Digitized by Google

4° Ths
1143

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

SYNTAGMA
THEOLOGIÆ
CHRISTIANÆ
AB
AMANDO POLANO A POLANSDORF
Juxta leges ordinis Methodici conformatum,

atque

In libros decem digestum, jamque demum in unum volumen compactum.

ACCURATÂ

Auctoris industria novissimè emendatum atque interpolatum, innumerisque locis auctum.

Editio quinta & ultima, omnibus numeris absolutissima, à permultis mendis & vitijs, quibus Genevensis illa falsis typis impressa, scatet; repurgata & emendata.

Præfixa est SYNOPSIS, *omnium rerum seriem distinctè liquidoque prodens.*

Adjecti insuper ad calcem INDICES 1. *Locorum Sacræ Scripturæ*, quæ in hoc Syntagmate eruuntur, & à corruptelis vindicantur. 2. *Patrum & Scriptorum Ecclesiasticorum*, qui allegantur. 3. *Quæstionum præcipuarum* quæ expediuntur. 4. *Rerum & vocum* quæ enodantur.

HANOVIÆ,

Typis Wechelianis, apud Danielem & Davidem Aubrios, & Clementem Schleichium.

ANNO CIↃ IↃC XXIV.

Digitized by Google

Digitized by Google

ILLVSTRISSIMO HEROI ET DOMINO,

DN. CAROLO SENIORI BARONI ZEROTINO,

ROSSICII, PREERÆ, DRZEWOHOSTICII, &c. Domino, S. Cæs. Regiæq; Majest. à Consiliis & Cubiculis, &c.

DOMINO ET EVERGETÆ SVO CLEMENTISSIMO.

QVEMADMODUM *in reliquis disciplinis omnibus feliciùs tradendis & addiscendis, nihil magis ac ordo perspicuus & accuratus, quam methodum vocamus, necessarium est; Ita in* SACRO-SANCTA THEOLOGIA, *omnium disciplinarum principe, tractanda; apta & cõgrua dogmatum pro re nata sparsim in Scriptura occurrentium dispositio maximè requiritur. Quum enim duo sint, quibus veræ Theologiæ cultores & mystas potißimùm imbutos esse cõvenit,* τὸ νοητικὸν *videl.* εἶναι καὶ μνημονικὸν; *Nihil est, quod utrumq; æquè adiuvat, quàm hæc ipsa* θεοῦ εἰς ἀνθρώπους δόσις, *methodus. Atq; hæc causa est, cur cunctis retrò seculis plurimi tum veterum tum recentiorũ Theologorum summo in eo conatu sibi elaborandum existimarint, ut dogmata Scripturæ sparsim tradita, ad sua quæq; genera tanquã ad classes partim sigillatim, partim coniunctim, vel proliχiùs vel preßiùs, reducerent, & distinctè comprehenderent. Illorum exempla omni encomio digna, fidus Dei servus,* D. AMANDUS POLANUS A POLANSDORF, *Avunculus meus honorandus, iam beatæ memoriæ, quoque imitatus, pro gratia divinitus concessa, valetudinis suæ cura, nedum la-*

 borum

borum, feliciter tamen exantlatorũ, mole, prorſus poſthabita, SYNTAGMA HOC THEOLOGIÆ CHRISTIANÆ, *acerrimo iudicio Logico & accuratiſsima methodo, ſingulari dexteritate cultiſsimè elaboratum conſcripſit, & in lucem ante ſexenniũ emiſit. Hoc quũ Eccleſiæ ſecundũ præſcriptum verbi divini reformatæ nec non Reip. literariæ utile atq; gratũ eſſe intelligeret, diligẽti id denuò limâ perpolire ac paſſim augere incepit. Vtinã verò conficere ei id licuiſſet! ſed morbo, Deo ſic diſponẽte, præter omnẽ expectationẽ, graviſsimo correptus, quum obitus ſeu abitus potiùs ſui horã ex hac miſeriarũ valle in cœleſtẽ Academiã appropinquaſſe animadverteret, proprio mihi exẽplari tradito, unicè cupiit, ut exemplarib. prioris editionis diſtractis ac divenditis, ad eũ ab ipſo modũ recognitum* SYNTAGMA HOC *ederẽ. Quod eò lubẽtiùs nunc præſto quò magis perſuaſum habeo, quicquid hoc operæ eſt, ad Dei gloriã, Eccleſiæ ædificationẽ, & veritatis cœleſtis illuſtrationem verſurũ. Cæterum tibi* ILLUSTRISSIME HEROS, DOMINE CLEMENTISSIME, *ſanctos hos Avunculi mei honorandi labores, triplici potiſsimum nomine, dedicandos iterũ cenſui; Tum, quòd tibi antè ab ipſo inſcripti fuerint, ac proinde totũ hoc quicquid quantumq; eſt lucubrationũ ſemel animo deſtinatũ & devotum; Tum, quòd pro eximia tua eruditione & virtute animi heroica, omnia hoc in opere contenta, non tantum judicio tuo probare poſsis, ſed etiam autoritate tua contra quoſvis malevolorum latratus tueri velis; Tũ deniq; ut animi mei obſervantiam, cùm in te, tum inclytam tuam familiã aliquatenus declararem; Quam diutiſsimè florentem, & te in ea incolumem, Eccleſiæ & Reipublicæ bono ac ſingulari ornamento, Deus ter Opt. Max. clemẽter conſervet ſupplex eum veneror. Vale* HEROS ILLUSTRISSIME *quamproſperrimè, & me, prout cœpiſti, amore & gratiâ proſequi perge. Dabam in arce Auſterlicenſi, veteri Illuſtrium Baronum Cauniziorum ſede, anno epochæ Chriſtianæ* CIↃ IↃC XV. *Pridie Non. Sextil.*

Illuſtriſſ. Generoſ. Tuæ
perpetua devotione
addictiſſ.

JOHANNES RICHTERUS
DE SUDICZ.

ILLU-

ILLVSTRI AC VERE GENEROSO
DOMINO,

DN. CAROLO BARONI A ZEROTIN SENIORI, ROSSICII, PREROVIÆ, DRZEWOHOSTICII, &c. DOMINO, Promarchioni Moraviæ, &c.

In Christo Iesu Sospitatore omnium nostrûm ac Mediatore unico, salutem felicitatemq; perpetuam exopto.

QVEMADMODUM in toto visibili mundo nihil est excellentius homine, in homine nihil præstantius animâ, in animâ nihil exquisitius ratione, in ratione nihil præclarius intellectu, in intellectu nihil pretiosius sapientiâ: Ita certissimum est, nullam sapientiam quæ quidem in hominis intellectum cadit, esse præstabiliorem & nobiliorem sapientiâ rerum divinarum, quam appellamus THEOLOGIAM CHRISTIANAM. Sive enim causas, sive effecta, sive subjecta, sive adiuncta eius spectes, omnem aliam sapientiam, quantumvis in mundo & à mundo maximi æstimatam, lõgissimè superat & excellit. CAUSA EFFICIENS *atque autor* Theologiæ Christianæ princeps est Deus ipse fons sapientiæ, & in quo est archetypa Theologia ac sapientia; sicut Aposto-
1. Cor. 2. v. 6. 7. lus Paulus, *Sapientiam*, inquit, *loquimur inter adultos: sapientiam autem non seculi huius, neq; Principum seculi huius qui abolentur: sed loquimur sapientiam Dei*. Eam in initio mundi SERMO ILLE, qui est in sinu æterni Patris, protulit & cum humano genere communicavit, qui cum primis parentibus nostris in Paradiso, & postea cum Patriarchis & Prophetis loquutus est, & res divinas annunciavit. *Primi administri* servientes DEO in Theologiæ patefactione & propagatione fuerunt eximii & præstantissimi Patriarchæ, Principes, Duces & Reges; nempe ADAMUS origo, caput & Princeps omnium hominum quà homines sunt: ABEL primus martyr, typus passuri & morituri Christi: SETH parens Enoschi, post quem natum cœtus filiorum Dei à profanis Kaiinitis separari cœpit, & prædicatione verbi Dei, sanctisq; precibus & exercitiis veræ pie-
Gen 4. v. 26. tatis ab impietate & iniustitiâ palàm grassante vindicari: CHANOCHUS, qui communiter ENOCH appellatur, & indesinenter secundùm DEUM ambulavit: NOACHUS præco iustitiæ: ABRAHAMUS pater credentium, Propheta ac Princeps Dei: & ut summatim eos recenseam, *Isaacus* promissionis patri divinitus factæ hæres, *Iacobus* filius eius, *Iosephus* Ægypti

Prorex, *Moses* Dux populi Dei & Rex in Ieschurune, *Iosua* bellator Jehovæ, *Samuel* eximius Propheta ac judex populi Dei, *David & Salomon* Reges Israelitarum, *Daniel* è filijs Iehudæ summus Præfectus prætorio & Admissionalis (ut Imperatores in Codice vocant) maximus Nebucadnetzaris Magni Monarchæ Babylonici, ut iam de alijs nihil addam, quorum operâ magnus ille Deus usus est. Tandem ultimis diebus loquutus est nobis per Filium in carne manifestatum, quem constituit omnium hæredem, quique per Apostolos mysterium salutis nostræ æternæ universis nationibus & populis revelavit. INSTRUMENTUM Theologiæ est Scriptura θεόπνευστος, quæ sic cælestis sapientiæ mysteria exponit, ut altitudine superbos irrideat, profunditate attētos terreat, veritate magnos pascat, affabilitate parvulos nutriat. MATERIA ex qua Theologia cōstat, sunt principia ac præcepta modum rationis humanæ longissimè superantia, nec aliter nisi per revelationē divinam cognita: non autē rationi humanæ insita, non rationis humanæ acumine inventa, non per experientiā observata, qualia humanarū disciplinarum principia sūt ac præcepta ex ratione deducta vel experimētis collecta. FORMA eius interna atq; essentialis est veritas divina, sancta, justa, perfecta, æterna, immutabilis, id æ Theologiæ quæ in Deo est imitatrix: veritas nos sanctificans, veritas nos veraces Deoque quàm simillimos reddens. FINIS eius primarius est *gloria* DEI immortalis & sapientissimi: Hanc Theologia præcipuè spectat, hanc spectandam aliis exhibet, hanc omnes pij habitu Theologię præditi, usu eius legitimo testatam faciunt. Secundarius eiusdem finis est *Beatitudo nostra*, ad quam Theologia tanquam medium certissimum nos ducit: Beatitudo, inquam, nō quam Philosophi docuerunt, quæ veriùs miseria est, sed quam Deus patefecit & omnibus electis suis exhibet, quæ est communio illa cum Deo Patre, Filio & Spiritu Sancto, quæ sola æternùm beatos facit. Nemo sine Theologia, sine sapientia beatus est: nemo enim beatus est nisi Summo bono, quod in ea veritate, quam Theologiam & sapientiam vocamus, cernitur & tenetur. Summi, inquā, Boni adeptione & possessione quisq; fit beatus. EFFECTA Theologiæ multa & præclara sunt. Illa veram Summi illius Boni, quod DEUS est, cognitionem tradit: illa verā ac solidam beatitudinē ostendit: illa mentes ignorantiâ exitiali liberat: illa cordibus vitia expellit: illa est morū sanctorum Deoq; probatorum magistra: illa superbiam Deo bonisq; invisam eradicat, & humilitatem gratiam conciliantem plantat: illa ad sanctimoniam in nobis, ad justitiā erga omnes, ad perfectionem per omnia dirigit: illa verè adolescentiam alit, senectutē sanctè oblectat, secundas res ornat, adversis perfugiū ac solatiū constans ac solidū præbet: illa vitæ tranquillitatē largitur & terrorē mortis aufert: ex illius præceptis dies unus bene actus, peccanti immortalita-

Augustinus tertio tomo, lib. 5. de Genesi ad literam, cap. 3.

mortalitati est anteponendus: & ut summatim multa cóplectar, illa docet in terris ea quorũ fructus sempiternus nos manet in cœlo: illa morti æternę eripit & ad immortalitatẽ beatam perducit. SUBIECTUM circa quod occupatur seu materia in qua versatur, sunt res divinæ proprie & simpliciter sic dictę, nempe verus Deus & quicquid est veri Dei, ac proinde ad ipsum refertur ut ad principium & finem. Hoc subiectũ Theologiæ est nobilissimum: est infinitum, nemini cognitum nisi quatenus sese retegit: unde & ipsa infinite & supra omnem analogiam cæteris supereminet disciplinis. *Locus* in quo usus eius est eritque, non tantum in terris est, verùm etiam in cœlo. ADIUNCTA denique quod attinet, Christiana Theologia est sancta, justa atque perfecta; quippe quę nihil profani, iniusti, imperfecti docet: est una, immutabilis & æterna. Hæc omnia Theologiam Christianã universis disciplinis alijs longissimè præstare evincunt, quum talia sint quę vel aliis disciplinis minimè competant: vel eminentiora, certiora & efficaciora sint in Theologia, quàm in artibus & scientiis humanis. Quæ causa est cur magni etiam & potentissimi Reges divinæ huic Theosophiæ serio affectu dediti fuerint. *Praecepta*

Psal.19.11. *pta Jehovæ*, ait DAVID rex ille magnus vir secundùm cor Dei, *desiderabiliora sunt auro, & quidem auro purgatissimo quàm plurimo: ac dulciora melle, & quidem aceto melle. De via testimoniorum tuorum* (ait idem rex ad Jehovam)

Psal.118.14 *gaudeo, ut super omnibus opibus. De mandatis tuis meditor, & intueor semitas tu-*

15. 24. *as: Tum testimonia tua oblectationes meæ sunt, consiliarii mei.* SALOMON filius ejus cùm fuerit sapiens, *docuit scientiam populum, & attendens, scrutatusque*

Eccl.12. v.11.12. 13. *concinnavit sententias multas: quæsivit assequi verba delectabilia, & singula scripta rectè, verba fidelia, verba sapientum similia aculeis, & similia clavis infixis, lectissima; tradita à Pastore eodem* nempe CHRISTO Domino. Plura Exempla non appono, quę multa sunt inter Imperatores, Reges, Principes & Magnates alios Christianos. Nihil dicam de Episcopis & Doctoribus Ecclesiæ Christianę, qui Theologiam ex scriptis Propheticis & Apostolicis piè eruditeq; contextam explicarunt & tradiderunt: quorũ in numero sunt Justinus Martyr, Clemens Alexandrinus, Irenæus Martyr, Tertullianus, Cyprianus Martyr, Athanasius, Lactantius, Chrysostom9, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, & alii plurimi qui ad hoc usque seculũ vixerunt & floruerunt, quorum nomina recensere nimis prolixum foret. Eorum exempla imitari jam dudum optavi studio glorię Dei & propagandæ veritatis atque ædificandæ Ecclesiæ accensus, certè aliquot jam annis conatus sum labore quanto potui, fide quâ debui, sincerâ certè & constanti. Etsi enim nihil de Theologia & sapiẽtia rerum divinarum dici jam possit, quod nõ sit dictum prius, ac proinde actũ egisse videri queam: tamen *utile est de iisdem quæstionibus plures à pluribus fieri libros, diverso stylo, non diversa fide*, ut Augustinus tertio tomo ait, libr. 1. de Trinit.

Trinit.cap. 3. Sed de ratione instituti mei aliquid amplius mihi dicendum. Multi jam anni sunt, ex quo studiis Theologicis deditus & publicis privatisq; lectionibus, disputationibus, orationibus ea tractans, animadverti operæ pretium futurum, si quæ per universam Veteris & Novi Testamenti Scripturam latè fusa ac sæpè repetita sunt, colligerentur & collecta in ordinem certum perspicuumque ad intelligentiam atque memoriam juvandam redigerentur. Rem eandem à me partim coràm, partim per epistolas viri boni & sapientiæ rerum divinarum amantes postularunt. Quumque professionis meæ & exercitiorum ratio eandem requireret: fretus Deo piorum consiliorum autore & secundatore, διατύπωσιν quandam universę Theologię adumbravi, eamque paulatim il- illustravi: utque felicius succederet institutum, Biblia Vulgatæ versionis Latinę cum fontibus conferre Hebræis & Gręcis & singula capita ordine retexere Methodo Analyticâ cœpi, & inde observare quæ ad Theologiam pertinent rectè tractandam. Plurimorum autem Scripturæ Sacrę locorum difficiles explicatus fecerunt, ut judicio meo fidere noluerim, sed Patres & Scriptores alios Ecclesiasticos veteres & recentes consuluerim, sententias illorum perquisiverim & annotaverim: unde nō tantùm SYMPHONIA CATHOLICA sub manu nata est, sed multorum etiam utriusque Testamenti locorum δυσνοήτων interpretationes orthodoxæ subministratæ. Ad SYNTAGMA THEOLOGIÆ igitur animum adjeci & ei operam valetudinemque impendi, *materiam* quidem & res ipsas primùm ex divinitus inspiratis literis Propheticis & Apostolicis, tanquam ex Oceano sapientiæ cœlestis hauriens; deinde in quæstionibus & locis controversis consensum orthodoxorum Patrum antiquorum, & scriptorum aliorum optimorum certo consilio & deditâ operâ retinens: *formam* autem internam, id est, veritatem divinam, cujus me tanquam rei pulcherrimæ amatorem profiteor, constanter & sincerè consectans & conspiciendam satagens exhibere cupientibus eam intueri. Quod verò formam externam in ordine Methodico, quem disciplinæ, artes & scientiæ secundùm leges artis Logicæ postulant, elucentem attinet, de ea verba facere vix audeo, ne arroganter quicquam mihi tribuere videar. Hoc tantùm verè profiteor, Syntagma hoc magnis laboribus, multisque vigiliis mihi constitisse, neglectâ etiam quamvis tenui valetudine infirmi corporis mei & oculorum diuturna jam debilitate. Impulit me desiderium propagandi gloriam Dei æterni & Patris Domini nostri JESU CHRISTI: impulit me amor Ecclesiæ Dei, in memoriam itentidem mihi revocans Davidicum illud; *Propter fratres meos & amicos meos eloquar nunc, pax sit in te. Propter domum Iehovæ Dei nostri, procurabo bonum tibi.* Porrò DEO Trinuno, PATRI, FILIO ET SPIRITUI SANCTO acceptum fero & in sacrificium eucharisticum offero quic-

Psal. 122. v. 7. 9.

quid

quid in opere isto boni est: eundemq; supplicibus votis solicito ut illud ad nominis sui divini laudem & ad fidelium suorum ædificationẽ gratiosè jubeat pertinere. Lectores autem amanter rogatos volo ut Christianum candorem adhibeant in judicando: & ubi pariter mecum certi sunt de veritate, pergant mecum: ubi pariter hęsitant, quærant mecum: ubi errorem suum cognoscunt, redeant ad veritatem: ubi meum, revocent me. Ita ingrediamur simul charitatis viam, tendentes ad eum cujus cognitio vita est æterna, per eum qui est via, veritas & vita, corroborati virtute Spiritus Sancti.

Cæterùm tibi, Illustris & verè Generose Domine BARO, Syntagma hoc dedico & inscribo, quia meretur pietas tua, & quia virtuti tuę spectatæ debetur. Datum enim est tibi munere divino, ut in verè Catholica & Christiana Eccl. sia nasceteris; utq; in te sit minimè simulata fides, quæ habitavit priùs in utroq; illustri parente tuo. Serviisti fideliter consilio Dei in procuranda pace publica tum Ecclesiæ Dei tum Reipublicæ Moravicæ & vicinarum: probasti documentis plurimis Christiano orbi, quantopere tibi cordi sit gloria Servatoris nostri JESU CHRISTI & religio ipsius pura atq; orthodoxa: & nunc divini Numinis providentiâ & Serenissimi Regis MATTHIÆ nutu & autoritate, Marchionatus Moravici Præsidem ita agis, ut ex administratione tua solatium Ecclesia, præsidium Respublica accipiat. Sed ad publicas causas privatum meum officium accedit, quo tibi me obstrictum esse profiteor & quoad vixero profitebor: quamobrem Syntagma hoc elaboratũ à me per voluntatem DOMINI, grati mei erga te animi monimentum, & constantissimi sponsorem officij esse volo.

Te itaque, Illustris ac verè Generose Domine BARO, humiliter demisseq; rogo & oro, ut studium meum gratiosè probes tanquam à DEO inditum, & laborem accipias ut DEO sacrum, & Ecclesiæ eius, ut spero, fructuosum.

DEUM autem & Patrem Domini nostri JESU CHRISTI supplex veneror, ut te, Illustris ac magnanime BARO, quàm diutissimè servet incolumem & florentem, tibi dexter adsit, te Spiritu suo bono regat, & omni benedictione ornet, augeatq; cumulatissimè; quod & socer meus venerandus D. Johannes Jacobus Grynæus unà mecum vovet. Uale prosperrimè, & me favore tuo complecti perge. Basileæ die 28. Augusti, anno à nato Sospitatore Mundi CHRISTO DOMINO 1609.

T. G.

addictissimus

AMANDVS POLANVS A POLANSDORF *Academiæ Basiliensis pro tempore Rector.*

SYNOPSIS

SYNTAGMATIS THEOLOGIÆ CHRISTIANÆ

LIBRI I.

THEOLOGIA ὁμωνύμως dicitur: est enim vel *vera* vel *falsa*.

Theologia falsa est tum *veterum Ethnicorum*, tum *aliorum de rebus divinis errantium*.

Veterum Ethnicorum Theologia bipartita fuit: alia de *diis*: alia de *dæmonibus*.

Quæ *de diis* egit, fuit duplex: una *vulgaris*, altera *exquisita*.

Theologia Ethnicorum exquisita est triplex; *Fabulosa, Physica & Politica*.

Quæ *de dæmonibus* tractavit, gemina est: *μαγεία & θεουργία*.

Aliorum de rebus divinis errantium, est *blasphemorum Iudaeorum, Mahumetanorum, pseudochristianorum & hæreticorum*.

Theologia vera vel *archetypa* est, vel *ectypa*.

Theologia ectypa vel *in se* consideratur: vel *ut est in creaturis rationalibus*.

Theologiæ cum creaturis rationalibus cōmunicatæ *fines* sunt duo: *primarius & summus* est glorificatio DEI tanquam summi boni: *secundarius & subordinatus est* beatitudo creaturarum rationalium.

Partes Beatitudinis sunt duæ: *libertas à malis omnibus, & possessio verorum bonorum omniū*, quibus in Deo creaturæ rationales potiuntur: Cujusmodi sunt: *visio Dei, conformitas cum Deo, sufficientia in Deo & certa scientia æternæ suæ felicitatis*.

Visio Dei in homine, vel *obscura* est, vel *clara*.

Theologia ectypa considerata ut est in creaturis rationalibus, est tum *Christi* tanquam Capitis Ecclesiæ Dei secundùm humanitatem ipsius: tum *membrorum Christi*.

Hæc est tum *beatorum*, tum *viatorum*.

Theologia beatorum est vel *Angelorum*, vel *hominum*.

Theologiæ viatorum duplex est ratio: nam vel *absolutè* consideratur, vel *secundum quid*.

Theologia viatorum absolutè dicta & secundùm naturam suam considerata, secundū essentiam una est & æterna & immutabilis: Secundùm adjuncta verò est vel *vetus* vel *nova*.

Theologia viatorum seu nostra secundùm quid considerata, vel quatenus est in ipsis viatoribus ex causis efficientibus, partim *infusa* est, partim *acquisita*.

Principium Theologiæ nostræ est VERBUM DEI.

Idque re & substātia unicum est & simplex, sed revelationis modo duplex est, ἐνδιάθετον καὶ προφορικὸν, id est, *internum & externum*.

Utrumque Verbum Dei appellatur scriptura; internum quidem, *scriptura cordis*, externum verò, *scriptura utriusq; Testamenti*.

Hæc aliàs *secundùm essentiam* consideratur, aliàs *secundùm accidens*.

Scripturæ Sacræ secundùm accidens consideratæ expendenda est, *autoritas, necessitas, editio authentica, translatio in linguas vernaculas, lectio, perspicuitas, interpretatio seu expositio & perfectio*.

AUTORITAS Sacræ Scripturæ est duplex: *divina & canonica*.

Utraq; hæc autoritas Scripturæ consideratur tum *absolutè in se*: tum *quoad nos*.

Sacram Scripturam tum in generali, tum in particulari esse verè divinam nobis hodie constat, tum *ex testimoniis & rationibus divinis*, tanquam veris κριτηρίοις seu normis judicandi: tū *ex testimoniis humanis*.

Testimonia divina tanquam præcipua κριτήρια sunt duo: unum *externum*: alterum *internum*: illud est Scripturæ ipsiusmet, tanquam vocis Dei de se testantis: hoc verò Spiritus S. in cordibus nostris.

Testimonia humana itidem duo sunt: unum *Ecclesiæ veræ*, alterum *eorum qui sunt extra Ecclesiam*.

Testimonium hoc Ecclesiæ veræ duplex est, nimirum, *veteris & hodiernæ*.

Testimonia aliorum hominum extra Dei Ecclesiam sunt tum *Iudaeorum*, tum *hæreticorū*, tum *Gentilium ipsorummet*.

NECESSITAS Sacræ Scripturæ considetatur

ratur ratione tum *scriptionis*, tum *exsistentiæ perpetuæ*; maximè si spectes Scripturæ finem, qui est duplex; *Theoricus* & *Practicus*: ille ad cognitionem, hic ad actionem pertinens.

Theoricus finis itidem duplex est: *Doctrinalis & judicialis*.

Judicialis hic finis duplex est, *directivus* & *definitivus*.

EDITIO Scripturæ Sacræ authentica, quod ad Vetus Testamentum attinet, est *Hebræa*, & in quibusdam capitibus Danielis & Ezrę *Chaldæa*: quod ad Novum Testamentum attinet, est *Græca*.

TRANSLATIONES seu versiones Scripturæ Sacræ in linguas vulgares sunt multæ: distinguuntur tamen commodè in *antiquas* & *recentes*.

Antiquæ versiones veteris Testamenti, aliæ *ante Christum natum*, aliæ *post Christum natum prodierunt*.

LECTIO Scripturæ Sacræ à Deo mandata est tum *Ecclesiasticis* quos vocant: tum *laicis*, & inprimis Regibus & Principibus & aliis Magistratibus.

PERSPICUITAS Scripturæ Sacræ constat tum *ex testimoniis Scripturæ*, tum *ex rationibus*.

Partes INTERPRETATIONIS scripturæ duæ sunt: *enarratio veri sensus & accommodatio ad usum*.

In veri sensus enarratione considerandum, *unúsne sit an plures? & quomodo enarrandus?*

Quod ad prius attinet; revera uniuscujusque loci scripturæ sacræ sensus verus & genuinus, est tantum unicus; isq; *literalis*.

Isque vel est *simplex*, vel *compositus*.

Ille vel *proprius* est, vel *figuratus*.

Quod ad posterius; indicato proposito seu scopo loci interpretandi, deinceps thema & argumentum ad thema tractandum adhibitum exponitur tum per *vocum declarationem*, tum *per rerum expositionem*.

Utraque autem nempe tum vocum tum rerum explicatio interdum *breviter*, interdum *pluribus verbis* instituitur.

Usus ad quem scriptura sacra accommodatur est quintuplex: *διδασκαλία, ἔλεγχος, ἐπανόρθωσις, παιδεία*, & *παράκλησις*; *Doctrina, redargutio, correctio, institutio & consolatio*.

Omnis justa S. Scripturæ interpretatio duplex est: *analytica* & *synthetica*.

Illa item duplex est, *communis* & *singularis*.

Potestas seu autoritas & jus interpretandi Scripturam & judicandi de interpretatione aliorum atq; adeò de omnibus controversiis religionis vel *publica* est, vel *privata*.

Publica vel *summa* est, vel *ministerialis*.

Ministerialis potestas seu autoritas publica est tum *Scriptura sacra*, tum *orthodoxa Ecclesia Dei*.

Interpretatio Scripturæ ex causis efficientibus est duplex: *divina* & *humana*.

Humana interpretatio Scripturæ Sacræ est duplex: alia *publica*, alia privata.

Publica itidem duplex est: *Catholica* vel *particularis*.

PERFECTIO sacræ Scripturæ excludit Traditionem humanam.

Traditio interdum sumitur pro *re tradita*, interdum pro *actione tradendi*.

Traditio quum pro re tradita accipitur, est à *causis efficientibus* vel *divina* vel *humana*.

Traditio divina è *subiectis* est vel *dogmatica*, vel *historica*, vel *ritualis*.

Traditio ritualis è *subiectis* vel *universalis* est, vel *particularis*.

Eadem *ex adiunctis*, vel *perpetua* est, vel *temporaria*.

SYNOPSIS LIBRI II.

THeologiæ Christianæ sunt partes duæ: prima *de fide*, altera *de bonis operibus*.

Doctrinæ fidei partes sunt duæ: prima *de Deo*, secunda *de Ecclesia*.

Fidei de Deo duæ sunt partes: prima *de essentia Dei*, secunda *de operibus ipsius*.

Essentia Dei consideratur vel *communiter*, vel *singulariter*. Eodem prorsus sensu dicitur essentia divina considerari vel *indistinctè* vel *distinctè*. Ac rursus eodem sensu dicitur essentia divina considerari vel *absolutè*, vel *relatè*.

Fidei de essentia Dei duæ sunt partes: prima *de attributis Dei*; secunda *de personis Deitatis*.

Attributa divina *primò* vel *affirmativa* sunt, vel *negativa*.

Secundò vel *propria* sunt, vel *figurata*.

Distributiones propriorum attributorum DEI sunt præcipuæ duæ.

PRIMO attributa divina propria sunt tũ *nomina divina*, tum *proprietates Dei essentiales*.

NOMINA divina quædam *in Veteri sunt Testamento*, quædam *in Novo*.

Quæ in Veteri sunt Testamento, alia *essentiam Dei* designant, alia *eius essentiam propriè*.

Essentiam Dei designantia sunt *Iehova, Iah. Eheje*.

Designantia propria essentiæ Dei sunt; *El, Elohim, Schaddái, Adonái, Helion*, &c.

In Novo Testamento frequentissima sunt *Θεὸς* & *Κύριος*.

In quo occurrunt & ista: *ὕψιστος, πατὴρ τῶν φώτων, Abba, κύριος σαβαώθ*.

PROPRIETATES Dei essentiales sunt duplicis ordinis: aliæ *primi*, aliæ *secundi*.

Proprietates Dei essentiales primi ordinis sunt tum *simplicitas & perfectio*; tum *infinitas* & *immutabilitas*.

Infinitas Dei tum *æternitas* est, tum *immensitas*.

Immutabilitas Dei tum *essentiæ* est: tum

Digitized by Google

naturæ seu proprietatum essentialium: tum *decretorum & promissionum Dei.*

Proprietates Dei essentiales secundi ordinis sunt *vita & immortalitas: beatitudo & gloria.*

Beatitudo Dei complectitur *immunitatem ab omnibus malis*, & *omnium bonorum possessionem.*

Bona quæ beatus Deus possidet infinita & incomprehensibilia sunt: ea tamen nostræ melioris & facilioris intelligentiæ gratia ad hæc attributa revocari possunt, quæ sunt; *Sapientia & voluntas, potentia & libertas.*

Sapientia Dei essentialis complectitur *intelligentiam, scientiam, artem & prudentiam.*

Scientia Dei PRIMO vel *generalis* est, vel *specialis.*

SECUNDO scientia Dei est tum *notitia præteritorum, & præsentium*; tum *præscientia futurorum.*

Præscientia est duplex: *universalis & particularis.*

Rursus præscientia Dei vel *theorica* est, vel *practica.*

TERTIO scientia Dei est vel *visionis*, vel *simplicis intelligentiæ.*

Voluntas Dei reipsâ est unica, nostræ tamen institutionis gratiâ est PRIMO vel *essentialis*, vel *personalis.*

SECUNDO voluntas Dei vel *efficiens* est, vel *permittens.*

TERTIO voluntas Dei, vel *absoluta* est, vel *conditionalis*: illa *beneplaciti* dicitur, hæc *signi.*

QUARTO voluntas Dei vel *revelata* est, vel *occulta.*

Revelata *primò* vel *antecedens* est, vel *consequens.*

Secundò revelata voluntas Dei, est vel *legalis*, vel *Evangelica.*

QUINTO voluntas Dei est vel *necessitatis naturæ*, vel *libera.*

SEXTO alia est voluntas Dei *erga nos* & quā vult fieri *de nobis* & aliis creaturis: alia quam vult fieri *à nobis.*

SEPTIMO si objecta voluntatis spectes, ejus objectum est tum *bonum* tum *malum.*

Bonum quod Deus vult, est tum *Deus ipse*, tum omne bonum *naturale*, *morale & divinum.*

Malum aliud est *pœna*, aliud *culpa.*

Voluntas Dei speciatim considerata tum *bonitas* ejus est, tum *justitia.*

BONITAS Dei *primò* consideratur vel quâ *in se bonus* est, vel quâ *extra se omnis boni autor exsistit.*

Bonitas Dei, quâ extra se omnis boni autor exsistit vel *generalis* est, vel *specialis.*

Secundò bonitas Dei est fons *gratiæ, amoris, misericordiæ, patientiæ, clementiæ Dei.*

Gratia Dei ὁμωνύμως dicitur: est enim vel *in Deo residens*, vel *à Deo data.*

Gratia in Deo residens vel *generalis* est, vel *specialis.*

Amor Dei dupliciter dicitur, vel *quo Deus amat*, vel *quo nos Deum amamus.*

Priore significato usurpatur dupliciter, nempe vel ἐνεργητικῶς, vel παθητικῶς.

Amor Dei ἐνεργητικῶς usurpatus est tum *naturalis*, tum *voluntarius.*

Amor Dei voluntarius est vel *generalis*, vel *specialis.*

Specialis seu singularis amor Dei est tum *erga Christum quoad humanam ejus naturam*, tum *erga electos in Christo.*

Misericordia Dei duobus modis dicitur; vel *activè* vel *passivè.*

Illa *ex objectis* est vel *generalis*, vel *specialis.*

JUSTITIA Dei reipsa unica est, pro captu tamen nostro considerata PRIMO vel *universalis* est, vel *particularis.*

Particularis justitia Dei tum *erga se* est, tum *erga creaturas.*

Hæcque vel *disponens* est, vel *distribuens.*

Iustitia Dei distribuens vel *gratiæ* est, vel *iræ.*

Iustitia iræ divinæ est vel *castigans* vel *vindicans.*

Eadem perspicitur tum *quoad electos* tum *quoad reprobos.*

Quoad electos quidem, tum *in ipsismet*, tum *in Christo pro ipsis.*

Quoad reprobos, tum *in hominibus reprobis*, tum *in diabolo & angelis eius.*

SECUNDO justitia Dei tum *veritas* est, tū *sanctitas.*

Deus est veritas, tum *in seipso*, tum *extra se erga creaturas.*

In seipso tum *essentia sua*, tum *idea rerum verarum omnium in ipso exsistente*, tum *operibus internis.*

Extra se tum *in operibus externis*, tum *in verbis suis.*

Tantum de voluntate Dei.

Potentia Dei bifariam consideratur, vel *quatenus ea Deus in seipso agit*; vel *quatenus extra se operatur aut operari potest.*

Potentia quâ Deus in seipso agit, vel *communis est omnibus tribus personis Deitatis, Patri, Filio, & Spiritui sancto, ut quâ Deus in se intelligit & amat*; vel est *propria unius personæ, ut potentia generandi Filium est propria Patris, quia solius Patris est generare Filium.*

Potentia quâ Deus extra se operari potest aut operatur vel *absoluta* est, vel *actualis.*

Libertas Dei est triplex, *à coactione, à servitute, ab onere miseriæ.*

Hæc de beatitudine Dei.

Gloria Dei vel *essentialis* est, vel *personalis.*

Hucusque prima distinctio attributorum Dei propriorum.

Secundo propria attributa Dei vel *absoluta* sunt, vel *relativa.*

Hactenus

Digitized by Google

Hactenus fuerunt attributa Dei propria: sequuntur figurata.

Figurata attributa Dei vel *singula distinctè* adhibentur: vel *plura coniunctim*.

Singula distinctè sunt vel *metonymica*, vel *Ironica*, vel *metaphorica*, vel *Synecdochica*.

Metonymica; ut quum Deus dicitur *firmitas nostra*, *robur nostrum*, *fiducia omnium extremitatum terra*. *carmen nostrum*, *laus nostra*, &c.

Metaphorica attributa Dei vel *ab homine* sumuntur, vel *ab aliis creaturis*.

Ab homine sumuntur *eius partes*, *membra corporis*, *sensus*, *affectus*, *actiones*, *subiecta & adiuncta*.

Partes essentiales: ut *anima*.

Membra corporis: ut *caput*, *facies*, *oculus*, *palpebra*, *pupilla*, *os*, *auris*, *nasus*, *nares*, *cervix*, *manus*, *brachium*, &c.

Sensus tribuuntur Deo tum *interni* tum *externi*.

Interni, ut *memoria* seu *recordatio*, & ei opposita *oblivio*.

Externi, ut *visus*, *auditus*, *odoratus*.

Affectus, ut *latitia*. *dolor in corde Dei*, *ira*, *zelus*, *zelotypia*. *odium*, *pœnitentia*.

Actiones humana quæ Deo κατ' ἀνθρωποπάθειαν tribuuntur, tum *interna* sunt, tum *externa*.

Interna sunt, cogitare, cognoscere, numerare, &c.

Externæ sunt: *dicere elevare*, *lucem faciei inspirare*, *abscondere faciem*, *visitare homines*, &c.

Deus visitat homines vel *per cognitionem*, vel *per effecta*.

Per effecta bifariam, nempe *in misericordia*, *& in judicio*.

Subiecta Deo per metaphorā attributa, sunt, *thronus*. *solium*, *scabellum pedum*.

Adiuncta sunt, *magnitudo*, *vestimentum*, *liber*, *tempus*, &c.

Liber Dei quadruplex est, *liber providentia*, *liber Scriptura Sacra*, *liber judicii divini*, *& liber vita*.

Liber providentiæ Dei est duplex: *Mundi & Ecclesia*.

Metaphorica attributa Dei qua à rebus creatis sumuntur, sunt duplicia, *quadam enim sumūtur ab animalibus*, *ut* alæ, cornu: *quadam à rebus inanimatis*, ut, turris, rupes, clypeus.

Hactenus de attributis Dei: sequitur de personis Deitatis.

SYNOPSIS LIBRI III.

PErsonæ Deitatis numero tres sunt: *Pater*, *Filius*, *& Spiritus Sanctus*.

Persona divina quælibet vel *communiter* cōsideratur vel *singulariter*.

Singulariter consideratur vel *absolutè* vel *relatè*.

Relatè quatenus respectum habet vel *ad essentiam* vel *ad personas alias*.

Persona comparatè ad alias personas consideratur tum *quoad communionem*, tum *quoad distinctionem*.

Personæ distinguuntur secundùm *originem*, *ordinem* & *operationem earum*.

Distinctio personarum secundùm operationem duplex est: vel *quoad modum agendi in operationibus essentialibus*, vel *quoad operationem personalem*.

Hactenus fuit de essentia Dei, sequitur de operibus ejus.

SYNOPSIS LIBRI IV.

OPera Dei *primò* vel sunt *personalia* vel *essentialia*.

Opera Dei personalia sunt duum generum: alia *simpliciter personalia*, alia *certo modo*.

Secundò opera Dei vel *interna* sunt, vel *externa*.

Interna opera Dei itidem alia *personalia* sunt, *alia essentialia*.

Essentialia opera Dei interna sunt *aternum consilium & Decretum Dei*.

Partes decreti Dei sunt duæ: *omnium qua futura erant prafinitio*, *& ordinatio primum finis deinde mediorum & circumstantiarum*.

Æternum decretum Dei *primò* est vel *beneplaciti Dei vel signi*.

Decretum signi vel *pracipiens* est vel *permittens*.

Secundò Decretum Dei vel *generale* est, vel *speciale*.

Decretum speciale est prædestinatio creaturarum rationalium tum ad *certum finem*, tū *ad media* per quæ ad finem perducuntur.

Estque tum *electio*, tum *reprobatio*.

Electio est tum *Christi*, tum *membrorum Christi*.

Electio membrorum Christi est tum *beatorum Angelorum*, tum *hominum aternum servandorum*.

Electionis hominum partes sunt, *destinatio hominum ad salutem aternam*, & *praparatio mediorum ad salutem homines perducentium*.

Reprobationis partes seu actus duo sunt: prior est *destinatio reproborum ad mortem aternam*: posterior, est *destinatio mediorum exsequēdi decretum reprobationis*.

Reprobatio ęterna est tum *diaboli* tum *membrorum diaboli*

Reprobatio membrorum diaboli est, tum *malorum angelorum*, tum *hominum damnandorum*.

Sic fuit de internis operibus Dei: sequitur de externis.

SYNOPSIS LIBRI V.

EXterna opera Dei sunt duo: *Creatio & Providentia actualis*.

Creationis consideranda *causa efficiens*, *materia forma*, *finis*, *effecta*, &c.

Digitized by Google

Causæ creationis efficiens est *Deus Pater, Filius & Spiritus Sanctus.*

Causæ creationis προηγούμεναι sunt *Voluntas, Bonitas, Sapientia & Potentia Dei.*

Forma creationis est vel *communis omnium rerum creatarum:* vel *quarundam propria.*

Propria est vel *effectio è nihilo*, vel *formatio.*

Formatio est vel *ποίησις factura*, vel *πλάσις figuratio.*

Finis creationis est duplex: *summus & subalternus.*

Subalternus finis est noster usus in *didascalia, confutatione, reprehensione, padiâ*, & *consolatione.*

Effecta creationis sunt creaturæ, quæ considerantur vel *conjunctim*, vel *disjunctim.*

Creaturæ conjunctæ nomine mundi comprehenduntur. Hujus notanda *causa efficiens, materia, forma, finis, adiuncta.*

Materia mundi est vel *ex qua ille creatus*: vel *ex qua post creationem iam constitutus constat.*

Forma mundi alia est *connexa mundo*, alia *separata.*

Forma mundo connexa tum *interna* est, tũ *externa.*

Finis Mundi est vel *universalis* vel *particularis.*

Creaturæ disjunctim cõsideratæ distinguũtur ratione dierum quibus productæ sunt.

Opera primi diei fuerunt, *cœli & Angeli: principia interna corporum naturalium, cum accidentibus illorum inseparabilibus, loco, tempore, finitate & motu: lux primigenia atq; sic elementi ignis separatio ab aliis elementis: nox & dies.*

Cœlum est tum *supremum* tum *sidereum.*

Angeli considerantur vel *in communi* vel *distinctè.*

In *communi* considerati Angeli 1. sunt; 2. sunt substantiæ. 3. Spiritus. 4. creati: 5. creati ad imaginem Dei: 6. incommunicabiles: 7. non sustẽtati in alio. 8. non sunt pars alterius.

Imaginis Dei in Angelis duæ sunt partes: *prima* est ipsa substantia Angelorum incorporea: *secunda* sunt excellentes eorum proprietates.

Proprietates illæ sunt *vita & immortalitas, beatitudo & gloria.*

Vita Angelorum vel *naturalis* est vel *supernaturalis.*

Immortalitas Angelorum est vel *naturalis* vel *supernaturalis.*

Beatitudo Angelorum consistit in eorum *sapientia*, & *voluntate: potentia* & *libertate.*

Sapientiæ Angelorum observanda sunt *subjectum, modus & varietas.*

Angeli distinctè considerati vel *boni* sunt vel *mali.*

In Angelis bonis considerandum *nomen & res.*

Angelorum nomina sunt *communia & propria.*

Bonorum Angelorum officium duplex est: vel *erga Deum*, vel *erga homines.*

Erga homines rursus duplex est: vel enim *beneficia Dei dispensant & ministrant iis qui electi sunt ad vitam æternam*: vel *judicia Dei exsequuntur in homines.*

Judicia Dei exsequuntur tum *in hac vita*, tũ *post hanc vitam.*

Malorum Angelorum notanda *malitia, intelligentia, liberum arbitrium potentia, ordo.*

Sic fuit de Angelis; sequitur de principiis corporum naturalium internis.

Principia interna naturæ visibilis sunt vel *constitutionis* vel *transmutationis.*

Principia constitutionis duo sunt: *materia & forma.*

Principium transmutationis est *privatio.*

Proprietates corporum naturaliũ sunt, *Locus & Tempus: Finitas & Motus.*

Elementa quatuor sunt: *ignis, aër, aqua, terra.*

Secundi diei opus est *expansum*, distinguens aquas superiores ab aquis inferioribus.

Opera tertii diei sunt: *discretio aquarum inferiorum à terra & planta omnis generis.*

Opera quarti diei sunt: *stella* seu *luminaria.*

Luminaria cœli *primò* vel *magna* sunt vel *minora.*

Magna luminaria sunt *Sol & Luna.*

Deinde luminaria cœli sunt vel *asteres* vel *astra.*

Opera quinti diei sunt *animalia aquatilia & volatilia.*

Animalia aquatilia sunt tum *pisces*, tum ζωόφυτα.

Volatilia sunt tum *aves*, tum *insecta alata.*

Opera sexti diei sunt animantes terrestres & homo.

Animantes terrestres sunt *pecudes, reptilia & bestia fera.*

Hominis considerandum *nomen, causa efficiens, materia, forma, finis, adjuncta*, &c.

Causa efficiens hominis aliter consideratur, *si primos homines spectes*, aliter *si eorum posteros.*

Causa efficiens hominis tum *principalis* est tum *administra.*

Administra, si corpus spectes, est tum *remota*, tum *propinqua*, tum *media.*

Materia hominis tum *remota* est, tum *propinqua.*

Propinqua materia sunt *partes corporis, humores & spiritus.*

Forma hominis interna & substantialis est ejus *anima.*

Animæ humanæ notanda *definitio, origo, finis, potentia*, &c.

Origo comprehendit *animæ causam efficientem, materiam, tempus, & locum.*

Finis animæ humanæ vel *naturalis* est vel *supernaturalis.*

Potentiæ animæ humanæ sunt tres, *vegetativa, sensitiva, & intellectiva.*

Potentiæ sensitivæ vires sunt duæ: *apprehensiva & motiva.*

Vis apprehensiva comprehendit sensus tum *externos*, tum *internos.*

Sensus externi sunt, *visus, auditus, odoratus, gustus, & tactus.*

Sensus interni sunt, *sensus communis, phantasia, & memoria.*

Sensuum affectiones sunt, *vigilia, somnus & somnium.*

Somnia sunt vel *physica* vel *hyperphysica.*

Vis motiva potentiæ sensitivæ triplex est: *vitalis, imperans, & prosequens.*

Vis vitalis distinguitur in *pulsatricem & respiratricem.*

Vis motiva imperans est duplex: *appetitus sensitivus & affectus.*

Appetitus sensitivi duæ sunt partes, ἐπιθυμητικὴ, & θυμοειδὴς *appetitoria & irascibilis.*

Affectuum omnium duo sunt capita *voluptas & dolor.*

Potentia intellectiva est duplex: *agens & patiens.*

Intellectus agẽs duplex est; *theoricus & practicus.*

Rursus intellectus vel *simplex* est vel *compositus.*

Compositus vel *noëticus* est vel *dianoëticus.*

Intellectui hominis à Deo insita est *recta ratio & conscientia.*

Rectæ rationis norma sunt principia naturalia, quæ duplicia sunt: *theorica & practica.*

Hæc de intellectu.

Voluntatis hominis actus duplex est: *elicitus & imperatus.*

Rursus actio voluntatis est vel βούλησις vel *προαίρεσις.*

Hæc de hominis forma.

Finis hominis vel *supremus* est vel *subordinatus.*

Adjuncta hominis quod attinet, ad ea pertinet *status* ejus: qui alius est *in hac vita*, alius *post hanc vitam* erit.

Status hominis in hac vita itidẽ duplex est: unus *naturæ*, alter *gratiæ.*

Status naturæ est vel *integræ* vel *corruptæ*: Hîc agitur de statu naturæ integræ.

In statu naturæ integræ præditi erant homines integrâ imagine Dei.

Imaginis Dei in homine partes duæ sunt: *substantia animæ & dotes ei attributæ.*

Dotes & proprietates illæ sunt, *naturalis vita & immortalitas, beatitudo & gloria.*

Naturalis beatitudo animæ consistit in ejus *sapientia, & justitia: potentia & libertate originali.*

Externa bona homini in statu integritatis tributa fuerunt, *elegantissima forma, decor, præstantia & gratia humani corporis, nuditas corporis nullum pudorem incutiens, robur, & firmitas: habitatio in Paradiso, dominium in creaturas inferiores, ususfructus omnium in Paradiso*, excepto fructu arboris scientiæ boni & mali.

Sic fuit de creatione, sequitur de Providentia Dei actuali, de qua lib. VI. agitur.

De providentia divina actuali expendendum *an sit? quid sit? quod subiectum eius? quæ partes? quæ species?*

Subjectum quod providentiâ Dei gubernatur tum *bonum omne creatum est*, tum *malum.*

Bonum est vel *absolutè bonum*, vel *secundùm quid.*

Absolutè bonum vel *naturale* est vel *morale.*

Bonum naturale est vel *essentiale* vel *accidentale.*

Bonum morale est vel *naturæ* vel *gratiæ.*

Bonum secundùm quid est *bonum utile* seu *bonum conditionis.*

Malum est vel *culpæ* vel *afflictionis.*

Malum culpæ seu peccatum vel *diaboli* est vel *hominum.*

Peccatum hominum est vel *primorum nostrorum parentum*, vel *posterorum.*

Peccatum posterorum est vel *originale* vel *actuale*

Peccati originalis partes sunt duæ: *culpa inobedientiæ seu defectionis à Deo in lumbis Adami: & corruptio defectionem Adæ sequuta in tota hominum natura.*

Corruptio illa duplex est: *Boni originalis defectus, & mali in locum boni originalis successio.*

Is defectus est tum *in anima*, tum *in corpore.*

Defectus in anima est tum *in mente*, tum *in voluntate.*

Malum quod in locum boni originalis successit, est itidem tum *in anima*: tum *in corpore.*

Peccatum actuale *primò* est vel *proprium* vel *alienum.*

Secundò est vel *per se* vel *per accidens.*

Tertiò est vel *affectatum* vel *inaffectatum.*

Quartò est vel *contra conscientiam* vel *ignorantiæ.*

Quintò est vel *internum* vel *externum.*

Externum vel *occultum* est vel *manifestum.*

Manifestum seu scandalum est vel *datum* vel *acceptum.*

Sextò peccatum actuale est vel *spirituale* vel *carnale.*

Septimò vel *extra corpus est*, vel *in corpus proprium committitur.*

Octavò

Digitized by Google

Octavò vel *commissionis* est vel *omissionis*.

Peccatum commissionis est vel *contra Deum* vel *contra homines*.

Peccatum contra homines vel est *contra seipsum*, vel *contra alium*, vel *contra utrumque*.

Nonò peccatum actuale vel *gravius* est vel *levius*.

Decimò est vel *remissibile* vel *irremissibile*.

Deinde omne peccatum vel *regnans* est vel *non regnans*.

Rursus omne peccatum vel *mortuum* est vel *vivens*.

Sic de peccato seu malo culpæ.

Malum afflictionis est vel *pœna divina*, vel *exploratio*, vel *martyrium*, vel *pretiū redemptionis pro nobis*.

Pœna est vel *nuda tantùm* vel *simul peccatum*.

Secundo pœna est vel *castigatio paterna* vel *vindicta divina*

Vindicta divina est vel *spiritualis* vel *corporalis*.

Rursus vindicta divina vel *temporalis* est vel *æterna*.

Exploratio est vel *interna* vel *externa*, vel *utraque conjuncta*.

Martyrium est vel *cruentum* vel *incruentum*.

Deinde malum afflictionis pertinet vel *ad principium* vel *ad medium* vel *ad finem vitæ* hominis uniuscujusque.

Afflictio quæ pertinet ad finem vitæ quæ mors est, *primò* vel *spiritualis* est vel *corporalis*.

Secundò mors vel *prima* est vel *secunda*.

Rursum afflictio vel *interna* est vel *externa*.

Præterea afflictio vel *publica* est vel *privata*.

Ampliùs afflictio est hominum *omnium ordinum, summi medii & infimi*.

Ex malo culpæ & afflictionis judicium fieri potest de statu naturæ corruptæ hominis.

Hoc statu homo miser factus est tum *animâ* tum *corpore*, tum *externis bonis*.

Quod ad rationem seu mentem, planè vitiata est *intelligentia* & *voluntas*. Hinc colligi potest qualis sit hominis arbitrium.

Hæc de subjecto providentiæ divinæ.

Providentiæ divinæ actualis partes duæ sunt: *actio* & *permissio*.

Actio Dei vel *mediata* est vel *immediata*.

Mediatæ actionis Dei instrumenta vel *bona* sunt vel *mala*.

Utraque vel *ordinaria* sunt, vel *extraordinaria*.

Rursus instrumenta vel *animata* sunt vel *inanimata*.

Instrumenta animata vel *rationalia* sunt vel *rationis expertia*.

Rationalia sunt tum *Angeli* tum *homines*.

Permissio Dei est vel *boni*, vel *mali culpæ* seu *peccati*.

Permissio peccati est vel *simplex & absoluta*, vel *ex hypothesi*.

Providentia Dei vel *generalis* est vel *specialis*.

Providentia Dei generalis inprimis conspicitur tum *in conservatione rerum vel destructione*: tum *in gubernatione omnium*

Conservatio rerum vel *universalis* est vel *singularis*.

Conservatio universalis conspicitur tum *in successione rerum mutabilium*: tum *in mutatione ex mala conditione in bonam vel ex bona in meliorem*: tum *in statu*.

Destructio rerum conspicitur tum *in imminutione individuorum*: *in mutatione ex bona conditione in malam*, vel *ex mala in deteriorem*. tum *in abolitione rerum*.

Gubernationis partes sunt, *motio* & *cohibitio*.

Motionis partes sunt: *effectio motus*, & *directio ejusdem*.

Gubernatio omnium vel *generalis* est vel *specialis*.

Hactenus de providentia Dei generali.

Specialis providentia Dei tum *in hac vita est*, tum *post hanc vitam erit*.

Opera specialis providentiæ Dei in hac vita sunt vel *beneficia Dei*, vel *judicia ejus*.

Beneficia specialis providentiæ Dei vel *præterita* sunt, vel *præsentia*, vel futura.

Secundo beneficia Dei vel *spiritualia* sunt vel *corporalia*.

Beneficia spiritualia sunt tum *patefactio Dei* & *vocatio*; tum *fedus divinum* & *obsignatio federis aliorumque beneficiorum Dei omnium*.

Patefactio Dei est tum *naturalis* tum *supernaturalis*.

Patefactio Dei naturalis est vel per *legem naturæ* vel *per opera naturæ*.

Patefactio Dei supernaturalis est vel *interna* vel *externa*.

Patefactio externa fit vel *terreno modo* vel *cælesti*.

Ac rursus tum *per doctrinam cœlestem nobis revelatam*, tum *per rerum futurarum prædictionem*.

Doctrina cœlestis nobis revelata duplex est: *Lex* & *Evangelium*.

Lex Dei *primò* vel *generalis* est vel *specialis*.

Secundò Lex Dei vel *moralis* est, vel *ceremonialis*, vel *forensis*.

Legis moralis duæ sunt tabulæ: *prima* de cultu Dei immediato, *secunda* de cultu Dei mediato.

Legis ceremonialis præcepta sunt duum generum: quædam *pertinebant ad significandas res*

spiritua-

spirituales & erudiendos fideles de ratione salutis æterna per Christum venturam: quædam *spectabant ad ordinem*.

Lex forensis continet statuta alia *merè judicialia*; *alia* admistum aliquid morale vel ceremoniale habentia.

EUANGELII subjectum de quo agit est Christus.

Fidei seu doctrinæ de Christo duæ sunt partes: prima *de persona Christi*: secunda *de officio ipsius*.

Fidei de persona Christi duæ sunt partes: prima *de naturis in persona Christi*: secunda *de statu ipsius*.

Naturæ in persona Christi duæ sunt: *divina* & *humana*.

Personæ Christi status duplex est vel *humiliationis* vel *exaltationis*.

Humiliationis Christi partes sunt duæ: *Incarnatio* & *Legis impletio*.

Incarnationis Christi partes sunt, tum *conceptio Christi & assumptio humana natura*, & *unio personalis duarum naturarum*: *tum nativitas*.

Assumtio est perfectæ naturæ humanæ tum *quoad substantiam*: tum *quoad accidentia*, sive *communia* sive *propria*, *excepto peccato*.

Si substantiam spectes: assumpsit *corpus* & animam.

Si accidentia consideres, assumsit tum *proprietates & affectiones*, tum *defectus & infirmitates inculpabiles*.

In *unione hypostatica* considerandæ tum *causa*, tum *effectus*.

Unionis hypostaticæ effectus sunt duplices: *quidam respectu Christi*, *quidam respectu nostri*.

Nativitatis Christi fines sunt partim *respectu Dei*: partim *respectu hominum*.

Sic fuit de incarnatione Christi.

Legis impletio duabus partibus constat: prima est *perfecta praceptorum Legis observatio*; altera est *sufficiens pœna peccatis nostris ex Legis cōminatione debita & sacrificiis aliisq; figuris significata exsolutio*.

Persolutionis pœnæ partes duæ sunt: *humilitas incarnationis*, & *continua miseria post incarnationem*.

Miseriæ quam Christus sustinuit partes duę sunt: *passio & mors sepultura & detentio in sepulchro in vinculis mortis ad tertium usq; diem*.

Passionis Christi partes sunt, *tolerantia variorum malorum statim ab ipsa nativitate usq; ad institutionem Sacra Cœna: & solemnis ille gravissimus q; passionis actus in vita extremo, inde ab instituta S. Cœna usq; ad mortem in cruce*.

Mala illa quæ mortem præcesserunt fuerunt vel *corporis* vel *anima*.

Corporis fuerunt tum *paupertas & pericula vita*, tum *varia infirmitates*.

Mala animę fuerunt *tentationes*, *turbatio animæ*, & *ignominia*.

Extrema illa & magna passio Christi secundum locos distinguitur. Quædam enim Christus passus est *extra urbem in horto*: quædam *in urbe ipsa*: quædam rursus *extra urbem*.

Hucusque de humiliatione Christi.

EXALTATIO Christi facta est partim *per resurrectionem ex mortuis & gloriosam manifestationem ipsius quadraginta diebus in his terris post resurrectionem*: tum *per ascensionem in cœlum, & sessionem ad dextram Dei Patris*.

Hæc de persona Christi.

OFFICIUM Mediatoris Christi est triplex: *Propheticum*, *Sacerdotale* & *Regium*.

Officii prophetici partes duæ sunt: *externa veritatis divina promulgatio & interna cordium per Spiritum sanctum illuminatio*.

Externa veritatis divinæ promulgatio itidem duabus partibus constat: prima est *doctrina*, altera *rerum futurarum prædictio*.

Sacerdotalis officii Christi duæ sunt partes: *expiatio nostrorum peccatorum*, & *intercessio apud Deum pro nobis*.

Regii officii Christi sunt duæ partes: *una si* Ecclesiā per se spectes: *altera*, si Ecclesiæ hostes.

Regnum Christi vel *naturale* est vel *donativum*.

Regnum donativum est duplex, *regnū gratia* & *regnum gloria*.

Hucusque de doctrina cœlesti nobis revelata.

PRÆDICTIO divina rerum futurarum *primo* facta est vel *per oracula divina*, vel *per visiones divinas*.

Secundò, prædictio rerum futurarum facta est vel *per typos* vel *per vaticinia Prophetica*.

Typi fuerunt vel *res* vel *persona*, vel *rerū aut personarum facta vel eventa*.

Vaticinia prophetica sunt vel *absoluta* vel *typica*.

Vaticinia typica sunt vel *simplicia* vel *composita*.

Tertiò prædictiò rerum futurarum est vel *promissio* vel *comminatio*.

PROMISSIO Dei est vel *conditionalis* vel *absoluta*.

Promissio Dei conditionalis est vel *legalis*, vel *Evangelica*.

Promissio Dei absoluta est de iis rebus, quas Deus ipse per se vel *extra nos* sine nobis complet: vel *in nobis*.

Rursus promissio Dei vel *spiritualis* est vel *corporalis*.

Præterea promissio Dei est vel *veteris Testamenti* vel *novi*.

Comminatio Dei est vel *conditionalis* vel *absoluta*.

Rursus vel *spiritualis* vel *corporalis*.

Hactenus de Patefactione Dei primo spirituali beneficio Dei sequitur de Vocatione divina.

Digitized by Google

VOCATIO divina est tum *Angelorum*, tum *hominum*.

Et vtrorumq; vel *ad Christum*, vel *ad munus aliquod*.

Vocatio ad Christum duplex est: vna *per naturalem gratiam*, altera *per supernaturalem gratiam*.

Hominum vocatio ad Christum est vel *externa* vel *interna*.

Vocatio externa est vel *efficax* vel *inefficax*.

Deinde vocatio ad Christum vel *mediata* est, vel *immediata*.

Rursus tum *Iudaorum* est tum *gentium*.

Vocatio vtrorumque duplex commemoratur: una *ante adventum Christi in carnem*, altera *post illum adventum*.

Vocatio ad munus aliquod, est vel *ad munus Ecclesiasticum*, vel *politicum*.

Et rursus vel *ordinaria* vel *extraordinaria*.

Hæc de Vocatione.

FŒDERIS inter Deum & homines duæ sunt partes: *promissio boni alicujus ex parte Dei*, & *stipulatio officii ex parte hominis*.

Fœdus hoc vel *spirituale* est, vel *corporale*.

Fœdus spirituale est vel *fœdus operũ*, vel *gratia*.

Bona quæ Deus confœderatis suis promittit vel *principalia sunt*, vel *accessoria*.

Principalia sunt, *donatio Spiritus Sancti*, *communio sanctorum*, *conservatio in hac communione*, & *donatio vita aterna*.

Communio sanctorum est tum *sanctorum cum Deo*, tum *eorundem inter se*

Communio cum Deo est *cum Deo Patre, Filio & Spiritu Sancto*.

Communio cum Christo est duplex, nempe *tum ipsiusmet Christi*, tum *beneficiorum ejus*.

Unio Jesu Christi nobiscum triplex est: *in natura, in gratia, in gloria*.

Unio illa fit tum *secundum naturam divinã*, tum *humanam*.

Beneficia quæ Christus in sibi vnitos confert sunt: *justificatio gratuita coram Deo & Regeneratio: Adoptio & libertas filiorum Dei*.

Iustificationis partes sunt, *imputatio Iustitia Christi*, & *remissio peccatorum*.

Regeneratio est vel *inchoata*, vel *consummata*.

Rursus tum *anima* est, tum *corporis*.

Regenerationis animæ duæ sunt partes: *illuminatio* & *donum resipiscentia*.

Resipiscentiæ partes duæ sunt: *mortificatio veteris hominis* & *vivificatio novi*.

Mortificatio veteris hominis constat *agnitione peccati*, & *contritione salutari*.

Agnitio peccati est tum *interna*, tum *externa*.

Agnitio peccati externa est vel *publica*, vel *privata*.

Estq; vel *totius Ecclesia simul*, *vel unius aut plurium coram Ecclesia*.

Publica totius Ecclesiæ confessio vel *ordinaria* est vel *extraordinaria*.

Confessio privata vel *soli DEO fit*, vel *homini*.

Eaq; vel *pastori* vel *alii alicui amico fideli*.

Vivificationis novi hominis partes sunt, *latitia conscientia per Christum*, *& nova obedientia*.

Novæ obedientiæ partes duæ sunt: *fuga mali & consectatio boni*.

Hactenus de Regeneratione.

Adoptio filiorum Dei duplex est: *imperfecta & perfecta*.

Libertas filiorum Dei est triplex *natura*, *gratia*, & *gloria*.

Deinde libertas vel *spiritualis* est, vel *corporalis* Libertas spiritualis vel *communis est omniũ fidelium in Veteri & Novo Testamento*: vel *propria fidelium in Novo Testamento*.

Libertas communis omnium fidelium est *à jugo Legis moralis, à servitute peccati, ab onere traditionum humanarum, à metu hominum in vero cultu Dei*.

Libertas propria fidelium in Novo Testamento est *libertas à legibus Mosis ceremonialibus & forensibus*, & *libertas in adiaphoris*.

Hactenus de communione sanctorum.

Conservationis electorum in communione cum Christo hæ sunt partes: *consolatio*, *exauditio precum defensio adversus hostes spirituales*, *liberatio è periculis anima*, *& perseverantia donum*.

Consolatio est tum *adversus peccatum*, tum *adversus afflictiones peccatum consequutas*.

Consolatio adversus afflictiones peccatum consequutas vel *communis* est, vel *peculiaris*.

Liberatio è periculis animæ vel *occulta* est, vel *manifesta*.

Rursus vel *mediata* est, vel *immediata*

Doni perseverantiæ duæ sunt partes: *perpetuum propositum perseverandi in bono*, & *realis quadam boni in finem usque vita continuatio ac persecutio*.

Sic fuit de fœdere divino.

Obsignatio beneficiorum divinorum tum *externa* est, tum *interna*.

Externa fit per *signa divina extrinsecus verbo Dei addita*, per *juramentum divinum* & per *visibilia dona Spiritus Sancti*.

Signum externum vel *naturale* est, vel *datum divinitus*.

Signum divinitus datum est vel *Sacramentum*, vel *miraculum*, vel *signum temporum*.

Sacramentum latè sic dictum constat partim *duabus rebus*, *terrena & cœlesti*, partim *actione externa & interna* ad rerum illarum perceptionem requisita: partim *verbo Dei* rebus & actionibus illis conjuncto.

Si verò Sacramentum strictè accipiatur, duæ sunt ejus partes: *elementum sacramentale & ritus sacramentalis*.

Digitized by Google

Sacramentum est vel *spiritualis federis*, vel *corporalis*.

Sacramentum spiritualis federis est vel *federis operum* vel *federis gratiæ*.

Sacramentum federis operum erat duplex: *arbor vitæ*, & *arbor scientiæ boni & mali*.

Sacramenti federis gratiæ strictè sic dicti partes duæ sunt: *res terrena*, & *actio seu ritus externus*

Actio externa vel *ministri est Sacramentum administrantis*, vel *fidelis Sacramento utentis*.

Sacramentum federis gratiæ vel *veteris Testamenti* est vel *novi*.

Sacramenta veteris Testamenti fuerunt vel *ordinaria* vel *extraordinaria*.

Sacramenta veteris Testamenti ordinaria fuerunt, *circumcisio & Pascha*.

Paschatis strictè sic dicti partes duæ fuerunt: *Agnus Paschalis* & *actio ad eius usum pertinens*.

Actio erat vel *administrantis* vel *percipientis*.

Actio administrantis erat tum *sanctificatio agni Paschalis*: tum *mactatio*, *assatio*, & *prabitio eiusdem ad edendum*.

Sacramenta extraordinaria fuerunt: *Baptismus nubis & maris*: *Cœna manna atque aqua ex petra profluentis*: *effusio sanguinis victimarum voluntate Dei cæsarum*: *terra Canaan*: *tabernaculum*: *templũ*: *arca federis & propitiatorium*: *lychnuchus aureus in sacrario Dei*: *lapides duodecim è medio Iordane sumti & Gilgale erecti &c.*

Sacramenta novi Testamenti sunt, *Baptismus & Cœna Domini*.

Baptismi strictè dicti partes sunt, *aqua Baptismi*, *& ejusdem usus legitimus*.

Usus aquæ Baptismi legitimus perspicitur *in actione tum ministri Baptismum administrantis*, tum *fidelis Baptismo utentis*; tum *in fine Baptismi*.

Ministri actio duplex est: *sanctificatio aquæ & ablutio externa*.

Cœnæ Domini stricta significatione partes sunt, *res terrena*: *& actio ad rei terrenæ usum legitimum requisita*.

Res terrena est tum *panis* tum *vinum Domini*.

Actio externa in Cœna Dominica est vel *ministri*, vel *fidelium Cœnâ Sacrâ utentium*.

Ministri actio est *acceptio & sanctificatio panis & vini*: *& administratio utriusque*.

Administratio rei terrenæ ex parte ministri duplex est, partim *panis*, partim *vini*.

Administrationis panis partes sunt, *fractio & distributio*.

Administrationis vini partes sunt. *distributio poculi*, *& effusio vini in ora fidelium*.

Actio fidelis Sacrâ Cœnâ utentis est tum *acceptio panis & comestio*, tum *acceptio poculi & bibitio vini*.

Hactenus de Sacramento.

Miraculum est vel *mediatum* vel *immediatum*.

Miracula mediata sunt quadruplicia: 1. quædam *precibus à Deo impetrata sunt*: 2. quædam *jussu atque imperio Christi aut sanctorum hominum evenerunt*: 3. quædam *adhibito externo medio quopiam*. 4. quædam *duobus vel pluribus ex jam enumeratis modis coniunctis*.

Rursus miracula mediata vel *per bonos Angelos & homines* vel *per malos fiunt*.

Hæc de miraculis.

Signa temporum sunt duplicia: quædam *declarant quomodo Deus erga homines affectus sit*: quædã *quòd ultimus Christi adventus immineat*.

Utraq; rursus vel *favoris* sunt, vel *iræ*.

Juramentum Dei vel *sermone tantùm constat* vel *etiam symbolo externo*.

Sic fuit de obsignatione beneficiorum Dei externa.

Obsignatio beneficiorum Dei interna est tũ *Spiritus nostri*: tum *Spiritus Sancti*.

Hactenus de Spiritualibus Dei beneficiis.

Corporalia beneficia Deus exhibet vel *immediatè per se*, vel *mediatè* per creaturas suas.

Deinde sunt vel *publica* vel *privata*.

Utraq; tum piis dantur, tum impiis.

Hæc de beneficiis Dei.

JUDICIA Dei è subjectis sunt vel *promiscuè in electos & reprobos*, vel *seorsim in alterutros*.

Deinde vel *universalia* sunt vel *particularia*.

Rursus vel *publica* sunt, vel *privata*.

Ex adjunctis judicia Dei vel *occulta* sunt vel *manifesta*.

Rursus interdum *velocia* sunt, interdũ *tarda*.

Sic fuerunt opera specialis providentiæ Dei quæ in hac vita fiunt.

Opera Dei quæ post hanc vitam fient sunt, *adventus Domini ultimus*: *resurrectio universalis mortuorum omnium*: *immutatio superstitum quos ultimus ille dies deprehendet*: *raptus omnium fidelium simul in nubes in occursum Domini*: *judiciũ ultimum universale. mundi finis*: *& manifestatio gloriæ Dei in omnem æternitatem*.

Resurrectio universalis mortuorum alia est *ad vitam*, alia *ad judicium*.

Judicii extremi partes erunt: *processus judicialis & exsecutio*.

Processus judicialis erit tum *separatio electorum à reprobis*, tum *sententiæ dictio*.

Vitâ æterna fruentur electi tum *in anima* tũ *in corpore*.

Manifestatio gloriæ Dei complectitur *plenam Dei patefactionem & consummatam beatificationem electorum*.

Beatitudinis cœlestis essentia sita est *in clara visione Dei*, *perfecta conformitate cum Deo*, *sufficientia in Deo*, *& certa scientia æterna suæ felicitatis*.

Digitized by Google

Bona quæ beatitudinis essentiam consequentur sunt, *gloria, honor, pax*.

SYNOPSIS LIBRI VII.

Qui est de Ecclesia.

ECCLESIA vel *vera* est vel *falsa*.

Ecclesia vera vel *Catholica* est vel *particularis*.

Ecclesia Catholica vel *absolutè* dicitur vel *secundùm quid*.

Ecclesiæ Catholicæ absolutè dictæ consideratur tum *caput* tum *corpus*.

Caput ejus *communiter* est Deus; Pater, Filius & Spiritus Sanctus: *singulariter* solus Christus.

Corporis Ecclesiæ Catholicæ absolutè dictæ *membra* sunt soli electi ad vitam æternam.

Ecclesia Catholica secundùm quid dicta est ex hominibus vel *omnium temporum* vel *unius tantùm*.

Quæ omnium temporum est, illa vel *militans* est vel *triumphans*.

Ecclesia militans constat ex membris tum *firmis fide* tum *infirmis*.

Ecclesia particularis *primò* est vel *pura* vel *impura*.

Ecclesiæ puræ notæ sunt tum *doctrina divina*, tum *disciplina divina*.

Ecclesia pura dicitur vel *tota & absolutè*, vel *maxima ex parte & secundum quid*.

Ecclesia impura est vel *minus impura*, vel *magis*, vel *impurissima*.

Secundò Ecclesia particularis est vel *veteris Testamenti* vel *novi*.

Tertiò Ecclesia particularis habet gubernationem vel *invisibilem tantùm* vel *simul invisibilem & visibilem*.

Visibilis gubernatio tum *publica* est tum *privata*.

Gubernatio publica est vel *Ecclesiastica* vel *politica*.

Ecclesiastica gubernatio est vel *propria* vel *communis*.

Gubernatio Ecclesiastica propria pertinet vel *ad ministros Ecclesiæ*, vel *ad plebem Ecclesiasticam*.

MINISTRI Ecclesiæ sunt vel *extraordinarii*, vel *ordinarii*: iiq; vel *veteris Testamēti* vel *novi*.

Ministrorum extraordinariorum veteris Testamenti dona fuerunt, *Prophetia extraordinaria*, & *donum edendi miracula*.

Deinde ministri extraordinarii seu Prophetæ vel *primi annunciabant verbum Dei hominibus*, vel *excitabantur ad instaurationem doctrinæ corruptæ*, vel *ad accusanda peccata, &c.*

Ministri veteris Testamenti ordinarii fuerunt vel *ante legem latam*, vel *post*.

Ante legem latam fuerunt *pleriq; Patriarchæ & primogeniti familiarum*.

Post legem latam fuerunt *posteri Patriarchæ Levi*: ex quibus erat *summus Sacerdos*, cæteri vel *Sacerdotes* vel *Levitæ*.

Ministri exordinarii novi Testamenti fuerunt *Johannes Baptista, Christus ipse, & discipuli à Christo immediatè vocati*, tempe tum *Apostoli*, tum *septuaginta alii adventus Christi præcones*.

Apostolis Christi post adscensionem Christi in cœlos adjuncti fuerunt *Evangelistæ & Prophetæ novi Testamenti*.

Evangelistarum duo sunt gradus, prior *Apostolorum*, ut Matthæi, Johannis, Pauli: posterior *eorum qui Apostolis officio proximi erant*, ut fuit Marcus, Lucas, Timotheus, Titus, Philippus Evangelista.

Ministri ordinarii novi Testamenti habent procurationem rerum vel *spiritualium* vel *corporalium*.

Qui res spirituales procurant, vel *doctrinæ præsunt* vel *disciplinæ*.

Doctrinæ præsunt tum *pastores Ecclesiæ*, tum *Doctores Theologi*.

Ministri qui disciplinę præsunt, vocantur *presbyteri*. Eorū alii *simul in sermone ac doctrina laborant*; alii *tantū sunt disciplinæ gubernatores*.

Personæ ad quas corporalium rerum procuratio pertinet, sunt *diaconi & diaconissæ*.

Plebis Ecclesiasticæ officium triplex est; *erga Deum: erga Pastores & Doctores Ecclesiæ: & erga se invicem*.

Hæc de propria Ecclesiastica gubernatione.

Gubernatio Ecclesiæ communis dicitur usitatè potestas, & libertas Ecclesiæ: estq; tum *conventuum Ecclesiasticorum*, tum *electionum vocationumq;*, tum *dijudicationis controversiarum religionis*, tum *ordinis Ecclesiastici*, tum *jurisdictionis Ecclesiasticæ*.

Conventus Ecclesiastici vel *ordinarii* sunt, vel *extraordinarii*.

Conventus ordinarii sunt vel *conciones sacræ*, vel *Scholæ bonarum literarum*.

Conventus Ecclesiastici extraordinarii sunt vel *Consistoria* quæ & *Presbyteria* dicuntur & *Capitula*, vel *colloquia* vel *concilia Ecclesiastica*, quæ & Synodi appellantur.

Concilia *primò* sunt vel *Prophetarum* aut *Apostolorum*: vel *aliorum Episcoporum*.

Secundò concilium vel *particulare* est, vel *universale*.

Concilium particulare est, vel *diœcesanum*, vel *provinciale* vel *nationale*.

Tertiò concilium vel *legitimum* est, vel *illegitimum*.

Libertas judicandi controversias religionis est tum *privata*, tum *publica*.

Potestas ordinis Ecclesiastici consistit in constituendis tum *ceremoniis externis*: tum *externâ morum formâ*.

Libertas seu potestas jurisdictionis Ecclesiasticæ est vel *communis*, vel *propria*.

Commu-

Digitized by Google

Communis, quæ aliàs *potestas clavium* dicitur, partes duæ sunt, *Ligatio* & *Solutio*.

Ligatio est vel *privata*, vel *publica*.

Ligatio privata est vel *admonitio*, vel *abstentio*.

Admonitio est vel *domestica*, vel *presbyterialis* seu *capitularis* seu *consistorialis*.

Ligatio publica est vel *admonitio*, vel *abstentio*, vel *excommunicatio*.

Excommunicatio est vel *simplex*, vel *anathema*.

Anathema est vel *simplex*, vel *anathema maranatha*.

Solutio est *privata*, vel *publica*.

Iurisdictio propria ministrorum Ecclesiæ est vel *depositio ab officio*, vel *segregatio omnimoda ab Ecclesia*.

Hactenus de gubernatione Ecclesiastica.

Gubernationis politicæ formæ simplices sunt: *Monarchia*, *Aristocratia* & *Democratia*.

Ad gubernationem Ecclesiasticam privatam alii *communi*: alii *singulari quodam jure obstringuntur*.

Sic fuit de Ecclesia vera.

Ecclesia falsa tum *in terra est*, tum *in purgatorio esse fingitur*, tum *olim in limbo*.

Ecclesiæ falsæ addicti, hostes Christi sunt, iique vel *perpetuò tales manent*: vel *suo tempore ad Christum convertuntur*.

Deinde hostes Christi vel *aperti* sunt, vel *dissimulati*.

Aperti hostes Christi sunt tum *blasphemi Iudæi*, tum *Ethnici*.

Hostes Christi dissimulati sunt vel *Antichristi*, vel *Pseudochristi*.

Antichristus est duplex: aut enim *uni vel alteri tantùm parti doctrinæ Christianæ*; aut *ferè toti ejus corpori adversatur*.

Antichristi sunt hæretici: iique vel *totaliter à doctrina fidei discedunt*, vel *ex parte tantùm tenentur hæreseos*.

Hi errant aut *in causa capitis*, aut *in causa corporis*, aut *in causa adjunctorum*.

Tum hæretici *alii* sunt errantes tantum: *alii* in errorem inducentes alios.

SYNOPSIS LIBRI VIII.

Qui est de bonis operibus in genere.

BONORUM operum considerantur tum *nomen & varia nomenclatura*: tum *res ipsa*.

In rei explicatione de bonis operibus agimus dupliciter: *Primò* quatenus habentur à renatis hominib in hac vita: *Deinde* quatenus habebuntur à beatis hominibus post hanc vitam.

Bonorum operum priori modo consideratorum proponitur *definitio, causa, effecta, subjecta, adjuncta, dissentanea, &c.*

Causæ efficientes bonorum operum aliæ sunt *principales*, aliæ *instrumentales*.

Principalis *à qua* est Deus: *προηγουμένη* est *gratia Dei* nos regenerantis.

Instrumentales causæ sunt, *doctrina cœlestis in verbo Dei tradita, fides viva, natura nostra regenerata, assidua exercitatio*.

Causa finalis bonorum operum aliæ sunt *respectu Dei*, aliæ *respectu nostri*, aliæ *respectu proximi*.

Effecta bonorum operum sunt *glorificatio Dei & bona innumera* quæ redeunt tum ad *habentem bona opera*, tum ad *alios*.

Subjecta bonorum operum sunt; *homines* in quibus illa requiruntur: *locus* à quo fieri debet: *res* atq; *persona* circa quas studium bonorum operum occupatur.

Adjuncta bonorum nostrorum operum sunt duplicia: alia si bona opera *in se* spectemus: alia si *relatè*.

Bona nostra opera in se tum *imperfecta* sunt, tum *impura*.

Bona opera relatè considerata habent duplicia adjuncta: alia *quoad Deum*, alia *quoad homines*.

Quoad Deum, placent Deo & remunerationem habent.

Quoad homines sunt duplicia adjuncta: alia *nostri respectu*, alia *proximi*.

Nostri respectu alia sunt *antecedentia*, alia *connexa*, alia *consequentia*.

Antecedentia sunt tum *sapientia* & *prudentia*: tum *bona conscientia & promtitudo ad bona opera*.

Connexa sunt *sinceritas & hilaritas*.

Consequentia sunt, *studium excellendi in bonis operibus & constantia in obsequio Dei*.

Opposita bonis operibus alia sunt *contraria*, alia *disparata*, alia *repugnantia*.

Contraria bonis operibus sunt peccata illa quæ eis perpetuò velut è regione adversantur.

E *Disparatis* est hypocrisis, quæ *primò* est *nota* vel *ignota*: Secundò *habitualis* vel *actualis*.

Quod *repugnantia* attinet, bona opera nostra non sunt merita apud Deum.

SYNOPSIS LIBRI IX.

Qui est de religione seu operibus immediati cultus Dei.

BONA opera sunt duplicia: alia *immediati cultus Dei*: alia *mediati*.

Opera immediati cultus Dei comprehenduntur nomine *veræ religionis* seu *pietatis*: cujus tum *essentia* tum *affectiones* tum *partes* considerantur.

Essentia definitione explicatur.

Affectiones veræ religionis sunt, ejus *divinitas & unitas, utilitas & necessitas, subjectum, &* *adjuncta* varia, ut *antiquitas, sanctitas, vis, perfectio, deformatio & reformatio, propagatio & defensio, oppugnatio, firmitas insuperabilis, &c.*

Vera religio *divina* est *ortu*, *materia*, *forma*, *fine & effectu*.

Digitized by Google

Disparatur ab ea *falsa religio* seu *superstitio*, & *religio simulata*.

Religio falsa seu superstitio est tum *idololatria* & *ἐθελοθρησκεία*: tum *Iudaismus, Samaritanismus, Mahumetismus*.

Idololatria vel *tectior* est & *subtilior*, vel *apertior & crassior*.

Apertioris & crassioris idololatriæ sunt exsecrabilissimæ species, *fœdus cum diabolo & Magia diabolica*.

Veræ religioni contraria est *irreligio* seu *impietas*.

Partes veræ religionis seu pietatis sunt opera vel interni tantùm cultus Dei, vel *simul interni & externi*.

Opera interni tantum cultus Dei sunt *fides salvifica vera cognitio Dei, fiducia in Deo, spes in Deo, charitas erga Deum, fidelis timor Dei, humilitas coram Deo & patientia*.

FIDES salvifica tum *in infantibus* est, tum *in adultis*.

Fidei salvificæ partes sunt tres: *notitia verbi Dei & inprimis promissionis gratiæ, assensio eidem adhibita, & persuasio seu fiducia de certò obtinenda gratia promissa*.

A fide salvifica est diversa *fides historica* & *fides miraculorum*.

Eidem contraria sunt, *infidelitas & fides perversa*.

Infidelitatis tres sunt partes: *ignoratio veritatis divinæ, negatio veritatis ejusdē & diffidentia*.

Ignorantia veritatis divinę vel *universalis* est vel *particularis*

Ac rursus vel *affectata* est vel *inaffectata*.

Porrò infidelitas *primò* vel *positiva* est vel *negativa*.

Infidelitas positiva est propriè *incredulitas*, quæ vel *manifesta* est vel *occulta*: ac rursus vel *temporaria* vel *perpetua*

Secundò infidelitas vel *universalis* est vel *particularis*.

Ab eadem fide salvifica disparantur, *temeraria credulitas in religione, fides implicita, fides hypocritica seu simulata præsumtio fidei. fides temporaria, conjectura, opinio, conceptio seu imaginatio rei absentis, fides moralis, fides humana, scientia humana, experientia*.

Fidei salvificę repugnat *dubitatio de gratia Dei, personarum acceptio, metus ab hominibus, vacuitas charitatis defectio fidei, &c*.

COGNITIO Dei primò est duplex, nempe *Dei creatoris* & *Dei Redemtoris*.

Cognitionis Dei Redemtoris pars est cognitio Christi, quæ est vel *corporalis* vel *spiritualis*.

Secundò cognitio Dei vel *perfecta* est vel *imperfecta*.

Tertiò vel *naturalis* est vel *patefacta*.

Patefacta cognitio Dei est vel *spiritualis* vel *literalis*. & utraq; vel *mediata* vel *immediata*.

Rursus cognitio Dei vel *innata* est vel *acquisita*, vel *infusa*.

Iterum est vel *generalis* vel *specialis*.

Opposita est ei *ignorantia Dei privativa* & *præsumta notitia Dei*.

FIDUCIÆ in Deo contraria est *diffidentia erga Deum*: ab eadem disparatur *confidentia temeraria, fiducia in Deo temporaria, fiducia idololatrica*.

SPEI in Deo tria sunt fulcra *promissiones Dei gratuitæ: gratia Dei in Christo: & meritū Christi*.

Spes Dei triplex est *veniæ gratiæ & gloriæ*.

Spei in Deo collocandæ opponitur tum *desperatio de accipiendis beneficiis Dei*: tum *spes in creaturis aut figmentis Dei*.

CHARITAS erga Deum vel *naturalis* est vel *supernaturalis*

Diversæ sunt à charitate aliæ virtutes ut *fides, spes, &c*.

Opponuntur ei *odium adversus Deum simulatus amor erga Deum amor mundi, &c*.

FIDELI TIMORI DEI opponitur tum *infidelis timor Dei*, tum *securitas carnalis, timor idololatricus, & timor hominum potius quam Dei*.

Infidelis timor Dei est vel *timor Dei abusivè sic appellatus*, vel *timor Dei vanus*, vel *servilis timor Dei*.

Securitas carnis duplex est, vel *in impiis* vel *etiam in piis*.

HUMILITAS coram Deo vel *occulta* est, vel *manifesta*.

Opponitur ei *superbia & simulata humilitas*.

Superbia vel *occulta* est, vel *manifesta*.

PATIENTIÆ opponuntur *hypocritica tolerãtia* & *impatientia*.

Impatientiæ species est *μεμψιμοιρία* & *mollities animi*.

Hæc de operibus interni tantùm cultus Dei.

Opera cultus Dei immediati interni simul & externi sunt tum *oratio ad Deum religiosa & zelus pro gloria Dei*: tum *confessio veritatis & cultus Dei in cœtibus fidelium*.

Oratio religiosa ad Deum vel est *invocatio Dei* vel *gratiarum actio ad Deum*, vel *votum*.

Invocatio Dei est vel *precatio religiosa*, vel *juramentum*.

Precatio religiosa vel *absoluta est Deitatis λατρεία*, vel est *ἴδιωμα Mediatoris proprium*.

Precatio religiosa rursus vel *nostrâmet causâ* fit vel *aliorum*.

Quæ nostrâmet causâ fit, est vel *deprecatio* vel *petitio*.

Petitio est *primò* vel *determinata* vel *indeterminata*.

Secundò est vel *spiritualium bonorum* vel *corporalium*.

Precatio religiosa quæ aliorum causâ fit vel *intercessio* est, vel *benedictio*.

Benedi-

Benedictio vel *divina* est vel *humana*. Rursus vel *publica* est vel *privata*. Præterea adhibetur tum *amicis* tum *inimicis*. Insuper benedictio vel *spiritualis* est, vel *corporalis*.

Benedictionis species sunt *salutatio* & *valedictio*.

Precatio quæ fit contra alios est duplex: *querela sanctorum apud Deum de hostibus, & imprecatio in illos.*

Precatio è subjectis locis vel *privata* est vel *publica*.

Adhæc precationis religiosæ vel *præscripta est divinitus formula*, vel *libera* est.

Formula precationis divinitus præscripta optima ac perfectissima est *Oratio Dominica*.

ORATIONIS DOMINICÆ quatuor sunt partes: *Exordium, Propositio petitionum, Confirmatio & Epilogus.*

Exordii in oratione Dominica duæ sunt partes: *compellatio veri Dei, & ejusdem descriptio.*

Petitiones orationis Dominicæ sunt sex: tres priores pertinent *immediatè ad gloriã Dei*, tres posteriores *ad nostram necessitatem*.

Prima petitione postulamus sanctificationem nominis divini.

Sanctificatur nomen Dei tum *à Deo ipso*, tũ *à creaturis*: iisque tum *ratione carentibus*, tum *rationalibus*; *Angelis & hominibus*. Et ab hominibus tum *in cœlo triumphantibus*, tum *adhuc militantibus in terra*.

A nobis militantibus sanctificatur nomen divinum tum *communiter*: tum *singulariter* à quolibet nostrum: *verâ fide & bonis operibus*: tũ *in spiritu* tum *in corpore nostro*: idq; tum *in tota vita*, tum *in ipsa morte*.

Secunda petitione postulamus adventum regni Dei, tum *universalis* tum *specialis*: & hujus vel *gratiæ* vel *gloriæ*: ac rursus tum *ad singulos fideles*, tum *ad totam Ecclesiam*.

Tertiâ petitione postulamus ut fiat à nobis voluntas Dei in rebus omnibus *secundis, adversis: Ecclesiasticis politicis: externis, domesticis: publicis privatis: in vita, in morte.*

Quarta petitione postulamus panem quotidianum, qui duplex est; *spiritualis* & *corporalis*. Spiritualis rursus duplex *panis verbi Dei & panis ille vivificus qui de cœlo descendit.*

Quintæ petitionis sunt duæ partes: *postulatio à Deo remissionis peccatorum & declaratio gratitudinis nostræ pro impetrata remissione peccatorum.*

Postulationis remissionis peccatorum sunt duæ partes: *imploratio imputationis iustitiæ Christi & deprecatio imputationis nostrorum peccatorum atq; sic reatus & flagellorum ob peccata.*

Sexta petitione postulamus gratiam continuę regenerationis & sanctificationis, positam in *mortificatione veteris hominis, & vivificatione novi.*

Mortificationem veteris hominis exoptamus quum petimus ne inducamur in *seductionis tentationẽ*: quæ est vel *à dextris* vel *à sinistris*.

Vivificationem novi hominis imploramus, quum petimus *liberationem à malo*: quæ duplex est, *particularis* vel *universalis* Illa fit vel *immediatè* vel *mediatè*.

Confirmatio petitionum orationis Dominicæ tribus constat argumentis: 1. quia *Patris cœlestis est regnum*. 2. quia *ipsius est potentia*. 3. quia *ipsius est gloria in secula*.

Epilogus est, AMEN.

Precationis adminicula sunt, *pium ieiunium & gestus externi*.

PIUM JEJUNIUM est I. vel *privatum* vel *publicum*. II. *Votivum* vel *liberum à voto*. III. *Ordinarium* vel *extraordinarium*.

A pio jejunio distingui debet *hypocriticum ieiunium, Medicum, & coactum*.

GESTUS externi in precando sunt, *situs corporis: capitis nuditas: expansio manuum: oculorum vel elevatio ad cælum vel depressio versus terram: tunsio pectoris: lacryma: vox clara, &c.*

Religiosæ precationi ad Deum opponitur tum *omissio precum*, tum *precatio prava*.

Precatio prava vel *idololatrica* est vel *ad verum Deum sed inanis*.

Hactenus de precatione.

JURAMENTUM est I. *simplex* vel *compositum*; & hujus duæ sunt partes, *contestatio Dei & imprecatio vindictæ divinæ*.

II. Juramentum vel *assertorium* est vel *promissorium*.

III. Est vel *delatum* vel *spontaneum*.

Delatum est vel *iudiciale* vel *extraiudiciale*.

IV. Est vel *directum* vel *obliquum*.

Juramento pio opponuntur, *recusatio legitimi iuramenti, impium iuramentum*, & *impletio impii iuramenti*.

Impium juramentum vel *temerarium* est, vel *idololatricum*, vel *iniquum*, vel *periurium*.

Perjurium vel *assertorium* est vel *promissoriũ*. Utrumque vel *privatum* vel *publicum*.

Hucusque de Invocatione Dei.

GRATIARUMACTIONIS ad Deum partes sunt: tum *recordatio operum Dei & meditatio de illis*: tum *recta æstimatio eorundem & celebratio Dei*.

Recordationi operum Dei opponitur *oblivio Dei & operum eius, & illegitima atq; hypocritica recordatio Dei*.

Celebratio Dei tum *animo* fit, tum *verbis*, tũ *factis*.

Rursus vel *privata* est vel *publica*.

Celebrationi Dei opponitur *blasphemia in Deum, ingratitudo adversus Deum, hypocritica gratiarumactio, falsa gratiarumactio*.

Hæc de Gratiarumactione.

VOTUM PIUM est I. vel *universale omnium fidelium*, vel *singulare unius alicuius*.

II. Fit

Digitized by Google

II. Fit vel *expressis verbis*, vel *sine verbis sola animi conceptione*.

III. Est vel *conditionale* vel *absolutum*.

IV. Est vel *temporarium* vel *perpetuum*.

Hucusque de oratione religiosa ad Deum.

ZELO pro gloria Dei opponitur stupor non curans gloriam Dei, & zelus errans & simulatus zelus pro gloria Dei.

CONFESSIO cœlestis veritatis fit vel *ore* vel *scripto* vel *martyrio*.

Opponitur ei *cōfessio erronea*, ac proinde *hæresis*; *corruptela doctrinæ*, *omissio confessionis doctrinæ*, *fuga doctrinæ*, *tædium doctrinæ*, *confessio intempestiva*, *confessio hypocritica*, *dissimulatio veritatis*, *abnegatio Christi & veritatis divinæ*.

Cultus Dei in cœtibus fidelium complectitur *honorem ministerii Ecclesiastici & Ceremonias Ecclesiæ*.

Honor ministerii Ecclesiastici complectitur *reverentiam*, *amorem*, *obedientiam*, *gratitudinem erga ministerium Ecclesiasticum*, *& immunitatem erga ministros Ecclesiæ*

CEREMONIÆ Ecclesiæ vel *lata significatione* dicuntur vel *stricta*.

Lata significatione vel *divina* sunt vel *humana*.

Suntq; *Sacramenta*, *sacrificia*, *observationes seu observantiæ sacræ*, *& aliæ actiones ad Sacra* (quæ vocant) *pertinentes*.

De Sacramento sexto libro agitur.

SACRIFICIUM est vel *divinitus præceptum* vel *humano arbitrio introductum*. Illud vel *typicum* est vel *non typicum*.

Sacrificium typicum erat veteris Testamenti: & vel *expiatorium* erat vel eucharisticum.

Expiatorium erat vel *propitiatorium* vel *redimens sacrificium*.

Sacrificium propitiatorium tum *ordinarium* erat tum *extraordinarium*.

Ordinarium aliud fuit *iuge sacrificium*, aliud *statum*; quod erat vel *Sabbathinum* vel *menstruū* vel *anniversarium*.

Sacrificium redimens vel *pro peccato* erat vel *pro reatu* Utrumque vel *ordinarium* vel *extraordinarium*.

Eucharistica sacrificia erant, *libatio*, *hostia pacificorum & sacrificium laudis*.

Sacrificia non typica sunt sacrificia novi testamenti, in quo unum est duntaxat verum, proprium ac reale sacrificium propitiatorium, nempe quod Christus ipse in cruce consummavit: alia sacrificia fidelium, quæ tamen figurate sic dicuntur, sunt Eucharistica.

OBSERVATIONES SACRÆ vel *communes sunt totius Ecclesiæ*, vel *propriè ministrorū Ecclesiæ*.

Communes Ecclesiæ observationes versantur in *frequentatione sacrorum cœtuum & exercitiis publicis religionis*.

Propriæ observationes sacræ ministrorum Ecclesiæ pertinent ad *verbi divini interpretationem*, *preces publicas* & alia quæ publicè soli ministri verbi Dei efficiunt in sacris, in quibus omnia sunt peragenda linguâ populo notâ.

Aliæ actiones pertinentes ad SACRA: sunt *consecratio ministrorum Ecclesiæ*, & aliæ actiones pertinentes ad *loca sacra*, *tēpora sacra*, *instrumēta sacra*, veluti *sunt altaria*, *& mensa sacra*, *vasa sacra & instrumenta alia*, *vestes sacræ*, *&c.*

Consecratio ministrorum Ecclesiæ alia fuit *in Veteri Testamento*, alia est *in Novo*.

Loca SACRA in veteri Testamento vel *legitima* erant vel *illegitima*.

Legitima alia *ante Legem per Mosen latam*, alia *post Legem latam*.

Ante Legem latam erāt loca indefinita: post Legem latam erat *tabernaculum Mosaicum* ante exstructum templum; postea *templum Ierosolymitanum*.

Illegitima erant *Excelsa* post exstructū templum, & *templum in monte Garizim*.

In novo testamento omnis locus sacer est in quo cultus Dei exercetur.

TEMPORA SACRA tum *veteris Testamenti* sunt, tum *Novi*.

Tempora sacra *in veteri Testamento* erant tū *diei*, tum *anni*. Diei vel *uniuscuiusque*, vel *septimi*, vel *Calendarum singularum*.

Tempora sacra anni erant dicata solennitatibus vel *anniversariis* vel post *plures annos recurrentibus*.

Feriæ illæ vel *legitimæ* erant, vel *indictivæ*.

Legitimæ vel *magnæ* erant, vel *minores*.

Magnæ erant tres: festum *Paschæ*, *Pentecostes & Tabernaculorum*.

Minores erant, *festum tubarum* & *festum expiationum*.

Indictivæ feriæ vel *una vice* celebratæ sunt, vel *quotannis*, nempe *Purim* & *Encenia*.

Solennitates post plures annos recurrentes erant *Sabbathum terræ*, & *annus Iubilæus*.

Tempora sacra *Novi Testamenti* vel *in dies festos* incidunt, vel *alios dies*.

Dies festi novi Testamenti vel *hebdomadarii* sunt vel *anniversarii*.

Anniversarii sunt festa *Christi* & *Spiritus Sancti*.

Tempora sacra alia, incidunt vel *in singulos dies* vel in dies *precum indictivos*.

INSTRUMENTA SACRA in veteri Testamento fuēre multa, in quibus *altaria & mensa*.

ALTARIA fuerunt duo: *thysiasterium* & *thymiaterium*.

VASA SACRA in veteri Testamento multa fuerunt: in novo sunt pauca.

VESTES SACRÆ in veteri Testamento aliæ *propriæ* erant Aaronis summi Sacerdotis: aliæ *communes* ei cum filiis: aliæ *filiorum singulares*.

Digitized by Google

SYNOPSIS LIBRI X.
Qui eſt de Virtutibus moralibus in ſpecie.

OPERA mediati cultus Dei appellantur uſitatè VIRTUTES MORALES.

Virtutis moralis explicantur *cauſa*, *effecta*, *ſubiecta*, *&c.*

Virtuti morali opponitur *vitium morale*, & *ſimulata virtus moralis.*

Virtus moralis vel *affectuum* eſt moderatrix, vel *actionum.*

Virtus moderatrix affectuum verſatur circa affectus vel *vehementiores* vel *ſedatiores.*

Virtus moderatrix affectuum vehementiorum, eſt vel *charitas erga proximum*, vel *fortitudo animi*, vel *temperantia.*

E SUBIECTIS charitas erga proximum, eſt tū *erga ſeipſum*, tum *erga alios.*

Charitati erga ſeipſum opponitur *odium ſui-ipſius perverſum*, & *inordinatus amor ſui.*

Charitas erga alios, tum *erga homines* eſt, tū *erga ſanctos Angelos.*

Charitati erga homines opponitur tum *ſimulata aut momentanea charitas in proximum, & amor inordinatus in proximum*, tum *odium iniquum in proximum.*

Charitas erga homines tum *vivos* eſt, tum *mortuos.*

Charitas erga homines vivos, tum *erga quoſvis* eſt, tum *erga certos.*

Charitas erga homines quoſvis eſt tum *ſympathia laudabilis & humanitas*, tum *officioſitas & hoſpitalitas.*

Sympathia laudabilis eſt duplex: *miſericordia* & *favor.*

Miſericordiæ ſpecies præcipua eſt *beneficentia in egenos & pauperes.*

Miſericordiæ opponitur *immiſericordia*, *ſimulata miſericordia*, *& illicita miſericordia.*

Favori oppoſita eſt tum *invidia* & *malevolentia*: tum *ſimulatus favor* & ἐπιχαιρεκακία.

Invidia vel *activè* capitur, vel *paſſivè.*

Activa vel *laudabilis* eſt invidia, vel *vituperabilis.*

Hujus quadruplex eſt ſpecies.

Humanitati oppoſita eſt *inhumanitas*, & *intempeſtiva humanitas.*

Officioſitati opponuntur *intempeſtiva officioſitas*, *inhoneſta officioſitas*, & *inofficioſitas.*

Hoſpitalitati opponuntur *inhoſpitalitas*, & *inconſiderata hoſpitalitas.*

Hæc de charitate erga quoſvis homines.

Charitas erga certos homines eſt vel *naturalis vel adventitia.*

Hæc eſt *amicitia* & *fraternitas Chriſtiana.*

Cum amicitia pugnat, tum *inimicitia iniuſta*, tum *amicitia malorum.*

Amicitiæ malorum ſpecies eſt *fœdus cum infidelibus & impiis temerarium*, *& non neceſſariū.*

Tantum de charitate erga vivos.

Charitatis erga mortuos partes ſunt, *luctus & cura pro mortuis: charitas erga poſteros & propinquos mortuorum*, & *honor mortuorum.*

Cura pro mortuis conſiſtit *in ſepultura honeſta*, & *voto pro beata corporum reſurrectione.*

Sepultura honeſta perficitur vel *præeunte cōbuſtione corporum*, vel *abſq; combuſtione eorum.*

Honoris, qui mortuis ſanctis exhibendus, partes ſunt; *gratiarum actio ad Deum pro illius memoria cum laude conjuncta & imitatio illorū debita*; *exſequutio juſtæ voluntatis ipſorum*, & *deſiderium coniunctionis cum illis apud Chriſtum Dominum.*

Hactenus de charitate erga proximum.

Fortitudo animi vel *vera* eſt, vel *apparens.*

Fortitudo animi vera eſt tum Chriſti θεανθρώπου, tum *aliorum hominum.*

Fortitudo animi vera aliorum hominum eſt *primò* vel *togata* vel *bellica.*

Deinde vel *heroica* eſt, vel *vulgaris.*

Oppoſita eſt fortitudini veræ *timiditas* & *audacia.*

Apparentis fortitudinis animi ſpecies ſunt quinque.

Temperantiæ oppoſita eſt *intemperantia*, & *ſtupiditas ſenſuum*, *& temperantia nocens.*

Temperantia tum *continentia* eſt & *parſimonia*; tum *verecundia* & *honeſtas.*

Continentia tum *ſobrietas* eſt & *vigilantia*: tum *pudicitia* & *caſtitas.*

Sobrietati opponitur tum *cupedia* & *ingluvies*, tum *abſtinentia noxia.*

Ingluvies eſt duplex: *voracitas* & *ebrioſitas.*

Vigilantiæ opponitur *ſomnolentia vitioſa*, & *vigiliæ ſuperſtitioſa*, item *vigiliæ ſceleratæ.*

Cum caſtitate pugnat *ſimulatio caſtitatis*, & *impuritas omnis.*

Impuritas eſt vel *illicitus concubitus cum propria uxore*, vel *ſcortatio quævis*, vel *lenocinium.*

Scortationis multæ ſunt ſpecies: *fornicatio*, *adulterium ſtuprum*, *inceſtus*, *raptus*, *mollities*, *ſodomia*, *beſtialitas.*

Cum parſimonia pugnant *ſordities* & *luxuries.*

Extrema verecundiæ ſunt *inverecundia* & *pudor ruſticus.*

Honeſtati opponuntur *inhoneſta* & βαναυσία.

Hucuſq; de virtute affectuum vehementiorum moderatrice.

Virtus moderatrix affectuum ſedatiorū eſt vel *cupiditatis opum aut honorum*: vel *ira.*

Virtus moderans cupiditatem opum eſt tum *ſtudium honeſtè rem parandi*, tum αὐτάρκεια.

Illi opponitur *pigritia*, & *ſtudium diteſcendi per fas & nefas.*

Huic verò *anxia ſolicitudo de ſuſtentatione*

 vita

vitæ hujus corporalis, avaritia, simulatus contemtus divitiarum, fastidium rerum præsentium.

Virtus moderans appetitionem gloriæ & honorum dicitur φιλοτιμία nomine in bonam partem accepto; cui opponitur *ambitio* & *ἀφιλοτιμία*.

Virtus moderans cupiditatem gloriæ & honorum vel *magnanimitas* est, vel *modestia*.

Magnanimitati opponuntur χαυνότης, *elatio animi*; & μικροψυχία, *pusillanimitas*.

Modestiæ opponitur *immodestia seu arrogantia*, & *intempestiva modestia*.

Virtus moderans iram est tum *gratiositas*, & *nemesis moralis laudabilis*: tum *mansuetudo* & *ἐπιείκεια*.

Gratiositati opponitur tum *austeritas* tum *gratiositas vitiosa* & *simulata gratiositas*.

Nemesi opponitur, tum *stupiditas in tolerandis contumeliis & injuriis quibus Deus aut proximus afficitur*, tum *asperitas nimia ac turbulenta* & *simulata nemesis*.

Cum mansuetudine pugnat *iracundia*, *ira injusta & lentitudo*.

Effectus iracundiæ sunt, *ultio privata, contentiones & jurgia, lites forenses injusta*.

Τῇ ἐπιεικείᾳ opponitur *nimia indulgentia* & *rigor importunus*.

Hactenus de virtute affectuum moderatrice.

Virtus actionum moderatrix versatur circa actiones vel *decentes*, vel *necessarias*.

Virtus moderatrix actionum decentium, elucet vel *in communicatione facultatum*, vel *in sermone*, vel *in moribus externis*.

Virtus moderans communicationem facultatum vel *liberalitas* est, vel *magnificentia*.

Liberalitati opponuntur *illiberalitas* & *prodigalitas*.

Magnificentia vel *publica* est, vel *privata*.

Publica impenditur, vel *in pios usus & res sacras, & fovendas optimas disciplinas*, vel *in usus politicos*.

Opponuntur ei *largitio profusa*, & *parvificentia*.

Hæc de virtute moderante communicationem facultatum.

Virtus moderans sermonem duplex est, *studium loquendi bona* & *taciturnitas*.

Illi contrariatur *maledicentia*.

Studium loquendi salutaria est, tum *veracitas* tum *gravitas in sermone*.

Veritati opponitur, tum *vitiosa εἰρωνεία, dissimulatio culpabilis*; tum *ἀλαζονεία, jactantia seu arrogantia*.

Ut certò sit veritas inter homines, requiruntur conjunctæ virtutes istæ; *docilitas* & *candor*: *sinceritas seu simplicitas prudens*, & *constantia in veritate*.

Docilitati opponuntur *temeraria sciendi aviditas*, *studium apparentis sapientiæ*, *offensio ob dictam ab alio liberè veritatem*, & *odium contemtusq; sapientiæ*.

Candori opponuntur in defectu, *calumnia seu obtrectatio* & *suspicacitas*, in excessu, *stulta credulitas* & *adulatio*.

Sinceritati seu simplicitati prudenti in veritate opponitur tū *διπλόης in sermone & moribus*. tū *simplicitas imprudens*, & *simulata simplicitas*.

Constantiæ in veritate opposita est, *inconstantia in veritate*, & *pertinacia in errore*.

Ut veritas seu veracitas utiliter sit inter homines, requiritur tum *affabilitas & comitas*, tū *urbanitas & decens παῤῥησία seu libertas in dicenda veritate*, & *patientia in audienda*.

Affabilitati opponitur *morositas* & *culpabilis affabilitas*, & *ficta affabilitas*.

Comitati opponuntur, *severitas tetrica* & *comitas vituperabilis*, *simulata item comitas*.

Opponitur urbanitati *rusticitas*, & *scurrilitas*.

A *παῤῥησίᾳ* disparatur *libido alios temerè judicandi*.

Gravitati in sermone contraria est *levitas in sermone*.

Taciturnitas est vel *modestiæ*, vel *prudentiæ*, vel *necessitatis*.

Taciturnitati contraria est *loquacitas seu garrulitas*.

Species garrulitatis est *proditio arcanorum*.

Disparatur à Taciturnitate *silentium intempestivum & impium*, *silentium hypocriticum*, *silentium coactum*, & *silentium impositum pœnæ loco*.

Hæc de virtute moderante sermonem.

Virtus moderans decorum in moribus & gestibus externis vocatur *dignitas morum*.

Ejus species sunt *gravitas morum*, & *civilitas eorundem*.

Gravitati morum oponitur *levitas morum* & *fastus*.

Civilitati morum opposita est *rusticitas* & *gesticulatio*.

Hactenus de virtute moderatrice actionum decentium.

Virtus moderatrix actionum necessariarum appellatur JUSTITIA.

Eaque vel *universalis* est, vel *particularis*.

Illi opponuntur *injustitia particularis* & *justitia hypocritica*.

Justitia particularis vel *privata* est, vel *publica*.

Privata exercetur vel *in sua propria vocatione*, vel *in societate*.

In sua propria vocatione est *sedulitas*; cui opposita est *ignavia*, & *simulatio diligentiæ*, *atq; curiositas*.

In societate justitia particularis est, tum *distributiva*, tum *commutativa*.

Justitia distributiva PRIMÒ vel est *erga alios*, vel *erga nosipsos*.

SECUND-

Digitized by Google

SECUNDÒ vel *remunerans* est, vel *puniens*.

TERTIÒ Justitia distributiva vel *Oeconomica* est, vel *politica*.

Illa sita est *in sanctitate conjugii*, & *cura rei familiaris*.

Conjugii sanctitas consistit tum *in legitima conjugum desponsatione*, tum *in officiis conjugii*.

Illa ut justa & legitima sit requiritur, tum ut *persona conjugium contrahentes sint idonea ad cõjugium ineundum*: tum *consensus earundem & aliorum quorum interest*.

Ut personæ (loquimur autem jam de Christianis) conjugium contrahentes sint idoneæ ad conjugium ineundum requiruntur tria: *primum*, ut ejusdem sint religionis veræ atq; orthodoxæ: *secundum*, ut ob ætatem & dona ad Oeconomiam necessaria maturæ sint: *tertium*, ut possint conjungi, vel *ex potentia procreanda sobolis*, vel ex *lege divina*.

Ex lege divina possunt contrahere matrimonium, qui non impediuntur nimiâ *propinquitate sanguinis*.

Propinqui sanguine vel *cognati* sunt, vel *affines*: Unde duplex quoq; propinquitas, *cognatio* vel *affinitas*.

Discernuntur cognati *linea & gradu*.

Linea est vel *recta*, vel *collateralis*.

Linea recta vel *adscendentium* est, vel *descendentium*.

Collateralis seu transversa linea duplex est: *aqualis* vel *inaqualis*.

Cognati in linea inæquali vel *superiores* sunt, vel *inferiores*. Et utrique vel *paterna origine*, vel materna.

Gradus est distantia personarum: idque vel *à stirpe*, vel *inter se sub stirpe*.

Illa vocatur *Genealogia*, cujus cognitio est necessaria, ut intelligatur tum *supputatio graduum*, tum *prohibitio conjugii in gradibus certis*.

Graduum supputatio pro linearum differentia duplex est, altera *in recta linea*, altera *in collaterali*.

In collaterali linea duplex est supputationis ratio: alia *in linea aquali*, alia *in linea inaquali*.

Et rursus alia *secundum Ius Canonicum*, alia *secundum Ius Civile*.

Prohibitio conjugii, è lineæ duplici differentia, duplex quoque est: altera *in recta linea*, altera *in collaterali*.

In linea collaterali prohibitio duplex est, una *in linea aquali*, altera *in linea inaquali*.

Hucusque fuit, quæ personæ ad conjugium contrahendum sint idoneæ.

CONSENSUS est tum *sponsi & sponsa*: tum *parentum* seu *eorum qui parentum vicem gerunt*.

CONSENSUS sponsi & sponsæ fit vel *cum conditione*, vel *sine conditione*.

A consensu autem sponsi & sponsæ absint tum *error*, tum *coactio*.

Error vel *persona* est, vel *fortuna*.

Error fortunæ duplex est, vel *ad statum rei familiaris* pertinens, vel *ad statum castitatis* alterius personæ.

In hoc fortunæ errore alia est sententia *Mosis*, alia *usitati juris*.

Usitati juris processus duplex est: alius *ante concubitum*, alius *post concubitum*.

Sic de desponsatione dictum est, quæ conjugium præire debet.

Conjugii officia versantur *in justitia conjugum inter se*, & *justitia parentum & liberorum*.

Justitia conjugalis, vel *communis* est utriusque conjugis, vel *alterius propria*.

Justitia alterius conjugis propria peculiariter vel *ad mariti officium proprium* pertinet, vel *ad uxoris officium proprium*.

Justitia distributiva parentum & liberorum complectitur officia *parentum & liberorum*.

Hactenus de sanctitate conjugii.

Cura rei familiaris complectitur officia *dominorum & servorum*.

Sic est Justitia distributiva Oeconomica.

Justitiam distributivam politicam privatam conspicuam reddunt, *fides in promissis & pactis*, & *observantia*: *gratitudo & honor Magistratui politico debitus*.

Fidei in promissis & pactis opponitur *perfidia & simulata fides in promissis & pactis*.

Gratitudo est vel *animi* vel *facti*.

Gratitudini opposita est *ingratitudo & gratificatio pro beneficiis injusta & illicita*.

Ingratitudinis quinque sunt species.

Honor magistratui politico debitus, consistit *in subiectione fideli, reverentia, amore, obedientia civili erga Magistratum, communium onerum portatione, & fide constanti in Magistratum atq; Rempublicam*.

Fidei constanti in Magistratum atq; in Rempublicam opposita est *perfidia in Rempublicam*, & *dolosa fidei in Rempublicam simulatio*.

Hactenus de Justitia distributiva.

Cum justitia commutativa pugnat *injustitia commutativa*, quæ Synecdochicè nomine *furti* comprehenditur.

Furtum vel *violentum* est, vel *fraudulentum*.

Furti fraudulenti species sunt multæ, ut *crimen stellionatus, sacrilegium, peculatus, usura lucratoria, solutionis debita recusatio aut malitiosa dilatio, manticulatoria, ludus alea, chartarum, &c. lucri causâ institutus*.

Usuræ tres sunt species: *lucratoria*, *compensatoria* & *punitoria*.

Lucratoriæ species est, *usura usurarum*.

Sic dictum est de justitia particulari privata.

Justitia particularis publica versatur tum

in Principatus sive Magistratus justâ adeptione, tum *in recta eiusdem administratione.*

Justa principatus seu Magistratus adeptio vel *electione* fit, vel *successione.*

Electio vel *divina* est, vel *humana.*

Recta administratio Principatus siue Magistratus complectitur duplex officium: primum *in religione*, alterum *in rebus corporalibus hanc vitam concernentibus.*

Officium Magistratus in religione est itidem duplex: quorum unum *commune* sibi habet cum cæteris piis hominibus omnibus: alterum sibi *proprium* quo debet tanquam Magistratus inservire.

Officium Magistratus in corporalibus rebus hanc vitam concernentibus conspicitur tũ *in togata*, tum *in bellica justitia*

Justitia Principis seu Magistratus togata cõspicitur *in legibus, in constituendis gubernationis administris & domesticis, in pace aedẽda, in jure dicẽdo reddẽdoq́, in publicis motibus præcavẽdis aut sedandis, in tributorum & vectigalium justa exactione, in munitionum & civitatum ædificatione, in comparatione armorum omnis generis necessariorum ad defensionem subditorum.*

Quoad ad leges attinet, occupatur officium Magistratus politici, tum *in exactione observationis legũ divinarũ civiliumq́ antea latarum, tũ in novarum lgũ promulgatione & justa exsequutione*, tum *in legum noxiarum abrogatione.*

Exsequutio justa legum est duplex: *defensio bonorum*, & *coërcitio malorum.*

Defensionis bonorum duæ sunt partes: *procuratio & conservatio boni status subditorum*, & *præsidium eorum qui justam habent causam adversus iniquitatem aliorum.*

Coërcitio malorum occupata est circa *pœnas.*

In pœnis adhibetur vel *severitas*, vel *clementia.*

Justæ exsequutioni legum opponitur *crudelitas* seu *tyrannis*, & *nimia mollities* seu *indulgentia Principis seu Magistratus.*

Sic fuit de Justitia Magistratus togata.

Justitiæ bellicę duæ sunt partes: *susceptio belli tantùm justam ob causam*, & *conservatio disciplinæ militaris.*

Leges belli sunt duplices, quædam *de justitia belli*; quædam *de actionibus bellicis.*

Bellum vel *justum* est, vel *injustum.*

Justum bellum ut sit requiruntur tria: *persona* inter quas bellum geritur: *causa* propter quam geritur: & *modus* intra quem consistere debet.

Causæ belli vel *à nobis* sunt, vel *ab aliis.*

Leges *de actionibus bellicis* aliæ sunt *de apparatu hostilem aggressionem præeunte*: aliæ *de ipsa aggressione hostili*; aliæ *de consequente vel victoria vel fuga.*

In apparatu præcedente, Principum sive Ducum duo sunt officia: *primùm*, quod per alios præstant: *secundùm*, quod per seipsos

Officium quod Duces per seipsos præstant est duplex: *militum delectus* & *ordinum militarium constitutio.*

Aggressio hostilis vel *prædatio* est ex hostico: vel *obsidio* locorum ad hostem pertinentiũ: vel *prælium.*

Leges de hostili aggressione definiunt officium tum *Principis militiæ*, tum *reliquorum.*

Principis militiæ officium duplex est: unum *erga Deum*, alterum *erga homines.*

Erga homines officium eius duplex est, unũ *erga hostes*: alterum *erga suos.*

Erga suos officium habet duplex: *unum* ad exercitum animandum spectat: *alterum* ad aggressionem ineundam.

In *victoria* alia sunt ducum militiæ, cæterorumq́; militum *erga Deum*: alia *erga victos*: & alia *erga suos* officia.

Præterea bellum vel *externum* est, vel *civile.*

Bellum externum est vel *sociale*, vel *vicinũ*, vel *remotum.*

Iustitiæ publicæ Principis seu Magistratus opponuntur *injustitia publica*, & *ignavia Principis seu Magistratus.*

Iniustitia publica committitur, vel *injustâ invasione Principatus seu Magistratus*, vel *improba eiusdem administratione.*

Injusta invasio Principatus seu Magistratus fit vel *per occultas machinationes*, vel *per apertam violentiam.*

FINIS SYNOPSEOS.

INDEX

Digitized by Google

INDEX CAPITUM SYNTAGMATIS THEOLOGIÆ CHRISTIANÆ.

CAPITA LIBRI PRIMI.

Cap. I. De voce seu nomine Theologiæ vnde ortũ ducat, quid significet, quot modis accipiatur, quid & quotuplex sit Theologia falsa. pag. 1.
II. An Theologia vera sit, quid sit & quod subiectum eius. 4
III. De Theologia archetypa. 6
IV. De Theologia ectypa. 7
V. De Summo Bono. 9
VI. De beatitudine creaturarum rationalium. 27
VII. De Theologia Christi secundum humanitatẽ ipsius. 33
VIII. De Theologia beatorum. ibid.
IX. De Theologia viatorum seu nostra, quid sit & quis eius ortus. 35
X. De differentia Theologiæ supernaturalis & naturalis. 36
XI. De Theologiæ revelatæ necessitate. 37
XII. De Theologia viatorum absolutè dicta. 38
XIII. De Theologia viatorum secundũ quid, quid sit & de vero genere eius. ibid.
XIV. De differentia Theologiæ nostræ & principio eiusdem. 48
XV. Scripturæ distinctio. 50
XVI. Quid autoritas Sacræ Scripturæ sit, & quotuplex, & speciatim de divina eius autoritate. 51
XVII. In quo prima ratio pro divinitate Sacræ Scripturæ explicatur & defenditur. 64
XVIII. In quo secũda ratio pro divinitate Sacræ Scripturæ explicatur & defẽditur. 87
XIX. In quo tertia est ratio pro divinitate Sacræ Scripturæ. 79
XX. In quo quarta pro divinate scripturæ explicatur & defenditur. 80
XXI. In quo ratio quinta pro divinitate Sacræ Scripturæ explicatur & defenditur. 87
XXII. In quo sexta ratio pro divinitate scripturæ proponitur. ibid.
XXIII. In quo Ecclesiæ testimonium de divina autoritate Scripturæ Sacræ proponitur, & refutantur argumenta Papistarũ, cõtendentium ex solius Ecclesiæ testimonio certò nobis constare, Scripturã Propheticam & Apostolicam esse divinam. 88
XXIV. In quo refelluntur argumenta Papistarum, quibus evincere conantur, Sacræ Scripturæ autoritatem à testimonio Ecclesiæ pendere. 96
XXV. In quo multis argumentis probatur, ex cõsideratione Scripturæ petitis, Scripturæ autoritatem nullo modo ab Ecclesiæ testimonio pendere. 98
XXVI. In quo plura argumenta ex consideratione Ecclesiæ & dogmatis Pontificii sumta ad firmandam nostram sententiam. 111
XXVII. In quo refellũtur argumenta Papistarũ, quibus conantur probare Ecclesiæ testimonium esse præcipuum. 118
XXIIX. In quo nostra sententia de testimonio Ecclesiæ exponitur & defenditur. 120
XXIX. In quo Iudæorum, hæreticorum & Gentiliũ ipsorummet testimonium de divina autoritate S. Scripturæ exponitur. 121
XXX. De Sacræ Scripturæ Canonica autoritate. 123
XXXI. De libris Canonicis & Apocryphis. 139
XXXII. In quo refellitur error Libertinorum & aliorum, aut omnes aut quosdam S. Scripturæ libros negantium esse divinos & Canonicos. 141
XXXIII. In quo refutantur Papistarum argumenta pro libris Apocryphis. 175
XXXIV. In quo adferuntur & defendũtur nostra argumenta cõmunia contra libros Apocryphos. 197
XXXV. De Scripturæ Sacræ necessitate. 220
XXXVI. De editione S. Scripturæ authentica. 234
XXXVII. In quo respondetur aduersariis Editionem Hebræam Vet. Testamenti oppugnantibus. 236
XXXIIX. De editione Græca Noui Testamẽti. 254
XXXIX. De S. Scripturæ in linguas vulgares seu vernaculas translatione, an sit necessaria. 259
XL. De præcipuis translationibus S. Scripturæ. 263
XLI. De versione Græca LXX. interpretum. 264
XLII. De versione Bibliorum vulgata Latina, An sit authentica? 266
XLIII. De Scripturæ S. lectione laicis permittẽda. 287
XLIV. De perspicuitate Scripturæ Sacræ. 296
XLV. De interpretatione Scripturæ Sacræ. 312
XLVI. De Scripturæ Sacræ perfectione. 371
XLVII. De Traditionibus non scriptis. 391

CAPITA LIBRI SECVNDI.

Cap. I. De partitione Theologiæ. pag. 411
II. De doctrinæ fidei distributione & de articulis fidei. 417
III. De descriptione Dei. 424
IV. In quo demonstratur Deum esse. 426
V. De essentia Dei. 428
VI. De nominibus Dei. 435
VII. De proprietatib. Dei essentialibus in genere. 446
IIX. De simplicitate Dei. 447
IX. De perfectione Dei. 452
X. De infinitate Dei. 457
XI. De æternitate Dei. 459
XII. De immensitate Dei. 462
XIII. De immutabilitate Dei. 478
XIV. De proprietatibus Dei essentialibus secundi ordinis in genere. 487
XV. De Vita Dei. 488
XVI. De immortalitate Dei. 491
XVII. De beatitudine Dei. 493
XVIII. De sapientia Dei. 495
XIX. De Voluntate Dei generatim. 508

d 3 XX. De

XX. De Voluntate Dei speciatim, inprimis de Bonitate Dei. 513
XXI. De gratia Dei. 516
XXII. De amore Dei. 542
XXIII. De misericordia Dei. 553
XXIV. De patientia Dei. 567
XXV. De clementia Dei. 571
XXVI. De justitia Dei generatim, & speciatim de justitia gratiæ & iræ. 572
XXVII. De veritate Dei. 580
XXVIII. De sanctitate Dei. 586
XXIX. De potentia Dei. 589
XXX. De libertate Dei. 597
XXXI. De gloria Dei. 599
XXXII. In quo secunda distinctio propriorum attributorum Dei traditur. 607
XXXIII. De metonymicis attributis Dei. 608
XXXIV. De ironicis attributis Dei. 609
XXXV. De metaphoricis attributis Dei. ibid.
XXXVI. De Synecdochicis attributis Dei. 624
XXXVII. De figuratis attributis Dei conjunctis. 625

CAPITA LIBRI TERTII.

Cap. I. De voce personæ, an vsurpāda de Deo & quomodo ab aliis cognatis vocibus distinguenda. 627
II. Quid sit persona Deitatis. 632
III. De numero personarum Deitatis. 633
IV. De Deo Patre. 637
V. De Filio Dei. 649
VI. De Spiritu Sancto. 684
VII. De Sacrosancta Trinitate. 696
VIII. Axiomata de Sacrosancta Trinitate, seu tribus personis unicæ Deitatis. 711
IX. In quo refutantur objectiones contra ὁμουσίαν Patris, Filii & Spiritus Sancti. 720
X. In quo refelluntur objectiones contra distinctionem personarum Deitatis. 731
XI. In quo refutantur objectiones contra distinctionem personarum. 744

CAPITA LIBRI QVARTI.

Cap. I. De operibus Dei in genere. 449
II. De personalibus operibus Dei. 751
III. De essentialibus operibus Dei. 753
IV. De internis operibus Dei communiter. 754
V. De operibus Dei internis personalibus. 756
VI. De æterno consilio & decreto Dei. ibid.
VII. De prædestinatione creaturarum rationalium in communi. 772
VIII. De electione Christi & beatorū Angelorū. 776
IX. De æterna electione nostra ad vitam æternā. 778
X. De reprobatione æterna. 795

CAPITA LIBRI QVINTI.

Cap. I. De externis operibus Dei in genere. 813
II. De Creatione in genere. 816
III. De Creationis causa efficiente. 818
IV. De materia & forma Creationis. 843
V. De fine Creationis. 845
VI. De creaturæ definitione. 848
VII. De mundo communiter. 855
VIII. De cœlo supremo. 868
IX. De secundo seu medio cœlo. 875
XI. De Angelis in communi. 877
XII. De bonis Angelis. 894
XIII. De malis Angelis. 900
XIV. De principiis internis naturæ visibilis, nempe materia prima, forma & privatione. 911
XV. De proprietatibus corporum naturalium à Deo creatorum. 915
XVI. De elemento ignis & luce primigenia, die item & nocte. 920
XVII. De aëre & meteoris in eo. 929
XVIII. De elemento aquæ. 944
XIX. De terra. 947
XX. De fossilibus. 949
XXI. De plantis. 952
XXII. De terræmotu. 953
XXIII. De Sole, Luna & aliis stellis. 962
XXIV. De aquatilibus. 971
XXV. De volatilibus. 975
XXVI. De brutis animalibus terrenis. 979
XXVII. De nomine & definitione hominis. 981
XXVIII. De causa efficiente hominis. 983
XXIX. De materia hominis. 988
XXX. De partibus humani corporis. 991
XXXI. De humorib. & spiritib. in corpore humano. 1014
XXXII. De anima hominis. 1016
XXXIII. De hominis finibus. 1042
XXXIV. De statu hominis integro & imagine Dei in homine. 1048
XXXV. De externis bonis hominis in statu integritatis. 1059

CAPITA LIBRI SEXTI.

Cap. I. De voce pvidētiæ Dei, & an sit & quid sit? 1065
II. De bono creato. 1069
III. De peccato. 1070
IV. De malo afflictionis. 1088
V. De statu naturæ corruptæ hominis. 1097
VI. De arbitrio corrupti hominis. 1099
VII. De partibus actualis providentiæ Dei. 1102
VIII. De generali providentia Dei. 1108
IX. De patefactione Dei. 1112
X. De lege Dei. 1118
XI. De Evangelio. 1151
XII. De persona Christi. 1157
XIII. De Incarnatione Christi. 1162
XIV. De conceptione Christi ex Spiritu Sancto. 1168
XV. De assumtione humanæ naturæ. 1174
XVI. De unione hypostatica duarum naturarum in Christo. 1198
XVII. De nativitate Christi ex Virgine Maria. 1216
XVIII. De passione & morte Christi. 1231
XIX. De sepultura Christi. 1310
XX. De Christi detentione in sepulcro ad diem usq; tertium. 1319
XXI. De Descensu Christi ad inferos. 1317
XXII. De exaltatione Christi. 1334
XXIII. De resurrectione Christi in cœlum. 1349
XXIV. De apparitionibus Christi post resurrectionem. 1346
XXV. De adscensione Christi ex mortuis. 1349
XXVI. De sessione Christi ad dexterā Dei Patris. 1363
XXVII. De officio Christi Mediatorio. 1

Digitized by Google

XXVIII. In quo docetur & defenditur, quod solus Christus sit Mediator noster apud Deum. 1408
XXIX. De officio Christi Prophetico, Sacerdotali & Regio. 1417
XXX. De visionibus, typis & vaticiniis Propheticis. 1429
XXXI. De promissionibus & comminationib. divinis. 1434
XXXII. De vocatione divina. 1438
XXXIII. De federe inter Deum & homines. 1445
XXXIV. De donatione Spiritus Sancti. 1448
XXXV. De communione Sanctorum. 1454
XXXVI. De justificatione hominis peccatoris gratuita apud Deum. 1460
XXXVII. De regeneratione. 1500
XXXIIX. De adoptione filiorum Dei,& spirituali libertate eorundem. 1511
XXXIX. De Consolatione Christiana. 1516
XL. De exauditione precum. 1547
XLI. De defensione adversus hostes spirituales. 1550
XLII. De liberatione ex periculis animæ. 1553
XLIII. De dono perseverantiæ. 1554
XLIV. De donatione vitæ æternæ. 1570
XLV. De accessoriis bonis federis gratiæ. 1571
XLVI. De stipulatione officii Deo debiti ab homine. 1572
XLVII. De federe corporali à Deo cum hominibus inito. 1574
XLIIX. De obsignatione beneficiorum salutis. 1575
XLIX. De Sacramentis in genere. ibid.
L. De Sacramentis federis operum. 1578
LI. De Sacramento federis gratiæ in genere. 1580
LII. De Circumcisione. 1586
LIII. De Paschate. 1588
LIV. De extraordinariis Sacramētis Vet. Testamēti. ib.
LV. De Baptismo. 1590
LVI. De Cœna Domini. 1597
LVII. De Sacramento federis corporalis. 1631
LIIX. De miraculis. ibid.
LIX. De signis temporum. 1645
LX. De juramento divino. 1646
LXI. De donis Spiritus S. extrinsecus se manifestantibus. 1648
LXII. De obsignatione beneficiorum Dei interna ib.
LXIII. De corporalibus beneficiis Dei. 1649
LXIV. De judiciis Dei. 1651
LXV. De eventu Domini ultimo. 1653
LXVI. De resurrectione mortuorum universali. 1656
LXVII. De immutatione superstitum quos vltimus ille dies deprehendet. 1660
LXIIX. De raptu omnium fidelium in nubes in occursum Domini. ibid.
LXIX. De judicio extremo universali. ibid.
LXX. De fine mundi. 1662
LXXI. De supplicio æterno damnatorum. 1663
LXXII. De vita æterna electorum hominum. ibid.
LXXIII. De manifestatione gloriæ Dei post hanc vitam. 1664
LXXIV. De plena Dei patefactione post hāc vitā. ibi.
LXXV. De consumata electorū beatificatione. 1665

CAPITA LIBRI SEPTIMI.

Cap. I. De nomine Ecclesiæ. 1669
II. De vera Ecclesia in communi. 1671
III. De Ecclesia Catholica absolutè sic dicta. 1672
IV. De Ecclesia Catholica secundū qd sic dicta. 1674
V. De membris Ecclesiæ Catholicæ. 1678
VI. De Ecclesiæ Catholicæ invisibilitate. 1711
VII. De Ecclesia Catholica ex hominibus vnius temporis. 1713
VIII. De notis puræ atq; orthodoxæ Ecclesiæ particularis. 1715
IX. De Ecclesia particulari veteris & novi Testamenti. 1724
X. De gubernatione Ecclesiæ. 1726
XI. De ministris Ecclesiæ. 1727
XII. De plebe Ecclesiastica. 1740
XIII. De libertate religionis Christianæ. 1742
XIV. De Conciliis. 1743
XV. De electionib. & vocationib. Ecclesiasticis 1749
XVI. De potestate judicandi controversias religionis. 1754
XVII. De potestate ordinis Ecclesiastici. 1755
XIIX. De potestate jurisdictionis Ecclesiasticę. 1756
XIX. De politica Ecclesiæ gubernatione. 1760
XX. De privata gubernatione Ecclesiæ. 1765
XXI. De apertis hostib. Christi & Ecclesię eius. 1766
XXII. De hæreticis & schismaticis. 1767
XXIII. De Antichristo illo magno. 1773
XXIV. De Pseudochristis. 1778
XXV. De Purgatorio & de Ecclesia, quam Papistæ dicunt in Purgatorio esse infra terram. ibid.

CAPITA LIBRI OCTAVI.

Cap. I. De bonorum operum definitione & nomeclatura, simulq; cultus Dei & obedientiæ Deo debitę definitione & distributione, ut & definitione officii & virtutis Christianæ in genere. 1799
II. De causis efficientibus bonorum operum. 1807
III. De materia bonorum operum. 1815
IV. De forma bonorum operum. ibid.
V. De causis finalibus bonorum operum. 1816
VI. De effectis bonorum operum. 1818
VII. De subjectis bonorum operum. 1820
VIII. De adjunctis bonorum operum. 1824
IX. De dissentaneis bonorum operum. 1835
X. De meritis humanis. 1839
XI. De comparatis bonorum operum. 1849
XII. De bonis & malis hominibus. ibid.

CAPITA LIBRI NONI.

Cap. I. De veræ religionis seu pietatis definitione, causis, effectis, subjectis & adjunctis. 1853
II De repugnantibus veræ religioni. 1862
III. De falsa religione, vbi & de idololatria ac religione simulata in genere. 1866
IV. De irreligione seu impietate, quæ è diametro cōtraria est religioni & veræ pietati. 1870
V. De comparatis, conjugatis & partibus religionis seu pietatis veræ. ibid.
VI. De fide salvifica. 1871
VII. De vera cognitione Dei. 1915

VIII. De

Digitized by Google

VIII. De fiducia in Deo. 1920
IX. De spe in Deo. 1932
X. De charitate erga Deum. 1937
XI De fideli timore Dei. 1954
XII De humilitate coram Deo. 1958
XIII. De patientia. 1960
XIV. De servitute religiosa. 1962
XV. De oratione religiosa. 1963
XVI. De precatione religiosa. 1965
XVII. De Oratione Dominica. 1980
XIIX. De jejunio pio ac sancto. 2000
XIX. De gestibus precantium Deum. 2003
XX. De omissione precum ad Deum. 2005
XXI. De precatione idololatrica. ibid.
XXII. De precatione ad verum Deum, sed quæ inanis. 2027
XXIII. De Juramento. 2028
XXIV. De gratiarum actione erga Deum. 2036
XXV. De Voto. 2040
XXVI. De zelo pro gloria Dei. 2042
XXVII. De confessione cœlestis veritatis. 2045
XXIIX. De honore ministerii Ecclesiastici. 2049
XXIX. De Ceremoniis Ecclesiæ in communi. 2051
XXX. De Sacrificiis. 2053
XXXI. De observationibus sacris. 2065
XXXII. De usu linguæ populo notæ in sacris. 2066
XXXIII. De ministrorũ Ecclesię consecratione 2081
XXXIV. De locis sacris. 2082
XXXV. De temporibus sacris. 2088
XXXVI. De altaribus & mensis sacris. 2092
XXXVII. De vasis sacris & instrumentis aliis. 2095
XXXIIX. De vestibus sacris. 2096

CAPITA LIBRI DECIMI.

Cap. I. De Virtute morali in genere. pag. 2099
II. De Charitate erga proximum in communi. 2104
III. De Charitate hominis erga seipsum. 2105
IV. De charitate erga homines in communi. 2107
V. De Charitate erga inimicos. 2110
VI. De Misericordia. 2111
VII. De Favore seu Benevolentia. 2113
VIII. De Humanitate. 2117
IX. De officiositate. 2118
X De Hospitalitate. 2119
XI. De Amicitia ibid
XII. De Fraternitate Christiana. 2123
XIII. De luctu pro mortuis. 2124
XIV. De sepultura honesta. ibid.
XV. De voto pro beata corporũ resurrectione. 2127
XVI De charitate erga posteros mortuorum. ibid.
XVII. De honore mortuis sanctis exhibendo. ibid.
XIIX De charitate nostra erga sãctos Angelos 2130
XIX. De Fortitudine animi. 2131
XX. De Temperantia in genere. 2139
XXI. De Sobrietate. 2141
XXII. De Vigilantia. 2143
XXIII. De Pudicitia & Castitate. 2144
XXIV. De Parsimonia. 2148
XXV. De Verecundia. ibid.
XXVI. De Honestate. 2149
XXVII. De studio honestè rem parandi. ibid.
XXIIX. De αὐταρκείᾳ. 2151
XXIX. De φιλοτιμίᾳ in genere. 2155
XXX. De magnanimitate. 2159
XXXI. De Modestia. 2161
XXXII De Gratiositate. 2164
XXXIII. De Nemesi morali laudabili. ibid.
XXXIV. De Mansuetudine. 2166
XXXV. De ἐπιεικείᾳ. 2174
XXXVI. De Liberalitate. 2175
XXXVII. De Magnificentia. 2176
XXXIIX. De studio loquẽdi bona ac salutario. 2177
XXXIX. De Veracitate. 2178
XL. De Docilitate. 2182
XLI. De Candore. 2186
XLII. De Sinceritate in veritate. 2189
XLIII. De Constantia in veritate. 2130
XLIV. De affabilitate & Comitate. 2191
XLV. De Urbanitate. 2192
XLVI. De παῤῥησίᾳ. 2193
XLVII. De Gravitate in sermone. 2196
XLIIX. De Taciturnitate. 2197
XLIX. De Gravitate & Civilitate morum 2199
L. De Justitia universali. 2200
LI. De Sedulitate. 2201
LII. De Justitia distributiva in genere. 2202
LIII. De Conjugio. 2203
LIV. De Justitia conjugum communi inter se. 2212
LV. De divortio conjugum. 2213
LVI. De officio mariti & vxoris proprio. 2215
LVII. De officiis Oeconomicis. 2217
LIIX. De officio dominorum & servorum. 2219
LIX. De fide in promissis & pactis. 2220
LX. De observantia. 2221
LXI. De Gratitudine. 2222
LXII. De honore debito Magistratui. 2225
LXIII. De Justitia commutativa. 2230
LXIV. De justa Principatus seu Magistratus adeptione. 2235
LXV. De officio Principis seu Magistratus in religione. 2239
LXVI. De justitia Principis seu Magistratus togata. 2243
LXVII. De justitia Principis seu Magistratus bellica. 2250
LXIIX. De injustitia publica. 2257
LXIX. De bonis operibus quatenus à beatis habebuntur post hanc vitam in cœlo. 2258

FINIS INDICIS CAPITUM.

Digitized by Google

SYNTAGMATIS THEOLOGIÆ CHRISTIANÆ LIBER PRIMUS,

Qui est

DE THEOLOGIÆ PRINCIPIIS.

CAPUT PRIMUM,

De voce seu nomine Theologia, unde ortum ducat, quid significet, quod modis accipiatur, quid & quotuplex sit Theologia falsa.

1. Cor. 1. 30. Col. 2. v. 3.

SYNTAGMA Theologiæ Christianæ conscripturus, primùm toto pectore precor, ut DOMINUS NOSTER JESUS CHRISTUS, qui factus est nobis à Deo Patre sapientia, justitia, sanctificatio & redemptio, & in quo sunt omnes Thesauri sapientiæ ac cognitionis absconditi, nos Spiritu Sancto suo sanctificet, & in omnem veritatem ducat, ad divinæ suæ gratiæ gloriam & æternam nostram salutem, Amen.

Quum verò in omni institutione, quæ à recta ratione proficiscitur, primo *voces* rerum tractandarum, deinde *res* vocibus significatæ sint explicandæ; nam εἰς τὸ ὀρθῶς διδάσκειν δεῖ πρῶτον ἐξετάζειν τὰ ὀνόματα, id est, *ad recte docendum oportet primo expendere nomina*, ut *Aristoteles* monet: & ut *Clemens Alexandrinus* libro sexto Stromatum, pagina ducentesima nonagesimatertia Editionis Commelianæ ait, δύο εἰσὶν ἰδέαι τῆς ἀληθείας τά τε ὀνόματα καὶ τὰ πράγματα, hoc est, *duæ sunt ideæ veritatis, nomina & res*: ideo nos quoque primò de *voce seu nomine Theologia*, deinde demum de *reipsa* agemus.

De voce & nomine Theologiæ hoc modo statuimus.

THEOLOGIA, vox Græca est origine, ciuitate tamen Latinâ, ut & aliæ voces multæ, donata.

Usurpata primò fuit à Gentilibus; nam vetustissimi Græciæ Scriptores, ut ait *Lactantius libro de ira Dei, capite undecimo*, quia de Diis & eorum cultu agerent, appellati sunt *Theologi*, & eorum scientia, *Theologia*: deinceps à Christianis quoque adhibita, quemadmodum Joannes Apostolus in titulo Apocalypseos *Theologus* nominatur; & Græci Latinique Patres Ecclesiastici vocem *Theologia* retinuerunt.

Significat autem vel *sermonem Dei ipsius*, hoc est, à Deo profectum; sicut θεοπροπία Iliad. α. & π. item θεοπρόπιον oraculum seu vaticinium est, quod Deus
B enunciat, & θεοσημεία significatio, quam Deus exhibet: vel *sermonem de Deo*, seu, ut *Augustinus loquitur libro octavo de civitate Dei, cap. primo*, de divinitate rationem seu sermonem; sicuti *Physiologia* significat sermonem de natura: *Astrologia*, sermonem de astris: *Meteorologia* sermonem de Meteoris: *Cosmologia*, sermonem de Mundo. In hoc nostro instituto accipitur posteriore significato, nimirum pro sermone de Deo.

Theologia porrò ὁμωνύμως dicitur: est enim vel
C *vera* vel *falsa*. *Hanc* paucis attingemus, *illam* deinceps pluribus ex professo explicaturi.

Theologia falsa, est opinio falsa de Deo, voluntate & operibus eius.

Hæc æquivoce nominatur Theologia. Unde & *Theologia opinabilis* dicitur, quum sit mera opinio, quâ depravato judicio animus concipit, falsum pro vero amplectens: quanquam an omnino Theologia dicen-

A da, ac

da, ac non potius matæologia? Certè vana & erratica de Numine opinio, est Dei ignoratio, Gal. 4. vers. 8. *Imò tum quidem ignorantes Deum, serviebatis iis, qui naturâ non sunt dii.* Ephes. 2. 12. *Vos, inquam, illo tempore fuisse absque Christo, abalienatos à civili statu Israelis, & extraneos quod ad pactorum promissionem attinet, spem non habentes, & absque Deo in mundo.* Unde qui opiniones humanas vel fabulas in rebus divinis introducunt, matæologi aut quidvis potiùs quam Theologi sunt appellandi.

Estque tum *veterum Ethnicorum*, tum *aliorum de rebus divinis errantium*.

Ethnicorum veterum Theologia bipartita fuit: alia de *diis*, cui generale Theologiæ nomen fuit inditum: alia de *dæmonibus*. De utraque & contra utramque copiosè disserit *Eusebius Cæsariensis Episcopus primis sex libris de Præparatione Evangelica*.

Quæ de diis egit, fuit duplex: una *vulgaris*, altera *exquisita*.

Theologia Ethnica vulgaris, erat vulgi promiscui, in principiis imperfectis naturæ nostræ subsidens, nec assurgens altiùs ratiocinatione.

Theologia Ethnica exquisita, erat quæ operâ eorum, qui docti & sapientes habebantur, ad vulgarem Theologiam accedens, visa est exquisitiùs de rebus divinis agere, sed ratiocinationis errore aut sapientiæ præsumtione ex corruptis naturæ corruptæ principiis & notionibus profluxit, & in varias, inter se dissentientes, falsasque conclusiones & præceptiones de Deo ejusque natura, operibus & cultu defluxit.

Eaque est triplex: μυθικὴ, φυσικὴ, πολιτικὴ, *fabulosa, physica & politica*; ut docet *Augustinus* ex Varrone lib. sexto de Civitate Dei, cap. quinto & sequentibus: & octavo libro, capite primo. *Eusebius* libro quarto de præparatione Evangelica, in præfatione.

Fabulosa Theologia, erat Poëtarum ad theatricam voluptatem faciens: unde etiam *Theatrica Theologia* dicitur, à quibusdam *Theologia historica*.

Physica Theologia, erat Philosophorum ex rerum naturalium pervestigatione de Deo & rebus aliis divinis agens. Istam *Theologiam naturalem* vocant, item *Phil*[illegible]

Politica seu civilis Theologia, erat civium in singulis urbibus, maximè Sacerdotum & Gubernatorum, singularum civitatum consuetudine primùm introducta, deinde legibus earundem publicè approbata atque recepta, ad societatem mutuam religionis autoritate stabiliendam. Eadem *Theologia urbana* appellatur; & adversus eam nec poëta, nec philosophus ullus ausus est hiscere, nisi vellet tanquam impius jure patrio puniri, quod Socrati Athenis accidit.

Differebant igitur *fine*; propter quem deos & eorum res gestas commemorabant.

Quæ vero *de dæmonibus* tractavit, gemina est, μαγία & θεουργία.

Μαγία, quæ etiam γοητεία fuit dicta, erat quæ de malis dæmonibus placandis & averruncandis agebat.

Θεουργία, quæ etiam τελετὴ est appellata, erat quæ animis purgationem falsam promittebat adjuratione bonorum dæmonum, qui invocatione alliciebantur, & sacrificiis invitabantur. Unde per Theurgicas consecrationes idoneum fieri animum Gentiles credebant, ad susceptionem Spirituum Angelicorum, & ad Deum videndum. Tali Theurgiæ deditus fuit *Porphyrius Platonicus*. Videndus *Augustinus libro decimo de Civitate Dei, capite nono & decimo*.

Aliorum de rebus divinis errantium, velut *blasphemorum Iudæorum; Mahumetanorum, pseudochristianorum & hæreticorum* Theologiam aut potiùs matæologiam, si quis ocio abundans plenè cognoscere volet, alibi requirat: Nos in hoc Syntagmate eas controversias passim attingemus, & ex præscripto verbi Dei, σὺν Χριστῷ tractabimus, quarum cognitio nobis hoc maximè tempore necessaria est.

Caput II.

An Theologia vera sit, quid sit, & quod subjectum eius.

POSTQVAM nomen Theologiæ declaratū est definitione ὀνοματώδη, & distinctum significationibus: sequitur jam rei ipsius tractatio, in qua primò ostendendum, *An sit Theologia vera?* Deinde, *quid sit?* tum *quotuplex sit*, & quæ ista consequuntur. Hoc capite explicandum, *an sit Theologia vera*, *quid sit*, *& quod eius subjectum, circa quod versatur*.

THEOLOGIAM VERAM ESSE, probatur tum *ex testimoniis*, tum *rationibus*.

Ex testimoniis tum *divinis*, tum *humanis*.

Divina testimonia sunt: Job. 12. v. 13. *Penes Deum est sapientia & fortitudo: illius est consilium & intelligentia.* Rom. 11. 33. *O profunditas divitiarum tum sapientiæ tum cognitionis Dei!* Deut. 4. vers. 6. *Hæc est sapientia vestra & prudentia vestra ante oculos populorum: qui audientes omnia statuta ista, dicent: tantùm gens ista maxima populus sapiens est & prudens.* Si est sapientia rerum divinarum, est & Theologia. At sapientiam rerum divinarum esse, testatur Scriptura. Ergo & hanc esse testatur.

Humana testimonia sunt duo: unum est *generale*, nimirum universalis consensus omnium populorum: nam quod universalis consensus omnium populorum esse testatur, id profectò est. Cognoscitur vero ille ex scriptis Philosophorum, Historicorum, Poëtarum Gentilium & oraculorum: ut pluribus explicat *Iustinus Martyr* in Parænesi seu cohortatione [illegible] ad Græcos & in libris Stromatum; *Lactantius* in libris divinarum institutionum adversus Gentes; *Theodoretus* in sermonibus seu libris de curatione Græcarum affectionum; *Augustinus* in libris de Civitate Dei, &c. Omnes enim etiam Gentiles agnoverunt, esse veram Theologiam: etsi errârunt in decisione quæ illa sit.

Alterum humanum testimonium est *speciale*, nempe Ecclesiæ Dei, quæ Theologiam esse agnoscit, & sibi de ea gratulatur.

Rationes verò istæ sunt:

I. Si Deus est, Theologiam esse necesse est: Antecedens verum est: Ergo & consequens. *Connexi probatio*: Si Deus sapiens est, Theologiam esse necesse est: At si Deus est, sapiens est. Ergo si Deus est, Theologiam esse necesse est.

II. Si Deus est principium omnis boni in natura, Theologiam esse necesse est. Prius est: Ergo & posterius.

III. Si Deus loquitur non solùm res singulares, verùm etiam universales, ad veram ipsius cognitionem pertinentes: tum esse Theologiam necesse est. Quod antecedit verum est: Ergo & quod sequitur.

IV. Si Deus agit, ut Deus, erga creaturas omnes, imprimens aliis obscura majestatis suæ vestigia, aliis claram imaginem, tum esse Theologiam necesse est. Illud est. Ergo & istud.

Sic probatum est, Theologiam esse, nunc sequitur, *quid sit Theologia vera*.

THEOLOGIA VERA, est sapientia rerum divinarum.

Hæc

Digitized by Google

Hæc univocè Theologia appellatur. *Vera* dicitur, quia est una: plus enim uno verum esse non potest: & quia ejus & ab eo est, qui est ipsa veritas, mentiriq; nescius: & quia sui verè studiosos efficit veraces, quando à Spiritu Sancto in omnem veritatem ducuntur, & veritate sanctificantur: & quia τῇ συναρμονίᾳ seu concentu omnium partium dulcissimo & admirando, qui veritatis proprius index est, perpetuò constat. Eadem etiam Θεοσοφία nominata est.

Descriptionis hujus duæ sunt partes; *Primâ parte* docetur, Theologiam veram esse sapientiam. Itaque sapientia latius patet quàm Theologia: nam *Sapientia* est rerum altissimarum, divinarum & humanarum, causarumque quibus illæ continentur, cognitio perfectissima: ut definitur à *Clemente Alexandrino Stromatum lib. primo, paginâ centesimâ vigesimasecundâ editionis Commeliana Græca.* De ea sapientia legitur Ephes 3. v. 10. *Ut nota nunc fiat per Ecclesiam imperiis ac potestatibus quæ in cælis sunt, multiformis illa sapientia Dei.*

Sapientia quid sit

Porrò Theologiam esse sapientiam, docuerunt etiam Scholastici præcipui, veluti *Thomas Aquinas*, Summæ parte primâ, quæst. primâ art. sexto. *Ioan Duns Scotus* Prologo Sententiar. quæst. quartâ, folio decimo, columnâ quartâ, editionis Venetæ Anni 1506. ait, *Magis tamen propriè dici potest, quòd Theologia secundum se est sapientia.* Quanquam nomine sapientiæ interdum intelligitur sola cognitio rerum divinarum, ut 1. Cor. 2. vers. 6. *Sapientiam loquimur inter perfectos: sapientiam autem non seculi hujus, neque principum seculi hujus qui abolentur.*

Alterâ descriptionis parte docetur, quódnam sit Theologiæ veræ *subjectum* seu *objectum* circa quod illa versatur. Illud sunt *res divinæ*, hoc est, Deus, & quicquid est Dei, quatenus illud ordinatur & refertur ad Deum, veluti pertinens ad cognitionem & cultum ejus, nimirum omne bonum à Deo ortum in natura, sermones & actiones operaque Dei.

Subjectum Theologiæ est infinitum nemini cognitum, nisi quatenus sese retegit: Unde & ipsa infinitè & supra omnem analogiam cæteris disciplinis superemimet.

Tractat quidem Theologia nō tantùm de Deo, verùm etiam de Angelis, hominibus & aliis creaturis, sed non æqualiter. Nam de Deo tractat principaliter, ut de subjecto suo: de creaturis autem, ut faciunt ad manifestationē subjecti, hoc est, ut ad rectè cognoscēdum atque colendum DEUM ordinantur & referūtur. Theologia igitur non est de Angelis, nec de aliis creaturis ut de subjecto, sed ad manifestationem subjecti: sic ut sit de omnibus quæ sunt, quantum ad respectus quos habent ad DEUM. *Ioh. Dun Scotus Doctor Subtilis appellatus in Prolog. Sententiar. quæstione tertiâ, folio decimo, columnâ secundâ, editionis Venetæ Anni 1506. nuper allegata.*

Idem manifestum est ex principiis Theologiæ, hoc est, Scripturis Sacris, quarum summa sunt articuli fidei & præcepta Decalogi. Articuli autem fidei sunt de Deo Patre, Filio, & Spiritu Sancto, ejusque domo Ecclesiâ Sanctâ Catholicâ & beneficiis Dei in ipsam. Decalogus præcipit amorem in Deum, & in proximum propter Deum. Idem autem est subjectum principiorum & totius scientiæ, cum tota scientia virtute contineatur in principiis.

Tam nobilissimæ scientiæ est nobilissimum subjectum: At Theologia est nobilissima scientia: Ergo Theologiæ est nobilissimum subjectum, nempe Deus, & quicquid est Dei.

A

Caput III.

In quo de Theologia archetypa.

THEOLOGIA vera vel *archetypa* est, vel *ectypa.*

Hæc divisio est analogica: quia Theologia archetypa primò & principaliter Theologia est & dicitur: Theologia ectypa secundariò & ad similitudinē archetypæ. Ea enim ratio est Theologia, qua sapientia, bonitatis, justitia, potentia, aliarumque qualitatum in creatura rationali à Deo creatarum, quarum archetypus est in Deo, aut potiùs quarum archetypus Deitas est, imago autem & similitudo in creatura rationali. Omnes quippe veræ virtutes menti creatæ quodammodo imprimuntur à forma illius æternæ immutabilisque substantiæ,

B *quæ est Deus. Sicut igitur sapientia, bonitas, justitia, potentia, &c. vel* archetypa *est, vel ectypa; illa in Deo exsistens, hæc in creaturis rationalibus expressa: ita etiam Theologia. Sic Theologia nostra ad Deum nostros animos attollit & cum ipso unit.* Thomas Aquinas *in prima parte Summæ Theologiæ & in Expositione super Boëtium de Trinitate: Item* Johannes Duns Scotus, *in Prolog. Sententiarum, quæst. tertiâ, folio octavo, columnâ quartâ, & clariùs folio decimo, columnâ secundâ, & passim, meminerunt Theologiæ Dei, Theologiæ in se, Theologiæ beatorum, Theologiæ viæ seu viatorum seu nostræ. Similiter* Pelbartus de Themesvvar *in aureo Rosario Theologiæ ad sententiarum quatuor libros, Quæstionum proœmialium septimâ, §. 25.*

Esse Theologiam in Deo, certum est: nam

C I. Sapientia rerum divinarum est in Deo. At Theologia est sapientia rerum divinarum. Ergo Theologia est in Deo.

II. Omnes perfectiones, quæ sunt in nobis, sunt etiam in Deo. At Theologia est perfectio in nobis: Ergo Theologia est in Deo. Hæc Theologia est archetypa, & sic describitur.

Theologia archetypa, est sapientia rerum divinarum, in Deo residens, essentialis ipsi & increata.

Hæc & Theologia πρωτότυπος, *prototypa*: à Scholasticis usitatè *Theologia Dei*, item *Theologia exemplaris* dicitur, ad quam veluti ad ideam & exemplar primigenium, primarium & immutabile expressa ac conformata est velut effigies Theologia creata, quam divinam Theologiam nos adoramus, ac non investiga-

D mus: & pars est, ut ita dicamus, sapientiæ Dei essentialis.

Quum oporteat in omni disciplina vocum ipsarum cognoscere usum, à quo provehimur in rerum ipsarum perceptionem: ita etiam hoc loco explicandum quid archetypi *voce significetur, unde faciliùs intelligetur quid sit archetypa* Theologia. Ἀρχέτυπος, *est exemplar primigenium, forma primigenia, typus primus, idea, exemplar primitivum, ad cujus similitudinem alia effecta sunt ac velut effigiata: ut ostendit insignis locus* Philonis Judæi *in libro* περὶ τοῦ τὸ χεῖρον τῷ κρείττονι φιλεῖν ἐπιτίθεσθαι, *id est, de eo, quod deterius potiori insidiari soleat:* ἀρχέτυπος μὲν φύσεως λογικῆς ὁ θεός ἐστι, μίμημα δὲ καὶ ἀπεικόνισμα ἄνθρωπος, *id est*, archetypum

E rationalis naturæ Deus est, homo verò imago & effigies. *Idem declarat locus* Clementis Alexandrini, *qui libro quinto Stromatum, paginâ ducentesimâ trigesimanonâ ait de Deo hominis creatore:* ὃς ἐτεχνίτευσεν αὐτὸν ἀρχετύπῳ χρώμενος ἑαυτῷ, *hoc est*, qui ipsum est fabricatus seipso usus archetypo: *Citat autem ex* Euryso Pythagoreo: *idque sic paulò ante explicat:* Τὸν δημιουργὸν αὐτῷ χρώμενον παραδείγματι, ποιῆσαι τὸν ἄνθρωπον, *hoc est*, Opificē seipso

seipso usum exemplari, fecisse hominem. *Ostendit idem* Basilii Magni *locus*, *libro secundo adversus Eunomium pag. trecentesima sextâ editionis Dialogorum quinque Athanasii de Trinitate & librorum quatuor Basilij adversus Eunomium, excusæ ab Henrico Stephano in octavo Anno 1570.* νοεῖν δὲ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, οὐ καθὰ τὰς τεχνητὰς ταύτας ὕστερον ἀπεικασθεῖσαν πρὸς τὸ ἀρχέτυπον, ἀλλὰ συνυπάρχουσαν καὶ παρυφεστηκυῖαν τῷ πρωτοτύπῳ ὑποστήσασαν, τοῦ εἶναι τὸ ἀρχέτυπον, ἔστιν. οὐκ ἐκτυπωθεῖσαν διὰ μιμήσεως, ἀλλ' ὥσπερ ἐν σφραγῖδί τινι τῆς ὅλης φύσεως τοῦ Πατρὸς ἐναποσημανθείσης τῷ Υἱῷ, *hoc est*, Imaginem Dei inconspicui cogitare, non quæ, sicut artificiosæ illæ, postea sit ad exemplaris normam elaborata, sed quæ simul ac ipsum exemplar substitit, simul exstiterit, simul cum ea substiterit, & simul ac fuit ipsum archetypum, fuerit: imaginem, inquam, non imitatione efformatam, sed totâ Patris naturâ in Filio, quasi in sigillo quodam impressâ. Clemens Alexandrinus *Protreptico ad Græcos Filium Dei vocat* φωτὸς ἀρχέτυπον φῶς. Theodoretus *sermone secundo de curatione Græcarum affectionum, pag. vigesimâ ait:* φωνῆς ἀκήκοας, εἶδος δὲ οὐχ ἑώρακας. μηδένα οὖν τύπον κατασκευάσῃς, οὗ τὸ ἀρχέτυπον οὐκ ἐπίστασαι, *id est*, vocem audivisti, speciem vero non vidisti. Nullum igitur typum comparaueris, cujus archetypum haud nosti. *Et Sermone duodecimo vocat* ἀρχέτυπα τῆς ἀρετῆς, *exemplaria virtutis, ad quarum imitationem depinguntur* εἰκόνες. *In caput tertium ad Collossenses ait:* A typo ad archetypum, *id est*, à figura ad exemplar convertit sermonem. *Nam in baptismo docet esse figuram novi hominis quem induimus, in Christo archetypum.*

Theologia ergo propriissimè est illa notitia, quæ est in mente diuina de rebus diuinis. Isto modo solus Deus dicitur Theologus; ac proinde Deus intelligitur esse primus, optimus & perfectissimus Theologus.

Eaque est sapientia formalis, absoluta seu perfectissima, infinita, tota simul, incommunicabilis, & sui imaginem quandam solummodo cum creaturis rationabilibus communicans.

Formalis est: quia essentialis est & forma Dei seu Deitatis, quæ purissima forma est: Solus enim Deus est sibi soli naturaliter notus. *Ioh. Duns Scotus, Prolog. Sentent. quæst. tertiâ, folio octavo. B.*

Perfectissima est: quia non est tantum de omnibus, sed est etiam omnis cognitio, quæ potest haberi à Deo de eis.

Caput IV.

In quo agitur de Theologia ectypa.

THEOLOGIA *ectypa*, est sapientia rerum divinarum, à Deo ex archetypo ipsius expressa atque informata per communicationem gratiosam ad gloriam ipsius.

Δηλωτικὰ τῶν πραγμάτων ἐστὶ τὰ ὀνόματα, *ait* Damascenus *lib. 1. Orthod. fid. cap. 13. Proindeetiam hoc loco explicandum, quæ nam dicantur* ectypa. Clemens Alexandrinus *libro octavo Stromatum, pag. trecentesim. trigesim. primâ Editionis Commeliana, in hunc modum loquitur:* Τρία ἐστὶ περὶ τὴν φωνήν. τά τε ὀνόματα, σύμβολα ὄντα τῶν νοημάτων κατὰ τὸ προηγούμενον, κατ' ἐπακολούθημα δὲ καὶ τῶν ὑποκειμένων. Δεύτερον δὲ, τὰ

A νοήματα, ὁμοιώματα καὶ ἐκτυπώματα τῶν ὑποκειμένων ὄντα. ὅθεν ἅπασι καὶ τὰ νοήματα τὰ αὐτά ἐστι, διὰ τὸ τὴν αὐτὴν ἀπὸ τῶν ὑποκειμένων ἅπασιν ἐγγίνεσθαι τύπωσιν. οὐκ ἔτι δὲ καὶ τὰ ὀνόματα διὰ τὰς διαλέκτους τὰς διαφόρους. Τρίτον δὲ, τὰ ὑποκείμενα πράγματα, ἀφ' ὧν ἡμῖν τὰ νοήματα ἐντυποῦνται, *hoc est*: In voce tria versantur, nempe & nomina quæ sunt signa eorum quæ animo cogitantur, principaliter, per consequentiam autem, etiam subjectorum. *Secundò* autem cogitata, quæ res subjectas referunt & exprimunt. Unde sunt omnibus eadem cogitata, propterea quod ex rebus subjectis eadem forma & typus ingeneretur omnibus: nō itidem etiam nomina, propter diversos sermones. *Tertium* autem, sunt res subjectæ, ex quibus nobis imprimuntur cogitata.
B

Sic Ectypa *dicuntur opera, quæ ex archetypo seu prototypo formata sunt. Hac voce utitur* Plinius *etiam libro trigesimo sexto Naturalis historiæ, cap. duodecimo. Et libro trigesimo septimo, cap. decimo ait:* Hæ sunt gemmæ, quæ ad ectypas sculpturas aptantur.

Theologia archetypa est prima idea Theologiæ, à qua ideatur (ut hac voce utar) & exprimitur Theologia ectypa: sicuti veritas & bonitas essentialis in Deo est archetypa & prima idea veri & boni, à qua omne creatum verum ac bonum ideatur. Theologia archetypa est exemplar: ectypa est exemplum, quod exemplari convenire, respondere & similè esse debet. Ita Theologia ectypa in creatura rationali est pars imaginis & similitudinis Dei, ad quam illa creata est.

C. Eaque vel *in se* consideratur, vel *ut est in creaturis rationalibus.*

Theologia ectypa in se, est tota sapientia rerum divinarum cum creaturis rationalibus communicabilis, in hac & in futura vita, pro modo Dei illam communicantis.

Ergo Theologiæ ectypæ in se consideratæ nomine intelligitur non tantum quicquid jam sapientiæ rerum divinarum à Deo cum creaturis rationalibus cōmunicatum est, sed etiam quicquid unquam in hoc & in futuro seculo cum illis communicabitur & communicari potest pro modo illo, qui Deo pro gratiosa voluntate sua placet, de sua inexhausta plenitudine: sicut hæc Theologia sit tanquam fons plenissimus omnis spiritualis sapientiæ apud Deum scaturiens, ex
D quo promuntur thesauri cum creaturis rationalibus à Deo communicandi per gratiam: Psal. 36. 10. *Quandoquidem penes te est fons vitæ, in luce tua fruamur luce.*

Theologia ectypa consiterata ut est in creaturis rationalibus, est sapientia rerum divinarum cum creaturis rationalibus communicata pro modo seu captu ipsarum, ut illæ Deum rectè agnoscentes, & ex animo diligentes, cum eo beatè in æternum vivant, idque ad eum glorificandum. Dicitur etiam *Theologia ectypa generalis in subiecto.*

Est enim talis cognitio, qualem intellectus creatus natus est recipere & habere de illo objecto Theologico: sicuti unumquodque recipitur pro modo & captu
E recipientis. Nam *modus* hoc loco non est forma Theologiæ, non via comprehensionis & perceptionis illius, sed quantitas comprehensionis & perceptionis illius, sed mensura cadens in quodvis individuum creaturæ rationalis. Ioan. 3. v. 34. Et 2. Cor. 10. v. 13. Rom. 12. v. 3. 6. Et 1. Cor. 12. v. 7. & sequentibus. Ephes. 4. v. 7.

Deinde Theologiæ cum creaturis rationalibus communicatæ *fines* sunt duo: *primarius & summus* est glorificatio Dei tanquam summi boni: *secundarius & subordinatus* est beatitudo creaturarum rationalium.

Ad hos fines Theologia vera creaturas rationales perducit.

***

Digitized by Google

CAPUT V.

In quo de Summo Bono.

PHILOSOPHIS *Summum Bonum & Beatitudo* sunt unum & idem: sed Theologia hæc duo distinguit. Nam secundum eam SUMMUM BONUM creaturarum rationalium ac proinde & hominis, est Deus ipse solus, tanquam primum principium & finis ultimus omnis boni.

Summum Bonum comparatè dicitur ad ea quæ bona dicuntur æquivoce. Summum Bonum autem idem est unicum bonum, quod univocè est bonum: illud solus Deus est.

Idque confirmant tum *testimonia Scripturæ Sacræ*, tũ *argumenta alia ex Scriptura Sacra petita.*

Testimonia hæc sunt: Genes.15.1. ait Deus ipse de se ad Abrahamum: *Ne timeas Abram, ego clypeus sum tibi, merces tua ampla valde.* Psalm.16.5. *Iehova portio prædij mei & poculi mei.* Et Psal.33.v.12. *Beata gens illa, cujus Jehova Deus est.* Et Psal.40.5. *Beatus est vir ille, qui ponit Jehovam fiduciam suam.* Psal.73.v.25. ait Asaphus Propheta ad Deum: *Quis esset mihi in cælis præter te? & præter te nullo delector in terra.* Psalm.142.6. *Clamo ad te, Iehova, dicens, tu es receptus meus, portio mea in terra viventium.* & Psal.144.vers.15. dicitur: *Beatus populus, cujus Iehova est Deus.*

Argumenta alia ex Scripturis sacris depromta sunt hæc:

I. Qui nobis est salus, gloria, robur, clypeus, atque adeò omnia quæcunque sunt necessaria ad beatitudinem nostram, is est summum nostrum bonum.

Solus Deus est nobis salus, gloria, robur, clypeus, atque adeò omnia quæcunq; sunt necessaria ad beatitudinem nostram:

Ergo solus Deus est summum nostrum bonum.

Assumptionem probant plurima Scripturarum loca, è quibus hæc sunt, Psal.27.v.1. *Iehova lux mea & salus mea est, à quo timerem? Iehova robur vitæ meæ est, à quo expavescerem?* Psal.28.7. *Iehova robur meum & scutum meum.* Psal.62.3. & 7. *Tantummodò ipse rupes mea est & salus mea.* Psal.3.v.4. *Tu Iehova clypeus meus es circa me, gloria mea, & extollens caput meum.* Psal.18.2.3. *Ex intimis visceribus diligam te, Iehova firmitas mea & propugnaculum meum, Deus fortis meus, rupes mea, ad quam me recipiam; clypeus meus & cornu salutis meæ, editus locus meus.* Coloss.3.11. *Omnia & in omnibus Christus.* 1.Cor.15.v.28. *Deus erit omnia in omnibus*, id est, ipse solus sine ullo mediatore aut medio erit in sempiternum immediata causa & autor omnis nostri boni, omnisque felicitatis: & immediatum objectum, in quo nostra versabitur felicitas.

II. Quicquid nos verè beatos reddit, id est summũ nostrum bonum. Summum enim bonum est causa veræ beatitudinis nostræ, & nos ab omni malo, & ab omni miseria liberos facit.

At solus Deus nos verè beatos reddit. Neque enim facit beatum hominem, nisi qui fecit hominem. Nam qui tot & tanta creaturæ suæ bona, bonis malisque largitur, ut sint, ut homines sint, ut vigentes sensibus, valentes viribus, affluentes opibus sint, seipsum bonis dat, ut beati sint, quia ejus etiam hoc munus est ut boni sint. Ille in nobis qui per peccatum mali evaseramus, bonitatem in nobis ex bonitate sua instaurat, & peccatum, quo premebamur, à nobis aufert. Unde dicitur Psal.32.1,2. *Beatus levatus defectione, cujus tectum est peccatum, Beatus homo, cui non imputat Iehova iniquitatem, & cujus spiritui non inest dolus.* Psal.36.v.10. *Tenes te est fons vitæ & in lumine tuo videbimus lumen.* Psal.94.12,13, 14. 1.Cor.11.32. *Dum judicamur, à Domino erudimur, ne cũ mundo condemnemur.*

III. Quicquid animum tranquillum, pacatumque & ab omnibus affectibus vitiosis liberum facit; id est summum nostrum bonum. Ille enim felix est, cujus animus tranquillus pacatusque non dolet, nec metuit, nec solicite cupit, nec incerta sperat, sed in sancto pioque gaudio ac spe, quam velut animæ anchoram habet tutam ac firmam, conquiescit.

At solus Deus id facit, ut David profitetur Psal.23.3, 4. *Animam meam quietam efficit, ducit me per orbitas justitiæ propter nomen suum. Etiam quum ambularem per vallem lethalis umbræ, non timerem malum, quia tu mecum es.* Psal.27.vers.1,2,3. Solus profectò Deus hominis animum tranquillum pacatumque reddere potest, tum in vita, tum in morte:

IV. In quo solo est perfecta atque solida consolatio nostra adversus omne malum, id est summum nostrum bonum.

At in solo Deo est perfecta atque solida consolatio nostra adversus omne malum, Jacob.5,11. *Malum* autem est privatio boni requisiti ad creaturæ cujuslibet perfectionem. Ergo, &c. *Malum quid?*

V. Cujus cognitio & fiducia verè beatos & bonos efficit, id profectò est summum nostrum bonum.

At solius Dei cognitio & fiducia verè beatos & bonos efficit: ut hæc testimonia Scripturæ Sacræ planum faciunt. Proverb.3.v.13. *Beatus homo qui consequitur sapientiam, & homo qui provehit intelligentiam.* Loquitur Salomon de sapientia & intelligentia salvifica, de qua 2.Timoth.3.14. *Sacras literas à puero nosti, quæ te possunt sapientem reddere ad salutem.* Johan.17.3. *Hæc est autem vita æterna, ut te cognoscant illum solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* Jesai.53.11. *Cognitione sui justificabit justus servus meus multos, quorum iniquitates ipse bajulaverit.* 2.Pet.1.2,3,4. *Gratia vobis & pax multiplicetur in agnitione Dei & Iesu Domini nostri: prout divina vis ipsius omnia nobis donavit, quæ ad vitam & pietatem pertinent, per agnitionem illius, qui vocavit nos ad gloriam ac virtutem. Ex eo quòd maxima illa nobis ac pretiosa promissa donavit, ut per hæc efficeremini divinæ consortes naturæ, elapsi ex corruptione quæ est in mundo per cupiditatem.* Et vers.8. *Hæc enim si vobis adsint & abundent, non inertes vos nec infructuosos efficiet, in Domini nostri Iesu Christi agnitione.* Psal.2.v.12. *Beati omnes qui confidunt in eo.* Jerem.17.7. *Benedictus vir ille, qui fiduciam habet in Iehova, & cujus confidentia est Iehova.* Psalm.146.5. *Beatus cui auxilio est Deus fortis Iacobi, cujus exspectatio est in Iehova Deo suo.*

VI. Cujus timor & amor verè beatos nos esse probat, is profectò est summum nostrum bonum.

At solius Dei timor & amor verè beatos nos esse probat. Psal.112.1. *Beatus quisquis reveretur Iehovam, in mandatis ejus delectatur valde.* Psal.1.v.1.& 2. *Beatus est vir ille, qui non ambulat in consilio improborum & via peccatorum non insistit, ac in consessu derisorum non desidet: sed cujus oblectatio est in lege Iehovæ, & qui de lege illius meditatur interdiu & noctu.* Psal.119.vers.1,2,3. *Beati integri viâ, qui ambulant in lege Iehovæ. Beati custodientes testimonia ejus, qui ex toto corde quærunt eum. Etiam non operantur iniquitatem.* Jes.56.2. *Beatus mortalis qui fecerit justitiam & filius hominis qui prehenderit illam; observans sabbathum ne profanet illud, & observans manum suam ne faciat ullum malum.* Matth.5.v.3. & aliquot sequentib. *Beati pauperes spiritu, lugentes, mites, qui esuriunt & sitiunt justitiam, misericordes, mundi corde, pacifici, persequutionẽ patientes justitiæ & Christi causa.* Proverb.8.34. *Beatus homo qui auscultat mihi, sedulò insistendo foribus meis quotidie.* Et cap.28.14. *Beatus homo, qui admodum pavet jugiter: qui autem obdurat cor suum, ruet in malum.* Eccl.12.15. *Deum ipsum reverere & præcepta ejus observa, quia hoc est totum hominis.* Jacob.5.11. *Ecce beatos prædicamus eos, qui adversa sustinent.* Apoc.16.v.15. *Ecce venio ut fur. Beatus qui vigilat & servat vestimenta*

Digitized by Google

sua, ne nudus ambulet, & cernantur pudenda ips… … A
multa passim in Scriptura utriusque Test… oc-
currunt. Qualia sunt & hæc: Prov. 8. vers. 17 … *a-*
mei amo. Joh. 13. v. 17. *Si hæc noveritis, beati eritis si …-*
tis. Joh. 14. 23. *Si quis diligit me, sermonem meum se… &*
& Pater meus diliget eum, & veniemus ad eum, & mansionem
apud eum faciemus. Solius, inquam, Dei timor & amor nos beatos esse probat, hoc est, ostendit & declarat, nõ tanquam causa, sed tanquam signum certum & infallibile. Pietas est via ad beatitudinem, non causa beatitudinis: sicut *Bernardus* ait, bona opera esse viam ad regnum, non causam regnandi. Quia gratuita remissio peccatorum nos beatos efficit, ut Paulus Rom. 4. v. 7, 8. Psal. 32. docet: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum obtecta sunt peccata. Beatus vir cui non imputarit Dominus peccatum.* Deus autem remittit nobis peccata, B non quia ipsum timuimus & amavimus; sed ut ipsum timeamus & amemus, quemadmodum legitur Psal. 130. 3, 4. *Si iniquitates observaveris Iah; Domine quis possit consistere? Nam apud te est condonatio, ut timearis*, hoc est, reverenter colaris, Luc. 7, 47. *Remissa sunt multa ipsius peccata. Nam dilexit multum: cui autem paululum remittitur, paululum diligit.* Psal. 18. 2, 3. *Ex intimis visceribus diligam te Iehova firmitas mea, Iehova, petra mea, & propugnaculum meum, & liberator meus; Deus fortis meus, rupes mea, ad quem me recipiam; clypeus meus, & cornu salutis meæ, editus locus meus.*

Summi boni conditiones.

VII. Quod est simpliciter perfectum, plane sufficiens & summè desiderabile, id est summum bonum nostrum. Hę enim tres sunt summi boni conditiones, quas ipsi etiam Gentiles Philosophi agnoscunt. Oportet ipsum esse *simpliciter perfectum*: quia si summo bono aliquid deesset, summum sane non esset. Idem est *prorsus sufficiens*: quia nihil deest ei, cujus est. Est *summè desiderabile*: quia in illo & ex illo & propter illud est, quod appetendum est; ad illud reliqua bona omnia referuntur. C

Atqui solus Deus est simpliciter perfectus, prorsus sufficiens & summè desiderabilis. Fatentur id etiam ipsi Gentiles.

VIII. Prima idea boni, est summum bonum.

Prima idea quid sit.

Prima idea boni, *dicitur rerum omnium principium unũ ineffabile, à quo uno omnia & ad quod unum omnia: ipsum bonum universale, non in prædicando, sed in causando secundum efficientiam, id est, exemplar & causa omnium creatorum bonorum, à cujus bonitate bona alia omnia derivantur: ipsum pulcrum: primum pulcrum: pelagus pulcritudinis:* πρωτόφιλον, primum amicum: αὐτόφιλον, ipsum amicum: *sincerum & purum.*

Atqui Deus solus est prima idea boni. Nam in mente divina rerum omnium sunt *ideæ*, i. e. formæ exemplares & æternæ, quemadmodum etiam *Plato* statuit, sicut ejus sententiã interpretatus est *Augustinus* quarto Tomo, libro 83. quæst. c. 46. *Clemens Alexandrinus* libro 4. Stromatum pag. 230. & lib. 5. pag. 236. & pag. 249. *Theodoretus* de Curatione Græcarum affectione Sermone secundo, qui est de principio, pag. 36. & Sermone quarto, qui est de Materia & Mundo, pag. 64. editionis Commelinianæ anni 1592. *Tertullianus* lib. de Anima, c. 18. *Eusebius* de præparatione Evangelica 15. lib cap. 44. *L. Annæus Seneca* epist. 59. *Quid sit idea, id est, quid Platoni esse videatur, audi. Idea est eorum quæ naturaliter fiunt exemplar æternum. Plato* enim per ideas non intellexit species nescio quas in aëre volitantes, ut falsò ei affictum, sed quemadmodum jam dictum, formas exemplares, incorporeas, invisibiles, æternas & immutabiles, veritates rerũ omnium quæ sunt, semper in mente divina exsistentes, semper eodem modo sese habentes, quæ ipsæ formatæ non sunt, sed secundum quas omnia à Deo creata sunt, quarum participatione fit, ut sit, quicquid est, quoquo modo est; non enim Deus extra se quicquam positum intuebatur, ut secundùm id constitueret, quod constituebat; nam hoc opinari sacrilegum est. D E

Idea & εἶδος differunt. Quid intersit, quæris? *Alterum* exemplar est, *alterum* forma ab exemplari sumta & operi imposita: *Alteram* artifex imitatur, *alteram* facit. Habet aliquam faciem statua, hęc est εἶδος: Habet aliquam faciem exemplar ipsum, quod intuens opifex, statuam figuravit; hæc *idea* est. Etiamnum aliam desideras distinctionem? εἶδος in opere est: *Idea* extra opus, nec tantùm extra opus est, sed ante opus. *L. Annæus Seneca Epist. quinquagesimanonâ.*

Subscribunt orthodoxi Patres & testantur, *Summũ bonum nostrum esse Deum.* AVGVSTINVS primo Tomo Retract. lib. 1. cap. 1. ait: *Sine controversia quadam originalis regio beatitudinis animi, Deus ipse est.* Et paulò post: *In libro tertio; Si quid mihi videatur quæris, inquam, in mente arbitror esse summum hominis bonum: Verius dixissem; In Deo: Ipso enim mens fruitur ut beata sit, tanquam summo bono suo.* Vide septimo tomo, lib. secundo de peccatorum meritis & remissione, caput decimumseptimum.

FVLGENTIVS lib. primo de Prædestinatione ad Monimum, pag. tricesimasexta editionis Basiliẽsis Henricpetrinæ: *Creato bono summum bonum (quod creatum non est & à quo omne mutabile bonum creatum est) justè dominaretur: cujus etiam participatione beatum esset, si summo bono humili dilectione serviret.*

Ex his manifestum est, solum Deum esse summum nostrum bonum.

Quapropter, ut falsas aliquot de summo bono opiniones removeamus, *nulla res mundana est summum hominis bonum*, quod illum beatum efficiat: *tum* quia quęlibet illarum est vanitati subjecta, mutabilis, instabilis, fluxa, caduca: *tum* quia nulla illarum mentem tranquillam reddit, sed potius perturbat; ut docet Salomonis liber dictus Ecclesiastes cap. 1. 2. & cap. 12. 10. *Vanitas vanissima: ista omnia sunt vanitas.* Sic igitur fidelis ratiocinatur:

Quicquid vanum est, & animum non tranquillat, sed tantummodo perturbat, id summum bonum nostrum non est.

Atqui omnes res mundanæ sunt vanæ, & animum nõ tranquillant, sed tantummodo perturbant.

Rem ita habere ostendit: I. Uniuscujusque hominis in rebus hujus mundi occupatio & defatigatio inutilis, quâ nihil potest consequi, quod vel in sese, vel in ipso homine durabile maneat, & quietem tranquillitatemque veram præstet, Ecclesiast. 1. v. 3. *Quid emolumẽti est homini; ex toto labore suo quo laborat sub Sole?*

II. Familiarum & Gentium totarũ interitus, quibus terra ipsa momentaneum illum statum exprobrat, dum ipsa perpetuò manet theatri cujusdam instar, in quo eadem semper vel comœdia vel tragœdia agitur, personis tantum mutatis, Ecclesiast. 1. v. 4. *Generatio una abit, & altera advenit: quamvis terra in seculum permaneat.*

III. Natura rerum creatarum mutabilis & vices innumeras quotidie subiens, veluti Solis, aëris seu venti, fluminum, omnium denique rerum, in quarum vel cognitione, vel usu homo laborat & sese fatigat, Ecclesiast. 1. vers. 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11. *Oritur Sol, & occidit Sol, iterumq; ad locum suum aspirat, ubi oriatur: Properat ad meridiem, & circumit ad Aquilonem; conversatione suâ circumiens properat aër, & secundùm circuitus suos revertitur aër: Omnia flumina properant ad mare, nec tamen mare impletur; quocumque loci flumina properant, eodem revertuntur properè. Singulæ res istæ fatigantur, non posset quisquam eloqui; non satiaretur oculis videndo, neq; impleretur auris auditu. Id quod*

fuit,

fuit, idem est quod futurum est, & id quod fit idem est quod A *fiet; neq; est quidquam novi sub Sole. Estne aliquid de quo dicitur, aspice hoc novum est? quod jam fuit per secula, quod fuit ante nos. Non est memoria de prioribus: etiamq; de posterioribus quæ futura sunt, non erit de ipsis memoria apud illos qui erunt in posterum.* Roman. 8. 20. *Vanitati mundus hic conditus, subjectus est, non sua sponte, sed propter eum qui subjecit eum isti vanitati.* 1. Corinth. 7. vers. 31. *Et qui utuntur hoc mundo, ut non abutentes: præterit enim habitus hujus mundi.* 1. Johan. 2. v. 17. *Porro mundus præterit, & cupiditas ipsius: qui verò præstat voluntatem Dei, manet in æternum.*

IV. Temporum & omnium quæ fiunt & eveniunt certis temporibus à Deo destinatis mutabilitas, quâ fluunt semper & volvuntur ac revolvuntur perpetuâ conversione, sic ut nullus actus, nullusq; eventus in- B stabilitati temporis subjectus perpetuò duret, sed omnia suis vicibus fiant & eveniant, sic ut omnium rerum facilis sit conversio & vicissitudo, quod inductione exemplorum probat *Ecclesiastes cap. 3. primis octo versibus*, ut intelligamus, actuum & eventuum istorum emolumentum ad neminem, quantumvis contendat, pervenire posse stabile; ac proinde omnes res mundanas esse vanas, & animum hominis non tranquillare, sed tantummodo perturbare.

Hinc necessariò conficitur, nullam rem mundanam esse summum hominis bonum; nullam illarum efficere hominem beatum.

Proinde SAPIENTIA HUMANA consistens in cognitione rerum naturalium, & in mundo gestarū, & ab hominibus humano spiritu traditarum de Philosophia Ethica seu morali & rebus aliis, non est sum- C mum hominis bonum. I. Quia est laboriosa & molesta: comparatur enim cum molestiâ malâ, quam inflixit Deus hominibus, ut seipsos affligant, justo sanè judicio profanam humani ingenii audaciam sic ulciscens jam inde ab illo primo humani generis parente. Ecclesiast. 1. v. 13. *Applicans animum meum ad disquirendum & ad explorandum sapientiam de omni eo quod fit sub cœlo (hanc occupationem malam dedit Deus filiis hominum, ut occuparent se in ea.)* Et vers. 17. *Adjeci quoq; animum meum ad cognoscendum sapientiam, & scientiam omnis insaniæ & stoliditatis; cognovi etiam hoc esse afflictionem spiritus.*

II. Quia versatur circa ea, quæ per se vana sunt, neque salutem æternam regnumque cœlorum afferunt, Ecclesiastis 1. 14. *Vidi omnia facta quæ fiunt sub Sole; quod ecce, ista omnia sunt vanitas & afflictio spiritus.* D

III. Quia est venti pabulum seu animi depastio, hoc est, nullum inde operæpretiū aliud refertur quàm animi quasi vento sese pascentis inutilis defatigatio, quâ animus non alitur, famesque ejus non expletur, Ecclesiast. 1. v. 14.

IV. Quia ne minimam quidem rem pravam potest corrigere, & defectus ejus, qui innumeri sunt, supplere, nedum cælestem perfectionem subministrare, Ecclesiast. 1. 15. *Perversum non posse corrigi, & defectum non posse in numerum venire.*

V. Quia non parit εὐθυμίαν, sicut in ea ne Reges quidem ipsi tranquillitatem aliquam reperiant, ut suo exemplo Salomon Rex sapientissimus & potentissimus docet, Ecclesiast. 1. v. 12, 13. *Ego Ecclesiastes, quum essem rex super Israëlem Ierosolymis; Applicans animum meū* E *ad disquirendum & ad explorandum sapientiam de omni eo quod fit sub cœlo (hanc occupationem malam, &c.)* Et vers. 16, 17. *Loquutus ego cum animo meo, dicendo: ecce, ego amplificavi & adjeci sapientiam supra omnes qui præfuerunt ante me Ierosolymis, & animus meus percepit multum sapientiæ & scientiæ. Adjeci quoque animum meum ad cognoscendum sapientiam, & scientiam omnis insaniæ & stoliditatis; cognovi etiam hoc esse afflictionem spiritus.*

VI. Quia non parit αὐτάρκειαν, sed conjuncta est cum multa indignatione & dolore; quum tantum absit, ut in hac disquisitione possit cujusquam, quātumvis sagacissimi, animus invenire quod sibi satisfaciat, ut contrà quò longius fuerit in ista sapientia indagandâ progressus, eò magis offendatur; & quò plura didicerit, eò magis & rerum non paucarum ignoratione & earum, quas percepit, incertissimâ notitiâ torqueatur & doleat, Ecclesiast. 1. 18. juxta vulgatam versionem, vel juxta Tremellij & Junij editionem cap. 2. v. 1. *Deinde quia multitudini sapientiæ inest multum indignationis, & qui auget scientiam, auget dolorem.* Et cap. 9. v. 1, 2. *Quum autem adhiberem animum meum ad cognoscendum sapientiam, & ad perspiciendum ipsum negotium quod fit super terram; si etiam interdiu & noctu somnum oculis suis quispiam non percipiat: Animadverti totum opus Dei; non posse hominem assequi illud opus quod fit sub sole, quamvis laboriosè homo quærat, non tamen assequuturum esse: quin etiam si cogitet sapientissimus cognoscere, non tamen posse assequi.*

VII. Quia non valet ad devitandos eventus casusque rerum humanarum, Ecclesiastis 9. vers. 1. & sequentibus.

VIII. Quia à verè fidelibus & probatis Deo hominibus expetita non fuit, 1. Corinth. 1. v. 26. *Cernitis enim vocationem vestram, fratres: vos videlicet non esse multos sapientes secundùm carnem, non multos potentes, non multos nobiles.* Et cap. 2. 1. *Ego igitur cùm venirem ad vos, fratres, veni non cum eminentia orationis aut sapientiæ, annuncians vobis testimonium Dei.* Et vers. 4, 5. *Neque oratio mea & præconium meum versatum est in persuasoriis humanæ sapientiæ verbis, sed in demonstratione spirituali & potente. Ne fides vestra consistat in sapientia hominum, sed in potentia Dei.*

IX. Quia abolebitur & peribit, 1. Corinth. 1. 19, 20. *Scriptum est enim, Abolebo sapientiam sapientum; & intelligentiam intelligentium tollam è medio. Ubi sapiens? ubi Scriba? ubi disquisitor seculi istius? nónne infatuavit Deus sapientiam mundi hujus?*

X. Quia est inutilis ad regnum cœlorum, & salutem æternam nemini adfert, 1. Cor. 1. 21. *Nam postquā in Dei sapientia mundus non cognovit Deum per istam sapientiam, libuit Deo per stultitiam prædicationis servare credentes.* Et cap. 2. v. 4. *Neq; oratio mea & præconium meum versatum est in persuasoriis humanæ sapientiæ verbis, sed in demonstratione spirituali & potente.*

XI. Quia alterius rei gratiâ appetitur, non propter se ipsam. Quis enim scire contentus est, non expetens aliquem fructum scientiæ? Artes ideò discuntur, ut exerceantur: exercentur autem vel ad subsidia vitæ, vel ad voluptatem, vel ad gloriam. Non est autem summum bonum, quod non propter se expetitur.

XII. Quia non adest homini in sepulcro, Ecclesiast. 9. v. 12. *Quicquid assequitur manus tua ut facias pro facultate tua, fac: nam nullum est opus, aut ratiocinium, aut scientia, sapientiáve in sepulcro quò iturus es.*

XIII. Quia ne quidem terrena bona præstat, Ecclesiast. 9. 13. *Convertens me animadvertebam sub sole non esse levium cursum, neque robustorum prælium, nec etiam sapientum cibum, neque etiam prudentum divitias, neque etiam scitorum gratiam; sed tempus & casum accidere omnibus his.*

XIV. Quia plerunque est procul à nobis remota, ut de se profitetur Salomon Ecclesiast. 7. 24, 25. *Quum dicerem sapio, ipsa (Sapientia) longinqua erat à me. Longinquissimum quicquid fuit semper, & quàm profundissimum: quis inveniat?*

Objicitur: Si sapientia non est summum hominis bonum, tum illa nihil præstat stultitiæ. At hoc absurdum est: Ergo & illud.

Digitized by Google

Sapientia in quibus præstet stultitiæ.

RESP. Negatur sumti consequentia. Etsi enim sapientia non est summum hominis bonum: tamen præstat stultitiæ. I. Quia sicuti lux melior & utilior est tenebris, ita sapientia præstabilior & utilior est quàm stultitia, Ecclesiast. 2. v. 14. *Vidi quidem ego esse emolumẽtum sapientia præ stoliditate, ut est emolumentum lucis præ tenebris.*

II. Quia sapientia oculatos reddit, stultitia cæcos, Ecclesiast. 2. v. 15. *Sapientem ipsum, ut cui sunt oculi in capite; stolidum autem in tenebris ambulare: sed agnovi similiter ego eventum eundem evenire omnibus istis.* Sapiens oculos animi habet in capite tanquam in arce, quibus prævidet, quid sequendum, quidve declinandum sit: at insipiens caret oculis mentis, neque novit quid agere debeat.

III. Quia sapientiæ præstantissimus est fructus, nõ vana speculatio, sed divinæ providentiæ cognitio, quâ imbuti, agendi tempestivitates noscamus, & rerum humanarum vicissitudines æquo animo feramus, cujusmodi vicissitudines aliquot enumerat Ecclesiastes cap. 3. v. 1. & seqq. *Cuiq; sua est tempestas, & tempus cuique voluntati sub cœlis: Tempus pariendi; tempus plantandi, & tempus moriendi; tempus exstirpandi quod fuit plantatum: Tempus occidendi, & tempus curandi; tempus rumpendi & tempus ædificandi: Tempus flendi, & tempus ridendi; tempus plangendi, & tempus saltandi, &c.*

IV. Quia sapientia vivum conservat possessorem suum, Ecclesiast. 7. v. 12. *Nam alij in umbra sapientia, alij in umbra pecuniæ sunt: sed majoris emolumenti scientia est, sapientiam vivum conservare possessorem suum.*

V. Quia sapientia melior est robore, Ecclesiast. 9. v. 18, 19, 20. *Dico autem ego, meliorem esse sapientiam robore; quamvis sapientia illius indigi despiciatur, & verba ejus non audiantur: Verba sapientum submissorum audienda esse, potiùs quàm clamorem dominantis cum stolidis suis: Meliorem esse sapientiam armis bellicis; aberrantem verò unum perdere boni plurimum.*

VI. Quia ipsa robur confert sapienti, magis quàm decem dominatores, qui sunt in eadem civitate, Ecclesiast. 7. v. 19. *Hæc sapientia robur confert sapienti; magis quàm decem dominatores, qui sunt in eadem civitate.*

VII. Quia Reipublicæ conservandæ utilis est, Eccles. 9. 17. *Adfuit in ea vir indigus sapiens, qui liberavit ipse civitatem istâ sapientia suâ.*

VIII. Quia est emolumento ad dirigendas actiones humanas, Eccles. 10. 7. *Si postquam hebetaverit ferrum, is aciem non exacuat, sed vires intendat: at emolumento ad dirigendum est sapientia.*

Neque GLORIA, id est, laus humana ac celebritas nominis longè latéque propagata atque ad posteritatem commendata, est summum hominis bonum.

I. Quia plerunque paratur factis, quæ humano quidem judicio egregia putantur, verùm coram Deo nihil aliud sunt, nisi gloriosa & splendida peccata, nẽpe absque fide & propriæ gloriæ causâ facta: veluti quòd *Brutus Consul Romanus* filios proditionem patriæ molientes occidit; de quo Virgilius:

Vicit amor patriæ, laudumq; immensa cupido:

Quod *Torquatus* filium suum occidit; eò quòd pugnãdo in hostem legem militarem violâsset, faciendo id absque jussu Imperatoris: Quòd *Camillus* ejectus patriâ, eam postea oppressam à Gallis, magno animo liberavit: Quòd *Q. Mutius Scævola* dextram, quæ in cæde aberraverat, pro Rege Porsenna interficiens ministrum, ultrò conjecit in flammam: Quòd *Curtius* armis instructus & in equo sedens, ultrò se in hiatum terræ abjecit, quò civitas Romana à lue liberaretur: Quòd *Decij* se devoverunt, ut legiones salvæ & victrices evaderent: Quòd *M. Pulvillus*, cùm Jovi templum consecraret, nuncio de morte filij non fuit motus & animo consternatus: Quòd *Regulus* Carthaginem rediit ad exquisitissima supplicia: Quòd *Fabricius* aurum Regis Pyrrhi contemsit: Quòd *Alexander Magnus* & *Iulius Cæsar* brevi tempore multa regna subjugãrunt.

II. Quia impedit veram fidem in Deum. Nam qui pluris faciunt gloriam humanam, quàm pietatem, quàm liberam atque ingenuam confessionem veritatis Christi, non possunt in Christum verè credere: quẽadmodum Christus ait Johan. 5. 44. *Quomodo vos potestis credere, quum gloriam alij ab aliis captetis, & gloriam illam quæ à solo Deo proficiscitur, non quæratis?* Similiter ex *primoribus Iudæorum multi crediderunt in Iesum, sed propter Pharisæos hoc non profitebantur, ne Synagogâ moverentur: Dilexerunt enim gloriam hominum potiùs, quàm gloriam Dei*, ut legitur Joh. 12. v. 33, 44.

III. Quia & illa est vanitas: nam sequitur eam tandem oblivio; quæ res omnes temporis progressu obliterat & prorsus delet, Ecclesiast. 2. 17, 18. *Nam non erit memoria tum sapientis, tum stolidi in seculum: quandoquidem quæ jam sunt, diebus ad venturis ea omnia oblivioni traduntur: at moritur sapiens ipse cum stolido: Itaque odi hanc vitam, quia malum videtur mihi hoc opus quod fit sub sole: nam hæc omnia sunt vanitas & afflictio spiritus.* Certè est inconstans & parvi momenti, & incerta propter hominum instabilitatem.

IV. Quia illam Christus, cujus imitatores nos esse decet, non appetivit: sicut Joh. 5. 41. ait: *Gloriam ab hominibus non capto.* Et cap. 8. 50. *Ego verò non quæro gloriam meam.* Unde etiam miracula quæ fecerat publicari vetuit. Matth. 8. 3, 4. *Extensaq; manu tetigit leprosum Iesus, dicens, Volo, purificator statim igitur purificata fuit ejus lepra, Tunc dicit ei Iesus, Vide, ut nulli dicas: sed abi, ostende te Sacerdoti, & offer donum illud quod imperavit Moses, ut hoc sit eis testimonio.* Et cap. 9. 30. *Et graviter interminatus est eis Iesus, dicens: Videte, nemo sciat.* Et cap. 12. v. 16. *Et interminatus est eis ne se manifestum facerent.*

V. Quia illam verè fideles ac Deo probati homines non tantum non appetiverunt, verùm etiam contemserunt, probro Christi in se potius suscepto, ut Moses Hebr. 11. vers. 24, 25, 26. *Per fidem Moses jam grandis renuit vocari filius filiæ Pharaonis: Potiùs eligens simul malis vexari cum populo Dei, quàm temporariam retinere peccati fruitionem: Majores ducens divitias probrum Christi, quàm Ægyptiorum thesauros, Intuebatur enim in præmij retributionem.* Ut Paulus Apostolus & alij 2. Cor. 4. v. 5. *Non enim nosipsos prædicamus, sed Christum Iesum esse Dominum: nos autem, servos vestros propter Iesum.* Et cap. 6. v. 8. *Per gloriam & dedecus, per convitia & laudes: ut impostores, & tamen veraces.*

VI. Quia illius captatores & mancipia sunt plerũque homines infideles, hypocritæ & Deo displicentes. 2. Cor. 5. v. 12. *Non enim iterum nosipsos commendamus vobis; sed vobis occasionem præbemus gloriandi de nobis: ut habeatis quod dicatis adversus eos qui in facie gloriam captant, at non in corde.*

VII. Quia nemini adjumento est adversus mortem corporalem, nedum æternam. Psal. 49. 14, 15. *Hæc cùm sit via istorum, exspectatio est eis; & posteri eorum os eorum approbant maximè. Tanquam pecudes in sepulcro dispositos mors depascet eos; donec dominentur eis recti illo mane, & formam eorum consumat infernus receptam ex habitaculo ejus.*

VIII. Quia neminem comitatur post mortem. Psal. 49. 18. *Non enim in morte sua assumturus est illius quicquam, non descensura est post eum gloria ejus.*

IX. Quia non est à fidelibus appetenda, nisi quantum ad honorem Dei pertinuerit, Matth. 5. vers. 16. *Ita splendeat lux vestra coram hominibus, ut videant vestra bona opera, glorificentq; Patrem illum vestrum qui est in cœlis.* Phil. 2. v. 15, 16. *Ut sitis inculpati & simplices, Dei, inquam,*

Digitized by Google

filij inculpati in medio gentis pravæ ac perversæ: inter quos homines splendetis ut faces in mundo, Sermonem vitæ prætendentes: ut gloriari possim in die Christi me non frustra cucurrisse, nec frustra laborasse. 1. Thessal. 2. vers. 10. *Vos testes estis & Deus, quomodo sanctè, justè & inculpatè vobis, qui creditis, nos gesserimus.* Rom. 1. vers. 8. *Primùm quidem gratias ago Deo meo per Iesum Christum, super omnibus vobis, quòd fides vestra annuncietur in toto mundo.* 1. Thessal. 1. vers. 3. & sequentibus: *Indesinenter commemorantes efficacem vestrã fidem, & laboriosam charitatem, & patientem illam exspectationem in Domino nostro Iesu Christo coram Deo & Patre nostro. Scientes, fratres dilecti à Deo, electionem vestram. Quoniam Evangelium nostrum constitit apud vos non sermone solùm, sed etiam potentiâ, & Spiritu Sancto, & certioratione; sicut nostis quales fuerimus inter vos, vestri causâ,* &c. At summum bonum est simpliciter appetendum: Inanis autem gloria appetenda non est, quum sit à Deo prohibita, Matth. 6. vers. 1. & sequent. aliquot, Galat. 5, 26. *Ne simus inanis gloriæ cupidi.* Phil. 2. vers. 3. *Nihil gerentes per contentionem aut per inanem gloriam.* 1. Thess. 2. v. 6. *Neq; ex hominibus quærentes gloriam.* A B

X. Quia ejus studium excitat invidiam mutuam, Gal. 5. v. 26. *Ne simus inanis gloriæ cupidi, alij alios provocantes, alij aliis invidentes.*

XI. Quia gloriæ cupiditas est communis homini cum brutis. Nam nónne in equis deprehenditur, cùm victores exsultant, victi dolent? *Tantus amor laudum, tanta est victoria cura.* Nec immeritò summus Poëta experiundum esse ait: *Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palmæ.*

XII. Quia in hominum tantùm opinione & aliorum existimatione atque arbitrio posita est. C

Neque VOLUPTAS CARNIS est summum hominis bonum:

I. Quia est vanitas, Ecclesiastæ 2, 1. *Dixi ego cum animo meo, agedum, probem te lætitia, fruere igitur bono: sed ecce, etiam illud est vanitas.*

II. Quia est mera insania, Ecclesiastis 2. v. 2. *De risu dico, insanus est.*

III. Quia nihil emolumenti adfert, Ecclesiast. 2. v. 2. *Et de lætitia (dico) ecquid ista facit?*

IV. Quia illa ne Reges quidem beatos efficit, ut exemplo suo Salomon docet, Ecclesiastis 2. vers. 3. & sequentib. *Exploravi animo meo, continuando potationem in carne mea: idque animum meum ducens in sapientia ipsa exploravi amplectendo stoliditatem, usquedum viderem utrùm hoc bonum sit filiis hominum, quod facturi sint sub cœlis numero dierum vitæ suæ. Maxima opera feci; ædificavi mihi domos, plantavi mihi vineas: Paravi mihi hortos & pomaria; in quibus consevi arbores quasiq; fructiferas: Paravi mihi piscinas aquarum, ad irrigandum illis nemus ferax arborum.* D

V. Quia est pabulum venti seu depastio animi, Ecclesiastis 2. vers. 11. *Quum autem quicquid expetiverant oculi mei non seposuissem ab eis: non cohibuissem animum meum ab ulla lætitia; sed animus meus lætaretur ex omni labore meo, & hoc cessisset in partem meam ex omni labore meo, &c.*

VI. Quia in ea animus conquiescere non potest nec debet, Ecclesiastis 2. v. 12. *Respexi ego ad omnia opera mea quæ fecerant manus meæ: & ad laborem quem laboriosè feceram: ecce autem, ista omnia sunt vanitas & afflictio spiritus; ut non est emolumentum sub Sole.* 1. Corinth. 7. vers. 29, 30, 31. *Qui habent uxores, sint ut non habentes: & qui gaudent, ut non gaudentes: & qui emunt, ut non obtinentes. Et qui utuntur hoc mundo, ut non abutentes: præterit enim habitus hujus mundi.* E

VII. Quia non est hominis propria, sed communis est ei cum cæteris animalibus.

VIII. Quia est brevis. Summum autem bonum necesse est sempiternum esse.

IX. Quia non finit semen Verbi Dei radices in corde agere, & fructum proferre Deo gratum, Luc. 9. vers. 14.

X. Quia animum deprimit, ne se ad Deum attollat, 1. Pet. 2, 11. *Abstineatis à carnis cupiditatibus, quæ militant adversus animam.*

Imò neque VOLUPTAS CUM SAPIENTIA copulata, est summum hominis bonum.

I. Quia sic etiam vanitas est.

II. Quia ne quidem ista conjuncta animi tranquillitatem afferunt, ut exemplo suo docet Salomon, Ecclesiast. 2. vers. 3. *Exploravi animo meo, continuando potationem in carne mea: idque animum meum ducens in sapientia ipsa,* &c. Depingit Salomon in suo ipsius exemplo mũdanorum sapientum studium.

Objicitur: *Ergo omnis voluptas fugienda.* RESP. Est quædam voluptas honesta animi & corporis, à Deo minimè vetita, si quis nempe rebus Dei munere concessis hilari gratoque animo fruatur.

Neq; VOLUPTAS CARNIS CUM HONESTATE juncta, est summum hominis bonum:

I. Quia hæc conjuncta esse non possunt: quoniam qui voluptati carnali deditus est, honestate careat necesse est; qui honestati studet, voluptate abstineat oportet.

II. Quia honestas est honor perpetuus, ad aliquẽ secundo populi rumore delatus. At qui voluptatem carnis consectatur, is etiam sapientum judicio malè audit.

Neque DIGNITAS ET POTESTAS SUMMA in Republica est summum hominis bonum:

I. Quia frequenter in alios est injuria, armans quasi publica autoritate omnem injustitiam. Ah bone Deus, quot quantáque mala grassantur tum in Republica, tum in Ecclesia, cùm improbi Principes & Magistratus pro sua libidine, spreto Dei metu atque legibus, omnia conturbant? Ecclesiastis 3. vers. 16. & sequentibus: *Nam adhuc respiciens sub Sole; loco juris ibi improbitatem, loco, inquam, justitiæ ibi improbitatem esse: Dixi ego cum animo meo, justum & improbum ipsum judicaturus est Deus: quia tempus quidem est cuique voluntati; sed qui præest toti isti facto, ibidem est. Dixeram ego cum animo meo secundùm rationem humanam, quum declararet eos ipse Deus, & viderem hos bestias esse illis,* &c. Item cap. 4. & 5. Qui absque divini Numinis metu, honores & principatus inter alios quærunt, quasi hac ratione felicitatem assequi possent; hi præposterâ suâ ambitione omnia pervertunt, ut nullus sit justitiæ locus; nihil etiam ipsi tranquillitatis habeant. Propterea in divino cultu ut multæ irrepant corruptelæ permittunt, dum modò ipsi emineant. Imò in Republ. malè administrata, simul cum politicis vitiis, religionis corruptelas ob malorum principum tyrannidem subditi amplexari atque retinere coguntur.

II. Quia vanitatis, molestiarum, ac doloris semper multum conjunctum habet. An tu vel illos putas tutos, illos saltem inter honorum infulas & opes largas stabili firmitate securos, quos, regalis aulæ splendore fulgentes armorum excubantium tutela circumstat? Major illis quàm cæteris metus est: tam illi timere coguntur, quàm timentur: sint licèt satellitum manu septi, & clausum ac protectum latus numeroso stipatore tueantur. Quàm securos non sinunt esse subjectos, tam necesse est non sint & ipsi securi. Ante ipsos terret potestas sua, quos facit esse terribiles. Arridet ut sæviat: blanditur ut fallat: illicit ut occidat: extollit ut deprimat. Fœnore quodam nocendi quàm fuerit amplior summa dignitatis & honorum, tam major exigitur usura pœnarum, ut verbis utar Cypriani ex epistolâ secundâ Ecclesiastis 4. vers. 11, 12. *Vidi omnes viventes*

Digitized by Google

ventes qui ambulant sub Sole; adjungentes se puero illi secundo qui staturus est loco hujus: Non esse finem ulli populo; de illo qui præsit ipsis etiam posteros non lætaturos esse: nam hoc quoq; vanitas est & afflictio spiritus. A

III. Quia amitti potest, sic ut is qui cum potestate summa erat, servus fieri possit; sicut Salomon ait Ecclesiast. 10. v. 4. *Vidi principes euntes tanquam servos super terram.* Exemplo est *Iehojacin*, qui amisso regno cum pretiosissimis spoliis & captivorum numero in Babyloniam captivus abductus est, 2. Reg. 24. *Septuaginta Reges* pollicibus manuum suarum & pedum suorum mutilati collegerunt sub mensa *Adoni-Bezechi* ossa & micas panis canum instar, Jud. 1. v. 7.

IV. Quia omnino angustiis hujus vitæ spaciis terminatur. Etsi enim quispiam dignitatem quoad vivit, retineat: tamen moriens eam relinquere necesse habet: ut Salomon, ut alii Reges & Principes innumeri. B
Quod autem morte abrumpitur & homini adimitur, summum bonum non est.

V. Quia sæpè contingit hominibus improbis, stolidis & indignis Psal. 12. v. 9. *In qua circumquaq; improbi obambulant; quum extollitur res vilis inter filios hominum.* Ecclesiastis 4. vers. 9 *Melior est puer indigus & sapiens Rege sene & stolido, qui nescit admoneri amplius.* Et cap. 10. vers. 2, 3, 4. *Est malum quod vidi sub Sole, secundum errorem qui procedit à facie imperantis. Ponit ipsam stoliditatem in dignitatibus celsis & amplis; divites verò in ipsa abjectione sidere. Vidi servos insidentes equis, principes autem euntes tanquam servos super terram.*

VI. Quia non est ambienda fidelibus: etsi legitimè oblata admitti & acceptari ab iis bonâ conscientiâ possit. C
Quicquid apud cæteros in rebus humanis sublime ac magnum videtur, intra Christiani jacet conscientiam. Nihil appetere jam, nihil desiderare de seculo potest, qui seculo major est. Postquam autorem suum, cœlum intuens, fidelis anima cognovit, sole altior & hac omni terrena potestate sublimior, id esse incipit, quod se esse credit. Qui renunciavit jam seculo, major est & honoribus ejus & regno: & ideo qui se Deo & Christo dedicat; non terrena, sed cœlestia regna desiderat.

VII. Quia sæpè est malo eam possidentibus, eosq; pessundat, Ecclesiastis 8. vers. 8. *Tempus est quo dominatur homo in hominem malo suo.* Exemplo est *Pharao Rex Ægypti*, qui fretus potentiâ suâ & persequens Israelitas seipsum in perniciem adduxit.

VIII. Quia Christus Dominus noster illam fugit, Johan. 6. v. 15. *Quum nosset venturos & se abrepturos ut facerent se regem, secessit rursus in montem solus ipse.* Non appetit terrestria, qui regna dat cœlestia. D

IX. Quia non semper absque peccato haberi aut retineri potest; ut *Naaman* dignitatem suam retinere non potuit sine peccato, 2 Reg. 5. v. 18.

X. Quia per illam ne una quidem nocte potest homo consistere. Psal. 49. vers. 13. *Neq; tamen homo qui in honore est; pernoctabit, similis fit jumentis quæ intereunt.* Ecclesiast. 8. vers. 7. *Nullus homo dominatur spiritui suo ut contineat spiritum suum; nullaq; est dominatio in die mortis, nullumq; missile in isto prælio.* Exemplo est *Belsshatzar Rex Babylonia*, Dan. 5, 30.

XI. Quia per illam non possunt etiam potentissimi Monarchæ impetrare à subditis, nedum à vicinis aut remotis populis, quæcunque volunt. Docet hoc exemplum *Rechabeami* filii Salomonis: docent exempla Regum etiam hujus temporis. E

XII. Quia dignitas & potentia ne Reges quidem immunes facit à ludibriis, etiam subditorum, unde Regum animi indignatione replentur. Job 12, 21. *Qui effundit contemtum super Principes, & zonâ validos dissolvit.*

XIII. Quia dignitas & potentia sæpè facit, ut illi qui eâ pollent, non servent promissam fidem, contemtu seu neglectu eorum, quibus eam promiserant, ut experientia quotidiana testis est. quod à summi boni natura penitus abhorret.

XIV. Quia dignitas & potentia ambitiosos & avaros impellit, ut alios malis afficiant contra divina & humana jura, ut aliena occupent, & per vim detineant, ut cædium multarum autores sint: exemplo est *Pharao Rex Ægypti*, qui Israelitarum populum pressit, & *Haman* Judæorum hostis, & *Xerxes* ille magnus.

XV. Quia impellit hominem, ut cor efferat adversus Deum, irritat ad superbiam abominabilem, ut docet exemplum ejusdem *Pharaonis, Nebucadnetzaris, Antiochi Epiphanis, Herodis*.

XVI. Quia est brevis & momentanea. Jesa. 40. v. 6. *Vox dicens prædica, etiam dicit quid prædicaturus sim; omnem carnem esse gramen, etiam omnem benignitatem ejus similem esse flori agri.* 1. Pet. 1. vers. 24. *Omnis caro est gramen, & omnis gloria hominis, ut flos graminis: exaruit gramen, & flos ejus decidit.*

XVII. Quia non vindicat ab oblivio ne post mortem, Ecclesiast. 8. vers. 9 *Nam ita dominat os animadverti impios sepeliri, postquam decesserunt: atq; è loco sancti abierunt, & oblivioni traditi in ea civitate in qua sic fecerunt: etiam illud vanitatem esse.*

Neque DIVITIÆ sunt summum hominis bonum:

I. Quia plerunque injustè, aut saltem magno cum labore per pœnam divinitus inflictam parantur cum anxia occupatione & molesta solicitudine: aut etiamsi justè partæ sint, tamen injustè homines iis utuntur, Jerem. 5. vers. 27. *Ut cavea plena avibus, ita domus eorum plenæ sunt dolo; propterea magni & divites sunt.* Unde CHRISTUS divitias injustum Mammona nominat, Luc. 16. vers. 9, 11. Ecclesiastis cap. 2. vers. ult. *Deus peccatori dat occupationem ad congregandum & ad congerendum.*

II. Quia molesto cruciatu augentur & custodiuntur. Ecclesiast. 5. vers. 12. *Saturitas ipsius divitis non permittit ei ut dormiat.* Nam quos divites opinaris, continuantes saltibus saltus, domibus domos, & de confinio pauperibus exclusis infinita ac sine terminis rura latius porrigentes, quibus argenti & auri maximum pondus & pecuniarum ingentium vel exstructi aggeres vel defossæ strues: hos etiam inter divitias suas terpidos cogitationis incertæ solicitudo discruciat, ne prædo vastet, ne percussor infestet, ne inimica cujusque locupletioris invidia calumniosis litibus inquietet. Non cibus securus, somnusvé contingit, suspirat ille in convivio, bibat licèt gemmâ, & cùm epulis marcidum corpus, torus mollior alto sinu condiderit, vigilat in pluma: nec intelligit miser sibi speciosa esse supplicia, auro se alligatum teneri, & possideri magis, quàm possidere divitias atque opes. O detestabilis cæcitas mentium, & cupiditatis insanæ profunda caligo! cum exonerare se possit & levare ponderibus, pergit magis fortunis angentibus incubare, pergit pœnalibus cumulis pertinaciter adhærere. Nulla in clientes inde largitio est, cum indigentibus nulla partitio, & pecuniam suam dicunt, quam velut alienam domi clausam solicito labore custodiunt: ut Cyprianus scribit Epistolâ secundâ, quæ scripta est Donato.

III. Quia sunt corruptibiles, Matth. 6. vers. 19. *Ne thesauros recondite in terra, ubi tinea & erosio corrumpit, & ubi fures perfodiunt ac furantur.* 1. Timoth. 6, 17. *Iis qui divites sunt in hoc seculo, denuncia ne efferantur animo, neque spem ponant in divitiis incertis, sed in illo Deo vivo, qui præbet nobis omnia copiosè ad fruendum.* Jacob. 5. vers. 2, 3. *Divitiæ vestræ putrefactæ sunt, vestimenta vestra sunt à tineis eroſa.*

Digitized by Google

curatæ: Aurum & argentum vestrum ærugine vitiatum est, & ærugo eorum testabitur adversum vos, & exedet carnes vestras velut ignis: thesaurum recondidistis in ultimis diebus. A

IV. Quia amitti possunt ab illo ipso qui eas magnis molestiis comparaverat, Matth. 6. v. 19. Proverb. 23. v. 5. *Divitiæ non semper penes eundem dominum permanent, sed huc illuc commeant.* Ecclesiast. 5. v. 14, 15, 16. *Aut pereunt divitiæ illæ in occupatione mala: ita ut quum genuit filium, non habeat in manu sua quicquam. Quemadmodum prodiit ex utero matris suæ, nudus iterum abit ut venerat; & quicquam non reportat labore suo, quod deferat in manu sua: Quamobrem etiam hoc malum est afferens ægritudinem; omnino prout venit, ita abit.*

V. Quia inferiores sunt cœlestibus bonis, quæ potius, quia sunt incorruptibilia & perpetua, comparare à CHRISTO jubemur, Matth. 6. vers. 20. *Sed recondite vobis thesauros in cœlo, ubi neq; tinea, neq; erosio corrumpit, & ubi fures non perfodiunt, neq; furantur.* B

VI. Quia sibi servam reddunt & affigunt humi mentem hominis, ne illam in cœlum erigere possit, Matth. 6. v. 21. *Nam ubi est thesaurus vester, illic erit etiam cor vestrum.* Et cap. 13 *Solicitudo seculi hujus & fallacia divitiarum suffocat sermonem qui fit fructus expers.* Certè plerique divites sunt servi pecuniæ.

VII. Quia mentem hominis excæcant, ut vera bona non possit videre, Matth. 6. v. 22. *Lucerna corporis est oculus: itaq; si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit.*

VIII. Quia non reddunt hominem DEO acceptũ, nihilque hominibus à DEO impetrant: ut exemplum ostendit divitis epulonis & fratrum ejus, Luc. 16. C

IX. Quia impediunt cultum DEI, & ab eo abstrahunt, Matth. 6. vers. 24. *Nemo potest duobus dominis servire aut enim unum habebit odio, & alterum diliget: aut uni adhærebit, & alterum contemnet. Non potestis Deo servire & mammonæ.*

X. Quia auctæ multiplicant vanitatem, quum satis esse deberet homini quod ipse sit vanitas, Ecclesiastis 6. 11 *Quum adsunt res multæ, multiplicant vanitatem; quid amplius ipsi homini est?*

XI. Quia hanc temporalem vitam non conservãt, sed DEUS sua providentiâ, Matth. 6. 25. & seq aliquot: *Ne estote soliciti de anima vestra, quid esuri sitis, aut quid bibituri: neq; de corpore vestro, quâ re sitis induendi; nonne anima plus est quàm alimentum, & corpus quàm indumentum? Intuemini in volucres cœli: non enim serunt neq; metunt, neq; cogunt in horrea, sed Pater ille vester cœlestis alit eas: nonne vos multò præstatis eis, &c.* Luc. 12. v. 15. *Videte & cavete ab avaritia: nec enim cujusquam vita ex iis quæ ipsi suppetunt, in ea sita est ut redundet.* D

XII. Quia neminem liberant à morte temporali, nedum ab æterna, Proverb. 10. v. 2. *Non prosunt thesauri improbitatis, sed justitia eripit à morte.* Et cap. 11, 4. *Non prodest substantia die furoris.* Psal. 49. vers. 7 & seqq. *Eorum qui confidunt in opulentia sua, & in multitudine divitiarum suarum gloriantur; Fratrem nullo modo redimere potest quisquam, non dare Deo redemturam ejus: Est enim cara redemtio vitæ eorum, ideo cessat in seculum: ut vivat adhuc in æternum, non experiatur corruptionem. Nam videt sapientes mori; pariter stultum & brutum perire, ac relinquere aliis opulentiam suam &c.* Et Psal. 52. v. 7, 8, 9. *Etiam Deus fortis demolietur te in æternum; abripiet te, & avellet te à tentorio, eradicabitq; te e terra viventium vehementissime. Quod videntes justi reverebuntur; & de isto ridebunt, dicentes: Ecce virum illum, qui non proposuerat Deum robur suum, sed confidebat amplitudini divitiarum suarum, roborabat se in substantia sua.* Luc. 16. v. 22, 23. *Mortuus est verò etiam dives, ac sepultus est: Et apud inferos sublatis oculis suis, quum esset in tormentis, &c.* E

XIII. Quia illas appetere & coacervare prohibemur, Matth. 6. vers. 19. *Ne thesauros recondite in terra, ubi tinea & erosio corrumpit, & ubi fures perfodiunt ac furantur.* Et cap. 10. vers. 9, 10. *Ne comparate aurum, neque argentum, neque æs in zonis vestris: Neque peram ad iter, neque binas tunicas, neque soleas, neque baculum: nam dignus est operarius alimento suo.* Proverb. 23, 4. *Ne fatiges te ut ditescas.*

XIV. Quia illarum possessio hujus angustæ vitæ spaciis terminatur, sic ut illas nemo retineat, cùm ex hac vita excedit, sed aliis nolens volens relinquat. 1. Timoth. 6. 7. *Nihil intulimus in mundum, videlicet nec efferre quicquam possumus.* Job. 1. 21. *Nudus exivi ex utero matris meæ, & nudus redibo illuc, Jehova dedit, & Jehova recepit: sit nomen Jehovæ benedictum.* Psal. 49. 11. *Nam videt sapientes mori pariter stultum & brutum perire, ac relinquere aliis opulentiam suam.* Et vers. 18. *Non enim in morte sua assumturus est illius quicquam, non descensura est post eum gloria ejus.* Ecclesiastis 5. v. 15, 16. *Quemadmodum prodiit ex utero matris suæ, nudus iterum abit ut venerat; & quicquam non reportat labore suo, quod deferat in manum suam. Quamobrem etiam hoc malum est afferens ægritudinem, omnino prout venit, ita abit: ecquid emolumenti est ei, quod laboraverit vento?* Luc. 16. vers. 16. usque ad 21.

XV. Quia illarum cupiditas & possessio multa mala affert hominibus. 1. Timoth. 6. 9, 10. *Qui volunt ditescere, incidunt in tentationem & laqueum, & cupiditates multas amentes & damnosas, quæ demergunt homines in exitium & perniciem. Siquidem radix omnium malorum est amor pecuniæ: quam quidam dum appetunt, aberrârunt à fide, & seipsos undiquaque transfixerunt doloribus multis.* Ecclesiastis 5. 13. *Est malum afferens ægritudinem, quod vidi sub Sole: divitiæ quæ asservantur domino suo in malum ipsius.*

XVI. Quia non afferunt animi tranquillitatem, sed augent inquietudinem, quum divitis desiderium satiari & expleri nequeat, Ecclesiastis 6. vers. 7. *Ut omnis labor hominis obveniat ori ipsius, etiam desiderium ejus non expletur.*

XVII. Quia in illis fiduciam ponere prohibemur. 1. Timoth. 6. 17. *Iis qui divites sunt in hoc seculo, denuncia ne efferantur animo, neque spem ponant in divitiis incertis, sed in illo Deo vivo, qui præbet nobis omnia copiosè ad fruendum.* Caduca sunt quæcunque terrena sunt, nec fiduciam præbent possidentibus stabilem, quę possessionis non habeat veritatem.

XVIII. Quia illarum possessores per illas non redduntur meliores, sed plerunque deteriores, deliciosi, intemperantes, fastuosi, crudeles & immites in pauperes, luxuriosi. Proverb. 10. vers. 16. *Proventus improbi in peccatum.* Jacob. 2. 6, 7. *Nonne divites per tyrannidem opprimunt vos, & trahunt vos ad tribunalia? Nonne blasphemant præclarum illud nomen à quo estis cognominati?* Et cap. 5. vers. 5. 6 *In luxu vixistis super terram & lasciviistis: enutristis corda vestra ut in die epuli. Condemnastis, occidistis justum: non obsistit vobis.* Exemplum est in divite epulone, Lucæ 16. vers. 19. 20. 21.

XIX. Quia illis totis nemo fruitur, sed transferuntur hæreditate plerunque ad stolidos homines, qui eas magnis laboribus & sudoribus partas, stolidè dissipant, Ecclesiastis 2. vers. 19, 20. *Odi etiam ego omnem laborem meum, quem ego laboro sub Sole; quod relicturus sum eum homini qui futurus est post me. Et quis scit, utrum sapiens futurus sit an stolidus, qui dominaturus est in omnem laborem meum quem elaboravero & quem sapienter comparavero sub Sole? etiam hoc vanitas est.* Et vers. 22, 23, 24.

XX. Quia illæ sæpè in manus veniunt eorum, qui A
nec filii, nec sanguine, nec affinitate sunt conjuncti; quæ res hominis, qui opes magnas collegit, animum divino spiritu destitutum, vehementer excruciat, Ecclesiast. 6.1,2. *Est malum quod vidi sub Sole, idq; maximum super homines: Viro cui dederit Deus ipse divitias, facultatesq; & honorem, & cujus animus non destituatur ulla re, quâ delectetur, quum huic non faciat copiam Deus ipse fruendi re illa, sed vir alienus fruitur illa: hoc vanitatem & ægritudinem pessimam esse.* Luc. 12. v. 20. *Desipiens, hac nocte animam tuam repetunt abs te: quæ verò parasti cujus erunt?*

XXI. Quia sæpè perveniunt ad inimicos nostros, non solùm cum nos ex hac vita excesserimus, sed etiam nobis adhuc viventibus; ut docent exempla tot civitatum ab hostibus occupatarum, velut *urbis Ierosolymorum*, 1. Reg 14. vers. 25, 26. & 2. Reg. 24, 15. *urbis Tyri*, Ezech. 26, 12. *urbium Ægypti*, Ezechiel. 29, 19. *Sic ait* B
Dominus Iehova: Ecce ego trado Nebucad netzari Regi Babylonia terram Ægypti, ut tollat multitudinem ejus, & spoliet spolium ejus ac prædetur prædam ejus, unde sit merces copiis ipsius. Idem docent exempla Regum pacem redimentium, ut *Ezechiæ* 2. Reg. 18, 14. *Jojachazi* 2. Reg. 23, 35. Exempla item confessorū veritatis cœlestis, quorum facultates direptæ, Hebr. 10, 34.

XXII. Quia illas probati DEO viri non expetiverunt, ut *Moses, majores duxit divitias probrum Christi, quàm Ægyptiorum thesauros*, Hebr. 11, 26. *Alij oberraverunt cum ovillis & caprinis pellibus, destituti, afflicti, malè habiti, quibus indignus erat mundus, in desertis errantes, & montibus ac speluncis & cavernis terra*, Hebr. 11. 37. 38. 2. Cor. 6, 4. *In omnibus vos approbantes, ut Dei ministri, tolerantiâ multâ in afflictionibus, in necessitatibus, in angustiis.* Et vers. 10. *Ut tristes, semper tamen gaudentes: ut pauperes, sed multos ditantes: ut nihil habentes, sed omnia obtinentes.* C

XXIII. Quia illas neque CHRISTUS Dominus noster appetivit, 2. Corinth. 8. v. 9. *Nostis beneficentiam Domini nostri Iesu Christi, eum videlicet propter vos pauperem factum esse: quum esset dives, ut vos illius paupertate ditesceretis.* Matth. 8. vers. 20. *dicit Iesus: Vulpes habent lustra, & volucres cœli nidos: Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.*

XXIV. Quia impellunt hominem ut se efferat adversus Deum, & superbè verbum ejus contemnat, Proverb. 10. vers. 16. *Quod opere suo comparat justus, comparat in vitam: proventus improbi in peccatum.* Exempla sunt in *divite epulone & fratribus ejus*. Luc. 16.

XXV. Quia impediunt plerosque ab ingressu in regnum cœlorum, Matth. 19. vers. 23, 24. *Iesus dixit discipulis suis: Amen dico vobis, dives difficulter introibit in regnum cœlorum. Rursum verò dico vobis, Facilius est camelum per foramen acus transire, quàm divitem in regnum Dei introire.* Diabolus per cupiditatem opum terrenarum privat homines cœlestibus. Ista versutia est diaboli, qui per parva magnis nos spoliat: & lutum præbet (quid enim aurum est aliud quàm lutum paulò solidius & splendidius?) ut auferat cœlum. D

Imo neque DIVITIÆ cum SAPIENTIA copulatæ sunt summum hominis bonum:

I. Quia & sic vanitas sunt, Ecclesiast. 2. v. 11.

II. Quia neque sic tranquillum animum reddunt, ut suo exemplo docet *Salomon*, Ecclesiast. 2. vers. 5. & sequentibus: *Maxima opera feci; ædificavi mihi domos, plantavi mihi vineas: Paravi mihi hortos & pomaria; in quibus consevi arbores quasque fructiferas: Paravi mihi piscinas aquarum, ad irrigandum illis nemus ferax arborum:* E
Comparavi servos & ancillas, & vernæ fuerunt mihi; etiam possessio armentorum & gregum multa fuit mihi præ omnibus qui fuerint ante me Ierusch alaimis, &c. Respexi ego ad omnia opera mea quæ fecerant manus meæ, & ad laborem quem laboriosè feceram: ecce autem ista omnia sunt vanitas & afflictio spiritus: ut non est emolumentum sub Sole.

OBIICITUR: *Si divitiæ non sunt summum hominis bonum: sunt igitur malæ.* RESP. Non sunt malæ, si justa sit earum possessio & usus legitimus, Ecclesiastis 2. vers. 24. & seqq. *Non est bonum penes hominem, ut comedat, bibat, efficiatq; ut animus suus fruatur bono ex labore suo; etiam hoc vidi ego à manu Dei ipsius esse. (Nam quis esset fruiturus præterquam ego?) Homini enim qui bonus videtur in conspectu ipsius, Deus dat sapientiam & scientiam cum lætitia: peccatori autem dat occupationem ad congregandum & ad congerendum, ut tradat ei qui bonus videbitur in conspectu suo. Etiam illud vanitas est, & afflictio spiritus.*

Neque VIRTUS ejusque actio, (utut à Philosophis summis laudibus tanquam summum bonum prædicetur) est summum hominis bonum.

I. Quia de virtute nobis gloriandum non est.

II. Quia virtus non potest efficere quenquam beatum: *Lactantius* libro tertio divinarum institutionum capite octavo. Quanquam sine virtute nemo beatus est, tamen ipsa non est beatitudinis causa; sed via ad beatitudinem.

III. Quia propter se non expetitur, sed propter beatam vitam. Unde Philosophis multis in ore est: *Virtutis præmium esse vitam beatam.*

IV. Quia sine alio bono subsistere nō potest. Multis enim extrinsecus adjumentis indiget, nec suis per se viribus nititur. At summum bonum nullo extrinsecus adjumento indigere debet.

V. Quia vis ejus in malorum perferentia posita est. *Lactant.* libro tertio divinarum Institutionum cap. undecimo. At summū bonum ab omni malo sejunctum sit necesse est.

VI. Quia per seipsam beata non est. *Lactant.* dicto lib. cap. duodecimo.

VII. Quia non est similis & eadem semper. At qui summum bonum simile est & idem semper, solumq; nec imminui, nec augeri, nec immutari potest.

VIII. Quia nostrarum calamitatum testis est: quod probari potest inductione specierum virtutis. Quid enim sibi vult temperantia, quæ propterea datur, ut frænentur ebrietates, comessationes, libidines, & animorum turpes ac fœdi motus? Nam ista declarant, eam non habere locum, nisi in animis ejusmodi corruptioni adhuc obnoxiis: quæ corruptio, quantò est interior, tantò nos facit miseriores, & ut hostis domesticus in cordium nostrorum penetralibus grassatur. Isti affectus sunt vitia, quæ nos impediunt, ne ea faciamus, quæ volumus, ut Paulus docet Roman. 7. vers. 17. & sequentibus: *Nunc itaque non ampliùs ego id perpetro, sed peccatum quod in me habitat, id perpetrat. Novi enim non habitare in me (id est, in carne mea) bonum: nam velle adest mihi, sed ut quod bonum est efficiam, non assequor: Non enim facio bonum quod volo, sed malum quod nolo, hoc ago. Quod si id, facio ego quod ego nolo, non ampliùs ego id perpetro, sed peccatum quod in me habitat, id perpetrat, &c.* Quod munus est prudentiæ, nisi ut provideat, ne fallamur per errorem in deligendis bonis & evitandis malis? Certè nisi erroribus & tenebris involveremur, hoc remedio non esset opus: cùm autem adhibetur, declarat, homines adhuc non esse felices; sed magnis & gravibus erroribus implicari. Justitia quoque, quâ unicuique redditur quod suum est, necessaria est, ut latrocinia, rapinæ, violentiæ coërceantur. Neque verò ea tantum potest obtinere, quin homines justi & probi multa sæpè injustè faciant, multa etiam sæpè injustè ab aliis patiantur. Jam quid dicemus de fortitu-

Digitized by Google

fortitudine? Illa verò armat homines, ut dolores, pericula, cruciatus, mortem denique ipsam, si necesse sit, tolerare possint: ac proinde mala nostra testatur.

Neque VIRTUS cum HONESTATE juncta, est summum hominis bonum:

I. Quia nulla virtus potest esse inhonesta, ac si quid habuerit turpitudinis, virtus esse desinit.

II. Quia si virtus cum honestate juncta, est summum hominis bonū; sequeretur eum qui virtuti studet, existimationi hominum servire debere. Quod qui facit, à recto bonoq; discedit: quia nō est in nostra potestate, ut virtus pro suis meritis honestetur. Tum quid fiet, si errore ac pravitate hominū, mala existimatio subsequatur? si virtutem invidia premat: imò & opprimat?

Neque VITA HÆC TERRENA ET TEMPORALIS est sumum hominis bonum:

I. Quia innumeris malis est obnoxia.

II. Quia est brevis. Summum autem bonum est sempiternum.

III. Quia summum bonum non est quærendum in ima mundi parte, id est, in terra unde corpus est.

IV. Quia summum bonum non est corporis.

V. Quia vana est. Quicquid enim ad corpus spectat & immortalitatis est expers, vanum sit necesse est.

VI. Quia beatum non facit.

VII. Quia nihili ducitur à sanctis & Deo placentibus hominibus præ altera illa vita.

VIII. Quia eam sibi abrumpendam statuerunt qui sapientissimi & fortissimi viri apud Gentiles habiti fuere, ut *Cato*, *Brutus* & alii. Quòd si vita hæc summum bonum est, cur ut finiretur, mortis quæsiverunt isti auxilium?

Imò neque IMMORTALITAS HOMINIS est summū ejus bonū, quamvis nō semel ita statuerit *Lactãtius*.

I. Quia immortalitas est tantùm accidens quoddã *hominis*: *Summum* autem bonum rem seipsã subsistentem esse necesse est.

II. Quia à Deo efficitur in homine.

III. Quia immortalitas per se beatum non efficit: nam Diabolus est immortalis spiritus, nec tamen propterea beatus; & reprobatorū hominū animæ sunt immortales seu naturæ immortalis, nec tñ idcirco beatæ.

Neque CARENTIA DOLORIS est summum bonum, ut ægroti atque in dolore positi existimant, & *Diodorus* putavit.

I. Quia ab homine dari potest. Quid autem tam ridiculum, quàm id habere pro summo bono, quod homo possit dare?

II. Quia ejus cupiditas est communis homini cum aliis animalib. quum omne animal doloris sit fugiens.

III. Quia miserrimus esset qui nunquã doluit, quia bono caret. Dolendū est ergo ut fruamur bono, & quidem graviter ac sæpè, ut sit postea nō dolere jucūdius.

Neque ullius Principis, vel propinqui, vel cujuscunque alterius FAVOR & GRATIA, est summum hominis bonum:

I. Quia illi sunt homines, Psal. 146.3. *Nec fiduciam habetote in ingenuis, in ullo filio hominum, penes quem nulla est salus.*

II. Quia omnis homo est vanitas, Psal. 62.19. *Tantummodo vanitas sunt nati plebejo homine, mendacium sunt nati præstante viro: lancibus illi simul impositi, adscensuri essent supra vanitatem.*

III. Quia nullus hominum potest quenquam eripere à morte, Psal. 49.8.9.10. *Fratrem nullo modo redimere potest quisquam, non dare Deo redemtionem ejus: (Est enim cara redemtio vitæ eorum, imò cessat in seculum:) Ut vivat adhuc in æternū, non experiatur corruptionē.* Psal. 146.3. *Ne fiduciam habetote in ingenuis: in ullo filio hominū, penes quē nulla est sal-*

A IV. Quia omnis homo est mortalis, Psalm. 146.4. *Exit spiritus ejus, revertitur in terram suam* (nimirum non spiritus, sed homo corpore suo:) *die eodem pereunt cogitationes ejus.* Jesa. 2. v. ult. *Abstinete vos ab ipso homine, cui halitus est in naso ipsius: nam quanti æstimandus esset?* Et cap. 40.6.7.8. *Vox dicens, prædica, etiam dicit quid prædicaturus sim: omnem carnem esse gramen, etiam omnem benignitatem ejus similem esse flori agri. Exarescit gramen, decidit flos, quum Spiritus Jehova perflat ipsum: utique gramen est populus. Exarescit gramen, decidit flos, at verbum Dei nostri permanet in seculum.*

V. Quia in hominibus fiduciam collocare prohibemur, Psal. 146.3.

VI. Quia in hominibus posita fiducia est maledi-
B cta, Jerem. 17.5. *Maledictus vir ille qui fiduciam habet in homine, & statuit carnem brachium suum, à Jehova autem recedit anima ejus.*

VII. Quia gratiam atque favorem hominum, etiam eorum qui corporaliter multum prodesse poterant, verè fideles repudiare non dubitārunt, ut *Moses jam grandis, per fidem renuit vocari filius filiæ Pharaonis, potius eligens simul malis vexari cum populo Dei, quàm temporariam retinere peccati fruitionem*, Hebr. 11.24.25. *Samuel, Elias, Elisæus, Iesaias, Ieremias, Ioannes Baptista & alij Prophetæ*, qui ob peccata Reges graviter reprehendere non dubitārunt.

VIII. Quia gratia humana est vana, temporaria, brevis atque adeò momentanea.

IX. Quia hominum voluntates sunt inconstantes
C & flexibiles, & vel calumniis aliorū vel levibus etiam suspicionib. mutare gratiã in odium, favorē in irã solēt.

Nec FORTUNA se accommodans complexioni hominum, est summum illorum bonum & causa felicitatis humanæ:

I. Quia fortuna per se nihil est, sed merum figmentum poetarum Gentilium, qui eam fingūt esse Deam, quæ det bona & mala quibus velit

II. Quia fortuna est abnegatio Dei & providentiæ ejus. Nam qui sibi persuadet, felicitatem quã fruitur, bona quæ possidet, nō à Deo, sed à fortuna se habere, contemnit & abnegat Deum & providentiam ejus, deserit facillimè purum cultum ejus.

III. Quia à fortuna à senioribus etiam Poëtis, Philosophis & Historicis Gentilibus non est agnita. Noti
D sunt versus *Juvenalis*:

Nullum numen abest, si sit prudentia, sed te
Nos facimus Fortuna deam cæloque locamus.

IV. Quia si quid fortuna est, nihil aliud est, quàm accidentium rerum subitus atq; inopinatus eventus.

Gravissimus est igitur eorum error, qui statuunt hominem esse felicem tantisper dum fortuna se accommodat complexioni & humori ejus.

Neque RELIGIO HUMANO ARBITRIO INVENTA, etiamsi publicè sit communiter recepta & magno studio colatur; Imò neque externa Ceremoniarum à Deo præceptarū observatio inprimis sine fide vera, est summum bonū & causa felicitatis humanę.

I. Quia illa abducit à vero Deo qui autor est omnis
E veri boni, Jesa. 1. v. 4. *Ah, gens peccatrix, populus gravissimus iniquitate, semen maleficentissimum, filij corruptores: dereliquerunt Jehovam, contemtim irritaverunt sanctum Israëlis, abalienantes sese averterunt retrorsum.*

II. Quia omni studio est nobis fugienda, Jesa. 1. v. 11.12.13. & 14. *Quorsum mihi multitudo sacrificiorum vestrorum? dicit Jehova: Satur sum holocaustis arietum, & adipe pinguium: & sanguine juvencorum, agnorumque & hircorum non delector. Quid advenitis an ut compareatis in conspectu meo? quis quæsivit hoc à manu vestra ut conculcetis atria mea? Ne pergitote offerre munus vanitatis, suffitus abominationi est mihi: novilunio, & sabbatho convocando convocatio-*

 nem,

nem, non possum ferre iniquitatem, neque interdictâ die, Novilunia vestra & statas ferias vestras odit anima mea: sunt mihi laboriosæ, defessus sum ferendo.

III. Quia est mala, Ecclesiastis 5.1. *Observa pedem utrumque tuum quum adis domum ipsam Dei, id est paratus ad audiendum potius quàm ad dandum stolidorum sacrificium: nam hi non advertunt se facere malum.*

IV. Quia nihil prodest cultoribus suis, Jes. 1. vers. 15. *Propterea expandentibus vobis manus vestras, occulto oculos meos à vobis, etiam quum utimini multa oratione, non exaudio: manus vestræ cædibus plenæ sunt.*

V. Quia non est causa beatitudinis æternæ Matth. 15.9. *Frustra me colunt, docentes doctrinas quæ sunt mandata hominum.*

Quapropter errant, qui affirmant causam felicitatis reipubl. Romanæ fuisse religionem Numæ & multorum deorum cultum: nec minus imponunt simplicioribus ii qui prædicant, religionem Romanæ Ecclesiæ qualis maxime inde a Gregorio Magno usque in hodiernum diem fuit, causam fuisse atque et amnum esse felicitatis Reipublicæ Christianæ.

Denique (ne plures opiniones falsas de Summo Bono enumerem, quarum ducetas & octoginta quinque diversas *Varro* commemorat,) neque STATUS BONORUM OMNIUM corporis, & (ut vocant) fortunæ aggregatione adeptioneq; perfectus, est summum nostrum bonum:

I. Quia est incertus.

II. Quia hujus vitæ terminis coarctatur.

III. Quia bona fortunæ nulla sunt, quum fortuna Ethnicum commentum sit, ut paulò ante dictum.

Hucusque dictum est, quodnam sit & quod non sit summum bonum creaturarum rationalium atque inprimis hominis: sequitur de beatitudine earundem.

CAPUT VI.

BEATITUDO *creaturarum rationalium*, est fruitio Summi Boni, nimirum Dei: seu quod eodem redit, est communio creaturarum rationalium cum Deo Patre, Filio & Spiritu Sancto, qui solus est vere Summũ Bonum illarum, quod illas æternum beatas efficit. Nominatur *salus Dei*, Psalm. 50.23. *Qui sacrificat laudem, honore afficit me: & qui componit viam, faciam ut is fruatur salute Dei.* Jerem. 3. vers. 18. *Utique in Iehova Deo nostro est salus Israelis.* 1. Joh. 1. vers. 3. *Ut & vos communionem habeatis nobiscum: & communio nostra sit cum Patre & cum Filio eius Iesu Christo.*

Partes ejus sunt duæ, *libertas à malis omnibus & possessio verorum bonorum omnium*, quibus in Deo creaturæ rationales potiuntur; cujusmodi sunt *visio Dei, cõformitas cũ Deo, sufficientia in Deo: & certa scientia æternæ suæ felicitatis.*

Visio Dei, est cognitio Dei Patris, Filii & Spiritus Sancti, per lumen supernaturale à Spiritu Sancto in mentibus creaturarum rationalium accensum ad vivificandas eas vitâ sempiternâ.

Hæc prima & præcipua pars est beatitudinis: Unde communiter definitur beatitudo, quòd sit visio Dei; seu quod sit actio perfecta quâ Deus cognoscitur.

Eaque in Christi anima est apertissima & perfectissima quanta & qualis in creaturã rationalẽ cadere potest, sic ut ineffabili claritate & perfectione anima Christi Deũ facie ad faciẽ videat eâq; visione Dei beata sit.

Anima quidem Christi ex ipsa unione personali cũ Λόγῳ, facta est beata beatitudine increata: sed beatitudine creata non potuisset beata esse sine visione Dei. Ea aũt differt a visione quâ Deitas seipsam videt: nam 1. Deitas videt seipsam ὅλως καὶ ὅλως, totã & totaliter: anima a. Christi videt Deitatẽ totam quidẽ sed nõ totaliter. 2. Deitas videt in seipsa omnia, etiam quę nunquã futura sunt, dummodo nõ sint simpliciter impossibilia: at anima Christi videt in Deitate tantum ea omnia quæ fuerunt, sunt & futura sunt. 3. Deitas videt seipsam & omnia in se claritate simpliciter infinita, quia videt lumine increato, eoque infinito, id est, suâ propriâ essentia: at Christi anima videt claritate finitã, quia lumine creato atque finito.

In Angelis similiter præcipua beatitudinis pars est visio Dei; eaque in illis est semper clara, Matth. 18.10. *Videte ne contemnatis aliquem ex parvis istis: dico enim vobis, Angelos eorum in cœlis per omne tempus cernere faciem Patris mei qui in cœlis est:* Et per eam vident atque cognoscunt Dei essentiam, non sane totam ut anima Christi, multo minus totaliter & omnibus modis, sed pro capacitate ipsorum: non enim mẽtes finitæ capiunt prorsus quòd est infinitum: neque id quod est creatum, plane ac perfectè Creatorem valet comprehendere.

Quod vero hominem attinet, itidem ad beatitudinem ejus necessaria & pars ejus primaria est visio Dei, quæ certè vera est sapientia, de qua Prov. 3. v. 13. *Beatus homo qui consequitur sapientiam, & homo qui provehit intelligentiam* Et vers. 18. *tenentium eam beatus quisq;*. Matt. 16. v. 16. 17. *Respondens verò Simon Petrus dixit, Tu es Christus, Filius ille Dei viventis: Tunc respondens Iesus dixit ei, Beatus es Simon Bar Iona: quia caro & sanguis hoc non detexit tibi, sed Pater meus qui est in cœlis.* Joh. 17.3. *Hæc est vita æterna ut te cognoscant illum solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.*

Cæterũ visio Dei in homine vel *obscura est* vel *clara*.

Visio Dei obscura, est hujus vitæ, dum anima adhuc exsistens in corpore mortali, cognoscit Deum per fidem, tanquam per ænigma & speculum, 1. Cor 13.12. *Cernimus enim nunc per speculum & per ænigma, tunc autem coram cernemus: nunc novi aliquatenus, tunc verò amplius cognoscam prout amplius edoctus fuero.*

Visio Dei clara, est alterius vitæ, quum anima tum separata à corpore, tum post resurrectionem universalem rursus ei unita, Deum cognoscet facie ad faciem, sicuti est 1. Cor 13.12. 1. Joh. 3. 4. *Videbimus eum sicuti est.* Apoc 22.3.4. *Sedes Dei & Agni in ea erit & servi eius colent eum: Et videbunt faciem eius.*

Hæc de visione Dei.

Conformitas cum Deo, est per quam creatura rationalis similis est Deo in vera sapientia, justitia & sanctitate. 1 Joh. 1. v. 6. 7. *Si dixerimus nos communionem habere cũ eo, & in tenebris ambulamus, mentimur, nec sincerè agimus. Quod si in luce ambulamus, sicut ipse est in luce, cõmunionem habemus cum eo mutuam.* Et c. 3. 2. *Dilecti, nũc filij Dei sumus, sed nondum manifestum factũ est quod erimus, scimus autem fore ut quum ipse factus fuerit manifestus, similes ei simus.*

Sufficientia in Deo, est per quam creatura rationalis in Deo sic acquiescit eoq; sic contenta est, ut extra eum nihil appetat, nihil appetat, nihil desideret amplius. Psal 33.12. *Beata gens illa, cujus Iehova Deus est.* Psal. 62.2. *Tantummodo in Deo conquiescit anima mea: ab eo salus mea est.* Et v. 6. *Tantummodo in Deo conquiesce anima: nam ab eo exspectatio mea est.* Et Psal. 73.25.26. *Quis esset mihi in cœlis præter te? & præter te nullo delector in terra. Deficiente carne mea & animo meo, rupes animi mei & portio mea Deus est in seculum* [illegible].

Scientia certa æternæ suæ felicitatis, est per quam creatura rationalis non tantum cognoscit suam felicitatẽ, sed etiam certò novit & secura est se perpetuo beatam fore, Roman. 8.35.36.37.38.39. *Quis nos separabit à charitate Chri-*

Digitized by Google

Christi? num afflictio, num angustia, num persequutio, num fames, num nuditas, num periculum, num gladius? (Sicut scriptum est; Tui causâ occidimur totum diem: reputati sumus velut oves destinata mactationi.) Imò in his omnibus ampliùs quàm victores sumus per eum qui dilexit nos. Nam mihi persuasum est, neque mortem, neque vitam, neque Angelos, neque principatus, neque potestates, neque præsentia, neque futura, neque sublimitatem, neque profunditatem, neque ullam rem aliam conditam posse nos separare à charitate Dei, qua est in Christo Iesu Domino nostro.

Beatitudo hæc est *spiritualis*, quia in bonis ad mentem, qui spiritus est, proprie pertinentibus consistit; est *divina*, quia à solo Deo est, & in fruitione Dei versatur; & *propria Ecclesia* est, i.e. sanctorũ Angelorum & hominum electorum ad vitam æternam. Psalm.33.12. *Beata gens illa, cujus Iehova Deus est: populus quem elegit in possessionem sibi.* Et 144.15. *Beatus ille populus cui ita est beatus ergo populus, cujus Iehova Deus est.* Cantic.6.v.8. *Beatam prædicabunt.* Malach.3.12. *Itaque beatos prædicabunt vos omnes gentes.*

Estque sola vera, solida atque æterna.

In hac vita inchoatur in hominibus renatis, in altera perficietur, Apoc.20.6. *Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima: in hoc secunda mors non habet potestatem: sed erunt sacerdotes Dei & Christi.* Et cap.22.14. *Beati qui præstant ejus præcepta: ut sit eu jus in arborem vitæ & per portas ingrediantur in civitatem.*

Causa efficiens propter quam ejus participes simus, est gratuita remissio peccatorum propter justitiam Christi nobis à Deo imputatam, Psalm.32.1.2. Rom.4.7.8. *Beatus levatus à defectione, cujus tectum est peccatum. Beatus homo cui non imputat Iehova iniquitatem, & cujus spiritu non inest dolus.*

Causa ejus instrumentalis est fides salvifica, Luc.1.45. *beata est quæ credidit*, Joh.29. *Beati, qui non viderunt, & crediderunt.*

Signum vero ejus infallibile quod hominem esse beatum ostendit, est triplex: *Primum* est efficax vocatio ad Christum per quam membra sumus veræ ac puræ Ecclesię Dei, & participes simus bonorum quæ Deus in Ecclesia sua dispensat. Psal.65.5.6. *Beatus quem eligis & admoves, inhabitaturum atria tua: saturamur bono domus tuæ, rebus sanctis templi tui. Res reverendas in justitia proloqueris nobis, ô Deus salutis nostræ, fiducia omnium extremitatũ terræ & maris longinquarum.* Psalm.84.vers.11. *Melior est dies unus in atriis tuis, quàm mille alibi: eligo frequentare limen in domo Dei mei, magis quàm habitare in tentoriis improbitatis.*

Secundum signum est studium cavendi peccata & faciendi bona opera à Deo præcepta, Psal.1.v.1.2. *Beatus est vir ille, qui non ambulat in consilio improborum, & via peccatorum non insistit, ac in consessu derisorum non desidet: Sed cujus oblectatio est in lege Iehova, & qui de lege illius meditatur interdiu ac noctu.* Et Psalm.2.vers.12. *Beati omnes qui confidunt in eo.* Psalm.40.5. *Beatus est vir ille qui ponit in Iehova fiduciam suam, neque respicit ad superbos, aut declinantes ad mendacium.* Psalm.84.6. *Beatus homo, cui facultas est in te semitas tuas insistendi ex animi sui sententia.* Et vers. 13. *O Iehova exercituum, beatus homo qui fiduciam habet in te.* Et Psalm.89.16. *Beatus est populus, qui agnoscunt clangorem, qui in luce faciei tuæ pergunt Iehova.* Et 112.1. *Beatus quisquis reveretur Iehovam, in mandatis ejus delectatur valde.* Et 119.1.2. *Beati integri viâ, qui ambulant in lege Iehovæ: Beati custodientes testimonia ejus, ex toto animo quærentes eum.* Proverb.8.vers.32.34. *Beati sunt qui vias meas observant. Beatus homo qui auscultat mihi, sedulò insistendo foribus meis quotidie, observando postes ostiorum meorum.* Et cap.14.vers.21. *Qui gratiam facit pauperibus, ô beatum illum!* Et cap.16.20. *Qui confidit Iehova, ô beatum illum!* Et cap.28.14. *Beatus homo qui admodum pavet jugiter, qui autem obdurat animum suum, ruet in malum.* Et cap.

A 29.18. *Quum non est visio nudatur populus: qui autem custodit legem, o beatum illum!* Jes.30.v.18. *Deus judicii est Iehova: beati omnes qui exspectant eum.* Et cap.56.v.2. *Beatus mortalis qui fecerit justitiam, & filius hominis qui prehenderit illam, observans sabbathum ne prophanet illud, & observans manum suam ne faciat ullum malum.* Matt.5.3.5.6.7.8. *Beati pauperes Spiritu: quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Beati qui sunt mites: quoniam ipsi terram hæreditatis jure obtinebũt. Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam: quoniam ipsi saturabuntur. Beati qui sunt misericordes: quoniam ipsis misericordia tribuetur. Beati qui sunt mundi corde: quoniam ipsi Deum videbunt.* Luc.11.vers.28. *Beati qui audiunt sermonem Dei, & eum observant.* Joh.13.v.17. *Si hæc noveritis, beati eritis si ea feceritis.* Jacob.1.v.25. *At is qui introspexerit in perfectam*

B *illam legem libertatis, & permanserit in ea, quia non fuerit auditor obliviosus, sed actor operis, is, inquam, beatior erit in opere suo.* Apoc.1.v.3. *Beatus qui legit & beati qui audiunt verba prophetiæ huius, & observant ea quæ in ea scripta sunt.* Et ca.16.v.15. *Ecce venio ut fur. Beatus qui vigilat & servat vestimenta sua, ne nudus ambulet, & cernantur pudenda ipsius.* Et cap.22.7. *Ecce venio citò. Beatus qui observat verba Prophetiæ huius.*

Tertium signum est crux & afflictio quâ Deus pios *tum* castigat paternè *tum* explorat, *tum* veritatis suæ martyres facit. Psalm.94.v.12.13. *Beatus ille vir quem castigas Iah, & quem ex Lege tua doces: Ad præstandum quietē et à diebus adversitatis, dum foditur improbo fovea.* Jac.1.v. 12. *Beatus est vir qui sustinet tentationem, &c.* Et cap.5.v.11.

C *Ecce, beatos prædicamus eos qui adversa sustinent: tolerantiam Iob audistis, & finem Domini vidistis: nam abundat intimâ misericordiâ Dominus, & est miserator.* Matth.5.vers.4.10.11. *Beati qui lugent: quoniam ipsi solamen recipient. Beati quos persequuntur homines justitiæ causâ: quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Beati eritis, quum vos conviciis affecerint, & persequuti fuerint, & mentientes dixerint quidvis mali adversus vos, propter me.* 1.Pet.3.v.14. *Sed si quid perpetiamini propter justitam, beati tamen estis.* Et cap.4.vers.14. *Si conviciis afficiamini in nomine Christi, beati estis.*

De beatitudine hominum temporaria & corporali.

Sed præter hanc est beatitudo quędam hominum *temporaria & corporalis*, quę in bonorum ad corporalem hanc vitam pertinentium fruitione versatur: eaque *humana beatitudo* dicitur, quia constat iis rebus, quæ ad humanam hanc vitam spectant, & in hac vita locum habent tanquam ἐπισωρεμα & additamentum quod-

D dam consolationi piorum serviens: quemadmodum passim in sacris literis describitur, veluti in Psalmis & alibi corporalis felicitatis partes hæ prędicantur.

I. Familię & natalium nobilitas & decus. Prov.17. 6. *Ornamentum filiorum sunt patres ipsorum.* Hinc genealogiæ in Scripturis passim cum laude recensentur piorũ: & à Christo ipso & Apostolis conceditur Judæis laus ortus ipsorum ex Abrahamo secundum carnem Joh. 8.vers.37. *Scio vos semen Abrahami esse.* Actor 3.25. *Vos estis filij Prophetarum & pacti quod pepigit Deus erga patres nostros, dicens ad Abrahamum, Et in semine tuo benedictionem consequentur omnes familiæ terræ.* Rom.9.v.4.5. *Qui sunt Israelitæ, quorum est adoptio, & gloria, & pacta, &c. quorum*

E *sunt Patres, & ex quibus est Christus quod ad carnem attinet.* Eodem pertinet etiam *natalium honestas*: quoniam inhonesto thoro nati à gerendis publicis officiis & dignitatibus arcentur, Deut.23.v.2. *Spurius ne venito in congregationem Iehovæ: etiam decima ejus generatione venito in congregationem Iehova.*

II. Patriæ natalis vel soli celebritas & claritas, Psal. 127.4.5. *Quomodo fuissemus canturi canticum Iehovæ, in solo alienigenarum? Si oblivíscar vestri ô Ierusch alaima, obliviscatur sui dextera mea.*

III. Educatio bona, Proverb.3.vers.13. *Beatus homo qui consequitur sapientiam & homo qui provehit intelligentiam.*

Digitized by Google

tiam 1. Reg. 10. vers. 8. *Beati homines tui, beati servi tui isti, qui stantes coram te jugiter, audiunt sapientiam tuam.* Eccl. 25. vers. 12. 13. *Beatus qui adeptus est prudentiam, & qui eam narrat ad aures audientium. Quàm magnus est qui adeptus est sapientiam! sed nemo est qui superet reverentem Domim.* Et cap. 50. vers. 28. 29. *Eruditionem intelligentiæ & scientiæ exaravit in libro hoc Jesus filius Sirachi Hierosolymitanus, qui profudit imbrem sapientiæ ex animo. Beatus qui versatur in istis: & qui indit ista cordi suo, efficitur sapiens.*

IV. Necessaria hujus vitæ adjumenta, Psalm. 33. v. 19. *Ut eripiat animam à morte eorum, & vivos conservet eos in fame.* Et 36. vers. 8. 9. *Quàm pretiosa est benignitas tua, Deus, quum filij hominum ad umbram alarum tuarum sese recipiunt. Uberrimè explentur pinguedine domus tuæ, & de torrente deliciarum tuarum bibendum das eis.* Et 37. vers. 11. *Mansueti verò hæreditario jure possidebunt terram, & oblectabunt se in multitudine pacis.* Et vers. 21. 22. *Mutuò accipit improbus, sed non potest reddere: justus verò gratiam facit & donat: Quia benedicti ab illo, hæreditario jure possident terram: maledicti verò ab illo exscinduntur.* Et vers. 25. 26. *Puer fui, etiam consenui: sed non vidi justum derelictum, ut semen eius quæreret panem. Toto die gratiam facit, & mutuat, & semen eius in benedictione est.* Et vers. 29. *Justi hæreditario jure possidebunt terram, & habitabunt in æternum super eam.* Matth. 5. vers. 5. *Beati qui sunt mites: quoniam ipsi terram hæreditatis jure obtinebunt.* Et cap. 6. vers. 33. *Quærite primò regnum Dei, & justitiam eius, & ista omnia adjicientur vobis.*

V. Conjugium felix, Ecclesiastici cap. 26. vers. 1. *Mulieris bonæ beatus est vir, & numerus dierum eius duplex.* Quanquam cœlibatus, si quis dono continentiæ à Deo sit ornatus, in non postrema beatitudinis parte ponitur, 1. Cor. 7. v. 40.

VI. Amplificatio & prosperitas familiæ ac posterorum. Sic ait Lea uxor Jacobi Patriarchæ Genes. 30. vers. 13. *Beatè est mihi, nam beatam prædicabunt me mulieres.* Psal. 112. vers. 2. *Potens in terra futurum est semen eius, generationi rectorum benedicetur.* Et Psal. 127. v. 3. 4. 5. *Ecce possessio Jehovæ sunt filij: merces est fructus ventris. Ut sagittæ ad manum robusti ita sunt pueri. Beatus vir ille qui impleverit pharetram suam illis, non erubescent, sed periment inimicos in porta ipsorum.* Et Psal. 128. v. 2. 3. *Beatus eris & bene tibi erit. Uxor tua ut vitis fructifera ad latera domus tuæ: filij tui ut plantæ olearum circumstabunt mensam tuam.* Et 144. v. 12. *Ut filij nostri tanquam plantæ benè educatæ in tenera ætate sua: filiæque nostræ sicut antarij lapides excisi, sint structura templi.* Prou. 17. 6. *Corona senum sunt filij filiorum.* Et cap. 20. v. 7. *Indesinenter ambulans in integritate sua justus, beatus est: beati filij eius post eum.* Jes. 65. vers. 23. *Neque gignent ad conturbationem: nam semen benedictorum a Jehova erunt & prognati eorum cum ipsis.* Ast non qualescunque liberi & posteri in beatitudinis humanæ parte ponendi sunt, verùm sapientes & pii, non geniti ad conturbationem. Alioqui *qui gignit stolidum, gignit ad mœrorem sibi: neque lætaturus est pater stulti.* Prouerb. 17. vers. 21. *Et indignationi est patri suo filius stolidus, & amaritudini genitrici suæ,* Prou. 17. v. 25.

VII. Incrementum potentiæ & divitiarum, Psal. 112. vers. 3. *Opes & divitiæ in domo eius & justitia eius perstat in æternum.* Et 144. vers. 13. 14. 15. *Promptuaria nostra plena proferant juge alimentum: pecudes nostræ millenis pariant, myriadibus auctæ sint in chortibus nostris. Bovesque nostri prapingues: nulla irruptio, nullaque eruptio, denique nulla sit querela in plateis nostris. Beatus ille populus cui ita est.*

VIII. Conservatio, solatium & auxilium in rebus adversis. Psal. 41. vers. 2. 3. *Beatus qui attendit ad attenuatum, dicens, tempore mali liberabit eum Jehova, servabit eum, & vita restituet eum, beatus reddetur in terra, item, ne tradas eum desiderio inimicorum eius.* Et 112. v. 4. *Oritur in tenebris lux justorum, gratiosus est, & misericors justus.* Deuter. 33. 29. *Beatus es Israel, quis est sicut tu, populus servatus per Jehovam, clypeum auxiliarem tuum, & cuius gladius est excellentia tua: Sic reddentur abjecti inimici tui tibi, tu autem excelsa eorum conculcabis.* Daniel. 12. vers. 12. *Beatus qui præstolabitur, & perveniet ad dies mille trecentos triginta quinque.*

IX. Tranquilla gubernatio & habitatio commoda sub prudente & bono Principe seu Magistratu, Ecclesiastæ 10. 7. aut 14. ex Versione Tremellii, *O te beatam regionem, cuius rex natus est clarissimis: & cuius Principes suo tempore comedunt ad robur, non autem ad compotationem.* Ecclesiastici 25. 11. *Beatus qui habitat cum uxore intelligente, & qui linguâ non labitur, & qui non servit homini indigno se.*

X. Securitas à metu & trepidatione, molestiis & miseriis corporalibus, Psalm. 112. v. 7. 8. *A rumore malo non timet, erecto animo suo confisus Jehova. Fultus animo suo non timet, donec videat malum in hostibus suis.* 1. Corinth. 7. vers. 40. *Sed beatior est si ita maneat, secundùm meam sententiam, videor autem mihi & ego Spiritum Dei habere.*

XI. Lætitia manans ex usufructu laborum nostrorum & bonorum a Deo datorum, Eccles. 2. v. 23. *Non est bonum penes hominem, ut comedat, bibat, efficiatque ut cor suum fruatur bono ex labore suo: etiam hoc vidi ego à manu Dei ipsius esse.* Et 27. *Homini enim qui bonus videtur in conspectu ipsius, Deus dat sapientiam & scientiam cum lætitia.* Actor. 14. v. 17. *Deus implet cibo & lætitiâ corda nostra.* Jes. 65. vers. 13. 14. *Sic ait Dominus Elohim, ecce servi mei comedent, vos autem esurietis, ecce servi mei bibent, lætabuntur, canent præ lætitia animi.* Et v. 21. 22. *Et ædificantes domos inhabitabunt eas, & plantantes vineas comedent fructum earum: Non ædificabunt & alius inhabitabit: non plantabunt & alius comedet.* Lætitia item manans ex interitu hostium Dei & Ecclesiæ, Psalm. 112. v. 8. *Fultus animo suo non timet, donec videat malum in hostibus suis.* Ecclesiast. 25. v. 10. *Homo de liberis lætans beatus est, & qui vivens videt ruinam inimicorum.*

XII. Longævitas, Exod. 20. v. 12. *Ut prolongentur dies tui super terram illam, quam Jehova Deus tuus dat tibi.* Jesa. 65. vers. 22. *Ut sunt dies arboris, dies erunt populi mei.*

XIII. Mors corporalis placida in fide Christi, Apocal. 14. v. 1. *Beati ab hoc tempore mortui ij, qui Domini causâ moriuntur. Etiam dicit Spiritus, ut requiescant à laboribus suis: & opera eorum sequuntur eos.* Jesa. 57. v. 1. 2. *Homines probi recipiuntur nemine advertente, ante adventum ipsius mali recipi justum ingredi pacem, requiescere in cubili suo.*

XIV. Gloria perpetua & fama honesta etiam post mortem permanens ob pietatem, virtutem & rectè facta, Psal. 112. vers. 6. *Quia in seculum non dimovetur, in memoria perpetua est justus.* Et v. 9. *Dispergit, dat egentibus: justitia eius perstat in æternum: cornu eius elevatur honore.* Proverb. 31. v. 28. 29. 30. 31. de muliere rem familiarem bene administrante & Deum reverente dicitur; *Assurgentes filij eius beatam prædicant eam, maritus eius similiter laudat eam, Dicens, multæ feminæ fecerunt strenuè, tu verò superas omnes illas. Fallax est gratia & vana pulcritudo, mulier reverentiâ Jehovæ prædita, ipsa laudem comparat sibi. Date ei de fructu manuum eius, & laudent eam in portis facta eius.* Apoc. 21. v. 24. *Et gentes quæ servatæ fuerint ambulabunt ad lucem eius: & reges terræ gloriam suam & honorem ad eam adferent.*

CAPUT

Caput VII.

In quo Theologia Christi secundum humanitatem ipsius.

THEOLOGIA ectypa considerata ut est in creaturis rationalibus, est vel *Christi* tanquam Capitis Ecclesiæ Dei secundùm humanitatem ipsius: vel *membrorum Christi*.

Theologia Christi tanquam Capitis secundùm humanitatem ipsius, est tota sapientia rerum divinarum per unionem personalem communicata cum Christi θεανθρώπου humanitate unita & per Spiritum Sanctum sine mensura in eam effusum, tum ad illius beatitudinem sempiternam, tum ad eorum omnium qui Christo ut Capiti conjuncti sunt illustrationem.

Hæc etiam *Theologia unionis* appellatur, quia illam Christi humanitas habet ex unione hypostatica cum divina natura. De hac legitur, Johan. 1. vers. 16. *Et ex plenitudine ipsius omnes accepimus, & gratiam pro gratia.* Et cap. 3. v: 11, 12, 13. *Amen, amen dico tibi, quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur: sed testimonium nostrum non recipitis. Si terrena dixi vobis, & non creditis: quomodo si dixero vobis cœlestia credetis? Nullus n. ascendit in cœlum, nisi qui descendit e cœlo, nempe Filius hominis qui est in cœlo.* Et v. 32. & sequentibus; *Quod vidit & audivit, hoc testatur: sed testimonium eius nemo recepit. Qui recipit eius testimonium, is obsignavit Deum veracem esse. Nam is demum quem misit Deus, verba Dei loquitur: non enim huic admetitur Deus spiritum: Pater diligit Filium, & omnia credit ei in manum. Qui credit in Filium habet vitam æternam: qui verò non assentitur Filio, non videbit, etiam sed ira Dei manet super eum.* Coloss. 2. v. 3. *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ ac notitiæ absconditi.*

Caput VIII.

De Theologia beatorum.

THEOLOGIA *membrorum Christi*, est sapientia rerum divinarum à Christo cum membris suis communicata ad gloriam Dei & membrorum Christi salutem sempiternam. Johan. 1. v. 16. *Ex plenitudine ipsius omnes accepimus, & gratiam pro gratia.*

Estquè vel *beatorum*, vel *viatorum*.

Theologiæ beatorum subalternatur Theologia viatorum.

Theologia beatorum, est sapientia rerum divinarum à Christo per Spiritum Sanctum cum beatis communicata in cœlo per claram visionem seu intuitivam notitiam Dei ad gloriam ipsius. Dicitur etiam *Theologia claræ visionis* & Synecdochicè *Theologia visionis*; quia etiam humanæ Christi naturæ tribuitur visio DEI: ut & fidelibus in hac vita adhuc versantibus.

Notitia in creatura rationali duplex est: intuitiva, & abstractiva.

Notitia intuitiva, *est notitia rei præsentis ut præsens est, id est, cognitio talis, quâ ita rem attingimus, ut per eam cernatur præsentia obiecti, in se & ex vi ipsius cognitionis, non verò quia aliunde comprobatur. Talis est notitia quâ quis videt candorem aut alium colorem in pariete, & quâ sonum audit, & ea quâ beati Deum intuentur. Eam oportet esse* immediatam, *ita videlicet ut res non percipiatur in alio cognito, sicut cognoscitur Cæsar in sua statua. Etenim per cognitionem intuitivam conspicitur res in se, quod esse non potest, cum res videtur in alio priùs viso. Notitia intuitiva vocatur etiam* notitia visionis.

Notitia abstractiva, *est notitia rei per speciem ab ea abstractam, ac proinde est cognitio rei non ut præsens est: verbi gratiâ, notitia quâ cogito de Rudolpho Imperatore absente, & ea quâ Astronomus domi suæ considerat Eclipsin, quam non intuetur: item ea, quâ Philosophus ex creaturis cognoscit Deum esse. Licèt enim hæ cognitiones tendant in rem sub esse exsistentiæ, non tamen sic tendunt, ut per eas cernatur præsentia objecti. Vocatur etiam* Notitia simplicis intelligentiæ.

Per quam rem filii Dei fiunt beati & vident Deum, eam ab humanitate Christi accipiunt, & ex plenitudine ejus gratiæ, quæ in ea residet, hauriant oportet. Est enim Christus autor salutis ipsorum per communicationem gratiæ & donorum quæ in ipso sunt. Hebr. 2. vers. 10, 11. *Decebat enim ut ipse propter quem sunt hæc omnia, & per quem sunt hæc omnia, multos filios in gloriam adducendo, principẽ salutis ipsorum per perpessiones consummaret. Nam &* B *qui sanctificat, & qui sanctificantur, ex uno sunt omnes. Quã ob causam non erubescit eos vocare fratres.*

Theologia beatorum est vel *Angelorum* vel *hominũ*.

Theologia Angelorum beatorum, est sapientia rerum divinarum cum sanctis Angelis à Christo communicata, quâ illi Deum & mysteria ejus perfectè cognoscentes beati sunt. Matth. 18. 10. *Videte ne condemnetis aliquem ex parvis istis: dico enim vobis, Angelos eorum in cælis per omne tempus cernere faciem Patris mei qui in cœlis est.* 1. Petr. 1. vers. 12. *Quibus revelatum est, eos non sibi, sed nobis ea administrare quæ nunc annunciata sunt, vobis per eos, qui vobis evangelizarunt per emissum è cœlo Spiritum Sanctum, in quæ cupiunt Angeli introspicere.* Luc. 1. vers. 13. & sequẽtibus. *Et ecce, concipies in utero, & paries filium: & vocabis nomen eius Iesum. Hic erit magnus, & Filius Altissimi* C *vocabitur, dabitq́; ei Dominus Deus sedem Davidis patris ipsius. Regnabitq́; in domo Iacobi in æternum, & regni ejus non erit finis, &c.*

Theologia hominum beatorum, est sapientia rerum divinarum cum hominibus electis, jam ad perfectionem evectis, in cœlo virtute Spiritus DEI ex demenso Christi communicata, quâ jam clarè Deum, sicuti est, vidẽtes de facie ad faciem beati sunt. De hac dicitur, Matth. 5. vers. 8. *Beati qui sunt mundo corde: quoniam ipsi Deum videbunt.* 1. Corinth. 13. vers. 12. *Tunc autem cernemus facie ad faciem.* 1. Joh. 3. vers. 2. *Videbimus eum sicuti est.* 2. Corinth. 5. vers. 7. *Per fidem incedimus, non per aspectum,* scilicet, clarum. Apocal. 22. vers. 4. *Videbunt faciem eius.* Nam alioquin in hac etiam vita Deum per fidem videmus, hoc est, cognoscimus, sicut David Psalm. 63. vers. D 2. 3. ait, *Animam suam sitientem esse Dei, arescere ad ipsum carnem suam, quæ intenta sit ad videndum robur, & gloriam Dei, sicut in loco sancto videbat eum,* id est, cognoscebat. Sic Joh. 6. vers. 40. *Hæc est voluntas Patris qui misit me, ut omnis qui videt Filium & credit in eum, habeat vitam æternam.* Johan. 8. 56. *Abraham, Pater ille vester gestivit ut videret diem istum meum: & vidit & gavisus est.* Johan. 12. vers. 5. *Qui videt me, videt eum qui misit me.* Johan. 4. vers. 7. *Si nossetis me, Patrem etiam meum nossetis, & iam nunc nostis eum & vidistis eum.* Et vers. 9. *Qui videt me, videt Patrem meum,* scilicet oculis fidei. 1. Corinth. 13. vers. 12. *Cernimus nunc per speculum & per ænigma, tunc autem coram cernemus.* 2. Corinth. 3. vers. 18. *Nos autem omnes retectâ facie gloriam Domini, ut in speculo intuentes in eandem imaginem transformamur ex gloria in gloriam, sicut à Domini* E *Spiritu.* Hebr. 2. vers. 9. *Sed Iesum illum cernimus, gloriâ & honore coronatum.* 1. Johan. 3. vers. 6. *Quisquis peccat, non videt eum, neque novit eum.* Unde sequitur visionem tum viatorũ esse, tum eorum qui sunt in Patria: ac proinde & Theologiam visionis distinguendã, sic ut sit vel *claræ visionis* vel *obscuræ*. Theologia hominum beatorum seu claræ visionis dicitur etiam *Theologia comprehensorum*, hoc est, eorum qui beatitudinis metam ad quam in hac vita contendebant, jam comprehenderunt, ex loco Pauli, 1. Corinth. 9. vers. 24. *Anigneratis*

Digitized by Google

eos qui in stadio currunt, omnes quidem currere, sed unum accipere præmium? sic currite ut comprehendatis. Et Philip. 3. vers. 11, 12, 13. 14. *Experiens ecquo modo deveniam ad resurrectionem mortuorum. Non quod iam metam apprehenderim, aut iam sim consummatus: sed persequor experiens an quoque apprehendam, cuius etiam rei causa apprehensus sum à Christo Iesu. Fratres, ego me ipsum non reor metam apprehendisse. Vnum autem ago. ea quidem quæ à tergo sunt obliviscens, ad ea verò quæ à fronte sunt contendens, scopum versus feror, ad præmium supernæ vocationis Dei in CHRISTO IESV.*

CAPUT IX.

De Theologia viatorum seu nostra, quid sit, quisque eius ortus.

THEOLOGIA *viatorum*, est sapientia rerum divinarum à Christo per Spiritum sanctum cum hominibus hic in terra degentibus per gratiosam inspirationem communicata, ut lumine intellectus contemplentur Deum, & res divinas ipsius per sua incrementa, Deumque rectè colant, donec in cœlo claram & perfectam ejus visionem consequantur, ad gloriam ipsius. De hac dicitur, 2. Corinth. 13. vers. 9. *Ex parte enim cognoscimus & ex parte prophetamus.* Et vers. 12. *Cernimus enim nunc per speculum & per ænigma, &c. nunc cognosco ex parte,* Ephes. 4. vers. 11, 12, 13. *Is igitur dedit alios quidem, Apostolos, alios verò, Prophetas, alios autem, Evangelistas, alios autem, Pastores & Doctores. Ad compactionem sanctorum, ad opus ministerij, ad ædificationem corporis Christi. Donec perveniamus nos omnes in unitatem fidei, & agnitionis Filij Dei, in virum adultum, ad mensuram plenæ staturæ Christi.* 1. Petr. 1. vers. 8. *Quem, cum non videritis, diligitis: in quem, nunc eum non cernentes, tamen credentes exultatis gaudio ineffabili & glorioso: reportantes mercedem fidei vestræ salutem animarum.* Petrus negat nos videre JESUM CHRISTUM dum in hac vita sumus, sed negat κατά τι, secundùm quid, nimirum oculis corporis, item respectu visionis illius, quâ in cœlo perfruemur, præ qua visio ænigmatica in his terris non censetur esse visio; quum ea quæ in hujus vitæ caligine de Deo cognosci ab hominibus possunt, vix sint tenue initium illius sapientiæ quæ in vita cælesti nobiscum communicabitur.

Vocatur *Theologia viæ*, seu *viatorum*, quia nobis hominibus hic in terra revelata est: Item *Theologia inspirata* & *revelationis*: quia Prophetis & Apostolis in terra degentibus immediate inspirata & revelata est, & per illos aliis fidelibus manifestata.

Synecdochicè autem *Theologia revelationis* appellatur: quia etiâ anima humana Christi plurima cognoscit per revelationem Deitatis cui est unita: & sancti Angeli ex revelatione mysteria multa rerum divinarum cognoverunt & cognoscunt, sicut Danielis octavo & nono revelatur Angelo Gabrieli mysterium septuaginta septimanarum: Ephes. 3. vers. 10. docet Paulus gratiam prædicandi Evangelium sibi datam esse, *ut nota fieret per Ecclesiam imperiis ac potestatibus, quæ in cælis sunt, multiformis illa sapientia Dei.* Sic Petrus ait, 1. Petri 1. vers. 12. *Quòd in mysteria annunciata in Evangelio cupiant Angeli introspicere.* De qua cognitione Angelorum vide *Hieronymum Zanchium* libro primo de operibus Redemtionis, capite decimo tertio: Et *Zachariam Vrsinum* in volumine primo Tractationum Theologicarum, pagina trecentesima decimaquinta. Et post hanc vitã patefactione plena & clarissima nos homines cognoscemus, quæ jam credimus, secúdum hæc testimonia, 1. Joh. 3. vers. 2. *Charissimi nunc filii Dei sumus, sed nondum patefactum est quid erimus: scimus autem fore, ut quum*

A *ipse patefactus fuerit, similes ei simus: quoniam videbimus eum sicuti est.* Rom. 8. vers. 18 19. *Statuo minimè esse pares passiones temporis hujus gloriæ illi, quæ futurum est ut reveletur in nobis. Vnivèrsa enim creatura exspectat & oculis intendit in revelationem Filiorum Dei.* 1. Corinth. 1. vers. 7. *Adeò ut nullo dono deficiamini, expectantes dum reveletur Dominus noster Iesus Christus.* 2. Thessal. 1. vers. 7. *Vobis verò qui affligimini, relaxationē nobiscum, in revelatione Domini Iesu de cælo cum Angelis suis potentibus.* 1. Pet. 1. vers. 5. 7. 13. *Qui virtute Dei præsidio custodimini per fidem, ad salutem paratam revelari præstituto tempore ultimo: Vt exploratio fidei vestræ multò pretiosior exploratione auri, quod perit & tamen per ignem exploratur, inveniatur vobis esse laudi & honori, & gloriæ quum revelabitur Iesus Christus. Quapropter succincti lumbis mentis vestræ, sobrii ad finem usq; sperate in eam, quæ*
B *vobis defertur gratiam, quum revelabitur Iesus Christus.* Et cap. 4. vers. 13. *Imo in eo quod consortes estis afflictionum Christi, gaudete: ut & quum revelabitur gloria ipsius, gaudeatis exsultantes.* Hinc perspicuum est, Theologiam viatorum per Synecdochen dici *revelatam*, seu *Theologiam revelationis.*

Porro ortu est *divina & supernaturalis*, hoc est, procedit ex principiis secundum se notis superioris scientiæ lumine, quod idem est hoc loco quod ex divina revelatione, illuminatione & persuasione supra humanæ rationis modum. Hoc lumen cælestis Numinis afflatu nostris mentibus infunditur.

CAPUT X.

C

De differentia Theologiæ supernaturalis & naturalis.

PORRO Theologia supernaturalis differt à *Theologia naturali*, hoc est, quæ procedit ex principiis secundum se notis naturali intellectus humani lumine pro rationis humanæ modo, & proinde de rebus divinis agit, quãtum lumine duntaxat naturali potest cognosci: quæ *Philosophica Theologia* dicitur & *Metaphysica*, item *prima Philosophia.*

Differt autem primò *genere*, seu *secundùm genus*: nam *Theologia supernaturalis* est sapiẽtia: *Theologia* autem *naturalis*, non est sapientia, etsi æquivocè à Philosophis Metaphysicis sapientia appellatur. *Thomas Aquinas*
D Summæ parte primâ, quæst. prima, articulo primo: *Theologia*, inquit, *quæ ad Sacram Scripturam pertinet, differt secundũ genus ab illa Theologia, quæ pars Philosophiæ ponitur.*

II. Differt *subjecto* circa quod versatur seu *objecto*: nam *Theologiæ supernaturalis subjectum* sunt res divinæ propriè & simpliciter sic dictæ: *Theologiæ* verò *naturalis subjectum* sunt res divinæ, partim proprie, partim improprie & secundum opinionem humanam sic dictæ: nam pro vero subjecto sæpe occupata est in falso seu opinabili.

III. Differt *causâ efficiente*: nam *Theologiæ supernaturalis causa efficiens* est gratia & lumen supernaturale Spiritus Sancti seu divinæ revelationis fidei: *Theologiæ* vero *naturalis causa efficiens est* natura & lumen naturale intellectus nostri. Lumen intellectus est instrumen-
E tum ad intelligendum. Theologia [igitur] supernaturalis non acquiritur naturaliter sed à revelatione Dei pendet: naturalis verò seu Metaphysica naturaliter acquiritur.

IV. Differt *materiâ*; nam *Theologiæ revelatæ materia* sunt rerum divinarum principia seu præcepta naturæ ignota & gratiose revelata; qualia sunt *Deus est unus & trinus, Pater generat Filium, &c.* Omnes hujusmodi veritates habentur supernaturaliter per inspirationem seu revelationem à Deo in Sacris Scripturis: *Theologia* verò

natura-

Digitized by Google

naturalis materia, sunt rerum divinarum principia seu præcepta naturâ hominibus insita, ut *Deum esse, Deum esse unum, Deum esse colendum, jus suum cuiq; tribuendum.* A
Theologia revelata continet Legem & Evangelium: naturalis prorsus ignorat Evangelium.

Principia & præcepta Theologiæ vocant Scholastici usitatè veritates Theologicas.

V. Differt *formâ*; nam *Theologiæ revelatæ forma* est divina veritas, de qua Johan. 17. vers. 17. *Sanctifica eos tuâ veritate: sermo ille tuus est veritas: Theologiæ* verò *naturalis forma* non est divina veritas.

VI. Differt *fine*. Nam *Theologia supernaturalis* prodest nobis ad tria: 1. ad cognoscendum Deum, & ad ea quæ de Deo sunt credenda, quæ non possumus scire per humanam investigationem, sed tantum per revelationem, quæ facta est à Deo in Scriptura Sancta. 2. ad excitandum nostrum affectum ad Deum desiderandum B
& amandum: quia *nonnisi cognita amari possunt*. Unde ad amandum Deum requiritur cognitio fidei quæ est per revelationem & sic supernaturaliter. 3 ad vitandum erroris periculum. *Ignorantia est mater omnis erroris & periculi.* Qui scripturas ignorat, Christum ignorat & à Christo ignorabitur. *Theologia* autem *naturalis* hæc tria nobis præstare non potest.

VII. Differt *adjunctis*; nam *Theologia revelata* est perspicua & perfecta: at *naturalis* obscura & imperfecta est, propter principia communia obscura & imperfecta, & necesse habet a supernaturali Theologia suam perfectionem accipere: ut apparet in *Lystrensibus Actor.* 14. sacrificare volentibus: item in *Atheniensibus* ignotum Deum colentibus, Actor. 17. & *Gentibus* communiter, C
Rom. 1. vers. 19. 20. *Quoniam id quod de Deo cognosci potest, manifestum est in ipsis: Deus enim eis manifestum fecit. Ipsius enim invisibilia, jam inde à condito mundo ex iis quæ fecit mente perpensa pervidentur, æterna videlicet ejus tum potentia tum divinitas: ad hoc ut sint inexcusabiles.*

Thelogia naturalis porrò aliter se habuit *in natura integra*, aliter se habet *in natura corrupta*.

In natura integra excellentior erat, quàm est in corrupta: attamen ex principiis communibus, obscuris & imperfectis excoli & augeri ratiocinatione & perfici gratiâ eam oportebat.

In natura verò corrupta est admodum depravata, quia principia ejus, quæ post lapsum manserunt, evaserunt obscurissima, errorum permistione vitiosissima & conturbatissima. D

Itaque naturalis Theologia per seipsam non est capax perfectionis à gratia supervenientis: & neminem ad perfectionem perducit ac ne potest quidem.

CAPUT XI.

De Theologiæ revelatæ necessitate.

QUAPROPTER præter Theologiam naturalem est homini necessaria Theologia supernaturalis & revelata.

Primo, quia homo ordinatus est ad Deum cognoscendum & colendum, sicut ad quendam finem, qui comprehensionem rationis naturalis excedit, secundũ illud Jesa. 64. 4. juxta supputationem vulgatam, vel v. E
8. juxta editionem Tremelli & Junii: *Et inde à seculo inaudita, auribus minimè percepta; quæ oculus non vidit, ô Deus, præter te, Deus compareт præstolanti ipsum.* Finem autem oportet esse præcognitum hominibus, qui suas intentiones & actiones debent ordinare in finem: unde necessarium fuit homini ad salutem, quædam ei nota fieri per revelationem divinam, quæ rationem naturalem excedunt. Cum, inquam, genus humanum ad agnitionem & celebrationem Dei sit conditum, neque tamen agnosci & coli Deus possit sine sui & voluntatis suæ patefactione, necesse fuit à Deo ipso ostendi, quid de se credi & quomodo coli vellet.

Secundò, quia sincera veritas de Deo per rationem naturalem investigari non potest. Ab illius autem veritatis cognitione dependet tota hominum salus quæ est in Deo, juxta illud Joh. 17. 3. *Hæc est autem vita æterna, ut te cognoscant esse illum solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* Necessariũ igitur est præter Theologiam naturalem esse etiam supernaturalem per revelationem divinam. Hæc omnia præclare tradit Paulus 1. Cor. 2, vers. 9. usque ad finem capitis.

CAPUT XII.

De Theologia viatorum absolutè dicta.

THEOLOGIÆ viatorum duplex est ratio: nam vel *absolutè* consideratur, vel *quatenus est in ipsis viatoribus*.

Theologia viatorum absolutè dicta & secundùm naturam suam considerata, est sapientia rerum divinarum secundum veritatem divinam à Deo inspirata, & per enunciativum sermonem ipsius, in Christo commissa servis ejus, atque in Testamento vetere & novo per Prophetas, Apostolos & Evangelistas consignata, quantum ejus in hac vita hominibus expedit revelari ad gloriam Dei & electorum hominum bonum. Gal. 1. 11, 12. *Notum autem vobis facio, fratres, Evangelium illud quod est a me evangelizatum, non esse secundum hominem. Neque enim ego ab homine id accepi, neq; edoctus sum, sed per revelationem Iesu Christi.* Et vers. 15, 16. *Quando vero libuit Deo, qui separaverat me ab utero matris meæ, & vocavit per gratiam suam, Revelare Filium suum in me, ut evangelizarem ipsum inter Gentes, non statim præterea contuli cum carne & sanguine.* Ephes. 3. vers. 10. *Vt nota nunc fiat per Ecclesiam imperiis ac potestatibus quæ in cælis sunt, multiformis illa sapientia Dei.*

Sermo Dei enunciativus, quem Græci λόγον προφορικὸν appellant, dicitur quo Deus res suas divinas, cælestes, supernaturales, omnesquè adeo quas nos scire vult, nobis exponit. Est enim instrumentalis causa sapientiæ rerum divinarum in nobis.

Hæc Theologia secundum essentiam *una* est & *æterna*, & *immutabilis*: quia necessario vera, sancta & perfecta secundum Deum.

Secundum adjuncta est vel *vetus* vel *nova*.

Vetus est quatenus in veteri Testamento traditur. *Nova* est, quatenus in Novo Testamento docetur. Hanc distinctionem habet *Theodoretus* de curatione Græcarum affectionum sermone secundo. Hæc autem Theologia non est propriè ipsa Scriptura veteris & novi Testamenti, etsi explicatur & docetur in libris veteris & novi testamenti, sicuti usitatum est de habitibus animi in libris doceri. Quanquam tropo metonymiæ ipsa Scriptura sacra à Patribus orthodoxis frequenter Theologia nuncupatur, inprimis à *Clemente Alexandrino & Theodoreto* in Sermonibus de Curatione Græcarum affectionum.

CAPUT XIII.

De Theologia viatorum secundùm quid, quid sit & de vero genere ejus.

THEOLOGIA *viatorum quatenus est in ipsis*, est sapientia rerum divinarum cum hominibus in hac vita versantibus communicata à Deo per verbum, pro ratione eorum hominum quibus inest modificata, sic

ut in alio plus, in alio minus sapientiæ illius insit, & ex qua *Theologi* appellatur. 2. Petr. 3. 15. *Dominiq; nostri tarditatem ad iram, salutem ducite, sicut & dilectus frater noster Paulus pro sibi data sapientia scripsit vobis.* Vocatur etiam *Theologia nostra in subjecto: Theologia obscura*, respectu Theologiæ beatorum.

Modificata, *idem est quod mensurata, contemperata, modum habens, admensa, ac proinde determinata & distincta. Nam* modificari *idem valet quod metiri, dimetiri, mensurare, definire, determinare : &* modificatio *nihil aliud est, quàm dimensio, mensura, modus, determinatio. Christo Domino quidem Deus non admetitur Spiritum, Iohan. 3.34. ac proinde nec sapientiam rerum divinarum : Sed cæterorum fidelium unicuiq; attribuit eam definito modo, sicut* partitus est unicuique certam mensuram fidei, *Rom. 12.3.* Distinctiones enim donorum sunt, sed idem Spiritus, *1. Cor. 12.4.* qui distribuit illa privatim singulis sicut vult, 1. *Cor. 12. 11.* Unicuique nostrûm data est gratia pro mensura domini Christi. *Eph. 4. 7.*

De huius Theologiæ nostræ vero genere quæritur, an sit *intelligentia*, vel *scientia*, vel *ars*, vel *prudentia*, vel *sapientia*.

Intelligentia quid sit.

RESP. Verum genus nostræ Theologiæ non est *intelligentia*: quia hoc genus angustius est Theologia: nam *intelligentia* est notitia tantum primorum principiorum absque ulla demonstratione: & in principiis duntaxat consistens rationem fundat, & opus ipsum rationis, quod appellamus ratiocinationem, exercet.

Scientia stricte quid sit.

Non *scientia* strictè & propriè dicta; quia sic esset itidem genus angustius definito. Nam *scientia* strictè sumto vocabulo, est notitia tantum cōclusionum per demonstrationem collectarum ex principiis seu præmissis evidenter notis. At ubi principia seu præmissæ tantùm creduntur, ut in Theologia, conclusio etiam tantùm creditur & non scitur propriè loquendo. Omnis scientia strictè sic dicta procedit ex principiis, quæ omnibus per se nota sunt: sed Theologia non procedit ex principiis, quæ omnibus per se nota sunt; quia procedit ex principiis à Deo revelatis, quæ non sunt per se nota, cùm non ab omnibus concedantur, non enim omnium est fides, vt dicitur 2. Thes. 3. 2. *Tum* scientia strictè accepta non est singularium: sed Theolog. a etiam est singularium, ut Dei qui est res singularis, ut Patris, Filii & Spiritus sancti, ut Christi, ut singulorum operum divinorum, ut rerum gestarum Abrahæ, Isaaci, Jacobi & aliorum. Theologia igitur non est scientia strictè sumto vocabulo scientiæ.

Latâ autem significatione sumto vocabulo sicut pro sapientia synecdochice capiatur, genus Theologiæ rectè statuitur, quum in Scriptura passim res diuinæ sciri dicantur, vt Job. 19. v. 25, 26, 27. *Ego scio Redemtorem meum vivere: & posteriorem super pulverem resurrecturum: Et postquam vermes confoderint istud, evigilante me; tum carne mea me visurum esse Deum. Idem qui sum, ac non alienus visurus sum mihi, & oculi mei adspecturi.* Jes. 11. 9. *Non afficient malo, neq; corrumpent in toto monte sanctitatis meæ, quum plena erit terra hac scientiâ Iehova velut aquis alveum maris operientibus.* Joh 3. v. 11. 12. *Quod scimus, & quod vidimus testamur: sed testimonium nostrum non recipitis. Si terrena dixi vobis, & non creditis: quomodo si dixero vobis cœlestia, credetis?* Et cap. 6. 69. *Et nos credidimus, & scimus te esse Christum illum Filium Dei viventis.* Matth. 22. 29. *Respondens Iesus dixit eis, Erratis, neq; scripturas scientes, neq; potentiam Dei*, 1. Cor. 2. 2. *Non enim statui scire quicquam inter vos, nisi Iesum Christum, eumq; crucifixum.* Eph. 1. 18. *Illuminatis oculis mentis vestræ: ad sciendum quæ sit spes illa vocationis ipsius, & quæ opes gloriæ hæreditatis ipsius in sanctis.* 2. Cor. 5. 1. *Scimus enim nos, si terrestris hujus domus nostra tabernaculum dissolutum fuerit, ædificium ex Deo habituro, domicilium videlicet non manufactum æternum in cælis.* 1. Joh. 2. v. 3. *Et per hoc sci-*

A *mus quòd ipsum novimus, si præcepta ipsius observemus.* 2. Petr. 1. v. 5. *Ad hoc ipsum vero vos, omni præterea collato studio, adjungite fidei vestræ virtutem, virtuti vero notitiam.* Unde *Augustinus* secundo tomo, epistolà centesimâ duodecimâ, pag. trecent. quadragesima-prima: *Constat igitur nostra scientia ex visis rebus & creditis, sed in his quæ vidimus vel videmus, nosipsi testes sumus: In his autem quæ credimus, alijs testibus movemur ad fidem, cùm earum rerum quas nec vidisse nos recolimus nec videmus, dantur signa vel in vocibus vel in literis vel in quibusque documentis, quibus visis non visa credantur. Non autè immeritò scire nos dicimus non solum ea quæ vidimus aut videmus, verum & illa quæ idoneis ad quamq; rem commoti testimoniis vel testibus credimus. Porrò si scire non incongruenter dicimur, etiam illud quod certissimum credimus, hinc factum est ut etiam rectè credita, & si non adsint*

B *sensibus nostris, videre mente dicamur. Scientia quippe menti tribuitur, sive per corporis sensus sive per ipsum animum aliquid perceptum cognitumq; retineat, & fides ipsa mente utique videtur, quamvis hoc fide credatur quod non videtur.* Et idem tomo tertio, libro tertio-decimo de Trinitate, Capite decimo-nono ait: *Nec ista duo sic accipiamus, quasi non liceat dicere, vel istam sapientiam, quæ in rebus humanis est, vel illam scientiam, quæ in divinis. Loquendi enim latiore consuetudine, utraq; sapientia, utraq; scientia dici potest.* Et libro decimo-quarto, cap. primo ait: *Disputantes de sapientia, definierunt eam dicentes, sapientia est rerum humanarum divinarumq; scientia. Vnde ego quoque in libro superiore utrarumq; rerum cognitionem, id est, divinarum atq; humanarum, & sapientiam & scientiam dici posse non tacui.* Et paulò

C post ait se *huic scientiæ* (quam nos Theologiam appellamus) *illud tantummodo tribuere, quo fides saluberrima, quæ ad veram beatitudinem ducit, gignitur, nutritur, defenditur, roboratur: quâ scientiâ non pollent fideles plurimi quamvis polleant ipsa fide plurimum. Aliud enim est scire tantùmmodo quid homo credere debeat propter adipiscendam vitam beatam quæ non nisi æterna est: aliud autem scire quemadmodum hoc ipsum & piis opituletur, & contra impios defendatur, quam propriè appellare vocabulo scientiam videtur Apostolus.*

Augustinum secutus Thomas Aquinas *prima parte Summæ Theologiæ quasi primâ, articulo secundo dicit, sacram doctrinâ esse scientiam: sed hoc cū certa distinctione dicit. Statuit enim duplex esse scientiarum genus. Quædam sunt quæ procedunt ex principiis notis lumine naturali intellectus humani; sicut est Arithmetica & Geometria. Quædam verò sunt*

D *quæ procedunt ex principiis notis lumine superioris scientiæ: sicut Optica seu perspectiva procedit ex principiis notis per Geometriam, & Musica ex principiis per Arithmeticam notis: & hoc modo Theologiam ait esse scientiam, quia procedit ex principiis notis lumine superioris scientiæ, quæ scilicet est scientia Dei & beatorum. Vnde sicut Musica credit principia tradita sibi ab Arithmetico: ita doctrina sacra credit principia revelata sibi à Deo.*

Omnis igitur scientia procedit ex principiis, quæ vel per se nota sunt, vel reducuntur ad notitiam superioris scientiæ, & talia sunt principia sacræ doctrinæ.

Theologia autem est *una scientia*: quia unitas sicut potentiæ, ita & habitus æstimatur ex formali ratione objecti seu modo considerandi objectum, sicut homo, equus, lapis conveniunt in una formali ratione colo-

E rati quod est objectum visus. Ita Theologia considerat quæcunque ei subjecta sunt, quatenus divinitùs revelata sunt, seu quatenus lumine divino cognosci queūt.

Objicitur. I. Unitas scientiæ est quæ est unius generis subjecti: Sed Theologia non est unius generis subjecti: quia tractat de creatore & de creaturis. Ergo, &c.

RESP. ad probationem minoris. Theologia non determinat de Deo & creaturis ex æquo, sed de Deo principaliter: de creaturis autem secundùm quod referuntur ad Deum, ut ad principium vel finem: unde unitas scientiæ non impeditur.

II. Quia-

Digitized by Google

II. Quicquid de rebus diversis ad diversas scientias pertinentibus tractat, id nō est una scientia: Theologia de rebus diversis ad diversas scientias pertinentibus tractat. Probatur minor: quia tractat de Angelis, de creaturis corporalibus, de moribus hominum, & aliis quæ ad diversas scientias pertinent.

RESP. Majorem restringo. Quicquid de rebus diversis ad scientias diversas pertinentibus tractat, videlicet non sub una ratione formali seu non uno modo considerandi, id non est una scientia. At Theologiam de rebus diversis ad diversas scientias pertinentibus tractare non sub una ratione formali seu non uno modo considerandi, negatur. Nam Theologia de diversis rebus tractat sub una ratione formali, quatenus scilicet sunt divinitùs revelatæ & referuntur ad Deum tanquam ad principium efficiens aut finem: sicut unus sensus communis, cùm sit una potentia, extendit se ad omnia subjecta sensuum quinque externorum.

Ars quid sit? Præterea verum genus Theologiæ nostræ non est *ars*: quia similiter genus angustius esset Theologiâ: nam *ars* est habitus quo ad faciendum aliquid vera cum ratione dirigimur, & ab intelligentia scientiaque proficiscens in aliquo opere terminatur.

Prudentia quid sit. Non *prudentia*: quia & hoc genus angustius esset Theologia: nam *prudentia* est habitus practicus seu activus cum ratione vera, hoc est, qui cum vera ratione conjunctus vim habet ad recte dirigenda & gerenda omnia, quæ ad vitam degendam pertinent.

At Theologia nostra hæc omnia simul complectitur, Prover. 1. v. 2. 3, 4, 5, 6. *Ad sciendum sapientiam & eruditionem, ad intelligendum dicta prudentia: Ad percipiendum eruditionem intelligentia: justitia, jurisq́, & omnis recti: Ad dandum fatuis astutiam, puero scientiam & solertiam: Quibus auditis sapiens adjiciat disciplinam, & intelligens industria consilia comparet: Ad docendum proverbium & interpretationem verba sapientum & ænigmata eorum*: complectitur, inquam principiorum intelligentiam, Psal. 119. 27. *Fac ut viam mandatorum tuorum intelligam, ut mediter de mirabilibus tuis.* Et v. 34. *Fac ut intelligam, ut custodiam legem tuam; observemque eam ex toto animo.* Item, v. 73. *redde me intelligentem, ut discam præcepta tua.* Et v. 99. *Omnibus doctoribus meis intelligentior fio, quia testimonia tua meditatio mea sunt.* Ephes. 3. v. 4. *Ex quo perlecto potestis perpendere quæ sit mea intelligentia in mysterio Christi*: Conclusionum scientiam, Psal. 119. 66. *Præstantiam rationis & scientiæ doce me: nam præceptis tuis credo.* Jesa. 5. v. 13. *Idcirco migrat populus meus, quod expers sit scientiæ: & honoratissimi ejus homines sunt famelici, ac multitudo ejus aret siti.* Jacob. 3. 13. *Quis sapiens & scientia præditus est inter vos? demonstret ex bona conversatione opera sua, cum lenitate sapiente*: Operum, in quibus velut in stadio ad Deum contendimus artem saluberrimam, Prov. 1. v. 2, 3. *Ad sciendum sapientiam & eruditionem, ad intelligendum dicta prudentiæ. Ad percipiendum eruditionem intelligentiæ; justitiæ, jurisque, & omnis recti*: & denique rerum agendarum prudentiam, Psal. 119. 110. *Senibus prudentior sum, quia mandata tua custodio.* Et v. 104. *Mandatis tuis prudens sum: idcirco odi omnem semitam falsitatis.* Et v. 125. *Servus tuus sum, prudentem me redde; ut cognoscam testimonia tua.* Item v. 130. *Auditus verborum tuorum illuminat: prudentia instruit simplices.* Et v. 144. *Prudentem me effice ut vivam.* Et v. 169. *Secundum verbum tuum prudentem redde me.* Prover. 9. v. 10. *Principium sapientiæ reverentiam Jehovæ; & agnitionem sanctorum, prudentiam.*

Relinquitur ergo ut verum Theologiæ nostræ genus sit *sapientia*, quæ est habitus compositus, alios habitus mentis in se comprehendens, per intelligentiam principiis assentiens, per scientiam conclusiones & determinationes ex principiis deducens, per artem in operibus Christianis occupata, per prudentiam recte

A res omnes ad pietatem & vitam pertinentes dirigens & gerens. Ac proinde sapientia hæc non tantùm in cognitione rerum posita est, sed etiam in Dei reverentia, fiducia, obsequio, abdicatis sensibus & studiis carnis nostræ. Sapientiæ quippe creatæ definitio est, quòd sit *cognitio rerum altissimarum, ad summum bonum seu ad fruitionem primi ultimique finis qui est Deus, relatarum. Augustinus* primo tomo, libro secundo de libero arbitrio, definit sapientiam esse *veritatem, in qua cernitur & tenetur summum bonum.* Sensus definitionis huius idem est cum priore: veritatis enim nomine intelligitur vera rerum divinarum humanarumque causarumque quibus illæ continentur cognitio.

B Theologiam autem nostram esse sapientiam ostendunt speciatim tum *Scripturarum testimonia*, tum *rationes.*

Testimonia scripturarum hæc sunt: Deuter. 4. v. 6. *Observabitis ergo atque facietis; nam hæc est sapientia vestra & prudentia vestra ante oculos populorum: qui audientes omnia statuta ista dicent, tantum gens ista maxima populus sapiens est & prudens!* Psal. 19. 8. *Doctrina Jehovæ integra est, restituens animam: testimonium Jehovæ verax, sapientiam afferens imperito.* Et Psal. 119. 98. *Inimicis meis sapientiorem me reddit præceptis tuis: nam in seculum adest mihi.* Prov. 2. v. 5. & sequent. *Tunc intelliges reverentiam Jehovæ, & agnitionem Dei consequeris. Nam Jehova dat sapientiam, ex ore ejus scientia & intelligentia procedit: Repositum habet pro rectis quicquid revera est, scutum pro ambulantibus integrè, custodiendo itinera juris: & viam eorum quos benignè accepit conservat. Tunc intelliges justitiam, & jus: & quicquid rectum*

C *est, omnem orbitam bonam: Quum venerit sapientia in animum tuum, & scientia menti tuæ amœna erit: Solertia observabit te, intelligentia custodiet te, Eripiendo te à via mali, à viris loquentibus perversitates*, &c. Et cap. 3. v. 13. & sequentibus. *Beatus homo qui consequitur sapientiam, & homo qui provehit intelligentiam: Melior enim est negotiatio eius negotiatione argenti, & auro effosso proventus ejus: Pretiosior est carbunculis, & omnia oblectamenta tua non possunt aquari ei. Longitudo dierum in dextera eius est, in sinistra eius divitiæ & honor*, &c. Eph. 1. 8. *Qua exundavit in nos omni sapientia & prudentia:* Et v. 17. *Ut Deus Domini nostri Jesu Christi, Pater ille gloriæ, det vobis Spiritum sapientiæ & revelationis, per agnitionem ipsius.* Coloss. 1. 9. *Propterea & nos, ex quo die id audivimus, non desinimus pro vobis orare, & petere ut impleamini*

D *agnitione voluntatis ejus cum omni sapientia & intelligentia spirituali.* Et v. 28. *Quem nos annunciamus, admonentes quosvis, & quosvis erudientes omni sapientia, ut quosvis sistamus perfectos in Christo Jesu.* Et cap. 3. 16. *Sermo Christi inhabitet in vobis copiosè cum omni sapientia, docendo & admonendo vos mutuò psalmis, & hymnis, & cantionibus spiritualibus, cum gratia canendo in vestro corde Domino* Jacob. 3. 17. *Quæ autem supernè est sapientia, primum quidem casta est, deinde pacifica, æqua, obsequens, plena misericordia & fructuum bonorum, absque disceptatione, & minimè simulata.*

Rationes è quibus idem constat: hæ sunt:

I. Cognitio altissimæ causæ totius universi est propriissimè sapientia: At Theologia nostra est cognitio altissimæ causæ totius universi, quæ causa est verus Deus: Ergo Theologia nostra est sapientia.

E II. Disciplina versans in rebus difficilimis & à sensibus humanis remotissimis est verè sapientia: At Theologia est disciplina talis.

III. Theologia omnes omnino proprietates intelligentiæ, scientiæ, artis, prudentiæ, ex natura & supra naturam, modo planè excellentissimo in sese complectitur, velut certissima principiorum index, amplissima scientiarum omnium Theoreticarum & Practicarum princeps, & omnium actionum rationumque accuratissima arbitra, omni exceptione major. Hæc enim simplicia quævis principia nobis sive

Digitized by Google

ingenerata à natura, sive per Dei gratiam inspirata, & quidem immediata, immota atque necessaria docet nos apprehendere: Hæc eadem apprehensa componere atque dividere: Hæc item ex compositis & divisis ratiocinari divino modo: Hæc ratiocinationibus ad scientiam ipsam assurgere summè necessariam, certissimam, & solâ Veritatis æternæ, immutabilis & constantissimæ contemplatione contentam. Hæc eadem ostendit optime modum necessarium, certum atque sufficientissimum veræ sanctitatis & justitiæ nostræ: Hæc finem summum cum in natura, tum supra naturam rerum exponit in oculis nostris, qui finis supernaturalis verè solus est naturæ propositus, aut si alios insuper fines placet addere finis longè præstantissimus est: Hæc denique germana illa scientiarum mater atque regina est, quæ quidem verè scientiæ sunt atque appellantur: & principiorum, & ratiocinationum, & conclusionum ex eis, & scientiarum, & usus, & actionum, & judiciorum omnium, & totius rationis ad hæc omnia pertinentis summa perfectio; quæcunque ab intellectu, & ratione, & scientia sunt, perfectissimè judicans, & ordinans sapientissimè. Est ergo verè sapientia.

IV. Scientia quæ præstat aliis scientiis & disciplinis omnibus, est verè sapientia: At Theologia est scientia talis, quæ præstat aliis scientiis & disciplinis omnibus. Nam transcendit omnes alias scientias tam speculativas, quàm practicas: & speculativas quidem *tum* propter *dignitatem subjecti*, tum propter *certitudinem principiorum*. Quo dignius enim est subjectum scientiæ, eo dignior est scientia. Jam Theologia est principaliter de his, quæ sua altitudine rationem transcendunt: aliæ verò scientiæ considerant ea tantum quæ rationi subjiciuntur.

Deinde quod ad certitudinem principiorum attinet, alia scientiæ eam habent ex naturali lumine rationis humanæ, quæ potest errare: at Theologia eam habet ex lumine divinæ scientiæ, id est, ex divina revelatione, quæ nec falli nec fallere potest. Accipit igitur principia sua immediatè à Deo per gratiosam revelationem: ac proinde divinam habet certitudinem, quæ inest cum rebus ipsis, quas tradit ut sunt, tum ipsi animo scientis, prout sunt divinitus ab eo cognitæ.

Practicarum verò scientiarum illa dignior est, quæ ad ulteriorem finem non ordinatur; atque illa dignissima, ad cujus finem tanquam ultimum omnes alii fines scientiarum practicarum ordinantur. Atqui Theologia nostra est talis scientia, quæ ad ulteriorem finem non ordinatur, sed ad cujus finem ultimum, qui est gloria æterni Dei, omnes alii fines scientiarum practicarum ordinantur. Unde manifestum est Theologiam omnibus modis aliis scientiis prioribus digniorem esse.

Ita Theologia excellentior est cæteris disciplinis propter nobilitatem subjecti, certitudinem principiorum & altiorem finem.

Unde etiam omnes aliæ disciplinæ dicuntur & sunt ancillæ Theologiæ, Theologia autem illarum est domina atque regina, imperans illis omnibus & utens omnibus in obsequium sui: habetque de aliis iudicare propter majorem & infallibiliorem veritatem.

Subscribunt Scholastici Doctores: Nam Theologiam esse sapientiam, docet *Thomas Aquinas, Iohannes Dun Scotus, Iodocus Clichtoveus & alii.*

OBJICITUR I. *Nulla doctrina quæ supponit sua principia aliunde, digna est nomine sapientiæ: Sed Theolog. supponit sua principia aliunde: Ergo*, &c.

Probatur major: quia *sapientiæ est ordinare & non ordinari.*

A Probatur minor: quia *Theologia accipit aliqua principia à Physica*, ut Luc. 24. 39. *Videtis quòd Spiritus carnem & ossa non habet, sicut videtis me habere.* Sic 1. Cor. 15. 36. *Demens, quod tu seris, non vivificit, nisi mortuum fuerit. Et quod seris, non corpus oriturum seris, sed nudum granum, si casus tulerit, tritici aut alicujus ex reliquis seminibus. Sed Deus ei dat corpus ut voluit, & singulis seminibus suum corpus*, &c.

RESP. Major est restringenda ad illam doctrinam, quæ supponit sua principia ab aliqua scientia humana: At Theologia nostra non supponit nec accipit sua principia ab aliqua scientia humana, sed a scientia divina, à qua tanquam à summa sapientia omnis nostra cognitio ordinatur.

Quod verò ad probationem minoris attinet, negatur ea simpliciter intellecta: nam Theologia non accipit aliquid à Physica vel aliis disciplinis ut a superioribus, sed utitur eis ut inferioribus propter nos. Theologia imperat omnibus aliis disciplinis tanquam principalis, & utitur omnibus in obsequium sui tanquam usualis.

B

II. *Sapientiæ est probare principia aliarum scientiarum: Ergo*, &c.

RESP. Antecedens est particulariter tantum verum: nam non omnis sapientiæ est probare principia aliarum scientiarum, sed alicujus est de eis judicare. Quin etiam principia illarum vel sunt per se nota, & probari non possunt, vel per aliquam rationem naturalem probantur in aliqua alia scientia. Jam ad Theologiam nostram non pertinere, ut probet principia aliarum scientiarum, conceditur: quia propria hujus

C scientiæ cognitio est, quæ per revelationem divinam est, non autem est per naturalem rationem. Sed ad Theologiam pertinet judicare de aliis scientiis & reprobare quicquid eius veritati repugnat. Quicquid enim in aliis scientiis invenitur veritati Theologicæ repugnans, totum condemnatur ut falsum: unde dicitur. 2. Cor. 10. 4. & 5 *Arma enim militiæ nostræ non carnalia sunt, sed divinitus valida ad subversionem munitionum. Ratiocinationes evertendo, omnemque sublimitatem, quæ sese extollit adversus cognitionem* DEI.

III. *Sapientia habetur per infusionem: Theologia non habetur per infusionem: Ergo*, &c.

Major probatur ex Iesa. 11. 2. *Super quo quiescit Spiritus Iehovæ, Spiritus sapientiæ & intelligentiæ.*

Minor probatur, quia *Theologia per studium nostrum*

D *acquiritur.*

RESP. Major limitatur Sapientia, scilicet divina & salvifica habetur per infusionem. Minor etiam distinguenda: Theologia non habetur per infusionem, scilicet quatenus est notitia conclusionum diuturno labore comparata. Eadem tamen habetur per infusionem, quatenus est notitia Dei salvifica.

IV. *Scientia non est sapientia: Theologia est scientia: Ergo non est.*

Major probatur: quia *quicunque habitus sunt distincti, eorum unus non est alter. Sed scientia & sapientia sunt habitus distincti: Ergo scientia non est sapientia.*

RESP. Scientia non est sapientia, scilicet propriè & strictè sumtis ambabus vocibus. Theologia autem

E est scientia latè sumta voce scientiæ, sic ut etiam sapientiæ tribuatur: siquidem sapientia etiam est scientia quò ad conclusionum notitiam.

Stet igitur fixum, Theologiam esse sapientiam.

Quapropter etiam Theologia mater atque regina est intelligentiæ, scientiæ, artis atque prudentiæ omnis quæ in creaturam cadere possit, faciens vt Deo, qui summum bonum & incommutabile verum est, similes fiamus, vniamur, & adhæreamus.

Unde & hoc sequitur, Theologiam constare *veritatibus*, hoc est, pronunciatis seu præceptis veris uni-

Digitized by Google

versalibus, non particularibus. Est quidem Deus res singularis, sed Theologia præcepta de cognitione & cultu ejus continet, quæ cognitio & qui cultus res communes sunt; & singularia etiam enunciata universalibus æquipollent, in quibus subjectum est è numero eorum quæ non *καθ᾽ ἕκαστα*, sed *μοναδικὰ* appellantur: cujusmodi est DEUS, CHRISTUS, *Deus Pater, Filius Dei, Spiritus sanctus Mundus.*

Tum Christiana Theologia non nititur probabilibus, sed necessariis.

Theologia infusa quid. Porrò ex causis efficientibus Theologia viatorum seu nostra secundum quid considerata, partim *infusa* est, partim *acquisita*.

Infusa est ut includit fidem infusam, seu ut idem est cum fide infusa; hoc est, ut clarius dicatur, *Theologia nostra infusa est*, quatenus est salvifica Dei cognitio & Servatoris nostri Christi aliarumque rerum divinarum ad salutem necessariarum, ac proinde etiam quoad salutarem intelligentiam principiorum fidei & bonorũ operum, à solo interno lumine Spiritus sancti manantem, quæ principia fide iustificante creduntur esse à Deo nobis revelata, ut sint potentia Dei instrumenta ad salutem cuivis credenti. Illa principia sub rationis humanæ disciplinam minimè cadunt, neque percipi possunt salutariter, neque inactum deduci sine interno lumine Spiritus sancti mentes nostras illustrantis.

Theologia acquisita quid. *Acquisita* verò est, ut includit fidem acquisitam & habitus acquisitos evidentes tam propositionum, quàm consequentiarum, quàm etiam actus comprehensivos complexorum & incomplexorum, hoc est, ut clarius dicatur, *Theologia nostra acquisita* est quoad cognitionem propositionum & conclusionum ex principiis deductarum perceptarumque assiduo labore, operatione, industria & exercitatione per Verbi Dei scripti religiosam, attentam & decentem meditationem ad recte colendum Deum; seu, *Theologia nostra acquisita* est quatenus est notitia conclusionum ex principiis Theologicis per discursum Syllogisticum collectarum & certo ordine dispositarum atque animo impressarum diuturno labore & exercitio: sic ut habitus Theologiæ in verè fidelibus in hac vita non simplex sit, sed mistus seu compositus, includens fidem infusam & acquisitam revelatorum à Deo in Scriptura.

Joh. Duns Scotus *Prolog. Sent. quæst. prima folio quarto Editionis Veneta Anno 1506. Habitus Theologiæ perfectus existens includit fidem infusam & acquisitam articulorum fidei & aliorum revelatorum à Deo in Scriptura: ita quòd Theologia non est tantum hic infusa, nec acquisita tantum, sed simul ambæ.*

Sapientia & scientia in omnibus electis hominibus triplex est: una est infusa, *uti est cognitio per Spiritum sanctum indita: altera est* acquisita, *qualis est quam acquirimus* tum *privatim lectione & meditatione sacrarum literarum & aliorum utilium scriptorum*, tum *publicè in Scholis & Ecclesiasticis conventibus ex instructione & ex quotidiana experientia; quæ propterea etiam* scientia experimentalis *dicitur. Atq; hæ duæ tantum habentur in præsenti seculo. Tertia dicitur* beata, *& ad futuram vitam pertinet, estq; ea quâ omnes beati Angeli & homines, per lumen creatum, Deum à facie ad faciem vident. Sicut etiam triplex est sapientia & scientia in anima Christi,* beata, infusa & acquisita.

Utraque Theologia *tum* infusa *tum* acquisita plurimis constat habitibus, quorum alii sunt *Theoretici*, alii *Practici*, & amborum generum diversæ species.

Unde Theologia nostra non est tantum *speculativa*, sed etiam *practica*, procedens sub lumine divinæ revelationis fidei, quatenus mediatè ac per discursum Syllogisticum applicatur ad conclusiones in principiis fidei contentas. Fides autem non solum revelat Deum ut finem ultimum omnium, sed etiam specialiter docet, in eo consistere hominis beatitudinem, ac proinde non solum revelat fidei veritates speculativas circa Deum, sed etiam practicas: imò etiam omnia principia prima morum revelat. & eâdem certitudine atque ex se eodem modo circa hæc omnia versatur: ex quibus ratiocinatur Theologia, considerans non tantum speculative in Deo rationem ultimi finis, sed etiam moraliter in ordine ad media quibus est consequendus.

B Theologia inquam nostra non tantum speculativa est, sed etiam practica; *primò*, quia finis ejus est non theoria, sed praxis seu operatio, nempe glorificatio Dei & beatitudo nostra; *Secundò*, quia Theologia etiam explicat legis doctrinam, quæ profectò est practica; siquidem notitia Dei non est posita in frigida speculatione, sed secum trahit ejus cultum; *tertiò*, quia cognitio practica circa finem est nobilior omni speculatione.

Theologiæ finem non esse theoriam, sed praxin. Scriptura docet 1. Tim. 1. v. 3, 4, 5. *Denuncia quibusdam ne diversam doctrinam doceant: Nec attendant animum fabulis & genealogiis nunquam finiendis, quæ potiùs quæstiones præbẽt quàm ædificationem Dei quæ est per fidem. Porrò finis mandati, est charitas ex mundo corde, & conscientia bona: & fide minime simulata. Finis mandati est charitas,* nimirum erga Deum & proximum, 1. Joh. 4. 21. *Charitas,* inquam, *quæ non in verbis & lingua consistit, sed in facto & veritate,* 1. Joh. 3. 18. Itẽ 1. Tim. 4. 7. *Profanas & aniles fabulas aversare: sed exerce teipsum ad pietatem.* Jacob. 1. 21. & seqq. *Abjectis omnibus sordibus & excremẽto malitiæ, cum lenitate excipite insititium illum sermonẽ, qui potest servare animas vestras. Effectores verò estote sermonis: nec auditores solùm, falsò ratiocinando fallentes vosmetipsos. Nam si quis est auditor sermonis, & non effector, is similis est viro cõsideranti faciem suam nativam in speculo. Nã simul atq; consideravit seipsum, abiit, & statim oblitus est qualis esset. At is qui introspexerit in perfectã illam legem libertatis, & permanserit in ea, quia non fuerit auditor obliviosus, sed actor operis, is, inquam, beatior erit in opere suo. Si quis videtur religiosus esse inter vos, non frænans linguam suam, sed suum ipsius cor seducens, hujus vanus est cultus religiosus.* D *Religiosus autem cultus, mundus & incontaminatus apud Deum & Patrem hic est, invisere orphanos & viduas in afflictione ipsorum, & immaculatum sese conservare à mundo.* Prov. 8. v. 32. & seqq. ait Sapiẽtia illa æterna: *Nũc igitur filii auscultate mihi: beati enim sunt qui vias meas observant. Audite eruditionem, & sapite, & ne vos abstrahite. Beatus homo qui auscultat mihi, sedulò insistendo foribus meis quotidiè, observando postes ostiorum meorum. Nam qui consequitur me, consequitur vitam, ut provehit benevolentia a Iehova. At qui peccat in me, vim facit animæ suæ; omnes osores mei amant mortem.* Apoc. 22. v. 14. *Beati qui præstant ejus præcepta: ut sit eis jus in arborem vitæ, & per portas ingrediantur in civitatem.* Agnoverunt idem Patres & saniores Scholastici. *Iustinus Martyr* Paranesi ad Græcos, p. 25. editionis Commelianæ: οὐκ ἐν λόγοις, ἀλλ᾽ ἐν ἔργοις τὰ E τῆς ἡμετέρας θεοσεβείας πράγματα: *Non in dictis, sed in factis res nostræ religionis consistunt. Iohan. Duns* Scotus in Prolog Sen. q. 4. & 5. fol. 14. col. 3. & 4. Theologiam statuit esse practicã, & utitur hac ratione: *quia cum primum objectum Theologiæ sit ultimus finis & principia in intellectu creato sumta à fine ultimo sint principia practica: igitur principia Theologiæ sunt practica: ergo & cõclusiones sunt practicæ.* Quia conclusiones sunt practicæ habent principia practica: unde & illas veritates, quæ sunt maxime Theologicæ, ut *Deus est trinus: Pater generat Filium: Pater & Filius*

spirant

spirant Spiritum sanctum, asserit esse practicas. Exempli causâ, prima veritas, nimirum *Deus est trinus*, includit virtualiter notitiam rectitudinis dilectionis tendentis in tres personas Deitatis nullâ exclusâ: nam vel unâ personâ exclusâ esset actus non rectus. Hæc sententia congruit cum illa Augustini: *Credere in Deum est amando tendere in ipsum*. Sic idem *Scotus* docet folio decimo quinto, quod fides non sit habitus speculativus, vt nec credere sit actus speculativus: nec visio sequens ipsum credere est visio speculativa, sed practica. Quapropter statuerunt alii infusam Theologiam non tam speculatiuam, quàm superspeculativam vocari debere, quæ eminenter continet & Speculativam & Practicam: qua de re *Thomas Aquinas parte 1. quæst. 1. art. 5.* Causa hęc est, quia Theologia infusa sub altiori lumine considerat in Deo rationem finis ultimi, consequendi per media practica. Proinde quum doceat Theologia, Deum esse summe bonum, esse ultimum finem omnium, esse primam veritatem; demonstrat hac ratione, Deum esse super omnia diligendum. Rursus quum doceat Theologia, Deum esse sapientissimum & justissimum & omnium habere providentiam; consequenter etiam docet, eum esse timendum, illi esse fidendum & similia, quæ omnia ad praxin spectant.

Qui verò Theologiæ finem constituunt theoriam seu contemplationem, firmare conantur opinionem suam sequentibus argumentis.

I. *Præstantissima scientia finis est contemplatio: Theologia est scientia præstantissima: Ergò finis ejus est contemplatio.*

Propositionem majorem probant, quia *contemplatio nobilior sit actione*.

RESP. Negatur propositio major. Ad probationem verò eius respondemus per distinctionem. Si actio mechanica intelligatur, tum nobilior est contemplatio actione. Sed cùm Theologiæ finem asserimus esse operationem, intelligimus actionem præstantiorem omni opere mechanico, præstantiorem omni speculatione, nempè glorificationem Dei & beatitudinem nostram sempiternam: hæc actio est perfectissima. Contemplatio autem nuda & mera est actus imperfectus, & humanæ imbecillitatis indicium potius quàm laus potentiæ, si desit scilicet istius contemplationis aliquis effectus & fructus, qui cognitionem nostram consequi possit.

Instant in probatione majoris: *Quicquid à Christo præfertur operationi, illud præstantius est operatione: Contemplatio à Christo præfertur operationi: Ergo,* &c.

Assumtionem probant ex Luc. 10. v. 41. 42. ubi hęc verba leguntur: *Dixit Iesus, Martha, Martha, solicita es, & satagis de multis: Atqui uno opus est. Maria verò bonam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.*

RESP. Imò Christus non commendat ociosam speculationem, sed actionem Mariæ, sed occupationem in sancto & utili studio destinato in eum finem, ut Deo rectè serviret, à qua actione abstrahi non debeat. Eamque actionem præfert Christus curæ seu administrationi Oeconomicæ cui tum Martha tota erat addicta.

Instant rursus: Præstantissimæ hominis partis actio est præstantissima: Mens autem, cujus propria est contemplatio, est corpore excellentior: Ergo & contemplatio est nobilior actione.

RESP. Concederetur argumentatio, si actio, de qua loquimur, merè corporalis esset: at illa est spiritualis & fit operatione intellectus & voluntatis, ad cujus obsequium postea corporis membra formantur. Ergo quum dicimus operationem esse finem Theologiæ, non intelligimus servile & mechanicum aliquod opus, sed intellectus & voluntatis nostræ ad Deum tendentis actionem nobilissimam.

A *Instant adhuc; Oculus est præstantior manu: Ergo & contemplatio operatione.*

RESP. Conceditur de operatione manuali: at operatio quæ finis Theologiæ à nobis statuitur, non est manualis.

Secundum eorum argumentum est tale:
Scientia facientis vitam beatam finis est contemplatio:
Theologia est scientia faciens vitam beatam, Ergo, &c.

Propositionem majorem probant, quia *vita contemplativa beatior est quam activa; idque sapientissimorum hominum consensu, qui illam prætulerunt isti: unde tot Monachi, tot Anachoretæ & Eremitæ olim exorti.*

RESP. Negatur propositio maior, ut & probatio ejus. Nam repugnat Scripturæ sacræ dicenti 1. Pet. 3. v. 10, 11, 12. *Qui enim vult vitam diligere, & videre dies bonos, desistere faciat linguam suam à malo, & labia sua ne loquantur dolum. Declinet à malo, & faciat quod bonum est: quærat pacem, & persequatur eam. Nam oculi Domini sunt intenti in justos & aures ejus ad deprecationem eorum: vultus verò Domini adversum eos qui faciunt mala.* Jac. 1. v. 22. & sequent.

B *Effectores estote sermonis, nec auditores solùm, falso ratiocinando fallentes vosmetipsos. Nam si quis est auditor sermonis & non effector, is similis est viro consideranti faciem suam nativam in speculo. Nam simul atque consideravit seipsum, abiit, & statim oblitus est qualis esset*, &c.

Theologia denique nostra est *argumentativa*: & maxime proprium ejus est arguere ex autoritate Sacræ quidem Scripturæ proprie & ex necessitate; aliorum verò sanctorum nempe Patrum orthodoxorum qui post Apostolos fuerunt, probabiliter; Philosophorum

C autem quasi extraneè: rationibus verò naturalis rationis ad aliquam manifestationem, non ad probandam fidem. *Thomas Aquinas 1. q. 1. art. 8.*

Hæc de genere.

CAPUT XIV.

De differentia Theologiæ nostræ & principio eiusdem.

THEOLOGIÆ nostræ genus esse sapientiam capite superiore confirmatum est: jam consideranda est *differentia & causa efficiens proxima ac immediata*, ad perfectam definitionem requisita.

D DIFFERENTIA Theologiæ nostræ intelligitur è subjecto, cùm dicitur esse *rerum divinarum*. *Divinas res* cùm appellamus, quadruplicem conditionem Theologiæ in eis complectimur, *ortum, objectum, modum & finem*.

Ortus Theologiæ hujus est divinus: sunt enim res in ea traditæ, divinitus patefactæ nobis in Scriptura θεοπνεύστῳ. *Objectum*, circa quod versatur Theologia, divinum est, nempe Deus ipse ad cujus cognitionem & cultum omnia Theologiæ præcepta ducunt, sive sint de essentia & natura seu attributis Dei, sive de personis Deitatis, sive de operibus, ac in summa de omnibus quæ Dei sunt, & à Deo, & ad Deum rectè cognoscendum, colendumque ordinata est. *Modus* etiam illius divinus est; formâ, actione & effectu suo, non humana solùm omnia transcendens in infinitum, sed &

E naturam hanc universam quam longissimè superans. *Finis* itidem divinus est & perfectissimus, nempe gloria Dei & gloriosa illa communio cum Deo, ad quam, Theologiâ duce, contendimus.

CAVSA Theologiæ nostræ efficiens proxima ac immediata est VERBUM DEI: quod proinde & principium ejus est.

Primum siquidem principium in quod omnia dogmata Theologica resolvuntur est, DOMINVS DIXIT.

Digitized by Google

XII. Hoc principium unicum est; atque unicum esse necesse est; *tum* quia omnes Prophetæ & Apostoli ad illud solum nos revocant, ut tota Scriptura testatur: *tum* quia non potest Deus nisi per Deum intelligi. A Deo discendum, quid de Deo intelligendum: quia nonnisi ipso autore cognoscitur. Huc refer locum *Clementis Alexandrini* lib. 7. Stromat. pag. 261. versionis Latinæ Florentinæ: *Necesse est enim labi in maximis, eos qui res maximas aggrediuntur, nisi regulam veritatis ab ipsa veritate acceptam tenuerint. Qui autem sunt ejusmodi, ut qui à recta via exciderint, meritò etiam falluntur in plurimis singularibus, propterea quòd non habeant verorum & falsorum judicium planè exercitatum in iis quæ oportet eligere. Si enim haberent, parerent scripturis divinis. Quomodo ergò si quis fiat bestia ex homine, similiter atque ii qui fuerant infecti venenis Circes: ita homo Dei esse, & Domino fidelis esse perdidit, qui adversus Ecclesiasticam recalcitravit traditionem, & in humanarum hæresium desiliit opiniones. Qui autem ex errore reversus, obediit scripturis, & vitā suam permisit veritati, Deus quodam modo ex homine efficitur. Principium enim doctrinæ habemus Dominum, qui & per Prophetas, & per Evangelium, & per beatos Apostolos, multifariam multisq; modis à principio ad finem deducit cognitionis. Principium autē si quis alio opus habere existimaverit, non utiq; verè potuerit conservari principiū. Qui est ergo ex seipso fidelis, Dominicâ scripturâ & voce est fide dignus, quæ per Dominū exercetur ad hominem beneficium. Ipsâ autem judice utimur ad res inveniendas. Quicquid autem judicatur, nō creditur, priusquam fuerit judicatum. Quare nec est principium id quod opus habet judicio. Meritò ergo cū fide cōprehenderimus principium indemonstrabile, & ex redundanti quadam copia demonstrationes ab ipso principio sumserimus de principio, voce Domini erudimur ad agnitionem veritatis. Non enim absolutè enunciantibus hominibus fidē habuerimus, quibus licet etiā enunciare contrarium. Si autem nō satis est solùm absolutè dicere quod visum est, sed oportet etiam probare quod dictum est, non exspectamus testimonium quod datur ab hominibus: sed voce Domini probamus quod quæritur, quæ est magis fide digna quam quævis demonstrationes, vel potiùs quæ est sola demonstratio per quam scientiam, qui solum quidem gustavere Scripturas, sunt fideles. Qui autem etiam ulteriùs processerūt, sunt perfecti gnomones veritatis, iis scilicet qui sunt cognitione præditi, quādoquidem etiam in iis quæ ad vitā pertinent, eos qui sunt rudes superant artifices, & per cōmunes notiones exprimūt id quod est melius. Sic ergo nos quoq; ex ipsis de ipsis scripturis perfectè demonstrātes, ex fide persuademus demōstrativè.*

Verbum Dei re & substantia unicum est & simplex, sed revelationis modo duplex est, ἐνδιάθετον & προφορικόν, id est, *internum & externum*, Jesa. 59. v. 21. *De me autem, hoc erit fœdus meum cum istis, ait Iehova, spiritus meus qui est in te, & verba mea quæ posui in ore tuo, non recedent ex ore tuo, aut ex ore seminis tui, aut ex ore seminis seminis tui, ait Iehova, ex hoc tempore, usq; in seculum,* Act. 5. v. 32. *Et nos sumus ei testes horum quæ dicimus: atque etiam Spiritus ille sanctus, quem dedit Deus iis qui dicto sunt audientes ipsi.* Rom. 8. v. 16. *Et ipse Spiritus testatur unà cum Spiritu nostro, nos esse filios Dei.* 1. Cor. 2. v. 10, 11, 12, 13. *Nobis autem Deus ea retexit per Spiritum suum. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunditates Dei. Quis enim hominum novit ea quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui est in eo? ita etiam ea quæ sunt Dei nemo novit nisi Spiritus Dei. Nos verò non spiritum mundi accepimus, sed Spiritum qui est ex Deo: ut sciamus quæ Deus est nobis gratificatus. Quæ etiam loquimur, non sermonibus quos docet humana sapientia, sed quos docet Spiritus sanctus, spiritualia cum iis quæ spiritualia sunt conferentes.*

Internum verbum Dei, est quo Deus homines intus per Spiritum sanctum alloquitur; seu est testificatio Spiritus sancti interna, per quam intrinsecus Theologia fidelibus communicatur, oculis mentis illorum illustratis, & luce spirituali cognitionis salvificæ accensa. Heb. 8. v. 11. *Neque docebunt singuli proximum suum, & singuli fratrem suum dicentes, Cognosce Dominum: nam omnes cognoscent me, ab eo qui pusillus fuerit inter eos, ad eum usque qui magnus fuerit inter eos.* Verbum hoc internum dicitur etiam *afflatus internus*.

Externum verbum Dei, est quo Deus foris homines alloquitur illius prædicatione; seu, est testificatio Spiritus sancti externa, idem prorsus de rebus divinis docens, quod verbum internum.

Hoc rursus multiplex est modo patefactionis seu communicationis: nam olim illud *vel* vivâ voce suâ, *vel* Angelorum ministerio, *vel* hominum operâ protulit, *vel* immissis somniis aut exhibitis visionibus, aut variis symbolis & imaginibus, quæ modò internis, modò externis fuerunt sensibus objectæ, à piisque quantum satis erat, intellectæ, aliquando assumtâ humanâ specie; ac proinde πολυμερῶς & πολυτρόπως Deus homines compellavit & instituit, & verbum suum cum illis communicavit: deinceps literis consignatum in libris Propheticis & Apostolicis Ecclesiæ tradidit. Nunc verò postquam non ampliùs immediatè Prophetas & Apostolos ad Ecclesiam mittit, alloquitur eam extrinsecus, tantummodo per verbum scriptum interno verbo conjunctum, deinceps literis insuper consignatum in libris Propheticis & Apostolicis.

Externum verbum ab interno non est separandum, sed conjunctum cum eo esse necesse est, ut efficax & salutare sit. Distinguendum tamen est externum verbum ab interno, ut intelligamus quatenus opus Dei in nobis procedat, ne hominibus, qui ministri tantum Dei sunt, tribuamus id quod est Dei.

Internum verbum principale est: externum verò instrumentale. Utroque nobis opus est. Ut enim in tenebris foris lucernâ opus est, intus oculorum luce; nam nec in tenebris sine lucernâ videmus, quamvis oculis valentissimi, nec in media luce vident qui oculis capti sunt: ita in cognitione rerum divinarum semper conjungimus Scripturæ facem foris, & illustrationem Spiritus sancti, sic ut Deus & per internum, & per externum verbum nos doceat.

Hoc verbum Dei internum quod Spiritus sanctus cordibus nostris inscribit, & externum quod idem Spiritus sanctus in libris Propheticis & Apostolicis tradit, aut per prædicationem annunciat, non differunt re & ratione, sed tantum modo. Non enim aliud verbum in cordibus nostris revelat, aliud in libris exhibet; sed prorsus unum & idem.

CAPUT XV.

In quo Scripturæ distinctio.

Utrumque autem verbum Dei appellatur Scriptura; internum quidem, *Scriptura cordis*; externum verò, *Scriptura utriusque Testamenti*.

Scriptura cordis, est Scriptura interna, quam Spiritus sanctus immediatè in carneis tabulis cordis filiorum Dei ad vitam æternam præordinatorum inscribit, ut θεοδίδακτοι, hoc est, à Deo docti, credant ad salutem. Jer. 31. v. 33. & Heb. 8. v. 10. & cap. 10. 16. *Hoc illud est fœdus quod pangam cum domo Israëlis post dies hos, dictum Iehova, indam legem meam menti eorum, & cordi eorum inscribam eam; & ero eis Deus & ipsi erunt mihi populus.* 2. Cor. 3. v. 3. *Dum manifestum fit vos esse epistolam Christi subministratam à nobis, inscriptam non atramento, sed Spiritu Dei vivi: non in tabulis lapideis, sed in carneis tabulis cordis.*

Scriptura Testamenti veteris & novi, est Scriptura externa, quæ à Prophetis & Apostolis & Apostolorum comitibus Evangelistis per chartam & atramentum est consignata: ad tradendam, propagandam & ad

posteros transmittendam sanam sapientiæ cœlestis doctrinam. 2. Cor. 3. vers. 3. 2. Joh. v. 12. *Quum multa haberem vobis scribenda, nolui per chartam & atramentum.* 3 Joh. v. 13. *Multa possem scribere, sed nolo per atramentum & calamum tibi scribere.* Phil. 3. v. 1. *Eadem scribere vobis, me quidem haud piget, vobis autem tutum est.*

Ex sola Scriptura externa, separata à Scriptura interna & superiore lumine, nulla in nobis potest esse fides salvifica.

Hæc autem externa Scriptura usitatè intelligitur, cum *S. Script.* nominatur.

Eaque aliàs *secundum essentiam* consideratur, aliàs *secundum accidens.*

Scriptura sacra secundum essentiam, est verbum Dei seu doctrina ipsa cœlestis, quæ libris sacris continetur, cujusmodi inde ab initio fuit etiam antequam scriberetur & vivâ tantum voce traderetur.

Hoc modo accepta Scriptura fuit prius quàm Ecclesia esset. Est enim æterna in ipso Deo sapientia: Neque ejus notitia tum demum Ecclesiæ patefacta est, quando literis est consignata, sed ejus patefactio cum ipsa creaturarum rationalium creatione & primordiis Ecclesiæ cœpit. Quin verbum illud est immortale semen ex quo Ecclesia nascitur. Non igitur potuit Ecclesia exsistere, nisi verbo Dei prius tradito. Quapropter S. Scriptura quò ad essentiam, naturâ ut causa prior est quàm ecclesia, ac proinde antiquior quàm Ecclesia.

Scriptura S. secundùm accidens est verbum Dei, quatenus suo tempore literis exaratum est in libris veteris & novi Testamenti singulari providentiâ Dei, ut esset veritatis divinæ, quæ est secundum pietatem, ad salutem nostram æternam necessarium instrumentum.

Eadem Scriptura secundum accidens considerata, hoc est, quatenus consignata est in libris, duobus modis Sacra dicitur; *propriè* & *impropriè.*

Propriè quidem quæ κατ' ἀλήθειαν, hoc est, secundum veritatem seu verè est sacra, & ita συνωνύμως, hoc est, *univocè* appellatur.

Impropriè verò quæ κατὰ δόξαν, id est, secundum opinionem humanam est sacra & divina, secundum veritatem autem non est, ac proinde sacra ὁμωνύμως, id est, *æquivocè* nominatur.

Scriptura propriè, verè & univocè sacra, sunt certi libri qui per voluntatem Dei ex inspiratione Spiritus Sancti sunt à fidis servis Dei Prophetis, Apostolis & Evangelistis ad id sanctificatis conscripti, ut in Ecclesia Dei immobile essent fundamentum fidei & religionis divinæ. De hac Scriptura agitur 2. Tim. 3. v. 14. 15. 16. *At tu maneto in iis, quæ didicisti & quæ tibi concredita sunt, sciens à quo didiceris: Teq; à puero sacras literas novisse, quæ te possunt sapientem reddere ad salutem per fidem quæ est in Christo Iesu. Tota Scriptura divinitus est inspirata, & utilis ad doctrinam, ad redarguitionem, ad correctionem, ad institutionem in justitia, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum perfectè instructus.*

CAPUT XVI.

Quid autoritas Sacræ Scripturæ sit, & quotuplex, & speciatim de divina ejus autoritate.

Hactenus ostensa est Sacræ Scripturæ distinctio.

IAM de Scripturæ externæ utriusque Testamenti quæritur *autoritate, necessitate, editione authenticâ, translatione in linguas vernaculas, lectione, perspicuitate, interpre-* A *tatione seu expositione & perfectione.* Horum προλήψεις, & notitiæ quia ad principium Theologiæ pertinent & certæ sunt immotæque regulæ, quæ præcognoscuntur seu prius creduntur ex lumine superioris scientiæ, id est, ex revelatione divina, etiam *principia fidei & Theologiæ* appellantur. Principia igitur Theologiæ & fidei sunt: *Sacram Scripturam esse verè divinam: esse Canonem & regulam certissimam & infallibilem fidei & bonorum operum: esse nunc necessariam nobis: solam Hebræam editionem veteris Testamenti & Græcam novi esse authenticam: omnino transferendam in linguas vernaculas: esse legendam & cognoscendam ab omnibus omnium ordinum hominibus: esse in se perspicuam & claram: sensum ejus genuinum & usum esse investigandum & dijudicandum ex ipsamet, seu Scripturam sacram esse interpretem sui ipsius: eandem esse perfectam seu continere omnia dogmata ad salutem æternam necessaria*, B &c. Hæc quum sint principia, credi propter se debent & minime egent probatione. Sed quia vaframento diaboli, qui adversarius est Dei & Scripturæ Sacræ & Ecclesiæ, malitiosi homines ea in dubium vocant: vel obscurant: ideo ordine sunt exponenda & confirmanda, & ab oppugnationibus illorum vindicanda. Initio autem de autoritate Sacræ Scripturæ agemus.

AUTORITAS *Sacræ Scripturæ*, est dignitas & excellentia soli Sacræ Scripturæ præ omnibus aliis scriptis competens, quà est & habetur authentica, id est, infallibiliter certa, sic ut necessitate absoluta ab omnibus ei sit credendum atque obtemperandum, propter autorem Deum.

Duæ sunt cognatæ, sed tamen distinctæ quæstiones: Una est, C An Scripturæ Sacræ ab omnibus credendum sit necessitate absoluta? *Et,* An Scriptura Sacra sit necessaria necessitate absoluta? *Ad* priorem quæstionem *respondemus affirmando, quia de Sacræ Scripturæ veritate dubitare nullo modo licet, ideo necessitate absolutâ ei credendum, non secus, ac Deo ipsi suâ voce loquenti cælitus. Ad* posteriorem *negando respondemus, quia Deus non fuit nec est Scripturæ adstrictus. Scriptura autem nobis est necessaria necessitate ex hypothesi voluntatis divinæ, quia Deus Ecclesiam Scripturæ Sacræ tandem adstrictã esse voluit. Prior quæstio est præsentis loci.*

Autoritas Sacræ Scripturæ est duplex: *Divina* & *Canonica. Illa* naturâ est prior, *hæc* posterior. Prius enim oportet credi, Scripturam esse divinam, quàm credatur Canonicam esse.

Divina autoritas Scripturæ Sacræ, est quâ Sacra Scri- D ptura in se verè est & à nobis indubitatò habetur divina seu Verbum Dei, quod immediatè per Spiritum Sanctum Prophetis & Apostolis inspiratum est.

Canonica autoritas Sacræ Scripturæ, est quâ Sacra Scriptura sola in se est &, à nobis habetur Canonica seu Canon, hoc est, certa, stabilis, perfecta unica & irrefragabilis Regula totius sapientiæ rerum divinarum, totius religionis, fidei & cultus divini, vitæque Christianæ: sic ut ex ipsa sola tota sapientia rerum divinarum, tota religio & fides Christiana sit haurienda, ex ipsa sola assertiones omnium dogmatum religionis divinæ depromendæ, ex ipsa sola errorum in religione & hæresium falsorumque cultuum confutationes sumendæ, ex ipsa sola controversiæ de religione de- E cidendæ, definiendæque, ex ipsa sola vitæ corrigendæ & sanctè instituendæ ratio petenda, ex ipsa sola consolationes quæ contra res adversas atque adeo ipsam mortem subsistant proferendæ.

Divina autoritas consideratur ratione autoris Sacræ Scripturæ: Canonica verò, ratione formæ Scripturæ & finis inde pendentis.

Ratione autoris sola Scriptura Sacra est divina, quia autor ejus est Deus immediatâ inspiratione. Ut igitur Deus fallere non potest; ita nec Sacra Scriptura, quia vox Dei est, quia testamentum ejus est, de vo-

luntate

Digitized by Google

luntate ejus nobis certò testificans, quia epistola ejus est ad nos homines cælitus missa, quia edictum ejus est in Ecclesia solenniter promulgatum: unde summè veneranda atque omnino infallibilis est. A

Ratione formæ, Scriptura est prima veritas, sicut Deus ipse, eo fine inspirata Prophetis & Apostolis & per illos Ecclesiæ commissa, ut sit veritatis, quæ ab aliis docetur, Regula in fide & cultu Dei: unde sola Scriptura Sacra est Canonica.

Utraque hæc autoritas Scripturæ consideratur tum *absolutè in se*, tum *quò ad nos*.

Absolutè in se Sacra Scriptura est divina & Canonica, etiamsi vel nemo hominum agnosceret, vel totus mundus contradiceret: sicut Sol in se est lucidus & mensura lucis etiamsi à cæcis non cernatur aut ab illis qui in tenebris conclusi sunt: & Gnomon solarii in se est regula horarum sive cernatur & attendatur esse, sive non. B

Quò ad nos, Scriptura est divina & Canonica quatenus à nobis agnoscitur & habetur pro divina & Canonica. De hac autoritate Scripturæ quò ad nos dicitur 2. Petr. 1. 19. *Habemus firmiorem sermonem Propheticum, cui benè facitis quòd attendatis, velut lucernæ splendenti in obscuro loco.* Psal. 119. v. 105. *Lucerna pedi meo verbum tuum est, & lux itineri meo.* Ezech. 20. v. 19. *Ego sum Iehova Deus vester, in statutis meis ambulate & jura mea observate ac facite ipsa.*

Sed jam de autoritate divina distinctè agendum, & explicandum, à quo Scriptura Sacra autoritatem divinam habeat. C

Autoritatem divinam *tùm* absolutè in se, *tùm* quò ad nos, habet Scriptura à solo Deo, sicut *Augustinus* dicit de libris sacris tomo primo, libro sexto Confessionum capite quinto: *Persuasisti mihi* (Domine Deus) *non qui crederent libris tuis, quos tantâ in omnibus ferè gentibus* AUTORITATE FUNDASTI, *sed qui non crederent esse culpandos.* Et paulò pòst: *Cùm essemus infirmi ad inveniendam liquidâ ratione veritatem & ob hoc nobis opus esset autoritate sanctarum literarum, jam credere cœperam, nullo modo te fuisse tributurum tam excellentem illi Scripturæ per omnes jam terras autoritatem, nisi & per ipsam tibi credi & per ipsam te quæri voluisses.* Proinde Scriptura Sacra est in se divina & talis à nobis habetur, quia est immediatè à Deo Prophetis & Apostolis inspirata. Nequaquam autem illam autoritatem habet ab Ecclesia, quæ quidem potestatem habet discernendi & declarandi Canonem à Deo acceptum, minimè verò constituendi aut mutandi aut abrogandi, hoc est, faciendi Scripturam divinam, quæ non est divina, aut mutandi vel excludendi è Canone Scripturam, quæ est divina. D

Porrò quæstio agitatur: *Unde nobis constet, seu unde nos sciamus, Scripturam Sacram quam habemus esse verè divinam & illorum autorum quibus adscribitur?* Trita enim fuit olim & adhuc est hodie cantilena: *Unde scis Scripturam esse divinam? Evangelium Matthæi esse Matthæi.*

Ea primum est distinguenda, deinde demũ solvẽda.

QUÆSTIO *Unde scis Scripturam Sacram esse verè divinam?* pro diverso quærentis affectu & fine diversa est. Est enim *quæstio incredulitatis*, quãdo movetur ab eo qui simpliciter negat & tollit divinitatem scripturæ: est & *quæstio perversitatis*, quando movetur ab eo qui divinitatem Scripturæ negat secundum quid, hoc est, suspẽdit ab Ecclesiæ arbitrio: est deniq; *quæstio docilitatis*, quãdo investigantur argumẽta divinitatis à Deo Scripturæ impressa, vel annexa, quibus & nos certiores simus Scripturam verè esse divinam & fanaticorum ora fortius obturemus. *Primo sensu* quæstio hæc fuit olim Manichæorum & hodiè est fanaticorum Scripturam Sacram Dei Verbum esse negantium. *Secundo sensu* est Papistarum, qui divinitatem Scripturæ subjiciunt Papæ Romano & Prælatis, saltem quò ad nos. *Tertio sensu* est vere fidelium, erudiri vel erudire alios sanctè cupientium. *Primo & secundo sensu* tanquam impia & curiosa damnatur: quemadmodum AUGUSTINUS tomo primo, libro sexto Confessionum, capite quinto ait ad Deum, *Persuasisti mihi, non qui crederent libris tuis, quos tanta in omnibus fere gentibus autoritate fundasti, sed qui non crederent esse culpandos, nec audiendos esse, si qui fortè mihi dicerent;* UNDE SCIS *illos libros unius veri & veracissimi Dei spiritu esse humano generi ministratos? Idipsum enim maximè credendum erat.* E

Tertio autem sensu quæstio hæc non improbatur & ex Scriptura ipsa explicatur.

Jam verò ut quęstio ipsa solvatur, orthodoxã nostrã sentẽtiam de ea proponam; & simul Papistas refellam.

Orthodoxa sententia de divina autoritate Sacræ Scripturæ hæc est.

Sacram Scripturam tum in generali tum in particulari esse verè divinam nobis hodie constat, *tum* ex testimoniis & rationibus divinis tanquam veris κριτηρίοις seu normis judicandi, an Scriptura sit divina: *tum* ex testimoniis humanis.

Testimonia divina tanquam præcipua κριτήρια sunt duo, unum *externum*, alterum *internum*: *Illud* præcedit, *hoc* sequitur in nobis ordinariè.

Testimonium divinum externum, est ipsiusmet Scripturæ de seipsa testantis quòd sit divina. Quod testimonium Scripturæ de seipsa est summè idoneum & omni exceptione majus, quum sit vox Dei: nam quicquid Scriptura dicit, Deus dicit: Deus autem omnibus modis idoneus est de seipso suoque verbo testis. Hinc toties repetitur in libris Mosis, *Dixit Iehova*; in libris item Propheticis, *Sic ait Iehova.* In Evangelicis verò libris; *Iesus dixit.* Paulus scribens verbum Dei Christum in se loqui affirmat. 2. Cor. 13. 3. *Quandoquidem experimentum quæritis loquentis in me Christi.* De tota Scriptura Veteris Testamenti Petrus ait, 2. Pet. 1. v. 20. 21. *Illud primum noveritis, nullam Prophetiam Scripturæ esse propriæ explicationis. Non enim libitu hominis allata est olim prophetia, sed acti à Spiritu Sancto loquuti sunt sancti Dei homines.* De epistolis Pauli idem ait eâdem epistolâ cap. 3. 15. *Sicut & dilectus frater noster Paulus pro sibi data sapientia scripsit vobis.* Sic Pauli Epistolæ expresso testimonio Petri, ac proinde divino, sunt approbatæ: Petrus enim hoc ut cætera in suis epistolis ex inspiratione divina scripsit. De tota verò Scriptura Veteris & Novi Testamenti Paulus ait 2. Timoth. 3. v. 16. *Tota Scriptura divinitus est inspirata.* Nec enim de sola Scriptura Veteris Testamenti hoc affirmat, sed etiam de Scriptura Novi Testamenti quæ tum jam tota verè exstabat. Certe quum epistola secunda ad Timotheum, ultima omnium epistolarum Pauli fuerit, ut liquet ex ejusdem cap. 4. v. 6. cæteræ ejus epistolæ jam exstabant, ac præterea Evangelium Matthæi, Marci & Lucæ, Acta item Apostolorum, epistolæ etiam Jacobi, Petri & Judæ. Deinde id confirmat v. 15. *Teque à puero sacras literas novisse, quæ te possunt sapientem reddere ad salutem per fidem quæ est in Christo Iesu.* Hinc tria argumenta depromimus: *Unum* est: Non solam Scripturam Veteris Testamenti, sed etiam Scripturam Novi Testamenti quæcunque exstabat à puero noverat Timotheus qui juvenis adhuc erat, quum primam ad illum epistolam Paulus scriberet, ut patet ex 1. Timoth. 4. vers. 12. *Nemo tuam juventutem contemnat, sed esto exemplar fidelium in sermone, in conversatione, in charitate, in spiritu, in fide, in castitate.* Neque ullo pacto credibile

Digitized by Google

dibile est, Timotheum natum non tantùm matre, sed etiam aviâ fideli 2.Timoth.1.v.5. Actor.16.v.1.& Paulo commendatum testimonio fratrum qui Lystris & Iconii erant, & mature Pauli comitem in ministerio Evangelii Actor.16.v.2.& 3 & insuper Evangelistam atque Episcopum Ephesinum jam propinquâ morte Pauli, adhuc ignorasse Scripturam Novi Testamenti. *Alterum* est: Non tantùm veteris sed etiam Novi Testamenti Scriptura sapientem potest reddere ad salutem. *Tertium* est, Novum testamentum expressè docet, nos servari seu æternam salutem consequi per fidem quæ est in Christo Jesu. Paulus ergo non de sola Veteris, verùm etiam de Novi Testamenti Scriptura loquitur cum ait, *Totam Scripturam divinitùs esse inspiratam.*

EXCIPIUNT Papistæ, *Paulum non dicere, Totam Scripturam esse divinitus inspiratam, sed omnem scripturam, quia in Græco sit,* πᾶσα γραφή.

REPL. πᾶσα hoc loco Pauli idem est quod ὅλη: quia nō vult Paulus, omnem Scripturam, id est, quamlibet velut est Platonis, Aristotelis & cæterorum quorumcunque esse divinitus inspiratam: sed loquitur de sacris literis de quibus præcedente versu verba fecerat easque numero singulari *Scripturam* appellat κατ' ἐξοχὴν seu αὐτονομασίαν. Unde necesse est, πᾶσαν significare ὅλην id est, totam, quemadmodum etiam Ephes.2.v.21.& 3.15. & 4.16.& 1.Cor.13.2. Quin etiam si retinemus, *Omnem Scripturam divinitus esse inspiratam.* restringenda erit particula universalis ad illam Scripturam de qua præcedente versu sermo instituitur; non autem imperitè extendenda ad quamcunq; scripturam etiam humanam. Quicquid Prophetæ & Apostoli testantur esse vere divinum, id profecto est tale. At Sacram Scripturam Prophetæ & Apostoli testantur esse vere divinam: Est ergo talis. Sic igitur ex Scripturæ ipsius testimonio, cui citra contradictionem fides adhibenda est, nobis constat, totam Scripturam sacram esse à Deo profectam.

Rationes idem evincunt.

PRIMA.

Si ex solius Scriptura Sacra testimonio cognoscitur certò atque indubitatò, JESUM *Nazarenum vere esse à Deo missum: tum etiam ex ejusdem Scriptura testimonio constabit, ipsam esse à Deo. Quod antecedit verum est:* nam Christus ad testimonium Scripturæ. quod etiam Johannis Baptistæ testimonio prætulit, provocavit Joh.5.v.39. *Scrutamini Scripturas quia videmini vobis in ipsis vitam æternam habere: & illa sunt qua testantur de me.* Et Petrus Apostolus testimonium Scripturæ testantis de Christo præfert quòad firmitatem nostri respectu, voci quàm ipse è cœlo audiverat 2.Pet.1.v.17,18,19. *Acceperat enim à Deo Patre honorem & gloriam, voce ad eum delata hujusmodi à magnifica illa gloria, Hic est Filius meus, dilectus ille, in quo acquiesco. Et hanc vocem nos audivimus è cœlo delatam, quum essemus unà cum eo in monte illo sancto. Et habemus* βεβαιότερον*, firmiorem sermonem Propheticum: cui rectè facitis quòd attendatis velut lucerna splendenti in obscuro loco,* &c.

Sermonem Propheticum vocat firmiorem voce quam è cœlo audiverat, quia firmior est sermo ἔγγραφος ἄγραφῳ, duplex autoritas simplice. Rei non scriptæ, sed tantum auditæ, simplex est autoritas, nempe ab autore: Scriptæ verò autoritas est duplex, ab autore & modo. Hoc in testamentariis causis, in contractibus denique omnibus & pactis quis nescit observari? Promissio voce Principis facta habet autoritatem, sed firmior est promissio scripto facta & sigillo Principis munita. *Verum igitur est & quod sequitur.*

A SECUNDA RATIO: *Scriptura Sacra est principium religionis divina: Ergo ipsa, sibi testimonium abundè perhibet quod sit divina.* Nam principia sunt αὐτόπιστα, & habent in se certam rationem quæ illis fidem facere possit.

TERTIA RATIO: *Si Scriptura Sacra tanta est autoritatis, ut qui illi fidem non habet, nec Christo ipsi coram prædicanti sit crediturus; tum profectò ipsa se abundè confirmat quod sit divina. Verum est antecedens: Ergò & consequens.* Assumtum patet ex Johan.5.46. & 47. *Si enim crederetis Mosi crederetis mihi: nam ille de me scripsit. Quod si scriptis illius non creditis, quomodo verbis meis credetis?* Qui Scripturæ Sacræ non credit, is nec Christo ipsi coram prædicanti crederet.

B Quin ipsemet *Bellarminus libro primo de Verbo Dei, capite secundo, sectione sexta & undecima* docet, Scripturas quæ Propheticis & Apostolicis literis continentur, non humana inventa, sed oracula divina continere, testem esse ipsam Scripturam. *Idem* fatetur libros Veteris Testamenti à libris Novi Testamenti *& plurima & luculentissima sua autoritatis habere testimonia*, libro primo de Verbo Dei, capite quinto, sectione quarta. *Idem* sæpius *eodem capite* libros Veteris Testamenti, quos hæretici divinos esse negarunt testimoniis Novi Testamenti divinos esse asserit. Ergo præter testimonium Ecclesiæ est aliud externum, nempe Scripturæ ipsiusmet testimonium, quo constat libros sacros quos habemus, vere divinos esse.

C Hoc testimonium Scripturæ de seipsa est publicum, non privatum: & quia divinum est, inter omnia externa testimonia solum est præcipuum & infallibile & omnium luculentissimum, certissimum, fide dignissimum, sic ut inter ea nullum sit eo principalius, infallibilius, luculentius, certius & fide dignius: ac proinde est longissime testimonio Ecclesiæ anteferendum.

Crediturque & acceptatur propter se, & per se fide dignum est.

Porrò *Bellarminus* libro quarto de verbo Dei, capite quarto, sectione decima quinta contendit NULLO MODO *ex Scripturis haberi posse, libros Prophetarum & Apostolorum esse divinos.* Idque his argumentis evincere conatur:

D I. *Si non credimus Alcorano Mahumetico ipsum à Deo missum de cœlo, etiamsi in eo passim id legatur; tum quoque non certò credam Scriptura, libros Prophetarum & Apostolorum esse divinos, etiamsi Scriptura id dicat, nisi priùs credidero Scripturam qua hoc dicit, esse divinam. At prius est: Ergo & posterius.* Bellarmini argumenta refutantur.

RESP. Propositio Bellarmini non tantum falsa est, sed etiam impia, blasphema & incredulitatis plusquam Mahumetanæ testis. *Falsa* est, quia parem rationem esse statuit Alcorani Mahometis & Scripturæ Sacræ Dei, quod ad autoritatem seu testificationem utriusque attinet, quum longissime sit impar. *Impia* est, quia animi impii index est, & Mahumetanum agentis, ut principium Christianum non Christianè labefactet. Sic Mahumetanus Scripturarum Sacrarum divinitatem impugnaverit; Si tu non credis Alcoranum esse divinum, etiamsi Alcoranus id dicat: tum

E nec ego credam Scripturas Propheticas & Apostolicas esse divinas etiamsi id dicant. Putabam rem nobis cum Christiano esse, non cum Mahumetano: jam verò argumentatio loquitur Bellarminum Mahumetanum agere ut Christianæ religionis principium evertat. Atqui aliis oculis, alia luce Christianus quàm Mahumetanus videt. *Blasphema* est eadem propositio, quia non plus tribuit Deo vero loquenti in Scriptura Sacra, quum quicquid Scriptura dicit Deus dicat; quàm Deo ementito Alcorani aut potius Mahometi

meti Deum in Alcorano loqui mentienti. Quis verò Deum reverens & sanctè colens, non facilè agnoscat ex genere doctrinæ Mahumeticæ, blasphemias in Deũ, injustitiam in homines, rapinas & flagitia palam stabiliente, Christi verò gratiam prorsus evertente, non Deum, sed satanam Alcorani autorem esse? Denique eadem propositio Bellarminiana *incredulitatis plusquam Mahumetanæ testis est*: quia expresse Bellarminus ait, *Etiamsi Scriptura dicat, libros Prophetarum & Apostolorum esse divinos, tamen certò id* NON CREDAM, *nisi prius credidero Scripturam quæ hoc dicit, esse divinam.* Quid enim hoc aliud est, quàm si diceret; Etiamsi Deus dicat (quia Scriptura est vox Dei: quicquid Scriptura dicit, Deus dicit) libros Prophetarum & Apostolorum esse divinos, tamē certò id non credam, &c. Atqui vel *Iuris Canonici* autoritate moveri debuerat, ut Scripturæ Sacræ per se crederet, Sic enim Distinctione nona, capitulo *Noli meu.* ex Augustini Prologo in librum tertium de Trinitate præcipit; *In illis* (scilicet Canonicis Scripturis) *& quod non credebas, cùm inveneris,* INCUNCTANTER CREDE, & capitulo. *Quis nesciat* ex Augustini libro secundo de Baptismo contra Donatistas cap. 3. inquit, *Sanctam Scripturam Canonicam tàm veteris quàm novi Testamenti certis suis terminis contineri, eamque omnibus posterioribus Episcoporum* (quantò magis Mahumetis?) *literis ita præponi, ut de illa omnino dubitari & disceptari non possit, utrum verum vel utrum rectum sit, quicquid in ea scriptum esse constiterit.* Et *Augustinus* tomo primo, libro sexto Confessionum, capite quinto, longissimè aliter quàm Bellarminus sentiens ait ad Deum; *Persuasisti mihi non qui crederent libris tuis, quos tanta in omnibus ferè gentibus autoritate fundasti, sed* QVI NON CREDERENT ESSE CVLPANDOS: *nec audiendos esse, si qui fortè mihi dicerent;* VNDE SCIS *illos libros unius viri & veracissimi Dei Spiritu esse humano generi ministratos?* ID IPSVM ENIM MAXIME CREDENDVM ERAT.

II. Quicquid ex solo verbo Dei non scripto creditur, id nullo modo ex Scriptura haberi potest: Sacram Scripturam esse verè divinam ex solo verbo Dei non scripto creditur: Ergo Sacram Scripturam esse verè divinam nullo modo ex Scriptura haberi potest.

Minor probatur, *quia cùm fides nitatur verbo Dei, nisi habeamus verbum Dei non scriptum, nulla in nobis erit fides*, ait Bellarmin. dicto libro & capite & sectione.

RESP. *Minor* est falsa: *probatio* verò *minoris partim* vera est, *partim* falsa. Verum in illa est, fidem niti verbo Dei. Falsum verò in eadem est, nisi habeamus verbum Dei non scriptum, nullam in nobis esse fidem; quia hoc pugnat cum divina veritate. Sic enim pronunciat Christus Johan. 5. v. 46. & 47. *Si crederetis Mosi, crederetis & mihi: nam ille de me scripsit. Quòd si scriptis illius non creditis, quomodo verbis meis credetis?* Vnde licet colligere, qui Scripturæ Sacræ non credunt, eos verbo Dei non scripto, quamvis à Christo ipsomet illis annunciaretur, multò minus credituros. Sic Johannes Evangelista & Apostolus cap. 20. 31. *Hæc* SCRIPTA *sunt ut credatis Iesum esse Christum illũ, Filium illum Dei, & ut credentes vitã habeatis per nomen eius.* Christo & Johanni assentitur *Augustinus*, qui 3 tom. lib. 1. de doctrina Christiana, ca. 37. ait: *Titubabit fides, si divinarum Scripturarum vacillet autoritas*: & multò apertius quinto tomo, libro decimonono de Civitate Dei, cap. decimo-octavo: *Civitas Dei credit Scripturis sanctis, quas Canonicas appellamus, unde fides ipsa concepta est, ex qua justus vivet.*

III. *Quicquid non aliunde nos habemus quàm ex traditionem non scripta, id nullo modo habetur ex Scriptura:*

At Scripturam esse divinam, non aliunde nos habemus quàm ex traditione non scripta: Ergo, &c.

Minor : *probatur à Bellarmino* veterum Patrum autoritate, qui uno ore id testentur. Sicut apud *Eusebium* libro sexto, hist. Eccl. cap. 10. Serapion *rejicit quædam falsò inscripta Petro, quia per traditionem acceperat, nihil tale scripsisse Petrum*, Et cap. 11. Clemens Alexandrinus, *secundùm traditionem sibi à senioribus commendatam, docet quæ sint vera Evangelia.* Et cap 18. Origines: *Ex traditione*, inquit, *didici de quatuor Evangeliis, quòd hæc sola*, &c. Basilius *quoque libro de Spiritu sancto, cap. 27. dicit, si traditiones non scriptæ negligantur, fore ut Evangelium etiam magnum detrimentum patiatur. Deniq.* Augustinus *libro contra epistolam fundamenti cap. 5. clarè dicit, se Evangelio non crediturum, nisi Ecclesia id præcipiat.*

RESP. Minor est falsa: & probatio ejus τὸ ἐν ἀρχῇ λαμβάνει. Nam ex Patribus illa est desumpta: atqui Patres non sunt principium religionis Christianæ, ex quo dogmata religionis controversa sint probanda. *Deinde* adducta testimonia Patrum minorē Bellarmini non confirmant: nam ex nullo illorum colligi potest, tantummodo ex traditione non scripta haberi, Scripturam Propheticam & Apostolicā esse divinam: Primò enim est æquivocatio seu homonymia in nomine *traditionis*, quod vel significat actionē Ecclesię docētis & tradentis in posteritatē, Scripturas quas habemus esse divinas: vel significat dogma seu verbū Dei ἄγραφον. Patres à Bellarmino adducti priore significato voce traditionis utuntur & docent se majoribus suis tradentibus didicisse quæ sint vera Evangelia, quæ non; quod nos ultrò concedimus, quia hoc est officium Ecclesiæ, tradere in posteritatem, hoc est, docere posteros quæ sint vera Evangelia, quæ non sint. Hoc Ecclesia facere semper debuit & adhuc debet. Bellarminus verò posteriore significato vocem *traditionis* accipit & contendit, ex sola doctrina ἀγράφῳ, seu verbo Dei non scripto constare Scripturam quam habemus esse divinam, quod nos jure negamus. *Secundò* Patres allegati particulâ exclusivâ non utuntur. *Serapion* ait se per traditionem accepisse, Petrum non scripsisse quæ ei falsò inscribuntur: sed non ait se *tantummodo* per traditionem id accepisse. Tum nulla est consecutio; *Scripta quædam quæ Petro inscribuntur, non esse Petri ex traditione acceptum est: Ergo Scripturam esse divinam, tantummodo ex traditione habemus*: Nisi fortè per novam quandā Logicam ex negatione quavis necessariò concludatur contraria affirmatio etiam in disparatis rebus: & ex antecedente quod secundum quid verum est simpliciter intellectum consequens inferatur. *Clemens Alexandrinus* similiter exclusivam nullam habet, ut nec *Origines Basilius* agit loco adducto tantū de traditionibus rituum & observationū Ecclesiasticarum: nos autem hîc agimus de dogmate Ecclesiastico, de autoritate divinorum religionis Christianæ principiorum quibus nituntur Ecclesiæ, non ipsa Ecclesiis. Ritus quosdam à majoribus acceptos in posteros & propagatos esse sponte damus: verbum aliquod DEI non scriptum ab Apostolis acceptum ad posteros trāsmissum quod traditionis nomine Bellarminus intelligit, nequaquam concedimus: aut si quid tale proferri potest, nihil ad stabilienda falsa Papistarum dogmata fecerit. *Augustinus* deniq; cum dicit, se Evangelio non crediturum, nisi Ecclesiæ autoritate moveretur; nō simpliciter de se loquitur, ut per se clarum, sed secundum quid, nimirum assumtâ personâ nondum credentis & veritatem adhuc indagantis, ostenditq; se commoveri autoritate Ecclesiæ, h. e. asseveratione tot milliū hominum fideliū, qui inde ab Apostolis usq; ad sua tempora constanter testificati sint, Evangelium quod habemus esse verum & non suppositititium, nō adulterinum. Et nos quoq; ultrò concedimus, Ecclesiæ veræ autoritatē seu testimoniū esse caussam moventem ad amplectendū Evangelium, verùm caussam non principalē, sed adjuvantem, non essentia-

lem, sed accidentariam; non per se necessariam, sed concurrentem nostro commodo. Hoc ipsum *Petrus de Alliaco Episcopus Cameracensis, Ecclesiæ Romanæ Cardinalis, & ex patribus Constantiensis Concilii unus* tradidit in Sententiar. prim. lib. qu. 1. art. 3. *Per autoritatem Augustini non habetur quòd ipse crediderit Evangelio per autoritatem Ecclesiæ tanquam per principium Theologicum, ex quo Evangelium Theologicè probetur esse verum: sed solùm tanquam ex causa movente ipsum ad fidem Evangelii.*

Hæc de externo testimonio divino.

Internum testimonium divinum ex quo unicuique nostrûm constat, Scripturam sacram quam habemus esse verè divinam, est revelatio interna Spiritus sancti, qui nos per internum afflatū ita docet in cordibus nostris quò efficaciter persuadeat ut firmiter credamus scripturam sacram quam habemus in libris Propheticis & Apostolicis esse verè & indubitatò verbū Dei. De hoc testimonio dicitur Jesai. 59. 21. *Hoc erit fœdus meum cum istis ait Iehova; Spiritus meus qui est in te & verba mea quæ posui in ore tuo, non recedent ex ore tuo, &c.* 1. Joh. 2. v. 20. *Vos unctionē habetis à Sancto illo, & nostis omnia,* & v. 27. *Unctio quam vos accepistis ab eo, manet in vobis; nec necesse habetis ut quisquā doceat vos: Verum sicut eadem unctio docet vos de omnibus, quæ verax est & non mendax: & sicut docuit vos manebitis in eo.* Unctionem vocat Johannes Spiritū S. quo à Sancto illo, hoc est à Christo Domino donati & veluti oleo perfusi sumus; metaphorá sumta ab unctionibus in Lege receptis. Hæc unctio docet nos de omnibus ad salutem æternam necessarijs: Ergo etiā de S. Scriptura quòd illa sit divina 1. Cor. 2. v. 10, 11, 12, 13. *Nobis autem Deus ex retexit per Spiritum suum. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunditates Dei. Quis enim hominum novit ea quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui est in eo? ita etiam ea quæ sunt Dei nemo novit nisi Spiritus Dei. Nos verò non spiritum mundi accepimus, sed Spiritum qui est ex Deo: ut sciamus quæ Deus est nobis gratificatus: quæ etiam loquimur non sermonibus quos docet humana sapientia, sed quos docet Spiritus sanctus, spiritualia cum iis quæ spiritualia sunt conjungentes.* 2. Cor. 1. v. 21, 22. *Qui confirmat nos vobiscum in Christum & qui unxit nos, Deus est; qui etiam obsignavit nos, deditq; arrhabonem Spiritus in cordibus nostris.*

Unctio Iohanni quid?

Ad hæc Scripturæ testimonia accedunt rationes sequentes.

PRIMA. Cujus inspiratione Scriptura sacra perscripta est ejusdem testimonio interno nobis constare necesse est, illam verè divinam esse: At Spiritus sancti inspiratione Scriptura S. perscripta est: Ergo eiusdem Spiritus sancti interno testimonio nobis constare necesse est, illam verè divinam esse.

Major propositio certissima est: quia cujus principaliter est Scripturam sacram tradere Ecclesiæ, ejusdem etiam principaliter est eandem confirmare. *Minor propositio* constat ex testimonio Pauli, 2. Tim. 3. v. 15. 16.

SECUNDA: Quod semper efficit ut S. Scriptura authenticam autoritatem apud nos habeat, ex eo profectò nobis constat S. Scripturam esse divinam: At internum Spiritus S. testimonium semper efficit ut Scriptura S. authenticam autoritatem apud nos habeat: Ergo, &c.

TERTIA: Omnia vera fidei dogmata à Spiritu sancto in cordibus nostris confirmantur.

S. Scripturam esse divinam est verissimum fidei dogma: Ergo.

Sacram Scripturam esse divinam à Spiritu sancto in cordibus nostris confirmatur.

Major certa est ex promissione Christi Joh. 16. vers. 13. *Spiritus ille veritatis introducet vos in omnem veritatem.*

QUARTA: A quo nobis infunditur fides quā Scripturæ S. ut verbo Dei credimus, ejus revelatione internā profectò nobis constat Scripturam sacram esse verè verbum Dei:

Atqui à Spiritu sancto nobis infunditur fides quā Scripturæ sacræ ut verbo Dei credimus: Ergo Spiritus sancti revelatione internā nobis constat Scripturam sacram esse vere verbum Dei.

Rationem explico. Fides vel *acquisita* est vel *infusa*. *Fides acquisita*, est quæ studio nostro & humanis persuasionibus comparatur. *Fides infusa*, est quam Spiritus sanctus in corda nostra infundit.

QUINTA. Cujus illuminatione Deum verum & Christum Servatorem nostrum cognoscimus, ejusdem illuminatione cognoscimus Scripturam quæ hunc verum Deum prædicat, esse vere divinam.

At Spiritus sancti illuminatione Deum verum & Christum Servatorem nostrum cognoscimus: Ergo Spiritus sancti illuminatione cognoscimus Scripturam quæ hunc verum Deum prædicat, esse vere divinam.

His rationibus accedunt testimonia Orthodoxorum Patrum.

AUGUSTINUS tomo primo, libro sexto Confessionum capite quinto sic loquitur cū Deo: PERSUASISTI *mihi non qui crederent libris tuis quos tantâ in omnibus ferè gentibus autoritate fundasti, sed qui non crederent esse culpandos: nec audiendos esse, si qui fortè mihi dicerent, unde scis, illos libros unius veri & veracissimi Dei Spiritu esse humano generi ministratos? Id ipsum enim maximè credendum erat.*

Et sexto tomo, lib. contra epistolā Manichæi quam vocant fundamenti. cap. 14. *Eos sequamur qui nos invitant prius credere quod nondum valemus intueri, ut ipsa fide valentiores facti, quod credimus intelligere mereamur: non jam hominibus, sed* IPSO DEO INTRINSECUS *mentem nostram firmante atq; illuminante.*

BASILIUS Concione in Psal. 115. πίστις ὑπὲρ τὰς λογικὰς μεθόδους τὴν ψυχὴν εἰς συγκατάθεσιν ἕλκουσα· πίστις οὐχ ἡ γεωμετρικαῖς ἀνάγκαις, ἀλλ' ἡ ταῖς τοῦ πνεύματος ἐνεργείαις ἐγγινομένη. *Fides supra rationales methodos animum ad assensum trahens: Fides non per Geometricas necessitates, sed per Spiritus actiones accedens.*

Testimonium hoc Spiritus internum est certissimū & præstantius omni autoritate humanâ: quia Deus solus de se & Scriptura sua idoneus testis est. Et sine hoc interno testimonio Spiritus sancti nemo Scripturam S. pro divina agnoscit seriò & salutariter.

Huic verissimæ doctrinæ adversantur Papistæ & contendunt, *internum Spiritus sancti testimonium ad Scripturarum cognitionem & dijudicationem non pertinere.* Objectionibus autem talibus utuntur.

PRIMA OBIECTIO.

Quod testimonium manifestum ac certum esse debet, id non internum & arcanum, sed publicum esse oportet:

At testimonium Spiritus sancti ex quo omnibus constet Scripturam esse divinam, manifestum ac certum esse debet:

Ergo testimonium Spiritus sancti ex quo omnibus constet scripturam esse divinam, non internum & arcanum, sed publicum esse oportet.

RESP. *Major propositio* est ambigua, quia cùm indefinita sit potest *vel* particulariter *vel* universaliter intelligi. Si *particulariter* intelligatur, vera quidem erit, sed tum negamus argumentationis propositæ consequentiam, quia ex puris particularibus nihil sequitur. Sin verò universaliter intelligatur, est falsa; quia nō omne testimonium quod manifestum ac certum esse debet, necesse est esse publicum, sed potest esse internū atque arcanum & soli illi cognitum in cujus corde perhibetur, ut testimonium Spiritus sancti testificantis nos esse filios

Digitized by Google

se filios Dei, est unicuiq; fidelium manifestum ac certum, etiam si sit internum, ut patet ex Rom. 8. 16. Sic dicitur 1. Joh. 5. 10. *Qui credit in Filium Dei habet testimonium in seipso.* Hoc testimonium est manifestum & certum omnibus credentibus quicunq; illud habent, etiamsi internum sit & arcanum. Quapropter etsi testimonium Spiritus sancti ex quo singulis credentibus constare necesse est scripturam cui credunt, divinam esse, manifestum ac certum esse debeat: hoc tamen non impedit quò minus internum & arcanum, & non publicum sit.

Deinde committitur in ista objectione elenchus à dicto secundùm quid ad dictū simpliciter. Major simpliciter intellecta falsa est, at vera est secundū quid intellecta & limitata hoc modo: Quod testimonium manifestum ac certum esse debet sc. ad alios convincendos, id non internum & arcanum, se publicū esse oportet: quale est testimoniū quodvis in judicio seu foro, quod vel actor vel reus producit ad convincendam partem adversam. Ad testimoniū Spiritus sancti ex quo cuiq; credentium pro se constat Scripturam esse divinam, manifestum ac certum esse debere ad alios cōvincendos, negatur. Nam hoc testimoniū Spiritus sancti non eo fine perhibetur Scripturæ in cordibus nostris ut illo ad convincendos alios utamur & dicamus; *Vos debetis nobis asseverantibus credere, Scripturam sacram esse verè divinam, quia hoc nobis dictavit vel revelavit Spiritus sanctus in cordibus nostris*; talem jactātiam & modum agendi relinquimus *Enthusiastis & Pastis* qui revelationes Spiritus sancti, nescio quas, cum Scriptura sacra pugnantes, quas verbi Dei nō scripti nomine palliant, identidem contra nos proferunt. Sed hoc fine in omnium verè credentium cordibus perhibetur, ut unusquisque illorū pro se solidè acquiescat in Scriptura, & virtute Spiritus divini illustratus, jam non aut suo aut aliorum judicio credat, à Deo esse Scripturam; sed supra humanū judicium, certò certiùs apud se constituat, non secus ac si Deum ipsum è coelo loquentem audiret, illā hominum ministerio ab ipsissimo Dei ore ad nos fluxisse.

REPLICATIO adversariorum: *Omne testimonium Spiritus sancti debet facere ad ædificationem aliorum: Sed hoc testimonium internum non facit ad ædificationem aliorum: Ergo non est Spiritus sancti.*

Major probatur testimonio Pauli 1. Cor. 12. v. 7. *Unicuiq; datur declaratio Spiritus ad utilitatem*, hoc est, ad usum Ecclesiæ.

Minor probatur ex eo, quia dictum est hoc testimonium internum valere ad unumquemq; credentium pro se confirmandum, non ad alios.

DUPLICATIO nostra. *Minor* negatur: nam facit etiam ad aliorum ædificationem; quia quicunque testimonio illo persuasus scripturam divinam esse credit: alios quoque ad credendum exemplo suo & hortationibus invitat.

TRIPLICATIO adversariorum: *Quicquid ad aliorum ædificationem facit, id illis innotescere necesse est: At testimonium hoc internum aliis non innotescit: Ergo ad aliorum ædificationem non facit.*

QUADRUPLICATIO nostra: Et ista *minor* negatur. Nam privatum Spiritus sancti testimonium licet ad alios convincēdos non sit à nobis adhibendum nec adhiberi possit: tamen non iis tantum in quibus inest, sed etiam aliis innotescit; quanquam aliter *illis*, aliter *istis*. Quibuscunque inest eis, certum & notum esse potest, si & divinitus afficiat eos intus in cordibus ipsorum & divinis testimoniis externis, id est, Scripturę sacræ consentiat. Aliis verò de aliis notum certumq; non potest esse, nisi divinis testimoniis apud alios confirmetur, intus quidem Spiritus, foris verò Scripturæ & operum sive fructuum Spiritus sancti atq; eventorum,

A ex quibus alii de aliis ex veritate & charitate judicamus. Alioquin *nemo hominum novit ea quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui est in eo*, ut docet Paulus 1. Cor. 2. v. 11. Sed hoc posterius, nempe quòd internum Spiritus sancti testimonium, quod inest cordi uniuscujusq; fidelium, etiam aliis innotescat & unde, sic probatur: *Unde se mutuò agnoscunt veri discipuli Christi, unde alii de aliis colligunt & judicant quòd sint verè fideles, quòd Spiritu sancto sint illuminati & regenerati, quòd ab illo gratiosè regantur, inde etiam testimonium illud internum aliis innotescit:* Nam nō minus illa interna sunt, quàm hoc. *At ex Spiritus sancti interno motu quo unusquisque filiorum Dei ad alios filios Dei fraternâ dilectione complectendos impellitur & ex confessione fidei ingenua & sincera charitate erga verè credentes & ex aliis fructibus Spiritus sancti cognoscunt se mutuò veri discipuli

B Christi, & alii de aliis colligunt atque judicant quòd sint verè fideles, quòd à Spiritu sancto sint illustrati & regenerati, quòd ab illo gratiosè gubernentur.* Nam Spiritus sanctus animos fidelium unit *studentium servare unitatem Spiritus per vinculum pacis. Unum est corpus & unus Spiritus, sicut & vocati sumus in unam spem vocationis nostræ*, Ephes. 4. vers. 3. & 4. *Per unum Spiritum nos omnes in unum corpus baptizati sumus & Iudæi & Græci & servi & liberi: & omnes potati sumus in unum spiritum.* 1. Corinth. 12. vers. 13. Unde etiam charitas erga Deum & proximum dicitur infusa, eò quòd à Spiritu S. cordibus fidelium infunditur. Huc pertinent & sequentia loca, 1. Joh. 5. v. 1. *Quisquis credit Iesum esse Christum illum, ex Deo genitus est: & quisquis diligit eum qui genuit, diligit etiam eum qui ex eo genitus est.* Johan. 13. v. 35. *Ex hoc omnes cognoscent vos esse discipulos meos, si

C charitatem habueritis alii in alios.* 1. Joh. 4. vers. 12. *Si diligamus alii alios, Deus in nobis habitat & charitas ejus adimpleta est in nobis. Per hoc cognoscimus nos in eo habitare & ipsum in nobis, quòd de spiritu suo dedit nobis.* Gal. 5. vers. 22, 23, 24, 25. *Fructus Spiritus est charitas, gaudium, pax, lenitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, temperantia. Adversus ejusmodi non est lex. Qui enim sunt Christi, carnem crucifixerunt cum affectibus & concupiscentiis. Si vivimus Spiritu, Spiritu etiam incedamus.* Matth. 12. vers. 33. *Aut facite arborem bonam & fructum ejus bonum; aut facite arborem putrem, & fructum ejus putrem. nam è fructu arbor cognoscitur.* hoc est, Si qualis sit arbor, ex fructu ejus cognoscitur: tum etiam ex operibus cujusque hominis cognoscendum & judicandum bonus ne sit, an malus, fidelis ne an infidelis.

D *Ergo inde etiam testimonium internum Spiritus sancti quo unusquisque fidelium est confirmatus ut credat Scripturam esse divinam, aliis innotescit.*

SECUNDA OBIECTIO.

Si unicuique sit opus privato Spiritus sancti testimonio, & non acquiescendum tantum publico testimonio Spiritus sancti quod in ecclesia sonat, tum alius est cujusque Spiritus privatus, alius Spiritus Ecclesiæ. At consequens est absurdum: Ergo & antecedens.

RESP. Negatur *consequentia connexi.* Nam unus idemque Spiritus Dei & universe Spiritus est Ecclesiæ Catholicæ totius & cujusque membri singulariter, accipiens de sermone Christi & nobis annuncians foris

E & intus Joh. 16. vers. 14. operans omnia in omnibus, 1. Cor. 12. v. 7. & 11. sicut anima & totum corpus nostrum animat universe & membra singula ipsius.

TERTIA OBIECTIO.

Si unicuique credentium obsignatur privato Spiritus sancti testimonio Scripturam esse divinam, tum publicum testimonium Spiritus sancti in Ecclesia est superfluum & otiosum. At posterius est absurdum: Ergo & prius.

RESP.

Digitized by Google

RESP. Falsum est *connexum*: nam coordinata se mutuò non tollunt. Spiritus autem sancti testimonium privatū in corde uniuscujusq; credentium, & publicum in Ecclesia Catholica, sunt coordinata: nec magis unū excludit alterum, quàm interna doctrina quā edocemur singulariter in cordibus à Spiritu sancto Joh. 6. v. 45. 1. Joh. 2. v. 20. & 27. excludit externam doctrinam quā instruimur communiter in Ecclesia.

QVARTA OBIECTIO.

Si Moses, Propheta, Christus ipse, Iohannes Baptista & Apostoli vel divina dogmata ex Scripturis ipsi confirmabant vel certè ad Scripturas legendas alios hortabantur, nec ullum unquam ad interni spiritus judicium, Scripturis neglectis remiserunt: tum non rectè docetur, ex Spiritus sancti interno testimonio unicuiq; credentium constare, Scripturam sacram esse divinam. Verum est antecedens: Ergo & consequens.

B

RESP. *Antecedens* laborat fallaciâ secundū plura interrogata confusè conjuncta, & *partim* falsò, *partim* captiosè enunciata. Moses & Christus ipse cum aliis confunduntur malè; quorū ratio differens. Moses dogmata non confirmavit ex Scripturis initio, nam priùs non exstiterant quod ad consignationē earum in libris attinet, etsi quoad substantiam semper fuerint ab initio. Canonē divinæ doctrinæ & religionis primus scripsit, non à majoribus scriptum accepit. Postquam autem Canonem veritatis præscripsit, ad eum omnes alligavit. *Ne addite* (ait Deuter. 4. v. 2.) *ad verbum illud quod ego præcipio vobis, neq; detrahite de eo, ut servetis præcepta Iehova Dei vestri quæ ego præcipio vobis.* Id verò locutum de verbo Dei scripto patet ex Deuter. 31. v. 9. Sed idem Moses Dei etiam Spiritum omnibus exoptavit Num. 11. v. 29.

C

CHRISTVS verò & Scripturis ea quæ dicebat confirmavit: & Spiritum sanctum etiam testem suum fecit Joh. 15. v. 26. *Spiritus ille veritatis qui à Patre emanat, ille testabitur de me.* Cæteri Prophetæ & Apostoli modo Scripturam adhibuerunt testem, modò Spiritum sanctum, modò utrumq; simul, ut ex suprà allegatis testimoniis liquet: hæc enim coordinata sunt, ut ipse quoque *Bellarminus* agnoscit lib. 3. de Verbo Dei, cap. 10. in responsione ad argumentum sextum: ubi ait, *Christum loqui ovibus suis multis modis, per Scripturam, per internam inspirationem & apertissimè per os vicariorum suorum.* Cætera invidiosè & captiosè dicuntur, nullum unquam ad interni spiritus judicium, Scripturis neglectis, remissum: istud ad *Libertinos & Schvvenckfeldianos aliosq; Enthusiastas* referri potest; ad nos certè minimè pertinet, qui neminem unquam ad interni spiritus judicium, Scripturis neglectis remittimus.

D

QVINTA OBIECTIO.

Quicquid Enthusiastarū errorē sapit, id omninò improbandū.
Scriptura sacra divinitatem ex Spiritus sancti interno testimonio nobis constare, Enthusiastarum errorem sapit:
Ergo id omnino improbandum.

RESP. *Majorem* limito. Quicquid Enthusiastarum errorem sapit, scilicet verè & non erroneā duntaxat aliorum opinione, id omnino improbandum. At Scripturæ sacræ divinitatem ex Spiritus sancti testimonio nobis constare, Enthusiastarum errorem verè sapere, negatur.

E

SEXTA OBIECTIO.

Si ex Spiritus sancti testimonio constat, sacram Scripturam esse verè divinam, tum omnes fideles qui Spiritum hunc habent, inter se consentient. Atqui non consentiunt inter se: Nam à Calvinistis (ajunt Papistæ) dissentiunt Lutherani: Illi omnes libros Novi Testamenti pro divinis non agnoscunt, hi aliquos libros pro divinis non agnoscunt. Ergo aut *Spiritus sancti testimonio non*

A

constat sacram Scripturam esse divinam, aut alterutri ipsum Spiritum sanctum non habent.

RESP. *Primò* peccatur fallaciâ secundùm plures interrogationes, quum una tantùm concludi debuerit, quæ est in controversia; altera autē invidiosè admiscetur ad statū controversiæ perturbandum. *Deinde connexum* est falsum: quia etsi ex Spiritus sancti testimonio constet sacram Scripturam esse divinam, tamē non est necesse omnes fideles qui Spiritum hunc habent, inter se in omnibus dogmatibus ab proinde etiā speciatim in hoc consentire. Quia Spiritus sanctus non datur omnibus eâdem mensurâ, nec uno momento omnes fideles omnia docet, sed per quotidianos profectus eos paulatim perficit. Ideò, si qui hodie non agnoscunt, omnes libros Novi Testamenti esse vere divinos, cras id agnoscere possunt, aut quādo DEVS voluerit eos magis illuminare. Nec propterea vel desinunt esse fideles vel Spiritum sanctum non habent, si uno aliquo dogmate errent: quia non omnes errores sunt capitales.

CAPUT XVII.

In quo prima ratio pro divinitate Sacræ Scripturæ explicatur & defenditur.

Hactenus recitata sunt testimonia divina, ex quibus certò nobis constat, Scripturam propheticam esse verè divinam: sequuntur.

RATIONES DIVINÆ, hoc est, ex Scriptura sacra depromtæ, eæque firmissimæ, quæ itidem sunt κριτήρια ac normæ judicii certissimæ, ex quibus idem nobis constat, & quæ abundè refellunt Bellarmini & aliorum Papistarum assertionem, non aliunde quàm ex Ecclesiæ traditione non scripta cognosci, quinam libri vere sint divini.

Rationes autem illæ sunt *partim* in causis scripturæ nimirum personis per quas Scriptura est exarata, & essentia doctrinæ ipsius quam Scriptura tradit: *partim* in Scripturæ effectis, subjectis, adjunctis, dissentaneis, comparatis.

Nam cujus causæ omnes sunt divinæ, ipsum divinū esse necesse est. At Scripturæ S. causæ omnes sunt divinæ, efficientes, materia, forma & finis.

In causis efficientibus instrumētales sunt personæ, quarum ministerio Deus in scriptura S. exaranda uti voluit; quarum considerandа est divina vocatio, missio & inspiratio. Unde sic ratiocinamur.

Quæcunq; Scriptura exarata est ab illis hominibus, quorum vocatio, missio & inspiratio, certò divina fuit: illa quoq; certò est divina:

At sacra Scriptura exarata est ab illis hominibus quorum vocatio, missio & inspiratio certò divina fuit.

Ergo S. scriptura est certò divina.

Major propositio est firmissima: nam res quælibet talis censetur quales sunt illi per quos effecta est; sicut res illa quæ effecta est ab hominibus humanam tantum vocationem, missionem & institutionem habentibus, meritò censetur tantum humana. Actio in unum conjuncta est, principalis causæ atque instrumenti, & re & effectu eadem, sed ratione differens.

Minorem propositionem itidem esse veram, inde constabit, si certum fuerit Prophetarum & Apostolorum, per quorum ministerium Scriptura S. exarata est, vocationem, missionem & inspirationem fuisse divinam: Id autem ostenditur his argumentis.

PRI-

Digitized by Google

PRIMUM.

Quicunque ea quæ docuerunt Ecclesiam & in scriptis eidem reliquerunt, non didicerant antea in scholis hominum: aliqui etiam paulò antè ex professo hostes Ecclesiæ fuerant & non potuerunt errare in doctrina quam tradebant: ac præterea vera miracula diabolo hominibusque inimitabilia ediderunt: & vaticinia de rebus longè maximis protulerunt quæ eventus comprobavit: insuper verâ pietate & sanctitate veu lumina fulserunt: & id quod docuerunt martyriis suis constanter obsignârunt, eorum profectò vocatio, missio & inspiratio divina fuit.

Atqui de Prophetis & Apostolis hæc omnia verè affirmantur.

Ergo Prophetarum & Apostolorum vocatio, missio & inspiratio divina fuit.

In hoc Prosyllogismo membra septem sunt, quæ ordine probabimus.

Primi membri probatio.

Prophetas & Apostolos non didicisse in Scholis hominum ea quæ docuerunt Ecclesiam & scripserunt, certum est. Nam *Moses, David, Amos* pecuarii fuerant: *Ieremias* propè adhuc puer, cùm ad Propheticum munus vocaretur: alii etiam *Prophetæ* plerique antea in media plebe viles, cõtemtibiles, obscuri fuerant: *Matthæus* ad mensæ suæ quæstum antea affixus: *Petrus & Ioannes* in naviculis suis versati, ut & cæteri *Apostoli* illiterati & idiotæ, ut de illis dicitur, Act. 4. v. 13.

Sed OBIICITVR, Mosen, *institutum omni sapientiâ Ægyptiorum, fuisse potentem dictis & factis antequam à Deo vocaretur, ut Stephanus testatur* Act. 7. v. 22. Samuelem *institutum apud Sacerdotem Heli*, 1. Sam. 2. v. 11. Danielem *eruditum sapientiâ Chaldæorum*, Dan. 1. Paulum *nutritum Ierosolymis apud pedes Gamalielis*, Actor. 22. v. 3.

RESP. *Moses* ab Ægyptiis & *Daniel* à Chaldæis humanas solummodò artes & scientias didicerunt, veluti Astronomiam, Astrologiam, Physicæ partem aliquam, linguas & artes alias politicas: at rerum divinarum sapientiam discere non potuerunt ab illis, qui veri Dei ignari erant. Quid enim de Deo percepisset Moses ab illis, quorum Rex dicebat: *Quis est Iehova cuius voci auscultem dimittendo Israëlem? non novi Iehovam, ideo etiam Israëlem non dimittam.* Exod. 5. v. 2. quique unanimi consensu adversati sunt Jehovæ & populo ejus? quorum idololatriam & impietatem Deus prohibet & detestatur? Levit. 18. v. 3. *Secundùm opera terræ Ægypti in qua habitastis, ne facitote.* Et Ezechielis 8. ubi narrantur cultus Ægyptiorum (illos enim Israëlitæ imitabantur,) quos exhibuerunt rebus etiam abjectissimis & vilissimis, nempè reptilibus & jumentis: Ægyptii siquidem feles & crocodilos, serpentes, aspides & canes divinis honoribus affecerunt, qua de re *Athenagoras Atheniensis Philosophus Christianus* in Apologia seu Legatione pro Christianis statim subinitium. Cultum item religiosum exhibuerunt *Isidi* hoc est, Cereri seu Lunæ, ut *Diodoro* visum est Bibliothec. Hist. lib. 1. part. 1. eamque adumbrabant muliebri simulacro bubula cornua habente: & *Osiridi* id est, Isidis marito quẽ *Serapidem* etiam vocabant Ægyptii, Ezechiel *Thammuzum* nominat: & Soli, quem vocabant *Orum* & filium Isidis esse prædicabant magicâ virtute ab ipsa ex mortuis excitatum: & *Anubi* filio Osiridis quem referebat imago corporis virilis canino capite, quòd ipsi galea fuerit canini capitis pellis. De illo Ægyptiorum Deo ait *Virgilius* Æneidos 8.

Omnigenûmq; Deûm monstra & latrator Anubis.

Mercurium *Servius* appellat: Et *Api* vitulo seu bovi qui Serapidi consecratus ab illis erat. Apidis signa recenset *Herodotus* in Thalia, *Niger est*, inquit, *& in fronte maculam albam figura quadrata, in tergo effigiem aquilæ, in*

A *cauda pilos duplices, in lingua scarabæum habet.* Talis erat religio Ægyptiorum: colebant Solem, Lunam & stellas alias: colebant Reges & Reginas veteres, à quibus aliquo beneficio insigni affecti fuerant: colebant bestias & res alias creatas. Moses igitur ab illis sapientiam rerum divinarum non didicit. *Daniel* Propheta similiter, quid de Deo rebusque divinis didicisset à Chaldæis, qui homines mortuos, qui elementa, qui stellas pro diis habebant & colebant? Celebres dii Babyloniorum erant, *Bel* qui fuit Jupiter Saturni filius à quo Belschatzar dictus: *Rach*, qui fuit Apollo seu Sol, à quo Sadrach: item *Nego*, à quo Abednego appellatus: item *Or*, hoc est, ignis. Deæ autem Chaldæorum fuerunt *Schacha*, quæ est Terra: MYLITTA, quæ Venus. *Samuel* non didicit ab Heli Sacerdote divina oracula
B quæ protulit, ut satis indicat historia sacra. Denique *Paulus Apostolus* à Gamaliele Evangelium de Jesu Christo minimè percepit.

Sequitur secundi membri probatio.

Quosdam paulò ante vocationem hostes ecclesiæ fuisse exempla ostendunt. *Matthæus* fuerat publicanus, sævus exactor vectigalium, nemini parcens, ut genus hoc hominum inhumanum & rapax esse solet. *Paulus* ex professo sævus & sanguinarius hostis & persecutor Ecclesiæ Christi fuerat, & cœlitus conversus statim in Synagogis Christum prædicavit, ut Lucas testatur Actor. 9.

Tertii membri probatio sequitur.

C Quòd Prophetæ & Apostoli non erraverint in doctrina quam tradebant, certum est. Nam per illos veritas ipsa, nempe Spiritus Christi & Christus ipse loquebatur, 1. Pet. 11. 2. Pet. 1. v. 21. Actor. 28. 25. 2. Cor. 13. 3.

OBIICITVR I. *Prophetas & Apostolos interdum dixisse & scripsisse quædam, à veritate: quam Deus revelat discrepantia.* Exempli causâ: *Samuel dicebat, cùm videret Eliabum filium Iischai maximum natu*; hic utique coram Jehova est unctus ipsius, *ut legitur 1. Samuel 16. Dicebat item Nathan Propheta Davidi Regi ædificationem domus sacræ cogitanti*: Quicquid est tibi in animo fac, nam Jehova adest tibi, 2. *Sam. 7. Scribebat Paulus se profecturum in Hispaniam & eâ profectione ad Romanos venturum esse Rom. 15. Idem Corinthiis & Thessalonicensibus. Cùm ergò falsum dixerint illi, aut etiam scripserint, quomodo affirmabitur, eos non errasse in doctrina?*
D
RESP. Aliud est rerum divinarum doctrina, aliud indicatio seu significatio judiciorum & consiliorum humanorum. In rebus divinis eæ numerantur, non solùm quas Deus facit, sed etiam quas testatur sermone suo, sive per verbum quod communiter omnibus annunciari jubet, sive per singularẽ revelationem. Contrà verò in judiciis & consiliis humanis ea comprehenduntur, quæ circa testimonium commune aut singulare Dei ab hominibus, quamvis sanctissimis aut humano quocunque judicio aut etiam sanctissimo consilio proferuntur. Ejusmodi fuerunt illa Samuelis atque Nathanis judicia, cùm Deo inconsulto, secundùm opinionem per se minimè malam, contrà statuerunt quam Deus arcano suo judicio definiverat. Neque e-
E nim quia Prophetæ erant, homines esse desierant: sed utramque genus actionum ab illis fiebat; humanum secundùm naturam: propheticum verò secundùm revelationem gratiæ, quæ ad naturam accesserat. Atque hæc judicia ipsorum in quibus falsi fuerunt, ex veritate scriptura narrat, quod fides historiæ desiderat. Sed difficultatem non parvam exemplum Pauli habere videtur, propterea quòd epistolas allegatas distante Spiritu sancto scripsit: & tamen aliud sermone pro-

E mitte-

Digitized by Google

mittebat, aliud eventu est consequutum. Sed & hoc ex dictamine Spiritus sancti est profectum, ut Paulus consilia sua humana de profectionib. suis scriberet, quamvis effectus eorum arcanâ Dei voluntate non sit consequutus: nam visum fuit Spiritui sancto testatum palàm facere, humanas voluntates quæ ad pietatem humanitatemque pertinent, à Deo probari & sanctificari, etiamsi Deo sic volente effectum non semper sortiantur; ut & Davidis voluntas de ædificanda domo Jehovæ pia atque sancta fuit, etiamsi David eam non ædificaverit postea, sed Salomon, ita disponente Jehovâ 2. Samuel. 7. Voluit & hoc Spiritus sanctus indicare, discrimen esse inter promissiones divinas quas Deus de se & suis actionibus facit, & humanas quas homo de se & actionibus suis facit. Deus solus promittit in veritatis certitudine, sicut dicitur 2. Cor. 1. vers. 20. *Quotquot sunt promissiones Dei, in Christo sunt etiam, & in ipso sunt amen ad Dei gloriam*: homo verò promittit in veritate mentis suæ permittens Deo rei totius certitudinem & eventum, quemadmodum Jacobus in epistola monet cap. 4. v. 15. *dicere debuistis si Deus voluerit & vivemus, faciemus hoc aut illud*, & Paulus nominatim exprimit ad Romanos scribens c. 15. v. 32. *Ut cum gaudio veniam ad vos per voluntatem Dei*, & 1. Cor. 4. v. 19. *Veniam citò ad vos, si Dominus voluerit*: & cum Epheso discessurus esset, ait: *Revertar ad vos Deo volente*. Act. 18. v. 21. Itaq; inspirante Spiritu sancto Paulus etiam ea scripsit & promisit, quæ ad declarationem humanitatis & testificationem charitatis erga alios faciebat, arcanæ atq; absolutæ voluntati Dei eventum permittens. Voluit etiam Spiritus sanctus exemplo Pauli nos instituere, paratos nos esse debere ad præstãda humanitatis & charitatis Christianæ officia, etiamsi nobis non cõstet ex peculiari revelatione divina de voluntate Dei definita, an nobis sit permissurus ut officia illa facto impleamus. Nam si ad ea tantùm promti esse, si ea tantùm promittere aliis deberemus, quæ certò sciremus nos facto ipso præstituros: cessare omnia officia humanitatis & charitatis, quæ ad futurũ tempus extendũ ut oporteret. Quin etiam Deus testatus est, sibi placere voluntatem nostrã faciendi id quod ipse præcipit, etiamsi illud à nobis fieri non permittat: quemadmodum probatum fuit Deo promtum obsequium Abrahami volentis immolare filium Isaacum, sicuti Deus ei præceperat, etiamsi postea nõ permiserit, ut eum immolaret, sed voluntatem pro facto acceptaverit, ut legitur Gen. 22.

Objicitur II. *Apostolos putasse regnum Christi terrenum futurum*, Act. 1. v. 6. *Petrum Apostolum putasse, gentes non pertinere ad regnum Christi, sed solos Israelitas*, Act. 10. *Eundem non recto pede incessisse ut veritati Evangelij congruebat, teste Paulo*, Gal. 2. v. 14. *Apostolos igitur potuisse errare in doctrina quam tradebant.*

RESP. Negatur istud sequi. Nam *aliud* est opinio animo ad tempus concepta, sed nõ prædicata: *aliud* doctrina in nomine Dei prædicata. Ac rursus quum dicitur, *Petrum non incessisse recto pede ut veritati Evangelij congruebat*, non significatur eum errasse in doctrina seu falsi quidpiam docuisse, sed indicatur eum simulasse, non egisse sincerè cum Gentib. quemadmodum Evangelium requirit, quod docet, Gentes quoque ad regnũ Christi pertinere, ac proinde cum illis qui ex Gentibus conversi sunt ad fidem, cum declaratione charitatis & conjunctionis cum illis conversandum. Hoc etsi Petrus sciebat verissimum esse: tamen metuens ne offenderet Judæos, subduxit sese ac separavit à fidelibus ex Gentilismo conversis. Ergo Petri erratum non fuit in doctrina, sed in vita seu conversatione. Ita Paulus ostẽdit peccata esse opposita sanæ doctrinæ, quæ est secundùm gloriosum Evangelium beati Dei, 1. Tim. 1. vers. 10. 11.

A

Quarti membri probatio.

Quæ miracula nulli creaturæ imitabilia Moses & alii Prophetæ atque Apostoli ediderint, utrumque testamentum commemorat: cujusmodi sunt mortuorũ resuscitatio, inhibitio aut remoratio cursus solis, sterilium & senio prorsus effœtarum fœcundatio, maris divisio, & multorum millium hominum per illud traductio, cursus fluviorum magnorum & rapidorum inhibitio, ut transitum non tantum uni & alteri, sed etiam multis millibus hominum præberent, fluvii aquarum è petrâ solidâ productio, &c.

OBIICIUNT homines profani. *Miracula conficta divinam vocationem, missionem & inspirationem non probant: At miracula illa conficta sunt: Ergo, &c.*

B

RESP. Negatur *assumtio*: nam, ut de Mose tantùm dicam, quum miracula illa pro concione inculcaverit Israelitis, quis fingẽdi locus fuit apud ipsos rerum gestarum oculatos testes? sc. prodiisset in medium ac populum infidelitatis, contumaciæ, ingratitudinis aliorumq; scelerũ coarguens, suam vocationem & doctrinam sub ipsorũ conspectu jactasset sancitam fuisse iis miraculis quæ ipsi nunquam vidissent. Nam & hoc notatu dignum, quoties narrat de miraculis, simul cõjungi exprobrationem odiosam peccatorum populi, quæ ad reclamandũ stimulare poterat, si vel minima fuisset occasio. Unde apparet nõ aliter ad assentiendũ fuisse adductos, nisi quia plus satis cõvicti erãt suâ experiẽtia.

INSTANT. *Quæ communia sunt fidelibus & infidelibus, ea vocationem, missionem & inspirationem divinam non probant: Miracula autem communia sunt fidelibus & infidelibus:* Ergo, &c.

C

RESP. Negatur *minor*. Nam miracula vera sunt propria veræ Ecclesiæ. Certum est enim Deum veracem & gloriæ suæ zelo ardentem, nunquam testimonia perhibiturum fuisse aut esse iis qui falsam doctrinam de ipso & voluntate ejus spargunt.

PROBANT MINOREM: *quia Magorum Ægyptiorum Exod. 7. & 8. & aliorum quoq; Ethnicorum nonnulla miracula commemorantur: item effigies deorum penatum, quos è Troja Æneas fugiens adduxit, de loco in locum migrasse feruntur: narratur etiam, quòd Actius Navius cotem novaculâ secuit: quòd Epidaurius serpens Æsculapio naviganti Romam comes adhæsit: quòd navim quâ simulacrum matris Phrygiæ vehebatur tantis hominum boumque conatibus immobilem redditam, una muliercula, zonâ alligatam, ad sua pudicitiæ testimonium movit & traxit: quòd virgo Vestalis de cuius corruptione quæstio vertebatur, aquâ impleto cribro de Tiberi, neque profluente abstulit controversiam, ut ex Ethnicis Scriptoribus commemorat* Augustinus de civitate Dei, *decimo libro, capite decimo sexto. Ac de pseudoprophetis prædictum est, eos* edituros signa magna & miracula, ita ut seducant (si fieri possit) etiam electos. *Matth. 24. v. 24. & de bestia illa altera Roma dominante & potestatem prioris bestiæ omnem exercente in conspectu eius dicitur Apoc. 13. vers. 13. 14.* Editque signa magna, adeò ut etiam ignem faciat è cœlo descendere in terram in conspectu hominum: & seducit incolas terræ, propter signa quæ datum est ei ut faciat in conspectu bestiæ.

D

RESP. Miracula illa Magorum, Ethnicorum & Antichristi ministrorumq; ejus sunt falsa ac meræ præstigiæ, sunt Satanicis incantationibus producta & nõ divinâ virtute, idq; ad stabilienda mendacia ac scelera, sicut Exod. 7. & 8. videre est, ubi de Magis Ægyptiis dicitur, quòd præstigiatores fuerint, quodq; incantationibus præstigias suas fecerint, ad obdurandum Pharaonem contra Jehovam Deum Israelis. Idem sentiendum de miraculis Ethnicorum, quæ itidem non nisi imposturæ incantationib. effectæ fuerunt ad stabiliendum idolorũ cultum. Similiter ait Paul. de Antichristo

E

Digitized by Google

2.Thess.2.v.9.10.11.12. quòd *ejus adventus est ex efficacitate Satanæ, cum omni potentia & signis ac prodigiis mendacibus: Et cum omni fraude injustitia in iis qui pereunt: propterea quòd amorem veritatis non receperunt ut salvi fierent. Ideo igitur mittet eis Deus efficaciam deceptionis, ut credant mendacio: Ut damnentur omnes qui non crediderint veritati, sed acquieverint in injustitia.*

INSTANT RURSUS; *Esto, inquiunt, miracula infidelium sint præstigia Satanica ad decipiendos homines. At miracula Mosis Prophetarum, Christi atque Apostolorum talia etiam fuerunt, magicis nempè artibus producta, quum constet, Mosen Magum fuisse, &c.*

RESP. Apage cum ista calumnia, quam pater mēdacii suggessit. Miracula Mosis & aliorum Prophetarū, Christi & Apostolorum fuerunt vera miracula, præter & contra totius naturæ & causarum secundarum ordinem, nonnisi divinâ potentiâ facta ad veritatis cœlestis confirmationem. Sed quâ conjecturâ Mosen fuisse Magum insimulant qui tātopere ab hac impietate abhorruit, ut lapidibus obruere jusserit eum qui tantùm consuluerit magos & ariolos? Deinde nemo impostor præstigiis ludit, qui non obstupefacere vulgi animos studeat captandæ famæ atque etiam pecuniæ causâ; sicut Joannes & Jambres magi Ægypti: sicut Simon ille Magus, *qui in urbe Samaria artem magicam exercuerat, & gentem Samariæ obstupefecerat, dicēs se esse quempiam magnum, quem attendebant omnes à minimo usque ad maximum, dicentes, Iste est potentia illa Dei magna. Attendebant autem eum propterea quòd à multo tempore magicis artibus eos dementarat*, quemadmodum legitur Actor.8.v.9.10.11. Contrà, Moses se & fratrem Aaronem nihil esse clamans, sed tantùm exsequi quæ Deus injunxit, satis abstergit omnem sinistram notam. Jam si res ipsæ considerentur, quænam incantatio facere potuit, ut mare divisum iter populo Israëlitico præberet? ut petra baculo percussa largissimum fluvium funderet? ut Manna è cælo quotidiè pluens, ad tātum populum, quantus ex Ægypto eductus & in deserto natus fuerat, alendū sufficeret? Et si quis plus justâ mensurâ repositum haberet, ex ipsa putredine disceret incredulitatem suam divinitùs puniri? Quid plura? Eventus palàm docet, Miracula Mosis divina fuisse, quæ in omnia secula sanxerunt ejus doctrinam. Idem de aliorum Prophetarum Christi & Apostolorum miraculis statuimus.

INSTANT adhuc; *Miracula quorum narratio est dubia fidei, nihil probant: At miraculorum quæ in sacris literis habentur narratio est dubia fidei: Ergo nihil probant. Quis enim scit (inquiunt) an quæ narrantur miracula in sacris literis verè sic gesta sint? Aut quis nos certiores fecerit à Mose & Prophetis & Apostolis hæc fuisse scripta, quæ sub eorum nominibus leguntur? Quin etiam quis nos certiores fecerit fueritne unquam aliquis Moses, aliquis Iesaias, Petrus, Paulus & alius Propheta vel Apostolus?*

RESP. *Minor* propositio est falsa & probatio ejus plena improbitatis. Sed refellendæ sunt ordine partes probationis. *Primò*, qui vocat in dubium, an miracula quæ in sacra Scriptura commemorantur, verè sic gesta sint, ejus haud dubiè nimis magna est impudentia. Eâdem enim operâ sacram & profanam historiam universam arguet mendacii. At nos primùm videmus, cum cæteras historiæ sacræ partes, tum verò præcipuè miracula tanquam res non occultas sed in publico ecclesiæ, & multorum hominum conspectu gestas recitari. Frustra verò conati fuissent Prophetæ & Apostoli fidem vocationi, missioni & doctrinæ suæ conciliare miraculis, quæ alii homines nunquam vidissent: Imò fidem potiùs omnem sibi abrogassent præsertim cùm ea non ut occulta, sed velut publicè nota prædicarent. Deinde doctrina quam annunciabant, rationi humanæ ignota & affectibus hominum adversa erat: ideo

A miracula, nisi manifestissima, fidem nunquam invenissent. Tum etiam & in ipsis miraculis & in doctrina quæ illis cōfirmatur, palam apparet, ab his qui illa descripserunt, non suam gloriam, potentiam, aut alia vitæ commoda, sed solam Dei gloriam & hominū salutē quæsitam esse: de veritate ergo narrationis illorum nō dubitandum. His argumentis adstipulatur non tantū Ecclesiæ testimonium, verùm & hostium Christi confessio, qui sanè, si ulla ratione potuissent, etiam vera & nota negassent atq; suppressissent. Unde satis constat miracula quæ in Scripturis sacris narrantur, tam certò facta, ac si oculis nostris ea fieri vidissemus: ac proinde non minus nobis confirmandis serviunt etiamsi oculis corporis ea non conspeximus, quàm illorum qui ea edi cernebant: quemadmodum Joh. 20.v.29.30.& 31. dicitur: *Quia vidisti me, Thoma, credidisti: beati qui non viderunt & crediderunt: Multa verò etiam alia signa edidit Iesus* (B) *in discipulorum suorum conspectu, quæ non sunt scripta in hoc libro. Hac autem scripta sunt, ut credatis, Iesum esse Christum illum, Filium illum Dei, & ut credentes vitam habeatis per nomen ejus.*

Secundò, si quis in dubium revocet, an Prophetæ & Apostoli hæc scripserint quæ legimus? aut fueritne aliquis Moses, fuerintne tales Prophetæ & Apostoli? Pari ratione in dubium revocet an Plato, Aristoteles, Cicero, Livius scripserint ea quæ sub eorum nominibus habentur? revocet in dubium fueritne unquam vel Plato aliquis, vel Aristoteles, vel Cicero, vel Livius? Sed si nemo non censet insanire eum qui hoc revocat in dubium: quantò magis desipit is, qui de illo ambigit?

C *Ita probatum est quartum membrum: sequitur quinti probatio.*

VATICINIA Prophetica & Apostolica de rebus maximis, & nullius creaturæ pervestigationi expositis etiam longissimo tempore antè promulgata & deinceps eventu certissimo comprobata, vocationem, missionem & inspirationem Prophetarum & Apostolorum verè divinam esse evincunt. *Idoneum testimonium divinitatis, veritas divinationis.* Tertullian. Apologet. adversus Gentes, cap. vigesimo. Gen.3. refert Moses vaticinium de Messia humani generis Servatore, factum annis 3970. ante ejus complementum, ut *Abrahamus Bucholcerus supputat*, vel annis 3948. ut *Iosephus Scaliger*
D numerat. Gen.6. prædicitur cataclysmus universalis, annis centum viginti antè, quàm primus mundus eo perderetur. Gen.15. prædicitur Abrahamo descensus suæ posteritatis in Ægyptum, servitus in ea, & liberatio ex ea post annos quadringentos demū futura. Gen.49. recitat Moses vaticinium quo principatus regius tribui Judæ assignatus fuit, qui ei suo tempore contigit. Moses prædixit vocationem Gentium in regnum Christi quæ & secuta est. Jesaias quo tēpore florebat regnū Judaicū & cum Babyloniis amicitiam colebat, de excidio urbis Ierosolymorū & populi per Babylonios futuro, concionatus est. Deinde per Coresch seu Cyrum, quem expressè nominat plus centum annis demùm post nasciturum, Babylonios subigendos, populum Judaicum in libertatem asserendum pronunciavit.
E Jeremias quamdiu captivitas Babylonica duratura esset definivit. Ezechiel & Daniel de rebus etiam longè pòst futuris, vaticinati sunt: ac Daniel prophetias de rebus futuris ita contexuit, acsi historiam de rebus jam gestis & passim notis scriberet. Omnes Prophetæ denique de Christo & vocatione Gentium ad ipsum: Apostoli item de Antichristo, de futura apostasia à Christo ac verè Catholica Ecclesia, de rebus denique aliis ea prædixerunt, quibus eventus partim exactè jam responderunt, partim etiam nunc respondent, ut de complemento residuorū nihil dubitare debeamus.

Digitized by Google

OBIICIUNT quidam. *Quicquid etiam apud Ethnicos fuit, id divinam vocationem, missionem & inspirationem Prophetarum & Apostolorum non probat. At vaticinia rerum futurarum etiam apud Ethnicos fuerunt. Ergo, &c.* Minorem probant: *quia Ethnici quoque habuerunt vaticinia, quibus respondit eventus.*

RESP. *Majorem* limito. Quicquid etiam apud Ethnicos fuit sc. ita ut est in vera Ecclesia, id divinam vocationem, missionem & inspirationem non probat. At vaticinia rerum futurarum fuisse apud Ethnicos ita ut sunt in Ecclesia, negatur. Magnum enim & multiplex inter Ethnica & sacra vaticinia discrimen est. Nam Ethnica vaticinia fuerunt imposturæ diaboli, fictitiâ imitatione divinam veritatem & gloriam obscurare volentis: à vatibus furiosis & diabolico impetu agitatis fundebantur: scelera & idololatriam confirmabant: falsa spe illis auscultantes in fraudem & perniciem illiciebant: de rebus incertis edebantur, aut saltem de iis quarum eventus pro sua calliditate diabolus utcũque è signis præcedentibus colligere potuit, vel quas divino permissu atque imperio effecturum se cognoverat: quinetiam obscura erant aut ambigua, aut vana: denique à veritate & justitia divina prius patefacta dissidebant.

Vaticinia Ethnica qualia fuerint.

Sic fuit probatio quinti membri assumtionis: sequitur probatio sexti.

Quòd verò Prophetæ & Apostoli à quibus sacri libri sunt scripti aut quorum doctrina in scriptis Propheticis & Apostolicis continetur, omnes Ethnicorum vel alias religiones sectantium virtutes fulgore suæ pietatis & virtutis obscurarint, ex collatione historiarũ Ecclesiæ & hominum extra ecclesiam manifestum est. Certè in Prophetis & Apostolis ea fuit pietas & vitæ sanctitas, quæ extra ecclesiam non invenitur.

OBIICITUR I. *Quorum lapsus sunt minimè leves, eorum non est tanta pietas & sanctitas: At Prophetarum & Apostolorum lapsus minimè leves fuerunt: Ergo eorum non fuit tanta pietas & sanctitas.*

RESP. Quorum lapsus sunt minimè leves, eorum non est tanta pietas & sanctitas, sc. si in lapsus illos plenâ voluntate & deditâ operâ inciderunt & in illis perseverant. At Prophetas & Apostolos in lapsus illos plena voluntate incidisse & in illis perseverasse, negamus: nam seriò resipuerunt & resipiscẽtiam constanter declarârunt, quod veræ pietatis & sanctitatis magnum est documentum. Qui verò extra Ecclesiam fuerunt & sunt, illi non resipuerunt nec resipiscunt, sed indies deteriores evaserunt & evadunt.

OBIICITUR II. *Quicquid Prophetis & Apostolis cum hæreticis & seductoribus commune est, id vocationem, missionem & inspirationem eorum divinam minimè probat:*

At pietas & sanctitas Prophetis & Apostolis cum hæreticis & seductoribus communis est. Ergo, &c.

RESP. Quicquid Prophetis & Apostolis cum hæreticis & seductoribus commune est, sc. revera, id vocationem missionem & inspirationem eorum divinam minimè probat. At pietatem & sanctitatem Prophetis & Apostolis cum hæreticis & seductoribus revera cõmunem esse, negatur: Nam hæretici & seductores pietatem & sanctitatem tantùm simulant: & ut nihil simulatum est diuturnum, ita etiam illi malitiam suam brevi produnt nec ferè solent omnia flagitia occultare, sed ea vel excusant vel extenuant, vel pro flagitiis omnino non ducunt.

OBIICITUR III. *Quicquid revera in multis Ethnicis aut non minus aut certè majus etiam fuit, quam in Prophetis & Apostolis, id Prophetarum & Apostolorum divinam vocationem, missionem & inspirationem non probat: At pietas sanctitas & virtus revera in multis Ethnicis aut non minus aut certè major etiam fuit quàm in Prophetis & Apostolis: Ergo, &c.*

A

RESP. *Assumtio* negatur. Nam etsi videtur revera non minor aut major pietas sanctitas & virtus in multis Ethnicis quam in Prophetis & Apostolis fuisse, tamen revera minimè fuit. Quicquid n. Ethnici fecerunt quod externa specie admodum laudabile videtur, illud nec ex vera fide profectum est: quod aut ẽ ex fide non est, peccatum est Rom. 14. v. ult. nec Deo placuit, quia absque fide impossibile est placere Deo Heb. 11. v. 6. nec ex vera Dei & proximi dilectione illud promanavit, quia qui verâ fide destituuntur, ii verâ Dei & proximi charitate non sunt præditi: nec ad solius Dei gloriam illud retulerunt, sed suam tantummodo famam ex eo aucupati sunt.

B

INSTANT. *At laudata tamen est Ethnicorum quorundam virtus, ut* Aristidis, Socratis, Catonis.

RESP. *Primo* virtus illa externa tantùm disciplina fuit, intus radices non habuit. *Deinde* non omnes partes obedientiæ Deo debitæ complectitur: *tertiò*, iidem probarunt & secuti sunt plurima cum verâ virtute, pietate & sanctitate pugnãtia, nimirum, idololatriam, multas falsas de Deo opiniones: *quartò* motus illi laudabiles, quatenus tales, fuerunt in illis dona Dei, ideo laudari debent: *quintò* nullos habent Ethnici qui similes saltem possint esse Enocho, Noacho, Abrahamo, Isaaco, Jacobo, Josepho, Mosi, Josuæ, Samueli, Davidi, Josaphato, Jesaiæ, Jeremiæ, Ezechieli, Danieli, Paulo & aliis innumeris Christianis.

Restat ultimi membri probatio.

C

Quòd Prophetę & Apostoli doctrinã, quam annũciarũt & in scriptis ecclesiæ tradiderunt martyriis suis atq; adeo sanguine & morte sua obsignarint, & quòd in illorum martyriis divina & insuperabilis virtus eluxerit, divinitatẽ doctrinæ pro qua patiebãtur evidẽter testificãs, sacra historia & Ecclesiastica testatur. Paul. Phil. 1. v. 7. *vincula sua affirmat defensionẽ & confirmationẽ fuisse Evangelij.* & 1. Th. 2. v. 1. & 2. ait: *Ipsi nostis fratres, ingressum nostrũ ad vos non fuisse vanũ: Imò etiam prius passi & contumeliis affecti Philippis, sicuti nostis, libertate loquendi usi fuimus in Deo nostro ad annunciandum apud vos Evangelium Dei cum multo certamine.* Petro Apostolo prædixit Christus quã morte glorificaturus esset Deum, Joh. 21. 18. & 19. Historia verò Ecclesiastica commemorat singulorum Apostolorum mortes, quibus doctrinam quam annunciaverunt obsignarunt.

D

Hoc primum est argumentum, ex quo perspicuum est, Prophetarum & Apostolorum vocationem, missionem & inspirationem divinam exstitisse.

SECUNDUM hoc est: *Si vestibula aliæq; partes librorum sacrorum testantur, Prophetas & Apostolos, a quibus scripti sunt, divinitus vocatos, missos & inspiratos fuisse: tum Prophetarum & Apostolorum vocatio, missio & inspiratio fuit divina. Verum est antecedens. Ergo & consequens.*

Consequentia connexi certa est: Nam aut in sola scriptura fides nostra terminatur, aut datur processus circularis in infinitum, in quo fides, cùm nusquam terminetur, necessariò evanescat.

E

Assumtio inductione ostendi posset omnium librorum, si necesse esset: unius & alterius solummodo mẽtionem faciam. In libris Mosis subinde legitur, *Et dixit Jehova ad Mosen, Dic populo Israelis*, &c. Jesaias sic orditur librum suum; *Audite cæli & auribus percipe terra: nam Jehova loquitur.* Libri Jeremiæ initium est, *Verba Jeremiæ ad quem fuit verbum Jehovæ temporibus Iosiæ*, &c. Sic in Novo Testamento. *Paulus Apostolus Iesu Christi*: & speciatim in epistola ad Galatas, *Paulus Apostolus, non ab ho-*

Digitized by Google

ab hominibus, neq; per hominem, sed per Iesum Christum ac Deum Patrem, qui suscitavit eum ex mortuis. Sic in vestibulo Epistolæ Petri: *Petrus Apostolus Iesu Christi:* & in secunda epistola, cap. 3. v. 2. ait: *Memores situ verborũ quæ prædicta sunt à sanctis Prophetis, & mandati illius nostri qui sumus Apostoli Domini & Servatoris.* Denique in vestibulo Apocalypſ. dicitur: *Apocalypsis Iesu Christi, quam dedit ipsi Deus ut indicaret servis suis quæ oportet fieri citò: is verò missam per Angelum suum, servo suo Iohanni significavit: Qui testificatus est sermonem Dei & testimonium Iesu Christi, & quæcunq; vidit.*

EXCIPIUNT Papistæ: *Nisi priùs Veteris & Novi Testamenti libros istos divinos & Canonicos esse credideris, qui credes Catholicâ fide verum esse, quod in istorum librorum vestibulis inscribitur? An tu non credis ista, quia credis scripturas quæ ista asserunt esse divinas & Canonicas? Prius ergo scripturas illas esse divinas credis, quomodo ex illis inscriptionibus credas Prophetas & Apostolos divinitùs vocatos, missos & inspiratos fuisse.*

B

DUPLICATIO nostra. Duobus modis peccant Papistæ in ista objectione: *Primò* occultatione propositionis, quam etsi obtinere cupiunt, tamen hoc loco cauti tacent, nempè, *Ex solius Ecclesiæ testimonio*, seu ut *Bellarminus* loquitur libro quarto de Verbo Dei, cap. 4. *Non aliunde ex Ecclesiæ traditione non scripta nobis constare, libros Propheticos & Apostolicos esse divinos.* Atqui secundùm hâc propositionem Papisticam, quod fidem nostram terminabit, non erit Scriptura S. sed Ecclesia: & fides nostra quam habemus scripturæ, resolvetur ultimò in autoritatem Ecclesiæ, fides verò Ecclesiæ in seipsam. Hoc est mysterium iniquitatis Antichristianæ, quod sub ista Manichæa argutia delitescit. Sed hoc pacto evertitur primum illud principiũ in quod omnia vera dogmata Theologica ultimò resolvi necesse est, DOMINUS DIXIT. Omnis enim cognitio, fides, doctrina & demonstratio Theologica necesse est terminetur in aliquo ultimo immobili & primo vero, de quo fas nulli sit ambigere, quod non est nisi Scriptura sacra seu Verbũ Domini: quia Scriptura S. est vox Dei, & quicquid Scriptura dicit, Deus dicit. Ideo Deus nos revocat *ad Legem & testimonium.* Jes. 8. Sic patrũ Ecclesia Deo obtemperans statuit, *Non audiamus hæc dico, hæc dicis: sed audiamus, Hæc dicit Dominus:* ut loquitur *Augustinus* lib. de Unitate Ecclesiæ c. 3. *Secundò* si includatur exceptio Papistica centro & spaciis Syllogismi, talis erit:

C

Prius non potest credi aut probari per posterius:

At credere libros Propheticos & Apostolicos esse divinos & Canonicos est prius: credere autem esse verum quod in istorum librorum vestibulis scribitur, est posterius.

Ex vestibulis igitur librorum istorum, non potest credi aut probari, libros istos esse divinos atq; Canonicos.

D

At ista Papistarum exceptio argumentum nostrum nec solvit, nec lædit: nam neque consequentiam, neq; præmissas attingit. Stat igitur immotum. Conclusionem vero negant quod quale sit disputandi genus & quàm conveniens veræ doctrinæ Analyticæ, Papistæ viderint. Sed videamus tamen ordine præmissas exceptionis. *Primò* negamus majorem; nam falsum est, prius non posse credi aut probari per posterius. Quid enim sunt omnes demonstrationes τοῦ ὅτι, nisi processus à posteriore ad prius? Quid est *Regressus demonstrativus*, nisi post quam causa ignota ex effectu notiore demõstrata est, postea regrediendo ex eâdem causa eundẽ effectum demonstrare? Fides principiorum prior est quàm conclusionum: & tamen per conclusiones demonstratas, fides principiorũ magis innotescit. Priùs oportet credere, Deum esse, quàm Deum remuneratorem esse: & tamen ex Dei remuneratione quã sensu percipimus, magis innotescit & confirmatur fides,

E

A Deum esse. Priùs oportet credere, Deum esse quàm providentiâ mundum regi; & tamen ex providentia, quæ est posterior, nobisque notior, venitur in cognitionem Dei, qui est prior & nobis ignotior. Ita quoq; in præsenti materia, divina inspiratio Scripturæ est causa veritatis ejus. Priùs ergo credendum, Scripturã esse divinam, quàm esse veram. Sed quando ignotum est alicui Scripturam esse divinam, nónne licebit ex constante & immutabili ejus veritate probare & colligere, eam esse divinam? Major itaque Papanæ exceptionis est falsa.

Deinde nec Minor est simpliciter vera, quia ambigua. Prius enim & posterius duplex est, vel *naturâ* vel *nobis*. Etsi fides divinitatis sacræ Scripturę naturâ prior est fide veritatis Scripturæ: tamen quoad nos, priùs credimus esse veras, posteriùs esse divinas. Nisi enim B credas esse veras, nunquam credes esse divinas. Fides autem veritatis ducit in fidem divinitatis, non quidẽ sola & absolutè, sed foris cooperantibus aliis argumẽtis divinitatem Scripturæ probantibus: intus cumprimis persuadente Spiritu sancto, scripturam hanc non modò veram, sed & divinam esse. Res clarior erit appositione exempli. Credimus epistolas Pauli esse verè divinas, & Paulum esse Apostolum Jesu Christi, quia credimus esse verum quod in illis epistolis scriptum est, cùm perpendimus sublimia mysteria rerum divinarum quæ in illis continentur & alia divinitatis earũ argumenta, de quibus postea agetur.

DUPLICANT Papistæ: *Potest quidem credi verũ esse, quod scribitur in Scriptura sacra, non credito hoc priùs, quod sit divina; sed non Catholicâ fide.* TRIPLICATIO nostra: C Falsum hoc est; quia fides Catholica quantum ad Canonem, habet duos gradus: fidem veritatis & fidem divinitatis. Hæc quidem prior est naturâ; sed illa prior est quoad nos: per illam ad hanc Spiritus sanctus nos deducit.

Hac de causa efficiente Scripturæ.

Si reliquas causas spectemus; comprehenduntur illæ in essentia ipsius scripturæ quæ consistit *in materia, forma & fine.* Finẽ hic causis internis adjungimus; quia sacra Scriptura instrumentum est, per quod rerum divinarum sapientiam consequimur: *natura* autem *& essentia cujusq; instrumenti in ipso fine & usu potissimum constituta est*, ut Philosophi etiam agnoscunt, *veluti* Jacobus Zabarella *libro tertio de Methodis, capite decimo octavo.* Ex D scripturæ igitur essentia sic firmissimè colligimus:

Quæcunque scriptura continet doctrinam prorsus divinam materia, forma & fine; illa profectò est divina:

Scriptura Prophetica & Apostolica cõtinet doctrinam prorsus divinam materia, forma & fine: Ergo, &c.

Assumtionis tria sunt membra: *primum* de materia, *secundum* de forma, *tertium* de fine Scripturæ sacræ: quę ordine explicabimus & probabimus.

Materia scripturæ sacræ sunt *tum* dogmata ipsa quæ in ea traduntur, *tum* verba quibus illa efferuntur, quæ prorsus divina sunt: quorum pleraque rationi humanæ ignota fuerunt, & nonnisi per revelationem divinam cognita sunt in Ecclesia Dei; *sive* res *sive* sententias & verba spectes. Res enim de quibus docent Prophetæ & Apostoli captum humanum superant, & à E nullo hominum potuissent cognosci nisi Deus revelasset. Ex sola enim sacra Scriptura didicimus, *Deũ esse unum essentia, trinum personis, Patrem, Filium & Spiritum sanctum:* ex sola sacra Scriptura didicimus, *hominem qui ab initio purus & beatus erat conditus per defectionem à Deo puritate & beatitudine sua excidisse, & se cum tota posteritate sua peccato & pœnis peccatorum obnoxium fecisse.* Ex sola sacra Scriptura dicimus: *Deum ex mera sua gratia ... unigenitum suum Filium Dominũ nostrum IESUM CHRISTUM*

hominem factum nos liberaturum fuisse & liberasse à peccato & pœnis peccatorum, & ad veram beatitudinem nos reduxisse. Ex sola sacra Scriptura didicimus, *fore universalem resurrectionem omnium mortuorum & judicium universale omnium hominum vivorum & mortuorum electos in æternum beandos, reprobos in perpetuum cruciandos.* In summa ex sola Scriptura sacra didicimus, *veram & solidam cognitionem Dei & nostri, Evangelium de Iesu Christo Mediatore nostro veramq; ac constantem adversus peccatum, mortem, omnesq; miserias consolationem.* Hæc doctus *Plato* nescivit: hæc acutus *Aristoteles* ignoravit: Deus autem in Scriptura sacra nobis revelavit. Hoc testatur Johannes Baptista, cùm ait Joh. 1. v. 18. *Deum nemo vidit unquam: Unigenitus ille Filius qui est in sinu Patris, ille exposuit.* Hoc testatur Paulus 1. Cor. 2. v. 7. usque ad finem: *loquimur sapientiam Dei in mysterio, occultam illam quam præfinierat Deus ante sæcula ad gloriam nostram,* &c.

Sententiarum vero, hoc est, verborum & styli Prophetici & Apostolici character exercitatis in Scriptura & divinitus illuminatis longè evidentiùs testatur, libros sacros à Deo omnis sapientiæ autore esse inspiratos quàm styli Latini elegantia & rotunditas testatur Ciceronianæ dictionis peritis, libros de officiis & de Oratore, à Tullio eloquentiæ Latinæ parente scriptos esse.

Objicitur I. *Gentiles etiam, veluti Platonem & Platonicos, de Sancta Trinitate, de Verbo illo æterno scivisse: unde colligitur, doctrinam hanc non esse Scripturæ Sacræ propriam & divinam. Antecedens* probatur inductione locorum aliquot. *Plato* epistolâ secundâ quæ scripta est Dionysio Tyranno Syracusano, luculentam divinæ naturæ descriptionem habet: περὶ τὸν πάντων βασιλέα πάντ' ἐστὶ καὶ ἐκείνου ἕνεκα πάντα. καὶ ἐκεῖνο αἴτιον ἁπάντων τῶν καλῶν. δεύτερον δὲ περὶ τὰ δεύτερα. καὶ τρίτον περὶ τὰ τρίτα, hoc est, *Circa omnium Regem sunt omnia & illius causa omnia: & ipse est omnium rerum pulchrarum causa: secundum circa secunda: & tertium circa tertia.* Quibus verbis mysterium Sacrosanctæ Triados à Platone innui, docent sancti Patres, *Iustinus Martyr* Apologiâ pro Christianis, & *Theodoretus* de curatione Græcarũ affectionum. Item epistolâ sextâ quæ est scripta Hermeæ, Erasto & Corisco, ait: τὸν τῶν πάντων Θεὸν ἡγεμόνα τῶν τε ὄντων καὶ τῶν μελλόντων, τοῦ τε ἡγεμόνος καὶ αἰτίου πατέρα κύριον ἐπομνύντας, hoc est, *obtestantes Deum, rerũ omnium, & quæ sunt & quæ erunt, Imperatorem, illiusq; Imperatoris & causæ Patrem.* Idem in Epinomide ait: τὸν κόσμον ἔταξε λόγος ὁ πάντων θειότατος, *Mundum digessit Sermo ille omnium maximè divinus.* Similiter *Numenius Pythagoreus* ait in iis quæ de Bono conscripsit: τοῦ δημιουργοῦντος θεοῦ χρὴ εἶναι νομίζειν πατέρα τὸν πρῶτον θεόν, id est, *Existimare oportet Opificis Dei Patrem esse Deũ primũ. Amelius Platonicus ait de Filio Dei:* καὶ οὗτος ἄρα ἦν ὁ λόγος, καθ' ὃν ἀεὶ ὄντα τὰ γιγνόμενα ἐγίγνετο, id est. *Et hic ergo erat Sermo ille secundum quem semper fuerunt quæ facta sunt.* Similia habet Plotinus & alii.

RESP. Concedimus hæc exstare apud Platonem & discipulos ejus, verùm ea non à seipsis habuerunt, sed *partim* ex Scriptura sacra hauserunt, quam lectam ipsis Galeni & Amelij scripta testantur, *partim* in Academiis Phœniciæ & Ægypti perceperunt, in quibus & Plato versatus est.

Objicitur II. *Plato & alij Philosophi de beatitudine deq; rebus aliis convenienter Prophetis & Apostolis multa tradiderunt: Ergo doctrina de istis rebus non est Scripturæ sacræ propria & divina. Antecedens* probatur inductione locorum aliquot. In *Theæteto Platonis* pag. centes. septuages. sexta Tomi primi, Editionis Henrici Stephani, Ann. 1587. beatitudo hominis est ὁμοίωσις θεῷ κατὰ τὸ δυνατόν, ὁμοίωσις δὲ, δίκαιον καὶ ὅσιον μετὰ φρονήσεως γενέσθαι, h. e. *ut Deo quàm proximè fieri poterit assimilemur atq; conformemur. Deo autem nos assimilat justitia & sanctitas cum sapiẽtia conjuncta.* Et paulo post: θεὸς οὐδαμῇ οὐδαμῶς ἄδικος, ἀλλ' ὡς οἷόν τε δικαιότατος, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτῷ ὁμοιότερον οὐδὲν ἢ ὃς ἂν ἡμῶν αὖ γένηται ὅτι δικαιότατος. περὶ τούτου καὶ ἡ ὡς ἀληθῶς δεινότης ἀνδρός. hoc est, *Deus nusquam ullo modo injustus, sed quantum fieri potest justissimus,* (id est, infinite est justus) *Deo autem nihil similius est, quã cùm ex nobis hominibus aliquis quàm justissimus est. In hoc nimirum & vera hominis præstantia versatur.* Item, *Deum tempus cum mundo ordinasse* docetur Tomo tertio operũ Platonis in lib. Timæi Locri de anima mundi: & *Deum* mundum dissoluturum cùm voluerit traditur in eodẽ lib. Timæi Locri de anima mundi, & in Timæo Platonis: *Dei providentia mundum regi,* in Apologia Socratis.

RESP. Plato hæc quoque & similia à Mose & Hebræis mutuatus est, ut docet *Iustinus Martyr* in Apologia pro Christianis; *Clemens Alexandrinus* multis in locis, & *Theodoretus* de curatione Græcarum affect. pluribus itidem in locis. Unde Plato dictus fuit *Moses Atticissans,* ut refert *Clemens Alexandrinus* lib. 1. Stromatum, pag. centes. quadrages. octavâ. Edit. Commelinianæ. & *Theodoretus* Sermone secundo de Curatione Græc. affect. pag. trigesimâ septimâ, Edit. Commelin. ex Numenio Pythagor. Ex materia igitur Scripturæ S. sic argumentamur:

Quæcunque Scriptura continet dogmata à Deo immediatè profecta, tum quoad res, tum quoad verba; illa certè est divina: At Sacra Scriptura continet talia dogmata: Ergo est verè divina.

Hæc de materia Scripturæ sacræ.

Forma illius est veritas prima, immutabiliter sanctissima, justissima & perfectissima, quæ nihil profani, injusti, imperfecti docet, nihilque sancti, justi, perfecti non docet. De ea dicit Christus Joh. 17. v. 17. *Sanctifica eos tua veritate: Verbum tuum illud veritas est.* Et Paulus Coloss. 3. vers. 5. *Propter spem sepositam vobis in cœlis quam prius audistis per sermonem veritatis,* i. e. Evangelii. Unde Scriptura sacra dicitur *prima veritas, tum* quia Deus eã primò revelavit Ecclesiæ per Prophetas & Apostolos: *tum* quia vera est simpliciter & sine ulla exceptione & conditione consensus cum altero. Scripturam enim sacram credimus esse veram per se ac propter se: Symbolum autem Apostolicum, item Nicenum, & alia symbola ac scripta Ecclesiastica post Scripturam Propheticam & Apostolicam à piis viris exarata, censentur vera, quatenus cum scriptura Prophetica & Apostolica consentiunt.

Veritas autem illa Scripturæ sacræ *tum* rerum est quas Scriptura ipsa docet, *tum* orationis de reb' enunciatæ.

Eaque bifariam consideratur: nam *aut* tota *aut* pars totius aliqua *tum* simpliciter in se, *tum* comparatè cum naturali veritate; *aut* partes aliæ cum aliis inter se justâ comparatione considerantur.

Si tota consideretur in sese, omnibus modis est integra & pura.

Similiter si pars aliqua totius veritatis Scripturam in sese simpliciter consideretur, non minus in qualibet parte deprehendetur immutabiliter vera, sancta, justa & perfecta, atque in seipsa tota.

Sin conferatur cum veritate naturali nostra, eam integritate & puritate longissimè excedit: ut divinæ gratiæ, quæ veritatem quæ supra naturam est nobis revelavit, amplitudinem tantò magis cognoscamus & prædicemus. Sin denique partium aliarum cum aliis inter se comparatio instituatur, apparet omnium suavissima

vissima panarmonia & consensus perpetuus; sic ut doctrina Christi & Apostolorũ cum Prophetis Prophetarum posteriorum cum prioribus, priorum cum Mose, Mosis cum Patriarchis, Patriarcharum deniq; cum prima patefactione Dei in Creatione & in Paradiso facta per omnia & ad amussim congruant. A

Ex forma Scripturæ sacræ sic argumentamur:

Quæcunq; Scriptura est veritas prima, immutabiliter sanctissima, justissima & perfectissima; ea profectò est divina. At Scriptura Prophetica & Apostolica est veritas prima, &c. Ergo est certò divina.

Hæc de forma Scripturæ sacræ.

FINIS ejusdem est is ad quem nulla doctrina nisi divina citra errorem ullum perducere potest.

Est verò geminus: I. Gloriæ solius Dei illustratio, ut qui gloriatur, in Dominó glorietur, Jerem. 9. vers. 24. 1. Cor. 1. vers. ult. B

II. Solida & æterna animarum nostrarum consolatio & salus: quia Scriptura sacra hoc etiam fine est exarata, ut per consolationem ejus, spem habentes, & in Filium Dei credentes, vitam æternam obtineamus, Rom. 15. v. 4. Joh. 20. v. 31. *Hæc autem scripta sunt, ut credatis Iesum esse Christum Filium illum Dei, & ut credentes vitam habeatis per nomen ejus.*

Unde sic colligimus:

Quæcunq; Scriptura tradit doctrinam soli Deo gloriam in solidum tribuentem, & ad consolationem salutemq; æternam animarum nostrarum à Deo peculiariter destinatam, ea profectò divina est:

At Sacra Scriptura tradit doctrinam talem: Ergò est verè divina. C

Majoris Membra duo sunt: *primum* negari potest, ideo illud probamus testimonio Christi, qui ait Joh. 7. vers. 18. *Qui à semetipso loquitur, gloriam propriam quærit: qui autem quærit gloriam ejus qui misit ipsum, hic verax est, & injustitia in eo non est.* Idem Christus Dominus ut probaret, doctrinam suam esse divinam, hoc ipso argumento usus est Joh 5. vers. 41. & sequentibus: *Gloriam ab hominibus non capto. Sed vos novi charitatem Dei non habere in vobis. Ego veni in nomine Patris mei, nec recipitis me: si venerit alius in nomine suo, illum recipietis. Quomodo vos potestis credere, quum gloriam alij ab aliis captetis, & gloriam illam quæ à solo Deo proficiscitur, non quæritis?* & cap. 8. v. 50. *Ego verò non quæro gloriam meam:* & vers. 54. *Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est.* Similiter Paulus ut doctrinam suam divinam esse doceat, hoc ipso argumẽto utitur Galat. 1. vers. 10. *Nunc enim utrum humana an divina suadeo? aut quæro hominibus placere? Enimverò si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem.* Idem cõfirmat oppositio contrarii: Quæcunque doctrina ad hominum & non solius Dei gloriam comparata est, ea nequaquam divina est: qualis erat doctrina Pharisæorum, de quibus Evangelista Johannes ait cap. 12. vers. 43. *Dilexerunt gloriam hominum potius quam gloriam Dei.* Ergo illa doctrina verè divina est, quæ solius Dei, & quidem in solidum, gloriam quærit. Hæc generalis nota ac regula est, quâ divina doctrina ab humana dignoscitur. D

Secundum membrum majoris extra controversiam est.

Quod ad *minoris* confirmationem attinet, Sacræ Scripturæ doctrinam soli Deo gloriam in solidum vẽdicare & ad solidam æternamque animarum nostrarum consolationem atque salutem à Deo peculiariter destinatam esse, paulò antè ostensum est. Ad confirmationem verò ampliorem, hoc quoque referendum est. Quòd Sacra Scriptura soli Deo gloriam in solidum asserat, inde etiam constat; quia Deum autorem unicum rerum omnium prædicat & celebrat, quod inductione omnium capitum veteris & novi Testamenti ostendi posset. Deo adscribit creationem cœli & terræ & omnium quæ in eis sunt: Deo adscribit gubernationem & conservationem omnium & singulorum: Deo adscribit Ecclesiæ vocationem, redemtionem, sanctificationem: Deo soli adscribit salutem nostram, ac in summa Deo adscribit tanquam autori unico omnia bona quæ fuerunt, sunt & erunt. E

Quòd verò Sacra Scriptura à Deo destinata sit ad subministrandam nobis solidam consolationẽ & perducendos nos ad salutem æternam, similiter inductione è Veteri & Novo Testamento ostendi posset. Docet enim passim Scriptura, nos peccatores recipi in gratiam & placere Deo, & vitam æternam habere propter Christi perfectissimam obedientiam & justitiam nobis imputatam: tum subministrat multiplicem & constantem adversus omnis generis miserias & calamitates atque adversus ipsam mortem consolationem, quæ omnem superat consolationem è Philosophia petitam.

CAPUT XVIII.

In quo secunda ratio pro divinitate Sacræ Scripturæ explicatur & defenditur.

SECUNDA RATIO sumitur ab effectis Scripturæ Propheticæ & Apostolicæ.

Quicquid potenter efficit ea quæ nonnisi virtute divinâ effici possunt, id profectò esse divinum necesse est.

At Scriptura Prophetica & Apostolica potenter efficit ea quæ tantummodò virtute divinâ effici possunt: Ergo.

Major necessaria est: quia quales sunt proprii effectus rei alicujus, talis est res ipsa.

Minor inductione effectuum Scripturæ probatur. Nam Scriptura Sacra salvificâ rerum divinarum cognitione oculos mentis illuminat: animam ad Deum convertit: cor solido & constanti gaudio implet: veram denique & sempiternam beatitudinem præstat. Hunc quadruplicem effectum proponit David Psal. 19. vers. 8. & 9. *Doctrina Iehovæ integra est, convertens animam: testimonium Iehovæ verax, sapientiam afferens imperito. Mandata Iehovæ sunt recta, lætificantia animum: præceptum Iehovæ purum, illustrans oculos.* & vers. 12. *Tum more servum tuum commonefacis istis, in horum observatione esse emolumentum magnum.*

OBIICITUR I. *Scripturâ sacrâ hæretici pro perfidia sua contra fidem utuntur: Ergo non illuminat mentis oculos salvificâ rerum divinarum cognitione.*

RESP. Fallacia est accidentis in antecedente: nam Scripturâ sacrâ hæretici per accidens abutuntur, velut si medicinalibus ferramentis quisquam graviter se vexet, quę utique non ad vulnerandum, sed ad sanandum instituta sunt; quo simili utitur *Augustinus* Tomo secundo, epistolâ centesimâ quadragesima primâ. Nec aliter hæreses ex Scriptura adstruuntur, quam de nucleo olivæ mitis & opimæ & suavissimæ ventosa & vana caprificus exsurgit, ut ait *Tertullianus* præscription. adversus hæreticos.

II. *Scriptura Sacra est obscura: Ergo non illuminat mentis oculos.* RESP. Falsum est *antecedens* simpliciter sumtũ: Secundum quid autem est verum. Nam aliqua in Scriptura esse obscura ultrò fatemur, sed tamen in iis quæ apertè in eadem sunt posita inveniuntur illa omnia quæ continent fidem moresque vivendi, ut ait *Augustinus* lib. 2. de doctrina Christiana, cap. 9.

III. *Lex iram operatur: Ergo Scriptura cor non lætificat:*

RESP. Nego *consequentiam*, quia plus concluditur, quam

Digitized by Google

quam ferat Antecedens. Inferendū tantùm erat, Ergo A Lex cor non lætificat, quod concedimus rectè intellectum. Lex enim, quæ per se cor lætitia impletura erat, si servata fuisset; iram operatur per accidens, non suo, sed nostro vitio.

IV. *Scriptura occidit: Ergo non lætificat corda, neq; beatitudinem confert.* Antecedens *probatur ex* 1. Cor. 3. *Litera occidit. Scriptura est litera: Ergo Scriptura occidit.* RESP. *Primò* propositio major laborat fallacia accidentis: Litera enim occidit, non per se, sed per accidens: per se autem erat vivificatura, juxta illud: *Qui fecerit ea, vivet per illa*, Galat. 3. Rom. 10. *Secundò* est fallacia à dicto secundùm quid ad dictum simpliciter in minore: Scriptura enim est litera non simpliciter, sed secundùm quid, nempe quoad Legem in tabulis scriptam, ejusque ministerium sejunctum à Spiritu regenerante & B vivificante; non autem quoad Evangelium, quod non est litera, sed spiritus in animis electorum. Ideo autem appellatur Lex litera occidens & Evangelium spiritus vivificans, quia non Lex, sed Evangelium proprie est organum Dei, per quod Spiritus sanctus datur qui nos vivificat, & Spiritus sanctus ad nos regenerandos utitur ministerio non Legis, sed Evangelij, juxta illud Gal. 3. v. 2. *Hoc solum velim discere ex vobis; Ex operibus Legis Spiritum accepistis, an ex fide* (id est, prædicatione doctrinæ fidei) *per auditum percepta?* & v. 5. *Qui igitur subministrat vobis Spiritum, & efficit virtutes in vobis, ex operibus Legis, an ex fide per auditum percepta subministrat?*

CAPUT XIX. C

In quo tertia est ratio pro divinitate Sacræ Scripturæ.

TERTIA RATIO ducitur à subjecto Scripturæ.

Quicquid de rebus divinis citra ullum errorem & defectum divino modo docet, id revera divinum est:

At Sacra Scriptura de rebus divinis citra ullum errorem & defectum divino modo docet: Ergo.

OBIICITUR I. *Decreta Conciliorum, Symbola, Confessiones, Catecheses, & plerum Doctorum scripta Theologica etiam de rebus divinis docent, nec propterea divina sunt: Ergo nec Scriptura Sacra propterea divina est.*

RESP. Limito & distinguo *antecedens*. Decreta Conciliorum & cætera commemorata scripta Ecclesiastica docent de rebus divinis; sed verbis & phrasibus ab D humano consilio profectis ad explicandas illas res divinas, sed sæpè non absque errore, nec absque defectu; non ergo divino modo: Non sunt igitur divina ἁπλῶς, natura ortuq; suo; licet divina possint κατά τι & secundùm quandam imaginem dici, quatenus scilicet cum Scriptura Sacra consentiunt. At Scriptura Sacra consentiunt. At Scriptura Sacra de rebus divinis docet divino modo, ac proinde divina est ἁπλῶς, naturâ suâ ortuque.

OBIICITUR II. *Si Scriptura Sacra propterea divina est, quia de rebus divinis docet; tum etiam Metaphysica divina erit, quia de rebus divinis docet. At hoc est absurdum: Ergo & illud.*

RESP. *Connexum* est falsum propter errorem falsæ identitatis: quia Scriptura Sacra & Metaphysica non E agunt de iisdem rebus: *illa* enim agit de verè divinis & divinitus revelatis; *hæc* de iis quas Philosophi opinantur esse divinas, decepti ratiocinatione naturali, quum divinæ non sint. Philosophi enim longissimè aberrarunt à vero Deo, qui est Pater, Filius & Spiritus sanctus; habentes pro diis qui non sunt.

CAPUT XX.

In quo quarta ratio pro divinitate Scripturæ explicatur & defenditur.

QUARTA RATIO sumitur ab adjunctis Scripturæ.

Quæcunque Scriptura est antiquissima & prima: plena majestate: Satanæ & malis hominibus odiosa & tamen approbata & recepta ab omnibus Gentibus & populis quamvis reluctante diabolo & mundo: admirabili providentiâ divinâ per tot secula inter ruinas regnorum & sævas persecutiones conservata: sanguine innumerorum Martyrum obsignata: cujus cultores & propugnatores mirabiliter sunt à Deo servati, è periculis erepti & præmiis affecti, hostes verò & contemtores illius atrociter à Deo puniti; quæ item in æternum manet, &c. illa profectò est divina.

At Scriptura Prophetica & Apostolica est talis: Ergo, &c.

Hæc ratio quinta aliquot membra habet, quæ singula probabimus.

Primum quod est de antiquitate sic probatur: *Quæcunque Scriptura tradit antiquissimam & primam religionē, quæ non aliunde quàm à Deo esse potuit, illa est divina.* Nam antiquissimum & primum quodque verissimum.

Scriptura antiquissima & prima tradit antiquissimam & primam religionem, quæ non aliunde quàm à Deo esse potuit: Ergo Scriptura antiquissima & prima est divina.

Sacram verò Scripturam esse antiquissimam & primam, ostendit collatio ejus cum scriptoribus aliis. Mosen primum scriptorem fuisse constat, qui solus initium mundi & res ab initio mundi factas descripsit à quo etiam hauserunt cæteri qui de originibus rerū scripserunt. Citat autem *Iosephus* libro secundo contra Appionem Grammaticum Alexandrinum testimonia memoratu digna ex antiquissimis scriptoribus: unde colligere licet, Gentium ipsarum consensu doctrinam in Lege proditam ab ultimis seculis fuisse celebrem.

OBIICITUR I. *Ægyptiaca Theologia est antiquissima, ut testantur multi Scriptores, veluti* Mercurius Trismegistus, Plato, Herodotus, Plutarchus, Diodorus Siculus.

Ergo ex antiquitate non potest evinci Scripturæ Sacræ divinitas.

RESPON. *Antecedens* est falsum: nisi fortè Ægyptiis credere libeat vetustatem suam extendentibus ad sex annorum millia ante creatum mundum. Citati testes, ab Ægyptiis habent quæ testantur: ideo nō sunt idonei in hac caussa. Sed cùm profanis etiā quibusque semper ludibrio fuerit Ægyptiorū garrulitas, non est cur in ejus refutatione laboremus.

OBIICITUR II. *Novæ patefactiones subinde sunt factæ à Deo: & quæ per Christum incarnatum atque Apostolos traditæ sunt, ea etiam Gentilium scriptis posteriora sunt:*

Ergo Scriptura Sacra non est antiquissima & prima.

RESP. Est processus *à dicto secundùm quid ad dictum simpliciter.* Novæ patefactiones subinde à Deo factæ sunt, non simpliciter & omnino novæ & quoad res & quoad verba, sed tantùm quoad verba, ac proinde secundùm quid. Eadem enim ab initio fuit Legis & Evangelij summa, quæ nunc est, neque cum ea pugnans quicquam aut aliud ab ea Deus postea Ecclesiæ suæ tradidit: sed tantùm aliter. Nam quæ brevius & obscurius initio tradita fuerant, successu temporis sunt pluribus verbis & apertioribus sententiis magis magisque declarata. Ita Christus & Apostoli nihil novi docuerunt, sed veterem Scripturam solummodo illustrârunt, sicut Paulus ait, se non dixisse quicquam extra ea, quæ Prophetæ ac Moses futura prædixerunt, Actor. 26. v. 22.

Secundum

Digitized by Google

Secundum membrum quintę rationis quod est de majestate Scripturæ Sacræ patet: *primò*, quia rerum magis dignitate quàm verborum gratiâ in admirationē nos rapit. *Secundò*, quia etiam Prophetis & Apostolis splendidum est dicendi genus excedens humanum modum & devinctos sibi omnes quasique constrictos tenens.

OBIICITUR I. *Demosthenis, Ciceronis, Platonis & Aristotelis, aliorumq́ gentilium Oratorum & Philosophorum scripta majestatem quoq́ quandam præ se ferunt: Ergo ex illa non potest colligi Scripturæ sacræ divinitas.*

RESP. Per *distinctionem:* Scripta gentilium autorum præ se ferunt majestatem quandam, sed non divinam, & quæ cum majestate Scripturæ sacræ collata evanescit.

OBIICITUR II. *In Scriptura sacra est magna styli simplicitas & humilitas: Ergo non est plena majestate.*

B

RESP. *Antecedens* concedo cum limitatione. In Scriptura sacra est magna styli simplicitas & humilitas, sed *primùm* non ubique: nam nonnullis Prophetis & Apostolis est elegans & nitidum dicendi genus, & superans omnium Gentilium Scriptorum eloquentiam. *Deinde* Scriptura sacra subjecta & humili verborum simplicitate virtutem divinam exserit, animos hominum vividè afficiens, quod nulla alia scripta faciunt. Ergo simplicitas ista tam potens, tam efficax majestatem Scripturæ magis auget.

Tertij membri probatio: *Quicquid Satanas & mali homines vehementer oderunt & extinctum cupiunt, id à Deo esse necesse est. Propositionis* hujus evidens est ratio: quia Satanas, & mali homines qui à Satana instigantur atque impelluntur, à Deo sunt alieni; ideo ea quæ Dei sunt eique maximè placent, ipsi infensissimo odio prosequuntur, contrà verò diligunt & desiderant quæ Dei

C

non sunt, quæque Deus odit & prohibet. Unde etiam religionem divinam oderunt & exstirpatam cupiunt, adversas autem Deo religiones quascunque cupide ultroque arripiunt, & magno zelo atque conatu defendunt. Quò pertinet illud Christi Johan. 15. vers. 19. *Si ex mundo essetis, mundus quod suum est amaret: quia verò ex mundo non estis, sed ego elegi vos ex mundo, propterea odit vos mundus.* & vers. 23. *Qui me odit, is etiam Patrem meum odit.* Item illud Pauli Rom. 8. v. 7. *Quod sapit caro, inimicitia est adversus Deum: Legi enim Dei non subjicitur, nam ne potest quidem.*

At Scripturam Propheticam & Apostolicam Satanas & mali homines vehementer oderunt, & exstinctam cupiunt. Propositionis hujus certitudinem *tum* experientiæ triste testimonium confirmat, *tum* necessitas odij illius ostendit.

D

Experientiæ testimonium sunt tot persecutiones crudeles & sanguinolentæ quas ij perpessi sunt atque etiamnum perpetiuntur, qui nullam aliam religionē sequi volunt quàm in Scriptura Prophetica & Apostolica traditam. *Antiochus Epiphanes* Rex Syriæ libros sacros undique conquiri & exuri curavit. Hujus tanquam typi sui exemplum imitatus *Papa Romanus* Biblia Sacra apud laicos reperta simul cum illis exuri curat: & historia martyrum superioris seculi decimisexti testatur, Papistas non tantùm de Bibliis sacris contumeliosè locutos, sed etiam exemplaria multa passim concremasse. *Quòd* autem *Scripturam illam necesse sit impiis exosam esse*, rationes sunt perspicuæ: *prima*, quia ab illius exacta rectitudine abhorret Satanæ & malorum hominum natura corrupta atque prava: *Secunda*, quia

Scriptura Sacra cur impiis exosa.

E

Scriptura illa arguit malitiam Satanę & improborum hominum, ostendit illis verè ipsorum miseriam, omnem præterquam in solo Deo gloriandi materiam adimit, & vitiorum etiam in cordibus latentium indicatione conscientias vulnerat. Huc facit illud Christi Joh. 3. v. 19, 20. *Hoc est autem condemnatio, quòd Lux venit*

A

in mundum, sed dilexerunt homines potiùs tenebras quàm Lucem: quia sunt eorum mala opera. Quisquis enim qua mala sunt agit, odit Lucem, nec venit ad Lucem, ne arguantur opera ipsius. Vox autem Scripturæ est vox Lucis illius quæ in mundum venit.

Sacra Scriptura igitur, quum infestissimo odio Satanæ & malorum hominum exposita sit, est verè divina.

OBIICITUR I. *Satanas odit etiam malos homines, & eos perditos cupit; & mali homines etiam se invicem oderunt: Ergo odium Satanæ & malorum hominum adversus rem quampiam non est argumentum certum divini ortus rei illius.*

RESP. *Propositio connexa* quæ omissa est, negatur. Nam Satanas omnes homines odit, quatenus sunt opus Dei, quod ille destructum cupit, sive homines ipsi sint pii, sive sint impii. Tum mali homines odio habent alios malos instigante Satana, qui malos etiam homines per seipsos perditos cupit, quatenus illi Dei opus sunt, ut jam jam dictum.

OBIICITUR II. *Scriptura Sacra allegatur à Satana & malis hominibus ad suas sententias confirmandas: Ergo eam non oderunt.*

RESP. *Antecedens* distinguo: allegatur ab illis, sed malâ fide & tali animo quali allegantur leges à facinorosis ad supplicium damnandis, qui leges omnes exstinctas mallent, aut nullas unquam latas.

OBIICITUR III. *Etiam infideles legerunt Sacram Scripturam & magnifecerunt. Ergo non oderunt aut extinctam cupiverunt.*

Antecedens probatur: *quia* Plato in Phædone *fatetur, se præstantissima quæq́ sapientiæ præcepta à barbaris hausisse; per barbaros intelligens* Mosen & Prophetas, *aliosq́ doctores Scripturas sacras sequentes: &* Amelius Platonicus Philosophus *Evangelium à Iohanne conscriptum laudat, quamvis eum barbarum more Græcorum vocet, ut* Cyrillus Alexandrinus *refert libro octavo contra Iulianum Apostatam, pag. septuages. secundâ, Tomi tertij Operum Cyrilli ex editione Basiliensi Cratandriana Latina. Item* Alexander Severus Imperator *tanti facit sententiam Christi:* Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: *ut eam & parietibus inscribi, & per præconem proclamari, & pro lege inviolabiliter observari jusserit.*

RESP. *Ex paucis particularibus nihil sequitur.* Etsi enim fatendum est paucos quosdam Gentiles paulò moderatiores, quædam in Sacra Scriptura probasse: tamen plerique omnes eam oderunt, & sublatam è medio voluerunt. Quod *Galeni Medici, Iuliani item Apostatæ* illius, quin etiam *Papistarū* de Scriptura Sacra judicium fuerit, notum est.

Quarti membri illustratio & probatio: *Ad quod non una civitas, non Gens una recipiendum & amplexandum conspiravit, sed quàm longè lateq́ patet terrarum orbis, variarum gentium, quibus alioquin nihil inter se commune erat, sanctâ conspiratione approbatum & acceptatum est: id profectò divinum esse necesse est.*

At de Sacra Scriptura hoc verè affirmatur: nam illam non una civitas, non una gens, sed omnes Gentes, inter quas religionum tanta erat diversitas, subitò communi & generali quâdam consensione approbârunt & acceptârunt: *Ergo divina est.*

Quinti membri illustratio & probatio: *Quicquid à Deo mirabiliter defenditur, & contra omnes hostes eosque potentissimos conservatur, id divinum esse manifestum est:*

At Sacra Scriptura à Deo mirabiliter defenditur, & cōtra omnes hostes eosque potentissimos conservatur: Ergo divina est.

Maioris propositionis vim & evidentiam ab infidelibus etiam intelligi satis indicat Gamalielis Pharisæi sententia, Actor. 5. v. 38, 39. *Si est ex hominibus consilium hoc, sive opus istud, dissolvetur: Sin ex Deo est, non potestis illud dissolvere, & videte ne etiam cum Deo pugnare comperiamini.*

F

vinimini. Ratio quoq; illius manifesta est; nam si quid A nullius roboris esse ab hominibus putatur, & tamen contra externos & domesticos hostes multitudine & potentiâ terribiles invictum perstat, ex hoc tam impari certamine satis certo cognoscitur, id quod insuperabile manet, non aliunde quam à Deo profectum.

Minor certa est ex Scripturæ testimonio. Paulus enim ait 2. Corinth. 4. v. 7, 8, 9. *Habemus autem thesaurum hunc in testaceis vasculis, ut ejus virtutis præstantia sit Dei & non ex nobis: Dum in omnibus affligimur, at non coarctamur: hæsitamus, at non prorsus hæremus: Persecutionem patimur, sed in ea non deserimur: dejicimur, at non perimus.* Idem experientia omnium ætatum confirmat: nam licèt vera Ecclesia, quæ solâ Scripturâ sacrâ nititur semper oppugnetur in mundo, *tum* vi apertâ armatâque, *tum* fraude occultâ & Simoniâ ab hostibus externis & do- B mesticis, qui religionem & doctrinam in Sacra Scriptura præscriptam suâ tyrannide & sævitiâ delere, vel falsorum dogmatum invectione conantur depravare & subvertere, licet etiam Ecclesia grex pusillus sit & plerunque humanis præsidiis destitutus, servitute oppressus & hostium prædæ expositus; adversarii autem semper sint multitudine & potentiâ longe superiores, armis & dolis instructi, tenentes imperia ac regna & dominantes in mundo: tamen omnibus temporibus religio & doctrina Scripturæ sacræ & Ecclesia, in qua illa retinetur mansit, ac quantumvis sæpè penitus oppressa videretur, tamen rursus excitata, & latissimè sparsa est.

Sexti membri illustratio & probatio: *Id propter cujus doctrinam & religionem, Propheta, Apostoli, & alÿ innumerabiles martyres alacriter & animosè acerbissima quæque sup- C plicia perferre, & mortem crudelissimam intrepide & constanter oppetere non recusarunt, id inquam divinum esse necesse est.*

At propter Scripturæ sacræ doctrinam & religionem id fecerunt: Ergo Sacram scripturam divinam esse necesse est.

Major propositio est certissima: nemo enim, qui modò sanæ mentis sit, vitam & omnia quæ hominibus sunt charissima, vellet profundere & amittere, ad testandũ & confirmandum id esse divinum, quod divinum esse profitetur, nisi in corde suo persuasus foret, certo divinum esse: neque moles horribilium persecutionum & cruciatuum sustineri in tanta hominum infirmitate posset, nisi divino robore martyres sustentarentur.

Minorem confirmat historia sacra & Ecclesiastica, in D qua innumera exempla martyrum recensentur: confirmat adhuc his temporibus nostris experientia.

Nos ergo Scripturam Propheticam & Apostolicam tali arrhabone, nempe sanguine tot sanctorum hominum sancitam atque obsignatam non certâ & inconcussâ persuasione pro divina susciperemus?

OBIICITUR I. *Gentiles & hæretici etiam martyres sunt, ut qui mortem pro doctrinâ suâ adierint: exempli gratiâ,* Socrates Athenis, Georgius Cappadox Alexandriæ, Arianus Episcopus, Anabaptistæ multi; *quorum tamen doctrina non est divina: Ergo ex martyriis divinitas Scripturæ colligi non potest.*

RESP. *Primò* antecedens est falsum. Gentiles enim & hæretici non sunt martyres, ut nos martyrum nomen accipimus pro testibus veritatis divinæ quæ in Scriptura nobis patefacta est: Nam non supplicium, E sed causa martyres facit. *Deinde* etiamsi daretur Socratem & homines fanaticos, fuisse aut esse martyres, tamen committeretur in hac objectione sophisma falsorum parium: nam *primò* Gentiles & hæretici eam martyrum multitudinem quæ est in Ecclesia, nequaquam habent: *deinde* in Gentilibus & hæreticis non est zelus pro gloria Dei sobrius & constans, sed fanatica quædam intemperies & pertinacia: *tertiò* in Gentilibus & hæreticis non conspicitur ea in adeundis suppliciis alacritas quæ conscientiæ securitatem & cordis in Deo lætitiam testificetur: at in plerisque martyribus nostris tanta fuit alacritas, ut ultrò etiam ad mortem se offerre non reformidaverint, quod non fecissent, nisi divinâ confirmatione & consolatione muniti fuissent, ut exempla *fratrum Machabæorum, Ptolemæi & Lucÿ* in Justini Martyris Apologia prima pro Christianis, *Christianorum* ad Arii Antonini tribunal ultrò confluentium, & pro Christo pati volentium, *Orthodoxorum* item *Edessenorum* sub Imperatore Valente Ariano & aliorum innumerorum. *Quartò*, Gentiles & hæretici patiuntur ut impiæ doctrinæ defensores, de suis erroribus convicti: nostros autem martyres nulla in ipsorum confessione falsitate monstrata, vi tyrannicâ persecutores ad supplicia rapiunt; quin nec ulla falsitas demonstrari potest in nostra Confessione, quia est Prophetarum & Apostolorum doctrina.

OBIICITUR II. *Si ex martyriis colligitur Sacram Scripturam vere esse divinam, tum certitudo ejus ab hominibus pendet. Sed consequens est absurdum: Ergo & antecedens.*

RESP. Nego *consequentiam connexi*, & ratio est, quia in martyriis pro Scriptura sacra ejusque doctrina, non hominum sanctorum tantùm testimoniũ intuemur, sed præcipue testimonium Dei dantis martyribus, ut pro veritate Scripturæ mortem intrepide oppetere non dubitent: juxta illud Pauli Philip. 1. *Vobis datum est in Christi negotio, non tantùm credere, sed etiam pati pro eo.*

Septimi membri illustratio & probatio:

Cujus rei cultores & propugnatores sunt mirabiliter à Deo servati, è periculis erepti & præmiis affecti; illa profectò divina est:

At Scripturæ sacræ cultores & propugnatores sunt mirabiliter à Deo servati, è periculis erepti & præmiis affecti: Ergo, &c.

Major per se patet omnium confessione.

Minorem probant *tum* testimonia Scripturæ, *tum* exempla fidelium Scripturam sacram amplectentium & sequentium. *Testimonia* hæc sunt: Psal. 1. *Beatus prædicatur vir ille cujus oblectatio est in Lege Jehovæ, & qui de Lege illius meditatur interdiu ac noctu. Est enim sicut arbor plantata ad rivos aquarum, quæ fructum suum profert in tempore suo, & cujus folium non decidit: & quicquid faciet, prosperabitur.* Psal. 19. v. 12. dicitur *in mandatorum Dei observatione esse emolumentum magnum.* Talium testimoniorum plenus est Psalmus centesimus decimusnonus. Gal. 6. v. 16. *Quicunq; secundum hanc regulam incedent, pax erit super eos & misericordia, & super Israelem Dei.* *Exempla* sunt in Regibus, Principibus & aliis fidelibus. De Regibus communiter pronunciatur Deuteron. 17. v. 18, 19, 20. *Sed erit quum Rex insidebit solio regni sui, ut describat sibi exemplum hujus Legis in libro, ex eo qui erit in conspectu Sacerdotum Leviticorum: Eritq; penes eum, & leget in eo omnibus diebus vitæ suæ, ut discat timere Jehovam Deum suum, observare omnia verba hujus Legis, & statuta ista faciendo ea: Ne efferatur animus ejus præ fratribus suis, & ne recedat ab hoc præcepto dextrorsum aut sinistrorsum: ut prolonget dies in regno suo ipse & filÿ ejus in medio Israelis.* Specialia exempla sunt David, Josias, Ezechias & alii. Ad Josuam dicit Jehova Jos. 1. v. 7, 8. *Tantummodo confirmare & fortis esto valde, ut cum observantia facias prorsus secundùm Legem illam, quam præcepit tibi Moyses servus meus, ne recede ab ea dextrorsum aut sinistrorsum: ut secunderis quocunq; iveris. Ne discedito liber iste Legis ex ore tuo, sed meditaberis de eo interdiu & noctu, ut cum observantia facias omnino prout scriptum est in eo: tunc enim prosperaberis in viis tuis, & tunc secundaberis.* Confirmat hoc totus liber Josuæ, in quo prosperitas Josuæ describitur. Idem confirmant exempla alia, ut Danielis & trium amicorum ejus: item Nechemiæ, Ju-

niæ, Judæorum conservatorum à πανωλεθρία seu totali internecione sub Achaschvero marito Estheræ, Machabæorum, Constantini Magni, Theodosii Magni, Theodosii junioris, qui manu suâ Novum Testamentum descripsit, Caroli Magni, Alphonsii Magni Regis Aragoniæ & Siciliæ, qui decies Biblia tota cum Glossa ordinaria perlegit; qui omnes felices in expeditionibus bellicis fuerunt, ab hostibus divinitus erepti, & victoriis magnis ornati.

OBIICITUR I. *Multi qui Sacræ scripturæ dediti fuerunt, non tamen perinde felices exstiterunt, ut David ipsemet qui regno ejectus à filio Absalomo & mala alia perpessus: Daniel & socij ejus in exsilio fuerunt. Ergo minor propositio non est vera.*

RESP. Processus est à dicto secundùm quid ad dictum simpliciter. Multi Sacræ Scripturæ dediti non sunt felices, nempe *vel* quando Scripturæ sacræ non obtemperant, & à mandatis Dei discedunt, ut interdū accidit Davidi & Judæis in exsilium Babylonicum abductis: *vel* non sunt felices humano judicio, etsi coram Deo sint beati, ut qui ob veritatis cœlestis professionem patiuntur persecutiones, sicut martyres; quorum tamen multos Deus gloriosè liberat, ut socios Danielis è flammis fornacis Babyloniææ, Danielem à lacu leonum, alios fideles ex aliis periculis.

OBIICITUR II. *Gentilium & hæreticarum religionū cultores & propugnatores fuerunt etiam felices: Ergo ex felicitate cultorum & propugnatorum Sacra scriptura non potest colligi illius divinitas.*

RESPON. *Primò* antecedens est falsum. Etsi enim Gentiles & hæretici visi sint felices, tamen nec vera ac solida nec diuturna illa felicitas fuit. *Secundò*, etiamsi daremus, illos felices fuisse, tamen ex eo non potest colligi, ipsorum religionem divinam fuisse, *tum* quia destituta fuit aliis indubitatis argumentis divinitatem ejus evincentibus; sola enim externa felicitas non est sufficiens religionis divinæ documentum, neque nos eâ solâ nitimur, sed cum aliis argumentis conjuncta: *tum* quia Gentilibus & hæreticis interdum Deus utitur ad castigandum Ecclesiam, ut eam à peccatis ad resipiscentiam adducat, ut exempla plurima in libro Judicum, & libris Regum & Chronicorum testantur.

Octavi membri illustratio & probatio.

Cujus rei hostes & contemtores atrociter à Deo in hac & in futura vita puniuntur, illa profectò est divina: At Scriptura sacra hostes & contemtores atrociter à Deo in hac & in futura vita puniuntur. Ergo Scriptura sacra est divina.

Major extra controversiam est etiam Gentilium confessione.

Minorem confirmant *tum* testimonia Scripturæ, *tum* exempla. *Testimonia* hæc sunt: Psal. 1. v. 4. & 5. *Non ita improbi sunt, sed sicut gluma quam dispellit ventus. Idcirco non exsurgent improbi in illo judicio, aut peccatores in cœtu justorum.* Psal. 2. vers. 12. *Osculamini Filium ut non irascatur & pereatis in via, quum exarserit vel minimum ira ejus.* Matth. 10. vers. 14, 15. *Quicunque non exceperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes domo aut ex urbe illa, excutite pulverem pedum vestrorum. Amen dico vobis, tolerabilior erit conditio terræ Sodomorum & Gomorrhæorum in die judicij, quam urbis illius.* Johan. 12. v. 48. *Qui rejicit me, nec recipit verba mea, habet qui condemnet ipsum: sermo quem locutus sum, ille damnabit eum ultimo illo die.* Scriptura autem sacra est sermo Christi, qui per Prophetas & Apostolos Ecclesiæ traditus est. *Exempla* hostium & contemtorum Sacræ Scripturæ à Deo atrociter in hac vita punitorum, & in futura puniendorum tot sunt quot tyranni & persecutores pertinaces religionis divinæ in Scriptura sacra præceptæ; homines reprobi, qui verbo Dei prædicato in mundo adversati fuerunt: ut primus mundus, qui verbum Christi per Noachum annun-

A ciatum spernens & ludibrio habens diluvio universali interiit. Genes. 7. & 1. Pet. 3. 19, 20. & 2. Pet. 2. vers. 5. Civitates Sodomorum & Gomorrhæ igne & sulphure cœlitus depluente in cinerem redactæ cum incolis, Genes. 19. & 2. Pet. 2. v. 6. & sequent. Judæ epist. vers. 7. Dathan, Core, Abiram cum asseclis eorum, Numer. 16. Jarobeam Rex Israëlitarum cum sua posteritate, Achab, Jezabel, Sennacherib, Manasses, Nebucadnetzar, Haman, Antiochus Epiphanes, Herodes, Elymas Magus, Nero, Domitianus, Commodus, Maximinus, Decius, Valerianus, Aurelianus, Diocletianus, Maximianus, Magnentius, Julianus Apostata, &c. item Capernaum, Bethsaida, urbs Jerosolymorum à Romanis destructa, &c.

OBIICITUR I. *Hostes & contemtores Scripturæ sacræ florent: Ergo non puniuntur.*

B RESP. Est processus à dicto secundùm quid in antecedente. Hostes florent scilicet breve tempus, & aliqui solummodo; sed brevem illorum felicitatem sæpè luctuosus in hac vita, semper autem tristissimus atque æternus interitus excipit, & multi hostes tragicis exemplis ex hac vita tolluntur.

II. *Hostes & contemtores Scripturæ sacræ plerunq; florent: Ergo Sacra Scriptura non est divina.*

RESP. Est processus secundùm non causam ut causam: nam illi florent interdum & aliquandiu non hanc ob causam quasi sint adversarii rei non divinæ, sed propter alias causas, quarum *prima* est, ut prosperitate temporariâ illorum magis exerceatur & probetur fides & patientia piorum: *secunda*, ut illis tempus resipiscentiæ relinquatur: *tertia*, ut illis longanimitate

C Dei abutentibus tantò justior & gravior pœna postea tandem infligatur, Psal. 37. & 52. & 56. & 57. & 58. Rom. 2. vers. 4, 15.

III. *Non omnes hostes & contemtores Sacræ Scripturæ tragicos exitus habent: Ergo non puniuntur à Deo.*

RESP. *Primò* ex puris particularibus nihil sequitur: Quidam non puniuntur; Ergo nulli. *Secundò* proceditur à dicto secundùm quid: Non habent tragicos exitus, scilicet in hac vita: Ergo prorsus non puniuntur. Etsi enim quidam ex hac vita non tollantur exēplis tragicis, tamen æternas pœnas non evadunt: & dum plerosque in hac vita DEUS ulciscitur, satis ostendit quid de reliquis existimari velit.

IV. *Non ob hanc causam, id est, ob Scripturæ sacræ oppugnationem & contemtum puniuntur, sed propter alia scelera: Ergo hinc colligi nequit Scripturam esse divinam.*

RESP. Falsum est *antecedens*: nam & propter Sacræ

D Scripturæ oppugnationem atque contemtum & propter alia scelera à Deo puniuntur: ut *Sedechias Rex Judæorum*, qui vaticinia Jeremiæ consciderat & concremarat: ut *Antiochus Epiphanes*, qui exemplaria S. Scripturæ undique conquisita exuri curauerat.

Noni membri illustratio & probatio:

Quicquid in æternum manet, id profectò à Deo est: Scriptura sacra in æternum manet: Ergo, &c.

Major certissima est per se, quum nemo non agnoscat, nihil in æternum persistere posse nisi ab æternitatis autore profectum.

Minorem probant hæc testimonia: Jesai. 40. vers. 8. *Exarescit gramen, decidit flos; at verbum Dei nostri permanet*

E *in seculum.* 1. Pet. 1. vers. 25. *Verbum Domini manet in æternum: Hoc autem est Verbum illud quod evangelizatum est vobis.* Hoc Verbum aliud non est necesse potest, quàm quod in Sacrum codicem est relatum.

Caput XXI.

In quo ratio quinta pro divinitate S. Scripturæ traditur & defenditur.

Hactenus quarta ratio: sequitur quinta à dissentaneis.

QUÆCUNQUE *Scriptura non prodiit ab hominibus quà homines: nec autoritati ullius creaturæ est subjecta, sic ut non sit fas etiam ipsis Angelis, nedum hominibus quicquam ei adjicere vel detrahere, vel quicquam prorsus in ea immutare: & cui neq; antiquitatem, neq; consuetudinem, neque multitudinem, neq; humanam sapientiam, neq; judicia, neque præjudicata, neq; edicta Regum & Principum, neq; decreta ulla, neq; Concilia, neq; visiones, neq; miracula opponere licet: quæ item nullum errorem habet, nullum mendacium admittit: à Satana & Mundo tolli & exterminari non potest: illa revera est divina.*

Scriptura Prophetica & Apostolica est talis: Ergo, &c.

OBIICITUR I. *Prophetæ & Apostoli fuerunt homines;*

Sacra Scriptura prodiit à Prophetis & Apostolis:

Ergo prodiit ab hominibus quà homines.

RESPON. Negatur *consequentia*, quia plus infertur quàm patiuntur præmissæ: Hoc enim tantùm sequitur, *Ergo prodiit ab hominibus*; quod rectè intellectũ concedunt. Nam Scriptura prodiit à Prophetis & Apostolis, verùm non quatenus fuerunt homines, sed quatenus fuerunt extraordinarii administri Dei divinitùs sanctificati, quibus immediatè Spiritus sanctus Scripturam inspiraret, & per ipsos Ecclesiæ revelaret: sic ut propriè loquendo Scriptura non ab hominibus, sed à Deo per homines prodierit.

OBIICITUR II. Matth. 27, 9. *Ieremiæ tribuitur quod est Zachariæ vaticinium de triginta argenteis, quibus Christus æstimatus fuit.*

Ergo Scriptura sacra errorem habet.

RESP. Locus Matth. 27, 9. habet homonymiam in nomine *Ieremiæ*, quo non Jeremias filius Chilkijæ intelligitur, qui Josiæ temporibus prophetare cœpit, sed *Zacharias*, qui etiam vocatus fuerit Jeremias, sicut receptum erat in populo Judaico, ut multi binomines essent, maximè cùm duo nomina inter se haberent convenientiam, aut vocum etymologiâ, aut rerum significatione: ut Jonatham & Nathanaël, Huzzja, & Hazarja, & similia. Est autem eadem significatio utriusque nominis Jeremiæ & Zachariæ, tanquam, si dixeris, virum qui exaltat Deum, aut qui commemorat celebratque Deum.

Caput XXII.

In quo sexta ratio pro divinitate Scripturæ proponitur.

SEXTA RATIO à comparatis ducitur.

Quæcunque Scriptura eadem est cum Verbo Dei prædicato: & Philosophiæ omnibusq; aliis doctrinis atq; disciplinis longissimè præstat: cujus major est autoritas quàm Ecclesiæ, imò quàm omnium Angelorum & hominum; quàm etiam miraculorum; quæ penetrantior est quovis gladio ancipiti pertingens usq; ad divisionem animæ simul ac Spiritus, compagumq; & medullarum; quæ est instar typi cui immittimur, ut ejus figuræ conformemur, &c. ea profectò est divina.

At Scriptura Prophetica & Apostolica est talis: Ergo, &c.

Major per se patet. *Minor propositio* ex sequentibus liquet, Sacram Scripturam eandem esse cum Verbo Dei prædicato certum est, quia non aliud Prophetæ & Apostoli prædicarunt, aliud scripserunt, sed unum & idem: quod *Irenæus* testatur, qui libro tertio adversus hæreses, cap. 1. ait: *Non per alios dispositionem salutis nostræ cognovimus, quàm per eos per quos Evangeliũ pervenit ad nos, quod quidem tunc prædicaverunt, postea verò per Dei voluntatem in Scripturis nobis tradiderunt, fundamentum & columnam fidei nostræ futurum.*

Alia membra ex his testimoniis clarent, Deuter. 4. v. 6, 7, 8. *Hæc est sapientia vestra & prudentia vestra ante oculos populorum: qui audientes omnia statuta ista dicent, tantum gens ista maxima populus sapiens est & prudens! Nam quæ gens maxima futura est, cui est Deus propinquus ei; sicut Iehova Deus noster est, quotiescunq; invocamus eum? Rursus quæ gens maxima futura est, cui sunt statuta & iudicia iusta, sicut est tota hæc lex quam ego propono vobis hodie?* & 1. Cor. 1. v. 20. *Ubi sapiens? ubi Scriba? ubi disquisitor seculi istius? nónne infatuavit Deus sapientiam mundi hujus?* & cap. 2, 6. & sequentibus usque ad finem capitis. & Gal. 1, 8. *Sed etiam si nos, aut Angelus è cœlo evangelizet vobis præter id, quod vobis evangelizavimus, anathema esto.* Ad quæ verba *Chrysostomus* ait Commentariis in caput primum ad Galatas: *Paulus (porrò cùm Paulum dico, ipsum Christum dico, hic enim erat qui mentem illius agebat) etiam Angelis è cœlo descendentibus præponit Scripturas, idq; valde congruenter: Siquidem Angeli quamlibet magni, tamen servi sunt ac ministri. Cæterùm omnes Scripturæ non à servis, sed ab universorum Domino Deo venerunt ad nos.*

Jesai. 8. v. 19. habetur: *Quum enim edicunt vobis, consulite Pythones aut ariolos, qui pipiunt & qui mussitant: nónne populus Deum suum consulturus est? pro viventibus mortuos consulat?* Item Deuter. 13. 1, 2, 3, 4. *Quum surgent in medio tui Propheta, aut somnians somnium; ediderit tibi signum aut prodigium. Quamvis evenerit signum illud aut prodigiũ quod prædixerat tibi, dicendo: Sequamur deos alienos quos non noveras, & colamus eos: Ne auscultato verbis Prophetæ istius, aut isti somnianti somnium: quia tentat Iehova Deus vester vos, ad cognoscendum an sitis amantes Dei vestri ex toto corde vestro, & ex toto animo vestro: Iehovam Deum vestrum sequimini, & ipsum timete: & mandata eius observate, ac voci ejus auscultate, eumq; colite & adhærete ei.*

Hebr. 4. v. 12. *Vivus enim est sermo Dei & efficax, & penetrantior quovis gladio ancipiti: & pertingit usq; ad divisionem animæ simul ac spiritus, compagumq; & medullarum.* Rom. 6, 17. *Gratia sit Deo quòd fuistis quidem servi peccati, sed ex corde auscultastis ei typo seu formæ doctrinæ, in quam estis traditi.*

Caput XXIII.

In quo Ecclesiæ testimonium de divina autoritate Scripturæ sacræ proponitur & refutantur argumenta Papistarum, contendentium ex solius Ecclesiæ testimonio certò nobis constare, Scripturam Propheticam & Apostolicam esse divinam.

Hactenus accepimus testimonia divina & rationes firmissimas ex Scriptura sacra petitas, ex quibus unicuiq; credentium certò constat, Scripturam sacram verè divinam seu Verbum Dei esse: sequuntur humana testimonia.

TESTIMONIA humana itidem duo sunt: unum *Ecclesiæ*, alterum *eorum qui sunt extra Ecclesiam.*

Testimo-

Testimonium & autoritatem Ecclesiæ in asserendis libris verè divinis & Canonicis, nequaquam contemnimus, sed sequimur & amplectimur modo debito, sic ut ei tantum tribuamus reverenter, quantum tribui debet.

ECCLESIÆ TESTIMONIUM seu *autoritatē* cùm nominamus, intelligimus asseverationem seu testificationem historicam Catholicæ atque orthodoxæ Ecclesiæ primitivæ apud subsequentem, & hujus nunc apud rudiores & infideles, quòd Scriptura Prophetica & Apostolica sit verè divina. Alii vocant *traditionē Ecclesiasticam.* Papistæ verò intelligunt externam approbationem factam ab Ecclesia, à qua quicquid jam autoritatis Sacra Scriptura habet, propter quam pro divina habeatur & acceptetur, totum hoc habere illam ab Ecclesia dictitant.

Deinde intelligimus testimonium Ecclesię non falsæ & hæreticæ, qualis est eorum qui se gloriantur Ecclesiam esse quum nō sint, cujusmodi sunt jam ab aliquot seculis Romanenses, nempe Pontifices Romani, Cardinales, Pseudepiscopi Papani & cæteri prælati, oēs deniq; qui Romanum Pontificem pro Capite universæ Ecclesiæ agnoscunt eiq; adhærēt: sed veræ & orthodoxæ Ecclesiæ, quæ solum CHRISTUM JESUM pro unico capite agnoscit, atque ei soli addicta est.

Testimonium hoc Ecclesiæ veræ duplex est, nimirum, *veteris & hodierna.*

Veteris Ecclesia nomine hoc loco intelligimus fideles illos qui à Prophetis & Apostolis ipsismet Scripturam Sacram acceperunt, eamq; sic acceptam posteris suis quasi de manu in manum tradiderunt & testimonium Dei, Scripturæ, Prophetarum & Apostolorum de Scriptura palàm velut in columna proposuerūt. Illius Ecclesiæ testimonium commendat *Tertullianus* libro de Præscriptionibus adversus hæreticos, capite vigesimoprimo & libro quarto adversus Marcionem capite quinto & *Augustinus* sexto tomo, libro contra epistolam Manichæi, quam vocant Fundamenti cap. quinto.

Hodierna Ecclesia nomine intelligim⁹ fideles qui jam vivunt, qui juniorib. idem testātur & testabūtur de Scriptura, quod vetus Ecclesia ante ipsos testificata est.

Testimonium hoc Ecclesiæ est nobis valdè utile: prodest enim ad duo *Primùm* ad hoc ut Sacræ Scripturæ aures præbeamus eamq; legamus & consideremus: *Deinde* etiam ad hoc ut aliquam bonā de hac Scriptura concipiamus opinionem, etsi nō firmam fidem quòd verè sit verbum Dei; fides enim firma est donum Spiritus sancti, non Ecclesiæ.

De Ecclesiæ testimonio autem aliquot moventur quæstiones.

PRIMA EST, *An ex solius Ecclesia testimonio nobis certò constet, Scripturam Propheticam & Apostolicam esse divinam?*

SECUNDA, *An Scriptura Sacra autoritas à testimonio & autoritate Ecclesia pendeat?*

TERTIA, *An testimonium Ecclesia de divina autoritate Scriptura sit pracipuum, & omnium luculentissimum atque certissimum?*

In his verò quæstionibus Papistæ per *Ecclesiam* intelligunt non tam eam Ecclesiam quæ fuit tempore Prophetarum & Apostolorum, aut ei proximè succedentem, quàm præsentem: nec universum populum fidelium, sed pastores tantùm, hoc est, Concilia & maximè Florentinum, Tridentinum, suosque Papas, Cardinales, Episcopos & prælatos.

Nos ut jam non loquamur de cœtu communi fidelium aliorum, nec [illegible] hæc tempora, de illis quos Papistæ nomine Ecclesiæ intelligunt, jam cū ipsis congrediamur. Ac ut de prima quæstione primò agatur; Propter solius Ecclesiæ, id est, Papæ & Prælato-

A rum testimonium affirmant Papistæ nos certos esse, ex illo solo nobis absque omni dubio constare, Scripturam Sacram esse verè divinam: Nos verò negāmus.

Affirmationem istam Papistarum esse, manifestum est ex scriptis eorum. *Eccius* in enchiridio capit. de autoritate Ecclesiæ respons. 3. ad object. hæretic. ait, *Scripturam non esse authenticam nisi Ecclesia autoritate. Pighius* lib. 1. de Hierar. Ecclesi. cap. 2. ait: *Omnis qua nunc apud nos est Scripturarum autoritas, ab Ecclesia autoritate dependet necessariò. Bellarminus* libro quarto de notis Ecclesię, capite secundo, sectione nonâ ait: *Qua sit vera Scriptura & quis eius verus sensus, non possumus scire,* NISI *ex testimonio vera Ecclesia.* Intelligunt autem suam Ecclesiam Papanam.

Argumenta affirmationis Papanę primum videnda
B & refellenda sunt.

PRIMUM: *Sine cuius autoritate certus Scriptura Canon haberi non potest, propter illius solius testimonium certò nobis constat, qua Scriptura sit divina.*

At sine Ecclesia autoritate certus Scriptura Canon haberi non potest:

Ergo propter solius Ecclesia testimonium certò nobis constat, qua scriptura sit divina.

RESPONSIO. *Minor propositio* negatur.

Eam confirmare nituntur aliquot probationibus:

I. *Sine certissima autoritate certus Scripturâ canon haberi non potest:*

Sed Ecclesia autoritas est certissima: Ergo, &c.

RESP. *Minor* falsa est: quia certior & major est autoritas Dei per Scripturam nos alloquentis ac proin-
C de & Scripturæ ipsius, & spiritus Sanctus, cujus interno instinctu persuademur ut Scripturæ Sacræ credamus tanquam Verbo Dei.

Replicant: *Per quem Deus nos docet & non aliter, eius autoritate, nulla nobis potest esse certior: At per Ecclesiam Deus nos docet & non aliter: Ergo Ecclesia autoritate, nulla potest nobis esse certior.*

RESP. Utraque præmissa est falsa: *primùm major,* quia certior est autoritas ejus qui summus & principalis doctor noster est, quàm ejus qui nullas nisi ministerii partes exercet. Jam Deus est summus & principalis doctor noster, Ecclesia autem tātùm ministra Dei est, eique in docenda Scriptura inservit: Dei igitur potior est & certior autoritas, quàm Ecclesiæ. *Deinde* etiam *minor propositio* est falsa, quia Deus non tantùm per Ecclesiam nos docet, sed etiam per Scripturam ipsam, te-
D ste Paulo 2. Tim. 3. v. 15. & 16. & Rom. 15. 4. *Nam qua ante scripta sunt ad nostram doctrinam ante scripta sunt: ut per tolerantiam & consolationem Scripturarum spem habeamus.* Luc. 17. vers. 29. *Habent Mosen & Prophetas, audiant illos.* Joh. 20. v. 31. *Hac autem scripta sunt, ut credatis Iesum esse Christum illum, Filium illum Dei, & ut credentes vitam habeatis per nomen eius.* Sed etiam per Spiritum Sanctum Deus nos docet, teste Paulo 1. Cor. 2. v. 9. & sequentibus teste Joh. 1. ep. 2. ver. 27. *Unctio docet vos de omnibus,* teste Christo ipso Joh. 14. v. 26. *Consolator autem ille, Spiritus Sanctus, quem mittit Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia & in memoriam revocabit vobis omnia qua dixi vobis.* & cap. 15. 26. & 27. *Quum autem venerit Consolator ille quem ego mittam vobis à Patre, Spiritus ille veritatis, qui à Patre emanat, ille testabitur de me. Sed & vos testabimini, quoniam à principio mecum estis.* Hic Christus testimonium
E Spiritus Sancti & testimonium Ecclesiæ cōjungit quidem, sed ita ut distinguat & cap. 16. v. 13. *Spiritus ille veritatis introducet vos in omnem veritatem.*

II. Probatio Stapletoniana assumtionis primi argumenti.

Sine cuius judicio nihil valent media quibus Scriptura dignosci solet, nempè stylus & phrasis & alia, sine eius autoritate certus Scriptura Canon haberi non potest:

Digitized by Google

At sine Ecclesiæ judicio nihil valent media illa: Ergo, &c.

Minor *sic stabilitur, quia Ecclesia optime cognoscit media illa & potest de illis optime judicare.*

RESP. *Minor* est falsa: confirmatio verò illius est ambigua, ideo distinguenda. Nam si Ecclesiæ nomine intelligantur Papæ Romani & Episcopi Papani (ut Papistæ semper solent in hac maxime quæstione) nego eos optimè cognoscere media illa, nego eos posse de illis optime judicare: quia inscitia illorum tum in hac re, tum in aliis nimis est manifesta. Sin verò Ecclesiæ nomine intelligatur vera Ecclesia, tum confirmatio est aliena, quum minor propositio intelligatur de Pontificibus Romanis & Episcopis Papanis, qui non magis vera Ecclesia sunt, quam Hannas, Cajaphas & cæteri Pontifices & Sacerdotes Jerosolymitani fuerunt, qui Christum rejecerunt.

III. Probatio assumtionis primi argumenti.

Per quod Scriptura probanda est, sine ejus autoritate certus Scripturæ Canon haberi non potest:

Per Ecclesiam Scriptura probanda est: Ergo, &c.

RESP. *Antecedens* falsum est.

Id sic conatur fulcire: *Paulinarum epistolarum autoritas non potest probari per Scripturam: Paulina Epistola sunt Scriptura: Ergo Scriptura non potest probari per Scripturam.*

RESP. *Major* est falsa.

Eam sic vult probare: *Paulinarum epistolarum autoritas neque ex Veteri Testamento, neque ex Evangelio probari potest: Ergo non potest probari per Scripturam.*

RESP *Minor* falsa est.

Eam sic Stapletonus confirmat; *Scriptura non potest probari per Scripturam: Ergo per Ecclesiam probanda est.*

RESP. *Antecedens* negatur.

Illud hoc modo probat. *Paulinarum Epistolarum nusquam fit mentio neque in vetere Testamento, neque in Evangelio: Ergo earum autoritas inde probari non potest.*

RESP. Negatur *antecedentis pars posterior*: nam Paulinarum Epistolarum fit mentio in Evangelio, nempe in epistola Petri secunda cap. 3. v. 16. ubi & Scripturæ appellantur & earum autoritas divina asseritur, quum Petrus dicat, Paulum pro DATA sibi sapientia scripsisse, à quo autē data illi erat, nisi à Deo? Tum Paulus suas epistolas & nomine & judicio suo cōprobat. Ergo Paulinarum epistolarum mentio fit & autoritas asseritur in Evangelio: nisi fortasse Papistæ negare velint, Petri & Pauli epistolas esse Evangelium de Jesu Christo.

Replicatur ad hoc posterius: *Paulū nō posse esse testē sibi ipsi.*

RESP. Cōcedo: sed neque sibi ipsi testis est, sed Deo, sed Jesu Christo, cujus verbū est quod scripsit Si Cancellarius aliquis, Principis sui jussu, literas ad civitatem aliquam scripserit, illisque nomen suum pro more apposuerit, nonne appositione illā nominis sui testatur, literas illas revera Principis jussu & autoritate scriptas? Maxime. Cur igitur minus tribuatur Apostolo Paulo, quam terreni Principis Cancellario?

INSTAT STAPLETONUS: *Neque totam Scripturam neque partem aliquam Scripturæ ex ipsa Scriptura probari posse, quia omnis probatio est ex notioribus: Ergo nescienti aut neganti totam Scripturam, vel partem ejus aliquam, probari nihil potest ex ipsa Scriptura.*

RESP. Peccatur fallaciā secundùm plures interrogationes, quia aliter agendum est cum negante totam Scripturam, aliter cum negante partem Scripturæ. Qui totam Scripturam negat, Christianus non est, ac proinde probatio Scripturæ aliunde petenda est, quàm ex Scriptura: quia contra negantem principia non est disputandum ex principiis quæ negat, sed ex illis quæ concedit & ponit. Qui verò partem Scripturæ duntaxat negat, adversus eum ex Scriptura quam concedit, disputari potest & debet, & ex illa Scriptura probari potest & debet illa pars quæ negatur ab ipso.

A *SECUNDUM ARGUMENTUM.*

Si libri secundi generis Apocryphi ideo non sunt pro divinis habiti, quia Ecclesia nunquam eos approbare voluit: tum nobis ex solius Ecclesiæ testimonio constat quinam libri sint verè divini, aut quod eodem redit, Sacram Scripturam quam habemus esse verè divinam.

Verum est antecedens: Ergo & consequens.

RESP. Limitanda *propositio connexa*. Si libri secundi generis Apocryphi ideo SOLUMMODO non sunt pro divinis habiti, quia Ecclesia nunquam eos approbare voluit; tum nobis ex solius Ecclesiæ testimonio constat, Scripturā quam habemus esse verè divinam. Jam quod ad *minorem* attinet, libros secundi generis Apocryphos ideo SOLUMMODO non esse pro divinis
B habitos, quia Ecclesia nūquam eos approbare voluit, negatur. Nam aliæ causæ sunt, cur non sint habiti, nec haberi debeant pro divinis. Quòd si replicetur, antecedens cōnexæ propositionis & assumtionem intelligi debere absque limitatione, tum falsa erit connexa propositio.

Stapleton. libro nono Doctrinal. Principior. cap. septimo.

TERTIUM.

Si Ecclesia est antiquior quàm Scriptura, tum ex solius Ecclesiæ testimonio omnium luculentissimè nobis constat, Scripturam esse verè divinam.

Atqui Ecclesia est antiquior quàm Scriptura: Ergo, &c.

RESP. Negatur *consequentia*, quia argumentum laborat homonymiæ fallaciā. Scriptura n. vel *secundùm essentiam* significat verbum Dei libris Propheticis & Apostolicis comprehensum: vel *secundùm accidens* ipsam
C externam scriptionem seu consignationem verbi Dei in libris Propheticis & Apostolicis, factam per chartā & atramentum. Jam si Scripturam quoad essentiam intelligas, tum assumtio negatur: quia verbū Dei quod in libris Propheticis & Apostolicis continetur, priùs necessario fuit quàm Ecclesia; quum *verbum Dei sit semen Ecclesiæ*, hoc est, causa per quam Ecclesia existit. Per verbum Dei enim homines vocati ad beatificam communionem cum Deo facti sunt Ecclesia. Semen autem semper sobole ex semine illo proveniente antiquius esse necesse est: quum impossibile sit causam esse posteriorem suo effecto. Sin verò Scripturā quoad accidens intelligas, vera tum quidem erit assumtio: quia Moses primus amanuensis Dei fuit, qui verbum Dei literis consignavit & Ecclesiæ scriptum tradidit, Ecclesia autem ante Mosen fuit: sed tum falsa erit pro-
D positio connexa. Etiamsi enim Ecclesia priùs fuerit quàm verbum Dei scriptum, quatenus scriptum: tamē nequaquam ex solius Ecclesiæ testimonio, judicio & autoritate constat Scripturam esse verè divinam.

Eccius in Enchiridio, Cardinalis Hosius in libros de autoritate Scriptura, Lindanus in Panoplia sua, Andradius libro tertio Defensionis Concily Tridentini & alij.

QUARTUM.

Omnis res fidei non nisi per Ecclesiam constare nobis potest: Scripturam Sacram esse verè divinam est res fidei:

Ergo Scripturam Sacram esse verè divinam nonnisi per Ecclesiam constare nobis potest.

Major probatur: *quia non nisi per Ecclesiam Spiritus Sanctus infallibiliter docet ea quæ sunt fidei.*

RESP. *Major* est falsa: & probatio ejus itidem falsa, quia cum verbo Dei pugnat, quod testatur, Spiri-
E tum Sanctum per Scripturam Sacram ipsam infallibiliter docere ea quæ sunt fidei: quemadmodum Apostolus Rom. 15. v. 4. *Quæcunque ante scripta sunt, ad doctrinam nostram scripta esse* affirmat, & 2. Tim. 3. 16. *Scripturam omnem divinitus esse inspiratam & utilem ad doctrinam*, &c. *ut homo Dei perfectus sit, ad omne opus bonum perfectè instructus.* Et Joh. 20. v. 31. legitur, *Hæc scripta sunt ut credatis, & ut credentes vitam æternam habeatis.*

Stapletonus Defens. Eccles. autoritatis libro primo, cap. decimo tertio, sectione sextâ.

QUIN-

QUINTUM.

Sola Ecclesia potest de κριτηρίοις divinarum Scripturarum judicare.

Ergo ex solius Ecclesiæ testimonio constare nobis certò potest, Scripturam Sacram esse divinam.

Antecedens sic probant: *Num aliqua Scriptura habeat argumenta & κριτήρια divinitatis, quis erit judex? Aut privatus aliquis, aut Ecclesia. Non privatus aliquis, puta Arius, Lutherus, &c. quia sic nihil certi habebimus de libris divinis: Ergo Ecclesia.*

RESP. *Primò* negatur Enthymematis antecedens, si in eo nomine Ecclesiæ intelligantur Papa & prælati Romanenses: nec enim alii oẽs fideles à Spiritu DEI relinquuntur bruti & judicii expertes, perinde ac si solis Papis ac prælatis Romanensibus datum esset cornicum oculos configere, quos plerumque crassissimos asinos, & ignorantiæ fratres esse constat. *Tum* falsum est, nemini à Deo dari spiritum discretionis & judicii de κριτηρίοις divinarum Scripturarum, nisi soli Papæ & prælatis ipsi mancipatis. Neque enim frustra est dictum etiam laicis, Matt. 7. v. 15. *Cavete vobis à pseudoprophetis:* & 1. Cor. 10. v. 15. *Ut peritis loquor, judicate vos quod dico:* item cap. 12. vers. 10. *Alii dantur discretiones spirituum.* Eph. 4. v. 7. *Unicuique nostrûm data est gratia pro mensura doni Christi,* & 1. Joh. 4. vers. 1. *Probate spiritus an ex Deo sint.* Unde nec *Stapletonus* strenuꝰ Papista de autoritate Eccl. li. 1. ca. 8. sect. 1. privatis & doctorib. omne judiciũ derogat, sed privatis relinquit judicium *assensitivum* doctorib. etiã *discretivum*, Ecclesię soli *determinativum*. Atqui nunc non de judicio determinativo publico, sed de quovis judicio quæritur, an per ista κριτήρια de libris divinis quisquam judicare, h. e. in agnitionẽ divini ortus eorum venire possit. Quòd si nemo potest, nisi Ecclesia, hoc est, Papa solus vel cũ prælatis suis: quorsum de Scripturis divinis & Canonicis fuerunt & allegantur judicia Patrum veterum, qui singuli non fuerunt Ecclesia; nec singuli Ecclesiæ judicium scripserũt, quia diu vacillarunt & dissenserunt de quibusdam libris, quod Papistæ negant competere Ecclesiæ?

Sed respondeamus etiam per *fiduciariam reprobationem:* Esto solius Ecclesiæ de his κριτηρίοις judicium. Id *vel* in Scriptura terminatur, *vel* non. Si terminatur in Scriptura, stat nostra sententia. Si non, tum datur processus in infinitum, quod est absurdum: neque judicium Ecclesiæ est certum, quia terminatur vel in seipso, vel in nullo.

SEXTUM.

AUGUSTINUS contra epistolam Fundamenti, capite quinto ait: *Ego non crederem Evangelio, nisi me Ecclesiæ Catholicæ autoritas commoveret.* Unde colligitur, *A fidelibus non acceptari Scripturam pro divina propter se, sed propter solius Ecclesiæ autoritatem.*

RESP. *Primò* à particulari ad universale nihil sequitur: Augustinus non credidit Evangelio nisi Ecclesiæ Catholicæ autoritate motus; Ergo nulli fideles credunt aut possunt & debent credere Evangelio nisi Ecclesiæ Catholicæ autoritate moti. Quicquid Augustinus fecit, non debet nec potest illico in exemplum proponi quod universi fideles sequantur. *Deinde* non voluit Augustinus, Scripturæ autoritatem ab Ecclesiæ autoritate pendere, aut se tantùm propter Ecclesiæ autoritatem Evangelio credere, aut non alio firmiore testimonio externo quàm Ecclesiæ, divinam autoritatem Scripturæ niti. Faciunt Augustino manifestam injuriam qui verba ejus sic torquent in sensum alienũ. Nam Augustinus disputat contra epistolam fundamẽti Manichæi, cujus exordium erat: *Manichæus Apostolus Iesu Christi providentiâ Dei Patris,* &c. Hoc exordium examinans ait Augustinus: *Iam cum bonâ patientiâ, si placet, attendite quod quæram. Non credo istum esse Apostolum Christi, quæso ne succenseatis & maledicere incipiatis. Nostis enim me statuisse, nihil à vobis prolatum temerè credere. Quæro ergo quis sit ille Manichæus? Respondetis: Apostolus Christi. Non credo. Iam quid dicas aut facias non habes. Promittebas enim scientiam veritatis, & nunc quod nescio cogis ut credam. Evangelium fortè mihi lecturus es, & inde Manichæi personam tentatis asserere. Si ergo invenires aliquem qui Evangelio nondum credit, quid faceres dicenti tibi, non credo? Ego verò Evangelio non crederem, nisi me Catholica Ecclesia commoveret autoritas. Quibus ergo obtemperavi dicentibus. Credite Evangelio: cur eis non obtemperem dicentibus: Noli credere Manichæo. Elige quid velis. Si dixeris, Crede Catholicis, ipsi me monent ut nullam fidem accommodem vobis. Quapropter non possum illis credens nisi tibi non credere. Si dixeris, Noli Catholicis credere, non rectè facies per Evangelium me cogere ad Manichæi fidem, quia ipsi Evangelio Catholicis prædicantibus credidi. Si autem dixeris, Rectè credidisti Catholicis laudantibus Evangelium, sed non rectè illis credidisti vituperantibus Manichæum: usque adeò me stultum putas, ut nulla reddita ratione, quod vis credam, quod non vis non credam? Multò quippe justiùs & cautiùs facio, si quoniam semel credidi Catholicis, ad te non transeo, nisi me non credere jusseris, sed manifestissimè ac apertissimè scire aliquid feceris. Quocirca si mihi rationem redditurus es, dimitte Evangelium. Si ad Evangelium te tenes, ego ad eos me teneam quibus præcipientibus Evangelio credidi: & his jubentibus tibi omnino non credam. Quòd si fortè in Evangelio aliquid apertissimum de Manichæi Apostolatu invenire potueris, infirmabis mihi Catholicorum autoritatem, qui jubent ut tibi non credam. Quâ infirmatâ jam nec Evangelio credere potero, quia per illos illi credideram: ita nihil apud me valebit, quicquid inde protuleris. Quapropter si nihil manifestum de Manichæi Apostolatu in Evangelio reperitur, Catholicis potiùs credam quàm tibi: Si autem inde aliquid manifestum pro Manichæo legeris, nec illis, nec tibi: illis, quia de te mihi mentiti sunt: tibi autem, quia eam Scripturam mihi profers, cui per illos credideram qui mihi mentiti sunt. Sed absit ut Evangelio ego non credam. Illi enim credens non invenio quomodo possim etiam tibi credere. Apostolorum enim nomina, quæ ibi leguntur, non inter se continent nomen Manichæi. In locum autem traditoris Christi qui successerit, in Apostolorum actibus legimus: cui libro necesse est me credere, si credo Evangelio: quoniam utramque Scripturam similiter mihi Catholica commendat autoritas.* Huc usque verba Augustini, quorũ hæc est brevis & perspicua analysis. Manichæi affirmabant Manichæum esse Apostolum Jesu Christi: contrà Augustinus profitetur, se id non credere, sibique probari vult. Manichęi unde probarent, non habebant nisi vel epistolam Manichæi vel Evangelium Christi, vel testimonium Catholicorum. At nullo istorum sibi id probari posse Augustinus ait. Non epistolâ fundamẽti Manichæi, quia autoritate ejus cogi non possit ut credat, quum Manichæus ipsemet sibi attestetur, nullus autem hominum sit idoneus testis in sua propria causa: Non Evangelio Christi *primò*, quia non credat Evangelio: *secundò*, quia etiamsi Evangelio crederet, illud tamen de Manichæo nihil testetur. Cum autem Augustinus dixit se non credere Evangelio, non eo sensu dixit, quasi revera non crederet, quia tum temporis erat jam bonus Catholicus & Episcopus qui Evangelio firmissimè & absque dubitatione credebat: sed maxima prudentiâ volens Christo lucrifacere Manichæos imitatur Paulum Gal. 4. vers. 19. dicentem, *Filioli mei quos iterum parturio usque quo formetur Christus in vobis, vellem autem nunc adesse apud vos & vocem mutare:* & mutans vocem, induit personam nondum credentis, sed adhuc investigantis veritatem, suoq; exemplo nondum conversos ad verã Ecclesiam sedu-

Digitized by Google

reducere conatis. Ideo se in rem quasi præsentem sistit & veluti nondum credens Evangelio dicit, Non credo: & postquam interrogasset quid jam Manichæus facturus sit non credenti, ipse respondet. *Ego verè Evangelio non crederem, nisi me Catholicæ Ecclesiæ commoveret autoritas.* Ita affirmat autoritatem Ecclesiæ multum ponderis habere apud infirmiores ad illos convertendos ad fidem, exempli loco seipsum proponens; tum ut res esset in sua persona illustrior: tum quòd suum exemplum magni futurum esset momenti, eo quòd ipse quoque olim Manichæus fuisset. Non posse denique sibi testimonio Catholicorum probari Manichæum esse Apostolum Jesu Christi, sic ostendit; quia Catholici dicunt non esse credendum Manichæo neque sectatoribus ejus. Hæc plana est germanaq; horum verborum sententia. Ex illis igitur minime rectè colligitur Scripturam ab Ecclesia sumere autoritatem, *neque ratione sui*, quod blasphemum esset; quia sic autoritas vocis divinæ ab hominum autoritate suspenderetur: *neque ratione nostri*, quod ineptum esset, quia cum Ecclesia ipsa quoque credat Scripturam esse divinam, non alio testimonio inducta id crederet, quàm suo ipsius: sed hoc tantùm colligitur, Augustinum non crediturum fuisse Evangelio, nisi eum Ecclesiæ Catholicæ autoritas commovisset in infidelitate versantem. Quomodo autem eum commoverit, indicat in sequentibus, cum ait quòd ipsi Evangelio Catholicis prædicantibus & Evangelium commendantibus crediderit. Hàc viâ posse infirmiores & hominum autoritatē magnifacientes ad credendum Evangelio adduci, libenter fatemur. Ex his manifestum est, Augustinum non simpliciter loqui, quid nempe faceret jam exsistens Catholicus; sed casum ponere ex hypothesi, videlicet quid faceret si nondum crederet, viam hoc pacto mōstrans Manichæis autoritate humanà nitentibus, quid ipsi facere debeant, videlicet ut credant potiùs Catholicæ Ecclesiæ Evangelium Christi prædicanti & commendanti quàm Manichæo. Quis verò fuerit simplex Augustini jam Catholici de autoritate Scripturæ sensus, apertissime indicat loco supra citato ex primo tomo, libro sexto confessionum, capite quinto: *Persuasisti mihi* (Domine Deus) *non qui crederent libris tuis, quos tantâ in omnibus ferè Gentibus autoritate fundasti, sed qui non crederent esse culpandos: nec audiendos esse si qui fortè mihi dicerent, Unde scis, illos libros unius veri & veracissimi Dei Spiritu esse humano generi ministratos? Id ipsum enim maximè credendum erat.* Et quòd Scripturæ plus autoritatis tribuerit quàm ipsis licet Catholicis Episcopis, abundè docent loca in *Jure Canonico* citata Dist. 9. capitulo *Ego solis*, & cap. *Quis nesciat*, & cap. *Noli frater*. & cap. *Neque quorumlibet.*

Sic est opinio Papistarum.

Nostra verò orthodoxa sententia est, *Ex solius Ecclesiæ testimonio nobis non constare, Scripturam Propheticam & Apostolicam esse divinam.*

Eam probamus hoc pacto:

I. Quicquid ex aliis quoque testimoniis & rationibus firmissimis nobis certum est, id profectò ex solius Ecclesiæ testimonio nobis non constat:

At Scripturam Propheticam & Apostolicam esse divinam, ex aliis quoque testimoniis & rationibus firmissimis nobis certum est: Ergo, &c.

Major per se manifesta est.

Minorem esse verissimam suprà abundè capitibus aliquot ostensum est.

II. Quodcunque testimonium non sufficit ad veram Scripturæ Propheticę & Apostolicę cognitionem & ad fidem firmam quod verè sit verbum Dei; ex illo solo nobis non constat, Scripturam illam Pro-

A pheticam & Apostolicam esse verè divinam:

Atqui testimonium Ecclesiæ non sufficit ad veram Scripturæ Propheticæ & Apostolicæ cognitionem & ad fidem firmam, quòd verè sit verbum Dei, Ergo, &c.

Assumtio est certissima: solo enim Ecclesiæ testimonio non potest quispiam adduci ut cognoscat & verè credat, hanc Scripturam esse θεόπνευστον. Nam ne universa quidem Ecclesia potest vel uni largiri fidem: hęc enim est donum solius Dei tam quoad initium, quam quoad incrementum.

III. Res spirituales non possunt ex solius Ecclesię testimonio nobis constare.

Scripturam Propheticam & Apostolicam esse verè divinam est res spiritualis: Ergo, &c.

Major inde plana est, quia res spirituales nō possunt

B nisi lumine supernaturali percipi & verè cognosci: illud aūt accendere in cordibus nostris non est Ecclesię, sed illius qui est supra naturam, nempe Dei, 1. Cor. 2.

Minor per se certa est.

IV. Quicunque non est αὐτόπιστος testis veritatis, ex illius solius testimonio nobis non constat, Scripturam Propheticam & Apostolicam esse verè divinam:

Atqui Ecclesia non est αὐτόπιστος testis veritatis: Ergo, &c.

Assumtio est verissima: nam Ecclesia ne minimam quidem autoritatem habet testificandi & prædicandi quicquam, nisi quòd à Deo per Prophetas & Apostolos accepit dicente Apostolo Gal. 1. vers. 9. *Si quis vobis evangelizaverit præterquam quod accepistis, anathema sit.* Ergo quod Ecclesia accipit à Deo per prophetas & Apostolos in Scripturis Sacris, id testatur: aliud si quid

C testata fuerit, ψευδομαρτυρεῖ.

V. Quodcunq; testimonium per se merè humanū est, ex eo solo nequaquam nobis constat, Scripturam Propheticam & Apostolicam esse verè divinam:

Atqui Ecclesię testimonium per se merè humanum est: Ergo, &c.

Sic fuit prima quæstio de testimonio Ecclesiæ.

Caput XXIV.

In quo refelluntur argumenta Papistarum, quibus evincere conantur, Sacræ Scripturæ autoritatem à testimonio Ecclesiæ pendere.

D SECUNDA quæstio est; *An Sacræ Scripturæ autoritas à testimonio Ecclesiæ pendeat?*

Papistæ affirmant, freti argumentis sequentibus:

I. *Quodcunque est primum medium per quod cognoscitur, Sacram Scripturam esse verè divinam, ab eo certè pendet Sacræ Scripturæ autoritas: Atqui testimonium Ecclesiæ est primum medium per quod cognoscitur Sacram Scripturam esse verè divinam:*

Ergo à testimonio Ecclesiæ pēdet Sacræ Scripturæ autoritas.

Assumtio *probatur ex Rom. 10. v. 14. 15.* Quomodo credent, nisi audiant? Quomodo audient, sine prędicante? quomodo prædicabunt, nisi mittantur? *Ita nemo nostrûm est, cui non fuerit testimonium Ecclesiæ medium primum per*

E *quod cognovit Sacram Scripturam esse verè divinam.*

RESP. *Major propositio* negatur: quia non omne primum medium per quod in alicujus rei cognitionē deducimur, est idcirco ita sufficiens, ut ab eo rei illius pēdeat autoritas. Exempli gratiâ: Testimonium mulieris Samaritanę de Jesu fuit primum medium, per quod multi Samaritanorum crediderunt, ipsum esse Christum illum: sicut legitur Joh. 4. 39. *Ex urbe autem illa multi Sama-*

Digitized by Google

Samaritanorum crediderunt in eum propter sermonem mulieris illius, testantis, Certè dixit mihi omnia quæ feci: Num igitur autoritas Domini Jesu, sive in se sive quoad Samaritanos à mulieris illius testimonio pendebat? Nequaquam; *nam multò plures crediderunt propter sermonem ipsius Domini Iesu: & illi mulieri dicebant: Non amplius propter tuos sermones credimus: ipsi enim audivimus, & scimus, hunc esse verè Servatorem illum mundi Christum*, ut ibidem scribitur v. 41, 42. Similiter Petri Apostoli sermo & testimonium de Jesu crucifixo quòd esset Christus ille, fuit primum medium per quod magno illo die Pentecostes quo effusus est Spiritus Sanctus in Apostolos, quasi ter mille animæ in Jesum crediderunt, ut narratur Actor. 2. 41. Num idcirco autoritas Jesu pendebat à testimonio Petri Apostoli? autoritas Domini ab autoritate servi? Ita etiam non est necesse ut ab eo quod est primum medium per quod Scripturæ divinitatem agnoscimus, Scripturæ autoritas pendeat.

Assumtio etiam non est simpliciter vera: non enim semper, neque apud omnes testimonium Ecclesiæ est primum medium, per quod cognoscant, Scripturam Sacram esse verè θεόπνευστον. Nam Moses, Prophetæ & Apostoli de Sacra Scriptura, quam ipsi conscribebant, persuasi erant esse verè verbum Dei, sine testimonio Ecclesiæ.

II. *Ex solius Ecclesiæ testimonio pendet certitudo autorum qui libros sacros scripserunt: nam ex solius Ecclesiæ testimonio constat epistolam ad Romanos esse Pauli: Evangelium Marci esse Marci, &c. Ergo à testimonio Ecclesiæ pendet Scripturæ Sacræ autoritas.*

RESP. Negatur *antecedens*: nam de autorum certitudine, non ex Ecclesiæ, sed ipsorum librorum testimonio judicamus. Credimus epistolam ad Romanos esse Pauli, quia id Scriptura Sacra testatur: nam mox in exordio hujus epistolæ est, *Paulus Apostolus Iesu Christi*, &c. Hoc autem exordium epistolæ ad Romanos est pars Scripturæ Sacræ.

III. *Ex solius Ecclesiæ testimonio nobis constat, quinam libri sint verè divini: Ergo ab illa pendet Scripturæ Sacræ autoritas.*

RESP. *Antecedens* nequaquam concedimus. Spiritus enim Sanctus & in Scriptura & in cordibus fidelium idem testatur, & longe quidem certiùs quàm Ecclesia. Ideo *Irenæus* libro tertio adversus hæreses, capite undecimo inde dicit ostendi Evangelium Valentinianorum quod illi *Veritatis Evangelium* nuncupabant, nō esse divinum, quòd in nihilo conveniens esset Apostolorum Evangeliis, sed dissimile ab illis. Qui igitur solius Ecclesiæ testimonio hac in re nituntur illi præcipua testimonia se nondum sensisse aut intellexisse ostendunt.

IV. *Quod est antiquius quàm Scriptura, ab eo Scripturæ autoritas pendet: Ecclesia est antiquior quàm Scriptura: Ergo ab Ecclesia Scripturæ autoritas pendet.*

Majorem sic probant: *quia testis antiquioris est major autoritas quàm recentioris*. Minorem verò sic stabiliunt: *quia Ecclesia fuit ante Mosen, at Scriptura non fuit ante Mosen.*

RESP. *Primò* major propositio ut & probatio ejus non est necessaria & tātùm particularis. Artifex enim junior potest esse peritior seniore. Potest etiam ea esse conditio recentioris testis, ut fidem mereatur majorem quàm antiquior. Testabatur de se SERMO ille caro factus: testati fuerant etiā de ipso jam olim, Moses & Prophetæ veteris Testamenti: neq; tamen ideo major est autoritas vel omnium aliorum testium quā solius Christi. *Deinde* in assumtione ejusq; probatione fallacia est à dicto secundùm quid: nam Ecclesia non omnis, sed tantùm illa quæ ante scriptos à Mose libros fuit, antiquior est quàm Scriptura, non quod substantiam Scripturæ, sed tantū quoad accidens. Nam quoad substantiam, id est, quoad doctrinam ipsam seu verbum ipsum Dei, Scriptura Sacra est æterna in ipso Deo sapientia, neque ejus notitia tum demum Ecclesiæ patefacta est, quando literis est consignata, sed ejus patefactio cum ipsa generis humani creatione in Paradiso cœpit, estque immortale illud semen ex quo primum Ecclesia nata fuit & deinceps crevit: non igitur potuit Ecclesia exsistere, nisi verbo Dei, cujus summa deinceps à Mose & aliis servis Dei mandata est literis, prius exsistente. Verbum Dei est causa Ecclesiæ: Ecclesia igitur non potest esse antiquior verbo Dei. Quod verò aliud nunc est verbum Dei quam quod in Scriptura continetur? Nunquam igitur Papistæ obtinebunt, Ecclesiā etiam illam quæ ante Mosen fuit, esse Simpliciter Scripturā Sacrā antiquiorē. Quod verò Ecclesiam Novi Testamenti, post Apostolos maxime exsistentem, de cujus autoritate Papani pugnant, attinet, ea nullo modo antiquior fuit, quàm Scriptura, neque quoad substantiam, neque quoad accidens. Corruit igitur conclusio.

V. *1. Tim. 3. Ecclesia appellatur columna & stabilimentum veritatis: Ergo ab autoritate Ecclesiæ pendet Scripturæ Sacræ autoritas.*

RESP. Negatur propositionis omissæ consequentia; nempe, *Si Ecclesia est columna & stabilimentum veritatis, ab illa pendet Scripturæ autoritas.* Ecclesia enim est columna ac stabilimētum veritatis, quatenus est custos, vindex, præco seu testis & interpres veritatis è Sacra Scriptura depromtæ. Sed num propterea ab Ecclesia Scripturæ autoritas pendet? Nequaquam: imò contrà potius Sacra Scriptura conciliat autoritatem suo custodi, vindici, præconi seu testi & interpreti.

CAPUT XXV.

In quo multis argumentis ex consideratione Scripturæ petitis, probatur, Scripturæ autoritatem nullo modo ab Ecclesiæ testimonio pendere.

HACTENUS refutata argumenta aliquot Papistarum. Nos verò licet libenter concedamus & amplectamur testificationem historicam Ecclesiæ primitivæ apud subsequentem & hujus nunc apud nos: Scripturam quam habemus esse verè divinam: tamen nequaquam concedimus, Scripturæ autoritatem ullo modo, hoc est, sive in se sive quoad nos ex Ecclesiæ judicio & testimonio pendere.

Nostræ sententiæ argumenta sunt hæc:

PRIMUM: *Quicquid circa controversiam verbum Dei est, ejus profectò autoritas nullo modo ex judicio & testimonio Ecclesiæ pendet.*

At Scriptura Sacra, est citra controversiam verbum Dei:

Ergo Scripturæ Sacræ autoritas nullo modo ex judicio & testimonio Ecclesiæ pendet.

Propositio major est certissima. Nam si verbi Dei autoritas saltem quoad nos ex Ecclesiæ judicio & testimonio penderet, tum Deo nō crederemus propter ipsum, sed propter humanum judicium & testimonium. Atqui impium est, non credere Deo propter ipsum, sed propter humanum judicium ac testimonium: Ergo quicquid est citra controversiam verbum Dei, ejus autoritas nullo modo ex judicio & testimonio Ecclesiæ pendet.

Hujus probationis propositionem majorem Papistæ negant; negationis hac causâ allatâ *quia Ecclesiæ judicium & testimonium divinum sit.* REPLICATIO *nostra.* Homonymiâ luditurà Papistis. Etsi enim veræ Ecclesiæ judicium & testimonium dici possit divinum

An Ecclesiæ testimonium sit divinum?

Digitized by Google

non ἁπλῶς, sed κατά τι nimirum, quatenus cum Scriptura Sacra proinde cum Spiritu Sancto & revelata voluntate Dei congruit; tamen ἁπλῶς consideratum non est divinum, sed humanum, quia non est immediatè à Spiritu Sancto inspiratum: alioquin omne judicium & testimonium cujuscunque hominis congruens cum Sacra Scriptura esset divinum: atque ita nulla jam differentia esset quoad autoritatem inter Scripta Prophetarum & Apostolorum, & aliorum Ecclesiæ Doctorum, Sacris literis consentanea scribentium. Ac tum quoque cùm judicium & testimonium Ecclesiæ tanquam cum Scriptura Sacra congruens recipitur, non propter Ecclesiæ, sed propter Dei autoritatem recipitur: quum nullum Ecclesiæ judicium & testimonium sit recipiendum, nisi cum Scriptura Sacra consentiat.

DUPLICANT Papistæ; *Per Ecclesiam Deus loquitur: Ergo Ecclesiæ judicium & testimonium est divinum.*

TRIPLICATIO NOSTRA. *Primò* negatur major propositio omissa, si universaliter enuncietur & simpliciter intelligatur, nempe; *Per quemcunque Deus loquitur, ejus judicium & testimonium est divinum.* Limitata autem est vera, nempe; Per quemcunque Deus loquitur immediatâ inspiratione verbi sui, quemadmodum locutus est per Prophetas & Apostolos, ejus judicium & testimonium est divinum. At per Ecclesiam Deum loqui immediatâ inspiratione verbi sui, quemadmodum locutus est per Prophetas & Apostolos, negatur. *Secundo* minor propositio simpliciter intellecta est falsa: nam non per quamcunque Ecclesiam, utpote falsam & hæreticam & Antichristianam, sed per veram, Orthodoxam & verè Christianam Deus loquitur. Nec per veram Ecclesiam semper loquitur, sed tum solummodo, quando illa verbum Dei ex Scripturis Propheticis & Apostolicis haustum proponit aut dogmata cum verbo illo consentanea tradit. Si verò etiam vera Ecclesia aliquid doceat vel statuat quod verbo Dei Prophetico & Apostolico adversetur, tum per illam Deus non loquitur. Conclusio igitur quia simpliciter à Papistis intelligitur, est falsa.

SECUNDUM: *Cui Ecclesia subjicitur & servit, ejus autoritas nullo modo ab Ecclesiæ testimonio pendet;*

Sacra Scriptura Ecclesia subjicitur & servit: Ergo Sacra Scriptura autoritas nullo modo ab Ecclesiæ testimonio pendet.

Major certissima est: nam ab inferiori testimonio non pendet autoritas superioris. *Minor* etiam verissima est, quia Ecclesia jubetur Scripturis adhærere eisque obtemperare, Ecclesia ad Scripturas est alligata & obligata à Deo Deut. 4. v. 1. *Nunc ergo Israel, attende ad statuta iudiciaq; illa qua ego doceo vos facere.* & v. 2. *Ne addite ad verbum illud quod ego præcipio vobis, neq; detrahite de eo, ut servetis præcepta Iehovæ Dei vestri que ego præcipio vobis.* Jes. 8. v. 20. *Ad Legem & ad testimonium: si quis non locutus fuerit secundùm verbum hoc, non erit ei matutina lux*, hoc est, lucis scintilla. Ezech. 20. v. 19. *Ego sum Iehova Deus vester, in statutis meis ambulate, & iura mea observate ac facite ipsa.* Luc. 16. v. 29. *Habent Mosen & Prophetas, audiant eos.* Joh. 5. v. 39 *Scrutamini Scripturas.* 1. Tim. 4. v. 13. *Attende lectioni,* &c. Hinc patet Ecclesiam ad Scripturam Sacrã adstrictam esse. Subscribit AUGUSTINUS lib. undecimo contra Faustum Manichæum, cap. 5. *Excellentia Canonicæ autoritatis Veteris & Novi Testamenti, Apostolorum temporibus fuit confirmata, & per successiones Episcoporum & propagationes Ecclesiarum, tanquam in se de sublimiter collocata; cui serviat omnis fidelis & pius intellectus.*

RESP. Stapletonus per distinctionem; *Scripturæ subjici Ecclesiam*, ut hæc significat corpus seu multitudinem fidelium; sed ut significat Pastores, præsules ac prælatos, non subjici, quia illi judicent de Scriptura non acceptata ut acceptetur.

A REPLICO adversus datam exceptionem & nego Minorem propositionem rectè restringi ad corpus seu multitudinem fidelium: quia non minus ad Pastores, Præsules ac prælatos pertinet illud mandatum, *Habent Mosen & Prophetas, audiant illos*; quàm ad multitudinem fidelium aliorum. Imo præcipuè Pastores & Præsules Ecclesiæ ad Scripturam sunt alligati ac proinde ei subjecti, secundùm illud Jesa. 8. *Ad Legem & ad testimonium: Si quis non dixerit iuxta verbum hoc, non erit ei matutina lux.* Et 2. Tim 3. v. 14. & seq. *At tu maneto in iis quæ didicisti & quæ tibi concredita sunt, sciens a quo didiceris: Teq; à puero Sacras literas novisse te possunt sapientem reddere ad salutem quæ per fidem in Christo Iesu. Tota Scriptura est divinitus inspirata & utilis ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad institutionem quæ est in iustitia, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum perfectè instructus.*

B Hæc admonitio ad Timotheum spectabat, qui *homo Dei*, id est, præco & interpres verbi Dei, qui Pastor & Præsul Ecclesiæ Dei erat: ad proinde ad alios etiam homines Dei, hoc est, Pastores & Præsules Ecclesiæ pertinet. Quin & ipse Apostolus Paulus Act. 24. 14. profitetur, *se secundùm viam illam, quam hæresin dicunt* (inimici nempe veræ religionis,) *ita servire patrio Deo, ut qui credat omnibus quæ in Lege & in Prophetis scripta sunt.* Et act. 26. v. 22. ait *se non dixisse quicquam extra ea, quæ Prophetæ ac Moses futura prædixerunt.* Et Petrus Apostolus 2. epist. 1. v. 19 *Habemus*, inquit, *firmiorem sermonem Propheticum.* Quum dicit, *Habemus*, tam se & alios Apostolos atque Doctores Ecclesiæ, quàm alios fideles intelligit. Habebant enim Apostoli ipsi Prophetas tanquam patronos doctrinæ suæ: propterea illam ex testimoniis Prophetarum confirmabant, ut ex Actis & Epistolis Apostolicis patet.

C Jam si Apostoli ipsimet Scripturæ Sacræ subjecti fuerunt: multo magis alii Pastores, Præsules & Prælati, subjecti sunt aut certe esse debent. Contra videmus quantum sibi Præsules Pontificii sumant, qui Scripturæ Sacræ subjecti esse nolunt, sed eam sibi subjicere contendunt.

Sed videamus rationem, quâ Stapletonus confirmare nititur, Ecclesiam ut significat Pastores ac Præsules, non subiici Sacræ Scripturæ; quia, inquit, *Pastores & Præsules Ecclesiæ judicant de Scriptura non acceptata ut acceptetur.*

At ratio ista falsa est: nam Scriptura Sacra iam temporibus Apostolorum est confirmata & ab omnibus

D verè fidelibus semper acceptata. Judicio ergo tali de Scriptura non est amplius opus, sed potiùs secundùm Scripturam est de omnibus dogmatibus Ecclesiasticis iudicandum. Sicuti enim, postquam publica autoritate summi Magistratus politicæ leges latæ & confirmatæ sunt, ut ex illis lites decidantur; non licet ulli, ne iudici quidem, de ipsis iudicare, sed ex illis lites decidere tenetur: ita postquam autoritate Dei Scripturæ divinæ promulgatæ atque Ecclesiæ traditæ sunt ut eas sequantur; non sunt illæ humano iudicio subiectæ, neque fas est cuiquam de illis iudicare. *Breviter*; Scriptura Sacra à Deo est Ecclesiæ data ut esset fidei & bonorum operum norma: Ergo de illa ab hominibus non est demum iudicandum ut acceptetur, sed ei omnes se subiicere & secundùm illam omnia iudicare debent: Sicut &

E *Augustinus* ait septimo tomo, libro secundo contra Cresconium Grammaticum, capite trigesimoprimo: *Canon Ecclesiasticus constitutus est, ad quem certi Prophetarum & Apostolorum libri pertinent, quos omnino judicare non audeamus, & secundùm quos de cæteris literis vel fidelium vel infidelium liberè iudicemus.* Si autem demum de Scriptura debeat Ecclesia iudicare ut acceptetur, contumeliosum id erit Scripturæ Sacræ, contumeliosum Deo Scripturę Sacræ autori.

DUPLICAT Stapletonus & ait; id non esse contumelio-

Digitized by Google

tumeliosum Scripturę, utiturque tali argumento; *Si non est contumeliosum Spiritui Sancto, si ad Scripturam examinetur; tum nec Scriptura Sacra est contumeliosum, si ex voce & testimonio Ecclesiæ examinetur. Antecedens verum est: Ergo & consequens. Assumtum probat* ex testimonio *Johannis Calvini*, libro primo Institutionis Christianæ religionis, c. 9. in quo Calvinus Enthusiastis respondens ait, *Spiritui Sancto injuriam nullam fieri, cum ad Scripturam examinatur.*

A

TRIPLICATIO *nostra*. Connexa propositio est falsa propter Elenchum falsorum parium; quia non est par ratio Scripturæ Sacræ & Ecclesiæ, quæ est Spiritus Sancti & Scripturæ Sacræ. Nam Scripturæ Sacræ testimonium est ejusdem Spiritus Sancti testimonium publicum; ideo si ex illo privatum Spiritus Sancti testimonium examinetur, non erit id Spiritui Sancto contumeliosum, eo quod ipse sibi in examine illo comparetur. At Ecclesiæ testimonium non est Spiritus Sancti, sed humanum duntaxat: nec enim Ecclesia loquitur ex immediata inspiratione Spiritus Sancti. Unaquæque res denominatur à proxima causa efficiente, non a remota. At testimonii Ecclesię proxima causa sunt homines, non Deus: Ergo testimonium Ecclesiæ est humanum non divinum.

B

TERTIUM, *Cujus tantùm præco est Ecclesia cujus ministerio prædicatur, ejus profectò autoritas à testimonio Ecclesiæ nullo modo pendet: At Scriptura Sacra tantùm præco est Ecclesia cujus ministerio prædicatur: Ergo, &c.*

Major patet: Nam sic uncii seu tabellionis testimonio non pendet autoritas epistolæ Principis terreni, multò minùs autoritas Sacræ Scripturæ, quæ est epistola Principis cælestis, & Dei omnipotentis ad nos homines, pendet à testimonio & judicio pręconis ejus. *Minor* itidem certa est: nam Ecclesia est serva, est ministra Dei in annuncianda Scriptura.

C

QUARTUM, *Quicquid est αὐτόπιστον*, hoc est, *cui creditur propter se, ejus profectò autoritas nullo modo ab Ecclesiæ judicio & testimonio pendet:*

At Scriptura Sacra est αὐτόπιστος, hoc est, *Sacra Scriptura creditur propter se ipsam. Ergo Scripturæ Sacræ autoritas nullo modo pendet à judicio & testimonio Ecclesiæ.*

De maiore nulla est controversia.

Minorem veram esse inde constat, quia Scriptura Sacra tantam in se vim habet, ut ad ipsam usque animam & ad intimos cordis recessus penetret & mẽtes nostras ad se potenter rapiat, sic ut nobis penitus persuadeat. D Hoc experti sunt duo illi discipuli Emauntem euntes, sicut ipsemet confitentur. Luc. 24. 32 *Nonne cor nostrum ardebat in nobis dum loqueretur nobis in via & dum adaperiret nobis Scripturas?* Hoc testatur Paulus Heb. 4. v. 12. *Verbũ Dei vivum est & efficax & quovis gladio ancipiti penetrantius, ac pertingit usque ad divisionem animæ simul ac spiritus compagumq́; & medullarum, & dijudicat cogitationes & conceptiones cordis.* Hoc ipsum Papistæ fatentur, ut *Baptista Mantuanus* de patientia lib. 3. c. 32. *Sæpenumero mecum cogitavi, unde tam suadibilis sit ista Scriptura: unde tam potenter influat in animos auditorum, unde tantum habeat energiæ, ut non ad opinandum tantùm, sed ad solidè credendum omnes inflectat.* Et *Augustinus Steuchus Episcopus* Eugubinus Bibliothecarius Pontificis Romani in principio Cosmop. *Qui putant Sacrorum librorum quibus nunc omnis orbis assentitur autori*[illegible]*solà legentium fide teneri, nec afferre secum divinas qua*[illegible]*entissimasq́; rationes magnorum animorum ad se judicia trahentes, falluntur.* E

QUINTUM: *Quicquid est dogmatum religionis Christianæ principium, eius autoritas nullo modo ab Ecclesia pendere potest:*

Scriptura Sacra sunt dogmatum religionis Christianæ principia:

Ergo, &c.

A Hoc argumentum *initio* explicandum, *deinde* præmissæ probandæ.

PRINCIPIA hîc sunt axiomata per quæ primò res cum mentis discursu intelligimus & in quę omnis discursus mentis ultimò resolvitur. Illaq; sunt vera, immutabilia, immediata, summè necessaria, priora, notiora, causæ omnium dogmatum. Deinde *religionis* nomine non intelligimus externas quasdam ceremonias ab hominibus invectas, sed fidem cum serio Dei timore coniunctam, qui & voluntariam reverentiam in se continet & secum trahit legitimum cultum Dei, qualis in Lege pręscribitur.

Jam probandę sunt pręmissę. *Maior* est verissima. Nam si autoritas principiorum in scientiis & artibus B Philosophicis nõ pendet à testimonio hominum, quãvis ingenii, acuminis, eruditionis laude celeberrimorum: tum profectò quicquid divinę religionis principium est, eius autoritas nullo modo ab Ecclesia pendebit. Atqui extra cõtroversiam est autoritatem principiorum in scientiis & artibus Philosophicis non pendere à testimonio & autoritate hominum quantumvis ingeniosissimorum, acutissimorum, eruditissimorum. Non enim intelliguntur esse vera principia propter asseverationem Philosophorum, sed propter certam rationem quam in se habẽt, quę illis per se fidem facit. *Summà*, Principia scientiarum Philosophicarum non accipiunt autoritatem ab hominibus, ne quidem à collegio & choro toto Philosophorum multò minùs accipit principium religionis divinę autoritatem ab Ecclesia. Principia doctrinarum non sumunt autorita- C tem ab hominibus docentibus: sed homines docentes consequuntur autoritatem à principiis ex quibus dogmata sua deducunt.

Minor etiam certissima est ipsis Papistis fatentibus, qui nobiscum statuunt Sacras Scripturas esse principia dogmatum religionis Christianę. *Sixtus Senensis* lib. 6. Biblioth. Sanctæ Annotat. 151. ait, *Scripturam prima summaq́; rerum credendarum principia ac præcipua bene vivendi præcepta & exempla cognitu facilia complecti.* Petrus de Alliaco Cameracensis Episcopus, Cardinalis Ecclesiæ Romanæ in Sent. primum librum q. 1. art. 3. ista habet: *Ex hac descriptione patet, quæ sint principia Theologica. Sunt enim ipsæ Sacri Canonis veritates, quoniam ad ipsas fit ultima resolutio Theologici discursus: & ex eis primò singulæ conclusiones Theologicæ deducuntur.*

D RESP. Stapletonus per distinctionem; *Principia scientiarum in se esse indemonstrabilia in eo quod quid est, sed respectu nostri demonstrari, esse propter nostram nimirum tarditatem, demonstratione quia quia est: Eandem esse rationem Sacræ Scripturæ.*

REPLICATIO *nostra*. Stapletono malè philosophanti oppono Philosophorum principem *Aristotelem*, qui in posterioribus Analyticis aliquoties docet, *principia non demonstrari*, sed alio quodam cognitionis genere percipi nimirum intelligentiâ. Oppono *Iacobum Zabarellam Patavinum* Philosophum celeberrimum, qui lib. 2. de Methodis, cap. 12. ait ex Averroe, *Principia cognitionis non posse in arte sua demonstrari, sed vel esse per se nota, vel sumi ut declarata in alia aliqua disciplina quod evenit in Medicina principiis.* Tum *Aristoteles* lib. se- E cundo Posteriorum Analyticorum, cap ultimo docet, principiorum cognitionem nõ acquiri ex antecedente cognitione intellectiva, sed fieri principia nota ex inductione singularium seu cognitione sensitiva: cognitionem etiam principiorum esse intelligentiam & non scientiam, quia cognitio principiorum non acquiritur ratione, sed est principium rationis. Jam si principia scientiarum demonstratione non egent, tum nec Scripturæ Sacræ, quarum maior est certitudo quam principiorum Philosophicorum.

Digitized by Google

DVPLICATIO Papana: *Principia scientiarum, cùm primò nobis traduntur, suscipimus & vera esse credimus inducti verbis & autoritate Professorum: Ergo pendent ab autoritate illorum. Ita Scripturas Sacras cum primo nobis traduntur, suscipimus & divinas esse credimus inducti verbis & autoritate docentium: Ergo ab illis autoritas Scripturarum pendet.*

TRIPLICATIO nostra. Fallacia committitur παρὰ τὸ ἑπόμενον: Etsi enim principia scientiarum, cùm primò nobis traduntur susciperemus & vera esse crederemus inducti verbis & autoritate Professorum: tamen propterea autoritas illorum à Professoribus non penderet, ne quidem quoad nos. Cùm enim principiorum rationem tenemus, tum magis credimus propter ipsorummet evidentem ac necessariam veritatem: imo & Professoribus propter ipsa principia in quibus dogmata sua fundant fidem adhibemus. Ita quoque licet Scripturas Sacras, cum primum nobis traduntur susciperemus tanquam divinas, inducti verbis & autoritate docentium: non tamen illarum autoritas à docentibus penderet ne quidem quoad nos. Sicut multi Samaritanorum primò crediderunt in Christum *propter sermonem mulieris illius testantis ac dicentis, Certè dixit mihi omnia quæ feci: sed multo plures crediderunt propter sermonem ipsius Christi; Et illi mulieri dicebant. Non amplius propter tuos sermones credimus: Ipsi enim audivimus hunc esse verè Servatorem illum mundi Christum*, ut legitur Joh. 4. v. 39. & 41.

QVADRVPLICAT Stapletonus; *Scripturam ita principium esse in religione, ut tamen vox Ecclesiæ prior sit, & majoris etiam autoritatis quàm Scriptura.*

QVINTVPLICATIO *nostra*; Negatur utrumque. Nam vox Ecclesiæ non est prior Scripturâ; quia ex Scriptura nascitur aut certè nasci debet: & quia Scriptura ab Ecclesia docetur. Nec vox Ecclesiæ majoris est autoritatis quàm Scriptura: quia de Ecclesia verane sit an falsa judicatur per Scripturam.

SESXTVM argumentum:

Regula non accipit autoritatem à regulato:
Sacra Scriptura est regula Ecclesiæ:
Ergo non accipit autoritatem ab Ecclesia.

Major propositio suâ luce claret, quia principium est: Regulatum semper est inferius suâ regulâ. *Minor* probatur; Quo regitur fides & omnis actio Ecclesiæ, id est regula Ecclesiæ. At Scripturâ Sacrâ regitur fides & omnis actio Ecclesiæ. Ergo Scriptura Sacra est regula Ecclesiæ.

SEPTIMVM: *Quicquid fuit superius ipso etiam Christo secundùm humanitatem eius & Oeconomiam voluntatis: illius certè autoritas ab Ecclesiæ testimonio minimè pendet.*

Sacra Scriptura fuit superior ipso etiam Christo secundùm humanitatem eius & Oeconomiam voluntatis: Ergo, &c.

Minor patet ex eo, quòd Christus se Scripturæ Sacræ subjectum esse profitetur: ad Scripturæ testimonium, ut omnium maximum & omni exceptione omnique autoritate sublimius provocat: suamque doctrinam ad Scripturæ normam examinari jubet, Joh. 5. 39. *Scrutamini Scripturas, quia vos videmini vobis in ipsis vitam æternam habere: & illæ sunt quæ testantur de me.* Et v. 46. *Si enim crederetis Mosi, crederetis mihi: nam ille de me scripsit.* Gal. 4. v. 4. *Postquam venit plenum tempus, emisit Deus Filium suũ, factum ex muliere, factum Legi subjectum.* Qui Legi subjectus factus est eo subjectus factus est Scripturæ Sacræ. Sic Scripturæ Sacræ se obedire debere & velle profitetur Matth. 4. cum diabolo tentanti respondet v. 4. *Scriptum est, non solo pane vivet homo, sed ex quovis verbo prodeunte per os Dei.* Et v. 7. *Vicissim scriptum est, Non tentabis Dominum Deum tuum.* Et 10. *Scriptum est enim; Dominum Deum tuum adorabis, &c.* Eadẽ Sacra Scriptura magis confirmat fidem nostram quàm corporalis & visibilis præsentia Christi. Nam ipse Dominus Jesus cum

A resurrexisset à mortuis & discipulorum oculis videndum manibusque tangẽdum corpus suum offerret, ne quid tamen fallaciæ se pati arbitrarentur, magis eos testimoniis Legis & Prophetarũ & Psalmorum confirmandos esse judicavit, ostendens ea de se impleta, quæ fuerant tanto ante prædicta. Luc. 24. v. 25, 26, 27. *O amentes & tardi corde ad credendum omnibus quæ loquuti sunt Prophetæ! Nonne hæc oportuit pati Christum & introire in gloriam suam? Et exorsus à Mose & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis, quæ de se scripta erant.* Et 4. 44, 45, 46. *Dixitque eis, Hi sunt sermones quos locutus sum vobis quum adhuc essem vobiscum, oportere impleri omnia quæ scripta sunt in lege Mosis, & Prophetis & Psalmis, de me. Tunc aperuit eorum mentem, ut intelligerent Scripturas: Et dixit eis: Ita scriptum est, & ita oportuit Christum pati, & resurgere ex mortuis tertio die.*

B Objicitur: *Qui autor est Scripturæ Sacræ, is supra eam est & non ei subjectus: Christus autor est Scripturæ Sacræ: Ergo Christus est supra eam, & non ei subjectus.*

RESP. Datur tota argumentatio bene intellecta: Christus est supra Scripturam Sacram & non subjectus ei secundum id quòd Deus est. Sed fallit argumẽtatio ignoratione elenchi. Nostrum enim argumentum loquitur non simpliciter de Christo, sed de persona Christi secundum humanitatem ejus, & secundum Oeconomiam seu dispensationem voluntatis ejus quà Deus & factus est caro: quo respectu seipse subjectum Scripturæ pronunciavit, quo respectu minor fuit Patre & inferior Scripturis, id est, voluntate revelatâ Patris: cum tamen secundum personam naturamque divinam

C semper sit æqualis Patri, Philip. 2. & omni Scripturâ superior.

OCTAVVM: *Quicquid habuit autoritatem divinam apud pios omnes ante Ecclesiæ judicium & testimonium; eius profectò autoritas ab Ecclesiæ judicio & testimonio nullo modo pendet.*

At Sacra Scriptura habuit autoritatẽ divinã apud pios omnes ante Ecclesiæ judiciũ & testimonium: Ergo Sacræ Scripturæ autoritas ab Ecclesiæ judicio & testimonio nullo modo pendet.

Major propositio certa est quia quicquid tempore prius est re aliquâ, id non potest rei illius effectum esse; quum impossibile sit causam efficientem tempore esse posteriorem suo effecto.

Minor propositio inductione partiũ Scripturæ manifesta evadet. Nam libri Mosis quum dati fuerunt à

D Mose populo Israelitico, statim habuerunt apud Israelitas divinam autoritatem nullo Ecclesiæ judicio præcedente. Sic cæterorum Prophetarum libri quum traditi fuerunt fidelibus, statim autoritatem divinam apud illos habuerunt, nullo Ecclesiæ judicio antegresso. Imò si Pontificum & Sacerdotum Jerosolymitanorum, qui se Ecclesiam veram esse jactabant, sicuti nunc clerici Papani, judicium sequendum fuisset, liber Jeremiæ Prophetæ non habuisset autoritatem divinam, quia Sacerdotes erant hostes Jeremiæ, eumque à Deo missum esse ad prophetandum negabant Libri Novi testamenti à fidelibus statim pro divinis agniti & habiti fuerunt ante judicium Ecclesiæ. Romani epistolam Pauli ad se scriptam statim ut divinam acceptarunt; Similiter Corinthii, Galatæ, Ephesii, Philippen-

E ses, Colossenses, Thessalonicenses & alii epistolas ad ipsos à Paulo scriptas statim acceptarũt pro [illegible]nis, non explorato & exspectato prius Ecclesiæ [illegible]o & testimonio; neq; enim epistolas Pauli sibi redditas priùs ad Romanam Ecclesiam miserunt, aut Concilium cogi curarunt, ut ejus judicium & testimonium explorarent & cognoscerẽt, an epistolæ illæ divinitùs inspiratæ essent. Sic epistolæ Petri à fidelibus ad quos scriptæ & missę erant, statim tanquam divinitùs inspiratæ susceptæ fuerunt, nec fideles illi priùs Ecclesiæ Romanæ

vel

Digitized by Google

vel ullius Concilii judicium de epistolis Petri exquisiverunt. Idem statuendum de libris & epistolis aliis. Jam si Scriptura Sacra non fuit acceptata ut divina ex judicio & testimonio primitivæ Ecclesiæ: tum multò minùs autoritas ejus pendebit ab Ecclesia quæ nunc est.

NONUM: *Quicquid est fundamentum Ecclesiæ, id profectò autoritatem nullo modo ab Ecclesia habet.*

At Scriptura Sacra est fundamentum Ecclesiæ: Ergo, &c.

Major suâ luce manifesta est: nam fundamentum non accipit robur ab ædificio superstructo; sed contrà, ædificium robur subsistendi habet à fundamento, quod si infirmum sit aut subsidat, domum ruere aut ruinosam saltem fieri necesse est. Hoc experientia demonstrat veritatis magistra.

Minor propositio patet ex testimonio Pauli Eph. 2. v. 19. & 20. *Nempe igitur non ampliùs estis hospites & inquilini, sed concives sanctorum ac domestici Dei. Superstructi super fundamentum Apostolorum ac Prophetarum, quum imus angularis lapis sit ipse Iesus Christus.*

EXCIPIT Stapletonus; duplicem in hoc argumento esse æquivocationem, in his nimirum duabus vocibus, *Fundamentum* & *Ecclesia*. Ait enim primò, *fundamentum* hoc in loco Pauli non significare doctrinam à Prophetis & Apostolis scriptam, sed illorum prædicationem. Deinde per *Ecclesiam* hic intelligi, non Pastores, præsules & præpositos Ecclesiæ, sed ipsos fideles, ut corpus Ecclesiæ constituunt.

REPLICATIO nostra: *Initiò* nulla est æquivocatio in voce *fundamenti*, *primò* quia vox æquivoca est, quæ plures res diversarum naturarum distincta ratione significat. At vox fundamenti hoc loco nequaquam plures res significat, sed tantum unam. Nam Paulus per *fundamentum* intelligit doctrinam quam quidem Prophetæ & Apostoli initio prædicaverunt, postea verò per Dei voluntatem in Scripturis nobis tradiderunt, fundamentum & columnam fidei nostræ futuram. At doctrina primò prædicata, deinde scripta est res planè una & eadem: prædicatio enim & scriptio sunt tantum accidentia quæ rem non variant. Neque ullo modo verisimile est, Prophetas & Apostolos aliam doctrinam prædicasse, aliam verò postea in Scripturis reliquisse.

Secundò quia fundamentum hoc non tantum Pauli sed etiam aliorum Apostolorum, sed etiam Prophetarum est. Jam non omnes Apostolos, sed forte tantum Paulum tum temporis, Prophetas verò Testamenti veteris nullos Ephesii audiverant prædicantes.

Duplicat Stapletonus & vult intelligi hic Prophetas Novi Testamenti, quorum mentio fit Ephes. 4. 11. 1. Cor. 12. v. 28.

At falsa est duplicatio: nam Paulus intelligit Prophetas veteris Testamenti, etiamsi posteriore loco eos nominet. Consentiunt nobiscum Patres, *Chrysostomus* in c. secundum ad Ephes. homiliâ sextâ ait. *Paulum primò ponere Apostolos qui tempore sunt ultimi*: & mox subdit, *Cogita Græcos fundamentum habere Patriarchas*. AMBROSIUS in Commentariis eodem modo, ut nos explicat, & Stapletoni opinionem refellit. Sic enim ait; *Superædificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, hoc est, super Novum & Vetus Testamentum collocati. Quod enim Apostoli prædicaverunt, Prophetæ futurum prædixerunt. Quamvis Paulus dicat ad Corinthios, Deus primùm posuit in Ecclesia Apostolos: secundò, Prophetas, sed ibi alii Prophetæ sunt.* (1 Cor. 12.) *Illo enim loco de ordinatione Ecclesiæ disputat, hic vero de fundamento Ecclesiæ. Prophetæ enim disposuerunt, nam Apostoli fundamenta jecerunt. Unde dicit Dominus ad Petrum: Super istam Petram ædificabo Ecclesiam meam, hoc est, in hac Catholicæ fidei confessione statuo fideles ad vitam.* THOMAS AQUINAS in explanatione epistolæ Pauli ad Ephesios ad hæc verba similiter dicit, Paulum hoc loco intelligere doctrinam Apostolorum & Prophetarum; & mox explicat cur Paulus Apostolos & Prophetas conjungat, nempe, *ut designet quod utraq; doctrina est necessaria ad salutem, Matth. 13. Scriba doctus in regno cælorum similis est homini patrifamilias qui profert de thesauro suo nova & vetera: Item ut ostendat concordiam inter utramq; ad alterandum, idem est utriusq; fundamentum. Nam quod Prophetæ prædixerunt futurum, Apostoli prædicaverunt factum: Rom. 1. Paulus servus Iesu Christi vocatus Apostolus segregatus in Evangelium Dei, quod ante promiserat per Prophetas suos.* Ita *Thomas Aquinas* docet, Paulum Ephes. 2. Prophetas Veteris Testamenti intelligere ibidem Thomas Aquinas conciliat loca quæ videntur pugnare 1. Cor. 3. & Eph. 2. *Quantum ad sententiam* (inquit) *nihil differunt, quoniam idem est dicere, Christum esse fundamentum, & doctrinam Prophetarum & Apostolorum esse fundamentum, cum Christum tantum, non seipsos prædicaverint: Unde accipere eorum doctrinam est accipere Christum crucifixum. 1. Cor. 1. nos autem prædicamus Christum crucifixum 1. Petr. 1. Quibus revelatum est, quia non sibiipsis, &c.* Eadem est sententia *Theodoreti & Dionysii Carthusiani*, veteris & non novi Testamenti Prophetas hic intelligi.

Tertiò, Apostolum loqui non de externâ prædicatione, quæ vivâ fit voce, sed de verbo Dei scripto sic colligimus. Quod est transiens, id non potest esse fundamentum Ecclesiæ quæ est domus perpetuò manēs: At prædicatio Apostolorum & Prophetarum quam vivâ voce instituerunt, fuit transiens; quia fuit actio brevi tempore durans, & multis ab hinc seculis jam desiit & cessavit. Ergo prædicatio illa non est fundamentū Ecclesiæ. Contrà, si Paulus loquitur de fundamento Ecclesiæ perpetuo, quod cōsistat & duret ad finem usq; mundi, & cui Ecclesia omnū temporū semper innitatur; tum certè verbum Dei scriptum intelligit. Prius est verum: Ergo & posterius. Valeat & hîc quod vulgò dicitur: *Vox emissa perit, litera scripta manet.*

Quartò patet etiam hinc Paulum intelligere per fundamentum Scripturam [illegible], quia Actor. 26. 22. profitetur *se non dixisse quicquam extra ea quæ Prophetæ ac Moses futura prædixerunt.* Sic ergo hic locus ad Ephesios est explicādus, ne cum aliis locis pugnet. Hinc satis manifestum est, non esse in nomine *fundamenti* talem æquivocationem, qualem Stapletonus fingit. At verò qui tam diligens est æquivocationum captator, ipsemet in æquivocationis distinctione, æquivocatione illudit, cùm ait, *fundamentum hoc in loco Pauli significare prædicationem.* Nam vel *propriè* actionem Apostolorum & Prophetarum intelligit: vel *metonymiâ adjuncti* ipsum verbum Dei prædicatum. Si *actionem* intelligit, attribuit ædificio perpetuò manenti fundamentum transiens, imò ædificium statuit sine fundamento, quia actio illa Apostolorum & Prophetarum ex eo jam tempore cessavit, quo Apostoli & Prophetæ in terris vivere & coràm vivâ voce prædicare desierunt. Sin verò Stapletonus verbum Dei prædicatum intelligit, dicimus cum *Irenæo* libro tertio adversus hæreses, capite primo: *Non per alios dispositionem salutis nostræ cognovimus, quàm per eos per quos Evangelium pervenit ad nos, quod quidem tunc præconiaverunt, postea verò per Dei voluntatem in Scripturis nobis tradiderunt, fundamentum & columnam fidei nostræ futurum.* Ita secundùm Irenæum, imo secundum Paulum, fundamentum & columna fidei nostræ est Evangelium per Dei voluntatem in Scripturis nobis traditum.

Hucusque de prima æquivocatione.

Secundam æquivocationem dicit Stapletonus esse in voce *Ecclesiæ*, quâ vult hîc intelligi non Pastores, sed

Digitized by Google

tantùm populum. At neque in hac voce est ulla æquivocatio. Nam *primo* Paulus agit de fundamento totius Ecclesiæ: ergo & Pastorum. Jam Scriptura Sacra est fundamentum totius Ecclesiæ: Ergo etiam Pastorum. Quod si Scriptura Sacra non est fundamentum Pastorum, tum illi non sunt membra Ecclesiæ. *Secundo*, Si Ecclesiæ voce hic non intelliguntur Pastores, sed tantum populus; tum aliud est fundamentum Pastorum, aliud populi. Atqui non est aliud fundamentum Pastorum, aliud populi: quia *Fundamentum aliud ponere nemo potest præter id quod positum est, quod est Christus Iesus*, ut dicitur 1. Corinth. 3. vers. 11. hoc est Evangelium de Christo Jesu in Scripturis sanctis traditum, quod fundamentum illud Apostoli posuerunt, ut *Irenæus* docet libro tertio adversus hæreses, capite primo, seu quod eodem redit, doctrina Apostolorum & Prophetarum de Christo Jesu, ut exponit *Thomas Aquinas* in Explanatione cap. secundi ad Ephesios lectione sexta. Hinc manifestum est, Ecclesiæ voce hoc in loco Pauli non intelligi tantùm populum, sed etiam Pastores. *Tertiò*, Si Apostoli ipsi primò superædificati sunt Christo per fidem & charitatem, tum profecto Ecclesiæ nomine hic non tantum populus sed etiam Pastores intelliguntur. Atqui verum est antecedens, sicut *Thomas Aquinas* in explanatione tertii capitis primæ epistolæ ad Corinthios, lectione secunda ait: *Apostoli ipsi primo superædificati sunt Christo per fidem & charitatem; unde dicitur ad Ephesios secundo, superædificati supra fundamentum Apostolorum.* Ita Thomas Aquinas ex hoc ipso loco ad Ephesios probat. Apostolos ipsos primo superstructos Christo fuisse. Ergo alios etiam Pastores Ecclesiæ Christo superstrui necesse est.

Si quis regerat, Apostolos dici Apocal. 21 fundamenta duodecim. *Replico* cum Thoma Aquinate ex secundi capitis ad Ephesios explanatione, lectione sextâ; *Apostoli in tantum dicuntur fundamenta, in quantum eorum doctrina Christum annunciat Matth. 16. Super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam.* Sic etiam secundum Thomam Aquinatem Christus est Petra illa Ecclesiæ, de qua Matthæi 16. Cæterum ut ad primam æquivocationem admonuimus, ita ad hanc etiam admonemus, captatorem æquivocationum hic vicissim captum teneri: Nam ait, Ecclesiæ voce interdum solos Pastores, interdum solum populum intelligi. At *Cardinalis Cameracensis Petrus de Aliaco* de Commendatione Sacræ Scripturæ ait, Ecclesiam specialiter pro clericorum congregatione in textu divinæ Scripturæ nunquam accipi.

DECIMUM: *A quo Ecclesiæ autoritas quoad nos pendet, ejus profectò è contrario autoritas quoad nos ex Ecclesiæ autoritate non pendet.*

Atqui à Scripturæ Sacræ autoritate pendet Ecclesiæ autoritas quoad nos: Ergo Scripturæ Sacræ autoritas ab Ecclesiæ autoritate nullo modo pendet.

Major propositio firmissima est: nam autoritas probans non pendet ab autoritate probanda: Dans autoritatem, non pendet ab accipiente eam.

Minoris probatio prima est, quia ex sola Scriptura Sacra nunc probari & cognosci potest, quænam vera Ecclesia sit, quemadmodum prolixe docet *Augustinus* tomo septimo, libro de Unitate Ecclesiæ contra Petiliani Donatistæ Epistolam cap. secundo. *Inter nos & Donatistas quæstio est, ubi sit Ecclesia. Quid ergo facturi sumus, in verbis nostris eam quæsituri, an in verbis Capitis sui, Domini nostri Iesu Christi? Puto quod in illius potius verbis eam quærere debemus, qui veritas est, & optime novit corpus suum. Novit enim Dominus qui sunt ejus.* Et capite tertio: *Non audiamus, hæc dico, hæc dicis; sed audiamus, Hæc dicit Dominus. Sunt certe libri Dominici, quorum autoritati utriq; consentimus, utriq; credimus, utriq; servimus: Ibi quæramus*

A *Ecclesiam, ibi discutiamus causam nostram.* Et mox: *Nolo humanis documentis, sed divinis oraculis sanctam Ecclesiam demonstrari.* Et in fine capitis: *Ergo in Scripturis sanctis Canonicis eam requiramus.* Hoc ipsum per multa capita in lib. illo *Augustinus* urget. *Chrysostomus* homilia quadragesimanona in Matthæum in opere imperfecto tertii tomi pagina septingentesima viges. secunda, editionis Frobenianæ anni 1530. *Qui vult cognoscere quæ sit vera Ecclesia Christi, unde cognoscat, nisi tantummodo per Scripturas?* Et paulò pòst: *Alioquin si ad alia respexerint Christiani, scandalizabuntur & peribunt, nō intelligentes quæ est vera Ecclesia.*

Si quis excipiat, homilias illas non esse Chrysostomi, sed videri esse alicujus Ariani, ut *Erasmus Roterodamus* in censura sua judicat.

B Adversus eū *replico*, ipsummet *jus Canonicum* homilias istas in opere imperfecto in Matthæum pro Chrysostomi homiliis allegare & Canones inde depromere, ut tituli multorum canonum apertè docent.

Minoris probatio secunda est, quia à Scriptura Sacra omnem autoritatem Ecclesia quamcunq; habet, sumit, quod ipsi Papistæ manifestum faciunt, quando interrogati, unde probent autoritatem Ecclesiæ, illico proferunt Scripturam Matth. 18. vers. 17. *Dic Ecclesiæ: quod si Ecclesiam audire neglexerit, sit tibi velut Ethnicus & publicanus quispiam.* & 1. Tim. 3. v. 15. *Ecclesia Dei vivi est columna & stabilimentum veritatis.* Atqui ab autoritate probante & defendente pendet autoritas probanda & defendenda. Itaque cum Ecclesiæ autoritatem Papistæ probent & defendant Scripturæ Sacræ autoritate, C manifestum reddunt à Scripturæ autoritate, Ecclesiæ autoritatem quoad nos pendere.

Minoris tertia probatio est, quia ex sola Scriptura Ecclesia probare potest, se non errare in doctrina. Ex his patet, à Scriptura ipsa autoritatem Ecclesiæ quoad nos pendere.

UNDECIMUM. *Quorum autoritas major est quam Ecclesia, illa profectò à testimonio Ecclesiæ nullo modo pendet:*

Atqui autoritas Sacræ Scripturæ major est quàm Ecclesia.

Ergo Scripturæ Sacræ autoritas à testimonio Ecclesiæ nullo modo pendet.

Major propositio est extra controversiam, quia major autoritas non pendet à minore autoritate; sed contra, minor à majore.

Minor propositio aliquot probationes habet. *Prima* est, quia autoritas probans major est autoritate probanda: D at Scripturæ Sacræ autoritas est probans, Ecclesiæ autoritas probanda ex Scriptura, ut & suprà dictum: Ergo Scripturæ Sacræ autoritas est major quàm Ecclesiæ. *Secunda* est, quia ad Scripturam pro veritate invenienda ablegamur à Deo non autem ad Ecclesiæ statuta & consuetudines. *Ad legem & ad testimonium*, ait Deus Jes. 8. v. 20. *Habent Mosen & Prophetas, audiant eos*, ait Abraham Luc. 16. v. 29. *Scrutamini Scripturas*, ait Christus Joh 5 v. 39. *Et illæ sunt quæ testantur de me. Sacras literas à puero nosti, quæ te possunt sapientem reddere ad salutem, per fidem quæ est in Christo Iesu*, 2. Tim. 3. v. 15. *Chrysostomus* homiliâ quadragesimanona in Matthæum, in opere imperfecto, pagina paulò antè citata: *Sciens Dominus tantam confusionem rerum in novissimis diebus esse futuram, ideo mandat, ut Christiani qui sunt in Christianitate, E volentes firmitatem accipere fidei veræ, ad nullam rem fugiant nisi ad Scripturas.*

Tertia probatio minoris est, quia Scripturæ Sacræ testimonium est firmius, quam Ecclesiæ, ut patet ex capite 5 Joh. v. 36. & sequentibus, ubi Christus ait: *Ego testimonium habeo majus testimonio Iohannis:* & tum recenset tria testimonia majora Johannis testimonio, nempe operum suorum, Patris sui, & Scripturarum. Hinc ita cōcludimus: Si Scripturæ Sacræ testimonium est majus & firmius testimonio Johannis Baptistæ, tum

Digitized by Google

tum profectò est etiam majus & firmius testimonio Ecclesiæ. At primum verum est: Ergo & secundum.

Quarta probatio minoris hæc est. Quicquid ligat Ecclesiam, ejus major est autoritas quàm Ecclesiæ: nam par parem, ut dicitur, non ligat, multò minus majorem. At Sacra Scriptura ligat Ecclesiam: Deut. 4. v. 1. *Nunc ergo Israel attende ad statuta judiciaq; illa, quæ ego doceo vos facere, ut vivatis.* Apoc. 2. & 3. aliquoties reperitur; *Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis* & c. ult. v. 16. ait Dominus; *Ego Iesus misi Angelum meum ut hæc vobis testificaretur in Ecclesiis.* *Chrysostomus* homilia quadragesimanona in Matthæum in opere imperfecto tertii tomi, pagina septingentesima vigesimanona Editionis Frobenianæ Anni 1530. *Nec ipsis* (scilicet veris Ecclesiis, de illis enim loquitur) *omnino credendum est, nisi ea dicant vel faciant, quæ convenientia sunt Scripturis.* Et mox; *Nolite exire de regula veritatis, quam tradidi vobis: nolite credere.*

Quinta probatio minoris ex Jure Canonico Distin. 9. capitulo *Quis nesciat*: Quod posterioribus omnibus Episcoporum literis præponitur, ejus est major autoritas quam Episcoporum omnium; ac proinde & Ecclesiæ. At Scriptura Sacra posterioribus omnibus Episcoporum literis præponitur: *Quis nesciat* (inquit Jus Canonicum) *Sacram Scripturam Canonicam, tam Veteris quàm Novi Testamenti, certis terminis suis contineri, eamque posterioribus omnibus Episcoporum literis ita præponi, ut de illa omnino dubitari & disceptari non possit, utrum verum vel utrum rectum sit: quicquid in ea scriptum sit vel constiterit esse.*

Sexta probatio minoris; Si plus credendum est etiam laico quamvis non autorizato, Scripturam Sacram proferenti, quàm toti Concilio (quod Ecclesia est repræsentativa, cui soli judicium de Scripturis competere Pontificii doctores dicunt) contra Scripturam aliquid decernenti, tum profectò Scripturæ Sacræ major est autoritas quàm Ecclesiæ. Quod antecedit verum est: Ergo & quod sequitur *Assumtio* confirmatur confessione ipsorummet Papistarum, veluti *Abbatis Panormitani & Gersonis Cancellarii Parisiensis Academiæ*, Scripturæ igitur Sacræ major est autoritas quam Episcoporum, ac proinde quàm Ecclesiæ.

DUODECIMUM: *Si Christi autoritas non pendet à testimonio Ecclesiæ: tum nec Sacræ Scripturæ autoritas à testimonio Ecclesiæ pendet: Antecedens est verum: Ergo & consequens.*

Assumtio manifesta est ex verbis Christi Joh. 5. v. 34. *Ego ab homine testimonium non accipio*: quorum sensus est, Non opus est ut mihi quisquam testimonio suo autoritatem tribuat & conciliet.

Connexi verò consequentia sic confirmatur. Si non est minor autoritas Sacræ Scripturæ, quàm ipsius Christi, tum sequitur si Christi autoritas non pendet ab Ecclesiæ testimonio, nec Scripturæ Sacræ autoritatem ab eo pendere. Prius est: Ergo & posterius.

Assumtum huius confirmationis sic probatur; Vocis Christi non est minor autoritas, quàm ipsius Christi. At Sacra Scriptura est vox Christi. Ergo Sacræ Scripturæ non est minor autoritas quàm ipsius Christi.

Ad hoc argumentum *duo* excipiuntur. *Unum* est, Christum non eguisse quidem cujusquam hominis testimonio, sed attulisse tamen testimonium Johannis propter Judæos. *Alterum* est, Si Christus attulit testimonium Iohannis propter Iudæos, tum etiam Scripturam Sacram testimonio Ecclesiæ commendari propter nos.

REPLICO ad *primum* & dico, ab illo argumentum nostrum non infirmari sed corroborari. Nam si Christus non eguit cujusquam hominis testimonio, tum nec Scriptura quæ verbum Christi est, cujusquam hominis testimonio eget: quia par est ratio: Sicut Rex aut

A Princeps cujus fides semper à subditis experimento ipso cognita est, sive voce vivâ aliquid de se vel aliis affirmet, sive per epistolam idem asserat, utrobiq; satis ex se autoritatis obtinet, ut fides ei adhibeatur: sic ut non sit ei opus aliorum testimonio. Si subditi tantum tribuunt terreno Regi & Principi ut fidem ei adhibeant de se vel de alio aliquid testificanti, sive id faciat vivâ voce, sive per epistolam, etiamsi testimonium ab alio non haberet: quantò magis nos Christo Regi Regum & Principi Principum citra hæsitationem credemus de se & Scriptura sua testanti sive coràm vivâ voce; ut factum olim, sive per Scripturam suam, ut jam facit. Ad *alterum* replico, illud nos similiter concedere, quum nihil contra nos faciat. Nam lubentiâ ipsa lubentius damus, Scripturam Sacram testimonio Eccle-

B siæ commendari propter infirmos. Ut autem Iohannes Baptista testimonium de Christo perhibebat, autoritatem vero Christo non dabat apud alios: ita Ecclesia testimonio suo quidem Scripturam Sacram nobis commendat, nullam tamen ipsi autoritatem dat, nec quoad nos.

DECIMUMTERTIUM; *Si verbum Dei vivâ voce prædicatum non habuit autoritatem ab Ecclesia, tum nec scriptum.*

Quod antecedit verum est: Ergo & quod sequitur.

Connexi confirmatio prima. Si primum Dei prædicatum vivâ voce re unum & idem est cum verbo Dei scripto: tum sequitur necessariò si illud non habuit autoritatem ab Ecclesia, neque istud habere. At primum est verum: Ergo & extremum.

C *Connexi confirmatio secunda:* Si verbum Dei prædicatum non amisit apud fideles autoritatem postquam literis mandatum fuit, sed retinuit eandem apud illos: profectò sequitur, si prædicatum nō habuit autoritatē ab Ecclesia, tū nec scriptū. Prius est. Ergo & posterius.

Assumtio principalis Syllogismi patet inde, quòd verbum Dei tum ab initio Patriarchis à Deo ipso ἀμέσως dictum, tum postea prædicatum per Prophetas & Apostolos illico acceptatum fuit pro divino à fidelibus, nullo Ecclesiæ testimonio commendatum.

DECIMUMQUARTUM: *Si Dei verbum vivâ voce prædicatum statim fuit à fidelibus acceptatum pro verbo Dei nullo præcedente Ecclesiæ judicio & testimonio: tum etiam verbum scriptum statim acceptandum à fidelibus pro verbo Dei, nullo præcedente Ecclesiæ judicio & testimonio. Antecedens est*

D *verum: Ergo & consequens.*

Minor est certissima ex 1. Thessal. 2. v. 13. ubi Paulus sic alloquitur Thessalonicenses: *Gratias agimus Deo indesinenter, quòd acceptum de Deo sermonem quem audivistis ex nobis, excepistis, non ut sermonem hominum, sed (sicut est verè) ut Dei sermonem, qui etiam agit in vobis qui creditis.* CHRYSOSTOMUS homiliâ tertiâ in epistolam primam ad Thessalonicenses sic explicat *Non enim nos audientes affecti estis tanquā audientes homines, sed tanquam ipso Deo admonente ita attendistis.* Et mox: *Quomodo enim, nisi tanquam Deum dicentem audivissetis, talia ferretis pericula? Proinde vide autoritatem.* AMBROSIUS in Commentariis in hunc locum sic scribit de Thessalonicensibus: *Tantâ devotione receperunt verbum, ut probarent, se intellexisse, esse Dei verbum.* Similiter scribit Apostolus Galat. 4.

E v. 14. *Me ut Angelum Dei, ut Christum Iesum excepistis.*

DECIMUMQUINTUM: *Cujus autoritas major & potior est autoritate verbi Dei etiam à Christo ipso prædicati, id profectò à testimonio Ecclesiæ non pendet:*

Scriptura Sacra autoritas major & potior est autoritate verbi Dei etiam à Christo ipso prædicati: Ergo, &c.

Major propositio est certissima: quia major est verbi à Christo ipso prædicati autoritas, quàm testimonii Ecclesiæ.

Minor propositio patet ex Ioh. 5. v. 46, 47. ubi Christus

ctus Scripturam Sacram præponit etiam verbo à se prædicato cum ait; *Si crederetis Mosi, crederetis mihi: nam ille de me scripsit. Quòd si scriptis illius non creditis, quomodo verbis meis credetis?* Quæ verba *Theophylactus* sic interpretatur, οὐ πιστεύετε τοῖς γεγραμμένοις, καὶ πῶς πιστεύσετε ἐμοῖς ἀγράφοις ῥήμασιν, hoc est, *Non creditis illis quæ scripta sunt, & quomodo credetis verbis meis non scriptis? Iansenius* Papista verba Christi explicans ait esse argumentum à majori, quia *sicut firmius est quod mandatur literis, ita est culpabilius & majus non credere scriptis, quam non credere verbis.* Atque id certum est: nam autoritas ἐγγράφος est major & potior autoritate ἀγράφου: Rei enim scriptæ duplex est autoritas, nempe & ab autore & à modo: rei vero non scriptæ, simplex est autoritas, nempe tantum ab autore. Hoc in contractibus, in obligationibus, in causis testamentariis observari quis nescit? Certe nuda verba negari possunt, scripta non possunt: & scripta plus habent momenti ad probandū, & confirmandum, quàm nude dicta & non scripta.

DECIMUMSEXTUM: *Sacra Scripturæ autoritas non pendet à Prophetarum & Apostolorum autoritate: Multò minus igitur ab Ecclesia hodierna autoritate. Antecedens* planum est ex eo, quod Prophetę & Apostoli nolint fidem sibi adhiberi, eò quòd ipsi annuncient quicquid annunciant, sed quia DOMINUS id dicit. Unde identidem repetunt Prophetę, Sic DICIT DOMINUS: & de Apostolis ait Christus Matth. 10. v. 20. *Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, is est qui loquitur in vobis.*

Sic fuerunt aliquot argumenta ex consideratione Scripturæ ipsius: sequuntur aliquot ex consideratione Ecclesiæ & dogmatis Pontificii.

CAPUT XXVI.

In quo plura argumenta ex consideratione Ecclesiæ & dogmatis Pontificii sumta ad firmandam nostram sententiam.

DECIMUMSEPTIMUM: *Quisquis errare potest, ab ejus testimonio non pendet Scripturæ Sacræ autoritas: At Ecclesia errare potest: Ergo,* &c.

Major per se manifesta est: quia autoritas ejus quod longissime ab omni errore sejunctum est, non potest autoritatem accipere ab eo quod erroribus obnoxium est.

Minor vera est vel ipsis adversariis confitentibus, qui dicunt Ecclesiam in quibusdam errare posse, ut in agibilibus seu practicis & quæ sunt juris humani, & in Sanctorum canonizationibus, ut *Gerson* ait tractatu de examine doctrinarum parte prima, consideratione prima: Quod & *Thoma Aquinati* probatur, Quodlibeto octavo, articulo ultimo, nisi quod de canonizationibus existimat piè credendum, in iis non errare Ecclesiam *Melchior Canus* libro quarto locorum Commun. cap. quarto ait, Ecclesiam errare posse in iis rebus, quę non sunt illi à Deo revelatę, ideo Ecclesiam etiam credere posse quę non sunt ei revelata ac in iis errare, sed errore probabili, qui nec fidem excutiat, nec veritatem Ecclesię tollat. *Alphonsus* libro sexto cōtra hæreses fatetur, Ecclesiam errare posse in iis quę ad fidem non pertinent, nempe errare posse in facto, sed non in jure & dogmate. *Edmundus Campianus Iesuita* in Colloquio secundi diei similiter fassus est Ecclesiam in facto errare posse, veluti damnare innocentem Episcopum & nocentem absolvere. Alii excipiant decantato illo axiomate Pontificio *Ecclesiam non posse errare:* sed illud facilius dicitur, quàm intelligitur, ne dum probatur: quod ostendit discrepantia interpretationum axiomatis istius. Nos distinguimus dupliciter. *Primò* Ecclesia in se considerata & sibiipsi relicta à Deo, non tantum potest errare sed etiam à Deo deficere, ut ostendit exemplum Ecclesię omnium primę & integrę in Paradiso. Nam Adamus & Eva representabant tum Ecclesiam universalem, illi vero & in ipsis universi homines à Deo defecerunt. Considerata vero ut est in Christo & quando eum sequitur, non potest errare, juxta illud Christi, *Ego sum lux illa mundi, qui sequitur me, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitæ,* Joh 8. vers. 12.

Deinde rursus distinguenda est Ecclesia particularis ab universali. Ecclesia quęlibet particularis non modo errare, sed etiam erroribus obrui & plane à Christo deficere potest, ut exempla testantur: Ecclesiam autem vere Catholicam seu universalem, quę tantum electorum est ad vitam ęternam, concedimus errare non posse cum quadruplici restrictione scilicet; *primo* quando vocem Pastoris sui Christi in Sacris literis sonantem audit & sequitur juxta illud Joh. 10. ver. 4. 5. *Oves eum sequuntur, quia norunt vocem ejus. Alienum autem nequaquam sequentur, sed fugient ab eo: quia non norunt vocem alienorum.* & v. 27. *Oves illæ meæ vocem meam audiunt & ego eas agnosco & sequuntur me. Secundò,* Ecclesia vere Catholica non potest errare, scilicet in absolute necessariis ad salutem, ac proinde errores fundamentum evertentes non habet nec habere potest, propter promissionem Christi, Matth. 16. v. 18. *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam & portæ inferorum non superabunt eam:* at in levioribus rebus & non necessariis ad salutē potest errare, sed erroribus non evertentibus fundamentum. *Tertiò* dicimus Ecclesiam vere Catholicam errare non posse, scilicet totam, tum quia semper Deus sibi servat testes & pręcones veritatis suę & qui eam profiteatur ac retineant, juxta illud, *Ecclesiam esse columnam & stabilimentum veritatis* 1. Tim. 3. v. 15. Hāc ipsam restrictionem affert *Iohannes de Turrecremata Cardinalis* lib. secundo Summę de Ecclesia c. 91. & li. 3. cap. 60. *Secundum Patrum doctrinam sic accipiendum quod dicimus, non posse errare Ecclesiam in fide & moribus, nempe quòd Deus ita assistat Ecclesiæ usque ad consummationem seculi, ut nunquam vera fides deficiat in ea: Nullum enim fore tempus usque ad finem seculi, quo non sint aliqui, etsi non omnes, veram fidem per dilectionem operantem habentes:* Tum quia in hac vita nunquam fuit, nunquam est, nunquam erit simul tota: sed demum tota simul erit in extremo die, quum eam Christus adducet & sistet Patri, 1. Cor 15. *Quartò* dicimus, Ecclesiam vere Catholicam errare non posse, scilicet finaliter. Etsi enim in re aliqua falli & errare potest, tamen in mortifero errore ad finem persistere non potest: ut Ecclesia Jerosolymitana ex Apostolis & discipulis Christi collecta erravit, cum credidit Christi regnum terrestre futurum, Actor. 1. vers. 6. sed in errore eo Christus Ecclesiam permanere passus non est. Itaque *fatendum est, Ecclesiam universalem errare posse atq; aliquando errasse.* Falli autem & errare nunquam posse, solius Dei est.

DECIMUMOCTAVUM: *Quisquis tantùm declarat, Scripturam Sacram esse authenticam, sed non facit authenticam; ab eo Scripturæ Sacræ autoritas nullo modo pendet, ne quidem quoad nos.*

At Ecclesia tantùm declarat, Scripturam Sacram esse authenticam, non autem facit eam authenticam:

Ergo, &c.

Major certa est, quia authenticum dici nihil potest, quod nulli authenticum videatur. Illud enim authenti-

Authenticum quid. Authenticum dicitur, quod sibi ad fidem sufficit. quod ex A se autoritatem habet, quod seipsum commendat, sustinet, probat.

Minor vera est adversariorum confessione.

DECIMUMNONUM: *A quocunque Scriptura Sacra autoritas quoad nos pendet, id necessario & perpetuò efficit ut Scriptura Sacra apud nos autoritatem authenticam obtineat.*

At Ecclesia non efficit necessariò & perpetuò, ut Scriptura Sacra apud nos autoritatem authenticam obtineat: Ergo, &c.

De *majore propositione* dubitatio esse nulla potest: quia posità verà, proprià, necessarià & sufficiente causà authenticæ illius autoritatis quam Scriptura Sacra apud nos obtinet, effectum ipsum poni necesse B est; Ut à Spiritus Sancti interno testimonio Sacræ Scripturæ autoritas quoad nos pendet, propterea Spiritus Sanctus necessariò & perpetuò efficit ut Scriptura Sacra apud nos autoritatem authenticam obtineat.

Minorem propositionem experientia confirmat. Ecclesia enim primitiva non potuit persuadere innumeris Philosophis & aliis gentilibus ut Scripturam Propheticam & Apostolicam pro divina & religionis divinæ Canone agnoscerent: quod testantur tot persecutiones contra Christianos motæ, tot scriptiones & calumniæ contra Ecclesiam Christianam disseminatæ, tot scripta Ecclesiastica Gentilibus opposita, vt Justini Martyris, Athenagoræ Atheniensis, Tertulliani, Lactantii, Arnobii adversus Gentes, Athana- C sii contra Gentiles, Theodoreti de curatione Græcarum affectionum & aliorum. Tum multis etiam Christianum nomen profitentibus, videlicet hæreticis, non potuit persuadere Ecclesia ut eos libros Propheticos & Apostolicos quos rejiciebant, pro vere divinis agnoscerent & haberent, ut abunde patet ex *Bellarmini* libro primo de verbo Dei, capite quinto & *sexto*, in quibus agit de hæreticis qui libros Testamenti Veteris & Novi oppugnabant. Similiter Ecclesia suo testimonio non potuit efficere, ut Scriptura Novi Testamenti apud Judæos pro divina haberetur. Quin etsi Ecclesia adhuc constanter testetur & asseveret, Scripturam Propheticam & Apostolicam esse verè divinam & Canonicam: tamen hoc non potest efficere apud innumeram multitudinem hominum, D utpote apud Turcas, Saracenos & alios Gentiles, ut eam pro tali habeant & suscipiant.

VIGESIMUM: *A quocunque Sacra Scriptura autoritas quoad nos pendet; ab eo fidem, quà Scriptura Sacra ut verbo Dei credimus, nobis infundi necesse est:*

Atqui ab Ecclesia fides qua Scriptura Sacra ut verbo Dei credimus, nobis non infunditur, neq; vero etiam infundi potest: Ergo, &c.

Major propositio sic probatur: Quicquid est proxima, immediata & sufficiens causa, quæ vi suâ efficit ut Scripturam Propheticam & Apostolicam acceptemus, ab eo profecto fides illa nobis infunditur, inseritur ingeneratur: *Ratio* est, quia Scripturæ ut verbo Dei non potest quisquam credere sine fide infusa. Jam vero id à quo Scripturæ Propheticæ & Apostolicæ autoritas quoad nos pendet, & proxima, immediata & suf- E ficiens causa quæ vi suâ efficit ut Scripturam Propheticam & Apostolicam acceptemus: Ergo, &c.

Minor propositio adversariorum confessione vera est. Quod enim à solo Deo in nobis generatur, id ab Ecclesia nobis non infunditur. At fides, quâ Scripturæ Propheticæ & Apostolicæ ut verbo Dei credimus, à solo Deo in nobis generatur: Ergo ab Ecclesia nobis non infunditur.

Assumtio pro Syllogismi, quo propositio minor probatur, certissima est: quia etsi miracula quis edat maxima; tamen nemo credit ei, nisi is cujus cordi fidem Deus inspirat, ut constat ex Deuteronom. 29. vers. 2, 3, 4. Convocans Moses omnes Israelitas, dixit eis; *Vos vidistis omnia quæ fecit Iehova ante oculos vestros in terra Ægypti, Pharaoni & omnibus servis ejus, totiq; regioni ejus: Probationes illas maximas quas viderunt oculi tui; signa & prodigia illa maxima. Sed non dederat vobis Iehova cor ad cognoscendum, & oculos ad videndum, & aures ad audiendum, usque in diem hunc.* Ita Pharisæi & Scribæ & alii Judæi plurima miracula Christi viderunt, nec tamen Christo & Apostolis crediderunt: multo minus igitur crederetur Ecclesiæ, nude aliquid asseveranti.

VIGESIMUMPRIMUM: *Quod recentius est quàm Scriptura Sacra, ab ejus testimonio Scriptura Sacra autoritas nullo modo pendet:*

At Ecclesia est recentior quàm Scriptura Sacra: Ergo, &c.

Major per se clara est:

Minor inde patet; quia etiam prima omnium Ecclesia, quæ in Paradiso fuit, exstitit per & post verbum Dei, & quidem non aliud verbum Dei, quàm illud ipsum quod jam in Scriptura continetur: Ecclesiam vero hodiernam, imo quæcunque post Apostolorum tempora fuit, posteriorem esse Scriptura & quoad substantiam, hoc est, verbum Dei, seu doctrinam ipsam cælestem: & quoad accidens, hoc est, scriptionem ejus, extra controversiam est, ut supra dictum.

VIGESIMUMSECUNDUM. *Quod ipsummet Scriptura Sacra testimonio eget & nititur; ab eo nullo modo Scriptura Sacra autoritas pendet:*

At Ecclesia ipsamet Scriptura Sacra testimonio eget & nititur: Ergo, &c.

Major propositio per se vera est.

Minor inde patet, quia Ecclesia, se esse veram atque orthodoxam Ecclesiam, probat testimonio Scripturæ, nec aliunde id probare potest. Sicut *Chrysostomus* in Matthæum homiliâ quadragesimanonâ in opere imperfecto tertii tomi, paginâ septingentesima vigesimasecunda Edit. Frobenianæ Anni 1530. ait: *Nulla probatio potest esse veræ Christianitatis, neque refugium potest esse Christianorum aliud, volentium cognoscere fidei veritatem, nisi Scriptura divina. Antea enim multis modis* (viva voce Apostolorum, miraculis ipsorum, prophetiis seu prædictionibus futurorum & Scripturis Sacris) *ostendebatur, quæ esset Ecclesia Christi & quæ Gentilitas: nunc autem nullo modo cognoscitur volentibus cognoscere quæ sit vera Ecclesia Christi, nisi tantummodo per Scripturas.*

VIGESIMUMTERTIUM: *Quodcunque testimonium varium & à seipso dissidens ac proinde dubium, incertum & fallax est; ab eo profecto autoritas Scripturæ Sacræ nullo modo pendet.*

At testimonium Ecclesiæ est varium & à seipso dissidens ac proinde dubium, incertum & fallax: Ergo, &c.

Major extra controversiam est; quia fidei infallibilis debet esse infallibile fundamentum.

Minor inde patet; quia Ecclesia de libris Scripturæ variè & discrepanter statuit, quosdam libros modo ex divinorum censu excludens, modo in eum recipiens: quod probat judiciorum Ecclesiæ de divinis Scripturis collatio. Mox post tempora Apostolorum, Ecclesia Græca aliter pronunciavit de quibusdam libris, quàm Latina. Græca epistolam ad Hebræos pro divina agnovit; Latina non agnovit, sicut testatur *Hieronymus* tomo quinto, Commentariis in sextum caput Esaiæ, pagina trigesimaquinta Editionis Frobenianæ Anni 1525. ubi ait, *Unde & Paulus Apostolus in epistola ad Hebræos, quam Latina consuetudo non recipit, Nonne omnes, inquit, ministri sunt spiritus?* Et tomo epistolarum tertio, epistola ad Dardanum pag. sexagesimanona editionis Frobenianæ Anni 1524.

 ait,

ait, *Quod si eam* (nempe epistolam ad Hebræos) *Latinorum consuetudo non recipit inter Scripturas Canonicas, neque Græcorum quidem Ecclesia Apocalypsin Iohannis eadem libertate suscipiunt.* Proinde Ecclesia Latina, hoc est, Romana aut olim erravit in epistola ad Hebræos repudianda, aut nunc errat in ea suscipienda. Concilium Laodicenum confirmatum à Sexta Synodo Generali, è numero divinorum librorum exclusit librum Tobiæ, Judithæ, Sapientiæ Salomonis, Ecclesiastici seu Jesu Syrachi, Machabæorum. Ante Concilium fecerunt idem Melito Sardensis Ecclesiæ antistes, Origenes, Athanasius in Synopsi Sacræ Scripturæ, Gregorius Nazianzenus, & post Concilium Hieronymus, Ruffinus Aquilejensis, Epiphanius, Johannes Damascenus & alii, ut alibi ostensum. At Concilium Carthaginense tertium, Canone quadragesimoseptimo, quanquam is adulterinus est mutato judicio eosdem libros divinos & Canonicos fecit, quem adulterinum Canonem secutum est Concilium Tridentinum & ipsum adulterinum vel potius adulterum, cum spirituale adulterium confirmaverit.

Olim contradictum fuit epistolis quibusdam veluti Jacobi & Judæ, & posteriori Petri & secundæ & tertiæ Johannis, ut patet ex *Eusebii* libro secundo Historiæ Ecclesiasticæ, capite vigesimotertio, ubi de epistola Jacobi ait, ἰστέον ὡς νοθεύεται μέν. οὐ πολλοὶ γοῦν τῶν παλαιῶν αὐτῆς ἐμνημόνευσαν, ὡς οὐδὲ τῆς λεγομένης Ἰούδα. hoc est, *Sciendum, eam esse adulterinam; non multi quippe antiquorum ejus meminerunt, ut neque epistola qua dicitur Iuda.* Et *Hieronymus* in Catalogo scriptorum Ecclesiasticorum de ea ait, quòd *ipsa ab alio quodam sub Iacobi nomine edita asseritur.*

EXCIPIT *Duræus*, Eusebium fraudulenter citari, Hieronymum verò mutilum: Eusebium hoc sibi velle, à quibusdam hanc epistolam non haberi Jacobi; Eam tamen à plurimis Ecclesiis receptam esse; Eusebium etiam de autore epistolæ hujus minimè dubitasse: Hieronymum verò illico superioribus verbis addere, *Licet paulatim tempore procedente obtinuit autoritatem.*

REPLICATIO nostra. Duræus vim & verbis & sententiæ Eusebii manifestam affert. νόθα enim libri dicuntur, non qui alterius esse autoris putantur, quam illius cui vulgo adscribuntur, sed qui sunt adulterini.

Quapropter Eusebius non ait, à quibusdam non haberi seu recipi pro Jacobi epistola: sed τοῦ Ἰακώβου ἡ πρώτη τῶν ὀνομαζομένων καθολικῶν ἐπιστολῶν εἶναι λέγεται, ἰστέον ὡς νοθεύεται μέν. hoc est, *Iacobi, prima earum qua nominantur Catholica epistola, esse dicitur.* Mox palam suum judicium verbis apertissimis declarat; *Sciendum esse adulterinam quidem.* Quod deinde subjungit Eusebius, *Sciendum tamen, eam publicè à plurimis Ecclesiis receptam esse:* Ex eo non potest concludi, illam divinam & Canonicam esse judicatam ab Eusebio, quia libro tertio, capite vigesimotertio etiam librum Pastoris, quem Hermæ vulgo tribuunt, ait δεδημοσιευμένον, hoc est, *publicè receptum*, quem tamen ἐν νόθοις numerat. Quo in capite etiam epistolam Jacobi non refert inter libros Novi Testamenti ὁμολογουμένους, hoc est, certos & exploratos, qui omnium confessione sunt divini & Canonici, sed inter ἀντιλεγομένους, hoc est, dubios, controversos, quibus contradicitur. Nequaquam verò ἀντιλεγομένοις libris illam accensuisset, si à Jacobo Apostolo scriptam judicasset.

In allegatione Hieronymi nihil mutilatum: tum verba quæ Duræus addenda fuisse censet, nostram causam magis juvant. Nam si epistola Jacobi paulatim procedente tempore autoritatem obtinuit: ergo

A autoritate aliquando caruit. De eadem epistola & aliis vide similia apud *Eusebium* libro tertio Ecclesiast. Historiæ, capite vigesimoquarto & sequenti Editionis Græcæ Parisinæ Roberti Stephani: ubi commemorat, illas ἐν ἀντιλεγομένοις esse, hoc est, quibus passim contradicitur tanquam non Apostolicis, at nunc pro verè divinis & Canonicis habentur. Quid hoc judicio & testimonio Ecclesiæ de libris sacris instabilius? tam instabile judicium an erit fidei nostræ infallibile fundamentum? & à tam vario incertoque testimonio an Scripturæ Sacræ autoritas pendebit.

VIGESIMUMQUARTUM; *Quodcunque dogma est impium, perniciosum, absurdum & ἀσύστατον, illud profectò est improbandum. At Sacra Scriptura autoritatem saltem*

B *quoad nos, ex solius Ecclesiæ testimonio pendere, est dogma impium, perniciosum, absurdum & ἀσύστατον: Ergo est improbandum.*

Esse *impium* probo: *primò*, quia verbum Dei hominum arbitrio & Deum hominibus ausu nefario subjicit, ut vel Deus nobis loqui non credatur, vel Deo nobis loquenti fides non habeatur, nisi quando & quantum hominibus, qui Ecclesiæ titulum gerunt, placuerit. At istud blasphemum & contumeliosum est in Deum, & nihil differens ab errore Gentilium, qui pro Deo coli non patiebantur Christum, eò quòd Senatus Romanus eum non declarasset Deum, sicut *Tertullianus* scripsit in Apologetico adversus Gentes, capite quinto: *Vetus erat decretum, ne qui Deus ab Imperatore*

C *consecraretur, nisi à Senatu probatus, ut M. Æmilius de Deo suo Alburno. Facit & hoc ad causam nostram, quod apud vos de humano arbitratu divinitas pensatur. Nisi homini Deus placuerit, Deus non erit, homo jam Deo propitius esse debebit. Tiberius ergo, cujus tempore nomen Christianum in seculum introivit, annunciatum sibi ex Syria Palæstina, quod illic veritatem illius divinitatis revelaverat, detulit ad Senatum cum prærogativa suffragii sui. Senatus quia non in se probaverat, respuit. Cæsar in sententia mansit, comminatus periculum accusatoribus Christianorum.* Gentilem Senatum Romanum imitatur Cardinalium & Episcoporum Romanensium Senatus, nisi autoritatem divinam ipse Scripturæ tribuat, eamque suo judicio approbet, Scriptura divina nobis non erit. Ita apud Papanos de humano arbitratu divinitas Scripturæ pensatur.

D EXCIPIUNT Papani; *Scripturam Ecclesiæ subjicere, non esse idem quod hominibus eam subjicere.*

REPLIC. Ista exceptio falsa est: quia Ecclesia quid aliud est quàm cœtus hominum? Tolle homines, & ubi erit Ecclesia? Ergo est unum & idem, Scripturam subjicere Ecclesiæ, & eandem subjicere hominibus.

Secundò probo dogma istud Papanum esse *impium* hoc argumento, quia si Sacræ Scripturæ autoritas divina quoad nos ex solius Ecclesiæ testimonio pendet, tum inter Propheticos & Apostolicos libros & inter Alcorani blasphemias, nullum discrimen relinquitur quoad nos, nisi quantum Ecclesia id facit. Atqui istud impium est: quoniam hoc pacto Deus à diabolo, veritas à mendacio, quoad nos differre non plus fingitur,

E nisi quantum fert hominum, qui titulum Ecclesiæ sibi arrogant, judicium.

Idem dogma est *perniciosum*: quia duo pericula evidentia secum trahit. *Unum* est, quòd omnem certitudinem fidei & salutis nostræ convellit, siquidem ideo tantùm CERTO credimus, Scripturam esse divinam, quia homines, qui se Ecclesiam vocant, sic volunt & jubent nos credere. *Alterum*, quòd universam religionem Christianam funditus evertit, & Judæorum ac Turcarum aliorumq; impiorum ludibriis atq; sannis exponit.

Digitized by Google

A exponit, & ipsorum ora obturare volentes, ideo tantum nobis credi postulemus, Scripturam hanc esse divinitus traditam, quia nos, qui Ecclesia sumus, id affirmamus. Si enim tantùm ideo certò credendum est, Deum verè loqui in Scriptura Sacra, quia Ecclesia Christiana sic judicat; universa nostra religio stat super testimonio nostro proprio, & nihilo plus firmitatis habet, quàm Turcica, quæ similiter stat super testimonio ipsorum proprio, hoc est, super arena: & pari jure Turcæ postulabunt, ut Deum in Alcorano loqui credamus propter testimonium ipsorum, quo nos postulamus ut Deum loqui in Scripturis Propheticis & Apostolicis, credatur propter testimonium nostrum.

Idem dogma est *absurdum & ridiculum*: quia Ecclesia, propter cujus testimonium volunt nos credere, & B ipsi ajunt se credere, Scripturas Propheticas & Apostolicas esse divinas, est Papa cum Cardinalibus & aliis Prælatis Romanensibus. Credunt igitur ipsi (si modò credunt) Scripturas esse divinas, propter testimonium Ecclesiæ, hoc est, suum & antecessorum suorum: quod quid aliud est, quàm quia sic ipsis placuit & placet? quo nihil absurdius in rebus etiam humanis nedum divinis. Et nos volunt credere, Scripturam esse divinam, propter ejusdem Ecclesiæ testimonium, hoc est, ideo quia Papæ & Cardinalibus, aliisque Prælatis Romanensibus probetur: Atque sic revera non volunt nos credere Scripturæ aut Deo, sed sibi: quo rursus nihil absurdius & magis ridiculum. *Summa*, Omnes qui credunt & alios volunt credere, Scripturam aliquam esse divinam, quia ipsi sic judicant & testantur; faciunt absurdè & ridiculè. *Ratio* est, C quia propter suum ipsorum testimonium credunt & alios credere volunt. At quempiam testimonio proprio niti velle, stolidum est in rebus humanis, quantò magis in rebus divinis? Jam Papistæ illud faciunt & statuunt. Nam Ecclesiam, à cujus testimonio autoritatem Scripturæ divinam pendere volunt, dicunt esse Papam cum Episcopis. Ecclesiam namque definiunt dupliciter, *Collectivè & repræsentativè*. *Collectivè* ipsis Ecclesia est multitudo profitentium fidem eandem & utentium Sacramentis iisdem sub uno capite Pontifice Romano. *Repræsentativè* autem ipsis Ecclesia est Episcoporum Pontifici Romano adhærentium multitudo, prout in Concilio congregata cernitur. Posteriore tantùm sensu Ecclesiam faciunt judicem controversiarum, interpretem Scripturarum infallibilem, D testem omni exceptione majorem, à quo Scripturarum autoritas necessariò pendeat. Utroque autem sensu Ecclesia tenetur credere Scripturæ propter testimonium Ecclesiæ. Ergo Ecclesia collectiva credit Scripturam esse divinam propter testimonium Ecclesiæ repræsentativæ; Ecclesia repræsentativa propter suum ipsius: quo nihil stolidius.

Adhæc absurdum est in rebus divinis, fidem niti autoritate hominum non habentium à Deo testimonium expressum, quòd non errent, quale olim habuerunt Prophetæ & Apostoli. At Papistæ volunt, ut fides nostra nitatur autoritate hominum non habentium à Deo testimonium expressum quòd non errent.

E *Denique* idem dogma est ἀσύστατον dupliciter, quia cum aliis Papistarum dogmatibus tum veris tum falsis non consistit, sed cum illis pugnat eaque evertit. Vera dogmata sunt: Sacris Scripturis quæ Propheticis & Apostolicis literis continentur, nihil esse notius, nihil certius, ut stultissimum necesse sit qui illis fidem esse habendam neget: Scripturas illas esse verbum Dei constare ex testimonio ipsiusmet Scripturæ: Sacram Scripturam esse regulam credendi certissimam tutissimamque, ut sanus profectò non sit, qui eâ neglectâ spiritus interni sæpe fallacis & semper incerti judicio se commiserit. Quæ dogmata vera *Bellarminus* asserit contra Schwenckfeldianos ac Libertinos libro primo de Verbo Dei, cap. secundo, sectione sextâ & undecimâ & decimatertiâ. At hæc dogmata evertit præsens assertio Papistarum; nam si Scripturarum autoritas tantum à testimonio Ecclesiæ pendet saltem quoad nos, tum falsum erit, illis nihil esse notius: sequetur Scripturas ex Scripturarum testimonio non posse probari: sequetur Scripturam non esse regulam credendi certissimam, tutissimamque, sed hanc laudem ad Ecclesiam pertinere. Alia dogmata Papistarum, sed falsa, sunt; Scripturis probari autoritatem illam Conciliorum quam Episcopi Papani illis tribuunt: item Ecclesiam falli & errare non posse: item Romanum Papam habere primatum in Ecclesia universa, seu esse universæ Ecclesiæ Christianæ caput & Monarcham: Quæ dogmata passim Papistæ ex Scripturis adstruere nituntur, sed præsente assertione destruunt. Si enim hoc verum est, Scripturæ autoritatem, quoad nos, ab Ecclesiæ autoritate pendere, ac proinde Scripturis credendum à nobis propter Ecclesiæ autoritatem; tum falsum erit, Ecclesiam esse audiendam, Ecclesiam errare non posse, Papam Romanum habere primatum in universa Ecclesia propter autoritatem Scripturarum, cum sine dubitatione autoritas probans sit notior, certior & major autoritate probanda.

VIGESIMUMQUINTUM: *A quo Scripturæ Sacræ autoritas pendet, in eo fidem & religionem Christianam terminari necesse est. At in Ecclesiæ testimonio fides & religio Christiana non terminatur. Ergo ab Ecclesiæ testimonio Scripturæ autoritas non pendet.*

VIGESIMUMSEXTUM: *Quodcunque dogma est hæresis Manichæa, illud est rejiciendum. At dogma istud, Scripturæ Sacræ autoritatem oportere extra Scripturam probari esse divinam: est hæresis Manichæa. Ergo dogma istud est rejiciendum.*

Minor certa est ex *Augustini* tomo sexto lib. primo de Actis cum Felice Manichæo cap. secundo, in quo *Felix Manichæus* sibi extra Scripturam probari vult, Scripturam esse divinam: *Et sanctitas tua*, ait Manichæus ad Augustinum, *mihi probet quod in Evangelio scriptum est, Christo dicente, Vado ad Patrem & mitto vobis Spiritum Sanctum Paracletum, qui vos inducat in omnem veritatem. Hoc tu extra Scripturam istam proba esse Scripturam Spiritus sancti quod Christus promisit, ubi omnis veritas reperiatur.* Quid aliud statuunt Papistæ.

Ex his argumentis manifestum esse cuivis potest, autoritatem Scripturæ Propheticæ & Apostolicæ nullo modo à testimonio pendere.

CAPUT XXVIII.

In quo refelluntur argumenta Papistarum, quibus conantur probare Ecclesiæ testimonium esse præcipuum.

TERTIO quæritur, *An testimonium Ecclesiæ de divina autoritate Scripturæ sit præcipuum, luculentissimum & certissimum.*

Papistæ affirmant his argumentis nixi.

PRIMUM. *Divinum testimonium est præcipuum, luculentissimum, & certissimum:*

Ecclesiæ testimonium de autoritate divina Sacræ Scripturæ est divinum: Ergo, &c.

RESP. *Minor propositio* simpliciter intellecta est falsa: quia Ecclesiæ testimonium per se prorsus & mere humanum est.

Minorem sic probare conantur Papistæ: *Vox Dei est*

est testimonium divinum: Ecclesiæ testimonium est vox Dei: Ergo Ecclesiæ testimonium est divinum.

RESP. Est fallacia à dicto secundùm quid ad dictum simpliciter in minore propositione. Ecclesiæ testimonium est vox Dei, non simpliciter, sed quatenus Ecclesia doctrinam aliquam a Deo in Scripturis revelatam edit: tum enim Dei vox dicitur, non propter ipsam loquendi rationem quæ Ecclesiæ est, sed propter divinæ Scripturæ oracula, quæ ab Ecclesia proferũtur. Testimoniũ autē Ecclesiæ, quatenus ipsius Ecclesię est seu quatenus ab Ecclesia profecta est, vox Dei non est.

*Thom. Staplet. Defensione Ecclesiast. aut lib primo cap. decimotertio sectione sexta.

* *Instant* adversarii & *Ecclesiæ vocem esse Dei vocem propter tria ajunt, propter doctrinæ religionis legitimam autoritatem, & infallibilem veritatem, & quia cum Ecclesiæ voce Dei Spiritus cooperatur: hinc inferunt jam non esse opus certiore testimonio quam externa Ecclesiæ approbatione.*

RESP. Argumenta ista tria sunt triobolaria. *Primum* ad hunc syllogismum revocari potest: *Quæcunque vox conciliat doctrinæ religionis legitimam autoritatem: ea est vox Dei: Ecclesiæ vox conciliat doctrinæ religionis legitimam autoritatem: Ergo vox Ecclesiæ est vox Dei.*

RESP. *Minor* est falsa: nam doctrina nulla propter Ecclesiam legitima est, sed doctrinam legitimam Dei solius autoritas facit. Qui enim doctrinæ ipsius autor est, is solus doctrinæ autoritatem conciliat: Doctrinæ autor solus est Deus: Solus ergo doctrinæ suæ autoritatem tribuit, non Ecclesia. Neque nunc Deus novas doctrinas condit, sed quicquid docere Ecclesiam suam instituit, in Scripturas suas contulit; illæ sunt thesauri Dominici, illæ sunt thesauri Ecclesiæ, sicut *Basilius* homilia de pœnitentia ait: *Dicemus de pœnitentia ex veteri & novo instrumento: hi enim sunt Ecclesiæ thesauri.*

Secundum argumentum hoc syllogismo concludi potest:

Quæcunq; vox est infallibiliter vera, illa est vox Dei: Vox Ecclesiæ est infallibiliter vera: Ergo, &c.

RESP. *Minor* est falsa si universaliter accipiatur de quavis voce Ecclesiæ. Nam infallibiliter verum in religione nihil est, nisi quod profectum à Deo esse constiterit. Quod autem Ecclesia loquitur nisi ex tabulis divinis proferatur, à Deo profectum esse non constabit: Ergo quæcunque vox Ecclesiæ ex Sacris literis prolata non fuerit infallibiliter vera non erit. Nam & Ecclesia male sæpenumero Scripturas interpretata est, & nonnulla Scripturis dissentanea docuit, neq; sic ad veritatem alligata est, ut falli nequeat. Habet enim Ecclesia liberum arbitrium & male agendi & à vero aberrandi, & falsa docendi, quemadmodum ex Ecclesiarum quæ exstiterunt hactenus exemplis manifestum est. Romana autem Ecclesia inprimis veritatem hanc non tam reliquit, quam prodidit, quod ex ejus tam multis constat falsissimis simul atque absurdissimis doctrinis, propter quas religio Christiana apud Gentes versa in ludibrium est.

Tertium argumentum hoc syllogismo comprehenditur:

Omnis vox cum qua Spiritus Dei cooperatur, est vox Dei. Cum voce Ecclesiæ Spiritus Dei cooperatur: Ergo, &c.

RESP. *Minor* universè intellecta est falsa. Quando Ecclesia verbum Dei loquitur, tunc cum voce Ecclesię Spiritus Dei cooperatur: Sed non cum quavis voce Ecclesię is cooperatur, cùm Ecclesia non semper verbum Dei annunciet.

SECVNDVM. *Si Ecclesiæ testimonium non audientes æternæ mortis rei sunt, tum illud est præcipuum, luculentissimũ & certissimum. Antecedens est verum: Ergo & consequēs.*

RESP. *Primò* ambigua est propositio connexa, distinguenda igitur Si Ecclesiæ scilicet verę & orthodoxę, testimonium nimirum Sacræ Scripturę consentaneum seu ex ea depromtum de salutis æternę fundamento aliquo non audiunt, ęternę mortis rei sunt. *Deinde* connexum laborat fallacia παρὰ τὸ ἑπόμενον: etsi enim antecedens daretur, tamen consequens istud inde non conficitur.

TERTIVM: *Deus nos per Ecclesiam docet, non aliter: Ergo nullum est certius testimonium quam Ecclesiæ.*

RESP. Per retorsionem. Imo si Deus nos docet per Ecclesiam, major est autoritas Dei quam Ecclesię: quia major est autoritas ejus qui docet, quam ejus per quem aliquis docetur:

INSTANT: *At præter Dei autoritatem nulla est certior autoritas quam Ecclesiæ.*

RESP. Imo est, nempe Scripturę Sacrę, cujus autoritas est infinite major, quam Ecclesię: quia Sacra Scriptura est absq; omni dubio verbum Dei viventis.

Hactenus sententia Papistarum.

CAPUT XXVIII.

In quo nostra sententia de testimonio Ecclesiæ exponitur & defenditur.

NOSTRA autem orthodoxa sententia est: Testimonium Ecclesię de divina autoritate Scripturę non esse pręcipuum, omnium luculentissimum & certissimum.

Argumenta nostrę sententię hęc sunt:

I. quia illo principalius, luculentius & certius multò est internum Spiritus Sancti testimonium.

II. quia testimonium Ecclesię non est sufficiens ad πληροφορίαν fidei & consolationis.

III. quia non est absolutè infallibilis regula, basis & fundamentum fidei.

Dixerit quis; *Testimonium Ecclesiæ inter externa testimonia esse præcipuum & maximè infallibile.*

RESP. At nec inter externa testimonia est tale; quia est aliud externum testimonium multò majoris autoritatis, valoris & efficacię ad stabiliendam Scripturę Sanctę autoritatem divinam, nempe ipsiusmet Scripturę Sacrę, quę prima veritas est à Deo revelata.

OBIICITVR: *Qui testimonium Ecclesiæ non admittunt tanquam præcipuum, luculentissimum, & certissimum, ii contemnunt Ecclesiam & testimonium ejus rejiciunt.*

At Evangelici illud faciunt: Ergo & hoc.

RESP. *Minor* est falsa: ideo & conclusio. Nos non contemnimus, sed veneramur Ecclesiam veram & orthodoxam *tum* antiquam *cum* hodiernam tanquam matrem quę nos Deo genuit, in cujus sinum nos Deus vult aggregari, cujus opera & ministerio nos alit quamdiu infantes sumus ac pueri, cujus curâ internâ nos regit donec adolescamus ac tandem ad fidei metam perveniamus.

Neq; Ecclesię verę & orthodoxę testimonium parvipendimus & reiicimus, quum & ipsum infirmitati nostrę subveniat & fidei confirmandę serviat; sed tantum ei tribuimus, quantum tribui debet, ne videlicet id divino testimonio ęquemus, multò minus præferamus: & ut omnibus humanis testimoniis aliis longè anteponamus.

Sententiam verò nostram, quantum sit testimonio & autoritati Ecclesię tribuendum, aliquot thesibus complectemur.

Thesis prima.

Sacra Scriptura quam apud homines nondum Spiritu Dei & vera fide donatos habet autoritatem, propter quam ab illis incipit admitti & audiri tanquam verbum Dei, habet ab Ecclesiæ testimonio. Ideo non

non negamus, testimonium Ecclesiæ ad fidem valere posse apud eos, qui in humanis testimoniis hærentes, divina nondum sentiunt aut intelligunt. Talis verò fides necessariò infirma est atque confusa: explicata verò & solida fides longè solidiora requirit fundamẽta.

Thesis secunda.

Sancta Scriptura, quã apud fideles & Spiritu Christi donatos, quibus veritas & vis Scripturæ Sacræ est perspecta, habet autoritatem, non habet jam amplius ab Ecclesia, sed partim à Spiritu Sancto, qui illorum corda ad credendum Scripturæ ut verbo Dei & dignitatem ejus cognoscendam aperuit: partim à seipsa, quæ ceu lux, fidelium oculos à Spiritu Sancto jam apertos suâ luce ita percellit, ut quòd sit divina, ipsa per se aperte ostendat. Exemplum utriusq; propositionis est in Samaritanis Joh. 4. item in Catechumenis; velut Augustino.

Thesis tertia.

Sacra Scriptura non solùm in se, sed etiam apud omnes esse debet, apud fideles autem omnes Spiritu Dei, verâ fide & Scripturæ cognitione præditos reipsa est majoris autoritatis quàm Ecclesia Gal. 1. 8. & 9. *Sed etiamsi nos aut Angelus e cœlo evangelizet vobis præter id quod vobis evangelizavimus, anathema esto. Vt antè diximus, etiã nunc iterum dico, Si quis vobis evangelizaverit, præter id quod accepistis, anathema esto.* 2. Pet. 1. 19. quum Apostolus testatus esset se & Jacobum & Johannem audivisse è cœlo vocem delatam de Christo, *Hic est Filius ille meus, dilectus ille, in quo acquiesco*: tamen huic suo & aliorum Apostolorum testimonio anteponit testimonium Scripturæ Propheticæ, cùm dicit: *Et habemus firmiorem sermonem Propheticum, cui rectè facitis quòd attendatis*, &c.

Thesis quarta.

Apud quos Ecclesia majoris est autoritatis, quàm Scriptura, ii nondum Spiritu sancto præditi sunt.

Quæstio.

Nullane igitur est Ecclesiæ autoritas circa Scripturam?

Est: eaque triplex. *Prima* est autoritas cognoscendi & discernendi Scripturam divinam à non divina, Canonicam à non Canonica. Joh. 10. *Oves meæ vocem meam audiunt.* 1. Joh. 4. v. 1. *Probate spiritus*, &c.

Secunda est autoritas interpretandi Scripturam, sed juxta Scripturam.

Tertia autoritas, est prædicandi publicè Scripturam, Matth. 28. *Euntes &c.*

Caput XXIX.

In quo Iudæorum, hæreticorum & Gentilium ipsorummet testimonium de divina autoritate S. Scripturæ exponitur.

HUCUSQUE de testimonio Ecclesiæ quod illa de divinitate seu divino ortu Scripturæ Sacræ perhibet egimus: testimonia aliorum hominum extra Dei Ecclesiam sunt tum *Iudæorum*, tum *hæreticorum*, tum *Gentilium ipsorummet*.

Iudæi enim testãtur, omnes libros veteris Testamẽti verè esse divinos: Quorum testimonium meritò acceptamus, quia eis credita sunt eloquia Dei, ut Paulus testatur Rom. 3. 2. *Nam quòd etiam nunc apud Iudæos pietatis nostræ libri asservantur, divina id de nobis opus est providentia: ne enim ex Ecclesia eos proferentes, occasionem quasi suppositi à nobis aut corrupti sint, maledicentibus esse volen-*A *tibus præbeamus, ex illorum Synagoga producimus: ut ex ipsis hucusque apud eos conservatis libris ad nos nostramque doctrinam a sanctis viris edita jura liquidò & manifesto pertinere appareat*: ut *Iustinus Martyr* ait in Parænesi primâ ad Græcos, pag. undecimâ. *Quid est enim aliud hodieque gens ipsa Iudæorum nisi quædam scriniaria Christianorum, bajulans Legem & Prophetas ad testimonium assertionis Ecclesiæ?* ait *August.* sexto tomo libro duodecimo contra Faustum Manichæum cap. vigesimotertio: *Propterea adhuc Iudæi sunt, ut libros nostros portent ad confusionem suam. Quando enim volumus ostendere prophetatum Christum, proferimus paganis istas literas. Et ne fortè dicant duri ad fidem, quia nos illas Christiani composuimus, ut cum Evangelio quod prædicamus finxerimus Prophetas, per quos prædictum videretur quod* B *prædicamus, hinc eos convincimus, quia omnes ipsæ literæ quibus Christus prophetatus est, apud Iudæos sunt: omnes ipsas literas habent Iudæi. Proferimus codices ab inimicis, ut confundamus alios inimicos. In quali ergo opprobrio sunt Iudæi? Codicem portat Iudæus, unde credat Christianus. Librarii nostri facti sunt, quomodo solent servi post dominos codices ferre, ut illi portando deficiant, illi legendo proficiant*; ait idem *Augustinus* tomo octavo, in enarratione Psalmi quinquagesimi sexti, paginâ trecentesimâ octogesimaquartâ editionis Frobenianæ Anni 1529. Et sub finem concionis primæ in enarratione Psal. quinquagesi. octavi pag. quadringent. nonâ; *Iudæi sunt necessarii credentibus gentibus. Quare hoc? Vt demonstret nobis Deus in inimicis nostris misericordiam suam* (nempe erga nos). Et mox: *Dispersi sunt Iudæi testes iniquitatis suæ & veritatis nostræ. Ipsi habent codices de* C *quibus prophetatus est Christus, & nos tenemus Christum. Et si fortè quando aliquis paganus dubitaverit, cùm ei dixerimus prophetias de Christo, quarum evidentiam obstupescit, & admirans putaverit à nobis esse conscriptas, de codicibus Iudæorum probamus, quia hoc totum antè prædictum est. Videte quomodo de inimicis nostris alios confundimus inimicos.* Similia habet *Augustinus* tomo secundo, epistolâ quinquagesimanonâ quæ est ad Paulinum: sexto tomo, lib. tertiodecimo contra Faustum Manichæum, capite decimo: & lib. sextodecimo contra eundem, cap. vigesimoprimo.

Speciatim autem testatur libros veteris Testamenti esse divinitus inspiratos *Flavius Iosephus gente & professione Iudæus*, libro primo contra Appionem Grammaticum Alexandrinum non ita procul ab initio, D quem locum *Eusebius* quoque citat hist. Eccl. lib. tertio, capitibus nono & decimo.

Hæc de Iudæorum testimonio.

Hæretici etiam qui se ab Ecclesia separarunt testimonium reddunt Sacræ Scripturæ quòd sit divina. Nam ex illa doctrinam suam conantur probare & hominibus aliis persuadere: ut Ebionei retinebant Evangeliũ Matthæi, Valentiniani Evangelium secundùm Johannem, &c. Quum ergo hi qui contradicunt nobis testimonium perhibent divinitati Scripturæ, firma & vera est nostra demonstratio, ut docet *Irenæus* lib. tertio adversus hæreses, cap. undecimo. Sic ait *Tertullianus* libro de Præscriptionibus adversus hæreticos capite deci-E moquinto: *Sed* [*hæretici*] *& de Scripturis agunt, & de Scripturis suadent. Aliunde scilicet loqui possent de rebus fidei, nisi ex literis fidei?*

Gentiles denique ipsimet, similiter fatentur, Scripturam nostram esse divinam. Nam miranti *Ptolemæo Regi Ægypti*, cur divinorum librorum nulli neque Historici, neque Poëtæ veteres meminissent? *Demetrius Phalereus* respondit, ut ex Aristæa referunt *Iosephus* libro duodecimo Antiquitatum Judaicarum cap. secundo, & *Eusebius* libro octavo præparationis Evangelicæ capite primo, divinam hanc Scripturam esse, atque à Deo ipso datam; propterea si qui profanorum hominum

eam attingere voluerunt, eos à Deo percussos continuò resiliisse. Significavit enim quomodo *Theopompus* volens in historia aliquid de his conscribere, sit mente turbatus plus triginta diebus: & reversus ad se, cum humilitate à Deo veniam supplex oravit, cum inde sibi dementiam factam suspicatus esset, nec non & in somnis vidisset quòd ei hoc ideo accidisset, quia divina scrutatus esset & proferre ea ad homines impuros vellet: cumq; conscribere quievisset, mentem recepit. Referebat autem & de *Theodecte Tragœdiarum poeta* dici, quòd cùm conatus fuisset in aliquo dramate eorum meminisse, quæ in divino volumine continentur, cæcitate oculorum percussus sit, cumque causam suæ cæcitatis recognovisset, liberatum esse à passione, Deo veniam indulgente.

OBIICITVR I. *Impiorum hominum testimoniis non est utendum ad asserendam librorum Sacrorum divinam autoritatem: Iudæi verò, hæretici & Gentiles sunt impii homines: Illorum igitur testimoniis non utendum.*

RESP. *Major propositio* est limitanda. Impiorum hominum testimoniis non utendum in rebus divinis, scilicet nisi vel ad alios impios & hostes confundendos vel ad succurrendum hac in re infirmitati piorum, qui valdè confirmantur in veritate, cum vident etiam ab hostibus testimonium ei perhiberi. Illorum igitur testimoniis pro veritate nostra Christiana uti quis vetet? Certè universaliter magnam fidem habet inimicorum testimonium pro inimicis & cupidè suscipitur.

Deinde & *minor* restringenda est: Judæi, hæretici & Gentiles sunt impii homines, non ex æquo & eodem modo, sed alii ex malitia, alii ex mera ignorantia.

OBIICITVR II. *Quod Deus ab omnibus hominibus vult cognosci, ob eius cognoscendi & ad alios propagandi studium non est verisimile quenquam à Deo puniri.*

At Scripturam Sacram Deus ab omnibus hominibus vult cognosci:

Ergo non est verisimile quenquam ob eius cognoscendi & ad alios propagandi studium à Deo puniri.

RESP. *Major* est restringenda. Quod Deus ab omnibus hominibus vult cognosci, scilicet quovis tempore, nullâ habitâ ratione distinctionis Ecclesiæ ab aliis hominibus extra Ecclesiam, nullo observato discrimine populorum; ob ejus cognoscendi & ad alios propagandi studium non est verisimile quenquam à Deo puniri.

At Sacram Scripturam Deum voluisse ab omnibus hominibus cognosci quovis tempore, nullâ habitâ ratione distinctionis Ecclesiæ à reliqua colluvie hominum impiorum, negamus. Nam Deus ante Christi adventum in carnem *indicavit verba sua Iacobo & statuta sua & iura sua Israeli. Non fecit ita ulli genti, ideoque iura ista non noverunt*, ut dicitur Psal. 147. versibus duobus ultimis: *Præteritis ætatibus sivit omnes Gentes suis ipsarum viis incedere*, ait Paulus Actor. 14. v. 16.

CAPUT XXX.

In quo agitur de Sacra Scripturæ Canonica autoritate.

Hactenus expeditæ sunt quæstiones controversiæ de divina autoritate Scripturæ Propheticæ & Apostolicæ: sequuntur quæstiones de Canonica eiusdem autoritate.

DE Scripturæ autoritate Canonica inter nos adversarios sunt itidem graves quæstiones aliquot:

Una est, *An Scriptura Prophetica & Apostolica sit Canon seu regula fidei & bonorum operum?*

Altera, *Qualis sit Canon seu regula, totalis ne an partialis?*

Tertia, *A quo Scriptura habeat hanc autoritatem quod Canon seu regula est fidei & bonorum operum?*

Quod ad *primam quæstionem* attinet, nos affirmamus, *Scripturam Sacram esse Canonem seu regulam fidei & bonorum operum:* Papistæ verò hodierni negant, aut saltem inconstanter affirmant & quod verbis dant, reipsâ tollunt.

Nostram affirmationem roborant tum *testimonia divina* in quibus Scriptura Sacra disertè Canon seu regula appellatur, tum *argumenta* alia ex Scriptura depromta.

Testimonia hæc sunt. Gal. 6. v. 16. *Quicunq; secundùm hunc Canonem* (seu secundum hanc regulam) *incedent, pax erit super eos & misericordia & super Israelem Dei.* Loquitur autem Apostolus de Canone scripto seu regula scripta quam ut alibi, ita etiam in epistola ad Galatas Spiritus Sanctus præscripsit. Ideo non ait indefinitè, quicunque secundum Canonem incedent, sed δεικτικῶς & ἐμφατικῶς, *quicunque secundum* HUNC *Canonem incedent*, secundum HUNC inquam, qui in hac epistola ut & in aliis Scripturis divinis assignatur.

Phil. 3. v. 15. 16. *Quotquot itaque adulti sumus, hoc sentiamus: quod si quid aliter sentitis, hoc quoque vobis Deus reteget. Attamen in eo ad quod pervenimus τῷ αὐτῷ στοιχεῖν κανόνι eodem incedamus Canone* (seu eâdem incedamus regulâ) *& itidem simus affecti.* Loquitur rursus Apostolus de Canone ut in aliis libris sacris, ita in hac quoque epistola assignato, sicut ait; *Quotquot adulti sumus hoc sentiamus*, Hoc nempe, quod in hac epistola, ut & in aliis Script. Sacris præcipitur.

Nominatur autem Scriptura Sacra *Canon* seu *regula* per Metaphoram ab architectonica sumtam. Quemadmodum enim architecti qui exstruunt ædificia ad normam exigunt, ut singulæ partes justâ symmetriâ ac proportione inter se cohæreant: sic docentes atque ædificãtes Ecclesiam Dei ad Sacram Scripturam omnia quæ docent exigere eique insistere debent, ut certus & perpetuus doctrinæ tenor conservetur. Cur Scriptura Sacra appelletur Canon.

Argumenta alia ex Scriptura depromta sunt hæc;

PRIMUM: *Verbum Dei est Canon seu regula fidei & bonorum operum:*

Scriptura Sacra est verbum Dei:

Ergo Sacra Scriptura est Canon seu regula fidei & bonorum operum.

Major à Papistis non negatur. Nam *Bellarminus* in præfatione prima tomi primi in disputatione de controversiis Christianæ fidei adversus hujus temporis hæreticos, habita in Gymnasio Romano Anno 1576 ait sub finem: *Convenit inter nos & omnes omnino hæreticos, Verbum Dei esse regulam fidei, ex qua de dogmatibus iudicandum sit: esse commune principium ab omnibus concessum, unde argumenta ducantur: denique esse gladium spiritualem, qui in hoc certamine recusari non possit.*

Minor propositio suprà probata est abunde tum *testimoniis*, tum *rationibus firmissimis*.

Porrò hæc demonstratio est τοῦ διότι, à proxima & immediata causa efficiente Canonis seu Regulæ fidei & bonorum operum: causa illa est verbum Dei seu divinitus inspiratum, quia Prophetæ & Apostoli canonem seu regulam fidei bonorumque operum non ab hominibus, neque per homines, sed ex immediata revelatione divina acceperunt & Ecclesiæ tradiderunt. Unde principium Theologiæ excellentius est principiis omnium aliarum disciplinarum; siquidem principium Theologiæ ex immediata revelatione & inspiratione divina habetur: principia verò omnium aliarum

rum

Digitized by Google

rum disciplinarum habentur ex lumine rationis naturalis, ut suprà etiam dictum.

SECUNDUM: *Prima veritas nobis revelata, est regula fidei & bonorum operum:*

Sacra Scriptura est prima veritas nobis revelata: Ergo, &c.

Major propositio suâ luce manifesta est: nam ex prima veritate omnis doctrina fidei & bonorum operum oritur ac pendet: tum primâ veritate nihil prius est, nihil verius, ac proinde per eam regulari fidem & bona opera necesse est.

Minor certa est etiam Papistarum confessione. Nam *Sixtus Senensis* libro sexto Bibliothecæ, Annotat. 151. ait, *Sacram Scripturam prima summaque rerum credendarum principia ac præcipua benè vivendi præcepta & exempla cognitu facilia complecti.* Tum Scholastici ipsi subinde Sacram Scripturam agnoscunt esse primam veritatem.

TERTIUM: *Quæcunque Scriptura est divino modo utilis ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad institutionem in justitia, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum perfectè instructus; illa profectò est Canon seu regula fidei & bonorum operum.*

At Sacra Scriptura est talis, testante Paulo 2. Timoth. 3. v. 16, 17.

QUARTUM: *Quæcunque Scriptura potest primò & per se sapientem reddere hominem ad salutem per fidem quæ est in Christo Iesu, illa certè est Canon & regula fidei & bonorum operum.*

At Sacra Scriptura hoc potest, teste Paulo 2. Timoth. 3. 15. *Ergo.*

QUINTUM: *Quamcunque Scripturam divino mandato omnes iubentur audire, legere, scrutari; & ab ea non recedere dextrorsum vel sinistrorsum; ea profectò est regula fidei & bonorum operum:*

At Scripturam Sacram divino mandato omnes iubentur audire, legere, scrutari & ab ea non recedere dextrorsum vel sinistrorsum: Ergo, &c.

Minor liquet ex testimoniis Luc. 16. vers. 29. *Habent Mosen & Prophetas, audiant illos.* Jesa. 8. v. 20. *Ad Legem & ad testimonium.* Josu. 1. vers. 7, 8 *Tantummodo confirmare & fortis esto valdè, ut cum observantia facias prorsus secundùm Legem illam, quam præcepit tibi Moses servus meus, ne recede ab eo dextrorsum aut sinistrorsum ut secunderis quocunque iveris. Ne discedito liber iste Legis ex ore tuo, sed meditaberis de eo interdiu & noctu, ut cum observantia facias, omnino prout scriptum est in eo: tunc enim prosperaberis in viis tuis, & tunc secundaberis.* 1. Timoth. 4. v. 13. *Attende lectioni.* Joh. 5. v. 39. *Scrutamini Scripturas.*

SEXTUM: *Ad quod fideles olim etiam Apostolorum ipsorummet doctrinam exegerunt, illud profectò est Canon seu regula fidei & bonorum operum:*

Atqui ad Scripturam Sacram fideles olim etiam Apostolorum ipsorummet doctrinam exegerunt. Ergo, &c.

Major per se patet: quia quæ fuit regula omnis doctrinæ in Ecclesia primitiva, eandem nunc quoque esse oportet: quum unius veritas una sit necessariò regula, eaque perpetua.

Minor probatur ex Actor. 17. vers. 11. ubi commemoratur, Berœenses sermonem Dei à Paulo prædicatum suscepisse cum omni alacritate, *quotidie scrutantes Scripturas, an hæc ita se haberent* 2. Petr. 1. vers. 18. 19. *Hanc vocem nos audivimus è cœlo delatam, quum essemus unà cum eo in monte illo sancto. Et habemus firmiorem sermonem Propheticum cui rectè facitis quòd attendatis.*

SEPTIMUM: *Quæcunque Scriptura est lucerna pedibus nostris & lumen semitis nostris, & fundamentum cui superstructi sumus; illa revera est Canon seu regula fidei & bonorum operum:*

At Scriptura Sacra est lucerna pedibus nostris & lumen

A *semitis nostris, & fundamentum cui superstructi sumus:* ut liquet ex Psalm. 119. vers. 105. Ephes. 2. vers. 20.

OCTAVUM à conjugatis: *Scriptura Sacra vocatur Canonica ab omnibus Christianis: Ergo est Canon, hoc est, regula.*

His argumentis addimus tum *consensum orthodoxæ antiquitatis*, tum *adversariorum nostrummet testimonia. Tertullianus* libro adversus Hermogenem cap. 1. per *regulam veritatis* intelligit Scripturam Sacram. *Chrysostomus* ait homiliâ decimatertiâ in Genesin: *Oro igitur & obsecro, ut omnibus illis præclusis auribus, ad amussim Canonem Sacræ Scripturæ sequamur.* Et homiliâ decimatertiâ in secundam epistolam ad Corinthios Scripturam vocat ἀπάντων ἀκριβῆ ζυγὸν καὶ γνώμονα καὶ κανόνα, hoc est, *omnium exquisitam trutinam & normam & regulam.*

B *Basilius* libro primo contra Eunomium vocat Scripturam κανόνα εὐθύτητος καὶ γνώμονα ἀληθείας *Canonem recti & normam veritatis. Augustinus* septimo tomo, lib. 2. contra Cresconium Grammaticum, cap. trigesimoprimo: *Nos enim nullam Cypriano facimus iniuriam, cùm ejus quaslibet literas, à Canonica divinarum Scripturarum autoritate distinguimus. Neque enim sine causa tam saluber vigilantia Canon Ecclesiasticus constitutus est, ad quem certi Prophetarum & Apostolorum libri pertineant, quos omnino iudicare non audeamus, & secundùm quos de cæteris literis vel fidelium vel infidelium liberè iudicemus. Ruffinus* in Expositione Symboli, postquam Sacræ Scripturæ libros recensuisset, *Hæc sunt* (inquit) *quæ Patres intra Canonem concluserunt, ex quibus fidei nostræ assertiones constare voluerunt. Thomas Aquinas* lectione prima in 1.

C Timoth. 6. *Doctrina Apostolorum & Prophetarum Canonica dicitur, quia est quasi regula intellectus nostri.* Non ait (*quasi*) ut Scripturæ dignitatem minuat, sed ut comparationem ostendat, ac si diceret, est instar regulæ. Est enim particula (*quasi*) hoc in loco comparationis, non diminutionis nota. *Robertus Bellarminus* lib. 1. de Verbo Dei, cap. 2. sectione decimatertiâ ait, quòd *Sacra Scriptura regula credendi certissima tutissimaque sit.* Et libro quarto de Verbo Dei, capite duodecimo, sectione decima ait: *Scriptura, quia est regula, inde habet, ut quicquid continet, sit necessariò verum & credendum; & quicquid ei repugnat, sit necessariò falsum & repudiandum. Andradius* in principio libri tertii Defens. Trident. Concilii scribit: *Minimè illorum mihi displicet sententia qui Canonicas ideo appellari dicunt Scripturas, quia*

D *pietatis, fidei & religionis Canonem, hoc est, regulam atque normam è cœlis summo Dei beneficio ad nos delatam, continent amplissimam.*

Hactenus nostræ sententiæ confirmatio.

BELLARMINUS contrà, quamvis libro primo de Verbo Dei, capite secundo docuerit, Scripturam Sacram esse regulam fidei certissimam tutissimamque, ad quam semper fideles revocati fuerint, & qua Ecclesia carere non possit: tamen ipse secum diffidens, libro quarto de Verbo Dei non scripto, capite duodecimo, sectione octavâ dicit, *Scripturæ finem proprium & præcipuum non esse, ut sit regula fidei.* Istud ad

E extenuandam & imminuendam autoritatem Scripturæ dicit.

Argumenta habet levia, quæ breviter discutiemus.

I. *Scriptura est commonitorium quoddam utile ad conservandam & fovendam doctrinam ex prædicatione acceptam.*

Ergo proprius & præcipuus eius finis non est ut sit regula fidei.

RESP. *Antecedens exclusivè intellectum*, quasi

Scri-

Digitized by Google

Scriptura Sacra sit tantummodo commonitorium, & non simul propriè præcipueque Canon fidei, negatur. Tum enim non Canonica, sed Commonitoria potius dicenda esset, velut à proprio & præcipuo fine: quum convenientius sit rem quamvis à propria causa denominari, quam ab impropria & aliena.

Antecedens probat Bellarminus tribus Scripturæ testimoniis. Primum est Rom. 15. v. 4. *Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam & consolationem Scripturarum spem habeamus.* Alterum est 2. Petr. 1. v. 13. *Iustum autem arbitror, quamdiu sum in hoc tabernaculo, excitare vos per commonefactionem.* Tertium est in eadem epistola cap. 3. v. 1. *Hasce iam alteras vobis literas scribo, dilecti, quibus sinceram mentem vestram per commonefactionem excito.*

RESP. Nullum istorum testimoniorum probat antecedens exclusivè intellectum, nempe, Scripturam esse duntaxat commonitorium. Sed *primum testimonium* potiùs probat, Scripturam non tantùm ad commonefaciendos, verùm etiam ad docendos nos exaratam: quia disertè ait Paulus; *Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt.* Plus est docere quam commonere. Commonemur enim de iis rebus quas ante novimus: docemur verò etiam ea, quæ antea ignoravimus. Ita doctrina latiùs patet, quam commonitio.

Deinde Petrus exclusivè non loquitur, sed indefinitè, unde etsi fateamur, Scripturam valere ad commonitionem, tamen duntaxat ad commonitionem eam valere, non sequitur: ac repugnaret factum Petri, qui in utraque epistola præclarè docet summa mysteria religionis Christianæ. Quod si docet, doctrinam igitur tradit, & non tantùm commonitorium.

II. *Si proprius & præcipuus finis Scripturæ sit, ut sit regula fidei; tunc continere deberet omnia & sola illa quæ ex se ad fidem pertinent, sicut videmus factum esse in Symbolo, quod verè dicitur, & est compositum, ut sit brevis quædam regula fidei. At Scriptura non continet omnia & sola illa, quæ ex se ad fidem pertinent:*

Ergo, &c.

Assumtio probatur: *quia multa sunt credenda, quæ non sunt in Scriptura: Deinde in Scriptura sunt plurima quæ ex se non pertinent ad fidem, id est quæ non ideo scripta sunt, quia necessariò credenda erant, sed necessariò creduntur quia scripta sunt, ut patet de omnibus historiis Testamenti veteris, de multis etiam historiis Evangelii & Actuum Apostolicorum, de salutationibus Pauli in epistolis, aliisque id genus rebus.*

RESP. Committitur à Bellarmino fallacia secundùm plura interrogata, quia duo media conjungit, quorum diversa est ratio. *Primum* concedimus: nempe, si proprius & præcipuus finis Scripturæ sit, ut sit regula fidei, tunc eam continere debere omnia quæ ad fidem pertinent. Ac illa continet omnia: nec est quicquam quod credendum est ad salutem, quod non sit in Scriptura Sacra. *Secundum* negamus, Si proprius & præcipuus finis Scripturæ sit, ut sit regula fidei; tunc illam continere debere sola illa quæ ex se ad fidem pertinent, quæ necessariò credenda sunt. Nam *primò* non ea tantùm continere debet quæ sunt fidei, sed etiam quæ sunt bonorum operum, quorum documenta & exempla in historiis veteris & novi Testamenti & salutationibus Apostolicis & aliis Scripturæ partibus proponuntur. Nam Scripturam affirmamus esse regulam & fidei & bonorum operum. *Secundò*, dicere de omnibus historiis Testamenti veteris, non ideo scriptas esse quia necessariò credendæ erant, est impium & blasphemum. Nam ideo scripta est historia creationis rerum omnium: historia item lapsus hominis: historia factarum promissionum de Messia in Paradiso Adamo & Evæ, deinde Abrahamo, Isaaco, Jacobo, Davidi: historia de Ecclesiæ exordio, propagatione,

A gubernatione, perpetua conservatione, & admirandis liberationibus: historia item rerum aliarum quarum summa in Symbolo Apostolico exstat; quia res illæ necessariò erant & sunt credendæ ad salutem. Quis enim nisi impius audeat negare, non fuisse semper necessariò credendum, Deum creasse cœlum & terram & omnia quæ in eis sunt? Semen mulieris conterere debuisse caput serpentis, &c. *Tertiò*, etiamsi quædam historiæ non perinde necessariæ sint, quia multi sine multarum historiarum cognitione servari possunt: tamē omnes suo modo sunt necessariæ, aliæ ad esse fidei, aliæ ad melius esse. *Quartò* Bellarminus Deum accusat, quasi Prophetis & Apostolis inspirasset plurima Ecclesiæ proponenda, quæ tamen nō fuerint necessaria, ac proinde superflua atq; otiosa; accusat Prophetas

B & Apostolos quasi illi multa quæ non necessaria sint temerè & frustra scripserint, & contra omiserint multa quæ necessariò credenda sint: accusat denique ipsam Sacram Scripturam, quasi multa supervacanea contineret, & eandem tamen paulò ante accusavit ob defectum multorum necessariorum. Profectò scripti alicujus humani accusatio satis gravis foret, si quis diceret, multa in eo desiderari necessaria; & contra, multa in eo tradi supervacanea ac non necessaria. Bellarminum scilicet aut Papam Romanum consulere Spiritus Sanctus debuit, cum Scripturam Prophetis & Apostolis inspiraret, ut sciret quæ essent necessaria, quæ non, quæ essent revelanda & dictanda, quæ omittenda. *Quintò*, Bellarminus Symbolum præfert Scripturæ: affirmat Symbolum continere omnia & sola illa

C quæ ex se ad fidem pertinent, & verè dici & esse eo fine compositum ut sit regula fidei: Scripturam verò negat continere omnia, negat hoc præcipuè fine consignatam ut sit regula fidei: At hoc valde mirum est, Symbolum quod est brevis quædam regula fidei, ut *Bellarminus* ait, omnia credenda continere: Scripturam verò quæ tam longa, tam copiosa est, & ex qua omnes articuli Symboli Apostolici sumti & probanti sunt, non omnia continere.

Sextò, nec hoc simpliciter verum est, regulam fidei ea tantùm continere debere quæ præcisè & ex se ad fidem pertinent & ad salutem necessaria sunt: quia in Symbolo Apostolico fit Pontii Pilati mentio, quæ ex se & præcisè ad salutem necessaria non est, alioquin Patres in Symbolo Niceno illo celeberrimo, Atha-

D nasius in Symbolo ab Ecclesia recepto, alii item Patres in Symbolis suis eam minimè prætermisissent.

III. *Scriptura variis documentis, exemplis, adhortationibus, nunc terrendo, nunc instruendo, nunc minando, nunc consolando adjuvat nos in hac peregrinatione: Ergo non est proprius & præcipuus eius finis ut sit regula fidei.*

RESP. Elenchus est falsorum repugnantium: ista enim non pugnant, Scripturam adjuvare nos in hac peregrinatione & esse regulam fidei & bonorum operum. Scriptura enim est tale adjutorium per quod fit ut credamus, per quod simus sapientes ad salutem per fidem quæ est in Christo Jesu Domino nostro, per quod perfectus fit homo Dei ad omne opus bonum perfectè instructus; ac proinde est regula fidei & bo-

E norum operum.

IV. *Scriptura non est unum opus continuum, quale esse deberet regula fidei, sed continet varia opera, historias, conciones, vaticinia, carmina, epistolas, &c.*

Ergo non est regula fidei.

RESP. *Antecedens* est falsum. Nam Scriptura est unum opus cōtinuum ac proinde regula, etiamsi variet modo, nunc historiis, nūc concionibus, nunc vaticiniis, nunc carminibus, nunc epistolis nos docēs quid credendum nobis, quid faciendū sit; eadem enim semper docet

docet nos credere de iisdem, non alia in historiis, alia in concionibus, alia in aliis partibus, sicut unus idemque Spiritus est omnium Scripturæ partium autor & inspirator. *Deinde* dato, sed non concesso, Scripturam non esse unum opus continuum, tamen nequaquam conficeretur, non esse regulam. Nam major propositio omissa, nempe regulam esse cōtinuum quoddam corpus, restringenda esset ad regulas mechanicas, non aūt vera esset de regulis per metaphoram sic dictis: Alioquin & corpus Juris Civilis non esset regulá justitiæ in causis forensibus, quia illud præter leges continet multas historias & res sacras.

Hactenus explicatum quòd Sacra Scriptura sit Canon seu regula fidei & bonorum operum.

SECUNDA quæstio est, *Sacra Scriptura qualis Canon & regula sit, totalis ne, an partialis?* Nos affirmamus, Sacram Scripturam esse totalem Canonem seu regulam fidei & bonorum operum.

Confirmant hoc sequentia argumenta:

PRIMUM: *Quicquid solum est Canon seu regula fidei & bonorum operum, illud est totalis Canon seu regula:*

At Sacra Scriptura sola est Canon seu regula fidei & bonorum operum:

Ergo est totalis Canon seu regula.

Major per se evidens est.

Minorem probamus aliquot prosyllogismis.

Primus. Quicquid absque ulla dubitatione partium disceptantium est verbum Dei seu divinitus inspiratum, illud est Canon seu regula fidei & bonorum operum.

At sola Sacra Scriptura absque ulla dubitatione partium disceptantium est verbum Dei seu divinitus inspiratum: De verbo autem non scripto disceptatur, an jam aliquod sit, & si est, quod nam sit.

Ergo sola est Canon seu regula fidei & bonorum operum.

Major hujus prosyllogismi per se patet.

Neque enim disputari potest, nisi prius in aliquo communi principio cum adversariis conveniatur, ut ait ipsemet *Bellarminus* tomo primo controversiarum, Præfatione prima sub finem. Canonem seu regulam judicii talem esse oportet, cui utraque pars disceptantium subjecta sit: quemadmodum etiam in foro Canon seu regula judicii sunt necessariò leges & consuetudines quibus utraque pars litigantium se subjicit.

Minor certissima est, sicut *Augustinus* ait septimo tomo, libro de unitate Ecclesiæ, cap. tertio; *Sunt certè libri Dominici, quorum autoritati utrique consentimus, utrique credimus, utrique servimus: ibi quæramus Ecclesiam, ibi discutiamus causam nostram.* Aut proferant Papani præter Scripturam Sacram aliquod aliud verbum Dei quod absque ulla dubitatione partium disceptantium sit verè verbum Dei.

EXCIPIUNT Papistę, *& verbum Dei non scriptum proferunt.* At illud regula judicii esse inter nos & Papistas non potest. Nam Regulam judicii necesse est commune esse principium, ab utraque parte litigantium concessum.

At verbum Dei ἄγραφον, quod Papistæ jactant, nō est communè principium ab utraq; parte litigantium concessum: Nam de verbo Dei non scripto disceptatur an jam aliquod sit, & quodnam illud sit.

Ergo illud non est regula judicii.

Secundus prosyllogismus primi argumenti: Ad quod solum omnes fideles Deus vult jam alligatos esse, id solum est canon seu regula fidei & bonorum operum:

Atqui ad solam Scripturam Propheticā & Apostolicā oēs fideles Deus vult jam alligatos esse: Ergo, &c.

A *Major* certissima est: quia solius Dei est canonem seu regulā fidei bonorumq; operū præscribere Ecclesiæ.

Minor liquet ex Luc. 16. v. 29. ubi Abraham ait: *Habent Mosen & Prophetas: audiant eos.* Et vers. 31. *Si Mosen & Prophetas non audiunt, ne si quidem quispiam ex mortuis resurgat, assentientur.* Jes. 8. v. 20. Deut. 12. v. 32. Joh. 5. 39. Apo. 22. v. 18. *Enim verò unà testor cuivis audienti verba Prophetiæ libri hujus: si quis adjecerit ad hæc, imponet ei Deus plagas scriptas in libro isto: Et si quis abstulerit aliquid ex verbis libri prophetiæ hujus, auferet Deus partem eius è libro vitæ & ex urbe illa sancta & ex iis quæ scripta sunt in libro isto.* Hæc sacra contestatio ita huic libro adiicitur, ut tamen sit commune signaculum omnium librorum Scripturæ Sacræ. Ut enim libro Apocalypseos nihil addendum, nihil adimendum: ita nec aliis libris; ac proinde soli Scripturæ divinæ, postquam Canon ejus à

B Johanne Apostolo, qui postremus omnium Apostolorum vixit, ultimò & tam vehementi contestatione obsignatus est, adhærendum & acquiescendum. Hoc inde collegerunt veteres, nempè *Tertullianus* libro adversus Hermogenem, cap. 22. ubi ait: *An autem de aliqua subjacenti materia facta sint omnia, nusquam adhuc legi. Scriptum esse doceat Hermogenis officina. Si non est scriptum timeat væ illud adiicientibus aut detrahentibus destinatum.* Ita *Tertullianus* ad totam Scripturam refert, quod de Apocalypsi Johannes dicit: nam quod commune est omnibus libris divinitus inspiratis, id sic de uno dicitur, ut aliis non detrahatur. *Johannes Duns Scotus* in Prolog. Sententiarum, quæst. tertia, folio 10. colu. 2. editionis Venetæ Anni 1506. *Sicut Theologia beatorum habet ter-*

C *minum, ita & nostra ex voluntate Dei revelantis. Terminus autem præfixus à voluntate divina quantum ad revelationem generalem est eorum quæ sunt in Sacra Scriptura, quoniam sic habetur in Apocalypsi ultimo: Qui apposuerit ad hæc, apponet ei Deus plagas quæ apponuntur in libro isto. Igitur Theologia nostra de facto non est nisi de his quæ continentur in Scriptura: & de his quæ possunt elici ex ipsis.*

Tertius prosyllogismus: Ex quo solo Prophetæ, Johannes Baptista, Christus ipse, Apostoli, eosque secuti viri Apostolici & alii veri Christiani in institutione fidelium omnia dogmata religionis cōfirmarunt & examinarunt, id profectò solum est Canon seu Regula fidei & bonorum operum:

At ex Sacra Scriptura sola Prophetæ, Johannes Baptista, Christus ipse, Apostoli, eosque secuti viri Apo-

D stolici & alii veri Christiani in institutione fidelium omnia dogmata religionis confirmarunt & examinarunt: non autem ex verbo Dei non scripto.

Ergo, &c.

Major vera est: nam quicquid olim Canon & regula fuit, idem nobis hodie Canon & regula esse debet. Ut enim veritas una ac perpetua est: ita & regulam ejus unam ac perpetuam esse necesse est.

Minor certa est vel *Bellarminus* confessione libro primo de verbo Dei, capite secundo, sectionibus primis quatuor: cui nos ista adjungimus. Ex sola Scriptura confirmavit Dominus Jesus Apostolis suis, Messiam seu Christum debuisse pati, mori, resurgere ex mortuis Luc. 24. v. 27. 32. 44. Paulus Apostolus Thessalonicæ

E disseruit ex Scripturis explicans & ob oculos ponens oportuisse Christum pati & resurgere ex mortuis, ut legitur Actor. 17. v. 2. & 3. Idem testatur se non dixisse quicquam, extra ea quæ Prophetæ & Moses futura prędixerunt Actor. 26. 22. Ita Petrum Apostolum in concione quadam dixisse refert *Clemens Alexandrinus* Stromatum libro sexto pagina ducentesima octogesima octava, editionis Commelianæ, οὐδὲν ἄτερ γραφῆς λέγομεν, hoc est, *Nihil absque Scriptura dicimus.* Quòd verò Apostolus Paulus Actor. 17. vers. 28. usus est ad pro-

I bandum

Digitized by Google

bandum testimonio Arati Poëtæ Ethnici; factum ideo, quia loquebatur ad Gentiles, quibus Sacra Scriptura ignota erat & qui Sacræ Scripturæ autoritatem non acceptassent nisi ad fidem Christi conversi: Gentilis autem & ipsis probati poetæ testimonium apud ipsos multũ ponderis habebat. Licet enim apud infideles & & hæreticos uti testimoniis illis quæ ipsi pro principiis confirmationum agnoscunt: quemadmodum *Iustinus Martyr, Athenagoras Atheniensis Philosophus Christianus, Tertullianus, Augustinus, Arnobius*, cùm adversus Gentiles egerunt, Gentilium Philosophorum, historicorum, poëtarum & aliorum Gentilibus probatorum scriptorum testimoniis sunt usi. At quoties cum fidelibus vel Scripturæ Sanctæ credentibus negotium eis fuit, ex sola Scriptura divina testimonia ad probanda fidei dogmata adduxerunt: ut testatur Dialogus cũ Tryphone Judæo in quo pag. ducẽtesima decimaquinta editionis Cõmelinianæ *Iustinus Martyr* ait se quod asserit, *ex Sacris literis probaturum*: unde *Trypho* ibidem dicit, *Neque te disserentem sustinuissemus, nisi cuncta ad Scripturas referres, unde & demonstrationes adducere studio tibi est.* Hoc idem CONSTANTINUS MAGNUS Imperator in Synodo Nicena prima Episcopis adversus hæresin Arianam congregatis suasit, quos, ut commemorat *Theodoretus* Historiæ Ecclesiæ libro primo capite septimo in editione Græca Parisiensi Roberti Stephani Anni 1544. in hũc modum est allocutus: εὐαγγελικαὶ γὰρ βίβλοι καὶ ἀποστολικαὶ καὶ τῶν παλαιῶν προφητῶν τὰ θεσπίσματα σαφῶς ἡμᾶς ἃ χρὴ περὶ τοῦ θείου φρονεῖν ἐκπαιδεύουσι. τὴν πολεμοποιὸν οὖν ἀπελάσαντες ἔριν, ἐκ τῶν θεοπνεύστων λόγων λάβωμεν τῶν ζητουμένων τὴν λύσιν, hoc est, *Evangelici n. libri & Apostolici & antiquorum Prophetarum divina sanctiones perspicuè nos quæ oporteat de Numine sentire erudiunt. Expellentes igitur hostilem contentionem, ex verbis divinitus inspiratis capiamus quæstionum solutionem.* Idem observavit *Augustinus* in disputationibus cum Donatistis: quemadmodum ait septimo tomo, libro de Unitate Ecclesiæ cap. tertio: *Sunt certè libri Dominici, quorum autoritati utrique consentimus, utrique credimus, utrique servimus: ibi quæramus Ecclesiam, ibi discutiamus causam nostram.* Et mox: *Auferantur illa de medio, quæ adversus nos invicem, non ex divinis Canonicis libris, sed aliunde recitamus.* Et paulò pòst: *Si Christi Ecclesia Canonicarum Scripturarum divinis & certissimis testimoniis in omnibus Gentibus designata est, quicquid attulerint & undecunque recitaverint, qui dicunt, Ecce hic Christus, ecce illic: Audiamus potiùs si oves ejus sumus, vocem Pastoris nostri dicentis, Nolite credere*: Et mox concludit: *Ergo in Scripturis sanctis Canonicis eam requiramus.* Et capite quinto: *Hoc etiam prædico & propono, ut quæque aperta & manifesta deligamus: Quæ si in sanctis scripturis non invenirentur, nullo modo esset unde aperirentur clausa & illustrarẽtur obscura.* Et capite decimosexto trecẽtesimâ sexagesimâ sextâ editionis Frobenianę Anni 1528. *Remotis ergo omnibus talibus, Ecclesiam suam demonstrent, si possunt, non in sermonibus & rumoribus Afrorum, non in conciliis Episcoporum suorum, non in literis quorumlibet disputatorum, non in signis & prodigiis fallacibus, quia etiam contra ista verbo Domini præparati & cauti redditi sumus: sed in præscripto Legis, in Prophetarum prædictis, in Psalmorum cantibus, in ipsius Pastoris vocibus, in Evangelistarum prædicationibus & laboribus, hoc est, in omnibus Canonicis sanctorum librorum autheritatibus. Nec ita, ut ea colligant & commemorẽt, quæ obscurè vel ambiguè vel figuratè dicta sunt, quæ quisque sicut voluerit interpretetur secundùm sensum suum: Talia enim rectè intelligi exponique nõ possunt, nisi prius ea quæ apertissimè dicta sunt, firmâ fide teneantur.* Eodem capite: *Utrũ ipsi Ecclesiam teneant; non nisi divinarum Scripturarum Canonicis libris ostendant.* Et mox: *Ipse Dominus Iesus cum resur-*

A *rexisset à mortuis & discipulorum oculis videndum manibusq; tangendum corpus suum offerret, ne quid tamen fallacia se pati arbitrarentur, magis eos testimoniis Legis & Prophetarum & Psalmorum confirmandos esse judicavit*, &c. Et capite decimonono: *Quod si nolunt intelligere, sufficit nobis, quod eam tenemus Ecclesiam, quæ manifestissimis sanctarum & Canonicarum Scripturarum testimoniis demonstratur.*

Sic ergo Christus, Apostoli & omnes post ipsos verè fideles non nisi ex Scripturis Canonicis testimonia ad confirmanda dogmata fidei & cultus divini petebant, quoties ipsis cum iis qui Scripturas amplectebantur negotium erat.

Quartus prosyllogismus: Quo solo cœlestis doctrina hactenus cõservata est ne vel oblivione deperiret, vel errore evanesceret, vel audacia hominum corrumpe-

B retur; quo etiam solo à Deo provisum hactenus ut fidei ἀσφάλεια, id est, firmitas non labascens in Ecclesia Dei haberetur id profectò solum est Canon seu regula fidei & bonorum operum.

At solâ sacrâ Scripturâ illud factum: Ergo, &c.

Assumtio constat ex Lucæ 1. v. 1. 2. 3. 4. *Quoniam multi aggressi sunt componere narrationem earum rerum quarum plena fides nobis facta est, prout tradiderunt nobis qui à principio spectatores ipsi & ministri fuerunt sermonis: Visum est mihi etiam omnia altè repetita penitus assecuto ordine illa ad te scribere, præstantissime Theophile: ut agnoscas earum rerum ἀσφάλειαν, id est, firmitatem nequaquam labascentem, quas vivâ voce edoctus es.* Philip. 3. v. 1. *Eadem scribere vobis me quidem haud piget, vobis autem tutum est* 2. Petr. 1. v. 19. *Habemus firmiorem sermonem Propheticum, cui rectè*

C *facitis quòd attendatis*, &c.

Quintus prosyllogismus: Supra quod in rebus divinis sapere non oportet, id solum est Canon seu regula fidei & bonorum operum.

At supra Sacram Scripturam in rebus divinis sapere non oportet: Ergo sola Sacra Scriptura est Canon seu norma fidei & bonorum operum.

Minorem probamus ex 1. Cor. 4. v. 6. *Ut in nobis discatis supra id quod scriptum est non sapere.* Gal. 1. v. 8. & 9. *Etjam si nos aut Angelus è cœlo evangelizet vobis præter id quod vobis evangelizavimus, anathema esto. Ut antè diximus, etjam nunc iterum dico, Si quis vobis evangelizaverit, præter id quod accepistis, anathema esto.* Hoc autem de Scriptura Sacra intelligendum ostendunt sancti Patres. *Chrysostomus* in enarratione epistolæ ad Galatas: *Paulus (por-*

D *rò cùm Paulum dico, ipsum Christum dico, hic enim erat qui mentem illius agebat) etiam Angelis è cœlo descendentibus præponit Scripturas, Idque valdè congruenter: siquidem Angeli quamlibet magni, tamen servi sunt ac ministri. Cæterùm omnes Scripturæ non à servis, sed ab universorum Domino Deo venerunt ad nos.* *Augustinus* septimo tomo, libro tertio contra literas Petiliani Donatistæ, capite sexto: *Sive de Christo, sive de ejus Ecclesia, sive de quacunque alia re quæ pertinet ad fidem vitamque nostram, non dicam nos, nequaquã comparandi ei qui dixit, licet si nos, sed omnino quod secutus adjecit, Si Angelus de cœlo vobis annunciaverit, præterquã quod in Scripturis Legalibus & Evangelicis accepistis, anathema sit.*

Sextus prosyllogismus: Quæcunque regula est certissima, notissima atque tutissima, ea profectò sola est re-

E gula fidei & bonorum operum:

Sacra Scriptura sola est regula certissima, notissima atque tutissima: Ergo, &c.

Utraque præmissa est *Bellarmini*, libro primo de verbo Dei, capite secundo, sectione quinta usque ad decimam quartam.

Septimus prosyllogismus: Si sola Sacra Scriptura non est norma fidei & cultus divini, tum nulla est fidei & cultus divini certitudo. Atqui absurdissimum est vel cogitare nullam esse fidei & cultus divini certitudi-

Digitized by Google

nem: Ergo solam Sacram Scripturam esse normam fidei & cultus divini necesse est.

Consequentia connexi est firmissima: nam fidei & cultus divini nulla potest existere certitudo, nisi una, certa, perpetua, sibique per omnia constans, certoque à Deo tradita esset norma ad quam tota Ecclesia usq; ad mundi finem, esset sic alligata, ut in rebus fidei nihil cum hac consentiens repudiandum, & nihil ab hac dissentiens recipiendum sit. Si enim normæ veritatis fidei & cultus divini essent plures, veritas autem non potest nisi una & simplex esse; nihil invenirent cōscientiæ, in quo tutò possent acquiescere. Omnis enim homo mendax. Atqui ita omnis vera Dei agnitio & religio ex mundo esset sublata.

Necessario igitur nobis concludendum est, Sacram Scripturam solam esse canonem seu regulam fidei & bonorum operum. Ac proinde ex sola Scriptura Sacra petenda sunt dogmata fidei & bonorum operum, ex sola Scriptura Sacra depromenda sunt argumenta seu media concludendi ad confirmationem dogmatum religionis Christianæ, si agatur vel cum filiis Ecclesiæ, vel cū hæreticis & extra Ecclesiæ Catholicæ gremium constitutis, sed qui Sacram Scripturam pro verbo Dei indubitato habent & recipiunt, & credunt illam posse sapientem reddere hominem ad salutem æternam, & posse perfectū reddere hominē Dei; ac proinde in illa sola acquiescunt, ut in mēsura ac regula fidei & bonorum operum sufficiente, & principio dogmátum religionis & Theologiæ unico. Quod verò alios attinet, qui vel Scripturam Sacram non recipiunt, ut Gentiles, ut Mahometani, vel qui plura principia religionis præter Scripturam constituunt, apud eos argumenta seu media confirmationum ac refutationum petenda sunt ex illis principiis, quæ ipsi ponunt & admittunt: non ex illis quæ non admittunt, ex quibus frustra cum illis ageretur & disputaretur. *Exempli gratiâ*: Christus & Apostoli agentes de religione cum Judæis & Christianis, quia libros Propheticos recipiebant, ex illis cōfirmabant vera dogmata, ex iisdem falsas sententias cōfutabant; ut videre est Matth. 12. & 15. & 22. vers. 12. & sequentibus: Luc. 24. vers. 25. 26. 27. 44. 45. 46. Actor. 2. vers. 22. & seqq & cap. 3. vers. 20. 21. 22. 23. & cap. 4. vers. 10. 11. 12. & cap. 9. vers. 22. & capite 13. 32. 33. 34. 35. & capite 18. vers. 28. & passim in epistolis Apostolicis. Iidem Apostoli agentes cum Gentilibus non admittētibus vel prorsus ignorantibus libros Propheticos, argumenta non petebant ex libris illis, sed ex lumine naturalis rationis, ut Paulus & Barnabas fecerunt apud Lystrenses Actorum 14 vers. 15. 16. 17. vel tum ex lumine naturali, tum ex testimoniis illorum autorū quos recipiebant, ut Paulus fecit apud Athenienses Actorū 17. vers. 22. & sequentibus, quos de vero Deo ejusque cultu docuit partim ex propositionibus per lumen naturale evidenter cognitis, partim ex testimonio Arati Poetæ Ethnici. Idem Paulus scribens ad fideles, etsi articulos fidei Christianæ & doctrinam de Sacramentis & vero cultu DEI ex sola revelatione divina cognitos tantùm ex Sacra Scriptura confirmabat, tamē de moribus non dubitavit sententias Ethnicorū Poëtarum adferre easque ad sanctum usum accommodare, quia fidelibus illis Poetæ Ethnici noti erant & magni ab illis fiebant Sic Justinus Martyr, Lactantius, Augustinus, Theodoretus de Curatione Græcarum affectionum, & alii antiqui disputantes adversus Gentiles ex ipsorummet scriptis eos refutabant. Adversus eosdem Gentiles lumen rationis naturalis vibrandum, & conclusionibus ex præmissis cognitis lumine naturali illatis convincendi Papistæ principia religionis plura statuunt, nimirum Sacram Scripturam, per quam intelligunt etiam libros Apocryphos: Traditiones divi-

A nas & Apostolicas & Ecclesiasticas: Conciliorum definitiones approbatas à sede Apostolica: Decreta Pontificum: communem Sanctorum Patrum consensum: unanimem Scholasticorum Doctorum sententiam & in primis Thomæ Aquinatis: & lumē naturale seu propositiones per lumen naturale evidenter cognitas, de quo ajunt Davidem dicere Psal. 4. v. 7. *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine*: quidam addunt praxin & consuetudinem Ecclesiæ. Ex his igitur petita argumēta robur habent ad convincendos Papistas, ex his licet inferre conclusiones ad Papistarum opiniones & sententias erroneas evertendas. Quanquam lumen rationis naturalis ineptè probare conentur ex Psalmi quarti versu septimo, quem & vitiosè versum allegant, reddi enim debet: *Attolle super nos lumen vultus tui Domine*: B deinde malè exponendo depravant: Nam *lumen vultus Dei* interpretatur rationē naturalem, quum David intelligat gratiam ac benevolentiam Dei, *qui lumē vultus sui super nos attollit*, quum gratiam ac benevolentiam erga nos suam declarat certis documentis, nempe spiritu suo Sancto corda nostra irradiando, fidem salvificam in cordibus nostris accendendo, spem & charitatē in nobis generando, sensum charitatis suæ erga nos in cordibus nostris diffundendo. *Summa*: Dogmata quælibet sunt petenda & confirmanda aut confutanda ex principiis syngeneis, naturalia ex naturalibus, supernaturalia ex supernaturalibus: proinde dogmata fidei de rebus quæ sunt supra naturam & de cultu Dei naturâ ignoto, nonnisi ex Scriptura Sacra sunt petenda & C confirmanda, quæ verò naturâ nota sunt, ex principiis naturalibus: quæ sensibus externis percipi possunt, ex sensuum judicio, ut Luc. 28. 39. Dico sensuum judicio, quia sentire est judicare, & qui sentit, judicat aliquo modo, ut *Aristoteles* ait secundo libro Top. cap. 4.

Cosmas Morelles Theologiæ D. in universitate Coloniensi, Relatione colloquij Frācofurtensis habiti 1609. Coloniæ excusa anno 1610.

Communis consensus Patrum qui post Apostolos in Ecclesia Christiana docuerunt, non est principium dogmatum religionis Christianæ. Nam *primò* consensus ille communis omnium haberi in plerisq; dogmatibus non potest. *Deinde* nonnisi humanus est; divinæ autem religionis divinum principium esse necesse est. Unius verò & alterius, imò etiam multorum Patrum autoritas probabiliter tantùm quod intenditur concludit, præsertim si alii Patres & doctores sint, qui contrarium prorsus tueantur, ut fatetur *Cosmas Morelles* Relatione Colloquii Francofurtensis, Autumnalib. nun-D dinis anno 1609. habiti, edita Coloniæ in quarto anno 1610. paginâ sexagesimâ nonâ.

Hoc primum est argumentum.

SECUNDUM: *Quicquid est Canon, id totalem esse, non partialem non dimidiatum, non mancum canonem necesse est:*

Scriptura Sacra est Canon:

Ergo totalis & non partialis, non dimidiatus, non mancus.

Major certa est ex definitione Canonis. κανὼν ἐστὶ *Canon quid sit.* μέτρον ἀδιάψευστον, πᾶσαν προσθέσιν καὶ ἀφαίρεσιν μηδαμῶς ἐπιδεχόμενον, hoc est, *Regula est mensura infallibilis, nullam additionem & detractionem admittens seu recipiens*: quemadmodum difinit *Varinus*. Sic *Theophilactus* E in tertium caput ad Philippen. *Regula*, inquit, *& amussis neque appositionē habet, neque ablationem. Basilius Magnus* libro primo contra Eunomium paginâ 209. editionis Henrici Stephani in octavo Anni MDLXX. hæreticum Eunomium meritò & graviter reprehendit, quòd fidē Patrū, κανόνα *regulam* vocet, simulque dicat, προσθήκης ἀκριβεστέρας δεῖσθαι, *additione accuratiore indiget* Et continuò *Basilius Magnus* addit: τοῦτο δὲ αὐτοῦ καὶ τῆς ἐσχάτης ἀμαθίας σημεῖον ἐστιν, οὔτε καὶ τοῦ ὅλου περιξηστίζειν. ὁ γάρ τοι κανὼν καὶ ὁ γνώμων, ἕως ἂν μηδὲν ἐνδέῃ τοῦ κανὼν εἶναι καὶ γνώμων, οὐδεμίαν προσθήκην

Digitized by Google

εἰς ἀκρίβειαν ἐπιδέχεται, κατὰ γὰρ τὸ ἐλλεῖπον ἡ προσ-θέσις. ἀτελεῖς δὲ ὑπάρχοντες, οὐδὲ τῶν προσηγοριῶν τού-των ὑγιῶς ἂν εἶεν τυγχάνοιεν, h.e. *Fuerit autem id quoq́; extrema ipsius inscicia signum, si cui in hoc etiam inquirere placuerit. Nam certè regula & gnomon, modo in eis nihil requiratur, quo minus regula sint & gnomon nulla indigent additione quâ fiant exactiora. Eius enim est additio, cui deest aliquid. Illa vero* (nimirum regula & gnomon) *si quid ipsis deest, ne nominibus quidem illis congruenter vocentur.* Sic *Photius* apud Oecumenium in tertium caput ad Philippenses: *Fides*, inquit, *est instar Canonis:* ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ κανόνος, κἂν ἀφέλῃς, κἂν προσθῇς, ἐλυμήνω τὸ πᾶν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς πίστεως, hoc est, *quemadmodum enim si è Canone aliquid abstuleris, vel ei aliquid addideris, corrupisti totum : sic etiam in fide.*

Minor etiam certa est. Nam Scripturam Sacram esse Canonem ex Scriptura ipsa nuper probavimus, & Patres Orthodoxi unanimi consensu testantur, & adversarii ipsimet fatentur plurimi.

TERTIUM: *Scriptura Sacra aut totalis Canon est fidei & bonorum operum: aut omnino Canon non est.*

At est Canon: Ergo totalis.

Propositio disjunctiva certa est: quia mensuram oportet esse adæquatam mensurato: Regulam oportet adæquari rei cui accommodatur: Debet aptissima convenientia esse inter regulam & id cujus regula est. Si ergo fides nostra longior vel latior est quam Scriptura, tum Scriptura non est fidei regula: aut si est, adæquata sit fidei necesse est. Proinde disjunctio in propositione est immediata.

QUARTUM: *Quicquid est exactissima regula omnium, id totalis est regula:*

Scriptura Sacra est exactissima regula omnium:

Ergo totalis.

Major per se patet.

Minor est veterum Patrum. *Chrysostomus* in secundã epistolam ad Corinthios homiliâ decimatertiâ sub finem ait, τῶν θείων νόμων τὴν ἀπόφασιν, *divinarum legum assertionem* (id est, Sacram Scripturam) esse ἀκριβῆ ζυγὸν ἁπάντων καὶ γνώμονα καὶ κανόνα, id est, *exactissimam trutinam omnium & gnomonem & regulam.* Ipsum autem Scripturam Sacram intelligere ex consectario addito liquet, illico enim subjicit: διὸ παρακαλῶ καὶ δέομαι πάντων ὑμῶν, ἀφέντες τὸ τῷ δεῖνι καὶ τῷ δεῖνι δοκεῖ περὶ τούτων, παρὰ τῶν γραφῶν ταῦτα ἅπαντα πυνθάνεσθε, hoc est, *Quocirca vos omnes rogo atq́; obsecro, ut quid huic aut illi de his rebus videatur, nihil morantes, Scripturas* Sacras *de iis omnibus consulatis. Augustinus* 3. tomo libro secundo de doctrina Christiana, cap. 9. *In his quæ apertè in Scriptura posita sunt, inveniuntur illa* OMNIA *quæ continent fidem moresque vivendi.* Et septimo tomo, libro secundo contra Cresconium Grammaticum, cap. trigesim. primo: *Neque enim sine causa tam salubri vigilantia Canon Ecclesiasticus constitutus est, ad quem certi Prophetarum & Apostolorum libri pertineant, quos omnino judicare non audeamus, & secundùm quos de cæteris literis vel fidelium vel infidelium liberè judicemus.* Hic pronunciatur *primò* unum esse Canonem Ecclesiasticum; *deinde* eum esse Sacram Scripturam: *tertio* omnes literas secundùm Scripturam Sacram esse judicandas.

Basilius Magnus, epistola octogesimâ, pag. 714. editionis Frobenianæ Anni 1566. *Scriptura divinitus inspirata arbiter à nobis constituatur, & apud quos inventa fuerint dogmata divinis sermonibus concordantia, his omnino etiam veritatis suffragium accedat.*

Gregorius Magnus Papa Romanus expositione morali in Jobũ, decimooctavo libro, capite decimoquar-

A to: *Qui ad vera prædicationis verba se præparat, necesse est ut causarum origines à sacris paginis sumat: ut omne quod loquitur, ad divinæ autoritatis fundamentum revocet atque in eo ædificium locutionis suæ firmet.*

Augustinus quinto tomo, libro decimonono de Civitate Dei, cap. 18. *Credit etiam Scripturis Sanctis, & veteribus & novis, quas Canonicas appellamus, unde fides ipsa concepta est, per quam justus vivit.*

Et sexto tomo, lib. 11. contra Faustum Manichæum, cap. 5. *Scriptura Canonica est in sede quadam sublimiter constituta, cui serviat omnis fidelis & pius intellectus.*

EXCIPIT *Bellarminus* ad hæc duo Augustini dicta lib. 4. de verbo Dei, cap. 12. sect. 10. Ait, *Augustinum nunquam dicere, Scripturam solam esse regulam, sed dicere, Scripturam solam esse regulam, ad quam examinari debent scripta veterum Patrum, ut ea recipiamus, quæ Scripturæ consona*

B *sunt, illa reiiciamus, quæ Scripturæ adversantur.*

REPLIC. Etsi particulam exclusivam Augustinus non addat, tamen sensus eam requirit. Nam si ex ea Scriptura côcepta est fides per quam justus vivit, tum profectò Scriptura est perfecta fidei & vitæ regula: ac proinde & sola regula. Si Scriptura sacra est instar Dominæ ac Reginæ, cui servire debeat OMNIS fidelis & pius intellectus tum certè est regula perfecta, ac per consequens sola regula. Adhæc nullibi *Augustinus* duos Canones, duas regulas judicandi de dogmatibus constituit, sed unicum Canonem, unicam regulam agnoscit & tradit, ut ex paulo ante citato lib. 2. contra Cresconium Grammaticum, cap. 31. patet.

His testimoniis Patrum accedunt sententiæ Scholasticorum.

C JOHANNES Duns Scotus Prologo Sentent. quæst. 3. folio decimo, columnâ secundâ, Editionis Venetæ Anni 1506. ait: *Sicut Theologia beatorum habet terminum, ita & nostra ex voluntate Dei revelantis. Terminus autem præfixus à voluntate divina quantum ad revelationem generalem est eorum quæ sunt in Sacra Scriptura, quoniam sic habetur in Apocalypsi ultimo, Qui apposuerit adhac, &c. Ideo Theologia nostra de facto* (hoc est profectò revera, Gallica phrasis est, de faict, hoc est profectò revera) *non est nisi de his quæ continentur in Scriptura & de his quæ possunt elici ex ipsis.*

DURANDUS præfatione in libros Sententiarum: *Universaliter de his quæ tangunt fidem, loqui oportet ad ea quæ*

D *tradit Sacra Scriptura, ne quis incidat in illud Apostoli 1. Cor. 8. Si quis existimat, se aliquid scire, nondum cognovit quomodo oporteat scire. Modus enim est non excedere mensuram fidei. Sacra Scriptura mensuram fidei exprimit.* Quid dici potuit clarius? Universaliter de rebus fidei loquendum secûdùm Scripturam: Scripturam esse mensuram fidei: hãc non excedendam. Scriptura ergo Sacra est exactissima regula omnium dogmatum de fide & bonis operibus, Patrum & Scholasticorum testimonio: Ac proinde est Canon totalis & non partialis.

Hactenus evidenter probatum, Sacram Scripturam esse totalem fidei & bonorum operum regulam.

E Contrà *Bellarminus* lib. 4. de verbo Dei, cap. 12. sectione decimâ affirmat; *Scripturam etsi non est facta præcipuè, ut sit regula fidei, esse tamen regulam fidei, non totalem, sed partialem: Totalem enim regulam fidei esse verbum Dei sive revelationem Dei Ecclesiæ factam, quæ dividatur in duas regulas partiales, Scripturam & traditionem.*

Quæ affirmatio Bellarminiana est *nova, ridicula, prorsus hæretica, absurda,* ἀσύστατος.

Nova est: quia duas esse partiales fidei regulas nemo ante Bellarminum, quod sciam, contendit. Etsi enim

enim *August.* dicat lib. 3. de doctrina Christiana, cap. 2. *Regulam fidei de Scripturarum planioribus locis, & Ecclesiæ autoritate percipi:* tamen non statuit duas regulas, sed unam: nam sententia ejus est, veram fidem ex Scripturæ planioribus locis esse petendam, non quomodocũque intellectis, sed præeunte voce, ductu & magisterio veræ Ecclesiæ nos ab insidiis hæreticorum præmuniente. Etsi etiam *Vincentius Lerinensis* libello adversus prophanas hæreseon novationes, cap. 1. dicat, *duplici modo aliquem fidem suam munire debere, primò scilicet divinæ Legis autoritate, tum deinde Ecclesiæ Catholicæ traditione*, hoc est, ut ipse cap. 2. se explicat, Ecclesiasticæ intelligentiæ autoritate seu Scripturæ interpretatione vera, quam contra hæreticos vera Ecclesia tradit: tamẽ propterea duas regulas fidei partiales minimè agnoscit, nec Scripturarum Canonem partialem esse dicit, quia mox cap. 2. docet, *perfectum esse Scripturarum Canonem, sibiq́; ad omnia satis superq́; sufficere.* Ei autem Ecclesiasticæ intelligentiæ autoritatem jungi docet, *quia* (inquit) *Scripturam Sacram pro ipsa sua altitudine non uno eodemq́; sensu universi accipiunt, sed ejusdem eloquia aliter atq; aliter alius atq; alius interpretatur. Aliter namq; illam Novatianus, aliter Photinus, aliter Sabellius, aliter Donatus exponit, aliter Arrius, Eunomius, Macedonius, aliter Apollinaris, Priscillianus, aliter Jovinianus, aliter Pelagius, Celestius, aliter postremò Nestorius. Atq; idcirco multum necesse est propter tantos tam varij errorũ anfractus, ut Propheticæ & Apostolicæ interpretationis linea secundùm Ecclesiastici & Catholici sensus normam dirigatur.* Ita *Vincentius* ostendit satis perspicuè, Sacram Scripturam esse totalem Canonem, quia est perfectus sibiq; ad omnia satis superque sufficit: veram autem interpretationem ejus in sola vera & Catholica Ecclesia esse, non apud hæreticos. Ac proinde *traditionis* voce intelligit interpretationẽ Scripturę quam Ecclesia Catholica tradit; non autem aliquod aliud verbum Dei præter Scripturam, quale Papani fingunt & Canonem alterum seu regulam alteram esse volunt.

A

B

C

Ridicula est eadem affirmatio Bellarminiana: quia stolidum est regulam dicere, & totalem esse negare: cùm regula non sit, quod totaliter non mensurat mẽsuratum, quasi quis dicat, ulnam esse semiulnam respectu ejusdem.

Hæretica est: quia ab Eunomio hæretico ejusmodi regulam fidei egentem additione mutuatus est. Is siquidem hæreticus, ne quid innovare videretur, *Traditionem Patrum* (sic vocat doctrinam eorum de Sancta Trinitate traditam) pro regula astutè sibi statuebat: simulque *ἀκριβεστέρας προσθήκης*, *accuratiore additamento* eam opus habere dicebat. Ita Bellarminus, ne Scripturam prorsus rejicere videatur, regulam fidei esse concedit, sed non pręcipuè, sed partialem, simulq; *ἀκριβεστέρας προσθήκης παραδόσεων*, *accuratiore additamento traditionum* indigere contendit. D

Refellit verò ac meritò ridet *Basilius Magnus* & illũ & istum, ex natura regulæ, quòd quicquid est regula, nullum omnino additamentum ad sui perfectionem recipiat, lib. 1. adversus Eunomium.

Absurda est eadem Bellarmini sententia, quia absurda ex ea consequuntur. Nam si Scriptura est partialis tantùm regula, & non totalis: tum sequitur, *primò* aliquid posse esse Regulam, quod tamen fallat & additionem admittat; quod naturam regulæ planè evertit. E *Secundò*, regulam imperfectam posse nihilominus perfectum reddere hominem Dei ad omne opus bonum perfectè instructum; hoc enim potest Scriptura, teste Paulo 2. Tim. 3. vers. 15. 16. ac proinde effectum multò esse nobilius & præstantius suâ causâ efficiente. Quî verò id quod imperfectum est & partiale, hominem Dei perfectum reddat?

Ἀσύστατος denique est affirmatio Bellarminiana, *primò* quia seipsam evertit. Nam si Scriptura sacra est tantùm partialis regula, omnino regula non est: quia definitio regulæ ei non competit: nam *Regula est mensura infallibilis, additionem vel detractionem recipiens nullam.* Ita Bellarminus tollit quod priùs dederat: fatetur esse regulam, sed dicendo esse regulam partialem & non totalem, negat omnino esse regulam. *Secundò*, quia aliam ejusdem Bellarmini sententiam evertit. Dixit enim suprà, Scripturam non posse esse regulam, quia non sit corpus continuum. At verbum scriptum & nõ scriptum est minùs continuum corpus, quod tamen ille conjunctim sumtum regulam statuit totalem.

Tantum de secunda Quæstione.

TERTIA Quæstio est: *Unde Sacra Scriptura autoritatem Canonicam habeat?*

RESP. Habet illã à solo Deo, sive ea in se, sive quoad nos consideretur.

Idque sic confirmamus:

I. *Cujus est Canonem fidei & bonorum operum præscribere Ecclesiæ, ab eo solo Sacra Scriptura autoritatem Canonicam habet:*

At solius Dei est Canonem fidei & bonorum operum præscribere Ecclesiæ:

Ergo à solo Deo Sacra Scriptura autoritatem Canonicam habet.

II. *Qui est Dominus Scripturæ sacræ, ab eo illa autoritatem Canonicam habet:*

At Deus solus est Dominus Scripturæ sacræ: Ergo, &c.

III. *Vox Dei immediata, à solo Deo autoritatem Canonicam habet:*

Scriptura sacra est vox Dei immediata: Ergo, &c.

Majorem nemo nisi impius negaverit: quia vox Dei omnem autoritatem quamcunque habet propter Deum, habet & à Deo, non propter Ecclesiam & ab Ecclesia.

Ad minorem *excipiunt* Papistæ, Scripturam non esse immediatè λόγον, seu vocem Dei, sed tantummodo ῥῆμα, id est, Verbum Dei.

REPLIC. Falsò negatur Scripturam esse immediatè vocem Dei. Nam immediatè à Deo est Prophetis atque Apostolis inspirata, pronunciata atque dictata. Deus locutus est in Prophetis & Apostolis ea quę scripserunt: unde identidem inculcant Prophetæ nõ tantùm vivâ voce loquentes, sed etiam scribentes: *Sic dicit Dominus.* Idem Deus per Scripturam sacram & in ea ad nos loquitur: idem Scripturam audire jubet Lucæ 16. 29. Quin de verbo suo post ascensionem in cœlum Gentibus prædicando, ait Johan 10. vers. 16. *Alias etiam oves habeo quæ non sunt ex hac caula: illas quoq; oportet me adducere: nam vocem meam audient: fietq́; unus grex & unus Pastor.* Christus post adscensionem in cœlum non est coràm vivâ voce locutus in sua propria persona, sed per Apostolos & per Scripturam: & tamen dicit, *vocem meam audient.* Et communiter de verè fidelibus dicit vers. 27. *Oves meæ vocem meam audiunt.* Proinde etiamnum vocem Christi audimus: sed ubi illa sonat nisi in Scriptura sacra? Scriptura igitur sacra est immediatè vox Dei. Deinde etiamsi daretur, Scripturam sacram immediatè vocem Dei non esse, sed tantummodo Verbum Dei: tamen inde nequaquã sequeretur, ipsam habere autoritatem Canonicam aliunde quàm à Deo.

Rursus *excipit* Stapletonus: *Scripturam Deus loquitur per vocem Ecclesiæ: Ergo Scriptura non est immediata vox Dei.*

RESP. Falsum est argumentum, nam Scriptura vox Dei est & quando eam Ecclesia loquitur & quando privatim legitur: & Scripturam locutus est Deus

antequam Ecclesia illa esset de qua jam disputamus: edidit enim Scripturam non per Ecclesiam, sed per extraordinarium Prophetarum & Apostolorum ministerium.

CAPUT XXXI.

In quo agitur de libris Canonicis & Apocryphis.

Hactenus actum est de autoritate Sacræ Scripturæ divinæ & Canonicæ: deinceps explicandum quinam libri sint verè Sacra Scriptura & autoritatem illam habeant.

LIBRI illi sunt, qui non æquivocè, sed *univocè & propriè Canonici* in Ecclesia Christiana vocantur, qui nempe sunt verè divini, verè à Deo per Prophetas & Apostolos Ecclesiæ traditi, ut sint certissima atque infallibilis regula fidei & cultus Dei vitæque Deo placentis: quorum autoritas ad confirmanda dogmata Ecclesiastica quæ in controversiam veniunt, est apud omnes verè fideles citra contradictionem idonea.

Utque omnes scientiæ & disciplinæ habent sua οἰκεῖα & germana principia, è quibus & præceptiones ad docendum, & rationes ad confirmandum & conclusiones deducuntur; siquidem non potest institutio ulla aut disputatio de rebus controversis rectè fieri, nisi constet ex quibus principiis firma argumenta immotæque rationes duci possint & debeant: ita & religionis Christianæ principia Scripturæ sacræ libris verè Canonicis comprehensa sunt, ex quibus primò fides & religio Christiana exstructa est, & in quas ultimò illa resolvitur, sic ut in illis terminetur, vel dabitur processus in infinitum, in quo fides cùm nusquam terminetur, necessariò evanescat. Hoc Papistæ ipsi fatentur: *Petrus de Alliaco Cameracensis Episcopus, Cardinalis Ecclesiæ Romanæ* in Sententiar. primū librum quæst. 1. art. 3. ista habet: *Ex hac descriptione patet quæ sint principia Theologica. Sunt enim ipsæ Sacri Canonis veritates, quoniā ad ipsas fit ultima resolutio Theologici discursus: & ex eis primò singulæ conclusiones Theologicæ deducuntur.*

Porrò principia Theologica non sciuntur propriè loquendo, sed creduntur. Nam nihil horum ad quæ requiritur fides est scientia propriè dicta, πᾶν πιστὸν non est scientia propriè dicta. Nullus habet scientiam alicujus veritatis, nisi evidenter noscat principia seu præmissas ex quibus infertur: neque Musicus neque Opticus seu Perspectivus habet scientiam suarum cōclusionum, nisi evidenter noscat principia. Non igitur credit principia, sed evidenter noscit, quamvis illam evidentem notitiam in eo genuerint demonstrationes Geometricæ vel Arithmeticæ: impossibile est enim majorem esse evidentiam conclusionis quàm præmissarum. Ideo ubi præmissæ tantùm creduntur, conclusio creditur & non scitur, strictè & propriè loquendo. Fides principiorum prior est, quam conclusionum: quanquam per conclusiones demonstratas, fides principiorum magis innotescit.

Iidem libri verè & divinitus Canonici, ἐνδιάθηκοι, hoc est, *Testamentarii* nuncupantur, quia in illis continetur Testamentum Dei seu fœdus inter Deum & homines, tum Vetus tum Novum.

Libri Veteris Testamenti verè divini & Canonici sunt hi: *Pentateuchus, seu quinq; libri Mosis, Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri & Deuteronomium: Triteuchus, nempe tres libri sequentes, Josua, Judicum & Ruth* (sic enim appellantur hi tres libri ab *Athanasio* in Epistola ad Marcellinum de interpretatione Psalmorum Tomo primo, pag septingentes. quadrages. Edition. Commelinian.) *Samuelis duo libri*, qui etiam primus & secundus Regū in editione vulgata Latina dicuntur: *Regum duo libri*, qui in vulgata versione tertius & quartus Regū sunt: *Chronicorum seu Paralipomenon libri duo: Ezra unus, Nehemia unus, Esthera unus*; *Job, Psalmi, Proverbia, Ecclesiastes, Cantica Canticorum: Jesaias, Jeremias, Ezechiel, Daniel, Hozeas, Joel, Amos, Obadia, Jonas, Micheas, Nahum, Chabakkuk, Sophonias, Chaggæus, Zacharias, Malachias*; Hi soli veteris Testamenti libri sunt univocè propriéque Canonici.

Novi autem Testamenti omnes sunt verè, univocè & propriè divini & Canonici, nullo excepto.

Alii omnes qui extra hos sunt, etsi diuturnâ consuetudine in Codice Biblico, ut communiter habetur, recenseantur; tamen non sunt propriè, verè & univocè divini & Canonici, ac proinde non sunt idonei ad autoritatem Ecclesiasticorum dogmatum confirmādam; Et sunt hi: *Adjectiones ad librum Esthera, liber Baruchi, adjectiones ad Danielem, liber Tobiæ, Juditha, Macchabæorum libri omnes quatuor, liber Sapientiæ, Ecclesiasticus seu liber Jesu Syrachi, oratio Manassæ Regis Judæ, denique tertius & quartus Esdræ.*

Hi libri vocantur ab *Hieronymo* in Prologo Galeato, ab *Hugone Cardinale de S. Charo* & aliis Græco nomine *Apocryphi*, id est, occulti, propterea quòd Ecclesiæ non fuerunt traditi cum certa Spiritus Dei testificatione, ut in capsa Ecclesiæ conderentur ἀρχετύπως, & palàm ex authentico illorum Canone Ecclesia doceretur: sed tantùm velut humana scripta volentibus legere permissi sunt. Quanquam non malè quis statuerit ἀπόκρυφον dici, ὅτι ἄπεστι ἀπὸ τῆς κρύπτης ἁγίας, quicquid abest à sancta illa crypta, armario, reconditorio, thesauro & Bibliotheca librorum divinitus traditorum Ecclesiæ, quæ ab *Epiphanio* libro de ponderibus & mensuris vocatur *Aron*, hoc est, arca seu capsa Ecclesiæ, in qua libri a Prophetis jussu Dei conscripti & sacerdotibus traditi recondebantur & asservabantur, sicut ἀπόκρυφον sit πᾶν τὸ μὴ ἐνδιάθηκον, quicquid non est in Canone divini fœderis penes Ecclesiam depositum jussu & autoritate Dei. Unde sunt ἄξιοι ἀποκρυφῆς, digni qui abscondantur magis quàm qui legantur, ut *Athanasius* censet in Synopsi Sacræ Scripturæ pag. centes. trigel. quartâ, Tom. 2. Editio. Commelinianæ.

Quidam, teste *Ruffino* Symbolum Apostolicum exponente, Sapientiam Salomonis, Sapientiam Jesu Syrachi, libellum Tobiæ & Judith & Macchabæorum libros discreverunt ab Apocryphis & Ecclesiasticos vocarunt, sed non Canonicos, neque eos proferri voluerunt ad authoritatem ex his fidei confirmandam. *Ecclesiasticos* autem vocārunt, quòd in Ecclesia præferrentur aliis humanis scriptis & Catechumenis legerētur propter morum præcepta & exempla quædam illustria

Hanc distinctionem librorum propriè Canonicorum in veteri Testamento ab Apocryphis seu Ecclesiasticis confirmat Canon verè divinus, hoc est, Hebræus à Deo per Prophetas Ecclesiæ traditus.

Accedit secundariò autoritas Ecclesiæ antiquæ: Nam Patres veteres & Concilia Christiana legitima, quin etiam Papistæ saniores propriè Canonicos libros à cæteris apertè disjunxerunt, quorum testimonia videantur in *Symphonia nostra Catholica capite primo, thesi prima.*

Caput XXXII.

In quo refellitur error Libertinorum & aliorum, aut omnes aut quosdam Sacræ Scripturæ libros negantium esse divinos & Canonicos.

PORRÒ verissima hæc doctrina diversos habet adversarios. *Quidam* enim omnes aut quosdam libros Sacræ Scripturæ negant esse divinos & Canonicos: *quidam* contrà, apocryphos quosdam contendunt esse divinos & Canonicos.

Omnes Sacræ Scripturæ libros negant divinos ac proinde & Canonicos esse *Libertini*, qui se spirituales cognominant, homines fanatici & vertiginosi, qui posthabitâ Scripturâ ad privatas revelationes spiritus transvolant. Isti Scripturam Propheticam & Apostolicam contemtim *literam scriptam* vocitant, eamq; inficiantur esse verbum Dei sequentibus sophismatibus, quæ paucis refellemus.

I. *Verbum Dei corrumpi falsâ interpretatione non potest:*
Litera scripta corrumpi falsâ interpretatione potest:
Ergo litera scripta non est Verbum Dei.

RESP. Negatur *consequentia*, quia sunt quatuor termini, ob medium ambiguum. Nam *corrumpi falsâ interpretatione aut* significat habere vitium falsæ sententiæ sibi inhærens, quo sensu si accipiatur, utraque præmissa est falsa: *aut* significat affictâ falsâ sententiâ depravari ab hæreticis ex errore animi, sic ut corruptio & falsitas illa in animo sit hæretici Scripturâ Sacrâ abutentis, quo sensu in utraque præmissa committitur fallacia accidentis; nam verbo Dei & Scripturæ Sacræ per accidens tantùm illa corruptio tribuitur, non per se. Falsa ergo conclusio.

II. *Verbum Dei est ipse Deus.*
Litera scripta non est ipse Deus:
Ergo, &c.

RESP. Negatur *propositio*, quia verbum Dei non est ipsa essentia Dei, sed declaratio attributorum Dei & operum ejus.

III. *Christus est Verbum Dei:*
Litera scripta non est Christus:
Ergo litera scripta non est verbum Dei.

RESP. Negatur *consequentia*, quia sunt quatuor termini ob ambiguitatem majoris termini, qui est *verbũ Dei*, quod *aliter* in propositione majore intelligitur, *aliter* in conclusione. Nam in propositione majore intelligitur Verbum essentiale seu substantiale: in conclusione verò accidentale, nimirum προφορικὸν, aut κεχαραγμένον, enunciatum aut scriptum.

IV. *Pleriq; in litera scripta diu versati verbum Dei nec intelligunt nec capiunt:*
Ergo litera scripta non est verbum Dei.

RESP. Committitur fallacia τοῦ ἀναιτίου. Hominũ enim inscitia & incapacitas nõ potest efficere, ut Scriptura non sit verbum Dei. Deinde illi non bene & ut oportet versantur in Scriptura, sed obiter, negligenter & absque invocatione Dei, qui solus dat intellectum Scripturæ. Perinde autem argumentantur fanatici, ac si dicerent: Plerique in Ciceronis libris versati, Latinè loqui & scribere non discunt: ergo libri illi non sunt Ciceronis, qui Latinè locutus est & scripsit.

V. *Verbum Dei non est litera occidens.*
Scriptura est litera occidens: 2. Cor. 3. v. 6.
Ergo Scriptura non est verbum Dei.

RESP. Verbum Dei non est litera occidens, nempe per se. Scriptura est litera occidens, non per se, nec quoad characteres quibus exarata est, sed per accidẽs;

A Nisi enim Spiritus Dei reddiderit efficax externum prædicationis seu lectionis Scripturæ ministeriũ, tum occidit, id est, judicio Dei mentes terret, atq; odium & fremitum contra Deum excitat, non suo, sed hominum vitio. Processus igitur est ab elencho secundùm accidens.

VI. *Verbum Dei est spiritus & vita*, Joh. 6. v. 63.
Scriptura non est spiritus & vita: quia opponitur Spiritui vivificanti, 2. Cor. 3. v. 6. quum Apostolus ait: *Litera occidit, spiritus autem vivificat.*
Ergo, &c.

RESP. Processus est à dicto per se ad dictum per accidens. Verbum Dei est spiritus & vita, per se: Scriptura non est spiritus & vita, per accidẽs, humanâ culpâ, non Scripturæ defectu aliquo aut vitio.

Sed Libertinos istos, qui omnia pietatis & religio-
B nis veræ principia evertunt, relinquamus.

Alii fanatici libros Mosis & cæterorum Prophetarum omnium, *alÿ* unum & alterum librum veteris Testamenti solummodo, *alÿ* libros novi Testamenti divinos esse negarunt & repudiarunt.

Libros Mosis & Prophetarum condemnarunt olim *Manichæi, Marcionitæ*, & alii nonnulli, quorum sectæ non ita innotuerunt populis Christianis, ait *Augustinus* sexto Tomo, libro primo contra adversarium Legis & Prophetarum, cap. 2.

Manichæi enim & qui furores illorum sectabantur, 1. duo commenti principia, unum bonum, quod lucem & Deum lucis, & Deum novi Testamenti; alterum malum, quod tenebras & principem tenebrarum & Deum veteris Testamenti vocabant: non DEUM lucis, sed principem tenebrarum, sævum, crudelem,
C sanguinarium Mosi Prophetisq; locutũ esse, blasphemabant.

2. Addebant, Mosen & Prophetas ipsâ vetustate senuisse & evanuisse, esse arbores inveteratas & exsiccatas, excidio tantùm aptas, cùm dicat Apostolus Hebr. 8. v. 13. *Quod antiquatur & senescit, prope est ut evanescat.*

3. Eodem torquebant illud Christi Matth. 11. v. 13. *Omnes Prophetæ & ipsa Lex usq; ad Johannem prophetarunt.*

4. Furenter asseverabant, Mosen primum feriri sententiâ Christi dicentis Johan. 10. 8. *Quotquot ante me venerunt, fures sunt & latrones: sed oves non auscultarunt eos.*

Sed respondeo breviter ad *primum:* Manichæorum duo principia præter alios *Epiphanius* libro secundo contra hæreses, contra Manichæorum hæresin quæ ipsi est sexagesimasexta, brevi ratiocinatione refellit
D hoc modo: *Duo illa Manichæorum principia aut separata sunt, aut non. Si non separata, non igitur duo, sed unum sunt: si verò separata, utrumq; igitur terminatum eoq; imperfectum & finitum, proinde neutrum Deus.*

Principem verò tenebrarum creasse cœlum & terram & Mosi aliisque Prophetis locutum refellitur innumeris locis Novi Testamenti, è quibus insignis est ille in precatione sanctorum Apostolorum è Concilio Sacerdotali extrusorum, Actor. 4. vers. 24, 25. quâ Deum ita compellant: *Domine, tu es Deus ille qui fecisti cœlum ac terram, mare & omnia quæ in iis sunt: Qui Spiritu Sancto per os Davidis pueri tui dixisti: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania?*

Ad secundum: Vetus quidem Testamentum, quate-
E nus in mandatis rituum, in discrimine ciborum, dierum & populorum inque figuris & umbris situm erat, Christi adventu completum & antiquatum, Apostoli autoritate, Hebr. 8. vers. 13. confirmatur: Doctrinam verò Mosis & Prophetarum de Deo, deque fœdere & Lege Dei (quæ est anima veteris Scripturæ) consenuisse vel exspirasse, nequaquam inde confi-
citur.

Digitized by Google

A citur. Neque ad arbores inveteratas & exsiccatas nos remittit Abraham, cùm ait Luc. 16, 29. *Habent Mosen & Prophetas, audiant eos.* Et Christus cùm dicit Joh. 5. v. 39. *Scrutamini Scripturas* (nempe Mosis & Prophetarum,) *quia illæ sunt quæ testantur de me.* Et vers. 46, 47. *Si enim crederetis Mosi, crederetis mihi: nam ille de me scripsit. Quòd si scriptis illius non creditis, quomodo verbis meis credetis?* Et Petrus eum scribit 2. Epist. 1. 19. *Habemus firmiorem sermonem Propheticum, cui benefacitis quòd attendatis velut lucernæ splendenti in caliginoso loco.*

Ad tertium: Lex quantum ad umbras, Prophetæ quantum ad oracula venturi Christi prænuncia, usq; ad Johannem durarunt. *Ubi enim,* inquit *Epiphanius* cõtra hæresim sexagesimamsextam, *Johannes prædicavit in deserto, & ostendit, Hic est Agnus ille Dei, qui tollit peccata mundi: non amplius Prophetis opus est, qui veniant & prædicent nobis Christi ex Virgine adventum.*

B Quantum verò ad substantiam doctrinæ Legis & Prophetarum, Christi advẽtu ea minimè est antiquata, quemadmodum testatur Dominus ipse Matth. 5. v. 17. *Ne existimate me venisse ut dissolvam Legem aut Prophetas: non veni ut dissolvam, sed ut impleam.*

Ad quartum: Prophetæ à Deo missi, non ante Christum, sed cum Christo venerunt, quia non eum per superbiam præcedere voluerunt, sed eum per ipsos loquentem humiliter portaverunt, ut ait *Augustinus* sexto Tomo contra Faustum Manichæum libro 16. capite 12. Prænuncius enim ille Spiritus, qui in Prophetis fuit, Christi spiritus fuit, 1. Pet. 1. v. 11. Christus per spiritum suum olim in Prophetis loquebatur & prædicavit, ut in Noë, 1. Pet. 3. v. 18, 19, 20.

Ante Christum autem venerunt, non qui tempore incarnationem Christi antecesserunt, sed qui à Deo C missi non fuerunt, qui cum Christo, id est, cum verbo Dei venire noluerunt, sed mendacia sua hominibus attulerunt, qui priusquam eos Christus illuminaret, ut veritatem ejus prædicarent, eum antevenire voluerunt, ut suam fallaciam jactarent. Ex quo Manichæos fures & latrones esse *Augustinus* convincit in allegato libro & capite.

Libros Mosis rejecit olim etiam *Ptolemæus* quidam (ut *Epiphanius* refert hæres. 33.) eò quod unius partis illorum non verus Deus, sed opifex mundi, qui mediũ sit quoddam Numen inter Deum & diabolum, alterius partis verò Moses, tertiæ partis deniq; seniorum Synagoga autor sit.

Refellit hanc hæresin Zacharias apud Lucam cap. 1. v. 70. ubi testatur, *Deum,* nempe verum Deum *loquutum esse per os sanctorum, qui à seculo* (id est, à condito mũ-D do) *fuerunt, Prophetarum suorum:* ac proinde etiam per os Mosis. Refellit eandem Christus, qui Luc. 24. libros Mosis cæterorum Prophetarum libris æquat: nam ut est v. 27. *exorsus à Mose & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis quæ de se scripta erant.* Similiter v. 44. ait: *Hi sunt sermones quos locutus sum vobis, quum adhuc essem vobiscum, oportere impleri omnia quæ scripta sunt in Lege Mosis & Prophetis & Psalmis de me.* Ex iisdem autoritatem suam asserit Joh. 5. v. 46, 47. *Si crederetis Mosi, crederetis mihi: nam ille de me scripsit. Quòd si scriptis illius non creditis, quomodo verbis meis credetis?* Refellit eandem Apostolus Paulus, quum omnem seu totam Scripturam divinitus inspiratam esse affirmat 2. Timoth. 3. vers. 16.

E Libros Mosis pro divinis acceptarunt, sed cæteros omnes Prophetas rejecerunt *Sadducæi:* Ideo Christus illos resurrectionem universalem mortuorum omniũ negantes, tantùm ex libris Mosis confutavit Matth. 22. v. 31, 32. Verùm Sadducæos ipsi etiam Judæi cæteri refellerunt, maximè Pharisæi.

Theodorus Mopsuestiæ Episcopus Prophetas quidẽ non apertè repudiabat, sed tamen negabat ipsos unquam de Christo prophetasse, ut ex fragmentis commentariorum ejus, quæ in quinta Synodo, collation. 4. recitantur, intelligi potest. Sed refutat eum Christus ipse, qui perlecto loco Jesai. cap. 61. *Spiritus Domini super me, propterea quod unxit me, ut evangelizem pauperibus misit me, ut medear contritis corde,* &c. subjunxit: *Certè hodie impleta est hæc Scriptura audientibus vobis,* Luc. 4. vers. 21. Refutat eundem Petrus Apostolus, cùm Actor. 10. v. 43. dicit: *Huic etiam omnes Prophetæ testimonium dant, remissionem peccatorum accepturum per nomen ejus quemvis qui crediderit in eum.* Refutat denique eundem totum Novum Testamentum, in quo identidem testimonia Prophetarum de Christo ab Evangelistis & Apostolis allegantur & explicantur.

Librum Jobi rejiciunt quidam *Rabbini Judaici,* qui nec ipsum Jobum unquam vixisse inter homines putant, ut est in *Thalmud* ordinat. 4. tractat. 3. At Rabbinos refutat ipse Deus, qui nec historiam Jobi esse confictam, & ipsum Jobum verè sanctum sibique acceptũ virum fuisse, locupletissimus testis est, cùm Ezechiel. 14. v. 14. ait: *Etiamsi essent hi tres viri in ea, Noah, Daniel & Job, ipsi cum justitia sua eriperent se ipsos, dictum Domini Jehovi.* Idem repetitur v. 16. & 20.

Eidem libro autoritatem detrahi à *Martino Luthero* in Convivialibus sermonibus, affirmat *Bellarminus* libro primo de Verbo Dei, capite quinto, sect. duodecima, ubi ait Lutherum tit. de Patriarchis & Prophetis dicere, se non credere omnia ita esse gesta, ut in libro Job narrantur: & rursus tit. de libris veteris & novi testamenti, librum Job esse veluti fabulæ argumentum, ad proponendum patientiæ exemplum.

At *primo* liber ille Convivalium sermonum non est Lutheri, nec Luthero adprobante aut etiam vivente editus: sed est rhapsodia sine judicio & intellectu consarcinata. *Deinde* qui Luthero adscripsit, ei fecit injuriam, & impudenter indignam adscripsit labem. De suppositis ejusmodi scriptis laborare hic, aut etiam deinceps, minimè statuimus: quemadmodum nec ipsi Papistæ laborant de scriptis sub nomine Petri Apostoli & Pontificum Romanorum, quorum tamen non sunt, editis.

PSALMOS DAVIDIS ut humana, vel prophana potiùs cantica, sine ullo divino afflatu conscripta repudiarunt *Nicolaitæ & Gnostici,* ut refert *Philastrius* in catalogo hæret. capit. 127. *Paulum Samosatenum* scribit *Eusebius* libro septimo historiæ Ecclesiasticæ capite vigesimoquinto, Psalmos illos qui in Christum canebantur, tanquam recens excogitatos & nuper inventos de Ecclesia sustulisse.

At Nicolaitas & Gnosticos multa Scripturarũ loca refellunt. *Hæc sunt verba Davidis postrema,* ait autor libro 2. Sam. cap. 23. v. 1. & 2. *Dictum Davidis filij Iischai, dictum inquam viri qui constitutus est excelsus, uncti Dei Jacobi & amœnus Psalmis Israelitarum. Spiritus Jehovæ locutus est in me, & sermo ejus per linguam meam.* Et Christus ipse Matth. 22. vers. 43. *Quomodo ergo David per Spiritum vocat eum Dominũ? dicens: Dixit Dominus Domino meo, sede ad dextram meam:* quæ verba Psal. 110. exstant. Et Apostoli omnes unâ voce Actor. 4. v. 42. & sequentib. inquiunt: *Domine, tu es Deus ille qui fecisti cœlum ac terram, mare, & omnia quæ in eis sunt: Qui Spiritu sancto per os Davidis pueri tui dixisti: Cur fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Adstiterunt Reges terræ, & principes coacti sunt simul adversus Dominum & Christum ejus.* Denique cæteris Apostolis consentiens Paulus ad Hebr. 3. 3. v. 7. & 8. ait: *Sicut dicit Spiritus ille sanctus: Hodie si vocem ejus audieritis, Ne obdurate corda vestra, sicut in exacerbatione in die tentationis illius in deserto, &c.* quæ verba sunt Psal. 95. juxta numerationem Hebræam. Quòd verò Paulum Samosate-

Digitized by Google

Samosatenum *Eusebius* scribit de Ecclesia sustulisse Psalmos illos qui in Christi laudem decantabantur, non de Psalmis Davidicis, sed de hymnis de voto Christianorum & pio studio in honorem Christi factis intelligendum videtur.

ECCLESIASTEN SALOMONIS repudiarunt quidam, teste *Philastrio* in catalogo hæreseon, cap. centesimo trigesimosecundo, quòd eum librum Salomō in extrema senecta composuisse videatur, cùm depravatus esset amore mulierum, & quòd in eo libro summum bonum in corporis voluptatibus constituerit, atque ita ad Epicuri sive Aristippi Philosophiam aditum paraverit.

Scribit etiam *Bellarminus* libro primo de Verbo Dei, cap. 5. sectione decimaquintâ, *Martinum Lutherum* in Convivalibus sermonibus tit. de libris Veteris & Novi Testamenti dicere, autorem libri qui Ecclesiastes inscribitur, sibi videri ocreis & calcaribus destitutum, equitare tantùm in soccis, quemadmodum ipse soleret, quum adhuc esset in cœnobio.

Sed quod attinet ad hæreticos, quorum *Philastrius* meminit, & qui duobus argumentis moti librum Ecclesiastæ repudiant, ij in *primo argumento* committunt fallaciam secundùm plura interrogata, conjungentes ea de quibus diversum est judicium. Nam quòd Salomon librum Ecclesiastæ scripserit in extrema senecta, ultrò concedimus. Quòd verò additur, *cùm depravatus esset amore mulierum*, ambiguum est: quia duobus modis intelligi potest, *vel* quòd Salomon ante scriptionem libri hujus depravatus fuerit, resipiscens autem ab illa pravitate librum hunc scripserit: *vel* quòd depravatus manens librum hunc composuerit. Prior sensus est verus, posterior falsus. Nam Salomon in libro Ecclesiastis, ductus Spiritu Dei voluit coram Ecclesia ejus testificari seriam resipiscentiam suam, & abducere omnes à studio vanitatum, & contrà instituere omnes in via veræ pietatis. Proinde professionem resipiscentiæ suæ orditur his verbis: *Vanitas vanissima, inquit Ecclesiastes* (id est, Salomon sermonem pœnitentialem in Ecclesia Dei habens) *vanitas vanissima, ista omnia sunt vanitas*: & passim in toto libro confitetur quibus in rebus peccaverit, agnoscitque earum vanitatem. Summam autem veri & salutaris studij complectitur ultimo capite ista hortatione: *DEUM ipsum reverere & præcepta ejus observa, quia hoc est totum hominis. Nam omne opus Deus ipse adducet in judicium cum omni re occulta, sive bonum, sive malum.* Unde sententia veterum Judæorum fuit, teste sancto *Hieronymo* in caput primum Ecclesiastis, librum hunc esse compositum à Salomone postquam resipuisset, quam sententiam idem *Hieronymus* approbare videtur in Commētario Ezechielis capite quadragesimotertio.

Adversus datam solutionem quidam *replicant*, probabiliorem semper existimari sancti *Augustini* sententiam, qui in Psalmum centesimum vigesimumsextū & alibi sæpè, Salomonem reprobatum à Deo fuisse scribit; quòd Scriptura divina senectutem ejus gravissimè reprehendat, nec de pœnitentia aliquid usquam addat.

RESP. Judicium istud *Augustini* horridulum est & duriusculum, nec nobis sequendum. Salomonē enim non reprobatum fuisse à Deo, sed inter electos esse numerandum, non levia monstrant argumenta in *Didascalia de æterna Dei prædestinatione* à nobis tradita. Quòd verò Scriptura divina senectutem Salomonis gravissimè reprehendit, de incipiente senectute intelligendum; quum enim jam senesceret, depravatum fuit cor ejus per mulieres: non autem de extrema senecta, in qua à Deo reprehensus & comparatâ rerum plurimarum longâ experientiâ pristinorumque suorum studiorum vanitate cognitâ tandem resipuit, suęque resipiscentiæ perpetuum ad omnem posteritatem testimonium librum Ecclesiastis esse voluit.

Quòd autem Scripturam de resipiscentia Salomonis nusquam addere quicquam *Augustinus* existimat, repugnat id libro Ecclesiastis qui totus est pœnitentialis: repugnat libro secundo Chronicorum, in quo capite undecimo, versiculo vicesimoseptimo dicitur, Judæos cùm Rechabeamo filio Salomonis *ambulavisse in via Davidis & Salomonis triennio*: unde satis perspicuè colligi potest, Salomonem post lapsum resipuisse.

Cæterùm *Bellarminus* quatuor rationibus demonstrare conatur, *Salomonem ante lapsum suum scripsisse Ecclesiastem.*

Prima est, quia 3. Reg. 4. & 11. & in Ecclesiastico cap. 47. cùm ordine recenseantur acta Salomonis, priùs de libris ejus, quàm de amoribus narratur.

Secunda est, quia hunc librum scripserit cùm sapientia divino munere accepta adhuc cum ipso esset, ut pateat ex capite secundo: non esse autem verisimile, cœlestis sapientiæ lumen simul habitare potuisse cum ea cordis depravatione, de qua legitur 3. Reg. 11. *& averterunt mulieres cor ejus: cumq́; jam esset senex, depravatum est cor ejus per mulieres, ut sequeretur deos alienos.*

Tertia ratio est, quia Salomon capite secundo enumerans voluptates suas omnes & illarum instrumenta, uxorum & concubinarum non meminit.

Quarta ratio est, quia incredibile est ab animo illo tam molli atque effœminato, qualis erat Salomonis cùm is septingentarum uxorum, & trecentarum pellicum amoribus inserviret, tam graves sententias, quales in hoc libro exstant, proficisci potuisse. His rationibus probare *Bellarminus* nititur, *librum Ecclesiastis à Salomone confectum ante quàm amare cœpisset.*

RESP. Ad primam rationem. Hæc propositio infirma est ac non necessaria: *Quicquid prius est narrationis ordine, id est prius tempore.* Hæc propositio multis Scripturæ exemplis, & usu communi, & doctorum consensu evertitur. Notum est illud Hebræorum dictum in Commentariis; *non esse prius aut posterius in Scriptura sacra.* Quod ad Ecclesiasticum attinet, liber est Apocryphus.

Ad secundam: Concedimus librum Ecclesiastis non scriptum à Salomone tum cùm in depravatione cordis versaretur & amoribus deditus esset; sed cùm iterum saperet, donatus à Deo resipiscentiâ. Quod verò attinet duo Scripturæ testimonia, quæ Bellarminus allegat, in primi expositione decipit fallaciâ compositionis & divisionis. Non enim hoc vult Salomon, se librum Ecclesiastis scripsisse, cùm adhuc sapientia divino munere accepta primùm cum eo esset: sed hoc tantùm prædicat, se magnum fuisse & omnibus commodis ac deliciis auctum, etiam quo tempore sapientia permanebat adhuc penes ipsum. Secundi testimonii vulgata translatio mala est: nam pro eo quod habet, *quumq́; jam esset senex*, verti oportet, *quumq́; jam senesceret*, hoc est, quum inciperet senum ejus. At hunc librum scripsit in extremo senio à regressu suo in Ecclesiam, à qua aliquandiu abfuerat.

Ad tertiam rationem. Non meminit quidem Salomon amorum suorum capite secundo, sed alibi eos fatetur, veluti capite septimo, vers. 25, 26. *Converte ergo me ad cognoscendum improbitatem stoliditatis, & stoliditatem insaniarum. Inveni autem ego amarius quiddam morte, nimirum fœminam illam cujus in animo sunt retia & plagæ, cujus in manibus vincti: qui bonus est coram Deo ipso, liberatur ab eâ: peccator verò capitur eâ. Vide hoc inveni, inquit Ecclesiastes.*

Quarta ratio nihil concludit adversus nos, quia non dicimus, Salomonem scripsisse hunc librum quum

K serviret

serviret amoribus turpibus & diis alienis, sed postquã eos abjecisset. Ut ergo alia sapiens primum scripsit: ita librum Ecclesiastis exaravit resipiscens.

Refutatum est primum argumentum quo hæretici Salomonis Ecclesiasten reiiciunt.

Secundum argumentum est, quòd in eo libro Salomõ summum bonum in corporis voluptatibus constituerit, atque ita ad Epicuri sive Aristippi Philosophiam aditum paraverit.

RESP. Falsum istud est: quia tantum abest ut Salomonis Ecclesiastes summum bonum in voluptatibus corporis constituat, ut omnes potiùs mortales ad humanarum rerum despicientiam, Deique reverentiam, tanquam magister morum severus & vehemẽs, oratione gravissima adhortetur, secutus exemplum sui patris Davidis, qui resipiscens Psal. 51 vers 14, 15. ait: *Redde mihi gaudium salutis tuæ, & spiritu ingenuitatis sustenta me. Docebo defectores vias tuas, ut peccatores ad te cõvertantur.* Quale est illud exordium Ecclesiastæ: *Vanitas vanitatum, inquit Ecclesiastes, vanitas vanitatum: omnia ista sunt vanitas.* Qualis illa peroratio? *Summa rei est, his omnibus auditis: Deum ipsum reverere, & præcepta ejus observa; quia hoc est totum hominis. Nam omne opus Deus ipse adducet in judicium cum omni re occulta; sive bonum illud fuerit, sive malum.* Nec verò à principio & fine media discrepant è quibus paucula hæc sunto speciminis gratiâ, Cap. 2. v. 3. ait: *De risu dico, insanus est: & de lætitia, ecquid ista facit?* & v. 14. *Est emolumentum sapientiæ præ stoliditate, ut est emolumentum lucis præ tenebris.* Cap. 3 vers. 17. *Justum & improbum ipsum judicaturus est Deus* Cap. 4. v. ult. *Observa pedem tuum utrumq; quum adis domum ipsam Dei, idq; paratus ad audiendum potius, quàm ad dandum stolidorum sacrificium: nam hi non advertunt se facere malum.* Et cap. 5. v. 1. *Ne acceleres ore tuo, & animus tuus ne festinet proferre quicquam coram ipso Deo: nam Deus ipse in cælis est, tu autem super terram: idcirco sunto verba tua pauca.* & v. 6. *Ne permittito ori tuo ut peccato obstringat carnem tuam; & ne dicito coram Angelo illo, errorem istud esse: ecquid efferveseceret Deus ipse propter vocem tuam, & perderet opus manuum tuarum?* & v. 7. *Deum ipsum reverere.* Et cap. 7. vers. 1, 2. *Melior est homini fama unguento optimo, sed dies mortis die quo ille nascitur. Melius est adire locum luctus, quàm adire locum convivij.* Cap. 8. v. 11, 12. *Novi ego fore bonum timentibus Dei, qui timuerint à facie ejus: Bonum autem non fore improbo, neq; prorogaturum esse dies similes umbræ.* Cap. 9. v. 18, 19, 20. *Melior est sapientia robore, quamvis sapientia indigi despiciatur & verba ejus non audiantur. Verba sapientum submissorum audienda sunt potiùs quàm clamor dominantis eum stolidis suis. Melior est sapientia armis bellicis: peccans verò in uno, perdit boni plurimum.* Et cap. 10. v. 13, 14. *Væ tibi regio, cujus rex puer est, & cujus principes manè comedunt. O te beatam regionem, cujus Rex natus est clarissimis, & cujus principes suo tempore comedunt ad robur, non autem ad luxuriam.* Cap. 1. v. 1. *Cognosce fore, ut propter omnia hæc adducat te Deus ipse in judicium.* Num ista sapiunt Aristippum? Anne unquam ex Epicuri officina tam severa præcepta prodierunt?

Replicant impugnatores libri hujus, in eo asseri cap. 3. v. 19, 20, 21. *animam hominis cum corpore interire sicut bestiarum animam: item in eo præcipi edendi & bibendi delectationem non esse aspernandam,* velut cap. 5. v. 18, 19, 20.

RESP. Capite 3. v. 19. & sequentibus non docet Salomon, quid sit ex veritate de anima hominis sentiẽdum, sed quid ante resipiscentiam, cùm voluptatibus mundi hujus esset immersus statuerit ex carnis opinione quam conceperat ex foris apparente similitudine eventuum, qui bonis & malis sunt communes: sicut verba illa non sunt præscribentis judicium quod sit sequendum; sed confitentis peccata sua, inter quæ etiam fuit perversum de anima humana judicium. Capite vero quinto, vers. 18. & seqq. docet, usum facultatum honesto labore partarum ad fovendam hãc vitam esse licitum & a Deo concessum. Quod nequaquam eo facit ut omnia voluptate corporis metiatur, sed ut avaros & sordidos reprehendat, qui malunt necessariis ac licitis vitæ humanæ subsidiis & commodis seipsos fraudare, quam de cumulo pecuniarum vel minimum detrahere.

Hæc breviter cõtra impugnatores libri Ecclesiastæ.

Lutherus vero nequaquam librum hunc repudiavit, & quod ad Convivales sermones quos *Bellarminus* allegat, attinet, adulterinum est scriptum, vitrum (quod ajunt) pro margarita.

CANTICUM CANTICORUM Salomonis rejecerunt quidam hæretici, ut *Philastrius* cap. centes. tricest. tertio refert, qui existimarunt prophanum esse & non Spiritu Dei, sed Cupidinis afflatu scriptum, nihilque aliud eo Cantico comprehendi, quam sermones amatorios Salomonis Regis & filiæ Pharaonis uxoris ejus, eaq; de causa nullum in toto libro nomen Dei inveniri.

Edmundus etiam *Campianus Jesuita* ratione prima inter decem illas quibus fretus certamen Anglicanæ Ecclesiæ ministris obtulit in causa fidei, tribuit *Sebastiano Castalioni* qui Paraphrasin Bibliorum Latinam edidit, quod Canticum Canticorum nihilo pluris, quam cantilenam de amicula & cum pedissequis aulæ colloquium amatorium, Venereus furcifer æstimaverit: & allegat testem *Bezam* in Præfatione in Josuam; in margine verò Præfationem Castalionis in Cantica.

RESP. Hæretici qui negarunt Canticum Canticorum esse divinum & Spiritu Dei scriptum, moti sunt falsis argumentis. *Primò* enim Canticum illud non comprehendit sermones amatorios Regis Salomonis & filiæ Pharaonis, sed exponit rationem spiritualium sponsaliorum & conjunctionem sacram Christi cum Ecclesia in terris versante, & colloquium Christi spõsi cum Ecclesia sponsa illius. Nec sponsa illa, quæ hoc Cantico celebratur est filia Pharaonis; quia quæ de sponsa illa dicuntur, nequaquam in filiam Pharaonis competunt, velut cap. 1. v. 5. *Nigra sum similis sum Scenitis Kedarenis.* & v. 6. *Ne respiciatis ad me, quòd sim subnigra, quod contuitus sit me Sol: quòd filij matris meæ accensi irâ contra me disposuerint me custodem vinearum, quòd vineam meam mihi non custodiverim.* & vers. 8. *O pulcherrima fœminarum, egredere vestigiis illius gregis & pasce capellas tuas supra tabernacula aliorum pastorum.* Et cap. 5. v. 6. *Invenientes me custodes qui obeunt civitatem percusserunt me, vulnerarunt me; abstulerunt carbasum meum à me custodes murorum.* Quis credat filiam Regis Pharaonis & uxorem Regis Salomonis, vel mulierem rusticanam fuisse & capellas pavisse, vel à custodib' murorum percussam, vulneratam, spoliatam?

Ut autem nulla occasio esset suspicandi, filiam Pharaonis isto Cantico laudari, ea Christus de sponsa sua scribi voluit, quæ nulli mulieri uni aptari possint, & quæ fœminam dedecorarent potiùs, quàm ornarent: cujusmodi sunt ista cap. 6. v. 14. juxta Tremellianam distinctionem: *Collum tuum simile turri eburneæ: oculi tui similes piscinis artificiosissimis ad portam frequentissimam: nasus tuus similis turri Libani spectanti versus Damascum.*

Secundum argumentum itidem falsum est. Nam *primò* cap. 7. v. 10. juxta distinctionem Tremell. vel c. 8. vers. 6. juxta distinctionem vulgatam legitur nomen divinũ Jah, licet compositũ cum alia voce; *Ignis, flamma Jah,* id est, Jehovæ, prout sæpè cum aliis vocibus compositum

Digitized by Google

tum legitur, ut ostendit vox Hallelu-Jah. *Secundò*, ut A non legatur sæpiùs, tamen per æquivalens enunciatur, accommodatè & convenienter præsenti instituto. Siquidem in aliis libris, identidem se Deus vocat Jehovam, Dominum, Deum fortem, Omnipotētem, ita requirente rerum quæ tractantur severitate: in Canticis verò amoris, in quibus Filius Dei cum Ecclesia, id est, sponsus cum sponsa colloquitur meritò ea nomina prætermittit, quæ ad incutiendum terrorem accommodata sunt, & solummodo se sponsum, patrē, amicum, amantem atque dilectum appellat; quæ nomina ad amorem excitandum aut fovendum pertinent.

Quòd verò *Sebastianum Castalionem* attinet; ei à *Campiano* facta est injuria singularis. Nam in illa brevi præfatione, quam huic libro *Castalio* præfixit Jesuitica illa non habet, non Cantilenam, non amiculam, non pedissequas aulæ, non colloquium amatorium, non tale B quicquam. Libri illius summam paucis complexus est verè, doctè, castè; prima hæc sunt, *Colloquium Servatoris & Ecclesiæ:* subjicit, Servatoris studium in Ecclesiam hîc repræsentari. Et in argumentis cap. 7. & 8 ait, Ecclesiæ formam esse mirificam: Eam esse unicam, per Christum doctam & sustentatam fructus ferre uberes: Breviter omnia exponit de Ecclesiæ pulchritudine. Jam videmus & quanti hoc Canticum *Castalio* æstimarit, & quam improba calumnia exstiterit Jesuitæ, quem non puduit de Castalione viro pio, & ab Academia Basiliensi meritò magni habito, & ad professionem linguæ Græcæ adhibito, & nequaquam Venereo furcifero, tam palam mentiri. Sed hæc Scholæ Jesuiticæ est licentia, calumniari, dicere quidlibet, maledicere, vivis & mortuis injuriam facere. C

At *Campianus* adducit testem *Bezam*, à quo Præfatione in Josuam Castalioni id objectum sit.

RESP. Præfationem *Bezæ* ego non vidi; & si quæ exstat, eam procul dubio Jesuita non bonâ fide usurpavit. Tum etiamsi tale aliquid *Castalio* dixisset vel scripsisset, non esset necesse de eo nobis litigare. Non enim id nobis nos sumimus, ut quicquid alicubi quisquam seu scripserit, seu dixerit, defendamus. Si quid scripserit quisquam petulantius, aut Scripturarū autoritate indignius; me certe patronum non habebit: & unicuique per me liberum erit ejus opiniones totis libris refutare.

DANIELEM Prophetam denique *Porphyrius* rejecit, de quo *Hieronymus* Præfatione Commentariorū in Danielem in hunc modum scribit: *Contra Prophetam Danielem duodecimum librum scribit Porphyrius, nolens eum* D *ab ipso, cujus inscriptus est nomine esse compositum, sed à quodam qui temporibus Antiochi, qui appellatus est Epiphanes, fuerit in Judæa: & non tam ventura dixisse quàm narrasse præterita. Deniq; quicquid usq; ad Antiochum dixerit, verā historiam continere: si quid autem ultra opinatus sit, quia futura nescierit, esse mentitum.*

RESP. Porphyrium refutat *primò* divinum testimonium CHRISTI, qui Matth. 24. v. 15. Marc. 13. vers. 14. Danielem allegat, ut Prophetam per divinam inspirationem de rebus futuris locutum. *Secundò*, Flavius Josephus apud ipsos etiam Ethnicos magnam meritus fidem, qui libro undecimo Antiquitatum Judaicarum capite octavo testatur, Alexandro Magno venienti Jerosolymam, oblatum à Sacerdotibus fuisse Danielis volumen, atque eum locum capitis octavi demonstratum, ubi arietem ab hirco, id est, Regem Persarum E à Rege Græcorum devictum ac profligatum iri, Daniel prædixerat & ipsemet explanarat. Jam Alexander Magnus præcessit Antiochum Epiphanem annis amplius centum & quinquaginta. Si igitur liber Danielis Alexandro Magno exhibitus & prælectus est, quā ratione fieri potest, ut demum Antiochi Epiphanis tempore scriptus sit?

Deinde negamus, Danielem in prædictione futurorum esse mentitum. Nam cùm *Porphyrius* ipsemet fateatur librum Danielis, quicquid usq; ad Antiochum Epiphanem dixit, veram historiam continere, ac proinde eventus prædictionibus, de rebus usque ad Antiochum Epiphanem gerendis amplissimam fidem fecerit, de reliquis etiam mentitum non esse evincit. Complementum eorum omnium quæ usque ad Antiochum Epiphanem prædicta fuerant, fidem cæterorum confirmat. Sed vesaniæ Porphyrii *Methodius, Eusebius & Apollinarius* abundè responderunt.

Sic refutati sunt fanatici, qui libros Veteris Testamenti vel omnes vel quosdam rejiciunt, ac si divini & Canonici non essent: jam refellendi sunt fanatici, qui libros novi Testamenti repudiant eodem argumento.

Eorum *alij* totam Scripturam Novi Testamenti rejiciunt, *alij* quosdam libros, vel quasdam librorū quorundam particulas.

Utuntur autem his argumentis, quibus Scripturam Novi Testamenti unâ liturâ inducunt.

1. Quia Novum Testamentū sit doctrina spiritualis solis cordibus inscribenda absque atramento & calamo, juxta oraculum Jeremiæ 31. v. 33. *Scribam Legem meam in cordi eorum:* & juxta illud Pauli 2. Cor. 3. vers. 3. *Vos estis epistola Christi, subministrata à nobis, inscripta non atramento, sed Spiritu Dei vivi, non in tabulis lapideis, sed in carneis tabulis cordis.*

2. Quia Scriptura sit litera occidens, à qua fidem hominis Christiani pendere nefas sit, juxta illud Pauli 2. Cor. 3. v. 6. *Fecit ut idonei essemus ministri novi fœderis, non literæ, sed Spiritus: nam litera occidit, Spiritus autem vivificat.*

Ad *primum argumentum* responsio. Committitur in eo fallacia homonymæ: nam *novum Testamentum* ὁμωνύμως dicitur, *modò* reconciliatio Ecclesiæ hominum electorum cum Deo sanguine Christi sancita: *modò* doctrina reconciliationis hujus tum voce præconiatā, tum literis exarata: *modò* calix sacræ Cœnæ, juxta verba Christi: *Hic calix est novum Testamentum in meo sanguine.* Ex quibus significatis primum est proprium, in reliquis est tropus metonymiæ: & omnia hæc causâ efficiente, formâ, fine seu usu merè spiritualia esse, nemo est qui inficias eat. Quum autem Novi Testamenti significata sint plura, videndum de quo sit quæstio inter nos & Libertinos. Non est quæstio de reconciliationis gratia, quam sanè Spiritu Dei cordibus fidelium inscribi atque obsignari necesse est ad salutem. Sed quæstio est propriè de doctrina. Ejus verò sententias de reconciliatione electorum cū Deo ita spirituales esse, ut voce prædicari & calamo scribi ad necessitatē usumq; Ecclesiæ non potuerint, nec debuerint, delirum commentum est. Quod ad Jeremiæ oraculum attinet, ineptus est paralogismus à positione finis ad negationē mediorum, ita colligere: Scribam Legē meam in corda eorum, Non ergo scribi potuit aut debuit in charta. Scribit enim Deus Legem suam, hoc est, reconciliationis gratiam ἔσωθεν, intus digito Spiritus sui in corda nostra, sed ἔξωθεν per doctrinam præconiatam, auditam, scriptam, lectam, meditatam. Nec sunt repugnantia, scribi in cordibus, & scribi in charta. Nam & Legis moralis notitia cùm naturaliter inscripta sit cordibus, unde & *lex naturæ* dicitur, tabulis etiam lapideis & papyro describi potuit, atque gravissimo Dei consilio debuit.

Digitized by Google

Ineptior est implicatio in allegatione alterius dicti A ex 2. Cor. 3. vers. 3. *Vos estis epistola scripta non atramento, sed Spiritu Dei vivi:* Ergo natura doctrinæ Novi Testamenti non fert describi atramento. Apostolus enim hanc ipsam epistolam & alias scribens, utique doctrinam Novi Testamenti scribebat: nec scribebat spiritu, sed atramento, quamvis ex inspiratione Spiritus sancti.

Deinde non doctrinam Novi Testamenti, sed Corinthios ipsos hoc loco vocat epistolam Christi, q. d. non est nobis opus aliorum epistolis commendatitiis ad vos vel vestris ad alios ut habeamur pro veris Apostolis Jesu Christi: nam vos ipsi quales nunc estis per Christum nostro ministerio effecti, nobis estis instar epistolæ, cui veluti scribendæ operam nostram impēdimus, quum quasi fuerimus Christi stylus quo fuistis B inscripti, vos, inquam, estis nobis instar epistolæ ab omnibus lectæ & intellectæ, quà & ipsi vobis & aliis rursum per vos abunde commendamur. Quemadmodum discipulus qui præclaros profectus fecit, est epistola commendatitia præceptoris sui.

Ad *secundum argumentum* responsio: Scripturam per se esse literam occidentem, negatur. Nam Apostolus non Scripturam aut characteres, sed doctrinam externam à Spiritus sancti efficacia separatam vocat literam occidentem. Hæc litera occidit peccatores concione Legis per se, concione Evangelii per accidens. Peccatores enim Lex damnat absolute: *Maledictus qui non præstiterit verba Legis hujus faciendo ea: & dicet totus populus Amen.* Deut. 27. 26. Evangelium non nisi incredulos: *Nisi credideritis me eum esse, moriemini in peccatis vestris.* C Joh. 8. v. 24. Eodem modo externus usus Sacramentorum absque interna justificatione, regeneratione & sanctificatione cordis per Christum & Spiritum sanctum, est litera: sicut Paulus Rom. 2. 29. circumcisionē cordis dicit esse in spiritu, non litera. *In summa:* Externa tum prædicatio, lectio & auscultatio verbi, tum usurpatio Sacramentorum confertur mortuæ literę nisi Spiritus Christi intus cor doceat, regeneret, regat, ut homo totâ vitâ suâ Deo obsequatur. Ideo Paulus discrimen inter vetus & novum Testamentum statuēs, & vetus Testamentum literam occidentem, novum verò Testamentum Spiritum vivificantem appellās, minime hoc vult, quasi scribi illud potuerit, istud non possit: Sed quòd Spiritus sanctus ministerio non Legis, sed Evangelii prædicati utatur ad vivificandum spiritualiter mortuos, quodque non Lex, sed Evangelium propriè sit organum Spiritus vivificantis. Lex e- D nim exigens perfectissimam obedientiam & maledictionem denuncians eam non præstantibus, nonnisi mortifera est: at Evangelium offerens remissionem peccatorum in Christo Jesu, est potentia Dei ad salutem cuivis credenti, Rom. 1. v. 16.

Hactenus de fanaticis totam Scripturam Novi Testamenti rejicientibus, ac si divina & Canonica non esset.

De libris quibusdam Novi Testamenti, nimirum de *Epistola ad Hebræos, Jacobi, secunda Petri, secunda & tertia Johannis, Epistola Judæ & Apocalypsi Johannis quidam* dubitant; *quidam* negant divinos & Canonicos esse li- E bros, non tantùm inter Pontificios, sed etiam inter eos qui Evangelici nominantur. Sed horum opinio erronea, quia paucorum est, communitati Ecclesiæ Evangelicæ seu Reformatæ impingi non debet: sicut & paucorum Papistarum opinio non debet toti Papistarum communitati tribui. De singulis ordine videbimus: ac primùm

DE EPISTOLA AD HEBRÆOS.

Epistola ad Hebræos olim ab Ecclesia Latina non fuit recepta, ut testatur *Hieronymus* Commentariis in caput sextū Jesaiæ, etsi ipse dicat esse Pauli. Ait enim: *Unde & Paulus Apostolus in Epistola ad Hebræos, quam Latina consuetudo non recepit; Nonne omnes, inquit, ministri sunt spiritus, in ministerium missi propter eos qui hæreditatem accepturi sunt salutis?* Et Epistolâ ad Dardanum, cujus initium: *Quæris Dardane Christianorum nobilissime & nobilissime Christianissime*, sic scribit: *Hanc epistolam quæ inscribitur ad Hebræos, non solum ab Ecclesiis Orientis, sed ab omnibus retrò Ecclesiis Græci sermonis scriptoribus, quasi Pauli Apostoli suscipi, licet plerique eam vel Barnabæ vel Clementis arbitrentur: & nihil interesse, cujus sit: cùm Ecclesiastici viri sit, & quotidie Ecclesiarum lectione celebretur. Quòd si eam Latinorum consuetudo non recipit inter Scripturas Canonicas, nec Græcorum quidem Ecclesia, Apocalypsin Johannis eadem libertate suscipiunt, & tamen nos utraque suscipimus: nequaquam hujus temporis consuetudinem, sed veterum scriptorum autoritatem sequentes.* Ex his testimoniis *Hieronymi* planum est, Epistolam ad Hebræos ab Ecclesia Latina olim repudiatam fuisse.

Eusebius lib. tertio Histor. Ecclesiast. cap. tertio ait, *apud Latinos de Epistola ad Hebræos scribitur, haberi dubitationem.*

Nostræ Ecclesiæ ex præscripto verbi Dei reformatæ, suscipiunt epistolam hanc religiosissimè, & pro divina Canonica atque Apostolica agnoscunt: *tum* quia à Spiritu sancto immediate inspiratam credunt; *tum* quia ubique in ea reperiunt conformitatem verè divinam cum Prophetica & Apostolica doctrina de Persona & officio Christi, quæ capita tam luculenter tractat, ut omnes Græci eam maximè Apostolicam esse scribant: certè clavis est aperiens januam ad rectam Veteris Testamenti intelligentiam.

Suscipit eam & Romana Ecclesia, quanquam argumentis quibusdam non admodum firmis utatur, qualia quidem *Bellarminus* recitat, quorum refutationem iis relinquemus qui epistolam hanc impugnant, defensionem verò illorum, Papistis: ne causam alienam faciamus nostram.

Argumenta eorum qui inter divinas & verè Canonicas numerare verentur epistolam hanc, pauca sunt, paucisque dilui possunt.

PRIMUM.

De quacunque Epistola prudens vetustas dubitavit, illa inter divinas & Canonicas & Apostolicas recenseri non debet:

At de Epistola ad Hebræos prudens vetustas dubitavit:

Ergo, &c.

RESP. *Major* negatur, quia dubitatio quorundam de aliqua Canonica Scriptura non est vera ac sufficiēs causa ad excludendam illam è Canone divino. Nec enim Canon Scripturæ sacræ pendet ex hominum judicio, quos sæpè Deus ad tempus aberrare patitur. *Deinde* minor est ambigua; potest enim intelligi *vel* de tota vetustate, *vel* de parte illius. Si de tota vetustate intelligitur, negatur: quia Epistola ad Hebræos, à Græca Ecclesia semper recepta fuit, & in Concilio Niceno, Laodiceno, & Carthaginensi pro Canonica agnita, tantùm à Latina seu Romana Ecclesia non fuit admissa ad tempus, aut à quibusdam Latinis Patribus, quorum error ad commune Ecclesiæ non pertinet. Certe particulare quorundam factum, aut potius particularis quorundam error, non commune judicium Ecclesiæ. Hic proinde locum habeat consilium *Augustini*, quod dat 3. Tom. lib. 2. de doctrina Christiana

Christiana cap. 8. *In Canonicis autem Scripturis Ecclesiarum Catholicarum quam plurimium autoritatem sequatur, inter quas sane illa sunt quæ Apostolicas sedes habere & epistolas accipere meruerunt. Tenebit igitur hunc modum in Scripturis Canonicis, ut eas quæ ab omnibus accipiuntur Ecclesiis Catholicis, præponat eis quas quædam non accipiunt. In eis verò quæ nō accipiuntur ab omnibus, præponat eas quas plures gravioresque accipiunt, eis quas pauciores minorisque autoritatis Ecclesiæ tenent. Si autem alias invenerit à pluribus, alias à gravioribus haberi, quanquam hoc invenire non possit, æqualis tamen autoritatis habendas puto.*

SECUNDUM.

Liber cujus autor est incertus, non est divinus & Canonicus. Epistola ad Hebræos est liber cujus autor est incertus, Ergo: &c.

Assumtionem probant, *quia epistola hæc cùm à multis Paulo Apostolo tribuatur, non habet adjectum initio nomen Apostoli Pauli, ut habent omnes aliæ ipsius Epistolæ. Ab aliis verò tribuitur* Lucæ, *ab aliis* Barnabę, *ab aliis* Clemēti Romano.

RESP. *Primò* major universaliter intellecta negatur: nam libri Judicū, libri Ruth, libri Jobi autores per quos scripti fuerunt, sunt incerti, nec tamē inde sequitur, libros illos nō esse Canonicos. Non enim ex amanuensis nomine liber Canonicus esse cēsetur, sed quia à Spiritu Sancto inspiratus & dictatus esse creditur. Recte siquidem *Gregorius Magnus* Præfatione in expositionem libri Jobi, cap. 1. ait: *Quis hæc scripserit, valde supervacuè quæritur, quum tamē autor libri Spiritus Sanctus fideliter credatur. Ipse igitur hæc scripsit, qui hæc scribēda dictavit. Ipse scripsit, qui & illius operis inspirator exstitit, & per scribentis vocem imitanda ad nos ejus facta transmisit. Si magni cujusdā viri susceptis epistolis legeremus verba, eaque quo calamo fuissent scripta quæreremus, ridiculum profectò esset, si non epistolarum autorem scire, sensumque cognoscere, sed quali calamo earum verba impressa fuerint, indagare studeremus. Cum ergo rem cognoscimus, ejusque rei Spiritum Sanctū autorem tenemus, quia scriptorem quærimus, quid aliud agimus, nisi legentes literas, de calamo perscrutamur?*

Deinde minor simpliciter intellecta, itidem negatur. Epistolæ enim ad Hebræos autor est incertus quibusdam; non a. simpliciter omnib. Nam vetustissimi patres testantur esse Apostoli Pauli, ut *Clemens Romanus* I. in quadā sua epistola ad Corinthios, ut *Eusebius* refert lib. 3. Hist. Eccl. cap. 38. *Clemens Alexandrinus* apud eundem *Eusebium* lib. 6. hist. Eccles. cap. 11. *De epistola ad Hebræos ita disserit, quòd manifestè Pauli sit Apostoli: scripta sit autem Hebræo sermone tāquam Hebræis: à Luca verò, qui erat Pauli discipulus, interpretata in Græcum: unde stylus ejus magis similis videatur libello illi, quem Lucas de Apostolorum actib. scripsit. Quòd autem superscriptionem solitam inibi nō habent, id est, Paulus Apostolus, hoc esse rationis ostendit, quia præjudicatum Hebræis erat de Pauli nomine, ne ejus dicta susciperent: & idcirco prudenter declinasse, ne statim in principio Pauli nomine inspecto, lectio ejus repudiaretur.* Post pauca verò addit etiam hæc: *Et sicut,* inquit, *beatus presbyter dicebat, quia Dominus, Apostolus omnipotentis dicitur missus ad Hebræos. Pro humilitate ergo Paulus, qui ad gentes fuerat destinatus, non scripsit semetipsum Hebræorum Apostolum, vel propter honorem Domini qui se missum dixerat ad oves Israel, vel quia Gentium videbatur Apostolus.* Idem sentiunt *Athanasius* primo tomo oratione tertiâ contra Arianos, pag. 192. Et secundo tomo lib. 7. synopseos Sacræ Scripturæ. *Concilium Laodicenum* cap. 59. *Hieronymus* Commentariis in caput sextum Jesaiæ, & epistolâ ad Dardanum. *Ruffinus Aquileiensis Presbyter* in expositione Symboli Apostolici sectione 35. *Theodoretus* verò in argumento epistolæ hujus sic ait: *Nihil faciunt admirandum qui morbo Arianico laborant, si adversus literas Apostolicas furiant, & epistolam ad Hebræos à reliquis separent, & eam adulterinā appellent. Qui enim adversus Deum & Servatorem nostrum linguas movent, quid non ausi fuerint adversus ejus benevolos & grandiloquos veritatis præcones? Ipsius enim Domini vox est: Si me persequuti sunt & vos persequentur. Oportebat autem ipsos, & si nihil aliud, temporis quidem certè diuturnitatem revereri, quo hanc epistolam in Ecclesiis perpetuò legerunt alumni veritatis. Ex quo enim literarum Apostolicarum fuerunt Ecclesiæ participes, ex illo etiam epistolæ ad Hebræos utilitatem percipiunt. Quòd si nec hoc quidem ad eis persuadendum satis est, Eusebio quidem certè oportebat eos Palæstino credere, quem patronum suorum decretorum appellant. Nam is etiam divinissimi Pauli hanc esse epistolam confessus est: & veteres omnes hanc de ea sententiam habuisse asseruit.*

REPLICANT quidam adversus hanc solutionem & negant Paulum epistolæ hujus autorem esse: & negationis suæ aliquot argumenta proferunt, quę referemus singula & diluemus.

I. *Epistola hæc non habet adjectum initio nomen Pauli, ut habent omnes aliæ epistolæ ipsius: Ergo non est Pauli.*

RESP. *Primò* negatur consequentia; nam pari ratione sequeretur, quia epistola prima Johannis Apostoli non habet ejus nomen præfixum, non esse Johannis Apostoli. *Deinde* nominis appositio nō est necessarium argumentum certitudinis autoris: quia liber Sapientię nomen Salomonis habet, & tamen pseudepigraphum esse *Hieronymus* testatur: item Evangelia quædam, *Thomæ, Bartholomæi, Iacobi, Nicodemi* nomen præferunt nec tamen sunt istorum.

II. *Epistolæ hujus stylus est diversus ab aliarum epistolarū Paulinarum stylo: Ergo non est Pauli.* Antecedens probatur: *quia oratio hujus epistolæ longè gravior, copiosior, ornatior est, quàm cæterarum.*

RESP. *Propositio major* quæ omissa est, negatur: nam styli diversitas non est necessarium argumentum diversitatis autorum. Stylus enim ab uno & eodem autore variari potest pro diversitate rerum de quib. scribit & respectu eorum ad quos scribit. *Exempli gratiâ:* Epistolæ Ciceronis ad Atticum alio stylo exaratæ sunt quam quæ ad familiares nominantur, & tamen sunt ejusdem autoris. In Orationibus Ciceronis major est vis dicendi, quàm in libris de Officiis, ut ipsemet fatetur, & tamen ejusdem autoris sunt & illæ & isti. Sic idem Spiritus Sanctus temperavit stylum prout voluit Prophetis & Apostolis inspirans quæ scribebant. Quod ad probationem antecedentis attinet, petit illa principium: nam non minùs graves, copiosæ & ornatæ sunt aliæ Pauli epistolæ, quàm epistola ad Hebræos.

III. *Paulus Apostolus non est ab aliis Apostolis ad fidem cōversus. Ast autor hujus epistolæ cap. 2. ponit se in numero eorū qui ab Apostolis ad fidem conversi sunt: dicit enim v. 3.* Quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutē? quæ cùm initio cœpisset enarrari per Dominum ab eis qui audierunt confirmata est in nos, constante Deo signis & virtutibus, &c. *Ergo autor epistolæ hujus non est Paulus Apostolus.*

RESP. Negatur *minor*, & ex loco allegato non probatur; quia autor non agit de conversione sui ad fidē, sed de confirmatione Evangelii, quod prædicaverat inter Gentes, quodq; postea ascendens ex revelatione, exposuit Ecclesiæ toti & privatim iis qui sunt in pretio, ne quo modo frustra curreret aut cucurrisset. Illi autem qui sunt in pretio nihil cum Paulo præterea cōtulerunt. Imò è contrario cùm vidissent Paulo concreditum fuisse Evangelium præputii, sicut Petro circūcisionis: (Nam qui efficax fuerat per Petrum ad Apostolatum circumcisionis, efficax fuerat etiam per Paulum apud Gētes:) quumq; cognovissent gratiam Paulo datam Jacobus & Cephas & Johannes, qui existimantur esse columnæ, dextras societatis dederunt

Digitized by Google

Paulo ac Barnabæ: ut hi apud Gentes, ipsi verò apud circumcisos Apostolatu fungerentur: Solum monuerunt ut pauperū meminissent; quod & ipsum studuerunt facere, ut legitur Gal.2.v.2. item v.6.& sequentib. Paulus igitur exposuit aliis Apostolis doctrinā Evangelii quam prædicaverat, non quod de ea dubitaret: sed quia spargebatur illum à reliquis Apostolis dissentire, quod cursum Evangelii impedire potuisset. Huic incōmodo mederi studuit, dum cōvenit alios Apostolos, qui ne tantillum quidem ad eam doctrinā, quam prædicārat, adjecerunt: sed tantū eam suo consensu cōfirmārunt, non Pauli sed aliorū causâ, qui sparso de Paulo rumore aliquomodo turbati fuerant. Accessit & cōfirmatio ex auditis miraculis quæ alii Apostoli faciebant: Similis locus exstat 1.Pet.1.v.12. *quæ nunc annūciata sunt vobis per eos qui vobis evangelizārūt per emissum è cælo Spiritum Sanctum, in quæ cupiunt Angeli introspicere.* Ex hoc loco pariter colligi posset, epistolam illam non esse Petri, quum se numero Apostolorum excludere & discipulorum ab Apostolis conversorum numero includere videatur. Sed loquitur Apostolus Synecdochicè, quasi unus esset ex numero eorum qui ab Apostolis conversi sunt. Similis Synecdoche est 1.Thes.4.v.15. 17. ubi Paulus sic loquitur, quasi unus sit futurus ex eorum numero quos Dominus adveniens ad judicium universale sit vivos deprehensurus.

Quod autem autor epistolæ ad Hebræos dicit, confirmatā salutis doctrinam *ab iis qui Dominum audierāt*, non sequitur quod ipse à Domino Evangelium non audiverit, ac proinde Apostolorum ordini se eximat: sed κοινῶς loquitur, cùm verba ejus intelligenda sint de tempore status humilis CHRISTI quo is aliis Apostolis ab initio prædicationis enarrare salutem cœperat: propterea autem non excludit tempus gloriosi status CHRISTI, quo ab ipsomet Domino Evangelium didicit ut profitetur Gal.1.11.12.

Nec absurdum est quòd Hebræorum 2. utitur plurali numero, quum ait, *fuit* NOBIS *confirmata*: quia non ipsi soli, sed etiam Barnabæ confirmata fuit Gal.2.v.9. & aliis fidelib. quibus se Apostolus annumerat: quemadmodum Jes.c.64.6 dicens: *Sumus ut immundus omnes nos & sicut panniculus abjectissimus omnes justitiæ nostræ, diffluimusque velut folium omnes nos, & iniquitates nostræ ut ventus auferunt nos.* Quod verò *Bellarminus* ait, Jesaiam loqui in persona populi, non autem de seipso, eo quod ibidem longâ oratione Deum invocet: id planè ineptū est, nam non tantum Propheta, sed tota Ecclesia ibi Deum invocat, ut textus ipse evidentissime ostendit. Imò licet Paulo ipsi ab aliis Apostolis non fuisset doctrina Evangelii confirmata, sed tantū aliis fidelibus, nō tamen absurda esset usurpatio numeri pluralis per Synecdochen, cujus & quidem longè durioris exempla exstant in Scriptura, veluti Eph.2.v.3 1.Pet.4.3.1.Thes.4.v.17. Matt.27.v.8. ubi refertur, discipulos CHRISTI indignatos, quòd Maria soror Lazari effudisset in caput CHRISTI unguentum pretiosum: quum non omnes indignati fuerint, sed Judas Iscariothes, ut videre est Joh.12.4 Similis Synecdoche est Mat.27.44. Latrones qui crucifixi erant cū Christo conviciabātur ei: quum alter solus cōviciatus fuerit, ut videre est Luc.23.v.39.

IV. Sic argumentatur *Cajetanus Cardinalis* commentario in hanc epistolam: *Autor hujus epistolæ probat cap.1. vers.5 Christum esse Filium Dei, ex illis verbis 2. Sam.7.v.14. Ego ero ei Pater, & ipse erit mihi filius. Atqui probatio ista solida non est: nam allegata verba intelliguntur ad literam de Salomone, & solum ex literali sensu sumuntur argumenta firma: Igitur vel iste autor non est Paulus, vel Paulus non solidè argumentatur.*

RESP. Falsum est, autorem epistolæ hujus non so-A lidè argumentari: falsum etiam, verba allegata de Salomone solo ad literā intelligi. Nam cum in verbis illis sit vaticinium de CHRISTO typicum compositum: sensus etiam literalis est compositus, cujus pars una est de typo, altera de veritate typi: ac proinde & de Salomone ut typo, & de CHRISTO ut veritate typi necessario exponitur. Rectè igitur ex eo probatur, CHRISTUM esse Filium DEI.

V. Idem *Cajetanus* sic argumentatur. *Ad Heb.9.v.3.4. dicit autor, fuisse in arca urnam habentem manna, & virgam Aaron, quæ fronduerat, & tabulas legis, sed lib.3. Reg. cap.8. solæ tabulæ referuntur fuisse in arca: Igitur aut mentitur Paulus, aut hujus Epistolæ autor non est Paulus.*

RESP. Vitiosa est translatio Latina, nam verti debet in hunc modum: *Post medium autem velum erat Ta-* B *bernaculum quod vocant Sancta Sanctorum: Aureum habens thuribulum, & arcam fœderis undique circumtectam auro: in quo* (videlicet tabernaculo: Nam relativum ἐν ᾗ referendum non ad vicinius nomen κιβωτῦ, sed ad remotius nomen σκηνῆς, requirente id Scripturæ autoritate & historiæ sacræ fide) *urna aurea habens manna, & virga illa Aaron quæ germinavit, & Tabulæ illæ fœderis.* Pluribus quippe in locis Scripturæ Sacræ relativum pronomen ad remotius nomen refertur, veluti Gen.10.v.12.1.Sam.7.v.17.2.Sam.21.v.14. 2.Chron.36.9. Psalm.99.v.6.7. Esther.9.25.2.Thessalon.2.9. Marc.1.45.& 6.vers.14. Matth.26.52 Johan.1.vers.29. Ita etjam hoc loco Epistolæ ad Hebræos.

VI. Idem *Cajetanus & Erasmus Roterodamus* sic argumentantur: *Autor hujus epistolæ cap.9. vers.20. loquens de* C *testamento propriè dicto,* (διαθήκη Græcè redditur, *quod morte testatoris confirmatur, allegat verba Exod.24.8 ubi secundum Hebraicam veritatem nulla fit mentio testamenti, sed pacti seu fœderis:* Est enim in Hebræo ברית: *Igitur aut Paulus non tenebat linguam Hebraicam, aut hujus epistolæ autor non est Paulus.*

RESP. Vox Hebræa ברית, ut & Græca διαθήκη & Latina *fœdus*, significat in genere quamvis dispositionem, institutionem sive declarationem voluntatis, consilii, aut promissionis aut si quid est ejusmodi, sive dispositio illa ab uno proficiscatur, sive à pluribus sive unius sponsione pura, sive mutua inter partes responsione & restipulatione. Atque hoc modo *Tertullianus* autor gravis nec juris insciens plerunque exposuit. Species autem quædam dispositionis hujus est, *testa-* D *mentum*, item *fœdus strictè acceptum* pro mutua pactione inter partes inita mutuam obligationē continēte. Exempla generalis significationis vocis Hebrææ ברית sunt hæc: Genes.6. vers.18. *Stabiliam fœdus meum tecum,* inquit Deus. *ut ingrediaris in arcam, &c.* Hoc verò non est fœdus strictè acceptum, sed dispositio ultrò à Deo spondente constituta Similiter Genes.9.vers.9. Levit.24.8. Numer.18.vers.19. & cap.25. vers.12. Job.31.1. Ergo Hebræum nomen ברית non est necessario ubique exponendum de fœdere sic strictè accepto pro contractu inter partes differentes inito, & mutuam obligationem complectente. Idem statuendum de Græco nomine διαθήκης, quod interpretes LXX. in exponenda illa Hebræa voce perpetuò usurpant. Iti- E dem & vocem Latinam *fœderis*, classici autores generaliter usurpant, ut Virgilius Georg.1.

Continuò has leges æternaq; fœdera certis
Imposuit natura locis. quo tempore primùm
Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem,
Unde homines nati, durum genus.

Et Æneid.1. de ventis:

Sed Pater omnipotens speluncis abdidit atris
Hoc metuens, molemq; & montes insuper altos

Impo-

Imposuit: regemq; dedit qui fœdere certo
Et premere, & laxas sciret dare jussus habenas.

Autor igitur epistolæ ad Hebræos non erravit, nec discessit à veritate Hebræa, allegans dictum ex lib. Exodi & Hebræam vocem בריח exponens Græca voce ἀλιζωτῆς. Sed iniquum potiùs est vocem habentem significationem propriam generalem, velle ubique restringere ad specialem.

Hactenus secundum adversariorum argumentum: sequitur.

TERTIUM.

Quicquid pugnat cum doctrina Domini & Novatianorum errori patrocinatur, non est divinum & Canonicum:

Epistola ad Hebræos pugnat cum doctrina Domini & Novatianorum errori patrocinatur:

Ergo non est divina ac Canonica.

Assumtio probatur: *Dominus enim dicit* Matth. 11. *Venite ad me omnes: Hæc autem epistola excludit eos, qui semel peccaverunt. Sic enim habet cap. 6. Impossibile est eos, qui semel sunt illuminati iterum renovari ad pœnitentiam. Et cap.* 10. *affirmat, non relinqui hostiam pro peccato, iis qui voluntariè peccant post acceptam notitiam veritatis.* Et cap. 12. *Esau non invenisse locum pœnitentiæ.*

RESP. Negatur *assumtio*, ut & probatio ejus: nullus enim locorum ex epistola hac allegatorum pugnat cū dicto CHRISTI, qui licet omnes ad sese invitet qui laborant & onerati sunt, non tamen docet, omnes qui invitantur, obtemperare & venire ac resipiscere. Tum Apostolus cap. 6 & 10. non de quocunque peccatore loquitur, sed de apostatis qui malitiose & pertinaciter oppugnāt cognitam & exploratam veritatem cœlestem, eamque blasphemant atque ita in Spiritum Sanctum peccant. Deinde non magis hæc loca cum dicto illo CHRISTI pugnant, quàm quod Dominus ipse Matth. 12. vers. 31. 32. dicit: *Quodvis peccatum & blasphemia remittetur hominibus: blasphemia verò in Spiritum Sanctum non remittetur hominibus. Et quisquis loquutus fuerit adversus Spiritum Sanctum, non remittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro.* Et cap. 12. cùm de Esavo dicitur, quod non repererit pœnitentiæ locum, non de pœnitentia Esavi, sed de pœnitentia DEI & Isaaci intelligi debet: ita ut sensus sit, non potuit Esau impetrare lacrymis suis, ut DEUM vel Isaacum pœniteret translatæ benedictionis primogeniti in Jacobum, eò quòd Esau jus primogenituræ nihili antea fecisset & Jacobo fratri vendidisset. Unde & hoc consequitur, quod epistola hæc Novatianorum errori non faveat.

QUARTUM.

Nulla versio epistolæ Paulinæ ex Hebræo est verè divina.

Epistola Pauli ad Hebræos, quæ habetur Græca, est tantum versio epistolæ Paulinæ ex Hebræo: Ergo non est verè divina.

Assumtio probatur: nam *Eusebius* libr. 3. Hist. Eccles. cap. 38. & *Clemens Alexandrinus* apud Eusebium libr. 6. Hist. Eccles. cap. 11. existimant, epistolam ad Hebræos à Paulo Hebraicè primùm esse scriptam, ac deinde translatam in Græcum sermonem à Luca; alii versam opinantur à Clemente.

RESP. *Assumtio* negatur, & probatio peccat petitione principii. Nam isti patres tale quid pronunciarunt de epistola ad Hebræos ex opinione duntaxat, non ex certa ac infallibili veritate. Hebraicā linguā purā quasi vetus Testamentum constat, non est consentaneum scriptam: quia lingua illa non erat tum tem-

A poris ampliùs vulgaris: Hebraica verò corrupta, quali ex plurium linguarum mistura tum vulgus utebatur, scriptam fuisse ne verisimile quidem est. Græcè potiùs scriptam oportuit, tum quia Græca lingua tum Hebræis communis erat & in magno pretio habebatur, ut ex Scriptis *Philonis Iudæi & Flavij Iosephi* planum est: tum quia epistolā illā Spiritus Sanctus non particulari tantùm Ecclesiæ alicui, sed universæ Christianæ Ecclesiæ consultum voluit.

QUINTUM.

Quæ epistola à vetustissimis Patribus non agnoscitur nec unquam citatur, illa non est divina ac Canonica:

Epistola ad Hebræos à vetustissimis Patribus non agnoscitur nec unquam citatur: veluti à Tertulliano, Cypriano, Lactantio, Arnobio: *Ergo non est divina ac Canonica.*

B RESP. Negatur *consequentia*, quia ex puris particularibus nihil sequitur: nam utraque præmissa est duntaxat particularis. Deinde *major propositio*, etsi esset universalis, tamen falsa esset: quia citatio libri alicujus à Patribus facta, non est κριτήριον divinitatis illius; & omissio citationis in Patrum scriptis nō est signum infallibile librum aliquem nō esse divinum, quia Patres quidam pauca scripserunt, quidam in allegandis Scripturæ locis non admodū frequentes fuerunt, quorundam scripta multa perierunt. *Minor verò propositio* non tantùm particularis est, quia etsi quidam vetustissimi Patres non videantur agnoscere & citare epistolam ad Hebræos; tamē alii, iique vetustiores eam agnoscūt & citant, veluti *Clemens Romanus* in epistola sua ad Corinthios, ut *Eusebius* refert libro tertio Histor. Eccles. cap. 39. Et *Clemens Alexandrinus* apud eundem Eusebium

C lib. 6. Histor. Ecclesiast. cap. 11. Sed etiam peccat elencho secundum plura rogata: quia differunt agnosci pro divino & citari, nec eadem est hujus utriusque ratio. Potest enim aliquod scriptum agnosci pro divino, quod tamen non citetur. Tum non valet consequutio ab autoritate maximè particulari negativè; Non citant, ergo non agnoscunt. Adhæc non citatur interdum autor aliquis nominatim, cujus tamen verba, aut sententiæ quanquam aliis verbis adducuntur: hoc autem est citare κατὰ τὸ ἰσοδυναμοῦν, per æquivalens. Postremo probatio minoris peccat sophismate secundum plures interrogationes, quia patrum allegatorum diversa est ratio. Nam *Tertul.* in libro de Pudicitia multa adfert ex epistola ad Hebræos, etsi eam Barnabæ adscribat ex Montanistarum gustu, qui hoc ementito exemplo suam Paracleti communicationem vo-

D lebant confirmare. Citat eandem & *Cyprianus* in libro de duplici martyrio, si liber est ipsius. De *Lactantio & Arnobio* quid mirum, si hanc epistolam non citarint? quum & pauca scripserint, & in utendis Scripturis sint parci. Istis denique opponimus omnes Patres Græcos à quibus semper pro divina accepta fuit & pro Paulina; & plerosque omnes Latinos post Lactant. & statuimus, non debere duorum aut trium Latinorum Patrum dubitationem anteponi certissimæ confessioni omnium aliorum.

Tantùm de epistola ad Hebræos: sequitur.

DE EPISTOLA IACOBI.

E Epistolam Jacobi Apostoli nostræ Eccl. agnoscunt esse verè divinam atque Canonicam, eamque pro tali sine controversia amplectuntur. Qui vero contradicunt, sequentibus utuntur adversus eam objectionibus.

PRIMA. *Nulla adulterina epistola est verè divina ac Canonica:*

Epistola Iacobi est adulterina: teste *Eusebio* libr. 2. Hist. Eccles.

Eccl. cujus ista sunt verba: *ἰσέον ὡς νοθεύεται μὲν, οὐ πολλοὶ γοῦν τῶν παλαιῶν αὐτῆς ἐμνημόνευσαν*, id est, *sciendum quòd adulterina sit quidem, non multi sanè veterũ ejus meminerunt. Non est igitur verè divina ac Canonica.*

RESP. Negatur *assumtio*: & in probatione ejus petitur principium, quia judicium *Eusebij* nõ est sufficiens ad faciendam fidem: ac præterea argumentatur *Eusebius* ex testimonio particulari. Non enim sequitur: Nõ multi veterum ejus meminerunt, Ergo est adulterina. Nam non omnes veteres scripserunt: nec eorum qui scripserunt, libri omnes exstant: & quidam in Scripturis citandis parci fuerunt.

SECUNDA. *Epistola Iacobi multùm aberrat ab analogia doctrinæ Apostolicæ: nam capite secundo justificationem nõ fidei soli, sed operibus adscribit, cum Paulus Roma. tertio dicat, hominem justificari ex fide sine operibus: Ergo non est verè divina ac Canonica.*

RESP. Negatur *antecedens*: & probatio ejus pro contradicentibus sumit quæ contradicentia nõ sunt. Nam aliud intelligit Paulus per *justificationem, & fidem, & opera*, quàm Jacobus. Paulus cùm Rom. tertio *justificari nos fide absq; operibus*, intelligit per *justificationem*, absolutionem à morte æterna & impetrationem seu adeptionem juris vitæ æternæ: per *fidem* verò justitiam CHRISTI quam amplectimur firmâ fiduciâ cordis nitente promissione Evangelicâ gratiæ divinæ & vitæ æternæ propter CHRISTUM dandæ: & per *opera* omnia humana opera tum quæ fidem antecedunt, tum quæ sequuntur, omnia n. opera humana à causis justificationis coram Deo excludit: At Jacobus Apostolus cũ ait, *ex operibus justificari hominem & non ex fide tantùm*, intelligit per *justificationem*, cognitionẽ coram hominib. seu demonstrationem & ostensionem externam justificationis internæ à DEO impetratæ; per *fidem*, notitiam qualemcunque, DEI & professionem oris externam, quâ quis declarat se assentiri Evangelio & in CHRISTUM credere: per *opera*, illa tantùm opera quæ tanquam effecta fidei sequuntur justificatum.

Bellarminus ad istam objectionem aliter respondet: Ait *Paulum loqui de prima justificatione, quâ homo fit justus ex injusto, & nomine operum intelligere opera, quæ fiunt sine fide & gratia, solis viribus liberi arbitrij: Iacobum autem loqui de secunda justificatione, quâ quis ex justo fit justior: juxta illud Apocal. ult. Qui justus est justificetur adhuc, & nomine operum intelligere opera, quæ fiunt cum fide, & auxilio gratiæ Dei. Quemadmodum enim non potest homo seipsum procreare, vel à mortuis excitare, tamen posteaquam natus est posse seipsum opere suo alere & augere: ita non posse peccatorem seipsum justum facere: tamen posse, cum justus est, operibus suis augere justitiam.*

Sed *Bellarminus* perperam respondet. *Primò* duplicẽ justificationem coram DEO statuit, primam & secundam: quum non nisi unica sit. *Deinde* ait Paulum nomine operum intelligere opera, quæ fiunt sine fide & gratia, solis viribus liberi arbitrii: at Paulus omnia humana opera intelligit, etiam quæ à credentibus & renatis fiunt, ut Abrahami exemplo & Davidis testimonio Rom. 4. cõfirmatur. Hi enim fidem & gratiam habuerunt, & de his prædicatur tamen, quòd fide justificati sint coram DEO sine operibus. *Tertiò* ait Jacobum loqui de secunda justificatione quâ quis ex justo fit justior: atqui Jacobus loquitur de externa justificationis coram DEO adeptæ testificatione per opera bona & fructus sanctimoniæ coram hominib. demonstrata, ut ipse verbis evidentibus explicat & *Glossa ordinaria & Thomas Aquinas* agnoscunt: non autem de gradu justificationis coram DEO, quâ quis ex justo fiat justior. *Quartò* falso accommodat Bellarminus dictum Apoc. ult. *Qui justus est justificetur adhuc*, ad justificationem coram Deo: nam Angelus in eo loco Apoc. non loquitur de incremento justitiæ CHRISTI quâ coram Deo justificamur: seu de incremẽto justificationis corã DEO: sed de justitiæ in nobis per Spiritum regenerantẽ inchoatæ continuis progressibus & augmẽtis, sic ut sententia Angeli sit, Ne obsignes hunc librũ, sed apertum omnib. exhibe, ut qui justus & sanctus est, etiam prælucente verbo hujus prophetiæ, indesinenter adhuc in studio justitiæ pergat & proficiat. Hanc interpretationem ipsa hypothesis & argumentum Angeli clamat. *Quintò* ineptè comparat augmentationẽ justitiæ quâ coram DEO justificamur cũ nutritione hominis: quũ similitudo ista potius sententiam ejus vertat. Nam sicut infans in lucem editus, seipsum suo opere alere & augere non potest, sed alienâ operâ alendus & augendus est: ita nos dum in hac vita versamur, in qua infantes sumus, si statũ hunc nostrũ cum eo qui futurus est in cœlis cõparemus, ut Paulus facit 1. Cor. 13. non possumus nos ipsos nostro opere alere & augere, sed alimur & augemur adhuc operâ Christi viventis in nobis Gal. 2. v. 20. *Sextò* falsò statuit, hominem operibus suis augere justitiam quâ coram Deo justificatus est, ut per eam justificetur amplius coram ipso. Nam sola Christi justitia nos coram Deo justificat: illa autem augeri à nobis non potest.

INSTANT: Epistola hæc *Capite secundo ad calcem ait, Sicut corpus absq; spiritu mortuum est, ita & fides illa quæ est absq; operib: mortua est*: Ita facit opera causam vitæ fidei, sicut anima est causa vitæ corporis. At istud pugnat cũ Scriptura quæ docet fidem esse causam efficientem operum bonorum.

RESP. Homonymia est in nomine *spiritus*: nam in loco Jacobi non sumitur pro anima quæ est altera pars hominis, sed pro respiratione seu halitu qui per os spiratur & vitæ corporis est τεκμήριον. Ita bona opera sunt τεκμήριον vivæ fidei.

INSTANT rursus: *Statuit unctionẽ extremã Papisticam c. 5. Ergo pugnat cũ Scriptura.* RESP. Negatur *antecedens*: nõ n. statuit extremã unctionẽ quã mors consequitur: sed miraculosam quã sanitas & vitæ cõservatio cõsequitur.

INSTANT amplius: *Tribuit unctioni non tantùm sanitatem corporis, sed etiam animæ: Ergo pugnat cum analogia fidei.*

RESP. Negatur *antecedens*: non enim unctioni seu oleo, sed orationi fidei, seu ipsi fidei ex qua oratio concipitur, sanitas tribuitur.

TERTIA. *Hæc epistola muta est de opere Christi & doctrina fidei & solùm de operibus concionatur: solent verò Apostoli semper aliquid interserere de fidei doctrina. Ergo epistola hæc non est divina atq; Apostolica.* RESP. *Primò* negatur *antecedens*: nam de opere Christi & doctrina fidei agit. Jesum Christum ait esse Deum ac Dominum statim v. 1. capitis primi: à Deo dari sapientiam vers. 5. Ad doctrinam fidei pertinet v. 12. *Beatus est vir qui sustinet tentationem: quoniam probus compertus, accipiet coronam vitæ, quam promisit Dominus iis à quibus ipse diligitur.* Item v. 17. 18. *Omnis donatio bona, & omne integrum donum est supernè, descendens à Patre luminũ, apud quem non inest transmutatio, aut conversionis obumbratio. Is quia voluit, progenuit nos sermone veritatis, ut essemus primitiæ quædam eorum quæ creavit.* Et vers. 21. *Quapropter objectis omnibus sordibus & excremento malitiæ, cum lenitate excipite insitum illum sermonem, qui potest servare animas vestras.* Et cap. 2. vers. 23. *Itaque impleta est Scriptura quæ dicit, Credidit autem Abrahamus Deo, & imputatum est ei ad justitiam, & amicus Dei vocatus est.* Et cap. 5. vers. 8. *adventus Domini appropinquat.* vers. 9. *ecce judex ante fores adstat,* Et vers. 11. *abundat intimâ misericordiâ Dominus & est miserator.* Et vers. 15. *Oratio fidei servabit laborantem,*

erigt-

origetq́; eum Dominus: quòd si peccata commiserit remittentur ei. Promissio ista certè Evangelica est: Ergo de opere Christi agit & doctrina fidei. *Secundò* etiamsi nihil aut pauca ad doctrinam fidei pertinentia in hac epistola exstarent, esset tamen Apostolica: nam Apostoli non tantùm de fide docere, sed etiam ad bona opera exhortari debuerunt, ut Christus illis mandavit. Matth. 28. 20. *Docentes eos observare omnia quæ præcepi vobis:* Et Apostoli id fecerunt, quemadmodum epistolæ Pauli, Petri & Johannis ostendunt. *Tertiò* similiter in veteri Testamento libri quidam pauca de Christo habent, ut Proverbia & Ecclesiastes Salomonis: nam in Proverbiis præcipuè caput octavum de Christo disserit, & in Ecclesiaste aliquid caput ultimum: num propterea non erunt libri divini? A

QVARTA. *Epistola Iacobi cap. 1. v. 25. & cap. 2. v. 12. vocat legem libertatis legem Testamenti veteris: at Paulus eam vocat legē servitutis. Gal. 4. Ergo non est divina & Apostolica.* B

RESP. Comittitur elenchus ex falsò oppositis seu secundùm non opposita ut opposita. Eadem enim Lex Moralis est lex *libertatis & servitutis*, diverso respectu. *Libertatis* quidem, quatenus liberè absq; personarum acceptione omnes homines accusat Rom. 3 v. 20. & 11. 32. & ad libertatis veræ autorem Christum Dominum nos ducit Gal 3. 24. & regeneratis non est ampliùs jugum servitutis, sed liberè & spontè ab illis custoditur, nec eos retinet sub metu ut servos, quū Spiritus Dei illos ad voluntariā obedientiam formet 1. Joh. 5. 3. *Servitutis* verò, quatenus est non regeneratis litera occidēs & ministerium mortis, eosq́, gravat ac premit.

QVINTA. *Epistola hac est ψευδεπίγραφος: Ergo non est divina & Apostolica.* Antecedens *probatur: quia attribuitur Iacobo Apostolo, cujus non est.* C

RESP. Negatur *antecedens*, ut & probatio ejus, quatenus in ea dicitur, epistolam han. non esse Jacobi Apostoli.

REPLICANT & conantur evincere non esse Jacobi Apostoli, idque his argumentis. PRIMVM est: *Hac epistola si est ullius Iacobi, illius certè erit, qui fuit primus Episcopus Ierosolymorum, & de quo tam multa dicuntur in Actis Apostolorum & in epistola ad Galatas: Sed hunc non verè esse Apostolum ex duodecim, constat ex* Hieronymo *in comment. ca. 1. ad Galatas, dicit graviter errare eos, qui dicunt, Iacobum istum esse unum ex duodecim.*

RESP. Duo sunt Apostoli Jesu Christi nomen Jacobi habentes: unus est filius Zebedæi fraterq́; Johannis, ante quorum oculos Dominus noster se transfiguravit Matth. 17. dictus *διακριτικῶς Major*, quia anno duodecimo à Christi in cœlos adscensione, ut quidam volunt, vel ut notat *Eusebius* anno à nato Christo 43. id est, octavo circiter an. à passione Christi, jussu Herodis Agrippæ est gladio occisus Act. 12. 2. Alter est filius Alphæi, dictus *διακριτικῶς* frater Domini Galat. 1. 19. *Iustus*, & *Oblias*, & *Minor*: qui diutius vixit priore. Nam interfuit Synodo Jerosolymitanæ, descriptæ Act. 15. & habitæ circa annum à nato Christo 49. & martyrio coronatus est anno Christi 63. ut in Chronologico Indice *Abrahamus Bucholcerus* notat. Hic igitur potius epistolę illius autor censetur. Quod verò testimonium *Hieronymi* attinet, non dicit is, errare eos qui sentiunt hunc Jacobum esse unum ex duodecim, sed eos, qui dicunt esse fratrem Johannis & quem Herodes capite plecti jussit. Libro verò adversus Helvidium docet, eum esse è numero duodecim Apostolorum. D

SECVNDVM: *Autor hujus epistola non utitur solitâ Apostolorum salutatione, sed prophano more tantùm dicit, Iacobus Dei & Domini nostri Iesu Christi servus duodecim tribubus, qua sunt in dispersione, salutem. Ergo non est verisimile, eam esse Iacobi Apostoli.*

RESP. Negatur *antecedens*: nam salutationem qua autor epistolæ hujus utitur, ab aliis etiam Apostolis usurpatam & minimè prophanam esse, evincit epistola Synodica quæ Actor. 15. recitatur, in qua salutatio est talis; *Apostoli & Presbyteri & fratres, iis qui sunt Antiochia & in Syria & in Cilicia fratribus, qui sunt ex Gentibus, salutem.* Imò si salutatio Jacobi esset prophana, in qua Jacobus se Dei & Domini nostri Jesu Christi servum vocat: multò magis esset prophana habenda salutatio Apostolorum quia dicta epistola Actor. 15. se servos Dei & Domini nostri Jesu Christi non profitentur. Atqui nullus verè Catholicus illorum salutationem ut prophanam unquam culpavit: itaque nec illa Jacobi est reprehendenda.

TERTIVM: *Autor hujus epistola testimonia profert ex epistolis Petri & Pauli: Non igitur fuit Apostolus Iacobus, sed aliquis ex Apostolorum discipulis.*

REPS. Negatur *antecedens*: nam ut alii Apostoli, ita & Jacobus immediatā inspiratione Spiritus Sancti scripsit hanc epistolam. Deinde etiamsi daretur, autorem epistolæ hujus aliquid ex epistolis Petri & Pauli sumsisse: tamen inde minimè efficeretur, eum Apostolorum numero excludendum. Nam Prophetæ veteris Testamenti, ut Daniel & Ezra integra programmata ex Gentilium Annalibus desumserunt, & Paulus ex Gentilibus poëtis sententias protulit; nemo tamen propterea, Danielem, Ezram & Paulum à divinorum scriptorum ordine removendum censuit. Cur igitur non liceat Prophetæ vel Apostolo alicui, instinctu Spiritus Sancti ex alio Propheta vel Apostolo aliquid sumtum proferre? Certè scriptores novi Testamenti plurima è libris veteris Testamenti protulerunt: Et *Marcus Evangelista tanquam pedissequus & breviator Matthai videtur*, ut *Augustinus* scribit quarto tomo, De Consensu Evangelistarum libro primo, capite secundo.

QVARTVM: *Epistola hujus, autor non se vocat Apostolum Christi, ut Paulus facit: Non igitur est Apostolus Iacobus, sed discipulus aliquis inferioris nota.*

RESP. Negatur *consequentia*: quia & Paulus in epistola ad Philippenses, in utraque ad Colossenses & ad Philemonem, non vocat se Apostolum Christi, nec Johannes in epistolis & Apocalypsi: nemo tamen inde concluserit, Paulum & Johannem autores epistolarum dictarum non esse Apostolos.

Hac de epistola Iacobi: sequitur

DE SECVNDA EPISTOLA PETRI.

Hanc itidem epistolam statuimus verè divinam & Canonicam esse. Qui verò à communi hac sententia discedunt, argumentis paucis & parvi momenti ducuntur, quæ referemus & refellemus.

PRIMVM est: *De epistola secunda Petri dubitatum olim fuit in Ecclesia, & adhuc à quibusdam dubitatur: Ergo non potest censeri verè divina & Canonica. Antecedens* probatur testimoniis. *Eusebius* libro tertio Historiæ Ecclesiasticæ, capite tertio in hunc modum scribit: *Petrus Apostolus pradicationis sua monumenta nobis perpauca reliquit. Vna etenim ejus epistola est, de qua nullus omnino dubitavit. Nam de secunda multis incertum est, apud plurimos tamen etiam ipsa legenda suscipitur.* Idem scribunt *Hieronymus* & *Origenes.* *Thomas* etiam *Cajetanus* eam inter Canonicas epistolas numerare noluit. E

RESP. *Primò* negatur *consequentia*: multi de hac epistola dubitarunt: Ergo non est Canonica. Non enim dubitarunt omnes: certè Synodus Laodicena & Carthaginensis III. Pro epistola Petri habendam censuêre: & ex hac epistola non minùs quàm ex prio-

 rete-

Digitized by Google

re testimonia desumserunt *Iustinus Martyr, Tertullianus, Cyprianus, Cyrillus, Augustinus* & alii Patres. Deinde eorum quos innuit *Eusebius* autoritas est admodum infirma: nam à quibus dubitatum sit de hac epistola subticet: non plus igitur illis deferre necesse est, quàm hominibus ignotis.

SECVNDVM: *Secundam epistolam Petri Syrus interpres non est interpretatus: Ergo non est vere divina & Canonica.*

RESP. Negatur *propositio major* omissa, nempe, Quicquid Syrus interpres non est interpretatus, id non est verè divinum & Canonicum. Nam & initium capitis octavi in Evangelio secundùm Johannem, nimirum historiam de muliere in adulterio deprehensa & à Christo non condemnata, & versum septimum 1. Joh. 3. non est interpretatus: quis tamen negaverit hæc esse verè divina & Canonica?

TERTIVM est Erasmi Roterodami. *Secundæ epistolæ stylus diversus est à stylo Petri in prima epistola usurpato: Ergo non est Petri Apostoli, ac proinde nec Canonica.*

RESP. Negatur *antecedens*: nam nulla est styli dissimilitudo, sed magna potius congruentia, cum in ea quoque sit stylus, quem Græci πλαστικὸν, id est, casualem vocant, habens longas periodos & hyperbata Petro Apostolo familiaria, propter illum fervorem dicendi quo præditus erat. *Hieronymus* quæstione 11. ad Hedibiam respōdet, *styli diversitatem, si qua sit, natam ex interpretis diversitate. Nec enim Petrum semper uno & eodem interprete usum esse.* Sed responsio ista non placet: nam Petrus Apostolus interprete nihil eguit, sed linguarum donum æquè acceperat atque alii Apostoli Actor. 2. & donum acceptum studiosè coluit, & à Deo insuper immediatè doctus fuit. Deinde etiamsi styli quædam dissimilitudo esset; tamen inde non sequeretur non esse Petri: quis enim miretur ætate Petri ingravescente & dissimili argumento alicubi visum fuisse Spiritui Sancto stylum dissimilem ei inspirare?

Esse verò epistolam Petri Apostoli non tantùm inscriptio docet, sed etiam aliæ circumstantiæ, ut quòd se senem & morti vicinum hæc scribere ait, de eos confirmandos, quos jam antè in superiore epistola instruxerat, c. 1. 12, 13. & initio capitis tertij. Item quod c. 1. v. 18. dicit, se unum fuisse ex iis, qui in monte illo sancto viderunt gloriam Christi & è cœlo delatam audiverunt hanc vocem; *Hic est Filius ille meus, dilectus ille, in quo acquiesco.*

Verè autem divinam & Canonicam esse hanc epistolam panarmonia totius doctrinæ in ea traditæ cum prima epistola Petri & aliis libris sacris abundè evincit. Quam enim eximia continet de dignitate & autoritate Evangelii, de excellentia fidei, de fructibus fidei, de judicio futuro, &c? In multis congruit cum prima epistola, ut quæ dicuntur cap. 1. v. 3. 4. de promissionibus CHRISTI, conveniunt cum iis quæ priore epistola cap. 1. v. 5. leguntur: quæ de dignitate Scripturæ Propheticæ ca. 1. 20. cum iis quæ 1. epistol. 1. 11, 12. quæ de moribus Christianorum, cum iis quæ 1. epist. cap. 2. quæ de arca Noæ cap. 2. cum iis quæ priore epistola capite tertio habentur.

DE SECVNDA ET TERTIA EPISTOLA IOHANNIS.

Epistolæ hæ duæ sunt Johannis Apostoli & divinitus Canonicæ; nam doctrina omnino consentiunt cum prima Epistola: & germanum Johannis Apostoli stylum prorsus referunt. Quapropter vetustissimi Patres non dubitarunt Johanni Apostolo eas adscribere. *Irenæus Martyr* Polycarpi discipulus libro primo adversus hæreses, capite decimo tertio ex epistola secunda citans ait: Ἰωάννης δὲ, τοῦ κυρίου μαθητὴς ἐπέτεινε τὴν καταδίκην αὐτῶν, μηδὲ χαίρειν αὐτοῖς ὑφ' ἡμῶν λέγεσθαι βουληθείς. ὁ γὰρ λέγων αὐτοῖς, φησὶ, χαίρειν, κοινωνεῖ τοῖς ἔργοις αὐτῶν τοῖς πονηροῖς. καὶ εἰκότως: οὐκ ἔστι γὰρ χαίρειν τοῖς ἀσεβέσι, λέγει κύριος, hoc est, *Iohannes verò discipulus Domini, condemnationem eorum longiùs extendit, cùm ne salutari quidem à nobis velit. Qui enim dicit illis Ave* (inquit) *communicat operibus eorum malis. Ac merito. Non est enim salus impiis, ait Dominus.* Hæc autem verba Johannis non habentur in prima epistola, sed in secunda versu decimo & undecimo. *Tertullianus* libro de Præscriptionibus adversus hæreticos capite tricesimo tertio allegans versum septimum ex epistola eadem secunda eum tribuit Johanni autori Apocalypseos, quem non alium cognoscit quàm Johannem Evangelistam, ut passim citationes ejus ostendunt. *Aurelius* episcopus Chullabensis in Concilio Carthaginensi cui *Cyprianus* præfuit, citans ex eadem epistola secunda versum decimum & undecimum, expressè Iohannis Apostoli eam esse dicit. *Athanasius* in Synopsi Sacræ Scripturæ omnes tres epistolas Iohannis tribuit Iohanni Evangelistæ: & *Concilium Laodicenum* easdem Canonicas esse agnoscit & in Ecclesia oportere legi & in autoritatem recipi pronunciat: ut de aliis Conciliis & Patribus nihil addā.

Qui verò has duas epistolas negant esse Johannis Apostoli & Canonicas infirmis argumentis utuntur, quæ recitabimus & paucis diluemus.

PRIMVM est: *Autor harum epistolarum non Apostolum, sed Presbyterum seu seniorem se nominat: Ergo non sunt Apostoli Iohannis, ac proinde nec Canonicæ.*

RESP. Negatur *consequentia*: quia etiam Petrus 1. epist. 5. 1. se vocat compresbyterum, & tamen erat Apostolus.

SECVNDVM: *Duo fuerunt Iohannes, quorum alter Apostolus, alter senior vocabatur teste Papia, ut refert* Eusebius *lib. 3. Histor. cap. 39. &* Hieronymus *de viris illustribus in Iohanne: Ergo non Apostolus Iohannes sed alter fuit istarum epistolarum author.*

RESP. Negatur *antecedens*: nam hoc Papias non testatur. *Eusebius* malè intellexit Papiam, & Eusebium malè præeuntem imprudenter sequutus est *Hieronymus*. Melior interpres Papiæ est *Irenæus* Papiæ discipulus, in illis ipsis verbis quæ *Eusebius* allegat & malè interpretando subvertere conatur.

DE EPISTOLA IVDAE.

Epistolam hanc non esse vere divinam & Canonicam quidam sequentibus argumentis evincere conantur, quæ breviter confutabimus:

PRIMVM: *Epistola hujus autor non est Apostolus: Ergo non est vere divina & Canonica.* Antecedens *probatur ex inscriptione, quia Iudas non nominat se Apostolum.*

RESP. Negatur *antecedens*: nam autorem hujus epistolæ esse Apostolum, patet ex eo quod fuerit servus IESU CHRISTI, frater Iacobi, inter Apostolos IESU CHRISTI disertè numeratus, & distinctus à Iuda Iscariote. Luc. 16. vers. 16. Actor. 1. vers. 13. à Matthæo capite decimo vers. 3. *Thaddæus*, quod Syrum nomen est & idem significat quod Hebræum *Iudas*; utrumque enim confessorem significat: unde qui Hebræis Iudas, is Syris *Thaddai* vel *Thaddæus* dicitur. Cognomento nuncupatus fuit *Lebbæus*, Matth. 10. 3 id est, cordatus vir seu corculum. Ioh. 14. vers. 22. vocatur ἀλλ' οὐχ ὁ Ἰσκαριώτης Iudas non Iscariotes.

Quod verò seipse in inscriptione nō vocat Apostolum, inde male infertur, ipsum non esse Apostolum. *Vide suprà ad calcem capitis vigesimi.*

SECVNDVM: *Epistola scripta ab eo qui post omnes*

Aposto-

Apostolos vixit & ex illorum scriptis citat, non est divina & Canonica. At talis est hæc epistola: Ergo, &c. Assumtio probatur, *quia Iudas iste asserit, se post Apostolos vixisse, cum ait* vers. 17. *Vos autem dilecti, memores estote verborum quæ prædicta fuerunt ab Apostolis Domini nostri Iesu Christi.* & versu sequente citat quæ habentur 1. Timoth. 4. 1. & 2. Timoth. 3. 1. & 2. Petr. 2. vers. 3. *Quod videlicet dixerunt vobis, in extremo tempore futuros irrisores, qui in impiis suis cupiditatibus incederent.*

RESP. *Primò* major propositio laborat fallaciâ secundùm plura interrogata: Nam epistolam scriptam ab eo qui post omnes Apostolos vixit, non esse Canonicam, conceditur: sed scriptam ab eo qui aliquid ex Apostolorum literis citat, propterea non esse Canonicam, negatur. Nihil enim impedit, quò minus Spiritus Sanctus inspiret alicui Prophetæ aut Apostolo illud idem quod aliis Prophetis aut Apostolis inspiraverat; nihil etiam impedit quin ex instinctu Spiritus Sancti aliquis Apostolorum repetat & confirmet tum repetitione suâ tum aliis argumentis id quod ab aliis antea scriptum est. Sic enim Iacobus in Synodo Apostolica Actor. 15. vers. 14 & sequentibus repetivit & confirmavit quod à Petro dictum erat & 2. Petr 3. 15. citatur quod Paulus scripsit Rom. 2. v. 4.

Secundò negatur *assumtio* ex parte: nam Iudas hic non vixit post omnes Apostolos, sed simul cum Apostolis & ipse cum Iohanne Euangelista Apostolis aliis omnibus supervixit, ut Patres omnes uno consensu tradiderunt; ac propterea clausulam uterque fecit Canonis divini: certe ad tempora usque Traiani Imperatoris hic Iudas vixit. Ex parte verò conceditur; nam quia posterius epistolam scripsit quam Petrus & Paulus, ideo potuit meritò eorum epistolas citare: sicut & Micheas cap. 4. vers. 1, 2, 3. adducit Prophetiam ex Iesaiæ cap. 2. de verbo ad verbum. Etiam Prophetæ alii acceperunt à Mose, Apostoli à Prophetis: sed omnes inspirati à Deo ad hæc dicta sumenda.

TERTIVM: *Iudas non in Græcia, sed in Perside prædicavit: Igitur si quid scripsisset, non Græcè, sed Persicè scripsisset.*

RESP. Negatur *consequentia.* Etsi enim in Perside prædicaverit Evangelium, si creditur *Eusebio* libro secundo Historiæ Ecclesiasticæ, capite primo: tamen quia non ad Persas, sed communiter ad fideles per orbem terræ dispersos epistolam suam scribebat, unde & Catholica appellatur, meritò Græca lingua eam scripsit, quæ tunc communissima erat. Deinde non est necesse, ut quis in epistolis scribendis eâ linguâ utatur quæ recepta est in ea urbe vel regione in qua versatur, sed eâ potius quam intelligunt ii ad quos scribit. Alioquin si valere debeat ista argumentatio, Iudas in Perside prædicavit; Igitur Persicâ linguâ scribere debuit: tum valebit & hæc, Matthæus prædicavit in Æthiopia Evangelium, Ergo debuit Æthiopicâ linguâ illud scribere: Item & hæc; Paulus Romà scripsit ad Timotheum, ad Philemonem, ad Hebræos, Ergo debuit Latinè scribere, non Græcè. Quòd verò Græcâ potiùs linguâ quam Hebræâ vel Latinâ vel aliâ totum Novum Testamentum scribi debuerit, infrà causæ exponentur, quum de authentica Novi Testamenti editione agetur.

QVARTVM: *Epistola hæc olim à nonnullis non fuit recepta, ut testatur* Eusebius *Historia Ecclesiastica secundo libro, capite vigesimotertio: Ergo non est verè divina & Canonica.*

RESP. Ex puris particularibus nihil sequitur: Etsi enim à quibusdam non fuit recepta, à pluribus tamen, imò ab omnibus pene Ecclesiis approbata fuit & recepta, ut ibidem *Eusebius* testatur. Privatum ergo quorundam factum non est publico Ecclesiæ consensui & judicio anteponendum. Illi judicia sua suspenderunt quibus nondum liquebat esse divinam, alii & quidem plures qui animadverterunt esse divinam certâ fide susceperunt.

INSTANT: *At dubitatur utrum sit Iudæ Apostoli epistola.*

RESP. Ergo dubitamus credere, quod ille non dubitavit scribere: eâque ratione aut notarii publici, quo Christus usus est fidem in dubium vocamus, aut falsarium aliquem autorem & impostorē impudentem, qui sub alieno nomine, sua Ecclesiis obtruserit criminamur? Faciamus ergo quod prisca Ecclesia fecit, & epistolam hanc cum aliis Apostolicis comparemus, & vere Apostolicam esse epistolam comperiemus.

QVINTVM: *Quæcunque epistola res adducit, nusquam alibi in Scripturis traditas, sed ex libris apocryphis petitas; illa non est divina ac Canonica:*

At hæc epistola id facit: nam refert historiam altercationis inter Michaelem Archangelum & diabolum de corpore Mosis; & vaticinium quoddam Enochi: quorum nihil legitur in probatis Scripturis, sed in libris apocryphis. Non est igitur divina & Canonica.

RESP. *Primò* major propositio est falsa; nam etiam quædam ex libris prophanis sumta sanctificantur à Spiritu Sancto & ad pium usum accommodantur, per Prophetas & Apostolos in libros sacros relata, veluti programmata & decreta regum Chaldæorum & Persicorum in Danielis & Ezræ libris, Arati sententia Actor. 17. Menandri 1. Corinth. 15. Epimenidis sive Callimachi Tit. 1. & de Ianne & Iambre, qui Mosi obstiterunt vel ex tractu Talmudico de oblationibus, cap. Omnes oblationes publicæ, vel ex traditione ex ore Patrum excepta 2. Timoth. 3. 8. & oratio Mosis Psalm. 90. libro Psalmorum inserta: & verba Mosis Hebr. 12. v. 21. quæ in libris Mosis nusquam exstant: Quis tamen libros illos Propheticos, & has epistolas Apostolicas numero divinorum & Canonicorum librorum excluserit?

Secundò historia de disceptatione Michaëlis Archangeli & diaboli de corpore Mosis non est petita ex libro aliquo apocrypho, sed ex capite tertio Zachariæ, versu 1. & 2. ut collatio ostendit. Iudas enim non loquitur de illo corpore Mosis quod in monte Nebone à DEO ipso sepultum est, sed de eo de quo Moses vaticinatus est & quod præfiguravit ceremoniis & typis variis, cujus antitypus fuit Iehoschuah Sacerdos Zach. 3. 1, 2. Corpus illud & *Mosis* est & *Christi*: *Mosis* quidem, quatenus is de eo prophetavit oraculis, figuris, sacrificiis: *Christi* verò corpus appellatur Coloss. 2. v. 17. quatenus in CHRISTO est complementum Mosaicorum vaticiniorum, typorum, sacrificiorum.

Tertiò prophetia Enochi procul dubio à Patribus ad posteros per traditionem & vivâ voce propagata est, donec visum fuit Spiritui Sancto eam per Apostolum Iudam in Scripturam Sacram referre: sicut & oratio Mosis quæ exstat Psalm. 90. diu per manus à majoribus ad posteros propagata est, donec in Psalmorum librum referretur.

Quum igitur liberum sit Spiritui Sancto, libris sacris inserere & sanctificare per Prophetas & Apostolos etiam quæ scripta non sunt, imò etiam quæ à prophanis autoribus profecta sunt: non sequitur ea scripta quibus inserta sunt, è quibus etiam hæc epistola est, divinarum & Canonicarum numero esse eximenda.

INSTANT. *Imò Iudas Prophetiam Enochi ex libro scripto sumpsit: nam* Tertullianus *libro de habitu muliebri contendit, librum Enoch esse Canonicum; &* Augustinus *libro decimoquinto de Civitate Dei, capite 23. affirmat, Enochum quædam scripsisse, quum hæc in epistola sua Iudas*

dicat: & Beda in hanc epistolam dicit, tempore Iuda librum Enochi verum & Canonicũ in manibus hominũ fuisse, etsi modò non exstet: similiter Cajetanus *inquit, quòd Iudas librum Enochi non ut apochryphum, sed ut Propheticum citet.*

RESP. Id ex hoc Judæ testimonio colligi non potest: non enim ait Judas, Enoch ἔγραψε id est, *scripsit*, sed προεφήτευσε, id est, prophetavit. *Deinde* librum aliquem ab Enocho scriptum, tempore Judæ exstitisse, dicendum non est, fuisset enim Canonicus, utpote ad religionis autoritatem à Propheta cõscriptus & fuisset in Canone divino tradito Judęis, quibus concredita fuerunt eloquia DEI, Rom. 3. 2. Sed Judæi librum hujusmodi nullum in Canone suo habuerunt. Ergo non est necesse verbum προεφήτευσε de scriptione intelligi.

Hæc de epistola Iudæ: sequitur

DE APOCALYPSI IOHANNIS.

Qui Apocalypsin Johannis oppugnant & neque Johannis Apostoli neque divinum & Canonicum librum esse contendunt, conjecturis potiùs ducuntur quam argumentis.

Primò ajunt, Gajum vetustum autorem in Disputationum suarum dialogo affirmare, librum hunc esse Cerinthi hæretici, ut refert *Eusebius* lib. tertio Ecclesiasticæ historiæ, capite vigesimo octavo.

Secundò, Dionysium Alexandrinum & Eusebium Histor. Ecclesiast. septimo libro, capite vicesimotertio subdubitare, sit ne Johannis Apostoli, an alterius Johannis.

Tertiò, A Græcis librum hunc non fuisse receptum, ut testis est *Hieronymus* epistolâ ad Dardanum.

Quartò, autorem libri beatos asserere, qui servant ea quæ in eo scripta sunt, & inprimis cap. 1. & ultimo dicere, *Beatus qui servat verba Prophetiæ hujus*, cùm tamen propter obscuritatem nemo intelligat hanc Prophetiam.

Quintò, Dorotheum Tyri episcopum ac martyrem in compendio vitarum in quo de Johannis Evangelio scribit, & Anastasium hujus libri non meminisse.

Sextò, autorem libri passim nomen suum inculcare, dicendo, Ego Johannes, ego Johannes, quasi syngrapham scriberet, non librum, præter morem Apostolorum qui visiones suas narrantes à tali loquendi more abstineant, ut Petrus & Paulus: & quum alioquin Johannes Apostolus modestiora de se narrans nomen suum nusquam exprimat in Evangelio, sed notis quibusdam indicet, nempe, *discipulus ille quem diligebat Iesus*.

Septimò, in Græcis codicibus titulum non esse Johannis Apostoli, sed Johannis Theologi.

Octavò, Librum hunc nihil habere Apostolicæ gravitatis, sed vulgatam tantùm rerum historiam figurarum involucris adumbratam; deinde nec in sententiis esse quicquam Apostolicâ gravitate dignum.

Nonò, magnam esse styli dissimilitudinem, in hoc libro & Evangelio atque epistola Johannis Evangelistæ, quam *Dionysius* ille *Alexandrinus* tribus argumentis confirmat, ut refert *Nicephorus* Ecclesiast. Histor. lib. 6. cap. 23. *Primùm* ex tota orationis indole & ductu: *deinde* quod quum Evangelio & epistolæ Johannis Catholicæ multa sint communia, hic liber ne syllabam quidem ullam habeat cum eis communem: *Postremò* quod sermonis etiam dono excelluerit Johannes, alicubi hic noster rusticis barbarismis & solœcismis utatur.

Decimò, hunc librum à Concilio Laodiceno in Catalogo librorum Canonicorum prætermissum.

Vndecimò, hunc librum habere cap. 22. 18. & 19. terribilem obtestationem cum exsecratione conjunctam ad veritatem libri integram conservandam, qualis obtestatio in nullo libro divino & Canonico reperitur.

Ad *primam conjecturam* respondemus, peti in ea principium, quia Gaji solius affirmatio non est sufficiens ad tribuendam hanc Apocalypsin Cerintho. Argumentum enim quo utitur Gajus est admodum infirmum. Ait Cerinthum hæreticum docere, post resurrectionem terrenum futurum regnum CHRISTI Jerosolymis per mille annos: idem doceri in hac Apocal. cap. 20. Cerinthum igitur ejus autorem sparsisse eam velut à magno Apostolo profectam. Certè qui liber eadem docet quæ Cerinthus hæreticus impius, is nequaquam verè divinus est & Canonicus. Ast librum Apocalypseos eadem docere quæ Cerinthus, negatur. Cerinthus enim docebat, *mille annis illis terrenum futurum regnum Christi Ierosolymis, & homines in carne iterum concupiscentiis & vitiis subjectam conversationem habituros, nuptiarum festivitates celebraturos & aliis corruptionis operibus incubituros*, ut Gajus ipsemet scribit: & quod Dionysius Corinthiorum Episcopus addit, ut refert *Eusebius* libro tertio Histor. Ecclesiast. capite vicesimooctavo, quia Cerinthus erat ventri & gulæ ac libidini deditus, *ea futura decernebat, quæ ipsi propria libido dictabat, ventris & eorum quæ sub ventre sunt, incitamenta, cibis, potibus, nuptiis prædicabat explenda. Et ut aliquid sacratius dicere videretur, legales ajebat festivitates rursum celebrandas, & hostias carnales iterum jugulandas.* Idem Cerinthus docebat, ut memorat *Irenæus Martyr* primo libro adversus hæreses, cap. vicesimoqu. *non à primo Deo factum esse mundum, sed à virtute quadam valde separata & distante ab ea principalitate quæ est super universa, & ignorante eo qui est super omnia Deo. Iesum autem subjecit non ex Virgine natum, (impossibile enim hoc ei visum est) fuisse autem eum Ioseph & Mariæ filium similiter ut reliqui omnes homines, & plus potuisse justitiâ & prudentiâ & sapientiâ præ omnibus, & post baptismum descendisse in eum Christum ab ea principalitate quæ est super omnia figurâ columbæ, & tunc annunciasse incognitum Patrem & virtutes perfecisse, in fine autem revolasse iterum Christum de Iesu, & Iesum passum esse, & resurrexisse, Christum autem impassibilem perseverasse, exsistentem spiritalem.* Jam si Cerinthus hujus Apocalypseos autor esset, cur non etiam ista sua dogmata ei adspersisset? Atqui tantum abest ut hoc faciat, ut contrà adversus illos errores certa ex hoc libro testimonia peti possint; ut à Cerintho eum non profectum vel ex una ista ratione satis appareat. Quod verò caput vicesimum attinet, in quo mille annorum fit mentio, nihil eorum ibi narrat, de quibus Cerinthus impiè garriebat: nihil de concupiscentiis carnis, nihil de cibis, potibus, nuptiis, nihil de festivitatibus Jerosolymis celebrandis, nihil de hostiis mactandis. Ergo vana est & futilis ista Gaji conjectura contrà hunc librum. Hoc potiùs verisimile est, Cerinthum ad probandum delirium suum de mille annis, abusum esse nonnullis testimoniis ex hoc libro in falsum sensum detortis. Imò istud eum fecisse asserit Dionysius Corinthiorum Episcopus: ait enim, Cerinthum figmentis suis autoritatem magni nominis acquirere secundùm Scripturæ hujus pravam intelligentiam gestivisse, ut ex Dionysio recitat *Eusebius* Historiæ Ecclesiasticæ tertio libro, capite vigesimooctavo. Hinc verò si quis collegerit, hoc opus à Cerintho editum sub Apostoli nomine; is pari ratione alios omnes sacros libros hæreticis adscribet, quia nullus est, cujus autoritate hæretici non abutantur.

Cerinthi hæresis qu[æ] fuerit.

Ad

Ad *secundam conjecturam* respondemus, dubitationem unius & alterius non esse necessarium documentum ad libri ullius autoritatem evertendam. *Deinde* Dionysio Alexandrino & Eusebio dubitantibus opponimus alios Patres affirmantes librum hunc Johannis Apostoli esse: è quibus sunt *Iustinus Martyr* in Dialogo cum Triphone Judæo paginâ ducentesimâ quadragesimâ: *Irenæus Martyr* libro quinto adversus hæreses, capite vicesimoprimo: & hi duo antiquiores sunt Dionysio Alexandrino & Eusebio & viciniores Apostolis: *Tertullianus* libro tertio adversus Marcionem, capite vicesimo quarto, & libro quarto adversus eundem Marcionem, capite quinto: *Origenes* homiliâ septimâ in librum JESU Nave seu Josue: *Athanasius* secundo tomo in Synopsi Sacræ Scripturæ: *Epiphanius* hæresi quinquagesima primâ, ubi hæreticos asserit esse eos qui non suscipiunt Johannis Evangelium & Apocalypsin: *Chrysostomus* homiliâ tertiâ in Psalmum nonagesimum primum: item *Hieronymus* libro de viris illustribus in Johanne: *Andreas* Archiepiscopus Cæsareæ Cappadociæ prologo Commentarii in Apocalypsin Johannis. *Eusebius* denique ipse Iohanni Apostolo tribuit in Chronico anni CHRISTI XCVI.

Ad *tertiam conjecturam* respondemus, nihil valere ex particulari. A quibusdam duntaxat Græcis liber Apocalypseos non fuit receptus: nam alii Græci eum receperunt & pro divino habuerunt, nempe *Iustinus Martyr*, *Origenes*, *Athanasius*, *Epiphanius*, *Chrysostomus*, *Andreas Cæsariensis* locis allegatis. Et præter hos *Gregorius Theologus*, *Cyrillus Alexandrinus*, multoque his vetustiores *Papias*, *Irenæus*, *Methodius & Hypolytus*, ut refert *Andreas Cæsariensis* in prologo commentarii: item *Theophilus Antiochenus*, *Melito Sardensis*, & *Dionysius Alexandrinus* Episcopi Græci antiquissimi & doctissimi, ut testatur *Eusebius* Historiæ Ecclesiasticæ quarto libro, cap. vicesimo quarto, & vicesimo sexto; & septimo libro, capite vicesimotertio, ubi Dionysius affirmat, multos fratres secum sentire: *Concilium Ancyranum* insuper, quod antiquius est Niceno primo, ut videre est primo tomo Conciliorum pag. trecentesimâ. Privata quorundam judicia publicam libri alicujus fidem non tollunt.

Ad *quartam conjecturam* respondemus, *primò* obscuritatem libri alicujus nequaquam esse causam cur non sit divinus & Canonicus: quia etiam in Prophetis veteris testamenti multa sunt obscura, inprimis in Ezechiele, Daniele, Zacharia, quorum tamen libri sunt θεόπνευστοι & Canonici. *Deinde* fatemur, permulta esse obscura in libro Apocalypseos: quum *excedant atq; eminant quæ in eo scripta sunt humanæ auditionis modum*, *sit in eo arcanus quidam & reconditus atque admirandus omnibus sensus*, ut scribit in epistola sua *Dionysius Alexandrinus* apud Eusebium libro septimo Historiæ Ecclesiasticæ, cap. vicesimo tertio; ubi Dionysius addit: *Ego admiror ac veneror, etiamsi non intelligo. Et ita sentio, quòd divina aliqua sacramenta sermonibus contegantur humanis, non tam judicio meo discernens, quàm fide credens: & ideo non reprobo quæ non intelligo, sed tanto magis admiror, quantò minus assequor.*

Sed præterea quæ obscura sunt nobis, permulta etiam sunt præcepta vitæ clarissima, ut de constantia in persecutionibus, de hæreticis cavendis, de pseudoprophetis fugiendis, de peccatis odio habendis, &c. & argumentum & scopus totius libri non alius est, quam ut nos instituat ad perseverantiam & patientiam inter tot & tam varias rerum vicissitudines, persecutiones sævissimas, apostasias, hæreses, schismata, certamina. Quæ quidem res clarissima & apertissima est, ut Bellarminus fatetur. Imò etiam documenta fidei perspicua passim in hoc libro traduntur de DEO, de

A providentia divina, de cultu DEI, de JESU CHRISTI persona, officio & beneficiis, de Angelis, de Ecclesia, de fide & resipiscentia, de consolatione Christiana in afflictionibus & persecutionibus veræ fidei causâ, de ultimo adventu Christi & de vita æterna. Quid quòd in ipsis visionibus nonnulla statim enarrantur? ut cap. 1. septem stellæ & septem candelabra, & cap. 8. fumus thymiamatum, & cap. 12. quid per mulierem illam & Draconem intelligatur: & cap. 17. quid sibi velit mysterium meretricis illius magnæ & bestiæ quæ illam portat: & capite 19. quid vestis byssina significet.

Ad *quintam conjecturam* respondemus, à testimonio particulari negante non valere consequentiam: nam

B pro duobus qui hujus libri non meminerunt, sunt Concilia, Ancyranum & Carthaginiense tertium, & plurimi Patres Græci & Latini, qui non tantum ejus meminerunt, verum etiam divinum librum esse agnoscunt & passim ex eo testimonia ad confirmanda fidei & cultus divini dogmata adducunt, ut præter supra memoratos Cyprianus, Augustinus, & alii.

Ad *sextam conjecturam* respondemus, *primò* quum scripto libri, alicujus prophetici nomen suum inculcat, inde nequaquam sequi, librum illum non esse divinum & Canonicum. Nam aliud est historiam; aliud prophetiam scribere. Nam historiæ veritas aliunde potius quàm à scriptore pendet: in prophetia verò, quia rem futuram prædicit, quò de ejus certitudine constet, quis non videt hoc requiri inprimis, ut quis

C prophetiam illam patefecerit, quis scripserit, intelligamus? Ideo videmus non modò in Prophetiarum initiis, sed etiam in singulis penè visionibus, nihil æquè solicitè adscribi, atque DEI revelantis & Prophetæ scribentis nomen. Exemplo sit vel unus Ieremias, qui minimum centies vicies nomen suum inculcat: ita enim omnino faciendum erat, ne latebras quærere videretur, ut pseudoprophetæ solebant. Similiter apud Danielem à capite septimo frequenter admodum reperitur אני דניאל, ani Daniel, *Ego Daniel.* Et Iesaias quoties Iesaiam filium Amos inculcat? *Atqui Iohannes hoc non consuevit in Evangelio.* Fateor: Nam historiam scribebat, in qua illi accidit, quod nulli ex aliis discipulis, ut ipse de se multa dicere cogeretur. *At Paulus etiam ipse hoc non fecit.* Certè

D non fecit eo in loco in quo suas visiones ex professo tractabat: sed quum sui muneris præstantiam asserit, quàm altè, quàm magnificè sese Paulum illum esse dicit non ab hominibus, neque per homines, sed à JESU CHRISTO designatum Apostolum? Quid? quum sua illa certamina prædicat, an personam alienam assumit? Iam quod nomen Iohannis attinet, illud in toto hoc libro quinque tantum in locis reperitur, & in illorum locorum tribus est illud, *Ego Iohannes:* nempe cap. 1. vers. 9. additâ tali descriptione sui, quæ una ad omnem amoliendam arrogantiæ suspicionem satis superque sufficit: item cap. 21. 2. & cap. 22. 8. quibus locis simpliciter tantum commemorat quid viderit, ut de visionis fide dubitari non possit. Ergo ratio seu potius conjectura illa non modò futilis est, sed etiam imperi-

E tiam arguit, atque adeò plena est calumniæ: imò verò nimium inconsiderata est vox ista, hunc scriptorem perinde suum illud, *Ego Iohannes* inculcare, ac si syngrapham, non librum scriberet; quemadmodum *Theodorus Beza* Theologorum superioris seculi lumen Prolegomenis in Apocalypsin IOHANNIS respondet. *Summa:* Ex necessitate & bono publico factum, quòd nomen suum Iohannes alicubi expresse posuit & repetivit, ut publicam autoritatem scripti sui confirmaret.

Ad septimam conjecturam respondemus, titulum IO-

Digitized by Google

HANNIS Theologi Apocalypsin JOHANNI Evangelistæ vendicare, quem nemo ignorat κατ᾽ ἐξοχὴν fuisse Theologum ab *ATHANASIO* in Synopsi, à *DIONYSIO AREOPAGITA* in epistola ad JOHANNEM Apostolum & ab aliis veteribus appellatum, quod de CHRISTI Deitate æterna & ὁμοουσίᾳ cum Patre nemo unquam hominum apertius aut divinius scripserit.

Sicut & *BASILIO MAGNO* & *GREGORIO NAZIANZENO* Theologia sæpe dicitur eximia illa doctrina divinitus patefacta de Filio DEI. Ideo in Complutensi editione Bibliorum talis est libri istius titulus: *Apocalypsis S. Apostoli & Evangelistæ Iohannis Theologi.*

Ad *octavam conjecturam* respondemus, nihil non in libro hoc divinam gravitatem spirare, quum penè omnia ex Prophetis veteris Testamenti desumta sint.

Ac non rarò fit mentio typorum & ceremoniarum veteris Testamenti, ut ligni vitæ, mannæ, altaris, arcæ federis, templi, tabernaculi, montis Tzijon, civitatis Hierusalem, Babylonis: ut veritas typorum & complementum veteris Testamenti in Novo ostendatur. *Deinde* quod ajunt, eum vulgatam rerum historiam complecti, qui potest verum esse, quum (si pauca excipias) res præteritas non narret, sed futuras prænunciet? *Denique* sententiarum gravitate Prophetis Testamenti veteris nihil cedit.

Ad *nonam conjecturam* respondemus, *primò* styli dissimilitudinem minimè esse admirandam in dissimili argumento. Nam in Evangelica historia & in epistolis, quamvis impulsu Spiritus Sancti, tamen ex suo sensu loquitur: hìc audita excipit. Illic partim narrat rem gestam, partim docet: hic ferè in toto libro de rebus futuris agit, & quidem præscriptis verbis: & miramur, cum non iisdem uti sententiis? Imo quis unquam hanc legem cuiquam scriptori præscripsit? Quid quòd pleraque ipsis Prophetarum veteris Testamenti verbis illi dictantur, ab eodem illo Spiritu nimirum, qui quondam per illos hæc eadem erat loquutus? Itaque mirum nemini videri debet, quod differente stylo in re differente usus sit. *Deinde* falsum est, hunc librum ne syllabam quidem habere communem cum Evangelio Johannis, id apparet saltem ex collatione capitis primi versiculo quinto, septimo, & decimonono, decimotertio, ut jam aliorum locorum inductio non fiat. *Tertiò* barbarismi & solœcismorum accusari minimè decet eum, qui à Prophetico dicendi genere & charactere discedere non debuit: quo minus sane suspicari par est, quicquam hic commentitium Ecclesiæ obtrudi, ut rursus *Theodori Bezæ* verbis utamur.

Ad *decimam conjecturam* respondemus à Concilio Laodiceno Apocalypsin JOHANNIS omitti in catalogo librorum sacrorum, non quòd à Canone excludatur, sed quòd Synodus censuerit, ob difficultatem non posse populo legi. Concilio enim, ut occasio condendi illius canonis manifeste ostendit, propositum fuit declarare, qui libri in Ecclesia publice e suggesto legi deberent, illo nimirum tempore quo nondum ex eventu de multarum visionum sensu constare poterat. Nam post illud tempus pleræque visiones impleri demum cœperunt.

Ad *undecimam conjecturam* respondemus, obtestationem illam gravissimam cum severa denunciatione pœnarum versu 18. & 19. capitis ultimi, poni quidem in solo hoc libro, sed ad omnes divinos & Canonicos libros ex æquo pertinere. Nam JOHANNES Apostolus, qui postremus vixit Apostolorum omnium,

A Canonem Scripturæ clausulâ Apostolicâ ac planè divinâ obsignavit, & alia omnia exterminavit; ne cui vel Concilio, vel Ecclesiæ, vel Angelo, vel mundo liceret divinâ specie quicquam Verbo DEI addere vel adimere.

Proinde Canonem divinum & à Johanne ultimo consignatum, nemo homo, imò nemo Angelus augere, minuere aut mutare potest aut debet. Hæc igitur sacra obtestatio est signaculum commune omnium librorum: unde Scripturæ perfectio & plenitudo colligitur à *Tertulliano* libro adversus Hermogenem, capite vigesimosecundo: *Adoro Scripturæ plenitudinem.* Et mox: *An autem de aliqua subjacenti materia facta sint omnia, nusquam adhuc legi. Scriptum esse, doceat Hermogenis* B *officina: Si non est scriptum, timeat væ illud adjicientibus destinatum.*

Iohannes Duns Scotus Prologo Sententiarum quæstion tertiâ, folio decimo, columna secundâ, editionis Venetæ ANNI 1506. *Sicut Theologia beatorum habet terminum, ita & nostra ex voluntate DEI revelantis. terminus autem præfixus à voluntate divina quantum ad revelationem generalem est eorum, quæ sunt in Sacra Scriptura, quoniam sic habetur in Apocalypsi ultimo: Qui apposuerit ad hæc, imponet ei DEUS plagas scriptas in libro isto, &c. Ideo Theologia nostra de facto* (id est, revera) *non est nisi de his quæ continentur in Scriptura & de his quæ possunt elici ex ipsis.*

Ex refutatione conjecturarum istarum liquet, autoritatem divinam & Canonicam libri Apocalypseos Johannis in Ecclesia Christiana haberi, credi, prædi- C cari atque servari necesse esse.

HACTENUS DE LIBRIS Novi Testamenti, quos quidam numero divinorum & Canonicorum excluserunt.

QUIDAM particulas certas quorundam librorum non receperunt ut divinas & Canonicas, nempe ultimum caput Marci: & historiam de fletu CHRISTI super urbem Hierosolymorum Lucæ decimonono & de sudore CHRISTI sanguineo & apparitione Angeli & consolatione quâ CHRISTUM corroboravit Luc. 22. Historiam item de ad- D ultera initio octavi capitis Johannis: & versum septimum 1 Johan 5. *Tres sunt qui testificantur in cælo, Pater, Sermo, & Spiritus sanctus: & hi tres unum sunt.*

Caput ultimum Marci non fuisse ab omnibus receptum, meminit *Hieronymus* tertio tomo epistola ad Hedibiam, quæstione tertiâ, additâ ratione cur non fuerit receptum, quia ab aliorum Evangelistarum narratione dissideat, nempe versu primo, secundo, octavo, nono, decimoquarto. Verba ejus sunt: *Aut non recipimus Marci testimonium, quod in raris fertur Evangeliis; omnibus Græciæ libris pene hoc capitulum in fine non habentibus: præsertim cùm diversa atque contraria Evangelistis cæteris narrare videatur.*

Alii addunt secundam rationem ex secundo tomo, libro secundo adversus Pelagianos, ubi pagina du- E centesima nonagesimaprima refert; in quibusdam exemplaribus, & maxime in Græcis codicibus juxta Marcum in fine ejus Evangelii scribi: *Postea cùm accubuissent undecim, apparuit eis* JESUS, *& exprobravit incredulitatem & duriciem cordis eorum, quia his qui viderant eum resurgentem, non crediderunt. Et illi satisfaciebant dicentes: Seculum istud, iniquitatis & incredulitatis substantia est, quæ non sinit per immundos spiritus, veram Dei apprehendi virtutem: idcirco jam nunc revela justitiam tuam.* Ubi verba, *Et illi satisfaciebant* & sequentia Manichæismum redolent & in

Digitized by Google

& in hodiernis exemplaribus nō sunt & ab aliis olimq; A non fuisse recepta ex loco allegato *Hieronymi* apparet.

Ad *primam rationem* respondemus, Marci caput decimumsextum nequaquam ab aliorum Evangelistarum narratione dissidere.

Nam in primo versiculo verbum ἠγόρασαν non est Latine reddendum per præteritum perfectum *emerunt*, sed per plusquam perfectum *emerant*: ne quis exacto demum Sabbatho emta fuisse aromata à mulieribus existimet, nam Lucæ capite vigesimotertio, versic. quinquagesimoquinto & quinquagesimosexto dicitur, quòd spectata sepultura CHRISTI, à monumento reversæ paraverint aromata & unguenta, ac Sabbatho quidem quieverint, secundùm præceptum: Aorista enim tempora Græcorum non semper præteritum perfectum significant, sed indefinite præteri- B tum, etiam imperfectum, etiam plusquamperfectum, pro exigentia loci; imò & futurum in modo præsertim conjunctivo, infinitivo & participio: quin etiam præsens tempus in conjunctivo modo & participio.

Quapropter primus versus sic reddi debet: *Et Sabbatho intercedente exacto, Maria Magdalena & Maria Iacobi mater & Salome emerant aromata* (nimirum jam ante, postquam à sepultura CHRISTI reversæ essent,) *ut venientes ungerent Iesum.* Sic præteriti plusquamperfecti significationem habet verbum aoristum ἡτοίμασαν, Luc. 24.1 verti enim oportet, *paraverant*. Deinde versu secundo, ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου nō debet verti; *exorto Sole*, per præteritum perfectum, sed *exoriente Sole*, per præsens aut præteritum imperfe- C ctum: nam alioquin repugnaret quod antecedit, *valdè mane*; repugnaret etiam cæteris Evangelistis, Matthæo, Lucæ & Johanni; nam Matth. 28. 1. ait mulieres ivisse ad monumentum, τῇ ἐπιφωσκούσῃ, *quum lucesceret*, Lucas verò ait, cap. 24. ὄρθρου βαθέος, *diluculo profundo*: Johannes etiam cap. 20. 1. *manè quum adhuc tenebræ essent*, hoc est, in ipso crepusculo matutino, cùm crepera ac dubia lux esset, quum vixdum inciperet lucescere. Proinde illud, ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου tantundem hoc loco Marci valet, atque ἀνατέλλοντος τοῦ ἡλίου. Quocirca exemplar novi Testamenti Græcum manuscriptum venerandæ vetustatis, quod *Cardinalis Rugusini* fuit & nunc in Academiæ Basiliensis Bibliotheca est, habet ἔτι ἀνατέλλοντος τοῦ ἡλίου, *adhuc exoriēte Sole*, hoc D est, sub ipsum ortum Solis. Si ita locus hic Marci reddatur & exponatur, nō dissidebit ab aliis Evangelistis.

Neque versus octavus pugnat cum aliis Evangelistis. Nam quod ait Marcus; *neque cuiquam quicquam dixerunt*, intelligendum est de obviis in itinere, si qui occurrerent, ignoti ipsis: sed cum nuncio ab Angelis accepto rectà ad discipulos & Apostolos Christi cucurrerunt, ut refertur Matthæi primo, capite vigesimo octavo, versiculo octavo. Luc. 24. 9.

Neque etiam quod versu nono Marcus ait, *Iesum surrexisse manè, primo die hebdomadis*, pugnat cum eo quod Matthæus dicit capite 28. 1. ὀψὲ δὲ σαββάτων τῇ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μίαν σαββάτων *vespere Sabbathi illu-* E *cescente in unam Sabbathi*. Nam phrasis Matthæi rectè est exponenda: quia ὀψὲ τῶν σαββάτων, idem valet, quod finito Sabbatho, finita hebdomade illa, qua Christus passus est videlicet: quemadmodum ὀψὲ τῆς ὥρας dicebat *Thucydides*, quod nos dicimus finito die elapsoque. Vox quidem ὀψὲ ubicunque sola est, vesperam vel serum significat: si autem casum aliquem regit, aut seri temporis aut prælapsi accipit significationem.

Nec denique decimusquartus versiculus aliis Evangelistis repugnat: nam ὕστερον non debet ita accipi, ac si illa apparitio Christi unica & simpliciter novissima fuisset: sed omnes Christi ex mortuis resuscitati apparitiones coram discipulis studio Marcus contrahit & postremò apparuisse Christum dicit, nempe aliquoties ab ipso die resurrectionis ad adscensionem usque, ut apparet ex versu decimonono; sic ut ὕστερον sit hoc loco idem quod μετὰ ταῦτα, *postea*.

Ad *secundam rationem* respondemus, additamentum quod recitat *Hieronymus*, minime convenire Apostolorum personæ, & impudenter Marco tributum à quibusdam, rejectum esse jure optimo, quia nec à Deo nec à Marco profectum. Propterea igitur totum caput rejiciendum non fuit, sed humanum additamentum à verbo divino prudenter depellendum. Neque in omnibus exemplaribus additamentum illud fuit, sed tantum in quibusdam exemplaribus fuisse *Hieronymus* dicit: & quia ab Ecclesia communiter receptum non fuit, ideo quum illud *Hieronymus* adversus Pelagianos adduxisset, urgere noluit, sed indubitatò divinas ac Canonicas Scripturas adduxit ad Pelagianos confutandos.

Marci igitur caput decimumsextum autoritatem divinam atque Canonicam habet & habuit ab initio, ut liquet ex *Irenæi Martyris* tertio libro adversus hæreses, capite undecimo, ex *Concilio Carthaginensi* à Cypriano celebrato, & *Synopsi Athanasii*, & libro tertio *Augustini* de Consensu Evangelistarū, capite vigesimoquarto, & aliis vetustis Patribus qui illud ad dogmata confirmādā allegarunt. Quòd verò *Bellarminus* pro divino & Canonico habendū dicit, eo quòd à Concilio Tridentino recipiatur & in Ecclesia legatur, in eo ponit τὸ μὴ αἴτιον ὡς αἴτιον. Nam si ante Concilium Tridentinum nō fuisset divinum & Canonicū, autoritate Concilii, ut nec lectione declarari posset aut deberet tale.

Quod historiam *de fletu Christi* super urbe Jerosolymorum & de sudore sanguineo, &c. attinet, quod illam nonnulli expunxerunt, particulare factum fuit quorundam, non autem commune iudicium Ecclesiæ DEI. Itaque quod pauci, iique ignoti fecerunt, nihil moramur.

Ratio quâ moti fuerunt, est ista, *quia fletus, & infirmitas dolorque animi Christo non convenirent*. At petiverunt id quod est in principio: nam etiam Johan. 11. ver. 35. legitur Christum flevisse: & omnes nostras infirmitates naturales ἀδιαβλήτους, non damnabiles, à Christo assumtas, ad salutem nostram facit.

Quod ad historiam *de adultera* à Christo non damnata Iohan. 8. attinet, ea ab initio in Evangelio à Iohanne exarata fuit, post demum in dubium vocata, & erasa Novatianorum audacia puritatem in Ecclesia & membris ejus singulis urgentium, & infirmos lapsuq; aliquo præoccupatos abigentium. Quod ergo non fuit certæ fidei, de quibusdam solummodo intelligendum, male informatis de rei veritate: sed quid hoc ad Ecclesiæ universitatem? Argumenta *Bellarmini* quibus probare nititur hanc historiam esse Canonicam, nempe quia legatur in Ecclesia, & à Patribus citetur, infirma sunt; cum in Ecclesia legantur & à Patribus citentur etiam apocrypha & humana.

Quod denique attinet *versum septimum* 1. Iohan. 5. & is initio in epistola Iohannis fuit. Nam *Cyprianus* eum citat in Tractatu de Unitate Ecclesiæ, seu ut alii allegant, de simplicitate Prælatorum, sectione quinta: & *Athanasius* sub finem illius disputationis, quæ contra Arium privatim Niceæ fuit ab ipso habita; nec illius autoritatem, Arius rejecit, quam profecto non admisisset, si in epistola Iohannis non extitisset. Postea de-

Digitized by Google

ea demum ab Arianis, quum plus possent sub Constantio & Valente, in exemplaribus multis deletus fuit. Est igitur hic versus divinus & Canonicus.

Maneat igitur ratum fixumque, *omnes libros Veteris Testamenti qui in Hebræo Canone sunt; omnes etiam libros Novi Testamenti verè divinos & Canonicos esse.*

Caput XXXIII.

In quo refutantur Papistarum argumenta pro libris Apocryphis.

SUPERIORE capite refutavimus eos qui libros Veteris & Novi Testamenti vel omnes vel quosdam negarunt esse divinos & Canonicos: nunc refellendi sunt Papistæ, qui contendunt, libros quosdam verè divinos & Canonicos esse, qui tales non sunt.

Nam contendunt etiam *adjectiones ad librum Esthera, librum Baruchi, adjectiones ad Danielem, libros item Tobiæ, Juditha, Sapientiæ Salomonis, Ecclesiastici seu Iesu Siracida & duos Machabæorum*, esse univoce & proprie divinos & Canonicos. Proinde *primùm* argumentis illorum respondendum, *tum* nostræ sententiæ argumenta contra libros Apocryphos proferenda atque defendenda.

Papistarum argumenta quædam sunt *communia* pro omnibus his libris, quædam *singularia* pro singulis. *Communia* primum videamus.

PRIMUM est: *Quicunque libri à Concilio, Pontificibus Romanis & Patribus antiquis pro verè & divinitus Canonicis agnoscuntur & habentur, ii sunt verè & divinitus Canonici:*

Atqui adjectiones ad librum Esthera & Danielis & libri cæteri jam enumerati, à Conciliis, Pontificibus Romanis, & Patribus antiquis, pro verè & divinitus Canonicis agnoscuntur & habentur:

Ergo sunt univoce & propriè Canonici.

Minor propositio probatur; quia à Concilio Carthaginensi III. Canone quadragesimo septimo, Florentino, & Tridentino Sessione quarta: à Pontificibus, Innocentio primo in epist. ad Exuperium, & Gelasio I. in decreto de libris sacris & Ecclesiasticis cum LXX. Episcopis: denique à Patribus, Augustino libro secundo de doctrina Christiana capite octavo, Isidoro libro sexto Etymol. capite primo, Cassiodoro libro primo divinarum lectionum, Rabano libro secundo de Institutione clericorum, & aliis libri dicti numerantur & ponuntur in eodem ordine cum aliis qui sunt infallibilis veritatis.

RESP. *Primò* major propositio laborat fallaciâ secundum plura interrogata; nam diversa conjunguntur in ea, de quibus judicium est dissimile. Quod ad Concilia attinet, non est eadem omnium illorum autoritas: nam Prophetica & Apostolica Concilia divinam autoritatem habent, ideo si quid illa affirment, absque ulla dubitatione verum est: alia verò Concilia Ecclesiastica seu Episcopalia humanam solummodo autoritatem habent, ideò si quid illa affirment, non illico verum est. Pontificum item Romanorum & Patrum cæterorum tantum humana est autoritas: ideo illorum dicta per se fidem non merentur. Iam major propositio intellecta de Conciliis Episcopalibus, quorum humana tantum est autoritas, sicut & Pontificum atque Patrum, falsa est: quia neque conciliorum Episcopalium neque Pontificum Romanorum, neque Patrum judicium & decretum efficere potest, ut liber aliquis sit univoce & proprie Canonicus, quem Deus ipse per Prophetas & Apostolos Ecclesiæ non tradidit, & commendavit, canonicumque esse

A jussit. Dei enim est Canonem fidei, religionis, & cultus sui Ecclesiæ præscribere, ac nequaquam Ecclesiæ est Canonem fidei & bonorum operum sibi vel aliis facere Præcepta fidei & cultus divini, multò minùs est Ecclesiæ, quæ Dei serva est, sibi constituere: quam imperiti rustici de legitimo, quod Principibus, Regibus, & Imperatoribus debetur, obsequio libros conscribere. Hominis enim ad hominem aliqua semper est proportio: hominis verò ad Deum nulla esse potest. Religionis divinæ Canon non potest nisi divinus, hoc est, à Deo ipso præscriptus & confirmatus esse per Prophetas & Apostolos: unde etiam Canonis absolutio & confirmatio ad ministerium Apostolicam pertinet: sicut *Augustinus* ait tomo sexto, libro undecimo contra Faustum Manichæum, capite quinto: *Distincta est à*
B *posteriorum libris excellentia Canonica autoritatis Veteris & Novi Testamenti, qua Apostolorum confirmata temporibus, per successiones Episcoporum & propagationes Ecclesiarum, tanquam in sede quadam sublimiter constituta est, cui serviat omnis fidelis & pius intellectus.* Ex hoc testimonio Augustini liquet, Canonem veteris & Novi Testamenti non à conciliis, Pontificibus Romanis & Patribus ac Episcopis factum, sed ab Apostolis confirmatum & acceptum per successionem ad nos usque propagatum. Quapropter non est positum in autoritate cujusquam concilii Ecclesiastici post Apostolorum ætatem celebrati aut adhuc celebrandi ut quisnam liber pro Canonico recipiendus sit, definiat. Imo nec penes Ecclesiam totam quantumvis veram atque puram est, ex re humana divinam efficere & pro divi-
C na imperare. Si non est penes Ecclesiam veram atque puram, multo minus penes corruptam, vitiosamque Ecclesiam aut Concilium ejus: omnium minime penes Ecclesiam ream aut Concilium ex reis Patribus constitutum. Major ergo falsa est.

Secundò, etiamsi daretur Major propositio: tamen falsa esset conclusio, quia assumtionis probatio laborat itidem fallaciâ secundum plura interrogata: ideo non potest una & eadem dari ad omnes probationis partes responsio, sed ad unamquamque distincta. *Concilium Carthaginense tertium* pro legitimo Concilio Episcopali agnoscimus, cui etiam *Augustinus* interfuit & subscripsit: sed Canon quadragesimus septimus, in quo Tobias, Iudith, Machabæorum libri duo, Sapientia Salomonis & Ecclesiasticus inter Canonicas Scri-
D pturas recensetur, est adulterinus, & supposititius; quia conscriptus eo tempore, quo Bonifacius I Romanus Episcopus fuit, ut ex clausula illius patet: nempe, *Hoc etiam fratri & consacerdoti nostro Bonifacio, vel aliis earum partium Episcopis pro confirmando isto Canone innotescat.* At hoc concilium celebratum est tempore Siricii Papæ, ut titulus Concilii ostendit in tomo primo Conciliorum Coloniæ Agrippinæ Anno millesimo sexagesimo septimo excusorum, & Canon quadragesimus octavus, quo dicitur: *De Donatistis placuit ut consulamus fratres & consacerdotes nostros Siricium & Simplicianum:* Quorum ille Romanus, hic Mediolanensis Episcopus erat. Quapropter vi veritatis victus *Laurentius Surius Monachus Carthusianus*, qui tomos illos conciliorum digessit & edidit, canoni quadragesimo septimo no-
E tam istam apposuit: *Licet istud capitulum quadragesimum septimum in præsenti exemplari, tanquam aliquod hujus concilii capitulum habeatur, in aliis tamen certis conciliorum libris, dicitur esse Carthaginensis Concilii* (quoti non additur, fortè VII. quod sub Bonifacio celebratum est, quanquam in eo Canon iste non reperitur) *vigesimumquartum capitulum, celebrati post consulatum Honorii duodecimum, & Theodosii octavum, quorum annus currit sub Bonifacio Papa.* Ex hac confessione Surii & actis Conciliorum liquet, Canonem hunc Carthaginensi tertio falsò

Digitized by Google

falsò adscribi, ut majoris antiquitatis prætextu autoritas ei concilietur. Et tamen non pudet Bellarminum & alios Papanos, canonem ementitum & supposititium ad probandum allegare. Cæterum Surii annotationem *Gentianus Hervetus* pro sua fide postea sustulit. Tum dato sed non concesso, hunc Canonem esse Concilii Carthaginensis tertii genuinum: tamen non esset idoneus ad probandum. Quia si libri de quibus ambigitur, Canonici non fuerunt tempore Apostolorum a quibus Canon confirmatus est, nō potuerunt à Concilio ullo demum canonici reddi. Libros enim non canonicos, Ecclesia non potest facere canonicos: quia quam ipsamet non habet autoritatem canonicam & divinam, aliis dare non potest. Deinde capitulum hoc solummodo quasi rogatio ac nō sanctio est: quid autem fuisset opus rogari placitum, quod inde à principio Ecclesiæ Apostolicæ placuerat, & Laodicenum Concilium probaverat? Rogationem esse ex iis quæ adduntur satis constat: *Hoc etiam fratri & consacerdoti nostro Bonifacio vel aliis earum partium Episcopis pro confirmando isto canone innotescat.* Si omnes libri Canone isto comprehensi inde ab initio fuissent Canonici, confirmatione humana opus illis minime fuisset, nec aliorum fratrum judicia exspectare necesse fuisset. Adhæc rogationem esse ex proximè sequente membro constat, quum illius Canonis conditores ajunt: *liceat etiam legi passiones Martyrum, quum anniversariis dies illorum celebrantur.* At libri propriè & verè divinitus Canonici non rogatione concilii leguntur, sed mandato divino legendi sunt. Præterea etiamsi rogatio non esset, sed decretum, & autoritas ejus valeret, causam tamen Papistarum nequaquam stabiliret. Nos enim *de sacro Canone fidei* disputamus, capitulum verò allegatum agit de *sacro Canone lectionis Ecclesiasticæ:* ut verba capituli ista ostendunt: *Placuit ut præter Scripturas Canonicas nihil in Ecclesia legatur sub nomine divinarum scripturarum.* Et libris enumeratis subjiciunt: *Hoc fratri & consacerdoti nostro Bonifacio, vel aliis earum partium Episcopis pro confirmando isto canone innotescat, quia à Patribus ista accepimus in Ecclesia legenda. Liceat etiam legi passiones Martyrum, cùm anniversarii dies eorum celebrantur.* Atqui non omnes libri quos legit Ecclesia ad ædificationem plebis, proferri etiam debent ad autoritatem fidei confirmandam, ut manifestum est ex Hieronymi Præfatione in libros Salomonis, & Rufini expositione in Symbolum. Inde ne ipsi quidem Papistæ omnia hujus Concilii decreta suscipiunt. Nam nequaquam probant, quòd capitulo primo jubentur omnes Episcopi Africani observationem Paschalem ab Ecclesia Carthaginensi accipere; quum tamen observatio Paschalis semel in Synodo Nicena definita sit, ut quod ad eam attinet, Romanæ Ecclesiæ consuetudo obtineret: Quòd capitulo secundo plures primæ sedes nominentur; quum Papistæ solam Romanam primam esse velint.

Replicant Papistæ, *Concilium Carthaginense tertium in Trullana seu sexta Synodo generali confirmatum.*

RESPON. Etsi in Jure Canonico distinctione decimasextâ aliquot capit. Canones Synodi sextæ generalis approbantur: tamen à doctissimis Pontificiorum doctoribus tanquam in Romanam Ecclesiam iniurii, pluribus argumentis refutantur. *Pighius* acta Synodi Trullanæ vocat *parengrapha*, minimeque germana esse rationibus nonnullis demonstrare conatur. *Melchior Canus* de locis Theologicis lib. 5. cap. 6. ait, Canones istius Synodi non habere autoritatem Ecclesiasticam. Deinde eâ Synodo non solùm Carthaginense, sed etiam Laodicenum Concilium, quod de librorum sacrorum numero, sententiæ Concilii Carthaginensis & Pontificiorum repugnat, comprobatur. Tum etiamsi Canones Synodi sextæ genuini essent, tamen non illico recipiendi essent, quia ipsimet Papistæ nonnullos improbant.

Concilium Florentinum, quod ajunt Latinorum Græcorumque Patrum atque Armeniorum legatorum consensione celebratum, nec antiquitate, nec formâ, nec episcoporum ratione ullam apud orthodoxos meretur autoritatem.

Concilium Tridentinum similiter neque pro legitimo agnoscimus, neque ejus autoritati quicquam deferimus propter rationes & causas gravissimas, quas Electores, Principes, & Ordines Imperii Protestantes recensuerunt, & prolixè explicarunt in gravaminibus oppositis Concilii Tridentini restitutioni seu continuationi à Pio IV. Pontifice Romano anno 1562. indictæ. Nos illas hoc loco solummodo breviter enumerabimus. I. quia concilium Tridentinum illegitimè & contra manifestum jus indictum fuit ab eo qui jus indicendi non habuit, nimirum à Pontifice Romano, qui neque divino neque humano iure ullo, neque etiam antiquissimorum Canonum autoritate, vel purioris Ecclesiæ veteris exemplis aut consuetudine ullam talem habet potestatem: qui jus citandi Protestantes non habet, cùm Romano Pontifici jurisdictio ulla aut superioritas in Protestantes, vel etiam in exsecutione præcipiendi aut prohibendi potestas non competat: qui cum suis Cardinalibus, Episcopis & Prælatis adhærentibus pars altera est litigantium, utpote reus & in concilio publicè postulandus accusandusque criminum gravissimorum, nempe falsæ doctrinæ, idololatriæ, prophanationis & depravationis cultus divini; Simoniacæ hæreseos & ut ex protestatione contra Sixti V. Pontificis Romani fulmen brutum in Henricum IV. nunc Regem Galliæ & Navarræ & Henricum Borbonium Principem Condæum ejaculatum, nonnulla addantur, reus est Papa Romanus impietatis: tyrannidis in Ecclesia occupatæ: corruptæ Religionis: sacrilegii: majestatis imminutæ, læsæ, conculcatæ: perduellionis & factionum hostilium: falsi seu subjectarum corruptarumque tabularum, &c. qui denique ante cognitionem causæ Lutherum & alios protestantes, jam damnaverat. II. Quia concilium illud non fuit tutum, nimirum Tridenti celebratum, in loco Pontifici ad sæviendum in Protestantes opportuno & suspecto multis modis. III. quia constabat tantum ex unius nempe Pontificiæ factionis Episcopis & Theologis. IV. quia non fuit liberum, sed servum, cum ne ipsi quidem Episcopi & Theologi Papani ausi sint aliter decernere quàm Pontifici Romano placuit, cui fuerant adstricti iuramento & qui sententias Tridenti decernendas Romā mittebat. Qui liberiorem vocem edidisset, à Consessu removebatur, vt *Petrus Paulus Vergerius Episcopus Iustinopolitanus, Hieronymus Vida* & alii. V. qui non fuit Christianum seu in Christi nomine collectum, cum in eo solus Christus non fuerit summus judex, nec sola Scriptura Sacra norma judicandi. VI. quia colluvies fuit hominum variis sceleribus coopertorum, quorum etiam umbram, ne dum societatem boni omnes detestari & procul fugere meritò debeant. VII. quia fuit concilium Simoniacorum, qui sacra officia à Pontifice Romano emerant, & res sacras vendebant. VIII. quia conflatum fuit ex hominibus sectantibus novum prorsus doctrinæ genus in Ecclesiam à Pontificibus & Monachis invectum, plenū horribilium errorum, impietatis & idololatriæ; & propugnantibus Papæ tyrannidem in Imperatores, Reges, & Ecclesiam universam. IX. quia decreta impia fecit & promulgavit sub anathemate observanda. X. quia sicut alia concilia Papalia magis accendit discordias,

M quàm

Digitized by Google

quam diremit; atque adeò fax & tuba fuit & adhuc est bellorum in orbe Christiano. XI. quia concilii illius præses fuit Papa Romanus, superbus statuum Imperii contemptor, & condemnator. XII quia concilium Tridentinum fuit eo fine celebratum, ut Evangelici omnes cogerentur deserere causam veritatis Evangelii, quam sine certo conscientiæ periculo deserere non possunt.

Propter tot & tam graves causas Concilium Tridentinum est illegitimum ac proinde autoritatem apud nos habet nullam.

Quin etiam Papistæ plurimi hactenus recipere Concilium Tridentinum recusarunt, veluti *Reges & Parlamenta Galliæ*, utut Pontifices Romani indesinenter efflagitarint, ut in Gallia acceptaretur. Alii quoque Pontificii in hoc ipso argumento veritatem maluerunt, quàm Concilium sequi: sicut *Sixtus Senensis* etiam post Concilium non dubitavit, tanquam alienа, resecare additamenta libri Estheræ libr. 1. & 8. Bibliothecæ sanctæ, ut *Bellarminus* ipse fatetur libro primo de verbo Dei capite septimo, sectione prima. Et *Benedictus Arias Montanus* in opere Biblico regio, in Novi Testamenti tittulo ait: *Accesserunt & huic editioni libri Græcè scripti*, (loquitur autem de libro Tobiæ, Judith, &c.) Quos ECCLESIA ORTHODOXA, HEBRÆORUM CANONEM SECUTA, INTER APOCRYPHOS RECENSET. Ad hæc sessioni quartæ, in qua decretum de libris Canonicis promulgatum est, quasi res ludicra ageretur pauci numero Episcopi adfuerunt, qui tamen certatim omnes accurrissent, si de Episcopatibus, Abbatiisque (ut postea factum) præbendis, annatis, decimis agendum cognovissent.

Jam si Reges Galliæ qui Christianissimi & primogeniti sunt filii Romanæ Ecclesiæ, si Parlamenta Galliæ, si alii Papistæ Concilium Tridentinum non suscipiunt, quantò minus nos Reformati adstringimur ad decreta Concilii illius suscipienda? Eâ nos Evangelicos Papistæ non possunt autoritate adstringere, quâ Pontificii ipsimet devinciri nolunt.

Hæc de conciliis allegatis visum est respondere: nunc ad testimonia Pontificum Romanorum & Patrum respondemus.

Testimonium sub INNOCENTII I. Pontificis Romani nomine productum autoritatem ad probandum nullam habet. Epistolæ enim quæ Innocentio primo, & aliis Episcopis Romanis, qui primis aliquot seculis vixerunt, tribuuntur & decretales appellantur, magna ex parte à recentiore aliquo scriptore, Pontificum assentatore & stipendiario vel conscriptæ & suppositæ, vel corruptæ & interpolatæ sunt; Quia stylus earum abhorret à Latinitate, quæ Episcopis Romanis eo seculo, imò & sequentibus aliquot vernacula erat, ut ex genuinis illorum scriptis evinci potest. Ac inprimis epistola ad Exuperium Innocentio adscripta, in Priscianum etiam est injuria. Quàm elegantes enim phrases sunt, *habitare præcepti sunt:* item *propter sobolis successionem uxorium usum esse relaxatum*; item, *ex alia tribu ad sacerdotium nullus fuerat præceptus accedere*; item *his ignorationis venia remittitur!* Sed omitto istas ineptas ac prorsus monachales phrases, quibus epistola illa scatet, unde manifestum est, epistolam illam unà cum aliis similibus suppositìtiam esse.

Deinde etiamsi epistolæ illæ suppositìtiæ non essent, tamen vim ad probandum obtinerent nullam: *primò* quia in illis testimonia Sacræ Scripturæ fœdè depravantur, veluti in eadem ad Exuperium epistola ad prohibitionem conjugii sacerdotum detorquentur hæc dicta; *Sancti estote, quia & ego sanctus sum Dominus Deus vester* Levit. 11. & 20. *Abstinete vos ad tempus, ut vacetis orationi* 1. Cor. 7. *Omnia munda mundis*. Tit. 1. *Vellem omnes sic esse sicut & ego*. 1. Cor. 7. *Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Vos autem jam non estis in carne, sed spiritu*. Rom. 8. *Secundò* quia hæretica multa in illis epistolis asseruntur, ut in illa ipsa ad Exuperium epistola, negatur sacerdotes uxoribus legitimis utentes à Deo exaudiri; & affirmatur communionem Eucharisticam esse quasi viaticum profecturis ex hac vita, extremâ communione homines in supremo vitę articulo à perpetuo exitio vindicari. *Tertiò* quia mysterii iniquitatis notæ variæ in iisdem epistolis apparent, quales etiam in illa ipsa ad Exuperium epistola sunt; primatus sedis Romanæ, distinctio clericorum & laicorum propter sanctitatem, abusus cœnæ Dominicæ. *Quartò* quia in illis epistolis multa falsa continentur, ut in epistola hac ad Exuperium adscribuntur quinque libri Salomoni, cùm nonnisi tres esse Salomonis constet.

GELASII decretum, quod exstat in secundo tomo Conciliorum paginâ trecentesimâ decimaoctavâ editionis Coloniensis supra citatæ, autoritate caret; *primò*, quia decretum illud repugnat decreto Synodi Laodicenæ à sexta generali Synodo confirmatæ: repugnat item aliis orthodoxis Patribus veteribus, qui aliter libros vere Canonicos recensuerunt, ut in *Symphonia nostra Catholica* ostensum.

Secundò, quia falsâ interpretatione corrumpit scripturas; nam dicto illo Christi, *Tu es Petrus*, &c. dicit Romanam Ecclesiam cæteris Ecclesiis prælatam primatum obtinuisse.

Tertiò, quia contradicit Scripturæ cùm ait: *Quamvis aliud fundamentum nullus possit ponere præter id quod positum est, qui est Christus Iesus, tamen ad ædificationem nostram eadem sancta Romana Ecclesia, post illas veteris & novi Testamenti, quas regulariter suscepimus scripturas, etiam plures non prohibet suscipi scripturas*, quas deinde enumerat, nimirum Conciliorum & Patrum.

Quartò, quia injustè hæreticos vocat eos qui negant, uno tempore, uno eodemque die Petrum & Paulum Romæ sub Cæsare Nerone martyrio coronatos. Atqui hæreticus non est, nisi qui errorem in doctrinæ Christianæ fundamentum impingentem pertinaciter defendit. Hæresis est propriè in quæstionibus fidei Christianæ.

Quintò, quia librum Nehemiæ vere Canonicum è censu Canonicorum exclusit.

Sextò, etiamsi decretum hoc vim probandi haberet, tamen parum juvaret Papistas, quia nonnisi unum librum Machabæorum, & unum Esdræ inter Canonicos recenset, ac proinde alios libros Machabæorum & Esdræ e Canonicorum numero excludit.

AUGUSTINUS libro secundo de doctrina Christiana, capite octavo, numerat quidem inter Canonicos, *libros Tobiæ, Iudith, Machabæorum duos, Sapientiam Salomonis & Ecclesiasticum*, sed *tum* ὁμωνύμως eos Canonicos vocat, *tum* progressu tēporis cùm amplius profecisset, cautiùs de illis scripsit. Nam quinto tomo, libro decimooctavo de civitate Dei, capite trigesimo sexto sic scribit: *Ab hoc tempore apud Iudæos restituto templo, non Reges sed Principes fuerunt usq; ad Aristobulum, quorum supputatio temporum non in Scripturis Sanctis, quæ Canonicæ appellantur, sed in aliis invenitur, in quibus sunt & Machabæorum libri, quos non Iudæi, sed Ecclesia pro Canonicis habet, propter quorundam martyrum passiones vehementes atque mirabiles, qui antequam Christus venisset in carnem, usque ad mortem pro Dei lege certaverunt, & mala gravissima atque horribilia pertulerunt.* Ita *Augustinus* libros quosdam, in quibus sunt & Machabæorum libri, à Scripturis Sanctis quæ Canonicæ appellantur, distinguit, hoc est, ab illis quæ vere divinitus sunt traditæ, & quæ simpliciter totæ essent non solum morum sed etiam fidei regula. De-

la. Deinde ab Ecclesia dicit pro Canonicis haberi, sed num simpliciter & omnino? num ut toti & simul fidei & morum regula essent? nequaquam, sed propter exempla constantiæ martyrum. Ergo alio sensu vere divinos libros vocavit *Augustinus* Canonicos, alio sensu cæteros in quibus sunt & Machabæorum libri. Septimo autem tomo, libro secundo contra secundam Gaudentii Epistolam, capite vigesimo tertio ait: *Hanc quidem scripturam quæ appellatur Machabaeorum, non habent Iudæi sicut legem & Prophetas, & Psalmos, quibus Dominus testimonium perhibet tanquam testibus suis dicens, Oportebat impleri omnia quæ scripta sunt in lege & Prophetis & Psalmis de me: sed recepta est ab Ecclesia non inutiliter, si sobriè legatur vel audiatur, maximè propter illos Machabæos qui pro Dei lege sicut veri Martyres à persequutoribus tam indigna atque horrenda perpessi sunt.*

Si *Augustinus* libros Machabæorum pro univoce & proprie Canonicis habuisset, num eos separasset ab illis libris quibus Dominus testimonium perhibet tanquam testibus suis? num de eis diceret, quòd recepti sint ab Ecclesia non inutiliter, cum tanta cautione in lectione & auscultatione eorum adhibenda, dicens, SI SOBRIE legantur vel audiantur? num eorum usum ad exempla martyrum restrinxisset?

Idem libro decimoseptimo de civitate Dei, cap. 20. ait de Salomonis libris: *Tres recepti sunt in autoritatem Canonicam: Proverbia, Ecclesiastes & Canticum Canticorum. Alii verò duo, quorum unus Sapientia, alter verò Ecclesiasticus dicitur propter eloquii nonnullam similitudinem, ut Salomonis dicantur obtinuit consuetudo. Non autem esse ipsius non dubitant doctiores, eos tamen in autoritatem maximè occidentalis antiquitus recepit Ecclesia.* Paulo post addit de his duobus libris: *Sed adversus contradictores non tantâ autoritate proferuntur, quæ scripta non sunt in Canone Iudæorum. In tribus verò illis, quos Salomonis esse constat, & Iudæi Canonicos habent, &c.* Ita aperte distinguit *Augustinus* autoritate tres libros quos constat esse Salomonis, à duobus aliis quos ab occidentali Ecclesia receptos dicit, nam Orientalis Ecclesia eos nunquam in tantam autoritatem recepit.

Ex hac collatione scriptorum *Augustini* patet, testimonium ex libro secundo de doctrina Christiana, capite octavo allegatum, nequaquam validum esse ad evincendum libros Machabæorum & cæteros quos *Hieronymus* inter Apocryphos refert, proprie Canonicos esse. Quod in Jure receptum est, ut posteriores leges derogent prioribus, & quod vulgò dicitur δεύτεραι φροντίδες σοφώτεραι, *posteriores curæ seu cogitationes sapientiores*; valeat hoc quoque loco. Libros duos priores de doctrina Christiana scripsit *Augustinus* prius quàm fieret Episcopus, deinde Episcopus factus complevit tertium & addidit quartum, ut ipse testatur libro secundo Retractationum, capite quarto: libros verò de civitate Dei & contra epistolas Gaudentii scripsit cum jam diu episcopus fuisset ac proinde plus profecisset, & confirmatiore judicio evasisset, ut manifestum ex eodem secundo retractationum libro cap. quadragesimotertio & quinquagesimonono.

ISIDORI testimonium ex lib. 6. Etymol. cap. 1. minime firmum est, quia idem in libr. de Offic. ait, Testamentum vetus fuisse ab Esdra in viginti & duos libros constitutum, *ut tot libri haberentur in Lege, quot haberentur & literæ.* Idem de RABANI Mauri testimonio respondeo: nam is ait libro secundo de institutione clericorum, cap. 54. totum vetus Testamentum ab Esdra fuisse in duos & viginti libros distributum, *ut tot libri essent in Lege, quot & habentur literæ.*

Summa, si Concilia vel Episcopi Romani vel alii Patres libros Machabæorum, Judith, Tobiæ & cæteros qui non sunt in Canone Hebræo, inter Canonicos numerârunt, Canonicos alio sensu vocârunt, quàm eos qui in Hebræo Canone recensentur. Hoc modo Concilia & Patres interpretantur Papistæ ipsi: sic enim THOMAS DE VIO CAJETANUS CARDINALIS Sancti Xysti, qui Pontificis Romani adversus Lutherum in Germania ad Carolum V. legatus & Ecclesiæ Papisticæ columna fuit, in fine Commentariorum in Historiam veteris Testamenti ad caput decimum Estheræ scribit: *Hoc in loco* (inquit) *terminamus Commentaria librorum historialium veteris Testamenti. Nam reliqui, videlicet, Iudith, Tobia & Machabaeorum libri, à divo Hieronymo extra Canonicos libros supputantur & inter Apocrypha locantur, cum Sapientia & Ecclesiastico, ut patet in Prologo Galeato. Ne turberis, novitie, si alicubi reperies libros istos inter Canonicos supputari vel in sacris Conciliis vel in sacris Doctoribus.* Nam ad Hieronymi limam reducenda sunt tam verba Conciliorum, quàm Doctorum. NB. *Et juxta illius sententiam ad Chromatium & Heliodorum Episcopos libri isti (& si qui alii sunt in canone Biblia similes) non sunt Canonici, id est, non sunt regulares, ad firmandum ea quæ sunt fidei. Possunt tamen dici Canonici, id est, regulares, ad ædificationem fidelium, utpote in Canone Biblia recepti & autorati. Cum hac distinctione discernere poteris dicta Augustini in secundo de doctrina Christiana & scripta in Concilio Florentino sub Eugenio quarto: scriptaque in provincialibus Conciliis, Carthaginensi & Laodicensi & ab Innocentio & Gelasio & Pontificibus.* Hactenus Cardinalis Cajetanus, qui præterquam quòd sententiam Hieronymi approbat, diversam dicit novam esse, & ambiguam.

Similiter *Sixtus Senensis* libro primo Bibliothecæ, & *Stapletonus* nono libro capite sexto princip. fid. doctrinal. distinxerunt libros in *Protocanonicos* & *Deuterocanonicos*. *Protocanonici*, sunt ii qui in vere divino Canone recensentur, quos Hieronymi lima probavit, quos Ecclesiæ nostræ vere Canonicos agnoscunt. *Deuterocanonici*, sunt illi, qui à Conciliis & Patribus nonnullis interdum Canonici dicuntur, quia morum regulam aliquam & exempla proponunt; proprie autem Canonici non sunt, sed Apocryhi, quia non sunt fidei simul & morum regula certò divinitus præscripta.

Sic ad primum argumentum commune responsum est: sequitur

SECVNDVM.

Ex quibus libris Patres Orthodoxi testimonia allegarunt, ii sunt propriè & univocè Canonici:

At ex adjectionibus ad librum Esthera & Danielis & cæteris libris de quibus jam contro vertitur, Patres Orthodoxi testimonia allegarunt. Ergo, &c.

RESP. Nego *consequentiam*, quia ex puris particularibus nihil sequitur. Major propositio particulariter tantum intellecta conceditur; nimirum de libris Mosis, Josuæ & aliis qui sunt in divino Canone: universaliter autem intellecta negatur: Nam non tantum Patres, verum etiam Prophetæ & Apostoli nonnulla protulerunt ex Gentilibus vel aliis humanis scriptis, ut Daniel cap. 4. ex Commentariis Babylonicis programma quod à Rege Nebucadnetzare emanavit, & cap. sexto edictum Darii de reverendo Deo Danielis; Ezra cap. 1. edictum Cyri Regis Persidis, & cap. 6. Darii Nothi edictum: Paulus Apostolus allegavit Actor. 17. ver. 28. sententiam ex Arato, τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν, & 1. Corinth. 15. vers. 33 ex Menandro φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί. Et 2. Timoth 3. ver. 8. ex libris Thalmudicis nomina Magorum Ægyptiorum Jannis & Jambris qui restiterunt Mosi, & Tit. 1.

 vers.

vers. 12. versum ex Epimenide, κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί: Judas Apostolus vers. 14. & 15. Prophetiam Enochi: Nequaquam tamen dari potest, libros illos ex quibus ista Prophetæ & Apostoli citarunt, esse Canonicos, nedum vere & vniuoce Canonicos. Quin etiam Oratio Manassæ Regi Judaico adscripta, & tertius quartusque libri Esdræ à nonnullis sanctis Patribus interdum citantur, ut apertè dicitur in præfatiuncula Orationi Manassæ & libro tertio & quarto Esdræ præmissa in editione Bibliorum Vulgatæ versionis Latinæ, Sixti quinti Pontificis Romani jussu recognitæ & Antverpiæ in officina Plantiniana excusæ Anno 1599. & tamen Synodus Tridentina extra seriem Canonicorum librorum eos posuit. Similiter *Athanasius* de incarnatione Verbi, paginâ trigesimanonâ tomi primi editionis Commelinianæ citat librum Pastoris, quem Hermæ vulgò tribuunt, eumque vocat utilissimum, nec tamen est Canonicus. Ex his instantiis patet, non omnes libros ex quibus Patres Orthodoxi testimonia allegarunt, vere & univoce Canonicos esse. Hoc *Bellarminus* ipsemet fateri cogitur libro primo de verbo Dei, capite decimooctauo, sectione decimanonâ, ubi in hunc modum de libro Henoch, ex quo Judas Apostolus in epistola sua citasse Prophetiam existimatur, scribit; *Respondeo, quamvis Tertullianus libro de habitu muliebri contendat, librum Henoch esse Canonicum, & Beda in hanc epistolam dicat, tempore Iudæ librum Henoch verum & Canonicum in manibus hominum fuisse, etsi modò non exstet: tamen probabilius videri librum esse apocryphum. Cæterum ut Hieronymus in capite primo ad Titum & Augustinus libro 15. de civitate Dei, cap. 23. & libro 18. cap. 38. dicunt, etiam in Apocryphis esse aliquid veri, & hoc Iudam protulisse, nec tamen propterea totum librum approbasse; sicut etiam Paulus Actor. 17. 1. Corinth. 15. & ad Tit. 1. profert testimonia ex Ethnicis Poëtis, Arato, Menandro & Epimenide: nec tamen idcirco poetas illos consecravit.* Ita *Bellarminus* non concedit, quodvis scriptum illico Canonicum esse, etiamsi Apostoli inde aliquid protulerunt. Quantò minùs igitur erit illico Canonicum scriptum, eò quòd Patres qui Apostolis longè inferiores sunt, inde testimonia citaverint? Idem *Bellarminus* libro primo de Verbo Dei, capite vigesimo fatetur, Patres testimonia proferre ex libro Hermetis, qui Pastor inscribitur, item ex tertio & quarto Esdræ; quos tamen idem refert inter Apocryphos. Similiter *Iohannes Driedo* unus ex primariis Papistis scribit de Catalogo Scripturæ libro 1. cap. 4. ad difficultatem 4. *Cyprianus, Ambrosius, cæterique Patres citant sententias ex libro Baruch, ex 3. & 4. Esdra non tanquam ex Canonicis libris, sed tanquam ex libris continentibus dogmata quædam pia, &c.* Quum igitur propositio major universè intellecta sit falsa, conclusionem quoque falsam esse necesse est.

REPLICATIO Papistarum: *At Patres citant libros hos, de quibus jam controvertitur, ut sacros & divinos: Ergo sunt propriè & univocè Canonici.*

DUPLICATIO nostra: Negatur *consequentia*, quia ex puris particularibus nihil sequitur. Nam major propositio omissa: nempe, *Quos libros Patres citant ut sacros & divinos, ii sunt propriè & univocè Canonici*, est tantum particulariter vera: quia mos est usitatus optimis quibusque Patribus, Græcis & Latinis, ut non tantum libros vere Canonicos, sed etiam apocryphos honorifice allegent: ut *Ambrosius* tomo tertio, paginâ vigesimâseptimâ editionis Frobenianæ Anno 1538. in oratione de obitu fratris Satyri, tanquam Sacræ Scripturæ solatia profert, quæ libro quarto Esdræ capite decimo leguntur. *Clemens Alexandrinus* sæpè citat librum Pastoris non secus ac si divinus esset. Ergòne quartum Esdræ & Pastoris librum nos pro vere Canonico habere æquum est?

TERTIUM.

Sequitur commune argumentum pro his libris.

Omnes libri qui à Patribus appellantur sacri, sunt propriè & univocè Canonici:

At isti libri de quibus jam controvertitur, à Patribus appellantur sacri.

Ergo, &c.

RESPON. *Major propositio* absque distinctione & limitatione intellecta, est falsa: quia non omnes libri quos Patres appellant sacros, sunt tales dicti eodem modo. Alii enim univoce, alii æquivoce dicuntur sacri: Qui univoce, hoc est, reipsa & veritate sunt sacri, illi sunt proprie & univoce Canonici. Hi verò libri de quibus jam controvertitur, æquivoce sacri dicuntur, hoc est, quadam similitudine ex opinione institutove hominum: quemadmodum à *Cajetano Cardinali* Concilia Episcopalia sacra, & Patres sacri dicuntur in verbis sub finem responsionis nostræ ad primum argumentum nuper citatis: Ita Canones Conciliorum Episcopalium & Juris Canonici dicuntur sacri. Sic à Jurisconsultis leges dicuntur sacræ, imò etiam sacratissimæ. Literæ quibus Imperatores Valentinianus & Martianus indixerunt concilium vocantur sacræ tomo secundo Conciliorum, paginâ octava, nona, decima.

QUARTUM.

Quicunque libri fuerunt publicè recepti in Ecclesiis, illi sunt univocè & propriè Canonici: At hi libri fuerunt publicè recepti in Ecclesiis: Ergo, &c.

RESPON. *Major propositio* est falsa: nam adversus illam potest dari instantia. Quia *Eusebius* libro tertio historiæ Ecclesiasticæ capite tertio de libro Pastoris dicit eum δεδημοσιευμένον, id est, publice receptum in Ecclesiis, quem tamen ἐν νόθοις numerat. Quòd si major sit concedenda, limitari & restringi eam necesse est: Quicunque libri fuerunt publice recepti in Ecclesiis, nimirum ad dogmatum autoritatem, illi sunt vere divinitus Canonici. At hos libros, de quibus jam controvertitur, fuisse publice receptos in Ecclesiis ad dogmatum autoritatem, negatur: quia testante *Hieronymo* fuerunt recepti tantum ad ædificationem plebis quoad mores propter præcepta morum & exempla quæ in iis continentur. Conclusio igitur οἰχέτω.

QUINTUM.

Quicunque libri à Patribus absolutè & simpliciter appellantur Scriptura, ii sunt propriè Canonici:

At hi libri de quibus quæstio est, à Patribus absolutè & simpliciter appellantur Scriptura: Ergo, &c.

RESP. *Major propositio* negatur, non enim omnes libri quos Patres simpliciter appellant *Scripturas*, sunt proprie Canonici, sed tantum illi qui sunt vere divina Scriptura.

SEXTUM.

Omnes libri qui sunt Scriptura divina sunt univocè & propriè Canonici: At hi libri de quibus controversia est, sunt Scriptura divina: Ergo sunt univocè & propriè Canonici.

Minorem probant: quia *Clemens Alexandrinus* lib. 2. Pædagogi, cap. 3. librum Baruchi appellat divinam Scripturam; *Theodoretus* item in expositione hujus libri, Euseb. lib. 6. demonstr. Evangel. cap. 19. Ita hymnum trium puerorum *Cyprianus* & *Chrysostomus* vocant divinum, &c.

RESPON.

RESP. Negatur *consequentia*, quia sunt quatuor termini propter ambiguitatem medij. Nam *divinum* dicitur *ὁμωνύμως*, nempe vel *κυρίως*, *propriè*, quod κατ' ἀλήθειαν, naturâ suâ, ortúve divinum est, eò quòd purè Dei est, à Deo aut secundùm Deum: vel *ἀκύρως*, impropriè, quod κατὰ δόξαν, ex opinione humana, judicioque præsumto, ex humana institutione & positivo jure, quadam similitudine & imagine divinum est. Major propositio intellecta de Scriptura divina *κυρίως* dicta conceditur: Minor propositio autem de Scriptura divina *ἀκύρως* dicta vera est. Quòd si divina Scriptura in Minore propositione eodem sensu accipiatur, quo in Majore, tum minor falsa est; nec ad eam probandam sufficit Patrum autoritas, qui libros de quibus quæritur, Scripturam vocant divinam *ἀκύρως*, quemadmodũ & librum Hermetis qui inscribitur Pastor, divinitus inspiratum putavit *Origenes* libro decimo in epistolam ad Romanos, quem tamen nihilominus apocryphum censet *Bellarminus* libro primo de Verbo Dei capite vigesimo, sect. sexta. Literæ Imperatricis Pulcheriæ ad Leonem I. Romanum, vocantur *divinæ syllabæ* secundo tomo Conciliorum, pag. octavâ. Irrita ergo Conclusio.

SEPTIMVM.

Quicunque libri à Patribus vocantur Canonici, ij sunt univocè & propriè Canonici.

At hi libri de quibus controversia est, à Patribus vocantur Canonici: ut sanctus *Augustinus* in Speculo præfatur, ex Canonicis libris se sententias collecturum, & in iis habet Tobiam: idem de aliis Patres dicunt.

Ergo sunt univocè & propriè Canonici.

RESP. Negatur *consequentia*, quia sunt quatuor termini, propter homonymiam in medio. *Canonici* enim libri dupliciter dicuntur vel *univocè* vel *æquivocè*. *Univocè Canonici* dicuntur, qui veritatem divinam continent divinitus materiâ & formâ, hoc est, qui non tantùm quoad res, sed etiam quoad verba & phrases & ordinem divinitùs inspirati sunt, quique autoritate divinâ sunt publico Ecclesiæ dati & sanctificati, ut essent regula veritatis in fide & moribus. Atque hi sunt quos Deus per Prophetas & Apostolos scripsit aut approbavit, & autoritate Spiritus obsignavit sanctificavitque.

Æquivocè Canonici dicuntur qui secundùm partes suas singulas universè nec veritati primæ & divinæ per omnia respondent divinitùs, nec autoritate divinâ publico Ecclesiæ dati atque sanctificati sunt, sed humano arbitrio & humanâ autoritate Canonici habiti. Major vera est de libris qui univocè Canonici dicuntur: Minor & probatio ejus de iis qui æquivocè. Non procedit igitur argumentatio.

OCTAVVM.

Quicunque libri sunt sancti, ij sunt univocè & propriè Canonici:

At hi libri sunt sancti. Ergo.

RESP. Distinguo: Quicumque libri sunt sancti, nimirum divinitus, ij sunt univocè & propriè Canonici. At hos libros esse sanctos divinitus, negatur.

Replicant Papistæ: *Quod allegant Apostoli, est divinitus sanctum:*

Hos libros allegant Apostoli: Ergo sunt divinitus sancti.

REPS. *Primò*, Fallacia est non causæ in propositione majore: Non enim quia divinitus sanctum, ideò adducunt Apostoli quicquid adducunt, sed quia adducunt Apostoli, eo sanctificatur divinitus quod antea non erat sanctum. Sicut *Tertullianus* libro primo ad

A Uxorem, cap. 8. sapienter dicit: *Convictum atque commercia Deo digna sectare, memor illius versiculi sanctificati per Apostolum: Bonos corrumpunt mores, congressus pravi.* Similiter sanctificavit Spiritus Sanctus per Paulum sententiam Arati, καὶ γὰρ τοῦ γένος ἐσμέν. Sed edictum Nebucadnetzaris Daniel. 4. sanctificatum est per Danielem Prophetam.

Secundò, minor propositio est falsa.

Eam sic probare nituntur Papani, quia Rom. 11. v. 34. & 1. Cor. 2. v. 16. citat Paulus ex libris Sapientiæ cap. 9. v. 13. *Quis enim cognovit mentem Domini?* Similiter quod legitur Hebr. 1. v. 3. *Qui cùm sit splendor gloriæ & character subsistentiæ ejus*, ajunt sumtum ex cap. 7. Sapientiæ, & Rom. 12. v. 19. ex Ecclesiastici 28. v. 12. *Non ipsi vosmet ulciscentes dilecti, &c.*

B RESP. Nego Apostolum Paulum quicquam ex Sapientiæ Ecclesiastici libro citare: sicut nec in testimoniorum à Christo & Apostolis in Novo Testamento ex Veteri citatorum Indice, qui est in Biblijs jussu Sixti V. recognitis & Antverpiæ excusis, vel unicus liber, quem *Hieronymus* extra Canonem esse dicit, recensetur, ex quo testimonium in Novo Testamento sit allegatum. Deinde quod ad locum Rom. 11. vers. 34. & 1. Corinth. 2. vers. 16. Hebr. 1 vers. 3. & Rom. 12 v. 19. attinet, non citat eos Paulus aliunde, ut patet ex orationis contextu & forma. Quòd si adducit aliunde, tum potiùs ex indubitatò Canonicis adducit, quemadmodum primum locum ex Jesa. 40. vers. 13. teste *Thomâ Aquinate* in capite undecimo ad Roman. lect.

C quinta, & *Cajetano*, & interpretibus *Remenensibus* in Angelica versione. *Bellarmin.* lib. 1. de Verbo Dei capite 7. sect. 8 & cap. 8. sect. 2. & cap. 9. sect. 3. Locum verò Roman. 12. vers. 14. ex Deut. 32. vers. 35.

NONVM.

Ex quibuscunque libris, publicè in Ecclesia, inter ipsa sacrorum solemnia, lectiones decantantur vel recitantur, ij sunt univocè & propriè Canonici:

At ex his libris publicè in Ecclesia, inter ipsa sacrorum solemnia, lectiones decantantur vel recitantur, Ergo, &c.

RESP. *Major propositio* est falsa. Nam etiam ex libris Patrum, veluti Augustini, Leonis Magni, Eusebij, Isidori & aliorum, lectiones inter sacrorum Pontificiorum solemnia recitantur, ut liquet ex Breviario Romano ex decreto Concilij Tridentini restituto

D & Pii V. Pontificis Romani jussu edito: nec tamen libri Patrum sunt Canonici, nedum verè divinitus Canonici. *Deinde* quod ad minorem attinet, quænam illa Ecclesia est, cujus nobis exemplum pro argumento objicitur? Parum enim aut nihil apud nos Ecclesię Romanæ consuetudo valet, nedum ut vim in ea tanti argumenti agnoscamus. Ruit igitur conclusio.

DECIMVM.

Quicunque libri olim in Ecclesia legebantur etiam ante Hieronymi tempora ij sunt propriè Canonici:

At hi libri olim in Ecclesia legebantur etiam ante Hieronymi tempora:

Ergò sunt propriè Canonici.

RESPOND. Distinguo Libri alii in Ecclesia olim

E legebantur de ambone, hoc est, gradu Episcoporum seu suggestu concionatorum Presbyterorumque: alij etiam de gradu Lectorum. Rursus alij libri legebantur & ad confirmandam dogmatum autoritatem & ad plebis ædificationem in cultu Dei & in moribus: alij tantùm ad ædificationem plebis in moribus. Jam quicunque libri olim in Ecclesia legebantur de ambone Episcoporum Presbyterorumque & ad confirmandam dogmatum autoritatem, ij sunt propriè Canonici. At libri isti de quibus est controversia, tantum de

Digitized by Google

gradu Lectorum legebantur & solummodo ad ædificationem plebis in moribus maximeque Catechumenorum. Non sunt igitur proprie Canonici. Nostram sententiam confirmant Patres ipsi. ATHANASIUS in Synopsi Sacræ Scripturæ ait: *Præter istos*(nempe Canonicos libros quos enumeraverat)*sunt adhuc alÿ veteris instrumenti libri non Canonici, qui Catechumenis tantùm leguntur, Sapientia Salomonis, &c.* Et Epistolâ trigesimanonâ festali: *Sed majoris evidentiæ causâ adÿciam & hoc necessariò; sciens, quod etiam alÿ libri sint extra hos enumeratos, qui non quidem Canonem constituunt: sed propositi sunt à Patribus legendi eis qui primum accedunt & simpliciter edoceri volunt sermonem pietatis: Sapientia Salomonis & Sapientia Syrach & Esther* (id est, adjectiones ad librum Estheræ, nam alioquin librum Esther ad proprie Canonicos referri docet in Synopsi Sacræ Scripturæ) *& Iudith & Tobias & doctrina qua vocatur Apostolorum & Pastor.* Ubi notandum, etiam doctrinam quæ vocatur Apostolorum & Pastorem veteres in Ecclesia legisse, qui tamen libri etiam Papistarum confessione sunt Apocryphi. AVGVSTINVS libro primo de Prædestinatione cap. decimoquarto ait, *Librum Sapientiæ meruisse in Ecclesia Christi de gradu Lectorum Ecclesiæ Christi tam longâ annositate recitari, &c.* Et HIERONYMUS Præfatione in libros Salomonis: *Sicut ergo Iudith, & Tobiæ & Machabæorum libros legit quidem Ecclesia, sed eos inter Canonicas Scripturas non recipit: sic & hæc duo volumina legat ad ædificationem plebis, non ad autoritatem Ecclesiasticorum dogmatum confirmandam.*

Hinc constat, libros istos etiamsi olim in Ecclesia legebantur, tamen non esse proprie Canonicos.

INSTANTIA. *At Rufinus hoc argumento usus est lib. 2. adversus Hieronymum:*

Ergo isti libri quia legebantur in Ecclesia, sunt propriè Canonici.

RESP. Primò *Rufini* testimonium non est idoneum: quia est hominis irâ atque odio inflammati adversus *Hieronymum*: quis enim majore cum impotentia animi scripsit, quàm Rufinus iste, quum in Hieronymum inveheretur? Qui damnatum calculis bonorum omnium scriptum adfert ad causæ suæ patrocinium, prodit eam & perdit. *Secundò*, æquius atque rationabilius est, ut Rufinum sedatum & composito animo scribentem audiamus atque sequamur. Si verò ille in scripto Didactico quod extra calorem iracundiæ exaravit, nempe in Expositione Symboli Apostolici, vulgò Cypriano adscripta, ait; *Sciendum tamen est, quod & alÿ libri sunt, qui non Canonici, sed Ecclesiastici à Majoribus sunt appellati: ut est Sapientia Salomonis, & alÿ Sapientia filÿ Syrach, qui liber apud Latinos hoc ipso generali vocabulo Ecclesiasticus appellatur, quo vocabulo non autor libelli, sed Scripturæ qualitas cognominata est. Ejusdem ordinis est libellus Tobiæ & Iudith & Machabæorum libri. In novo verò Testamento libellus qui dicitur Pastoralis sive Hermetis, qui appellatur duæ viæ vel judicium Petri, quæ omnia legi quidem in Ecclesiis voluerunt, non tamen proferri ad autoritatem ex his fidei confirmandam.* Observandum quòd Rufinus in illorum librorum numero, quos in Ecclesiis legi Majores voluerunt, recensèt etiam librum qui Pastoralis sive Hermetis dicitur, itē alium qui appellatur duæ viæ vel judicium Petri; quos libros ipsimet Papistæ apocryphos esse fatentur. Ergo nec isti de quibus jam controvertitur, propterea sunt propriè Canonici quòd olim in Ecclesia legebantur.

VNDECIMVM.

Quoscunque libros proferunt Patres ad dogmatum Ecclesiasticorum autoritatem confirmandam, ÿ sunt propriè Canonici:

At libros istos proferunt Patres ad dogmatum Ecclesiasticorum autoritatem confirmandam:

Ergo sunt propriè Canonici.

RESP. Hoc argumentum idem ferè est cum secundo, ideo responsio eadem esse possit. Sed quia secundum est generalius, hoc autem strictius, agens tantùm de allegationibus ad dogmatum Ecclesiasticorum autoritatem affirmandam, & natum ex solutione præcedentis argumenti; ideò distinctè respondemus. *Major propositio* quæ universaliter enunciatur, falsa est: quia Patres proferunt sæpe ad dogmatum autoritatem confirmandam, etiam alios libros qui tamen sunt Apocryphi, ut de Pastore Hermetis fatetur *Bellarminus* ipse libro primo de Verbo Dei, cap. vigesimo, sectione sexta; & de tertio & quarto Esdræ, sectione septimâ & octavâ. Iidem patres proferunt etiam libros Gentilium ad dogmatum Ecclesiasticorum autoritatem confirmandam, ut *Iustinus Martyr* in Apologia secunda, *Theodoretus* de curatione Græcarum affectionum, *Lactantius, Augustinus, &c.*

INSTANTIA. *Libri propriè Canonici proferuntur ad dogmatum Ecclesiasticorum autoritatem confirmandam:*

At hi libri proferuntur ad dogmatum Ecclesiasticorum autoritatem confirmandam: Ergo sunt propriè Canonici.

RESP. Negatur *consequentia*, quia ex puris affirmativis in secunda figura nihil sequitur.

Hactenus argumenta communia quibus pro his libris Papistæ pugnant: sequuntur aliquot singularia pro singulis.

Pro adiectionibus ad librum Esthera.

Si Concilia & Patres librum Esthera inter Canonicos numerantes, de eo volumine locuti sunt, quo tum Ecclesia universa utebatur, nempe habente etiam appendices illas de quibus jam quæritur: tum etiam appendices illæ sunt univoce Canonicæ. Verum est antecedens. Ergo & consequens.

Assumtum probare conatur *Bellarminus* ex Concilio Laodiceno, Carthaginensi tertio, Innocentio I. & aliÿs, quibus addit Athanasium & Hieronymum.

RESPONDEO. *Assumti* probatio laborat fallaciâ secundum plura interrogata: nam de quibusdam testimoniis conceditur, de quibusdam negatur. Laodicenum enim Concilium, Athanasius & Hieronymus nihil tale deponunt, quale asserit Bellarminus Siquidem *Laodicenum Concilium* fatente etiam *Francisco Costero Iesuita* in Enchiridio suo, vetuit in Ecclesiis legi & in autoritatem recipi quicquid in Veteri Testamento à Canone Hebræo abest: & addit *Costerus* rationem, ne fideles quorum multi ex Judæis conversi erant, irritarentur & offenderentur, si ea quæ in Hebræo non exstant, publice in Ecclesia legerentur. ATHANASIVS verò in Synopsi Sacræ Scripturę, adjectiones ad librum Estheræ aperte ad Scripturas non Canonicas refert, ut ex his ejus verbis patet: *Sunt itaque Canonici Veteris instrumenti libri viginti duo, literis Hebraicis numero pares: totidem enim apud Hebræos sunt literarum elementa. Præter istos autem sunt adhuc alÿ veteris instrumenti libri non Canonici, qui Catechumenis tantùm leguntur. Sapientia Salomonis, cujus exordium est: Diligite justitiam qui judicatis terram. Sapientia Iesu filÿ Syrach, cujus initium est: Omnis sapientia à Domino est & cum ipso est in seculum. Esther* (id est, adjectiones ad libr. Estheræ, ut patet ex sequenti initio, quod cap. Apocryphorum est) *cujus initium est: Anno secundo regnante Artaxerxe magno, una die mensis Nisan, somnium vidit Mardochæus filius Iairi, filÿ Semei, filÿ Kisai ex tribu Benjamin.* Ex his constat adjectiones istas pro non Canonicis ab Athanasio habitas. De libro au-

Digitized by Google

bro autem vere Canonico Estheræ paulò post ait, eum ad aliud quoddam volumen Canonicum pertinere:

HIERONYMUS similiter appendices illas pro Canonicis non agnoscit, ut manifestum est ex præfatione ejus in librum Esther: *Librum Esther* (inquit) *variis translatoribus constat esse vitiatum: quem ego de Archivis Hebræorum revelans verbum è verbo expressius transtuli. Quem librum editio Vulgata laciniosis hinc inde verborum finibus trahit, addens ea quæ ex tempore dici poterant & audiri: sicut solitum est scholaribus disciplinis, sumto themate excogitare quibus verbis uti potuit qui injuriam passus est, vel qui injuriam fecit. Vos autem ô Paula & Eustochium, quoniam & Bibliothecas Hebræorum studuistis intrare & interpretum certamina comprobastis, tenentes Esther Hebraicum librum, per singula verba nostram translationem adspicite; ut possitis agnoscere, me nihil etiam augmentasse addendo, sed fideli testimonio simpliciter, sicut in Hebræo habetur, historiam Hebraicam Latinæ linguæ tradidisse. Nec affectamus laudes hominum, nec vituperationes expavescimus. Deo enim placere curantes, minas hominum penitus non timemus: quoniam Deus dissipat ossa eorum, qui hominibus placere desiderant: & secundum Apostolum, Qui ejusmodi sunt, servi Christi esse non possunt.* Si *Hieron.* adjectiones illas pro vere Canonicis habuisset, non ita de illis scripsisset, non majoris nimirum faciens quam thematis alicujus Scholastici tractationem: nec etiam illas omisisset tantâ cum fiduciâ, aliorum præjudicia non metuens, nec curans.

De cæteris autem testimoniis quid sentiendum sit, partim suprà in primi argumenti communis refutatione ostensum est, partim suo loco de quovis dictum.

Pro libro Baruchi primum argumentum singulare Papistarum

Liber Baruchi à veteribus Patribus citatur sub nomine Ieremiæ:

Ergo liber Baruchi est univocè Canonicus.

Antecedens *probat* Bellarminus *libr. 1. de Verbo Dei, ca. octavo, sect. quartâ inductione aliquot Patrum, nimirum* Clementis Alexandrini, Ambrosij, &c.

RESP. ἀπὸ ἀλληγορίας (?) ex figurata enunciatione, conclusio propriâ colligitur. Antecedens nonnisi figurate verum est: Synecdochicâ enim locutione Patres utuntur, quando librum Baruchi sub nomine Jeremiæ citant. Nam quum libellus Baruchi exiguus sit, sed alioquin utilis, cæterisque apocryphis alicubi præferendus, tum ne excideret, tum ut facilior inventu esset in Codice Biblico, libro Ieremiæ utpote majori instar appendicis adjunctus humanâ libertate & autoritate fuit, sicut libellus Ruth cum libro Judicum, & liber Estheræ cum libris Esdræ & Nehemiæ copulatur: quomodo etiam omnes duodecim Prophetæ minores in unum librum compinguntur. Hinc Synecdochice sub nomine Jereminæ Patres allegant quod proprie non est illius.

INSTANT: *Baruch fuit notarius Ieremiæ: Ergo Baruchi scriptum, Ieremiæ esse meritò censetur.*

RESP. Negatur *consequentia*, quia non quicquid Bruch scripsit, ut notarius Jeremiæ scripsit, sed tantùm id quod ex mandato ac dictante per divinam inspirationem Jeremiâ scripsit: sicut quicquid aliquis notarius scribit, non est illico authenticum, sed tantùm id, quod ex mandato ac fide publica tanquam notarius perscripserit. *Deinde* negatur *antecedens*, si ejus sententia sit, Baruchum fuisse notarium Jeremiæ in isto libro de quo jam quæritur ex ore Jeremiæ excipiendo. Nam ista Baruch scripsit in Babylonia anno quinto, septimo die mensis, tempore quo ceperunt Chaldæi Jerusalem & succenderunt eam igni, ut legitur Baruch 1. vers. 2. quum Jeremias jam dudum in Ægyptum invitus abductus esset, ubi est mortuus. *Tertiò* liber iste ne quidem à Barucho scriptus est, quia scriptus est Græcâ linguâ, quâ nec Baruchus, nec populus Dei tum in Babyloniam deportatus, usus est.

INSTANT adhuc: *librum hunc Patres judicabant partem esse vaticiniorum Ieremiæ: Ergo est pars illorum.*

RESPOND. *Antecedens* restringo. Librum hunc Patres nempe aliqui tantum judicabant partem esse Jeremiæ: nam non omnes ita judicarunt, veluti *Hieronymus*, ut præfatio ejus in Jeremiam ostendit: *Librum Baruch*, inquit, *notarij ejus, qui apud Hebræos nec legitur, nec habetur, prætermisimus, pro his omnibus maledicta ab æmulis præstolantes.* Qui verò Patres partem Jeremiæ esse censuerunt, humana opinione imbuti errarunt: nos verò erratis Patrum minime adstringimur.

Secundum.

Ex libro Baruch citatur aliquid 2. Machabæor. cap. 2.

Ergò liber Baruchi est propriè Canonicus.

RESP. Processus est à non causa ut causa. Citatio in libro Machabæorum facta non est causa idonea cur liber Baruchi sit proprie Canonicus: *tum* quia liber Machabæorum est apocryphus, unus autem liber apocryphus non potest alterius apocryphi libri autoritatem suo testimonio confirmare: *tum* quia ne quidem citatio in libro proprie & certò Canonico est sufficiens argumentum ad evincendam autoritatem Canonicam libri ex quo aliquid citatur, ut suprà declaratum est in secundi argumenti communis refutatione.

Pro adjectionibus ad Danielem argumentum proprium.

Danielis liber totus est propriè Canonicus:

At Danielis liber totus est cum adjectionibus in Theodotionis Græca editione exstantibus:

Ergo cum adjectionibus in Theodotionis Græca editione exstantibus est propriè Canonicus.

Minor propositio *probatur, quia credibile est Concilia vetera, Laodicenum & Carthaginense III. & priscos Patres Græca editione utentes, cùm Danielem in numerum sanctarum Scripturarum retulerunt, de eo libro locutos esse qui in Græcis vulgatis codicibus habebatur, in quibus sunt istæ adjunctiones.* *Bellarm. lib. 1. de Verbo Dei, c. 9. sect. 6.*

RESP. *Minor propositio* negatur: quia liber Danielis totus est ut in Canone Hebræo est, absque adjectionibus illis. Probatio verò Minoris merâ opinione & conjectura nititur: *credibile est*, inquit *Bellarminus*: Sed unde credibile est? Nos negamus credibile esse. Plura verò interrogata, quæ Bellarminus commiscet, distinguimus. Nam duorum Conciliorum quæ ab eo adferuntur, ratio est differens. Laodiceni Concilij Canon est genuinus & agit de libris proprie Canonicis, quos publice in Ecclesia tum voluit legi, prohibitâ lectione non Canonicorum: Itaque adjectiones illas etiam legi in Ecclesia prohibuit. At Canon 47. Concilio Carthaginēsi tertio attributus, est supposititius & cum proprie Canonicis Ecclesiasticos jungit humano placito, ac ne sanctione quidē, sed tantum rogatione. Nec deniq; prisci Patres aut saltem non omnes qui Græcâ editione utebantur, adjectiones illas recipiebant: nam etiam ex Christianis Catholicis olim *Iulius Africanus* historiam Susannæ tanquam adulterinam & neotericam repudiavit, teste *Eusebio lib. 6. histor. cap. 23.* ut refert

Bellarmi-

Digitized by Google

Bellarminus ipsemet libro primo de Verbo Dei capite nono, sect. secunda. De aliis etiam Patribus testatur *Hieronymus* in procemio Commentariorum in Danielem ad Pammachium & Marcellam: *Miror quosdam μεμψιμοίρους indignari mihi, quasi ego decurtaverim librum, cùm & Origenes & Eusebius & Apollinarius aliique Ecclesiastici viri & Doctores Græciæ, has, ut dixi, visiones non haberi apud Hebræos fateantur, nec se debere respondere Porphyrio pro his, quæ nullam Scripturæ S. autoritatem præbeant.* Viderit ergo *Bellarminus*, qui sint illi prisci Patres, qui adjectiones illas pro Scriptura propriè Canonica agnoverint. Mirum est autem, Bellarminum tanti facere editionem Theodotionis, *qui utique post adventum Christi incredulus fuit, licet eum quidam dicant Hebionitam, qui altero genere Iudæus est*, ut in eodem procemio *Hieronymus* scribit. Alijs igitur argumentis *Bellarmino* opus est, quibus evincat adjectiones Theodotianas propriè Canonicas esse.

Pro libro Iudith argumentum proprium.

Bellarm. lib. 1 de Verbo Dei, cap. duodec. sect. 1.

Librum Iudith Nicena Synodus prima, omnium Synodorum generalium prima & celeberrima, ita retulit in numerum Sacrorum librorum, ut eum idoneum esse censuerit ad fidei dogmata confirmanda: ut testatur Hieronymus *præfatione in Iudith, ubi sententiæ Hebræorum hunc librum non agnoscentium autoritatem Synodi Nicenæ opponit.*

Ergo est propriè Canonicus.

RESP. *Primò* antecedens negatur: nam de lib. Judith nihil tale in Actis Synodi Nicenæ reperitur & *Athanasius* qui Synodo Nicenæ interfuit, hunc librum esse Canonicum negat *tum* in Synopsi Sacræ Scripturæ, *tum* in epistola trigesima nona festali: & *Concilium Laodicenum* eum inter Canonicos non recenset, quum tamen paulo post Nicenum fuerit eique minime repugnasset, cùm orthodoxorum Patrū fuerit & à Pontifice Romano approbatum sit & ob ipso *Bellarmino* ad confirmandam dogmatum autoritatem proferatur. *Deinde* ad probandum antecedens producitur testis *Hieronymus*, qui nihil tale testatur: non enim affirmat ex sua sententia, hunc librum à Synodo Nicena inter sacros libros numeratum, sed ex aliena sententia recitative ait, *Hunc librum Synodus Nicena in numero Sanctarum Scripturarum legitur computasse.* Sanctas Scripturas hic *Hieronymus* dicit æquivoce, latiore significato pro Ecclesiasticis seu quæ in Ecclesia legebantur ad sanctum usum, nempe ædificationem plebis quo ad mores; ut constat ex præfatione ejus in libros Salomonis, in qua ait; *Iudith & Tobiæ & Machabæorum libros legit quidem Ecclesia, sed eos inter Canonicas Scripturas non recipit. Deinde dicit tantummodo, legitur;* ut ostendat se ex aliena sententia loqui. Nec addit ubi legatur, quòd à Synodo Nicena liber Iudith inter sacros sit computatus: unde rectè *Erasmus Roterodamus* annotavit, ab Hieronymo non affirmari, hunc librum fuisse inter Sanctas Scripturas à Synodo Nicena numeratum. *Adhæc* non opponit *Hieronymus* sententiæ Hebræorum autoritatem Synodi Nicenæ: sed per συγχώρησιν, hoc est, concessionem dicit ex hypothesi postulantium versionem hujus libri; *Sed quia hunc librum Synodus Nicena in numero Sanctarum Scripturarum legitur computasse, acquievi postulationi vestræ, immò exactioni, & sepositis occupationibus, quibus vehementer arctabar, huic unam lucubratiunculam dedi, magis sensum è sensu, quàm ex verbo verbum transferens.* Rogatus ergo fuerat *Hieronymus*, ut librum Iudith Latinum faceret: qui rogaverant usi sunt hoc argumento, quia Nicena Synodus eum in numero Sanctarum Scripturarum legitur computasse. Itaque id non negans *Hieronymus*, sed fidem esse penes autorem jubens, se librum transtulisse scribit, *tum* propter autoritatem illam, *tum* propter bonorum postulatum. Non valet autem consecutio ab eo quod secundùm quid seu ex hypothesi dicitur, ad dictum simpliciter. Hanc fuisse sententiam Hieronymi patet *tum* ex eadem præfatione in librum Judith, de quo expressè ait, quod *ejus autoritas ad roboranda illa quæ in contentionem veniunt; minùs idonea judicatur*: *tum* ex præfatione in libros Salomonis, in qua clariùs sententiam suam explicat, his verbis: *Sicut ergo Iudith & Tobiæ & Machabæorum libros legit quidem Ecclesia, sed eos inter Canonicas Scripturas non recipit: sic & hæc duo volumina* (nimirum Sapientiam Salomonis & Ecclesiasticum) *legat ad ædificationem plebis, non ad autoritatem Ecclesiasticorum dogmatum confirmandam.* Si *Hieronymus* sensisset, librum Judith à Synodo Nycena pro univoce & proprie Canonico habitum fuisse, hoc ne de Ecclesia scripsisset? ipse Nicenæ Synodo contradixisset? *Denique* dato, sed non concesso, à Synodo Nicena librum Judith in numero Sanctarum Scripturarum computatum, tamen causam adversariorum hoc non adjuvat, sed lædit. Nam si illa Synodus hunc librum esse proprie Canonicum decrevit, quare non hoc eodem decreto cæteros quoque de quibus controvertimus, complexa est? Proinde reliquos quos prætermisit, gravi admodum præjudicio numero Sanctarum Scripturarum exclusit.

Pro Sapientia Salomonis argumenta propria.

I.

Liber Sapientiæ Salomonis à Melitone Asiano in epistola ad Onesimum in Catalogo Sanctarum Scripturarum ponitur: Est ergo propriè Canonicus Bellarm. libr. 1. de Verbo Dei cap. decimo tertio, sect. secundâ.

RESP. *Antecedens* est falsum, ut cuivis inspicienti tantùm librum quartum Hist. Eccl. Eusebii, c. viges. 6. patebit: Enumerans enim *Melito* libros Salomonis Proverbia nominari etiam Sapientiam indicat. Apertiùs id explicat *Eusebius* eodem libro 4. c. viges. secundo quum testatur, Hegesippum, Irenæum & alios priscos Patres Proverbia Salomonis πανάρετον σοφίαν, hoc est, omni virtute instructam seu instruentem sapientiam appellasse.

II.

Omnes lib. Salom. sunt propriè Canonici:

Sapientiæ liber est Salomonis: Ergo, &c.

Assumtio *probatur à Bellarm. lib. 1. de Verbo Dei, c. 13. sect. quartâ autoritate veterum, eo quòd omnes veteres hunc lib. Salomonis esse asserant, & citat Eusebium libr. 4. hist. Eccl. cap. vigesi. secundo & dicit, Hegesippum & Irenæum & omnem antiquorum chorum hunc lib. Salomonis esse existimasse. Ait etiam Tertullia. de Præscripti. Cyprianum Sermon. de Mortalit. Hilarium in Psal. 127. Ambros. Serm. 8. in Psal. 118. Basilium libr. 5. contra Eunomium, Epiphanium hæresi Anomæorum, nomine Salomonis hunc librum citare.*

RESP. Utraque præmissa negatur. *Major* enim *propositio* falsa est, quia non omnes libri γνήσιοι quomodocunque à Salomone scripti, sunt univoce Canonici, nedum libri, opinione vel consuetudine erroneâ ipsi tributi. Multa siquidem scripsit humana tantùm diligentiâ ad ubertatem cognitionis rerum variarum, & non Spiritus divini inspiratione ad autoritatem religionis: sicuti *locutus est ter mille sententias seu parabolas, fueruntque cantica ejus quinque suprà mille. Elocutus etiam est de plantis: à cedro quæ est in Libano usque ad hyssopum quæ prodit è pariete: demque elocutus est de jumentis & de volucribus & de reptilibus & de piscibus*; ut legitur 1. Reg. 4. vers. 32, 33.

Assumtio

Digitized by Google

Assumtio itidem falsa est: nam Sapientia etiamsi Salomonis dicatur, non est tamen Salomonis: aliud est *dici*, aliud *esse*. Probatio assumtionis similiter falsa est: nam *primò* non omnes veteres hunc libr. Salomonis esse asserunt: veluti *Hieronymus* Præfatione in libros Salomonis, *pseudepigraphum* esse dicit, & *Augustinus* tomo tertio, de doctrina Christiana lib. 2. cap. 8. ait, *Salomonis tres libri sunt, Proverbiorum, Cantica Canticorum & Ecclesiastes. Nam illi duo libri, unus qui Sapientia & alius qui Ecclesiasticus inscribitur, de quadam similitudine Salomonis esse dicuntur, Nam Iesus filius Sirach eos scripsisse constantissimè perhibetur.* Quanquam autem hoc quòd à Jesu Sirachi filio Sapientia scripta sit retractaverit libr. 2. Retractationum, cap. 4. cum rectiùs cognovisset, de eo non constare: Unde in libro cui titulus est *Speculum*, qui exstat in tomo 3. ait, *quis autor sit libri Sapientia non apparere:* tamen ibidem ait: *Salomonis non esse, nihil dubitant doctiores.* pag. sexcentes. octoges. Edit. Frob. Anni 1528. *Idem* sic scribit tomo quinto, lib. 17. de Civitate Dei, cap. 20. *Prophetasse etiam ipse* (nimirum Salomon) *reperitur in suis libris, qui tres recepti sunt in autoritatem Canonicam: Proverbia, Ecclesiastes & Canticum Canticorum. Alij verò duo, quorum unus Sapientia, alter verò Ecclesiasticus dicitur, propter eloquij nonnullam similitudinem, ut Salomonis dicantur, obtinuit consuetudo. Non autem esse ipsius, non dubitant doctiores Iohannes Driedo* Papista libr. 1. de Scripturis & dogmatibus Ecclesiasticis cap. 4. ad quartam difficultatem, hunc librum non fuisse conscriptum à Salomone concludit. Nonnulli verò scriptorum veterum Judæi Philonis esse affirmãt, ut *Hieronymus* testatur Præfatione in libros Salomonis & *Isidorus* libr sexto Etymolog. cap. 2. Idem Papistici doctores dicunt. *Bonaventura* scribit in Commentariis in hunc librum: *Prima causa efficiens per modum compilantis fuit Philo sapientissimus Iudaeorum, qui temporibus Apostolorum fuit:* Hoc idem quoque à *Rabano* affirmare scribit. Et *Iohannes Capistranus* in Præfatione Speculi Clericorum, Philonem in persona Salomonis loquutum esse dicit. His instantiis fortiter infregimus universalem affirmationem Bellarmini.

Deinde illi Patres; quos *Bellarminus* allegat, vel per Sapientiam Salamonis intelligunt librum Proverbiorum Salomonis, vel Synecdochicè & ex communi opinione loquuntur. *Eusebius* enim libro quarto Historiæ Eccles. capite vigesimosecundo non loquitur de libro Sapientiæ pseudepigrapho, sed de Proverbiis Salomonis; sic enim verba Græca habent in Editione Parisiensi Roberti Stephani Anno 1544. ἐ μόνος ἦτος (scil. Ἡγήσιππος) ἀλλὰ καὶ εἰρηναῖος καὶ πᾶς ὁ τῶν ἀρχαίων χορὸς πανάρετον σοφίαν τὰς σολομῶντος παροιμίας ἐκάλουν, hoc est, *Non solùm verò hic* (nempe Hegesippus) *sed etiam Irenæus, & totus veterum chorus Proverbia Salomonis vocaverunt nomine Sapientia virtutibus omnibus instructa,* seu *de omnibus virtutibus instruentis.* Hic verò Eusebii locus in Rufini versione Basileæ edita typis Frobenianis Anno eodem 1544. depravatus est in hunc modum: *Verùm & hic ipse, & Irenæus & omnis antiquorum chorus, librum qui adtitulatur Sapientia, Salomonis esse dixerunt, sicut & Proverbia & cætera.* Vitiosâ igitur versione vel deceptus est vel decipere voluit *Bellarminus*, quum Græci textus veritatem sequi potiùs debuerit. Cæteri etiam Patres Sapientiæ, Salomonis nomine Proverbiorum librum intelligere solent, ut *Cyprianus* Testimoniorum libro tertio ad Quirinum, cap. 16. 20. & 56. Sic *Athanasius* in decretis Synodi Nicenæ, citans dictum Proverb. 8. *ante omnes colles genuit me*, id in Sapientiæ libro haberi ait. Quòd si qui Sapientiæ librum pseudepigraphum sub nomine Salomonis ci-

A tant, ut *Tertullianus* de Præscriptionibus adversus hæreticos cap. 7. *Cyprianus* de mortalitate sect. 16. *Hilarius* in Psal. 127. &c. faciunt id συνεκδοχικῶς ἐ δόξαστῶς: quia cùm Judæi Hellenistæ libros Ethicos in unum corpus coagmentassent, id corpus nomine Sapientiæ Salomonis Synecdochicè inscripserunt: hinc consecutum ut posteri imperitiores vel Hebræi Canonis ignari & maximè Christiani omnia ejusdem autoris, Salomonis nimirum esse putarint. Synecdochicæ hujus locutionis exemplum est manifestum in Cypriani libro tertio Testimoniorum ad Quirinum, capite decimosexto, statim in principio: nam de bono martyrii dicit in Sapientia Salomonis testimonia exstare & allegat duo, quorum *primum* exstat Proverb. 14. v. 25. *alterum* verò Sap. 5. vers. 1. & seq. Sic eodem libro capite
B quinquagesimo tertio. Hinc autem minimè sequitur, Sapientiam ψευδεπίγραφον, esse Salomonis, quia ex figurato loquendi genere perperam infertur conclusio propria.

Pro Ecclesiastico argumenta propria.

I.

Salomonis libri sunt propriè Canonici & divini:

Ecclesiasticus est liber Salomonis: Ergo, &c.

Probatur Minor propositio *à Bellarmino libro primo de Verbo Dei, cap. 14. autoritate Cypriani libro 3. epist. 4. citantis cap. 7. & aliorum Patrum.*

RESP. *Major propositio* universè intellecta est falsa. Si verò particulariter intelligatur, vitiosa fit consequentia ex puris particularibus. *Deinde assumtio* est fal-
C sa: quia in Ecclesiastici Prologo, quem, ut & librum ipsum, Concilium Tridentinum pro sacro & Canonico vult suscipi ab omnibus sub pœna anathematis, testatur Jesus Sirachi filius, librum ab avo suo Jesu Hebraicè scriptum, à se verò in linguam aliam translatũ, *Epiphanius* in hæresi Anomæorum, quæ ipsi est septuagesima sexta, Ecclesiasticum dicit esse filii Sirach, pag. 500. Editionis Græcæ Hervagianæ Basiliensis, Anni 1544. quem locum ipsemet *Bellarminus* allegat. Non est ergo Salomonis liber.

Quòd verò ad probationem assumtionis attinet, Patres à Bellarmino allegati Ecclesiasticum sub nomine Salomonis Synecdochicè & ex communi opinione protulerunt. Perperam autem conclusio fit propria ex figurata locutione: nec enim valet, Patres Ecclesiasti-
D cum citant sub nomine Salomonis: Ergo est verè Salomonis.

REPLICAT Bellarminus; *facilè potuisse fieri, ut Iesus Sirach Sententias Salomonis à se diligenter collectas in unum volumen redegerit. Ita uterque autor dici poterit.*

RESP. Negatur hoc: nam Jesum avum Jesu Siracidæ ipsum scripsisse hũc librum Hebraicè & à Jesu Sirachi filio tantum cõversum esse ex Hebræo in linguam Græcam testatur Prologus, qui pro verè divino, sacro & Canonico ex sanctione Concilii Tridentini à Papistis agnoscitur & in Biblia jussu Sixti V. recognita & edita relatus est: cum quo quomodo sententiam suam *Bellarminus* conciliare possit ipse viderit. Neque etiam concedi potest, quod Jesus Sirachi pater, Jesu Siracidæ
E avus collegerit sententias Salomonis, quum hoc Prologus nequaquam dicat, & refutent apertè capita aliquot, maximè à quadrages. sept. usque ad finem. Quod si Salomonis sententias collegisset, id bonâ fide dicturus fuisset, quia ad libri summam commendationem & autoritatem apud omnes hoc maximè pertinuisset, & ad laudem Jesu patris Sirachi, quòd sententias Salomonis ne interirent tantâ diligentiâ in unum volumen redegisset.

II.

Omnes libri Prophetici sunt propriè Canonici:
Ecclesiasticus est liber Propheticus: Ergo, &c.

Assumtio probatur: nam *Augustinus* tomo primo, libro secundo de Genesi contra Manichæos, cap. 5. citans ex libro Ecclesiastici verba hæc, *Quid superbit terra & cinis?* quæ exstant cap. 10. vocat prophetica.

RESP. *Assumtio* est falsa. Ad eam vero probandam adducitur testimonium *Augustini* minimè idoneum & ab ipsomet *Augustino* retractatum libro primo Retractationum cap 10. ubi fatetur verba Ecclesiastici videri sibi non rectè appellata prophetica: & addit rationem retractionis, quia non in ejus libro legitur, quem certi simus appellatum esse Prophetam.

Pro libris Machabæorum argumenta propria.

I.

Tomo primo Conciliorum, ut & in Iure Canonico inter Canones Apostolorum est canon octogesimus quartus, in quo enumerantur libri sacri, inter eos sunt etiam libri Machabæorum: Ergo sunt propriè Canonici.

RESP. Negatur *consequentia*: quia committitur petitio principii in antecedēte istius enthymematis. Nam CANONES APOSTOLORUM per Clementem congesti non sunt legitimum principium ex quo argumenta peti debeant ad dogmatum religionis autoritatem confirmandam: ut sequentia argumenta evincunt.

I. Quia sunt apocryphi & ex numero eorum scriptorum quæ ab hæreticis sive schismaticis conscripta vel prædicata sunt, quæ nullo modo recipit Catholica & Apostolica Ecclesia, ut testatur ipsummet Jus Canonicum capitulo *Sancta Romana*, paragrapho *E quibus*, Distinctione decimaquinta: & capitulo *Canones*, Distinct. decimasextâ.

II. Quia sunt suppostitii. Non enim esse Apostolorum & præcepta quæ illis comprehenduntur & Phrases alienissimæ à stylo sanctorum Apostolorum satis evidenter ostendunt. Tum si vere essent Apostolorū, *Hieronymus* diligentissimus scriptorum Ecclesiasticorum observator, eorum fecisset mentionem, item *Eusebius*, & alii Patres vetusti: nec *Concilium Laodicenum* ab illo Canone recessisset. Ita destituuntur testimonio probatorum autorum.

III. Quia ne à Papistis quidem omnes Canones illi approbantur, recipiuntur & servantur; Exempli gratia Canon quintus: *Episcopus, aut Presbyter, aut diaconus uxorem suam prætextu religionis non abjicito: si abjicit, segregator à communione: si perseverat, deponitor.* Et Canon sextus: *Episcopus, aut presbyter, aut diaconus seculares curas non suscipito: alioquin deponitor.* Et Canon vigesimus octavus: *Si quis Episcopus, aut presbyter, aut diaconus, pecunia interventus, hanc dignitatem nactus fuerit, deponitor tum ipse, quàm qui eum ordinavit, & omnino à communione abscinditor, quemadmodum Simon Magus à me Petro.* Et plures alii.

IV. Quia sanciunt excommunicationes quasdam ob res leviculas contra præcepta Christi & Apostolorum in sacris literis exarata: veluti si quis ex sacerdotali ordine non communicaverit aliquando Cœnæ Dominicæ tamquam qui moverit populo suspicionem contra eum qui obtulit: item si quis Dominico die sabbatho jejunaverit: &c.

V. Quia cultum Dei præscribunt alienum prorsus à Novo Testamento; nam Canone tertio probatur oblatio olei in candelabro, & incensi.

VI. Quia adversantur Sacræ Scripturæ. Nam Canon sexagesimus octavus alligat conscientias ad jejunia quadragesima Paschæ, & feriæ quartæ & parasceves, contra illud Pauli: *Nemo vos judicet in cibo aut potu*, &c.

VII. Quia ille ipse Canon octogesimus quartus ne quidem Papistis ipsis per omnia probatur: nam in eo inter libros sacros recensentur Clemētis epistolæ duæ & præceptiones quæ episcopis per Clementem libris octo nuncupatæ sunt: quas tamen Pontificii in Canonicis non habent. Item tres in ea libri de Machabæorum gestis inter sacros numerantur: at Synodus Tridentina duos tantum agnoscit Sessione quarta, decreto de libris Canonicis.

VIII. Quia si recipiendus est Canon iste: tum neque liber Tobiæ, neque liber Judithæ, neque Sapientia Salomonis, neque Baruch, neque Apocalypsis Johannis inter Canonicos libros connumerari debent: nam ibi non connumerantur. Apostoli autem certò sciverunt qui libri essent verè Canonici, qui non.

IX. Quia manifestum mendacium Canon iste continet. Nam Evangelium Johannis memorat, quod omnes scriptum fuisse consentiunt, reliquis Apostolis aut omnibus aut plerisque mortuis; Canones autem hos narrant ab ipsis Apostolis in unum congregatis Antiochiæ promulgatos. Sic *Peresius* statuit in parte tertia sui de traditionibus libri. Et Canon. 28. Petrus ipse loquitur, *removeatur à communione, ut Simon Magus, à me Petro.* Huic ergo Canoni, si verus est, condendo Petrus interfuit. At Petrus qui fuit tempore Neronis interfectus, quomodo potuit videre Evangelium Johannis, quod Domitiani primùm tempore scriptum atque editum fuit?

X. Quia repugnat ipsis Apostolorum factis. Nam Canon septimus vetat eadem die cum Judæis Pascha celebrare: at Johannes, Philippus & alii eadem die cum Judæis Pascha celebrarunt.

XI. Quia Canonū istorum numerus certus constitui non potest, quod multum facit contra fidem & autoritatem ipsorum. Nam Synodus sexta universalis, Trullana dicta, Constantinopoli anno Christi 680. celebrata, approbat & recipit Canones octogintaquinque; Zepherinus episcopus Romanus, qui annis quingentis Synodo Trullana antiquior fuit, non plures agnoscit, quam sexaginta. Gratianus Distinct. 16. ait esse tantum quinquaginta, eosque apocryphos.

Quapropter etiam *Bellarminus* ipse libro primo de verbo Dei, capite vigesimo, sectione nonâ & sequentibus fidem & autoritatem Canonibus istis derogat. Proinde testimonium ex illis pro libris Machabæorum petitum nullius est ponderis.

II.

Libros Machabæorum non Iudæi, sed Ecclesia pro Canonicis habet, teste Augustino libro decimooctavo de Civitate Dei cap. 36. (Bellar. lib. 1. de Verbo Dei, cap. 15. sect. 1.)

Ergo sunt propriè Canonici.

RESP. Negatur *cōsequentia*, quia ex æquivoco cōcluditur proprie, quod genus argumētationis est ἀλόγιστον. Quum enim *Augustinus* dicit, Ecclesiam pro Canonicis habere libros Machabæorum, *Canonicos* appellat non *divino illo Canone fidei* qui ab Ecclesia Judæorum, quibus credita fuerunt eloquia Dei, Rom. 3. 2. ad Ecclesiam Christianorum pervenit: sed *Ecclesiastico Canone lectionis*, qui *tum* ex libris divini Canonis constat, *tum* ex aliis quos ab hominibus non divinâ inspiratione, sed humanâ solummodo diligentiâ scriptos Ecclesia autoritate humana voluit legi ad plebis ædificationem, ob præcepta & exempla quædam pietatis, non autem proferri ad confirmandam fidei seu dogmatum

matum Ecclesiasticorum autoritatem, ut ex *Hieronymi* præfatione in libros Salomonis & Ruffini expositione in Symbolum Apostolicum constat. Hanc æquivocationem verba etiam *Augustini* apertè monstrant, quum ait libro citato: *Ab hoc tempore apud Iudæos restituto templo, non Reges, sed Principes fuerunt usque ad Aristobulum, quorum supputatio temporum, non in Scripturis Sanctis, quæ Canonicæ appellantur, sed in aliis invenitur, in quibus sunt & Machabæorum libri, quos non Iudæi, sed Ecclesia pro Canonicis habet, propter quorundam martyrum passiones vehementes atque mirabiles, qui antequam Christus venisset in carnem, usque ad mortem pro Dei Lege certaverunt & mala gravissima atque horribilia pertulerunt.*

Clariora hæc sunt, quàm ut obscurari possint: alias Scripturas esse sanctas quæ Canonicæ appellãtur, alias pro Canonicis haberi: illas per se, & propter se, has propter quorundam martyrum passiones vehementes atque mirabiles, id est, propter exempla quædam constantiæ singularis & admirabilis in perferendis cruciatibus & morte obitâ pro Legi Dei. *Bellarminus* autem testimonium Augustini truncatum allegavit, ne antecedentia & consequentia in illo argumentum pro libris Machabæorum adductum everterent: sic ut hinc quoque perspici possit, quam bona fide *Bellarminus* Patres alleget.

Caput XXXIV.

In quo adferuntur & defenduntur nostra argumenta communia contra libros Apocryphos.

Hactenus refutata sunt argumenta Papistarum tum *communia* tum *propria pro libris Apocryphis allata: nunc nostra sententia argumenta contra libros eosdem proferenda sunt & adversus Papistarum exceptiones, si quas adferunt defendenda.*

ADJECTIONES ad librum Estheræ, librum Baruchi, additamenta ad Danielem, libros item Tobiæ, Judithæ, Sapientiæ Salomonis, Ecclesiastici seu Jesu Siracidæ, & duos Machabæorum (nam cæteros ipsi etiam Papistæ apocryphos esse agnoscunt) non esse verè, id est, univocè & propriè Canonicos probari potest, tum *communibus argumentis* tum *propriis*.

¶ *Communia argumenta*, quæ in omnes libros competunt, hæc sunt:

PRIMUM.

Omnes verè Canonici libri sunt divinitus inspirati:
Nullus horum librorum est divinitus inspiratus:
Ergo nullus horum librorum est verè Canonicus.

Major propositio est extra cõtroversiam, quum omnibus notum sit illud Pauli 2. Tim. 3. v. 16. *Tota Scriptura divinitus est inspirata*, & illud 2. Pet. 1. v. 21. *Non enim libitu hominis allata est olim Prophetia, sed acti à Spiritu Sancto locuti sunt sancti Dei homines.*

Assumtio hoc prosyllogismo probatur: *Nullus liber humano judicio humanoque labore & multo studio congestus & concinnatus, est divinitus inspiratus: Omnes hi libri sunt humano judicio humanoque labore & multo studio congesti & concinnati: Ergo nullus horum librorum est divinitus inspiratus.*

A Prosyllogismi assumtio sic probatur inductione aliquot istorum librorum: Nam *Iesus Siracides* in Prologo Ecclesiastici fatetur, avum suum Jesum, postquam se ampliùs impendit ad diligentiam lectionis Legis & Prophetarum & aliorum librorum, qui à parentibus traditi erant; voluisse & ipsum scribere aliquid horũ, quæ ad doctrinam & sapientiam pertinent. Fatetur etiam se avi sui librum ex Hebræo tantùm Græcum fecisse & petit veniam sibi dari in illis, in quibus videtur sequens imaginẽ sapientiæ deficere in verborum cõpositione. At libri θεόπνευστοι non ex humano judicio humanaque voluntate & industriâ nascuntur nec autores illorum sequuntur imaginem sapientiæ, nec trãslatores solummodo aguntex una lingua in aliam, nec deficiunt in verborum cõpositione, nec veniâ indigẽt.

B Ecclesiastici igitur liber humano judicio humanoque labore & multo studio compositus & concinnatus est. Sic autor historiæ *Machabæorum* fatetur libro secundo, capite secundo vers. 24. usque ad finem capitis se ex quinque libris Jasonis Cyrenæi breviandi illud opus causâ, non facilem laborem, imò verò negotium plenum vigiliarum & sudoris assumsisse, &c. At libri verè divinitus inspirati non contrahuntur à Spiritu Sancto ex profano aliquo scriptore, nec cum tam difficili labore & negotio pleno vigiliarum & sudoris exarantur. De additionibus ad librum Estheræ ait *Hieronymus* in Præfatione illius libri; *quòd eum editio Vulgata, laciniosis hinc inde verborum finibus trahat, addens ea quæ ex tempore dici poterant & audiri: sicut solitum est Scholaribus disciplinis, sumto themate excogitare quibus verbis uti potuit qui injuriam passus est vel qui injuriam fecit.*

C De adjectionibus ad Danielem ait *Augustinus* tomo tertio libro secundo de Mirabilibus Sacræ Scripturæ, capite trigesimo secundo: *De lacu verò iterum & Abacuc translato in Belis & draconis fabula, idcirco in hoc ordine non ponitur, quòd in autoritate divina Scripturæ non habetur.* Adjectiones igitur illæ humano arbitrio sunt additæ. Idem statuendum de reliquis libris Apocryphis quòd humano judicio humanoque studio conscripti sint.

SECUNDUM ARGUMENTUM COMMUNE.

Omnes verè Canonici libri Veteris Testamenti scripti vel dictati sunt à Prophetis:
D *Nullus horum librorum scriptus vel dictatus est à Propheta aliquo:*
Ergo nullus horum librorum est verè Canonicus.

Major propositio est certissima. Nam libri Veteris Testamenti quum allegantur in Novo Testamento, sub Mosis & Davidis aliorumque Prophetarum nomine allegantur. Luc. 24. v. 27. Christus *exorsus à Mose & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis quæ de se scripta erant.* Luc. 16. 29. respondit Abrahamus epuloni de fratribus illius: *Habent Mosen & Prophetas, audiant illos:* per Mosen & Prophetas intelligens libros Scripturarum veteris Testamenti. Paulus Act. 24. 14. coram præside Felice ait se *ita servire patrio Deo, ut qui credat omnibus quæ in Lege & in Prophetis scripta sunt*, & Act. 26. 22. coram præside Festo & Rege Agrippa profitetur, *non se dixisse quicquam extra ea quæ Prophetæ*
E *ac Moses futura prædixerunt.* Rom. 1. v. 2. ait *se separatum ad prædicandum Evangelium Dei, quod promiserat Deus per Prophetas suos in Scripturis Sanctis.* & cap. 16. v. 26. dicit, *mysterium quod à temporibus secularibus tacitum fuit, nunc factum esse manifestum, & per Scripturas Propheticas ex imperio æterni Dei ad obedientiam fidei, omnibus Gentibus declaratum.* 2. Pet. 1. 19. Scriptura Veteris Testamenti vocatur λόγος προφητικός, *sermo Propheticus*. Heb. 1. v. 1. dicitur, *Multis vicibus multisq; modis olim Deum locutũ Patribus*

bus in Prophetis, ultimis diebus hisce loquutū esse nobis in Filio. Ex his testimoniis omnibus manifestum est, Majorē propositionem verissimam esse, nempe *Omnes vere Canonicos libros Veteris testamenti promulgatos esse à Prophetis.*

Assumtionem his statuminamus prosyllogismis. Primus est:

Nullus liber post Malachiæ tempora scriptus, est à Propheta aliquo profectus:

At omnes hi libri controversi, sunt post Malachiæ tempora scripti:

Ergo nullus eorum est à Propheta aliquo profectus.

Majorem prosyllogismi primi sic stabilimus: *Si Malachias fuit ultimus Propheta Iudæorum, inter quem & Iohannem Baptistam nullus omnino Propheta intercessit, tum profectò nullus liber post Malachiæ tempora scriptus, est Prophetæ alicujus. Quod antecedit verum est: Ergo & quod sequitur. Antecedens* colligi potest ex fine Malachiæ, qui ita habet: *Recordamini Legis Mosis servi mei, cui præcepi in Chorebo perferenda ad totum Israëlem statuta & jura. Ecce ego missurus sum vobis Elijam Prophetam, antequam veniat dies Iehovæ maximus & reverendus: Ut convertat cor patrum ad filios & cor filiorum ad patres ipsorum, ne veniens percutiam terram anathemate,* quasi dicat, non est quod jam plures prophetas exspectetis usque ad Elijam Messiæ anteambulonem, hoc est, Johannem Baptistam, sicut Christus ipse interpretatur. Hinc omnium confessione Malachias ultimus Propheta fuit.

Secundus prosyllogismus assumtionis.

Omnes libri Prophetici Veteris Testamenti sunt Ecclesiæ traditi linguâ sanctâ seu Hebraâ perscripti:

At hi libri non sunt traditi Ecclesiæ linguâ sanctâ seu Hebraâ perscripti.

Ergo non sunt libri Prophetici veteris Testamenti.

Tertius prosyllogismus assumtionis.

Hos libros non esse à Prophetis scriptos *tum* autores librorum testantur, *tum* agnoscunt veteres Patres. Nam autor historiæ Machabæorum ingenuè fatetur, se epitomatorem agere quinque librorum *Iasonis Cyrenæi* qui Gentilis fuit. *Iesus Siracides* itidem apertè fatetur, Ecclesiasticum ab avo suo Jesu scriptum, qui si è numero Prophetarum fuisset, Siracides minimè reticuisset ad conciliandam libro autoritatem. *Augustinus* lib. primo Retractionum, cap. decimo ait, librum Ecclesiastici non esse ejus, quem certi simus appellatum esse Prophetam. Adjectiones ad librum Danielis *Hieronymus* & *Augustinus* appellant fabulas: à Prophetis autem fabulæ conscriptæ non sunt.

TERTIUM ARGUMENTUM COMMUNE.

Omnes libri univocè Canonici continent veritatem divinam divinitus materiâ & formâ in singulis partibus ipsorum universe, sic ut per se toti infallibilis sint veritatis:

At hi libri controversi nequaquam continent veritatem divinam divinitus materiâ & formâ in singulis partibus ipsorum universe, sic ut per se toti infallibilis sint veritatis:

Ergo non sunt univocè Canonici.

Assumtionem certissimam esse aliquot rationibus probabimus:

Prima est, quia hi libri pugnant cum iis Scripturis, quæ citra controversiam sunt verè Canonicæ & prima veritas, ut inductio sequens ostendet per omnes hos controversos libros.

Adjectiones ad librum Esthera pugnant cum capitibus illius libri certo Canonicis, ut ex inductione locorum

A pugnantium patet. PRIMÒ dicitur cap. 11. 2. Mardochæum anno secundo Artaxerxis fuisse virum magnū & administrum in aula Regis: in Hebræo nihil de Artaxerxe, nihil de Mardochæi dignitate, nam latebat obscurus, quum Esther pupilla ad regem Assuerum adducta est, & cum Haman paulò post suspendendus esset, ad dignitatem demum aulicam evectus est. SECUNDO eodem cap. 11. v. 3. dicitur, Mardochæum fuisse de numero captivorum, quos Nebucadnetzar cum Jechonia deportavit. Inscitum Chronologum, qui à seculo Jechoniæ ad ætatem Artaxerxis Longimani usque (hunc enim Artaxerxem vult intelligi *Bellarminus*) hominis unius vegetam ætatem produxerit, quasi Mardochæus expleto jam anno ætatis centesimo

B sexagesimo quinto ut *Bellarminus* ipse supputat, vir adhuc vegetæ ætatis fuerit. At nihil tale de Mardochæo reperitur in divino Canone: nō enim Mardochæus ipse Jechoniæ tempore, sed Kisch abavus ipsius fuit deportatus, ut legitur Esther 2. 5. & 6. *Vir Iudæus erat Susis in urbe regia, cujus nomen Mardochæus filius Iairis, filij Schimhi, filij Kischi Benjaminitæ: Qui deportatus fuerat Ierosolymis cum Iechonia.* Pronomen *Qui* refertur ad proximè antecedens nomen *Kisch*, non ad nomen remotius Mardochæi. Qua de re *Iosephus Scaliger* libro sexto de Emendatione temporum, pagina 555. Editionis Plantinianæ Anno 1598.

Excipit seu *respondet* Bellarminus duo: UNUM, *non esse incredibile, Mardochæum tempore Artaxerxis Longimani jam superasse annum 165. quando diu postea S. Paulus Eremita annum attigerit 115. S. Hieronymo teste, & ipse Bellarm.*

C *viderit senem annorum centum & quinque ita robustum & vegetum ut multos adhuc annos supervicturus videretur.* ALTERUM, *quod Scriptura dicit, Mardoch. fuisse translatum in Babylonem cum Rege Ioachimo, rectè intelligi posse, etiamsi nondum natus fuisset Mardochæus: Siquidem transferri potuerit, non in se, sed in majoribus, quemadmodum Zorobabel & Iosue dicantur redisse Ierosolymam ex captivitate quam trāstulerat Nebucadnetzar 2. Esdra 7. & tamen Zorobabelem natum esse in captivitate Matth. 1. & idem verisimile esse de Iosue filio Iosedech, Et Gen. 46. ac Deut. 10. legi, intrasse in Ægyptum cum Iacobo septuaginta animas, in quo numero comprehenduntur duo filij Iosephi, qui nati erant in Ægypto, nec alia ratione dici possint in Ægyptum esse ingressi, nisi quia Ioseph, in cujus lumbis ipsi erant, in Ægyptum intraverat.*

D REPLICAMUS ad primam exceptionem, in ea comparationem admodum dissimilem esse: quia *S. Paulus Eremita* attigit annum ætatis 115. sed decrepitus tum fuit & mortuus est, & is ab annis 165. adhuc distabat 50. annis; ut superfluum sit de sene Bellarm. quicquam adjicere: at de Mardochæo necesse fuerit statuere, eum anno ætatis 165. adhuc vegeto corpore fuisse, quia duodecim demum annis post, Id est, ætatis 177. ad summam administrationem regni evectus, multos dede annos officio in aula Persica negotiosissimo & laboriosissimo præfuit. Certè si Bellarmini conjectura vera esset, superasset Mardochæus vigore & robore Mosen qui anno ætatis centesimo vigesimo mortuus est, Deuteron. trigesima quarta, vers. septimo. Quod

E quia verè miraculosum fuisset in Mardochæo, Scriptura nequaquam tacuisset.

Quod ad secundam exceptionem attinet, fingit *primò* Bellarminus Scripturam dicere, quod illa nusquam dicit, nempe Mardochæum tranlatum fuisse in Babylonem cum Rege Joachimo: ideo interpretatio Bellarmini otiosa est & minime solida, quia vitrea subtilitate est. *Deinde* 2. Esdr. seu lib. Nehemiæ capite septimo vers. septimo, non dicitur Zerubabelem & Josuam à Nebucadnetzare in Babyloniam deportatos, sed eos adscendisse Jerosolymam è captivitate illius deportationis, quam deportaverat Nebucadnetzar.

Tertiò

Tertiò nec Genes. 46. nec Deuteron. 10. dicitur, septuaginta animas cum Jacobo venisse in Ægyptum. Aliter Moses loquitur: Nam Genes. 46. v. 26. & 27. sic legitur: *Omnes animæ quæ ingressæ sunt cum Jacobo in Ægyptum, egressi è femo. e ejus, exceptis uxoribus filiorum Jacobi, omnes animæ sexaginta sex erant. Filij autem Joseph qui editi sunt ei in Ægypto, sunt animæ duæ: sic omnes animæ familiæ Jacobi, qui venit in Ægyptum, sunt septuaginta.* Ita Moses primum dicit, quot animæ ingressæ sint cum Jacobo in Ægyptum, nempe sexaginta sex, ij videlicet qui egressi erant è femore ejus: *deinde* generalem summam recenset familiæ Jacobeæ, quæ venerat in Ægyptum; comprehendentem simul Jacobum, Josephum & duos ejus filios, & dicit fuisse numero septuaginta. At Deuteron. 10. v. 22. sic legitur: *Ad septuaginta animas descenderunt patres tui in Ægyptum: nunc autem disposuit te Jehova Deus tuus, ut sis sicut stellæ cæli multitudine.* Quis non videt, Mosen non præcisè numerare quot cum Jacobo descenderint in Ægyptum, sed ὡς ἐν πλάτει, ut ajunt, loqui, rotundandi numeri gratiâ, quod historicis est solenne? Proinde *Bellarminus* non interpretatur Mosen, sed phrasin suam in cerebro Jesuitico natam, & Mosi affictam.

Hactenus ostensi duo loci in adjectionibus libri Estheræ pugnantes cum Scripturis certis Canonicis.

TERTIò, in adjectionibus istis maritus Esthere dicitur fuisse Artaxerxes nempe Longimanus, ut vult *Bellarminus*: at Scriptura citra controversiam Canonica dicit fuisse Assuerum, id est, Xerxem illum Magnum.

Contrà *Bellarminus* in hunc modum conatur probare, Artaxerxem Longimanum fuisse maritum Estheræ: *Assuerus maritus Estheræ vel fuit Assuerus Darij Medi pater, vel Cambyses, vel Darius Hystaspis, vel Artaxerxes Mnemon, vel Artaxerxes Longimanus. At neque Darij Medi pater, neque Cambyses, neque Darius Hystaspis, neque Artaxerxes Mnemon: Relinquitur ergo ut Artaxerxes Longimanus maritus Estheræ fuerit.*

RESP. Ex imperfecta enumeratione conclusio est vitiosa: nam Xerxis illius Magni, qui ante Artaxerxem Longimanum fuit, nulla facta est mentio, & is Xerxes Magnus fuit Estheræ maritus. Nihil dicam de confusa recensione & omissione etiam aliorum quorundam Regum Persicorum. Reges enim Persarum post Cyrum fuerunt; *Cambyses*, quo mortuo regnum injusto titulo sibi usurpavit *Smerdis* seu *Sphendadates*, ut à Ctesia appellatur, Magus qui se fratrem Cambysis Tanyoxarxen esse mentitus fuerat. Ideo plerunq; inter legitimos Reges non numeratur; hoc interfecto *Darius Hystaspis, Xerxes Magnus, Artaxerxes μακρόχειρ* seu *Longimanus, Xerxes junior*, qui post aliquot dies regni interfectus, ideo vulgò inter Reges non recensetur, *Darius Nothus, Artaxerxes Mnemon, Darius Ochus, Arsames & Darius Codomannus*. Ex his Xerxes ille Magnus, qui contra Græcos bella gessit, fuit maritus Estheræ, quæ à Ctesia appellatur Ἄμηστρις, priùs vocata *Hadassa* quàm ad thalamum Regis veniret, eáque non uxor, sed mater Artaxerxis Longimani fuit.

QUARTò, Hamanem fuisse Agagæum in verè Canonica historia legitur; erant autem Agagæi genere Amalechitæ: at illæ Apocryphæ accessiones dicunt fuisse gente Macedonem. Papani nos verò doceant, quemadmodum qui Agagæus est, Macedo esse possit? *Bellarminus* objectionem hanc affert, sed corrumpit, ut eam declinet, nihilque respondeat, quia quod responderet, non inveniebat.

QUINTò, refertur cap. 11. & 12. Bigthanem & Tereschum Eunuchos contra Regem conspirasse anno secundo regni ejus: at cap. 2. quòd verè Canonicum

A est, legitur conspirationem illam contigisse anno septimo Assueri.

Excipit Bellarminus, *narrationem insidiarum quæ habetur cap. 12. in Latinis Biblijs, ad initium libri pertinere atque ibi narrari insidias per anticipationem easq; anno septimo, non autem anno secundo, ut videatur colligi ex capite undecimo, cujus verba debeant extendi tantùm ad somnium Mardochæi, non etiam ad insidias Eunuchorum.*

REPLICATIO. Exceptio *Bellarmini* contextu & continuatione capitis 11. & 12. apertè refellitur. Nam versu ultimo capitis undecimi dicitur Mardochæum expergefactum post somnium quod viderat retinuisse illud animo suo & omni ratione voluisse cognoscere illud usque ad noctem: & mox initio capitis duodecimi subjicitur, quiescentem eum cum Bigthane & Tereschо in vestibulo, conjurationem illorum intel-
B lexisse. Non ergo fuit inter somnium Mardochæi & insidias Eunuchorum intervallum quinque annorũ, ut *Bellarminus* somniat, sed diei unius. Anticipationis verò species quâ usum dicit *Bellarminus* historicum, & est commentitia & contextui narrationis reclamat.

SEXTò, dicitur cap. 12. vers. 5. Regem dedisse Mardochæo ad ministerium aulicum, ante maleficia Hamanis, evecto donaria ob detectam conjurationem Bigthanis & Tereschi: & capite 6. vers. 3. verè divinæ historiæ dicitur, non fuisse ei collatum quicquam usque ad eum diem quo suspensus est Haman, nempe multis demum annis post detectam conspirationem.

Bellarminus negat hoc habere difficultatem: Imò verò habet, sic ut eam *Bellarminus* non dissolverit, sed
C auxerit; siquidem nolens volens fateri cogitur Mardochæum non habuisse mercedem pro detectione insidiarum, quando Rex jussit sibi annales relegi: habuisse tamen postea amplissimam mercedem, quę capite sexto describitur. Si Mardochæus honores & munera pro detectione insidiarum post relectos demum à Rege annales accepit, ut fatetur *Bellarminus*, tum falsa est narratio capitis duodecimi, in qua legitur, post data Mardochæo officia aulica & munera, Hamanem quæsivisse ei malefacere, & populo Judaico.

SEPTIMò, dicitur cap. 12. v. 6. Hamanem quæsivisse malefacere Mardochæo & populo Israëlitico, propter duos illos Eunuchos Regis: At verè divina historia cap. 3 longè aliam causam narrat offensionis & iræ Hamanis in Mardochæum, quia videlicet Mardochæus noluerit Hamanem adorare, quanquam Rex præceperat, ut omnes Hamani se incurvarent genua
D coram ipso flectentes. Tum nequaquam est verisimile tantis honoribus à Rege affectum, justum supplicium quod de conjuratis sumtum fuerat vindicare voluisse.

OCTAVò, narratur cap. 15. Regem irato vultu intuitum fuisse Estheram ad se venientem, eamque deliquium animi passam; at contrarium dicitur cap. 5. 2. nempe Estheram visam à Rege obtinuisse gratiam in oculis ejus.

NONò, dicitur cap. 16. v. 13. Hamanem expetivisse reginam Estheram cum tota illius gente ad interitũ: at vera historia habet, ignotum fuisse aulæ regiæ, atque adeò ipsi etiam Regi & Hamani, Estheram reginam è gente Judæorum esse & Mardochæum Estheræ
E propinquum, donec regina ipsa, eo ipso die quo Haman suspensus est, Regi id declaravit.

DECIMò, caput decimumsextum continet literas Regis Artaxerxis, *tum* argumento plurimùm discedentes ab illis literis, quarum summam recitat verè divina historia, cap. 8. vers. 11. & seqq. *tum* à forma rescriptorum Regum Persicorum dissidentes, quæ rescripta nunquam mutari licuisse, libri Danielis &

Ezræ, quin etiam ipsius Estheræ, aliquot locis evincunt; at istæ suppositititiæ literæ mutari solitæ rescripta Regum Persicorum ostendunt. Hæc omnia evidenter demonstrant, additiones istas libro Estheræ assutas cum verè Canonica Scriptura pugnare, & cum ea nullo modo conciliari posse.

ADJECTIONES AD DANIELEM itidem pugnant cum vere Canonicis Scripturis. Nam PRIMò, capite decimotertio, versu quadragesimoquinto dicitur, Danielem fuisse puerulum seu puerum juniorem, cum Rex Astyages, cui Cyrus successit, Babylonem obtineret. At Danielis primo, commemoratur, Danielem à Nebucadnetzare Magno cum Jehojakimo Rege Judæorum in captivitatem abductum, ad munia Regi præstanda, ab Aschpenazo aulicorum præfecto seu aulæ Magistro educatum triennio, eoque exacto cum existimatione & magna dignitate ministrasse Regi. & capite secundo commemoratur, eum dominatorem constitutum in tota provincia Babyloniæ, fuisseque summum præfectum prætorio & admissionalem (ut Imperatores in Codice vocant) maximum. Jam Daniel abductus est in captivitatem Anno Mundi 3354. juxta supputationem *Abrahami Bucholceri*; finis verò Monarchiæ Chaldaicæ incidit juxta eundem in Annum Mundi 3434. sunt igitur anni à captivitate Danielis usque ad finem Monarchiæ Chaldaicæ octoginta, quibus adde tot annos, quot habere potuit Daniel cum captivus abduceretur, quibusque jam ingenio valeret & aptus esset ad intelligendam omnem sapientiam percipiendamque notitiam; tales enim pueros Rex Nebucadnetzar eligi jusserat. Cui igitur persuadebitur, Danielem finita Monarchiâ Chaldaicâ, id est, natum jam ad minimum nonaginta annos, adhuc puerulum fuisse?

Excipit Bellarminus, Historiam Susannæ contigisse longè ante tempora Cyri, cùm Daniel revera esset puer, & idcirco merito apud Græcos poni in principio libri. Quod autem dicitur in fine cap. 13. de Astyage & Cyro, non referri ad historiam Susannæ proximè narratam, sed esse initium alterius historiæ sub Cyro. Itaque in Græcis Codicibus historiam Susannæ esse primum caput totius libri: illa autem verba de Astyagis morte, poni in principio ultimi capitis, ubi narratur historia Belis destructi & draconis interfecti.

REPLICATIO. Bellarminus petit principium, & ea affirmat, quæ contextui adjectionum istarum repugnant. *Deinde* Græca editio ad quam provocat Bellarminus, & in qua additiones istæ eo modo dispositæ sunt, quo Bellarminus ait, est nova Sixti V. Romani Pontificis autoritate sic adornata: veteres verò editiones Græcæ, Aldina, Complutensis & aliæ longè alium ordinem habent. Inde manifestum est, quid sit tribuendum novæ Editioni Grecæ Sixtinæ.

SECUNDò dicitur eodem cap. 13. Astyagem ante Cyrum Babylone regnasse: At verè divina historia de Astyage nihil habet, sed commemorat regnasse Babylone inde à captivitate populi Judaici Nebucadnetzarem Magnum, Evilmerodachum filium ejus, Belschatzarem nepotē ejus, cui successit Cyrus 2. Chron. 36. 20. qui Dario Medo, cui antea Cyaxari nomen fuit, spontè administrationem Babyloniæ concessit, ut apparet ex Dan. 6. versu primo & ultimo, cum quo consentit quod *Xenophon* scribit libro octavo de Pædia Cyri.

TERTIò, eodem cap. 13. narratur, Danielis nomē innotuisse ex falsorum testium, qui Susannam accusaverant, convictione: at è cap. 1. & seqq. constat, longè aliâ ratione illud innotuisse.

QUARTò, quæ capite decimoquarto dicuntur de Danielis missione in lacum leonum, pugnant cum iis quæ capite sexto recitantur ferè in omnibus circumstantiis.

QUINTò, in adjectionibus istis, ut apud LXX. Interpretes habentur, Daniel dicitur è tribu sacerdotali fuisse: at cap. 1. è tribu Juda eum fuisse apertè scribitur.

LIBER TOBIÆ similiter cum Scripturis certò Canonicis pugnat. Nam PRIMò Raphaëlem Angelum mentientem introducit, quia iste Raphaël se esse Hazariam & filium Hananiæ mentitur, cap. 5. vers. 15. quod bonos Angelos nunquam facere Scripturæ Sacræ testantur.

SECUNDò, hierarchiam septem Angelorum statuit cap. 12. v. 15. & enunciat, qualia Paulus quamvis in tertium cœlum raptus, & doctor Gentium constitutus erat, proferre noluit, 2. Cor. 12. 2.

TERTIò, ait Raphael ille, quòd sit unus ex septem Angelis, qui adstant ante Dominū, subintellige quasi referendarij & internuncij, & qui preces sanctorum ad Dominum referunt: At Scripturæ verè Canonicæ dicunt, quòd millies mille ministrent ei, & myrias myriadum stent coram eo, Daniel. 7. vers. 10. Eædem docent, unicum esse Mediatorem, qui preces sanctorum refert ad Deū, qui Mediator est JESUS CHRISTUS Filius Dei. Quod verò Raphaël iste profert, Magicum est & Thalmudicum à Judæis profectum, qui diem Solis Raphaeli, diem Lunæ Gabrieli, diē Martis Sammaëli, diem Mercurij Michaëli, diem Jovis Tzidkieli, diem Veneris Hanaëli, diem Sabbathi Kepharjeli tribuunt, atque totius gubernationis divinę administros primos constituunt.

LIBER JUDITHÆ itidem cum Scripturis verè Canonicis pugnat: Nam PRIMò historia quæ in eo recitatur, contigisse tempore Nabuchodonosoris Regis Assyriorum post reditum populi Judaici ex captivitate dicitur cap. 5. vers. 23. & post æquatum solo templum Jerosolymitanum, quod in textu Græco additur: At historia verè divina nullum Nabuchodonosorum Monarcham Assyriorum post reditum populi ex captivitate Babylonica agnoscit, sed Persarum & Medorum Monarchiæ Assyrios paruisse docet.

Excipit Bellarminus tria: *primum* est, historiam Judithæ referendam ad tempora Manassis, quem Rex Assyriorum cœperat & Babylonē abduxerat, 2. Chronic. 33. sed Deus resipiscentem liberavit ex captivitate, & Jerosolymam reduxit. Nititur autem *Bellarminus* hoc argumento, quia eo tempore vixerit Magnus Sacerdos Eliachim, cujus mentio fit in libro Judithæ, & 4. Reg. 18. qui fuerit successor Sobnæ impuri Pontificis, de cujus Sobnæ depositione prædictum Jesai. 22. *Secundum* est, Judith. 5. vers. 23. non agi de captivitate Babylonica ultima, quia captivitas Babylonica facta sit ab una gente Chaldæorum, illa autem Judith. 5. à multis nationibus: quia captivitas Babylonica generalis fuerit, quâ omnes abducti sint, à Judith. 5. dicuntur plurimi abducti. *Tertium* est, verba de templo solo æquato, Judith. 5. v. 21. in Græco textu esse supposititia: quia *Hieronymus*, qui fidelissimè librum ex Chaldæo transtulit, ea non posuit.

REPLICATIO. *Primò* historiam Judithæ in tempora Manassis argumento falso *Bellarminus* refert, quia nec Sobna, nec Eliachim Sacerdotes fuerunt, sed præfecti domui regiæ seu præfecti prætorio & magni Magistri aulæ, ut nunc vocant, ut ex 4 Reg. 18. & Jesai. 22. manifestum est. Idem constat ex Genealogia & Catalogo Sacerdotum, 1. Chron. 6. in quorum recensione nullus Sobna, nullus Eliachim comparet. *Secundò*, Jerem. 34. vers. 1. legitur, quod Nebucadnetzar Rex Babyloniæ & omnes copię ejus, omniáque regna terræ

terræ in dominio ejus, omnesque populi oppugnarunt Jerosolyma: non ergo una gens Chaldæorum: Tum à Nebucadnetzare non omnes Judæi captivi abducti sunt, sed plurimi: Quocirca *Bellarmini* non probant, de alia captivitate agi Judith. 5. quàm Babylonica. *Tertiò*, verba illa Græca Judith. 5. v. 23. non sunt suppositititia, *tum* quia olim recepta sanctorum Patrum testimonio, *tum* quia retenta etiam in Romana Editione ex Vaticana Bibliotheca, ut etiam in Editione Plantiniana Anni 1584. cum interlineari interpretatione.

SECUNDÒ, capite 9. vers. 2, 3. factum Simonis homicidæ, qui adjutore fratre Levi Sichemitas fraude trucidavit, & civitatem eorum deprædatus est, ut Genes. 34. legitur, id, inquam, factum amplissimis laudibus à Juditha magnificè effertur, quod à Spiritu sancto per Jacobum Patriarcham damnatur, Genes. 34. v. 30. & apertiùs cap. 49. v. 5.

ECCLESIASTICUS seu LIBER JESU SYRACIDÆ continet etiam manifestos errores, pugnantes cum libris verè divinis & Canonicis. Nam PRIMÒ dicitur cap. 46. v. ult. Samuelem (nempe verum) post mortem prophetasse. At Deus non vult mortuos cõsuli, aut à mortuis disci veritatem, ut patet ex Deuteronom. 18. vers. 11. Jes. 8. v. 19. Luc. 16. v. 30. *Tum* si statueretur animas defunctorum redire, multi inde errores orirentur: dæmones enim formas humanas induere possent, & dicere, se hos vel illos homines esse, & à mortuis resurrexisse, & multa proinde falsa dogmata spargerent, idque ad seducendum & perdendum homines; ut in simili argumento pronunciat *Athanasius* libro Quæstionum ad Antiochum Principẽ, Quæstione trigesimaquintâ, Tomo secundo Edition. Commelinian. pag. ducentes. octoges. quartâ. *Adhac* nullius sancti nedum Prophetæ anima artibus diabolicis potest revocari, ut de Samuele ipso agens docet *Tertullianus* libro de anima, capite quinquagesimoseptimo. Similiter Patres alij docent, non fuisse verum Samuelem, velut *Justinus Martyr* libro Quæstionum & Responsionum ad Orthodoxos, Quæstio. quinquages. secundâ: *Hieronymus* Tomo nono in Commentariis ad cap. 6 Matth dicit, in Samuelis phantasmate, Pythonissam locutam ad Saulem: Cras eris mecum. *Augustinus* Tomo tertio, libro secundo de doctrina Christiana cap. vigesimotertio, palliatum illum senem à Pythonissa evocatum bis vocat imaginem Samuelis. *Eodem Tomo*, libr. 2. de Mirabilibus Scripturæ, capite undecimo dicitur non fuisse verus Samuel, qui apparuit Sauli, sed diabolus, qui se transformat in Angelum lucis: Quanquam libros de Mirabilibus Sacræ Scripturæ censet *Erasmus Roterodamus* non esse Augustini. Et Tomo quarto, libro secundo ad Simplicianum, Quæstio. tertiâ *Augustinus* ait, expeditius esse ut non verè spiritum Samuelis excitatum à requie sua credamus, sed aliquod phantasma & imaginariam illusionem diaboli machinationibus factam; idque pluribus confirmat eodem loco. Eadem repetit libro de octo Dulcitij Quæstionibus, quæstio. sextâ. *Et* in lib. de cura pro mortuis gerenda, cap. 15. testis est, multis videri non ipsum Samuelem fuisse, sed Spiritum malum. *Et* libro Quæstionum Veteris & Novi Testamenti, capite vigesimoseptimo, negat verum Samuelem apparuisse Sauli: quamvis librum istum Quæstionum Veteris & Novi Testamenti *Erasmus Roterodamus* non esse Augustini censeat, quod sententiæ nostræ nihil obest: nam si liber iste non est Augustini, sed alterius autoris, tum præter Augustinum plures alii Doctores Ecclesiastici judicarunt, verum Samuelem Sauli non apparuisse. In ipso etiam *Jure Canonico*, Causâ vigesimasextâ, Quæstio. quintâ, cap. *Nec mirum*, disertè docetur, non fuisse verum Samuelem, sed Satanam habitum Samuelis mentientem. Hic igitur error in libro Ecclesiastici non est ferendus.

SECUNDÒ, capite 48. vers. 10. dicit ipsum Eliam Thesbitem iterum venturum suo tempore, ad sedandum iratum judicium Domini furore conjunctum, ut convertat cor patris ad filium, & constituat tribus Jacobi. Atqui hoc satis arguit inscitiam autoris libri, cæcutientis in promissionibus de regno Christi. Nos enim ex testimonio CHRISTI Servatoris nostri scimus, alterum Eliam, qui venturus erat, Johan. Baptistam esse.

LIBRI MACHABÆORUM pugnant itidem cum verè canonicis Scripturis. PRIMÒ enim lib. 1. cap. 1. respicitur ad vaticinium Danielis 9. 28. de abominatione desolationis stante in loco sancto, quasi illud impletum esset, quando Antiochus Epiphanes idolum in Templo Jerosolymitano collocavit. At Christus Matth. 24. vaticinium illud asserit implendum fuisse in obsidione & destructione urbis Jerosolymorum & Templi. Quapropter autorem historiæ Machabæorũ in vaticinio Danielis falsum esse *Cajetanus Cardinalis* affirmare non dubitavit in caput vigesimum quartum Matthæi. Spiritus autem sanctus nunquam falli solet in Scriptura interpretanda.

Excipit Bellarminus, in lib. Machabæorum nullam fieri mentionem vaticinij Danielis, sed solum idolum Antiochi vocari abominandum idolum desolationis.

REPLIC. Etiamsi autor Danielem non nominet, tamen ad vaticinium Danielis illum respexisse, verba ipsa quæ adducit & apud Danielem exstant, perspicuè ostendunt. Sic enim ait vers. 57. *Exstruxerunt abominationem desolationis super altare.* At Danielis 9. 28. dicitur, *per alam abominationum desolantem, etiam usque ad consummationem eamq; præcisam, in desolatum effundetur desolatio.* Si ad hoc vaticinium autor historiæ libri Machabæorum respexit, proculdubio erravit. Quòd si autem respexit ad vaticinium Danielis cap. 11. v. 31. & 12. v. 11. in quo itidem mentio fit abominationis desolantis, tum accusari erroris non potest: quanquam non idolum Antiochi, quod erat statua Jovis Olympij, ut interpretatur *Bellarminus*, sed aram abominandam, quâ cultus Dei jacebat desolatus, autor historiæ intellexit, ut ex v. 62. cap. primi, lib. 1. Machab. constat, & aram Antiochi impositam fuisse altari Jehovæ, *Josephus* docet lib. 12. Antiquit. Judaic. cap. 7.

DEINDE libro secundo Machab. cap. 1. dicitur, Judæos in Persidem abductos: At ex libris verè Canonicis certum est, non in Persidem, sed in Babyloniam abductos.

Respondet Bellarminus, autorem libri Persidem vocare, non solùm eam regionem, quæ propriè dicitur Persis, sed etiam alias finitimas: idque patere ex lib. 1. Machab. cap. 6. ubi nuncius, qui venit in Babylonem ad Antiochum, dicatur venisse ad eum in Persidem: Similiter *Chrysostomum* Homiliâ sextâ in Matth. dixisse, Judæos ex captivitate Persica liberatos.

REPLICATIO. Novus iste Chorographus fingit Chorographiam qualem vult. Atqui Persis non est Babylonia, nec Babyloniam complectitur: *Deinde* exemplum ex 1. Machab. 6. adductum, est falsum. Nam fuerat quidem animus Antiocho revertendi in Babylonem, sed in montanis Persidis mortuus est, ut legitur 1. Machab. 6. & 2. Machab. 1. & 9. v. 28. Nuncium ergo istum in Persidem oportuit pervenisse, quum ab Elimaide profugeret. *Chrysostomi* etiam locutio Papistas non juvat: Captivitatem enim Persicam vocat, non quòd Judæi in Persidem fuissent abducti, sed quòd in captivitate à Rege Persarum, qui Babylonicã Monarchiam

Digitized by Google

Monarchiam occupaverat, adhuc retinebantur. Ita A ludit *Bellarminus* homonymiâ.

TERTIÒ eodem libro secundo Machabæorum capite 2. narratur, Jeremiam abscondisse tabernaculum & arcam fœderis in quadam spelunca montis Nebo, & dixisse locum illum fore occultum, donec Deus iterum congregaret populum suum: At hæc non consentiunt cum libro Jeremiæ, neque cum historia in libris Regum & Chronicorum, ex quibus constat, Jeremiam non potuisse abscondere tabernaculum & arcam fœderis, quum fuerit in carcere usque in diem, quo capta sunt Jerosolyma, ubi erat, quum caperentur Jerosolyma, ut legitur Jerem. 38. vers. ult. Constat item Chaldæos omnia vel diripuisse vel concremasse, vel securibus dissecuisse. *Adhac* templo stante integro Jeremias sanctum sanctorum ingressus non fuisset, in B quod divino mãdato nemini licebat ingredi, nisi summo Pontifici, idque semel in anno: nec Sacerdotes & Principes Jeremiæ infestissimi permisissent auferre hæc stante templo, quia non credebant Jeremiæ, excidium urbis & templi prænuncianti. *Tum* Judæi reversi inde à transportatione Babylonica nunquam habuerunt hæc quatuor, nempe arcam fœderis, propitiatorium siue Cherubinos illius, Urim & Thummim, cũ suo pectorali, & oleum unctionis, ut Hebræi omnes post omnem memoriam confitentur, & convenit cũ historia sacra Esdræ 2. v. 63. Nehem. 7. v. 65. & à *Nicolao Lyrano* quoque repetitur in 1. Machab. 6.

Excipit Bellarminus tria: *primum*, Jeremiam potuisse illa abscondere vel tempore Joachin seu Jechoniæ, qui suasu Jeremiæ Regi Nebucadnetzari se dediderat, Jer. 29. vel civitate capta, quia Jeremias à Rege C Nebucadnetzare magni fiebat, Jerem. 39. *Secundum*, non fuisse à militibus ablata illa, patere ex Jerem. 52. ubi minima etiam enumerentur, quæ sunt ablata; arcæ vero, & tabernaculi nullam fieri mentionem. *Tertium*, inventionem rerum à Jeremia occultatarum vel debere fieri paulò ante Christi adventum ad judicium, ut velit *Epiphanius* in vita Jeremiæ vel mysticè intelligi, arcam apparituram, id est, Christum in carne venturum in nova populi congregatione, ut *Rupertus* exponat.

REPLICATIO. *Primum* tota exceptio meris conjecturis constat. Divinat occultationem arcæ & tabernaculi potuisse hoc vel illo tempore fieri: sed à posse ad esse non valet consequentia. *Tum* Joachinis seu Jechoniæ tempore Jeremiam illa non abscondisse, D certum est: quia annis sex post deportationem Joachinis seu Jechoniæ adhuc fuit arca in templo Jerosolymitano, ut patet ex Ezech. 9. vers. 3. & cap. 10. vers. 1. & seqq. ubi indicatur, gloriam Jehovæ tum adhuc insedisse Cherubinis scilicet super arcam fœderis, postea migrasse. *Secundò* argumentatur *Bellarminus* ab autoritate particulari negativè, ac proinde malè: Nulla fit mentio arcæ & tabernaculi, Jerem. 52. inter ea quæ sunt ablata à Chaldæis: Ergo Arca & Tabernaculum non sunt ablata. *Tum* mirum non est mentionem eorum nullam fieri, Jerem. 52. nam ærea, argentea & aurea Chaldæi exportarunt, Jerem. 52. 17. & seqq. lignea verò, ad quæ pertinent arca, tabernaculum & alia cum templo combusta sunt, Jerem. 52. 13. *Tertiò* rursus Bellarminus conjectorem & divinatorem agit de tempore quo erat arca iterum invenienda. Ait vel illud futurum tempore novissimo ante diem judicij, vel jam E factum esse mysticè tempore adventus Christi in carnem. Ita tantum opinatur, nihil certi affirmat, nec scit quo tempore inventio arcæ fieri debuerit, ut nec propriène an mysticè inventio illa sit intelligenda. Talis est certitudo in Theologia Jesuitica. Sed præterea nititur scripto *Epiphanij* de vita Jeremiæ, quod pseudepigraphum & suppositititum esse constat. *Tum* ex Patribus certam interpretationem Scripturæ peti non posse, ostendit eo, quod Patrum interpretationes dissentientes profert: aliter *Epiphanius*, aliter *Rupertus* inventionem arcæ interpretatur: Uter ergo sequendus? *Insuper* si interpretatio *Epiphanij* est vera & admittenda, tum legales typi in complemento Evangelij Christianæ Ecclesiæ restituendæ, quod Veteri & Novo Testamento repugnat, quod docet abrogari debuisse typos legales Christo eos adimplente. Sin verò *Ruperti* interpretatio mystica est vera, quid nobis arcam illam & tabernaculum in specu servari oportebat?

QUARTÒ eodem libro secundo, capite decimoquarto, commendatur factum Raziæ seu Rezajæ, qui seipsum occidit, quod fecerit generosè & viriliter: At hoc pugnat cum Decalogi præcepto: *Non occides*, nimirum nec te ipsum, nec alium.

Excipit Bellarminus, mortes Eleazari, libro primo cap 6. & Raziæ lib. 2. cap. 14. narrari in Scriptura, non laudari, vel certè non laudari, quòd piè & sanctè fecerint, sed quod hominum judicio audacter, viriliter & fortiter.

REPLIC. Eleazari factum non reprehendimus: fuit enim bellicæ fortitudinis opus. Raziæ vel Rezaiæ factum, ab autore libri secundi Machabæorum laudatur contra veritatem juris & officium historiæ, inculcando voces *generosè, viriliter*, & miris modis Rezaiam prædicando.

QUINTÒ laudatur libro secundo cap. 12. Judæ Machabæi præposterus zelus & superstitiosum factum, qui sacrificium offerre jussit pro mortuis, & quidem sacrilegio obstrictis pollutisque; quia res idolis consecratas contra interdictum Deut. 7. surripuerant, eaque anathemata sub vestimentis absconderant, atque in illo scelere cæsi perierant. At Judas Machabæus hoc nomine laudandus non fuit, quia Deus nullum sacrificium pro mortuis fieri præcepit. Quicquid autem in religione sine divino præcepto geritur, Deo displicet, & reprehensionem, non laudem meretur. *Tum* ἐθελοθρησκείαι semper omnes in Scripturis divinis damnatæ fuerunt. *Deinde* pro illis, qui in sacrilegio ac proinde Papistis etiam concedẽtibus mortali peccato mortui sunt, nullum offerendum fuit sacrificium.

Excipit Bellarminus tria: *Primum* orare pro mortuis, quos non est certũ esse in cœlo, vel in gehenna, pium & religiosum esse. *Deinde* satis esse opponere *Augustinum*, qui ex hoc ipso loco probet, pium esse orare pro mortuis, in Epist. 61. ad Dulcitium, lib primo de moribus Ecclesiæ capite vigesimotertio, & libro de cura pro mortuis, capite primo. Itaque tantum interesse inter spiritum *Augustini* & *Calvini*, ut *Augustinus*, quia libros Machabæorum credat esse Canonicos, inde colligat, pium esse orare pro mortuis: *Calvinus* quòd existimet, malum esse orare pro mortuis, inde deducat, lib. Machabæorum non esse Canonicos. *Tertium*, Judam piè existimasse, eos, pro quibus sacrificium offerre jussit, in articulo mortis dolorem de peccato suo coram Deo concepisse, & misericordiam apud Dominum invenisse, quod significent illa verba: *Quia considerabat, quòd hi qui cum pietate dormitionem acceperant, optimam haberent repositam gratiam.*

REPLICATIO. *Primò*, orare pro mortuis, ut peccata illis remittantur à Deo, pium & religiosum non est; quia neque præcepto Dei, neque ullo probato exemplo Scripturæ certò divinæ nititur. *Secundò*, primi duo loci ex *Augustino* adducuntur falsò: nam *Augustinus* etsi in iis librum secundum Machabæorum allegет, tamen nequaquam ex hoc Judæ facto probat, orare pro mortuis esse pium: Imò ne quidem hujus quæstionis aut facti meminit, sed in Epistola ad Dulcitium

citium Tribunum contra αὐτοχειρίαν Donatistarum A agit, qui se exemplo Razæ tueri conabantur, quod exemplum *Augustinus* non defendit, imò nec libris Machabæorum autoritatem Canonicarum literarum tribuit, à quibus non obscurè eos discernit, cùm dicit, Donatistas summâ exemplorum inopiâ coarctatos, perscrutatis omnibus Ecclesiasticis autoritatibus, vix reperisse exemplum in libris Machabæorum, in quibus plurima sunt illorum quoque hominum, qui literarum illarum veritate laudati sunt, vel huic jam tempori non convenientia, vel etiam illo tempore non rectè facta. Libro verò primo de moribus Ecclesiæ Catholicæ capite vigesimotertio, libri Machabæorum appellantur quidem Scripturæ, sed æquivocè & latâ significatione, verùm nec Canonicæ ibi appellantur, nec de oratione pro mortuis ibi quicquam, nec de B hoc facto Judæ. Liber denique de cura pro mortuis, etsi quæstionem istam tractat, tamen tot hæsitationes continet, ut suo frigore meritò stulti zeli calorem extinguere debeat, si quis precum pro mortuis patronus esse appetat. Frigidis certè verisimilitudinibus securos reddet, qui priùs erant soliciti. Hæc enim una est fultura, quia invaluit consuetudo, ut preces habeantur pro mortuis, non esse spernendum hoc officium. *Tertiò*, Judas non existimavit, eos qui cum anathemate perierant, in articulo mortis de peccato suo doluisse, & misericordiam à Deo consequutos: neque autor historiæ id Judam existimasse dicit, sed tantùm judicium suum pro more interponit de facto Judæ, adeò peritus Legis, ut laudet sacrificia pro mortuis, quod planè adversatur Legi. *Deinde*, etiamsi Judas id existimasset, C tamen opinio tantùm fuisset in gratiam militum, quorum operâ indigebat, non autem certâ scientiâ ex declaratione resipiscentiæ mortuorum illorum concepta, quum nihil de eorum resipiscentia narretur, sed ea potiùs commemorentur, ex quibus colligitur, eos non resipuisse, v. 40 & 41.

Sic abundè probatum est libros hos controversos cum verè Canonicis Scripturis pugnare, ac proinde non continere divinam atque primam veritatem: & hactenus quidem prima ratio.

SECUNDA RATIO est, quia quidam ex libris istis secum ipsi ita pugnant ut conciliari non possint: Velut capite tertio libr. Tobiæ, versu septimo in Vulgata editione Latina, dicitur Sara filia Raguelis habitasse in Rages civitate Medorum: & capite quarto versu vigesimoprimo dicitur in eadem civitate habitasse D Gabelus, ad quem Tobias Junior à Patre ablegatus fuerat. Et capite sexto dicitur, quòd pervenerit Tobias cum Raphaële in civitatem illam Rages, & ibi Saram uxorem duxerit: Attamen capite nono dicitur, Tobiam juniorem cum nuptias celebrasset cum Sara habitante in Rages civitate Medorum, misisse Azariam seu Raphaëlem cum servis & camelis in Rages civitatem Medorum, quò ille perrexerit, & secum postea Gabelum adduxerit. Ista sunt ἀδιάλλακτα.

Respondet Bellarminus, vel duas fuisse Rages in Media, vel certè in capite tertio vocari Rages non ipsam civitatem, sed locum aliquem vicinum, sicut dicitur habitare Romæ, qui Tusculi, vel alibi in agro Romano habitat: Hanc sententiam communiorem esse & veram. E

REPLICATIO. Negamus. Nam si duæ fuissent civitates, vel duo loca hoc nomine in Media, distinctionis causâ aliquid additum fuisse, ut inter se dignoscerentur, quod in aliis factum in Scriptura videmus: ut *Bethlehema Judæ* dicitur Matth. 2. v. 1. ad differentiam alterius quæ erat in tribu Zabulon, id est, in Galilæa inferiore. Sic *Abel* est nomen oppidorum duorum, quorum unum Manassitarum, alterum Ephraimitarum, *illorum* oppidum vocatur differentiæ causâ Abel-Bethmaacha, *horum* verò Abel-mehula. *Deinde* Romæ habitare eum qui Tusculi habitat, *Bellarminus* Ciceroni non probabit.

Similiter pugnant inter se liber primus & secundus Machabæorum. Nam libro primo, capite quarto, Judas Machabæus legitur purgasse Templum anno centesimo quadragesimo octavo, uno anno ante obitum Antiochi Epiphanis, qui obiit anno CXLIX. ut legitur eodem lib. primo, capite sexto, versu decimosexto. Ad id repugnat libro secundo, in cujus capite decimo habetur, Judam purgasse templum biennio post mortem Antiochi.

EXCIPIT Bellarminus, biennium de quo 2. Machab. 10. agitur non esse intelligendum post mortem Antiochi, sed post Templi prophanationem.

REPLICATIO. Ordo narrationis in libro secundo Machabæorum aliud testatur, quicquid *Bellarminus* fingat.

Deinde libro primo capite sexto dicitur Antiochū Epiphanem mortuum in Babylonia in lecto suo, præ dolore animi, eò quod non successissent ei negotia sicut optaverat: At libro secundo capite primo narratur, ipsum obrutum lapidibus ac divisum in membra in templo Nanææ, id est, Dianæ, ut *Josephus* interpretatur, quasi dicat puellæ: Et rursum libro secundo, capite nono, versu vigesimooctavo dicitur mortuus peregrinus in montanis nempe Persidis, *tum* dolore interno viscerum, *tum* quia de curru in itinere ceciderit. Monstrum fuisse oportet, cui tam multæ mortes tam diversis locis vitam eripuerint.

EXCIPIENS Bellarminus agnoscit in omnibus his locis de Antiocho Epiphane agi, sed negat ea pugnare: quia non sit necesse affirmare, Antiochum Epiphanem in templo Nanææ interiisse, quia dicitur cecidisse: cecidisse enim dici potest, quoniam exercitus ejus fusus fugatusque est: Quemadmodum Gen. 14. Regem Sodomorum in prælio cecidisse narret Scriptura divina, qui tamen paulò pòst vivens Abrahamo victori occurrerit. Eodem sensu Antiochum cecidisse, quoniam exercitus qui cæsus percussusque fuerit; & ipse turpi fugâ elapsus, fortè etiam vulneratus in ipso itinere viscerum doloribus correptus ex curru cadere, & postea sic æger pervenire in Babylonem, & ibi addito dolore animi ex nuncio ad se allato rei malè gestæ in Judæa à suis, tandem mori potuerit.

REPLICATIO. *Primò* Bellarminus faciliùs elabi potuisset, si negasset Babylone Antiochum mortuum dici, quum lib. 1. cap. 6. id disertè non dicatur, & si dixisset 2. Machab. 1. non ipsum Antiochum, sed ducem qui Antiochum præcedebat cum milite in templo Nanææ cæsum intelligi: sed ut se magis intricet, concedit Antiochum Babylone mortuum in lecto, & eundem Antiochum dicit *cecidisse* in templo Nanææ, quoniam exercitus ejus fusus fugatusque sit: verbumque *cadendi* eodem modo quo Genes. 14. 10. de Rege Sodomorum accipi, quem in prælio cecidisse narrat Scriptura, & tamen paulò pòst eum viventem Abrahæ victori occurrisse. Atqui Antiochus 2. Machab. 1. non dicitur cecidisse in templo Nanææ in textu Græco, cujus verba sunt vers. 13. κατεκόπησαν ἐν τῷ τῆς Ναναίας ἱερῷ, concisæ sunt scil. copiæ Antiochi in templo Nanææ. Quapropter versio vulgata Latina, quæ habet, *cecidit in templo Nanææ*, est vitiosa aut saltem ambigua. Vitiosa, si verbum *cecidit* referatur ad Antiochum. Ambigua verò, quia idem verbum vel ad Antiochum, vel ad exercitum Antiochi referri potest: ideo possit excusari, si dicatur, verbum illud *cecidit* intelligendum de

Digitized by Google

exercitu illo, de quo præcedentia verba loquuntur in A versione; nam integer versus est: *Cum in Perside esset dux ipse, & cum ipso immensus exercitus, cecidit in templo Nanaæ consilio deceptus Sacerdotum Nanaæ.* Et ex textu Græco certum est, verbum *cecidit* referendum ad exercitum; Bellarminus autem refert falso ad Antiochum. *Deinde* exemplum ex Genes. 40. vers. 10. adductum, non probat interpretationem Bellarmini, affirmantis, *Antiochum cecidisse*, quia exercitus ejus fusus fugatusque sit: nam Rex Sodomorum *cecidit*, hoc est, dejecit se, & ultro ruit in foveam seu puteum ut suæ saluti consuleret, & latitando manus hostium effugeret, quod & factum est; ideo postea Abrahamo victori occurrit.

De loco autem mortis Antiochi Epiphanis ita statuendum. Non est mortuus Babylone, sed cum esset ei B animus revertendi Babylonem, postquam ab Elymaide profugisset, frustra per vim conatus Persepoli diripere thesauros Nanaæ seu Dianæ, pervenit ad eum adhuc per montana Persidis proficiscentem nuncius ex Judæa qui retulit, copias ejus in Judæa fusas fugatasque esse, castra direpta, templumque Jerosolymitanum à Judæis receptum, & religionem instauratam: quo nuncio accepto adeò consternatus est divinitus & dolore animi, quod cogitata efficere non potuisset corruptus, ut in morbum vehementissimum subito incideret quo in iisdem adhuc montanis Persidis hærens exstinctus est. 1. Machab. 6. 2. Machab. 1. & 9. vers. 28.

Adhæc 1. Machab. 9. Judas dicitur occisus à Bachidis exercitu, anno centesimo quinquagesimo secundo C scil. regni Seleucidarum: At libro secundo cap. 1. v. 10. dicitur scripsisse epistolam anno centesimo octogesimo octavo Quod si esset verum anno trigesimo sexto post mortem suam eam scripsisset.

EXCIPIUNT alij Papistæ aliter, quos omnes *Bellarminus* ipse refutat, & statuit, numerum annorum 188. non esse principium epistolæ sequentis, quam Judas scripsit, sed finem præcedentis, ut Græci Codices ostendant, in quibus verba illa, *Anno 188.* distinctio constituatur.

REPLICATIO. Exceptio ista falsa est, ut ipsa inspectio & collatio *tum* Latinæ versionis *tum* Græci textus evidenter ostendit. Editio certe Ariæ Montani Antverpiana anni 1584. & Græca Francofurtana anni 1597. numerum anni 188. ad sequentem Judæ Epistolam refert, non antecedentem: Nec aliter *Vatablus* di- D stinxit, qui Græcos Codices diligentissimè contulit & secutus est. *Deinde*, si Græca editio potius hîc sequenda, quam Latina, tum Latina est falsa. Cur igitur Latina est authentica pronunciata à patribus Tridentinis, à qua nemini liceat quocunque prætextu discedere sub pœna anathematis?

Præterea lib. 2. cap. 10. Antiochus Eupator Epiphanis filius regno suscepto Lysiam rebus præfecisse scribitur: At ex lib. 1. cap. 6. vers. 17. constat, Lysiam diu antè rebus præfuisse, & Antiochum Epiphanis filium quem educaverat juvenem, Regem constituisse, eique Eupatoris nomen imposuisse. Ad hoc *Bellarminus* nihil excipit.

Narratio item capitis undecimi multùm distat à capite sexto primi libri Machabæorum, & à Josepho E quoque.

Adhæc historia de miraculosis quibusdam Judæorum victoriis cap. 13. v. 19. & seqq. non congruit cum 1. Machab. 6. 31. & seqq.

Insuper narratio cap. 14. vers. 16. & sequentib. lib. 1. Machab. ut & *Josephi* autoritatem convellit, aut illorum contrà autoritate (quod mihi certo videtur certius) convelluntur.

Istæ primi & secundi libri Machabæorum antilogiæ tam sunt manifestæ, ut nulla possint vera defensione conciliari retentâ Latinâ versione Vulgatâ à Tridentina Synodo approbatâ. Ista igitur omnia quum tam malè inter se cohæreant, manifesta indicia falsitatis præbent, librisque Machabæorum divinam veritatem non contineri evincunt. Hæc secunda est ratio.

TERTIA RATIO est, quia libri isti controversi res fabulosas & ab historica fide alienas continent. Nã de adjectionibus ad Danielem *Hieronymus* ipse, in hũc modum præfatione in Danielem scribit: *Daniel apud Hebræos nec Susannæ habet historiam, nec hymnum trium puerorum, nec Belis Draconisq. fabulas: quas nos, quia in toto orbe dispersæ sunt, veru anteposito easq. jugulante subjecimus.* Et *Augustin.* Tomo tertio, libro secundo de Mirabilibus Sacræ Scripturæ, capite trigesimo secundo ait: *De lacu vero iterum & Abacuc translato, in Belis & Draconis fabula, idcirco in hoc ordine non ponitur, quod in autoritate divina Scriptura non habetur.* Similiter fabulosum & ab historiæ fide alienum est Judæos, Babylone habuisse conventus juridicos seu judiciales apud Joachimum: elegisse item annuos Magistratus qui populum gubernarent: penes eos fuisse jurisdictionem meri imperii, hoc est, cognitionem dictionemque juris capitalem in alieno dominatu: etiam puerum, qui magistratus gerendi legitimam potestatem nunquam acceperat, revocasse populum in judicium, novamque instituisse cognitionem criminis; examen testium per eum factum; denique plus ab eo & libertate majore procuratum in civitate regia Babyloniorum quam apud Judæos unquam in Repub. & regione sua licuerit gentis ipsorum: Talia certe non conceduntur victis, apud victores captivis & exulantibus.

In *libro Tobiæ* narratio de Sara Raguelis filia, spoliata septem viris ab Aschmadæo dæmonio, est ex portentosis Judæorum fabulis profecta, qui Aschmadæi Syrâ voce appellant principem dæmoniorum, quo nomine in Scripturis Canonicis nusquam vocatur.

In *libro Judithæ* cap. 1. dicitur post reversionem populi Judaici ex captivitate, Nabuchodonosorem Regem Assyriorum pugnasse contra Arphaxadum Regem Medorum, qui ædificaverat Ecbatana: quod alienum est à veritate historiæ: Nam quo tempore Nabuchodonosor regnavit, eversa erat Monarchia Assyriorum: & post reditum populi Judaici ex captivitate, non Nabuchodonosor, sed Cyrus, Cambyses, Darius & alii Reges Persici imperarunt.

Excipit Bellarminus, historiam Judithæ contigisse post reditum Manassis ex captivitate Babylonica, quo tempore adhuc imperarit Nabuchodonosor.

REPLIC. Ne sic quidem fides historica libri Judithæ asseri potest. Nam quæ in eo commemorantur, post Manassis reditum ex captivitate geri non potuisse, multa demonstrant: PRIMò, in quarto capite narratur, Jojakimum, seu ut Vulgata Latina versio habet, Eliachimum Sacerdotem Magnum qui Jerosolymis erat, egisse omnia quæ fuerunt opus ad resistendum Holopherni, cùm in regno Judæ tum in locis finitimis. Atqui tempore Manassis nullus Jojakim vel Eliachim summo Sacerdotio præfuit, nec verisimile est illum potius per literas procurasse res regni, quam Regem.

Excipit Bellarminus, id non esse mirandum, quòd Eliachim Sacerdos scripserit ad omnes Hebræos, & deinde circuiverit omnem Israelem, ut eos ad constantiam hortaretur: quia etiam tempore Ezechiæ idem Eliachim, quamvis nondum esset summus Sacerdos, nomine Regis multa fecerit, ut pateat ex 4. Reg. 18. & prædixisse Jesaiam cap. 22. fore ut Eliachim esset quasi pater omnium habitantium Jerosolymis:

Actum

Digitized by Google

Ac tum præcipuè credibile esse, summa negotia & periculosa tractata esse per summum Sacerdotem, quando Rex Manasses è captivitate reversus, & ad Deum serio conversus erat. A

REPLICAT. Nullus Jojachim vel Eliachim tempore Ezechiæ vel Manassis summus Sacerdos fuit, ut patet ex Catalogo 1. Chronic. 6. ubi recensentur Sacerdotes qui fuerunt usque ad captivitatem Babylonicam, inter quos nullus est Jojachim vel Eliachim. Tempore autem Ezechiæ summus Sacerdos Jerosolymis fuit Hazaria 2. Chronic. 31. vers. 10, 13. *Tum* Eliakim de quo 4. Regum 18. & Jesai. 22. non fuit summus Sacerdos, sed Præfectus domui regiæ seu prætorio, ut suprà dictum. *Præterea* Sacerdoti summo tum non erat concessum negotia regni politica tractare, qualem potestatem Papa Romanus per vim sibi usurpat in regnis Christianis. B

SECUNDò, eodem cap. primo narratur legatos Babylonios à Nebucadnetzare missos à Judæis nihili habitos & ignominiosè remissos esse. At si Nebucadnetzar post dimissum è captivitate Manassem misisset legatos ad Judæos, non est verisimile Judæos eos nihili facturos fuisse, & ignominiosè à se remissuros: quia Judęi Babyloniorum jam experti erant & potentiam & clementiam.

TERTIò, refertur capite quinto, Holofernem, ubi intellexisset, populum Judæorum defensionem sui parare, iratum, duces omnes convocasse, & ab eis accuratè quæsivisse de populo, de regione, de urbibus, de potentia ipsorum, de genere militiæ, de Rege aut Principe, quasi qui nihil unquam de Judæorum gente audivisset. At Chaldæi jam priùs huic populo bellum intulerant, Judæam vastaverant, Jerosolyma ceperant, Regem Manassem Babylonem abduxerant, ut legitur 2. Chronic. 33. v. 11. Ergo illa quæ Holofernes interrogavit, ne quidē verisimile est potuisse ei ignota esse. C

QUARTò commemorat Achior dux Ammonitarum cap. 5. vers. 21. Templum Dei Jerosolymitanum solo æquatum cùm populus captivus abductus est in terram alienam: sic enim textus Græcus habet in Editione Ariæ Montani Antverp. excusa à Plantino 1584. καὶ ᾐχμαλωτεύθησαν εἰς γῆν οὐκ ἰδίαν· καὶ ὁ ναὸς τοῦ Θεοῦ αὐτῶν ἐγενήθη εἰς ἔδαφος· καὶ αἱ πόλεις αὐτῶν ἐκρατήθησαν ὑπὸ τῶν ὑπεναντίων: *Et captivi ducti sunt in terram non propriam, & templum Dei eorum factum est in pavimentum, & civitates eorum captæ sunt ab adversariis.* Atqui aut tempore Manassis historia Judithæ non cōtigit, quod vult *Bellarminus:* aut pugnat cum vera historia, quæ Templum demum Sedechiæ tempore solo æquatum narrat. D

EXCIPIT Bellarminus, hoc de templi eversione in Græco tantùm esse, non autem in Latinâ versione.

REPLICAT. Tantò minus autoritatis Latina editio vulgata habet, quæ ne cum Græco textu quidem congruit.

In *libro secundo Machabæorum* cap. 1. commemorantur fabulosa & fictitia miracula in sacri ignis ex altari à Sacerdotibus sumti absconsione in puteo arido conversione in aquam densam sacrificii & pyræ magnæ præsente Nehemiâ accensione ex aqua illa. Si tantum miraculum præsente Nehemia factum esset, aut ipse in libro suo aut alius Propheta ipsi coætaneus consignasset, aut saltem in suis libris annotassent Judæi extollendæ gentis suæ adeò studiosi, ut ne minutulas quidem res prætermiserint, quæ ad illius exaltationem & commendationem facere poterant. E

Capite secundo ejusdem libri planè fabulosa est narratio de absconsione arcæ fœderis per Jeremiam, reducto ex captivitate populo iterū reperiendę, quam narrationem ne impudentissimi quidem Judęi approbaturi sunt, apud quos vulgatum est, quinque ornamenta quæ in primo templo fuerunt, inter quæ est arca fœderis, in secundo desiderata fuisse.

Quum igitur isti libri controversi, cum verè Canonicis Scripturis, quin etiam secum ipsi pugnent, multáque fabulosa & ab historica fide aliena commemorent, manifestum est, nequaquam veritatem divinam continere, ac proinde vere & univocè Canonicos non esse.

Hucusque tertium commune argumentum fuit: sequitur

QUARTUM.

Quoscunque libros vetus Catholica Ecclesia legit tantùm ad ædificationem plebis in moribus, non autem ad autoritatem Ecclesiasticorum dogmatum confirmandam; ij non sunt verè & univocè Canonici.

Istos libros controversos vetus Catholica Ecclesia legit tantùm ad ædificationem plebis in moribus, non autem ad autoritatem Ecclesiasticorum dogmatum confirmandam:

Non sunt igitur verè & univocè Canonici.

Major certissima est: Nam omnes verè Canonicos libros dedit Deus Ecclesiæ non tantùm ad ædificationem plebis in moribus, sed etiam ad autoritatem Ecclesiasticorum dogmatum confirmandam, ut patet ex 2. Tim. 3. 15, 16.

Assumtio manifesta est ex testimoniis veterum Patrum. Athanasius in Synopsi Sacræ Scripturę de libris istis controversis ait, quòd *Catechumenis tantùm legantur:* Et in Epistola trigesimanona festali, quòd *propositi sint à patribus legendi iis qui primùm accedunt & simpliciter edoceri volunt sermonem pietatis*, hoc est, documenta morum ad pietatem facientia, non autem dogmata ad veritatem fidei pertinentia. *Hieronymus* Præfatione in libros Salomonis ait: *Sicut ergo Judith & Tobiæ & Machabæorum libros legit quidem Ecclesia, sed eos inter Canonicas Scripturas non recipit: sic & hæc duo volumina* (nempe Jesu Syracidæ & Sapientiæ Salomonis) *legat ad ædificationem plebis, non ad autoritatem Ecclesiasticorum dogmatum confirmandam.* RUFFINUS Aquilejensis Presbyter in expositione Symboli Apostolici ab aliis Cypriano adscriptâ, sectione trigesima quintâ & sextâ, postquam de verè Canonicis voluminibus dixisset: *Hæc sunt quæ Patres intra Canonem concluserunt, ex quibus fidei nostræ assertiones constare voluerunt:* paulò pòst libros inter nos & Papistas controversos enumerans de iis ait: *Quæ omnia legi quidem in Ecclesiis voluerunt, non tamen proferri ad autoritatem ex his fidei confirmandam.* HUGO Cardinalis de S. Charo Expositione Prologi Hieronymi in libros Regum ait de libris istis: *Tales recipit Ecclesia, non ad probationem fidei, sed ad morum instructionem.*

QUINTUM.

Omnes libri Veteris Testamenti verè Canonici, sunt in Canone Hebræo: Isti libri controversi, non sunt in Canone Hebræo: Ergo, &c.

Major certissima est: quia Quicunque libri Ecclesię Judaicæ sunt à Deo crediti, ut servirent ad religionis autoritatem, ij sunt in Canone Hebræo: At omnes libri Veteris Testamenti verè Canonici sunt Ecclesiæ Judaicæ à Deo crediti, ut servirent ad religionis autoritatem: Ergo omnes libri Veteris Testamenti verè Canonici, sunt in Canone Hebræo.

Prosyllogismi major propositio est determinata seu limitata: nam duplices libri tempore Veteris Testamenti

 scripti

A ſcripti fuerunt; *alij* divinâ inſpiratione ad religionis autoritatem, *alij* humanâ diligentiâ ad uberiorem rerum ve Politicarum vel Philoſophicarum cognitionem, ut *Auguſtinus* diſtinguit libro decimooctavo de civitate Dei, capite trigeſimooctavo. Jam non omnes illi libri ſunt Eccleſiæ Judaicæ crediti a Deo, ſed ij tantum qui ſervire debuerunt ad religionis autoritatem. Quorſum enim Eccleſiæ crederentur libri Politici vel Philoſophici? Omnes autem libros pertinentes ad religionis autoritatem eſſe in Canone Hebræo manifeſtum eſt. *Primò*, quia Eſdras Propheta & Sacerdos, qui poſt captivitatem Babylonicam omnes libros Veteris Teſtamenti recenſuit & inſtauravit, ut ipſemet *Bellarminus* docet, & fatetur libro ſecundo de Verbo Dei, cap. primo, ſectione ſextâ & ſequentibus, plures libros in Canone divino non poſuit, quam qui jam B ſunt in eo. *Deinde* nec Prophetæ, nec Chriſtus, nec Apoſtoli unquam Judaicam Eccleſiam accuſarunt, quod Canonem librorum Propheticorum minuerit ac convulſerit, aut quòd libros ullos Propheticos reſecarit. Quod ſi feciſſet, maximo ſcelere ſe obſtrinxiſſet, atque tantum & tam deteſtabile crimen illi aut Prophetæ, aut Chriſtus ipſe, aut Apoſtoli exprobraſſent. Nam ſi factum Jehojakimi Regis Judaici, qui volumen Prophetæ Jeremiæ conſcindi & comburi curavit, tantopere damnatur Jerem. 36. Si à Chriſto & ab Apoſtolis Judæi graviter reprehenſi ſunt, quòd aliquas Scripturas male interpretarentur: multò magis reprehenſi fuiſſent ob violationem & abjectionem tot librorum. Eſt enim multò magis improbum & deteſtandum tollere integros libros divinos, quàm aliqua loca falsò interpretari. Sed Judaicam Eccle- C ſiam nunquam Prophetæ, nunquam CHRISTUS, nunquam Apoſtoli, nunquam ulli veteres Chriſtiani accuſarunt, quòd ullum Canonicum librum rejecerit, aut a Canone præciderit. Imò vetus Eccleſia Judaica omnes libros divinitus inſpiratos & à Prophetis traditos ſummâ curâ fideque ſervavit, ut *Ioſephus* teſtis eſt apud Euſebium lib. 3. Hiſtor. Eccleſiaſt. cap. 9. & 10. *Juſtinus Martyr* in cohortatione ad Græcos, paginâ undecimâ, editionis Commelinianæ, ait: *Quòd etiam nunc apud Judæos pietatis libri aſſervantur, divinæ id de nobis opus eſt providentia. Ne enim ex Eccleſia* (nimirum Chriſtiana) *eos proferentes, occaſionem quaſi ſuppoſiti à nobis aut corrupti ſint, maledictis nos inceſſere volentibus præbeamus; ex illorum Synagoga producimus: ut ex ipſis huc uſque apud eos conſervatis libris, ad nos noſtramq; doctrinam ſanctis viris edita jura liquidò & manifeſtò pertinere appareat.* Et quanquam in Dialogo cum Trypho- D ne Judæo pagin. ducenteſ. trigeſima prima, & ſequente accuſet Judæos, quòd ex interpretatione Interpretum Septuaginta multos locos ſuſtulerint, quos ibidem recenſet: tamen non loquitur de Canone Hebræo, & librorum iſtorum controverſorum ne verbo quidem meminit, quos neutiquam omiſiſſet, ſi Judæis quondam à Deo traditi, ab ipſis deinde reciſi fuiſſent. *Tum* Bellarminus ipſemet argumentis graviſſimis & teſtimoniis lib. 2. de Verbo Dei, cap. 2. probat, Judæos nequaquam depravaſſe Scripturas, & celebrat incredibilem religionem Judæorum erga ſacros libros. Unde communis eſt ſententia veterum Patrum, Judæos librorum ſacrorum fidos depoſitarios & librarios Chriſtianorum atque Bibliothecarios fuiſſe.

E *Proſyllogiſmi minor propoſitio* eſt itidem certa ex Pauli Apoſtoli teſtimonio, Roman. 3. 2. ubi docet, primarium documentum præſtantiæ ſeu prærogativæ Judæorum eſſe, *quòd eis credita ſunt eloquia Dei.*

***

SEXTUM.

Omnes libri verè Canonici in Veteri Teſtamento, linguâ Hebraicâ ſunt ſcripti:

At libri iſti controverſi, linguâ Hebraicâ non ſunt ſcripti:

Ergo non ſunt verè Canonici.

Major propoſitio eſt ipſiuſmet *Bellarmini*, qui libro ſecundo de Verbo Dei, capite primo, ſectione nonâ, ait: *Certum eſt, ſanctos libros, præter Eſdræ & Danielis, linguâ Hebraicâ eſſe ſcriptos, & illa ipſa qua Adam & Eva, & Patriarchæ omnes locuti ſunt.* Quòd *Bellarminus* excipit Eſdræ & Danielis libros, non eſt ita intelligendum, ac ſi illi non eſſent Hebraicâ linguâ ſcripti, ſed quòd in libris illis quædam exſtent Chaldaica, quæ nimirum hiſtoricè aliunde fuerunt adſcripta, nimirum exempla edictorum regiorum, literarum & actorum, quæ in faſtos regios & annales publicos Regum Babyloniorum & Perſicorum relata fuerant: Nam quæ Spiritus Dei, Daniel & Eſdræ dictavit, ea planè & purè ſunt Hebraica.

Minor propoſitio eſt extra controverſiam.

SEPTIMUM.

Omnes libri Veteris Teſtamenti verè Canonici, à Chriſto vel Apoſtolis in Novo Teſtamento ſunt approbati:

At libri iſti controverſi, à Chriſto & Apoſtolis in Novo Teſtamento non ſunt approbati:

Ergo non ſunt verè Canonici.

Minor propoſitio eſt certiſſima: quia CHRISTUS & Apoſtoli horum controverſorum librorum teſtimoniis nunquam utuntur. Quæ igitur eſt pietas, cogere nos velle, ut acceptemus illos libros, quos Chriſtus & Apoſtoli non approbarunt?

EXCIPIUNT: *Si illi libri quorum teſtimoniis Chriſtus & Apoſtoli nunquam utuntur, non ſunt approbati; tum omnes illi è quibus aliquid citatur, erunt approbati: At poſterius falſum eſt. Ergo & prius.*

REPLIC. Negatur ſumti conſequentia. Nam è quibus libris Chriſtus & Apoſtoli nulla teſtimonia petiverunt, eos ſe non approbare, facto ipſo declararunt. Quòd verò Paulus etiam ex illis libris, qui Canonici non ſunt, nec è Prophetis ſanctis, ſed à Gentilibus Poëtis ſcripti ſunt, nonnulla adduxit, in eo ſe iis apud quos Poëtæ illi magnifiebant accommodavit, ut vel ex propriis ſuis teſtibus agnoſcerent vera eſſe quæ affirmaret: nequaquam autem eo fine, ut totos Gentilium Poëtarum libros approbaret. Ex approbatione unius dicti vel partis alicujus libri, malè colligitur approbatio totius libri.

EXCIPIUNT rurſus: *Obadjæ, Nahumi & Sophoniæ teſtimoniis Chriſtum & Apoſtolos nunquam uſos: Obadjam igitur, Nahumum & Sophoniam à Chriſto & Apoſtolis non eſſe approbatos.*

REPLIC. Negatur *antecedens*; nam etiamſi nomina iſtorum Prophetarum non expreſsè ponuntur in Novo Teſtamento: tamen vaticinia illorum non obſcurè allegantur. Velut Obadjæ verſus octavus allegatur 1. Cor. 1. 19. item verſus 21. adducitur Luc. 1. 33 Nahumi autem teſtimonia in Novo Teſtamento citari, vel index docet teſtimoniorum à Chriſto & Apoſtolis in Novo Teſtamento citatorum ex Veteri, additus Bibliis Sacris Vulgatæ editionis Sixti Quinti Pontificis Romani juſſu recognitæ, & Antverpiæ apud Joannem Moretum Ann. 1599. excuſæ. Hæc autem in illo indice allegantur.

NAHUM 1. d. *Quàm ſpecioſi pedes evangelizantium pacem: Rom. 10. c.*

4. b *Quid eſt quod Scribæ dicunt, quòd Eliam oporteat primùm venire: Matthæi 17. b Marci 9. b.*

4. b *Ut convertat corda patrum in filios: Luc. 1. b*

Sopho-

Sophoniæ vaticinium quod exstat cap. 3. vers. 16. 17. communitur Luc. 12. vers. 32. & versus dicimus octavus ejusdem vaticinii non obscurè allegatur à Christo Matth. 11. vers. 28. 29.

OCTAVUM.

Quoscunque libros vetus Ecclesia Christiana & Catholica, nominatim è numero verè & univocè Canonicorum exclusit, ij profectò non sunt verè & univocè Canonici:

At libros istos controversos vetus Ecclesia Christiana & Catholica, nominatim è numero verè & univocè Canonicorum exclusit. Ergo, &c.

Minor propositio est certissima. Nam MELITO Sardensis Ecclesiæ Episcopus apud *Eusebium* historiæ Eccles. libr. 4. cap. 26. ait se itinere suscepto in Orientem ubi prædicatio Evangelica cœpit, diligenter de omnibus explorasse, quæ essent Veteris Testamenti volumina; & mox recensens illa, istos libros controversos omittit. ORIGEN. similiter apud eundem *Eusebium* libro sexto Histor. Ecclesiasticæ, capite vigesimo quinto: item GREGORIUS NAZIANZENUS in carminibus de legitimis libris divinitus inspiratæ Scripturæ. ATHANASIUS in Synopsi Sacræ Scripturæ eosdem expressè dicit esse non Canonicos, tomo secundo, pag. 63. Editionis Commellinianæ: & epistolâ trigesimanonâ festali, eodem tomo, paginâ quadragesimâ quintâ. CONCILIUM LAODICENUM Canone quinquagesimonono prohibens legere in Ecclesia libros qui sunt extra Canonem, & enumerans quos oporteat legi & in autoritatem recipi, istos controversos planè omittit. Hoc Concilium approbatum est in sexta Synodo Generali. Eosdem negat esse in Canone HIERONYMUS in Prologo Galeato & Præfatione in libros Salomonis: RUFFINUS Aquilejensis Presbyter in expositione Symboli Apostolorum, Cypriani operibus adjuncta, sectione trigesimasextâ juxta editionem Jacobi Pamelii Papistæ: EPIPHANIUS libro de mensuris & ponderibus: JOHANNES DAMASCENUS Orthodoxæ fidei libro quarto, capite decimooctavo, Editione Henric-Pettinæ anni 1559. Quin etiam Papistæ ipsi negant istos libros esse Canonicos, & Apocryphos esse asserunt, ut NICOLAUS LYRANUS in Glossa sua prologo in libros Apocryphos: HUGO de S. Victore Prolegomenis libri primi de Sacramentis, cap. septimo: BRITO autor Glossæ in Prologum Hieronymi. HUGO de Sancto Charo Cardinalis in Prologo Postillæ super librum Josuæ. RICHARDUS de Sancto Victore libro secundo exceptionum, cap. secundo: DIONYSIUS CARTHUSIANUS principio Commentariorum in Genesin: ABULENSIS in Matth. capite primo. ANTONINUS Episcopus qui in Sanctorum numerum à Pontifice Romano relatus est 3. part. tit. 18. cap. 5. THOMAS DE VIO CAJETANUS CARDINALIS ad Romanum Papam Clementem septimum, præfatione in Josuam: FRANCISCUS PICUS de fide & ordine credendi, theoremate quinto: Imò etiam post Concilium Tridentinum BENEDICTUS ARIAS MONTANUS in titulo Hebraicorum Bibliorum cum Latina interpretatione interlineari Xantis Pagnini Lucensis editorum Antverpiæ ex officina Christophori Plantini, anno millesimo, quingentesimo octogesimo quarto, ait *Ecclesiam Orthodoxam libros Græcè scriptos*, (nempe Tobiæ, Judith & cæteros controversos) *Hebræorum Canonem sequutam, inter Apocrypha recensuisse*: Idem repetit totidem verbis in Titulo Novi Testamenti Græci, ut supra dictum. Videatur *Symphonia nostra Catholica caput primum, thesis prima.*

A *Hactenus adducta sunt argumenta communia contra libros inter nos & Papistas controversos: sequuntur jam propria contra singulos.*

Contra additiones ad librum Estheræ argumenta propria.

PRIMUM.

Additiones ad librum Esthera non cohærent, non aptè connexa sunt cum iis quæ sunt in Hebræo: Non sunt igitur verè Canonica.

Antecedens probatur: nam quæ semel narrata sunt in primis capitibus, eadem rursus & quidem Græco idiomate mutatis multis circumstantiis in adjectitiis capitibus commemorantur. Nulla autem causa est, cur idem autor in eodem libro atque etiam Hebraicè, & Græcè easdem res gestas & quidem tam diversimodè narraret.

B

SECUNDUM.

Nicolaus Lyranus in fine Commentariorum in librum Estheræ capita adjecta non voluit exponere, eò quòd videantur à *Iosepho* vel aliis scriptoribus conficta, & postea editioni vulgatæ inserta. Lyrani sententiam sequutus est etiam post Concilium Tridentinum *Sixtus Senensis* in lib. 1. & 8. Bibliothecæ sanctæ, ut ipsemet *Bellarminus* fatetur.

Capita igitur adjectitia non sunt verè Canonica.

Contra librum Baruchi argumēta propria.

C

PRIMUM.

Liber Baruchi est pseudepigraphus, hoc est, falsò adscriptus Barucho. Nam apparet ex phrasi statim initiò Græcè scriptum. Atsi Baruchi amanuensis Jeremiæ, vel Jeremiæ ipsius esset, nō fuisset ab illis Græcè scriptus, quia tunc Græca lingua adhuc penitus ignota Judæis erat, nec Græcæ linguæ tum temporis in Babylonia usus erat.

SECUNDUM.

Liber iste Barucho adscriptus de tempore captivitatis Babylonicę aliter loquitur, quàm Scriptura verè Canonica: Ait enim cap. 6. vers. 2. in epistola quam Jeremiæ tribuit, Judæos mansuros in Babylonia usque ad generationes septem: Atqui vocabulum *generationis* pro decade annorum seu duobus lustris in toto Veteri Testamento nusquam accipitur; imo nec in Novo. Ita stylus à Canonico dissidens, librum hunc non esse Canonicum ostendit.

D

Contra adjectiones ad Danielem argumenta propria.

PRIMUM.

Stylus ipse indicat historiam Susannæ à Græculo quodam confictam. Nam utitur Paronomasiis & allusionibus vocum σχῖνος & σχίζειν, πρῖνος & πρίζειν cujusmodi allusiò non potuit fieri à Daniele; siquidem Hebraica usus est linguâ, quæ allusiones illas, in nominibus arborum istarum & verbis scindendi & secandi significationem obtinentib. non habet. σχῖνος est lentiscus arbor perpetuò virescens ac frequens in Chio, Gallia Narbonensi & Italia, ad dentifricia seu dentiscalpia seu purgandos dentes accommodata, mastichen exsudans in modum gummi, viriditate ramorum ac frondium umbram efficiens peramœnam, *der Mastixbaum.* Nomen Hebræum in sacris

E

Digitized by Google

literis non reperitur, neque hujus arboris fit in illis mentio. σχίζειν est scindere: πρῖνος est ilex *ein Steineiche*, species quercus, Heb. dicitur אלה vel תרזה πρίζειν est secare. Hebræi verò verbum nullum habent, quo allusio fieri potuerit hujusmodi cum significatione scindendi aut secandi.

EXCIPIT BELLARMINUS, respondere Origenem in epistola ad Julium Africanum, Danielem non dixisse ilicem, neque lentiscum, sed aliquid aliud nobis ignotum, cui tamen secundum proprietatem linguæ Hebraicæ vel Chaldaicæ, quâ ipse utebatur, aliquod verbum secandi responderet. Plurimas enim voces Hebræos habere, ait, quæ significant scindere vel secare: Præterea interpretem Græcum, non vertisse ad verbum, sed ad sensum & ut servaret allusionem, accepisse alias arbores similes, quibus in Græco responderet allusio ad verbum scindendi.

REPLICAT. *Primò* conjectura est ἀδόκιμαστος, hoc est, improbabilis, quæ eadem facilitate, quâ asseritur, negari potest. *Deinde* interpretem id autoritatis sibi sumsisse, ut nomina arborum pro arbitrio mutaret, non est verisimile. *Tertiò*, si adjectiones istæ ex versione solummodo habentur & quidem ex versione a textu Hebræo diversâ, non sunt igitur authenticæ. *Quartò*, adjectiones has Hebraice initio scriptas fuisse, probari non potest.

SECUNDUM.

Ipsi LXX. interpretes fidelius agentes quàm Theodotio in hoc argumento, inscripserunt non Danielis Prophetæ, qui fuit de tribu Juda, sed Danielis alterius, filii Habdæ sacerdotis historiam esse, scriptam ab Habacuc filio JESU de tribu Levi, prout *Eusebius & Apollinarius* apud Hieronymum præfatione in Commentarium Danielis refert: & nō esse improbabile agnoscit *Bellarmin.* libro 1. de Verbo Dei, cap. 9. Quod si ita est, cur igitur Danieli Prophetæ in Vulgata versione Latina tribuitur?

Hinc manifestum est, adjectiones istas verè Canonicas non esse.

Contra librum Judithæ argumenta propria.

PRIMUM.

Liber Judithæ est concinnatus à Judæo quodam superstitionum amatore: ut apparet ex cap. 8. vers. 6. ubi dicitur, *Juditham jejunasse omnibus diebus viduitatis suæ, præterquam pridie Sabbathorum & Sabbathis, & pridie noviluniorum, & festis, hilaritatisque domus Israelis.* Sancti quidem erant Sabbathorum dies & neomeniæ solennitatesque hilares ex Lege; sed proxime antecedentes dies cum illis feriari ex Judaica superstitione est: quemadmodum Judæi etiamnum pridie dierum festorum toto tempore pomeridiano feriantur, tāquam si Deus hoc nomine in ære ipsorum futurus esset. Hanc Judaicam consuetudinem Papistæ imitantur, qui similiter pridie dierum festorum pomeridiano tempore, quod Vesperarum tempus ab ipsis dicitur, feriari solent opus supererogationis Deo præstituri.

SECUNDUM.

Liber Judithæ approbat impietatem Deo exosam. Nam cap. 9. v. 12. 13. 18. petit Juditha mendaciis à Deo benedici, & ad ea se comparat, tanquam si mendacia officiosa (ut *Augustinus* vocat) accepta essent Domino; & capite decimo, vers. undecimo & duodecimo commemorantur complura Judithæ mendacia.

A *TERTIUM.*

Liber Judithæ utitur vocibus ex fabulis Gentilium petitis, nempe Titanum & Gigantum capite decimosexto vers. octavo, quales non solet Spiritus Sanctus in libris authenticis adhibere.

Non est igitur verè Canonicus.

Contra librum Sapientiæ Salomoni adscriptum argumenta propria.

PRIMUM.

Liber Sapientiæ Salomonis est pseudepigraphus, ut *Hieronymus* testatur præfatione in libros Salomonis.

SECUNDUM.

B *Augustinus* libro de prædestinatione sanctorum, capite decimoquarto refert, fratres testimonium è libro Sapientiæ positum reposuisse, *tanquam non de libro Canonico adhibitum*: nec *August.* ibi asserit librum esse Canonicum, etsi eum omnibus tractatoribus anteponendum censet. Ergo non est verè Canonicus.

Contra libros Machabæorum argumentum proprium.

Libri Machabæorum singulariter à Romano Pontifice negantur esse Canonici. Nam *Gregorius* ille *Magnus* ipse suis verbis de libris Machabæorum lib. 19. in Joh. c. 16. ait: *De qua re non inordinate agimus, si ex libris licet non Canonicis, sed tamen ad ædificationem Ecclesiæ editis,*
C *testimonium proferamus:* tum ex secundo Machabæorum Eleazari mortem narrat.

Libri igitur Machabæorum non sunt verè Canonici.

Sic abunde confirmatum est argumentis *tum* communibus *tum* propriis, libros qui inter nos & Papistas controversi sunt, nequaquam verè Canonicos esse: ὅπερ ἔδει δεῖξαι, ut ne verbum humanum pro verbo Dei nobis obtrudi patiamur.

CAPUT XXXV.

D *In quo explicatur & confirmatur Scripturæ Sacræ necessitas.*

Hactenus de autoritate Scripturæ Sacræ: sequitur de ejus necessitate.

De hac est itidem inter nos & hæreticos controversia.

Nostram sententiam hoc theoremate complectimur: *Sacra Scriptura ex quo tempore data est à Deo Ecclesiæ fuit & est ei quoque necessaria, non tantum ad benè esse Ecclesiæ, sed etiam ad esse Ecclesiæ.* Hoc theorema indefinite intelligendum: exempli gratiâ, cum tantum
E libri Mosis extarent, erant illi necessarii Ecclesiæ: neque enim Scriptura Novi Testamenti necessaria erat Mosis tempore. Nunc verò postquam Scriptura Veteris & Novi Testamenti Ecclesiæ à Deo gratiose data est, illa necessaria est: Summa certè est impietas, contendere, Scripturam non esse necessariam, quasi Deus aliquid dedisset Ecclesiæ, quo illa optimè & facile carere posset. Quid est superfluum & ociosum judicare atque fastidire beneficium Dei, si hoc non est?

Ad benè esse Ecclesiæ est Scriptura Sacra necessaria,

Digitized by Google

ria, quia summè utilis est Ecclesiæ ad fidem & verum cultum Dei, Joh. 20. v. 31. *Hæc scripta sunt ut credatis, Iesum esse Christum illum, Filium illum Dei, & ut credentes vitam habeatis per nomen ejus,* Matth. 22. versf. 29. *Erratis nescientes Scripturas & potentiam Dei.* Deuter. 4. v. 2. *Ne addite ad verbū illud q̃ ego præcipio vobis, neq; detrahite de eo, ut servetis præcepta Iehovæ Dei vestri, quæ ego præcipio vobis.*

Ad esse Ecclesiæ Scriptura est necessaria, non absolutum id quidem, sed ordinatum: quia doctrina vera inter tot hæreses & scandala non potuisset neq; posset cōservari, nisi ad ejus conservationē Scriptura a Deo ordinata & Ecclesiæ commendata fuisset: Et ideo pravis dogmatibus, corruptisque moribus per Scripturam tam Veterem quam Novam ἀναγκαίως, *necessariò* occursum esse, rectè affirmat *Chrysostomus* homiliâ primâ in Matthæum.

Proinde Scriptura necessaria est non solùm ut opes vitę huic corporali sunt necessarię, hoc est, commodę, quibus tamē vita hęc etiam carere possit, sed ut necessarius est panis quotidianus quo vita hęc carere nequit. Verus siquidē cibus & potus, qui ex Verbo Dei sumitur, scientia Scripturarum est, ut *Hieronymus* ait in cap. tertium Ecclesiastæ, velut sunt fabro argentario necessaria artis instrumenta, ut *Chrysostomus* ait homil. 3. de Lazaro.

...nā necessi...e Scriptura Sacra sit ...saria.

Necessaria, inquam, est Scriptura necessitate non absolutâ aut simplici; quia Deus non fuit nec est Scripturæ adstrictus, quia sine ea Ecclesiam docere potuerit aut possit, si velit: quemadmodum ab initio mundi usque ad Mosen Ecclesiam docuit; cum Scriptura adhuc exstaret nulla.

Sed necessitate eâ, quam vocant ex hypothesi dispositionis divinæ: quia Deus Ecclesiam Scripturis tandem adstrictam esse voluit.

Et quidem necessitate tam *scriptionis* quàm *exsistentiæ perpetuæ.*

Necessitatem scriptionis intelligimus incumbentem Prophetis & Apostolis Scripturam exarandi Ecclesięque relinquendi, qui non occasione quadam tantum, sed magna necessitate adducti scripserunt.

Necessitatem perpetuæ exsistentiæ Scripturæ intelligimus, quâ fuit & est Ecclesiæ omnino necessarium, ut post excessum Prophetarū & Apostolorum Scriptura Sacra exstaret, haberetur, legeretur, explicaretur, proq; norma fidei & bonorum operum observaretur, usque ad finem mundi.

Necessitas scriptionis constat *primum* ex expresso vel implicito scribendi mandato divino, ut quondam dato Prophetis Exod. 17. versf. 14. & 34. 27. Jerem. 30. 2. Ezech. 43. 11. ita postea Apostolis Matth. 28. v. 19. ubi ait Dominus; *Docete omnes gentes.* CHRISTUS mandavit Apostolis, ut docerent Evangelium omnes gentes: Ergo mandavit ut illud*tum* viva voce annunciarent *tum* scriberent. Nam qui rem aliquam facere jubet is quoque modos imperat, quibus res illa necessario facienda. Modi autem quibus Apostoli Evangelium omnes gentes docere potuerunt & debuerunt, sunt duo; viva vox & scriptio: præsentes quidem docuerunt viva voce, absentes autem & victuros post illos usque ad finem mundi per scripta docere necesse habuerunt, Apoc. 1. v. 11 & cap. 21. v. 5.

Hinc primum post adscensionem CHRISTI in cœlum in Novo Testamento decretum in Concilio Apostolico conclusum voluntate Spiritus Sancti scriptum est, ut legitur Actorum decimoquinto vers. vigesimotertio.

Adeoque tota Scriptura voluntate divinâ scripta est: quia TOTA SCRIPTURA DIVINITUS INSPIRATA EST, teste Paulo 2. Timoth. 3. v. 16. Hinc

A ita colligimus: *Quæcunque scriptura divinitus inspirata est, ea divinâ voluntate scripta est.*

At tota Prophetica & Apostolica Scriptura divinitus inspirata est.

Ergo, &c.

Unde etiam Novum Testamentum Patres orthodoxi dicunt per DEI voluntatem scriptum. Sic enim ait *Irenæus Martyr* libro tertio adversus hæreses, capite primo: *Non enim per alios dispositionem salutis nostræ cognovimus, quàm per eos per quos Evangelium pervenit ad nos, quod quidem tunc præconaverunt, postea verò per Dei voluntatem in Scripturis nobis tradiderunt fundamentum & columnam fidei nostræ futurum.* Et *Augustinus* de Consensu Evangelistarum libro secundo, capite ultimo: *Quum Evangelistæ & Apostoli scripserunt, quæ Deus ostendit & dixit, nequaquam dicendum est, quòd ipse non scripserit. Quicquid enim ille de suis factis & dictis nos legere voluit, hoc scribendum illis tanquam suis manibus* IMPERAVIT.

B

Deinde eadem necessitas scriptionis constat ex diserta confessione Apostolica: Sic enim ait Judas frater Jacobi in epistola sua Catholica v. 3. *Necesse habui vobis scribere, ad vos hortandos ut decertetis pro fide quæ semel tradita est sanctis.*

Denique constat ex fine muneris Apostolorum. Dati enim erant mundo Doctores universales, ratione temporum & locorum, ut non sui tantùm seculi, sed etjam secuturorum seculorum homines usque ad finē mundi in universo mundo docerent Matth. 28. v. 20. Marc. 15. v. 16. Act. 1. 8. Quemadmodum Prophetæ non eos tantum docuerunt & docere debuerunt, qui ipsos

C vivâ voce prædicātes verbum Dei audierunt, sed etjam absentes, sed etjam post ipsos usque ad mundi finem victuros, ut ostendit Apost. Rom. 15. v. 4. *Quæ ante scripta sunt: ad nostram doctrinam ante scripta sunt: ut per tolerantiam & consolationem scripturarum spem habeamus.* Atqui nec sui seculi omnes homines ipsi coram vivâ voce docere, nec ad posteros doctrinam transmittere incorruptam poterant, nisi scriptionis adminiculo: quod indicat, Petr. 2. epist. 1. v. 12. 13. 14. 15. *Quapropter non negligam vos ad istis semper commonefacere, quamvis peritos & confirmatos in præsente veritate. Iustum autem arbitror, quamdiu sum in hoc tabernaculo excitare vos per commonefactionem. Quum sciam brevi futurum ut deponā tabernaculum meum: sicut Dominus noster Iesus Christus declaravit mihi. Sed & studebo subinde ut vos possitis post exitū meum horū meminisse.*

D

Necessitas perpetuæ exsistentiæ Scripturæ multo patet evidentiùs ex sequentibus argumentis:

Primum, quia illam scrutari & discere omnibus hominibus usque ad finem mundi injunctum est mandato divino, cui necessariò obtemperat, sicut unusquisq; fidelium, ita tota Ecclesia Josuæ 1. v. 8. *Ne discedito liber iste Legis ex ore tuo, sed meditaberis de eo interdiu & noctu.* Joh. 5. v. 39. *Scrutamini Scripturas* 2. Petr. 1. 19. *Habemus firmiorem sermonem Propheticum: cui rectè facitis quod attendatis.* 1. Tim. 4. v. 13. *Attende lectioni.* 1. Thess. 5. v. 27. *Adjuro vos per Dominum ut recitetur hæc epistola omnibus sanctis fratribus.* Quicquid autem divinitus mandatur toties & tam severe, id negare necessarium esse, adversus DEUM rebellio est.

E

Secundum, quia Scriptura continet doctrinam necessariam, sine qua Ecclesia servari non potest ullo tempore, Joh. 20. 31. 2. Tim. 3. vers. 15.

Tertium, quia Scriptura est exarata ἀσφαλείας fidei causa. Luc. 1. 4. Phil. 3. v. 1. Hoc adeo planè est, ut CHRISTUS ipsemet etjam post gloriosam suam resurrectionē ut firmior & certior fides discipulorū esset, non in sua solius affirmatione eos acquiescere voluerit aut jusserit, sed ad Scripturas illos revocaverit. Luc. 24. v. 26. 27. *Nonne hæc oportuit pati Christum, & introire in gloriam*

Digitized by Google

gloriam suam? Et exorsus à Mose & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis quæ de se scripta erant.

Quartum, quia sine Scriptura nec veritas cœlestis doctrinę percipi, nec præcipitium errorum declinari, nec barathrum vitiorum & peccatorum evitari, nec vita sanctè institui, nec solida consolatio ulla haberi jam potest. Unde Hieronymus dicit. *Scripturarum ignoratio, Christi est ignoratio.* Et *Chrysostomus* Homilia 3. de Lazaro ait: *Magna adversus peccatum munitio est, lectio Scripturarum; magnum præcipitium, profundum barathrum, Scripturarum ignoratio: magna perditio, nihil scire ex divinis legibus. Ea res & hæreses peperit: ea vitam corruptam invexit: hæc sursum deorsum miscuit omnia. Nam fieri non potest,* NON POTEST *inquam fieri, ut quis sine fructu discedat, qui assidua attentaque Scripturarum lectione fruatur.* Rursusque Homilia 2. in Matthęum: *Hoc est*, inquit, *quod omnia quasi quadam peste corrumpit, quoniam lectionem divinarum Scripturarum ad solos putatis Monachos pertinere: cum multò magis vobis, quàm illis sint* NECESSARIÆ.

Finis proximus Sacræ Scripturæ. *Quintum*, quia Scripturæ finis proximus est omnino necessarius. Finis ille est universæ Ecclesię, omnibus temporibus ex quo data est à Deo usque ad finem mũdi, in fide & pietate informatio atq; cõservatio: sive docendo veritatem, sive judicando de omnibus dogmatibus.

Unde finis hic duplex est: *Doctrinalis & judicialis.*

Doctrinalis est quatenus Scriptura est exarata ad doctrinam. Rom. 15. v. 4. ut credamus & credentes vitam æternam habeamus. Joh. 20. 31.

Judicialis, est quatenus Scriptura à DEO data est, ut judiciorum de dogmatibus norma & regula sit infallibilis & perfecta.

Judicialis hic finis duplex est, *directivus* & *finitivus*.

Directivus, est ut ad Scripturam divinam ceu ad regulam infallibilem atque unicam omnia dogmata Ecclesiastica dirigantur, à qua quicquid discordat, error aut hæresis vel peccatum est: juxta hęc dicta, Matt. 22. 29. *Erratis, neque Scripturas scientes, neque potentiam Dei.* Gal. 1. 9 *Si quis vobis evangelizaverit præter id quod accepistis, anathema esto. & 6. 16. Quicunque secundum hanc regulam incedent, pax erit super eos & misericordia & super Israëlem Dei.* 1. Tim. 3. 14. 15. *Hæc tibi scribo ut noris quomodo oporteat in Domo Dei versari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna & stabilimentum veritatis*, 2. Joh. v. 10. *Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non adfert, ne recipite eum domum, nec Ave ei dicite.*

Scripturæ finis judicialis definitivus, est ut dubia & lites quascunque de religione, illa sola ceu Judicis cœlestis vox atque sententia ita definiat in Ecclesia, ut non detur appellatio. De quo judicio definitivo CHRISTUS loquitur Joh. 5. v. 46. 47. *Si crederetis Mosi crederetis mihi: nam ille de me scripsit. Quod si scriptis illius non creditis, quomodo verbis meis credetis?* Rom. 4. 2. 3. *Si Abrahamus ex operibus justificatus fuit, habet quod glorietur, at non apud Deum: Quid enim Scriptura dicit? Credidit autem Abrahamus Deo, & imputatum est ei ad justitiam.* Sic ex Scripturis deciderunt controversiam gravissimam Apostoli in Concilio Actor. 15.

Finis directivus servit dirigendo judicio cujusvis etiam privati & laici, ut veritatem in dogmatibus intelligat & ab erroribus sibi caveat: finis verò definitivus pertinet ad publica judicia Ecclesiastica, quibus controversiæ religionis definiuntur.

Sextum argumentum ducimus à comparatis: Si mãdata Principis, scripto & ipsis principalibus literis probari necesse est, & ne excelsæ quidem dignitatis viris jussionem Principum allegantibus, sine scripto creditur l. 1. C. mandatis Principum l. 1. prohibitum 5. infi. C de jure fisci lib. 10. Multò maximè in causis ad cul-

A tum divinitatis fidem salutemque Ecclesiæ pertinentibus, literæ Sacræ & diplomata magni illius Regis nostri & Legislatoris exiguntur.

Septimum argumentum suppeditant exempla: Nam Apostoli Scripturam adeò necessariam judicarunt, ut nihil extra eam docuerint, quemadmodum eorũ scripta luculentissimè testantur. Similiter & alii in prima Ecclesia fideles necessariã sibi judicarũt, ut Berœenses.

Octavum: Scriptura Sacra præstigias Satanæ detegit, quæ sine illa detegi nequeunt, ut monstrat historia tentationum CHRISTI.

Ex his omnibus manifestum est, *Scripturam Sacram necessariò à Prophetis & Apostolis scriptam, necessariò itidem usque ad finem mundi exstare, non tantum ad bene esse, sed etiam ad esse Ecclesiæ.*

B Duo autem sunt genera hæreticorum qui Scripturam Sacram Ecclesiæ necessariam esse negant, *Anabaptistæ & Papistæ*, errore quidem dispari, sed pariter impio, pernicioso & fugiendo.

ANABAPTISTARUM negantium Sacræ Scripturæ necessitatem duæ sunt sectę: una totam Scripturam Sacram tanquam necessariam rejicit, altera tantum Scripturam Veteris Testamenti.

Prior secta plerunque *Libertinorum* dicitur, qui totam Scripturam Sacram fanaticè & furiosè repudiant, Spiritus magisterium obtendentes & in eo acquiescẽdum esse dictitantes: imò etiam Scripturas & servos DEI per quos conscriptæ sunt & Ecclesiæ traditæ, indignis scommatibus scurriliter insectantes. Nihilominus tamen non desinunt Scripturæ testimoniis uti ad insaniam suam tuendam, si quæ sunt quæ in sensum suum
C torquere possint: non quòd eis adhibeant fidẽ, sed tantum ut perturbent simplices & facilius seducant. Illa ordine recitabimus & depravationes Libertinorum refellemus.

PRIMUM: *Iesa. 54. 13. dicitur, Omnes erunt docti à Deo. Ergo Sacra Scriptura non est nobis necessaria.*

RESP. Fallacia est è falso oppositis: nam non tollunt se mutuo, interna divini Spiritus & externa verbi scripti doctrina, sed una alteram confirmat & stabilit. Spiritus enim Sanctus Scripturam Sacram mentibus nostris obsignat: Scriptura verò Sacra est lapis Lydius quo exploratur, an cogitata interna animi sint verè à Spiritu Sancto profecta. Etenim quum Satan in Angelum lucis se transfiguret, quam autoritatem, quam certitudinem habebit apud nos Spiritus nisi divinâ
D notâ discernantur?

Replicant: *Indignum est Spiritum Dei cui subjicienda sunt omnia, Scripturæ subjacere: Ergo interna Spiritus Sancti revelatio non est ad Scripturam externam examinanda.*

RESP. Negatur *antecedens*: nam cùm internam revelationem Spiritus Sancti ad Scripturam Sacram examinamus, nequaquam Spiritum Sanctum in ordinem aut in servitutem redigimus, sed duntaxat sibi ipsi cõparamus. Neque hoc ignominiosum est Spiritui Sancto, sibi esse ubique consentientem & conformem, sibi per omnia constare, nusquam variare, sive foris nos doceat per Scripturam, sive intus per afflatum. Equidẽ si ad humanam vel Angelicam, vel alienam quamvis regulam exigeretur; tum indignâ contumeliâ afficere-
E tur & subjiceretur alteri cui non deberet: Sed dum sibiipsi confertur, dum in seipso consideratur, quis ideo verè dicet irrogari ei injuriam? Hoc igitur contumeliosum illi non est: nisi fortè honorificum ducamus à seipso desciscere & degenerare.

Instant: *Atqui ita ad examen à nobis miseris mortalibus revocatur.*

RESP. Fatemur: sed ad examen revocatur, quo suam apud nos majestatem sanciri voluit.

Instant

Digitized by Google

Instant rursus: *Nobis abundè esse debet, simulatque se nostris cordibus Spiritus Sanctus insinuat.*

RESP. Verùm ne sub titulo Spiritus Sancti obrepat Satanæ spiritus; in sua imagine quam Scripturæ Sacræ impressit, vult à nobis recognosci. Scripturæ Sacræ autor est: varius dissimilisque esse non potest. Qualem igitur se illic semel exhibuit, talis perpetuò maneat oportet.

SECVNDVM: *Ierem. 31. v 33. 34. ait Deus; Indam Legem meam cordibus eorum & omnes me cognoscent à minimo ad maximum:*

Ergo Sacrâ Scripturâ non est nobis opus.

RESP. Proceditur è falsò oppositis: nam interna Scriptura Legis in cordibus, non tollit externam in Sacris literis comprehensam. Illa enim inditio Legis in cordibus nostris nihil est aliud quàm vera illuminatio & conversio cordium, & confirmatio de remissione peccatorum; quemadmodum ex ipso contextu patet. Statim enim sequitur; *Cognoscent me omnes à minimo usque ad maximum, ait Dominus: quia condonabo iniquitatem ipsorum & peccati ipsorum non recordabor ampliùs.* Hoc est quod promittit se velle cordibus eorum indere & imprimere.

TERTIVM: *Ioh. 6. v. 44. 45. ait Christus: Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum: & ego suscitabo ipsum ultimo illo die. Scriptum est in Prophetis, Et erunt omnes docti à Deo. Quisquis ergo audivit à Patre & didicit, venit ad me. Ergo Scriptura Sacrâ non est nobis opus.*

RESP. Plus infertur, quàm ferat antecedens Nam verborum CHRISTI sensus non est, omnes Christianos intellecturos divina revelatione omnia arcana Scripturarum, ita ut non sint ampliùs Scripturæ ipsis necessariæ, sed tales futuros, ut nô solùm audiant magistrum exterius explicantem verbum Dei, sed etiam audiant intus magistrum Deum suadentem, ut faciant quod audiunt. Dum fit concio, omnes audiunt & intelligunt quod dicitur, sed unus credit, alius non credit; unus convertitur à peccato ad resipiscentiam, alius non convertitur: illi priores docti dicuntur à Deo, isti posteriores non item. In hunc sensum protulit hoc loco ex Prophetis testimonium Dominus, Joh. 6. 45. *Est scriptum in Prophetis: & erunt omnes docti à Deo. Quisquis ergo audivit à Patre & didicit, ad me.* Et Apostolus 1. Thes. 4. v. 9. *De fraterna charitate non necesse habetis ut scribam vobis: ipsi namque divinitus docti estis, ut diligatis alij alios.* Deus igitur illuminat intellectum, & fide viva donatos ad CHRISTVM trahit, & sensum Scripturarum illis aperit, non ut abjectis Scripturis per se sapiant: sed ut scripturas intelligant & majore reverentia prosequantur. Videmus id in exemplo discipulorum Christi. Luc. 24. v. 44. 45. 46. nam etsi à Patre tracti essent ad Christum, etsi dono gratuito Patris eum agnovissent, etsi resuscitatum ex mortuis oculis suis vidissent, etsi contrectandum se eis præbuisset, etsi in conspectu eorum edisset: tamen ne quid fallaciæ se pati arbitrarentur, necessarias illis judicavit Scripturas S. ut ex illis confirmarentur, dixitque eis: *Hi sunt sermones quos loquutus sum vobis quum adhuc essem vobiscum, oportere impleri omnia quæ scripta sunt in Lege Mosis, & prophetis, & Psalmis de me. Tunc aperuit eorum mentem, ut intelligerent Scripturas. Et dixit eis, Ita scriptum est, & ita oportuit Christum pati, & resurgere ex mortuis tertio die.* Ac licet Apostoli in fide Christi essent abundè confirmati, tamen tantum abest ut Scripturam S. abjecerint, ut etiam deinceps multò magis necessarium censuerint, ex Scripturis omnia quæ docebant approbare, ut totum Novum Testamentum testatur. Imò ex hac ipsa concione Christi Joh. 6. c. descripta patet, Christum judicavisse: Scripturam necessariam esse siquidem ea quæ dicebat, ex scripturis Prophetarum confirmabat. Nonne Christo de se aliquid testanti vel absque aliis testibus credi oportuit? Oportuit sanè: sed quanta sit Scripturarum necessitas propter infirmitatem nostrâ & ad fidei nostræ certitudinē, ostendit eo ipso quòd dicta sua è Scripturis firmavit. Quicunq; igitur Sacram Script. negant esse necessariam, illi Christi Spiritum, qui in Apostolis fuit, non habēt ac proinde à Patre non audiverunt, nō didicerunt, nec ad CHRISTVM venerunt, qui à Scripturis S. neminem abducit, sed ad eas perducit.

QVARTVM: *Matth. 23. 8. dicitur; Vnus est Magister vester Christus: Ergo Sacra Scriptura non est necessaria.*

RESP. Proceditur ex falsò oppositis: nam CHRISTVS & Scriptura S. non sunt opposita. CHRISTVS est Magister noster, quia docet nos, sed non tantùm foris coram viva voce sua ut fecit versans in terra, nec tantum Spiritu suo intus, sed etiam per Scripturas S. & per ministros suos, ex Scripturis S. loquentes. Quin etiam quū adhuc in terra versaretur, discipulos suos docuit per Scripturas S. sic & post adscensionem suam ad cœlos & effusionē Spiritus S. è cœlo, Ecclesiam suam docuit & doceri voluit ab Apostolis per Scripturas, & vult usq; ad finem mundi. *Deinde* CHRISTVS in allegato Matthæi loco prohibet solum ambitionem & affectationem magisterii: idque inde manifestum est, quia ibidem reprehendit Scribas & Pharisæos, quòd amarent salutati ab hominibus Rabbi: non prohibet autem Scripturas Sacras discere.

QVINTVM: *Paulus ait 1. Cor. 2. v. 15. Spiritualis homo omnia dijudicat: Ergo Scriptura Sacra non est necessaria.*

RESP. Syllogismus integer foret talis; *Quicunq; est spiritualis homo omnia dijudicans, ei Scriptura Sacra non est necessaria: Fideles sunt spirituales homines omnia dijudicantes, ut dicitur 1. Cor. 2. v. 15. Ergo fidelibus Sacra Scriptura non est necessaria.* At primò negatur *propositio major*: nam *spiritualis homo*, id est, Spiritu S. præditus & per eum regeneratus ac vera fide donatus, *omnia dijudicat*, id est, facilè certum fert judicium de omni doctrina quæ proponitur, utrum sit θεόπνευστος, necne: idque facit quotidie scrutans Scripturas, an hæc ita se habeant quæ ab aliis audivit vel in aliorum scriptis legit, ut ostendit exemplum Berœensium Actor. 17. 11. Confirmanda igitur erat propositio major, quæ est τὸ κρινόμενον: sed pro ea probatur minor, quæ est extra controversiam. *Deinde* hoc vult tantummodo Paulus, fideles præditos Spiritu Dei intelligere ac discernere omnia dogmata, ne seducantur.

INSTANT Libertini, & ajunt, Paulum de solo Spiritu Sancto loqui nulla facta mētione Scripturæ Sacræ, v. 12. 13. *Nos verò non spiritum mundi accepimus sed Spiritum qui est ex Deo: ut sciamus quæ Deus est nobis gratificatus: Quæ etiam loquimur, non sermonibus quos docet humana sapientia, sed quos docet Spiritus S spiritualia cum iis quæ spiritualia sunt conjungentes.*

RESP. Etsi Paulus in his versibus Scripturæ divinitus inspiratæ expresse non meminit; non tamen eam è mediis consequendi sapientiam salvificam exclusit. Imò in hac epistola & in aliis, quin etiam in hoc ipso capite ea quæ docebat, ex Scriptura S. confirmavit: necessariam igitur esse homini spirituali satis ostendit.

SEXTVM: *1. Ioh. 2. 20. dicitur; Vos unctionem habetis à Sancto illo profectam & nostis omnia:* & vers. 27. *Unctio quam vos accepistis ab eo, manet in vobis: nec necesse habetis ut quisquam doceat vos; verum sicut eadem unctio docet vos de omnibus, quæ & verax est, & non mendax: & sicut docuit vos, manebitis in eo. Ergo nobis Sacra Scriptura non est necessaria.*

RESP. Syllogismus integer hujusmodi est; *Quoscunque Unctio à Sancto illo profecta docet omnia, iis Scriptura S. non est necessaria: Atqui verè fideles Unctio à Sancto illo profecta docet omnia: Ergo verè fidelibus Scriptura S non est necessaria.* Verum *propositio major* negatur, est enim falsa, ideo,

Digitized by Google

ideo, quia in ea opponuntur quæ opposita non sunt, A
nec se mutuò tollunt. Nam unctio interna & doctrina Scripturæ externa non sunt opposita: sed optime consentiunt: Externa doctrina inanis est, nisi intus ungat nos & perfundat intelligentiâ Sanctus S. Johannes igitur unctionem illam internam commendat, & ad eam attendere jubet, ut à qua veræ intelligētiæ & fidei promanet principium: externam autem doctrinam non reijcit, nam & ipse per hanc ipsam epistolam docebat, quā certe legere & meditari oportuit eos ad quos scribebat, si sensum Johannis assequi & hęc ipsa de unctione interna cognoscere voluerūt. Quomodo enim cognouissent, nisi legissent, cum ipsos corā Johānes tum non doceret vivâ voce? Optime autem hunc locum interpretatur *Augustinus* in tract. 3. in epi. Joh. in hęc verba, Unctio vos docet omnia. B
Quid ergo nos facimus, fratres, qui docemus vos (inquit Aug.) *si unctio ejus docet nos de omnibus? Quasi nos sine causa laboraremus. Et ut quid tantum clamamus? dimittamus vos unctioni illius, ut doceat vos unctio ipsius. Sed modo mihi facio quæstionem, & illi ipsi Apostolo facio. Dignetur ad dire parvulum quærentem a se: Ipsi Johanni dico; Unctionem habebant quibus loquebaris: Tu dixisti quia unctio ipsius docet vos de omnibus: Ut quid talem epistolam fecisti? quid illos tu docebas? quid instruebas? quid ædificabas?* Hucusque dubitationem proposuit: jam responsionē subjungit. Sequitur ergo apud Augustinum in hunc modum: *Iam hic videte* (inquit) *magnum Sacramētum fratres. Sonus verborum nostrorum aures percutit, magister intus est. Nolite putare quenquam hominem aliquid discere ab homine. Admonere possumus per strepitum vocis nostræ; si non sit intus qui doceat, inanis fit strepitus noster. Adeò fratres, vultis nosse?* C
Nunquid non sermonem istum omnes audivistis? quam multi hinc indocti exituri sunt! Quantum ad me pertinet, omnibus loquutus sum; sed quibus unctio illa intus non loquitur, quos Spiritus Sanctus intus non docet, indocti redeunt. Magisteria forinsecus adjutoria quædam sunt & admonitiones: Cathedram in cœlo habet, qui corda docet. Sed pergit porrò *August.* atque huc refert illud CHRISTI dictum, quod habetur Matth. 23. *Nolite vobis dicere magistrum in terra: unus est magister vester Christus. Ipse ergo vobis intus loquitur, quando nemo hominum illic est. Quia etsi aliquis est à latere tuo, nullus est in corde tuo. Et non sit nullus in corde tuo, unctio ipsius sit in corde, ne sit in solitudine cor sitiens, & non habens fontes quibus irrigetur. Interior ergo magister docet, Christus docet, inspiratio ipsius docet.*

SEPTIMVM: *Scriptura non valdè certa nobis est, nisi* D
Spiritus Sancti testimonio nobis confirmetur: Ergo non est necessaria.

RESP. Negatur *consequentia*: quia mutuo quodam nexu Dominus Scripturæ S. Spiritusque sui certitudinem inter se copulavit, ut solida verbi seu Scripturæ S. religio animis nostris insideat, ubi affulget illis Spiritus S. qui nos in Scriptura faciem Dei contemplari faciat: ut vicissim absque hallucinationis metu Spiritum Dei amplexemur, ubi illum in sua imagine, hoc est, in Sacra S. recognoscimus. Nequaquam Scripturam suam hominibus subitæ ostentationis causâ in medium protulit Deus, quam Spiritus sui adventu extemplo aboleret: Sed eundem Spiritum, cujus virtute & inspiratione Scripturam dictaverat Prophetis & Apostolis E
& per eos Ecclesiæ commendaverat, submisit, qui suum opus efficaci Scripturæ Sacræ seu verbi Dei scripti confirmatione absolveret.

OCTAVUM: *1. Thess. 5. 19. ait Paulus; Spiritum ne extinguite: Ergo Scriptura non est nobis necessaria.*

RESP. Aliud concluditur quàm ferat intentio Pauli, qui dum hortatur fideles ne Spiritum extinguant, non jubet eos inanes extra & præter verbum Dei scriptum speculationes sectari, iisque acquiescere: sed continuò subjicit, non spernendas prophetias, id est, Scripturæ Sacræ interpretationes. Quo proculdubio innuit, Spiritus lucem præfocari simul atq; in contemptum veniunt Prophetiæ; ac proinde & Scripturæ divinæ.

His & talibus igitur argumentis Libertini, nequaquam evicerint, Scripturam Sacram necessariam non esse, sed illuminationem Spiritus exspectandam omisso ac valere jusso verbo Dei scripto, quod verè fideles norunt esse organum quo Spiritus sui illuminationem ipsis Dominus dispensat.

Sic refutata est secta Libertinorum vesania:

Anabaptistę ut modestiores videantur, Novi quidē Testamenti libros agnoscūt necessarios esse & admittūt: sed Mosis & cæteras Veteris Testamēti Scripturas ratiunculis frivolis ex Ecclesia Christiana exturbant.

1. *Moses*, inquiunt, *habet velamen, quod per Christum tollitur*, 2. Cor. 3. v. 14.

2 Moses erat servus: Servus verò non manet in domo perpetuò, Filius manet in æternum, Joh. 8. v. 35. Filio igitur exhibito servus eiiciendus domo.

3. Moses non audiendus pręsente Domino, quia hoc esset servum hero æquare vel anteferre, vel a CHRISTO ad Mosen homines retrò ablegare.

4 Moses pugnat cum CHRISTO in doctrina de usu gladii, de cæde, de talione, de jurejurando, ut patet ex Matth. 5. v. 22, 34, 39.

5. Finis Legis est CHRISTUS Rom. 10. v. 4.

6. CHRISTUS ex Patris mandato solus audiendus Matth. 17. 5.

7. Vetus testamentū est litera occidens, 2. Cor. 3. v. 6.

8. Novum Testamentum ad salutem sufficit: Vetus igitur non est necessarium, sed superfluum, sed inutile.

His & similibus ratiunculis fanatici Anabaptistæ se & alios in errorem abducunt & in eo captivos detinent ad quas breviter respondebimus.

Ad primam: Non dicit Apostolus, Mosen, sed velamen cordi Judæorum impositum, tolli per CHRISTVM: idque non Mosis ex Ecclesia exturbatione sed Judæorum illuminatione & conversione ad CHRITVM. *Quando* enim cor cui velamen impositum est, *sese converterit ad Dominum, tollitur velamen illud*, ait Apostolus 2. Corinth. 3. v. 16.

Ad secundam: Quod Johannis octavo capite v. 35. legitur, id in servum peccati à CHRISTO est dictum, ut ex contextu constat: *Respondit eis Iesus, Amen, amen dico vobis, quisquis operam dat peccato, servus est peccati: Servus autem non manet in domo perpetuò. Itaque si vos Filius in libertatem vindicarit, vere liberi eritis.* Malitiosè igitur quod in servum peccati dictum est, Anabaptistæ contorquent in Mosen; qui fidus DEI servus fuit in tota domo DEI, ad testificanda quæ post erant dicenda, ut docet Paulus Hebr. 3. v. 5.

Ad tertiam: Mosen & Prophetas de CHRISTO etiam exhibito & præsente audire, non est servum hero æquare vel anteferre, vel jubere homines à CRISTO ad Mosen pedem retrò ferre: sed est obedire CHRISTI jam exhibiti & præsentis mandato, *Scrutamini Scripturas, quia vos videmini vobis in ipsis vitam æternam habere: & illæ sunt quæ testantur de me.* Joh. 5. 39. Item; *Habent Mosen & Prophetas, audiant eos.* Luc. 16. 29. Mosi de CHRISTO scribenti credere; est CHRISTO credere: sicut CHRISTVS ipse exhibitus jam & præsens ait Johan. 5. 46, 47. *Si enim crederetis Mosi, crederetis mihi: nam ille de me scripsit. Quod si scriptis illius non creditis, quomodo verbis meis credetis?*

Ad quartam: Moses non pugnat cum CHRISTO in re ulla, *tum* quia Moses in tota domo DEI fidus servus fuit, ut testimonium ei perhibet Apostolus Hebr. 3. v. 5. *tum* quia idem Spiritus CHRISTI in Mose & in Prophetis fuit, qui est in CHRISTO 1. Petr. 1. ver. 11. & 2.

Digitized by Google

Petr.1.19. Quod verò caput quintum Matthæi attinet, A in eo Christus nequaquam autoritatem & doctrinam suam Mosi opponit, sed Pharisæis Legem DEI interpretatione suâ depravantibus & ad nundinationes suas eâ abutentibus, & contra ejus mentem dogmata impia & falsa invehentibus.

Ad quintam: CHRISTVS est finis Legis, non quòd Legē exterminaverit aut aboleverit, sed quod eam impleverit. τέλος enim idem est Rom. 10. v. 4. quod πλήρωσις, πλήρωμα, id est, perfectio, impletio. Et quia Paulus de Lege Morali ibi loquitur, ut contextus ostēdit, certum autem est Legem Moralem à CHRISTO non exterminatam, ut nec Prophetas; quum ad Legis Moralis obedientiam & Prophetarum lectionem ipse & Apostoli nos hortentur: non potest inde confici, Vetus Testamentum Christianis non esse necessarium. B

Ad sextam: Solus CHRISTVS est audiendus ut Filius, ut Dominus; sed & servi, jubente Domino, sunt audiendi, sive hi prænuncii ejus fuerint, sive præcones jam exhibiti, Luc. 16. 29. & c. 10. v. 16. Alioquin nec ipsi Anabaptistæ audiendi erunt, vel CHRISTI servi non sunt. Nos utrumque tenemus.

Ad septimam: Paulus 2. Cor. 3. adversus pseudoapostolos disputat, qui Legē citra CHRISTVM commendantes, populum avocabant à Novi Testamenti beneficio, quo paciscitur Dominus se Legem suam in corda fidelium insculpturum. Lex igitur est emortua litera & suos lectores occidit, ubi à CHRISTI gratia divellitur, & intacto corde, auribus tantùm corporis insonat. Verùm si per Spiritum Sanctū efficaciter cordibus imprimitur, si CHRISTVM exhibet, si ad eum deducit: C verbum est vitæ convertēs animas, sapientiā præstans parvulis. *Deinde* Paulum non velle ut Christiani Vetus Testamentum missum faciant, ex eo manifestum est, quod in hac epistola sua & aliis, imò in omnibus concionibus ea quæ docebat, ex Veteri Testamento confirmaverit, neque quicquam dixerit, extra ea quæ Moses & Prophetæ futura prædixerunt, Actor. 26. 22.

Ad octavam: Si Vetus Testamētum ideo non est necessarium, quia novum sufficit ad salutem: tum omnia Evangelistarum & Apostolorum scripta, excepto Evāgelio Johannis, erunt reijcienda, quia Joh. 20. v. 31. dicitur: *Hæc scripta sunt ut credatis, Iesum esse Christum illum, Filium illum Dei, & ut credentes vitam habeatis per nomen ejus.* Quin etiam hoc pacto suffecerit unica CHRISTI sententia Joh. 3. v. 16. *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium illum suum unigenitum dederit, ut quisquis credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam.* D

Sed fanaticis istis opponendum est Apostoli enunciatum 2. Tim. 3. 16. *Tota Scriptura divinitus est inspirata & utilis ad doctrinam, &c.*

DEVS namque summâ sapientiâ & bonitate Scripturas non solum ad sufficiētiam salutis, sed etiam ad ἀσφάλειαν, id est, firmitatem, non labascentem & plenitudinem fidei dispensare nobis voluit. Luc. 1. vers. 4. Philip. 3. 1. 1. Joh. 4.

Refutatus est Anabaptistarum error.

PAPISTARVM qui pro Christianis JESVITAS se nominant, quasi Christianorum nomen nimis vile esset & proinde ipsis sorderet, jam est refellendus error. E

Illi dicunt, Scripturas Sacras sine traditionibus non fuisse simpliciter necessarias. Sic enim *Bellarminus* lib. quarto de Verbo DEI non scripto, cap. quarto, sectione primâ, in statu controversiæ captiosè ludit, quasi de simplici, hoc est, absoluta & de præteriti tantū temporis, ac non potius de hypothetica & præsenti necessitate Scripturæ sit quæstio.

Tandē sectione quintâ de præsenti necessitate Scripturæ mentem suam prodens ait, nobis necessariam esse Scripturam Sacram non necessitate simplici, sed ad bene esse, hoc est, ad utilitatem nostrā. Sensus, *Bellarmini* est, esse quidem Scripturam nobis necessariam. hoc est, utilem, sed non ita quin facilè illâ carere possimus, modò traditiones habeamus: sicuti verbi causâ, quadrigæ sunt necessariæ, hoc est, utiles ad profectionem, sed non ita, quin facilè illis careas & profectionem instituere possis, si bigæ adsint.

Unde apparet, Jesuitas traditiones magis necessarias facere quam Scripturam: imò Scripturam nobis necessariam esse negare: quum necessarium hîc ipsis sit idem quod utile. Neque enim omne utile est necessarium: etsi omne necessarium quod bonum est suo modo, sit utile. Hinc intelligimus, Papistas nihil facere Scripturam, quum eam negent esse vere necessariam & traditionibus suis, quas necessarias esse contendunt, postponant.

Rationes, quibus erroneam suam & blasphemam opinionem probare conantur, petitæ *partim* ex variis ætatibus Ecclesiæ, *partim* aliunde sunt subijciendæ & refellendæ.

Prima ex Bellarmino.

Si sine Sacra Scriptura Ecclesia Dei & religio ab Adamo usque ad Mosen annis bis mille conservata in mundo fuit solâ traditione, tum Sacra Scriptura nobis quoque non est simpliciter necessaria:

Atqui sine Sacra Scriptura Ecclesia Dei & religio ad Adamo usque ad Mosen annis bis mille conservata in mundo fuit solâ traditione:

Ergo Sacra Scriptura nobis non est simpliciter necessaria.

Differunt verbum Dei & verbum Dei scriptū: illud enim latiùs patet, quia etiam verbum Dei non scriptū ante Mosen erat verbum Dei.

RESP. *Primò* peccatur ignoratione elenchi, quia argumentationis istius conclusio non contradicit nostræ affirmationi & thesi. Etsi enim asserimus, Verbū DEI revelatum, esse omnibus simpliciter necessarium ad salutem & vitam æternam, quum illud sit causa salutis: tamen nequaquā dicimus. Verbum DEI scriptum seu Sacram Scripturam esse simpliciter necessariam, quasi absq; illa aut non potuisset aut non posset DEVS Ecclesiam suam docere & servare si vellet, sed dicimus esse nobis necessariā ex hypothesi voluntatis & dispositionis divinæ, hoc est, quia DEVS Ecclesiam suam Scripturæ Propheticæ & Apostolicæ tandem adstrictā esse voluit, ne quid ipsa crederet tanquam ad salutem necessarium, neve quid tanquam ad cultum DEI pertinens faceret, nisi quod in Scriptura Sacra ipsi mandavit. Ac proinde Scriptura Sacra, quę verbum est DEI revelatum scriptum, nobis est necessaria ὡς συναίτιον, ut concausa vel causa instrumentalis nostræ salutis data divinitus.

Secundò, Majoris propositionis cōsequentia negatur *tum* quia ex particulari conficitur præter disciplinam Logicam; *tum* quia dispar est exemplorum ratio. Et particulari non sequitur in hunc modum. Si tunc non fuit Scriptura necessaria; Nunc ergo necessaria non est; vel, Nunquā ergo necessaria est ac proinde neq; nunc. Disparem esse exemplorum rationem manifestum est ex eo, *tum* quia variæ sunt ætates Ecclesiæ, alia autem ætas aliam gubernationem postulat: *tum* vel maximè ex eo, quod variam rationem instituit DEVS quæ suæ cuiq; ætati visa est necessaria. Itaq; nō quid potuerit olim aut possit jam fieri, sed quid velit Deus jam à nobis necessario teneri & observari spectandū est. Etsi igitur olim ab Adamo usq; ad Mosen sine Verbo DEI scripto Ecclesiam & religionem conservavit: tamen Ecclesiam posteriorum temporum à verbo scripto vult pendêre, ut docet testimonium Joh. 5. 39. 1. Tim. 4. 13. 2. Tim. 3. 14, 15, 16. 1. Petr. 1. 25. 2. Petr. 1. 19. Ita non sequitur: *Illi causâ necessariâ usi sunt sine hac concausa: ergo & nos.*

Digitized by Google

Contrà ita statuere oportet Christianam mentem: Illi causâ necessariâ usi sunt cum multis concausis & adminiculis umbratilibus; nobis vero melius prospectũ, qui & causâ eâdem necessariâ utimur & concausam unicam habemus nempe Scripturam divinam quæ non modo nobis est instar omniũ, sed etiam cunctas alias perfectione superat ad communicationem veritatis & gratiæ in CHRISTO JESU. Disparitas exemplorum ex eo etiam manifesta est, quod Prophetæ immediate edocti à DEO olim verbum Dei Ecclesiæ annunciaverint coram viva voce, nam sancti Patriarchæ erãt Prophetæ: at nunc Prophetæ tales non amplius à Deo excitantur & ad Eccl. mittuntur. Patriarchis se DEVS per visiones, per somnia, per alios modos patefecit, & assidue quodammodo familiariter cum illis conversatus & collocutus est, illisque corãm patefecit voluntatem suam: at nunc modis illis sui patefaciendi non amplius utitur. Ex his falsitas consequentiæ propositionis majoris est manifesta.

Tertio falsum est quod in *minore* dicitur, Ecclesiam & religionem ante Mosen sola traditione fuisse conservatam. Nam fuerunt ante Mosen præter annunciationem Verbi DEI à Patriarchis viva voce factam, varia rudimenta Ecclesiæ, ut sacrificiorum accensio è cœlo; arca Noë; visiones, typi, figuræ, veluti sacrificia & sacramenta quorum corpus fuit in Christo exhibitum. Deinde nunquam religio fuit corruptior quàm ante diluvium & inde usque ad Abrahamum & Mosen, ut testatur Geneseos caput sextum, septimum & alia, & caput 24. Josuę: donec novis patefactionibus vera religio Abrahamo qui & ipse idolorũ cultor fuerat, restitueretur, tandemq; literis à Mose doctrina religionis consignaretur. Aliquando in solo Abele, aliquando in solo Enocho, aliquãdo in sola domo Noë, aliquando in solo Abrahamo fuisse Ecclesiã *Augustinus* docet in Psal. 128. Ideo igitur olim tãdem opus fuit Scriptura Sacra, quia religionis puritas & Ecclesia traditione sola conservari non potuit. Quicquid enim inter homines absq; scripta norma traditione sola propagatur, incorruptum diu manere non potest; quum hominum ingeniis, moribus, vita nihil sit magis lubricum, nihil mutabilius & mutabilius. Adhęc traditio illa quã Patriarchę usi sunt δὶς διὰ πασῶν à Papistarum traditionibus distat; nam Patriarcharũ traditio verè divina erat, ut inter omnes fideles constat: Papistarũ verò traditiones divinæ non sunt, sed humanæ, sed diabolicæ, cũ conjugiũ & cibos à Deo creatos ad hominis usum prohibeant, quæ Paulo teste 1. Tim. 4. 1. doctrinæ sunt dæmoniorum.

Sic responsum est ad primam rationem: sequitur secunda, petita ex secunda ætate Ecclesiæ à Mose usque ad Christum.

Si à Mose usq; ad Christum exstiterunt quidem Scripturæ, tamen ea propria erant Iudæorum; reliquæ autem Gentes, in quibus etiam erat apud aliquos vera religio & fides, sola traditio non scripta inveniebatur: tum Scriptura Sacra nobis non est simpliciter necessaria.

Verum est antecedens: Nam quod præter Iudæos multi alii ad Ecclesiam pertinerent, patet ex Iob & amicis eius, Item ex Augustino, *qui hoc constanter asserit lib. 2. de peccato originali cap. vigesimo quarto & lib. primo de prædestin. Sanctorum cap. nono & lib. decimo octavo de civitate Dei, cap. 47.*

Ergo & consequens verum est.

RESP. *Primo* iterum peccatur ignoratione elenchi ob mutatum statum controversiæ. Nam Scripturam Sacram non esse simpliciter necessariam, ultro concedimus: Dicimus autem esse necessariam ex hypothesi

A voluntatis & dispositionis divinæ. *Secundò* falsa est assumtio Nam Scripturas non fuisse proprias Judæorum, sed etiam à Gentibus & maximè fidelibus inter illas lectas testatur historia *Ptolemæi Philadelphi*, qui legem ex Hebræa lingua in Græcam curavit transferri: testatur historia *Eunuchi* quæ habetur Actor. 8. itaque ex sola traditione non scripta veram religionem & fidem inter Gentes fuisse post Mosen usque ad Christum, negatur. *Tertiò* falsa est probatio assumtionis, nam Job & amici ejus vixerunt ante tempora Mosis, cum Job fuerit quintus ab Abrahamo ex posteris Esavi, ut scribit beatus *Athanasius* in Synopsi Sacræ Scripturæ, pag. nonagesimasexta tomi secundi Edit. Commelinianæ. Vixerunt igitur Job & amici eius ante Legem per Mosen latam & scriptam: etsi liber Jobi demum post Le-

B gem datã sit scriptus à Mose, ut *Hebræi & Origenes* existimant. *Augustinus* verò etsi docet fuisse justos quosdam non solum in filiis Israel, sed etiam extra eundem populum, & exempli causa adducit Jobum: tamen nequaquam statuit, Jobum post Legem latam & scriptam à Mose demum vixisse. Imò libro decimo octavo de civitate Dei capite quadragesimo septimo apertè ait *Augustinus*, Jobum tertia generatione posteriorem fuisse quam Israel, id est Jacobum Patriarcham.

Instat Bellarminus. *Si & in ipso populo Dei etsi Scripturæ exstarent, tamen magis utebantur Iudæi traditione quàm Scripturâ: tum hæc non est nobis simpliciter necessaria. Prius est verum Ergo & posterius.*

Assumtum instituit probare testimoniis Scripturæ & causa. Testimonia sunt hæc. Exodi 13. *Narrabis filio*

C *tuo in die illo dicens, hoc est quod fecit Dominus*, &c. Deuter. 32. *Interroga patrem tuum, & annunciabit tibi, majores tuos, & dicent tibi* Job. 8. *Interroga generationem pristinam, & diligenter investiga patrum memoriam.* Judicum 6. *Vbi sunt mirabilia quæ narraverunt nobis patres nostri?* Psalm. 43. *Deus auribus nostris audivimus, patres nostri annunciaverunt nobis opus quod operatus*, &c. Psalmo 77. *Quanta mandavit patribus nostris nota facere ea filiis suis, ut cognoscat generatio altera, Filii qui nascentur, & exsurgent, & narrabunt ea filiis suis.* Ecclesiastici capite 8. *Non te prætereat narratio seniorum, ipsi enim didicerunt à patribus suis*, & tamen fuit Ecclesiasticus ex ultimis scriptoribus Testamenti Veteris.

Causa autem cur uterentur Hebræi magis traditione quàm Scripturâ, videtur fuisse, quia usque ad tempora Esdræ Scriptura non erant redacta ad formam librorum, ut facilè & com-

D *modè haberi possent, sed erant dispersa in variis annalibus & chartis, & interdum ex negligentia sacerdotum longo tempore non inveniebantur: ut patet ex 4. Reg 22: ubi narratur tanquam novum quid, quod in diebus Iosiæ fuerit inventum unum volumen Legis Domini in templo. Esdras autem post captivitatem omnia collegit, & simul in unum corpus redegit, addens in Deuteron. ultim. capit. de vita Mosis, & quædam alia hinc inde ad historiæ continuationem. De quo vide* Theodoretum *præfatione in Psalmos*, Bedam *in caput 9. lib. 1. Esdræ, &* Petrum Antonium Beuter. *annotatione nova de Sacra Scriptura.*

RESP. *Primò* rursus peccatur ignoratione elenchi in conclusione, ut antea dictũ. *Secundo*, falsa est *assumtio*: nam piorum Judæorum hic mos non fuit, ut magis traditione non scriptâ, quã Scriptura uterentur. *Tertiò*

E falsæ sunt probationes assumtionis. Testimonia enim quæ *Bellarminus* adducit de narratione operum Dei, nõ probant usum traditionis non scriptæ. Nam *traditio non scripta & narratio* non sunt idem: quia quę parentes narrant liberis, eadẽ scripta esse nihil impedit. Et sanè narrationibus operum Dei è Sacra Scriptura depromtis usi sunt pii Israelitæ in terram promissam introducti in docendis libris suis, ut hi ipsi confirmãt Scripturæ loci à Bellarmino adducti, excepto loco Jobi, cũ Jobus ante scriptam Legem vixerit [illegible] [illegible] inter

Traditio & narratio differunt.

Israelitas

Digitized by Google

Israëlitas narrabant & liberi ex illis rogabant atque audiebant de operibus Dei, erant eadem in Scripturis consignata. Ea igitur quomodo traditioni non scriptæ tribuantur? Ecclesiasticus verò non fuit scriptor Canonicus Veteris Testamenti, ideo frustra hîc allegatur.

Deinde causa quam *Bellarminus* homo prudentissimus assignat, cur Hebræi magis traditione non scriptâ quàm Scripturâ usi sunt, est falsa. Nam Scripturæ ante Esdram erant redactæ ad formam librorum, nec dispersæ erant in variis annalibus & chartis, ut satis manifestum est ex Deuter. 17. vers. 31. Jos. 1. & aliis locis Scripturæ. Quod *Bellarminus* adfert de Scripturis longo tempore non inventis, & de invento demum temporibus Josiæ uno volumine Legis, in eo imponere conatur simplicibus fallacia homonymiæ. Temporibus enim Josiæ inventus fuit authenticus liber Legis & originalis (ut vocant) sive autographus, quem Moses Levitis dederat in sacrario asservandum, de quo Deuter. 31. vers. 25. 26. hic enim neglectus fuerat grassante Manassis & Amonis tyrannide Jerosolymis. Hinc si *Bellarminus* colligat, nulla alia exemplaria Legis inter piorum manus fuisse, ex particulari concluserit universale præter leges syllogismi. Esdras denique Psalmos & alios libros duntaxat in ordinem congessit & redegit. Clausulam Deuteronomii vel Josua addidit, ut ait *Sixtus Senensis* libro primo, vel ipse Moses adjecit ante mortem, de qua jam certus erat una cum iis quæ statim consecuturæ erant.

Sequitur tertia Bellarmini ratio, petita ex tertia ætate Ecclesiæ à Christi adventu.

Si à Christi adventu per annos multos fuit Ecclesia sine Scripturis: tum Scriptura non sunt simpliciter necessaria.

Antecedens est verum: Nam Irenæus *libro tertio capite quarto scribit, adhuc suo tempore fuisse gentes aliquas Christianas, quæ solis traditionibus sine Scriptura optime viverent. Verum igitur est & consequens.*

R E S P. *Primò* rursus peccatur eadem ignoratione elenchi, quà in prioribus rationibus. *Secundò* negatur assumtum intellectum universè. Nam Ecclesia à Christi adventu habuit libros Veteris Testamenti integros D ac proinde habuit totam salutis doctrinam descriptam, quum ad summam doctrinæ nihil intersit inter Vetus ac Novum Testamentum: prædictiones enim in Veteri Testamento describuntur & complementum earum in Novo. Libri autem Novi Testamenti cœpti sunt scribi sive octavo anno post Christi adscensionem, ut *Theophylactus* notat in primum caput Matthæi: sive anno decimoquinto ut *Nicephorus* refert lib. 2. cap. 45. sive anno vigesimo quinto, ut *Eusebius* ex Irenæo memorat libro quinto capite octavo. Male autem argumentatur Bellarminus: Sine aliquibus libris Novi Testamenti fuit ad tempus Ecclesia: Ergo sine Scripturis fuit. *Tertiò* in allegatione testimonii *Irenæi* dupliciter sophisticatur Bellarminus. Nam *primò* Irenæus de quibusdam tantum Ecclesiis loquitur apud E Gentes barbarorum, in quorum linguas nondum Scripturæ translatæ erant: Bellarminus verò inde concludit universè de Ecclesia. Atqui à particulari ad universale non valet consequentia. Sed istâ sapientiâ logicâ Bellarminus plurimùm abutitur. *Deinde* Irenæus nomine *traditionis* intelligit doctrinam in libris Propheticis & Apostolicis scriptam, sed nondum scriptam sermone illarum Gentium quibus tradebatur: dicit enim *Irenæus* Gentes illas vivâ solùm voce fuisse institutas, eò quòd nondum extaret Scriptura apud eos

A linguâ ipsarum vernaculâ. Nam per veterem traditionem intelligit *Irenæus* fidem Christianam in scriptis Propheticis & Apostolicis consignatam, ut ostendunt verba ejus: *Cui ordinationi assentiunt multæ gentes barbarorum, eorum qui in Christum credunt, sine charactere vel atramento scriptam habentes per Spiritum in cordibus suis salutem, & veterem traditionem diligenter custodientes, in unum Deum credentes, fabricatorem cœli & terræ & omnium quæ in eis sunt per Iesum Christum Dei Filium. Qui propter eminentissimam erga figmentum suum dilectionem, eam quæ esset ex Virgine generationem sustinuit, ipse per se hominem adunans Deo, & passus sub Pontio Pilato, & resurgens, & in claritate receptus in gloria, venturus Salvator eorum qui salvantur & judex eorum qui judicantur, & mittens in ignem æternum* B *transfiguratores veritatis & contemtores Patris sui & adventus ejus.* His illico subjicit: *Hanc fidem qui sine literis crediderunt, quantum ad sermonem nostrum, barbari sunt, quantum ad sententiam & consuetudinem, & conservationem, propter fidem per quam sapientissimi sunt & placent Deo, conversantes in omni justitia & castitate & sapientia.* At *Bellarminus* intelligit nomine traditionis doctrinam non scriptam in libris Propheticis & Apostolicis. Hæc verò longe lateque distant.

Quapropter hisce rationibus frustra conatus est evincere Sacram Scripturam non esse nobis necessariam: Nam non esse simpliciter necessariam, ultrò concedimus.

C

Tantum de necessitate Scripturæ Sacræ: sequitur de editione ejus authentica.

CAPUT XXXVI.

EDITIO *Sacræ Scripturæ authentica*, est quæ ex se fidem atq; autoritatem habet, sibi sufficit, se commendat, sustinet, probat, citra ullius alterius editionis adminiculum eò quod ipsa prototypum sit divinæ veritatis à Deo per Prophetas & Apostolos traditum.

Ea quod ad Vetus Testamentum attinet, est Hebræa, & in quibusdam capitibus Danielis & Ezræ Chaldæa; quod ad Novum Testamentum attinet, est Græca: quemadmodum subjecta evincunt argumenta.

I. Quia Hebraica Veteris & Græca Novi Testamenti editio à Deo immediate Prophetis & Apostolis est inspirata.

II. Quia non alia ante Christum natum quàm Hebræa Veteris Testamenti: nec post Christum natum alia quam eadem Hebræa Veteris & Græca Novi Testamenti editio per annos sexcentos authentica fuit in Ecclesia Dei. Nam quòd postea tenebræ Papismi seu Antichristianismi obscurarunt Scripturam & linguarum Hebraicæ & Græcæ studia prope oppresserunt, id adversus veritatem Dei præscribere non potest.

III. Quia ad Hebraicam Veteris & Græcam Novi Testamenti editionem necessario est recurrendum, si quid in versionibus erroneum, varium, anceps, minus emphaticum & improprium, aut si in articulis religionis Christianæ aliquid dubium & difficile occurrere videatur, quod ex versionibus decidi nequeat; quemadmodum testatur *Augustinus* tertio tomo, lib. secundo de doctrina Christiana, capite undecimo: *Contra ignota signa propria, magnum remedium est linguarum cognitio. Et Latinæ quidem linguæ homines, quos nunc instruendos suscepimus, & duabus aliis ad Scripturarum divinarum cognitionem habent opus, Hebræâ scilicet & Græcâ, ut ad exemplaria præcedentia recurratur; si quam dubitationem attu-*

Digitized by Google

A *lerit Latinorum interpretum infinita varietas.* Et paulò post: *Propter diversitates interpretum, illarum linguarum est cognitio necessaria.* Et *Hieronymus* in epistola ad Suniam & Fretellam, tertio tomo epistolarum, paginâ octogesimaprimâ editionis Basiliensis Frobenianæ Anni 1524. *Sicut in Novo Testamento, si quando apud Latinos quæstio exoritur, & est inter exemplaria varietas, recurrimus ad fontem Græci sermonis, quo novum scriptum est instrumentum: ita in Veteri Testamento, si quando inter Græcos Latinosque diversitas est, ad Hebraicam recurrimus veritatem: ut quicquid de fonte proficiscitur, hoc quæramus in rivulis.* Idem adversarii ipsi fatentur; sicut *Romani Pontifices* in Jure Canonico Dist. nonâ, capitulo, *Ut veterum*, ex Hieronymi epistola vigesima octava ad Lucinium Bæticum ita statuunt; *Ut veterum librorum fides de Hebræis voluminibus examinanda est: ita novorum, Græci sermonis normam desiderat.* B Sic etiam *Bellarminus* lib. secundo de Verbo Dei cap. undecimo, sectione septimâ & sequentibus, fatetur quatuor temporibus licere (dicere debuisset, (*necessarium esse*) nobis recurrere ad fontes Hebræos & Græcos, ut Patres moneant: *primò*, quando in nostris codicibus videtur esse error librariorum: *secundo*, quando Latini codices variant, ut non possit certum statui quę sit vera lectio: *tertiò*, quando vox aut sententia in Latino est anceps: *quartò*, ad energiam & proprietatem vocabulorum intelligendam. Hæ quatuor causæ propter quas *Bellarminus* censet ad fontes adeundum, in signis seu vocibus omnes positæ sunt: tacet verò de substantia, cujus symbolum est oratio & scriptura ipsa: quæ substantia est doctrinæ veritas cum fide & revelatione divina αὐτόλογος & aliis Scripturæ locis. C Similiter *Melchior Canus* libro secundo de locis Theologicis, capit. 15. fatetur fontes esse consulendos.

Ad hoc argumentum tamen respondet Bellarminus lib. secundo de Verbo Dei cap. undecimo sectione quartâ: *negari non posse, quin sint fontes Scripturarum anteponendi rivulis versionum, quando constat fontes non esse turbatos: nunc autem fontes multis in locis turbidos fluere.*

REPLIC. Falsum est fontes Hebræos & Græcos multis in locis turbidos fluere. Bellarmini potius mens est turbida, forte etiam turbulenta, qui fontes accusans, declarat se ex numero hæreticorum esse, de quibus *Irenæus* dicit libro tertio adversus hæreses, capite secundo: *Cum ex Scripturis arguuntur, in accusationem convertuntur ipsarum Scripturarum, quasi non rectè* D *habeant.*

IV. Quia unius testamenti unicam Scripturam divinitus authenticam unâ linguâ haberi necesse est, Veteris Testamenti Hebræâ, novi Græcâ: nam alioqui nullus esset finis contentionum, nisi unica esset authentica editio in qua subsistendum foret. Ac certè à singulari providentiâ divina profectum hoc est, ut Canonica Scriptura quæque uno tantum sermone esset Canonica: nec diverso Gentium diversarum sermone ab Apostolis conscriberetur. Nam quæ gens Scripturæ authoritatem Canonicam fuisset alteri concessura? Hæc altera fuisset futura sementis contentionum, quam arripuissent in singulis Gentibus homines ambitiosi, ut suæ Scripturæ authenticam sibi E adscriberent, aliarumque Gentium contemnerent, quemadmodum videmus fieri translationibus ejus. Gratias igitur agimus Deo, quòd prospexerit sapientissimè, ut Testamentum unumquodque unica lingua divinitus authenticum esset.

***

CAPUT XXXVII.

In quo respondetur adversariis Editionem Hebræam Veteris Testamenti oppugnantibus.

Hactenus nostra sententia de authentica Scripturarum editione: sequitur refutatio adversariorum qui eam oppugnant.

ALII editionem Hebraicam negant esse authenticam: *alii* Scripturam Hebraicam à Mose & Prophetis exaratam negant ad nos usque pervenisse.

Hebraicum textum Veteris Testamenti non esse authenticum, sequentibus argumentis adversarii nonnulli evincere conantur, & inprimis *Wilhelmus Lindanus*, quem refutavit *Iohannes Isaacus*, Levita Germanus, Coloniensis Academiæ Professor in defensione veritatis Hebraicæ Sacrarum Scripturarum, excusa Coloniæ apud Jacob. Soterem Anno M.D.LIX. unde & nos proferemus præcipua.

PRIMUM.

Textus habens variam & dubiam lectionem non est authenticus.

Hebraicus textus Veteris Testamenti habet variam & dubiam lectionem:

Ergo Hebraicus textus Veteris Testamenti non est authenticus.

Assumtionis probatio. *Nam in Veteri Testamento Hebraico sunt in margine passim notæ adjectæ, idque propter dubiam & variam lectionem: ut liquet ex castigatissimis* Danielis Bombergi *Bibliis Venetiis excusis ac* Felicis Pratensis *editione, qui ex variis antiquissimis codicibus Hebraicis varias in margine annotarunt lectiones.*

RESP. *Primo* assumtio principalis argumentationis est falsa: quia Hebræus textus unam duntaxat habet lectionem. *Deinde* in assumtionis illius probatione fallsus allegatur finis notarum illarum in margine Hebraicorum Bibliorum positarum. Non enim propter dubitationem vel variam lectionem in margine adjectæ sunt; siquidem una est tantum lectio: sed juxta mandatum Mosis & Prophetarum propter alicujus singularis mysterii significationem, vel propter decorum vel propter euphoniam, &c. Sic igitur intelligendum est, in quibusdam locis Biblicorū librorum quasdam esse dictiones, quæ in orationis contextu positæ, per alias in margine notatas, legendæ significantur. Et ea quidem quæ contextui inserta est, כתיב *Ketib* appellatur, id est *scriptio* seu *scriptura*, quod ea solummodò scripta sit, non etiam legi debeat: Puncta verò quæ illa ipsa dictio in textu posita occupat, sub vocem in margine scriptam, transferenda sunt, ut his punctis illius lectio informata, pro ea, quæ in ipso contextu est, legatur; ideoque dictio in margine posita קרי: *Keri* hoc est, *lectio* dicitur, quod punctis in textu positis, tanquam sibi propriis loco alterius dictionis legatur: ut Genes. 8. vers. 17. pro dictione הוצא *havzé*, in ipsa orationis serie posita, vocem היצא *hajzé* quæ in margine notatur, legendam; illud קרי *Keri*, lectionis scilicet judicium significat. Sic illud צביים *tzebojim* Gen. 14. quod in contextu est, per צבויים *tzeboim* immutandum, eodem judicio planum fit. Quod igitur in exemplaribus Hebraicis

Digitized by Google

braicis in margine est notatum, vera lectio est: quòd verò in contextu positum, certa de causa quidem scriptum, sed minimè legitur. Illud tamen sic accipiendum est, non quòd emendata & originalis puritas exemplaris vel à Mose vel cæteris quoque Prophetis profecti mendis quibusdam læsa, industria hominum restituta sit: sed quòd quisque istorum suo & divino judicio vocem aliter in ipso contextu perscriptam, iisdem quidem vocalibus, attamen aliter, hoc est, literis quibusdam immutatis, non sine singulari mysterii significatione proferendam ipsis Iudæis præscripserit. Quam quidem judicii & varietatis rationem cum interpretum industria quodammodo videtur assecuta, ne ipsam quidem vocem in textu positam planè negligentia prætereundam quasi supervacuam fatetur. Ut quod Psalmo nono v. decimo tertio כתיב *Kethib* est עניים *hanajim*, at קרי *Keri* est ענוים *hanavim*, id non sine causa fit, sed ut doceatur, Deum quidem non oblivisci clamoris pauperum seu afflictorum, sed non quorumvis verum mansuetorum, verum eorum qui sunt humiles & mites. Nam עניים *hanajim* significat pauperes, item afflictos: ענוים *hanavim* autem significat mites, mansuetos, humiles & modestos. Qua ratione inductus Kimchi Psalmo undecimo non נודי *nudi* modò, tanquam veram lectionem tuetur, verum etiam נודו *nudu* ipsi scilicet scriptioni, interpretatione sua patrocinatur & significationem suam attribuit. Quod autem has vocum varietates, quorundam perversa judicia mendi suspicione non liberant, scribarumque ignorantiam in his locis, tanquam ambiguis, notant: id quàm illi quidem faciant ratione probabili, satis declarant, *tum ex vetustioribus Rabbi Iacob & Rabbi Isaac: tum* ex recentioribus *Elias Levita* in libro Massoreth Hammassoreth, in quo contra eos, qui Keri & Ketib propter dubia factum esse asserunt, acerrimè disputat, eorumque opinionem multis argumentis impugnat & refutat.

Instantia I.

Elias Levita *præfatione tertia testatur in codicibus Hebraeis diversam esse lectionem, & diversitatis hujus causam hanc exponit, quod Ezra & Concilium ejus libros ordinarint & correxerint: & cum diversitatem aliquam invenissent, secuti fuerint majorem librorum consentientium partem: & quando aliquid nonpoterant clare intelligere, scripserint unam vocem in contextu & aliam vocem alterius exemplaris in margine.*

Ergo Hebraicus textus dubiam habet lectionem.

RESPONDEO. Negatur *antecedens*: tantum enim abest Eliam hæc scribere, ut omnino contrarium affirmet, & contra eos, qui Keri & Ketib propter dubia esse asserunt, acerrimè disputet, eorumque opinionem multis argumentis impugnet & refutet. Sic enim *Elias Levita* disputat: Si Keri & Kethib sunt propter dubia, quid dicent de Keri & Kethib quæ reperiuntur in libris exsilii, videlicet in Haggæo Zacharia, Malachia, Daniele, Ezra & Paralipomenis quę scripsit Ezra, & libro Megilah, hoc est, Estheræ, quem scripsit Mardochæus? Nam certo constat illos ipsos fuisse de viris Synagogæ magnæ. Exempli gratia: in libro Ezræ capite quarto vers. 2. est in textu scriptum ולא אנחנו זובחים *velo anachnu zobechim*, ubi ipsi scripserunt in margine ולו *velo* vel cum vav cholem, ut significarent legendum esse cum vav. Si hoc fecerunt propter dubium, quod ignorarent, an esset legendum לו *lo* cum vav vel לא *lo* cum aleph est interrogandum, fueritne Ezra cum illis unum ipse ignoravit, an scripserit ולא *velo* cum א *aleph* an ולו cum vav? Et sic de reliquis Keri & Ketib, quæ in libris eorum sunt. Sensus argumentationis est. Si Keri & Kethib sunt propter dubiam lectionem, tum Chaggæus, Zacharias, Malachias, Daniel & Ezra dubitarunt quomodo ipsi scripserint: nam in suis libris ipsimet Keri adscripserunt. At posterius est absurdum: Ergo & prius. Quod autem Ezræ quarto vers. secundo Kethib habet לא *lo* cum aleph, significans *non*, eo significare voluit Ezra hostes cupientes una ædificare, dicere quidem ore, se sacrificasse Jehovæ, sed revera id non fecisse.

Instantia 2.

At post mortem horum Prophetarum scriptum est Keri propter dubium.

RESPONDEO. Principium petitur: quia non habuerunt deinceps Judæi ante Christum natum ullam transmigrationem, neque perierunt libri paucis illis annis: nam non duravit tempus virorum Synagogæ magnæ, nisi circiter quadraginta annos, quemadmodum probatur in Sederolam & in Calah R. Ab filii David. Præterea si Keri & Kethib facta sunt propter dubia, tum illa incidissent casu quodam in uno aut alteroloco. At posterius non est: quia in uno eodemque vocabulo sæpius Keri, & Kethib occurrunt: exempli gratia vigesies & bis in Lege scriptum est נער *nahra* & legitur נערה *naharah*. Item septies scriptū est עפלים *hepholim* & legitur טחורים *techorim*. Item quinquies Kethib habet עניים *hanajim* & Keri ענוים *hanavim* & duo cōtraria, multaq; alia. Quomodo incidit sēper dubiū in omni נער *nahra* & עפלים *hepholim* & עניים *hanajim*?

Summa huc redit: Viri Synagogæ magnæ, nimirum Haggæus, Zacharias, Daniel, Hannanias, Misael Azaria, Ezra Nehemias, Mardochæus, Zerubabel: quibus præterea adjuncti fuerunt sapientes quidam ex Harasch & Ma geru q; ad summam 120. virorum, hæc scripserunt secundum Cabalah, quod scilicet Moses non legerat vocabulum illud, alicujus mysterii causa, quod illis notum fuit, quod mysterium tradidit Moses Josuæ senioribus & seniores Prophetis. Hoc videlicet vocabulum scripserunt in margine quemadmodum legi deberet & Ezra fuit scriba ille, qui Keri adscripsit in lege Mosaica. Idem factum in Prophetis & Hagiographis, in omnibus vocabulis, in quibus habuerunt Cabalah, ex mandato Prophetarum & Sapientum generationum, unus ex ore alterius, nimirum quod non debeant vocabula quædam legi quemadmodum scripta sint. Verum in libris exsilii non habebant opus illa traditione: nam illi ipsi autores fuerunt ibi cum illis, & quando invenerunt vocabulum aliquod, quod illis videbatur peregrinum juxta intentionem materiæ & expositionem Scripturæ, tunc dixit illis autor libri causam, cur scripserit aliter, tūc scripserunt vocabulū in margine quomodo deberet legi; Ut cum viderunt in Haggæo וארצה בו ואכבד *veertza bo veecabed* dixit illis Haggæus, non esse legendum *veecabed*, sed *veecabedah*, quasi haberet ה *He* in fine: dixitque eis rationem, videlicet propter quinque ornamenta quæ fuerant in primo templo & non in secundo: propterea scriptū à se esse ita. Tunc scripserunt in margine ואכבדה קרי, *veecabeda, Keri*. Sicque fecerunt in omnibus aliis. quæ sunt in libris exsilii. Summa est, (ait *Elias Levita*) quod viri Synagogæ magnæ fecerunt Keri, quæ in Lege sunt juxta mandatum Cabalæ quod habuerunt à Mose illo magni nominis, super illum sit pax: & quæ in Prophetis & Ha-

Digitized by Google

& Hagiographi juxta mādatum Cabalæ, quod habuerunt à Prophetis & sapientibus temporum: & quæ in libris exsilii, juxta mandatum illorum ipsorum qui autores librorum fuerunt: nequaquam verò propter dubia quemadmodum putaverunt multi. Hæc ex Elia Levita.

Instantia 3.

Amplius instant; *Hebraicum textum Veteris Testamenti habere variam & dubiam lectionem: Nam literas alii cum his, alii cum aliis punctis legunt*, ut Deuteronom. vigesimo quinto vers. ultimo, alii legunt *Zachar*. alii *Zecher*. Psal. quarto vers. tertio alii legunt *Kevode lev lamma*: alii vero *Kevodi lichlimma*. Psalmo septuagesimo tertio vers. decimo, alii legunt *umi*, alii *ume*.

RESPONDEO. Si puncta spectes, una est perpetuò lectio & nequaquam diversa. Quòd autem ad (B) exempla allata attinet, in iis apertè petitur principium. Nam eorum in fontibus non alia fuit lectio ante & post natum Christum, quam nunc est Deuteronom. vigesimo quinto vers. decimo nono, legi debet *Zecher*. Deinde semper Psalmo quarto lectum fuit & legi debet *Kevodi lichlimma*, id est *gloria mea ad ignominiam*. Et Psalmo septuagesimo tertio vers. 10. lectum fuit & legi debet *ume*, hoc est, *& aqua*. Quòd verò attinet alteram lectionem in Psalmo quarto & septuagesimo tertio, recens illa a Jesuitis impia cum audaciâ conficta est, ad excusandos veteris seu vulgatæ Latinæ versionis errores: in veteribus autem autoribus nusquam exstat, quantum nobis constat.

REPLICANT adversarii ad hanc responsionem nostram; ajunt *responsum esse, semper tum ante tum post Christum natum eandem fuisse punctorum vocalium rationem: At huic responsioni repugnare historiæ veritatem: quia Elias Levita in præfatione libri Masoreth Hammasoreth scribit punctorum appositionem anno demum quadringentesimo trigesimo sexto, post ultimam Hierosolymæ eversionem inventam fuisse à Judæis Tyberiadis, qui semper in lingua Sancta cultiores omnibus Hebræis habiti sunt: antea enim linguam Hebræam caruisse punctis.* (C)

Puncta in Scriptura Hebraica à quo adscripta sint?

RESPONDEO. Illa Eliæ Levitæ narratio, historiæ veræ fidem non meretur. Nam evidentibus argumentis constat, puncta vocalia & puncta distinguentia quæ accentus vocantur, in libris Veteris Testamenti non esse demum a Judæis Tyberiadis excogitata, sed ab ipso Mose & Prophetis adscripta.

I. Quia Scriptura Veteris Testamenti est à Deo per Prophetas tradita non tantum quoad sensum, sed etiam quoad verba, ac proinde etiam quoad vocales, sine quibus verba nulla constare possunt, & quoad accentus distinguentes, sine quibus orationis sensus esset perturbatus.

II. Quia puncta vocalia sunt anima syllabarum & vocum atque adeò vivæ pronuntiationis. *Similia sunt puncta legis Mosaicæ, animæ vitali in corpore humano*, ut ait in ספר הבהיר *Sepher Habbahir*, id est, libro illustri R. Nechonia filius Hakkanæ, qui vixit ante compositas Deuteroses seu contextus totius Thalmud. Et in Zohar (qui liber est quidem posterior, sed celebrior apud Judæos, non tantum exponens quinque libros Mosis, sed & reliquum Vetus Testamentum, quique secretiori linguâ Jerosolymitanâ scriptus est) in Cantica Canticorum hæc habentur: *Nullæ possunt literæ proferri in hanc aut illam partem, nisi cum punctis. Omnes literæ* (nempe Hebraicæ) *sunt tanquam corpus sine anima* (quia omnes sunt consonæ:) *cum adveniunt puncta*, (id est, vocales) *constituitur corpus in sua statura.* Jam quis quæso, qui sit aliquo judicio præditus, neget Mosen & Prophetas scriptione sua vivam vocem, cujus vocales præcipuam partem constituunt, ad plenum repræsentasse? Etenim cum vocales solæ in sermone fere audiantur, quomodo sapientissimi literarum inventores, (A) in Scriptura sermonis imagine effingenda, præclaram ac præcipuam ejus partem omisissent; obtusiorem duntaxat & obscuriorem, consonantes videlicet, expressissent? Quod illis impingere non minus absurdum est, quam si quis peritum pictorem hominis figuram pingendo imitantem, faciem & quicquid hominem notum conspicuumque reddat, vel inscitia occultasse, vel negligentia prætermisisse affirmet.

III. Quia cum alias novum scriptionis inventum initio plus satis difficile legentibus fuerit, eam difficultatem vocalium defectu auctam fuisse, creditu omnino absurdum est.

IV. Quia sic incertum & dubium fieret totum Vetus Testamentum, aliis aliter legentibus, cum nulla sit consona, cui non possint alia atque alia subjici vel adjici puncta.

V. Quia si nunc à punctuatione & distinctione hominum, qui Prophetæ non fuerunt, esset pendendum, necesse foret, ut hominibus, non Deo crederemus.

VI. Quia si a Massoritis demum vera lectio & pronunciatio Prophetarum esset ostensa; essemus ædificati super fundamentum Massoritarum, & non super fundamentum Prophetarum.

VII. Quia lectio jam non esset authentica: nam penderet tota a judicio Massoritarum & non ab autoritate Dei per Prophetas loquentis. Quæ autem religio possit ullum permovere, ut judicet sibi Massoritarum lectioni esse adquiescendum.

IIX. Quia punctis scripta V. Testamenti jam ante (C) Christi adventum fuerunt distincta & sanctissimo ipsius ore approbata, sicut constat ex cap. 5. Matth. ubi Dominus dicit: *Amen dico vobis, donec prætereat cælum & terra, jod aut unus apex non præteribit ex Lege, donec omnia facta fuerint.* Quibus verbis clarè testatur, Scripturam divinæ Legis, non solum consonantibus, (quæ per jod earum minimam intelliguntur;) verum etiam apicibus constare, per quos puncta utique denotantur; atque utriusque parem antiquitatem & autoritatem attribuit: tum à Patri cœlesti utraque esse profecta agnoscit; eaque nobis ea religione commendat, ut quibus æterna Dei voluntas & vera salus duntaxat contineatur, quibus ideo perficiendis & implendis quicquid cœlo terraque comprehenditur subjectum est. (D) Hoc unius Christi testimonium plus ponderis apud nos habere debet, quàm eorum qui affirmant priscos Hebræos scriptores vocalibus omnino destitutos fuisse. Verum his non auscultandum, sed Spiritui S. qui juxta Christi, Magistri ac Domini nostri testimonium. Scripturas Sacras ad extremum usque apicem, pure divinas esse in animis electorum obsignat.

IX. Quia R. David Kimchi testatur, puncta simul cum Lege à Deo prodita fuisse. Quin & R. Levi filius Joseph in libro פמדר *Semadar*, ipsi Kimchio assentitur affirmans puncta unà cum Lege data. Ex his constat Eliæ Levitæ narrationem fidem non mereri: nulloque modo concedendum, Rabbinos demum addidisse puncta, quasi à Mose & Prophetis adscripta non fuerint.

(E) INSTANT. *At Elias in hujus rei testimonium dicit se Romæ convenisse legatos Presbyteri Iohannis, qui Arabicam linguam suam vulgarem legebant sine punctis.*

RESP. Ei oppono *Theseum Ambrosium*, qui in introductione sua in linguam Chaldaicam, Syriacam atque Armeniacam, negat prorsus, linguam illorum legatorum fuisse Chaldaicam, & vult Æthiopicam, vel Indicam, vel certe Armenicam esse, cujus quædam regio Chaldia dicitur. Hoc verò probat, quia Armeni à sinistro ad dextrum latus, Græcorum Latinorumq; more

Digitized by Google

more scribunt; sicut & Indi quorum Psalterium pro Chaldæo edidit *Iohannes Pothen*.

INSTANT rursus; *Responsum esse antea, puncta unà cum literis à Deo tradita esse: at huic responsioni opponi esse historiam quæ testatur Ezram ab iis literis quas ex Babylone attulerat, sacros codices descripsisse.*

RESP. Ita nonnulli sentiunt: sed prorsus non est verisimile, Ezram Prophetam sanctum & religiosum Legis observatorem literas Gentiles & humanas prætulisse à Deo traditis & commendatis.

INSTANT amplius: *Biblia particularia caruerunt semper punctis: Ergo non fuerunt initio à Mose & Prophetis adscripta.*

RESP. *Antecedens* est particulare: non enim omnia Biblia particularia caruerunt punctis, etsi plurima: at non continuò sequitur ex eo, à Mose & Prophetis non fuisse adscripta. Nam certum est publica exemplaria atque authentica non caruisse punctis. Ut privata carerent punctis, fecit rei difficultas: ut publica iis non carerent, fecit religionis necessitas.

Ad testimonium Kimchii *replicant*, ejus nullam posse esse autoritatem cùm sibi ipse contradicat: Nam in Niphal scribit Kimchi, ordinatores punctationis posuisse discrimen inter primam vocem præteriti Niphal & primam vocem participii singularem ejusdem conjugationis, adscribentes præterito Pátach, participio Kamétz. Hinc (inquiunt) apparet, quam sibi parum constet, quòd uno in loco puncta in Sinai data confirmet, in altero, cum ea pluribus ordinatoribus adscribat, id neget.

RESP. Ordinatores punctorum non dicuntur à Kimchio autores punctorum: sed ii potius, qui puncta in diuturnis ac variis Judæorum exsiliis ac jactationibus negligenter adscripta & observata emendaverunt & ad æternam Dei in Sinai ordinationem revocaverunt.

Hactenus primum argumentum refutum: sequitur SECUNDUM.

Textus corruptus non est authenticus:
Hebraicus textus est corruptus.
Hebraicus igitur textus non est authenticus.

Minorem probant cum *testimoniis*, tum *exemplis*. *Ac primum producunt testimonium Eliæ Levitæ, qui secunda præfatione testatur, se ubicunque intellexisset librum aliquem exstare correctum, illuc fuisse profectum, & Hispanicos se invenisse aliis incorruptiores.*

RESP. Elias hoc non scribit de Bibliis: sed Massóreth. Non enim Bibliorum gratiâ, sed propter Massóreth correctum, se in varia loca profectum aperte testatur. In Massóreth igitur, Hispanorum Judæorum diligentiam propter codices præ aliis correctos commendat: scribarum quoque temeritatem accusat, qui excerptis quibusdam ex Massóreth & in Bibliorum marginibus ornamenti causâ positis, quia artis Massóreth rudes & imperiti erant, errores multos commiserunt. Huic rei non parvam occasionem præbuit, quòd ea, quæ ex Massóreth in marginibus Bibliorum scribebant, aliquando picturæ includere voluerunt. Hi pinxerunt rosam, alii ramulum, alii alias imagines in quibus Massóreth scriberent, & sic quædam, ut picturam implerent, interdum addiderunt: quædam verò, cum omnium pictura capax nō esset, interdum omiserunt. Jam quæ est imperitia, quæ Elias de Massóreth scribit, ea de textu Bibliorum accipere? Qualis quæso hæc est consequentia? Massóreth corruptum est: ergo & Biblia sunt corrupta? Item Concordantiæ Bibliorum in margine annotatæ, sunt corruptæ: Ergo & textus Bibliorum est corruptus? Quin imò inter mille Bibliorum exemplaria vix unum reperies, quod Massóreth adjectum habeat.

INSTANT & *præterea proferunt testimonium Brunonis Amerbachii, hominis trium linguarum peritiâ celebris, qui in præfatione in Psalterium Hieronymi affirmet, vetera Psalterii exemplaria manuscripta à Psalterio Venetiis impresso multis in locis variare ac dissentire. Quid?* (inquit Bruno Amerbachius) *quòd Hebraicam veritatem (ut vocant) in Iudæorum nostri temporis, sic suspicamur, gratiam (nam illorum expositionibus admodum favet) nonnihil immutatam comperimus ab aliquo Hebraicè docto? Siquidem exemplari Veneto cū vetustissimis Hieronymi codicibus multis locis non conveniebat.*

RESP. *Bruno Amerbachius* loquitur de Hieronymi translatione, quam vulgò Hebraicam veritatem vocant, & nequaquam de textu Hebraico. *Deinde* Veterem translationem certo autore carere & à nebulone quodam corruptam esse scribit. Sed verba ipsius *Amerbachii* placet audire.

BRUNO AMERBACHIUS BASILIENSIS PIO LECTORI S. D.

Dici non potest quam gratulemur rem Latinam ab interitu penè superiori seculo revocatam Laurentii Vallæ *primum opera, deinde proximis annis mirum in modum studio* Politiani Hermolaique Barbari *collustratam. Sed est cur non minus aggaudere debeamus, nempe quod hoc tempore veteri probataq; Theologia plurimum lucis accessurum speramus ex hac castigatissima Hieronymianorum operum editione: quam inprimis Erasmo, nonnihil etiam nobis studiosi ferre debent acceptam. Emerserunt ab hinc paucules annos literæ Græcæ & nunc quod animo gestienti referimus cum in Galliis tum in Germaniis permulti feliciβimè Græcantur: quod haud ita diu, vel in ipsa Italia rarum erat. Sed & Hebraica illa sacratissima, quibus bona pars arcana scientiæ, hoc est, Propheticorum mysteriorum nobis tradita est doceri ceperunt: Sed quas non perinde multi complectantur: nimirum quod exemplaria non sint obvia typis Hebraicis excusa. Quapropter in rem studiosorum hujus linguæ, simul quod D. Hieronymus dum Psalmos exponit, aut illorum utitur testimonio lectionem Hebraicam & Græcam, quæ est interpretum septuaginta, frequentissimè citat: nos huic octavo tomo corollarii vice quadruplex Psalterium adjecimus videlicet Hebraicum & huic oppositam D. Hieronymi versionem quam vulgò Hebræam veritatem appellant: Græcam item, cui respondet è regione translatio, quæ passim legitur κοινὴ, hoc est, autore incerto nonnunquam (ut dicam id quod res est) δὶς διὰ πασῶν ab exemplari Græco dissidet: cujus rei culpa an in interpretis oscitantiam, an in librariorum incuriam, aut quod verisimilius sit alicujus nebulonis audacem imperitiam rejici debeat nolo excutere in præsentia. Quid, quod Hebraicam veritatem (ut vocant) in Iudæorum nostri temporis, sic suspicamur gratiam: nam illorum expositionibus admodum favet, nonnihil immutatam comperimus, ab aliquo Hebraicè docto, siquidem exemplari Veneto cum vetustissimis Hieronymi codicibus, multis locis non conveniebat. At enim nos pro virili in hoc incubuimus, ut quemadmodum cætera nostra sic hæc in manus hominum quàm emendatissima venirent.* Hæc testimonium debuisset Lindanus citare.

Ista producunt testimonia: deinceps aliquot proferunt exempla locorum corruptorum. Ac primò quidem *Hebraicum textum corruptum esse hinc facilè colligi posse ajunt, quòd translationes multa habeant, quæ textui Hebraico desunt.*

RESP. *Primò* contrarium potiùs inferri debet: Translationes multa habent, quæ textui Hebraico desunt: Ergo translationes sunt corruptæ. *Deinde* probandum est, multa Hebraico textui deesse.

Probare id conantur Psalmo 13. ubi in veteri translatione habetur:

Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolosè agebant,

bant, Venenum aspidum sub labiis eorum: Quorum os maledictione & amaritudine plenum est, veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Contritio & infelicitas in viis eorum & viam pacis non cognoverunt. Non est timor Dei ante oculos eorum.

Hi versus cum in Hebræis codicibus non habeantur, & tamen à Paulo tanquam pars Psal. 13. citentur; magnũ est argumentũ, Hebraica Biblia esse corrupta.

RESP. Adversus hoc abunde omnibus piis *Hieronymus* pro nobis satisfaciet: cujus verba in decimo sexto libro in Jesaiam Prophetam sic habent.

Egregia disertissimi Oratoris sententia est: felices esse artes si de illis soli artifices judicarent. Ac ne à prophanis tantum sumere videar exemplum: nimirum hoc illud est quod aliis verbis Prophetia demõstrat: Beatus, qui in aures loquitur audientium. Qua felicitate tu filia Eustochium me compotem esse fecisti. Nam cum anterioris libri præfatiunculam legeres: in qua asserui Apostolos & Evangelistas, ea tantùm de septuaginta interpretibus, vel suis vel eorũ verbis, ponere testimonia, quæ cum Hebraico consonarent: si qua autem ab aliis addita sunt omnino negligere: illico mihi nõ parvam quæstiunculam detulisti: quòd scilicet octo versus qui leguntur in Ecclesiis & non habentur in Hebraico 13 Psalmi Apostolus usurparit, scribens ad Romanos: Sepulchrum patens est guttur eorum linguis suis dolosè agebant: Venenum aspidum sub labiis eorum: Quorum os maledictione & amaritudine plenũ est: veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Contritio & infelicitas in viis eorum, & viam pacis non cognoverunt: non est timor Dei ante oculos eorum Quod cùm audissem, quasi à fortissimo pugili percussus essem, cœpi tacitus æstuare, & stuporem mentis, vultus pallore signare. Hebræus inquam ex Hebræis secundùm legem Pharisæus, eruditusq; ad pedes Gamalielis, aut ignoravit hæc, aut eorũ, qui lecturi erant abusus est ignorantia. Quorum alterum inerudititi, alterum callidi est ad malitiam: nec ejus qui dixerit: Etsi imperitus sermone, non tamen scientia. Et iterum, In simplicitate & synceritate annunciavi vobis verbum. Tandem in memet reversus unius diei spacium postulavi, ut responsio mea nequaquam argumẽtum humani esset ingenii, sed fructus assiduæ lectionis. Itaq; omnem scripturam mente perlustrans animadverti, sicut omnis penè ad Romanos epistola de veteris structa est instrumento: Sic & hoc testimonium de Psalmis & Iesaia esse cõtextum. Nam duo primi versus; Sepulchrum patens est guttur eorum: linguis suis dolosè agebant, quinti Psalmi sunt. Illud autem quod sequitur: Venenum aspidum sub labiis eorum centesimi tricesimi noni Psalmi est. Rursumq; quod dicitur; Quorum os maledictione & amaritudine plenum est: de nono Psalmo sumptum est. Tres autem versiculi qui sequuntur: veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Contritio & infelicitas in viis eorum: & viam pacis non cognoverunt, In Esaia Propheta reperi quos in decimo sexto explanationis ejus libro quem nunc dictare cupio expositurus sum. Vltimus autem versus, id est, octavus; Non est timor Dei ante oculos eorum, in tricesimi quinti Psalmi principio est. Nec in hoc cuiquam videatur esse diversum, si quod in locis suis numero dicitur singulari, ab Apostolo pluralis dicatur, qui scribebat ad plurimos & in unũ sensum multa cogebat exempla. Arbitror solutã quæstionem tuam & nostram regulãm super translatione veteris instrumenti concussam magis esse, quàm motam. Et nõ tam Apostolum de Psal. 13. sumsisse quod in Hebræo non habetur: quàm eos qui artem contexendarum inter se scripturarum Apostoli nesciebant, quæsisse aptum locum ubi assumtum ab eo ponerent testimonium quod absque autoritate in scripturam posituros non putabant. Denique omnes Græciæ tractatores qui nobis eruditionis suæ in Psalmos commentarios reliquerunt, hos versiculos veru annotant atq; prætereunt: liquidò confitentes in Hebræo non haberi, nec esse in septuaginta interpretibus, sed in editione vulgata quæ Græcè κοινὴ dicitur & in toto orbe diversa est.

Hactenus *Hieronymi* responsio, cujus summa est: Versus illos non adduci à Paulo ut partem Psalmi decimitertii, sed ut testimonia ad eandem rem confirmandam coacervata contextaque ex pluribus locis Scripturæ.

Instantia.

Anglicanum quoddam exemplar hos versus Hebraicè conscriptos in Psalmo 13. habet: Ergo hodierni codices Hebræi sunt corrupti.

RESPONDEO: *Augustinus ille Episcopus Cantuariensis*, qui Angliam à Pelagianismo repurgavit, & cujus exemplar illud fuisse creditur, circiter annos trecentos post Hieronymi mortem vixit. Si autem Hieronymi temporibus hi versus in Hebræo textu nondum fuerunt, quo autore post ejus mortem irrepsisse credemus? Illos autem versus Hebraicos, quos Anglicanum Psalterium habet, esse suppositititios, adulterinos & à malo ac indocto homine ex Latinis in Hebraicum sermonem conversos, facilè probare licet. Nam inter alios versus est & hic: אשר פיהם אלה ומרה מלא *ascher pihem ala umárá mále*: hoc num rectè est dictum? num phrasis Hebraica? num uspiam in Bibliis similia leguntur? Nam adjectivum מלא *mále* vel מלאה *meléah* tam singulariter, quàm pluraliter in fine sententiæ, ubi colon aut periodus est nunquam collocatur. *Hebraici sermonis proprietas requirit, ut vox regem præcedat eam, quæ regitur.* Non igitur licet Hebraicè dicere, *spiritu plenus, sapientia plenus*, &c. vt vid. adjectivum *plenus* postponatur: sed præcedere debet. Deinde in his versibus מזל *mazzal*, ponitur pro fortuna seu infortunio, cum stellam seu planetam significet & semel tantum in Bibliis reperitur, 2. Reg. 23. versic. 5. ubi sic legitur: המקטרים, לבעל לשמש ולירח ולמזלות ולכל צבא השמים: *hamkatterim labbahal laschemesch ulejaréach ulemazzalóth ulechol tzebá haschamájim*, id est, *qui fumabant Baali, Soli & Lunæ & planetis & omni exercitui cælesti.* Quo in loco *Planetæ vocantur* מזלות *mazzalóth* à themate נזל *názal*, id est, *fluxit, defluxit*: quia illi, ut ait Kimchi, fluunt cursu suo. Apud Rabbinos quidem pro fortuna capitur: quia illi putarunt, omnia à planetis pendêre & regi: atque ita etiam omnem fortunam bonam vel malam planetis adscripserunt. Verum barbara Rabbinorum vocabula ab Hebræis sunt discernenda. Si interpres horum versuum, linguæ Hebraicæ peritiam aliquam habuisset, aut mediocriter in Bibliis fuisset versatus, hunc versum à Paulo ex 59. cap. Jesaiæ depromptum esse, facilè animadvertisset; iisdemque verbis, quibus Jesaias est usus, Latina illa Hebraicè reddidisset. Quòd autem secus factum est, id singulari providentiæ divinæ est adscribendum, ut videlicet ab omnibus deprehendi posset, hos versus minimè esse germanos, sed adulterinos & suppositititios.

Lindan. III.

Replicatio adversariorum: *Responsum est* מלא *mále, nunquam poni in pausa: huic responsioni opponunt Psalmum 10. vers. 7. in quo post* אלה *alá sequitur* מלא *mále.*

RESPONDEO. In loco Psal. 10. 7. מלא *mále* non est positum in fine sententiæ vel pausa, sed in medio sententiæ: id quod inde liquet, quia mox sequitur ומרמות ותוך: *umirmoth vátóch*, ad quæ מלא *mále*, quoque est referendum. Idque verum esse accentus Athnach, qui sub ותוך: *vátóch* positus est, satis arguit & convincit. Concludo hos versus juxta Latinas Phrases conscriptos, idque ab eo qui Hebraicarum & Chaldaicarum phrasium plane fuerit ignarus & imperitus: ac propterea suppositititios & adulterinos esse.

Rerum

Digitized by Google

Iterum instant: *Aliter legebatur in textu Hebraico tempore Hieronymi, aliter nunc legitur: Ergo hodiernus textus est corruptus.*

Antecedens sic probare nituntur. *Nam Gen. 6.* Hieronymus *vertit, Non permanebit spiritus meus in homine: at hodie ad veritatem Hebraicam vertunt, non litigabit, non contendet spiritus meus. Legit enim nunc* לוא ידון *lo jádón, per Daleth, quod* Hieronymus *per Lamed legit.*

R E S P. Imò *Hieronymus* in quæstionibus seu traditionibus in Genesin contrarium asseverat: hæc enim sunt verba Hieronymi: *Et dixit Dominus Deus: non permanebit Spiritus meus in homines istos in sempiternum, quoniam carnes sunt. In Hebræo scriptum est: Non judicabit spiritus meus in hominibus istis in sempiternum: quoniam caro sunt, hoc est, quia fragilis est in homine conditio, non eos ad æternos servabo cruciatus, sed hic illis restituam, quod merentur: Ergo non severitatem, ut in nostris codicibus legitur, sed clementiam Dei sonat, dum peccator hic pro suo scelere visitatur,* &c. Quid vanius dici potest, quàm affirmare Hieronymum in codicibus Hebraicis לא ילון *lo jalon*, legisse (quod significat, non pernoctabit, non autem, non permanebit) cum expressis & perspicuis verbis dicat, Hebræis esse, non judicabit? Non igitur diversa lectio in causa est, quòd quidam, *non permanebit*: quidam verò, *non judicabit*, vel *non litigabit*, sint interpretati: Eadem omnibus fuit lectio; sed diversam & discrepantem interpretationem peperit, quòd à diverso themate hoc vocabulum deduxerunt ac derivarunt. Qui transtulerunt, *non permanebit*, thema esse נדן *nadan*, putaverunt: cujus etiam Kimchi in lib. radicum in themate נדן *nadan* meminit. Qui vero verterunt *non judicabit*, vel non *contendet* (quæ melior interpretatio est) thema esse censuerunt דון *don* quod significat, *litigavit, judicavit, disceptavit, litem intendit.* Neque inter Græcos & Latinos solùm hæc controversia fuit, sed etiam ipsi inter se Rabbini contenderunt, ut testatur Aben Ezra.

Adhuc instant: *Iudæi in sua pertinacia patrocinium & Christianorum ludibrium atq; Christi Domini nostri odium, Biblicos libros fœde contaminarunt.*

Ergo textus Hebraicus non est authenticus.

R E S P. *Antecedens* falsum est. Nam Judæi semper ingens studium & laborem impenderunt ut sacros libros ab omni errore & corruptione integros conservarent, eosque summâ reverentiâ & religione coluerunt. Neque dubito, singulari & arcano Dei consilio provisum, ac ejus nutu & potestate administrari, ut tam pertinaci studio suos libros sinceros & inviolatos Judæi retineant. Quòd si eâ perfidiâ uti voluissent, quę vulgò ferè ipsis impingitur; nulla de Christo mysteria integra, nullæ Prophetiæ incorruptæ: nullæ promissiones inviolatæ, nihil denique, quo vel minimùm læderentur, non vitiatum ab iis relictum fuisset. Sed Judæos hoc crimine vacare (cùm omne studium eò contulerint, nervosq; suos intenderint, ut nativam Bibliorum puritatem custodirent) hujus linguæ peritiâ claris viris magis est exploratum, quàm ut multis rationibus & autorum testimoniis fulciri debeat. In Baba bathra legitur, Joabum occidisse pręceptorem suum, propterea quòd fraudulenter fecerit opus Dei, cum legeret Deut. 25. 19. *Timche Zachar Amalec*: hoc est, delebis masculum Amalec; cum legere debuisset, *Zécher Amalec* id est, memoriam Amalec. Hanc historiam tanquam insigne exemplum etiam *Hieronymus* in 6 Jesaiæ caput commemorat. Et *Capnio, aliàs Reuchlinus* dictus, in suo libello de arte Cabalistica. Quantus obsecro hic Iudæorum zelus? quantus puniendi hallucinantes & corrumpentes lectionem rigor? Si Ioab vir bellicosus & nihil ferè aliud, nisi arma tractans, perpetuumq; militem agens, tantâ reverentiâ & religione veram S. Scripturæ lectionē dignatus est, ut præceptorē suum, quòd subdolè & ex malo proposito corruptè zachar pro zecher legeret, morte mulctandum censuerit: quid alios pios, religiosos, & sanctos Iudæos fecisse credendū est?

Replicatio adversariorum: *Olim quidem magnâ pertinaciâ nativam sacrorum Bibliorum puritatem Iudæi custodierunt summâq; reverentiâ observarunt: postea tamen, maximè post natum Christum, de suo ardore multùm remiserunt.*

R E S P. Tantum abest, ut aliquid de suo rigore remiserint, ut, non dicam summè religiosi, sed multò magis vehementer superstitiosi exstiterint. Etenim omnes potius tempestates & procellas rerum adversarum subirent, & mortem cum omnium bonorum jacturâ eligerent, quam unius vocabuli mutationem scientes admitterent. Tantâ autem religione seu potius superstitione, Biblia Sacra observāt, ut in loco nō satis mundo nunquam deponant, nec impuris & pollutis manibus cōtrectent: cavent diligentissimè ne fortè in terram decidant, & hujusmodi multa alia, magnâ superstitione observant. Quòd si casu quodam in terram cadere contingat, omnes ejus loci Iudæi ad expiandum hoc commissum, ad jejunium adiguntur, cum persuasissimum habeant hoc casu periculum portendi & magni mali ac infortunii præsagium esse. Sed quid multis in his ostendendis immoror, cum nihil prætermittant, quantum curâ, labore, vigiliis, consilio eniti atque efficere possint, ut Thalmudicos libros, quibus secundum post Biblia locum tribuunt: itē Peruschim & Medraschim, & hujus generis similes, sartos, tectos, conservent? Perscrutetur obsecro aliquis, an quicquā in his unquā, nō dicam immutaverint, sed an unquam hoc facinus in animum induxerint? Atqui ut à multis retro actis seculis exempla & testimonia petantur, omnino supervacaneum esse judico. Quāta Anno 1510. & sequentibus cum Pepericorni contra Iohannem Capnionem seu Reuchlinum pugnaret, Coloniæ tragœdia fuit excitata? Quid non Theologi Papistici contra Thalmud extremo conatu egerunt? quantâ assiduitate & sedulitate apud Divum Maximilianum primum instíterunt, ut Thalmudicos libros aboleret? qui terrores? quæ pericula Iudæis tum impenderunt? quam gravia & acerba sunt perpessi? Sed ad recentiora veniam: quas tempestates & procellas superiore seculo in Italia sustinuerunt, cum omnibus libris ademtis & incendio absumtis, ipsi quoque extremo periculo exponerentur? Neque tamen terror, nec vis, nec spes, nec metus, nec promissa, nec minæ, nec tela, nec faces, ab hac proposita & semel concepta opinione & sententia eos depellere potuerunt, ut Thalmud suum in aliquibus saltem locis, ubi absurdissimæ opiniones traduntur, & manifestissimæ contra religionem blasphemiæ defenduntur, commutarent. Proinde si nostra tempestate, quâ Christianorum imperio subjecti sunt, & iis parent, in Thalmudicis nugis tam superstitiosi & obstinati sunt, ut quamvis vim & injuriam subire malint, quàm vel latū unguem à sua opinione recedere & quicquam immutare: quātò ardentiore studio Bibliorum rationem habent & summâ religione ea incorrupta conservant, quæ apud illos multis parasangis reliquos omnes libros præcedunt, & quæ ceu rem divinam religiosissimè venerantur atq; adeò adorant. Sed quid opus est, rem omnibus piis & doctis pervulgatam, maximè vero iis, qui aliquando in congressum & colloquium Iudæorū venerunt, aut libros ipsorū perlegerunt, prolixiore sermone exponere? Ego sane existimo, imo omnino firmiter credo divinitus sic provisum, & hanc voluntatem Iudæis à Deo immissam, ut Biblia sincera & casta conser-

Digitized by Google

A conservent. Insuper multis ab ipsis Judæis sancitum est legibus, eum qui aliquid in Bibliis mutet, peccatum committere inexpiabile. Quin & hoc adjecerũt, si quis vel ex ignorantia vel malitia & impietate unum vocabulum mutet, ne totus propterea mundus pereat & in תוהו ובוהו *tohu vabôhu*, id est, in primum chaos rude indigestumq; vertatur, periculum esse. Has autem sententiæ suæ causas adduxerunt, quòd credant, Deum propter solã Scripturam Sacram hunc mundum creasse: quam ipsi opinionem variis modis probant. Si ergo Sacram Scripturam quis corrumpat, propter quam mundus ex Judæorum sententia est conditus, ipsum rursus in תוהו ובוהו *tohu vabôhu* redactum iri: ut ostendunt plurima loca in

B Thalmud, Berescith Rabba, Tanhuma, & aliis libris. In Maimoni quoque habetur, si vel unicum vocabulum sit perperam scriptum, illud exemplar statim in vas fictile reponendum & in ædibus studiosi cujusdam & docti viri sepeliendum, ne quisquam eo unquam in posterum utatur: nisi fortè Judæus aliquis, extremâ paupertate laborans, exsistat, qui petat. Nam istius libri usum non esse ei denegandum, statutum fuit: sed hac tamen conditione, ut liberos solummodò suos ex eo instituat nec in Synagogam unquam afferat, aut alii usui accommodet. Hinc est, quòd tantus sit Bibliorum consensus & convenientia, ut codex manu alicujus Judæi cõscriptus, demõstrari nequeat, qui aliquid habeat, quod in aliis libris desideretur, aut in quo desit, quod alii codices contineant, præterquam quæ

C ad Massoreth & *Keri* ac Kethib pertinent. Sed quoniam *Bellarminus* ipsemet lib. secundo de verbo Dei cap. secundo adversus alios Papistas nempe Jacobum Episcopum Christopolitanum & Canum Iesuitam gravissimis, ut ipse vocat, argumentis probat, Iudæos nequaquam odio Christianæ fidei multa Scripturarum loca depravasse & corrupisse: plura hic addere, supervacuum judico.

Porrò præter jam recitata loca, quæ in textu Hebræo corrupta esse contendunt, profert *Bellarminus* alia quædam: veluti Iesai. 9. 6. ajunt legendum esse, *Hoc est nomen quod vocabunt eum, Deus fortis, Pater futuri seculi*, ut *Calvinus* contendat: Inst. lib. I. cap. 13. sect. 9. inquiens: Oblatrant hîc quoque Iudæi, & sic lectionem invertunt, Hoc est nomen quod vocabit eum

D Deus fortis, Pater futuri seculi, &c. ut hoc duntaxat Filio reliquum faciant, Principem vocari pacis. At in fontibus Hebraicis est ויקרא שמו *vajikrá schemó*, hoc est, & vocabit *nomen ejus*. Ergo fontes Hebraici non sunt puri.

Argumentatio syllogisticè proposita talis est:

In quibus libris aliter est legendum, quàm verò in iis exstat, ii proculdubio sunt corrupti & nequaquam ubique puri.

At in Hebraicis libris veteris Testamenti aliter est legendum quàm verò in iis exstat:

Ergo Hebraici libri V. Test. sunt corrupti & non ubiq; puri.

Assumtio negatur: Ea igitur probatur hoc modo, quia Calvinus contendat legendum esse *vocabitur*, & *non vocabit*.

E RESP. *Calvinus* non contendit esse legendum aliter quàm exstat in textu Hebræo: sed Iudæos refutat, qui interpretatione suâ textum illum pervertunt, & Epitheta illa, *Deus fortis, Pater futuri seculi, &c.* ad Patrem referunt cum ad Messiam Filium illum Dei pertineant. Proinde non ad verbum, sed ad sensum evi-

NB. dentiorem (qui optimus est, vel teste *Hieronymo*, interpretandi modus) vertit *vocabitur*: quia *verba tertia persona utrovis numero apud Hebræos impersonaliter accepta, modò activè nobis, modò passivè ad evidentiam reddi oportet.*

Alius locus.

Jerem. 23. 6. vult ibidem *Calvinus* esse legendum, *Hoc est nomen ejus, quo vocabunt eum Iehova justitia nostra.* At fons Hebræus constanter habet, *vocabit eum.*

RESP. *Calvinus* in loco citato prorsus non contendit quomodo sit legendum in textu Hebræo, ut falsò fingit Jesuita. Calvini enim verba hæc sunt: *Nihil dilucidius Ieremiæ loco quæri potest, hoc fore nomen quo vocabitur germen Davidis, Iehova justitia nostra.* Deinde *Franciscus Vatablus, Xantes Pagninus, & Arias Montanus* verterunt *vocabunt*: & rectè, quum *verba Hebræa impersonaliter accepta possint Latinè utrovis numero reddi.*

Alius locus.

Psal. 22. 17. *nemo Christianorum est, quin legat: Foderunt manus meas & pedes meos. In fontibus verò est loco foderunt* כארי *caari, sicut leo.*

RESP. Etsi in vulgaribus exemplaribus habetur כארי *caari*, quod sonat, *tanquam leo*: tamen *primò* Judæorum malitiâ hic Psalmi 22. locus corruptus non est: 1. quia ipsimet Massoritæ, qui Judæi fuerunt, etsi in multis exemplaribus scriptum sit כארי *caari*: tamen testantur, se in bona librorum emendatiorum parte reperisse scriptum כארו *cáru*, hoc est, *foderunt*. 2. quia si Judæi loca de Messia corrumpere voluissent, alia quoque, & clariora corrupissent, nempe caput 53. Jesaiæ cap 9. Danielis & alia Papistæ potius corrumpunt loca de Messia, ut locum illum Genes. 3. v. 15. de semine mulieris. 3. quia testantur ipsimet Papistæ, multas inveniri editiones Hebraicas, in quibus legatur כארו *cáru*, ut *Andradius* Defens. Trident. lib. 4 & *Petrus Galatinus* lib. 8. c. 17. Etiam *Iohannes Isaacus* lib. 2 contra Lindanum scribit, se ejusmodi editionem vidisse. *R. Iacob filius Chajim* in libro Massoreth, literâ Aleph Resch, ait: In parte librorum emendatiorum inveni, scribitur *Caru*, & legitur *Caari*. Et ibidem subjungit. Enimvero quæsivi hanc vocem כארי inter eas voces quæ scribuntur per vav in fine dictionum & leguntur per jod: sed non inveni hoc in earum numero perscriptum. Biblia Complutensia habent כארו, *cáru*, Codex ille Biblicus editus est cum privilegio Papæ Leonis X. Anno 1520. procurante Cardinali Ximenia.

Secundò, etiamsi in omnibus editionibus esset כארי *caari*: tamen inde non sequeretur, textum Hebraicum esse corruptum. Sed potius statuenda esset Ellipsis verbi כארו *cárú*, id est *foderunt*, sive alterius alicujus, quod sensus præsentis loci requireret: Cujusmodi verborum Ellipses sunt usitatissimæ in Scriptura, præsertim inquerens, cujus rei exemplum esse potest Psalm. 120. 7. *Ego pacem* (subintellige, diligo:) *ut cùm loquor, ipsi ad bellum* (supple, conclamant.) Sensus igitur esset, sicut leo manus meas & pedes meos, videlicet, perforarunt: ut ita similitudine ista queratur Dominus, manus & pedes sibi tanquam leonis dentibus esse perforatos. Nec est ab hoc aliena hæc comparatio: nam paulò antè vers. 14. hostes suos leoni diserte comparavit, inquiens: *Dilatant contra me os suum, tanquam leo rapiens & rugiens.* Massora certè in margine notat: ב בתרי לשניא *beth bithre lischanajjá*; id est, *duo esse in gemino significato.* Iesa. 38. 13. כארי *sicut leo sic conteret omnia ossa ejus. In gemino significato*, hoc est, ut non tantum significet, sicut leo, sed etiam verbum aliquod includat. Vtramque significationem Targhum complectitur quod habet: נכתין היך כאריא אידי ורגלי *nichtin hêch cearjá aidai veriglai*: id est, *perfoderunt sic velut leo manus meas*

meas & pedes meos. Etsi igitur quædam exemplaria habent *Caari*, non tamen omnia. Non licet autem sic argumentari: *Quædam exemplaria sunt corrupta: Ergo omnia.*

Alius locus.

Psal. 19.5. *Hebræi codices habent; In omnem terram exivit* קום *kavvám*, id est, *linea seu perpendiculum eorum: at septuaginta interpretes & Paulus Rom. 10.18. habent* φθόγγος, id est, *sonus eorum.*

Ergo aut Hebræi codices sunt corrupti: aut Paulus reprehendendus.

RESP. Nec Hebræi codices sunt corrupti, nec Paulus est reprehendendus. Apostolus enim non allegat verba propriè, sed anagogicè accommodat ad Apostolorum prædicationem. Quid enim impedit, quò minùs nomē קוה *kavaáh* propriè significet lineam seu perpendiculum, metaphoricè autem sonum? Non ergo vitium est textus Hebraici, quod *Bellarminus* censoriâ suâ virgulâ definit: non Pauli interpretantis: sed officium Apostolicæ industriæ, quum per eundem spiritum verba Davidis de creatione prima dicta, accommodat ad conditionem gratiæ Evangelicæ: ut sit sensus, In omnem terram exivit linea seu delineatio eorum, instar soni pervadentis mundum. Atq; id fatetur ipsemet *Genebradus Papista* in suis scholiis in hunc locum, in quibus ait nomen Hebraicum significare quidem lineam, sed septuaginta interpretes respexisse ad sensum, quem & Apostolus sit secutus.

Instantia. *Verisimile est, olim in Hebraico textu fuisse* קלם *kólám: at nunc mutatum esse* ל *lamed in Vau, atque ita corruptum textum.*

RESP. Petitur principium. Nam ita non *Kolam* sed *Kallam* esset legendum. *Kallam* autē significat facilitatem vel levitatem eorū. *Kolam* autem non aliter quam cum Vau scribi deberet, hoc modo קולם. Nam sine Vau tantùm in sex locis scribitur certis de causis; alibi semper cum Vau. Ab *Aquila* qui fuit ante *Hieronymum* vertitur κανών: ut *Flaminius* vir doctissimus annotavit in suo Psalterio.

Alius locus.

Interdum desunt integræ sententiæ in Hebræo, cùm non desint nec in versione LXX. nec in Hieronymi translatione. Exemplum habemus Exod. 2. ubi deest totum illud: *Alium quoque genuit, & vocavit nomen ejus Elizer, dicens: Deus patris mei auxiliatus est mihi, & liberavit me de manu Pharaonis.*

RESP. In hoc loco Latini potiùs quam Hebraici codices corrupti sunt. Nam ille obeliscus, quē in his verbis Latini codices, etiā Lovanienses, injustum habent, totam sententiam etiam esse de libris Latinis tollendam arguit, idque doctiores & sinceriores etiam Papistæ confitentur: Sic enim *Cajetanus* in commentariis in hunc locum scribit: *Tota ista particula de secundo filio superflua est.* Versus autem ille capiti secundo insertus, ad cap. 18. Exodi pertinet.

Alius locus allatus à VVilhelmo Lindano.

Judæi, teste Justino, nobilem illam prophetiam de Messia crucifigendo, & à ligno paganis regnaturo, in Psalm. 95. (vel 96. juxta numerationem Hebraicam) *mutilârunt. Nam cùm in Psalmo sit, Regnavit à ligno Deus:* τὸ ἀπὸ ξύλου, *inquit* ἀφῄρηνται οἱ Ἰουδαῖοι: *à ligno, sustulerunt Judæi. Ergo textus Hebraicus non est purus.*

Justinus in dialogo cum Tryphone Arte Synagogæ Ephesia.

RESP. *Primò Justinus* nusquam scripsit, à Judæis textum Hebraicum esse corruptum, sed textum Græcum LXX. interpretum. Verba *Justini* hæc sunt in Dialogo cum Tryphone: *Ac*, inquit, *quòd illi multos ac integros locos illarum ex translatione eorum, qui cum Ptolomæo*

A *fuêre, seniorem sustulerint, in quibus clarè hunc ipsum crucifixum Deum & hominem esse, eumque in cruce pendere & mori pronunciatum esse ostenditur, scire vos volo.* Hæc *Justinus.* Nec usquam alibi scribit quicquam de corruptione textus Hebraici.

Secundò, si verum est, Judæos plagium adeò nefarium commisisse & hæc verba (à ligno) ex Psal. 96. sustulisse; qui ergo fit, quòd neque Græca neque Vulgata Latina, neque etiam D. Hieronymi versio hæc verba habeant? In Romana quidem Psalmodia (ut vocant) hæc verba sunt inserta: sed in translationibus in Ecclesia usitatis non reperiuntur.

Tertiò, Faber hanc objectionem dilucidè solvit, cujus autoritatem citat quoque in Psalterio quinq; linguarum
B *Augustinus Justinianus Episcopus Nebensis*, vir multarum linguarum peritiâ celebris. Nam sic ex Fabro in margine notavit: *Deus regnavit:* Quod legitur in Romana Psalmodia, *Regnavit à ligno Deus*, non est de Hebraica veritate, sed Christiana devotione, ut arbitror additum. Secutus est verò hanc paraphrasticam editionem *Theodulphus*, qui nobile passionis carmen ac devotum composuit, ubi dixit: *Impleta sunt, quæ cecinit David fideli carmine, dicens, in nationibus regnavit à ligno Deus.* Hæc ex Fabro Episcopus Nebensis.

Alius locus.

Psal. 4. 3. *Vetus translatio habet: Filii hominum usque quò gravi corde, ut quid? Hebraicus verò textus habet, filii viri quousque gloriam meam ad ignominiam? Ergo textus Hebraicus est corruptus.*

C RESP. *Primò* ut vera sit conclusio necesse est quoque hanc propositionem esse veram: Ubicunque discrepat Hebraicus textus à vetere translatione, ibi est corruptus. At quis sanus eam concedat? cùm potius argumentum per *βίαιον* inverti debeat: Ubicunque discrepat Hebraicus textus à vetere translatione, ibi vetus translatio est corrupta.

Instantia. *At vera lectio est:* כבודי לב למה *kebódé leb lámmah. quā Judæi* ב *beth in* כ *caph mutando, & duabus dictionibus* לב למה *leb lámmah in unam* לכלמה *lichlimmah contrahendo depravarunt.*

RESP. Petitio est principii. Nam *primò* causa nulla fuit, cur iste locus à Judæis corrumperetur, cum nullum hic de Christo mysterium sit, quo urgeri queant.
D Quid enim Judæorum refert, sive dicas: *filij viri, quò usque gloria mea ad ignominiam?* sive dicas, *filii hominum quousque gravi corde?* Si quis dixerit casu & imperitiâ irrepsisse, nimirum quòd aliquando ב *beth* pro כ *Caph* quidam scripserit & ex duabus dictionibus fecerit unam; manifestè ineptiet. Perinde enim est, ac si dicas: *Unus Judæus erravit: ergo omnes errarunt.* Quod quàm sit absurdum, quis non videt?

Deinde istud כבודי לב למה *kebóde leb lámmah* Calecuticum vel quidvis potius est, quàm Hebraicum: nec ex eo fieri potest, *graves corde, ut quid?* Nam כבוד *cábód* denotat honorem, gloriam, dignitatem, כבד *cábéth* verò significat gravem, ponderosum & difficilem. Jam à כבד *cabéd* in plurali numero & statu ab-
E soluto dicitur כבדים *kebédim* & in regimine כבדי *kibdé*, quemadmodum Exod. 17. & bis apud Ezechiel. cap. 3. legitur. Nec alio modo in regimine plurali proferri potest: igitur כבודי *kebode* non significat graves: כבוד *cábód* verò in totis Bibliis plurali numero non usurpatur.

Præterea כבד *cábéd* ante לב *leb* non aliter, quàm in statu absoluto ponitur, nec unquam in regimine sive singulariter, sive pluraliter construitur.

Digitized by Google

Tertiò, Hieronymus etiam aliter transtulit, quàm habet vulgata editio: videlicet Filii viri, usque quò inclyti mei ignominiosè diligitis vanitatem? Nihil differt ab Hebræo, nisi quod inclyti mei adjectivè & in plurali posuit, quod in Hebræo substantivè & singulariter est positum. Nam nomen כבוד *cabod* in plurali numero non reperitur.

INSTANTIA. *Atqui* כבד *cábéd ante* פה *peh* & לשון *láschón in regimine ponitur, ut* Exod. 4. כבד פה וכבד לשון *kebad péh uchbad láschon:* item Exod. 7. כבד לב פרעה *cabéd leb Parho*, id est, *difficile cor Pharaonis.*

RESP. Concedo: nam hujus rei sunt exempla: sed כבד לב *kebad leb nusquam ostendetur.*

B

Alius locus à Lindano adductus.

Psal. 73. 10. *Vulgata habet, & dies pleni invenientur in eis: Hieronymus verò & quis plenus invenietur in eis: Hebræi autem, & aqua pleni (vid. poculi) promuntur seu exprimuntur eis. Ergo aliter olim legerunt: aliter nunc legunt Hebræi: Et per consequens corruptus est hodiernus textus Hebraicus.*

REPS. Negari non potest, Hieronymum iisdem literis vocabulum hoc scriptum legisse quibus & nunc temporis constat. Nam sive legas ומי *úmé* sive *úmi* eædem ubique sunt literæ, sed vocalium varietas diuersam parit lectionem. Sed, inquis, muta ו *vav* in י *jod* in vocabulo ומי *úmé* & lege ימי *jemé*, tum textus Hebraicus cum vulgata translatione (quæ habet, *& dies*) optimè conveniet. Sed & hoc falsum est: nam etsi talis mutatio fiat, tamen Hebraicus textus cum vulgata versione non congruet. Nam cùm Vetus translatio legat, Et *dies*, unde quæso illud (*&*) eruetur, si Vav Copulativum in י *jod* commutetur? nisi fortè adhuc aliud Vav aliunde mutueris, & וימי *vimé legas.*

C

Alius locus ab eodem adductus.

Gen. 49. v. 10. *olim legebatur ex textu Hebræo*, Donec veniat qui mittendus est; *at nunc legunt*, donec veniat Schilo: *cùm illo magis urgeri possint Iudæi, quam hoc. Ergo hodiernus textus Hebraicus non est purus.*

Probatur olim lectum fuisse aliter: nam Hieronymus interpretatus est, qui mittendus est.

D

RESP. Præter Hieronymum alius nemo sic est interpretatus. Nam 70. interpretes habēt ἕως ἂν ἔλθῃ τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ, hoc est, donec veniant reposita ei. Et translatio quædam Lutetiæ impressa habet: *Cui regnum illud perenne repositum est.* Ex qua interpretatione luce clarius est, septuaginta interpretes iisdem literis שילה *Schilóh* legisse, quibus nunc in textu Hebræo scriptum cernitur. Existimaverunt autem, ה *he* in fine positum esse loco ו *vav*, ut aliquoties fieri solet. Huic sententiæ suffragatur quoque Chaldæus interpres, qui transtulit, *Donec veniat Messias, cujus est imperium.* Hanc eandem sententiam amplectuntur etiam Rabbini antiquissimi, quorum verba sunt: *Rex Messias, cuius est regnū.* Ita Schilo Messias est sic dictus vel quasi שילו *schailo*, munera ei: vel à שליה *schiljah*, quod debuerit Messias nasci infans: vel à שלום *scalóm*, id est, pax, quòd pacem toti mundo inferre debuerit. Hujus rei facit quoque mentionem *Gerardus Veltvvick*, Caroli V. Augusti Consiliarius & Legatus Hebraice doctissimus, qui tam inter Christianos, quam Judæos paucissimos sui similes habuit Hebraicæ & Chaldaicæ linguæ cognitione, & qui integrum librum Hebraice conscripsit, optimis & selectissimis phrasibus.

E

A In eo libro scribit, quod Rabbi Jochanan, Messiam vocet Siloh.

Instantia. *At Hieronymus hoc loco legit* שלוח *schilóach*, ut Jes. 8. vers. 6. *habetur: Iudæi verè* ח *cheth* in ה *he mutarunt.* Nam alioquin etiam ח *cheth* & ה *he inter se commutantur: ut Cant. Cant. cap. 1.*

RESP. *Primò.* Etsi olim fuisset *in vocabulo* רחיטנו *rechiténu*, *deprehenditur* (quod tamen non creditur) שלח *schiloach*: tamen inde non confici posset, *Qui mittendus est*: hoc enim esset: אשר ישלח השלח *ascher* [vel *escher*] *jeschlach hischschaleah.*

Secundò, non potest hic locus comparari cum loco Jes. 8. quia ibi Siloach fluvii nomen est: non Messiæ. Sed de hac re legatur judicium *Petri Galatini* viri doctissimi, lib. 4. cap. 4. de arcanis Catholicæ veritatis.

Alius locus.

Elias Levita testatur tabulis 2. Massoreth, oration. 1. literam Iod locis 52. scribi initio dictionum & legi Vav: contra locis 56. vav scribi & legi jod. Item 70. locis jod in medio vocabuli scribi & legendum vav, &c.

Ergo textus Hebraicus est corruptus.

RESP. In Bibliis propter aliquod mysterium, vel etiam aliquando Euphoniæ vel dialecti gratiâ Jod pro vav & contrà vav pro Jod est positum: Interdum quoque integrum vocabulum pro alio: itaque omnia in Massóreth diligentissime sunt annotata, quoties & quibus in locis accidant. Porrò Magistri Massóreth vel etiam Synagogæ magnæ de illis literis vel vocabulis non dubitarunt, alioquin non indicassent, quomodo esset legendum, & quoties & quibus in locis hoc contingeret: sed potius judicium suum suspendentes, rem ipsam in dubio reliquissent. Ut Jesa. 9. 6. in medio dictionis *Mem finale* est insertum; idque non dubii causâ: nam vel pueris notū est, Mem finale in medio dictionis consistere non posse: Sed voluit Jesaias, ut docet *R. Schammai* in libro Sanhedrin, per ם *Mem* clausum significare, occulto quodam supputationis artificio, numerum annorum à tempore suo, usque ad tempus Messiæ: tum voluit eo innuere mysterium vocationis gentium absconditum à seculo. Quia enim illic vaticinatur Propheta de amplificatione regni & Ecclesiæ Christi, quæ facienda erat vocatione & accessione gentium ad gratiam Evangelii: hoc autem absconditum erat, & absconditum mansurum usque ad Christum: ideo Propheta non sine mysterio hoc voluit innuere literâ ם clausâ in medio dictionis, prætertet consuetudinem linguæ sanctæ. Sic contra Nehem. 2. 13. מ *Mem* apertum usurpatur in fine dictionis: voluit enim Propheta rupturam civitatis & murorum ipsâ literæ figurâ pingere atque ob oculos ponere, ut ostenderet urbem, quæ antea munitissima fuerat, ut quæ undique bene clausa ac muris firmissimis circumdata fuisset, nunc misere esse laceratam & irruptionibus hostium patêre. Idem judicium est quoque de reliquis. Idem fit in aliis linguis, præsertim in scriptis Poëticis, in quibus dictio aliqua pro vicina, Euphoniæ vel etiam ornatus gratiâ ponitur, veluti Mars pro bello, Vulcanus pro igne, Liber pro vino, Ceres pro frumento per Metonymiam. Item tectum pro tota domo; puppis pro nave, ferrum pro gladio per synecdochen. Et olli pro illi apud *Virgiliū* per ἀντίστοιχον. Similiter & litera interdum interponitur, ut relligio pro religio. Nonnunquam per Syncopam aufertur etiam integra syllaba, ut dixti pro dixisti, virûm pro virorum. Hæc atque hujus generis alia infinita, cùm apud autores ubique obvia sint, prolixiùs commemorare supervacaneum est. Sed nonne absurdissimum esset,

Digitized by Google

esset, si quis hinc colligeret, autorem istũ, apud quem A
hujusmodi reperiuntur, esse vitiatum & corruptum? Perinde judicandum est de textu Hebraico Veteris Testamenti. Nam quod in Poëtis & Oratoribus Latinis & Græcis sunt tropi, figuræque Grammaticæ: id in libris veteris Testamenti sunt ejusmodi observationes, quæ in Massoreth traduntur.

Alius locus à Lindano notatus.

Tempore Hieronymi in Psalmo trigesimo-secundo vers. 4. legebatur; Conversus sum in ærumna mea, dum configitur spina: in Hebraico נהפכתי לשדי בהרבוני קוע *nehpachthi leschaddi beharbevoni kótz. At nunc legitur,* נהפך לשדי בחרבני קיץ *nehpách leschádidi, becharbóni kejitz, id est, convertebatur præstantissimus humor meus in siccitates æstivas.* B

Ergo textus Hebraicus hodiernus est corruptus.

RESP. Falsum est *antecedens.* Nam ex annotationibus Hieronymi in Psalmos, quas ad Suniam & Fretelam scripsit; & ex translatione Hieronymi, quam *Bruno Amerbachius* edidit, planum & perspicuum est, tempore Hieronymi non aliter habuisse textum Hebraicum, quam nunc habet. Sic enim habet editio Amerbachiana: Versatus sum in miseria mea, cum exardesceret æstas.

Alius locus ab eodem adductus.

Iudæi corruperunt vaticinium de Christo, Jesa. 7. *in voce* עלמה*: halma.*

Ergo textus Hebraicus est corruptus.

RESP. *Antecedens* falsum esse docet *Hieronymus* in traditionibus suis in Genesin. C

Alius.

Lutherus fatetur non se modò in Bibliorum editione, sed & Xantem Pagninum & Seb. Munsterum errasse, quòd Rabbinorum commentariis nimium tribuerit:

Ergo Biblia Hebræa sunt corrupta.

RESP. Quale hoc ratiocinandi genus? Hoc certe ratiocinandi genere, licebit facili negotio concludere, quicquid libet. Quid enim, si Rabbini in commentariis errarint, & qui iis nimium tribuerunt: num propterea in textu Bibliorum erunt errata?

Alius locus à Cano objectus.

Gen. 8. vers. 7. juxta Hebræum textum legitur, *Corvus egrediebatur & revertebatur*, cùm vulgata editio & LXX. & omnes Patres legant, *non revertebatur.* D

Ergo divini codices sunt ab Hebræis corrupti.

RESP. *Primò, Antecedens* non habet rectè expressum textum Hebræum: nam ex Hebræo de verbo ad verbum sonat, *Corvus exibat exeundo & redeundo*, id est, cum emissus esset ex arca indesinenter ibat & redibat, redeundo ad vel supra tectum arcæ & abeundo, donec siccarentur aquæ, non autem redeundo intra arcam ipsam.

Deinde versio vulgata *aut* vitiosa est, quia à textu Hebræo discrepat; aut ambigua, cum dubiũ relinquat, quorsum non sit corvus reversus; ac videatur potiùs insinuare, ne quidem ad tectum arcæ eum reversum donec aquæ siccarentur. E

Concludo igitur, ista argumenta non esse ejusmodi, ut editionis Hebraicæ propter illa sinceritas in dubium vocari debeat. Imò etiamsi quidam errores, librariorum negligentiâ vel ignorantiâ irrepsissent, non tanti tamen essent momenti, ut in iis quæ ad fidem & bonos mores pertinent, Scripturæ S. integritas desideretur, ut *Bellarminus* ipsemet fatetur lib. 2. de Verbo Dei cap. 2.

Sic expedita est prima quæstio de editione Hebraica.

SECUNDA est *An Scriptura Hebraica à Mose & Prophetis exarata, ad nos usque pervenerit?* Quidam negant, hoc prolato argumento, quòd Scriptura illa Hebræa perierit.

Nos verò eam periisse negamus, freti sequentibus argumentis.

I. Quia si Hebraica Veteris Testamenti editio unquam periit, tum aut tempore captivitatis Babylonicæ, aut in persecutione ab Antiocho Epiphane mota, aut tempore ultimæ destructionis urbis Jerosolymorum id factum. Sed nullo temporum istorum factum: quum nihil tale ex libris Canonicis & historiis aliis veteribus fide dignis colligi possit.

II. Quia non est verisimile Deum, qui sua providentia Ecclesiæ suæ semper prospicit, passurum fuisse ut Scriptura S. quæ fundamentum est Ecclesiæ interiret.

III. Quia pietati sanctorum Prophetarum, Danielis, Ezechielis, bonorumque omnium adversatur, si statuatur omnia exemplaria scripturæ S. periisse, quod non potuisset sine illorum supina & in perpetuum culpanda negligentia fieri.

IV. Quia ipsi etiam Scripturæ id adversatur: nam Danielem in Scripturæ lectione versatum in Babylonia, patet ex capite nono vers. secundo. Non ergo perierat. Verùm quia hoc idem *Bellarminus* fatetur, libro secundo de Verbo Dei, capite primo, plura argumenta addere supersedeo.

Sic fuit de Hebræa veteris Testamenti editione: sequitur de Græca Novi.

CAPUT XXXVIII.

In quo de editione Græca Novi Testamenti agitur.

TRES quæstiones de Græca editione Novi Testamenti præcipue occurrunt.

Prima est, qui sint autores ejus? Secunda verò, an tota Græcè ab illis sit initio scripta? Tertia denique, *an sit authentica?*

Quod ad *primam quæstionem* attinet, ea *nec* admodum necessaria, *nec* valde difficilis est. Nam constat libros omnes Novi Testamenti scriptos esse ab iis Apostolis vel Evangelistis, quorum nomina in titulis singulorum librorum vel Epistolarum præfiguntur. Id autem constat unicuique fideli verbum Dei legenti vel audienti *tum* ex testimonio Scripturæ, cujus partes sunt tituli singulis libris illius & Epistolis præfixi: *tum* ex testimonio interno Spiritus sancti flectentis corda ad credendum toti Scripturæ tanquam divinæ & Canonicæ. *Quæstio prima.*

Papistæ contrà contendunt, ex Scripturis haberi non posse, sed ex sola traditione Ecclesiæ, libros illos vere esse illorum Apostolorum vel Evangelistarum quibus adscribuntur, & non supposititios: *Bellarminus* libro quarto de Verbo Dei, c. 4. sectione 16. & sequentibus.

At *ex Scripturis haberi non posse*, falsum est: quum exordia librorum & Epistolarum, ex quibus id habetur, sint partes Scripturæ.

Digitized by Google

Ex sola traditione Ecclesiæ id haberi, itidem falsum. Interim libenter fatemur, id etiam ex Ecclesiæ traditione nos habere: quia Ecclesia hos libros quos habemus, ex quo accepit, per manus tradidit posteris, & historicè testata est, illorum Apostolorum atque Evangelistarum esse, quorum nomina præ se ferunt; idque adhuc Ecclesia facit & factura est usque ad finem mundi. Hæc autem *traditio* non est dogma aliquod non scriptum, quomodo vox *traditionis* à Papistis plerunque usurpatur, sed opus officii quod Ecclesiæ à Deo est impositum: illa enim debet in posteritatem tradere libros Scripturæ S. & suo testimonio illos posteris commendare.

Traditio vox ambigua.

Quod ad *secundam quæstionem* attinet, *An totum Novum Testamentum initio Græcè fuerit scriptum?* nos affirmamus.

Quæstio secunda.

Novi enim Testamenti editio authentica debuit Græca esse.

I. Ut omnes nationes ejus lectione & prædicatione ad Ecclesiam Christi adducerentur. Nam quanquam eo tempore Romani imperium latissimum obtinebant: linguam tamen Græcorum, quam Latinorum, latius patuisse, testis est ipse *Cicero*, in oratione pro Archia Poeta.

II. Ut Gentium idololatriam, Græcorumque Philosophiam & sapientiam facilius redargueret.

Contra *objicit Bellarminus* lib. 2. de Verbo Dei, cap. 7.

Evangelium Matthæi & Epistola ad Hebræos sunt scripta primò Hebraicè: Marci verò liber Latinè ab ipso Marco Romæ scriptus est, ac deinde ab eodem Aquilejæ in Græcam linguam conversus:

Ergo Novum Testamentum totum Græcè initio non est scriptum.

Antecedentis tria sunt membra: *unum* de Evangelio Matthæi, *alterum* de epistola Pauli ad Hebræos, *tertium* de Evangelio Marci.

Probatur prius membrum testimonio Irenæi *libro tertio capite primo:* Athanasii *in Synopsi, item* Hieronymi, *qui affirmat in Præfatione in quatuor Evangelistas ad Damasum à Matthæo Evangelium Hebraicis literis editum esse: Item in Catalogo Matthæi seu libro de scriptoribus Ecclesiasticis in Matthæo, atque ipsum exemplar Hebraicum suo tempore servari in Cæsariensi Bibliotheca, quam* Pamphylus Martyr *exstruxerat. Idem scribit in caput 11. Oseæ. Idem dicit* Bellarminus *scribere omnes.*

Evangelium Matthæi an Hebraicè scriptum?

RESP. *Primò*, Evangelium Matthæi Hebraicè scriptum non est: quia Apostolorum tempore, Judæi Hebraicè quidem, sed non purè, verùm admistis aliis linguis in primis Syrâ loquebantur. Ergo aliâ linguâ potius Matthæus scripsisset, quam Hebraicâ.

II. Græcè potius scripsit Matthæus, *tum* quia eo tempore Græca lingua erat ipsis etiam Judæis cognita, *tum* quia etiam Apostoli alii Græcè scripserunt, non modò quæ cunctis promiscuè, sed & quæ Judæis peculiariter inscripta sunt, ut Jacobus & Petrus.

III. Probatio petit principium: nam quæ illi patres de Matthæi Evangelio Hebræo leguntur scripsisse, ea ab incerta traditione sunt, nec justa videtur causa, cur ita facere autores oporteret.

Probatio secundi membri de Epistola ad Hebræos.

Hieronymus *in Catalogo in Paulo ait, epistolam ad Hebræos Hebraicè esse scriptam:*

Ergo, &c.

Epistola ad Hebræos an Hebraicè scripta?

RESP. *Primò* Epistola ad Hebræos non est scripta Hebraicè; quia etsi tum temporis erat purus sermo Hebræus in Scriptura; non erat tamen vernaculus, nec in usu populari: erant enim variæ dialecti in populo, Syriaca, Chaldaica, Hierosolymitana, Samaritana & aliæ; quæ etiam pro ratione locorum quibus Judæi erant dissiti, jam eo tempore mutationes & corruptiones plurimas induerant: quibus rebus jam tum effectum erat, ut nec lingua Hebraica à plurimis, nec dialectus hæc aut illa ab his aut illis intelligeretur. Certè Hebræa lingua propriè dicta, per illud tempus nec vernacula, nec communis fuit, neutroque modo vulgaris: sic ut ne ii quidem Hebræi, qui in Judæa tum erant, benè sciverint Hebraicè.

II. Epistola ad Hebræos Græcè potius est scripta. *Primò*, quia Hebræi maximè qui in minore Asia degebant, linguam Græcam tanquam in illa regione popularem intelligebant. Græca, inquam, lingua plerisque Hebræorum tum communis fuit atque etiam vernacula, ex quâ Hellenistæ dicti, quia Græco sermone ut communi aut etiam vulgari utebantur.

Secundò, quia cæteris quoque Gentibus, apud quas lingua Græca tum usitata erat, simul consultum Apostolus esse voluit.

Instantia.

At verisimilius est ad Hebræos Hebraicè scripsisse Apostolum.

RESP. Non magis certe, quam si quis diceret ad Romanos Romanè, hoc est, Latinè ipsum scripsisse. Cur autem Græcè ad Romanos, & non Latinè scripsit? Quia etsi eum imperium penes Romanos erat, plerasque tamen orbis terrarum partes Græcorum sermo obtinebat. Quod igitur de Epistola ad Romanos Græcè scripta; idem de epistola ad Hebræos optimo jure dici potest.

Probatio tertii membri de Evangelio Marci.

Illud Latinè à Marco scriptum initio, docet Adrianus Finus *lib. 6. flagelli Judæorum, cap. 10. & lib. 8. cap. 62. & qui Finum secutus est*, Petrus Antonius Beuter *annotat. octavâ & nonâ, ad S. Scripturam In vita quoque S. Petri, quæ in pontificali Damasi primum locum tenet, idem satis apertè indicatur.*

An M... Evang... scriptu... initio ne?

RESP. Petitur principium: nam autoritas *Fini* est dubia, ac proinde etiam *Beuteri* Finum sequentis. Quicquid ambo scribunt, nititur merâ conjecturâ, vix ratione aut specie ullâ probabili. Nam quis præter Damasum (si Damasus est) traditionis istius autor? Fabulam verbis illius audiamus: *Hic* (puta Romæ) *scripsit* (Petrus) *duas epistolas quæ Catholicæ aut Canonicæ nominantur, & Evangelium Marci, quia Marcus auditor ejus fuit, & filius à baptismo* En festivum commentum, non Marci, sed Petri Evangelium esse, & duabus de causis gravibus scilicet illis Marco adscribi. Quasi verò plus fidei & autoritatis Evangelio accederet à Marco, quam à Petro. Subjungamus alteram fabulam, quæ cum hac in eodem est contextu posita. *Post omnem* (inquit) *quatuor Evangeliorum fontem, quæ ad interrogationem & testimonium ejus* (Petri,) *firmata sunt, dum alius Græcè alius Hebraicè, alius Latinè scribentes consonant, omnia ejus testimonio sunt firmata.* Gravem scriptorem, qui non potest præ vehementia spiritus quin idem his dicat temerè in comprehensione una. Prudentem & verum scriptorem, qui Petrum anno post passionem Domini XXXVIII. martyrio coronatum scribat & tamen quatuor Evangelia testimonio suo firmasse; cum Johannes Evangelista, anno post passionem Domini LXVI. perhibeatur Evangelium scripsisse & anno LXVIII. ut *Eusebius, Hieronymus & alii* referunt, obiisse. Quis fabulas istas à Damaso, ab infallibili Pontificis Romani pectore, à plenitudine scientiæ profectas credat. Atqui hæc causa est, cur *Hieronymus* lib. de scriptoribus Ecclesiasticis, in Petro scribat de hac fabula, *dicitur*; in Marco verò diversam historiam adferat, cur magis fidē videtur habuisse.

An... Eva... à P... chan...

buisse. Alibi *Bellarminus* ipse seriò statuit Scripturas sacras non Latinè, sed vel Hebraicè vel Græcè à Prophetis & Apostolis scriptas fuisse lib. 1. de Sacramentis, ca. 7. sect. 9. Ita secum ipse pugnat.

Quæstio tertia. AD TERTIAM QUÆSTIONEM; *An Græca editio Novi Testamenti sit authentica?* jam respondendum est.

Nos authenticam simpliciter esse dicimus, nixi argumentis supra jam commemoratis, quæ hoc loco repetere non est necesse.

Bellarminus autem libro secundo de Verbo Dei, cap. septimo, sectione quinta & sequentibus concedit esse summæ autoritatis, sed cum exceptione quadã, nempe nisi forte constet eam corruptam. Audet vero affirmare, esse alicubi corruptam, saltem negligentia librariorum, sic ut neque sit necessarium, neque tutum corrigere, quicquid ab ea in versione Latina dissentit. Affirmationem suam conatur aliquot exemplis planam facere.

Primò ait 1. Cor. 15. v. 47. legendum esse: *Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis*: ut non solùm Latina versio habeat, sed etiam *Calvinus* probet cap. 1 Inst. §. 12. At Græcos constanter legere, *secundus homo Dominus de cœlo*, ὁ δεύτερος ἄνθρωπος κύριος ἐξ οὐρανοῦ. *Quam depravationem ait mansisse vitio scriptorum ex corruptionibus Marcionis, ut pateat ex* Tertullian. *libr. quinto in Marcionem.*

RESP. *Primò* Negatur esse corruptum Græcum hujus loci textum. Optimè enim respondent membra, si substantiæ & qualitatum antithesin dicamus fieri in hunc modum. ὁ πρῶτος ἄνθρωπος [nempe κατ' οὐσίαν] ἐκ γῆς, χοϊκός [nimirum κατὰ ποιότητα.] ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ὁ κύριος [videl. κατ' οὐσίαν,] ἐξ οὐρανοῦ [scil. κατὰ ποιότητα.] Nam κύριος, DOMINUS, hic est Jehova ex Græcorum usu, idemque Dei Filius. Non abs re ita scripsit Paulus; sed *Bellarminus* Scripturam flagellat abs re, quam *Calvinus* nõ putavit temerè mutandam, ut iste facit, sed rectè exponendam. Loci sunt Institut. libr. 2 cap. 12. & 13. & libr. 4. cap. 17. Sed nusquam hæc Pauli verba nisi religiosè à Calvino adducuntur. *Deinde* depravatum esse hunc locum in Græca editione à Marcione in nulla editione *Tertulliani* reperitur, licet extent plures, Rhenani, Gelenii, Pammelii, &c. *Tertiò*, Vulgata potius versio Latina hujus loci est corrupta, quia in ea evanuit DOMINUS, quo nomine Paulus secundum hominem non temerè insignivit, sed ut ostenderet, eum non esse quò ad substantiam merum hominem, ut fuit primus homo; sed etiam DOMINUM, sed Jehovam, qui è cœlis, hoc est, cœlestis est quoad qualitatem, quum quoad humanam naturam sit ita sanctificatus per Spiritum sanctum, ut absque omni peccato sit conceptus & natus & in terris conversatus, plenus gratiâ, veritate, justitiâ sanctitate. Sic vindicatum est primum exemplum à *Bellarmini* accusatione.

Secundò ait 1. Cor. 7. 33. 34. Latinam vulgatam habere: *Qui cum uxore est, solicitus est, quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, & divisus est. Et mulier innupta & virgo cogitat quæ Domini sunt*, &c. Græcos verò codices longè aliter habere, nam illud *divisus est*, conjungunt cum sequentibus, sic, μεμέρισται ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος, *divisa est uxor & virgo. Quam lectionem* B. Hieronymus *in lib. 1. contra Iovinianum affirmat non esse Apostolicæ veritatis.*

RESP. *Primò* negatur editionem Græcam esse corruptam. *Secundò* testimonium *Hieronymi* non est hoc loco idoneum: nam serviebat tum *Hieronymus* causæ suæ quam per contentionis æstũ defendebat. At idem alibi extra contentionis æstum hanc lectionem Græ-

A cam agnoscit, scribẽs in Helvidium, & ad Eustochium de servanda virginitate. Agnoscunt item alii omnes Patres & sensu manifestissimo. *Tertiò* vulgata Latina hîc vitiosa est & quo ad Grammaticam & quo ad sententiam. Quæ enim Grammatica docet rectè Latinè dici, *solicitus est quæ sunt mundi*, pro, *solicitus est de iis quæ sunt mundi?* Si verò sententiam spectes, quid sibi vult illud, *& divisus est?* num is qui cum uxore est, divisus est? Tum in Græco nõn est, καὶ μεμέρισται, sed absque copulativa particula καὶ, ET quæ præfixa verbo hic mutat sententiam. Adhæc in sequenti versu Latinæ editionis sequitur, *& mulier innupta & virgo*, &c. Illud *innupta* insarctum est, cùm nec in textu Græco sit, nec ei congruat. Sic vindicatum est secundum exemplum.

Tertiò ait *Bellarminus* Rom. 12. v. 11. vulgatam Latinã
B habere, *Domino servientes*, Græcos autem nõ habere κυρίῳ, sed καιρῷ δουλεύοντες, id est *tempori servientes. Latinam autem lectionem esse verissimam patet tum ex* Hieronymo *epist. ad Marcellam, quæ incipit, Post priorem epistolam ubi dicit, in emendatis Græcis codicibus haberi non* καιρῷ *sed* κυρίῳ: *tum ex* Origene, Chrysostomo, Theophylacto & aliis Græcis Patribus, *qui sic legerunt & explicaverunt in suis commentariis.*

RESP. Quod paucorum fuit aut est exemplarium, malè omnibus exemplaribus tribuitur: & ἀλόγως ex particulari adstruitur universale. Sic probari corruptionem Novi Testamenti Græci oportuit scilicet. Hoccine Catholici hominis officium aut factum?

Quartò ait Bellarminus *constare, in plurimis Græcis codicibus deesse multas veræ Scripturæ partes, ut historiam adulteræ Ioh. 8. ultim. caput Marci, testimonium pulcherrimum*
C *de S. Trin. 1. Ioh. 5. v. 7. & alia.*

RESP. Ex particulari argumentatur *Bellarminus* universaliter; *Desunt multa in plurimis Græcis codicibus: Ergo in omnibus.* Negamus defuisse ista in orthodoxorum peritiorum libris: etsi defuerint in hæreticorum vel imperitiorum codicibus quos ab hæreticis habuerunt. Historiam de adultera Joh. 8. Novatiani atque Cathari expunxerant: ultimum caput Marci imperiti omittebant, qui à Manichæorum impietate in caput illud scelerate infarcta abhorrebant. Versum septimum 1. Joh. 5. Ariani expunxerunt. Per istos sæpè corrupti libri illabebantur in manus imperitiorum, ut
D factum superiore seculo per Papistas, qui Vetus Testamentum Gen. 3. v. 15. corruperunt, mutato הוא *hu* in היא *hih* imposito circulo notæ Massoreticæ, ac si esset ἀντιστοιχία vav pro jod & legendũ esset היא *hi*, IPSA: in opere regio Bibliorum interlineatium ex prima editione.

Quintò ait *Bellarminus* constare, *quædam in omnibus Græcis codicibus inveniri, quæ non sunt partes divinæ Scripturæ, ut Matth. 6. Orationi Dominicæ additur: Quia tuum est regnum & potentia & gloria in secula, quæ verba non esse de textu, sed addita à Græcis, ex duobus intelligi posse:* Primò *ex eo quod* Tertullianus, Cyprianus, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, *orationem Dominicam exponunt, & tamen nullam horum verborum mentionem faciant, cum omnes*
E *isti Græcè benè noverint.* Secundò *ex eo quòd Græci in sua liturgia recitant quidem hæc verba, sed non continuant cum oratione Dominica.*

RESP. *Primò* falsum est verba illa: *Quia tuum est regnum & potentia & gloria in secula*, non esse partem divinæ scripturæ: *Secundò* rationes *Bellarmini* nullæ sunt.

Prima est ex puris particularibus: *Aliqui Patres Latini verba illa non habent, & exponunt: Ergo non sunt pars scripturæ.* Hi Patres Latini non exposuerunt: quia non habebant in versione sua Latina vel communi usu, nec visum est illis utile commoveri de ea re ecclesiam suam,

postquam diu fuissent omissa: quemadmodum & *Hieronymus* dicebat olim in causa simili, nimirum cùm ageretur de versione LXX: *Quod enim semel aures hominum occupaverunt, & nascentis Ecclesia roboraverat fidem, justum erat etiam nostro silentio comprobari.* At verba illa habet Græca editio Novi Testamenti communiter; habet versio Syra: habet *Chrysostomus* & copiosè exponit hom. vigesimâ in Matthæum, habet author operis imperfecti in Matthæum, habet *Theophylactus & Graci alij*, quorum non minor est in hac re quàm Latinorum autoritas. *Secunda ratio* petit principium, est gladius plumbeus. Nam quanta est hujus liturgiæ vel apud Romanos ipsos autoritas? quam non adeo antiquam particularem & sibi improbatam sciunt. Hoc argumento sanè apud Græcos probent, eosq; suo gladio, si possunt, jugulent: at contra nos qui liturgiam illam non acceptamus, infirmum est admodum. Si enim hæc ratio in hoc argumento valet, cur non in cæteris? sin autem in cæteris non valet, (non valet autem) ex particulari nihil conficitur.

INSTANT alii: *Lucas cap. und. verba illa non habet: Ergo in Matthæo ab alio sunt infarcta.* RESP. Negatur *consequentia*, quæ non valet à testimonio particulari negante. Lucas alia quoque multa non habet quæ Matthæus, quæ Johannes habet; num igitur illa in Matthæo & Johanne ab alio erunt infarcta?

INSTANT amplius: *Si oratio Dominica apud Lucam est perfecta, tum apud Matthaum est supervflua illa appendix quam Lucas omisit. Antecedens est verum: Ergo & consequens.*

RESP. Negatur *sumti consequentia*: nam etsi sit perfecta oratio Dominica apud Lucam, quoad petitiones; tamen non impedit, quò minùs addere potuerit Matthæus confirmationem & conclusionem.

Caput XXXIX.

In quo disceptatur hac quæstio, An S. Scriptura in linguas vulgares seu vernaculas sit necessariò transferenda.

HACTENUS dictum est de editione authentica S. Scripturæ: sequitur de translatione ejus in linguas vulgares seu vernaculas. De ea moventur aliquot quæstiones:

I. *An sacram Scripturam in linguas vulgares seu vernaculas transferre necessarium sit?*

II. *Quæ translationes sint præcipuæ?*

III. *Quid de quibusdam translationibus sit sentiendum?*

Ad *primam quæstionem* aliter nos respondemus, aliter Papani. Nostra sententia est: *Sacram Scripturam in linguas vulgares seu vernaculas cujusq; nationis & populi transferri esse necessarium.*

Hujus sententiæ nostræ argumenta sunt firmissima:

1. quia S. Scriptura est testamentum Dei, & instrumentum federis Dei cum hominib. initi, quod omnibus nationibus & populis communicari & notum fieri debet.

2. quia legi debet ab omnibus, etiam laicis, ut contra varias seductorum deceptiones præmuniantur, utque ex iis arma petant quibus contra Satanam pugnare & fructum ædificationis capere possint. 1. Cor. 14. Sicuti posito in oculis cohæredum omnium testamento patris, non est tam facilè falli & fallere.

3. quia initio linguâ vernaculâ singulis populis prædicata fuit; & nunc prædicanda est: necessariò igitur in vernaculas linguas vertenda.

A

4. quia post Apostolos in omnes linguas conversa fuit, ut testatur *Theodoretus* Sermone quinto de curatione Græcarũ affectionum, pag. 81. editionis Commelinianæ *Augustinus* lib. 2. de doctrina Christiana, cap. 5.

5. quia id ad ostendendã S. Scripturæ præstantiam facit: quemadmodũ eodem sermone docet *Theodoretus* cõparatione scriptorum divinorum & Philosophicorũ.

Papanorum contra est opinio, *S. Scriptura translationes in linguas vulgares seu vernaculas non esse necessarias.*

Ideo contra Thesim nostram sequentes objectiones faciunt.

OBIECTIO PRIMA.

B *Si à tempore Ezræ usque ad Christum Scriptura in Ecclesia non fuit lecta vernaculâ linguâ, sed Hebraicâ: tum neque jam vernacula versiones sunt necessaria. Sed prius est: Ergo & posterius.* Bellar. lib. 2. de Verbo Dei c. 15.

Probatio assumti.

Quia Scriptura Veteris Testamenti non fuit lecta linguâ Chaldaicâ vel Syriacâ, qua lingua Iudais post captivitatem Babylonicam vernacula erant: sed Hebraicâ quam tamen non intelligebant.

RESP *Primò*, falsa est propositio connexa: quia usus Ecclesiæ Veteris Testamenti non est arcessendus à temporibus Ezræ, sed inde à condito mundi. Jam autem à mundi exordio semper in Ecclesia obtinuit lingua vernacula. *Secundo* falsum est assumtum duobus modis; *tum* quòd in eo negatur, Scripturam linguâ vernaculâ lectam; *tum* quod Hebræa lingua negatur C fuisse Judæis vernacula. *Tertio* falsa etiam est assumti probatio dupliciter: nempe quòd in ea asseritur, Chaldaicam vel Syriacã linguam vernaculam fuisse Judæis post Babylonicam captivitatẽ. Nos verò jure negamus, potuisse Judæos tam brevi tempore patrii sermonis oblivisci, aut maternâ linguâ ejuratâ in aliam tam subitò transire: id nec verum est, nec verisimile. Quis totam gentem spacio non dico septuaginta, sed potiùs 59. aut etiam si ad postremam deportationẽ respexeris, 55. annorũ vernaculi sermonis oblitam putet? Certè *Propheta Ezechiel* anno adhuc deportationis quadragesimo Hebraicè docebat, scribebatque Ezech. 40. *Daniel* itidem finito jam deportationis tempore. Similiter *Ezra, Aggæus, Zacharias, Malachias*, Hebraice concionabantur & prophetabant, ut Scriptura ipsa testis est, id est, illorum libri. *Deinde* falsò confunduntur Chaldaica & Syriaca lingua cùm sint diversæ. *Quarto* falsum D est Judæos post captivitatem Babylonicam non intellexisse Hebraicam linguam.

REPLICANT. *Imò nõ intellexerunt. Idque patet primò, ex Neh. 8. ubi scribitur Nehemiam & Ezram & Levitas librum Legis populo legisse & interpretatos esse, quia nihil eorum, qua legebantur, populus intelligebat: Ezrâ verò interpretante, populum magnâ lætitiâ affectum esse, quia verba Legis intelligeret.*

RESP. Committitur elenchus allegati impertinentis testimonii. Nam in loco Nehemiæ non dicitur, reduces Judæos non intellexisse linguam Hebraicam: & ex hoc ipso loco evinci potest, eos verba lecta intellexisse. Idque ostendunt quatuor argumenta.

E 1. quia Ezra attulisse dicitur librum Legis & legisse coram multitudine virorum & mulierum & quotquot erant apti per ætatem ad intelligẽter audiendum. Non modò igitur audiebant, sed *intelligenter audiebant*, hoc est, intelligebant ea, quæ audiebant.

2. quia populus aures habuit ad librum legis attentas: quorsũ verò hoc nisi lecta intellexisset? Cui verisimile esse potest, populum tot dies & tot quotidiè horas patien-

Digitized by Google

patienter attentas præbiturum fuisse lectioni aures, nisi lecta intellexisset? nonne potiùs summo affectus fuisset tædio, audiens quæ non intelligeret?

3. quia Ezra à mane usque ad meridiem è libro legisse fertur per septem dies. At quis credet, sapientissimum Prophetam tantum laboris sibi sumere voluisse vel etiam debuisse in legendo, nisi auditores, quæ legebantur intelligere potuissent? Et certe longe abfuit a sapientia Prophetæ, hominum multitudinem congregare, tum prodire in medium, librum aperire, legere tanto studio spacioque tam multarum horarum ea, quæ populus minime intelligebat: & proinde se & alios frustra fatigare. Sed quis non videt, adversarios, dum cōtra vernaculas Scripturæ versiones disputant, hæc duo agere: alterum, ut populum semper in ignorantia detineant: alterum, ut errores suos occultent, ne videl. populus eos animadvertat.

4. quia dicitur, quod Ezra explanatè & distinctè legerit, ut ut populus ex distincta lectione meliùs omnia intelligeret, quæ legebatur. Alioquin perinde est, sive rectè sive vitiosè legatur apud eos, qui nihil eorū quæ leguntur, intelligunt. Atque utinā saltem Papistæ distinctè & rectè Latina in templis legerent, siquidem ita Latinâ linguâ in sacris delectantur!

Triplicant.

Atqui facta est lætitia magna in populo, quia intellexerat verba Legis, Nehemia, Ezra, & Levitis vernaculâ linguâ ea interpretantibus.

RESP. *Primò*, Elenchus est τοῦ μὴ αἰτίου: Fingitur n. causa lætitiæ fuisse quòd lecta primum verba non intellecta populo, pòst translata fuerint eadem in aliam linguam quam populus intelligebat, quod plane insulsum est. Nam verba Legis palam & apertè lecta fuerunt in suggesto, eaque lectio ad horas aliquot protracta: tum scriptura lecta exposita fuit aperiendo sensum & intelligentiam verborum concionali explicatione & accommodatione populari: idque Hebraicè. Atque hinc illa nata lætitia est, quâ populum perfusum esse scriptura testatur, quādo expositam & declaratā (non conversam ex lingua Hebræa in Chaldaicā) Legem audivit. *Secundò*, quòd *Bellarminus* Nehemiam inter docentes & Legem cum Ezra interpretantes numerat, dormitantis sermo est, aut aliud agentis: Nam Nehemias cum Ezra in patriam non rediit, neque Sacerdos, aut Levita fuit, aut concionem habuit.

Instantia, quâ aliud argumentum profertur ad probandum, Judæos post captivitatem Babylonicam linguam Hebræam non intellexisse.

Ex Novo Testamento constat, populum Iudaicum tempore Christi Syro sermone usum esse. Nam illud, Talitha Kumi *Marci 5. &* Abba *Marci 14. &* Hacheldema *Act. 1.* Golgotha *item &* Pascha, *nec Græca nec Hebræa voces sunt: Ergo Iudæi tempore Christi non intellexerunt Hebraicam linguam.*

RESP. *Primò* tempora confunduntur ἀσυγχύτως: diversi autem temporis diversa planè ratio. Usque ad tempora Nehemiæ & Alexandri Magni duravit linguæ Hebrææ usus in vulgo Judæorum, deinde demū invaluit corruptio illius, quum Reges Syriæ omnia conturbavissent diu; & commercio Præsidum, militū exterorum, Gentilium denique omnium, Judæam gētem, legem linguam pariter confudissent. Quo tempore Judæi non Syram simpliciter, sed mistam quandā linguam quæ Ierosolymitana dicitur, usurpārunt, id est, Syræ dialectum quandam: nam alioquin Judæis Syri & Samaritani in odio erant adeò, ut vel à lingua ipsorum contentione summa abhorrerent: Tempore ergo Christi Judæi in familiari sermone linguam suam

A ad vicinorum Syrorum sermonem inflectebant. Unde etiam necesse fuit propter rude vulgus, sacros libros Chaldaicâ paraphrasi in Synagogis explicare. Hinc *Thargum*, id est, paraphrasis Hierosolymitana & Babylonica autore *Onkelo & Ionathan*, originem duxerunt. Sermo vulgaris Christi tempore fuit fere Chaldæo Syriacus. Concedimus igitur, posterionb. nempe Christo in carne exhibito Judæos usos Syro sermone, quāquam non purè Syro, sed misto cum Hebræo, id est, Syro Jerosolymitano. Unde in negotiis & contractibus civilibus in vulgo obtinuit Syra Jerosolymitana universè, in divino cultu autem Hebræa communiter: Ita hæc communis, illa vulgaris fuit; magna autem inter utrasque affinitas. Itaque Hebræā quidem linguā Scripturæ legebantur, sed conciones habebantur

B Syre in Synagogis ætate Christi, postquam textus Scripturæ lectus fuisset Hebraicè. *Secundò* plus concluditur, quàm patitur antecedens. Hoc enim tantum sequitur: *Ergo præter Hebraicam linguam tenuerunt Iudæi etjam Syriacam*: Vel: *Ergo vulgi lingua non fuit purè Hebraica, sed multis externis ac peregrinis vocibus mista. Tertiò*, ut firma sit consecutio, necesse est hanc propositionē veram esse: *Qui Syro vel Chaldaico sermone utitur, is Hebræum non intelligit.* At quid impedit quo minùs utraque lingua Judæis nota esset, quemadmodum nūnc multis populis præsertim in finibus regnorum & regionum habitantibus, non solùm materna, sed etjam vicini populi lingua tota communiter exsistit? Certè Judæis tempore exhibiti Christi linguam Hebræam communiter notam fuisse, licet Syra Jerosolymitana

C vernacula tum esset, satis liquet inde:

1. quia in Synagogis Mosen & Prophetas Hebraicè legebant: quod certè non fecissent, si lingua hæc populo penitus ignota fuisset.

2. quia populus ipse & legit & locutus est Hebraicè, etsi non omnino purè Hebraicè, sed mista quadā Dialecto. Nam titulus crucis Christi Hebraicè scriptus à multis fuit lectus & intellectus. Joh. 19. v. 19. 20. Et Paulus locutus est τῇ ἑβραΐδι διαλέκτῳ Act. 21. 40. & cap. 22. cum Judæi initio audirent ipsum loquentem τῇ ἑβραΐδι διαλέκτῳ eò magis conquieverunt & attenderunt. Intellexisse autem ipsos quæ à Paulo dicebantur, satis inde liquet, quod attenti ipsum audierint, donec de sua missione ad gentes verba faceret: tum enim illi cœperunt clamare, Tolle e terra hominem ejusmodi, &c. Quod si quis *replicet*, Syriacam linguam, quæ Ju-

D dæis tum vernacula erat, appellari in his Novi Testamenti locis Hebraicam: is tamen meminerit, eam nō fuisse purè Syram, sed potius dialectum Hebrææ mistam ex vetere Hebræa & Syra.

INSTANT RURSUS. Joh. 7. 49. *dicunt Pharisæi: Turba hæc quæ non novit Legem, exsecrabilis est. Ergo Iudæis non fuit nota lingua Hebraica.*

RESP. Est homonymia in verbo *novit*. Non enim de lingua, & verbis & literis, sed de sententia sensuque Legis intelligendum est dictum Pharisæorum. Summam enim sibi legis scientiam Pharisæi arrogabant, cujus opinione elati populum tam fastidiosè contemnebant.

INSTANT ULTERIUS: *Christo clamante in cruce,*

E *Eli Eli lama sabachtani, quidam dixerunt, Eliam vocat: Ergo Hebræam ignorabant.*

RESP. Imò hoc non dixerunt, quòd linguam ignorarent, sed quia sarcasticè Christo illudere volebant, quasi Eliæ auxilium implorasset, cùm se liberare non posset, ut impii illi putabant. Non ergo hinc evinci potest, populum Judaicum linguam Hebraicam non intellexisse.

Digitized by Google

OBIECTIO SECUNDA.

Apostoli non scripserunt in qua vis lingua, sed tantùm Græca, ad quascunque gentes scriberent, vel Hebræa, vel Latinâ.

Ergo vernaculæ versiones Scripturæ non sunt necessariæ.

RESP. *Primò*, committitur elenchus παρὰ τὸ ἑπόμενον in omissa propositione connexa videl. Si Apostoli ad omnes gentes solummodo Græcè, vel Hebraice vel Latine scripserunt, sequitur vernaculas versiones non esse necessarias. Nam perperam confertur hæc præsens ætas, cum ætate Apostolorum si linguas spectes. Nam Græca lingua Apostolorum tempore communissima fuit & à plurimis populis intelligebatur: at nunc non est ita communis ampliùs, nec intelligitur nisi ab illis, qui in Scholis à magistris didicerunt. *Deinde* assumtio ex parte negatur: nam Apostoli Hebraicâ vel Latinâ linguâ ad Ecclesias non scripserunt.

CAPUT XL.

De præcipuis translationibus S. Scripturæ.

QUum Ecclesiis per totum terrarum orbem sparsis & diversis planè linguis utentibus necessariæ fuerint atque etiamnum sint versiones S. Scripturæ: explicanda est deinceps earum distinctio & autoritas.

Translationes seu versiones Scripturæ S. in linguas vulgares sunt multæ: distinguuntur tamen commodè in *antiquas & recentes*.

Antiquæ versiones Veteris Testamenti aliæ *ante Christum natum* aliæ *post Christum natum* prodierunt.

Ante Christum natum prodiit versio Græca LXXII. Interpretum. Thargum verò Jonathanis filii Uzielis non tam versio est quàm Paraphrasis Chaldaica.

Post Christum natum prodierunt *Græca & Latina* plurimæ, ut etjam in aliis linguis.

Græca quæ post Christum natum prodierunt, sunt; *Aquilæ, Symmachi, Theodotionis, duæ ab Origine ex terra recessibus prolatæ*, quæ *quinta & sexta* editio vocantur.

Ex his editionibus *Origenes* Tetrapla, Hexapla, & Octapla sua confecit.

Præter has fuerunt aliæ versiones Græcæ, *Origenis, Luciani Martyris, Hesychii & Sophronij*.

Latinæ verò versiones tempore *Augustini* tam multæ fuerunt, ut numerari nullo modo potuerint.

Ex plurimis tamen una receptior erat quæ ob id *communis & vulgata* dicebatur, *August.* de Civit. Dei lib. 16. cap. 10.

Alia vocabatur *Itala*, libr. 2. de doctrina Christiana cap. 15.

His accessit versio *Hieronymi*.

Recentes verò versiones sunt plurimæ in omnibus ferè linguis, Latina, Germanica, Gallica, Anglica, Italica, Hispanica, Bohemica, Polonica, Dalmatica, &c.

Latinæ præcipuæ sunt *Xantis Pagnini, Francisci Vatabli, Immanuelis Tremmellij & Francisci Iunij, Leonis Iudæ Tigurini*, &c. Novi verò Testamenti Latinæ versiones celeberrimæ sunt, *Erasmi Roterodami & Theodori Bezæ*.

Germanicæ præcipuæ sunt, *Lutheri*, quam utilibus argumentis & doctrinis capitum singulorum illustravit eximius Theologus *David Pareus*: *Tigurinorum*: *Herbonensium*: in quibus maximè elaboravit *Ioannes Piscator*.

A *Hac de versionum distinctione: sequitur de earundem autoritate.*

De versione quacunque sive Græcâ veteris Testamenti, sive utriusque Testamenti Latinâ, aut Gallicâ, Germanicâ, aut Bohemica, aut aliâ quæ cum fontibus Hebraicis & Græcis congruat, quæritur an sit authentica?

RESP. Nulla prorsus versio Bibliorum, humano ingenio & studio elaborata post Prophetas & Apostolos etiamsi quam maxime cum fontibus Hebraicis & Græcis congruat, est divinitus, divino modo, absolutè, universaliter & sine exceptione authenticâ: acceptanda tamen est & usurpanda, cùm versione opus sit Ecclesiis vernaculâ linguâ utentibus; nec à quoquam temerè quicquam in ea rejiciendum, nisi evidenter
B probetur, id fontibus divinis adversari.

Argumenta autem, cur nulla versio diligentiâ humanâ post Prophetas & Apostolos edita, quantumvis optima videatur, sit authentica absque omni exceptione, ista sunt:

I. Quia sola archetypa Scriptura sacra & divinitus inspirata est authentica: at nulla hujusmodi versio est archetypa ac divinitus inspirata.

II. Quia nulla hujusmodi versio est absolutè perfecta, sed magis atque magis perfici potest & debet.

III. Quia cum mutatione publica vocum & phrasium ipsa quoq; necessariò mutâda, ut intelligi possit. Exemplo est versio Germanica quæ necessariò mutanda & limanda fuit atque accommodanda linguæ ho-
C die receptæ: nam si vetus German. versio qualis ante aliquot secula fuit, hodie retinenda esset, à populo intelligi non posset plurimis in locis.

CAPUT XLI.

De versione Græca LXX. interpretum.

Indicatis præcipuis versionibus Scripturæ: nunc quid de quibusdam quæratur, dispiciendum.

DE versione Græca LXXII. aut ut brevitatis causâ
D rotundato numero dicitur, Septuaginta interpretum quæritur.

PRIMO, *an ea sit quæ nunc habetur?*

RESP. Græca versio Veteris Testamenti, quæ nunc habetur, non est septuaginta duorum illorum interpretum, qui ad Ptolomæum Philadelphum Jerosolymis missi fuerunt.

I. quia illi non omnem Scripturam Veteris Testamenti, sed tantùm libros Legis à Mose scriptos verterunt, ut testatur *Flavius Iosephus*, qui procemio in libros Antiquitatum Judaicarum in hunc modum de Ptolomæo philadelpho loquitur: *Neq; enim ille omnē descriptionem à translatoribus accepit, quando ea tantummodo quæ Legis sunt, hi qui ad explanationem missi fuerant Alexandriam tradiderunt: cùm sint alia innumera, quæ per sacras*
E *literas indicantur, utpote quinque millium annorum historia in istu exposita, & diversæ quidem in his continentiæ sunt, multæ verò civitatum fortunæ & fortia facta ducum & mutabilitates conversationum.* Similiter lib. duodecimo Antiquitatum cap. 2. & libr. secundo contra Appionem Grammaticum Alexandrinum interpretationis Legis duntaxat meminit. Similiter *Philo Iudæus* lib. 2. de vita Mosis solius Legis mentionem facit: ait LXXII. illos interpretes legem Mosis vertisse in Græcum sermonem ex Chaldæo, quia Abrahamus in cujus posteritate lingua

Digitized by Google

lingua Hebræa mansit, fuit Chaldæus. *Multi* quidem Patres scribant totum Vetus Testamentum à LXXII. Interpretibus in Ægypto versum: sed testes sunt receptiores & dissentiunt à testibus antiquioribus, qui rectiùs rem scire potuerunt. Si quis tamen Patrum posteriorum autoritate motus, existimet totum Vetus Testamentum à LXXII. illis interpretibus translatũ, cum eo non judico contendendum.

2. Quia translatio illa Hebræis fontibus fuit convenientissima, ut testatur *Aristæas* Ptolemæi Regis hyperaspistes, qui ait reddita esse propria propriis nominibus Græcis ad Hebræa exactè respondentibus, eamque interpretationem à plurimis discussam, consideratam, examinatam, antè quàm in Regis Bibliotheca poneretur, & ab omnibus acclamatum, sanctè & fideliter singula esse translata, ut nihil addi, nihil demi possit. Idem testatur *Philo Judæus*. At versio quæ jam habetur, in plurimis locis dissentit ab Hebræo textu, multa habet quæ non sunt in Hebræo, & rursus multa non habet quæ sunt in Hebræo: multa etiam habet pugnantia cum Hebræo, ut annotavit quædam *Augustinus* libro decimoquinto, de Civitate Dei, cap. decimotertio: plura verò observata sunt à *Francisco Junio* per totum Vetus Testamentum in Græca editione Francofortensi excusa in folio, apud Andreæ Wecheli hæredes Claudium Marnium & Johan. Aubrium Anno M.D.XCVII. Et *Hieronymus* ipse in Præfatione in Paralipomena & in Esdram, & alibi frequenter monet, versionem illam LXX. multis & variis modis esse vitiatam & corruptam.

Manifesta sunt Græcæ hodiernæ translationis vitia, quæ nullo modo excusari possunt. Illa enim annos à mundo condito ad diluvium numerat 2242. ut apud *Augustinum*, & *Eusebium* & *Nicephorum* in Chronologia legitur: in Hebraicis autem libris non plures elapsos fuisse quàm 1656 annos scribitur. Ita numerum Hebraicum Græcus superat annis 586. *Deinde* à diluvio ad Abrahamum Græca translatio numerat annos 1082. quum in Hebraica veritate plures quam 312. non inveniantur. Ita sunt in libris Græcis 770. anni plures, quàm in Hebraicis. *Tertiò*, Gen. 5. 3. in libris Græcis Adamus jam vixisse dicitur annos 230. aut ut est in quibusdam exemplaribus 330 cùm Sethum genuisset: Hebræus verò codex testatur, Sethum esse genitum, cùm Adamus demum annos 130. haberet. *Quartò*, secundùm Græcam translationem, Mathusalem annos 14. post diluvium superstes fuit: at ex Hebræis codicibus colligimus, eum eodem anno esse mortuum, quo tota terra diluvio est oppressa. *Quintò*, Jonæ 3. in Græca versione exitium Ninivitis post triduum: at in Hebræa veritate post quadragesimum diem denunciatur. Talis est dissimilitudo etiam in reliquis passim numeris.

Hac de prima Quæstione.

SECUNDO quæritur: *An Græca illa versio Veteris Testamenti, quæ septuaginta duorum Interpretum esse dicitur, sit authentica?*

RESP. Non est: 1. quia non est immediatè à Spiritu S. inspirata. 2. quia est multis modis vitiosa. ut sæpè queritur *Hieronymus*, & *Franciscus Junius* in editione Bibliorum Græcorum ostendit. 3. quia *Augustinus*, qui versioni Septuaginta plurimum detulit, illam tamen esse ex fontibus emendandam censuit.

TERTIO quæritur: *An locorum illorum Veteris Testamenti, quæ in Novo Testamento à Christo, ab Evangelistis & Apostolis allegantur: sit authentica versio, quum fontibus Hebraicis non videatur congruere?*

RESP. Est authentica versio omnium illorum locorum quæ à Christo, ab Evangelistis & Apostolis al-

A legantur ad confirmationem doctrinæ cœlestis quam illi annunciaverunt: quia est approbata, sanctificata & inspirata à Spiritu sancto dictante Novum Testamẽtum Apostolis & Evangelistis. Nam si Gentilium sententiæ quędam ex inspiratione divini Spiritus à Paulo Apostolo allegatæ, sunt sanctificatę & authenticæ redditæ: quidni & loca illa Veteris Testamenti Græcè adducta?

OBIICITUR, *loca è Veteri Testamento allegata in Novo non respondere fontibus Hebraicis, sed vel contraria esse illis, vel differre ab illis mutatione vocum aut omissione aut additione, & membrorum ἀλλοιώσει, ut ex comparatione locorum illorum omnium cum textu Hebræo ostendi possit.*

RESP. Loca illa sunt ἐναντιοφανῆ καὶ ἑτεροσχήματα, non autem ἐναντία καὶ ἑτεροῖα, id est, videntur qui-
B dem primâ specie esse contraria & aliam formam, alium sensum præ se ferre, sed revera contraria fontibus non sunt, nec alium ab illis sensum habent, etiamsi in vocibus & phrasibus mutationes quædam vocum & membrorum interdum occurrant non temerè, leviterque & citra judicium pręterque rationem aut cõtra fidem factę, sed prudenter, certo judicio, ratione summâ & fide optimâ, quemadmodum ab interpretibus Novi Testamenti tum antiquis, tum recentibus, & inprimis ex professo à *Francisco Junio* Sacrorum Parallelorum libris tribus Illustrissimo Principi VVILHELMO LANDGRAVIO HASSIÆ inscriptis declaratum demonstratumque est.

C
CAPUT XLII.

In quo de Versione Bibliorum vulgata Latina agitur, An sit Authentica?

DE Versione Bibliorum Vulgata Latina, quam Antichristianum Conciliabulum Tridenti celebratũ approbavit, quæritur speciatim

I. *An sit Authentica?*

II. *An sit integerrima & plenissima, non minùs quàm Hebraica editio, ut affirmat* Bellarminus.

Quod ad *primam quæstionem* attinet, *An versio Latina sit authentica?* alia est Papistarum, alia nostra sententia. Papistæ affirmant: nos negamus.

Illi sententiam suam sequentibus conantur probare argumentis, quorum singulis refutationem statim
D adjungemus.

I.

Quæ editio longo tot seculorum usu in ipsa Ecclesia est probata, ea est authentica.

Vulgata editio Latina longo tot seculorum usu in ipsa Ecclesia est probata.

Est ergò authentica.

RESP. *Primò* propositio major non est vera de quavis editione, sed duntaxat de editione à Deo ipso per Prophetas & Apostolos data: vid. Hebræa Veteris, & Græca Novi Testamenti. *Secundo*, committitur fallacia τοῦ ἀναιτίου. Nam usus quantumvis longus non facit editionem authenticam, sed Dei autoritas. Ideo fuit editio librorum Mosis authentica, quamprimùm
E Ecclesiæ data est, etsi antè non fuisset usurpata. Idem dicendum de libris aliis Canonicis veteris & novi fœderis. Propterea fit propositio particularis *Tertiò* assumtio vera est tantùm secundùm quid: quia vulgata editio Latina longo tot seculorum usu in Ecclesia probata est: non ab omnibus, sed tantùm à quibusdam Christianis. Nam fuerunt multæ aliæ in Ecclesia Latina ante Gregorium versiones Latinæ, non una ali-

Digitized by Google

quia authentica. Cujus rei locuples testis est *Augustinus* A secundo libro de doctrina Christiana capite undecimo: Sic enim ait, *Qui ex Hebræa lingua Scripturas in Græcam vertunt, numerari possunt: Latini autem nullo modo.* Sic *Hieronymus* in Præfatione in Josuam ait: *Tot esse apud Latinos exemplaria, quot codices.* Sed inter reliquas erat una illustrior, quam *Italam* vocabant: eam *Augustinus* cæteris anteponit, libro secundo de doctrina Christiana, cap. decimoquinto, propterea, quod & adstrictior esset ad verba, & sententiam clarius & dilucidius interpretaretur. Hæc autem illa non est, quam edidit *Hieronymus*, quia Hieronymianâ antiquiorem esse constat. Ita ante Gregorium plures fuerunt in Ecclesia Versiones Latinæ. *Gregorius Magnus* ipse in fine epistolæ ad Leandrum Episcopum expositioni Morali in Jobum præfixæ ait, *se nunc novam, nunc veterem translationem per testimonia assumere*; & addit: *ut quia sedes Apostolica (cui autore Deo præsideo) utraque utitur, mei quoque labor. studij ex utraque fulciatur.* B Post Gregorium etiam nullo unquam Ecclesiæ decreto cautum fuit, ut vulgata editio Latina esset authentica, priusquam Concilii Tridentini decretum prodiit. Et *Isidorus*, qui post Gregorium vixit, libro sexto, capite 5. Etym. ait: *Hieronymi versionem cæteris meritò anteponi.* Erant ergo aliæ versiones præter Hieronymianam, etsi hanc fuisse purissimam ac præstantissimam fatetur. Tum etiam interpretes ac tractatores post Gregorium, non semper soliti sunt sic verba Scripturæ recitare, quemadmodum in vulgata editione nunc leguntur, quod ex Beda, Anglo & Gilda Britanno & aliis autoribus manifestum est, qui post Gregorium in Ecclesia floruerunt. Hinc liquet, ex puris particularibus concludi: ac C proinde fixum manet, Editionem vulgatam non esse authenticam.

II.

Per annos ferè mille, hoc est, à tempore Gregorij omnis Ecclesia Latina hac unâ editione usa est: omnes concionatores hanc explanaverunt & populus proposuerunt: Omnia Concilia ex hac editione testimonia protulerunt ad confirmanda dogmata fidei: Ergo editio Vulgata Latina est authentica.

RESP. *Antecedens* negatur: nam nos jam antè contrarium ostendimus, vid. Ecclesiam à tempore Gregorii Magni hac unâ versione non esse usam.

III.

Si vulgata editio Latina non est authentica; sequitur Ecclesiam totis octingentis vel nongentis annis germanâ Scriptura interpretatione caruisse. Sed posterius est absurdum: Ergo & prius. D

RESP. Connexū laborat fallaciâ παρὰ τὸ ἑπόμενον. Nam *primò* non magis caruerit Ecclesia nongentis annis germanâ Scripturæ interpretatione, etsi hæc vulgata non sit authentica: quàm eâ caruit, cùm hæc vulgata nondum exstaret. Quid enim? an caruit Scripturæ germana interpretatione Ecclesia antequam vulgata editio prodiisset? *Deinde*, tota Ecclesia non fuit hoc omni tempore Latina. Erant enim multæ eæque frequentissimæ Græcorum aliorumque populorum Ecclesiæ. Etsi ergo Ecclesia Latina erravisset, tamen totam Christi Ecclesiam in errore illo tam diuturno permansisse non sequeretur: Quia Græca Ecclesia in E errore illo non fuisset. *Tertiò*, si demum ab annis octingentis haberi cœpit germana Scripturæ versio, ut necessario ex verbis adversariorum colligitur: sequitur inde aut Ecclesiam caruisse germana versione ante editam vulgatam hodiernam: aut Ecclesiam Romanam ab antiqua Ecclesia Apostolica defecisse, ut quæ deserta versione quæ antea authentica fuerat, aliam receperit pro authentica.

IV.

Si vulgata editio Latina non est authentica; sequitur Ecclesiam in iis quæ ad fidem & religionem pertinent, errores interpretis nescio cujus pro verbo Dei coluisse. At posterius est absurdum, cùm Apostolus dicat: Ecclesiam esse columnam & firmamentum Veritatis, 1. Tim. 3. Ergo & prius est absurdum.

RESP. *Assumtio* est falsa. Ecclesia enim falli potest in locorum quorundam Versione, ut interim non desinat esse vera Ecclesia. Hoc enim non evertit Ecclesiam, si forte locus aliquis Scripturę parum idoneè cōversus fuerit: & hæc Romana Ecclesia, si nullos alios, præterquam hanc vitiosam translationem, errores haberet, hancque Latinam suam editionem rectè piéque intelligeret, posset Ecclesia esse Christi. Sunt enim in hac Latina editione salva fidei fundamenta, si non ubique, at in multis omninò locis. Verum ea, præterquam quod versionem vitiosam pro Scriptura authēticâ recipit ac defendit, etiam quæ in ea aut benè aut tolerabiliter versa sunt, suis expositionibus contaminat. Dictum Pauli quod ex 1. Timoth. 3. allegatur, est ἀπροσδιόνυσον.

V.

Quam versionem Latinam Augustinus & alij Patres laudant, ea est authentica. Editionem vulgatam Latinam Augustinus & alij Patres laudant.

Ergo est authentica.

RESP. *Primò*, in propositione majore est fallacia παρὰ τὸ μὴ αἴτιον ὡς αἴτιον. Nam commendatio, laudatio seu approbatio Patrum causa esse fingitur autoritatis authenticæ, cùm non sit. Laudare possunt & probare versionem aliquam: ex quo tamen non sequitur, eam esse authenticam. Nam *Augustinus* etiā multis verbis laudat versionem Grȩcam septuaginta duorum interpretum, num inde adversarii concludent, illam esse authenticam? At illam hodie non magni faciunt.

Secundò, assumtio petit principiū. Quomodo enim pro certo asseverari potest Augustinum & alios vetustissimos Patres, hanc vulgatam editionem laudasse, cùm non constet an eam viderint?

Instantia.

Imò Augustinus vidit: nam hæc vulgata versio vel est Hieronymi, vel certe illa antiqua communis, quam Augustinus vocat Italam.

RESP. Rursus petitur principium. Nam vulgata hęc editio nec Hieronymi est, nec illa Itala. Hieronymi non esse liquet ex sequentibus argumentis. *Versio Biblia vulg. Latina non e[st] [Hie]ronymi.*

I. Quia Hieronymi versio fuit Hebraicæ veritati prorsus conveniens, quemadmodum profitetur ipse in Prologo Galateo & præfatione Psalterii ad Sophronium quæ est Epist. 133. Idem testatur *Augustinus* libro decimooctavo de civitate Dei, cap. quadrages. tertio: at vulgata Latina plurimis in locis ab Hebraica veritate discrepat.

II. Quia vulgata versio Latina continet plurima quæ reprehendit Hieronymus ipse & aliter vertenda judicat in Quæstionibus Hebraicis, in libro de optimo genere interpretandi, in Commentariis in Psalmos, in Ecclesiasten, in Prophetas.

III. Quia plurimum discrepat ab illa versione quæ in operibus Hieronymi exstat.

Eandem versionem Latinam vulgatam, non esse Italam illam à veteribus Patribus celebratam, inde cōstat, quia Itala illa versio fuit adstrictior ad verba, quæ in fontibus exstant, & sententiam clariùs & dilucidiùs interpretatur, vt testatur *Augustinus* lib. 1. de doctrina Christiana cap. 11. At talis non est hodierna vulgata versio. Ergo hodierna versio vulgata potiùs aut Aquilæ est, aut Symmachi, aut Theodotionis facta Latina.

VI. *Hebrai*

Digitized by Google

VI.

Hebræi habuerunt suâ linguâ authenticam Scripturam. Græci quoque habuerunt authenticam. Ergo & hæc Latina est authentica.

RESP. *Primò*, committitur in propositione majore quæ dissimulatur, error, παρὰ τὸ μὴ ὂν, ὡς ὄν. Nam Hebraica editio Veteris Testamenti & Græca novi fuit à Deo per Prophetas & Apostolos Ecclesiæ data, propterea fuit & est etiamnum authentica. Sed Latina editio à Deo Prophetis & Apostolis inspirata non est: authentica igitur non est. *Secundò* committitur fallacia secundùm plura interrogata: Nam de Hebræa editione Veteris Testamenti, quòd authentica sit, minimè dubitandum: at Græcam Veteris Testamenti editionem authenticam fuisse negatur. *Tertiò*, Latinam Papistæ per se authenticam habendam, nec ad fontes examinandam esse contendunt. At hoc modo nulla unquam translatio vel fuit authentica, vel esse potuit. *Quartò*, non magis Latina versio est pro authentica habenda, quàm Germanica, aut Gallica, aut Italica, aut Bohemica. Nam si Latina sit authentica, quid fiet si discrepet ab Hebræa & Græca & aliarum linguarum editionibus? Possúntne omnes authenticæ esse, & inter se tamen dissentire?

Instantia.

At ut Hebrææ Ecclesiæ Scriptura authentica fuit Hebræa: ita etiam Latinæ Ecclesiæ Latina esse debet.

RESP. *Primò*, Non est par ratio editionis Hebrææ & Latinæ: quia Hebræa est immediatè à Deo inspirata, Latina non est. *Secundò*, Hodierna Romana Ecclesia non rectè appellatur Latina. Non enim Latinè nūc loquitur, nec inter Romanos quisquam Latinè intelligit, nisi qui linguam illam à magistro didicerit. Olim dicebatur & erat Latina, quia omnes linguam Latinā Romæ à nutricibus hauriebant, omnibusque vernacula erat: nunc verò Ecclesia illa nec est Latina, nec proinde Latina dici verè potest, nisi quia Latinis sacris ipsi non Latini absurdè utitur.

VII.

Editio Latina vulgata est vetustissima: Ergo est authentica.

RESP. *Primò* fit in propositione omissa processus secundum non causam ut causam: Nam antiquitas non est causa authenticæ editionis. *Secundò*, hoc argumento plus autoritatis tribuitur Hebraicæ Veteris Testamenti & Græcæ Novi Testamenti editioni, quàm Latinæ: quia Hebræa & Græca sunt omnibus Latinis antiquiores.

VIII.

Editio vulgata Latina est omnium gravissima, augustissima, a partium studiis alienissima. Ergo est authentica.

RESP. *Primò*, negatur antecedens: Nam Latina Vulgaris in plurimis locis est putida & falsa: itaque & gravitatis & sinceritatis & majestatis expers. *Deinde* respondeo per *ἀντίθεσιν*: Has omnes virtutes necesse est in Hebræa Veteris, & Græca Novi Testamenti editione majores esse, quæ est Prophetarum & Apostolorū & ipsius denique Spiritus sancti, quàm in Latina, quæ suæ existimationis, dignitatisque principium nō longiùs, aut sublimiùs, quam ab Hieronymi tempore, petitque repetit, si est Hieronymi.

IX.

Bellarmini, libro secundo de Verbo Dei, cap. 10. sect. 10.

Si Vulgata editio non esset authentica, tum male provisum A *esset Ecclesiæ. At consequens est absurdum: Ergo & antecedens.* Consequentia connexi probatur: *Quia in Conciliis generalibus Ecclesiæ, aut paucissimi aut interdum nulli inveniuntur lingua Hebraica periti: malè igitur provisum esset Ecclesiæ, si in rebus gravibus non posset fidere Latinæ editioni, sed deberet recurrere ad Hebraicos codices, & mendicare à Rabbinis hostibus suis veritatem. Idem dicere possumus de Græca lingua. Nam etsi nunc utcunque multi inveniuntur, qui Græce noverint, tamen non semper ita fuit. Nam si Ruffino credimus lib. Hist. 10. cap. 21. ex sexcentis Episcopis qui ad Concilium Ariminense convenerunt, nemo fuit qui sciret, quid sibi vellet ὁμοούσιος, & propterea cùm callidi quidam hæretici Ariani proponerent Synodo, an vellet Christum colere, an ὁμοούσιον, omnes clamaverunt, se nolle ὁμοούσιον, sed Christum.*

RESPONDEO. *Primò* negatur connexæ proposi- B tionis consequentia. Nam non continuò sequitur, Si vulgata editio Latina non sit authentica, malè provisum esse Ecclesiæ. *Secundò* laborat probatio ejus multis erroribus: *Primus* est παρὰ τὸ συμβεβηκὸς, ex accidente: nam quòd in Cōciliis etiam generalibus paucissimi aut etiam nulli linguæ Hebraicæ & Græcæ periti reperiuntur, ut ait Bellarminus, id non fit vitio providentiæ divinæ per quam benè provisum est Ecclesiæ Hebræâ & Græcâ editione, cui nisi fiditur, perit fides: Sed accidit vitio & culpâ Ecclesiæ Papanę, quam hoc argumento Bellarminus accusat, quasi diceret, Deus quidem authenticam editionem Scripturæ Sacræ dedit, Hebraicam Veteris & Græcam Novi Testamenti: Sed nostra Ecclesia non studet, non suscitat studia; non cœtus Christianus & doctus, sed Arcadicus est grex nostrorum Episcoporum & Prælatorum C in ipsis etiam Conciliis generalibus, quia non didicerunt linguas fundamentales, quibus Deus verbum vitæ perscribi voluit. Et cujus culpâ non didicerunt? Suâ quidem culpâ, sed communi totius Ecclesiæ damno. *Secundus error* est: ex ignoratione elenchi, quia mutatur à Bellarmin. status controversię. Fingit enim statum controversiæ esse: *An Ecclesia in rebus gravibus possit fidere Latinæ editioni?* Hinc ita disputat: Si Ecclesia in rebus gravibus non posset fidere Latinæ editioni, malè provisum esset Ecclesiæ. Atqui status controversiæ est, *An Latina vulgata Scriptura versio sit authentica?* Quòd verò quæstionem à Bellarm. pretensam attinet, nimirum: *An Ecclesia Latinæ editioni fidere possit?* Respondemus: Editioni Hebraicę Veteris Testamenti & Græcę Novi Testamenti, Ecclesiam modis omnibus & summè posse fidere, quia divinitus data est: D Translationi verò Latinę suo modo & gradu eam fidere debere, nimirum hac cautione duplici: *Prima* est, quatenus Latina editio cum fontibus divinis congruit: *Altera*, ut Ecclesia à deteriori versione caveat, meliorem amplectatur, aut ne rejiciat, aut ne saltem impediat, obsecuta pręceptis Christi per Apostolum datis, 1. Thessal. 5. vers. 9, 20, 21. *Spiritum ne extinguite: Prophetias ne pro nihilo habete: Omnia explorate, quod bonum fuerit retinete. Tertius error* est ex confusione plurium interrogatorum, quorum diversissima est ratio, cùm Bellarminus ita disputat: *Malè provisum esset Ecclesiæ, si deberet recurrere ad Hebraicos codices & emendicare à Rabbinis hostibus suis veritatem.* Nam prius, nempe Ecclesiam recurrere debere ad Hebraicos Codices, quando videlicet ob versionem dubitatio aliqua incidit, affirmamus: posterius ve- E rò, nimirum Ecclesiam debere emendicare à Rabbinis hostibus suis veritatem, nunquam cogitavimus, nisi fortè Moses, Josua, Samuel, David, Salomon, Jesaias & cæteri Prophetę, qui libros Veteris Testamēti scripserunt, & ad quos recurrendum esse statuimus,

sint

sint Bellarmino Rabbini Ecclesiæ hostes. *Quartus error* est ex imprudenti allegatione exempli Concilii Ariminensis. Nam cujusmodi fuerit Ariminense Concilium quis nescit? Etsi enim initio Arianis restitit & Concilium Nicenum confirmavit; tamen postea novæ formæ fidei subscripsit, Constantinopoli jussu Cōstantii imperij Imperatoris conscriptæ: Ideo ab Arianis valde urgetur & opponitur Niceno Concilio. Et ex hoc tamen Concilio Ariminensi Bellarm. argumētatur de Romanæ Ecclesiæ Conciliis: Siquidem verè, at imprudenter tamen. Nam quem honorem habeat Conciliis hac sua comparatione, ipse viderit. *Quintus error* est falsitas in eo quod ait: nullum in Concilio Ariminensi inventū, qui intelligeret vocem ὁμοούσιος. Nam aderant multi ex Græcia Episcopi, qui Græcam linguam norant, sed qui vim nominis ὁμοουσίου cognitam non haberent. Atque hoc iis evenire potest, quibus lingua aliqua est vernacula, ut vocis alicuius vim non habeant recte perspectam.

X.

Si Vulgata versio Latina non est authentica, tum incerta erunt omnia quæ de religione docentur. At posterius est absurdum.

Ergo & prius.

Consequentia connexi probatur: *quia videmus novos hæreticos, qui contemtâ antiquâ editione novis interpretationibus student, adeo diversas & inter se dissentientes editiones cudere: ut nihil ferè certi haberi possit. Quare* Martinus Lutherus *in libro contra Zvinglium de veritate Corporis Christi in Eucharistia: Si diutius, inquit, steterit mundus, iterum erit necessarium, ut propter diversas Scripturæ interpretationes, quæ nunc sunt ad conservandum fidei unitatem, Conciliorum decreta recipiamus atque ad ea confugiamus.*

RESPONDEO. *Primò* negatur connexa propositio. *Secundò* probatio ejus falsa est: Nam Papistæ videntur sibi videre quod non vident. Versiones enim Latinæ quas reformatarum Ecclesiarum Doctores ediderunt non ita diversæ sunt, quin facilè conciliari queant: & plus certæ doctrinæ ex qualibet illarum hauriri potest, quia fontibus divinis congruentiores sunt, quam ex vulgata Latina, quæ à fontibus divinis nimis procul recessit. Tum quædam versiones præter vulgatam Latinam à Pontificibus Romanis ipsis sunt probatæ, ut versio Novi Testamenti Erasmiana, quam Leo X. authoritate sua munivit; item Xantis Pagnini versio. *Tertiò*, etiamsi versiones inter se discreparent: tamen nullam nos authenticam editionem Scripturæ agnoscimus nisi unam, nempe Hebræam Veteris & Græcam Novi Testamenti; ideo si ob discrepantiam versionum dubitatio occurrit, ad fontes recurrimus, tum in re veritatem, in scribendo modum, in agendo ordinem requirimus, neque defugimus. Hæc si non tenent Pontificii, quâ conscientiâ acquiescamus, aut quo jure adstringamur conditionibus ipsorum? *Quartò, Lutherus* non de versionibus Scripturæ loquutus est, sed de quorundam locorum expositione, quod ad sententiam illorum attinet. Atqui aliud est interpretari variè horum aut illorum locorum Scripturæ sententiam, quod etiam Orthodoxi Patres fecerunt, ut ipsemet *Bellarminus* passim in controversiis suis ostendit: aliud varias versiones Scripturæ moliri atque profundere. Ad aliud respexit *Lutherus* in allegato loco, non ad hoc.

XI.

Melchioris Cani lib. 2. cap. 13.

Scholastici Theologi hanc solam vulgatam editionem sequuti sunt, & hæreticæ pravitatis inquisitores solent ex ea hæreticos convincere, & damnare. Ergo est authentica.

RESPONDEO. *Primò*, majorem propositionem, quæ dissimulatur, negamus. Non enim quæcunque versio quâ Scholastici Theologi & inquisitores hæretici usi sunt, est authentica: quia non usus hujus vel illius, sed divina autoritas editionem authenticam facit. *Secundò* fatemur, Scholasticos Doctores & inquisitores hæreticos editione Vulgatâ usos, sed quàm dextrè, quam aptè, ex libris & disputationibus illorū manifestum est. E multis exemplis unum & alterum adducam. Olim in versione vulgata Latina legebat Roman. 13. 1. *Quæ à Deo sunt, ordinata sunt.* Hinc *Thomas Aquinas* Scholasticorum facilè princeps, Omnia esse à Deo benè recteque constituta, colligit in multis locis: & nominatim in prima secundæ, Quæst. 102. art. 1. ex his verbis probat, præcepta ceremonialia habere causam. Quæstio nimirum præclare & exposita & cōclusa. Quis absurdissimam Scripturæ tractationem non miretur? Nam locus corruptissime versus fuit. *Primò* enim omissum est nomen *Potestates:* Quia in Græco est, αἱ δὲ οὖσαι ἐξουσίαι, *i. quæ verò sunt potestates.* *Deinde*, verba *à Deo* conjuncta sunt cum subjecto enūciationis, quum pertineant ad prædicatum: Verti enim sic oportet: *Quæ verò sunt Potestates à Deo ordinatæ sunt.* *Tertiò* legebatur *ordinata* genere neutro, pro *ordinatæ* genere fœminino. Hodierna autem versio vulgata jussu Sixti V. Pontificis Romani recognita, habet quidem *ordinatæ*, & verba *à Deo* jungit prædicato: prætermisit tamen nomen *potestates*, quod ad subjectum pertinet, licet sit in textu Græco. Sic Hebr. 13. v. 16 adhuc habet versio vulgata: *Beneficentiæ & communionis nolite oblivisci: talibus enim hostiis promeretur Deus.*

Hinc collegerunt Scholastici & inquisitores hæretici: *Opera nostra bona promereri vitam æternam:* Atqui putidissima est ista versio, sive verba spectes, sive sensum. Nam verbum *promeretur* passivè ponitur contra præcepta Prisciani & usum Latinæ linguæ: Sensus verò Apostoli nullo modo est redditus. In Græco enim textu est: τοιαύταις γὰρ θυσίαις εὐαρεστεῖται ὁ Θεός. Verti igitur debuit: *Talibus enim hostiis delectatur Deus,* hoc est, tales hostiæ sunt Deo gratæ placent illi.

Bellarminum nihilominus non puduit Versionem vulgatam hujus loci defendere. Ait, *rectè Latinè dici, bene mereri de aliquo eum, qui facit rem illi gratam.* Atqui *primò* dissimilima *Bellarminus* comparat: nam in versione passivè legitur. *Promeretur Deus:* in phrasi verò Latina *bene mereri de aliquo*, verbum *merendi* non est passivum, sed deponens, activam significationem habens. *Deinde*, homo quidem de homine benè mereri potest, at de Deo nequaquam potest: quia quicquid facit quod Deo gratum est, ac proinde quamvis omnia faceret quæ facere debuit, inutilis servus est, quod ad Deum attinet. *Tertiò*, ne quidem inter homines, semper potest dici bene mereri de aliquo eum, qui facit rem illi gratam: ut quum servus ministrat hero suo fideliter.

XII.

Anglo-Rhemensium interpretum Novi Testamenti.

Versio Bibliorum vulgata Latina eadem est (ut vulgò opinantur, & omnino probabile est) quam postea Hieronymus ex Græco correxit jussu Damasi Romani Pontificis.

Ergo est authentica & potius per omnia sequenda, quàm Græca.

RESPONDEO. *Primò* falsa est propositio major, quæ veteratoriè prætermissa est. Qui enim potest illa editio

editio esse authentica, quam *Hieronymus* ex Græco correxit Damasi Pontificis jussu? Quis non videt Græcam editionem potiùs, ex qua Latina versio emendata est, authenticam & majoris autoritatis, quàm Latinam esse? Nec jussus Romani Pontificis editionem ullam authenticam facit, sed divina origo seu inspiratio immediata. *Secundò*, petitio est principii in antecedente enthymematis: Nam Anglo-Rhemenses fatentur, opinabile tantùm esse, ac proinde minimè certum atque exploratum, num hæc vulgata editio sit à Hieronymo emendata. A

XIII.

Illa est, quæ exinde semper ferè usurpata fuit in Ecclesiasticis officiis, in concionibus, in commentariis, in scriptis antiquorum Ecclesiæ Patrum. B

RESPONDEO. *Primò* negatur propositio major quæ omissa est. Nam usus quantumvis longissimus nõ facit editionem authenticam, sed divina inspiratio. Sola editio γνήσιος & ἀρχέτυπος est authentica. Quòd si ex usu diuturno editio authentica æstimatur, tum Hebræa Veteris & Græca Novi Testamenti, multò magis erit authenticâ, quia longè ante Latinã in usu Ecclesiæ fuit. *Secundò* negatur antecedens Enthymematis: non enim solam vulgatam in Ecclesia usurpatam fuisse antea ostendimus.

XIV.

Hanc solam translationem ex omnibus Latinis Sacrum Concilium Tridentinum authenticam esse definivit. Ergo, &c.

RESPONDEO. *Primò* petitur principium, quia argumentum confirmationis non sumitur ex proprio Theologiæ & religionis divinæ principio, sed ex alieno, nempe ex Decretis Concilii Tridentini, quod apud nos nullam autoritatem habet. *Secundò* etiamsi Concilium Tridentinum esset alicujus autoritatis, tamen propositio major, quæ omissa est, meritò negatur: quia Decretum Concilii Tridentini editionem Scripturæ non potest facere authenticam, quæ antea authentica non sit, sed sola inspiratio divina. Sola ἀρχέτυπος Scriptura est authentica: Sed vulgata Latina non est ἀρχέτυπος: Ergò non est authentica. *Tertiò*, Decretum Concilii Tridentini non nisi hac ratione nititur, quòd vulgata Latina longo seculorum usu in Ecclesia recepta fuerit. At ratio ista nulla est; quia ne quidem longissimus usus editionem authenticam facit, sed sola inspiratio divina. C

X V.

Vulgata Latina Græcæ tam accuratè & penitus congruit, seu phrases seu verba spectes, ut eam propterea debeant hæretici tanquam rudem & imperitam reprehendant. Ergò. D

RESPONDEO. *Primò* negatur propositio omissa: quia congruentia cum fontibus non facit versionem authenticam, sed potiùs fontes esse authẽticos, ostendit. *Secundò* negatur enthymematis antecedens.

XVI.

Adversarij ipsi, nominatim Beza, hanc cæteris omnibus interpretationibus præferunt. Ergo.

RESPONDEO. *Primò* negatur propositio omissa: nam hoc non facit editionem authenticam, si ea aliis interpretationibus præferatur. *Secundò* committitur fallacia à dicto secundùm quid, ad dictum simpliciter in antecedente Enthymematis: nam reformatæ Ecclesiæ Theologi non simpliciter in omnibus, sed in aliquibus duntaxat locis vulgatam Latinam aliorum interpretationibus præferunt, ut ex annotationibus Bezæ majoribus in Novum Testamentum videre est. E

XVII.

In reliquis translationibus summa est dissensio & discrepantia.

Ergo Vulgata Latina est authentica.

RESPONDEO. *Primò* negatur connexi, quod omissum est, consequentia: non enim si in reliquis versionibus sit dissensio, illico sequetur Vulgatam Latinam esse authenticam. *Secundò* negatur antecedens Enthymematis.

XVIII.

Non modò reliquis omnibus Latinis translationibus melior est, sed & Græca ipsa editione in iis locis, in quibus differunt. Ergò.

RESPON. Negatur *antecedens* Enthymematis: quia blasphemum & impium est, versionem humanam præferre editioni divinitus inspiratæ.

Hactenus refutata sunt argumenta, quibus frustra authenticam versionis Vulgatæ Latinæ Papani probare conantur.

Quòd verò illa divinitus authentica non sit, subjectis argumentis confirmamus.

PRIMUM.

Divinitus authenticam editionem Sacræ Scripturæ divinitus inspiratam esse necesse est. Id enim solum divinitus est authenticum, quod materiâ, formâ, sermone, omnibus denique modis à Deo est per servos ipsius traditum, παντελῶς θεόπνευστον. Sic Vetus Testamentum Hebraicè, Novum Græcè & divinitus authenticum. Quòd verò humanâ operâ seu Græcè seu Latinè versum est, id divinitus esse authenticum qui putant, religioni divinæ pariter & rationi sanæ adversantur. Utraque enim hæc negat, humanum opus divino dono immediatè Prophetis & Apostolis absque illorum labore dato & per illos Ecclesiæ tradito adæquari posse. Nec pariter authentici esse possunt divini fontes & rivi nostri, nec sine impietate æquari possunt.

At vulgata Latina versio non est divinitus inspirata.

Ergo non est authentica.

SECUNDUM.

Quæcunque editio nequaquam potest perfectione respondere fontibus Hebræis & Græcis, illa profectò non est authentica:

At vulgata Latina versio nequaquam potest perfectione respondere fontibus Hebræis & Græcis. Non enim potest humanum opus perfectione æquale esse divino operi: at versio Latina, humanum opus est; editio Hebræa Veteris, & Græca Novi Testamenti est opus divinum: Ergo, &c.

TERTIUM.

Quicquid ad fontes Hebræos & Græcos est revocandum & examinandum, ut de ejus veritate constet, id certè non est authenticum:

At versio vulgata Latina ad fontes Hebręos & Gręcos est revocanda & examinanda ut de ejus veritate constet. Id passim testantur Patres, quorum testimonia sunt in *Symphonia nostra Catholica*, cap. primo, Thesi decimanonâ: fatentur ipsimet Papistæ, nominatim *Bellarminus* secundo libro de Verbo Dei, capite undecimo, sectione septimâ, & sequentibus aliquot. Ergo, &c.

Digitized by Google

A

QVARTVM.

Quæcunque editio vitiis & erroribus scatet, illa nequaquam est authentica:

At versio vulgata Latina vitiis & erroribus scatet:

Ergo, &c.

Minoris veritas probari potest inductione omnium ferè capitum Veteris & Novi Testamenti. Jam nonnulla solummodo loca producemus, exempli gratiâ, plura in Bibliorum editione, quàm sub manibus habemus, DOMINO dante exhibituri.

Primus locus in præsente inductione esto qui exstat Gen. 3. v. 15. *IPSA conteret tibi caput.*

Hic ponitur fœmininum IPSA ad detrahendam
B gloriam CHRISTO REDEMTORI, & transferendam in Mariam Virginem. Atqui non debet verti *ipsa*, sed *ipsum*, videlicet Semen mulieris: Vel *ipse*, nimirum CHRISTUS, qui est illud semē mulieris; quia in textu Hebræo est pronomen masculinum הוּא, *hu*. Oportet autem masculinum esse, ut sequentia argumenta monstrant: *Primum*, Quia antecedens nomen Hebræum זֶרַע *zérah*, ad quod refertur pronomen illud; est masculinum. *Secundum*, Quia verbum ישׁוּפְךָ *eschuphcha*, id est, *conteret tibi*, cui pronomen hoc convenit, est itidem masculinum. *Tertium*, quia masculinum est & relativum נּוּ *nu* in תְּשׁוּפֶנּוּ *teschuphénnu*, quod refertur ut ad nomen זֶרַע *zérah*, ita etiam ad pronomen הוּא *hu*. *Excipit primò Bellarminus* Editionem vulgatam variè habere, quia quidam codices habeant *Ipse*, quidam *Ipsa*: & propterea
C non esse contra Vulgatam editionem, si convincatur debere legi *Ipse*, vel *Ipsum*. *Deinde* ait, non esse improbabile debere legi *Ipsa*, neque esse hanc depravationem Papistarum: nam etsi multi codices Hebraici habeant הוּא, *hu*; tamen se in uno codice reperisse הִיא, *hi*, id est, IPSA: ac præterea remotis punctis illam vocem Hebraicam הוא, *hu*, posse interpretari IPSA, nimis rudem esse qui nesciat: Passim enim occurrere in Sacris Bibliis הוא *hu* pro היא *hi*, ut Genes. 3. vers. 12. Exod. 3. vers. 8. Addit, legisse IPSA *Claudium Marium Victorem, Alcimum Avitum, Chrysostomum* Homil. 17. in Genes. *Augustinum, Ambrosium, Gregorium Magnum, Eucherium, Rupertum, Bedam, Rabanum, Strabum, Liranum, Bernardum*: itaq; mendaciū es-
D se, quod *Chemnicius* dicit, omnes veteres legisse *ipsum*. *Denique* etsi verbum *conteret*, in Hebræo sit masculini generis, & referri ad *semen*, quod itidem masculini generis est in Hebræo, non *ad mulierem*, quæ vox in Hebræo etiam ut in Latino est generis fœminini: id tamen negat obstare, quò minus legendum sit IPSA: quia id non sit novum in Scriptura, ut cum nominibus fœmininis conjungantur pronomina aut verba generis masculini, sicut Ruth. 1. vers. 8. dicit Nahomi ad nurus suas יַעַשׂ יְהוָה עִמָּכֶם חֶסֶד כַּאֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם עִם הַמֵּתִים׃ *jahaśeh Jehova himmachem chesed caascher haśithem him hammétbim*, id est, *exercebit Jehova erga vos* (in Hebræo est pronomen masculinum) *benignitatem, quemadmodum exercuistis* (hic in Hebræo est verbum masculinum) *erga*
E *mortuos illos*. Et Esther 1. vers. 20. dicitur de mulieribus הַנָּשִׁים יִתְּנוּ *hannáschim jittenu*, id est, *fœmina tribuent*; in Hebræo est verbum masculini generis: & Eccles. 12. versic. 6. וְיִשַּׁחוּ כָּל־בְּנוֹת *vejischathu col-benóth*, id est, *& deprimentur omnes filiæ*; in Hebræo est rursus verbum generis masculini.

Ad has *Bellarmini* exceptiones sic *replicamus*. *Primò*, quòd dicit, Vulgatam editionem variare, inde sequitur, eam non esse authenticam; quia quod varium est, authenticum esse nequit. Tum variatio aut ab autore est versionis, aut à librario: non autem ab autore: à librario igitur est corruptus locus. Quòd si ab Ecclesia Romana, tantò gravius est scelus illius, quum sibi tanquam matri summum veritatis patrocinium vendicet. Sed nonne hoc tergiversari est? nonne editio à Sixto V. & Clemente IIX. ex Decreto Concilii Tridentini restituta, & Romæ atque Antverpiæ excusa, legit fœminino genere IPSA? ut & Breviarium Romanum feriâ quartâ infra hebdomadam septuagesimæ, lectione tertia? Hanc ex Decreto Tridentino & Pontificum Romanorum autoritate authenticam, ut narrant, cur ad varietatem lectionum *Bellarminus* revocat? Ne plura, si varietas lectionis est, ergo consuli fontes & eis credi oportuit, non eis inconsultis aliquid temere statui: id enim faciendum esse, quando Latini codices variant, *Bellarminus* ipsemet docuit libro secundo de Verbo Dei, cap. undecimo, sectio. undecima.

Secundò, quod *Bellarminus* ait, se in uno codice reperisse היא *hi*, id est, IPSA, replicamus, ex particulari vitio non solere bonos concludere contra receptam lectionem bonam. Tum illum unum codicem de tam multis incorruptis, qui, qualis, quâ fide, ubi sit petimus? In quo codice id reperit? In opere regio Hispanico Bibliorum interlineari ex prima editione, in quo genuina lectio הוא *hu* perversa est in הִיוּ *hiu*, imposito circulo Massoretico, ac si esset antistoichia vav pro jod, & legendum היא, *hi*, id est, IPSA. Quam profanam audaciam, qui secundæ ejusdem operis editioni præfuerunt detestati, veram & Spiritus Sancti lectionem pristinæ integritati restituerunt.

Tertiò ad id quod ait remotis punctis הוא, *hu*, posse exponi *Ipsa*, replicamus, non posse, nec debere id fieri: nimis enim rudis & audax est in veritatem divinam & in Hebræam linguam, qui mutare quicquam audet, Scripturâ pariter & adjunctis reclamantibus. Et quâ autoritate removeas puncta? Testamentum humanum authenticum, nemo probus depravat addendo aliquid vel detrahēdo vel alio quocunque modo mutando: multò igitur minus Testamentum Dei est depravandum. Exempla Genes. 3. vers. 12. & Exodi 3. vers. 8. quæ *Bellarminus* adducit, sunt dissimilia ab hoc loco de quo agimus: nam in illis & punctum fœmininum est sub pronomine הִוא *hi*, & voces ei convenientes sunt fœmininæ; Dispar igitur est omnino ratio.

Quartò, ad allegationem eorum Patrum qui legerunt *ipsa*, replicamus, non esse mirandum, multos Patres, licet alioquin viros sanctissimos, errorem vulgatæ versionis secutos, legisse IPSA, in summa illa Hebræi sermonis inscientia quæ tempore ipsorum fuit, sicut *Bellarminus* ipsemet confitetur libro secundo de Verbo Dei, capite decimo, sectione decima: *In conciliis generalibus Ecclesia aut paucissimos, aut interdum nullos inveniri lingua Hebraica peritos.* Nunc verò in tanta linguæ Hebraicæ luce, velle cæcutire, minimè ferendum aut probandum. Deinde etiamsi omnes Patres legissent IPSA, tamen id nullo modo admitti probarique debuit, cùm textus Hebræus repugnet, item versio Græca, quæ habet, *αὐτός σου τηρήσει κεφαλὴν, καὶ σὺ τηρήσεις αὐτοῦ πτέρναν*, ut fatetur etiam *Jacobus Pamelius Papista* in editione Cypriani Parisiensi in Annotationibus ad secundum librum Testimoniorum adversus Judæos, numero quinquagesimo primo: Item Chaldæa Paraphrasis Onkeli, quæ habet itidem masculinum.

Digitized by Google

sculinum אוהו & *semen* apertè interpretatur *filium mulieris*. Targum Jerosolymitanum plurali numero reddit: *Et erit quando filij mulieris operam dabunt legi, & fecerint præcepta, tunc studebunt tibi conterere caput, & occident te:* Id autem principaliter ad CHRISTUM refert: ait enim serpenti caput conculcandum בּיוֹמֵי מַלְכָּא מְשִׁיחָא *beiòme malca Meschicha*, id est, *in diebus Regis Messiæ:* Quin etiam Latina quædam Biblia eaque correctiora, fatentibus Theologis Lovaniensibus in Francisc. Luc. notat. & lib. variarum lectionum sacri apparatus ad Regia Biblia Tom. 3. Ribera in Habac. cap. 1. §. 32.

Quod ad *Chrysostomum* attinet, is non legit IPSA: Sed illud interpreti priori tribuendum esse, & Græcum *Chrysostomi* contextum aliud legere, & præsertim in commentariis, ubi masculinum αὐτὸς est, *Philippus Montanus Papista* admonuit: ut annotavit *Jacobus Pamelius Papista* in editione Cypriani Parisiensi ad librum secundum testimoniorum adversus Judæos, numero quinquagesimo primo. Sed visum est operæ pretium contextum Græcum adhibere ex Græcis Homiliis JOHANNES CHRYSOSTOMUS in Græcis Homiliis super Genesin manuscriptis in membrana venerandæ antiquitatis, quæ in Bibliotheca Academiæ Basiliensis extant, unde etiam sequentia fide bona transscripsi, Homiliâ decimaseptimâ hæc verba bis ita allegat, ut utrobique genus masculinum usurpet: καὶ αὐτός σου τηρήσει κεφαλὴν, καὶ σὺ τηρήσεις αὐτοῦ πτέρναν, hoc est, & IPSE *tuum observabit caput, & tu observabis illius* (etiam relativum hoc in Græco textu Chrysostomi masculino genere ponitur) *calcaneum.* Nonnullis verò interjectis, eadem verba repetit, addita expositione: Ἀλλὰ καὶ ἔχθραν ἀσπονδον σοι κατασκευάσω τὴν γυναῖκα, καὶ οὐκ αὐτὴν μόνον ἀλλὰ καὶ τὸ σπέρμα αὐτῆς. Τῷ σπέρματί σου πόλεμον διηνεκῆ προξενήσω· αὐτός σου τηρήσει κεφαλὴν, καὶ σὺ τηρήσεις αὐτοῦ πτέρναν. Ἐγὼ γάρ φησιν ἐκείνῳ τοσαύτην παρέξω τὴν ἰσχὺν, ὡς διηνεκῶς ἐπικεῖσθαι τῇ σῇ κεφαλῇ· σὲ δὲ ποιήσω ὑπὸ τοὺς ἐκείνου πόδας κεῖσθαι. hoc est, *Sed & inimicam implacabilem tibi constituam mulierem: & non ipsam solum, verùm etiam semen ejus. Semini tuo bellum continuum parabo: IPSE tuum observabit caput, & tu observabis illius calcaneum. Etenim, inquit, tantum ILLI (in Græco masculinum est ἐκείνῳ) quidem præbebo robur, ut continenter incumbat tuo capiti: te verò faciam ILLIUS (iterùm in Græco textu est masculinum ἐκείνου) pedibus subjacere.*

Augustinus vitiosam versionem est secutus, & quia Hebrææ linguæ ignarus fuit, minùs culpandus, quàm hodierni Papistæ, quibus Hebræa ignota esse non possunt. Adhæc Papistæ à celeberrimis Patribus dissentiunt. Nam IRENÆUS Martyr de Christo Mariæ partu disertè interpretatur libro tertio adversus hæreses, capite trigesimo octavo, in quo ait: *Quapropter inimicitiam posuit inter serpentem & mulierem, & semen ejus observantes invicem, illo quidem cui mordetur planta, & potente calcare caput inimici, altero verò mordente & occidente, & interpediente ingressus hominis, quoadusque veni semen prædestinatum calcare caput ejus, quod fuit partus Mariæ.* Idem *Irenæus* libro quarto adversus hæres. cap. septuagesimo octavo ait: *Quapropter & Deus eum quidem qui à semetipso zizaniam abscondite seminavit, id est, transgressionem quam ipse intulit, separavit à sua conversatione. Eum autem qui negligenter quidem, sed malè accepit inobedientiam hominem miseratus est, & retorsit inimicitiam per quam inimicum Deo facere voluit in ipsum inimicitiarum autorem, inimicitiam quidem suam quæ erat adversus hominum inimicitiam, retorquens autem illam & mittens illam in serpentem. Quemadmodum & Scriptura ait dixisse serpenti Dominum: Et inimicitiam ponam inter te & mulierem, & inter semen tuum & inter semen mulieris; Ipse tuum calcabit caput, & observabis calcaneum ejus. Et inimicitiam hanc Dominus in semetipsum recapitulavit, de muliere factus homo & calcans ejus caput, quemadmodum in eo qui ante hunc est libro ostendimus.*

CYPRIANUS Martyr libro secundo Testimoniorum adversus Judæos ad Quirinum, sectione nonâ, ut habet editio Gulartiana: *Hoc semen prædixerat Deus de muliere procedere, quod calcaret caput Diaboli, in Genesi: Tunc dixit Deus ad serpentem: Quia tu hoc fecisti, maledictus tu ab omni genere bestiarum terræ, Pectore tuo & ventre tuo repes, & erit tibi terra cibus in omnibus diebus vitæ tuæ. Et ponam inimicitiam inter te & mulierem, & inter semen tuum & semen ejus: Ipse tuum observabit caput, & tu observabis calcaneum ejus.*

HIERONYMUS Quæst. Hebr. in Genes. tradit, septuaginta Interpretes masculino genere αὐτός & αὐτοῦ legere, & docet ita esse legendum: & similiter in Hebræo haberi pronunciat & de Christo interpretatur. Quin S. LEO Papa Romanus, cujus autoritatem Papistæ omnibus aliis Episcopis præferre debent, hunc locum de semine mulieris Christo interpretatur, Sermone secundo de Nativitate Domini. ISIDORUS Pelusiota Epistol. 426 *Illud mulieris semen, quod Deus inimicum & infestum serpenti esse jubet, Dominus noster IESUS est.* Similiter *Serapion* apud *Augustinum Steuchum Cosmop.* in Genes. 3. cap. *Moses Bar-Cepha* de Paradis. parte 1. *Rupertus* in Genes. 3. cap. 19. Denique oppono Bellarmino alios Papistas, qui vitium versionis vulgatæ manifestum in hoc loco agnoverunt, ut *Melchior Canus* de locis Theologicis libro secundo, capite 15. *Andradius Jesuita* libro quarto Defens. fidei Tridentinæ. *Cajetanus Cardinalis* in cap. 3. Genes. apertè scribit, hoc non de muliere, sed mulieris semine dici. *Isidorus Clarius* in suis Bibliis reposuit IPSUM. *Joannes Benedictus* in Scholiis in hunc locum non IPSA legendum esse ait, sed *ipsum* ut de semine intelligatur. *Franciscus Georgius Minorita* in Problematis Tom. 1. Problem 55. *Ex falsa traductione* (inquit) *quâ habetur IPSA conteret caput tuum, Latini communiter attribuunt hanc victoriam Reginæ cælorum. Quæ licet sublimior sit, quàm dici queat, dabimus tamen victori triumphum hunc, cui ex veritate literæ debetur, ubi habetur: ipsum conteret caput tuum: IPSUM videlicet semen mulieris, qui est CHRISTUS fuit.* His accedunt *Pererius* Commentar. in Danielem libro decimo. *Theologi Parisienses* in notationibus margin. novæ ordinariæ Glossæ in hunc locum. *Lippomanus Felisius* elucidat. Decalog. præcep. 1. capite 49 *Augustinus Steuchus* Cosmop. in Genes. cap. 3 *Ribera de Templo* libro 2. cap. 2. Denique *interpretatio interlinearis* in opere Regio.

Proinde & vetustissimi Patres non legerunt genere fœminino: & de Christo sunt interpretati & eos multi postea sunt rectè secuti. Quod verò *Chemnicius* dicit, omnes veteres legere *ipsum*, & de semine accipere; antiquitatem priscam, non novitiam, & *omnes veteres* non universè, sed communiter, non ab omni, sed restrictivè intelligit, sicut particula universalis fit restringenda ad certam universitatem, nempè verè priscorum Patrum.

Quintò ad id quod *Bellarminus* ait, non esse novum in Scriptura, ut cum nominibus fœmininis conjungantur pronomina aut verba generis masculini, & hujus observationis exempla affert: respondemus adduci exempla dissimilia ab eo de quo jam est controversia.

versa. Nam Ruth 1. vers. 8. figurata est locutio: quia per enallagen genus masculinum pro fœminino Nahomi usurpat, cum nurus suas alloquens; masculinâ terminatione de eis ait עמכם *immachém* & עשיתם *asithém*. Masculina autem fœmininis tribuit ad laudationem earum, ad commendandum virilem animum & virile factum fœminarum. Contrà Ezechiel. 33. v. 27. fœmininum verbum עשיתן *asithen* de viris usurpatur ad vituperium. Esther 1. versic. 20. & Ecclesiastis 12. versic. 6. enallage generis adhibetur, διακρίσεως causâ. Nam secunda & tertia persona pluralis in futuris fœmininis est eadem: ut autem ambiguitas ex homonymia vitetur, & discernatur tertia persona à secunda, loco fœminini verbi adhibetur masculinum ejusdem personæ: cæterùm antecedentia & consequentia ostendunt apertè, de quo sermo habeatur.

Tum regulam suam malè accommodat *Bellarminus*: nam etsi nonnunquam pronomen aut verbum masculinum cum nomine fœminino conjungatur, tamen id non fit in hoc loco, in quo non una tantum vox est masculina, sed omnes sunt masculinæ. Quin *Bellarminus* ipsemet ex unica voce Hebræa masculini generis, concludit locum Exod. 4. vers. 26. *Et dimisit eum*, non posse fœminæ convenire; de Sacramento Baptismi, capite septimo. *Liranus* exponit, quod Sephora dimisit Mosen, & recessit ab eo indignata ob filii circumcisionem: at *Bellarminus* dicit, falli *Liranum*, quia verbum *dimisit*, non debeat referri ad Sephoram, sed ad Angelum (seu potiùs Jehovam) qui *dimisit Mosen*, id est, destitit à Mose vexando: & hoc probat *Bellarminus*, quia verbum Hebræum וירף sit generis masculini. Denique quod libro primo de Christo, capite quinto, sectione octava ait: *Si licet personarum mutationes sine causa fingere, nihil unquam certi ex divinis literis colligi poterit:* id in hisce quoque mutationibus, quas sine causa *Bellarminus* fingit in loco Genes. 3. v. 15. locum habet.

Concludo igitur, in vulgata versione Latina hunc locum Gen. 3. v. 15. ad extollendas idololatricè laudes Beatæ Virginis Mariæ, & asserendum ejusdem patrocinium, depravatum esse, cùm de Christo semine illo benedicto intelligendus sit, ut constat ex textu Hebræo, ex versione Græca LXXII. Interpretum, ex duplici Chaldaica paraphrasi, ex vetustissimis Patribus orthodoxis, denique ex Papistarum ipsorummet testimoniis & confessione.

Tantum de loco primo.

SECUNDUS LOCUS est Genes. 6. v. 5. qui in vulgata versione sic legitur depravatè ad extenuandum peccatum originale: *Cuncta cogitatio cordis intenta est ad malum*. At secundùm Hebraicam veritatem vertendus erat: *Omne figmentum cogitationum cordis ejus tantummodo malum est omni tempore.*

Respondet *Bellarminus*, sensum esse eundem, quia *figmentum cordis* idem sit quod cogitatio cordis, quia à corde fingitur & formatur, & quia idem sit, *cunctam cogitationem cordis intentam esse ad malum, & figmentum cordis non esse nisi malum*. Deinde negat *Bellarminus* rectè ex hoc dicto colligi, omnia opera hominum esse mala; quia illa sit hyperbole Scripturæ, quâ sæpe utatur ad rem aliquam extollendam; sicuti in eodem capite dicatur: *Omnis caro corruperat viam suam*; Cùm tamen ibidem dicatur: *Noë vir justus atq; perfectus fuit in generationibus suis.*

Ad istam responsionem sic replicamus: *Primò*, quanquam verum esset, verba vulgatæ editionis sensum habere eundem cum verbis Hebræis; non tamen haberet justum defensionis momentum, nisi ipse Spiritus sanctus alibi, puta in Novo Testamento, eum verborum sensum ita expressisset: nam Spiritus sanctus est optimus suiipsius interpres. Ast quemvis alium Ecclesiasticum interpretem Scripturæ, non modò cavere oportet, ne sensum corrumpat: sed quantum fieri omnino potest, ut quàm minimè à verbis Spiritus sancti discedat: Propterea quod in verbis Spiritus sancti multa latent, quæ emphasi suâ insignes doctrinas, admonitiones, & observationes suppeditant, quæ nequaquam animadvertuntur, si sensum tantummodò exprimas. *Secundò*, verba versionis vulgatæ hoc in loco non habent eundem sensum cum verbis Hebraicis. Nam juxta Hebraicam veritatem ita est vertendum: *Omne figmentum cogitationum cordis ejus, tantummodò malum est omni tempore.* Jam aliud est, *cuncta cogitatio cordis*; aliud, *omne figmentum cogitationum cordis*. Nam illis verbis innuitur, quasi Spiritus sanctus ipsas duntaxat cogitationes reprehenderet: his autem verbis & cogitationes & cogitationum omnium fontem ac principium damnat. Rursus aliud est, *esse intentam ad malum*, quo indicatur actus & affectio ad intentum finem, etiamsi boni aliquid inesse possit: aliud est, *esse malam & tantummodo malam*, quo indicatur habitus & conditio cordis humani in sese: Hoc autem longè est ἐμφατικώτερον quàm illud. Tum quis ignorat, habitum & actum differre? Adhæc nihil est in textu Hebræo, quod *intentam* significet.

Præterea omissa est particula exclusiva *tantummodo*, quæ vim in oratione maximam habet: quemadmodũ ex ea hoc loco sequitur, omnia opera non renatorum, tum interna, tum externa, esse mala.

Tertiò quòd *Bellarminus* negat inde sequi, omnia opera hominum esse mala, ultrò concedimus: neque nos istud inde colligimus, sed hoc tantùm, omnia opera non renatorum hominum esse mala. Sunt enim quæstiones distinctæ, *An omnia opera hominum quorumvis sint mala?* & *An omnia opera non renatorum hominum sint mala?* Quod ad priorem quæstionem attinet, eam nemo affirmaverit: nam scimus quod à Spiritu Dei in libris sacris passim laudentur & celebrentur opera hominum, veluti Abrahami, Isaaci, Jacobi, Samuelis, Davidis, & aliorum piorum, quorum Catalogus est Heb. 11. Nequaquam autem prædicarentur, si in se & per se mala essent. Posteriorem autem quæstionem nos affirmamus, quum mala arbor non possit ferre fructus bonos.

Quartò, in loco Gen. 6. 5. nequaquam est hyperbole: nam esse hyperbolen non potest probari: & negans exclusiva est per se & propriè universalis. Tum exemplum affertur dissimile; nam vers. 5. vox universalis indicat propriè & absolutè totum in quantitate, sic ut nullum figmentum cogitationum cordis excipiatur: Sed cùm dicitur vers. 12. *Omnis caro corruperat viam suã*, certum est, *omnem carnem*, dici synecdochicè, quia excipitur Noë. Moses enim disertè antithesin statuit inter Noachum & omnem carnem: antithesis autem unum oppositũ ab altero excipit necessariò: ergo Noë non comprehenditur in eo loco *omnis carnis* appellatione. In hoc verò loco Genes. 6. vers. 5. nulla est planè antithesis, aut exceptio sequens.

Præterea etsi vers. 12. nulla esset antithesis, esset tamen restringenda vox *omnis* ad ea de quibus propriè sermo est.

TERTIUS LOCUS est Gen. 9. v. 6. ubi legimus in vulgata editione Latina: *Qui effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius.* Hic locus mutilatus est omissione verborum *per hominem*: quum ex Hebræo sonet;

Digitized by Google

sonet; *Qui effuderit sanguinem hominis, per hominem sanguis illius effundetur*. RESPONDET *Bellarminus*, illam omissionem non reddere sensum falsum, neque imperfectum; proinde non esse magni momenti: sensum enim esse tam in Hebræo quàm in Latino; Qui occiderit hominem, occidetur etiam ipse.

Ad istam responsionem sic *replicamus*. *Primò*, non falsus quidem; sed imperfectus sensus redditur. Nam verba *per hominem*, emphatica sunt, quemadmodum *Cajetanus* in suis commentariis aliique docent & à multis varie exponuntur: quæ expositiones omnes tolluntur, si verba illa è textu removeantur. Emphatica autem esse, quis non videt? siquidem illis sancitur Magistratuum Judicumque autoritas; & indicatur homicidam non esse divinæ solummodò vindictæ relinquendum, sed ab iis, quibus est gladius à Deo traditus, ad pœnam conquirendum. *Secundò* omissio illa est magni momenti, quia omittit verba magni momenti, nimirum à Deo dicta: quicquid enim à Deo dictum est, magni momenti est. *Nihil est*, inquit *Basil.* ad Amphilochium *quod non sit momenti magni in Scripturis sacris, utcunque nobis parvum aut nihil esse videtur*. Interpretis officium est singula quæ in fonte sunt exponere, & nihil omittere. Alia est laudantis locum vel allegantis ratio: liberior enim est. *Tertio* non est idem sensus in Hebræo & Latino: nam textus Latinus sic intelligi posset, ac si homicida à Deo occidendus esset absque humano ministerio ac propterea judicio Dei relinquendus: Hebræus autem textus apertè indicat, homicidam puniendum & neci tradendum ab homine occidendi potestatem divinitus habente.

QUARTUS Locus esto qui legitur Gen. 14. v. 18. ubi legimus in vulgata editione: *At verò Melchisedech rex Salem proferens panem & vinum, erat enim sacerdos Dei altissimi*. Hoc locus est corruptus, ut inde probari posset fictitium sacrificium Missæ. Nam communiter eum allegant Papistæ ac si esset, *Offerens panem & vinum* & ad eum finem loco conjunctionis copulativæ, & ponitur rationalis conjunctio *enim*

Respondet Bellarminus, *Primò* non haberi in vulgata editione verbum *offerendi*, sed proferendi. *Deinde* conjunctionem rationalem esse in textu Hebræo: nam licet in Hebræo sit ו *ve* non כי *ki* tamen illud ו *ve* sæpissime accipi pro כי *ki*, ut Jesa. 64. *Tu iratus es & peccavimus*, id est, quia peccavimus. Item Genes. 20. v. 3. & cap. 30. vers. 27. *Tertiò* Melchisedechum protulisse panem & vinum, ut Deo in sacrificium offerret, quia erat sacerdos Dei altissimi, & hoc facto gessisse eum figurâ sacrificii Missæ, ut omnes veteres Græci & Latini affirmant. *Denique* dici Psalmo 109. seu ut Hebræi supputant 110. *Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedechi*: Christum autem esse sacerdotem secundùm ordinem Melchisedechi, quia hic obtulerit panem & vinum, ille seipsum in specie panis & vini.

REPLICAMUS ad *primum*: etsi exemplaria multa habeant verbum *proferendi*, tamen fuerunt exemplaria in quibus legebatur verbum *offerendi*, ut non negat *Andradius* in 4. Defens. & patet ex quæst. 109. in libro quæstionum ex utroque Testamento, qui *Augustino* vulgò tribuitur: & usitatè citatur hic locus à Papistis cum verbo offerendi, quod ab *Eccio* factum in Badensi Colloquio in Helvetia disputante cum *Iohanne Oecolampadio*. Quin etiam ab ipsomet *Bellarmino* in hac ipsa responsione sub finem dicitur, quòd Melchisedech obtulerit panem & vinum:

Ad *secundum*: Conjunctionem causalem esse in textu Hebræo negatur; nam licet conjunctio ו *vau* figuratè sæpissimè accipiatur pro כי *ki*, seu particula causali quod ultrò conceditur, sic ut non fuerit opus ad

A rem confessam confirmandam tam multorum exemplorum appositione: tamen hoc loco causalis non est, sed dũtaxat copulativa; propria enim significatio hoc loco est retinẽda, quum nulla causa sit cur figuratè accipi debeat. Vertendum igitur; *Et Melchisedech rex Salem protulit* (est enim in Hebræo textu הוציא *Hótzí* quod verbum est præteriti temporis non autem *Benoni*, id est, participium præsentis temporis) *panem & vinum: & ipse* (erat) *Sacerdos Dei fortis excelsi: Et benedixit ei*, &c. Nostram hanc interpretationem *Hieronymus* probat & habet in Quæstionibus in Genesin. Et in epistola de Melchisedech ad Evagrium tertio tomo, paginâ quadragesimâ, sic reddidit: *Et Melchisedech rex Salem protulit panem & vinum: erat autem Sacerdos Dei Excelsi: benedixitque illi*, &c.

B Unde apparet vulgatam trãslationem non esse Hieronymi. Græca versio habet, ἐξήνεγκεν ἄρτους καὶ οἶνον. ἦν δὲ ἱερεὺς τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου, καὶ εὐλόγησε τὸν Ἀβραάμ. Chaldæus Paraphrastes: Produxit panem & vinum: *Et erat minister coram Deo*. *Arias Montanus* in versione interlineari reddit: *Et ipse Sacerdos*. *Cajetanus Cardinalis* in capite 14. Geneseos ait: *Quod autem in vulgata editione subditur ut causa oblationis, Erat enim Sacerdos, &c. in Hebræo non habetur ut causa, sed ut seperata clausula*.

Quin etiam dato, sed nõ concesso, conjunctionem ו *vau* hic fieri rationalem: non tamen verbis his, *Erat enim Sacerdos Dei altissimi*, præcedentium verborũ ratio redditur, sed totius enunciationis, indicativo verbo

C nempe *benedixit* sequente. Hoc sententia narrationis postulat, cùm antecedens membrum, nimirum, *Melchisedech proferens panem & vinum*, non sit integra sententia, verùm à verbo indicativo sequente pendeat in versione.

Ad *tertium*: Melchisedech non protulit panem & vinum, ut Deo in sacrificium offerret. Verbum enim הוציא *hotzí*, id est, proferre, producere non significat ullibi in Scriptura offerre in sacrificium, aut producere; ad offerendum in sacrificium. *Deinde* veteres Patres disertè dicunt, Melchisedechum protulisse panem & vinum ut offerret Abrahamo & exercitui ejus, causâ. *Tertullianus* libro adversus Judæos, cap. tertio ait: *Melchisedech Abrahæ revertenti de prælio panem & vinum obtulit incircumcisus*. *Chrysostomus* in Genesin homiliâ

D trigesimaquintâ: *Extulit illi* (Abrahamo) *panem & vinum*. Et in Psalm. 109. *quòd ille quoque panem & vinum Abrahæ protulerit*: *Ambrosius* quarto tomo, libro quarto de Sacramentis, capite tertio: *Tum victor venit, occurrit illi Melchisedech Sacerdos & obtulit ei panem & vinum*. Et commentarior. in caput septimum epistolæ ad Hebræos: *Necesse novum, si Melchisedech victori Abraham obviam processerit, & in refectionem tam ipsius quàm pugnatorum ejus, panem vinumque protulerit*. *Epiphanius* hæresi quinquagesimaquintâ contra Melchisedianes, tribus distinctis locis habet, ἐξήνεγκεν, ἐξέβαλεν αὐτῷ καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ, id est, *protulit ei & iis qui cum ipso erant*. *Cajetanus Cardinalis* in cap.

E 14. Geneseos ait: *Nihil scribitur hic de sacrificio seu oblatione, sed de prolatione seu extractione, quam Iosephus dicit factam ad reficiendum victores*. Tum si quæ hic figura est, non sacrificii Missæ, sed Eucharistiæ figura est ex Patrum sententia:

QUINTUS Locus est Gen. 21. v. 9. ubi versio vulgata habet, *filium Agar Ægyptiæ lusisse cum Isaaco*. Atqui ex Hebræo vertendum, quòd filius Agare irriserit Isaacum, quem nimirum persequebatur & malè tractabat. Constat enim ex Apostolo Galat. 4. 29. Ismaëlem persecutorem Isaac fuisse ex affectatione hæreditatis & instinctu matris Hagaræ. Persecutio autem

Digitized by Google

illa & exagitatio fuit conjuncta cum acerba irrisione. Ideo מצחק *metzachêk*, quod est in Hebræo non significat ludentem cum Isaaco, sed cum irrisione amara persequentem. Si nihil Ismael fecisset, quàm cum Isaaco lusisset, nec id Sara tam ægrè tulisset, nec Apostolus hoc nomine Ismaelem tāti criminis accusasset.

SEXTUS Locus exstat Num. 36. v. 3. ubi versio vulgata Latina habet: *Omnes viri ducent uxores de tribu & cognatione sua: & cuncta femina de eadem tribu maritos accipient: ut hæreditas permaneat in familiis.* Ex textu verò Hebræo aliter vertendum, nempe: *Quæcunque filia è tribubus filiorum Israelis hæres est possessionis, alicui è familia tribus paternæ suæ nubito, ut filij Israelis hæreditario jure possideant quisque possessionem suam paternam.* In vulgata ergo versione omissa est limitatio, *quæ hæres est possessionis*, & cætera omnia aliter reddita, quam lex in textu Hebræo habet, quæ non loquitur de omni filia universè, sed de ea tātum quæ est hæres paternorum bonorum, cujus pater mortuus fuisset, nullâ masculâ prole relictâ; quemadmodum *Tzelophchad* nullum filium habēs, quinque filias reliquerat hęredes paternę possessionis.

SEPTIMUS locus est Deuteron 33. v. 10. ubi vulgata versio habet *Judicia tua ô Iacob, & legem tuam ô Israel.* Omissum est verbum *docent*, quod in Hebręo est יורו *jórú*, quod verbum continet officium præcipuum Levitarum.

OCTAVUS locus est Job 5. 1. ubi Latina vulgata habet; *Voca ergo, si est qui tibi respondeat, & ad aliquem sanctorum convertere.* Hinc Papistæ probant Sanctorum mortuorum invocationem. Atqui vertendum erat: *Voca quæso* (seu, *voca jam*,) *an sit qui respondeat* (seu, *attestetur*) *tibi? & ad quem è sanctis respicies?* q. d. ad neminem. Vulgata versio orationem simplicem habet, id est, citra interrogationem prolatam, quum textus Hebræus interrogatione constet, qualis in vehementi negatione usurpatur per κοινωνίαν seu cōmunicationem Rhetoricam. Vulgata versio habet hortationem: textus verò Hebræus primâ parte versus habet concessionem ironicam, alterâ parte negationem interrogatione figuratam. Sensus enim est: Age quæso voca vel jube in medium prodire quempiam qui tuam consensu suo approbet sententiam? experire an aliquem reperturus sis qui tecum idem sentiat? qui non agnoscat calamitates magnas à Deo propter magna peccata immitti? ad quem sanctorum hominum qui in his terris aut vixerunt unquam aut adhuc vivunt te convertes, cujus testimonio adjuveris in istâ tua adversus Deum querela? Hæc est genuina Eliphazi sententia. Et tamen *Bellarminus* vino scortationis meretricis illius magnæ sedentis super aquas multas, de qua Apoc. 17. v. 1. 2. inebriatus, negat hunc locum depravatum, & affirmat expressissimum esse ad invocationem Sanctorū comprobandam.

NONUS locus est Psalm 2. v. 12. ubi vulgata Latina vitiosè habet *Apprehendite disciplinam.* Ac sanè hunc locum interpres Latinus fortè ignorantiâ Hebrææ linguæ, sequutus Græcam versionem, quæ habet δράξασθε παιδείας, vitiosè reddidit; at hodiernos Papistas satis apparet non tam inscitiâ quàm malitiâ errorem veteris versionis tueri. *Bellarminus* enim libro primo de verbo Dei, capite decimotertio eum hoc modo conatur adversus *Iohannem Calvinum*, quem calumniæ accusat, defendere.

RESPONDEO, (inquit) *ad verbum in Hebræo esse, Osculamini, sive adorate filium: tamen sensum eius loci rectissime versum, per Apprehendite disciplinam. Nam sic vertit Chaldæus, sic Græcus, sic omnes veteres Græci & Latini hactenus legerunt. Est igitur observandum, cum dicitur, Osculamini Filium, sensum esse, agnoscite Filium Dei esse*

A *verum Regem, & Messiam vestrum, osculando illi manum honoris gratia: ut & B. Hieronymus exponit lib. 1. contra Ruffinum: & propterea etiam verti posse, Adorate filium. Porrò agnoscere Filium esse Regem & Messiam, non aliter possumus, quam fidem & doctrinam eius recipiendo. Et quid aliud est, Apprehendite disciplinam, nisi eruditionem & doctrinam Filij Dei recipite?* Hactenus *Bellarmini* defensio, ad quam sic replicamus.

Primò quod fatetur *Bellarminus*, ita esse in Hebræo, quemadmodum *Calvinus* docet, eo liberat Calvinum à calumnia.

Secundò, quòd ait, sensum ejus loci rectissimè versum esse, per *Apprehendite disciplinam*, negatur. Tam recta enim est ista versio, quam recta est formicæ anserisve semita, quod vulgò dici solet. An igitur hic rectissimus & optimus interpretandi modus, si res clara

B per obscuras nubes, recta per mæandros λοξῶς & determinata per ἀπορίας atque indeterminatas consequutiones exponatur? Si spectes aut etiam individuum, ut hîc, per summum genus, atque generalissimum enuncietur? Ita enim est hæc interpretatio.

Tertiò autoritas humana impiè veritati divinæ opponitur. Chaldæus Christi nescius patrocinatus est errori Judæorum Sacro Sanctam Trinitatem blasphemantium, ac proinde æternum Dei Filium negātium: & homo Christianus audet provocare ad corruptelam malitiâ factam, odio partium, aut potiùs odio veritatis? Græcus vulgatus habet quidem δράξασθε παιδείας, *Aquila* tamen & *Symmachus* paulò meliùs sunt interpretati. *Aquila* καταφιλήσατε ἐκλεκτῶς. *Symma-*

C *chus* προσκυνήσατε καθαρῶς. quanquam בר *bar* malè reddiderunt adverbio, quum nomen sit, significans filium, & quidem filium electum seu præ aliis dilectū est enim a ברה *bará*, quod est eligere. Græco malè vertenti oppono Hebræum rectè explicantem, nempe Rab. Abrahamum, qui exponit hoc Psalmi loco *filium*, & ad id citat illud Prov. 31. v 2.

Quartò quod ait, omnes veteres Græcos & Latinos legisse, *Apprehendite disciplinam*, ad id respondeo, quòd multitudo errantium non pariat errori patrocinium: cumque ipsemet *Bellarminus* fateatur, *ad verbum in Hebræo esse, Osculamini filium*, sive, *adorate filium*, cur veritati divinæ anteponit errorem humanum? cur non recor-

D datur, quæ *Ius Canonicum*, Distinct. 8. præcipit de veritate etiam longissimæ consuetudini præferenda? & quæ Distinct. 9. præcipit de Patrum scriptis Canonicæ Scripturæ postponendis? Legerint ita omnes Patres ut vult, at non sic ipsa Scriptura cui servire debet omnis pius & fidelis intellectus. Sed falsum est etiam, omnes legisse *Apprehendite disciplinam*: sed ii demum ita legerunt qui Græcam versionem sequuti sunt: nam non sic *Hieronymus* in versione ex Hebræo & Commentario. In illa enim habet, *Adorate purè*: in hoc verò ait, *Pro eo quod in Græco dicitur* δράξασθε παιδείας, *in Hebræo legitur* נשקו בר *nasche Kubar, quod interpretari potest, adorate filium: Apertissima itaque de Christo prophetia & ordo præcepti, adorate filium: ne forte irascatur Dominus, hoc est, Pater, Et pereatis de via justa.* *Iudæis*

E *qui noluerunt adorare Filium, iratus est Dominus, & perierunt de via recta.* Similiter *Xantes Pagninus & Ben. Arias Montanus* interpretantur; *Osculamini Filium.* Quin universalem suam enunciationem ipsemet *Bellarminus* illico refutat, cùm adducit *Hieronymum* hunc Psalmi locum exponentem, libro primo contra Ruffinum, de osculanda Filio manu honoris gratiâ.

Quintò, aliud est apprehendere disciplinam, quàm osculari Filium. Nam ipsemet *Bellarminus* hoc ipso libro secundo de Verbo Dei, capite secundo, sectione nonâ,

Digitized by Google

nonâ, *ex Latina & Graeca* inquit, *versione nihil apertè contra Iudaeos deduci potest: at in Hebraeo est*, נשקו בר *naschcku bar. Osculamini Filium, ne irascatur, id est, reverentiam exhibere Filio Dei, ne ipse irascatur, &c. qui locus est invictissimus contra Iudaeos.* Si ex versione Latina, nihil apertè contra Judæos deduci potest, in textu autem Hebræo est invictissimum contra Judæos de Filio Dei testimonium; ergo versionis Latinæ & textus Hebræi nõ est idem sensus. Præterea quæ est hæc pietas, patrocinari illi versioni, quâ Christianis invictissimum adversus Judæos blasphemos testimonium de Christo eripitur quod in textu *Hebræo* exstat? Hinc liquet Calvinũ non esse usum calumniâ, quum locum hunc secundi Psalmi depravatum esse dixit.

DECIMUS locus est Psal. 4. v. 3. ubi vulgata Latina habet, *Usque quo gravi corde?* Nihil simile est in Hebræo, & à sensu verborum Hebræorum discedit ur: unde colligere licet, quàm vitiosa sit Vulgata versio. Veruntamen *Bellarminus* audet eam tueri. Ait, *valde verisimile esse, corruptum esse textum Hebraeum vitio librariorum: nam si mutetur* כ *Caph in* ב *beth & puncta mutentur, fiet; graves corde ut quid; nimirum fit*, כבודי לב למה *Kebúdé leb lámmah, & sine dubio sic legerunt Septuaginta, quorum versionem omnes Patres Graeci & Latini sequuti sunt, praeter Hieronymum, qui quoniam aliter legit, vertit, inclyti mei: sensus tamen semper est idem, quod sufficit ad veritatem interpretationis. Deus enim in eo loco conqueritur de hominibus, quòd neglectis aeternis, diligãt temporalia: & quidem secundùm versionem Graecam & Latinam, vocat eos graves corde, quia tales sunt vitio suo: secundùm Hebraeum textum, ut modò se habet, vocat eos gloriam suam, seu inclytos suos, quia tales sunt beneficio divino, si in eis imaginem caelestem, non vitium proprium consideremus. Porrò illud* כבודי *Kebúdé esse potest vel Participium passivum verbi* כבד *cábad, vel nomen verbale.* Hactenus verba *Bellarmini*, qui ut corruptissimæ versioni patrocinaretur, nõ erubuit textum Hebræum incusare velut corruptum vitio librariorum: non erubuit textum Hebræum, id est, ipsissimum Dei verbum mutare & in eo literas & puncta transformare pro arbitrio, & à se confictũ verbũ pro Dei verbo substituere non erubuit commẽta sua pro explorata veritate producere: non erubuit falsâ interpretatione locũ corrũpere: non erubuit novas voces comminisci. *Primò* ait, *valde verisimile esse, corruptum esse textum Hebraeum vitio librariorum*: At quorum? Omniúmne vel quorundam? Illud non existimo dicturum: quòd si quorundam, nonne ex aliorum libris vitium corrigi potuit? *Deinde* quorum librariorum vitio textus Hebræus est corruptus? Christianorumne vel Judæorum? Si prius asserere audet, injurius est in Christianos, & Judæis causam præbet non amplectendi religionem Christianorum, qui verbum Dei corruperint. Si posterius affirmet, dico illum Judæis insignem injuriam facere: nam Judæi semper ingens studium & laborem impenderunt, ut sacros libros ab omni errore & corruptione integros conservarent, adeoque versus, dictiones, literas & apices omnes denique numerarunt, & quo in loco singulæ usurpentur annotârunt: quod ipsorum magna Massorah abundè testatur. *Secundò* ait, si mutetur כ *Caph* in ב *beth* & puncta mutentur, fiet: graves corde, ut quid? nimirum. Si: כבודי לב למה *Kebúdé leb lámmah*. Atqui si liceat hoc pacto mutare verbum Dei, & literas pro literis, vocales pro vocalib. substituere, voces dividere & ex una duas facere, tota Scriptura perverti, nihilq; certi unquam ex divinis literis colligi poterit. *Tertiò* ait *sine dubio sic legerunt LXX. quorum versionem omnes Patres sequuti sunt Graeci & Latini.* At Chaldaica paraphrasis cum textu Hebræo consentiens sic redidit

A מטול מה איקרי לאכתב עותא *metúl me ajkári leithkenabúthá* hoc est, quousque gloria mea ad vituperium? Quòd *Hieronymum* fatetur legisse & exposuisse aliter, quàm vulgata versio habet: eo ostẽdit versionem vulgatam *Hieronymo* falsò adscribi.

Quartò falsum tribuit verbis Davidis sensum: ait, *Deum eo loco conqueri de hominibus, quòd neglectis aeternis diligant temporalia*: Atqui David Propheta inimicos suos increpat, quòd regno ipsius obnitantur; quemadmodum sequentis versus oppositio docet, quo ad agnitionem consilii & electionis Dei revocantur. Proinde etiam sequentia in *Bellarmino* λῆρός εἰσιν. Tandem miseriam adhibens Grammaticam, כבודי *Kebúdé* vocandi casu perperam exponit, & pro eo suppositum

B torquet participium & confingit nomen verbale insolens: cùm id non patiatur contextus, prosodia accentuum, & propositum loci.

Plura exempla non addo, quæ in collatione nostra Bibliorum versionis vulgatæ Latinæ cum fontibus ordine recensentur: vel hæc evidenter ostendunt, versionem illam admodum vitiosam esse.

Sic fuit quartum argumentum, cur versio vulgata Latina non sit authentica: sequuntur reliqua.

QUINTUM igitur est; quia eam *Hieronymus* Ecclesiæ Romanæ Presbyter, cujus judicium *Damasus Papa* approbavit, *Augustinus* magnifecit, ut & alii fecerunt, non judicavit esse authenticam, sed multa in ea reprehendit, ut passim scripta ejus ostendunt: & fatetur *Bellarminus* secundo libro de verbo Dei, capite nono, sectione vicesimatertiâ & sequentibus.

C SEXTUM; quia eam Ecclesia Latina pro authentica non habuit, nec recepit ante Concilium Tridentinum. Nam nec Patres antiqui eam sequuti sunt, nempe *Tertullianus, Cyprianus, Arnobius, Lactantius, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, Hieronymus ipse, Leo Magnus, Gregorius Magnus Romani Pontifices*: nec ii qui ante Synodum Tridentinam vixerunt Papistæ, *Nicolaus Lyranus, Paulus Brugensis, Armacanus, Laurentius Valla, Eugubinus, Isidorus, Clarius, Iohannes Isaacus, Cajetanus Cardinalis, Erasmus Roterodamus, Iacobus Faber, Ludovicus Vives, Lucas Brugensis*, aliique multi Papistis etiam cæteris probati.

SEPTIMUM; quia si vulgata versio Latina sit authentica Scriptura, tum non ampliùs Hebræi Græciq;

D fontes erunt authentici. At hoc est non tantùm absurdum, sed etiam impium & perniciosum religioni Christianæ: Ergo & illud. Ratio consequentiæ est, quia editionem Sacræ Scripturæ authenticam nonnisi unicam esse necesse est, ut supra explicatum.

Sic expedita est prima quaestio de autoritate vulgatae versionis Bibliorum Latinae.

SECUNDA QUÆSTIO est, *An translatio vulgata Latina sit integerrima & plenissima non minus quàm Hebraica editio?*

RESPOND. Negatur; quia affirmatio quæstionis istius est I. impia & blasphema: nam humanum opus

E divino operi exæquat. Versio Latina est humanum opus: Hebraica autem Veteris & Græca Novi Testamenti, editio est opus divinum. Atqui humanum opus divino Canoni planè respondere divinâ perfectione non potest.

II. Est falsa: nam humani operis integritas & plenitudo nequaquam potest esse par divini operis integritati & plenitudini.

Contrà *Bellarminus* libro secundo de Verbo Dei, capite nono, sectione 14. de antiquâ editione Latina affir-

Digitized by Google

affirmat, *tam integerrimam & plenissimam esse, non minùs quàm Hebraicam*: quę affirmatio est indigna pio homine; quum extra cōtroversiam sit, Hebręam editionem divinâ integritate esse & plenitudine; translationem minimè.

Tantum de translatione Scripturæ Sacræ in linguas vernaculas: sequitur de lectione ejusdem.

Caput XLIII.

In quo agitur, An Scripturæ Sacræ lectio laicis permittenda?

De lectione Sacræ Scripturæ inter nos & Papanos quæstio est, *An Sacra Scriptura legi & cognosci debeat à quibusvis, etiam à laicis seu à populo, an verò illius lectio populo sit ab Episcopis prohibenda?*

Papistæ statuunt, *Sacram Scripturam non debere legi & cognosci à populo seu laicis, sine licentia Episcopi seu Inquisitoris, singulariter & speciatim in scriptis data*: quanquam istud de licentia data plurimi omittunt. Ad istud statutum confirmandum sequentibus utuntur argumentis, ad quæ distinctè respondebimus.

PRIMUM *Bellarminus* habet libro secundo de Verbo Dei, capite decimoquinto, sectione vigesimanonâ & sequentibus.

C *Ex quocunque populus detrimentum caperet, id non debet ab ipso legi & cognosci.*

Ex Sacra Scriptura populus detrimentum caperet:

Ergo non debet ab illo legi & cognosci.

Probat hoc modo assumtionem: *Ex quo populus acciperet facillime occasionem errandi tum in doctrina fidei, tum in præceptis vitæ ac morum, ex eo certè detrimentum caperet:*

Ex Scriptura Sacra populus acciperet facilimè occasionem errandi tum in doctrina fidei, tum in præceptis vitæ ac morum:

Ex ea igitur detrimentum caperet.

Antecedens sequenti ratiocinatione stabilire conatur.

Ex quo omnes hæreses nascuntur, ex eo populus acciperet facillimè occasionem errandi tum in doctrina fidei, tum in præceptis vitæ ac morum.

D *Ex Sacra Scriptura omnes hæreses nascuntur: sicut* Hilarius *testatur, omnes hæreses natas esse ex Scriptura non intellecta. Quod etiam* Lutherus *agnovit, qui Scripturam librum hæreticorum vocavit. Ex experimentis idem confirmatur: Refert enim* Cassianus *collat. 10. cap. 2. 3. 4. & 5. Anthropomorphitarum absurdissimos errores ex sola imperitia esse natos: &* Æneas Sylvius *libro de origine Boemorum refert errores crassissimos Thaboritarum, Orebitarum & aliorum, qui Scripturas materna lingua legebant & non intelligebant. Quod idem accidit* Davidi Georgio *omnium hæreticorum pestilentissimo, qui nullam linguam noverat, nisi suam maternam, id est, Batavorum, & tamē ex Scripturis collegerat se esse Dei Filium & Messiam, ut patet ex libro sive epistola, quam de illius erroribus ediderunt Basilienses.*

E *Ergò ex Sacra Scriptura populus acciperet facillimè occasionem errandi, &c.*

RESPONDEO: *Primò* major *tum* principalis argumentationis, *tum* probationum est distinguenda. Detrimentosa populo, videlicet quæ talia per se & semper sunt, non debent ab illo legi & cognosci. Ex quo per se considerato populus facillimè errandi occasionem arriperet, ex eo detrimentum caperet. Ex quo omnes hæreses nascuntur per se, suo vitio & semper; ex eo

A populus facillimè arriperet errandi occasionem.

Deinde assumtio tum principalis argumentationis, tum & probationum, est falsa, si absque distinctione accipiatur. Nam ex Sacra Scriptura per se considerata populus neque detrimentum capit, neque errandi occasionem accipit, neque ex eadem hæreses nascuntur. Quòd si per accidens id fiat, non Scripturæ culpâ, sed hominum quorundam vitio & temeritate, partem Scripturæ solùm arripientium: num populus ab illius lectione aut auscultatione est prohibendus propter unius & alterius vitium & temeritatem?

Durissima & iniquissima ista prohibitio est. Injustum enim est innocētes aliorum culpam luere. Quòd si argumentatio Papistarum valeret, decem præcepta Dei à nullo essent cognoscenda: quum Paulus Apo-

B stolus etiam de se dicere non dubitet Romanor. 7. vers. 7. & sequentibus. *Cupiditatem non nossem, nisi Lex dixisset, Non concupisces, Sed peccatum occasione per illud præceptum sumta effecit in me omnem cupiditatem,* &c. Verùm quemadmodum Apostolus Paulus ibidem docet, Legem ipsam esse sanctam, & præceptum illud sanctum ac justum & bonum; totam autem culpam peccatorum in nobis esse: ac proinde non cessat populo Dei legem inculcare, veluti Romanor. 13. vers. 8. & sequentibus, Galat. 5. vers. 13. & sequentibus, 1. Timoth. 1. vers. 5. ut & Jacobus cap. 2. vers. 8. idque exemplo Christi Matthæi 5. & 22. & alibi: ita quoque certum est Scripturam Propheticam & Apostolicam esse sanctam, justam & bonam, nemini per se detrimentum afferre, neminem in errores abducere, nullius hæreseos causam esse. Hæreses enim nequa-

C quam oriuntur ex Scriptura, sed ex ignoratione Scripturæ, quemadmodum Christus respondet Sadducæis; *Erratis nescientes Scripturas & potentiam Dei.* Cæterum non ii tantùm ignorant Scripturam, qui eam nec legunt nec audiunt: Sed ii etiam qui lectam vel auditam perperam intelligunt, sicut verissimè *Theodoretus* ait: *Verbum Dei stolidè intellectum, non est verbum Dei.* Unde *Hilarius* in fine libro de Synodis inquit: *Omnes hæreses natæ sunt ex Scriptura non intellecta.* Non dicit simpliciter *ex Scriptura*, sed *ex Scriptura non intellecta*: ergo ex ignorantia Scripturæ. Testimonium igitur *Hilarij* non probat assumtionem. Ubi *Lutherus* Scripturam vocaverit librum hæreticorum, *Bellarminus* annotare debuerat, nam quòd *Lutherus* eam ad hæreti-

D cos convincendos & refellendos prodesse, & librorum sanctorum esse docuerit, notum est. Anthropomorphitarum hæresis non à laico, sed à *Monacho Audæo* orta est. Thaboritarum Orebitarumque doctrina de Cœna Domini integrè administranda non est hæresis; sed è contrario doctrina quâ Romana Ecclesia & Concilium Constantiense populo calicem Domini adimit est hæresis non à laicis, sed ab Episcopis orta. *David Georgius* ex Scriptura non collegit, se esse Filium Dei & Messiam, sed abusus est Scripturâ non intellectâ, & Christianos à Sacræ Scripturæ lectione avertere conatus est, & pro illa suum librum obtrudi voluit, cui fecit titulum *Twonderböck* Belgicâ linguâ scriptum: & in eo Jesuitarum, qui & ipsi populum à le-

E ctione Scripturæ abducere nituntur, fidelis socius fuit.

Ad hæc, Si Scriptura propterea periculosa est, quia, si à laicis legeretur, hæreses ex ea haurirent: tum multò minus legi deberet ab Episcopis & Presbyteris: quia, ut ipsemet *Bellarminus* scribit, libro primo de Romano Pontifice, capite octavo, sectione undecimâ; *hæreses ab optimatibus potiùs quàm à plebejis hominibus excitantur: Certe hæresiarchæ ferè omnes aut Episcopi aut Presbyteri fuerunt. Itaque hæreses sunt*

qua-

Digitized by Google

quadam quasi Optimatum factiones. Quibus autem magis incumbit lectio Scripturæ Sacræ assidua quam Episcopis & Presbyteris? Atque utinam in legenda & rectè intelligenda illa laborassent, non tam multas, tamque impias hæreses in Ecclesiam Dei invexissent! Utinam etiamnum in illa legenda atque intelligenda operam diligentem atque religiosam impenderent, hæreses in Ecclesiam invectas non defenderent.

INSTANTIA I. quâ assumtionem argumenti principalis ulteriùs adversarii conantur probare:

Quod parit contemtum in vulgo, ex eo populus detrimentum capit:

Sacra Scriptura lectio & cognitio parit contemtum in vulgo: Ergo.&c.

Probatio assumtionis: *Nam si populus legi audiret Canticum canticorum, adulterium Davidis, incestum Thamara, historiam Lia & Rachela, mendacia Iuditha; Sanctos Patriarchas, imò Deum ipsum in Scriptura talia tradentem contemneret.*

RESP. Negatur probationis consequentia Nihil enim minus quam contemtus sanctorum hominum vel Dei ipsius & illarum historiarum lectione oriuntur. Nam Canticum canticorum allegoricam descriptionem Christi sponsi, & Ecclesiæ sponsæ ipsius & mutuum colloquium ipsorum comprehendit. *Deinde* ut in illis historiis sanctorum peccata narrantur, sic in iisdem resipiscentia pœnaque seu castigatio divinitus inflicta perscribitur. Hæc autem scire utile est Ecclesiæ, cunctisque piis. Nam *primùm* hinc discimus neminem impunè peccaturum esse, sed unumquemque si peccat, pœnam peccati subiturum eamque vel castigationis, qualem David subiit, vel ultionis, qualem Saul, Achitophel, & alii reprobi. *Deinde* non esse ulli fidelium desperandum, si peccaverit: sed quantumvis in gravissimum peccatum inciderit, sperandum tamen propitium in Christo Deum fore, si eum qui deliquerat peccatorum ex animo pœniteat. *Postremò* sanctos illos atque eximios viros & matronas non suis virtutibus, sed Christi meritis servatos esse, atque ita non esse de illis angustiùs, quàm par est, existimandum: minus enim periculum est, ne nimium illis, quam ne parum tribuamus. Quare hæc illorum non delicta levia, sed peccata maxima Spiritus-Sanctus tacere noluit.

INSTANTIA II. Hoc est, alia assumtionis principalis probatio:

Quod peccandi occasionem prabet, ex eo populus detrimentum capit:

Sacra Scriptura peccandi occasionem prabet: Ergo, &c.

Probatio assumtionis. *Nam populus cùm peccata sanctorum legit vel audit, eadem sibi licere colligit.*

RESP. Sophisma hoc est accidentis. *Quod peccandi occasionem prabet*, videlicet per se, non autem per accidens, *est periculosum*. At ex Sacra Scriptura licentia peccandi nequaquam per se nascitur, nec etiam verè justeq; nasci potest: quod finis Scripturæ indicat, ad quem divinitus data est. Est enim tota utilis, ut ad doctrinam & redargutionem, ita etiam ad correctionem morum & institutionem in justitia, ut perfectus sit homo Dei, ad omne tempus bonum perfectè instructus. 2. Tim. 3.16. Prodest ad purgandâ vitam, sicut David ait Psal. 119. v. 9. *Quemodo purificabit adolescēs viam suam? observando eam secundum verbum tuum.* Non dicit, fugiendo & ignorãdo Scripturam. Et Psal. 19. v. 12. ait, *Tum me servum tuum commonefacis istis, in horum observatione esse emolumentum magnum.* Scriptura igitur per se occasionem peccandi non præbet. At Papistæ metuunt, ne quēadmodum Apostolus, 1. Cor. 15. v. 33. bonos mores ὁμιλίαις κακαῖς, colloquiis malis corrumpi monuit, sic homines legendis Scripturis deteriores & licentiores evadant. Quòd

A si fortassis aliquis ex Scriptura occasionem peccandi arripuit, id per accidens factum fuerit. Quemadmodũ enim peccatum occasione sumtâ per mandatum, efficit in homine omnem cupiditatem, & tamen lex ipsa sancta est, & mãdatum illud sanctum & justum ac bonum est, ut Paulus docet Rom. 7. v. 13. ita ex sacris historiis de peccatis sanctorum per accidens possint quidem sumere occasionem peccandi, nullo historiarum illarum, sed naturæ humanæ vitio. Quòd si etiam propter accidens istud S. Scripturæ lectio laicis est periculosa, cur Papistæ *Propertium*, *Martialem*, *Ovidium*, *Plautum*, *Terentium* adolescentibus legere permittunt, & comœdias turpissimas, ac fœdissima spectacula non prohibent? scripturæ scilicet solæ, ut piis moribus pestiferæ, ab oculis hominum sunt removendæ; quid
B magis impium aut Antichristianum potuit excogitari?

INSTANTIA III.

Quod historiam de Sanctis, falsitatis suspectam reddit, ex eo populus detrimentum capere posset:

Sacra Scriptura historiam de sanctis, falsitatis suspectam reddit. Ergo, &c.

Assumtionis probatio: *Nam populus qui magnifacit sanctos, facilè credere posset falsa esse, qua de peccatis sanctorum narrantur & putare mendacia esse in Scriptura.*

RESP. *Primò* falsa est assumtio: *Deinde* in ejus probatione petitur principium: δέ© ἐστιν ἀδεὲς, timetur ubi causa timendi est nulla. Prudentiores videlicet Deo sunt Jesuitæ.

C

INSTANTIA IV.

Quod efficit ut putetur Deus autor peccati, ex eo populus detrimentum caperet:

Sacra Scriptura efficit, ut putetur Deus autor peccati: Ergo, &c.

Assumtionis probatio: *nam populus quando legit vel audit in lingua vernacula: Ne nos inducas in tentationem, potest facile putare, Deum esse autorem peccati.*

RESP. *Minor* negatur. Nam opinio illa de causa peccati non oritur ex Scriptura, sed ex ignoratione Scripturæ.

INSTANTIA V.

Quod fidei periculum affert, ex eo populus detrimentum ca-
D *peret:*

Scriptura fidei periculum affert: Ergo, &c.

Minor probatur, *quia cùm populus tam multas apparentes contradictiones in Scriptura esse videret, & solvere non posset, periculum esset, ne tandem nihil crederet.*

RESP. *Primò*: *Minor* est falsa. *Deinde* ejus probatio perperam petitur ex particulari & accidente. Doceatur autem fideliter & diligenter populus, & quę in speciem pugnare videntur, rectè concilientur: & nullum tale periculum metuendum erit. Tum experientia testatur, innumeros homines lectâ aut auditâ Sacrâ Scripturâ in vera fide rectè informatos fuisse atque etiamnum rectè informari.

INSTANTIA VI.

E *Quod blasphemiam causatur, ex eo populus detrimentum caperet:*

Sacra Scriptura blasphemiam causatur, &c.

Assumtionis probatio: nam *Bellarminus* ait, *se audivisse à quodam fide digno, cùm in Anglia legeretur caput 25. Ecclesiastici, quod de malitia mulierum multa habet, fœminam quandam irratam surrexisse, & exclamasse: Hoccine sit verbum Dei? imò verbum est Diaboli.*

RESP. *Primò*: assumtio est falsa: *Deinde* probatio assumtionis petit principium. Historia enim de fœmina illa, nescio qua, est dubia & incerta; fabula igitur potiùs: Bellarminus viderit. Quis est enim vir iste fide dignus

Digitized by Google

à quo eam audierit, cujus nomen non censuit dignum commemoratione? Quam multæ possent ejusmodi historiæ proferri de Pontificiorum nugis? Sed hæc κενοχυτρολήρειοι homines narrent, iisque se oblectent. *Tertio* dato sed non concesso, tale aliquid in Anglia accidisse, quid sequetur quæso ab exemplo particulari unius mulierculæ? Tum licet huic exemplo conficto opponere exempla animarum innumerabilium, quæ lectione vel auscultatione Sacræ Scripturæ ad Deum laudandum & celebrandum excitatæ sunt. Non convenit autem, ut propter eos qui male abutuntur, præcludatur aut eripiatur Scriptura iis qui bene sunt usuri, ut Apocalypseos ultimo capite Johannes docet sapientissime. Si Bellarmini argumentatio locum haberet, neque Episcopi neq; Presbyteri Scripturas legere deberent, cùm multi ex illis abusi sint Scripturis ad stabiliendas blasphemas hæreses, ut *Arius, Nestorius, Eutyches & alij hæresiarchæ*, quos fere omnes Episcopos aut Presbyteros fuisse *Bellarminus* ipse fatetur. Et de *Thoma Linacro Anglo* viro docto & inter Papistas etiam laudato vere narratur, cum audisset legi in capite quinto Matthæi, *Diligite inimicos*, &c. erupisse in hæc verba: *O amici, aut hæc vera non sunt, aut nos Christiani non sumus.* *Quarto* etiamsi omnino concederemus, veram esse narrationem de muliercula illa Anglica, tamen nostræ causæ non officeret, quia illa tum non audivit verbum Dei sed verbum hominum: cum liber Ecclesiastici non sit vere & divinitus Canonicus, sed apocryphus.

Sic fuit primum argumentum Bellarmini, cum instantiis tum ipsius tum aliorum Papistarum: sequitur.

SECUNDUM.

Duo Patres gravissimi Basilius Magnus *&* Hieronymus *non judicabant expedire, ut omnes homines sine delectu Scripturas tractarent, etiamsi id non posset eo tempore facilè impediri, cùm Græca & Latina lingua quibusdam populis adhuc essent vulgares. Refert* Theodoretus *lib. 4. histor. cap. 17. eùm Præfectus culinæ Imperatoris nescio quid de Scripturis protulisset, eum à magno BASILIO reprehensum audivisse:* Tuum est de pulmentis cogitare, non dogmata divina decoquere. *Quid, obsecro, nunc diceret* Basilius *si pharmacopolas, sutores cæterosque opifices, etiam è pulpitis sacra eloquia tractare, apud Lutheranos, Calvinistas, atq; Anabaptistas videret?* Hieronymus *in epistol. ad Paulinum de studio Scripturarum: Quod medicorum est, inquit, promittunt medici, tractant fabrilia fabri, sola Scripturarum ars est, quam sibi passim omnes vendicant. Scribimus indocti doctiq; poemata passim, hanc garrula anus, hanc delirus senex, hanc sophista verbosus, hanc universi præsumunt, lacerant, docent, antequam discant. Quæ* Hieronymi *querimonia nunc maximè locum habet in tota Germania & Gallia. Omnes enim opifices, non solùm viri, sed etiam fœminæ, Scripturas habent in manibus, & ex earum lectione ad imperitiam suam adjungunt indocilitatem, & arrogantiam. Quia enim possunt verba Apostoli recitare & allegare libros & capita, putant se omnia scire, nec ullo modo doceri se patiuntur.*

RESP. Negatur *antecedens*: Nam *Basilius Magnus & Hieronymus* id non judicarunt quod eis *Bellarminus* tribuit. Torquentur enim ab eo testimonia illorum in sensum alienum. Nam *Basilius* non reprehendit præfectum culinæ Imperatoris, *Demosthenem* nomine, ob Scripturæ Sacræ lectionem, neque ob sermonem de religione; nam religio est omnium fidelium, de ea igitur omnibus fidelibus qui possunt, loqui licitum: sed ob temerarium judicium de controversia Ecclesiastica, quam homo imperitus non intelligebat, & malè, indoctè imprudenterq; obloquebatur veritati, & valde insolenter pio Episcopo obstrepebat: cumque insulsus esset, tamen διδάσκαλον τῆς οἰκουμένης, *Doctorem totius orbis*, ut ait *Theodoretus*, docere voluit. Idem nos statuimus, neminem, sive laicus is sit, sive etiam Episcopus debere περὶ τῶν θείων δογμάτων de dogmatibus divinis temerarie & impudenter blaterare & judicium ferre de controversiis non recte cognitis. Similiter *Hieronymus* non reprehendit plebejos illos, de quibus loquitur, ob lectionem Scripturæ sed ob arrogantiam, insolentiam, immodestiam, quod cum semel aliquid de Scripturis gustassent omnia se jam tenere putabant & alios docere præsumebant, quod ipsimet non intelligebant. Hæc est mens *Hieronymi*, quæ constat *tum* ex verbis à Bellarmino adductis, *tum* quod epistolâ ad Lætum de institutione filiæ, item Commentariis in caput tertium Prophetæ Nahum sub finem, in Caput tertium epistolæ Pauli ad Colossenses ad versum decimum-sextum lectionem Scripturæ laicis commendat. Et in epistola ad Marcellam etiam rusticos dilaudat arva ad Bethlehem cum Psalmorum cantu exercentes: & de variis populis ibidem inquit, *vox quidem dissona, sed una religio: tot pene psallentium chori, quot gentium diversitates.*

Hactenus refutata est Papistarum opinio.

Ecclesiarum autem reformatarũ sententia est: *Sacræ Scripturæ lectionem laicis, quos vocant, non esse ab Episcopis prohibendam*: cujus sententiæ rationes sunt validissimæ.

I. Quicquid à Deo laicis mandatum est, id eis ab Episcopis prohiberi nec potest nec debet. Extremæ enim impietatis & rebellionis in Deum est, vetare id, quod ipse jubet. Contra id quod Deus præcepit, disputare vel obducta autoritate Ecclesiæ, id insolentissimæ insaniæ est.

Sacræ Scripturæ lectio à Deo laicis mandata est:

Ergo illa laicis nec potest nec debet ab Episcopis prohiberi.

Assumtio est certissima. Sic enim mandat Deus Regi populi sui Deuteron. 17. v. 18, 19, 20. *Sed erit cum insederit solio regni sui, ut describat sibi exemplum hujus Legis in libro, ex eo* qui erit *in conspectu sacerdotum Leviticorum: Eritque penes eum, & leget in eo omnibus diebus vitæ suæ; ut discat timere Iehovam Deum suum, observare omnia verba hujus legis, & statuta ista faciendo ea: Ne efferatur animus ejus præ fratribus suis, & ne recedat ab hoc præcepto dextrorsum aut sinistrorsum: ut prælonget dies in regno suo, ipse & filii ejus, in medio Israelis.* Idem præceptum dedit Duci Israëlitarum Josuæ, homini militari, Jos. 1. vers. septimo & octavo. *Tantummodo confirmare & fortis esto valdè, ut cum observantia facias prorsus secundum Legem illam, quam præcepit tibi Moses servus meus, ne recede ab eo dextrorsum, aut sinistrorsum: ut secunderis quocunque iveris. Ne discedito liber iste Legis ex ore tuo, sed meditaberis de eo interdiu & noctu, ut cum observantia facias omnino prout scriptum est in eo, tum enim prosperaberis in viis tuis, & tunc secundaberis.* Idem mandatum inculcavit toti promiscue populo Deut. 5. v. 6, 7, 8, 9. & Deuteron. 11. v. 18, 19, 20. *Reponetis hæc verba mea in corde vestro & in animo vestro, & alligabitis ea in signum manui vestræ, eruntq; pro frontalibus inter oculos vestros: Præterea docebitis ea filios vestros loquendo de eis; quum sedes domi tuæ, & quum incedis per viam, & quum jaces & quum surgis: etiam inscribes ea postibus domus tuæ & portis.* Similiter Judæis communiter dixit Christus Johan. 5. v. 39. *Scrutamini Scripturas.* Ad omnes etiam Christianos communiter pertinet, quod Paulus dicit Coloss. 3. v. 16. *Sermo Christi inhabitet in vobis copiosè cum sapientia.* Sermo autem Christi est in sacra Scriptura comprehensus.

II. Quod Spiritus sanctus in laicis laudat, id eis ab Episcopis prohiberi nefas est:

At

Digitized by Google

A At lectionem sacræ Scripturæ Spiritus sanctus in laicis laudat.

Ergo lectionem S. Scripturæ laicis ab Episcopis prohiberi est nefas.

Minoris veritatem ostendunt hæc Scripturæ loca. Act. 8. vers. 28. commemoratur cum laude de illo *Æthiope Eunucho*, dynasta Candaces reginæ Æthiopum, qui præerat universis illius gazis & venerat Hierosolymam adoraturus, quòd revertens in curru sederit, & Jesaiam Prophetam legerit. Istud factum ita probatum fuit Spiritui Dei, ut Philippo mandarit ut accederet & proxime se ad currum adjungeret. Accurrens igitur Philippus audivit eum legentem Jesaiam Prophetam & neutiquam eum ab ejus lectione prohibuit; non dixit ei, tu non debes legere Scripturam, quia es laicus: sed an intelligeret, interrogavit, *Nempe intelligis quæ legis? Locus autem Scripturæ quem legebat, erat ex cap. 53. Jesaiæ Vt ovis ad mactationem ductus est*, &c. Cumque B Eunuchus fateretur se non intelligere, Philippus locum ei explicuit & eum ad Jesu Christi agnitionem adduxit. Si peccatum fuisset, quòd Eunuchus Scripturam legit, neutiquam Philippus illud tacuisset, neutiquam tanto bono à Deo affectus Eunuchus fuisset. Act. 17. 11. laudantur Berœenses, quòd *iis qui erant Thessalonicæ fuerint generosiores, ut qui receperint sermonem omni alacritate, quotidie scrutantes Scripturas, an hæc ita se haberent.*

III. Quicquid Apostoli ipsimet laicis concesserunt, imo & commendarunt, & ab ipsis fieri voluerunt, id eis non debet ab Episcopis prohiberi.

C At lectionem S. Scripturæ Apostoli ipsimet laicis concesserunt, imo & commendarunt, & ab ipsis fieri voluerunt: Ergo, &c.

Minor patet ex his locis 2 Cor. 1. v. 13. scribit Paulus sanctis omnibus qui erant Corinthi & in tota Achaja: *Non alia scribimus vobis, quàm quæ legitis aut etiam agnoscitis.* Sic ad Ephes. 3. vers. 4. ait: DEVS *per revelationem notum mihi fecit mysterium illud (sicut antè scripsi paucis, ex quo perlecto potestis intelligere quæ sit mea intelligentia.* Quod si Epistolarum Paulinarum lectio laicis concessa est, in quibus tamen sunt nonnulla difficilia intellectu, quæ indocti parumque stabiles detorquent, ut & reliquas Scripturas, suo ipsorum exitio, ut Petrus testatur, 2. ep 3. v. 16. tum & aliorum librorum lectio iisdem laicis concessa est. Huc pertinet quod Petrus dicit 2. Ep. 1. v. 19. *Habemus firmiorem sermonem Propheticum, cui rectè facitis quod attenditis, velut lucernæ splendenti in obscuro loco.* & 2. Petr. 3. 1, 2. *Hasce jam alteras literas scribo vobis dilecti, quibus sinceram mentem vestram per submonitionem expergefacio. Vt memores sitis verborum quæ prædicta fuerunt à sanctis Prophetis*, &c. Apostoli epistolis voluerunt expergefacere laicorum mentem: voluerunt igitur illas à Laicis legi.

IV. Quicquid affert beatitudinem sempiternam, & omnibus Deo dilectis est decus, eosque veram sapientiam ac prudentiam docet, id laicis neutiquam vetari ab Episcopis debet:

At lectio sacræ Scripturæ hæc omnia præstat. Sic enim scribit Johannes Apocalyps. 1. v. 3 *Beatus qui legit & qui audiunt verba Prophetiæ hujus, & observant ea quæ in ea scripta sunt, tempus enim prope est.* Quod de lectione libri Apocalypseos dicitur, idem de lectione totius Scripturæ verum est, ut liquet ex Psal. 1. & Psal. 119. & ex 1. Petri cap. 1. v. 23. Psal. 149. 9. dicitur Scriptura S. *Decus est omnibus iis, quos benigne accipit* Jehova. Et Deuter. 4. v. 6 *Hæc est sapientia vestra & prudentia vestra ante oculos populorum, qui audientes omnia statuta ista dicent, tantùm gens hæc maxima populus sapiens est & prudens.* Psal. 19. 8, 9, 10, 11.

V. Quicquid etiam laicis est scriptum, ab ejus profecto lectione Episcopi eos arcere minimè debet. Quàm enim absurdum esset, scribi aliquid ad laicos, & tamen ab illis legendum non esse?

Jam S. Scriptura etiam laicis est scripta:

Ergo à Scripturæ sacræ lectione laicos Episcopi arcere nequaquam debent.

Minor certa est: nam epistolæ Pauli & aliorum Apostolorum nonne ad laicos sunt scriptæ, velut epistola ad Romanos, ad Corinthios utraque ad Galatas, ad Ephesios, Philippenses, ad Colossenses, ad Thessalonicenses, epistolæ item Catholicæ, Jacobi, Petri, Johannis Judæ?

VI. Quæcumque Scriptura vitæ æternæ viam monstrat, & de Christo testatur, ab ejus lectione laici neutiquam sunt arcendi. Nam non minus ad illos pertinet cura æternæ vitæ & cognitio Christi, atque ad Ecclesiasticos. Quod omnes tangit, ab omnibus cognosci debet.

At sacra Scriptura vitæ æternæ viam monstrat, & de Christo testatur. Joh. 5. v. 39 *Scrutamini scripturas, quia vos videmini vobis in ipsis vitam æternam habere: & illæ sunt quæ testantur de me.*

VII. Quæcunque Scriptura officia omnium laicorum, velut Magistratus & subditorum, maritorum & uxorum, parentum & liberorum, dominorum & servorum, atque adeò ordinum omnium rectissimè exponit, illius lectio laicis prohiberi ab Episcopis non debet.

At Sacra Scriptura officia omnium laicorum, velut Magistratus & subditorum, maritorum & uxorum, parentum & liberorum, &c. omnium rectissime exponit. Proverb. 1. v. 1. & sequentibus. & passim per totam Scripturam. Ergo, &c.

VIII. Cujus ignoratio est causa errorum & hæresium, ab ejus lectione laici non sunt arcendi: At sacræ Scripturæ ignoratio est causa errorum & hæresium. Marc. 12. 24.

IX. Testamenti Dei, quod ab omnibus filiis ejus & hæredibus cognoscendum est, lectio laicis non est prohibenda: Posito enim in oculis cohæredum omnium testamento Patris, non est tam facile falli & fallere:

At Sacra Scriptura est Testamentum Dei, quod ab omnibus filiis ejus & hæredibus est cognoscendum.

D X. Quicquid in varias linguas est conversum eo fine, ut quibuslibet innotesceret, ejus certè lectio laicis non potest nec debet interdici.

At Sacra Scriptura in varias linguas est conversa eo fine ut omnibus innotesceret: quod testatur *Augustinus* tertio tomo, libro secundo de doctrina Christiana, capite quinto: *Ex quo factum est, ut etiam Scriptura divina, quâ tantis morbis humanarum voluntatum subvenitur, ab una lingua profecta quæ opportunè potuit per orbem terrarum disseminari, per varias interpretum linguas longè lateque diffusa innotesceret gentibus ad salutem.* Idem testatur *Theodoretus* de Græcarum affectionum curatione, Sermone quinto, paginâ octogesimâ primâ editionis Commelinianæ: *Nos autem vobis Apostolicæ Propheticæque doctrinæ inexhaustum robur manifeste ostendimus. Universa enim* E *facies terræ, quantacunque Soli subjicitur, eorum verborum plena jam est: Hebraici verò libri, non modò in Græcum idioma conversi sunt, sed in Romanam quoque linguam, Ægyptiam, Persicam, Indicam, Armenicamque, & Scythicam, atque adeo Sauromaticam, semelque ut dicam, in linguas omnes, quibus ad hanc diem nationes utuntur.*

XI. Quicquid Patres orthodoxi jusserunt laicos legere, ab ejus profecto lectione ab Episcopis non sunt arcendi.

Sacram Scripturam Patres orthodoxi jusserunt laicos legere, velut *Cyprianus* epistolâ secundâ Donato

qui Christianismum recens susceperat, sic scribit: *Tu tantùm, quem jam spiritualibus castris cœlestis militia signavit, tene incorruptam, tene sobriam religiosis virtutibus disciplinam: sit tibi vel oratio assidua vel lectio: nunc cum Deo loquere, nunc Deus tecum: ille te præceptis suis instruat, ille disponat, quem ille divitem fecerit, nemo pauperem faciet. Penuria esse nulla jam poterit, cum semel pectus cœlestis sagina saturaverit.* Item *Augustinus* in enarratione Psalmi tricesimi tertii, auditores suos, qui certè maxima ex parte laici erāt, ita hortatur: *Legite scripturas: ideo voluit Deus ut scriberentur, ut nos consolaremur.* Secundo tomo, epistolâ primâ quæ est ad Volusianum virum illustrē politicum & laicum, ita scribit: *Hortor ut valeo, ut literarum vere certeq; sanctarū studio te curam non pigeat impendere.* Et mox: *Præcipue Apostolorum linguas exhortor ut legas, ex his enim ad cognoscendos Prophetas excitaberis, quorum testimoniis utuntur Apostoli.* CHRYSOSTOMUS in epistolam ad Colossenses, homiliâ nonâ: *Audite obsecro seculares omnes, comparate vobis Biblia, animæ pharmaca; si nihil aliud vultis, vel Novum Testamentum vobis comparate.*

XII. Quia qui legi à populo Scripturam prohibent, in eo palam & Dei cum populo & populi vicissim cum Deo colloquium tollunt; & summatim commercium societatemq; Dei cū hominibus dirimunt; Nam Deus est qui in Scriptura nobis loquitur, qui verò Scripturam legit, Deum loquentem audit: subducunt Dei familiæ & domesticis, vitæ æternæ pabulum: oculosq; armamentario, nudos & inermes in certamen cum Satana extrudunt fideles, quorum gladius & clypeus adeoque tota panoplia est verbum Dei, ut Christi cum Satana certantis exemplum, & Pauli ad arma hæc comparanda hortantis præceptum docet: præterea erepto Scripturæ Sacræ præsidio non modo doctrinâ, verum etiam consolatione, patientiâ & spe Christianos spoliant, cùm *quæcunque antè scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sint, ut per patientiam & consolationem Scripturarum spem habeamus.* Rom. 15. 4. Deniq; in crassa atq; exitiosa inscitia fideles retinere conantur atq; in perniciem sic eos adducunt, cum ignoratio Scripturæ sit mater errorum & hæresium, cumque Scriptura sapientem reddat hominem ad salutem.

XIII. Quia sacram Scripturam etiam laici probatissimi post Apostolorum tempora legerunt veluti *Constantinus Magnus: Theodosius Magnus: Theodosius junior* suâ manu Novum Testamentum Domini nostri Jesu Christi descripsit.

In primis autem Sacra Scriptura est liber Regum & Principum, adeoque Magistratuū omnium, quem illi assiduè legere debent: ut sequentia argumenta præter supra adducta ostendunt.

I. Scriptura Sacra aperit & monstrat fontes legum omnium quibus Respublica dextrè & feliciter administratur. Nullæ enim sunt leges justæ tum in Jure Civili Cæsareo, tum in statutis seu constitutionibus regnorum, Principatuum, rerumpublicarum denique omnium, quæ non contineātur saltem in genere in Lege divina. Quæ res conscientiam Regum & Principum gubernatorumque in rebuspublicis securam reddit, quòd justè agant, justasque sententias dicant, quum sciant se non discedere à norma justitiæ quam Deus ipse præscripsit.

II. Scriptura Sacra ostendit originē potestatis quam obtinent, quòd nimirum sit à Deo eique probetur: unde certi sunt bonâ se conscientia Magistratu fungi.

III. Omnium fidissima consilia Regibus, Principibusaliisq; Magistratibus suppeditat in rebus gravissimis. Nam si historici prophani pro cōsiliariis optimis & fidissimis Regum & Principum meritò habentur: multò magis tales sunt & haberi debent Prophetæ & Apostoli, qui per revelationem divinam immediatam

A consulunt quid faciendum, quid fugiendum sit, proponentes cum MONITA divina utilia ac salutaria de officio & actionibus Regum & Principum Magistratuumq; aliorum: tum EXEMPLA vera atque illustria Regum & Principum, qui in Reipublicæ administratione vel rectè vel secus se gesserunt & pro factis suis vel præmia vel pœnas reportarunt, facti Theatrum vel gratiæ vel iræ divinæ, ut essent monitores omnibus Regibus & Principibus, Magistratibusque aliis post ipsos futuris. Hoc est quod David rex magnus dicit, Psal. 119. 24. *Testimonia tua oblectationes meæ sunt, consiliarii mei.* Sed hos & alios Sacræ Scripturæ usus ad Reges & Principes pertinentes Serenissimus Britanniæ Magnæ Rex JACOBUS I. in Δώρῳ βασιλικῷ, consecrato filio suo primogenito Illustrissimo Principi VValliæ HENRI-
B CO FRIDERICO tam præclarè exposuit, ut mihi nihil ampliùs de illis addendum probe intelligam.

CAPUT XLIV.

In quo primò status controversiæ de perspicuitate Scripturæ Sacræ figitur: deinde orthodoxa sententia proponitur & confirmatur.

DE perspicuitate Sacræ Scripturæ inter nos & Papistas non levis est controversia: sed Papistæ in statu controversiæ calumniam committunt. *Bellarmin.*
C libro tertio de Verbo Dei, capite primo, sect. prima, quæstionis controversæ statum hoc modo proponit, *Sintne Scripturæ Sacræ per se facillimæ atque apertissimæ, an verò interpretatione indigeant? statuitque Scripturam non esse tam apertam per se, ut sine explicatione sufficiat ad controversias fidei terminandas.* At si hic status controversiæ ponatur, Andabatarum more pugnat, & aërem frustra ferit, cùm nullos in ea adversarios habeat, non *Lutherum*, non *Brentium*, non alios orthodoxos. *Lutheri* sententia à *Bellarmino* allegata, seipsam à calumnia vindicat. Sic enim *Lutherus* præfatione assertionis articulorum à Leone Pontifice damnatorum ait: *Oportet scripturâ judice hanc sententiam ferre: quod fieri non potest, nisi Scripturæ dederimus principem locum in omnibus quæ tribuuntur Patribus, h. e. ut sit ipsa per se certissima, facillima, aper-*
D *tissima, suipsius interpres, omnium omnia probans, judicans & illuminans.* Hactenus verba *Lutheri* à *Bellarmino* producta: unde sic colligimus: Si scripturam esse per se certissimam, facillimā, apertissimam, suiipsius interpretem *Lutherus* asserit, tum certè non sentit, eam sine interpretatione sufficere ad fidei controversias dirimendas: sed tantùm docet quis sit omnium optimus interpres Sacræ Scripturæ. Et quòd ibidem *Lutherus* contendit: *Scripturam esse clariorem omnium patrum commentariis,* hoc rursus non contradicit thesi à *Bellarmino* propositæ: siquidem *Lutherus* commentarios Patrum quibus illi Scripturam interpretantur non rejicit, sed tantùm cum Scriptura comparat in claritate, docetque Scripturam esse clariorem; idq; rectè docet, quum Patres iis quæ ipsi dicunt lucem ex scriptura sacra mu-
E tuentur, memores illius quod dicitur Psal. 119. vers. 105. *Lucerna pedi meo verbum tuum est & lux itineri meo.* Quin etiam sequentia, quibus sententiam suam *Lutherus* restringit, eum à calumnia *Bellarmini* vindicant. Duo enim à *Luthero* dici fatetur: *unum* quòd Scriptura etiamsi alicubi sit obscura, tamen illud idem alibi clarè proponat: *alterū*, quòd Scriptura, licet per se clarissima, tamen superbis & infidelibus sit obscura ob eorum cæcitatem & pravum affectum. Atque hæc non effugia sunt *Lutheri*, ut *Bellarminus* cavillatur, sed vera dogmata.

Nec

Digitized by Google

A Nec aliud Brentius aut nos sentimus. Alii Papistæ fingunt, nos statuere, *Omnia in Sacra Scriptura esse per se facillima & nullâ egere interpretatione*, sic ut laici per se omnia possint intelligere, unde etiam laicis lectionem Scripturæ concedamus: atque ita quod cum certa limitatione dicimus, illi absque limitatione proferunt.

Verum nos omissis Papistarum calumniis, nostram sententiam hac thesi complectimur:

Sacra Scriptura nullâ sui parte per se & in se obscura est: sed aperte, clare & perspicue tradit omnia quæ continent fidem, bonaque opera, sic ut omnes Spiritu Dei præditi, etiam plebeji, qui eam attente, assidueque legunt, & voces phrasesque per ætatem & cognitionem linguæ in qua Scripturam legunt, percipiunt, & veritatem investigare voluntatemque Dei facere volunt, recte intelligere possint & fructum maximum inde consequi. B

Hæc thesis primò declaranda, deinde confirmanda, & adversus Papistarum objectiones defendenda.

Non est sententia nostra, omnia esse in Scriptura cuivis legenti vel audienti facilia, perspicua & clara, nihil ulli obscurum, nihil intellectu difficile; nam quædam loca Scripturæ esse difficilia intellectu & obscura reprobis pereuntibusque, aliquando etiam electis ad tempus, fatemur: Sed *primò* Scripturam esse in se & suapte naturâ perspicuam, & tradere perspicuè totam doctrinam fidei & bonorum operum, docere clare fundamentum doctrinæ Christianæ omnibus fidelibus cognitu necessarium, haud sanè in singulis C Scripturæ locis, sed in singulis utique doctrinæ Christianæ capitibus, ad fidem cultumque Dei necessariis: seu, ut verbis *Augustini* utar, quæ exstant libro secundo de doctrina Christiana, capite nono; *In his quæ apertè in Scriptura posita sunt, inveniri illa omnia quæ continent fidem moresque vivendi.* *Deinde* non dicimus, quibusvis Scripturam sacram esse claram & perspicuam, sed illis qui præditi sunt Spiritu Dei quo illa scripta est, quibusque nullum ab ætate vel ab ignoratione linguæ in qua Scripturam legunt, impedimentum est: hi soli illam intelligunt ut intelligi debet, etiamsi plebeii essent. Quemadmodum homo constat ex corpore & anima, ita ut sit corpus animæ domicilium: ita constat S. Scriptura ex litera & spiritu, ita ut sit litera quoddam quasi spiritus domicilium. Et quemadmo- D dum hominis corpus videre & vocem audire possunt bestiæ; sed ejus animum aut orationem perspicere nequeunt, quippe quæ non sint eâdem animâ prædita, cujus oculis ita cernere valeant: sic Sacræ Scripturæ literam videre & verba audire possunt impii, sed quis sit literæ spiritus, & quò spectet divina mens, ii soli intelligunt, qui eo spiritu præditi sunt, à quo Scriptura Prophetis & Apostolis inspirata est. Impii quidem non magis eum vident, quàm bestiæ sermonem hominum, quorum tantum voces paucas, & eas vix intelligunt, exclamationes, increpationes, adhortationes, minas. Sic impii vident in sacris literis quid narretur, quid jubeatur aut vetetur: sed spiritum & quasi medullam literæ non habent. Ut enim hominis negotia solus hominis spiritus novit: sic Dei negotia E nullus scit, nisi Spiritus Dei, & is quem Spiritus ille docuerit. 1. Cor. 2. vers. 9. & sequentibus. *Tertiò* distinguimus res divinas quas Scriptura tradit ab oratione qui ipsas docet. Res ipsæ sunt altissimæ & profundissimæ & à naturali intellectu humano remotæ: ipsæ tamen per Scripturam divinâ revelatione inspiratam clarâ oratione explicantur.

Sic explicata est thesis nostra: nunc est confirmanda.

Confirmatur PRIMO testimoniis Scripturæ. *Primum* est Deut. 30. v. 11. & sequentibus. *Præceptum hoc, quod ego præcipio tibi hodie, occultum non est à te, neque longinquum. Non est in cælis; ut dicas, quis adscendet nobis in cælum, qui sumens afferat illud nobis, & enunciet nobis illud, ut faciamus illud: sed propinquum est tibi verbum hoc valde; in ore tuo & in animo tuo, ad faciendum illud.* Unde colligimus in hunc modum:

Quod non est occultum neque longinquum; sed propinquum fidelibus, id profectò aperte & perspicuè tradit fidei morumque doctrinam. At Sacra Scriptura & maximè doctrina Evangelii non occulta neq; longinqua, sed propinqua fidelibus: Ergo apertè & perspicuè tradit fidei morumque doctrinam.

RESPONDET Bellarminus *per inficiationem minoris, eamque negat ex loco adducto probari posse, eò quòd plurimi veterum exponant eum non de facilitate intelligendi Scripturas, sed de facilitate implendi mandata Decalogi, cum adest gratia auxilium, quòd sit contra omnes Lutheranos, qui dicant impossibilia esse Dei mandata: atque sic interpretari* Tertullianum *libro quarto contra Marcionem, sic item exponere* Origenem Ambrosium, Chrysostomum *& alios in capite decimo ad Romanos, &* Augustinum *libro de perfectione justitiæ, responsione penultimâ. Alios tamen in quibus est* Abulensis *concedit hunc locum exponere de facilitate cognitionis, non quidem Scripturarum Sanctarum, quæ tunc adhuc nulla erant fortasse, sed præceptorum tantùm Decalogi, quæ, cùm sint naturalia, facilimè intelliguntur, & Judæi illi præcipuè facilè poterant ea scire, qui Mosen explicantem audierant, & confessi fuerant, se percepisse omnia, & promiserant se ea observaturos. Ideo subditur:* Prope est sermo in ore tuo & in corde tuo, *id est*, in corde tuo, *quia jam intellexisti quid sit agendum*; & in ore tuo, *quia jam confessus es te intellexisse.* Hactenus exceptio *Bellarmini.*

Ad quam nostra hæc est REPLICATIO. *Primò*, negari *minor propositio* argumentationis nostræ non potest, quæ loco Mosis revera nititur & ex eo sumta est. *Deinde* locus Mosis nequaquam est intelligendus de facilitate implendi mandata Decalogi, quia præceptum de quo Moses in loco citato loquitur non Legis est, sed Evangelii de conversione ad Deum & fide in Christum interprete Paulo Rom. 10. vers. 6. & sequentibus. Solius Pauli autoritas sufficere *Bellarmino* debuisset, hunc locum nequaquam de mandatorum Decalogi impletione exponendum. Pauli autem interpretationem veram esse extra controversiam apud omnes pios esse debet. Nam & antecedentia omnia in cap. trigesimo Deuteronomii de doctrina sunt Evangelii: quia agunt de conversione ad Deum seu resipiscentia; invitare autem ad resipiscentiam & gratiam offerre resipiscentibus & credentibus promissioni gratiæ, est Evangelii, cujus veritatem à Deo præstari & à nobis facilè percipi Moses affirmat. *Deinde* Paulus ineptè argumentaretur ex loco Mosis nisi is de doctrina Evangelii esset intelligendus. Nam Paulus justitiæ, quæ est ex lege, consistenti in præstatione mandatorum Legis opponit justitiam quæ est ex fide: & justitiæ, quæ est ex lege, accommodat locum Levit. 18. v. 5. *Qui præstiterit ea, vivet per illa*: justitiæ vero quæ est ex fide, accommodat hunc locum Mosis ex Deuteronomio, & verbis illis: *Prope te verbum est in ore tuo & in corde tuo*, disertè addit explicationem; *Hoc est verbum illud fidei quod prædicamus.* Proinde hic locus Mosis de facilitate implendi mandata Decalogi non est accipiendus, neque contra nos facit.

Tertiò testes à *Bellarmino* laudati nihil tale deponunt,

Digitized by Google

quale illis *Bellarminus* affingit, non *Tertullianus*, nec magis *Origenes*, neque *Ambrosius*, neque *Chrysostomus*, neque *Augustinus*: sed ad doctrinam Evangelii & apprehensionem illius per fidem hunc locum ex Mose à Paulo allegatum referunt. Ita *Bellarminus* nomina quidem Patrum veluti territandi gratiâ recenset, at res de qua agitur non videtur usquam.

Quartò quod ait *Bellarminus* fortasse nullas fuisse Scripturas S. cum Moses istum locum proferret; mirum est potuisse ei in mentem venire, cùm hunc ipsum cogitare potuerit à Mose scriptum post libros præcedentes & magnam partem Deuteronomii. Itaq; *Bellarminus* falsum dicit vel Mosis ipsius testimonio. Equidem tunc jam perscriptos & penes Ecclesiam Israeliticam fuisse quatuor primos libros Mosis & partem magnam Deuteronomii, testatur Moses eodem cap. 30. Deuteronomii, vers. 10. his verbis: *Si auscultaveris voci Iehovæ Dei tui, observando præcepta ejus & statuta ejus, quicquid scriptum est in libro hoc Legis: si conversus fueris ad Iehovam Deum tuum ex toto corde tuo & ex toto animo tuo.* Et cap. 31. v. 9. *Cumque Moses scripsisset hac lege, dedisset eam Sacerdotibus, filiis Levi, qui portant arcam federis Iehovæ, & omnibus senioribus Israelis*, &c.

Quintò quod *Bellarminus* denuo hunc locum Mosis de facilitate intelligendi præcepta Decalogi interpretatur, iisdem argumentis falsi convincitur, quæ modo adduximus.

Hactenus prima confirmatio sententiæ nostræ.

SECUNDO confirmant thesin nostram illa ex Psalmis & Proverbiis testimonia, in quibus de Scriptura dicitur, quod sit *lucida, lux, lucerna.* ut Psalmo 18. vel, juxta supputationem Hebræam, 19. v. 9. *Præceptum Iehovæ lucidum, illuminans oculos*: & Psalm. 118. vel juxta supputationem Hebræam 119. v. 105. *Lucerna pedi meo verbum tuum est, & lux itineri meo.* & v. 130. *aditus verborum tuorum illuminat, prudentia instruit simplices.* Proverb. 6. v. 23. *Lucerna præceptum est, & lex lux, viaque vitæ, correctiones erudientes.* Unde sic argumentamur:

Quicquid divino modo est lucidum, imò lucerna & lux divina, illuminans oculos mentis nostræ: id profectò in se & per se obscurum non est, sed clarum & perspicuum fidelibus, filiis lucis, Spiritus S. interna luce illustratis:

At Scriptura S. divino modo est lucida, imò lucerna & lux divina, illuminans oculos mentis nostræ:

Ergo Scriptura S. in se & per se obscura non est, sed clara & perspicua fidelibus, &c.

Bellarminus *sic* EXCIPIT, *ut minorem, de universis Scripturis divinis agentem,* primò *neget, rectè probari ex testimoniis adductis, quæ non agant de universis Scripturis, sed tantum de præceptis Dominicis, quæ dicantur lucida, lucerna & lux, non quod facilè intelligantur, quanquam & hoc verum sit; sed quod intellecta & cognita dirigant hominem in operando.* Deinde *sentiens hujus responsionis suæ infirmitatem & vi veritatis in conscientia sua convictus, respondet per fiduciariam reprobationem: nam largitur, agi quidem de Scripturis omnibus, sed eas dici lucidas, lucem & lucernam, non quod facilè intelligantur, sed quod, intellectæ cùm fuerint, mentem illustrent. Prophetam enim in Psalmo 18. seu potius 19. locutum fuisse,* ait Bellarminus, *de cognitione Philosophorum, quam assecuti fuerant ex creaturis, cum ait:* Cœli enarrant gloriam Dei, *&c. Postea, ut ostenderet eos non pervenisse ad eam lucem ad quam perveniunt fideles, subjungere: Lex Domini immaculata, &c. Similiter Psal. 118. (vel potius Ps. 119.) ait demonstrare voluisse, majorem esse cognitionem quæ habetur ex verbo Dei revelato, quàm ex creaturis, ac propterea comparasse verbum Dei lucernæ, quæ ad noctis tenebras dispellendas multo nobis utilior est, quàm omnium stellarum lumen.*

A REPLICATIO nostra. *Primò* negatur restrictio Bellarminiana, quia testimonia adducta non tantum de præceptis Dominicis, sed de universis Scripturis divinis agunt, ut singulorum antecedentia & consequentia ostendunt. Sic *Augustinus* octavo tomo in enarratione Psalmi 118. concione vigesimâ-tertiâ ait; *Quod itaq; hic ait, Lucerna pedibus meis verbum tuum & lumen semitis meis, verbum est quod Scripturis sanctis omnibus continetur.* Eadem est sententia *Hieronymi Nicolai Lyrani* & aliorum. Certè *Augustinus* sententias Scripturæ, fidei doctrinam continentes appellat *lumen*, item *lucem*. Sept. tomo, libro primo de peccatorum meritis & remissione contra Pelagianos, cap. septimo ait: *Apostolica sententia lumen attendat. Si autem Christus (inquit) in nobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem* B *vita est propter justitiam.* Et paulo post: *Quid adhuc tantæ luci fumus contentionis offunditur?* *Secundò* responsio per fiduciariam reprobationem assignat falsam causam, cur Scripturæ dicantur lucidæ, lucerna & lux, nempe quia intellectæ mentem illustrent, quasi intellectus earum præcederet illuminationem mentis. Atqui ideo sic dicuntur, quia ipsæ mentem illustrant ad intelligendum magnalia Dei, quæ in ipsis proponuntur: Sic ut illuminatio mentis per Scripturam præcedat intelligentiam, nō sequatur. Sic enim interpretatur David seipse, cùm ait Psal 119 v. 98. *Inimicis meis sapientiorem me reddit* (videlicet Lex tua) *præceptis tuis.* David autem nomine legis non intelligit decem illa præcepta solum, sed omnes divinas scripturas: qua significatione utitur etiam Dominus in Evangelio, cum ait; *ut impleatur quod in Lege* C *eorum scriptum est, quod odio habuerunt me gratis.* Johan. 15. ut *Bellarminus* ipse fatetur libro tertio de Verbo Dei, capite secundo, sectione tertiâ: & v. 104. *Mandatis tuis prudens sum:* & v. 130. *Aditus verborum tuorum illuminat, prudentia instruit simplices.* *Tertiò* explicatio ultimo posita *Bellarmino*, nostrum argumentum magis confirmat: nam si major lux, major cognitio habetur ex verbo Dei revelato, quàm ex creaturis: tum sequitur Verbum Dei scriptum verè instar solis cujusdam spiritualis lucidum esse, verè lucere, verè illustrare intellectum nostrum, dissipatis tenebris nostris: ac proinde esse clarum & perspicuum & à fidelibus internâ Spiritus S. luce illustratis facilè percipi.

Quintum testimonium Scripturæ est Matth. 5. vers. 14. *Vos estis lux mundi.* Hinc argumentamur.

D Si Apostoli sunt lux mundi, tum profectò Scripturæ illorum quibus mundum illustrarunt atque etiamnum illustrant, clarè doctrinam fidei & bonorum operum tradunt. Verum est antecedens. Ergo & consequens.

RESPONDET Bellarminus *per restrictionem assumtionis & dicti Christi ad lucem exemplorum, probitatis & morum, quia voluerit Dominus Apostolos esse quædam exempla sanctitatis omnibus ad imitandum proposita: quocirca subjecerit continuo;* sic luceat lux vestra coram hominibus ut videant opera vestra bona. *Addit; si loqueretur Dominus de luce doctrinæ, non fore sensum, Apostolorum Scripturam esse facilimam ad intelligendum, sed intellectam illustrare mentem, & erudire de rebus altissimis & tenebras errorum omnium fugare: non tam eum illuminare, qui clarè loquitur vel* E *scribit, quàm qui sive clarè, sive obscurè loquatur aut scribat, lumen veritatis in mente accendit & tenebras errorum depellit.*

REPLICATIO nostra. *Primò* negatur restrictio; Christus enim loquitur de luce tam doctrinæ quàm vitæ: sicut Apostoli illuminarunt mundum & doctrinâ suâ & vitâ. De doctrinæ luce ipse Christus interpretatur in loco consimili, qui exstat Acto. 26. v. 16, 17, 18. ubi sic Apostolum Paulum alloquitur: *Idcirco apparui tibi, ut designarem te ministrum ac testem tum eorum quæ vidisti, tum eorum in quibus apparebo tibi. Eruens te ex*

po-

Digitized by Google

A *hoc populo & Gentibus ad quas nunc te mitto: ut aperias oculos eorum & convertas eos à tenebris ad lucem & à potestate Satanæ ad Deum, ut remissionem peccatorum & sortem inter sanctificatos accipiant per fidem quæ est in me.* Cum quo consentit & alter locus Act. 13. vers. 46, 47. *Vobis necesse fuit primum exponi sermonem Dei: postquam autem illum repellitis, & indignos ipsos decernitis vitâ æternâ, ecce, convertimus nos ad Gentes. Ita enim nobis mandavit Dominus, dicens, constitui te ut sis lux Gentium, ut sis saluti usque ad ultimas terras. Gentes autem hæc audientes gavisæ sunt, & laudibus extulerunt sermonem Domini & crediderunt quotquot erant ordinati ad vitam æternam.* Huc pertinent & illa loca 2. Tim. 1. v. 9, 10. *Qui servavit nos & vocavit vocatione sancta: non ex operibus nostris, sed ex suo proposito & gratiâ quæ data quidem est nobis in Christo Iesu ante tempora seculorum: Sed patefacta* B *nunc est per illustrem illum adventum Servatoris nostri Iesu Christi, qui & mortem abolevit, & vitam in lucem produxit ac immortalitatem per Evangelium.* Quin etiam contextus ipse Matth. 5. satis ostendit, Apostolos lucem mundi dictos tam quoad doctrinam quàm quoad vitam: quia bona opera in bene docendo recteque vivendo Christus statuit: & certè pura & incorrupta prædicatio est præcipuum opus bonum quod Apostoli fecerunt. Sicut ibidem *sal terræ* dicuntur, ratione puræ doctrinæ & sanctæ vitæ. Ideo v. 19. subjicitur: *Quisquis solverit unum ex mandatis hisce minimis, & ita docuerit homines, minimus vocabitur in regno cœlorum: Quisquis autem fecerit & docuerit iste magnus vocabitur in regno cœlorum.* Sentit nobiscum *Tertullianus*, qui libro de præscriptionibus adversus hæreticos, cap. vigesimo-sexto ait; *Ipse Dominus* C *decebat lucernam non sub medio obstrui solere, sed in candelabrum constitui, ut luceat omnibus qui in domo sunt. Hæc Apostoli aut neglexerunt, aut minime intellexerunt, si non adimpleverunt abscondentes aliquid de lumine, id est, Dei Verbo, & Christi Sacramento.*

Secundò vitiat *Bellarminus* statum cõtroversiæ. Nam neque nos asserimus simpliciter, Scripturam esse facillimam ad intelligendum, quasi promiscue à quocunque intelligi posset: sed ipsam tradere totam doctrinam fidei & bonorũ operum aperte & perspicue, sic ut vere fideles assidue attenteque legentes possint eã intelligere.

Tertiò non pugnant rationes, Apostolos ideo vocari lucem mundi, quia Scriptura Apostolica aperta & clara est, sic ut à fidelibus perspicue intelligi possit: quia intellecta mentem illustret, de rebus altissimis e- D rudiat, tenebrasque errorum omnium dispellat. Utraque enim ratio simul vera est. Inique ergo opponit & disjungit eas *Bellarmin.* quum consentiant & conjunctæ sint.

Quartò perinde loquitur, ac si Sol nullum in se lumen habeat, nisi cæci ipsum videant. Atqui ut Sol & lucidus est in se, & luce illâ, quam in se habet, omnes illustrat, nisi qui aut cæci sunt, aut oculos claudunt: ita Scriptura S. & in se lucis divinæ plena est, & luce eadem nostras mentes illuminat.

Sextum testimonium est 2. Petr. 1. 19. *Et habemus firmiorem illum sermonem Propheticum: quem benefacitis quòd attenditis, velut lucernam splendentem in obscuro loco, usque dum dies illucescat & lucifer exoriatur in cordibus vestris.*

E

Hinc ita argumentamur:

Si Scriptura S. est velut lucerna splendens in obscuro loco, tum profectò nulla sui parte in se & per se obscura est, sed aperte & clare tradit omnia quæ continent fidem moresque vivendi, &c. Verum est antecedens, teste Petro: Ergo & consequens.

RESPONDET Bellarminus, *Prophetarum voces vocari lucernam, non quia facilè intelligantur, sed quia intellecta illuminant, & iter ostendunt ad Christum, qui est verus Sol justitiæ.*

REPLICATIO nostra. *Primò* peccat *Bellarm.* ignoratione elenchi. Neque enim nos simpliciter asseveramus, Scripturam sacram esse lucernam, quia possit à quibusvis facile intelligi: nam *sermo ille de cruce iis qui pereunt stultitia est*, 1. Cor. 1. 18. *& animalis homo non est capax eorũ quæ sunt Spiritus Dei; sunt enim ei stultitia, nec potest ea cognoscere*, 1. Cor. 2. v. 14. Verum ideo dicimus Scripturam sacram vocari lucernam, quia lucet, ut Petrus ipsemet loquitur, hoc est, quia tum in se lucem ac claritatem habet, tum eam hominibus ostendit clare tradens & aperte totam fidem de Christo & ratione consequendi salutem æternam, ac proinde monstrans hominibus viam ad salutem, nisi illi aut cæci sint, aut oculos avertant, aut ultrò claudant, aut ab aliis sibi claudi patiantur. Ut enim Sol nemini obscurus est, utque lucerna accensa in caliginoso loco & in medio posita non est obscura, nisi aut cæcis, aut oculos clausos habentibus: sic nec ipsa Scriptura. Notatu vero dignũ est quod Apostolus docet, Scripturã Propheticam lucere in loco caliginoso: ergo tenebras fugat & caliginẽ à mente nostra depellit, doctrinam claram atque illustrem proponendo, errores omnes detegentem & refellentem & certa nobis veritatis itinera mõstrantem.

Secundò Bellarminus nostram sententiam confirmat. Nam si scriptura sacra est lucerna, quia intellecta illuminat, tum profectò ipsa non est obscura, sed clara, sed manifesta. Si iter ostendit ad Christum, tum lucida atque aperta sit necesse est.

Tertiò dissentit *Bellarminus* in loci hujus interpretatione ab aliis Papistis. Nam *Hosius Cardinalis* libr. tertio de autoritate Ecclesiæ, ait, *sermonem Propheticum dici lucernam, quia multa clara sunt, & quia quæ quondam umbræ & ænigmata fuerunt, ea nunc in Evangelio declarantur.* Hoc ipsum nos defendimus; multa esse in Scripturis nobis clara, unde alia quæ obscuriora videntur possunt declarari.

Septimum testimonium est 2. Cor. 4. v. 2. 3, 4. *Sed abrenunciavimus pudendis latebris, non cum calliditate ambulantes, neque falsantes sermonem Dei, sed declaratione veritatis commendantes nos ipsos apud omnem conscientiam hominum, in conspectu Dei. Quod si opertum est Evangelium nostrum, iis qui pereunt opertum est. In quibus Deus hujus seculi excæcavit mentes nempe in infidelibus, ne irradiet eos illustratio Evangelii gloriæ Christi, qui est imago Dei.*

Respondet *Bellarminus*, *Apostolum non loqui de intelligentia Scripturarum, sed de cognitione & fide in Christum, quam Apostoli prædicabant.*

REPLICATIO nostra. *Primo* negatur distinctio & disjunctio rerum relatarum, & natura simul exsistentium: nam cognitio & fides in Christum non potest consistere sine intelligentia Scripturarum. Scripturæ externæ sunt instrumentum externum & causa cognitionis fideique internæ in Christum.

Secundo ambigue loquitur *Bellarm.* nam cognitionis & fidei nomine in Christum vel doctrina foris prædicata de cognitione & fide in Christum, vel habitus animi internus cognitionis & fidei intelligi potest. Paulus verò absque ambiguitate ostendit, se loqui de Evangelio, quod iis qui pereunt opertum est. Sed quodnam Evangelium pereuntibus opertum est? nonne illud quod in Scriptura continetur? aut an aliud Evangelium Papistæ habent extra Scripturam? vel an aliud Evangelium Apostoli prædicarunt, quàm scriptis tradiderunt? *Irenæum Bellarmino* opponimus sic loquentem libro tertio adversus hæreses capit. primo: *Non per alios dispositionem salutis nostræ cognovimus, quàm per eos per quos Evangeliũ pervenit ad nos, quod quidẽ tunc præconiaverunt, postea vero per Dei voluntatẽ in Scripturis nobis tradiderunt, fundamentum & columnam fidei nostræ futurũ.* Certè nobiscum sentiunt Patres, *Chrysostomus* in octava homilia

milia in epistolam secundam ad Corinthios super hæc verba ait; *Apostolos non modò in vita, sed ne in doctrina quidem ac prædicatione*, ἐν αὐτῷ τῷ κηρύγματι *quicquam* συνεσκιασμένον, *umbrosum habuisse. Ambrosius* quoque hæc verba de toto Evangelio ab Apostolis tradito intelligit.

Hactenus prima confirmatio theseos de perspicuitate sacræ Scripturæ, ex Scripturæ testimoniis.

DEINDE confirmatur rationibus, quarum *prima* est: Totius Scripturæ summa, quæ consistit in Symbolo Apostolico, præceptis Decalogi, Oratione Dominicâ & Sacramentorum institutione habet aperta testimonia in Scriptura. Hinc non inferimus, quod fingit *Bellarminus*, totam Scripturam apertissimam esse, sed istud, sacram Scripturam apertè docere illa omnia quę pertinent ad fidem, cultum Dei, moresque vivendi & Sacramenta.

RESPONDET Bellarminus *negando* consequentiam & antecedens: illam *quidem, quia etsi omnia aliquo modo ad illa reduci possint summaria capita quæ in antecedente recensentur, tamen ipsa in se obscurissima esse, ut pateat de vaticiniis Prophetarum, de Canticis Canticorum, de epistola ad Romanos, de Apocalypsi*: hoc verò, *quia si tam clara testimonia exstarent de omnibus articulis Symboli, omnibusq; Sacramentis, omnes controversiæ essent finitæ; cùm tamen de singulis articulis Symboli & singulis etiam Sacramentis controversiæ sint gravissimæ, nec solum de his rebus Catholici cum hæreticis sed etiam hæretici inter se dissideant.*

REPLICATIO nostra. Neutrum rectè negatur: nam & consequentia bona est & antecedens verum. Ut autem consequentiæ firmitas manifestior sit, age explebimus enthymema & syllogismum faciemus terminis ad pauciora verba contractis.

Quicquid habet aperta testimonia de capitibus omnibus Catecheseos Christianæ, id perspicuè tradit totam doctrinam de fide & bonis operibus.

Sacra Scriptura habet aperta testimonia de capitibus omnibus Catecheseos Christianæ: Sacra Scriptura igitur perspicuè tradit totam doctrinam fidei & bonorum operum.

Syllogismus est in prima figura in modo Darii: nullaque est ambiguitas in terminis, sic ut plures tribus non habeat; bona igitur est consequentia illius. Attamen eam *Bellarminus* negat, nulla negationis causâ allegata idonea. Nam illa quam allegat *aliena* est: argumentum enim nostrum agit de perspicuitate verborum, & orationis sensusque Scripturæ in tradenda tota doctrina fidei & bonorum operum, at ratio *Bellarmini* partim de rebus quæ naturali nostro intellectui obscuriores sunt ob amplitudinem earum & infirmitatem nostram: partim de quibusdam vaticiniis & Scripturæ voluminibus, quæ in se obscurissima esse ait. Verum *primò* distinguenda est obscuritas orationis sensusque ejus ab obscuritate rerum quæ oratione tractantur. Res quidem cœlestes in se sublimes sunt & difficiles, & humana ratione incomprehensibiles & oratione humana inenarrabiles: attamen divina oratio, quâ in Scriptura exponuntur, plerisque in locis constat summa facilitate & captui nostro accommodata. Quid enim impedit, quo minus res humanam rationem superantes, oratione perspicua exponat Deus? quis enim hominum possit, si Deus in Scripturis non fecit? Quæ res abstrusior & humano intellectui possit esse obscurior Divinitate, id est, unitate essentiæ divinæ & personarum in ea Trinitate, unione item personali duarum in Christo naturarum? Et tamen Deus in Scriptura sacra tum Divinitatem tum unionem illam docuit tam perspicue ut nulla creatura magis perspicue possit? *Deinde* vaticinia prophetarum & alia oracula divina in Cantico Canticorum, epistola ad Romanos, Apocalypsi & aliis libris divinis, etsi nobis ex parte obscura sunt ob rerum rationi nostræ à natura ignotarum sublimitatem, nostramq; nativam ad res divinas intelligendas tarditatem: tamen nequaquam sunt in se obscurissima: quia *lucerna sunt pedibus nostris, & lux semitæ nostræ*, Psal. 119. vers. 105. *splendent in obscuro loco*, 2. Petr. 1.9. *sapientiam afferunt imperito, & illustrant animi oculos* Psal. 19. vers. 8. 9. *notum faciunt mysterium Christi* Eph. 3. vers. 3, 4. & maxime hæc omnia præstat epistola Pauli ad Romanos veteres, quæ clarissime ostendit, Romanos hodiernos in crassissimis errorum tenebris desidere, sic ut adversus hodiernos Romanos quorum errores Spiritus sanctus ab æterno prævidit, singulari divinæ providentiæ consilio exarata videatur. Notanda autem detestabilis ingratitudo *Bellarmini* & aliorum Papistarum adversus Prophetas & Apostolos: nam cum mysterium quod à temporibus secularibus tacitum fuit, *nunc factum sit manifestum & per scripturas Propheticas ex imperio æterni Dei ad obedientiam fidei, omnibus Gentibus notificatum*, ut Paulus diserte scribit Romanor. 16. vers. 26. cumque Evangelium sit instar speculi limpidissimi quod suis radiis ita illustrat aciem intuentium, ut eos veluti transformet, quò & ipsi sint ejus gloriæ ac splendoris participes ad alios illustrandos, ut idem docet 2. Cor. 3. vers. 18. quod gratis animis agnoscendum erat: ipsi non modò non agnoscunt; sed etiam Scripturam Propheticam & Apostolicam accusant tanquam in se obscurissimam.

Negationem antecedentis seu assumtionis ista ratione *Bellarminus* fulcit; *Si tam clara testimonia de fide & Sacramentis exstarent in Scriptura, tum omnes controversiæ essent finitæ: At hoc non est: Ergo nec illud.* Verum fallacia est à non causa, ut loquuntur: quòd enim sunt dissidia & controversiæ, non accidit obscuritate Scripturæ, sed caligine & malitia mentis humanæ.

Hactenus prima ratio.

Secunda: Ex quo Patres Orthodoxi doctrinam fidei & bonorum operum, quam proponebant, illustrarunt & probarunt: id certe eam perspicue tradit:

Ex Scriptura Patres Orthodoxi doctrinam fidei & bonorum operum, quam proponebant, illustrarunt & probarunt: Scriptura igitur perspicue doctrinam illam tradit.

Major propositio certa est: quia non potest nec debet probari quod notius est, ex minus noto, sed minus notum ex magis noto probandum est.

Minor probatione non eget.

RESPONDET *Bellarminus* ad probationem majoris propositionis *per distinctionem*; *ait, regulam hanc,* Minùs notum ex magis noto probandum, *non intelligendam de notitia verborum, quæ in perspicuitate sententiæ consistit, quemadmodum dicimus, notiorem esse, id est faciliorem & clariorem sententiam propriam, quàm figuratam; sed de notitia veritatis rerum, quæ in eo posita est, ut quis intelligat id quod dicitur esse verum: Ita Patres sententias suas Scripturarum testimoniis confirmare, quia notius est verum esse, quod in Scripturis habetur, quàm quod habetur in Patribus: & tamen eosdem Patres commentariis suis Scripturas illustrare, quia verba Scripturæ sint obscuriora, quàm verba Patrum.*

REPLICATIO nostra. Negatur restrictio: nam regula hæc; *Minus notum ex magis noto probandum est*; quia propositio maior probatur est vera sive eam de utravis notitia, sive de utraque acceperis, ac proinde & argumentatio ipsa. Nam quod divinam ac perfectam in se claritatem habet verborum seu sententiarum, & rerum, id per se clarius est & notius humano & im-

& imperfecto, ut fons purus clarior est rivis ex eo ductis. Scriptura Sacra divinam ac perfectam in se claritatem habet verborum seu sententiarum,&rerum: Est igitur per se clarior & notior omnibus humanis & imperfectis scriptis. At nobis, dixerit quispiam, non est peræque clara ac nota. Certè: nam homo quum naturâ sit animalis, non est capax eorum quæ sunt Spiritus Dei; quumque sit naturâ cæcus in rebus divinis, lucem Spiritus sancti in illis splendentem non videt; sicut cæco à nativitate lux solis non est clara ac nota, sed num propterea lux Solis est obscura? Regenerato autem homini & nacto illuminatos mentis oculos per Spiritum sanctum clara atque nota fit Scriptura divina. Quum verò regeneratio sit imperfecta in hac vita & sua incrementa successiva habeat, ideo mirum non est, si homo id, quod divino modo perfectum est & quidem perfectione supra naturam facultatesque naturalis hominis, quale est mysterium salutis in Scriptura revelatum, non illico capit, & si quid inde capit, id nec perfectè in se, nec modo perfecto capit, sed pro suo modulo imperfectis & proportionatis ipsi (ut loquuntur) mediis. Hujusmodi autem media humana sunt, quum ea illustravit & disposuit Deus: & in hoc numero sunt sanctorum hominum & orthodoxorum Patrum commentaria. Sequentia *Bellarmini* nihil ad rem.

Tertia ratio: Scriptura Sacra olim sine commentariis Patrum legebatur & intelligebatur à fidelibus; Ergo perspicue tradit doctrinam fidei & bonorũ operũ.

Antecedens confirmatur exemplo Bœroensium, quos scrutatos esse & intellexisse Scripturas Lucas Actor. 17. 11. testatur, commentariorum nullâ factâ mentione.

Bellarminus in hac nostra ratione referenda aliud ab hac controversia consequens nobis affingit, nempè, non opus esse Patrum commentariis: & simpliciter accipit quod à Luthero secundùm quid dictum est de commentariis, qua de re sequenti capite dicendi locus erit.

Quarta: Si Scriptura non tradit apertè, clarè & perspicue omnia quæ continent fidem moresque vivendi, tum Spiritus sanctus aut non potuit apertiùs scribere, aut noluit. Non potuisse nemo dicet: noluisse pugnat cum scribendi fine, quia quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, teste Paulo D
Rom. 15. 4. Ergo Scriptura tradit perspicue omnia ad salutem necessaria.

Quinta: Scripturam jubemur legere, ut inde veritatem salvificam cognoscamus. Joh. 5. *Scrutamini Scripturas, quia vos videmini vobis in ipsis vitam æternam habere: & illæ sunt quæ testantur de me.* Ergo, &c.

Sexta: Scriptura est regula fidei & bonorum operum: At regula est clarior & notior regulatò. *Ergo, &c.*

Septima: Scripturæ intellectus à Deo fidelibus promissus est; & datur Jeremiæ 31. v. 34. *Non autem solùm docebunt amplius quisque amicum suum & quisque fratrem suum* dicendo; *cognoscite Iehovam: nam quotquot erunt cognoscent me à minimo eorum usque ad maximum eorum, dictũ Iehovæ, me condonare iniquitatem ipsorum, & peccati ipsorũ non recordari amplius.* Luc. 8. v. 10. *Vobis datum est nosse mysteria regni Dei: reliquis autem per parabolas loquor, ut videntes non videant, & audientes non intelligant.* 1. Cor. 2. v. ult. *Quis enim novit mentem Domini, qui instructurus sit eum? nos autem mentem Christi habemus.* 2. Cor. 4. vers. 6. *Quoniam Deus, qui dixit ut è tenebris lux splendesceret, is est qui splenduit in cordibus nostris, ad præbendum lucem notitiæ gloriæ Dei in facie Iesu Christi.* Ergo, &c. E

Octava: Scriptura etiam à plebejis intelligitur, ut docet exemplum Berœensium, Actor. 17. 11. exempla item tot Ecclesiarum ad quas Epistolæ ab Apostòlis A sunt exaratæ. Nam Apostolos misisse epistolas quas ii ad quos scriptæ & missæ erant, non intelligerent, absurdissimum. *Ergo, &c.*

Nona: Scriptura potest sapientem reddere hominem ad salutem, &c. 2. Tim. 3. 15, 16, 17. Ergo perspicuè tradit doctrinam ad salutem nobis scitu necessariam.

Decima: Si Scriptura Sacra non tradit perspicuè omnia quæ nobis ad salutem scitu sunt necessaria, sed est ambigua, obscura & caliginosa: tum multa inde absurda sequuntur, sive autorem Scripturæ Sacræ, sive ipsam, sive sacros scriptores, sive Ecclesiam spectes. Qui enim Scripturæ tribuunt obscuritatem tenebriones, maligne accusant Deum, qui nobis Testamentum obscurum dederit, quasi heredibus lites serere voluisset:
B accusant Lucem illam veram, Lumen de lumine, quasi mentibus hominum tenebras offundere voluerit, quas illustratum venerat: Spiritum S. Scripturæ inspiratorem, in λοξίαν quendam Apollinem, & ambiguitatibus & obscuritatibus hominibus illudètem; oracula Scripturæ, in insidiosa & ἀμφίβολα χρησμῳδήματα; amanuenses Spiritus S. in vafros præstigiososq; χρησμολόγους; Ecclesiam Dei, in qua Scriptura Sacra legitur & in pretio est, in Ethnicum quoddam χρηστήριον, vel opacum quendam & horridum lucum, lucis expertem, non sine horrenda blasphemia transformant.

Fixum igitur firmumque esto, Scripturam sacram veluti Solem quendam spiritualem semper claram &
C perspicuam in se esse, & apertè tradere totam doctrinam ad salutem nobis cognitu necessariam: eandem claram & perspicuam esse iis quorum oculi mentis internâ luce Spiritus sancti sunt illuminati.

Confirmatur idem testimoniis Patrum orthodoxorum, quæ videantur in *Symphonia nostra Catholica cap. primo, Thesi quartâ:* quibus addantur & ista.

AUGUSTINUS septimo tomo, libro de peccatorum meritis & remissionè contra Pelagianos, cap. quarto allegans sententiam quandam Pauli ex capite octavo ad Romanos ait; *Puto quòd non expositore, sed tantùm lectore opus habet tam clara & aperta sententia.*

Et nono tomo, tractatu quinquagesimo in Evangelium Johannis: *Quædam in Scripturis tam manifesta sunt, ut potiùs auditorem, quàm expositorem desiderent.*

D THEODORETUS in argumento Prophetæ Ezechielis: *Vbi ei* (nempe menti hominis) *offusa est caligo, idem, quod oculi corporis, ipsa sustinet, & alia pro aliis intuetur, vel turbatione superante victa nihil omnino videt. In istiusmodi morbum collapsi quidam Scripturam accusare aggressi sunt, & præcipue Prophetarum oracula, veluti obscuritate operta: contra quos meritò D. Paulus dixerit, Quòd si opertum est Evangelium nostrum, in iis qui pereunt est opertum: sapientiam enim loquimur inter perfectos. & his ea quoque consentiunt, quæ à Domino & Salvatore nostro Sanctis Apostolis dicta sunt, Vobis datum est,* inquit, *nosse mysteria regni, illis autem non est datum, causamq; docens statim subjicit, ut videntes non videant, & audientes non intelligant: ipsi enim voluntariam,* inquit, *ad se inscitiæ tenebras attrahunt: Nam si conversi fuerint ad Dominum, sicut autor est Divus Apostolus, auferetur velamen: non omnibus igitur divina obscura sunt, sed voluntariâ*
E *cæcitate laborantibus.* Et aliquantò pòst: *Nemo igitur ex iis præsertim qui sunt pietatis alumni, in divinum Spiritum audacter invectus ejus orationes condemnet obscuritatis.*

GREGORIUS MAGNUS Romanus Pontifex, primo tomo, homiliâ decimâ-septimâ super Ezechielem: *Multa in illa* (nempe Scriptura S.) *ita aperta sunt ut pascant parvulos: quædam verò obscurioribus sententiis ut exerceant fortes.*

AUGUSTINUS tertio tomo, libro secundo de doctrina Christiana, cap. sexto: *Magnifice & salubriter*

V Spiritus

Digitized by Google

Spiritus sanctus ita Scripturas modificavit, ut locis apertioribus fami occurreret, obscurioribus autem fastidia detergeret; nihil enim fere de illis obscuritatibus eruit, quod non planissimè dictum alibi reperiatur. A

Ad hoc testimonium Augustini *excipit Bellarminus* in hunc modum: RESPONDEO, non frustra *B. Augustinum* addidisse illud *Ferè*; nam *quædam reperiuntur obscurissima, quæ nunquam in tota Scriptura explicantur, ut magna pars Apocalypsis, principium & finis Ezechielis, &c. Deinde hoc ipsum est valde difficile, invenire nimirum id, quod uno loco obscurissime dicitur, ubinam aperte dicatur, alioqui quomodo diceret idem* Augustinus *in epist. 110. cap. 21 se plura nescire, quam scire in sacris literis? Quid, quod illa etiam loca, quæ nobis videntur apertissima, alicui alteri obscura fortè videbuntur? Non igitur Scriptura sola sufficit dirimere controversias. Certè illa verba Matth. 26.* Hoc est corpus meum, *videntur nobis tam clara, ut non potuerit clarius loqui Evangelista: at Zwinglianis videntur obscura & figurata. Et illa ibidē:* Bibite ex hoc omnes, *videntur clarissima, & nobis, & Lutheranis: & tamen diversissimè explicantur. Nos enim cùm legamus Marc. 14.* Et biberunt ex eo omnes, *quod de duodecim discipulis intelligitur, Scripturam per Scripturam interpretantes, dicimus D. minum duodecim discipulis dixisse:* Bibite ex hoc omnes. B R E N T I U S *verò in suis illis prolegomenis dicit clarissimè hic præcipi non solùm Apostolis, sed etiam aliis omnibus, ut ex calice Domini bibant. Et cum petimus, an etiam Turcæ, & Iudæi, & infantes bibere debeant? tum verò adjiciunt glossam,* Omnes, *id est*, omnes fideles adulti. B

Hactenus *Bellarminus*. REPLICATIO nostra. *Primò* falsa est *Bellarmini* restrictio: nam *Augustinus* de dogmatibus Christianis agit in loco allegato, non de visionibus Propheticis. Seipsum verò satis explicat, capite nono ejusdem libri, cùm ait; *In his quæ apertè in Scriptura posita sunt, inveniuntur illa* O M N I A *quæ continent fidem moresque vivendi.* Quum ergo utitur particula *ferè* capite sexto, hoc tantum ostendit, etsi quædam nobis in hac vita sint obscura, qualia esse nonnulla fatemur quæ ad salutem æternam scitu non sunt necessaria: tamen O M N I A quę sunt necessaria ad salutem apertè in scripturis inveniri. *Secundò* negatur esse difficile, quod uno loco obscurè dicitur, in altero aperte explicatum invenire, siquidem legentes nolint esse negligentes & scripturæ loca inter se conferant. *Tertiò* quum *Augustinus* dicit, se plura nescire, quàm scire in sacris literis, loquitur de rebus cœlestibus in Scriptura perspicue traditis, & infirma sui ingenii humani acie ad eas pervidendas: quis fidelium hoc de se negare audeat? at non propterea Scriptura obscura est. *Quartò*, quòd *Bellarminus* ratiocinatur, eò quòd loca nobis apertissima, alicui alteri obscura videri forte possint, ideo Scripturam solam non sufficere ad dirimendas controversias: in eo fallere conatur ex accidente & ex particulari. Nam vitio hominis fit si loca apertissima sint alicui obscura: & hoc particulare tantum est, non universale. *Quintò*, aliud est, obscurum, aliud figuratum: imò figuræ Rhetoricæ sunt lumina orationis. Orhodoxi verba Cœnæ Dominicæ, *Hoc est corpus meum*, figurata esse dicunt, non autem obscura. *Sextò*, quòd hoc mandatum Christi, *Bibite ex hoc omnes*, etiam ad laicos Christianos, baptizatos in nomen Patris & Filii & Spiritus sancti & seipsos probantes, pertinere dicimus, id colligimus ex interpretatione Apostoli Pauli 1. Cor. 11. *Septimò*, nostram sententiam orthodoxam, quam oppugnat *Bellarminus*, ipsemet confirmat, quum ait; *Certè illa verba*, Matth. 26. Hoc est corpus meum, *videntur nobis tam clara, ut non potuerit clarius loqui Evangelista. Et illa ibidem:* Bibite ex hoc omnes; *videntur clarissima & nobis & Lutheranis.* Et passim testimonia Scripturæ quæ pro se allegat, dicit esse *clarissima*. C D E

THOMAS AQUINAS in Sum. par. 1. q. 1. art. 10. *Nihil sub spirituali sensu continetur fidei necessarium, quod Scriptura per literalem sensum alicubi manifeste non tradat.* PETRUS DE ALLIACO Cardin. in 2. Sentent. f. 12. de Novo Testamento ejusque doctrina loquens, ait: esse *rutilantem ut lucernam, quæ per nocturna hujus mundi silentia lumen commeantibus exhibet, ne pedem suum ad lapidem errorum exsul homo & peregrinus offendat.*

Sic confirmata est Thesis nostra: nunc adversus objectiones Papistarum est defendenda.

Objectio prima. *Scriptura ipsa de sua difficultate atque obscuritate testimonium perhibet. Psal. 118.* Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam. *Ibidem:* Revela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. *Ibidem:* Faciem tuam illumina super servum tuum, & doce justificationes tuas. *Et certè David noverat totam Scripturam, quæ tunc erat, & noverat phrases linguæ Hebraicæ, nec erat superbus aut infidelis. Quocirca meritò* S. Hieronymus *in epist.* ad *Paulinum de institutione Monachi, tractans hæc verba, sic ait;* Si tantus Propheta tenebras ignorantiæ confitetur; quà nos putas parvulos, & pene lactentes inscitiæ nocte circumdari? Bellarminus lib. 3 Verbi D. c. 1.

RESPONSIO nostra. Enthymema *Bellarmini* tale est; *Scriptura ipsa de difficultate & obscuritate testatur: Ergo non est perspicua.* Negatur *antecedens*, & testimonia è Psalmis adducta illud minime probant. Nam David non loquitur de Scripturæ obscuritate, sed suæ mentis tenebras, tum naturales, tum adventitias atq; circumstantes à tenebrarum principe, agnoscens, desiderabat cœlestem illam divini spiritus lucem suæ menti indi & tenebras suas dispelli, quæ lux divini spiritus ad intelligendas salutariter Scripturas est necessaria. Similiter *Hieronymus* non dicit, Davidem confiteri tenebras Scripturæ, sed ignorantiæ suæ in mente sua hærentis.

Objectio secunda. Luc. 24, 27, 45. *Scriptura à Domino exposita fuit discipulis, qui certè noverant phrases Hebraicas cùm essent Hebræi, nec erant superbi vel infideles: Ergo non est perspicua.*

RESP. Negatur *consequentia*, quia aliud concluditur, quam ferat antecedens: hoc enim concludendum erat, Scripturam Sacram nondum intellectam fuisse à discipulis Christi donec illis exponeretur. Nondum autem discipuli Christi intelligebant Scripturam, *tum* quia & ipsi adhuc laborabant naturali infirmitate, quæ non potest assequi arcana Dei: *tum* quia adhuc in animis ipsorum opinio de terreno Messiæ regno hærebat.

Objectio tertia. Act. 8. 30, 31. *Eunuchus reginæ Æthiopum versabatur in Scripturis, easque diligenter legebat, & sanctus, pius, & humilis erat; & tamen interrogatus à Philippo an intelligeret quæ legeret, respondit;* Et quomodo possim, nisi aliquis ostenderit mihi? *Ergo Scriptura Sacra non est perspicua.*

RESP. Non sequitur ex particulari: aliquod oraculum fuit obscurum Eunucho: Ergo Scriptura Sacra communiter seu tota est obscura. *Deinde* infirmitas mentis humanæ, non comprehendentis lucem Scripturæ Sacræ, sed capientis paulatim modulo suo, non est imputanda.

Objectio quarta, 2. Petr. 3. 15, 16. *B. Petrus asserit in epistolis Pauli*, esse quædam difficilia intellectu. *Dicit* difficilia *non indoctis & instabilibus sed absolutè. Nam* B. August. *qui certè indoctus & instabilis non erat, libro de fide & operibus, c. 15. & 16. fatetur, sibi difficillimum esse intellectu locum illum. 1. Cor. 3, v. 12.* Si quis autem superædificat super fundamentum, &c. *& dicit, hunc esse unum ex illis locis, quæ B. Petrus monuit esse difficilia intellectu.*

Ergo

Digitized by Google

Ergo Sacra Scriptura non est perspicua sed obscura.

RESP. *Primò* negatur omissa propositio major: *In quecunque sunt quædam difficilia intellectu, id non est perspicuum in se.* Potest aliquid esse clarum in se, cujus sensus aliquibus sit difficilis intellectu. Sicut *Bellarminus* ait, verba Christi, *Hoc est corpus meum* esse tam clara, ut non potuerit clariùs Evangelista loqui: & tamen sensus eorum à multis difficulter, à quibusdam nunquam intelligitur. *Deinde* assumtio, in Scriptura Sacra esse quædam difficilia intellectu conceditur à nobis, rectè accepta, nimirum si de rebus quas Sacra Scriptura tractat, accipiatur: quo sensu beatus Petrus de nonnullis in epistolis Pauli loquitur. Non enim dicit Petrus, *ἐν αἷς, in quibus* videlicet epistolis: sed *ἐν οἷς, in quibus*, nimirum πράγμασι, rebus esse quædam difficilia intellectu: nam ἐν οἷς non refertur ad nomen remotius ἐπιστολαῖς, quod fœmininum est; sed ad proximè præcedens pronomen τούτων nempe πραγμάτων. Verba Petri quippe sunt: Ὡς καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἐπιστολαῖς λαλῶν ἐν αὐταῖς περὶ τούτων ἐν οἷς ἐστι δυσνόητά τινα. Petri ergo sententia est; in rebus, de quibus in epistolis suis Paulus loquitur, esse quædam difficilia intellectu: in quibus rebus etiam est extremus mundi dies, & adventus Christi gloriosus & quæ in illo fient: de his enim Petrus agit hoc in loco. Esse autem in iis, de quibus Scriptura agit quæ δυσνόητα, *difficilia intellectu*, minime dissimulamus, sed ultro profitemur, idque tum Petri Apostoli monitu, tum experientiæ sensu edocti.

Operæpretium autem est considerare causas tum *efficientes* tum *finales*; cur nonnulla sint difficilia intellectu in iis de quibus Scriptura Sacra docet. *Efficientes causæ* sunt duæ: *prima* est à rebus de quibus agitur, quæ natura sua intellectu difficiles sunt, aut propter obscuritatem suam ut res futuræ, aut propter majestatem excellentiamque suam, ut mysterium Sacrosanctæ Triados, mysterium unionis personalis duarum naturarum in Christo. Quid Sole clariùs? quid verò difficilius aspectu? nam hebescit acies oculorum nostrorum claritate radiorum illius. Dogmatum quæ in Scriptura Sacra traduntur, alia habent difficultatem credendi, alia non habent. Difficultatem credendi habent, quæ remotiora sunt à naturæ luce, ratione & sensu. *Vt Deum esse trinum personis in unitate essentiæ: Filium Dei esse incarnatum: Christum esse verum Deum & verum hominem in una persona & distinctis duabus naturis: Virginem peperisse: Christum resurrexisse ex mortuis tertio die: Christum adscendisse ad cœlum: Multos vocatos, paucos electos esse. Peccatores justificari apud Deum fide, non operibus: Omnes mortuos resurrecturos ex pulvere terræ*, &c. Non habent difficultatem credendi, quæ patent naturæ luce vel sensu: *Vt esse Deum, esse unum, esse omnipotentem, sapientem, optimum, causam boni, justum; Christum esse passum, mortuum, sepultum*, &c. *altera causa efficiens* est ab hominibus percipientibus: nam homo vetus seu animalis non potest capere ea quæ sunt Spiritus Dei; novus inchoatum capit, inquantum renovatus est, id est, inchoatione & ex parte. *Causas finales*, cur nonnulla difficilia intellectu traderet Deus, gravissimas habuit: nempe ut arcanorum suorum magnitudinem & dignitatem commendaret: nativam nostram ignorantiam demonstraret: veternum in rerum divinarum cognitione animis excuteret, religiosum studium cognoscendi res illas quæ ignorari non possunt sine crimine, & investigari possunt sine discrimine intra patefactæ veritatis limites pie subsistendo, in nobis excitaret, fastidium Scripturam legendi audiendive abstergeret, præsumtionem adeptæ perfectæ scientiæ adimeret, ut semper quidem Deus doceat, homo autem semper discat quæ sunt à Deo: à nugis nos ad hæc seria revocaret: admirationem Scripturarum in animis nostris excitaret, ne nobis illæ vilescerent quod fieret si omnia facile à nobis intelligerentur: inprimisq; ut ardorem nostrum in orando, diligentiam in legendo, humilitatem in meditando excitaret atque acueret. Hactenus igitur nonnulla difficilia intellectu in iis quæ S. S. tradit esse scimus & ultro fatemur. Si verò a Scriptura S. difficultatem esse statuatur, negamus: Scriptura enim S. est clara & illuminat oculos mentis, non habet obscuritatem à se & in se ullam: utut nobis nonnulla obscura sint ob rerum altitudinem & nostram infirmitatem. *Tertiò*, Augustinus locum 1. Cor. 3. 12. etsi difficilem esse dicit, tamen non dicit esse ex iis quos innuit Petrus. Malè autem *Bellarminus* argumentatur, quocunque modo ex hoc loco argumentetur. Nam si ita colligat: *Locus est difficilis Augustino, absolutè igitur difficilis*; Falsum colligit ob processum à dicto secundum quid ad dictum simpliciter. Sin verò hoc modo; *Locus est difficilis, Ergo Scriptura Sacra difficilis*, Non valet argumentatio à parte integrali & quæ minime principalis est, ad totum. Non enim quicquid de parte integrali dicitur, etiam de toto integrali dici potest.

Objectio quinta. *Communis sensus veterum Patrum ostendit, Scripturam esse obscuram & difficilem intellectu. Ergo non est perspicua.*

RESP. Testimonia impertinentia nihil probant. Patrum autem testimonia quæ *Bellarminus* & alii Papistæ adducunt, sunt impertinentia. Papistæ enim simpliciter affirmant Scripturam Sacram esse obscurissimam; at Patres quum dicunt, Scripturam multis in locis esse difficilem & obscuram, κατά τι id intelligunt, nempe quòd obscura sit nobis ob rerum divinarum excellentiam & nostram infirmitatem, & difficilis intellectu, non suâ obscuritate, sed rerum de quibus agit respectu, quæ nec suâ naturâ nobis notæ nec nobis pervestigabiles sunt.

Objectio sexta. *Si in Scripturis duo considerari possunt;* RES, *quæ dicuntur, &* MODUS *quo dicuntur, utriusque autem ratione obscura sunt; tum illa sunt obscurissima. Verum est quicquid antecedit: Ergo & quod sequitur.* Assumtio probatur *à Bellarm.* hoc modo: *Si res consideres, necessariò fatendum est, Scripturas esse obscurissimas. Siquidem tradunt summa mysteria, de divina Trinitate, de incarnatione verbi, de Sacramentis cœlestibus, de natura Angelorum, de operatione Dei in mentibus humanis, de æterna prædestinatione ac reprobatione, deque aliis rebus arcanis, & supernaturalibus, quæ non sine magno studio & labore, nec sine gravissimi erroris periculo investigantur. Certè si scientia Metaphysicorum difficilior, atq; obscurior est omnibus aliis naturalibus disciplinis, quia causas altissimas tractat, quomodo non obscurissima erit Sacra Scriptura, quæ de rebus longè altioribus agit? Quid, quod magna pars Scripturæ vaticinia continet de rebus futuris, & vaticinia carmine scripta; quibus certè nihil difficilius, nihil obscurius.*

Si verò modum dicendi consideremus, inveniemus innumerabiles rationes difficultatis. PRIMO, *sunt in scripturis plurima, quæ primâ fronte videntur contraria, ut illud Exod. 20.* Ego Deus zelotes visitans peccata patrum in filios, in tertiam & quartam generationem. *Et illud Ezech. 18.* Filius non portabit iniquitatem patris, sed anima quæ peccaverit, ipsa morietur. SECUNDO, *sunt verba & orationes ambiguæ, ut Ioh. 8. v. 25. petentibus Iudæis.* Tu quis es. Respondit Christus: Principium, qui & loquor vobis. *Mirè enim torquent hic se omnes interpretes, nec adhuc scitur, quid illud sit;* Principiū qui, *& in Græco adhuc est res obscurior, ubi, Principiū, est accusativi casus* τὴν ἀρχήν. TERTIO, *sunt orationes imperfectæ ut Rom. 5. v. 12.* Sicut per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per

Digitized by Google

& per peccatum mors, & ita in omnes homines mors transiit, in quo omnes peccaverunt *& quæ sequuntur, ubi in tota periodo non est verbum principale.* QUARTO, *sunt oratione præpostera, ut Gen. 10.* Isti sunt filii Sem secundum cognationes & linguas, & regiones in gentibus suis. *Nam continuò sequitur initio capitis 11.* Erat autē terra labii unius, & sermonum eorundem. QUINTO *sunt phrases propria Hebræor. ut Ps. 89.* Thronus ejus sicut dies cœli. *Item 119.* Anima mea in manibus meis semper, *& alia permulta.* SEXTO *sunt orationes figuratæ plurima, Tropi, metaphora, Allegoria hyperbata, Ironia & alia id genus, sine ullo numero.*

RESP. I. in distributione eorum, quæ in Scripturis considerantur, omittitur *à Bellarm.* tertium, nimirum hominum Scripturas legentium aut audientium naturalis insufficientia & infirmitas ad intelligendum & credendum cœlestia. II. rerum altissimarum & a naturali cognitione remotarū ratione, Scriptura est difficilis & obscura nobis. Non sequitur autem, *Nobis est difficilis & obscura: Ergo in se & per se est talis.* III. difficultas ratione modi dicendi quo res divinæ exponuntur, est accidentaria Scripturæ, non essentialis illi. Sophisticum est ab eo quod per accidens est, colligere aliquid quod per se intelligitur. IV. rationes difficultatis ex modo dicendi quo Scriptura utitur, partim ambiguæ, partim ineptæ ad probandum. Nam *initio* quæ in Scripturis prima fronte videntur contraria, videntur nobis, non sunt revera: ergo respectu nostri difficultatem habent, quamvis in se clara & facilia sint. *Deinde* voces & orationes in Scriptura occurrunt ambiguæ, non respectu Dei qui illas dictavit, nec respectu Scripturæ, quæ est vox Dei; sed respectu hominum non assequentium, vel non investigantium sensum Dei in Scriptura loquentis: sic ut ambiguitas illa non sit in Scriptura, sed in animo hominis. Quod ad locum Joh. 8.25. attinet, ambiguus est ex Latina versione; in textu Græco nulla est ambiguitas, quam Syntaxis removet; τὴν ἀρχὴν, ὅ τι καὶ λαλῶ ὑμῖν. Nam primo est ellipsis verbi substantivi εἰμί, sum, quod ex præcedente interrogatione necessariò subintelligitur: deinde accusativus τὴν ἀρχὴν consuetudine Græcorum ponitur per enallagen loco adverbii quod convenit verbo λαλῶ· ὅ τι non est conjunctio sed pronomen, idque non masculinum, sed neutrum: & ordinari secundum Syntaxin verba sic debent: *Sum id quod à principio dico vobis.* Sententia autem est: Sum Christus & Salvator ille mundi, quod & à principio dixi vobis, quod & jam pridem toties & tot modis vobis inculco, concionibus & operibus meis. *Præterea,* orationes imperfectæ extra usum loquendi in Scriptura non sunt: & Rom. 5. v. 12. non est imperfecta oratio, sed hyperbatica; quod hominem Grammaticum videre oportuit. *Ad hæc* non omnes *orationes præpostera,* id est, in quibus ordo naturæ vel temporis non observatur, sunt vitiosæ: non enim est præposterum, si post factum narretur causa ipsius, ut fit Genes. 10. & 11. & passim: *Insuper* phrases propriæ Hebræorum non tam difficiles sunt, quin à lectore vel auditore attento intelligi possint. *Denique* orationes figuratæ non adhibentur in Scriptura ad obscurandam illam, nec offundunt tenebras veritati, sed sunt lumina orationis a Spiritu sancto adhibita ad efficaciter movendum animos hominum: quod præclare explicat *Augustinus* secundo tomo, epistola centesima decimanona quæ est scripta Januario, capite undecimo, *quæ* (inquit) *insinuantur nobis figuratè. Plus enim movent & accendunt amorem, quam si nuda & sine ullis sacramentorum similitudinibus ponerentur. Cujus rei causam difficile est dicere. Sed tamen ita se habet, ut aliquid per allegoricam significationem intimatum plus moveat, plus delectet, plus honoretur, quam si verbis propriis diceretur apertissime. Credo quod ipse animi motus quamdiu rebus adhuc terrenis implicatur, pigrius inflammatur: si verò feratur ad similitudines corporales, & inde feratur ad spiritualia, quæ illis similitudinibus figurantur, ipso quasi transitu vegetatur & tanquam in facula ignis agitatus accenditur,* &c. Et tertio tomo, libro secundo de doctrina Christiana, capite sexto. *Num aliud homo discit, quàm cum illud planissimis verbis, sine similitudinis hujusmodi adminiculo audiret? Et tamen nescio quomodo suavius intueor, quum eos* (nimirum sanctos homines) *quasi dentes Ecclesiæ video præscindere ab erroribus homines, atque in ejus corpus emollitâ duritiâ quasi demorsos mansosque transferre.* Et paulò pòst: *Quare suavius videam, quam si nulla de divinis libris talis similitudo promeretur, cum res eadem sit, eademque cognitio, difficile est dicere, & alia quæstio est. Nunc tamen nemo ambigit, & per similitudines libentius quæque cognosci, & cum aliqua difficultate quæsita multo gratius inveniri.* Itaque voces & orationes figuratæ non reddunt Scripturam in se obscuram, sed nobis ad agnoscendum efficaciorem & gratiorem.

Objectio septima. *Adversarii ipsi testimonium veritati, velint nolint, coguntur perhibere tum* factis *tum* verbis; Factis *quidem, quia tot commentaria in Scripturam, tot versiones ejus edunt, tam varie Scripturam explicant:* Verbis *autem, quia expressè fatentur, se non omnia in Scripturis intelligere; impudentissimæ esse temeritatis eum qui audeat profiteri unum Scripturæ locum a se in omnibus partibus intellectum: se magno studio veram ac germanam sententiam quærere conatos: donum interpretationis esse in Ecclesia: Patres multa Scripturæ loca commentariis suis utiliter illustrasse: Hinc sequitur, ipsosmet testari, Scripturam obscuram esse.*

RESP. Negatur id sequi. Non enim pugnant quæ diverso dicuntur respectu & modo, veluti hæc duo, Scripturam Sacram esse claram nempe per se & in se, ita ut multis in locis non expositore, sed lectore tantum indigeat: & eandem non esse claram cuivis, non à quovis in omnibus linguis & in omnibus locis intelligi, proinde ab iis qui intelligunt in aliorum gratiam versionibus in vernaculas linguas transferri, & commentariis explicari utilibus ab iis qui donum interpretationis à Spiritu sancto acceperunt.

Hæc de perspicuitate Sacræ Scripturæ de interpretatione ejusdem sequitur.

CAPUT XLV.

SACRÆ Scripturæ interpretatio (ut de significatione vocis principio admoneam) intelligitur hoc capite non versio seu translatio ex una lingua in aliam, sed ostensio veri sensus & usus Scripturæ.

De ea nonnullæ moventur quæstiones.

I. An Scriptura Sacra interpretatio sit necessaria?

II. Quid sit interpretatio Sacra Scriptura & quot sint ejus partes?

III. Quotuplex sit interpretatio illa.

IV. Penes quem sit potestas seu jus & autoritas interpretandi Scripturam & ferendi judicium de interpretatione Scriptura deque controversiis religionis?

V. Quæ sit norma interpretationis, norma item judicandi de interpretatione Scriptura Sacra vera ne sit an falsa.

VI. Quæ sint nobis media inveniendi verum Scriptura sensum & usum?

VII. Scriptura interpretatio unde sit petenda?

VIII. Quæ sit autoritas interpretationum Scripturarum?

Ad PRIMAM quæstionem respondeo. *Sacra Scriptura interpretatio est in Ecclesia Dei necessaria:* quod sequentibus argumentis confirmatur.

Digitized by Google

I. Quia est mandata à Christo, quum ait Joh.5.vers. A
39. *Scrutamini Scripturas*. 1. Corinth.14. v. 1. *ambite spiritualia, magis tamen ut prophetetis*, id est, Scripturæ genuinum sensum & usum declaretis. Eodem capite, v. 39. *Ambite prophetandi donum*.

II. Quia est à S.S. commendata fidelibus, 1. Thess.5. v. 19. 20. *Spiritum ne extinguite; Prophetias ne pro nihilo habete*.

III. Quia confert inprimis ad ædificationem Ecclesiæ. Facit enim eò, ut mysteriorum quæ nobis in Scriptura exhibentur accuratiorem intelligentiam & usum assequi possimus. 1. Cor.14.3. *Qui prophetat, hominibus loquitur ædificationem & exhortationem & consolationem*.

IV. Quia excellentior & utilior est dono linguarum, quod ipsum tamen est etiam necessarium in Ecclesia. Ideo autem est excellentior & utilior, quia pluribus prodest. 1. Cor 14. vers. 4, 5. *Qui loquitur linguâ, seipsum ædificat: qui verò prophetat, Ecclesiam ædificat. Velim autem omnes vos loqui linguis, magis tamen ut prophetetis. major enim est qui prophetat, quàm qui loquitur linguis, excepto si interpretetur, ut Ecclesia ædificationem accipiat*. Et versiculo decimonono: *In Ecclesia malim quinque verba ex intelligentia mea loqui, ut & alios voce instituam, quam decem millia verborum linguâ*. B

V. Quia in Scriptura multa sunt nobis obscura & difficilia intellectu, quæ à quovis sine interpretatione nò possint intelligi. Dico NOBIS esse obscura & difficilia intellectu: nam in se clara ac perspicua Scriptura est, ut superiore capite explicatum. Imò etiamsi quoad sensum alicubi Scriptura intelligatur à nobis, tamen ad usum illico accommodari à quovis non potest. Interpretatio autem & sensum ostendit & usum. C

VI. Quia à Christo Domino & Apostolis adhibita fuit in docendis fidelibus Luc.4. versiculo decimosexto & sequentibus, & capite vigesimoquarto, vers. vigesimoseptimo. *Et exorsus à Mose & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus scripturis, quæ de se scripta erant*. Evangelistæ & Apostoli interpretantur Veteris Testamenti loca plurima. Iidem interpretantur seipsos, ut Rom. 7. 18. Paulus seipsum exponit: & quod unus Evangelistarum obscuriùs videtur dicere, alius exponit clariùs. Eorum exemplum imitati sunt *Doctores Ecclesiastici* quos *Patres* communiter appellamus, qui commentaria Scripturarum ediderunt plurima. D

Papistæ utuntur etiam isto argumento, quia Scriptura sit ambigua in se, ita ut varios sensus sibi invicem in specie repugnātes possit admittere, ideoque ab hæreticis adduci ab errorum suorum confirmationem. Sed argumentum istud negatur: nam Scriptura in se non est ambigua: ut nec Dei illam dictantis, nec Prophetarum & Apostolorum, qui illam scripserunt, respectu. Indocti autem parumque stabiles novos sensus Scripturæ affingunt, eamque detorquent suo ipsorum judicio 2. Petr. 3. 13. Nec mirum est, si hæretici abutantur, cum Satan ipse illis Christum oppugnaverit.

Econtrario qui negant Scripturæ Sacræ interpretationem in Ecclesia Dei esse necessariam, leviculis argumentis utuntur, quæ refutari facile possunt. E

I. Scriptura à fidelibus in primitiva Ecclesia est lecta atque intellecta absque commentariis: Ergo illius interpretatio non est necessaria.

RESP. Negatur *consequentia*. Etsi enim Scriptura initio lecta fuit sine commentariis scriptis, non tamen sine interpretatione, quam viva voce Christus & postea Apostoli tradebant [illegible] enim Scripturas, & intellectum usum[que] [illegible] monstrabant.

II. Scriptura non est necessaria Ecclesiæ. Ergo nec interpretatio Scripturæ.

Antecedens probare conantur aliquot argumentis quæ supra recitata sunt in capite de necessitate Sacræ Scripturæ.

RESP. Negatur *antecedens*: & quod argumenta quibus probatur attinet, ea supra refutata sunt.

Hæc de prima quæstione.

AD SECVNDAM quæstionem responsio.

INTERPRETATIO *Sacræ Scripturæ*, est explicatio veri sensus & usus illius, verbis perspicuis instituta, ad gloriam Dei & ædificationem Ecclesiæ, Nehem. 8. v. 9. *Legebant enim librum illum, legem Dei explanatè: & exponendo sensum, dabant intelligentiam per Scripturam ipsam*. Luc.4. vers.17. & sequentibus. *Tunc datus est ei liber Esaiæ Prophetæ quumque explicuisset librum, invenit locum in quo scriptum erat: Spiritus Domini super me, propterea quòd unxit me, &c.* Et capite 24. 27. *Et exorsus à Mose & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis, quæ de se scripta erant*. Joh. 7. vers. 18. *Qui à semetipso loquitur, gloriam propriam quærit: qui autem quærit gloriam ejus qui misit ipsum, hic verax est, & injustitia in eo non est*. 1. Cor.14. v. 3, 4, 5. *Qui autem prophetat, hominibus loquitur ædificationem, & exhortationem & consolationem. Qui loquitur linguâ, seipsum ædificat: Qui verò prophetat, Ecclesiā ædificat. Velim autem omnes loqui linguis, magis tamen ut prophetetis: major enim est qui prophetat, quam qui loquitur linguis, excepto si interpretetur, ut Ecclesia ædificationem accipiat*. Et v. 26. 31. *Quid igitur est, fratres? quoties convenitis, quisque vestrûm canticum habet, doctrinam habet, linguam habet, revelationem habet, interpretationem habet? omnia ad ædificationem fiant. Potestis enim omnes sigillatim prophetare, ut omnes discant, & omnes consolationem accipiant*.

Verbis perspicuis, inquam, fieri interpretatio debet, etiamsi non semper propriis, verum tropicis interdum seu figuratis. Nam Deus ipse, Prophetæ, Christus, & Apostoli in interpretatione Scripturæ non sunt semper usi oratione propriâ, sed interdum figuratâ: ut Ezechiel. 37. Deus interpretans Ezechieli typum ossium aridorum in convalle illi monstratorum, ait v. 11. *Ossa ista tota domus Israelis sunt*. Nam ossa illa non erant propriè & naturaliter domus Israël, sed significabant domum Israelis miserè afflictam in captivitate Babylonica & similem ossibus aridis. Daniel. 2. v. 38. interpretans Propheta somnium Nebucadnetzaris ait; *Tu es caput illud aureum*: quæ interpretatio verè figurata est: propriâ autem oratione sic effertur: Tu Rex Nebucadnetzar cum tuo filio & nepote figuratus es per caput aureum statuæ tibi in somnio visæ. Sic cap. 4. vers. 20. interpretans aliud somnium Nebucadnetzaris ait: *Arbor illa quam vidisti, tu es, ô rex*: quis hic non agnoscat tropum? Item c. 7. vers. 17. *Hæ bestiæ magnæ quæ sunt quatuor, quatuor sunt reges surrecturi è terra*. Et v. 23. *Bestia illa quarta regnum quartum erit in terra*. Et c. 8. v. 20, 21. *Aries quem vidisti bicornis, est regnum Mediæ & Persidis. Hircus autem ille villosus, est rex Græciæ: cornu autem magnum interjectum oculis ejus, est rex primus*. Sic Josephus Patriarcha in interpretatione somniorum utitur tropis, Gen. 40. 12 dicit: *tres palmites, tres dies sunt*: & v. 18. *tria illa canistra tres dies sunt*, id est, significant. Gen. 41. v. 26. 27. *Septem illæ vaccæ bonâ formâ, septem anni sunt: & septem illæ spicæ bonâ formâ, septem anni sunt: somnium unum est. Septem verò vaccæ istæ exhaustæ & malâ formâ adscendentes post illas, septem anni erunt, & septem spicæ exhaustæ, adustæ Euro, hi erunt septem anni famis*. Matth. 13. 38. *Ager est mundus. bonum verò semen sunt filii regni: zizania verò sunt filii illius Mali*: & versiculo trigesimonono *messis est consummatio seculi: messores autem Angeli sunt*. 1. Corinth. 10. vers. 4. interpretans Paulus typum Petræ in deserto ait: *Petra erat Christus*. Apocal. 1. vers. 20. *Septem illæ stellæ, Angeli sunt septem Ecclesiarum: & candelabra illa septem quæ vidisti, septem Ecclesiæ*

Digitized by Google

sunt. Et c.17.v.9. *Septem capita, septem mōtes sunt, super quos mulier sedet*. Et v. 15. *Aqua quas vidisti, ubi meretrix sedet, populi sunt, & turba, & Gentes & lingua*. Et vers. 18. *Mulier quam vidisti, est urbs illa magna qua habet regnum super Reges terra*. Et c.19.8. *Datum est ei, ut amiciatur bysso mundâ & splendidâ. byssus enim justificationes sunt sanctorum*.

Interpretationis quot partes?

Partes interpretationis Scripturæ duæ sunt: *enarratio veri sensus Scriptura & accommodatio ad usum*. Utramque observavit Daniel c.2. Nam somnii sensum Nebucadnetzari enarravit & ad hunc usum direxit, ut Nebucadnetzar Deum Israelis agnosceret, vt se ab illo regnum habere intelligeret, ut erga Ecclesiam benignitatem & clementiam exerceret. Utramque adhibuit etiam Christus in interpretatione parabolæ suæ de ostio caulæ ovium & janitore seu Pastore ovium, Joh. 10.v.6. & sequentibus. Utramque adhibuit & Paulus Hebr.3 & 4. in interpretatione versus 7 & sequentium è Psalmo nonagesimoquinto: & c.6.v.13 & sequentibus interpretans verba Genes. 12.2. & 17.4. *Certe benedicens benedicam tibi, & multiplicans multiplicabo te*. Et ca.7. interpretans versum quartum Psalmi 110. *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedechi*. Ita in aliorum etiam locorum Scripturę interpretatione ostendit germanum sensum & vsum.

Enarratio veri sensus Scriptura, est prima interpretationis pars, quum Scripturæ explicandę indicatur propositum seu scopus una cum themate de quo agitur & argumentis, quibus vel declaratur vel confirmatur: ut Paulus Galat.3.v.16. enarrās verba Dei dicentis, *se fore Deum Abraha & semini ejus*; itē, *In semine tuo benedicentur omnes gentes*: ait; *Abrahamo dicta sunt promissiones & semini ejus. Nō dicit & seminibus ut de multis: sed ut de uno, Et semini tuo, qui est Christus*. Hic Paulus verborū Dei propositum indicat, quum dicit esse *promissiones*: thema vero explicat, quum dicit per *semen* intelligi debere Christum.

In veri sensus enarratione considerandum, *unúsne sit an plures? & quomodo enarrandus?*

Quod ad prius attinet, *An Scriptura Sacra varii sint sensus?* ad id hæc est nostra responsio. Sunt qui uniuscuiusq; loci Scripturæ Sacræ quadruplicem esse sensum statuant, *literalem, allegoricum, tropologicum & Anagogicū*.

Literalem sensum vocant, quem verba immediate præ se ferunt.

Allegoricum sensum nominant, cùm verba Scripturæ, præter literalem sensum, significant aliquid in Novo Testamento, quod ad Christum, vel Ecclesiam pertineat, maximè in mysterio salutis & vitæ æternæ; quomodo Abraham, qui revera ad literam habuit duas vxores, unam liberam, alteram ancillam, & duos filios, Isaac & Ismael, Deum autorem duorum testamentorum, sed patrem duorum populorum significavit, ut Apostolus explicat Gal.4.

Tropologicum sensum appellant, cum verba aut acta referuntur ad aliquid significandum, quod pertineat ad mores. Quomodo: *Non alligabis os bovi triturāti*, Deut. 25. quod intelligitur ad literam de veris bobus, significat spiritualiter non debere prohiberi docentes in Ecclesia, quin victum accipiant à populo, ut Apostolus explicat 1. Corinth. 9.

Anagogicum sensum dicunt, cùm verba aut facta referuntur ad significandam vitam æternam. Quomodo illud Psal.94. *Quibus iuravi in ira mea, si introibunt in requiem meam*. quod ad literam intelligitur de terra promissionis, spiritualiter etiam refertur ad vitam æternam, ut Apostolus explicat ad Hebr.4.

Hæc distinctio spiritualium sensuum à veteribus non semper observatur. Etsi enim agnoscunt, quantum ad rem attinet, hos omnes sensus, tamen interdum omnes vocant allegorias, ut BASILIUS initio hom.9. exam. & AVGVSTINVS lib. de utilit. cred. c.3. Porrò HIERONYMUS in epist. ad Hedibiam, quæst. 12. nomine tropologici comprehendit etiam allegoricum: & è contrario in cap. 4. Amos nomine allegorici comprehendit tropologicum. Hæc ipsa *Bellarminus* notat libro tertio de verbo Dei, capite tertio, sectione, quinta & sexta.

Revera autem uniuscujusque loci Scripturæ Sacræ sensus verus & genuinus, est tantum vnicus, isque *literalis*, (dictus etiam *Grammaticus*, item *Historicus sensus*,) hoc est, qui ex literæ seu textus qui explicatur, verbis consueta significatione usurpatis, iuxta mentem Spiritus Sancti colligitur.

Rationes sunt. I. Quia plus uno verum esse nequit: nam verum & unum conuertuntur. Unica est veritatis uno in loco per se, & constans sententia; quamuis ab vno interpretum his, ab altero aliis verbis enuncietur, dum modo in re consentiant.

II. Quia ex solo sensu literali petuntur firma, valida & efficacia argumenta ad confirmandum aliquid: ut fatetur *Bellarmin*. lib.3. de verbo Dei c.3. sect.8. Theologia autem symbolica non est argumētativa, ut Scholastici loquuntur. *Hieronymus* quoq; Commentar. in c. 13. Matthæi docet, *fidei dogmata ex mysticis sensibus non posse efficaciter confirmari*. Hocq; certum est, nisi evidenter proprii & destinati sint typi & allegotiæ, quarum certa præeunte ductu Spiritus Sancti exstat interpretatio, sive ex autoritate loci alterius, siue necessariâ analogiâ: velut Galatarum 4. vers. 24. & seq.

III. Quia eum sensum, qui ex verbis iuxta mentem Spiritus Sancti colligitur, certum est, sensum esse Spiritus Sancti & à Spiritu Sancto intentum.

IV. Quia solus literalis sensus invenitur in omni sententia, tam Veteris quam Novi Testamenti, vt docet *Bellarminus* eodem libro 3. de verbo Dei, c.3 sect.7.

Scriptura non ... & ... ambigua [marginal note, partly cut off]

V. Quia Scriptura Sacra in se & per se non est ambigua, sed quælibet vox & phrasis in una & eâdem sententiâ & constructione eâdem, uno & eodem loco habet unicam tantùm significationem unicum sensum, non plures: sic ut una eademq; vox seu phrasis in eodē loco nequeat duo habere simul significata. Nam tum demum vera est enunciatio, quum unum dicitur: sed unum non dicitur, cum voci seu phrasi eidem duplex affingitur significatio in eodem loco: sicut Papistæ fingunt, verbum *facite*, in verbis Cœnæ, *Hoc facite in mei recordationem*, significare *primò* sacrificare proprie seu offerre Deo corpus Christi in sacrificium propitiatoriū: *secundo* panem ac corpus Christi accipere & māducare, vinum item nec non sanguinem Christi accipere & bibere: quum posterior tātum sensus verbis Christi quadret. At in duabus enūciationibus siue sententiis, quāvis in uno & eodem versu vel contextu Scripturæ Sacræ continenter positis, una vox repetita diversas significationes habere potest: ut Gen.1.v.5. *Lucemq; Deus vocavit diem, tenebras verò vocavit noctem sic fuit vespera & fuit mane diei primi*. In hoc versu nomen *diei* bis ponitur in diuersis enunciationibus. in priore cum dicitur, *Lucem Deus vocavit diem*, significatur & intelligitur *naturalis dies* quo Sol supra horizontem versatur. In posteriore verò cum dicitur, *Sic fuit vespera, & fuit mane diei primi*, significatur & intelligitur *dies civilis* qui viginti quatuor horis constat, & diem naturalem ac noctem tanquam partes complectitur, unde νυχθήμερον Græci vocant. Quanquam *Iohannes à Sacrobusco* & qui eum sequuntur nomina permutant, & quem nos naturalem, illi civilem: quem nos civilem, illi naturalem diē vocant: nos veritatem sequimur. Sic Joh. 1.10. legitur; *Mundus per eum factus est: Sed mundus eum non agnovit*. Hic non est una enunciatio simplex, sed duæ. In priore *mundus* significat hanc totam universitatem per Filium Dei creatam ab initio: in posteriore *mundus* significat homines

Na... die ... Ci... q... [marginal note, cut off]

homines infideles & reprobos qui tantùm pars sunt mundi. Etsi igitur in diversis enunciationibus una vox repetita possit plura significare: tamē in una & eadem enunciatione simplici, in una eademque sententia & oratione, uno & eodem in loco plures significationes habere non potest. Dico expressè, *uno & eodem in loco.* Nam etiam in una & eadem enunciatione simplici, una vox bis posita diversis in locis, diversas significationes habet aut habere potest: Ut cùm dicitur 1. Sam. 1. v. 24. de Samuele adducto primum à matre Channa ad Sacerdotem Helin; *Puer erat puer:* Nam etsi eadem vox repetitur, tamē illa aliud significat in subjecto, aliud in prædicato: nam in subjecto significat substantiam seu hominem: In prædicato autē significat quantitatē, id est, teneram ætatē, ita ut sentētia sit, *Adolescens Samuel erat adhuc teneræ ætate.* Sic Rom. 9. 6. *Nō omnes qui sunt ex Israele, sunt Israel.* In hac enunciatione *Israel* priore loco pro Patriarcha Iacobo; altero pro Israelitis sumitur.

Certum est igitur, Scripturam Sacram in se & per se non esse ullibi ambiguam: esset autem ambigua si una eademque enunciatio aut sententia plures sensus haberet literales: nunc verò unicum tantùm habet.

Vnicus ille sensus literalis vel est *simplex* vel *cōpositus.*

Simplex sensus literalis, est qui in nudis oraculis & nullo typo vestitis occurrit.

Estque vel *proprius vel figuratus*: quia voces uniuscujusque literę seu textus vel proprie vel figuratè seu tropice accipiuntur. Sic sensum literalem distinguit etiam *Bellarminus* lib. de verbo Dei, ca. 3. Quocirca errant, qui solum sensum proprium contendunt esse literalem, figuratum verò literalem esse negant.

Sensus literalis proprius, est qui nascitur ex vocibus propriè intellectis, quum nempe in litera seu textu Scripturæ, qui explicandus est, nullus est tropus: ut quum *tum* subjectum *tum* prædicatum, *tum* copula atque adeo omnes voces enunciationis propriâ voce exprimuntur, & prædicatum propriè de subjecto dicitur: ac tum retinetur τὸ ῥητὸν, ut vulgò loquuntur. Exempli gratiâ, quum 2. Chron. 12. 6 principes Israelis & rex dicunt: *Iustus est Iehova*, sensus literalis est proprius, quia nullus inest tropus, sed omnes voces propriâ significatione accipiuntur, & prædicatum propriè dicitur de subjecto.

Sensus literalis proprius semper retinendus est in explicatione Scripturæ, nisi falsus sit: Vt literalis sensus proprius verborum Christi de pane Eucharistiæ: *Hoc est corpus meum*: est iste: *Substantia huius panis est substantia corporis mei*: At sensus iste falsus est.

Sensus literalis figuratus, est qui nascitur ex vocibus figurate seu tropo aliquo usurpatis, quum nempe in litera seu textu Scripturæ, qui explicandus est, tropus aliquis seu figura occurrit: ut quum vel in subjecto vel prædicato vel copula enunciationis tropus est, vel prędicatum figuratè seu per tropum dicitur de subjecto: ac tum dicitur quæri apta atque concinna διάνοια. Exempli gratiâ: quum Deus ad Abrahamum dicit Gen. 17. v. 10. de circumcisione: *Hoc est fœdus meum inter me & vos*; figuratâ oratione utitur; Est enim Synecdoche in pronomine Hoc, quod in hac oratione restringendum ad circumcisionem; & prædicatum de subjecto dicitur metonymicè. Sensus autem verus est, circumcisionem externam præputii esse sacramentum seu symbolum fœderis inter Deum & fideles Veteris Testamenti. Hicque sensus literalis est, quem in litera seu textu Spiritus Sanctus intendit.

Communis est sententia, ῥητὸν & διάνοιαν ῥητοῦ hoc est, *Scriptum & sententiam scripti*, seu *literam & interpretationem literæ*, esse disparata. & quamvis omne ῥητὸν habeat suam literalem sententiam, tamen hanc non esse, nec vocari solere διάνοιαν, sed literam. Per Synecdochen solus literalis sensus proprius nominatur τὸ ῥητὸν & litera: Sensus autem literalis figuratus nominatur διάνοια & interpretatio literæ.

Sensus compositus, est cujus pars est in typo, pars in veritate typi: qualis est in omnibus locis illis Scripturæ, in quibus sub typo aliquo quippiam describitur.

Tropologicus verò, Allegoricus & Anagogicus sensus, quos vocant, non sunt propriè varii sensus Scripturæ, *tum* quia non inveniuntur in omni sententia Scripturæ, nec in Testamento veteri, nec in Novo, velut in præcepto: *Diliges Dominum Deum tuum*; & similibus præceptis non est nisi unus sensus, idque literalis; *tum* quia ex iis non possunt fidei dogmata efficaciter confirmari, ut *Bellarminus* ipsemet docet libro tertio de verbo Dei, capite tertio, sectione octavâ: sed Tropologia, Allegoria & Anagoge, sunt tantum variæ quorundam locorum Scripturæ accommodationes ad usum.

Sequitur iam de modo enarrandi sensum Scripturæ.

Quomodo sensus Scripturæ exponendus.

Verus Scripturæ sensus ita est enarrandus, ut dicti explicandi sententia exponatur & monstretur aliis verbis, sed clarioribus aut saltem ad captum & intelligentiam eorum, qui docendi sunt, accommodatis, & sive ex aliis Scripturæ locis desumtis (quæ interpretandi ratio est omnium optima ac tutissima) sive ex vernaculo & noto auditoribus sermone petitis, sed ad dignitatem & gravitatem Scripturæ congruentibus: Abstinendum quippe à formulis loquendi & proverbiis profanitatem redolentibus.

Interpretatio enim loci alicujus facienda est aliis vocibus & phrasibus, vel in aliis locis Scripturæ exstantibus, vel in communi usu receptis, quæ quidem verbis à loco interpretando diversæ sunt, ac re consonant. Nam non potest idem per idem exponi. Si enim idem per idē declararetur, jam hoc non est docere, sed ἀδολεσχεῖν, id est, nugari: si quis diceret, *justus ex fide sua vivet*, id est, *justus ex fide sua vivet.* Quapropter idem doceri satis est, licet non per idem. Quid dico satis? imò verò est commodum, utile, necessarium, tum causâ eorum qui docentur, ut ea quæ traduntur, percipiant; tum vel maximè causâ eorum, qui redarguuntur, ut ejus ipsius, quod doceri nolunt, veritate revincantur per verborum, phrasium, sententiarum lumina. Hæc lumina talpæ, vespertiliones, noctuæ refugiunt, non autem filii lucis, secundùm Deum φιλομαθεῖς. Eædem autem voces, eædem phrases, quas Spiritus Sanctus dictavit in Scripturis Sacris, servari in interpretando, quoad ejus fieri potest, debent; nisi auditorum captus, sive docilium, sive indocilium & contradicentium, rem aliis vocibus in publico usu receptis & communiter intellectis exponi desideret. Docilibus ergo quasi præmansum cibum in os inseri & lac præberi populariter oportet: indocilibus medicamentum ingeri efficaciter: solidum cibum cæteris.

Porrò de modo enarrationis veri sensus secundùm partes dicendum.

Indicato proposito seu scopo loci interpretandi, deinceps thema & argumentum ad thema tractandum adhibitum exponitur tum per *vocum declarationem*, tum per *rerum expositionem*.

Vocum declaratio est necessaria, quum illæ obscuræ sunt vel ambiguæ nobis aut aliis qui docentur: nam in se verbum Dei non est obscurum, sed lux illuminans animas nostras, ut supra demonstratum.

Nulla

Digitized by Google

Nulla etiam vox, ac proinde nulla enunciatio à Deo prolata, est ambigua ab ipso, seu quod ad ipsum attinet. Deus enim non loquitur ambiguè, quasi volens studio homines incertos & dubios reddere, aut quasi volens verbi sui sensum dubium & incertum esse. In ambiguitatis vitium Spiritus Sanctus ne semel quidem incidit. Qui os & intellectum homini dedit, eo prolabi neq; vult, neque potest. Sed nobis hominibus propter imperfectam nostram cognitionem multa, quæ in Scriptura enunciantur, sunt ambigua, quorum sensum à Deo intentum, non semper attendimus & assequimur. Exempla: Johan. 2. vers. 19, 20. *Respondit Iesus & dixit eis: Destruite templum hoc & intra triduum excitabo illud. Dixerunt ergo Iudæi, Quadraginta & sex annis ædificatum est templum istud, & tu intra triduum illud excitabis?* Et cap. 4. vers. 10, 11, 12. *Respondit Iesus & dixit ei: Si nosses donum illud Dei, & quis sit ille qui dicit tibi, Da mihi potum: tu petiisses ab eo, & dedisset tibi aquam vivam. Dicit ei mulier, Domine neque quo haurias habes, & puteus profundus est. unde ergo habes aquam illam vivam? Num tu major es patre nostro Iacobo, qui dedit nobis hunc puteum ex quo ipse bibit, & filii ejus, & ejus pecora?* Et cap. 11. v. 11. *Lazarus amicus ille noster dormit: sed proficiscor, ut à somno excitem eum.* Itaq; nihil prorsus in Scriptura est ambiguum Dei enunciantis seu loquentis respectu, neque etiam Scripturæ in se, sed tantum hominum sensum Dei non intelligentium respectu. Ad vocum autem & phrasium nobis obscurarum seu ambiguarum declarationem veram plurimum prosunt sequentes regulæ, quas ipsa Scriptura Sacra per exempla interpretationum sui ipsius docet.

I. Quod per se indeterminatum est, ejus varia est ac multiplex pro ratione locorum determinatio, interpretatio, definitio. *Ita est vox* principii *per se: ergo variæ determinationis capax.*

II. Quod variæ est determinationis capax id ex loco ipso determinatur, cujus sensus quæritur, non autem ex aliis locis, nisi forte idem dixerint re aut analogia: *Ut vox principii,* Joh. 1. v. 1. *est variæ determinationis capax: ex hoc ipso loco igitur determinanda, non autem ex aliis, qui nec re, nec analogia dicunt idem. Sic in verbis cœnæ Dominicæ.* Hoc est corpus meum: *determinatio & interpretatio pronominis,* Hoc, *ex contextu horum verborum seu antecedentium & consequentium consideratione sumi debet.* Unusquisque enim est optimus interpres suorum verborum: *Ita etiam Scriptura optime seipsam interpretatur.*

III. Cum locus unus per alium explicatur, loci reipsâ vel analogiâ consentire debent, alioquin interpretatio justa non fuerit.

IV. An propriè vel tropicè vox usurpetur, ex eo ipso loco cognosci oportet, de quo agitur, puta ex antecedentium & consequentium consideratione, seu ex circumstantiis loci illius. Proinde subjecta & prædicata accurate expendenda, atque inter se comparanda. Talia enim subjecta, qualia à prædicatis esse permittuntur: & prædicata pro ratione subjectorum accipi oportet, seu ex subjecti natura est petenda prædicati determinatio.

V. Sive propriè sive figuratè aut tropicè prædicatum de subjecto dicatur, vere dicitur. Nam verum non opponitur figurato seu tropico: sed falso. Itaque verum & vere dicitur, etiam quod figurate seu per tropum dicitur, sive in oratione quæ interpretāda est, sive in ipsa interpretatione. Exempli gratiâ: *Panis est corpus Christi:* enunciatio vera est, etiamsi prædicatum figurate dicatur de subjecto: unde verus panis est *verum* Christi corpus, & *vere* est, diciturque corpus Christi, non autem falsò; etsi non proprie & naturaliter substantialiterque sit corpus Christi. Similiter in interpretatione veræ enunciationis necesse est intelligi & retineri verum subjectum & verum prædicatum: Ut in interpretatione ejusdem enunciationis, *Panis est corpus Christi,* necesse est intelligi & retineri verum panem: quia Christus non vagum aliquod individuum sed verum panem manibus accepit, & cùm benedixisset, verum panem fregit, verum panem dedit, verum panem jussit accipere & comedere, & de eo vero pane dixit, Matth. 26. vers. 26. *Hoc est corpus meum:* Similiter in prædicato seu altera enunciationis parte necesse est intelligi verum corpus Christi, non phantasma aut imaginarium aliquod corpus, non figuratum & tropicum corpus, non factum ex substantia panis; quia panis in Cœna Domini est corpus Christi naturale & illud ipsum corpus, quod in mortem traditum est pro nobis & crucifixum; non invisibile corpus, sed visibile corpus, quia non invisibile aliquod, sed visibile corpus Christi est pro nobis in mortem traditum & crucifixum.

VI. In eodem loco obscura vel ambigua nobis, sic in Scriptura sæpe explicantur, ut interdum figurata oratio sequatur propriam & simplicem, interdum præcedat; ac proinde expositio obscuriorū seu ambiguorum interdum sequatur, interdum præcedat: ut Joh. 3. versiculo quinto ait Jesus; *Nisi quis fuerit genitus ex aqua & Spiritu, non potest introire in regnum Dei.* Hic *aquæ* adjicit Christus Spiritum, explicationis causâ, perinde ac si dixisset, *Nisi quis fuerit genitus ex aqua, quæ est Spiritus Sanctus, seu ex aqua,* id est, ex Spiritu Sancto: ita ut vox ET hoc loco sit particula διασαφητικὴ, posita pro *id est.* Sed alibi figurata seu tropica oratio sequitur propriâ, quâ explicatur, ut Matthæi tertio, versiculo undecimo: *Ipse vos baptizabit Spiritu Sancto & igni.* Nam *ignis* nomine hoc loco non intelligitur aliud quam Spiritus Sanctus, qui ignis appellatur per metaphoram, quia sordes animarum nostrarum purgat, sicut ignis aurum à scoriis excoquit. Et capite septimo & octavo: *Petite & dabitur vobis: quærite & invenietis: pulsate & aperietur vobis. Quisquis enim petit accipit: & qui quærit, invenit: & ei qui pulsat aperietur.* Hic propria oratio antecedit, figurata sequitur. Similiter in Veteri Testamento, ut Jerem. 31. vers. 30. *Quisquis propter iniquitatem suam morietur: omnis hominis qui comederit omphacen obstupescent dentes ipsius:* Hic propria oratio præcedit, figurata sequitur.

Utraque autem nempe *tum* vocum *tum* rerum explicatio interdum *breviter*, interdum *pluribus verbis* instituitur.

Breviter quidem, vel obscurioris vocis significatione declaratâ per vocem notiorem, ut Matth. 1. vers. 23. *Ecce virgo illa prægnans erit, & pariet filium & vocabis nomen ejus Emmanuel, quod est si interpreteris, Nobiscum Deus.* Iohan. 1. 39 *Rabbi quod dicitur, si interpreteris, Magister.* & vers. 42. *Invenimus Messiam illum, quod est, si interpreteris, Christus ille.* Marc. 7. versiculo secundo *Communibus manibus, id est, illotis.* Sic Danielis quinto, versiculo vigesimoquinto, vigesimosexto, 27. 28. *Atque hæc Scriptura illa quæ exarata est; Mene mene, tekel, upharsin. id est, numeravit, numeravit, appendit, dividuntq;. Hæc interpretatio verborum;* NUMERAVIT. *numeravit Deus regnum tuum, & perfectissimè numeravit illud* APPENDIT; *appensus fuisti lancibus, & inventus es minore pondere.* DIVISIT; *divisum est regnum tuum, traditumq; Medis ac Persis.*

Vel voce seu phrasi, quæ pro diversitate locorum plures significationes seu sensus habet, declarata per distinctionem significationum vel sensuum, ut Joh. 2. vers. 19 ait Christus, *Destruite templum hoc, & intra triduum excitabo illud.* Hoc Judæi intelligebant de templo Jerosolymitano humanis manibus facto: at Johannes ait v. 21. Dominum *locutum esse de templo corporis sui.* Et c. c. 11. v. 11. dixit Christus: *Lazarus amicus ille noster, dormit.* Hoc quomodo intelligendum sit, interpretatur Johannes v. 3. *Hoc dixerat Iesus de ipsius morte: at illi putarunt*

Digitized by Google

tam de dormitione somni dicere. Exod. 32. 30. cùm Mose ait, *forte expiationem faciam pro peccato vestro*, particula *forte* non dubitantis est, sed solicitudinem acuentis, gravitatem peccati ostendentis, & tamen aliqua gratiæ Dei exspectatione erigentis. Jeremiæ 31. v. 30. cùm dicitur, *Omnis hominis qui comederit omphacem obstupescent dentes ipsius*: sensus est, quemque propter iniquitatem suam moriturum, ut ibidem præmittitur: sic ut *omphacem comedere*, hoc loco Prophetæ idem sit quod peccare: *& dentes alicui obstupescere*, idem quod aliquem mori ob peccatum.

Vel expressâ sententiâ tantùm verbo uno & altero clariore: Sic Phrasin Psalmo centesimo decimo, *sedere ad dextram Patris*, declarat Paulus unico verbo *regnare*, 1. Corinth. decimoquinto, vigesimoquinto. Sic quod Christus dixerat Johannis undecimo, versiculo undecimo. *Lazarus amicus ille noster dormit*: apertè mox interpretatur v. 14. *Lazarus mortuus est*. Proverb. 25. 17. *Pretiosum fac pedem tuum à domo proximi tui*, id est, rariùs adito proximum tuum aliàs negotiis multis occupatum. *Sic congregari ad populum suum*, Genes. quadragesimonono, vers. 29. est adjungi aliis, qui antea mortui sunt. Exod. 20. 7 *non habere pro innocente*, est punire.

Pluribus verbis verus sensus explicatur aut prolixiore *vocum* vel ambiguarum vel obscurarum nobis declaratione, aut *rerum* per circumstantias expositione.

Voces ambiguæ seu habentes plures significationes proliniùs declarantur distinctione significationum per enumerationem rerum, quæ voce ambigua significantur.

Exemplum illustre est in *Chrysostomi* homilia in Psalmum 95. *Ecclesia quæ ubique Christum in se circumfert, innumerosque martyres immolavit ob charitatem quam gerit erga verum, à nullo prohibetur loco: sed in omni loco sunt altaria, in omni loco doctrina. Hæc prædixit Deus per Prophetam, nam & Ecclesiasticam exprimens sinceritatem, & alterius populi ingratitudinem traducens, ad illos loquitur: non est mea voluntas in vobis, dicit Dominus omnipotens, nec accipiam hostias de manibus vestris: quoniam ab exortu Solis usque ad occasum, nomen meum glorificatum est inter gentes, & in omni loco sacrificium offertur nomini meo, & sacrificium purum. Vide quàm luculenter, quamque dilucidè mysticam interpretatus est mensam, quæ est incruenta hostia. Thymiama verò purum appellat sacras preces, quæ post hostiam offeruntur: hic enim suffitus Deum resocillat, non is qui à terræ radicibus fumiitur, sed qui à puro corde exhalatur. Dirigatur igitur oratio mea tanquam incensum in conspectu tuo. Vides ut ubique locorum concessum est angelicum illud sacrificium inclarescere? vides nullis finibus circumscriptum, neque altare, neque canticum. In omni loco offertur thymiama nomini meo. Est igitur hostia pura, prima quidem mystica mensa, cœlestis summeque venerandum sacrificium. Est autem & in nobis varia sacrificiorum differentia. Postea quam enim lex in Veteri Testamento multas habuit hostias, aliam pro peccatis, aliam quæ dicta est holocaustoma, aliam vocatam laudis, aliam salutaris, aliam pro leprosis mundandis, breviter alias & multas & varias pro his qui innumeris expiationibus censebantur, omnino magnus erat, & multo carens numerus sacrificiorũ in lege: quæ omnia nova gratia superveniens uno complectitur sacrificio, unam ac veram statuens hostiam. Habemus autem & nos in nobisipsis varias immolationes, non quæ juxta legem incedunt, sed quæ decent Evangelicam gratiam. Visne hæc agnoscere victimas, quas habet Ecclesia, quum sine sanguine sine fumo, sine altari cæterisque cæremoniis, manus Evangelicum sursum adscendit ad Deum, quodque sit sacrificium mundum & immaculatum? Audito sanctam Scripturam tibi palam exponentem hanc differentiam ac veritatem. Est igitur primum sacrificium quod antè dixi, Spiritale illud ac mysticum donum, de quo Paulus ait, Imitatores estote Dei tanquam filij dilecti, & ambulate in dilectione, quemadmodum & Christus dilexit nos, tradiditque seipsum pro nobis Deo sacrificium & oblationem in odorem suavitatis. Alterum sacrificium est martyrum: & quæ testatur hoc Scriptura? Audi Paulum: Obsecro vos fratres, ut exhibeatis corpora vestra hostiam vivam sanctam, gratam Deo. Habes primam hostiam quæ dicitur salutaris, habes secundam martyrum, tertiam precationis: Dirigatur deprecatio mea tanquam incensum in conspectu, sublatio manuum mearũ sacrificium vespertinum. Quarta est quæ offertur laude, hoc est, per hymnos, Sactifica Deo sacrificium laudis. Quinta est per justitiam: Tunc acceptabis sacrificium justitiæ. Sexta offertur per eleemosynã: Sacrificium, inquit, mundũ & immaculatum, visitare pauperes & orphanos in afflictione ipsorum. Septima fit in jubilo. Jubilum autem est victoriale in bello applausus. Nam aliud est ololygmos, hoc est clamor: aliud alalagmos, h. e. jubilatio. Quum post victoriam in bello milites vociferãtur, ea est jubilatio, victoriæ signum, eoque Prophetæ eos qui conspecturi erant Christi victoriam, hymnũ vociferãtes adversus hostes, beatos appellat, dicens, Beatus populus qui scit jubilationem. Jubilatio igitur est victoriale in bello plausus. Posteaquam ergo Servator victoriam tulit de victis omnibus inimicis, dicens: Confidite, ego vici mundum: hymnum hunc offerentes victori, perficimus jubilationem, quam Propheta beatam vocat, dicens: Circuivi & immolavi in tabernaculo ejus sacrificium laudis & jubilationis. Est & octavum quoddam sacrificium Deo, spiritus contritus: Cor contritũ & humiliatum, Deus non despiciet. Vides quales hostiæ à nobis tractentur. Est & aliud nonũ sacrificium, quod peragitur per Evangelij prædicationẽ: is est sermo doctrinæ, de quo Paulus Apostolus ait: Administrantes Evangelium Dei, ut fiat oblatio gentium accepta, & sanctificata in Spiritu S. Vides quam declaravit etiam Evangelij prædicationem offerri Deo? Habes igitur primũ sacrificium illud salutare donũ, secundum martyrum, tertium deprecationis, quartũ jubilationis, 5. justitiæ, 6. eleemosynæ, 7. laudis, 8. compunctionis, 9. humilitatis, 10. prædicationis: tametsi quiddam prætermisi, quum animo novem enumerarim, putavi me tradidisse decem. Quodnam igitur sacrificij genus prætermissum est? Est decimũ sacrificium, fructificationis, de quo loquitur Paulus: Accepi quæ à vobis missa sunt per Epaphroditum, sacrificium acceptabile in odorẽ suavitatis. Vides beneficentiam in sanctos, à Paulo vocari sacrificium. Habes igitur varias sacrificiorum formas.*

Obscurior verò oratio pluribus verbis sed clarioribus exponitur, quum oratio typum seu parabolam cõtinet: veluti Ezech. 38. typum ossium aridorum interpretatur Deus ipse v. 11. & seqq. Sic Matt. 13. parabolam de zizaniis exponit v. 37. & seqq.

Si verò *rerum expositionem* spectes, fit illa plurib. verbis aut præmissa vel subnexâ illustratione ex quocunque inventionis Logicæ argumento seu loco: veluti per indicationem causarum, effectorum, subjectorum, adjunctorum, &c. Ita illustratur explicatio sensus per indicationem causæ efficientis, à quo verba explicanda dicta sint, an sint verba Dei, Christi, Regis, Prophetæ, Apostoli, &c. additâ commendatione autoritatis eius, cujus sunt verba.

De modo rerum exponendi pluribus verbis.

Aut cui dicta sint, ut Rom. 3. v. 10. & sequentibus recenset Paulus quædam loca Veteris Testamenti, postea indicat quibus dicta sint & ad quem finem.

Aut per indicationem quâre aliquid fiat: ut Jerem. 23. v. 24. *Annon cœlos & terram ego impleo dicit Jehova?* Quum Deus non sit res corporea, quæritur quo sensu dicatur implere cœlos & terram? Deus ut principium universale omnium, agit in singulis partibus universi: nam implet cœlos & terram infinitâ essentiâ præsentiâ, potentiâ & operatione suâ.

Aut per redditionem rationum seu causarum, propter quas aliquid dicitur, seu quibus motus autor aliquid dicat, ut Matth. 13. Christus expositioni parabolæ seminantis præmittit causam cur per parabolas loquatur ad Judæos & cur eãdẽ discipulis suis exponat. v. 11.

& sequentibus usque ad v.24. Sic quod Christus dixerat Matth.15.11. *Non quod ingreditur in os, polluit hominem:* id ἀιτιολογικῶς exponit v.17.18.19.20. *Nondum perpenditis, quicquid ingreditur in os, in ventrem cedere, & in latrinam ejici? Quæ autem proficiscuntur ex ore, ex ipso corde egrediuntur & illa polluunt hominem. Nam ex corde egrediuntur cogitationes improbæ, cædes, adulteria, scortationes, furta falsa testimonia, maledicta. Hæc sunt quæ polluunt hominem: illotis autem manibus edere, non polluit hominem.* Et Psal.119. v.29. *Viam falsitatis amove à me.* Quia David sciebat quã propensa sint ad vanitatem ac mendacium hominum ingenia, mentem suam purgari postulat, ne Satanæ imposturis implicita, in errorem labatur. Sic eodem Psal. v.119. improbi conferuntur *scoriis, tum* quia imaginaria corũ gloria & felicitas in fumũ abit, *tum* quia dum permisti sunt fidelibus, quasi fæces, eorum puritatem inficiunt ac cõtaminant; ubi autem rejecti sunt instar spumæ, meliùs nitet piorum mundities.

Aut per disquisitionem de quo verba explicãda dicta & intelligenda sint: ut Act.2 v 25. & sequentib. allegans Petrus Apost. vaticinium è Psalmo 16. docet & exponit illud, non de Davide, sed de Christo intelligendũ esse. Idem facit Paulus Act.13.v.35.36.37. *Non sines sanctum illum tuum sentire corruptionem. Nam David quidem postquam ætate suâ inservivit Dei consilio, obdormivit, & appositus est patribus suis, sensitque corruptionem: At is quem Deus excitavit, non sensit corruptionem.*

Similiter promissio illa per Nathanem Davidi facta 2.Sam.7.v.12.13. hanc difficultatem habet, de quonam intelligenda sit. Judæi contendunt intelligendam esse de Salomone tantùm: nos verò Christiani affirmamus, intelligendam quidem de Salomone, ut de typo Christi, sed etiam & principaliter quidem de Christo, in quo & per quem typi illius veritas completa fuit, atque etiamnum completur. Christi enim regnũ stabile est: Christus ædificat domum spiritualem nomini Jehovæ, id est, Ecclesiam Catholicam: Christus est verè & propriè filius Dei &c.

Aut per disquisitionem secundùm totumne an secundũ partem vel naturam unam verba explicãda de quopiam dicantur: ut cùm declaranda sunt verba Gen. 1.& 2. de homine creato ad imaginem Dei, ostendendum secundũ quam partem homo ad imaginem Dei creatus sit, secundùm animãne an secundum corpus, an verò secundum utramq; sui partem? sic in explicatione verborum Phil.2.v.7. *semetipsum exinanivit*, ostẽdendum secundum quam naturã Christus se exinaniverit. Sensus a. est: Non caro se exinanivit, quia illa ante assumtionem ex Maria Virgine & conceptionẽ de Spiritu Sancto non erat, nec illa in forma Dei aut æqualis Deo erat: sed Verbum seu Sermo. Non caro in Verbo, sed Verbum in carnis assumtione se exinanivit. Ideo *Augustinus* tomo septimo, libro primo de prædestinatione sanctorum, capite decimoquinto ait: *Pro nobis ipsa divinitas quousq; se deponeret humilius non habuit, quàm quòd suscepit naturam hominis cum infirmitate carnis usque ad mortem crucis.* *Ambrosius* in caput secundum Lucæ ait: *Sed cur non accipiam religiosis auribus Filium Patri in susceptione corporis obedientem?*

Aut per disquisitionem quatenus seu cujus status & temporis respectu verba explicanda de aliquo dicta sint & intelligantur: ut locum Phil.2.v.6.7. interpretãs dicet, quatenus de Christo sit intelligendus, an de jam manifestato in carne, an verò nondum homine facto & deinde in carne manifestato. Cæterum ut de vera hujus loci sententia constet, statuendum est, eo Paulum complexum esse quæcunque de Christo ante assumtam carnem dici poterant: unde omnes fermè hæreses, quæ fuerunt contra Filium Dei, quà Deus est, refutantur. Vide *Hieronymi Zanchij* senioris Theologi Evangelici, (ut discernamus eum à Hieronymo Zanchio recentiore quodam, qui pro Papismo scripta nõ nulla evulgavit,) librum primum de incarnatione filii Dei, capite primo. Ita sæpè ostendendum num de homine integro an corrupto: converso ad Deum an nõdum converso; regenerato: hic vivente, an in cœlis, &c. aliquid sit intelligendum: Ut cùm caput septimum ad Romanos explicatur, ostendendum est, an Paulus de seipso regenerato in eo loquatur, nec ne: & de seipso quidem regenerato ipsum loqui multis argumentis ex contextu petitis ostendi potest contra Pelagianos, Anabaptistas & Papistas. Et v.18. quum Paulus dixisset; *Novi non habitare in me bonum*, subnectit expositionem quòd non intelligat de carne sua. Sic Actor. 10. Loquitur Lucas de Cornelio Centurione jam regenerato, etiamsi in specie nondum nosset, quis esset Christus ille, etiamsi Petrum Apostolum nondum audivisset: Propterea ex ejus exemplo inferri non potest, non regeneratos suis propriis viribus seu præparatoriis operibus se ad Deum convertere posse.

Aut per remotionem dissentanei: ut Psal.119. v.68. *Bonus tu & beneficus es, doce me statuta tua.* David obsecrat Deum per suam bonitatem & beneficentiam, non ut augescat divitiis & honoribus, non ut affluat deliciis, sed ut proficiat in Legis intelligentia & obsequio.

Aut per remotionẽ falsæ interpretationis, quà textus vel corrumpitur à quibusdam vel corrumpi posset: ut Matth.16.5. dixit Jesus discipulis suis, *Videte & cavete à fermento Pharisæorum & Sadducæorum:* Quumque hanc admonitionem discipuli non rectè intellexissent de pane cibario, removet Christus falsam sententiam v.8. 9.10.11. unde vera subjicitur, v.12. *Tunc intellexerunt eum non dixisse ut caverent à fermento panis, sed à fermento doctrinæ Pharisæorum.* Psal.119.v.94. *Tuus sum ego, serva me: quia statuta tua quæsivi. Primò* hinc sumit precandi fiduciam, quòd sit in peculio Dei. *Deinde* ab effectu probat se esse Dei, quia ejus mandata custodiat. (Jam sequitur amplificatio per occupationem & remotionem falsæ interpretationis. Cæterùm hoc non ita accipere convenit, quasi se quicquam promeritum jactaret, quemadmodum apud homines hæc solet adduci ratio ad impetrandum, quod petimus, Ego te semper colui, studui honori tuo & commodis consulere, obsequia mea tibi fuerunt parata: æquum est igitur, ut quod à te peto impetrem.

Aut per comparationem locorum similium vel dissimilium, de qua require *in prima parte Sylloges Thesium de interpretatione Scripturæ.*

Aut per comparationem personarum & rerum similium vel dissimilium. Exemplum insigne vide in tractatu *Bernardi de Gradibus humilitatis*, paginâ millesimâ cẽtesimâ decimâ Editionis Basiliensis Anni 1566. in explicatione verborum Davidis, *Omnis homo mendax*: in qua comparat Davidi longè dissimilem Pharisæum Luc.18. Ita comparantur facta similia vel dissimilia.

Aut conjunctis plurib. ex modis jam enumeratis: ut Psal.119.46. *Loquar de testimoniis tuis coram Regibus & non pudefiam.* Postquam dixit, *Ne auferas verbum ex ore meo:* nunc quasi voti compos exsurgit, seque elinguem fore negat, etiamsi coram Regibus habendus sit sermo. Neque enim dubium est quin dicat, toto mundo obstante, sibi fore præsentem animum, ut ingenuè Dei gloriam afferat: sed Reges [a] deligit qui præ aliis sunt formidabiles, fastuque suo Dei testibus ora claudunt. Sæpe [b] quidem contingit, etiam infimis hominibus nos cedere: simul enim ac se quispiam opponit Verbo Dei, timidè nos colligimus, & evanescit illa quam initio professi eramus libertas. Maximè tamen ubi ad Re-

a *Indic... causa c... Reges ... gas Da... coram ... bus de ... moniis ... va se i... pidè lo... turum ... mittit ... profite...*
b *Occu... & soln... jestion...*

ad Regum tribunalia ventum est, timiditas nostra se prodit. Hæc ratio est cur dicat David, non modo à côtra ignobiles adversarios se fortiter staturum, sed coram Regibus ipsis constantem & intrepidum se fore.

Repetitio causæ... A ... per ... ratio... cum ... majoribus.

Hæc de enarratione veri sensus Scripturæ Sacræ: sequitur de accommodatione ejus ad usum.

Usus seu propinquus finis ad quem Scriptura Sacra accommodari debet est quintuplex: διδασκαλία, ἔλεγχος, ἐπανόρθωσις, παιδεία, & παράκλησις; *Doctrina, redargutio, correctio, institutio & consolatio,* 2. Tim. 3. 16. 17. *Tota Scriptura divinitus est inspirata & utilis ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad disciplinam in justitia: Ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum perfecte instructus.* 1. Cor. 10. v. 11. *scripta verò sunt ad nostri admonitionem,* Rom. 15. 4. *Nam quæ antè scripta sunt, ad nostram doctrinam ante scripta sunt: ut per tolerantiam & consolationem Scripturarum, spem habeamus.*

Scriptura igitur Sacra accommodatur ad διδασκαλίαν seu doctrinam, quum ex verbis quæ explicantur confirmantur doctrinæ orthodoxæ, utpote quæ ex illis necessario consequantur atque adeo in illis contineantur. Quod quâ ratione fiat, ostendendum.

Ex qualibet sententia Scripturæ Sacræ colligenda est thesis affirmativa, quæ contineat doctrinam vel de fide vel de bonis operibus, quam doctrinam nos tueamur ut veram & firmam. Thesis illa sit in primis talis quam afferamus adversus blasphemos Iudæos, adversus Ethnicos, vel Papistas, vel Samosatenianos, vel Arianos, vel Anabaptistas, vel Pelagianos, vel alios denique hæreticos.

Cæterum visum est monstrare quomodo è certis & specialibus propositis didascaliæ sint exstruendæ.

Didascaliæ ex precationibus.

Didascaliæ ex *precationibus ad Deum* sumi possunt triplici viâ, vel consideratione rei quæ à Deo petitur, vel ex consideratione personæ supplicis.

Ex consideratione Dei cui supplicatur, didascaliæ hujusmodi deducuntur:

I. Deum essentia suâ esse sapientem, bonum, misericordem, beneficum & in summa in ipso, imò ipsum esse essentialiter bonum illud quod ab eo petitur, petes ipsum esse omne bonum, ipsum esse fontem bonorum omnium, ipsum omnia habere bona in sua potestate. Nam quod quis non habet, aliis dare nequit, cum aliis communicare nequit. Itaque ex eo quod David orat Psalm. 119. *Da mihi intelligentiam*, sequitur, Deum esse intelligentem, atque adeò ipsam intelligentiam. Ex eo quod Salomon orat *da mihi sapientiam*, colligimus, Deum esse sapientem, imò sapientiam ipsam. Ex eo quod David orat, *Miserere mei Deus*, didascalia hæc sequitur, Deum esse misericordem.

II. Deum solum datorem esse boni illius quod petitur, atque adeò omnium bonorum: quia ab ipso solo sancti ea semper petiverunt, ut Psal. 51. v. 12. orat David: *Cor mundum crea in me Deus*: Hinc doctrina; Munditiès cordis, imò omnis vera virtus est donum à Deo in nobis creatum.

III. Quicquid boni est in ulla creatura, id à Deo esse boni omnis largitore. Ergo scientiæ, artes & aliæ res bonæ, quæ etiam in Gentilibus, extiterunt à Deo fuerunt.

Ex consideratione rei quæ à Deo petitur dupliciter didascaliæ deducendæ, vel quatenus illa res aut collatio est boni alicujus aut liberatio à malo aliquo: vel

A quatenus illius causa aliqua, vel effectum vel aliud argumentum indicatur:

Quatenus res petita boni alicujus collatio est, hæ didascaliæ colligi possunt:

I. Id quod à Deo sancti petunt, bonum esse & meritò in bonis expetendis numerari.

II. Illius boni in nobis esse naturalem defectum, & contra inesse oppositum malum: ut cùm David petit mentem suam illuminari, colligitur inde, Mentem nostram naturâ vitiatam & excæcatam esse. Cùm David petit, cor suum ad obedientiam Legis formari, ex eo colligitur; Cor nostrum naturâ perversum & alienum esse ab obsequio Deo debito.

III. Bonum illud nobis summè necessarium esse: bono illo nos magnopere egêre.

B IV. Bonum illud minime in nostro arbitrio vel potestate esse.

Quatenus verò res quæ petitur est liberatio à malo quopiam, hujusmodi didascaliæ hinc deducendæ.

I. Malo illi pios etiam obnoxios esse ut Psalm. 119. v. 134. orat. David: *Redime me ab oppressione hominum*: ita propheta demonstrat suo exemplo, pios omnes expositos esse oppressionibus, & quasi oves in faucibus luporum versari. Quum David orat sibi peccata remitti, ex eo colligimus, Omnes sanctos, quamdiu hîc vivunt, peccatores esse.

II. Malo illo divinitus nos liberari.

Quatenus autem rei quæ petitur causa aliqua vel
C effectum vel aliud aliquod argumentum indicatur, eatenus etiam didascaliæ ex ejus consideratione deduci possunt: ut Psalm. 119. v. 133. orat David; *Gressus meos dirige verbo tuo*. Hinc didascalia sumenda: Rectè vivendi norma est Verbum Dei. Vel, Rectæ vitæ regula est Verbum Dei. Vel, Illi rectè vitam instituunt, qui se totos in obsequium Verbi Dei componunt.

Ex eo quod David ibidem orat; *Ne dominetur in me ulla iniquitas*, colligi potest didascalia per oppositionē boni contrarii malo quod David deprecatur, nempe, Hanc unicam esse piorum libertatem, gubernari à Spiritu Dei, ne peccatis, quibuscum in hac vita luctandum est, succumbant. Sic Psalm. 119. vers. 117 orat David; *Confirma me & salvus ero*. Hinc colligimus, simulac gratiam suam Deus subduxerit, de salute nostra actum esse.

D Adhæc res qualibet quæ à Deo petitur vel *sola per se* consideratur, vel *collata cum aliis*: sive simul statim petantur, sive non.

Si res plures simul à Deo petantur, quo ordine & cur eo ordine petantur, item quæ res inter eas præferri debeat, considerandum est: Velut Psalm 119. v. 135. sic orat David: *Fac ut luceat facies tua super servum tuum & doce me statuta tua*. Si ordinem rerum petitarum spectes, *primò* paternum Dei favorem expetit, quia nihil nisi ab eo propitio sperandum est: *deinde* demum se doceri rogat. Cœlestis doctrina bonis terrenis omnibus meritò præfertur.

Ex consideratione personæ supplicis, didascaliæ sumi possunt vel simpliciter hypothesin transferendo
E ad thesin: ut ex eo quod Psal 3. David precatur: *Surge Jehova, expedi animam meam*: Thesis hæc colligenda Fideles in rebus afflictis constituti ad Jehovam confugiunt.

Vel per comparationem personarum: ut ex eo, quod David precatur, *Miserere mei Deus*, didascalia hæc colligenda: Si David tam sanctus Propheta opus habuit misericordiâ Dei, multò magis nos qui à Davidis pietate quam longissimè absumus, misericordia Dei indigemus. Ex eo quod David se à Deo doceri petit, deducenda hujusmodi didascalia: Si

 David

Digitized by Google

David tam sapiens Propheta à Deo petivit edoceri, multo magis nos indigemus, ut à Jehova doceamur; multo magis nos recte facimus, qui doceri nos à Deo petimus.

Ex argumentis precationis διδασκαλία sic deducitur, quum ostenditur quibus Deus bona petita largiatur, seu qui certi esse possint de exauditione precum & impetratione bonorum postulatorum Ut Psal. 16. 1. *Custodi me, Deus fortis: quia recipio me ad te.* Ex argumento precationis hæc didascalia conficitur: Qui ad Deum fortem se recipiunt, eos custodit. Item, Qui ad Deum fortem se recipiunt, certi esse possunt, se custoditum ab eo iri. Vel: Qui ad Deum fortem se recipiunt, certo persuasi esse possunt, suas preces exaudiri, se impetraturos quod ex fide postulant.

Didascaliæ ex quovis proposito deduci possunt, cùm oppositorum opposita consequentia colliguntur: ut Psal. 119. 155. dicitur: *Procul ab impiis est salus*: Unde vi paritatis contrariorum manat hæc doctrina; Propè esse piorum salutem, quamvis dum syncerè in timore Dei ambulant, sint tanquam oves mactationi destinatæ. Ita ex eo quod Joh. 17. dicitur; *Hæc est vita æterna ut cognoscant te solum verum Deum & quem misisti Iesum Christum*, colligitur hæc didascalia; Ignorare Deum & Christum, esse mortem æternam.

Ex historia, id est, narratione rerum gestarum in mundo multiplex διδασκαλία petitur, maximè si membra & argumenta narrationis distinctè considerentur, nimirum agens aut patiens, sive persona sive quid aliud personæ vicem sustinens: causa efficiens propter quam aliquid actum aut perpessum: modus seu forma: finis propter quem: factum ipsum seu perpessio: effectus & eventus rei gestæ: locus ubi seu in quo res gesta dicitur: dissentanea si quæ occurrunt: comparatio rerum gestarum inter se sive similium sive dissimilium &c. Proinde historia in-primis sacra est principaliter theatrum operum DEI innumerorum & admirandorum, quæ ipse inde ab initio fecit in mundo & maxime in Ecclesia sua, in quibus operibus lucet gloria, sapientia, voluntas, bonitas, misericordia, justitia, potentia ac providentia DEI curaque ejus non tantum communis pro universo mundo, sed etjam specialis pro Ecclesia Dei & singulis fidelibus. Unde sacra historia docet origines rerum omnium atque in-primis Ecclesiæ, ejusque gubernationem divinam, statum varium, progressum seu continuationem, mutationes & causas mutationum; sive doctrinam sive disciplinam spectes: ac proinde enumerat Doctores Ecclesiæ, certamina, persequutiones seu afflictiones quas sustinuit ab hostibus internis & externis, ab hæreticis & schismaticis, pseudoprophetis & seductoribus & à tyrannis. proponit ante oculos liberationes divinas à persequutoribus & hostibus & aliis periculis, judicia quæ Deus exercuit in hoc mundo, & signa temporum, inter quæ sunt signa prænuncia finis mundi & adventus Christi ad judicium universale vivorum & mortuorum. Atque hic præcipuus finis est historiæ sacræ, quem ante omnia considerare nos decet, quum & ob illum homines creati & in mundo à Deo collocati sumus.

Deinde historia sacra docet, qui status fuerit negotiorum humanorum, quot & quæ formæ Rerumpublicarum fuerint, quæ causæ felicitatis vel infelicitatis earum: quæ sint officia gubernatorum, quæ subditorum, atque adeò singulorum statuum: quæ res non tantum homines singulos sive Reges, Principes & in Magistratu constitutos, sive privatos, A Sed etiam Respublicas, regna, Principatus, civitates & communiter mundum conservent vel perdant.

Eadem historia sacra est speculum virtutum & peccatorum vitiorumve: Ut & præmiorum quibus virtutes & pœnarum, quibus peccata seu vitia afficiuntur à Deo sive mediatè sive immediatè.

De usu Sacræ Scripturæ ad redargutionem.

Ex quolibet dicto Scripturæ thesis negans colligi potest, ut refutetur error sive Judæorum, sive Ethnicorum, sive Papistarum, sive aliorum hæreticorum: Ut Psalm. 51. 12. dicitur, *Cor mundum crea in me Deus.* Hinc ἔλεγχος seu thesis ἐλεγκτική: Mundities cordis ac in summa virtus moralis non comparatur B nostris actibus ut graviter errent Gentiles Philosophi, *qui docent*, virtutem actionibus nostris comparari. Nam quod sancti in se creari à Deo petunt, profecto actionibus suis comparare nequeunt: At munditiem cordis ac proinde virtutem moralem sancti in se creari à Deo petunt. Illam igitur actionibus suis comparare nequeunt.

Psal. 63. dicitur, *Adhæret anima mea tibi.* Hinc ἔλεγχος: Nullus per Spiritum S. renatus potest unquam penitus à Deo deficere. Errant proinde qui contendunt, eos posse penitus fidem amittere & gratia Dei excidere.

Deinde ἔλεγχος etiam hoc pacto colligi potest, si ex didascalia universali quam Scriptura suppeditat, deducatur vel conversione per contrapositionem, ut, *Quicunque credunt in Jesum Christum, habent vitam æternam: Ergo quicunque non habent vitam æternam, non credunt* C *in Jesum Christum nec unquam in eum crediderunt*: Vel consecutione enuntiationū absq; cōversione; *Quicunq; credunt in Jesum Christum habent vitam æternā; Ergo quicunq; non credunt in Jesum Christum, non habent vitam æternam.*

Non est satis accommodari Scripturam ad confirmationem verorum dogmatum & confutationem falsorum; sed necesse est eandem applicari ad correctionem morum & institutionem in justitia.

De usu Scripturæ πρὸς ἐπανόρθωσιν, seu ad correctionem morum.

Correctio morum est reprehensio peccatorum quibus dediti sumus, ut illa à cordibus nostris eradicentur & profligentur, ut odium & vitandi illa studium in nobis plantetur & crescat. Evangelicorum conciones plurimum distant à Pontificiorum concionibus. Evangelici hoc agunt, ut odium scelerum in auditorum D animis plantent: Pontificii verò istud agunt, ut capitale odium Christianorum quos ipsi hæreticos vocant in auditorum suorum cordibus accendant & ad crudelitatem atque cædes incitent. Id superiore seculo Gallia docuit: Reformati imagines lapideas & lingneas destruebant, Papistæ autem vivas imagines Dei.

Correctio ergo instituitur cùm peccata quæ à nobis committuntur, aut bona quæ à nobis contra officium omittuntur, commemorantur.

Quidquid in Scriptura legimus, quicquid intuemur, arguit nostra peccata, inprimis Lex Dei. Cum Scriptura Dei justitiam, veritatem, sanctitatem, aliasque virtutes celebrat; nos reprehendit, qui ad imaginem Dei E conditi, à Deo quam longissimè discessimus. Longius à Deo absumus, quam à terræ profundissimo centro cœli distat summitas. Ideo cùm Scriptura Deum justum prædicat, nostram injustitiam damnat, nullam in nobis inveniri justitiæ guttam exprobrat.

Cùm pios Scriptura cōmemorat, eorumq; fidem & bona opera prædicat, nos arguit. Cum bona quæ vel in sanctis

Digitized by Google

sanctis sunt, vel à sanctis fiunt commemorantur: mala A quæ vel in nobis sunt vel à nobis fiunt reprehenduntur. Dum aliorum laudes & beatitudines prædicantur, nostra nobis vitia exprobrantur. Cum Sancti à Spiritu Dei in Sacris literis celebrantur, nos reprehendimur, qui illos non imitamur in fide & operibus bonis. Primus Psal. nobis opprobrat, quòd in consilio improborum ambulemus, quod in via peccatorum stemus, quòd in sede derisorum sedeamus, quòd Legem Jehovæ non meditemur dies ac noctes, &c. Non offerimus cum Abele sacrificium Deo acceptum, non invocamus cum Enoscho nomen Jehovæ: non ambulamus cum Henocho indesinenter secundùm Deum: non sumus justi cum Noacho coram Deo; non est in nobis fides & obedientia Abrahami, non patientia Isaaci, non lenitas Jacobi, non continentia & placabilitas B Josephi, non modestia, mansuetudo & fidelitas Mosis, non zelus Phinez: non est in nobis humilitas & mansuetudo Christi, quem imitari maximè debebamus.

Cùm quis in Sacris literis vituperatur, cùm peccata ejus recitantur, nos redarguimur: nos cum Eva aurem serpenti illi antiquo præbemus, cùm seductoribus morem gerimus: nos cum Adamo alienis suggestionibus obsequimur & non verbo Dei. Quam multi cum Cajino fratribus invident, eos odio habent, odio occidunt: cum Babyloniis turrim Babylonicam ædificant & gloriam nominis affectant: cum Israëlitis Deū in deserto tentant: cum Saule Davidem persequuntur, cum Davide adulterium, cum eodem homicidium committunt: cum Salomone idololatriam perpetrant: cum Ezechia elatione animi peccant: cum C Judæis Barabam dimitti & Christum crucifigi petunt! &c.

Cum Deus de Israëlitis conqueritur, de nobis illum conqueri cogitemus & persuasi simus. Cùm mandata Dei explicantur, ad usum correctionis sic accommodantur, cum vitam nostram & quæ committimus vel omittimus ad mandata illa exigimus, quod facimus consideratis illis quæ Deus præcepit & prohibet, illis opponimus quæ à nobis contra mandata illa cogitantur, dicuntur, fiunt, omittuntur.

Ex precationibus sanctorum colligimus varias correctiones: *Primò*, nos precibus ad Deum non tam sedulò vacare, ut fecerunt sancti, nos ad Deum in rebus adversis fide & precibus non confugere, ut sancti fecerunt, &c.

Secundò, nos parvifacere & negligere bona illa quæ D sancti omnibus aliis prætulerunt, quorum desiderio maxime flagrarunt: ut Psal. 119. v. 135. orat David: *Doce me statuta tua*, & passim hanc precationem repetit. Unde colligimus cœlestem doctrinam bonis terrenis omnibus ab eo præferri. Sed quod tantopere expetit Propheta, ferè ab omnibus negligitur. Si qui autem pungantur hoc desiderio, statim eos ad mundi illecebras videmus relabi, ut paucissimi posthabitis aliis omnibus votis, seriò cum Davide ad Legis doctrinam adspirent. Quantus autem mundi furor est in contemnenda & respuenda cœlesti doctrina?

Ex oppositione contrariorum frequens correctio petitur: si recte facimus quòd valetudinem corporis curamus: peccant igitur qui sanitatem animi negligunt. Si oculorum corporis ratio habenda: tum E profectò peccant, qui ut oculis animi videant, non curant. Querimur de morbis corporis: at meritò reprehendendi sumus, quòd non potiùs queramur de morbis animi. Conqueruntur quidam de cæcitate corporis: at cæcitatem animi pro re levicula habent. Conqueruntur de vulneribus & cruciatibus corporis; at vulnera & cruciatus conscientiæ non agnoscunt.

A Conqueruntur de paupertate externa, at paupertatem internam non agnoscunt: numerant annos & dies morborum & calamitatum quas sustinent; at negligunt numerare annos quibus continuè Dei beneficiis frui ipsis datum fuit, & quibus Deum ad iram provocarunt.

Porrò cùm nulla re magis offendantur plurimi auditores, etiam illi qui veram religionem amplectuntur, quam cùm liberè peccata ipsorum in concionibus aut alias reprehenduntur: quia generalem vitiorum reprehensionem, in suam referunt cōtumeliam, & quia plerique Christum sequi ita volunt, ut interim voluptates ipsorum non interturbentur: ideo ad mitigandam reprehensionum acerbitatem utendum erit vel voto seu precatione ad Deum, in hunc aut similem modum: *Det propitius Deus, ut agnoscamus, nos in isto* B *vel isto graviter peccare*, &c.

Vel prosopopœiâ quâ vel Deus ipse vel Propheta, vel Apostolus aliquis introducatur peccata grassantia reprehendens, sive id fiat locis Scripturę, cujusmodi multa exstant in utroque Testamento, sive verbis cum Scriptura S. consentientibus. Ita passim Prophetæ Deum ipsum introducunt peccata omnium ordinum reprehendentem.

Vel *ἀνακοινώσει*, hoc est, communicatione, quâ auditores interrogentur, annon ipsimet fateri cogantur, peccata talia vel talia passim invalescere? annon fateri cogantur, esse ministrorum verbi Dei officium, ut illa publicè privatimque reprehendant?

Vel προλήψει seu occupatione, quâ vel reprehen- C sioni viam sternamus vel factam mitigemus, ostendentes, nos peccata ista vel ista accusare non exagitandi quemquam, sed corrigendi studio; nullius odio sed amore omnium & studio eripiendi peccantes ab exitio ad quod tendunt. Exemplum præclarum est in Homilia tertia Chrysostomi in Acta Apostolica: *cogita quid acciderit Simoni. Quid enim refert si non das pecuniam, sed pecuniæ loco adularis, subornas, multaque machinaris. Pecunia tua sit tecum in perditionem, ad illud dictum est. Et hic dicetur: Ambitio tua sit tecum in perditionem, quoniam putasti ambitu humano parari donum Dei. Verùm nullus fortassis est talis. Utinam non sit; Cupio siquidem nihil horum ad vos pertinere quæ loquor. Sed interim ipse sermonis tenor in harum mentionem me deduxit. Neque enim quoties loquimur adversus avaritiam, adversus vos loquimur, imò nec prorsus adversus ullum. Utinam contingat ut remedia frustra sint à nobis* D *parata. Talia sunt medicorum vota, nihil [illegible] postulantium, nisi ut post multum laboris insumtum prorsus abjiciantur pharmaca. Idem & nos optamus ut nostra verba prorsus in aërem dicantur, & verba tantùm sint. Equidem omnia promptè sustinuero, ut non sit opus hæc dicere. Quin si vultis tacebimus, tantùm ut silentium careat periculo. Nec enim arbitror quenquam, quamvis admodum gloriæ sitientem, nisi vocet necessitas, velle prorsus Episcopum designari. Concedemus vobis doctrinam. Nam hæc major est doctrina, quæ docet ipsis factis. Quandoquidem & medici sunt optimi, quibus tametsi morbus ægrotantium adfert ipsis mercedem, cuperent tamen suos amicos uti prospera valetudine. Et nos cupimus omnes bene valere. Non enim cupimus ut nos probati simus, vos autem reprobi sitis. Optarim si fieri posset, ut ipsis oculis meam erga vos charitatem valeam ostendere. Id si fiat, nullus posthac mihi cul-* E *pam ullam impingeret, etiam sermo meus fuerit vehementer asper. Etenim quæ ab amicis dicuntur, etiamsi contumeliam habeant, tolerabilia sunt. Magis enim credendum vulneribus amici, quàm spontaneis inimici osculis. Nihil mihi vobis charius, ne lux quidem ista. Optarim enim ipse vel millies execrabilis esse, si queam per hoc vestras animas convertere. Adeò mihi luce dulcior est vestra salus. Quid enim mihi prosunt solis radij, si dolor per vos obortus, multam caliginem offundat ocu-*

Digitized by Google

lis? Tunc enim bonum est lumen, quum in gaudio exoritur, nam animæ mœrenti etiam molestum videtur esse. Cæterùm non mentiri me quæ loquor, utinam non contingat unquam experimento discere. Verùm si quando contigerit vestrûm peccare quempiam, dormienti mihi obversamini. Emorior nisi videor similis dolore exanimatis, nisi attonitus, & ut verbis propheticis utar, etiam ipsum lumen oculorum meorum non est mecum. Nam quæ spes nobis, si vos non profeceritis? Rursum quantum animi solatium si vos probati fueritis? Gestire mihi videor, quoties boni quippiam audio de vobis. Imple te meum gaudium. Hoc solùm adfero ad votum quoniam desidero profectum vestrum. Quod ad eisus omnes decerto hoc est, quoniam diligo, quoniam conglutinatus sum, quoniam omnia mihi vos estis, & pater, & mater, & fratres ac liberi. Itaque ne quid eorum quæ a me dicuntur arbitremini ab odio vestri proficisci, sed in hoc dici, ut corrigamini. Frater inquit, qui a fratre adjuvatur, ut civitas munita. Ne igitur aspernemini. Neque enim ego contemno si quid dicere. . letis, sed cuperem & à vobis corrigi, cuperem discere. Omnes enim nos fratres sumus, unus autem est noster magister. Quanquam & interfuat esse est, ut unus præscribat, ac cæteri obtemperent. Ne igitur aspernemini, sed omnia faciamus in gloriam Dei, quoniam ipsi gloria in secula seculorum, Amen.

De usu Sacræ Scripturæ, πρὸς παιδείαν.

Ex commemoratione & querela de peccatis aliorum, colligenda est hæc nuthesia; Aliorum impietatem nos non debere deteriores reddere, ut malis exẽplis ad similem impietatem abripiamur, sed potiùs ad Legis divinæ amorem nos incitare debere. Hunc usum alienæ improbitatis monstrat David Psalm. 119. v. 126, 127, 128. *Tempus adfaciendum Jehovæ dissipaverunt Legem tuam. Propterea diligo statuta tua præ auro, & quidem auro obrizo. Propterea omnia mandata tua omnino recta duco, omnem viam mendacii odio habeo.*

Institutio seu hortatio seu admonitio aptissimè formâ voti seu precationis ad Deum proponitur, maximè sub finem concionis: ut cùm explicatur hæc oratio ad Deum ex Psal. 119. *Doce me Jehova statuta tua*; Post ἐπανόρθωσιν votum esto loco hortationis. Det misericors Deus, ut intelligamus, cognitionem Dei & mysteriorum salutis summè nobis necessariam, & in præstantissimis bonis numerandam esse: Det misericors Deus, ut eam toto pectore expetamus, ad eam consequendam nos exerceamus, in illa proficiamus, &c.

De usu Scripturæ Sacræ πρὸς παράκλησιν, ad consolationem.

Applicatur Scriptura ad consolationem commodissime per Syllogismum. Nam *Consolatio*, est quædam ratiocinatio, quâ malo alicui bonum aliquod opponimus, ut consideratione illius boni mitigemus aut tollamus dolorem ex malo, quod premit, ortum. Quanto igitur gravius est malum, tantò maius ac certius bonum ei opponendum, tanquam doloris efficax remedium. Exemplum pulcherrimum est, Jesai. 41. versic. 26. & sequentibus: *Attollite in sublime oculos vestros, & videte quis creaverit ista, producens numero suo exercitum ipsorum: quis ista omnia vocet de nomine præ amplitudine virium, prout fortis est robore, adeò ut quicquam non desit. Quare diceres Jacob, & loquereris Israël, abscondita est via mea à Jehova, & à Deo causa mea præterit? Annon novisti? nónne audivisti Deum æternum Jehovam, creatorem extremitatum terræ non defetisci, neque defatigari? nulla est pervestigatio prudentiæ ejus. Dat defesso virtutem, & defecto viribus robur copiosè suppeditat. Defetiscuntur quidem pueri & defatigantur; & juvenes prorsus impingunt: At exspectantes Jehovam mutant vires, adscendunt pennis velut aquilæ: currunt, neq; defatigantur, pergunt, neq; defetiscuntur.*

Tantum de secunda Quæstione.

TERTIA Quæstio est: *Quotuplex sit interpretatio Sacræ Scripturæ.*

RESP. Omnis justa Sacræ Scripturę interpretatio duplex est, *Analytica* & *Synthetica*.

Analytica interpretatio, est quæ à fine ad principia procedit, hoc est, quâ monstrato inprimis autoris scopo atque proposito ad quod omnia quæ scribit referuntur, totus liber aut Psalmus aut tota Epistola in suas partes, totaque doctrinæ summa in certas propositiones seu theses, & propositionum, seu thesium confirmationes tanquam in sua membra resolvitur.

Eaque duplex est, *communis* & *singularis*.

Communis, est quâ finis, summa & partes scripti exponuntur communiter.

Singularis, est quâ doctrinarum, sive narrationum sive aliorum propositorum singularium partes & circumstantiæ particulares exquiruntur.

Analytica interpretatio in Scholis plurimum adhibetur, & sermonem requirit pressum sine ornatu atque affectuum concitatione.

Synthetica interpretatio Sacræ Scripturæ, est quæ à principiis ad finem contendit, hoc est, quâ ex textu quem interpretamur, varias de eodem dogmate propositiones seu theses ad usum Scripturæ inculcandum pertinentes, earúmque confirmationes, distinctè, certoque & ad auditorum captum accommodato ordine in unum colligimus atque componimus, pluribus etiam ex aliis Scripturæ locis adductis, si opus sit, illustrationibus aut probationibus.

Eaque accommodata est popularibus sermonibus & concionibus Ecclesiasticis: & sermonem exigit copiosum, & cum ornatu convenientе conjunctum comparatumq; non tantùm ad docendum, sed etiam ad delectandum & ad permovendum animos auditorum.

QUARTA Quæstio est de potestate & jure interpretandi Scripturam, & judicandi de interpretatione aliisq; controversiis religionis. Quæstionem hanc certis thesibus explicabimus.

I. Potestas seu autoritas & jus interpretandi Scripturam, & judicandi de interpretatione aliorum, atque adeò de omnibus controversiis religionis vel *publica* est, vel *privata*.

II. Publica vel *summa* est, vel *ministerialis*.

III. *Summa potestas seu autoritas* interpretandi Scripturam & judicandi de interpretatione ejus, & de omnibus controversiis religionis est penes Deum seu Christum Dominum seu Spiritum sanctum per Scripturam & in Scriptura loquentem; est enim princeps autor Scripturæ Sacræ: ac proinde Deus ipse seu Christus Dominus, seu Spiritus sanctus per Scripturam & in Scriptura loquens est principalis ac summus interpres Scripturæ, principalis itidem & summus judex interpretationis omnis & controversiarum religionis omnium. Porrò cum interdum Deum, interdum Christum summum interpretem & judicem interpretationis & controversiarum omnium facimus, Spiritum sanctum minimè excludimus: quia Pater loquitur & judicat per Christum; & hi ambo per Spiritum sanctum. Non igitur pugnant, Deum esse summum Scripturæ interpretem & judicem controversiarum; & Christum, item Spiritum sanctum esse summum Scripturæ sacræ interpretem & judicem controversiarum: quia Pater, Filius & Spiritus sanctus sunt unus

Deus

Deus essentiâ. Thesis hæc certissima est, confirmante eam Paulo 1. Corinth. 2. versic. duodecimo, & sequentibus: & Johanne, 1. Johan. 2. 27. Patet etiam inde, quia à Deo veram Scripturæ interpretationem precibus impetrari oportet. Requirit idem ratio: nam sicut Princeps in Republica est summus interpres legum quas condidit: Sic enim ait *Imperator Justinianus*, Novella constitutione centesimâ quadragesimatertiâ: *Legis interpretationem culmini tantum principali competere, nemini venit in dubium, cujus promulgandæ quoque legis autoritatem fortuna sibi vendicet eminentia.* Ita in Ecclesia idem est summus Scripturæ sacræ interpres, qui eam promulgavit, videlicet DEUS. Agnoscunt & testantur idem Patres orthodoxi, quorum testimonia vide in *Symphonia nostra Catholica primo capite, thesi nona*: quibus adde & hæc *Augustini* nono tomo, in tractatu quadragesimosexto in Evangelium Johannis: *Hanc nobis quæstionem DOMINUS dignetur exponere*, &c. Et tractatu trigesimo: *DOMINUM ergo audiamus, & quod ipse donaverit de verbis ejus, & nos dicamus.* Et primo Tomo, libro primo de moribus Ecclesię Catholicæ, cap. vigesimonono: *Ipsum CHRISTUM audi: audi, inquam, Christum, audi Dei Sapientiam; In his*, inquit, *duobus præceptis tota Lex pendet & omnes Prophetæ.*

IV. Ministerialis potestas seu autoritas publica est tum *Scriptura sacra*, tum *orthodoxa Ecclesia Dei.*

V. *Scriptura Sacra* enim est ministra summi Judicis, quia est vox Dei, est testamentum Dei, est epistola Dei per quam nos ille alloquitur, & suam nobis exponit sententiam. Sacra Scriptura suo modo loquitur & judicat; ideò rectè interpres & judex esse statuitur, sed propriè ministerialis: quanquam metonymicè summus Judex etiam statuatur, perinde ac si diceretur, Christum in Scriptura loquentem esse Judicem summum. Ita Scriptura seipsam interpretatur, & de interpretatione quavis judicat ut vox Dei.

VI. *Ecclesia Dei orthodoxa* est itidem ministerialis interpres Sacræ Scripturæ, ut & ministerialis judex de sensu Scripturæ & dogmatibus Ecclesiasticis. Proinde in Ecclesia vera atque orthodoxa duntaxat donum interpretandi Scripturam, & dijudicandi controversias religionis residet, Johan. cap. 14. vers. 16, 17. *Ego verò rogabo Patrem: & alium advocatum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum: nempe Spiritum illum veritatis, quem mundus non potest recipere, quia non conspicit eum, nec novit eum; vos autem nostis eum, quia apud vos manet, & in vobis erit.* 1. Corinth. 2. vers. duodecimo, decimotertio, decimoquarto, decimoquinto, & decimosexto: *Nos verò non spiritum mundi accepimus, sed spiritum qui est ex Deo: ut sciamus quæ Deus est nobis gratificatus. Quæ etiam loquimur, non sermonibus quos docet humana sapientia, sed quos docet Spiritus sanctus, Spiritualia cum iis quæ spiritualia sunt conferentes. Animalis autem homo non est capax eorum quæ sunt Spiritus Dei: sunt enim ei stultitia, nec potest ea cognoscere, quia spiritualiter dijudicantur. At spiritualis dijudicat quidem omnia, ipse verò à nemine dijudicatur. Quis enim novit mentem Domini, qui instructurus sit eum? Nos autem mentem Christi habemus.* Ad Ephesios quarto, versiculo undecimo, duodecimo, decimotertio, decimoquarto: *Is igitur dedit alios quidem Apostolos, alios verò Prophetas, alios autem Evangelistas, alios autem Pastores & Doctores. Ad compactionem sanctorum, ad opus ministerij, ad ædificationem corporis Christi. Donec perveniamus nos omnes in unitatem fidei, & agnitionis Filij Dei, in virum adultum, ad mensuram plenæ staturæ Christi. Ut ne simus amplius pueri, qui fluctuemus & circumferamur quovis vento doctrinæ, in hominum alea, per veteratoriam ad artificiosè fallendum versutiam.*

VII. Ecclesia non absolutam potestatem & autoritatem interpretandi Scripturam, & judicandi de interpretatione & controversiis religionis habet, sed ut ministra tum Dei tum Scripturæ.

Ut autem distinctæ functiones sunt in Ecclesia diversis personis commissæ à Deo: ita quoque distincta est potestas seu autoritas interpretandi Scripturam & judicandi de quavis interpretatione & controversia.

Alii enim in Ecclesia sunt legati Dei immediatè ab ipso Deo vocati, & ad Ecclesiam missi, nimirum Prophetæ & Apostoli per quos verbum Dei immediatè ipsis inspiratum, initio est annunciatum, & deinceps in literas relatum, quos certè nemo homines Ecclesiæ esse negaverit. Hi Scripturam sacram interpretantur, & de omni interpretatione & dogmate Ecclesiastico judicant ut viri Dei ad doctrinam ejus exponendam peculiariter destinati. Sic Moses interpretatur seipsum, alii Prophetæ interpretantur Mosen & seipsos mutuo, Apostoli interpretantur Mosen & Prophetas & seipsos mutuo. Hoc abundè testatur inspectio & collatio librorum Propheticorum & Apostolicorum. Hos agnoverunt antiqui Patres, qui post Apostolos velut lumina in Ecclesia Dei fulserunt. ATHANASIUS in Passionem & crucem Domini, paginâ septingentesimâ octogesimâ secundâ, editionis Commelinianæ: *Quod nunc recitatum est verbum, Evangelium quidem est, sed tamen evidentiæ claritudinisque gratiâ defugiendum est ad sanctos, & ab iis intellectus ejus rei excipiendus. Verisimilius enim eos, rerum Evangelicarum magis, quàm nos conscios & peritos esse, sed ne circa omnes oberrantes, moram injiciamus nostro sermoni, sufficiet in præsentia vel unus magister Apostolus ad nos plenè de omni negotio instruendos. Scribit enim Hebræis beatus Paulus*, &c. Ita *Athanasius* Apostolum Paulum interpretem adducit.

Alii verò fideles in Ecclesia quotquot sunt, (præter Prophetas & Apostolos cum quibus & Evangelistas Marcum & Lucam semper intelligimus,) potestatem & autoritatem interpretandi Scripturam sacram & judicandi de interpretationibus habent, verùm longissimè inferiorem quam Prophetæ & Apostoli & Evangelistæ Marcus & Lucas, quam Scriptura ipsa, quam Deus in Scriptura loquens. Nam Episcopi, & Pastores Ecclesiarum, quotquot post Prophetas & Apostolos fuerunt, sunt & erunt, sive singuli, sive in Conciliis Episcopalibus congregati, non accipiunt & cognoscunt verum Scripturæ sensum per immediatam revelationem Spiritus sancti absque labore & industria sua; (hæc enim Prophetarum & Apostolorum prærogativa est:) sed cum imploratione divinæ illuminationis, illum religioso atque accurato studio in ipsis Scripturis sanctis investigant & quærunt, inventumque aliis proponunt, exponunt, commendant: non inferunt lucem Script. S. sed eam duntaxat aliis ostendunt.

Quocirca Ecclesia Dei post Prophetas & Apostolos Sacram Scripturam interpretatur ex Scriptura ipsa, & de interpretationibus controversiisque religionis ex ipsa Scriptura & secundùm eam tanquam vocem Summi judicis judicat, non autem ex suo ingenio confictis opinionibus, dogmatibus & sententiis, sese supra Scripturas effert, 1. Corinth. 14. vers. 29. *Prophetæ duo aut tres loquantur*, (nempe quivis suo ordine & sigillatim,) *& alij dijudicent*, Actor. 17. versic. undecimo: *Iis autem Judæis qui erant Thessalonicæ fuerunt isti generosiores, ut qui receperint Sermonem cum omni alacritate, quotidie examinantes Scripturas an hæc ita se haberent.* 1. Corinth. 10. vers. 15. *Ut intelligentibus loquor, judicate vos quòd ajo.* 1. Thessal. 5. vers. 20, 21. *Prophetias ne pro nihilo habete: Omnia explorate, quod bonum fuerit retinete.*

Bellarminus

Digitized by Google

Bellarminus ipse fatetur libro tertio de Verbo Dei, capite tertio, sectione undecimâ: Scripturam debere exponi secundùm dictamen Spiritus sancti; Hinc colligimus, quòd secundùm Scripturas, non autem secũdùm privatum dictamen Spiritus extra Scripturas exponi debeat.

Aristoteles libro tertio Politicorum ait, quòd judicium sit lex particularis, lex autem judicium universale. Jam quod est Lex in Republica seculari, id est, Sc. S. in Ecclesia. Atqui Lex in Republica civili dirigit judicium judicis forensis tanquam norma, quam ille sequi debet: ita Scriptura sacra dirigit judicium Ecclesiæ tanquam regula certissima & infallibilis quam Ecclesia sequi debet. Summa: pura atque orthodoxa Ecclesia Dei, controversias religionis Deo unico judice summo ex Sacra Scriptura tanquam ex lege illius terminat. Quapropter Patres & Concilia Episcopalia legitima Sacram Scripturam exposuerunt ex ipsamet Scriptura: & interpretationes controversiasque Ecclesiasticas omnes judicarunt & deciderunt per Scripturas seu ex illis & secundùm illas: ut testimoniis illustribus Patrum & Conciliorum ostensum in *Symphonia Catholica primo capite, thesi secundâ, tertiâ, quartâ & quintâ.* Illasque interpretationes ab Ecclesia in Conciliis generalibus orthodoxis, cujusmodi sunt prima vetustissima, ex Scriptura depromtas & fidelibus indicatas, ut par est, magnificamus & *Vincentij Lerinensis* exemplo omnibus hæreticorum interpretationibus præferendas censemus.

In libello adversus prophanas hæreseon novationes.

VIII. Nomine igitur Ecclesiæ veræ, penes quam est potestas & jus interpretandi Scripturas, & judicandi de interpretatione controversiisque religionis, intelligimus non cœtum malignantium, non prælatos Ecclesiasticos Pontificem Romanum pro capite habentes, multò minùs ipsum Pontificem Romanum sive solum, sive cum suo concilio: sed cœtum vere fidelium, solum JESUM CHRISTUM pro capite agnoscentium ejusque solius vocem in Scriptura divina sonantem sequentium. Exemplum est in libro Josuæ capite vigesimosecundo, in quo cœtus Jehovæ congregatus est ad judicãdum de eo quòd Reubenitæ, Gaditæ, & pars dimidia Manassitarum altare exstruxissent ad limites Jordanis.

IX. De vero sensu & usu Scripturæ & controversiis religionis judicare possunt etiam seculares Principes & Magistratus.

Primò, Quia etiam in Veteri Testamento, in quo jussu Dei certus Sacerdos summus constitutus erat. Reges & Principes seculares de controversiis religionis, hoc est, inter veram & falsam religionem judicarunt, & eo nomine à Spiritu Dei laudantur, ut *Josua* capite vigesimoquarto. *Abya* Rex Judæ secundo Chronicorum decimotertio, versiculo octavo, & sequentibus. *Asa* eodem libro, capite decimoquarto & decimoquinto. *Josaphath* capite decimoseptimo, & decimonono. *Ezechias* capite vigesimonono & trigesimoprimo *Josias* capite trigesimoquarto & trigesimoquinto *Nechemias* capite decimotertio libri Nechemiæ: Principes Judæ & seniores populi tempore Regis Jehojakimi dijudicant causam, quæ erat inter Sacerdotes & Pseudoprophetas & Jeremiam Prophetam, Jerem. 26.

Secundò, Quia Imperatores Christiani pii & laudatissimi post Christum in carne exhibitum de religionis controversiis cognitionem susceperunt, & de eis pronunciarunt, ut *Constantinus Magnus*, teste ejus epistolâ apud THEODORETUM historiæ Ecclesiasticæ libro primo, capite decimo, paginâ ducentesimâ octogesimâ sextâ, Editionis Græcæ Parisinæ Roberti Stephani, Anni millesimi quingentesimi quadragesimi quarti, teste item epistolâ Synodali Ariminensi ad Augustum Constandium primo tomo operum Athanasii, paginâ sexcentesimâ septuagesimâ septimâ, editionis Commelinianæ. Similiter *Theodosius Magnus* referente *Socrate* historiæ Ecclesiasticæ libro quinto, capite decimo, paginâ ducentesimâ quadragesimâ quintâ, editionis Parisinæ Græcæ Roberti Stephani; Itidẽ *Marcianus Imperator*; vt videre est in actionibus Concilii Chalcedonensis.

Tertiò, Quia Imperatores leges de religione & fide promulgarunt, ut videre est in Codice juris Civilis.

Quartò, Quia Imperatorum & Regum legibus & sententiis passim causas fidei disceptant ipsimet Papistæ. Quorsum autem Imperatorum & Regum testimonia in Quæstionibus fidei, si de fide judicare ad eos nihil attinet?

X. Privati etiam homines, maximè docti & pii intelligere possunt & debent Scripturam sacram, ejusq; sensum investigare & edisserere ubi necessitas & officium Christianum, in edenda inprimis confessione & reddenda ratione fidei, in privata item domesticorum institutione requirit: sicut & de sensu Scripturæ ab aliis allato, imò & de Pastorum suorum interpretatione ad Lydium lapidem Sacræ Scripturæ examinata, atque de controversiis religionis judicare possunt & debent.

1. Quia ipsis id ad mandatum est à Deo, 1. Corinth. decimo, versiculo decimoquinto: *Ut intelligentibus loquor, judicate vos quod ajo.* Ephes. 4. vers. decimoquarto: *Ut ne simus ampliùs pueri, qui fluctuemus & circumferamur quovis vento doctrina, in hominum alea, per veteratoriam ad insidiosè fallendum versutiam.* Philip. primo, vers. nono, decimo: *Et hoc oro, ut charitas vestra adhuc magis ac magis exundet in cognitione & omni sensu: Ut exploretis quæ discrepant ut sitis sinceri, & inoffensò cursu purgatis ad diem usque Christi.* 1. Thessaloniceńs. quinto, vigesimo, vigesimoprimo: *Prophetias ne pro nihilo habete: Omnia explorate, quod bonum fuerit retinete.* 1. Johan. quarto, versiculo primo: *Dilecti, ne cuivis spiritui credite, sed probate spiritus an ex Deo sint.*

2. Quia donum intelligendi interpretandiq; Scripturas & judicandi de interpretationibus & controversiis religionis ad certos homines ordinariam & publicam functionem in Ecclesia obeuntes, non obstrictum est, multò minus ad certam aliquam sedem seu cathedram hominumque successionem, gradus, titulos, autoritatem, ordinem, alligatum est; sed distribuitur cuivis prout Spiritus S. vult, Roman. 12. v. 6. *Habentes autem diversa dona pro gratia quæ nobis data est. sive prophetiam prophetemus pro proportione fidei.* 1. Corinth. 12. 7, 8. *Unicuique verò datur declaratio Spiritus ad utilitatem. Nam huic quidem per Spiritum datur sermo sapientia, alij verò sermo cognitionis per eundem Spiritum.* Distribuitur etiam privatis, Actor. 17, 11 *Hi autem Judæis qui erant Thessalonica fuerunt isti generosiores, ut qui receperint Sermonem cum omni alacritate, quotidie examinantes Scripturas an hæc ita se haberent.* Unde fateri cogitur *Bellarminus* lib 3. de Verbo Dei, cap. 3. sect. 12. Spiritum interpretationis, de quo 2. Pet. 1. 20. 21. sermo est, multis privatis hominibus sæpè concedi.

3. Quia ipsorum exempla probata idem confirmãt, ut Jos. 24. legitur populus Israëliticus religionis nomine convocatus. Similiter 1. Reg. 18. decem tribus Israëlis, ad quas Propheta Elias sic loquutus est v. 21. *Quousque claudicaturi estis in duabus istis cogitationibus? si Jehova est Deus ipse, sequimini eum: sin autem iste noster Bahal, sequimini eum.* Et vers. 24. auditâ sponsione Eliæ cum prophetis Baalis, *respondens totus populus ille dixerunt: Bona est hæc res;* & cùm vidissent vanitatem Baalis,

potentiam

potentiam autem Jehovæ è cœlo demittentis ignem A quo holocaustum Eliæ cum lignis, lapidibus, pulvere ipso & aquâ circa altare fusâ consumtum, *prociderunt in faciem suam, & dixerunt, Jehova ipse Deus est, Jehova ipse Deus est.* Obadia præfectus domo seu magister aulæ Achabi, de quo primo Regum decimooctavo vers. 3. erat timens Jehovæ valde; & septem millia Israëlitarũ non curvaverunt genua Baali, ut testatur Deus 1. Reg. 19. v. 18. procul dubio quia judicârunt, Baalem quem rex & regina, quem Prophetæ quadringenti & quinquaginta, Prophetæ quoque luci quadringenti comedentes è mensa Izebelæ, quem cæteri Israëlitæ colebant, non esse verum Deum, sed solum Jehovam. Act. 15. vers. 22. 23 *Tum visum est Apostolis & Presbyteris cum tota Ecclesia, delectos ex sese viros mittere Antiochiam cum Paulo & Barnaba: nempe Judam qui cognominabatur Barsabas, & Silam viros primarios inter fratres: Istis per eorum manum scriptis: Apostoli & Presbyteri & fratres, iis qui sunt Antiochiæ & in Syria & in Cilicia fratribus, qui sunt ex Gentibus, salutem,* &c. B Actor. 17. 11. *Beræenses quotidie scrutati sunt Scripturas, an hæc ita se haberent,* nempe quæ Paulus Apostolus docebat. In *Consilio Carthaginensi*, cujus præsidem *Cyprianus* egit, convenit cum Episcopis Presbyteris & Diaconis, plebis maxima pars, ut præfatio Cõcilii illius testatur. Ad *Synodum Nicenam* illam laudatissimam, quam *Constantinus Magnus* indixerat, multi etiam laici venerunt, viri docti & eloquentes & sacrarum literarum peritiâ clari, teste *Nicephoro* lib. 8. cap. 14.

4. Quia ipsis mandatum est, ut sibi ab omnibus seductoribus, à Pseudoprophetis & falsis doctoribus caveant, Deuteron. 13. vers. 3. *Ne auscultato verbis Prophetæ istius, aut istis somnianti somnium.* C Matth. 7. vers. 15. *Cavete vobis à Pseudoprophetis.* Roman. 16. vers. 17. *Precor autem vos fratres, ut observetis dissidiorum & offendiculorum autores contra doctrinam quam vos didicistis: & declinetis ab eis.* 1. Johan. 4. vers. 1. 2. *Dilecti, ne cuivis spiritui credite, sed probate spiritus an ex Deo sint; nam multi pseudoprophetæ venerunt in mundum. Ex hoc cognoscite Dei spiritum: quicunque spiritus profitetur Jesum Christum in carnem venisse, ex Deo est.* 2. Johan. vers. 7. & sequentibus: *Nam multi impostores ingressi sunt in mundum, qui non profitentur Jesum Christum venisse in carne. Hic ille est impostor & Antichristus: respicite vosipsos, ne perdamus quæ egimus, sed ut mercedem plenam recipiamus,* &c.

5. Quia sunt oves Christi quæ vocem Christi nosse & audire debent, non autem alienorum. Johan. 10. v. 3, 4, 5. Necesse est igitur curam ab illis adhiberi, ut vocẽ D Christi & alienorum discernant ex Scriptura Sacra ac nequaquam autoritate humana acquiescant.

6. Quia ipsorum salus æterna agitur. Atqui ab omnibus tractari & approbari debet, quod omnes tangit, ait Glossa Juris Canonici dist. 96. ad Canonem, *Ubinam legistis.*

Ex his quæ dicta sunt hactenus sequitur, quod interpretatio Scripturæ ex causis efficientibus sit duplex, *divina & humana.*

Interpretatio divina, est quæ habet autorem Deum in Scriptura ipsa per Prophetas & Apostolos loquentem & ipsam exponentem: quis enim rectiùs & certiùs sensum Dei noverit & nobis exposuerit, quam Deus ipse?

Humana interpretatio Scripturæ Sacræ, est quæ habet E autores homines sive singulos, veluti *Origenem, Ambrosium, Hieronymum, Augustinum*, &c. sive plures simul, utpote in Conciliis congregatos & Scripturæ interpretationem tradentes in symbolis vel Confessionibus fidei vel aliis expositionibus. Nominatur etiam interpretatio seu expositio *Ecclesiastica*: & pertinent ad eam tum commentarii in literas sacras, tum omnes alii libri qui de religione tractant, post Prophetas & Apostolos à quocunque conscripti.

Humana interpretatio Scripturæ Sacræ est duplex, alia *publica*, alia *privata*.

Publica, est quæ publico & communi Ecclesiæ consilio, voluntate & nomine est scripta.

Estque duplex: *Catholica* vel *particularis*.

Catholica seu universalis, est quæ totius Christianæ & orthodoxæ Ecclesiæ, per universum terrarum orbem sparsæ, consensu, judicio & nomine scripta & promulgata, recepta & approbata est: qualis est in Symbolis & Confessionibus fidei Catholicis à Synodis Oecumenicis traditis vel approbatis, nimirum *Symbolo Apostolico, Niceno, Athanasiano, Ephesino, Chalcedonensi*, &c.

Particularis, est quæ à particularibus duntaxat Ecclesiis, sive una, sive pluribus est edita: qualis est in confessione *Augustana, Helvetica, Bohemica, Gallica, Anglica, Basiliensi, in articulis Schmalcaldicis, in Catechesibus Ecclesiarum.*

Privata interpretatio Scripturæ Sacræ, est quæ privato unius vel plurium consilio, voluntate & nomine facta seu scripta est: qualis est *Ambrosii, Augustini, Gregorii Magni, Martini Lutheri, Philippi Melanchthonis, Johannis Oecolampadii, Johannis Calvini, Petri Martyris, Theodori Bezæ*, &c. Huc referri debent fidei confessiones privatæ, qualis est *Hieronymi Zanchii.*

AD QUINTAM Quæstionem: *Quæ est norma interpretandi Scripturam & judicandi de interpretatione Scripturæ Sacræ, verane sit an falsa.*

RESPOND. Norma interpretandi Scripturam & judicandi de interpretatione Scripturæ Sacræ verane sit an falsa, est ipsamet Scriptura Sacra quæ vox Dei est. Quæcunque enim interpretatio consentit cum Scriptura, illa est vera & ex Deo: quæcunque ab ea dissentit, est falsa, & non est ex Deo. Sic enim apertè docet Jesaias capite octavo, versiculo vigesimo: *Ad legem & ad testimonium, si quis non dixerit secundùm verbum hoc, non erit ei matutina lux.* Et Abrahamus Luc. 16. 29. *Habent Mosen & Prophetas: audiant eos.* Johannes primâ epistolâ, capite quarto, versu sexto: *Nos ex Deo sumus, qui novit Deum, audit nos; qui non est ex Deo, non audit nos, ex hoc cognoscimus Spiritum veritatis & Spiritum erroris.* Doctrina Prophetarum & Apostolorum est certus sermo Dei, quem universis totius mundi suffragiis securè opponere necesse est, & inde veritatem à mendacio distinguere. Sermo autem ille absque ulla dubitatione est in Sacra Scriptura. Quæcunque igitur interpretatio loci alicujus Scripturæ cõsentit cum Sacra Scriptura, illa est vera: quæ dissentit à Sacra Scriptura, est falsa ac repudianda. Illa autem consentit cum Sacra Scriptura, quæ omnem laudem salutis nostræ æternæ in solidum Deo tribuit & homini prorsus adimit: illa verò non consentit cum Sacra Scriptura, quæcunque vel minimam partem gloriæ salutis nostræ æternæ homini adscribit, ut docet Christus, Johan. 7. vers. 18. *Qui à semetipso loquitur, gloriam propriam quærit: qui autem quærit gloriam ejus qui misit ipsum, hic verax est, & injustitia in eo non est.*

AD SEXTAM Quæstionem responsio: Media inveniendi verum Scripturæ sacræ sensum & usum nobis sunt triplicia: *quædam* præcedunt Scripturæ meditationem, *quædam* adhibenda sunt in ipsa meditatione, *quædam* subsequuntur lectionem & meditationem.

Media meditationem Scripturæ præcedentia hæc sunt:

I. Firma persuasio, verum solidumque Scripturæ sensum & usum à nemine ex proprio ingenio inveniri posse, sed à Deo, seu à CHRISTO Domino, seu à Spiritu

ritu sancto revelari juxta hæc testimonia: Proverbior. secundo, vers. sexto, *Jehova dat sapientiam, ex ore ejus scientia & intelligentia procedit.* 2. Petri 1. vers. 20, 21. *Si illud primum noveritis, nullam prophetiam Scripturæ esse propriæ explicationis. Non enim libitu hominis allata est olim prophetia, sed acti à Spiritu sancto loquuti sunt sancti Dei homines.* Quibus verbis Petrus docet, interpretationem Scripturæ non proferendam ex proprio ingenio, sed ex dictamine Spiritus sancti: Scripturam intelligendam eo Spiritu quo est inspirata, ut idem sit ejus interpres, qui & autor; 1. Corinth. 12. vers. 3. *Nemo potest dicere Jesum Dominum, nisi per Spiritum sanctum.* 2. Corinth. 3. vers. 5. *Non quòd idonei sumus per nosipsos ad cogitandum quicquam, velut ex nobis ipsis: sed quod idonei sumus, id ex Deo est.* Jacobi 1. vers. 17. *Omnis donatio bona & omne integrum donum est supernè, descendens à Patre luminum, apud quem non est transmutatio, aut conversionis obumbratio.* 1. Johann. 2. vers. 27. *Unctio quam vos accepistis ab eo, manet in vobis: nec necesse habetis, ut quisquam doceat vos: verùm sicut eadem unctio docet vos de omnibus, quæ & verax est, & non mendax: & sicut docuit vos, manebitis in eo.* Exemplum in Apostolis, quorum Dominus aperuit mentem, ut intelligerent Scripturas, Luc. 24. 45.

II. Preces ad Deum ex vera fide, puro & humili corde, & conscientia bona, ut is Scripturæ suæ sensum nobis aperire dignetur. Hoc medium præcipitur Matthæi 7. vers. 7, 8. *Petite & dabitur vobis: quærite & invenietis: pulsate & aperietur vobis. Quisquis enim petit, accipit: & qui quærit, invenit: & ei qui pulsat, aperietur.* Luc. 11. vers. 9, 10, 11, 12, 13. *Et ego dico vobis: Petite, & dabitur vobis: quærite, & invenietis: pulsate, & aperietur vobis. Quisquis enim petit, accipit: & qui quærit, invenit: & pulsanti aperietur. Ecquis autem ex vobis pater, si filius ab eo petierit panem, lapidem ei dabit? aut si piscem, num pro pisce dabit ei serpentem? Aut si petierit ovum, num dabit ei scorpium? Si vos igitur qui mali estis, nostis bona dona dare liberis vestris, quantò magis Pater vester cœlestis dabit Spiritum S. petentibus ab ipso?* Jacob. 1. vers. 5. *Quòd si cui vestrûm deest sapientia, petito à Deo qui dat cunctis omnibus benignè, nec exprobrat, & dabitur ei. Sed postulet cum fide, nihil ambigens: nam qui ambigit, similis est fluctui maris, qui ventis agitatur & jactatur.* Exempla sunt in Davide, Psalmo vigesimoquinto, vers. quarto, quinto: *Vias tuas, Jehova, notas fac mihi, semitas tuas doce me. Fac ut incedam per veritatem tuam, & doce me; nam tu es Deus salutis meæ, te exspecto totum diem.* Et Psalmo centesimo decimonono, versiculo decimooctavo, decimonono: *Retege oculos meos, ut intuear mirabilia ex lege tua. Peregrinante me in hac terra, ne abscondas à me præcepta tua.* Et versic. 34. *Fac ut intelligam, ut custodiam legem tuam; observemque eam ex toto animo.* Et versic. 64, 66, 68, 73. *Statuta tua doce me. Bene affecisti servum tuum Jehova, secundùm verbum tuum. Bonus es & beneficus, doce me statuta tua. Redde me intelligentem, ut discam præcepta tua.* & passim, in discipulis Christi, Matth. 13. v. 36. *Tunc dimissâ turbâ venit domum Jesus, & adierunt eum discipuli ejus, dicentes: Edissere nobis parabolam zizaniorum agri illius.* De hoc medio loquitur *Augustinus* tertio Tomo, de doctrina Christiana lib. 3. cap. ult.

III. Conversio seria ad Deum, sincera pietas, timor Dei & humilitas. Nam *arcanum Jehovæ adest reverentibus ipsum, & fœdus ejus, ut experimento testetur eis;* quemadmodum David inquit Psal. 25. v. 14. *Caput sapientiæ est reverentia Jehovæ, successus optimus facientibus ista.* Psalmo 111. vers. 10. Proverb. 1. vers. 7. *Reverentia Jehovæ est caput scientiæ.* Sapient. Salomon. 1. vers. 1, 2, 3, 4, 5. *Diligite justitiam ô judices terræ, sentite de Domino bonitate, & simplicitate cordis quærite ipsum. Nam expositus est iis, qui non tentant ipsum, & patefit iis qui non infidi sunt ei. Perversæ enim ratiocinationes separant à Deo, & probata illius potentia arguit insipientes; Eò quòd in malitiosam animam non ingreditur sapientia, neque habitat in corpore quod subjectum est peccato. Sanctus enim Spiritus disciplinæ fugit dolum, & absistit à ratiocinationibus hominum vacuorum intelligentia; & indicatur quum advenit iniquitas.*

IV. Amor & desiderium veritatis ac proinde maximè Scripturæ sacræ, quæ est prima veritas revelata nobis. Psal. centesimo decimonono, vers. quadragesimo: *Ecce desidero mandata tua.* Et versic. 47, 48. *Et me oblectam in præceptis tuis quæ diligo, Attollam manus meas ad præcepta tua quæ diligo.*

V. Docilitas, Johan. 3. v. 21. *Qui dat operam veritati, venit ad lucem.* Et vers. 33. *Qui recipit ejus testimonium, is obsignavit Deum veracem esse.*

VI. Voluntas faciendi cognitam voluntatem Dei, Johan. 7. vers. decimoseptimo: *Si quis voluerit, quod ille vult facere, cognoscet de doctrina, utrùm ex Deo sit, an ego à meipso loquar.*

VII. Notitia Catecheticæ doctrinæ de fide & bonis operibus, Hebræorum quinto, versic. duodecimo, decimotertio, decimoquarto: *Vos enim, quos oportuit pro temporis ratione doctores esse, rursum opus est doceri quæ sint elementa initii eloquiorum Dei: factique estis ii quibus lacte sit opus, & non solido cibo. Enimverò cui cum lacte res est, is rudis est sermonis justitiæ, (infans enim est) sed adultorum est solidus cibus, eorum videlicet qui propter habitum, sensus habent exercitatos ad discretionem boni ac mali.*

VIII. Cognitio linguarum quibus Scriptura à Prophetis & Apostolis exarata est; 1. Corinth. 14. versiculo quinto.

IX. Fides quâ credamus, Scripturam sacram ubique vera dicere nusquam fallere, nusquam à seipsa dissidere, sed secum pulcherrimè consentire, etiamsi nos nondum intelligamus omnia. Credendo enim, divinæ sapientiæ arcana capiuntur, quæ nisi credantur, nũquam intelliguntur. *Augustinus* secundo Tomo, Epistolâ decimononâ Hieronymo scriptâ: *Solis eis Scripturarum libris, qui jam Canonici appellantur, hunc didici timorem honoremque deferre, ut nullum eorum autorem scribendo aliquid errasse firmissimè credam,* &c.

Media quæ adhibenda sunt *in ipsa Scripturæ meditatione* sunt hæc:

I. Assidua lectio & scrutatio Scripturæ, ac inprimis solers diligensque investigatio & observatio illorum testimoniorum de dogmatibus fidei & præceptis bonorum operum, quæ in Scriptura apertam & perspicuam sententiam habent. De hoc medio dicitur 1. Timoth. 4. versic. 13. *Attende animum lectioni, exhortationi, doctrinæ. Ne negligito donum quod in te est, quod datum est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyterii. Hæc meditare, in his esto: ut tuus profectus manifestus sit inter omnes.* Proverb. 2. versic. quarto, quinto: *Si quæsieris intelligentiam velut argentum, & tanquam absditos thesauros scrutatus fueris eam: Tunc intelliges reverentiam Jehovæ, & agnitionem Dei consequeris.* Johan. 5. v. 39. *Scrutamini Scripturas.* *Augustinus* lib. 2. de doctrina Christiana, cap. 7. & 8.

II. Fontium, id est, textus Hebraici in veteri, & Græci in novo Testamento inspectio, quoties dubium aliquod in versione oboritur aut in vocum significatis vel phrasibus & modis loquendi. Hoc medium diligenter commendant orthodoxi patres; *Hilarius* in Psalmum centesimum decimumoctavum: *Hieronymus* epistola ad Suniam & in Zachariæ cap. octavum.

III. Collimatio perpetua ad finem & scopum Scripturæ sacræ totius, qui finis & scopus est CHRISTUS DOMINUS, quem qui rectè cognovit, Scripturæ verum sensum & usum non difficulter reperiet. Johann. 5. vers. 39. Actor. 3. vers. 18. & sequent. & cap. 7. vers. 52. & cap. 10. vers. 43. *Huic etiam omnes Prophetæ testimonium dant,* &c. Roman. 10. vers. 4. *Finis Legis est*

Digitized by Google

gis est Christus ad justitiam cuivis credenti. 2. Corinthior. 3. A
vers. decimoquarto: *Velamen in lectione Veteris Testamenti in Christo inutile factum tollitur.* Et versic. decimosexto: *Quando verò cor sese converteris ad Dominum, tolletur velamen illud.* Ad Galat. tertio, vers. vigesimoquarto: *Lex pædagogus noster fuit ad Christum, ut ex fide justificaremur.* 1. Corinth. 2. vers. secundo: *Non enim statui quicquam scire inter vos nisi JESUM CHRISTUM eumq; crucifixum.* Apocal. 19. v. 10. *Testimonium Jesu est spiritus prophetiæ*, id est, ad Jesum tanquam certissimum scopum feruntur omnes prophetiæ.

IV. Observatio discriminis inter Legem & Evangelium, ne ea quæ Legis sunt propria, tribuantur Evangelio, aut vice-versâ. Unde errant Papistæ, qui in Scripturis explicandis ea quæ Legis sunt cum Evangelii doctrina confundunt. B

[...]terpreta-[...]io Scriptu-[...]a quid sit.

V. Ordo & methodus in sensu & usu investigando. *Prima* enim consideratio est propositi; *secunda* thematis de quo agitur; *tertia* argumentorum quibus thema explicatur aut confirmatur, simul circumstantiarum, nempe, personarum, occasionis, loci, temporis, antecedentium & consequentium: in argumento demum consideratur ex quo loco inventionis ductum & quomodo dispositum; quibus expensis, tum demum rectè de omnibus judicari potest. *Augustinus* decimo Tomo, Serm. secundo, & Sermone quadragesimo nono de verbis Domini. *Hilarius* libro quarto & nono de Trinitate.

VI. Consideratio vocum propriè ne an figuratè sumantur. Hoc medium diligenter tractat *Augustinus* libro secundo de doctrina Christiana, cap. decimo & sequentib. & tertio libro cap. quarto, quinto, decimo, & multis sequentibus. C

VII. Comparatio unius loci cum aliis parallelis & similibus, obscurioris cum claris & apertis de eadem re agentibus. *Irenæus* libro quarto, capite sexagesimotertio. *Origenes* in Matth. 13. *Augustinus* tertio Tomo, libro tertio de doctrina Christiana, capite vigesimo sexto; item septimo Tomo, libro de unitate Ecclesiæ, capite quinto & decimosexto. *Basilius Magnus* in regul. Contract. Quæst. 267. Inprimis utilis est collatio Veteris & Novi Testamenti: nam Novum Testamentum in veteri latet, & vetus in novo patet. Novum Testamentum in veteri est velatum, vetus in novo revelatum. Medium hoc commendatur Johan. 5. 39. *Scrutamini Scripturas, quia vos videmini vobis in ipsis vitam æternam habere: & illæ sunt quæ testantur de me.* Actorum 17. D
versic. 11. *Iis autem Judæis qui erant Thessalonicæ, fuerunt ipsi generosiores, ut qui receperint Sermonem cum omni alacritate, quotidie examinantes Scripturas an hæc ita se haberent.* 2. Petri 1. versic. 17, 18, 19, 20. *Acceperant enim à Deo Patre honorem & gloriam, voce ad eum delatâ hujusmodi à magnifica illa gloria, Hic est Filius ille meus, dilectus ille in quo acquiesco. Et hanc vocem nos audivimus è cœlo delatam, quum essemus unà cum eo in monte illo sancto. Et habemus firmiorem illum sermonem Propheticum: quem benefacitis, quòd attenditis, velut lucernam splendentem in obscuro loco, usquedum dies illucesceret, & lucifer exoriatur in cordibus vestris. Si illud primum noveritis, nullam prophetiam Scripturæ esse propriæ explicationis.* Exempli gratiâ: Paulus dicit priori ad Corinthios septimo, vers. decimonono: *Circumcisio nihil est, & præputium nihil est.* Hoc rectè intelligetur, si conferatur cum eo quod idem scribit, in Epistola ad Galatas E
quinto, versiculo sexto: *In Christo Jesu neque circumcisio quicquam valet, neque præputium.* Nam ex hac collatione colligitur, *Nihil esse*, priori ad Corinthios septimo, versic. decimonono, idem esse quod non valere quicquam.

VIII. Collatio loci explicandi, cum aliis dissimilibus, quia etiam in speciem pugnantibus, eorumque conciliatio. *Augustinus* decimo Tomo, Sermone 2. de verbis Domini.

IX. Retentio ut rerum, ita & vocum ac phrasium quibus Scriptura sacra utitur. Deuteronomii capite quarto, versiculo secundo: *Ne addite ad verbum illud quod ego præcipio vobis, neque detrahite de eo, ut servetis præcepta Jehovæ Dei vestri, quæ ego præcipio vobis.* Priori ad Timotheum capite quarto, versiculo sexto: *Hæc si subjeceris fratribus, bonus eris minister JESU CHRISTI, innutritus in sermonibus fidei, & præclara doctrina, quam assectatus es.* Nisi constringendorum hæreticorum causâ voces aptæ & rebus in Scriptura traditis, respondentes adhibendæ sint, cujusmodi est vox ὁμοούσιος, *Essentia*, *Trinitas*, &c.

X. Examen interpretationis an cum analogia fidei & veritate primorum dogmatum conveniat, quorum summa in Symbolo Apostolico & Decalogo comprehenditur. Ad Roman. cap. duodecimo, versic. sexto: *Habentes autem diversa dona pro gratia quæ nobis data est, sive prophetiam, prophetemus pro analogia fidei.* *Augustinus* de civitate Dei, libro decimoquinto, capite septimo.

XI. Exercitia ad Scripturæ intelligentiam conferentia, cujusmodi sunt lectio Conciliorum saniorum, & expositionum ab aliis interpretibus traditarum, quibus omnibus eatenus datur locus, quatenus cum Scriptura Sacra consentiunt: observatio praxeos Ecclesiæ; colloquium cum aliis & maximè peritioribus; disputationum assiduitas; concionum & prælectionum Theologicarum attenta auscultatio: priori ad Corinthios decimoquarto, versiculo vigesimonono, trigesimo, trigesimoprimo, trigesimosecundo, trigesimotertio: *Prophetæ autem duo aut tres loquantur, & alii dijudicent. Quod si quid alii retectum fuerit assidenti, prior taceat. Potestis enim omnes sigillatim prophetare, ut omnes discant, & omnes consolationem accipiant. Et spiritus Prophetarum prophetis subjiciuntur. Non enim est incompositi status autor DEUS, sed pacis, ut in omnibus Ecclesiis sanctorum.*

XII. Artium & disciplinarum, & inprimis Grammaticæ, Rhetoricæ & Dialecticæ, Physicæq; cognitio. *Augustinus* tertio Tomo, libro secundo, de doctrina Christiana, capite trigesimo, & trigesimoprimo.

Media post meditationē Scripturæ necessaria sunt: I. Gratitudo erga Deum, declarata tum gratiarum actione erga Deum pro revelato vero sensu & usu Scripturæ, tum precatione ut Deus cognitionem veritatis cordibus nostris infigat, ne unquam excidat. 1. Thessalonicensium quinto, versic. decimoseptimo, decimooctavo: *Sine intermissione orate, pro omnibus gratias agite.*

II. Repetitio & ruminatio lectorum auditorumq; ex Scriptura & ejus interpretatione. Philipp. 3. vers. 1. *Eadem scribere vobis, me quidem haud piget, vobis autem tutum est.* Ergo & nostrûm est eadem identidem repetere & ruminare.

III. Communicatio veritatis salvificæ in Scripturæ meditatione à Deo acceptæ cum aliis qui vel cognitione ejus vel confirmatione in ea indigent; quia communicanti liberaliter cum aliis talentum cognitionis veritatis divinæ, augetur donum cognitionis illius: ut CHRISTUS docet parabolâ talenti, Matth. vigesimoquinto, versiculo decimoquinto & sequentibus; & parabolâ minæ servis datæ à Domino ad negotiationem, Lucæ decimonono, versic. decimotertio, & sequentibus; in qua Dominus inter alia expressè dicit: *Omni habenti dabitur, & exuberabit.* Roman. decimoquarto, versic. 1. *Eum verò qui fide est infirmus assumite, non tamen ad altercationes disceptationum.* Prioris Corinthiorum nono, versiculo vigesimosecundo,

Digitized by Google

vigesimotertio: *Factus sum infirmis ut infirmus, ut infirmos lucrifacerem: omnibus factus sum omnia, ut omnino aliquos servarem. Hoc autem facio propter Evangelium, ut unà particeps ejus fiam.* A

IV. Translatio Scripturæ sacræ rectè intellectę ad nostrum etiam usum, sic ut in veritate cognita constanter perseveremus, errores deponamus aut fugiamus, pietatem exerceamus, Christum Dominum toto pectore diligamus, mores & vitam emendemus, eamque rectè instituamus, conscientiam bonam retineamus, & in imaginem Dei magis magisque transformemur, nosque ipsos adversus peccatum, adflictiones omnes, mortem denique ipsam consolationibus ex Scriptura petitis erigamus; prioris Corinthiorum nono, versiculo vigesimoseptimo: *Contundo corpus meum, & in servitutem redigo: ne quomodo quum aliis prædicarim, ipse rejectaneus fiam.* B Johann. decimoquarto, versiculo vigesimoprimo, *Qui diligit me, diligetur à Patre meo: & ego diligam eum, & ei conspiciendũ exhibebo meipsum.* Pietatis & charitatis erga Christum merces est profectus in cognitione Christi & Scripturæ sacræ. 2. Corinthiorum tertio, vers. decimooctavo: *Nos autem omnes retectâ facie gloriam Domini, quasi in speculo intuentes, in eandem imaginem transformamur ex gloria in gloriam, sicut à Domino Spiritu.* 1. Timoth. quarto, vers. septimo, octavo: *Exerce teipsum ad pietatem. Nam corporalis exercitatio ad pauca utilis est: at pietas ad omnia utilis est, ut quæ promissionem habeat vitæ præsentis ac futuræ.* Inter alias autem promissiones, est etiam augmentatio cognitionis salvificæ in verbo Dei revelatæ.

Hactenus enumerata sunt media inveniendi verum Scripturæ sacræ sensum & usum; C quibus ut fructuosè uti possimus, repellenda & cavenda sunt omnia impedimenta iis opposita: Ex iis quędam sunt contraria mediis primi ordinis.

I. Carnis sapientia ac prudentia, Matthæi undecimo, versiculo vigesimoquinto: *Illo autem ipso tempore respondens Jesus dixit: Gloriam tibi tribuo Pater Domine cœli & terræ, quòd hæc occultaveris sapientibus & intelligentibus: & ea detexeris infantibus.* Romanorum octavo, versiculo quinto, sexto, septimo: *Nam qui secundùm carnem sunt, quæ carnis sunt sapiunt: qui verò sunt secundùm Spiritum, quæ Spiritus sunt; Nam quod sapit caro, mors est: quod autem sapit Spiritus, vita & pax: Quoniam quod sapit caro, inimicitia est adversus DEUM. Legi DEI non subjicitur: nam ne potest quidem.* Prioris Corinthiorum tertio, versiculo decimonono: *Sapientia mundi hujus stultitia est apud Deum:* D *scriptum est enim, Capit serpentes in versutia ipsorum.*

II. Cæcitas naturalis, quâ nostrâpte naturâ ad verbum Dei intelligendum ineptissimi sumus; prior. Corinthiorum secundo, versiculo decimoquarto: *Animalis autem homo non est capax eorum quæ sunt Spiritus Dei: sunt enim stultitia, nec potest ea cognoscere, quia spiritualiter dijudicantur?* Quæ retinetur & augetur omissione precum ad Deum, aut non rectè precando, Jacobi primo, versiculo quinto, sexto & octavo: *Quòd si cui vestrûm deest sapientia, petito à Deo, qui dat eam omnibus benignè, nec exprobrat: & dabitur ei. Sed postulet cum fide, nihil ambigens: nam qui ambigit, similis est fluctui maris qui ventis agitatur & jactatur. Non enim existimet homo ille, se quicquam accepturum à Domino: Ut qui sit vir animo duplici, & inquietus in omnibus viis suis.* E

III. Impietas, Matthæi decimotertio, versic. decimo, & sequentibus: *Tunc accedentes discipuli dixerunt ei: Quare per parabolas loqueris eis? Ipse verò respondens, dixit eis, Quia vobis datum est nosse mysteria regni cœlorum, illis autem non est datum. Quisquis enim habet dabitur ei, & amplius habebit: quisquis autem non habet, etiam quod habet tolletur ab eo. Propterea per parabolas loquor eis, quia videntes non vident; & audientes non audiunt neque intelligunt. Itaque completur in ipsis prophetia Isaiæ, quæ dicit: Auditu audietis, & non intelligetis; & videntes videbitis, & non cernetis. Crassum enim est factum cor populi hujus, & auribus graviter audierunt, & oculis suis connivuerunt: ne quando cernant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & se convertant, & sanem eos.* Prioris Corinthiorum primo, decimooctavo: *Nam sermo ille de cruce, iis quidem qui pereunt, stultitia est.* Et posterioris Corinthiorum quarto, versiculo tertio, quarto: *Quòd si opertum est Evangelium nostrum iis qui pereunt opertum est. In quibus Deus hujus seculi excæcavit mentes, nempe infidelibus, ne irradiet illos illustratio Evangelij gloriæ Christi, qui est imago Dei.* 2. Petri 3. vers. 16. 17. *Ut in omnibus ferè epistolis, loquens de istis, in quibus sunt nonnulla difficilia intellectu, quæ indocti parumq; stabiles detorquent, ut & reliquas Scripturas, sua ipsorum exitio. Vos igitur, dilecti, istorum præscij cum sitis, cavete ne illorum nefariorum errore cum illis abducti, excidatis à propria stabilitate.*

IV. Odium & fastidium veritatis atque adeò Scripturæ; posterioris Thessalon. 2. vers. decimo, undecimo, duodecimo: *Et cum omni seductione injustitia in iis qui pereunt: propterea quòd amorem veritatis non receperũt ut salvi fierent: Ideò igitur mittet eis Deus efficaciam erroris, ut credant mendacio: Ut damnentur omnes qui non crediderint veritati, sed acquieverint in injustitia.*

V. Indocilitas ob præjudicia quibus plurimi imbuti sunt; Jeremiæ vigesimotertio, versic. vigesimooctavo: *Quid isti paleæ cum tritico? dicit Dominus.* Matth. decimosexto, vers. sexto: *Jesus dixit: Videte & cavete à fermento Pharisæorum & Sadducæorum.* Coloss. 2. vers. 8. *Videte ne quis sit qui vos deprædetur per Philosophiam & inanem seductionem.*

VI. Neglectus voluntatis divinæ.

VII. Ignoratio Catecheseos & primorum religionis dogmatum: Hebræorum quinto, vers. duodecimo: *Vos enim, quos oportuit pro temporis ratione doctores esse, rursum opus est doceri quæ sint elementa initij eloquiorum Dei; factiq; estis iis quibus lacte sit opus, & non solido cibo.*

VIII. Ignoratio linguarum, 1. Corinth. 14. vers. 11. *Nisi sciero vim vocis, ero ei, qui loquitur barbarus; & qui loquitur, apud me barbarus fuerit.*

IX. Dubitatio de veritate Scripturæ sacræ. *Augustinus* Epist. 19 *De Prophetarum & Apostolorum scriptis quod omni errore careant dubitare nefarium est.*

Impedimenta contraria mediis secundi ordinis sunt.

I. Negligentia in lectione & scrutatione Scripturę.

II. Neglectio fontium Hebraicorum & Græcorũ.

III. Ignoratio Christi, Coloss. 2. v. 8. *Videte ne quis sit qui vos deprædetur per Philosophiam & inanem seductionem secundùm traditionem hominum, secundùm elementa mundi, & non secundùm Christum.* 2. Cor. 3. vers. 14. *Itaq; occalluerunt mentes illorum. Nam usq; ad diem hodiernum, in lectione Veteris pacti manet non retectum velamen illud, quod in Christo inutile factum tollitur.*

IV. Ignorantia discriminis inter Legem & Evangelium.

V. Neglectus ordinis in meditatione Scripturæ.

VI. Ignoratio significationis & acceptionis vocũ. Plurimum obest iis qui τῷ ῥητῷ nimium adhærent.

VII. Omissio collationis locorum similium, de eadem re agentium: aut collatio locorum qui aut non agunt de re eadem, aut non eodem modo.

VIII. Præteritio locorum dissimilium quorũ sensus exquiritur.

IX. Καινοφωνία, novatio vocum, prior. Timoth. 3. vers. 3, 4. *Si quis diversam docet doctrinam, neque accedit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, & ei quæ secundùm*

pietatem

Digitized by Google

pietatem est doctrina, Is inflatus est, nihil sciens, sed insaniens circa quæstiones ac pugnas de verbis.

X. Investigatio sensus & usus neglectâ analogiâ fidei.

XI. Arrogantia quâ quis contemnit aliorum interpretationes & exercitia ad Scripturæ cognitionem cōferentia, prima Thessalonicensium quinto, vigesimo *Prophetias ne pro nihilo habete.*

XII. Ignoratio artium & disciplinarum quæ verbo Dei famulantur.

Impedimenta contraria mediis tertii ordinis sunt:

I. Ingratitudo erga Deum.

II. Omissio repetitionis & ruminationis lectorum, vel auditorum.

III. Ignavia vel invidia, cum quis non studet, vel non vult communicare cum aliis veritatem à Deo perceptam, Matthæi vigesimoquinto, vers. 29. *Qui verò non habet, etiam quod habet, tolletur ab eo.*

IV. Inobedientia, quum quis ex Scripturæ lectione & auscultatione non fit melior & probior. 1. Timoth. 1. 19. *bonâ conscientiâ expulsâ nonnulli naufragium fidei fecerunt.*

AD SEPTIMAM quæstionem, *Scripturæ interpretatio ac dijudicatio interpretationum controversiarumque religionis unde sit petenda?*

RESPON. Scripturæ interpretatio, sive sensum spectes, sive usum, & dijudicatio interpretationum dogmatumque religionis petenda est à Deo ex ipsa Scriptura: non autem ab Ecclesia Catholica, non ex Patribus & Doctoribus Ecclesiasticis, aut Conciliis, aut Romanis Pontificibus, aut consuetudine recepta & currente.

A Deo ex ipsa Scriptura interpretationem Scripturæ, ut & dijudicationem interpretationum dogmatumque esse petendam hæc argumenta confirmant:

I. Quicquid omnium luculentissimè & manifestissimè res divinas exponit, inde Scripturæ interpretatio petenda: At Scriptura ipsa omnium luculentissimè & manifestissimè res divinas exponit: Scriptura Sacra interpretatur seipsam: Est enim vox Dei, quâ nulla potest esse clarior & manifestior, Ergo, &c.

II. Quia ipsa Scriptura potest sapientem reddere hominem ad salutem, 2. Tim. 3. 15.

III. Quia Scripturæ sensus est ipsa Scriptura: ut rectè scripsit *Hieronymus* super epistolas ad Galatas; *Non in verbis Scripturarum est Evangelium, sed in sensu: non in superficie, sed in medulla: non in sermonum foliis, sed in radice rationis.*

IV. Quia ipsa divino modo, cum sit θεόπνευστος, utilis est ad doctrinam & redargutionem: Ergo & ad docendum verum suum sensum usumque & ad refellendum falsum.

V. Quia Scriptura docet modum interpretandi seipsam: docet autem cum exemplis; sicut sunt duo modi docendi, unus per regulas seu præcepta, alter per exempla. Exempla a. interpretationis in ipsa Scriptura non pauca recitata sunt supra in explicatione secundæ quæstionis, quibus plurima addi possunt, veluti Matthæi secundo, versiculo decimoseptimo, decimooctavo. *Tunc impletum fuit quod ait Dominus per Jeremiam Prophetam, dicentem, Vox in Rhama audita est, lamentum & fletus: & ejulatus multus, Rachel plorans filios suos, & nolens consolationem admittere: de eo quod non sint.* Et versiculo vigesimotertio. *Et quum eò venisset, habitavit in urbe quæ dicitur Nazaretha: ut impleretur quod dictum est per Prophetas, fore ut Nazarenus vocaretur.* Et capite tertio, versiculo tertio. *Nam hic est ille de quo dictum est per Jesaiam Prophetam dicentem, Vox vociferantis in deserto, Parate viam Domini, complanate calles ejus.* Et cap. 4. vers.

A 13. 14. 15. 16. *Et derelictâ Nazareth, venit & habitavit in Capernaumo urbe maritima, in finibus Zabulon & Nephtalim: Ut impleretur quod dictum est per Jesaiam Prophetam dicentem, Terra Zabulon & terra Nephtalim: ad viam maris secus Jordanem, Galilæa Gentium: populus positus in tenebris, vidit lucem magnam: & positis in regione & umbra mortis, lux exorta est.* Et capite quinto explicatur Decalogus. Et capite octavo, versiculo decimo sexto, decimoseptimo. *Quum autem serum diei esset, obtulerunt ei dæmoniacos multos, & ejecit spiritus verbo, omnesq; male habentes sanavit, Ut impleretur quod dictum est per Jesaiam Prophetam dicentem, Ipse infirmitates nostras assumsit & morbos nostros portavit.* Et alia quæ passim in Novo Testamento exstant: imò totum Novum Testamentum est interpretatio Veteris Testamenti. Sic Paulus interpre-

B tatur à se dicta, Romanorum decimooctavo. Similiter interpretatur Scripturam per Scripturam, Romanorum decimotertio, nono.

VI. Quia Scripturam esse interpretandam per Scripturam Patres affirmant. *Clemens I.* epistolâ quintâ, citatur in jure Canonico distinctione trigesima septima, cap. Relatum. *Irenæus Martyr* libro quarto adversus hæreticos, capite sexagesimotertio. *Hilarius* libro primo de Trinitate, paginâ nonâ editionis Frobenianæ, Anni millesimi quingentesimi trigesimi quinti, & in enarratione Psalmi centesimi vigesimiquinti, statim sub initium *Augustinus* septimo tomo, libro de unitate Ecclesiæ, capite quinto. *Chrysostomus* in Genesin hom. 13.

VII. Quia Scripturam interpretati sunt per Scri-

C pturam Patres orthodoxi: ita ut quod præcepto docuerunt, exemplo etiam ostenderint.

Ab Ecclesia verò Catholica tanquam summo interprete & judice non est interpretatio Scripturæ & dijudicatio interpretationum controversiarumq; religionis petenda, ut ex sequentibus argumentis patet: *Ab Ecclesia Catholica num petenda sit interpretatio Scripturæ?*

I. Quia verbum Dei docet, verum Scripturæ intellectum quærendum esse apud Deum, primùm in cœlo precibus religiosis & ardentibus, deinde in Scriptura ipsa loquentem & sua verba interpretantem. Ecclesia autem Catholica non est Deus.

II. Quia quum Ecclesia Catholica propriè loquendo sit nobis in hac vita invisibilis; est enim cœtus omnium electorum ad vitam æternam, Angelorum & hominum, qui ab initio mundi fuerunt, sunt & erunt:

D fieri non potest ut isti in hac vita omnes simul congregati inveniantur, ut ab iis veram Scripturæ interpretationem petamus. Est ergo ἀδύνατον, ut ab Ecclesia Catholica veram Scripturæ interpretationem habeamus.

Excipiunt Pontificii, & ajunt se loqui de Ecclesia Catholica visibili. At neque ab illa Scripturæ interpretatio peti potest.

I. Quia ne quidem illa fuit aut erit unquam in hac vita simul in eodem loco collecta.

II. Quia vox Patris nostri cœlestis meritò præferenda est voci Ecclesiæ.

III. Quia ipsa Ecclesia vocem Patris cœlestis, vocem sponsi sui Christi audire & sequi tenetur, aut in Scripturæ interpretatione & judicio ejus necesse est.

IV. Quia absurdum est Scripturę divinę, quæ à Deo

E gubernandæ Ecclesiæ pro lege ac norma data est, sensum ex Ecclesiæ potiùs arbitrio, quam Dei ipsius in Scriptura loquentis declaratione petere. Hoc enim perinde esset ac si Legum in Republica à summo Principe latarum sensus à subditis potiùs peteretur, quàm à Legislatore & Principe ipso.

V. Quia mater Ecclesia potest deviare à via veritatis, potest errare & labi gravissimè: sic ut à filiis Deum Patrem verè amantib. reprehendi & in viam veritatis revo-

Digitized by Google

revocari debeat. Hose secundo, versiculo primo & sequentibus. *Dicite fratribus vestris, ô popule mi, & sororibus vestris, ô misericordiam consequuta, (contendite cum matre vestra, contendite ipsam non esse uxorem meam, & me non esse virum ipsius: ut amoveat scortationes suas à conspectu suo, & adulteria sua è medio uberum suorum. Ne denudem eam planè & statuam eam ut die quo genita fuit, disponensque eam velut in deserto, & redigens eam velut in terra siticulosa, extinguam eam siti: Et filiorum ejus non miserear, eò quod filij scorti sint. Nam scortatur mater ipsorum, scelus pudendum committit genitrix ipsorum, nam dicit, prosequar amatores meos dantes cibum meum, & aquas meas, lanam meam, ac linum meum, oleum meum & potiones meas, &c.*

VI. Quia Ecclesiæ Catholicę mens de sensu Scripturæ nullibi exstat. Si aliquis exstaret talis liber in quo expressus esset sensus Scripturæ juxta mentē Ecclesiæ Catholicæ, aliquid certi suaderent Papistæ, & possibile. Sed nullus exstat. Ergo rem impossibilem proponunt.

EXCIPIUNT rursus: *Se per Ecclesiam Catholicam Patres intelligere, Ecclesia Catholica Doctores, ab illis interpretationem Scripturæ, & dijudicationem interpretationum, & dogmatum religionis petendam.*

A Patribus & DD. Ecclesiasticis an petenda sit Scripturæ interpretatio.

Atqui ex patribus & Doctoribus Ecclesiasticis non esse petendam Scripturæ interpretationem & dijudicationem interpretationum dogmatumque religionis; ac proinde Patres & doctores Ecclesiasticos veræ interpretationis & dijudicationis interpretationum dogmatumque normam ac regulam non esse, ex sequentibus argumentis planum est:

I. Quia in Scriptura exponenda infinitâ penè varietate laborant: quod innumeris exemplis evincunt ipsiusmet *Bellarmini* disputationes, qui plerumque ad unum idemque Scripturæ dictum diversas Patrum expositiones adducit: Ut libro quarto de Christo, c. 5. sect. 12.

II. Quia sæpè à vero sensu Scripturæ aberrarunt. Istud docet *Bellarminus* ipsemet libro tertio de Verbo Dei, capite tertio, sectione nonâ & decimâ, ubi ait Patres lapsos esse nonnunquam in Scripturæ interpretatione quando figuratè acceperunt quæ propriè, & contra propriè acceperunt quæ figuratè accipienda erant; & exempla adducit ex *Origene, Papia, Justino, Irenæo, Tertulliano, Lactantio*, &c. *Hieronymus* secundo tomo epistolâ ad Theophilum scribit: *Scio me aliter habere Apostolos, aliter reliquos tractatores. Illos semper vera dicere, istos in quibusdam ut homines aberrare.*

III. Quia non rarò secum ipsi pugnant: ut ex *Bellarmini* controversiis constat, qui frequentissimè ad unum Scripturæ locum pugnantes & dissidentes Patrum interpretationes profert. Sic libro secundo de Christo capite secundo ait; *Patres non sequimur, quando proprias ac singulares sententias aliis contradicentes defendunt. Exemplo sit beatus Cyprianus, quem non sequimur docentem, Baptismum esse irritum, si ab hæretico tribuatur. Scimus enim, hac in re Doctores cæteros Cypriano non consensisse.*

EXCIPIUNT Papani, se Patrum interpretationem & doctrinam sequi, quando simul aliquid docent omnes summa consensione: quia nunquam omnes simul errent, etiamsi aliquis eorum interdum erret, ut *Bellarminus* ait libro secundo de Christo, capite secundo.

REPLIC. *Primò* negatur, quòd Papistæ tum solummodo sequantur Patres, quando simul pleno consensu aliquid docent: quum omnia Papistarum scripta testentur, quod interdum nullius, interdum unius & alterius duntaxat opinionem sequantur, etiamsi alii & meliores Patres ab ea dissentiant, quod abunde demonstravimus in omnibus capitibus *Symphoniæ nostræ*

A *Catholicæ*: & demonstrare inductione non paucorum locorum Sacræ Scripturæ promtum esset, in quorum interpretatione Papani nequaquam Patrum consensum sequuntur: Nunc exempli gratiâ tantùm quædam loca proferam. In institutione Cœnæ Dominicæ interpretantur mandatum Christi, *Hoc facite*, de sacrificio Missæ, quasi *facite* idem esset hoc loco, quod *sacrificate*. Siccine Patres antiqui interpretati sunt? quinam quibus in libris? Vel unum ex vetustis Patribus producant, qui sic interpretatus sit, & coronam triumphalem merebuntur. Verba Christi: *Bibite ex hoc omnes*, de solis sacerdotibus interpretantur. Quos ex vetustis orthodoxis Patribus istius interpretationis autores habent? Producant vel unicum. *Bonifacius VIII.* verbis Discipulorum Christi Lucæ vigesimo secun-

B do, versiculo trigesimooctavo: *Ecce duo gladij hic*, ait doceri, in potestate Ecclesiæ Romanæ esse utrumque gladium, spiritualem & corporalem. Quis antiquorum Patrum sic interpretatus est? Locum Canticorum secundo, versiculo secundo: *Sicut lilium in medio spinarum, sic amica mea inter filias*: de sancta Ecclesia dictum OMNIS Christianus agnoscit, ait *Augustinus* de Unitate Ecclesiæ, capite decimotertio. At *Bellarminus* Controversiâ de Ecclesia militante libro tertio, capite septimo, consensum hunc omnium Christianorum nihil morans, aliter interpretatur. Loca Veteris Testamenti, quæ Papistæ pro purgatorio animarum adducunt, nullus Patrum de illo interpretatur. Locum Johann. decimo. versiculo decimosexto, de uno Pastore interpretatur *Bellarminus* etiam de Pe-

C tro & Papa Romano: At nullus Veterum Patrum sic est interpretatus. Tales interpretationes Scripturæ Jus Canonicum multas habet, quas omnes antiqui Patres ignorârunt; ut nihil jam dicam de aliis Papistarum scriptis, in quibus tot sunt depravationes Scripturæ Sacræ, quas in nullis Patrum veterum, qui primis seculis vixerunt, scriptis invenient.

Deinde Patres nunquam omnes simul errant, nempe in rebus fundamentalibus fidei: At in ratiocinationibus & determinationibus aliis & interpretationibus Scripturæ, omnes, ut homines, aut certè plerique omnes simul errare possunt. Exempli gratiâ in exponendo loco proverbiorum octavo, κύριος ἔκτισέ με, *Dominus creavit me*, ut ab Arianis citabatur & à Patribus Græcis admittebatur, nonne *Athanasius, Basilius Magnus, Hilarius, Ambrosius* & alii plerique

D Patres errarunt, de humanitate Christi eum intelligentes, quum in textu Hebræo & vera versione de æterna Deitate Christi intelligi debeat?

Tertiò impossibile est omnium Patrum in cujusque loci Scripturæ interpretatione consensum habere: potest ne quisquam hominum omnes omnes omnino Patres perlegere? Quomodo igitur omnium Patrum consensio erit veræ interpretationis Scripturarum norma ac regula?

IV. Quia Patres sunt obscuriores Scripturâ, à qua illi lucem suis scriptis mutuantur ut à Sole clarissimo: sicut *Beatus Athanasius* primo tomo, de incarnatione verbi Dei, paginâ octogesimaprimâ editionis Commelinianæ ait; *Si literas sacras evolvas, illisque legi-*

E *timè mentem infigas omnia ad exactum, pleniùs & liquidius quam à me me dici potuère, deprehendes: illa enim per viros rerum cœlestium peritos à Deo ipso enunciata, conscripta sunt.* Proinde Scripturæ Sacræ sunt clariores quàm Commentaria Patrum.

V. Quia illorum scripta multa sunt supposititia, multa per Expurgatores Pontificios corrupta, multa ex Græco malè versa. Homiliâ decimâ CHRYSOSTOMI in secundam ad Timotheum versio Latina habet:

Digitized by Google

habet: *Gratiam hanc promereri quomodo possumus?* In Græco est ἐπιτυχεῖν, quod non significat *promereri*, sed *consequi*.

VI. Quia de Patribus ipsismet ex Scriptura Sacra est judicandum. *Neque enim sine causa tam saluber vigilantiæ canon Ecclesiasticus constitutus est, ad quem certi Prophetarum & Apostolorum libri pertineant, quos omnino judicare non audeamus, & secundum quos de cæteris vel fidelium vel infidelium liberè judicemus*, ut *Augustinus* ait septimo tomo, libro secundo contra Cresconium Grammaticum, capite trigesimoprimo.

VII. Quia Patres ipsimet fatentur se multa non intelligere in Scriptura; *Augustinus* in Psal. 119. ait; *Anima mea in manibus meis quomodo intelligatur ignoro.* Itaque ex aliis codicibus legit, *In manibus tuis*: & hoc dicit esse planum; in eo ipse planè πλάνος est, & ex Hebraico corrigendus. Idem *Augustinus* epistolâ centesimâ nonâ ait: *Tantum absum ab eo quòd putasti me nihil latêre, ut nihil in epistola tua legerim tristius, quia & apertissimè falsum est: & miror quòd hoc te latet, quòd non solum in aliis innumerabilibus rebus multa me latent sed etiam in ipsis sanctis Scripturis multò nesciam plura quàm sciam.* Et fatetur se non intellexisse Paulinum illum locum 2. Thessalonicensium secundo: *Tantùm nunc qui tenet, teneat, donec de medio fiat.* Quod idem de *Origene* habet *Picus Mirandulanus*: *Ipse*, inquit, *suam non ignorabat ignorantiam, & veritatis illarum quæstionum se nondum consequutum planè cognoscebat ante suæ ætatis sexagesimum annum: nunquam à notariis excipi publicè voluit, quæ in Ecclesiis prædicabat.*

Hæc ille in Apologia ex Eusebii historia Ecclesiast. libro sexto, capite decimosexto, decimoseptimo: Imò & *Ignatius* epistolâ ad Trallianos: *Non jam*, inquit, *omnino perfectus sum aut discipulus, qualis Petrus aut Paulus: multa enim mihi desunt.*

Bellarminus controversiâ primâ, libro tertio, qui est de Verbi Dei interpretatione, capite primo, sectione decimaquartâ, de verbis Christi Johannis octavo: *Principium qui & loquor vobis*, ait: *Mirè torquent hic se omnes interpretes, nec adhuc scitur, quid illud sit.*

VIII. Quia patres sæpè non admodum accuratè sacras literas tractârunt. Nam sæpè loquuti sunt ἀγωνιστικῶς ubi contentionis fervor caliginem alioquin acutis offundit: sæpe vel benevolentiâ & amore suorum quædam dicunt: sæpè timore quorundam alia reticent: sæpè non tam Theologicè docent, quam populariter, Rhetoricè, oratoriè & panegyricè declamant: Ut *Augustinus* in Enchiridio ad Laurentium de Purgatorio & de oratione pro mortuis, quodammodo & alios & se nimia amoris abundantiâ errasse fatetur, ut quando de amicis & de charissima matre Monica cogitat. De timore ipse testatur Epistola ad Januarium; quæ est ordine centesimâ decimanonâ, cap. decimonono: *Multa hujusmodi propter nonnullarum vel sanctarum vel turbulentarum personarum scandala devitanda liberiùs improbare non audeo.* Sic *Hieronymus* contra Helvidium ait; *Rhetoricati sumus & in morem declamatorium paululum lusimus.* Idem ait sibi commentarios quosdam in libros sacros excidisse, se eos fudisse potiùs quam scripsisse. Ideo non male in Eraniste Theodoreti dialogo tertio dicitur: *Non ego dogmatum ac decretorum regulam eas duco, quæ in Ecclesiis panegyricè & declamatoriè dicuntur.* Sic *Augustinus* Sermone decimonono adhibet oratoriam quandam prosopopœiam, & velut poeticam gratulationem ad Mariam.

IX. Quia non paucos Patres, inscitia temporum & nimia admiratio atque reverentia quorundam ad Synodos errorum & absurdas interpretationes Scripturæ incogitantes advexit, quorundam etiam Pontifi-

A cum aut Imperatorum tyrannis ad eas adegit, ut Ariminensis Concilii & Berengarii historia abundè testatur.

X. Quia Patres aliter juvenes, aliter senes multa & senserunt & scripserunt: ut testantur libri Retractationum *Augustini*.

XI. Quia cum judicio & delectu à nobis sunt legendi & non ubique approbandi, ut testatur ipsummet jus Canonicum Distinctione nonâ cap. *Noli meis*, & seqq. aliquot.

XII. Quia ex Patribus adversarii sonum, non sensum reddunt, & voces accipiunt, sententiam amittunt. Legunt orationes pro mortuis apud *Tertullianum & Cyprianum*: hinc missam, purgatorium, preces pro defunctis collegerunt.

B XIII. Quia Patres ne ipsis quidem Papistis satisfaciunt, ut ostendunt *controversiæ Bellarmini*: veluti libro de Verbo Dei, capite tertio, sectione quintâ & sequentibus. Et passim jam de hoc, jam de illo Patre dicit, *Minus cautè loquutus est*; veluti libro secundo de Romano Pontifice, capite decimo & alibi.

XIV. Quia Patrum interpretatio tantùm humana est, non autem divina.

XV. Pluris meritò est apud nos Dei unius tanquam Patris Patrum & CHRISTI summi Doctoris Ecclesiæ & Spiritus Sancti in Scriptura seipsum interpretantis autoritas, quam Papæ aut aliorum Patrum Doctorumque omnium, aut etiam Angelorum. Nam Christus æternus Dei Filius ipsemet in dijudicatione dogmatum Ecclesiasticorum ac proinde etiam interpretationis Scripturæ revocat ad Patrem Patrum,

C quum ait Johann. septimo, versiculo decimosexto: *Mea doctrina non est mea, sed ejus qui misit me.* Revocat nos ad se, quum ait Matthæi vigesimotertio, versiculo decimooctavo: *Unus est Doctor vester*, nempè CHRISTUS. Et de Spiritu Sancto dicitur priori Johannis secundo, versiculo vigesimoseptimo: *Unctio docet vos de omnibus.* Præstat igitur sequi Deum, sequi Christum ipsum, sequi Spiritum Sanctum omnium optimum interpretem suorum verborum, quam homines.

EXCIPERE pergunt Papistæ, omnem de Patribus difficultatem à Conciliis, in primis generalibus tolli. Etsi enim Patres separati diversum sentire & ab aliis dissentire, quin etiam errare possint: tamen in Conciliis congregatos facile consentire & in Scripturis

D exponendis, controversiisque decidendis errare non posse.

Sed neque à Conciliis generalibus vera Scripturæ interpretatio petenda:

I. Quia Concilia etiam universalia errarunt: velut *Nicænum I.* quod damnavit milites, qui fidem Christianam semel professi postea rediissent ad militiam etiam legitimam: fecit canones pœnitentiæ, ex quibus multæ superstitiones in Ecclesiam irrepserunt & meritum Christi obscuratum: voluit prohiberi sacris personis conjugium, nisi *Paphnutius* obstitisset.

II. Quia Concilia etiam generalia inter se pugnant, Scripturam diversimodè exponentia.

E III. Quia Concilia Oecumenica post Apostolus usque ad Concilium Nicænum primum nulla fuerunt, cùm tamen interim Ecclesia verum Scripturæ sensum haberet: item licet tum variæ essent hæreses.

IV. Quia Concilia generalia ipsa Scripturam ex Scriptura exposuerunt: ut de Concilio Niceno I. passim docet *Athanasius, & Ambrosius.*

V. Quia Concilia generalia pro quocunque

dicto

Digitized by Google

dubio scripturæ sensu tam facilè celebrari nequeunt.

EXCIPIUNT Papistæ, *huic rei remedium à Pontificibus Romanis adferri posse, à quibus confirmata Concilia non errent: quin etiam à solis Pontificib. satisfieri Ecclesiæ Dei posse* Verù.

A Pontificibus Romanis non esse petendam veram Scripturæ interpretationem, argumenta sequentia confirmant:

I. Quia Pontifices Romani in Scriptura interpretanda frequenter & graviter errarunt. Exempli gratiâ, locum hunc, *Sancti estote, quia ego sanctus sum* : & hunc Pauli Rom. 8. *Qui in carne sunt, Deo placere non possunt: vos autem non estis in carne, sed in spiritu*, *Siricius Papa* epistolâ primâ, quæ est ad Himerium Tarraconensem, capitulo septimo, & *Innocentius I.* epistolâ tertiâ quæ est ad Exuperium Tholosanum Episcopum, ita interpretantur, ut inde colligant, sacerdotes uxorum consuetudine uti non debere. Similiter illud; *Omnia mundis mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil mundum*, ita interpretantur, ut conjugium velut carnis coinquinationem & statum Deo displicentem damnent. *Innocentius* epistolâ tertiâ, locum Johan. 6. *Nisi ederitis carnem Filij hominis, & biberitis sanguinem ejus, non habebitis vitam in vobis*; sic exponit, ut inde concludat, sine Eucharistiæ perceptione non esse salutem, & Eucharistiam infantibus quoque dandam esse. Similiter *Bonifacius VIII.* De majoritate & obedientia, cap. 1. verba Apostolorum, Luc. 22. *Ecce duo gladij hic*, sic interpretatur, ut inde inferat, Ecclesiam in potestate sua duos habere gladios, temporalem videlicet & spiritualem.

II Quia Pontifices Romani ipsimet in Scriptura interpretanda inter se dissident: ut ostendit, exempli gratiâ, interpretatio dicti Christi Matthæi 16. *Tu es Petrus & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Nam alii Pontifices Romani rectè interpretantur Petram Christum seu confessionem fidei a Petro de Christo editam: alii verò personam Petri Apostoli: alii sedem seu Cathedram Romanam.

III. Quia Pontifices Romani multi fuerunt hæretici.

IV. Quia mundo ita dediti sunt, ut nihil minùs quàm sacras literas intelligant aut intelligere satagant.

V. Quia Pontifices Romani sunt capita regni Antichristiani.

Deinde nec Pontifices Romanos esse veræ interpretationis & controversiarum religionis legitimos judices argumenta sequentia stabiliunt.

I. Quia cum Pontificis Romani & Cardinalium atque Episcoporum cæterorumque Prælatorum Romanensium causa agatur, nulla nec civilis, nec naturalis ratio patitur, eum in propria sua causa judicem sedere. Etenim à maxima Christianitatis parte multorum gravissimorum criminum accusatur, nimirum impietatis, tyrannidis in Ecclesia occupatæ, corruptæ religionis, sacrilegii, majestatis, perduellionis, falsi & turpitudinum nefandarum. Cum igitur ipse cum suis Episcopis reus sit, quo jure judex esse potest? Quin hoc eo ipso, quo utuntur, jure Canonum traditum est: *Quando Papa est infratus, qui plerumque est offendiculo, & scandalizat Ecclesiam, nec est corrigibilis, tunc non potest esse judex, quia videtur male sentire de fide*: secundum *glossam in Canone*, si Papa. Distinction. quadragesim. quam omnes sequuntur, ut *Panormitanus* testatur in cap. significasti numer. quar. & ibidem *Decius* numer. nono De election. *Panormitanus* dicit in disputat. pr. m. in secund. dubio in fine, quòd *totus mundus illam approbet.*

II. Quia Pontifex Romanus cum suis Conciliis nõ tantũ errare potest, sed etiam perniciosissimè erravit, ut alibi demonstravimus.

A III. Quia solus Dominus Deus noster, est supremus interpres scripturæ & judex controversiarum religionis. At Papa Romanus non est Dominus Deus noster.

IV. Quia Pontifex Romanus cum suorum Cardinalium & Episcoporum Concilio non est Christi Ecclesia. Proinde ipsum judicẽ admittere perinde esset, atque si Turcarum Pontifex, quem *Muffti* vocant de Christianæ religionis veritate adversus Christianos judex constitueretur: aut meretrix de pudicitia.

Denique ex recepta consuetudine & currente universali ritu interpretatio Scripturæ & dijudicatio interpretationum dogmatumque non est petenda:

I. Quia Scriptura non est adaptata à Deo ad consuetudinem & currentem universalem ritum: sed contra potiùs consuetudo & currens universalis ritus pra-
B xisque Ecclesiæ examinari, dirigi & emendari debet secundùm Scripturam.

II. Quia consuetudo & currens universalis ritus praxisque Ecclesiæ potest è diametro adversari scripturæ Sacræ: ut ostendit exemplum Ecclesiæ Israeliticæ ante Samuelem, ac rursus post Jerobeamum, & Ecclesiæ Iudaicæ ante captivitatem Babylonicam, ac rursus tempore Christi incarnati, & prædicationis Apostolicæ. Probat idem historia Ecclesiæ Christianę, in quam consuetudines & ritus homines superstitiosi invexerunt præter & contra Scripturã Sacram: quemadmodum *Augustinus* graviter conqueritur secundo tomo, epistolâ centesimâ decimanonâ Januario scriptâ, capite decimonono: *Sed hoc nimis doleo, quia multa quæ in divinis libris saluberrima præcepta sunt, mi-*
C *nùs curantur, & tam multis præsumtionibus sic plena sunt omnia, ut graviùs corripiatur qui per octavas suas terram nudo pede tetigerit, quàm qui mentem vinolentiâ sepelierit.* Et paulò post: *Ipsam tamen religionem, quam paucissimis & manifestissimis celebrationum Sacramentis misericordia Dei esse liberam voluit, servilibus oneribus premunt, ut tolerabilior sit conditio Judæorum, qui etiamsi tempus libertatis non agnoverint, legalibus tamen sarcinis, non humanis præsumptionibus subjiciuntur.* Ecclesiæ verò Romanæ jam à multis seculis consuetudo & ritus & praxis verbo Christi planè adversatur, ut suo loco demonstrabitur.

D *Sic expedita est septima quæstio.*

Ad OCTAVAM quæstionem, *Quæ sit autoritas interpretationis Scripturarum?*

RESP. Pro diversitate autorum interpretationis, diversa est illius autoritas.

Interpretationis divinæ autoritas est divina prorsus & Canonica, ut ipsiusmet Scripturæ Sacræ, cujus illa pars est. Proinde est αὐτόπιστος, non indigens alterius testimonio, nec Angelorum nec hominum censuræ subjecta: sed simpliciter tanquam prima veritas ab omnibus acceptanda, sine ulla exceptione & conditione consensus cum altero.

Interpretationis autem humanæ seu Ecclesiasticæ autoritas est Ecclesiastica tantùm, non divina & Ca-
E nonica: quia non immediatè ab ipso Deo dictata est, sed hominum deliberatione & consilio tradita, quorũ alii plus, alii minus habent lucis, alii majora, alii minora dona intelligendi & explicandi res divinas. Proinde interpretatio Scripturæ Ecclesiastica, atq; ita & Ecclesiastica Cõfessio seu expositio fidei quæcũque, item & Cathechesis & quæcunq; piorum hominũ scriptio seu tractatio, (non n. de hostium Ecclesiæ & hæreticorum impiis & blasphemis scriptis jam agimus,) non simpliciter probanda, admittenda atque acceptanda, sed cum hac exceptione & conditione, quatenus cum

Scri-

Digitized by Google

Scriptura Sacra, tanquã cum unico fonte veritatis cælestis & salvificæ, fundamento immoto & regula fidei & bonorum operum nunquam fallẽte, consentit. Hæc enim est prima communis & principalis assentiendi scriptis humanis causa, videlicet, cum Scriptura Sacra consensus: & si consentiant cum Scriptura Sacra, continent sane & sunt verbum Dei quod attinet ad sententiam seu doctrinam, non tamẽ quod ad verba, quæ in efferenda Scripturæ sententia adhibentur secundum hominum deliberationem & consilium. A

At Scriptura Sacra est Verbum Dei simpliciter & quod ad res & quod ad verba attinet sine ulla exceptione. Idcirco ei assentiendũ ab omnibus necessariò simpliciter: Ecclesiasticis autem scriptis Propheticam & Apostolicam Scripturam interpretantibus & doctrinam Ecclesiæ explicantibus non assentiendum aliter quam si cum Sacra Scriptura consentiant. Jesaiæ octavo, versiculo vigesimo: *Ad Legem & ad testimonium*, &c. Actorum decimoseptimo, versiculo undecimo, *Beræenses quotidie examinarunt Scripturas an hæc ita se haberent: Multi igitur crediderunt ex eis.* Subscribit *Chrysostomus* homiliâ quadragesimanonâ in Matthæum opere imperfecto: *Nec ipsis omnino Ecclesiis credendum est, nisi ea dicant vel faciant, quæ convenientia sunt Scripturis.* B

Præter hanc communem & principalem assentiendi causam, habent scripta Ecclesiastica, pro autorum à quibus edita sunt varietate, etiam peculiares rationes, propter quas suam quandam in Ecclesia autoritatem obtineant, sed longissimè inferiorem autoritate Sacræ Scripturæ.

Symbola Catholica universæ veteris Ecclesiæ orthodoxæ à nemine verè Christiano in dubium vocanda. C Symbolum Apostolicũ aliis antecellit autoritate, quia ferè totum Scripturæ verbis constat, & aliis Symbolis antiquius & eorundem regula est. Symbola etiam alia, veluti *Nicænum, Athanasianum, Constantinopolitanum, Chalcedonense*, &c. tam manifestum habent cum Scriptura Sacra consensum, ut nemo ab illis dissentire possit, quin simul dissentiat a Scriptura. Propterea ne quidem Ecclesia universa habet potestatem mutandi doctrinam & sententiam illorum Symbolorum, eò quod hæc mutari non possit, quin simul à sententia Scripturæ discedatur. Quapropter symbola Catholica obligant ad assensum omnes Christianos usque ad finem mundi, tam propter summum cum Scriptura consensum in rebus, quam propter necessariam verborum & phrasium, quibus condita sunt in Ecclesia usurpationem. D Unde etiam sunt regula secundaria, ad quam à fidelibus omnis interpretatio Scripturæ & doctrina examinari potest ac debet, ut cum ea congruentem recipiant, pugnantem repudient.

Particulares interpretationes Scripturæ, quales sunt in confessionibus seu scriptis publicis Ecclesiarum particularium, sive unius sive plurium, item in decretis & Canonibus Conciliorum particularium, in Catechesibus publicis, habet quidem suam etiam autoritatem, sed longè inferiorem autoritate Symbolorũ Catholicorum, ac multò magis inferiorem autoritate Scripturæ ipsius. Etsi enim ab iis quæ docent ex verbo Dei, non potest sine impietate, aut saltem sine errore discedere quisquam qui in Ecclesiis illis docendi munere fungitur; neque etiam concedendum est, ut in Ecclesiis, quarum sunt Confessiones illæ & formulæ interpretandi Scripturas, quisquam temerè & cum periculo scandali aut turbationis Ecclesiarum, contra scribat aut doceat: tamen ad eas aliæ Ecclesiæ omnes & Christiani omnes adstringi non possunt, ita ut nisi illis subscribant & in eas jurent, pro membris Ecclesiæ Catholicæ Christi non habeantur. E

Propterea, Cõfessiones Ecclesiarum particularium & decreta Canonesque Synodorum particularium, & Catecheses Ecclesiarum particularium, & Liturgiæ seu Agendæ Ecclesiasticæ & similes formulæ, doctrinæ vel declarationes earum non sunt immota atque universalis norma fidei & veritatis, secundùm quam judicari aut pronunciari oporteat, quid credendum & concedendum, quid repudiandum & damnandum, quid verum aut falsum, orthodoxum aut hæreticum sit. Nõ enim semper necesse est verum esse, quod cum alicujus Ecclesiæ particularis confessione, decretis Synodicis, Catechesi, Liturgia seu Agenda Ecclesiastica, Formula doctrinæ aut declaratione aliquâ alia congruit: neque semper falsum quod ab ea discrepat. Ergo postulari non debet, ut omnes Ecclesiæ subscribant declarationi & formulæ unius Ecclesiæ particularis: sed ne quidem Ecclesiam unam, aut privatum ullum obligant illæ formulæ, ut eas approbet seque intra eas contineat, nisi cum ista conditione, *quatenus cum Scriptura divina & Symbolis universalibus congruant.*

Et proinde non tantùm aliarum Ecclesiarum, sed illarum quoque à quibus sunt editæ, & in iis docentium ac viventium judicio ac censuræ sunt subjectæ, & si quid in eis vitii deprehendatur, audiendum, cognoscendum & examinandum: Et si dignum emendatione judicatum fuerit, communi consensu & autoritate illarum Ecclesiarum, quâ scriptum fuit, corrigendum aut declarandum est. Nimia libertas in rejiciendis publicis Ecclesiarum particularium formulis cavenda est, ne videlicet, si liceat cuivis convellere pro libitu, quod publico consensu, & quidem ipso etiam consentiente, receptum est, sequantur schismata & scandala Ecclesiarum gravissima: & novis subinde loquendi formis introductis, simul opiniones erroneæ & dogmata nova Scripturæque Sacræ adversantia obrepant. Cavenda est etiam tyrannis & dominium in fidem & conscientias aliorum; ne videlicet omnibus aliis Ecclesiis & Pastoribus Doctoribusque earum una aut aliquæ, formulam Confessionis seu doctrinæ, aut Liturgiæ & Agendæ Ecclesiasticæ aut Catecheseos aut Declarationis alterius, suo arbitrio præscribant & dictent, & omnes in sua verba non jurantes damnare, & ab Ecclesia Catholica alienos pronunciare ausint.

Privatæ interpretationes Scripturæ Sacræ, quales continentur in privatis scriptis singulorum doctorum vel aliorum piorum, sive veterum sive recentium, multò inferioris sunt autoritatis quam publicæ interpretationes. Meritò enim publica scripta privatis anteponuntur: quippe quæ plurium judicio sunt scripta examinata & probata, verisimile est minus erroris habere, quam quæ uni placuerunt.

Quapropter privata scripta cujuscunque minùs obligant alios fideles omnes ad assentiendum illis quam publica: sed sunt examini Ecclesiæ & piorum singulorum subjecta, & eatenus illis assentiendum est, quatenus consentiunt cum Scriptura Sacra; quicquid verò ab hac alienum in illis fuerit repudiandum.

Sapienter hac de re & piè scripsit *Augustinus* septimo tomo, libro secundo de Baptismo contra Donatistas, capite secundo & tertio: *Certe nobis objicere soletis Cypriani literas, Cypriani sententiam, Cypriani concilium. Cur autoritatẽ Cypriani pro vestro schismate assumitis, & ejus exemplũ pro Ecclesiæ pace respuitis? Quis autem nesciat sanctam Scripturam Canonicam, tam veteris, quàm Novi Testamenti certis suis terminis contineri, eamque omnibus posterioribus Episcoporum literis ita præponi, ut de illa omnino dubitari & disceptari non possit, utrum verum vel utrum rectum sit, quicquid in ea scriptum esse constiterit; Episcoporum autem literas quæ post confirmatum Canonem vel scriptæ sunt vel scribuntur, & per sermonem fortè sapientiorem cujuslibet in ea re peritioris & per aliorum episcoporum graviorem autoritatem, ...*

Digitized by Google

ctorumque prudentiam, & per concilia licere reprehendi, si quid in eis forte à veritate deviatum est; Et ipsa Concilia quæ per singulas regiones vel provincias fiunt, plenariorum Conciliorum autoritati quæ fiunt ex universo orbe Christiano, sine ullis ambagibus cedere, ipsaque plenaria sæpè priora posterioribus emendari, cum aliquo experimento rerum aperitur quod clausum erat & cognoscitur quod latebat, sine ullo typho sacrilegæ superbiæ, sine ulla inflata cervice arrogantiæ, sine ulla contentione lividæ invidiæ, cum sancta humilitate, cum pace Catholica, cum charitate Christiana.

Præterea Scriptorum & Doctorum Ecclesiasticorum varii sunt gradus. Nam alius alio vetustior est, & felici Apostolorum ætati propior, eruditior & in doctrina sincerior, ac minus habens corruptelarum, quæ vel ipsorum vel posterioribus seculis in Ecclesiam irrepserunt, sibi ipsi magis constans, & magis Sacræ Scripturæ innitens, quàm suis cogitationibus indulgens, aut ex hominum autoritate pendens, à pluribus denique & melioribus semper probatus, & cũ aliis orthodoxis scriptoribus & Doctoribus consentiens.

Prout igitur his & similibus circumstantiis alium alius antecedit, ita ipsius testimonium apud pios & moderatos, ponderis & reverentiæ plus habere debet: ita ut primum in his locum teneant sanè libri, qui vocari solent Apocryphi & communiter in codice Bibliorum Canonicis subnectuntur, proximum ab his veteres, postremum recentiores Doctores habeant.

Utcunque autem quivis Patrum & Doctorum Ecclesiasticorum nominibus & prærogativis multis antecellat: nullus tamen eorum habet autoritatem testimonii veritatem confirmantis, nisi quatenus Sacræ Scripturæ & Symbolis universalibus consentanea dicit: quam autoritatem ejus non tam tribuere, quàm augere potest verus cum publicis Ecclesiarum testimoniis, & orthodoxorum inde ab Apostolis doctorum serie consensus.

Solis itaque Propheticis & Apostolicis scriptis hæc autoritas competit, quòd simpliciter & incunctanter illis assentiendum: cæteris verò scriptis quibuscunque publicis aut privatis conditionaliter & maturo judicio præmisso assentiendum, si & quatenus cum Scripturis Prophetarum & Apostolorum consentiunt.

Hic cõsensus cum *vera*, hoc est, cum *Prophetica & Apostolica antiquitate*, sicubi in confessionibus & scriptis maximè particularibus, aut in Doctoribus vetustis aut recentioribus non deprehenditur: non modo omnibus liberum est, sed etiam necessarium, ab illis dissentire, atque adeò diversum profiteri & docere dummodo sic ab illis discedatur, ut nihil contra Scripturam divinam & Symbola Catholica, seu universalia doceatur, hoc est, ne error errori substituatur; utque Christiana prudentia ac charitas adhibeatur, ne turbentur Ecclesiæ professione veritatis, non ordine aut prudenter suscepta, aut ad Christianam modestiam & dilectionem non composita.

Sic explicata est sententia Ecclesiæ orthodoxæ de interpretatione Scripturæ Sacræ.

PAPISTÆ contra contendunt primò, *Ab uno aliquo supremo, visibili & communi judice in terris exsistente interpretationem Scripturæ & decisionem controversiarum religionis esse petendam*: Secundò, *Ecclesiam, id est, Pontificem Romanum & Concilium ejus, esse supremum judicem veri sensus Scripturæ & omnium controversiarum religionis; & hujus judicis tantam esse autoritatem, ut ei omnes simpliciter acquiescere debeant.*

Primùm conantur hoc modo probare: *Quæ est ratio Regni seu Reipublicæ alicujus civilis, eadem quoque ratio est*

A *Ecclesiæ: At in regno aliquo seu Republica civili interpretatio legum & ultima decisio causarum forensium petenda est à summo eoq; visibili ac communi judice, nimirum à Principe in terris exsistente: Ergo & in Ecclesia interpretatio Scripturæ & decisio controversiarum Ecclesiasticarum ab uno aliquo supremo, visibili & communi judice, in terris exsistente est petenda.*

RESP. Conceditur totum rectè intellectum, nempè, si propositio intelligatur de ratione communi regno seu reipublicæ civili, & Ecclesiæ: nam habet regnum terrenum & Ecclesia suam quoque peculiarem ac propriam rationem, in qua puritas aut similitudo non potest dari inter regnum terrenum & Ecclesiam: *Deinde* si assumtio intelligatur de Principe sive vivâ voce, sive per rescripta leges interpretante aut causas decidente: *Deniq;* si conclusio intelligatur de Christo
B Ecclesiæ Rege & Principe.

Nam interpretatio Scripturæ & decisio controversiarum Ecclesiasticarum à Christo est petenda, estque ipse supremus interpres Scripturæ divinæ, supremus judex controversiarum: est visibilis oculis animæ, oculis fidei; sicut & auditur vox ejus: est communis judex, quem nullus fidelium recusat aut recusare debet: in terris exsistit in Ecclesia sua, juxta asseverationem ejus quæ exstat Matth. 18. 20. *Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, illic sum in medio eorum:* & juxta promissionem ejus Matth. 28. 20. *Ecce, ego vobiscum sum omnibus diebus usq; ad consummationem seculi.*

At licet corporali præsentiâ non adsit, tamen Scripturam interpretatur & controversias religionis decidit, per rescripta sua quæ Ecclesiæ misit per Prophe-
C tas & Apostolos, per testamentum quod scriptum filiis suis reliquit.

INSTANT. *Iudex debet videri & audiri corporaliter ab utraque parte litigante: nam tales sunt qui contendunt, nimirum homines corporales. Ergo præter Christum necesse est habeat Ecclesia alium visibilem summum judicem.*

RESP. *Antecedens* ne quidem in corporalibus controversiis semper verum est. Nam nónne Imperat. & Reges per rescripta ad Præsides provinciarum & alios missa leges sunt interpretati & causas deciderunt, ut jus Civile seu Cæsareum ostendit? nónne idem etiamnum faciunt? Imò nónne idem fecerunt Pontifices Romani, & per rescripta sua seu epistolas interpretati sunt decreta & canones, & causas definiverunt, ut Jus Canonicum testatur? Et audebimus Deo adimere,
D quod homini concedimus?

Alterum nempe *Ecclesiam, id est, Pontificem Romanum & concilium ejus esse summum & infallibilem interpretem Scripturæ, & supremum atque inrefragabilem in terris judicem interpretationum Scripturæ, controversiarumque religionis*, Bellarminus probare conatur *testimoniis ex veteri & novo Testamento: ex consuetudine Ecclesiæ: testimoniis Pontificum, Imperatorum, Patrum: denique ex ratione.*

Testimonia ex veteri & novo Testamento à *Bellarmino* producta, prorsus sunt impertinentia & non probãt opinionem Papistarum, quemadmodum copiosè demonstravimus in *secunda parte Sylloges Thesium Theologicarum in Thesibus de judice veri sensus Scripturæ & controversiarum religionis*. Hoc loco breviter argumenta inde exstructa considerabimus, omissis illis quæ aliena
E sunt à *Bellarmino* per sophisticam [illegible] infarcta. Ex veteri Testamento allegantur quinque.

Primum ex cap. 18. Exod. vers. 26. *Quod fuit Moses in Ecclesia Israelitica, id est Papa Romanus in Ecclesia Christiana: At Moses fuit supremus Iudex controversiarum Ecclesiasticarum in Ecclesiâ Israelitica: Ergo & Papa Romanus est supremus judex controversiarum in Ecclesia Christiana.*

RESP. Negatur utraque præmissa. *Major* enim propositio est falsa ex elencho falsorum parium: nam Moses & Pontifex Romanus nequaquam sunt pares.

Moses

Digitized by Google

Moses extraordinariam vocationem & functionem habuit: Papam ajunt habere ordinariam. Moses immediatè à Deo instructus fuit & familiariter: Papa non item. Mosis autoritas, ut ad ipsum omnes causæ difficiles referrentur, expresso mandato Dei nitebatur: Papa mandatum tale non habet. Moses fuit Princeps politicus ac non Pontifex summus qui erat Aaron: Papa profitetur, se esse spiritualem summum Pontificem. Moses unicus fuit, ne successorem in functione sua extraordinaria habuit: Papæ Romani fuerunt hactenus plurimi.

Minor propositio itidem falsa est: nam Moses non fuit supremus judex, cui omnes simpliciciter acquiescerent, sed internuncius populi ad Deum & Dei vicissim ad populum, Exod. 18.15. & cap. 19.7,8. Ruit ergo conclusio.

Secundum ex Deuter. 17. à vers. 8. usque ad 13. *Quod fuit summus sacerdos in Ecclesia Israelitica, id est Pontifex Romanus in Ecclesia Christiana: At summus sacerdos in Ecclesia Israelitica fuit summus & infallibilis judex omnium controversiarum religionis: Ergo Pontifex Romanus est summus & infallibilis judex controversiarum religionis in Ecclesia Christiana.*

RESP. Negantur ambæ præmissæ: *Primò* propositio major, *tum* quia pares statuuntur, qui multum sunt dispares; summus Sacerdos enim in Ecclesia Israelitica a Deo institutus fuit, primatus autem Romani Pontificis a Satana ortum ducit: *tum* quia evertit primum argumentum, quo Moses & Papa Romanus pares statuuntur. Atqui non potest unus idemque functione sua & Mosi & Aaroni par esse: quia Mosis functio extraordinaria, Aaronis ordinaria fuit.

Secundò negatur & assumtio: quia repugnat loco allegato, qui non de solo summo sacerdote, sed etiam de aliis sacerdotibus, imò etiam de judice politico agit: deinde judicium summum non Sacerdoti & concilio ejus, sed Deo ipsi tribuit, juxta cujus legem populus doceri debuit: expressè enim Moses dicit; *Et facies quodcunque dixerint qui præsunt loco quem elegerit Dominus & docuerint te* JUXTA LEGEM EIUS. Irrita igitur conclusio.

Tertium ex Ecclesiastæ cap. 12. 11. *Verba sapientum sicut stimuli & quasi clavi in altum defixi, quæ per magistrorum consilium data sunt à pastore uno. His amplius, fili mi, ne requiras.* Hinc formandum argumentum, ut secundum, respondeturque eodem modo ad utramque præmissam. In specie autem hic respondemus, assumtionem ex testimonio allegato non probari, *tum* quòd primò vitiosà versione est depravatum; nam ista verba, *quæ per magistrorum consilium data sunt*, in Hebræo nusquam exstant: *tum* quod in eo per Pastorem illum unum non summus Sacerdos veteris Testamenti, sed Christus verus ille & unicus summus Pastor intelligitur.

Quartum ex Agg. 2.11. *Interroga sacerdotes legem.* Malach. 2.7.

Labia Sacerdotis custodient scientiam & Legem requirent ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est.

RESP. Locus ex Aggæo prorsus est impertinens: nam Propheta jussus est interrogare sacerdotes communiter, non summum sacerdotem: nec quasi ignoraret quid statuendum esset, utque ab illis institueretur, sed ut ex propria confessione sacerdotum, ipsorum & populi hypocrisin & superstitionem convinceret & redargueret in rebus ceremonialibus: jussus est interrogare sacerdotes ut responderent, non authenticâ potestate, sed ministerialiter ex Lege Dei

Locus ex Malachia non minùs est impertinens: prima ejus parte præceptum est de officio sacerdotum, secunda præceptum est de officio fidelis populi de requirenda lege ex ore eorum, sed cujus Lege? Dei. Deus ergo est summus judex qui autoritate publicâ absolutâ judicat: Lex est vox Dei quâ voluntatem suam nos docet sacerdos requisitus de jure, de voluntate Dei respondet publicâ quidem autoritate, sed limitatâ ut angelus Domini exercituum, id est, ut nuncius, ut præco ejus, non ex suo proprio cerebro, sed ex Lege Dei quæ ex ore ejus requiritur. Quid hoc ad Papam, qui nos vult à suo potiùs ore pendere, quàm à Lege Dei, quam à sacris paginis? Capit. *Si Papa*; Distinct. 40.

Quintum ex 2. Paralip. 19.11. *Amarias autem sacerdos & Pontifex vester, in his, quæ ad Deum pertinent, præsidebit.*

REPS. Hinc minimè sequitur, primarium Sacerdotem in Ecclesia Israëlitica fuisse supremum iudicem interpretationis Scripturæ & controversiarum religionis: sed hoc tantùm, præside aliquo in dijudicandis controversiis opus esse, quod nemo negat.

Ex novo Testamento allegantur novem testimonia. Primum est Matth. 16. 19. *Tibi dabo claves regni cœlorum, &c.* Argumentatio talis fuerit: *Cuicunq; à Christo data sunt claves regni cœlorum, is est supremus iudex interpretationum Scripturæ & controversiarum religionis: Papa Romano à Christo data sunt claves regni cœlorum: Ergo, &c.*

RESP. *Primò* propositio negatur, quia seipsam evertit; Cuicunque enim à Christo claves regni cœlorum datæ sunt, ei ministerium duntaxat commissum est prædicandi Evangelium & exsequendi Ecclesiasticam disciplinam: nam claves regni cœlorum à Christo datæ Apostolis & successoribus eorum sunt ejusmodi ministerium & nihil aliud.

Minor de Papa Romano qualis ab aliquot seculis fuit & hodie est, itidem negatur; quia non est successor Petri.

INSTANT Papani: *Quicunque accepit à Christo potestatem solvendi omnes nodos, legum, dispensando, peccatorum & pœnarum, relaxando; dogmatum & controversiarum, explicando, is est supremus judex controversiarum religionis: At Petrus cum successoribus suis accepit à Christo talem potestatem: Ergo Petrus fuit & quilibet successor ejus est supremus iudex, &c.* Assumtio probatur eo quod Christus non dixerit, *quemcunque peccatorem*, sed *quodcunque* solveris.

RESP. *Primò* negatur propositio major: quia potestas à Christo data est ministerialis, non ergo suprema autoritas iudicandi.

Deinde, assumtio distinguitur quadrupliciter: nam *primò* ex parte vera est, ex parte falsa. Quod enim Petrus acceperit à Christo ministerium solvendi peccata & explicandi dogmata ac controversias, conceditur: quòd verò idem acceperit potestatem dispensandi de legibus, & relaxandi pœnas peccatorum quas Deus infligit, negatur: aut explicet *Bellarminus*, quid per relaxationem pœnarum intelligat.

Probatio assumtionis absque distinctione hac intellectæ adducta ex eo quòd Christus dicit, quodcunque *solveris*, & non quemcunque *solveris*, nulla est: nam vocem istam quodcunque in hoc loco Matth. de peccato dici manifestè demonstratur Matth. 18. vers. 18. & Joh. 20 23.

Secundò rursus distinguitur assumtio: nam vel *exclusivè* accipitur de solo Petro & episcopis Romanis, vel etiam de aliis Apostolis & eorum successoribus. Si exclusivè accipitur, negatur: nam potestas illa solvendi, sicut & ligandi communis fuit omnium Apostolorum & eorum qui succedunt ipsis.

Tertiò ampliùs distinguitur: nam per successores Petri vel soli Episcopi Romani intelliguntur, vel alii etiam Episcopi. Si soli Episcopi Romani intelligantur, negatur: nam successor Petri est quicunque doctrinam Petri annunciat & opera ejus exercet, cujuscunque Ecclesiæ sit Episcopus.

Quartò distinguendi etiam sunt Episcopi Romani: nam per successores Petri intelliguntur vel omnes & singuli Episcopi Romani, vel illi tantum qui Petri doctrinam annunciarunt & opera Petri exercuerunt. Si omnes & singuli Episcopi Romani intelligantur, negatur: nam *non habent Petri hæreditatem, qui Petri fidem non habent, quam impia divisione discerpunt*, ut *Ambrosius* ait primo tomo, libro primo de Pœnitentia, cap. sexto. Et quod *Hieronymus* scribit epistolâ ad Heliodorum: *Non sanctorum filij sunt, qui tenent loca sanctorum, sed qui exercent opera eorum*; ut in Jure Canonico citatur capitulo, *Non est facile*, Distinct. quadragesimâ.

Secundum testimonium est Matth. 18. 17. *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi veluti Ethnicus & publicanus.* Hinc colligit *Bellarminus*, Pastorum esse ultimum iudicium.

RESP. Negatur consequentia: hoc enim tantùm sequitur contemtores admonitionis & censuræ præsidum disciplinæ Ecclesiasticæ, (qui non tantum Pastores, sed etiam alii presbyteri ex laicis sunt) esse fugiendos nullamque cum iis communionem habendam donec resipiscant. Quid hoc ad Pontificis Romani primatum & supremum judicium de controversiis fidei?

TERTIUM est Matth. 23. v. 2, 3. *Super cathedram Mosis sederunt Scribæ & Pharisæi, quæcunque dixerint vobis servate & facite.* Collectio hinc talis facienda; *Cuicunque debetur obsequium in omnibus quæcunque dixerit, is est supremus interpres Scripturæ & judex controversiarum religionis: At Pontifici Romano debetur obsequium in omnibus quæcunque dixerit: Ergo, &c.*

RESP. Restringenda est *propositio major*. Cuicunque debetur obsequium nimirum absolute & absq; omni exceptione, is est supremus interpres, &c. *Deinde* quod ad minorem attinet, Pontifici Romano deberi obsequium absolute & absque omni exceptione negatur. *Minorem* nō probat locus Matth. 23. v. 2, 3. nam restringendum esse patet ex Matth. 16. v. 6. ubi Christus jubet cavere à fermento Pharisæorum & Act. c. 4. v. 19, 20. & c. 5. v. 29 ubi Apostoli recusant obedire Pontificibus & summis sacerdotibus. Observavit & *Augustinus* restrictionem: nam in tractatu quadragesimo sexto in Johannem locum hunc allegans sic exponit: *Sedendo enim super cathedram Moysi, Legem Dei docent, ergo per illos Deus docet: sua verò illi si velint docere, nolite audire, nolite facere.* Quin Christus ipsemet restringit, cùm addit; *secundum opera eorum nolite facere.* Quæ enim sunt opera sacerdotum, nisi doctrina & vita eorum? Sic accipiuntur opera Matth. 5. v. 16. & operarij Matth. 7. v. 23. quòd agnovit *Augustinus* loco jam recitato.

QUARTUM est Johan. 21. v. 16. *Simon Petre, pasce oves meas.* Hinc talis argumentatio exstruenda: *Qui à Christo jubetur pascere doctrinâ omnes Christianos, is est summus judex interpretationis Scripturarum, & controversiarum religionis: Petrus & successor ejus Papa Romanus à Christo jubetur pascere doctrinâ omnes Christianos: Ergo, &c.*

RESP. *Primò* major propositio negatur utpote falsa: nam qui à Christo jubetur pascere doctrinâ omnes Christianos, is ministerium tantùm accepit, non supremam potestatem docendi, interpretandi, judicandi. *Secundò* assumtio distinguitur: de Petro enim vera est, quem Christus mandato pascendi doctrinâ quosvis quocunque in loco instruxit & functioni Apostolicæ, quâ per abnegationem Christi exciderat, restituit. Attamen potestas docendi ubique locorum communis fuit Petro cum aliis Apostolis, ut videre est Matth. 28. v. 19. & Marc. 16. v. 15. Eadem assumtio de Papa Romano accepta; est falsa: post Apostolos enim nulli Episcopo, quamvis cœlestibus donis instructissimo, potestas ubique docendi competit; multò minus autoritas constituendi ac decernendi quid ab omnibus sit credendum.

QUINTUM est Luc. 22. v. 32. *Rogavi pro te, ut non deficiat fides tua.* Inde argumentatur *Bellarminus* in hunc modum: *Romanus Pontifex errare non potest ex cathedra docens: Ergo ipse esse debet summus index, cujus judicio acquiescendum est.*

RESP. Negatur *antecedens*; illudque non probatur ex Lucæ loco, qui non de Papa Romano maximè qualis hodie est, sed de Petro graviter tentando & lapsuro, si hypotesin spectes, accipiendus; etsi quoad usum generalē ad omnes verè fideles accōmodari possit, pro quibus omnibus Christus Patrē rogavit, ne fides ipsorum in tētationibus deficeret: nec de immunitate ab omni errore doctrinæ, sed de fidei salvificæ, quæ in corde est, perpetuitate inexpugnabili intelligendus. Nam si de immunitate ab omni errore in doctrina esset intelligendus, tum Christus non impetravisset Petro quod à Patre petivit; nā paulò post opinatus est Petrus, Christum ejusq; regnum subsistere armorum corporalium beneficio, & stringens gladiū percussit servum Pontificis maximi & dextrâ ejus aurem abstulit, Luc. 22. v. 49, 50. Joh. 18. v. 10. Non credidit statim, Christum resurrexisse ex mortuis Marc. 16. v. 11, 13, 14. Luc. 24. 11. Joh. 20. v. 9 Opinatus est Christi regnū mundanum fore Act. 1. v. 6. Quum autē absurdum sit, Christi preces irritas fuisse: necesse est aliter intelligi locum ex Luca productum, quàm de immunitate ab errore doctrinæ.

SEXTUM est Act. 15. v 7 & sequentibus, unde talis argumentatio constituenda: *Petrus Apostolus fuit summus index in gravi quæstione de fide: Petrus Apostolus fuit Pontifex Romanus: Ergo Romanus Pontifex est summus index, &c.*

RESP. Negatur utraque præmissa: ac primò quidem *major propositio*, quia repugnat ei vers. 2. in quo narratur Antiochiæ *constitutum, ut Paulus & Barnabas & alii cum illis adscenderent Hierosolymam ad* APOSTOLOS AC PRÆSBYTEROS: repugnat & v. 6, 7. *ubi refertur, congregatos fuisse Apostolos & Presbyteros ut dispicerent de hac re: & multam disceptationem fuisse* antequam Petrus sententiam suā diceret: repugnat item v. 19. & sequentes quibus sententia Jacobi recitatur, in quam totum Concilium pedibus ivit. *Secundò* negatur & *assumtio*: Petrus enim nec tum quum concilium illud celebraretur, nec postea unquam Romanus Pontifex fuit.

INSTANTIA Bellarmini: *At Petrus fuit præses Concilii illius Ierosolymitani & primus omnium loquutus est: & primus sententiam dixit: eius sententiam Iacobus confirmavit; sententia concilii cui præest Petrus, est sententia Spiritus Sancti; concilii ipsius decretum commendatum ubique fidelibus, ut illud servarent, id est, ut acquiescerent & non vellent ipsi de sententia Concilii iudicare.*

RESP. Fallacia est ex pluribus interrogatis, de quibus non est idē judicium: distinctione igitur utendum. *Primò*, Petrum fuisse præsidem concilii illius Jerosolymitani nusquā dicitur, & probabilius est Jacobū fuisse præsidem tum quia ultimus sententiā dixit, quod præsidi sapienti in conciliis bene cōstitutis convenit; tum quia Episcopus Jerosolymorū fuit, ut Papistæ volunt. *Secundò*, Petrum primum omniū loquutum & sententiam dixisse, negat Lucas dicendo v. 7. *Quū multa disceptatio fuisset, surgens Petrus dixit eis.* Quin sequitur ex adversariorū opinione; Si Petrus sententiā primus dixit, eū non fuisse præsidem concilii, sed tantùm principem sentētiæ. *Tertiò*, si Jacobus sententiā Petri confirmavit, tum sequitur non Petrū, sed Jacobum fuisse summum judicem controversiæ. Nā *Bellarminus* sequente sectione inde probat, Petrum fuisse summum judicem, quia Evangelium Pauli cōfirmavit: & eodem lib. 3. de verbo Dei, capite 6. sectione septimâ inde probat Damasum fuisse summū judicem controversiarū religionis, quia confirmavit Synodi Cōstantinopolitanę sententiā, quā

damnata

damnata est hæresis Macedonii contra Spiritum Sanctum. Quæ probatio nulla est, nisi vera sit universaliter hæc propositio: *Quicunque doctrinam & sententiam aliorum confirmat, is est summus judex.* Quod si vera est universaliter ista propositio; & Iacobus sententiam Petri confirmat, ut idem *Bellarminus* affirmavit: tum necessariò sequitur, Jacobum summum judicem in Concilio illo fuisse. Idque hinc etiam probatur, quòd Jacobus terminaverit controversiam: nam ultimus sententiam dixit, in qua alii omnes acquieverunt & in quam decretum factum est. *Quartò*, sententiam Concilii Apostolici esse infallibiliter veram conceditur: at sententiam cujuscunque Concilii Episcopalis veram esse negatur, nisi quatenus convenit cum divino Canone. *Quintò*, decretum Concilii Jerosolymitani à Paulo Ecclesiis commendatum fuisse, conceditur. Sed num inde sequitur, Petrum fuisse summum judicem? Nequaquam, quia ne præses quidem concilii illius fuit: Imò etiamsi præses fuisset, summus judex non fuisset. Nam præses Concilii sive Apostolici sive Episcopalis, non judicat summâ autoritate, sed juxta Scripturam Sacram, ex qua vocem Supremi judicis, qui Deus est, indicat.

SEPTIMUM est Gal. 2. v. 2. *Ascendi*, inquit Paulus, *Ierosolymam cum Barnaba, & contuli cum illis Evangelium quod prædico in Gentibus: seorsim autem iis qui videbantur aliquid esse ne fortè in vanum currerem, aut cucurrissem.* Hinc tale argumentum oportet formari: *Petrus fuit summus judex de doctrina fidei: Petrus fuit Pontifex Romanus: Ergo, &c.* Major sic probatur; *Petrus confirmavit Evangelium Pauli: ut Paulus ipse Gal. 2. v. 2. &* Tertullianus, Hieronymus & Augustinus *affirmant. Ergo Petrus fuit summus judex de doctrina fidei: Et proinde & successor ejus nunc est summus judex.*

onfir- are dici- r aequ- ci.

RESP. *Primò* major propositio negatur, nec probatur eo quod Petrus Evangelium Pauli confirmaverit. Confirmant enim alii aliorum doctrinam, sententias & judicia aut *singulari consensu* ut fratres, aut *communi suffragio* ut collegæ, aut *summa autoritate*, ut Caput & Princeps. Quicunque alterius doctrinam confirmat summa autoritate ut Caput & Princeps, is est summus judex. At Petrum Apostolum Pauli Apostoli doctrinam confirmasse summa autoritate, negatur. Nec opinio *Bellarmini* exstat Gal. 2. v. 2 ubi nihil aliud docetur, quàm Paulum Evangelium à se prædicatum exposuisse iis qui sunt in pretio, nempe Jacobo, Cephæ & Johanni, ut constaret, ipsum ab aliis Apostolis non dissentire, ipsum non aliud Evangelium quàm cæteros Apostolos docere: nec de Petri aliqua prærogativa in confirmando Evangelio Pauli quicquam affirmant Patres à *Bellarmino* allegati. *Secundò*, etiamsi certum esset, Petrum fuisse summum judicem, quod nequaquam damus: non tamen sequeretur Romanum Pontificem esse judicem summum, quia Petrus nec tum quum dextram societatis Paulo & Barnabæ dedit, nec postea unquam Romanus Pontifex fuit; & quia Romanus Pontifex non est successor Petri, quum fidem Petri non habeat.

OCTAVUM est 1. Cor. 12. v. 8, 9. *Alii datur per Spiritum sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ, alii interpretatio sermonum, alii prophetia*, &c. Hinc ita formanda argumentatio. *Si non datur omnibus fidelibus spiritus interpretandi Scripturas, nec ullus homo privatus est judex veri sensus Scripturæ: tum sola Ecclesia est judex illius. Antecedens verum est. Ergo & consequens.* RESP. *Primò* peccatur ignoratione elenchi, quia aliud concluditur, quam est controversum. Quæritur de Romano Pontifice & Concilio ejus an sit summus judex interpretationis; non autem, an Ecclesia sola sit judex veri sensus Scripturæ? At Romanus Pontifex cum suo Concilio non est Ecclesia Dei; nec Ecclesia etiam universa est propriè judex veri sensus Scripturæ, sed tantum index & internuncia, etsi ministerialis sit judex an hæc vel illa interpretatio Scripturæ ab hoc vel illo interprete qui nec Propheta nec Apostolus aut Evangelista est, profecta sit vera. *Secundò* negatur consequentia connexi: nam ex antecedente illo non sequitur istud consequens. *Tertiò* assumtionis membra sunt distinguenda. Non datur omnibus fidelibus spiritus interpretandi Scripturas, nempe ad autoritatem publicam in Ecclesia: sed tamen uniuscujusque Christiani est spiritus ille ad privatam doctrinæ probationē & dijudicationem in conscientia ipsius: nam *nemo potest dicere Iesum Dominum, nisi per Spiritum sanctum*, ut Apostolus ait 1. Cor. 12. v. 3. Et quod nullus homo privatus sit judex veri sensus Scripturæ, concedimus: nam nullus hominum quamvis publicam personam gerentium est illius judex, sed tantum index.

NONUM est 1. Joh. 4. v. 1. *Charissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sunt. Multi enim Pseudoprophetæ exierunt in mundum.* Unde argumentatur *Bellarminus* admodum intricate: sententia tamen ipsius huc redit; *Quicunque probationi aliorum exemtus est, is est summus judex controversiarum religionis: At Romanus Pontifex cum Concilio suo est probationi aliorum exemptus. Ergo Pontifex Romanus cum suo Concilio est summus judex controversiarum religionis.* RESP. *Assumtio* negatur: nam omnes qui docendi munus sibi vendicant probari oportet ex convenientia & conformitate cum Scriptura divina an sint ex Deo: id enim monet Johannes in testimonio allegato. At Romanus Pontifex cum suo Concilio docendi munus sibi vendicant: Ergo eum probari oportet ex convenientia & conformitate cum Scriptura divina an sit ex Deo.

REPLICAT *Bellarminus* tria: negat primò *spiritum hominum publicorum probandum & restringit testimonium Iohannis ad privatorum hominum spiritum solum, quem negat esse judicem.* Deinde *negat spiritum posse probari ex Scriptura; quia de Scriptura ipsius sententia dubitemus: & statuit, debere eum probari ex conformitate ad spiritum eorum quos constat verum spiritum habere: tales autem esse prælatos in Concilio legitimè congregatos: legimus enim Actor. 14. v. 28.* Concilium dixisse, Visum est Spiritui sancto & nobis. Tertiò, *Romanum Pontificem spiritum verum habere affirmat, quia Pontifex ex cathedra docens semper à Spiritu sancto dirigatur, ut errare non possit.* RESP. *Primò* temere negatur spiritum hominum publicorum probandum: nec Johannis monitum est restringendum ad spiritum hominum privatorum solum: imo nec depravandum monitum Apostoli, quod *Bellarminus* facit. Nam cum Johannes Apostolus moneat, non esse *cuivis spiritui*, id est, ei qui docendi Ecclesiam munus sibi arrogat, & per consequens cuivis doctrinæ credendum, sed oportere *probari spiritus*, id est, examinari docentes & doctrinas eorum an sint ex Deo: *Bellarminus* nomen *spiritus* de Spiritu sancto intelligit & duplicem spiritum facit, alium privatorum hominum, alium publicorum. At Johannes *spiritum* cui negat illico credendum, quem vult probari, intelligit doctorem quemvis ac proinde & doctrinam ejus: nam mox plurali numero loquitur *probate τὰ πνεύματα, spiritus an ex Deo sint:* & in ratione annexa, (*nam multi pseudoprophetæ venerunt in mundum*,) pro spiritibus pseudoprophetas ponit: & v. 2. ac 3. spiritui quem probari vult, tribuit externam professionem doctrinæ. Eodem significato dicit Paulus 1. Tim. 4. v. 2. quosdam apostatas futuros, & defecturos à fide, attentos *spiritibus deceptoribus*, id est, doctoribus falsis. Idem Apostolus Johannes, ut nihil desit intelligendo monito ipsius, spiritus ita discernit v. 6. ut alium dicat esse *spiritum veritatis*, id est, doctorem

Digitized by Google

veræ fidei, alium *spiritum erroris*, id est, doctorem falsæ & erroneæ fidei, seductorem, impostorem 2.Joh. v.7. Tum quod infert Bellarminus, privatum spiritum non esse judicem, ignoratione elenchi decipere conatur: non enim jam controversia est, *An spiritus privatus sit judex.* quod nemo Evangelicorum Christianorum affirmat: sed, *An Pontifex Romanus cum suo Concilio sit judex supremus controversiarum religionis*, quod Papistæ affirmant, Evangelici Christiani negant. *Secundo* quod negat *Bellarminus*, spiritum, exempli gratiâ, si quis illud, *Hoc est corpus meum*, exponat, *Hoc significat corpus meum*, probari posse ex Scriptura; & rationem addit, *quia de Scriptura ipsius sententia hoc loco dubitamus*: in eo vere spiritum Antichristi prodit. Nullus enim qui Spiritum Christi habet, de Scripturæ sententia ullo in loco dubitat aut dubitare debet: ea enim est Spiritus sancti sententia infallibiliter vera. Aliud est dubitare & disquirere de Scripturæ interpretatione humana an illa vera sit, aliud est de Scripturæ ipsius sententia dubitare. Quum igitur de humana loci alicujus interpretatione disceptatur, locus ille in Scriptura consulendus, propositum considerandum seu intentio seu scopus autoris, ut monet *Cyrillus Alexandrinus* decimo libro in Johannem cap.13. & *Augustinus* primo tomo, lib. 12. Confessionum, cap. 18. item tertio tomo, libro primo de Genesi ad literam, cap.1. & *Chrysostomus* homilia decimatertia in Genesin: legenda & conferenda antecedentia & consequentia, ut docet *Augustinus* decimo tomo, sermone quadragesimonono de verbis Domini: collatio instituenda cum locis aliis Scripturæ, ut passim docent & faciunt Patres, quos si *Bellarminus* sequeretur, probationem spirituum ad Scripturæ Sacræ Lydium lapidem faciendam statueret. Utque Antichristus fideles à Scriptura Sacra abducit, ita faciunt & ministri Antichristi, veluti hoc loco *Bellarminus*, qui non ex Scriptura divina, sed ex conformitate ad spiritum Prælatorum in Concilio legitimè congregatorum & Pontificis Romani, spiritus probandos contendit, Lydium lapidem ad quem spiritus probandi sint fabricans ad libidinem Antichristi. Nec juvat *Bellarminum* quod allegat ex Act.15. vers. 28. *tum* quia ex particulari concludit universale contra bene argumentandi regulas: *tum* quia Apostoli ipsi in Concilio Jerosolymitano ex Scriptura Sacra opinionem Pharisæorum examinarunt & refutarunt: *tum* quia Apostolus ipse Johannes v.2,3,6. & Paulus 1.Tim.6.v.3,4,5. certam & perpetuam regulam dignoscendi spiritus præscribit, atque ita doctrinam à se & ab aliis Apostolis prædicatam & in Scriptura Ecclesiis traditam, vult esse Lydium lapidem ad quem spiritus sunt probandi an sint ex Deo. *Tertiò* negamus, Romanum Pontificem qualis hodiernus est habere verum spiritum. Ratio autem *Bellarm.* ridicula & falsa est, *quia Pontifex ex cathedra docens, semper à Spiritu sancto dirigatur ut errare non possit.* Ridiculum enim est, quod *Pontificem ex cathedra docere ait*: Cujus, quæso, & quali cathedra, & quid, quando, quomodo docet? Ex cathedra Petri docere Pontificem, respondebit. At *ex cathedra Petri docere*, veteribus Patribus nihil erat aliud, quam doctrinam illam docere quam Petrus docuit: ita quidem ut *Ambrosius* libro primo de Pœnitentia, cap. sexto dicat; *Non habent Petri hæreditatem, qui Petri fidem non habent, quam impiâ divisione discerpunt.* Pontifex autem Romanus non habet fidem Petri, non docet doctrinam Petri: ex Petri igitur cathedra non docet: sed Romani Pontificis cathedra est ex numero illarum cathedrarum, *quas è templo Salvator ejecit, eorum qui se de honore jactarent, primatus quærerent dignitatum: eorum qui sacerdotio vel primatu honoris uterentur ad quæstum*, ut loquitur *Ambrosius* in enarratione primi Psalmi.

Ex Cathedra Petri docere quid sit?

Instat Bellarminus: *Primorum fidelium spiritus recurrebat ad Petrum, ad Concilium & eorum sententia acquiescebat Actor. 15. Ergo & nunc fideles qui spiritum bonum habent, recurrunt ad Pontificem Romanum & concilium ipsius: quorum autem spiritus se judicem constituit, non est bonus.*

RESP. *Primò* antecedens intellectum de Petro tanquam superiore aliis Apostolis & Monarcha Ecclesiæ, negamus. Nam primi fideles recurrebant ad Apostolos communiter tanquam veritatis divinæ testes omni exceptione majores, ex documentis Spiritus S. & Scripturæ Sacræ, controversias de religione decisuros, ut legitimos interpretes internunciosque voluntatis Dei, & Spiritu veritatis instructos supra hominum aliorum captum, Act.15.v.2.

Secundò magna est disparitas Petri & Pontificis Romani: Concilii Jerosolymitani & Concilii Romani. Petrus & Concilium Jerosolymitanum probabat spiritus ex Scripturis Spiritus Sancti, Actor.15.15. ex Scripturis Spiritus S. plene doctrinam salutis docebat Act. 10.v.43. At Pontifex Romanus & Concilium Romanum negant, ex Scripturis Spiritus S. posse spiritus probari an ex Deo sint, negant ex Scripturis Spiritus Sancti posse doctrinam salutis plenè hauriri. Ergo Pontificis & Concilii Romani spiritus longè est alius quàm Petri & Concilii Romani.

Tertiò, noster spiritus se judicem non constituit: neminem revocamus ad nostrum privatum spiritum ut nostræ interpretationi & sententiæ acquiescat, quia sic nobis spiritus revelaverit; Enthusiastæ sic delirant & illi qui Scripturis divinitus inspiratis non acquiescunt: neminem relegamus ad privatum suum spiritum: sed Spiritum Sanctum in Scripturis Prophetarum & Apostolorum publicè loquentem judicem agnoscimus eique nos subjicimus, Prophetasque & Apostolos testimonium Christo dantes audimus & acceptamus: in judicio Spiritus S. & testimonio Prophetarum & Apostolorum acquiescimus per Dei gratiam. Qui alio judicio quàm Spiritus Sancti in Scriptura divina publicè loquentis stare volunt, eorum non bonus est spiritus.

Expendimus testimonia quæ Bellarminus ex vetere & novo Testamento adducit ad Pontificis Romani & concilii ipsius ruinosum tribunal frustra statuminandum.

Idem firmare conatur ex consuetudine & praxi universæ Ecclesiæ, hoc modo: *Romani Pontificis & Episcoporum qui quovis tempore erant judicio terminata sunt omnia dubia omnibus seculis in Ecclesia exorta: non rectè autem fieri, quod universa Ecclesia fecit semper & facit, dicere aut scribere, insolentissima insania est*, ut Augustinus *ait in epist.118. Ergo Romanus Pontifex cum suo concilio est summus judex interpretationum Scripturæ & controversiarum religionis.*

RESP. *Antecedens* negamus: nam multa dubia explicata & decisa sunt absq; ulla Episcopi Romani cognitione, ut historia Saturni, Carpocratis, Basilidis Pauli Samosateni, Pelagii, Arii, & aliorum hæreticorum testatur, quorum errores refutarunt, damnaruntque alii pii & pro hæresibus habuerunt, vel antequam Romano Episcopo innotuissent, vel antequam Romanus Episcopus, quid sibi de illis videretur, aperuisset. *Deinde* episcopi quidam Romani non terminarunt dubia, sed defenderunt erronea atque hæretica dogmata: *Victor Papa* necessitatem celebrandi Pascha die Dominico ita ursit, ut Ecclesias Asiaticas ab ipso dissidentes

Digitized by Google

A dentes etiam excommunicatas voluerit, cujus rei causâ à multis orthodoxis episcopis graviter reprehensus fuit, ut testis est *Eusebius* historiæ Ecclesiast. 5. lib. cap. 24. *Honorius Papa* Monotheletarum hæresin approbavit, quapropter anathematizatus est à Sexta Synodo generali celebrata Constantinop. De aliis Rom. Pontificibus hæreticis alibi plura.

Probare *Antecedens conatur* Bellarminus *inductione aliquot Pontificum Romanorum qui præsides Conciliorum fuerunt & suo judicio dubia dogmata terminarint; concilia confirmarint, errores damnarint & quinam pro hæreticis habendi sint declararint: ut Petrus, Victor, Cornelius, Sylvester, Damasus, Celestinus, Leo, Innocentius, Zozimus, Leo IX. Nicolaus II. Innocentius II. Eugenius III. Innocentius III. Gregorius X.* B *Clemens V. Martinus V. Eugenius IV. Pius IV. Tandem addit inductioni duo corollaria*: unum est, *nullum novum errorem veri habitum pro errore in Ecclesia & tamen non damnatum à Romano Pontifice*: alterum, *nullum unquam de sententia Conciliorum à Romano præsule approbatorum judicare ausum fuisse & non continuò hæreticum ab Ecclesia Catholica habitum*. RESP. *Primò* negamus consequentiam, quia ex particularibus concluditur universaliter: sunt enim exempla dissimilia jam commemorata quibus inductio labefactatur. *Deinde* negamus exempla inductionis pleraque, quæ aut falsa sunt aut non proba. Nam Petrus nec Romanus Pontifex fuit, nec Præses Concilii quod Act. 15. describitur. *Victoris* excommunicantis Ecclesias Asiaticas factũ fuit illegitimum & verè schismaticum & improbatum ab Ecclesia, Eusebio teste. *Cornelium* Cõcilio Romano adversus Novatianos præ- C fuisse verus Eusebius non dicit, nec certus autor quisquam. *Sylvester* Concilio Niceno non præfuit per legatos, nec Concilium ab eo confirmationem petiit: neutrum idoneo autore ullo probari potest. *Damasus* Concilio Constantinopolitano contra Macedonianos habito non præfuit: confirmavit illud, non ut caput & princeps, sed consensu & communi suffragio ut frater & collega. *Celestini* nomine Cyrillus Concilio Ephesino I. non præsedit. Nec *Leo* per legatos præses fuit Concilii Chalcedonensis. *Pelagii* dogmata habita sunt pro hæreticis ante *Innocentii* & *Zozimi* judicium. Synodo V. VI. & VII. Romanus Pontifex non præfuit: ac insuper Synodus VII. seu Nicena II. fuit pseudosynodus & illegitima. Reliquis Synodis Papæ & illegitime præfuerunt & in iis inique damnarunt quæ damnari non D debeat: nihil igitur illis tribuendum ut illegitimis. Adversus *corollarium primum* do has instantias. Errores Pelagii plerosq; ab Ecclesia Catholica verè pro erroribus habitos, Rom. Pontifex non damnat, sed propugnat, ut demonstravit Gallicæ nobilitatis sidus illustre & ornamentum *Philip. Mornayus Plessiaci Marliani Dominus*, Salmuriensis ditionis in Gallia Præses in opere de Sacra Eucharistia Hanoviæ excuso, anno Christi 165. Hæreses propè omnes ab Orthodoxa Ecclesia olim damnatas Pontifices Romani tuentur, quemadmodum in *libris de origine errorum Papisticorum demonstramus*. Concilium Constantiense & Basiliense habuit verè pro errore, *Papam esse supra Concilium*: num hunc errorem Papa damnavit? imò maximè propugnat. Dogma- E ta in Concilio Tridentino multa sunt promulgata, quæ olim ab Orthodoxa Ecclesia sunt pro erroribus habita, ut demonstratum in *Examine Concilii Tridentini à Martino Chemnicio*, & *Innocentio Gentilleto Gallicis libris quinq; quibus titulus est Le Bureau du Concile de Trente*. Papa tamen ea non damnavit, sed confirmavit. *Bellarm.* postulavit unum exemplum pro instantia: en plura quàm unum! Adversus *corollarium alterum* do has instantias. Concilium Francofurti ad Mœnum anno Domini 794. à Carolo Magno convocatum de Synodo Nicena II. ab Adriano Papa Romano confirmata judicavit, imò eam damnavit. Idem fecit Carolus Magnus & filius ejus Ludovicus Pius. Et num Patres Concilii Francofurtensis & hi Imperatores ab Ecclesia hæretici sunt habiti? Philippus rex Galliæ & Sorbonistæ Parisienses judicarunt de sententia Johannis vicesimisecundi & Curiæ Romanæ, sentientis animas non visuras Deum, nisi post resurrectionem, ut refert *Gerson* Cancellarius Parisiensis Academ. Serm. in fest. Pasch. tom. 4. Num propterea rex & Sorbonistæ ab Ecclesia fuerunt pro hæreticis habiti? Reges Galliæ aliquot continuè, Henricus II. Franciscus II. Carolus IX. Henricus III. Henricus IV. judicarunt de sententia Concilii Tridentini & jure merito recusarunt semper Concilii illius publicationem in Gallia? num continuo hæretici ab Ecclesia Catholica habiti sunt?

Sic refutata est probatio Bellarmini ex consuetudine seu praxi Ecclesiæ petita.

Deinceps thesin suam probare conatur testimoniis Pontificum & Imperatorum veterum, id est, autorum utriusq; Juris, & Patrum. Sed *testimonia Pontificum* jure rejiciuntur, *tum* quia *substantiâ* sunt falsa; adversantur enim veritati: *tum* quia *modo* sunt illegitima; sunt enim Pontificum Romanorum in causa ipsorum propria: atqui nemo hominum est testis idoneus pro se in propria sua causa. *Testimonia Imperatorum* aliena sunt à causa Pontificia. *Aurelianus & Constantinus Magnus* Imperatores, *ille* in causa Pauli Samosateni, *iste* in causa Donatistarum judicem delegavit Romanorum Episcopum, sed non solum, verùm cum aliis Episcopis: nec cum summâ autoritate à qua recedere nullo modo liceret, sed cum limitata potestate: unde cùm Donatistæ à sententia Romani Episcopi appellassent ad Imperatorem, dedit ille aliud Arelatense judicium. Si Romanus Episcopus fuit judex delegatus ab Imperatore; non igitur summus: hoc autem, non illud à Bellarmino probandum erat. Alii Imperatores omnes nihil aliud statuerunt quàm causas fidei & Ecclesiasticas ad cognitionem justi ordinis Ecclesiastici pertinere: Pontificis Romani, cujus ne meminerunt quidem, tribunal summum non agnoverunt. *Testimonia Patrum*: *aut* impertinentia sunt, quia Romani Pontificis summum judicium non agnoscunt: *aut* ab illis profecta, qui corruptissimis jam seculis vixerunt & sui seculi errorem hauserunt, veluti est testimonium *Anselmi* & *Bernardi*.

Ultimo probaturus Bellarminus sententiam suam ratione, *primùm* tali præmunitione utitur: *Non ignorabat Deus multas in Ecclesia exorituras difficultates circa fidem, debuit igitur judicem aliquem Ecclesiæ providere.*

RESP. Non litigabimus de verbis: rectiùs tamen *Bellarminus* dixisset; noluisse Deum Ecclesiam absque judice relinquere. Deinde subjicit rationem, quæ hujusmodi Syllogismo concludi debet.

Summus Iudex interpretationum Scripturæ & controversiarum religionis aut est Scriptura Sacra, aut spiritus revelans privatus, aut Princeps secularis, aut denique Princeps Ecclesiasticus vel solus vel certè cum consilio & consensu coepiscoporum, nec potest dari alius ad quem hoc judicium pertineat. At Scriptura Sacra non potest esse judex ille summus, nec spiritus revelans privatus, nec Princeps secularis: Ergo Princeps Ecclesiasticus vel solus vel certè cum consilio & consensu Coepiscoporum.

RESP. Negatur *propositio*, quia est falsa ob insufficientem enumerationẽ, in qua à *Bellarmino* omittitur Deus Pater, Filius & Spiritus S. per Scripturam S. publicè loquens & sua ipsius verba interpretans, controversiasq; religionis dirimens, qui non minus determinat controversias

Digitized by Google

troversias religionis per Scripturam, quàm Princeps, quàm Rex terrenus suorum subditorum lites politicas per rescripta. Ac Deum esse summum interpretem & & judicem controversiarum religionis suprà probatum, nec alium agnoscunt Patres orthodoxi, ut in *Symphonia Catholica* ostensum. Sed *Bellarminus* quasi sufficientem enumerationem instituisset in propositione sua ac proinde de ea laborandum ipsi minimè esset; assumtionis membra omnia ordine probare conatur.

Primò *Scripturam non esse judicem*, firmare nititur sequentibus.

I. *Scriptura varios sensus recipit, nec potest ipsa dicere quis sit verus: Ergo non est judex.*

RESP. *Primò* peccatur ignoratione elenchi: nam probandum erat *Scripturam non esse judicem summum*, quod nos ultrò damus: Bellarm. verò simpliciter probat, *Scripturam non esse judicem*, quasi ne instrumentalis seu ministerialis quidem judex esset. *Deinde* antecedentis utrumque lemma negatur. Nam Scriptura unicum tantum eumque literalem quolibet in loco sensum habet, unicum tantum recipit, non varios; etsi homines *vel* ex imperitia *vel* ex malitia varios ei sensus affingant. *Deinde* Scriptura potest ipsa dicere quis sit verus sensus: quia potest sapientem reddere hominem ad salutem æternam.

II. *In omni Republica bene constituta & ordinata, lex & judex distincta res sunt. Lex enim docet quid agendum, & judex legem interpretatur, & secundùm eam homines dirigit. Ergo etiam in Ecclesia Scriptura & judex distinguuntur, sicut aliud sit Scriptura, alius judex.*

RESP. Peccatur à *Bellarm.* elencho falsò oppositorum. Non enim opponuntur eodem modo, *lex* & *judex*: similiter *Scriptura* & *judex*. Quia alio modo lex est judex, alio modo Magistratus: *illa* quidem Magistratui jus cujusq; causæ monstrando: *hic* vero illud partibus litigantibus ex lege indicando. Sic alio modo Scriptura judex est, alio modo Ecclesia seu Synodus Episcoporum: nam Scriptura est judex ut vox Dei: Ecclesia seu Episcoporum Synodus ut index, præco & ministra Dei & Scripturæ.

III. *De Scripturæ interpretatione quæstio est: non autem seipsam interpretari potest: Ergo non est judex.*

RESP. Falsum est. *Scripturam non posse seipsam interpretari*: nam se interpretatur ipsa per se, & per suos interpretes. Quid? nonne Apostoli interpretantur Prophetas? nonne Paulus interpretatur Matthæum aut alios Evangelistas? & Petrus Paulum? Quid enim frequentius est in Ambrosii, Augustini & aliorum Patrum commentariis, quàm ut unum autorem sacrum ex altero interpretentur, ut ex collatione locorum variorum verum eruant sensum? Videatur *Symphonia Catholica primo capite, thesi quintâ.*

Replicat Bellarminus: *Si ex collatione locorum verus Scripturæ sensus erui posset, maximè à linguarum peritis; tum interpretes inter se convenirent. Sed non conveniunt: exempli gratia, verba Christi,* Hoc est corpus meum, *aliter interpretantur Lutherani, aliter Zwingliani, utriq; linguarum periti, nec in explicatione convenire hactenus unquam potuerunt. Ergo ex collatione locorum Scripturæ verus sensus erui non potest.*

RESP. Committitur fallacia accidentis in assumtione: nam quod interpretes non semper, nec omnes conveniunt, id per accidens fit vitio hominum absque ulla Scripturæ Sacræ culpa, impia mens odit etiam ipsum intellectum, & homo aliquando nimium mente perversâ, timet intelligere, ne cogatur quod intellexit facere. Est autem iniquum, imò & impium, propter vitium hominum adimere Scripturæ divinæ autoritatem interpretandi seipsam: imò adimere Deo, in Scriptura sua, in Testamento suo voluntatem suam proponenti, autoritatem seipsum declarandi. Perinde

A profectò censet *Bellarminus*, ac si ex testamento accuratissimè perscripto & authentico, propter partium litigantium diversam interpretationem, non esset mens testatori cognoscenda. *Augustinus* os obthuret *Bellarmino*, sic dicens tomo 10. de verbis Domini serm. 2. *Adsit ipse Dominus, qui etiam in suo servo & Apostolo loquebatur, & aperiat nobis voluntatem suam, & tribuat obediendi facultatem. Ipsa quippe verba Evangelica secum portant expositiones suas, nec intercludunt ora esurientium, quia pascunt corda pulsantium.* Et 7. tom. libro de unitate Ecclesiæ, cap. 5. *Hoc etiam prædico atque propono, ut quæque aperta & manifesta deligamus: Quæ si in sanctis Scripturis non invenirentur, nullo modo esset, unde aperirentur clausa & illustrarentur obscura.* Optatus Milevitanus item, qui ait: *Is, cujus est Testamentum, in cælo est: Ergo voluntas ejus velut in B testamento sic in Evangelio inquiratur. Etenim præsentia qua modò facitis, jam futura conspexerat Christus.*

Instantia: *Si alii aliorum interpretationes falsas esse dicant & repudient, sicut Zwingliani Lutheranorum, & vicissim Lutherani Zwinglianorum; & omnes tamen se Scripturam sacram dicunt sequi: quis erit judex,*

RESP. Deus ipse per Scripturas loquens & voluntatem suam nobis aperiens per Prophetas & Apostolos. Quid enim est frequentius in Scriptura, quam, sic dicit Dominus, & Jesus dicit? *Contra insidiosos errores, Deus voluit ponere firmamentum in Scripturis, contra quas nemo audet loqui, qui quoquo modo se vult videre Christianum,* ait Augustinus nono tomo, Tractatu secundo in epistolam Johannis.

C Instantia alia: *Sed quid si nondum idem sentiant?*

RESP. Ferent & tolerabunt alii alios, donec Deus parti erranti veritatem suam revelaverit: attamen in eo ad quod usque pervenerunt, eâdem incedant regulâ, & idem sapiant, Philip. 3. 15, 16.

Secundo, *spiritum privatum non esse judicem*, nititur *Bellarm.* seqq. argumentis demonstrare: I. *Judex debet videri, & audiri ab utraque parte litigante; quia tales sunt qui contendunt, nimirum homines corporales, si enim spiritus essemus forte sufficeret judicium spiritus. At spiritus privatus non potest videri & audiri ab utraque parte litigante: Ergo spiritus privatus non potest esse judex.*

RESP. *Primò* odiosè ludit *Bellarminus* homonymiâ in voce *spiritus*. Nam si privatam revelationem intelligit, qualem Enthusiastæ & Anabaptistæ jactitant & D quicunque extra Scripturam Spiritus Sancti, controversiarum decisionem quærunt, nos adversarios non habet. Sin verò Spiritum sanctum intelligit, qui omnia operatur, dividens singulis prout vult, ut dicitur 1. Corinth. 12. v. 11. & qui singulos fideles, etiam privatos docet de omnibus, 1. Johan. 2. vers. 27. tum adversarius est Spiritus Sancti.

Nam unus idemque Spiritus sanctus & publicos & privatos homines docet, & utrisque suam veritatem revelat: & quod publicè in Scriptura Sacra judicat, id ipsum privatim in cordibus fidelium confirmat. Quisquis hoc negat, Spiritum Christi non habet, sed spiritum hujus mundi.

Secundò negatur *propositio major*: nam ne quidem in controversiis corporalibus hoc semper verum est, debere judicem videri & audiri ab utraque parte litigan- E te. Nam judex in-primis supremus, veluti Imperator, Rex aut Princeps, non semper præsens corporaliter partibus litigantibus, sed etiam breviculo respondere potest aut per rescriptum, aut per interpretem aliquem, ut usus omnium Imperiorum, Regnorum & Principatuum testatur. Imò idem facit Pontifex Romanus, & per epistolas decretales, aut brevia Apostolica (quæ plerunque sunt Ecclesiis & Rebuspublicis insidiosa, sicut brevia in mari navibus) sententiam suam exponit & causas dijudicat.

Tertiò

Digitized by Google

Tertiò probatio majoris vix pilo uno à blasphemia distat. Ait *Bellarminus: Tales sunt qui contendunt, nimirum homines corporales. Si enim Spiritus essemus, fortè sufficeret judex unus Spiritus.* Quid? *forte sufficeret?* Iudicium illius Spiritus qui nostros Spiritus creavit non sufficiat nobis, eo quod è corpore & Spiritu compositi sumus? DEUS *est Spiritus. & qui adorant eum, oportet ut Spiritu ac veritate adorent.* Iohan. 4. v. 24. *Quando sese cor converterit ad Dominum, tolletur velamen illud. Dominus verò Spiritus ille est: ubi autem Spiritus ille Domini, illic libertas: Nos autem omnes retecta facie gloriam Domini, quasi in speculo intuentes, in eandem imaginem transformamur ex gloria in gloriam sicut à Domini Spiritu,* 2. Corinth. 3, v. 16, 17, 18. *Ea quæ sunt Dei, nemo novit nisi Spiritus Dei. Nos verò non spiritum mundi accepimus, sed Spiritum qui est ex Deo: ut sciamus quæ Deus est nobis gratificatus. Quæ etiam loquimur, non sermonibus quos docet humana sapientia, sed quos docet Spiritus sanctus spiritualia cum iis quæ spiritualia sunt conferentes*, 1. Corinth. 2. vers. 12, 13 Cuicunq; hujus Spiritus judicium non sufficit, is vere corporalis, & plane animalis est. *Animalis autem homo non est capax eorum quæ sunt Spiritus Dei; sunt enim ei stultitia, nec potest ea cognoscere, quia spiritualiter dijudicantur*, 1 Cor. 2. vers. 14. id est, Spiritu Sancto mentem illuminante & intelligentia salutari donante, dijudicandique dexteritate instruente.

II. *In Republica temporali omnes homines habent verum lumen naturale, quo lex condita est, & quod sufficit ad eam exponendam, & tamen nunquam permittitur legis interpretatio privato judicio uniuscujusque: & si permitteretur, diu Resp durare non posset. Quantò ergo minus permittenda est Scripturæ interpretatio judicio uniuscujusque, cùm non habeant omnes verum illud supernaturale lumen, quo Scriptura condita est, & quod est necessarium ad eam rectè intelligendam.*

RESP. Peccat *Bellarminus* ignoratione elenchi. Probare enim debebat, spiritum privatum seu revelantem unicuique privato homini non posse judicem esse summum, (de summo enim judice quæstio jam est:) isto autem argumento concludit, Scripturæ interpretationem non permittendam judicio uniuscujusque. Aliena à præsente controversia conclusio, & invidiose insidioseque perturbans quæ distincta sunt. Itaque nostram sententiam distincte expositam repetamus: *Deus ipse Iudex est controversiarum de religione supremus, & Legislator in Ecclesia: Scriptura, quæ lex est à Deo Ecclesiæ data, est judex ministerialis ut vox Dei. Qui publicâ autoritate in Ecclesia docent, nimirum donis Spiritus Sancti & vocatione publicâ instructi, veri sensus Scripturæ non judices sunt, sed indices tantùm & interpretes; non major illis in Ecclesia deferri honor potest, quàm ut sint divinæ voluntatis interpretes; humanarum vero interpretationum & controversiarum sunt judices, ex Scriptura Sacra illas dijudicantes, ut Dei & Scripturæ divinæ ministri, summo Pastori* CHRISTO *rationem administrationis suæ reddituri.* Privati de interpretationibus *judicant humano judicio communi fidelium omnium, tanquam oves Christi discernentes salutare pabulum Christi à cicuta, à veneno Antichristi, obsequentes præcepto Apostolico, Vt intelligentibus loquor, judicate vos quod ajo: Omnia probate, quod bonum fuerit retinete: Ne cuivis spiritui credite, sed probate Spiritus, an ex Deo sint.*

III. *Iudex habere debet autoritatem coactivam, alioquin nihil prodesset ejus judicium: At privatus homo nullam habet talem autoritatem: Ergo privatus homo non potest esse Iudex.*

RESP. Rursus peccat *Bellarminus* ignoratione elenchi. Non enim jam quæstio est. An privatus possit esse judex? sed *an possit esse judex summus?* Privatus nullus, imo nec publicus ullus homo, imo nec universa Ecclesia potest esse summus judex humanarum interpretationum Scripturæ & controversiarum religionis.

Deinde majorem propositionem universaliter intel- A lectam negamus: particulariter intellecta vera est: Iudex, nimirum publicus, vocatione publicâ instructus ad cognoscendas & dijudicandas controversias, debet habere autoritatem coactivam, sed eam limitatam & circumscriptam pro modo vocationis ipsius Sic intellectam majorem damus: nam ordinem judiciorum autoritatemque agnoscimus in Ecclesia à Deo ipso institutam. Tyrannicam vero aut despoticam illam autoritatem, quam Papa & Episcopi Papani affectant & hoc tempore exercent, quia Scripturæ Sacræ adversatur, merito improbamus atque rejicimus.

Tertio autoritatem coactivam distinguimus, corporalem à spirituali, externam ab interna. Corporalis & externa Magistratui & judici Politico competit; B spiritualis & interna Spiritui Sancto, verbo & virtute suâ ita constringenti contradicentium veritati animos, ut ei assentiantur; quæ in re sæpe etiam illiterati & simplices homines sunt externi ministri Spiritus sancti. Nam in primitiva Ecclesia Christiana Spiritus Sanctus plurimos ad fidem Evangelii adduxit per Apostolos, qui homines erant illiterati & idiotæ, ut de illis dicitur Actor. 4. v. 13. Quæ ibi autoritas coactiva externa erat? Idem confirmat exemplum senis illiterati, simplicis & imperiti, qui in Concilio Niceno primo quendam insignem Philosophum, quem nullus Episcoporum eruditissimorum constringere poterat, brevi sermone ad fidem Christi convertit? ut refert *Eusebius* libro decimo Histor. Eccles. cap. tertio. Et quam habuit *Paphnutius* autoritatem coactivam C externam, suadens & persuadens toti Concilio, non esse conjugium Episcopis & presbyteris & diaconis Ecclesiæ interdicendum? Nonne unius loci Scripturæ autoritate eos coëgit?

IV. *Plurimi sunt adeò rudes & imperiti, ut ipsimet fateantur, se nullo modo posse judicare de quæstionibus fidei, & tamen etiam illi salvari possunt: non est igitur necesse, ut omnes judicent.*

RESP. Delectatur *Bellarminus* fallacia ignorationis elenchi: quia neque ista argumentatio ejus contradictionem justam continet, sed aliud probat & concludit quàm nunc debebat. Probandum ipsi erat, spiritum privatum non esse summum judicem, qua in re nos contradicentes non habet. Quid igitur Andabatarum more pugnat sine adversario & frustra aërem verberat? Et quis contendit, omnibus publicam D autoritatem judicandi de dogmatibus esse concedendum?

V. *Si Spiritus iste revelans privatus esset judex præcluderetur via conversioni hæreticorum, nec ulla controversia unquam terminari possent. Nam nemo est hæreticorum, qui spiritum non jactet, & qui Spiritum suum non præponat spiritibus aliorum: & sicut 2. Paralip. cap. 18. cùm diceret Micheas Propheta Domini se loqui in nomine Domini, Pseudoprophetas autem agitari spiritu mendacii; respondit ei Sedecias Pseudopropheta: Et per quam viam transivit spiritus Domini à me, ut loqueretur tibi? ita si Catholicus diceret, spiritus ita mihi revelat, responderet hæreticus, & per quam viam? &c.*

RESP. Hæc argumentatio ad nos non pertinet, sed ad Enthusiastas, quorum nos patrocinium non suscipimus.

E TERTIUM *membrum assumtionis Bellarminianæ* est, principem secularem non esse judicem; idque aliquot argumentis probare nititur, sed perpetuo fallaciam ignorationis elenchi committens. Probandum ipsi erat, Principem secularem non esse summum judicem interpretationum Scripturæ & controversiarum religionis; nam de summo judice est nunc controversia: ipse vero semper concludit simpliciter, Principem secularem non esse judicem Nos vero jam aliquoties ordinem judiciorum de religione distinximus, ita ut repetitione opus non sit: sed concludimus, *neque testi-*

 monii

Digitized by Google

moniis Scripturæ Sacræ, neque praxi Ecclesiæ Orthodoxæ, neque testimoniis Pontificum, Imperatorum & Patrum, neque ratione probari posse, Pontificem Romanum esse summum judicem interpretatorum Scripturæ Sacræ & controversiarum religionis. A

Hucusque de interpretatione Scripturæ Sacræ: restat de ejusdem perfectione.

Caput XLVI.

QUUM de perfectione Scripturæ Sacræ tractatur, tres præcipue quæstiones agitantur.

I. *An Scriptura Sacra sit perfecta.* B

II. *An jam sint aliquæ traditiones verè divinæ non scriptæ?*

III. *An illæ jam sint necessariæ præter Scripturam?*

Ad *primam quæstionem* de qua in hoc capite tractabimus, hæc est responsio. *Scripturam Sacram perfectam esse dicimus.*

Ut autem recte mens nostra percipiatur, non hoc volumus, omnes conciones Prophetarum Christi & Apostolorum, totidemque verbis, quibus habitæ sunt, esse consignatas, aut omnia facta Prophetarum, Christi & Apostolorum esse perscripta; quia repugnarent loca, Johan. 20. v. 30. 31. *Multa vero etiam signa edidit Iesus in discipulorum suorum conspectu, quæ non sunt scripta in hoc libro. Hæc autem scripta sunt, ut credatis Iesum esse Christum Filium illum DEI, & ut credentes vitam habeatis per nomen ejus.* Et cap. 21. v. 25. *Sunt autem & alia multa quæ fecit Iesus, quæ si scriberentur sigillatim, ne mundum quidem ipsum opinor capturum eos qui scriberentur libros.* Neque etiam hoc volumus, totam doctrinam fidei & morum EXPRESSE, hoc est, diserte & totidem verbis in Scriptura proponi, ut in Symbolis & Confessionibus Ecclesiæ exponitur; quia multa recte creduntur, & fiunt, quæ non expresse & totidem literis & verbis in Scriptura Sacra exstant, sed quæ tamen ex iis quæ exprese habentur, necessario & bonâ consequentiâ colliguntur & concluduntur; exempli gratiâ, *Deum esse unum essentiâ, trinum personis: Filium Dei esse consubstantialem Patri: Credendam esse sanctam Ecclesiam Catholicam.* Etsi enim hæc & similia totidem literis & syllabis non exarata sunt in Scriptura Prophetica & Apostolica: tamen quoad sensum in illis exstant & ex iis quæ exprese scripta sunt consequuntur bonâ ac necessariâ consequentiâ. Sed hæc est nostra sententia: *Sacram Scripturam esse sufficientem ad reddendum hominem sapientem ad salutem, sufficienter continere & tradere omnia dogmata quæ nobis ad salutem æternam sunt necessaria, tum quoad fidem tum quoad bona opera; & plurima quidem continere & tradere exprese totidemque verbis, quædam verò bonâ & necessariâ consequentiâ.* Et ut nostram sententiam exprimam dicto AUGUSTINI, quod exstat libro secundo de doctrina Christiana capite nono; *In his quæ apertè in Scriptura posita sunt, inveniuntur illa OMNIA quæ continent fidem moresque vivendi:* In quo dicto *apertè* non significat exprese seu totidem verbis, sed idem valet quod perspicuè, clare, manifeste, non obscure.

Dogmata ad salutem æternam necessaria quæ sint?

Dogmata ad æternam salutem necessaria, sunt quæ Deus vult doceri omnes absque exceptione, ita ut ignoratio illorum sit damnabilis: cujusmodi sunt principia religionis, item articuli fidei, præcepta Legis Moralis: quibus præscribitur quid credendum nobis sit ad salutem & quid faciendum ad colendum Deum secundùm ipsius voluntatem.

Sacram Scripturam esse perfectam, sequentibus argumentis stabilimus:

PRIMUM: Quia scripta est per publicos fideles que Dei & Ecclesiæ actuarios, notarios & tabelliones, qui certe pro fide suâ per Spiritum Sanctum sufficienter, perfecte & integre voluntatem Dei erga nos, & officium nostrum erga Deum exposuerunt, & universæ Ecclesiæ in omnem posteritatem monumentis literarum consignarunt tradideruntque. Si non fecerunt, quæ in illis fides? si fecerunt quæ fides in illis Christianis, qui in Scriptura notariorum à Deo ipso electorum & inspiratorum non acquiescunt.

SECUNDUM: Quicquid potest divino modo & infallibiliter tanquam prima veritas à Deo revelata hominem sapientem reddere ad salutem, id est perfectum: At Scriptura Sacra id potest, 2. Tim. 3. v. 15. Ergo est perfecta.

TERTIUM: Quicquid est divinitus inspiratum & utile ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem & ad institutionem, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus, id certe est perfectum. Nam quod ipsum perfectum non est, illud nullum hominem perfectum reddere potest. At Sacra Scriptura est divinitus inspirata & utilis ad doctrinam, &c. ut Paulus Apostolus testatur, 2. Timoth. 3. vers. 16, 17. *Tota Scriptura*, &c. Et ipsa igitur est perfecta.

EXCIPIUNT Papani communiter, locum hûc Pauli malâ versione Bezæ esse depravatum; nam in Græco esse πᾶσα γραφὴ: vertendum igitur, *Omnis Scriptura.* Deinde *Paulum loqui hoc in loco tantùm de Veteri Testamento: Non igitur de tota Scriptura Sacra.*

REPLIC. *Primo* ista exceptio neque cœlum neque terram attingit: nam neque adversus formam, neque adversus materiam argumentationis quicquam facit. Quid enim ista exceptio vel negat vel distinguit? consequentiamne? an præmissarum aliquam? neutrû certe. Videtur ea respôderi ad probationem assumtionis. Atqui assumtio est Pauli Apostoli, nec probatione eget apud Christianos, sed tantùm indicatione loci ubi exstet. *Deinde* negamus, locum Pauli depravatum esse versione Bezæ Nomẽ enim Græcum, πᾶς πᾶσα, πᾶν, *interdum* universalitatem significat, *interdum* integritatem. Quum universalitatem significat, recte vertitur Latine *omnis, omne*, ut quod legitur, Joh 3. v. 15. ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον, recte vertitur, *Ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Quum verò integritatem designat, redditur Latine *totus, tota, totum:* veluti in adagio isto, πλέον ἥμισυ παντός: nam vertitur Latine, *Dimidium plus toto*, id est, integro. Sic Eph. 4. v. 6. πᾶν τὸ σῶμα, recte exponitur, *totum corpus*, ut habet vulgata versio Latina: Et Matth 8. vers. 32. πᾶσα ἡ ἀγέλη, *totus grex.* Sic etiam hoc loco, πᾶσα γραφὴ, idem est quod ὅλη γραφὴ: idcirco recte vertitur, *tota Scriptura*; quia non vult Paulus, *omnem*, id est, quamlibet scripturam, veluti est Platonis, Aristotelis, &c. esse θεόπνευστον. Quod si reddatur, *omnis*, restringi debet ad Propheticam & Apostolicam Scripturam.

Adhac falsum est, Paulum loqui tantùm de Veteri Testamento, sed de tota Scriptura agit, ac proinde & Novum Testamentum intelligit, ut manifestum est *tum* ex verbis vers. 15. *Per fidem quæ est in Christo Iesu* Nam Novum Testamentum docet, ut credamus Jesum esse Christum, de quo Vetus Testamentum prædixit: *Tum* quia plerique libri Novi Testamenti jam exstabant; Paulus enim hoc scripsit instante migrationis suæ tempore, ut patet ex capitis sequentis versu sexto: *Tum* quia suas epistolas Paulus è numero Sacrarum Scripturarum minime exclusit.

Dato autem, sed non concesso, Paulum loqui tantùm

Digitized by Google

tùm de Veteri Testamento: tamen argumentum nostrum valet, imò multò firmius evadit. Nam si Vetus Testamentum potest hominem Dei perficere: multò magis id faciet tota Scriptura. Item, si Scriptura potest perficere *hominem Dei*, id est, ministrum verbi Dei, Doctorem Christianum: tum multo magis sufficiet laico, eumque perficiet.

Bellarminus duo respondet: *primò* concedit, *quòd Scriptura sufficienter instruat & perficiat hominem Dei*; sed id concedit cum restrictione, *quia multa expressè continet; & quæ non continet, ostendit unde sint petenda: Deinde* quod concesserat cum restrictione, mox iterum negat & aufert totum; *Dico*, inquit, *Paulum eo loco ne hanc quidem sufficientiam Scripturæ tribuere.*

REPLICATIO nostra: *Primò* restrictionem concessioni additam negamus: quia restrictio est falsa: nam Scriptura omnia continet ad salutem necessaria, alia expresse scripta, alia ut necessariò consequentia ex iis quę expresse scripta sunt: Perinde autem sunt ea quæ ex Scriptura necessariò colliguntur, & ea quæ expresse scribuntur. Tum restrictio oblique concessionem perimit & tollit: Nam si multa solum Scriptura continet, non autem omnia, tum Scriptura sufficienter non instruit, nec hominem Dei perficit. Perficit autem: perfecta est igitur. *Secundò* quod per restrictionem obliquè Bellarminus tollit, idem mox directe facit, & sufficientiam etiam restrictam adimit Scripturæ, contradicens Apostolo expresse docenti, esse utilem Scripturam, VT ἄρτιος, id est, PERFECTVS SIT HOMO DEI, AD OMNE OPUS BONUM ἐξηρτισμένος, id est, PERFECTE INSTRUCTUS.

DUPLICAT & negationem suam firmare Sophista conatur sequentibus sophismatibus, quæ ex confusa & ἀτάκτῳ ejus disputatione colliguntur.

I. *Si singuli libri Scripturæ sunt utiles ad doctrinam, &c. & tamen singuli non sufficiunt: tum nec tota Scriptura sufficit, etiamsi sit utilis ad doctrinam, &c. At prius est ut fatetur* Chemnicius: *Ergo & posterius.*

TRIPLICATIO nostra. Negamus *firmiti consequentiam*, quia ludit Sophista homonymiâ. Sufficientia enim est duplex, sua *totius*, sua *partis*. Tota Scriptura est sufficiens essentiali sufficientiâ per libros singulos fusâ; singuli verò libri sunt sufficientes sufficientiâ partium ad quam ordinatæ sunt: Quemadmodum totus homo suam essentialem habet sufficientiam per partes singulas modo ipsis convenienti permeantem, & singuli etiam hominis partes particularem suam sufficientiam habent in toto, singulæ exhibentes perfecte usus suos ad quos illæ sunt ordinatæ. Singuli libri non sufficiunt nimirum sufficientiâ essentiali totius: iidem tamen sufficiunt particulari suâ sufficientia ad quam à Deo ordinati sunt. Quæ autem Logica docet, ex eo quòd singulis partibus sufficientia totius non competit, toti ipsi sufficientiam totius adimere? Si peritus Medicus præscripserit ægroto pro remedio sufficienti ad justam purgationem tres uncias portionis alicujus, si drachma una seu uncia una non sufficiat ad perficiendam purgationem, num inde recte concluseris, nec totas tres uncias sufficere?

II. *Sicut qui dicit, cibus utilis est ad nutriendum hominem, dicit quidem cibum ad hoc esse institutum, ut nutriat, sed non dicit sufficere solum cibum: nam si calor naturalis deficiat, aut aliquod instrumentum corporis ad nutritionem necessarium, cibus non nutriet. Itaque Apostolus non dicit; solam Scripturam sufficere ad docendum, arguendum, &c. & proinde ad omninem perficiendum & absolvendum: sed tamen ad hac omnia prodesse & juvare.*

TRIPLICATIO nostra. *Primò* fallaciâ divisionis conatur Sophista eludere argumentationem nostram quæ in æternũ firma manebit: arripit enim media duntaxat dicti Apostolici verba & ea dividit à præcedentibus & sequentibus; quum nos ex tota sententia Apostoli argumentemur, non ex media solummodo ejus parte.

Docet Apostolus Scripturæ divinitus inspiratæ finem esse, ut hominem Dei perficiat: media autem ac veluti officia quibus Scriptura hominem Dei perficit, proponuntur ab Apostolo quatuor, *doctrina, coargutio, correctio, & institutio* sub qua & *consolatio* comprehenditur, quæ alibi expresse nominatur. Quis autem adeò insanit, ut Scripturam divinitus inspiratam asserat nec officium perfecte facere, nec finem assequi? *Secundò* frustra consequentiam argumentationis nostræ negat instantia seu objectione exempli à cibo sumti: nam exemplum est plane dissimile. Nam Scriptura Sacra instrumentum est perfectum & solum divina ordinatione destinatum, ut per illud credamus quòd Jesus sit Christus Filius ille Dei, & ut credentes vitam illam perfectam habeamus in nomine ejus, Johan. 20. v. 31. Cibus verò instrumentum est imperfectum ac non solum, ad alendum corpus nostrum ad miseram hanc & imperfectam vitam. Vitam corporis continent tum *res insita* nobis, tum *externa: insita*, ut anima, calor naturalis, humor radicalis, instrumenta corporis plura; *externa*, ut cibus & potus, aër, somnus, quies & alia. Vitam spiritualem continent *alia* indita per gratiam, nempe Spiritus Christi, donum Spiritus calori naturali simile, fides salvifica tanquam instrumentũ internum: *aliud* verò instrumentum externum est verbum Dei, per quod Deus fidem in nobis gignit Rom. 10. v. 17. quòd primò prædicatum, deinde scriptũ Ecclesiæ est traditum, ut fidei firmamentum esset. Hoc autem solum est externum instrumentum, ex cujus auditu est fides: hoc solum quum dicimus, alia omnia quæ ab homine contingi possent, excludimus.

Thomas Aquinas in explanatione hujus loci refutat *Bellarminum: Ostendit* (nempe Apostolus) *quod sacra litera sunt via ad salutem, & tria ponit: Nam commendat Scripturas ratione principii, ratione effectus utili & ratione ultimi fructus & profectus. Si enim consideres ejus principium, habet privilegium super omnes: quia alia sunt tradita per rationem humanam: Sacra autem Scriptura est divina ac divinitùs inspirata, 2. Petr. 1. Non enim voluntate humanâ allata est aliquando Prophetia: Sed Spiritu Sancto inspirati loquuti sunt Sancti Dei homines Iob. 32. Inspiratio omnipotentis dat intelligentiam. Sed dices, quomodo omnis Scriptura divinitùs inspiratur; cùm secundùm* Ambrosium *omne verum à quocunque dicatur à Spiritu Sancto est? Dicendum est, quòd Deus dupliciter aliquid operatur, scilicet immediatè ut proprium opus sicut miracula. Aliquid mediantibus causis inferioribus: ut opera naturalia Iob. 10. Manus tua, Domine, fecerunt me, &c. Quæ tamen fiunt operatione naturæ: Et sic in homine instruit intellectum, & immediatè per sacras literas, & mediatè per alias Scripturas. Effectus hujus Scripturæ est duplex, scilicet, quia docet cognoscere veritatem & suadet operari justitiam, Ioh. 14. Paracletus Spiritus Sanctus docebit scilicet cognoscenda: suggeret operanda. Et ideo utilis est ad cognoscendam veritatem: & utilis est ad dirigendum in operatione: Est enim ratio speculativa; & est etiam ratio practica: Et in utroque sunt duo necessaria, scilicet, quod veritatem cognoscat & errores refellat. Hoc enim opus est opus sapientis, scilicet non mentiri & mentientem refellere. Quantum ad primum, dicit: Utilis est ad docendum, scilicet veritatem: Psalmus, Bonitatem & disciplinam & scientiam doce me, &c. Item ad arguendum quantum ad secundũ, Tit. 1. Vt sit potens exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt arguere. Item, quantũ ad practicam sunt duo necessaria, scil. ut reducat à malo & ad bonum inducat: Psal. Declina à malo & fac bonũ, &c. Quantũ ad primũ, dicit: Ad corripiendum,*

Digitized by Google

ripiendum, quod est, eripere à malo, Matthæi decimooctavo: Si peccaverit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solum, &c. Iob quinto: Beatus homo qui corripitur à Domino. Quantum ad secundum dicit: Ad erudiendum in justitia. Et hæc omnia Sacra Scriptura facit Iesaia octavo. In manu forti erudivit me, &c. Sic ergo quadruplex est effectus Sacræ Scripturæ, scilicet docere veritatem, arguere falsitatem quantum ad speculativam: eripere à malo & inducere ad bonum; quantum ad practicam. Vltimus ejus effectus est, ut perducat homines ad perfectum. Non enim qualitercunque bonum facit sed PERFICIT; Hebræorum sexto: Ad perfectionem feramur. Et dicit, ut perfectus sit homo Dei; quia non potest homo esse perfectus, nisi sit homo Dei. Perfectum enim est cui nihil deest. Tunc ergo homo est perfectus: quando est paratus ad omne bonum.

Cum hoc consentit quod BASILIUS MAGNUS in Quæstionibus compendio explicatis, quæstione nonagesimaoctava ait: *Qui illi animo ac prudentiâ praditus esse debet præfectus in his quæ præcipit aut constituit.*

1. Cor. 4. RESPONSIO. *Erga Deum quidem velut minister Christi, & dispensator mysteriorum Dei, timens ne quid præter voluntatem Dei in Scripturis confessam, aut dicat aut disponat, & inveniatur falsus testis DEI, aut sacrilegus, in eo quod aut alienum quid à Domini doctrina introducat, aut aliquid complacens Deo relinquat.* QVAPROPTER GREGORIUS MAGNUS in Jobum libro decimooctavo, capite decimoquarto ait: *Qui ad vera prædicationis verba se præparat, necesse est ut causarum origines è sacris Scripturis sumat: ut omne quod loquitur, ad divina autoritatis fundamentum revocet atq; in eo ædificium locutionis suæ firmet.*

Sic est tertium argumentum nostrum pro Scriptura Sacra perfectione.

QUARTUM: Quicquid solum nos perducit ad sufficientiam illam quâ nulla potest esse melior nobisque salutarior, id certè est perfectum. Sufficientiam autem quam aliam quærimus, quam ut Deum rectè agnoscamus & possideamus, & quem ille misit Jesum Christum, qui sibi ipse sufficit, nedum cæteris omnibus unus.

At Scriptura divina sola nos perducit ad hanc sufficientiam; ut dicitur Jesa. octavo: *Ad legem & ad testimonium: si quis non dixerit secundùm verbum hoc, non erit ei matutina lux.* Lucæ decimosexto, versiculo vigesimo nono: *Habent Mosen & Prophetas, audiant illos.* Et versiculo trigesimoprimo: *Si Mosen & Prophetas non audiunt, ne si quidem quispiam ex mortuis resurgat, persuadebuntur,* quasi dicat: Hoc unicum est externum instrumentum, per quod ad Deum & salutem æternam adducentur. Johannis decimoquarto, vigesimotertio, dixit Jesus: *Si quis diligit me, sermonem meum observabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & apud eum habitabimus.*

Ita externum instrumentum, per quod ad communionem cum Deo & Servatore nostro Jesu Christo perducimur, est sermo Christi; certè non alius, quam qui in Scriptura Sacra perscriptus est.

QUINTUM: Cuicunque nihil est addendum a nobis, imò ne quidem ab Angelis ipsis; id certè est perfectum: Sacræ Scripturæ nihil est addendum à nobis, imò ne quidem ab Angelis: Ergo est perfecta.

Assumtio probatur ex sequentibus testimoniis, quibus Deus prohibet nobis, ne quid Scripturæ ipsius addamus. Deuteronomii quarto, vers. secundo: *Ne addite ad verbum illud quod ego præcipio vobis.* Proverbiorum trigesimo, versiculo quinto, sexto. *Totus sermo Dei purgatissimus est, scutum est recipientibus se ad ipsum. Ne adjicito ad verba ejus, ut non corripiat te, & efficiaris mendax.* Galatarum primo, octauo, nono: *Etiamsi nos aut Angelus è cœlo evangelizet vobis PRÆTER id quod vobis evangelizavimus, anathema esto. Vt ante diximus, etiam nunc iterum dico, Si quis vobis evangelizaverit PRÆTER id quod accepistis, anathema esto.* Apocal ultimo, versiculo decimooctavo: *Testor cuivis audienti verba Prophetiæ libri hujus: si quis adjecerit adhæc, imponet ei Deus plagas scriptas in libro isto.*

Excipit *Bellarminus* ad testimonia adducta pleraque: *exceptiones* videbimus & ad singulas *replicabimus*.

Ad *primum testimonium* excipit, *in eo non agi de verbo scripto, sed tradito vivâ voce, quia non dicat, Ne addite ad verbum quod scripsi, sed quod ego præcipio.* Deinde *sensum ejus esse, integrè servanda Dei mandata, & nullo modo depravanda interpretatione falsâ quia alioqui peccassent Prophetæ & Apostoli, qui tam multa postea addiderunt.*

REPLICATIO nostra: *Primò* agitur in testimonio primo de verbo Dei considerato quoad substantiam, quæ semper una eademque est & manet, sive viva voce dicta, sive scripta: unum enim idemque verbum Dei quod initio viva voce traditum fuit, postea à Mose comprehensum est scripto. Proinde inconsequens est argumentatio, quum uno modorum verbi Dei affirmato, negatur alter qui prioris est consequens, nec alter tollat alterum, sed conjuncti esse possint, ac proinde diversi tantùm sint, non autem adversi. Agi autem in testimonio allegato de verbo Dei quoad substantiam, tam scripto quàm viva voce tradito: manifestum est inde quia non alium Decalogum Deus ipse scripsit, quàm antea viva voce promulgaverat: nec aliud verbum Moses populo tantopere commendavit, quàm quod scriptum complexus est in libro Legis tradito Levitis, Deuteronom. vigesimo primo, versiculo vigesimoquarto, vigesimoquinto, vigesimosexto: Ridicula vero est ratio *Bellarmini*, quod Moses non dicat, *ad verbum quod scripsi, sed quod ego præcipio.* Nam decem præcepta quæ Deus suo digito scripsit, nonne sunt verbum quòd ipse præcepit? Idem sentiendum de reliqua Lege. *Deinde* verba Mosis depravat Sophista interpretatione falsa: nam hoc præceptum, *Ne adde ad verbum*, restringit ad observationem integram præceptorum Dei & fugam depravationis illorum per interpretationem falsam: quum manifestum sit prohiberi etiam quamcunque additionem humanam.

Quod ad Prophetas & Apostolos attinet, non addiderunt illi quicquam verbo Dei, sed Deus ipse cujus verbum illi literis consignarunt: si de suo quicquam addidissent, tum peccassent. Deus autem nobis legem tulit, non sibi. Deinde Deus nihil addidit libris Mosis quoad substantiam doctrinæ, sed doctrinam in libris Mosis traditam illustravit tantum & declaravit in libris aliis Propheticis & Apostolicis.

Ad testimonium Pauli ad Galatas primo, versiculo octavo, excipit *Bellarminus duo:* prius, *Paulum non loqui de solo verbo scripto, sed de omni verbo sive scripto sive tradito vivâ voce:* posterius PRÆTER *idem esse Apostolo quod* CONTRA; *ac proinde non prohibere nova dogmata, modò non sint contraria jam traditis.*

REPLICATIO nostra: *Primò*, etsi Paulus loqueretur de omni verbo sive scripto, sive tradito viva voce; tamen manet interea certum, illud idem verbum esse scriptum ab Apostolo Paulo & aliis Apostolis, quod viva voce iidem prædicarunt. Quod si aliud Evangelium prædicassent, aliud scripsissent; tum Deus (quod absit) fefellisset & notarii ejus fefellissent. Ideò nulla ad dogmata fidei præter ea quæ Scripturis continentur, docenda sunt. *Chrysostomus* ex professo exponens Pauli hunc locum in enarratione epistolæ ad Galatas hanc esse sententiam

Digitized by Google

tiam Pauli ostendit, cum ait; *Paulus (porrò quum Paulum dico, ipsum Christum dico, hic enim erat, qui mentem illius agebat) etiam Angelis è cælo descendentibus præponit Scripturas, idque valde congruenter: siquidem Angeli quamlibet magni tamen servi sunt ac ministri: Cæterùm omnes Scripturæ non à servis sed ab universorum Domino Deo venerunt ad nos.*

Secundò PRÆTER & CONTRA non æquivalent: nam PRÆTER patet latius quam CONTRA, ut videre est ex his verbis *Bernardi* quæ exstant libro secundo de Consideratione ad Eugenium: *Contra salutem propriam cogites nihil. Minus dixi*, CONTRA; PRÆTER *dixisse debueram*. Ne ipsi quidem Apostoli alia dogmata quoad substantiam postea docuerunt, quam initio docuerunt & postea scripto comprehenderunt: etsi plures epistolas, plures libros Spiritus Sanctus per illos deinde adhuc addiderit prioribus. Idem Evangelium est in scriptis posterioribus Apostolorū quod in prioribus præter illud non annunciarunt, non scripserunt aliud. Istud præclare explicat *Vincentius Lerinensis* libello adversus prophanas hereseon novationes capite duodecimo: *Cùm ergo tales quidam circumeuntes provincias & civitates, atque errores venalicios circumferendo etiam ad Galatas devenissent: cumque his auditis Galatæ nausea quadam veritatis affecti, Apostolica Catholicaq; doctrina manna revomentes, hæretica novitatis sordibus oblectarentur, ita sese Apostolica potestatis exercuit autoritas, ut summa cum severitate decerneret: Sed licet aut nos, inquit, aut angelus de cœlo evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus; anathema sit. Quid est quod ait, Sed licet nos? Cur non potiùs, sed licet ego? Hoc est, etiamsi Petrus, etiamsi Andreas, etiamsi Iohannes, etiamsi postremò omnis Apostolorum chorus evangelizet vobis, præterquam quod Evangelizavimus; anathema sit. Tremenda districtio propter asserendam primæ fidei tenacitatem, nec sibi, nec cæteris coapostolis pepercisse: Parum est Etiamsi Angelus, inquit, de cœlo evangelizet vobis, præterquam quod evangelizavimus: anathema sit. Non suffecerat ad custodiam traditæ semel fidei, humana conditionis commemorasse naturam, nisi angelicam quoque excellentiam comprehendisset; Licet nos, inquit, aut Angelus de cœlo. Non quia sancti, cœlestesque Angeli peccare jam possint, sed hoc est quod dicit: Si etiam, inquit, fiat quod non potest fieri; quisquis ille traditam semel fidem mutare tentaverit: anathema sit, &c.*

Ad testimonium Apocal. ultimo, versiculo decimooctavo: excipit *Bellarminus*; *Iohannem ibi prohibere corruptionem libri illius, non autem ne alii libri scribantur aut alia dogmata tradantur; alioquin ipse secum pugnasset, qui scripsit Evangelium post Apocalypsin.*

Replicatio nostra. *Primò* prohibitio corruptionis pertinet communiter ad omnes & singulos libros sacros. Quod autem omnibus libris commune est, ita de uno aliquo affirmatur, ut de aliis minimè negetur. *Deinde* Johannes Apostolus, qui postremus vixit Apostolorum omnium, Canonem Scripturæ Sacræ clausulâ Apostolicâ ac plane divinâ obsignavit, & alia omnia exterminavit, ne cui vel Concilio, vel Ecclesiæ, vel Angelo, vel toti mundo liceret divina specie quicquam verbo Dei addere vel adimere. Proinde Canonem divinum & à Johanne ultimò consignatum, nemo homo, imò nemo Angelus augere, minuere aut mutare potest. Hæc sacra denunciatio vers. 18. & 19. est signaculum commune omnium librorum: unde Scripturæ perfectio & plenitudo colligitur à *Tertulliano* libro adversus Hermogenem, capite vigesimosecundo: *Adoro Scripturæ plenitudinem* Et mox: *An autem de aliqua subjacenti materia facta sint omnia, nusquam adhuc legi. Scriptum esse, doceat Hermogenis officina. Si non est scriptum, timeat va illud adjacentibus aut detrahentibus destinatum.*

JOHANNES DUNS SCOTUS Prolog. Sententiarum quæstione tertiâ, folio decimo, columnâ secundâ editionis Venetæ, Anni millesimi quingentesimi

A sexti: *Sicut Theologia beatorum habet terminum, ita & nostra ex voluntate Dei revelantis: terminus autem præfixus à voluntate divina quantum ad revelationem generalem est eorum quæ sunt in Sacra Scriptura; quoniam sic habetur in Apocalypsi ultimo: Qui apposuerit ad hæc*, &c. *Ideo Theologia nostra de facto non est nisi de his, quæ continentur in Scriptura, & de his quæ possunt elici ex ipsis.*

Sic fuit quintum argumentum pro Scriptura Sacræ perfectione.

SEXTUM: Ex Sacra Scriptura potest quis integram & firmam regulam veritatis suscipere, ut est in ipso-
B met *Iure Canonico* dist. 37. cap. *Relatum*.

SEPTIMUM: Sacra Scriptura est substantia summi Sacerdotii: Dist. 38. cap. *Omnes psallentes*.

OCTAVUM: Ex Sacra Scriptura sola Christus, Apostoli & eos secuti veri Christiani in institutione fidelium depromserunt testimonia ad dogmata fidei & cultus Dei confirmanda, Lucæ vigesimoquarto, versiculo vigesimoseptimo, trigesimosecundo, quadragesimo quarto: *Et exorsus à Mose & omnibus Prophetis interpretabatur illis in omnibus Scripturis quæ de se scripta erant. Tum alter ad alterum dixerunt. Nonne cor nostrum ardebat in nobis, dum loqueretur nobis in via & dum adaperiret nobis Scripturas? Dixitq; eis, Hi sunt sermones quos loquutus sum vobis quum adhuc essem vobiscum, oportere impleri omnia quæ scripta sunt in lege Mosi, & Prophetis, & Psalmis de me.* Acto-
C rum vigesimosexto, versiculo vigesimosecundo: *Sed auxilium, quod est à Deo nactus, perstiti in hunc usque diem, testificans ista tum parvis tum magnis, nec quicquam dicens extra ea quæ Prophetæ ac Moses futura prædixerunt.* Petrus Apostolus & alii Apostoli *nihil absque Scriptura Sacra dixerunt*, ut refert *Clemens Alexandrinus* Stromatum libro sexto. *Augustinus* tomo septimo, libro de unitate Ecclesiæ, capite tertio ait: *Auferantur illa de medio, quæ adversus nos invicem, non ex divinis Canonicis libris, sed aliunde recitamus.*

NONUM: Ad Sacram Scripturam solam fideles exigebant doctrinam omnem de religione, Actorum decimoquinto, vers. 15. 16.

DECIMUM: Sacra Scriptura est instrumentum fœderis inter Deum & homines initi: est testamentum Dei. Jam si est imperfectum, vel à Deo tale est, vel à
D Prophetis & Apostolis notariis ejus publicis. Non à Deo: quia nequaquam probabile est, voluisse Deum imperfectas nobis tabulas fœderis & testamenti sui tradere. Non à Prophetis & Apostolis, quia bona fide egerunt, nec quicquam dissimularunt eorum, quæ Deus illis mandavit & inspiravit.

UNDECIMUM: Si ipsius Catholici Symboli brevis & perfecta confessio, quæ duodecim Apostolorum totidem est signata sententiis, tam instructa est munitione cælesti, ut OMNES hæreticorum opiniones SOLO ipsius possint gladio detruncari, ut scribit *Leo Magnus* epistola ad Pulcheriam Augustam quæ est numero tredecima in primo tomo Conciliorum: multò magis omnes hæreticorum opiniones solius Scripturæ Sacræ gladio poterunt detruncari. Si talis est Symboli
E Apostolici plenitudo, qualem *Leo Magnus* prædicat: quantò magis est Scripturæ Sacræ, è qua Symbolum Apostolicum depromtum est ut è penu instructissima?

His argumentis accedunt Patrum orthodoxorum testimonia quæ in *Symphonia nostra Catholica* videantur, *capite primo, thesi secundâ, tertiâ & octavâ.*

***

Digitized by Google

Recitata sunt aliquot argumenta nostra, quibus confirmamus Scripturæ Sacræ perfectionem & sufficientiam.

Bellarm. lib. 4. de Verbo Dei, cap. 4. sect. 6. & sequentibus: Et alii Papistæ.

PAPISTARUM objecta, quibus perfectionem & sufficientiam Scripturæ S. oppugnant, nunc videnda & refellenda sunt. PRIMUM: *Vel totus Canon Scripturarum simul sumptus est sufficiens, vel singuli libri per se sunt sufficientes. At singuli libri non sunt sufficientes, tum quia singuli non continēt omnia; nam Iohannes nihil scripsit de Annunciatione, Nativitate, Circumcisione, Epiphania Domini, & aliis multis rebus; idem de aliis dici potest: cum si unus liber continet sufficienter omnia, quid opus fuit tot libris? Nec totus Canon simul sumtus est sufficiens, quia multi libri vere sacri canonici perierunt. Ergo Scriptura Sacra non est perfecta ac sufficiens.*

RESP. Dilemma istud est vitiosum. *Primò* laborat fallaciâ homonymiæ in disjunctione: nam sufficientia sua est Canonis totius, sua librorum singulorum in Canone; sicut in omni re composita ex pluribus partibus sua est *sufficientia totius*, sua est *sufficientia partium in toto*. Proinde distinguimus: Singuli libri non sunt sufficientes, nimirum sufficientiâ totius Canonis, se habent tamen sufficientiam suam in toto Canone. Sufficientes sunt perfectione suâ essentiali, quamvis quatenus sunt partes integrales Canonis, non habeant totius Canonis sufficientiam, sed suam. Non continent singuli libri omnia illa secundùm totum in quantitate, quæ totus Canon simul sumtus continet: istud libenter damus.

Secundò falsum est, nec totum Canonem simul sumtum esse sufficientem.

Tertiò negatur multos libros verè Sacros & Canonicos, id est, qui à Deo ad religionis autoritatem dati fuerunt, periisse.

REPLICAT *Bellarminus* & multos libros periisse ex Veteri Testamento probare vult testimonio *Chrysostomi*, & enumeratione aliquot librorum quę exstat 1. Paral. ult. versiculo vigesimo, ubi mentio fit *libri Nathanis Prophetæ, & Gadis videntis*. Et 2 Paralip. 9. versiculo vigesimonono, *mentio fit librorum Ahiæ Silonitæ & visionis Addo*. Et 3. Regū quarto, versiculo trigesimosecundo dicitur *Salomon loquutus esse tria millia parabolarum & fuisse carminum ejus quinque millia. Et Novo Testamento* ait *certum esse periisse epistolam Pauli ad Laodicenses, cujus ipse Apostolus meminit Coloss. 4. 16. & forte aliam ad Corinthios, cujus mentio fieri videtur 1. Cor. 5. v. 9. in illis verbis, Scripsi vobis in epistola: & facilè fieri potuisse, adhuc aliqua alia periisse.*

RESP. *Primò Chrysostomi* testimonium non est in hac causa idoneum, quia id quod affirmat de amissis, incensis, concisis multis libris Propheticis à Judæis, nullus ante ipsum affirmavit autor vetustus qui id verè scire potuerit: nec verò dictum *Chrysostomi* ex aliis vetustioribus probari potest. Quis autem de rebus ante ætatem *Chrysostomi* gestis testari poterit veriùs & certiùs, quàm qui ante illam vixerunt? *Deinde* quod attinet libros quorum mentio fit 1. Paral. seu Chron. 29. versiculo vigesimonono. Et 2. Chro. 9 versiculo vigesimonono, illi nequaquam perierunt, sed per *libros Nathanis & Gadis* intelligitur Sacra historia primi & secundi libri Samuelis, quæ partim à Samuele, partim à Nathane, partim à Gade contexta est. Certum est enim, non fuisse ambos libros Samuelis seu 1. & 2. Regum ut in vulgata Versione nominantur ab uno Samuele conscriptos, quia Samuel mortuus est ante finem primi libri. Per prophetiam autem Achijæ Schiluntini & visionem Jiddonis significatur historia quæ habetur in primo libro Regum, seu tertio libro juxta vulgatam editionem. Quod attinet Salomonis parabolas & carmina, de quibus 1. Regum quarto, versiculo 32. vel juxta vulgatam editionem 3. Regum 4. ver. 32. scripta illa non fuerunt Canonica fidei & religionis, sed hypomnemata rerum politicarum, physicarum & medicarū: nunc verò quæritur de libris ad Canonē fidei & Cultus Dei pertinentibus. Ut autem non omnia quæcunque notarius aliquis scribit, sunt authentica, sed quæ ut notarius ex officio scribit: ita etiam non omnia quæ Salomon scripsit, sunt Canonica fidei & bonorum operum, sed tantùm ea quæ ut notarius Spiritu Sancto dictante ad religionis certitudinem scripsit. Discrimen enim perpetuum est inter scripta θεόπνευστα & merè humana: alioquin etiam epistola Davidis ad Joabum de Urija gladio hostium objiciendo esset θεόπνευστος, quod nemo pius dixerit.

Coloss. 4. 16. nulla fit mentio ullius epistolæ Pauli ad Laodicenses. Apostolus enim loquitur de epistola scripta non πρὸς Λαοδικεῖς, sed ἐκ Λαοδικείας, hoc est, ex Laodicea nempe ad Paulum scripta. Et sic quidem *Oecumenius* aperte scribit in Commentariis ad hunc locum: Οὐκ εἶπε τὴν πρὸς Λαοδικεῖς, ἀλλὰ τὴν ἐκ Λαοδικείας γραφεῖσαν, ἤ τὴν ἀπὸ Παύλου πρὸς Λαοδικείας, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ Λαοδικέων πρὸς Παῦλον. ἣν δή τι πάντως ἐν αὐτῇ ὠφέλουν Κολοσσαεῖς. Atque hæc ex *Chrysostomo* desumsit *Oecumenius*. Idem sentit *Catharinus Papista* in Commentariis in hunc locum.

1. Cor. 5. v 9. non intelligit Paulus epistolam aliquā aliam quæ interierit, sed hanc ipsam primam ad Corinthios. Dicit enim in Græco textu, ἔγραψα ἐν τῇ ἐπιστολῇ, id est, *scripsi in hac epistola*, nimirum hoc ipso capite quinto, versu secundo. Nec aliter *Chrysost. Oecumenius, Photius, Patres alii* interpretati sunt.

Addit *Bellarminus facilè fieri potuisse, & videre hæreticos jubet, unde resarciant tam insignem defectum*: Nos verò negamus fieri facilè potuisse, negamus factum. *Bellarmini* enim dictum in Deum, in sanctos illos viros & in priscam Ecclesiam totam contumeliosum: & quo tandem modo fuisset factum, Ecclesiis toto orbe, etiam extra fines imperii Romani sparsis? Viderit *Bellarminus*, unde judicii sui defectum resarciat: nam libri quidem verè Canonici defectus est nullus.

Alii adjiciunt, Num. 21. 14 mentionem fieri *libri bellorum Domini*: Jos. 10. vers. 13. *libri justorum*, ut & 2 Sam. 1. v. 18. *Hos libros ajunt periisse & concludunt, Canonem non esse integrum.*

RESP. Per *librum bellorum Domini aut* intelligitur liber non inspiratione divinâ ad religionis autoritatem, sed diligentiâ humanâ ad ubertatem cognitionis rerū politicarum & bellicarum scriptus, ut distinctionem sequamur *Augustini* lib. 18. de Civ. Dei, c. 38. *aut* si quis pertinaciter contendat fuisse librum ad religionis autoritatem scriptum, intelligitur recensio bellorum Jehovæ exstans in his ipsis libris Mosis; nam id est, *liber*, Hebræorum idiotissimo non semper significat volumen certum sed sæpè etiam recensionem, narrationem, commemorationem quamvis brevem, sicut Gen. 5. 1 Matth. 1. v. Nehem. 7. v. 5.

Liber justorum seu ut alii vertunt *liber recti* fuit volumen forensium annalium sive actorum publicorum, non scriptus ad religionis autoritatem, sed ad cognitionis rerum politicarum ubertatem: qui etsi intercidit, ut alii multi forenses, quorum Scriptura meminit, velut in libro Ezræ, & Estheræ, tamen liber ad Canonem fidei & bonorum operum pertinens non periit. Ad hæc Jos. 10. non alia historia allegatur quæ in libro iustorum sit, quam illa quæ hoc ipso 10. cap. Josuæ commemoratur.

Sit

Sic fuit primum obiectum Papistarum contra perfectionem & sufficientiam Scripturæ Sacræ.

1 SECUNDA petitur ex discrimine, *quod est inter prædicationem & Scripturam Apostolorum. Nam si Christo & Apostolis fuisset propositum verbum Dei coarctandi & restringendi ad Scripturam, in primis rem tanti momenti, Christus apertè præcepisset, & Apostoli alicubi testarentur, se ex Domini mandato scribere: quemadmodum ex Domini mandato in toto orbe docuerunt: At id nusquam legimus: Deinde ad prædicandum vivâ voce non expectarunt Apostoli oblatam occasionem, vel necessitatem, sed sponte suâ & ex proprio instituto perrexerunt: At ad scribendum non nisi necessitate quadam coacti animum applicuerunt.*

REPS. Longè rectiùs pronunciat *Irenæus Martyr* libro tertio adversus hæreses, capite primo. *Non enim per alios dispositionem salutis nostra cognovimus, quam per eos per quos Evangelium pervenit ad nos, quòd quidem tunc præconiaverunt, postea verò per Dei voluntatem in Scripturis nobis tradiderunt fundamentum & columnam fidei nostræ futurum:* Et *Augustinus* de consensu Evangelistarum libro secundo capite ultimo: *Quum Evangelista & Apostoli scripserunt, quæ Deus ostendit & dixit, nequaquam dicendum est, quòd ipse non scripserit. Qui quidem enim ille de suis factis & dictis nos legere voluit, hoc scribendum illis tanquam suis manibus imperavit.* Et *Gregorius Magnus* Exposit. Moral. in Jobum libro vigesimosecundo, capite decimotertio ait, quòd *Redemtor Testamentum Novum per Apostolos scripserit.* Mandato autem Dei scripsisse Apostolos, liquet ex 2. Timoth. 3 versicul. 16. ubi tota Scriptura dicitur θεόπνευστος *divinitus inspirata:* & Johanni duodecies in libro Apocalypseos mandatum, ut scriberet Et quum Christus jussit prædicare Evãgelium, jussit etiam scribere: prædicatio enim fit non tantum sermone, sed etiam scripto. Si enim LEO MAGNVS epistolâ illâ celeberrimâ ad Flavianum Episcopum Constantinopolitanum; *Audiat & beatum Petrum Apostolum, prædicantem, quod sanctificatio Spiritus per adspersionem fiat sanguinis Christi.* Hoc autem non exstat in verbo aliquo tantum vivâ voce prædicato & non scripto, sed in scripto Dei verbo, nimirum in epistola Petri primâ, capite primò. Falso igitur restringit *Bellarminus* prædicationem ad solam vivam vocem. CHRYSOSTOMVS in Matthæi caput vigesimumtertium, homiliâ septuagesimaquintâ ait de Apostolis: *Non enim mortui sunt, sed vivunt & PRÆDICANT.* Ergo adhuc prædicant Apostoli per Scripturas. Porrò Apostoli quibus summa lex semper fuit gloria Dei & salus populi, ad scribendum adducti sunt & necessitate impositâ à Deo & voluntate suâ, & alienâ occasione simul. Communicandi cum aliis Evangelii necessitas voluntate conjuncta semper imposita ipsis fuit 1 Corinth. nono, vers. decimosexto, prudentiâ verò Christianâ occasiones sibi oblatas arripuerũt, ut gloriam Dei & salutem hominum omnibus modis procurarent. Verè xanno tollit, qui res conjunctas adeo inscitè disparat.

INSTAT Bellarminus: *Si Apostoli doctrinam suam libris consignare ex professo voluissent; certè Catechismum aut similem librum confecissent. At hoc non est: Ergo nec illud.*

RESP. *Primò* sumti consequentia non est necessaria. *Deinde* epistolæ Pauli quædam, maximè ad Romanos. Ephesios. Thessalonicenses, sunt justæ Catecheses; quas mallent hodierni Romanenses non exstare, quid ergo cavillis *Bellarmini* facias?

INSTAT amplius: *Si Apostoli voluissent scribere doctrinam Evangelii vel singuli illam edidissent, cùm singuli haberent curam alicujus provinciæ, vel certè omnes simul congregati, antequam discederent in suas provincias, communem aliquem librum edidissent. Sed hoc non fecerunt: ergo nec illud.*

RESP. *Primò* negamus connexi consequentiam. *Deinde* negamus singulos habuisse curam alicujus provinciæ: nam Christi mandato non fuerunt adstricti ad unam aliquam provinciam, sed omnes & singuli ex æquo jussi sunt prædicare Evangelium in mundo universo. *Tertiò* non debuerunt ante dispersionem suam simul congregati communem aliquem librum scribere, *tum* ne viderentur ex composito fabellas aliquas mundo obtrudere, *tum* ut divinitas Eangelii de Jesu Christo omnibus magis innotesceret ex eo etiam quòd omnes Apostoli eadem prædicarent, licet locis disiunctissimi & nullo libro ex composito antea conscripto, *tum* quia non erat verendum, Apostolos in doctrina dissensuros, quibus omnibus idẽ Spiritus Christi idem Evangelium inspirabat. *Quartò* Apostoli fuerunt universales orbis doctores, non autem provinciales, ut sunt Jesuitæ, quibus est opus communi aliquo Regularum societatis Jesu libro, quo doceant, quocunque modo, aperta vi vel fraude occulta licere è medio tollere Reges & Principes Romanum Pontificem pro capite suo non agnoscentes.

TERTIA objectio Bellarmini: *Si multa non continentur in Scriptura Sacra, quæ ignorari non possunt; tum non est perfecta ac sufficiens. Antecedens est: Ergo & consequens. Assumtionem* probat inductione dogmatum, quæ in Scriptura non continentur, quorum enumerat duodecim, ita ut duodecim sint prosyllogismi assumtionis.

Prosyllogismus I.

Si in Scriptura nusquam extat, quo remedio feminæ à peccato originali fuerint purgatæ; tum Scriptura non continet omnia. At prius est: Ergo & posterius.

RESP. Negatur *assumtio:* quia Scriptura docet, quòd omnes credentes sanguis Jesu Christi purget ab omni peccato: ergo etiam feminas Veteris Testamenti ab originali peccato: sicut dicitur 1. Joh. 2. v. 2. *Et ipse est propiciatio pro peccatis nostris: nec pro nostris solùm, sed etiam pro totius mundi peccatis.* Et Jesa. 53. 5. & sequentibus: *Ipse dolore afficitur ob defectiones nostras, atteritur ob iniquitates nostras: castigatio pacis nostræ imponitur ei, & tumice ejus fit curatio nobis, &c.* Ephes. 2. 16 *Ut utrosque in uno corpore reconciliaret Deo per crucem* Rom. 5. 19. *Sicut per inobedientiam unius hominis, peccatores constituti sunt multi: ita per unius obedientiam, justi constituentur multi.* Hebr. 9. versicul. 26. *Christus nunc semel in consummatione seculorum, ad peccatum per immolationem sui ipsius adolendum patefactus.* & 10. 14. *Unicâ oblatione consecravit in perpetuum eos qui sanctificantur.* Hebr. 13. 8 *Jesus Christus heri & hodie idem est, & in secula.* Apocal. 13. 8. *Agnus mactatus est à jactu mundi fundamentis* Ex his constat, omnes credentes tam in Veteri, quàm in Novo Testamento sanguine Christi mundatos esse à peccatis: Ergo etiam credentes mulieres, de quibus non minus intelligenda sunt dicta allegata, quàm de viris.

INSTAT Bellarminus: *At pro masculis instituta erat Circumcisio, quâ tanquam remedio à peccato originali purgarentur: quid autem esset pro feminis, nusquam habet Scriptura.*

RESP. Instantiæ *prius membrum* est ambiguum, *posterius* verò falsum. *Prius* est ambiguum dupliciter: *primò* enim accipi potest vel *exclusivè* vel *inclusivè*. Si *exclusivè* intelligitur nempe pro masculis SOLIS institutam circumcisionem, negatur. Etsi enim signũ externum in solis masculis erat, pro utrisque tamen faciebat, si finẽ & usum spectes, & veritas seu res signata circumcisionis tã ad feminas, quàm ad masculos pertinebat. *Deinde* circũcisio non erat propriè remediũ, quo purgarẽtur viri à peccato originali; purgati enim sunt propriè

sangui-

sanguine & spiritu Christi ab omni peccato, ac proinde etiam à peccato originali: sed erat circumcisio illius remedii Sacramentum, quo significabatur & obsignabatur credentibus, tam verè corda ipsorum circumcidi & ab illis peccata auferri, quàm verè præputii pellicula è corpore auferretur. At si *Bellarminus* ita sentit de circumcisione, quasi illa propriè & quidem opere operato remedium fuisset adversus peccatū originale, errat. *Posterius membrum* falsum est, nempe nusquam haberi in Scriptura quale sacramentum esset pro feminis institutum. Nam *primò* baptizatæ sunt ipsæ quoque nube & mari: ederunt & ipsæ manna: biberūt & ipsæ aquam è petra profluentem; circumcisionis vis ad ipsas quoque pertinuit, vi federis cum patribus ipsarum initi: ita ut non tantùm ipsi circumcisi mares, sed etiam semen eorum ad fedus gratiæ pertineret, juxta formulam federis: *Ero Deus tuus & seminis tui*: ergo etiā femellarum. Hinc non modò viri Israelitæ, sed etiam feminæ incircumcisis opponuntur; ut Gen. 34. 14. *Non possumus facere rem istam, dare sororem nostram viro, cui est præputium.* Hinc enim filiæ Abrahami appellantur, Luc. 13. 16. *Hanc autem filiam Abrahami, quam vinxerat Satanas ecce decem & octo annos, non oportuit à vinculo isto solvi die Sabbathi?* *Præterea* Sacramenta ipsis erant, sacrificia & oblationes, quibus ad Christum ducebantur: & denique Agnus Paschalis.

Prosyllogismus II.

Si in Scriptura nusquam exstat, quod fuerit remedium pro masculis morientibus ante octavum diem, quo solo poterant circumcidi; tum non continet omnia. Sed prius est: Ergo & posterius.

RESP. Assumtionem *primò* negamus. Nam ut adulti & circumcisi: ita etiam infantes electi ad vitam æternam, ante diem octavum morientes, sanguine & spiritu Christi exhibendi, à peccatis fuerunt mundati: sicut dicitur Jesa. 53. 5. *tumore ejus fit curatio nobis.* & vers. 10. *exponebat se ipse sacrificium pro reatu.* Quæ dicta non tantùm de adultorum, sed etiam infantum curatione sunt accipienda. *Deinde* est ambigua: nam per remedium intelligi potest vel meritum Christi vel Sacramentum: sed Jesuita potius Sacramentum intelligit, ut colligi potest ex verbis illis, *quo solo poterant circumcidi.* Si de merito Christo exhibendi intelligas, falsa est: sin de Sacramentis, vera quidem erit assumtio, nullum videlicet Sacramentum commemorari, quo infantes ante octavum diem essent usi: sed ineptum est, negato solo instrumento, negare rem quæ citra instrumentum effici potest & à Deo revera efficitur in electis ad vitam æternā hominibus. Qualis enim est ista ratiocinatio: *Sacramento caruerunt: ergo remedio quo à peccatis mundarentur caruerunt?* Salus quippe non pendet à Sacramentis, sed à solo Christo, sanguine & spiritu suo nos ab omni peccato purgāte. Infantum ante octavum diem mortuorum post institutam circumcisionem, & eorum qui prius erant mortui quam circumcisio fuisset instituta, ratio est eadem. Gratia enim sine signo gratiæ in utrisque æquè fuit efficax: hi enim Dei fedus non faciebant irritum.

Prosyllogismus III.

Si de Gentilium in Veteri Testamento justificatione à peccatis nihil in Scriptura habetur: tum illa non omnia continet. Sed illud est: Ergo & hoc.

RESP. *Assumtio* negatur. Nam fide in Messiam futurum tam proselytos quàm Judæos justificatos fuisse Scriptura docet. Sic enim de Rahab dicitur Hebr. 11. v. 31. *Per fidem Rahab meretrix illa non periit unà cum iis qui non obedierant, cùm pacificè excepisset hospitio exploratores.* In genere verò de omnibus dicitur Hebr. 11. vers. 6. *Fieri*

A *non potest ut sine fide quisquam ei placeat.* Hinc promtum est colligere, proselytos quoque, quicunque Deo accepti fuerunt, fide placuisse. *Deinde* quod ad externa media, hoc est, Pascha, sacrificia & oblationes attinet, eadem lex erat Judæis & proselytis. Nume. 9. 14. & 15. 15. 29. 30. & 35. 15. Unde sequitur etiam ad ea, quæ per sacrificia significabantur, eandem utrisque legem fuisse.

Prosyllogismus IV.

Si ex Scriptura nullo modo haberi potest, exstare libros aliquos verè divinos; tum non omnia continet. At prius est: Ergo & posterius.

RESP. *Assumtio* negatur. Nam disertè dicitur 2. Timot. 3. 16. *Tota Scriptura divinitus est inspirata.* Et 2. Pet. 1. v. 21. *Non enim libitu hominis allata est olim prophetia, sed acti à Spiritu Sancto loquuti sunt sancti Dei homines.* Ita Apostoli
B testantur libros Propheticos esse vere divinos. Et de Epistolis Pauli testatur Petrus 2. Petr. 3. 15. *Domini nostri patientiam, salutem ducite, sicut & charus frater noster Paulus pro sibi* DATA *sapientia scripsit vobis.*

INSTANTIA I. *Etiamsi Scriptura dicat, libros Prophetarum & Apostolorum esse divinos; tamen non certò id credam, nisi prius credidero, Scripturam, quæ hoc dicit, esse divinam. Nam etiam in Alcorano Mahumeti passim legimus, ipsum Alcoranum de cœlo à Deo missum, & tamen ei non credimus.*

RESP. Impia est hęc instantia dupliciter. *Primò* quia Apostolis testantibus, Propheticos & Apostolicos libros esse divinos, fidem improbe derogat. Ac mirandum profectò, Jesuitam qui autoritatem sedis Apostolicæ defendēdam suscepit, Petri Apostoli autoritatem
C enervare, à qua reliquorum Pontificum Romanorum autoritatē pendere gloriantur. Et quæ hæc est improbitas, Papæ Romano hodie aliquid pro divino proferenti, certò credere: Petro Apostolo autem non certò credere? *Deinde* impium est, Scripturæ & nominatim Petri & Pauli Apostolorum asseverationem comparare asseverationi Alcorani: & utramq; æqualem facere: nec magis Petro & Paulo credere, quā Alcorano. Quid his hominibus facias adversus Principia disputantibus? Sacra Scriptura, oraculum per Apostolos prolatū à Deo, est principium, hujus qui principium postulat, θεομαχεῖ. Exemplū Alcorani pro instantia objectum, dissimillimum est. Res nobis cum Christianis est, non cum Mahumetanis: aliis oculis, aliā luce Christianus videt, quam Mahumetanus. Quid tu mihi Mahumeta-
D num agis, ut principium Christianæ religionis, non Christianè labefactes? Apage impietatem.

INSTANTIA II. *Cùm fides nitatur verbo Dei, nisi habeamus verbum Dei non scriptum, nulla nobis erit fides.*

RESP. Negatur hoc *connexum*, quia repugnat Scripturæ asseveranti fidem ex Scriptura hauriri. Actor. 17. v. 11, 12. *Beræenses receperunt sermonem cum omni alacritate, quotidie scrutantes Scripturas an hæc ita se haberent: Multi igitur crediderunt ex eis.* Hinc Christus jubet scrutari Scripturas, ex quibus quid sit credendum discimus, Joh. 5. 39. *Scrutamini Scripturas quia vos videmini vobis in ipsis vitam æternam habere: & illæ sunt quæ testantur de me.* Imò qui Scripturæ non credunt, nullam fidem habent: sicut ait Christus Joh. 5. 46, 47. *Si crederetis Mosi, crederetis mihi nam ille de me scripsit. Quòd si scriptis illius non creditis,*
E *quomodo verbis meis credetis?* Et Abrahamus Luc. 16. 31. *Si Mosen & Prophetas non audiunt, ne si quidem quispiam ex mortuis resurgat, fidem ei habebunt.* Subscribunt Patres: Nam *Augustinus* libro decimonono de Civitate Dei, ca. decimooctavo ait: *Civitas Dei credit Scripturis Sanctis, quas Canonicas appellamus, unde fides ipsa concepta est, ex qua justus vivet.* Et libro primo de doctrina Christiana cap. trigef. septimo. *Titubabit fides, si divinarum Scripturarum vacillet autoritas.* Et tractatu secundo in epistolam Johannis: *Contra insidiosos errores Deus voluit ponere firmamentum*

rum in Scripturis, contra quas nemo audit loqui, qui quoquo modo se vult videri Christianum. Ex his liquere potest, an ullam fidem habeant, an Christiani sint Jesuitæ, qui Scripturæ aliquid affirmanti non credunt. Notanda n. sunt verba *Bellarmini* supra allegata: ETIAMSI SCRIPTURA DICAT, *libros Prophetarum & Apostolorum esse divinos:* TAMEN NON CERTO ID CREDAM, *nisi prius credidero, Scripturam quæ hoc dicit, esse divinam.* Adcóne parum fidei merentur Paulus & Petrus apud Jesuitas, asseverantes scripta Prophetica & Apostolica esse divina, nisi ex traditionibus non scriptis persuadeantur boni isti sc. Catholici, Scripturam Pauli & Petri esse divinam? Quis non videt, Jesuitas plus autoritatis traditionibus non scriptis attribuere, quàm scriptis Pauli & Petri Apostolorum? ut quibus credere nō B possint, nisi habeant verbum non scriptum, quo persuadeantur ut Apostolis credant O egregiè fideles Catholicos!

Prosyllogismus V.

Si nullo modo potest haberi ex Scriptura, quæ sit illa Scriptura divina, tum non omnia continet. Sed illud est: Ergo & hoc.

RESP. *Assumtio* negatur. Nam Scripturam Propheticam ex qua passim testimonia citantur in Novo Testamento, ait Paulus esse divinitus inspiratam. Illa autem est Scriptura Veteris Testamenti. Et Scripturam Novi Testamenti esse divinam inde patet, quia æquè est fundamentum Ecclesiæ, atque Scriptura Prophetica, Eph. 2. 20. *Superstructi super fundamentum Apostolorum ac Prophetarum.* Ecclesiam verò non nisi super divinum fundamentum superstrui necesse est.

Assumtionis probatio duplex. Prima, *Quomodo enim colligemus ex Scriptura, Evangelia Marci & Lucæ esse vera, Evangelia Thomæ & Bartholomæi esse falsa? cùm ratio potius dictet, magis credendum libro præferenti titulum Apostoli, quàm non Apostoli.*

RESPON. Falsum est, ex Scriptura colligi non posse, Evangelia Marci & Lucæ esse vera. Nam ipsa Evangelia Marci & Lucæ suo testimonio se comprobant: omnia in illis cœlestem doctrinam redolent: manifestè in illis divinæ sapientiæ dispensatio elucet: in admirationem rapiunt, rerum magis dignitate, quàm verborum lenociniis: vividè afficiunt legentium animos admirandâ harmoniâ cum aliorum Evangelistarum libris & scriptis aliis Propheticis & Apostolicis congruunt, & ut alia omittam, ostendunt verè & perfectè modum adipiscendi æternam salutem, & ab Ecclesia semper fuerūt recepta. At Evangelia quæ sub Bartholomæi & Thomæ nominibus falsò circumferuntur, vera non sunt: quia in eis plurima sunt, quæ Apostolicæ fidei regula & sana doctrina condemnat, ut loquitur de iis *Augustinus* libro primo, de consensu Evangel. cap. 1. Mutuatus est autem hoc argumentum *Bellarminus* ab *Eccio*, qui tamen asystata scribit. Nam ait quòd Marcus & Lucas numquam viderint Christum: & nihilominus affirmat illos è numero septuaginta discipulorum fuisse, quos Christus hinc inde prædicatum in oppida Judææ ablegarat.

Probatio secunda.

Et unde colligam, epistolam ad Romanos esse verè Pauli, epistolam ad Laodicenses, quæ nunc circumfertur, non esse Pauli, cum utraque præferat titulum Pauli: & cùm Paulus in epistola ad Colossenses, cap. ult. dicat, se scripsisse ad Laodicenses, nusquam autem dicat, se scripsisse ad Romanos?

RESP. Epistolam ad Romanos, esse verè Pauli, colligimus ex ipsa epistola ad Romanos, in qua prima ejus pars, Exordium videlicet, autorem epistolæ disertè ostendit: *Paulus servus Iesu Christi, ex Dei vocatione Apostolus, separatus ad prædicandum Evangelium Dei, &c.* Quòd A autem Jesuita asseverat, Apostolum nusquam dicere se scripsisse ad Romanos, in eo *tum* impudentiam, *tum* supinam negligentiam suam declarat. Nam an non dicit, se scripsisse epistolā, qui se ejus autoré ὑπογραφῇ suâ profitetur, ut Paulus mox initio epistolæ ad Romanos facit? An non dicit Rom. 15. v. 15. *Audacìùs scripsi vobis, fratres, aliquatenus,* &c.

Epistola *deinceps* ad Laodicenses quæ verè Pauli sit, nulla extat. Nam quæ nunc circumfertur, Apostolico nomine plane est indigna, sicut ait *Hieron.* in catalogo in Paulo; *Legunt quidam ad Laodicenses, sed ab omnibus exploditur.* Et *Patres Nicenæ Synodi secundæ* Actor. 6. *Inter epistolas* (inquiunt) *Apostoli quædam fertur ad Laodicenses, quam Patres nostri, tanquam alienam reprobaverunt.* Quod verò ait Jesuita, Paulum in epistola ad Colossenses ca. ult. v. 16. dicere, se scripsisse ad Laodicenses, falsum est. Non enim ait ibi, se ad Laodicenses scripsisse, sed jubet tantùm Colossenses legere epistolam scriptam Laodiceà. Epistola igitur illa non est scripta ad Laodicenses: quia est scripta ἐκ Λαοδικείας. Nec Pauli est illa ἐκ Λαοδικείας epistola: sed Laodicensium ad Paulum, ut *Chrysostomus* & *Oecumenius* apertè scribunt.

Prosyllogismus VI.

Si ex Scriptura haberi non potest in particulari, libros Canonicos qui sunt in manibus, esse verè illos, qui à Prophetis & Apostolis scripti sunt: exempli gratiâ, Evangelium Marci, quod nunc legimus, esse illud verum & incorruptum, quod scripsit Marcus, tum Scriptura non omnia continet. At primum: Ergo & postremum.

C RESP. *Assumtio* negatur. Nam ex Scriptura in particulari habetur, libros illos qui nunc sunt in manibus, verè esse illorum quibus adscribuntur: ut Evangelium Marci quod nunc legimus, verè est Marci: quia id testatur titulus libri divinâ inspiratione scriptus non minùs ac ipse liber. Quod si cui hoc non satisfacit, pari ratione omnes omnium antiquorum, Ecclesiasticorū, Philosophorum & Historicorum libros in dubium vocet an verè sint illorum, quibus sunt adscripti: atq; ita Pyrrhonicam de omnibus dubitationem introducat. Sed quæ hæc est perversitas, credere libros Platoni adscriptos, verè esse illos quos scripsit Plato, quia Platonis nomen præ se ferunt: Marci verò Evangelium non credere esse verum illud Marci Evangelium, licet nomen Marci tot jam ordine labentibus seculis ab A-D postolorum usque tempore habuerit præfixum, nullis verè fidelibus cōtra disputantibus, præter istos improbos Jesuitas cum impuris Manichæis, Cerdonianis, Marcionitis & Ebionæis?

Prosyllogismus VII.

Si intellectus Scripturæ non potest haberi ex Scriptura: tum non omnia continet. At primum: Ergo & postremum.

RESP. *Assumtio* negatur: Ut enim quisque est optimus interpres suorum verborum: ita etiam Spiritus Sanctus in Scriptura loquens est optimus interpres Scripturæ. Hinc *Beræenses* non extra Scripturam, sed in Scriptura scrutati sunt sensum scripturarum à Paulo allatarum, Act. 17. 11. qui nihil dixit extra ea quæ Pro-E phetæ ac Moses futura prædixerunt. Act. 26. 22. Hinc Paulus ait 2. Tim. 3. 15. Sacras literas hominem sapientem reddere posse ad salutem: ergo etiam sensum Scripturæ suppeditant, sine quo sapientia ista ad salutem consistere nequit.

Sed probat Jesuita assumtionem hoc modo:

Sæpissimè Scriptura ambigua & perplexa est, ut nisi ab aliquo, qui errare non possit, explicetur, non possit intelligi.

Epilogismus est talis:

Ex Scriptura ambigua & perplexa non potest haberi ejusdem intellectus:

At Sacra Scriptura est ambigua & perplexa:
Ergo ex ea non potest haberi ejusdem intellectus.

RESP. *Primò Propositio* non est universaliter vera. Est enim vera tantùm de illa Scriptura, quæ in se & ab autore suo & prorsus tota est ambigua & perplexa, ita ut nihil in ea sit certi & perspicui. At Sacra Scriptura nec in se nec ab autore Spiritu Sancto est ambigua & perplexa: sed tantum hominibus non assequentibus, aut etiam non scrutantibus sensum Spiritus Sancti.

Secundo assumtio laborat elencho παρὰ τὸ μὴ ὅλον ὡς ὅλον, quem elenchum ipsemet Jesuita prodit, cùm fatetur, *sæpissimè* Scripturam esse ambiguam & perplexam: Non igitur tota est ambigua & perplexa. Atque hæc confessio satis est ad ipsum refutandum: Hinc enim colligitur, declarari ambigua & perplexa nobis loca ex illis quæ non sunt ambigua & perplexa.

INSTAT: *Nisi Scriptura Sacra ab aliquo, qui errare non possit, explicetur, non potest intelligi: Sola igitur non sufficit. Exempla sunt plurima; nam æqualitas divinarum personarũ, processio Spiritus Sancti à Patre & Filio, ut ab uno principio, peccatum originis, descensus Christi ad inferos, & multa similia deducuntur quidem ex sacris literis, sed non adeò facile, ut si solis pugnandum sit Scripturæ testimoniis, nunquam lites cum protervis finiri possint.*

RESP. *Antecedens*, quod ambiguum est, distinguimus. Interpres Scripturæ Sacræ qui errare non possit est *tum* Spiritus sanctus in Scriptura loquens: *tum* ipsi Prophetæ & Apostoli per spiritum Sanctum loquentes. Alii verò interpretes Ecclesiastici omnes, nullo excepto, errare possunt, & errant quoties ab analogia fidei in suis interpretationibus recedũt. Falsum igitur, Scripturam solam non sufficere: aut certè ambiguum est. Nam sola Scriptura non sufficit sine DEI Spiritu: sola verò sufficit, sine humanis interpretationibus.

Exempla autem quæ *Bellarminus* adducit, videlicet de æqualitate divinarum personarum, de processione Spiritus S. à Patre & Filio: &c. prorsus sunt ἀπροσδιόνυσα: Nec enim illa probant, Scripturam esse ambiguam & perplexam: sed non omnia totidem literis & syllabis in Scriptura exstare, quę credimus: cùm multa tantùm bonâ consequentiâ ex ea deducantur.

Quod *denique* infert; *Si solis pugnandum sit Scripturæ testimoniis, nunquam lites cum protervis finiri possint:* non est necessaria cõsequentia. Nam cũ protervis, φιλονείκοις & contentiosis nunquam finiri possunt lites; siquidem etiam post Apostolicum Concilium de quo Actor. 15. fidelibus controversia continuata fuit de ceremoniarum Mosaicarũ observatione necessaria. Si negotium sit cum protervis & contentiosis, finis est silentium nostrum, 1. Cor. 11. v. 16. *Quòd si quis videtur contentiosus esse, nos ejusmodi consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei.* Præfractè contentiosis ad ultimum opponendum est Ecclesias Dei alienas esse à contentionibus: & silentio utendum: exemplo Jeremiæ cui Chananja protervè contradicebat, Jerem. 28.

Prosyllogismus IIX.

Si nullum in Scriptura est testimonium, Beatam Mariam semper fuisse virginem, tum illa non omnia continet. At illud est: Ergo & hoc.

RESP. Negatur *assumtio, sive* tempus ante partum, *sive* post partum spectes. Ante partum Mariam fuisse semper virginem, expressè tradit Scriptura, Jes. 7. 14. Matth. 1. 23. *Ecce virgo concipiet & pariet Filium.* Luc. 1. 34. *Dixit Maria ad Angelum, Quomodo erit istud, quandoquidem virum non novi?* Matth. 1. 18. *Quum mater ejus Maria desponsa esset Iosepho priusquam ipsi convenissent, comperta est prægnans esse è Spiritu Sancto,* &, 25. *Sed non cognovit eam, quousq; peperisset filium illum suum primogenitum.* Post partum Mariam mansisse virginem bonâ consequentiâ colligitur ex Scriptura. Nam *primò* Scriptura nusquam affirmat, eam fuisse cognitam à Josepho, aut alios liberos peperisse. *Deinde* Dominus in cruce pendens matrem Johanni commendavit, & Johannes *eam recepit domum suam*: Joh. 19. 27. Ergo Maria non habuit tum maritum & liberos. *Tertiò* idem colligit ex Matthæi 1. v. 25. *Basilius* in concione de Nativitate Domini: *Ut ne eorum qui Christum amant, aures suscipiant, quòd Deipara aliquando virgo esse desiit, illa testimonia sufficientia putamus, ad hoc quidem: Non cognovit eam DONEC peperisset filium suum. Quòd particula DONEC in multis quidẽ locis quandam temporis determinationem significare videtur: revera autem indefinitum indicat. Quale est illud, Ecce ego sum vobiscũ usque ad consummationem seculi. Quartò Hieronymus* contra Helvidium idem multis Scripturis docet. In Scri-
B ptura ergo ἀειπαρθενία Mariæ traditur.

Prosyllogismus IX.

Si in Scriptura non exstat, in Novo Testamento Pascha esse celebrandum die Dominico, tum non omnia continet. At prius est: Ergo & posterius.

RESP. *Propositio* connexa negatur. Nam etsi in Scriptura non exstaret, in Novo Testamento Pascha esse celebrandum die Dominico: tamen Scriptura omnia dogmata ad salutem necessaria contineret. Distinctio enim dierum non est ad salutem necessaria, juxta sequentia dicta, Rom. 14. v. 5. 6. *Alius quidem æstimat diem præ die: alius autem peræquè æstimat quemvis diem. Unusquisque in animo suo plenè certus esto. Qui curat diem, Domino curat: & qui non curat diem, Domino non curat.* Gal. 4. v.
C 9. 10. 11. *At nunc quum cognoscatis Deum, imò potiùs cogniti sitis à Deo, quomodo convertitis vos retrorsum ad infirma & egena elementa, quibus ad superiora regressi, servire vultis? Dies observatis & menses & tempora & annos. Metuo de vobis, ne frustra fatigatus sim apud vos.* Colossen. 2. v. 16. *Ne quis igitur vos damnet ob cibum vel potum, aut respectu festi aut novilunii, aut Sabbathorum.* Præterea Pascha fuit typus & ceremonia: cessavit igitur rigida ejus observatio exhibito Christo Col. 2. 16. 17. Hebr. 10.

INSTANTIA. *Hæretici habiti sunt ab Ecclesia antiqua Quartadecimani, hoc est, qui Iudæorum exemplo Pascha decimoquarto die primi mensis celebrare solebant. Ergo celebratio Paschatis die Dominico, est ad salutem necessaria.*

D RESP. Negatur *propositio connexa*, quæ sophisticè omissa est. Causa negationis est, quia Quartadecimani *primò* non à tota Ecclesia, sed tantùm à Romana, eique adhærentibus: *deinde* illegitimè pro hæreticis sunt habiti: quod ex sequenti historica commemoratione patebit. Veteres in eodem die celebrabant Pascha, & Orientales quidem Ecclesiæ decimoquarto die mensis primi: Occidentales verò die Dominico, decimumquartum diem proximè sequente, *Euseb.* libro 5. capit. 23. vers. 24. *Socrates* libro 5. cap. 22. Eratque eo tempore liberum, ut diversis diebus Pascha haberetur. *Polycarpus* enim servabat morem, quem *Iohannes* tradiderat, & *Anicetus* servabat ritum, quem à superioribus acceperat. Interea tamen inter se concordiam custodiebant, *Euseb.* lib. 5. capite 24. Sed VICTOR Episcopus
E Romanus, cùm vix aliquantulum sedata fuisset persecutionum procella, primus fuit qui pacem Ecclesiæ instigante Satanâ turbavit. Ut enim Papalem ostenderet animum, decretum fecit, ut propter memoriam resurrectionis Domini, Pascha die Dominica à quartadecima die mensis Martii usque ad vigesimam primam ejusdem mensis celebraretur. Scripserat etiam ad *Polycratem Episcopum Ephesinum*, qui præsidebat inter Episcopos Asiaticos, & pro autoritate mandaverat, ut Episcopi Asiatici consuetudinem Romanæ Ecclesiæ in celebrando Paschate sequerentur. Quâ arrogan-

Digitized by Google

rogantiâ Victoris omnes Episcopi Asiatici vehementer offensi decreto ipsius contradixerunt. Hinc sex cōcilia provincialia celebrata esse propter Diem Paschæ, refert *Eusebius* lib. 5. cap. 23. & 24. Multi Orientis ac Ægypti præsules decreto *Victoris* assensum præbebant. Odiosè diu decertatum est. *Victor* Asiaticos Episcopos ab Ecclesiæ communione excludere decrevit, tanquam reos hæreseos, quòd de Paschate Romanæ Ecclesiæ consentire nollent: quo nomine graviter fuit reprehensus etiam à suæ factionis Episcopis, nominatim verò ab *Irenæo Lugdunensi Episcopo*, qui per literas eum monuit, ut ageret potiùs quæ pacis essent: indignum esse dicens, propter ritum & ceremoniarum dissonantiam, Ecclesiæ concordiam rumpere: utens etiam hoc argumento, quòd diversitas jejuniorum nunquam unionem Ecclesiarum dissolvisset. *Eusebius* lib. 5. cap. 24. Hoc pacto res sedata: quælibet pars suam retinuit, quam receperat consuetudinem: donec in Concilio Niceno constitutio facta est ut Pascha die Dominico celebraretur: quam in hodiernum usque diem observat Ecclesia. Hoc schismate quod Romanus Episcopus excitavit, turbata fuit tranquillitas Ecclesiarum & doctrina de libertate Christiana in ceremoniis adiaphoris obscurata: & Asiatici qui Pascha celebrabant decimaquartâ Lunæ, fuerunt appellati *Quartadecimani* hæretici damnati, ut *Nicephorus* refert libro 4. cap. 39. Sed cum injuria hæreseos crimen ipsis impositum: cùm non sint hæretici, qui ab aliis in cæremoniæ alicujus observatione variant, sed qui pertinaciter nullâ habitâ ratione admonitionum factarum Ecclesiam distrahunt & dividunt disseminatione & propugnatione erroris ejusmodi, qui vel apertè pugnat cum sacræ doctrinæ fundamento, vel ex quo sequitur partis alicujus fundamenti eversio. Rom. 16. 17. 1. Tim. 6. 3 2 Tim. 3. 13.

Secundo, assumtio non est simpliciter vera. Etsi enim expressis verbis in Scriptura non exstat, Pascha esse celebrandum Dominico die: tamen colligi id potest ex illis locis, in quibus dicitur, Apostolos convenisse primo die hebdomadis Johan. 20. 1. 26. Alios item fideles. 1. Cor. 16. 2.

Prosyllogismus X.

Si Pædobaptismus ex Scriptura probari non potest: tum ea non omnia continet. Antecedens est verū: Ergo & cōsequens.

RESP. *Assumtio* negatur. Nam infantes Christianorum esse baptizandos ex Scriptura probari potest. Illa enim testatur, infantes fidelium fœderi gratiæ insertos, Gen. 17. v. 7. *Ero Deus tuus & seminis tui post te.* Testatur eorum esse regnum cœlorum Matth. 19. 14. Testatur ad ipsos pertinere promissionem, Acto. 2. 39. *Vobis & liberis vestris est facta promissio.* Testatur eos sanctos esse. 1. Cor. 7. 14. *Liberi vestri sancti sunt.* Hinc bonâ consequentiâ colligimus, fidelium infantes esse baptizandos. Similter judicavit antiquitas, Pædobaptismum esse dogma ἐγγράφον: ut *Cyprian.* libr. 3. Epist. 8. *August.* contra Donat. lib. 4. cap. 23. & 24.

Prosyllogismus XI.

Si purgatorium est, & tamen ex Scriptura probari non potest: tum ea non omnia continet. At prius est: Lutherus enim in Assertionibus artic. 37. ait: Ego tamen & credo Purgatorium esse, & consulo suadeoque credendum: *& ibidem asserit, purgatorium non posse probari ex Sacris literis. Ergo erit & posterius.*

RESP. *Primò, Propositio* negatur. Quid enim, si fictitium purgatorium in Scriptura non traditur, propterea illa nō continet omnia dogmata ad salutem necessaria? Simile est: *Si donatio illa à Constantino Magno facta est Romano Papæ, & tamen ex Scriptura probari non potest: tum*

A *ea non omnia continet. Secundò* etiam assumtionis pars prior, quâ asseritur Purgatorium esse, falsa est; quia Scripturæ è diametro repugnat. *Tertiò*, altera assumtionis pars, quâ dicitur, purgatorium non posse probari ex Sacris literis, adversatur ipsis Jesuitis. Nam si Purgatorium non potest probari ex Sacris literis; cur igitur testimonia ex Sacris literis ad purgatorii defensionem Jesuitæ adducunt?

REPLICATIO: *At Bellarminus ex Lutheri tantùm, non ex suo sensu loquitur.*

RESP. Cùm Lutheri testimonium alleget, *vel* assentitur ei *vel* non assentitur. Si assentitur, tum concedit, Purgatorium non posse ex Sacris literis probari, atque ita se & alios Jesuitas mendacii arguit, qui alibi ex Sacris literis purgatorium defendere conantur. B Si non assentitur, cur igitur ne verbulo quidem unico indicavit, sibi Lutheri sententiam falsam videri? Ac si ei non assentitur, purgatorio patrocinium ex Scriptura deneganti: nos quoque non obstricti sumus assentiri, Purgatorium suadenti. Quâ enim ipse autoritate teneri non volet, eâ quoque nos devinciri non est æquum: cùm disputandi principia utrique parti communia & ab utraque parte approbata esse oporteat, aut certè approbata & recepta ab ea parte adversus quam disputatur. Nos autem Lutheri opiniones pro fidei & cultus divini principio non agnoscimus, non habemus: frustra ergo adversus nos adferuntur. Quin etiam Lutherus postea purgatorium non credidit, quum ex Scripturis melius didicisset.

C

Prosyllogismus XII.

Si in Scriptura nusquam invenitur, nullum esse Verbum Dei, nisi scriptum, tum ea non omnia continet. Antecedens est verum: Ergo & consequens.

RESP. *Primò, propositionis connexio* non est necessaria. Necessaria autem esset, si præter Scripturam Propheticam & Apostolicam, hoc tempore exstaret Verbum aliquod Dei non scriptum. Quis autem est tam præsumtuosus, qui sine ullo testimonio divino affirmet hoc vel illud quod in Divinis Scripturis non comprehenditur, certo esse Verbum Dei? aut si audeat affirmare; unde hoc probabit? Quibus non afferentibus Scripturam, licet asserere, ea quæ proponunt, Deum dicere, nisi Prophetis & Apostolis? *Deinde* D assumtio est ambigua. Nam *nullum esse verbum Dei nisi scriptum*, si simpliciter accipiatur, falsum est: quia præter verbum Dei scriptum, est æternum illud Verbum Dei Patris, nimirum Filius Dei: Joh. 1. v. 1. & sequentibus. Est & verbum potentiæ divinæ, de quo dicitur, *Non ex solo pane vivet homo, sed ex omni verbo quod procedit ex ore Dei*, Deuter. 8. 4. Matth. 4. v. 4. Heb. 1. 3. Est & verbum Dei προφορικὸν quo cōpellat creaturas suas; est & verbum Dei nobis ἔμφυτον insitum per Spiritum Sanctum Jac. 1. 2. quod reipsa idem est cum verbo scripto, modo communicationis tantùm ab eo differt. Sin verò κατὰ τί intelligatur, in hunc modum, nullum esse verbum Dei nisi scriptum, nempe ex quo nunc doctrina fidei & cultus Dei haurienda nobis & confirmanda, verè dicitur. Nam si E præter Scripturam est nunc aliud Verbum Dei non scriptum ex quo religionis veritas petenda, quare igitur Apostolus ad Verbum non scriptum non æquè fideles ablegat atque ad Scripturas? quare dicit, *Sacras literas posse hominem sapientem reddere ad salutem* 2. Tim. 3. 15. Cur dicit, *Scripturam esse utilem ad perfectè reddendum hominem Dei, ad omne opus bonum perfectè instructum?* Cur ista soli Scripturæ attribuit. Verbum non scripti prorsus oblitus? Proinde cōcludimus *hu prosyllogismu probatum nō esse, Scripturā Sacram nō omnia dogmata necessaria ad*

Digitized by Google

salutem continere ac propterea etiam probatum non esse, Scripturam Sacram non esse perfectam ac sufficientem.

Caput XLVII.

In quo agitur de Traditionibus non scriptis.

De Traditionibus non scriptis duæ sunt præcipuæ quæstiones: Una, *An jam sint aliqua traditiones de fide & bonis operibus verè divina & Apostolica non scripta?* Altera, *an sint jam prater Scripturam Sacram necessaria?* De quibus ut recte agatur, à genere ad speciem erit progrediendum.

Distinctio traditionũ orthodoxa.

TRADITIONIS vox, in sermone Ecclesiastico, ambigua est: nam *interdum* sumitur pro *re tradita*, id est, pro doctrina, seu historia, seu testificatione, seu ceremonia: *interdum* pro *actione tradendi*, ut cùm significat factum Ecclesiæ per manus tradentis Scripturam posteris.

Quum pro re tradita accipitur, tum interdum *generaliter* significat doctrinã, historiam aut ceremoniam, sive sermone nudo & vivâ voce, sive scripto traditam: interdum *specialiter* significat aliquid scripto traditum, ut cùm *Hieronymus* ait, unam esse quadragesimam secundùm traditionem, id est, historiam Evangelicam ab Apostolis scriptam, vel aliquid vivâ solùm voce traditum.

Traditio quum pro re tradita accipitur est E CAUSIS EFFICIENTIBUS vel *divina* vel *humana*.

Traditio divina, est quæ à Deo Ecclesiæ est cõmendata per Prophetas, Christum in carne exhibitum, & Apostolos.

Eaque est E SUBJECTIS vel *dogmatica*, vel *historica*, vel *ritualis*.

Traditio dogmatica, est dogma seu doctrina de fide aut de bonis operib. Hoc significato usurpatur traditionis nomen 2. Thes. 2.15. *Nempe igitur fratres, perstate & retinete τὰς παραδόσεις, traditiones, quas docti estis sive per sermonẽ, sive per epistolam nostram.* Et cap. 3.6. *Denunciamus aũt vobis fratres, in nomine Domini nostri Iesu Christi, ut subducatis vos ab omni fratre, qui inordinatè incedit, & non secundùm traditionem, quam accepit à nobis.*

Traditio historica, est historia & narratio singularium dictorum aut factorum aut eventuum Christi aut Apostolorum aut aliorum: qualis est traditio de communione facultatum in primitiva Ecclesia, Act. 2.44.

Traditio ritualis, est ritus seu ceremonia.

Estque traditio ritualis è subjectis vel *universalis*, vel *particularis*.

Universalis, est quæ in universis Ecclesiis observãda.

Particularis, est quæ in particulari Ecclesia una aut pluribus obtinet: qualis erat observatio Agaparum, de quib. in epist. Jud. v. 12. *Hi sunt in agapis vestris macula, dũ vobiscum convivantur, securè seipsos pascentes, nubes aquâ carentes, ventis circumacta, arbores emarcida, infrugifera, bis èmortua* Et 1. Cor. 11. 21. Act. 2. 46.

Ex adjunctis traditio ritualis est vel *perpetua* vel *temporaria*.

Perpetua, est quæ immutabilis semper observanda est usq; ad finẽ mundi: ut Baptismus & Cœna Domini.

Temporaria, est quæ pro circumstantiarum, veluti tẽporum, locorum ac personarum varietate mutari potest, ac propterea libera est ejus observatio ac nequaquam perpetuò necessaria, etsi ad tempus fuerit vel sit necessaria, qualis fuit Apostolica traditio de abstinẽtia à sanguine & suffocato, Act. 15. v. 28. 29. & cap. 16. 4.

A *Humana traditio*, est quæ nudâ hominũ voluntate excogitata & in Ecclesiam introducta est: quales erant traditiones multæ Pharisæorum & Seniorum in populo Judaico, quales item plurimæ sunt in Christianas Ecclesias introductæ.

Papistarum distinctio Traditionum.

Hæ traditionũ partitiones veræ sunt ac legitimæ. Papistæ a. traditionũ nomine intelligunt doctrinas quæ nusquã in Veteri & Novo Testamento scriptæ extant. Easq; dicunt esse triplices, *divinas, Apostolicas & Ecclesiasticas.* DIVINÆ *traditiones dicũtur*, (ait Bellar.) *qua accepta sunt ab ipso Christo Apostolos docente, & nusquã in divinis literis inveniuntur: talia sunt ea qua ad materiam & formã Sacramentorũ pertinẽt, pauca n. de his habemus in divinis literis, & tamen certũ est Sacramentorũ essentiam nõ potuisse, nisi à Christo institui: Propterea n. Apost. 1. Cor. 11. loquẽs de Sacramento* B *Eucharistia dicebat: Ego enim accepi à Domino quod & tradidi vobis.*

APOSTOLICÆ traditiones propriè dicuntur illa qua ab Apostolis instituta sunt, non tamẽ sine assistentia Spiritus S. & nihilominus non exstãt scripta in eorũ epistolis: quale est jejunium Quadragesima, & quatuor temporũ, & alia multa, de quibus postea. Solent tamen interdũ etiam divina traditiones dici Apostolica, & Apostolica dicuntur divina: divina traditiones dicũtur Apostolica, non quod ab illis sint instituta, sed quod ab eis primùm Ecclesia tradita sint, cùm ipsi seorsim eas à Christo accepissent: & Apostolica dicuntur divina, non quod eas Deus immediatè instituerit, sed quòd nõ sine Spiritu Dei eas Apostoli instituerint. Quemodo oẽs epistola Apostolorum dicuntur divina & Apostolica scripta, etiam si quadam in eis sint pracepta divina, & quadam propriè Apostolica, ut patet ex illo priore ad Cor. 7. C *Pracipio non ego, sed Dominus, & postea, Dico ego, nõ Dominus.*

ECCLESIASTICÆ *traditiones proprè dicuntur cõsuetudines quadam antiqua vel à pralatis, vel à populis inchoata, qua paulatim tacito consensu populorum vim legis obtinuerunt.*

Sed Bellarminus *primò* vitiosè distribuit traditiones in *divinas, Apostolicas & Ecclesiasticas*: Nam verè Apostolicæ sunt divinæ: & Ecclesiasticæ ὁμωνύμως dicuntur, *vel* quæ Ecclesiæ à Deo datæ & in eadẽ atq; ab eadem observantur, *vel* quæ ab Ecclesia ipsa sunt introductæ.

Apostolica traditio scripta.

Apostolica traditio ab *Athanasio* appellatur quę tamẽ scripta est in sacris literis, Epistolâ ad Adelphium contra Arianos primo tomo, pag. 353. ait: *Et Apostolica traditio commonstret, Petro referente, Christum in carne passum, Paulo item loquente, Exspectantes beatam spem & adventum gloria magni Dei.* Sic *Cyprianus*, epistolâ 63. sectione secũdâ, juxta D editionem Pamelii, vel lib. 2. epistolâ tertiâ juxta editionem Erasmi, dicit, *Dominicam esse traditionem, ut calix qui in commemorationem Christi offertur, mixtus vino offeratur.* Hæc traditio etiam scripta est, nam Dominus in institutione Cœnæ Dominicæ accepit *calicem vino mistũ*, id est, cui vinum infusum fuit. Loquutus est *Cyprianus* Latino more, quo calix seu poculum dicitur misceri potu aliquo, cùm calici seu poculo potus ille infunditur. Ideo non dicit *Cyprianus*, calicem offerendum mistum aquâ, sed mistum vino: idque dicit contra Aquarios, qui pro vino aquam populo offerebant, contra Dominicam traditionem. Aquam autem vino miscẽdam humana traditio est, de qua suo postea loco in E eadem epistola *Cyprianus* agit.

Dominica traditio scripta.

Calix mixtus quid ...

Distinctionẽ suam Bellarminus vult probare, *quòd & in scriptis Apostolicis quadam sint pracepta divina & quadam propriè Apostolica, ut pateat ex 1. Cor. 7. v. 10. Pracipio non ego, sed Dominus: & postea v. 12. Dico ego, non Dominus.*

RESP. Falsa est hæc distinctio: nam omnia præcepta Apostolica in epistolis illorũ consignata, verè sunt etiam divina. Locus verò ex 1. Cor. 7. ad probandũ institutũ *Bellarmini* non facit, quia ejus interpretatio à *Bellarmino* data non convenit cum mẽte Pauli. Etenim præcepta sua non opponit Paulus divinis respectu autorum seu causarum efficientium simpliciter, sed secũdùm

Digitized by Google

dùm quid, nempe quoad modos, quibus præcepta illa sunt à Domino Apostolo tradita: Facit enim discrimē inter illa quę Dominus Jesus ipse in terris versans cum discipulis suis, & docens immediatè per se præcepit, quale est præceptū matrimonio junctis datum, Matthæi 19 6. *Quod Deus conjunxit, homo ne separet*; quod Apostolus his verbis repetit: *Uxor à viro ne se separato*; & inter ea quæ ipse Apostolus Spiritu Christi afflatus ad quæstiones à Corinthiis per Epistolam propositas pręscripsit, non autem ex se aut ex proprio arbitrio constituit, ut apertè indicat in conclusione capitis, quum ait: *secundùm meam sententiam; puto autem me quoq; Spiritum Dei habere*: ut intelligerent Corinthii, quòd ipse non propriâ autoritate ita sentiret ut scriberet, sed per afflatum Spiritus Dei. Hoc ipsum etiam indicat vers. 25. in quo Paulus ait: *De virginibus praeceptum Domini non habeo, sed do quod sentio, ut cui Dominus per misericordiam dederit fidum esse*; id est, non habeo præceptum quod Dominus ipsemet immediatè dederit docens in terris, quale est illud vers. 10. *Uxor à viro ne se separato*; sed meam sententiam expono, non privatâ autoritate excogitatam, sed à Domino per Spiritum sanctum mihi inditam; nam tota Scriptura est θεόπνευστος, est divinitus inspirata: Ergo & hæc præcepta Apostolica sunt θεόπνευστα, divinitus inspirata; ac de his & similibus præceptis ait idem Apostolus 1. Corinth. 14. 37. *Si quis videtur Propheta esse, aut spiritualis, agnoscat quæ scribo vobis, esse Domini mandata.* Quæ ergo mandata Apostolus scripsit, illa omnia unius & ejusdem autoris, nimirum Domini mandata fuerunt, sed alia *immediata*, alia *mediata*: *illa* Dominus ipse in terris corporaliter versans in sua propria persona ore suo protulit; *hæc* verò Apostolus, in quo idem Dominus loquebatur, 2. Corinth. 13. v. 3. & per Spiritum sanctum revelabat, 1. Corinth. 7. v. 40.

Secundò, tota essentia Sacramentorum, ac proinde materia ac forma illorum, est traditionis scriptæ, non autem ἀγράφου. *Jejunium quadragesimæ, & jejunia quatuor temporum*, & similia multa, non sunt traditiones Apostolicæ: imò etiamsi essent, tamen omnia dogmata nobis ad salutem necessaria in Scriptura Sacra continerentur; jejunia enim non sunt dogmata ad salutem necessaria.

Hic igitur gravissima controversia oritur: *An jam sint aliquæ traditiones de fide & bonis operibus verè divinæ & Apostolicæ non scriptæ in libris divinitus Canonicis?*

Quæstionem primùm explico: Non quæritur, *an olim fuerit aliqua traditio non scripta?* Nam principio nascenti Ecclesię verbum Dei sine scripto traditum fuit: sed postea procedente tempore idem verbum scriptis comprehensum est & penes Ecclesiam, veluti thesaurus cœlestis, depositum. Ante Mosen igitur fuerunt traditiones divinæ non scriptæ; & traditiones Evangelicæ initio prædicationis Evangelii fuerunt non scriptæ, sed sicut in Veteri Testamento doctrina Prophetica tota, ita & in Novo Testamento Apostolica doctrina tota certis & numero finitis libris comprehensa fuit. Non ergo quæritur, quid olim fuerit: *sed an hoc tempore SINT aliquæ divinæ & Apostolicæ traditiones de fide & bonis operibus non scriptæ, extra libros Propheticos & Apostolicos?*

Papani contendunt esse, & sequentibus argumentis evincere conantur, quæ *Bellarminus* recitat:

PRIMUM: *Si Scriptura non continet omnia, & necessarium est verbum traditum (nimirum non scriptum) sequitur esse aliquod verbum traditum, alioqui Deus non bene providisset Ecclesiæ.*

RESP. *Primò*, Utrumque antecedentis membrum est falsum; & consequens igitur. *Secundò*, consequentiæ probatio est inconsequens; quia Scriptura continet omnia ad salutem necessaria dogmata & verbum aliquod non scriptum non est necessarium: Deus ergo optimè providit Ecclesiæ.

SECUNDUM. Testimoniis aliquot Scripturæ cōstat, quæ ordine considerabimus.

Primum Testimonium.

Joh. 16. 12. *Adhuc multa habeo quæ vobis dicam, sed non potestis portare modò. Illa, quæ promittebat Dominus se dicturum Ioan. 16. dixit haud dubiè post resurrectionem suam.*

Syllogismus talis erit:

Si multa Apostolis à Christo fuerunt dicenda, sed quæ tum portare non potuerunt; sequitur esse traditiones: sed illud: Ergo & hoc.

RESP. *Primò* verbis *Augustini* Tract. 97. in Johannem: *Omnes insipientissimi hæretici, qui se Christianos vocari volunt, audacias figmentorum suorum hac occasione Evangelicæ sententiæ colorare conantur, ubi Dominus ait: Adhuc habeo multa,* &c. Hoc sibi dictum Papistæ seque insipientissimos hæreticos esse sciant, etiamsi Christiani & Catholici vocari velint. *Deinde* ad omnia respondemus in hunc modum. *Primùm* struit *Bellarminus* fallaciam à dicto secundùm quid ad dictum simpliciter. Nam simpliciter intelligit, multa illa quæ Christus adhuc habebat dicenda Apostolis, prorsus alia esse quàm quæ illos jam docuerat: & quæ postea à Spiritu sancto ipsis in mentem revocata ipsi scripserūt: quum Dominus eadem intelligat, duntaxat clariùs ipsis explananda, quia tum non potuerant ea ferre. Quis autem non intelligit, multa adhuc dicenda esse illi, qui illa quæ etiam sæpè dicta sunt, & quæ sæpè audita, nōdum tamen est assequutus, nondum intellexit? *Deinde* illa multa Christus post resurrectionem dixit Apostolis & per se apparens eis & loquens de regno Dei per dies quadraginta: & per Spiritum sanctum die Pentecostes cœlo effusum, & deinceps. *Tertiò*, quod ait, Apostolos de gestis & è verbis Domini post resurrectionem paucissima scripsisse; ac proinde multa ἀγράφως Ecclesiis tradidisse, cùm nec invidi, aut obliviosi fuerunt, ut nollent, aut non possent ea dicere; in eo decipere conatur fallacia consequentis. Paucissima quidem scripserunt, si verba spectes; sed plurima scripserunt si res spectes paucis verbis indicatas. Matthæi 28. Marc. 16. Luc. 24. Johan. 20. & 21. Actor. 1. Et pòst in historia tota Evangelica & Epistolis pleniùs explicatas. Nec enim alia ipsis de regno Dei tradidit, quam quæ postea prædicarunt & scripserunt. Omnia autem necessaria scripta sunt: *quia electa sunt, quæ scriberentur, quæ saluti credentium sufficere visa sunt*, ut ait *Augustinus* Tractatu quadragesimonono in Johannem. Firmum igitur ratumque esto, multa illa quæ Dominus Apostolis dicenda habuit, non alia fuisse, quam quæ antea docuerat, sed tantùm alio modo dicenda fuerant. Quod *Thomas Aquinas* ipse in cap. 16. Johann. lect. tertiâ docet his verbis: *Non est intelligendum quod aliqua secreta doctrina taceantur fidelibus parvulis, seorsum dicenda majoribus, &c. sed omnibus fidelibus proponuntur, quæ fidei sunt. Matth. 10. Quod in aurem audivistis, &c. sed aliter proponenda sunt rudibus, aliter peritis, sicut in mysterio incarnationis, &c. quia cùm non intelligerent scandalizarentur. Omnia ergo quæ fidei erant, Dominus proposuit eis, sed non eo modo quo postea revelavit, &c. Non altiora quidem, sed altiori modo; nimirum post resurrectionem,* &c.

Quòd si quis in specie requirat nonnulla quæ Apostoli ante Christi passionem & resurrectionem non poterant portare; respondeo cum *Origene* contra Celsum libro secundo: *Hic quærimus quænam sint illa multa, quæ Jesus habebat dicēda discipulis,* &c. *Dixerim ista habuisse*

Digitized by Google

dicenda: Quæ sit vera Lex, quarúmve cœlestium rerum umbris constet cultus Judaicus, & quæ ferre nondum poterant educati in litera Legis, &c. quæq; ideo distulit in tempus opportunius, post passionem & resurrectionem, &c. Respondeo cum *Cajetano Cardinali*, qui in cap. decimumsextum Johan. sic commentatur: *Sunt autem multa quæ restabant dicenda: Quòd conceptus est de Spiritu sancto, quòd conceptus & natus de virgine, quòd descensurus ad inferos, quòd adscensurus in cœlum; & illa quæ Apostoli post resurrectionem didicerunt.* In libro Responsionum ad quasdam Christianas Quæstiones ad Orthodoxos, qui *Justino Martyri* adjunctus est, docetur in responsione ad quæstionem centesimam duodecimam, unum ex eis quæ ab Apostolis ante adventum Spiritus sancti cognosci non potuerunt, pro eo atque dictum est: *Multa habeo quæ vobis dicam*, &c. esse etiam hoc, regnum Israëlis non esse gloriam & delicias terrenas.

Quòd si quis non acquiescat istis, sed alia potiùs fingat fuisse, quæ tum Dominus dicere noluerit; ei respondeo verbis *Augustini* ex Tractat. nonages. sexto in Johannem: *Cùm Dominus ipse tacuerit, quis nostrum dicat, ista vel illa sunt? quis est tam vanus & temerarius, qui sine ullo testimonio divino affirmet ea esse, quæ tunc Dominus dicere noluerit?*

Præterea dissentit *Bellarminus* ab aliis Papanis. Nam Glossa ordinaria interlinearis dicit, *multa illa quæ Christus tum reticuit, neminem habere determinare.* Quin etiam *Nicolaus Lyranus* aliter quàm Jesuita hunc locum interpretatur: *Hic*, inquit, *ostendit Christus efficaciam Spiritus S. respectu Apostolorum, quæ consistit in illustratione ipsorum de profundissimis & altissimis fidei secretis.* Et paulò pòst: Docebit vos omnem veritatem, scilicet *necessariam ad salutem: non solùm pro personis vestris, sed etiam ad regimen Ecclesiæ & fidelium instructionem.* Quid hæc interpretatio ad traditiones non scriptas?

Secundum testimonium.

Johan. 21. 25. dicitur: *Sunt autem & alia multa, quæ fecit Jesus, quæ si scribantur singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt libros.* Constat igitur, multa Dominum fecisse & dixisse, quæ non sunt scripta.

Syllogismus talis erit:

Si multa Dominus dixit & fecit quæ non scripta sunt, tum sunt aliquæ traditiones non scriptæ. Antecedens est verum: Ergo & consequens.

RESP. *Connexum* non est necessarium, & simpliciter verum. Esset autem necessarium & simpliciter verum, si ea quæ non sunt scripta, vivâ voce Apostoli ita tradidissent suis auditoribus, ut propagata ad posteros extra omnem controversiam versarentur, verè à Domino esse dicta ac facta. Jam verò talia nulla proferri queunt, quæ probabiliter saltem judicari possint, esse à Domino certò dicta vel facta.

INSTANTIA. *Constat nihilominus, multa Dominum fecisse vel dixisse, quæ non sunt scripta. Nam istos libros, qui exstant, una manus capere potest: Johannes autem dicit, totum mundum non posse capere libros, qui scribendi essent.*

RESP. *Primò* concedimus multa Dominum fecisse & dixisse, quæ non sunt scripta; sed quis nostrûm dicat, illa vel illa sunt? aut si dicere audeat, unde probat?

Secundò, pueriles sunt ineptiæ, captare amphibolias: nunquid enim Johannes putavit libros à mundo tanquam locatum à loco capi non posse? nequaquam; sed sensus hic est, non esset futurus in mundo quisquam, qui ea omnia animo capere & mente complecti posset præ varietate rerum gestarum ac multitudine & excellentia. Potuisset hoc Jesuita ex *Glossa ordinaria* cognoscere, quæ hæc verba sic explicat: *Non dicit spacio non posse capi, sed capacitate legentium.* Et ex *Nicolao Lyrano*, qui sic hunc locum explanat: *Nec ipsum arbitror mundum, id est, homines hujus mundi: capere posse eos qui scriberentur libros. Facta enim & verba Christi non sunt hominis tantùm, sed Dei: quoniam illa humanitas erat organum divinitatis: & ideo non possunt ad plenum ab hominibus explicari aut etiam comprehendi.* Et mox: *Facta sunt & dicta Dei, quæ sunt nobis incomprehensibilia propter eorum excellentiam respectu intellectus nostri.*

Tertium testimonium.

Lucas testatur Actor. 1. v. 3. *Christum post resurrectionem per dies quadraginta discipulis apparuisse, & locutum esse de regno Dei. At de gestis & verbis Domini post resurrectionem paucissima scripserunt Evangelistæ. Non autem est ullo modo credibile, Apostolos, qui illa viderant & audierant, non tradidisse Ecclesiæ, nec enim invidi, aut obliviosi erant, ut nollent aut non possent ea dicere.*

Syllogismus talis est:

Si Christus post resurrectionem per dies quadraginta discipulis locutus est de regno Dei: & ea quæ tum locutus est, non sunt omnia scripta, nihilominus tamen ab Apostolis tradita Ecclesiis, tum sunt traditiones non scriptæ. Omnia quæ antecedunt vera sunt: Ergo & quod sequitur.

RESP. *Primò*, in propositione est fallacia consequentis. Etsi enim totum antecedens concederetur, ex eo tamen nequaquam sequeretur, jam hoc tempore reverâ Apostolicas aliquas traditiones exstare. Quis enim est tam vanus, tam temerarius, qui cùm dixerit etiam vera, quibus voluerit & quæ voluerit, sine ullo testimonio divino affirmet ea esse, quæ Dominus per quadraginta dies post resurrectionẽ est locutus? Quis hoc nostrûm faciet, & non maximam temeritatis culpam incurrat, in quo nec Prophetica nec Apostolica excellit autoritas? Hæretici solent hoc argumento uti, & dicere, suas immunditias, esse ea quæ Christus post resurrectionem discipulis est locutus.

Secundò, assumtionis tria sunt membra. *Primum & tertium* membrum est verum: *medium* verò, videlicet quæ Christus locutus est, non esse omnia scripta, est ambiguum. Si enim intelligas, non esse omnia totidẽ verbis quę à Domino usurpata sunt, conscripta; verum est: Sin autem intelligas, ne quidem summam eorum ad salutem necessariam esse scriptam; falsum est. Nam scriptum est licèt summariè: tamen disertè & nominatim, quid Christus locutus sit, quidve egerit: videlicet dixit ea quæ ad regnum Dei pertinent, Actor. 1. 3. demonstravit se verè resurrexisse ex mortuis; jussitque suam resurrectionem fratribus renunciare, eosque in Galilæam abire, promisitque sui ibi manifestationẽ, Matth. 28. 9, 10. docuit oportuisse se pati, & sic intrare in gloriam suam; & exorsus à Mose & omnibus Prophetis, interpretatus est illis in omnibus Scripturis, quæ de se scripta erant, Luc. 24. 26, 27. revocavit eis in mentem quæ docuerat ante passionem suam, addens explicationem Scripturarum, Luc. 24. vers. 44, 45, 46. instituit ministerium, Matth. 28, 29. promisit Spiritum sanctum, & alia locutus est, & egit multa, quorum summa est ab Evangelistis conscripta.

Tertiò, quòd pauciora dicta & facta Christi post resurrectionem commemorantur, fit ideo, quia, ut *Glossa ordinaria* & *Nicolaus Lyranus* rectè annotant, nõ continuè per dies illos quadraginta, sed tantùm aliquoties discipulis apparuit.

REPLICATIO *ad primam responsionis partem. De Sacramentorum institutione sine dubio Dominus tradidit in illis diebus quadraginta, quæ scripta non sunt.*

RESP. *Primò*, Si de Baptismo intelligas; scripta est illa traditio Matth. 28. v. 19. *Profecti docete omnes gentes, baptizantes eos in nomen Patris & Filij & Spiritus sancti.* Sic

Marc. 16.

Digitized by Google

Marc.16.16. Traditio Cœnæ Domini etiam est scripta A
à Matthæo, Marco, Luca, & Paulo. Aliorum Sacramentorum traditiones scriptæ non sunt, quia sine omni dubio de aliis Sacramentis Dominus non tradidit quicquam. *Secundò*, audacior est Jesuita, quàm *Glossa ordinaria* & *Nicolaus Lyranus*, qui contenti narratione Lucæ, dicunt, Christum de Evangelio, Ecclesiâ, regno & beatitudine cœlesti locutum: novorũ autem Sacramentorum non meminerunt.

Quartum testimonium.

1.Cor.11.v.2. ait Paulus: *Laudo verò vos fratres; quòd omnia mea meministis, & sicut tradidi vobis, traditiones retinetis. Ergo sunt traditiones non scriptæ.*

RESP. Plus colligitur, quàm antecedens permittit. B
Hoc enim tantum sequitur, Apostolum tradidisse Corinthiis particulares de decoro & honestate leges, ad Ecclesiasticam politiam spectantes; non autem hinc sequitur jam illas traditiones exstare. Multò minùs inde sequitur, illas traditiones quas Corinthiis Paulus tradidit esse Papisticas traditiones, cùm pleræque Apostolorum doctrinæ maximè adversentur.

Deinde peccat *Bellarminus* ignoratione elenchi: nam nos nunc disceptamus de doctrina ad salutem necessaria: at *Bellarminus* objicit locum de ritibus externis seu ceremoniis, nempe de modo orandi, & de modo sumendæ Eucharistiæ.

INSTAT: *Ista præcepta de modo orandi & sumendæ Eucharistiæ, nusquam scripta inveniuntur.*

RESP. Falsum est istud: nam ipsemet *Bellarminus* testatur, *Paulum 1. Corinth.11. duas quæstiones tractare: unam* C
de modo orandi in Ecclesia; alteram de modo sumendæ Eucharistiæ.

Quintum testimonium.

1.Cor.11.v.23. ait Paulus: *Ego accepi à Domino, quod & tradidi vobis. Ergo sunt traditiones non scriptæ.*

RESP. *Primò* committitur elenchus allegati impertinentis testimonii. Nam dictum Pauli loquitur de traditione scripta, institutione videlicet Sacræ Cœnæ, quam ibidem mox subjicit: at thesis probanda loquitur de traditionibus non scriptis. *Secundò* prorsus aliud colligitur, quàm antecedens admittat. Non enim sequitur ex verbis Apostoli, esse traditiones non scriptas; verùm sacram Cœnam non ab Apostolo excogi- D
tatam, sed à Domino ipso institutam esse.

Sextum testimonium.

1.Cor.11.v.34. ait Paulus: *Cætera cùm venero, disponam; Quid autem disposuerit, nusquam scriptum invenitur.*

Syllogismus talis erit:

Si Paulus quædam apud Corinthios ordinavit, quæ nusquã scripta inveniuntur: tum sunt traditiones non scriptæ. Antecedens est verum: & consequens igitur.

RESP. *Primò* sophisma est παρὰ τὸ ἑπόμενον in propositione connexa; quia etsi tunc cùm Paulus illa ordinaret apud Corinthios quæ pollicitus erat, fuerunt illæ traditiones non scriptæ tamen non sequitur, jam quoque illas exstare. *Secundò* committitur elenchus E
impertinentis testimonii. Nam Pauli testimonium non dicit, hac nostra ætate fore traditiones non scriptas: sed pollicetur tantùm dispositionem eorum, quæ ad bonum ordinem in Ecclesia Corinthiaca servandum pertinebant. *Tertiò*, plus concludunt adversarii, quam præmissæ patiuntur: nam etsi concederetur (quod tamen non conceditur) traditiones non scriptas de ceremoniis aliquibus ad bonum ordinem tuendum spectantibus ab Apostolo institutis exstare: tamen inde non sequeretur, etiam non scriptas traditiones dogmatum ad salutem necessariorum jam exstare; id quod volunt Papistæ.

INSTANTIA: *Meritò censent Catholici Apostolum non solùm disposuisse quæ ad ritus & ceremonias pertinebant, sed etiam tradidisse alia graviora, ut de ordinatione ministrorum, de sacrificio altaris, de aliorum Sacramentorum forma & materia; nec hæretici possunt ullo modo contrarium ostendere.*

RESP. *Primò* meritò censetur Jesuita principium petere, qui asseverat tantùm; non probat quicquam. Unde enim probabit, hæc quæ enumerat, Apostolum disponere voluisse? *Secundò*, dum pro traditionibus non scriptis Jesuita pugnat, ἀσύστατα scribit. Nã paulò ante fassus est, quid Apostolus disposuerit, nusquam scriptum inveniri: hîc verò quidnam illud sit, quasi certò cognitum esset, commemorat. *Tertiò* petit principium dum asserit, Apostolum nõ tantùm disposuisse, quæ ad ritus & ceremonias pertinebant, sed etiam alia graviora. Nam verbum διατάξομαι, *ordinabo*, quo Apostolus utitur, indicat, ea qualiacunque fuerunt, ad ordinem Ecclesiasticum pertinuisse, nõ ad dogmata. Hæc enim est hujus verbi notatio propria; quod liquet ex simili loco 1. Corinth.16. vers.1. *Porrò de collecta in sanctos, quemadmodum διέταξα, ordinavi Ecclesiis Galatiæ, ita & vos facite.* Quod verò non etiam alia graviora se ordinaturum pollicitus est, potuisset Jesuita ex *Thoma Aquinate* discere, qui hunc Apostoli locum ita explanat: *Cætera scilicet quæ non sunt tanti periculi, cùm venero præsentialiter disponam, qualiter scilicet ea conservare debentis.* *Quartò*, manifesta est antilogia, cùm dicit, Apostolum non solùm disposuisse, quæ ad ritus & ceremonias pertinebant, sed etiam alia graviora: & tamen ea graviora quæ enumerat, sunt ritus & ceremoniæ. *Quintò* contradicit Scripturæ; nam cùm illa sacrificium altaris propriè loquendo in Cœna Domini non agnoscat, nec super altari, sed super mensa Dominus epulum illud sacrum instituerit: Jesuita contrà nescio quod sacrificium altaris comminiscitur. *Sextò*, falsum est alia Sacramenta à Paulo fuisse Corinthiis tradita, quàm quæ DOMINUS instituit. In rebus divinis nefas est opinionibus humanis ludere, quod Jesuitæ faciunt. *Septimò*, Sophisticè mutat personam in disputando. Nam cùm non possit probare, traditiones quas allegat, ab Apostolo Corinthiis commendatas esse, contra disputandi leges præposterè & iniquè nos contrarium ostendere jubet: cùm æquius fuerit, ipsum, quod proposuit, idoneis argumentis probare. Nam opponenti incumbit probatio, non respondenti.

Septimum testimonium.

2.Thess.2.v.15. *Itaq; fratres, tenete traditiones quas accepistis, sive per sermonem sive per epistolam nostram.*

Syllogismus est:

Si sunt tenendæ traditiones sive per sermonem sive per epistolam acceptæ: tum sunt præter Scripturam traditiones nõ scriptæ. At illud est: Ergo & hoc.

RESP. *Primò* est homonymia in nomine *traditionis*. Nam Apostolus nomine traditionum hic intelligit dogmata ad salutem necessaria, in quibus perstare & quæ totis viribus retinere oportet omnes quicunque salutem à Domino exspectant: at Jesuitæ intelligunt fœtidissimas superstitiones, quas imperitis hominibus obtrudunt. *Secundò*, non est necessaria propositionis connexæ consequentia. Necessaria autem esset, si duo probare Jesuitæ possent: *alterum*, traditiones illas sermone à Paulo propositas, alias & prorsus diversas fuisse

fuisse ab iis, quæ in Epistolis continentur. *Secundò*, esse A eas, quas Papistæ venditant. Sed unde utrumque probabunt? *Tertiò* plus concluditur, quàm debet: nam hoc tantùm sequitur, vel cum illam Epistolam Apostolus scriberet, tum nōdum omnia dogmata scripta, ac ideo traditiones fuisse; non autem sequitur nunc traditiones esse. vel eandem doctrinam & vivâ voce & per epistolam ab Apostolo traditam.

INSTANTIA I. *Particula disjunctiva, sive, apertè indicat diversa esse quæ tradiderat & quæ scripserat.*

Syllogismus talis erit:

Quandocunq; oratio constat disjunctiva particula sive, *tum alia atq; alia res indicantur.*

Atqui hæc oratio Paulina constat disjunctiva particula sive.

Ergo alia atq; alia res per eam indicantur.

RESP. *Primò* propositio est amphibola. Nam si per B alias atque alias res intelligantur diversi modi rei alicujus propositæ, vera est: sin autem intelligantur res prorsus disparatæ, est falsa. Jam quàm hoc est frequentissimum, unam eandemque rem diversis modis effici? ut cùm dicitur, eandem justificationis & regenerationis benedictionem significari credentibus, sive per circumcisionem, sive per baptismum: Eandem Christi communionem credentibus offerri, sive per Evangelium, sive per Sacramenta. Nam diversi modi dandi vel accipiendi rem aliquam, non efficiunt rem ipsam diversam: ut eadem est fides, sive quæ confirmata fuit olim patribus per circumcisionem & Pascha, sive quę nunc fidelibus confirmatur Baptismo & Cœnâ Domini. Idem est Christus, sive olim patribus per sacrificia & figuras varias significatus, sive hodie nobis in Evangelio clarè demonstratus. C

Secundò, concedo quidem distributionem Paulinam constare particulâ disjunctivâ *sive*; sed illâ non indicantur reipsâ diversæ traditiones, sed tantùm diversi modi accipiendi easdem traditiones. Nam Apostolus non dicit, se alias traditiones per sermonem, alias per Epistolam Thessalonicensibus commisisse: sed ostendit duntaxat duos distinctos modos, per quos Thessalonicenses easdem traditiones acceperant; qui modi fuerunt. *viva vox & epistola.* Neque modorum & instrumentorum diversitas rem diversam reddit: ut quis ferret ita argumentantem, *Sive vivamus, sive moriamur, Domini sumus*, Rom. 14. 8. Ergo alterius sumus si vivamus, alterius si moriamur? Et 1. Cor. 15. 11. *Sive igitur ego, sive illi ita prædicamus:* Ergo aliud Evangelium prædicavit Paulus, aliud alii Apostoli?

INSTANTIA II. *Si easdem traditiones & vivâ voce* D *& per epistolam Thessalonicenses accepissent; deberet epistola una ad Thessalonicenses continere omnem Evangelij doctrinam.*

Atqui posterius non est: Ergo nec prius.

Probatio connexi: *Quia sine dubio totum Evangelium plene illis prædicaverat, ut etiam colligitur ex cap. 1. & 2. prioris Epistolæ.*

RESP. Nego *propositionis connexæ consequentiam*: & ad ejus probationem dico nihil facere citata testimonia: nam neque in primo neque in secundo capite id dicitur, quod Jesuita prætendit.

Deinde singulis quidem Ecclesiis Paulus tradidit omnem Evangelii doctrinam; sed non necesse erat perscribere ad singulas omnia dogmata. Nam Ecclesiæ E epistolas Apostolicas inter se communicabant, ideo quod in una non erat, ex alia epistola discebant.

INSTANTIA III. *Apostolus dicit in hoc ipso capite, se illis prædicasse de Antichristo, & præter alia docuisse, quando esset venturus:* Et nunc, *inquit*, quid detineat scitis. *Et*, Num retinetis, quia cùm essem vobiscum, hæc dicebam vobis? *Hoc autem nusquam scriptum est, quando scilicet sit Antichristus venturus.*

RESP. *Primò*, negatur Apostolum docuisse Thessalonicenses, quando Antichristus esset venturus. *Deinde* committitur elenchus allegationis impertinentium testimoniorum: Nam in testimoniis citatis non dicitur, Thessalonicenses scivisse quando Antichristus esset venturus; sed *quid detineret*, hoc est, quæ esset causa moræ ipsius, ut *Glossa ordinaria* & *Lyranus* declarant. Detinuit autem, quòd tum Romani imperii vires adhuc integræ essent, & non distractæ: & quòd Roma adhuc in plenaria potestate Romani Imperatoris esset. Illis autem verbis: *Annon meministis me, cùm adhuc essem apud vos, hoc dixisse vobis?* multò minus significatur tempus advētus Antichristi; sed revocat Paulus Thessalonicensibus in memoriam, quid ipsis dixerit: quòd videl. Antichristus venturus, qualis futurus, quid facturus esset?

Octavum Testimonium.

1. Timoth. 6. 20. dicitur, *O Timothee depositum custodi.*

Syllogismus talis erit:

Si Timotheus debet custodire depositum: ergo jam exstant traditiones non scriptæ. Antecedens est: Ergo & consequens.

RESP. *Primò*, nulla est propositionis consequentia, cùm ea connectantur, quorum alterum ex alterius conditione non consequitur. *Secundò*, per depositum non intelliguntur traditiones non scriptæ; sed sana Evangelii doctrina, & dona quæcunque ad Ecclesiæ ædificationem, veluti depositum, Deus commiserit Timotheo: Sicut & *Thomas Aquinas* in explanatione hujus loci ait: *Depositum hominis est omne bonum, quod habet quilibet, quod sibi commissum est à Deo ut conservet & multiplicet. 1. Cor. 15. Et gratia ejus in me vacua non fuit. Et sic dicit ei, ut depositum custodiat, id est, ut se in gratia Dei conservet & multiplicet. Et specialiter prælati habent depositum, scilicet curam proximorum & fidelium. Johan. ult. Pasce oves meas. Hebr. ult. Ipsi pervigilant quasi rationem reddituri pro animabus vestris.* Similiter *Nicolaus Lyranus* per depositum intelligit *gregem Timothei fidelitati commissum*. Jesuita igitur per depositum traditiones nō scriptas intelligens, & ab Apostoli sensu & ab aliorum Catholicorum interpretatione dissentit.

Tertiò, calumniam committit Jesuita, dum nobis impingit, ac si depositum de libris scriptis seu membranis aut chartis quibus Verbum Dei inscriptum est, interpretaremur: aliud enim per depositum intelligimus, quàm membranas vel chartas. Ac propterea etiam vanus est & puerilis lusus, cùm subjicit: *Si loqueretur de verbis scriptis, non tam anxiè commendaret depositum: Scriptura enim facilè conservantur in thecis & à librariis.* Quasi verò putaremus, Apostolum solicitum fuisse, ne Timotheus membranas aut librum incuriâ quadam amitteret, ut negligentes scholastici solent. O subtiles conjecturas Jesuitæ!

Nonum Testimonium.

2. Timoth. 1. v. 13, 14. *Formam habe sanorum verborum, quæ à me audisti. Bonum depositum custodi per Spiritum sanctum, qui habitat in nobis.*

Syllogismus talis erit:

Si minister Ecclesiæ habere debet formam sanorum verborum, ab Apostolo auditorum: eaq; tanquam bonum depositum custodienda per Spiritum sanctum, qui habitat in nobis; tum sunt traditiones non scriptæ. Quæ antecedunt vera sunt omnia: Ergo & quod sequitur.

RESP. *Primò*, Fallit connexum sophismate παρὰ τὸ ἑτερόμορφον. Nam dictum Apostoli non loquitur de traditionibus non scriptis; sed de forma sanorum verborum & præclaro deposito, hoc est, de sincera Evangelii doctri-

lii doctrina, quam à Paulo audiverat Timotheus, & de A præclaris illis donis, quæ Deus tanquam talentum in usum Ecclesiæ conferendum, Timotheo commiserat. *Secundò*, committit Jesuita *calumniam*, dum testimonium Apostoli truncat, dissimulatis iis quæ tegi nequaquam debebant. Omisit enim hæc verba, *in fide & charitate quæ est in Christo Iesu.* At cur omisit? quia sententiam ipsius evertebant. Nam cùm sanæ doctrinæ duo capita Apostolus statuat, *fidem & charitatem, quæ est in Christo Iesu:* utrumque perfectè in Scriptura traditur; ita ut ex traditionibus quicquam adjici necesse non sit. Nam si *fidem* spectes, ea scripta sunt, quæ credentes vitam æternam habeamus per nomen Christi. Johan. 20. 31. *Hæc autem scripta sunt, ut credatis Iesum esse Christum illum, Filium illum Dei, & ut credentes vitam habeatis per nomen ejus.* Ergo nulla, non scripta traditio de fide, ad salutem nunc est necessaria. Sin verò charitatis B doctrinam intuearis, ea quoq; perfectè in Scriptura traditur; nam tota charitatis summa duobus illis mandatis comprehenditur: *Diliges Dominum Deum tuũ ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota cogitatione tua. Istud est primum & magnum mandatum. Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum ut teipsum. Ab istis duobus mandatis TOTA Lex & Prophetæ pendent*, Matthæi 22. v. 37, 38, 39, 40.

Decimum testimonium.

2. Tim. 2. 1. *Tu ergo, fili mi, confortare in gratia quæ est in Christo Iesu: & quæ audisti à me per multos testes, hæc commẽda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere. Non loquitur de verbis scriptis: nam alioquin non adderet; Hæc commenda fidelibus, qui idonei erunt & alios docere: sed diceret, commenda librariis, ut multa exempla transscribant. Nec diceret: Quæ audisti à me per multos testes, sed, quæ scripsi tibi. Itaq; non verba solùm, sed etiam sensum, ac multò magis hunc, quem ille Timotheo Apostolus commendat, ac ut per manus tradat successoribus suis, jubet.*

Syllogismus est talis:

Si audita ab Apostolo fuerunt commendanda fidelibus hominibus, qui essent idonei ad alios quoq; docendos: tum certè sunt traditiones non scripta. Atqui prius est. Ergo & posterius.

RESP. *Primò* in *propositione* est fallacia consequentis: quia audita possunt esse scripta. Cujus rei evidens est testimonium Actor. 17. 11. Nam quæ Beroenses audiverant à Paulo, eadem in Scripturis repererunt. Qualis igitur est hæc consequentia: *Audita sunt: Ergo scripta non sunt?*

Secundò dissentit Jesuita à *Thoma Aquinate* magistro suo, qui ex hoc loco Pauli nullas traditiones non scriptas collegit, sed eum ita explanavit, ut satis appareat, eum audita illa intellexisse de doctrina Evangelii Propheticis scriptis confirmata. Sic enim ait *Aquinas: Monet eum, ut si ad martyrium venerit, ut dispenset doctrinam fidei.* Paulo pòst: *Quæ audisti à me, & ego à Christo: & dico à me non singulariter, sed confirmata per multos testes, id est, per Legem & Prophetas, Rom. 3. Testificata à Lege & Prophetis: vel per Apostolos: 1. Cor. 15. Sive enim ego sive illi, sic prædicamus & sic credidistis.*

INSTANTIA I. *Si innueret Apostolus doctrinam fidei quæ ipsius scriptis est comprehensa; tum non dixisset, commenda fidelibus hominibus, sed commẽda librariis, ut multa exempla transscribant. Atqui dixit: Commenda fidelibus, & non, commenda librariis, ut multa exempla transscribant: Igitur non innuit Apostolus doctrinam fidei quæ ipsius scriptis est comprehensa.*

RESP. *Primò propositio* negatur. Cui enim sano persuadebitur, quæ commendanda sunt fidelibus hominibus ad docendum, ea non esse scripta? Vetus & Novum Testamentum commendandum est diligenter fidelibus hominibus qui apti sint ad docendum alios: Nunquid igitur Vetus & Novum Testamentum scriptum non est? *Secundò*, mutatur status quæstionis usitatâ *Bellarmino* Sophisticâ: non enim dicimus, Apostolo curæ fuisse, ut multa exemplaria Scripturæ haberẽtur, ut falsò innuit Jesuita: Sed doctrinam illam fidelibus commendandam hominibus, non fuisse aliam, quàm quæ Scripturis continetur.

INSTANTIA II. *Si doctrinam scriptam Apostolus intelligeret, non diceret, Quæ audisti, sed, quæ scripsi tibi. At dixit, quæ audisti, non autem, quæ scripsi tibi. Ergo doctrinam scriptam Apostolus non intelligit.*

RESPOND. *Connexum* non est necessariæ veritatis: quia audita possunt esse scripta. Audimus in templis doctrinam Evangelii: num igitur illa scripta non est? Imò ex Scriptura recitatam audimus. Nam auditum esse & scriptum esse non sunt opposita, cùm simul esse possint.

Ultimum testimonium.

In 2. & 3. Epistola Johannes dicit: *Multa habens scribere vobis, nolui per chartam & atramentum, &c. Ex his intelligimus, multa ab Apostolo Iohanne dicta esse discipulis, & per discipulos Ecclesiæ universæ, quæ tamen scripta non sunt.*

Syllogismus hujusmodi fuerit:

Si Iohannes & alij discipuli multa dixerunt, quæ tamen scripta non sunt: tum sunt traditiones non scriptæ. Antecedens est verum, ut patet ex allegatis testimoniis. Ergo & consequens verum est.

C RESP. *Primò assumtum* est ambiguum. Nam si intelliguntur quæ scripta non sunt, scil. totidem expressis verbis quibus sunt proposita ab Apostolis, est verum: neque nos asseveramus, omnia omnino verba ab Apostolis prolata, esse conscripta; sed omnia dogmata ad salutem necessaria Scripturâ sacrâ esse comprehensa dicimus. Sin autem intelligatur assumtum etiam de dogmatibus ipsis, videl. ea quoque omnia scripta non exstare, falsum est. Omnia enim dogmata ad salutem necessaria Sacris literis continentur: quia *Sacræ literæ possunt hominem sapientem reddere ad salutem*, ut testatur Paulus 2. Tim. 3. 15.

Secundò allegantur ad probationem assumtionis testimonia impertinentia. Nam testimonia illa in 2. & 3. Johan. loquuntur tantum de brevibus illis Johannis epistolis: at assumtio etiam de aliorum Apostolorum scriptis. Videte igitur, qualis sit argumentatio: *In duabus* D *epistolis Iohannis non sunt omnia scripta: Ergo in Sacra Scriptura non sunt omnia scripta?* Atqui Sophisticum est, negato uno membro, integrum negare. Ac perinde est ac si quis ita argumentaretur: *Iste homo non habet digitum: Ergo non habet corpus.* Vel: *Hominis aures duæ non moventur: Ergo corpus non movetur. Tertiò* plus concluditur, quàm legitimè potest. Nam non sequitur, si Johannes multa noluit scribere in duabus illis epistolis; esse nũc traditiones non scriptas; sed hoc tantùm sequitur, Apostolum multa in adventum suum distulisse, quæ coràm exponeret. Illa autem multa, fuerunt necessaria dogmata de Christo salutis autore, cujus Evangelium solidam lætitiam auditoribus affert: talia enim fuisse quæ coràm Johannes declarare voluit, contex- E tus indicat. Non fuerunt autem traditiones de rebus inanibus & ridiculis ceremoniis: nam ex his gaudium nostrum non fit completum.

Denique prorsus aliud colligitur & principium manifestè petitur, cùm impudenter asseritur, Traditiones Papisticas esse ea, quæ Johannes in duabus illis brevibus epistolis non scripsit.

Hæc sunt omnia Scripturæ testimonia à *Bellarmino* citata,

Digitized by Google

citata, quæ non solùm non juvant, sed etiam sententiam ipsius lædunt. A

TERTIUM argumentum ducit *Bellarminus à testimoniis Pontificum, Conciliorum & Patrum. Adfert dicta ex Epistolis Fabiani, Innocentij, Leonis primi: Concilium Nicenum I. ait damnasse hæresin Arij ex doctrina non scripta: Concilium Nicenum II. & Concilium IIX generale dicit amplexum traditiones non scriptas. Postea Patrum testimonia recenset multa.*

RESP. *Primò* toto isto probationis genere petitur principium: nam unicum probandi dogmata religionis principium agnoscimus, nempe verbum Dei, quod DEUS per Prophetas & Apostolos Ecclesiæ suæ tradidit, jam in Scriptura sacra comprehensum. *Secundo*, testimonia Pontificum Romanorum non sunt idonea: 1. quia sunt in propria Pontificum causa. 2. quia sunt supposititia & Fabiano atque Innocentio falsò adscripta. 3. quia non testantur de traditionibus fidei & bonorum operum, sed tantùm de ritibus quibusdam: nunc autem de illis est controversia nobis, non de his. *Concilium Nicenum I.* Arii hæresin damnavit ex Scripturis sacris, ut Acta Concilii testantur, item *Athanasius, Ambrosius. Theodoretus* itidem ex Scriptura Arium evictum dicit. Etsi autem vocem ὁμοούσιος in Scriptura esse negent: res tamen hac voce significata in Scriptura docetur. *Concilij Niceni II.* testimonium minimè idoneum est; quia Concilium idololatricum fuit. *Concilium IIX.* generalis testimonium non majoris est momenti, maximè quia Canones Conciliorum ac dicta cujuslibet Deiloqui Patris & magistri, per quos intelligit Episcopos & Doctores Ecclesiasticos post Apostolos, Scripturis sanctis æquat. *Patrum* testimonia à *Bellarmino* allegata in hac causa, *vel* de traditionibus scriptis in libris Propheticis & Apostolicis loquuntur, ut *Ignatij* apud Eusebium lib. 3 Histor. cap. 36. *Iustini* Apologia secunda: *Irenæi* & aliorum; Est autem inscitia vel fallacia indigna Christiano, ubicunque vox traditionis in Patribus occurrit, illico eam interpretari de traditione non scripta, quum intelligi debeat traditio scripta: *vel* sunt additionibus alienis corrupta, ut *Ignatij* in epistolis: *vel* sunt planè supposititia, ut *Dionysii Areopagitæ*: *vel* de traditionibus rituum & ceremoniarum agunt, de quibus jam non quæritur ut pleraque alia: *vel* non sunt proba, ut eorum Patrum qui jam corruptis admodum temporibus vixerunt, ex quibus est *Damascenus*. B C

QUARTUM argumentum alii Papistæ præter *Bellarminum* suppeditant: *Occurrunt hinc inde quædam dicta aut facta Christi & Apostolorum quæ in historia Evangelica aut in aliis Novi Testamenti libris nullibi exstant: ut* Paulus Apostolus *Actorum 20. 35. ait, Dominum Iesum dixisse:* Beatius est dare potiùs quam accipere; *at hoc in historia Evangelica non reperitur.* Clemens Alexandrinus *recitat quædam ex prædicatione Petri lib. sexto Stromatum, paginâ ducentesimâ sexagesimanonâ & sequentibus: & paginâ ducentesimâ octogesimaoctavâ, ubi inter alia hæc verba Petri recitat,* οὐδὲν ἄτερ γραφῆς λέγομεν, NIHIL ABSQUE SCRIPTURA DICIMUS; *in Eclogis seu Collectaneis ex Prophetis, paginâ trecentesima quinquagesima. Citat etiam quædam ex Petri Apocalypsi in iisdem Eclogis. Et libro 7. Stromatum pagina centesima duodecima refert, quibus verbis Petrus uxorem ad supplicium martyrij vadentem cohortatus sit.* Irenæus Martyr *lib. 3. adversus hæreses, cap. 3. recitat Iohannis Evangelistæ dictum quoddam exeuntis è balneo, in quo Cerinthus erat. Et hæc tamen nusquam in libris Novi Testamenti inveniuntur.* D E

RESP. Concedimus singularia quædam dicta aut facta Christi vel Apostolorum à Patribus notari, sed quæ tamen ratione communi in Sacris literis comprehensa sunt: & talia sunt jam commemorata ex *Clemente* & *Irenæo*. Non enim alia Petrus in locis allegatis docet, quam quæ Scriptura docet. Nunc autē quæstio est de dogmatibus fidei & cultus divini, quæ nusquam in Scriptura sacra inveniuntur. Quum omnium rerum singularium non possit homini cuiquam inesse scientia, sed communium κατὰ λογισμὸν ex singularibus, optimè non omnia singularia dicta ac facta in libris sacris sunt consignata, sed quædam duntaxat, ut fides piorum revocetur ad credendum ea quæ rationis communis sunt ex nōnullis singularibus. Quod ad dictum Christi attinet à Paulo recitatum, id licèt in historia quatuor Evangeliorum non exstat, tamen nō est amplius traditio ἄγραφος, quum in Actis Apostolicis sit à Luca consignatum.

Sic refutata sunt Papanorum argumenta pro traditionibus non scriptis.

Orthodoxa sententia de traditionibus non scriptis, *an jam sint*, hæc est: *Traditiones non scriptæ de fide & cultu Dei, ad salutem æternam necessariæ, quas certò constet esse verè divinas & Apostolicas, jam nullæ sunt.* Hanc sententiam probamus sequentibus argumentis:

I. Si traditiones non scriptæ de fide & cultu Dei ad salutem æternam necessariæ, Ecclesiis essent ab Apostolis commendatæ; tum Apostoli etiam ad illas obligassent fideles ad finem usque mundi observandas, & non perpetuò ad Scripturam sacram eos revocassent. Sed ad illas non obligarunt fideles, verùm perpetuò ad Scripturam sacram revocarunt: Ergo, &c.

II. Si essent Ecclesiis datæ traditiones non scriptæ de fide & cultu Dei ad salutem æternam necessariæ, tum prima Concilia ex illis hæreticos refutassent. Sed hoc non fecerunt: nec enim ex Actis conciliorum primorum potest probari quod fecerint. Ergo nullæ sunt.

III. Si traditiones ἄγραφοι verè divinæ & Apostolicæ jam essent, exempla earum certa dari possent. Sed nulla possunt exempla probata dari; nam illæ quas Papistæ recensent, nempe *consubstantialitas Patris & Filij, pædobaptismus, essentia Sacramentorum*, sunt traditionis scriptæ; *jejunium quadragesima & quatuor temporum* non sunt ab Apostolis. Ergo nullæ jam sunt.

IV. Si essent ab Apostolis relictæ traditiones aliquæ non scriptæ de fide & bonis operibus ad salutem necessariæ, tum Patres orthodoxi non tam graviter redarguissent eos qui ad traditiones provocabant. Sed redarguerunt eos graviter HIERONYMUS adversus Helvidium: *Quæ absque autoritate & testimoniis Scripturarum, quasi Apostolica traditione sponte reperiunt, percutit gladius Dei.* Ergo, &c.

V. Si tempore Papiæ Hierapolitani Episcopi, qui Polycarpi familiaris fuerat, certitudo traditionum ἀγράφων nulla fuit: sic ut sub nomine traditionum Apostolicarum Papias in errorem gravissimum inciderit & alios in errorē induxerit: tum multò minùs jam est. Antecedens verum est, teste *Eusebio* lib. 3. Histor. Eccles. cap. trigesimo nono, ubi memorat dixisse Papiam, *plurima à majoribus sibi tradita miracula & novas quasdam parabolas Salvatoris & doctrinam incognitam, magisq; fabulosam, mille annos futuros post resurrectionem, quibus corporaliter regnum Christi in hac terra futurum sit.* Et mox: *Multis tamen post se Ecclesiasticis viris erroris hujus præbuit causam, autoritatem dogmati tantùm ex vetustate tribuens, non etiam ex ratione dictorum, sicut Irenæo Martyri, & si quis alius eum in hac parte visus est sequi.* Ita sub nomine traditionis Apostolicæ, antiquitatis specie, Christianis jam olim impositum & illusum fuit. Multò minùs igitur

Digitized by Google

igitur hoc tempore sunt veræ traditiones Apostolicæ non scriptæ.

Sic expedita est prima Quæstio de Traditionibus.

SECUNDA est, *An traditiones non scriptæ sint jam præter Scripturam necessariæ, & parem vim autoritatemq́; habeant cum Scriptura sacra?* Paterculi Concilii Tridentini affirmant Sessione quartâ decreto de Canonicis Scripturis: *Tridentina Synodus* (inquiunt) *omnes libros tam Veteris quam Novi Testamenti, cum utriusque unus Deus sit autor: nec non traditiones ipsas, tum ad fidem, tum ad mores pertinentes, tanquam vel oretenus à Christo, vel à Spiritu sancto dictatas, & continua successione in Ecclesia Catholica conservatas, pari pietatis affectu ac reverentia suscipit & veneratur.* Quæ ista est impietas certo verbo Dei quod in Scriptura sacra continetur, traditiones ementitas, incertas, dubias æquare? *Bellarminus* cumulum impietatis auget; audet enim asseverare, *Scripturas sine traditionibus nec fuisse simpliciter necessarias, nec sufficientes*; traditiones verò non scriptas esse necessarias: *traditionem solam sufficere, Scripturas autem non sufficere.* Ita traditiones non scriptas præfert Scripturæ certò à Deo inspiratæ.

Argumenta quibus probare conatur necessitatem traditionum non scriptarum ista sunt:

I. *Hæreticorum magnus est consensus in traditionibus contemnendis & Scripturis solis urgendis: Ergo traditiones non scriptæ sunt necessariæ.*

RESP. Negamus *antecedens*: nam Pharisæorum religio præcipuè traditionibus non scriptis nitebatur, ut Novum Testamentū passim testatur. Sic *Irenæus Martyr*, lib. 3. adversus hæreses, cap. 1. & 2. de Valentinianis, Marcionitis, Cerinthianis, Basilidianis & aliis hæreticis scribit: *Quibus* (nempe Sacris Scripturis) *si quis non assentit, spernit quidem participes Domini, spernit autem & ipsum Christum Dominum, spernit verò & Patrem, & est à semetipso damnatus, resistens & repugnans saluti suæ: quod faciunt omnes hæretici. Quum enim ex Scripturis arguuntur, in accusationem convertuntur ipsarum Scripturarum, quasi non rectè habeant, neque sint ex autoritate, & quia variè sint dictæ, & quia non possit ex his inveniri veritas ab his qui nesciant traditionem. Non enim per literas traditam illam, sed per vivam vocem, ob quam causam & Paulum dixisse, Sapientiam autem loquimur inter perfectos: sapientiam autem non mundi hujus.* Idem lib. 1. cap. primo, pag. vigesimaquartâ, de hæreticis iisdem ait, *quòd tale sit principium doctrinæ ipsorum, quam neque Prophetæ prædicaverunt, neque Dominus docuit, neque Apostoli tradiderunt, de qua gloriantur se plus quàm alij de universis rebus cognovisse, quam ἐξ ἀγράφων*, id est, *ex iis quæ scripta non sunt pronuncient, ac studeant (ut vulgò dici solet) ex arena restes connectere.* Ergo hæretici teste *Irenæo* Scripturam sacram imperfectionis arguunt, & traditiones non scriptas urgent. Sic & *Tertullianus* de hæreticis ait libro de Resurrectione carnis, capite tertio: *Aufer hæreticis quæ cum Ethnicis sapiunt, ut de SOLIS Scripturis quæstiones suas sistant, & stare non poterunt.* Et capite quadragesimo septimo hæretici dicuntur *lucifugæ Scripturarum.*

Ariani doctrinam in Scriptura sacra traditam de consubstantialitate rejiciebant & oppugnabant; dum vocem ὁμοούσιος quòd non totidem literis & syllabis in Scriptura exstaret, repudiabant.

Alii hæretici non rejiciebant omnes traditiones, sed has, illas orthodoxorum oppugnabant, ut propugnarent suas.

II. *Iudæi & aliæ omnes gentes habuerunt traditiones aliquas non scriptas quas in religione sequebantur, & omnes prophanæ Respublicæ magna ex parte legibus non scriptis reguntur: & nobilissimi Philosophi Pythagoras & Socrates nihil scripserunt: & in jure Civili atque Canonico eadem tribuitur autoritas legi scriptæ & consuetudini non scriptæ: Ergo natura clamat etiam in Ecclesia Christiana traditiones non scriptas esse necessarias.*

RESPON. Petitio *primò* est principii: mos enim Judæorum & Gentilium non est principium quod Christiani in religione sequi debeant; mos enim ille fuit cæcus in causa religionis. Ideo Judæi ob traditiones suas reprehenduntur Jesai. 29. vers. 13. Matth 15. 3. Et quorsum Gentilium mos funestus & exitialis adducatur Christianis? Neque etiam principium religionis Christianæ est exemplum prophanarum Rerumpublicarum, Philosophorum, consuetudinum politicarum. *Deinde* magna est disparitas rerum humanarum & divinarum. Nam in rebus humanis homo deficit, & supplet, nec unquam sine defectu & imperfectione leges facit: in divinis verò nunquam deficit Deus. Quòd si deficere in re ulla (quod absit) diceretur, quis homo suppleat? *Tertiò*, Christus & Apostoli non jusserunt in religione Philosophos imitari, sed sacras literas scrutari & iis attendere, ut veritatem cognoscamus. *Quartò*, natura non clamat, traditiones non scriptas in Ecclesia Christiana esse necessarias: nam quomodo natura superiora se judicet?

III. *Si nullæ essent traditiones non scriptæ, tum nullum esset privilegium Ecclesiæ præ hæreticis, paganis & Iudæis; & sic sublata esset Ecclesiæ Catholicæ dignitas. At hoc esset absurdum: Ergo necesse est aliquas traditiones non scriptas exstare.* Probatur connexi consequentia: *quia si omnia essent scripta & apertissimè; tum non minus scirent hæretici, pagani & Iudæi de mysteriis fidei nostræ atque ipsa Ecclesia, neque esset verum, quod ait Irenæus lib. 3. cap. 4. in solam Ecclesiam, tanquam in repositorium dives, repositam ab Apostolis scientiam rerum divinarum.*

RESPON. *Primò* negamus sumti consequentiam: Nam etiamsi nullæ essent traditiones non scriptæ, tamen magna essent Ecclesiæ privilegia, magna esset dignitas. Quid enim? an non præclarum privilegium est Ecclesiæ, quòd ei concredita sunt Dei oracula? quòd verus oraculorum divinorum intellectus est penes eam solam? quod verum & genuinum sensum Scripturæ divinæ aliis hominibus indicat, annunciat, explanat? *Secundò* negamus probationē, quia etiamsi hæretici, pagani & hæretici habeant Sacram Scripturam & legant; non tamen intelligunt salutariter quicquam, si modò quicquam intelligunt. *Tertiò Irenæus* allegato loco de Scripturæ sacræ thesauro loquitur, non de traditionibus ἀγράφοις.

IV. *Si nulla essent traditiones non scriptæ, tum periret multorum mysteriorum, quæ silentium requirunt, dignitas: Atqui absurdum esset illam perire: Ergo traditiones non scriptas esse necessarium est.* Probatur sumti consequentia: *Si enim ad videnda tremenda mysteria Missæ non licet admittere ullos non baptizatos, quomodo licebit eis eadem scripta tradere? Hinc Dominus seorsim discipulis interpretabatur parabolas, quas populo loquutus erat, Luc. 8. & Apostolus ait 1. Corinth. 2. Sapientiam loquimur inter perfectos. Et passim veteres, cùm de Sacramento Eucharistiæ loquuntur, dicere solent: Norunt fideles, norunt initiati. Hanc rationem attingunt Dionysius cap. 1. Eccles. hierarch. Origenes Homil. 5. in Numer. Basilius cap. 27. lib. de Spiritu sancto, & Innocentius I. in Epistol. 1.*

RESP. *Primò* falsum est, multa mysteria, ad salutem nostram à Deo revelata, silentium requirere. Quæ Deus non revelavit, ea nequidem investigari à quoquam hominum possunt, ne dum proferri: quæ autem Deus patefecit, ea vult omnibus filiis suis innotescere, non autē coram illis silentio tegi, sicut Matth. 10.

Digitized by Google

vers. 26, 27. Christus ait: *Nihil est opertum, quod non sit retegendum, & nihil occultum, quod non sit cognoscendum. Quod dico vobis in tenebris, dicite in luce: & quod in aurem auditis, prædicate in solariis.* Secundò negamus sumti consequentiam; nec ad eam probandam quicquam faciunt ea quæ *Bellarminus* adfert. Nam mysteria Missæ nulla sunt quæ purum putum inventum est hominum rebus carnalibus affixorum; longissimè enim à Cœna Dominica distat. Rectè *tremenda mysteria Missæ* vocat: nam meritò omnibus piis terrorem & tremorem incutere debet horrenda illa Cœnæ Dominicæ profanatio, imò abolitio, & sacrificii illius propitiatorii semel à Christo peracti abnegatio quæ in Missa fit. Luc. 8. vers. 10. Dominus seorsim interpretabatur parabolas quas populo loquutus erat, non quod metueret, dignitatem parabolis illis perituram, si palam populo explicarentur: sed propter eam causam quæ disertè exprimitur à Domino ipso dicente: *Vobis datum est nosse mysteria regni Dei, reliquis autem per parabolas loquor, ut videntes non videant, & audientes non intelligant.* Hæc causa pluribus explicatur Matth. 13. vers. 10. & sequentibus.

Explicatio loci Luc. 8. v. 10.

Explicatio loci 1. Cor. 2. v. 6.

1. Corinth. 2. vers. 6. dicens Paulus: *Sapientiam loquimur inter perfectos*, nequaquam hoc sibi vult esse traditiones quasdam non scriptas, quas Apostoli non omnibus fidelibus, sed perfectioribus duntaxat seorsim tradiderint, ac proinde in Scripturam Sacram non retulerint; ut innuit hoc loco *Bellarminus*, & pluribus inculcat eodem libro quarto de Verbo Dei, cap. undecimo, sectione quartâ & sextâ. Hæretici enim ita ut *Bellarminus* interpretantur locum hunc Pauli, sicut *Irenæus Martyr* de Valentinianis, Marcionitis, Cerinthianis, Basilidianis libro tertio adversus hæreses, capite secundo scribit: *Cum ex Scripturis arguuntur, in accusationem convertuntur ipsarum Scripturarum, quasi non rectè habeant, neque sint ex autoritate, & quia variè sint dicta, & quia non possit ex his inveniri veritas ab his qui nesciant traditionem. Non enim per literas traditam illam, sed per vivam vocem, ob quam causam & Paulum dixisse, Sapientiam autem loquimur inter perfectos: sapientiam autem non mundi hujus.* Sic doctrina hodiernorum Papistarum est doctrina Valentinianorum, Marcionitarum & aliorum hæreticorum à veteri orthodoxa Ecclesia damnatorum.

1. Cor. 2. 6.

Quod de Sacramentis norunt fideles & initiati, id ex Scriptura Sacra norunt, non ex traditionibus ἀγράφοις; nam orthodoxi Patres docebant Catechumenos & alios fideles ex Scriptura sacra quæ de religione & Sacramentis scienda sunt.

Denique *Dionysius, Origenes, Basilius*, & alii orthodoxi Patres, quum de traditionibus quibusdam loquuntur, non dogmata intelligunt ad salutem æternam necessaria; nam illa omnia ex divinis literis sumenda esse constanter docent, ut ostensum in *Symphonia Catholica primo capite, thesi secundâ*: sed ritualia intelligunt ad modum & ordinem externum seu Agendam Ecclesiasticam, ut vulgò nominant, pertinentia, & commoditati cujusque Ecclesiæ attemperata piorumque Pastorum judicio permissa, hac lege ut prudenter observent vetus illud dictum, οὔτε πάντα, οὔτε πάντοτε, οὔτε παρὰ πάντων.

Ex his manifestum est, Papanos nequaquam probare posse opinionem suam. Nostra autem eaque orthodoxa sententia est: *Traditiones non scriptas de rebus ad salutem æternam necessariis, ac proinde de fide & bonis operibus, præter Scripturam divinitus inspiratam, hoc tempore in Ecclesia Christi necessarias non esse.* Quam sententiam argumentis sequentibus confirmamus:

I. Quia traditiones ejusmodi esse probari non potest ullis idoneis argumentis aut testibus. Quod autem planè non est, quomodo tenendum & observandum necessariò? Non entis nulla est necessaria observatio.

II. Quia sine illis Scriptura Sacra potest hominem sapientem reddere ad salutem 2. Timoth. 3. vers. 15. Sine illis Scriptura Sacra docet omnia quæ continent fidem, moresque vivendi, ac proinde omnia necessaria ad salutem.

III. Quia à traditionibus ἀγράφοις non vult Deus Ecclesiam postremorum temporum, ut necolim, quum adhuc mittebat ad Ecclesiam Prophetas & Apostolos immediatè vocatos, & à se instructos, sed à verbo præscripto pendere. Johan. 5. vers. 39. *Scrutamini Scripturas, quia vos videmini vobis in ipsis vitam æternam habere: & illa sunt quæ testantur de me.* 1. Timoth. 4. vers. 13. *Interim dum venio, intentus esto lectioni, exhortationi, doctrinæ.* 2. Timoth. 3. vers. 15, 16. *Tota Scriptura divinitus est inspirata*, &c. 1. Petri 1. vers. 25. *Verbum Domini manet in æternum: hoc autem est verbum illud quod evangelizatum est vobis.* 2. Petri 1. vers. 19. *Et habemus firmiorem illum sermonem propheticum: quem benefacitis quòd attenditis, velut lucernam splendentem in obscuro loco, usquedum dies illuxerit, & lucifer exoriatur in cordibus vestris.* Apostoli nihil docebant extra ea quæ Moses & cæteri Prophetæ futura prædixerant: ad Scripturas Mosis & Prophetarum fideles revocabant, ad traditiones non scriptas nunquam.

IV. Quia traditiones non scriptæ aut idem docent, quod Scriptura sacra, aut aliud. Si idem, tum superfluæ sunt: si aliud, tum fugiendæ; quia aliud Evangelium aliamque Legem quam Deus in Scriptura tradidit, suscipere expresso verbo Dei prohibemur. Gal. 1. vers. 8. & 9. *Sed etiam si nos, aut Angelus è cœlo evangelizet vobis præter id quod vobis evangelizavimus, anathema esto. Ut antè diximus, etiam nunc iterum dico, Si quis vobis evangelizaverit præter id quod accepistis, anathema esto.* Deuter. 4. vers. 2. *Ne addite ad verbum illud quod ego præcipio vobis, neque detrahite de eo; ut servetis præcepta Iehovæ Dei vestri, quæ ego præcipio vobis.* Proverb. 30. v. 6. *Ne adjicito ad verba ejus; ut non corripiat te, ut efficiaris mendax.*

V. Quia traditiones illæ non scriptæ, quæ tam atrocibus dissidiis hodie collidunt Christianos, pleræque manifestè pugnant cum Scriptura sacrâ, quam veri Christiani omnes absque contradictione fatentur esse verbum Dei, & Canonem fidei bonorumque operum: aliæ sunt ineptæ & ridiculæ.

VI. Quia traditiones illæ non continent res ad salutem æternam necessarias. Nam si essent necessariæ, divino jussu perscriptæ fuissent, ut conservari possent in tanta hominum oblivione, vel malitia prona ad salutis doctrinam corrumpendam, in tot Imperiorum, regnorum & Ecclesiarum dissidiis & disputationibus. Imò nec dogmata ista ἄγραφα conservata fuissent aut conservari potuissent, nisi ab aliquibus in literas relata fuissent. Quòd si illæ traditiones scribendæ non erant, sed viva voce propagandæ, cur ab antiquis quibusdam scriptæ sunt? sin verò erant scribendæ, cur ab aliis potiùs quàm ab Apostolis autoribus divinitus inspiratis, scribendæ fuerunt?

VII. Quia traditiones illæ sunt prorsus incertæ: nã unam eandemque traditionem ex veteribus alius affirmat esse Apostolicam, alius negat: ut traditionem quam Chiliastæ prætendunt, alii dicebant esse Apostolicam, alii postea negarunt.

VIII. Quia traditiones non scriptę etiam antiquos Patres in errores induxerunt noxios, ut accidit *Papiæ Episcopo Hierapolitano* & Chiliastis, teste *Eusebio* libro tertio Histor. Ecclesiast. cap. ultimo.

IX. Quia

Digitized by Google

IX. Quia traditiones illæ quas Papistæ urgent, sunt infinitæ: infinitorum autem nulla est scientia.

X. Quia multitudine sua serviliter onerant Christianos gravius quam olim onerati fuerunt Judæi: ideo abolendæ potiùs, quàm Christianis imponendæ. Videatur *Augustinus* secundo tomo, ad Januarium epistolâ 119.

XI. Quia si hoc quoque tempore, quo nullos amplius Prophetas & Apostolos immediatè illis verbum suum suspitans, ut olim, Deus excitat, traditiones non scriptæ essent, præter Scripturam Sacram necessariæ, gravia inde absurda sequerentur: nam religionem ἀπέραντον & infinitam facerent, cùm quæ & quot sint traditiones nō scriptæ nullis idoneis argumentis ostēdi possit: ad humana commenta delaberemur: pro divinis oraculis multa venditarentur, quæ non sunt: Testamento DEI, quod est Sacra Scriptura, multa adderentur, quum ne humano quidem addere quicquam liceat: susciperemus alia, imò & aliena ab his quæ in tabulis federis, quod Deus nobiscum pepigit, perscripta sunt: singulis annis mutaretur religio, prout jam hic, jam ille novas traditiones tanquam divinas & Apostolicas proferret: vagaremur extra metas intra quas Apostoli ipsi se continuerunt, ad Scripturam Sacram tam rectè adhærescentes ut nihil dixerint extra ea quæ Moses & alii Prophetæ futura prædixerunt; quantò magis nos, qui nec pari donorum Spiritus Sancti mensurâ donati, nec pari autoritate præditi sumus, ei adhærere par est, postquam vetus ille Canon tam luculenta Novi Testamenti accessione auctus est & collocupletatus? accusarentur Prophetæ & Apostoli, qui ut tabellarii & actuarii Ecclesiæ Dei, maximam partem rerum ad salutē necessariarum prætermisissent, qui Testamentum DEI imperfectum reliquissent, qui tabulas federis inter Deum & nos tam multis necessariis omissis truncas & mutilas nomine Dei Ecclesiæ obtulissent: illis solis non adquiescentes negarent aut saltem in dubium vocarent Scripturam Sacram, verū ac germanum principium religionis Christianæ, per quod DEUS omnes controversias, quotcunque in domo sua oriri possent decidit, nec secus facerēt quàm hæredes illi qui alios cohæredes defraudare volentes testamentum quo testator adhibitis testibus omni exceptione majoribus, voluntatem suam accuratissimè exposuit, vel occultant, vel imperfectum ac non sufficiens esse causantur.

Omissis igitur traditionibus non scriptis, maneamus in iis quæ didicimus & quæ nobis cōcredita sunt, scientes quod à DEO ipso per scripta Prophetica & Apostolica nobiscum loquente ea didicerimus: sacrarum literarum, quas inde à puero nosse necessarium & salutare nobis, cognitioni & meditationi incumbamus, illis in tota Theologia ac religione insistamus, quæ nos possunt sapientes reddere ad salutem per fidem quæ est in Christo Jesu, cui cum Patre & Spiritu Sancto sit laus, honor & gloria in seculorum myriades infinitas, AMEN.

Hactenus igitur edisseruimus principia Theologiæ Christianæ, si prolixius fortè, attamen fructuosiùs ut speramus, quam si obiter & nimis breviter ea perstrinxissemus, sine quibus cætera omnia, de quibus deinceps tractandum, explicari non potuissent commodè & absque interruptione ordinis didascalici, quem DOMINO benignè juvante tenere constituimus.

Explicata est *primò* vox *Theologiæ* & distincta significationibus: *deinde* quod ad REM ipsam attinet, tradita Theologiæ definitio & distributio in archetypam & ectypam, & hæc rursus distributa in species suas, donec ad Theologiam Christianam, qualis in hac vita nobis-

A cum à Christo communicatur, ventum est, cujus principium externum est Sacra Scriptura Prophetica & Apostolica, qua vox Dei ipsius est, ex qua sola docenda atque discenda vera religio, ex qua sola omnes cōtroversiæ de religione exortæ, decidendæ; nequaquam autem ex scriptis Patrum qui post Apostolorum tempora in Ecclesia docuerunt. Nam planè absurdum foret, aliter de Deo aut de religione divina loqui, quàm Deus ipse in Scriptura Sacra: iniquum etiam esset, in negotio salutis conscientias hominum revocare & alligare ad hominum potiùs, quàm ad Dei verba: & si in Scriptura divina non reperiretur integra ac perfecta institutio ad salutem necessaria, multò minus in humanis scriptis reperiretur. Omnis etiam æquitas & ratio postulat, ut Deus verbo suo judicet potiùs de hominibus & illorum verbo, quàm ut homines & scripta

B illorum judicent de Deo & Scripturis ipsius. Scriptura à Deo inspirata optimo jure præfertur scriptis hominum: Et ex eadem Scriptura Dei æquius est, ut decidātur omnes controversiæ in domo Dei motæ, quam ex scriptis humanis. Nequaquam committēdum ut prærogativam soli Scripturæ divinæ debitam, in scripta Patrum transferamus: quod fieret, si ex hominum potiùs quàm Dei ipsius scriptis de religione judicium petere, & pendere vellemus. Homines sunt mutabiles in suis opinionibus: & nisi certa esset immutabilisque norma religionis, singulis annis novæ religiones procuderentur. Patrum orthodoxorum scriptis tribuimus quantum par est & quantum ipsi voluerunt. Etsi enim Scripturam ex Scriptura interpretandam meritò censeamus: tamē ut infirmitati hominum communi hac

C quoque in re succurratur; non repudiamus Patrum expositiones & sententias, sed quascunque habent analogiæ fidei consentaneas & Scripturis divinis conformes acceptamus, gratias agentes Deo pro laboribus utilissimis quibus Patres Ecclesiæ Christi profuerunt. Quin ex Patrib. refutamus Papistas qui illos pro principio religionis & judicibus controversiarum Ecclesiasticarum agnoscunt. Summa est; Scripta Patrum qui post Apostolos vixerunt, non acceptamus pro religionis principio, neque ex illis controversias debere judicari supremo judicio, cui omnino acquiescendum sit, concedimus, etiamsi omnes unanimi consensu pro nobis facerent: quia non oportet homines facere summos judices controversiarum religionis loco Dei: non decet jus & privilegium soli Scripturæ divinæ competens transferre in scripta humana: multorum dogmatum falsitas multò facilius ex Scriptura Sacra judicari

D potest, quàm ex commentariis & scriptis Patrum, qui sæpè Scripturæ contradicunt, & probant quæ Scriptura improbat, damnant quæ Scriptura laudat; sæpè dubitant de iis quæ Scriptura clarè & perfectè determinat; sæpè ab aliis Patrib. sæpè à seipsis dissident. Quum itaque de rebus Dei erit sermo, concedamus cognitionem sui Deo, dictisque ejus pia veneratione famulemur. Idoneus enim sibi testis est, qui nisi per se cognitus non est.

Satia nos, ô Iehova, unoquoq; mane benignitate tuâ, ut cantemus & lætemur omnibus diebus nostris. Lætifica nos, ut dies multos afflixisti nos, annis multis experti sumus malum. Perspicuum sit erga servos tuos opus tuum, & decor tuus in filiis eorum. Deniq; adsit amœnitas Iehova Dei nostri nobis: & opus

E *manuum nostrarum confirma in nobis, ipsum inquam, opus manuum nostrarum confirma.* Psal. 90. 14. 15 16. 17.

AMEN.

FINIS PRIMI LIBRI.

SYNTAGMATIS

THEOLOGIÆ CHRISTIANÆ

LIBER SECUNDUS,

Qui est

DE DEI ESSENTIA ET ATTRIBUTIS DIVINIS.

CAPUT PRIMUM.

In quo Theologia in partes distribuitur, & partitio confirmatur.

PRIMO libro declarata est vox Theologiæ, tradita ejusdem definitio, natura ac principia: deinceps ad distributionem Theologiæ Christianæ in partes accedendum, & illæ sequentibus libris ordine explicandæ.

THEOLOGIÆ CHRISTIANÆ sunt partes duæ; prima de *fide*: altera de *bonis operibus*, hoc est, una περὶ τῶν πιστῶν, *de rebus credendis*: altera περὶ τῶν πρακτῶν, *de rebus faciendis*.

Vox fidei *hoc loco non significat habitum quo credimus, sed* μετωνυμικῶς *res ipsas credendas, præscriptas in Scripturis Canonicis, seu doctrina credendorum, ut Actor.6.v.7.* multaque turba Sacerdotum auscultabat fidei. Item Gal. 1.23. *Sed solum audierant qui dicerent; Qui persequebatur nos aliquando, nunc evangelizat fidem, quam olim vastabat.* Et cap.3.v.2. *Hoc solùm velim discere ex vobis; Ex operibus Legis Spiritum accepistis, an ex fide per auditum percepta?*

Hæc partitio passim proponitur in Sacra Scriptura. Paulus Apostolus ait Actor.24.vers.14.15.16. *Hoc verò tibi confiteor, me secundùm viam illam, quam hæresin dicunt, ita colere patrium Deum, ut qui credam omnibus quæ in Lege & Prophetis scripta sunt: Et spem habeam in Deum, fore quam & ii ipsi exspectant resurrectionem mortuorum, tum justorum tum injustorum.* Et hæc quidem fidei summa est. *Interea verò ipse me exerceo, ut conscientiam habeam sine offensa apud Deum & apud homines semper.* Hoc bonorum operum est theatrum. 1. Johan. 3. versic. 23. *Hæc est ejus doctrina, ut credatis nomini Filij eius Iesu Christi & diligatis alij alios, sicut mandavit nobis.* Roman.10.vers.9.10. *Si professus fueris ore tuo Dominum Iesum, & credideris in corde tuo quòd Deus eum suscitavit ex mortuis, servaberis. Nam corde creditur ad justitiam, ore fit professio ad salutem.* Galat. 5. vers. 6. *In Christo Iesu neque circumcisio quicquam valet, neque præputium: sed fides per charitatem agens.* 1. Tim. 1. v. 18. 19. *Milita bonam illam militiam retinens*

A *fidem & bonam conscientiam.* Ita Apostolus bonam illam Christiani hominis militiam dirigit ad retinendam fidem & bonam conscientiam Phil.1.v.27. *Tantùm ut dignum est Evangelio Christi vos gerite.* Et Vers.29. *Gratis datum est vobis in Christi negotio, non solùm in eum credere, sed etiam pro eo pati.* ad Tit.3.v.8. *Certus est hic Sermo, & hæc volo te asseverare, ut qui crediderunt Deo, curent bene agendo præire: Hæc illa sunt bona & hominibus utilia.* Marc.1.v.15. *Expletum est tempus & appropinquavit regnum Dei: resipiscite & credite Evangelio.* 2.Tim.2.v.13. *Expressam formam teneto sanorum sermonum, quos à me audisti cum fide & charitate quæ est in Christo Iesu* Eph.1.15.16. *Propterea etiam ego, audita ea quæ in vobis est fide in Domino Iesu & charitate in omnes sanctos. Non desino gratias agere pro vobis, mentionē vestri faciens in precibus meis.* Jes.2.v.3. *Venite ut adscendamus in montem Iehovæ, in domum Dei Iacobi, ut doceat nos de*
B *viis suis, & ambulemus in itineribus eius.* Doctrina de viis Jehovæ, est doctrina fidei: ambulatio in itineribus Jehovæ, est studium bonorum operum. 1. Tim 3.v.9. jubentur ordinari *Diaconi tenentes misterium fidei in pura conscientia.* Ergo crede Evangelio, & in Lege Dei continuè ambula: hic enim est solus Dei cultus.

His testimoniis Scripturæ subjicimus alia argumenta.

I. Verbi Dei scripti duæ sunt partes essentiales, prima de fide, altera de bonis operibus: Ergo & Theologiæ Christianæ.

Partitionem eandem & Verbi Dei scripti & Theologiæ ponimus
C *quia Theologia nostra Christiana ex Verbo Dei scripto ita depromi & pendere debet, ut nihil illa aliud contineat, quā in Verbo Dei scripto traditur. Ac quemadmodū ars imitatur & exprimit naturam cuius est tanquā imago quadā: ita Theologia Christiana Verbo Dei scripto planè cōformis esse debet. Tum quia Theologia est eorū, quæ in Verbo Dei scripto latè sunt fusa & frequēter iterata, methodica collectio, dispositio, systema, syntagma, interpretatio & explicatio; certè de nullis aliis rebus tractare debet, quàm de iis, quas Scriptura Sacra complectitur: Modo duntaxat formâq; tractandi, verbis, autoritate differunt.*

II. Quæ

Digitized by Google

II. Quæ partitio convenit finibus proximis & immediatis Sacræ Scripturæ, quæ Theologiam viatorum informat, ea est retinenda:

At hæc partitio talis est: Nam Scriptura Sacra facit *tum* ad informandam *γνῶσιν ἀληθείας*, quæ fidei est, dogmata vera *τῇ διδασκαλίᾳ* exponendo, & falsa *τῷ ἐλέγχῳ* redarguendo; *tum* ad dirigendam *πρᾶξιν εὐσεβείας*, malos mores *τῇ ἐπανορθώσει* emendando, & bonos *τῇ παιδείᾳ* instituendo. Hæc igitur partitio retinenda.

III. Quæ partitio fini Theologiæ sola convenit, illa est retinenda.

At hæc partitio fini Theologiæ sola convenit: Quia Theologia est disciplina practica. Omnium autem practicarum disciplinarum finis est non sola cognitio, sed operatio: ita etiam Theologiæ finis non est nuda & ociosa speculatio seu contemplatio, sed praxis, sed operatio ad quam homo est à Deo conditus, ad quam à Christo redemtus, ad quam a Spiritu Sancto sanctificatur, nempe glorificatio Dei & beatitudo hominis sempiterna; illa quidem ut finis summus, principalis, ultimus; hæc verò ut finis subordinatus, secundarius, subalternus. Proinde etiam illius doctrinæ quæ maxime theorica censeri possit, nempe de unitate essentiæ divinæ & Triade personarum divinarum, finis est operatio. Cur enim Deus se nobis patefecit, nisi ut à nobis glorificaretur, utque illius communione beati efficeremur? Quæ autem sunt media quibus ad hunc finem contendimus? nonne fides & bona opera? Certè fide & bonis operibus glorificamus Deum, fide vivâ efficace per charitatem, hoc est, quæ bona opera veluti fructus suos producit, beatitudinem æternam consequimur. *Dicamus rem eandem verbis aliis, ad ampliorem hujus argumenti illustrationem.* Cujus finis est, informatio veræ religionis, ejus partes necesse est esse hasce duas, de fide & bonis operibus: quia religio vera, est rectus de Deo sensus & debitus ei cultus: *Aut ut clarius dicatur.* Pura germanaque religio, est fides cum serio Dei timore conjuncta, ut timor & voluntariam reverentiam in se contineat, & secum trahat legitimum cultũ Dei, qualis in Lege præscribitur. *Honorius Augustodunensis* in speculo Eccles. de Natali Domini: *Ille verè beatus est, qui rectè credit, & rectè credendo bene vivit. Fides esse debet fundamentum: & postquam eam posueritis, debetis postea ponere dilectionem Dei & proximi. Augustinus* decimo tomo, Sermone trecentesimo trigesimoseptimo de Tẽpore: *Difficile est, ut malè vivat, qui bene credit.* Atqui Theologia Christiana veram religionem informat. Quapropter duas hasce partes Theologiæ, de fide & de bonis operibus statui necesse est.

IV. Duobus modis Christum sequimur, fide & obsequio fidei; Duobus modis ad Deum accedimus, fide & operibus, ut pulchrè docet GREGORIUS MAGNUS *homil. 4. nona in Ezechielem.* Nam cùm beatitudo nostra sit communio cum Deo, fide ad eam pervenimus, & bona opera nostra testimonia sunt nos habere communionem cum Deo. Ergo etiam duæ erunt partes, de fide & operibus constituendæ disciplinæ illius quæ nos ad Deum ducit.

V. Quot partibus totam doctrinam Christianam Apostoli comprehendunt, tot sunt Theologiæ partes. At duabus partibus, nempe doctrinâ fidei & institutione bonorum operũ doctrinam Christianam Apostoli comprehendunt; velut Paulus in epistola ad Romanos, quæ totius Scripturæ clavis meritò dicitur, in epistola item ad Galatas, ad Ephesios, ad Colossenses, ad Hebræos: Idem facit Petrus in prima sua epistola: Idem Johannes in prima epistola.

A VI. Quæcunq; partitio Theologiæ, probatis exemplis veræ praxeos religionis Christianæ congruit, illa est legitima. At hæc partitio Theologiæ talis est. Exẽpla illustria utriusque Testamenti Ecclesia nobis subministrat. Quâ enim re aliâ commendati & celebres sunt fideles Veteris Testamenti quàm fide & obedientiâ ex fide orta? In theatrum exemplorum adducit nos Apostolus ad Hebr. 11. capite toto. De fidelib. Novi Testamenti dicitur eâdem epistolâ, cap. 13. v. 7. *Memores estote ductorum vestrorum, qui loquuti sunt vobis sermonem Dei: quorũ imitamini fidem, contemplantes, qui fuerit exitus conversationis ipsorum.* Exemplum etiam illustre est Act. 2. v. 41. & seq. *Qui ergo libenter receperunt sermonẽ ejus, baptizati sunt, & additæ sunt Ecclesiæ die illo animæ quasi ter mille.* B *Perdurabant a. in doctrina Apostolorũ, & communicatione, & fractione panis, & precibus. Obortus est a. omnibus metus: multaq; prodigia & signa per Apostolos fiebant. Omnes aũt qui credebant, erant eodem loci, & habebant omnia communia. Et possessiones ac facultates vendebant, & dispertiebãt ea omnibus, prout cuiq; opus erat. Et quotidie perdurantes concorditer in templo, ac frangentes domatim panẽ, capiebant cibum cum exsultatione & simplicitate cordis: Laudantes Deum & habentes gratiam apud totũ populum. Dominus a. addebat quotidie Ecclesiæ qui salvi fierent.* Et c. 7. v. 12. Et c. 16. v. 30. 31. 32. 33. 34. *Et productis ipsis foras, ait, Domini, quid me oportet facere, ut server? At illi dixerunt; Crede in Dominum Iesum Christum, & servaberis tu ac domus tua. Et loquuti sunt ei sermonẽ Domini, & omnib. qui erant domi ipsius. Ipse verò illis assumtis ea ipsa hora noctis, lavit eorũ plagas: & baptizatus est* C *ipse & oẽs domestici illius illico. Et ipsis deductis domum suam, apposuit mensam: & exsultavit quòd cum universa domo sua credidisset Deo.* Et c. 21. 25. *De iis a. qui crediderunt ex Gentibus, non scripsimus, & decrevimus ne quid hujusmodi observẽt, nisi ut caveant ab iis quæ sunt immolata simulacris, & à sanguine, & rebus suffocatis, & scortatione.* Col. 1. v. 4. *Audita fide vestra in Christo Iesu, & charitate in omnes sanctos.* 1. Thes. 1. v. 3. *Indesinenter commemorantes efficacem vestram fidem, & laboriosam charitatẽ, & patientem illam exspectationẽ in Domino nostro Iesu Christo corã Deo nostro.* Et c. 2. 13. *Propterea etiã nos gratias agimus Deo sine intermissione, quòd acceptũ de Deo sermonem quem audistis ex nobis, excepistis non ut sermonem hominum, sed (sicut est verè) ut Dei sermonem, qui etiam agit in vobis qui creditis.* Et c. 3. v. 6. *Nuper a. quum venisset Timotheus ad nos à vobis, & lætum nuncium nobis attulisset* D *de fide & charitate vestra: & quòd bonam nostri memoriam retineatis, semper expetentes nos videre, sicut nos quoque vos.* 2. Thes. 1. v. 3. *Gratias agere debemus Deo semper de vobis, fratres, ut par est, quod vehementer augescat fides vestra, & abundet mutua uniuscujusque omnium vestrum charitas.*

Porrò præter suprà allegata divina testimonia, ex quibus distributio hæc est exstructa & argumenta alia, sunt etiam testimonia Conciliorum ac Patrum Doctorumq; veterum & recẽtium, à quibus eadem traditur.

Concilium Toletanum IV. (quod celebratum est imperante *Heraclio imperatore*, & Romanam sedem tenente *Honorio*) c. 24. ait: *Sacerdotes legere Sanctas Scripturas frequenter admonet Paulus Apostolus ad Timotheum, dicens;* E *Attende lectioni, exhortationi & doctrinæ: & semper permane in his. Sciant igitur Sacerdotes Scripturas Sacras & Canones, ut omne opus eorum in prædicatione & doctrina consistat: atq; ædificent cunctos, tam fidei scientia, quàm operum disciplina.* Citatur etiam in *Iure Canonico* dist. 38. cap. *Ignorantia* 1.

Ignatius (qui fuit secundus Episcopus Antiochenus ab Apostolis ordinat⁹, & successit *Enodio* qui prim⁹ post Apostolos gubernacula Ecclesię Antiochenæ sortit⁹ erat, ut ipsemet testis est epistolâ ad Antiochenos Anno Christi 71. Pòst annos 109. ad martyriũ Romã est ductus) epist. ad Ephes. ait: *ἀρχὴ ζωῆς, πίστις, τέλος δὲ, ἀγά-*

Digitized by Google

δὲ ἀγάπη, τὰ δὲ δύο ἐν ἑνότητι γενόμενα, θεοῦ ἄνθρωπον ἀπαρτίζει. id est, *Principium vitæ, fides: finis ejusdem, charitas. Hæc autem duo, si in unum coeant, Dei hominem perficiunt.*

Irenæus Martyr libro quarto adversus hæreses, capite septuagesimosexto: *Si igitur tradideris ei quod est tuum id est, fidem in eum & subjectionem percipies ejus artem, & eris perfectum opus Dei.* Rectè intelligenda verba Irenæi, Si igitur *tradideris*; id est exhibueris, probaveris, præstiteris ei, *quod est tuum*, id est, tibi gratiâ Dei donatum: neque enim vult *Irenæus*, fidem & bona opera esse à nostra natura.

Lactantius divinarum institutionum quarto libro, cap. 4. *Idem Deus est, qui & intelligi debet, quod est sapientiæ: & honorari, quod est religionis. Sed sapientia præcedit, religio sequitur: quia prius est, Deum scire, consequens, colere. Alterum positum est in sensu, alterum in actu.* Et libro tertio, cap. 30. *Omnis sapientia hominis in hoc uno est, ut Deum cognoscat & colat.*

Augustinus, (qui fuit Episcopus Hipponēsis in Africa: & gubernavit Ecclesiam illam 46. annos: & mortuus est anno ætatis 76. tertio mense postquam civitas fuit obsessa à Vandalis, tum cùm scriberet adversus Julianum Pelagianum imperante *Theodosio juniore*) tomo tertio, lib. 2. de doctrina Christiana, cap. nono, loquens de libris Veteris & Novi Testamenti ait: *Illa quæ in eis apertè posita sunt vel præcepta vivendi vel regula credendi, solertius diligentiusq́; investiganda sunt. Quæ quantò quisque plura invenit, tantò est intelligentia capacior. In his enim quæ apertè in Scriptura posita sunt, inveniuntur illa omnia, quæ cōtinent fidem moresq́; vivendi, spem videlicet atque charitatē.* Item Quæst. Evang secundùm Matth. quæst. 11. ait: *Boni Catholici sunt, qui & fidem integram sequuntur, & bonos mores.* Idem decimo tomo, Sermone trigesimoprimo de verbis Apostoli: *Omnes hæretici negant Christum in carne venisse, &c. Etiam omnes mali Catholici verbis confitentur Christum in carne venisse, factis autem negant. Nolite ergo esse tanquam de fide securi: adjungite fidei rectæ vitam rectam: ut Christum confiteamini in carne venisse, & verbis vera dicendo & factis bene vivendo.* Et sub finem: *Confitemini Christum in carne venisse, & credendo & bene vivendo. Vera fidei bona facta conjungite.*

Cyrillus Alexandrinus Episcopus libro duodecimo in Johannem, cap. sexagesimooctavo: *Non igitur omnia quæ Dominus fecit, conscripta sunt, sed quæ scribentes, tam ad mores, quàm ad dogmata putarunt sufficere, ut recta fide & operibus ac virtute rutilantes ad regnum cælorum perveniamus, in Domino nostro Iesu Christo, quorum & per quem Deo Patri gloria cum Spiritu Sancto. Amen.*

Historia Ecclesiastica Tripartita lib. 2. cap. 3. *Christus & Apostoli non nobis artem Dialecticā tradiderunt, variamque verborum fallaciam, sed puram scientiam fide & bonis operibus observandam.*

Distributio hæc exstat etiam in cap. 1. *Helveticæ Confessionis posterioris*, ubi hæc verba sunt: *In hac Scriptura Sancta habet universalis Christi Ecclesia plenissimè exposita, quæcunq; pertinent* tum *ad salvificam fidem*, tum *ad vitam Deo placentem rectè informandam.*

THEODORUS BEZA nostræ ætatis Irenæus, eandem complectitur in argumento Psal. 119. his verbis: *Doctrinæ cælestis nomine (sive partem illam intelligamus quæ facienda præcipit & non facienda inhibet legis nomine angustiori significatione accepto: sive alteram partem, in qua quid nobis ad salutem credendum docetur, quam Evangelium vocamus) ea demum significantur, quæ sunt a Deo ipso patefacta & scriptis sacris comprehensa.*

Eandem tradit *Lambertus Danæus* in explicatione capitis primi libelli Augu. de hæresibus ad Quod vult Deum: verba ejus sunt: *Christiana pietas tradit, aut doctrinam de fide, aut morum reformationem & sanctitatem.*

A *Hieronymus Zanchius* in prima parte de operibus Redemtionis pag. 403 *Fide & obedientia constare summatim totam Christianam Religionem* docet.

Similiter *Zacharias Ursinus* in parte prima explicationum Catecheticarum editarum à Jugnitio pag. 32. *Capita*, inquit Ursinus, *Catechetica eruditionis præcipua sunt duo; doctrina fidei & doctrina operum: ad hæc duo revocantur omnia quæcunq; in Scripturis docentur.* In editione verò Pareana Anni XCIIX. pag. 16. & sequente: *Communissimè Catechesis dividitur, sicut ipsa doctrina in Legem & Evangelium.* Et mox: *Hæ partes vulgò vocantur Decalogus & Symbolum Apostolicum: quia Decalogus complectitur summam Legis, Symbolum Evangelij: item doctrina fidei & operum, seu doctrina credendorum & faciendorum.*

Iacobus Kimedontius libro tertio de Verbo Dei scripto, cap. 2. ait: *Quæ obsecro est ista doctrina? aut qualium rerum? Fidei nempe & resipiscentiæ, uti ipsemet Paulus doctrinam Christianam ad duo ista revocat.* Vide ibi plura.

B *Alij aliter Theologiam partiuntur, sed res eodē redit.* Quidā *Theologiæ partes statuunt duas has*, de agnitione & cultu Dei: *quidā hasce*, Legem & Evangelium. *Sed doctrina de agnitione Dei & Evangelium de nulla re alia, quā de fide, & doctrina cultus divini, ac Lex de nulla alia re, quā de bonis operibus agit. Nec dissentit*, qui Johannes Calvinus *in Institutione sua vera sapientiæ partes constituit Dei cognitionem & nostri. Nam doctrina fidei tradit cognitionem Dei & nostri. Et à cognitione Dei non potest nec debet cultus ejusdem separari. Cognitio nostri est destinata ad cognitionem Dei. Ita verbis duntaxat hæ distributiones differunt, reipsa consentiunt.*

A quibusdam partes Theologiæ statuuntur istæ duæ, prima C *de Deo, altera de* actionibus Dei. *Sed distributio ista non est legitima:*

I. *quia pars posterior cum priore coincidit & in ea comprehenditur: nam qui de actionibus Dei agit, de Deo agit: sicuti qui de actionibus animæ, de anima agit.*

II. *quia idem subjectum Theologiæ adæquatū constituunt* DEUM; *subjectum disciplinæ adæquatum non potest esse una disciplinæ pars.*

III. *quia Theologia est disciplina practica, cujus finis est operatio, ideò à fine ad media quæ ducunt ad finem progrediendum, quod in ista partitione non fit.*

Quòd si omnino retinenda esset ista partitio, sic potius formanda esset, quòd prima pars sit de Deo in se seu de essentia Dei; *altera de* actionibus Dei: *Sed nec ista partitio consistere potest: quia actiones Dei internæ ad considerationem Dei in se pertinent, & re ab essentia divina non differunt; ut* decretum D Dei, providentia æterna, prædestinatio.

Nec verò cum nostra distributione Theologiæ pugnat partitio Catecheseos Christianæ in tres partes, quarum una *est de* miseria hominis, *altera de* redemtione ab illa, *tertia de* gratitudine erga Deum redemtionis illius nomine. *Nam tractatio de miseria hominis & redemtione ab illa, pertinet ad doctrinam de fide: de gratitudine verò erga Deum redemtionis illius nomine, in doctrina de bonis operibus agitur.*

Ex hac distributione Theologiæ in doctrina de fide & de bonis operibus liquet, quòd Theologia sub se contineat Philosophiam, ac proinde latius pateat quàm Philosophia. Nam Theologi est nō tantùm de Deo in se, deq; ejus essentia atq; attributis, disserere, nec solū de præstantissimo Dei opere, redemtione & instauratione humani generis, nec solū etiam de invisibilib. ab ipso conditis operib. cælesti nimirū habitaculo & Angelis: verùm etiam E *visibilia ejus opera, quæ Physica naturaliaq; corpora vocantur, eorumq; naturā, principia, vires & usum indagare, cognoscere & contemplari, ut docet caput primum & secundum Geneseos, liber Iobi, Psalterium, Prophetæ & Apostoli Ethica, Politica & Oeconomica ubi meliùs, veriùs, certiùs, traduntur, quàm in Scriptura Sacra voce Dei qui virtutē atque omnis felicitatis, politiarumq; & Oeconomiæ est autor & gubernator? Sed hæc in progressu, Deo favente, evidentiora erunt. Nunc primam Theologiæ partem, τὰ θεοῦ aggrediamur.*

CA-

Digitized by Google

CAPUT II.

In quo doctrina fidei seu credendorum distribuitur, & quid articuli fidei vocentur explicatur.

PRIMA PARS Theologiæ est de fide, docens quid sit homini Christiano credendum ad salutem æternam, Joh. 20. v. 31.

Hæc autem scripta sunt, ut credatis Iesum esse Christum illum Filium Dei, & ut credentes vitam habeatis per nomen ejus.

Additur ad salutem, ut discernatur hæc fidei doctrina à profana historia & philosophia; imò & à cognitione Dei, quæ naturâ omnibus hominibus est insita, sed ad salutem non est sufficiens.

B

Hæc pars jure *prima* est, quia prius est Deum nosse; consequens, colere. *Deinde* ut fides bona opera antecedit, ita etiam doctrina fidei antecedit doctrinam bonorum operum. *Præterea* ex Dei cognitione pendet judicium rectum de agendis. Subscribunt Patres supra citati, quibus accedit *Theodoretus Cyrensis Episcopus*, qui sermone primo de Curatione Græcarum affectionum ait: *Apostolus Paulus manifestè exclamat: Credere oportet accedentem ad Deum, quòd sit & quòd iis, qui eum inquirunt, remunerator sit. Idcirco & nos accedentibus ad Christianam religionem, divinarumque rerum mysteria discere cupientibus, præ cæteris cunctis rebus doctrinam fidei proponimus.*

C

Doctrinæ fidei partes sunt duæ: prima *de Deo*, secunda *de Ecclesia*.

Hasce duas esse doctrinæ fidei partes confirmat *Symbolum Apostolicum*, fidei Christianæ perfectum compendium: nam illius duæ sunt partes istæ. Articuli enim fidei de Deo Patre, Filio & Spiritu Sancto, item de operibus & beneficiis Dei, ut Creatione, Redemtione, Sanctificatione, peccatorum remissione, carnis resuscitatione, vitæ æternæ donatione, pertinent ad locum de Deo: reliqua ad locum de Ecclesia Dei.

Summa igitur doctrinæ de fide comprehensa est in articulis *Symboli Apostolici*, cujus expositiones sunt cætera Symbola Ecclesiastica, nempe *Nicænum*, *Athanasianum*, *Ephesinum*, *Chalcedonense* & alia ab Ecclesia Christiana publicè approbata atque recepta: quæ quia sequentibus omnibus, quæ deinceps tractantur, magnam lucem adferent, præcipua de verbo ad verbum recensere operæpretium visum fuit.

D

ΣΥΜΒΟΛΟΝ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ.

Πιστεύω εἰς Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς. Καὶ εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, Κύριον ἡμῶν· συλληφθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου, γεννηθέντα ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου· παθόντα ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, σταυρωθέντα, θανόντα, καὶ ταφέντα· κατελθόντα εἰς ᾅδου· τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν· ἀνελθόντα εἰς οὐρανούς, καθεζόμενον ἐν δεξιᾷ Θεοῦ τοῦ Πατρὸς παντοκράτορος· ὅθεν μέλλει ἔρχεσθαι κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς.

E

Πιστεύω εἰς Πνεῦμα ἅγιον· πιστεύω τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν καθολικήν, ἁγίων κοινωνίαν, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, σαρκὸς ἀνάστασιν, καὶ ζωὴν αἰώνιον. Ἀμήν.

SYMBOLUM APOSTOLORUM.

Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cæli & terræ: Et in Iesum Christum Filium ejus unicum, Dominum nostrum: qui conceptus est è Spiritu Sancto, natus ex Maria virgine: passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus: descendit ad inferos: tertia die resurrexit ex mortuis: adscendit in cælum, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis: inde venturus ad judicandum vivos & mortuos.

A

Credo in Spiritum Sanctum: credo sanctam Ecclesiam Catholicam, sanctorum communionem, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem & vitam æternam Amen.

De Symbolo ait *Ambrosius* libro tertio de Virginibus: *Symbolum quoque specialiter debemus tanquam nostri signaculum cordis antelucanis horis quotidie recensere. Quod etiam cùm horremus aliquid, animo percurrendum est. Quando enim sine militiæ sacramento miles in tentoria, bellator in prælio?* Symbolum igitur Apostolicum quotidie profitendum & commemorandum:

I. quia est tessera nostra à Deo nobis per Christum data, qua nobis opus est in quotidiana & continua militia adversus Satanam, mundum, peccatum, carnem, Antichristum: Opus est enim nos discerni ab hostibus nostris contra quos pugnandum est, ut constet à qua parte stemus.

II. quia nos admonet de quotidiana nostri exploratione, an simus in fide.

III. quia nos incitat ad studium ardens orandi Deum pro incremētis & conservatione fidei in nobis.

IV. quia nobis in memoriam revocat baptismum nostrum in quo baptizati sumus in nomen Patris, Filii & Spiritus Sancti, in quo obligati sumus ad credendum in hunc Deum & ad serviendum ei.

V. quia subministrat nobis multiplicem consolationem qua indigenus quotidie adversus tot tentationes quibus obnoxii sumus.

C

Η ΕΝ ΤΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΝΙΚΑΙΑΝ

Συνόδῳ ἐκτεθεῖσα πίστις.

Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν. Πατέρα παντοκράτορα ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων· καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· Θεὸν ἐκ Θεοῦ, καὶ Φῶς ἐκ φωτὸς, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί· δι᾽ οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· τὸν δι᾽ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ σαρκωθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου, καὶ ἐνανθρωπήσαντα· σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ παθόντα, καὶ ταφέντα. Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφάς, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανούς· καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος. Καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν· καὶ μίαν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν. Ὁμολογοῦμεν ἓν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Προσδοκῶμεν ἀνάστασιν νεκρῶν, καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος.

FIDEI CONFESSIO EDITA IN Synodo Nicena.

Credo in unum Deum Patrem omnipotentem factorem cæli & terræ, visibilium omnium & invisibilium: Et in unum Dominum Iesum Christum, Filium Dei Unigenitum, ex Patre natum ante omnia secula: Deum de Deo, lumen de lumine: Deum verum de Deo vero, genitum, non factum, consubstantialem Patri: per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines & propter nostram salutem descendit de cælis: & incarnatus est de Spiritu sancto & Maria virgine, & homo factus est: crucifixusque pro nobis sub Pontio Pilato, passus & sepultus est. Et resurrexit tertia die secundum Scripturas, & adscendit in cælos, & sedet à dextris Patris. Et iterū venturus est cum gloria judicare vivos & mortuos: cujus regni non erit finis. Et in Spiritum

E

Digitized by Google

Sanctum, qui loquutus est per Prophetas. Et unam sanctam, Catholicam & Apostolicam Ecclesiam. Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum: & exspecto resurrectionem mortuorum, & vitam venturi seculi. Amen.

Constantinopolitana autem Synodus prima, præterquam quòd Nicenam Synodum sancivit, hanc etiam particulam, contra Macedonium & Pneumatomachos, post εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, addidit, „Τὸ κύριον, τὸ ζωοποιὸν, „τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον. Id est, Post illa verba, *Et in Spiritum sanctum*, addidit, *Dominum, vivificantem, qui ex Patre & Filio procedit: qui cum Patre & Filio simul adoratur & conglorificatur.*

ΣΥΜΒΟΛΟΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ.

Ὅστις βούλεται σωθῆναι, πρὸ πάντων χρὴ κρατεῖν τὴν καθολικὴν πίστιν· ἣν εἰ μὴ εἷς ἕκαστος σώαν καὶ ἀμώμητον τηρήσῃ, ἄνευ δισταγμοῦ εἰς τὸν αἰῶνα ἀπολεῖται. Πίστις δὲ καθολικὴ αὕτη ἐστὶν, ἵνα ἕνα Θεὸν ἐν τριάδι καὶ τριάδα ἐν μονάδι σεβώμεθα· μήτε συγχέοντες τὰς ὑποστάσεις, μήτε τὴν οὐσίαν μερίζοντες. ἄλλη γάρ ἐστιν ἡ ὑπόστασις τοῦ Πατρὸς, ἄλλη τοῦ Υἱοῦ, ἄλλη τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἀλλὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος μία ἐστὶν ἡ θεότης, ἴση ἡ δόξα, συναΐδιος ἡ μεγαλειότης. οἷος ὁ Πατὴρ τοιοῦτος ὁ Υἱὸς, τοιοῦτο καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. ἄκτιστος ὁ πατὴρ, ἄκτιστος ὁ Υἱὸς, ἄκτιστον καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀκατάληπτος ὁ πατὴρ, ἀκατάληπτος ὁ Υἱὸς, ἀκατάληπτον καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· αἰώνιος ὁ πατὴρ, αἰώνιος ὁ Υἱὸς, αἰώνιον καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. πλὴν οὐ τρεῖς αἰώνιοι, ἀλλ' εἷς αἰώνιος· ὥσπερ οὐδὲ τρεῖς ἀκατάληπτοι, οὐδὲ τρεῖς ἄκτιστοι, ἀλλ' εἷς ἄκτιστος, καὶ εἷς ἀκατάληπτος. Ὁμοίως παντοδύναμος ὁ πατὴρ, παντοδύναμος καὶ ὁ Υἱὸς, παντοδύναμον καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· πλὴν οὐ τρεῖς παντοδύναμοι, ἀλλ' εἷς παντοδύναμος. Οὕτω Θεὸς ὁ πατὴρ, Θεὸς ὁ Υἱὸς, Θεὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· πλὴν οὐ τρεῖς θεοὶ, ἀλλ' εἷς θεός. Ὁμοίως κύριος ὁ πατὴρ, κύριος ὁ Υἱὸς, κύριος καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· πλὴν οὐ τρεῖς κύριοι, ἀλλ' εἷς ἐστὶ κύριος· ὅτι ὡς ἰδίαν μίαν ἑκάστην ὑπόστασιν Θεὸν καὶ κύριον ὁμολογεῖν τῇ χριστιανικῇ ἀληθείᾳ βιαζόμεθα, οὕτω τρεῖς Θεοὺς ἢ τρεῖς κυρίους λέγειν, τῇ καθολικῇ εὐσεβείᾳ κωλυόμεθα. Ὁ πατὴρ ἀπ' οὐδενός ἐστι ποιητὸς, οὔτε μὴν κτιστὸς, οὐδὲ γεννητός· ὁ Υἱὸς ἀπὸ τοῦ πατρὸς μόνου ἐστὶν, οὐ ποιητὸς, οὐ κτιστὸς, ἀλλὰ γεννητός· τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπὸ τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, οὐ ποιητὸν, οὐ κτιστὸν, οὐδὲ γεννητὸν, ἀλλ' ἐκπορευτόν. Εἷς οὖν πατὴρ, οὐ τρεῖς πατέρες· εἷς Υἱὸς, οὐ τρεῖς υἱοί· ἓν πνεῦμα ἅγιον, οὐ τρία πνεύματα ἅγια. Καὶ ἐν ταύτῃ τῇ τριάδι οὐδὲν πρότερον ἢ ὕστερον, οὐδὲν μεῖζον ἢ ἔλαττον, ἀλλ' ὅλαι αἱ τρεῖς ὑποστάσεις, καὶ συναΐδιαι εἰσὶν ἑαυταῖς καὶ ἴσαι. ὥστε κατὰ πάντα (καθὼς εἴρηται) καὶ τὴν μονάδα ἐν τριάδι σέβεσθαι, καὶ τὴν τριάδα ἐν μονάδι. ὁ γοῦν βουλόμενος σωθῆναι, οὕτω περὶ τριάδος φρονείτω.

Πλὴν ἀναγκαῖόν ἐστι, πρὸς αἰώνιον ἐστὶ σωτηρίαν, ὅπως καὶ τὴν ἐνσάρκωσιν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔτι ὀρθῶς πιστεύσῃ. ἔστι γὰρ πίστις ὀρθὴ, ἵνα πιστεύωμεν καὶ ὁμολογῶμεν ὅτι ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, Θεὸς καὶ ἄνθρωπός ἐστι, Θεὸς ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς πρὸ αἰώνων γεννηθεὶς, καὶ ἄνθρωπος ἐκ τῆς οὐσίας τῆς μητρὸς ἐν τῷ αἰῶνι τεχθείς. Τέλειος Θεὸς, καὶ τέλειος ἄνθρωπος, ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ ἀνθρωπίνης σαρκὸς ὑφιστάμενος· ἴσος τῷ πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, ἐλάττων τοῦ πατρὸς κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. ὃς εἰ καὶ Θεὸς καὶ ἄνθρωπός ἐστιν, οὐ δύο ὅμως, ἀλλ' εἷς ἐστὶ Χριστός· εἷς δὲ, οὐ τροπῇ τῆς θεότητος εἰς σάρκα, ἀλλὰ προσλήψει τῆς ἀνθρωπότητος εἰς Θεόν. εἷς πάντως, οὐ συγχύσει τῆς οὐσίας, ἀλλ' ἑνότητι τῆς ὑποστάσεως. καὶ γὰρ ὡς ψυχὴ λογικὴ, καὶ ἡ σάρξ, εἷς ἐστὶν ἄνθρωπος. οὕτω καὶ ὁ θεάνθρωπος, εἷς ἐστὶ Χριστός. Ὃς ἔπαθε διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν· κατῆλθεν εἰς ᾅδου. ἀνέστη τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐκ τῶν νεκρῶν. ἀνῆλθεν εἰς οὐρανοὺς, καθῆσται ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καὶ Θεοῦ παντοκράτορος· ὅθεν ἥξει κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. οὗ τῇ παρουσίᾳ πάντες οἱ ἄνθρωποι ἀναστήσονται, μετὰ τῶν σωμάτων αὐτῶν, καὶ ἀποδώσουσιν ἐξ ἰδίων ἔργων τὴν ἀπολογίαν. καὶ οἱ μὲν τὰ ἀγαθὰ πράξαντες, πορεύσονται εἰς ζωὴν αἰώνιον: οἱ δὲ τὰ φαῦλα: εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον. Αὕτη ἐστὶν ἡ καθολικὴ πίστις, ἣν ἐὰν μή τις πιστῶς πιστεύσῃ, σωθῆναι οὐ δυνήσεται.

SYMBOLUM S. ATHANASII.

Quicunque vult salvus esse, ante omnia opus est ut teneat Catholicam fidem: quam nisi quisque integram, inviolatamque servaverit, absque dubio in æternum peribit. Fides autem Catholica hæc est, ut unum Deum in Trinitate, & Trinitatem in unitate veneremur: neque confundentes personas, neque substantiam separantes. Alia est enim persona Patris, alia Filii, alia Spiritus Sancti. Sed Patris, & Filii, & Spiritus Sancti una est divinitas, æqualis gloria, coæterna majestas. qualis Pater, talis Filius, talis Spiritus Sanctus: Increatus Pater, increatus Filius, increatus Spiritus Sanctus: immensus Pater, immensus Filius, immensus Spiritus Sanctus: æternus Pater, æternus filius, æternus Spiritus Sanctus. Et tamen non tres æterni, sed unus æternus: sicut non tres increati, nec tres immensi, sed unus increatus, & unus immensus. Similiter omnipotens Pater, omnipotens Filius, omnipotens Spiritus Sanctus: & tamen non tres omnipotentes sed unus omnipotens. Ita Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus Sanctus: & tamen non tres dii, sed unus est Deus. Ita Dominus Pater, Dominus Filius, Dominus Spiritus Sanctus: & tamen non tres Domini, sed unus est Dominus. Quia sicut sigillatim unamquamque personam Deum ac Dominum confiteri Christianâ veritate compellimur: ita tres Deos aut Dominos dicere Catholica religione prohibemur. Pater à nullo est factus, nec creatus, nec genitus. Filius à Patre solo est, non factus, nec creatus, sed genitus. Spiritus Sanctus à Patre & Filio, non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens. Unus ergo Pater, non tres Patres: unus Filius, non tres filii: unus Spiritus Sanctus, non tres Spiritus Sancti. Et in hac Trinitate nihil prius aut posterius, nihil majus aut minus, sed totæ tres personæ coæternæ sibi sunt & coæquales. Ita ut per omnia (sicut jam suprà dictum est) & unitas in Trinitate, & Trinitas in unitate veneranda sit. Qui vult ergo salvus esse, ita de Trinitate sentiat.

Sed necessarium est ad æternam salutem ut incarnationem quoque Domini nostri Iesu Christi fideliter credat. Est ergo fides recta, ut credamus & confiteamur: quòd Dominus noster Iesus Christus Dei Filius, Deus & homo est: Deus est ex substantia Patris ante secula genitus, & homo ex substantia matris in seculo natus. Perfectus Deus, perfectus homo, ex anima rationali & humana carne subsistens. Æqualis Patri secundùm divinitatem, minor Patre secundùm humanitatem. Qui licet Deus sit & homo, non duo tamen, sed unus est Christus: unus autem non conversione divinitatis in carnem, sed assumtione humanitatis in Deum: unus omnino non confusione substantiæ, sed unitate personæ. Nam sicut anima rationalis & caro, unus est homo: ita Deus & homo, unus est Christus. Qui passus est pro salute nostra. descendit ad inferos, tertia die resurrexit à mortuis. Adscendit ad cælos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis: unde venturus est judicare vivos & mortuos. Ad cujus adventum omnes homines resurgere habent cum corporibus suis, & reddituri sunt

de fac-

de factis propriis rationem. Et qui bona egerunt ibunt in vitam æternam: qui verò mala, in ignem æternum. Hac est fides Catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit.

EPHESINÆ SYNODI DETERMINATIONES, ISTIS ANATHEMATISSIMIS À CYRILLO ALEXANDRINO CONCEPTÆ.

I. *Si quis non confitetur Deum esse veraciter Emmanuelem, & propterea Dei genitricem, sanctam virginem, (peperit enim secundùm carnem, carnem factum Dei Verbum, secundùm quod scriptum est. Verbum caro factum est) anathema sit.*

II. *Si quis non confitetur, carni secundùm substantiam unitum Dei Patris Verbum, unumque esse Christum cum propria carne, eundem scilicet Deum simul & hominem, anathema sit.*

III. *Si quis in uno Christo dividit substantias post unitatē, sola eas connexione conjungens, eamq; quæ secundū carnis dignitatem sit, vel etiam autoritatem & potestatem, ac non potiùs conventu qui per unitatem factus est naturalem, anathema sit.*

IV. *Si quis in personis duabus vel subsistentiis eas voces quæ in Apostolicis scriptis continentur & Evangelicis, dividit, vel quæ de Christo dicuntur à sanctis, vel ab ipso; aliquas quidem ex his, velut homini, qui præter Dei verbum specialiter intelligatur, aptaverit: illas autem tanquam dignas Deo, soli Dei Patris Verbo deputaverit, anathema sit.*

V. *Si quis audeat dicere, hominem Christum θεοφόρον, id est Deiferum, ac non potiùs Deum esse veraciter, dixerit, tanquā Filium per naturam, secundùm quod Verbum caro factum est, & communicavit, similiter ut nos, carni & sanguini, anathema sit.*

VI. *Si quis dixit, Deum esse, vel Dominum Christi Dei Patris Verbum, & non magis eundem ipsum confitetur Deum simul & hominem, propterea quòd Verbum caro factum est, secundùm Scripturas, anathema sit.*

VII. *Si quis velut hominem Iesum operante Deo Verbo dicit adjutum, & unigeniti gloriam, tanquam alteri præter ipsum existenti, tribuit, anathema sit.*

VIII. *Si quis audet dicere assumtum, hominem coadorandum Deo Verbo, & conglorificandum & connuncupandum Deum, tanquam alterum cum altero, (nam* con *syllaba super adjecta hæc cogit intelligi) ac non potiùs una supplicatione veneratur Emmanuelem, unamque ei glorificationem dependit, juxta quod Verbum caro factum est, anathema sit.*

IX. *Si quis unum Dominum Iesum Christum glorificatum dicit à Spiritu Sancto, tanquam qui aliena virtute per eum usus fuerit, & ab eo acceperit efficaciam contra immundos spiritus, posse & coram hominibus divina signa perficere, ac non potius proprium fatetur ejus Spiritum per quem divina signa explevit, anathema sit.*

X. *Pontificem & Apostolum confessionis nostræ factum esse Christum, divina Scriptura commemorat. Obtulit enim semetipsum pro nobis in odorem suavitatis Deo & Patri. Si quis ergo Pontificem & Apostolum nostrum dicit factum non ipsum Dei Verbum, quando caro factum est, & homo juxta nos hominem, sed velut alterum præter ipsum specialiter hominem ex muliere: aut qui dicit, quòd pro se obtulisset semetipsum oblationem, & non potiùs pro nobis solis (non enim eguit oblatione, qui peccatum omnino nescivit) anathema sit.*

XI. *Si quis confitetur, carnem Domini vivificatricem esse & propriam ipsius Verbi Dei Patris, sed velut alterius præter ipsum, conjuncti eidem per dignitatem, aut quasi divinam habentis habitationem, ac non potiùs vivificatricem esse, quia facta est propria Verbi cuncta vivificare valentis, anathema sit.*

XII. *Si quis non confitetur Dei Verbum passum carne, & crucifixum carne, & mortem carne gustasse, factumque primogenitum ex mortuis, secundùm quod vita est, & vivificator ut Deus, anathema sit.*

A ## Η ΕΚΤΕΘΕΙΣΑ ΠΑΡΑ ΤΗΣ ΕΝ Καλχηδόνι συνόδου πίστις.

Ἑπόμενοι τοίνυν τοῖς ἁγίοις πατράσιν, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ὁμολογοῦμεν υἱὸν, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν, καὶ συμφώνως ἅπαντες ἐκδιδάσκομεν· τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν θεότητι, καὶ τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν ἀνθρωπότητι· Θεὸν ἀληθῶς, καὶ ἄνθρωπον ἀληθῶς τὸν αὐτὸν ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος· ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· κατὰ πάντα ὅμοιον ἡμῖν, χωρὶς ἁμαρτίας· πρὸ αἰώνων μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα κατὰ τὴν θεότητα, ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν τὸν αὐτὸν δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐκ Μαρίας τῆς
B παρθένου καὶ θεοτόκου, κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, υἱὸν τοῦ Θεοῦ, Κύριον μονογενῆ, ἐν δύο φύσεσιν, ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως, γνωριζόμενον, οὐδαμοῦ τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνῃρημένης διὰ τὴν ἕνωσιν, σωζομένης δὲ μᾶλλον τῆς ἰδιότητος ἑκατέρας φύσεως, καὶ εἰς ἓν πρόσωπον καὶ μίαν ὑπόστασιν συντρεχούσης, οὐχ ὡς εἰς δύο πρόσωπα μεριζόμενον, ἢ διαιρούμενον, ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν υἱὸν μονογενῆ, Θεὸν λόγον καὶ Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν· καθάπερ ἄνωθεν οἱ προφῆται περὶ αὐτοῦ καὶ ἡμᾶς αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἐξεπαίδευσε, καὶ τὸ τῶν πατέρων ἡμῖν παραδέδωκε σύμβολον.

C ## CONFESSIO FIDEI IN CHALCEDONENSI SYNODO EDITA.

Sancti itaque Patres sequentes, unum & eundem confitemur, Filium Dominum nostrum Iesum Christum, & concorditer docemus omnes: perfectum in divinitate, & eundem perfectum in humanitate: verum Deum & verum hominem, eundem ex rationali anima & corpore: coessentialem Patri secundùm divinitatem, & coessentialem nobis secundùm humanitatem, per omnia nobis similem, demto peccato: ante secula quidem genitum ex Patre secundùm divinitatem, postremis verò diebus propter nos & propter nostram salutem ex Maria virgine & deipara secundùm humanitatem: unum & eundem Iesum Christum, Filium Dei Dominum & unigenitum, in duabus naturis, inconfusè, inconvertibiliter, indivulsè
D *& inseparabiliter manifestatum: haud quaquam differentiā naturarum propter unitatem sublatā, sed magis utriusque naturæ (in unam personam & unam hypostasin concurrentis) proprietate servatā: non ut in duas personas bipartiatur aut dividatur, sed ut sit unus & idem Filius unigenitus, Deus Verbum, & Dominus Iesus Christus: sicut de illo olim Prophetæ vaticinati sunt, & ipse nos Christus instruxit, ac Patrum symbolum nobis tradidit.*

Hæc sunt præcipua symbola Ecclesiæ quibus articuli fidei continentur & exponuntur. Ut autem omnis ambiguitas tollatur, explicandum quotupliciter articuli fidei dicantur.

ARTICULI FIDEI dicuntur dupliciter: *propriè & impropriè.*

Propriè articuli fidei dicuntur tantum dogmata Evan-
E gelii, quæ passim in Veteri & Novo Testamento credenda præscribuntur & in Symbolo Apostolico summatim comprehenduntur.

Atque sic distinguuntur à præceptis Legis divinæ quib. docetur quæ bona opera Deus à nobis requirat.

Distinguuntur etiam à principiis Theologiæ & Christianæ doctrinæ, è quibus articuli fidei tanquam conclusiones sunt deductæ: cujusmodi principia fidei sunt, Biblia sancta esse Scripturam verè divinam; continere doctrinam cœlestem & immutabiliter veram de Deo, ejus voluntate & operibus: esse à Deo sanctis Pro-

Digitized by Google

phetis Apostolis & Evangelistis inspirata: esse canonica & firmiter credenda atq; tenenda tanquam unicam regulam doctrinæ fidei & bonorum operum, propter gloriam Dei & propter nostram salutem: esse in se & per se clara ac perspicua: seipsa interpretari; continere perfectè omnia dogmata ad salutē æternam nobis necessaria: de quibus principiis superiore libro actū est. A

Impropriè articuli fidei dicuntur latâ & generali acceptione omnia dogmata non solùm Evangelii, sed etiam Legis seu præcepta Decalogi & omnes conciones ac promissiones legales, omnes item historiæ seu denique quicquid in Sacris literis scriptum continetur.

Hoc sensu etiam principia Theologiæ & Christianæ doctrinæ solent à nonnullis & possunt articuli fidei nuncupari: eò quòd partim in Scripturis Sacris disertè continentur, partim evidenter inde deducūtur. Quicquid enim partim Scripturis Sacris expresse traditur, partim bonâ cōsequentiâ inde exstruitur: id fide Theologicâ credendum est & proinde fidei articulus generaliter dici potest: quippe fides in genere est assentiri omni verbo Dei nobis tradito. B

Etsi autem principia fidei impropriè articuli fidei dicātur: tamen reduci possunt ad articulos fidei. Nam si credendum est in Deum, tum credendum etiam est, quòd is se patefecerit operibus & verbo suo, quò deinde per Prophetas & Apostolos suos scriptum tradi Ecclesię voluerit, ut esset norma fidei & bonorum operū.

Hinc intelligitur, quæ sint *propriè & univocè de fide*, quæ non. *Propriè & univocè de fide* sunt ea, quæ ad rationem & essentiam fidei pertinēt primò & per se. *Impropriè & æquivocè de fide* sunt ea, quæ ad rationem illam perpetuam essentiamq; fidei accedunt *sive* ut adjuncta necessaria, *sive* ut contingentia quocunq; modo, propter aliud ad fidem aut instrumenta Fidei pertinent etiam materialiter. Sive (*ut alio modo eadem res exprimatur*) fides *aut* primam veritatem respicit, *aut* res ad primam veritatem ordinatas. Quæ autem res ad primam veritatem ordinatæ sunt, *aut* per se ordinatæ sunt *aut* propter aliud. Quæ per se ad primam veritatem ordinatæ sunt, eæ de fide sunt: quæ propter aliud, non sunt de fide, sed dicuntur esse τὰ περιστατικῶς. Cur autem? quia fides, ut intelligentia, scientia, non est singularium; sed ratione communi Deum & res divinas contemplatur ac percipit. Ergo *Paulum Apostolum habuisse penulam*, non est propriè & univocè de fide. C

QUÆRITUR; *An omnia quæ sunt de jure divino, sint de fide?* D

RESP. Esse de jure divino & esse de fide differunt, ut totum & pars: quum de jure divino sint Lex & Evangelium resipiscentia & fides. Ex eo conficitur necessariò, quicquid de fide est, id de jure divino esse: At non ex cōtrario, quicquid de jure divino est, idem esse de fide. Cùm itaq; perfecta ratio fidei sit Scripturis Sacris comprehensa, nō est de fide quicquid Scripturis non comprehenditur; nec de jure divino est, quia jus divinum habetur in Scripturis: Exempli causâ, Papani affirmāt, Pontificem Romanum jure divino succedere Petro in præfecturam totius Ecclesiæ: idq; esse de fide. Nos verò utrumque negamus & nostram sententiam probamus enumeratione partium essentialium. Nam cùm juris divini duæ sint essentiales partes, Lex & Evangelium, quarum relatio est ad resipiscentiam & fidem: Ista autem successio nec Legis instituto fit, nec Evangelii: Omninò sequitur, eā nec de jure divino esse, (quod totius rationem habet,) nec de fide, in qua salutaris pars versatur divini juris. E

Ut autem in articulis fidei Christianæ primùm *de Deo* professio instituitur: Ita etiam nos in doctrina fidei primum de Deo, per gratiam salvificam Sancti Spiritus, religiosè agemus.

CAPUT III.

In quo descriptio Dei traditur & declaratur.

DEUS, est Spiritus increatus, exsistēs, à seipso, unus essentiâ, ac trinus personis, PATER, FILIUS & SPIRITUS SANCTUS. Joh. 4. 24. *Deus est Spiritus: & qui adorāt eum, oportet, ut Spiritu ac veritate adorent.* Exod. 3. v. 14. *Dixit itaq; Iehova Mosi, Eheie, qui sum: itaque dices filiis Israelis, Ehcie misit me ad vos.* Deut. 6. v. 4. *Audi Israel, Iehova Deus noster Iehova unus est.* 1. Joh. 5. vers. 7. *Tres sunt qui testifi. antur in cœlo, Pater, Sermo, & Spiritus Sanctus & hi tres unum sunt.* Breviter: Deus, est Jehova Elohim, id est, una essentia æterna Trium Personarum Exod. 3. vers. 15. & cap. 20. 5. *Ego sum Iehova Elohacha*, id est, *Elohim tuus.* Deus quid sit.

Hæc est duntaxat descriptio quædam Dei, quatenus nobis est patefactus: nam Deus non potest definiri, & ad perfecte definiendum Deum, Dei ipsius Logica opus fuerit. Nunc singulas particulas descriptionis videamus. *Primò*, videbimus originem nominis Dei: *deinde* acceptionem: *tertiò* ipsam Dei descriptionem.

Nomen Dei habet originem ex Græco θεὸς, cujus quintuplicem adducunt *etymologiam*. *Alii* enim deducunt ἀπὸ τοῦ θεῖν, à currendo: quòd per omnia currat, quòd omnia permeet, omnia ambiat, omnibus accurrat. *Alii* deducunt ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι τὰ πάντα, quòd omnia intueatur & cernat; sicut dicitur 2. Chronic. 16. 9. *Iehova oculi discurrunt per totam terram, ut firmum se exhibeat erga eos, quorum animus integer est erga ipsum.* *Alii* ἀπὸ τοῦ αἴθειν, ὅ ἐστι καίειν, hoc est, ardere, adurere, accendere. quòd Deus sit lux, & quicquid est in rebus lucis, caloris & vitę, Deus hoc aut immediatè, aut mediatè per causas secundas accendat. *Alii* deducunt à nomine δέος, quod significat timorem: proprium enim Dei est, ut ab omnibus timeatur, non tam servili timore propter ejus potentiam, quàm filiali, propter paternam benevolentiam & bonitatem. Ex *aliorum* sententia Deus dicitur ab Æolico δεὺς: hoc autem ab Hebræo nomine דַּי, *Dai* quod est sufficiens; quæ postrema Etymologia videtur nimis coacta. Etymologia nominis Dei.

Porrò ut jam de *acceptione* nominis hujus agamus, non est dicendum Dei nomen, alias *generaliter*, alias *specialiter* usurpari: quia Deus nec genus est nec species, sed individuum tantùm, seu numero unus. sed potiùs dicendum nomen hoc ὁμωνύμως usurpari: nempe, vel *propriè*, quum de vero Deo sermo est: vel *impropriè* seu *per tropum aliquem*, quum de creaturis usurpatur. Acceptio nominis Dei.

Ac rursus cùm de vero Deo disseritur, usurpatur nomen Dei vel οὐσιωδῶς, vel ὑποστατικῶς.

οὐσιωδῶς enim usurpatur quum de essentia divina intelligitur, ac proinde tres personas conjunctim significat, Patrem, Filium & Spiritum Sanctum.

ὑποστατικῶς verò usurpatur, quum de una Deitatis persona per synecdochen intelligitur: ac tum plerunque adhibetur aliqua determinatio ad personarum relationem inter se pertinens.

Ὑποστατικῶς autem usurpatur non solùm de Deo Patre sed etiam de Filio & Spiritu Sancto.

De Patre nullum prorsus est dubium: veluti Joh. 3. v. 16. *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum dederit.* 1. Joh. 4. 9. 10. *Per hoc patefacta est charitas Dei in nos, quod Filium illum suum unigenitum misit Deus in mundum, ut vivamus per eum. In hoc est charitas, non quòd nos dilexerimus Deum, sed quod ipse dilexerit nos, & miserit Filium suum, ut esset propitiatio pro peccatis nostris.*

De

Digitized by Google

De Filio intelligitur in his testimoniis. Psal. 82. v. 1. *Deus astat in cœtu Dei fortis, inter magistratus judicat.* Act. 20. 28. *Deus suo sanguine Ecclesiam sibi acquisivit.* 1. Tim. 3. v. 16. *Deus conspicuus factus est in carne.*

De Spiritu Sancto intelligitur in his locis. Act. 5. 4. *Non es mentitus hominibus sed Deo.* 2. Cor. 6. 16. *Vos templum estis Dei viventis.*

Impropriè vero seu *per tropum* usurpatur vox Dei itidem dupliciter: vel *per concessionem & μίμησιν*, cum Scriptura loquitur de falsis & fictitiis diis: vel per *analogiam*, cum agitur de iis, qui non naturâ, sed donorum divinorum & officii ratione dii nuncupantur, ut Ps. 82. vers. 1. & 6. magistratus vocantur *dii*, quia sunt vicarii Dei in administrando jure.

Cæterum, quum Deus dicitur *Spiritus*, tum nomen *Spiritus* non obtinet locum generis prædicabilis, quod commune sit Deo cum Angelis & animabus hominum. Propriè enim Dei nullum genus dari potest.

I. Quia Deo nihil est superius, ne cogitatione quidem, cui subjiciatur ut pars, quum Deus nullius essentiam participet: Species autem participat essentiam sui generis.

II. Quia Deus non est genere, nec specie, Philosophica acceptione, sed numero seu individuo unus. Alioquin Deitatis in tribus personis unum esse εἶδος, id est, speciem seu formam dixit *Athanasius* primo tomo, oratione quarta contra Arianos, pagina ducentesima sexagesimasecunda, editionis Commelinianæ. Et *Tertullianus* libro de Trinitate adversus Praxean, capite secundo ait; *tres esse personas specie.* Item, *Unum esse Deum, ex quo tres forma & species in nomine Patris, Filii & Spiritus Sancti deputantur.* Dura & impropria loquutio: speciem enim pro singulari & individua ratione, ac proinde pro individuo seu persona *Tertullianus* dixit.

III. Quia Dei nulla potest dari causa, quam genus denotat, quemadmodum *Aristoteles dicit*, τὸ [illegible] esse præstabile, quia causam declarat.

IV. Quia Deus non est compositus: Nam quæcunque habent genus, sunt composita ex genere & differentia specifica. Ergo Spiritus non dicitur de Deo, & Angelis ac animis hominum συνωνύμως, univoce; sed ὁμωνύμως, æquivoce.

Cujus igitur argumenti notione Deus dicitur Spiritus? Respondeo. Formæ notione. Deus enim proprie loquendo formam & quidem essentialem seu substantialem formam, hoc est, essentiam divinam notat, non officium, non finem, non adjunctum. Est Deus forma, sed non in materia: verùm simplicissima ac purissima forma, ab omni materia segregata. Hinc dicitur Filius Dei esse ἐν μορφῇ θεοῦ, *in forma Dei*, Philip. 2. v. 6.

USUS.

Si Deus est Spiritus: nihil ergo de eo terrenum aut carnale cogitandum. Deinde ex analogia spiritualium essentiarum simplicium que de natura ejus judicium aliquo modo fieri potest. Deus est Spiritus: Ergo purissimus actus. Quò quid spiritualius est, eò magis activum est. Ergo totus est actio: Ergo nulla est in ipso materia.

Deinde Deum *increatum* dicimus; Hac appellatione (ut docet *Iustinus Martyr* quæst. Græc. confutatione) eum à creatura secernentes. Et nisi creaturæ essent, neque Deus ab eis increati vocabulo secerneretur. Itaque per hanc ipsam, quæ increati nomine fit, distinctionem, ostenditur Deus esse supra corporea & incorporea. Nam si nomen *creati* summatim corporea & incorporea complectitur, certum est, qui hoc ipso increati nomine à creatis secernitur, necessario cum etiam à corporeis & incorporeis secerni. Et quod aliis

A adest incorporeis, ut à corporeis non comprehendantur, id quoque Deo adest; non quidem ut incorporeo, sed ut ei qui longe sit ultra incorporea. Et quia non habere opificem & dominum præstantius est, quàm opificem habere & dominum: ideo Deum vocamus increatum. Nam quod increatum est, neque opificem habere potest, neque dominum.

Tertiò dicitur de Deo, quòd *à seipso exsistat*, id est, quòd habeat essentiam à seipsa exsistentem. Nam αὐτουσία, id est, essentia à seipsa exsistens est propria Dei. Ut Deus sit, id Deo ex sese insitum est. Deus esse non potest, cujus οὐσία non sit à seipsa. Deus exsistit per essentiam quæ est à seipsa & non ab alia essentia. Unde

B verus Deus est αὐτοθεὸς, αὐτόθεος, hoc est, habens essentiam divinam à seipsa exsistentem.

Differunt; *habere essentiam divinam à seipso, & habere essentiam divinam à seipsa exsistentem: quia potest persona aliqua habere essentiam divinam ab alio, ut Filius à Patre, Spiritus Sanctus à Patre & Filio. sic tamen ut habeat essentiam divinam à seipsa exsistentem, hoc est, ut sit Deus illâ essentiâ, quæ est à seipsa, non autem ab alia essentia.*

Hoc itidem Deus discernitur à creaturis. Res conditæ enim habent principium suæ essentiæ: Deus autem principium essentiæ nullo modo habet aut habere potest.

Denique additur, quòd Deus sit *trinus personis, Pater,* &c. Essentia enim divina non est sine suis relationibus, quibus distinctæ constituuntur personæ; eoque

C nec Deus est ullus extra personas divinas: Essentia namque divina non subsistit nisi in individuis seu personis divinis. Hæc pars descriptionis Dei est proprie soli Ecclesiæ Dei cognita, in qua se Deus gratiose sic patefecit, quod sit Pater, Filius & Spiritus Sanctus.

CAPUT IV.

In quo demonstratur.

DEUM ESSE.

QUONIAM fuerunt olim & sunt hodie ἄθεοι, qui negant Deum; ideo paucis docebimus *Deum esse*: licet hoc sit principium, hoc est, axioma αὐτόπιστον & ἀναπόδεικτον, ac proinde simpliciter & absque de-

D monstratione ab omnibus credendum erat.

Theodoretus Cyrenæus *ac* Evemerus Tegeates *Deum non esse opinati sunt, ut testis est* Plutarchus, *& post eum* Theodoretus Cyrensis Episcopus *sermone secundo de curatione Græcarum affectionum. Quin quàm multi sunt nominetenus Christiani, reipsa ἄθεοι, & qui Deum negant?* *Psalm. 14.* Dixit stultus in corde suo, non est Deus.

Esse Deum, demonstrari potest demonstratione τοῦ ὅτι; licet *Petrus de Alliaco* in I. Rabbini Mosis Judæi deliria sequutus, id negârit. Est vero hæc demonstratio causa notitiæ Dei quam *acquisitam* dicimus, quæ ab *insita* & ab *infusa* discerni debet.

DEUM igitur esse, omnes homines etiam ignorantes Verbum Dei, Natura & ratio docet sufficienter

E ad hoc ut sint inexcusabiles, Rom. 1. 19, 20. ut sequentia documenta monstrant.

I. Consideratio mundi; cujus moles, fabrica, forma, continua sustentatio, tam sapiens gubernatio, innumera varietas, ordo corporum, diversus motus, vires admirandæ docent esse naturam aliquam intelligentem, à qua sint hæc omnia. Psalm. 8. & 19. Rom. 1. v. 19, 20. *Quoniam γνωστὸν τοῦ θεοῦ, quod de Deo cognosci potest, manifestum est in ipsis. Deus enim eis manifestum fecit. Ipsius enim invisibilia, jam inde à condito mundo ex iis quæ fecit mente perpensa pervidentur, æterna videlicet ejus tum potentia.*

Digitized by Google

tentia tum divinitas: ad hoc ut sint inexcusabiles. Act. 14. v. 17. *Quamquam non passus est se esse expertem testimonii, bona tribuendo, dans nobis cælitus pluvias ad præstituta tẽpora fructibus perferendis, implens cibo & delectatione corda nostra.* Unde axioma illud Gentilibus Philosophis decantatum: *Nihil est suiipsius causa*; nisi idem seipso prius & posterius; Idem secundum idem esse simul potestate & actu, non minus stulte quàm falsò affirmaverit. Causã utique opus fuit, quæ mundum & omnes ejus partes produceret. Diagoras *palàm & disertè Deum esse negavit: & Herculis statuam ne ligna rapis coquendis deessent, dissecavit, ut refert* Athenagoras *in Legatione pro Christianis. Ibidem commemorat, quòd trium flagitiorum infamis rumor de Christianis sparsus fuerit, impietas qua Deos tollat, epula Thyestea, concubitus incesti. Sed hæc flagitia Christianis per calumniam impingi probat* Athenagoras. *Christianos vocatos fuisse atheos testis est* Justinus Martyr, *apologia II. ad* Antoninum Pium Imperatorem. *At nequaquam Christiani negant esse Deum; Ethnicorum id delirium est, ideo probandum suscepimus argumentis naturalibus esse Deum.* Hermes Trismegistus *in Pœmandro dixit*, Deum humanâ ratione penetrari quidẽ non posse, attamen manibus cõtrectari.

B

II. Principia nobis innata, quæ sunt doctrinarum exordia, quæ necesse est à natura intelligente mentibus hominum impressa esse. Rom. 1. 19.

III. Specialis notitia naturaliter nobis insita quòd sit Deus.

IV. Proprium nostræ conscientiæ testimonium, ad tonitrua & alias insolitas tempestates, terræmotus, expavescentis & ob commissa scelera Deum judicem metuentis, imò cum trepidatione quadam exhorrescentis: ut videre est in *C. Caligula*. teste *Suetonio* in Caligula c. 51.

C

V. Pœnæ scelerum etiam in hac vita improbis inflictæ, de quibus *Thucydides* ait: μεγάλων ἀδικημάτων μεγάλαι τιμωρίαι εἰσὶ παρὰ Θεοῦ.

VI. Ordinis politici constitutio & conservatio.

VII. Virtutes & motus singulares in animis heroicis. Hinc *Heroes* vocantur ab *Homero* ἀντίθεοι.

IIX. Significationes futurorum. *Cic.* de divinatione: *Si est divinatio, sunt dii.*

IX. Finis rerum omnium naturalium. Nam cum in omnibus sit certissimus, paucissimæ verò eum, ad quem constanter vergunt perguntque, prospiciant aut percipiant; omnino oportet mentem esse quandam, omnia intelligentem, singula gubernantem & ad fines suos dirigentem.

D

X. Series causarum non progrediens in infinitum, quasi manu ducens ad primum aliquem motorem, à quo motus, actionesque & effecta omnia pendeant.

XI. Cultus ipse sive religiosus, sive superstitiosus timore Numinis introductus.

XII. Communis omnium gentium etiam efferatissimarum confessio & consensus. *Nulla enim est gens tam barbara, quæ non fateatur esse aliquem Deum, adeò quidem ut homines falsum Deum habere malint, quàm nullum omnino. Tam altè nimirum sensus divinitatis insedit in cordibus nostris.* Cic. 1. Tusc. *Sen. 21.* ep. 118. Divinus ille *Iamblichus* de mysteriis cap. 1.

E

XIII. Sensus bonitatis Dei, id est, *immensorum beneficiorum Dei spiritualium & corporalium.* Nam quòd vivimus, quòd movemur, quod sumus, ejus beneficium est Act. 14. 15. & tãta ejus beneficia nos circumstant, ut à nobis penè palpetur, Act. 17. v. 27. *Senec. 4.* de benef. 4.

XIV. Mentis nostræ præstantia. Nam quòd ratiocinamur, mente disputamus, varias artes excogitamus & exercemus, Dei beneficio fit. Anima per se immobilis est, & interim omnibus motibus corporis nutu imperat, effectibus admirandis se prodit, nec tamen oculis cernitur, nec mentis acie comprehendi potest. Hoc nos fateri cogit, esse Mentem aliquam quæ hæc omnia agat, moveat, ducat: esse Spiritum in quo vivimus, movemur, sumus. Homo vel in seipso videt & palpat esse Deum, sive corpus spectet, sive animam consideret.

XV. Animæ nostræ immortalitas. Nam ad Deum anima proficiscitur, ubi ex isto corpore excesserit, & velut è carcere evolaverit: & animam nostram divinæ particulam auræ esse Gentiles dixerunt.

XVI. Admirabiles & insignes insperatique eventus, qui non nisi à potentissima natura fieri possunt, quibus plenum est vitæ humanæ Theatrum.

Ex his tamen multis argumentis cuivis etiam Scripturarum Sacrarum ignaro liquère potest, Deum esse. Imò Deum esse ex tactu divinitatis, ante omnem rationis usum, omnes omnino homines sciunt. Itaque, Deum esse per se notum, frustra negant *Thomas Aquinas* & alii *Scholastici*.

Scriptura verò Sacra & Fides Christiana Deum esse & quicquid de eo tenendum est, docet sufficienter ad salutem, quemadmodum deinceps patebit.

CAPUT V.

In quo docetur quid sit essentia Dei, quodque unica, & quot modis consideretur.

C FIDEI de Deo duæ sunt partes: prima de *essentia Dei*, secunda *de operibus ipsius*. Psalmo 136. in quo hortatur Psaltes fideles omnes ad prædicandas Dei laudes propter naturam ejus bonam & opera.

ESSENTIA DEI, est ipsa Deitas, quâ Deus à se & per se absolutè est & exsistit. Gal. 4. 8. *Imò tum quidem ignorantes Deum, serviebatis iis, qui naturâ non sunt dii.* Coloss. 2. 9. *In eo* (Christo) *inhabitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter.* Psalmo 90. 2. *Quum nondum mõtes editi essent, aut formasses terram orbemq; habitabilem; deniq; inde à seculo & usq; in seculum tu Deus fortis es.* Apoc. 1. 8. *Ego sum A & Ω, id est, principium & finis, dicit Dominus, id est, Qui est, & Qui erat, & Qui venturus est. ille, inquam, omnipotens.* Exo. 3. 14. *Dixit itaque Iehova Moschi, Ehieie, qui sum: dixitque, ita dices filiis Israelis, Eheie misit me ad vos.*

D Nomen hoc Hebraicè in Scriptura תושיה dicitur: & exstat Jes. 28. v. 28. *Etiam hoc à Iehova exercituum prodit, qui mirificus est consilio, magnificus essentiâ. Nam quũ in re qualibet modus operationum sequatur modum* ἐ͂ιναι *sive essendi illius, quis neget hunc Iesaiæ locum si benè attenderit, ad essentiam Dei pertinere?* תושה *derivatur à radice* ישה *fuit, pro quo etiã usurpatur anomalum* יש. *A Græcis Patrib. appellatur* οὐσία, *id est, essentia, & quidẽ propriissimè; quia Deus solus propriissimè est. Una & sola Dei natura verè est. Id enim quòd subsistit, non habet aliundè, sed suũ est. Cætera quæ creata sunt, etiamsi videntur esse, non sunt, quia aliquando non fuerunt: & potest rursum non esse, quòd non fuit.* Deus solus, qui æternus est, hoc est, qui exordium non habet,

E essentiæ nomen verè tenet, *ait* Hieron. *secundo tomo epistolâ ad Damasum. Dicitur etiam* φύσις, *natura, Gal. 4. v. 8.* Imò tum quidem ignorantes Deum serviebatis iis, qui τῇ φύσει, *id est,* natura nõ sunt dii. *Quamquam per* naturã divinam *intelliguntur quandoq; dona & effecta Dei in nobis; ut 2. Pet. 1. v. 4. dicuntur fideles consortes effici divinæ naturæ, hoc est donorum Dei quibus similes simus Deo; ut est regeneratio & naturæ nostræ renovatio per Spiritum S. Vocatur etiam* μορφὴ θεοῦ, forma Dei, *Philip. 2. v. 6. Quanquam autem* οὐσία, φύσις & μορφὴ *de Philosophorum sententia differunt;*

Digitized by Google

rarum: οὐσία enim propriè significat nudam essentiam, quæ, cùm de rebus creatis sermo est exprimi solet per definitionem ex genere & differentia conflatam, verbi gratia, οὐσία hominis est, esse animal ratione præditum: φύσις verò seu natura ipsi essentiæ addit proprietates essentiales & naturales: uti sunt in homine esse capacem disciplinæ & scientiarum, esse aptū ad ridendū, ad loquendū, esse immortalē animā: μορφὴ, id est, forma: denique addit essentiæ & proprietatibus essentialibus & naturalibus alia etiam accidentia quæ naturam sequuntur, & quibus quasi lineamentis & coloribus οὐσία & φύσις conformantur atque depinguntur, uti in homine est, esse facie ad cœlū erectâ, esse tali formâ corporis & figurâ membrorum præditum: ac proinde φύσις cōplectitur etiā οὐσίαν, μορφὴ vero cōplectitur in se & οὐσίαν & φύσιν: tamē secundùm sanctos Patres in doctrina de Deo, hæc tria idē sunt, ut docet Damascen. in Isagoge c. 1. οὐσία ἐ. φύσις καὶ μορφὴ κατὰ τοὺς ἁγίους πατέρας, ταὐτόν ἐστι.

Essentia & ὁ ὢν, qui est, in creaturis differunt: at Deus est id solus quod est & qui est; id est, οὐσία alteri non innitens:

Essentia item & existentia, quamvis in creaturis differant, tamen non in Deo.

Essentia & substantia similiter differunt in creaturis, quia in substantia essentia continetur & præter essentiam ipsam quæcunque naturaliter inhærent essentiæ: at in divinis pro eodem usurpantur.

Θεότης verò καὶ Θειότης, hoc est, Deitas, & divinitas differunt ut causa & effectum. Θειότης enim est effectum, donum & gratia Θεότητος.

Eadē essentia Dei à Tertulliano, libro adversus Praxean c. 2. vocatur status, cùm ait, tres sunt, nō statu sed gradu; non substantiâ sed formâ, &c. Ab eodem & aliis Latinis Patribus substantia: à Græcis Patribus, ut paulò ante dictum est, οὐσία appellatur, velut à Justino Martyre Respons. 139. ad Orthodoxos, item in expositione fidei: ab Athenagora de resurrectione mortuorum paginâ primâ; ab Athanasio frequentissimè. Licet Ignatius epistolâ ad Magnesianos οὐσίας nomen pro ὑποστάσει, sicut & Hilarius, substantiam pro persona dicat, sed impropriè.

Deinceps de essentia Dei quæritur, unáne sit an plures? & quot modis consideretur.

Quum quæritur, unáne sit essentia Dei, an plures? respondemus, quod tantummodo una aut potius unica & singularis sit, ac proinde non aggregatione, non consensu, non genere vel specie, ut quidem speciei vocem Philosophi accipiunt, sed numero, aut potiùs ante numerum: sic ut essentia nunquam de Deo dicatur in plurali numero, nullaque ratione possit concedi, in DEO esse tres essentias relativas.

Proinde etiam Deus est unus, non aggregatione, non consensu, non genere nec specie; sed tantum numero, aut potius ante numerum: unde etiam convenientius dicitur, unicus DEUS, quàm unus. Unicus enim dicitur per remotionem, ut vocant, plurium: unus verò positiva significatione usurpatur frequentissime, non exclusis aut negatis aliis. Itaque quum de DEO dicitur, quòd sit unus, intelligendum est per exclusionem seu remotionem plurium, tumque valet tantundem quod unicus Deus.

Denique non est aggregativus, non consensione unus, non universalis, non generalis nec specialis, seu non est totum quoddam aggregativum, non consensu dumtaxat unus vel unum quiddam, non universale, ut genus aut species, sed est numero unus, aut potius unus nullas habens partes, nullum genus, nullam speciem. Deus ergo est ita unus essentia, ut simul sit numero unus. Etsi enim tres sunt numero personæ Deitatis, Pater, Filius & Spiritus S. illæ tamē sunt unus numero absolute seu unicus Deus ratione essentiæ.

Basilius Magnus epistola cētesima quadragesima prima, ad Cæsarienses scripta, negat Deum esse unū numero; Non (inquit) unū Deum numero, sed naturâ cōfitemur. Omne enim quod unū numero dicitur, hoc non unum revera est, neque naturâ simplex. Deum autem simplicem & incompositum esse, omnes confitentur. Non igitur unus numero est Deus. At quod dico tale est. Unum numero mundum esse dicimus, sed non unum naturâ & neque simplicem hunc quendam. Secamus enim ipsum in ea ex quibus compositus est elementa, in ignem & aquam, & aerem ac terram. Rursus homo unus numero nominatur: unum enim hominem sæpe dicimus, sed non simplex quis hic est, ex corpore & anima constans. Similiter autem & angelū unum numero dicimus, sed nō unum naturâ neque simplicem. Essentiam enim cum sanctificatione, angeli substantiam intelligimus. Si igitur omne unum numero, unū naturâ non est: & unū naturâ ac simplex, unum numero non est: nos autem dicimus unum naturâ Deum: quomodo superinducunt nobis numerum, cùm nos ipsum penitus à beata ac spirituali natura exterminemus? Numerus enim est quantitatis, quantitas autem corporali naturæ conjuncta est. Numerus enim corporeæ est naturæ. Corporū autem Opificem Dominū nostrum esse credimus. Quapropter etiā numerus omnia illa significat, quibus materialem & circumscriptam naturalem habere datum est. Unitas autem simplicis ac incomprehensibilis essentiæ significativa est.

Ruffinus in expositione Symboli Apostolici, sectione sexta ait; Deum unū esse non numero sed universitate, verbi gratiâ, Si quis dicit unum hominem, aut unū equum, hic unū pro numero posuit. Potest enim alius homo esse, & tertius, vel equus. Ubi autem secundus vel tertius non potest jungi, unus si dicatur, non numeri, sed universitatis est nomen: Ut si exempli causâ dicamus unum solem: hic unus ita dicitur, ut alius vel tertius addi non possit, unus est enim Sol. Multò magis ergo Deus cùm unus dicitur, unus nō numeri, sed universitatis vocabulo nuncupatur, qui propterea unus dicatur, quòd alius non sit.

At neque Basilius, neque Ruffinus pugnat nobiscū: quia unum numero ambiguè dicitur. Nam vel idem est quod unū individuum sub specie certa habente plura sub se individua, quemadmodū Abrahamus est homo unus numero, hoc est, individuum hominis, ac præter illum plures sunt homines. Hoc sensu rectè negatur Deus unus esse numero, quia Deus sub nulla est specie, nec ipse est species sive subalterna sive specialissima. Vel unum numero idem est quod μόνον, solum nō cum alio. Nos ergo dicimus, Deum esse unum numero, hoc est, esse μόνον, id est, solum cum quo & præter quem nullus est alius Deus, ut legitur Ioh. decimoseptimo, versu tertio; Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum esse verum illum Deum & quē misisti Jesum Christum, seu, nullum esse Deum cum ipso vel præter ipsum, ut est Jesa. 44, 6. Sic ait Jehova Rex Israëlis & vindex ejus. Jehova exercituum: Ego sum primus & ego ultimus, ac præter me nullus est Deus: seu nullum esse alium Deum, nisi unum, ut loquitur Paulus 1. Corint. 8. 4. De esu igitur eorum quæ idolis immolantur, scimus idolum nihil esse in mundo, & nullum esse Deum alium nisi unum.

Quòd autē τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν dicimus esse unū numero, διαχρίσεως causâ facimus, ne quis unū specie specialissimâ, vel unū specie, vel unū genere esse existimet. Species non est aut subsistit per se (ideo secunda substantia à Logicis appellatur) nō loquitur, nō agit per se: At Deus est, loquitur & agit per se: Deus igitur non est species. Abrahamus, Isaacus & Iacobus sunt unum specie vel genere (nam species subalterna capitur etiam pro genere respectu specierū infra illud constitutarū) seu secundum speciei humanæ vel generis humani unitatem, seu unitate speciei vel generis. Pater verò, Filius & Spiritus S. sunt unus Deus unitate numeri, seu sunt secundum essentiam unus numero. In homine communis & singularis est unitas; communis secundùm speciem vel genus singularis secundùm materiale individuum: in Deo verò est Deitas perfectissima secundùm essentiam communem, & rationem personarum singularem, una per

Digitized by Google

A *per omnia unitate numeri: quia Deus unica spiritualis essentia est non divisis materialiter personis, sed ratione distinctis realiter in unitate essentiæ. Dispar est ratio, quia quod in homine est imperfectè, ut communem & singularem humanitatem habeat; id in Deo est perfectissimè, quod Deitatem totam essentia Dei habet communiter & persona singulariter.*

Vt autem ambiguitas omnis evidentius tollatur, sciendum omnino est, quod numero unus *non eodem modo dicatur, sed vel* absolute *vel* relate: sicut unum dicitur vel *absolutè* vel *relatè. Vnum absolutè* est quod cum Ente convertitur, & non addit ad Ens rem aliquam, sed tantum negat de eo divisionem omnem. *Vnum relatè* est, quod est principium numeri & habet se relative ad alios sequentes numeros. Sic numero unus absolute, *dicitur qui ita unus est, ut solus sit & præter eum non sit alius, quem* B *Græci μονοειδῆ appellant. Quicquid igitur numero unum absolutè est, simplicem negationem seu remotionem & exclusionem omnis divisionis statuit, & nihil aliud significat, quam* ens indivisum, *ut loquuntur Scholæ: ac propterea unum hoc cum ente convertitur, quia videlicet unumquodque ens tamdiu conservat suum esse, quamdiu conservat unitatem suam.*

Numero unus relatè, *dicitur qui ita unus est, ut tamen præter eum sint alii ejusdem essentiæ seu ordinis: velut Petrus Apostolus est homo unus numero, sed relatè, quia præter eum alii quoque sunt homines. Quicquid igitur est numero unum relatè, est principium numeri, & respicit additionem ad ens, per multiplicationem unitatum.*

Itaque unum quod cum ente convertitur, sive absolutè dictum, multitudini opponitur per modum privationis seu remotionis, ut indivisum diviso: unum vero relatè dictum, multitu- C *dini opponitur per modum adjectionis, quæ adjectio nihil est aliud, quam numerus: & numerus ipse nihil nisi multitudo, per unum unitatem ve mensurata.*

Deo autem prior modus unius numero tributur, si ad essentiam respexeris, maximè propriè: posterior autem non nisi κατὰ χρηστικῶς.

Deus igitur est numero unus absolutè, non relatè, sicut Tertullianus ait, *libro adversus Hermogenem, c.17.* Vnici Dei status hanc regulam vindicat: non aliter unici, nisi quia solius; non aliter solius, nisi quia nihil cum illo.

Deum esse unum numero absolute, probamus primò *Scripturæ testimoniis:* deinde *aliis argumentis.*

Sacræ Scripturæ testimonia sunt Deut. 4. 35. *Tibi exhibita sunt videnda, ut cognoscas Iehovam esse Deum ipsum;* D *nullum amplius esse præter eum.* Et v. 39. *Agnoscas igitur hodie, & revoces in animum tuum; Iehovam Deum ipsum esse, in cælis supernè, & in terra infernè, nullum amplius esse.* Deut. 6. 4. *Audi Israel Iehova Deus noster, Iehova unus est.* Deut. 32. v. 39. *Videte nunc me, me ipsum esse, & nullum esse Deum mecum.* 1 Corinth. 8. vers. 4. *Scimus idolum nihil esse in mundo, & nullum esse Deum alium, nisi unum.*

Argumenta vero alia, quibus Dei unitas evincitur, inter plurima hæc sunt.

I. Quia ens à se non potest esse nisi unum: Deus est ens à se: Ergo non potest esse nisi unum.

II. Quia Deus est summe perfectus. Summè perfectum non potest nisi unum exsistere. Qui enim solus habet totum, ille perfectus demum est: imperfecti autem sunt, qui habent aliquid inter se distributum. E Vnica est igitur essentia divina, siquidem sparsa in plures deos Deitas in nullo esset universa: ideoque nullus eorum perfectus, ac proinde nullus esset verus Deus.

III. Quia gubernatio Mundi plures deos non admittit. Est versus Homeri de Rege:

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη· εἷς κοίρανος ἔστω·
Multos imperitare malum est; Rex unicus esto.

Hoc multo magis de Deo dici potest. Nam minimè obscurum est, illius majorem esse autoritatem & ma-A jestatem, qui solus imperat universis, & omnia solus gubernat, quàm qui diversæ essentiæ socios dominationis habet; ideoque illi majestati, quæ summa sit, convenit, ut sine sociis imperet. Divinam vero majestatem esse tantam, ut major neque cogitari neq; exsistere ulla queat; etiam naturali judicio mentes hominum agnoscunt.

IV. Quia Deus est omnipotens. Non possunt esse plures omnipotentes, quàm unus: nam si plures pariter omnipotentes constituantur, alius alium impediendi potestatem habebit: Si non habebit; nullus erit omnipotens ac proinde nullus erit Deus.

V. Quia est sufficientissimus. Si plures essent dii, aut imperfecti aut superflui essent, ac proinde deitatis nomine indigni.

B VI. Quia est ubique. At si plures sunt dii, ubi sunt? nam ut ratiocinatur *Athenagoras* in legatione ad *M. Antoninum Philosophum & Commodum Imperatores; Si duo aut plures ab initio dii fuerunt, vel conjuncti illi pariter in una eademque natura, vel separati fuere singuli. At conjuncti simul esse non poterant, utpote dissimiles: nam ut divinitate similes sint: eo tamen erunt dissimiles, quod alii infecti (unus nempe verus & summus Deus, infectus est) alii verò facti sint. Factum autem exemplari suo est simile: infectum non item; quum neque de aliquo, neque ad aliquid factum sit. Quòd si quis ita plures deos in unum conjunctos existimet, ut partes quædam unius sint atque totius: sicuti unum animantis corpus partes diversa constituunt, manus, pes, oculus: audiet ille a nobis, Socratem quatenus generationi & corruptioni obnoxius est, & è partibus componi, ac rursus in eas dividi: Deum vero infectum &* C *impassibilem, divisionem nullam admittere, neque ex partibus constare. At si eorum quisque seorsim fuerit, eo qui mundum fecit, supra mundum & circa opera sua quæ fecit atque digessit, exsistente alter aut reliqui ubi erunt? Si enim mundus, orbicularis cùm sit, sphæris cœlestibus concluditur, mundi vero architectus suis est sublimior operibus, isque providendo præest mundo, quemnam alteri aut reliquis assignabimus locum? Nempe in mundo non est, quum is sit alterius (nimirum supremi Dei,) neque circa mundum: supra hunc enim Deus mundi opifex est. Quòd si neque in mundo est, neque circa mundum (omnis enim illi circuitus ab opifice occupatur) quo tandem in loco supra mundum, supraque Deum erit? In aliòne mundo, aut circa alium? Sed sive in alio mundo sive circa alium est, non amplius circa nos est (& nihil ad nos) qui mundum (nostrum) non regat. Item si intra mundum est, potentia ejus magna non fuerit, quòd* D *loco definiatur. Ergo si neque in nostro mundo est, neque circa nostrum: neque in alio, aut circa alium: quoniam ut unus hic noster mundus corpora omnia occupat, completurque ex omnibus ita ut nihil extra ipsum relinquatur: sic opifex ejus totum ipsius ambitum unicus obtinet: sequitur ut omnino non sit, quum nullus ei locus superfit: sed ut sit alicubi, quidnam operis faciet: Nihil, ut apparet: quum alius sit, ad quem mundus pertinet ipse vero neque in mundo, neque circa eum, sed (extrinsecus alicubi) supra opificem mundi. Nihil certè aliud superest, ubi Deus factus cum ente (id est, summo infectoque) consistat. Hic enim infectus & ea quæ ipsius sunt, mundum ita excedit, ut impleat undiquaque quicquid supra ipsum est, nec locum ullum se vacuum relinquat. Sed providere forsan eum aliquis dicat. Verum ne provideat quidem iis quæ non fecit. Itaque efficitur, ut si nihil facit, neque providet, neque locus ei superest* E *ullus, nusquam & omnino non exstet: unus verò ille à principio & solus mundi opifex Deus relinquatur. His & hujusmodi tantum rationibus si niteremur, meritò humanam esse persuasionem nostram aliquis judicaret. Verum insuper Prophetarum voces animos nostros muniunt.*

VII. Quia Deus est primum ens. Hæc est maxima unitas, quæ non est ulterius divisibilis. Porro cum Deus ens primum dicitur, relatio fit, vel ad entia cæterą, quæ ab ipso sunt, in ipso (quamvis extra ipsum,) per ipsum & propter ipsum.

IIX. Quia

Digitized by Google

IIX. Quia Deus est summum ens. Unum est passio entis: ac proinde quò aliquid est magis ens, eò est etiam magis unum.

IX. Quia si Deus non est unus, omnino non est. *Tertullianus* lib. 4. adversus Marcionem hoc argumentum affert; ait enim: *Veritas Christiana districte pronunciat. Deus si non unus est, non est.*

X. Quia ipsimet Gentiles agnoscunt & fatentur, unum tantùm esse Deum: velut *Orpheus* canit:

εἷς ἔστ᾽, αὐτογενής, ἑνὸς ἔκγονα πάντα τέτυκται,
Unicus est, per se exsistens: qui cuncta creavit.

Ita prisca valdeque antiqua *Sybilla*, cujus *Plato* & *Aristophanes* ut fatidicæ meminerunt:

εἷς θεὸς, ὃς μόνος ἐστὶν, ὑπερμεγέθης, ἀγένητος,
παντοκράτωρ, ἀόρατος, ὁρώμενος αὐτὸς ἅπαντα,
hoc est,
Unus verò Deus solus est, maximus, non factus,
Omnipotens, invisibilis, ipse omnia cernens.

εἷς ταῖς ἀληθείαισιν, εἷς ἐστὶ θεὸς,
ὃς οὐρανόν τ᾽ ἔτευξε καὶ γαῖαν μακρὰν, hoc est,
Unus revera, unus est Deus,
Qui cælum condidit & terram patentem.

NB. At Deus ille unus non est alius, nisi Deus Israëlis seu in Israële patefactus.

Hujus axiomatis cognitio magni est momenti: non est satis nosse, unum esse Deum: sed necesse est præterea scire, quisnam ille sit Orpheus, Sophocles, Pythagoras, Plato, Aristoteles, Cicero *& alii sapientiores Gentiles fatebantur esse unum Deum: interim à vero Deo aberrârunt.*

Testatur id Sacra Scriptura: Deut. 4. v. 6, 7. *Hæc est sapientia vestra & prudentia vestra ante oculos populorum: qui audientes omnia statuta ista dicent, tantum gens ista maxima populus sapiens est & prudens. Nam quæ gens est quantumvis maxima, ut sit Deus ita propinquus; sicut Iehova Deus noster est quotiescunque invocamus eum?* Psal 76. 2. *Notus est in Iuda Deus: in Israele magnum nomen ejus.* Dan. 2. 47. dixit Nebucadnetzar Danieli: *ex veritate est quod Deus vester est Deus Deorum & Dominus regum ac revelans arcana.*

Fateri coguntur ipsimet Ethnici. *Varro* Romanorum doctissimus, qui deorum omnium indicem seu inventarium ex antiquis monumentis confecit, *Ne forte*, ut ipse loquitur, clade aliquâ perirent; agnoscit, verum Deum ab illis tantùm coli, qui unum & absq; statuis venerantur, quem universi rectorem credunt: Hunc verò quocunque alio nomine significetur, à Judæis verè adorari, quorum (inquit *Varro*) exemplo, si imaginum prohibitus fuisset usus, in tot tamque multiplices errores superstitionesque non incidissemus. *Strabo* rerum Geographicarum lib. decimosexto dicit de Mose & successoribus ejus, quod fuerint δικαιοπραγοῦντες καὶ θεοσεβεῖς ὡς ἀληθῶς ὄντες. *justitiæ studiosi & verè religiosi.*

Consulente quodam, ut refert *Iustinus Martyr* in Parænesi ad Græcos, oraculum Ethnicum, quinam unquam exstiterint verè pii & religiosi homines, tale responsum id edidit:

Μοῦνοι Χαλδαῖοι σοφίην λάχον, ἠδ᾽ ἄρ᾽ Ἑβραῖοι,
Αὐτογένητον ἄνακτα σεβαζόμενοι θεὸν αὐτοί.
hoc est,
Solus Chaldæus sapit, & Iudæus apella,
Per se exsistentem regemq; Deumq; colentes.

Cornelius Tacitus, *quem* Tertullianus *in Apologetico cap. 16 mendaciorum loquacissimum appellat, in quinto Historiarum ab excessu* Neronis *libro, bellum contra Iudæos suscepturum descripturus, etiam de ipsa tam origine, quàm de nomine & religione gentis quæ voluit, edidit: Mosiq; maximè infestus, tum dicit: cum Iudæi extorres vastis Arabiæ in locis aquarum inopiâ fessi fatigarentur, jamque haud procul exitio, totis*

A *campis procubuissent; onagros seu asinos agrestes, è pastu in rupem nemore opacam concedentes, potumq; petituros secutum, conjecturâ herbidi soli, largas aquarum venas aperuisse: id levamen sitis Iudæorũ attulisse. Mosen quòd asino indice fontes reperisset, & errorẽ sitimq; depulisset, ob eam gratiam effigiem animalis, nimirũ asini, penetrali sacravisse, novos ritus contrariosq; cæteris mortalibus: quo sibi in posterũ gentẽ firmaret, indidisse: cætera instituta, sinistra, fœda pravitate valuisse: pessimum quemque spretis religionibus patriis tributa & stipes illuc congessisse, unde res Iudæorũ aucta. Mox sibi ipse contradicens.* Tacitus, "
Iudæos laudat, quòd apud ipsos fides obstinata & constãs, miseri- "
cordia in promtu. necare quemquam ex gnatis nefas: eos animas "
prælio aut suppliciis peremtorum æternas putare, hinc generan- "
di amorem & moriendi contemtũ Ægyptios pleraq; animalia "
B *effigiesq; compositas venerari: Iudæos mente solâ, unumq; numen* "
intelligere, profanos censere qui Deûm imagines, mortalibus "
materiis, in species hominum effingant. Summum illud & æter- "
num, neque mutabile neq; interiturum. Igitur nulla simulacra "
urbibus suis, nedũ templis habere. Non regibus hanc adulationẽ, "
non Cæsaribus honorem. Cn. Pompeium, cùm Hierosolymam ce- "
pisset, templum iure victoriæ ingressum, speculandi Iudaicæ re- "
ligionis arcanis, vacuam sedem & inania arcana, nullum intus "
reperisse simulacrũ. Tacitus *igitur semetipsum refellit. Nam si Moses asini cultum instituit, si animalis effigiem sacravit, si ea à Iudæis culta fuit, nusquam magis quàm in sacrario suo exhiberetur, eò magis quia nec verebantur extraneos arbitros, quanquam vanâ culturâ. Solis enim sacerdotibus adire licitũ & conspectus cæterorum velo oppanso interdicebatur. Iudæorum igitur longè alius Deus, quàm initio* Tacitus *fingebat: &*
C *asininum ejus commentum longiore refutatione est indignum.*

Quidam alii autumarunt, Iudæos Saturnum in honore habuisse, quia Sabbatho quiescebant, qui dies apud Ethnicos Saturno sacer.

Hactenus asseruimus unitatem essentiæ divinæ contra *Gentiles* πολυθεΐας autores: contra *Tritheitas*, qui tres divinas essentias & quidem inæquales statuunt: contra *Tetratheitas*, qui quatuor deos constituerunt: denique contra quotvis *hæreticos* plures quàm unum Deum introducentes. Nunc explicandum, quot modis essentia Dei consideretur.

Essentia Dei duobus modis consideratur, nempe vel *communiter*, vel *singulariter*.

Communiter quidem consideratur, ut est in se Patri, Filio & Spiritui Sancto communis æqualiter.

D *Singulariter* vero consideratur, ut est in persona quâlibet, secundùm certum modum subsistendi, in Patre ἀγεννήτως, in Filio γεννητῶς in Spiritu S. ἐκπορευτῶς.

Proinde essentiæ divinæ alia est ratio in se; alia in persona qualibet; quum modi subsistendi valde inter se differant.

Porrò cum dicimus, essentiam divinam esse in Patre ἀγεννήτως, in Filio γεννητῶς, in Spiritu Sancto ἐκπορευτῶς: non hoc volumus, essentiam divinam esse in Patre ingenitam, in Filio genitam, In Spiritu sancto procedentem; sic enim triplex essentia divina statueretur: sed adverbiis illis duntaxat modos subsistendi diversos, quibus essentia divina in singulos personis subsistit, indicamus, nempe quòd illa in Patre non sit
E per generationem, in Filio per generationem communicata a Patre, in Spiritu Sancto per processionem seu spirationem communicata à Patre & Filio.

Eodem prorsus sensu dicitur essentia divina considerari vel *indistinctè* vel *distinctè*.

Indistinctè, cùm secundum perfectionem suam consideratur in se absolutè.

Distinctè verò, cum relationum divinarum adjectu induit rationem personalitatis.

Ac rursus eodem sensu dicitur essentia divina considerari vel *absolutè*, vel *relatè*.

Caput VI.

In quo de nominibus Dei.

FIDEI de essentia Dei, duæ sunt partes: prima *de attributis Dei*; secunda *de personis Deitatis*.

ATTRIBUTA DEI, sunt quæ Deo adscribuntur in Scripturis Sanctis, non tam ad essentiam naturamque Dei explicandam, quàm ad declarandum nobis aliquo modo pro nostro captu illud quod de Ipso à nobis cognosci potest. Quanquam ex illis potius quis & quomodo non sit, quam quis & quomodo qualisque sit à nobis cognoscatur.

Axiomata.

I. Quicquid de Deo dicitur, non est Deus, quia est ineffabilis.

II. Nulla attributa divina essentiam naturamque Dei sufficienter explicant: quia illa est infinita: Infinitum autem per id quod finitum est, dignè satis, pleneque explicari non potest.

III. Attributa DEI in Scripturis tradita nostram notitiam de Deo, *tum* insitam *tum* acquisitam, juvant & perficiunt.

Damascenus *libro primo* ἐκδόσεως τῆς ὀρθοδόξου πίστεως *c. 1. ait:* ἄρρητον τὸ θεῖον καὶ ἀκατάληπτον: Ineffabile est divinũ numen & incomprehensibile. *Nam essentia Dei quid & qualis in se sit, comprehendi à creato intellectu, & humano sermone efferri nõ potest: ideo Spiritus S. demisit se ad nostrum captũ, & attributis quibusdã essentiam suam descripsit.*

Attributa divina *primò* vel *affirmativa* sunt, vel *negativa*.

Affirmativa, sunt quæ perfectionem aliquam in Deo ponunt, ut indicent & Deum perfectum esse in se & autorem omnium perfectionum in creaturis: ut cùm dicitur *Iehova, sapiens, bonus, potens*.

Negativa, sunt quæ imperfectiones creaturarum à Deo removent; ut quum Deus dicitur *infinitus, immensus, incorruptibilis, immortalis*.

Attributa divina *secundò* vel *propria* sunt, vel *figurata*.

Attributa divina propria, sunt quæ Deo propriè competunt, ac proinde etiam propriè de Deo dicuntur, si rem significatam inspicias; etsi impropriè, si modum significandi.

Distingui debet vox à re per vocem significata. Si voces consideres quibus attributa Dei efferuntur, nulla propriè attribuitur Deo: Quia nulla omnino vox est, quæ vel rei creatæ naturam plenè & integrè significet: multò minùs divinam naturam ὅλως *exprimet seu describet. Vox qualibet finita est & humano captui accommodata: qualibet autem proprietas Dei essentialis est infinita & omnium creaturarum captum prorsus excedit. Sin verò rem spectes, quæ voce significatur, illa Deo propriè convenit. Hinc fit ut nullum attributum de Deo affirmetur, quod de eodem non possit negari suo modo. Videatur* Philo Judæus *libro de Abrahamo, item de migratione Abrahami, item de somniis, & libro primo de vita Mosis.*

Eaque non sunt συνώνυμα, quamvis rem simplicissimam fignent. Ratio autem non est, quia distinguantur formaliter secundum naturam rei, quod falsò docuit *Scotus*: sed quia unicæ rei multiplices virtutes & operationes, nos variis conceptibus effigiamus, quum uno non possimus.

Quædam ex illis de solo DEO enunciantur & nulli creaturæ unquam ne analogicè quidem attribui possunt, ut nomen *Iehova*, eique æquipollentia.

Quę verò ex illis de Deo & creaturis enũciãtur; sunt Deo & creaturis cõmunia, non συνωνύμως, neq; ὁμωνύμως, sed κατ' ἀναλογίαν: ut *Deus, bonus, sapiens, Rex, &c.*

Distributiones propriorum attributorum Dei sunt præcipuæ duæ.

A PRIMO attributa divina propria sunt tum *nomina divina*, tum *proprietates Dei essentiales*.

Multi & veteres & recentes nomina & proprietates Dei pro eodem sumunt, sic ut proprietates etiam appellent nomina. Sed quum nos proprietati vocum studere debeamus, nomina Dei à proprietatibus essentialibus distinguere malumus.

Nomen Dei ὁμωνύμως dicitur. *Primò* enim significat notam, quâ Deus propriè designatur, & à creaturis discernitur Genes. 32. 29. *Roganti Iacobo & dicenti, indica quæso nomen tuum, dixit, quorsum verò rogas de nomine meo? & illic benedixit ei.* Exod. 3. 15. *Edixitque iterum Deus Mosi, sic dicito filiis Israelis; Iehova Deus patrum vestrorum, Deus Abrahami, Deus Isaaci, & Deus Iacobi misit me ad vos: hoc est nomen meum in seculum, & hoc memoriale meum in omnem ætatem.* Et cap. 15. 4. *Currus Pharaonis & copias ejus præcipitavit in mare; delectusq; præfectorum ejus demersi sunt in mare algosum.*

B *Secundò* accipitur pro Deo ipso Deut. 28. 58. *Nisi observans feceris omnia verba Legis hujus, quæ scripta sunt in libro hoc: timendo nomen gloriosissimum & summè reverendum istud, nempe Iehovam Deum tuum: Omnino mirabiles efficiet Iehova plagas tuas.* Psal. 5. v. 12. *Et lætabuntur omnes recipientes se ad te, in seculum canent quos protectus es: & exsultabunt in te amantes nominis tui.* Ps. 20. v. 2. *Exaudiat te Iehova tempore angustiæ, te in edito collocet nomen Dei Iacobi.* Et Psal. 116. 4. *Si nomen Iehova invoco, dicendo; obsecro Iehova, libera animam meam.* Et Psal. 7. 18. *Celebrabo Iehovam secundum justitiam ejus; & psallam nomini Iehova excelsi.* Proverb. 18. 10. *Turris robusta* est nomen Jehovæ, quo accurrens justus, in edito collocatur.

C *Tertiò* idem est quod fortitudo & favor Dei, Psalm. 118. 10, 11, 12. *In nomine Iehova enervavi eas*, id est, fortitudine & favore Dei.

Quartò accipitur voluntate & mandato Dei, Deut. 18. vers. 19. *Erit autem, ut quisquis non auscultaverit verbis meis quæ loquuturus est in nomine meo, ego reposcam ab illo.* 1. Sam. 17. 45. *Ego venio ad te in nomine Iehova exercituum.*

Quintò accipitur pro fide cultu invocatione, celebratione & professione Dei Mich. 4. v. 5. *Omnes populi ambulabant quisq; in nomine Dei sui: nos autem ambulabimus in nomine Iehova Dei nostri in seculũ & in æternũ.* Matth. 28. 19. *Profecti ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus S.* Act. 21. 13. *Ego non solũ vinciri, sed & mori paratus sum Hierosolymis pro nomine Domini Iesu.*

D In præsenti autem tractatione nomina Dei primâ significatione sumuntur, quorum talis est descriptio:

Nomina divina, sunt quibus Deus in sacris literis se appellat aut immediatè per se, aut per sanctos viros, Prophetas nempe & Apostolos suo Spiritu afflatos, ut iis, quantum nobis ad salutem utile & necessarium est, quis & qualis sit explicetur.

Quòd Prov. 30. 4. Agur Filius Iake de Deo dicit: Quod est nomen ejus? & quod nomen Filii ipsius? si noveris? *Inde nõ efficitur, nullum esse Dei nomen: cùm etiam ipse Agur, qui hoc loquitur, mox Deũ nominet, nomine Iehova & Eloah: sed significare tantum voluit, Deum ejusq; Filium non esse ulli notũ naturâ, sed ex gratia se cognoscendum præbere. Neq; obstat nobis* Justinus Martyr, *qui in Paranesi ad Græcos ait:* οὐδὲ ὄνομα ἐπὶ θεοῦ κυριολογεῖσθαι δυνατόν. τὰ γὰρ ὀνόματα εἰς

E δήλωσιν καὶ διάγνωσιν τῶν ὑποκειμένων κεῖται πραγμάτων, πολλῶν καὶ διαφόρων ὄντων. hoc est: Fieri omnino non potest, ut proprium aliquod Deo nomen attribuatur, propterea quòd nomina ad designationem & discretionem subjectarum rerum imponantur, quæ variæ sunt & multæ. Neq; Damascenus, *qui ait* τὸ θεῖον ἀκατάληπτον, πάντως καὶ ἀνώνυμον, *hoc est*, Numen incomprehensibile & omnino absque nomine esse. *Nam* Justinus *&* Damascenus *loquuntur de naturali comprehensione & nomenclatura Dei, qualis dari nequit. Deinde, quum nullum*

Digitized by Google

nullum omnino nomen sit, quod vel rei creatæ naturam plenè & integrè significet: multò minùs ullum erit nomen, quod divinam naturam plenè & integrè describat, ne ipsum quidem nomen Iehova. Hac ratione Deus est ἀνώνυμος.

Porrò nos jam ea nomina duntaxat considerabimus, quæ non caro & sanguis, sed Spiritus Dei nobis revelavit. Non enim proferemus illa, quæ supposititius Dionysius Areopagita *cõfinxit, licèt divina appellet, sed alio sensu, quàm nunc à nobis dicũtur. Divina enim ille appellat, quæ de Deo dici possunt, licèt non sint à Deo ipso profecta: At nos divina vocamus, quæ non solùm de Deo dici possunt, sed etiam à Deo ipso de se sunt usurpata: Eaq; eo fine considerabimus, qui in definitione ponitur.*

Nomina divina quædam *in Veteri sunt Testamento,* quædam *in Novo.*

Quæ in Veteri sunt Testamento alia *essentiam Dei* designant, alia *ejus essentiæ propria.*

Nomina essentiam Dei designantia sunt *Iehova, Iach, Ehie.*

JEHOVA יהוה quod in versione Bibliorum Græca redditur Κύριος non ex superstitione Judaica, orta ex mala interpretatione præcepti Decalogi, *Non sumes nomen Iehova Dei tui in vanum:* quâ nomen illud JEHOVÆ statuitur non debere pronunciari nisi à Pontifice Maximo die decimo Tisri, idq; ἐν ἁγίοις, ut *Philo Iudæus* lib. tertio de vita Mosis refert, ne videlicet profanetur, si extra Sanctuarium Jerosolymitanum proferatur: sed quia Græcè communiter nec scribi nec enunciari potuit litera *Vau* quæ est digamma Æolibus solis inter Græcos notum, quod cæteri Græci exprimere ac proinde nec scribere potuerunt: in Germanica versione *HERR,* in Gallica l'Eternel, in Bohemica Hospodin: est nomen solius veri Dei proprium. Exod. 15. 3. *Iehova est bellicosissimus, nomen ejus est Iehova.* Psal. 83. 19. *Ut cognoscatur, te, cui soli nomen est Iehova; excelsum esse supra universam terram* Jes. 42. 8. *Ego sum Iehova, illud est nomen meum; & gloriam meam alteri non dabo, & laudem meam sculptilibus.* Et c. 48. 2. *Quamvis à civitate sancta se vocent, & Deo Israelis innitantur, cujus nomen est Iehova exercituum.* Jerem. 16. v. 19. *Iehova robur meum & munitio mea perfugiumque meum in die angustiæ.* Divinam significat essentiam, individua & singularem, creaturis incommunicabilem, & præ cæteris quæcunque sunt existentem, & facientem ut alia omnia exsistant.

Nomen JEHOVAH *ductum est à radice* הוה *vel* היה *id est, fuit: præfixâ literâ jod quæ nomen format: sicut in* יצחק, יעקב*. Unde Græcè redditur* ὁ ὤν *à* Philone Judæo *lib. de Abrahamo item in libro de somniis, & lib. primo de vita Mosis: & à* Clemente Alexandrino *lib. 5. Stromatum, & à* Theodoreto *in Exodum quæstione 15. & in epitome divinorum decretorum capite de Spiritu Sancto.* Τετραγράμματον *nomen dicitur, quòd quatuor literis constet, nimirum consonis; nam si vocales tres adjungas, septem elementis constat: unde Deus* ἑπτακιφώνης *dicitur in oraculo:* καὶ σφόδρα καὶ πῦρ ἱερῶν ἀεὶ θεὸν ἑπτακιφώνην*. Et ab autore epigrammatis.*

> Ἑπτά με φωνήεντα θεὸν μέγαν ἄφθιτον αἰνεῖ
> Γράμματα τ πάντων ἀκάματον πατέρα.
> Εἰμὶ δ' ἐγὼ πάντων χέλυς ἄφθιτος, ἡ τὰ λυρῳδὴ
> Ἡρμοσάμην δίνης οὐρανίοιο μέλη.

Nam nomen יהוה JEHOVAH *septem elementis, videlicet quatuor consonantibus & tribus vocalibus scribitur & exprimitur. Nec enim tantum vocales, sed etiam consonantes φωνήεντα vocant: sicut* Flavius Josephus *quatuor literas nominis* יהוה *vocat* τέσσαρα φωνήεντα.

Philo Iudæus *libro tertio de vita Mosis, nomen hoc dicit* τετραγράμματον *existimat ad denotandum omnium perfectionem in Deo: Quaternioni (ait)* insunt omnia, punctum,

A linea, superficies, soliditas, mensuræ universorũ, & musicæ symphoniæ potissimæ, diatessaron ratione supertertia, diapẽte sesqualtera, diapason dupla, disdiapason quadrupla. Quin & alias ineffabiles virtutes habet quaternarius, *&c. Hinc dicitur, Deum esse mensuram omniũ.*

Iudæi illud vocarũt שם המפורש id est, *nomẽ illud expositum: quia id veteres Hebræorũ per nomina* tum *duodecim*, tũ *quadraginta duarum literarum exposuerunt & melius adhuc atq; distinctius à Messia exponendum fuisse dixerunt. Nomina illa duodecim & 42. literarum recitat Rabbenu Haccadosch in Galarazeia. Nomen duodecim literarum est* אב ובן ורוח הקדוש Pater, Filius & Spiritus Sanctus. *Nomen autem quadraginta duarum literarum est.*

B אב אלהים בן אלהים רוח הקדוש אלהים שלשה באחד אחד בשלושה: Pater Deus, Filius Deus, Spiritus Sanctus Deus: tres in uno, unum in tribus. *Addit Rabbenu Haccadósch:* Notare debes hæc nomina esse ex divinis arcanis, quæ à quocunque occultari debent, quousque veniat Messias justus noster.

Rabbi Mósche Ben Maimon, qui etiam Rambam vocatur, eandem nominis Iehova expositionem tradit in lib. More, c. 61. & 62. primæ partis: & asseverat, priores sanctos patres Iudæorum quotiescunque in Scriptura nomen quatuor literarum occurrebat, his nominibus illud exposuisse. illosq; hanc expositionem nemini tradidisse nisi filiis suis atq; discipulis, qui tales essent, ut illud scire mererentur; sed videntes postea nominis hujus abusum, neminem ulterius id docuisse: & Simeonem justum

C *ultimum è doctoribus Magnæ Synagogæ, ultimum etiam populo benedixisse cum nomine Iehova, ut referunt in Talmud Babylonico, tractatu Ioma, cap. 4.*

Nunc autem Iudæis illud est ἀνεκφώνητον, ἄῤῥητον, *id est, ineffabile: quod nullum ampliùs habeant templum, in quo duntaxat hoc sanctissimum nomen debeat enunciari, alioqui illud profanari. Et quoties occurrit in veteri fœdere, legunt pro eo vel* Adonái; *vel* Elohim, *si nomen* Adonái *proximè præcedat, veluti Ezech. 16. v. 30. Atq; hic mos pronunciandi* Adonái *vel* Elohim pro Jehovah, *jam tempore* Theodoreti *fuit, qui scribit in Epitome divinorum decretorum, fuisse hoc nomen* ἀνεκφώνητον, *id est, ineffabile apud Heb.*

Ego, salvo aliorum judicio, sentio, nomen Hebræis יהוה *efferri posse & licere: nam Dei jussu à Mose in Scripturam Sacram relatum est, quod nequaquam factum fuisset, si à fide-*

D *libus legi & pronunciari Deus noluisset.* Deinde *expresso Dei mandato a Sacerdotibus ad benedicendum populo sanctificatus enunciatum fuit in benedictionibus & quidem ter, ut legitur Nu. 6. v. 22 & sequentibus: & fatentur Hebræi scriptores ipsimet, veluti in Codice Talmudico* Sotah *c. 7. & in Scholiis ad c. 11. Codicis* Sanhedrin. *Adhæc* quicquid est memoriale Dei exercituum, illud profectò pronunciari & memorari æquum est. Atqui hoc ipsum nomen est memoriale Dei exercituum, ut legitur Hos. 12. 5. *Iehova Deus exercituum, Iehova est memoriale ejus.* Tum *pronunciatum fuit ad mortem usq; Simeonis illius justi, (qui Domino Iesu nato superstes fuisse creditur,) ut Rabbini Iudæorum ipsimet tradunt, quod paulò ante monuimus.* Imo *& post Christi adscensionem in cœlum adhuc pronunciatũ fuit: nam* Philo Iudæus,

E *qui Caii Caligulæ temporibus vixit, & celeberrima fama fuit, in hunc modum lib. 3. de vita Mosis scribit;* Adhæc χρυσοῦν πέταλον, *id est,* lamina aurea quasi corona insculpta erant quatuor literis nominis illius, quòd solis aures linguamq; sapientia purgatis fas est audire nominareq; in sacris, præterea nemini: id Theologi ajunt esse tetragrammaton, *&c.* Insuper *planum est inde: pronunciatũ fuisse ab Hebræis, quia Gentiles & Christiani lingua Hebrææ non assueti, illud ab Hebræis audierunt pronunciatum, etsi non rectè pronunciatione perceperint, ut in linguis peregrinis accidere solet, quæ ab exteris plerunq; non rectè percipiuntur & imitatione*

vitiosâ perperam efferuntur. Ita Orpheus *pronunciavit* ἰάω: Diodorus Sicul. *lib 1 partic.2. refert* παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις Μωσῆ τὸν ΙΑΩ ἐπικαλούμενον θεὸν, *apud Iudaeos Mosis Deum nominari* ἰάω: Irenæus Martyr *lib. sec. c.17. aut Deum ab Hebræis vocari* Jaoth: Tertull *adversus Valentinianos c. 14* Iao. Epiphanius *hæresi 13* Jaoth: Origenes *item contra Celsum l. 6.* Clemens Alexandrinus *Stromatū l.5. mysticū Dei nomē quod* τετράγραμμον *vocat,* Ἰοὺ *dici perhibet.* Euseb *l.4. Demonstr Evangelica c. ult. putans nomen* Josuæ *Hebraicè componi ex* יהוה *&* ישע *exponit* Ἰαὼ σωτηρία. Theodoret. *in Epitome decretorum divinorum ait, à Samaritanis nomen illud pronunciari* Ἰαβαί. *quod est quasi* יהוה *vel* יהוה *Unde apparet, Iudæos templo Ierosolymitano à Romanis solo æquato ex superstitione quadam hoc nomen non amplius pronunciare voluisse, aut variùs saltem pronunciasse, quia judicarunt, fas non esse illud proferre nisi* ἐν ἁγίοις. Hieron. *Commentar in Ps. 8. affirmat* יהוה *legi posse Iehova, ut in emendata* Mariani Victorii *editione excuditur: Basiliensis editio habet Iaho. Vide plura de nomine Iehova* Fagium *in expositione c.23. Exo. Paraphraseos Chaldaicæ quæ Thargum vocatur:* Galatinū *li.2 c.10.11.12* Reuchlinum *seu* Capnionem *li.3 in Cabala:* Porchetum *c.1. & 8. secunda partis victoriæ suæ adversus Iudaeos:* Guilielmum Postellum *c.3. li.1. de Orbis terræ concordia:* Antonium Margaritam *in lib. de ritibus ac ceremoniis Iudæorū:* Marcus Marinus *in Arca Noe, in nomine* יהוה *ait, Ethnicos suū Iovem ab hoc denominasse, quū priscis omnibus una fuerit de rebus divinis Theologia, quæ à Græcis postea ad fabulas versa est. Haud absurda est* Marini *conjectura, quandoquidē ab Ennio & Suida* Jovis *dicitur nominativo casu: nec Cretensem, aut alium quenquā mortalem, notarunt ea voce veteres Romani.* Bellarm. *li.1. de Christo, c.7. ait melius efferri per vocem Ihje. i. est, erit, quàm per vocem Iehova quæ nuper excogitata sit. Sed* Bellarminū *refellūt suprà citati autores. Nolim tamen cum quoquā contendere super nominis hujus* יהוה *pronūciatione, sive quis legat* Iehova, *sive* Adonai, *aut continuè præcedente vel sequēte Adonai,* Elohim, *de qua lectione vide* Johannis Buxtorfii *fidissimi diligentissimiq; linguæ Sanctæ in nostra Basiliensi Academia Professoris Epitomen Radicū Hebraicarum & Chaldaicarum. Sed quum omnino distinguendū sit nomen hoc ab aliis quibus Deus in Scriptura nominatur, præsertim quum conjuncta occurrunt & singula explicanda sunt distinctè, veluti Psal 8. v. 2. & 10. pronuncietur sanè cum Petro Galatino, & aliis* JEHOVA.

Interdum autem communiter omnes tres personas Deitatis significat, veluti Jes. 6.3. & 5. *Et clamans alter ad alterum dicebat, sanctus, sanctus, sanctus est Iehova exercituum: implet totam hanc terram gloria ejus. Quamobrem dixi, Hei mihi, quòd exscindor quia vir pollutus labiis sum, & in medio populi polluti labiis habito, cùm regem illum Iehovam exercituum viderint oculi mei.* Nā de Patre intelligendū locū illū nemo dubitaverit: De Filio interpretatur Joh. c.12. 41 *Hæc dixit Esaias quandò vidit gloriam ejus, & loquutus est de eo:* De Spiritu S. interpretatur Paulus Act. 28.25. *Quū autem inter se discordes essent, digressi sunt postquam Paulus hoc verbum dixisset. Benè sanè Spiritus Sanctus loquutus est per Esaiam Prophetam patribus nostris.* Exo. 17.2. dixit Moses ad populum Israeliticum: *Quid tentatis Iehovam?*

Interdum singulas personas denotat: veluti Deum Patrem, ut Ps 2.2. *Sistunt se Reges terræ & proceres consultant simul contra Iehovam & contra Christum ejus.* Item Ps. 110. *Dixit Iehova Domino meo, Sede à dextris meis.* Zach. 1. 10. dicit Filius Dei de Patre suo: *Hi sunt quos misit Iehova ad perambulandum terram:* & quoties Filius Dei appellatur Angelus Jehovæ, ut Zach. 1.11,12. *Et respondentes angelo Iehovæ stanti inter myrtos, dixerunt, perambulavimus terram; & ecce tota terra desidet, & tranquilla est. Tunc loquutus Angelus Iehovæ dixit; ô Iehova exercituum quousq; tu non misertus es Ieruschalaimorum, & civitatum Iehudæ: in quas indignatus es jam septuaginta annis?* & passim. *Interdum* significat Filium Dei, ut Gen. 18.1. *Apparuit Abrahamo Iehova in planitie Mamre*, & passim toto capite. Et c.19. v.24 *Iehova demisit super Sodomam & Gomorrham pluviam sulphuris & ignis, à Iehova e cœlis*, id est, Filius demisit pluviam illam a Patre: quia Filius est is per quem pater judicia sua exsequitur, & is non à seipso, sed omnia à Patre operatur. Jesa. 25. 9. *Hic est Iehova quem exspectamus, exsultabimus & lætabimur de salute ejus* Jes. 60.2. *Super te orietur Iehova*, id est, Messias ille promissus. Zach. 3. 2. *Dicebat autem Iehova Satanæ, increpet Iehova te ô Satan, increpet te inquam Iehova.* id est, dicebat Filius Dei Angelus ille magni consilii; Deus Pater depellat te verbo potente suo à tribunali suo & adimat tibi facultatem accusandi Josuam summum Sacerdotem. Psal. 16. v 8. *Propono mihi Iehovam jugiter: quia à dextra mea est, non dimovebor.* Hoc Psalmi loco David de Christo Filio Dei loquitur, ut interpretatur Petrus Act. 2. v.25.

Nomen hoc ita proprium Dei est, ut nulli prorsus competat creaturæ, sicut dicit Jesa. 43.8 *Ego sum Iehova, illud est nomen meum, & gloriam meam alteri non dabo, & laudem meam sculptilibus.*

Objiciunt Photiniani & recentes *Samosateniani*, altari à Mose exstructo hoc nomen fuisse inditum, Exod. 17. v.15. *Tunc exstruxit Mose altare; cujus vocavit nomen Iehova vexillum meum:* Hinc colligunt non esse proprium Dei solius.

Sed illi *primò* falluntur amphiboliâ phraseos, *vocare nomen*, quâ hoc loco significatur, titulo hoc Mosen ornasse altare, ut perpetuum esset monimentum Jehovam esse vexillum & protectionem Israelis *Deinde* fallaciam divisionis committunt, dum verba Mosis discerpunt, & ex illis solis nomen *Iehova* altari accommodant: quum tota hæc oratio, *Iehova vexilli mei*, vel *Iehova vexillo meo*, vel *Iehova vexillum meum*, quocunq; modo Latinè vertas, sensus enim manet idem, tota, inquam, oratio hæc incisa seu insculpta fuerit altari, ceu titulus aliquis, quo altare fuit insignitum, ut ostenderet Moses, se Deo acceptam ferre protectionem & rerum bene gestarum felicitatem: ac proinde se altare hoc ad Iehovæ sui vexilli gloriam ac laudem exstruxisse: quemadmodum usitate etiamnum Epitaphiis & aliis publicis tabulis inscribi solet D. O. M. S. id est, *Deo Optimo Maximo Sacrum* aut *sacratum*. Nominatur *Iehova vexillum Mosis*, per Metonymiam, quia Iehova per Mosen populo suo in conflictu cum Amalekitis vexillum erexit & in perpetuum erigit.

Secundò objiciunt, hoc nomen urbi Ierosolymorum tribui Ierem. 33. v.16. *Diebus illis servabitur Iuda, & Ierosolyma habitabit securè, & hoc est nomen quo vocabunt eam, Iehova justitia nostra.* Ezech 48. v.35. *Nomen verò civitatis ab eo die futurum est, Ibi Iehova*

Sed dictum Ieremiæ malâ versione est depravatum; verba enim Hebræa sunt:

וזה אשר יקרא לה יהוה צדקנו: Reddi ita debent, *Et is qui vocabit eam,* (est) *Iehova justitia nostra.* Nam זה est pronomen masculini generis; ac prædicitur, eum qui vocaturus sit urbem Ierosolymorū, nimirum ad promissam salutem de qua loquitur prædicatione Evangelii, esse Iehovam justitiam nostram. Hoc igitur nomen à Ieremia tribuitur Messiæ & non urbi Ierosolymorum. *Deinde* in dicto Ezechielis *primò* vitanda est amphibolia in phrasi, *nomen civitatis ab eo die futurum est*, quâ duntaxat significatur, de civitate Ierosolymorum seu Ecclesia dictum iri, de ea hanc famam futuram. *Secundò* cavenda est fallacia διαιρέσεως: nam non solum nomen Iehovæ prædicatur de urbe Ierosolymorum, sed totum hoc complexum: *Ibi Iehova*, nimirum habitat in sempiternum.

Tria

Digitized by Google

Tria autem hoc nomine significantur: ex quibus nominis hujus usus intelligitur:

I. Deum ex se & per se semper fuisse, esse & futurum esse. seu Deum esse essentiam ex se & per se subsistentem: quemadmodum hoc nomen declaratur Apocal. 1. v. 4. *Gratia sit vobis & pax à Qui est, & qui erat, & Qui venturus est.* Et cap. 16. v. 5. *Iustus es Domine, Qui es, & Qui eras, & Qui eris, quod hac judicaris.*

II. A Deo omnium rerum creatarum essentiam esse: sicut dicitur Actor. 17. 28. *In ipso vivimus, movemur & sumus.* Rom. 11. vers. 36. *Ex eo & per eum & in ipsum sunt omnia.*

III. Deum suis promissis & comminationibus dare esse quasi reale (ut ita loquar,) hoc est, dare illis complementum, esse veracissimum & constantem in servandis promissis & comminationibus: eum facere ut promissa sua & minæ sint & realiter exsistant. Hoc tertio significato dicitur Exod. 6. v. 21. *Ego sum Iehova: Apparueram quidem Abrahamo, Isaaco & Iacobo nomine Dei fortis omnipotentis: at nomine meo Iehova non cognitus sum illis.* Sensus est, Deum Patribus fuisse patefactum per potentiam in creatione mundi, in ejusdem perditione per aquas diluvii, in collatione multorum in eos beneficiorum, unde Patres cognoverint, eum esse potentem & sufficientem ad omnia ea bona illis præstanda, quæ promiserat: *sed nomine Iehova non fuisse eis cognitum*, hoc est, Deum nondum declarasse reipsa se esse Jehovam, quia nōdum exhibuerat sua promissa, hoc est, nondum eduxerat populum Israeliticum ex Ægypto, & introduxerat in terram promissam Abrahamo, Isaaco & Jacobo. Hinc Exod. 20. 2. ait: *Ego Iehova Elohim, qui eduxi te è terra Ægypti.* Jer. 16. v. 20, 21 *An facturus esset sibi homo deos? atqui isti non sunt dii. Idcirco ego faciens ut experiantur illi vice hac, demonstrabo his manum meam & potentiam meam; ut cognoscant nomen meum esse Iehovam.* Inprimis per Ezechielem, quum judiciorum suorum, quæ comminatus fuerat, exsecutionem certam Deus prædicit, illud addit, *ut agnoscant, ut experiantur me esse Iehovam*, ut c. 6. v. 13. & 14. & c. 7. v. 27. & c. 11. 10. & passim.

Hæc tria significata nominis Jehovæ, explicat ipse Deus Jesa. 43. 10, 11, 13. *Vos testes mei estis, dictum Iehova, & servus meus quem elegi: ut sciatis & credatis mihi, intelligatisque me ipsum esse, ante me non esse formatum Deum, & post me non futurum. Ego, ego sum Iehova, & nullus est præter me Servator. Etiam antequam esset dies, ego ille sum; & nemo è manu mea eripit: quum operor, quis avertat illam?* Ideo nomen hoc יהוה Judæi appellant ארבעא quia nobis in memoriā revocet divinam majestatem essentiam & operationem. Unde solus Deus est αὐτίαυτος, quum revera ipse sit αὐτοῶν & αὐτοαεὶ, & omnium rerum origo & fons quæ in ipso sunt & moventur.

Nominis ejusdem consideratio exhibet consolationem eximiam: Deus noster est Jehova: Ergo dabit nobis quæcunque nobis promisit, Exod. 6. vers. 5, 6, 7. *Idcirco dic filiis Israelis, ego sum Iehova; itaq; eximam vos ne subjecti sitis oneribus Ægyptiorum, & eripiam vos à servitute eorum. redimamq; vos brachio exserto & judiciis magnis. Et assumam vos mihi in populum, ero vobis Deus: sic experiemini me esse Iehovam Deum vestrum eximentem vos ne subjecti sitis oneribus Ægyptiorum. Denique introducam vos in eam terram quam sublata manu mea iuravi me daturum Abrahamo, Isaaco & Iacobo: & dabo eam vobis in hæreditatem, ego sum Iehova.*

Tantum de primo nomine Dei Hebraico, quod exstat in Veteri Testamento.

SECUNDUM nomen essentiam Dei designans est JAH, יה cū Mappik in ה ut fortius exprimatur: etsi in

A compositione punctum Mappik abjiciat, ut in Cantico Canticorum c. 8. v. 6. שלהבתיה *flamma Dei*, & in nomine proprio Prophetæ זכריה *Zecharja*: Est tamen in voce הללויה *laudate Iah.* Est autem idem quod ὁ ὢν, Qui EST, Exstat Exod. 15. 2. *Robur meum & carmen Iah, qui fuit mihi saluti.* Psal. 68. v. 5. *Extollite eum qui insidet amœnitatibus de nomine eius Iah.* Et Psal. 94. v. 7. *Dicentes, non respicit Iah; neq; animadvertit Deus Iacobi* & v. 12. *Beatus ille vir quem castigas Iah, & quem ex lege tua doces.* Psal. 118. 14. *Robur meum & carmen Iah.* & v. 17, 18, 19. *Non moriar, sed vivam ut enarrem opera Iah. Severe castigavit me Iah; sed morti non tradidit me. Aperite mihi portas justitiæ, ut ingressus per eas celebrem Iah.* Jesa. 38. 11. ait Ezechias rex in scripto suo: *Non sum visurus Iah, Iah in terra viventium.*

B Hoc etiam nomen à radice היה, quæ significat *fuit*, deducitur, & divinæ essentiæ nomen est, sicut Jehova; hoc est, quo significatur, Deum esse, & cunctis rebus ESSE tribuere.

Cum vult Sacra Scriptura aliquid augere, post ponit ei hoc nomen, ut Jer. 2. 31. vocatur terra מאפליה *caliginis Iah*, id est, maximæ caliginis, q. d. admodum caliginosa.

Rabbi Schelomoh putat à timēdo ductum: cui & Thargúm ad stipulatur, pro יה sæpiùs vertens דחלה Timorem. Consentaneum est decurtatum esse ex nomine Tetragrammato יהוה, de quo nuper dictum.

C Et hoc igitur nomen etiam essentiam divinam significat: Licet *R. David Kimchi* tantū nomen יהוה velit esse proprium nomen divinæ essentiæ.

Interdum nomen Jah cum aliis nominibus conjungitur: ut Jesa 12. v. 2. *Robur meum & carmen est Iah Iehova, qui fuit mihi saluti.* Ps 68. 19. *Etiam rebelles habitando captivos facis, Iah Deus.*

TERTIUM nomen essentiam Dei designans est Eheje, אהיה, quod exstat Exod. 3. 13, 14. *Dixit Moses Deo, ecce, me veniente ad filios Israelis; quum dixero eis, Deus patrum vestrorum misit me ad vos. si dicerent mihi, quod est nomen ejus? quid dicerem illis? Dixit itaque Iehova Moschi, Eheje, qui sum: dixitque ita dices filiis Israelis, Eheje misit me ad vos.*

Hoc etiam nomen à radice היה quæ significat
D *fuit*, est deductum: & denotat Dei essentiam ac simul essentiæ propria, nimirum æternitatem & immutabilitatem, hoc est, indicat Deum qui ab æterno in æternum & immutabilem *tum* in essentia *tum* in promissis. Ergo hoc nomen idē significat cum superioribus duobus. Ad hoc nomen allusit Christus Joh. 8. v. 58. *Prius quàm Abrahamus exsisteret, ego sum.* Hoc testimonium ergo est Deitatis æternæ Christi: quia qui Abrahamo apparuit & loquutus est; Angelus Jehovæ seu æternus Dei Filius fuit.

Omnis creatura & temporaria est & mutabilis: nulli igitur creaturæ hoc nomen competit.

Nomina divina in Veteri Testamento occurrentia, quæ designant propria Dei essentiæ, sunt; *El, Elohim Schaddai, Adonai, Helion*, &c.

E QVARTUM igitur nomen EL אל quod significat, δυνατὸν, ἰσχυρὸν. *potentem, fortem*, cujus se potentia tam longè exserit, ut ei omnia suam quamcunque habent virtutem & potentiam acceptam ferre debeant. Proinde Deus אל à fortitudine appellatur: *tum* quod ipse essentiā suā sit fortissimus, atque adeò ipsa fortitudo: *tum* quòd fortitudine aliis tribuat: Unde ab *Immanuele Tremellio & Francisco Iunio* reddi solet, *Deus fortis*: quemadmodum etiam verti debet Jes. 9. v. 6. *Quoniam*

puer natus est nobis: filius datus est nobis: & est principatus ipse super humerum ejus: & vocabit (nimirum Iehova) nomen ejus admirabilem, consiliarium, אל גבור *Deum fortem robustissimum, patrem aeternitatis, principem pacis.* Verba illa אל גבור *Lutherus* vertit, *krafft, held*, & contendit ita esse vertendum ac manifestè rejicit alteram interpretationem veriorem. Sed versioni *Lutheri* repugnat *primò* significatio nominis אל, quod absolutè potentem significat, & adjectivum est: non ergo est substantivum *krafft. Deinde Lutherus* commate distinguit *krafft* à sequenti *held*, at in textu Hebraeo nomen אל nullum habet accentum è Syntacticis, qui soli orationem distinguunt: sed habet duntaxat Etymologicum accentum Munach, qui vocem acuit.

QVINTVM nomen est ELOHIM אלהים à singulari אלה, quod nomen est potentiae & fortitudinis magnarumq; virium, sicut אל *Mercerus* tamen & *Cevallerius* docent, hoc nomen proprie judicē sonare. Tribuiturq; proprie vero Deo: Angelis verò & hominibus admiratione dignis, praesertim qui aliis praesunt, tribuitur per Metaphorā propter communicatā à Deo potentiam atq; officium aliis opem ferendi, eosq; defendendi, sustentandi, fovendi, mundū, regna, urbesq; regendi. diis deniq; fictis, per καταχρῆσιν, quod illis sui cultores vim divinam tribuant. Singulare autem hoc nomen rarò usurpatur, & de vero Deo dicitur Chabak. 3.v.3. אלה *Deus ab Austro veniet.* & Job.12.ver.4. *(clamam ad Deum.* Et huic singulari etiā plurale nomē jungitur, ut Job.35.v.10. איה אלה עשי, *ubi est Deus factores mei?* hoc pertinet ad denotandum mysterium Sanctę Triados. Frequentius autem in plurali numero reperitur, idq; ad demonstrandam pluralitatem personarum in essentia Dei: Nā de quo nomen plurale Elohim proprie ac non per tropum aliquē seu figurate dicitur, in eo plures sint personae, quam una, necesse est. *Interdum* autē tres personas Deitatis significat, ut Gen. 1.v.1. Deut.6.v.4. *Interdū* duas, ut Gen.1.v.2. אלהים ורוח *Et Spiritus Elohim*, id est, Patris & Filii. *Interdum* per Synecdochen etiā unam, sed quae non sit sola & ab aliis personis separata, ut Gen. 1. v.26. de Patre intelligitur. *Et dixit Deus, Faciamus hominem*, &c. *Dixit Deus*, nempe Pater Filio & Spiritui Sancto, tanquā autor & fons creationis, & omniū operum divinorum Hose.12. ver.4. dicitur quod Jacobus Patriarcha *robore suo principē se gesserit* את אלהים *cum Deo*, id est, cum aeterno Dei Filio, qui mox etiam מלאך *maleach*, id est, Angelus dicitur. De Mose quidem nomen Elohim etiam pluraliter dicitur Exod.4.v.16 *Tu vero sis ei* (Aharoni) *vice Elohim.* & c.7.v.4. *Dixit Iehova Mosi, vide constitui te vice Elohim Pharaoni.* Sed impropriè & tropice de Mose hoc nomen dicitur pluraliter: & subest hic etiam mysterium Sanctae Triados, quia Moses, ut legatus personam veri Dei Trinuni apud Aharonem & Pharaonem gessit, exponens illis voluntatē illius Trinuni Dei. Proinde hoc nomē etiam verbo vel nomini plurali interdum jungitur, ut ἐμφατικωτέρως pluralitas personarū in divinis exprimatur. Genes. 20. v.3. התעו אתי אלהים *errare vel vagari me fecerunt dii*, i.e., Deus me fecit errare, verba sunt Abrahami. Sic Genes. 35. 7. נגלו האלהים *apparuerunt Dii*, id est, apparuit Deus. Sic 2. Samuel. 7. v. 23. הלכו אלהים *iverunt Dii*, id est, ivit Deus ad redimendum sibi Gentem in populū. Sic Josu.24.19. קדשים הוא כי אלהים *Quoniam dii sancti ille.* Jer. 10. v. 10. אלהים חיים ויהוה אלהים אמת הוא *Iehova verò Dii veritatis, dii viventes.* Licet interdum etiam singularibus

Explicatio loci Exod. 4.v.16.& 7.4.

A verbis, nominibus & pronominibus jungatur, ut Gen. 1.v.1. Deut.6.v.4. Jos.24.vers.19.

SEXTVM nomen est SCHADDAI שדי, id est, *omnipotens.* Hoc nomine se Deus solitus est appellare, cū Patriarchas alloquebatur, ut Gen.17.v.1 inquit ad Abrahamum אני אל שדי, *Ani El Schaddai. Ego sum Deus fortis omnipotens*, Graecis est παντοκράτωρ. Significat autem omnipotentiam Dei, *tum* ad benefaciendum, ad protegendum, ad beatos efficiendum ad praestandum promissa; unde plene persuasus fuit Abrahā, eum posse facere quod promiserat: *tum* ad puniēdum, perdendum & exequendum minas. Graecis etiam est αὐτάρκης, qui sufficit, qui sufficiens est sibi, & aliis sufficientiam tribuit. Ideo hoc nomen ne quidem humanę
B Christi naturae competit, quia nec sibi ipsa sufficiens est, & omnem suam sufficientiam à divina natura habet. Nomen hoc nunquam apud Hebraeos, nisi de solo Deo usurpatur.

SEPTIMVM nomen est ADONAI אדני *Dominus*, quod proprie etiam soli Deo competit: Analogice vero creaturis. Et de vero Deo dicitur etiam plurali numero, ad mysterium S. Triados denotandum, ut Malach.1.v.6. ואם אדונים אני *& si Domini ego*, ubi אדונים est plurare nomen: אני verò pronomē singulare. Dani.9.17. dicitur de Christo seu Rege Messia: *Fac ut luceat facies tua super sanctuarium tuum quod desolatum est.* למען אדני *propter Dominum.* Nomen hoc אדני quoties de Deo usurpatur, habet semper sub Nun vocalē Kametz. *Porrò* nomen hoc Judaei vocāt
C ודי hoc est confessum & certum & 134. in locis reperiri Massoretae tradunt.

OCTAVVM nomen Dei est HELJON עליון id est, *Excelsus* seu *Altissimus*. Exstat Psal.3.9. *Psallam nomine tuo Excelse.* Et Ps. 91. 9. *Excelsum statueris habitaculum tuum.* Et Psal. 92. 9. *Te autem ò Excelse, in seculum esse Iehovam*, Dan 4 v.17. *Vt agnoscant viventes, dominari Excelsum in regno hominū*, Et v.24.25. *Haec interpretatio est Regis, & decretum Excelsi est quod superventurum est Domino meo Regi. Nam te depellent homines à se, & cum bestiis agri futura est habitatio tua, herbamq; ut bobus tibi gustandam dabunt, & rore caeli te intingent, septemq; tempora praeteribunt te, usq; dum noscas dominari Excelsum in regno hominum, & cui vult dare illud.* Et v. 34. *Excelso benedixi.* Idq; Deo tribuitur, quod
D prę omnibus creaturis, etiam Angelis, ut in altissimo & supremo gradu, essentia & gloria omnem humanum sensum excedat. Huic nomini Hebraeo respōdet Graecum ὕψιστος, id est, *Altissimus*, quod usurpat Angelus Gabriel, cum Luc.1.vers.32. ad Mariam ait de Christo, ὁ υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται, *& Filius altissimi vocabitur.*

Hactenus pleraq; nomina divina in Veteri Testamento occurrentia.

In Novo Testamento frequentissima sunt Θεὸς & Κύριος.

Nomen Θεὸς, DEVS, quum simpliciciter & absolute ponitur, significat ipsam aeternam essentiam divinam, & nulli creaturae hoc significato cōvenire potest
E Institutum est enim nomen hoc ad aliquid significandum super omnia exsistens & omnia complectens sua potentia: hoc intendunt significare nominātes Deum. Proinde recte dixit Ambrosius, *nomen Dei esse naturae*, hoc est, naturam seu essentiam divinam significare; non autem officii proprie loquendo.

Porrò *interdum* nomine Dei intelligitur tota Sacrosancta Trinitas, ut Matth.4. v. 7. *Non tentabis Dominum Deum tuum* Et v. 10. *Dominum Deum tuum adorabis, & illum solum coles. Interdum* una persona S. Trinitatis, ut Pateri.

De DE

Digitized by Google

ter 1. Tim. 2. v. 5. *Unus est Deus, unus etiam mediator Dei & hominum homo Christus Iesus.* Vel Filius 1. Tim. 3. 16. *Deus conspicuus est in carne, justificatus est in Spiritu,* &c. Vel Spiritus Sanctus Actor. 5. 4. *non es mentitus hominibus sed Deo.* A

Κύριος cùm Deo absolute tribuitur, respondet Hebræo nomini Jehova, Deus autem ita est Dominus, ut sit *αὐτοκύριος*, hoc est, à seipso Dominus.

Occurrunt etiam ista: ὕψιστος, *Altissimus* seu *Excelsissimus.* Act. 7. 48. *Excelsissimus ille in manufactis templis non habitat.* Πατὴρ τῶν φώτων, *Pater luminum.* Jac. 1. 17. *Omnis donatio bona, & omne integrum donum est supernè descendens à Patre luminum, apud quem non inest transmutatio, aut conversionis obumbratio.* Sic autem vocatur, non tantùm quia ipse essentia sua lux est 1. Joh. 1. v. 5. & in luce habitat, Dan. 2. v. 22. 1. Joh. 1. v. 7. eaq; inaccessa, 1. Tim. 6. 16. sed etiā quia autor est lucis, seu luminis omnis *tum* naturalis, sive in communi natura, sive in Angelis & hominibus, quos luce rationis illustravit: *tum* luci gratiæ, quæ ad lucem naturæ singulari beneficio accessit, in Angelis inde ab initio creationis ipsorū constantes, in hominibus autem partim initio creationis ante lapsum, partim post lapsum per regenerationem, accensa in regeneratis luce fidei, 2. Cor. 4. luce bonorum operum, quæ opponuntur peccatis tanquam operibus tenebrarum, Rom. 13. v. 12. luce consolationis. Ps. 27. v. 1. prælucente luce verbi Dei, Psal. 119. v. 105. luce Evangelii, 1. Joh. 5. v. 35. 2. Cor. 4. v. 6. de luce illa mundi, nempe Christo, Matth. v. 16. Lucæ 2. v. 32. Joh. 1. v. 4, 5, 9. & c. 3. v. 19. & c. 8. v. 12. cujus itidem præcones, imo etiam omnes fideles credentes in Christum sunt lux, Matth. 5. 14. Ephes. 5. 8. B

Reperiuntur in Novo Testamento hæc etiā nomina: *Eli.* Matt. 27. 46. *Eli, Eli, lama-sabachthani, hoc est, Deus mi, Deus mi, cur deseruisti me?* Item *Eloi.* Marc. 15. vers. 34. *Eloi, Eloi lamma-sabachtani,* id est, Deus mi: è quibus *illud* Hebraicum, *hoc* verò Syriacum est.

Abba, quod nomen est Syriacum, & idem est quod Pater, Rom. 8. 15.

Κύριος σαβαώθ, Dominus Sabaoth, hoc est, exercituum, Ro. 9. v. 29. *Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, facti fuissemus ut Sodoma, & Gomorrha similes facti fuissemus.* Jac. 5. 4. *Vociferationes eorum qui messuerunt, in aures Domini Sabaoth introierunt.* Hoc nomine summa potētia Deo tribuitur: *exercituū* enim nomine intelliguntur quæcunq; supra cælū, in cælo, & inde à terræ centro ad convexam usq; cæli apsidem ordinata extant, quibus omnibus in cælo & terra cohonestatur Deus, sicuti Imperator numerosis suis exercitibus. Nomine igitur *Sabaoth*, id est, exercituum comprehenduntur innumeræ legiones Angelorum, Gen. 32. v. 1. 2. *Iacob verò abiit itinere suo, veneruntq; ei obviam Angeli Dei. Dixitq; Iacob cum videret eos, acies Dei hac est: quapropter vocavit nomen loci illius Machanajima.* 2. Reg 6. 17. *Et oram Elisæus dixit, ô Iehova aperi quæso oculos ejus ut videat: & aperiente Iehova oculos pueri illius vidit quod ecce mons ille plenus erat equis & curribus igneis circa Elisæum.* Dan. 7. v. 10. *A cujus conspectu flumen igneum manabat prodiens, cui millies mille ministrabant, & coram quo myrias myriadum stabant: donec judicio considente libri aperti sunt.* Ingens multitudo populi, veluti populi Dei seu Ecclesiæ, Exod. 7. v. 7. *Educamus exercitus meos, populum meum, filios Israelis è terra Ægypti judiciis magnis.* Vel conjunctim Angeli & homines fideles quorum princeps est Filius Dei, Jos. 6. v. 2. Quin & hostes quos Deus adducit ad puniendos impios sunt exercitus Dei: item animalia, verno tempore germina, flores, fructumque nascentem perdentia, Joel 2. 6. & ca. 2. 11. & 25. tum & innumera multitudo stellarum. C D E

Tantum de nominibus divinis: sequitur de proprietatibus Dei essentialibus.

Caput VII.

In quo de proprietatibus Dei essentialibus in genere.

PROPRIETATES *Dei essentiales*, sunt attributa divina, quibus & essentiæ divinæ veritas in se innotescit & ab omnibus aliis essentiis discernitur.

Axiomata.

I. Proprietates Dei essentiales sunt realiter ipsamet Dei essentia, & nec ab essentia Dei, nec inter se reipsa differunt; *non ab essentia*, quia sic sunt in essentia, ut sint ipsa essentia: *non inter se*, quia quicquid in Deo est. UNUM est; à prima autem Unitate omnis prorsus differentia, omnisque numerus abesse debet.

In Deo nihil est, quod non sit aut essentia aut persona.

II. Nulla in Deo distinguuntur essentialiter: quia omnia quæ sunt in Deo sunt una & indivisibilis & simplicissima essentia.

III. Proprietates Dei essentiales ut non realiter, ita nec ex natura rei, sed ratione distinguuntur aut modo potiùs, id est, nostra conceptione & comprehensione, seu nostro intelligendi modo.

Ratione distingui seu differre *dicitur ambiguè. Nam* Guilielmo Occamo, Gabrieli Bieli *& aliis* ratione distingui seu differre *dicuntur ea, quæ habent esse tantùm objectivum seu imaginarium & fictum, non autem esse reale. Unde ex illorum sententia in divinis non est distinctio rationis; omnia enim quæ ibi sunt, res & summa res sunt: res autem non distinguitur ratione à re, sicut nec rationes ut tales distinguuntur realiter à rationibus;* ait Gabriel Biel *Prolgo super primum Sententiarum, quæst. secunda.* Aristoteli *verò* Thomæ Aquinati *& aliis ratione distingui, idem est quod definitione & modo concipiendi in intellectu nostro distingui: diversam enim rem concipit intellectus noster ex nomine misericordiæ, quam ex nomine justitiæ.*

IV. Proprietates Dei non sunt partes essentiæ divinæ, sed quælibet proprietas essentialis est ipsamet Dei essentia tota & integra: ita ut essentia Dei & essentialis Dei proprietas non sint aliud & aliud, sed unum & idem.

V. Proprietates Dei essentiales sunt realiter inseparabiles.

Hoc observandum primò *adversus* Gilbertum Porretanum, *de quo* Bernardus Clarevallensis *sermone 80. super cantica. Is* Porretanus *attributa Deitatis ab ipsa Deitate separabat, velut accidens à subjecto. Hic* Gilbertus *fuit Episcopus Pictaviensis, quem* Eugenius Papa *damnavit in Concilio Remensi.*

Secundò *notandum hoc adversus* Ubiquitarios, *qui à* Gilberti *errore non longè absunt, dum essentiales proprietates Deitatis humanæ Christi naturæ reali transfusione communicari contendunt, interim essentiam Deitatis communem factam esse asseverare non audet: quasi aliud essent proprietas Dei essentialis, aliud essentia Deitatis. Item dum quasdam proprietates, nimirum omnipotentiam, omni scientiam & omnipræsentiam humanæ naturæ Christi communicatas dicunt: simplicitatem, infinitatem, æternitatem communicari negant: quasi verò proprietates Dei essentiales inter se reipsa differrent & separari possent. At qui fieri non potest, ut unâ essentiali proprietate Dei communicatâ alicui, cæteræ non communicentur. Nec potest aliqua proprietas Dei essentialis communicari citra communicationem essentiæ.*

VI. Quicquid Deus est aut in sese agit, uno & eodē actu, qui est ipsius essētia, id est aut in sese agit: ideò uno & eodem

Digitized by Google

& eodem actu simplex, infinitus, immutabilis est, uno A
& eodem actu vivit, intelligit, vult, animat, &c.

VII. Proprietates essentiales Dei sunt in Deo ab æterno in æternum, etiamsi externis operibus eas non semper vel non erga quosvis vel non eodem modo declaret: *ut omnipotentia in Deo fuit ab æterno, etiamsi eam externis operibus declarare cœperit definito demum tempore. Sic patientia Dei est in æternum, quia perpetuo sic moderabitur iram suam adversus diabolos & homines reprobatos, ut illam nunquam sit effusurus omnem in ipsos, ne in nihilum redigantur. Deus proprietates suas essentiales externis operibus declarat quando vult, ubi vult, erga quos vult. Objecti externi absentia non tollit proprietatem Dei essentialem.*

VIII. Essentiales proprietates Dei non sunt posteriores essentiâ Dei: quia reipsa sunt idem. *Quæ reipsa sunt idem, eorum alterum altero prius vel posterius esse nequit.* B

IX. Essentiales proprietates Dei non sunt in Deo formæ accidentales seu accidentia, sed sunt ideæ & formæ essentiales: quia nihil est in Deo non per se subsistens. Nec sunt in eo quātitates, quibus tantus vel tantus dicatur, quia essentiâ sua immensus & magnus est: nec sunt in eo qualitates quibus talis aut talis dicatur, sed qualis qualis est Deus, suâ essentiâ talis est: suâ essentiâ est, quicquid est: suâ essentiâ sapiens est: suâ essentiâ bonus est: suâ essentiâ potēs est: suâ essentiâ misericors est, &c. Est enim in Deo esse quod sapere quod bonum esse, quod potentem esse, quod misericordem esse, &c. *Summa*, Deus sine quātitate immensus & magnus est, sine qualitate bonus, verus, justus: sine motu actus, sine passione misericors: sine situ ubique præsens: sine tempore & extra tempus, primus & novissimus: sine habitu aut accessione, rerum omnium Dominus. C

X. Proprietates Dei essentiales sunt actus, prout Deus actus purissimus est & simplicissimus.

XI. Sine proprietatibus divinis essentialibus Deus esse non potest, ne sine seipso sit: ipse enim ipsissima sapientia, bonitas, potentia est.

Proprietates Dei essentiales sunt duplicis ordinis: aliæ *primi*, aliæ *secundi*.

Non sunt (proprie loquendo) multæ proprietates in Deo, sed una tantùm, quæ nihil aliud est, quam ipsa divina essentia, quâ unà est, quicquid est. sed respectu nostri quasi multæ proprietates dicuntur, quia in nobis sunt multæ: in Deo autem sunt una reipsa: ratione tantùm differunt, rationeque multæ sunt: Et quidem non ipsius Dei, sed nostri ratione, nimirum magis ut intelligentiæ nostræ accommodantur, quam ut revera sunt, (quæ enim creatura eas ut sunt, intelligeret?) inter se distinguuntur, quoniam tam ὑπερνόητον καὶ ὑπερερμήνευτον φύσιν explicare aut intelligere non nisi nostris verbis & pro nostri captus ratione possumus. Intellectus noster non potest uno simplici actu, sed necesse habet multis distinctisq́; actibus, ut alia omnia, ita & Deum cognoscere. Ac licet incomprehensibilis sit Deus in proprietatibus suis: tamen docendi causâ distingui illæ possunt in duos ordines. D

Proprietates Dei essentiales primi ordinis, sunt quæ de Deo velut à Priori dicuntur ut est, hoc est, quæ essentiam Dei declarant ut est in se absolute, eique soli insunt & tribuuntur secundùm essentiam, actum & vim; ac proinde sunt simpliciter incommunicabiles.

Cujusmodi sunt tum *simplicitas*, & *perfectio*: tum *infinitas*, & *immutabilitas*. E

Caput IIX.

In quo de Simplicitate Dei.

Simplicitas duobus modis dicitur, absolutè *vel* comparatè. *Quodcunq; enim simplex est, aut* absolutè & per se *tale est, aut* comparatè & *respectu corporum*. Posteriori modo *simplicitas Angelis & animabus humanis tribuitur*. priori *autem Deo, & sic describitur:*

SIMPLICITAS DEI, est essentialis Dei proprietas, per quam essentia illa divina prorsus individua & absoluta, expers compositionis, divisionis, multiplicationis & accidentium, atque adeo incorporea, spiritualis, invisibilis esse significatur.

Fluunt hinc ista consectaria.

I. Quicquid in Deo, seu essentiâ divinâ est aut esse dicitur, nihil nisi essentiale est, hoc est, nihil aliud est, quam ipsamet tota & integra essentia Dei; non accidens, aut passio, aut pars essentiæ.

II. In Deo, qui actus est simplicissimus, nihil inest potentiâ, nec contingens igitur: omnia insunt æterno & infinito actu, omnia ergo in ipso necessaria.

III. Quicquid de Deo absolute prædicatur, id οὐσιωδῶς id est, essentialiter, non accidentaliter intelligitur.

IV. Quicquid de Deo absolutè prædicatur, id modo *in abstracto*, modo *in concreto* de eo prędicatur: *ut Deus vocatur bonitas, vita sapientia, justitia, dicitur etiam bonus, vivus, sapiens, justus*. Prædicantur autem essentiales proprietates de Deo *in abstracto & formaliter*, propter perfectionem essentiæ individuam, ut inde doceamur, eum esse Ens, non participatione, sed per se ac perfectissimum: Eædem de eo prædicantur *in concreto*, & velut subjectivè propter veritatem Dei existentis, ut intelligamus, eum verè existere, & reipsa bonum, viventem, sapientem, justum esse, & operari bona, essentiæ viventi & sapienti consentanea, justa, quæ non nisi essentiæ per se subsistenti convenire possunt.

Esse Deum vere & propriissime solum simplicissimum, liquet: Deum simplicissimum.

I. Quia est Jehova, id est, essentia à nullo, neque per aliud, sed à seipsa & per seipsam existens: eaque talis qualis est per se sapiens, æterna, bona perfecta.

II. Quia non tantùm vivens, lucidus, plenus charitate est, sed etiam vita, lux & charitas ipsa, hoc est non cōstat vita, luce, charitate, per quā vivat, lucidus sit, diligat; sed seipso seu sua essentia vivit, lux est & charitas.

III. Quia est spiritus. Joh. 4. v. 4. hoc est, non corporea, sed prorsus spiritualis essentia.

IV. Quia est actus purissimus.

V. Quia est quiddam ὅλως ὅλον, hoc est, totaliter totum seu totum totalitate essentiæ, ac proinde expers omnium omnino partium.

Deus non est quiddam ὅλον ἐκ μερῶν. Ipse totus oculus: quia totus videt: & totus auris, quia totus audit: & totus manus, quia totus operatur: & totus pes, quia totus ubique est. Non enim habet in se diversitatem sui quod est simplex: Tertullia. de Trinitate.

VI. Quia est primum ens. Quò autem aliquid est magis ens, eo est simplicius.

VII. Quia est perfectissimus. Quò perfectius esse aliquid habet, eò longiùs abest à non esse, & proindeà divisione, quæ est via ad non esse. In quolibet rerum genere tantò aliquid est perfectius, quantò etiam simplicius.

IIX. Quia est immutabilis. At si esset compositus, mutabilis esset; posset enim in ea dissolvi, ex quibus esset compositus. Tertullian. de Trinit. *Quod immortale est, quicquid est, illud ipsum unum & simplex & semper est.*

IX. Quia est æternus. At si esset compositus non esset æternus: quia esset compositus ab alio, ac proinde componente esset posterior: tum partes ex quibus compositus esset, priores essent Deo, ordine saltem naturæ ut causa, quum omne posterius sit partibus ex quibus componitur aliquo modo posterius.

X. Quia

Digitized by Google

X. Quia nullus compositionis modus in Deum cadit, *sive* ipsum in se spectes, *sive* cum reb. aliis. Si ipsum in se spectes, nullum compositionis modum in ipsum cadere, certum est: Sunt autem septem compositionis modi, qui in rebus compositis hactenus potuerunt observari: nam compositum est 1. vel *ex partibus* quæ quantitate finiuntur, ut *corpus*. 2. vel *ex materia & forma*, ut *homo*. 3. vel *ex genere & differentia*, ut quælibet *species*. 4. vel *ex subjecto & accidente*, ut quælibet *substantia creata*. 5. vel *ex actu & potentia*. 6. vel *ex supposito & natura*. 7. vel denique *ex esse & essentia*. At Deus nullo istorum modorum est compositus.

Deus non est compositus ex partibus integralibus seu quantis: *quia non est corpus, nec quicquā in eo corporeum.*

Nec est compositus ex partibus essentialibus, seu ex materia & forma: *quia est purissima forma, materia omnis expers. Hæc compositio cadit tantum in res aut merè corporeas: aut res substantiis partim corporeis, partim incorporeis constātes.*

Omne compositum ex materia & forma est perfectum & bonum per participationem: quia materia participat formam. At Deus non est perfectus & bonus per participationem; quia est primum & optimum bonum: quia per essentiam suam est perfectus bonus.

Omne quod per essentiam suam primò & per se forma est, id non est compositum ex materia & forma. At Deus per essentiam suam primò & per se forma est: quia primum est & per se agens.

Omne compositum ex materia & forma habet aliquid de potentia passiva. At Deus nihil habet de potentia passiva. Deus ergo sine compositione materiæ & formæ una substantia est.

Nec ex genere & differentia: *quia sub nullo genere est Deus, cùm sit primum & supremum ens: nec species est quæ differentiâ aliquâ ab aliis speciebus sub eodem genere comprehensis distinguatur.*

Nec ex subjecto & accidente: *quia in Deum nullum cadit accidens, nec quicquam est in Deo quod non sit per se.*

Nec ex δυνάμεως καὶ ἐνεργείας, *hoc est*, actu & potentiâ: *quia est immutabilis & semper idem manens: & non est quicquam potentiâ (nam ens potentiâ est imperfectum ens) sed quicquid est, actu solūmodo est, in eo etiam nihil est in potentia, sed in actu omnia: adeoque ipse est actus purissimus, omnis potentiæ passivæ expers.*

Potentia duplex est, passiva *vel* activa. Potentia passiva, *est non solùm quâ aliquis patitur vel pati potest aliquid, sed etiam quâ quod non est, fieri potest, sive substantiale sive accidentale illud sit. Et hæc potentia propria est materiæ, quæ mutationi obnoxia est: imò nihil aliud est, quam ens in potētia, opponiturq; actui. Ergo id dicitur potentiâ esse mutabile, quod est mutationi obnoxium: est enim proprium potentiæ passivæ, ut se perinde habeat ad non esse, quàm ad esse summa imperfectum. Proinde potentia passiva, nulla est in Deo: sed tantùm activa, hoc est, actus purissimus. Est Deus* ἐντελέχεια *simplicissima & purissima. Actu puro omnis planè excluditur potentia compositionis.* Intelligentia *quam Græci* Angelum *vocant, etsi non est composita ex materia & forma: tamen constat ex aliquo tanquam potentia, & aliquo tanquam actu. Potentiam illam dicimus, ejus* esse: *actum verò ejus* essentiam *Jul. Cæsar. Scalig. Exerc. 359. ad Cardanum sect. 2.*

Nec ex supposito & natura: *quemadmodum* Damascenus *dicit, Christum esse compositum ex supposito divino & natura humana; non compositione partium propriè, sed compositione numeri. Deus autem non est compositus ex supposito & natura: quia est ipsa Deitas sua, est idem quod sua essentia & natura. Nam omnis pura forma est sua essentia aut natura: Deus autem est pura, imò purissima forma.* Deinde *qui non tantum vivens est, sed etiam vita ipsa, is est sua essentia aut natura: At Deus non tantùm vivens est, sed etiam vita ipsa: Deus ergo est sua essentia & natura.*

Nec denique ἐκ τοῦ εἶναι καὶ τῆς οὐσίας, ex esse & essen-
A tia: *quia Deus non solùm est sua essentia seu natura: ut ostensum est, sed etiam suum* esse: *tum & essentia Dei est ipsa suum* esse, ESSE *Dei est ipsa Essentia Dei.*

Τὸ εἶναι, *hoc est*, esse *appellatur à Philosophis id, quod quidq; actu est*, sive *substantiale* sive *accidentale sit:* οὐσία *verò, id est*, essentia, *dicitur id per quod quidque est id quod est.* Esse *est actualitas omnis formæ seu naturæ: ideo* esse *comparatur ad* essentiam *quæ est aliud ab ipso, sicut actus ad potentiam. Et hæc etiam in formis intelligentibus & Metaphysica materia (ut ita loquamur) distingui solent. Quod sum homo, hoc corpore & hac anima rationali præditus, hoc est meum* esse: *humanitas verò per quam sum homo, est mea* essentia. *Unde apparet* ESSE *cujusque esse ejus proprium & incommunicabile:* ESSENTIAM *verò communem & communicabilem esse. Hoc modo unumquodque creatum individuum compositum est ex* esse, *id est, ex eo quod ipsum actu est: & ex* essentia, *id est, ex eo per quod est id quod est.* Deus non habet Esse, sed est Esse ipsum. Habere esse, est proprium creaturarum. *Neque enim idem sunt esse hominem, & humanitas: esse viventem & vita ipsa. At Deus est ipsa sua Deitas: nec tantùm vivens est, sed etiam vita ipsa.*

Sed videamus rationes.

Prima *In quocunque esse ab essentia aliud est, id oportet esse causatum vel à principiis essentiæ internis, vel ab aliquo principio externo. At in Deo* esse *neque à principiis essentialibus est causatum, neque à principio externo: quia Dei* esse *est primū. Ergo in Deo esse non est aliud ab essentia ipsa.*

Secunda; *In quocunque esse aliud est ab essentia, in eo est aliquid potentiale: At in Deo nihil est potentiale: Ergo,* &c.

Tertia; *In quocunque esse est aliud ab ipsa essentia, id est ens per participationem. At Deus non est ens per participationem: Ergo,* &c.

Quarta: *In quocunque esse est aliud ab ipsa essentia, id non est primum ens. At Deus est primum ens: Ergo,* &c.

XI. Quia non habet nec admittit diversitatem aut compositionem nec *in se*, nec *in personis*, nec *in operationibus. Non in se*, nam Deus idem est quod sua Essentia, idem Essentia quod esse Dei: *Non in personis*; nam Essentia est tota & eadem in omnibus; tota & eadem manēs in singulis: *Non in operationibus*; quia Essentia, voluntas & actio Dei penitus idem sunt. Tert. de Trin. *Non habet in se diversitatem sui, quicquid est simplex.*

Orthodoxi Patres etiam testantur, Deum simplicissimum esse: *Ruffinus Aquilejensis Presbyter* sic ait in
D expositione Symboli Apostolorum: *Deum cùm audis, substantiam intellige sine initio, sine fine, simplicem, sine ulla admixtione, invisibilem, incorpoream, ineffabilem, inæstimabilem, in qua nihil adjunctum, nihil creatum sit, sine autore: est enim ille, qui autor est omnium. Hilarius* de Trin. lib. 10. *Beata & simplex natura unum totum quod est, omnia permanet.*

OBIECTIO I.

Deus est trinus: Ergo non est simplicissimus.

Respondet *Iustinus Martyr* Quæst. & Resp. CXXIX. ad Orthodoxos: *ἐπὶ μὲν τοῦ Θεοῦ τὴν ἀΐδιον λέγομεν συνύπαρξιν, οὐκέτι δὲ καὶ σύνθεσιν. εἷς τοίνυν ἐστὶν ὁ Θεὸς ἡ τριὰς, τῇ μονάδι τῆς οὐσίας, χωρὶς πάσης κατὰ τοῦτο διαιρέσεως καὶ διακρίσεως, διαφορὰ δέ ἐστιν ἐν τῇ ἁ-*
E *γίᾳ τριάδι κατὰ τοὺς τρόπους τῆς τῶν ὑποστάσεων ὑπάρξεως*, hoc est, *In Deo quidem esse dicimus, æternam συνύπαρξιν, id est, coexsistentiam, non autem compositionem. Itaque unus est Deus, Trinitas, ipsius essentiæ unitate, citra omnē, quantum ad hoc pertinet, discretionem & distinctionem. Differentia autem est in S. Trinitate, juxta personarum subsistendi modos.* Ex hac responsione *Iustin.* apparet, vitium esse in propositione omissa, quæ talis esset: *Qui est trinus, is non est simplicissimus.* Hæc propositio non est uni-

Digitized by Google

versè vera: tantùm enim de eo dari potest, qui est trinus συνθέσει, id est, compositione partium, non de eo, qui est trinus συνυπάρξει, id est, coexsistentia personarum. Jam Deus est trinus non compositione partium, sed coexsistentiâ personarum.

OBIECTIO. II.

Qui subjecto & attributis constat, is non est simplex:
Deus subjecto & attributis constat: Nam dicitur de eo, quòd sit omnipotens, sapiens, justus: item quòd vitam habeat in semetipso, Joh. 5. v. 26. *Ergo Deus non est simplex.*

RESP. I. *Major propositio* non est universè vera: est enim vera tantùm de eo, in quo subjecta & attributa reipsa sunt aliud & aliud, hoc est, reipsa differunt: non de eo in quo subjectum & attributa reipsa sunt idem, ac tantùm differunt λόγῳ, hoc est, ratione.

II. *Assumtio* laborat insolentiâ phraseos: Nam nec Scriptura, nec antiquitas ita de Deo loquitur quòd subjecto & attributis constet: sed quòd Deo hæ vel illæ proprietates attribuantur. Porrò quæ ipsi tribuuntur proprietates, non differunt reipsa ab essentia, sed sunt cum ea idem; ac distinguuntur ab illa duntaxat ratione.

III. Quod ad *probationem assumtionis* attinet; ex ea non conficitur, Deum subjecto & attributis constare cùm omnipotentia, sapientia, justitia, vita non sint accidentia Dei vel adjuncta Deo præter essentiam, sed sint singula ipsamet essentia Dei. Ac quod Christus dicit Joh. 5. 26. *Pater habere vitam in seipso*, accommodat se ad nostrum captum, ut ostēdat causam efficientem & fontem vitæ quæ nobis communicatur q. d. quemadmodum Pater est autor vitæ, ita & ego. Loquitur autem de nova vita regeneratorum, seu spirituali vivificatione & regeneratione: ut liquet ex antecedente vers. 25. *Amen, Amen dico vobis, adventat tempus & nunc est*, (non ergo hic versus accipiendus de universali mortuorum resuscitatione, quæ non est facta Christo in terris versante) *quum mortui* (scil. in peccatis) *audient vocem Filij* DEI: *& qui audierint, vivent*, nimirum novâ vitâ spirituali, qualis est regeneratorum per Spiritum Sanctum. Asserit igitur Christus, se esse autorem novæ vitæ spiritualis in auscultantibus voci ejus, hoc est, in regeneratis: idque probat in versu sequente à pari: *Sicut Pater habet vitam in seipso, sic dedit & Filio habere vitam in seipso*, hoc est, quâ vi & potestate præditus est Pater in seipso ut sit autor vitæ: eâdem & ego sum præditus. At hinc non sequitur, Deum esse compositum.

Explicatio dicti Joh. 5. vs. 26.

OBIECTIO. III.

Qui est visibilis, is non est simplex:
Deus est visibilis, quia sæpè apparuit Patribus
Ergo non est simplex.

RESP. Qui est visibilis, nimirum essentiâ suâ & oculis corporeis, is non est simplex. At Deum esse visibilem essentiâ & oculis corporeis, negatur. Dei essentiâ à nobis non videtur: nec oculis corporeis Deum videmus, sed mente. Quod ad *probationem minoris* attinet; Dei essentia nunquam per se apparuit Patribus. Manet igitur Deum verè esse simplicissimum.

Usus hujus attributi.

I. Διδασκαλία.

1. Quia Deus est simplicissimus sequitur eum etiam esse sincerum in omnibus suis promissis, verbis, gestis & factis Jacob. 1. v. 5. *Deus dat omnibus sapientiam*, ἁπλῶς, id est, sincerè & absque ulla fraude.

2. Quia Deus est simplicissimus, odit hypocritas,
A adulatores, homines duplicis animi: ac contrà amat simplices, hoc est, sinceros & rectos corde.

3. Quum Deus sit simplicissimus, necessariò ita semper se habet, ut est, nec in se mutari potest.

II. Ἔλεγχος.

1. Deus promissis & minis suis neminem fallit, quia est simplicissimus.

2. Non est corporeus: quia est simplicissimus: Contra *Anthropomorphitas*.

III. ἐπανόρθωσις.

Ne simus duplici animo & corde; ne simus simulatores & dissimulatores; quia Deus noster est simplicissimus.

B

IV. Παιδεία.

Cùm Deus sit simplicissimus; studeamus & nos veræ simplicitati & sinceritati: ad quam nos hortatur Christus Matth. 10. v. 16. *Estote prudentes ut serpentes, & simplices ut columbæ.* Et Apostolus Paulus Eph. 6. 5. *Servi auscultate iis qui vestri Domini sunt secundùm carnem, cum timore ac tremore, cum simplicitate cordis vestri ut Christo:* quemadmodum Paulus etiam de se inquit 2. Cor. 1. v. 12. *Hæc est gloriatio mea, testimonium scilicet conscientiæ meæ, quòd in simplicitate Dei versatus sum in mundo & inter vos.*

V. Παράκλησις.

Quia Deus est simplicissimus; ergo & nos in futura vita fiemus simplicissimi corde, verbo & opere.

C *Hactenus de simplicitate Dei: sequitur de perfectione Dei.*

CAPUT IX.

In quo de perfectione Dei.

PERFECTIO DEI, est essentialis Dei proprietas, per quam intelligitur, essentiæ divinæ nihil planè deesse, sed omnia ipsam integerrimo modo ab æterno in æternum atque etiam perfectiones omnium rerum
D in se habere, atq; aliis esse exemplar ac causam omnis perfectionis, Naturæ & Gratiæ.

Dicitur αὐτάρκεια, id est, *Sufficientia* Dei.

Perfectum id dicitur, cui nihil deest. Quod potest vel *privativè* vel *negativè* intelligi. *Priori modo* dicitur perfectum, cui nihil deest quod ei debitum sit naturâ suâ ad suam integritatem: & hoc modo multa sunt perfecta in suis speciebus vel generibus, non tamen sunt perfecta simpliciter. *Posteriori modo* dicitur perfectum, cui absolutè nihil perfectionis deest. Atque hoc modo Deus perfectus dicitur absolutè, quia nulla omnino ei deest perfectio, nec deesse potest, nec privativè nec negativè.

E Unde ipse est Deus in se perfectus ab æterno in æternum, & omnium in aliis rebus perfectionum causa. Nam perfectio Dei non in eo tantùm est, quòd ipse nullâ re opus habeat, sed etiam in hoc, quòd potest seipsum communicare, & alia sibi similia facere. Eò enim perfectius aliquid est, quò magis potest sibi simile procreare.

Omnes perfectiones, quæ in rebus à Deo conditis reperiuntur, in Deo priùs fuerunt perfectissimæ, modoque perfectissimo.

Deum

Digitized by Google

Deum in se perfectum esse, cùm *testimonia Scripturæ* ostendunt, tum *alia argumenta*.

Testimonia hæc sunt: Job.37.v.15. *Nostíne de libramentis densæ nubis, mirabilia Dei perfecti scientiis?* Matth.5. v.ult. *Estote igitur vos perfecti, ut Pater vester ille, qui est in cælis, perfectus est.*

Argumenta alia hæc sunt.

I. Quicquid necesse est maximè in actu esse, id maximè est perfectum:

At Deum necesse est maximè in actu esse:

Ergo Deus est maximè perfectus.

II. Cui nullum deest bonum, is est perfectus.

Deo nullum deest bonum.

Ergo Deus est perfectus.

III. Quicquid unum est & simplicissimum, id certè est perfectum. Nam quò quid est magis unum & simplicius, eò est perfectius:

At Deus est unus & simplicissimus: Ergo est perfectus.

OBIECTIONES.

I. *Qui omnia fecit propter semetipsum, is non est in se perfectus:*

Deus omnia fecit propter semetipsum:

Ergo non est in se perfectus.

RESP. per distinctionem: *Qui omnia fecit propter semetipsum*, scilicet juvandum vel augendum re ullà, *is antè non fuit perfectus. At Deus fecit omnia propter semetipsum* scil. non juvandum vel augendum re ullâ, sed propter se communicandum potiùs & patefaciendum creaturis suis, cùm hæc natura boni sit, ut non tantùm se conservet, sed etiam aliis se communicet.

II. *Qui utitur operâ aliorum, is non est perfectus:*

Deus utitur operâ aliorum: Ergo, &c.

RESP. per distinctionem: *Qui utitur operâ aliorum*, nimirum coactus aliquâ necessitate vel impotentiâ, *is non est perfectus*. At Deus operâ creaturarum in operibus suis perficiendis utitur non coactus aliquâ necessitate vel impotentiâ, sed pro liberrima voluntate & bonitate sua, ut ostendat se utroque modo nimirum & sine illis & per illas posse quæcunque vult efficere: se omnium rerum & jure & potestate esse Dominum, posseque omnibus uti pro arbitrio: seque hoc etiam eximio & gratuito honore creaturas suas dignari, ut eas beneficentiæ suæ organa & operum divinorum administros faciat. 1.Cor.3.

III. *Qui requirit à nobis cultum & honorem, is non est perfectus:*

Deus requirit à nobis cultum & honorem:

Ergo Deus non est perfectus.

RESP. per distinctionem. *Qui requirit à nobis cultum & honorem*, nempe ut ipsi aliquid inde accedat, *is non est perfectus. At Deus requirit à nobis cultum & honorem*, non ut ipsi Deo aliquid accedat, sed ut nos doceat, quid in nobis boni esse debeat. Sicut enim inobedientia & cōtumelia in Deum, non Deum, sed creaturam facit miseriorem: sic obedientia ergà Deum, quæ est cum lege & mente divina conformitas, non Dei, sed creaturæ rationalis bonum & beatitudo est.

INSTANTIA: *Atqui obedientia Deo tribuitur.*

RESP. Non quòd Deus eâ indigeat vel juvetur, sed quia homines debent eam Deo præstare ordine justitiæ, ut docetur Psalm.16.2. *Dicis Iehovæ, Dominus meus es: bonum meum non tibi prodERIT*. Et Ps.50.8. & sequentibus usque ad v.14. *Non propter sacrificia tua arguam te, ut holocausta tua sint coram me jugiter. Non accipiam è domo tua juvencum, e caulis tuis hircos: Quum mea sit omnis bestia sylvestris, jumenta in montibus mille. Agnoscam omnes volucres montium, denique animalia agrestia sint penes me. Si esurirem,*

A *non dicerem tibi: nam mea est terra habitabilis, & plenitudo ejus. An vescor carne robustorum juvencorum, aut sanguinem hircorum bibo?* Et Job.35.7. *Si justus es, quid das illi? aut quid è manu tua accipit?* Et Luc.17.10. *Quum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite, servi inutiles sumus: nam quod debuimus facere, fecimus.*

INSTANTIA ALIA: *Gloria spectat tamen ad illius felicitatem & perfectionem, cui tribuitur:*

Ergo Deo aliquid accedit.

RESP. Ambiguitas est in nomine gloriæ Dei. Nam *Gloria Dei* interdum significat virtutes in ipso Deo exsistentes & opera divina, eorumque intuitum & approbationem in Deo: atque sic illi à nemine dari gloria, nec minui, augerive potest, sed in ipso fuit & manet semper eadem, juxta dictum Joh.17.5. *Glorifica me Pater gloriâ quam habui apud te, antequam mundus fieret.*
B *Interdum* verò significat agnitionem & celebrationem bonitatis & operum Dei, non in Deo, sed in creaturis rationalibus exsistentem: ideoque minor & major fieri potest, & amplificata vel imminuta, non Dei, sed creaturæ bonitatem, felicitatem & perfectionem auget vel imminuit.

IV. *Cui celebratio & obedientia nostra prodest, is non est in se perfectus:*

Atqui Deo celebratio & obedientia nostra prodest: Ergo, &c.

RESP. *Minor* est falsa: Nam Deo neque commodare neq; incommodare quisquam potest: & vera Dei agnitio & celebratio, quemadmodū tota cum ipso cōformitas nō illius, sed creaturę est felicitas & perfectio.

V. *Cui debetur obedientia, is in se non est perfectus:*

C *At Deo debetur obedientia: Ergo*, &c.

RESP. per distinctionem. *Cui debetur obedientia*, nimirum quasi ipse hac indigeat, vel ei quicquam per eam accedat, *is non est in se perfectus: At Deo debetur obedientia*, non quòd ipse hac indigeat, vel ei quicquam per eam accedat, sed ratione justitiæ. Non enim ille, sed nos à perfectione excideremus, si obedientiam ei non præstaremus.

VI. *Cui aliquid accedit ex nostra obedientia, is non est in se perfectus:*

Deo aliquid accedit ex nostra obedientia: Ergo, &c.

Minor probatur: *Qui boni aliquid percipit ex nostra obedientia, ei aliquid inde accedit:*

Deus boni aliquid percipit ex nostra obedientia:

Ergo Deo aliquid inde accedit.

Hujus prosyllogismi *minor* sic probatur:

Qui lætatur nostrâ obedientiâ, is aliquid boni ex ea percipit:

D *At Deus lætatur nostrâ obedientiâ: Ergo*, &c.

RESP. per distinctionem. *Qui lætatur nostra obedientia:* nempe ut causâ lætitiæ in ipso, *is aliquid boni ex ea percipit*. Jam *Deus lætatur nostra obedientia*, at non ut causa lætitiæ in ipso. Non enim nostræ virtutes lætitiam in Deo gignunt, sed lætitia sive approbatio divina causa est bonorum operum, quæ sunt in hominibus, juxta dictum Matth.11.25. *Gratias ago tibi Pater Domine cæli & terræ, quòd revelaveris hæc infantibus: etiam Pater, quia ita placuit tibi.*

VII. *Cui aliquid accessit, is non fuit semper perfectus:*

Deo aliquid accessit:

Ergo Deus non fuit semper perfectus.

Minoris prosyllogismus:

E *Qui certo tempore factus est quod antè non erat, ei aliquid accessit:*

Deus certo tempore factus est, quod antea nō erat: Ergo, &c.

Minor prosyllogismi sic probatur: *quia post creationem demum Deus factus est Dominus rerum creatarum, quod antè non fuerat, nullis adhuc creaturis exsistentibus.*

RESP. ad *majorem* propositionem prosyllogismi per distinctionem; *Qui certo tempore factus est quod antè*

 non

Digitized by Google

non erat, ei aliquid accessit, nempe si id quod dicitur factus vel absolutum sit & absolute ei inesse cœpit: vel realis relatio sit, quæ realiter ipsi inhærere certo tempore cœpit. Sic accepta major conceditur. Jam ad minorem respondeo: *Deum certo tempore factum esse, quod ante non erat*, nempe sicut ei inesse cœperit aliquid novi, sive absolutũ sit aliquid, sive relatio realis, negatur. Quod verò ad *probationem minoris* istius attinet, illa prorsus est aliena, nam etsi post creationẽ demum cœperit Deus esse aut dici Dominus rerum creatarum: tamen Deo nihil novi inde accessit, aut ulla facta est in eo mutatio; quia est nomen quod relationem inter Deum & res creatas indicat, ac proinde licet in tempore, nõ autem ab æterno prædicetur de Deo, nullam tamen rei alicujus novæ accessionem, nullamque mutationem in eo ponit. *Quæcunque relationem significant inter Deum & creaturas, ea quidem non ab æterno, sed in tempore de Deo dicuntur: nullius tamen nova rei receptionem nullamque mutationem ponunt in Deo, sed tantùm in creaturis.* Ratio est, quia creaturæ realem habent ad Deum relationem: Deus autem nullam ad creaturas realem, sed rationis duntaxat relationem habet, idem semper manens, & extra ordinem creaturarum semper exsistens. Proinde etiam Deus ad nullam creaturam refertur: omnes verò creaturæ ad Deum referuntur, & ad eum, ut ad suam causam, suum etiam habent ordinem.

AXIOMATA de perfectione Dei.

I. Deus est in se absolutè & undequaque perfectus ab æterno in æternum, omnis defectus aut profectus expers, Rom. 11.35. *Quis prior dedit ei, & reddetur ei?*

II. Deus nullâ perfectione potest carere, nec privativè nec negativè: seu, Nulla perfectionis privatio, nulla negatio in Deum potest cadere.

III. Perfectiones omnes Deo competunt secundùm unam & simplicem formã, quæ est ejus essentia.

IV. Deus est omnium in aliis rebus perfectionum causa, Rom. 11.36. *Nam ex eo, & per eum & in ipsum sunt omnia.*

V. Omnes perfectiones, quæ in rebus à Deo conditis reperiuntur, in Deo prius fuerunt perfectissimæ, modoque perfectissimo Imò Deus eâ ratione quâ prima causa est, omnem perfectionem possibilem in se continet. Omnes perfectiones simpliciter simplices sunt in Deo, quia in suo formali conceptu nullam imperfectionem, sed puram perfectionem habent, neque inter se repugnantiam involvunt. Deus ratione suæ perfectionis eminenter cõtinet perfectiones creaturarum. *Eminenter continere perfectionem alicujus*, est habere talem perfectionem superioris rationis, quæ virtute contineat quicquid est in inferiori perfectione: unde quia etiam continet eminenter, potest illam efficere. Omnes enim effectus sunt in causis efficientibus virtute, quâ fit ut causæ tales esse dicantur, quales ipsarum effectus; & vicissim, effectus tales, quales ipsorum causæ.

Sufficientia DEI & efficacitas *differunt, ita ut* illa *absque* hac *esse posit. Nam sufficientia Dei est æterna, & est natura æterna actus perpetuus in possessione, ut vocant, positus, denique est ipsa essentia Dei: Efficacitas verò est in tempore, & est voluntatis utentis sufficientia sua, non autem natura, & est operatio non essentia ejus. Falsum igitur est, nihil magis requiri ad sufficientia veritatem quàm efficacitatem. In Deo quippe est veritas sufficientia ab æterno, cujus efficacitatem prodit in tempore. Itaque sufficientia sine efficacitate & usu illius inveniri potest, efficacitas verò sine sufficientia minimè. Non cadit in rerum naturam, ut idem sint* δύναμις καὶ ἔργον. *Exemplo sit vir bonus, in quo potentia præcedit habitui, habitus efficacitati & operationi. Potentia autem & habitus ad sufficientiam pertinent suo in genere: & ipsa quidem sine efficacitate constare possunt, sed efficacitas sine illis minimè. Nam (ut ajebant illi Iudic. 8.)* qualis est vir, tale est robur ejus: *& quantitas virtutis ex quãtitate quidem operationis cognoscitur, sed ante est virtus tamen quam operatio ipsius.*

Quæritur I. *An ratiocinatio sit in Deo?* Et videtur quòd sit, quum ratiocinatio in creaturis rationalibus videatur esse quædam perfectio.

RESP. In Deo nõ est ratiocinatio seu discursus Syllogisticus propriè loquendo, ut nec consultatio. 1. quia ratiocinatio & discursus Syllogisticus, ut & consultatio sunt de rebus dubiis & obscuris. At Deo nihil est dubium, nihil obscurum; sed certa perspicua & clara omnia. 2. quia ratiocinatio & discursus Syllogisticus & cõsultatio imperfectionem manifestam semper includunt: sunt enim tantùm via ad perfectionem seu perfectam cognitionẽ competens solis creaturis, quæ non possunt omnia unâ simplici intellectione seu apprehensione cognoscere. 3. quia in Deo nulla est cõpositio & divisio: ac proinde nec discursus, sed simplex intuitus, quo simpliciter videntur quę composita sunt & invariabiliter quæ variabilia sunt, & simul quæ necessaria. 4. quia Deo non sunt alia aliis notiora, sed una simplici intellectione omnia cognoscit.

Quæritur II. *An in Deo sit potentia intellectiva?* quum illa videatur esse quædam perfectio.

RESP. Potentia intellectiva, si propriè loquamur, in Deo non est. 1. quia potentia intellectiva formaliter dicit vim seu facultatem eliciendi & recipiendi intellectionem: in Deo autem non est intellectio elicita aut recepta, sed ex se necessaria ac per se subsistens. 2. quia potentia intellectiva non dicit perfectionem simpliciter, sed imperfectionem includit: quare non est in Deo formaliter sed eminenter tantum.

Quæritur III. *An in Deo sit fides quâ aliquid credat?* Causa quæstionis est, quia fides in nobis videtur esse quædam perfectio.

RESP. Non est in Deo. 1. quia omnis obscuritas repugnat infinitæ claritati Dei. At fides quâ aliquid creditur, obscura est cognitio. 2. quia nulla est autoritas, cui Deus credere possit: nam sibi non credit, cùm loquutio, quâ secum loqui potest, sit perfectissima sui & rerum omnium comprehensio: inferior verò autoritas, quæ ex se fallibilis est, non potest Deum ad assensum movere, sed ipse evidenter videt quid ponderis habeat uniuscujusque testimonium, ut humanum vel angelicum intellectum possit ad assentiendum movere.

VSVS perfectionis Dei.

Discimus hinc *primò*, Deum nostrum, quem colimus esse verum Deum: quia est perfectissimus. Nam qui perfectissimus non est, verus Deus esse non potest.

Secundò, in divinis esse generationem & processionem unius personæ ab alia. Nam perfectio Dei non in eo tantùm consistit, quòd nulla re opus habeat, sed in hoc quoque, quòd potest seipsum communicare. Tum quicquid est boni & perfectionis in nobis, illud multò magis est in Deo. Atqui generatio Filii sibi per omnia æqualis, est res maximæ perfectionis in nobis: nihil enim generat, nisi quatenus est actu. Idem de spiratione dicendum.

Tertiò, Deum esse simplicissimum: quia quò quid est perfectius, eo simplicius.

Quartò, Deum dare dona perfecta. Jacob. 1.17. *Omne perfectum donum est supernè descendens à Patre luminum.*

Refellitur hinc error eorum, qui statuunt in Deo compositionem aliquam: compositio enim imperfectionem significat. Unde essentia divina non componitur ex personis, sed tantùm distinguitur personis: nec persona divina ulla est cõposita ex essentia & modo subsistendi proprio, quia modus subsistendi non com-

componit, sed tantùm distinguit. Similiter relatio in divinis hoc perfectionis habet, quòd distinguit unum correlativum ab altero, non autem componit.

Perfectionis Dei consideratio nostram imperfectionem nobis ob oculos ponit: Nam ex quo in Adamo lapsi sumus, perfectionem, in qua creati eramus, amisimus. Eadem superbiam nostram contundit: nam (quæ ingenita est omnibus nobis superbia) perfecti nobis semper videmur, nisi manifestis documentis imperfectionis nostræ convincamur. Non autem convincimur, si in nos duntaxat ipsos respicimus, & non in Deum quoque, qui unica est omnis perfectionis regula. Exemplum est Matth. 19. vers. 20. in illo qui ad Christum dicebat: *omnia hæc observavi à juventute mea; quid adhuc deficior?* Ideo Christus ei respondit: *Si vis perfectus esse, abi, vende quæ tibi suppetunt & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo: & veni, sequere me.* Ad hæc hypocrisin detegit: Quia enim ad hypocrisin naturâ propensi sumus omnes, ideo inanis quædam perfectionis species pro perfectione ipsa nobis abundè satisfacit. At si cogitationem ad Deum erexerimus & expenderimus, qualis sit & quam exacta ejus perfectio, ad cujus amussim nos cõformari oportet; quod antea in nobis perfectionis faciem præ se ferebat, miserrima imperfectio esse arguetur: adeò divinæ integritati male respondet, quod videtur in nobis vel absolutissimum.

Præterea accusat insaniam & ingratitudinem hominum, qui perfectionem alibi quærunt, quam apud solum Deum: veluti qui eam quærunt apud creaturas, item in usu Sacramentorum externo, ex opere, ut vocant, operato, quod non potest sine maxima Dei injuria fieri.

Perfectionis Dei meditatio excitat nos ad fiduciam in solo Deo collocandam, ad eum solum invocandum, ab eo solo omnia exspectanda.

Deinde excitat nos, ut Deum pro exemplari totius vitæ nostræ ad imitandum nobis proponamus, sicut Christus ait Matth. 5. vers. 48. *Estote igitur vos perfecti, sicut Pater vester, qui in cælis est, perfectus est.* Quibus verbis Patris cœlestis benevolentiam & beneficentiam erga quosvis, & perfecti perfectionem nobis imitandam proponit. Quum enim in eo omnes sint perfectiones numeris omnibus absolutissimæ; æquum est, ut is nobis sit forma vivendi. Sicuti qui Oratores fieri volunt, *Demosthenem & Ciceronem*, tanquam omnium perfectissimos oratores sibi imitandos suscipiunt: ac in summa, in omnibus artibus perfectissimi quique à nobis deliguntur, quos imitemur: Multo magis Deus, qui archetypum & perfectissimum est exemplar perfectionis nobis imitandus. Eadem perfectio Dei excitat nos, ut pareamus Deo conditori nostro: nam perfectio summa in creatura rationali est parêre Creatori.

Denique perfectio Dei nobis est solatio contra nostram imperfectionem. Nam etsi in hac vita multis imperfectionibus subjecti simus: perfectio tamen in altera illa vita nos manet, quam nobis restituet is, ex quo, per quem, & in quo sunt omnia, Rom. 11. 36. & qui erit omnia in omnibus. 1. Cor. 15. v. 28. Tunc implebitur, quod Paulus ait 1. Cor. 13. 10. *Postquã advenerit quod perfectum est, tunc quod ex parte est abolebitur.*

Caput X.

In quo de infinitate Dei.

INFINITAS DEI, est essentialis proprietas Dei, per quam nec tempore, nec loco, nec ullâ aliâ re finiri & mensurari: sed suâ essentiâ & naturâ, actu, simpliciter, & per se infinitus, immensus & incomprehensibilis esse significatur.

Infinitum bifariam dicitur: *privativè* nimirum & *negativè*.

Infinitum privativè.

Privativè infinitum dicitur quod finem quidem non habet, sed suapte naturâ potuit tamen, aut etiamnum potest habere: Quo sensu omnem quantitatem, *tum* continuam *tum* discretam dicunt Philosophi esse infinitam: quia reipsa finem non habet, semper enim aliquid addi à nobis potest: suâ tamen naturâ finem habere potest.

Hoc modo Deus non dicitur infinitus; *primò*, quia in Deum non cadit quantitas propriè accepta: omne autem infinitum privativè in sola est quantitate *vel* continua *vel* discreta: *Secundò*, quia omnis privatio imperfectionem significat: omnis autem imperfectio aliena est à Deo.

Infinitum negativè.

Negativè infinitum dicitur quod naturaliter nec habet, nec habere potest initium & finem ullum: cui naturaliter nullus est finis. Talis infinitas nullis creaturis competit: omnia enim sicut initium habuerunt, sic suâ naturâ certum habent vel habere possunt finem; quia Deus omnia creavit in numero, pondere & mensura.

Infinitas Dei, est *essentialis proprietas* Dei nempe primi ordinis: quia sui creatam similitudinem non admittit, in nullam prorsus creaturam cadit, nec quicquam ejus ἀνάλογον in ulla re creata reperitur.

Deinde dicitur in descriptione, quòd per eam significetur, *Deum nec tempore finiri & mensurari*; hinc intelligitur esse æternus.

Tertiò dicitur, quòd per eam significetur, *Deum nec loco finiri*: unde cognoscitur esse omnipræsens.

Quartò dicitur, quòd per eam significetur, *Deum nec ullâ aliâ re finiri*, nimirum potentiâ scientiâ, &c. unde omnipotens & omniscius esse innuitur.

Quintò dicitur, quòd significetur *esse infinitus suâ essentiâ.* Nam *Philosophi* docent, infinitum trium generũ esse, nimirum *secundùm substantiam, secundùm quantitatem & secundùm qualitatem.*

Infinitum secundùm substantiã.

Secundùm substantiam, vt si ea sit simplicissima & nullo modo composita: ita fit ut nulla substantia creata sit infinita, quia omnes aliquo modo compositæ sunt, ad minimum ex actu & potentia, item ex esse & essentia.

Infinitum secundùm quantitatẽ.

Infinitum secundùm quantitatem duplex est, vel *secundùm quantitatem continuam*, vel *secundùm quantitatem discretam.*

Secundùm quantitatem continuam infinita dicitur *magnitudo*, nempe *linea, superficies & corpus*, cui semper aliquid addi potest, ac proinde reipsa finem non habet, etsi actu tale infinitum non reperitur.

Secundum quantitatem discretam dicitur *numerus infinitus*, qui in infinitum augeri potest accessione unitatum, quo sensu stellæ & arenæ maris dicuntur esse infinitæ: at tale infinitum actu in rebus creatis nullum dari potest, quia omnis rei creatæ substantia est finita, cùm sit composita.

Infinitum secundùm qualitatem.

Infinitum secundùm qualitatem, est quod potentiâ & virtute infinitâ est præditum. At virtus infinita, in substantia finita esse non potest.

Jam Deus non est infinitus secundùm quantitatem continuam: non enim est corpus naturale seu quantum, nec magnitudo vel res mensurabilis: Nec secundùm quantitatem discretam, quia est ἀριθμῷ seu numero unus seu una essentia singularis & individua: Nec secundùm qualitatem, quia in Deo non est accidens vel qualitas ulla. Relinquitur ergo ut sit infinitus substantiâ.

Sextò dicitur, quòd sit infinitus actu: nam in Philosophia infinitum rursus duplex est, vel δυνάμει, vel ἐντελεχείᾳ, hoc est, *potentiâ*, vel *actu*.

Infinitum potentiâ.

Infinitum potentiâ, est quod infinitas formas recipere potest: ita *materiam primam* dicunt *Philosophi* esse ἄπειρον, infinitam, quatenus potest recipere omnes & infinitas formas: Hoc modo Deus non est infinitus; quia in eo nulla est potentia passiva: sed est purissima ἐντελέχεια, est purissimus actus. Quare asserimus Deum esse infinitum actu, imo actum ipsum infinitum.

Infinitum secundum quid.

Septimò dicitur, quòd *Deus sit infinitus simpliciter*. Nã infinitum iterum est duplex: κατά τι, vel ἁπλῶς. κατά τι, *secundùm quid infinitum*, dicitur omne corpus naturale quatenus propter materiam ad infinitas accidentales formas recipiendas accommodatum & aptum natum est. Hoc modo Deus non dicitur infinitus, quia in Deo nulla est materia, nulla potentia passiva: Sed est infinitus ἁπλῶς, simpliciter, imò simplicissimè, quia est ἐντελέχεια purissima, omnibus ἐντελεχείαις Metaphysicis longissimè purior, cùm sit substantia hyperphysica, imò οὐσία ὑπερούσιος.

Meritum Christi infinita virtutis.

Octavò dicitur, quòd Deus sit *per se infinitus*. Nam infinitum adhuc dupliciter dicitur: *per aliud*, vel *per se*. *Per aliud* dicitur humanitatis Christi meritum & satisfactio & λύτρον pro nobis persolutum esse infinitæ virtutis, quâ virtute infinitâ factum etiam est, ut expiata sint peccata mundi. Quomodo verò infinitæ est virtutis? Non per & propter humanitatem, sed per & propter infinitam Deitatem, cui humanitas Christi est hypostaticè unita. Sic non sentimus Deum esse infinitum, sed per se & suapte naturâ est infinitus: quia est primum principium universale, effectivum rerum omnium, quod ipsi *Philosophi*, licèt circa naturã principii errarent, dixerunt debere esse infinitum.

Ita explicata est descriptio infinitatis Dei.

CAPUT IX.

In quo de æternitate Dei.

INFINITAS Dei duplex est: *æternitas* & *immensitas*.

ÆTERNITAS DEI est essentialis proprietas Dei, per quam Deus nullo tempore finiri, & nec principium secundùm tempus nec finem exsistendi habere ullum, sed omni tempore antiquior & omni fine posterior & absolutè citra successionem semper totus SIMUL esse significatur. Psal. 90. vers. 2. *Quum nondum montes editi essent, aut formasses terram orbemq; habitabilem: deniq; inde à seculo & usq; in seculum tu Deus fortis es.* Psal. 92. v. 8. 9. *Quum germinant improbi velut herba, florentq; omnes qui operam dant iniquitati; fieri ut perdantur in æternum: Te autem ò excelse, in seculum esse Jehovam.* Et Psal. 102. v. 27, 28. *Ista peritura sunt, tu autem permanes; ista, inquam, omnia ut vestimentum veterascent, ut indumentum mutabis ea atque mutabuntur. Tu verò idem es, & anni tui non finiuntur.* Jesai. 43. v. 17. *Sic ait Iehova qui fecit te, & formavit te ex utero, adjuvaturus te, ne timeto, serve mi Iacob, Ieschurun quem elegi.* Ideo appellatur *antiquus dierum*, Dan. 7. 13.

Æternitas dicitur ὁμωνύμως, *sicut & æternus*: propriè & impropriè. Propriè *cùm de Deo capitur qui naturâ nec principium nec finem habet, ut mox videbimus.* Impropriè *autem dupliciter dicitur:* primò *de re, quæ finem nullum est habitura, licèt principium secundùm tempus habuerit, sic omnes creati Spiritus, Angeli, dæmones, animæ hominum, cœlum, infernus, vita quam sumus in cœlo victuri, ignis quem impii sunt in inferno sensuri, æterna dicuntur:* Secundò *magna* κατάχρησις *est, cùm ea æterna appellantur, quæ & principium secundùm tempus habuerunt, & finem habent, hoc est, quæ duntaxat sunt diuturna: ut cùm servus nolens excedere servitute heri sui jubetur servire in æternum,* Deuter. 15. v. 17. *Sic Sabbathi, circumcisionis & aliarum ceremoniarum Mosaicarum observatio æternùm durare debuisse dicitur Gen. 17. & cap. 31. Num. 18. hoc est,* longum tempus.

Sed neutro istorum modorum impropriorum Deus æternus dicitur, sed propriè, *ut descriptio æternitatis monstrat. Nam* primò *in ea dicitur, quòd per æternitatem Dei significatur, Deum nullo tempore finiri. Nam magna est* æternitatis & temporis *differentia: Æternitas tempori opponitur, excludit tempus. Hoc vidit* Plato, *qui tẽpus* αἰῶνος εἰκόνα κινητὴν *appellavit*, mobilem ævi seu æterni imaginem: *vidit* Pindarus, *qui tempus* τοῦ αἰῶνος εἴδωλον, æternitatis idolum vel simulacrum *dixit: vidit ille* Philosophus, *qui dicebat, quòd tempus sit* αἰῶνος ἀπόρροια, *æternitatis fluxus.* Clemens Alexandrinus *lib. 1. Pædagogi. cap. sexto.* ἐν ἑνὶ ταυτὸν αἰὼν καὶ χρόνος. Non est idem æternitas & tempus.

Secundò *dicitur, quòd per æternitatem intelligatur, Deũ non habere exsistendi principium secundùm tempus. Hoc diligenter notandum propter doctrinam de æterna generatione Filij.* Est enim *principium* duplex, *ordinis* & *temporis*. *Principium ordinis* (quod etiam *principium originis seu ortus* dicitur) est quod competit ei qui secundùm ordinem causæ est ab alio productus: ut æternus Dei Filius, ut Spiritus sanctus. Hoc principium ordinis non excluditur æternitate, nec opponitur æternitati. *Principium* verò *temporis* seu secundùm tempus competit aliis rebus creatis, quæ cum tempore & in tempore exsistere cœperunt. Hoc principium, quod est secundùm tempus, excluditur æternitate, eique opponitur.

Tertiò *additur, quòd æternitas Dei sit* absoluta: *hoc dicitur ad differentiam earum rerum, quæ dicuntur æterna secundùm quid, eò quòd finem non sunt habitura, ut* hominum vita æterna, mors æterna, ignis æternus, &c.

Quartò *adjicitur, quòd citra successionem semper totus simul Deus esse significatur, sic ut ejus essentia nihil in se habeat prius, nihil vé posterius, ac proinde nulli mutationi successivæ sit obnoxia: nam æternitas est primò* συνεχὴς, continua, *sine intervallo aut lacuna ulla, vel discreta ratione, quæ ex facto insit ei aut inesse possit: atque hæc secundùm* Boëtium *est simul tota æternitas: secundò est omni ex parte, omniq; modo interminabilis, ut commodâ illâ utamur* Boëtii *voce. Sic enim* Boëtius *æternitatem definit:* Æternitas est interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio, hoc est, duratio omnino invariabilis atque independens.

Ergo æternitas absoluta *est ea duratio infinita & interminabilis, quæ tota simul est sine ulla innovatione & successione. In hac æternitate, tanquam in fonte amplissimo vel potius vastissimo quodam Oceano, innatat gutta illa fluxa, quemadmodum etiam* τὸ νῦν, *hoc est, ipsum* NUNC, *seu* tempus instans, *refertur in rationem temporis per reductionem, ut loquuntur Logici: & quemadmodum per reductionem refertur punctum in rationem lineæ, & unitas in rationem numeri. Præterea ut omnes partes in toto continentur: ita etiam præterita, præsentia futuraque in æternitate concluduntur, ut in toto suo, per reductionem. Quapropter duo æternitatis vera sunt propria; nempe quòd sit omni ex parte interminabilis, hoc est, sine principio & fine fine: deinde quòd sit* συνεχής, *id est, continua sine successione.*

Deum æternum esse *primò* Scriptura tradit Psal. 90. vers. 2. *Cùm nondum montes editi essent, aut formasses terram, orbemq; habitabilem; denique à seculo in seculum tu*

Deus

Deus &c. Jeſai.57.v.15. *Deus ſublimis & excelſus, cujus nomen eſt inhabitans æternitatem.* A

Secundò, quia ipſe eſt primum movẽs, quod omnia, quæ moventur, movet, & à nullo movetur, eſt omnium rerum prima cauſa, ac proinde etiam temporis; ſicut ait Paulus Hebr.1. verſ.2. *Per quem etiam ſecula condidit:* Unde & *Rex ſeculorum* appellatur 1.Tim.1.17.

Tertiò, quia eſt ſimpliciſſimus, idem ſemper manens.

Quartò, quia eſt immutabilis, id eſt, extra omnem motum, immutationem & ſucceſſionem poſitus.

Idem teſtantur Patres *Athenagoras* in Legat. pro Chriſt. ἐξ ἀρχῆς γὰρ ὁ Θεὸς, νοῦς ἀΐδιος ὤν, *A principio enim Deus, qui mens æterna eſt.* *Cyprianus* ad Cornelium Papam in præfatione: *Deus excedens omnia & æternaliter antecedens poteſtas & virtus nihil habet coævum.*

B Ipſimet *Philoſophi* idem fatentur: ſicut *Ariſtoteles* ait lib.11. Metaph. cap.7. cujus verba hîc viſum eſt exprimere: φαμὲν δὲ τὸν θεὸν εἶναι ζῷον, ἀΐδιον, ἄριστον, ὥστε ζωὴ καὶ αἰὼν συνεχὴς καὶ ἀΐδιος ὑπάρχει τῷ θεῷ· τοῦτο γὰρ ὁ θεός. *Dicimus*, inquit, *Deum eſſe viventem, æternum, optimum: itaq; vita & ævum continuum æternumq; eſt Deo: id enim Deus eſt.* Quemadmodum *Ariſtoteles* ex eo quod dixerat, Deum ζῷον, hoc eſt, viventem eſſe, intulit eſſe vitam: ſic ex eo quod dixerat æternum eſſe, concludit ævum continuum & æternum eſſe Deo, id eſſe Deum. Ἀΐδιος, hoc eſt, ævi nomine ęternitatem ſignificat, eamque duobus adjunctis deſcribit convenientiſſimè: unum eſt, quod ſit συνεχής, hoc eſt, *continua*, ſimul tota, nullam habens in ſe ſucceſſionem: alterum quòd ſit ἀΐδιος, hoc eſt, ut *Phavorinus* explicat, αἰὼν ὁ ἀεὶ ὤν, ὁ μηδέποτε ἀρξάμενος, μηδὲ λήγων, *ævum ſemper exſiſtens, quod nunquam cœpit, neq; deſinit*, hoc eſt, æternitas eſt interminabilis, ut *Boëtius* loquitur, nulla ex parte ullo modo terminatur. C

USUS hujus attributi.

Διδασκαλίαι.

1. Deus noſter quem colimus & invocamus eſt verus Deus; quia eſt æternus, Geneſ.21.verſ.33. *Abraham invocavit nomen Iehova Dei fortis æterni.* *Prudentius* in hymno, quo deſcribit Fructuoſi Epiſcopi Martyrium inter cætera ſic canit:

Iuſſum eſt Cæſaris ore Gallieni,
Quod Princeps colit ut colamus omnes.
Æternum colo Principem, dierum
Factorem Dominumq; Gallieni.

2. Bonitas, benevolentia, miſericordia Dei erga nos eſt æterna. D

3. Deus eſt alius à rebus creatis; quia eſt æternus. Ita colligit David Pſal.102. v.27. *Iſta peritura ſunt, tu autem permanes: iſta, inquam, omnia ut veſtimentum veteraſcunt, ut indumentum mutabis ea, atq; mutabuntur.*

Ἔλεγχοι.

1. Apud Deum nihil eſt præteritum.

2. Temporis apud Deum nulla eſt menſuratio & ſucceſſio.

3. Deus non eſt ſubjectus ulli potentiæ paſſivæ.

Ἐπανορθώσεις.

1. Ne brevem hujus vitæ felicitatem Deo qui æternus eſt, æterniſque bonis præferamus.

2. Ne caducam cujuſcunque boni ſpeciem æternâ miſeriâ emamus. E

3. Æternitas Dei noſtræ in his terris vitæ brevitatem nobis exprobrat: ut meritò graviter peccent, qui in hac miſera vita fiduciam collocant.

4. Eadem redarguit illos, qui bona temporalia æternis præferunt, & caducam hanc vitam æternæ.

Παιδεῖαι.

1. Prædicanda eſt Gloria Dei: quia Deus eſt æternus. Ita hortatur David Pſal.48.14,15. *Enarretis generationi poſteræ: Nam hic Deus, Deus noſter eſt in ſeculum & ſempiternum.*

2. Vitæ prorogatio eſt à Deo petenda; quia ipſe eſt æternus. Ita orat David Pſal.102.25. *Deus mi ne auferas me in dimidio dierum meorum: in generationem & generationem ſunt anni tui.*

Παρακλήσεις.

1. Deus continuam noſtri curam in omnem uſque æternitatem habebit; quia eſt æternus. Chabac.1.v.12. *Nónne tu ab æterno es? Iehova Deus meus es, ſanctus meus, non moriemur.*

2. Deus largietur nobis æterna bona; quia eſt æternus.

3. Brevitati vitæ mortalis & rerum humanarũ fragilitati opponamus æternitatem Dei, in qua ſpes noſtræ æternæ beatitatis eſt fundata. Ita ſe ſolatur David Pſal.102.v.12,13. *Dies mei ſimiles ſunt umbræ inclinatæ: & ego ſicut herba exarui: Tu autem Iehova in ſeculum permanes, & recordatio tui in quamq; generationem.*

4. Vera & germana Eccleſiæ membra conſervabuntur in æternum virtute Dei; quia Deus eſt æternus. Hoc pacto ſe conſolatur David, Pſal.102.v.28,29. *Tu verò idem es, & anni tui non finiuntur. Filij ſervorum tuorum habitabunt, & ſemen eorum ſtabilietur coram te.*

5. Hoſtes Eccleſiæ Dei non ſunt metuendi; quia ipſi pereunt, at Deus æternus eſt. Pſal.92. verſ.8,9,10. *Quum germinant improbi velut herba, florentq; omnes qui operam dant iniquitati; fieri ut perdantur uſq; in æternum: Te autem ô excelſe in ſeculum eſſe Iehovam. Nam ecce inimici tui, Iehova, nam ecce inimici tui pereunt; diſſiliunt omnes qui operam dant iniquitati.*

6. Deus certò præſtabit quæcunque electis ſuis bona dare decrevit; quia eſt ęternus. Quod enim Samuel ad ſententiam de rejectione Saulis accommodat, 1.Samuel.15.verſ.29. *Æternitas Iſraëlis non mentietur, neque pœnitebit eum*; id ad omnia decreta ipſius pertinet. Dabit ergo electis bona decreta & promiſſa, quia æternitas Iſraelis non mentietur.

Hæc de æternitate: ſequitur

CAPUT XII.

In quo de immenſitate Dei.

IMMENSITAS DEI, eſt eſſentialis Dei proprietas, per quam divina eſſentia nullo loco finiri, circumſcribi & terminari, ſed ubique omnia & ſingula loca in mundo & extra mundum penetrare & replere omnibuſque rebus præſens eſſe ſignificatur. Pſal.139.v.7. *Quò irem à ſpiritu tuo? aut quò à facie tua fugerem?* &c. Jeſai.66.verſ.1. *Sic ait Iehova, cœlum ipſum ſolium meum eſt, & terra ſcabellum pedum meorum: ubinam eſſet domus quam ædificaretis mihi? & ubinam locus quieti meæ?* Jerem.23. verſ.23. *An Deus è propinquo ſum ego? dictum Iehovæ; ac non Deus è longinquo?* Actor.7.v.49. *Cœlum mihi thronus, terra autē ſcabellum pedum meorum. Quam ædem ædificabitis mihi, dicit Dominus, aut quis eſt locus requietis meæ?* Et 17.27. *Ut quærerent Dominum, ſi fortè palpando eum invenirent: quanquam profectò non longè abeſt ab unoquoque noſtrûm.*

Quemadmodum æternitate Dei excluditur tempus: ita immenſitate Dei excluditur locus: quia ut æternitati tempus; ita ubique præſentia locus opponitur. Loci appellatione

Digitized by Google

non intelligimus tantùm spacium corporale & physicum, sed etiam spirituale & supernaturale, ubicunque id est, non solùm actu, sive in cœlis usque ad supremum, sive in terris ad centrũ usque: sed etiam δυνάμει, & ideò etiam ultra supremum cœlum. Locus quid? *Non minus enim supra cœlum supremũ locus est, quàm in cœlo & sub cœlo. Commentum humanum est, supra cœlum non esse locum: item cœlum non esse in loco. Locus autem vel* circumscriptivus *est, vel* definitivus. *Iam Deus non est in loco circumscriptivo, ut corporea, quæ capiuntur à loco suo corporeo, divisibili per partes suas quantas & divisibiles: nec in loco definitivo, ut sunt formæ intelligentes, id est, Angeli & anima humana, quia licet locus formarum intelligentium non sit corporeus, & quoad nos circumscriptus, tamen in se definitus est, ita ut forma una intelligens non possit duos locos simul definire, id est, in duobus locis simul operari.*

Axiomata de immensitate Dei.

I. Causa ubique præsentiæ & ubiquitatis sola atq; unica est essentiæ immensitas & infinitas. Quicquid igitur ubique est, ideo ubique est; quia est immensæ & infinitæ essentiæ: nec quicquam ubique est aut dici potest esse, nisi sit immensum.

Hoc tenendum contra Ubiquitarios *contendentes, corpus Christi esse ubique. At nequaquam illud ubiq; est: quia non est essentia immensa & infinita.*

II. Nulla res creata est ubique, ne quidem humana Christi natura, ut dictum, sed sola essentia divina, ut sequentia argumenta evincunt:

1. Quia id testatur Scriptura Jerem. 23. 24. *An non cœlos & terram ego impleo, dictum Iehovæ?*

2. Quia essentia divina sola est immensa & infinita.

3. Quia impossibile est plura esse infinita quàm unum: alioquin unum ab altero finiretur, atque ita nullum esset infinitum, ac per consequens, nullus esset Deus.

4. Quia Deus hoc ipso attributo se discernit à creaturis, Jesai. 66. 1, 2. *Sic ait Iehova, cœlum ipsum solium meũ est, & terra scabellum pedum meorum: ubinam esset domus quam ædificaretis mihi? & ubinam locus quieti meæ? Atqui omnia ista fecit manus mea, & per eam exsistunt omnia ista, dictum Iehovæ.*

5. Quia Christus hoc attributo suam Deitatem demonstravit: & *Patres orthodoxi* ex eodem attributo probarunt Deitatem Christi, ut *Iustinus Martyr* in expositione fidei de recta confessione, ubi ait de Christo: οὕτω μοι νόει τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον, πᾶσι μὲν ἐπίσης κατ' οὐσίαν, ὥστε δὴ Θεὸν ὄντα παρεῖναι, hoc est, *Simili modo mihi in animo tuo considera justitiæ solem, universis quidem ex æquo substantiâ, ut qui Deus sit præstò esse.* Tertull. in lib de Trinitate: *Si homo tantummodo Christus, quomodo adest ubique invocatus, cùm hæc hominis natura non sit, sed Dei, ut adesse omni loco possit?*

6. Quia eodem argumento Patres orthodoxi probarunt duas esse distinctas in Christo naturas, Deitatem & humanitatem, adversus eos qui naturas confundebant: ut *Augustinus* Epist. 57. quæ est ad Dardanum, ait: *Una persona Deus & homo est, & utrumque est unus Christus Iesus, ubique per id quod Deus est: in cœlo autem per id quod homo.* Vigilius lib. 4. advers. Eutychen: *Diversum autem, & longe dissimile, circumscribi loco & esse ubique. Et quia verbum ubique est: Caro autem ejus ubique non est, apparet unum eundemq; Christum utriusque esse naturæ, & esse quidem ubique secundùm naturam divinitatis suæ, & loco contineri secundùm naturam humanitatis suæ.* Ibidem, *Christus circumscribitur loco per naturam carnis suæ, & loco non capitur per naturam divinitatis suæ.* Damascenus lib. 3. orthodoxæ fidei cap. 3. *Quomodo verò una natura contrariarum substantialium susceptiva differentiarum fuerit? Quomodo enim possibile est eandem naturam secundùm idem creatam esse & increatam, mortalem & immortalem, circumscriptam & incircumscriptam?* *Augustinus* Tractat. 91. in Johannem: *Homo secundùm corpus in loco est & de loco migrat: & cùm ad alium locum venit, in eo loco unde venit, non est: Deus autem implet omnia.* Et Tract. 78. in Johannem: *Ibat per id quod homo erat, manebat per id quod Deus: ibat per id quod uno loco erat, manebat per id quod ubique erat.*

7. Quia Spiritus sancti Deitas ex eodem attributo probatur, Psal. 139. 7. *Quò irem à Spiritu tuo?* Sap. 1. vers. 7. *Spiritus Domini implet orbem terrarum,* &c. Sic Orthodoxi Patres veteris Ecclesiæ; ut *Dydimus Alexandrin.* de Spiritu sancto lib. 1. cap. 1. *Ipse Spiritus sanctus si una de creaturis esset, tantùm circumscriptam haberet substantiam, sicut universa quæ facta sunt. Nam etsi non circumscribuntur loco invisibiles creaturæ: tamen proprietate substantiæ finiuntur. Spiritus autem sanctus cùm in pluribus sit, non habet substantiam circumscriptam.*

8. Quia testantur etiam sancti Patres, soli Deo competere ut sit ubique. *Athanasius* in lib. quæst. ad Antiochum, 26. quæst. *Solius Dei est in duobus locis, & in toto mundo eodem momento inveniri.* *Augustinus* lib. 22. de civitate Dei, capite 29. *Deus totus in cœlo est, totus in terra, non alternis temporibus, sed utrumque simul, quod nulla creatura corporalis potest.* Et de fide ad Petrum cap. tertio: *Solius Trinitatis proprium est, quia non est corpus, ut ubique sit tota & per spatia locorum non divisa.* Idem *Augustinus* de Civitate Dei: *Hoc est Deum esse, quod simul ubique totum esse.*

Hactenus secundum axioma: sequitur tertium.

III. Deus est ubique. PRIMÒ *totâ suâ individuâq; essentiâ*, sed ita ut essentia divina non sit multiplicata, alibi alia exsistens; nec sit ubique per magnitudinem molis, nec per rarefactionem & extensionem aut divisionem, hoc est, extensa aut divisa alibi alia sui parte exsistens, nec in dimidio mundi dimidia: sed ut tota & una sit in seipsa, tota & una in omnibus & singulis locis & rebus, atque adeò ut sit tota intra omnia & tota extra omnia: nusquam inclusa aut exclusa: omnia cõtinens, à nullo contenta: nec propterea immista est rebus aut à rerum sordibus inquinata. Deus est ubique essentiâ suâ, non ut accidens in subjecto, sed ut principium & causa universalis efficiens & conservans adest rei quàm efficit. Proinde in eo ipso quod dicitur Deus ubique diffusus, carnali resistendum est cogitationi, & mens à corporis sensibus avocanda, &c. Vide reliqua Epistolâ 57. *Augustini*, quæ est ad Dardanum: *Deus* igitur *est totus ubiq; & totus in unoquoq;: & totus* ἐφ' ἑαυτοῦ, hoc est, *in seipso*, ut loquitur *Iustinus Martyr* in libro Responsionum ad Orthodoxos, quæst. 143. Id sic declarat *Augustinus* Epistolâ 57. quæ est ad Dardanum: *Deus est ubique totus in seipso. Quomodo ubique si in seipso? ubique, quia nusquam est absens. In seipso autem, quia non continetur ab eis, quibus est præsens, tanquam sine eis esse non possit.* SECUNDÒ est Deus ubique *præsentiâ*, quatenus omnia sunt nuda, ab æterno in æternum, coram oculis ejus. TERTIÒ est Deus ubique *virtute & potentiâ suâ*, quia illâ universum hoc & perfectum est & afficitur, sic tamen ut nec perficiendo virtus illa Dei debilitetur, est enim immensa & infinita, nunquam & nusquam deficiens: nec afficiẽdo patiatur: est enim Deus ὑπερούσιος δύναμις, *superessentialis potestas*, tum comprehendens superficies omnium, & se totâ penetrans profunda rerum. Versus est antiquus, *Enter, præsenter, Deus hic & ubique potenter.*

Modus quo ... sentia ... re.

IV. Deus

IV. *Deus* est ubique non locali seu circumscriptivo; nec definitivo; sed repletivo essendi modo: quia nec localiter capi, nec proprietate substantiæ aut operatione definiri potest, sed incommunicabili proprietate essentiæ suæ, & virtute atque operatione immensus & incircumscriptus est. Deus est ὅλος ὅλου simplicissimum, ideo ubicunq; est, totus est: totus in cœlo, totus in terra; totus in qualibet parte mundi. Similitudo quædam est in anima humana quæ tota est in toto corpore & in qualibet parte tota. Durè Scholastici dixerunt: *Deum in omni loco esse repletivè*, quòd videlicet loca omnia repleat propter immensitatem essentiæ suæ, nec ullo spatio definiatur aut terminetur, dans omni loco ut sit; non autem sicut corpus, quod locum suum replet, quatenus impedit ne in loco, à quo capitur, locetur aliud corpus. Rectè *ille Philosophus* dixit: Deum esse sphæram, cujus centrum sit ubique, circumferentia nusquam. Ita *Chrysostom.* in Coloss. 2. Homil. quint: *Nusquam est Deus, & ubique est, &c. Non est enim in loco, neque locus est ullus in quo est.* Nusquam est, quatenus à nullo continetur: & ubique est, quatenus omnia continet.

Objectionum solutio.

Dictum est primò: *Deum esse ubique*. Contra hanc thesin objicitur:

I.

Si Deus est & habitat in cœlis: non est igitur ubiq.: Prius est verum, ut dicitur Psal. 103. 19. *Iehova in cœlis stabilivit solium suum.* Et 115. 3. *Deus noster in ipsis cœlis est:* Matth. 6 vers. 9. *Pater noster qui es in cœlis. Ergo & posterius verum est.*

RESP. *Primò* est sophisma falsorum oppositorum, quia opponuntur, quæ non pugnant. DEUS enim est ubique ratione essentiæ, quâ non magis est in cœlo, quàm in terra, aut alibi. *In cœlo* autem *esse & habitare* dicitur, respectu amplioris gloriæ & majestatis, operationis & gratiæ: quia in cœlo excellentius suam coram beatis Angelis & electis hominibus patefacit & exserit potentiam, sapientiam, bonitatem, gratiæ & donorum communicationem, quàm in aliis mundi partibus. Hoc illustrari potest similitudine animæ. Nam anima, quæ est tota in toto corpore & tota in qualibet corporis parte, quoad essentiam, quâ non magis est in corde vel cerebro, quàm in pedibus; ex æquo enim quod ad essentiam attinet est in singulis corporis humani partibus: in capite tamen præcipuè esse dicitur, quod effectus quos excellentiores & præstantiores edit in capite, quàm in reliquo corpore. Nam per totum quidem corpus diffundit vim sentiendi; et in capite efficit vim audiendi, videndi, odorandi, gustandi, imo & loquendi, cogitandi, reminiscendi, intelligendi, quas vires in aliis membris non exserit.

Secundò, Quod ad *probationem assumti* attinet, allegatur *primò* versus 19. Psal. 103. sed detruncatur: nam integer ita habet: *Iehova in cœlis stabilivit solium suum, & regnum ipsius omnibus præsidet*. Unde liquet, Deum non includi cœlo, sed describi dominatum ejus universalem in cœlo & in terra.

Deinde allegatur exordium Orationis Dominicæ, quo non significatur, Deum cœlo tanquam carcere vel cœnobio concludi, extra quem non sit: sed docetur, in cœlo illustrissimè & perfectissimè; quantum quidem rerum creatarum natura ferre potest, Dei gloriam & majestatem apparere & splendere.

INSTANTIA.

Si Deus habitat in cœlo, ergo continetur à cœlo, & cœlum est præstabilius Deo: nam id quod inhabitat à domicilio com- A *prehenditur, & id quod indigentius est à præstabiliori continetur.* Ita Græci Philosophi contra Christianos instabant.

Respondet *Iustinus Martyr* in confutatione Græcarum responsionum ad quæstiones Christianas: οἶκον καὶ θρόνον λέγομεν τοῦ θεοῦ τὸν οὐρανὸν, οὐχ ὡς τοῦ θεοῦ τούτου πρὸς οἴκησιν ἢ πρὸς καθέδραν χρῄζοντος, ἀπεριγράπτου καὶ ἀνενδεοῦς παντελῶς ὑπάρχοντος, ἀλλ' ἵνα μὴ πρὸς τὸ μέγεθος τῆς αὐτοῦ ὑποστάσεως, καὶ τὸ ἄφθαρτον τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἀφορῶντες, θεὸν τοῦτον, ἢ ἰσότιμον θεοῦ ὑπολάβωμεν, διὰ τοῦτο ὀνομάζομεν οἶκον καὶ θρόνον τοῦ θεοῦ. ταύταις ταῖς ὀνομασίαις, πάσης τῆς πρὸς τὸν θεὸν κατ' οὐσίαν καὶ κατὰ τὰς τῆς οὐσίας προσηγορίας κοινωνίας αὐτὸν χωρίζοντες. ὕστερος γὰρ ὁ οἶκος καὶ ὁ θρόνος, ὕστερός ἐστι τοῦ θεοῦ, ὡς γενητὸς τοῦ ἀγενήτου. Hoc est, *Domum & thronum Dei, cœlum esse dicimus, non quasi Deus illo ad habitationem & sedem indigeat, qui omnino incircumscriptus & nullius rei indigens est: verùm, ne ad illius subsistentiæ amplitudinem, & substantiæ incorruptibilitatem respicientes, Deum ipsum aut dignitate honoréq; Deo parem esse suspicaremur, propterea Dei habitaculum & thronum dicimus: ab omni ipsum hujusmodi verbis, tum substantiæ cum Deo, tum substantiæ appellationis communione excludentes. Nam sicuti domicilium & thronus posteriora sunt, qui ea essi. i., sic & cœlum posterius Deo est, ut genitum ingenito. Clemens Alexandrinus* Stromat. lib. 2. ait: καὶ ὁ οὐρανὸς θρόνος αὐτοῦ λέγεται, οὐδ' οὕτω περιέχεται.

OBIECTIO II.

C *Si Deus non est cum impiis, non est igitur ubique. Primum est: ut dicitur* Numer. 14. 42. *Nolite ascendere: non enim est Deus vobiscum. Ergo & secundum.*

RESP. I. Elenchus committitur falsorum oppositorum, quia non opponũtur hæc κατὰ ταὐτὸ, sed κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο. Deus enim ubique adest, ac proinde etiam impiis, videlicet suâ essentiâ, dans illis ut sint & eos conservans quamdiu visum est conservare: & iisdem impiis non adest, nimirum gratiâ, propitio favore, Spiritu sanctificationis, efficacitate salvificâ, voluntate largiendi bona optata.

II. Quod ad *probationem assumti* attinet, allegatur versus 42. Numer. 14. At contextus ibi indicat, Mosen non ἁπλῶς negare, Deum esse cum Israëlitis, sed κατά τι, nempe quod attinet voluntatem concedendi Israëlitis victoriam optatam contra Hamalekitas &
D Cananæos:

INSTANTIA.

Deus tantùm habitat in Sanctis: Non igitur in impiis.

RESP. Peccatur mutatione quæstionis seu status controversiæ. Nam probandum erat, *Deum non esse cum impiis*; at in hac instantia probatur, *Deum non habitare in impiis*, sed tantùm in piis, in quibus dicitur habitare, tanquam in templo suo & domicilio, in quo gratiosè regnat & dominatur, corda eorum Spiritu suo sibi obsequentia reddens. At in impiis habitat Satanas, qui in illis regnum & dominium obtinet, & eos ad obsequia suarum cupiditatum impellit. Est Deus ubique secundùm naturam suam in natura: at secundùm gratiam in Ecclesia sua.
E

OBIECTIO III.

Si Deus ab hominibus discedit, & ad eos redit, non est igitur ubique:

Antecedens est verum. Ergo & consequens.

Antecedens patet ex his dictis Psal. 10. 1. *Quare Iehova absistis in longinquo? Sic Deus dicitur recessisse à Saule.* Psal. 6. 5. *Revertere Iehova, expedi animam meam.*

Digitized by Google

RESP. Dicitur κατ᾽ ἀνθρωποπάθειαν, Deum ab hominibus discedere & ad eos redire: non mutatione loci neque essentiâ, sed declaratione vel misericordiæ, vel justitiæ. Nam primùm *recedere Deus* dicitur tum *à sanctis*, tum *ab impiis*, sed diversimodè. *A sanctis recedit*, cùm gratiæ suæ sensum illis subtrahit propter peccata, vel auxilium & liberationem in morbis, rebusq; aliis adversis denegare videtur. *Ab impiis* verò *discedit*, quum eorum non dignatur misereri, sed ipsos indurat & in exitium præcipites ire sinit: imò & cùm data beneficia aufert, quomodo dicitur gloria Domini à templo recessisse Ezech. 11. *Redire* autem dicitur ad sanctos *internè* vel *externè*. *Internè* cum ipsis restituit internum sensum gratiæ salvantis, & lætitiam salutis, & in illis pergit operari fidem & resipiscentiam. *Externè* verò cum iterum per effecta externa præsentiam suam declarat, protegens & eruens eos è periculis, morbis, paupertatis incommodis, aliisque difficultatibus.

Recedere Dei.

Redire Dei.

Ratum ergo & firmum maneat, Deum esse ubique præsentem.

Secundò dictum fuit: *Solius essentiæ divinæ proprium esse, ut sit ubique.* Contrà pugnant quidam, & sic objiciunt:

Corpus Christi est ubique:
Ergo ubique esse non est solius essentiæ divinæ.

Antecedens probare conantur *tum* ex Scripturarum quibusdam locis: *tum* ratiunculis.

LOCUS I.

Christus dicit Matth. 18. v. 20. *Ubicunq; fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.*

Ergo corpus Christi est ubiq;.

Vindicatio dicti Matt. 18.20.

RESP. I. Ut absit omnis ambiguitas conclusio sic intelligitur: Corpus Christi, nimirum suâ essentiâ seu substantiâ, est ubique, hoc est, implet omnia loca, omnes cantharos cerevisiarios, omnia arborum folia, etiam funes, etiam cloacas, ut quidam non dubitarunt loqui indecenter.

II. Medium concludendi est alienum à quæstione, imò nullum. Conclusio enim loquitur de corpore Christi: testimonium allegatum de persona Christi, quam credimus in medio eorum qui ubivis sunt in nomine ipsius congregati, ac proinde ubique esse. Porrò Christum non loqui de corporis sui præsentia *primò* contextus ostendit: Nam Christus tum non erat corpore suo in medio aliorum piorum qui Hierosolymis, Bethaniæ & alibi in nomine ipsius coacti erant; sed erat in Galilæa, ut liquet ex capitis 19. initio. Ergo *aut* non est de corporis præsentia hoc dictum Christi intelligendum; *aut* est falsum & sensibus ipsis repugnans: Nam si de corpore Dominus loquutus esset, falsitatis illum oculi discipulorum arguissent, qui eũ secum duntaxat esse videbant, non cum Maria matre ipsius & aliis piis alibi.

Deinde Patres orthodoxi hoc dictum de præsentia Deitatis Christi accipiunt, non corporis, imò ex eo probant, Christum non esse tantùm hominem, sed etiam Deum. Sic enim ait *Origenes* in Matthæum tractatu 33. sub initium: *Qui enim dicit discipulis suis? Ubi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, & ego sum in medio eorum: Et qui in medio etiam nescientium consistit, unigenitus Dei est, Deus verbum & sapientia & justitia & veritas, qui non est corporeo ambitu circumclusus, secundùm hanc divinitatis suæ naturam non peregrinatur, sed peregrinatur secundùm dispensationem corporis quod suscepit.* Rursus in eodem tractatu: *Nec est homo, qui est, ubicunque duo vel tres in ejus nomine fuerint congregati.* Sic *Cyrillus* lib. 9. in Johan. cap. 21. *Credere autem oportet fideles, quamvis à nobis corpore absit, virtute tamen suâ omnia & nos gubernare, adesseq; semper omnibus, qui eum diligunt, & propterea dicebat: Amen amen dico vobis, ubicunque sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.*

LOCUS II.

Matth. 28. 20. dicit Christus: *Ecce, ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi.*

Ergo corpus Christi est ubique.

Vindicatio dicti Matt. 28.20.

RESP. Peccatur allegatione impertinentis testimonii: Nam conclusio loquitur de corpore Christi: Ad testimonium adductum de persona, quàm firmissime credimus esse ubique. Porrò non loqui Christũ de corporis sui præsentia; *primò* ex contextu liquet, quia verba hæc Christi continent promissionem, quâ consolatur discipulos suos, in cœlum adscensurus & corpus suum ab illis ablaturus, ne putarent se deseri, si corpore ab illis abiret: sed scirent, licèt corpore discederet, manere tamen ipsum cum illis Deitate, Spiritu, virtute, efficaciâ & majestate suâ. *Secundò*, Patres orthodoxi hæc Christi verba de Deitatis præsentia sunt interpretati: quin etiam ex illis probarunt, Christum non esse tantùm hominem, sed etiam verum Deum. Sic enim *Origenes* in Matthæum tract. 33. *Neque Christus ut homo nobiscum semper est usque ad consummationem seculi.* Sic *Augustinus* Tract. 50. in Johannem: *Non me semper habebitis, loquebatur de præsentia corporis: nam secundùm majestatem suam, secundùm providentiam, secundùm ineffabilem & invisibilem gratiam impletur quod ab eo dictum est: Ecce, ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi.* Rursus in eodem Tractatu: *Sed quoniam verum est quod ait: Ecce, ego vobiscum sum, usque ad consummationem seculi & abiit, & hic est, & rediit, & nos non deseruit: corpus enim suum intulit cœlo, majestatem non abstulit mundo.* Sic *Cyrillus* lib. 6. in Johan. cap. 14. *Sed diligenter hic animadvertendum, quòd etsi corporis sui præsentiam hinc subtraxerit, majestate tamen divinitatis semper adest, sicut ipse à discipulis abiturus pollicetur: Ecce, ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem seculi.*

LOCUS III.

Paulus ait Ephes. 4. 10. *Adscendit longè supra omnes cœlos, ut impleret omnia: Ergo corpus Christi est ubiq;.*

Vindicatio dicti Ephes. 4.10.

RESP. *Primò* evertitur hoc dicto ubiquitas corporis Christi: Nam si adscendit longè supra omnes cœlos: Non mansit igitur corpore infra cœlos in terra. *Deinde* si adscendit in cœlum ut corpore esset ubique, ergo ante adscensionem non erat corpore ubique. Quid igitur fiet illis, qui contendunt, unionem hypostaticam solvi, nisi corpus Christi statuatur ubique? *Tertiò*, hoc dictum impertinenter citatur: Nam conclusio loquitur de corpore: At dictum hoc de persona, quam toto pectore credimus, implere omnia. *Quartò*, cavenda est deceptio ex amphibolia in verbis *ut impleret omnia*. Non enim sensit Paulus, Christum omnia loca implere carne suâ & ossibus suis; sed gratiis & donis Spiritus sancti, quibus cumulavit omnia Ecclesiæ membra, ut ita in idem nos quasi ædificium seu corpus, cujus ipse basis & caput sit, coagmentaret.

Hanc genuinam esse Apostoli sententiam ex contextu liquet. Nam Apostolus hortatur omnes fideles ad mutuam in Domino consensionem: argumento verò hortationis hoc utitur, quia omnes sunt unũ corpus, licèt diversæ sint & distinctæ Spiritus sancti gratiæ, quas Pater cuique membro confert pro mensura doni Christi. Jam quòd unicuique nostrûm data sit gratia pro mensura doni Christi, probat testimonio, Psal. 68. vers. 19. *Quum ascendisset in sublime, captivam duxit captivitatem, & dona dedit hominibus.* Hoc testimonium declarat, & pro eodem sumit, *Adscendit in sublime, & adscendit longè supra omnes cœlos.* Item, *dedit dona homi-*

Digitized by Google

tus hominibus, & implevit omnia. Ergo Christus implevit A omnia, dando dona hominibus, dando unicuique gratiam pro mensura quâ voluit; aliam gratiam & uberiorem Apostolis, aliam Prophetis, aliam Evangelistis, aliam Pastoribus, aliam Doctoribus; & quidem ad coagmentationem sanctorum, ad opus ministerii, ad ædificationem corporis Christi. *Secundò* liquet id ex harmonia cum aliis locis; sic enim dicitur Johan. 1. vers. 16. *Ex plenitudine ipsius omnes accepimus, & gratiam pro gratia.* & 7. vers. 38, 39. *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura: flumina aquæ vivæ ex ventre ipsius fluent. Hoc autem dixit de Spiritu illo quem accepturi erant credentes in eum. Nondum enim erat Spiritus sanctus, quia Iesus nondum erat glorificatus.* Actor. 2. vers. 4. *Repleti sunt omnes Spiritu sancto.* Ergo ascendit Christus in cœlum, ut gratiis & donis Spiritus sancti omnia Ecclesiæ membra impleret. B *Tertiò* constat hoc ex ipsiusmet Doctoris Lutheri Scholio, quod Versioni Bibliorum Germanicæ adscripsit huic Pauli loco: Auff daß er alles erfüllet/das ist/ daß er alles in allen Dingen wircke/ und ohn ihn nichts gethon/geredt/noch gedacht werde.

LOCUS IV.

Matth. 26. v. 26. dicit Christus: *Hoc est corpus meum. Ergo corpus Christi est ubique.*

[Vindi]catio [loci M]atth. [26.] RESPON. *Primò* peccatur allegatione impertinentis testimonii; Nam Christus non dicit, corpus suum esse ubique, nec in verbis ejus ullum est medium, cujus vi id concludatur. *Secundò*, testimonium allatum apud ipsosmet Ubiquitarios est ambiguum, dum *alii* per pronomen HOC intelligunt panem, ut *Lutherus*, C *alii* invisibile corpus in pane latens, ut *Concordistæ*. *Tertiò*, hoc dictum ubiquitatem corporis evertit: Nam Panis in Cœna Domini est corpus Christi, quod pro nobis traditur; At non est pro nobis traditum corpus, quod erat ubique, sed quod in horto erat cùm comprehenderetur, in ædibus Pontificis, in palatio Pilati, in regia Herodis cùm accusaretur, quod pendebat in cruce, quod jacebat in sepulcro, & quod resuscitatum non mansit in sepulcro. *Quartò*, si corpus Christi est ubique, quia panis est corpus Christi: sequetur Christi corpus, cùm ista verba à DOMINO pronunciarentur, fuisse ubique. Atqui non fuit ubique, sed assidebat mensæ inter discipulos, ut sacra historia testatur. Ergo ex his verbis colligi nequit, corpus Christi esse ubique.

D

Sic responsum est ad probationes ubiquitatis corporis Christi ex locis quibusdam Scripturæ, nunc respondebimus ad ratiunculas.

I. *Corpus Christi fuit transfiguratum*, Matth. 17. vers. 2. *Ergo est ubique.*

RESP. Syllogismus integer esset, præmissâ hac propositione.

[Vindi]catio [loci] Matth. *Corpus quod fuit transfiguratum, est ubique.*

At hæc propositio est falsa: Nam corpus Christi transfiguratum, non fuit ubique, sed mansit in uno loco visibile, quemadmodum contextus apud Matthæum testatur, quòd transfiguratus fuerit coram eis, E & splenduerit facies ejus ut Sol; item quòd conspecti sint eis Moses & Elias, cum eo colloquentes: quòd post vocem de cœlo delapsam viderint Jesum solum. Imò Petrus testatur epistolâ secundâ, capite 1. v. 18. se tunc cum transfiguratus esset Christus, fuisse unà cum eo IN MONTE ILLO SANCTO.

II. *Quem non cognoscimus ampliùs secundùm carnem, ejus corpus est ubique:*

Christum non cognoscimus ampliùs secundùm carnem, 2. Cor. 5. vers. 16.

Ergo Christi corpus est ubique.

RESP. *Propositio major* est falsa: Nam eâ datâ sequeretur, omnium servorum Christi corpora esse ubique, quia illorum neminem novimus secundùm carnem, ut Paulus disertè hoc ipso versu 16. ait, *Deinde neminem ampliùs nosse secundùm carnem*, non est, non agnoscere ampliùs proprietates essentiales corporis; sed est nihil seipsum & cætera humana omnia facere, non gloriolam aliquam, non commoda ulla captare ex rebus carnalibus; in hoc mundo jam non versari, ut cũ hominibus homines solent, qui in rebus carnalibus & mundanis sese fatigant, & sibi in rebus inanibus placent; neminem Christi servum censere ex carnali excellentia. Ideo etiam quæ de Christo Paulus dicit, rectè intelligenda; nempe, *Quod si etiam novimus Christum secundùm carnem, nunc tamen non ampliùs novimus*, hoc est, etiamsi Christum ad tempus versatum in his terris agnoverimus in iis quæ spectant ad conditionem præsentis vitæ; nunc tamen alio modo cognoscendus est: nempe ut is, qui planè cœlestis est & gloriosus, ac proinde nihil carnale, nihil mundanum de ipso cogitandum. Ac vitanda est homonymia in assumtione in voce *carnis*, per quam Paulus non intelligit ipsam corporis substantiam, sed externam speciem: neque dicit, non ampliùs cognosci à nobis carnem in Christo, sed secundùm eam Christum cognosci negat, hoc est, Christus non agnoscitur nunc à nobis carnaliter, sed spiritualiter, quia nonnisi in consideratione & communicatione ejus spirituali acquiescimus.

Vindicatio loci 2. Cor. 5. v. 16.

III. *In quo habitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter, ejus corpus est ubique.*

In Christo habitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter: Coloss. 2. v. 9.

Ergo corpus Christi est ubique.

RESP. *Primò* propositio est falsa. *Secundò* cavenda est deceptio ex amphibolia in *assumtione*. Nam *in Christo habitare omnem plenitudinem Deitatis corporaliter*, nihil est aliud, quàm Christum esse verum & perfectum Deum naturaliter seu essentialiter: in Christo esse perfectam Deitatis essentiam: Deum in Christo se nobis planè atque in solidum exhibere: ac proinde non esse quærendam alibi veræ cognitionis & salutis nostræ partem ullam. *Tertiò* peccatur fallaciâ secundùm non causam ut causam: nam nequaquam est causa ubiquitatis corporis Christi, quia in Christo sit perfecta & tota Deitatis essentia.

IV. *Quod corpus simul est in cœlo & in terra, id est ubique:*

Christi corpus simul est in cœlo & in terra:

Ergo est ubique.

Assumtio probatur ex Johan. 3. v. 13. *Nullus adscendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis qui est in cœlo.* Et ex Actor. 7. v. 55, 56. & cap. 9. v. 17. & cap. 18. v. 9. & cap. 22. v. 14, 17, 18. ubi dicitur, *Christus apparuisse, & visus Stephano & Paulo.*

RESP. *Primò* assumtio est falsa. *Secundò* in ejus probatione peccatur allegatione impertinentium testimoniorum. Nam assumtio loquitur de corpore Christi: testimonia autem adducta de persona Christi. Quis autem verè fidelium concedet, omnia quæcunque in Scriptura dicuntur in concreto de persona Christi, eadem etiã in abstracto intelligenda de corpore Christi? *Tertiò* in dicto Johan. 3. v. 13. cavenda est deceptio ex amphibolia. Sensus enim ejus est, Nemo mysteria cœlestia penitus recognoscit, & ea tanquã in numerato singula habet, nisi qui ea de cœlo allata exposuit: *qui est in cœlo*, q. d. cui præsentissima est rerum omnium

cœlestium divinorumque mysteriorum scientia plane divina, ut qui in terra agens versaretur in cœlis cognosceret. *Quartò*, quod attinet testimonia ex capite septimo, nono, decimooctavo & vicesimosecundo Actorum Apostolicorum, ea nihil ad rhombum. Nam non testantur, Christi corpus eodem tempore simul in cœlo & in terra fuisse, quod tamen erat probandū. Sed Stephanus *plenus Spiritu sancto, intentis in cœlum oculis vidit gloriam Dei, & Iesum adstantem ad dexteram Dei: Et ait, Ecce conspicio cœlos apertos, & Filium illum hominis adstantem ad dexteram Dei*, Actor. 7. vers. 55, 56. Ergo Stephanus vidit Christum, non corpore existentem in terra, sed adstantem ad dexteram Dei in cœlis, quos apertos conspiciebat. Paulo autem Christus est visus *vel* per lucem de cœlo repentè ei fulguris instar circumfusam, Actor. 9. 3. & cap. 22. 14. 27. *vel* δι᾽ ὁράματος, per visionem nocturnam, Actor. 18. 9. *vel* ἐν ἐκστάσει, cùm raptus extra seipsum vidit, Actor. 22. 17, 18. Inde perspicuum est, nullum istorum locorum ad quæstionem propositam pertinere. *Quintò* lædunt ipsos adversarios: nam si corpus Christi post adscensionem est Stephano & Paulo visum: Ergo non est invisibiliter ubique.

V. *Dextera Dei est ubique:*
Corpus Christi sedet ad dexteram Dei.
Ergo corpus Christi est ubique.

RESP. Conclusio est ἀσυμπέρασμα: quia hic paralogismus quatuor terminis constat: primus est, *dextera Dei*; 2. *est ubique*. 3. *Corpus Christi*. 4. *Sedet ad dexteram Dei*.

REPLICANT adversarii, non esse quatuor terminos, sed duntaxat levem quandam medij termini inflexionem, quæ connexionem minimè turbet: idque declarant similibus exemplis: *Corpus Eliæ est in cœlo: Anima Eliæ est in illo corpore: Ergo etiam anima Eliæ est in cœlo*. Item: *Roma est extra Macedoniam: Paulus est in urbe Roma: Ergo Paulus est extra Macedoniam*.

RESP. Imò sunt quatuor termini: quia ista inflexio est talis mutatio medii, ut connexionem planè turbet. *Deinde* exempla adducuntur dissimilia: *primùm* enim longè alia est ratio sessionis ad dexteram Dei Patris, quàm existentiæ animæ Eliæ in corpore, vel Pauli in urbe Roma. *Deinde* utraque major in postremis duobus exemplis est prosyllogismus. Principales enim Syllogismi sunt hi:

Quicquid est in corpore Eliæ, est in cœlo.
Anima Eliæ est in corpore Eliæ:
Ergo anima Eliæ est in cœlo.

Propositionis probatio est: *Quia corpus Eliæ est in cœlo.*
Sic: *Quicquid est in urbe Roma, est extra Macedoniam.*
Paulus est in urbe Roma: Ergo Paulus est extra Macedoniam.

Probatio majoris: *Quia Roma est extra Macedoniam.* Valentque propositiones & earundem probationes, quia utrinque par est ratio; conjunguntur enim finita finitis. At in paralogismo à dextera Dei, confunduntur infinitum & finitum.

Instant rursus quidam adversarii, & ita Syllogismum formant:

Quicquid sedet ad dexteram Dei, est ubique:
Corpus Christi sedet ad dexteram Dei:
Ergo corpus Christi est ubique.

Diligentissimè notandum discrimen inter masculi-

RESP. *Primò* propositio est falsa duabus de causis: *prima*, quia nulla potest dari alia natura quæ sit ubique, præter divinam. Neutrum enim, *quicquid*, naturæ est παραστατικόν. Quòd si masculino genere efferretur: *Qui sedet ad dexterā Dei, est ubique*; de persona Christi vera major esset: de corpore verò Christi intellecta, est falsa: quia Christus Filius Dei sedet ad dexteram Dei Patris: at corpus Christi non est Filius Dei Patris; non est genitum est Patre æterno: sed est creatura, nata ex Maria Virgine. *Secunda causa falsitatis majoris est*, quia sessio ad dexteram Dei fingitur esse causa efficiens ubiquitatis, cùm non sit. Alioquin sequeretur effectum esse tempore prius suâ causâ; quia adversarii fingunt, corpus Christi fuisse in cœlo & in terra jam tum, cùm loqueretur cum Nicodemo: at sessio ad dexteram Dei facta est demum post adscensionem in cœlum. Hoc absurdum cùm quidam adversariorum viderent, ausi sunt comminisci, Christi humanitatem sedisse ad dexteram Dei à momento primo conceptionis; quod est falsissimum & ἀσύστατον.

Secundò amphibolia est in phrasi: *sedere ad dexteram Dei*. Nam in propositione significat esse omnipotentem: *dextera* enim Dei in illa significat omnipotentiam, quæ nihil est aliud, quàm ipsamet Deitas. At in assumtione significat *nomine Patris regnare potenter in cœlo & in terra*, & maximè in Ecclesia, esse evectum in gloriam Dei Patris & consortem imperii Dei Patris. Prior significatio Minori non convenit: & ex posteriori ubiquitas non sequitur.

Tertiò, assumtio laborat insolentiâ phraseos, *Corpus Christi sedet ad dexteram Dei Patris*. Nam Scriptura sic non loquitur in abstracto; sed tribuit personæ sessionem ad dexteram Dei Patris, idque in concreto, ut Psalmo 110. 1. Actor. 2. 34. *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis*. Matth. 26. 64. *Videbitis Filium hominis sedentem ad dextram potentiæ Dei & venientem in nubibus cœli*. Marc. 16. v. 19. *Dominus igitur postquam locutus fuisset eis, sursum receptus est in cœlum & sedit ad dexteram Dei*. Deinde si quis in abstracto loquatur, ἀκυρολογία magna fuerit, & absurda erit oratio: *Corpus Christi sedet ad dexteram Dei Patris*; nam hoc absurdum inde consequetur: *Corpus Christi esse Filium Dei Patris, esse genitum ab æterno ex Patre*.

Quartò, plus est in conclusione quàm ex præmissis; etiamsi assumtio concederetur, colligi rectè potest. Nam sessio ad dexteram Dei Patris dicitur esse in cœlis, Ephes. 1. v. 20. *Quam exseruit in Christo, quum suscitavit eum ex mortuis, & collocavit ad dexteram suam* IN COELIS. Coloss. 3. v. 1. *Itaque si resurrexistis cum Christo, superna quærite*, UBI *Christus est ad dexteram Dei sedens*. Heb. 1. v. 3. *Qui cum sit effulgentia gloriæ, & character personæ illius, sustineatque omnia verbo illo suo potente, purgatione peccatorum nostrorum per seipsum factâ, sedit ad dextram majestatis illius* ἐν ὑψηλοῖς, *in excelsissimis*, nempe locis. Hebr. 8. v. 1. *Cæterùm eorum quæ dicimus summa est, Talem nos habere Pontificem; qui consedit ad dexteram throni majestatis illius* IN COELIS. Jam si sessio illa ad dexteram Dei est in cœlis: & eadem sessio tribuitur corpori Christi; colligi duntaxat poterit illud esse in cœlis, quod ultro concedimus.

VI. *Corpus Christi est unione hypostaticâ unitum personæ* τοῦ λόγου.
Ergo est ubique.

RESP. *Primò* explebitur Syllogismus si hæc propositio præmittatur. *Quod unione hypostaticâ est unitum personæ* τοῦ λόγου, *id est ubique*. At hæc propositio est falsa, propter elenchum τοῦ ἀναιτίου, quo fingitur, Unio hypostatica cum λόγῳ esse causa Ubiquitatis, quum non sit. Alioquin sequeretur, *Primò* corpus Christi ab ipso cōceptionis momento fuisse ubique: quia ab ipso conceptionis momento fuit personæ τοῦ λόγου unitum. Quod cùm viderent quidam adversarii, non solùm id absurdum concesserunt, sed etiam verissimum esse contenderunt, totâ historiâ sacrâ de Christo & symbolo fidei repugnante. Nam historia sacra de Christo docet.

Digitized by Google

docet, corpus Christi conceptum esse, non ubique, sed in utero virginis Mariæ: natum esse, non ubique, sed Bethlehemi in stabulo: in lucem editum repositum esse, non ubique, sed in præsepi: oblatum esse DOMINO, non ubique, sed Hierosolymis in templo: adoratum esse à Magis, non ubique, sed Bethlehemi in domo in qua erat cum matre sua.: exsulasse, non ubique, sed in Ægypto: reversum ab exsilio habitasse, non ubique, sed Nazarethi: cùm duodecim annorũ esset, & disputaret cum Sacerdotib. & Doctoribus, fuisse, nõ ubique, sed Hierosolymis in templo: & ne omnia commemorem, passum esse, non ubique; sed Jerosolymis crucifixum, non ubique, sed extra vrbem Jerosolymam: mortuum, nõ ubique, sed in cruce, sepultum, non ubique, sed in sepulcro jacuisse: Post resurrectionem fuisse corpore, non ubique, imo ne quidem amplius in sepulchro, sed in illis locis, quę expressè nominantur; ut manifestum est in historia Evangelica. *Secundò* sequeretur, idem corpus Christi propter unionem personalem factum simplicissimũ, spirituale, infinitum, &c. At Unio hypostatica, non est confusio seu permistio, nec exæquatio naturarum.

Instant adversarii: *Si corpus Christi non est ubique: divulsa sit unionis hypostatica.*

RESP. Erratur *περὶ τὸ ἐπὶ μέρους*. Nam à cõceptione usque ad adscensionem corpus Christi nõ fuit ubique; semper enim locus designatur ubi fuerit; nec tamen unio dissoluta fuit; ne quidem in ipsa morte, cùm anima à corpore separaretur. Nam etsi corporis & animæ unio fuit discerpta per mortem: tamen nec corpus, nec anima potuit à persona τοῦ λόγου separari. Nisi adversarij negare volent, fuisse ullam unionem ante adscensionem in coelum.

Instant secundo adversarij: *Tota humana natura toti Deitati est unita:*
Ergo est ubique.

RESP. *Primò* est *ἀκυρολογία*, quum toti Deitati tota humanitas unita dicitur: quasi verò Deitatem divideremus per partes, quarum uni humanitas esset unita, aliis non.

Secundò alia est *ἀκυρολογία*, cum humana natura dicitur unita toti Deitati, hinc enim colligi possit unitam etiam Patri & Spiritui Sancto. Proinde præstat dicere copulatam esse personæ τοῦ λόγου.

Tertiò, si humana natura est ubique, quia Deitati est unita: sequitur non esse duas distinctas in Christo naturas.

Instant tertiò. *Tota humana natura toti personæ* τοῦ λόγου *est unita:*
Ergo est ubique.

RESP. *Primò* omissa est hæc Major: *Quidquid totum toti alteri est unitum, id ibi est, ubi alterum est.* At hæc major est falsa: nam caput hominis toti animę est unitum, non tamen est, ubicunq; anima est. Anima est in brachiis, vẽtriculo, ventre, pedibus, nec tamẽ in his omnibus partibus est caput. *Deinde* toti personæ τοῦ λόγου ita est unita tota humanitas, ut λόγος non concludatur intra humanitatem, sed sit etiam extra humanitatem. Nam λόγος non continetur à corpore, sed ipse continet corpus, ut *Athanasius* ait. Et ut ait *Iustinus Martyr* in Expositione fidei de recta confessione: πίστευε καὶ πανταχοῦ κατ' οὐσίαν τὸν λόγον, καὶ κατ' ἐξαίρετον ὑπάρχειν ἐν τῷ οἰκείῳ ναῷ, hoc est, *Crede etiam ubique substantiâ* VERBUM *adesse, & eximio quodam modo in templo suo*, id est, in natura humana assumta.

Instant quartò. *Nisi humana Christi natura sit ubique; nulla erit differentia inter inhabitationem Deitatis*

A *Christi in sanctis, & habitationem ejusdem in natura assumta.*

RESP. Nulla est consequentia: quasi verò ubiquitas corporis Christi faceret discrimen inhabitationis Christi in sanctis & in humanitate ipsius. Porrò vera differentia inhabitationis Christi in sanctis & in humanitate ipsius hæc est, quòd Deitas Christi ita habitet in sua humanitate, ut hæc illi sit personaliter unita: at nullus sanctorum, in quibus Christus habitat, est personaliter unitus Christo. Quid? nullàne est hæc differentia?

Instant quintò: *Christus est ubique Deus & homo: Ergo & humanitas est ubique.*

RESP. Non sequitur, nisi probatum priùs fuerit,
B *Quicquid dicitur de Christo in concreto, idem omne dici etiam oportere de ipso in abstracto.* Rectè quidem dicitur, Christum hominem esse ubique: at non rectè, Christi humanitatem esse ubique.

Instant sextò, *λόγος incarnatus est ubique:*
Ergo caro est ubique.

RESP. Fallacia est inconsequentis, hoc enim non sequitur ex illo antecedente, nisi falsò præsupponatur, Unionem carnis cum λόγου esse coarctationem & cõstrictionem τοῦ λόγου intra carnem, λόγον undique carne sic circumdatum, quemadmodum corpus veste circumdatur. Nisi enim hoc præsupponatur, consequens illud nullo modo colligi potest ex negata carnis ubiquitate.

VII. *Christus est omnipotens: Ergo potest efficere ut corpus*
C *sit ubique:*

RESP. Expleatur *Enthymema* ut fiat integer Syllogismus:

Qui est omnipotens, is potest efficere ut corpus sit ubiq.
Christus est omnipotens.
Ergo potest efficere ut corpus sit ubique.

Primò propositio est falsa: quia tribuit Deo id, quod pugnat cum natura & voluntate Dei: nimirum, efficere ut corpus sit ubique. Hoc cum natura Dei pugnat, quia ei exæquat creaturam, & tam hanc infinitam asserit, quàm illam. Sicut qui duos deos statuit, veri Dei naturam evertit: ita qui duas ubique præsentes naturas introducit, veri naturam Dei destruit. Cum voluntate Dei pugnat, quia certũ est velle Deum, ut corpus non sit ubique; quia aptavit λόγῳ corpus non ubique
D conceptum, sed in utero Mariæ: non ubique natum, sed Bethlehemi. Hoc facit is, qui omnia facit ex consilio voluntatis suæ, ut loquitur Paulus Eph. 1. 11. Quapropter cùm falsa sit propositio *Major*, falsa etiam est *conclusio*.

Secundò peccatur in conclusione elencho τῆς ἰγνοrationis: mutatur enim status controversiæ. Nam non fuit quæstio, *An Christus possit efficere, ut corpus sit ubique* sed, *An corpus Christi actu & reipsa SIT ubique?*

Instant: *Deo nihil est impossibile*, ut dicitur Luc. 1. 37.
Ergo potest efficere ut corpus sit ubique.

RESP. *Antecedens* est intelligendum πῇ δή: sicut *Tertullianus* explicat libro de carne Christi, cap. 3. DEO Explicatio loci Luc. 1. v. 37.
E *nihil impossibile nisi quod non vult.* Sed pleniùs libro adversus Praxean. cap. 10. qui ita argumentabatur, ut & alii Monarchiani hæretici; *Deo nihil est impossibile: Ergo nisi non fuit difficile, ipsum se & Patrem & Filium facere cõtra traditam formam rebus humanis.* Nam & sterilem parere contra naturã difficile Deo non fuit, sicut nec Virginẽ. Respondet *Tertullianus. Planè nihil Deo difficile. Sed si tam abruptè in præsumptionibus nostris hâc sententiâ utamur, quidvis de Deo confingere poterimus, quasi fecerit, quia facere potuerit. Non aũt quia omnia potest facere, ideo credendum est illum fecisse, etiam quod non fecerit. Sed an fecerit, requirendum. Potuit, si voluisset, ipse salvus sim, Deus pennis hominem*

Digitized by Google

minem ad volandum instruxisse, quod & milvis præstitit: non tamen quia potuit, statim & fecit. Potuit & Praxean & omnes pariter hæreticos statim extinxisse: non tamen quia potuit, extinxit. Oportebat enim & milvos esse hæreticos: oportebat & Patrem crucifigi. Hac ratione erit aliquid & difficile Deo, id scilicet quodcunque non fecerit, non quia non potuerit, sed quia noluerit. Dei enim posse, velle est: & non posse, nolle: quod autem voluit, & potuit & ostendit. Præclara est & Theodoreti sententia, quæ exstat Dialog. 3. *Dominus Deus nihil vult eorum, quæ non sibi suâpte naturâ insunt: potest autem quæcunque vult: vult autem quæ sunt naturæ suæ apta & convenientia.*

VIII. *Si corpus Christi est ubique in terris, ubi in Sacra Cœna editur: est ergo ubique. Sed prius est: Ergo & posterius.*

RESP. Assumtio est falsa.

Eam sic probant: *Quicquid à fidelibus editur in terris, id præsens est in terris:*

At corpus Christi à fidelibus editur in terris:

Ergo corpus Christi est in terris.

RESP. *Primò* est in hac probatione amphibolia ex fallacia compositionis & divisionis. Nam si illud *in terris*, referatur ad fideles, & intelligatur de fidelibus exsistentibus suis corporibus in terris, vera erit *assumtio*: Nam corpus Christi editur à fidelibus, qui corporibus suis in terris exsistunt. At si, quemadmodum fit ab adversariis veritatis, referatur vel ad corpus Christi, quasi illud in terris exsisteret: vel ad verbum *editur*, quasi manducatio corporis fieret in terris: falsa erit *assumtio*. Nam in usu Sacræ Cœnæ nec corpus Christi est in terris, quia non est res terrena: sed in cœlo, quia est res cœlestis: nec manducatur in terris, sed in cœlis. Ut enim duplex est res in S. Eucharistia, *terrena & cælestis*: ita manducatio quoque duplex, *terrena & cælestis. Illa* est rei terrenæ, nempe panis, & fit in terris: *hæc* est rei cœlestis, nimirum corporis Christi, & fit in cœlis fide vera ac vivâ. Verè fideles etsi corporibus sint in terra, tamen πολίτευμα ipsorum est in cœlis.

Secundò amphibolia est in phrasi, *edere corpus Christi*. Nam si intelligatur, ore corporis sumere & dentibus comminuere & masticare, & denique deglutire & in ventriculum demittere, falsissima est *assumtio*. Ergo ut vera sit, necesse est alio sensu accipi phrasin *edere corpus Christi*: Est autem nihil aliud, quàm participem fieri corporis Christi spiritualiter, propter Christum, qui corpus suum in mortem pro nobis tradidit, accipere remissionem peccatorum & justitiam, ac regenerari ad vitam æternam, unde unio nostri cum Christo arctissima probatur. Jam ut accipiamus remissionē peccatorum, justitiæ donum, regenerationis benedictionem, ac spiritualē cum Christo unionem: non est opus corporali præsentia corporis Christi, sed fide.

Instant: *Fideles Sacrâ Cœnâ utentes corporibus & animabus suis non sunt in cœlo.*

Ergo non manducant corpus Christi in cœlo.

RESP. *Primò* ὕστερον est omissa propositio: *Si fideles corporibus & animabus suis non sunt in cœlo, non manducant corpus Christi in cœlo.* Nam antecedens simpliciter intelligitur, cùm secundùm quid accipiendum sit: Fideles corporibus & animis suis non sunt in cœlo, nimirum quoad eorum essentiam: sed sunt in cœlo animi fidelium, quoad spiritualem facultatem fidei, & vim charitatis, quibus tanquam alis animæ elevantur in cœlum ad communicandum corpori Christi: secundùm quam spiritualem fidei facultatem & charitatis vim conversatio nostra est in cœlis, unde & exspectamus Servatorem. Sic Augustinus ait enarratione in Psalm. 85. *Stans in terra, in cœlo es, si diligis Deum. Non enim sic levatur cor, quomodo levatur corpus. Corpus ut levetur, lo-*

A cum mutat, cor ut elevetur, voluntatem mutat. Sic monet Canon Niceni Concilii: *In divina mensa ne humiliter intenti simus ad propositum panem & poculum, sed exaltatâ mente fide consideremus seu contemplemur situm esse in sanctâ illâ mensâ Agnum Dei tollentem peccata mundi.* Sic Augustinus ait libro de vera religione: *Quotidie per universum orbem, humanum genus, unâ penè voce respondet, Sursum corda se habere ad Dominum.* Et epist. 146. ad Probam: *Anima Christiana non frustra audis, Sursum corda: nec frustra respondes, se habere ad Dominum.* Sic Chrysostom in 1. Corinth. homil. 24. *Aquilas appellat, ut ostendat ad alta eum oportere contendere, qui ad hoc corpus accedit, & nihil cum terra debere ei esse commune, neque ad inferiora trahi ac repere: sed ad superiora semper volare, &*

B *in Solem justitiæ intueri, mentisque oculum acutissimum habere. Aquilarum enim, non graculorum hæc mensa est.*

Instant adversarii: *Corpus Christi est jam glorificatum: Ergo potest esse ubique in terris, ubi Sacra Cœna administratur.*

RESP. Per retorsionem: Imò quia est jam glorificatum, non est in terris usquam, sed in cœlo, quod sedes est gloriæ ipsius, de qua nequaquam est detrahendum in has miserrimas terras & in terrena hæc elementa. *Deinde* corpus Christi præsens est fidelibus in Cœna, non quatenus glorificatum, sed quatenus in mortem traditum est, sicut verba Christi id nos docent, cum ait: *Hoc est corpus meum quod pro vobis traditur.* Ergo fideles contemplantur & percipiunt in usu Sacræ Cœnæ corpus, non glorificatum, sed passum, sed crucifi-

C xum, sed mortuum, non aliter ac si ante oculos ipsorum esset corpus Christi pro ipsis passum & mortuum: Sicut & cănon Concilii Niceni monet, nuper citatus. *Tertiò*, corpus Christi non editur vivum, sed mactatum nostrâ causâ & mortuum, sicut Christus docet Joh. 6. 51. *Panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita.* Et in institutione Cœnæ: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur.* Et finis celebrationis Sacræ Cœnæ est, ut mortem DOMINI annunciemus. Abominabile est, vivi animantis carnes edere; quantum flagitium erit vivi hominis carne vesci?

Ita refutavimus præcipuas etiam ratiunculas adversariorum, quibus adstruere conatur, corpus Christi esse ubique: ex quarum refutatione constat, verum esse ἀμεταβλήτως, Deitatis solius proprium esse, ut sit ubique.

D

Nunc hujus attributi usum videamus.

Διδασκαλίαι.

1. Deus supra omnes creaturas in infinitum eminet, quia est ubique.

Hoc firmiter est tenendum, ne ulli creaturæ Ubiquitate tributa Filii Dei & Spiritus Sancti Deitatem negandi ansa pravis hominibus præbeatur.

2. Deus noster, quem colimus, est verus Deus, quia est ubique.

3. Deus unicuique nostrum est verè præsens; omnia videt, omnia audit, etiam intimis cogitationibus nostris intervenit: quia suâ essentia est ubiq;. Hoc præclarè exposuit. *Athenagoras* in Legatione pro Christianis:

E ἐπεὶ δὲ ἐφεστηκέναι μὲν οἷς ἐννοοῦμεν καὶ λαλοῦμεν, καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν τὸν θεὸν οἴδαμεν, πάντη δὲ φῶς αὐτὸν ὄντα, καὶ τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ ἡμῶν ὁρᾶν: *Nos verò omnib. (non modò factis sed etiam) cogitationibus & sermonibus nostris, tum noctu tum interdiu, Deum adesse scimus: eumque & totum esse lumen, & quæ in cordibus nostris latent videre.*

Ἔλεγχοι.

1. Deus nulli loco includi vel alligari potest, quasi uno

uno in loco sit præsens, alibi non sit; aut quasi uno in loco magis sit præsens, quã in aliis. Hoc Salomō considerans dixit 1. Reg. 8. v. 27. & 2. Chron. 6. v. 18. *An revera habitaret Deus in terra? ecce cœli ipsi & cœli cœlorum non capiunt te, quantò minùs domus hæc quam ædificavi?* Sic 2. Chron. 2. vers. 6. *Quis obtineat vim ædificandi ei domum, quum cœli ipsi & cœli cœlorum non capiant eum?* Jes. 66. v. 1. *Sic ait Iehova, cœlum ipsum solium meum est, & terra scabellum pedum meorum: ubinam esset domus quam ædificaretis mihi? & ubinam locus quieti meæ.* Idem repetitur Act. 7. 48. *Excelsissimus ille in manufactis templis non habitat, sicut Propheta dicit, Cœlum mihi thronus est, terra autem scabellum pedum meorum. Quam ædem ædificabitis mihi, dicit Dominus? aut quis est locus quietis meæ?* Et cap. 17. ver. 24. *Deus ille qui fecit mundum & omnia quæ in eo sunt, quum sit cœli & terræ Dominus, in manufactis templis non habitat.*

2. Dei manum & judicium nemo potest effugere: quia Deus est ubique. Sicut dicitur Amos 9. 1. 2. 3. 4. *Quod post ipsos (minorū postes templi) est, gladio interficiam: non effugiet ex eis profugus, neq; liberabit se ex eis qui evaserit. Si foderent latitatum in sepulchro, inde manus mea caperet eos, & si adscenderent in cœlum, illinc deducerem eos: Et si abderent se in vertice Carmeli, inde scrutatus caperem eos: & si occultarent se à conspectu oculorum meorum in fundo maris, inde præciperem serpenti ut mordens tolleret eos. Quòd si abirent in captivitatem coram inimicis suis, inde præciperem gladio ut interficiens tolleret eos.*

3. Deum nemo fallere, sese occultando potest: quia Deus est ubique: Sicut dicitur Psalm. 139. 7. &c. *Quò irem à spiritu tuo? aut quò à facie tua fugerem? Si scanderem cœlos, illic es; aut stratum ponerem in sepulcro, ecce ades. Si assumerem alas auroræ, habitaturus in extremitate maris? Etiam illuc manus tua deduceret me, & prehenderet me dextera tua.*

4. Deum planè nihil latere potest, licèt illud in latebris abditissimis fit vel geratur: quia ipse est ubiq;. Hoc traditur Jer. 23. 23. & 24. *An Deus è propinquo sum ego? dictum Iehovæ: ac non Deus è longinquo? An delitescere potest quisquam in latebris, ut ego non videam ipsum? dictum Iehovæ: annon cœlos & terram ego impleo? dictum Iehovæ.*

Ἐπανορθώσεις.

1. Nullibi peccandum, nullibi flagitiis indulgendũ; ne quidem in loco occultissimo: quia Deus ubique est præsens, & quid geratur videt.

2. Non est alliganda per superstitionem præsentia Dei certo loco: quia Deus est ubique.

3. Non est usurpanda ulla hypocrysis & simulatio; quia Deus qui suâ essentiâ ubique est, etiam in cordibus nostris est.

4. Quum ad orandum, non est necesse huc atque illuc vagari, intercessores hos vel illos sanctos vel sanctas Paradisi quærere, quasi Deus longè abesset: quia ubique adest ac proinde tibi etiam.

Παιδεῖαι.

1. Ubique locorum sincero timore filiali & non fucatâ reverentiâ Dei nos duci par est, ut vitam præsentiâ Dei dignam ducamus: quia Deus est nobis ubique præsens. Sic præcipit Deus ipse Abrahamo Gen. 17. v. 1. *Ambula coram me & esto perfectus,* hoc est, Ita vitam institue, ut semper cogites te esse coram facie mea, ut revera es, ac proinde sincerus esto, & alienus ab omni hypocrisi & simulatione.

2. Omni in loco à nobis manus puræ ad Deum attollendæ & preces concipiendæ: quia Deus est ubique.

Παρακλήσεις.

A 1. Nihil poterunt impij adversus pios etiamsi ubique coëant, fœdera ineant, consilia occulta concludant, plurima clam moliantur, & omnem lapidem moveant ad subvertendam Ecclesiam: quia Deus est ubique.

2. Nihil mali timeamus, ubicunque simus, sive inter hostes medios, sive in carceribus obscurissimis, sive in solitudinibus, sive in medio umbræ mortis: quia Deus noster est ubique præsens nobis. Sic confirmat Deus Josuam cap. 1. v. 9. *Confirmare & fortis esto, ne expavescito, neque consternator: quia tecum est Iehova Deus tuus quocunque iveris.* Sic consolatur omnes fideles Jes. 43. v. 1. 2. *Nunc verò sic ait Iehova creator tuus ô Iacob, & formator tuus ô Israel: ne timeto, nam vindicavi te, vocavi te nomine meo; meus es. Quum transis per aquas, tibi adsum; &*
B *per flumina, ne inundent te: quum ambulas per ignem, non ureris & flamma non incendit te.* Eodem argumento solatur se David Psalm. 118. 6. 7. *Iehova adest mihi, non timebo, quid faciat mihi homo. Iehova adest mihi cum auxiliatoribus meis: ideo ego despicio osores meos.* Ita se solentur qui Christi & justitiæ causâ ab hominum conspectu arcētur, & in carceres abditos & caliginosos detruduntur: nam etsi parentes, amici, fratres, affines ipsis non adsint, adest tamen ipsis Deus, qui ubique est. Sic erigant sese moribundi, hac certâ persuasione, quòd Deus ipsis adsit, & animas ipsorum è corpore excedentes suscipiat, ut in quo hactenus vixerunt in gratia, cum eodem deinceps vivant in gloria.

C *Tantum de infinitate Dei: sequitur de immutabilitate Dei.*

Caput XIII.

In quo de Immutabilitate Dei.

INMUTABILITAS DEI, est essentialis proprietas ejus, per quam essentia Dei una cum proprietatibus suis omnibus citra coactionem suâpte naturâ & per se nec generari, nec corrumpi aut prorsus desinere, nec
D ulla ratione imminui vel augeri, nec alterari: nec locum mutare posse, sed semper eadem esse intelligitur. Jacob. 1. v. 17. *Apud quem* (Patrem scilicet luminum) *non inest transmutatio, aut conversionis obumbratio.* Psalm. 102. 27. 28. *Ista peritura sunt, tu autem permanes; ista, inquam, omnia ut vestimentum veterascent, ut indumentum mutabis ea, atque mutabuntur: Tu verò idem es, & anni tui non finiuntur.* Malach. 3. vers. 6. *Quia ego Iehova non mutor, inde vos, filij Iacobi, non consumti estis.*

Immutabilitas igitur hæc, tum *essentia* est: tum *naturæ seu proprietatum essentialium*: tum *decretorum & promissionum Dei.*

Essentia; nam illa nulli conversioni in aliam essentiam, nulli passioni, nulli corruptioni, nulli decremento vel incremento; nulli alterationi, nulli mutationi
E loci est obnoxia, Psal. 102. v. 27. 28.

Naturæ seu proprietatum essentialium: nam illæ omnes sunt & manent immutabiles in omnem æternitatem: immutabilis est simplicitas Dei, immutabilis infinitas, &c.

Decretorum & promissionum Dei: nam quicquid Deus decrevit ab æterno, quicquid promisit, est immutabile. Jes. 46. Roman. 11. Hebr. 6. 17. 18. *Quâ in re Deus volens ex abundanti hæredibus promissionis ostendere immutabilitatem consilij sui, fidejussit jurejurando, ut per duas res immutabiles, in quibus fieri non potest ut mentitus*

Digitized by Google

tus sit Deus, validam consolationem habeamus.

Rationes quibus confirmatur, *Deum esse immutabilem*, hæ sunt:

I. Quia est Jehova, *hoc est*, ipsum ens seu ipsa essentia per se semper existens, & à nemine quicquam accipiens, à seipso & nequaquam aliunde pendens.

II. Quia est actus simplicissimus, in quem nulla cadit compositio, nulla passiva potentia. Omnis enim res mutabilis, ideo mutabilis est, quia non est actus purus, sed componitur ex actu quo est, & potentiâ passivâ quâ potest non esse. Omnis res quæ quovis modo mutatur, eo etiam modo in potentia est.

III. Quia est omnino infinitus & immensus. Qui autem infinitus est nec moveri potest, nec mutari, secundùm qualitates exteriores & interiores.

IV. Quia est verè & propriè æternus. Quod semper sic est, ut esse non cœperit, procul dubio sic est, ut id quod est, non esse non possit. Mutabilitati non subjacet, quod initium existendi non habet.

V. Quia est perfectissimus, in se & per se habens plenitudinē perfectionis. Nam quicquid mutatur, id necesse est aut in deterius, aut in melius, aut in æqualem priori statum commutari. Deteriorem autem fieri Deum est impossibile, quia sic imperfectus ex perfecto fieret. Meliorem etiam fieri est impossibile: sic enim priùs imperfectus fuisset. Sed ne in parem quidem cōditionē transire potest, ita ut aliquid boni, quod antea habuerit, deponat; & aliquid, quod antea nō habuerit, assumat: sic n. neque ante neque post mutationem esset perfectissimus, aliquâ nimirum parte bonorum, quæ ipsi conveniebant, destitutus. Omnis igitur mutatio cum summa perfectione Dei pugnat.

VI. Quia est primum principium & primum movens immobile. Nam quicquid mutatur, id vel externam aliquam causam, vel internum motus & mutationis principium, vel utrumque habeat necesse est. Atqui Deus à nulla re extra ipsum exsistente moveri mutarive potest: sic enim ipse primus motor & effector omnium bonorum in natura non esset. Ab interno etiam principio moveri aut mutari non potest. Quodcunque enim ab interno principio movetur aut mutatur, in eo aliud sit necesse est quod moveat, aliud quod moveatur, ac proinde ex diversis rebus compositum. In Deo autem statuere rerum diversarum compositionem, non patitur ejus simplicitas absoluta, immensitas, & summa perfectio. Non igitur aliquid in ipso mobile est, sed totus ipse immobilis exsistens omnibus aliis rebus motuum causa est: Quapropter etiam totus est immutabilis.

Contra immutabilitatem Dei objectiones.

I.

Qui est immutabilis, is est alius à creaturis:
Deus non est alius à creaturis:
Ergo Deus non est immutabilis.

RESP. *Minor* falsa est.

Etiam sic *Manichæi & Priscillianistæ* probare conātur.

Ex cujus essentia sunt animæ nostræ:
Ergo Deus non est alius à creaturis.

RESP. *Minor* propositio rursus falsa est.

Ad eam firmandam producunt locum ex Gen. 2. v. 7. vbi dicitur: *Fecit verò Iehova Deus hominem de pulvere terræ, sufflavitque in nares ipsius halitum vitæ.*

RESP. Quod humanitus seu per metaphoram ab hominibus ductam de Deo dictum est, id propriè accipiendum non est. Jam quòd *Iehova in nares hominis halitum vitæ sufflaverit*, humanitus dictum, eoque significatum est, quòd virtute sui æterni Spiritus sine (*Vindicatio loci Gen. 2. v. 7.*)

A ulla materia elementari animam vitalem (quæ forma est à natura simplex) illi elementari corpori inspiraverit, ut eo tanquam organo suo uteretur.

INSTANTIA I. *Halitus noster est è nostra substantia: Ergo & halitus vitæ qui est anima, à Deo inspiratus homini, est ex Dei substantia.*

RESP. Mutato genere prædicationis non valet cōsequentia. Halitus noster est corporeus: halitum autem corporeum tribuere Deo est nefas. Spiritus noster signum est animæ in corpore nostro existentis: Deus autem cùm inspiravit in nares hominis halitum vitæ, animam corpori ejus indidit, & fecit flare nares hominis, id est, spirare & respirare: Deinde etiamsi propriè diceretur, Jehovam inspirasse in nares hominis spiraculum vitæ, tamen non sequeretur, animam

B ex essentia Dei esse; quia nec flatus ille quem nos ore efflamus, est ex animæ nostræ substantia.

INSTANTIA II. *Animus hominis vocatur divinus: Ergo est ex Dei essentia.*

RESP. *Antecedens* ambiguum est propter homonymiam in voce *divinus*. Animus enim dicitur divinus, non quòd ex Dei essentia propagatus, sed quòd divinis facultatibus & donis ornatus sit, quæ etsi sint umbra quædam divinæ naturæ, tamen qualitates tantum sunt ad divinæ mentis archetypum à Deo ut in Angelis, ita in hominibus creatæ.

INSTANTIA III. *Omnia sunt ex Deo, teste Scriptura,* Rom. 11. 36. 1. Cor. 8. v. 6. & cap. 11. v. 12. *Ergo ex Dei essentia.*

RESP. Amphibolia est in phrasi *esse ex Deo*. Omnia

C sunt ex Deo, non ut ex materia, sed ut ex causa efficiente non producente illa ex se per generationem ut Pater Filium, aut per spirationem ut Pater & Filius Spiritum Sanctum; sed per creationem ex nihilo, hoc est, ex nulla materia, vel ex materia indisposita simpliciter & inhabili.

INSTANTIA IV. *Progenies Dei sumus, ut Paulus ex Arato ait Actor. 17. vers. 28. Ergo sumus ex Dei essentia.*

RESP. Ambiguè sumitur *antecedens*. Progenies Dei sumus, non quòd Deus ex essentia sua nos genuerit, sed quia ad imaginem suam nos creavit.

INSTANTIA V. *Electi regenerati, ex Deo nati, ex Deo esse, ejusque Spiritu geniti, & filij Dei & spirituales dicuntur:* Joh. 1. v. 13. 1. Joh. 3. 9. 10. & c. 5. 1. & 1. Cor. 2. v. 15. Gal. 6. 1. *Ergo sunt ex Dei essentia.*

D RESP. *Antecedens* est ambiguum: nam omnia illa quæ in eo recensentur, dicuntur de electis regeneratis, non quod ex essentia Dei propagati sint, sed quòd per Spiritum Dei ad imaginem Dei instaurati & reformati sint.

INSTANTIA VI. *Qui adhæret Domino, unus est cum ipso Spiritus*, teste Paulo 1. Cor. 6. 17. *Ergo est ex essentia Dei.*

RESP. *Propositio major* quæ omissa & ἀγνώστως ψευδὴς est, negatur, nempe, *Quicunque unus est cum Domino spiritus, est ex Dei essentia.* Deinde *Minor* quæ Pauli est, hoc tantum docet, Spiritum Dei per gratiam inhabitare in iis & uniri eis qui per fidem Christo adhærent. Qui agglutinatur Domino, unus est cum eo

E Spiritus, nimirū mysticus, hoc est, unum est cum Christo spiritualiter seu unione spirituali & pura.

INSTANTIA VII. *Nos sumus consortes divinæ naturæ*, ut Petrus ait 2. Petr. 1. vers. 4. *Ergo sumus ex essentia Dei.*

RESP. Major omissa falsa est, nempe: *Quicunque efficiuntur divinæ naturæ consortes, ij sunt ex essentia Dei. Deinde* minor est amphibola: nos enim efficimur divinæ consortes naturæ, non quando creamur ex Dei

Digitized by Google

Dei essentia. nam ex illa non creamur, sed quando per regenerationem participes rursum simus imaginis Dei & conformitatis cum ipso, quæ in nobis jam quidem inchoatur, in vita verò æterna perficietur.

INSTANTIA VIII. *Corpus Christi est divinum, Ergo est ex Dei essentia.*

REPS. Nego *consequentiam* propter ambiguitatem antecedentis: Nam corpus Christi dicitur *divinum* ὁμωνύμως, non quòd ex essentia Dei sit, nec quòd in naturam divinam mutatum sit, nec quod proprietates essentiales Deitatis cum ipso reali transfusione communicatę sint: sed quia τῷ λόγῳ inseparabili conjunctione personaliter unitum est.

OBIECTIO II.

Quæcunque est mutabilis, ejus certè proprietas essentialis non est immutabilitas.

Atqui Deus est mutabilis: Ergo

Dei proprietas essentialis non est immutabilitas.

RESP. *Minor propositio* negatur: Eam sic probare conantur.

Quæcunque pœnitentiâ ducitur consiliorum aut factorum suorum, is est mutabilis: Deus pœnitentiâ ducitur consiliorum aut factorum suorum:

Ergo Deus est mutabilis.

Assumtionem statuminant aliquot testimoniis Sacræ Scripturæ, cujusmodi sunt Gen. 6. v. 6. *Pœnituit Iehovam quod fecisset hominem in terra.* 1. Sam. 15. v. 11. *Pœnitet me constituisse Saulem regem.* Psal. 16. 45. *Recordantem pro eis fœderis sui; pœnituit ipsum*, scilicet quòd Israëlitis mala inflixisset. Jer. 18. *pœnitebat me ejus mali, quod cogitaveram facere ei.* Et v. 10. *Vicissim pœnitebit me illius boni, quo dixero me benefacturum ei.* & cap. 26. ter. v. 3, 13, 19.

RESP. Negatur *consequentia* propter homonymiam medii termini: nam in *majore propositione* probationis, *pœnitentia* accipitur propriè pro affectu humano, imperfectionem aliquam, passionem & mutationem significante: At *in minore* & in testimoniis allegatis accipitur figuratè pro mutatione operum divinorum ab æterno decreta & certo tempore effecta. Hæc mutatio non est in Deo, sed in operibus Dei externis, veluti hominibus eorumq; statu. Proinde non Deus, sed homo ejusque status est mutabilis pro beneplacito Dei.

INSTANTIA I. *Qui promittit & minatur quæ non facit, est mutabilis:*

Deus promittit & minatur quæ non facit:

Ergo est mutabilis.

Minor probatur: Deus promisit hominibus dominium in animalia Genes. 1. vers. 28. *Dominamini in pisces maris & in volucres cæli & in omnes bestias reptantes super terram*, cùm tamen hoc dominium magna ex parte amiserit homo. Deus promisit se Jerosolymis perpetuò habitaturum Psalm. 132. 14. *Hæc est requies mea usque in sempiternum: hic habitaturus sum, quia hoc expetiveram:* atqui urbem illam non solùm reliquit, sed etiam subverti & æternâ vastitate desolari passus est. Promisit Matt. 19. vers. 28. Apostolos *sessuros super solia duodecim & judicaturos duodecim tribus Israëlis:* cum tamen Judas, unus ex his duodecim perierit. Similis est ratio comminationum Exod. 32. 10. dixit Mosi: *Sine me, ut accensâ irâ consumam eos, efficiam verò te in gentem magnam:* quorum tamen neutrum fecit. Judic. 19. vers. 13. dixit ad Israëlitas: *Non pergam servare vos:* cùm tamen & illo tempore, & postea sæpe ipsos à tyrannide hostium liberaverit. 2. Reg. 20. 1. denunciavit Regi Ezechiæ mortem, dicens, *Tu morieris ac non vives:* & tamen mox additi sunt quindecim anni vitæ. Jon. 3. vers. 5. comminatus est Ninevitis, *post quadraginta dies Nineven subversum iri:* nec tamen id factum. Ergo Deus promittit & minatur, quæ non facit.

A RESP. *Major propositio* est limitanda: *Qui promittit & minatur* scilicet absolutè & citra cōditionem, & ea non facit, is est mutabilis. Deum autem absolutè & citra conditionem ullam promittere & comminari quæ non facit, negatur. Quod verò promissiones & comminationes illas attinet quæ ad *minoris probationem* adducuntur, illarum nulla est absoluta, sed omnes sunt conditionales. Promissiones enim illæ intelligendæ sunt cum conditione perseverantiæ in vera fide & pietate & exceptione crucis castigationisque paternæ aut etiam pœnę ob peccata deficientium à vera fide & pietate. Promittit enim Deus suam præsentiam gratiosam & alia bona nobis hominibus, sed si perseveremus in vera fide & pietate, & nisi nobis ipsi defectione à fide
B & pietate pœnas attrahamus. Comminationes verò illæ intelligendæ sunt cum conditione resipiscentiæ & conversionis ad Deum. Comminatur enim Deus pœnas, nisi resipiscamus, & ad ipsum convertamur: *Minor* igitur probata non est.

INSTANTIA II. *Qui pendet ex conditione mutabili, est mutabilis:*

Deus pendet ex conditione mutabili:

Ergo Deus est mutabilis.

RESP. *Minor propositio* negatur. Deus enim non pendet ex conditione mutabili: nam etsi conditio annexa promissionibus & comminationibus divinis quàm maximè sit mutabilis respectu naturæ, voluntatis, judicii sensusque hominum; tamen eadem immutabilis, certissima atque immota est respectu consilii & decreti divini, quo ut omnia futura certò sunt determinata,
C ita etiam conditio illa. De mutabili hominum voluntate immutabile est decretum Dei, qui propterea etiam accendit atq; conservat veram fidem & pietatem in illis, quibus promissiones pręstare vult & resipiscentiam etiam illis concedit à quibus mala denunciata avertere vult, cæteris quos nec fidei pietatisq; nec resipiscentiæ benedictione donare vult, justo judicio desertis, ut quibus nec promissa bona dare, nec denunciatā mala auferre decreverit.

INSTANTIA III. *Qui mutat præcepta atque opera sua est mutabilis:*

Deus mutat præcepta atq; opera sua:

Ergo Deus est mutabilis.

Minor probatur: *quia Deus diversis temporibus diversa aut jubet fieri aut ipse facit. Nam leges Mosaicas à se promulgatas abrogavit: quos paulò ante placidis successibus fovebat,*
D *nunc duriter affligit: quos antè duriter affligebat, nunc vicissim benignè tractat.*

RESP. Majorem limito: *Qui mutat præcepta atque opera sua*, scilicet si voluntatem & consilium mutet, suscepto ex tempore alio consilio, is est mutabilis. Deum autem mutare præcepta atq; opera sua sic ut voluntatem & consilium mutet, suscepto ex tempore alio cōsilio, negatur. Probatio verò minorem negatam non confirmat; Nā quòd Deus diversis temporibus diversa jussit aut ipse facit, quòd leges Mosaicas quasdam abrogavit, quod statum hominum commutat, id proficiscitur à consilio, non suscepto ex tempore, sed ab æterno definito: sic ut non tantùm præcepta & opera illa, verùm etiam mutatio illorū fuerit ab æterno decre-
E ta: Quapropter illorum mutatio non est consilii divini mutatio, sed exsecutio. Si autem perpetuo manerent; quæ Deus tēporaria esse voluit, tū Deus esset mutabilis.

INSTANTIA IV. *Qui factus est, quod non erat, is est mutabilis:*

Deus factus est, quod non erat:

Ergo est mutabilis.

Minor probatur: *quia Deus factus est in tempore Creator, Dominus Creaturarum, Servator, Redemtor & similia, qualis ab æterno Deo non fuit.*

Digitized by Google

RESP. *Pimò.* Major propositio non est universè vera, sed est restringenda: *Qui factus est, quod non erat*, nimirum per accessionem novæ alicujus rei quæ ipsi demum adhærere cœperit, is est mutabilis. *Deinde* quod minorem propositionem attinet, Deum factum esse quod non erat, nempe per accessionem novæ alicujus rei quæ ipsi demum inhærere cœperit, negatur. *Tertiò*, quod ad probationem minoris attinet, ea minimè confirmat minorem sic restrictam: quia ut suprà in attributo perfectionis Dei dictum & hoc loco repetendum, *nomina quæ relationem inter Deum & res creatas indicant, uti est nomen creatoris, Domini, Servatoris, Redemtoris & similia, ita in tempore, non autem ab æterno prædicantur de Deo, ut interim tamen nihil ei accidat novi, aut nulla in eo fiat mutatio, sed in ipsis duntaxat creaturis.* Ratio est, quia Deus non est in ordine creaturarum, sed extra totum naturæ creatæ ordinem, proinde ipse ad nullam refertur creaturam. Omnes verò creaturæ ad Deum referuntur, & ad eum, ut ad suam causam, suum etiam habent ordinem. Hinc efficitur creaturas realem habere ad Deum relationem. Deum autem nullam ad creaturas realem, sed rationis duntaxat relationem habere. Quomodo rationis tantum? quatenus videlicet ipse Deus semper idem manens & extra ordinem semper creaturarum exsistens; non aliter ad illas refertur, nisi quatenus ipsæ creaturæ referuntur ad ipsum. In eo qui ad aliud relationem tantùm rationis habet, per illam relationem nulla fit mutatio.

Exemplo hoc est illustrandum. Si faciem convertam ad Orientem, Australis plaga cœli fit mihi dextra, Aquilonaris verò sinistra: Ergo inter cœli plagam & me est relatio quædam. Ubinam verò est hæc relatio? In cœlo certè nulla est relatio realis: caret enim cœlum per se dextrâ & sinistrâ; sed mihi fit plaga cœli aliqua dextra, si dextram ad eam converto, futura sinistra, si ei meam obvertam sinistram: proinde in me erga illam est relatio realis. Certum etiam est nullam mutationem propter hanc relationem fieri in cœlo, sed tantum in me. Quare tametsi eadem plaga cœli modo dextra mihi fiat, modò sinistra, ac proinde dextrum & sinistrum de ea prædicetur diverso tempore: nullam tamen unquam fieri in ea mutationem manifestum est. Ita etiam statuendum est de Deo, relationem inter ipsum & creaturas nullam prorsus in ipso mutationem importare. Quæstionem hanc explicat perspicuè *Augustinus* tertio tomo, libro quinto de Trinitate, capite decimoquinto & decimosexto, cujus hæc sunt verba: *Aliter enim intelligitur, cùm dicitur donum, aliter cùm dicitur donatum.* D *Nam donum potest esse & antequam detur, donatum autem nisi datum fuerit, nullo modo dici potest. Nec moveat quòd Spiritus S. cùm sit coæternus Patri & Filio, dicitur tamen aliquid ex tempore, veluti hoc ipsum quod donatum diximus. Nam sempiternè Spiritus donum, temporaliter autem donatum. Nam etsi Dominus non dicitur, nisi cùm jam habere incipit servum, etiam ista appellatio relativa ex tempore est Deo. Non enim sempiterna creatura est, cujus est ille Dominus. Quomodo ergo obtinebimus, nec ipsa relativa esse accidentia, quoniam nihil accidit Deo temporaliter, quia non est mutabilis, sicut in exordio hujus disputationis tractavimus. Ecce Dominum esse non sempiternum habet, ne cogamur etiam sempiternam creaturam dicere, quia ille* E *sempiternè non dominaretur, nisi etiam ista sempiternè famularetur. Sicut autem non potest esse servus qui non habet Dominum: sic nec Dominus, qui non habet servum. Et quisquis exstiterit qui æternum quidem Deum solum dicat, tempora autem non esse æterna propter varietatem & mutabilitatem, sed tempora tamen non in tempore esse cœpisse. Non enim erat tempus antequam inciperent tempora, & ideo non in tempore accidit Deo, ut Dominus esset, quia ipsorum temporum Dominus erat, quæ utique non in tempore esse cœperunt: quid*

A *respondebit de homine qui in tempore factus est, cujus utique Dominus non erat antequam esset cui esset? Certè vel ut Dominus hominis esset ex tempore accidit Deo. Et ut omnis auferri videatur controversia, certè ut tuus Dominus esset aut meus, qui modò esse cœpimus, ex tempore accidit Deo. Aut si & hoc propter obscuram quæstionem animæ videtur incertum quid ut esset Dominus populi Israël? Quia etsi jam erat animæ natura quam ille populus habebat, quod modò non quærimus, tamen ille populus nondum erat, & quando esse cœpit apparet. Postremò ut Dominus esset hujus arboris & hujus segetis, ex tempore accidit, quæ modò esse cœperunt. Quia etsi materies ipsa jam erat, aliud est tamen dominum esse materiæ, aliud esse dominum jam factæ naturæ. Alio enim tempore est etiam homo dominus ligni, & alio tempore dominus est arcæ, quamvis ex ipso ligno fabricatæ, quod utique non erat, cùm ligni dominus jam esset. Quomodo igitur obtinebimus nihil secundùm accidens dici Deum? nisi quia ipsius naturæ nihil accidit quo mutetur, ut ea sunt accidentia relativa* B *quæ cum aliqua mutatione rerum de quibus dicuntur, accidunt. Sicut amicus relativè dicitur, neque enim esse incipit, nisi cum amare cœperit. Fit ergo aliqua mutatio voluntatis ut amicus dicatur. Nummus autem cùm dicitur pretium, relativè dicitur, nec tamen mutatus est cùm cœpit pretium, neque cùm dicitur pignus, & si quæ sunt similia. Si ergo nummus potest nulla sua mutatione toties dici relativè, ut neque cùm incipit dici, neque cùm desinit, aliquid ejus naturæ vel formæ quâ nummus est mutationis fiat, quantò faciliùs de illa incommutabili Dei substantia debemus accipere, ut ita dicatur relativè aliquid ad creaturam, ut quamvis temporaliter incipiat dici, non tamen ipsi substantiæ Dei accidisse aliquid intelligatur, sed illi creaturæ ad quam dicitur. Domine, inquit, refugium factus es nobis. Refugium ergo nostrum* C *Deus relativè dicitur, ad nos enim refertur, & tunc refugium nostrum fit, cùm ad eum refugimus. Nunquid tunc fit aliquid ejus naturæ, quod antequam ad eum refugeremus, non erat? In nobis fit aliqua mutatio (deteriores enim fuimus antequam ad eum refugeremus, & efficimur ad eum refugiendo meliores:) in illo autem nulla. Sic & pater noster esse incipit, cùm per ejus gratiam regeneramur, quoniam dedit nobis potestatem filios Dei fieri. Substantia itaque nostra mutatur in melius, cùm filii ejus efficimur, simul & ille Pater noster esse incipit, sed nulla mutatione suæ substantiæ. Quòd ergo temporaliter dici incipit Deus quod antea non dicebatur, manifestum est relativè dici: non tamen secundùm accidens Dei quòd ei aliquid acciderit, sed planè secundùm accidens ejus, ad quod dici aliquid Deus incipit relativè. Et qui amicus Dei justus esse incipit, ipse mutatur, Deus autem absit* D *ut temporaliter aliquando diligat; quasi nova dilectione, quæ in illo antè non erat, apud quem nec præterita transierunt, & futura jam facta sunt. Itaque omnes sanctos suos ante mundi constitutionem dilexit, sicut prædestinavit. Sed cùm convertuntur & inveniunt illum, tunc incipere ab eo diligi dicuntur, ut eo modo dicatur, quo potest humano affectu capi quod dicitur. Sic etiam cùm iratus malis dicitur, & placidus bonis, illi mutantur, non ipse. Sicut lux infirmis oculis aspera, firmis lenis est, ipsorum scilicet mutatione, non sua.*

INSTANTIA V. *Qui modò irascitur, modò placatur nobis; is est mutabilis.*

Deus modò irascitur, modò placatur nobis:
Ergo est mutabilis.

E RESPON. Qui modò irascitur, modè placatur nobis, sic ut novi aliquid ei accidat, is est mutabilis. At Deum sic irasci & placari hominibus, ut ipsi aliquid novi accidat, negatur. Nam sive Deus nobis irascatur, sive placetur, nulla in ipso Deo fit mutatio, sed tantum in nobis.

INSTANTIA VI. *Qui modò vult aliquid, modò idem non vult: is est mutabilis:*

Deus modò vult aliquid, modò idem non vult:
Ergo est mutabilis.

Mino

Digitized by Google

Minor probatur: Nam voluit Nineven perdere, post dies quadraginta, ut legitur Iona 3. vers. 5. & idem paulò post noluit facere, ut ex eodem capite tertio & sequente quarto liquet.

RESP. Qui modo vult aliquid, modo idem non vult, nimirum voluntate beneplaciti seu absoluta, is est mutabilis: At Deum modò velle aliquid: modò idem non velle, nempe voluntate beneplaciti seu absoluta, negatur. Probatio verò minoris loquitur non de voluntate beneplaciti, sed de voluntate signi.

REPLICATUR: *Quæ realiter idem sunt, eorum uno posito, ponitur & alterum.*

Voluntas beneplaciti Dei & voluntas signi realiter idem sunt: Ergo, &c.

RESPON. *Minor* Negatur: Nam voluntas beneplaciti Dei est ipsamet essentia Dei: at voluntas signi est actio Dei externa, nempe vel præceptum, vel prohibitio, vel permissio, vel consilium, vel promissio, vel comminatio, vel prædictionum impletio.

B

TRIPLICATUR: *Omnis essentialis proprietas Dei est ipsamet essentia Dei.*

Voluntas signi est essentialis proprietas Dei:

Ergo, &c.

Minor probatur; *quia voluntas Dei quæ est proprietas essentialis Dei, distribuitur in voluntatem beneplaciti & signi.*

RESP. *Primò* negatur minor: *Deinde* negatur & probatio, quia distributio illa non est rerum συνωνύμων, sed tantum vocis homonymæ distinctio.

INSTANTIA VII. *Qui factus est homo in tempore, cum antea homo non esset, is est mutabilis;*

Deus factus est homo in tempore, cùm antea homo non esset:

C

Ergo Deus est mutabilis.

RESP. *Majorem propositionem* restringo: *Qui factus est homo in tempore: cùm antea homo non esset, is est mutabilis:* nimirum si desiit esse quod antea fuit, si naturam quam habuit mutavit in aliam seu totam seu ex parte. Jam ad *minorem* respondeo: Deum factum esse hominem in tempore cum antea homo non esset, sic ut defierit esse, quod antea fuit, ut naturam quam habuit mutaverit in aliam seu totam seu ex parte, negatur. Nam Deus manifestatus in carne, mansit quod erat, & assumsit quod non habebat, non mutatione divinæ naturæ suæ in humanam, nec transfusione proprietatum humanitatis in Deitatem, aut proprietatum Deitatis in humanitatem; sed copulatione humanæ naturæ nostræ cum divina sua in unitatem personæ.

D

INSTANTIA VIII. *Qui assumsit quod non habebat, is profectò mutatus est:*

At Deus assumsit quod non habebat:

Ergo, &c.

RESP. *Major* universè accepta est falsa. Nam qui veste quam antea non habebat, se induit, is propterea non mutatur in sua essentia & natura. Item anima humana, cum assumit corpus cui unitur, non ideo mutatur in sua substantia & natura: sed corpus mutatur, quod a potentiis & qualitatibus animæ afficitur, vivificatum ab illa & facultate sentiendi instructum. Sic Deus quoque assumsit quod non habebat, absque sui mutatione: natura autem assumta mutata est, dum multis donis excellentissimis ornata est longissimè supra communem humanæ naturæ conditionem.

E

INSTANTIA IX. *Qui mutat locum est mutabilis:*

Deus mutat locum: juxta testimonia, Gen. 11. 7. *ait Iehova; Agedum, descendamus & confundamus ibi sermonem eorum* Joh. 14. 24. *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, & Pater meus diliget eum & ad eum veniemus & mansionem apud eum faciemus.* Jacob. 4. v. 8. *Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis:*

Ergo Deus est mutabilis.

A

RESPON. *Minor propositio* propria prædicatione constat; testimonia verò figuratas prædicationes habent: Mutato igitur genere prædicationis, non valet consequentia.

USUS.

Διδασκαλία 1. Quum Deus sit immutabilis, sequitur alium esse à creaturis omnibus. Nam de rebus creatis rectè *Damascenus* inquit: πᾶν κτιστὸν, τρεπτόν ἐστι: *Omne creatum est mutabile.* Hoc docetur Psalm. 102. 27, 28. *Ista peritura sunt, tu autem permanes; ista, inquam, omnia ut vestimentum veterascent, ut indumentum mutabis ea atque mutabuntur; Tu verò idem es & anni tui non finiuntur.*

2. Solus ex omnibus quæ sunt, Deus verus & fidelis est, quia semper idem est: sicut dicit, *Videte quia ego idem sum & non mutor.* Malach. 3. 6.

Ἔλεγχος. Quum Deus sit immutabilis, sequitur Deitatem non esse conversam in carnem, cùm Sermo ille caro factus est: ut Ecclesia dicit: *Mansit, quod erat: & assumsit, quod non erat.* Hoc argumentum tractat præclarè *Theodoretus* in divino illo dialogo, qui ἄτρεπτος inscribitur. Sequitur etiam, Deitatem non esse passam, nec posse pati: quod tenendum adversus Noetianos, Sabellianos Patripassianos, Theopaschitas, Eutychianos & Ubiquitarios, quorum quidam ita impudentes fuerunt, ut dixerint: Deitatem Christi esse passam, & nostras Ecclesias calumniati sunt, quasi in illis doceretur, Passionem CHRISTI nihil ad Filium Dei attinuisse. Vide libros *Vigilii* adversus Eutychem: & *Christophori Herdesiani* collationem orthodoxæ doctrinæ cum Thesibus VVitebergæ disputatis.

Ἐπανόρθωσις. Quum Deus sit immutabilis, meritò deploramus nostram mutabilitatem, quâ à bono in malum tam facile mutati in Adamo sumus atque indies fere mutamur. O quam infelix fuit illa Adami, & nostra in illo mutatio, quâ imagini Dei successit diaboli imago! innocentiæ, labes turpissima! immortali, mortalitas! Genes. 3. v. 7. Ita deploranda est mutabilitas in religione & pietate in deterius: cujusmodi est illa Pauli Apostoli querela Gal. 3. v. 6. *Miror vos ita citò deserto eo qui vocavit vos in gratiam Christi, transferri in aliud Evangelium.* Et cap. 3. 1 *Amentes Galatæ, quis vos fascinavit, ne obsequeremini veritati: quibus ob oculos Iesus Christus prius fuerat depictus, inter vos crucifixus?* Querela de mutatione pietatis in impietatem exstat Jes. 1. v. 21, 22. *Quomodo effecta est meretrix urbs fidelis? & plenissima jure, in qua justitia pernoctabat, ea nunc homicidarum plena est? Argentum tuum versum est in scorias, merum tuum inspurcatum est aquâ.*

Παιδεία. Quum Deus sit immutabilis, nostrum est illum celebrare, ut facit Paulus 1. Timoth. 17. cum ait: *Regi autem æterno, incorruptibili, invisibili, soli sapienti Deo honor sit & gloria in secula seculorum:* Nostrum est illum imitari, ut in eo quod bonum quod rectum, quod justum & sanctum est, immutabiles simus. Quò pertinet hortatio Paulina 2. Timoth. 3. 14. *Tu mane in iis quæ didicisti & quæ tibi concredita sunt, sciens à quo didiceris.*

Παράκλησις. Consideratio immutabilitatis Dei validam nobis consolationem subministrat, eamque multiplicem. *Prima* est: quum Deus sit immutabilis, certò nobis promissam salutem præstabit: sicut dicitur Num. 23. 19. juxta usitatam distinctionem capitum & versuum, seu vers. 23. juxta Junianam distinctionem: *Deus fortis non est homo qui mentiatur, aut filius hominis quem pœniteat: an ipse dixerit, & non faciet? an loquutus fuerit, & non præstabit illud?* Et Hebræorum 6. vers. 17, 18.

Qua in re Deus volens ex abundanti hæredibus promissionis ostendere immutabilitatem consilii sui, fidejussit jurejurando: Ut per duas res immutabiles, in quibus fieri non potest ut mentitus sit Deus, validam consolationem habeamus.

Secunda: Cum Deus noster sit immutabilis, non sinet nos unquam penitus gratiâ suâ & fide excidere: quò pertinet illud Roman. 11. 29. *Dona Dei sunt ἀμεταμέλητα*, id est, talia quorum Deum non possit pœnitere.

Tertia consolatio. Quum Deus noster sit immutabilis, non consumemur ullis calamitatibus, quantumvis magnis & diuturnis. Sic consolatur Jehova fideles Israelitas Malach. 3. v. 6. *Quia ego Iehova non mutor; ideo vos filii Iacob non consumti estis.* Quorum Deus non mutatur, ii nullis calamitatibus consumentur.

Quarta: Quum Deus noster sit immutabilis, non patietur nos in morte penitus interire, nec patietur corpora nostra in perpetua corruptione manere.

Quinta: Cum Deus noster sit immutabilis nos quoque post hanc vitam erimus immutabiles animis & corporibus, ut imago Dei integrè in nobis instauretur.

Hactenus declarata sunt proprietates Dei essentiales primi ordinis: sequuntur secundi.

CAPUT XIV.

In quo de proprietatibus Dei essentialibus secundi ordinis in genere.

PROPRIETATES *Dei essentiales secundi ordinis*, sunt quæ de Deo à posteriori dicuntur, ut est agendi principium. Et hæ sunt incommunicabiles, ut sunt in Deo: communicabiles tamen dicuntur κατ' ἀναλογίαν, quia earum similitudo quædam in creaturis reperitur. Nulla enim perfectio rebus creatis inest, cujus idea seu ratio perfectissima non sit in Deo æternum secundùm simplicissimam & divinam ejus perfectionem: attamen à creaturarum attributis differunt. Nam

I. Per hæc attributa in Deo intelligitur ipsa essentia divina: at in creaturis sunt duntaxat qualitates quædam reipsa diversæ ab earum essentia, ideo Deus per seipsum, seu per suam essentiam vivit, intelligit, sapit, & bonus est, &c. Ita in Deo sunt essentialiter; in creaturis accidentaliter.

D

II. In Deo sunt naturâ: at in creaturis tantùm participatione.

III. In Deo sunt infinitæ, nimirum quia sunt æternæ, quia sunt immensæ & incomprehensibiles: at in creaturis sunt finitæ.

IV. In Deo sunt modo excellentiori, nempe absolute perfectæ; ideo Deus non tantùm dicitur vivus, immortalis, sapiens, sed etiam vita ipsa, immortalitas, beatitudo, sapientia ipsa: at in creaturis sunt imperfectæ.

E

V. In Deo sunt reipsa unum, videlicet, una illa & simplex essentia; quâ enim essentiâ vivus est, eâdem beatus, eâdem sapiens est. At in creaturis sunt multæ & diversæ: Nam homo per aliam formam intelligit, per aliam justus est. Idem sentiendum de aliis attributis secundi ordinis.

VI. In Deo sunt ἀρχέτυπα, in creaturis ἔκτυπα.

VII. Deo tribuuntur πρώτως, id est, primò, per se ac proinde propriè: at de creaturis dicuntur δευτέρως, secundariò, per aliud, atque ἀναλογικῶς, id est, similiA tudine quadam, secundùm tum actus, tum usus analogiam in creaturis.

VIII. In Deo sunt immutabiliter: in creaturis mutabiliter.

Proprietates Dei essentiales secundi ordinis sunt, *vita & immortalitas: beatitudo & gloria*. Harum distinctio & ordo perpendatur:

Vita latiùs patet, quàm *beatitudo & gloria*: sicut *esse* latiùs patet, quàm *vivere*: nam omnes quidem creaturæ sunt, at non omnes vivunt. Sic longè pluribus creaturis competit *vita*, quàm *beatitudo & gloria*. *Vita & immortalitas* differunt, ut alia attributa: & *vita* latiùs patet; nam omnia quidem quæ sunt immortalia, vivunt; sed non omnia quæ vivunt, sunt immortalia; ut homo vivit jam quidem, sed non est immortalis. *Deinde* non

B omnis qui vivit & immortalis est, etiam beatus est, ut Satanas. *Beatitudinis* comes & *gloria*.

Hæ proprietates sunt in Deo *simplicissimè & perfectissimè: indefinitè & immutabiliter*.

CAPUT XV.

In quo de VITA DEI.

INITIO distinguenda hîc vocis homonymia. Nam *vita Dei* dupliciter dicitur, *vel* quâ ipse vivit in sese: *vel* qua vivit in nobis, qui sumus regenerati. *Posterior* intelligitur à Paulo Ephes. 4. 18. ubi ait: *gentes alienatas esse à vitâ Dei*. Nam ut habet *Irenæus* libro quinto ad-

C versus hæreses, capite decimotertio. *Vita hominis duplex est*, naturalis *&* spiritualis. Naturalis, *est vita illa, quam habemus per primam generationem in Adamo, nihilque aliud est, quàm functio animæ naturalis, in movendo, sentiendo ratiocinando; de hac dicitur Actor. 17. 28. Per ipsum vivimus, movemur & sumus.* Vita spiritualis, *est illa quam habemus per secundam generationem in Christo, nihilque aliud est, quam motus profectus ab actione Spiritus Sancti, qui hominis regenerati tanquam anima est: atque hæc est illa vita, quæ ad Ephesios dicitur vita Dei: & 2. Corinth. 4. 11. vita Iesu, cùm ait: Semper enim nos qui vivimus morti tradimur propter Iesum, ut etiam vita Iesu manifesta fiat in carne nostra mortali. De eadem loquitur Galat. 2. 19. & 20. Ego per Legem Legi mortuus sum, ut Deo viverem: Unà cum Christo crucifixus sum. Vivo autem non ampliùs ego: sed vivit in me Christus: & vi-*

D *tam quam nunc vivo in carne, vivo per Fidem illam Filii Dei, qui dilexit me & tradidit semetipsum pro me. De eadem loquitur Dominus Iohan. 5. 26. Sicut enim Pater habet vitam in seipso: sic dedit & Filio vitam habere in seipso, id est, vita spiritualis quæ nobis communicatur, autor est pari virtute Pater & Filius*. Habet autem eam in seipso, non ut accidens in subjecto, sed ut effectum in causa efficiente.

De hac nunc non agemus; sed de *priore*, hoc est, de vita Dei essentiali, qua Deus vivit in sese, qua Deus revera est, imò quæ Deus ipse est: De hac dicitur Joh. 1. vers. 4. *In ipso vita erat*, vita videlicet illa essentialis, creans & vivificans cuncta, vita illa æterna, à qua vita creaturis donatur; *in ipso, inquam, vita erat*, id est, essentia vivens ab æterno in æternum & aliis vitam impartiens; cujus essentialis vitæ Dei hæc est descriptio.

E VITA DEI, est essentialis Dei proprietas seu ipsa divina essentia vivens, per quam Deus actuosè vivere & seipso omnia agere & vi agitandi movendique præditus esse, ac proinde aliis quoque vitam indere significatur. Joh. 1. 4. *In ipso vita erat, & vita erat Lux illa hominum.* Deut. 32. 40. *Attollo ad cœlos manum meam: & dico, vivo ego in seculum.* Ezech. 33. 11. *Dic eis, ne vivam ego, dictum Domini Iehovi, si delector morte improbi: sed delector quum revertitur improbus à via sua, ut vivat: revertimini, revertimini à viis vestris pessimis, cur enim moreremini*

Digitized by Google

mini domus Israelis? Dan. 4.34. *Ego Nebucadnetzar oculos* A *meos ad cælum sustuli, & mente mea ad me reversa, Excelso benedixi, & viventem in perpetuum laudavi ac glorificavi.* Actor. 17. v. 28. *In ipso enim vivimus, & movemur, & sumus.*

Unde *Deus vivus* seu *vivens* appellatur, idque *simplicissimè*: quia Deus non est compositus, nec quicquam est in ipso compositum: sic ut vita Dei, nihil sit aliud, quàm ipsamet essentia divina vivens.

Perfectissimè: quia planè nihil ei deest ad vitæ integritatem, vivens ex seipso, modo perfectissimo.

Infinitè: quia semper vivit ab æterno in æternum, sine ullo principio vitæ & sine fine vitæ.

Immutabiliter: quia ut nec cœpit unquam vivere, ita nec desinet vivere unquam, nec augetur minuiturque B ejus vita, nec alteratur, nec denique mutatur ullo modo.

De hac notentur ista axiomata.

I. Vita & vivere in Deo non differunt, sed idem sunt.

II. Vita Dei est Deus ipse, est Esse ipsius Dei, quatenus Deus est.

III. Ea nullum habet sui causam, sicut nec divinum Esse.

IV. Est æterna: Deus enim semper vivit ab æterno in æternum. Dan. 4. v. 34.

V. Tam certa est, ut propriissimè solus Deus vivere dici possit: Hinc Deus per vitam suam jurat: *Vivo ego in seculum*, Deut. 32. 40. Hinc etiam sancti per vitam ejus jurant, ut cum ajunt, *Vivit Dominus*, Jud. 8. v. 19. C Ruth 3. v. 13. 1. Sam. 14. 39. quibus verbis significant indubitatam veritatem rei quam asseverant, cùm eam firment contestatione ejus, qui verè & semper vivit, eoque omnia videt & intelligit, ac proinde mendaces & perjuros punit certò, etiamsi post longum tempus demum perjurium patefiat, quia Deus semper vivit, nec accidit ut moriatur, quemadmodum interdum Princeps aliquis ante exsequutionem cogitatam mori solet.

USUS.

Διδασκαλία prima: Quum Deus noster verè & propriissimè vivens sit, sequitur eum esse verum Deum. Unde in Scriptura, hac proprietate ab idolis, discernitur, ut Jos. 3. v. 10. *Dixit Iosua, hac re cognoscetis, Deum fortem vivum esse in medio vestri.* Et Jer. 10. 9. 10. *Opus artificum sunt omnia* (videlicet idola:) *Iehova verò Deus verus est, Deus vivens & Rex sempiternus.* Et v. 14. *Falsum est fusile ejus, nec spiritus est in ullo eorum.* Hoc ipsum agnovit Nebucadnetzar Magnus Monarcha Babylonius, qui Dan. 4. 34. ait: *Exactis verò temporibus illis, ego Nebucadnetzar oculos meos ad cælum sustuli & mente meâ ad me reversâ Excelso benedixi & viventem in perpetuum laudavi & glorificavi.*

Διδασκαλία secunda: Cùm Deus noster verè & propriissimè vivens sit; confirmatur inde, ipsum esse fontem & autorem vitæ *tum* naturalis in omnibus creaturis viventibus, *tum* spiritualis in electis Angelis & hominibus. Nam si anima hominis ideo vivens dicitur, quia non solùm per se vivit, sed etiam ut corpus E vivat, efficit: multo verius dicitur vivens, *tum* quia seipso vivit, *tum* quia aliis vitam largitur: Sicut dicitur Gen. 2. 7. *Sufflavitq; in nares ipsius halitum vitæ.* Deut 30. v. 20. *Nam ipse est vita tua & longitudo dierum tuorum.* Act. 17. v. 28. *In ipso enim vivimus, & movemur, & sumus.* Ps. 36. v. 10. *Apud te est fons vitæ.* 1. Pet. 1. 23. *Regeniti non ex semine corruptibili, sed incorruptibili, id est, per sermonem Dei vivi & manentis in æternum.*

Ἔλεγχοι. Primus; Quum Deus noster sit vere & propriissime vivens, graviter errant, qui vitam quâ vivit, aliam reipsa ab essentia Dei faciunt, ut olim *Gnostici* qui *ζωὴν*, id est, vitam in divinis à Dei essentia aliam statuerunt & sexto loco emissam dixerunt. Hos refutat *Irenæus* libro secundo adversus hæreses cap. 18. & adducit rationem, *quia Deus vita est, & incorruptela & veritas.* Et mox: *Appellatione enim Dei obaudient sensus, & verbum & vita & incorruptela & veritas & sapientia & bonitas & omnia talia.*

Secundus ἔλεγχος; Quum Deus noster sit propriissime vivens & ipse vitam det omnibus, quæ vivunt, errant *Papistæ* & *alii* qui in Sacramentis vim vivificam inclusam esse putant, & ex Sacramentis Deum aut potius idola faciunt, ut *Bellarminus* in tomo tertio Controversiarum Sartoriano affirmat in arbore vitæ in Paradiso collocata vim vivificam fuisse, ita ut ejus arboris fructu gustato, homines non fuissent ullo modo morituri. At hoc est ex arbore facere idolum, ex Sacramento Deum. Deus est qui dat vitam: non arbor, non lignum; sed ita ineptiunt qui Sacramenti naturam non perpendunt, & ex Sacramento Deum faciunt.

Ἐπανόρθωσις prima: Quum Deus noster, sit vivus Deus, reprehensione dignissimi sunt, qui peccatis indulgent, quasi nunquam vindictam experturi. Atqui non temere legitur Heb. 10. 31. *Horrendum est incidere in manus Dei viventis.* Et Apoc. 15. 7. *Et unum ex quatuor animalibus dedit septem Angelis phialas aureas, plenas excandescentia Dei viventis in secula seculorum.*

Secunda: Cum Deus noster, sit Deus vivens, profectò gravissime delinquunt, qui eo relicto idola sectantur, sicut quæritur Iehova Ierem. 2. v. 12. 13. *Obstupescite cœli de hac re & horrescite, desolemini valde, dicit Iehova: Nam duo mala fecit populus meus: me dereliquerunt scaturiginem aquarum viventium, ut effoderent sibi cisternas fractas, quæ non capiunt aquas.* Et Propheta Ierem. cap. 17. 13. *O exspectatio Israelis Iehova, omnes derelinquentes te erubescant: castigationes meæ in hac terra conscribantur, quia dereliquerunt scaturiginem aquarum perennium, Iehovam.*

Παιδεῖαι. Prima: Cum Deus noster sit Deus vivens, ab ejus conspectu nobis est timendum; sicut Darius Monarcha Persicus proposuit edictum Dan. 6. 26. *ut in toto dominatu regni ipsius tremerent, & timerent omnes à conspectu Dei Danielis: quia ipse est Deus vivens & stabilis in secula.*

Secunda παιδεία: Quum Deus noster sit Deus vivens, est ipsi serviendum, est ipse adorandus; quemadmodum sanguis CHRISTI, qui per Spiritum æternum seipsum obtulit inculpatum Deo, emundat conscientiam nostram à mortuis operibus ad serviendum Deo viventi, Heb. 9. vers. 14. 15. *Ita tribuebant illa quatuor animalia*, de quibus Apoc. 4. v. 9. *gloriam & honorem & gratiarum actionem ei qui throno insidebat, illi, inquam, viventi in secula seculorum. Et viginti quatuor illi seniores in conspectu illius insidentes throno procidebant & adorabant illum viventem in secula seculorum.*

Tertia: Quum Deus noster sit Deus vivens, in ipsius nomine religiosè jurandum, cavendumque a perjurio. Quemadmodum Deus per vitam suam jurat, ita etiam sancti per eandem jurare jubentur & jurant: Deus enim qui vere & semper vivit, eoque omnia videt & intelligit, ac proinde mendaces & perjuros punit certò, etiamsi quàm diutissime perjurium celetur & pœna differatur: Sic Ierem. 4. 2. dicitur: *Iurabis, vivit Iehova, in veritate, in jure & in justitia; ut benedicant sibi in ipso gentes, & in ipso laudent sese.* Hinc frequentissima est sanctis jurandi formula, *vivit Iehova*, seu *vivit* DOMINUS.

Quarta: Quum Deus noster sit Deus vivens, etiam

Digitized by Google

atque etiam cavendum nobis; ne verbum ejus pervertamus *Ipsum onus futurum est cuique verbum suum, si perverteritis verba Dei viventis, Iehova exercituum Dei nostri*, ait Jeremias cap.23.v.36.

Quinta: Quum Deus noster sit Deus vivens, in ipso spes ponenda, non in divitiarum incerto. Quo pertinet illa admonitio Apostolica 1 Timoth 6. v.17. *Iis qui divites sunt in hoc seculo denuncia, ne efferantur animo, neq; spem ponant in divitiis incertis, sed in illo Deo vivo, qui præbet nobis omnia copiose ad fruendum.*

Sexta: Quum Deus noster sit vivus, ab ipso solo vita & salus petenda: quod Propheta facit Psalm.42.v.3. *Sitit anima mea ad Deum, ad Deum vivum.*

Παρακλήσις. *Prima.* Magno hoc solatio nobis meritò esse debet, quod Deus noster est Deus vivens, ut sciamus nos quoque filios esse Dei vivi, nos accessisse ad civitatem Dei vivi, nos templa esse Dei vivi, nos servire Deo, vivo & vero. Quò pertinent hæc illustria dicta: Ose.1. v.10. *Eritque pro eo quod dicitur istis, non populus meus estis, ut dicatur illis, filii Dei fortis viventis estis:* quod repetitur Rom. 9. 26. Heb. 12. 22. *Accessistis ad montem Tzyonis & civitatem Dei vivi, Ierusalem cœlestem & myriadas Angelorum.* 2. Corinth. 6. 16. *Vos templum estis Dei viventis.* 1.Thess.1.9. *Ipsi de nobis annunciant qualem ingressum habuerimus ad vos, & quomodo converteritis vos ad Deum relictis idolis; ut serviretis Deo vivo & vero.*

Secunda: Magno nobis solatio & hoc esse debet adversus calamitates hujus vitæ quibus mortificamur, & adversus ipsam mortem corporalem, quod Deus noster sit Deus vivens, ut persuasi simus ipsum nos vivificaturum verâ & æternâ vitâ. Ita se solatur Jobus capite 19. v.25, 26, 27. *Ego novi Redemtorem meum vivere; & posteriorem super pulverem resurrecturum: Et postquam vermes confoderint istud, evigilante me; tum carne meâ me visurum esse Deum. Idem qui sum, ac non alienus visurus sum mihi, & oculi mei aspecturi.* Johan.14. 19. *Quia ego vivo, & vos vivetis.*

CAPUT XVI.

In quo de IMMORTALITATE DEI.

IMMORTALITAS DEI, est essentialis Dei proprietas, per quam intelligitur, non posse ab ipso separari vitam, ipsum non desinere unquam vivere & mori non posse 1. Timoth. 6.16. *ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, qui solus habet immortalitatem.*

Axiomata.

I. Deus est immortalis per essentiam suam, non per immortalitatis qualitatem.

II. Est immortalis à se, non autem *κοινωνίᾳ*, hoc est, communicatione seu acceptâ immortalitate ab alio: non cujusquam gratiâ, sed naturâ suâ: non ex alterius voluntate, sed ex suapte essentia.

III. Est solus verè, propriè & simpliciter immortalis; quia solus est omnino immutabilis. In omni enim mutabili natura nonnulla mors est ipsa mutatio, quia facit aliquid in ea non esse quod erat. Proinde & ipsa anima humana, quæ propterea dicitur immortalis, quia qualitercunq; secundum modum suum nunquam desinit vivere: habet tamen pro ipso suo modo quanquam mortem suam: quæ si justè vivebat & peccat, moritur justitiæ: si peccatrix erat, & justificatur, moritur peccato, *ut* Augustinus *docet, sexto tomo, libro tertio contra Maximinum Arianum, capite duodecimo.* Vera & integra immortalitas tam non recipit mutationem, quàm nec finem, quòd omnis mutatio quædam

Anima humana quomodo immortalis & mortalis.

A mortis imitatio est. Omne enim quod mutatur, dum de uno ad aliud transit esse, quodammodo necesse est moriatur quod erat, ut esse incipiat quod non est. Solus igitur Deus absolutam perfectamque immortalitatem habet, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio, *ut* Bernardus *Sermone ... primo in Canonico.*

Objectio.

Angeli & animæ hominum sunt quoq; immortales: Ergo non solus Deus.

RESP. *Antecedens* est intelligendum non simpliciter; sed *κατά τι.* Angeli & Animæ hominum sunt

B immortales, *primo* impropriè, quia ipsorum immortalitas principium habet: *secundo*, sunt immortales non suâ vi & potestate, sed alieno tantum beneficio, quatenus à Deo in sua natura conservantur: Dei enim sustentatione perdurant & subsistunt.

USUS.

Διδασκαλία 1. Quum Deus noster sit immortalis, confirmatur eum esse verum Deum: Qui enim moritur vel mori potest deitate suâ, verus Deus non est. Unde *Cretenses* olim tanquam mendaces malè audierunt, quod Jovem Deum esse profiterentur, & tamen mortuum esse & sepulcrum se ejus habere gloriabantur: de eis *Calimachus Cyrenæus* Poëta Græcus sic canit hymno in Jovem:

Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται· καὶ γὰρ τάφον ὦ ἄνα σεῖο.
Κρῆτες ἐτεκτήναντο· σὺ δ' οὐ θάνες, ἐσσὶ γὰρ αἰεί.

C 2. Quum Deus noster sit immortalis, colligitur hinc magnum esse amorem CHRISTI erga nos, qui immortalis existens, pro nobis in carne assumta mori dignatus est: sicut Paulus ait Rom. 5. v.8. *Commendat suam erga nos charitatem Deus, eò quòd quum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus sit.*

3. Quum Deus noster sit solus propriè immortalis, sequitur quod ipse nos liberet à morte.

4. Quum Deus noster sit immortalis, est ipse summum nostrum bonum. Hic locum habet illud rectè intellectum: *Non est mortale quod opto.*

Ἔλεγχος 1. Quum Deus sit immortalis, delirarunt Gentiles, qui divinam naturam in mares feminasq; distinxerunt, & varios deos, variasq; deas in con-

D jugio viventes confinxerunt. Hâc enim sexus discretione & conjugali conjunctione indiget eorum natura, qui subjecti mortis legibus vivunt. Quia enim mors, hominum genus in servitutem adducit nuptiæ liberorum propagatione reponunt quod interitus ipse consumsit Mortale itaque animal medium hoc habet ad immortalitatem tuendam, sibi à Deo Creatore tributum, quod gignere filios ex se potest: eamque ob rem morituro quidem homini, feminæ usum necessarium esse cognoscimus. Angelis fœmineus sexus omnino superfuisset, neque enim augeri propagarique indigent qui decrescere non possunt: qua de re Theodoretus *Sermone tertio de Curatione Græcarum affectionum.* Sic & nos post universalem resurrectionem ex mortuis, non ampliùs egebimus conjugio, quia immortales erimus.

E 2. Quum Deus sit immortalis, fœdè errarunt, qui CHRISTUM secundùm Deitatem passum & mortuum esse docuerunt. Turpissimè etiam errant, qui Deum peccare posse aut peccati autorem esse dicunt. Qui enim naturâ immortalis est, peccare non potest.

Ἐπανόρθωσις. Quum Deus noster sit immortalis, meritò deploramus lapsum nostrum, per quem mortales facti sumus qui ad imaginem Dei ac proinde ad immortalitatem creati eramus. Quo pertinet illud

Pauli

Pauli Rom. 5. v. 12. *Per unum hominem peccatum in mundum introiit ac per peccatum mors: & ita in omnes homines mors pervasit, in quo omnes peccarunt.* Et v. 17. *Per unam offensam mors regnavit per unum.*

Reprehendendi & illi sunt, qui peccato dant operam, ac mortis suæ inprimis æternæ sibi causa exsistentes, à Dei, qui immortalis est, imagine recedunt.

Παιδεία. Quum Deus noster sit immortalis, ad ipsum igitur in morte confugiendum, in ipso spes ponenda: non autem in homine mortali. Quò pertinet illud Psal. 146. 3, 4, 5. *Ne fiduciam habetote in Principibus, in ullo filio hominum, penes quem nulla est salus. Exit spiritus ejus, revertitur in terram suam: die eodem pereunt cogitationes ejus. Beatus, cui auxilio est Deus fortis Iacobi, cujus exspectatio est in Iehova Deo suo.*

Παράκλησις 1. Quum Deus noster sit immortalis, non est igitur quod metuamus nobis à regibus mortalibus, ab hominibus morti obnoxiis.

2. Quum Deus noster sit immortalis, erimus & nos immortales: & licet quò ad corpora moriamur, tamen illa rursus è pulvere terræ excitabuntur incorrupta deinceps futura. *Oportet enim*, ut Paulus ait 1. Cor. 15. v. 53 & sequentibus, *corruptibile istud induere incorruptibilitatem, & mortale istud induere immortalitatem. Postquam autem hoc corruptibile induerit incorruptibilitatem, & mortale istud induerit immortalitatem, tunc fiet illud quod scriptum est: Absorpta est mors ad victoriam: Ubi tua, ô mors, victoria? ubi tuus, ô sepulchrum, aculeus? Aculeus verò mortis est peccatum: vis autē peccati, lex. Deo autem sit gratia qui dat nobis victoriam per Dominum nostrum Iesum Christum.*

Tantum de immortalitate Dei: sequitur

Caput XVII.

In quo de beatitudine Dei.

BEATITUDO DEI, est essentialis ejus proprietas, per quam per se suâque naturâ semper ab omnibus malis liber, omnibus bonis affluens, ea perfectissime cognoscens, sibique sufficiens & seipso contentus esse & nostris bonis non egere neque ea appetere significatur. Hæc proprietas Deo attribuitur 1 Timoth. 1. 11. ubi ait Paulus, *sanam doctrinam esse secundùm gloriosum Evangelium beati Dei*: & cap. 6. 15. descriptio Dei est, quòd sit *ille beatus & solus Princeps, Rex illorum Regum & Dominus Dominorum.* 1. Johan. 1. 6. *renunciamus vobis Deum lucem esse & tenebras in eo non esse ullas.* Psal. 16. 2. *Dicis* (anima mea) *ad Iehovam; Dominus meus es; bonum meum non ad te est seu pervenit*, hoc est, bono meo nihil tu juvaris, facultatibus & beneficiis meis non eges. Psal. 50 à versu - usque ad 14. *Audi populo mi, & eloquar, ô Israël & contestabor te, Deus Deus tuus sum, Non propter sacrificia tua arguam te, ut holocausta tua sint coram me jugiter. Non accipiam è domo tua juvencum, è caulis tuis hircos: Quum mea sit omnis bestia sylvestris, jumenta in montibus mille: agnoscam omnes volucres montium, denique animalia agrestia sint in mea potestate. Si esurirem, non dicerem tibi: nam mea est terra habitabilis & plenitudo ejus. An vescor carne robustorum juvencorum, aut sanguinem hircorum bibo?* Chagg. 2. 8. *Meum est argentum & meum est aurum, dicit Iehova exercituum.*

Axiomata.

I. Deus solus est verè beatus.

Quem nos in Latina lingua beatum, *in Germanica Seelig dicimus, pro eo Hebræi periphrasi quadam utuntur, &* beatitudines ejus esse *dicunt, sicut Psal. 1. vers. 1.* אשרי האיש, *hoc est*, beatitudines illius viri sunt: *nemo enim beatus est ex uno aut alterutro, sed si quis pluribus abun-*

A *det bonis. Quo quis igitur pluribus affluit bonis, eo est beatior. Græcè beatus dicitur μάκαρ, item μακάριος & per Syncopen μάκαρες, quod nomen vel deducitur ἀπὸ τοῦ στερητικοῦ μὰ, à privativa particula μὰ (nam adverbium hoc jurandi, interdum per se negare, Lexica Græca monent, & exempla docent) & nomine κὴρ, quo mors significatur, hoc est, cumulus miseriarum, incommodorum & malorum omnium, ut explicat* Phavorinus: *vel derivatur ἀπὸ τοῦ χαίρειν, unde χαρὰ gaudium, quam etymologiam quorundam fuisse tradit* Aristoteles *lib. septimo Ethicorum ad Nicomachum, cap. undecimo.*

Deum autem solum vere esse beatum constat: nam ipse per se & suâ naturâ semper ab omnibus malis liber, semper omnibus bonis affluens est, semper hanc suam felicitatem perfecte cognoscit, semper sibi αὐ-

B τάρκης & sufficiens, semper seipso contentus est, nullo nostro bono eget, eoque nihil extra se appetit.

II. Beatitudo est solius intelligentis naturæ. Nam qui bona quæ habet non novit, beatus non est.

III. Beatitudo in actu consistit, non in habitu. *Ideo etiam* Aristoteles *beatitudinem actionem definit libro primo Ethicorum Nicom. capite duodecimo: ait enim beatitudinem esse ψυχῆς ἐνέργειαν κατ' ἀρετὴν τελείαν, animæ actionem secundùm virtutem perfectam, hoc est, virtuti undique absolutè congruentem.*

IV. Deus est ipse sua beatitudo.

USUS.

Διδασκαλία 1. Quum Deus noster solus sit vere beatus, sequitur eum esse verum Deum. Aristoteles *li-*

C *bro decimo Ethicorum Nicomachicorum capite octavo, ait, deos esse felicissimos ac beatissimos: diis totam vitam beatam esse. At nos Christiani veriùs de Iehova Deo nostro affirmamus, ipsum beatum esse, & quidem solum verè beatum.*

2. Quum Deus noster solus sit vere beatus: sequitur ipsum quoque summum nostrum bonum esse: ipsius participatione nos beatos esse: ipsum nobis quoque beatitudinis autorem atque beatitudinem esse.

Omnes homines beatitudinem expetunt, at verò quænam res sit beatitudo nostra pauci norunt. Est autem beatitudo nostra, *propriè loquendo, fruitio Dei seu communio cum Deo, qui est summum nostrum bonum, ut explicatum primo libro.* Frui, *est amore alicui rei inhærere propter seipsam. Differt ab* uti: *nam uti est quod in usum venerit ad id quod* Frui & uti differunt.

D *amas obtinendum referre. Res aliæ sunt quibus fruendum est, aliæ quibus utendum, aliæ quæ fruuntur & utuntur. Illa quibus fruendum est, beatos nos faciunt. Istis quibus utendum est, tendentes ad beatitudinem adjuvamur, ut ad illas quæ nos beatos faciunt pervenire atque his inhærere possimus. Nos verò qui fruimur & utimur, inter utrasque sumus constituti. Res quibus fruendum est, Pater, Filius & Spiritus Sanctus est. Mundo hoc utendum est, non fruendum, ut invisibilia Dei per visibiles creaturas intellecta conspiciantur. Deus non fruitur nobis, sed utitur: non fruitur nobis, quia alioqui bono aliquo extra se egeret, quod nemo sanus dixerit.*

Deus etiam dicitur beatitudo nostra: quia est objectum cujus fruitione beati sumus, quia est autor & conservator beatitudinis, & quia in ipso sumus, in quo etiam fruimur ipso. Deus dicitur beatitudo nostra.

E Ἔλεγχος. Quum Deus sit vere beatus, tum in ipso nihil mali est, tum ipse nullius peccati autor est.

Ἐπανόρθωσις. Cum Deus sit vere beatus, male faciunt qui similes esse Deo non student, ut veræ beatitudinis participes hanc quoque imaginis Dei partem habeant: quum beatitudo sit pars imaginis Dei.

Παιδεία. Quum Deus solus sit vere beatus, in id igitur enitēdum, ut ipso fruamur, si beatitudinis compotes

potes

potes esse velimus: purgandus animus ut Deo frui possimus.

Παράκλησις 1. Quum Deus noster solus sit verè beatus, dabit etiam nobis, ut perfectè beati post hanc vitam fiamus, qui jam in hac vita esse cœpimus.

2. Quum Deus noster solus sit vere beatus, bene agitur de iis, qui per mortem corporalem ad eum perveniunt, ut absque impedimento omni, jam eo fruantur, eique indivulsi inhæreant.

Hactenus beatitudinis Dei descriptio: sequitur ejus distinctio.

CAPUT XVIII.

In quo de Sapientia Dei.

BEATITUDO Dei complectitur *immunitatem ab omnibus malis; & omnium bonorum possessionem.*

Bona quæ beatus Deus possidet infinita & incomprehensibilia sunt: ea tamen nostræ melioris & facilioris intelligentiæ gratiâ ad hæc attributa revocari possunt, quæ sunt; *Sapientia & Voluntas: Potentia & libertas.*

Horum attributorum ordo considerandus.

Sapientia, *quæ præsupponit vitam & immortalitatem, est principium agendi dirigens:* Voluntas *verò est principium imperans:* Potentia & libertas *est principium exsequens, & in effectum exteriorem procedens.*

Sapientiâ *Deus novit quæ velit & possit facere, idque liberrime: sapientiâ dirigit voluntatem, potentiam & libertatem. Dirigens autem, prius est directo: regula prior est regulato. Sapientia est dirigere atque ordinare actiones ad finem, modum formamq; accommodam ipsi:* Voluntatis *est imperare. Hæc ergo se invicem consequuntur, intelligere, velle, posse, facere liberrime absque ullo impedimento. Intelligere prius est quam velle: velle prius est quam posse: posse prius est quàm libere facere. Intelligere & velle manet in operante: posse & libere exsequi procedit in exteriorem effectum.*

Eadem differunt ratione: Velle & facere non sunt ἐν τῶν ἀναγκαίων, ut intelligere. Deus enim non potest non intelligere omnia factibilia. At potest non velle & non facere. Voluit enim facere mundum & fecit, quando factus est, non citius, non serius: alioquin non tum, sed prius aut postea factus esset. Necessario ergo intelligit Deus & ab æterno in æternum: ut malè dicatur, Deum posse intelligere, *perinde ac si diceres,* Deum posse esse. *Nam posse esse, est ejus quod non est, semper intelligit.* τὸ ἐξ ἀνάγκης καὶ ἀεὶ ἅμα. Aristot *de ortu & interitu. t.68.*

Iam de his attributis ordine proposito agemus: & primò de Sapientiâ.

Sapientia Dei dicitur ὁμωνύμως. Est enim vel *creata* vel *increata.*

Creata sapientia Dei interdum significat hanc universi fabricam, in qua singularis illa sapientia Dei insculpta est, & omnium oculis exposita, ut 1. Corinth. 1. vers. 21. *Postquam in Dei sapientia mundus non cognovit Deum.*

Interdum significat totam doctrinam de rebus divinis revelatam divinitus: velut Deuter. 4. vers. 6. Psalm. 19.8.

Interdum Evangelii doctrinam, ut 1. Cor. 2. v. 7. *Loquimur sapientiam Dei in mysterio, occultam illam, quam præfinierat Deus ante secula, ad gloriam nostram.*

Sapientia Dei increata duobus modis dicitur: vel enim *essentialis sapientia Dei* intelligitur, vel *personalis.*

Personalis sapientia Dei, est æternus Filius Dei, in quo reconditi sunt omnes thesauri sapientiæ & intelligentiæ, & per quem sapientiæ rivi in creaturas rationales, Angelos & homines diffunduntur. De hac legitur

A Proverb. 1. vers. 20. ubi honoris causâ plurali numero dicitur *sapientiæ*, quasi dicat, omnis & tota sapientia & omnis sapientiæ autor. Item cap. 8. Sic 1. Cor. 1. 24, 30.

Hoc loco *de essentiali sapientia Dei* agitur.

In Deo eam esse testatur Scriptura Rom. 16. 17. & cap. 11. 33. demonstrat satis ordo rerum sapientissimus in toto universo ab ipso institutus: simplicitas item ejus, quum certum sit, quo quis simplicior est, eo magis esse intelligentem.

Talis est autem *essentialis sapientiæ Dei* descriptio:

SAPIENTIA DEI, est essentialis proprietas ejus, per quam verè & propriè, uno, æterno & immutabili intelligendi actu, simul, omnino omnia perfectissime, certò, evidenterque, distincte & necessario seu immutabiliter novit; nihil unquam ignorans, nihil B successive discens & cognoscens, nihil obliviscens.

Hujus descriptionis membra ordine perpendemus.

Primò sapientiæ Dei nullum potest dari genus, sub quo illa tanquam species contineatur. *Proinde non est hic opus generali definitione & distributione sapientiæ. Notitia Philosophicè loquendo est duplex:* Sensualis *&* intellectualis. Notitia sensualis, *est quæ ministerio externorum & internorum sensuum est comparata.* Notitia intellectualis, *est quæ citra sensuum ministerium in mente gignitur: Eaq; duplex est,* certa *vel* incerta. Incerta notitia *dicitur* opinio. Certa *autem* notitia *duplex est,* fides *&* scientia. Fides, *est notitia certa, ex alterius relatu comparata.* Scientia, *est notitia certa lumine naturali intellectus evidenter percepta. Scientia hæc etiam duplex est:* ἐπιστήμη *&* νοῦς. Ἐπιστήμη, *est scientia conclusionum, hoc est, quæ nascitur ex præexsistente cognitione* C *principiorum, causarum & præmissarum propositionum, ac proinde ex definitione, divisione & ratiocinatione.* Νοῦς *autem, hoc est,* intellectus, *est scientia primorum principiorum, quæ per se sunt cognita, non ex præexsistente alia cognitione; ac proinde non ex definitione, divisione & ratiocinatione. Sub nullo istorum generum sapientia Dei continetur.*

Sed est essentialis proprietas Dei, hoc est, ipsamet Dei essentia. 1. quia Deus est simplicissimus: non esset autem simplicissimus, si in eo sapientia realiter diversa esset ab essentia. 2. quia sapientia Dei est æterna. *Nota sunt Deo ab (omni) ævo omnia opera sua,* ait Iacobus Alphæi, frater Domini Act. 15. v. 18. Atqui nihil est ab æterno nisi divina essentia: Quapropter sapientia Dei est ipsa Dei essentia.

D *Secundò*, Deus *verè & propriè* cognoscit omnia, hoc est, sapientia tribuitur Deo non metonymice, quod alios faciat sapere, nec metaphorice seu similitudine quadam, quod scilicet ea præstet, quæ homo vera sapientia præditus præstare solet: sed citra ullum tropum. Cum enim dicitur 1. Ioh. 3. v. 20. *Potentior est Deus corde nostro & novit omnia*; non potest intelligi, quòd Deus faciat, ut res creatæ omnia norint: nulli enim angeli, nulli homines omnia norunt: *ex parte cognoscimus, ex parte prophetamus*, inquit Paulus 1. Corin. 13. v. 9. Nec potest de similitudine intelligi: quæ enim creatura novit omnia, ut ab ea similitudo notitiæ ad Deum transferatur?

Tertiò, novit Deus omnia *per seipsum, per suam essentiam*, quæ est similitudo rerum omnium quæ sunt, aut E esse possunt: non quemadmodum nos facimus per visa seu species rerum objectas & intelligibiles, id est, per φαντασίας seu imagines à rebus sensu perceptis abstractas & animo impressas: seu per similitudines quas mens concipit & conceptas retinet, tanquam sigilla ceræ impressa. 1. quia Dei sapientia, scientia, notitia nullum principium, nullam causam habet, non gignitur aliunde, sed essentialis est naturæ divinæ illius æternæ & immutabilis. Species autem intelligibiles, per quas intellectus aliquid novit, principium & causa

Digitized by Google

& causa sunt scientiæ in intellectu. 2. quia Deus omnia novit ab æterno, non igitur per species rerum intelligibiles, quia illæ non sunt ab æterno. 3. quia Deus est simplicissimus seu simplicissima essentia: non esset autem talis, si per species rerum intelligeret: quia aliud jam in ipso esset essentia, aliud illæ imagines, per quas essentia cognosceret. Quin Dei tanta est simplicitas, ut ejus scientia non sit diversum quid ab ejus essentia: species autem intelligibiles, per quas intellectus aliquid novit, sunt diversæ ab intellectu. 4. quia Deus est purissimus actus. Non esset autem actus purissimus, si per imagines illas cognosceret: quia prius esset in potentia ad illas intelligendas, quam actu intelligeret. 5. quia sapientia Dei est causa universalis rerum omnium: Ergo non potest fieri earum effectum. Fieret autem earum effectum, si esset in ipso per species seu imagines ab eis abstractas. 6. quia sapientia Dei est ipsamet essentia. 7. quia *species intelligibilis* est similitudo rei intellectæ in ipso intellectu impressa: At tales similitudines non sunt in ipso intellectu divino. Nam si essent, tum impressæ essent aut *à se* aut *ab alio*. Non *à seipso*: esset enim agens, imprimens & patiens, seu impressionem recipiens. At Deus est actus purissimus, sine potentia passiva. Neque *ab alio* extra Deum: quia nihil prius Deo, nihilque in Deum imprimendo agere potest. 8. Deus omnia in se continet, & ipsius essentia dicitur exemplar rerum omnium. Idcirco non opus habet ullis imaginibus rerum ad eas cognoscendas, sed sua sibi essentia sufficit, quam videndo videt omnia.

Quartò, novit omnia *simul, uno, æterno & immutabili intelligendi actu atque uno momento*, hoc est, una simplici intellectione, non discursive seu per discursum, non successive, ut unam post alteram cognoscat: nec ratiocinando res alias ex aliis colligens & intelligens: neque ex noto ad ignotum procedens, uti recte docet *Thomas* in prima parte Summæ Quæst. 14. articulo septimo: nec demum in tempore & cum motu.

Testimonium est Actor. 15. v. 18. *Nota sunt Deo ab ævo omnia opera sua.* Et Jacob. 1. vers. 17. *Apud Deum non est transmutatio aut conversionis obumbratio*, id est, Deus nihil cognoscit per vices & modò hoc, modò illud, diversis temporibus, sed omnia simul. Si Deus distinctis actibus modo hoc, modo illud cognosceret, discursus esset & motus in Dei voluntate, seu in Deo ipso volente. At discursus & motus in Deo non est, nec esse potest. Rationes. 1. quia Deus est simplicissimus: Ergo uno simplici actu omnia simul cognoscit. 2. qui est ab æterno, is non cognoscit successive per prius & posterius: At Deus est æternus: Ergo, &c.

Quintò, novit & intelligit Deus *omnino omnia*, hoc est, *tum* primò, directe & adæquate seipsum in seipso: *tum* secundo quà indirecte quæcunque sunt extra ipsum, divina & non divina, ut Angelica, ut humana: cœlestia, terrena: bona, mala: maxima, minima: occulta, manifesta: universalia, singularia: necessaria, contingentia: nobilissima, vilissima: quæ sunt, quæ non sunt, sed esse possunt: futura, non futura: præsentia, præterita: quæ fuerunt, & non fuerunt: atque adeò *infinita*, etiam ea quæ nunquam futura sunt.

Quod Deus seipsum noverit æquali notitia sui, hæc testimonia demonstrant, Matth. 3. vers. 27. *Nemo novit Filium nisi Pater; neque Patrem quisquam novit nisi Filius.* 1. Corinth. 2. vers. 10. *Spiritus omnia scrutatur, etiam profunditates Dei. Quis enim hominum novit ea quæ sunt hominis, nisi Spiritus hominis, qui est in eo? ita etiam ea quæ sunt Dei, nemo novit nisi Spiritus Dei.*

Quod omnia quæcunque sunt extra ipsum, Deus noverit; testantur hæc dicta, 1. Johan. 3. 20. *Potentior est Deus corde nostro & novit omnia.* Johan. 21. 17. *Domine, tu omnia nosti.* Hebr. 4. 13. *omnia sunt nuda & patentia oculis ejus, qui cum nobis est negotium.*

Quòd sciat arcanos quosque motus voluntatum, cordium & cogitationum, & peccata hominum, liquet ex his allegatis, Genes. 6. 5. *Quum videret Iehova augescere malitiam hominis in terra & omne figmentum cogitationum cordis ejus, tantummodo malum esse omni tempore.* Psalm. 90. vers. 8. *Proponis iniquitates nostras tibi, occulta nostra lumini faciei tuæ.* Et Psalm. 94. 11. *Iehova cognoscit cogitationes hominum, esse vanitatem ipsam.* Proverb. 17. 3. *Fusorium vas argento adhibetur, & catinus auro; qui autem probat corda, est Iehova.* Jerem. 16. vers. 17. *Oculi mei advertunt ad omnes vias eorum, non sunt abscondita à facie mea, neque est abolita iniquitas eorum, ex adverso oculorum meorum.* Et cap. 18. 23. *Tu Iehova nosti totum consilium eorum contra me ad mortem.*

Quòd noverit omnia, etiam *singularia*, non in universali tantùm sensu, *hoc est*, in universalibus causis & affectionibus, seu notione universali ex genere, indistincte; sed quatenus sunt singularia, proprie & distincte, quatenus exsistunt, & quatenus ab ipso facta subsistunt, quum omne quod est, eo ipso quo est, singulare sit; constat primo ex cap. 4. ad Hebræos vers. 13. *Nec est ulla res creata quæ non manifesta sit in conspectu ejus.* Psal. 56. vers. 9. *Tu vagationes meas in numerato habes, pone lacrymam meam in utre tuo, annon esset in numerato tibi?* Psalm. 139. vers. 1. &c. *Iehova pervestigas me & cognoscis. Tu cognoscis sedere meum & surgere meum, intelligis cogitationem meam e longinquo. Iter meum & accubitum meum circumplecteris. Quum nondum est sermo in lingua mea, en, ô Iehova, nosti ipsum totum.* Matth. 10 vers. 26. 30 *Nonne duo passerculi assario veneunt, & unus ex eis non cadet in terram sine Patre vestro? Vestri vero etiam capilli capitis omnes numerati sunt.*

II. Deus res à se invicem distinguit, novit unam non esse alteram, Judam Iscariotem non esse Johannem, novit qui sint sui etiam in specie seu singulari.

Quod Deus noverit infinita, testatur Psaltes, cum ait Psalm. 147. vers. 5. *Intelligentiæ ejus non est numerus.*

OBIECTIO I.

Deus non novit singularia: Ergo non novit infinita.

Antecedens probat *Abenrois* seu *Averroes* aliquot argumentis.

Primum: *Cujus intellectus ab omni materia liber est, is non cognoscit singularia. Dei intellectus ab omni materia liber est: Ergo Deus non cognoscit singularia.* Major probatur, *quia omnia singularia sunt in assignata & certa materia, & cognoscuntur a facultate, quæ & ipsa in materia est, & materialibus instrumentis ad cognoscendum utitur.*

RESP. Major restringenda est ut sit vera: *Cujus intellectus ab omni materia liber est, is non cognoscit singularia*, videlicet, si res non possit intelligere nisi per species seu imagines à rebus collectas, & facultati cognoscenti oblatas; quomodo noster intellectus cognoscit. At Dei intellectus ab omni quidem materia liber est, sed eum non posse intelligere, nisi per species rerum oblatas, negatur.

Secundum: *Quæ non semper sunt, ea Deus non novit:*
Singularia non semper sunt:
Ergo singularia Deus non novit.

Assumtio probatur, *quia singularia quum nondum essent genita, non erant: quum vero corrumpuntur, desinunt esse.*

RESPON. *Major* est falsa. Deus enim novit omnia sive semper sint, sive non sint semper. Nam scientia Dei à rebus non pendet, sicut nostra. Novit enim omnia per suam essentiam, *tum* quæ sunt, *tum* quæ non sunt, *tum* quæ fuerunt, *tum* quæ nunquam futura sunt, sed fieri possunt.

Digitized by Google

Tertium: *Si Deus singularia novit, tum aut semper ea novit, aut modò novit, modò non novit. Atqui primum non potest dici; quæ enim non sunt, eorum scientia haberi non potest: neque secundum, quia scientia Dei esset variabilis. Nullo igitur modo intelligit singularia.* A

RESPON. Negatur *assumtionis membrum prius*, quia Deus omnia semper novit: nam omnia semper ei sunt præsentia.

Quartum: *Quorum non est determinata veritas, ea Deus non novit:*

Singularium futurorum non est determinata veritas.

Ergo, &c.

Minor probatur: *quia futurorum contingentium non est determinata veritas. Futura enim contingentia possunt esse & non esse. At singularia futura sunt contingentia: Ergo.* B

RESPON. *Major* probationis est particularis. Vera est enim tantùm de nobis, quoniam causæ e quibus sunt res contingentes, nobis sunt ignotæ & incertæ: Non autem vera est de Deo, cùm ei omnes causæ sint notæ, quia ab eo omnes sunt definitæ. Ita etiam fit, ut nihil Deo, sed nobis duntaxat sit contingens. Proinde certa quoque est Dei de futuris contingentibus cognitio atque veritas.

Quintum: *Si singularium, antequam sint, non possunt causæ percipi, tum ipsa etiam percipi non possunt.*

At prius est:

Ergo & posterius.

RESP. Concedo totum intellectum de nobis: non autem de Deo. Nos enim cogimur singularia ipsa, *aut* in seipsis videre, quum nimirum sunt in actu: *aut* in suis causis prævidere, quum videlicet sunt in potentia. Sed Deum ad talem, id est, miseram conditionem redigere velle, est impia audacia. C

Sextum: *Infinitorum nulla est scientia.*

Singularia sunt infinita:

Ergo singularium non est scientia.

RESP. Conceditur totum recte intellectum, nempe de nobis, quorum intellectus est finitus: Negatur intellectum de Deo, cujus scientia est infinita.

Septimum. *Si Deus cognosceret singularia, vilesceret intellectus divinus:*

At posterius est absurdum:

Ergo & prius.

Connexum probatur: *Si Deus cognosceret vilissima propè infinita: vilesceret intellectus divinus:*

At si Deus cognosceret singularia, cognosceret vilissima propè infinita: D

Ergo si Deus cognosceret singularia, vilesceret intellectus divinus.

RESPON. *Connexum* est restringendum. I. Si Deus cognosceret res per species ab illis acceptas. II. Si cognitionis objecta mutarent nobilitatem vel ignobilitatem intellectus. III. Si res aliqua vilis esset per se. IIII. Si diversis actibus cognosceret singularia. At Deus nec per species intelligit, nec per objecta mutatur intellectus ejus: Imo cognitio cujusvis rei, etiam ignobilissimæ & vilissimæ, perficit ac nobilitat intellectum creatum: quomodo igitur meliorem redderet divinum? Et quia scientia Dei est non ab ente, sed entis; ideo dignitatis vel indignitatis à rebus cognitio nihil accipit. Tum nulla res est vilis per se, sed tantùm comparatione aliarum. Tumque Deus nihil præter se cognosceret, quia omnia ejus respectu, sunt ipsa vilitas. Insuper Deus non diversis distinctisque actibus, sed uno actu omnia & singula cognoscit: E

Octavum: *Si Deus cognosceret singularia, mala etiam in Deo essent:*

At hoc est absurdum: Ergo & illud.

Probatur connexi consequentia: *Cognitum enim est aliquo modo in cognoscente.*

RESPOND. Deus malum non intelligit mali speciem in se recipiendo: sed seipsum intelligendo, simul bona omnia intelligit, & bona intelligendo, mala etiam quæ nihil aliud sunt, quàm privationes bonorum, cognoscit.

OBIECTIO II.

Si Deus non novit simpliciter impossibilia, tum non novit infinita:

At prius est: Ergo & posterius.

RESPOND. Nego connexi consequentiam: *Primò*, quia non magis illa valet, quàm ista; *Si Deus non potest impossibilia, tum non potest infinita.* Eadem enim Deus non nouit, quæ non potest, & quæ non vult. *Deinde*, quia etiam possibilia sunt infinita.

Replicatio seu Instantia: *Si Deus non novit impossibilia, tum est in eo aliqua ignorantia.*

At hoc est absurdum:

Ergo & illud.

RESPON. Negatur *connexi consequentia*: nam non magis id sequitur, quàm si quis diceret: *Si Deus non potest impossibilia, tum est in eo aliqua impotentia.*

Hactenus quintum membrum descriptionis sapientiæ Dei.

Sextò, novit omnia *perfectissimè*; hoc est, non ex parte, ut nos homines: nec ut augeri vel minui possit Dei sapientia; unde Paulus ait Roman. 11. vers. 33. *O profundas divitias tum Sapientiæ tum cognitionis Dei!* Et Psaltes testatur scientiæ Dei non esse numerum Psal. 147. v. 5. *Magnus est Dominus noster, & multus viribus; cujus intelligentia est innumerabilis.*

Septimò, novit omnia *certò & evidenter*, hoc est, nihil novit opinione duntaxat, nihil demum ex alterius relatu, quemadmodum nos novimus ea quæ opinamur vel credimus.

Octavò, novit omnia *distinctè*, hoc est, non confusè, non generaliter & communiter tantum, sed peculiariter etiam & singulariter singula individua: ac proinde novit universa & singula universè & singulariter. Hinc Christus ait, *omnes capillos capitis nostri numeratos esse*, Luc. 12. v. 7. *Vnum passerculum non cadere in terram sine Patre nostro*, Matth. 10. 29. Et Paulus ait, 2. Timoth. 2. 19. *Novit Dominus eos, qui sunt sui.*

Nonò, novit omnia *necessariò & immutabiliter*: quia sapientia Dei semper est eadem, nunquã variatur, nunquam augetur, minuiturve, & quia omnia præterita, præsentia & futura necessaria & contingentia scit infinitã scientiã suã & *infallibiliter* necessitatis illius absolutissimæ virtute. Etsi igitur Deus etiam novit contingentia, hoc est, quæ in se & nobis talia sunt, tamen non novit ea contingenter, sed necessariò & infallibiliter, quatenus subduntur divino adspectui secundum modum præsentiæ illius.

Sic fuit descriptio sapientiæ Dei: sequitur distributio.

Sapientia Dei complectitur *intelligentiam, scientiam, artem & prudentiam.*

Hæc in hominibus re differunt: in Deo re unum & idem sunt, & modo atque ratione tantum distinguuntur.

Intelligentia Dei, est cognitio evidentissima rerum omnium, infinitis modis evidentior, excellentior, perfectior, quàm in ullo est Angelo aut homine intelligentia principiorum.

Scientia Dei, est notitia simplicissima omnium eorum

rum

Digitized by Google

rum quæ creaturæ rationales ratiocinando cognoscunt; Deus autem absque discursu ratiocinationis omnia Psalm.139.6.

Scientia Dei est sine ratiocinatione, sine discursu, hoc est, Deus non syllogizat; non ratiocinatur. Ratiocinatio enim I. Est de rebus dubiis, at Deo nihil est dubium, Hebr. 4. vers.13. *Omnia sunt nuda & patentia oculis ejus, quicum nobis est negotium.* II. Ratiocinatio est de rebus quarum una est notior quàm altera: at Deo omnia sunt æquè perspicua & clara, & nequaquam alia aliis notiora. III. Ratiocinatio est propria eorum qui imperfectè cognoscunt, ac proinde aliud ex alio colligunt: at Deus perfectissime singula cognoscit. Vide in Hieronym. Zanchii *libro tertio de natura & attributis Dei, capite secundo quæstione primâ: & capite tertio, quæstione decimâ: item libro quinto, capite primo, quæstione quartâ, in refutatione sophismatum contra doctrinam de providentia Dei, paginâ quadringentesima octavâ: Vide etiam* Franciscum Suarezium, *tomo secundo, Disputat. XXX Sect. XV numero XXXIV.*

Scientia Dei PRIMO vel *generalis* est, vel *specialis*.

Generalis scientia Dei, est quâ simpliciter & absolute omnia & *τὸ ὅτι* & *τὸ διότι* cognoscit. Et hæc ad omnia omnino, etiam ad peccata & reprobos se extendit. Bonum enim cognoscit Deus primario & per seipsum: Malum vero reductive per oppositum Bonum. Unde rectè *omniscientia Dei* appellatur. De hac dicitur Heb.4.v.13. *Nec est ulla res creata quæ non manifesta sit in conspectu ipsius, imò omnia sunt nuda & patentia oculis ejus, quicum nobis est negotium.* De eadem sermo fit Psal.7. v.10. &c & 11.4. & 33.13,14. & 94.11.

Axiomata.

I. Scientia Dei est actualis, non habitualis.

II. Scientia Dei aliter se habet quam nostra. Nostra est similis visui illorum, qui in via communi ambulantes, sequentes se non vident: Deus verò, ut qui ex editiore loco totam viam intuetur, simul eos omnes videt qui versantur in ipsa, adspectu uno.

III. Omnia in scientia Dei sunt necessaria, etiamsi in se essent contingentia respectu causarum suarum.

IV. Scientia Dei est infallibilis, æterna & immutabilis.

V. Scientia Dei est infinita, id est, ad infinita se extendit.

VI. Scientia Dei est summe immaterialis, universalia & particularia, bona & mala, materiata & immateriata, universa & singula, modo & ratione immaterialii purissimaque, sciens & cognoscens simul absolutissime.

VII. Deus *tum* formas universales, ut principium universale, habet in sese ab æterno immutabiliter; *tum* formas singulares, ut exemplar sive ideam rei cujusque singularis infinitate, æternâ intellectus sui, secundum quam omnia & singula sunt ipsi *in se* & *à se* æternum præsentissima. *In se* autem dico, eò quod habet in essentia sua exemplar, præceptamque formam rerum omnium, cognitione æternâ & immutabili, atque infallibili secundum cognoscentis modum: *à se* vero, eo quod principium est universale *tum* rerum omnium communium & singularium, *tum* scientiæ & cognitionis illarum; ne dum ut ab illis concipiat formas, qui per se & in se exemplar habet æternum ipsarum.

Specialis scientia Dei, est quâ suos electos non solum ut reliqua omnia cognoscit, verum etiam gratiose agnoscit pro suis, ab aliis discernit, præ aliis curat, eosque approbat, & tanquam filios in illo dilecto amat. De hac dicitur 2. Timoth. 2. vers.19 *solidum tamen fundamentum Dei stat, habens sigillum hoc, Novit Dominus eos qui sunt sui.*

Hæc est notitia divinæ prædestinationis, ait *Thomas Aquinas* in explanatione hujus loci. De eadem Christus loquitur, quum ait Johan.10. vers.14. *agnosco oves meas.* Et vers. 27 *Oves meæ vocem meam audiunt & ego eas agnosco.* Et Psalm. 1. vers. 6. *Quoniam novit Iehova viam justorum, at via improborum peribit.* Hæc vocatur etiam *scientia approbationis* Exo.33. 12 ait Moses ad Deum: *dixisti, agnosco te nominatim*, id est, approbo te & habeo rationem tui.

Hæc distinctio est necessaria, ut rectè explicentur illa loca, in quibus Deus dicitur quosdam non nosse; ut Matth. 7. vers.23. ait Christus: *Tunc autem profitebor eis; Certè nunquam novi vos, discedite à me, qui operam datis transgressioni legis.* Hoc dictum loquitur de notitia speciali conjuncta cum approbatione: sensus igitur est, nunquam novi vos, nempe pro meis, nunquam vos approbavi, nunquam gratiose dilexi.

SECUNDO scientia Dei est tum *notitia præteritorum, & præsentium*; tum *præscientia futurorum*. Hæc distinctio non *Dei* respectu est accipienda, sed *rerum* quæ fiunt, & *nostri* quibus patefiunt. Nam Deus simul uno intelligendi actu ab æterno novit omnia, quæ nobis sunt præterita, præsentia & futura.

De notitia præteritorum & præsentium non est quod jam dicamus: sed de Præscientia operæpretium est quædam proponere, quæ est in genere scientia eo solum angustior, quod duntaxat de futuris dicitur. Itaque idem plane est cum scientia Dei, nisi quod insuper addit cognitionem præcedentem, id est, rerum futurarum solum: Scientia verò est scitorum omnium universe. *Deinde* scientia proprie complectitur quemlibet sciendi & cognoscendi modum, *sive* ad objectum intellectuale & internum, quod intellectui scientis & cognoscentis inest, respexeris; *sive* ad materiale & extrinsecum (nam utrumque genus perfectissime suo modo ab æterno in æternum cognoscit Deus:) præscientia vero non nisi de objecto extrinseco, & post futuro enunciari potest, quum de infinita Dei majestate agitur. Hujus differentiæ ratio est evidens: Nam quicquid est in Deo, æternum est: objectum intellectuale & internum est in Deo: æternum igitur. At rei æternæ non est præscientia: æterno enim quid præire possit? nec igitur est in Deo objecti æterni præscientia. E diverso autem, quicquid nō est in Deo, quicquid est extra Deum, non est æternum æternitate plane interminabili, ut loquuntur, id est, experte omnis termini: Objectum materiale & extrinsecum non est in Deo: Nec æternum igitur est, sed temporarium; Rei igitur temporariæ præscientia est in Deo. Ab ista scientia & præscientia Dei fluunt omnes actus, qui ab ipso ad extra (ut loquuntur) id est, ad res omnes extra ipsum feruntur atque occupantur.

Propriè igitur ei scientia tribuitur; præscientia vero κατ' ἀνθρωποπάθειαν, non nisi rerum respectu, quas disposuit ipse, quæque futuris temporibus manifestandæ erant Angelis & hominibus. In hunc autem modum describitur. *Præscientia. De quid sit, qualis & quotuplex?*

Præscientia Dei, est quâ Deus significatur prævidisse & præcognovisse ab æterno omnia, quæ nostri respectu futura dicuntur. *Πρόγνωσις, Prævisio, præcognitio.*

Eaque falli non potest, hoc est, quæcunque Deus præscit, necessario & infallibiliter præscit, necessitatis illius absolutissimæ virtute, quia omnia sunt ipsi actu præsentia, non secundum modum rerum, causarumve solum, sed secundum modum intellectus æterni & immutabilis, omnia in se habentis actu æterno & immutabili.

Digitized by Google

Estque PRIMO duplex: *Universalis* & *Particularis*.

Universalis præscientia Dei, est quâ Deus ab æterno novit omnia, in tempore futura, *tum* quæ ipse facturus erat, sive in electis, sive in reprobis, sive in aliis creaturis, *tum* quæ alii facturi & admissuri erant.

Axiomata de præscientia Dei.

I. Universalis præscientia Dei ad universum mundi ambitum & ad omnes creaturas extenditur, etiam ad ea quæ Deus ipse non facit, ut ad peccata: nam illa quoque præscit Deus.

II. Præscientia Dei non est causa eorum quæ Deus decrevit non facere, sed solummodo permittere, ut peccati.

Eadem verò præsentia, est causa earum rerum, quas decrevit Deus facere *vel* per se *vel* per alios. Ita non omnium quæ Deus præscit, ipse est autor, sed tantum eorum quæ ipse facere decrevit, *sive* per se, *sive* per alios. Res non tales sunt ob divinam prænotionem, sed quia tales futuræ erant, ipso Deo *vel* agente, *vel* præparante, *vel* permittente & ordinante, ideo eas novit.

Hoc tenendum ad refutandos *Manichæos*.

Omnia quidem quæ futura erant, Deus præscivit: sed non omnium quæ præscivit est causa vel autor.

III. Nec aliâ ratione Deus quæ sunt prævidit, quàm quia ut fierent decrevit.

IV. Nec præscientia seu prævisio divina affert rebus & eventibus futuris necessitatem in ipsis. Utrumque enim verum est, *tum* contingentia à Deo cognosci necessario & infallibiliter, quatenus subduntur divino adspectui secundum modum præsentiæ illius, eoque esse necessaria in scientia ejus: *tum* futura, in se (non autem in Deo) esse contingentia cum suis causis comparata, quandoquidem nihil est tam contingens, quin adhæreat semper aliquid necessarii. Multo minus affert præscientia seu prævisio divina coactivam necessitatem peccandi: nam naturam ipsam & voluntatem non abolet, ut nec prædestinatio. Nec ideo peccamus, quia præscit Deus, sed præscit potius, quia peccaturi sumus, *inquit* Augustinus *ad Simplicianum*.

Præscientia Dei non cogit hominem, ut talis sit qualem præscivit Deus, sed præscit talem futurum, qualis futurus est, quamvis eum non sic fecerit Deus: *Augustinus septimo tomo, libro de prædestinatione & gratia, capite 15.*

V. Eadem præscientia patet latius quàm prædestinatio, sed non patet latius quàm decretum; Nam nulla alia præscivit Deus, nisi quæ decrevit, vel facere vel permittere fieri.

VI. Præscientia à permissione distinguenda est: differunt enim toto genere. Nam præscientia est actus intelligentiæ: permissio est actus voluntatis. *Illa* est imminentis actus, ut vocant: *hac* vero transeuntis. *Illa* objectum suum in sese habet; *hac* autem extra se.

VII. Omnia quæ Deus præscivit, etiam voluit fieri: quia nihil prorsus fit, nisi quod Deus voluit fieri, bonum quidem Deo ipso faciente *vel* per se *vel* per alios; peccatum vero permittente ut faciant alii.

Præscientia Dei particularis, est quâ speciatim quosdam, nimirum electos, cum gratioso amoris affectu, ut suos præcognovit. Roman. 8.29. *Nam quos prænovit, etiam prædestinavit conformandos imagini Filii sui.* 1. Petr. 1. vers. 2. *Electis ex præscientia Dei.* Hæc est causa eorum quæ Deus præscivit. Cum enim dicimur electi κατὰ πρόγνωσιν 1. Petr. 1. v. 2. certe πρόγνωσις causam electionis significat.

Rursus præscientia Dei vel *theorica* est, vel *practica*.

A Præscientia Dei, *quemadmodum & scientia, consideratur duobus modis*: uno: *absolutè simpliciterque secundum propriam rationem ejus in seipsa*: altero, *secundum quid & respective (ut loquuntur) prout est præscientia artificis, rei à se præscitas operantis.* Prior *est præscientia nuda, ac proinde theorica, speculativa, contemplativa dicitur*: posterior est *activa, ideo practica appellatur.*

Præscientia Dei theorica, est quæ absolute simpliciterque secundum propriam rationem suam in seipsa agit ac non in alio, distincta à voluntate.

Quod si præscientia theorica in alio ageret, jam ex facto theorica esse desineret. Intellectus non agit in alium, ut intellectus est. Proprium intellectus est, ut suo modo percipiat, quæ foris sunt: proprium voluntatis ut ad ea quæ foris sunt moveatur intellectu suo.
B Scientia & præscientia intellectus est, ac non voluntatis: per se igitur non efficit quicquam foris, ac proinde non est causa eorum quæ fiunt. Si quando certo (ut fit) præscivit medicus, ægrotum brevi moriturum, an mortis causam dixeris præscientiam ejus? si ædificium ruiturum architectus prævideritt; si speculator prænoverit viatorem in periculum à leonibus *vel* lupis *vel* prædonibus venturum; si natura prævideritt in alto perituram navim, dum littus non potest legere; quis horum præscientiam causam esse istorum malorum affirmabit? quin proprium est scientiæ & præscientiæ quod æque mala cognoscit ac bona, & prænoscit ea, an propterea est malorum causa? quid illa divina præscientia facias? quæ præscivit mala omnia universe & sine exceptione ulla, eoque universè malorum omnium causa (quod absit) diceretur.
C
Præscientia Dei practica, est quę cum voluntate juncta agit in alio. Hanc Scholastici *præscientiam beneplaciti* vocant: Et hæc est causa rerum.

TERTIO, scientia Dei est vel *visionis*, vel *simplicis intelligentia*.

Scientia visionis in Deo, est quâ Deus ea quæ sunt & omnino futura sunt novit & videt, tanquam præsentia. Eaque novit primo *in seipso* non solum tanquam potente, hoc est, qui ea possit facere, sed etiam tanquam ea tandem fieri volente.

Secundo novit ea, *in suis quoque causis secundis & proximis*, à quibus omnino tandem proficiscentur & in lucem prodibunt. Tertio novit ea Deus *in semetipsis*, quia scilicet omnia futura sunt. Hęc igitur scientia non
D novit infinitas res & substantias, nunquam enim futurę sunt infinitę substantię, quum creatio rerum & principium habuerit, & habitura sit finem. Hac tamen scientiâ novit infinitas motiones, cogitationes nimirum, affectiones & actiones in creaturis tam malis quàm bonis. Hęc scientia vocatur etiam *notitia intuitiva*, quę tendit in res ut pręsentes sunt, non autem quia aliunde comprobantur. Hac Deus & se & creaturas intuetur: & tamen nec ab ipso Deo, neque à creaturis dicitur pendere, ut neque causari.

Scientia simplicis intelligentia in Deo, est quâ Deus ea quę possunt quidem fieri & esse, sed nunquam fient, nunquam erunt, novit in sua duntaxat omnipotente essentia, non autem in volente, quia ea non vult fieri;
E neque in causis eorum secundis, quia nullas habent; neque in seipsis, quia nunquam futura sunt.

Hęc scientia dicitur simplicis intelligentię, quia quę non exsistunt reipsa, solummodo intelliguntur. Eaq; solius Deitatis est, sic ut ne quidem animę Christi ullo modo competat, etsi similitudo creata scientię visionis sit in anima Christi.

Hac scientia novit Deus etiam infinitas substantias, tametsi nunquam actu futurę sint: potentia enim Dei in infinitum extenditur, hoc est, potest infinita creare. Unde & scientia indefinita, quia est rerum infini-

Digitized by Google

infinitarum, etsi nunquam futuræ sunt. Hæc dicitur A
etiam *notitia abstractiva*, quæ antecedit omnem actum divinæ voluntatis.

Axiomata.

I. Deus novit etiam ea quæ non sunt: & verò etiam quæ nunquam actu futura sunt, dum modò non sint simpliciter impossibilia. Ut enim Deus non vult & non potest impossibilia simpliciter: ita etiam ea non novit.

II. Ea quæ nunquam sunt futura, dummodò non sint simpliciter impossibilia, habent esse in omnipotentia Dei: idcirco omnium eorum est veritas.

Quæcunque Deus novit: aliquo modo habeant esse necesse est: At simpliciter impossibilia nullo modo habent esse; Cujusmodi sunt: Deum non esse, Deum non vivere, Deum non esse justum, Deum posse mentiri, Deum posse seipsum abnegare, factum posse fieri infectum, duo contradictoria esse simul vera, &c. Ergo simpliciter impossibilia Deus non novit.

Tantum de Scientia Dei: à qua ars & prudentia reipsa non differunt, sed tantum ratione.

Ars Dei, est notitia Dei absolutissima per quam artificiose opera sua efficit: ut dicitur Psalm. 139. 15. *Non celata est vis mea tibi, ex quo factus sum in abdito, artificiosè confectus in imis partibus terræ.* Et Hebr. 11. v 10. Deus dicitur *τεχνίτης civitatis cælestis*, id est, *artifex*. Sic mundus seu Universum est arte factum quoddam supremi Archetypi divinæque artis.

Prudentia Dei, est notitia Dei absolutissima, per quam omnia decernit & facit ex sapientissimo consilio voluntatis suæ. Jesa. 40. 28. *Nulla est pervestigatio prudentiæ ejus.* Jerem. 10. vers. 12. *Prudentiâ suâ extendit cælos.*

Porrò quæritur PRIMO; *An Deo competat prudentia?* Causa dubitandi est, quia prudentia sine ratiocinatione esse non potest: ut *Aristoteles* docet libro sexto: discursus autem & ratiocinatio à Deo procul absunt, cùm imperfectionem semper intra se annexam habeant.

RESP. Prudentia maximè competit Deo, ut subjectæ rationes ostendunt.

I. Omnes virtutes in Deo sunt, sed citra omnem imperfectionem. Aliud enim & alio modo in Deo sunt, quàm in nobis. In Deo sunt ipsa divina essentia simplicissima & perfectissima: in nobis sunt qualitates compositæ cum subjecto, & imperfectæ.

At prudentia est virtus maxima:

Ergo prudentia est in Deo.

II. Prudentiæ proprium est præcipere, ut ea exsecutioni mandentur, quæ sunt decreta: Dei autem est proprium præcipere omnibus creaturis, ut ipsius exsequantur decreta: Ergo in Deo est prudentia.

III. Qui agit omnia ex consilio voluntatis suæ, in eo est prudentia Nam prudentiæ proprium est rectum consilium inire, recto consilio omnia sua instituere, agere, dirigere.

At Deus agit omnia ex consilio voluntatis suæ Ephes. 1. vers. 11. Deus agit prudenter, id est, proposito certo fine.

Ergo, &c.

Quæritur SECUNDO: *Quomodo prudentia Deo competat?*

RESP. Propriè Deo competit, sed sine discursu, sine ratiocinatione, sine consultatione. Ideo in Deo statuitur à Scriptura consilium, sed sine consultatione: sicut scientia, sed sine discursu: decretum, sed sine deliberatione.

Axiomata de sapientia Dei.

I. Sapientia Dei est infinita ac imperscrutabilis, quia Deus est infinitus, Job. 11. v. 7, 8, 9. *An profunditatem sapientiæ Dei invenias? Altior est altissimis cœlis, quid agas? profundior sepulcro imo: quid cognoscas? Longior terrâ mensura ejus: & latior mari?* Psalm. 147. 5. *Magnus est Dominus noster & multus viribus, cujus intelligentia est innumerabilis.* Jes. 40. v. 13. *Quis expendit spiritum Iehovæ?* Et v. 28. *Annon novisti? nónne audivisti Deum æternum Iehovam, creatorem extremitatum terræ non defetisci, neque defatigari? nulla est pervestigatio prudentiæ ejus.* Roman. 11. 33, 34. *O profundas divitias tum sapientiæ tum cognitionis Dei! quàm inscrutabilia sunt ejus judicia, & ejus viæ impervestigabiles? Quis enim cognovit mentem Domini?*

B. II. Deus omnia sapienter facit, Psalm. 104. vers. 24. *Quàm ampla sunt opera tua ô Iehova! quàm ea omnia sapienter fecisti! quàm plena est terra possessione tua!* Proverb. 3. vers. 19, 20. *Iehova sapientiâ fundavit terram, statuit cœlos intelligentiâ. Scientiâ ejus abyssi diffissæ sunt.* Jer. 10. vers. 12. *Qui fecit terram virtute suâ, stabilyt orbem habitabilem sapientiâ suâ, & prudentiâ suâ extendit cælos.*

III. Solus Deus est sapiens, Rom. 16. v. 27. *Soli sapienti Deo gloria per Iesum Christum in secula, Amen.* Solus Deus est omniscius, solus novit omnia in cœlo & in terra.

IV. Deus est *αὐτόσοφος*, à seipso sapiens, Jes. 40. v. 13, 14. *Quis expendit spiritum Iehovæ? ut vir à consiliis ei, docuit eum. Cum quo communicavit consilium ut instrueret se, doceretque se iter judicij; doceret, inquam, se scientiam, & viam*
C *summæ prudentiæ notam faceret sibi?* Rom. 11. 34 *Quis ei fuit à consilio?*

VSVS attributi sapientiæ divinæ.

Primò, quum Deus noster sit sapiens, imò omniscius, discimus inde eum esse verum illum Deum: quo pertinet caput 38. & 39. & 40. Jobi. Et quòd legitur 1. Cor. 2. v. 16. *Quis novit mentem Domini, qui instructurus sit eum?* Discimus inde, Deum alium esse ab omnibus creaturis: quia ipsius scientia est simplicissima, uniformis, nullius accidentis capax, ne potentiâ quidem; quæ pugnaret cum perfectione simplicitatis ejus. Itaque longè alia est scientiæ divinæ ac nostræ ratio. Διδασκαλία.

Discimus inde, Deum nostrum à falsis diis esse discernendum: quemadmodum ait Jesa. 42. 37. *Ego indico,*
D *& servo, & prænuncio, non autem ullus in vobis alienus Deus.*

Secundò, confutantur hinc, qui omniscientiam quæ Ἔλεγχος.
proprietas Dei essentialis est, humanæ Christi naturæ reali transfusione communicatam esse contendunt. At quicquid verum Deum discernit à creaturis & falsis diis, id nequaquam reali transfusione humanæ naturæ Christi communicatum est. Omniscientia autem verum Deum discernit a creaturis & falsis diis: Ergo omniscientia nequaquam reali transfusione humanæ naturæ Christi communicata est.

Contra sic opponunt.

I. Cui Deus dat Spiritum non ad mensuram, est omniscius:

E *Humana Christi natura Deus dat Spiritum non ad mensuram:*

Ergo humana Christi natura est omniscia.

Assumtio probatur ex cap. 3. Joh. vers. 34. *Non enim huic dat ad mensuram Deus Spiritum.*

RESP. *Primò propositionem* concedimus: est enim vera de persona, de qua etiã loquitur: masculinum quippe est personæ repræsentativum. *Secundò in assumtione* est *μετάβασις εἰς ἄλλο γένος*: nam cùm propositio intelligatur de personâ; assumtio agit de naturâ. *Tertiò in*

Digitized by Google

probatione assumtionis peccatur allegatione impertinētis testimonii: nā assumtio agit de natura, dictū verò allegatū de persona θεανθρώπῳ, cui Pater immensa dona contulit, ut de plenitudine ejus omnes hauriremus.

II. In quo sunt omnes thesauri sapientiæ ac cognitionis absconditi, is est omnisciens. In humana Christi natura sunt omnes thesauri sapientiæ & cognitionis absconditi: Ergo est omnisciа.

Assumtio probatur ex dicto Coloss. 2. vers. 3 *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ ac cognitionis absconditi.*

RESPOND. I. *Propositio* quia de persona loquitur, est vera; ac libentissime eam largimur.

II. In *assumtione* iterū fit μετάβασις εἰς ἄλλο γένος: propositio loquitur de persona; at assumtio de natura.

III. In probanda assumtione affertur testimonium alienum: nam *illa* agit de natura, *hoc* verò de persona

B θεανθρώπῳ, docetq; omnem veram & salutarem Dei agnitionem, nonnisi à solo Christo revelari omnibus electis & sanctis, ac propterea hanc sapientiam nusquam esse quærendam extra Christum, ut quæ tota in ipso solo inveniatur & per verbum & Spiritum ejus nobis communicetur.

Ἐπανόρθωσις. *Tertiò* reprehēdimur nos meritò, quòd nobis persuademus Deū peccata nostra quę clam cōmittimus, non videre, non observare, non nosse. Quemadmodū homo animalis *dicit cum animo suo oblitus est Deus fortis; abscondit faciem suam,* ut legitur Psal. 10. 11. Atqui nihil Dei Opt. Max scientiam effugit. Huc pertinent loca Jesa. 31. v. 1, 2. *Væ descendentibus in Ægyptum ad auxilium & qui innituntur equis: qui confidunt curribus quum multi sunt, & equitibus cùm sunt numerosi valde, neq; respiciunt ad sanctum Israelis & Iehovam non requirunt. At qui ipse etiam sapiens est.* Job. 9. v. 3, 4. *Si volet litigare cum eo, non potest respondere ad unum ex mille Est sapiens corde.* Et c. 11. v. 11. *Nam ipse novit homines vanos; & videns nequitiam, annon consideraret?*

Παιδεία. *Quartò* valet plurimum cognitio sapientiæ Dei ad fovendam pietatem, fiduciam in Deum & timorem Dei. Nam instruimur hinc ad Deum sincero corde & absque hypocrisi colendum. Qui enim prorsus omnia novit, etiam intimos cordium nostrorum recessus novit, ac proinde reverēdus & metuendus est, ut qui peccata puniturus sit, Jerem 16. v. 16. 17. Instruimur, a Deo sapientiam petendam, scientiam, intelligentiam, artem & prudentiam omnem. Huc pertinet illud 2. Paral. 16. v. 9. *Iehova oculi discurrunt per totam terram, ut firmum se exhibeat erga nos quorū animus integer est erga ipsum.* Instruimur hinc esse Deum celebrandum, quod Paulus facit Rom. 16. vers. 27. *Soli sapienti Deo gloria per Iesum Christum in secula, Amen.* Et Rom. 11 33, 34. *O profundas divitias, tum sapientiæ tum cognitionis Dei! quàm inscrutabilia sunt ejus judicia & ejus viæ impervestigabiles! Quis enim cognovit mentem Domini? aut quis ei fuit à consilio.*

Παράκλησις. *Quintò* consolationem inde haurimus, Deum cùm totius Ecclesiæ militantis, tum singulorum in ea fidelium calamitates, ærumnas, dolores miserias, preces, pietatem, labores, opera, defectum, inopiam, eventus luctuosos nosse & curare: ac proinde fidelibus omnib. anxia solicitudo de evasione ex miseriis, ex periculis, item de victu & amictu procul arcenda. Huc pertinet Psalmus primus, quo pii prædicantur beati, & oratio versu ultimo additur, *quia novit Iehova viam justorum.* Et quod legitur Psalm. 37. 18. *Agnoscit Iehova tempora integrorum; adeo ut possessio eorum in seculū futura sit.* Psal. 142. 4. *Quum obrueret sed in me spiritus meus, tunc tu agnovisti semitam meam.* Exod 3. v. 7 *dixit Iehova: Probe vidi afflictionem populi mei qui est in Ægypto; & clamorem eorum ab exactoribus ejus audivi, quia cognovi dolores ejus.* Nach. 1. 7. *Bonus est Iehova, robori est tempore angustiæ; & agnoscit recipientes se ad ipsum.* Huc pertinet illud Christi Matth. 6. vers. 31, 32. *Ne igitur estote soliciti, dicentes, quid edemus, aut quid bibemus, aut quo amiciemur? (nam omnia ista gentes re-*

A *quirunt,) novit enim Pater ille vester cælestis vos indigere his omnibus.* Huc pertinent loca, Exo. 33. 17. *Dixit itaq; Iehova Mosi, etiam hanc rem quam dixisti faciam, quia gratiam invenisti in oculis meis, & agnovi te nominatim.* Deut. 2. v. 7. *Nam Iehova Deus tuus benedixit tibi in omni opere manus tuæ, agnovit iter tuum in deserto maximo isto: jam quadraginta annos Iehova Deus tuus tecum fuit, non eguisti ullare.*

Etiam in extremis periculis constituti, magnosimus animo, nosque erigamus meditatione sapientiæ divinæ. Nam cum Deus sit sapientissimus, inveniet viam quà liberemur è periculis, eripiamur ex angustiis, evadamus ex malis omnibus: scit modum nobis succurrendi, nota sunt ipsi ab ævo omnia opera ejus, nec necesse habet ut quisquam eum doceat. Sic jubētur ministri verbi Dei consolari fideles Jesa. 40. 13, 14.

Hactenus de sapientia Dei: sequitur de voluntate ejus.

CAPUT XIX.

In quo de Voluntate Dei generatim.

VOLUNTATIS vox communiter tria significat. 1. facultatem volendi. 2. actum facultatis volendi, quem modo νοερὰν ὄρεξιν, intellectualem appetitionem, modò προαίρεσιν, electionem vocant. 3. objectum, id est, rem volitam seu quam volumus. Juxta *primum* significatum voluntas Græcis dicitur τὸ θέλημα θελητικόν; juxta *secundum* ἡ θέλησις, item βούλησις

C item, φυσικὴ καὶ λογικὴ ὄρεξις, item, προαίρεσις: juxta *tertium* τὸ θελητόν, seu θέλημα θελητόν.

Jam ut de voluntate Dei agamus, expediendum nobis erit, primò, *An voluntas sit in Deo?*

Primo enim quæritur, *An voluntas sit in Deo?* Ac negandum videtur. 1. quia voluntas est facultas naturæ rationalis ab essentia ejus diversa: At in Deo nihil est ab essentia ejus diversum. 2. quia si voluntas secundum tria illa significata esset in Deo, compositus esset.

RESP. Istæ rationes nihil concludunt. *Primum* enim tantum voluntas creata in Angelis & hominibus est facultas ab essentia mentis illorum diversa, secundum communem sententiam: Sunt vero etiam Philosophi præstantissimi, qui voluntatem negant esse accidentalem facultatem. At in Deo volūtas ejus re idem est

D cum essentia ejus. *Deinde* distinctiones voluntatis Dei nostræ infirmitatis erudiendæ causâ traduntur, non respectu Dei ipsius, in quo illa, quæ in nobis diversa sunt, realiter sunt unū & idem ratione tantū differunt.

Esse autem voluntatem in Deo testatur Scriptura Psal. 115 3. Rom. 9. 19. & demonstrat ratio: nam omnis natura intelligens habet voluntatem: at Deus est natura intelligens: habet ergo voluntatem.

Deinde quæritur, *Quot modis voluntas Dei dicatur?*

RESP. Voluntas Dei reipsa est unica, quia est ipsamet essentia Dei: nostræ tamen infirmitatis causâ multiplex est & traditur ejus distinctio. Primò voluntas Dei vel *essentialis*, vel *personalis*. *Essentialis voluntas Dei*, est essentialis ejus proprietas, per quam vult bonum ut finem & ad bonum omnia, ab omni æternitate, à seipso

E & independenter uno constantique actu.

Axiomata.

I. Voluntas Dei est liberrima, ita ut Deus omnia quæcūq; vult: libere & absq; impedimēto velit & faciat: utq; nihil agat aut fieri permittat nisi liberè volens, nihilq; coactus. II. Voluntas Dei semper justa est & summa justitię regula, ita ut quicquid De' vult, eo ipso quod vult justum habēdum sit. III. Voluntas Dei est immutabilis. IV. Voluntas omnium quæ sunt causa est

Digitized by Google

est. V. Voluntas Dei nullam habet sui causam efficientem & moventem: si enim haberet, esset aliquid quod antecederet eam, quod nefas est credere. Nullus etiam finis, divinam voluntatem alliciendo causalitatem ergo illam exercet. Summa; Deus ad volendum aliquid non movetur à fine, neq; à mediis ad finem perducentibus. VI. Voluntas Dei non potest inanis esse aut ociosa. VII. Præter voluntatem Dei nihil fit, etiam quod fit contra Dei voluntatem, VIII. Voluntas Dei non præcedit opera Dei interna, velut generationem, spirationem, cognoscere, velle, amare: at opera externa velut creationem, redemptionem nostram & alia, præcessit ab æterno. IX. Voluntas divina non potest fieri voluntas ullius creaturæ, seu ut clariùs dicatur non potest reali transfusione communicari ulli ceaturæ ac ne humanæ quidem Christi naturæ. X. Essentialis voluntas Dei est æqualiter communis omnibus tribus personis Sacrosanctæ Triados.

Personalis voluntas Dei est quidem numero una in essentia, sed duobus modis consideratur in persona, *communiter* secundùm essentiam, *singulariter* secundùm essentiam, *singulariter* secundùm personã & relationem ad intra. Ita de voluntate Patris loquitur Christus Joh. 6. v. 38. 39. 40. *Quia descendi è cœlo ut exsequar non voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me. Hac est autem voluntas ejus qui misit me, id est, Patris, ut quicquid mihi dederit, non perdam ex eo, sed suscitem illud in ultimo illo die. Hac est autem voluntas ejus qui misit me, ut quisquis conspicit Filiũ, & credit in eum, habeat vitam aternam: & suscitem ipsum ego ultimo illo die.* Et Matth. 26 39. *Pater mi, si possibile est, abeat à me poculum istud: veruntamen non ut ego volo, sed ut tu.* Et v. 42. *Pater mi, si nõ potest hoc poculum abire à me, quin bibam ipsum, fiat voluntas tua.* Ut essentia divina, ita etiam voluntas est eadem Patris & Filii: in Patre tamen à se & ut Filium mittente, in Filio verò relatè ad Patrem & ut misso à Patre consideranda. Tum in Christi persona voluntas divina quæ eadem est cum Patris voluntate est discernenda à voluntate humana.

Secundo voluntas Dei vel *efficiens* est, vel *permittens*. Non enim fit quicquam, nisi quod Deus fieri velit voluntate *vel* efficiente *vel* permittente.

Voluntas efficiens, est secundùm quam efficit Deus tãtùm bona *sive* per se *sive* per alios, Ephes. 1. v. 11. Hæc à *Tertulliano* vocatur *volũtas pura, major, potior*, in Exhortatione ad castitatẽ. Dicitur etiã *voluntas bona & cõplacẽs*.

Voluntas permittens, est secundùm quam sinit Deus aliquid à creaturis fieri, *sive* bonum aut indifferens sit, *sive* malum culpæ seu peccatum, 1. Cor. 16. v. 7. *Nolo vos nunc in transcursu videre: sed spero temporis aliquantum mansurum me apud vos, si Dominus permiserit.* Hebr. 6. 3. *Atq; id faciemus siquidem permiserit Deus.* Actor. 14. vers. 16. *Qui præteritis ætatibus sivit omnes gentes suis ipsarum viis incedere.* Hæc vocatur à *Tertulliano voluntas indulgentia*, item *minor*: nam ex indulgentia est, quicquid permittitur. Dicitur etiam *voluntas permissiva*.

TERTIO, voluntas Dei vel *absoluta* est, vel *conditionalis*. Hæc distinctio non distinguit ipsam in se voluntatem Dei, sed significationẽ nominis voluntatis Dei.

Voluntas Dei absoluta, est quâ quædam vult simpliciter & absolutè, citra ullam conditionem quæ sit aut futura fuerit in creaturis. De hac dicitur Rom. 9. v. 18, 19. *Cujus vult miseretur, quem autem vult, indurat. Dices ergo mihi, Quid adhuc succenset? nam ejus voluntati quis obsistet?* Ephes. 1. v. 11. *In ipso in quo etiam in sortem adsciti sumus, quum essemus prædestinati secundùm præstitutum ejus qui agit omnia ex consilio voluntatis sua.* Appellatur etiam *voluntas beneplaciti*, item *beneplacitum voluntatis divina*. Hęc propriè appellatur voluntas Dei: Estque prima & suprema causa rerum omnium atque etiam salutis nostræ: sic ut sine ea nihil fiat.

Voluntas Dei absoluta ad omnia eaq; infinita se extendit, sed diversâ ratione; *alia* nempe volendo, *alia* non volendo: quia voluntatis actus est velle & nolle.

Ea *tum* ex verbo Dei, *tum* ex operibus Dei & eventibus, qui fiunt, cognoscitur.

Hâc prædestinavit ad vitã vel ad mortẽ quos voluit.

Hæc est immutabilis & nullo modo impediri potest. Ideo Deus nihil jam vult, quod etiam ab æterno non voluerit.

Hâc omnia fiunt necessariò: sic ut hæc voluntas sit rerum necessitas.

Hâc vult electos salvos fieri: ideo etiam dat illis media quæcunque sunt ad salutem necessaria, ut & servantur necessariò.

Hâc vult reproborũ mortem, ad quã eos destinavit.

Voluntas Dei conditionalis, est quâ Deus quædam vult cum adjuncta conditione. Appellatur autem *voluntas signi*: quia significat quid Deo sit gratum, quid nostri sit officii, quid velit à nobis fieri vel omitti, &c.

Hâc pręcipit & prohibet, permittit, consulit, implet. Signa enim voluntatis Dei, hoc est, è quibus cognoscitur quid velit Deus, sunt hæc quinque: *praceptum ejus, prohibitio, permissio, consilium, & impletio pradictionum.*

Hâc vult omnes etiam reprobos servari, si ipsi credant in CHRISTUM.

QUÆRITUR I. *Quum Deus conditionali voluntate reprobos velit servari, absolutâ autem voluntate eosdem non velit servari, annon sint in Deo contraria voluntates?*

RESP. Non sunt in Deo contrariæ voluntates: nam una est tantũ voluntas Dei essentiâ, una voluntas Dei in se, quia unus tantùm est Deus. Modi quidẽ volendi sunt distincti, *absolutus & conditionalis*; illi autem nõ mutant neq; multiplicant essentiam voluntatis. *Absolutâ voluntate* vult Deus servari solos electos ad vitam æternam, *conditionali voluntate* vult omnes etiam reprobos servari, nempe si faciant omnia quæ Lege sua mandat, aut si credant in JESUM CHRISTUM.

QUÆRITUR II. *An non Deus illudit reprobis, volens eos servari voluntate conditionali, interim nolens eosdem servari voluntate absolutâ?*

RESP. Deus nemini illudit, quia voluntate conditionali vult seriò etiam reprobos servari, si credant in Christum: ideo vocat illos, mandat ut veniant ad Christum, salutem illis promittit, si modò credant. Quod autem vocanti Deo non obtemperant, quòd non veniunt ad Christum, quòd nõ credunt, culpa in ipsis est, non in Deo. Exemplo sunt primi invitati ad nuptias Matth. 22. seu ad cœnam illam magnam Luc. 14. v. 16. & seq. illos seriò voluit Deus venire, recepturus eos si venissent. Tum autem illuderet Deus, si invitaret aliquos, & postea ubi venirent, repelleret.

QUARTO voluntas Dei vel *revelata* est, vel *occulta*.

Revelata, quæ hominibus est patefacta, *sive* verbo Dei *sive* eventu.

Eaque *primò* est, vel *antecedens*, vel *consequens*.

Distinctio hac traditur à Damasceno *libro secundo Orthodoxa fidei capite vigesimonono: item in Dialogo contra Manichaos pag. trecentesimâ septuagesimoquintâ in octavo editione Petri Perna in libro cui titulus* Legatio Imperatoris Manuelis ad Armenios.

Antecedens voluntas Dei, est quâ Deus vult omnes servari & regnũ æternum cõsequi. προηγούμενον θέλημα. Dicitur etiam *voluntas theorica* seu *speculativa*.

Consequens voluntas Dei, est qua Deus vel præmium tribuit, vel pœnam infligit. *Nominatur etiam voluntas practica*.

Quatuor sunt difficilia, quæ consueverunt dici de differẽtia harum voluntatum *Primum* est quod diversitas voluntatis antecedẽtis & consequentis non est in divina voluntate, sic quod sint duæ res distinctæ sicut

unus

Digitized by Google

unus oculus est distinctus ab alio: Sed est distinctio solum rationis, & sumitur ex parte rerum volitarum, ut patet ex dictis. *Secundum* est, quod Deus vult omnes homines salvos fieri voluntate antecedente, sed non consequente nisi bonos: ut patuit in utroque modo prædicto. *Tertium* est quod voluntas Dei antecedens non semper impletur; nec fit semper illud quod ipse illâ voluntate vult; sed aliquando deficit, ut non fiat: quia illa voluntas non est voluntas simpliciter, nec volitum illâ voluntate est volitum simpliciter, sed secundum quid. Sed voluntas consequens, semper & infallibiliter impletur, quæ est voluntas simpliciter & res volita est volita simpliciter. *Quartum* est, quod voluntas antecedens in Deo est voluntas speculativa, & non respicit particulares conditiones & operationes: sed solum naturam in communi. Sed voluntas consequens est practica & respicit particulares conditiones personarum & suppositorum quorum sunt actiones; & ideo quæ vult voluntate speculativâ, non vult simpliciter sed secundum quid: quare non semper impletur. Quæ autem vult voluntate practicâ, vult simpliciter: quare semper de necessitate implentur. *Amandus de declaratione difficilium terminorum tam Theologiæ quam Philosophiæ ac Logicæ, Tractatu secundo, capitulo centesimo quadragesimo.*

Secundo revelata voluntas Dei, est vel *Legalis* vel *Evangelica*.

Legalis, est quæ propriè in Lege revelatur, nempe quid à nobis fieri velit Deus.

Evangelica, est quæ propriè ex Evangelio innotescit, nempe *tum* quid de nobis, quod ad salutem æternam attinet, in æterno suo concilio decreverit Deus, *tum* quid à nobis requirat, nempe ut resipiscamus & credamus in Christum, Joh. 6. 38, 39, 40. *Quia descendi e cœlo ut exsequar non voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me. Hæc est autem voluntas ejus qui misit me, id est, Patris, ut quicquid mihi dederit, non perdam ex eo, sed suscitem illud in ultimo die. Hæc est autem voluntas ejus qui misit me, ut quisquis conspicit Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam: & suscitem ipsum ego ultimo illo die.* Matth. 3. 2. *Resipiscite, appropinquavit enim regnum cælorum.* Et cap. 4. 17. Marc. 1. 15. *Expletum est tempus & appropinquavit regnum Dei: resipiscite & credite Evangelio.*

Occulta voluntas Dei, est quam Deus coram hominibus abscondit quamdiu ipsi visum est.

QVINTO, Deus vult quædam *ex necessitate naturæ*, quædam *liberè*.

Ex necessitate naturæ vult, quæ de seipso vult, nullâ re sive intra se, sive extra se permotus, neque secundum beneplacitum voluntatis suæ, neque propter aliquem finem: Hoc modo vult seipsum, suam bonitatem & gloriam: Hæc, inquam, necessitate naturæ vult, non coactionis.

Liberè Deus vult, quæ de creaturis vult secundum beneplacitum voluntatis suæ, quæ poterat & velle & nolle; vult autem ea sine ulla necessitate, præterquam hypotheseos, quæ propria immutabilitatis est. Itaque vult nobis Deus Spiritum Sanctum, fidem salvificam, remissionem peccatorum & vitam salutemque æternam dare non ex debito, sed ex mero suo beneplacito. *Thomas Aquinas* lib. 1. contra Gentes cap. 83. *Deus non necessariò vult, quicquid vult; posito autem quod aliquid velit, est necessarium, quia voluntas Dei est immutabilis.*

SEXTO alia est voluntas Dei *erga nos* & quam vult facere *de nobis* & aliis creaturis: alia quam vult fieri *à nobis*, patefacta in Lege & Evangelio.

Voluntas Dei erga nos & de nobis est requirenda in verbo Dei: eadem potest certò cognosci.

SEPTIMO, si objecta voluntatis spectes, de iis axiomata sequentia observentur.

A *Primum axioma*: Voluntatis divinæ objectum est tum *bonum* tum *malum*; sed diverso modo, quum propriè & per se voluntatis objectum sit solummodo bonum cognitum, quia appetibile est suâ naturâ.

Bonum quod Deus vult, est *tum* inprimis Deus ipse, tanquam summum bonum & omnium rerum finis, hoc est, gloria ejus; Hoc bonum Deus propriè vult: *tum* præter Deum omne id quod Deus fecit & agit, eoque probat & amat, cujusmodi est omne bonum *naturale*, quod ad animalem vitam: *morale*, quod ad humanam; *divinum* quod ad cœlestem vitam pertinet; hoc etiam Deus propriè & verè vult, estque ejus prima causa, ut dicitur Genes. 1. vers. ultimo: *Tum inspexit Deus quicquid fecerat, ecce autem bonum erat valdè.* Et Psalm. 115. v. 3. *Deus noster in ipsis cœlis est, quicquid vult [seu placet] facit:* &
B Jacob. 1. v. 17. *Omnis donatio bona & omne perfectum donum est supernè, descendens à Patre luminum.*

Malum verò Deus non vult, nisi ratione boni: ideo malum est distinguendum: nam aliud est *pœna*, aliud *culpa*.

Malum pœnæ, hoc est, pœnam peccati vult Deus & illius est autor: quia ipse judex est mundi puniens peccata: & pœna ipsa per se bona est; quia opus justitiæ divinæ est adversus peccata. Quapropter voluntas Dei est primaria infligens causa omnis pœnæ, & omne malum pœnæ est à Deo summo bono: unde etiam mors peccatoris est à Deo volente & justè infligente eam.

Malum culpæ etiam distinctè consideratur, idque trifariam, *primùm* quidem uti est peccatum pugnans cum Lege Dei; *Deinde* uti est pœna præcedentis pecca-
C ti; *tertio* uti est causa subsequentis peccati: ut excæcatio in Judæis, de qua Rom. 11. fuit peccatum, quia ignorantia Dei est peccatum: fuit & pœna præcedentis peccati, nempe incredulitatis in Christum: fuit denique & causa aliorum peccatorum, ut blasphemiarum in Christum, rejectionis ejus, oppugnationis doctrinæ ejus, accusationis crucifixionis, mortis, persequutionum in discipulos Christi, rebellionis in Romanum Imperatorem, & aliorum peccatorum.

Jam quæritur, *An Deus velit malum culpæ quatenus est peccatum?*

Hic etiam distinctione opus est: nam aliud est *peccati subjectum*, aliud *peccati forma*, aliud *peccati reatus*, aliud *peccati pœna*. *Peccati subjectum* est *vel* substantia hominis, si originale peccatum intelligamus; *vel* actio, si a-
D ctuale peccatum spectes. Substantia autem quatenus substantia, & actio quatenus actio, est bona. Subjectum igitur peccati bonum est: malum enim esse nullum potest nisi in bono tanquam subjecto. Attamen sæpe actio peccati dicitur peccatum, sed metonymicè, quia in actione est peccatum. *Peccati forma* est *ἀταξία*, id est, deformitas naturæ seu actionis declinantis & aberrantis à Lege Dei, privatio rectitudinis Legis, atq; *ἀνομία*; hæc propriè est peccatum. *Peccati reatus*, est obligatio ad pœnam propter peccatum. Hic reatus oritur a justitia divina cuique reddente quod ei debetur. Idem reatus dici solet *peccatum* per metonymiam effecti, quia est à peccato. *Peccati pœna*, est opus justitiæ divinæ peccatum punientis: & hæc quoque dicitur *pec-*
E *catum*, sed metonymia effecti, quia propter peccatum infligitur; ut Psalm. 40. v. 13. *assequuntur me peccata mea*, seu iniquitates meæ, id est, peccatorũ seu iniquitatum pœnæ, *adeò ut nequeam dispicere*. Jes. 53. v. 6. *Jehova facit ut incurrat in eum peccatum seu iniquitas omnium nostrum*, id est, *tum* culpa nostra per imputationem, *tum* pœna omnium nostrum propter peccatum.

Secundum hasce distinctiones respondemus distinctè ad quæstionem propositam.

Malum culpæ seu peccatum propriè acceptum, quate-

Digitized by Google

quatenus videlicet est ἀνομίας & privatio rectitudinis A
Lege requisitæ, eoque merum malum est; item quatenus est causa peccati, Deus propriè nec vult, nec velle potest, juxta dictum Psal. 5. v. 5. *Non Deus volens iniquitatem tu es*, sed tantùm permittit, idque non invitus, sed volens. Quatenus verò malũ culpæ seu peccatum, est vel actio, vel reatus, vel pœna præcedentis peccati, vult illud Deus: quia omnis actio, reatus & pœna est res per se bona: omnem autem rem per se bonã Deus verè vult. Proinde in hunc modum concludimus: *Omnem rem per se bonam Deus verè vult: At malum culpa seu peccatum, quatenus est vel actio, vel reatus, vel pœna, est res per se bona: Ergo malum culpa seu peccatum quatenus est vel actio, vel reatus, vel pœna, Deus verè vult.*

Quod verò Deus tot tantaque mala, quæ fiunt, permittit fieri, ac vult permittere fieri, nulla planè movens causa est hujus voluntatis, nisi ipsius sapientissimum & sanctissimum beneplacitum. Voluntas Dei est ἄλογος, quia à sapientia ejus non separatur, nec potest separari.

Secundum axioma: Deus non vult, quod non potest. *Bernardus* epistolâ nonagesimaprimâ scriptâ ad Abbates Suessione congregatos: *Solus Deus melior seipso esse idcirco non vult, quia non valet.*

Caput XX.

In quo speciatim de voluntate Dei, inprimis de Bonitate Dei.

VOLUNTAS Dei speciatim considerata tum *bonitas* ejus est, tum *justitia*.

BONITAS DEI, est proprietas ejus essentialis, quâ ipse omnibus modis bonus est, tum *in se*, tum *extra se*, omnis boni autor exsistens.

In se Deus bonus est *suâ essentiâ & summè*.

Suâ essentiâ bonus est: quia non est bonus participatione boni ab alio, sed naturaliter ex sese ab æterno; nec per bonitatem accidentalem, sed est sua ipsius bonitas.

Summè bonus est: quia solus est summum bonum, ab omnibus expetendum: solus est perfectissimum bonum, & in quo prorsus nihil est mali.

Extra se Deus boni omnis autor exsistit, *tum* faciendo tam multas bonas creaturas: *tum* factis à se creaturis benefaciendo. Eaque plurimum *benignitas Dei* appellatur, Hebraicè חסד item *liberalitas*, *beneficentia*, *munificentia Dei*.

Bonitas Dei, quâ extra se omnis boni autor exsistit vel *generalis* est, vel *specialis*.

Generalis bonitas Dei, est quæ ad omnes creaturas generatim se extendit, non tantùm erga eas quæ in bonitate, cum qua creatæ erant, manserunt: sed etiam erga illas, quæ à bonitate primigenia defecerunt; ut erga malos Angelos & homines, Psal. 33. v. 5. *Repleta est terra bonitate Iehovæ.*

Specialis bonitas Dei, est quâ Deus bene vult electis Angelis & hominibus: de qua dicitur Psal. 73. v. 1. *Atqui bonus est Israeli Deus: puris animo*. Et Psal. 103. v. 11. 17. *Quàm alti sunt cæli supra terram, prævalet benignitas ejus erga timentes eum. Benignitas Iehovæ inde à seculo usque in seculum est erga timentes ipsum.* Imprimis erga Ecclesiam adhuc in terris militantem, demonstrat bonitatem suam, *tum* liberando eam à malis, *tum* afficiendo bonis Psal. 136. v. 10. & sequentibus. Idque inde ab initio mundi quovis tempore, Psa. 25. 6. *Recordare miserationum tuarum, Iehova, & benignitatum tuarum, nam à seculo esse.*

USUS bonitatis Dei.

Bonitas Dei multiplicem habet usum:

Primò docet nos, Deum nostrum esse verũ Deum: *Doctrina.*
nam solus verus Deus bonus est & in seipso & extra se erga omnes creaturas, Matth. 19. v. 17. *Cur me dicis bonum? nullus est bonus, nisi unus, nempe Deus.* *Deinde*, eum omnia bona, & benefacere: nam qui ita bonus est, non aliud quàm bonum, nec aliter quàm bene omnia facere potest. *Præterea* bonitatem seu benignitatem ejus esse causam & fontem beneficiorum omnium, quibus nos afficit, atque in æternum afficiet. Psal. 25. 8. Unde Psalm. 136. commemoratis beneficiis Dei quæ in creationis & providentiæ suæ operibus nobis exhibuit, semper adiicitur, *quia in seculum est benignitas ejus.*
B *Adhæc* cùm Deus sit summũ bonum, sequitur in ejus communione & fruitione veram beatitudinem nostram sitam esse: tum eum hominem qui bene facit, ex Deo esse: epist. 3 Joh. v. 11. *Dilecte, ne imitare quod malum est, sed quod bonum est: Qui bene agit, ex Deo est, qui autem malè agit, non vidit Deum.* Nam si Deus bonus est, sequitur etiam eum qui bene facit, ex Deo esse. Unde Deus verè est Idea boni, seu αὐτοαγαθὸν, id est, ipsum bonum, ut *Plato* vocat, continens in se ideas rerum omnium bonarum.

Secundò confutat *Cerdonis, Marcionis & Manichæorum* *Redargutiones.*
delirium de malo Deo: nam si Deus tantùm bonus est, tum qui malus est, Deus non est. De *Cerdone & Marcione* videatur *Irenæus lib.* 1. adversus hæreses cap. 28. & 29. Adversus *Marcionem Tertullianus* quinque libros edidit.
C *Manichæos Augustinus* solidè refutavit. Confutat eorum errorem, qui summum aliquod bonum statuunt præter Deum: item eorum improbitatem, qui summũ aliquod malum statuunt: item qui blasphemãt, Deum esse autorem peccati.

Tertiò accusat nos, quòd Deum peccatis offendamus. *Correctiones.*
Nam indignum est & intolerabile, in eum peccare, qui bonus est quique benefacit omnibus.

Deinde coarguit nos quòd tam facilè invideamus aliis ipsorum bonum, cùm illud sit à summo Bono: sicut reprehendit Dominus invidum; Matt. 20. v. 5. *An oculus tuus malus est, quòd ego bonus sum? Præterea*, quòd in calamitatibus constituti de Deo conquerimur aut cõtra illum murmuramus. Nam cùm bonus sit, bono animo & sine crucem nobis imponit, atque efficit ut
D nobis omnia cooperentur in bonum. Unde sequitur bonitate Dei tanquam fræno nos cohiberi, ne Deum offendamus: ne cuiquam invideamus, si quo bono ornati sunt à Deo; neve Deum in afflictionibus nostris ejusve judiciis culpemus.

Quartò exhortatur nos ad collocandum fiduciam *Exhortationes.*
in Deo: quem usum nobis monstrat David Psal. 34. 9. *Gustate & videte bonum esse Iehovam: beatus vir qui confidit in eo.* Nam quis no ponat fiduciam in illo qui summè bonus est, qui bonitatem suam omnibus degustandam, & experimentis cognoscendam singulis momẽtis exhibet? Ps. 13. 6. *Ego in benignitate tua fiduciam habeo.* Sẽsus est: In te ego fiduciam habeo, quia benignus es. Incitat nos instar calcaris ad Deum amandum toto
E corde super omnia. Quicquid enim amandum est, ideo amandum est, quia est bonum: unde prius est esse bonum quàm amare bonum. Omnis res, etiam ipse Deus, est amabilis per bonitatem essentiæ quam habet. Quicunque rem aliquam amat, nonnisi sub ratione bonitatis eam amat.

Exhortatur nos, ut Deo omnia bona accepta feramus. Exhortatur nos ad implorandam ejus gratiam, ad petenda ab ipso tanquam unico fonte bona omnia, cum fiducia, preces nostras exauditum iri; quemadmodum orat David Ps. 25. 7. *Pro benignitate tua recordare*

Digitized by Google

mei tu, propter bonitatem tuam, Iehova. Et Psal. 36. v. 11. *Protende benignitatem tuam erga cognoscentes te.* Et Psal. 51. v. 3. *Gratiam fac mihi, ô Deus, secundum benignitatem tuam.* Exhortatur nos ad orandum Deum, ut nos verbum suum doceat: sicut orat David Psal. 119. 68. *Bonus es & beneficus, doce me statuta tua.*

Incitat nos ad laudandum & celebrandum Deum. Hoc argumento exhortationis sæpè utitur Scriptura, ut Psal. 33. v. 5. *Celebrate Iehovam: quia benignitate Iehovæ plena est terra.* Psal. 106. v. 1. *Celebrate Iehovam, quia bonus est, quia in seculum benignitas ejus.* Idem repetitur Psal. 107. 1. & 118. v. 1. & Psalm. 136. v. 1. Psalm. 135. v. 3. *Laudate Iah, quia bonus est Iehova.* Psalm. 145. v. 7. *Memoriam amplæ bonitatis tuæ eructent.* Et vers. 9. *Bonus est Iehova omnibus.*

B Incitat nos ad Deum imitandum in communicatione bonorum nobis ab ipso datorum. Boni actio est communicare seipsum. Ut igitur Deus qui est bonum increatum se communicat creaturis: ita & bonum creatum se aliis communicare debet.

Differenter autem communicant se bonum creatum & bonum increatum. Nam *primò* bonum creatum communicat se per sui divisionem, quia totum bonum creatum non est in uno, sed in pluribus per partes: sed bonum increatum communicat se sine sui divisione.

Secundò bonum creatum communicat se per sui multiplicationem numeralem, sicut ex uno genere proveniunt multæ species, & ex una specie multa individua; illud autem unum sic multiplicatum est com-
C mune, non singulare: sed bonum increatum se communicat sine sui multiplicatione, quum sit & maneat infinitum atque singulare.

Tertiò bonum creatum communicat se per sui effusionem, sicut ex uno fonte procedunt multi rivuli, & hoc fit cum quadam egressione, quatenus aqua e suo fonte egrediens in multos rivulos diffunditur: sed bonum increatum communicat se sine sui effusione, manens in sua essentia & non multiplicatum in se, & efficiens duntaxat similitudinem sui in creaturis bonitatem divinam participantibus.

Consolationes ex bonitate.

Quintò, bonitas Dei consolatur nos quando multa mala in his terris pati necesse habemus, Dominum bonitatis suæ recordaturum, & nos ex omnibus malis liberaturum: sicut Psaltes Psalm. 73. v. 1. post spirituale certamen erumpit in commendationē bonitatis Dei,
D eâque se erigit cùm ait; *Atqui bonus est Israëli Deus, puris animo*, q. d. utcunque calamitates urgeant: tamen bonitas Dei est semper præsentissima bonis. Ita se solatur Jeremias Lamen 3. v. 25. *Bonus est Iehova exspectantibus ipsum, animæ requirenti ipsum*: Sic Nachum consolatur fideles cap. 1. v. 7. *Bonus est Iehova, robori est tempore angustiæ, & agnoscit recipientes se ad ipsum, animæ requirenti ipsum.* Consolatur nos adversus egestatem aliosque defectus: Deus bonus est; non ergo patietur nobis deesse victum, amictum, aliaque bona nobis necessaria. Consolatur nos adversus metum iræ Dei, Jer. 3. v. 12. *Non faciam ut irruat facies mea irata in vos: nam benignus sum, dicit Iehova, non asservo iram in seculum.* Consolatur nos adversus metum mortis: quemadmodum *B. Ambrosius* se solabatur, cùm morti vicinus ad circumstan-
E tes fratres diceret: *Non sic vixi, ut me pudeat inter vos vivere: nec mori timeo, quia bonum habemus Dominum.*

Bonitas Dei est fons gratiæ, amoris, misericordiæ, patientiæ, clementiæ Dei.

Hieron. Zanch. li. 4. de natura Dei cap. 6. sub initium.

Bonitas Dei est ordine naturæ prior gratiâ, amore, misericordiâ, patientiâ & clementiâ Dei, propterea quòd à bonitate naturæ divinæ nascatur gratia cum reliquis omnibus. Unde Psalm. 117. bonitas *primò, deinde* misericordia ponitur, ut intelligamus illam esse hujus
A fontem. *Celebrate Iehovam, quoniam est bonus, quoniam in seculum misericordia ejus.* Eadem præponitur amori & misericordiæ, Tit. 3. v. 4. 5. *Postquam bonitas & erga homines amor apparuit Servatoris nostri Dei, non ex operibus justis quæ fecerimus nos, sed ex sua misericordia servavit nos per lavacrum regenerationis & renovationis Spiritus Sancti.* Ex gratia proficiscitur amor, ex amore misericordia, ex hac clementia & patientia.

Caput XXI.

In quo de Gratia Dei.

B GRATIA Dei ὁμωνύμως dicitur: est enim vel *in Deo residens*, vel *à Deo data*. De *illa* in præsentia agimus, de *hac* suo loco acturi.

Gratia est in Deo, imò est suapte naturâ gratiosissimus & gratia ipsa. 1. quia Scriptura Sacra id testatur Exod. 34. v. 6. *Transiens Iehova ante faciem Mosis, inclamavit: Iehova, Iehova, Deus fortis, misericors & gratiosus.* 2. quia gratia est summa virtus; ut patet ex Domini Jesu exemplo Luc 2. v. 52. Est igitur etiam in Deo perfectissima, in quo omnes virtutes sunt perfectissimæ.

Gratia Deo proprissimè attribuitur; est enim ei essentialis, imò essentia ipsa divina: & sic describitur;

Gratia in Deo residens, est essentialis proprietas ejus, nimirum benignissima volūtas Dei & favor, per quem verè & propriè est gratiosus, quo favet & gratis benefacit creaturæ suæ.

C Eaque vel *generalis* est vel *specialis*.

Generalis gratia Dei, est voluntas ejus quæ communiter ad universas res à Deo conditas extenditur, quatenus omnibus illis ex favore benefacit, omniumque est conservator, ita ut de hac gratia conqueri nulla res queat, ac si eam Deus non declaret erga ipsam.

Specialis gratia Dei, est gratuita benevolentia Dei, quâ in Christo peculiariter cōplectitur solos electos, Angelos & homines servandos: & dicitur *gratia gratum faciens*, item *gratia acceptans*, hoc est, quæ Deo sive Angelum, sive hominem gratum & acceptum facit; item hominum respectu *gratia salvans, gratia justificans, gratia regenerans*, quâ ad salutem æternam in Christo electi, vocati, justificati, regenerati sumus. De hac dicitur Gen. 6. v. 8. *Noach invenit gratiam in oculis Iehovæ.* Exod.
D 33. 19. *Gratiosus ero, cui fuero gratiosus.* Luc. 1. 30. *Dixit Angelus Gabriel Mariæ: Ne time Maria; es enim in gratia apud Deum*, 1. Cor. 15. 10. *Gratiâ Dei sum id quod sum.*

De ea observentur sequentia axiomata.

I. Gratia Deo gratum atque acceptum faciens atque ita & gratia salvans quâ sumus electi in Christo ad salutem æternam, efficaciter vocati, justificati, regenerati, quâ denique æternum servamur, non est qualitas nobis infusa, non aliquid in nobis creatum & inhærens, non charitas quâ nos Deum diligimus, aut ulla alia virtus in nobis.

Contra opponit *Bellarm.* lib. 1. de gratia & libero arbitrio cap. 4. aliquot Scripturæ loca, ex quibus conatur evincere, gratiam gratum facientem esse qualitatem nobis infusam à Deo.

E Primus locus, Rom. 5. v. 19.

Sicut per obedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi: ita per unius obedientiam, justi constituentur multi.

Ex illo sic erit objectio contexenda:

Iustitia quâ justi constituimur coram Deo est qualitas nobis infusa:

Gratia gratum faciens est justitia, quâ justi constituimur coram Deo:

Ergo

Ergo gratia gratum faciens est qualitas nobis infusa.

RESP. Utraque præmissa negatur.

Bellarminus propositionem majorem ita probat:

Quemadmodum per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi: ita per unius obedientiam, justi constituentur multi.

Constat autem nos non constitui peccatores per imputationem injustitiæ quæ fuit in Adamo, sed per injustitiam nobis verè inhærentem per modum habitus, &c. Igitur justi etiam constituimur, si quid Apostoli antithesis valet, non per imputationem justitiæ quæ est in Christo, sed per justitiam nobis inhærentem per modum habitus, quæ nobis infunditur ob Christi obedientiam, &c.

RESP. *Primò* negatur *consequentia*, quia plus colligitur quam ferat comparatio Paulina. Peccatur enim à *Bellarmino* perversâ accommodatione comparationis illius, dum ad aliud extenditur, quàm Paulus intendit & spectavit, qui non confert modos seu formas, quibus peccatores vel justi in nobis sumus, sed causas efficientes per quas evasimus peccatores coram Deo, vel justi. Quum dicit, *nos peccatores constitutos per inobedientiam unius hominis*, hoc est, Adami inobedientiam esse causam efficientem, per quam om̃s homines, quotquot ex virili semine naturaliter nascuntur, facti sunt *peccatores*, id est, transgressores Legis in ipso Adamo, & obnoxii culpæ & pœnæ, & rei mortis æternæ: *justos* autem *nos cõstitui per unius obedientiam*, hoc est, Christi obedientiam esse causam efficientem meritoriam, per quam *justi*, id est, absoluti a culpa & pœna, & hæredes vitæ æternæ fiunt omnes quotquot ex gratia spiritualiter renascuntur, imputatâ ipsis Christi obedentiâ, non secus ac si ipsimet illam præstitissent.

Secundò fallit *Bellarm.* falsâ interpretatione phraseos *constitui peccatorem*, quæ ipsi idem declarat, quod *esse peccatorem*. Atqui hæc sunt distincta. Nam phrasis illa *per unius inobedientiam constitui peccatorem*, innuit causam efficientem per quam facti sumus peccatores: altera verò phrasis, nempe, *esse peccatore*, innuit causam formalẽ, per quam sumus formaliter in nobis peccatores. Causa efficiens per quam constituti sumus peccatores, nõ est actu seu formaliter in nobis, quia est inobedientia Adami quæ actu transiit, justo autem judicio Dei nobis imputatur: sed causam per quam formaliter sumus peccatores necesse est in nobis seu intra nos actu esse.

Tertiò, falsa est *assumtio* probationis. Dicit constare, *nos non constitui peccatores per imputationem inobedientiæ Adami*. Atqui hoc est falsissimum & *Pelagianum*, & illi ipsi loco Pauli, ex quo argumentatur, contradicit. Nam Paulus expresse ait: *per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi*. Quomodo? non certè per formalem inhærentiam. Nam primo illa inobedientia Adami seu transgressio interdicti divini nobis non inhæret actu subjectivè, formaliter, habitualiter seu per modum habitus: non enim commisimus nos illam inobedientiam actu, quia nondum eramus actu, sed tantum δυνάμει in lumbis Adami tanquam radicis nostræ. Non ergo constituti sumus peccatores per illius primæ inobedientiæ inhærentiam actualem vel habitualẽ in nobis, sed per imputationem: quum primam illam Adami inobedientiam Deus nobis imputat, perinde ac si nos ipsi illam commisissemus, ac si nos ipsi transgressi essemus interdictum divinum, & de fructu vetito comedissemus. Hoc est quod dicit Paulus Rom. 5. 12. nos in Adamo omnes peccasse, nimirum originaliter & radicaliter, ut rectè explicat *Augustin.* Causa hujus imputationis inobedientiæ Adami est manifesta: quia Adamus peccavit, tanquam principium & caput nostrum, non ut privata aliqua persona. Imputationem peccati Adæ agnovit *Bernardus*, qui Dominicâ primâ post octavas Epiphaniæ, de miraculo

A facto in nuptiis, Sermone primo ait, *Aliena lavit aqua quos culpa inquinaverat aliena. Nec tamen sic alienam dixerim, ut negem nostram, alioquin nec inquinaret. Sed aliena est, quia in Adam omnes nescientes peccavimus: nostra, quia etsi in alio, nos tamen peccavimus, & nobis justo Dei judicio imputabatur, licet occulto.* Et sermone ad milites templi c. xi. p. 409. ait; *Adæ peccatum imputabitur mihi, & Christi justitia non pertinebit ad me?* Sic *Lyranus* in cap. 5. ad Rom. *Peccatum Adæ imputatur omnibus ab eo descendentibus secundùm vim generativam.* Sic *Cajetanus* Cardinalis in 5. ad Rom. *Pœna mortis inflicta et pro tota posteritate, testatur peccatum, cujus est pœna, imputari ei & toti posteritati.* Quin ipsemet *Bellarm.* tomo tertio, de amissione gratiæ lib. 5. c 17. id fateri cogitur, quum ait: *Solus ipse* (Adamus) *actuali voluntate illud* (peccatum primum) *commisit: nobis vero communicatur per generationem eo modo, quo communicari potest id quod transiit, nimirum per imputationem. Omnibus enim imputatur, qui ex Adamo nascuntur: quoniam omnes in lumbis Adami existentes, in eo & per eum peccavimus quum ipse peccavit.* Ut igitur peccatores sumus constituti per inobedientiam Adami, non in nobis, sed in Adamo formaliter existentem, nobis autem ut membris ejus, justissime imputatam: ita etiam justi constituimur per obedientiam Christi, non in nobis, sed in Christo formaliter inhærentem, nobis autem gratiosissime imputatam. Ita hic locus Apostoli *Bellarminum* non juvat, sed lædit, ipsiusque sententiam evertit.

Urget Bellarminus, & verba Pauli aliter interpretatur: ait *per inobedientiam Adami esse idem, quod per injustitiam nobis vere inhærentem per modum habitus, quam contraximus per inobedientiam primi hominis, cujus filij sumus.*

RESP. Ista interpretatio est falsissima quia proposito Apostoli repugnat. Nam Apostolo propositum est docere, nemini debere mirum aut absurdum videri, quod per unum Jesum Christum nos omnes simus Deo reconciliati, justificati & à morte servati: idque confirmat hoc argumento, quia etiam per unum Adamum nos omnes sumus a Deo abalienati, injusti & mortis æternæ rei facti.

INSTANTIA. *At sumus peccatores, quia peccatum nobis inhæret:*

Ergo & justi, quia justitia nobis inhæret:

RESP. *Primò*, hoc Apostolus non colligit: sed ait nos constitui justos per unius obedientiam. *Secundò*, hæc collectio evertitur verbis Pauli: nam si sumus justi per unius obedientiam; non igitur per justitiam nobis inhærentem: quia obedientia Christi non est qualitas nobis inhærens, sed soli Christo. *Tertiò*, non comparat Paulus peccatores & justos in similitudine inhærentiæ peccati & justitiæ, sed in paritate unius utrinque autoris seu causæ efficientis, alterius quidem peccati; alterius vero, justitiæ. q. d. Sicut omnes peccatores non nisi ab uno sunt peccatores: ita justi nonnisi ab uno sunt justi. Ergo in hoc similes sunt peccatores & justi, quod utrinque omnes unum autorem habent; omnes peccatores unum Adamum, cui acceptum ferre debent quod constituti sunt peccatores: omnes etiam justi unum Christum, cui acceptum ferre necesse habent, quod constituti sunt justi. Causæ vero propter quas filii Adami sunt constituti peccatores & filii Christi constituuntur justi, non sunt similes, sed maxime dissimiles: Quia causa propter quam filii Adami sunt constituti peccatores, est inobedientia Adami; causa autem propter quam filii Christi constituuntur justi, est obedientia Christi. Hinc liquet non posse colligi similem utriusque in nobis inhærentiam; sed potius utriusque similem imputationem esse.

Assumtionem principalis Syllogismi *Bellarminus*

 non

Digitized by Google

non probat; at probationem omittere non debebat.

Locus secundus Joh. 4. v. 14.

Aqua illa, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.

Hinc talis objectio contexitur.

Fons aquæ salientis in vitam æternam est aliquid animæ infusum:

Gratia gratum faciens est ille fons aquæ salientis in vitam æternam:

Ergo gratia gratum faciens est qualitas animæ infusa.

RESP. Negatur *assumtio*: quia fons ille aquæ salientis ad vitam æternam est potiùs Spiritus Sanctus, ut liquet ex cap. 7. Johan. ubi dicitur v. 38. 39. *Qui credit in me, sicut dixit Scriptura, flumina aquæ vivæ ex ventre ipsius fluent. Hoc autem dixit de Spiritu illo, quem accepturi erant credentes in ipsum.* Spiritus Sanctus vocatur *aqua*: *tum* quia nos mundat à peccatis, sicut apud Ezech. cap. 36. v. 25. Dominus aquas mundas promittit, quibus populum suum à sordibus abluturus erat: *tum* quia arcanâ suâ irrigatione ad germina justitiæ proferenda nos fœcundat; sicut dicitur apud Jesaiam cap. 3. v. 18. *Effundam aquas super sitientem & fluenta super aridam: effundam Spiritum meum super semen tuum, & benedictionem super prognatos tuos.* Sic de Spiritu Sancto intelligunt Patres, ut fatetur *Bellarminus*: Imò ipsemet etiam *Bellarminus* de Spiritu Sancto interpretatur, sed in sententia non manet constans, verùm relictâ primâ veriore Patrum & suâ interpretatione, ponit aliam quam præfert priori, nimirum per fontem illum esse intelligendã gratiam inhærentem animæ per modum habitus inhærentis.

Spiritus Sanctus cur aqua vocetur.

REPLICATIO Bellarminiana: *Imò fons ille de gratia creata intelligendus est potiùs, quia dicitur de eo, fiet in eo fons aquæ. Fieri autem ad rem creatam pertinet.*

RESP. Argumentum tale fuerit:

Fons ille est res creata:

Gratia gratum faciens est res creata:

Ergo gratia gratum faciens est fons ille.

Sed quis non videt esse primò ἀσυλλόγιστον? Nam concluditur affirmatè in secunda figura. *Deinde* negatur utraque præmissa.

Majorem sic probat:

Fieri est creari: quia fieri ad rem creatam pertinet.

Fons ille dicitur fieri.

Ergo fons ille est res creata.

RESP. Negatur *assumtio*: nam non de fonte, sed de aqua illa, quam Christus se daturum promisit, dicitur: *Aqua illa fiet fons aquæ salientis in vitam æternam.* Quid si ita formetur Syllogismus? *Fieri est creari: Aqua illa dicitur fieri: Ergo creari.* RESP. *Primò* negatur *consequentia*, quia quatuor sunt termini propter homonymiam medii seu verbi *fieri*: Nam in majore significat *produci id quod antea actu non exstiterat*, sicut mundus est factus qui antea non erat: Sed in assumtione significat *evadere*, & intelligitur de Spiritu Sancto, qui ab æterno exstitit, ac nequaquam esse cœpit. *Secundò*, adducuntur in assumtione verba Christi mutila: nam Christus non dicit solummodo, *Aqua illa quam dabo ei, fiet: sed, fiet fons aquæ salientis in vitam æternam.* Ista verba *Bellarminus* omisit, quæ maximè faciebant ad errorẽ ipsius detegendum: si enim illa retinuisset, videbat fieri Syllogismum quatuor terminorum: nempe; *Fieri est creari: Aqua illa dicitur fieri fons aquæ salientis in vitam æternã: Ergo aqua illa dicitur creari.* Quid quòd etiam major universaliter accepta, est falsa? *Fieri* enim nõ tantùm *creari* significat, sed etiam *constitui, ordinari*: sicut JESUS Nazarenus dicitur *factus Dominus & Christus*; hoc est, constitutus, ordinatus, evectus ad dignitatem istam, ut esset DOMINUS & CHRISTUS ille, de cujus adventu Prophetæ sunt vaticinati.

A

Urget Bellarminus: *Ejusdem generis sunt, fons & aqua ex fonte manans: & cum habitu gratiæ magis conveniunt bona opera, tanquam aqua è fonte emanans: ideo per fontem hic gratia potiùs intelligenda quàm Spiritus Sanctus.*

RESP. Imò *fons & aqua* hic individuo unum & idem sunt, ratione tantùm differunt: ideo per *aquam* hic non sunt intelligenda bona opera, sed ipse Spiritus Sanctus continuè nos irrigans, & dona sua in nobis ubertim augens, sic ut *Aqua ista fiat fons aquæ salientis in vitam æternam*, quoniam non deficit, sed continua est usque ad beatam immortalitatem se diffundens. Ita aqua quam Christus dat & fons aquæ est unus & idem Spiritus Sanctus, veluti scatebra perpetuò fluens: Proinde qui illum acceperunt, nunquam exarescunt, sed
B assiduè vegetantur, nec donis, nempe, fide, spe, charitate deficiuntur, sed illorum incrementa indies percipiunt, donec ipsis vita incorruptibilis, quam hic inchoant, suis omnibus numeris constet.

Adhuc urget Bellarminus: *Dubitari non potest, quin per fontem intelligatur aliquid permanens & fixum, ac per hoc significetur gratia inhærens animæ per modum habitus permanentis, unde fluant rivi bonorum operum, qui saliant in vitam æternam. Aqua enim tam altè adscendit, quàm est altus locus unde descendit: & quoniam fons iste de cœlo descendit, ideo aquæ ejus ad cœlum usque perveniunt, hoc est, merentur opera justa regnum cœleste, quoniam ex gratia cœlesti ad divina perveniunt.*

RESP. Syllogismus talis erit:

Gratia inhærens per modum habitus est aliquid permanens & fixum:

C *Fons ille est aliquid permanens & fixum:*

Ergo fons ille est gratia inhærens animæ per modum habitus.

At vitiosa est *consequentia*, quia ex puris affirmantibus in secunda figura ἀσυλλογίστως concludit. Quòd si corrigatur vitiosa forma, conversâ propositione, ut illa sit talis, *Quicquid est aliquid permanens & fixum, illud est gratiâ inhærens animæ per modum habitus*: tum propositio ista universalis falsa est. Cætera quæ adjecta sunt ad conclusionem amplificandam, partim *falsa* sunt, partim *aliena*. Nam *primò* quod bonorum operum aliam causam instrumentalem in homine ponit, quàm fidem, est falsum. Fides enim est res illa, quæ agit per charitatem, Gal. 5. v. 6. Per fidem bona opera fiunt, ut ex cap. 11. epistolæ ad Hebræos liquet. Fides viva est illud quod opera bona producit, ut patet ex capite se-
D cũndo epistolæ Jacobi. Unde ex interpretatione *Bellarmini* sequitur, fontem illum, *aut* esse fidem salvificam, *aut* aliam aliquam gratiam creatam. Si fides, cur mentem suam non apertiùs explicavit? sin aliqua alia infusa gratia, nominet eam quæ sit. Nos ut antea, ita & nunc, dicimus, Aquam illam quam Christus se daturũ promiserat, & quæ in quolibet fidelium fit fons aquæ salientis in vitam æternam, esse Spiritum Sanctum. Sic *Ignatius* ait epistolâ ad Romanos: *Aqua viva saliens in me intus mihi dicit, veni ad Patrem.* *Secũdò* quod ad aquæ adscensum & descensum attinet, *non aquæ solùm, sed cuicunque gravi corpori, modò ejus partes inter se queant cedere, ac succedere, naturâ id datum, ut tantum possit adscendere, quantum descendere: ut luto, ut arenæ* (*Cardano* asserenti,
E non posse aquam subvehi motu altiùs, quàm sit ejus superficies, unde derivatur, respondet *Scaliger* Exercitat. 46. *hoc quidem verum esse, ubi plus resistitur ab ea pertione, quæ sursum pellitur, quàm prematur ab illius vi & pondere, quæ urget. At ubi instantis vis ponderisq́; majus est: tum sursum pellitur aqua ad eam superficiem, quæ altior est, quàm superficies, à qua descendit: Hoc in organis manifestum est: quorum depressione in puteos, subsilit aqua per tubu-*

Sca- ce- dan- cia-

Quod

Quod igitur facit lapis, faciat & aqua magna vis, si ad illius lapidis accedat pondus.

Si verba *Bellarmini* ex legibus ritè disputandi ad Syllogismum revocata fuerint, talis erit: *Si aqua tam altè adscendit, quàm est altus locus unde descendit: tum & bona opera ad cœlum usque pervenient, hoc est, merentur opera justa regnum cœleste, quemadmodum è cœlo fons ille descendit. Verum est quod antecedit: Verum igitur est & quod sequitur.*

RESP. *Primò* peccatur elencho parium: Comparantur enim quæ paria non sunt. Nam aqua ista de qua Christus loquitur, non sunt bona opera, quod *Bellarmino* priùs evincendum fuerat, quàm sumendum: & fons iste de quo Christus loquitur, non est qualitas aliqua infusa, nam nulla alia posset esse quàm fides, quæ sola est illa gratia infusa, quæ per charitatem operatur & profert bona opera omnia.

Secundò, dato sed non concesso, per aquam illam intelligi bona opera, & per fontem gratiam aliquam infusam: tamen Physicæ rei ratio non conveniret dono hyperphysico, & merè spirituali, gratuito, cœlesti, nisi convenientiæ fundamentum ex Scriptura demonstretur: at ista quæ *Bellarminus* confert convenientiam habere, ex Scriptura nunquam probabit.

Tertiò, peccat in propositione interpretatione falsâ: *bona opera venire ad cœlum usque*, interpretatur *mereri opera justa regnum cœleste:* At hæc interpretatio falsa est, nec ex comparatione ista sequitur, sed potiùs refutatur. Nam sicut aqua adscendens non ideo adscendit, quòd mereatur adscendere altiùs: ita quoque opera bona non perveniunt in cœlum, quòd mereantur ut adscendant.

Tertius locus Roman. 5. vers. 5.

Charitas Dei effusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis.

Hinc talis argumentatio exsistet:

Charitas Dei effusa in cordibus nostris, est qualitas nobis infusa:

Gratia gratum faciens est charitas Dei effusa in cordibus nostris: Ergo, &c.

RESP. *Primò* negamus *consequentiam*, quia sunt quatuor termini, propter homonymiam medii termini in nomine complexo *charitatis Dei.* Nam intelligi potest charitas, *vel* quâ nos Deum diligimus, *vel* quâ Deus nos diligit, *vel* sensus gustusque charitatis illius quâ Deus nos diligit. Si *primo* & *ultimo* significato sumatur, propositio est vera: si autem *medio* accipiatur, est falsa. At Paulus in hoc ad Romanos loco tertiâ significatione accipit, nimirum pro sensu charitatis Dei, quâ ille nos prosequitur, idq; per metonymiam. Itaque assumtio est falsa: Nam gratia gratum faciens non est sensus ille charitatis Dei in nostris cordibus diffusus. *Secundò*, etiam dato, in hoc Pauli loco intelligendam charitatem quâ nos Deum diligimus, ut interpretatur *Augustinus*, & *Iohannes Calvinus* Institut. libro tertio, capite secundo, sect. duodecimâ: tamen minor erit falsa.

Quartus locus Tit. 3. vers. 5. & 6.

Servavit nos per lavacrum regenerationis & renovationis Spiritus sancti: Quem effudit super nos copiosè per Iesum Christum Servatorem nostrum.

Argumentatio hujusmodi fuerit:

Si Spiritus sanctus tunc super nos effunditur, quum abundanter gratia ejus donatur: tum gratia gratum faciens est qualitas nobis infusa. Verum est antecedens:

Ergo & consequens.

RESP. *Propositio connexa* negatur. Nam ex ante-

A cedente posito, consequens istud non conficitur, sed tantùm hoc sequitur, gratiam donatam, esse qualitatem nobis infusam. At gratia gratum faciens non est donata, sed donans nobis ut grati acceptique simus Deo.

Quintus locus 2. Cor. 1. v. 21, 22. & cap. 5. v. 5.

Qui nos confirmat vobiscum in Christum, & qui unxit nos, Deus est. Qui etiam obsignavit nos, indiditq; arrhabonem Spiritus cordibus nostris.

Inde talis Syllogismus exsistit:

Si gratia gratum faciens est arrhabo ille quo Deus nos obsignavit, & quem indidit cordibus nostris, tum est qualitas nobis infusa.

Verum est antecedens: Ergo & consequens.

RESP. *Assumtum* negatur. Nam non gratia gratum
B faciens, sed Spiritus sanctus dicitur arrhabo, quia efficit, ut ratum sit utrinque Dei pactum, quod alioquin quodammodo penderet: hoc est, quia nos reddit promissæ salutis certos, ne semper propter multas infirmitates nostras fluctuemus. Porrò Spiritum sanctum esse arrhabonem illum, docet Apostolus Ephes. 1. vers. 13, 14. ubi ait: *Obsignati estis Spiritu illo promissionis sancto, Qui est arrhabo hæreditatis nostræ, dum in libertatẽ vindicemur, ad laudem gloriæ ipsius. Arrhabo* generaliter est omne id, quo dato confirmatur promissio. Vox est sumta ab Hebræis, qui Arrhabonem ערבון appellant; usurpatur Genes. 38. vers. 17. *Tertullianus* ait libro de resurrectione carnis cap. 51. *Quemadmodum nobis arrhabonem Spiritus reliquit, ita & à nobis arrhabonem carnis accepit, & vexit in cœlum pignus totius summæ illuc quandóque redigendæ.* Quò etiam pertinet quod Paulus Apo-
C stolus dicit Galat. 4. v. 6. *Quoniam estis Filij, emisit Deus Spiritum Filij sui in corda nostra, clamantem Abba, id est, Pater.*

Spiritus sanctus dicitur Arrhabo.

Sextus locus 1. Johan. 2. vers. 27.

Sed unctio quam vos accepistis ab eo, manet in vobis.

Hinc talis argumentatio exstruenda erit:

Unctio illa manens in nobis, est qualitas nobis infusa:
Gratia gratum faciens est illa unctio manens in nobis:
Ergo, &c.

RESP. *Primùm*, major propositio negatur; quia *unctio* illa est Spiritus sanctus, qui sic appellatur translatione quadam sumtâ ab unctionibus in Lege receptis. Cæterùm hanc unctionem esse Spiritum sanctum, inde liquet, quia de illa dicitur, quòd nos doceat de o-
D mnibus. At qui nos docet de omnibus internus doctor, est Spiritus sanctus, qui & Apostolos introduxit in omnem veritatem, Johan. 16. 13. Ita de Spiritu sancto interpretatur *Augustinus* Tract. 3. in Epist. Johannis in hæc verba: *Unctio vos docet omnia: Quantum ad me pertinet* (ait Augustinus) *omnibus loquutus sum; sed quibus unctio illa intus non loquitur, quos Spiritus sanctus intus non docet, indocti redeunt.* Quanquam itidem dicit Magistrum intus docentem esse Christum: sed hæc non pugnant, quia Christus nos intus docet per Spiritum sanctum.

Spiritus sanctus dicitur Unctio.

Secundò negatur etiam *assumtio*; quia gratia gratum faciens est attributum Dei essentiale, at unctio manens in nobis est persona Spiritus sancti.

Septimus locus 1. Johan. 3. vers. 9.

E *Quisquis natus est ex Deo, peccato non dat operã: quoniam semen ipsius in eo manet.*

Inde sic formanda erit objectio:

Semen illud in regeneratis manens est qualitas infusa:
Gratia gratum faciens est semen illud in regeneratis manens: Ergo, &c.

Digitized by Google

Spiritus S. dicitur semen.

RESP. Utraque præmissa negatur: Nam *semen* illud in regeneratis manens est Spiritus sanctus, qui *semen Dei* vocatur ab effectu, quod ejus virtute, tanquam ex semine quodam, novi homines efficiamur. Spiritus sanctus radix ac semen est cœlestis vitæ in nobis. Semen ex quo electi renati sunt, est etiam verbum Dei, quod 1. Pet 1. v. 23 semen incorruptibile vocatur. Hæc verò non pugnant, quia Spiritus sanctus est semen primarium; verbum est semen secundarium: & utriusque efficacià renascimur, illius quidem principaliter, hujus verò instrumentaliter.

Sic breviter vindicata sunt illa loca Scripturæ quæ Bellarminus *detorsit ut probaret,* Gratiam gratum facientem esse qualitatem nobis infusam, & in anima nostra hærentem per modum habitus.

Eodem libro 1. de Gratia & libero arbitrio cap. 6. asserit. *Gratiam gratum facientem re non distingui ab habitu charitatis.* Et ibidem: *Gratiam à charitate, aut nullo modo, aut solâ ratione distingui.* Hanc sententiam nititur probare *primum* autoritate Concilii Tridentini, cujus nulla est apud pios autoritas. *Secundo*, testimoniis veterum Patrum, quibus fides Christiana non nititur. *Tertio* argumento ducto a pari: quia habitu charitatis, eadem omnia competant, quæ gratiæ gratum facienti: ad quod operæpretium est respondere.

Syllogismus talis erit:

Quibus eadem conveniunt per omnia, ea sunt idem:
Gratia gratum facienti & habitui charitatis eadem conveniunt per omnia:
Ergo sunt idem.

Tunc accipit homo illud supernaturale, quum regeneratur ac nova fit creatura Bellarm.

Assumtionis probatio I. *Gratia habitualis proprium esse volunt dare animæ quoddam esse supernaturale, ex quo dicatur homo filius Dei per participationem, & divina consors naturæ. Id verò totum Scriptura apertissime tribuit charitati.* 1. Johan. 3. v. 1. *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, ut Filii Dei nominemur & simus.* Et cap. 4. v. 7. *Omnis qui diligit, ex Deo natus est.*

RESP. *Primò* negatur gratiæ habitualis esse proprium, *dare animæ illud esse supernaturale.* Nam hoc est proprium benevolentiæ divinæ erga nos. *Deinde* negatur idem charitati habituali convenire. *Tertio* testimonia adducta id non probant. Nam Johan. 3. v. 1. vocatur *charitas* non habitualis hærens in nobis, sed munus ex charitate Dei quâ nos complectitur donatum, videlicet adoptio ex mera charitate erga nos a Deo nobis data: idque per metonymiam causæ efficientis. Et cap. 4. v. 7. non docet Johannes, quod dilectio proximi sit causa, sed quod sit effectum seu τεκμήριον, hoc est, certum signum regenerationis.

II. Probatio: *Gratiâ habituali regeneramur: Charitate habituali regeneramur:*
Ergo gratia est charitas.

RESP. Peccatum est *&* in forma *&* in materia: In *forma* dupliciter, *tum* quia affirmatè concluditur in secunda figura, *tum* quia *vel* plus infertur quam præmissæ ferunt, *vel* certè ambigua est conclusio. Sed corrigi possit forma hoc modo:

Regeneratio fit per charitatem habitualem.
Regeneratio fit per gratiam habitualem.
Ergo gratia habitualis est charitas habitualis.

At sic in *materia* nihilominus peccatum manet. Nã *primò* committitur ignoratio elenchi: quia conclusio loquitur de gratia habituali; quãdam autem gratiam habitualem esse charitatem nobis infusam, ultrò damus, nec de hoc est controversia: sed gratiam gratum facientem esse charitatem habitualem, negamus. *Deinde* utraque præmissa negatur. Nam charitas habitualis & gratia in animam infusa non sunt causæ regenerationis, sed effecta.

Majoris probatio per Soritem.

Semen ex quo regeneramur est Verbum Dei:
Verbum Dei gignit in nobis fidem vivam:
Fides viva operatur per charitatem:
Fides igitur viva, id est, cum charitate, est id per quod renascimur, & proinde ipsa dat illud esse divinum & supernaturale, unde dicimur Filii Dei.

At vitiosa est Soritis istius forma: ideo eius consequentia nulla. Principalis Syllogismus est iste:

Fide regeneramur:
Fides operatur per charitatem:
Ergo per charitatem regeneramur.

Rursus vitiosa est consequentia: quia paralogismus iste quatuor constat terminis, *Fide, regeneramur, operatur per charitatem, & per charitatem regeneramur.* Forma correctâ infertur hæc conclusio, *Ergo aliquid quod operatur per charitatem, regeneramur:* id autem est fides, quod libentissimè damus, sed istud nihil juvat Bellarminum.

INSTAT: *Per quod sumus filii Dei, per id regeneramur:*
Per fidem vivam sumus filii Dei: Gal. 3. v. 26.
Ergo per fidem vivam regeneramur.

Concedimus totum. Ex in hoc concessa sic infert:

Per fidem vivam sumus filii Dei:
Per charitatem est fides viva:
Ergo per charitatem sumus filii.

Concedimus & hoc, rectè intellectâ conclusione, nimirum isto sensu, per charitatem tanquam evidens & certum signum cognosci, quòd simus filii Dei: At hoc est extra terminos nostræ quæstionis.

Tum probat majorem quam nemo negat: sed probat ineptè ex Galat 6. v. 15. ubi ait fidem vivam appellari novam creaturam. In Græco est καινὴ κτίσις. Vertendum igitur *nova creatio* Nam quod vulgata habet *nova creatura*, est ambiguum: quum Paulus ibi agat de instauratione sola qualitatum, non de ipsa substantia hominis. Unde liquet non fidem appellari novam creationem, sed instaurationem seu actionem Dei, hominem ex gratia instaurantis & refingentis: propterea homines regenerari dicuntur ποίημα, id est, opus Dei, Ephes. 2. v. 10. *Nos ipsius sumus opus, conditi in Christo Jesu ad opera bona, quæ præparavit Deus ut in eis incedamus.* Quod ipsum dictum Bellarminus imprudenter priori subjecit tanquam seipse refutaret: nam si Galat. 6. v. 15. reddendum esset, *nova creatura:* tum ex sequente dicto Ephes. 2. vers. 10. intelligeretur novam illam creaturam esse ipsos regeneratos: non igitur fidem. Præterea ambigua est versio Vulgata: *creati in Christo Jesu in operibus bonis:* quia hæc verba dupliciter possunt intelligi, quod creati simus in Christo Jesu, vel propter aut per opera bona. Præstat igitur vertere *ad opera bona.* ut & Græcus textus requirit, κτισθέντες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς.

Iterum instat Bellarminus:

Per fidem regeneramur:
Charitate fides est formata:
Ergo per charitatem regeneramur.

RESP. Nego *consequentiam*, quia sunt quatuor termini: *Per fidem regeneramur, charitate, fidem esse formatam.* Quòd si corrigatur forma, fiet talis Syllogismus:

Qui per fidem regenerantur: iji & per charitatem regenerantur:
Nos per fidem regeneramur:
Ergo & per charitatem.

Major propositio probatur, quia fides est formata charitate.

Digitized by Google

ritate, seu fidei forma est charitas. At falsa est hæc probatio: nam quicquid à fide procreatur, id certè nequit esse fidei forma; quia effectum alicujus non potest esse ejusdem forma. At charitas à fide procreatur, & effectum fidei, sicut Paulus ait 1. Tim. 1. v. 5. *Finis mandati est charitas ex puro corde & conscientiâ bonâ, & fide non fictâ.* Et Jacob. 2. v. 22. *Vides fidem administram fuisse operum ipsius.* Charitas igitur non est fidei forma.

Posthæc gratiam gratum facientem & habitum charitatis non esse distinctos habitus, id est, gratiam esse charitatem habitualem, aliâ inductione plurium argumentorum *Bellarminus* probare nititur.

PRIMÒ (ait) *gratiæ proprium esse dicunt, facere hominem Deo dilectum: at Proverb. 8. v. 17. legimus: Ego diligentes me diligo. Et Iohan. 14. vers. 21. Qui diligit me, diligetur à Patre meo.*

RESP. Syllogismus hic fuerit:

Facere hominem Deo dilectum est charitatis habitualis:
Facere hominem Deo dilectum est gratiæ gratum facientis:
Ergo gratia gratum faciens est charitas habitualis.

At negatur *major propositio*: Eam conatur probare *Bellarminus* duobus Scripturæ testimoniis; sed illudit homonymiâ verborum *diligo* & *diligetur*. Nam quum dicit æterna Dei Sapientia, Proverb. 8. vers. 17. *Ego diligentes me diligo*, non hoc vult, hominis dilectionem esse causam cur ipse homo à Sapientia Dei diligatur, sed diligentes Sapientiam, esse subjectum, cui Sapientia illa dilectionis suę documenta & certa τεκμήρια magis ac magis imprimat ac demonstret. Ergo Sapientia amantes sui diligere dicitur, quòd ipsa sui amoris indubitata signa amatoribus suis ostendat. Sic cum dicit Christus Johan. 14. v. 21. *Qui diligit me, diligetur à Patre meo*, non hoc vult, quòd homo amore suo Deum præveniat, quod hominis amor causa & meritum sit amoris divini: nam *commendat suam erga nos charitatem Deus eo, quod, quum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus sit*, Rom. 5. vers. 8. & vers. 10. *Quum inimici essemus, reconciliati fuimus Deo per mortem Filij ejus. In hoc est charitas, non quod nos dilexerimus Deum, sed quòd ipse dilexerit nos & miserit Filium suum ut esset propitiatio pro peccatis nostris*, ut testatur Johannes 1. Epist. c. 4. 10. & vers. 19. *Nos diligimus eum, quoniam prior dilexit nos.* Non igitur vult Christus, amorem quo ipsum complectimur causam esse amoris Patris cœlestis erga nos: sed hoc tantum promittit, eos qui Christum diligunt, reipsâ experturos, seu certá experientiâ sensuros & cognituros se etiam à Patre cœlesti diligi. Idque evidenter ostendunt verba sequentia: *& ego diligam eum, & manifestabo meipsum ei.* Cognitio certè amorem præcedit, quia ignoti nulla cupido; sed hoc promisit Christus, se sui amantibus daturum ut indies in fide & cognitione sui proficiant. Sic ait *Augustinus* Tomo septimo, libro de bono perseverantiæ, cap. 21. *Deum non diligeremus, nisi prior dilexisset nos & fecisset dilectores suos, quoniam charitas ex Deo est, sicut dixerunt quos fecit magnos, non solum oratores, verum etiam prædicatores suos.* Ergo hæc dicta à *Bellarmino* allegata non probant, nostram dilectionem causam esse divinæ.

Hactenus primum argumentum refutavimus:

SECUNDÒ (ait) *Gratia dicitur esse animæ vita; ut peccatum mors: at 1 Iohan. 3. v. 14 legimus: Qui non diligit manet in morte: nos scimus quod translati sumus de morte ad vitam quia diligimus fratres.*

RESP. Syllogismus hujusmodi fuerit:

Animæ vita est charitas nostra:
Animæ vita est gratia gratum faciens:
Ergo gratia gratum faciens est charitas nostra.

At *major* de causa vitæ animæ intellecta negatur. *Probatio majoris* est aliena, quia Johannes non docet, charitatem nostram esse causam vitæ animæ, sed esse testimonium seu τεκμήριον, ex quo cognoscimus nos translatos esse de morte ad vitam.

TERTIUM Argumentum.

Spiritus sanctus habitat in nobis per charitatem nostram.
Spiritus habitat in nobis per gratiam gratum facientem:
Ergo, &c.

Propositio probatur ex Rom. 5. vers. 5. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis.*

RESP. *Primò* major negatur: Nam charitas habitualis non est causa efficiens inhabitationis Spiritus sancti in nobis; sed contrà Spiritus sanctus habitans in nobis est causa efficiens charitatis & omnium gratiarum quæ sunt in nobis. Deinde profertur ad probationem Majoris testimoniū ἐξαγώνιον: Nam Major propositio est, *Spiritum sanctum habitare in nobis per charitatem nostram*: At Paulus in allegato testimonio dicit, charitatem Dei diffusam esse in cordibus nostris per Spiritum sanctum. Ita *Bellarminus* invertit verba Pauli, & efficientiam quæ à Paulo adscribitur Spiritui sancto, ipse tribuit charitati. Præterea fucum facit homonymiâ vocis *charitatis*: Nam in *Majore* significat virtutem in nobis hærentem: At in dicto Pauli significat sensum, experientiam & perceptionem charitatis, quâ Deus nos complectitur.

QUARTUM Argumentum.

Nos à peccato justificamur per charitatem nobis inhærentem:
Nos à peccato justificamur per gratiam gratum facientem:
Ergo gratia gratum faciens est charitas nobis inhærens.

Probatio Majoris: Luc. 7. legimus: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Et jam antea ex Gal. 6. ostendimus, novam creaturam esse fidem, per dilectionem operantem: & ex Tridentino Concilio demonstravimus, formalem causam justificationis esse charitatem, mentibus nostris infusam. Neque ullus est Theologus, aut Philosophus, qui justitiæ nomine aliud, quàm virtutem intelligat.*

RESP. *Primò* ambigua est utraque præmissa: nam *à peccato justificari* duplici sensu in Scriptura dicitur, *primò* idem valet quod absolvi a peccato per illius remissionem, Actor. 13. v. 38, 39. *Notum igitur sit vobis, fratres, annunciari vobis remissionem peccatorum per istum:* [illegible] *omnibus à quibus per Legem Mosis justificari*, id est, absolvi, *non potuistis, per hunc quemvis qui credat, justificari*: hoc est, absolvi. *Secundò*, à peccato justificari idem est quod à peccandi necessitate, vel à proclivitate ad peccandum planè liberatum esse; quod fit per mortem temporalem: nam qui mortuus est, non amplius peccat. Hoc sensu dicitur Roman. 6. vers. 7. *Etenim qui mortuus est, justificatus est a peccato*, hoc est, liberatus ne ulterius peccet: mors enim efficit ut mortui necessariò ab actionibus hujus vitæ, ac proinde etiam à peccando supersedeant. Hoc dictum non est accipiendum de remissione peccatorum.

Secundò, utrovis sensu accipiatur phrasis ista in his præmissis, *major* negatur. Ex probatione autem Majoris liquet, eam accipi pro remissione peccatorum: ad hanc igitur significationem responsum dirigemus: ac dicimus majorem esse falsam, quia justificationis à peccato seu remissionis peccatorum falsa causa efficiens assignatur charitas, seu gratia habitualis. At charitatem esse causam efficientem remissionis peccatorum, nititur *Bellarminus* probare, *primùm* testimonio Christi, Luc. 7. vers. 47. *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Verùm, testimonium hoc & falsâ

Vindicatio loci Luc. 7. v. 47.

versione

Digitized by Google

versione est depravatum, & in peregrinum sensum detortum. Græca enim verba habent: ἀφέωνται αἱ ἁμαρτίαι αὐτῆς αἱ πολλαί, ὅτι ἠγάπησε πολύ. ἀφέωνται non est temporis præsentis, sed aoristi secundi medii, Ionicâ dialecto pro ἀφῶνται, ex themate ἀφίημι. Nō igitur verti debet *remittuntur*, quod est verbum præsentis temporis, sed *remissa sunt*, ut respondeat aoristo secundo. Sed Papistis magis placet vulgata versio, quia patrocinatur errori ipsorum, si Christus de præsenti remissione intelligatur loquutus, & de dilectione remissionem antegressa, unde sequi necesse sit; quum dilectio antegressa sit remissionem, illam hujus causam esse, signum autem esse non posse factæ remissionis peccatorum, si priùs mulier illa peccatrix dilexerit Christum, quàm remissa ipsi essent peccata. Requirēte igitur veritate textus Græci, vertendum est: *Remissa sunt ei peccata multa: quoniam dilexit multum.* Quod ad sensum horum verborum attinet, Christus non facit illis dilectionem causam efficientem remissionis peccatorum: sed docet dilectionem multipliciter declaratam esse illustre & certissimum in muliere memore τεκμήριον gratitudinis ob acceptum beneficium remissionis peccatorum: Quod parabolæ de duobus debitoribus scopus ostendit. Quâ autem ratione peccatorum remissionem illa obtinuerit, palàm Dominus testatur: *Fides* (inquit) *tua te servavit.* Fide igitur remissionem peccatorum consequimur: charitate pro accepto beneficio gratias agimus seu gratum animum exhibemus & Domini beneficentiam testamur. Ita ex hoc testimonio Major non probatur.

Secundò conatur eandem probare ex testimonio Pauli ad Galat. 6. vers. 15. ubi ait novam creaturam esse fidem per dilectionem operantem: καινὴν κτίσιν *novā creaturam* verti non debere; & quamvis ita vertendum foret, tamen fidem non esse illam creaturam, nuper ostendimus: nunc videamus Majoris probationem, quæ ita habet:

Per fidem justificamur:
Per charitatem fides operatur:
Ergo per charitatem justificamur.

At quæ potest esse consequentia, formâ existente vitiosâ? sunt enim in hoc paralogismo quatuor termini, *Per fidem, justificamur, per charitatem, fides operatur.* Sed corrigamus formam hoc pacto:

Per quod fides operatur, per id justificamur:
Per charitatem fides operatur:
Ergo per charitatem justificamur.

Jam falsa est *Major*, nisi verbum *justificari* idem valeat quod justum cognosci: at sic luderetur homonymiâ, nam in conclusione significat à Deo absolvi à peccatis, seu consequi remissionem peccatorum.

Tertiò eandem majorem sic probat:

Si formalis causa justificationis est charitas mentibus nostris infusa, tum per charitatem justificamur: Illud est: Ergo & hoc.

Verum esse *antecedens* probat testimonio Concilii Tridentini: Sed in hac probatione peccat allegatione testimonii non authentici: & quid de conciliabulo Tridentino sentiendum sit, videatur Illustrissimorum Germaniæ Electorum, Principum & civitatum protestantium scriptum, quo causas recusati Concilii Tridentini exponunt.

Quartò eandem Majorem sic probat. *Neque unus est Theologus aut Philosophus, qui justitiæ nomine aliud, quàm virtutem intelligat.*

Syllogismus talis fuerit:

Si justitiæ nomine nihil aliud, quàm virtus intelligitur, & charitas est illa virtus; tum per charitatem justificamur:
Atqui & justitiæ nomine nihil aliud, quàm virtus intelligitur, & charitas est illa virtus: Ergo, &c.

Assumti duo sunt membra: *Primum membrum* est, justitiæ nomine nihil aliud quàm virtutem intelligi. Hoc probat provocatione ad testimonium omnium Theologorum & Philosophorum. At nimis impudens est hæc provocatio. *Augustinus* certè dicit libro decimonono de civitate Dei cap. vigesimoseptimo: *Ipsa Iustitia nostra quamvis vera sit propter veri boni finem, ad quem refertur: tamen tanta est in hac vita, ut potiùs remissione peccatorum constet, quàm perfectione virtutum. Testis est oratio totius civitatis Dei, quæ peregrinatur in terris. Per omnia quippe membra sua clamat ad Deum: Dimitte nobis debita nostra.* Sic *Bernardus* Sermone vigesimotertio super Cantica: *Non peccare, Dei justitia est: hominis verò justitia, indulgentia Dei est.* Quin *Petrus Lombardus* ait, vocem *justi* duplici modo accipi: nam significare, *aut* eum qui sit innocens, *aut* eum qui in virtutibus sese exerceat. *Philosophos* in hac quæstione non moramur, quibus doctrina de justificatione corā Deo per Christum incognita & occulta fuit.

QUINTUM *Argumentum.*

Omnium virtutum fons & radix est charitas habitualis:
Omnium virtutum fons & radix est gratia gratum faciens: Ergo, &c.

Major probatur ex Rom. 13. vers. 10. *Charitas est completio Legis.* 1. Corinth. 13. vers. 4. & sequentibus: *Charitas iram cohibet, benigna est charitas, non invidet charitas, non agit perperam, non inflatur. Non agit indecorè, non quærit quæ sua sunt, non exacerbatur, non cogitat malum. Non gaudet injustitiâ, gratulatur autem veritati: Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia tolerat.*

RESP. Falsa est *major*. Testimonia autem ad eam probandam citata, sunt ἀπροσδιόνυσα: nam illis non docetur, charitatem nostram esse omnium virtutum fontem & radicem, sed solummodo esse legis epitomen & summam, & effectis præclaris commendabilem: nam certè fides est efficax per charitatem; sed fons & radix virtutum tam non potest esse charitas, quàm non potest canalis per quem aqua ex fonte fluit esse ipse fons, aut arboris ramus fructum ferens ipsa radix arboris.

SEXTUM *Argumentum.*

Separare filios regni à filiis damnationis est charitatis:
Separare filios regni à filiis damnationis est gratia gratum facientis: Ergo, &c.

Probatio majoris ex Jacobi 1. v. 12. *Beatus est vir qui tolerat tentationem: quoniam quum probatus fuerit competitus, accipiet coronam vitæ, quam promisit Dominus iis à quibus ipse diligitur.*

RESP. *Major* est ambigua: Nam dupliciter potest intelligi; nempe quòd separare filios regni à filiis damnationis sit, *vel* finis charitatis, *vel* effectum. Vera est, si intelligatur de charitatis fine, hoc est, quòd charitatis hic sit scopus & usus, ut sit signum quo separantur, hoc est, dignoscuntur filii regni à filiis damnationis, quemadmodum dicit Dominus Johan. 13. vers. 35. *Ex hoc omnes cognoscent vos esse discipulos meos, si charitatem habueritis alij in alios.* Sed *Bellarminum* hoc de effecto charitatis intelligere, colligi potest ex probatione, in qua affert Jacobi testimonium, quod eodem Tomo 3. lib. 2. de Justificat. cap. 16. explicat, atque ex eo colligit quartum charitatis habitualis effectum esse ordinare ad regnum seu gloriam vitæ æternæ, seu facere hæredes regni. Negatur itaque *major* sic intellecta, quia hæreditatis regni cœlorum causa falsò charitas statuitur; testimonium autem Jacobi id non probat: nam Jacobus non docet, dilectionem causam esse coronæ vitæ,

Digitized by Google

sed ostendit solummodò subjectum τοῦ, id est, quibus A corona vitæ sit promissa à Deo, nempe iis à quibus ipse diligitur. At causa efficiens & subjectum τοῦ non est unum & idem.

SEPTIMUM Argumentum.

Donorum omnium maximum est charitas:

Donorum omnium maximum est gratia gratum faciens: *Ergo, &c.*

Majorem probat ex 1. Cor. 13. vers. 13. Coloss. 3. v. 14. *Super hæc autem omnia induimini charitate, quæ est vinculum perfectionis.*

RESP. *Primò* falsa est *major* simpliciter intellecta. Nam charitas est effectum fidei; non est itaq; ἁπλῶς major & dignior fide: Effectus enim est suâ causâ inferior. Præterea fidei tribuuntur encomia insignia quæ in charitatem non competunt: per fidem sumus filii B Dei, Johan. 1. v. 12. per fidem purgantur corda nostra, Actor. 15. v. 9. per fidem habitat Christus in cordibus nostris, Ephes. 3. v. 13. per fidem habemus libertatem & aditum ad thronum Dei cum fiducia, Ephes. 3. v. 12. per fidem vincimus mundum, 1. Johan. 5. vers. 4. per fidem vitam æternam obtinemus, Johan. 20. v. 31. His & multis aliis effectis fides certè est charitate superior. Unde constat charitatem, 1. Corinth. 13. vers. 13 dici omnium maximam, non ἁπλῶς, id est, per omnia; sed κατά τι, nimirum primò, secundùm diffusionem fructuum suorum ad usum proximi, inprimis ad ædificationem Ecclesiæ; quum fructus fidei & spei, non egrediantur credentis & sperantis personam: deinde secundùm durationem, nam perpetua erit, quum fide & spe non amplius opus erit, postquam adepti fuerimus promissa bona, quæ credimus & speramus. Ad C Coloss. autem cap. 3. vers. 14. hortatur super omnes virtutes, quas enumerat; indui charitate, quæ sit vinculum perfectionis, non coram Deo, quia in nullo hominum, Christo excepto, perfecta est charitas coram Deo: sed perfectionis inter homines, quia vinculo charitatis omnia hominum inter se officia continentur ac cohæreant, ac proinde perfectè, benè, compositè, & citra dissipationem homines inter se vivent, si charitas mutua inter ipsos vigebit. Ergo charitas est vinculum perfectionis, hoc est, unitatis: quo enim quid magis unum est, eò perfectius: unde Deus summè perfectus, quia summè unus. Ex his liquet Paulum κατά τι de charitatis excellentia loqui: ac proinde falsam esse *Bellarmini Majorem*, quæ ab ipso simpliciter est posita. Falsa est etiam *minor:* cui probationem nullam addidit. D Conclusio igitur ex falsis præmissis falsa infertur.

OCTAVUM Argumentum.

Conjungere hominem Deo est charitatis:

Conjungere hominem Deo est gratia gratum facientis: *Ergo, &c.*

Major probatur ex 1. Cor. 6. v. 17 *Qui adhæret Deo* (videlicet per charitatem) *unus Spiritus fit cum eo.* Et 1. Johan. 4. v. 16. *Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Id quod præclarè explicat S. Bernardus Serm. 83. super Cantica, ubi ostendit, nihil esse quod magis hominem Deo conjungat quàm charitatem, quâ, ut ipse loquitur, quasi maritatur anima Deo.*

RESPON. *Primò* est in majore propositione error E παρὰ τὸ μὴ αἴτιον ὡς αἴτιον, quia cõjunctionis nostræ cum Deo causam statuit charitatem, quum non sit. *Secundò*, probat eam testimoniis, sed extra scopũ productis: nam Paulus 1. Cor. 6. v. 17. ne meminit quidem charitatis. Ex aliis autem Scripturæ locis discimus, fidem in nobis à Spiritu sancto procreatam, esse vinculum spiritualis conjunctionis nostræ cum Christo. Ait enim Paulus Ephes. 3. v. 17. *Christum habitare per fidem in cordibus nostris.* Galat. 20. vers. 20. *Vivo autem non amplius ego, sed vivit in me Christus: & vitam quam nunc vivo in carne, vivo per fidem illam Filij Dei, qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me.* Nec aliter Christus oblatus à Patre potest recipi, nisi per fidem. Ergo vinculum per quod Christo agglutinamur & adhæremus, est fides in nobis. Hoc autem intelligendum de instrumentali vinculo: nam principale vinculum per quod Christo unimur & adhæremus, est Spiritus sanctus habitans in Christo & in nobis, quemadmodum dicitur 1. Johan. 3. v. 24. & 4. v. 13. *Per hoc cognoscimus nos in eo habitare, & ipsum in nobis, quòd de Spiritu suo dedit nobis.* Rom. 8. vers. 8. *Vos autem non estis in carne, sed in Spiritu, siquidem Spiritus Dei habitat in vobis: quòd si quis Spiritum Christi non habet, is non est ejus.* Idem docet Paulus in loco à *Bellarmino* allegato. Nam *qui agglutinatur Domino, unus Spiritus est cum ipso:* (Spiritu autem agglutinatur Domino) sicut qui corpore agglutinatur scorto, unum est corpus cum scorto, ut Apostolus ait vers. 16. Per Spiritum sanctum igitur unimur Christo: per Christum conjungimur Patri. Christus enim est medium illud, per cujus nexum indistractè cohæremus Deo. Ita *primo testimonio*, quod agit de conjunctione nostri cum Deo per Spiritum, abusus est *Bellarminus*, ut eo probaret, per charitatem nos conjungi Deo. *Secundo testimonio* ex 1 Johan. 4. vers. 16. petito, non minùs abutitur ac primo: Nam Johannes eo non docet, per charitatem nos conjungi cum Deo; sed charitatem testificari, nos cum Deo conjunctos esse: charitate tanquam certo & indubitato signo nos confirmari, nos esse in Deo, & Deum in nobis.

Deniq; Bernardo affingit *Bellarminus*, eum ostendere, nihil esse quod magis hominem Deo cõjungat, quàm charitatem, quod *Bernardus* in allegato Sermone 83. non ostendit: sed hoc tantùm dicit, amorem mutuum uno planè in Spiritu duos jungere, duos facere jam non duos, sed unum, Paulo ita docente, Qui adhæret Deo unus Spiritus est. Ac *Bernardum* charitatem hominis non statuere causam conjunctionis hominis cum Deo, ex eodem sermone liquet, in quo paulò ante hæc verba, dicit, *quòd anima à Verbo prorsus & præveniatur amando & vincatur.* Causa igitur conjunctionis animæ cum Verbo est amor verbi: *anima* autem *conjuncta Verbo ipsa quoq; redamat*, ut in eodem sermone tradit *Bernardus*, & *quasi maritatur Verbo*, hoc est, diligit sicut dilecta est, sicut maritus diligit sponsam.

NONUM Argumentum.

Amicos Deo facere est charitatis.

Amicos Deo facere est gratiæ gratum facientis: Ergo, &c.

Major probatur ex Johan. 15. v. 14 *Vos amici mei estis, si feceritis quæcunq; ego mando vobis.*

RESP. *Primò*, obscurum est medium *amicos Deo facere*. Explicat autem illud *Bellarminus* dicto lib. 2. de Justificat. cap. 16. aitque esse *reconciliare Deo & ipsi gratos facere.* *Secundò*, medio sic explicato *major propositio* est falsa: Nam in nobis nullus planè est habitus, qui nos Deo recõciliet, & ex inimicis amicos faciat. Sed *quum adhuc inimici essemus, reconciliati fuimus Deo per mortem Filij ejus*, ut Paulus testatur Rom. 5. vers 10. *Tertiò*, profertur ad probandam majorem testimonium ἐξαγώνιον, quia non dicit Christus, vos amici mei facti estis, vel fietis; sed, *vos amici mei estis*, seu *eritis:* (sic enim potiùs vertendum, ut apparet ex eò quod additur *si feceritis:* quemadmodum & Johan. 8. vers. 31) hoc est, cognoscemini esse amici mei, si feceritis quæcunque ego mando vobis. *Quartò*, etsi retineretur præsens verbũ *estis*, tamen dilectio fratrum non statueretur à Christo

Digitized by Google

causa efficiens amicitiæ istius, sed conditio duntaxat, **A** ita ut ex his verbis tantùm colligi possit, Christum nos dignari censere inter amicos suos, sed hac lege & conditione, si nos fecerimus quæcunque nobis mandat. At conditio annexa, non est causa, sed adjunctum. Quapropter peccat *Bellarminus* περὶ τὸ μὴ αἴτιον ὡς αἴτιον.

DECIMUM Argumentum.

Formosos & gratiosos facere est charitatis:
Formosos & gratiosos facere est gratiæ gratum facientis:
Ergo, &c.

Major probatur, *quia charitas est vestis illa nuptialis, quâ qui carent, mittuntur in tenebras exteriores, ut exponit* S. Gregorius *Homil.38.*

RESPON. *Primò*, major propositio est falsa. *Secundò* **B** probatio majoris est nulla, propter ejus falsitatem: Nam vestis illa nuptialis, quâ qui carent, mittuntur in tenebras exteriores, de qua Matth.22.12. non est charitas, sed Christus per fidem apprehensus, & interiorem hominem circumdans. Christus enim is est, quem omnes servandos induere oportet Roman.13.v.14. *Induimini Domino Iesu Christo, & carnis curam ne habete ad cupiditates.* Gal.13.vers.27. *Quicunque in Christum baptizati fuistis, Christo fuistis induti.* Hæc est vestis illa alba, de qua Apocal.3.vers.4,5. ex agno illo mactato à jactis mundi fundamentis, Apoc.13.8. præfigurata tunicis pelliceis quas Jehova fecerat Adamo & Evæ, & quibus eos vestiverat, Gen.3.v.21. *Tertiò*, quod ad expositionem *Gregorij* attinet, illa non est authentica, quia nullo Scripturæ testimonio nititur.

C Sic igitur refutavimus argumenta, quibus conatus est *Bellarminus* probare *gratiam gratum facientem esse qualitatem nobis infusam & habitum charitatis nobis inhærentem*; atque ita assertum axioma primum: sequitur *axioma secundum.*

Gratia Dei quâ servamur, quâ electi & vocati sumus, quâ justificamur & regeneramur, est in solo Deo: quia est ipse favor Dei & benevolentia quâ ipse nos in Christo sibi gratos & acceptos facit, Ephes.1.v.6.

CONTRA *Bellarminus* libro secundo de Justificatione cap.3. contendit, *Gratiam quâ justificamur à Deo*, de qua loquitur Paulus Rom.3.vers.24. *non esse ipsum favorem Dei & benevolentiam quâ ipse nos prosequitur*; sed justitiam ab illo donatam nobis & infusam, nobisque inhærentem: Idque nititur probare sequentibus argumentis. **D**

PRIMUM.

Inprimis favor Dei satis explicatur per illam vocem GRATIS, qui enim gratis justificat, certè ex benevolentia & liberalitate justificat. Illa igitur additio, per gratiam, *non ipsum favorem, sed aliquid aliud, id est, effectum illius favoris significat.*

RESP. Syllogismus talis fuerit:

Si voce GRATIS favor, benevolentia ac liberalitas Dei significatur, tum nomen GRATIÆ non ipsum favorem, sed effectum favoris illius, nempe justitiam infusam significat.

Verum est quod antecedit: Ergo & quod sequitur.

Gratis & gratia quomodo differant Rom.3. v.24.

Hujus Syllogismi *assumtio*, partim *vera* est, partim *falsa*. *Vera* est eâ parte, quâ dicitur voce *gratis* liberalitatem indicari, hoc est, ex gratuito dono, ac mera **E** liberalitate nos justificari; sicut exponit *Ambros.* Commentar. in caput tertium ad Roman. *Iustificati sunt gratis, quia nihil operantes, neque vicem reddentes, solâ fide justificati sunt dono Dei.* Falsa autem est reliquâ parte, quâ dicitur, voce *gratis* favorem & benevolentiam Dei significari: Nam benevolentia liberalitatis est causa. Potuisset *Bellarminus*, vel ex *Aristotele*, quem sæpiùs quàm par est, in religione sequitur, discere, aliud esse **A** benevolentiam, aliud liberalitatem. Acceptâ primâ significatione, quæ est vera ac genuina, non potest inferri id quod vult *Bellarminus*: Non enim sequitur: Voce *gratis* indicatur nos ex gratuito dono & liberalitate justificari: Ergo nomine *gratiæ* non significatur favor & benevolentia Dei. Ubi est medium concludendi? Si verò vox *gratis*, significat favorem & benevolentiam Dei, tum videretur nomine gratiæ aliud quidpiam indicari, ne ταυτολογία absque necessitate statuatur. Isto vaframento usus est *Bellarminus*, vera falsis miscêdo, ut falsa sub veris quasi laterent, & ab incautis non deprehenderentur. Sed accessit altera fraus: urget Latinas voces, *gratis*, *gratia*, ut similitudine earum decipiat imperitos: quum ipsum minimè lateat, in Græco Pauli textu non esse conjugata, sed ubi Latina **B** versio habet *gratis*, in Græco textu esse δωρεάν: gratiam verò dici χάριτι. Quis jam non videt, voce δωρεάν ostendi, justificationem esse donum ac munus Dei gratuitum: nequaquam autem debitum, quod meritis operum reddatur? Voce autem χάριτος *gratia*, doni istius causam efficientem προηγουμένην indicari, nimirum favorem ac benevolentiam Dei? q.d. justificatio nostri est donum Dei, quod non debetur nostris meritis, sed ex mera benevolentia datur.

SECUNDUM.

Præpositio, PER, non rectè accommodatur favori & benevolentiæ, sed causæ formali, aut meritoriæ, aut instrumentali. Non enim rectè diceremus, Deus per suum favorem, aut per **C** *suam benevolentiam nos justificat; rectè autem dicimus, per gratiam inhærentem, per meritum Filij sui, per fidem, & Sacramenta justificat.*

RESP. Syllogismus talis fuerit:

De benevolentia Dei non rectè dicitur, quòd per eam justificemur:

At de gratia quâ justificamur dicitur quòd per eam justificemur:

Ergo gratia quâ justificamur non est benevolentia Dei.

Majoris probatio: *quia præpositio, PER, causæ formali aut meritoriæ, aut instrumentali rectè accommodatur: sic ut rectè diceretur, Deum per gratiam inhærentem, per mortem Filij sui, per fidem & Sacramenta justificare.*

At *primò* major est falsa: ac probatio ipsius exclusivè intellecta est itidē falsa, hoc est, si intelligitur, **D** præpositionem, *per*, tantùm causæ formali, aut meritoriæ, aut instrumentali rectè accommodari. Hoc enim everti potest instantiis firmissimis, ut dicitur de causa efficiente principali, ad Roman.11.v.36. *Ex eo & PER eum, & in ipsum sunt omnia. Ipsi sit gloria in secula Amen.* 1.Corinth.1.v.9. *Fidelis est Deus, PER quem vocati estis in communionem Filij ipsius Iesu Christi Domini nostri.* Galat.1.v.1. *Paulus Apostolus, non ab hominibus, neque per hominem, sed PER Iesum Christum ac Deum Patrem, qui suscitavit eum ex mortuis.* & vers.15. *Quando verò placuit Deo, qui segregaverat me ab utero matris meæ, & vocavit PER gratiam suam.* Declaratio probationis majoris partim *vera* est, partim *falsa*. *Verum* est in illa, Deum nos justificare per mortem Filii sui & per fidem: *falsum*, Deum nos justificare per gratiam inhærentem, & per Sacramenta **E** propriè loquendo.

Secundò, falsa est etiam *assumtio*. Falsitas ejus orta est ex vitiosa versione vulgata, quæ habet: *Iustificati gratis per gratiam ejus.* At in textu Græco non est διὰ τῆς χάριτος, sed δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Sic Ephes. 2. v.8. Χάριτί ἐστε σεσωσμένοι: Tit.3.ver.7. δικαιωθέντες τῇ ἐκείνου χάριτι. Frustra igitur urget *Bellarminus* præpositio-

positionem PER, quum non sit in textu Græco διὰ τῆς χάριτος. Tertiò, etiamsi in Græco esset διὰ τῆς χάριτος, aut Latinè redderetur, *Per gratiam*, & per eã intelligeretur benevolentia Dei erga nos: tamen rectè diceretur, quòd Deus per gratiam suam nos justificet, quia præpositio PER etiam causæ efficienti principali aptatur. A

TERTIUM.

Benevolentiâ Dei justificati, re vera sunt justi:
Gratiâ Dei justificati non sunt revera justi:
Ergo gratia non est benevolentia Dei.

Assumtio probatur: *quia gratia Dei justificati, reputantur duntaxat justi, ut Evangelici volunt.*

RESP. Nego *consequentiam*: quia sunt quatuor termini propter ambiguitatem medii. Nam *revera esse justum* duplici sensu dicitur; significat enim, *vel* in se inhærentem justitiam habere, *vel* justitiâ quæ est in Christo per fidem apprehensâ justum constitui. Priore sensu *Bellarminus* accipit; nos autem posteriore sensu intelligimus. Porro *Bellarminus* asserens eos non esse revera justos, qui obedientiâ Christi sunt justi constituti, duobus, quod ajunt, digitis à blasphemia abest: Quasi vero imaginariè duntaxat justi sint, quibus imputatur fides sua ad justitiam. Sed erit hujus blasphemiæ vindex Christus. B

QUARTUM.

Favor & benevolentia Dei non est donum in anima inhærens:
Gratia quâ justificamur est donum in anima inhærens:
Ergo gratia quâ justificamur non est favor & benevolentia Dei.

Assumtionis probatio: *nam gratia dicitur donum quod accipitur*, ad Rom. 5. *Accipientes abundantiam gratiæ & donationis.* Item, *dicitur dari per Christum: Gratia & veritas per Iesum Christum facta est*, Johan 1. *non autem rectè dicitur facta per Christum benevolentia Dei Patris. Item dicitur dari ad mensuram ab ipso Christo: Unicuique nostrum data est gratia secundùm mensuram donationis Christi*, ad Ephes. 4. *At benevolentia Dei non datur ad mensuram, neque à Christo.* C

RESP. Nego *assumtionem*. Quòd verò ad ejus *probationem* attinet, ludit *Bellarminus* homonymiâ nominis *gratiæ*, & ea loca adducit, in quibus nomen *gratiæ* aliâ planè significatione usurpatur, quàm Rom. 3. vers. 24. ex quo loco orta est ac dependet tota hæc disputatio. Nam Rom. 5. vers. 17 ἡ περισσεία τῆς χάριτος, *redundantis gratia*, ex Hebræorum idiotismo ponitur pro ἡ περισσεύουσα χάρις, redundans gratia, & omnia Dei D beneficia complectitur. At Johan. 1. v. 17. *gratia* significat Evangelium, in quo bona per umbras Legis significata verè exhibita declarantur, quemadmodum appositissimè hunc locum explicat *Augustinus* Tom. 2. Epist. 11. Pro legis gratia quæ præteriit, gratiam Evangelii accepimus permanentem, & pro umbris & imaginibus veteris instrumenti gratia & veritas per Christum facta est. Denique Ephes 4. vers. 7. nomine *gratiæ* intelligitur donum unicuique nostrum datum in sua functione, ad communem totius corporis Ecclesiæ utilitatem, ut ex sequente versu liquet: *Quapropter dicit, Cum adscendisset in sublime, captivam duxit captivitatem, & dedit dona hominibus.* Ita non solum unâ significatione, sed pluribus capitur nomen *gratiæ* in adductis testimoniis: *aliâ* significatione in assumtione, E *aliâ* in dicto Rom. 5. v. 17 *aliâ* in dicto Joh. 1. v. 17. *aliâ* in dicto Ephes. 4. 7. Sic autem homonymiis ludere, non Theologi est, sed Sophistæ.

QUINTUM.

Res nobis insita & inhærens non est ipsa benevolentia Dei:
Gratia quâ justificamur est res nobis insita & inhærens:
Ergo, &c.

RESP. *Assumtio* est falsa. Eam *Bellarminus* probat; *Primò* sic:

Gratia quâ justificamur, comparatur essentiæ quæ datur per creationem: Ergo est res nobis insita & inhærens.

Antecedens probat hoc argumento: *quia inde dicimur creari in Christo*, Ephes. 2. v. 10.

At falsum est hujus enthymematis *antecedens*: falsum etiam argumentum quo probatur: & ἐξαγώνιον testimonium quod ex Ephes. 2. v. 10. adducitur, quod collatio ostendit antecedentis & argumenti cum allegato dicto.

Secundò assumtionem sic probat:

Per quod creatura dicimur, intimum & inhærens est:
Per gratiam quâ justificamur, creatura dicimur, Galat. 6. vers. 15.
Ergo illa est intima & inhærens.

RESP. Phrasis, *per gratiam*, dupliciter accipi potest, *vel* tanquam per caussam efficientem, *vel* tanquam per formam inhærentem. De caussa efficiente iterum dupliciter capi potest, *vel* de efficiente principali, *vel* de instrumentali. At cardo disputationis prorsus requirit, ut de efficiente principe accipiatur, hoc est, de benevolentiâ Dei: eam verò in nobis rem inhærentem esse pernegamus. Quin *Bellarminus* ipsemet lib. 1. de gratia & libero arbitrio, fassus est, gratiam, quum de benevolentia Dei accipitur, in Deo esse, non in nobis. Aliquam verò aliam rem esse, eamque nobis infusam, ex dicto Pauli Gal. 6. v. 15. nunquam evincet. Quin & a seipso diffidet & à *Thoma Aquinate*. Nam ait hic, nec esse novam illam creaturam, Gal. 6. v. 15. At lib. 1. de gratia & liber. arb. cap. 6. docuit cum *Thoma Aquinate* fidem esse novam illam creaturam, Gal 6. vers. 15. Atqui fides & homo regeneratus non est idem. Fieri autem non potest, ut veritatem is tueatur, qui sibi ipse adversatur. De sensu vero dicti istius Gal. 6. vers. 15. dictum suprà.

Tertiò, assumtionem sic probat:

Quod comparatur luci, id est res nobis insita & inhærens:
Gratia, quâ justificamur, comparatur luci: Ergo, &c.

Minorem probat tribus testimoniis, 2. Cor. 6. v. 14. *Quæ participatio justitiæ cum iniquitate: quæ societas luci ad tenebras?* Ephes. 5. v. 8. *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* 1. Joh. 2. v. 9. *Qui dicit se in luce esse, & fratrem suum odit, in tenebris est.*

RESP. Sicut Jurisconsulti dicunt, perperam adhiberi testimonia, si sint de re, quæ articulis probandis non continetur: ita etiam temerè alleguntur dicta Scripturæ, si sint de re, quæ præmissâ seu propositione probandâ non continetur. Probandum erat, *Gratiam, quâ justificamur, comparari luci*, seu *gratiam quâ justificamur, esse quasi lucem nobis inhærentem*. At dictis prolatis id non continetur, *nec* iisdem verbis, *nec* æquipollentibus; *nec* bonâ consequentiâ inde deduci potest. De gratiâ, quâ justificamur, illa non agunt. Lucis quidem in illis fit mentio: Sed si ob lucis mentionem, putavit *Bellarminus* apposita esse: nõ hæc tantùm tria, sed complurima alia hoc modo citari potuissent. In testimoniis non una solummodo sententiæ probandæ dictio, sed integra sententia probanda contineri debet.

Porrò *Bellarminus* hæc dicta instituto suo sic accommodat: *Certè lux non facit corpus lucidum, nisi inhæreat, neque patitur secum tenebras; Quomodo igitur potest homo justificatus, non tantùm lucidus dici, sed etiam lux in Domino, quum antea tenebrosus esset, si adhuc tenebræ peccatorum in ipso inhærent, & gratia lux intrinsecus manet?*

RESP. *Bellarminus* Syllogisticè debuisset accommodationem facere: nam istius quidē applicationis, quâ

Digitized by Google

utitur, nulla est connexio. Sed faciamus periculum: A Syllogismus talis confici possit:

Quod lucidum est, per lucem inhærentem est tale:
Homo justificatus est lucidus:
Ergo per lucem inhærentem.

Assumtio amplificatur à majori: *Homo justificatus non est tantum lucidus, sed etiam lux in Domino:*

At *primò* vitiosa est *consequentia*: quia Syllogismus iste constat quatuor terminis, propter homonymiam medii. Nam in *majore* dicitur *lucidum* propriè de corpore splendorem de se spargente, quale corpus est Solis, Lunæ, stellarum aliarum. At in *assumtione* accipitur tropice: Nam homo justificatus dicitur lux seu lucidus, *tum* quia est illuminatus fide à Spiritu Dei, *tū* verò quòd aliis etiam doctrinæ luce & vitæ sanctitate prælucet, adeò ut errantium tenebras & sceleratorum B vitam etiam coarguat. *Deinde* alienum est planè hoc argumentum à præsente controversia: Nam etsi fideles sint lux in Domino; tamen hinc nequaquam sequitur, *gratiam quâ justificamur esse lucem in nobis hærentem*: nam non gratia per quam justificamur, sed ipsimet fideles à Paulo lux dicuntur. Habemus consentientem adversus *Bellarminū, Thomam Aquinatem*, qui in explanatione horum verborum Pauli ita scribit: *Nunc autem estis lux. q.d. nunc autem habetis lucem fidei, Philipp. 2. inter quos lucetis sicut luminaria in mundo. Matth. 5. Vos estis lux mundi. Sed contrà dicitur de Iohanne Baptista, Non erat ille lux: quomodo ergo fideles alij lux dicuntur? Respondeo: non dicuntur lux per essentiam, sed per participationem.* Hactenus *Aquinas*. Locum 2. Cor. 6. v. 14. *Quæ est communio loci cum tenebris?* perperam etiam adducit *Bellarmi-* C *nus*. Nam Paulus admonens fideles ne socios se adjungant infidelibus in externa idololatria, admonitionē suam confirmat à pari; quia aliàs perinde facerent, ac si justitiam cum injustitia, lucem cum tenebris confundere vellent. Hæc eadem verba aliter etiam declarat *Thomas Aquinas*, quàm *Bellarminus*. Ait enim: *fideles sunt illuminati lumine fidei, infideles sunt in tenebris errorum.* Sic *Nicolaus de Lyra* ait, *lucem hic significare veritatem fidei, quæ lucet in mentibus fidelium.* Glossa etiam ordinaria interlinearis ait, *ipsos fideles esse lucem.* *Deniq.* 1. Johan. 2. vers. 9. *in luce esse*, significat illustratum esse cognitione Evangelii. Sic interpretatur *Glossa ordinaria interlinearis*: per *lucem* intelligens lucem Christianæ fidei vel bonæ operationis. Similiter Glossa ordinaria marginalis ad vers. 10. lucem interpretatur de lumine scientiæ & operationis. Et *Nicolaus Lyranus*, *in luce esse* D explicat, in veritate Evangelica vivere. Unde apparet, *Bellarminum* imperitè *lucis* nomine gratiam, quâ justificamur, intelligere: nec tantùm nos, sed etiam socios suos adversarios habere.

Fideles sunt lux.

In luce esse.

Hactenus de tertia probatione assumtionis quinti argumenti.

Quartò, assumtionem eandem sic probat:

Charitas Dei diffusa in cordibus nostris, est res in nobis inhærens:
Gratia per quam justificamur, est illa charitas diffusa in cordibus nostris: Ergo, &c.

RESPONDEO. *Primò* homonymia est in nomine complexo, *charitatis Dei*. Nam Paulus Rom 5. v. 5. per E eam intelligit sensum charitatis quâ Deus nos diligit, quem sensum docet esse diffusum in corda nostra: at *Bellarminus* intelligit charitatem, quâ nos Deum diligimus.

Charitatem Dei qua nos Deum diligimus, hoc Pauli loco intelligendam probat autoritate Augustini, *quem nobis anteponi, velimus, nolimus, pati debeamus. Eum autem disertis verbis* A *contrarium docere Tomo 3. libro de Spiritu & gratia cap. 32. ubi dicit: Charitas Dei dicta est diffundi in cordibus nostris, non quâ nos ipse diligit, sed quâ nos facit dilectores suos.*

RESP. Nos verò libentissimè patimur *Augustinum* nobis anteponi, ut quem nobis longè præstantiorem & doctiorem fuisse facillimè concedimus: Sed *Bellarminus* vicissim patiatur *Augustino* veritatem ex Scriptura divina anteponi, volente ipsomet *Augustino*, qui ait in Prologo libri 3. de Trinitate, quod *jus Canonicum* approbat *c. Noli meis*, Distinct. nonâ: *Noli meis literis, quasi Canonicis Scripturis inservire. Sed in illis, & quod non credebas, cùm inveneris, incunctanter crede: in istis autem quod certum non habebas, nisi certum intellexeris, noli firmum tenere.* Cæterùm per charitatem Dei hoc loco intelligendum esse sensum dilectionis quâ nos Deus complectitur, ostendit argumenti series. Paulus enim B quum dixisset, *Spem non pudefacere*, hoc est, exspectationem liberationis divinæ nos non frustraturam: confirmat id hoc argumento, quia charitas Dei effusa est in cordib⁹ nostris per Spiritum S. qui datus est nobis. Nulla autem esset confirmatio, si hæc verba de charitate, quâ nos Deum diligimus, intelligerentur. Nam firmitatis & constantiæ spei nostræ fundamentum nequaquam potest esse nostra erga Deum charitas, quæ ipsa fundamento eget. Intelligenda sunt igitur de charitatis Dei erga nos sensu vivido & efficaci, sic, ut sit mens Apostoli; Spes non pudefacit: quia utcunque afflictionibus premamur, ac jam jam conterendi videamur, tamen Dei erga nos sentimus, percipimus, atque experimur charitatem, quę per eximiam C Spiritus sancti operationem sensui animę quàm ubertimè est impressa: siquidem in ipsis etiam afflictionibus abundè perfunduntur corda nostra sensu amoris Dei erga nos, adeò ut persuasi simus, nos cùm affligimur, non haberi odio a Deo, sed amari. Veritatem hujus doctrinæ experiuntur inprimis Martyres. Ne quis verò adhuc dubitare possit, verba hęc de charitatis Dei erga nos sensu vivido esse intelligenda: demonstrat id ratio addita: *Christus enim cùm nullis adhuc viribus essemus, suo tempore pro impiis mortuus est.* Ita charitatem Dei erga nos ostendit ex effecto ejus. Nam quod Christus pro nobis mortuus est, est effectum charitatis Dei erga nos, non autem nostræ erga Deum. Quod evidentius perspicitur ex vers. 8. *Commendat suam erga nos charitatem Deus, eo quòd, quum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus sit.* Deinde suffragatur nobis *Glossa ordinaria marginalis*, quæ hæc verba, *charitas Dei diffusa* D *est*, &c. sic enarrat: *Deus latè nos diligit; & hoc habemus in cordibus nostris per Spiritum qui facit nos intelligere charitatem Dei erga nos.* Consentit etiam *Thomas Aquinas*, qui verba sic explanat: *Secundò ibi, quia charitas Dei, &c. ponit Paulus certitudinis spei duplex argumentum, quorum primum est ex dono Spiritus sancti, secundum ex morte Christi, &c. Dicit ergò primò, ex hoc possumus scire, quòd spes non confundit, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Charitas Dei autem dupliciter accipi potest, uno modo pro charitate quâ diligit nos Deus, Ierem. 31. Charitate perpetuâ dilexi te. Alio modo potest dici charitas Dei, quâ nos Deum diligimus. infra 8. Certus sum, quòd neque mors, neque vita separabit nos à charitate Dei.* (In hoc fallit *Aquinas*: nam etiam in hoc dicto Roman. 8. intelligenda est charitas, quâ E Deus nos complectitur in Christo,) *Utraque autem charitas Dei in cordibus nostris diffunditur per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Spiritum enim sanctum, qui est amor Patris & Filij, dari nobis, est nos adduci ad participationem amoris, qui est Spiritus sanctus. A qua quidem participatione efficimur Dei amatores. Et hoc quod ipsum amamus, signum est quòd ipse nos amet, Proverb. 8. Ego diligentes me diligo. Non quasi nos primò dilexerimus Deum, sed quia ipse prius*

Digitized by Google

ipse prior dilexerit nos, ut dicitur 1. Ioh. 4. Dicitur autem charitas qua nos Deus diligit in cordibus nostris diffusa esse, quòd est in cordibus nostris patenter ostensa per donum Sancti Spiritus nobis impressum. 1. Joh. 3. In hoc scimus, quoniam manet in nobis Deus, &c. Charitas autem quâ nos Deum diligimus, dicitur in cordibus nostris diffusa, id est, quia ad omnes mores & actus animæ perficiendos se extendit: nam ut dicit 1. Corinth. 13. Charitas patiens est, benigna est, &c. Ex utroque autem intellectu horum verborum concluditur quòd spes non confundit. Si enim accipiatur charitas Dei, qua nos diligit Deus, manifestum est quod his, quos diligit, seipsum non negabit, Deut. 33. Dilexit populos, omnes sancti in manu ejus sunt. Similiter etiam si charitas Dei accipiatur, qua nos Deum diligimus: manifestum est, quòd se diligentibus bona æterna præparavit Ioh. 14. Si quis diligit me, diligetur à Patre meo.

Hactenus *Aquinatis* explicatio, ex qua liquet, utcunq; dupliciter charitatem Dei hoc loco accipi posse putet, tamen nostram interpretationem non repudiet, imò expresse ponat. Quin etiam dato, sed non concesso per charitatem Dei hic accipi posse dilectionem quâ nos diligimus Deum: tamen inde non sequeretur, *gratiam per quam justificamur, vel esse nostram dilectionem, vel qualitatem nobis inhærentem.*

Instat Bellarminus. *Ipse etiam Apostolus ad Rom 8. v. 15. de hoc ipso Spiritu nobis dato, loquens: Accepistis, inquit Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba Pater, At certè clamamus, Abba Pater per charitatem, qua diligimus nos Deum, non qua diligit nos Deus.*

RESP. Peccat *Bellarminus* confundendo disparata. Nam *Spiritus adoptionis* non est ipsa charitas quâ nos Deum diligimus. Dissentit autem *Bellarminus* iterum ab utraq; Glossa ordinaria: Nam interlinearis *Spiritum adoptionis* Rom. 8. interpretatur datorem bonorũ operum; Marginalis glossa verò hæc verba, *in quo clamamus*, sic declarat: *Hoc iterum ex dono Spiritus, quod ita nos facit clamare.* Dissentit etiam à *Thoma Aquinate*, qui super c. 8. ad Rom. disertè ait, *amorem esse affectum Spiritus Sancti*: idq; probat hoc ipso testimonio Pauli Rom. 5. v. 5. *Charitas Dei*: & illa verba Rom. 8. *In quo*, sic explicat, *scilicet Spiritu Sancto clamamus.*

Ex his liquet, quartam etiam assumtionis probationem esse nullam.

Quinta probatio assumtionis hæc est:
Vita est res nobis insita & inhærens:
Gratia per quam justificamur est vita: Ergo, &c.
Assumtionis probatio: *Nam Rom. 8. v. 10. per gratiam justificantem vivere dicimur: Corpus quidem mortuum est propter peccatum, Spiritus autem vivit propter justificationem. At non rectè dici possumus vivere per extrinsecum Dei favorem: quum nihil sit magis internum, quàm vita.*

RESP. *Primò* negamus *consequentiam*, quia sunt quatuor termini propter homonymiam. Nam *major* loquitur de vita naturali, at *minor* de vita spirituali & cœlesti. *Secundò*, ambiguum est etiam prædicatum propositionis, quum vita dicitur esse res nobis insita & inhærens. Nam hoc intelligi potest, *vel* de qualitate nobis insita & inhærente, *vel* de alio accidente. Si de qualitate intelligatur, ut certè à *Bellarmino* intelligitur, qui gratiam gratos nos facientem & quâ justificamur, contendit esse qualitatem in anima hęrentem; tum vita erit qualitas in anima inhærens. Viderit jam quid respõdeat Philosophis longè aliter de vita naturali statuentibus. Aliud est vita totius compositi, aliud partium componentium. Nam *vita totius compositi*, est cõjunctio seu unio animæ cum corpore, ut est in octavo primæ Philosophiæ, σύνθεσις ἢ σύνδεσμος ψυχῆς σώματος τὸ ζῆν. Partium verò componentium vita, alia est animæ, alia *corporis animati*. *Vita animæ* essentialis est, nempe ipsamet anima. Ergo vita animæ non est pro-

A prie ἰδίωμα, sed essentia animæ, & ἐντελέχεια πρώτη, actus primus, nõ actus secundus. *Vita corporis animati*, est accidentaria, & per separationẽ à corpore interit, vita s. illa sunt operationes vitales, ut sunt, *sentire, cupere, irasci, moveri.* Hæc vita corporis animati ab anima est, sed non in anima; velut & motus ab anima, non in anima. Ab ea namq; esse vult *Philosophus*: in ea esse nõ vult. Quemadmodum à Sole calor, qui in Sole non est. Viderit igitur *Bellar.* quomodo propositionẽ suam Philosophis probet: nam certè animæ conjunctio cum corpore non est qualitas animæ insita & inhærens: nec vita animæ est qualitas animæ inhærens, sed est ipsa essentia animæ: nec denique vita corporis est qualitas in anima inhærens.

Tertiò, falsa est etiam *assumtio*: Nam gratia per quam justificamur nec est animæ vita essẽtialis, nec corporis
B vita accidentaria: nec animæ & corporis conjunctio, quarũ significationũ aliquâ nomen vitę in propositione sumitur: nam illa loquitur de vita hominis naturali.

Quartò, etsi in propositione intelligeretur vita spiritualis: tamen à falsitatis crimine immunis non esset: quoniam vita illa spiritualis & cœlestis non est res nobis insita: multò minùs aliqua qualitas, sed gratiosa cõjunctio cum Deo. Quod potuisset *Bellarminus* discere, vel ex *Bernardo*, cui *vita æterna nihil est aliud, quàm visio majestatis Dei*, Serm. 5. in vigilia Natalis Domini. Imò cui *vera animæ vita Deus est*, ut loquitur Serm. 10. in Psal. Qui habitat, & Serm. 81. super Cantica.

Quintò probatio assumtionis est planè aliena. Probandum enim erat, gratiam quâ justificamur esse vitam: at testimonium Pauli hoc non habet, sed Spiritũ
C esse vitam *propter justitiam*: Sic enim vertendum, & nõ *propter justificationem*, ut citat *Bellarminus*: siquidem textus Græcus habet τὸ πνεῦμα, ζωὴ, διὰ δικαιοσύνην, sensus autem est: Anima quæ fuerat impia, vivit; quoniam Deo, qui est vita, jungitur, & hoc propter remissionem peccatorum, ut interpretatur *Glossa ordinaria*. Consentit *Thomas Aquinas*, qui sic explanat: Spiritus, quoniam renovatus est à peccato, secundũ illud Ephe. 4. *renovamini spiritu mentis vestræ*, vivit vita gratiæ propter justificationem, per quam justificatur a Deo, Gal. 2. *Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo Filij Dei*, & Rom. 1. *Justus ex fide vivet.*

D *Hactenus secundum axioma de gratia Dei: sequuntur cætera.*

III. Essentialis gratia, id est, benevolentia Dei erga nos est actus, sicut Deus est actus purissimus, ponens in Deo aliquid, nempe actum voluntatis divinæ favore nos complectentis & beneficiis afficientis.

IV. Eadem est merè gratuita, nec aliunde ortum habet, quàm à Dei bonitate ac libera ejus voluntate, sic ut nullis nostris meritis provocetur. Imò cum meritis creaturæ è diametro pugnat, sic ut ne Angeli quidem boni, gratiam illam promeriti sint: imò nec humana natura à Sermone illo æterno assumta ullis meritis favorem sibi Dei compararit.

V. Gratia Dei erga nos exhibetur in solo Christo &
E per ipsum, Ephes. 1. v. 6. 2. Tim. 1. 9.

VI. Ejus finis est Dei gloria & salus electorum omnium ad vitam æternam, Eph. 1. v 6.

VII. Gratia Dei est principium, medium & cõsummatio totius salutis nostræ. Est enim fons & causa totius salutis nostræ non tantùm quoad principium, sed etiam quoad medium & consummationem illius; sic ut nulla pars ejus sit, quæ gratiæ Dei accepta ferri non debeat, sive ipsam salutẽ in se & per se spectes, sive media ad illam ducentia. Omnia quippe beneficia ac dona Dei sunt effecta gratiæ Dei. Propterea orant fideles

Digitized by Google

Deum plerunque primò pro gratia, deinde pro donis seu beneficiis quæ effecta sunt gratiæ, ut Ps. 51. 3. 4.

VIII. Gratia Dei, quum per eam intelligitur favor & benevolentia seu paterna voluntas Dei erga nos, in solo Deo reipsa residet: in nobis est tantùm ejus cognitio & sensus.

IX. Gratia seu benevolentia Dei erga nos, est in Deo firma atque immutabilis: sic ut nullus renatorum eâ excidere penitus unquam possit.

X. Essentialis gratia Dei dicitur propriissimè *prima gratia*: nulla enim potest esse prior gratia quam paternus favor Dei suos in Christo ad vitam æternam complectentis omniaque bona illis largientis. Beneficia autem ac dona, quæ Deus ex sua gratia & benevolentia in nos confert, dicuntur *gratia secunda*, χαρίσματα & δωρεαὶ ἐν χάριτι seu δωρήματα, *gratuita dona, dona per gratiam*, Rom. 5. 15. 16. 17. & cap. 6. 23. 1 Cor. 1. 2. v. 4. 9. 30. 31.

XI. Essentialis gratia Dei est unica tantùm, etiamsi multa ac varia sint ejus effecta. Proinde gratia quâ sumus electi in Christo, est una & eadem cum gratia efficaciter vocante, justificante & regenerante seu renovante: licet modo distinguatur & per synecdochen quandam nunc *gratia electionis*, nunc *efficacis vocationis*, nunc *gratia justificans*, nunc *gratia regenerans*, seu *gratia regenerationis* nominetur. Similiter reipsa una & eadem est gratia *præveniens* & *subsequens*, modo tantum distinguitur respectu nostri. Nam *gratia Dei præveniens*, est benevolentia Dei quâ nostram voluntatem prævenit ut nos ad Christum trahat, & facit ut velimus ad Christum venire & opera ei accepta facere. *Gratia Dei subsequens*, est eadem benevolentia Dei quâ per Spiritum Sanctum post inchoatam in nobis regenerationem voluntatem nostram ita flectit & dirigit, ut non solùm velimus ad Christum venire & opera grata ei facere, sed etiam facto ipso ad Christum veniamus & opera ab ipso præcepta perficiamus. Itidem una & eadem est reipsa *gratia præparans, operans, cooperans*: modo autem & respectu nostri distinguitur. *Gratia Dei præparans*, est benevolentia Dei quæ præparat mentem & voluntatem nostram ut assentiatur & obsequatur Spiritui Sancto. *Gratia Dei operans*, est benevolentia Dei, quâ liberamur à regno peccati, & renovamur mente, voluntate, affectu. *Gratia Dei cooperans*, est benevolentia Dei, quâ Deus renovationem in nobis cœptam continuat & perficit, sic ut nos acti à Spiritu Sancto etiam agamus & Deo cooperemur.

Distinguenda est essentialis gratia Dei à beneficiis & donis quæ ex gratia illa proficiscuntur: cujus distinctionis neglectus multos errores in Ecclesiam Dei invexit. Bellarminus *libro primo de gratia & libero arbitrio, capite primo docet tres esse vocis gratiæ notiones in sacris literis*: primò *enim accipi amplissimâ significatione pro quovis beneficio Dei sive naturali sive naturæ ordinem gradumque transcendente*: secundo *pro solis beneficiis supernaturalibus, quæ neque ad naturam constituendam aut conservandam sunt necessaria, neq; ex ipsa fluunt aut ipsi quoquo modo debentur, quæq; non ex merito Christi, sed ex sola Dei liberalitate, neque indignos & peccatores, sed in non dignos & in non justos cõferuntur, quæq; non tam indebita, quàm non debita nominanda sint*: tertio *maximè propriè pro solis illis beneficiis Dei, quæ non modo supernaturalia & non debita sunt, sed etiam indignis hominib. ex Christi merito conferuntur. Sed ista* Bellarmini *distinctio est insufficiens: quia omissa est essentialis gratia Dei. Mox capite secundo, oblitus quòd primo capite gratiam Dei ad sola beneficia Dei restrinxisset, in prima partitione ait* GRATIAM ÆTERNAM *esse illum amorem: quo nos Deus ante mundi constitutionem ab ipsa æternitate dilexit, in cujus gratia laudẽ & gloriam nos à Deo prædestinatos esse atque electos in adoptionem filiorum testatur Apostolus Ephes. 1.* Prædestinavit, *inquit*, nos in laudem gloriæ gratiæ suæ. *Et libro eodẽ, capite septimo fatetur, gratiam Dei etiam* significare benevolentiam Dei erga nos, non autem aliquam, quæ sit in nobis. *Ergo vox gratia Dei plures habet in sacris literis notiones: quàm initio* Bellarminus Dixerat. *Unde & hoc sequitur, essentialem gratiam Dei, id est, benevolentiam Dei erga nos distinguendam esse à gratiis, id est beneficiis nobis gratuitò datis. Illarum gratiarum aliæ* antecessit tẽpora secularia, *ut electio & prædestinatio ad vitam æternã, & præparatio seu ordinatio gratiæ dandæ in tempore: aliæ* in tẽpore datur, *ut salus seu vita æterna & omnia media ad eam destinata, cujusmodi sunt, creatio ad imaginem Dei & ipsa imago Dei, verbum Dei & in eo præcipuè Evangelium seu doctrina Evangelij Gal. 5. 4.* Inanes facti estis à Christo quicunque per legem justificamini: & ex gratia excidistis, *id est, ab Evangelio prolapsi estis. 2. Cor. 2. 1.*

B Hortamur ne frustra gratiam Dei receperitis; *item vocatio efficax fides salvifica, justificatio nostri coram Deo, regeneratio, sanctificatio, glorificatio, resipiscentia seu conversio ad Deum, crux Christi & Evangelij causâ à Deo imposita Phil. 1. 6. ubi Paulus captivitatem suam Evangelij causâ gratiam appellat: donum item linguarum multarum, donum edendi miracula, donum prophetiæ sermo sapientiæ, &c. Harum gratiarum quæ in tempore dantur variæ sunt distinctiones: nam alia est* naturalis *alia* supernaturalis. *Gratia naturalis, vel* integræ naturæ *est vel* corruptæ. *Gratia naturæ integræ est* tum *creatio naturæ nostræ*, tum *dos qualibet dota natura hominis, quæ cum natura hominis & in illa creata est, ut imago Dei, justitia originalis, potestas perseverandi in bono & obsequio Dei, acceperat enim homo posse quod velle, immortalitas animæ & corporis, habitatio in Paradiso, dominium in animalia,*

C *&c. Sic enim* Augustinus *epist. 93. ait*: Quadam non improbanda ratione dicitur gratiâ Dei, quâ creati sumus & de hoc tanto beneficio gratias agere debemus. Unde meritò & ista gratia dici debet, quia non præcedentium aliquorum operum meritis, sed gratuitâ Dei bonitate donata est. *Et in Psal. 144.* Attendamus gratiam Dei non solum quâ fecit nos, verùm etiam quâ refecit. *Gratia naturæ corruptæ, est* illuminatio omnium hominũ *venientium in hunc mundum Joh. 1. v. 9 &* gratia reprimẽs, *quâ reliquus naturæ ipsa corruptio & malitia nõ quidem omnino tollitur aut abolenur, sed tantũ in aliis magis, in aliis minus coercetur, ne in actũ erumpat.* Gratia supernaturalis ante lapsũ hominis *erat favor Dei hominem cõplectentis prærogativa in ipsũ lib. creaturis, illius favoris cognitio & sensus in anima, splendor Spiritus*

D *Sancti hominis animam irradians, supernaturalis vita animæ ac beatitudo.* Gratia supernaturalis post lapsum tum *vocatio est efficax*, tum *quæ vocationem sequitur. Gratia vocationem sequens vel* salvifica *est vel* non salvifica. *Gratia salvifica vel* imputata *est, ut justitia, sanctitas & innocentia Christi: vel* inhærens *quæ est* tum *fides*, tum *gratia regenerationis & conversionis, quam gratiam Christi Redemptoris,* item gratiam Christianam *vocant quâ Christiani homines sumus.* Gratia non salvifica *est donum linguarum, prophetiæ miraculorum, &c.*

F *Rursus grata hominibus à Deo data vel* universalis *est ut* tum *gratia naturalis quæ omnibus & singulis hominibus datur*, tum *gratia supernaturalis ante lapsum: vel* particularis,

E *ut gratia supernaturalis post lapsum quæ parti duntaxat humani generis confertur. Et hæc vel* communis *est electis & reprobis hominibus, vel* propria *electorum.* Communis *est quæ etiam reprobis datur ad aliorum nempe electorum salutẽ, ad Ecclesiæ Christi utilitatem & instaurationem sanctorum, ut gratia loquendi linguis gratia prophetiæ facultas edendi miracula, illuminatio intellectus ad cognitionem aliquam rerum divinarum, gustus doni illius cœlestis, participatio Spiritus Sancti quoad dona quædam electis & reprobis communia, gustus boni verbi Dei ac virtutum futuri seculi. Ista etiam gratia quum reprobis dantur, proficiscuntur à benevolentia Dei gratuita & favore non erga reprobos quidem quibus dantur,*

sed

Digitized by Google

sed erga electos in quorum salutem, etiam reprobis dantur. Propria electis *est qua ad salutem eorum destinata est quib. datur, ut fides, regeneratio, resipiscentia, charitas, spes, vita aterna, donum perseverantia in fide Christi. Gratia communis electis & reprobis appellatur à Scholasticis* gratia tantùm gratis data, *quia non salvat eos quibus datur: propria autem nominatur ab iisdem Scholasticis*, gratia gratum faciens, *quia non est tantùm gratis data, sed etiam ad salutem spiritualem gratum facit quibus data est: quanquam propriissimè loquendo solus favor Dei, sola benevolentia Dei erga nos est gratia gratum faciens. Gratia regenerationis seu renovationis pluribus constat partibus, quarum quælibet etiam gratia nominatur, & ordinem quendam inter se habent, sic ut alia sit* prima, *alia* secunda, *alia tertia gratia; & gratia prima sine subsequente est* [illegible]*, & hæ itidem sine tertia. Est & alia distinctio gratiarum in* positivas *&* privativas, *sed de singulis gratiis secundis agetur suo loco plenius, quum beneficia Dei explicabuntur: nunc* [illegible] *undecimi illustrandi gratiâ solummodò quadam di*[illegible] *memorata.*

USUS.

I. Gratiæ Dei consideratio docet, Deum nostrum esse verum Deum: nam Exod.34.6. verus Deus se gratiosum esse prædicat: *Transiens enim Iehova ante faciem Mosis* [illegible] *clamavit, Iehova, Iehova, Deus fortis, misericors & gratiosus, longanimis & multus benignitate & fide.*

Deinde docet eum promptum esse ad parcendum resipiscentibus. Hoc est quod Jonas Propheta c.4.v.2. ait: *Iehova an non erat hoc verbum meum dum essem adhuc in terra mea? idcirco anteverteram fugiendo Tarsum: sciebam enim te Deum fortem, gratiosum & misericordem, longanimem* [illegible] *amplum benignitate ad pœnitentem mali esse.*

Docet Deum gratis non servare, sive temporalem sive æternam salutem spectes: ut sequentia testimonia docent, ut Ps.44.4. *Non enim gladio suo obtinuerunt possessionem terra, & brachium eorum non dedit salutem eis: sed dextera tua brachiumque tuum & lux faciei tua: quia erat benevolus eis.* Rom.3.v.23.24. *Omnes peccaverunt ac deficiuntur gloria Dei, ut qui justificentur gratis, ejus gratia, per redemtionem factam in Iesu Christo.*

II. Refutat gratia Dei eos qui merita sua jactant. Nam si Deus gratiosus est, non ergo servat nos propter nostra merita: sicut Paul. ait Rom.11.v.6. *Quod si per gratiam, non jam ex operibus: alioquin gratia jam non est gratia. Sin ex operibus, jam non ex gratia: alioquin opus jam non est opus.*

III. Gratia Dei arguit eos qui peccatis indulgent. Malè enim seipsos seducunt, qui sic argumentantur; Deus est gratiosus: Ergo non puniet peccantes, ergo licet impunè peccare. Paulus ait Rom.6.v.1. *Quid igitur dicemus? Permanebimus in peccato, ut gratia auctior fiat? Absit.* Imò, ut eodem capite ait vers.14. *Peccatum vobis non dominabitur: non enim estis sub lege, sed sub gratia.* Qui peccatis indulgent, spiritum gratiæ contumeliâ afficiunt Hebr.10.29.

IV. Hortatur nos gratia Dei ut ad Deum à peccatis nostris convertamur: quo argumento utitur Joel Propheta cap.2.13. *Revertimini ad Iehovam Deum vestrum quia gratiosus est.*

Hortatur nos, ut ad Dei thronum cum fiducia accedamus & ab eo gratiam nobis & aliis petamus: ut Paulus ait Hebr.4.v.16. *Accedamus cum loquendi libertate ad thronum gratia ut consequamur misericordiam & gratiam inveniamus, ad opportunum auxilium*: idque facit in omnibus epistolis cum ait: *Gratia sit vobis & pax à Deo Patre nostro.*

Hortatur nos ut Deum celebremus, ut facit Psaltes Psal.111.v.1.4. *Celebrabo Iehovam ex toto animo in consilio rectorum & cœtu. Memoriam comparavit mirabilibus suis, gratiosus & misericors Iehova.* Et Psalm.149.v.3.4. *Laudent nomen ejus quia benevolus est Iehova erga populum suum.*

A Hortatur nos, ut simus gratiosi & benevolentiâ atque favore alios complectamur. Nam si Deus est gratiosus, decet & nos gratiosos esse.

Hortatur nos, ut Deo omnia bona, spiritualia & corporalia, temporalia & æterna accepta feramus, ut quæ ex gratia sua nobis largitus sit & largiatur. Nam elegit nos ex gratia, justificavit ex gratia, regeneravit ex gratia, vitâ æternâ donabit ex gratiâ. *Gratiâ estis servati*, ait Paulus Ephes.2.v.8.

V. Consolatur nos, quòd Deus non sit nos derelicturus: quomodo se & alios fideles solatur Nehemias cap.9.v.17. *attamen tu Deus condonationum es, gratiosus & misericors, longanimis & multus benignitate, qui non dereliqueris eos.* Et v.31. *Sed propter miserationes tuas magnas non fecisti eorum consumtionem, neque dereliquisti eos: quia Deus fortis, gratiosus & misericors es.* — *Peraclesis*

B Consolatur nos, Deum nos paulisper afflictos stabiliturum & corroboraturum. 1.Pet.5.v.10. *Deus omnis gratia, qui vocavit vos ad aternam suam gloriam in Christo Iesu, paulisper afflictos, is, inquam, perficiat vos, stabiliat, roboret, fundet.*

Consolatur nos adversus odia & malevolentiam hominum. Si te oderunt, si tibi malè volunt homines, respice ad Deum, & in eo acquiesce, quia est gratiosus, & gratia ejus erga te est immutabilis.

Consolatur nos adversus peccatum & mortis æternæ metum, Deum certò nos donaturum vitâ æternâ: ut dicitur Psal.103.8.9. *Misericors & gratiosus Iehova, longanimis & multus benignitate. Non in aternum litigat, nec in seculum iram asservat.* Rom.5.v.20.21. *Ubi superabundavit gratia. Ut quemadmodum regnaverat peccatum ad mortem,* C *ita etiam gratia regnaret per justitiam ad vitam aternam, per Iesum Christum Dominum nostrum.* Deus qui nos ex hac vita ad se vocat, est gratiosus, ejusque gratia & benevolentia melior est quam vita, Psal.63.4. Non est ergo cur timeamus mori.

Hac de Gratia Dei: sequitur de Amore Dei.

CAPUT XXII.

In quo de Amore Dei.

De Amore Dei considerandum, *quot modis dicatur: an sit in Deo? quid sit? quotuplex sit? qua ejus causa efficientes? qua affecta, adjuncta, quis usus, &c.*

D *Amor Dei* dupliciter dicitur, vel *quo Deus amat*, vel *quo nos Deum amamus.* Priore significato jam accipitur. Sed & hoc significato usurpatus dupliciter, nempe vel ἐνεργητικῶς vel παθητικῶς. Ἐνεργητικῶς amor Dei acceptus, significat propensam Dei voluntatem, quæ amat: παθητικῶς significat donum ex amore Dei nobis datum & à nobis acceptum 1.Joh.3.v.1. *Ille* amor essentialis est Deo, *hic* nō item. De *illo* jam agitur & quæritur, *An sit in Deo?* Videtur quòd non, quia amor est passio.

RESP. Amor in homine est passio, sed non in Deo, in quo est amor sine passione. Tum Deus non amat affectu, sed effectu. Hoc autem modo describitur:

E AMOR DEI, est essentialis proprietas seu essentia Dei, quâ oblectans sese in eo quod approbat, ei bonum vult. Hoc enim est amare, oblectare se eo quod placet, eique bonum velle & præstare. Dicitur etiam *Charitas Dei* seu *dilectio*. Unde 1.Joh.4.v.8. *Deus est charitas* videlicet essentialis & non per causam tantum, sicut cùm dicitur fortitudo nostra.

Estque tum *naturalis*, tum *voluntarius*.

Amor

Digitized by Google

Amor Dei naturalis, est quo seipsum ante omnia amat: Pater Filium & Spiritum Sanctum: Filius Patrē & Spiritum Sanctum: Spiritus Sanctus Patrem & Filium, Matth. 3. v. 7. & 17. 5. clamat Pater de coelis: *Hic est Filius ille meus, dilectus ille in quo acquiesco.* Joh. 3. v. 35. ait Johannes Baptista: *Pater diligit Filium, & omnia dedit ei in manum* Et Dominus ipse ait, Joh 5. v. 20. *Pater amat Filium & omnia monstrat ei quæ ipse facit.* Et cap. 17. 24. *Dilexisti me ante jactum mundi fundamentum* Joh. 14. v. 31. *Ut norit mundus quod ego Patrem diligo: & prout mandavit mihi Pater ita facio: surgite abeamus hinc.*

QUÆRITUR, *An Pater Filium, & vicissim Filius Patrem per Spiritum Sanctum diligat, ita ut Spiritus Sanctus sit amor, sit charitas, quâ Pater à Filio, Filius à Patre diligatur.* RESP: *Petrus Lombardus* affirmat primo libro, Distinct. decimâ; At nos negamus, moti sequentib. argumentis.

B I. Quia id Scriptura Sacra nusquam docet.

II. Quia Pater & Filius se mutuo diligunt, non interventu Spiritus Sancti, sed quia unica & eadem est Patris & Filii essentia, una utriusque voluntas.

III. Quia amor mutuus Patris & Filii non nititur aliquo realiter à personis ipsorum distincto, quemadmodum mutuus amor inter duos homines, qui opus habent aliquo conciliatore amoris & vinculo ejusdem.

IV. Quia si Pater diligit Filium & Filius Patrem & Spiritum Sanctum; tum divisi sunt essentiis: Nam si Pater & Filius inter se pacem servant per unitatem & cōsensum, quem inter eos Spiritus S. conciliat, tum Pater & Filius a sese animo & loco separantur, uti homines se mutuò amantes. At consequens est absurdum: Ergo & antecedens.

C *Petrus Lombardus* autem opinionem suam stabilire conatur autoritate *Augustini*, qui affirmat *Spiritum Sanctum dici charitatem.* 1. Joh. 4. 7. 8. *& quia Spiritus Sanctus est amborum Spiritus, ex dicto Iohannis colligat, Patrem & Filium se mutuò amare per Spiritum Sanctum.*

RESP. *Primò* petit *Lombardus* principium, dum ex autoritate *Augustini* exstruit dogma religionis Christianæ, quod ex Scriptura Sacra sola depromi debebat. *Deinde* 1. Joh. 4. v. 7. charitas, quæ dicitur esse ex Deo, non est Spiritus Sanctus, sed amor, quo nos diligimus Deum, & proximum propter Deum. Contextus id ostendit; Nam præcedit hortatio ad charitatem mutuam inter nos. Dilecti, diligamus alii alios. Argumentum hortationis hujus est, *nam charitas ex Deo est.* q. d.

D Charitati mutuæ studere debemus, quia illa ex Deo est. Versu autem octavo, ubi dicitur; *Deus est charitas*; nomine *Dei*, non intelligitur Spiritus Sanctus, sed Pater, ut ex sequentibus verbis liquet.

Amor *Dei voluntarius*, est quo creaturas suas amat.

Estque vel *generalis* vel *specialis*.

Generalis seu communis amor Dei, est quo omnes prorsus res abs se conditas, quatenus creaturæ sunt, complectitur, iisque benefacit, easque conservat & sustentat Sap undecimo vers. vigesimoquarto.

Hoc pacto nemo est *vel* hominum *vel* etiam dæmoniorum, qui dicere queat, se nō amari à Deo. Etsi enim Deus in illis odio habeat peccatum, amat tamen naturam quam creavit, Matth. 5. 44. 45. Hujus amoris cursus peccato hominis inhibetur.

E *Specialis seu singularis amor Dei*, est quo singulos electos peculiariter prosequitur.

Estque tum *erga Christum quò ad humanam ejus naturam*, tum *erga electos in Christo.*

Amor Dei erga Christum, est quo Pater Christum cōplectitur, non tantùm ut λόγον, sed etiam ut hominē & Mediatorem ab æterno constitutum, Joh. 3. v. 35. *Pater diligit Filium, & omnia dedit ei in manū.* Atq; hic amor Patris erga Filium, est fundamentum amoris Dei er-

A ga nos: quia Deus dilexit nos in illo dilecto, Eph. 1. v. 6.

Amor Dei erga electos in Christo est tum *erga sanctos Angelos*, tum *erga homines servandos.*

De speciali amore erga homines servandos dicitur Joh. 3. v. 16. *Ita Deus dilexit mundum, ut Filium suum Unigenitum dederit; ut quisquis credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Et Rom. 8. 39. *Nulla res condita potest nos separare à Charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro.* Ergo quatenus homines, complectitur Deus singulos communi amore; quatenus Christianos, complectitur eos singulari amore in Christo.

EXCIPIUNT *adversarij veritatis, qui reproborum patronos & advocatos se constituerunt, in hoc dicto Iohannis, nomine* MUNDI, *non intelligi solos electos sed universos & singulos homines etiam reprobos, quia & isti sint in mundo & pars*

B *mundi.* At falsa est hæc interpretatio: quia pugnat cum ipso contextu, ut ex sequentibus patet argumentis. I. illi nomine *mundi* intelliguntur quorum amore motus est Deus ut Filium suum Unigenitū dederit: Atqui non amore reproborum, sed electorum motus est ut Filium suum Unigenitum dederit. Ergo non reprobi, sed electi tantum nomine *mundi* hic intelliguntur. II. Illi nomine *mundi* hic intelliguntur ad quorum salutem Deus Filium dedit: At non ad reproborum, sed electorum tantùm salutem Deus Filium dedit: Ergo, &c. III. Illi nomine *mundi* hic intelliguntur, quibus Deus Filium suum Unigenitum dedit: At nō reprobis, sed electis tantùm Deus Filium suum Unigenitum dedit: quia non reprobos sed electos Filio dedit: Ergo, &c. IV. Illi nomine *mundi* hic in-

C telliguntur, ad quos finis donationis Filii, nempe immunitas à perditione & possessio vitæ æternæ pertinet: At non ad reprobos, sed ad electos tantùm finis ille pertinet: Ergo non reprobi, sed electi nomine *mundi* hic intelliguntur. V. Illi nomine *mundi* hic intelliguntur, ad quos pertinet consolatio ex ista donatione Filii Dei Unigeniti: Atqui non ad reprobos sed ad electos tantùm pertinet consolatio ex ista donatione Filii Dei Unigeniti: Ergo, &c. VI. Illi nomine *mundi* hic intelliguntur, ad quos salus æterna & causa ejus nempe dilectio Dei pertinet: At nō ad reprobos sed ad electos pertinet salus æterna & causa ejus nempe dilectio Dei, 1. Joh. 4. v. 9. 10. Ergo, &c. VII. Illi nomine *mundi* hic intelliguntur, qui credunt in Filium Dei Unigenitum; At non reprobi, sed soli electi credunt in Filium

D Dei Unigenitum: Ergo, &c.

Iterum EXCIPIUNT *adversarij*: MUNDI *nomine* NUNQUAM *apud Iohannem significari solos fideles: sed aut universim omnes homines, aut solos reprobos: Nunquam autem designari solos credentes, inductione monstrari posse.*

RESP. Ista tam audax & temeraria assertio pluribus locis ex Johanne adductis infringi potest. Verum ne adversarii cavillentur, nos illa loca, quæ adduximus, interpretari ut nobis lubet: producamus *Augustinum* interpretem. Is septimo tomo, libro contra Donatistas post collationem, paginâ quadringentes. tertiâ, sic ait: *Nolite* (Donatistæ) *consentire, mundi nomine Ecclesiam posse significari, contra verba Apostoli qui dixit, Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi: & contra ipsius verba Domini, qui dixit, Non venit Filius hominis ut judicet*

E *mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum: Neque enim reconciliari Deo & salvari per ipsum mundus potest, nisi mundi nomine intelligatur Ecclesia, quæ sola per eum Deo reconciliata salvatur.* Hactenus *Augustinus.* Præcedente verò pagin. 402. ait de Donatistis: *Illi* (Donatistæ) *dicebant, mundum semper in malam significationem positum, & testimonia de Scripturis dabant, quia scriptum est, Si quis dilexerit mundum; non est charitas Patris in illo, & cætera talia. Nos verò non solum in malam, sed etiam in bonam significationem mundum in Scripturis positum, respondebamus, & com-*

Digitized by Google

& commemorabamus etiam illud, quod scriptum est, Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, qui utique non sibi reconciliat, nisi Ecclesiam. Similiter in Breviculo collationum cum Donatistis, in collatione tertii diei pag. 387. *Dissensio nata est propter mundi nomen, quod Donatistæ nolebant intelligi Ecclesiam, quia scriptum est: Ager est hic mundus. Et multa testimonia protulerunt, quibus Sancta Scriptura mundum non nisi malos commemorasset, sicuti est, Qui dilexerit mundum, non est charitas Patris in illo, & cætera talia, ut quasi ex hoc ostenderent mundi nomine Ecclesiam significari nullo modo potuisse. Contrà Catholici alia testimonia proferebant, quibus in bono mundi nomen esse positum ostenderetur, sicuti est, Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, & cætera hujusmodi ubi ostenderetur Ecclesia, quoniam ipsa utique per Christum reconciliatur Deo.* Tomo 9. Tractatu 87. in Johannem pag. 312. *Si de mundo essetis, mundus quod suum erat diligeret. Universa utique hoc dicit Ecclesia, quam plerumque etiam ipsam mundi nomine appellat, sicut est illud: Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi. Itemque illud: Non venit Filius hominis ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum, & in epistola sua Johannes ait: Advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum justum, & ipse propitiator est peccatorum nostrorum, non tantùm nostrorum, sed etiam totius mundi: totus ergo mundus Ecclesia est, & totus mundus odit Ecclesiam. Mundus igitur odit mundum, inimicus reconciliatum, damnatus salvatum, inquinatus mundatum; sed et ipse mundus quem Deus in Christo reconciliat sibi, & per Christum salvatur, & cui per Christum peccatum omne donatur, de mundo electus est inimico, damnato, contaminato.* Tom. 2. epist. 48. pag. 118. *Et totus mundus in maligno positus est, propter Zizania quæ sunt per totum mundum: & Christus propitiator est peccatorum nostrorum, non tantùm nostrorum, sed totius mundi, propter triticum quod est per totum mundum.*

Similiter totum mundum interpretatur *Cyrillus* in Johannem libro undecimo cap. 19. verba Christi Joh. 17. *non pro mundo:* & verba hæc Johannis, *propitiatio est totius mundi* conciliaus: *Beatus Johannes:* (inquit Cyrillus) *quum erat Judæus, ne pro Judæis tantùm advocatus esse Domini apud Patrem videretur, necessario adjecit, eum propitiationem esse totius mundi, id est, pro omnibus qui per patrem vocati ad justitiam & sanctificationem.* Hæc *Cyrillus* Similiter explicat mundi nomen *Hieronymus* libro 2. adversus Jovinianum.

Ex his instantiis liquet, falsum esse, nusquam à Johanne vocem *mundi* pro solis fidelibus usurpari; ac proinde Joh. 3. dilectio mundi de speciali amore hominum servandorum rectè accipitur.

Causa efficiens amoris Dei erga nos est mera bonitas Dei. Causa nulla est in nobis, hoc est, nihil est in nobis quo Deus moveatur ad nos diligendos: sed planè gratuitus est Dei amor. 1. Joh. 4. v. 10. *In hoc est charitas, non quod nos dilexerimus Deum, sed quod ipse dilexerit nos, & miserit Filium suum ut esset propitiatio pro peccatis nostris.* Et v. 19. *Nos diligimus eum, quoniam ipse prior dilexit nos:* quemadmodum etiam *Bernardus* ait libro de Amore capitulo 4. *Cùm nos amas, non nisi propter te nos amas* Et mox: *Nec te, nisi propter te; nec angelum nec hominem amare potes, nisi propter te.*

Proinde nostra charitas erga Deum, non est causa charitatis Dei erga nos. Cōtra *Bellarminus* tertio tomo, libro primo de gratia & libero arbitrio, cap. 6 *docet, quod nostra dilectio faciat nos Deo dilectos,* & cap. 7. ait; *quod Deus duobus modis nos diligat: uno modo, ut simus justi & sancti, alio modo, quia sumus justi & sancti.* Et posteriorem modum probat his dictis Prov. 8. v. 17. *Ego diligentes me diligo.* Et Joh. 14. v. 21. *Qui diligit me, diligetur à Patre meo.* Et c. 16. v. 27. *Pater amat vos, quia vos me amastis.* At *primò* hæc modorum dilectionis Dei distributio est ἄλογος, quia non est sumta ex eodem fonte seu argumento: nam primus modus est causa finalis, secundus est causa efficiens. *Secundò* est ἀνακόλουθος: nam ex allegatis dictis perperam colligitur alter ille modus *Bellarmini*, hoc est, amor promeritus nostrâ dilectione. Quod enim ad *primum locum* attinet ex Proverb. 8. v. 17. eo non docetur, quod Christus nos diligat, quia simus justi & sancti, sed primò quòd noster amor erga Christum sit nobis signum, quòd ille nos amet. Itaq; hoc dicto τεκμήριον & indubitatum signū, non autem causa amoris Christi erga nos ostenditur. *Deinde* eodem docetur, quodnam sit subjectum occupans amoris Christi, hoc est, quosnam homines Christus sapientiâ donet, instruat & ornet, nempe illos qui ipsum amant. *Tertiò* amare seu diligere hoc loco non indicat attributū essentiale amoris, seu declarationem amoris ipso opere seu facto, hoc est, collationem beneficiorum & donorum quibus Christus se diligentes ornat: sic ut *amare seu diligere*, per metonymiam causæ efficientis, hîc idem sit, quòd sapientiâ donare, instruere & ornare, quia amor quo nos æterna illa Patris Sapientia complectitur, est causa efficiens donationis sapientiæ, quâ nobis opus est. Quin *Bellarminus* etiam ipsum *Thomā Aquinatem* adversarium habet in hujus dicti expositione, qui sic explicat in explanatione capitis quinti ad Romanos; *Hoc quod ipsum amamus signum est quod ipse nos amet, Prov. 8. Ego diligentes me diligo.* Et expressè addit Thomas Aquinas; *Non quasi nos primò dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos*, ut dicitur. 1. Joh. 4.

Vindicatio loci Prov. 8. v. 17.

Quod attinet ad *secundum locum*, Joh. 14. v. 21. *Qui diligit me, diligetur à Patre meo:* nec eo docetur, nostram dilectionem esse causam divinæ dilectionis: sed nostræ dilectionis effectum seu fructum esse ampliorem sensum; perceptionem & experientiam, clarioremq; cognitionem amoris divini erga nos. Sensus ergo est: *Qui diligit me, diligetur à Patre meo,* hoc est, reipsa ex facto & beneficiis à Patre meo datis sentiet, experietur & cōgnoscet, se diligi à Patre meo, indies magis atq; magis crescet in ipso sensus & cognitio charitatis Patris mei erga ipsum. Itaq; hîc *diligi* per metonymiam subjecti, idem est quod experimento cognoscere amorem Dei erga nos.

Vindicatio loci Joh. 14. v. 21.

INSTANTIA: *At dicitur futuro tempore:* DILIGETUR *à Patre meo.*

RESP. Inde non evincitur Patris erga nos dilectionem esse effectum nostræ dilectionis. Nam cùm 1 Joh. 4. v. 19. dicatur expressè, quòd Deus prior dilexerit nos: ut contradictio tollatur, necesse est in his verbis Christi, verbum futurum *diligetur*, aliâ significatione accipi, pro, beneficiis salutaribus cumulabitur, atque sic experimento ipso evidenter cognoscet se diligi.

Quod ad *tertium locum* attinet Joh. 16. v. 27. *Pater amat vos, quia vos me amastis;* nec ex illo rectè colligitur nostrum amorem esse causam efficientem amoris divini erga nos, sed amorem nostrum erga Christum esse documentum amoris Patris cœlestis erga nos. Nemo enim diligit Christum, nisi quem Pater priùs dilexit: sicut dicit Christus Joh. 6. v. 37. *Quicquid dat mihi Pater, ad me veniet:* & v. 44. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum.* Si nemo potest venire ad Christum, hoc est, credendo & amando tendere in ipsum, nisi Pater traxerit, ac proinde dilexerit eum: tum Pater nos priùs dilexit, quàm nos Christum. Cum hoc consentit quod dicitur 1. Joh. 4. v. 19. *Ipse prior dilexit nos.* Et Rom. 10. v. 20. *Inventus sum ab iis, qui me non quærebant.* Et Rom. 5. v. 9. & 10. *Commendat suā erga nos charitatem Deus, cum adhuc peccatores & inimici essemus.* Hoc *Augustinus* perspicuè explicat nono tomo, tractatu centesimo secundo in Johannem, paginâ trecentesima quadragesima prima: *Ideo amat ille, quia nos amamus, an potius quia ille amat, ideo nos amamus? Ex epistola sua idem ipse*

Vindicatio loci Joh. 16. 27.

Digitized by Google

Evangelista respondeat: Nos diligimus, inquit, quia prior ipse dilexit nos: hinc ergo factum est ut diligeremus, quia dilecti sumus. Prorsus donum Dei est diligere Deum, quoniam ipse ut diligeretur dedit, qui non dilectus dilexit. Displicentes amati sumus, ut esset in nobis unde placeremus: non enim amaremus Filium, nisi amaremus & Patrem. Amat nos Pater, quia nos amamus Filium, cum à Patre & Filio acceperimus, ut & Patrem & Filium amemus: diffundit enim charitatem in cordibus nostris amborum Spiritus: per quem Spiritum & Patrem amamus & Filium, & quem Spiritum amamus cum Patre & Filio. Amorem itaque nostrum pium quo colimus Deum, fecit Deus, & vidit quia bonum est: ideo quippe amavit ipse quod fecit, sed in nobis non faceret, quod amaret, nisi antequam id faceret, nos amaret. Hactenus *Augustinus*.

Maneat igitur fixum, amorem Dei in nos, esse planè gratuitum: B causamque ejus efficientem solam bonitatem Dei esse, non autem nostram in Deum charitatem; aut dignitatem, vel prærogativam aliquam nostram. Deut. 7. v. 7. *Non propter multitudinem vestram, quâ superatis omnes populos, amore propendit Iehova in vos ac selegit vos; vos enim eratis populus paucissimus omnium populorum.*

De effectu amoris Dei erga nos.

Effecta ac proinde certa signa amoris Dei erga nos, sunt omnia eaq; innumera beneficia, quæ Deus in nos contulit, atque etiamnum confert, ut exstat Jer. 31. v. 3. *Dilectione perpetuâ diligo te: idcirco extendo erga te benignitatem.* Sic amor Dei fuit causa liberationis populi Israëlitici ex Ægypto, Deut. 4. vers. 37. *Propterea quod dilexit majores tuos, elegitq; semen cujusq; eorum post eum: ideo eduxit te præsens virtute sua maxima ex Ægypto.* Et cap. 7. v. 8. *Eò quòd diligit Iehova vos, & eo quod servat iuramentum illud* C *quod iuraverat majoribus vestris, eduxit vos Iehova manu forti: ac redemit te è domo servorum, è domo Pharaonis Regis Ægypti.*

Amor Dei fuit causa electionis populi Israëlitici præteritis aliis populis, sicut dicitur Deut. 10. v. 13. *Tantùm in majores tuos propensus fuit amore Iehova diligendo eos: unde selegit semen eorum post eos, vos*, inquam, *præ omnibus populis, sicut est hodie.*

Amor Dei fuit causa, cur Bileamus non potuerit maledicere Israëlitis: sicut est Deut. 23. v. 5. *Noluit Iehova Deus tuus auscultare Bileamo, sed convertit tibi Iehova Deus maledictionem illam in benedictionem, eò quòd diligeret te Iehova Deus tuus.*

Amoris Dei signum est, cùm Magistratum excitat sapientē: sicut testatur Churamus rex Tyri in epistola ad Salomonem Regem Israelitarū, 2. Chro. 2. v. 11. D *Præ amore Iehovæ erga populum suum constituit te super eos Regem.*

Amoris Dei erga nos effectum & signū illustre est, quòd nobis dederit Filium suum Unigenitum, Joh. 3. v. 16 quod Christus pro nobis mortuus sit, Ro. 5. v. 8. 1. Joh. 3, 16. & c. 4 v 9, 10. quòd Deus Pater nos adoptaverit in filios, 1. Joh. 3, 1. quòd nos quum in offensis mortui essemus, unà vivificaverit cum Christo, Eph. 2. v. 4, 5. quodque nos donarit vivâ fide & charitate in eum Joh. 14. v. 21.

Amoris Dei effectum est castigatio piorum, Prov. 3. v. 12. *Quem diligit Iehova, corrigit: & quidem ut Pater Filiū, cui bene vult.* Et Heb. 12. v. 6. *Quem enim diligit Dominus, castigat: flagellat autem quemcunq; Filium agnoscit.*

Subjectum occupans amoris Dei, est duntaxat bonum: E Nihil enim amat Deus, nisi quod bonum est.

Amat igitur tum *seipsum*, qui est summum & infinitum bonum: tum *res à se creatas*, quia omnes bonæ sunt creatæ. Eas verò diverso respectu tum *æqualiter* amat, tum *inæqualiter*. *Æqualiter* amat Deus omnes creaturas respectu actus voluntatis divinæ, qui unus est, idemq; purissimus ac simplicissimus, & eodem modo se semper habens, minimeque vel intendi vel remitti potest. Proinde quod ad actum voluntatis divinæ attinet, non magis amat Deus unum quàm aliud quum omnia uno A & eodem actu amet. *Inæqualiter* autem amat Deus respectu diversitatis tū *objecti* tum *effectus* amoris. Si *objecta amoris* cōsideremus, res meliores Deus semper magis amat, quàm minùs bonas, ideoq; magis amat Christum qua is homo est, quàm universas simul creaturas reliquas: magis Angelos & homines quā creaturas ratione carentes, & ex Angelis hominibusq; magis electos quā reprobos, imò homines magis, quā Angelos, & ex hominibus electis magis natos, quam nondū natos, & ex natis magis renatos & jam pios, quam nondū renatos & adhuc impios; & perfectè renatos & jam in cœlo regnantes cū Christo magis amat, quā imperfectè renatos & adhuc scorias peccati adhærētis habētes.

Deinde si *effectum amoris* spectes, quum *amare* sit velle alicui id quod ei bonum est, certè Deus magis amat B id cui majus bonum vult & præstat, quàm id cui minus bonum vult & largitur. Ergo quod ad actum voluntatis attinet, Deus uno amore omnes res creatas amat; quod verò ad diversitatem *tum* objectorum seu conditionis quā sunt res creatæ, *tum* benedictionum, quæ à Deo ex amore proficiscuntur attinet, non æquali omnes amore prosequitur.

OBIICITUR, *Deum non posse eadem simul amare & odisse: At Psal. 5. v. 6.* dicitur; Odisti omnes qui operantur iniquitatem: *Quomodo igitur eosdem amat?*

RESPONDEO, Committitur sophisma falsorum pugnātium: nam Deus odit operarios iniquitatis, quia odit in illis iniquitatem, quam ipsi operantur: amat verò eosdem quatenus sunt creaturæ, quas ipse est operatus. Sic dicit *Augustinus* quarto tomo, libro primo C ad Simplicianum, quæst. secundâ. *Non odit Deus Esau hominem, sed odit Deus Esau peccatorem.*

OBIICITUR rursus: *Quicquid subjectum est vanitati, id certè Deus non amat:*

Omnis creatura subjecta est vanitati, Ro. 8. v. 20. Ergo, &c.

RESPONDEO. *Primò major* non est universaliter vera: dari enim potest dūtaxat de eo, quod subjectum est vanitati, sine ulla spe liberationis assertionisque in meliorem statum & conditionem. *Assumtio* est vera solummodo κατ' ἀλλ' τι: Omnis creatura est subjecta vanitati, nō simpliciter, sed sub spe, quòd & ipsa liberabitur ex servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei, ut ibidem dicitur, v. 21.

OBIICITUR iterum; *Qui calamitatibus subjectus est, eum Deus non amat:*

D *Ego vel isti calamitatibus sunt subjecti: Ergo,* &c.

RESPONDEO, Propositio ἁπλῶς & universaliter intellecta est falsa: quod patet ex afflictionis distributione. Afflictio vel *pœna* est, vel *exploratio* vel *martyrium*, vel λύτρον. *Pœna*, est afflictio quam Deus hominibus propter peccata immittit: estq; vel *vindicta*, vel *castigatio*. *Vindicta divina*, est pœna quâ Deus tanquam tremendus judex de inimicis suis ultionem capit, ut illos confundat & perdat. Ubicunq; igitur pœna est ad ultionem, ibi odium & maledictio Dei se exerit quam à fidelibus semper continet. At *castigatio*, est pœna quâ Deus filios propter peccata corripit, ut eos emendet & cautiores in posterū reddat. Hæc castigatio & Dei benedictio est & amoris divini habet testimonium: sicut dicitur Prov. 3. v. 12. *Quem diligit Iehova, corrigit: & quidem ut pater filium cui bene vult.* E Quod reperitur Heb. 12. 6. *Exploratio* & *martyrium* sunt divini amoris documenta. Denique λύτρον quod Christus persolvit, non fuit paterni adversum Filium odii argumentum: nam Pater subjecit eum afflictioni ut per eandem adduceret in gloriam.

Cæterùm Deus non tantùm substantias, verùm etiam virtutes diligit: ut Psal. 11. 7. legitur: *Iustus Iehova, quæ justa sunt, diligit.* Psal. 33. 5. *Amat justitiam & judicium*, id est, exequutionem justitiæ adversus improbos.

Tantum

Tantum de subjectis: sequuntur adjuncta amoris Dei.

Amor Dei erga nos *aeternus* est, quo nos dilexit in Filio suo ante jactum mundi fundamentum.

Obstare videtur quod Scriptura docet, *Deum fuisse nobis inimicum, donec morte Christi ei sumus reconciliati: Quomodo ergo nos amavit, cum essemus inimici?*

RESPONDEO. Ista non pugnant: quia non intelliguntur κατὰ ταὐτὸ. Deus quidem nobis fuit inimicus odio habens peccatum quod est nostrum: idem verò amavit nos diligens in nobis bonum quod suum est. Utcunque enim peccatores vitio nostro facti sumus, manfimus tamen ejus creaturae.

REPLICATIO: *Si nos amavit ut suas creaturas: quid opus fuit reconciliatione?*

RESPONDEO. Elenchus est παρὰ τὸ ἑπόμενον. Cum perpetuum & irreconciliabile dissidium sit inter justitiam & iniquitatem: quamdiu peccatores manemus, suscipere nos Deus non potest. Itaque ut tollatur omnis materia simultatis, nos sibi per mortem Filii sui reconciliat remissis peccatis omnibus, ut justi in ejus conspectu appareamus. Proinde suâ dilectione praevenit & anteverti Deus Pater nostram in Christo reconciliatione. Id perspicuè explicat *Augustinus* Tractatu centesimo decimo in Johannem: *Incomprehensibilis (inquit) ac immutabilis est Dei dilectio. Non enim ex quo ei reconciliati sumus per sanguinem Filii ejus, coepit nos diligere, sed ante mundi constitutionem dilexit nos, ut cum ejus Unigenito etiam nos filii ejus essemus. Quod ergo reconciliati sumus per mortem Christi, non sic accipiatur quasi ideo nos reconciliaverit ei Filius, ut jam amare inciperet, quos oderat: sed jam nos diligenti reconciliati sumus, cum quo propter peccatum inimicitias habebamus. Quod utrùm verum dicam, attestetur Apostolus: Commendat (inquit) dilectionem suam erga nos, quoniam quum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Habebat ergo ille charitatem, etiam quum inimicitias adversus eum exercentes operaremur iniquitatem: Proinde miro & divino modo & quando nos oderat, diligebat: Oderat enim nos, quales ipse non fecerat: & quia iniquitas nostra opus ejus non omni ex parte consumserat, noverat simul in uno quoque nostrum & odisse quod feceramus, & amare quod fecerat.* Haec Augustinus. Idem libro quinto de Trinitate, ca. decimosexto ait: *Qui amicus Dei justus esse incipit, ipse* (nempe homo justus esse incipiens) *mutatur: Deus autem absit ut temporaliter aliquando diligat, quasi novâ dilectione, qua in illo antè non erat, apud quem nec praeterita transierunt, & futura jam facta sunt. Itaque omnes sanctos suos ante mundi constitutionem dilexit, sicut praedestinavit.*

Haec ideo observãda sunt, ne cum Ubiquitariis perturbemus, quae τάξεως sunt ordinanda. Illi statuunt, meritum Christi esse causam efficientem aeternae electionis nostrae ad vitam aeternã. Nos rectius cum Scriptura & Orthodoxa antiquitate asserimus, meritum Christi esse effectũ electionis, causam verò salutis nostrae: quemadmodum rectè *Augustinus* negat, meritum seu reconciliationem Christi esse causam amoris Dei erga nos: sed contrà potius affirmat amorem Dei erga nos esse causam reconciliationis nostrae per meritum Christi. Ita docentes nec abnegamus, nec extenuamus meritum Christi: sed confusionem duntaxat & perniciosam inversionẽ causarum & effectorum tollimus. Qui ex inscitia causam cũ effecto confundunt, & praetexentes assertionem meriti Christi, gloriam amoris Dei erga nos evertunt: rem creatã praeferunt Creatori, rem in tempore factam Aeterno illi, qui est Deus benedictus in secula. Non vult Christus suam gloriam asseri, ut detrahatur Patri, ad cujus gloriam omnia Christus ipse fecit. Amor Dei erga nos, Deus ipse est, qui solus verè charitas est, ut dicitur 1. Joh. 4. v. 8. Meritũ igitur Christi ejus causa efficiẽs nõ est. Amor Dei erga nos ab aeterno est: itaq; meritũ Christi quod tẽpore demum constituto perfectum est, causa ejus efficiens non est.

Tantum de aeternitate amoris Dei.

Secundò amor Dei in nos est *magnitudine immensus.* Id luculenter apparet ex effecto ejus, nempe donatione Filii: *Ita enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum Unigenitum dederit,* Joh. 3. v. 16. Magnam ἔμφασιν habet particula *οὕτως, ita,* q. d. tam vehementer, tam ardenter, tam mirabiliter nos dilexit, ut Filium suum pro nostra salute dederit. Quid hoc amore majus? quid ardentius? quid admirabilius? 2. *Immensa magnitudo.*

Tertiò amor Dei erga nos *immutabilis, constans & firmus* est; sicut dicit Dominus ipse Jer. 31. 3. *Dilectione perpetuâ diligo te.* 3. *Immutabilitas constantia & firmitas.*

Quartò de eodẽ amore Dei in nos certò semper persuasi esse debemus, ac in omnibus quantumvis gravissimis tentationibus de eo confidere. Unde sequitur nequaquam nobis de eo dubitandum. 4. *Certitudo indubitata.*

Objiciunt Papistae, quod dicitur in libro Ecclesiastae c. 9. v. 1. *nemo scit utrùm odio dignus sit, an amore.* Hinc colligunt unicuique de amore Dei erga se dubitandum.

RESP. *Primò* locus Ecclesiastae in vulgata versione Latinâ mendosè est redditus. De verbo ad verbum sic redditur: *tum amorem, tum odium nescit homo.* Illa autem verba, *utrùm dignus sit,* in Hebraeo non sunt, sed ea vulgatus interpres de suo admiscuit. *Deinde* non addidit Ecclesiastes nomẽ *Dei*, unde constaret eum de Dei erga homines amore vel odio loqui. Certe Aben Ezra ad hominum amorem & odium refert & sensum esse docet: quae homines amant aut oderunt, id est, prospera vel adversa sibi eventura, nemo est qui sciat. Itaq; non est, quòd ob illa se quisquam cruciet, sed boni omnia consulat, & se suaq; omnia sibi persuadeat in manu Dei esse. Proinde *amor* pro re prospera quam amamus; *odium* pro re adversa quam odimus & aversamur per metonymiam adjuncti ponitur. Atq; hanc interpretationem confirmat ejusdem capitis versus sextus, in quo haec ipsa nomina eâdem significatione reperiũtur: *Tum amorem eorum, tum odium eorum, tum zelum eorum jam periisse,* id est, viventes sciunt, mortuis tum rem amatam eis, tum exosam eis, tum desideratam eis jam periisse. *Tertiò,* etsi daremus, hunc locum de amore & odio Dei in homines capi posse: tamen perperam inde colligeretur, de Amore Dei in nos esse dubitandum, nec debere nos de eo in conscientiis nostris certos esse, quum hoc apertè sit contra multa Scripturae loca, ut Ro. 8. v. 15. 16. ubi dicitur, *Spiritum Sanctum testari unà cum Spiritu nostro, quòd simus filii Dei: & quòd eũ ipso duce clamemus, Abba Pater.* Et nominatim contra illud fidei nostrae caput, quo profitemur, *nos credere remissionem peccatorum.* Sed tum sensus loci istius esset: ex istis externis accidentibus seu eventis nõ posse hominem scire de se vel alio, an à Deo ametur, aut odio habeatur: & utriusque causam, hominem, ut homo est, ignorare. Quia ut mali, sic & boni homines calamitates patiuntur: & ut boni externe prosperè habent, sic & mali: Unde non statim judicandum, bonum esse & à Deo amari, cui prospere omnia cedunt: aut malum esse & à Deo odio haberi, quem pati vides. Nam verbum Domini nos docet, bona malis dari ad maledictionem ut excaecentur & corruant: bonis contra mala immitti ut vel corrigantur, vel probentur, vel martyrii coronâ ornentur. An igitur sani sunt Papistae, qui nullam posse esse nobis amoris Dei erga nos certitudinem colligunt, quoniam nulla ex carnali rerum praesentium adspectu comprehendi possit? Sic certè argumentantur: *Ex istis rebus externis nescit homo, an à Deo diligatur: Ergo planè ex nullis rebus id scit.*

id scit. Ita Papistæ ex eo, quod Salomon non nisi κατά τι negat, simplicem, hoc est ex particulari universalem negationem colligunt, quod vitiosum est argumentandi genus.

USUS.

Ex eo quòd verus perfectusq; amor sit in Deo nostro propriissime, sicut ipse etiam 1. Johannis 4. vers. 8. appelletur *Charitas ipsa*, nempe essentialis, hoc est, essentia verissimè & perfectissimè amans: colligitur inde *primò* ipsum verum esse Deum, & ab omnibus falsis diis discretū. Falsi enim dii *aut* nullo amore præditi sunt, sicut neque cognitione, quales sunt statuę, idolaque omnia, de quibus Psalm. 115. v. 5. & 6. *Os est eis, sed non loquuntur: oculi sunt eis, sed non vident; aures sunt eis, sed non audiunt: aut* oderunt nos quales sunt cacodæmones, quos Gentiles aliique idololatræ pro diis colunt; nam quæ immolant gentes, dæmoniis immolant, & non Deo, 1. Cor. 10 20.

Deinde hinc sequitur, Deum verè esse bonum: sicut contra quisquis bonum odit, eum malum esse necesse est.

Tertiò sequitur inde, Deum esse fontem ex quo omnis honestus amor boni, φιλανθρωπία & φιλαδελφία profluit. Deum esse causam honesti amoris in creaturis, & præsertim in nobis hominibus, sicut dicitur 1. Joh 4. v 7. 8. *Charitas ex Deo est: quisquis diligit, ex Deo natus est, & novit Deum. Qui non diligit, non novit Deum. nam Deus est charitas* Et v. 16. *Deus charitas est: & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.*

Quartò colligitur inde, Deum esse autorem omnis boni in rebus creatis: amor enim Dei est causa bonitatis in rebus creatis. Unde & hoc conficitur, Deum plus amare illas creaturas cum quibus plura bona communicavit.

Quintò, Ecclesiam Dei esse honoratam; quia illam Deus diligit. Sic Deus ait ad populum Israeliticum Jesa. 42. 29. *Ex quo pretiosus visus es in oculis meis, honoratus fuisti, quia ego dilexi te.*

Hactenus didascaliæ: sequuntur elenchi, hoc est, redargutiones.

Ex attributo amoris Dei *primò* refutantur, qui impie statuunt, Deum esse autorem peccati. Nam qui tantummodo bonum amat, is certè peccati autor non est. Atqui Deus tantummodo bonum amat: Ergo peccati autor non est.

Secundò refelluntur hinc ii, qui aliqua bona in hominibus negant à Deo profecta, velut *Philosophi Gentiles*, qui virtutes communes negant à Deo hominibus dari, sed tantùm heroicas ab ipso esse contendunt. Atqui nil boni, quantulumcunque illud videatur, est in ullo homine, imò in ulla creatura, quod ab amore Dei non profluxerit.

Tertiò refelluntur hinc, qui Deum crudelem esse erga nos criminantur, quos reprobavit.

Ἐλέγχοις subjicio ἐπανορθώσεις.

Ex eo quod Deus est charitas; & omne bonum, in eoq; etiam nos amat, reprehendimur nos, quòd Deum non vicissim amemus sicut decebat, ex toto corde, & ex totis viribus. Quod inde constat, quia non eam obedientiam ei præstamus quam debebamus.

Reprehendimur & meritò, quòd Deum non imitemur, in dilectione boni. Nec enim amamus Angelos sanctos, quos peccatis à nobis arcemus: nec amamus pios homines, qui tamen amandi erant.

Quin etiam graviter peccant, qui creaturis pro libitu suo abutuntur. At quod Deus amat, illo minimè est abutendum. Non est imitandum exemplum divitis epulonis, qui divitiis terrenis ad immodicam voluptatem abutebatur.

A Graviùs autem peccant, qui *vel* Deum *vel* res bonas *vel* homines pios odio habent: & è contrario peccata hominesq; impios amant. Quo pertinet illa reprehensio Psal. 4. 3. *Filii virorum, quousq; gloria mea ignominiæ futura est? quousq; dilecturi estis vanitatem? procuraturi mendacium summè?*

Παιδεῖαι sequuntur.

Amor Dei quo nos ille complectitur, *primò* incitare nos debet ad amandū vicissim Deum & ad testandum amorem illum obœdientiâ continuâ: sicut legitur 1. Joh. 4. 19. *Nos diligimus Deum, quoniam ipse prior dilexit nos.* Et c. 5. v. 3. *Hæc est charitas Dei, ut præcepta ejus observemus.* *Secundò* excitare in nobis debet fiduciam in Deum. Quis enim nō confidat illi, à quo se certò amari novit?

B *Tertiò* impellere nos debet & ad invocandum & celebrandum Deum. *Quartò*, gignere in nobis debet patientiam in perferendis rebus adversis. Nam Deus qui nobis eas immittit, nos amat. *Quintò*, procreare in nobis debet spem impetrandi bona omnia necessaria, & superandi mala omnia. *Sextò*, generare in nobis debet amorem proximorū & in-primis fratrum seu domesticorum fidei: sicut dicitur 1. Joh 4. v. 11. *Dilecti, si Deus nos ita dilexit, debemus & nos alii alios diligere.* *Septimò*, persuadere nobis debet, ut diligamus etiam inimicos nostros: quemadmodum Christus docet Matthæ 5 43. usque ad finem capitis. *Octavò*, adducere nos eò debet, ut diligamus etiam vilissimas creaturas atque erga eas æquitate & moderatione utamur: veluti si quis servos habet, ut eos diligat, iisque benefaciat, non injuriosè

C tractet, non opprimat laboribus. Quin etiam jumenta & animalia alia nostris usibus servientia sunt diligenda: nam illis etiam quies aliquando concedenda, bovi trituranti os non obturandum, asinus etiam inimici è fossa in quam decidit extrahendus, non capienda mater quæ in nido suas fovet aviculas, ut leges de animalibus latæ docent; quæ leges ostendunt, quòd Deus etiam animalia ratione carentia amet & à nobis amari velit, prout par est.

Παρακλήσεις denique annecto.

Amor Dei quo nos ille prosequitur, multiplicem nobis consolationem suggerit. *Primò* enim vivificat & exhilarat corda nostra, quum intelligimus nos à Deo amari, imò Deum esse ipsum amorem. Quid enim hæc cognitio aliud est, quam initium vitæ æternæ? *Secundò*

D confirmat nos, quòd Deus nequaquam spem nostram pudefacturus, nequaquam nos deserturus sit, etiamsi in extremis afflictionibus versaremur: quò pertinent hæc dicta, Roman. 5. v. 5. *Spes non pudefacit, eo quod charitas Dei effusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis.* *Tertio* confirmat nos, quòd Deus nobis daturus sit omnia necessaria ad vitam & pietatem. *Quarto*, consolatur nos adversus omnes tentationes ob peccatum, & dubitationes de perseverātia in fide, de perpetua præsentia Dei, de certitudine salutis. Nam quos Deus amat in Christo, eos neq; peccatum neq; quicquam aliud de charitate Dei, quæ est in Christo Jesu, potest separare: quò referendum illud Rom. 8. v. 25. usque ad finem capitis. *Quinto*, consolatur nos adversus odia humana, & ex iis ortas inimicitias, maledictiones

E & molitiones hostiles in nos: sicut dicitur Deut. 23. 5. *Noluit Iehova Deus tuus auscultare Bilhamo, sed convertit tibi Iehova Deus tuus maledictionem illam in benedictionem: eo quod diligeret te Iehova Deus tuus.* Inimicos habes homines? acquiesce in eo quòd Deum amicum habes, qui te sempiterno amore complectitur.

Hactenus de amore Dei: sequitur de misericordia Dei.

CAPUT

Caput XXIII.

In quo de Misericordia Dei.

De misericordia Dei considerari debet, *Quot modis dicatur? An Deo verè tribuatur? An propriè Deo tribuatur? Quid sit? Quæ ejus causa, effecta, &c.*

I. Quæritur, *Misericordia Dei quot modis dicatur?* RESPOND. Misericordia Dei, vel *activè* accipitur vel *passivè*. *Activè* quatenus est in Deo, qui est actus purissimus: *Passivè*, quatenus intelligitur effectum seu beneficium à miserente Deo nobis collatum & in nobis apparens, 1. Tim. 1. v. 2. *Misericordia* quæ est in Deo, agens seu activa est: quæ autem in nobis apparet, est misericordia Dei in nobis facta. Priore modo hic accipitur, quia ut in Deo est, essentialis est.

B

II. Quæritur; *An misericordia Deo verè tribuatur? seu, An misericordia verè sit in Deo?* RESP. Est; ut sequentia argumenta ostendunt;

I. Quia omnes virtutes sunt in Deo: At misericordia est virtus, per quam nobis cordi est miseria aliorum, etiam hostium, sic ut eam tum consolando, tum aliis modis lenire aut tollere studeamus, quantum justitia permittit.

II. Quia omnia bona sunt in Deo: At misericordia est bonum: Ergo est in Deo.

III. Quæritur: *An misericordia Deo propriè tribuatur?* RESP. Misericordia Deo propriè attribuitur: non *per* [illegible], non impropriè. I. Quia misericordia prius in Deo fuit, quàm in nobis, ut docet historia de lapsi hominis erectione, Gen. 3. & hortatio Gen. [illegible] 3. & hortatio Christi Lucæ 6. 36. *Estote ergo misericordes, prout & Pater vester misericors est.* Unde Deus dicitur Pater ille misericordiarum seu miserationum, 2. Cor. 1. v. 3. II. Quia misericordia Dei est æterna; nostra autem est virtus nobis à Deo communicata. III. Quia misericordia Dei norma est omnis veræ misericordiæ in creaturis rationalibus. IV. Quia Dei proprium est misereri semper, ut Ecclesia orat.

C

Contrarium senserunt nonnulli, ut *Stoici* & qui eos sequuntur, misericordiam Deo nullo modo tribui posse, hoc argumento moti:

In quem nulla cadit ægritudo animi, ei non potest tribui misericordia.

D

In Deum nulla cadit ægritudo animi:

Ergo, &c.

Majoris probatio; *Si misericordia est ægritudo animi, ex alterius miseria concepta: tum in quem nulla cadit ægritudo animi, ex alterius miseria concepta, ei non potest misericordia tribui. Prius est verum, teste* Cicerone *in 4. Tusc.* Senecâ *in lib. de Clementiâ,* Augustino *tomo 5 lib. 9. de civitate Dei. c. 5.* Aristotele *2. Rhetoricorum: item Phavorino.*

RESP. *Major* negatur. In probatione ejus peccatur elencho definitionis. Nam commemorata definitio misericordiæ non est reciproca, sed tantum misericordiæ humanæ competit, quam solam etiam testes adducti spectarunt. At misericordia in Deo non est ægritudo seu tristitia cordis, non dolor animi ex miseria alterius conceptus; sed est in Deo citra passionem ullam.

E

Replicatio: *Atqui etymologia seu notatio nominis etiam obstat: nam quis ignoret ex eo appellatam esse misericordiam, quod miserum cor faciat condolescentis alieno malo: ut docet* Augustinus *primo tomo, libro de moribus Ecclesiæ Catholicæ, cap. 27. &* Greg. Magn. *in moralib.*

RESP. *Primò*, falsa est hæc etymologia: nequaquam enim misericordia dicitur, quòd miserum cor faciat compassione alienæ calamitatis, sed quòd alterius miseria cordi sit. Nam *misericordem hominem* ap-

A

pellamus, non eum qui miserum cor habeat: talis enim potius miser est dicendus, quàm misericors: sed illum cui alterius miseria cordi est, ac proinde laboranti succurrere studet: ut liquet ex eo quod Christus ait: Matth. 5. v. 7. *Beati qui sunt misericordes: quoniam ipsis misericordia tribuetur.* Quos quæso Christus hic vocat misericordes? eósne quibus cor est miserum? neutiquam certè, sed quibus miseria aliorum ita est cordi, ut iis opem ferre pro viribus studeant. Nam certe non illi quibus cor est miserum, beati censeri possunt: sed quibus est cordi aliorum miseria. *Deinde* datâ, sed non concessâ hac Latinæ vocis etymologiâ: non tamen inde sequetur, Deo misericordiam attribui non posse, cùm ea voce reddatur solummodo nomen Hebræum רחמים *rachèm*, quo usi sunt de Deo Prophetæ, quod origine suâ nullam animi ægritudinem significat: nam est à radice רחם *rachám*, quæ significat *diligere*. *Tertiò* etiamsi Hebræum nomen dolorem cordis significaret; tamen inde non sequeretur, Deo misericordiam nullo modo tribui posse. Quia pari ratione nec amor Deo competeret, cum & amor affectus passióque sit in nobis. Sed si amor Deo tribuitur, cur non & misericordia, cum utriusq; par sit ratio? Facessat igitur hoc *Stoicorum* delirium, misericordiam Deo adimentium.

IV. Quæritur; *Quid sit misericordia Dei?* MISERICORDIA DEI, est propensissima ejus voluntas miseris succurrendi, à qua beneficia omnia proveniunt. Exod. 34. 6. *Iehova Deus fortis, misericors, gratiosus.* Rom. 9. 18. *cujus vult miseretur.*

V. AXIOMATA, quibus explicantur *causa efficientes, effecta, subjecta, adjuncta, dissentanea & comparata* misericordiæ Dei.

I. Misericordia in Deo, à gratuito erga nos amore proficiscitur, hoc est, causa efficiens misericordiæ Dei est gratuitus erga nos amor: proinde ipsa quoque misericordia est prorsus gratuita, nullique pro operum meritis debita; unde omne excludit meritum. Docet id Paulus Ephes. 2. v. 4. *Deus, ut qui dives sit misericordiâ propter multam charitatem suam quâ dilexit nos.* Et Deus ipse Exod. 33. 19. *Gratiosus ero, cui gratiosus fuero, & miserebor, cujus misertus fuero.* Quem locum Paulus etiam adducit Rom. 9. v. 15.

Objici primo potest: *Deus non miseretur nostri, nec recipit nos in gratiam, nisi interveniente satisfactione Filii sui pro peccatis nostris: Ergo misericordia ejus non est gratuita.* RESPON. Peccatur errore falso oppositorum. Nam cum misericordia Dei gratuita dicitur, respectu nostrorum meritorum talis dicitur, non respectu meriti Christi. Cæterum & ipsa satisfactio Christi & ejus applicatio ab ipso DEO proficiscitur: quia Deus & Filium nobis Redemtorem donavit, & sua electione ac Spiritus Sancti donatione, ut eum fide accipiamus, efficit; nulla alia de causa, nisi ex gratuita misericordia.

Secundo. Exod. 20. 6. dicit Deus: *Ego Iehova Deus tuus faciens misericordiam in millesimos, nempe à Patribus, qui diligunt me & observant mandata mea. Ergo misericordiam Dei promereri possumus dilectione & observatione mandatorũ Dei.*

RESP. *Primo* homonymia est in nomine *misericordia*, quod in adducto loco non significat ipsam voluntatem Dei ad succurrendum miseris propensam: sed beneficia divina ex misericordia profecta, idque per metonymiam, quâ causa efficiens ponitur pro effectis: Nam misericordia Dei est causa efficiens beneficiorum, quæ ille in nos confert. *Secundò* non docetur hoc in loco, quare Deus faciat misericordiam, sed quibus: non de causa misericordiæ agitur, sed de subjecto; ut intelligatur, dilectionem nostram erga Deum & observationem mandatorum ejus esse signum certissimum, misericordiam specialem nobis à Deo obtigisse.

 Tertiò

Digitized by Google

A *Tertiò* hic ipse locus evertit merita humana dupliciter: *primò*, quia Deus effectionem misericordiæ promittit: At sicut promittit gratuito, nullis inductus nostris meritis, ita etiam præstat gratuito, non propter nostra merita. *Deinde*, quia quicquid nobis promittit, misericordia est & de misericordia venit, non igitur propter merita nostra.

II. Deus est misericors suâ æternâ & simplici essentiâ, non autem qualitate aliquâ, non affectu, non passione.

III. Effecta misericordiæ Dei sunt omnia beneficia Dei, *tum* spiritualia, *tum* corporalia. De spiritualibus dicitur Rom. 9 16. *Electio non est ejus qui velit, neq; ejus qui currat, sed ejus qui miseretur, Dei.* Tit 3 v. 5. *Ex sua misericordia servavit nos.* Luc. 1 77. 78 *Et des cognitionem salutis populo ejus per remissionem peccatorum ipsorum. Et intima misericordia Dei nostri, quâ inspexit nos is qui prodit ex alto:* B Ephes. 2. v. 4. *Sed Deus qui dives sit misericordiâ, propter multam charitatem suam quâ dilexit nos etiam nos, quum per lapsus mortui essemus, unà vivificavit cum Christo, cujus gratiâ estis servati:* 1 Pet 1. v. 3 *Benedictus esto Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, qui ex multa sua misericordia regenuit nos in spem vivam per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis.*

Si corporalia beneficia spectes, Deus ex misericordia sua differt, mitigat ac tollit pœnas: sicut dicitur Jesa. 30. 18. *Exspectabit Iehova gratiam facere vobis, & idcirco elaturus est se ad miserendum vestri.* Servat sibi aliquos in mediis pœnis, ne omnes consumantur, ut dicitur Thren. Jerem. cap. 3 v. 22. *Misericordiæ Domini sunt quod non sumus consumti: quia non defecerunt misericordiæ ejus.* C Liberat ex morbis desperatis, ut Epaphroditum fratrem & adjutorem Pauli, Philip. 2. v. 27. *Certè ægrotavit proximè mortem: sed Deus misertus est ejus, nec ejus solum, sed & mei, ne dolorem haberem super dolorem.*

Hæc de effectis misericordiæ DEI.

IV. Misericordia Dei ad omnes, qui in miseria aliqua constituti sunt, extenditur, aliter tamen erga electos, quam erga reprobos aliasve creaturas. Quod igitur ad subjecta eius attinet, est Misericordia Dei vel *generalis* vel *specialis*.

Generalis misericordia Dei, est quâ Deus, ut Deus non solum propensus est ad succurrendum omnibus suis creaturis, atque in-primis hominibus, tam injustis quàm justis, in aliqua miseria constitutis: verum etiam reipsa succurrit, non quidem omnibus ad vitam æternam, sed tamen ad aliquam salutem, eamq; temporariam. De hac dicitur Luc. 6. 36. *Estote misericordes, sicut & Pater vester misericors est.* Istam misericordiam pecudes quoque experiuntur, Psal. 104. 27.

Hieron. Zanch. de natura Dei lib. 4. cap. 4. quæst. 3. Miscell. lib. 3. pag. 35.

OBJICITUR *primò*; Deus videtur vindicta delectari, Jesa. 1. v. 24. *Eheu cōsolationem capiam de hostibus meis & ultionē sumam de inimicis meis.* Prov. 1. v. 26. *Ego quoq; in calamitate vestra ridebo, subsannabo cū advenerit id quod expavescitis.* Hinc videtur sequi, Deū nō misereri omniū.

RESP. Falsum est *antecedens*; nec faciunt allegata dicta ad illud probandum. Nam his dictis minatur duntaxat Deus, se justitiam suam exsequuturum in eos qui non resipiscunt: nequaquam autem docet se delectari perditione hominum.

E *Secundo* Jesa. 27. vers. 13. dicitur: *Non est populus ullâ intelligentiâ præditus: idcirco non miseretur ejus, qui fecit eum; & qui formavit eum, non facit gratiam ei.* Et Jer. 16. vers. 5. *Ne condoleto eis, nam amovi pacem meam à populo isto, dictum Iehovæ, benignitatem & miserationes.* Ergo saltem ad injustos non extenditur Dei misericordia.

RESP. Erratur quum simpliciter sumitur, quod κατά τι accipiendum erat. Nam dicta hæc prophetica loquuntur non de omni, imo nec de generali, sed de speciali misericordia.

Tertiò: Deus non liberat omnes ab æterna miseria: Ergo non est misericors in omnes.

RESP. Conceditur recte intellectum: non est misericors in omnes, nempe misericordiâ speciali.

Specialis misericordia Dei, est quâ Deus ut liberrimus Dominus miseretur ad salutem æternam quorum vult, nempe eorum, quos ad vitam æternam prædestinavit, quos vocat, justificat & glorificat. De hac dicitur Rom. 9 v. 18. *Cujus vult miseretur: quem autem vult, indurat.* Exod. 20. 6. *Ego Deus Zelotes, faciens misericordiam iis qui diligunt me.* Psal. 103. 13. *Ut miseretur Pater filiorum, miseretur Iehova timentium ipsum.*

OBJICITUR: *Quoscunque conclusit Deus in incredulitatem, eorū omnium misericordiâ speciali miseretur:*

Atqui omnes & singulos homines DEUS conclusit in incredulitatem:

Ergo etiam omnium & singulorum hominum misericordiâ speciali miseretur.

Propositio probatur ex cap. 11. ad Rom. v. 32. ubi dicit Paulus: *Conclusit Deus omnia in incredulitatem, ut omnium misereatur.*

RESP. *Primò* rectius vertitur: *Conclusit Deus illos omnes in contumaciâ: ut illorum omnium misereretur:* Nam textus Græcus habet: συνέκλεισε τοὺς πάντας εἰς ἀπείθειαν, ἵνα τοὺς πάντας ἐλεήσῃ: Non dicit neutro genere πάντα; sed masculino τοὺς πάντας: *Deinde* articulus τοὺς nomini adjectivo πάντας præpositus restringit illud ad eos de quibus Apostolus disseruit. *Præterea* ἀπείθεια significat contumaciam: ἀπιστία autem incredulitatem: quamvis ista mutuo sese cōsequantur. *Secundo* ex testimonio Pauli perperam colligitur, *Deum speciali misericordiâ omnes & singulos peccatores dignari:* nam contradicit Scriptura, illis in locis in quibus docet *Deum misereri cujus misertus fuerit.* Exodi 33. 19. Roman 9. v. 15. *Deum misereri cujus vult, quem autem vult indurare*, Roman. 9. 18. multos currere lata via ad exitium, Matth. 7. vers. 13. ad supplicium æternum abituros plurimos, Matth. 25. v. 46. Contradicunt exempla tot damnatorum, ut *Cajini, Corachi Dathanis, Abirami, Doegi, Achitophelis, Iudæ Iscariothæ, Simonis Magi*, & aliorum. Sic ergo exponendus est hic Pauli locus, ut cum aliis Scripturæ locis & exemplis non pugnet, sed conveniat. D Sensus igitur est; Quotquot servantur tum Judæi tum Græci, eos omnes misericordiâ Dei servari: quia Deus omnes illos, nempe tum Judæos tum Græcos qui servantur, *in contumaciâ conclusit*, hoc est, lege sua omnes contumaciæ convicit, & convincit, eosque habet judicio suo ac condemnationi obnoxios, Rom. 3. 19. ut illorum omnium misereatur, ut illi deposita suæ virtutis stolida opinione, sola Dei gratia se salvari intelligant, ut nudi & vacui propriis meritis ad ejus misericordiam confugiant, in hanc se toti reclinent, in hanc penitus se abdant, hanc unam ad salutem apprehendant. Atque hoc non ita accipiendum, quasi soli servandi essent in contumacia conclusi, alii nequaquam: sed quod omnes servandi sola misericordia serventur, eaque prorsus indigeant; quia & ipsi omnes sunt à Deo in contumaciam conclusi: Ad eos igitur est universalis particula hic restringenda, de quibus agitur, nempe ad eos, qui servantur tum ex Judæis tum ex Gentilibus. Unde apparet imperite admodum hinc concludi à quibusdam, neminem eorum omnium, qui sub incredulitatem conclusi sunt, absolute à Dei misericordia speciali esse reprobatum: qui tamen seipsos refutant, quum docent, Deum justo judicio non dignari eorum misereri actu, qui ad exemplum Judæorum extra Christi gratiam ex suis operibus salvari cupiunt. Salvificam etiā Domini misericordiam offerri omnibus sine ulla differentia; extra controversiam esse, ex

Digitized by Google

A lib. 3. miscell. *Hieronymi Zanchii* discere adversarii poterāt ubi in thesib. de misericordia Dei, sic scribitur thesi 5. & 6. *Etsi verò hac speciali misericordiâ Deus reipsa non miseretur, neq́; etiam simpliciter vult misereri, nisi eorum quos ad ejus participationem ab æterno prædestinavit: ab ea tamen in sacris literis & in prædicatione Evangelii, nemo excluditur, quin quisq́; si velit, eam universis & singulis oblatam, percipere possit. Cæterùm quia homines impii destituti gratia Dei, per se non possunt hāc misericordiam intelligere, nedum fide amplecti, atq́; percipere: Deus autem reprobis non vult, sicut electis, hanc suæ misericordiæ partem præstare, ut scilicet illorū mentes illustret ad veri cognoscendā, & eorū corda flectat ad verè amplectendam gratiam in Christo oblatam: idcirco fit, ut reipsa non omnium misereatur, sed eorū tantùm, quorū vult simpliciter misereri, nempe electorū, sicut dicit Paulus Rom. 9. 18. Itaq́; cujus*
B *vult miseretur, quem autem vult indurat.* Hactenus Zanch.

Offertur igitur misericordia Dei specialis electis & reprobis hominibus: sed solis electis confertur: Unde etiam electi *vasa misericordiæ* appellantur, Rom. 9. v. 23. Proinde gravissimus est error, qui *Origeni* adscribitur, Deum post datas aliquas pœnas peccatorum, misertum esse omnium, etiam dæmoniorum, & eos donaturum æternâ vitâ.

Hæc de subjectis misericordiæ Dei.

Si *adjuncta* requiras, est *primò* misericordia Dei *libera*, sic ut Deus illam exerceat in quem vult, & quando vult, sicut dicitur Rom. 9. 18. *Deus cujus vult miseretur.* Rom. 11. 30. 31. *sicut & vos quondam non paruistis Deo, nunc*
C *autem estis misericordiam consequuti per istorū contumaciam: Sic & isti nunc non paruerunt, ut per vestram misericordiam & ipsi misericordiam consequantur.* Similiter 1. Petr. 2. 10. *Qui quondam eratis, non populus, nunc estis populus Dei: qui non consequuti misericordiam, nunc estis misericordiam consecuti.*

Secundò est misericordia Dei *perpetua* durans in omnes ætates, sicut Virgo Maria mater Domini canit in suo hymno, Luc. 1. vers. 50. *Cujus misericordia parata est timentibus ipsum in omnes ætates.* Psal. 25. 6. *Recordare miserationum tuarum Iehova, & benignitatum tuarum; eas à seculo esse.* Ita etiam misericordia, quam Deus declarat erga diabolos & homines damnatos, quatenus eos mitius punit, quàm suis sceleribus promeriti sint, finem non habet, sed est æterna.

Tertiò ejus semper Deus memor est, Luc. 1. 54. *Suscepit*
D *Israelem puerum suum ut memor esset misericordiæ.*

Quartò est misericordia Dei abundantissima, & tam ampla ut à nobis *aut* verbis explicari, *aut* etiam animo comprehendi non queat, sicut Eph. 2. v. 4. dicitur *Deus dives esse misericordia* 1. Petr. 1. v. 3. *ex multâ suâ misericordia regenuit nos.*

Quintò, misericordia Dei qua remittuntur peccata, exposita est nobis tantisper dum hic vivimus: at post mortem nullus ei locus relinquitur, quia ubi non est locus fidei & resipiscentiæ, ibi etiam nullus est locus misericordiæ. Atqui tantum in hac vita, non autē post mortem locus est fidei & resipiscentiæ, sicut Christus dicit Apoc. 2. v. 10. *Esto fidelis usque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.* Suffragantur orthodoxi Patres *Cyprianus* in tractatu contra Demetrianum sect. 22. pag. 33. edit.
E Goulartianæ. *Quando istinc excessum fuerit, nullus jam pœnitentiæ locus est, nullus satisfactionis effectus: hic vita aut amittitur aut tenetur, hic saluti æternæ cultu Dei, & fructu fidei providetur.* *Augustinus* tom. 2. epist. 80. ad Hesychium: *In quo quemque invenerit suus novissimus dies: in hoc eum comprehendet mundi novissimus dies: quoniam qualis in die isto quisq́; moritur, talis in die illo judicabitur.*

Obiicitur dictum Petri 1. Epist. cap. 3. v. 19, 20. ubi dicitur quod Christus *per Spiritum, etiam Spiritibus qui erāt in carcere profectus prædicarit, olim immorigeris, quum semel expectabat Dei lenitas in diebus Noë, quum appararetur arca, in qua pauca (id est) octo animæ servatæ sunt in arca.* Hinc ita colligunt: *Christus animâ suâ profectus est in infernum ad prædicandū mortuis Evangelium ut credentes ex inferno secū educeret: Ergo etiam post mortem locus est misericordiæ* DEI.

RESP. Falsum est *antecedens*: Nec quicquam ad illud probandum facit dictum Petri. *Prima ratio* nostra est, quia non loquitur Petrus de anima Christi. Nam Spiritu, per quem Christus Spiritibus prædicavit, est Christus vivificatus: Atqui animâ Christus non est vivificatus, id est, virtute animæ non est ex mortuis resuscitatus, sed vi Deitatis æternæ, (quia vivificatio seu resuscitatio corporis Christi ex mortuis fuit opus Deitatis ipsius:) Ergo anima non est ille Spiritus, per quem Christus spiritibus prædicavit.

Bellarminus lib. 4. de Christi anima cap. 13. *duo excipit ad hanc rationem:* Unum est, *quòd vivificatus in loco Petri sit idem quod non occisus, vivus manens & operans, ac triumphans de inferno: & ait, passim in Scriptura dici vivificari id, quod non occiditur: adducitque tria loca, nempe 1. Reg. 27. v. 11. virum & mulierem non vivificabat David, id est, non relinquebat vivum: Et 2. Regum 8. dicitur David extendisse duos funiculos super Moab, unum ad occidendum, unum ad vivificandum, id est, definivisse, quot ex Moabitis vellet occidi, quot servari. Et Actor. 7. Afflixit Patres nostros ut exponerent infantes suos ne vivificarentur,* id est, *ut non viverent, sed occiderentur ad unum omnes.*

RESP. *Primus* locus 1. Regum seu (ut Hebræa veritas habet) 1. Samuelis 27. v. 11. citatus rectius vertitur, *marem autem vel fœminam non conservabat vivam*: sic ut non sit necesse usurpare verbum vivificandi quod propriè significat mortuis *vel* corporaliter *vel* spiritualiter, vitam conferre. Verbum autem Hebræum חיה *Chijja*, quod est conjugationis Pihel, homonymum est, & *alias* significat vivificare, hoc est, mortuo vitam dare, *alias* significat in vita conservare, seu vivum servare. Jam contextus requirit, ut verbum Hebræum *posteriore significato* vertatur, non *priore*. Proinde ex usu verbi vivificandi in vulgata versione positi in loco Samuelis, non potest colligi, quod vox ζωοποιηθεὶς in loco Petri eâdem significatione usurpetur: quia ut dixi in loco Samuelis, non debet verti *vivificare*. Nec Græci interpretes Veteris Testamenti, verbo eo sunt usi quo Petrus, sed alio: nam Græca versio sic habet: καὶ ἄνδρα καὶ γυναῖκα οὐκ ἐζωογόνει: Proinde locus libri Samuelis perperam confertur cum loco Petri. Præterea etiamsi Græca versio haberet, καὶ ἄνδρα καὶ γυναῖκα οὐκ ἐζωοποίησε, ut ita vulgata Latina etiam habere posset, vivificabat: tamen ex hoc loco non posset everti nostra interpretatio. Qualis enim est hæc consequentia, *1. Samuelis 27. vivificare significat vivum relinquere: Ergo etiam 1. Petri 3. v. 19. vivificatus idem est quod vivus relictus:* Nam ut hæc consequentia valeat, necesse est horum duorū locorum esse analogiam & convenientiam, ut uterq; agat de re & persona eadem.

Secundus locus petitus est ex 2. Regum seu potius Samuel 8. vers. 2. in quo iterum male versum est in vulgata Latina versione verbum Hebræum להחיות *lechajjoth, ad vivificandum*: nam verti debet *ad conservandum in vita.* Quapropter etiam in Græca versione non est verbum ζωοποιεῖν: sic enim illa habet, τὰ δύο σχοινίσματα ἐζώγρησεν. ζωγρέω autē significat vivum capio, a cæde conservo, vitæ alicujus parco in bello: quo verbo eâdem significatione etiam utuntur *Homerus, Thucydides* & alii Græci: verbum autem ζωοποιεῖν, quod in Novo Testamento usurpatur, in omnibus omnino locis Novi Testamenti, nullo excepto, significat vitam dare seu conferre antea mortuo sive corporaliter sive spiritualiter. Præterea nulla est

Digitized by Google

A est convenientia loci 2. Regum seu Sam. 8. cum loco Petri: ideo ex illo hujus interpretatio peti nequit.

Tertius locus ex Actor. 7. v. 19. nihil etiam ad propositum facit: Nam in textu Græco non est idem verbum quo Petrus utitur. Sic enim in Actis habetur, *εἰς τὸ μὴ ζωογονεῖσθαι*: non debet igitur verti, ut est in vulgata, *ne vivificarentur*; sed *ne sobolescerent*, id est, ne crescerent, genus suum propagaturi & aucturi.

Si refutata est prima exceptio.

Secunda exceptio Bellarmini est: *Spiritum in hoc Petri loco non significare Deitatem, sed animam Christi: idque duobus argumentis nititur probare: primum est, quia Spiritus hic distinguitur contra carnem, tanquam contra alteram partem ejusdem compositi.*

B R E S P. Syllogismus talis fuerit.

Ubi Spiritus opponitur carni, ibi significat animam:

Hoc loco Spiritus opponitur carni:

Ergo, &c.

At *propositio* est duntaxat particularis: afferri enim possunt instantiæ locupletissimæ, ut Rom. 1. v. 4. ubi Christus dicitur *factus ex semine Davidis secundum carnem, & declaratus Filius Dei potenter secundum Spiritum sanctificationis.* 1. Tim. 3. v. 16. *Deus conspicuus factus est in carne, iustificatus est in Spiritu.* In his dictis spiritus opponitur carni: sed certe non animam Christi significat, verùm Deitatem.

Secundum argumentum est: *quia hic dicitur Christus Spiritu profectus prædicasse, ubi illud (profectus) notat mutationem personæ de loco ad locum.*

C R E S P. Talis syllogismus fuerit:

Animâ est Christus profectus:

Spiritu est Christus profectus:

Ergo Spiritus est anima.

At hoc est *ἀσυλλόγιστον*: quia affirmatè concluditur in secunda figura. Deinde in eo quod addit, *illud (profectus) notare mutationem personæ de loco ad locum*, duplicem errorem gravissimum admittit. *Primus* est, quòd animam Christi personam facit, actiones enim sunt suppositorum: *Secundus* est, quòd ei tribuit mutationem ut personæ corporeæ, cum certum sit animam loco non circumscribi, sed substantiæ proprietate definiri, quemadmodum aliæ spiritdales naturæ creatæ, sicut de illis *Didymus Alexandrinus* ait, in libro de Spiritu S. D *Etsi non circumscribantur loco & finibus invisibiles creaturæ; tamen proprietate substantiæ finiuntur.*

Ita defendimus primam nostram rationem, quâ ostendimus ex dicto Petri colligi non posse, Christum animâ suâ in infernum ad prædicandum mortuis Evangelium descendisse.

Secunda ratio est: quia Petrus non dicit, Christum Spiritu profectum esse *ad inferos*. Verba illa (*ad inferos*) Papistæ de suo addunt.

Excipiunt Papistæ: *Si spiritus illi quibus prædicavit Christus, erant in carcere, hoc est, in inferno, tum certe in infernum ad eos est profectus. Prius est: Ergo & posterius.*

R E S P. *Primò* citatur antecedens ex falsa versione. Græcus enim textus sic habet: *ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορευθεὶς ἐκήρυξεν.* Verti igitur debet de E verbo ad verbum: *in quo & spiritibus qui in carcere, profectus prædicavit.* Vulgata versio addit *erant*: cum potius subintelligendum sit verbum præsens *sunt*; idque propter hanc rationem: Qui in hac vita prædicationi verbi Dei immorigeri fuerunt, ii post obitum sunt & manent in inferno, nec ex eo liberantur: quia in inferno nulla est redemtio, sicut Christus ait Johan. 3. v. 36. *Qui non obtemperat Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.* At spiritus isti in hac vita prædicationi verbi Dei immorigeri fuerunt: Ergo post obitum sunt & manent in inferno. Papistæ autem afferant solidam rationem, cur potius sit subintelligendum verbum præteriti imperfecti *erant*: & probent homines immorigeros redimi post obitum ex inferno. *Secundò* falsum est Christum in carcere, hoc est, in inferno prædicasse: nam Petrus non docet Christum in carcere seu inferno prædicasse; sed spiritus olim immorigeros Christo, nunc in carcere esse, quibus spiritibus *profectus*, hoc est, descendens è cœlo, prædicavit in diebus Noë quum semel exspectavit Dei lenitas resipiscentiam ipsorum.

Hactenus quintum adjunctum.

Sextò, misericordia est à Deo petenda exemplo Danielis, Dan. 2. 18. exemplo item Davidis Psal. 40. v. 12. *Tu Iehova ne cohibeas miserationes tuas à me: benignitas tua & veritas tua jugiter custodiant me.* Habac. 3. 2. *In ira misericordiæ recordare.*

Explicata sunt hactenus etiam adjuncta misericordiæ Dei: sequuntur nunc dissentanea.

Misericordiæ Dei repugnant merita humana & se mutuò tollunt. Nam si salus obtingit ex misericordia: non igitur ex nostris meritis; quod docet Apostolus Tit. 3. v. 5. *Non ex operibus justis quæ fecerimus nos, sed ex sua misericordia servavit nos.* Sin verò ex meritis nostris servamur: non igitur ex misericordia.

Contra Bellarminus *tertio tomo libro 5. de Iustificatione cap. 5 duo excipit ad dictum Pauli jam allegatum.* Primò *Apostolum loqui de salute inchoata, quæ habetur in hac vita per gratiam justificationis & regenerationis; non de salute perfecta, quæ reposita est nobis in cœlis: atque, quòd non contendant salutem inchoatam, hoc est, justificationem haberi per merita, sed gratis eam donari gratissime confiteantur.* Secundò excipit *Apostolum loqui de justitia & operibus, quæ fidem & gratiam Dei præcedunt, nam ideo illa fidei & gratiæ opponi: & profitetur quod istam justitiam & opera ipsi quoque despiciant, & merita vitæ æternæ non esse concedant.*

R E S P. Quod ad primam exceptionem attinet, duo sunt ejus grandia vitia. *Primò* enim falsum est, Paulum loqui duntaxat de salute inchoata, quæ habetur in hac vita per gratiam justificationis & regenerationis, non etiam de salute perfecta, quæ reposita est nobis in cœlis. Nam salus unica est numero, non multiplex, etsi principium habeat in hac vita complementum autem sit habitura in futura vita: non igitur est causa alia inchoatæ, alia completæ salutis, sed una & eadem. Impossibile enim est rei unius numero esse duas causas adversas & se mutuò destruentes. Quid? quod repugnat exceptio *Bellarmini* Paulo docenti, *vitam æternam esse donum Dei*, Roman. 6. vers. 23. repugnat Christo docenti, regnum paratum à jacto mundi fundamento hæreditatis jure possidendum, Matth. 25. 34. Tum si principium duntaxat adscribendum est misericordiæ Dei, complementum vero salutis nostris meritis, major laus tribuetur nostris meritis quàm misericordiæ divinæ. Præterea dissentit *Bellarminus* in dicti istius interpretatione ab aliis interpretibus, quos Romana Ecclesia approbat. Nam *Nicolaus Lyranus* hunc Pauli locum non de inchoata solummodo, sed de tota salute accipit. *Salus æterna* (ait Lyranus in sua expositione) *excedit totaliter facultatem naturæ humanæ: propter quod nō potest eam attingere, nisi ex largitate divina misericordiæ.* *Thomas* vero *Aquinas* in explanatione hujus loci sic scribit: *Cum Apostolus dicit, non ex operibus, &c. ponit rationē salvandi: Et primò excluditur ratio præsumta: secundò ostenditur ratio vera. Ratio præsumta est, quod propter merita nostra simus salvati, quod excludit cùm dicit: non ex operibus, &c.*

Rom.

Digitized by Google

Roman. 11. Reliquiæ secundùm electionem gratia Dei salvæ factæ sunt. Deuteron. 9. non propter justitias tuas & æquitates cordis tui ingrederis, ut possideas terram eorum. Sed vera ratio est sola miseratio Dei. Unde dicit, sed secundùm suam misericordiam. Thren. 3. Misericordia Domini, quòd non sumus consumti. Luc. 1. Et misericordia ejus à progenie in progeniem. Sic prima exceptio *Bellarmini* repugnat expressæ Scripturæ, repugnat rationibus ex Scriptura depromtis, repugnat sententiæ magistrorum & sociorum ipsius. *Deinde* quòd primæ exceptioni adjungit, se non contendere, salutem inchoatam, id est, justificationem haberi per merita: in eo à Romanæ Ecclesiæ doctrina apertè discedit. Quid enim aliud Papistæ semper contenderunt, quàm propter merita sua hominem coram Deo justificari? id lippis & tonsoribus notum est.

Quod ad *secundam exceptionem* attinet, gravia itidem sunt ejus peccata. *Primò* enim falsum est, Apostolum loqui de justitia & operibus quæ fidem & gratiam Dei præcedunt; nam illa non sunt bona opera, sed omnia non renatorum opera sunt peccata & Deo displicent; quia *quicquid ex fide non est, peccatum est*, Rom. 14. v. 23. *Fieri non potest ut sine fide quisquam Deo placeat*, Heb. 11. vers. 6. Hoc ipsum *Origenes* docuit in commentariis in epistolam ad Romanos, ubi opera infidelium ut impia & Deo displicentia damnat, & ad eam rem allegat Psal. 109. testimonium, ubi dicitur vers. 6. *Oratio ejus fiat in peccatum. Anselmus Cantuariensis Archiepiscopus* ad caput 14. epistolæ Paulinæ ad Romanos sic scripsit: *Omnis infidelium vita peccatum est, nihilque bonum est sine summo bono. Ubi enim deest agnitio æterna & incommutabilis veritatis, falsa virtus est, etiam in optimis moribus.* Quin etiam adversatur *Bellarmino* Glossa ordinaria interlinearis in hunc Pauli locum: Nam ad illa verba, *Non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos*, addit Glossa, *quoniam nulla bona fceramus nos.*

Secundum peccatum exceptionis secundæ est, quòd ait *Bellarminus* justitiam illam & opera quæ fidem & gratiam præcedunt ab Apostolo excludi: quia ideo fidei & gratiæ opponuntur. Atqui nulla justitia, nulla opera bona sunt ante fidem & gratiam, ut ex paulo antè dictis liquet: Ergo etiam fidei & gratiæ non opponuntur. Quod non est, nulli opponi potest.

Tertium exceptionis secundæ peccatum est, quòd profitetur *Bellarminus*, se quoque istam justitiam & opera quæ fidem & gratiam antecedunt despicere. Atqui alibi pro illis operibus pugnat, tanquam pro aris & focis, refutans nos qui docemus, omnia opera justificationem & regenerationem præcedentia esse peccata. Ita à seipso dissidet. Quin etiam discedit à quintæ sessionis Concilii Tridentini Canone septimo, qui ita habet: *Si quis dixerit, opera quæ ante justificationem fiunt, quacunque ratione facta sunt, vere esse peccata, vel odiū Dei mereri, Anathema sit.* Ita Patres Synodi Anathema dicunt ei, qui opera ante justificationem facta dicunt esse vere peccata & odium Dei mereri. At *Bellarminus* dicit se cum suo sodalitio opera illa despicere: quæ si bona sunt, viderit quo jure illa Jesuitæ despiciant, & quomodo ab anathemate Synodi Tridentinæ se liberent.

Hactenus exceptio Bellarmini. Argumenta verò, quibus conatur probare, *misericordiam Dei non tollere merita operum humanorum*, habet eodem lib. 5. de Justificatione cap. 5. Ea complectemur formis Syllogisticis.

PRIMUM.

Quicquid ex misericordia datur, illud misericordiam non tollit.

Merita nostra ex misericordia Dei dantur:

Ergo misericordiam Dei non tollunt.

Assumtio *probatur ex 105. epistola* Augustini.

RESPON. *Primò* propositio major est ambigua: Nam si intelligatur quòd dona Dei ex misericordia collata non tollant Dei misericordiam; sicut effectum non tollit causam, vera est: at si intelligatur quòd quando donis Dei tribuitur id, quod propriè est misericordiæ Dei, quòd, inquam, misericordia non tollatur, est falsa. Quia verò posteriore sensu eam in hac disputatione necesse est accipi, (nam prior ad rem non facit) ideo falsam esse propositionem asserimus. *Secundò*, assumtio ejusdemque probatio catechresin habent. Nam nostra bona opera impropriè certè merita vocantur, quibus nimirum à Deo præmia debeantur. Quicquid enim pro debito exigitur, meritum non est: quicquid autem bonorum operum facimus, id totum pro debito exigitur; teste Christo Luc. 17. 10. *Cùm feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite, servi inutiles sumus: nam quod debuimus facere; fecimus:* Nullum ergo operum nostrorum meritum est. Quòd si nulla habeamus merita propriè loquendo, tum neque illa nobis ex misericordia Dei dantur.

Si *replicetur*, veteres Patres bona opera merita appellasse: *Respondeo*, nec omnes Patres ita vocasse, nec eo sensu quo Papistæ. *Chrysostomus* enim homiliâ 33 in Genesin sic scribit: *Nostra si quæ sequuntur Dei gratuitam vocationem opera, retributio sunt & debitum.* Qui vero ex Patribus meriti nomine usi sunt, officium intellexerunt: sicut meritū Latinis est vel *quodvis officium*: quod alii præstatur, quemadmodum homines alii de aliis bene mereri dicuntur, officia grata atq; utilia illis exhibendo: vel *beneficium*, sicut *Cicero* loquitur Epist. 2. *Tanta magnitudo est tuorum erga me meritorum*, hoc est, beneficiorum: sicut etiam idem Cicero beneficium à diis tributū vocat meritum: *Supplicatio*, inquit, *diis immortalibus pro singulari eorum merito meo nomine decreta est.* Merita ergo Patres vocàrunt officia vel opera quæ præstare tenemur, non autem quibus à Deo præmia debeantur. Sic enim ait *Augustinus* de prædestinatione Sanctorum: *Humana merita hic conticescant, quæ perierunt per Adam: & regnet Dei gratia per Iesum Christum.* Et in Psalm. 139. *Meritis suis nihil tribuunt Sancti, totum non nisi misericordiæ tuæ tribuent ô Deus.* Unde ipsimet Patres negarunt, merita humana cum misericordia Dei subsistere posse. Sic enim *Ambrosius* de Vocatione gentium capite quinto ait: *Vilesceret redemtio sanguinis Christi, nec misericordia Dei humanorum operum prærogativa succumberet, si justificatio quæ fit per gratiam, meritis præcedentibus deberetur, ut non munus largientis, sed merces esset operantis.* Sic *Bernardus* super Cantica, Sermone sexagesimo-septimo: *Non est quò gratia intret, ubi jam meritum occupavit.* Et mox: *Deest gratiæ quicquid meritis deputas. Nolo meritum, quod gratiam excludat.*

Meritum quid Latinis?

Merita Patres quid vocarint.

SECUNDUM Argumentum Bellarmini.

Si in ipsa coronatione, quæ merces est meriti, est etiam misericordia necessaria, quæ peccata venialia remittat, sine quibus nulli vivunt & pauci vitam hanc finiunt: tum merita non tollunt misericordiam:

Verum est antecedens: Ergo & consequens.

RESP. *Assumtum* multis erroribus scatet. *Primus* est coronationem esse mercedem meriti: *secundus*, quod merito accepta fertur coronatio, at misericordię Dei tantum peccatorum venialium remissio: *Tertius*, peccata quędam suâ naturâ venialia esse. At *principio* coronationem non esse mercedem meriti, humiliter fateri nos necesse est; quia coronatio proficiscitur ex dono Dei, dicente Paulo Rom. 6. v. 23. *Stipendium peccati, mors: donum autem Dei est vita æterna in Christo Iesu Domino nostro.* Quod autē ex dono est, illud ex merito non est. *Deinde* quod merito accepta fertur coronatio,

Digitized by Google

A at misericordiæ Dei tantum venialium peccatorum remissio error est, qui non argumentis refutari eget, sed extremam detestationem meretur: Nam ex eo sequitur, meritum hominis præstantius esse Dei misericordiâ; Cujus enim præstantiora sunt effecta, illud est præstantius: Perfecta autem salus est præstantior, quam inchoata. Proinde merita humana misericordiæ Dei anteferre est intolerabilis blasphemia.

Postremò nullum peccatum suâ naturâ est veniale, sed omnia sunt mortalia, hoc est, mortem æternam merentur. De omni enim peccato intelligitur quod Paulus pronunciat Rom. 6. v. 23. *Stipendium peccati, mors:* quod Deus pronunciat Ezech. 18. vers. 20. *Anima quæ peccat, ipsa morietur:* quod Christus pronunciat Matth. 5. 19. *Qui transgressus fuerit unum ex mandatis istis minimis, & docuerit sic homines nullus habebitur in regno cælorū.* B Omne peccatum est adversus Dei voluntatem rebellio, quæ ejus iram necessario provocat: Omne peccatum est Legis prævaricatio, in quam edictū est sine exceptione Dei judicium: *Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus,* IN OMNIBUS, *inquam, quæ scripta sunt in libro Legis, ut faciat ea,* Gal. 3. 10. Deut. 27. v. 26. Omne peccatum est divinæ majestatis & summi boni violatio: Quis igitur neget morte dignum esse, nisi qui hypocrisin in corde fovet, & seipse blandimentis ad sempiternum exitium mulcet? *In æstimandis peccatis,* inquit *Augustinus* libro secundo de Baptismo contra Donatistas, cap. 6. *non afferamus stateras dolosas, ubi appendamus quod volumus & quomodo volumus pro arbitrio nostro dicentes, hoc grave, hoc leve est: sed afferamus stateram divinam de Scripturis Sanctis, tanquam de thesauris Dominicis,* C *& in illa quid sit gravius appendamus: imò non appendamus, sed à Domino appensa recognoscamus.*

Cum igitur assumtum propter tam crassos errores repudiandum sit: conclusionem etiam rejici necesse est.

TERTIUM argumentum Bellarmini.

Quod debitum est bonis meritis Sanctorum, id merita non tollit:

Misericordia Dei debita est bonis meritis Sanctorum:

Ergo merita non tollit:

Assumtio probatur: *quia in judicio misericordia non tam donatur, quam redditur, ut dici possit justa misericordia, quoniam justo judicio redditur.* D

RESP. *Assumtio* est falsa: quia *primò*, si misericordia est, debita non est, sed gratuita: si debita est, misericordia non est. *Deinde* si nulla sunt sanctorum merita, nihil eis debetur: nam negatâ universaliter causâ, negatur effectus: Atqui nulla esse Sanctorum merita propriè dicta, nullus negabit, nisi quem ambitio & amor sui contra misericordiam Dei extollit & inflatum reddit. Probatio assumtionis τὸ ἐν ἀρχῇ λαμβάνει. Quis enim piorum dixerit, misericordiam non donari a Deo, sed reddi: *quis prior dedit ei & reddetur ei? Nam ex eo, & per eum, & in ipsum sunt omnia,* ait Paulus Rom. 11. vers. 35, 36. Rectè pronunciat *Augustinus* libro quarto ad Bonifacium, cap. quarto: *Sicut solus Filius Dei factus est Filius hominis, ut nos secum filios Dei faceret: ita pro nobis* E *solus suscepit sine malis meritis pœnam, ut nos per ipsum sine bonis meritis consequeremur indebitam gratiam.*

QUARTUM argumentum Bellarmini.

Quæ concurrunt, eorum unum alterum non tollit:

Misericordia Dei & merita humana concurrunt:

Ergo misericordia Dei, humana merita non tollit.

Assumtio obscura est, ea sic à *Bellarmino* declaratur: A *comitatur misericordia coronam gloriæ, sed non est ipsa corona gloriæ. Corona enim respicit bona merita, misericordia respicit peccata venialia, quæ remissione delenda sunt. Sicut enim ex parte hominis duo sunt, bona merita, & peccata venialia, quorum unum non destruit alterum: ita ex parte DEI duo sunt, corona gloriæ tanquam merces meriti, & misericordia tanquam medicina peccati, & horum etiam duorum unum non impedit aliud. Nam si remissio illa nullo modo debita esset, sed omnino gratuita, posset quidem Deus non remittere peccata illa venialia, sed tamen nec punire posset, nisi temporariâ pœna, cùm illa peccata majorem pœnam justo judicio non mereantur. Soluta verò in igne purgatorio illâ pœnâ, bona merita justo judicio coronam justitiæ, nullâ re jam impediente perciperent.*

RESPONDEO *primùm* ad propositionem: *Quæ concurrunt,* scilicet amicè, non hostiliter; *eorum unum alterum non tollit.* B *Deinde* ad *assumtionem*: Misericordia Dei & hominum merita concurrunt, verum non amicè, sed hostiliter: Proinde se mutuò evertunt & destruunt. *Tertiò* declaratio assumtionis erroribus multis tanquam putridis ulceribus scatet.

Primus error est, quòd misericordia coronam gloriæ comitetur. Atqui cum misericordia sit coronæ gloriæ causa, necesse est ut præcedat, non comitetur coronam gloriæ. Manet enim firmum, quod Apostolus ait Tit. 3. vers. 5. *Non ex operibus justis quæ fecerimus nos, sed ex sua misericordia servavit nos.*

Secundus error est, coronam respicere bona merita. Atqui nulla sunt operum nostrorum merita propriè loquendo: proinde nec illa coronantur. Quum bona opera nostra remunerat Deus, non merita nostra, sed C sua dona coronat, ait *August.* homil. decima-quartâ, item quinquagesima.

Tertius error est, esse peccata sua natura venialia, quæ misericordia respiciat: hunc paulò antè refutavimus.

Quartus error est, quod ex hominis parte duo sint, bona merita & peccata venialia, quorum unum non destruat alterum. Atqui ne unicum quidem est bonum hominis meritum, cum quicquid boni facit, sit debitum, imò sit munus Dei gratuitum. Deinde ubi peccata sunt, merita locum non habent. Sic enim pronunciat Dominus Ezech. 18. v. 24. *Omnia justè facta ejus quæ fecerit non commemorabuntur, propter prævaricationem qua prævaricatur, & propter peccatum ipsius quo peccat, propter hæc morietur.* Imò ubi vel unicum peccatū est, nulla jam justitia est, quia tota lex violata est: D *Quisquis enim totam legem servaverit, impegerit autem in uno, omnibus tenetur,* ait Jacobus cap. 2. v. 10.

Quintus error est, quòd corona gloriæ sit merces meriti: hîc supra refutatus.

Sextus error est, quòd *Bellarminus* coronam gloriæ non fert acceptam misericordiæ Dei, sed tantum remissionem peccatorum venialium: atque ita misericordiam Dei humanis meritis longissimè postponit; quæ blasphemia est sempiterno igne digna.

Septimus error est; quod remissionem peccatorum præsupponit aliquo modo esse debitam, ac non omnino gratuitam. At sancti, cum remissionem peccatorum à Deo petiverunt, non ut debitam, sed ut ex misericordia proficiscentem petiverunt. Sic enim David Psal. 25. v. 6, 7. *Recordare miserationum tuarum Jehova* E *& benignitatum tuarum: eas à seculo esse. Peccatorum pueritiæ meæ & defectionum mearum ne recorderis: pro benignitate tua recordare mei tu, propter bonitatem tuam Jehova.* Et Psal. 51. vers. 3. *Gratiam fac mihi, ô Deus, secundùm amplitudinem miserationum tuarum, dele defectiones meas.*

Octavus error est, quòd fingit, aliqua peccata in judicio ultimo demum remissum iri. Atqui in hac vita est tempus remissionis: post hanc vitam verò judicii.

Nonus error est, quòd Deus peccata quædam, quæ venialia appellat, punire non possit nisi temporaria pœna.

Digitized by Google

pœnâ. Atqui quodvis peccatum æternam mortem meretur, ut ante probavimus.

Decimus error est, quòd peccata illa, majorem pœnam justo judicio non mereantur. Atqui hoc est ex reo judicem se constituere, & de suis peccatis pro suo arbitrio pronunciare. Aliter judicat Deus justissimus mundi judex, qui maledictioni subjicit omnem qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro Legis, ut faciat ea.

Undecimus error est, quòd sit ignis purgatorius, in quem animæ morientium ingrediantur. At nos ex verbo Dei didicimus quod animæ morientium vel in cœlum ab Angelis deportentur, vel ad inferos à Dæmonibus abripiantur: locum tertium Scriptura non novit.

Duodecimus error est, quòd in igne purgatorio solvantur pœnæ temporales pro venialibus peccatis. At nos credimus Christum omnes pœnas peccatis nostris debitas persolvisse: proinde in ejus solius satisfactione acquiescimus.

Decimus-tertius error est, quòd solutâ in igne purgatorio illa pœnâ, bona merita justo judicio coronam justitiæ, nullâ re jam impediente, sint perceptura. At nos coronam gloriæ ex merâ misericordiâ propter CHRISTI solius meritum exspectamus.

Tam multorum errorum fœcunda fuit *Bellarminiana assumtionis declaratio.*

Concludimus igitur; *Misericordiam Dei cum meritis humanis consistere non posse,* ὅπερ ἔδει ἀποδεῖξαι.

Sic fuit prima Thesis de misericordia Dei dissentaneis.

II. Misericordia Dei nunquam fuit, neque unquam erit vaga & fortuita. Proinde nemo sive ex Cainitis, sive ex aliis vagâ & fortuitâ misericordiâ Dei servatus fuit, 2. Timoth. 1. vers. 9 *Qui servavit nos, & vocavit vocatione sua: non ex operibus nostris sed ex suo proposito, & gratia, quæ data est quidem nobis in Christo Iesu ante tempora secularum, &c.*

Hactenus de dissentaneis misericordiæ Dei: sequuntur.

COMPARATA. Misericordia Dei est amplior, quàm vindicta: nam misericordiam Deus in mille generationes extendit, vindictæ duntaxat quatuor generationes assignat, Exod. 20. vers. 5, 6.

USUS.

Fines seu usus misericordiæ divinæ sūt multiplices.

Usus in διδασκαλίᾳ.

Primò. Deus amplissima dona in nos confert: quia est misericors, Jes. 63. 7. *Amplitudinem bonitatis contulit domui Israëlis secundum misericordiam suam* Eph. 2. v. 4, 5, 6. *Sed Deus, ut qui dives sit misericordiâ, propter multam charitatem suam quâ dilexit nos, Etiam nos, quū in offensis mortui essemus, unà vivificavit cum Christo, cujus gratiâ estis servati: Unaque suscitavit, unaque collocavit in cælis in Christo Iesu* 1. Pet. 1. v. 3. *Benedictus esto Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, qui ex multa sua misericordia regenuit nos in spem vivam per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis.*

Secundò. Deus est misericors: Ergo etiam alios homines, & inprimis Reges & Principes & Magistratus flectit ad misericordiam erga pios, Jerem. 42. 12. *Præbebo vobis misericordiam ut misereatur vestri,* nimirum, Rex Babyloniæ.

Ἐλεγχος.

Consideratio misericordiæ Dei facit ad frangendos insultus tentationum de desertione nostri: Deus est misericors: Non ergo deseret me. Hunc usum monstrat Nehem. cap. 9. 31. *Propter miserationes magnas non fe-*

A *cisti eorum consumtionem, neque dereliquisti eos: quia Deus fortis, gratiosus & misericors es.* Hoc declaratur etiam exemplo Jobi, Jacob. 5. v. 11. *Tolerantiam Iob audistis & finem Domini vidistis: nam abundat intimâ misericordiâ Dominus & est miserator.*

Ἐπανόρθωσις.

Facit eadem ad objurgationem eorum, qui misericordiam in proximum non exercent, cum ipsis misericordia Dei à Deo contigerit. Sic objurgatur malus servus, Matth. 18. 33 *Nōne oportuit te misereri conservi tui, ut & ego tui misertus sum.*

Παιδείας.

Primò facit ad excitandos nos ad preces. Deus est
B misericors: Ergo in calamitatibus invocandus. Sic David sese exstimulavit ad implorandam Dei opem, Psal. 86. vers. 14, 15, 16. *O Deus superbi insurgunt contra me, & cœtus violentorum quærunt vitam meam, qui non proponunt te sibi. Tu autem Domine Deus fortis, misericors & gratiosus es, longanimis & multus benignitate & fide. Respice ad me & gratiam fac mihi, da robur tuum servo tuo, & serva filium ancillæ tuæ.*

Secundò facit ad excitandam & confirmandum in nobis fiduciam exauditionis: Unde orat David Psal 25. v. 6, 7. *Recordare miserationum tuarum, Iehova, & benignitatum tuarum, nam à seculo esse. Peccatorum pueritiæ meæ & defectionum mearum ne recorderis.* Et Psal. 51. v 3 *secundùm amplitudinem misericordiarum tuarum dele defectiones meas.* Psal. 69. v. 17. *Secundùm amplitudinem miserationum tuarum respice ad me.* Psalm. 119. 156.
C *Miserationes tuæ amplæ sunt Iehova, secundùm judicia tua vivum conserva me.*

Tertiò facit ad impellendum nos ad imitationem Dei nostri. Deus est misericors: Ergo & nos misericordes esse decet. Hunc usum ostendit Christus Luc. 6. 36. *Estote misericordes, sicut & Pater vester misericors est.*

Quartò facit ad nos exstimulandos ad conversionem & pietatem sinceram. Deus est misericors: Ergo convertamur ad eum. Sic exhortatur Joël cap. 2. v. 13. *Revertimini ad Iehovam Deum vestrum quia gratiosus & misericors est.* Rom. 12. 1. *Adhortor igitur vos, fratres per miserationes Dei, ut sistatis corpora vestra hostiam vivam, sanctam, placentem Deo, rationalem illum cultum vestrum.*

Quintò facit ad excitandum nos ad celebrandum
D Deum. Deus est misericors: laudandus igitur, Psal. 111. v. 4. *Memoriam comparavit mirabilibus suis, gratiosus & misericors Iehova* Sic Psal. 145. v. 7, 8, 9. *Memoriam amplæ bonitatis tuæ eructent, & justitiam tuam cantent: Gratiosum & misericordem Iehovam esse, longanimem & magnum benignitate. Bonum esse Iehovam omnibus, & misericordiam ejus in omnibus operibus ejus.* Luc. 1. vers 50. Maria mater Domini hoc argumento laudat Dominum: *Cujus misericordia in omnes ætates parata est timentibus ipsum* Roman. 15. v. 9. *Vt gentes pro misericordia glorificent Deum: sicut scriptum est, propterea celebrabo te inter gentes, & nomini tuo psallam.*

Sextò facit ad præstandum Deo obsequium in suscipienda castigatione cum patientia, sicut David dixit Gadi Prophetæ, 2. Sam. 24. 14. *Angustia est mihi valde: incidamus quæso in manum Iehovæ: nam magnæ sunt miserationes ejus, in manum autem hominis ne cadam.*
E

Παρακλήσεως.

Facit ad consolationem adversus tentationes gravissimas de magnitudine peccati. Deus est misericors: Ergo remittet tibi peccata tua quantumvis maxima, nec te propter illa deseret aut perdet: major & potentior est Dei misericordia, quàm peccatū: major est Dei misericordia quàm totius mundi miseria. Hanc consolationē tradit scriptura Deut 4. v. 31. *Quandoquidē Iehova Deus tuus est, Deus fortis, misericors, non deseret, neq; perdet te, neq; obliviscetur fœderis majorū tuorum, quod juramento sancivit*

Digitized by Google

civit illis. Psal 78. v. 38. *Ille misericors expiabat iniquitatem ita ut non perderet, & plurimum avertebat iram suam, neque excitabat totum æstum suum.*

Eadem misericordia Dei consolatur nos adversus hominum superborum & violentorum immisericordiam, sicut sese David solatur, Psal. 86. 14. 15. *O Deus superbi insurgunt contra me, & cœtus violentorum quærunt vitam meam, qui non proponunt te sibi. Tu autem Domine Deus fortis, misericors & gratiosus es, longanimis & multus benignitate ac fide.*

Insuper facit ad consolationem in omnibus afflictionibus. Nam cum Deus sit misericors, avertet afflictiones quibus juste nos castigat. Ista consolatio exstat, Psal. 103. 8, 9. *Misericors & gratiosus Iehova, longanimis & multus benignitate. Non in æternum litigat, neque in seculum iram asservat.* Jesaiæ 54. v. 7. *Ad momentum parvum dereliqueram te, sed miserationibus magnis congregabo te:* Et vers. 10. *Benignitas mea à te non recedet, & fœdus pacis meæ non dimovebitur, ait miserator tuus Iehova.*

Consolatur denique adversus mortem ipsum. Nam cùm misericordia Dei sit æterna, ne quidem in morte ipsa nos destituet, sed tum abundantissime explicabitur, remissis nobis peccatis omnibus & liberatis nobis ab omni miseria.

Hactenus de misericordia DEI: sequitur de ejus patientia.

CAPUT XXIV.

In quo de Patientia DEI.

DE patientia DEI quæritur, *An sit in Deo proprietas essentialis? Quid sit? Quæ ejus causæ, effecta, &c.*

Patientia in Deo propriè tribuatur.

Quod ad *primam quæstionem* attinet, distingui debet vox patientiæ à *re* voce hac intellectâ. Si *vocem* spectes, quia à patiendo dicitur, nequaquam propriè essentiali proprietati Dei tribuitur: imò nullæ voces sunt, quibus propriè possumus proprietatem ullam essentialem Dei exprimere; quum quælibet vox sit finita, quælibet autem essentialis proprietas Dei infinita. Sin verò *rem* consideremus, quam patientiæ Dei nomine intelligimus, ea propriissime Deo competit & vere proprietas ejus essentialis est: quia primò ei convenit, nobis autem nonnisi *ἀναλόγως*.

Qui vero negant patientiam Dei esse ipsi essentialem, seu esse proprietatem Dei essentialem, his argumentis utuntur:

I. *Qui nihil patitur, in eo non est patientia.*
Deus nihil patitur:
Ergo in Deo non est patientia.

RESP. Medius terminus est ambiguus: quia *pati* diversa significatione accipitur; significat enim *vel sustinere* dolorem, cruciatum, afflictionem, *vel* moderari iram etiam justissimam. Jam etsi Deus nihil patitur doloris & afflictionis: tamen iram suam moderatur.

II. *Omnis essentialis proprietas Dei est æterna.*
Patientia Dei non est æterna: Ergo, &c.

RESP. *Assumtio* est falsa: nam patientia Dei in tota æternitate moderabitur iram in diabolos & homines damnatos, ne, si illam omnem in ipsos effunderet, in nihilum redigantur. Omnipotentia in Deo ab æterno fuit, etsi operibus externis eam definito demum tempore declarare cœperit. Charitas Dei in nos æterna erit, nec tamen ea effecta quæ nobis in hac vita præstitit, etiam post hanc vitam præstabit: non enim amplius mittet Filium in carnem, non tradet eum in mortem nostri causâ: sicut charitas nostra non est post hanc vitam habitura omnia opera, quæ modo

A exercet: non enim in æterna felicitate pascendi erunt esurientes, nec sitientes potandi & alia hujus generis.

Ratum igitur esto, *patientiam si rem ipsam spectes Deo propriissime tribui:* Sic autem describitur:

PATIENTIA DEI, est benignissima ejus voluntas, per quam ita moderatur iram suam, ut vel diu sufferat peccantes creaturas, & pœnas differat, exspectans ipsorum resipiscentiam: *vel* iram non omnem uno momento in illos effundat, ne in nihilum redigantur. Dicitur Græce *ἀνοχὴ*, Rom. 2. v. 4. & 3. 26. *Tolerantia: μακροθυμία, longanimitas,* Rom. 2. v. 4. & 9 v. 22. 1. Pet. 3. v. 20. Et 2 Pet 3. v. 15. Vocatur Hebr. ענוה id est, *mansuetudo Dei*, 2. Sam. 22. v. 36. vulgata versio habet: *dedisti mihi clypeum salutis tuæ & mansuetudo tua multiplicavit me:*

B Vel ut Termelliana & Juniana versio habet: *Et mansuetudo tua adauget me.* Idem exstat Psal. 18. v. 36.

Patientia Dei, *quam* longanimitatem & mansuetudinem *etiam* Dei *appellamus, re eadem prorsus est cum* clementia: *ratione tamen ab ea differt. Nam* patientia *seu* mansuetudo *sic iram moderatur, ut ad pœnas infligendas non prorumpat, ut faciunt ἀκρόχολοι, extremè biliosi. At* clementia *pœnam ita moderatur, ut eam* vel *mitiget* vel *prorsus remittat. Μακροθυμία virtus est, quâ etsi videmus malefacta, in ipsos tamē malefactores nō citò aut facilè animadvertimus: sed eos ad resipiscētiam exspectamus. Est hæc virtus propria parentum erga liberos, & amici erga amicū: & testimonium est apertum* tum *bonitatis naturæ* tum *amoris erga alios. Talis etiam est Deus, & quidē longè perfectiori quàm nos sumus, modo. Hanc*

C *sibi Deus ipse tribuit in luculenta illa descriptione, quæ exstat Exod 34. 6. 7. Transiens Iehova ante faciem ejus, inclamavit;* Jehova, Jehova, Deus fortis, misericors & gratiosus: longanimis & multus benignitate & fide. *Hæc eadem patientiæ & longanimitatis divinæ prædicatio repetitur Numer. 14. v. 18. Ps. 86. v. 4 14. Ps. 103. 8 Ps. 145. 8. Ioel. 2. 13. Nahum. 1. v. 3. Ion. 4. 2. Cæterum Hebræis* ארך אפים *erech appajim dicitur longus naribus, sive longas nares habens, metaphorice autem longus seu tardus iræ:* אפים *appajim enim sunt* nares *proprie, & translatè* iræ. *Significat autem longanimitatem, quam Deus declarans, tardè irascitur, injurias fert æquanimiter, nec facilè irritatur, & tardè punit eos qui deliquerunt. Notandum Deum non dicere,* se esse sine ira, *quasi nunquam peccatis irascatur: sed tantùm* se tardum esse ad iram. *Irascitur ergò, sed neque citò, neque facilè, neque temerè.*

D Causa ejus efficiens, non est *προσωποληψία, personarum acceptio,* Deus enim non est *προσωπολήπτης,* qui dignitate vel opulentia personarum, sicut Magistratus in his terris, moveatur, ut in delictis illorum conniveat, sed *mera bonitas divinæ naturæ:* Ideo enim patiens & longanimis est, quia bonus est.

Patientia autem Dei non est accidens quoddam, velut in homine, sed est ipsamet Dei essentia, à qua non reipsa, sed *τῷ λόγῳ* duntaxat differt. Deus igitur patiens & longanimis est per suam essentiam, non per aliquam qualitatem: ita ut non tantum patiens & longanimis, sed ipsa sit patientia & longanimitas.

Effecta patientiæ & longanimitatis Dei.

E I. Per eam Deus peccata non modo non vindicat, sed etiam illa in suis diu tolerat Rom. 3. v. 23, 24, 25 *Omnes peccaverunt, ac deficiuntur gloriâ Dei: ut qui justificentur gratis, ejus gratiâ, per redemtionem factam in Christo Iesu: quem proposuit Deus placamentum per fidem in sanguine ipsius ad demonstrandam justitiam suam, per remissionem peccatorum quæ antecesserunt, ἐν τῇ ἀνοχῇ τοῦ Θεοῦ, in tolerantia Dei,* hoc est, Deo illa tolerante. Hoc est, quod dicitur Actor. 17. vers. 30. Deum tempora ignorantiæ conniventia dissimulasse.

Subjectum divinæ patientiæ sunt omnes homines etiam

Digitized by Google

etiam reprobi, ut Cajinus, &c. Jesa.65.2. &c. *Expandi manus meas toto die ad populum rebellem, qui ambulant via non bona sequendo cogitationes suas, &c.*

Adjunctum si requiras patientiæ Dei; est illa quandoque *diuturna*. Ita tulit Deus primum mundum diutissimè, nempe per centum & viginti annos, Genes.6. v.13. Ita Israëlitas in deserto, &c.

Porrò patientia & longanimitas Dei sic à nobis consideranda, ut sciamus ab aliis Dei proprietatibus eam reipsa non differre, sed ratione; Seu ut Basilius loquitur, τῇ ἐπινοίᾳ duntaxat: reipsa cum aliis proprietatibus unum & idem est.

Nullius verò creaturæ tanta est patientia & longanimitas, ut divinam æquet, multò minùs ut superet & excedat.

Similitudo quædam illius duntaxat in creaturis rationalibus reperitur.

Exempla verò patientiæ & longanimitatis Dei sunt infinita; ex iis hæc sunt pauca: Diu pertulit multâ lenitate vasa iræ coagmentata ad interitum. Rom.9.22. Adamo & Evæ pepercit & non redegit in nihilum, ut jure potuerat: diu pertulit Cajinum. Diutissimè exspectavit Dei lenitas in diebus Noe quum appararetur arca, 1. Pet. 3. v.20. Toleravit Amorræos, dum completæ essent illorum iniquitates, Gen.15.v.18. Israëlitas eductos ex Ægypto per quadraginta annos ἐτροποφόρησεν in deserto, hoc est, *leniter tulit* licet corruptissimis moribus essent, Actor.13 v.18. Toleravit eos & deinceps & misit ad illos nuntios suos de nocte consurgens & quotidie commonens, eò quòd parceret populo & habitaculo suo. 2. Chron 36.15 Jes.42.v.14. Pepercit Achabo Regi impio pœnitentiam præ se ferenti, 1. Reg. 21.v.29. Sic ait Nehemias cap.9.31 *In miserationibus tuis plurimis non confecisti eos, nec dereliquisti eos: quoniam Deus miserationum & longanimis es.* Sic usus est patientiâ erga Ninivitas resipiscentes, Jon.3.

OBJECTIO. *Si Deus tam patiens est ut peccatoribus parcat: Ergo inutiles sunt denunciationes judiciorum Dei.*

RESP. Negatur *[illegible] consequentia*: Nam denunciationes judiciorum Dei sunt utiles *tum* ad permovendos homines ad resipiscentiam, *tum* ad evincendam malitiam hominum resipiscere nolentium, quamvis auditis denunciationibus judiciorum Dei, *tum* ad adimendam pervicacibus excusationem omnem.

Fines seu usus patientiæ Dei multi sunt:

Primò facit ad rectè cognoscendam Dei naturam, ut sciamus illum propensissimum esse ad parcendum, alienum à perverso vindictæ studio, quali nos homines ardemus. Proinde consideratio patientiæ Dei huc facit, ut ne de Deo cogitemus, tanquam de sævo, truculento, sanguinario Tyranno. Unde dicitur Rom.9.22. *Pertulit multa cum ira cohibitione vasa iræ, coagmentata ad interitum. Secundò* ostendit patientiâ Dei, quàm propensus sit ad tribuendum nobis misericordiam, Jes.30.v.18. *Propterea exspectat Dominus ut misereatur vestri. Tertiò* docet, Deum esse patientiæ, longanimitatis & mansuetudinis autorem in nobis.

Didascaliis subjicio παιδείας.

1. Patiens & longanimis est Deus, ut nos ad resipiscentiam invitet, quò servemur, Jesa.55.7. *Derelinquat impius viam suam, & vir iniquus cogitationes suas, & revertatur ad Dominum, & miserebitur ejus, & ad Deum nostrum quia plurimum condonat.* Joel.2.12,13. *Quapropter etiam nunc, dicit Iehova, convertimini ad me ex toto corde vestro, & jejuniis & fletu & planctu. Lacerate igitur corda vestra, & non vestes vestras: & revertimini ad Iehovam Deum vestrũ, quia gratiosus & misericors est, longanimis & amplus benignitate, & quem pœniteat mali.* Hoc est quod Petrus ait 2. Epi. 3.9 *Dominus est patiens erga vos, nolens ullos perire, sed omnes ad resipiscentiam tendere.* Eodem facit quod v.15. subjicit:

A *Domini nostri patientiam salutem ducite, sicut & charus frater noster Paulus pro sibi data sapientia scripsit vobis.*

2. Deus est celebrandus: quia est patiens & longanimis, Ps.145.8. *Gratiosus & misericors Iehova est, longanimis & magnus benignitate.*

3. Deus est longanimis: Ergo invocandus, ut ne cum improbis nos puniat, sed servet in nostra vocatione. Sic orat Jeremias cap.15.v.15. *Pro longanimitate tua intercipito me, agnosce me ferre propter te opprobrium*, hoc est, ne aggreges penes peccatores animam meam & penes viros sanguinarios animam meam, ut David orat, Psal.26.vers.9.

4. Deus est longanimis & patiens: Ergo & nos tales esse decet. Huc pertinet istud Pauli, Rom.15.4.5. *Quæ antè scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt: ut per tolerantiam & consolationem Scripturarũ spem habeamus. Deus* B *autem tolerantiæ & consolationis det vobis ut iisdem alii in alios affecti sitis, secundum Christum Iesum.*

Ἐπανόρθωσις, id est, Correctio.

Graviter peccant illi, qui quoniam Deum patientem esse & peccata non statim plectere vident, inde sibi impunitatem perpetuam pollicentur, ac propterea proterve ferociunt & peccandi quasi artem factitant. At ex lenitate Dei, quòd non statim prorumpit ad supplicium de peccatoribus sumendum, occasionem perseverandi in peccato arripere, quid aliud est, quàm lenitate ejus abuti, eamque contemnere? Ostendit hoc Apostolus Rom.2.v.4 & sequentibus: *An divitias benignitatis ejus & tolerantiæ ac lenitatis contemnis, ignorans te benignitate Dei ad resipiscentiam deduci? sed pro duritiâ tuâ &* C *corde quod resipiscere nescit, thesaurum tibi recondis iram in diem iræ & patefactionis justi judicii Dei: Qui reddet unicuique secundùm opera ipsius: Iis quidem qui per tolerantiam quærunt boni operũ gloriam & honorem & incorruptibilitatem, vitam æternam: Rixosis vero & veritati quidem non assentientibus, obsequentibus autem injustitiæ, erit excandescentia & ira.* Quapropter quamvis *Iehova longanimis est & magnus virtute, tamen ullo pacto non absolvit: Iehova via cum turbine & procella est, & nubes pulvis pedum ejus est.* Nahum 1.v.3. Sic Luc.18.7. *Deus autem non vindicabit electos suos, vociferantes ad ipsum die ac nocte, etiamsi iram cohibeat super ipsis?*

Παράκλησις, Consolatio.

1. Facit ad consolationem perterritorum & contritorum, qui agnoscunt sua peccata, & judicia Dei severa metuunt. Eriguntur enim & bonam spem concipiunt, cùm cogitant Deum patientem & longanimem D esse. Deus non derelinquet nos, quia est longanimis. Sic Nehem.9.vers.17. ait Nehemias: *Tu Deus condonationum es, gratiosus & misericors, longanimis & multus benignitate, qui non dereliqueris eos.* Psal.103.v.8,9,10. *Misericors & gratiosus Iehova, longanimis & multus benignitate, non in æternum litigat neque in seculum iram asservat: non secundùm peccata nostra facit nobis, neque secundum iniquitates nostras refert nobis.*

2. Eadem consolatur nos adversus iracundiam hominum in nos insurgentium. Si experiris iracundos & acerbos in te homines, soletur te quòd Deus sit patiens, longanimis & mansuetus erga te; quomodo se E David solatur, Psal.86.14,15. *O Deus superbi insurgunt contra me & cœtus violentorum quærunt animam meam, qui non proponunt te sibi. Tu autem Domine Deus fortis, misericors & gratiosus es, longanimis & multus benignitate ac fide.*

De patientia Dei actum: sequitur de Clementia.

Digitized by Google

Caput XXV.

In quo de Clementia DEI.

CLEMENTIA Dei, est benignissima ejus voluntas, per quam etiam in ira misericordiæ suæ recordās, nobis est propitius, parcitque nobis, etiamsi aliter meriti simus, malens resipiscentiam & conversionem nostram, quam mortem Ezech. 18. v. 23. *An ullo pacto delector morte improbi? dictum Domini Iehovi: an non quum revertitur à viis suis, ut vivat?* Et c. 33. 11. *Dic eis, ne vivam ego, dictum Domini Iehovi si delector morte improbi; sed delector quum revertitur improbus à via sua, ut vivat: revertimini, revertimini à viis vestris pessimis, cur enim moreremini domus Israelis.* Dicitur etiam *Placabilitas Dei.*

Eam à patientia *seu* longanimitate *&* mansuetudine Dei *differre ratione, supra est dictum. Hoc inter* mansuetudinem *&* clementiam *interest, quod* illa *iram*, hæc *pœnam moderetur. Qui enim iram supprimit*, mansuetus; *qui pœnam diminuit vel moderatur vel remittit*, clemens *dicitur.*

Exempla clementiæ Dei occurrunt plurima. Avertit exitium jam denunciatum Ninivitis. Jon. 3. Largitus est spacium vitæ Ezechiæ lacrymis. 2. Regum 20. Restituit regnum Babyloniæ Nebucadnetzari Magno, Dan. 4. Davidi delicta sua confesso, veniam dedit, 2. Samuel. 12. v. 13. Et ipsum Israelē toties restituit, quoties judicavit, toties refecit, quoties increpavit, Jud. 2. & 3. Quum populum Israeliticum dispersisset inter Gentes per regiones, clementiâ tamen usus est, quòd nec totum populum perdiderit, nec reliquias in exsilio perpetuo reliquerit, Ezechiel. 36. v. 21.

Axiomata.

I. Deo propriissimè tribuitur clementia. Cum enim virtus sit conveniens Regibus & Principibus & Magistratibus penes quos est jus vitæ necisque: cui magis conveniet quàm Regi Regum, Principi Principum, qui jus absolutum habet omnes vel servandi vel perdendi? Joel. 2. 18. *Iam Zelotypia affectus Iehova terra sua: clementiâ usus est erga populum suum.*

II. Sine clementia Dei, salvari potest nemo.

III. Clementia Dei non ex æquo omnibus, tam impœnitentibus quàm resipiscentibus exposita est, sed solis resipiscentibus. Nec rectè dicetur clemens Rex & Princeps, qui nec malos justo judicio punit, nec emendatis resipiscentiæ gratiâ parcit, sed cunctos ex æquo ferri sinit. Ea demum vera clementia est, quæ sic impenditur resipiscentibus, ut simul justo judicio animadvertatur in reprobos & impœnitentes.

IV. Clementia Dei non pugnat cum ejusdem justitia, quia Deus solis resipiscentibus ignoscit, quum loco illorum sponsor ipsorum Christus pœnas luerit. Nec dubiæ sunt quas Deus de flagitiis sumit ultiones, ut clementia justitiam Dei nequaquam tollat, aut excludat.

OBIICITVR.

Summè justus non potest esse clemens.
Deus est summè justus.
Ergo Deus non potest esse clemens.

RESP. *Major* negatur; quia tale est omnium virtutum temperamentum in Angelis & hominibus, ut una alteram minimè tollat: multò minùs una virtus & proprietas essentialis in Deo destruit & tollit alias virtutes & proprietates essentiales.

VSVS.

Διδασκαλίας. I. Deus noster est clemens: Ergo est verus ille Deus. Nam verus *Deus est misericors & gratiosus, longanimis & multus benignitate ac fide: custodiens benignitatem millibus, condonans iniquitatem & defectionem & peccatum:* ut legitur Exod. 34. 6, 7.

A II. Deus est clemens: propterea verbum suum nobis annunciari curat, 2. Chron. 36. 15. *Et misit Iehova Deus majorum ipsorum ad ipsos per nuncios suos, inde à diluculo continenter, eò quod clementer amplecteretur populum suum & habitaculum suum.*

III. Deus est clemens: idcirco eripit suos electos è pœnis, quibus afficit improbos. Gen 19. 16. *Cunctabatur autem Lotus: quapropter prehenderunt viri illi manum ejus & manum uxoris ejus, manusque duarum filiarum ejus, propter clementiam Iehovæ erga eum, ut educerent eum & collocarent eum extra civitatem ipsam.*

Ἐλεγχος. Deus est clemens. Ergo non est crudelis.

Ἐπανορθώσεως. I. Si Deus tam clemens est, ut peccata nobis quantumvis gravissima condonet: quis non

B intelligat meritò reprehendendos eos homines, qui animum implacabilem gerunt? qui sibi omnia à Deo ignosci exoptant, ipsi nemini quicquam ignoscunt?

II. Quum Deus sit clemens, gravissime certè peccant Reges, Principes, aliique Magistratus, qui, cùm vices Dei in Reipublicæ administratione gerant, clementiæ memores non sunt, sed levia ἁμαρτήματα, & sæpe etiam vel nulla vel ficta sævissimè vindicant.

Παιδείας. I. Deus est clemens: Ergo ad eum nos convertamus & resipiscamus Jes. 55. 7, 8, 9. *Derelinquat improbus viam suam & vir iniquus cogitationes suas: revertaturque ad Iehovam, ut misereatur ipsius: & ad Deum nostrum, qui plurimum condonat. Non enim cogitationes meæ sunt ut*

C *cogitationes vestræ, neque ut viæ vestræ viæ meæ, dicit Iehova: sed ut alti sunt cæli supra terram, ita altæ sunt viæ meæ supra vias vestras & cogitationes meæ supra cogitationes vestras.*

II. Deus est clemens: Ergo reverenter colendus. Psal. 130. 4. *Nam apud te est condonatio, ut reverenter colaris.*

III. Deus est clemens: Ergo nostrum etiam est clementiâ uti erga debitores nostros, Exod. 22. v. 26, 27. *Si pignore ullo acceperis vestem proximi tui: dum inclinat sol, restituito ei. Nam id solum operimentum ejus est, illud est vestimentum ejus ad cutem ejus tegendam: in quo cubaret? alioquin erit, quum inclamabit me ut exaudiam, quia clemens sum.*

Παρακλήσεως. I. Deus est clemens: Ergo ignoscet nobis resipiscentibus & condonabit peccata, Malach. 3. v. 17. *Hi erunt mei, ait Iehova exercituum, quo die ego confecturus sum peculium, & clementiâ utar erga ipsos, quemadmo-*

D *dum quis utitur clementiâ erga filium suum qui colit ipsum.* Hujus rei imago est Luc 15. in exemplo Patris suscipientis filium perditum.

II. Deus est clemens: Ergo exaudiet inclamantes ipsum, Exod. 22. 27. *Quum inclamabit me ut exaudiam, quia clemens sum.*

III. Si Regem, si Principem, si Magistratum experiris crudelem & inclementem; ad Deum erige animum & in eo acquiesce, quia ipse clemens est.

Hactenus egimus de bonitate Dei: sequitur de eius iustitia.

Caput XXVI.

E
In quo de Iustitia Dei generatim, & speciatim de Iustitia gratiæ & iræ.

NE ambiguitas nominis errorem pariat, primùm ὁμωνυμίαν ejus distinguemus.

Justitia Dei *vel* pro essentiali attributo ejus sumitur, *vel* pro operibus Dei justis, *vel* pro justitia Christi credentibus imputata, *vel* pro eo quod præscribit Decus, *vel* pro spirituali vitæ novitate, *vel* pro forma gubernandi ritè composita. Iustitia quotuplex.

Pro

Pro attributo Dei essentiali accipitur Psalm. 36. 6, 7. *Iehova in cœlis est benignitas tua: fides tua usq, ad superiores nubes: iustitia tua instar montium Dei: iudicia tua instar abyssi magnæ: homines & iumenta conservas Iehova.* Hæc justitia est essentialis Deo.

Pro operibus Dei justis accipitur bifariam, *vel* pro præstatione promissionum, *vel* pro judiciis, quæ tum adversus pios, tum adversus impios exercet: velut Ps. 119. vers. 137 *Iustus es Iehova & rectum unumquodq, judiciorum tuorum.*

Pro justitia Christi credentibus imputata accipitur, Rom. 1. v. 17. *Iustitia Dei per illud redigitur ex fide in fidem: sicut scriptum est, justus autem ex fide vivet.* Et cap. 3. 21, 22. *Nunc verò absq, lege iustitia Dei manifesta facta est, comprobata testimonio Legis ac Prophetarum. Iustitia, inquam, Dei per fidem Iesu Christi in omnes & super omnes qui credunt: non enim est distinctio.* Et c. 10. v. 3. ait de Judæis: *Nam ignorantes Dei iustitiam & propriam iustitiam studentes constituere, iustitiæ Dei non fuerunt subiecti.* In hisce dictis *iustitia Dei* appellatur justitia Christi, quæ Deo probatur & quam in Evangelio gratis offert fide amplectendam & donat imputatque credentibus in Christum.

Pro eo quod præscribit Deus, accipitur Jacobi 1. vers. 20. *Ira viri justitiam Dei non exsequitur.* Psal. 119. 7. *Celebrabo te recto animo, discendo iura iustitia tua.*

Pro spirituali vitæ novitate, usurpatur Matth 6. v. 33. *Quærite primum regnum Dei & justitiam eius, & ista omnia adjicientur vobis.* Sic Psal. 69. 28. *Appone pœnam ad pœnam iniquitatu eorum, & ne veniant in iustitiam tuam.*

Pro forma gubernandi ritè composita, capitur Psal. 72. 1. *O Deus iudicia tua regi da, & iustitiam tuam filio regis.* Sensus enim est: Deus da ut rex prudenter & juste regnum administret.

Hæ tam diversæ acceptiones justitię Dei sunt distinguendæ, ne cum *Andrea Osiandro* ubique justitia essentialis intelligatur: In præsentia justitiam Dei primo significato accipimus, nempe pro attributo Dei essentiali, ejusque hanc tradimus descriptionem:

IVSTITIA Dei, cùm pro essentiali proprietate Dei accipitur, est voluntas ejus, per quam ipse justus est & omnis justitiæ in creaturis autor. Psal. 84. 1. *Iustitia plena est dextera tua.* Deut. 32. v. 4. *Rupis illius opus est perfectum, omnes enim viæ illius sunt ius: Deus fortis fidelis, & expers iniquitatis, justus & rectus est:* Vocatur etiam *rectitudo Dei* seu *æquitas.* Psal. 92. 16.

Axiomata.

I. Deus est justus, idque semper: licet homines non semper intelligant quomodo justus sit.

Contrà objicitur:

Cujus voluntate bonis malè & malis bene est, is non est justus:
Dei voluntate bonis malè & malis bene est:
Ergo Deus non est justus.

RESP. Per distinctionem. *Cujus voluntate bonis malè & malis bene est,* videlicet semper, is non est justus: At Dei voluntate esse bonis male & malis bene semper: negatur. Nam Deus differt pœnas sceleratorum & præmia bonorum in alteram vitam: invitat malos lenitate suâ ad resipiscentiam: probat & confirmat pios exercitiis calamitatum: punit & castigat propter peccata multos, qui humanis judiciis insontes videntur.

II. Solus Deus est essentialiter justus, sic ut essentialis justitia Dei cum electis non communicetur.

III. Deus facit quæ Lege sua nobis prohibuit, quia non sibi, sed nobis Legem tulit. Exempli gratia, non efficit, ne ullum peccatum hic viventes admittamus, cum tamen facillimè possit.

IV. Justitiæ divinæ regula summa, perfectissima & infallibilis, est voluntas eius. Nam Deus sibiipsi lex est. Quicquid Deus fieri vult, eo ipso quod vult, iustum est. Quicquid Deus facit, scit & vult.

V. Ut voluntas Dei est essentia Dei: ita & iustitia. Tum sicut Deus vult per essentiam suam: ita etiam iustus est per essentiam suam, non per aliquam qualitatem inhærentem.

Generalis hæc consideratio justitiæ Dei docet, quid maximè Deus diligat, nimirum justitiam: sicut testatur David Psal. 11. v. 7. *Quoniam justus Iehova, justitias diligat, rectum aspicit vultus ipsius.* Unde excitamur ad sincerè colendam justitiam. *Usus iustitia Dei in genere.*

Discimus etiam hinc, Deum esse autorem omnis justitiæ in creatura rationali: Item eos demum, qui justitiæ student, ex Deo natos esse, ut qui Deum tanquam Patrem filii referant: Deus enim justus est. Hæc doctrina traditur 1. Joh. 2. 29. *Scitis eum justum esse, nostis, quicunq, exercet iustitiam, ex ipso natū esse.* Descriptioni justitiæ Dei & axiomatibus subjicio distributionem.

Justitia Dei reipsa unica est, quemadmodum unica est essentia: ratione tamen & pro captu nostro considerata, vel *universalis* est, vel *particularis.*

Vniversalis justitia Dei, est ordo seu natura mentis & voluntatis divinæ, quâ Deus immutabiliter & ineffabiliter vult & approbat, facit ipse & efficit in aliis, qualia in lege sua præcepit, & omnia quæ cum hoc ordine pugnant nec vult, nec probat, nec operatur, nec efficit, nec adjuvat, sed horribiliter odit atque detestatur. Synecdochicè *Sanctitas Dei* dicitur, ita ut subinde in Scriptura *Sanctitas Dei* & *justitia universalis* pro eodem accipiantur. De hac dicitur Psalm. 11. v. ult. *Iustus Iehova, justitias diligit:* Et Psalm. 5. *Quoniam non Deus volens iniquitatem tu es.* Ideo dicere Deum peccare posse, aut esse autorem peccati, summa est in Deum justissimum blasphemia. *Sanctitas Dei quid sit.*

Particularis justitia Dei, est immutabilis voluntas ejus, quâ suum cuique tribuit.

Iustitia commutativa in Deo non est, 1. quia Deus nullius est debitor, Rom. 11. 34. Quis prior dedit ei & retribuetur ei? *2. quia Deus ex largissima bonitate & liberalitate plus dat, quam nos offerimus.*

Particularis justitia Dei tum *erga se* est, tum *erga creaturas.*

Erga se est, quâ sibiipsi tribuit Deus & ab aliis tribui vult eam gloriam, quæ Summo Bono debetur: quemadmodum inquit, *gloriam meam alteri non dabo.*

Particularis justitia Dei erga creaturas, est quòd nulli creaturæ nec vult nec potest facere injuriam quicquid de ipsa statuat aut faciat. Psalm. 92. v. 16. *Ad annunciandum rectum esse Iehovam rupem meam, neque esse ullam iniquitatem in eo.*

Eaque vel *disponens est*, vel *distribuens.*

Iustitia disponens, est per quam Deus universa & singula iusto ordine disponit & gubernat, tanquam iustissimus mundi Dominus & Judex.

Iustitia distribuens, est per quam Deus bonum tribuit iis quibus promisit, malum verò iis qui merentur.

Estque vel *gratiæ*, vel *iræ.*

Iustitia gratiæ divinæ, est propensissima & constantissima voluntas Dei, quâ promissa sua fidelissime præstat: Unde etiam *justitia promissionum divinarum* dicitur. Hanc declarat Deus, cùm resipiscentibus nobis peccata remittit, cum vitam nostram tuetur, cum nos contra omnem iniustam vim defendit, ab oppressione liberat & incolumes servat. Ita Deus fidem servis suis datam præstando, justum se probat. De hac iustitia loquitur David, Psalmo tricesimoquinto, vers. vigesimoquarto cum ait: *Iudica me secundum iustitiam tuam,* hoc est, ius meum assere & defende; servum tuum in bona causa defende, quia iustus es. Sic Psalmo tricesimosexto, vers. undecimo: *Protende benignitatem tuam erga cognoscentes te, & justitiam tuam erga rectos animo.* 2. Petri 1. versicul. 1. *Iis qui æquè pretiosam fidem nobiscum sortiti sunt per justitiam*

Digitized by Google

iustitiam Dei nostri. Psalmo quinquagesimoprimo, versiculo decimosexto, *Libera me à sanguine ò Deus Deus salutis meæ; cantet lingua mea iustitiam tuam.*

Iustus est ergo Deus, non tantùm cùm punit, sed etiam cum bona promissa exhibet: imò justitia Dei patefit præcipue in exhibendis promissis beneficiis. Psal. 25.8.

Usus iustitiæ gratiæ divinæ, seu promissionum divinarum.

Hac distinctione observata facile responderi potest ad quæstionem: *An iustitia Dei adverſetur eiusdem gratiæ & misericordiæ?* Quod enim Deus peccata remittit credentibus & resipiscentibus, id & misericordiæ Dei est & justitiæ simul assignandum: *Misericordiæ*; quia absq; ullo nostro merito: *iustitiæ*, quia promisit remissionem peccatorum credentibus & resipiscentibus. Justus ergo Deus est & cũ peccata punit, & cum peccata remittit. Hoc docet Paulus, cum ad Ro 3.v.25.& 26. ait: *Quam proposuit Deus placamentum per fidem in sanguine ipsius, ad demonstrandam iustitiam suam, per remissionem peccatorum quæ antecesserunt, Deo illa tolerante: Ad demonstrandam, inquam, iustitiam suam præsenti tempore: ut sit ipse iustus, & iustificans eum qui est ex fide Iesu.*

De hac justitia Dei quæ est constantissima voluntas præstandi beneficia promissa, multum nobis est cogitandum: quia præter usum theoricum de quo jam egimus, multas alias affert utilitates ad praxin fidei pertinentes.

Præbet enim nobis laudis divinæ materiam: quemadmodum David vovet, se eam cum jubilo celebraturum, Psal. 51.v.16. *Cantabit cum iubilo lingua mea iustitiam tuam.* Hoc enim loco David non intellexit justitiam, quâ Deus exsequitur vindictam, sed potius quâ in servandis promissis & tuenda suorum salute fidelis est, neque unquam miserors homines frustratur, quicunque ejus opem implorant. Sic Psal. 7. v. 18. *Celebrabo Iehovam secundum iustitiam eius.* Psal. 22.v.32. ait, parentes notitiam ejus ad filios quasi per manus transmissuros: *Advenientes annunciabunt iustitiam ejus: populo nascituro ipsum exercere eam.* Deut. 32.v.3,4. *Quandoquidem nomen Iehovæ prædicaturus sum, tribuite magnitudinem Deo nostro. Rupis illius opus est perfectum, omnes enim viæ illius sunt jus: Deus fortis, fidelis, & expers iniquitatis, iustus, & rectus est.*

Deinde confirmat nobis fiduciam obtinendi a Deo quæ ab eo petimus, sicut David ex ea spem impetrãdi postulata concipit, Psal. 5 v 9. *Iehova deduc me in iustitia tua.* Tantundem enim valet, ac si dixisset: Domine auxilio tuo me protegas, ut crudeles hostium meorum machinationes evadã, quia justus es, seu, pro fide quã in tutandis fidelibus ostendis. Sic Psal. 31.v.2. *Ad te, Iehova, me recipio, ne erubescã in seculum: Iustitiâ tuâ libera me.* Et Psal. 71.v.1,2. *In te, Iehova, spem pono, ne pudefiam unquã. In iustitia tua eripe me, & libera me.* Errant valde, qui Deum pro justitia sua servare sanctos putant: quia sic meriti sunt, ut æquũ sit, mercedem illis rependi. Nam *iustitia Dei* his in locis accipitur pro fide, qua suos omnes tuetur, qui se ejus præsidio tutelæque committunt. Ergo a natura Dei spem suam confirmat David, quia Deus seipsum abnegare nequeat. Idem facit Daniel cum ca. 9 v. 16. ait: *Domine, secundum totam iustitiam tuam summã avertatur obsecro ira tua & excandescentia tua, à civitate tua Ierosolymis.* q. d. quoniam non tu falles eos qui in te confidunt, sed quicquid promisisti præstabis.

Tertiò prodest meditatio hæc ad colligendos omnes sensus nostros ad unam Dei justitiam, ut ne variè spes nostras partiamur, sed relictis omnibus pravis fiduciis, quibus totus fere mũdus circũagitur huc & illuc: prorsus defixi simus in Dei voluntate propensissima ad exhibendam nobis promissam salutem. Neque consilio proprio, neq; industriæ, neque virtuti inniti, neq; ullis opibus neq; hominum auxiliis debemus, ut securè nobis salutem polliceamur: sed hoc unum nobis propositum esse debet, quia justus est Deus, fieri non posse, ut ab eo deseramur. Hoc pacto David cogitatione justitiæ Dei, omnes alias fiducias abdicavit in sola Dei justitia recumbendo. Psal. 71. v. 16. *Incedam in fortitudinibus Domini Iehova: recordabor iustitiæ tuæ solius.* Solam Dei justitiam sibi in memoria fore dicit: quia nisi attẽtè ad eam restringimus sensus omnes nostros mira habet vaframenta Satan, quibus nos in vanitatem abducat. Simul enim ac variæ spes obrepserint, nihil proclivius est quã diffluere: & quisquis Dei justitiã & præstandi promissam nobis fidem voluntate cõstantissimâ non contentus, vel tantillum subsidii aliunde accersit, documentum suo lapsu aliis præbebit, quã evanidæ sint omnes mundi fulturæ, quæ Dei auxilio miscentur: *Incedam in fortitudinibus Domini Iehova: recordabor iustitiæ tuæ solius.* Sic Psalm. 116. v. 5. *Clemens Iehova & iustus. Deus, inquam, noster misericors, Custodiens simplices Iehova.* Nihil est tutius, quam sicut in clementia & misericordia, ita in justitia Dei acquiescere, ne aliò nos quicquam rapiat: nam qui consilio destituti, sibi ipsis prospicere nequeunt, qui objecti sunt injuriis, qui cavendis injuriis minimè sunt solertes, qui deniq; a filiis hujus mundi superantur astu & fraudibus: si solummodo in fiducia justitiæ Dei sunt firmi, neutiquam subvertentur. Justitia Dei exseret se ad ipsos tuendos: justitia Dei pericula quibus salus ipsorum impeditur depellet.

Quartò animat nos cõsideratio hujus justitiæ Dei ad fiduciam promissionũ divinarum. Qui enim non confidat, præstiturum Deum quæcunq; promisit, qui certò persuasus est justum esse Deum? Hoc est quod Israelitæ reduces dicunt Nehem. 9. vers. 7. & 8. *Tu es Iehova Deus, qui eligens Abrahamum eduxisti eum Vr e Chaldæorum, & imposuisti ei nomen Abraham. Et inveniens animam ejus fidelem coram te: etiam pepigisti cum eo fedus, te daturum terram Cananæi, Chitthæi, Emoræi, Perizzæique, ac Iebusæi, & Girgaschæi, daturum, inquam, semini ejus: & præstitisti verba tua, quia justus es.* Hoc argumentum fiduciam in nobis alere debet de certitudine remissionis peccatorum: Sicut dicitur 1. Joh. 1. v. 9 *Si cõfiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus ut remittat nobis peccata, & purget nos ab omni iniquitate.*

Quintò servit consideratio hujus justitiæ Dei consolationi. Nam quoniam Deus justus est, suorum miserias abolebit & cum optatissima quiete commutabit; tum nec operis nostri obliviscetur. Hoc argumẽto solatur Paulus fideles 2. Thess. 1. v. 6. *Siquidem iustum est apud Deum vicissim reddere iis, qui affligunt vos, afflictionem: vobis vero qui premimini, relaxationem nobiscum, quum patefiet Dominus Iesus de cœlo, cum Angelis suis potentibus.* Et Hebr 6. v. 10. *Non enim iniustus est Deus, ut obliviscatur operis vestri, & laboriosæ charitatis, quam demonstrastis erga ipsius nomen, ut qui ministraveritis sanctis & ministretis.* Sic Psal. 103. v. 17. *Benignitas Iehova inde à seculo usq; in seculum est erga timentes ipsum, & justitia eius erga nepotes.*

En quam eximios usus nobis præstet consideratio hujus justitiæ Dei, quam in promissionum suarum impletione cultoribus suis probat!

Hactenus de iustitia gratiæ: sequitur de iustitia iræ.

Iustitia iræ divinæ, est quâ Deus judicia sua certò atque æquissime exercet, quemadmodum est comminatus. Inde etiam nuncupatur *iustitia comminationum.*

Estque vel *castigans* vel *vindicans*: *Illa* ad corrigendos electos, *hæc* ad perpendos reprobos spectat. De utraque communiter dicitur Psal. 97. vers. 2. *Nubes & caligo circumstant eum, iustitia & iudicium locum solii eius.* Et Psal. 88. v. 13. *An cognosceretur in tenebris mirabile opus tuum & iustitia tua in terra oblivionis?* Et Psal. 89. v. 15. *Iustitia & iudicium habitaculo solii tui, benignitas & fides præeũt faciei tuæ.*

Ut

Ut ergo justus Deus est, quòd bona fide promissiones suas servat, ita etiam justus est, quòd bona fide comminationes suas implet.

Justitia verò iræ est æquissima atque integerrima; quod significatum fuit in visione Prophetica, Dan. 7. v. 9. *Vestimento Antiqui dierum & pilus capitis, è quibus illud ut nix album erat, ut lana munda.* Conspicitur tum quoad electos, tum quoad reprobos.

Quoad electos quidem tum *in ipsismet*, tum *in Christo propsis.*

In ipsismet electis conspicitur justitia Dei *partim* quòd propter peccatum rei sunt facti mortis & maledictionis æternæ, juxta comminationem Gen. 2. v. 17. *De fructu vero arboris scientiæ boni & mali, de isto ne comedas: nam quo die comederis de eo, moriendo morieris;* Et Deut. 27. v. 26. *Maledictus qui non præstiterit verba Legis hujus faciendo eam.* *Partim* quod subjecti sunt variis afflictionibus temporalibus, veluti morbis, paupertati, contemtui, calumniis, oppressioni, exiliis, bellis & aliis miseriis hujus vitæ, denique morti ipsi temporali, juxta comminationem quæ exstat Deut. 28. à v. 15. usque ad finem capitis, & passim in Scriptura.

Eandemque electi agnoscunt & confitentur: quemadmodum David Psal. 119. 75. *Agnosco Iehova justa esse judicia tua*; & v. 137. *Iustus es Iehova & rectum unumquodque judicium tuum.* Principes Judæorum & Rex Rechabeamus, 2. Chron. 12. 5. & 6. Nam cùm Schemahia Propheta eis dixisset: *Sic ait Iehova, vos dereliquistis me, ideo quoque ego dereliquo vos tradendo vos in manum Schischaki. Tum deprimentes se Principes Israëlis & Rex dixerunt, justus est Iehova.* Agnoscit & confitetur eandem Ecclesia Judaica Lament. Jer. c. 1. 18. *Iustus est Iehova, eò quod contra os ejus rebellavi: audite quæso omnes populi, & adspicite dolorem meum, virginum mearum & juvenum meorum abeuntium in captivitatem.* Agnoscit & cōfitetur eam Dan. c. 9. v. 7. *Penes te, Domine, est justitia, at penes nos pudor faciei*: Et v. 14. *Vigilavit Iehova ad illud malum quod adduxit super nos: nam justus est Iehova Deus noster in omnibus factis suis quæ fecit, quum non auscultaverimus voci ejus.* Agnoscit & cōfitetur eandem Ezra c. 9. v. 15. *Iehova Deus Israëlis justus es, quod facti sumus residui sicut est hodierno die: ecce nos coram te in reatibus nostris, quàvis non sit consistendum coram te cum hoc.* Agnoscit & confitetur eandem Nehemias cap. 9. 33. *Tu justus es in omnibus quæ obveniunt nobis: nam veritatem exercuisti, quia improbè egimus.* Sic pii tribuunt Deo laudem justitiæ non tantū ubi alios castigat aut punit, sed etiā quum ipsos affligit & corripit. Sic ergo justitia cōminationum divinarum conspicitur in ipsismet electis.

In Christo verò pro electis conspicitur eadē omnium luculentissimè: nam Deus proprio Filio suo nō pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, Rom. 8. v. 32. Nullum exemplum justitiæ iræ & comminationū divinarum est expressius, severius, horribilius, quàm in Christo. Nam quia omnes homines in Adamo peccaverunt, postulat justitia Dei, ut quod adversus summā atque infinitam Dei majestatem commissum est, id etiam summis atq; infinitis, *hoc est*, sempiternis cùm animi tum corporis suppliciis luatur, ut sit proportio culpæ & pœnæ. Huic justitiæ satisfaciendum est necessariò. At quia nemo hominum satisfacere posset in æternum, ne totum humanū genus interiret, sponsorem se ultro fecit unigenitus Filius Dei pro illis quos Pater ipsi dederat, & ipse sese exinanivit formâ servi acceptâ, similis hominib. factus: & habitu compertus ut homo, ipse se submisit, factus obediens usq; ad mortem, mortem autem crucis, Phil. 2. 7. & 8. Quoniam ergo Filius Dei homo factus constituit se pro electis sponsorem, Deus pœnam quæ electis in sempiternum perferenda fuisset, in ipsum transtulit sponsorem, & iram suam adA versus peccata electorum in eum effudit.

Ex hac doctrina ad multas difficiles quæstiones responderi potest.

Primò quæritur, *cùm justitia Dei requirat, ut peccatum æternâ pœnâ puniatur, nonne omnibus nobis sit pereundum, cùm peccaverimus omnes?*

RESP. Sanè oporteret nos omnes perire, si Deus peccata in nobis puniret. Verùm non punit ea in nobis suppliciis æternis, nec tamen justitia ejus violatur, quoniam pœna æquivalente æternæ nostra peccata in Christo sponsore nostro punivit.

Secundo quæritur: *Si nobis non est æternum supplicium luendum, quomodo fiet quod justitia Dei postulat?*

RESP. Tum non fieret quod justitia Dei postulat, si prorsus nulla infligeretur pœna vel ipsi peccanti, vel
B alii pro ipso ad sustinendam pœnam se offerenti. At Christo sponsori nostro pœna pro nobis est inflicta.

Tertiò quæritur: *Cùm justitia Dei æternam pœnam requirat, pœna autem Christo imposita non fuerit æterna: quomodo justitiæ Dei sit satisfactum?*

RESP. *Primò* supplicium Christi fuit quidem tempore finitum seu temporale: valore verò est infinitum & æternum, ac proinde æquivalens supplicio æterno: quod evincit tum personæ quæ illud perpessa est dignitas, tum ipsiusmet supplicii gravitas. *Secundò* justitia Dei æternam pœnā requirit, videlicet nisi is cui imponitur pœna, eam vincat ac superet. At Christus eam vicit & superavit: unde meritò victor mortis æternæ dicitur.

C

Hæc de justitia iræ seu comminationum Dei quoad electos; sequitur de eadem quoad reprobos.

Quæ conspicitur tum *in hominibus reprobis*, tum *in diabolo & angelis eius.*

In hominibus reprobis conspicitur justitia hæc Dei, *partim* quòd super eos manet ira Dei, Joh. 3. v. ult. ac proinde manent sub maledictione & morte æterna: *partim* quod in hac etiam vita judicia Dei horribilia in ipsos exercentur, suntq; pœnæ quas in hac vita patiuntur principium æternarū, Psl. 5. v. 5. 6. 7. *Nam nō es Deus fortis, qui delectetur improbitate: non est cōmoraturum apud te malum. Non consistunt insani è regione oculorum tuorum: odisti oēs qui operam dant iniquitati. Perditurus es loquentes mendacium: virum sanguinarium & dolosum abominatur Iehova.*

D Hæc justitia adversus improbos æquè minùs impediri potest atq; amnis exundās sisti: sicut dicitur, Jes. 10. v. 22. *Consummatione præcisam cōsummabit exundās justitiā.*

Eam confiteri coguntur etiam improbi ipsi, quamvis inviti, velut Pharao Exod. 9. v. 27. *Quum misisset Pharao, accersivit Mosen & Aaronem & dixit eis, peccavi hac vice: Iehova justissimus, ego verò & populus meus improbissimi sumus.*

In diabolo & angelis eius conspicitur justitia Dei, *tum* in deturbatione ejus de cœlo & privatione perpetua æternæ beatitudinis, *tum* in supplicio ignis æterni, qui paratus est diabolo & angelis ejus. Luc. c. 10. v. 18. *Spectabam Satanam ut fulgur è cœlo cadentem.* Apoc. 12. v. 8. 9. *Neque locus eorum amplius inventus est in cœlo. Et projectus est Draco ille magnus, serpens ille antiquus, qui vocatur diabolus & Satanas, qui seducit totum terrarum orbem: projectus*
E *est in terram, & angeli ejus cum eo projecti sunt.* Matt. 25. 41. *Tunc dicet etiam iis qui ad sinistrā erunt: abite à me exsecrandi in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus.*

Hujus justitiæ Dei consideratio multos insignes usus affert. *Usus justitiæ iræ divinæ seu comminationum divinarum.*

Primò suppeditat doctrinam; omnia opera Dei, quātumvis hominibus perperam judicantibus videantur injusta, esse tamen justissima: veluti quòd nullâ habitâ ratio-

Digitized by Google

ratione operum vel bonorum vel malorum, tanquam causarũ efficientium, alios homines elegit, alios odio habuit & reprobavit, injustitiæ nullius argui potest; quemadmodum Paulus docet Rom.9.11.& sequentib. ubi ait: *Nondum n. natis pueris, quum nihil fecissent boni & mali, ut propositum Dei, quod est secũdũ electionem, nõ ex operibus, sed ex vocãte maneret, dictũ est ei, major serviet minori. Sicut scriptum est, Iacobum dilexi, Esavum odio habui. Quid igitur dicemus? Num injustitia est apud Deum? absit. Nam Mosi dicit, miserebor cui misertus fuero & commiserabor quem commiseratus fuero.* Similiter quum populum aliquem rejicit, cui se prius benigne patefecerat & quem multis beneficiis affecerat justissimè agit; ut in exẽplo Israelitarum ostendit Jesaias cap.10.22. *Nam si fuerit populus tuus Israel numero sicut arena maris, reliquum revertetur ex eo: consummationem præcisam consummabit exundans justitiâ.* Et Paulus Rom.9.28. *Rem conficiet & concidet cum justitia: quoniam rem concisam peraget Dominus in terra.* Quod ergo Judæi nunc regno Dei exclusi sunt, justitiæ divinæ est documentũ. Præterea hinc colligimus, quum Deus sit justus, ipsum esse mundi judicẽ, Ro.3.v.4.5.6.

Secundò facit ad refutandam vanam confidentiam eorum, qui ex eo quod vident se rerum omnium abundantiâ affluere nullisque calamitatib urgeri, existimant Deum ea omnia quæ faciunt approbare, nihilq; mali sibi metuendum, ac proinde securè peccant. Atqui cùm Deus sit justus, nõ subscribet eorum scelerib. neque etiamsi ad tempus dissimulet, semper eos tolerabit, sed adversus ipsos judicia sua exseret. Hoc pacto refellit Propheta Tsephania vel Sophonias Judæos, impunitatem sibi pollicentes, cùm ait cap.3.v.5. *Iehova justus in medio ejus, non faciet iniquitatem: mane mane judicium suum proferet.* q.d. Jehovæ voluntas propensa ad rependendum cuique est constantissima: ideo nõ erit approbator scelerum, non renunciabit sibi ipse, non mutabit naturam impiorum causâ, sed judicium suum quotidie in lucem edet. Hoc est quod dicitur Ps.50.v.6 *Et annunciabunt cœli justitiam eius, quia Deus judex est certò.* q.d. quamvis nunc conniveat Deus, tamen patefaciet justitiam suam è cœlo, quæ refellet vanam confidentiam vestram.

Tertiò facit ad correctionem nostram, qui graviùs à Deo afflicti opinamur injustè nobiscum agi, & propterea indignamur: quod ex infirmitate etiam Jobus fecit, Job.3 & 6. Propterea increpatus postea est à Deo cap 37.& 40. justitiam & omnipotentiam sibi illustrissimis exemplis vindicante.

Quartò facit ad celebrandum Deum: quemadmodum inde laudis divinæ argumentum capit David Ps. 36.v.7. *Iustitia tua instar montium Dei fortis.* Ethan Ezrachites Ps.89.15. ubi ait: *justitia & judicium habitacula solij tui: benignitas & fides præeunt faciei tua.* Et David Psal. 119.v.160. *in seculum est quodque judicium justitiæ tua.* Et Jesaias cap.5.v.16. *Exaltatur Iehova exercituum judicio suo, & Deus fortis sanctissimus sanctificatur justitia.* Et Angelus aquarum, quem audivit Johannes dicentem Apoc.16. v.5.6. *Iustus es Domine, qui es, & qui eras, & qui eris, quòd hæc judicarũ: Quoniam sanguinem Sanctorum & Prophetarum effuderunt, & sanguinem eis dedisti ad bibendum: digni enim sunt:* Et v.7. audivit Johannes alium è sanctuario dicentem; *Etiam Domine Deus omnipotens, vera sunt & justa judicia tua.* Post hæc cap.19.v.1.2. audivit Johannes vocem magnam turbæ multæ in cœlo, dicentis, *Hallelujah: Salus & honor & gloria & virtus Domino Deo nostro esto. Quia vera & justa sunt judicia eius, & meretricem illam magnam, quæ corrupit terram scortatione sua, damnavit, & vindicavit sanguinem servorum, ex manu eius.* Celebremus ergo & nos Deum: quia justus est, & judicia sua justa exercet.

Facit ad coërcendos & cõtinendos nos in modestia, ne disceptamus & litigemus cum Deo nos affligente, prosperitatem verò improbis indulgente: nulli enim facit injuriam, cùm sit justus, sicut dicit Jer. cap.12.v.1. *Iustus es Iehova, si contendere velim tecum.* Unde etiam facit ad continendos nos sub patientia, ut judiciis Dei reverenter acquiescamus, scientes quicquid facit Deus de nobis, id justissimum esse.

Servit & consolationi: Deus puniet hostes suos & Ecclesiæ suæ, suosq; fideles ab illorum crudelitate tandem vindicabit, quia est justus. Hæc consolatio exstat Psal.11.6.7. *Depluet super improbos prunas, ignem & sulphur: ventusq; procellosissimus portio calicis eorum futurus est: Nam justus Iehova quæ justa sunt diligit: rectum aspicit vultus eius* Psal.94.14.15. *Non enim deserit Iehova populum suum, & possessionem suam non derelinquit: sed usque ad justitiam reversurum est judicium, & post illud omnes recti corde,* id est, judicium Dei (quod in hoc seculo magis exercet bonos quam improbos, & cujus principia tantùm in hac vita ducuntur) tandem ad plenam & constantissimam justitiam perducetur, ut suum cuique jus tribuatur, affligentibus afflictio, afflictis verò regnum Dei, pro quo patiuntur, Ps.129.3.4. *Super tergum meum araverũt aratores, produxerunt quamque strigarum suarum Iehova justus, truncavit densos funes eorum. Erubescent & agẽtur retrorsum, omnes osores Tzijonu,* hoc est, hostes quib. Deus tanquam administris utitur ad sarriendum, arandum & colendum Ecclesiam suam, nullam partem agri Dei intactã reliquerunt, quin eam effoderent. Quamvis verò valida & firma sint illorum consilia & opera, tamen nullo negotio Deus illa dissecat, quum opus est, quia justus est. Quamvis parati sint hostes impii ad pergendum in affligendo & quasi aratro proscindendo dorso Ecclesiæ: Deus tamen inexspectatò eorũ compescit rabiem, perinde ac si quis funes conscindens, boves disjungeret ab aratro. Atque sic justitia Dei commendatur & illustratur per hominum injustitiam, Rom.3.v.5. *Quod si injustitia nostra Dei justitiam commendat, quid dicemus? num injustus Deus qui inferat pœnam?* Nequaquam est injustus, sed justitiæ Dei laus ex hominum peccatis elicitur, dum severè ulciscendo injustitiam eorum, se mundi judicem esse demonstrat ad consolationem fidelium in mundo oppressionem habentium.

CAPUT XXVII.

In quo de veritate Dei.

JUSTITIA Dei rursus tum *veritas* est, tum *sanctitas*.

Veritas Dei, variis significatis in Scriptura Sacra usurpatur: nam *vel* proprietatem Dei essentialem significat: *vel* in mentibus creaturarum rationalium veram Dei notitiam, ut Ro.1.v.18. dicuntur Philosophi Gentiles *veritatem Dei injustè detinuisse*: & v.25. dicuntur *Dei veritatem transmutasse in falsitatem*: hîc enim ab Apostolo *veritas Dei* dicuntur προλήψεις καὶ κοιναὶ ἔννοιαι: id est, anteceptiones & cõmunes notiones, quæ omnibus hominibus naturâ sunt insitæ, per se notæ & evidentes, creatæ à Deo in natura omnium hominum, ut essent normæ veritatis & certitudinis dogmatum omnium & regulæ actionum humanarum: *vel* significat veram doctrinam salutis à Deo revelatam, ut Johan.17.vers.17. *Sanctifica eos tuâ veritate, sermo tuus veritas est.*

In præsentia *primo significato* accipitur & sic describitur.

VERITAS DEI, est essentialis eius proprietas, per quam in seipso summè verus in dictis factisque suis verax, sincerus & fidelis, & in creaturis omnis veritatis

autor

Digitized by Google

autor esse intelligitur, ab omni falso & mendacio & ab omni simulatione atque oblivione alienissimus.

Eaque non est qualitas in Deo inhærens, sed ipsamet essentia Dei: unde Deus ipse est sua veritas.

Idque tum *in seipso*: tum *extra se erga creaturas*.

In seipso Deus veritas est *tribus modis*:

Uno modo essentiâ suâ, quâ verè est: & verè talis est, qualis esse dicitur: Sicut enim falsum est, quod videtur esse, sed non est: ita verum, est id quod verè est. Nam *verum* convertitur cum *Ente*, id est, cum eo, quod est: Unde quicquid est, eo ipso quod est, verum est: & contra, quicquid verum est, eo ipso est, quo verū est. Hæc necessariò semper inter se cohærent, reciprocantur que & inter se commeant: sicut enim se habet ens, ita etiam verum. Quia autem essentia Dei verè est, ideo propriissime veritas appellatur. Hinc *verus Deus* toties in Scriptura dicitur, ut à falsis discernatur: quēadmodum Azaria Propheta 2. Chron. 15.3. ad Asam & tribum Juda ac Biniamine ait: *Dies multi aguntur Israeli sine Deo vero, & sine Sacerdote docēte, ac sine lege.* Ubi *Deus verus*, intelligitur Deus Israeli patefactus, qui solus verè est. Sic Jer. 10 v. 10. Jehova ab idolis discernitur eò, quòd sit *Deus verus*, *Deus vivens*, *& Rex sempiternus*: *à cujus fervore commovetur terra, neque sustinere possunt indignationem eius* De idolis vero dicitur v. 14. *Falsum est fusile eorum, nec spiritus est in ullo eorum.* Joh. 17.3. *Hæc est vita æterna, ut te cognoscant esse illum verum Deum & quem misisti Iesum Christum.* Similiter 1. Thes. 1.9. *Siquidem ipsi de nobis annunciant, qualem ingressum habuerimus ad vos, & quomodo conversi sitis ad Deum relictis idolis, ut serviretis Deo vivo & vero.* 1. Joh. 5 20 21 *Scimus Filium Dei venisse, & dedisse nobis mentem, ut cognoscamus illum qui verax est: & sumus in verace illo, in Filio eius Iesu Christo, hic est verus ille Deus, & vita illa æterna. Filioli cavete vobis ab idolis.* Quibus verbis æternam Christi asserit Deitatem, dicitque Christum illum verum esse Deum & segregatum ab idolis, quæ fugienda monet. Sicut autem Deus verè est: ita etiam verè est verè simplicissimus, verè infinitus, verè æternus, verè immensus, verè perfectus, verè immutabilis, verè vivus, verè immortalis, verè beatus, verè sapiens, verè volens, verè bonus, verè gratiosus, verè φιλάνθρωπος, verè misericors, verè patiens verè clemens, verè justus, verè potens, verè denique omne id, quod de illo in Sacris Scripturis prædicatur. Hoc ergo primo modo Deus in seipso veritas est.

Secundò Deus in seipso est veritas, quatenus ipse increata, ac idcirco propriissimè prima, summa & maxima veritas, & archetypum immutabile exemplar & idea est rerum verarū omnium quæ sunt extra ipsum: & idcirco ipsæ etiam res creatæ *veritates* appellantur, vel potius, ut aptioribus verbis utar, veræ res: quia omnis rerum omnium veritas fuit in mente Dei seu intellectu divino ab æterno, ac proinde ad veritatem Dei seu ad veram illam in mente divina ideam conformatæ sunt, quæ idea in mente divina est talis cognitio, quæ ex æquo respondeat rebus ipsis, ac proinde verissima & certissima, non à rebus ipsis in Deo producta, sed ipsa est rerum causa, & ab ea pendent omnes aliæ veritates, & ipsa est mensura omnis veritatis.

Tertiò est veritas sua in operibus internis *personalibus & essentialibus*.

In personalibus, quatenus Pater verè gignit Filium, quatenus Filius verè nascitur ex Patre, quatenus Spiritus Sanctus verè per æternam spirationem procedit & emanat à Patre & Filio.

Sic veritas est in operibus Dei internis *essentialibus*, quatenus omnia eius decreta vera sunt. Quicquid enim decrevit ab æterno, verè decrevit. Sic Deus est veritas in seipso.

A Idem est *veritas extra se erga creaturas suas*, tum *in operibus externis*, tum in *verbis suis*.

Veritas est in omnibus operibus externis, quatenus in illis est alienus ab omni mendacio, simulatione & figmento. Unde omnia opera Dei vera sunt: sicut ii qui victoriam reportabant ex bestia illa & imagine ejus & charactere ejus, & ex numero nominis ejus, stantes apud mare vitreum & habentes citharas Dei, & qui cātabant canticum Mosis servi Dei & canticum Agni, dixerunt Apoc. 15. v. 3. *Magna & mirabilia sunt opera tua Domine Deus omnipotens, justæ & veræ sunt viæ tuæ. Rex sanctorum*: Et cap. 16. v. 7. audivit Johannes Angelum è sanctuario dicentem; *Etiam Domine Deus omnipotens veræ sunt & justa judicia tua.* Veritas igitur Dei est in exsecutione decreti Dei æterni: verè exsequitur quicquid decrevit: & quomodo decrevit. Ac proinde veritas Dei

Veritas Dei in operibus eius externis

B est in creatione, veritas in conservatione, veritas in gubernatione. Quicquid agit, verè agit, nihil fucatè, nihil simulatè, nihil fictè & mendaciter: unde vera ejus opera omnia, nihil falsum, nihil vanum: estque omne opus Dei, revera id, quod esse apparet, verū cælum, veræ nubes, Sol verus, Luna vera, atque adeo omnia opera vera, ordinaria atque extraordinaria. Sic vera sunt ejus miracula: At contra, miracula Satanæ sunt falsa, nihil habentia veri; Est enim Satanas præstigiator, mentes hominum vanis spectris ludificās. Ideo 2. Thes. 2. v 9 dicitur *Antichristi adventus esse ex efficacitate diaboli, cum potentia omni & signis ac prodigiis mendacibus.* Sic vera sunt omnia alia opera, vera Christi incarnatio, vera nostri ad Christum vocatio, non simulata, non ficta: vera justificatio, vera peccatorum

C remissio non simulata; vera justitiæ Christi imputatio, non contemtitia, non ficta, non simulata. vera nostri glorificatio: vera etiam erit omnium, qui inde à mundo condito mortui sunt, & usque ad finem mundi mortui fuerint universalis resuscitatio, verum judicium universorum, vera credentium beatificatio, vera infidelium condemnatio.

Denique est Deus sua veritas etiam in verbis suis omnibus: quæ veritas in verbis nominatur etiam *fides Dei*, quod immutabiliter certa sint ac maneant quæ ab ipso dicta sunt. Deut. 32 v 4. *Rupis illius opus est perfectum, omnes enim viæ illius sunt jus Deus firmus fidelis, & expers iniquitatis, justus, & rectus est.* Psal. 100. v ult *Bonus est Iehova, in seculum est benignitas eius: & usque ad generationem quamque fides eius.*

Veritas Dei in operibus eius externis

D Nuncupatur etiam *constantia Dei*: item *justitia dicti*. Mandata igitur Dei vera sunt: velut mandatum primis parentibus nostris in Paradiso datum verum fuit, non simulatum, verè interdixit fructu arboris scientiæ boni & mali, non simulatè Verè ac non simulatè mandavit Abrahamo, ut Isaacum offerret. Sic veræ sunt comminationes Dei, veræ promissiones, veræ consolationes, vera vaticinia, vera denique oracula omnia, sive Deus ea per se promulgavit, sive per Angelos, sive per homines, nempe Prophetas, Christum in carne manifestatum, & Apostolos. Hinc dicitur Psal. 12. v. 7. *Dicta Iehovæ dicta pura sunt: argentum purgatum in cantico lectissimo terræ, defæcatum septies.* Psal. 19. v. 8 9. *Doctrina Iehovæ integra est, restituens animam: testimonium Iehovæ verax: sapientiam afferens imperito: Mandata Iehovæ sunt*

E *recta, lætificantia animum: præceptum Iehovæ purum, illustrans oculos. Reverentia Iehovæ munda, consistens in sempiternum: judicia Iehovæ sunt ipsa veritas, justa sunt pariter.*

Hactenus tradita est distinctio veritatis Dei: sequuntur effecta, adjuncta, dissentanea, comparata & usus ejus.

Digitized by Google

Effectū veritatis Dei est omnis veritas creata; nimirum primò *in rebus ipsis* quæ sunt à Deo productæ. Eatenus n. res veræ dicuntur quatenus conformes sunt primæ illi atque increatæ veritati seu ideæ in mente divina: Deinde *in intellectu creato*, Angelico & humano in quem à reb. transit: Tertiò *in verbis* sive scriptis, sive viva voce prolatis. Atque hic ordo est natæ & patefactæ veritatis. Veritas proprissime est in intellectu divino eaque increata: deinde creata veritas est primo *in rebus ipsis*, deinde *in intellectu cerato*, tertio *in verbis*. *Veritas in rebus* est exæquatio rerum intellectarum ad mētem divinam intelligentem. *Veritas in intellectu creato*, est exæquatio mentis Angelicæ vel humanæ intelligentis, ac rei intellectæ. *Veritas in verbis*, est exæquatio verborum seu orationis cum mente intelligente & re intellecta: nam *oratio vera*, est quæ non aliud dicit quā est in mente dicentis, & in re, de qua dicit. Omne ergo verum à Deo est, uti & omne bonum. Deus est veritas prima ac suprema, unde reliquæ omnes veritates ortum habent & dependent.

A veritate Dei essentiali ortum habet & dependet in-primis veritas verbi Dei, Legis & Evangelii, doctrina cœlestis, comprehensa in Sacra Scriptura, cujus vera cognitio nobis est pernecessaria ad salutē æternam.

Quod pertinet ad veritatis Dei *adjuncta*, est illa I. cōstans & stabilis, etiamsi homines fiant perfidi, Rom. 3. v. 3. 4. *Quid tum enim si infidi fuerunt quidam? num ipsorum infidelitas fidem Dei inanem reddet? Absit: imò esto Deus verax, omnis autem homo mendax: sicut scriptum est, ut justificeris in sermonibus tuis, & vincas quando tu judicas.* 2. Tim. 2. 13. *Si infidi sumus, ille tamen fidus manet, negare seipsum non potest.* Joh. 7. v. 28. 29. *A me ipso non veni, sed est verax qui misit me, quem vos non nostis: Ego verò novi eum, quia ab ipso sum, & ille me misit* Ps. 89. v. 3. *Statuo fore ut in seculum benignitas ædificetur: in cælis ipsis stabilias fidem tuam.*

II. Est sola æterna in mente Dei, hoc est, semper est eadem sine ulla temporis differētia ab æterno in æternum. Ps. 117. 2. *Invaluit erga nos benignitas, & fides Iehova in seculum Hallelujah.* Et Psal. 146. 6. *Servat fidem in seculum.* Veritatis creatæ est alia ratio: nam quod olim verum fuit, hodie falsum esse potest. Variatis rebus aut earum circumstantiis, variatur illarum veritas: ut ante Christi adventum in carnem vera erat hæc propositio; *Christus veniet & assumet carnem nostram*: nunc eadem falsa est postquam Christus in carne manifestatus est.

III. Illustratur, magis perspicua fit & quodammodo stabilitur per mendacium hominum; unde plus quoq; gloriæ ad Deum reddit: quāquam nō per se, sed per accidens; quum Deus ex eo quod per se malum est, noverit elicere materiam gloriæ suæ. Id testatur Paulus cùm ait Rom. 3. v. 7. *Si veritas Dei per meum mendacium redundavit in gloriam ipsius, cur amplius ego ut peccator condemnor?* Deus n. per hominum mendacia, quæ alioquin sunt obstacula suæ veritati, invenit tamen illi viam per invia, ut superior evadat, ingenitam naturæ nostræ incredulitatē corrigēdo in suis electis, & subjugādo eos in suum obsequium, qui videbātur indomiti.

IV. Est *purissima & perfectissima*, cui nihil falsi admistum est, & nihil veri deest.

V. Eadem est immutabilis.

VI. Est tātummodo una, quâ omnia sunt vera apud Deum. *Alia est ratio veritatis creatæ in intellectu creato, exempli causâ humano: in eo enim multæ sunt veritates, sicut multæ sunt res quæ intelliguntur, & multi modi quibus intelliguntur.* Una tantùm est veritas efficiens & exemplaris quæ est ipse Deus: formalis autem quæ humanæ menti est intrinseca, est multiplex, ac proinde formaliter multæ sunt veritates.

VII. Est bona.

IIX. Ejus manifestatio est à Deo petenda, exemplo Davidis, qui Ps. 43. 3 precatur; *Mitte lucem tuam & veritatem tuam, ipsa deducant me: adducant me in montem sanctitatis tuæ & in tabernacula tua.*

IX. Est celebranda, cùm etiam cælites ipsi eam prædicent, & Ecclesiæ testificentur, Ps. 89. 6. *Celebrant cœli mirabile opus tuum, Iehova: etiam veritatem tuam in congregatione Sanctorum.* Ps. 92. 2. 3. *Bonum est celebrare Iehovam, & psallere nomini tuo ô excelse, annunciare unoquoq; mane benignitatem tuam, & fidem* (seu veritatem) *tuam quibusque noctibus.*

X. Est à parentibus prædicanda apud liberos, Jes. 38. v. 19. *Vivens, vivens ipse declarabit te ut ego hodie* (loquitur Chizkija rex Juda: *pater filiis notam faciet fidem* (seu veritatem) *tuam.*

XI. Est ubique conspicua, Psal. 36. v. 6. *Iehova in cælis est benignitas tua: fides* (seu Veritas) *tua usque ad superiora nubes.* Eadem sententia repetitur Psal. 57. 11. & Psal. 108. 5. Ps. 89. 9. *O Iehova Deus exercituum, quis est par tibi robustus Iah? nam fides* (seu veritas) *tua circumvestit te*, id est, undequaque exornaris veritate & constantia operum tuorū: Ubiq; apparent documēta veritatis tuæ & fidei.

XII. Est certa electis, qui semper experiūtur Deum veracem & fidelem esse; sicut Deus promittit Psal. 89. v. 25. *Fides* (seu veritas) *mea & benignitas mea assumta est ei, ut in nomine meo extollatur cornu ejus.*

Dissentanea.

I. Veritas seu fides Dei, quorundam infidorum seu fedifragorum hominum infidelitate non redditur inanis: sicut testatur Paul. Rom. 3. v. 3. *Quid tum enim, si infidi fuerunt quidam? num ipsorum infidelitas fidem Dei inanem reddet?* 2. Tim. 2. v. 13 *Si infidi sumus, ille tamen fidus manet, negare seipsum non potest.* Etsi enim is qui fidem adhibet promissioni Dei obsignat Deum veracem esse: tamen veritas Dei non impeditur hominum infidelitate, non evertitur hominum perfidiâ ac defectione, non destruitur hominum mendacio. Demonstrat id exemplum Judæorum. Etsi enim Judæi plurimi perfide veritatem Dei rejecerunt & Christum nō sunt amplexi; mansit tamen Deus verax. Nam fuerunt semper quidam ex gente Judæorum, qui Jesum crediderunt & credunt esse Christum illum Filium Dei.

II. Adversatur veritati Dei hominum incredulitas. Nam qui non credit Deo, mendacem eum facit (hoc est, fidei & veritatis laudem illi derogat ut mendaci) quia non credit testimonio, quod testificatus est Deus de Filio suo, 1. Joh. 3. v. 10.

Comparata.

Veritas Dei est instar lucis, quæ Angelicum & humanum intellectum illuminat. Eadem est quasi anteambulo Dei, Ps. 89. 15. *Iustitia & judicium habitaculo solii tui: benignitas & fides,* (seu veritas) *præeunt faciei tui.*

Est instar vestis, quâ Deus est indutus, Ps. 89. 9. *Veritas tua circumvestit te.*

Est clypeus & parma illis, qui se sub alas Excelsi & Omnipotentis recipiunt, Psal. 91. 4.

USUS.

Consideratio fidei seu veritatis Dei facit *primò* ad doctrinam. Colligimus enim Deum omne quod promisit vel minatur præstare: sicut dicit Samuel ad Saulem. 1. Sam. 15. vers. 29. *Quin etiam qui est æternitas Israelis non committet mendaciter.* Colligimus inde religionem nostram esse veram: quia Deus quem colimus est solus verus Deus, 1. Thess. 1. 9. *Quomodo conversi estis vos ad Deum relictis idolis, ut serviretis Deo vivo & vero.* Colligimus inde veritatem doctrinæ Apostolicæ esse certam & firmam, 2. Cor. 1. v. 18. *Fidelis Deus noster, ideo sermo noster apud vos non fuit Etiam & Non.* Colligimus

mus inde beatum esse qui omnem suam fiduciam in Jehova collocat: quia Jehova fidelis est & verax. Psal. 146. v. 5. & 6. *Beatus est cui auxilio est Deus Iacobi, cujus exspectatio est in Iehova Deo suo: Qui fecit cœlos & terram, mare & quicquid est in eis, qui servat fidem in seculum.* Colligimus inde, Deum velle, ut omnes ad veritatis cognitionem veniant. A

Secundo facit ad refellendam dubitationem de præstatione promissionum Dei. Deus nunquam fallet; quia est fidus, Psal. 89. v. 34, 35. *Benignitatem meam non irritam faciam ab eo, neque mentiar contra fidem meam. Non prophanabo fœdus meum & pronunciatum labiorum meorum non mutabo.*

Tertio facit ad correctionem eorum, qui veritatis stud io non ita ducuntur, ut par est.

Quarto facit ad multiplicem instructionem. Excitat enim nos ad recipiendum Evangelium Christi: Nam B qui id recipit, is obsignat Deum veracem esse, Johan. 3. vers. 33.

Incitat ad laudandum Deum, Psal. 36. v. 6. *Iehova, in cœlis est benignitas tua; fides tua usq; ad superiores nubes.* Psal. 57. v. 10, 11. *Celebrabo te in populis Domine, psallam te in nationibus. Magnam esse usque ad cœlos benignitatem tuam, & ad superiores usque nubes veritatem tuam.* Et Psal. 108. v. 4. & 5. eadem verba repetuntur. Item Psal. 40. 11. *Iustitiam tuam non tego in animo meo; fidem tuam & salutem tuam dico: non celo benignitatem tuam & veritatem tuam congregatione magnâ.* Psal. 71. v. 22. *Etiam ego celebraturus sum te instrumento nably, fidemq; tuam, Deus mi: psallam tibi citharâ, ô sancte Israelis.* Psal. 89. 2. *In quamq; generationem notam faciam fidem tuam in ore meo.* Psal. 98. 3. *Recordatus est benignitatis suæ, & suæ fidei erga domum Israelis: vident omnes fines terræ salutem Dei nostri.* Et Psal. 100. v. 4. 5. *Ingredimini portas ejus cum gratiarum actione, atria ejus cum laude: gratias agite ei, benedicite nomini ejus. Nam bonus est Iehova, in seculum est benignitas ejus: & usq; ad generationem quamque fides ejus.* Et Psal. 111. 7. *Opera manuum ejus sunt veritas & judicium: constantia omnia mandata ejus.* C

Excitat nos ad dandam Deo gloriam etiam quum nos affligit, sicut David Psal. 119. 76. ait: *Agnosco Iehova justa esse judicia tua, & te in fide* (seu veritate) *afflixisse me,* id est, non præter verbum tuum, dum in ira tua non es oblitus misericordiæ tuæ, quam promisisti resipiscentibus & confugientibus ad te. Fideles non tantum in beneficiis Dei, sed etiam in judiciis & afflictionibus agnoscunt & celebrant fidem veritatemque Dei, ut qui memor sit promissionis suæ nempe non affligendo fideles gravius quam perferre possint: sicut Paulus ait 1. Corinth. 10. vers. 13. *Fidelis est Deus qui non sinet vos tentari supra id quod potestis, sed unà cum tentatione præstabit etiam exitum, ut possitis eam sufferre.* D

Exstimulat ad invocandum Deum ut nos servet, Psal. 40. v. 12. *Tu Iehova ne cohibeas miserationes tuas à me: benignitas tua & veritas jugiter custodiant me.*

Excitat in nobis fiduciam impetrandi à Deo postulata. Psal. 115. 1. *Non nobis Domine, non nobis sed nomini tuo da gloriam, propter benignitatem tuam, propter fidem tuam.*

Animat nos ad bene sperandum de salutis nostræ complemento, 1. Cor. 1. v. 8, 9. *Qui Deus etiam confirmabit vos usque ad finem inculpatos, in diem Domini nostri Iesu Christi. Fidelis est Deus per quem vocati estis in communionem Filii ipsius Domini nostri Iesu Christi.*

Impellit nos ad fidendum Deo & ad totos nos Deo committendos, Psal. 31. v. 6. *In manum tuam depono spiritum meum: redemisti me Iehova Deus fortis, verax.* Psal. 36. v. 6, 7, 8. *Iehova in cœlis est benignitas tua: fides tua usque ad superiores nubes. Iustitia tua instar montium Dei, iudicia tua instar abyssi magnæ: homines & jumenta conservas Iehova. Quàm pretiosa est benignitas tua, Deus, quum filii hominum in umbra alarum tuarum sese recipiunt!* E

Servit eò, ut confidenter ad nos trahamus, quicquid olim Deus fidelibus promisit, Psal. 89. 50. *Ubi sunt benignitates illæ pristinæ, Domine, quas juraveras Davidi per veritatem tuam?*

Servit eò ut teneamus confessionem spei non vacillantem: fidelis enim est qui promisit, Hebr. 10. v. 23. Ut credamus promissionibus Dei: *sicut per fidem Sara vim ad concipiendum semen accepit, ac præter tempus ætatis peperit, quod fidelem esse duxerit eum, qui promiserat,* Hebr. 11. v. 11. Servit eò, ut qui malis afficiuntur ex voluntate Dei, Deo tanquam fideli conditori commendent animas suas benefaciendo, 1. Pet. 4. 19.

Pungere nos debet ad amorem & studium veritatis in omnibus nostris cogitationibus, dictis, factis, quia Deus, cujus nos profitemur filios, est verax & fidelis. Sic facit consideratio veritatis Dei ad institutionem.

Denique facit eadem ad consolationem multiplicem ad fidem nostram confirmandam, ad sustentandas in magnis tentationibus conscientias nostras, & ad vincendum mundum, qui propter veritatem Dei, quam profitemur, nos ad mortem usque persequitur: Nam I. Deus est verax & fidelis: Ergo sicut nos vocavit, in communionem Jesu Christi, ita in eadem nos conservabit ad finem usque 1. Cor. 1. v. 8, 9.

II. Deus est verax: Ergo judicaturus & vindicaturus est sanguinem martyrum suorum, Apoc. 6. v. 10. 11. *Clamabant autem voce magnâ, dicentes, Usquequo Domine, qui sanctus es & verax, non judicas, & sanguinem nostrum vindicas, eum reposcendo ab iis qui habitant in terra? Tum data sunt singulis stolæ albæ, & dictum est eis, ut requiescerent adhuc paulxlum temporis, usquequo compleantur etiam conservi eorum & fratres eorum, qui occidendi sunt sicut & ipsi.*

III. Deus est verax ac fidelis: Ergo adversus impios & superbos nos defensurus est sicut promisit, Psal. 86. v. 14, 15. *O Deus superbi insurgunt contra me, & cœtus violentorum quærunt animam meam, qui non proponunt te sibi. Tu autem Domine, Deus fortis, misericors & gratiosus es, longanimis & multus benignitate & fide.* Psal. 91. 4. *Alâ suâ protecturus est te, quum sub alas ipsius te receperis: clypeus & parma est fides ipsius.*

IV. Deus est verax: Ergo veritas tandem vincet & manebit in æternum, & cum veritate qui eam amant & consectantur.

Tantum de veritate Dei: sequitur de sanctitate ejusdem.

Caput XIIX.

In quo de Sanctitate Dei.

SANCTITAS Dei, est proprietas ejus essentialis, per quam intelligitur naturam ejus esse universe & perfectissimè justam, in qua prorsus nihil vitii, nihil iniqui, nihil mali, nihil labis inest, ac proinde esse etiam summè puram & castam, amantemq; & causam puritatis & castitatis in creaturis rationalibus, contrà autem summè abhorrentem ab omni impuritate & immunditie sive interna sive externa, eamq; severissimè detestantem & punientem, Exod. 15. 11. *Quis est sicut tu, magnificus sanctitate?* Synecdochicè *sanctitatis* nomine *universa justitia Dei* intelligitur.

Sanctus opponitur injusto, iniquo, prophano, inquinato, polluto, contaminato, libidinoso: idemq; est quod justus, æquus, purus, castus, incontaminatus, impollutus, exsors vitiorum & sordium.

Axiomata.

I. Deus est sanctus non tantùm essentiâ suâ, & per

Digitized by Google

se, sed etiam effectu quòd nos sanctificat & à peccatorum sordibus emundet, & tales esse velit, qualis ipse est. Hinc in Scriptura appellatur *Sanctus Israelis*, Jesai. 40.25. & cap. 41.20. *Sanctus Iacobi*, Jesai 29.23. A

II. Deus solus est vere & proprie Sanctus: sicut Channa Samuelis mater ait, 1. Sam. 2. vers. 2. *Nullus est sanctus, ut Iehova.*

Usus in didascalia.

Ex eo quòd Deus noster essentiâ suâ & effectis summè sanctus est, confirmatur:

I. Deum nostrum esse verum Deum, & discernendum à diis gentilium, quos plerique Poetæ Gentiles fatentur esse impuros, libidinosos, scortatores & adulteros, ac proinde non esse deos. Ne de multis dicam, exemplo sit *Iuppiter*, quem maximum deorum Gentiles faciunt: Is uxorem habuit sororem germanam *Iunonem*: eâ non contentus stupravit *Danaën*, postquam aureos numos in sinum ejus infudisset, quæ stupri merces fuit. At Poetæ, qui quasi de Deo loquebantur, ne autoritatem creditæ majestatis infringerent, finxerunt ipsum in aureo imbre delapsum: eâdem figurâ quâ imbres ferreos dicunt, cùm multitudinem telorum sagittarumque describunt. Rapuisse dicitur in aquila Catamitum, qui poeticus color est: nam aut per legionem rapuit, cujus insigne aquila est: aut navis, in qua est impositus, tutelam habuit in aquila figuratam: sicut taurum, cùm rapuit & transvexit Europam. Eodem modo convertisse in bovem traditur *Io* Inachi filiam: *Ganymedem* deperiit. Sed de impuro & libidinoso isto Jove, aliisque diis, plura Gentilibus exprobrarunt *Iustinus Martyr*, *Athenagoras Atheniensis Philosophus Christianus*, *Tertullianus*, *Lactantius*, & alii Patres Ecclesiastici.

II. Confirmatur inde, Deum nostrum discernendum esse a diabolo cæterisque spiritibus immundis & obscœnis. Vult enim Deus discerni à diabolo & impuris dæmoniis.

III. Confirmatur hinc, Deum esse autorem sanctitatis, castitatis & puritatis in creaturis rationalibus, angelis & hominibus.

IV. Confirmatur hinc, Deum esse hostem impuritatis & obscœnitatis, omniumq; libidinum vagarum.

Usus in ἐλέγχῳ.

I. Deus est sanctus: Non est igitur autor peccati, nō probat vagas libidines, nō delectatur impuritate, Habac. 1. vers. 13. *Purior es oculis, quam ut aspicias malum & intueri molestiam non potes.*

II. Deus est sanctus: Ergo non parcit impuris & libidinosis. Exemplo est David, cui Deus non pepercit, sed propter adulterium cum Bathseba commissum severe eum punivit.

III. Deus est sanctus: Non est igitur similis diis gentilium, qui turpitudine & stupris sunt infames.

IV. Deus est sanctus: Ergo coram eo nemo hominum in se consideratus potest consistere. Fassi id sunt Bethschemeschitæ, 1. Sam. 6 v. 20. *Quis possit consistere coram Iehova Deo sanctissimo isto?*

Usus in ἐπανορθώσει.

I. Dei sanctitas nostram impuritatem arguit: nam qui ad imaginem Dei quæ complectitur etiam sanctitatem & justitiam conditi sumus, ab eo quàm longissimè discessimus. Longiùs à Deo absumus, quàm à terræ profundissimo centro cœli distat summitas. Ideo cùm Scriptura Deum sanctum prædicat, nostram impuritatem damnat, nullam in nobis inveniri sanctitatis guttam indicat. Ea est miseria nostra à natura.

II. Dei sanctitas nostram superbiam contundit. Nam (quæ ingenita est nobis omnibus superbia) semper nobis videmur sancti, nisi manifestis argumentis fœditatis & impuritatis nostræ convincamur. Non autem convincimur, si in nos duntaxat ipsos respicimus, & non in Deum quoque, imò præcipuè in Deum, qui unica est regula, ad quam exigendum est istud judicium.

III. Dei sanctitas nostram hypocrisin detegit. Nam quia ad hypocrisin naturâ propensi sumus omnes, ideo inanis quædam sanctitatis species pro sanctitate ipsa nobis abunde satisfacit. Et quia nihil intra nos vel circum apparet, quod non sit plurimâ obscœnitate inquinatum: quod paulo minus fœdum est, pro purissimo arridet, quamdiu mentem nostram intra humanæ pollutionis fines continemus. Summa: quantisper in reputanda nostra sanctitate, extra nos ad Dei non respicimus, propriâ sanctitate pulchrè contenti nobis suavissime blandimur, & tantùm non semidei videmur.

IV. Sanctitas Dei inprimis condemnat Antichristum, qui, cum sit sceleratus, libidinosus, impurus scortator & Sodomita, tamen superbissime titulum sanctissimi Patris sibi tribui vult & gaudet *Eusebius Cæsariensis Episcopus* libro octavo de demonstratione Evangelica, Demonstrat. secundâ, docet, nullum hominem sanctum sanctorum aut sanctissimum appellandum.

V. Sanctitas Dei nostram nobis indignitatem ob oculos ponit, & exprobrat, quò nobis ipsis seriò displiceamus. Ac sanè quoties Deum per preces adimus, conscientia nostra nos accusare possit: quid tu invocas Deum sanctum, qui es impurus? quid tu accedis ad sanctum Israelis, coram quo pollutum nihil consistit? Indigni certe sumus, qui coram sanctissimo Deo nostro compareamº. Huc facit quod Josua populo Israelitico dicit cap. 24. v. 19. *Non potestis colere Iehovam, quia Deus sanctus est.*

Sic Jesaias cùm Seraphinos audivisset clamantes ad se invicem: *Sanctus, sanctus, sanctus est Iehova exercituum, implet totam hanc terram gloria ejus: & commoti essent postes liminum a voce inclamante, & domus ipsa impleta esset fumo, dixit: Hei mihi quod exscindor, quia vir pollutus labiis sum, & in medio populi polluti labiis habito: cùm Regem illum Iehovam exercituum viderint oculi mei.* Jesai. 6. v. 3, 4, 5.

Sed videamus usum in Παιδείαις.

I. Deus est sanctus: Ergò sanctè, purè, castè, amandus & colendus.

II. Deus est sanctus: Laudibus igitur efferendus, 1. Cor. 16. 10. Psal. 99. 9. *Exaltate Iehovam Deum nostrum & incurvate vos ad montem sanctitatis ejus: quia sanctus est Iehova Deus noster*, Psal. 150. 1. *Laudate Deum fortem de sanctitate ejus.* Exemplo beatorum Angelorum quorum exclamat alter ad alterum: *Sanctus, sanctus, sanctus est Iehova exercituum.* Jesai. 6. v. 3 Apoc. 3. v. 8. Psal. 71. v. 22. *Etiam ego celebraturus sum te instrumēto nablij fidemq; tuam Deus mi, psallam tibi citharâ, ô sancte Israelis.*

III. Deus est sanctus: Ergo & nos qui filii Dei sumus, sancti simus, nobisq; religiosè caveamus ne nos ullis peccatis polluamus & abominabiles Deo reddamus. Quò pertinet exhortatio in Scriptura sæpè inculcata, veluti Lev. 11. v. 44. *Ego Iehova sum Deus vester ut sanctificetis vos, & sitis sancti, quia ego sanctus sum.* Similiter Levit. 19. 2. & cap. 20. v. 26. 2. Pet. 1. v. 15, 16. *Sicut is qui vos vocavit sanctus est, ipsi quoq; sancti in omni conversatione reddamini: Propterea quod scriptum est: Sancti estote, nam ego sanctus sum.*

IV. Deus est sanctus: Ergo non est exacerbandus, Psal. 78. 41.

V. Deus est sanctus: Ergo est à nobis sancto corde

sancte

sancto ore, sanctis precibus invocandus. In precibus cogitandum nobis qualem Deum invocemus, nempe sanctum & castum, sicut Christus ipse orat Joh.17.11. *Pater sancte serva eos per nomen tuum.* Noti sunt versus *Philippi Melanchthonis:*

Casta Deus mens est, castâ vult mente vocari,
Et castas jussit pondus habere preces.

VI. Deus est sanctus: Ergo illius nomen sanctificādum, sanctè usurpandum & nequaquam polluēdum, nequaquam prophanandum.

Usus in consolatione.

I. Deus est sanctus: Ergo non perdet Ecclesiam suam quam sanctificavit, non perdet fideles suos Ose. c.11.v.9. *Non perficiam æstum iræ meæ, non perdam amplius Ephraimum: quia Deus fortis sum, ac non vir; in medio tui sanctus, non autem invasurus civitatem.* Habac.1.v.12. *Iehova Deus meus est, sanctus meus, non moriemur.*

II. Deus est sanctus: Ergo vindicabit sanguinem nostrum & omnium fidelium à persequutoribus fusum, ideo orant martyres, ut id quamprimum fiat, Apocal.6.v.10. *Usquequo Domine qui sanctus es & verax, non judicas & sanguinem nostrum vindicas, enim reposcendo ab iis qui habitant in terra?*

III. Deus est sanctus: Ergo sanctè præstabit promissam opem & salutem, Psal.22.v.4. *Atqui sanctus es, permanens, perfecta laus Israëlis.*

Tantum de voluntate Dei: sequitur de ejus Potentia.

Caput XXIX.

POTENTIA DEI dicitur ὁμωνύμως & multis modis. *Primò* accipitur pro essentiali proprietate Dei, quæ communis & eadem est Patris, Filii & Spiritus sancti. *Secundò* accipitur pro æterno Filio Dei, Domino nostro Jesu Christo, ut 1.Cor.1.v.24. *Ipsis autem vocatis, tum Iudæis, tum Græcis,* prædicamus *Christum Dei potentiam ac Dei sapientiam.* *Tertiò* dicitur sic Evangelium Christi, Rom.1.v.16. *Non me pudet Evangelij Christi, potentia siquidem est Dei ad salutem cuivis credenti.* *Quartò* sic [illegible] à Samaritanis vocabatur Simon ille Magus, Actor.8.v.9,10. *Vir autem quidam nomine Simon antea in urbe illa exercuerat artem magicam, & gentem Samariæ obstupefecerat, dicens se esse quempiam magnum. Cui attendebant omnes à minimo usque ad maximum, dicentes: Iste est potentia illa Dei magna.* In præsentia primo significato capitur & sic describitur.

POTENTIA DEI, est essentialis Dei proprietas, quâ potest & efficit omnia in omnibus & singulis. Est enim principium agendi in aliud: & Deo proprissimè convenit: quia secundùm quod aliquid est actu, secūdùm id est principium activum alicuius; Deus autem est purissimus Actus.

Potentia essentialis distinguenda est à personali, nempe à potentia gignendi, potentia nascendi, potentia spirandi & procedendi per spirationem.

Axiomata.

I. Potentia Dei est infinita *primò* naturâ suâ & per se, quia est ipsamet essentia divina: *deinde* respectu objectorum in quæ extenditur & agere potest quæ infinita sunt: *tertiò*, respectu effectuum quos potest efficere qui itidem infiniti: *denique* respectu actionis quâ agit aut agere potest, quæ actio nunquam est ita intensa & valida, quin semper possit fieri intentior & validior. Unde meritò appellatur nō solùm *potentia, robur, vis, efficacia, fortitudo*; sed etiam *omnipotentia Dei*, G[illegible] v.1,2. & 43,14. 2.Cor.6.18.

II. Potentia Dei est causa rerum, una cum vo[illegible]tate, nec minus ac ipsa voluntas, sine qua Deus n[illegible]git quicquam, Philip.3.21.

III. Non est qualitas secundæ speciei, quâ qui[illegible] aptus & habilis ad aliquid: non est habitus qui est potentia proximè determinata ad agendum: non est potentia passiva, quæ propria est materiatorum propter materiam; quia nihil in Deo materiale, nihil habituale, nihil potentiale, sed nihil nisi actuale, ac proinde [illegible] potentia ejus est semper & tantùm activa. Unde appellat eam Paulus δύναμιν ἐνεργουμένην, Eph.3.v.[illegible]

IV. Non differt reipsa ab essentia Dei, sed est ipsamet essentia Dei: & ab ea nostri tantùm respectu sola ratione distinguuntur.

V. Nullo consilio, nullo robore & conatu rerum creatarum omnium impediri potest: unde Dani[illegible] cap. 7.vers.9. visum est *solium Dei ut scintillæ ignis, rota [illegible] ignis ardens.*

VI. Una tantùm est omnipotentiâ reipsâ; quia una tantùm est divina essentia: sed tamen propter diversos respectus est vel *absoluta*, vel *actualis*; utraq; tamen *activa.*

Absoluta omnipotentia Dei, est quâ quicquid esse potest, hoc etiam facere Deus perfectè potest. Dicitur *absoluta*, quia non est limitata universali lege naturæ, quasi præter & supra illam nō posset Deus quicquam facere. Vocatur etiam *omnipotentia Dei extraordinaria*, quia per illam potest Deus agere præter consuetum ordinem naturæ, producendo se solo tam effecta secūdorum agentium, quàm alia, ad quæ res creatæ pertingere non possunt. Hæc simpliciter essentialis est: Hac absolutè & simpliciter potest omnia, quæ absolutè & simpliciter sunt possibilia, hoc est, quæ non implicant contradictionem, & naturæ voluntatique Dei non repugnant, etiamsi ea nunquam futura sint: sicut posset Deus ex lapidibus excitare filios Abrahamo, Marci 3. v.9. De eadem agitur Luc.1.37. Matth.19.27. Hac Deus potest pauciora quidem quàm intelligit, inter quæ & mala sunt, sed tamen multò plura quàm fecit vel etiā facere vult: Plura, inquam, quàm facit, si velit facere Deus potest, nunquam tamen facere volet. Sicut Deus potest velle infinita: ita agere quoque potest infinita, quæ absolutè possibilia sunt, nec tamen unquam ad certum rerum ordinem determinabuntur. Deus est infinitus: Ergo & potentia ejus est infinita.

Esse divinum, in quo divinæ potentiæ ratio fundatur, est infinitum miniméque limitatum ad aliquod genus entis; sed in se continens perfectionem totius esse. Unde quicquid potest habere rationē entis, comprehenditur sub possibilibus respectu omnipotentiæ divinæ absolutæ. Nihil autem rationi Entis opponitur nisi non ens, sed quod involuit esse & non esse simul: ex quo sequitur ea omnia ac sola, in quibus est contradictio, absolutam Dei potentiam effugere. Itaque fieri à Deo non potest ut sex non sint bis tria, quia alioqui essent & non essent sex: nec item, ut homo nō sit animal ratione præditum, quia esset simul & non esset homo: nec ut creatura conservetur sine Deo, quia esset dependens, cùm sit creatura; & non esset dependens ex hypothesi: nec mentiri Deus potest, quia cùm sit ipsa veritas, esset Deus ac non esset. His observatis ut par est, facile potest solvi.

QUÆSTIO, *An impossibilia naturâ Deus possit?* Primò enim distingui debent *impossibilia natura* ab *impossibilibus naturâ.* *Impossibilia natura*, sunt quæ usitatum cursum & ordinem naturæ superant; exempli causâ, ut Sol stet, ut ignis non urat, ut ferrum è fundo aquæ sursum enatet: ea potest Deus, ut Scriptura sacra testatur. *Impossibilia natura quæ sint?*

Impossi-

Digitized by Google

Impossibilia naturâ quæ sint?

A *Impossibilia naturâ*, sunt quæ rei definitioni repugnant, & enti, ut ens est: quæ nec fuerunt unquam, & ne in posterum sint, Dei ordinatione ac decreto impeditur: quæ implicant in se esse & non esse simul: quæ mendacia, quæ falsa sunt: qualia sunt ἁπλῶς & καθ' αὑτὸ & ὅλως *simpliciter & per se & prorsus absoluteque impossibilia*, ut rem esse & non esse, contradictoria simul esse vera, facta posse infecta fieri, hominem non esse animal, Diametrum esse commensurabilem, Triangulum nō habere tres angulos æquales duobus rectis, Lineas à centro ad circumferentiam ductas non esse æquales, &c. Talia impossibilia Deus non potest. Sicut non potest velle nec contraria, ut bonum & malum; nec contradictoria, ut esse, non esse: Ita nec agere potest aut contraria, quæ in natura maxime simplici ac immutabili subsistere nequeunt; aut contradictoria, quæ in B Essentia Dei fallitatis omnis experte, ac in veritate absolutissima & perfectissima locum non habent.

Hæc tamen non posse, non est impotentiæ, sed potentiæ. Ille enim maxime potens est qui constantem & immutabilem potestatem habet, & ab ipso quod unum est, nullo modo digreditur. Opposita autem posse est infirmitatis. Omnino potentis est in optimo permanere.

Proinde rejiciendum commentum illorum, qui fingunt, *omnipotentiâ Dei fieri posse simpliciter omnia, etiam impossibilia naturâ & contradictionem implicantia*; ut qui contendunt, *Deum posse facere ut corpus humanum sit ubique: ut panis transsubstantietur in corpus Christi: ut accidentia subsistant sine subjectu.*

C Execranda est & eorum blasphemia, qui statuunt talem absolutam omnipotentiam Dei, quæ sine ordine, sine ratione justitiáque omnia faciat; ut si quis dicat, *Deum posse facere*, ut virgo quæ corrupta est, *non sit corrupta: Deum potuisse sibi in unionem hypostaticam assumere cucurbitam.* Hæc talia sunt profana & impia, quæ nequaquam omnipotentiæ Dei sunt tribuenda. Huc referendæ sententiæ *Tertulliani* de omnipotentia Dei: Scribit enim libro de carne Christi, c. tertio: *Deo nihil impossibile, nisi quod non vult.* Sed plenius libro adversus Praxean, capite decimo: *Plane nihil Deo difficile. Sed si tam abruptè in præsumtionibus nostris hac sententia utamur, quidvis de Deo confingere poterimus, quasi fecerit, quia facere potuerit. Non autem quia omnia potest facere, ideo credendum est illum fecisse, etiam quod non fecerit. Sed an fecerit, requirendum. Potuit, si voluisset, ita salvus sim, Deus pennis hominem ad volandum instruxisse, quod & milvis præstitit. non tamen quia* D *potuit, statim & fecit. Potuit & Praxean, & omnes pariter hæreticos statim extinxisse; non tamen quia potuit extinxit. Oportebat enim & milvos esse & hæreticos: oportebat & Patrem crucifigi. Hac ratione erit aliquid & difficile Deo, id scilicet quodcunque non fecerit, non quia non potuerit, sed quia noluerit. Dei enim posse, velle est: & non posse, nolle: quod autem voluit, probavit & ostendit.* Præclara est & *Theodoreti* sententia quæ extat Dialog 3 *Dominus Deus nihil vult eorum, quæ non sibi suapte natura insunt: potest autem quæcunque vult, vult autem quæ sunt naturæ suæ apta & convenientia.*

Actualis omnipotentia Dei, est quâ quæcunque vult, & decrevit, non solum potest facere, sed etiam reipsâ facit sine difficultate & solo nutu, nec ullo pacto ab ulla causa aut impeditur aut impediri potest.

Hæc dicitur etiam *omnipotentia Dei ordinata*, quia per eam facit quæ ipse ordinavit & decrevit facere; quia E respicit ordinem decreti divini. Dicitur etiam *ordinaria*, quia respicit legem particularem naturæ, ordinemque particularem rebus inditum: item *efficax, operans.*

Hac omnia creavit ac etiamnum aut conservat ac moderatur, aut destruit: hac operatur & efficit omnia in omnibus pro benevolo affectu voluntatis suæ.

VI. Multa nequeunt à Deo fieri secundum potentiam ordinariam, quæ secundum absolutam possunt. Nam virtus divina nequaquam secundarum causarū ordini subjecta est, sed ei potius talis ordo subditur, ut qui à Deo procedat, non necessitate naturæ, sed arbitrio voluntatis.

VII. Divina potentia non est coarctanda ad angustias nostri intellectus. Multa Deus potest facere, quæ hominis ratio nequit comprehendere, cujusmodi est incarnatio Sermonis illius æterni & alia fidei mysteria.

IIX. Multa neque ordinatâ neque absolutâ potentiâ Dei fieri possunt: ut, *Deus non potest facere quæ contradictionem implicant.* Thom. Aquin. part. 1. quæst. 22. art. 3. *Deus nō potest beatificare lapidem*, Scotus lib. 1. Dist. 44.

IX. Omnipotentia Dei non est à sapientia, voluntate & justitia ejus separanda: non enim potest illa Deus facere, quæ sapientiæ, voluntati & justitiæ ejus repugnant: ut, *non potest factum reddere infectum: non potest peccatum impunitum dimittere.* Itaque potentia Dei licet infinita sit, nunquam tamen agit, nisi prout à sapientia & voluntate Dei modificata est.

Objectiones contra omnipotentiam Dei.

I. *Deus non potuit celare Abrahamum quod erat facturus. Ergo Deus non est omnipotens.*

Antecedens probatur ex Genes. 18. v. 17. *Num celare possum Abrahamum, quæ gesturus sum?*

RESP. *Primò* versio est impropria. Nam textus Hebræus ita Latinè vertendus: *Occultabóne ego ab Abrahamo, quod sum facturus?* Verbum igitur *posse*, non est in textu Hebræo. *Secundò* etiamsi esset, intelligeretur hoc humanitus dictum, seu per ἀνθρωποπάθειαν: non quòd Deus non potuerit occultare ab Abrahamo, se perditurum Sodomam & Gomorrham, sed quòd ita bonus sit, ut etiam velit servis suis patefacere ea quæ facturus est.

II. Genes. 19. v. 22. dicit Deus ad Lothum: *Non potero facere quicquam, usque dum perveneris illuc*: Ergo Deus non est omnipotens.

RESP. cum *Augustino* ex cap. 22. contra 2. Gaudentii Epistolam: *Non posse se dixit quod sine dubio poterat per potentiam, sed non poterat per justitiam, quia poterat quidem, sed non volebat, & illa voluntas justa erat.* Hæc ex *Augustino*. Sensus est: non potero facere quicquam, quia consilium meum est immutabile de vobis ex incendio eripiendis, ac proinde ante incendium in tuto collocandis.

III. *Deus non potest mentiri, seipsum abnegare, peccare, falli, mori, & alia multa non potest: Ergo non est omnipotens.*

RESPON. *Primò* peccatur παρὰ τὸ ἑπόμενον. Nam si Deus non possit mentiri, seipsum abnegare, peccare, falli, mori; non sequitur DEUM non esse omnipotentem, sed potiùs contrarium, nimirum esse omnipotētem: Sicut *Augustinus* argumentatur quinto Tomo, lib. quinto de Civitate Dei, cap. decimo: *Potestas Dei non minuitur, cùm dicitur mori fallique non posse. Sic enim hoc non potest, ut potiùs si posset, minoris esset utique potestatis. Rectè quippe omnipotens dicitur: qui tamen mori & falli non potest. Dicitur enim omnipotens faciendo quod vult, non patiendo quod non vult. Quod si ei accideret, nequaquam esset omnipotens. Unde propterea quædam non potest, quia omnipotens est.* Similiter lib. 1. de Symbolo fidei ad Catechumenos cap. 1. *Deus omnipotens est, & cùm sit omnipotens, mori non potest, falli non potest, mentiri non potest, & quod ait Apostolus, seipsum negare non potest. Quàm multa non potest & tamen omnipotens est! Et ideo omnipotens est, quia ista non potest: nam si mori posset, non esset omnipotens: si mentiri, si falli, si fallere, si iniquè agere, non esset omnipotens: quia si hoc in eo esset, non*

fuisset

Digitized by Google

fuisset dignus, qui esset omnipotens. Prorsus omnipotens Pater noster peccare non potest. Facit quicquid vult, ipsa est omnipotentia. Secundò confunditur potentia activa cum passiva. Nam mentiri, seipsum abnegare, mori, sunt passivę potentiæ: at nos Deo tribuimus tantùm activam.

IV. *Deus non potest facta reddere infecta:*

Ergo non est omnipotens.

RESP. Error committitur παρὰ τὸ ἑπόμενον. Nam, ut respondeam cum *Augustino* lib. 26. contra Faustum cap. 5. *Qui dicit: Si omnipotens est Deus, faciat ut quæ facta sunt, facta non fuerint, non videt hoc se dicere, Si omnipotens est Deus, faciat ut ea quæ vera sunt, eo ipso, quòd vera sunt, falsa sint.* Hæc ex *Augustino*. Quæ apertam contradictionem in sese continent, fieri non possunt, ne sit sibi Deus contrarius, id est, inconstans, mendax, & evertat ipse quæ esse voluit.

V. *Deus non potest mutari:*

Ergo non est omnipotens.

Respondet *Augustinus* contra Arrianos cap. 14. *Hoc quia non potest, non deficienter non potest, sed potenter: tamq; laudabile est omnipotentem non posse mutari, quàm laudabile quod omnipotens non potest mori.*

VI. *Si Deus non potest efficere, ut unum corpus sit simul multis vel omnibus in locis, tum non est omnipotens.*

RESP. Fallit consequens de elencho παρὰ τὸ ἑπόμενον, quia quòd illud dicitur Deus non posse, id non ex impotentia ulla, quæ sit in Deo, evenit: sed ex summo decreto Sapientiæ illius, quæ talem legem corporibus fixit & statuit, ut loco continerentur; Ergo aliter etiam esse hoc non vult, ne sit sibi ipse contrarius.

VII. *Deus non potest beatificare lapidem potentiâ ordinatâ, imò nec absolutâ:*

Ergo non est omnipotens.

RESP. Negatur *consequentia*. Etsi enim nec ordinatâ nec absolutâ potentiâ Deus lapidem potest beatificare: eò quod naturâ id sit impossibile: est tamen omnipotens, quòd quæcunque vult & ordinavit, facit.

Manet igitur fixum atque firmum, *Deum esse omnipotentem.*

Verùm solus Deus est omnipotens: unde sequitur, *nullam rem creatam omnipotentem esse:*

I. Quia nulla res creata est Deus.

II. Quia nulla res creata est infinita.

III Quia nulla res creata est capax infinitæ virtutis. Quicquid enim recipitur, recipitur per modum seu secundùm modum recipientis, non autem recepti.

IV. Quia nulla est creata substantia, quæ in suis actionibus impediri, & sua etiam agendi virtute privari non possit.

Sequitur jam, ut diluamus, quod contra objicitur; nimirum:

Cui communicata est omnipotentia, est omnipotens:

Humanitati Christi communicata est omnipotentia:

Ergo humanitas Christi est omnipotens.

Assumtio probatur ex dicto Christi, Matth. 28. v. 18. *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.*

RESP. *Primò* ambigua est utraque præmissa, propter homonymiam. *Major* enim bifariam intelligi potest: *vel* de persona ὁμοουσίῳ cum Patre, cui omnipotentia est communicata per æternam regenerationem vel processionem, ut de persona æterna Filii Dei & Spiritus sancti, & hactenus vera est major. Unde etiam consequitur, *Filium, item Spiritum sanctum esse Deū*, quum Deum esse & omnipotentem esse idem sint. *Vel* potest intelligi de natura ἑτεροουσίῳ à Patre, ut intelligunt ab Antagonistis, quod ostendit subsumtio de humanitate Christi. Quòd si de natura ἑτεροουσίῳ capiatur, homonymia erit in voce *communicata*: Nam *communicatio hæc* sumitur *vel* de unione personali naturæ alicujus creatæ cum persona divina, *vel* de reali (ut loquuntur) transfusione omnipotentiæ ex Deitate in naturam creatam. Utrovis modo accipiatur, falsa est *propositio major*: Nam per & propter unionem personalem cum persona divina, nulla natura creata fit omnipotens: & omnipotentia Dei est ipsa Deitas, quæ in nullam creaturam transfundi potest.

Minor etiam seu *assumtio* est ambigua propter eandem homonymiam vocis *communicata*. Nam *ista communicatio*, ut antea *vel* de unione personali intelligitur, *vel* de participatione omnipotentiæ per realem transfusionem. Si *priore significatione* communicatio intelligatur, obscura erit assumtio, propter insolentiam phraseos, nam dicendum potiùs humanitatem esse unitam personæ τοῦ λόγου, tanquam priùs exsistēti, quàm omnipotentiam, hoc est, Deitatem seu Personam τοῦ λόγου esse communicatam, hoc est, unitam humanitati. Non enim negamus esse κοινωνίαν, hoc est, ἕνωσιν ὑποστατικὴν duarum naturarum in Christo: ac sequuti Sanctos Patres damnamus sceleratum *Samosatenum*, qui (quemadmodum refert *Theodorus Rhætensis* adversus hæreses) impie dixit, Dominum nudum fuisse hominem, in quo Deus Verbum, sicut in singulis Prophetis, habitarit: ac proinde duas naturas διῃρημένας ἐχούσας, καὶ ἀκοινωνήτους πρὸς ἑαυτὰς παντάπασιν εἶναι ἐν τῷ Χριστῷ, ὡς ἄλλου ὄντος αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἄλλου τοῦ ἐν αὐτῷ κατοικοῦντος Θεοῦ λόγου: id est, *separatas, & citra ullam prorsus inter se communionem* (id est, unionem personalem, nam hoc sensu & *Samosatenus* dixit, naturas esse ἀκοινωνήτους, hoc est, inunibiles, ut Patres verba Samosateni intellexerunt) *in Christo esse, quasi aliud sit Christus, alius Deus Verbum in ipso inhabitās.* Sin *posteriore significatione* communicatio capiatur, hoc est, de participatione virtutis infinitę per realem effusionem ex Deitate; falsissima erit *assumtio*, & Samosateni hypothesi conveniens.

Atqui adversarii posteriore significato capiunt, & probare nituntur ex dicto Christi, quod exstat cap. 28. Matthæi. Sed dictum illud impertinenter ab illis allegatur. Nam *primò* adversarii dicunt à divina Christi natura communicari omnipotentiam humanitati, at Christus ait, sibi datam esse omnem potestatem in cœlo & in terra, nimirum à Patre suo, ut explicatur Matth. 11. v. 27 *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo.* Et Johan. 13. 3. *Sciens Iesus Patrem omnia dedisse sibi in manus.* *Secundo* adversarii dicunt, humanitati Christi esse illā datam: at Christus ait, *sibi*, hoc est, personæ θεανθρώπου esse datam: non enim ait, meæ humanitati, sed MIHI *data est omnis potestas*, de persona loquens, non de natura. *Tertiò* adversarii dicunt, omnipotētiam esse datam: at Christus dicit, *omnem potestatem* esse datam. Atqui aliud est *omnipotentia*, aliud *omnis potestas*. *Omnipotentia* enim, quæ Græcis est παντοκρατορία est ipsamet Deitas, seu ipsamet divina essentia. At omnis illa potestas quæ in textu Græco dicitur πᾶσαν ἐξουσίαν, est omnis autoritas, omne jus & imperium in cœlo & in terra, quod ut Mediator θεάνθρωπος habet. Hæc ἐξουσία seu potestas, non est omnipotentia illa æterna, quâ præditus fuit ante creatum mundum, sed est imperium & dominium Mediatoris proprium, quod exercet ut DOMINUS & Rex Ecclesię ac judex mūdi secundùm utramque naturam; datam illi in tempore à Patre.

Omnis potestas Matth. 28. 18 non est omnipotentia.

Hæc *potestas*, inquam, est autoritas imperandi, judicandi, damnandi, absolvendi, omnia denique, quæ ad gloriam Patris & Ecclesiæ salutē pertinent, agendi ac proinde

Potestas Matth. 28. 18. quid sit?

Proinde etiam mittendi ad Gentes Apostolos, & erigendi regnum inter eas. Nec est æqualis hæc potestas ipsi essentiali Deitatis omnipotentiæ: quia est finem habitura, cum Christus tradet regnum Deo & Patri. A

Replicant adversarii contra datam solutionem:

Quicquid Christo datum est in tempore, datum est soli humanitati ejus, non Deitati cui nihil dari potest.

Hæc omnis potestas in cœlo & in terra data est CHRISTO in tempore.

Ergo data est soli humanitati ejus, non Deitati, &c.

RESP. *Primò*, falsa est *major* universaliter sumta. Nã nonne data est Deitati Christi ipsa humanitas: sicut CHRISTUS ingrediens mundum, dicit: *Sacrificium & oblationem noluisti, corpus autem adaptasti mihi,* Hebr. 10, 5. Nonne in tempore datum est Christo officium Mediatoris, secundum utramque naturam? Nonne Deitas Christi in tempore demum cœpit adorari, ut & Pater? Quid fiet de illo Psal. 29. *Date Jehova filij fortium, date Jehova gloriam & laudem?* *Secundò* facit *assumtio* adversus ipsosmet adversarios. Nam si hæc omnis potestas in cœlo & in terra data est in tempore: non est ergo æterna illa omnipotentia, quæ nulli dari potest, nisi per æternam generationem vel spirationem. Si data est Christo, ergo a patre: non ergo à divina natura Christi, humanæ. Proinde consequitur falsum esse cõclusionem: & contrà firmiter tenendum, *omnem potestatem in cœlo & in terra datam utrique naturæ Christi; Divina* quidem κατ' οἰκονομίαν, quà illa dignata est voluntarie hanc potestatem regnandi in Ecclesia suscipere, salvo jure naturalis æternæ potestatis: *Humana* verò simpliciter; quia ita placuit Patri illam exaltare, quæ antea nostrâ causâ humilis fuerat. B

INSTANT adversarii, Joh. 5. 27. dici: *Et potestatem ei dedit etiam judicium exercendi, quatenus filius hominis est:* C

Ergo soli humanitati illa potestas data est.

RESP. Peccatur allegatione impertinentis testimonii: Nam *primò* in eo non dicitur, Christo datam esse potestatem judicium exercendi, *tantùm* quatenus Filius hominis est: Verùm sensus est; summum jus etiam gubernandi & administrandi omnia cum vitæ & necis potestate datum esse Christo, *quatenus Filius hominis est*; q. d. non modò quatenus Deus unus est cum Patre, sed etiam quatenus filius hominis est. Nõ enim ὅτι est hoc loco conjunctio causalis, sed μόριον διαχριτικόν, hoc est, particula distinctiva, ac proinde nulla est hic argumentatio, sed tantùm declaratio. Nam si esset conjunctio causalis, sequeretur omnibus hominibus potestatẽ illam judicium exercendi esse datam: quia argumentatio sic esset instituenda: D

ὅτι non est particula causalis, Joh. 5. 27.

Omnibus filiis hominum data est potestas judiciũ exercendi.

Christus est Filius hominis:

Christo igitur data est potestas judicium exercendi.

Hoc absurdum, si ὅτι sumatur pro Conjunctione αἰτιολογικῇ, sequi vidit etiam *Chrysostomus*.

Secundò in dicto allegato non dicitur, à divina Christi natura datam esse hanc potestatem humanæ naturæ Christi, sed à Patre datam personæ Christi θεανθρώπῳ: Ergo *aut* alienum est à proposito testimonium, *aut* Patri unita est ὑποστατικῶς humana natura.

Diluimus quæ objiciuntur, ac concludimus, *solum Deum esse omnipotentem.*

Nunc USUM omnipotentiæ DEI ostendemus.

Quum DEUS sit omnipotens, colligimus inde sequentes *didascalias*: E

I. Eum alium à creaturis omnibus esse.

II. Penes eum satis amplam esse nobis beneficiẽdi facultatem. *Dat defesso virtutem & defecto viribus robur copiosè suppeditat,* Jesai. 40. 29.

III. Eum posse corroborare electos, sicut ipsi omnia possint perferre, Philip. 4. 13. *Omnia valeo per eum qui me corroborat, nempe Christum.* A

IV. Eum facili negotio conterere inimicos suos, Psal. 24. 8.

V. Eum Judæos ad tempus nunc ex olea excisos, suo tempore inserturum, Rom. 11. v. 23. *Sed & illi, si non permanserint in infidelitate, inserentur: potens enim est Deus rursum eos inserere.*

VI. Eum majores effectus producere posse quàm ulla creatura: quia causa quæque quo potentior est, eò majores effectus parit, eóque magis si est infinita.

VII. Eum habere potestatem faciendi ex eadem massa aliud quidem vas ad decus, aliud ad dedecus, Rom. 9. v. 21.

Ἔλεγχοι. Cùm DEUS sit omnipotens, I. non est creatæ naturæ legibus adstrictus: Ac proinde graviter errarunt *Philosophi*, statuentes primam causam necessitate naturæ cogi ad agendum. B

Non Deus est Numen Parcarum carcere clausum;
Quale putabatur Stoicus esse deus.
Ille potest Solis currus inhibere volantes:
Ille velut scopulos, flumina stare facit.

II. Nulla res creata Deo est comparanda, quæ ipsum impediat quò minus quæ vult & promisit, præstare possit. Jesai. 40. v. 15, 16, 17. *En, gentes tanquam gutta è situla, & tamquam flos pulvisculi in lancibus reputantur; en, insulas ut rem minutissimam dispositurus esset. Etiam Libanus non sufficeret ad comburendum, & animalia ejus non sufficerent holocausto. Omnes gentes velut nihil sunt coram eo, minus nihilo & inanitate reputantur ei.*

III. Deus non defatigatur, Jesai. 40. 28. *Annón novisti? nónne audivisti Deum æternum Jehovam, creatorem extremitatum terræ non defetisci, neq; defatigari? nulla est pervestigatio prudentiæ ejus.* C

Ἐπανορθώσεις. Quum Deus sit omnipotens; non est peccatis irritandus, Matth. 10. 28. rudes à petitionibus non sunt damnandi tanquam extra spem salutis positi, quia potest eos Deus stabilire, Rom. 14. 4.

Παιδεῖαι. Cùm Deus sit omnipotens, in ipso fiducia collocanda; ipse invocandus; ipse laude omni extollendus; quod David facit Psal. 89. vers. 10, 11, 12, 13, 14. *Tu dominaris in superbiam maris; quum attollunt se fluctus ejus, tu reprimis eos: Tu contrivisti tanquam confossum Ægyptium; brachio roboris tui dispersisti inimicos tuos. Tui sunt cœli, etiam tua est terra, orbem habitabilem & ea quæ ipsum implent, tu fundasti. Aquilo & Auster quos tu creasti, Thabor & Chermon de nomine tuo cantant. Tibi brachium est cum potentia; robusta est manus tua, elata dextera tua.* Et Psal. 150. vers. 2. *Laudate eum de omnimoda potentia ejus, laudate eum secundùm amplitudinem maximã ejus.* Et Paulus Ephes. 3. v. 20, 21. *Et qui summa cum exuperantia potest omnia facere super ea quæ petimus, aut cogitamus pro illa vi agẽte in nobis, Ei sit gloria in Ecclesia per CHRISTUM IESUM, in omnes ætates seculi seculorum, Amen.* D

Παρακλήσεις. Quum Deus sit omnipotens, ipse nos adversus omnes hostes nostros tuebitur, sic ut in ejus protectione securè quiescere liceat: illius auxilii spes & fiducia nunquam abjicienda, in magnis periculis & rebus humanitùs desperatis, Roman. 4. v. 18. ipse ea quæ ex fide petimus implebit & præstabit, Matthæi 6. v. 13. ipse nobis infirmis & debilibus suppeditabit vires, Jesai. 40. v. 28, 29. ipsi facillimum est nos sustentare & conservare & quæcunque promisit nullo negotio & omnibus rebus ipsi ministrãtibus exsequi, sicut Jesai. 40. v. 12. ait: *Quis mensus est pugillo suo aquas, & cœlos spithamâ expendit, aut complexus est trientali pulverem terræ? & ponderavit staterâ montes, & colles lancibus?* Ipse non sinet nos ob Christi Evangelium patientes pudefieri. E

Digitized by Google

pode fieri,ut qui possit depositum nostrum in illum diem custodire, 2. Timoth. 1. v. 12. Ipse corpora nostra et pulvere terræ excitabit, 1. Cor. 6. v. 14.

Hæc de Potentia Dei: sequitur de Libertate Dei.

Caput XXX.

LIBERTAS DEI, est proprietas ejus essentialis, per quam omnia quæ vult, liberrime posse, & quæ facit liberrimè facere, & à nemine cogi posse, sed omnino sui juris, nemini obstrictus, nemini obligatus, nemini debitor, nullique oneri sive culpæ, sive pœnæ obnoxius esse intelligitur.

Qui verè beatus est & dici debet, hunc suarum actionum dominum esse oportet. Quòd si quis liber non est, & suarum operationum dominus, is felix & beatus verè esse non potest.

Axiomata.

I. Solus Deus propriè & verè liber est, imo liberrimus.

II. Libertas Dei triplex est, à *coactione*, à *servitute*, ab *onere miseriæ*.

Libertas Dei à coactione, est quâ Deus absque ulla necessitate ab æterno decrevit universum ordinem creationis, conservationis & gubernationis rerum omniũ, eumque sine ulla coactione aut alligatione ad causas secundas exsequitur, sic ut à rectitudine sua non discedat.

Libertas Dei à servitute, est quâ Deus nulli est obligatus, nulli debitor, neque gubernationi aut ductui aut imperio alterius subjectus aut alligatus, à nullo alio principio à quo gubernetur pendens. *Falsò Concilium Constantiensi impingit* Joh. VViclefo *quòd docuerit*, Deum debere obedire diabolo: *Calumnias Constantienses* Bellarminus *sequitur*.

Libertas Dei ab onere miseria, est quâ solus Deus naturâ talis est, ut nulla miseria sive culpæ sive pœnæ in eũ possit cadere.

III. In libertate Dei quædam sunt *communia*, hoc est, quorum imago est in creaturis rationalibus: quædam verò omnibus modis sunt propria Dei. Nam duo sunt *communia* Deo & rationalibus creaturis; *unum* quòd consilio agant: *alterum* quòd sine coactione volunt ea quæ cogitârunt, quum voluntas suâ naturâ idonea exsistat ad volendum oppositũ aut diversum ejus quod vult, aut ad differendum suam actionem, suâ sponte ac vi sibi insitâ in partem alteram inclinante. De Deo enim dicitur Psal. 104. v. 24. *Omnia in sapientia fecisti.* Et Psal. 115. v. 3. *Deus noster in ipsis cœlis est, quicquid placet facit.* Et de hominibus Genes. 3. vers. sexto: *Quum ergo videret mulier bonum esse fructum arboris illius in cibum & gratissimum esse illum oculis, ac desiderabilem esse arboris fructum ad habendam intelligentiam, accepit de fructu ejus & comedit; etiamq; dedit viro suo qui comedit.* Matth. 23. vers. 37. *Quoties volui congregare liberos tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluistis?* 2. Samuel. 24. versic. 12, 13. ait Deus ad Davidem: *Tria ego propono tibi, delige unum ex his quod faciam tibi*, &c.

Propria verò libertati in Deo sunt.

I. *Ratione intellectus*, quòd Deus ex seipso perfectissimè omnia ab æterno in æternum intelligit atque intuetur, absque ulla ignorantia aut errore judicii: creaturæ verò neque ex sese, neque perfectè, neq; omnia, neque eadem quovis tempore sciunt, sed tantùm ac tum de Deo, ejusque voluntate & operibus intelligunt, quantum & quando ipsis Deus revelare vult; ideóque multarum rerum ignorantia, & nisi luce divina regantur mentes, etiam error in eas cadit. Matth. 24. 36. *De die autem illa & hora nemo scit, ne Angeli quidem cœlorum, sed Pater meus solus.* Jesai. 40. v. 13. *Quis erudivit Spiritum Iehova? & quis à consiliis ei ut docuerit eum?*

II. *Ratione voluntatis*, quòd Deus à nulla alia causa regitur, aut flectitur, aut pendet, quàm à seipso; ideóq; solus Deus est αὐτεξούσιος: Angeli verò & homines subsunt decreto Dei quo flectuntur ad hoc vel illud. De Deo dicit Nebucadnetzar Magnus in programmate suo per totum regnum suum publicato, Daniel. 4. v. 35. quod *omnes habitatores terræ ut nihili reputentur, & quòd Deus pro voluntate sua faciat in exercitu cœli & habitatoribus terræ: neque est qui prohibeat manum ejus, aut dicat ei quid facis?*

III. *Ratione tum intellectus tum voluntatis conjunctim*, quòd Deus immutabiliter sit liber naturâ suâ: creatura non item, Malach. 3. 6. *Ego Iehova non mutor.*

IV. Si Deus non esset omnibus modis liber, non esset Deus, h. e. nec prima causa suorum operum, nec felicissimus.

V. Etiamsi Deus naturâ, hoc est, summâ & absolutâ necessitate bonus est, & Filium genuit, & Spiritum sanctum spiravit ab æterno: tamen non coactâ, sed liberrimâ voluntate exsistit, vivit, est beatus & bonus, Filium & Spiritum sanctum habet, & omnia sua consilia atque opera bona & justa esse vult, quantumvis impossibile sit, eum his contraria velle. Itaque absoluta necessitas hæc volendi in Deo, non tollit summã libertatem in eo. Hoc diligentissimè observandum adversus eos, qui criminantur nos omnem libertatem adimere homini, quum dicimus eum necessariò lapsum, necessariò peccare, necessariò id velle & facere, quod Deus decrevit. Nam si absoluta necessitas volendi in Deo, non tollit summã libertatem in eo: multò minùs necessitas ex hypothesi decreti & gubernationis divinæ tollit libertatẽ eam quæ creaturis competit, hoc est, judicium & electionem spontaneam.

VSVS libertatis in Deo.

Διδασκαλία. I. Deus solus est vere liber: Ergo ipsi soli omnia serviunt: Ergo liberrimè omnibus creaturis dominatur.

II. Deus solus est verè liber: Ergo ipse solus est agens liberrimum, cujus sapientia, voluntas, potentia & libertas à nullo alio pendet.

III. Deus est liberrimus. Ergo habet potestatem de suo agendi quod vult, dare quid & cui vult & quando vult; creare alios ad decus, alios ad dedecus, Jerem. 18. 6. *Ecce ut argilla in manu figuli, ita vos estis in manu mea, ô domus Israelis.* Matth. 20. v. 15. *Annón licet mihi quod volo facere in meis rebus?* Ad Roman. 9. vers. decimooctavo: *Cujus vult miseretur, quem autem vult, indurat.* Et vers. 21. *Annón habet potestatem figulus in lutum, ut ex eadem massa faciat aliud quidem vas ad decus, aliud verò ad dedecus?*

Ἔλεγχοι. I. Deus est liberrimus: Ergo non est mens alligata mundo, quę aliter agere nõ possit quàm secundæ causæ agant: ergo non regitur, multò minùs pendet è causis secundis. Hoc diligenter teneamus, ut gloria Dei adversus Stoicas blasphemias asseratur. Proinde impiam Stoicorum sententiam de fato rejicimus, qua Deo libertas sua adimitur.

II. Deus est liberrimus: Ergo rationes reddere suorum factorum tenetur nemini, 2. Sam. 16. 10. ait David: *Si Iehova edixit Semei; maledic Davidi, ecquis dicat, quare sic facis?* Jesai. 45. vers. 9. *Væ litiganti cum fictore suo, testa cum aliis testis terreis: an dicturum est lutum fictori suo, quid facturus esses?*

Digitized by Google

III. Deus est liberrimus: Ergo nemini est debitor, nemini obstrictus ad quidpiam.

Ἐπανορθώσεις. I. Deus est liberrimum agens: Ergo graviter peccant qui moleste ferunt & indignantur, quòd Deus aliter eventus omnes gubernet & dirigat, quam ipsis placeat.

II. Deus est liber omnibus modis: Ergo eum referre debebamus, ut imago archetypum; sed culpæ & poenæ obnoxii facti sumus.

Παιδεία. I. Deus est liberrimus: Ergo in eum fiducia & spes nostra firmiter recumbere debet.

II. Deus est liberrimus: Ergo invocandus cum fiducia.

Παρακλήσεις. I. Deus est liberrimus: Ergo eum nulla res impediet, quo minus nobis in rebus adversis auxilium præstare possit.

II. Deus est liberrimus: Ergo etiam nos ad libertatem veram reducet, quum imaginem Dei in nobis plene instauraverit; sicut nos etiam futuri simus immunes a servitute peccati, diaboli, mortis, omnisque miseriæ, cui in hac vita subjecti sumus.

Tantum de Libertate Dei: sequitur de Gloria Dei.

CAPUT XXXI.

GLORIA DEI ὁμωνύμως dicitur. Nam *primò* majestatem Deitatis essentialem significat.

Secundo significat agnitionem & celebrationem Dei, laudemque Deo debitam, quæ non in Deo sed in creaturis rationalibus est. De ea dicitur Luc. 2. v. 14. *Gloria in excelsis Deo.* Item Johan 7. v. 18. *Qui autem quærit gloriam ejus qui misit eum, hic verax est, & injustitia in eo non est.* Et cap. 11. v. 4. *Morbus iste non est ad mortem, sed pro Dei gloria, ut per eum morbum glorificetur Filius Dei.* Et cap. 12. vers. 42, 43. *Etiam ex primoribus multi crediderunt in eum: Sed propter Pharisæos hoc non profitebantur, ne Synagoga moverentur. Dilexerunt autem gloriam hominum potius quam gloriam Dei.* Matth. 6. vers. 13. *Quia tuum est regnum & potentia & gloria in secula.* 1. Corinth. 10. v. 31. *Sive igitur editis, sive bibitis, sive quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Similiter usurpatur 2. Corinth. 4. vers. 15. *Hæc omnia propter vos fiunt, ut gratia illa copiosissima, pluribus gratias agentibus, redundet in gloriam Dei.* Philip. 1. vers. 11. *Pleni fructibus justitia qui sunt per Iesum Christum ad gloriam & laudem Dei.*

Tertiò significat arcam foederis, 1. Sam. 4. vers. 21, 22. *Indiderat autem nomen puero ipsi I-Cabodem dicendo, emigravit gloria ab Israële, audiens de capta arca Dei, & de mortuo socero suo, dicebat enim emigravit gloria ab Israël, propterea quòd capta esset arca Dei.* Psal. 26. v. 8. *Iehova diligo habitaculum domus tua, & locum tabernaculum gloria tua.* Et Psal. 78. v. 61. *Dederetq; in captivitatem robur suum, & gloriam suam in manum hostis.* Jesai. 64. vers. 11. Jeremiæ 14. vers. 21. *Ne contemnito propter nomen tuum, ne vilipendito solium gloria tua: recordare, ne irritum facito fœdus tuum nobiscum.* Et cap. 17. vers. 12. *Solium gloria, solium excelsi inde à principio est locus sanctuarii nostri.*

Quartò significat signum aspectabile præsentiæ Dei gloriosæ, puta nubem, item lucem & splēdorem creatum atque visibilem, in quo apparere solitus erat Deus, ut Exod. 16. v. 8. *Mane quoque cùm videritis gloriam Iehova, quandoquidem audit murmurationes vestras contra Iehovam: nos enim quid sumus ut murmuretis contra nos?* Et vers. 11. *Fuitq; , ut ecce gloria Iehova appareret in ipsa nube.* Et cap. 24. v. 17. *Species autem gloria Iehova erat tanquam ignis consumens in summitate illius montis; ante oculos filiorum Israëlis.* Levit 9. vers. 23. *Et apparuit gloria Iehova toti populo.* 1. Reg. 8. vers. 10, 11. *Fuit autem cum exirent Sacerdotes e sancto ipso, ut nubes impleret domum Iehova, adeò ut non possent Sacerdotes consistere ad ministrandum propter ipsam nubem; quum implevisset gloria Iehova domum Iehova.* 2. Chron. 13, 14 & cap. 7. vers. 1, 2. Jesai. 6. v. 3. *Et clamans alter ad alterum, dicebat: Sanctus, Sanctus, Sanctus est Iehova exercituum: implet totam hanc terram gloria ejus.* Ezechiel. 1. vers. vigesimo octavo: *Qualis est species arcus, qui exsistit in nube tempore pluvia, talis species illius splendoris erat circumquaque; hac visio similitudinis gloria Iehova.* Et cap. octavo, vers. quarto. *Ecce autem illic gloriam Dei Israëlis, secundum speciem quam videram in ipsa convalle.* Et cap. nono, vers. tertio: *Gloria autem Dei Israëlis extulit se à Cherubinis quibus insidebat, ad limen ipsius domus, &c.* Et cap. 10. 4. & vers. 18, 19. *Egressa igitur gloria Iehova è loco qui erat supra limen domus, & stans supra Cherubinos; Quumque levantes Cherubini alas suas, extulissent se e terra ante oculos meos eundo, & rota e regione illorum; substitit animal ad ostium porta domus Iehova primùm, & gloria DEI Israëlis insidens illis supernè.* Et cap. 11. v. 22, & 23. *Deinde cùm extulissent Cherubini alas suas, cum rotis e regione ipsorum; quibus insidebat gloria Dei Israëlis supernè, ascendit gloria Iehova e medio civitatis ipsius: substititq; super montem, qui est ab Oriente civitati.* Et cap. 43. v. 2. *Ecce gloria Dei Israëlis veniebat via Orientali: cujus sonus similis erat sono aquarum multarum, & cujus gloria relucebat terra.* Et vers. 4. *Gloriâ verò Iehova ingrediente domum: via porta qua spectat versus Orientem.* Et vers. quinto. *Tollens me Spiritus deduxit me in atrium intimum: ecce autem plena erat gloria Iehova domus.* Luc. 2. vers. 9 *Circumfulsit eos gloria Domini.* Actor. 7. v. 55. *Stephanus plenus Spiritu sancto, intentis in cælum oculis vidit gloriam Dei, & Iesum adstantem ad dextram Dei.*

Quintò significat gloriosum ministerium Evangelii Christi, Jesai. 60. v. 1, 2. *Surge, luce, quandoquidem adveniat lux tua, & gloria Iehova super te orta est. (Nam ecce tenebra operiunt terram & caligo nationes) & super te orietur Iehova, & gloria ejus super te conspicua erit.* 2. Cor. 4. v. 4. *In quibus Deus hujus seculi excacavit mentes, nempe infidelibus, ne irradiet eos illustratio Evangelii gloria Christi, qui est imago Dei.*

Sextò significat cultum Dei in publico cœtu & ministerio Ecclesiastico, Psal. 63. v. 2, 3. *O Deus, Deus fortis meus es, manè requiro te: sitiens est tui anima mea, arescit ad te caro mea in terra sicca & fessa sine aquis; Ad videndum robur tuum & gloriam tuam*, id est, cultum tuū gloriosum in sanctuario tuo.

Septimò significat imaginem Dei gloriosi ad quam conditi initiò fueramus, consistentem in justitia & sanctitate vera, Rom. 3. v. 23. *Omnes enim peccaverunt ac destituuntur gloriâ Dei.*

Octavò significat glorificationem, seu regenerationem, & sanctificationem per quam instauratur in nobis imago Dei, Jes. 88. v. 8. *Tunc erumpet velut aurora lux tua, & sanitas tua protinus efflorescet & anteibit te justitia tua, gloria Iehova colliget te, seu extremum agmen tuum aget.*

Nonò significat repræsentationem majestatis & dominationis divinæ, 1. Cor. 11. v. 7. *Vir non debet velare caput, quum is imago sit & gloria Dei*, hoc est, cùm is repræsentet majestatem & dignitatem Dei, supremum gradum obtinens in œconomica gubernatione & nomine Dei habens dominium in uxorem.

Decimò usurpatur loco adjectivi, Hebræa phrasi, ut idem valeat quod *gloriosus, gloriosa, gloriosum:* Nehem. 9. v. 5. *Benedicimus nomini gloria tua*, hoc est, nomini glorioso tuo.

Epiphanius loquens de transfiguratione Christi in monte, ait carnem Christi consequutam gloriam Deitatis,

Digitized by Google

tatis, intelligens per *gloriam Deitatis*, non essentialem Dei gloriam, sed illum visibilem splendorem quo refulsit facies Christi, à Deitate effectum in facie Christi. Sicut *justitia Christi* nobis imputata vocatur *justitia Dei* à Paulo, non quod sit justitia Dei essentialis, sed quod sit à Deo.

Insuper *gloria Christi* 2. Cor. 8. 32. dicuntur fidi præcones verbi Dei, quia per illos gloria Christi illustratur.

In præsentia gloria Dei *primo significato* accipitur, secundum quod in hunc modum describitur:

GLORIA DEI, est essentialis ejus majestas, per quam intelligitur Deum revera esse, eundem essentiâ suâ esse revera id quod esse dicitur, simplicissimum, perfectissimum, infinitum, æternum, immensum, immutabilem, viventem, immortalem, beatum, sapientem, intelligentem, omniscium, prudentem, volentē, bonum, gratiosum, amantem boni, misericordem, justum, veracem, sanctum, castum, potētem imò omnipotentem, & talem se in omnibus operibus suis declarare. *Breviter*, essentialis gloria Dei sunt virtutes in ipso Deo exsistentes & in operibus ejus relucentes. De hac legitur Exod 33. 18. ubi Moses ait ad Deum: *fac quaso videam gloriam tuam*, id est, gloriosā tuam essentiam, ipsissimam majestatem tuam ab imaginibus nudam. Sic intellexisse Mosen manifestum est: quod enim Moses vocavit gloriam DEI, Jehova ipse mox vocat faciem suam: *Non posses*, inquit, *videre faciem meam, quia non potest me homo videre & vivere*. De eadem dicitur Jes. 42. 8. *Gloriam meam alteri non dabo*, hoc est, Deitatem meam ejusque proprietates essentiales Joh. 2. v. 11. *Et manifestam fecit gloriam suam*, hoc est, Deitatem suam & divinam suam potentiam, sese per miracula patefacientem; & alias proprietates Dei essentiales.

Axiomata.

I. Gloria Dei *essentialis* differt à *personali*.

Essentialis gloria Dei, est gloria communis Patri, Filio & Spiritui Sancto, in unitate essentiæ divinæ, quæ gloria jam descripta est: estque ipsemet Deus, seu ipsamet essentia Dei, de qua dicitur Jes. 3. vers. 8. *lingua eorum & actiones eorum sunt adversus Iehovam, ad exacerbandum oculos gloriæ illius*, id est, Dei illius, qui & in seipso gloriosus est & glorificandus à nobis, atque adeò te in improbis glorificaturus.

Personalis gloria Dei, est quæ cujusque personæ Deitatis propria est: ut *Patris gloria* est, quòd ipse simpliciter à nullo est: quòd Filium ab æterno gignit: quòd Filius omnia ad ejus honorem facit, Philip. 2. *Filii gloria* est quod ὁμοούσιος Patri, quòd æterni Patris æternus Filius. *Spiritus Sancti* gloria est, quòd ὁμοούσιος est Patri & Filio, &c.

II. Gloriam divinam Patres ad essentiam respicientes appellaverunt *eandem*: quum verò ad personarum inter se comparationem respexerunt, gloriam *parem* nominaverunt.

III. *Gloria Dei* & *Glorificatio Dei* differunt. *Gloria Dei* æterna est, semper eadem fuit ab æterno & semper eadem manet in æternū, eique nec accedere quicquam nec decedere potest, Deusq; perpetuò gloriam suam habuisset, licet nulla res fuisset condita. Hæc gloria DEO à nemine dari, nec minui augerive potest, sed eadem in ipso fuit & manet semper. *Glorificatio* verò fit in tempore à creaturis & est extra DEUM & fundamentum suum habet in cognitione gloriæ DEI. Quanquam interdum gloria DEI pro glorificatione capitur; ut supra dictum.

IV. Gloria purè divina, differt à gloria Christi humana & mediatoria. *Gloria [illegible]* est essentialis, propria DEI unius & solius & sem[illegible] ulla re A creata communicabilis. Est igitur etiam Christi, sed duntaxat quà DEUS est. *Gloria Christi humana*, propria fuit Christi, dum hìc in terris ambularet in forma servi, in carnis infirmitate: qualis fuit gloria cum in monte transformatus est coram discipulis suis, & fulsit facies ejus ut Sol, & vestimēta ejus alba facta sunt ut lux, Matt. 12. v. 2. ista gloria fuit humilis. *Gloria Christi Mediatoria*, est propria personæ Christi in utraq; natura simul atq; cōmuniter, *tum* per gratiā unionis personalis quæ in solo Christo est ad opus meditationis: *tum* per illā supra omne nomē exaltationem, quæ perpessiones ejus sequuta est. De hac agitur Eph. 1. v. 20. 21. 22. *Longe supra omne imperium* (scilicet collocavit DEUS Christum) *ac potestatem, & potentiam, & dominationem, & omne nomen quod nominatur non solum in hoc seculo, verum etiam in futu-* B *ro: Et omnia subjecit ejus pedibus, eumque constituit caput super omnia ipsi Ecclesia, qua est corpus ipsius & complementum ejus, qui omnia implet in omnibus*. Hæc *gloria Christi mediatoria*, non est essentialis illa DEI, quæ est simpliciter incommunicabilis; sed proxima divinæ atque essentiali illi; & proinde longè gloriam rerū creatarum omnium superans.

V. Gloriam suam vult DEUS *à nulla re permotus*, neque *secundum beneplacitum voluntatis suæ*, neque *in aut propter finem aliquem*: sed *necessitate naturæ*.

Gloriam suam vult Deus nulla re permotus: quia nullus in Deum motus propriè acceptus cadere potest. Neq; motu impropriè accepto ulla res eum movet ad gloriam suam volēdam, neque *externa* neque *interna*. Non *externa*, quia gloriam suam vult Deus ab æterno: neq; *interna*, puta cognitione suiipsius, quia cognitio in DEO voluntatem aliquo modo præcessisset, quod C omnino est ἀδύνατον, quum Deus uno & eodem actu, qui est essentia ipsius, & cognoscat & velit seipsum & suam gloriam.

Neque secundùm beneplacitum voluntatis suæ vult suam gloriam; quia quæ Deus vult secundum beneplacitum voluntatis suæ, ea liberè vult, ita ut ea possit velle & nō velle. At gloriam suam, sicut & se, Deus non potest non velle.

Neque eam vult propter aliquem finem: quia quæcunq; Deus vult propter aliquem finem, ea nec sunt ipse finis, nec vult ea per se & minora sunt fine ipso. At gloria Dei est finis rerum omnium, & DEUS eam vult per se, & nihil est majus gloriâ Dei vel ipso Deo.

VI. Gloria Dei non potest agnosci & celebrari sine agnitione Mediatoris. Luc. 2. v. 14. *Gloria in cælis altissimis Deo, & in terra pax, in homines benevolentia*.

D

USUS.

Διδασκαλία. I. Gloria Dei docet, Deum nostrū solum esse verum Deum & ab omnibus idolis falsisq; diis Gentium distinguendū, sicut Jehova ipse dicit Jes. 42. 8. *Ego sum Iehova, illud est nomen meum, & gloriam meam alteri non dabo & laudem meam sculptilibus*.

II. Eadem docet in Deo esse fiduciam collocandā, ipsum solum religiosè adorandum, ipsi gloriam dandā.

III. Colligimus ex ejus consideratione, illos tribuere Deo integram gloriam, qui agnoscunt & profitentur quòd sit, quòd sit justus, quod justè puniat, simul etiam quòd sit bonus & misericors ac Servator. Sic David Deo gloriam tribuit.

E IV. Eadem docet gloriæ veræ autorem esse Deum: unde etiam Deus ipse gloria fidelium esse dicitur, quemadmodum David ait Psal. 3. v. 4. *At tu Iehova clypeus es circa me, gloria mea & extollens caput meum*.

V. Gloriæ veræ fundamentum esse virtutes, quibus si qui destituuntur, verâ gloriâ carent etiamsi ab omnibus hominibus laudibus in cœlum tollerentur. Huc quadrat Pauli illud Gal. 6. vers. 4. *Opus autem suum pro-*

Digitized by Google

batum reddat unicuique, & tunc in semetipso gloriationem habebit & non in alio.

Ἔλεγχος. Si divinæ naturæ gloria essentialis est, esse ubique, omniscium, omnipotentem, &c tum profecto illa humanæ naturæ Christi realiter non est cōmunicata. Verum est antecedens, ut patet ex Jes. cap. 42. vers. 43. & sequentibus: Verum ergo & consequens.

Sed obstare videntur verba Christi Joh. 17.5. *Nunc igitur glorifica me tu Pater apud temetipsum eâ gloriâ quam apud te habui priusquam mundus esset.* His verbis olim *Eutychiani* abutebantur, hodie verò *Ubiquitarii*. *Eutychiani* inde colligebant, naturam humanam, quæ suscepta est à Verbo, ita glorificatam, ut conversa sit in Verbum & homo mutatus in Deum; quemadmodum commemorat *Augustinus* tomo nono, tractatu centesimo quinto in Johannem: quam opinionem prorsus non convenire veritati *Augustinus* docet. *Ubiquitarij* autem inde colligunt, gloriam Deitatis essentialem, id est, essentiales Deitatis proprietates realiter carni Christi esse communicatas. In hunc autem modum argumentantur:

Gloria quam habuit Christus apud Patrem priùs quàm mundus esset, est communicata carni Christi:

Gloria quam habuit Christus apud Patrem priùs quàm mundus esset, sunt proprietates Deitatis essentiales:

Ergo proprietates Deitatis essentiales sunt communicatæ carni Christi.

Majorem probant ex allegata precatione Christi: *Nunc igitur glorifica me tu Pater apud temetipsum eâ gloriâ quam habuit apud te priùs quàm mundus esset.*

RESP. *Primò* negatur *consequentia*, quia sunt quatuor termini propter homonymiam medii: nam vox *gloriæ aliter* accipitur in majore propositione & precatione Christi allegata; *aliter* in minore. *In majore propositione* & precatione Christi allegata per *gloriam* intelligitur gloria Mediatoria in cœlo, seu honor sessionis ad dexteram Dei Patris, prædestinatus antequam mundus esset; quâ gloriâ, quo honore Christus se glorificari petivit. Precationis enim ipsius hæc est sententia: Jam tempus est ô Pater, ut mihi tribuas gloriam apud temetipsum, id est, ut colloces me ad dexteram tuam, ut apud te vivens in dextera tua regnum tuo nomine administrem: gloriam, inquam, illam mihi tribue, quam priùs quàm mundus esset habui apud te in prædestinatione. Ergo hæc gloria est sessionis ad dextram Dei Patris, ad quam Christus Mediator ante jactum mundi fundamentum prędestinatus fuit. Quam interpretationem tradit & prolixè confirmat *Augustinus* nono tomo, tractatu centesimo quinto in Johannem. Hanc gloriam confitemur esse carni Christi communicatam: quia Christus sedet ad dexteram Dei Patris, secundum utramque naturam: atque hoc sensu majorem propositionem concedimus.

In minore autem *propositione* per *gloriam* intelliguntur proprietates Dei essentiales. Proinde non sequitur, illas carni Christi communicatas.

Secundò si replicetur, *etiam in majore propositione & precatione Christi, per gloriam intelligi proprietates Dei essentiales*, tum negatur *propositio*: neque tunc ad eam confirmandam precatio Christi facit, ut sequentia argumenta ostendunt. Nam *primò* Christus petiit glorificari gloriâ illâ natus annos triginta tres plus minus; ac proinde illam nondum habebat, sed accepit demum post resurrectionem & adscensionem in cœlum. Hæc enim est illa gloria de qua prædictum fuit Dan. 7.13.14. *Videbam visionibus nocturnis, quòd ecce cum nubibus cœli similis Filio hominis veniebat: deinde usque ad antiquum dierum pervenit, ut sisteretur ante eum: Et huic datus est domi-*

A *natus gloriaque & regnum, ut omnes populi, nationes & linguæ ei serviant: cujus dominatus est perpetuus qui non præterit, & regnum ejus, regnum quod non corrumpitur.* De eadem dicitur Johan. 37.9. *Hoc autem dixit de Spiritu illo quem accepturi erant credentes in eum. Nondum enim erat Spiritus Sanctus, quia Iesus nondum erat glorificatus*, id est, nondum erat collocatus ad dextram Dei Patris. Et Luc. 24.26. *Nonne hac oportuit pati Christū & interiore in gloriam suam?* Actor. 2.33. *Dexterâ Dei sursum sublatus & promissum Spiritum Sanctum adeptus à Patre, effudit hoc quod vos nunc spectatis & auditu.* Huc pertinent etiam alia loca, velut Ephes. 1.20. & sequentibus: Phil. 2. v. 9.10.11. *Quapropter etiam Deus ipsum in summam extulit sublimitatem, & donavit ei nomen quod est supra omne nomen: ut ad nomen*
B *Iesu omne genu se flectat cœlestium ac terrestrium & subterraneorum, omnisque lingua profiteatur Iesum Christum esse Dominum ad gloriam Dei Patris.* Hebr. 3 v. 3.4. *Tantò namq; ampliore gloria præ Mose hic dignus est habitus, quantò majorem habet honorem is qui construxit domum quàm domus ipsa. Omnis enim domus apparatur à quopiam: qui verò construxit hæc omnia, est Deus.* Et cap. 2. v. 9. *Sed Iesum illum cernimus gloriâ & honore coronatum, qui paulisper fuit inferior Angelis factus, propter mortis perpessionem, &c.* Apoc. 5. v. 12. *Dignus est Agnus ille mactatus qui accipiat potestatem & divitias & sapientiam & vires, & honorē, & gloriam, & benedictionem.* Hanc igitur gloriam accepit Christus demum post passionem & mortem suam: non ergo per eam intelliguntur proprieatates Deitatis essentiales, quas actu ab æterno Christus habuit.

C *Secundò*, si in majore propositione & precatione Christi intelliguntur proprietates Deitatis essentiales, sequerentur inde absurda: nempe ipsam quoq; Deitatis essentiam realiter communicatam esse humanitati Christi, quum proprietates Dei essentiales nihil sint aliud quàm ipsamet Dei essentia, atque ita humanitas Christi non tantum esset omnipotens, omniscia, ubique, sed etiam Deus. Item sequeretur, proprietates Dei essentiales non fuisse carni Christi communicatas per unionem personalem statim in primo momento conceptionis in utero puræ Virginis Mariæ, quod alioqui contendunt, siquidem eas demum sibi petierit communicari, per glorificationem quæ passionem & mortem Christi est sequuta.

Tertiò, propterea per gloriam in hac precatione
D Christi non possunt intelligi proprietates Deitatis essentiales, quia illâ petit glorificari non carnem suam, sed personam: Non enim ait, glorifica carnem meam, sed *glorifica* ME. Et paulò ante vers. 1. *Pater venit hora illa, glorifica Filium tuum, ut & te Filius tuus glorificet.*

Quartò, quia gloriâ illâ petivit glorificari tanquam præmio seu consequente quodam obedientiæ suæ, ut liquet ex contextu: *Ego te glorificavi in terra: opus consummavi quod dedisti mihi, ut facerem: Nunc igitur glorifica tu Pater apud temetipsum eâ gloriâ quam habui apud te, priùs quàm mundus esset.* Proprietates autem essentiales Deitatis nec divina nec humana natura Christi habet, ut præmium vel consequens obedientiæ Patri præstitæ.

Instant adversarii & dicunt, *non posse hic per gloriam in-*
E *telligi honorem sessionis Christi ad dextram Dei Patris, quia dicat Christus de gloria illa, quòd eam habuerit apud Patrem priùs quàm mundus esset.*

RESP. *Primò* antè dictum est; Christum gloriam illam apud Patrem priùs quàm mundus esset habuisse in æterna prædestinatione: sicut gratia quâ Deus nos servat, data est nobis in Christo Jesu ante tempora seculorum, Tim 1. v. 9. nimirum in æterna prædestinatione: sicut Deus nos elegit in Christo ante jacta mundi fundamenta; Ephes. 1. v, 4. Sed elegit nos in suo proposito, quum nostri respectu tum demum eligamur, quum Deus suum propositum in nobis exsequitur.

Secun-

Digitized by Google

Secundò respondeo per fiduciariam reprobationem: etiamsi concederemus per gloriam hic intelligendas proprietates Dei essentiales, non tamen hinc verè colligi posset, illas carni Christi communicatas: sed hoc tantùm inde sequeretur, petiisse Christum se declarari verum & naturalem Deum & Filium Dei potenter secundùm Spiritum sanctificationis, per resurrectionem ex mortuis, Rom. 1. v. 4. & collocationem ad dextram Dei Patris, prædicationem Evangelii & miracula, sicut Petrus ait Actor. 3. vers. 13. *Deus ille Abrahami & Isaaci & Iacobi, Deus, inquam, Patrum nostrorum glorificavit Filium suum Iesum, quem vos tradidistis & abnegastis in conspectu Pilati.*

Adhæc patefactio & declaratio, quòd Christus sit verus & naturalis Deus atque genitus ab æterno à Patre, consequitur ex gloria sessionis ad dexteram Dei Patris: Non enim potest sedere ad dextram Dei Patris, nisi qui simul est verus Deus & proprius Dei Filius. Attamen (ut concludam responsionem) in hac precatione Christus propriè petit sibi conferri gloriam sessionis ad dexteram Dei Patris, quam gloriam habuerat ab æterno apud Patrem in prædestinatione seu proposito ejus: quandoquidem essentialem Deitatis gloriam manifestavit Christus etiam in statu humiliationis, sicut dicitur Joh. 1. v. 14. *Et Sermo ille factus est caro & commoratus est inter nos, & spectavimus gloriam ejus, gloriam, inquam, ut unigeniti à Patre.* Et cap. 2. v. 11. *Hoc initium signorum fecit Iesus Cana oppido Galilææ, & manifestam fecit gloriam suam, & crediderunt in eum discipuli ejus.* 2. Petri 1. v. 16. 17. *Oculis nostris adspeximus illius majestatem. Acceperat enim à Deo Patre honorem & gloriam voce ad eum delatâ hujusmodi à magnifica illa gloria: Hic est Filius ille meus, dilectus ille, in quo acquiesco.* Gloriâ autem illâ quâ Johan. 17. petit glorificari, non fuit glorificatus ante passionem & mortem. Joh. 7. v. 29. Quò etiam pertinet illud Joh. 12. v. 16. *Hæc verò non cognoverunt discipuli ejus primum: sed quando glorificatus fuit Iesus, tunc recordati sunt quòd hæc erant de eo scripta.*

II. Quicquid solius Jehovæ est, id nequaquam idolis est adscribendum: Gloria divina solius Jehovæ est: Ergo illa nequaquam idolis est adscribenda. Huc pertinet quod dicitur Psal. 106. v. 20. 21. *Et mutantes gloriam suam, in formam bovis comedentis herbam: Obliti sunt Dei fortis Servatoris ipsorum, qui fecerat res magnas in Ægypto.* Et Rom. 1. v. 23. *Mutarunt gloriam incorruptibilis Dei in efformatam imaginem corruptibilis hominis, & volucrium & quadrupedum & reptilium.*

Ἐπανόρθωσις. I. Graviter peccant in Deum qui gloriam ejus obscurant: Quod faciunt *primò* illi, qui Deum non agnoscunt esse, aut non agnoscunt talem qualis est, ut *Epicurei* non tribuunt Deo gloriam, quia putant DEUM nihil esse, aut non curare humana. Saul etsi sensit DEUM esse & punire scelera, tamen non tribuit DEO integram gloriam, non agnoscens Deum esse misericordem, recipientem & servantem miseros peccatores ad Mediatorem confugientes.

Deinde obscurant gloriam Dei etiam veram religionem profitentes, qui malis moribus scandala præbent: nam dum cum Deo quasi ludentes aliud agunt, aliud loquuntur, Deum ipsi ludibrio habent: & inimicis veritatis exhibent occasionē blasphemandi nomen DEI & veritatem.

Tertiò obscurāt gloriam DEI qui ipsum persequuntur in Ecclesia, & quasi DEUS verus non esset exagitāt.

II. Graviter peccant qui posthabitâ gloriâ DEI cō sectantur vanam gloriam mundi: aut qui gloriam DEI suæ propriæ postponunt.

III. Enormiter delinquunt, qui æquo animo ferunt & suo silentio approbant ignominiam quâ Deus afficitur vel à blasphemis vel à pejeratoribus, vel ab Antichristianis vel ab aliis hostibus gloriæ DEI.

IV. Nec minus peccant, qui gloriam DEI prætexūt suis cupiditatib. & affectibus, quum nequaquam gloriam DEI spectent, sed vel utilitatem suam vel vanam suam gloriam & ambitionem. Qui verò id faciunt? Qui quidem gloriam Dei in ore habēt & prætendunt, factis verò eam abnegant, & aut falsam religionem propugnant, veram oppugnant sub specie zeli pro gloria Dei, aut in gloria DEI procuranda ordinem divinitus sancitum contemnunt.

V. Væ illi qui gloriam DEI non agnoscit & prædicat. Væ unicuique, cujuscunque ordinis sit, si non pro sua quisque vocatione gloriam DEI prædicaverit & annunciaverit.

Παιδεία. I. Quum gloria DEI sit finis propter quem DEUS omnia facit: nostri quoque est officii in omnibus quæcunque cogitamus, dicimus & agimus, nobis gloriam DEI proponere, illam quærere, ad illam omnia dirigere. Hoc autem faciemus, si nostrā agnoscemus ignominiam, miseriam & paupertatem tum nativam tum acquisitam: & contra, DEO tribuemus laudem bonitatis, justitiæ, misericordię & aliarum virtutum, sicut David facit Psalm. 86. in quo de se confitetur, pauperem se & egentem esse: ad DEUM autem dicit; *Tu Domine bonus es & condonans: multusq; benignitate omnibus invocantibus te.* Similiter ait Daniel cap. 9. v. 7. *Penes te ô Domine, & justitia ipsa, at penes nos pudor faciei.*

2. Nostri est officii non in nobis, sed in DEO gloriari, cujus est gloria omnis.

3. Quum DEI sit gloriæ est igitur à nobis celebrandus. Unde Psalm. 138. 5. dicitur, *& canent de viis Iehovæ.* Psal. 113. v. 3. 4. *Sit laudatum nomen Iehovæ. Elatus supra omnes gentes Iehova est, supra ipsos cœlos gloria illius.* Exemplo nobis præeunt Angeli qui Jes. 6. 3. clamant alter ad alterum, dicentes: *Sanctus, Sanctus, Sanctus est Iehova exercituum: implet totam hanc terram gloria ejus.* Eodem pertinet exhortatio 1. Chron. 16. v. 24. *Narrate in gentibus gloriam ejus, in omnibus populis mirabilia ejus.* Deus vult gloriam suam prædicari, idque necessariò: inprimis à ministris verbi DEI. Si nolunt ministri verbi DEI, si nolunt Episcopi, Laici id facient, ut ministros verbi DEI, ut Episcopos confundant: Si nolunt viri, fœminæ id facient: si nolunt divites & potentes in hoc mūdo, pauperes & egentès id præstabunt: si nolunt adulti, ex ore infantium & lactentium perficiet sibi DEUS laudem. Imò si hoēs id nolint facere, potest sibi DEUS filios ex lapidibus excitare, imò ipsas potest creaturas inanimatas gloriæ suæ præcones constituere. Ac profectò cœli enarrant gloriam DEI, ut dicitur Psalm. 19. vers. 1.

Παράκλησις. I. In DEO acquiescamus, & ex ipso consolationem petamus: nam gloria hominis est DEUS.

II. Gloria Dei nos solari debet contra ignominiam, quam à mundo perferre necesse habemus. Contemnamur nos, contumeliis & ludibriis afficiamur; dummodo nos simus & maneamus DEI, cujus gloria est æterna & infinita. Qui in gloriam DEI perpetuò respicit & in ea acquiescit, ei ludibria mundi nullum dolorem afferent.

III. Quum gloria omnis sit Dei nostri, cujus nos quoque sumus: solemur nos eâ adversus mortem: futurum enim est, ut nos post mortē visione gloriæ DEI glorificemur atq; in æternum beati simus. Visio glorię DEI nos faciet gloriosos & beatos: & qui immortalis, potens, æternus est, nobis mortalibus immortalitatem, infirmis robur, temporalibus æternitatem donabit, & gloriam ad quam conditi eramus, & quā

Digitized by Google

& quâ in hac vita deficimus ob lapsum nostrum, in gloriosa vita illa plene perfecteque restituet. A

IV. Gloria DEI consolatur nos adversus ignominiam, cui corpora nostra in sepulchro putrescētia sunt obnoxia. Nam efficax illa gloria DEI tollet etiam corporum nostrorum ignominiam, resuscitando ea ex mortuis, & induendo eâ gloriâ sempiternâ, sicut Paulus nos solatur 1. Cor. 15. v. 42. & seq. *Seritur corpus cum corruptione, suscitatur cum incorruptione: seritur fœdum, suscitatur cum gloria: seritur omne vitum expers, suscitatur potens,* &c. & Phil. 3. v. 20. 21. *Nos a. ut municipes cælorum nos gerimus, unde etiam Servatorem exspectamus Dominum Jesum Christum: qui transfigurabit corpus nostrum humile, ut conforme fiat ejus corpori glorioso, pro vi illa efficace, quâ potest etiam subjicere sibi omnia.*

V. Denique gloria DEI solatur nos adversus terrorem ultimi adventus Christi, & judicii illius universalis. Nam qui in ultimo illo die cum Christus venturus est ad judicandum vivos & mortuos videbūt cum gaudio gloriam DEI; illi nequaquam cogitatione ultimi adventus Christi turbari debent. B

CAPUT XXXII.

In quo secunda distinctio propriorum attributorum Dei traditur.

Huc usque prima distinctio attributorum DEI propriorum. C

SECUNDO propria attributa DEI vel *absoluta* sunt vel *relativa*.

Absoluta attributa Dei, sunt quæ Deo ab æterno cōpetunt etiam absque creaturarū respectu, qualia sunt quæ secundum essentiam Deo conveniunt: cujusmodi sunt nomina *Iehova, Iah, El, Elohim*, & pleraque suprà enumerata.

Relativa attributa Dei, sunt quæ in tempore Deo cōpetunt cum relatione quadam ad creaturas, reali quidem in creaturis, sed rationis duntaxat in Deo; qualia sunt omnia quæ non secundum essentiam Deo cōpetunt, sed certum aliquod in creaturis ipsis opus Dei & in eas beneficium significant; ac proinde distinguuntur in Deo, nō essentiæ sed effectuum ratione: ut cùm D Deus dicitur *Creator, Gubernator mundi, Dominus cœli & terræ, Deus noster, Redemtor noster, Liberator noster, custos uniuscujusque, custos Israëlis*, Psal. 121. 3. 4 *Rex*. Psal. 5. v. 3. *Vindex Israelis, Sanctificator, Iudex totius mundi.* Sic relativa attributa Dei sunt, cum dicitur quod sit *adorandus religiosè, ac proinde adoratur, quòd sit laudandus & celebrandus, benedictus, elatus supra omnes Gentes*, Ps. 113. 4. quòd sit *laudatus*, Ps. 18. 4. *Laudatum invocabo Iehovam: quod nemo ei par sit*, Ps. 113. 5. *quod sit superior Lege & Dominus Legis, quod sit mirificus*. Psal. 86. 9. ac summatim tota illa majestas Dei, quæ ei respectu creaturarum & supra eas adscribitur, est attributum ejus relativum.

Etsi autem talia tribuantur Deo cum relatione tantùm rationis, si Deum spectes; nam mutatio non fit ulla in Deo, sed tantùm in creaturis: tamē realiter, id est, E verè Deo competunt, nam verè est creator, verè redētor, &c. Hoc potest ex similibus exemplis intelligi. Quum columna dicitur alicui dextra aut sinistra, & Sol est tibi supra zenith aut non; nulla fit in columna aut in Sole mutatio, sed tantum in homine ad columnam sese convertēte, in te peregrinante ultra Æquatorem: & tamen reipsa dicitur columna dextra aut sinistra: & Sol reipsa dicitur esse supra zenith, aut nō. Idē de Deo statuendum est, etsi nulla in eo mutatio cōtingat.

CAPUT XXXIII.

In quo de metonymicis attributis Dei.

Hactenus explicata sunt attributa DEI propria: sequuntur figurata.

FIGURATA *attributa Dei*, sunt quæ per figuram aliquam, seu tropum Rhetoricum de Deo prædicantur.

Eaque vel *singula distinctè* adhibentur: vel *plura conjunctim*.

Singula distinctè sunt vel *metonymica*, vel *Ironica*, vel *metaphorica*, vel *Synecdochica*.

Metonymica attributa Dei, sunt quæ tropo metonymiæ de Deo dicuntur: veluti cùm Deus dicitur *firmitas nostra*, id est, qui dat nobis firmitatem, sicut David Psal. 18. v. 2. ait: *ex intimis visceribus diligam te Iehova firmitas mea*. Simili modo loquendi Deus est *virtus* seu *fortitudo nostra*. Psal. 22. 20. quia nobis vires & fortitudinem largitur. Est *salus nostra*, id est, autor salutis nostræ, Psal. 27. 1. *Iehova lux mea & salus mea est, à quo timerem?* Item, est *robur vitæ nostræ*, id est, largitur nobis robur & conservat vitam nostram diutissime Psalm. 27. 1. *Iehova robur vitæ mea est, à quo expavescerem?* Est *auxilium nostrum*, id est, dator auxilii quo conservamur, Psal. 27. 9. *Auxilium meum fuisti, ne deseras me, neque derelinquas me, Deus salutis mea.* Hoc invitamur ad spem in Deo collocādam Psal. 33. v. 20. Et Psal. 46. 2. *Deus nobis est receptus & robur: auxilium in angustiis præsentissimum.* Psal. 70. v. 6. *Auxilium meum & liberator meus es: Iehova ne tardes.*

Sic dicitur Deus *carmen nostrum*, Exod. 15. v. 2. quia est subjectum & argumentum carminis nostri, est is, de quo religiose, sancteque canimus & canere debemus. Psal. 118. 14. *Robur meum & carmen Iah.*

Similiter Deus *est laus nostra*, id est, is quem laudamus & laudare debemus, is de quo certâ fiduciâ gloriamur & gloriari debemus: sicut Jeremias ait cap. 17. 14. *Sana me Iehova & sanabor, serva me & servabor, quia laus mea es.* Est *vita nostra & longitudo dierum nostrorum*, id est, is qui dat & conservat vitam nostram, & prorogat eam quàm longissimè, Deut. 30. 19. 20. *Vitam electurus es, ut vivas tu cum semine tuo, Diligendo Iehovam Deum tuum, auscultando voci ejus, & adhærendo ei: nam ipse est vita tua & longitudo dierum tuorum.* Est *gloria nostra*, Psal. 3. v. 4. id est is de quo gloriamur, & qui veram gloriam nobis tribuit adversus ignominiam qua impii nos afficiunt. Est *honor noster* Psalm. 106. 20. quia eo nudati omnem ignominiam apud inimicos subeamus oportet. Est *fiducia omnium extremitatum terræ & maris longinquarum.* Psal. 65. 5 id est, is in quo confidunt omnes extremitates terræ & maris longinquæ. Jer. 17. v. 17. *Benedictus vir ille, qui fiduciam habet in Iehova, & cujus confidentia est Iehova.*

Et *spes nostra*, 1. Tim. 1. v. 1. id est, is in quo spem ponimus. Jer. 14. 8. *O spes Israelis, servator ejus tempore angustiæ.* Est *exspectatio fidelium*, quia is est cujus auxilium exspectant fideles. Jer. 17. 13. *O exspectatio Israelis Iehova, omnes delinquentes te erubescant.* Est *robur Iehovæ*, 1. Chron. 16. 11. & Psal. 78. 61. Est *arca fœderis*, nam illa erat symbolum præsentiæ DEI robustissimi, 2. Chron. 6. 41.

Sic fuerunt attributa Dei metonymica.

CAPUT

Digitized by Google

Caput XXXIV.

In qua de Ironicis attributis DEI.

IRONICA *attributa Dei*, sunt quæ tropo Ironiæ de Deo enunciantur: veluti cùm Deus dicit Genes. 3. v. 22. *Ecce homo factus est sicut unus ex nobis*; utitur Ironicâ exprobratione; quâ cor hominis non tantùm pungere, sed penitus confodere voluit: nequaquam enim Deo æqualis factus erat homo. Nec verò crudeliter misero insultavit, sed pro morbi necessitate violentius remedium adhibuit. Nam etsi confusus erat Adam & attonitus suâ calamitate: mali tamen causam non satis reputabat, ut superbiæ pertæsus, veram humilitatem amplecti disceret, ut *Calvinus* in Commentariis hunc locum exponit. Ac certè Ironia non tantùm adhibetur in derisionibus, sed etiam in reprehensionibus justis, seriis & gravibus, in querelis, in commiseratione, &c. Sensus igitur verborum Dei est: q. d. longè aliter se res habet, quàm putavit homo futurum deceptus à serpente, qui dixerat, eos fore sicut deos, scientes boni & mali. Nunc non est homo factus sicut unus ex nobis, sed factus est triste & horrēdum spectaculum, &c. Michajehu Propheta 1. Reg. 22. 15. ironicè Pseudoprophetas fingens ait ad Achabum: *Adscende & prosperare, scilicet tradet Iehova in manum regis*. Sic Jobo c. 38. 3 & 40. v. 2. dicit, *quod interrogabo te, notum fac mihi*. Quid enim Deo absconditum esse queat, quod ei homo notum faciat? Psal. 73. 11. *Quomodo cognosceret Deus fortis? aut esset notitia in excelso?* verba ista sunt piorum, certamen carnis & spiritus experientium, qui attoniti rerum gravitate & infirmitate carnis, quasi in dubium vocāt providentiam Dei, quam tamen revera in dubium non vocant. Jer 4. v. 10. *Et dixi, Aha Domine Iehovi, certè decipiendo decepisti populum hunc & Ierosolymam dicendo, Pax erit vobis: & pertingit gladius usq; ad animam.* Tribuit Deo Jeremias, sed Ironice, quod certum est non competere nisi in pseudoprophetas & impostores, qui Judæos vanis promissionibus mulcebant. Vide Commentarium *Iohannis Calvini* ad hunc locum. 1. Cor. 1. v. 21. *Libuit Deo per stultam prædicationem servare credentes.* & vers. 25. *Stultitia Dei sapientior est quàm homines: & infirmitas Dei validior est quàm homines.* In his verbis ironicâ concessione Paulus utitur: nemini enim obscurum est, quam impropriè Evangelium Dei vocetur stultitia prædicationis, quàm impropriè item vel stultitia vel infirmitas Deo adscribatur; sed necesse fuit talibus ironiis insanam carnis arrogantiam refutare, quæ Deum omni suâ gloriâ spoliare non dubitat, ut ad hunc locum notat *Iohannes Calvinus* in Commentariis.

Sic per Ironiam loqui solemus; Deus non videt ebrios, scortatores aut alios impios in occulto peccantes: Cùm tamen significare velimus, etsi homines lateant, etsi coram hominibus se occultent impii, eos tamen minimè occultos esse Deo. Tali ironiâ utimur ad reprehendēdas impias opiniones & cogitationes hominum nimis stupidorū & perperam sentientium de Deo. Sic dicimus κατ' εἰρωνείαν, quum de impiis divitibus loquimur: Deus eget divitibus, sine eis beatus esse non potest, rogabit eos ut hæreditatem cœlestem accepten.

Caput XXXV.

In quo de metaphoricis attributis DEI.

METAPHORICA *attributa Dei*, sunt, quæ propria quidem sunt rerum creatarum, Deo autem per Metaphoram seu similitudinem tribuuntur: qualia sunt quæcunque per se & immediate suâ propria significatione eas significant res, quæ in Deum cadere non possunt sed primò in rebus creatis exsistunt, atq; inde propter similitudinem quandam ad Deum transferuntur, ad varias ejus actiones nobis hoc pacto adumbrandas. Scriptura enim sæpe de Deo loquitur secundùm captum nostrum, & ex imbecillæ cognitionis nostræ sensu. Ea Patres dicunt attribui Deo non Theologice, sed Oeconomice: qua de re *Theodoretus*, Dialogo secundo, qui inscribitur *Inconfusus*.

Eorum quædam *ab homine* sumuntur, quædam *ab aliis creaturis*. Quæ *ab homine* sumuntur, dicuntur Deo attribui per ἀνθρωπομόρφωσιν vel ἀνθρωποπάθειαν.

Ἀνθρωπομόρφωσις & ἀνθρωποπάθεια, est metaphora, quâ ea quæ hominis sunt Deo per similitudinem quandam tribuuntur.

Cujusmodi sunt *hominis partes, membra corporis, sensus, affectus, actiones, subjecta & adjuncta.*

Anima, quæ hominis pars est, tribuitur Deo Jesa. 1. 14. *novilunia vestra, & statas ferias vestras odit anima mea, sunt mihi laboriosa*, &c. Jer. 5. v. nono & vigesimo nono, *an de gente hujusmodi non sumeret ultionem anima mea?* & 9. 9 Amos 6. 8. jurat DOMINVS Jehovi *per animam suam*, ubi per *animam* vita DEI intelligitur, hoc est, ipsamet Dei essentia seu ipse DEVS. Vel voluntas Dei, Levit. 26. *ponam tabernaculum meum vobis, & non abominatur anima mea vos.* Hic animam suam Deus voluntatem suam dicit. Non enim est animal habens corpus & animam: neque substantia ejusmodi est cujusmodi creatura eius quæ anima dicitur, quam fecit, ait *August.* quarto tom. quæstionum super Leviticū lib. 3. c. nonagesimotertio.

Tertullianus etiam *corpus* Deo tribuit libro adversus Praxeam & de anima, sed magna Catachresi: Ipsam enim naturam substantiā divinam corpus vocavit, non tale corpus, cuius partes aliæ maiores, aliæ minores, qualia sunt omnia quæ proprie dicimus corpora: sed propterea corpus Deum dixit, quia non est nihil, non est inanitas, non est corporis vel animæ qualitas, sed ubique totus, & per locorum spatia nulla partitus: ut mentem *Tertulliani* explicat *Augustinus* libro de hæresibus ad Quod vult Deum ca. octogesimosexto. Certe libro de carne Christi c. undecimo sic loquitur *Tertullianus: Omne quod est, corpus est sui generis, nihil est incorporale nisi quod non est.* Unde constat *Tertulliano* corpus idem esse quod οὐσίαν seu essentiam.

Membra corporis figurate Deo tribuuntur hæc: *Caput, facies, oculus, palpebra, pupilla, os, auris, nasus, nares, cervix, manus, brachium, dextera, digitus, cor, viscera, pedes, dorsum seu posteriora*, &c.

Per *caput Dei* intelligitur ipsa essentia Deitatis, quæ est super omnia, & cui omnia sunt subiecta Dan. 7. v. 9. 1. Corint. 11. 3. dicitur Deus esse *caput Christi*: sensus est, Deum obtinere primatum, sicut ipsi subsit Christus, quatenus in carne nostra Patri se subiecit: alioquin cùm unius essentiæ sit cum illo, æqualis ei est.

Per *facie* seu *vultū Dei* intelligitur id, quo se suamq; naturam manifestat, quo à nobis cognoscitur quemadmodum nos facie innotescimus aliis. Quapropter per eam intelligitur nunc præsentia illius, Psal. 31. 21. nunc ipsissima maiestas Dei retecta, Exod. 33. 20, 23. nunc favor & benignitas Dei, Ps. 114 7. & 27. 8, 9 & 31. 17. nunc ira, Ps. 34. 17. *Attollit super nos lucem faciei suæ Iehova*, vt legitur Ps. 4. v. 7. *& lucere facit erga nos faciem suā*, Psal. 67. v. 2. quū charitatem & benignitatem suam erga nos cognoscendam nobis præbet omnis generis beneficiis, quæ ab ipso petimus, & quæ ipse in nos cōfert.

Per *oculos Dei* intelligitur benevolentia & favor, Psal. 34. 16. & 17, 18. vel providentia Dei, 2. Chron. 16. 9. vel omniscientia Dei: ut significetur Deum non ignorare quicquam, sed omnia scire, perinde ac si oculis omnia videret, 2. Chron. 36. 12.

Q q Per

Digitized by Google

Per *Palpebras Dei* intelliguntur occulta & incomprehensibilia judicia, Psalm. 11. 4.

Per *pupillam Dei* intelligitur id quod est charissimum, Deut 32. 10. Psalm. 18 8. Zach. 2. v. 8.

Per *os Dei* intelligitur vel ipse Deus, Jos. 9. 14. vel decretum providentiæ, benedictio & virtus Dei, Matth. 4. 4. vel mandatum seu relatio verbi, Jer. 9. 12. vel fidi servi Dei, Jerem. 15. v. 19. *quandoquidem educis rem pretiosam à vili, tanquam os meum es.*

Per *aures Dei* intelligitur vel promptitudo & facilitas in exaudiendis precibus nostris, Psal. 31. 3. & 34. 16. vel quòd Deus omnia audiat nihilque eum sub silentio lateat.

Per *nasum* furor accensus, Jerem. 39. 37.

Per *nares* quibus odorari dicitur, intelligitur acceptatio, quâ sacrificia grata & accepta habet, Gen. 8. 21.

Per *cervicem Dei* intelligitur indignatio. Jerem. 18, 17. *Cervice, non autem facie respiciam eos tempore calamitatis ipsorum*, id est, non dignabor eos respicere, sed aversus ab illis permanebo.

Per *manum Dei* intelligitur vel omnipotentia Dei, quòd omnia agat & operetur potenter in omnibus: vel decretum Dei æternum, Act. 4. 28. vel vis quâ operatur, potentia, protectio, liberalitas, artificium & quæ his confinia sunt. Nu. 11. 23. Job. 19. 21. & 10. 8 Psal. 31. v. 6. & 8. 7. vel pœna divinitus inflicta, Psal. 38. 3. Ezech. 39. 21. vel vis maxima judiciorum Dei sine ministerio humano immissa, Exod. 9 3. vel vis prophetica aut donum prophetandi, 2. Reg. 3. 15. vel Spiritus Dei, Ezech. 1. v 3. & c. 33. 22.

Per *brachium Dei* indicatur ejus potentia, robur & fortitudo, Gen. 29. 24. Exod. 6. 6. Psal. 77. 16. vel Filius Dei secunda persona Sanctæ Triados, Jesa. 53. 1. Joh. 12. 38. *August.* nono tomo, tractatu quinquagesimotertio in Johannem.

Per *dextram Dei* intelligitur vel Deus ipse fortissimus, Psalm. 118. 15. *Dextra Iehova agit strenuè*: vel potestas & imperium Dei, Psalm. 110. 1. vel fortitudo, Exod. 15. 6.

Per *digitum Dei* significatur vel Spiritus Sanctus, Exod. 31. v. 18 Luc. 11. v. 20. ut ostendit comparatio cum Matth. 12. v. 28. vel virtus & efficacia, Exod. 8. v. 19. vel artificium. Exod. 31. v. 18.

Per *cor Dei* intelligitur vel ipsa essentia Dei viva; nã cor in animali principium vitæ censetur, Gen. 6. 6. vel decretum Dei, quia Sacra Scriptura facit cor sedem animæ, cujus est cogitare, decernere, &c. Jerem. 19. v. 5. vel beneplacitum & approbatio Dei, ut cùm David dicitur fuisse *vir secundùm cor Dei.*

Per *viscera Dei* intelligitur intima misericordia Dei, Jes. 64. v. 1. *Fremitúsne viscerum tuorum & misericordia tua erga me continerent sese?*

Per *pedes Dei* intelligitur robur seu potestas, Psalm. 110. v. 1. vel præsentia Dei, vel vis quâ ad omnia gubernanda, custodienda, &c. contenditur.

Per *Posteriora Dei* intelligitur aliqua gloriæ Dei imperfecta imago, quæ notitia specularis vel ænigmatica cum ea comparatur, quâ quis hominem ex dorso, non autem de facie agnoscit, Exod. 33. 23.

Atque hæc membra tribuuntur Deo figuratè in Scriptura: sequuntur sensus.

Per *sensus*, qui Deo tribuuntur, intelligitur providentia Dei, Psal. 14. v. 2.

Sensus Deo tribuuntur vel *interni* vel *externi*.

Interni ut *memoria* seu *recordatio*. Deus autem recordatur nostri, quum semper reipsa demonstrat se rationem habere nostri ex fœdere gratiæ nobiscum inito. Psal. 15. v. 12. Et Psal. 136. v. 23. *Qui in abjectione nostra recordatur nostri.* Psal 25. 6, 7. orat David, *ut Deus recordetur miserationum suarum*, hoc est, ut erga se utatur misericordiâ eâdem, quâ ergo suos usus est inde ab orbe condito. Causa impulsiva efficiens propter quam Deus nostri recordatur, est benignitas Dei, Psalm. 25. 7.

Cui opponitur *oblivio*, Jes. 49. 14. Jere. 23. 39. dicitur *Deus oblivisci iniquitatum nostrarum*. Hæc oblivio non est intelligenda simpliciter de cognitione, sed de cognitione judiciali ad pœnam, quòd Deus non velit nobis imputare iniquitates, & contra nos perferre judicium, sed nobis condonare, Psal. 13. 2. & 42. 10. dicitur *oblivisci calamitatum nostrarum*, ubi per oblivionem calamitatum nostrarum significatur mora & dilatio auxilii divini, quòd diutiùs differat auxilium Deus, ac si oblitus esset. Hos. 4. 6. minatur Deus *se obliturum filiorum Sacerdotum in Israele*, hoc est, abjecturum eos, ne succederent Patribus in Sacerdotio. Psalm. 25. 7. precatur David; *Peccatorum pueritiæ meæ & defectionum mearum ne recorderis*; Ubi *ne recorderis* idem est, quod obliviscaris & veniam indulgeas.

Sensus externi Deo tributi sunt *visus* Gen. 1. v. 4. dicitur *vidisse lucem quòd esset bona*, hoc est, approbasse. Ps. 11. 4. dicuntur oculi ejus *videre*, id est, cognoscere seu potiùs nosse omnia.

Auditus, Psalm. 5. 2. & 6. 9, 10. ubi David orat, ut *Deus preces suas audiat*, id est, postulata & desideria sua præstet.

Odoratus, Gen. 8. v. 21. per quem intelligitur acceptatio & approbatio.

Atque hi sensus figuratè tribuuntur Deo: sequuntur affectus

Affectus qui Deo figuratè tribuuntur, sunt *lætitia*, *dolor in corde Dei*, *ira*, *Zelus*, *Zelotypia*, *odium*, *pœnitentia*.

Iique non sunt motus & perturbationes in Deo, sicut in hominibus; cùm Deus ab omni mutatione & perturbatione sit alienus, sibique perpetuò constans: sed sunt opera aut actiones Dei, quæ quodammodo similes sunt hominum actionibus illis, quas ex affectibus istis faciunt.

Omnes ergo affectus qui Deo tribuuntur, sunt effectus. Proinde.

Lætitia Dei.

Lætitia Dei, est approbatio obedientiæ & salutis, atque adeò perfectionis & felicitatis in nobis, hoc est, quod sumus tales, quales nos esse oportebat ad consequendam felicitatem & salutem, Judic. 9. v. 13. *Mustum lætificat Deum & homines*; hoc est acceptum habetur à Deo in oblationibus legalibus adhibitum, & cor hominis exhilarat. Benefacientes, non Deo prosumus, sed nobis: Deus autem gaudet, non de suo lucro, sed de nostra salute.

Dolor in corde Dei.

Dolor in corde Dei, est vehemens displicentia, Gen. 6. v. 6. *Doluit in corde suo*, hoc est, displicuit ei vehementissimè impietas hominum quam videbat. Peccãtes non Deo nocemus sed nobis: Deus autem tristatur, non de sua injuria, sed de nostra perditione.

Ira Dei

Ira Dei, vel est certa justaque voluntas Dei adversus peccata, atque decretum sumendi pœnas de peccatoribus, Rom. 1. v. 18. *Patet enim ira Dei è cœlo adversus omnem impietatem & injustitiam hominum, ut qui veritatem injustè detineant.*

Vel est pœnarum comminatio, Psal. 6. v. 1. *Iehova ne in ira tua reprehendas me*, &c. id est, prô rigore comminationum quibus pœnas denunciasti peccatoribus Jer. 6. v. 11. *Quamobrem excandescentiâ Iehova plenus sum, defessus sum continendo, effusurus sum super parvulum foris, & super cœtum juvenum pariter: quin etiam vir cum fœmina capientur, senex cum decrepito.* Hos. 11. vers. 9. *Non perficiam*

aestum

Digitized by Google

æstum iræ meæ, non perdam ampliùs Ephrajimum, &c. Ion. 3. A
10. *Quis scit an reversurus sit, & pœniteat Deum: ut reverso eo ab æstu iræ suæ non pereamus?*

Vel est pœna ipsa à Deo inflicta aut infligenda, Ro. 2. v. 5. *Pro duritia tua & corde quod resipiscere nescit, ipse tibi thesaurum recondis iram in diem iræ & revelationis justi judicii Dei.* Matth. 3. v. 7. Ephes. 5. v. 6.

Ira Dei est adversus omnes peccatores, tam electos quàm reprobos, Ephes. 2. v. 3. Verùm longè diversa ratione. Nam ira adversus electos non est æterna, sed temporaria, Psalm. 30. v. 6. & 103. v. 9. Micheæ 7. v. 9. Sed adversus reprobos est æterna, Joh. 3. v. 36. Ita adversus electos est mitior, Deo donante eis vires ad illam sustinendam, 1. Corinth. 10. v. 13. Psalm. 103. 10. At contra reprobos est vehementior, quàm ut ferre possint: ideo ab illa absorbentur, Exod. 15. v. 7. Ira adversus electos servit & cedit illorum saluti, 1. Corinth. 11. 32. Sed ira adversus reprobos affert interitum, Roma. 9. v. 22. Ira Dei appellatur etiam furor, indignatio, excandescentia Dei, maximè vehemens & ingens ira, gravissimis pœnis declarata.

Dei. *Zelus Dei*, est ardens amor Dei erga fideles, salutisque eorum cura, propter nominis sui gloriam, conjunctus cum vehementi indignatione adversus hostes suos & fidelium, 2. Reg. 19. v. 31. Jes. 9. 7. Ezech. 38. 19. Zach. 1. v. 14.

ia *Zelotypia Dei*, est aut vehemens indignatio adversus illos, qui violatâ fide, quâ sibi eos Deus despondit, spiritualiter scortantur, alieno Deo, aut potiùs idolo se velut matrimonio copulãtes, Num. 25. 11. *Pinchas filius Eleazari filii Aaronis Sacerdotis avertit excandescentiam meam à filiis Israelis, cùm zelaret zelotypiam meam inter eos, ita ut non consumserim filios Israelis zelotypiâ meâ.* Deuter. 32. 21.

Aut vehemens amor erga Ecclesiam, quo adductus ex gratuito fœdere, benefacit Ecclesiæ suæ, eamque asserit & vindicat ab adversariis, ut Zach. 8. 2. *Sic ait Iehova exercituum, zelotypus fui Tzijonis zelotypiâ magnâ, & excandescentiâ magnâ zelotypus fui ipsius.*

Dei. *Odium Dei* vel est negatio benevolentiæ, seu reprobatio aut decretum non eligendi ad vitam æternam, Malach. 1. v. 2, 3. Rom. 9. v. 13. Hujus odii divini causa in Deo tantùm est, ipsius nimirum beneplacitum.

Vel est displicentia, detestatio, abominatio, aversatio, Jes. 1. v. 14. *Novilunia vestra & statas ferias vestras odit anima mea.* Hujus verò odii causa hæret in ipsis hominibus. D

Vel est exsequutio decreti puniendi atque perdendi improbos, Psal. 5. v. 6. *Odisti omnes qui operam dant iniquitati:* hoc est, punis & perdis improbos, sicut punire & perdere constituisti. Hujus etiam odii causa in ipsis hominibus hæret.

entia *Pœnitentia Dei*, non est perturbatio & dolor, ex agnitione erroris periculum secum trahentis oriens; nec consilii & decreti divini, quod est immutabile, 1. Sam. 15. v. 29. sed operum Dei mutatio, immutabili consilio manente divino. Gen. 6. v. 6. *Pœnituit Iehovam quod fecisset hominem in terra*, hoc est, hominem quem priùs creaverat, delere statuit, tãquam si pœnituisset facti 1. Sam. 15. 11. *Pœnitet me, quòd constituerim Saulem Regem*, E hoc est, constitui Sauli, quem Regem antea creavi, regnum abrogare. Jer. 18. v. 8. Psalm. 135. 14.

Ejus causæ sunt vel *peccata*, vel *resipiscentia hominum*.

Attamen hujusmodi mutatio à Deo ab æterno est decreta. Nam utrumque Deus decrevit, & facere aliquod opus, & illud rursus mutare, propter peccata vel resipiscentiam hominum. Ea mutatio operis vocatur pœnitentia Dei. Quæcunque igitur mutantur, certis & fixis omnibus circumstantiis non sine immutabili ipsius decreto mutantur.

A *Explicatum est, quo sensu affectus humani Deo tribuantur: sequitur quo sensu actiones humanæ eidem adscribantur.*

Actiones humanæ quæ Deo κατ᾽ ἀνθρωποπάθειαν tribuuntur, tum *interna* sunt, tum *externa*.

Interna sunt, cogitare, cognoscere, numerare, &c. Jer. 4. vers. 28. dicitur Deus *cogitasse*, id est, decrevisse. Psalm. 92. 6 dicitur; *valde profundas esse cogitationes Dei*, id est, inscrutabilia esse consilia Dei. Interdum per cogitationes Dei intelligitur natura Dei seu proprietates Dei essentiales, veluti Jesa. 55. 8, 9. dicit Jehova: *Non enim cogitationes meæ sunt ut cogitationes vestræ, neque ut viæ vestræ viæ meæ, dictum Iehovæ; sed ut alti sunt cœli supra terram; ita* B *alia sunt viæ meæ super vias vestras, & cogitationes meæ super cogitationes vestras.* His enim verbis docet Deus, se naturâ & proprietatibus suis longè dissimilem esse ab hominum naturâ & affectibus: se quamvis graviter offensum peccatis hominum, si resipiscant, non præbere se durum & implacabilem, sed esse clementem & ad ignoscẽdum propensum, ac proinde longè alium quàm homines quorum animi sunt irritabiles & difficillimè placantur. Cogitationes Dei sunt etiam ipsius sapientia infinita & immensa, veluti Psal. 139. v. 17, 18. *Quamobrem apud me, ô quàm pretiosæ sunt cogitationes tuæ, ô Deus fortis, quàm numerosæ sunt summæ earum! Narrarem illas, sed arenâ plures sunt.*

Cognoscere Deus dicitur quasi in tempore, Gen. 22. v. C 12. *Nunc cognovi timentem Dei esse te:* Humanitùs hoc dictum: notitiæ enim Dei nihil accrescit in tempore: neque Deus ratiocinatur & aliud ex alio colligit, alioquin alia essent ipsi notiora aliis, sed unâ simplici intellectione omnia cognoscit sine discursu. Neq; etiam pro immensa sua sapientia, sed pro nostra infirmitate nobiscum Deus loquitur, moribus hominum se conformans, & quod experimento probavit, & ut aliis innotesceret fecit, id sibi nunc dicit esse cognitum. Simpliciter autem intelligit Abrahamum reipsa testatum, quàm seriò Deum timeret.

Numerat Deus, id est, novit exactissimè & velut in numerato habet omnia vel minutissima: sicut legitur *numerare stellas*. Psal. 147. 4. *pilos capitis nostri*, Matth. 10. 30. *lacrymas nostras*, Psal. 16. v. 9.

Externæ actiones, quæ Deo humanitus tribuuntur, plurimæ sunt: ut *dicere, elevare lucem faciei, respirare, abscondere faciem, &c.*

Deum dicere seu dixisse, occurrit subinde in Scriptura: veluti Gen. 1. v. 3. *Dixit Deus, esto lux.* Sic v. 6. *Dixit Deus:* & sæpiùs eodem capite. Cæterum *Dixit Deus* non temporaliter, nam etiam diceret mutabiliter: non instrumentaliter, nam Deus apud se & unaquæque persona Trinitatis in Trinitate non agit instrumentaliter, quia spiritus est: sed νοητῶς. *Deum* ergo *dicere* in creatione, est exsequi decretum æternum & producere ad Esse quicquid se producturum ab æterno decreverat.

Deus elevat lucem faciei, Psal. 4. v. 7. cum declarat gratiam & bonitatem suam erga nos, conferendo in nos dona sua, quæ sunt nobis quodammodo instar radiorum divini cultus, quibus illuminemur ad summam illam bonitatis divinæ lucem contemplandam.

Respicit seu *videt*, quum non aversatur, sed approbat, favore prosequitur & acceptum habet, tãquam si quis in rem sibi gratam oculos teneret defixos; Humanitus dictum à Principum consuetudine, ut Gen. 4. v 4. *Respexit Iehova ad Abelum & ad munus ejus.* Joh. 3. 11. *Quum vidisset opera Ninevitarum*, id est, approbasset.

Abscondit faciem suam, quum declarat severitatem & iram suam pœnis quas imponit, Psal. 30. 8. vel cum non affici nostrâ miseriâ videtur. Psal. 13. 2.

Digitized by Google

Genes. 2. v. 2. dicitur Deus *sufflasse in nares hominis halitum vitæ*, id est, animam vitalem corpori ipsius indidisse. A

Est à dextera piorum, quum defendit, asserit & eripit pios, ope & protectione suâ in periculis præsto est piis, & se veluti dexteræ eorum conjungit, ad eos servandos & liberandos. Psal. 16. v. 8. *Per assistentiam a dextra* significatur divinæ protectionis gratia in omnibus periculis præsentissima.

Adest Deus fidelibus, Psal. 124. v. 1. cum illis defensionem, patrocinium & liberationem præstat contra furorem & insidias Satanæ, contra astutias & vim mundi, hoc est, Regum, Principum, populorum atque hypocritarum, qui Ecclesiam delere conantur.

Præsentia Dei gradus quatuor.

Præsentiæ Dei sunt quatuor gradus, ut optimè *Philippus Melanchthon* distinguit. B

Primus gradus est præsentiæ universalis, quâ Deus omnibus creaturis adest etiam malis, ita ut conservet eas tantisper donec vult; sicut dicit Deus Jer. 23. *Nonne cœlum & terram ego impleo?* De hac præsentia usitate dicitur *Essentia, præsenter, Deus hic & ubiq; potenter*. Juxta hunc gradum separabiliter rebus adest, quia destruit quas vult destruere, ut maximam partem generis humani in diluvio, ut Sodomitas & Gomorrhæos, ut Pharaonē & Ægyptios. Nominatur etiam *præsentia potentiæ*.

Secundus gradus, est quo adest beatis Angelis & hominibus, & non tantum vitam eorum naturalem conservat, sed etiam vitâ supernaturali atque æternâ vivificat, & implet eos sua luce & justitia, & visibiliter atque immediatè ab eis conspicitur, & quanquam ab eis non discedit, tamen adest eis tantum societate. Nuncupatur *præsentia gloriæ*. C

Tertius gradus, quo adest in hac vita renatis, dum non tantum vitam eorum conservat, sed etiam in eis motus sibi placentes efficit, & tamen non conspicitur ab eis visibiliter, sicut in vita æterna conspicietur. Vocatur *præsentia gratiæ*.

Quartus gradus, est plane singularis, & ab omnibus aliis præsentiæ gradibus longissime diversus, quo sola persona secunda Deitatis, nempe Sermo ille æternus humanam naturam ex Maria Virgine assumsit sibique univit, non solum inseparabiliter, sed etiam tali ratione, ut Sermo ille & natura assumta sint una persona. Hæc dicitur *præsentia Unionis personalis*.

Deus tentat homines, cum explorans ipsorum fidem & obedientiam, facit ut ipsi prodant quales sint & innotescant sibi & aliis: tentatio enim à Deo fit non ipsius causa cui omnia retecta sunt, sed nostra & aliorum hominum, nempe ut excitemur ipsi ad probationem nostri, & cognoscamus palamque profiteamur infirmitatem nostram: ut Gen. 22. 1. Exod. 15. 25. & 16. 5. & c. 19. v. 20 Deut. 8. 2. D

Probat homines, quia certò novit & rebus adversis vel secundis patefacit, qualis unusquisq; sit, pius an impius, bonus an malus, sincerus an hypocrita, constans an inconstans, nocens an innocens; sicut aurifaber igne conflans aurum & argentum, quale sit cognoscit, verum an falsum, purum an mistum: Imò multò certius Deus novit unumquemque hominem, quam ullus aurifabrorum aurum & argentum. Psalm. 17. v. 3.

Ponderat spiritus hominum, Prov. 16. 2. id est, explorat & & dijudicat, an sint puri vel impuri sancti vel prophani, quasi pondere pernovit, qualis sit quisque, ut qui est potentior corde nostro, 1. Joh. 3 20. E

Refert manum contra aliquem, Jes. 1. v. 25. cum ferulas subductas repetit, & contumacibus denuò infligit.

Convertit se ad nos vel revertitur, Zacha. 1. 5. Ps. 6. 5. cum se nobis benevolum ac propitium testatur, ablatis iræ suæ documentis, morbis, bello & aliis calamitatibus, & restituto statu prospero.

Deus venit ad nos, quũ facit ut sentiamus in nobis gratiam ejus residere, & magis magisq; augeri, Joh. 4. 23.

Mansionem facit apud nos, cum in perpetua gratiæ fiducia nos confirmat. Joh. 14. 23.

Descendit, non quòd se, de loco in locum moveat, qui cœlum & terram implet; sed vel quando aliquid novum, quod antea non fecerat, in terra operatur, ut Gen. 11. 7. Sic Filius Dei descendit de cœlo non mutatione loci, sed assumtione carnis & patefactione sui in ea. Vel quando quasi cognitionem instituit rerum quę in terra fiunt, & adhibet examen, antequam ad pœnas sumendas veniat, Gen. 18. v. 21. &, ut clarius dicatur, cũ facto ipso ostendit, sibi non esse incognitum quid in terris fiat, ut Gen. 11. v. 5. *Descendit Iehova ad videndum urbem illam & turrim, quam exstruebant filii hominum*: tanquam si qui Princeps de arce sua descenderet, cogniturus & quęstionem habiturus accuratissimè, de negotiis subditorum suorum, & postea de illis statuturus. Vel cum reipsa virtutem suam profert, seque nobis propinquum esse ostendit, ut Exod. 3. v. 8.

In altum revertitur, cum quasi conscendit judiciale solium. Psal. 7. v. 8.

Ambulat temere cum hominibus; Levit. 26. v. 24. quum sine ullo personarũ discrimine seu respectu, & non adhibita plagis moderatione, habenas iræ suæ laxat.

Parit hominibus pro iniquitate, Ps. 56. v 8. quum facit, ut ipsis laboriosa atque ærumnosa sit ipsorum iniquitas. Nam istos labores iniquitatis pœnas, modò parere dicitur Deus ut illorum autor: modò improbus ipse, qui sibi sua improbitate generat malum, Psalm. 7. 15.

Ponit unamquamq; lacrymam nostram in utre suo. Ps. 56. 9 quum non patitur inaniter in terram decidere.

Dat bibendum tanquam vinum terrorem; Psal. 60. 5. cum terrorem incutit hominibus.

Dat timentibus se vexillum. Ps. 60. 6. quum victoriam illis largitur.

Erigit è pulvere tenuem, è sterquilinio elevat egentem. Ps. 113. 7.

Petit impios iaculis, Ps. 64 8. quum judicia sua velocissima in eos exserit: nam judicia Dei velocissima comparantur sagittis repentinis seu subitò volantibus.

Expandit Reges in terra. Ps. 68. v. 15. cum fugatos fusosque occidit.

Vindemiat spiritum antecessorum seu principum. Ps. 76. v. ult. cum vitam momento & nullo negotio adimit potentibus in hoc mundo, quemadmodum in vindemia botri à vitibus rescinduntur.

Surgit Deus, Nu. 10. 35. quum more strenui & impigri militis, qui audita tuba ad arma exsurgere solet, præsentiam suam & potentiam ad defendendos suos, hostes verò contundendos declarat.

Cum perverso eluctatur Psalm. 18. v. 26. quum eum non desinit pœnâ unâ post aliam punire, dum sua ipsius perversitate corruentem vincat.

Visitat homines vel *per cognitionem* vel *per effecta*.

Quod ad *cognitionem* attinet, dicitur Deus visitare hominē, quia occultissima etiã dicta ac facta ejus novit; quo sensu dicitur Ps. 17 3. *visitavisti de nocte*, id est, omnia mea nosti, etiam ea quæ nocte cogito vel ago.

Per effecta visitat Deus homines, cũ in eos manifestè declarat aut misericordiam, ad iudicia sua; seu quũ exsequitur & facto ipso præstat promissum bonum vel denunciatum malum. Nam bifariam per effecta visitat nos Dominus, nēpe *in misericordia*, & *in judicio*. Ideò visitatio *interdum* pro misericordia, *interdum* pro iudicio capitur. Eadem autem est oratio utriusq; significationis: quia nobis Dominus, nisi suis operibus, non appareat; enimq; abesse putamus, nisi det nobis signũ aliquod præsentiæ suæ. Hanc ergo visitationē ad sensum nostrũ refert Scriptura Gen. 21. v. 1. *Iehova visitavit Saram*,

ram, hoc est, effecit ut Sara facto & eventu ipso cognosceret gratiam erga se Dei implentis promissa. Sic Psal. 65. 10. *Visitam hanc terram.* Exsequutio verò judiciorum, quæ Deus comminatus est, intelligitur Psalm. 59. v. 6. *Tu ergo Iehova Deus exercituum Israëlis expergiscere ad visitandum omnes gentes istas.* Et Jerem. 6. v. 6. *Hæc ipsa civitas visitanda est.*

Attollit ad cælos manum suam. Deut. 32. v. 40. id est, jurat.

Librat iter ad iram suam. Psal. 78. 50. cùm iter profundendæ iræ suæ super impios quasi ad libram perpendit, injustam illorum contumaciam compensans justis suis judiciis.

Ridet & subsannat hostes suos. Psalm. 2. v. 4. cùm reipsa declarat, se non metuere, sed nihili facere ipsorum potentiam, minas & conatus quos irritos reddit.

Loquitur ad hostes suos in ira. Psalm. 2. 5. cùm eos horribili judicio prosternit, & substernit.

Illustrat nos, quum prosperitatem & lætitiam seu felices lætosque successus nobis largitur ex gratiâ suâ: ut Psal. 118. 27. *Iehova illustravit nos*, id est, dedit nobis prosperam, gloriosam & lætam victoriam.

Aperit servis suis ostium sermonis. Coloss. 4. 3. hoc metaphoricè dicitur (ait *Chrysostomus* homiliâ decimâ in epist. ad Colossenses) & sensus est. Deum largiri sanctis suis fiduciam & libertatem loquendi intrepidè mysterium Christi seu Evangelium.

Hæ & similes actiones Deo figuratè tribuuntur: sequuntur subjecta & adjuncta humana, Deo per metaphoram attributa.

SUBJECTA, ut cum dicitur, *Deum esse in cælis; habitare in cælis*: cum Deus dicit *Cælum esse sedem suam & terram scabellum pedum suorum.* Jesa. 66. 1. quo significat, majestatem suam omnia implere, ubique esse diffusam, nulloque loco includi & circumscribi: tantum abesse ut templo includatur. Ita sæpè dicit Scriptura, *Deum esse in cælo*, non quòd illic inclusus sit, sed *tum* ut indicet, Deum esse supra omnia, majestate, potentiâ, opere, sic ut à nemine in terra impediri ulla in re possit: *tum* ut nostras mentes extra mundum elevemus, nec quicquam humile, aut carnale, aut terrenum de Deo cogitemus. Sic Deo tribuitur *thronus seu solium.* Psal. 9. v. 8. ad notandam regiam & judicialem ejus potestatem majestatemque. Sic ei tribuitur *scabellum pedum*, ad denotandum imperium, quod habet in subjectos. Sic dicit Scriptura, *Deum insidere ambitui terræ.* Jesa. 40. 22. *Deum habitare & mansionem facere in sanctis suis.* Joh. 14. 23. *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Item sanctos esse templum Dei in quo ipse habitat. 2. Cor. 6. 16. *Vos templum estis Dei vivi: sicut dixit Deus, Habitabo in eis & inambulabo.*

Psal. 4. vers. 2. Deum nominat David, *Deum justitiæ suæ*, quia justæ causæ suæ ipsum judicem appellabat justissimum adversus suorum hostium calumnias quibus deformabatur: quasi justitia nostra esset subjectum occupans seu objectum circa quod Deus versatur.

ADJUNCTA, quæ humanitus Deo attribuuntur, sunt plurima, quantitatem vel qualitatem, vel aliud accidens humanum significantia, ut *magnitudo, multitudo, vestimentum, liber, tempus, &c.*

MAGNITUDO DEI, non est quantitas molis corporeæ, quâ habeat partem extra partem, quave in partes dividatur, sed est immensitas essentiæ ejus & proprietatum ejus essentialium atque operum quæ

A fecit. De ea legitur Exod. 15. v. 16. *Irruat super eos formido magna & pavor, magnitudine brachii tui conticescent tanquam lapis* Numer. 14. 19. *Condona quæso iniquitatem populi hujus pro magnitudine benignitatis tuæ.* Deut. 3. v. 24. Domine Jehovi, tu cœpisti ostendere servo tuo magnitudinem tuam. & c. 5. v. 30. *Ostendit nobis Iehova Deus noster gloriam suam & magnitudinem suam.*

Axiomata.

I. Deus est magnus non mole corporis, sed immensitate suæ essentiæ, sapientiæ, bonitatis, potentiæ, virtutis, majestatis, gloriæ atque operum omnium. In rebus quæ participatione magnitudinis magnæ sunt, quibus aliud est esse, aliud magnas esse (sicut magna domus & magnus mons & magnus animus,) in his, in- B quam, rebus aliud est magnitudo, aliud quod ab ea magnitudine magnum est. Deus autem, nequaquam eâ magnitudine magnus est, quæ non est quod ipse, ut quasi particeps ejus sit Deus quum magnus est (alioquin illa erit major magnitudo, quàm Deus: Deo autem non est aliquid majus.) Eâ igitur magnitudine magnus est, quâ ipse est eadem magnitudo Exo. 18. 11. dicit Jithro socer Mosis; *Nunc agnosco magnum esse Iehovam præ omnibus Diis, eâ ipsâ re quâ superbiunt superiorem esse illis.* Psal. 48. v. 2. *Magnus est Iehova & laudatus valde.* Psalm. 147. 5. *Magnus est Dominus noster & multus viribus.* Nehem. 9. v. 3. *Propter miserationes tuas magnas non fecisti eorum consumtionem, nec dereliquisti eos.* Psal. 92. 6. *Quàm magna sunt opera tua Iehova!* Ita fatentur Persæ, Jehovam esse Deum magnum, Ezr. 5. 8. Jerem. 32. 17, 18, C 19. *ô Domine Iehovi: ecce tu fecisti cælum & terram virtute tuâ maximâ, &c. Deus ille fortis, maximus, potentissimus, cujus nomen est Iehova exercituum. Magnus consilio & amplus actione.*

II. Magnitudo Dei eadem est quæ sapientia, bonitas, veritas, beatitudo, aut alia ejus essentialis proprietas. Et eadem bonitas quæ sapientia & magnitudo, & eadem veritas quæ illa omnia. Et non est in Deo aliud beatum esse, & aliud magnum aut sapientem, aut verum aut bonum esse, aut omnino ipsum esse. *Aug.* tertio tomo, libro sexto de Trinitate, cap. septimo.

USUS.

Διδασκαλίας. I. Deus noster solus est verus ille D Deus, quia solus est magnus inter omnes Deos. Psal. 77. 14. *O Deus in sanctitate via tua est; quis Deus fortis magnus est, ut Deus?* Psal. 86. 8. *Non est par tibi inter ullos Deos, ô Domine: neque sunt paria operibus tuis opera.* Psal 89 v. 7, 8, 9. *Quis in superiore nube par æstimetur Iehovæ? assimiletur Iehovæ inter filios fortium? Deus fortis est formidabilis in consilio sanctorum plurimum & reverendus supra omnia quæ circumstant eum. Iehova, Deus exercituum quis est par tibi robustus Iah? nam fides tua circumvestit te.*

2. Deus noster revelat arcana: quia est maximus. Dan. 45. *Quandoquidem vidisti è monte excindi lapidem absque manibus & comminuere ferrum, æs, lutum, argentum & aurum; Deus maximus notum facit Regi id quod futurum est posthac.*

E 3 Deum nostrum omnes gentes honorant, juxta vaticinia Prophetarum de vocatione Gentium ad regnum Dei: quia magnus est. Psalm. 86 vers. 9. 10. *Omnes gentes honorem habent nomini tuo: quia magnus es atque mirificus; tu Deus solus es.*

Ἐλέγχοι. I. Deo nostro nullus est par: quia est maximus Jerem. 10. 6. *Nullus est par tibi ô Iehova, quod maximus es, & maximum nomen tuum potentiâ.*

2 Deus non sinit impunitos hostes suos, quamvis potentissimos: quia est magnus virtute Nach 1. v. 2, 3. *Deus fortis zelotes & ultor est Iehova, ultor est Iehova & ex-*

Digitized by Google

candescens: ultor est Iehova in hostes suos & asservat iram in inimicos suo. Iehova longanimis est, & magnus virtute, sed nullo pacto non absolvit.

3. Deus in nullum mortalium est injurius, etsi eos gravissimè affligat: quia Deus est major omnibus. Job. 33. v. 12. dicit Elihu ad Jobum: *En hoc, non est Iustus, respondeo tibi: quia major est Deus mortali.*

Ἐπανορθωτικός. I. Graviter peccant qui quomodocunque & obiter cultu Dei defunguntur: quum omnes sciant, aut certe scire debeant, Deum nostrum, quem colimus esse magnum. Malach. 1. v. 13. 14. *Dicitis ecce quantum fatigationis, quum exsufflare possetis illud, ait Iehova exercituum: affertis etiam raptum & claudum & ægrotum afferentes munus: an acceptum habebo illud è manu vestra? ait Iehova, Imò maledictus est machinator, qui quum sit in grege ipsius masculus, vovet & sacrificat corruptum Domino: nam Rex magnus sum ait Iehova exercituum, & nomen meum est reverendum in Gentibus.*

2. Graviter peccant, qui cùm sibi magni inter homines esse videantur, quidvis sibi licere putant, & in alios quos nihili faciunt, injurii & crudeles sunt, quum cogitatio magnitudinis Dei eos ad humilitatem & moderationem revocare deberet. Huc pertinet, quod legitur Jesa. 40. 15. *En, gentes, tanquam gutta è situla, & tanquam flos pulvisculi in lancibus reputantur: en insulas ut rem minutissimam dispositurus esset. & v. 17. omnes gentes velut nihil sunt coram eo, minus nihilo & inanitate reputantur ei.* Ita magnitudo Dei superbiam nostram retundit. Cur nobis videmur magni, cùm nihil simus collati cum Deo qui solus magnus est?

Παιδευτικός. I. Quum Deus noster sit magnus, est igitur reverendus. Sic ait Jerem. c. 10. 7. *Quis non revereatur te, Rex gentium? cùm in te conquiescat illa, cùm maximus sis in omnibus sapientibus gentium & omni regno ipsorum, ex eo quòd nullus est par tibi?*

2. Quum Deus noster sit magnus, seriò ad eum nos convertere & resipiscere debemus. Deut. 10. 16, 17. *Circumcidetis ergò præputium cordis vestri, & cervicem vestram ne obduretis ampliùs. Nam Iehova Deus vester, is est Deus Deorum & Dominus Dominorum, Deus fortissimus, maximus, potentissimus, summeque reformidabilis, qui non accipit personam neque recipit munus.*

3. Quum Deus noster sit magnus, celebrandus ab omnibus. 1. Chron. 16. v. 24. 25. *Narrate in gentibus gloriam ejus, in omnibus populis mirabilia ejus. Nam magnus Iehova & laudandus valdè & reverendus & supra omnes Deos.* Huc pertinent loca, Psal. 47. 2, 3. Et 95. 1, 2, 3. & 96. v. 3, 4. & 135. v. 3, 4, 5. & 145. v. 2, 3. & 147. 15. & 150. 2. Jesa. 12. 6.

4. Quum Deus noster sit magnus, religiosè est invocandus, & confidendum preces nostras exauditum iri, quod facit Nehemias 1. vers. 5 *Obsecro Iehova Deus cœli, Deus fortissime, maxime, & summè reverende, observans fœdus & benignitatem diligentibus se & observantibus præcepta sua.* Similiter c. 9. 32. Et Dan. 9. v. 4. Psal. 79. 11. *Perveniat ante faciem tuam gemitus vincti pro magnitudine brachii tui, fac ut reliqui sint qui jam traduntur morti*, hoc est, pro amplissima adeoque infinita virtute tua.

Παρακλητικός. I. Quum Deus noster magnus sit, non sunt metuendi hostes nostri, Deut. 7. vers. 21. *Ne consternator metu illorum: nam Iehova Deus tuus in medio tui est, Deus fortis, magnus & formidabilis.* Nehem. 4. v. 14. *Ne timetote ab istis: Dominum maximum & summè reverendum recordamini.* Psalm 99. v. 1, 2. *Iehova regnat, commoveantur populi: regnat Iehova Tzione magnus.*

II. Magnitudo Dei nos consolatur adversus magnitudinem peccatorum nostrorum, 1. Joh. 3. 20. *Si nos condemnet cor nostrum, nempe major est Deus corde nostro.*

III. Quum Deus noster magnus sit, è manibus e-

A jus, nemo nos rapere potest, Joh. 10. 29. *Pater ille meus, qui mihi dedit eas, major omnibus est, neque quisquam potest eas rapere è manibus Patris mei.*

IV. Quum Deus noster magnus sit, certè vicimus diabolum & mundum, 1. Joh. 4. v. 4. *Vos ex Deo estis filioli, & vicistis eos; quoniam major est qui est in vobis, quàm qui in mundo est.*

Hæc de magnitudine Dei.

Idem Deus dicitur *multus benignitate & fide*, Psalm. 86. 15. & 103. 8. *multus virtute seu fortitudine*, Psalm. 147. 5. & passim; non quòd in eum cadat discreta quantitas sed ut infinitas benignitatis & fidei ejus significetur.

Vestimentum Dei, ut nix album est, & pili capitis ejus sunt ut lana munda, Dan. 7. v. 9. hoc est, justitia Dei est
B integerrima & longe remotissima ab omni iniquitate in exsequutione judiciorum divinorum.

Liber Deo per metaphoram adscribitur in scriptis Propheticis & Apostolicis, isq; quadruplex, nempe *liber providentiæ, liber Scripturæ Sacræ, liber judicii divini, & liber vitæ.*

Liber providentiæ Dei, est præscientia Dei, quâ ab æterno prævidit omnes quos creaturus erat homines, eorum nomina, actiones, eventus, etiam antequam nascerentur: de quo libro legitur Psalm. 136. 6 *Massam meam vident oculi tui & in libro tuo hæc omnia scripta sunt.* Hic liber est consiliorum & decretorum Dei.

Estque duplex, *Mundi & Ecclesiæ.*

Liber Mundi, est de totius Mundi seu universitatis hujus gubernatione, qui penes Deum Patrem dicitur
C esse repositus in manu ipsius, sed creaturis omnibus occlusus atque incognitus absque reseratione & revelatione per Christum facta, Apocal. 5. 1.

Liber Ecclesiæ, est qui continet res eventuras Ecclesiæ, estque in manu Redemtoris. Apoc 10. 2.

Liber Scripturæ Sacræ, est in quo Deus testimonia voluntatis suæ per servos suos consignavit: de eo dicitur Jes. 34. v. 16. *Quærite ex libro Iehova & legite, unum ex his non defuturum est*

Liber judicii divini, est in quo perscripta sunt & perscribuntur omnium hominum jam natorum facta, ut secundum ea quisq; judicetur, Dan. 7. v. 10. Malach 3. v. 17. Idem *liber memorialis* dicitur Apoc. 20. 12. Hic liber nihil aliud est, quàm cognitio atque memoria, quam Deus habet eorum quæ quisque gessit.

D *Liber vitæ*, est in quo omnes qui ad vitam æternam pertinent, ab æterno conscripti, id est, præsciti & prædestinati sunt: & hic liber nihil aliud est, quàm ipsa divina mens & præsciētia æterna in qua designati sunt omnes æternum servandi. De libro hoc legitur Exod. 32. v. 32. 33. Psal. 69. v. 29. Dan. 12. 2. Philip. 4. 3. Apoc 3. v. 5. & cap. 13. 8. & 20. 12, 15. & 21. 27. & 22. v. 19.

Psal. 93. 1. Jehova dicitur *celsitate indutus* & *robore accinctus.*

Psal. 104. 1, 2. dicitur decorem & majestatem induisse, & amicivisse se luce tanquam panno.

Curruum Dei dicūtur esse duæ myriades, millia multiplicia, Psal. 68. 18. ut intelligamus eum majestate regiâ omnibus Regibus terrenis superiorem esse.

E Deus dicitur *vir belli*, Exod. 15. 3. id est, bellicosissimus, *tum* quia ipse cum perverso eluctatur: vincens eum sua ipsius perversitate corruentem, Psalmo 18. vers. 27. *tum* quia summus est Imperator, qui bellis præsidet & victoriam dat, cui vult, fundit fugatq; quos vult.

Dicitur *signifer*, Jesa. 10. v. 18. qui veluti signum præferet Assyriis fugiētibus acceptâ clade, quâ centū octoginta quinque millia unâ nocte ab Angelo interfecta.

Dicuntur ejus esse *scuta terræ*, Psal 47. 10. id est, protectiones, proinde pii ad illum confugiunt.

Excelsus

Digitized by Google

A *Excelsus est valdè*, Psal.47.v.10. non tam loco, quia ubique est, quàm gloriâ, quæ summa est.

Dicitur *Pastor*, Psal.23.1. Et 80.2.

Gen.2.v.2. dicitur *quievisse die septimo*, non quòd ullo labore defatigatus fuerit, cum sine labore operetur; sed quòd ab hoc die destiterit plura genera creaturarũ condere, & quòd prẹter ea quæ sex diebus fecerat, alia deinceps nova nõ creaverit. Quies enim nõ est vera motus privatio: sed finis seu perfectio perfecti.

Exaltatur, cum patefit altitudo & majestas ejus. Jes. 5.v.16. Psalm.57.v.6.& 97.9.

Iustificatur, cum justus, bonus fidelis & misericors prædicatur, Luc.7.v.29. *Et eo audito, totus populus & publicani justificarũt Deum, baptizati baptismo Iohannis.* Matt. 11.v.19. *justificata est sapientia à filiis suis*, hoc est, agnita, approbata, suscepta, culta, religiosè observata ab electis, qui sunt filii Sapientiæ. B 1.Timoth.3.16. *Deus justificatus est in Spiritu*, hoc est, in illa infirma carne Christi, ita vis Deitatis sese exseruit, ut Christum quantumvis hominem infirmum secundum externum adspectum palam fuerit esse Deum.

Satur est, cum fastidit aliquid, eoque non delectatur, Jesa.1.v.14.

Dignus est qui accipiat gloriam & honorem & virtutem. Apoc.4.11. non quòd Deo quicquam à creaturis accedat, quid enim detur Deo, quo egeat? sed quia solus agnoscitur dignus, qui sit glorificandus, honorandus, & summæ virtutis seu potentiæ nomine celebrandus ab Angelis & hominibus.

Consolationem capit, cum peccata improborum ulciscitur, & sumendâ de hostibus pœnâ sibi satisfacit, ac C si ex offensis acceptis contristaretur, & levamen ex ultionibus perciperet, Jes.1.24.

Sic *sedet in cœlis*, Psalm.2.v.4. *sedet in solio*, Psal.9.5,8. hoc est, potenter super omnem creaturam regnando præsidet & judicem agit.

Vigilat, cum sedulò incumbit in id quod proposuit sibi vel in misericordia vel in judicio, Jer.1.12.

Dormit cum cessare ab auxilio videtur & anxiis tardè, quod ad sensum carnis, subvenit, Psalm.44.24. Revera autem non dormit, imò ne dormitat quidem, id est, ne tantillum quidem ab auxilio fidelibus suis ferendo cessat, Psal.121.3,4.

Evigilat, quando incipit exserere potentiam suam ad efficiendum justitiam suam in puniendis improbis & liberandis piis, Ps.73.20.

D *Silet*, quando se preces audire dissimulat, Psal.28.1.

Atque hæc attributa sumuntur ab homine: sequuntur reliqua, quæ tum communia sunt homini & aliis creaturis, tum peculiariter ab aliis creaturis sumuntur.

Qualia sunt, *locus, tempus, &c.* Ut Deus dicitur *esse in Tzione.* Montana desiderat Deus ad sedem suam Psal. 68.17. *Iehova est editus locus noster*, Psal.18.3. Et 144.2.

Tempus Dẽo tribuitur Psalm.139.2. quum dicitur, *intelligis cogitationem meam è longinquo*, id est, longè antequam animo insederit meo, ut ostendit ibidẽ v.4. E *Quũ nondum est sermo in linguâ meâ, en ô Iehova, nosti ipsum totum.*

Tribuuntur Deo etiam *alæ*, per quas intelligitur protectio & defensio: nam Deus more avis electos suos, tanquam pullos sub se colligit, fovet, & ab insidiis diaboli & malorum hominum protegit, Deut.32. 10. Ruth.2.12. Ps.17.v.8. Ps.91.4.

Umbra, Psal.91.1.& 121.4. per quam intelligitur protectio. Quemadmodum enim umbra protegit à radiis & æstu Solis: ita Deus protegit à periculis.

Via, Psalm.77.14. & 103.7. Est autem via Dei cursus actionum & moderationis ejus, quâ cuncta gubernat & disponit: est gubernatio divina. *Semita Dei*, Ps.25.10.

Sic appellatur Deus variis nominibus per metaphoram, veluti *lucerna nostra*, 2.Sam.22.29. id est, autor felicitatis nostræ.

Sol, Psal.84.12. id est, autor illustrium bonorum, illuminator mentium & depulsor calamitatum, quæ tenebræ in Scripturis nominantur.

Lux, Jesa.10.v.17. *Erit enim lux Israëlis pro igne*, id est, Deus Israëlem illustrans 1.Joh.1.v.5. *Annuncians vobis Deum lucem esse, nec tenebras in eo esse ullas.* *Possessio nostra.* Deut.10.9. *Merces nostra*, Gen.15.1. id est, is apud quem nobis reposita est felicitatis merces. *Portio nostra*, Ps.16. 5. *Habitaculum*, Ps.9.1. & 91.9. id est, qui facit ut securè habitemus, freti protectione Dei. *Latebra*, Ps.119.114. id est, qui nos occultat ne in manus hostium & osorum nostrorum incidamus: sicut absconderat Jeremiam & Baruchum, Jer.36.26. *Templum*, Apoc.21.22. *Umbra nostra*, Ps.121.v.5. *Iehova custos tuus, Iehova umbra tua est ad manum dexteram tuam.* *Turris*, Ps.91.2. Proverb.18.v.10. Quemadmodum enim in turribus altis & munitis tuti sumus ab hoste: ita Deus nos collocat in tuto.

Cornu salutis nostræ, 2.Sam.22.3. Psal.10.3. id est, is qui nos defendit, ut cornua feras defendunt.

Scutum, clypeus, quia est defensor inermium. Psal.3. v.4. & 144.2. Est autem clypeus seu scutum ambulantibus integrè, Proverb.3.v.7. Quapropter in Deo spes collocanda, Ps.33.20.

Ignis consumens. Deut.4.v.24. & 9.3. Heb.12.29. *Rupes*, Psal.71. *Robustum habitaculum*, Psal.71.3. *Munitio*, Psal. 71.3. *Propugnaculum*, Psalm.144.2.

Sed caput hoc de metaphoricis attributis Dei claudant insignia aliquot Patrum veterum dicta. ORIGENES homiliâ tertiâ in Genesin in principio hunc in modum scribit: *Quoniam in multis divinæ Scripturæ locis Deum legimus ad homines loqui, & propter hoc Iudæi quidã, sed & nostrorum nonnulli, Deum quasi hominem intelligendum putaverunt, id est, humanis membris habituq; distinctum: Philosophi verò velut fabulosa hæc & ad Poeticorum similitudinẽ figmentorũ formata despiciunt: videtur mihi de his primò pauca sermocinandũ, & tunc ad ea quæ recitata sunt veniendum. Primò ergo ad eos sit sermo, qui foris positi arroganter nos circũstrepunt, dicentes excelso illi & invisibili atque incorporeo Deo non convenire, ut humanis utatur affectibus. Si enim loquendi (inquiunt) ei datis usum, sine dubio dabitis & os, & linguam, cæteraq; membra, quibus loquendi expletur officiũ. Quod si sit, recessum est ab invisibili & incorporeo Deo: & multa his similia nectentes nostros fatigant. Ad hæc ergò si precibus vestris juvemur, prout Dominus dederit, breviter occurremus. Nos sicut incorporeum esse Deum, & omnipotentem, & invisibilem profitemur, ita eum curare mortalia, & nihil absq; ejus providentia geri, neq; in cœlo, neq; in terris, certo & immobili dogmate profitemur. Memento quia nihil sine providentia ejus geri diximus, non sine voluntate. Multa enim sine voluntate ejus gerũtur, nihil sine providentia. Providentia namq; est, quâ procurat & dispensat, & providet quæ geruntur. Voluntas vero est, quâ vult aliquid aut non vult. Sed de his alias: Longior enim est & diffusior iste tractatus. Secundum hoc ergo quod provisorem omnium & dispensatorem profitemur Deum, consequens est, ut quid velit, vel quid hominibus expediat, indicet. Si enim non indicet; nec erit provisor hominu: nec creditur curare mortalia. Indicans igitur Deus hominibus quæ eos agere vult, quo potissimum affectu dicendus est indicare? Nónne eo, qui hominib. in usu & notitia est? Si enim (verbi causa) dicamus, quia silet Deus, quod natura illi conveniens creditur, quomodo indicatũ esse aliquid ab eo putabitur per silentium? Nunc autem idcirco loquutus dicitur: ut scientes homines hoc ministerio voluntatem alterius alteri innotescere, agnoscãt ea quæ sibi per Prophetas deferuntur, Dei esse voluntatis indicia. In quibus utiq; non intelligitur*

gitur voluntas Dei contineri, nisi ea loquutus dicatur: quia nec sentitur, nec intelligitur inter homines indicari unquam posse per silentium voluntatem. Sed hæc rursum non secundùm errorem Iudæorum, vel etiam ex nostris nonnullorum, qui cum illis errant, eatenus dicimus, ut quoniam humana fragilitas aliter audire de Deo non potest, nisi ut sibi res ipsa, & vocabula nota sunt, idcirco etiam membris hæc nostris similibus & habitu humano Deum agere sentiamus. Alienum hoc est ab Ecclesiastica fide. Sed hoc ipsum quod vel aspirat in corde uniuscujusque sanctorum, vel sonum vocis pervenire ad aures ejus facit, loquutus homini Deus dicitur. Sic & quum nota sibi esse indicat quæ unusquisque vel loquitur, vel agit, audisse se dicit: & cùm aliquid injustum geri à nobis indicat, irasci se dicit: cum beneficiis suis ingratos nos arguit, pœnitere se dicit: indicans quidem hæc his affectibus, quæ hominibus in usu sunt. B *Simplex namque est illa substantia, & neque membris ullis, neque compaginibus, affectibusque composita, sed quicquid divinis virtutibus geritur, hoc ut homines possent intelligere, aut humanorum membrorum appellatione profertur, aut communibus & notis annunciatur affectibus. Et hoc modo vel irasci, vel audire, vel loqui dicitur Deus. Nam si vox humana aër ictus, id est, lingua repercussus dicitur, potest & vox Dei dici aër ictus, vel vi vel voluntate divinâ. Et inde est quod si quando vox divinitus datur, non ad omnium aures, sed ad quorum interest, auditus allabitur: ut agnoscas sonitum non linguæ pulsu redditum, alioquin fieret communis auditus, sed superni nutus moderamine gubernatum: quanquam Prophetis sæpè & Patriarchis, cæterisq; sanctorum, etiam sine vocis sono, verbum Dei factum esse referatur, sicut ex omnibus sacris voluminibus abundanter docemur. In quo (ut breviter dicam) illuminata mens per Spiritum Dei formatur in verba.* C *Et ideo sive hoc, sive illo quo supra diximus modo, quum voluntatem suam indicat, loquutus esse dicitur Deus.*

AUGUSTINUS quarto tomo, libro octoginta trium quæstionum, quæst. 22. *Divina Scriptura a terreno & humano sensu ad divinum & cœlestem nos erigentes, usq; ad ea verba descenderunt, quibus inter se stultissimorum etiam utitur consuetudo. Itaque earum etiam affectionum nomina quas animus noster patitur, quas longissimè à Deo esse sejunctas, jam qui melius sapit intelligit, non dubitaverunt illi viri per quos loquutus est Spiritus Sanctus, opportunissimè in libris ponere. Ut verbi gratiâ, quoniam difficillimum est ut homo aliquid vindicet sine ira, vindictam Dei quæ omnino sine ista perturbatione fit, iram tamen vocandam judicaverunt. Item quia conjugii castitatem zelando viri custodire consueverunt,* D *illam Dei providentiam per quam præcipitur atq; agitur ne anima corrumpatur & deos alienos sequens quodammodo meretricetur, zelum Dei appellaverunt: Sic & manum Dei, vim quâ operatur, & pedes Dei, vim quâ in omnia custodienda & gubernanda pertendit, & aures Dei vel oculos Dei, vim quâ omnia percipit atque intelligit, & faciem Dei, vim quâ se manifestat atque dignoscitur, & cætera in hunc modum: Propterea scilicet quia nos ad quos sermo fit, & manibus solemus operari, & pedibus incedere & quò fert animus pervenire, & auribus atque oculis cæterisque sensibus corporis corporalia percipere, & facie innotescere, & si quid aliud ad hanc tanquam regulam pertinet. Hoc modo igitur quoniam mutare captum aliquid & in aliud transferre non facile solemus, nisi pœnitendo, quanquam divina providentia serenâ mente intuentibus appareat cuncta certissimo ordine administrare:* E *accommodatissimè tamen ad humilem humanam intelligentiam ea quæ incipiunt esse, neque perseverant quantum perseveratura sperata sunt, quasi per pœnitentiam Dei dicuntur ablata.*

Et tomo eodem, libro secundo ad Simplicianum, quæst. 2. *Age jam videamus quomodo dictum sit, Pœnitet me quod constituerim Regem Saul. Quæris enim, non utique in talium verborum intellectu rudis, sed rudimenta explorans mea paterno studio & benignâ curâ, quomodo pœniteat aliquid Dominum, in quo sit omnis præscientia. Ergo cum hoc de Domino dicitur, indignum aliquid duci arbitrarer, si aliquid dignum in-* A *veniretur, quod de illo diceretur. Cùm verò verba omnia, quibus humana colloquia conferuntur, illius sempiterna virtus & divinitas mirabiliter atque incunctanter excedat, quicquid de illo humanitus dicitur, quod etiam hominibus aspernabile videatur, ipsa humana admonetur infirmitas, etiam illa quæ congruenter in Scripturis Sanctis de Deo dicta existimat, humanæ capacitati aptiora esse quàm divinæ sublimitati, ac per hoc etiam ipsa esse transcendenda, est sanior intellectus, sicut ista qualicunque transcensa sunt. Quis est enim hominum, cui non occurrat in Deo cuncta præsciente, pœnitentiam esse, non posse? Et certe tamen hæc duo verba sunt, pœnitentia & præscientia, quorum quia unum congruè dicimus in Deo, id est, præscientiam, negamus in eo esse pœnitentiam. Quum verò alius liquidiore consideratione ista pertractans, quæsierit quemadmodum* B *vel ipsa præscientia Deo congruat, & invenerit hujus etiam verbi notionem illius ineffabili divinitate longe lateque superari non miretur utrumque de illo propter homines dici potuisse, de quo utrumque propter ipsum incongruè diceretur.* Et paulo post: *Quod si ita in Deo est, ut possit propriè dici, intelligit & intellexit: sentit & sensit: admittit tempus & surripit: nobis enim illa mutabilitas longè à Dei substantia removenda est: & tamen & scit & præscit Deus ineffabili modo. sic enim & pœnitet ineffabili modo. Cùm enim scientia Dei longe distet ab humana scientia, ita ut irridenda sit comparatio, utraque tamen scientia vocatur, & hæc quidem humana talis est, ut dicat de illa Apostolus, etiam scientia destruetur, quod nullo modo dici de scientia Dei dici potest. Sic & ira hominis turbata est & non sine cruciatu animi: ira verò Dei de qua dicitur in Evangelio, Sed ira Dei manet super eum, Et Apostolus, Revelabitur enim ira Dei de cœlo super omnem impietatem: illo in tranquillitate* C *jugiter manente, in creatura subdita exercet admirabili æquitate vindictam. Misericordia quoque hominis habet nonnullam cordis miseriam, unde etiam in Latina lingua nomen accepit. Nam inde est etiam, quòd non solùm gaudere cum gaudentibus, sed etiam flere cum flentibus hortatur Apostolus. Quis autem sano capite dixerit ullâ miseriâ tangi Deum, quem ubique Scriptura multa misericordia esse testatur? Ita & Zelum humanum non sine peste livoris intelligimus: Zelantem verò Deum non ita, sed eodem verbo, non eodem modo. Longum est percurrere cætera, & sunt innumerabilia, quibus ostenditur multa divina iisdem nominibus appellari, quibus humana, cum incomparabili diversitate sejuncta sunt: nec tamen frustra eadem sunt rebus utrisque indita vocabula, nisi quia hæc cognita quæ in quotidiana consuetudine versantur, & experimentis usitatioribus innotescunt, nonnullam ad intelligenda* D *illa sublimia præbent viam.*

Sic fuerunt exempla attributorum Dei metaphoricorum.

Caput XXXVI.

In quo de Synecdochicis attributis Dei.

SYNECDOCHICA *attributa Dei*, sunt quæ ei attribuuntur tropo synecdoches; veluti cum Deus noster dicitur esse *Pater cœlestis*, Joh. 20.17. & 1. Cor. 8.6. *Nobis unus est Deus, Pater ille à quo omnia, & nos in ipso.* Non enim Deitate excluditur Filius & Spiritus Sanctus. Unde & Filius nominatur *Pater æternitatis* Jesa. 9. 6. E Hinc regenerati verbo Evangelii dicuntur filii & filiæ Christi, ut Matth. 9.2. dicit Christus paralytico, *Confide fili, remissa sunt tibi peccata tua.* Et Marc. 5. 22. ad mulierem hæmorrhoussam: *Filia fides tua te servavit.*

Cum *unus* dicitur esse *Dominus*, Jesus Christus, per quem omnia & nos in ipso. 1. Corin. 8.6. non enim excluditur Dominatus illius possessione & autoritate Pater & Spiritus Sanctus.

Cum Johannes Apocal. 1. v. 4. precatur gratiam & pacem *à septem Spiritibus* qui in conspectu throni Dei

sunt

Digitized by Google

sunt: unus Spiritus Sanctus intelligitur, qui tam efficaciter in singulis illis septem Ecclesiis, ad quas Johannes scribere jussus est, operabatur ac si totidem spiritus essent.

Synecdoche etiam est cùm per *vocem Dei*, Psal. 29. & seqq intelligitur tonitru. Nam alioquin vox Dei latius patet, ut Gen. 3. v. 8. legitur, Adamum & Evam audivisse vocem Jehovæ Dei, id est, levem quendam sonum ac velut strepitum advenientis Dei. Exodi 15. v. 26. per vocem Dei intelligitur lex seu mandata Dei, *Si sedulo attendens ad vocem Iehovæ Dei tui, quod rectum videtur in oculis ejus feceris, & si aurem accommodans ad præcepta ejus; nullum morbum quem imposui Ægypto, imponam tibi, sed ego Iehova ero curator tuus.*

Explicata sunt attributa Dei figurata singula distinctè: sequuntur plura conjunctim.

Caput XXXVII.

In quo de figuratis attributis Dei conjunctis.

ATTRIBUTA Dei figurata interdum plura conjunguntur, plerunque metonymica & metaphorica, in primis in hypotyposibus, id est, graphicis & allegoricis, per continuatos tropos descriptionibus gloriosæ majestatis Dei, præsentiam suam olim declarantis vel in promulgatione verbi sui, vel in visionibus Propheticis: ut Exod. 19. v. 16. & seqq. Psalm. 18. vers. 7. & seqq.

In qua angustia mea invoco Iehovam, & ad Deum meum vociferor: exaudit è templo suo vocem meam, & vociferatio mea coram eo pervenit ad aures ejus: Et concutitur ac movetur terra, fundamentaque montium commoventur; concutiuntur autem, quum ira accenditur ei. Adscendit fumus per nasum ejus, & ignis ex ore ejus consumens: prunæ ardentes ab eo sunt: Et demittens cœlum descendit; cum caligine sub pedibus suis: & insidens Cerubinis volat, volitatque super alas venti. Disposuit tenebras latibulum suum, circa se tugurium suum, tenebrosas aquas, densitates superiorum nubium. A splendore qui est ante eum, nubes ejus densæ transeunt; grando & prunæ igneæ. Tonante in cœlis Iehovâ, & excelso edente vocem suam; grando & prunæ igneæ: Ita emittens sagittas suas dispergit illos; & fulgura jaculans fundit illos. Conspiciuntur etiam imi alvei aquarum, & revelantur fundamenta orbis habitabilis: increpatione tuâ Iehova, flatu spiritus nasi tui. Mittens ex edito assumit me, extrahit me ex aquis multis: Eripit me ab inimico meo valentiore, & ab osoribus meis, quum robustiores sunt me. Quum occurrunt mihi in tempore calamitatis meæ: tum est Iehova prosciptione mihi. Jesa. 6. Ezech. 3. Dan. 7. vers. 9. Apoc. 4. v. 7. & seqq.

Interdum in eadem voce concurrit geminatus tropus, veluti cum Jesa. 33. 2. precantur fideles: *Esto brachium horum singulis matutinis*: voce *brachii* primò per metonymiam causæ efficientis intelligitur defensio. q. d. Esto defensio tuorum: deinde per metonymiam effecti intelligitur causa efficiens & autor defensionis seu defensor.

Sic Psal. 38. 3. & Ezech. 39. 21. *manus* Deo attribuitur metaphoricè & per eandem intelligitur plaga metonymicè, quia manus est causa efficiens instrumentalis, quâ infligitur plaga.

RECAPITULATIO.

Sic libro hoc distributionem Theologiæ in duas partes, quarum prior *de fide*, posterior *de bonis operibus* est, proposuimus & confirmavimus. Doctrinæ fidei duas etiam partes esse ostendimus, priorem *de Deo*, posteriorem *de Ecclesia Dei*. Hinc descriptionem Dei tradidimus & doctrinam de Deo duabus partibus comprehensam esse indicavimus, quarum una est de *essentia*, altera de *operibus Dei*. Doctrinæ de essentia Dei itidem duas partes esse diximus, de *attributis Dei* & de *personis Deitatis*. Attributa Dei *tum* propria *tum* figurata, quantum gratia Dei concessit, consideravimus & usum eorum ostendimus. Faxit idem verus atque unicus Deus, ut omnia pertineant ad suam gloriam & nostram ædificationem. Amen.

* * *

FINIS LIBRI SECUNDI.

SYNTAGMATIS THEOLOGIÆ CHRISTIANÆ LIBER TERTIUS,

Qui est

DE PERSONIS DEITATIS.

Caput Primum.

De voce persona, an usurpanda de Deo & quomodo ab aliis cognatis vocibus distinguenda.

QUUM tam sublime tamque ab humana ratione remotũ sit Sacrosanctę Trinitatis mysterium, ut nullibi aut periculosius erretur, aut laboriosius quæratur, aut fructuosius aliquid inveniatur: à votis ex animo conceptis exordiri necessarium est. Tu igitur unice Deus, Pater, Filii, & Spiritus Sancte, in cujus nomen baptizati sumus, in quem credimus, cui uniri magis magisque & uniti in omne ævum permanere expetimus, tribue nobis clarum ac salutare intelligentiæ lumen, intellecta explicandi dexteritatem, veritatis fidem: & præsta ut quod credimus, id quod loquamur ad tui nominis laudem sempiternam; & ut qui te in hac vita ex gratia tua tanquam in speculo & ænigmate videmus, post hanc vitam in Gloria de facie ad faciem cernamus. His nostris precor annue votis.

Postquam veri Dei essentiam unicam, & naturam ejus in attributis cognovimus: consentaneum est ordini didascalico, ut de personis in essentia illa unica, quantum per Sacras literas nobis patefactum est, sedulò inquiramus. Totam autem inquisitionem duabus partibus complectemur. Primùm de voce personæ & cognatis quibus in hoc mysterio utimur, videbimus: postea verò quid de *re ipsa* credendum sit, ex divinitus inspiratis oraculis proponemus.

PERSONA Latinis dicta est à personãdo, quemadmodum annotat A. Gellius lib. 5. Noct. Attic. c. 7. Nam in Theatris qui obvolutâ & contectâ facie sonum edebant aut loquebantur, dicti sunt personæ: unde personata facies apud Festum Pompeium. Ab iis significatio translata est ad homines, qui seorsim agunt & movent se, non etiam ad pecudes. Ex quo factum est, ut quoniam singuli homines se movent ac seorsim subsistunt, singuli quoque appellentur personæ. Et quoniam hi ratione utantur, hæc vox ab hominibus

A ad Angelos & ad divinas hypostases significandas accommodata fuit.

Quæritur autem, *An voce personæ de Deo sit utendum?* RESP. Vocem personæ de Deo esse adhibendam nos statuimus: sed qui eam rejiciunt & in hoc augustissimo argumento de Deo usurpari nolunt, quibusdam rationibus moventur, quas ordine proferemus & refellemus:

I. *Quia non exstet in Scriptura.* Syllogismus fuerit: *Quicquid non exstat in Scripturis, eo nobis in dogmatibus fidei non est utendum: Vox personæ non exstat in Scripturis: Eâ ergo non est in dogmatibus fidei utendum.* Major probatur ex Rom. 10. 17. *Fides ex auditu est, auditus verò per verbum Dei.*

RESP. Ridicula ratio, quum Scriptura non sit scri-
B pta Latinè, sed Hebraicè & Græcè: persona autem est vox Latina. Exstant verò in Scriptura voces Græcæ synonymæ & æquivalentes, quas Latinè hac voce interpretamur; nempe ὑπόστασις Heb. 1. vers. 3. ubi Filius dicitur esse *effulgentia gloriæ & character hypostaseos Patris*: & πρόσωπον, quomodo singuli homines πρόσωπα dicuntur 2. Cor. 1. v. 11. *Unà conferentibus opera etiam vobis per preces pro nobis ut donum, ἐκ πολλῶν προσώπων, ex multis personis in nos collatum, per multos celebretur gratiarum actione pro nobis.* Et passim in Scriptura Deus negatur esse προσωπολήπτης, ut Act. 10. Rom. 2. id est, *acceptor personarum*: ubi persona hypostasin humanam seu individuum hominis significat. Eâdem significatione & Latini Scriptores vocem personæ usurpant:
C nam M. Tullius Cicero libro de Inventione in Topicis, in Partitionibus alios constituit locos rerum, alios personarum: & personam dicit in Deo & in homine considerari Valerius Maximus l. 2. c. 21. quoslibet homines personas vocat. In Jure Justinianeo quod Latinissimum est, hac eadem significatione nomen personæ usurpatur: Quin etiam à Grammaticis qui in Pronominibus & Verbis personas tres, primam, secundam &c.

Digitized by Google

dam & tertiam distinguentes, non qualitates intelligunt, sed hypostases. Persona igitur nobis Latinè loquentibus est in hoc argumento, quod in Novo Testamento Græca vox, ὑπόστασις, item πρόσωπον. Quòd si valere debeat ista ratio prima, non erit de rebus divinis Latinè, vel Germanicè, vel Gallicè, vel Bohemicè, vel alia vulgari linguâ loquēdum, sed tantùm Hebraice & Græce, ne de rebus divinis utamur aliis vocibus quam exstantibus in Scriptura, quæ à Spiritu Sancto non nisi Hebraice & Græce est inspirata, non autem Latine, vel Germanice vel alia vulgari lingua. *Deinde* etiamsi nomina æquipollentia in Scriptura non exstarent: tamen quum Scriptura doceat rem eam in Deo esse, quæ Latinis nomine personæ exprimitur, recte usurparetur. Perinde enim est, aliquid expresse & totidem literis & syllabis esse in Dei verbo; & vocibus æquivalentibus in illo exstare: & bonâ consequentiâ secundum analogiam fidei in eo contineri & ex eo deduci. Nam sancta Theologia & doctrina veræ religionis non est λογοδαιδαλία quædam in syllabarum sono aut in literis, sed in sensu posita. Sicut enim scire leges, non est earum verba, sed mentem tenere, quemadmodum Jureconsulti recte ajunt: Ita scire Scripturas, non est earum verba, sed mentem tenere.

REPLICANT; Vocem ὑπόστασις Heb. 1. 3. rectius verti *substantiam*, non ergo personam: Et ab Hilario, item in vulgata & Erasmiana Novi Testamenti versione voce *substantia* Latine redditam: quemadmodum & Heb. 3. v. 14. & cap. 11. v. 1. item 2. Cor. 9. 4. & cap. 11. 17.

RESP. Improprie redditur ὑπόστασις voce *substantia*: Differunt enim plurimùm, quod sic ostendo. Omnis res aut *est*, aut *exsistit* & *substat*, aut etiam *subsistit*. *Esse*, commune est omni enti, id est, non substantiæ solum, sed etiam accidenti. *Exsistere* & *substare* est substantiæ, non accidentis. Quum autem substantia sit *prima* vel *secunda*, *singularis* vel *communis*; ejus esse duobus modis à nobis distinguitur. Nam *esse* illud, quod inter substantias commune est, dicitur exsistere vel substare: *esse* autem illud, quod singularis una aliqua substantia (quam nonnulli substantiam perfectam vocant) habet, subsistens in sese, vocatur *subsistentia*. Sic *esse* lapidis *commune*, est substantia; *esse* hujus lapidis *singulare*, est subsistentia. Ex his substantia communis potest recipere accidens universale quod in subjecto est & de subjecto dicitur. Subsistentia verò semper habet substantiam, cum accidentibus singularibus quæ in subjecto sunt, nec de subjecto dicūtur: subsistit in seipsa: & actu consideratur, & (si corporea est) sensu. Atque hæc illa subsistentia seu ὑπόστασις est, quam in rationibus substantiis πρόσωπον Græci, personam Latini appellârunt. Unde constat ὑπόστασιν non recte Latine verti substantiam: quia substantia commune quid, ὑπόστασις autem singulare quid est. Deinde Hebr. 1. v. 3. ὑπόστασις non debet verti *substantia*, etiamsi Hilarius & Vulgata Latina & Erasmiana versio sic habeant; nec *Essentia*, quod idem est cum substantia: sicut Bellarminus ipse, (cujus sententiam, quia de Vulgata versione Latina agitur proferemus) l. 2. de Christo, c. 4. sectione quartâ ait de hoc loco ad Heb. 1. v. 3. *licet nomine hypostaseos aliqui intellexerint essentiam, ut Epiphanius hæresi 69 tamen rectius alios accipere personam Patris, e quibus sunt Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Œcumenius in commentario hujus loci, Basilius Magnus epistola 43. Gregorius Nyssenus in libro de differentia essentiæ & hypostasi. Non enim Filius est imago essentiæ, sed personæ illius tantum est imago, cujus est filius: imago enim distinguitur ab exemplari, ut res producta à producente.* Certe absurde diceretur, substātiam seu essentiam Patris esse impressam in Filio Dei, quum eadem sit, & quidem simplex & individua utriusq; substātia vel potius essentia: & quia totam in se Filius cōtinet, neq; portione aut defluxu, sed integra perfectione improprie, imo inepte diceretur ejus character. Quod si vertatur *persona*, tū interpretatio personas Deitatis adversus Sabelliū aperte distinguet, & τὸ ὁμοούσιον confirmabit adversus Arianos. Quod attinet loca Apostoli Heb 3. v. 14. & cap. 11. v. 1. & 2. Cor. 9. 4. & cap. 11. v. 17. in iis quidem vulgatus interpres Latinus Græcam vocem ὑπόστασις vertit Latine substantiam: sed rectius generaliter redditur fundamentum seu basis quæ ipsa per se subsistens alia sustentat. Hinc accommodatur ad suppositum seu personam, quæ est fundamentum naturæ & omnium quæ ad naturam consequuntur: omnia enim in persona exsistunt, & ipsa per se exsistit. Quando ergo dicitur Filius character hypostaseos Patris, non potest aliud hypostasis significare quam personam Patris, quæ quia per se exsistit & essentia in ea & omnia attributa, & ipsæ etiam relationes subsistunt, ideo hypostasis dicitur, ut Bellarminus ipse exponit loco jam citato. Hæc igitur distinctio ὑποστάσεως ab οὐσίας, ex quo semel secundum autoritatem Apostoli firmata est, temere convelli à quoquam non potest. Quisquis tentaverit, profecto aut mente est αἱρετικός, aut voluntate φιλόνεικος, neutrum verò fert aut facit Ecclesia Dei. Tit. 3. 10. & 1. Corinth. 11. v. 16.

II. Ratio hæc ab illis adfertur: *Quia vox persona sit traducta ab histrionibus & rebus ludicris ad res divinas.* Syllogismus igitur talis fuerit: *Quicquid est proprium histrionum & rerum ludicrarum, id non est ad res divinas traducendum: Vox persona est propria histrionum & rerum ludicrarum: Ergo, &c.* Minor probatur *ab etymo vocis persona, dicitur enim persona proprie larva faciei obducta, per quam sonus editur à loquente, quali histriones utuntur, unde persona in Comœdiis appellantur.*

RESP. Atqui non tam prima etymi ratio spectanda est, quàm usus vocabulorum jam receptus. Vocabula valent usu, quemadmodum numi. Jam vox personæ apud Latinos Scriptores non tantum de histrionibus usurpatur, sed etiam de singulis hominibus, licet fabulam nullam agentibus: Ergo etiam citra omnem injuriam ac blasphemiam de hypostasi divina dici potest.

III. Ratio ab ipsis hæc adducitur: *Quia vox persona sit à rebus creatis sumta, ac proinde dissimillimus* DEO.

RESP. Concedo: sed nisi id facere liceat, nunquam erit de Deo loquendum. Nostris enim verbis & à rebus creatis sumtis de Deo agentes utimur. Ita non erit Deus appellandus clypeus, cornu salutis nostræ, turris, lux, ignis consumens: nec bonus, justus, potens, liber, sapiens, bonus; imò nec Deus: quia nullum nomen est, quod incomprehensibili Deo satis respondeat, eumque digne exprimat & sufficienter.

IV. Ratio ipsorum hæc est: *Quia vox persona de iis individuis dicatur, quæ ipsa separantur loco à sese, & alibi subsistant: At divinæ hypostases non separantur loco.*

RESP. At quum nihil melius in nostris verbis aut perfectius habeamus, quo illam divinarum hypostaseon rationem Latine explicemus, hoc nomine nobis necessario est utendum, quod non invenit vanitas aut curiositas, sed introduxit justa & sancta necessitas veritatis cœlestis declarandæ & ædificationis piorum procurandæ, quodque perpetuo usu in Ecclesia receptum est, usurpatumque in hoc argumento a Tertulliano in libro contra Praxean, & a Cypriano in Sermone Nativitate Domini, qui ambo ante Concilium Nicenum illud primum floruerunt, Tertul-

A lianus circa annum Domini 150. sub Imperatore Septimio Severo, Cyprianus circa annum Domini 200. sub Valeriano, ut de aliis Latinis nihil dicatur.

Cæterum *persona*, ὑφιστάμενον seu *subsistens*, seu *suppositum*, & *individuum* nequaquam promiscue accipiuntur. Nam Damascenus in Dialect. cap. 11. varia τοῦ ἀτόμου, *individui* significata esse docet, quæ neque hypostasi, neque ὑφισταμένῳ conveniant; veluti quum individuum illud quod in par dividi non potest. Id enim neque personæ competit, neque ὑφισταμένῳ proprie. Proinde nusquam apud Orthodoxos Patres, quod meminerim, legitur tres illas personas divinas, Patrem, Filium & Spiritum Sanctum esse tria ἄτομα, *individua*, quas tamen & πρόσωπα τρία & τρία ὑφιστάμενα passim appellant. B Imo neque Angeli ipsi, etsi singuli ab Augustino personæ dicuntur ἄτομα tamen usquam a Patribus nominantur. Durandus in lib 2. Sentent. Distinct 3. quæst. 2. & lib. 3. Distinct. 1. quæst. 1. Num. 17. ait: *Omnis persona est suppositum* (seu subsistentia) *& omne suppositum est individuum. Sed non omne individuum est suppositum; nec suppositum omne persona. Quoniam qualibet natura singularis in quocunque genere sit, potest dici individua: Suppositum autem non dicitur nisi natura singularis in prædicamento substantiæ: nec quæcunque talis, sed solum completa. dicitur persona, idque in natura intellectuali solum.* Ergo hypostaseos vox, ut & ὑφισταμένου & suppositi omnibus individuis, tam irrationalibus, quàm rationalibus, communis est: persona autem de solis rationalibus dicitur.

C Quanquam etiam Veteres quidam Patres vocem hypostaseos tam secundis quàm primis substantiis tribuerunt, ac proinde tam de essentia quam de persona prædicârunt: nam Liberius Romanus Episcopus in epistola ad Athanasium, quæ exstat primo tomo operum Athanasii, pag 396. scribit, τὴν τριάδα esse ἐν μιᾷ θεότητι, καὶ μιᾷ δυνάμει, καὶ μιᾷ οὐσίᾳ, καὶ μιᾷ ὑποστάσει: Et mox: ἡ τριὰς ἐν μιᾷ ὑποστάσει μὴ μεριζομένη. Similiter Athanasius in rescripto ad Liberium ait, quod Pater & Filius sint unum & idem τῇ Θεότητι, τῇ δυνάμει, τῇ οὐσίᾳ, τῇ ὑποστάσει, τῇ δόξῃ, τῷ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ. Intellexerunt autem Liberius & Athanasius ὑπόστασιν seu subsistentiam absolutam; ea est una: subsistentiæ autem relativæ sunt tres in eadem Deitate. D Sic Epiphanius hæresi 69. & Concilium Sardicense apud Theodoretum, libro secundo Histor. cap. 8. simpliciter & absolutè accipiunt οὐσίαν & ὑπόστασιν pro eodem; at si opposite usurpentur hæ duæ voces, ratione inter se differunt, quia ὑπόστασις modum subsistendi singularem superaddit nomini οὐσίας. Quapropter Patres posteriores, ut veram doctrinam commodius explicarent & hæreses facilius refellerent, οὐσίαν & ὑπόστασιν distinxerunt: sic ut οὐσία significet substantiam absolutam & communem: ὑπόστασις autem singularem & relatam. Orthodoxi tamen Patres Latini uti maluerunt voce personæ, quàm hypostaseos in hoc mysterio duabus de causis: *Prima* est, quia vox personæ minus æquivoca est & solis primis substantiis tribuitur: E at vox hypostaseos tam secundis quàm primis substantiis naturali suo significato competit. *Secunda causa* est, quia vox personæ de sola rationali substantia accipitur: at vox hypostaseos (ut & ὑφισταμένου, suppositi & individui) tam de irrationali quàm de rationali.

Caput II.

In quo describitur quid sit persona Deitatis.

PERSONA DEITATIS, est subsistentia in divina essentia, totam illam divinam essentiam naturâ in se habens, sed proprietate sua incommunicabili ab aliis personis ad quas defertur distincta.

Explicatio descriptionis.

Subsistentia nomen distinguitur in Ecclesia in hoc mysterio ab essentia: nam subsistentia non ita late patet, ut essentia; quum subsistentia primæ substantiæ, essentia secundæ substantiæ instar sit. Subsistentia proprie duo complectitur, substantiam & proprietatem sibi peculiarem & incommunicabilem, puta τρόπον ὑπάρξεως, modum subsistendi, qui etiam personalis proprietas aut relatio vocatur.

Cæterum persona non componitur ex essentia & ex modo subsistendi proprio. Modus enim subsistendi, distinguit duntaxat personam à persona, non autem venit in compositionem. Nunquid radius Solis componitur ex luce & modo subsistendi nempe emanatione à Sole? Minime vero. Quis etiam dicat, filios Adami compositos esse ex natura humana & ex modo quo in mundum venerunt, nempe per generationem ex parentibus? Si hoc dici non potest de hominibus: multo minus de personis divinis.

Cætera differentiæ locum obtinent: nam persona divina est & subsistit in Dei essentia, & eandem totam habet *naturâ*, id est, per sese & in sese, non mutuatam aliunde: ast Angeli, ut Gabriel, Raphaël, sunt quidem subsistentiæ, sed nec in Dei essentia, neque illi aut totam divinam essentiam aut partem ejus habent, neque natura, neque alio modo.

Proprietas incommunicabilis vocatur *proprietas characteristica*, quæ est proprietas individualis, qua communis essentia, in uno aliquo individuo intelligente est determinata; ita tamen ut nec essentia, nec persona alterius sit pars. Nominatur etiam *principium individuans*.

Ista est explicatio descriptionis personæ divinæ. In genere autem *persona* definitur, *quod est naturæ intelligentis subsistens individuum*. In hac definitione *individuum* oportet substantive accipi pro supposito, non adjective. Deinde non est necesse addi *vivum*: nam in eo quod dicitur *intelligens*, necessariò inest vitæ & viventis prædicatio: quid enim non vivum intelligit?

Consectaria descriptionis personæ divinæ.

1. Persona Deitatis non est pars essentiæ divinæ sed quælibet persona est tota essentia, & in qualibet persona est tota Deitatis essentia, videlicet secundum perfectam rationem essentiæ suæ, citra suppositionem partium. Cum dicitur, *tota essentia est in unaquæque persona*, illa totalitas essentiæ, quæ secundum perfectionem essentiæ consideratur, in se jam induit rationem personalitatis, vi prædicati: & pro eo quod absolutè indistincta est, redditur distincta relationum divinarum adjectu: unde persona quælibet est Deus totus & perfectus. Persona Deitatis est ipsa essentia divina, sed in proprietate sua characteristica & distinctio ὑπάρξεως τρόπῳ, id est, subsistendi modo cōsiderata.

2. Nec est abstractum aut separatum aliquid, aut aliud quiddam reipsa distinctum ab essentia: sed persona est essentiæ, & tota essentia personæ.

3. Persona quæque Deitatis est subsistens (ut Anastasius Antiochenus loquitur) ἐνυπόστατον. Nam non

est

Digitized by Google

est sine essentia vel extra ipsam: sed in essentia est, re- A
sidet & subsistit: & ipsa essentia tota est in persona. Ita-
que etiam essentia non anterior tribus personis aut ex-
terior, sed eadem & individua & tota in singulis per-
sonis est, non extra illas.

4. Nec est separanda aut dividenda essentia: sed duntaxat discernenda seu distinguenda.

5. Non est species Dei aut Deitatis aut essentiæ divinæ.

6. Nec est qualitas aliqua ejus.

7. Nec est respectus duntaxat seu officium, ut Latini dicunt, Principis aut patris personam gerere: sicut olim Sabellius voluit.

8. Nec est vultus seu species visibilis, alterius formam aut gestus repræsentans, qualis persona scenica est, sicut impius Servetus in personæ vocabulo lusit. B

9. Differt *à persona humana* quia 1. *persona divina* est ab æterno: *humana* quælibet cœpit in tempore. 2. divina est infinita: humana autem est finita. 3. una divina persona non differt ab alia essentialiter: persona verò humana differt ab alia essentialiter. 4. una persona divina est in altera: humana verò una in altera non est. 5. Persona divina totam essentiam divinam habet, quia essentia divina infinita est atque impartibilis: persona verò humana partem duntaxat humanæ naturæ habet, quia natura humana est finita & partibilis.

10. Quod est essentiæ divinæ, idem est personæ; seu, Quicquid de Deo absolutè dicitur, & de singulis personis singulariter dicitur: nam essentia est una numero & omnium personarum communis. Ergo sicut essentia est simplicissima, perfecta, infinita, immutabilis: Ita & persona quælibet est simplicissima, perfecta, infinita, immutabilis. Idem statuendum de aliis attributis Dei, quæ ratione essentiæ ei tribuuntur. C

11. Essentia unius personæ divinæ est essentia alterius personæ; ut essentia Patris est essentia Filii: differunt tantum relatione. Essentia enim determinata in uno aliquo individuo nihil aliud est quàm ὑπόστασις seu subsistentia, quam nos, siquidem ratione prædita est, personam appellamus. Et hypostasis seu persona est ipsa essentia; non quidem simpliciter, sed determinata in uno individuo proprietate suâ characteristicâ & modo subsistendi.

12. Persona quælibet subsistit per naturam divinam.

Hactenus consectaria descriptionis personæ sequitur. D

Caput III.

In quo agitur de numero personarum Deitatis.

ESSENTIA divina pluribus personis subsistit, sic ut personæ Deitatis plures sint quàm una. Hoc nobis confirmandum atque defendendum est cum adversus Judæos, tum adversus veteres & novos Samosatenianos.

Id autem ex multis Scripturæ locis constat. Gen. 1. vers. 1. dicitur: בראשית ברא אלהים Bereschith bara Elohim, *In principio creavit Elohim* singulari verbo *creavit*, essentiæ unitas: plurali vero nomine *Elohim*, pluralitas personarum in una essentia significatur. Quorum enim una & eadem numero est operatio, eorundem etiam una & eadem numero est essentia. Et v. 2. *Spiritus Elohim incubabat aquis*. Unde consequitur plures esse Elohim quam unum etiam Spiritus, quam unum. Deut. 6. 4. *Audi Israel; Iehova Elohim noster, Iehova unus est.* E

Probatio hinc talis exstruitur:

De quo nomen plurale Elohim propriè dicitur, in eo plures sint personæ quàm una necesse est:

At de Iehova seu Deo Creatore cæli & terræ, nomen plurale Elohim propriè dicitur:

Ergo in Iehova seu Deo Creatore cæli & terræ, plures sint personæ quàm una necesse est.

Vel: *Qui est propriè Elohim, in eo plures sint personæ quam una necesse est:*

At Iehova est propriè Elohim: Ergo, &c.

Ad majorem *excipiunt* primo Judæi & pseudochristiani Judaizantes; de Mose etiam, qui unica duntaxat persona fuit, nomen Elohim pluraliter dici. Exod. 4. v. 16. *Alloquetur ipse* (Aharon) *pro te populum: fietque ut ipse sit tibi vice oris, tu verò sis ei in Elohim.* Et cap. 7. v. 4. *Dixit Iehova Mosi, vide constitui te in Elohim Pharaoni.* Atqui nomen Elohim de Mose non dicitur propriè, quia Moses fuit creatura: sed impropriè seu tropicè, pro legato Dei illius qui est Elohim, pro eo qui vices functus est Dei illius qui est Elohim. Jam Moses non solius Patris legatus fuit ad populum Israëliticum & Pharaonem, sed etiam Filii & Spiritus Sancti. Deinde hic titulus non defertur Mosi nisi cum adjectione: non enim dicitur simpliciter Mosem esse Elohim, sed esse constitutum Pharaoni in Elohim, hoc est, ut personam Elohim apud Pharaonem gereret tanquam legatus ejus, exponens illi voluntatem Jehovæ Elohim.

Secundò excipiunt: *Hebraica lingua consuetudinem esse ut honoris causâ de una persona pluraliter aliquid dicatur, sicut Gē. 42. v. 30. dicitur de Iosepho* האיש אדני הארץ vir ille Domini, pro *dominus illius terræ*.

REPLIC. Hæc attributio non est propria, sed impropria, sed tropica aut figurata, nempe synecdochica, ad denotandam personæ excellentiam: nam de Josepho numero plurali dicitur אדני הארץ, quoniam ipse post Pharaonem erat inter dominos terræ primas: propriè autem non fuit omnes illi domini terræ. Habet enim locum illa locutio honoris causâ, plurali numero constans, in illis rebus, quæ revera multis essentialiter alioquin distinctis sunt communes, qualis erat dominatus Josephi: non enim solus Josephus erat dominus Ægypti post Pharaonem, sed plures erant domini & Principes; Josephus tantum secundus erat à Pharaone & inter cæteros Principes obtinebat primatum. Ita de Josepho nomen plurale אדנים dicitur impropriè. At Deus propriè est Elohim, non impropriè: quia præter Deum nullus est, qui propriè Elohim dici possit.

Sed clariora testimonia producemus Genes. 1. vers. vicesi. sexto. ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו: hoc est, *Et dixit Deus: Faciamus hominem ad imaginem nostram secundùm similitudinem nostram.* Primò quum Deus singulari numero dicit, *imaginem*, item *similitudinem*, ostendit unam naturam esse ad cujus imaginem homo creandus erat. Deinde vero & verbum plurale נעשה *faciamus*, quo Deus de se in prima persona utitur, & affixum pronomen נו quod plurale est primæ personæ, ostendunt eundem Deum, ad cujus imaginem homo fiebat, non unam esse personam. Si enim Deus unica esset persona, non diceret *ad imaginem nostram*: nec dixisset *faciamus*, sed faciam. Genes. 3 vers. 22 *Dixit Iehova Deus, ecce homo est ne sicut unus ex nobis, cognoscendo bonum & malum?* Hic unus persona denotat: *ex nobis*, personarum inter se æqualium pluralitatem, Genes. 11. vers. 7. *Agedum descendamus & confundamus ibi sermonem eorum; ut non intelligant alter sermonem alterius.* Exod. 20. versicul. 2. אנכי יהוה אלהיך *Ego Iehova Elohim tuus.* Ex his ita concludimus.

II Confirmatio.

Digitized by Google

Qui in prima persona plurali de se propriè loquitur, in eo plures sint personæ necesse est:

At Deus in prima persona plurali de se propriè loquitur: ut ex quatuor jam allegatis locis patet.

Ergo in Deo plures esse personas necesse est.

Adversus propositionem *excipiũt* Judæi, ut R. David Kimchi in suo Michol & alii; etiam inter homines unum hominem de se in prima persona plurali solere loqui; ut exempla Scripturæ ostendant & consuetudo Regum atque Principum. Ex Scriptura summo studio summaq; indagine corraserunt quatuor exempla Job. 18. v. 2, 3. ait Bildadus: *Quousq; imponetis fines sermonibus? instruetis, ut postea loquamur? Quare reputamur ut jumenta? sordemus in oculis vestris?* 2. Sam. 16. 20. Dixit Abschalom Achitopheli; *da consilium, quid facturi simus:* Dan. 2. vers. 36. dicit Daniel ad Nebucadnetzarem: *Hoc est somnium illud, cujus interpretationem dicemus coram Rege.* Cantico Cantic. 1. v. 4. *Trahe me, post te curremus: quum introduxerit me rex ipse in conclavia sua, exsultabimus & lætabimur in te, commemorabimus amores tuos meliores vino.* At hæc exempla non evertunt nostram propositionem quia in illis omnibus est vel Synecdoche vel Syllepsis. Bildadus enim de se & aliis amicis Jobi loquitur: Absalomus de se cæterisque consiliariis & copiis suis: Daniel de se & sociis suis, Chananja, Mischaele & Hazarjâ, qui conjunctis cum eo precibus revelationem à Deo exoraverant. In Canticis Salomonis loquitur Ecclesia de se & *puellis suis*, hoc est, de omnibus fidelibus, quorum est corpus unum, cujus Caput & sponsus est Christus. Ergo isti non usi sunt de se primâ personâ plurali propriè. At Deus de se utens primâ personâ plurali loquitur propriè & convenienter pluralitati personarum.

Quod verò attinet ad consuetudinem Regum atq; Principum, qui de se loquentes numerum pluralem usurpant: *primò* illa consuetudo non reperitur in Scriptura, in qua Reges de se solis loquentes, semper numero singulari utuntur, velut rex Sedomi Genes. 14. v. 21. Abimelech rex Gerari Gen. 20 9. Sic Pharao Gen. 41. Nebucadnetzar Dan. 2 item c. 3. capite item 4. Belschatzar Dan. 5. Darius Medus Dan. 6 Cyrus 2. Chron. 36. v. 23. Ezr. 1. v. 2. Darius Ezr. 6. Artaxerxes Ezr. 7. Nec potest dari dissimile exemplum ex Scriptura, ex qua sola de phrasi Scripturæ est judicandum.

Deinde consuetudo illa Regum & Principum antiqua est; nec apud Hebręos usitata, ut docet Aben Hezra in Gen. 29. 26.

Tertiò consuetudo non constat propriâ locutione, sed Synecdochicâ ad notandam personæ regis vel Principis excellentiam.

Ad assumtionem & locos Scripturæ quibus assumtio illa à nobis probatur, excipiũt; *Deum vel honoris causâ de se plurali numero loqui, vel sermonem ad Angelos habere.* Prius jam refutatum est: nam usurpatio numeri pluralis honoris causâ merè humanum est inventum, idque novum & in Scriptura non receptum: Deinde usurpatur tantũ de hominibus & ab hominibus ad homines. Cum Angelis verò sermones istos à Deo habitos, tam falsum est, quàm quod falsissimum. Nec enim Deus cum Angelis deliberationem instituit, hominem conditurus: nec Angeli hominum sunt opifices: nec homo est conditus ad imaginem Angelorum. Neq; compellat Deus universitatem rerum, neque deos minorum gentium, neq; principia naturæ, neq; elementa rerum, neq; has inferiores formas: nam creationis gloriam sibi soli servat, nec alteri eam concessurus est. Sed dicens Deus, *Faciamus hominem ad imaginem nostram*, alloquitur eos qui ejusdem cum ipso sunt essentiæ. Indignum enim esset, creatorem à creatura consilium petere. Alloquitur eos, quorum eadem est operatio, qui unà fecerunt hominem. Alloquitur eos ad quorum imaginem & secundùm quorum similitudinem homo est factus. Minus eludi potest locus Gen. 3. vers. 22. ex quo manifestũ est, Deum alloqui eos qui ipsi æquales sunt; *Ecce homo, est ne sicut unus ex nobis?* Deus non adnumerat se Angelis: nec Angelos sibi pares facit. Dicit apertè, UNUS *ex nobis*. Quòd Judæi excipiunt non esse in Hebręo אחד sed אחד merum est cavillum: quoniam אחד significatio idem est, quod אחד. Quò verò etiam Ariani ac Samosateniani novi videant, quid veteres Patres qui antę Synodum Nicenam vixerunt & temporibus Apostolorum vicini fuerunt, hac de re senserint, ut nostram doctrinam posthac novitatis accusare & quòd in Synodo demũ Nicena nata sit, calumniari desinant; producam locum illustrem JUSTIN. MARTYRIS; qui anno Christi 153 martyrii coronam adeptus est, ut Eusebius habet in Chronico. Is *Justinus* in dialogo cum Tryphone Judæo ait pag. ducentes. vicesimasecundâ edit. Comelin. *Hoc ipsum quoq; ô amici, dixit verbum Dei per Mosen, indicans nobis quem eodem intellectu Deum nominandum esse declararit, in creatione hominis hæc dicens: Faciamus hominem ad imaginem nostram, &c. Et ne depravantes quæ diximus verba, illa afferatis quæ Rabbini vestri allegant, vel quòd ad seipsum locutus sit Deus Faciamus, sicut & nos futuri quidpiam persæpè ad nos ipsos dicamus, Faciamus: vel quòd ad elementa, hoc est, terram & alia similiter, unde intelligimus hominem constitutum esse, Deus dixerit, Faciamus: Verba rursus alia à Mose prolata referam, ex quibus citra ambiguitatẽ certò ad aliquem qui & numero alius & rationalis sit, ipsum locutum esse, cognoscere possumus, sunt autem hæc verba; Et dixit Deus; Ecce Adam factus est quasi unus ex nobis, ut sciat bonum & malum. Itaq; quasi unus ex nobis,* dicens, *tum numerum eorum qui unà essent, tum minimùm duos indicavit. Haudquaquam namq; aut in vero esse ipse affirmaverim, quod quæ apud vos dicitur hæresis esse, ipsi natur: aut magistri ejus demonstrare quiverint, angelis hoc dictum esse, vel angelorum creaturam esse corpus humanum. Verùm hæc ipsa à Patre revera edita progenies ante creaturas omnes unà cum Patre fuit & cum ea Pater colloquitur.* Et pag. ducentes. octogesimaprimâ: *Rursum cùm Scriptura sermo dicit, Deum in principio locutum esse: Ecce Adam factus est, ut unus ex nobis: hoc verbum,* ut unus ex nobis, *& ipsum numerum denotat. Neque ea verba figuratam locutionem admittunt, quemadmodum exponere conantur sophistæ, qui neque dicere, neq; mente concipere veritatem possunt.* Hæc Justinus Martyr. Consentit TERTULLIANUS, qui vixit circa annum Christi 200. hoc est, centum integris annis ante Synodum Nicænam. Is libro adversus Praxean. cap. duodecimo sic scribit: *Si te adhuc numerus scãdalizat Trinitatis, quasi non connexa in unitate simplici, interrogo quomodo unicus & singularis pluraliter loquitur: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: cùm debuerit dixisse, Faciam hominẽ ad imaginem & similitudinem meam, utpote unicus & singularis? Sed & in sequentibus: Ecce Adam factus est tanquam unus ex nobis: fallit aut ludit, ut cùm unus & solus & singularis esset, numerosè loqueretur: aut nunquid Angelis loquebatur, ut Iudæi interpretantur, quia nec ipsi Filium agnoscunt? an quia ipse erat Pater, Filius, Spiritus, ideo pluralem se se præstans, pluraliter sibi loquebatur: imò quia adhærebat illi Filius secunda persona Sermo ipsius: & tertia, Spiritus in Sermone, ideo pluraliter pronunciavit, Faciamus & Nostram & Nobis.* Hæc Tertullianus. Cæterum hac elusio quâ sive Judęi, sive Samosateniani utuntur, locum nullum habet in principio Decalogi, nec enim Angelos sibi connumerat DEVS, cum ait: *Ego Iehova Elohim tuus.* Jehova enim singulare est & unam Deitatis essentiam notat, sed Elohim plurale, unde plures in uno Jehova personas esse consequitur. R. Aben Ezra in suo commentario super hæc Decalogi verba ait: *Deus gloriosus ait in dicto primo* אנכי ה׳ אלהיך *Ego Iehova Elohim tuus:*

mas: quod verbum nemo potest intelligere, nisi qui est excellenter sapiens. Hæc R. Aben Ezra. Asprofectò mysterium magnum est in his verbis: siquidem pronomini primæ personæ, *Ego*, convenit tum singulare nomen, *Iehova*; tum plurale, *Elohim*. Quæ loquendi ratio in aliis linguis planè inusitata est.

A

Hactenus secunda probatio pluralitatis personarum in una Deitate: tertia hæc est.

De quo tum nomina, tum verba pluralia: propriè usurpantur, in eo plures personas esse necesse est.

At de Iehova tum nomina tum verba pluralia propriè usurpantur.

B *Ergo in Iehova plures personas esse necesse est.*

Assumtionis veritas patet ex sequētib. testimoniis.

Gen. 20. v. 13. כי התעו אלהים, *cùm facerent Elohim, ut errarem ex domo patris mei.*

Genes. 35. 7 כי שם נגלו אליו האלהים *quia ibi seipsi revelaverunt Elohim.* Sermo est de Jacobo Patriarcha qui Bethele exstruxit altare Deo, quia ibi se Jehova ipsi revelaverat, quum metu fratris sui fugeret. Nec intelligūtur per Elohim hoc loco Angeli, quia Gen. 28. ver. 12 ubi Angeli ei dicuntur apparuisse, non Elohim appellantur, sed מלאכי אלהים *nuncii seu legati Dei.* Deut. v. 7.

2. Samuel. 7. v. 23. *Quæ enim est sicut populus tuus sicut Israel, gens ulla in terra ad quam redimendam sibi in populum* הלכו אלהים *iverint Elohim?*

C Josue 24. 19. כי אלהים קדשים הוא *nam dii sancti ipse est.* Jjob. 35. v. 20. איה אלוה עשי *ubi est Deus factores mei?*

Psalmo centesimo quadragesimonono, v. secundo. ישמח ישראל בעשיו *Lætetur Israel in factoribus suis.*

Jes. quinquag. quarto v. 5. יהוה צבאות שמו כי בעליך עשיך *nam mariti seu dominatores sui sunt opifices tui, Iehova exercituum est nomen ejus.* Jer. 10. v. 10. אלה ויהוה חיים אלהי אמת *At Iehova dii veritatis, dii vivētes.* Ecclesiastes c. 5. v. 8. *altus superior alto observat,* imò עליהם גבהים *alti præ istis, seu altissimi,* hoc est, Pater, Filius & Spiritus Sanctus.

Qui hæc eludere conantur, dicūt, phrasin istam quá nomen plurale verbo singulari, aut nomen singulare

D verbo plurali jungitur, esse Hebræis familiarem etiam quum loquuntur de falsis diis & hominibus. Sed plurimùm errant, dum ea quæ propriè dicuntur de verò Deo, nituntur evertere per figuratè dicta de falsis diis & hominibus.

Quarta probatio: *Si pluribus tribuitur nomen Iehova quàm uni, tum in unica Deitate sunt plures personæ quàm una. Antecedens verum est: Ergo & consequens.*

Antecedens confirmant loca sequentia, Gen. 19. v. 24. *Iehova demisit super Sodomam & Gomorrham pluviam sulphuris & ignis, à Iehova è cœlis.* Hose 1. v. 7. dicit Jehova; *Domus Iuda miserebor, servaboq; eos per Iehovam Deum ipsorum.* Zach 3. v. 2. *Dicebat Iehova Satanæ, Increpet Iehova te, ô Satan, increpet te Iehova.*

E Ex his liquet plures esse in unica Deitate personas quam unam.

CAPUT IV.

In quo de Deo Patre.

TRES autem sunt personæ Deitatis, *Pater, Filius & Spiritus Sanctus,* hoc est, Deus est essentia una, subsistens in tribus personis, Patris, Filii & Spiritus Sancti.

A DEUS PATER, est persona Deitatis prima, à nullo originem habens, à se, non ab alio [illegible], & ex se ab æterno Filium, imaginem suam e[illegible] generans, & cum eodem Filio Spiritum Sanctum spirans.

Appellatur *Antiquus dierum*, Dan 7. vers. 13. quanquam Synecdochicè; quum æternitas etiam Filio & Spiritui Sancto competat.

Declaratio descriptionis.

Quot modis Deus in Scripturâ dicatur Pater.

Subjectum quod describitur est *Deus Pater.* Dicitur autem in Scriptura Sacra Pater, quum de Deo sermo est, duobus modis: οὐσιωδῶς & ὑποστατικῶς.

Οὐσιωδῶς, hoc est, *essentialiter*, sic dicitur respectu creaturarum quas vel creavit vel regenerat, quatenus De-

B us est unus essentiâ, personis trinus, Pater, Filius & Spiritus Sanctus: ac proinde hac significatione etiam Filius & Spiritus Sanctus appellatione Patris continentur, ut Matth. 6. v. 26. *Intuemini volucres cæli: non enim serunt, neque metunt, neque cogunt in horrea, sed Pater ille vester cælestis alit eas* Ephes. 4. vers. 6. *Unus Deus & Pater omnium.* Ibi enim ut nomen Dei commune est tribus personis: sic etiam nomen Patris omnium. Sic Filius vocatur *Pater æternitatis*, Jesa. nono, vers. sexto. Eoque respectu quilibet fidelis est filius Christi; sicut Christus ait ad paralyticum: *confide fili, remissa sunt tibi peccata tua,* Matth. 9. 2. & ad mulierem ex profluvio sanguinis sanatam Marc. 5. 34. *Filia fides tua te servavit:*

Ὑποστατικῶς autem, id est, *personaliter*, *Pater* dicitur una certa persona Deitatis, secundùm relationem

C quam habet ad personam Filii æternùm geniti ab ipso in unitate essentiæ, Joh. 1, 18. *Deum nemo vidit unquam, Filius ille unigenitus, qui est in sinu Patris, ille nobis exposuit.* In hac descriptione nomen *Patris* non οὐσιωδῶς, sed ὑποστατικῶς accipitur: quatenus nō habet relationem ad creaturas, sed ad Filium genitum ab æterno. Hoc accuratè observandum, quandoquidem hæretici omnes, qui æternam Filii & Spiritus Sancti Deitatem oppugnant, posteriorem hanc relationem negant: & quum Patrem, solum verum Deum esse asserunt, æquivocatione fallunt. Nomine enim Patris omnium creaturarum autorem & conservatorem intelligunt, eumque solum, excluso Filio & Spiritu Sancto, verum Deum esse dicunt: nos autem intelligimus personam unam certam, quæ cum Filio & Spiritu Sancto, solus verus

D Deus est.

Cæterùm prima persona Deitatis vere, univoce & propriissime *Pater* dicitur, quia Filium genuit: vere, inquam, univoce & propriissime, quia ipsi primò nomen hoc competit, siquidē ex eo omnis paternitas in cælo & in terra nomen suum accepit. Nec enim Deus gignit ut homines, sed ut Deus: nec etiam humana imitatur Deus, sed homines contra ad divina per imitationem sese effingunt, & à similitudine unici Patris, ac vere Patris, relatu liberorum suorum & ipsi quoque appellantur Patres. Ac certe pater proprie nec est, nec dici potest, si non habeat vere filium.

Descriptionis membra sunt duo: *primum* est commune Patri cum Filio & Spiritu Sancto, nempe quòd sit *persona Deitatis.* Personam esse testatur Apostolus Heb. 1. v.

E 3. quum Filium dicit esse characterem ὑποστάσεως Patris. Confirmat ratio ex definitione personæ desumta, quæ definitio Patri cōvenit: Persona enim in Deitate, est subsistentia totam divinam essentiam naturâ in se habens, sed proprietate sua incōmunicabili ab aliis personis ad quas refertur, distincta. Ac proinde etiā PATER est vere & proprie DEUS: quod, quia à nullo in dubium vocatur, confirmatione nulla eget. *Secundum* est proprium Patris, continens differentias quibus ab aliis personis distinguitur. Nam Pater est *prima persona*

Deitatis

Digitized by Google

Deitatis, prima, inquam, non tempore, non gradu, non dignitate; sed ordine & causâ: quia est principium & causa Filii, quâ is est Filius quem genuit: neque enim Pater Filio posterior est, neque S. Sancto, quem quia Pater & Filius ab æterno spirant, uterque Spiritu Sancto prior est. Est etiam Pater prima persona ratione ordinis in operationibus divinis: id ordo secundum Oeconomiam exigit necessario.

Deinde Deus Pater *a nullo originem ducit*, neque *essentiæ* neque *personæ*: nullum habet principium sive *ortus* sive *actus*, sive *temporis*: neque secundum *communem* considerationis *rationem* in essentia quâ Deus est, quæ essentia nullum habet principium: neque secundum *singularem* cõsiderationis *rationem* sive *absolutam* in persona, quâ subsistit in unitate essentiæ, quia in se & per se ab æterno subsistit; sive *relativam*, quæ est in distinctione & ordine ad personas cæteras; nam secundum singularem considerationis rationem relativam cæterarum in Sancta Trinitate personarum principium est quoad originem seu ad ortum; non autem quoad actum aut tempus, nec quoad essentiam. Unde quamvis Dei nomen omnibus personis Deitatis commune est, tamen Patri interdum καθ' ὑπεροχὴν, id est, præcipuâ quadã ratione, seu κατ' ἐξοχὴν, hoc est, κατ' συνεξοχὴν, cujus una species est κατ' ἐξοχὴν tribuitur non essentiæ ratione, quasi aliâ aut excellentiore essentiâ Deus sit, sed quia Pater fons est Deitatis, quia principium est & origo Filii & Spiritus Sancti: qualis attributio est Johan. 1. v. 1. *Sermo ille erat apud Deum.* & vers. 2. *Hic Sermo erat in principio apud Deum.* & Matth. 16. v. 16. *Tu es Christus, Filius ille Dei viventis.* In his locis nomine Dei intelligitur Pater propriè & κατ' ὑπεροχὴν: sicut & Catechismus Romanus in quæstione decimaquarta cap. 1. de fide & Symbolo fidei; *Patrem præcipuâ quadam ratione, quia omnis originis fons est, nomine Omnipotentis vocari* docet. Unde Pater dicitur ἄναρχος simpliciter, & ἀγέννητος *ingenitus*: nam ἀγέννητον, *ingenitum*, non est substantiæ significativum, ait Cyrillus Thesauri lib. 1. cap 3.

Tum Pater à se, non ab ullo alio exsistit. Res *à se esse* dicuntur dupliciter; *primùm* absolutè aut propriè κατ' θέσιν, sive *ortu*, quum à se producuntur ipsæ, sive *actu*, quum à se subsistunt: *secundò* figuratè & impropriè κατ' ἄρσιν ἢ ἀφαίρεσιν, quum nõ producuntur aut subsistunt ab alio ullo. Posteriore significato Deus Pater à se esse dicitur, quia non producitur aut subsistit ab alio ullo, sive essentiam sive personam spectes. Nam essentia divina, quâ Pater Deus est, principium non habet, & à nullo est, sed à seipsa: ideo Pater est αὐτόθεος, id est, Deus à seipso. Quoad personam Deus Pater itidem à se est, sive ortum sive actum consideres. *Ortu* enim, qui relationis est, non est ab alia persona, alioquin non esset ipse prima persona in Deitate, nec principium originis personæ Filii & Spiritus Sancti. *Actu* etiam, qui personæ est in se, id est, modo subsistendi est à se, quia in se & per se subsistit.

Adhæc Pater *gignit Filium*, & cum Filio spirat Spiritum Sanctum. Quod Pater gignat Filium, liquet ex Psal. 2. v. 7. Heb. 1. v. 5. ubi Pater ipse ad Filium dicit: *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Gignit illum ab æterno: quamvis Filium suum esse, à se ab æterno genitum, patefecit in tempore: nimirum tum quum ipsum in orbem terrarum introduxit, Hebr. 1. vers. 6. tum quum ipsum potenter suscitavit ex mortuis, Rom. 1. v. 4. Act. 13 32, 33.

Patet idem ex his rationibus:

I. Quia Pater naturâ vere, univoce & propriissime dicitur Pater. Ergo genuit Filium. Is enim natura pater alicujus dicitur esse, qui eum non sibi adoptavit in Filium, sed genuit ex sese.

II. Quia Filium habet μονογενῆ, *unigenitum* Johan. 1. v. 14. & 18. & ἴδιον, *proprium*. Rom. 8. 32. Ergo genuit Filium.

III. Quia si mens generat, etiam generat Deus.

IV. Quia quicquid perfectionem in nobis significat, id Deo competit: At generatio perfectionem in nobis significat: nam nihil generat, nisi quatenus est actu: & generatio filiorum inter benedictiones Dei numeratur: Ergo & Deo competit.

Porro quoniam difficillimum est intellectu, quum dicitur quod Deus Pater ab æterno genuerit Filium & Judæi, Ariani atque Samosateniani in hac doctrinæ parte multum turbent, ut Christiana juventus adversus eorum sophismata muniatur, id aliquo saltem modo declarandum, quantum gratia Spiritus Sancti concesserit.

Generatio, est productio qua gignens è sua substantia prolem sibi similem generat. *Productio*, tanquam genus generationis latius patet quàm generatio: nam omne quod gignitur, producitur & procedit, sed non omne quod producitur seu procedit, gignitur, ut ranæ procedunt ex aëre, mures in Ægypto ex limo terræ: pediculi è capite lumbrici ex intraneis; ex asini cadavere crabrones, ex hominis corpore vermes & sexcenta alia producuntur seu procedunt, non gignuntur: dissimilia enim sunt ab aliis ex quibus producuntur seu procedunt.

Quicquid ergo ab altero propriè generatur, prolis est generantis.

In eo differt generatio à creatione, quòd generatio est productio rei similis: Creatio non est productio rei similis, siquidem creatio est actio qua creator producit creaturam, id est, dissimilem. Quicquid enim generat, generat sibi similem prolem.

Generatio vel *corporea* est vel *incorporea*.

Vt subjectum cui generandi actus tribuitur vel corporeum est vel incorporeum: ita & generatio duplex. Vnde gignendi *verbum sumitur æquivocè pro natura ac diversitate subjectorum quibus generandi actus tribuitur.*

Generatio corporea est rerum corporearum quæ per se & de se producunt per potentiam extra se similem sibi substantiam corpoream: & in iis homines personam. Vocatur etiam *generatio physica, materialis, Logica, & prædicamentalis.*

Estq; motus à non esse ad esse: seu productio de non esse ad esse.

Hæc genitura physica, ne metaphysicis quidem rebus proprie aptari potest, nedum divinis.

Fitque ut dictum per potentiam tum *activam*, tum *passivam*. Unde duplex quoque est genitura Physica, nempe *activa* & *passiva*.

Activa genitura, est ejus qui gignit secundùm corpus potentia activa naturaliter. Nam physica substantia una sensibilis, alteram generat sensibilem substantiam naturaliter.

Genitura passiva, est ejus qui gignitur potẽtia passiva.

Cæterùm genitura hæc physica est actio & passio transiens ex potentia. Ideo omnis generatio Physica transit: nam simul atque productus est terminus illius, conquiescit.

Estque materialis, fit in materia & ex materia.

Ea gignens producit aliquid extra se, essentiam ab essentia: ita ut genitum subsistat extra gignens.

De non esse ad esse: sicut liberi qui non erant producuntur à parentibus de non esse ad esse, & habent utrique suum ipsorum esse.

Ideo qui generat physice per motum, prior est causa & tempore: & qui generatur per motum, posterior est causa

Digitized by Google

causâ & tempore. Omne enim quod generatur Physicâ generatione, quæ fit per motum habet fontem, originem, principium, causam sui esse priorem tempore. Dico disertè *per motum*: Nam alia est ratio generantis per emanationem, ut Sol semper gignit ex se radios, & simul ac creatus fuit, radios statim ex se genuit, non igitur omnis generans est genito prior aliquo temporis intervallo seu æternitatis gradu. Producit etiam Sol radios sine immutatione aut corruptione sui. Non igitur omnis generatio fit cum corruptione.

Axiomata quibus Samosateniani & Ariani adversus generationem divinam utuntur, quæ de rebus seu corporibus physicis vera sunt:

I. Quod semper est, ad ipsum esse produci non potest.

II. Omnis productio aliquid novum necessariò significat. Datur de aliqua productione physica substantiarum corporearum ad esse.

III. Unius rei unicus est ortus, unicusque interitus. Hoc de physicis rebus verum est, quæ aliter se à natura habere non possunt, quæcunque in rerum natura sunt naturæ ordine. Hoc certum indubitatumque est principium naturæ ac necessarium, unius rei unicum esse ortum atque unicum interitum.

IV. In generatione fit mutatio essentialis, quâ essentia rei mutatur in se. Hoc locum habet in generatione physica.

V. Generans & generatus habent divisam essentiam. Hoc verum est de generante & generato physice: Deinde generans & generatus physicè habent divisam essentiam, se singularem, non autem communē ac similia principia aut axiomata physica, non debent rebus metaphysicis & divinis tribui: quia physicarum rerum natura, facultates, actiones, passiones, toto genere a metaphysicis & divinis differunt. *Alienum est, naturale axioma rei supernaturali & summè quidem supernaturali accommodare. Non prout sunt principia, ita esse actiones & res singulas ipsorum constat. Alia autem esse principia rerum corruptibilium atque incorruptibilium, Aristoteles ipse docet. Qua igitur mente leges illorum his aptarentur? Rerum diversarum & oppositarum diversa atque opposita sunt principia. Physica inferior scientia, non dat rebus superior ac potiùs suprema omnium scientia modum. Ex superioribus scientiis inferiora, non ex his illa judicantur.*

Dictum est de generatione corporea: sequitur de spirituali.

Generatio spiritualis, est spirituum qui per se gignunt spiritualem genituram de se sed non extra se, verùm in se: non per potentiam, sed per naturam.

Hæc generatio est actus semper permanens, non transit ut corporea ac physica generatio.

Nec ullo modo est passiva, cùm res metaphysicæ & divinæ sint actus puri, ac propterea generatio passiva illis tribui nequeat. Qui geniturà spirituali gigni, is eâ potentià non gignit, secundùm quam potest gignere, aut potest non gignere; sed gignit naturâ, secundùm quam ita est ut est, nec aliter se habere potest. Generatio spiritualis usque adeò est de natura gignentis & geniti, ut semper simul sint, nec unum sine altero esse aut interire possit.

Generatio spiritualis est immutabilis: quia non est potentialis, sed naturalis utraque (id est, respectu & gignentis & geniti) nec à natura divelli potest, sine corruptione illius. Est immaterialis quoque & incorporea. Subsistit in generante.

Estque vel *metaphysica* vel *hyperphysica*.

Generatio metaphysica, est secundùm quam mens gignit rationem tāquam essentialem & specificam suam facultatem seu proprietatem. Sic nostra mens sive

A intelligentia gignit in se λόγον ἔμφυτον & essentialem suum. Mens enim sui cogitatione se quodammodo in suo conspectu constituit. Gignit ergo mens de seipsa cogitans, intellectum hunc & recognitionem suam Aug. lib. 4. de Trin. cap. 6.

Quapropter hæc etiam genitura *mentalis* dicitur; item *transcendentalis* seu *transcendens*. Res metaphysicæ sunt simplices & puri actus quos ἐνδελεχείας vocant, mentes, intellectus, intelligentias.

Intellectus dum intelligit, gignit alium quasi intellectum sibi similem: quem hanc ob causam nos conceptum mentis, Platonici mentem genitam à mente, Patres Verbum & λόγον mentis appellarunt. Et illum gignit intra se, non extra se, sicut Sol radios: & nunquam intellectus est actu intelligens, & ideo B verè intellectus, sine hoc genito altero intellectu: & quidem sine ulla sui mutatione gignit.

Mens itaque gignit λόγον, nec potest non gignere, quia est partus vel genimen naturale mentis, & quidem (ut Aristoteles loquitur) τῷ νοῒ συναΐδιον, id est, coæternum menti: nunquam fuit, est aut erit mens, quin fuerit, sit & futura sit in ea ratio; nec ratio unquā dari potest, quin sit mens ratione instructa, eamque obtinens. Ergo mens gignens, nunquam desinit gignere: & ratio genita nunquam desinit gigni. Mens generat genimen coæternum. Generat in se, non extra se: Nam si extra se gigneret, simplex & pura esse desineret, vel potiùs non esset: quia productio extrinseca non est simplicium, sed compositarum substantiarum. C Generat similem sibi partum: Generat simpliciter & immutabiliter: Generat perfectè.

Ratio est de esse mentis producentis ipsam. Ideo ratio non subsistit in se, ut mens, se subsistit in mente. Ita anima hominis semper rationem de se genuit, simplex simplicem, perfecta perfectam, semperq; gignit.

Distincta est mens seu intelligentia: ratio & voluntas: & distingui oportere, ostendit natura, ratio, usus, communis experientia.

Axiomata de generatione Metaphysica.

1. Qui generat metaphysicè, prior est; & qui generatur, posterior est causâ vel origine, non autem tempore. In hoc enim genere, generans & generatus sunt D inter se, non dico σύγχρονοι; sed (ut Aristoteles ipse loquitur) συναΐδιοι, non contemporales, sed coæterni.

2. Omne quod metaphysicè generatur, habet fontem, originem, principium, causam sui esse, simul tempore, quamvis priorem ordine causæ.

3. Omne quod metaphysicè generatur, semper generatur: nec propterea habet imperfectum esse atque successivum, nec permanens semper. Nam generationis metaphysicæ hoc est perpetuum, quod generans & generatum semper simul sint, & perfectè sint simul, nec aliter se habere possint.

4. Substantiæ metaphysicæ, quia sunt formæ subsistentes, quæ se habent ad esse suum, sicut potentia ad actum, non patiuntur mutationem substantiæ: quia esse consequitur formam, & nihil corrumpitur, nisi eo E quòd amittit formam.

5. Metaphysicarum rerum ea natura est, ut una gignat dūtaxat unam: unus intellectus rationem unam, ut fons perennis unius perennis rivi.

6. Mens, & ratio à mente genita, sunt essentiâ, unum, sed modo differunt: quandoquidem in cognoscendi & intelligendi modo mens seu intellectus cognoscit simplici intuitu: ratio verò discurrendo (ut loquuntur) de uno ad alterum.

Digitized by Google

Hactenus de generatione metaphysica: dicendum est de hyperphysica.

Generatio hyperphysica, id est, *supernaturalis*, est suprema ac singularis, quæ & divina appellatur, sicuti revera est: quâ nempe Deus Pater æternus gignit Filium coæternum, sibi non modò similem, sed etiam æqualem, & unius ejusdemque essentiæ; nam generans & generatus sunt ejusdem substantiæ. Just. Mart. Expositione de recta fidei confessione.

Non βυλήσει, id est, voluntate seu decreto: nec coactione; quia nec ulla in Deum violenta necessitas cadit, nec voluntas sapientiam prævenit. Conc. Tol. XI.

Generatio non est voluntatis opus, sed naturæ proprietas. Cyrillus Thesauri lib. 1. c. 3. Proinde Christus est Filius Dei, non per voluntatem, sed generationem.

Volens quidem seu libertima voluntate, id est, non coactus Pater gignit, sed tamen non voluntate seu per voluntatem, id est, tanquam consilio supervenientе ex nova deliberatione sicut volũtate res creavit, Eph. 1. v. 11. quarum creationem poterat etiam omittere. Et necessitate naturæ gignit, sed necessitate vim & coactionem minimè habente.

Gignit non quà essentia, sed quà Pater, ac proinde gignit hypostasi: sicut Athanasius Dialogo secundo de S. Trinitate ait: *Pater hypostasi gignit, & mandato condit.* Gignendi enim actio non in essentiam, sed in ipsam Patris rationem & hypostasim propriè cadit.

Gignit proprietate personali, non potentia essentiali.

Patres quidem dicunt interdum, quòd essentia divina generet Filium: quod essentia Filij generetur à Patre: Sed locutiones hujusmodi sunt figurata, non propria, essentia divina nomine non accepto absolutè *seu* abstractè, *hoc est, sublato persona respectu & quatenus communis est tribus personis & tota in singulis: sed* relatè, *quatenus est in persona Patris, vel in persona Filij, ac proinde* ὑποστατικῶς, *sicut & nomen* Deus *non semper* οὐσιωδῶς, *sed sæpè etiam* ὑποστατικῶς *capitur: nam talia sunt subjecta, qualia à prædicatis esse permittuntur. Proinde figurata hujusmodi locutiones repudiantur, & sine commoda interpretatione non admittuntur, propter duas rationes:* prima *est, quia cùm actiones sint propriè* ὑποστάσεων, *id est, suppositorum: non essentia ipsa propriè gignit Filium, sed Pater. Thomas Aquinas, prima parte, quæst. 31. art. 5.* Secunda *ratio est, quia ex hoc dicendi genere, essentia divina genuit Filium, facilè quis in eum errorem induci potest, ut vel dissimilem & aliam numero putet esse essentiam Filij in divinis, ab essentia Patris, qualis est in rebus humanis diversa patrum & filiorum essentia saltem numero: velut Patrem & Filium communi quadam essentiâ velut materiâ constare credat, ex qua uterque, Pater & Filius conflatus & compositus sit.*

Gignit suiipsius intellectionem, eodem modo eandem & æqualem sibi: quia non intelligit per speciem, sed per suiipsius præsentiam. *Iul. Cæs. Scal. de Subtil. exer. CCCLXV. sect. 3.*

Non per potentiam sive passivam sive activam: sed per naturam. Potentia enim passiva nulla est in Deo: sed tantùm activa, quia Deus tantùm agit, nihil patitur. Quapropter generatio passiva nequit Deo tribui: sed tantùm Physicis corporibus, quorum est generatio passiva propriè dicta.

Nec generatio activa Deo propriè tribui potest, sed analogicè: Quod enim propriè de re naturali dicitur, id rei supernaturali non competit, nisi analogicè, aut nihil ejus omnino competit. Ergo generatio activa competit Deo analogicè: passiva nullo modo.

Porro generatio divina non est motus physicus, sed actus purus, non à non esse ad esse, sed ab eo quod

A utrumque ἀϊδίως simul est gignens & genitum, principium & principiatum (ut ita loquamur,) vel potius principium de principio.

Tum Pater eà potentiâ nõ gignit, secundùm quam potest gignere aut potest non gignere; sed gignit naturâ, secundùm quam ita est ut est, nec aliter se habere potest. Gignit ergo λόγον Filium nec potest non gignere, quia Filius est partus aut genimen naturale personæ Patris & coæternum Patri. Nunquam fuit, est, aut erit Pater, quin sit in eo Filius: ut nec Filius unquã dari potest, quin sit Pater Filii, habens in se Filium.

Hinc manifestum fit discrimen, inter τοῦ λόγου illius & nostram filiationem. Ille quia genitus est è Patre, necessitate naturæ, ideo naturâ etiam est Filius Dei: nos quia regeniti ex libera & gratuita Dei voluntate, B ideo filii Dei sumus, non naturâ, sed gratiâ.

Hæc divina genitura non est transiens, sed permanens & perpetua: quia naturalis est, non potentialis. Unde Pater æternus non desinit gignere Filium, & Filius non desinit gigni à Patre.

Præterea gignit Deus Pater in se per naturam, quia est spiritus: non extra se quia essentia divina est infinita, & simplicissima. Generatio divina, est quidem in essentia divina, non extra essentiam, nam infinita est, ut jam dictum; essentia autem infinita extra se fundi non potest: sed non tamen essentialis verùm *personalis*, quia nõ essentia, sed persona generat & generatur.

Persona divina generat personam divinam, nõ proprietatem duntaxat inexsistentem, velut mens *humana* rationem. Nam quò perfectius est agens, eò perfectior est actio. Perfectionis autem agentis, id est, Dei C perfectiorem actionem ex imperfectioris comparatione concludimus necessariò. Si enim omnis spiritus, & majoris evidentiæ causâ, nostra mens, quæ agens est imperfectius collatum cum Deo, producit rationem in se exsistentem, nec potest non eam producere ut proprietatem essentialem suam: omnino Deus, qui agens est perfectius, perfectiorem effecturus est generationem, producens ex se rem quæ non sit proprietas inexsistens, ut ratio in mente humana; sed persona sive ὑπόστασις, subsistens in se ut persona, & exsistens in Patre, unitate essentiæ: quia quod est in Deo, subsistit ut Deus.

Ad hæc generatio divina est simplicissima. Nam si anima simpliciter gignit rationem de se in se; etiam Deus simpliciter gignit Filium de se in se, simplicissimus simplicissimum.

D Est perfectissima. Nam si Deus simpliciter gignit, perfectè igitur. Nam si imperfectè Deus gigneret, non foret simplex, quia compositio in eum caderet. Deinde si mens humana perfectè rationem gignit: multò magis Deus perfectè Filium gignit, perfectius perfectum.

Est infinita, atque æterna, nullum habens principium temporis, nullum finem, nullam successionem & mutationem: est enim actus æternus. Ideo Pater semper genuit Filium, semper gignit, semperq; gignet æternus æternum. *Nec eum ex tempore genuit, per quem cuncta tempora condidit*, ut ait August. epist. 66. Pater ergo genuit Filium ante secula & sine tempore; sic ut Pater sine Filio fuerit nunquam sine Sapientia sua & E sine Verbo: nec fuit heri Deus tantùm, hodie Deus & Pater, sed fuit Deus & Pater semper, & is cujus Pater est, fuit semper. Pater semper fuit Pater, sicut semper fuit Deus; nec minus æterna est hæc ipsius proprietas characteristica, quàm ipsamet essentia.

Tum si Pater non genuisset Filium ab æterno, sed in tempore; non semper Pater fuisset; atque ita mutabilis esset. Cyrillus Thesauri libro 1. cap. 5. Nam

Deo

Deo in natura & essentia sua aliquid novi accidisset.

OBJECTIO: *Si creator fuit antequam essent creaturæ: tum & Pater potuit esse antequam Filium haberet. Sed illud est. Ergo & hoc.*

RESP. Elenchus parium committitur, dum par relatio esse statuitur eorum quorum non est par relatio. Nam creator & natura sunt relata secundùm dici: at Pater & Filius secundùm esse. Deus Creator fuit, etiam ante creaturas, quia potuit creare quando voluit: Sed Pater est naturâ.

Generatio divina finem non habet: nam quum essentię divina super omne tempus sit, generatio quoq; divina super omne tempus est.

Est immutabilis, id est, sine mutatione ullà aut essentię aut personæ aut actus notionalis sui. 1. quia Deus Pater gignit Filium non physicè, materialiter aut corporaliter, sed hyperphysicè. 2. quia generatio hæc est æterna. Nam quod æternum est, idem immutabile: immutabilis igitur & gignens & genitus & genitura. 3. quia Deus Pater *ἀπαθῶς*; impassibiliter seu citra passionem generat, sine imminutione, sine defluxu essentiæ suæ, sine defectione: nam divina essentia, corporalem quandam non sustinet sectionem. Concilium Constantinopolitanum Oecumenicum VI.

Pater non est essentiator Filii: Nec enim essentia gignit essentiam; quia est & manet unica divina essentia. Quòd si essentia gigneret essentiam, omnino duæ essent essentiæ: nec enim potest unum & idem à seipso produci.

Objicitur: *Deus Pater gignit: Deus Pater est essentia divina: Ergo essentia divina gignit, & proinde etiam gignitur.*

RESP. ad minorem: Deus Pater est essentia divina non simpliciter; sed cum certa determinatione. Nam Deus Pater licet includat essentiam, tamen distinguitur ratione ab ea propter relationē paternitatis quam dicit præter essentiam: & quatenus ab ea distinguitur, convenit ei generare, quod non convenit essentiæ. Quemadmodum Filius includit eandē essentiam, sed ab ea distinguitur ratione, propter relationem filiationis, quam habet præter essentiam. Idcirco Pater generare dicitur, essentia non dicitur. Essentia nō est Deus præter tres personas, & tamen non gignit, nec gignitur, ut nec procedit per spirationem; quia distinguitur ratione à personis, quibus propriè convenit gignere, gigni & procedere. Et ut clarius dicam; Persona in Deo nihil aliud est, quam essentia divina, sed in proprietate sua characteristica & distincto subsistendi modo considerata: Ideo non potest de essentia dici, quicquid de persona dicitur. Vitiosa est consequutio à relato ad absolutum. Quamvis non alia res sit ipsa persona quàm essentia personæ: tamen aliud est res secundū se; aliud respectu alterius considerata: ut omnes intelligunt, aliud esse hominem, aliud patrem esse, etiam si idem sit homo qui & pater est: Ideoq; definitionem & proprietates relativi sive personæ, nequaquā tribui oportere absoluto sive essentiæ. Ineptus enim fuerit, qui sic ratiocinetur; Pater est persona habens filium: Pater est homo: Ergo homo est persona habens filium. Est enim homo, quod constat corpore & animâ rationali, sive habeat sive non habeat filium; Ac proinde filium habere ad definitionem patris, non a. ad definitionem hominis pertinet. Idem de domino, servo, Rege, subdito, limite & de omnibus relativis manifestū est. Non quicquid de relativo dicitur, continuò de absoluto dici potest. Etsi igitur de Deo Patre dicatur, quòd gignat Filium: idem tamen de essentia propriè dici nequit.

Neque essentia gignit personam, aut contra, persona essentiam: Nam persona est essentiæ, & tota essentia personæ.

Sed persona personam gignit in unitate essentiæ.

A Unde quod in Symbolo Niceno dicitur, *Filium Dei esse Deum de Deo*, intelligendū est de persona. Nec enim essentialiter hîc accipitur nomen Dei, quasi Deus Pater genuisset alium Deum, id est, qui sit alius Deus essentialiter, sed genuit Deum, id est personam aliam quam vocamus Filium, qui est alia persona quidem, sed Deus unus & idem essentiâ cum Patre. Quapropter rectè dicitur, Deus Deum genuit, item alterum se genuit: non rectè, Deus alium Deum, vel seipsum genuit. Rectè, Pater genuit alium; nō rectè, genuit aliud vel alium Deum.

Gignit verò Pater Filium non ex essentia sua propriè, nimirum tanquam ex materia: Deus enim est immateriatus. Ideo quod Patres dicunt. *Patrem genuisse Filium ex essentiâ suâ*, figuratè accipiendum: quia nō extra B essentiam *ἐκ τῶν μὴ ὄντων*, hoc est, ex non exsistētibus, ut olim Ariani loquebantur. Patres ergo phrasi illâ, *ex suâ essentiâ*, ut sint non ad positionem materiæ ullius; est enim Deus immateriatus, ut jam dictum; sed ad negationem omnis materiæ universè: quemadmodum quum Deum à se aut ex se esse dicimus, removemus omne principium essentię ejus, non aliud principium Deo statuimus: quemadmodum cùm omnia ex nihilo creata dicimus, materiam negamus, non ponimus. Ideo utrumque interdum Patres conjunxerūt, ut Augustinus tom. 2. epist. 66. quæ est ad Maximum Medicum. *Hunc quippe de sua substantia genuit, non ex nihilo fecit.*

Propriè verò loquendo Pater genuit aut potiùs gignit Filium ex se in essentia aut unitate essentiæ.

C Gignit Filium suæ substantiæ, sicut suæ substantiæ prolem quælibet res gignit, velut homo hominem, nō alterius naturæ, sed ejus cujus ipse est. *Augustin. epist. sexages. sexta.*

Et per generationem communicavit cum Filio totam essentiam divinam & cum ea proprietates essentiales omnes. *Effecta generationis divina.*

Ac proinde dedit Pater Filio divinam essentiam, eamque in solidum totam & non partem ejus: quia dimidium fabricare Deum nefas esset: adde quòd hoc modo fœdè laceraretur Dei essentia.

Dedit, inquam, non *alienatione*, hoc est, ut ipse eam non retineret, ut seipsum illâ privaret (hoc enim asserere est blasphemum:) Sed *communicatione*, hoc est, ut communem habeat essentiam cum Filio: ita ut Filii D essentia quà Deus est non sit aliquid ab essentia Patris abstractum, sed sit ipsa Dei Patris essentia tota Filio communicata. Neque enim Pater ut haberet Filium de seipso, minuit seipsum: sed ita genuit de se alterum se, ut totus maneret in se, & esset in Filio tantus, quantus est solus. *August. in epist. 66.*

(DARE, *est &* alienare *&* communicare. Alienare *est dare suum alij sic, ut illud non maneat suum, sed fiat alienum: Etenim qui alienat, seipsum eo, quod alienat, privat, & illud habere desinit. At* communicare, *est dare suum alteri sic, ut illud maneat suum, etiamsi commune fiat alteri: nam qui communicat, non privat se re communicata, quæcunque illa sit, sed eam habere pergit. Hoc usus communis demonstrat manifestissimè.*)

E Sicut autem essentiam ipsam Pater Filio dedit gignendo: ita eidem infinitatem, omnipotentiam atque omnia essentialia idiomata Deitatis gignendo dedit.

Genuit unicus unicum: sicut & mens nostra nonnisi unicam rationem gignit.

Æqualem sibi genuit, non addendo æqualitatem jam genito, sed dando ei æqualitatem gignendo *Aug. epist. 66.*

Nihil est in rerum natura, quod modū generationis illius divinæ repræsentet. Exemplū par dari nō potest.

Similitudo & adumbratio quædam divinæ generationis

Digitized by Google

tionis est in generatione Physica: quia Deus Pater gignit per se similem prolem, ut omnia corporea naturâ gignentia; persona, personam, ut homines. Similitudo & adumbratio divinæ generationis esse etiam in generatione mentali seu metaphysica. Sicut enim mens gignit per naturam, non potentiam: ita & Deus. Sicut mens gignit spiritualem genituram: ita & Deus Sicut mens gignit coessentialem & *ἐυωειδῆ*, genituram: ita & Deus. Sicut mens simplex & perfecta gignit genituram simplicem & perfectam: ita & Deus. Sicut mens gignit immutabiliter: ita & Deus. Sicut mens gignit de se in se: ita & Deus. Sicut mens non gignit ex materia extra se: ita nec Deus: Sicut mens semper gignit, nec potest non gignere ita & Deus Pater. Sicut generatio metaphysica permanet: ita & divina. Hoc est quod veteres dixerunt, *Deum gignere Filium per modum intellectus*, docentes similitudinem generationis divinæ aliquo modo esse in generatione intellectus.

Dissimilitudo. Rursus magna est dissimilitudo inter generationem divinam & Metaphysicam. Nam mens gignit tantùm facultatem seu proprietatē inexsistentem: at Deus Pater gignit personam per se exsistentem. Mens cœpit in tempore gignere: at Deus gignere non cœpit sed semper gignit ab æterno in æternum citra ullam temporis circumscriptionem.

Multò major est dissimilitudo inter physicam & hyperphysicam seu divinam generationem. Nam generatio physica est motus de non esse ad esse: divina non est motus, quia non est mutatio: nec de non esse, quia momentum dari nullum potest quo Pater non genuerit Filium, quia genuit ante ullam tempus. Generatio physica est corporalis: divina, spiritualis. Generatio physica fit per potentiam: divina non fit per potentiam, sed per naturam. Non gignit Pater ut animalia gignunt, hoc est, eo modo quo animalia. Si quis crediderit, Deum gignere ut animalia solent, Anthropomorphita est & amplius quàm Anthropomorphita. Animal quâ animal nonnisi carne gignit: at homo quâ homo intelligens, gignit intelligentiâ & spiritualem genituram, id est, *νῷ λόγον*, mente rationem & sermonem internum suum; quâ animal, carnalem carne. At Deus Pater Spiritus est, & gignit spiritualem genituram Filium, quem credimus & adoramus.

Homines communicatione non totius, sed partis suæ substantiæ, filios generant: at Deus Pater communicatione totius essentiæ suæ Filium gignit.

Res corporea gignit extra se: Deus Pater in se.

Res corporea gignit essentiam: Deus Pater non gignit essentiam, quia divina essentia unica est & communis Patri & Filio.

Gignit physicè res physica, gignit metaphysicè res metaphysica, gignit divinè Deus; sed analogicè.

Generatio physica fit ex materia corruptibili & mutabili: divina ex nulla materia. Generatio physica transit metaphysica & divina permanet. In physicis est generatio passiva propriè dicta: in metaphysicis & divinis non est ullo modo: quum res metaphysicæ & divinæ sint actus puri. Generatio activa Deo competit analogicè passiva nullo modo.

Contra.

Patrem non genuisse Filium ab æterno ex se sic conantur probare hæretici:

I. *Omne generans prius est generato:*

Deus Pater non est prior Filio: quia ambo dicuntur esse ab æterno:

Ergo Pater non genuit Filium.

A RESP. Majorem distinguo. *Omne generans est generato prius*, scilicet ordine & causâ: at non semper tempore, ne quidem in rebus physicis & creatis. Nam Sol semper gignit ex se radios, & simul ac creatus fuit, radios statim ex se genuit: sic ut Sol nullo temporis intervallo sit prior radiis. Ad minorem: Pater non est prior Filio, scilicet tempore & æternitatis gradu: est tamen prior ordine & causâ.

II. *Omnis generans generat cum motu & per aliquam mutationem.*

At Deus Pater nequaquam generat cum motu & per aliquam mutationem:

Ergo Deus Pater non generavit Filium.

RESP. Major ne quidem de rebus creatis universè vera est. Nam Sol producit ex se radios, sine sui mutatione aut corruptionē. B Intellectus noster gignit alium intellectum sine ulla mutatione. Non igitur omnis generatio fit cum aliqua corruptione.

III. *Si Deus genuit Filium ex sua essentia, aut totam essentiam, aut partem ejus Filio dedit:*

Si totam, ipse eam non retinuit:

Sin partem, est compositus:

Ergo Deus non genuit Filium ex sua essentia.

RESP. *Primò* peccatur in hac objectione ignoratione elenchi: Ultrò enim concedimus, Patrem non genuisse Filium ex sua essentia, propriè: quia cum ex se in essentia genuit. Figurate autem dicitur à Patribus rectè, quòd Pater Filium genuerit ex essentia sua, ad negationem omnis materiæ universè. *Deinde* prius cornu dilemmatis est ambiguum: nam Pa- C ter gignens Filium dedit ei totam essentiam, non alienatione, sed communicatione. Priore modo res desinit esse dantis: posteriore ita est accipientis, ut permaneat dantis. Posterius vero cornu dilemmatis negamus: nam in divina hac generatione locum non habet essentiæ vel sectio, vel extensio, vel propagatio & multiplicatio, vel derivatio & transfusio aut effusio.

IV. *In Deo nihil est nisi essentia & relatio: sed neutrum generat, aut generatur:*

Ergo nihil in Deo generat, & nihil generatur.

RES. Nec essentia, nec relatio seorsim sumta gignit, aut gignitur, sed constitutū ex essentia & relatione, i.e. D persona; hęc gignit, aut gignitur. Quemadmodū etiam in creaturis nō gignit essentia, sed persona ipsa principium est ꝙ gignit, essentia est principium quo gignit.

V. *Si Pater genuit Filium, necessariò desiit eundem Filium generare, mutatusque est à generando ad generandum, atque sic verus & æternus Deus non est. At consequens est absurdum:*

Ergo & antecedens.

RESPON. Negamus sumti consequentiam: nam Pater genuit Filium sine mutatione ulla aut essentiæ, aut personæ, aut actus notionalis sui. Ut enim Pater est æternus, ita etiam ejus actus notionalis est æternus, ita ut æternum genuerit, gignat, generaturus sit Filium exclusa successione & imperfectione omni: sicut etiam in Metaphysicis perfecta mens semper ge- E nerat perfectam rationem, nec desinit gignere. Æterna generatio æternus actus est: id significare volunt Patres quum omnibus temporibus de generatione illa divina utuntur: sicut & Scriptura Deum æternum describens ait, quòd sit, fuerit & futurus sit.

Sic fuit de Deo Patre: sequitur

Digitized by Google

DE FILIO DEI.

CAPUT V.

FILIUS DEI, est persona Deitatis secunda, à Patre semper generata, non quidem secundùm essentiale, sed secundùm personale esse, & cum Patre Spiritū sanctum spirans, Johan.1.v.14. *Et Sermo ille factus est caro, & commoratus est inter nos, (& spectavimus gloriam ejus, gloriam, inquam, ut unigeniti egressi à Patre) plenus gratia ac veritatis.* Et vers.18 *Deum nemo vidit unquam, unigenitus ille Filius qui est in sinu Patris, ille nobis exposuit.* Item vers. 34. *Ego igitur vidi, & testor hunc esse Filium illum Dei.* Et cap.3.v.16. *Ita Deus dilexit mundum, ut Filium suum illum unigenitum dederit, ut quisquis credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Matth.3.v.17. *Et ecce vox adfuit è cœlis, dicens: Hic est Filius ille meus, dilectus ille in quo acquiesco.* 2.Cor.1.19. *Nam Dei Filius Iesus Christus, qui inter vos per me prædicatus est,* id est, *per me & Sylvanum ac Timotheum, non fuit Etiam & Non, sed Etiam fuit in ipso.* Rom. 1.v.4. *Declarato Filio Dei potenter secundùm Spiritum sanctificationis, per resurrectionem ex mortuis, nempe Iesu Christo Domino nostro.*

In hujus descriptionis declaratione considerandū est primò *subjectum quod describitur*, deinde *descriptio ipsa.*

Subjectum quod describitur est *Filius Dei*: quod homonymum seu ambiguum est. Nam qui *Filius Dei* dicitur, vel *per naturam* est filius; vel *per creationem ad imaginem Dei*, ut Adam Luc.13.vers.ult. vel *per gratiam*, aut *unionis personalis cum λόγῳ*, ut Christus secundùm humanam naturam; aut *adoptionis*, ut omnes electi in Christo, tum Angeli boni, qui filii Dei vocantur, Job. 1.v.6. tum homines ad vitam æternam prædestinati. Hoc loco intelligitur Filius Dei non creatus aut factus, non ex gratiâ, imò nec propter merita filius factus, sed per naturam; seu naturalis & proprius Filius Dei. Idem dicitur *Filius* propriissimè & univocè: inter homines non principaliter filii sunt & dicuntur, verùm secundariò.

Appellatur etiam ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, *Sermo ille Dei*. Joh. 1.v.1.14. Hebr.4.v.12. Ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, *Vivus est enim Sermo ille Dei*: quo in loco *Sermonem Dei* intelligi Filium Dei dicunt Patres orthodoxi, ut *B. Athanasius* primo Tomo, oratione tertiâ contra Arianos, pag. ducentesimâ quadragesimâ secundâ; & B. Fulgentius epistolâ ad Gallam secundâ, quæ est de statu viduali, pag. quadringentesimâ sexagesimâ sextâ. 1.Johan.1. versic. 1. *Quod erat à principio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod spectavimus & manus nostra contrectarunt de Sermone illo vitæ.* Et cap.5. vers.7. *Tres sunt qui testificantur in cœlo, Pater, Sermo, & Spiritus Sanctus: & hi tres unum sunt.* Apoc.19.13. *Et amictus erat veste tincta sanguine: vocaturque nomen ejus Sermo ille Dei.* Intelligitur autem λόγος seu Sermo non προφορικὸς seu ῥητὸς, id est, qui per linguam profertur & enunciatur: non φωνὴ σημαντικὴ, id est, vox significativa; neque λόγος ἐνδιάθετος, internus, inditus, qui quidem Angelis & menti humanæ convenit, at Deo nequaquam; neque ἔμφυτος, innatus, qualis est intellectus noster apud se & per se: Sed οὐσιώδης, sed ὁ οὐσιώδης, essentialis, substantialis, sed ὑφιστάμενος, subsistens, ut docet Athanasius initio orationis quintæ contra Arianos: item in expositione fidei, pag. trecentesimâ nonagesimâquartâ Tomi primi, & in tractatu de definitionibus, pag. quinquagesimâ nonâ Tomi secundi. Item Theodoretus Sermone secundo de curatione Græcorum affectionum.

Ut hæc commodius intelligantur, quædam obiter de sermone hominis interseremus. A *Λόγος, id est, sermo hominis est triplex: ἔμφυτος, ἐνδιάθετος, & προφορικός. Sermo ἔμφυτος, est φυσικὸς seu innatus, qui est facultas & proprietas intellectus nostri apud se & per se. Sermo ἐνδιάθετος, id est,* inditus, *dicitur, quem concipit ratio ex rerum foris perceptarum conjunctione, divisione, ratiocinatione, conclusionibus inde exsistentibus, sententiis denique ordine aliquo dispositis. Sermo προφορικὸς, id est,* foràs prolatus *dicitur, quo homo conceptum mentis suæ sive genitum in intellectu, sive ratione perceptum foris, cum aliis communicat, docendo seu instituendo seu sensa animi illis exponendo. Hic vulgò* enunciativus Sermo *appellatur, quia foràs enunciatur ad alios. Horum sermonum primus naturalis est, eoque semper est actu in subjecto suo: secundus ab alio efficitur in subjecto, ideoque passivus, non activus est: tertius in alio efficit: Primus & secundus sunt interni, tertius est externus. Hinc colligi potest, cur dicamus quòd Filius Dei non sit Sermo ἔμφυτος, nec ἐνδιάθετος, non* B *προφορικὸς, quum nullus horum sit subsistens quiddam: Filius autem Dei est οὐσιώδης, subsistens.*

Dicitur autem λόγος, tum *persona*, tum *officij* respectu. *Persona* quidem respectu, quia ex mente prodiit, estque imago Genitoris, totum in se exprimens & ostendens Genitorem; sicut & noster sermo effigies est totius cognitionis & mentis nostræ. *Officij* verò respectu dicitur λόγος, tum quia per illum omnia facta sunt, quum sit ille qui dixit & facta sunt, quæcunque facta sunt; tum quia est Patris interpres apud Angelos & homines, patefaciens utrisque voluntatem Dei: unde Dan.8.v.13. *Hamdabbér*, & λόγος ἐξαγγελτικὸς à Patribus vocatur, id est, Sermo loquens & nuncians arcana cœlestia Angelis & hominibus in Ecclesia, prout C commodum & tempestivum est.

Λόγος Patris unus tantùm est, non plures, ut Ariani dicebant, nec est ipse Pater, ut Sabellius docebat; sed ejus principium est Pater.

Nec est pars seu portio Patris.

Nominatur etiam Dan.8.v.13 *Palmoni*, id est, qui arcana atque occulta Dei Patris omnia apud se habet tanquam numerata & perfectissimè cognita: & *Sapientia Dei*, Luc.11.v.49. 1.Cor.1.24. & absolutè *Sapientia*, Proverb.1.v.20. & 8.1,12. & 9.cap.v.1. Matth.11.vers.19. Luc.7.v.35. tum *Patris respectu*, quia genitus est à Patre ab æterno, sicut mens gignit rationem: tum *nostri respectu*, quia nobis Patrem ejusque voluntatem manifestavit, Matth.11.v.27, Proverb.1.v.20. & sequentibus: D non quòd Patrem sapientem faciat. Nescit sanè sapere, qui Deum nescit: & cum sapientia Christus sit, necesse est ut extra sapientiā sit, qui Christum aut ignorat aut odit.

Nominatur præterea *potentia Dei*, 1.Cor.1.24. nempe personalis potentia, id est, is per quem Deus Pater potenter omnia fecit & conservat, per quam electos suos potenter redemit ex potestate diaboli, & ad salutem æternam conservat.

Descriptionis partes sunt duæ. *Prima* est, quòd Filius Dei sit persona Deitatis, seu subsistentia totam divinam essentiam naturâ habens, hoc est, quòd sit Deus naturâ, Jehova, αὐτόθεος, Deus essentia à seipsa existente.

Hoc autem confirmant tum *expressa sacrarum literarum testimonia*, tum *alia argumenta è Scripturis depromta*. E

Testimonia hæc sunt, in quibus absolutè vocatur & dicitur esse Deus & Jehova.

PRIMUM, Joh.1.v.1. *Eratque ille Sermo Deus*, καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος. Articulus ὁ ostendit, quòd λόγος sit subjectum de quo prædicatur, quòd erat Deus.

Samosateniani ad hoc testimonium *excipiunt* duo-

Digitized by Google

unum est, per *Sermonem* hic non intelligi æternum ali- A
quem Filium Dei, per quem Deus omnia egerit sub Veteri Testamento & loquutus fuerit cum Patribus; hoc enim esse merum commentum humanum: sed intelligi visibilem hominem Christum ex Maria Virgine natum, qui Sermo dicatur non ratione personæ seu subsistentiæ, sed officii, quia per ipsum annunciatum est Evangelium, quod priùs latebat. *Alterum* est, nomen Dei tribui Sermoni, non per se & primò, sicut Patri: deinde non esse nomen substantiæ aut personę, sed autoritatis, dignitatis & beneficentiæ: Sic ut Christus sit Deus, at non ille primus à seipso Deus, sed ratione sanctificationis, honoris ac potestatis, gloriæ demum & majestatis ab illo primo altissimóque omniũ auctore Patre Deo acceptæ: addunt Samosateniani, asserere Christum ita Deum esse ut habeatur pro illo summo altissimóque omnium autore extremam esse B
impietatem: Horresco referens istas blasphemias.

Quod ad *primam exceptionem* attinet, peccatur in ea *primùm* ignoratione elenchi, dum opponuntur quæ opposita non sunt. Nam Sermo ille est Filius Dei æternus, per quem Pater omnia egit sub Veteri Testamento & locutus est cum Patribus: & idem est Mariæ Virginis Filius, qui Evangelium de salute nostra nobis ex sinu æterni Patris protulit. Ponendo prius, non tollimus posterius, sed utrumque connectimus, ut qui agnoscamus in unitate personæ Christi duas naturas, divinam & humanam. At Samosateniani perinde agunt ac si Sermonem illum statueremus esse solummodó æternum Dei Filium, non etiam Filium Mariæ. *Secundum* primæ exceptionis vitium est falsitas: eáque duplex. Falsum enim est, quod sentiunt Samosateniani, Sermonem illum esse naturâ solummodo homi- C
nem, qui primùm cœperit esse cùm natus est ex Maria Virgine. Falsum etiam est, quod asseverant, Christum dici Sermonem, non ratione personæ aut subsistentiæ, sed solùm officii respectu. Atqui & personæ hypostaseósq; divinæ & officii ratione dicitur Sermo. Est enim essentialis Sermo Patris, & ut Ignatius in Epistola ad Magnesianos loquitur, ἐστὶ λόγος Θεοῦ, οὐ ῥητὸς, ἀλλ' οὐσιώδης. οὐ γάρ ἐστι λαλιᾶς ἐνάρθρου φώνημα, ἀλλ' ἐνεργείας θεϊκῆς οὐσία γεννητή, hoc est, est Sermo Dei non pronunciatus, sed substantialis. Non enim est locutionis articulatæ sonus, sed divinæ efficaciæ genita subsistẽtia. Est λόγος non προφορικὸς & αὐνυπόστατος, ut Paulus Samosatenus docuit, non ἐνδιάθετος, id est, cogitatione in animo conceptus (Athanasius Tomo primo expositione fidei) qui Deo nõ com- D
petit, nec ulla proprietas ejus; neque ἔμφυτος. Nam qui Sermo erat in principio, erat apud Deũ, erat Deus, is Sermo Dei essentialis est: Christus est Sermo ille qui erat in principio, erat apud Deum, erat Deus: Ergo est essentialis Sermo. Officii verò ratione etiam Sermo dicitur, quia ipse est qui enarravit nobis consilium Patris de nostri redemtione: quo sensu à Nazianzeno & aliis Patribus λόγος ἐξαγγελτικὸς dicitur.

Sic responsum est ad primam exceptionem.

In secunda exceptione cum ambiguitate & falsitate etiam blasphemia est conjuncta. *Ambiguum* est, Sermonem illum non esse Deum per se primò, sicut Pater Deus est. Nam illud *primò & per se* aut divinæ essentiæ aut personæ & notionalis actus ipsius respectu E
dicitur. Respectu divinæ essentiæ, quæ unica est trium personarum communis, non solum Pater, sed & Filius & Spiritus sanctus primò & per se Deus est. Nam ut particulare non dilatat, nec diminuit rationem communis; sic personæ unius ratio non immutat essentiæ rationem. Respectu verò personæ & notionalis actus quem operatur Pater in gignendo Filio, Pater nõ primò & per se Deus dicendus est, sed Pater: hoc enim relationis natura requirit: nam relata sunt, Pater & Filius: non autem, Deus & Filius. Quapropter non solùm Pater, sed etiam Filius, sed etiam Spiritus sanctus primò & per se Deus est. Sic ut Filius sit primus ille & à seipso Deus, etsi non sit à seipso Filius.

Falsum verò est, nomen Dei cùm à Johanne tribuitur Sermoni illi non esse nomen naturæ & substantiæ, sed autoritatis, dignitatis & beneficentię, sic ut Sermo ille dicatur Deus, quia hunc honorem & autoritatem ut Deus esset & diceretur, à Patre acceperit, & quia humano generi benefecerit: Falsum, inquam, hoc est; nam si Christus non est naturâ Deus, sed solùm officio & beneficentia, tum idololatræ sunt quicunque Christo servivit, sicut erant Gentiles ignorantes Deũ & servientes iis qui naturâ non sunt dii: ut Paulus loquitur Gal. 4. 8.

Quod ad blasphemiam additam attinet, ignoscat ipsis Deus, & det ut resipiscant.

SECUNDUM *testimonium* exstat Johan. 17. vers. 3. Αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστὸν, hoc est, *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te esse illum solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* In hoc testimonio hæ voces *illum solum verum Deum*, non de solo Patre, sed ἀπὸ κοινοῦ de Patre & Filio sunt enunciatæ. Verba enim ita sunt construenda: *ut cognoscant te & quem misisti Iesum Christum, esse illum solum verum Deum*, personas quidem distinctas, sed in essentiæ tamen unitate. De hoc testimonio plura dicentur in refutatione sophismatum Samosatenianorum.

TERTIUM testimonium est Johan. 20. vers. 28. ubi Apostolus Thomas sic alloquitur Christum: *Dominus mi, & Deus mi.* Excipiunt Samosateniani, hæc verba non esse directa ad Christum, sed ad Deum Patrem, & esse admirantis; quasi diceret Thomas: Bone Deus quàm miras res video. Ast hæc non explicatio, verùm cavillatio est verborum Thomæ. Sunt revera ad Christum ipsum directa, & continent confessionem fidei Thomæ de Christo, apostrophâ figuratam: Suntque duo hujus confessionis membra: Primo membro fatetur Thomas, Christum esse suum Dominum, hoc est, eum cui Pater dedit omnem potestatem in cœlo & in terra, coram quo sese flectere debet omne genu, cui omne judicium Pater tradidit. Secundo membro altius conscendit, ac Deum quoque esse fatetur.

QUARTUM testimonium est Actor. 20. v. 28. *Attendite animum ad vos ipsos & totum gregem, in quo vos Spiritus ille sanctus constituit Episcopos, ad pascendam Ecclesiam* Dei, *quam suo illo proprio sanguine acquisivit.* Hic Filius Dei qui sanguine suo Ecclesiam acquisivit, appellatur absolutè Deus.

QUINTUM testimonium est Rom. 9. v. 5. *Quorum* (nempe Judæorum) *sunt Patres, & ex quibus est Christus quod ad carnem attinet, qui est supra omnes Deus laudandus in secula, Amen.* Ad hoc testimonium duo *excipiuntur. Unum* est, malè à nobis distingui hũc locum, quia post verba τὸ κατὰ σάρκα, finiatur sententia & punctum sit figendum: Sequentia verò connectenda in hunc modum: ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. *Deus, qui est super omnia, benedictus sit in secula. Alterum* est, nomen Θεὸς in hujus loci citatione omitti à Cypriano libro adversus Judæos primo, cap. quinto, & ab Hilario in enarratione Psalmi 12. Utrumque esse à magno illo Erasmo Roterodamo observatum. Quod ad *primam* attinet *exceptionem*, nova illa distinctio, quâ post σάρκα adscribitur punctum, est contra fidem

omnium

Digitized by Google

omnium codicum veterum. Quod ad *secundam exceptionem* attinet, affirmare non dubitamus, librariorum vitio nomen Dei in Cypriano & Hilario omissum, ut ostendit res ipsa, quum utrobique citetur ob hoc ipsum hic locus, ut probetur Dei nomen Christo verè & propriè competere. Pamelius in Parisiensi editione Cypriani nomen, *Deus*, contextui inserit, quia in omnibus manuscriptis repererit, tum suis, tum quibus usi sunt Manutius & Morelius. Tertullianus autem non solùm legit hanc vocem, sed etiam ex ea argumentatus est libro de Trinitate adversus Praxean, cap. 13. *Deos omnino non dicam, nec Dominos, sed Apostolum sequar, ut si pariter nominandi fuerint, Pater & Filius, Deum Patrem appellem & Iesum Christum Dominum nominem. Solum autem Christum potero Deum dicere, sicut idem Apostolus: Ex quibus Christus, qui est, inquit, Deus super omnia benedictus in omne ævum.* Athanasius itidem in disputatione adversus Arium usq; adeò non omittit ut etiam urgeat. A B

SEXTUM testimonium est 1. Timoth. 3. vers. 16. *Et sine contraversia magnum est pietatis mysterium, Deus conspicuus factus est in carne, justificatus est in Spiritu, conspectus est ab Angelis, prædicatus est Gentibus, fides illi habita est in mundo, sursum receptus est in gloriam.* Hoc testimonium & Vulgata versio Latina corruptum habet, & Erasmus Roterodamus suâ interpretatione depravavit. Nam in vulgata versione Latina *Dei* nomen omittitur, & hæc tam præclara omnia quæ ad solum Christum pertinent, pietatis sacramento tribuuntur; sic enim illa habet: *Et manifestè magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu, apparuit Angelis, prædicatum est Gentibus, creditum est in mundo, assumtum est in gloria.* Vel ex hoc loco quivis cognoscere & statuere potest, quantum sit tribuendum vulgaræ versioni Latinæ, quæ tam illustre testimonium pro Deitate Christi, subvertit. Erasmus Roterodamus fœdius hunc locum depravavit; nam non tantùm probavit vulgatam versionem Latinam, sed etiam judicavit à nostris nomen Dei additum, quod à Paulo usurpatum non fuerit: *Mihi, inquit, subolet Deum additum fuisse adversus hæreticos Arianos.* At nobis dubium non est, Dei nomen sublatum fuisse ab iis, qui negabant, vel Deitatem Christi, vel utriusque in ipso naturæ unionem inde ab ipso conceptionis momento. At tum illorum, tum Erasmi depravatio manifestè coargui potest ex iis quæ sequuntur, nempe ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ, ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι, ὤφθη ἀγγέλοις, ἐκηρύχθη ἐν ἔθνεσι, ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ. Quamvis enim Erasmus conetur ea ad prædicationem Evangelii, quam per mysterium hoc loco intelligi putat, aptare, tamen inprimis prædicatis omnibus explicandis ita frigidus est, ut nihil suprà: in ultimo autem sic hæret, ut prodire ulteriùs non possit, ideóque securè præterit, nullâ additâ explicatione. Nos igitur veritatem textus Græci sequentes colligimus ex hoc loco, Filium Dei esse Deum: ille enim est qui conspicuus factus est in carne, &c. C D

SEPTIMUM testimonium exstat Hebr. 1. v. 7, 8, 9. *Et de Angelis quidem dicit: Qui Angelos suos facit ventos, & ministros suos ignis flammam. Ad Filium autem, Thronus tuus, Deus, in seculum seculi: virga recta, virga regni tui. Dilexisti justitiam & odisti iniquitatem: propterea unxit te, ô Deus, Deus tuus oleo exsultationis, ultra consortes tuos.* In hoc testimonio Filius Dei bis dicitur Deus. Hoc calumniatur Judæi, quasi de Salomone, non de Christo dictum esset. Atqui non possunt ostendere, usquam in tota Scriptura de uno solo singulari seu individuo nomen Elohim, simpliciter & absolutè dictum, nisi de vero Deo. Nam quod exemplum Mosis proferunt ex E

Exod. 4. vers. 16. & cap. 7. vers. 1. apertè sophisticantur, quia Moses in illis locis non simpliciter & absolutè vocatur Elohim, ut hoc Psal. quadrages. quinto, versic. septimo & octavo, Filius vocatur Elohim; sed dicitur factus Elohim Aaroni & Pharaoni. Deinde quod de regni hujus æternitate dicitur, quomodo Salomoni regnum duntaxat corporale obtinenti conveniet; qui quadraginta duntaxat annos regnavit; ac licèt posteri simul comprehenderentur, tamen ne sic quidem regnum æternum esset, quod ante tam multa secula desiit. Sed posteros ejus comprehendi non posse, vel ex eo certum est, quod hîc Rex dicitur dilexisse justitiam & odisse iniquitatem. Hoc nec semper in Salomonem, nec in plerosque Salomonis posteros competit, qui impii & idololatræ fuerunt. *Excipiunt*, etsi de solius Salomonis regno intelligatur, rectè illud dici æternum, quia nomen עולם interdum non significat perpetuitatem, sed diuturnum duntaxat spatium. Atqui nō simpliciter dictū est בסאך אלהים עולם sed additur ועד quæ oratio perpetuitatem regni sine fine duraturi ostendit.

OCTAVUM testimonium est 1. Johan. 3. versic. 16. *Per hoc novimus charitatem Dei, quòd ille animam suam pro nobis deposuit.* Ecce Filius Dei, Christus Dominus qui animam suam pro nobis deposuit, absolutè dicitur Deus.

NONUM testimonium est 1. Johan. 5. vers. 20. *Sumus in verace illo, in Filio ejus Iesu Christo; hic est verus ille Deus, & vita illa æterna.* Primò pronomen οὗτος ostendit, de Jesu Christo dici, quòd sit *verus ille Deus*. Nam οὗτος demonstrat id quod proximè antecessit, sicut ἐκεῖνος quod remotius est. Deinde peculiare est Johanni, per vitam æternam μετωνυμικῶς Christum significare.

DECIMUM, Genes. 31. v. 11, 12, 13. Angelus Dei qui loquutus est Jacobo per somnium, ait *se esse Deum illum fortem, qui Bethele apparuit Iacobo.* Is Angelus qui & Deus is esse dicitur qui Jacobo apparuit in Mesopotamiam eunti, non potest esse alius quàm Filius Dei, ut observavit *Cyprianus* libro secundo Testimoniorum adversus Judæos, capite sexto.

UNDECIMUM, Genes. 32, 30. vocatur Deus Angelus ille qui cum Jacobo est luctatus. Non enim fuit ipse Deus Pater, sed Angelus, ut Hoseas docet cap. 12. 5. nimirum Angelus ille fœderis. Quapropter Justinus Martyr Dialogo cum Tryphone Judæo, pag. ducentesi. septuages. octavâ ait: *Conflictatus est Iacob cum eo qui illi apparuit, viro quidem ut Patris voluntati inserviret; Deus autem erat, eò quod filius primogenitus esset universarum creaturarum.*

DUODECIMUM, Deuteronom. 31. vers. 1, 2. *Iehova dixit mihi, non es transiturus Iardenem hunc. Iehova Deus tuus, is qui transit ante te, ipse exscindet Gentes istas à conspectu Dei.* At hic idem dicitur esse *Angelus ipse Dei*. Exodi 23. vers. 20, 21, 22, 23. *Ecce, ego mitto Angelum ante te ad servandum te in hac via, & ad introducendum te in locum illum quem præparavi. Cave tibi ob præsentiam ejus, & ausculta voci ejus, ne exacerbes eum: quia non feret defectionem vestram, quia nomen meum est in eo. Nam si sedulò auscultaveris voci ejus, & feceris omnia quæ edicam: planè inimicabor inimicis tuis, & hostiliter agam cum hostibus tuis. Quum iverit Angelus meus ante te, & introduxerit te in terram Emorai, & Chitthai, & Perizzai, & Cenahanai, & Chivvai, & Iebusai; & excidero eum.* Hunc autem Angelum esse CHRISTUM, docet Paulus 1. Corinth. 10. versic. 9. *Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentarunt, & à serpentibus perierunt.* Ita quem Paulus appellat CHRISTUM, Moses vocat Angelum Dei & Jehovam Deum.

Digitized by Google

Deum Israëlis. Hoc notat *Iustinus Martyr* Dialogo cum Tryphone Judæo, pag. ducentes. trigesquartâ: & Cyprianus Martyr Testimoniorum libro secundo adversus Judæos, cap. 5.

DECIMUMTERTIUM, Psal. 47. 6. *Adscendit Deus cum clangore Iehova cum sono buccinæ.* Cui παράλληλον est Psal. 68. v. 18, 19, 20. *Curruum Dei duæ sunt myriades, millia multiplicia: Dominus cum illis est, Dominus Sinai in Sanctuario habitans. Ascendens in sublime, captivam fecisti captivorum multitudinem, accipiens dedisti dona hominibus: etiam rebelles habitando captivos facis, Iah Deus. Benedictus Dominus, qui quotidie onerat nos donis; Deus ille fortis salus nostra excellentissimè.* Christus autem est is qui adscendit in cœlum, & dona dat hominibus, ut Paulus interpretatur Ephes. 4. 7, 8. Christus igitur est is, quem Psaltes absolutè vocat Deum.

DECIMUMQUARTUM, Jesai. 7. v. 14. & cap. 8. v. 8. & 10. Filius Dei vocatur *Immanuel*, id est, nobiscum Deus; id de Christo interpretatur Angelus Domini, Matth. 1. v. 23.

DECIMUMQUINTUM, Jesai. 9. v. 6. *Puer natus est nobis, & filius datus est nobis, cujus humero adest principatus ipse, cujus nomen vocat* (nempe Jehova) *admirabilem, consiliarium, Deum fortem, Patrem æternitatis, Principem pacis.* Hic apertè Filius dicitur Deus fortis. *Excipiunt* quidem Judæi, nomen istud cum præcedentibus de Deo Patre intelligendum, qui Filium sit vocaturus Principem pacis: ita ex tot nominibus unicum solummodo & ultimum ei relinquunt. Sed frustra refragantur tam aperto testimonio, in quo absque ulla causa & necessitate tot epitheta in Deum Patrem congesta essent, contra propositum ac scopum Prophetæ, qui Regem Messiam insignibus notis ornare, & ab aliis discernere voluit.

DECIMUMSEXTUM, Jesai. 25. vers. 9. Ecclesia de Rege Messia dicit: *Ecce Deus noster hic est, exspectamus eũ, & servat nos: hic est Iehova quem exspectamus, exsultabimus, & lætabimur de salute ejus.* Particulæ demonstrativæ repetitæ non aliò sinunt hoc trahi, quàm ad Regem Messiam, de quo Propheta vaticinatur.

DECIMUMSEPTIMUM, Jesa. 40. 3. *Voce clamantis, in deserto parate viam Iehova, adæquate in solitudine aggerem Deo nostro.* Quemadmodum illum præconem clamantem voce esse Johannem Baptistam: ita hunc Jehovam, hunc Deum nostrum esse Filium Dei Christũ Dominum, docet Angelus Gabriel Luc. 1. versic. 16, 17. *Multos filiorum Israël convertet ad Dominum Deum ipsorum. Nam ipse præcedet in conspectu ejus, cum spiritu & virtute Eliæ, ut convertat corda patrum in filios, & rebelles ad prudentiam justorum: ut paret Domino populum instructum.* Docet Zacharias pater Johannis Baptistæ eodem cap. v. 76. Tu verò puerule, Propheta Altissimi vocaberis: præibis enim ante faciem Domini, ut pares vias ejus.

DECIMUMOCTAVUM, Jesai. 52. 7. *Quàm speciosi sunt super istos montes pedes evangelizantis, pronunciantis pacem, evangelizantis bonum, pronunciantis salutem: dicentis Tzijoni, regnat Deus tuus!* Hoc quid aliud est, quàm quod Apostolus Petrus dicit Actor. 2. 36. *Certò sciat tota domus Israelis quòd Deus hunc fecerit Dominum & Christum, hunc ipsum, inquam, Iesum, quem vos crucifixistis?* Quod evincit & testimonium Pauli Rom. 10. v. 15. 16.

Hæc & similia testimonia, in quibus fides nostra tutò acquiescit, perspicuè docent, Filium Dei simpliciter & absolutè dici Deum: de quibus omnibus illud Irenæi Martyris libro tertio adversus hæreses, capite 6. notandum: *Neq; Dominus, neq; Spiritus sanctus, neque Apostoli eum, qui non est Deus definitivè & absolutè Deum nominassent aliquando, nisi esset verus Deus.*

Nunc subjicienda sunt testimonia, in quibus absolutè nominatur & dicitur esse JEHOVA; unde in hũc

A modum argumentamur: *Iehova est verus naturâ Deus: Filius Dei est Iehova: Ergo Filius Dei est verus naturâ Deus.* Assumtionem probant subjecta testimonia. Gen. 16. vers. 13. Angelus Jehovæ (is autem fuit æternus Filius Dei) nominatur Jehova: *Tum vocavit Hagar nomen Iehovæ alloquentis ipsam, tu es fortis Deus visionis.* In hoc versu est Jehova, qui in præcedentibus versibus semper appellatus fuit Angelus Jehovæ: unde colligitur, non esse creatum Angelum, quia Jehova non est Angelus creatus.

Genes. 18. Jehova apparens Abrahamo, & repetens promissionem de nasciturо Isaaco, & consilium de subversione Sodomæ retegens, fuit æternus Filius Dei; quia à Paulo Hebr. 13. vers. 2. Angelus nominatur, quum dicit, quòd Abrahamus nescius Angelos exceperit.

B Genes. 28. Jehova specie visibili & ab Angelis creatis distinctus apparuit Jacobo: At cap. 31. dicitur Angelum Jehovæ dixisse Jacobo: *Ego sum Deus Bethel, ubi vovisti mihi votum.* Clarè hoc docet Propheta Hoseas cap. 12. v. 5. 6. *Principem se gessit Iacobus cum Angelo, & potentiâ valuit, flevit & supplex oravit eum: Bethele invenit eum, & ibi loquutus est nobiscum. Atqui Iehova Deus exercituum, Iehova est memoriale ejus.*

Exod. 3. & 4. apparuit Mosi Angelus Jehovæ in rubo ardente, & ibidem idem Angelus vocatur Jehova, atque ea de illo prædicantur; quæ nonnisi de vero Deo intelligi possunt. Conferatur concio Stephani protomartyris, Actor. 7.

Exod 13. v. 21. legitur, *Iehova antecedebat eos interdiu in columna nubis,* &c. Et cap. 14. v. 19. *Tum profectus Angelus*

C *ipse Dei, qui antecedebat castra Israëlitarum.*

Josu. 6. v. 2. *Princeps militiæ Iehovæ,* (id est, Filius Dei, ut interpretatur *Iustinus Martyr* Dialogo cum Tryphone Judęo, pag. ducentes. vigesimaprimâ, *Tertullianus* libro de carne Christi,) vocatur versu quinto Jehova: *Dixit Iehova Iosuæ, vide trado in manum tuam Iericuntem,* &c.

Jud. 6. Angelus Gideoni apparens nominatur Jehova, v. 23, 24, 25. Et cap. 13. Angelus Jehovæ apparens parentibus Simsonis nominatur itidem Jehova, & sacrificium illorum acceptat, 2. Sam. 12. v. 25.

Jesai. 25. 9. dicitur de Rege Messia: *Hic est Iehova quî exspectamus.* Jerem. 23. v. 5, 6. *Ecce dies venturi sunt, dictum Iehovæ, quibus excitabo Davidi germen justum; qui regnabit Rex, secundabiturq; ac exercebit jus & justitiam in terra. Diebus ejus servabitur Iuda & Israël habitabit securè: atque hoc nomen ejus est quo vocabit eum* (nempe Israël) *ô Iehova justitia nostra.*

D Zachar. 2. Angelus creatus dicit de Angelo Jehovæ mittente ipsum, v. 12. *Sic ait Iehova exercituum, qui post gloriam misit me contra gentes istas quæ deprædatæ sunt vos: quia qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei. Nam ecce ego agitaturus sum manum meam contra illas, & erunt prædæ servis suis: ita agnoscetis, Iehovam exercituum misisse me.* Et de eodem legitur c. 3. v. 1, 2. *Postea ostendit mihi Iehosuam Sacerdotem maximum, stantem coram Angelo Iehovæ: & Satanam stantem ad dexteram ejus ut adversaretur ei. Dicebat autem Iehova Satanæ: Increpet Iehova te, ô Satan, increpet, inquam, te Iehova.* Hic idem nominatur in Epist. Judæ v. 9. *Archangelus Michaël*, qui non est alius nisi æternus Filius Dei, Princeps Angelorum, Dan. 12.

E Ex his & similibus testimoniis veteres Patres, Justinus Martyr, Irenæus Martyr, Tertullianus, Cyprianus, qui ante Concilium Nicenum primum vixerũt, comprobarunt, Filium Dei esse Deum naturâ, qui veluti vir apparere solitus est, ut Mediatoris officio fungeretur; & quia familiariùs ad fideles accedebat, & Dei Patris consilia atque arcana eis nunciabat, id ei nomen Angeli dedit.

Recitata

Digitized by Google

Recitata sunt testimonia, in quibus Filius Dei nominatur absolutè Deus & Jehova: ac proinde est verus Deus & Jehova. A

Sequuntur jam alia argumenta ex Scripturis deprompta.

Primum argumentum ducitur à causa generante:

Qui proprius & naturalis est Filius Dei, is etiã propriè & naturâ Deus est: Quemadmodum qui proprius est hominis filius, is etiam propriè homo est.

At Christus est proprius & naturalis Filius Dei, Roman. 8. 32. *Si Deus pro nobis, quis contra nos? Is quidem qui proprio Filio suo non peperçit, sed pro nobis omnibus tradidit eû, qui non etiam cum eo omnia nobis gratificabitur?* Hinc etiam *Iustinus Martyr* Apolog. 1. pag. 34. ait: *Filius Dei solus propriè dicitur Filius.* B

Ergo est propriè & naturâ Deus. Hoc argumentum diximus à causa generante duci, secuti Græcos Patres qui Patrem appellant ἀρχὴν ϰὴ αἰτίαν Filii: velut Cyrillus lib. 2. de Trinit. Damascen. lib. 1. de fide orthod. cap. 8. 11. 15. & 16. & lib. 3. cap. 24. & lib. 4. cap. 19. post Dionys. Areopagitam, quem citat in dicto cap. 15. lib. 1. Utitur hoc argumento Justinus Martyr, Apologiâ secundâ pro Christianis, paginâ septuagesimaquintâ: ὃ ϰὴ λόγος πρωτότοκος ὢν τοῦ Θεοῦ, ϰὴ Θεὸς ὑπάρχει: *Qui quòd Verbum & Primogenitus Dei sit, Deus etiam est.*

Secundum ductum est à forma:

Qui est in forma Dei, is etiam naturâ verus est Deus:

Christus est in forma Dei:

Ergo, &c. C

Propositionis declaratio & ꝓbatio. Deus quicquid est, forma est simplicissima & essentialis, non composita, non accidentaria: nam in Deo nihil est compositum, nihil accidentale. Ideo forma etiam Dei nihil est aliud, quàm ipsa Dei essentia simplicissima.

Proinde qui est in forma Dei, is etiã est verus Deus.

Assumtio est Apostoli Pauli, qui Philip. 2. v. 5, 6. ait: *Is sit affectus in vobis, qui fuit & in Christo Iesu: qui quum esset in forma Dei, non duxit rapinam, parem esse cum Deo.*

Excipiunt Samosateniani, *formam Dei non esse ipsam essentiam Dei, sed imaginem: & Christum dici ideo in forma Dei esse, quòd potestate mortuos excitandi, ægrotos sanandi, à Patre accepta, sermone, vitâ (quam perinde ut Pater, à quo acceperat, habuit in semetipso) & aliis operibus, quæ in eo Pater manens fecit, ipsum Patrem repræsentarit.*

RESP. Istam emendicatam æquivocationem nominis *formæ*, negamus ex mente Pauli esse. Nos statuimus hanc Dei formam esse essentiam, esse ipsam essentiam Dei: Samosateniani dicunt esse imaginem, D quia Christus potestate, sermone, vita, operibus repræsentarit Patrem, hoc est, esse accidentariam formã. At contextus Paulinus neutiquam admittit, ut forma accidentaria hic intelligatur. Idque sic ostendo: *Primò:* Qui est in forma Dei accidentaria, is nunquam est æqualis Deo: nam essentialis tantùm forma æqualitatem importat; accidentaria minimè. At Christus est æqualis Deo: Ergo non est in forma Dei accidentaria. *Secundò:* Si Dei forma tantùm est essentialis, tum Christus non est in forma Dei accidentaria. At illud est: nam quicquid Deus est, & quicquid in Deo est, nihil est aliud, quàm ejus essentia simplicissima, semper eadem, nunquam alia; nec aliud potest esse, quàm ejus essentia; aut Deus erit compositus. *Tertiò:* Si hominis forma, quam Christus assumsit, non est accidentaria, sed essentialis: tum certè & forma Dei in qua Christus erat, non est accidentaria, sed essentialis. Verum est antecedens: Ergo & consequens. Propositionis tam E firma est connexio, ut Tertullianus ex ea non dubitarit alterum ex altero probare libro 5. adversus Marcionem cap. 20. ubi sic scribit explicans hunc Pauli locũ: *Æquè non erit Deus Christus verè, si nec homo verè fuit in effigie hominis constitutus. Vtrobique enim veritas necesse habebit excludi, si effigies & similitudo & figura phantasmati vindicabitur. Quòd si in effigie & in imagine, quâ Filius Patris verè Dei prædicatus est, etiam in effigie & imagine hominis, quâ filius hominis, verè hominem inventum: nam & inventum ratione posuit, id est, certissimè hominem: quod enim invenitur, constat esse.* Hactenus Tertullianus. Objiciunt: *Atqui dicitur Christus in similitudine hominum factus, Similitudo autem non est essentia.*

RESP. Similitudo, sicut & imago, alia essentialis est, alia accidentaria. Proinde videndum, ubi de essentiali, ubi verò de accidentaria similitudine agatur. Marcion hæreticus de accidentaria accipiebat hoc in loco, & inde concludebat, Christum non inventum fuisse hominem substantiâ & verâ carne. At Tertullianus dicto loco respondet: *Quasi non & figura & similitudo, & effigies substantiæ quoque accedant.* *Quartò* ipsamet exceptio Samosatenianorum pro nobis facit: Nam quicunque Deum Patrem repræsentat potestate, sermone, vitâ, operibus, eum unius & ejusdem essentiæ cum Patre & in forma Dei essentiali, non autem accidentaria esse oportet: At Christus Deum Patrem repræsentavit potestate, sermone, vitâ, operibus. Ergo est unius & ejusdem essentiæ cum Patre & in forma Dei essentiali, non autem accidentaria. Major est exploratissimæ veritatis: nam unius essentiæ proprias operationes æqualiter nemo præstare potest, nisi qui ejusdem est essentiæ: hoc natura docet, ratio cõfirmat, communis & singularis sensus convincit. Assumtio vera est vel Samosatenianis ipsis testibus.

Hucusque secundum argumentum.

Tertium argumentum pro Deitate Christi ducimus ex effectis propriis solius Dei. Quicunque creavit cœlum & terram, & omnia quæ in eis sunt visibilia & invisibilia, qui providentiâ suâ gubernat & conservat omnia, qui scrutatur renes & corda, qui justificat nos, propria autoritate peccata remittit, qui Spiritum sanctum dedit Prophetis & Apostolis & dat aliis etiam electis, miracula propria virtute edit, confert potestatem edendi miracula, dat ministros Ecclesiæ, eosque instruit donis necessariis, instituit Sacramenta gratiæ divinæ, revelat futura, illustrat mentes vera agnitione Dei, regenerat electos, donat regeneratos fide salvifica, gubernat vitam & actiones piorum, exaudit nostras preces, dat credentibus jus ut fiant filii Dei, donat vitam æternam, &c. Is profectò est verus Deus naturâ.

At Filius Dei creavit cœlum & terram & omnia quæ in eis sunt, visibilia & invisibilia, & commemorata omnia facit:

Est igitur verus Deus.

Assumtio pluribus membris constat, quæ omnia ordine probabimus. *Primò*, quòd Filius Dei creaverit cœlum & terram & omnia quæ in eis sunt, expressè traditur in Scriptura; velut Hebr. 1. vers. 8, 9, 10. *Ad Filium autem* (dicit,) *Thronus tuus, Deus, in seculum seculi: virga recta, virga regni tui. Dilexisti justitiam & odisti iniquitatem; propterea unxit te, ô Deus, Deus tuus oleo exsultationis, ultra consortes tuos.* Et, *Tu initio Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli.* Johan. 1. v. 3. *Omnia per hunc (Sermonem) facta sunt, & absque eo factum est nihil, quod factum est.* Et vers. 10. *Mundus per eum factus est, & mundus eum non cognovit.* Coloss. 1. vers. 16. *Per eum condita sunt omnia quæ in cœlis sunt & quæ in terra, visibilia & invisibilia, sive throni, sive dominia, sive imperia, sive potestates, omnia, inquam, per eum & ejus respectu condita sunt.* Idem credide-

Digitized by Google

crediderunt & docuerunt viri Apostolici & eorum discipuli, qui ante Concilium Nicenum primum floruerunt. A

IGNATIUS Epistola ad Tarsenses scribit de Christo: *Sed neque homo merus est, per quem & in quo facta sunt omnia. Omnia enim per ipsum facta sunt. Quando faciebat cœlos, unà ipsi aderam, & ibi aderam illi coaptans singula.* Et mox: *De quo porrò homine dicebat: Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: in mundo erat & mundus per ipsum factus est, & mundus illum non agnovit?* Item ad Philadelphienses: *Sanctum illud Verbum Filius Patris, per quem Pater fecit omnia, omnibusq; providet.* Item Epistolâ ad Heronem diaconum Antiochiæ: *Decebat Creatorem non consueto, sed peregrino & admirando uti partu, utpote omnium opificem.*

B Item in Epistola ad Ephesios paulò ante finem scribit: *Filius Dei ante secula genitus, καὶ τὰ πάντα γνώμῃ τοῦ πατρὸς συστησάμενος*, id est, *ubi juxta Patris voluntatem omnia cōdidisset, is in utero gestatus est, ex Maria juxta dispensationem natus est*, &c.

JUSTINUS Martyr in prima oratione Parænetica ad Græcos, pag. 12. ait per λόγον *cœlum & terram & universam conditam esse creaturam.*

Item Apologiâ primâ pro Christianis, pag. trigesimaquintâ: *Filius ejus, qui solus proprie dicitur Filius, Sermo simul cum illo* (Patre) *ante creaturas exsistens & nascens, quoniam primitus per eum cuncta condidit & ornavit*, &c.

Idem in Dialogo cum Tryphone Judæo, pag. ducentesimâ sexagesimâ sextâ: *Hic est à quo & cœlum & terram factam scimus; & per quem cœlum & terram Pater innovabit.* C

Idem in Epistola ad Diognetum, pag. trecentesimâ octogesimaquintâ ait: *Deum ad homines misisse non Angelum aliquem: ἀλλ' αὐτὸν τὸν τεχνίτην καὶ δημιουργὸν τῶν ὅλων, id est, Sed ipsum opificem & creatorem omnium, quo cœlos condidit, quo mare suis terminis conclusit*, &c.

IRENÆUS libro secundo adversus hæreses, capite secundo: *Idoneus & sufficiens est ad formationem omnium proprium ejus Verbum, quemadmodum & Iohannes Domini discipulus ait de eo, Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. In omnibus autem est & hic qui est secundùm nos mundus. Et hic ergo à Verbo ejus factus est, sicut Scriptura Geneseos dicit, omnia quæ sunt, secundùm nos fecisse Deum per Verbum suum.*

Idem libro quarto adversus hæreses, cap. trigesimoseptimo: *Adest enim ei semper Verbum & Sapientia Filius, & Spiritus, per quos & in quibus omnia liberè & sponte fecit, ad quos & loquitur, dicens: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* D Et capite quinquagesimosecundo: *Si autem credat quis unum Deum, & qui verbo omnia fecit, quemadmodum ipse Moses ait: Dixit Deus, Fiat lux: & facta est lux. Et in Evangelio legimus: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Et Apostolus Paulus similiter: Unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus, & Pater qui est super omnes & per omnia & in omnibus nobis. Hic primò erit tenens caput*, &c.

ATHENAGORAS Atheniēsis Philosophus Christianus in Apologia pro Christianis ad Mar. Antoninum Philosophum & Commodum Imperatores, pagin. nonages. secundâ editionis Henrici Stephani Anno 1557. E *Sed Filius Dei est Sermo Patris, in idea & efficacia: ab ipso enim & per ipsum facta sunt omnia, quum Pater & Filius unum sint.*

CLEMENS ALEXANDRINUS libro primo Pædagogi, cap. secundo: *ὁ δὲ ἀγαθὸς παιδαγωγὸς, ἡ σοφία, ὁ λόγος τοῦ Πατρὸς, ὁ δημιουργήσας τὸν ἄνθρωπον, ὅλου κήδεται τοῦ πλάσματος*: hoc est, *Bonus autem pædagogus, qui est Sapientia, qui Verbum Patris, qui fabricatus est cœlum, universi figmenti curam gerit.*

TERTULLIANUS Apologetico adversus Gentes capite vicesimoprimo: *Iam ediximus Deum universitatem hanc mundi Verbo & Ratione & virtute molitum.* Per verbum & rationem, intelligit Filium Dei, ut consequentia declarant ibidem.

Idem libro adversus Hermogenem, capite vicesimo: *In principio erat Sermo. In quo principio scilicet Deus fecit cœlum & terram. Et Sermo erat apud Deum, & Deus erat Sermo. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.*

Item libro de Resurrectione carnis, capite sexto: *Sic enim præfatio Patris ad Filium: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.*

Item libro quinto adversus Marcionem, cap. decimonono, probat multis, Filium Dei Sermonem illum esse creatorem omnium.

CYPRIANUS lib. secundo Testimoniorum adversus Judæos, sectione primâ, probat *Christum primogenitum esse, & ipsum esse Sapientiam Dei per quam omnia facta sunt.* Loquitur autē de creatione prima, ut tota ostendit sectio.

Hoc argumentum oppugnant Samosateniani per inficiationem assumtionis: negant enim, Filium Dei esse creatorem machinæ istius cœli & terræ & rerum creatarum quæ facta sunt. Ad testimoniorum verò, quibus assumtionem probamus, allegationem dupliciter *excipiunt.* Nam primò ad testimonium ex Heb. 1. vers. 8, 9, 10. dicunt, verba illa: *Tu in initio Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli*; de solo Patre debere intelligi: quia voluerit Paulus ostendere, Christum esse Filium veri Dei; & ideo Apostrophen fecisse ad Patrem dicendo: *Et tu Domine in initio terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli.* Sic excipiunt ministri Transsylvani lib. 2. cap. ult. & Franciscus David disputatione Albana tertiæ diei.

RESP. Verba illa ad Hebræos primo capite, non referuntur ad Patrem per Apostrophen, id quod contextus dupliciter manifestè ostendit. Nam primò sicut versic. 7. citatur dictum ad Angelos pertinens: ita in sequentibus afferuntur varia loca ad Filium Dei dicta, & inter alia iste locus, ut patet ex conjunctione copulativa ET. Sed audiatur integer contextus: *Et de Angelis quidem dicit: Qui Angelos suos facit spiritus, & ministros suos ignis flammam. Ad Filium autem: Thronus tuus, Deus,* D *in seculum seculi: virga recta, virga regni tui. Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatē: propterea unxit te ô Deus, Deus tuus oleo exsultationis, ultra consortes tuos. Et, Tu in initio Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli*, &c. Quis non videt alienissimum esse hoc loco, Apostrophen ad Deum Patrem constituere? *Deinde* vers. 8. ostendit, non esse Apostrophen ad Patrem, sed ad Filium verba ista dici; Ad quem enim dicitur: *Thronus tuus, Deus, in seculum seculi:* ad eundem dicitur, *Tu in initio Domine terram fundasti. Tertiò* introducit Apostolus ipsum Patrem loquentem, & hæc ipsa verba dicentem ad Filium; ut perlegenti caput est manifestum: non est igitur hîc Apostrophe Apostoli ad Patrem.

INSTANT & esse Apostrophen ad Patrem his rationibus nituntur probare: E *primò* quia alioqui pugnaret Paulus cum Symbolo Apostolorum, ubi Pater solus dicitur creator cœli & terræ. *Secundò*, pugnaret cum Christo, qui sæpissimè Patrem suum vocat creatorem cœli & terræ Matth. 11. *Confiteor tibi Pater cœli & terræ. Tertiò*, quia pugnaret secum, qui jam dixit, *secula esse facta per Filium:* non ergo Filius condidit cœlum, sed per Filium Pater. *Quartò*, quia ineptè conferret Filium

cum

Digitized by Google

cum Angelis, si Filius esset creator: cum inter creatorem & creaturam nulla sit comparatio. A

RESP. Quatuor rationibus probatur, esse hîc apostrophen ad Patrem; sed omnes sunt falsæ. *Prima* est falsa; quia in Symbolo Apostolico non sic profitemur, Credo in Deum Patrem, qui SOLUS est creator cœli & terræ. Particulam SOLUS Samosateniani de suo addiderunt. Opera divinitatis ad extra, hoc est, ea quæ Deus extra essentiam suam facit, sunt indivisa, hoc est, communia tribus personis, nempe quoad ipsam operationem seu effectionem, quæ est trium personarum una & eadem: sicut & ipsum opus. Distincta autem sunt quoad efficiendi ordinem & modum. Omnes igitur personæ Deitatis creant, sed servato hoc ordine & modo in operando, ut Pater creet à se, per Filium & Spiritum: Filius à Patre: Spiritus sanctus à Patre & Filio. Tribuitur igitur Patri creatio, sed 1. non soli. 2. quia fons est divinarum operationum, proinde & creationis. B

Secunda ratio etiam est falsa: Non enim dicit Christus, Confiteor tibi Pater, qui solus es creator cœli & terræ. Deinde quæ hæc est consequentia: Pater est creator cœli & terræ: Ergo solus est creator cœli & terræ? Cur non etiam: Filius est redemtor: Ergo solus est redemtor? Spiritus sanctus est sanctificator: Ergo solus est sanctificator?

Tertia ratio etiam falsa est: non enim pugnant hæc; Per Filium sunt creata secula: & Filius creavit secula. Quia de Filio non tantùm usurpatur præpositio PER, sed etiam absolutè de ipso loquitur Scriptura citra præpositionem illam, ut Johan. 5. v. 17. *Pater meus hucusque operatur, & ego operor:* & v. 19. *Quæcunque Pater facit, hæc etiam Filius similiter facit.*

C *Quarta ratio* est itidem falsa. Nam inter creatorem & creaturam nónne est comparatio inæqualitatis seu imparitatis? nonne creaturæ minores & inferiores sunt creatore? Inter creatorem igitur & creaturam, infinitum & finitum est comparatio & non est; Est, quoad inæqualitatem, nam res creata & finita est minor increatâ & infinitâ: & non est, quoad æqualitatē, nam res creata & infinita non est æqualis & par increatæ & infinitæ, multò minùs major. Ad hoc ipsum propositū est Paulo probare, Christum supra omnes Angelos eminere, vel ut verbis Apostoli utar ex vers. 4. *Tantò præstantiorem factum Angelis, quantò excellentius præ illis sortitus est nomen.* Nónne his verbis fit comparatio majoris & minorum?

Depulsi ab hac instantia, contendunt, etiamsi de Filio hæc verba dicerentur: tamen fore homonymiam D in verbo *creandi*, quo in isto Apostoli loco significetur nova creatio seu regeneratio.

RESP. In hoc Apostoli loco non significatur nova creatio seu regeneratio; idque ostendunt ipsa Apostoli verba dupliciter. Nam *primò* creationem hanc disertè refert ad cœlum & terram Ait enim Apostolus: *Tu in initio Domine* terram *fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli.* Hinc ita colligimus:

Regeneratio non est creatio cœli & terræ:

Creatio de qua hic Apostolus loquitur, est creatio cœli & terræ:

Creatio igitur de qua hic Apostolus loquitur, non est regeneratio.

Secundò idem probat, quòd expressè dicit, *in initio.* Unde sic arguimus: E

Regeneratio non est facta in initio:

At creatio hæc est facta in initio:

Ergo creatio hæc non est regeneratio.

Pergunt Samosateniani, & dicunt: *Per cœlum & terram intelligi Angelos & homines electos qui sunt in cœlo & in terra.*

RESP. Falsum hoc est: nam mox de cœlis addit Apostolus: *Ipsi peribunt*; at Angeli & electi homines non peribunt. Ergo Angeli & electi homines per cœlum & terram non intelliguntur.

Intelleximus quid excipiant ad testimonium ex capit. 1. ad Hebr. Ad testimonia ex cap. 1. Johannis, & capit. 1. Epist. ad Colossenses excipiunt, ea intelligenda non de prima creatione omnium, sed de secunda creatione seu renovatione omnium electorum, qui sunt in cœlo & in terra. Duplicem ergo homonymiam statuunt: unam in universali signo *omnia*, alterum in verbis *faciendi* & *condendi*. Nomen universale *omnia*, negant referri debere ad visibilia hæc, veluti cœlum, terram, mare, stellas, plantas, animalia, &c. sed tantùm ad bonos Angelos & electos homines. Deinde *facere & condere*, hîc idem esse quod recreare, renovare, restaurare, reconciliare, ut sæpè in Scripturis, velut 1. Cor. 8. Ephes. 2. Ephes. 3. 2. Cor. 5.

RESP. In constituenda prima homonymia in nomine *omnia*, contradicunt Paulo; qui Coloss. 1. v. 16. expressè ait: *Per Christum condita sunt omnia quæ in cœlis sunt & quæ in terra, visibilia & invisibilia*, &c.

In secunda homonymia manifestè falluntur volētes, facere & creare hîc idem esse quod regenerare, reconciliare, restaurare. Certum est autē non esse idem, ut sequentia argumenta ostendunt:

I. *Regeneratio, reconciliatio & restauratio est duntaxat eorum qui Christum agnoscunt:*

At hæc creatio est etiam eorum qui Christum non cognoverunt: sicut expressè dicitur Johan. 1. v. 10. *Mundus per eum factus est, & mundus eum non cognovit.*

Hæc ergo creatio non est regeneratio, reconciliatio, restauratio.

II. *Regeneratio, reconciliatio, restauratio est duntaxat hominum qui fuerunt per peccatum corrupti & à Deo alienati.*

At hæc creatio non est duntaxat hominum qui fuerunt per peccatum corrupti & à Deo alienati: Quia est etiam Angelorum, ut Paulus dicit Coloss. 1. 16. *Per eum condita sunt omnia quæ in cœlis sunt & quæ in terra, visibilia & invisibilia, sive throni, sive dominia, sive imperia, sive potestates, omnia per eum & ejus respectu condita sunt.*

Atqui boni Angeli regeneratione non eguerunt; quia per peccatum non sunt depravati & à Deo alienati: mali verò Angeli regenerari & reconciliari non possunt, nec potuerunt in æternum.

Ergo creatio hæc non est regeneratio, reconciliatio, restauratio.

Ad hoc posterius *duplicant* Samosateniani, & contendunt, *Angelos bonos restauratione eguisse, quoniam illorum caput sit Christus, Angelicam naturam etiam lapsu priorum Angelorum fortè imminutam, ut & lapsu Adami humana sit corrupta natura.*

RESP. Angelos bonos instauratione eguisse duobus argumentis probare nituntur: *Primum* est,

Quorum caput est Christus, illi eguerunt instauratione:

Angelorum bonorum caput est Christus: Ergo, &c.

At propositio est duntaxat particularis: Quidam, quorum caput est Christus, eguerunt instauratione, nempe ij qui per peccatum sunt corrupti. At Angeli boni nequaquam peccato sunt corrupti.

Secundum est: *Sicut lapsu Adami humana est corrupta natura, ita Angelica natura etiam lapsu priorum Angelorum fortè est imminuta: Ac perinde eguit instauratione.* Atqui hoc divinare est, non probare, *fortè est imminuta.* Deinde falsa est comparatio: quia alia ratio est hominū, alia bonorum Angelorum. Adamo lapso, corrupta est tota natura humani generis, quia ab Adamo cæteri homines sunt propagati: at labente Satanâ & angelis ejus, non sunt corrupti boni Angeli, quia boni Angeli à Satanâ nō sunt propagati. Tertiò falsum est, malos

Digitized by Google

angelos fuisse tempore priores bonis, quia omnes simul sunt conditi.

Hactenus probatum est primum assumtionis membrum, nempe quòd Christus Filius Dei creaverit omnia.

II. Quòd providentiâ suâ gubernet & conservet omnia, ista testantur Scripturæ loca. Hebr. 1. v. 3. *Portat omnia verbo potentiæ suæ.* Joh. 5. v. 17. *Iesus respondit Iudæis: Pater meus usque adhuc operatur & ego operor.* Coloss. 1. 17. *Omnia per ipsum consistunt.*

III. Quod scrutetur renes & corda, manifestum est ex Apocal. 2. v. 23. ubi jubet Filius Dei scribere Ecclesiæ Thyatirensi: *Scient omnes Ecclesiæ me esse scrutatorem renum & cordium.*

IV. Quòd redemerit nos, quodque justificet nos, & propriâ autoritate remittat peccata, & nos æternùm servet; hæc dicta testantur: Jesai. 53. v. 11. *Notitiâ sui servus meus justus justificabit multos.* Matth. 9. 6. *Filius hominis habet potestatem in terra remittendi peccata.* Marc. 2. vers. 5, 7, 9. *Cùm vidisset Iesus fidem illorum, ait paralytico: Fili remittuntur tibi peccata tua. Et dixerunt Pharisæi: Quid hic sic loquitur? Blasphemat. Quis potest remittere peccata nisi solus Deus?*

V. Quòd dederit Spiritum sanctum Prophetis, Apostolis, & det aliis etiam electis, ex subjectis testimoniis liquet; 1. Pet. 1. v. 10, 11. *De qua salute exquisierunt & quam scrutati sunt Prophetæ, qui de ventura in vos gratia prophetarunt; Scrutantes in quem aut qualem temporis articulum prænunciis ille qui in ipsis erat Spiritus Christi, declararet eventuras Christo perpessiones, & gloriam illas consequuturam.* Spiritus sanctus per quem Prophetæ loquuti sunt, est Spiritus Christi, hoc est, quem Christus dedit Prophetis. Johan. 16. v. 7. *Si abiero, mittam ad vos paracletum.* & 20. v. 20. *Hoc cùm dixisset, insufflavit, & dixit eis: Accipite Spiritum Sanctum.* Rom. 8. v. 9. *Si quis Spiritum Christi non habet, is non est ejus.* Galat. 4. v. 6. *Misit Deus Spiritum Filij sui in corda nostra.*

VI. Quòd propriâ virtute miracula edat, testatur historia Evangelica. Nam verbo sanavit ægrotantes non tantùm præsens corpore, verùm etiam absens illo, Matth. 8. v. 13 *Et dixit Iesus Centurioni, Abi, & ut credidisti, fiat tibi: Sanatusque est puer ejus eo ipso momento.* & cap. 15. v. 28. *Tunc respondens Iesus, dixit ei: O mulier, magna est fides tua: fiat tibi ut vis. Et sanata fuit filia ejus ab eo momento.*

Contrà autem Samosateniani contendunt, Christū non propriâ virtute miracula edidisse; quod nituntur adstruere sequentibus argumentis:

PRIMUM tale est: *Quicunque precibus à Deo miracula impetrat, is non edit illa virtute propriâ: Christus precibus à Deo miracula impetravit: Ergo non edidit illa virtute propria.*

Assumtionem probant ex Joh. 11. v. 41, 42. ubi memoratur Jesum quum resuscitaturus esset Lazarum Bethaniensem, sustulisse sursum oculos & dixisse: *Pater, gratias ago tibi quòd me audieris. Ego verò sciebam me semper à te audiri; sed propter turbam circumstantem hoc dixi, ut credant me à te missum esse.* Item ex Matth. 14. vers. 19. *Suspiciens* (Jesus) *in cœlum benedixit: & quum fregisset, dedit discipulis panes; discipuli verò turbæ.*

RESP. *Primò* propositio major non est universaliter vera. Conceditur enim tantùm de eo, qui nullum miraculum edere potest, nisi precibus à Deo impetratum. Deinde quod ad assumtionem attinet, fatendum quidem est, Christum miracula quædam editurum suspexisse in cœlum & precatum esse, ut allegata loca indicant, sed non fuisse illi promtum quæcunque vellet miracula edere, etiam nulla precatione adhibita, negatur. Nam sacra historia testatur, plurima illum edidisse miracula, precatione ad Deum nullâ præeunte,

A ut palàm Deitatem suam assereret & manifestaret. Quòd verò interdum preces ad Patrem præmisit, id fecit quatenus Mediator noster apud Deum κατ' οἰκονομίαν voluntariam, ut ostenderet, se missum esse à Patre, ideo non quærere suam gloriam, sed Patris, cui acceptam referat virtutem edendi miracula, ut Joh. 11. vers. 42. apertè ait: *sed propter turbam quæ circumstat dixi, ut credant quòd tu me miseris.* Quod igitur tunc precatus est, hominibus qui aderant se accommodavit, ut illi intelligerent, resuscitationem illam Lazari opus verè divinum esse, quia precibus à Deo impetratum, ac proinde Jesum verè à Deo missum. Nec quicquam in eo absurdi est, quòd se hominum causâ ita demiserit, quum propter nos de cœlo descenderit, seque exinaniverit formâ servi acceptâ, imò quum propter nos etiam passus, crucifixus & mortuus sit.

B SECUNDUM: *Quicunque non potest edere miracula quoties vult, is non edit illa suâ propriâ virtute: Christus non potuit edere miracula quoties voluit: Ergo, &c.*

Assumtionem probant ex Marc. 6. v. 5. ubi legitur: *Neque potuit illic virtutem ullam edere, nisi quòd paucos ægrotos, impositis manibus, sanavit.*

RESP. Assumtio negatur. Nec ad illam probandam facit locus ex Marco adductus: nam Marcus non testatur, Christum voluisse miracula edere quæ non potuerit, sed tantùm dicit, *non potuisse*, ut civium Nazarethanorum culpam amplificaret, qui incredulitate sua beneficia Christi à se repulerunt. Quòd verò potuit edere miracula, cùm voluit, liquet perspicuè ex eo, quòd infirmos quosdam, manibus impositis, sanaverit; ut homines increduli redderentur inexcusabiles.

C TERTIUM: *Qui non audet semper miracula edere etiamsi vellet, is ea non edit suâ propriâ virtute: Christus non est ausus semper miracula edere, etiamsi voluisset: Ergo, &c.*

Assumtionem probant ex Matth. 4. v. 6, 7. ubi narratur Christum postulanti Satanæ miraculum respōdisse: *Scriptum est, non tentabis Dominum Deum tuum.*

RESP. Assumtio negatur; eàque ex loco adducto probari nequit: sed ex eo tantùm sequitur, Christum noluisse in gratiam Satanæ peccare Deum tentando.

INSTANT: *Qui veritus est ne Deum tentaret edendo miraculum, is non est ausus id edere. At Christus veritus est ne Deum tentaret edendo miraculum. Ergo, &c.*

RESP. Minor negatur: non enim veritus est ne Deū tentaret miraculum faciendo, sed noluit Deum tentando in gratiam Satanæ peccare.

D VII. Quòd conferat aliis potestatem edendi miracula, Evangelistæ docent, Marc. 6. v. 7. *Dabat eis potestatem super spiritus immundos.* Luc. 10. v. 19. *Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes & scorpiones, & supra omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit.*

Sic Matth. 10. 8. Marc. 16. 17, 18. *Signa autem eos qui crediderint, hæc consequentur: Per nomen meum dæmonia ejicient, linguis loquentur novis; serpentes tollent: & si quid lethale biberint, nequaquam nocebit eis: ægrotis manus imponent & bene habebunt.* Hinc Apostoli miracula in nomine Christi ediderunt, Actor. 3. v. 9. dicit Petrus claudo: *In nomine Iesu Christi Nazaræi surge & ambula: Et prehensa manu ejus dexterâ erexit eum, &c.* Actor. 4. vers. 10. *Notum sit omnibus vobis & toti populo Israelitico, per nomen Iesu Christi Nazaræi, quem vos crucifixistis, quem Deus suscitavit ex mortuis; per hoc, inquam, istum adstare sanum in vestro conspectu.*

E VIII. Quòd det ministros Ecclesiæ eosque instruat donis necessariis ex his locis patet, Joh. 20. 21. *Sicut misit me Pater, ita & ego mitto vos.* Ephes. 4. v. 11. *Dedit ipse alios quidem Apostolos, alios verò Prophetas, alios autem Evangelistas, alios autem Pastores & Doctores.* Luc. 21. vers. 15. *Ego dabo vobis os & spiritum, cui non poterunt contradicere, neque*

Digitized by Google

neque resistere omnes adversantes vobis. Joh.15.v.16.1.Cor.1. v.17.Gal 1.v.1.

IX. Quòd instituerit Sacramenta gratiæ divinæ, ex his manifestum est, Matth.28.19. *Profecti, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti.* 1.Cor.11.v.23. dicit Paulus de Sacra Cœna: *Ego accepi à Domino, quod tradidi vobis.*

X. Quòd revelet futura, certum est. Matth.24. *prædixit excidium Iudaicum.* Apoc.22.16. *Ego misi Angelum meum ut hæc vobis testificaretur in Ecclesiis.*

XI. Quòd illustret mentes vera agnitione Dei, dicitur Matth.11.27. *Nemo novit Patrem nisi Filius, & cui voluerit Filius revelare.* Luc.24.45. *Tunc aperuit illorum mentes, ut intelligerent Scripturas.*

XII. Quòd regeneret electos, docetur Tit.2.24. *Qui tradidit semetipsum pro nobis, ut redimeret nos ab omni iniquitate & mundaret sibiipsi populum peculiarem, studiosum bonorum operum.*

XIII. Quòd fide salvificâ donet regeneratos, docet precatio patris filium lunaticum ei offerentis, Marc.9. v.24. *Credo Domine, sed opem fer incredulitati meæ.* Testantur hæc dicta, 1.Pet.1.v.21. *Qui per eum creditis in Deum qui eum suscitavit ex mortuis, &c.* Et Apostoli agnoscunt cùm ad eum dicunt Luc.17.5. *Domine adauge nobis fidem.*

XIV. Quòd gubernet actiones & vitam piorum, ostenditur. Joh.15.v.5. *Sine me nihil potestis facere.* Gal.2. 20. *Vivo autem iam non ego sed vivit in me Christus.*

XV. Quòd exaudiat nostras preces testatur ipse Joh. 14.13. *Si quid petieritis in meo nomine, ego faciam.*

XVI. Quòd det credentibus jus ut fiant Filii Dei, exstat Joh.1.v.12. *Quotquot eum exceperunt, dedit eis hoc jus ut filij Dei fiant facti, nempe iis qui credunt in nomen ejus.*

XVII. Quòd donet vitam æternam Joh 10.28. *Ego vitam æternam do eis.* Et 5.v.21. *Filius quos vult vivificat.*

Hæc tot & tanta & alia opera verè divina quum Filius Dei sua virtute faciat, sequitur ipsum esse naturâ verum Deum.

Huc usque de tertio argumento.

QUARTUM Argumentum Deitatis Christi ducimus ab attributis soli vero naturâ Deo competētibus.

Qui est æternus, omnipotēs, ubique præsens, omniscius, in quem credendum, in cujus nomen baptizamur, qui est invocandus ab Angelis & hominibus & in secula laudandus, cui religiosâ servitute serviendum, cujus propria est Ecclesia, qui tentatus est à populo Israëlitico in deserto, cujus gloriam vidit Jesaias cap. 6.v.1. cui præparanda fuit via in deserto à voce clamante Jes. 40.v.3. qui factus est lapis offendiculi Judæis Jes. 8.v.14. qui æstimatus est à Judæis triginta argenteis Zach 11.v.12.& 13. qui est is ad quem respicient quem transfixerunt Zach. 12.v.10. qui est is cui flectetur omne genu Jes. 45.v.23. cujus domus fuit templum Jerosolymitanum Jes 56.5.7. qui vestes habet sanguine respersas eò quòd torculatur calcavit solus Jes. 63.1.2. 3. qui sedet ad dexteram Dei: is verus est naturâ Deus. Cui enim tribuuntur propria attributa veri Dei naturâ, eum esse verum Deum naturâ necesse est.

At Filius Dei est æternus, omnipotens, ubique præsens, omniscius, in eum est credendum, in ejus nomen baptizamur, est invocandus ab angelis & hominibus, ei religiosâ servitute serviendum, ejus propria est Ecclesia, ipse tentatus est à populo Israëlitico in deserto, ejus gloriam vidit Jesaias, ipsi præparata est via à voce clamante in deserto, ipse factus est lapis offendiculi Judæis, appretiatus ab iisdē triginta argenteis, ad ipsum respicient quem transfixerunt, ei flectitur omne genu, ipsius domus fuit templum Jerosolymitanum, ipse indutus est vestibus sanguine respersis eò quòd torcular calcavit solus, &c.

A Ergo Filius Dei est naturâ verus Deus.

Assumtio itidem multis membris constat, quæ ordine singula probabimus.

I. Quòd Christus Filius Dei sit æternus, patet *primò;* quia *est Alpha & Oméga, principium & finis, primus ille, & ultimus ille,* quemadmodum ipsemet testatur Apoc. 1.8. *Ego sum Alpha & Omega, principium & finis, dicit Dominus, Qui est & qui erat & qui venturus est, ille omnipotens.* Et ne quis neget de Jesu Christo hæc dicta esse, mox idem multò expressiùs de se ait v.17.18. *Ego sum primus ille & ultimus ille: & qui vivo, sed fui mortuus, & ecce vivo in secula seculorum, Amen.* Similiter c.22.13. *Ecce venio citò: & merces mea mecum est, ut reddam unicuique prout opus ipsius erit: Ego sum Alpha & Oméga, principium & finis, primus & ultimus.* Sic ostendit, se esse Jehovam qui

B Jes.41.4. loquitur.

Deinde idem patet ex his testimoniis, Proverb.8. 22.& sequentibus, ubi ait Filius Dei qui est æterna Dei sapientia: *Iehova possedit me principio viæ suæ, ante opera sua, ante ullum tempus. Ante seculum inuncta fui, ante principium, ante primordia terræ. Quum nulla essent abyssi, genita sum: quum nulli essent fontes graves aquis, &c.* Joh.1.v 1. *In principio erat Sermo ille:* Unde sic colligimus: Qui in principio mundi non cœpit demum esse, sed jam tum ERAT, jam tum subsistebat; is profectò est ab æterno. At Sermo ille in principio mundi non cœpit demum esse, sed jam tum ERAT, jam tum subsistebat. Ergo Sermo ille est ab æterno.

Objicitur I. *Qui habet principium, non est æternus: Filius habet principium: Ergo non est æternus.*

C RESP. Major est distinguenda: Qui habet principium, nempe essentiæ & temporis, is non est æternus: At Filium habere principium essentiæ & temporis negatur: habet enim tantùm personæ principium quod est Pater, & ordinis principium.

Objicitur II. *Sermo tum demum cœpit, quum Deus in mūdi creatione locutus est: Filius Dei est Sermo ille: Ergo, &c.*

RESP. Majorem negamus: neque enim quia manifestari aliquid certo tempore incipit, colligēdum propterea erat, nunquam priùs fuisse. In mundi creatione patefacere se cœpit Sermo ille, non demum exsistere. Quin potiùs ex eo quod dicēte Deo, *Fiat lux,* statim illa emersit in ipso momento, quo illud Deus dixit, sequitur Sermonem illum, per quem lux creata est, multò ante fuisse, & extra temporis initium apud Deum perpetuò resedisse.

D II. Quòd Filius Dei sit omnipotens, dicitur Apoc.1. v.8. *Ego sum Alpha & Oméga, principium & finis, dicit Dominus, qui est & qui venturus est, ille omnipotens.* Heb.1.3. *Qui fert omnia verbo potentiæ suæ.*

III. Quòd sit ubique præsens, liquet ex his locis. Joh.3.v.13. *Nemo adscendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis qui est in cælo.* Matth.18.v.20. *Ubicunque duo aut tres coacti sunt in nomine meo, illic sum in medio eorum.* Et cap.28.v.20. *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi, Amen.* Joh.14.23. *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, & Pater meus diliget eum & ad eum veniemus & apud eum mansionem faciemus.* Eph.3 17. *Ut inhabitet Christus per fidem in cordib. vestris.*

IV. Quòd sit omniscius, dicitur Joh.2.24. *Ipse autem Iesus non credebat semetipsum eis eò quòd ipse nosset omnes.* Et

E cap.5.v.42. *Sed vos novi charitatem Dei non habere in vobis.* Et 16.30. *Nunc scimus quòd scias omnia.* Et 18.4. *Iesus itaq; sciens omnia quæ ventura erant super se.* Luc.6.v.8. *Ipse sciebat cogitationes eorum.* Joh.21.v.17. Dixit Petrus ad Jesum, *Domine tu omnia nosti.*

V. Quòd in ipsum sit credendum, ostenditur Joh.3. v.36. *Qui credit in Filium habet vitam æternam.* Et 6.v.29. *Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ille.* Et c.12.36. *Dum lucē habetis, credite in lucē, ut filij lucis fiatis.* Et 14.v.1.

Digitized by Google

Ne turbator cor vestrum: creditis in Deum: etiam in me credite.

VI. Quod in Filii nomen baptizemur, ostenditur Matth. 28. 19. *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomen Patris & Filii & Spiritus Sancti.*

VII. Quod Christus sit invocandus ab Angelis & hominibus, manifestum est ex mandatis & exemplis. Hebr. 1. 6. *Quum inducit primogenitum in orbem terrarum, dicit, Et adorent eum omnes Angeli Dei.* Eum invocavit Jacobus Patriarcha Gen. 48. 16. *Angelus ille qui vendicat me ab omni malo, benedicat pueris istis.* Adoratus est à Davide Ps. 45. & 102. teste Paulo Heb. 2. Actor. 7 59. *Lapidarunt Stephanum, invocantem & dicentem, Domine Iesu, suscipe spiritum meum.* Apoc. 22. 20. *Veni Domine Iesu.* Rom. 9. v. 1. dicit Paulus de Christo, quòd *sit supra omnes Deus benedictus in secula, Amen.* 2. Pet. 3. 18. Apoc. 5. v. 12. 13.

VIII. Quòd Christo Filio Dei religiosa servitute sit serviendum, manifestum est ex sequentibus testimoniis, Gen. 49. v. 10. *Non desistet sceptrum a Iuda, neque Legulator è medio pedum ejus, usque dum venturus erit filius ejus, & erit ei obedientia populorum.* Psal. 2. v. 12. *Osculamini Filium ut non irascatur ut pereatis in via, quum exarserit vel minimum ira ejus: beati omnes qui confidunt in eo.* Matt. 17. 5. Pater è cœlo dixit, *Hic est Filius ille meus, dilectus ille in quo acquiesco, Hunc audite.* Rom. 15. 12. *Erit radix Iesse & qui exsurgat ad imperandum Gentibus, in ipso Gentes sperabunt.* Hinc Paulus Gal. 1. v. 10. & passim se profitetur esse servum Jesu Christi. Ac certè nos Christiani religiosa servitute non servimus nisi naturâ vero Deo, alioquin nihil differremus à Gentib. quæ ut Paulus testatur Gal. 4. v. 8. servierunt iis qui non sunt naturâ dii. Eodem pertinet, quòd Filius Dei sit absolutè Dominus Angelorum, cui Angeli ministrant, à quo mittuntur exsequendorum mandatorum ejus causâ, cui rationes reddunt Zach. 1. v. 10. 11. & cap. 3. v. 4. 5. Joh. 1. 51. Matth. 4. v. 11. quòd sit Dominus Davidis Psal. 110. 1. Matt. 22. 43 44. 45. quòd diligendus supra omnia Matth. 10. 37. *Qui amat Patrem aut matrem supra me, non est me dignus: & qui amat filium aut filiam supra me, non est me dignus:* quòd non tentandus 1. Corin. 10. v. 9. *neque tentemus Christum:* quòd ipsi gratiæ religiosè agendæ 1. Tim. 1. 12. *Gratiam illi habeo, qui corroboravit me, Christo Iesu Domino nostro: quòd me fidū duxerit, ut qui me in ministerio constituerit:* quod in ipsius nomine jurandum, Rom. 9. 1. *Veritatem dico in Christo, non mentior.*

IX. Quòd Filii Dei propria sit Ecclesia, planum est ex sequentibus, Matt. 1. v. 21. *Pariet autem filium, & vocabis nomen eius Iesum. Ipse n. liberabit* POPULUM SUUM *à peccatis ipsorum.* Act. 20. v. 18. *Attendite igitur animum ad vos ipsos & totum gregem in quo vos Spiritus Sanctus constituit Episcopos, ad pascendam Ecclesiam Dei, quam suo illo proprio sanguine acquisivit.* Heb 3. v. 6. *Christus ut filius domui suæ praeest, cujus domus sumus nos.* Huc pertinet, quòd Filius Dei est sponsus & maritus Ecclesiæ, Psal. 45. v. 10. *Collocata est conjunx ad dexteram tuam.* Joh. 3. v. 29. *Qui habet sponsam, sponsus est: amicus autē sponsi qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi: hoc ergo gaudium meum impletum est.* 2. Cor. 11. v. 2. *Aptavi enim vos, quos uni viro, ut virginem puram sistam, nempe Christo* Hoc Scriptura Sacra soli vero Deo vendicat. Jer. 3. v. 9. *Revertimini filii aversantes, dicit Iehova, nam ego conjugio junctus sum vobis.* Hos. 2. v. 19. ait Jehova ad Ecclesiam: *Desponsabo te mihi in seculum, desponsabo te, inquam, mihi, justitiâ, judicioque & benignitate ac misericordiâ.*

X. Quòd Christus Filius Dei sit tentatus à populo Israëlitico in deserto, testis est Paulus 1. Cor. 10. 9. *Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentarunt, & à serpentibus perierunt.* At Num. 21. v. 5. 7. Psal. 78. v. 17. 18. 19. & Psal. 95. v. 8. & 9. Psal. 106. 32. narratur quòd Jehovam Deum suum Israëlitæ tentaverint.

XI. Quòd Filii Dei gloriam viderit Jesaias in visio-
A ne quæ capite sexto describitur, testatur Johannes cap. 12. v. 39. 40. 41. *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Iesaias: Excacavit oculos eorum, & obduravit corda eorum: ne videant oculis & sint intelligentes corde, & sese convertant, & sanem eos. Hæc dixit Iesaias, quando vidit gloriam ejus, & locutus est de eo.* Is, cujus gloriam Jesaias in visione capitis sexti vidit, est Jehova Deus Israëlis: At Christi Filii Dei gloriam Jesaias in visione capitis sexti vidit: Ergo Christus Filius Dei est Jehova Deus Israëlis.

XII. Quòd Christo Filio Dei præparanda fuerit via in deserto à voce clamante, de qua Jesaiæ cap. 40. v. 3. prædictum erat, docetur Matt. 3. v. 3. Mar. 1. v. 1. 2. 3. Luc. 1. v. 16 17. 76. Et cap. 3. v. 4 Joh. 1. v. 23. 26, 27. 29. 30 31. 32. 33. 34. Atqui is cui præparanda fuerat via in deserto à voce clamante est Dominus Deus Israëlis.

B XIII. Quòd Christus Filius Dei factus sit lapis offendiculi Judæis, testatur Simeon ille Justus, qui Luc. 2. v. 34. de ipso ait: *Ecce positus est iste in casum & resurrectionem multorum in Israel & in signum cui contradicitur.* Idem de Christo dicit Paulus Rom. 6. v. 31. 32. 33. & Petrus primâ epist. 2. v. 3. 4. 5. 6. 7. 8. Atqui is, qui est in lapidem allisionis & in rupem offensionis ambabus domibus Israëlis, est Jehova exercituum, ut videre est Jes. 8 v. 13. 14. 15. *Iehovam exercituum ipsum sanctificate, & ipse sit timori vobis, idemque sit pavori vobis: Et erit sanctificationi vobis: in lapidem autem allisionis & in rupem offensionis ambabus domibus Israëlis, in laqueum & in tendiculam habitatori Ierosolymorum: In qua offendant multi: & cadentes confringantur aut irretiti capiantur.* Christum Filium Dei esse lapidem illum, planum est etiam ex Jesaiæ cap. 28. v. 16. ubi ait
C Dominus Deus: *Ecce ego fundamentum posui in Tzijone lapidem, lapidem probationis, angularem, pretiosum, fundamenem fundatissimam, qui credit, non præfestinabit.* Quò pertinet quod dicitur Psalm. 118. 22. *Quem lapidem spreverant structores, is est in caput anguli.* Et Actor. 4. v. 11. *Hic est lapis ille pro nihilo habitus à vobis ædificantibus, qui factus est caput anguli.* Eph. 2. v. 20. 21. *imus angularis lapis est Iesus Christus, in quo totum ædificium congruenter coagmentatum, crescit ut sit templum sanctum Domino.*

XIV. Quòd Christus Filius Dei æstimatus sit à Judæis triginta argenteis, docet Matt. 26. v. 15. Quum enim Judas Iscariotes venisset ad primarios Sacerdotes de Christo per dolum prehendendo & trucidando cōsultantes, & dixisset eis, *Quid vultis mihi dare, & ego vo-*
D *bis eum tradam? Ipsi tunc appenderunt ei triginta argenteos.* Et quum postea ductus facti pœnitentiâ retulisset triginta illos argenteos ad primarios Sacerdotes & Seniores, ipsi *consilio capto emerunt ex eis agrum illum figuli, ad sepulturam hospitum. Quapropter vocatus est ager ille, ager sanguinis, usque in hodiernum diem. Tunc impletum est quod dictum est per Ieremiam Prophetam dicentem, Et acceperunt triginta argenteos, pretium æstimati, qui æstimatus fuit à filiis Israel. Et dederunt eos ad emendum illum agrum figuli, sicut injunxit mihi Dominus.* Matt. 27. v. 7. 8. 9. 10. At verò is qui ab Israelitis æstimatus fuit triginta argenteis, est ipse Jehova, ut testatur Zachariæ, qui etiam Jeremias dictus fuit, cap. 11. v. 12. 13. *appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Edixit autem Iehova mihi, projice eos conferendos in figulum, magnificum pretium quo pretiose æstimatus*
E *sum ab illis: ita accipiens illos triginta argenteos projeci eos in domum Iehovæ conferendos in figulum.* Propheta jubetur *projicere*, id est, prophetare projiciendos triginta argenteos in templum; quod dicit, se eos *projecisse*, sensus est, se prophetasse futurum ut projicerentur in domum Jehovæ à Juda proditore Christi, ut eventus comprobavit. Christus igitur Filius Dei est Jehova, est Deus.

XV. Quòd Christus Filius Dei sit is ad quem respicient quem transfixerunt ostendit Joannes Apostolus & Evan-

Digitized by Google

& Evangelista c.19.v.33.& seqq. nam quum milites cōfregissent crura latronum qui una cum Christo crucifixi fuerant, ei crura non confregerunt, ut viderunt eum jam mortuum: *Sed quidam ex militibus lanceâ latus ejus fodit, & statim exivit sanguis & aqua. Et qui vidit, testatur, & firmum est testimonium ejus: ille scit se vera dicere, ut & vos credatis. Facta sunt enim hæc, ut Scriptura impleretur, dicens, Non conteretur ullum os ipsius. Et rursus alia Scriptura dicit, Intuebantur quem transfixerunt.* Et Apoc.1.v.7. ait de eo, *Ecce, venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, etiam qui eum transfixerunt: & plangent coram eo omnes tribus terræ: etiam, Amen.* Atqui is ad quem respicient quem transfixerint, est Jehova Deus Israëlis; sic enim ipsemet ait Zach.12.10. *Effundam super domum Davidis & super habitatores Ierosolymorum, spiritum gratiæ & deprecationum, respicientque ad me quem transfixerint: plangentq; super hoc tanquam planctu de unigenito.*

XVI. Quòd Christo Filio Dei flecti debeat omne genu, testatur Paulus Rom. 14.v.10.11. *Omnes sistemur apud tribunal Christi. Scriptum est enim, Vivo ego, dicit Dominus, Certe mihi sese flectet omne genu & omnis lingua palam agnoscet Deum esse.* Et ne quis hoc eluderet, quasi non Christo ipsi, sed Jehovæ per Christum judicaturo genuflexio illa facienda esset, apertius ait Phil.2.9.10.11. *Quapropter etiam Deus ipsum in summam extulit sublimitatem, ac donavit ei nomen quod est supra omne nomen: Ut in nomine Iesu omne genu se flectat cælestium ac terrestrium & subterraneorum: Omnisq; lingua profiteatur Iesum Christum esse Dominum ad gloriam Dei Patris.*

Sensus est, ut Jesum omnes creaturæ agnoscant pro suo Domino & Deo, eiq; præstent subjectionem, cujus signum est genuflexio. Hoc indicat Johannes Apocalyp.5.vers.11.& sequentibus: *Tum aspexi, & audivi in circuitu throni & animalium & seniorum illorũ vocem Angelorum multorum, & erat eorum numerus millies centena millia, & decies centena millia: Dicentes voce magnâ, Dignus est Agnus ille mactatus qui accipiat potestatem, & divitias, & sapientiam, & vires, & honorem, & gloriam, & benedictionem: Sed & res omnes conditæ, quæ in cælo sunt, & quæ in terra & sub terra & in mari, & quæ in eis sunt omnia, audivi dicentes. Et qui insidet throno & Agno benedictio, & honor, & gloria, & robur, in secula seculorum.*

Ariani & Samosateniani excipiunt, honorem genuflexionis in nomine Jesu, ei donatum esse, ut præmium obedientiæ præstitæ usque ad mortem; Cui autem honor ille donatus sit à Patre ut præmium obedientiæ eum non esse naturâ verum Deum. Propositionem istam negamus, quia hunc honorem Deus Pater alteri non dat, id est, qui sit alterius naturæ quàm ipse sicut ait Jes.42.v.8. *Gloriam meam alteri non dabo.* Deinde natura Deitatis est distinguenda ab honore illo de quo Paulus agit. Si naturam Deitatis Pater in tempore demum Christo donasset, verus naturâ Deus non esset: sed honor ille de quo Apostolus loquitur, iste honor datus Christo non ut Deo simpliciter, sed ut personæ Mediatoris inter Deum & homines, cui honor ille nequaquam tributus esset, nisi ab æterno verus naturâ Deus esset: sicut inter nos & Deum Mediator esse non potuit, nisi is qui verus Deus & verus homo est in una persona.

XVII. Quòd templum Jerosolymitanum fuerit domum Christi, docet Deus apud Malachiam cap.3.v.1. *Ecce ego missurus sum Angelum meum, qui expediat viam ante me: & repentè veniet in templum suum Dominus quem vos quæritis, & Angelus fœderis quo vos delectamini, ecce venturus est.* Evincit & reformatio templi à Christo instituta & defensa eo quòd scriptum est; Domus mea, domus precationis vocabitur, Matthæi vigesimoprimo, vers.12.& decimotertio. Et quòd templum illud do-

A mum Patris sui vocat, ac proinde sibi quoque ut filio & hæredi jus in illud esse ostendit. Johan. 2. vers. 13. 14. 15. 16.

XVIII. Quòd Christus Filius Dei sit is qui vestes habet sanguine respersas eo quòd torcular calcavit solus, de quo prædictum Jes.63.v.1.2.3. docetur Apoc. 19.v. 13. *Et amictus erat veste tincta sanguine, vocaturque nomen ejus* SERMO *ille Dei*: & v.15. *& is est qui calcabit lacum vini excandescentiæ & iræ Dei omnipotentis.*

XIX. Quòd Christus Filius Dei sedeat ad dexteram Dei Patris, id est, nomine & autoritate Dei Patris regnet in cœlo & in terra, in omnes populos & nationes, testatur Daniel cap.7.v.13.14. *Videbam visionib. nocturnis, quod ecce cum nubibus cœli similis filio hominis veniebat: deinde usque ad antiquum dierum pervenit, ut sisteretur ante eum: Et huic datus est dominatus, gloriaque ac regnum, ut omnes*
B *populi, nationes & linguæ ei serviant: cujus dominatus est perpetuus, qui non præterit, & regnum ejus regnum quod non corrumpitur.* Psal.110.1. Matth.22.44. Rom.8.34. Eph. 1.20.21.22. Heb.1.v.3.& c.8.v.1. Honor autem sessionis ad dexteram Dei Patris nulli hominum competit, nisi ei qui simul sit naturâ verus Deus.

Ex his igitur tot attributis divinis planum est, Filium Dei naturâ verum Deum esse.

His testimoniis & argumentis ex Scriptura petitis subjicimus consensum virorum Apostolicorum.

IGNATIUS Martyr epistola ad Trallianos scribit:
C *Revera natus est Deus Sermo ex Virgine vestitus corpore obnoxio iisdem passionibus nobiscum: verè natus ex vulva qui omnes homines in vulva fingit, & corpus sibi fabricavit ex sanguinibus Virginis.*

Item in epistola ad Tarsenses: *Quomodo igitur hic merus homo, & qui ut esset, ex Maria cœpisset exordium? & non potiùs Deus Sermo, & Unigenitus Filius? In principio enim erat Sermo & Sermo erat apud Deum, & Deus erat Sermo.* Item epistolâ ad Philippenses: *Quomodo non Deus hic est, qui mortuos suscitavit, claudis perfectum reddidit gressum, leprosos mundavit, cæcis restituit visum? ea quæ sunt vel augens, ut quinque illos panes & duos pisces, vel immutans, ut aquam in vinum?*

D Item epistolâ ad Philadelphenses: *Si quis Deum unũ prædicat Legis & Prophetarum: Christum verò negat esse Deum: mendax est, quemadmodum & pater ipsius diabolus.* Et mox: *Si quis dicat, unum quidem esse Deum, & confiteatur Christum Iesum, sed eundem nudum esse hominem putet, non autem Deum Unigenitum, Sapientiam & Verbum Dei, sed solâ animâ & corpore illum constare censet: hujusmodi serpens est, fraudem & errorem prædicans in exitium hominum, & hic inops sensu velut appellatur, Ebion.* Nam *Ebion* nomen Hebræum est, & inopem seu egenum significat. Item epistolâ ad Smyrnenses: *Quid mihi prodest, si quis me laudet, & Dominũ meum blasphemet, non confitens ipsum Deum esse carne vestitum?*

Item epistolâ ad Antiochenos: *Omnis qui annunciat unum & solum Deum, ut tollat Christi divinitatem, is est diabolus & hostis omnis justitiæ.* Et mox: *Qui Christum dicit*
E *nudum hominem, maledictus est juxta Prophetam, cùm non in Deo confidat, sed in homine: quare & infructuosus est, ut agrestes myrica.*

POLYCARPUS MARTYR Episcopus Ecclesiæ Smyrnensis Christum æternum Deum esse confessus est in ultima precatione in ipso martyrio suo: *Verus tu es* (inquit) *& sine mendacio Deus, propterea & in omnibus laudo te & benedico tibi & glorifico te per æternum Deum & Pontificem Iesum Christum, dilectum Filium tuum, per quem & cum quo tibi cũ Spiritu Sancto gloria & nunc & in futura secula.*

Digitized by Google

cula, Amen. Recitat Eusebius Cæsariensis Histor. Eccl. lib. 4. c. 5.

JUSTINUS Martyr Apologiâ secundâ pro Christianis pag. 75. ait: *Qui Filium Patrem esse dicunt, comperiuntur neque Patrem scire, neque Filium esse Patri universorum nosse: qui quòd Verbum & Primogenitus Dei sit, Deus etiam est.*

Idem in Dialogo cum Tryphone Judæo passim probat, Christum esse Deum. pag. 214. lineâ ultimâ, vocat Christum τὸν πρὸ ποιήσεως κόσμου ὄντα θεὸν, *qui ante mundum conditum Deus erat.*

ATHENAGORAS Atheniensis Philosophus Christianus: *Quis non miretur si atheos nos vocari audiat, qui dicimus Deum Patrem, & Filium Deum, & Spiritum Sanctum, illorum & in unione virtutem & in ordine distinctionem demonstrantes?*

IRENÆUS Martyr li. 3. adversus hæreses c. 6. multis ostendit, Filium Dei Christum esse verum Deum.

CLEMENS ALEXANDRINUS lib. 1. Pædagogi c. 2. docet, Christum esse Deum & c. 5. appellatur ab ipso θεὸς δυνάστης: & mox subjicit, τὸν θεὸν τὸν λόγον τὸν δι' ἡμᾶς ἄνθρωπον γενόμενον cap. 6. de Christo ait: ἀπογεννηθεῖν μὲν αὐτὸν εἰκὸς οὐδὲ ἓν θεὸν ὄντα.

TERTULLIANUS Apologetico adversus Gentes c. 21. de Christo ait: *Hunc ex Deo prolatum didicimus, & prolatione generatum, & idcirco Filium Dei & Deum dictum ex unitate substantiæ.* Et passim defendit; Christum esse Deum ab æterno exsistentem.

CYPRIANUS de idolorum vanitate sect. 6. *Deus cum homine miscetur: hic Deus noster, hic Christus est, qui Mediator duorum, hominem induit, quem perducat ad Patrem.* Quòd Christus Deus sit, qui à principio fuit antequam in carnem veniret, probat lib. 2. Testimoniorum adversus Judæos sectione 5. 6. 7. 8. 9. 10.

Hactenus explicata & confirmata est prima pars descriptionis Filii Dei: sequitur secunda.

DIFFERENTIA quâ Filius Dei ab aliis personis distinguitur, ponitur triplex: *una*, quòd sit *secunda* persona Deitatis; secunda, inquam, non tempore, nec gradu aut dignitate, aut honore; sed tum ordine exsistendi; quum Filius originem personæ habeat à Patre, ac proinde ordine sit posterior Patre: tum ordine in operationib. divinis, quum Filius non à se, sed à Patre agat.

Altera differentia est τρόπος ὑπάρξεως, *modus exsistendi*, quòd nimirum à Patre per æternam generationem exsistat seu semper generatus sit: Nam Filius per se quidem est, à se tamen non est quâ filius. *Semper generatum* quum dicimus, ad æternum, indesinentem & sine successione & innovatione continuum generationis actum respicimus, secundùm quem Filium semper generatum esse, generari & generatum iri verè dici potest: quandoquidem absoluta æternitas est interminabilis & ab antè & à pòst, ut loquuntur, & sine successione simul tota.

Vide Lamberti Danai commentarium in lib. 1 senten. Lombardi, censura ad dist. 9.

Generatio hæc Filii Dei dicitur *æterna*, ut discernatur ab altera ejusdem generatione quæ est temporalis.

Ut enim Filius Dei duas habet naturas, divinam & humanam: ita habet etiam duplicem generationem, alteram *divinam*, alteram *humanam*.

Divina generatio, est quâ secundùm divinam naturã genitus est à Deo Patre ab æterno. Vocatur etiam *emanatio Filii à Patre*, item *divina nativitas Filij ex Patre*.

Humana generatio, est quâ secundùm humanam naturam natus est ex virgine Maria tempore destinato. Jam de humana generatione non agemus: sed de divina, quâ genitus est à Deo Patre ab æterno; Non crea-

A tus, nõ factus: sed genitus, hoc est, quem Deus Pater ex seipso produxit, cui totã essentiam divinam & cũ ea oẽs ejus essentiales proprietates cõmunicavit, cui dedit distinctã hypostasin in essentia communi & communicata.

Genitum verò esse ex Patre in unitate divinæ essentiæ, tum *testimonia divina* probant, tum *argumenta alia ex Scriptura deprompta.*

TESTIMONIA hæc sunt: *Primum* exstat Prov. 8. v. 22. 23. 24. 25. ubi æterna Sapientia Dei, hoc est, æternus Filius Dei dicit: *Iehova possidebat me principio viæ suæ: ante opera sua, ante ullum tempus. Ante seculum inuncta fui, ante principiũ, ante primordia terræ. Quum nulla essent abyssi, edita eram; quum nulli essent fontes graves aquis. Quum nondũ* B *factum esset, ut montes demersi incũberent terræ, ante colles edita erã.* In Hebræo est חוללתי *cholalthi*. idq; bis priore loco reddit Chaldæ' Paraphrastes אתילידית id est, genita erã: posteriore aũt, אתבנינת quasi diceret filiata sum, ut filius ædificari solet id est, genita sum.

Excipiunt ad hoc testimonium cùm *Iudæi* tùm *hodierni Samosateniani. Iudæi* duo excipiunt: *Primum* est, per sapientiã in hoc capite Proverbiorũ intelligi תורה *Thora* Legem: *Secundum* est, verbũ חוללתי *cholalthi* expõnendum esse, creata sum, sicut & vers. 22. verbum קנה *kánâ* idẽ sit ꝙ creare, & ex v. 30. ubi bis ponitur יום יום *jom, jom*, dies colligunt, Sapientiam hanc duobus millibus ante mundum conditum, esse crea-

C tam: quia mille anni sint apud Deum velut unus dies.

At per *Sapientiam* nequit hîc intelligi Lex Dei: nam hęc sapientia est genita à Deo ac proinde est Filius Dei: at Lex nec genita est à Deo, nec Filius est Dei. Deinde חולל *cholel* non significat creare, sed gignere. Tum si Lex creata est: ergo ex nihilo. Si Lex creata est, ergo vel substantia aliqua erit, vel accidens: Quicquid n. creatum est, id vel substantia est, vel accidens. Judæi probant verbum קנה *kánâ* habere creandi significationem ex Gen. 14. v. 19. ubi dicit Malchizedek. Benedictus Abram à Deo excelso קנה שמים וארץ *kóné schamájim vaáretz*, *possessore cæli & terræ.* Ubi verbum קנה *kónê* interpretatur R. Schelomo

D Jarchi, *fecit*; Sicut & vulgata versio Latina habet hoc loco Geneseos verbum *creavit*. At non est necesse inusitatam hanc significationem huic verbo affingere, cũ retenta naturali & ubique alibi usitata significatione locus hic commodum sensum habeat: *Benedictus sit Abram à Deo excelso possessore cæli & terræ.* Sapientiam verò hanc non esse creatam, ex contextu liquet.

1. quia erat ante opera Dei, sicut ipsamet dicit v. 22. *Iehova possidebat me principio viæ suæ ante opera sua.* Vulgata Græca versio falsò habet: Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ. Nec enim vertendum erat ἔκτισε, cum jota, sed ἔκτησε cum ἦτα in medio, illud cũ jota significat *creavit*, hoc autem cum ἦτα significat

E *possedit*: & posterius respondet verbo Hebræo קנני *kanáni*. Ideo Aquilæ versio est melior Græcâ vulgatâ: habet enim Aquilæ versio κύριος ἐκτήσατό με ἀρχῆθεν κατεργασμένων αὐτοῦ, id est, *Iehova possidebat me ab initio operum suorum.* Hic locus multùm torsit veteres Patres, Athanasium, Basilium, Cyrillum, & alios: at facillimè Arianis respondissent, si versionem Græcam ex Hebræo textu correxissent. Sapientia ergo hæc creata non est quia erat ante opera Dei.

2. quia erat ante ullum tempus, antè tunc, ut sonat ex Hebræo. v. 22.

3. quia ante seculum uncta fuit. v. 23.

4. quia

4. quia est genita v.24. & 25.

Quòd existimat nonnulli, Arianos corrupisse hunc locum scribentes ἔκτισε pro ἐκτήσατο, falluntur. Nam Patres qui aliquot etiam seculis ante Arium fuerunt, legerunt ἔκτισε, cum jota, velut *Justinus Martyr* in Dialogo cum Tryphone Judæo. Sic postea Athanasius ipse legit ἔκτισε. Quod denique Judæi ex ver. 30. colligunt, duobus annorum millibus Sapientiam hanc ante mundum conditum creatam, falsissimum est.

1. quia nihil tale vel verba continent versus illius, vel inde bonâ consequentiâ colligi potest. Dicitur enim versu illo: *Quum itaque sim apud eum educans, & sim delectatio die die,* (id est, quotidie, more Hebræis usitato, qui rei alicujus continuationem solent geminatione vocum exprimere) *lætificans coram eo omni tempore.* Quâ consequentia hinc colligetur, Sapientiam duobus annorum millibus ante mundum conditum creatam?

2. manifestum est inde quòd non sit duobus annorum millibus ante mundum creata hæc sapientia; quia fuit ante ullum tempus versu. 22.

3. quia tempus ipsum est creatum cum mundo, sicut Moses testatur Gen. 1. v. 1. *In principio creavit Elohim celum & terram.* Hoc autem principum esse de tempore intelligendum ex eo patet, quod Moses primum temporis diem apertè ponit, deinde secundum, tum tertium & sic consequenter: & ex eo numerat deinde menses, & annos. Quòd si ante conditum mundum annorum spacia fuissent distincta, perperam fecisset Moses, quòd tempora cum creatione inchoavit.

Respondimus ad exceptiones Judæorum: videndum iam quid hodierni Samosatenianī excipiant.

Hodierni Samosateniani excipiunt per inficiationem, ita deteriores & impudentiores sunt veteribus Arianis: illi enim concedebant, hoc caput octavum Proverbiorum agere de Filio Dei, & quia Vulgata Græca interpretatio habet vers. 22. ὁ κύριος ἔκτισέ με, (verbo ἔκτισε scripto cum jota,) inde concludebant & vehementer urgebant, Filium Dei esse creatum quoad Deitatem. Hodierni verò Samosateniani negant, in testimonio adducto per Sapientiam quæ ante mundi creationem fuit, debere intelligi Filium Dei, sed *virtutem illam Dei, quâ sapienter omnia creavit, quâ judices, quâ Reges & Principes sapienter regnant, quâ leges condunt & jura decernunt, ut in eodem capite ipsa sapientia introducta, plurimum verbo de se loquitur.* Addunt, *Christum quidem dici Sapientiam a Paulo, sed non eam de qua hoc loco Salomon agit: & dici Christum sapientiam, per metonymiam, quia in eo singulari ratione sapientia relucet. Ideo Paulum dicere Christum nobis factum esse sapientiam, hoc est, Deum in Christo ea posuisse, quæ nos verè sapientes efficere possunt, seu per illum nos sapientes reddidisse.* Tum sic concludunt: *Si Christus est factus sapientia, quomodo potest esse æterna sapientia, quæ fieri nequit, utpote suum esse jam ab æterno habens?* Hactenus exceptio Samosatenianorum: ad illum replicatio nostra hæc esto. *Primùm* errant gravissimè dum eandem sapientiam statuunt, quæ eadem non est, sed maximè disparata, ac proinde disparata confundunt. Nam pro una & eadem sapientia habent & qua Deus sapienter creavit omnia & qua judices judicant Regesque & Principes sapienter regnant, leges condunt & jura decernunt. Atqui Deus sapientia sua essentiali increataque omnia creavit: homines vero habituali & creata sapientia judicant, regnant, leges condunt & jura decernunt. *Sapientia hominum,* est habitus accidentarius: *Sapientia Dei* autem nec habitus est nec accidens, proinde planè ab

A illa differens est sapientia, & non aliter quàm univocè de Deo prædicatur. Alio autem sensu dicit hæc Sapientia, *Per me reges regnant. Secundò,* falsissimum est, quòd ajunt, Christum dici sapientiam per metonymiam, quia in eo singulari ratione sapientia relucear, & quia Deus in eo posuerit illa, quæ nos verè sapientes efficere possint, seu quia per illum nos sapientes reddiderit. Nam nec Deus ea posuit in Christo ut externa, & collata in eum communicatione gratiæ: nec Christus solùm sapiens nobis factus est, sed ipsa est sapientia qua sapientes sumus (nam quisquis sapiens est, eum sapientiâ sapiētem esse necesse est:) quemadmodum non solùm nobis factus est redemtor, sed ipsa redemtio. Quapropter rei naturam non expressisset Paulus, si dixisset, factus est nobis sapiens, vel autor etiam sapientiæ, sed factus est nobis sapientia. *Tertiò* cùm con-
B cludunt hoc paralogismo: *Sapientia æterna non potest fieri, utpote suum esse jam ab æterno habens. At Christus est sapientia factus: Proinde non est sapientia illa æterna de qua Proverb. 8. agitur:* illudere imperitis conantur ambiguitate & divisione conjunctorum. Ambiguitate quidem, quia major duplicem sensum admittit. Sapientia æterna non potest fieri, vel simpliciter, id est, creari; vel alicui. Priore sensu vera est, posteriore falsa. Sapientia quidem æterna non potest fieri, hoc est, creari, est enim æterna: sed sapientia tamen in se æterna exsistens, potest alicui fieri sapientia; nempe in se quidem æterna, in aliis verò operatione & virtute sese communicans. In Minore autem nituntur fallere divisione conjungendorum. Nam assumtio sic ponenda esset, *Chri-*
C *stus est nobis sapientia factus* (hæc enim verba Pauli sunt) addito, inquam, pronomine *nobis:* hoc si non additur, assumtio est à verò alienissima.

Refutata etiam est Samosatenianorum exceptio.

Nunc ostendendum est Sapientiam in hoc Proverbiorum loco esse æternum Dei Filium. Id verò ostendemus *primò* ex ipso contextu, *deinde* ex aliorum locorum analogia. Ex ipso contextu: nam Genitus ante ullum tempus est æternus Dei Filius: Hæc Sapientia est genita ante ullum tempus, ut est ver. 22. & sequentibus; *Jehova possidebat me principio viæ suæ, ante opera sua, ante ullum tempus. Ante seculum inuncta fui: ante princi-*
D *pium, ante primordia terræ. Quum nullæ essent abyssi edita eram, quum nulli essent fontes graves aquis. Quum nondum factum esset ut montes demersi incumberent, ante colles edita eram.* Ergo hæc sapientia est æternus Filius Dei. Idem patet ex analogia aliorum locorum. — *Sapientiam Prov. 8. esse æternum Filium Dei.*

Primò, Sapientia Dei est Filius Dei Christus, ut testatur Paulus 1. Cor. 1. vers. 24. ubi Christum appellat Dei potentiam ac Dei sapientiam. Hæc Sapientia Proverbior. 8. est sapientia Dei. Ergò est Filius Dei Christus.

Secundò, Si quicquid de ista Sapientia Dei hoc capite dicitur, alibi de Filio Dei affirmatur; sequitur istam sapientiam Dei, esse Filium Dei: Verum est Antecedens. Nam Sapientia hæc erat in principio apud Deum versu 22. *Jehova possidebat me principio viæ suæ, an-*
E *te opera sua.* versic. 27. *Quum aptaret cælos, ibi eram.* Sic de Filio Dei dicitur Johan. 1. vers. 1. *In principio erat Sermo ille, & Sermo erat apud Deum, eratque ille Sermo Deus. Hic erat in principio apud Deum.* Sapientia hæc erat ante omnia opera Dei: Sic Filius Dei *est ante omnia,* Coloss. 3. vers. 17. Per Sapientiam istam omnia sunt facta: Idem dicitur de Filio Dei Johan. 1. vers. 3. *Omnia per hunc Sermonem facta sunt. & absque eo factum est nihil quod factum est.* Coloss. vers. 16. *Per eum condita sunt omnia quæ in cælis sunt & quæ in terra, visibilia & invisibilia, sive throni sive*

V u dominia,

Digitized by Google

dominationes, sive imperia, sive potestates, omnia per eum & ejus respectu condita sunt. Hebr. 1. vers. 2. *Quem constituit haeredem omnium, per quem etiam mundum condidit.* Sed ne calumnientur Samosateniani, in Concilio demum Niceno, per Sapientiam istam intellectum Dei Filium, producam Patres orthodoxos qui ante Concilium illud vixerunt & eodem modo hoc caput sunt interpretati. *Iustinus Martyr*, qui sub M. Antonino Pio vixit, caput hoc de aeterno Filio Dei est interpretatus Dialogo cum Tryphone Judaeo paginâ 221. edit. Commelin. item pagina 281. *Clemens* item *Alexandrinus*, qui Severi & Antonini temporibus floruit, lib. 1. Paedagogi capit. 10.

Hucusque de primo testimonio, quo probatur Filium Dei esse genitum a Deo Patre.

Secundum exstat Joh. 1. v. 14. Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν (καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός) πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. *Et Sermo ille factus est caro, & commemoratus est inter nos & spectavimus gloriam ejus gloriam ut Vnigeniti a Patre.* Huic adjungenda sunt alia loca, in quibus Filius Dei appellatur μονογενής, *Vnigenitus*, ut eodem capite primo Johannis v. 18. *Deum nemo vidit unquam: Vnigenitus ille filius qui est in sinu Patris, ille nobis exposuit.* Et cap. 3. v. 16. *Ita enim Deus Dilexit mundum ut Filium suum Vnigenitum dederit, ut quisquis credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam.* & v. 18. *Qui credit in eum non condemnatur: qui verò non credit, iam condemnatus est, quia non credidit in nomen Vnigeniti Filii Dei* 1. Joh. 4. v. 9. *Per hoc patefacta est charitas Dei in nos, quod Filium illum suum Vnigenitum misit Deus in mundum, ut vivamus per eum.*

Argumenta alia ex Scriptura Sacra depromta quae evincunt, Filium Dei esse genitum ex Deo Patre ab aeterno, haec sunt:

I. Quia est verè & propriè Filius Dei. Sic enim Paulus eum appellat proprium Filium Dei Roma. 8. v. 31, 32. *Si Deus pro nobis, quis contra nos? Is quidem qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, qui non etiam cum eo omnia nobis gratificabitur?* Christus aut propriè est Filius Dei, aut impropriè. Si propriè, ergo filius naturalis est & coessentialis Patri: si impropriè, ergo non unigenitus; quod proprium tamen est attributum hujus Filii, ac non alterius ullius, Johan. 1. & 3. Sic Justinus Martyr. Apolog. 1. pro Christianis ad Senatum Romanum pag. 34, 35. ait: ὁ δὲ υἱὸς ἐκείνου, ὁ μόνος λεγόμενος κυρίως υἱὸς, ὁ λόγος πρὸ τῶν ποιημάτων καὶ συνὼν καὶ γεννώμενος, id est, *Filius verò ejus, qui solus propriè dicitur Filius, Sermo ante creaturas & exsistens simul cum Patre & genitus.* Ad hoc argumentum excipiunt Samosateniani, Christum dici Filium Dei proprium, quia à Deo sit factus, sicut & Ecclesia Dei populus proprius appellatur. Atqui primò falsissima est haec causa: quia in loco citato Apostolus Christum Filium Dei proprium appellat ad differentiam nostri, qui filii Dei sumus non propriè. Qui enim constaret sibi argumentum Pauli, si & nos filii Dei proprii essemus? Quid magnum foret, si Deus pro filiis propriis dedisset filium itidem proprium? Deinde magna est dissimilitudo in adjecto exemplo de Ecclesia, quae dicitur proprius Dei populus, quia Deus eum sibi redemit, ut idem sit proprius populus, quod λαὸς περιούσιος Tit. 2. v. 14. peculiaris, instar peculii comparatus & reconditus.

2. Quia est ἀπαύγασμα τῆς δόξης τῆς ὑποστάσεως Πατρὸς, id est, effulgentia seu resplendescentia gloriae personae Patris, Hebr. 1. v. 3. ἀπαύγασμα propriè est

A splendor ad res exteras resultans ex interna facultate, quemadmodum splendor à Sole promanat.

Si ergo à Sole producitur lux in natura rerum, tanquam à naturali causa libera, semper agente & nunquam impedita: quantò magis necesse est credamus, à Deo Patre agente liberrimo Filium semper ab aeterno gigni? Quo jure denegamus Deo Patri, quod Soli inesse agnoscimus?

3. Quia est character hypostaseos Patris, Hebr. 1. v. 3. Ut character est effigies ab ipso archetypo impressa: ita Filius Dei est imago genita à Patris persona ab aeterno. Est essentialis atque aeterna imago Dei Patris Coloss. 1. v. 15. Est enim imago Patris personaliter, seu quatenus est persona Filii à Patre geniti in unitate essentiae. Nam quemadmodum in natura condita, filius appellatur imago sui patris, nō solùm propter qualemcunque similitudinem, sed propter expressam patris sui similitudinem, à patre ipsius, principio naturali ductam; quae naturalis imago omnibus praestat artificiosis & voluntariis, quas ars aut voluntas cuderit: Sic etiam in divinis Filius Dei appellatur aeterna imago aeterni Patris, non propter qualemcunque similitudinem expositam, sed propter expressam Patris similitudinem, à Patre, ut principio naturali, ductam in unitate essentiae divinae. Unde etiam Filius Dei est aequalis Patri: quia essentialis imago aequalitatem importat.

Ista imago Dei est perfecta, cui non deest aliquid quod insit illi de quo expressa est, sed ei respondet similitudine plena & aequalitate simul. Atque haec mens fuit Hilarii libro de Synodis quum diceret; *Imago est ejus rei ad quam imaginatur, species indifferens.* Haec enim imago essentialis est, in identitate (ut loquuntur) naturae posita. Eaque differt ab imagine accidentaria, qualis est in creaturis rationalibus, & quae imperfecta est, utpotè quae non perfectè respondet exemplari de quo expressa est, sed aliqua similitudine, ac non secundùm aequalitatem plena.

Docuit idem orthodoxa antiquitas, non solùm quae post Concilium illud Nicenum laudatissimum, sed etiam quae ante illud fuit.

IGNATIUS epistolâ ad Magnesianos de Christo, ait: ὃς πρὸ αἰώνων παρὰ τῷ πατρὶ γεννηθεὶς, ἦν λόγος θεὸς, μονογενὴς υἱός, hoc est, *qui ante aevum à Patre genitus, erat Sermo Deus, unigenitus Filius.*

D JUSTINUS MARTYR Apologiâ secundâ pro Christianis pag. 52. τὸν λόγον, ὅ ἐστι πρῶτον γέννημα τοῦ θεοῦ, ἄνευ ἐπιμιξίας φάσκειν ἡμᾶς γεγεννῆσθαι Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν διδάσκαλον ἡμῶν. id est, *Sermonem, qui primum est genimen Dei, absque mistione genitum esse dicimus Jesum videlicet Christum, Doctorem nostrum.*

Ibidem ait: ἰδίως παρὰ τὴν κοινὴν γένεσιν γεγεννῆσθαι αὐτὸν ἐκ θεοῦ λέγομεν λόγον θεοῦ. id est. *Peculiariter praeter communem generationem genitum eum ex Deo dicimus, Sermonem Dei.*

Et paginâ 53. Ἰησοῦς Χριστὸς μόνος ἰδίως υἱὸς τῷ θεῷ γεγέννηται, λόγος αὐτοῦ ὑπάρχων καὶ πρωτότοκος καὶ δύναμις. id est, *Iesus Christus solus propriè Filius Deo genitus est, Sermo ejus exsistens & primogenitus & virtus.*

E Pluribus autem verbis in Dialogo cum Tryphone Judaeo paginâ 221, 222. ubi inter alia dicit: ἀρχὴν πρὸ πάντων τῶν κτισμάτων ὁ Θεὸς γεγέννηκε δύναμίν τινα ἐξ ἑαυτοῦ λογικήν, ἥτις καὶ δόξα κυρίου ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου καλεῖται, ποτὲ δὲ σοφία, ποτὲ δὲ ἄγγελος, ποτὲ δὲ Θεὸς, ποτὲ δὲ κύριος, καὶ λόγος, ποτὲ δὲ Ἀρχιστράτηγον ἑαυτὸν λέγει, ἐν ἀνθρώπου μορφῇ φανέντα τῷ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦ. id est, *Primitus ante creaturas omnes*

omnes Deum genuisse ex se virtutem quandam rationalem: quæ quidem & gloria Domini à Spiritu Sancto vocatur, nonnunquam autem Filius, aliquando Sapientia, quandoque Angelus, interdum Deus, aliquando Dominus & Verbum: fuit quando Archiducem seipsum dixit, in hominis forma Iosua Nave filio apparens.

Et paulò post: ἀλλὰ τοῦτο τὸ τῷ ὄντι ἀπὸ τοῦ πατρὸς προβληθὲν γέννημα πρὸ πάντων τῶν ποιημάτων συνῆν τῷ πατρὶ, καὶ τούτῳ ὁ πατὴρ προσομιλεῖ, ὡς ὁ λόγος διὰ τοῦ Σολομῶνος ἐδήλωσεν, ὅτι καὶ ἀρχὴ πρὸ πάντων τῶν ποιημάτων τοῦτ' αὐτὸ καὶ γέννημα ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἐγεγέννητο, ὃ Σοφία διὰ Σολομῶνος καλεῖται. *Verùm hæc ipsa à Patre revera edita progenies, ante creaturas omnes unà cum Patre fuit, & cum ea Pater colloquitur, prout Verbum per Salomonem declaravit, primitus (sive principium) ante creaturas omnes hanc ipsam progeniem à Deo genitam esse quæ Sapientia à Salomone vocatur.*

ATHENAGORAS Atheniēsis, Apologiâ pro Christianis ad Imperatorem Antoninum & Commodum paginâ 12. Edit. Henrici Stephani. ἀλλ' ἔστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ λόγος τοῦ πατρὸς ἐν ἰδέᾳ καὶ ἐνεργείᾳ. πρὸς αὐτοῦ γὰρ καὶ δι' αὐτοῦ πάντα ἐγένετο, ἑνὸς τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ. ὄντος δὲ τοῦ υἱοῦ ἐν πατρὶ, καὶ πατρὸς ἐν υἱῷ. ἑνότητι καὶ δυνάμει πνεύματος, νοῦς, καὶ λόγος τοῦ πατρὸς, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. εἰ δὲ δι' ὑπερβολὴν συνέσεως σκοπεῖν ὑμῖν ἔπεισιν, ὁ παῖς τί βούλεται, ἐρῶ διὰ βραχέων. πρῶτον γέννημα εἶναι τῷ πατρὶ οὐχ ὡς γενόμενον (ἐξ ἀρχῆς γὰρ ὁ θεὸς, νοῦς ἀΐδιος ὢν, εἶχεν αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ τὸν λόγον ἀϊδίως λογικὸς ὢν) ἀλλ' ὡς τῶν ὑλικῶν ξυμπάντων ἀποίου φύσεως καὶ γῆς, ὀχείας ὑποκειμένων δίκην, μεμιγμένων τῶν παχυμερεστέρων πρὸς τὰ κουφότερα ἐπ' αὐτοῖς, ἰδέα καὶ ἐνέργεια εἶναι προελθών. id est, *Sed Filius Dei est Verbum Patris, in idea & efficacia: ab ipso enim & per ipsum facta sunt omnia, quum Pater & Filius unum sint. ita ut Filius sit in Patre, & Pater in Filio, per unionem & virtutem seu potentiam Spiritus, siquidem mens & Verbum Dei, Filius Dei est. Iam si vobis qui intellectus subtilitate excellitis altiùs repetendum videtur, quidnam sibi velit hic Dei Filius: paucis dicam. Primigenia hic est Patris progenies, quæ non ut facta (à principio enim Deus, qui est mens æterna, ipse in seipso λόγον, hoc est, Verbum, aut Rationem, habet, quum rationalis ipse æternum sit) sed ut rerum cunctarum idea & perfectio foret, progressa est.*

CLEMENS Alexandrinus libr. 1. Pædagogi cap. 6. μή τι οὖν ὁμολογήσουσιν ἄκοντες τὸν λόγον τέλειον ἐκ τελείου φύντα τοῦ Πατρός: hoc est, *An non vel inviti fatebuntur Sermonem perfectum ex perfecto Patre natum?*

IRENÆVS libro secundo adversus hæreses c. quadrages. octavo docet Filium ex Patre genitum esse: quomodo autem ex ipso prolatus & genitus sit, neminem nosse, nisi solum qui generavit Pater & qui natus est Filius. Propterea Valentinum, Marcionem, Saturninum & Basilidem graviter reprehendit quòd modum æternæ generationis Filii cognitum sibi esse gloriarentur. Atque inter alia hanc præclaram habet sententiam: *Si scientiam diei illius, Filius non erubuit referre ad Patrem, sed dixit quod verum est: neque nos erubescimus quæ sunt in quæstionibus majora secundùm nos, reservare Deo. Nemo enim super Magistrum est.*

TERTVL. libro contra Paxean capite octavo: *Protulit Deus Sermonem sicut radix fruticem, & fons fluvium, & Sol radium.* Et mox: *Quia omnis origo parens est: & omne quod ex origine profertur, progenies est: multò magis Sermo Dei, qui etiam propriè nomen filii accipit. Nec frutex tamen à radice: nec fluvius à fonte: nec radius à Sole discernitur: Sicut nec à Deo Sermo.*

Lactant. libro divinarum Institutionum quarto, qui est de Vera Sapientia, c. 6. docet *Filium à Patre esse genitum, ante præclarum hoc opus mundi.*

Sic confirmatum est, Filium esse genitum à Patre.

Hoc Samosateniani impugnāt his leptologematib.

I. *Secunda persona Deitatis ab æterno ex essentia Patris genita, non est nata in Bethlehem.*

Christus Filius Dei est natus in Bethlehem.

Ergo Christus Filius Dei non est secunda persona Deitatis, &c.

RESP. *Primò* fallacia est ex ignoratione elenchi. Nam si major intelligitur de Christo secundùm Deitatem: Minor verò secundùm humanitatem, non pugnabunt ista, eandem personam & natam esse Bethlehemi & non esse. Deinde Major demùm vera esset, si Christus haberet naturam divinam solùm: sed quia præter divinam naturam habet etiam humanam, ideo Major simpliciter & universè intellecta est falsa. Nam Christus ab æterno à Patre genitus secundùm Deitatem suam, idem est definito tempore natus Bethlehemi secundùm humanitatem suam.

Secundum leptologema est hoc:

Aut Christus homo est, ideoque in loco finito: aut non est homo, sed secunda persona Deitatis à Patre ab æterno genita *& ubique. Sed Christus est homo, inque loco finito: Ergo non est secunda persona Deitatis* è Patre ab æterno genita, *neque ubique.*

RESP. Major est falsa: quia disjunctio non est ἄμεσος, non enumeratis partibus disjunctionis sufficienter. Vera esset in hunc modum: Aut Christus est homo solùm, ideoq; in loco finito; aut non est homo, sed secunda persona Trinitatis solùm, & ubique: aut est utrumque simul in unitate personæ. Hinc sequitur: Sed Christus neque homo solùm est, neque Deus solum: Ergo est Immanuel, Deus & homo simul in unitate personæ; ideoque & ubique est secundum Deitatem & circumscriptus loco secundum humanitatem.

Tertium sophisma est:

Secundam personam Deitatis ab æterno à Patre genitā, *necesse est esse immutabilem, immortalem & impassibilem:*

Sed Filius Dei non est immutabilis, immortalis & impassibilis: nam ut Rom: 8. vers. 32. dicitur, Deus proprio Filio suo non pepercit.

Ergo Filius Dei non est secunda persona Deitatis ab æterno à Patre genita.

RESP. Fallacia est ab ignoratione elenchi. Nam nō pugnant, eandem personam secundam Deitatis esse immutabilem, immortalem & impassibilem secundum Deitatem: & non fuisse, dum in terris viveret in infirmitate carnis suæ, immutabilem, immortalem, impassibilem. Ergo una eademque persona est immutabilis.

Quemadmodum autem Samosateniani negant Christum Filium Dei esse secundam personam Deitatis ab æterno à Patre genitam: ita iidem negant, secundam personam Deitatis Filium Dei esse posse. Utuntur autem hoc sophismate.

Nullus qui ab æterno exsistit: alicujus Filius esse potest.

Secunda persona divinitatis ab æterno exsistit:

Ergo secunda persona divinitatis Filius Dei esse non potest.

Major est falsa. Eam probare conantur hoc pacto:

Quicunque verè est Filius, genitus est ex aliquo:

At nullus qui ab æterno exsistit, gigni ullo modo potest.

Ergo nullus qui ab æterno exsistit, alicujus filius esse potest.

Hoc medio utuntur Samosateniani, etsi illud non amplectuntur ipsi, quia jactant se nescia do-

Falsa est Minor. Etsi enim qui æternus est & nō potest gigni physicâ & temporali geniturâ: potest tamen gigni hyperphysicâ ac æternâ geniturâ: est enim συνώνυμος in rebus hyperphysicis genitura. Nā si in creatura intelligēte λόγος, hoc est, ratio est genimen

Digitized by Google

Utramque ex nostris propriis principiis refellere possis.

mentis πανσυναίδιον ut Aristoteles loquitur lib. 2. de Anima, id est, menti coæternum: multo magis æternus λόγος erit genimen Dei Patris ipsi συναΐδιον. Quomodo enim Filio Dei detrahatur, quod λόγῳ huic anno inest?

Minorem firmare nituntur duobus fulcris: Quorum primum est:

Qui jam ab æterno suum esse habet, is gigni nullo modo potest:

Atqui ab æterno exsistit, jam ab æterno suum esse habet:

Ergo qui ab æterno exsistit, is gigni nullo modo potest.

RESP. Medium est ambiguum. Nam esse vel *essentiale est*, vel *personale*. *Essentiale esse* sic ab æterno habet Filius, ut non sit genitum: *personale esse*, id est, subsistere habet à genitura ex Patre: modus verò geniture non tollit æternitatem substantiæ, sive de essentia, sive de persona dixeris subsistente in unitate essentiæ.

Secundum fulcrum hoc est:

Cuicunque non est opus ut suum esse per generationem demum accipiat, is nullo modo gigni potest:

At ei qui ab æterno exsistit non est opus ut suum esse per generationem demum accipiat: Ergo, &c.

RESP. Minor falsa est duobus nominibus. *Primùm*, quia negat proprietatem vocum quæ de Deo enunciantur univoce & propriissime. Nam sicut proprium Patris est, gignere ita proprium Filii est, genitum esse. Hoc pueri norunt, opus esse, ut qui pater propriè dicitur, filium genuerit & qui filius propriè dicitur, sit à patre genitus: hæc relata simul naturâ sunt.

Secundo propterea falsa est Minor, quia est ἀσύστατος: nam loquens de eo qui exsistit ab æterno & generatione æterna, utitur particulâ *demum*, quæ temporis circumscriptionem denotat. At temporis circumscriptio in rem æternam non cadit: genitura Filii æterna est: quid ergo ad illam circumscriptio temporis? Potuissent hoc vel ex Philosopho discere, qui lib. 4. Phys. c. 12. T. 117. ait: *Res æternæ non sunt in tempore, hoc ipso quod æternæ sunt. Neque enim eas amplectitur tempus neque earum rationem metitur.*

Pergunt Samosateniani & Filium Dei esse ante mundi creationem genitum, negant his sophismatibus.

Primum est: Nullus anno ab orbe condito 3970. natus, potuit genitus esse ante mundum creatum:

Filius Dei Christus anno ab orbe condito 3970. est natus: Ergo, &c.

RESP. Fallacia est ab ignoratione elenchi, quasi pugnarent hæc duo, Filium Dei natum esse Anno mundi 3970. & genitum esse ante mundum creatum. Pugnarent ista, si Filius Dei tantùm creatura esset. Sed quia æternus etiam Deus est, secundùm humanam quidem naturam natus est in tempore, secundùm divinam verò genitus ab æterno.

Secundum sophisma hoc est:

Omnis genitus ex essentia Patris est mutabilis: At Filius Dei, quia est Deus æternus, non est mutabilis:

Ergo non est genitus ex essentia Patris.

RESP. Propositio non est universè vera.

Illam sic statuminare conantur:

Si generatio est mutatio à non esse, tum omnis genitus ex essentia Patris est mutabilis: Antecedens est: Ergo & consequens.

RESP. Antecedens continet definitionem duntaxat generationis physicæ quæ in res metaphysicas & divinas non competit. Physica inferior scientia non dat modum rebus superioris aut potiùs summæ omnium scientiæ. Omnis igitur genitus physicè & ex patris essentia propriè, est mutabilis. At Filius Dei supra hanc naturam est, neque physicè est genitus ex Patris essentia: proinde etiam mutabilis non est. Mutatio enim est materiæ ac non formæ. Res autem metaphysicæ sunt formæ simplices: quantò magis divinæ? Ut igitur persona Filii Dei est immutabilis, ita etiam genitus est immutabiliter.

Tertium sophisma est istud:

Si Filius Dei est verus Deus, non est ex Patre genitus.

At prius est. Ergò & posterius.

Nos negamus connexi consequentiam. Eam verò Samosateniani sic probant:

Si Filius Dei est genitus ex Patre, non potest esse ens primum & immutabile. At si est verus Deus, est ens primum & immutabile:

Ergo si est verus Deus, non est ex Patre genitus.

RESP. Falsa est propositio ob ignorationem elenchi. Nam Filium Dei esse genitum ex Patre & esse ens primum atque immutabile non pugnant. Est enim genitus ex Patre secundùm personam: & est ens primum atque immutabile secundum essentiam. Quum genitus dicitur, fit relatio Filii ad Patrem: cum vero ens primum & immutabile dicitur, relatio fit ad entia cætera, quæ ab ipso sunt, in ipso (quamvis suo modo & extra ipsum) per ipsum & propter ipsum.

Quartum sophisma sequitur:

Si Filius Dei æternus est, non est genitus ex Patre:

At est æternus. Ergo non est genitus ex Patre.

Majorem negamus. Eam igitur sic probant:

Si Filius Dei est genitus ex Patre, necessariò cæpit esse;

At si æternus est, impossibile est ut cæperit esse:

Ergo si æternus est, non est genitus ex Patre.

RESP. Falsa est Maior. Nam si Filius Dei esset genitus ex Patre in tempore, tum necessariò cæpisset esse: siquidem *cæpisse esse* rerum est temporalium, non æternarum. At quia ab æterno est genitus, nequaquam cæpit esse, sed semper est.

Instant: *Quod semper est, ingenerabile est: Ratio, quia quod æternum est semper est.*

Filius Dei semper est: Ergo ingenerabilis.

RESP. Major est falsa ob ignorationem elenchi. Nam quod semper est, non opponitur generabili, sed temporali. Dicendum ergo fuerat: Quod semper est, intemporale est.

Instant rursus: *Si Filius Dei est ab æterno genitus, tum desiit gigni.*

RESP. Non consequentiam: nam cum generatio Filii Dei sit æterna, nunquam desiit gigni, sed generatus est, generatur, & generabitur. Cum enim sermonis humani ea sit inopia, ut rem æternam non possit nisi per tempora enunciare, si verbis utendum est, impropriè de æternitate tempus enunciatur, sive unum sive plura: sed tamen quia quicquid est temporis, id enunciatur illis tribus, præterito, præsente & futuro, & totum tempus simul sumtum propius æternitatem est, quàm particula illius: idcirco melius æternitas, tribus simul temporibus quam uno enunciatur. Sic Deus est, fuit, futurus est, nihil sibi vult aliud, quàm æternum esse: & Christum genitum esse à Patre, gigni & genitum iri, nihil aliud quam æternum gigni. Quapropter non solum dicimus, Filium ab æterno semper generatum esse, sed etiam semper generari.

Instant iterum: *Si semper generatur, habet imperfectum & successivum esse, non autem permanens.*

RESP. Negatur consequens: nam falsum est, *Quicquid semper generatur, id habere imperfectum esse atque successivum, nec permanens semper.* Nam generationis cum metaphysicæ, tum etiam divinæ proprium illud est, quod generans & generatum semper simul sint, & perfectè sint simul. Qui aliud sentit, naturam *æternitatis, æternarum rerum, & generationis spiritualis* evertit. *Æternitatis:* nam

Digitized by Google

nam æternitas est tota simul, nec per TUNC, id est, A
instans ullum temporis dividitur. *Rerum æternarum:* nam si æternæ sunt, etiam æternitatis proprietatem competere eis necesse est. *Generationis denique spiritualis*, hoc est, metaphysicæ & divinæ, quia in utraque hac generatione generans & generatum semper simul perfecte sunt, nec aliter se habere possunt. Atque hujus rei ratio est evidens, si ad rerum metaphysicarum divinarumque naturam respexeris. Nam quæ à natura simplicia sunt, ea semper ita sunt ut sunt, nec aliter se habere possunt, quatenus sunt. Ita autem sunt res metaphysicæ, simplices: res divinæ simplicissimæ. Velut anima rationalis simplex est, & simpliciter rationem gignit de se in se. Si simpliciter, perfecte igitur: nam si imperfecte, non foret simplex, quia compositio in B
eam caderet. At neutra compositionem habet: simplex igitur est à natura. Si simplex à natura: ergo & perfecta est. Si à natura, semper est simplex & perfecta, ex quo est. Veruntamen anima sive mens, semper rationem in se de se gignit simplex simplicem, perfecta perfectam, semperque genuit. Quod si spiritus qui certo tempore cœperunt esse, id tamen proprietatis habeant, ut simplices & perfecti simplicem perfectamque rationem genitura metaphysica generent: quomodo id simplicissimo omnium & ab æterno existenti spiritui adimetur?

Instant adhuc: *Atqui non ita docent Theologi memoria nostra.*

RESP Invidiose hoc adducitur, ut humanæ autoritates committantur. At primum omnes Patres uno C
ore sic locuti sunt ut nos loquimur: nostræ verò ætatis Theologi vel Patrum sententiam secuti sunt: vel de re tota tacuerunt: vel docentes tantum, Filium Dei ab æterno genitum esse, hoc voluerunt, sine principio temporali genitum esse, interim æternitatem generationis non negarunt.

Maneat igitur firmum, Filium Dei esse genitum à Deo Patre ab æterno.

Theoremata quædam de Filii Dei generatione divina ac æterna.

I. Filius Dei genitus est non ab essentia divina simpliciter, sed à persona Patris: ideo non est essentiæ divinæ, non Trinitatis filius, sed unius tantum personæ, nimirum Patris. D

Objicitur I. *Deus est essentia divina: Secunda persona Deitatis est Filius Dei: Ergo est essentia divina filius, & per consequens non unius tantùm persona.*

RESP. Negamus consequentiam, quia committitur fallacia homonymiæ: nomen enim DEI sumitur in majore propositione *absolute*, in minore autem *relatè*. Quum *absolutè* sumitur, quod fit cum per se consideratur quatenus creaturis opponitur à quibus disparatur, tum essentiam divinam significat, ut cum dicitur Matthæi 19.17. *Nullus est bonus, nisi unus, nempe Deus.* Quum autem *relatè* accipitur, quod fit cum alicujus personæ proprietas aut relatio ei adjungitur vel opponitur, tum personam significat sive unam, ut cum secunda persona Deitatis dicitur *Filius Dei*; sive duas, ut cum Spiritus Sanctus dicitur *Spiritus Dei*, veluti Gen. 1. E
v. 2. *Spiritus Dei incubabat superficiei aquarum*: hîc enim intelligitur Spiritus Patris & Filii. In istius objectionis minore, accipitur *Dei* nomen relate, pro unica persona Patris; quia filius est Patris filius: atque ita quatuor sunt termini. Ruit igitur conclusio.

Objicitur II. *Verus Deus est Trinitas: Secunda persona Deitatis est Filius veri Dei: Ergo est filius Trinitatis.*

Atqui hoc est absurdum, quia Trinitas non habet filium naturalem: Ergo secunda persona non est Filius veri Dei.

RESP. Negatur consequentia, quia propter homonymiam medii sunt quatuor termini: nam *verus Deus* in majore accipitur absolute, in minore relate; Propterea major particularis est. Quod si universaliter intelligatur, falsa est: non enim quicquid est verus Deus, est Trinitas, sed vel Trinitas, vel aliqua Trinitatis persona. Falsa igitur est conclusio.

Hactenus primum theorema.

Genita est persona non essentia divina: ut enim essentia divina non gignit, ita nec gignitur.

Objiciunt I. *Filius Dei est genitus:*
Filius Dei est essentia divina:
Ergo essentia divina est genita.

RESP. *Primò* negatur consequentia, quia proceditur à dicto secundum quid ad dictum simpliciter. Nam *essentia divina* in assumtione secundum quid dicitur, in conclusione simpliciter. Filius Dei enim est essentia divina, sed non simpliciter, verum quatenus illa personalis proprietatis & relationis ratione in persona Filii determinatur. *Deinde* adversarii confundunt proprietates personales & essentiales. Nam de qualibet persona Deitatis dici potest & proprietas ejus personalis & quicquid commune est omnibus personis, ut quòd quælibet illarum sit Deus, quòd quælibet illarum sit essentia divina, quòd sit omnipotens, &c. Sed contrà de essentia divina non potest prædicari proprietas personalis. De Filio igitur dici potest & quòd genitus sit, & quod essentia divina sit. Non tamen hinc sequitur, quòd essentia divina genita. A relativo ad absolutum non valet consequentia. Non quicquid de relativo dicitur, de absoluto dici potest. Non quicquid proprium est personæ, convenit essentiæ: seu, quicquid personæ proprium est essentiæ non tribuitur: quum essentia sit communis, persona non item. *Tertiò*, major est particularis: Etsi enim Filius Dei sit genitus, tamen non quicquid est Filius, id genitum est: quum Filius non tantum sit persona genita, sed etiam essentia ingenita. Sicut Pater quidem Filium genuit, non tamen quicquid est Pater, genuit: quum Pater non sit tantum persona gignens, sed etiam essentia quæ propriè loquendo non gignit.

Objiciunt II. *Quicquid à Patre per generationem communicatum est Filio, id est, genitum: Essentia divina à Patre per generationem communicata est Filio:*
Ergo essentia divina est genita.

RESP. Negatur Major propositio: quia non est idem *communicari & gigni*. Non enim id quod communicatur genito, sed illud gignitur, cui substantia gignentis communicatur. Filius itaque propriè loquendo gignitur à Patre: essentia autem Filii propriè non gignitur, sed à seipsa existens communicatur à Patre Filio nascenti: id quod etiam ex rerum creatarum generatione potest intelligi.

Hucusque secundum theorema.

III. Filius Dei est genitus ex essentia & substantia Patris, non tanquam ex materia propriè loquendo, sed quia nô ex materia extra divinã essentiam: nec dilatatione essentiæ Patris, nec profluxione aut decisione, nec propagatione, nam essentia Filii à Patris essentia non est dilatata, porrecta, decisa aut propagata. Theorema istud sic confirmatur. Filius Dei est genitus aut ex nulla substantia aut ex aliqua. Si ex nulla, tum est genitus ex nihilo: quod est plane absurdum. Si ex aliqua substantia, tum aut Patris, aut alia At non ex alia, quia sic non esset verus Patris Filius: Ergo ex substantia Patris.

Objicitur [illegible] *Quicquid commune est omnium trium personarum, de eo Filius non est genitus: Essentia Patris est communis omnium trium personarum: Ergo de essentia Patris non est Filius genitus.*

Digitized by Google

RESP. Major est restringenda: Quicquid commune est omnium trium personarum, nempe ita ut non sit certo considerandi modo etiam proprium unius personæ, de eo Filius non est genitus. Jam essentia Patris est quidem omnium trium personarum communis, absolutè considerata: eadem tamen considerata singulariter ut est determinata & subsistens in persona Patris, est propria Patris. Hoc igitur sensu posteriore, de essentia Patris dicitur **Filius genitus**.

IV. Filius Dei est genitus **non voluntate Patris**, sed naturâ: ac proinde voluntas gignendi in Patre non præcessit generationem Filii.

Objicitur: *Quia volente Patre gignitur, is voluntate Patris gignitur:*

Filius Dei à Patre volente est genitus:

Ergo voluntate Patris est genitus.

RESP. Major negatur: *primo* enim non quicquid est volente Patre, aut quicquid Pater est volens, id est, voluntate ejus. Nam volens omniscius, bonus, justus, misericors, immortalis, omnipotens est, non nolens, non invitus: & tamen non voluntate sive decreto aliquo suo, sed naturâ talis est, sed necessitate absolutâ, quâ talis est Deus, qualis nisi esset, ne quidem esset omnino, aut saltem non Deus esset. *Deinde* major locum non habet in generatione æterna. Sicut ejus qui ab æterno gignit, tam generatio, quam generandi voluntas æterna est: ita ejus qui ab æterno genitus est generationem voluntas gignentis minime præcessit. Etsi igitur Filius Dei genitus: sit à Patre volente: non tamen voluntate Patris est genitus sicut voluntate illius omnes res creatæ sunt, quarum creationem poterat etiam omittere.

Hactenus secunda differentia in descriptione personæ Filii Dei, posita ab æterna ejus generatione ex Patre, de qua sobriè nobis loquendum, & acquiescendum religiosè in eo quod in Sacra Scriptura nobis revelatum, & non sapiendum supra id quod ex inspiratione divina descriptum est: *neq; quærendum est*, (ut verbis utar beati Athanasii, quæ exstant in oratione tertia contra Arianos paginâ ducentesimâ decimaquartâ primi tomi) *cur non tale sit Dei Verbum, quale nostrum est, quum Deus nequaquam talis sit, quales nos sumus, quemadmodum dictum est, imò indecorum est quærere, quomodo ex Deo Verbum sit, aut quomodo sit Dei splendor, aut quomodo gignat Deus, & quis sit modus generationis Dei. Insaniverit enim qui talia auderet: quoniam rem ineffabilem, & propriam divinæ naturæ, & duntaxat ipsi ac Filio suo cognitam verbis interpretari conatur. Simile est, ac si idem quærerent, ubi Deus aut quomodo Deus sit, & quantus sit Pater. Sed ut talia sciscitari impium est, & eorum qui Deum ignorant: ita quoq; fas non est, ut de Filii Dei nativitate ad istum modum percunctationes facias, aut ad tuam naturã & imbecillitatem modificare studeas Deum ac Dei sapientiam. Non tamen ob id præter veritatẽ aliquid cogitandũ est: neq; si te in quæstione non explices, diffidendum est Sacris Scripturis, quoniam melius est, hæsitabundos ignoratâ causâ tacere & credere, quàm ideo non credere, quia hæsitant: ea potissimùm de causa, quod qui hæsitat, potest aliquomodo veniam mereri, quòd quamvis quæsierit intra quietẽ tamẽ maneat. Qui autem, eo quod in explicanda causa hæsitet, fingit animo quæ nequaquam decent, atq; ita de Deo indigna eloquitur, indeprecabilem reportat suæ audaciæ punitionem. Potest enim in istiusmodi perplexitatibus aliquid leniminti, quodq; animo sufficiat, sibi ex sacris literis colligere, ut sumat in manus rectè scripta, atq; inde in nostro Verbo exemplũ mutuetur: quod, quemadmodum illud proprium est nobis, & ex nobis exsistit, non autem genus aliquod operis extra nos à nobis factum: ita quoq; Dei verbum proprium esse Deo, & ex Deo exsistere, sed non tamen ut tale sit quale hominũ verbum est: alioqui necessum esset, ut ratiocineris etiam Deum hominẽ esse. Ecce rursum, hominibus multa & frequentia quotidie verba enascuntur, & prætereunt, eo quòd priora non maneant, sed evanescant: quod ideo contingit, quia mortales istorum verborum patres, lubricas & prætermeabiles habeant ætates. Cogitationes verò, quæ in mentem subeunt, ex quibus ratiocinantur, & aliud ex alio colligunt, tales sunt, qualia illa, quæ loquuntur, unde fit, ut multa verba habeant & post multa verba nihil eorum insolume possideant. Simul enim, ut desiit quis loqui, absumtum, consumtumq; est Verbum. Contrà verò, Dei Verbum unum est ac idem, & ut scriptum est, in æternum permanet, sine omni immutatione, non primũ aut secundum, sed idem semper exsistens.*

Tertio additur in descriptione Filii Dei, quòd ipse unà cum Patre spiret ab æterno Spiritum Sanctum. Nam quicunque mittit & dat Spiritum Sanctum electis, is eundem ab æterno spirat. Ejusdem enim est dare Spiritum Sanctum, cujus est eum spirare; ac nequaquam alterius. Jam verò certum est, quòd non tantum Pater, verùm etiam Filius mittat & det electis Spiritum Sanctum. De Patre non est necesse producere testimonia: De Filio Dei autem hæc sunt, Joh. 15. v. 26. ait Filius Dei: *Quum autem venerit Paracletus ille, quem ego mittam vobis à Patre, Spiritus ille veritatis, &c.* Et cap. 16. v. 7. *Nisi enim abiero, Paracletus ille non veniet ad vos: sin autem profectus fuero, mittam eum ad vos.* Et cap. 20. v. 22. *afflavit discipulos suos, & dixit eis, Accipite Spiritum Sanctum.* Hinc conficitur, quòd Filius Dei unà cum Patre spiret ab æterno Spiritum Sanctum.

Hactenus de Filio Dei: sequitur

CAPUT VI.

DE SPIRITU SANCTO.

SPIRITUS SANCTUS est persona Deitatis tertia, à Patre & Filio per æternam atque unicam spirationem procedens.

In hoc enunciato considerari debet primò nomen *Spiritus Sancti*: deinde *descriptio ipsa Spiritus Sancti*.

Nomen *Spiritus Sancti* duobus modis accipitur. Spiritus enim Sanctus intelligitur vel *ab æterno exsistens*: vel *certo tempore creatus*. Spiritus Sanctus ab æterno exsistens, vel *essentialiter* accipitur, vel *personaliter*.

Essentialiter de essentia divina Patris, Filii & Spiritus Sancti, ut Joh. 4. vers. 24. *Deus est Spiritus.* Sic Deitas Christi, Spiritus nomine intelligitur Matth. 12. v. 28. *Si autem per Spiritum Dei ego ejicio dæmonia, nempe pervenit ad vos regnum Dei.* Rom. 1. v. 4. ubi dicitur, *Filium Dei factum ex semine Davidis secundùm carnem, declaratum Filium Dei potenter secundùm Spiritum sanctificationis.* 1. Tim. 3. v. 16. *Deus conspicuus factus est in carne, justificatus est in Spiritu.* Hebr. 9. v. 14. *Christus per Spiritum æternum seipsum obtulit inculpatum Deo.* 1. Pet. 3. v. 18. *mortificatus quidem carne, vivificatus autem Spiritu.*

Personaliter accipitur de sola persona tertia, quæ peculiariter Spiritus Sanctus dicitur, ut Matth. 28. v. 19. *Docete omnes gentes, baptizantes eas in nomen Patris & Filii & Spiritus Sancti.*

In tempore creatus Spiritus qui sanctus est, vel *substantia est incorporea*, velut Angelus bonus & anima hominis sanctificata: vel *accidens aliquod*, nimirum motus aut donum aut virtus aliqua Spiritus sancti, ut cum dicitur *Spiritus fortitudinis* & 1. Thessal. 5. v. 19. *Spiritum ne extinguite.* Joh. 7. 37, 38, 39. *clamavit Iesus dicens: Si quis sitit, veniat ad me & bibat. Qui credit in me, sicut dixit Scriptura, flumina aquæ vivæ ex ventre ipsius fluent. Hoc autem dixit de Spiritu illo quem accepturi erant credentes in eum. Nondum enim erat Spiritus Sanctus, quia Iesus nondum erat glorificatus.* Hîc nomine Spiritus Sancti intelligi

telligi debent χαρίσματα, dona & virtutes Spiritus Sancti, quæ post adscensionem Christi in cœlum & sessionem ad dextram Dei Patris effundi copiosè in credentes debuerunt, secundum vaticinium Joel.2. Galat.3. vers.2. *Hoc solum velim discere ex vobis, Ex operibus Legis spiritum accepistis, an ex fide per auditum acceptâ?* & v.5. *Qui igitur subministrat vobis spiritum, & efficit virtutes in vobis, ex operibus Legis, an ex fide per auditum percepta subministrat?* Hic in utroque versu per *spiritum* intelliguntur spirituales gratiæ, seu dona Spiritus Sancti quibus tum visibiliter donabantur fideles. Interdum per *spiritum* intelligitur spiritualis efficacia Evangelii, ut Gal.3. v.3. *Adeò amentes estis? quum spiritu inceperitis, nunc carne perficiemini?*

In præsentia accipitur de Spiritu ab æterno exsistente, ut est tertia persona Deitatis. Ac tum *Spiritus* dicitur, quia spiratur à Patre & Filio, procedens ab eis ab æterno & missus in corda electorum, in quibus Pater & Filius sunt efficaces per ipsum *Sanctus* dicitur. 1. quia in se & naturâ suâ sanctus est. 2. quia sanctificator est electorum Dei.

Hæc de nomine Spiritus Sancti.

Descriptionis partes duæ sunt: *Prima* est quòd Spiritus Sanctus sit *persona Deitatis*, id est, subsistentia totam essentiam divinam natura habens, sed proprietate incommunicabili ab aliis personis distincta.

Quòd Spiritus Sanctus sit *persona*, hoc est, subsistentia, hypostasis, ὑφιστάμενον, individuum per se subsistens, vivum, intelligens, incommunicabile, non sustentatum in alio, nec pars alterius; non autem affectio duntaxat seu virtus à Deo in homine excitata, seu homini donata, aut afflatus quidam divinus, asserimus contra Samosatenianos & Macedonianos his argumentis.

I. Quia ei tribuitur voluntas & beneplacitum, 1.Cor.12.vers.11. Actor.15.v.28.

II. Quia ei tribuuntur operationes seu actiones quæ propriæ sunt alicujus personæ, non autem accidentis, hoc est, motus vel qualitatis alicujus. Nam assumpta visibili specie columbæ & ignitarum linguarum apparuit. Matth.3.vers.16. Johan.1.vers.32. Actor. 2.versic.3. *Idem docet* 1.Cor.2.vers.13. 1.Johan.2.vers.27. Joh.14.vers.26. *Ducit in omnem veritatem.* Johan. 16. vers.13. *In memoriam revocat omnia quæ Christus dixit.* Johan.14.v.26. *Testatur de Christo.* Johan.15.vers.26. *Venit ad nos.* Johan.16.v.8. *Non loquitur à seipso, sed quæcunque audierit, loquetur & quæ ventura sunt, renunciat.* Iohan.16.vers.13. *Glorificat Christum, accipiens de eo quod est Christi & renuncians nobis.* Ioh.16.v.14. *Consolatur fideles.* Actor.9.v.31. *Distribuit dona ut vult.* 1.Cor.12.v.11. *Vocat & mittit ministros Ecclesiæ.* Actor.13.v.2. *Per Prophetas & Apostolos locutus est.* 2.Pet.1.v.21. Matth.10.v.20. Actor.6.10. *Sublevat infirmitates nostras & interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* Roman 8.v.26. *Testatur in cœlo cum Patre & Sermone, Iesum Mariæ Virginis filium esse Christum illum & Filium illum Dei.* 1.Iohan.5.v.7. *Testatur unà cum Spiritu nostro nos esse Filios Dei.* Rom.8.v.16. *Scrutatur omnia, etiam profunditates Dei.* 1.Cor.2.v.10.11. & alia opera, teste Scriptura, facit quæ sunt opera personæ per se subsistentis, viventis & agentis pro libera sua voluntate.

EXCIPIUNT Samosateniani ad hoc argumentum *esse in eo amphiboliam, Etsi enim, exempli causâ,* Paulus dicat 1.Cor.12.v.11. *Spiritum Sanctum distribuere dona ut vult; tamen inde non effici, Spiritum Sanctum esse personam Trinitatis, quippe cum (ut ibidem proximè antè videri possit) Spiritum Sanctum distribuere dona, ut vult, nihil aliud significet quam Deum Patrem, qui operatur omnia in omnibus pro sua voluntate per Spiritum suum distribuere.*

REPLIC. nostra. Argumentatio nostra est planè ἀναμφίβολος: Quicunque distribuit dona ut vult, is est persona. Assumtio est Pauli Apostoli, quam Samosateniani sic interpretantur. Non Spiritum Sanctum distribuere dona ut vult (qua in re contradicunt Apostolo) sed Deum Patrem per Spiritum. At ista interpretatio est inepta: nam idem regeretur denuo, personam Patris operari per Spiritus Sancti personam, quæ oratio cum Scripturis Sanctis convenit.

EXCIPIUNT amplius ad testimonium Joh.14. v.26. Spiritus Sanctus vos docebit omnia & suggeret vobis omnia quę dixi vobis, *& dicunt in eo esse itidem amphiboliam. Docere enim & suggerere esse quidem personarum propriè loquendo: interdum tamen figuratè per prosopopœiam aut metonymiam etiam tribui rebus illis quæ non sunt personæ. ut hoc loco Spiritui Sancto. Sic, ajunt, Abelis sanguinem clamasse ad Deum,* Gen.4.v.10. *Sensum autem esse, Deum per Spiritum S. suum docere & suggerere omnia, ut est Matth.10.*

REPLICATIO nostra. Negatur hîc esse amphibolia: sed in dicto Ioh.14.v.26. verba *docendi & suggerendi* tribuuntur Spiritui Sancto propriè, non autem figurate: nam propriam significationem contendimus servari: ubicunque commodè potest, oportere: At hîc potest servari & debet. Exemplum de Abelis sanguine Gen.4.v.10. est dissimile. Nam Abelis sanguinem rem mortuam fuisse constat, quum in terram, unde clamasse dicitur, profusus esset: figura itaque seu tropus illic necessariò statuitur. Spiritus autem sanctus non est res mortua, sed viva, sed intelligens, & intellectum nobis dans: quapropter absque amphibolia & tropo dicitur docere & suggerere omnia quæ Christus dixit.

Hactenus secundum argumentum: sequuntur reliqua.

III. Quia disertè distinguitur à donis quæ efficit. 1.Cor.12.4, 11. *Discrimina donorum sunt, sed idem Spiritus. Omnia autem hæc efficit unus idemque Spiritus, distribuens illa privatim singulis sicut vult.*

IV. Quia in nomen ejus baptizamur, perinde ut in Patris & Filii nomen. Matth.28.19.

V. Quia habitat in nobis ut in templo suo. Ioh.14. v.17. 1.Cor.3.v.16.

RESP. Samosateniani ad hoc argumentum *negando consequentiam propter amphiboliam in verbis*, habitare in nobis ut in templo suo: *quorum sententia sit, Deum per virtutem suam, quæ est Spiritus sanctus, in sanctorum cordibus operari, quia immensus Deus alio modo quàm virtute sua in hominibus esse non possit.*

Ad istam responsionem sic replicamus. Falsò negatur consequentia, quia nihil est in argumento nostro ἀμφίβολον: Plana sunt verba, planus sensus. Spiritum sanctum habitare in sanctis ut in templo suo, non est idem quod Deum per virtutem suam in sanctorum cordibus operari. Etsi enim verum sit, Deum per virtutem suam operari in sanctis, tamen eo id non evertitur quod nos affirmamus: tum quia virtus Dei non est separata ab essentia ejus; ibi enim est Deus, ubi operatur: tum quia aliud est operari in aliquo, aliud inhabitare in eo. Deus in omnibus operatur & est secundum essentiam, præsentiam & potentiam suam: at in sanctis operatur & est atque habitat velut in templo suo, secundum singularem præsentiam gratiæ. Proinde licet operetur in omnibus, non tamen omnes sunt templum ipsius, sed pii solum, quos sanctificat Spiritu sancto suo. Deinde hæc virtus quæ Deus est, & operatur & habitat in sanctis, aut essentialis est aut qualitatis. Non autem qualitatis est: Ergo essentialis. Si essentialis, certe aut communis essentiæ divinæ, aut personæ est. Non autem communis

Dei habitatio & operatio in hominibus differunt.

munis essentiæ est: nam propterea Spiritus Dei, Spiritus Domini, Spiritus Christi appellatur. Est igitur hoc proprium divinæ personæ nomen atq; singulare. Præterea toto cœlo errant Samosateniani, quum ajunt, non alio modo Deum immensum, quam virtute sua in hominibus esse posse: quum nec sine essentia, nec sine præsentia virtus ipsius inesse possit.

VI. Quia tentatur ab hominibus peccantibus. Act. 5. v. 9. *Quid est, cur convenerit inter vos, ut tentaretis Spiritum Domini?* Tristitia afficitur. Eph. 4. 30. *Ne tristitia afficite Spiritum illum Sanctum Dei, per quem obsignati estis in diem redemtionis:* Ei obsistitur ab incredulis & contumacibus. Actor. 7. 51. *Vos semper Spiritui illi Sancto obnitimini.*

Ex his omnibus patet quòd Spiritus Sanctus sit persona.

OBJICITUR I. *Spiritus Sanctus significat, usitatà phrasi Scripturæ, sanctitatem & motus sanctos in hominibus à Deo excitatos: Ergo non est persona seu ὑποστάσεως.*

Antecedens probatur inductione locorum Scripturæ. Luc. 1. 15 *Spiritu Sancto implebitur etiam à ventre matris suæ.* Johan. 4. 23. *Veri adoratores adorabunt Patrem Spiritu & veritate.* Philip. 3. vers. 3 *Spiritu servimus Deo.* Johan. 7. 39. *Nondum enim erat Spiritus Sanctus, quia Iesus nondum erat glorificatus.* Et similia loca plura occurrunt.

RESP. *Ex particulari non rectè infertur universaliter; Alicubi in Scriptura Spiritus Sanctus non significat personam, Ergo nullibi significat personam.* Etsi enim in locis adductis & nonnullis aliis nomine Spiritus Sancti intelligantur dona creata, tamen sunt alia loca, ut quæ suprà adducta sunt, in quibus Spiritus Sanctus non potest intelligi, nisi persona, operationum & donorum effectrix.

OBJICITUR II. *Donum Dei non est persona: Spiritus Sanctus est donum Dei: Non est igitur persona.*

RESP. Major propositio intellecta universaliter, est falsa. Nam & Filius Dei est donum Dei, ut ipsemet de ipso loquitur Joh. 3. v. 16. *Ita Deus dilexit mundum, ut Filium suum illum unigenitum dederit.* Et c. 4. v. 10. *Si nosses donum illud Dei & quis sit ille, qui dicit tibi: da mihi potum: tu petiisses ab eo, & dedisset tibi aquam vivam.* Sic Jes. 9. 6. *Filius datus est nobis.* Rom 8. 32. *qui non etiam cum eo omnia nobis gratificabitur?* Et quis negaverit Filium Dei esse personam? Idem de Spiritu Sancto statuendum.

Quod verò Spiritus Sanctus sit *persona Deitatis?* hoc est, verus Deus natura, αὐτόθεος, id est, à seipso Deus seu Jehova, sequentibus argumentis evincimus.

Primum est, quia absolutè in Scriptura vocatur Deus Actor. 5. 4. *Non es mentitus homini, sed Deo.* Quòd autem hic sermo sit de Spiritu Sancto, liquet ex contextu: nam paulò ante, versu nimirum tertio Petrus dixit Ananiæ; *Cur implevit Satanas cor tuum, ut mentireris in Spiritum Sanctum, ut interciperes ex pretio istius prædii?* Et post rursus v. 9. ad Saphiram: *Quid est, cur convenerit inter vos ut tentaretis Spiritum Domini?* Sic 1. Cor. 3. v. 16, 17. *An nescitis vos esse templum Dei, & Spiritum Dei habitare in vobis? Si quis templum Dei violat, hunc perdet Deus: nam templum Dei sanctum est, quod estis vos.*

RESPONDENT ad hoc argumentum Samosateniani negando consequentiam, propter fallaciam amphiboliæ: quandoquidem mentiri Deo & mentiri Spiritui Sancto. Actor. 5. significet mentiri Deo, qui per Spiritum suum locutus est in Petro, ut Paulus 1. Thess. 4. vers. 8 interpretur, dicens, *Proinde qui hæc quæ diximus vobis, spernit, non spernit hominem, sed Deum, qui dedit Spiritum suum Sanctum in nos.*

Sed responsio ista est falsa. Nam *primùm* argumento nostro non inest amphibolia. Spiritum sanctum &

A Spiritum Domini ipsum in se dicimus appellari Deum propriè; & qui mentitur Spiritui Sancto, cum propriè dici mentitum Deo, quare Spiritus sanctus est Deus. *Secundo* etiamsi concederemus, quod Samosateniani ajunt, mentiri Spiritui sancto esse mentiri Deo, qui per Spiritum suum loquitur in servis suis: tamen non sequeretur inde Spiritum sanctum non esse Deum in servis suis habitantem, sed contrà sequeretur esse Deum in suis habitantem. Nam quid est Spiritus sanctus? an donum accidentale? atqui donum accidentale non loquitur, Spiritus autem sanctus loquitur. An actus accidentalis? atqui actus accidentalis non agit, sed agens agit actum. Ergo aut ipsam essentiam Dei oportet intelligas, aut personam in essentia: nam actum divinum quod agat, aliud nihil est. Essentiam intelligi

B non patitur Lucas, qui ibidem Spiritum Domini appellavit: alius autem Dominus, alius Spiritus ipsius Personam igitur intelligi necesse est, quæ est Spiritus Domini & servos Domini inspirat à Domino. Nec vero aliam esse mentem Pauli 1. Thess. 4. v. 8. verba ipsius docent manifestè, & evincit nostra hæc argumentatio Loquitur enim Spiritus: non donum accidentale, non actus accidentalis, non essentia divina simpliciter: sed persona illa divina à Patre & Filio procedens in unitate essentiæ atque in Sanctis habitans.

Hactenus primum argumentum pro æterna Deitate Spiritus Sancti.

Secundum argumentum petimus ex effectis: quia tribuuntur Spiritui Sancto illa opera quæ solus is facit

C qui est naturà verus Deus. Ipsius opus est.

1. *Creatio*, Job. 26. 13. *Spiritus ejus ornavit cælos* & 33. 4 *Spiritus Dei fecit me.*

2. Spiritus Sancti opus est *Providentia* omnia fovens & conservans, Genes. 1. vers. 2. *Spiritus Dei incubabat superficiei aquarum.* Spiritus non est hoc Mosis loco aër aut ventus, quia nondum formati erant, nec ille mundi spiritus, quem finxerunt Pythagoræi, nam hic inesse mundo, non incubare diceretur, de quo Virgilius libro 6. Æneidos:

Principio cælum ac terras, camposq; liquentes,
Lucentemq; globum Lunæ, Titaniaq; astra
Spiritus intus alit, totamq; infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.
D *Inde hominum pecudumq; genus, vitæq; volantum,*
Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.

De hoc spiritu Pythagorico multa tradit Macrobius in Somn. Scipionis lib. 1. cap. 14. & 17. Et Lactantius de falsa religione lib. 1. cap. 5. & 6. Ex loco Virgilii liquet, spiritum illum Pythagoricum intus alere. Proinde in loco Geneseos intelligitur Sanctus ille Dei Spiritus tertia persona Deitatis à Patre & Filio procedens, qui essentià unus est cum Patre & Filio. Hic Spiritus dicitur *incubasse superficiei aquarum*, hoc est, materiam modò creatam fovisse formationis ergo, ut foventur pulli ab incubantibus matribus; quamvis spirituali & plane inenarrabili, non autem corporali modo.

3. Spiritus Sancti est *operatio miraculorum* 1. Corinth.
E 12. 4. *Divisiones operationum sunt, sed idem Spiritus.* Sic eduxit populum Israëliticum ex Ægypto per mare rubrum, Jesa. 63. 14. *Ut jumentum in convalle descendens Spiritus Iehovæ quiete egit eum*, nempe populum Israëliticum.

4. Opus ejus est, *vocatio & missio* Prophetarum & Apostolorum & Episcoporum hoc est, Pastorum Doctorumque Ecclesiæ Jesa. 48. 16. *Dominus Iehova misit me & Spiritus ejus.* Actor. 13. 2. *Quum ministrarent Domino & jejunarent, dixit Spiritus Sanctus, separate mihi Barnabam*

Digitized by Google

am & Saulum ad opus ad quod eos advocavi. Actor. 20. 28. *Attendite vobis ipsis & toti gregi, in quo vos Spiritus Sanctus constituit episcopos, ad pascendam Ecclesiam Dei, quam suo ipsius sanguine acquisivit.*

5. Opus ejus est missio ipsiusmet Christi, Jesa. 61. 1. Luc. 4. vers. 18. *Spiritus Domini super me, propterea quòd unxit me, ut evangelizem pauperibus misit me, ut medear contritis corde, ut prædicem captivis dimissionem & cæcis visus restitutionem, ut confractos emittam in libertatem: ut prædicem annum Domini acceptum.* Messiam seu Christum quis misit in mundum, nisi solus Deus Israel? Atqui Spiritus Sanctus misit Messiam seu Christum in mundum: Ergo Spiritus Sanctus est Deus Israelis.

6. Opus ejus est collatio donorum ad ministerium Ecclesiæ necessariorum, Johan. 14. 26. *Paracletus ille Spiritus Sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & in memoriam revocabit vobis omnia quæ dixi vobis.* Johan. 16. vers. 13. *Quum autem venerit ille, Spiritus ille veritatis, introducet vos in omnem veritatem.* Quis docuit immediate Apostolos post adscensionem Christi ad coelos, nisi Deus? oportuit enim esse divinitus edoctos. Atqui Spiritus Sanctus docuit immediatè Apostolos post adscensionem Christi ad cœlos: Ergo est Deus, 1. Cor. 12. 8. & sequentibus usq; ad v. 11. *Omnia hæc efficit unus ille & idem Spiritus, distribuens privatim illa singulis sicut vult.*

7. Opus ejus ut causæ principis est patefactio doctrinæ Propheticæ & Apostolicæ. 2. Sam. 2. 32. 2. *Spiritus Jehovæ locutus est in me & Sermo ejus per linguam meam.* Act. 1. v. 16. *Oportuit impleri Scripturam hanc, quam prædixit Spiritus Sanctus per os Davidis.* Et c. 4. v. 25. *Qui Spiritu Sancto per os Davidis pueri tui dixisti, Quare fremuerunt Gentes,* &c. 2. Petri 1. 21. *Spiritu Dei afflati locuti sunt sancti Dei homines.* Jes. 6. v. 9. Jehova quem Jesaias vidit, dixit: *Vade ad populum istum & dic: Audite audietis & non intelligetis, & videntes videbitis & non cernetis.* At Paulus Act. 28. 25. ait, *Spiritum Sanctum tunc locutum esse per Iesaiam Prophetam.* Ergo Spiritus Sanctus est Jehova, hoc est, naturâ Deus. 1. Cor. 2. 9. 10. *Sed prædicamus sicut scriptum est, quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in mentem hominis venerunt, quæ præparavit Deus iis à quibus ipse diligitur. Nobis autem Deus ea retexit per Spiritum suum.* Et v. 13. *Quæ etiam loquimur, non sermonibus quos docet humana sapientia sed quos docet Spiritus Sanctus* 1. Petr. 1. 12. dicitur quod Apostoli ea evangelizaverunt, *per emissum è cœlo Spiritum Sanctum, in quæ cupiunt Angeli introspicere.*

8. Opus ejus est revelatio futurorum; ut causæ efficientis principalis: Johan. 16. 13. *Quæ futura sunt annunciabit vobis.* Act. 11. v. 29. *Agabus per Spiritum Sanctum prædixit famem.* 1. Tim. 4. 1. *Spiritus diserte dicit, quod in posterioribus quidam descifcent à fide.* 1. Petr. 1. 11. vocatur *Spiritus Christi prænuncius ille qui in Prophetis fuit.*

9. Opus ejus ut causæ principalis, est collectio & unitio Ecclesiæ Dei, Ephes. 2. 22. *In quo & vos ædificamini in habitaculum Dei per Spiritum.* 1. Corinth. 12, 13. *Per unum Spiritum nos omnes in unum corpus baptizati sumus.*

10. Opus ejus ut causæ principalis est illuminatio mentium & institutio fidelium, tum in Veteri Testamento, quos docuit & admonuit, ut dicitur Heb. 3. v. 7. *Quapropter sicut dicit Spiritus ille Sanctus, Hodie si vocem ejus audiveritis, Ne obturate corda vestra:* tum in novo Testamento, juxta promissionem Christi 1. Johan. 14. 26. *Paracletus autem ille, Spiritus Sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quæ dixi vobis.* Joh. 16. 14. *Spiritus Sanctus ducet vos in omnem veritatem.* Luc. 12. v. 12. *Spiritus Sanctus docebit vos eo ipso momento, quæ oporteat dicere.* 1. Joh. 2. 27. *Unctio quam vos accepistis ab eo, manet in vobis: nec necesse habetis, ut quisquam doceat vos: verùm sicut eadem unctio docet vos de omnibus, quæ & verax est & non mendax: & sicut docuit vos, manebitis in eo.* Unctio enim per metonymiam est ipse Spiritus Sanctus, quo unguntur regenerati. Illuminat autem Spiritus Sanctus omnes fideles ubicunque sunt terrarum in omnibus Ecclesiis; quod significatum fuit per septem spiritus Dei, quos Christus habet, Apoc. 3. v. 1. Nam unus idemque Spiritus Sanctus septem illis Ecclesiis illuminandis ita sufficiebat, ac si totidem Spiritus in qualibet Ecclesiarum essent.

11. Opus ejus est justificatio nostri. 2. Cor. 3. 17. *Ubi autem Spiritus ille Domini, illic libertas.* Et 1. Cor. 6. v. 11. *Iustificati estis per nomen Domini Iesu, & per Spiritum Dei nostri.*

12. Opus ejus est nostra regeneratio. Joh. 3. vers. 5. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest introire in regnum Dei* Gal. 5. 22. *Fructus Spiritus est charitas, gaudium, pax, iræ cohibitio, benignitas, bonitas, fides, lenitas, continentia.* 2. Cor. 3. 18. *Nos autem omnes retectâ facie gloriam Domini ut in speculo intuentes, in eandem imaginem transformamur ex gloria in gloriam sicut à Domino Spiritu.*

13. Opus ejus est gubernatio actionum & vitæ piorum. Psal. 143. 10. *Spiritus tuus bonus deducat me per viam planam.* Actor. 2. v. 4. *Repleti sunt omnes Apostoli Spiritu Sancto, cæperuntq; loqui aliis linguis, prout Spiritus ille dabat eis effari.* Et cap. 18. 17. *Spiritus Sanctus prohibuit Paulum loqui sermonem in Asia.* Rom. 8. v. 14. *Quotquot Spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei.*

14. Opus ejus est consolatio in tentationibus, Johan. 14. 28. *Paracletus ille Spiritus sanctus.* Act. 9. 31. *Ecclesia per totam Iudæam & Galilæam & Samariam habentes pacem, ædificabantur: & per gentes in timore Domini & consolatione sancti Spiritus, multiplicabantur.* Rom. 8. 26. *Spiritus una sublevat infirmitates nostras.*

15. Opus ejus est confirmatio & conservatio renatorum adversus vim tentationum ad finem usque. Johan. 14. v. 16. promittit Christus *Spiritum sanctum mansurum cum fidelibus in æternum.* Ephes. 1. 13, 14. *Obsignati estis Spiritu illo promissionis sancto: Qui est arrhabo hæreditatis nostræ, ad obtinendum redemtionem ad laudem gloriæ ipsius.* Rom. 5. v. 5. *Spes non pudefacit, eò quod charitas Dei effusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.*

16. Opus ejus est interna testificatio in cordibus electorum & confirmatio quòd sint filii Dei, Rom. 8. 16. *Ipse Spiritus testatur unà cum Spiritu nostro, nos esse filios Dei.*

17. Opus ejus est donatio vitæ & salutis æternæ, Rom. 8. v. 11. *Si Spiritus ejus qui suscitavit Iesum ex mortuis habitat in vobis: is qui excitavit Christum ex mortuis, vivificabit etiam mortalia vestra corpora per inhabitantem ipsius Spiritum in vobis.*

18. Opus ejus est judicium adversus peccata, Joh. 16. 8. *Quum venerit Spiritus ille, arguet mundum de peccato & de justitia & de judicio.*

Ex his omnibus talem exstruimus demonstrationē.
Cui tribuuntur ut causæ efficienti principali, illa opera quæ sunt solius veri Dei, is certe verus est Deus:
Atqui Spiritui Sancto tribuuntur ut causæ efficienti principali illa opera quæ sunt solius veri Dei:
Ergo Spiritus Sanctus est verus Deus.

III. Argumentum ducimus à proprietatibus: quia ei tribuuntur proprietates Dei, soli vero Deo competentes.

Est æternus: quia fuit ante creationem ac proinde in principio creationis, non verò creatus, sed creans & fovens omnia, ut dicitur Genes. 1. vers. 2. *Spiritus Dei incubabat superficiei aquarum.* Sic dicitur Johan. 1. v. 3. *Omnia per hunc sermonem facta sunt, & absq; eo factum est nihil, quod factum est.* Quibus verbis eximitur numero creaturarum Spiritus Sanctus, quum is non dicatur factus, sed procedere à Patre & Filio.

Digitized by Google

OBJICITUR: *Qui habet principium, non est aeternus: Spiritus Sanctus habet principium: Ergo non est aeternus.*

RESPON. Qui habet principium, nempe essentiæ & temporis, non est æternus: At Spiritum Sanctum habere principium essentiæ & temporis, negatur: habet enim tantum principium personæ & ordinis.

Est ubique præsens, Psalm. 139. vers. 7. *Quo irem à Spiritu tuo? aut quò à facie tuâ fugerem?* Spiritus Sanctus habitat in omnibus fidelibus ubicunque sunt terrarum. Johan. 14. v. 16. ait Christus: *Ego verò rogabo Patrem & alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in aeternum.* Et vers. 17. *Spiritus S. apud vos manet, & in vobis erit.* Rom. 8. v. 9. *Spiritus Dei habitat in vobis.* 1. Corinth. 3. 16. *An nescitis vos esse templum Dei, & Spiritum Dei habitare in vobis?* Præclara est sententia *Basilii Magni* de Spiritu Sancto cap. 22. *Ego vobiscum, dicit Dominus, & Spiritus meus stat in medio vestrûm. Qui vero ubique est & Deo adest, eum qualis naturæ putare convenit? Ejusne quæ omnia complectitur? aut ejus quæ particularibus locis includitur, qualem esse Angelorum naturam Scriptura ostendit?* Insignis etiam est sententia *Didymi Alexandrini* in libro de Spiritu Sancto: *Ipse Spiritus Sanctus si una de creaturis esset, duntaxat circumscriptam haberet substantiam, sicut universa, quæ facta sunt. Nam etsi non circumscribantur loco & finibus invisibiles creaturæ; tamen proprietate substantiæ finiuntur. Spiritus autem Sanctus, quum in pluribus locis sit non habet circumscriptam substantiam.*

Est omniscius. 1. Cor. 2. v. 10. *Spiritus omnia scrutatur, etiam profunditates Dei.*

Et justus & potens ultor peccatorum, abiiciens peccatores non resipiscentes etiam in æternas pœnas, Jes. 63. v. 10. *Illi rebelles fuerunt, & irritarunt Spiritum Sanctum ejus.* Ephes. 4. v. 30. *Nolite contristare Spiritum Sanctum, quo obsignati estis.* Actor. 5. v. 9. *Quare convenit inter vos, ut tentaretis Spiritum Domini?* Matth. 12. v. 31. *Qui dixerit blasphemiam in Spiritum S. ei non remittetur, nec in hoc seculo nec in futuro.*

Tribuitur ei honor quòd in nomen ejus baptizamur, Matth. 28. v. 19. In cujus quæso nomen baptizamur, nisi in solius Dei? cum baptizari in nomen Patris, Filii & Spiritus sancti, nihil sit aliud, quàm nos ad Patris, Filii & Spiritus sancti fidem, cultum, & religionem obligari: nos in Patrem, Filium & Spiritum Sanctum credituros, in eo spem collocaturos, eum adoraturos.

Tribuitur ei honor fidei in ipsum. Nam credimus in Spiritum sanctum: atqui in solum verum Deum est credendum.

Tribuitur ei honor adorationis & invocationis religiosæ, idque primò juxta mandatum, *Baptizate in nomen Patris, Filii & Spiritus sancti*, id est, obligate eos sacramento Baptismi ad fidem, cultum & invocationem Patris, Filii & Spiritus sancti. Deinde juxta exempla 2. Cor. 13. 13. *Communicatio Spiritus Sancti sit cum omnibus vobis.* Apoc. 1. v. 4. *Gratia sit vobis & pax à Qui est, & Qui erat, & Qui venturus est: & à septem spiritibus, qui in conspectu throni ejus sunt*, hoc est, à Spiritu Sancto, qui quidem unus naturâ est, gratiarum distributione multiplex, ut rectè interpretatur Glossa ordinaria interlinearis; cui cõsentit Glossa marginalis, quæ per septem Spiritus intelligit Spiritum sanctum ipsum: & Cardinalis Hugo de Sancto Charo, qui in Postilla ad hunc locum ait: *A septem spiritibus, id est, à Spiritu sancto unico in natura: multiplici in effectibus.* (Hoc notandum adversus Papistas, qui ex hoc loco Angelorum invocationem colligere conantur.) Per hos *septem spiritus*, non sunt intelligendi spiritus creati, seu Angeli: quia sunt *oculi & cornua Agni*, Apoc. 5. v. 6. Ergo ejusdem essentiæ cum Agno, ac proinde increati. Consentit Justi-

A nus Martyr, qui in Parænesi ad Græcos sic ait: οἱ ἱεροὶ προφῆται τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα εἰς ἑπτὰ πνεύματα μερίζεσθαί φασι: hoc est: *Sancti Prophetæ unum & eundem Spiritum in septem spiritus dividi dicunt.*

Hinc constat, Spiritum sanctum fuisse à Johanne invocatum. Factitatum idem ab Ecclesia deinceps secuta, ut idem Justinus Martyr in Apologia secunda pro Christianis ad M. Antonium Pium testatur: πνεῦμά τε τὸ προφητικὸν σεβόμεθα καὶ προσκυνοῦμεν, λόγῳ καὶ ἀληθείᾳ τιμῶντες, hoc est, *Spiritumque Propheticum colimus & adoramus, cum ratione & veritate venerantes.* Clemens Alexandrinus lib. 3. Pædagogi sub finem, ait: αἰνοῦντας εὐχαριστεῖν καὶ αἰνεῖν, τῷ μόνῳ πατρὶ καὶ υἱῷ,

B υἱῷ καὶ πατρὶ παιδαγωγῷ καὶ διδασκάλῳ υἱῷ, σὺν καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, hoc est, *laudantes gratias agere, & laudes dicere, soli Patri & Filio, Filio & Patri pædagogo & doctori Filio cum Spiritu Sancto.* Hi Patres ante Concilium Nicenum vixerunt & adoratum fuisse Spiritum sanctum docuerunt: ne obganniant novi Samosateniani, adorationem Spiritus sancti Nicenæ Synodi commentum esse.

Tertiò tribuitur ei quòd tentatus & exacerbatus fuerit etiam in Veteri Testamento à populo Israëlitico: quemadmodum Stephanus protomartyr post Christi adscensionem in cœlum ait Act. 7. 51. *Vos semper Spiritui illi Sancto obnitimini, quemadmodum Patres vestri, ita & vos.* Jes. 63. v. 10. *Nam ipsis rebellantibus & dolori afficientibus Spiritum sanctitatis ejus, mutabatur quidem ipsis in inimicum.*

C Ex his igitur hanc demonstrationem exstruimus:

Cui tribuuntur proprietates soli vero Deo competentes, is certè verus Deus est:

At Spiritui sancto tribuuntur proprietates soli vero Deo competentes:

Ergo Spiritus sanctus est verus Deus.

Explicata est descriptionis pars prima: sequitur secunda, nimirum differentia.

Differentia quâ Spiritus sanctus discernitur à Patre & Filio, proponitur. *Una* est, quòd Spiritus sanctus sit *tertia* persona Deitatis, nempe non tempore, nec gradu aut dignitate aut statu aut honore: sed ordine existendi, & œconomiæ in operibus communibus Patris, Filii & Spiritus sancti.

D Ex eo quòd *tertia persona* Deitatis esse dicitur, intelligitur esse ἄλλος, id est, *alius* & distinctus à Patre & Filio, idque adversus Sabellianos. Esse autem distinctum hæc argumenta probant.

1. Quia est Patris & Filii Spiritus: nemo autem est sui ipsius spiritus, sicut nemo est sui ipsius Pater, & nemo est suiipsius Filius.

2. Quia expresse in Sacra Scriptura alius esse dicitur, Johan. 14. vers. 16. *Rogabo Patrem, & alium Paracletum mittet vobis.*

3. Quia mittit eum Pater per Filium & Filius à Patre, Joh. 14. 16. Joh. 15. 26.

E 4. Quia solus Spiritus sanctus apparuit in specie columbæ & linguarum ignearum, non Pater & Filius.

5. Quia de Spiritu sancto conceptus est Christus, non de Patre vel de seipso.

Altera differentia est sumta à τρόπῳ ὑπάρξεως, *modo subsistendi*, quod à Patre & Filio per æternam & æqualem processionem seu spirationem existat, communicatâ ipsi per eam totâ illâ, in qua ipsi quoque subsistunt, Deitatis essentia.

Unde Spiritus sanctus ortu (qui relationis est) non est à

est à se, sed à Patre & Filio: actu verò (qui personæ in se A est) à se est, quia in se & per se subsistit: quòd ad essentiam denique est αὐτόθεος, quia est Deus essentia illâ quæ à seipsa est, & non ab alia essentia.

Hic jam consideranda doctrina de processione Spiritus Sancti à Patre & Filio, quæ ut rectè intelligatur, præmittenda est distinctio.

PROCESSIO alia est *corporea*, alia *spiritualis*.

Processio corporea, est corporum ad extra, sic ut omne quod procedit ad extra, diversum sit ab eo à quo procedit Sic ranæ procedunt ex aëre, mures in Ægypto ex limo terræ, pediculi è capite, lumbrici ex interaneis & sexcenta alia ex aliis corporaliter procedunt; procedunt, inquam, non generantur. Differt enim generatio à processione. Qui ab altero generatur, similis est generanti & filius ejus rectè dicitur: at qui procedit, B non illico similis est ei à quo procedit, neque illico est filius ejus unde procedit. Omnis quidem generatus, procedit ab alio: sed non omnis qui procedit ab alio, generatur. Augustinus sexto tomo libro tertio contra Maximinum Arianorum episcopum cap. decimoquarto ait: *Non omne quod procedit nascitur, quamvis omne procedat quod nascitur: sicut non omne quod bipes est, homo est, quamvis bipes sit omnis qui homo est.*

Processio spiritualis, est spirituum seu formarum intelligentium propria.

Eaq; fit intus in agente & processionis effectore.

Et quicquid à spiritu procedit, intelligibili emanatione procedit.

Non autem procedit foràs: Nec ab eo à quo procedit, diversum est: sed contra quantò perfectius proce- C dit, tantò magis cum eo à quo procedit, unum est.

Processio spiritualis vel *metaphysica* est, vel *hyperphysica*.

Processio metaphysica, est in spiritibus creatis in quibus ea quæ procedunt non subsistunt per se; quia neque intelligere, neque velle spirituum creatorum est substantia ipsorum, sed manet in ea, tanquam in principio suo. Simplices quidem sunt intelligentiæ seu spiritales formæ, processibus tamen essentialibus distinguuntur, quos processus, quia essentiales sunt, ipsi etiam philosophi per abusionem partes ipsarum vocant. Sic de esse illarum procedit intellectus agens & ab eo gignitur actione (ut vocant) immanente, nec ad res exteras transeunte: de utroque verò, id est, de esse & intelligere, procedit velle secundum processus spiri- D tualis modum.

Processio hyperphysica, est in divinis, in quibus procedens subsistit per se. Ita subsistit intelligere, subsistit velle: quia intelligere & velle divinum est ipsa substantia intelligentis & volentis Patris. Alioquin si Dei intelligere & velle, aliud esset, quàm substantia ejus, oporteret aliquid aliud esse actum & perfectionem substantiæ divinæ, ad quod se ita haberet divina substantia, ut potentia ad actum: quod impium est & blasphemum dicere.

Processio hyperphysica vel *generatio* est, vel *spiratio*.

Generatione procedit à Patre Filius: de qua jam dictum.

Spiratione procedit Spiritus sanctus.

Damascenus quidem lib. 1. de Orthodoxa fide cap. E 9. hæc verba γεννητῶς & ἐκπορευτῶς, γέννησιν & ἐκπόρευσιν, γεννώμενον & ἐκπορευόμενον præcise urget, sic ut priora de Filio tantum, posteriora de Spiritu sancto semper intelligi velit: sed res ipsa & usus linguarum probat ἐκπορεύεσθαι, id est, *procedere* communiter de Filio & Spiritu Sancto dici: adeo ut Scholastici doctores communi & recepta in ipsis Scholis phrasi dicant, Filium quoque ex Patre procedere, uti apparet ex Thoma 1. parte, Quæst. 27. Ergo & Filius & Spiritus sanctus procedit ac emanat. Differt tamen processio & emanatio utriusque *principio, modo & ordine*.

Processio Filii & Spiritus Sancti quomodo differant.

Principio, quia Filius procedit & emanat ex Patre tantum: Spiritus sanctus vero ex Patre & Filio simul.

Modò, quia Filius procedit & emanat ex Patre per generationem: Spiritus sanctus verò procedit & emanat ex Patre per spirationem.

Ordine; quia Filius procedit & emanat ex Patre sic ut ratione ordinis sit secunda Deitatis persona: Spiritus sanctus vero procedit à Patre & Filio sic ut ratione ordinis sit tertia Deitatis persona.

Quoniam vero de Filii processione & emanatione seu generatione ex Patre supra abunde est dictum: jam de processione & emanatione Spiritus sancti est agendum.

Processio seu emanatio Spiritus sancti, est modus communicationis essentiæ divinæ, quo tertia persona Deitatis à Patre & Filio, tanquam Spiritus ab eo, cujus est Spiritus, essentiam accipit eandem & integram, quam Pater & Filius habent & retinent. Essentia enim divina tota a Patre & Filio datur Spiritui sancto non alienando, nec multiplicando essentiam, sed eandem numero, in qua ipsi quoque subsistunt, communicando; sic ut communis sit essentia Deitatis omnibus tribus personis.

Non est idem *communicari* & *procedere*. Non enim id quod communicatur procedit, sed ipse procedit, cui substantia spirantis communicatur. Essentia divina communicatur, non procedit.

Communicari & procedere differunt.

Processio Spiritus sancti fit ex Patre & Filio: ab utroque enim, id est, à Patre & Filio Spiritus sanctus emanat.

Sicut productio Filii à Patre fit per generationem: ita productio seu processio Spiritus sancti a Patre & Filio fit per spirationem æternam & internam, cujus modus est nobis ἀκατάληπτος & ἄρρητος.

Quod a Patre procedat, nunquam dubitatum fuit. Etsi autem a Patrè procedat & ex essentia Patris est, Patrem tamen non habet, ut Patrem sui, sed ut αἴτιον, causam & fontem.

Quod a Filio procedat, a quibusdam solum Græcis, non ab omnibus dubitatum fuit.

Quod vero etiam a Filio procedat, his argumentis evincitur.

1. Quia est Filii Spiritus, Roman. 8. 9. *Si quis Spiritum Christi non habet, is non est ejus.* Gal. 4. vers. 6. *Emisit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra clamantem Abba Pater.*
2. Quia Filius eum mittit & dat, Johan. 15. vers. 16. *Ego mittam eum vobis à Patre.* Iohan. 20. v. 22. *Accipite Spiritum sanctum.*
3. Quia Spiritus sanctus accipit de eo quod est Filii & revelat. Iohan. 16. 14. *De meo accipiet & annunciabit vobis.*
4. Quia omnia quæ habet Deitatis ea habet per Filium, eaque Filii sunt
5. Quia est flatus Filii.
6. Quia est in Filio & Filius in ipso.

Procedit autem Spiritus sanctus a Patre & Filio una & eadem spiratione, non autem duabus spirationibus: producitur enim & emanat hypostasis Spiritus sancti de Patre & Filio, ut de uno principio, non tanquam è duobus principiis. Non enim ex eo procedit Spiritus sanctus, in quo plures personæ sunt, Pater & Filius: sed ex eo in quo sunt unum, id est, ex essentia, quæ Patri & Filio una est & eadem.

Et quidem æqualiter ab utroque procedit: non autem principaliter a Patre & minus principaliter a Filio

 lio

lio, ut falsò docuit P. Lombardus & hujus seculi Scholastici: alioquin inæqualitas personarum introduceretur in Deitate.

Procedit non voluntate, ut Scholastici ambiguè docuerunt & post eos Catechismus Romanus, sed naturâ seu necessitate naturæ: quemadmodum & Filius naturâ est genitus ex Patre: Quia uterque & Filius & Spiritus Sanctus, unus cum Patre sunt Deus. Alioquin Spiritus Sanctus voluntate tantum esset Deus, non autem naturâ: tum non substantiæ foret Spiritus, sed accidentis.

Nec procedit per actionem aut actione voluntatis Patris & Filii (hoc enim periculose dicitur) sed secundum actionem voluntatis seu per modum voluntatis: sicut Filius ex Patre est per modum intellectus. Ut igitur Filius ex Patre per modum naturalis ac essentialis verbi emanat: ita Spiritus Sanctus ex Patre & Filio per modum virtutis essentialis, & æternæ ac in seipsos reflexæ voluntatis seu dilectionis procedit. Alioquin cum Spiritus Sanctus dicatur voluntas Scholasticis, in Scripturis amor vel charitas, ut Augustinus docet, statueretur voluntas agens voluntatem, voluntas, inquam, Patris & Filii, efficiens voluntatem, id est, Spiritum Sanctum: Atqui non voluntas, sed natura est quæ voluntatem efficit. Ergo procedit Spiritus Sanctus secundum actionem voluntatis, hoc est, secundùm eum modum, quo naturaliter mens & ratio producunt voluntatem; & voluntas, charitas, amor inde habet processionem: naturaliter, inquam, id est, actione naturæ, non autem voluntatis.

Voluntas essentiæ divinæ est una numero: quia una numero est essentia.

Voluntas autem personæ, quæ numero una est in essentia, duobus modis consideratur in persona, *communiter* secundum essentiam, *singulariter* secundum personam & relationem ad intra. Volunt quidem Pater & Filius voluntate communi hanc processionem Spiritus Sancti, sed ipse procedit naturâ.

Ergo processio Spiritus Sancti ex Patre & Filio non est actio voluntatis, sed naturæ; etsi secundum voluntatis modum.

Procedit autem non ex essentia tanquam ex materia, sed a persona Patris & Filii in unitate essentiæ.

Procedit substantialiter, non accidentaliter.

Processio hæc est tantummodo *interna*, hoc est, quæ fit in essentia divina, non extra essentiam.

Estque *æterna*, hoc est, quæ non cœpit in tempore, sed semper est ab æterno in æternum.

Nec est duplex processio Spiritus Sancti; altera æterna, altera temporalis, ut falsò docuit P. Lombardus, & a suis quoque discipulis est refutatus.

Nec confundenda est cum missione Spiritus Sancti, sed ab ea distinguenda.

Missio enim Spiritus S. quæ non intelligitur de motu locali personæ Spiritus S. (persona enim non mittitur, non descendit de cœlo non est proprie processio, sed declaratio τῶν ἐνεργημάτων Spiritus S. seu φανέρωσις τοῦ πνεύματος, quæ fit, cum sua ille in nos dona confert, 1. Cor. 2. v. 7. Itaque Paulus versu 4. ejusdem capitis, distinguit Spiritum Sanctum ab ipsius donis.

Bellarminus cont. 2, dicit personam ipsam Spiritus S. mitti, libr. 2. de Christo, cap. 25. sect. 35.

Si autem persona Spiritus Sancti diceretur de cœlo in nos illabi & immitti, tum illa vel hypostaticâ unione nobiscum coalesceret, vel contineretur à nobis ut à vase contineretur infusus liquor, quod utrumque est absurdum.

Procedit Spiritus Sanctus à Patre & Filio, non ut accidens sed ut hypostasis ex Patre & Filio producta. Ideo etiam Spiritus Sanctus est vera & naturalis imago Patris & Filii. Non est autem vera & naturalis imago, quæ non producitur ab ipso exemplari.

Unde Spiritus Sanctus est personaliter ὁμοούσιος & συνυπόστατος Patri & Filio, hoc est, consubstantialis seu coessentialis utrique, & in utroque, quemadmodum & coæternus & coæqualis, eodem gradu & honore & cultu, essentialiter verò est αὐτόθεος.

Detestantur igitur Arianos & Macedonianos, qui Spiritum Sanctum Patri & Filio coessentialem esse negant: tum etiam eos qui unà & eàdem cum Patre & Filio fide & invocatione adorandum inficiantur.

Hactenus de singulis personis Deitatis.

CAPUT VII.

In quo de Sacrosancta Trinitate.

In superioribus capitibus dictum est, tres esse personas in unica Deitate, Patrem, Filium & Spiritum Sanctum; & cujuslibet harum personarum descriptio tradita: nunc confirmandum est TRES ESSE DEITATIS UNICÆ PERSONAS, seu TRES PERSONAS, PATREM, FILIUM & SPIRITUM SANCTUM ESSE UNUM DEUM, seu potius unicum illum verum Deum. Id autem manifestum est ex probationibus quas Scriptura S. exhibet.

Primam sumimus ex 1. Joh. 5. v. 7. *Tres sunt qui testificantur in cœlo: Pater, Sermo & Spiritus sanctus: & hi tres unum sunt.* Hunc quidem versiculum omittit Syrum testamentum, sicut etiam multi Græci codices; Tum Vetus Latinus interpres & Lutherus in Germanicis Bibliis, & quidam Patres: Sed procul dubio olim ab Arianis est erasus, insidiosè prædicantibus, eadem versu sequente iterari, utque omitteretur facilè obtinentibus apud imperitum Ecclesiæ & ignavum librariorum vulgus, Constantii maxime & Valentis Imperatoris temporibus. Nam Cyprianus qui ante Concilium Nicænum à Constantino Magno coactum in Ecclesia floruit & anno Christi 260. 18. Calendas Octobris Carthagini obtruncatione capitis nobili coronâ martyrii est coronatus, habet hunc versum in tractatu de Unitate Ecclesiæ, sectione quintâ, ubi ait: *Et iterum de Patre & Filio & Spiritu Sancto scriptum est: & hi tres unum sunt.*

Eundem Athanasius contra Arium disputatione in Nicæna synodo habita, sub finem adduxit.

Si quis contra hoc testimonium exceperit: ultima ejus verba, nempe, *& hi tres unum sunt*, non de essentiæ, sed de consensionis in testimonio dicendo unitate esse intelligenda: ut sensus sit, hos tres in unum consentire, testimonium ipsorū rem eandem testari: adversus eum replicamus, quod fallatur elenchi ignoratione, quasi pugnarent ista duo: Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum esse unum essentiâ Deum, & eosdem in unū consentire testimonio suo: quum unitas essentiæ ipsorum, sit fundamentum unitatis voluntatis: unitas verò voluntatis sit fundamentū consensus in testimonii dictione. Nec evertere hoc potest sequentium testium comparatio, nempe Spiritus, aquæ & sanguinis, quorum non est eadem essentia & tamen in unū consentiunt. Nam ideo usus est Johannes phrasibus diversis, de testibus tribus in terra, nempe Spiritu, aqua & sanguine dicens; καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν εἰσιν, *& hi tres in unum sunt*: at de testibus in cœlo, videlicet de Patre, Filio & Spiritu Sancto dicens, καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἕν εἰσι, hoc est, *& hi tres unum sunt*, ut intelligeremus inde, non tantum consensus unitatem, sed etiam essentiæ.

Secun-

Secundam petimus ex patefactione Dei in Baptismo Christi: nam in illa tres personæ apertè distinguuntur, ut Joh. 1. v. 32, 33, 34 Matth. 3. v. 16, 17. Marc. 1. v. 9, 10, 11. Qui loci nō tantùm tres personas Deitatis esse docent, sed etiam quænam illæ sint per proprietates & relationes ipsarum ad se mutuò explicant. Filius stat in Jordane & baptizatur à Johanne: Spiritus Sanctus descendit quasi columba & venit super Jesum: Pater clamat de cœlo, *Hic est ille Filius meus, dilectus ille, in quo acquiesco.*

Tertia est depromta ex Matth. 28. 19. *Profecti ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomen Patris & Filii & Spiritus Sancti.* Quia dicit baptizate *in nomen*, & non *in nomina*, unam essentiam divinam esse docet: quia verò enumerationem subjicit Patris, Filii & Spiritus Sancti; tres in una essentiâ divinâ personas esse declarat. Unde talis argumentatio exstruitur.

In cujus nomen baptizandum est, is est unicus ille verus Deus: At in nomen Patris, Filii & Spiritus Sancti est baptizandum: Ergo Pater, Filius & Spiritus Sanctus sunt unicus ille verus Deus.

Quarta; In quem credendum est, is est unicus ille verus Deus; At in Patrem, Filium & Spiritum Sanctum credendum est.

Ergo Pater, Filius & Spiritus Sanctus sunt unicus ille verus Deus.

Quinta. Si Scriptura Sacra tres distinguit personas in una Deitatis essentia, iisque tribuit idem nomen *Jehovæ*, absolutè nomen *Dei*, eadem opera divina & attributa propria soli Deo Israëlis competentia, tum profectò tres sunt personæ Deitatis unius. Verum est antecedens: Et consequens igitur.

Assumtionis membra ordine videbimus.

Primum est, Scripturam Sacram tres distinguere personas in una Deitatis essentia. Id confirmant hæc loca. Jes. 63. v. 7 & aliquot sequentibus: *Benignitates Iehovæ commemorabo, laudes Iehovæ, planè pro omnibus, quæ contulit nobis Iehova: & amplitudinem bonitatis erga domum Israëlis, quam contulit eis secundùm misericordiam suam, & secundùm amplitudinem benignitatum suarum. Nam dixit: utique populus meus sunt, filij non mendaciter acturi: ideò fuit illis servator. In omni angustia eorum non affecit eos angustia, sed Angelus faciei ejus servavit eos: dilectione suâ & clementiâ suâ ipse vindicavit eos: & imponens eos sibi, bajulavit eos omnibus diebus seculi. Nam ipsis rebellantibus, & dolore afficientibus Spiritum sanctitatis ejus: mutabatur quidem ipsis in inimicum, ipse repugnabat eis: sed recordabatur dierum priscorum, Mosis, populi sui, ubi esset qui posuit in medio illius Spiritum sanctitatis suæ? Qui deduxit istos ad dexteram Mosis exsistens, brachio ornatus sui, qui diffidit aquas propter istos, ut compararet sibi nomen perpetuum? Qui egit istos per abyssos: tanquam equum per desertum, adeò ut non impegerint? Ut jumentum in convalle descendens, Spiritus Iehovæ quietè egit eum: ita duxisti populum tuum, ad comparandum tibi nomen ornatus.* In hoc prophetico testimonio tres personæ distinguuntur in una Deitate: Pater qui Iehova dicitur Synecdochicè, Filius qui Angelus faciei Iehovæ appellatur, & Spiritus sanctitatis Jehovæ seu Spiritus Sanctus. Has tres personas unius essentiæ divinæ ostendit Jesaias eo, quod unum & idem opus eductionis populi Israëlitici ex Ægypto, & deductionis ejusdem conservationisque in desertis [illegible] his tribuit.

2. Sam. 23. vers. 2. ait David in postremis suis verbis: *Spiritus Iehovæ loquutus est in me, & Sermo ejus per linguam meam.* Sententia est: Deus Pater per Filium in Spiritu Sancto mentem & linguam meam moderatus est ad prophetandum.

Chaggai 2. v. 4, 5 *Sum vobiscum, dicit Iehova exercituum Cum VERBO quo pepigeram vobiscum, exeuntibus vobis ex Ægypto, & Spiritu meo stante in vobis: ne timeatis.* Quibus verbis Deus Pater præsentiam suiipsius & Sermonis illius æterni seu Christi Servatoris & Spiritus Sancti promittit Ecclesiæ suæ, ut adversus omnia mala eam confirmet.

In novo Testamento clariùs se patefecit Deus quòd sit trinus personis. Matth. 28. 19. præcipitur baptismus in nomen Patris & Filii & Spiritus Sancti. Atqui in unius veri Dei nomen baptizari nos oportet. Similiter distinguuntur personæ Deitatis, Johan. 1. vers. 14, 18. *Et Sermo ille factus est caro & commoratus est inter nos, (& spectavimus gloriam ejus: gloriam inquam ut unigeniti egressi à Patre) plenus gratia ac veritatis. Deum nemo vidit unquam: unigenitus ille Filius, qui est in sinu Patris, ille nobis exposuit.* Et cap. 15. 26. *quum autem venerit Paracletus ille, quem ego mittam vobis à Patre, Spiritus inquam ille veritatis, qui à Patre emanat, ille testabitur de me.* Et cap. 16. vers. 3, 13, 14, 15. *Et hæc facient vobis, quia non norunt Patrem, neque me. Quum autem venerit ille, id est, Spiritus ille veritatis, dux viæ vobis erit in omnem veritatem, non enim loquetur à seipso, sed quæcunque audierit loquetur: & quæ ventura sunt, renunciabit vobis. Ille me glorificabit quia de meo accipiet, & renunciabit vobis. Omnia quæ habet Pater, mea sunt: propterea dixi, illum de meo accepturum & renunciaturum vobis.* 1. Corinth. 12. 3. *Quapropter notum vobis facio, nullum per Spiritum Dei loquentem dicere Iesum anathema, & neminem posse dicere Iesum Dominum, nisi per Spiritum Sanctum.* 2. Corinth. 13. vers. 13. *Gratia Domini Iesu Christi & charitas Dei, & communicatio Spiritus Sancti sit cum omnibus vobis, Amen.* Ephes. 2 18. *Per ipsum* (nempe Filium) *habemus aditum per unum Spiritum ad Patrem.* 1. Johan. 5. 7. *Nam tres sunt qui testificantur in cœlo, Pater, Sermo, & Spiritus Sanctus: & hi tres unum sunt.* Apocal. 1. 4. 5. *Iohannes septem Ecclesiis quæ sunt in Asia: Gratia sit vobis & pax à Qui est, & Qui erat, & Qui venturus est: & à septem spiritibus, qui in conspectu throni ejus sunt: & à Iesu Christo qui est fidus ille testis, primogenitus ille ex mortuis ac princeps regum terræ: qui dilexit nos & lavit nos à peccatis nostris per sanguinem suum.* Et passim in vetere & novo Testamento.

Secundùm membrum est, tribus personis nimirum Patri, Filio & Spiritui Sancto tribui idē nomen Jehovę & Dei absolutè. Hose. 1. v. 4. *Iehova* (id est, Deus Pater) *dixit* vers. 7. *Domus Iuda miserebor, servaboque eos per Iehovam Deum ipsorum*, id est, per Filium meum CHRISTUM. Jesa 6. vers. 9. Jehova ad Jesaiam loquutus est, quod Paulus Apostolus Actor. 28. vers. 25. dicit Spiritum Sanctum loquutum. Quod Dei nomen Patri, Filio & Spiritui Sancto absolutè tribuatur, præcedentibus capitibus dictum.

Tertium membrum est, tribus personis, nempe Patri, Filio & Spiritui Sancto eadem opera divina tribui. Id ostendunt hæc testimonia. Johan. 5. vers. 17. ait Filius Dei: *Pater meus usque adhuc operatur, & ego operor.* Et v. 19. *Amen amen dico vobis, non potest Filius à semetipso operari, nisi viderit Patrem operantem: quæcunque enim ille facit, hæc etiam Filius pariter facit.* 1. Corinth. 12. vers. 3. & sequentibus opera divina Spiritui Sancto adscribuntur, de quibus vers. 11. dicitur: *Sed omnia hæc agit unus ille & idem Spiritus.*

Quartum membrum est, tribus personis, Patri, Filio & Spiritui Sancto proprietates soli Deo Israëlis competentes tribui. Id confirmant testimonia, quæ capite quinto de Filio Dei, & capite sexto de Spiritu Sancto commemoravimus.

Quapropter concludimus, tres esse Deitatis unicæ personas, nec plures, nec pauciores.

Hæ probationes sunt petitæ ex Scriptura Sacra ex qua sola tam arcana, salutaris & distincta de Deo trinuno cognitio, Spiritus Sancti lumine disci atque haberi ab hominibus potest.

Naturaliter autem ratione Sancta Trinitas probari non

Digitized by Google

non potest. Nam *primò* supra naturalem rationem est. *Secundò* qui Trinitatem personarum Deitatis nititur probare ratione naturali, dupliciter fidei derogat. 1. Quia fides est de invisibilibus, quæ rationem humanã superant. 2. Quia hac ratione exponit ludibrio ipsam fidem Christianam. Thomas Aquinas in prima secundæ. Quæst. 32.

Tertiò, propritates Deitatis essentiales ratione naturali ex creaturis cognosci nequeunt: Ergò multò minùs arcanum Sanctæ Trinitatis. Antecedens statuit etiam *Thomas Aquinas* in prima secundæ, quæstione 39. art. 3. Nec obstat locus Pauli Roman. 1. 19, 20. Nam illa etiam ἀόρατα τοῦ θεοῦ, quæ cerni dicit Paulus, non sunt essentia Dei, sed tantum ἀρεταὶ, ut Petrus loquitur 1. epist. 2. v. 9.

Quartò, mens nostra seipsam non capit naturâ propter congenitam cæcitatem: multò minùs naturaliter intelligit mysterium Sacrosanctæ Triadis.

Quintò, mysterium Sacrosanctæ Triadis Angelis ipsis abstrusissimum est: multò minùs igitur à nobis naturali lumine cognosci potest.

Neque obstat quod Plato epistolâ secundâ ad Dionem & alijs locis, & Trismegistus in Pimandro sectione prima, quædam de tanto mysterio cogitasse & tradidisse putantur. Nam eorum cogitationes de primo, secundo & tertio principio seu Deo (ut Plato loquitur,) vel de Mente, Verbo & Spiritu (quemadmodum Trismegistus appellavit) sunt planè à Sacra Scriptura alienæ. Quoniam Gentiles illi tres Deos separatos constituunt, qualia sunt tria ejusdem speciei individua: non autem unam singularem & eandem trium personarum essentiam agnoscunt, quod fides Christiana docet. Itaque ὑπόστασιν & ὕφασιν in personis divinis illi finxerunt, ut præclarè tradit Cyrillus lib. 1. contra Julianum. Unde & Manichæorum & Arianorum hæreses postea emanarunt.

Deinde Plato & Trismegistus sic ista de tribus illis suis diis tradebant, ut ad hominum rationem & cogitationem referrent, existimarentque revera meditatione quadam λόγον seu verbum à mente fuisse productum, uti ex nostræ mentis cogitatione vox progreditur: sicque Filium Dei λόγον προφορικὸν esse intelligebant & docebant, qui fuit Arianorum & postea Servetanorum furor.

Tertiò tota istorum oratio fuit idealis tantùm, & ex superstitiosa ternarii numeri commendatione nata.

Quartò siquid de Trinitate personarum Deitatis cognoverunt, id non ex ratione naturali, sed ex veteri, Hebræorum traditione habuerunt.

Maneat igitur fixum, non posse ratione naturali probari, in una & eadem essentia divina tres personas realiter distinctas esse.

Neque etiam exemplo comparari potest, quia singulare est. Etsi enim similibus animæ, constantis ex sua essentia & duabus facultatibus suis; Solis, ex corpore, splendore & calore; arboris, è radice, trunco & ramis; aliarumque rerum; mysterium hoc non incommode adumbretur: tamen infinita est dissimilitudo inter Trinitatem illam increatam & has creatas.

Idem de uno Deo in essentia, trino in personis prorsus credidit & docuit Ecclesia Apostolica semper, longissimè ante Synodum Nicænam: ne quis putet aut sibi persuaderi patiatur, doctrinam de Sancta Trinitate in Synodo Nicæna demum excogitatam esse.

Ignatius epistolâ ad Philadelphenses: *Vnus est ingenitus Deus, Pater, & unus unigenitus Filius, Deus Verbum & homo: & unus paracletus Spiritus veritatis.*

Iustinus Martyr Apologia secunda quæ est ad Antoninum Imperat. pag. quadragesima tertia edit. Com-

A mel. *Profitemur nos talium qui habentur deorum expertes esse, & alienos à diis: sed non à verissimo illo Deo Patre justitiæ & castitatis & virtutum aliarum. Verùm hunc ipsum & Filium qui ab eo venit, & Spiritum propheticum colimus & adoramus cum ratione & veritate venerantes.*

Iustinus in expositione fidei: *Vnus ergo revera est universitatis hujus Deus: qui in Patre & Filio & Spiritu Sancto cognoscitur. Cum namque ex substantia sua Pater Filium progenuerit, atque ex eâdem Spiritum produxerit, jure optimo, quæ unam & eandem participant essentiam, unâ eâdemque insignantur divinitate.*

Athenagoras in Apologia ad Antoninum Imperat. *Quis non miretur, si atheos nos vocari audiat, qui dicimus Deum Patrem & Filium Deum, & Spiritum Sanctum, istorum & in unione virtutem, & in ordine distinctionem demonstrantes?*

B

Et longe post illa verba: *Vt æquali honore & potestate cognoscamus Deum & Verbum ejus & Spiritum Sanctum.*

Irenæus Martyr primo libro adversus hæreses capite secundo: *Ecclesia enim per universum orbem usque ad fines terræ seminata, & ab Apostolis, & à discipulis eorum accepit eam fidem quæ est in unum Deum, Patrem omnipotentem, qui fecit cœlum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt: Et in unum Iesum Christum Filium Dei, incarnatum pro nostra salute: Et in Spiritum Sanctum, &c.* Et paulò post: *Et resuscitandam omnem carnem humani generis, ut Christo Iesu Domino nostro, & Deo, & Salvatori, & Regi secundum placitum Patris invisibilis omne genu curvetur, cœlestium, terrestrium, & infernorum, &c.*

C *Clemens Alexand.* libr. 3. Pædagogi, sub finem: *Laudemus unum Patrem & Filium, unà cum Sancto S. qui unus est omnia, in quo omnia, qui est undequaque bonus, undequaque pulcher, undequaque sapiens, undequaque justus, cui gloria nunc & in secula.*

Origines libro septimo in epistol. ad Rom. *Miror*, inquit, *quomodo quidam legentes quod Apostolus dicit: Vnus Deus Pater, ex quo omnia, & unus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, negent Filium Dei, Deum debere profiteri, ne duos deos dicere videantur. Et quid de hoc loco Apostoli facient, in quo apertè Christus super omnia Deus esse perscribitur? Sed non advertunt, qui hæc ita sentiunt, quod sicut Dominum Iesum Christum non ita unum esse Dominum dixit, ut ex hoc Deus Pater non esse Dominus dicatur: ita etiam Deum Patrem non ita unum Deum esse dixit, ut Dei Filius non cre-*

D *datur Deus. Vnus autem uterque est Deus.*

Iterum aliquantò post: *Qui autem est super omnes, supra se neminem habet: non enim post Patrem Filius, sed de Patre.*

Tandem verò Origenes subiicit: *manifestè ostenditur naturâ Trinitatis & substantia una, quæ est super omnia.*

Tertullianus contra Praxean capite octavo *Protulit Deus Sermonem, sicut radix fruticem, & fons fluvium, & Sol radium. Quia omnis origo parens est: & omne quod ex origine profertur, progenies est: multò magis Sermo Dei qui etiam propriè nomen Filij accepit. Nec frutex tamen à radice: nec fluvius à fonte, nec radius à sole discernitur: sicut nec à Deo Sermo. Igitur secundum horum exemplorum formam, profiteor me duos dicere, Deum & Sermonem ejus, Patrem &*

E *Filium ipsius. Nam & radix & frutex duæ res sunt, sed conjunctæ: & fons & flumen duæ species sunt, sed indivisæ: & Sol & radius duæ formæ sunt, sed cohærentes. Omne quod prodit ex aliquo, secundum sit ejus necesse est, de quo prodit: non ideo tamen est separatum: secundum autem ubi est, duo sunt: & tertius ubi est tres sunt. Tertius enim est Spiritus à Deo & Filio: sicut tertius à radice fructus ex frutice: & tertius à fonte rivus ex flumine: Et tertius à Sole, apex ex radio. Nihil tamen à matrice alienatur à qua proprietates suas ducit. Ita Trinitas per consertos & connexos gradus à Patre decurrens, & Monarchia nihil obstrepit, & οἰκονομίας statum protegit.*

Cyprianus

Digitized by Google

Cyprianus Martyr epistola septuagesimatertia, quæ est ad Jubajanum, sectione quinta: *Dominus post resurrectionem discipulos suos mittens, quemadmodum baptizare deberent, instituit & docuit dicens: Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra: Ite ergo & docete Gentes omnes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Insinuat Trinitatem, cujus sacramento Gentes baptizarentur.*

Idem de Cœna Domini & prima institutione consummantis Sacramenta, sectione sexta: *Solus quippe Filius Patri consubstantialis, nec divisibilis est, nec partibilis substantia Trinitatis.*

Sic confirmatum est, verum Deum esse tres personas, Patrem, Filium & Spiritum Sanctum in unica singulari & individua essentia. Hoc Prophetæ, Christus ipse, Apostoli & Evangelistæ tradiderunt; hoc viri Apostolici ab illis hauserunt, hoc antiqui Patres orthodoxi & priscæ Ecclesiæ fideles ante Concilium Nicenum crediderunt, & publica confessione, instituto vitæ, perpessionibus, sanguine, morte obsignarunt, confirmaruntque & literarum monimentis in posteritatem propagarunt. Nunc refutandæ sunt objectiones hæreticorum.

Objectio prima: *Una essentia non sunt tres personæ: Iehova est una essentia: Ergo Iehova non sunt tres personæ.* Majorem probant, *quia unum esse tria implicat contradictionem.*

RESPOND. Major propositio est distinguenda: Una essentia, nempe creata & finita, non potest numero una & eadem & tota esse trium personarum substantia. Si verò major etiam de essentia increata & infinita accipiatur, negatur. Jehova autem est una essentia, sed increata & infinita. Quapropter nihil impedit, quò minùs trium personarum communis esse possit.

Objectio secunda: *Essentia simplicissima non potest esse trium personarum: Essentia divina est simplicissima: Non potest ergo esse trium personarum.*

RESPOND. Per distinctionem. Essentia simplicissima, nimirū cujus pars alia aliam personam constituit, aut quæ multiplicata est pro personarum numero, non potest esse trium personarum. Si verò major intelligatur etiam de essentia tali, quæ eadem tota est in singulis personis, negatur. Atqui essentia divina eadem & tota est in singulis personis, ejusque summa simplicitas, personarum numero & distinctione minime tollitur.

Objectio III. *Omne dogma erroneum detestandum est & fugiendum: At dogma de Trinitate seu trino Deo est erroneum:*

Ergo, &c.

RESPOND. Minor negatur: nam hactenus abundè probatum est, dogma de sancta Trinitate esse verum, imò à Deo ipso revelatum in Ecclesia.

Minorem probare conantur adversarii his argumentis; *quia dogma de Trinitate nusquam tradatur in Scriptura Sacra: quia ab hominibus ex Antichristi semine profectis dimanaverit, nec à pura doctrina duxerit suam originem: quia à Conciliis Constantinopolitano, Nicæno aliisque initium suum habuerit: quia illud pleraque vetustissimorum Patrum scripta evertant: quia priùs autoritatem suam in Ecclesia non potuerit obtinere, quàm Evangelii puritas laborare cœpisset vehementiùs: quia denique omnino sit doctrinæ Christi, Apostolorum Prophetarumque, quorum ore Deus ipse loquutus est, adversum.*

RESPOND. Omnia hæc argumenta falsa sunt: ideoque minorem non probant. Primum argumentum, nempe *quod dogma de Trinitate nusquam tradatur in Scriptura Sacra*, luculenta Sacræ Scripturæ testimonia refutant, qualia sunt, Genes. 1. vers. 1. *In principio crea-*

A *vit Elohim*, id est, Deus Pater, Filius & Spiritus Sanctus; *Elohim* enim est nomen pluralis numeri junctum verbo singulari *bará creavit*: ut intelligamus creationem illam primam, quam Moses descripsit, esse opus à pluribus personis peractum: & vers. 2. *Spiritus Elohim*, id est, Patris, & Filii, *incubabat superficiei aquarum*: & versic. 26. *dixit Elohim, faciamus hominem ad imaginem nostram, secundùm similitudinem nostram*, Genes. 3. versic. 22. *Et dixit Iehova Deus, Ecce homo est ne sicut unus ex nobis?* His testimoniis qui negat plures personas in unica essentia divina indicari, admodum malignus sit necesse est. Trinitatem autem personarum divinarum Novum Testamentum perspicuè tradit, ut supra ostensum.

Secundum argumentum ad probandam minorem B Samosatenianam allatum, est, *quòd dogma de Trinitate ab hominibus ex semine Antichristi profectis dimanaverit, &c.* Id abundè refutant tum testimonia jam producta ex Scripturis, quæ probant dogma hoc esse à Deo. Si est à Deo, non ergo ab Antichristo, non à semine Antichristi sive mediate sive immediatè. Idem refutat pietas virorum Apostolorum qui Antichristiana dogmata oderunt cane pejus & angue, eaque fugerunt. Quin potiùs Antichristus est, qui negat Jesum esse verum Deum natura, ὁμοούσιον Patri. Sic enim dicitur, 1. Joh. 2. 22, 23. *Qui est mendax, nisi qui negat, Iesum esse Christum illum? Hic est Antichristus, qui negat Patrem & Filium. Quisquis negat Filium, nec Patrem habet: qui agnoscit Filium, etiam Patrem habet.* Quis autem negat, *Iesum esse illum?* Qui oppugnat Jesu Nazareni vel per- C sonam, vel officium, vel utrumque. Personam Domini Jesu oppugnat, qui negat esse vel verum Deum in carne manifestatum, vel verum hominem: qui negat duabus naturis, divina & humana constare in una persona. Officium Domini Jesu oppugnant, qui negant, ipsum esse unicum summum Prophetam & Doctorem nostrum, unicum Summum Sacerdotem nostrum, unicum Regem & Monarcham Ecclesiæ. Samosateniani autem negant, Dominum Iesum esse natura verum Deum, ὁμοούσιον Patri Spiritui Sancto: Samosateniani igitur amplectuntur dogma Antichristianum.

Tertium argumentum quod ad probandam minorem suam Samosateniani hodierni afferunt, est; *quod dogma de Trinitate à Conciliis Constantinopolitano, Nicæno & aliis initium suum habuerit.* Istud autem falsum est: nam D dogma de Sacrosancta Trinitate à nulla hominum autoritate, non à privata, non à publica, non à civili, non ab Ecclesiastica, ne Conciliorum quidem illorum, quæ ad autoritatem ampliorem Oecumenica appellantur, ortum habet; & ante Concilium Constantinopolitanum & Nicænum in Ecclesia Dei receptum fuit; ut tum ex Scripturis tum ex Patribus Concilio Nicæno antiquioribus antea probatum. Quod verò Constantinopolitanum Concilium ante Nicænum ponunt, quasi illud esset hoc antiquius, in eo vel historiæ ignoratione peccant, vel certo consilio simplicioribus imponere conantur. Nam Concilium Constantinopolitanum fuit Nicæno posterius, ut videre est in epistola Synodica Patrum ad Concilium Romanum: *Nos enim* E (ajunt Patres Concilii Constantinopolitani) *sive persecutiones afflictionesque: sive Imperatorum minas, Magistratuumque feritatem, sive etiam tentationem quampiam & periculum ab hæreticis sustinuimus, pro Evangelica fide Nicææ apud Bithynos à trecentis octodecim Patribus confirmata, quicquid id fuit, pertulimus. Eam enim & nobis, & vobis, adeoque aliis omnibus, qui veræ fidei verbum non pervertunt, simul placere necesse est: quippe quæ antiquissima sit & baptismi consectaria, credere nos docens in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti: videlicet divi-*

nitatem

Digitized by Google

nitas & potestas una Patris & Filii & Spiritus Sancti, & ejusdem honoris dignitas, & coaeternum regnum in tribus perfectis subsistentiis, sive tribus perfectis personis credatur, &c.

Quartum argumentum à Samosatenianis ad minorem probandam allatum, istud est, *quod dogma de Trinitate pleraque vetustissimorum Patrum scripta evertant.* Sed istud refutat Johannes Calvinus in Institutione religionis Christianæ primo libro, capite decimotertio, sectione vicesimaseptima & sequentibus, cujus verba visum est adscribere: *Quod multos locos accumulant ex Irenæo ubi Patrem Christi asserit esse unicum & æternum Deum Israel, vel pudenda inscitia est, vel summa improbitas. Animadvertere enim debuerant sancto viro negotium & certamen fuisse cum phreneticis, qui Patrem Christi negant illum esse Deum qui per Mosen ac Prophetas olim loquutus fuerat, sed nescio quod spectrum e labe mundi productum. Itaque in hoc totus est, ut palam faciat non alium prædicari in Scriptura Deum quam Christi Patrem, & perperam alium excogitari, ac proinde nihil mirum si toties concludat non alium fuisse Deum Israelis quam qui celebratur à Christo & Apostolis. Sic etiam nunc, ubi diverso errori resistendum est, vere dicemus, Deum qui olim apparuit Patribus, non alium fuisse quam Christum. Porro si quis excipiat fuisse Patrem, in promtu erit responsio, dum pro Filii divinitate pugnamus, nos Patrem minime excludere. Ad hoc Irenæi consilium si attendant lectores, cessabit omnis contentio. Quin etiam ex sexto capite libro tertio totalis facilè diremitur, ubi in hoc unum insistit pius vir, Qui absolute & indefinitè vocatur in Scriptura Deus, illum esse vere unicum Deum: Christum verò absolutè Deum vocari. Meminerimus hunc fuisse disceptationis statum, sicuti ex toto progressu patet, ac præsertim libri secundi cap. 46. non vocari Patrem ænigmaticè & parabolicè qui vere non sit Deus. Adde quòd alibi conjunctim tam Filium quam Patrem prædicatum fuisse Deum contendit à Prophetis & Apostolis. Postea vero definit quomodo Christus, qui Dominus est omnium & Rex, & Deus, & Iudex, ab eo qui est Deus omnium acceperit potestatem: nempe subjectionis respectu, quia humiliatus est usque ad mortem crucis. Interea paulò post affirmat, Filium esse opificem cœli & terræ, qui Legem tulit per Mosis manum, & Patribus apparuit. Iam si quis blateret, Irenæo solum Patrem esse Deum Israel, regeram quod idem scriptor apertè tradit, Christum unum & eundem exsistere: sicuti etiam ad eum refert vaticinium Habacuc: Deus ab Austro veniet. Eodem pertinet quod legitur capite nono libro quarto. Ipse igitur Christus cum Patre vivorum est Deus. Et ejusdem libri capite 12. interpretatur Abraham credidisse Deo, quia factor cœli & terræ, & solus Deus sit Christus.*

Tertullianum nihilo verius patronum sibi asciscunt: quia etsi asper interdum & spinosus est in suo loquendi genere, summam tamen doctrinæ quam tuemur, non ambiguè tradit: nempe quum unus sit Deus, dispensatione tamen vel Oeconomiâ esse ejus Sermonem: unicum esse Deum substantiæ unitate, & nihilominus unitatem dispensationis mysterio in Trinitatem disponi: tres esse non statu, sed gradu: nec substantiâ, sed formâ: nec potestate, sed serie. Dicit quidem se defendere secundum à Patre Filium, sed non alium intelligit nisi distinctione. Visibilem alicubi Filium dicit: sed postquam in utramque partem ratiocinatus est, definit invisibilem esse quatenus est Sermo. Denique Patrem suâ personâ determinari affirmans, alienissimum se probat ab eo commento quod refellimus. Et quamquam non alium Deum agnoscit quàm Patrem, seipsum tamen proximo contextu explicans, se non exclusivè loqui ostendit Filii respectu, quia negat alium esse à Patre Deum: ideoque non violari monarchiam personæ distinctione. Atque ex perpetuò ejus consilio verborum sensum colligere promtum est. Contendit enim adversus Praxeam, quamvis in tres personas distinctus sit Deus, non tamen fieri plures Deos, neque discerpi unitatem. Et quia secundum Praxeæ commentum Christus non poterat Deus esse quin idem esset Pater, ideo tantopere de distinctione laborat. Quòd verò Sermonem & Spiritum vocat portionem totius, etsi dura est loquutio, excusabilis tamen est, quando ad substantiam non refertur, sed dispositionem tantum & Oeconomiam notat quæ solis personis convenit, Tertulliano ipso teste. Inde etiam pendet illud, Quot personæ tibi videntur perversissime Praxea, nisi quot sunt voces? Sic etiam paulo post, ut credat Patrem & Filium in suis quemque nominibus & personis. His arbitror satis refelli posse eorum impudentiam, qui ex Tertulliani autoritate fucum tentant facere simplicioribus.

Et certe quisquis diligenter veterum scripta inter se conferet, non aliud reperiet apud Irenæum quam quod ab aliis qui deinde sequuti sunt, proditum fuit. Iustinus unus est ex vetustissimis: nobis autem per omnia suffragatur. Objiciunt tam ab illo quam a reliquis Patrem Christi vocari unum Deum. Idem Hilarius quoque docet, imo asperius loquitur, æternitatem esse in Patre. An ut Filio auferat Dei essentiam? Atqui in ejus fidei quam sequimur defensione totus est. Nec tamen eos pudet mutila nescio quæ dicta excerpere, ex quibus persuadeant Hilarium esse erroris sui patronum. Ignatium quod obtendunt, si velint quicquam habere momenti, probent Apostolos legem tulisse de quadragesima & similibus corruptelis: nihil næniis illis quæ sub Ignatii nomine editæ sunt, putidius. Quo minus tolerabilis est eorum impudentia, qui talibus larvis ad fallendum se instruunt. Porro hinc veterum consensus clarè conspicitur, quod neque in Concilio Niceno Arius ex cujusquam probati scriptoris autoritate fucum facere ausus est: & nemo ex Græcis vel Latinis excusat à prioribus se dissentire. Augustinus, cui nebulones isti infestissimi sunt, quàm sedulò excusserit omnium scripta, & quam reverenter amplexus sit, dicere nihil attinet. Certe in minimis quibusque scrupulis ostendere solet cur ab illis discedere cogatur. In hoc etiam argumento si quid ambiguum vel obscurum legerit apud alios, non dissimulat. Quam tamen isti oppugnant doctrinam pro confesso sumit ab ultima antiquitate sine controversia fuisse receptam. Neque tamen quid ante docuissent alii, ipsum latuisse, vel ex uno verbo constat, ubi dicit in Patre esse unitatem, libro de doctrina Christiana primo. An garrient sui tunc fuisse oblitum? Atqui alibi ab hac calumnia se purgat: ubi Patrem vocat principium totius Deitatis, quia à nullo est: prudenter scilicet expendens specialiter Patri adscribi Dei nomen, quòd nisi ab ipso fiat initium, concipi nequeat simplex Dei unitas.

Quintum argumentum ad minorem probandam à Samosatenianis affertur istud, *quòd dogma de Trinitate prius autoritatem suam in Ecclesia non potuerit obtinere, quam Evangelii puritas laborare cœpisset vehementius.* Falsum est istud argumentum: nam doctrina de Sancta Trinitate inde ab initio humani generis autoritatem suam obtinuit in Ecclesia Dei, ut vel ex libris Mosis liquet.

Sextum est, *quòd dogma de Trinitate sit omnino doctrinæ Christi, Apostolorum Prophetarumque adversum.* Sed & istud falsum est, nec probari unquam poterit.

INSTANT Samosateniani & probare postremum argumentum istud conantur Scripturæ Sacræ testimoniis, quæ ordine referemus atque ea ab abusu Samosatenianorum vindicabimus.

PRIMO producunt illa loca, quibus asseritur unum esse Deum Deuteron. 6. 4. *Audi Israel: Iehova Deus noster Iehova unus est.* 1. Corinth. 8. vers. 4. *Scimus idolum nihil esse in mundo, & nullum esse Deum alium, nisi unum.* Inde sic argumentantur.

Unus non sunt tres personæ: DEUS *Israelis & Christianorum est unus.*

Ergo DEUS *Israelis & Christianorum non sunt tres personæ.*

RESP.

Digitized by Google

RESP. Negatur consequentia, quia sunt quatuor termini propter homonymiam medii, quod aliter in majore propositione, aliter in minore accipitur.

Unus videlicet personâ, non sunt tres personæ: nam una persona non sunt tres personæ. At DEUS Israëlis & Christianorum est *unus*, non personâ, sed essentiâ. Testimonia verò allegata non probant, Deum Israëlis & Christianorum esse unum personâ: sed tantùm, esse unum essentiâ: *Iehova* enim & *Deus* nomina sunt essentiæ, non personæ; & de qualibet persona divina prædicantur, quâ sunt unum essentiâ.

Proinde quum Scriptura asserit, Deum esse unum, nempe essentiâ: non negat tres esse personas unius illius essentiæ. Idque ex his ipsis testimoniis demõstrari potest. Nam Moses nomini *Iehova*, quod essentiam designat, adjungit plurale nomen *Elohim*, quo personæ significantur illius unicæ essentiæ. Ait enim: *Audi Israel, Iehova Elohim noster, Iehova unus est.* q.d. Jehova qui nobis in trib. personis distinctè revelatus est, *Iehova unus est*, id est, in essentia est Deus unicus, non tres essentiæ. Paulus etiam quum dicit, non esse Deum alium nisi unum de essentia divinæ unitate sic loquitur, ut personas plures in Deo esse non neget: quum alibi tam expressè Christum testetur esse Deum & nominet Deum, veluti Rom. 9. v. 5. *Quorum sunt Patres, & ij ex quibus Christus quod ad carnem attinet, qui est supra omnes, Deus laudandus in secula. Amen.* Actor. 20. v. 28. *Attendite igitur vos ipsos, & totum gregem in quo vos Spiritus Sanctus constituit Episcopos, ad pascendam Ecclesiam Dei, quam proprio illo sanguine acquisivit.* 1. Tim. 3. 16. *Deus conspicuus factus est in carne, justificatus est Spiritu, conspectus ab Angelis, &c.* ut & Spiritum Sanctum, 1. Cor. 3. 16. 17. *An nescitis vos esse templum Dei, & Spiritum Dei habitare in vobis? Si quis templum Dei violat, hunc perdet Deus: nam templum Dei sacrosanctum est, quod estis vos.* Non aliter autem Christum & Spiritum Sanctum appellat Deum, quàm naturâ Deum, quum Christo & Spiritui Sancto religiosè servimus: nam idololatræ & Gentiles *ignorantes Deum serviunt iis qui naturâ non sunt dij*, ut idem Paulus ait Gal. 4. 8. Sic ergo hic locus intelligendus, ne alii evertantur. *Deinde*, quia Paulus idolis hoc loco opponit Deum, tum necesse est aut Christum Filium Dei & Spiritum Sanctum idolis annumerari, aut nomine Dei comprehendi. Prius absit ut concedatur: posterius igitur statuere oportet.

Tertiò, confirmat sententiam nostram argumentatio Apostolica: nam quum dixisset, *Idolum nihil esse*, nimirum essentiâ, potentiâ & operatione, ac proinde sibi immolata non posse sanctificare, nec impura efficere, nec posse quempiam malo afficere aut benefacere cuiquam, ut est Jer. 10. 5. subjicit mox, *nullum esse Deum alium, nisi unum*. q.d. is solus sibi immolata sanctificare potest, ut qui unus re, virtute, efficacitate in toto mundo sit, possit & præstet omnia, & homines præmiis vel pœnis afficere potentissimè valeat. Unde sic colligimus; Quicunque potest sibi immolata sanctificare, is verus naturâ est Deus: At Christus Filius Dei, item Spiritus Sanctus potest sibi immolata sanctificare: Ergo est naturâ verus Deus.

REPLICANT adversarii: *Deus est unus essentiâ: Ergo & unus personâ.*

RESP. Fallax est istud enthymema: nam propositio major, quæ omissa est, vitiosa est, quomodocunq; illa formetur. Nam si dicatur, *Quicquid unum est essentiâ, unum est personâ*, falsa est propositio: nam genus humanum est unum essentiâ communi, personis autem multiplex. Sin verè dicatur, *Qui unus est essentiâ, unus est personâ*, inepta ac simul falsa est propositio: quia id quod est angustius prædicatur de eo quod latius patet; A essentia enim communius quiddam est, quàm persona seu individuum. Oportet verò aut æqualia æqualibus attribui, aut latiora angustioribus: sed angustius de latiore non potest prædicari.

TRIPLICANT adversarii; *Si Pater, Filius & Spiritus Sanctus sunt unus Deus essentiâ, quemadmodum tres homines sunt unum essentiâ: tum personæ Deitatis inter se erunt divisæ. At consequens est absurdum: Ergo & antecedens.*

RESP. propositionis antecedens pars est ambigua: nam alia est ratio personarum Deitatis, quæ sunt unũ essentiâ simpliciter; alia ratio est trium hominum, qui sunt unum essentiâ communi, sed non singulari. Ideo ut homines sunt distincti personis, ita etiam sunt divisi essentiis singularibus, quia sunt finiti & divisibiles, & B essentia hominum est finita & divisibilis: at personæ Deitatis non sunt divisæ essentiis, quia essentia illis cõmunis est infinita ac indivisibilis, ac proinde unica tantùm & singularis.

QUINTUPLICANT adversarii *& postulant dari vel unicum exemplum essentiæ singularis quæ sit communis pluribus personis.*

RESP. Deitatis unicam essentiam esse in personis tribus realiter distinctis, non ab exemplis credimus, sed ex autoritate Dei. Quisquis autem exempla hujus rei petit, is alios deos sibi dari petit. Nam eandem essentiam singularem esse in tribus personis realiter inter se distinctis, ita proprium est solius divinæ essentiæ, ut exemplum simile reperiri non possit: quia essentia infinita unica tantùm est, non plures. Imago verò hu- C jus rei aliqua est in eo, quòd τῇ μὲν τοῦ εἴδους μετουσίᾳ, οἱ πολλοὶ ἄνθρωποι εἷς· τοῖς δὲ κατὰ μέρος καὶ καθ' ἕκαστον, ὁ εἷς καὶ κοινὸς πλείους, ut Porphyrius loquitur in Isagoge, cap. 2. particulâ triges. sextâ, id est, *speciei quidem participatione multi homines sunt unus homo: ab eis verò qui sunt in parte & singulos, unus ille & communis sunt multi.* Licet sint myriades infinitæ hominum, æqualiter tamen nomine unius naturæ omnes homines unus homo appellantur διὰ τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας, ob communionem essentiæ, velut Gen. 6. v. 7. *Delebo hominem quem creavi.* Sic Psal. 8. v. 5. *Quid est homo, quod memor es ejus?* Sic Moses in Cantico Exod. 15. tantum equorum Ægyptiorum numerum appellavit equum unum, & tantas equitum copias appellavit unum equitẽ διὰ τὴν D κοινωνίαν τῆς φύσεως propter communionem naturæ. Summa, ob communionem naturæ omnes homines unus homo nuncupantur, ut ait Athanasius tom. 1. p. 174. edit. Commel. Sed vindicationem horum locorum concludimus sententiâ *Ignatij Martyris* qui epistolâ ad Antiochenos ait: πᾶς ὅστις ἕνα καὶ μόνον καταγγέλλει θεὸν, ἐπ' ἀναιρέσει τῆς Χριστοῦ θεότητος, ἐστὶ διάβολος καὶ ἐχθρὸς πάσης δικαιοσύνης: *Omnis qui unum & solum annunciat Deum, ut tollat Christi Deitatem, est diabolus & hostis omnis justitiæ.*

SECUNDO proferunt Samosateniani illa testimonia, quæ Soli Patri Deitatem vendicare videntur cujusmodi sunt, 1. Cor. 8. 5. 6. *Etiamsi sint qui dicantur dij, &* E *in cœlo & in terra: (sicut sunt dij multi & domini multi:) Nobis tamen unus est Deus, Pater ille à quo omnia, & nos in ipso,* Joh. 17. 3. *Hæc est autem vita æterna, ut te cognoscant esse illum solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum:* Inde sic argumentantur, *Si solus Pater est Deus ille verus quem Prophetæ, Christus ipse & Apostoli annunciaverunt: tum non sunt tres personæ Deitatis. Antecedens verum est: ut testimonia allegata ostendunt: Ergo & consequens.*

RESP. Negatur consequentia, qui luditur homonymiâ particulæ exclusivæ, quæ aliter à Samosatenianis

Digitized by Google

in ipsorum argumento, aliter à Paulo & Christo usurpatur: à Samosatenianis quidem simpliciter, a Christo & Paulo secundum quid. Samosateniani enim quum solum Patrem Deum esse dicunt, non tantùm falsos deos, sed etiam Filium Dei & Spiritum Sanctum excludunt: Paulus verò quum dicit, *Nobis unus est Deus, Pater ille a quo omnia*, non excludit Deitate Filium Dei & Spiritum Sanctum, sed tantùm falsos deos seu idola, ut contextus ostendit. Nam quum Apostolus docuisset, certum esse quòd idolum nihil sit in mundo, quodque unus duntaxat sit Deus qui omnia possit & præstet: ad enarrandum hoc præoccupat objectionem; *Atqui sunt qui dicantur dij in cælo & in terra*: eamque solvit tum concedendo ex hypothesi, *esse deos multos & dominos multos*, nimirum opinione errantium hominum & nuncupatione sola, non autem rei veritate, atque sic ostendo, æquivocè deos & dominos dici: tum asserendo, *nobis Christianis unum esse Deum*. Jam Christus Filius Dei & Spiritus Sanctus aut sunt verus ille Deus: aut illis diis & dominis annumerari debent qui dicuntur dij & domini per impiam catachresin seu abusionem, quum ex sola hominum opinione sint dij & domini. Atqui blasphemum & impium est statuere, Christum Filium Dei & Spiritum Sãctum esse Deum & Dominum tantùm ex vana hominum opinione & dici à Prophetis & Apostolis Deum & Dominum ex impia abusione. Gentilium iste est error, deos & dominos dicere eos qui revera non sunt; à Christianis autem hoc planè alienum est. Christus igitur est Deus, Spiritus Sanctus est Deus rei veritate, non sola abusiva nuncupatione, non vana opinione. *Neque Dominus neque Spiritus Sanctus, neque Apostoli eum qui non esset Deus, definitivè & absolutè Deum nominassent aliquando, nisi esset verus Deus*, ut ait *Irenæus Martyr* libro tertio adversus hæreses, capite sexto. Pater ergo à Paulo dicitur unus Deus, non opponendo eum Christo & Spiritui Sancto, sed diis Gentilium seu idolis. Deinde sicut unus Dominus est Jesus Christus, non ut excludatur Pater & Spiritus Sanctus, quia unum est commune dominium Patris, Filii & Spiritus Sancti: ita unus Deus est Pater, non ut excludatur Filius & Spiritus Sanctus, quia una est communis ipsorum natura Deitatis. Hoc ipsum Origenes qui ante Concilium Nicænum primum floruit sub Alexandro Severo & Maximino Imperatorib. olim respondit lib. septimo Commentariorum in epistolam Pauli ad Romanos.

Locus Joh.17.3. multò minùs favet Samosatenianis: nam verba illa, *esse solum verum Deum*, etsi statim annectantur pronomini TE, (ut non semper subjectum & prædicatum ab autoribus & scriptoribus in loquendo vel scribendo eo ordine disponuntur quo Logica ordinat, nec semper voces enunciationis alicujus ordine in oratione efferuntur, quo juxta syntaxeos Grãmaticæ regulas construuntur;) tamen non tantùm de Patre, sed etiam de Jesu Christo quem Pater misit, prædicantur; sicut verba si ordine Grammatico & Logico constructa sint, hoc modo proferantur: Αὕτη δέ ἐστιν ἡ αἰώνιος ζωή, ἵνα γινώσκωσί σε καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν μόνον ἀληθινὸν θεὸν, *Hæc autem est vita æterna, ut cognoscant te & quem misisti Iesum Christum, esse solum illum verum Deum.* Enunciatio proposita Logicè & nudè talis fuerit: *Pater & quem misit Iesus Christus, est solus ille verus Deus.* Id primò confirmat articulus τὸν, qui prædicato μόνον ἀληθινὸν θεὸν præfigitur ἐμφατικῶς & διαστατικῶς. Nam quum Græci in enunciationibus non præponant semper articulum prædicato, ut nec Germani, Galli & Itali: si quando eum apponunt, tunc is non significat inhærentiam tantùm prædicati in subjecto, sed etiam ἔμφασιν & διάκρι-

A σιν, & interdum reciprocationem, imò (ut ita dicam) identitatem terminorum. *Deinde* confirmat id eadem cognitio Patris & Filii. Quorum est una & eadem cognitio, illa sunt unum: At Dei Patris & Filij Dei est una & eadem cognitio: Ergo Pater & Filius sunt unum; sicut & Filius ipsemet dicit Joh.10.30. *Ego & Pater unum sumus*, id est, unus Deus. *Tertiò* confirmat hoc unus & idem cognitionis Patris & Filij effectus, qui est vita æterna. Quorum cognitio unum & eundem numero effectum in nobis habet, illi sunt unum: At Dei Patris & Filii Dei cognitio unum & eundem numero effectum in nobis habet: nam per cognitionem tam Filij Dei Domini nostri Jesu Christi, quàm Patris, consequimur vitam æternam. Solius autem veri Dei
B (qui est essentialis vita & cujus participatione electi vivunt æternùm,) cognitio affert vitam æternam. Ergo Deus Pater & Filius Dei Christus sunt solus ille verus Deus. *Quartò* requirunt id antecedentia: nam v.2. dicit Christus, sibi datam à Patre autoritatem in omnẽ carnem, ut det vitam æternam omnibus quos ei Pater dedit. *Cui data est à Patre gloria soli vero Deo competens, is certè est unus & idem verus Deus cum Patre.* Hæc propositio est certissima, quia Jehova ipse dicit Jes.42.8. *gloriam meam alteri non dabo*, id est, ei qui alterius sit essentiæ quàm ego: qui non sit Jehova. *At Christo Filio Dei est data à Deo Patre gloria soli vero Deo competens*: nempe autoritas divina in omnem carnem & virtus atque potestas dandi omnibus electis vitam æternam: nam universale & absolutũ habere dominium in universam
C creaturam & donare omnibus electis vitam æternam est proprium solius veri Dei. *Ergo Christus Filius Dei est unus & idem verus Deus cum Patre.*

Replicant Samosateniani; & contendunt primò, *exclusivam particulam subjecto TE adjungendam, non prædicato, & Christum docere voluisse, solum Patrem esse illum verum Deum: Deinde prædicatum istud de solo Patre affirmari.*

RESP. Repugnant Samosatenianis verba Christi, qui nec articulum τὸν, nec exclusivam particulam μόνον solum, præponit subjecto σε, TE, sed prædicato ἀληθινὸν θεὸν, verum Deum. Verba enim sunt aperta: ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεὸν, &c. *ut cognoscant* TE nimirum esse *illum solum verum Deum*, &c. Deinde
D negamus, prædicatum hoc de solo Patre affirmari, excluso Filio & Spiritu Sancto. Nam si Christus Filius Dei non est verus Deus, ergo falsus Deus sit necesse est; Ergo nec Deus. Vero enim Deo Scriptura falsos deos opponit. Sed absit ut Christus sit falsus Deus: Verum igitur Deum esse concludamus oportet; ac proinde prædicatum hoc ad ipsum & Patrem (ut & ad Spiritum Sanctum, qui à Patre & Filio dividi nequit) communiter pertinere.

Triplicant & ajunt, *se nequaquam Christum pro falso Deo habere: sed* VERBUM DEUM *se accipere pro eo qui essentialiter & naturâ sit Deus (is autem est Deus Pater:) & huic vero Deo se opponere Deum factum, qualis est Christus: & falsos deos quales sunt idola.*

E RESP. Homonymia seu æquivocatio statuitur in nomine VERUS, dum ei duo opponuntur, nempe *factus & falsus*, quæ non sunt in eodem genere. Atqui nulla vox semel posita in eadem sententia, est homonyma seu æquivoca: Sed vox ista VERUS, est semel hic posita in eadem sententia: Non est igitur homonyma seu æquivoca. Deinde verus non opponitur facto seu creato: quia quicquid à Deo creatum est, id etiam verum est. Concludimus ergo non tantùm Patrem, sed etiam Filium Dei esse verum naturâ Deum. Quid multis opus est? idem Johannes qui precationem hanc Christi Johan.17. conscripsit, in prima epistola

Digitized by Google

stola c.5.v.20.ait: *Sumus in vero illo, in ejus Filio Iesu Christo. Hic est verus ille Deus, & vita illa aeterna. Filioli cavete vobis ab idolis.* Si Christus solum Patrem docuisset esse verum Deum; Johannes Apostolus, qui mentem Christi per Spiritum Sanctum optimè intelligebat, idem ellogium Filio Dei non tribuisset.

INSTANT Samosateniani & objiciunt alia loca, quibus dicunt solum Patrem asseri Deum: nempe Joh.8.v.54. *Pater ille meus, is est qui glorificat me, quem vos dicitis, Deum vestrum esse.* Actor.3.v.13. *Deus ille Abrahami & Isaaci & Iacobi, Deus, inquam, Patrum nostrorum glorificavit Filium suum Iesum.*

RESP. Quod attinet locum Joh.8.54. nihil aliud affirmat Christus, quàm Patrem suum esse Deum Judaeorum: hinc tamen minimè sequitur, Verum Deum non esse Patrem, Filium & Spiritum Sanctum: aut Filium, item Spiritum Sanctum non esse Deum Judaeorum. Nam ab affirmatione particularis ad negationem communis non valet consequentia: seu, quum commune uni individuo tribuitur, & aliis individuis, quorum tamen non minùs commune est, detrahitur; ut *Pater est Deus Iudaeorum: Ergo nec Filius, nec Spiritus Sanctus est Deus Iudaeorum.* Quod perinde ac si quis ita argumentaretur; *Abrahamus est homo: Ergo Isaacus, Iacobus, Moses non est homo.* Item *Petrus fuit Apostolus Iesu Christi: Ergo Paulus, Andreas, Iohannes, Iacobus non est Apostolus Iesu Christi.*

Eadem planè est ratio loci Act.3.v.13. ex quo sic argumentatur; *Deus ille Abrahami, Isaaci & Iacobi, qui Filium suum Iesum glorificavit, est verus naturâ Deus: At solus Pater est Deus ille Abrahami, Isaaci & Iacobi & caeterorum Patrum nostrorum, qui glorificavit Filium suum: Ergo solus Pater est verus naturâ Deus.* Atqui quod commune est omnibus personis Deitatis, id de qualibet persona Deitatis affirmari potest & rectè affirmatur. Sed esse Deum Abrahami, Isaaci & Jacobi est commune omnibus personis Deitatis: Ergo de qualibet persona Deitatis rectè affirmatur. Quapropter veri Dei descriptio, pro qualibet personarum rectè ponitur per Synecdochen: illaque Synecdoche indicatur interdum addita restrictione per proprietatem seu relationem personalem. Pater est Deus ille Abrahami, Isaaci & Jacobi, qui glorificavit Filium suum Jesum. Filius Dei Christus est Deus ille Abrahami, Isaaci & Jacobi, locutus olim Patribus & Prophetis in veteri Testamento, ut qui fuerit, antequam Abrahamus esset, Joh.8.v.58. Propterea orthodoxi Christiani in primitiva Ecclesia longè ante Concilium Nicenum primum, crediderunt & confessi sunt, Filium Dei Christum esse Angelum illum qui Patriarchis, Mosi & aliis Prophetis apparuit & ad illos loquutus est, & de se dixit, Ego sum Deus Abrahami, Isaaci & Jacobi. Id docent ipsorum scripta γνήσια & minimè supposititia. JUSTINUS Martyr in Apologia secunda pro Christianis ad M. Antonium Imperatorem ita scribit paginâ 75. VERBUM *autem Dei est* Filius ejus, *sicuti antea diximus: vocatur verò* Angelus & Apostolus. *Ipse enim, quaecunque cognita oportet, annunciat: & mittitur, ut, quaecunque nunciantur, indicet: quemadmodum & ipse Dominus noster ait:* Qui me audit, eum qui misit me, audit. *Ex scriptis quoque Mosis id patebit, in quibus hoc sic est dictum:* Et loquutus est Mosi Angelus Dei in flamma ignis è rubo, & dixit; Ego sum exsistens ille, Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob, Deus Patrum tuorum: descende in Aegyptum, & educ populum meum. *Quae verò deinceps sequuntur, ex illis, si vultis, cognoscere potestis. Omnia enim hic perscribere impossibile est. Verba autem haec fecimus, ut probaremus, Filium Dei & Apostolum, esse* JESUM *istum* CHRISTUM: *qui prius Verbum exsistens, cùm aliquando in forma ignis, aliquando autem in imagine etiam incorporeorum apparuisset, nunc porrò de voluntate Dei, humani generis causâ, homo factus, perpeti etiam ea sustinuit, quibuscumque illum daemones instigatione suâ procurarunt ut dementes Iudaei afficerent. Qui cum disertis verbis in Mosa Commentariis expressum dictum haberent:* Et loquutus est Angelus Dei cum Mose in igne flammae è rubo, & dixit: Ego sum exsistens ille, Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob: *Parentem & effectorem Universitatis hujus hac dixisse affirmant. Idcirco & Spiritus propheticus reprehendens illos, dixit:* Israël autem me non cognovit, & populus me non intellexit. *Et rursus* JESUS, *prout indicavimus, apud ipsos quum esset,* Nemo, *inquit,* novit Patrem praeterquam Filius; neque Filium praeterquam Pater, & quibus Filius revelaverit. *Itaque Iudaei existimantes, semper Parentem rerum cunctarum cum Mose esse loquutum, cùm, qui cum eo est colloquutus, Filius Dei esset, qui & Angelus & Apostolus cognominatus est: rectè & à prophetico Spiritu, & ab ipso* Christo *coarguuntur, neque Patrem, neque Filium nosse. Qui enim Filium Patrem esse dicunt, comperiuntur neque Patrem scire, neque Filium esse Patri universorum nosse: qui quòd Verbum & Primogenitus Dei sit, Deus etiam est. At prius ille quidem per ignis formam, & imaginem incorpoream Mosa ac caeteris Prophetis apparuit. Nunc autem imperij vestri temporibus, prout antea memoravimus, ex virgine homo genitus, juxta Patris consilium & voluntatem, propter salutem ei credentium, nullificari, & passionem subire perseveravit, ut moriens atque resurgens mortem vinceret. Eo autem quod Mosi è rubo est dictum:* Ego sum Exsistens ille Deus Abrahae, & Deus Isaac, & Deus Jacob, & Deus Patrum tuorũ: *significatum est, mortuos quoq; illos exstare, & ipsius* CHRISTI *homines esse.*

Idem JUSTINUS in Dialogo cum Tryphone Judaeo, paginâ ducentesimâ decimanonâ & vigesimâ probat copiosè, Christum Filium Dei esse illum Angelum & Deum & Dominum, qui Deum Abrahami, Isaaci & Jacobi se esse asseverat.

Et IRENAEUS Martyr adversus haereses lib.4.c.11. *Dominus enim noster & Magister in ea responsione quam habuit ad Sadducaeos, qui dicunt resurrectionem non esse, propter hoc inhonorantes Deum, atque Legi detrahentes, & resurrectionem ostendit, & Deum manifestavit, dicens eis, Erratis nescientes Scripturas, neque virtutem Dei. De resurrectione enim (inquit) mortuorum non legistis, quid dictum est à Deo, dicente Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob, & adjecit, Non est Deus mortuorum, sed viventium: omnes enim ei vivunt. Per haec itaque manifestum fecit, quoniam is qui de rubo locutus est Moysi, & manifestavit se esse Deum Patrum, hic est viventium Deus. Quis enim est vivorum Deus, nisi qui est super omnia Deus, & super quem alius non est Deus, quem & Daniel Propheta, quum dixisset ei Cyrus rex Persarum, quare non adoras Bel? annunciavit dicens. Quoniam non colo idola manufacta, sed vivum Deum qui constituit coelum & terram, & habet omnis carnis dominationem. Iterum dixit, Dominum Deum meum adorabo, quoniam hic est Deus vivus. Qui igitur à Prophetis adorabatur Deus vivus, hic est vivorum Deus, & verbum ejus, qui & loquutus est Moysi, qui & Sadducaeos redarguit, qui & resurrectionem & Dominum ostendit. Si enim Deus mortuorum non est, sed vivorum, hic autem dormientium patrum Deus dictus est, indubitatè vivunt Deo, & non pereunt, quum sint filii resurrectionis: resurrectio autem ipse Dominus est, quemadmodum ipse ait, Ego sum resurrectio & vita. Patres autem ejus filij: dictum est autem à Propheta, Pro patribus tuis facti sunt tibi filij tui. Ipse igitur Christus cum Patre vivorum est Deus, qui & loquutus est Moysi, qui & Patribus manifestatus est.*

TERTULLIANUS lib. adversus Judaeos, c. 9. [illegible]

Digitized by Google

Moysen loquebatur, ipse erat Dei Filius, qui & semper videbatur. Deum n. Patrem nemo vidit unquam, & vixit: & ideo cõstat ipsum Dei Filium Moysi esse locutũ. Et libro de Præscriptionibus adversus hæreticos, cap. 8. non obscurè indicat, Deum illum qui Mosi dixerat, Ego sum Deus Abrahami, Isaaci & Jacobi, esse Christum Filium Dei.

CYPRIANUS libro secundo testimoniorum adversus Judæos cap. 19. Angelum qui Mosi dixit in rubo ardente, Ego sum Deus patrum tuorum, Deus Abrahami, Isaaci & Jacobi, docet esse Christum Filium Dei. Hæc antiquitatis adversus Samosatenianos sufficiant testimonia, ex quibus constat, Filium Dei Christum longè ante Concilium Nicenum primum fuisse pro Deo Abrahami, Isaaci & Jacobi agnitum & habitum à Christianis.

Idem de Spiritu Sancto affirmamus. Nã qui Jesaiam ad prophetandum misit, non fuit profectò alius quam Deus Abrahami, Isaaci & Jacobi. Atqui Spiritus Sanctus is est qui Jesaiam ad prophetandum misit ut docet Paulus Apostolus Act. 28. v. 25. 26. 27. *Digressi sunt postquam Paulus hoc verbum dixisset, Bene sane Spiritus Sanctus locutus est per Iesaiam Prophetam patribus nostris, Dicens, Vade ad populum istum, & dic, Auditu audietis & non intelligetis: & videntes videbitis, & non cernetis, &c.* Ergo & Spiritus Sanctus est Deus Abrahami, Isaaci & Jacobi.

Sic refutata sunt præcipua objecta Samosatenianorum adversus verè Christianam & orthodoxam doctrinam de Sacrosancta Trinitate: unde statuimus divinam esse & salvificam veritatem, DEUM illum unicum, in quem sanctè & religiosè credimus, esse Patrem, Filium & Spiritum Sanctum; Deum unicum essentia, trinum personis in omnem æternitatem benedictum. Sequitur nunc.

CAPUT VIII.

In quo Axiomata de Sacrosancta Trinitate, seu tribus personis unica Deitatis.

PRIMUM Sacrosancta Trinitas est Deus, & quidem unicus & solus Deus.

Ut hoc axioma rectè intelligatur, Trinitatis vox homonyma est distinguenda. Nam *Trinitas* non significat trium unitatem, sed aut numerum ternarium numerantem sive numeratum absolutè, ut Græcè τριὰς, aut metonymicè ea quæ numero ternario dicuntur esse, sicut Trinitas, quod ἀφαιρεματικὸν ῥῆμα, id est, abstracta vox est, pro complexo, id est, tribus rebus ponatur. Posteriore significato quum de Deo agimus, vocamus *Trinitatem*, tres hypostases sive personas in unitate essentiæ Dei; ut patet ex Græca voce τριὰς, & ex illa symboli Athanasiani sententia; *Trinitatem in unitate veneremur.* Hinc Patres unitatem Trinitati opponunt, ac dicunt in essentia unitatem, Trinitati opponunt, ac dicunt in essentia unitatem, in personis Trinitatem considerari; item in Trinitate numerum cerni, in essentia quid numeratum sit non inveniri. Ergo Trinitas ad personas refertur, unitas ad essentiam. *Trinitatem* si pro numero ternario numerante sive numerato absolutè simpliciterque acceperis, tum *Trinitas* non est Deus, quia numerus non est Deus; Sin autem accipitur pro hypostasibus illis aut personis tribus, in quas sanctè credimus, Patre, Filio & Spiritu Sancto, tum certè *Trinitas* ea Deus est. Unde sequitur nec personas Deitatis esse extra Trinitatem; nec Trinitatem

A extra personas Deitatis: ac proinde nec Trinitatem extra Patrem esse Deum, sed Deum essentiam esse subsistentem in tribus personis, Patris, Filij & Spiritus Sancti. Sententia igitur axiomatis hæc est: Tres personæ sunt una & eadem divina essentia, præter quam nulla alia est divina essentia. Ita tres personæ sunt una res absoluta, sive una essentia numero, non autem per collectionem, sicut multi fideles dicuntur una Ecclesia.

Vox *Trinitatis*, Luthero & Calvino visa est subbarbara, non quòd rem reprehenderent, quam sanctè crediderunt & docuerunt; sed quòd Latiniorem vocem requirerent, & majoris elegantiæ. Trinitatem enim puriores Latini dixerunt nunquam; Latini verò Patres, ut Tertullianus libro contra Praxean, Cyprianus B sermone de Oratione Dominica, & omnes posteriores vocem hanc usurpârunt, quia nomen Latinum cõmodius non occurrebat. Potest autem rectè nominari Trinunitas: & à Græcis sumta voce *Trias*. In Germanica lingua utimur nomine *Dreyfaltigkeit*, quod tamen Luthero in majore Postilla displicet, eò quòd compositionem trium videatur significare: Meliùs certè dicitur *Dreyeinigkeit*. Bohemica vox *Trogice* respondet Græcæ voci τριὰς commodè.

II. Trinitas non in essentia, quæ unica est, sed in numero personarum & in earum distinctione est: sicut Tertullianus ait, unitatem Monarchiæ esse Trinitatem Oeconomiæ, quarum altera nõ destruit alteram, libro adversus Praxean, cap. 2. & 3. Sic Thomas Aquinas ait in 1. Quæst. 31. art. 1. ad 4. *Quum dicimus Trinitatem in unitate, non ponimus numerum in unitate essentiæ, quasi* C *sit ter una: sed personas numeratas ponimus in unitate naturæ.* Ergo reciproca est hæc enunciatio: *Tres personæ sunt unica illa divina essentia*: non enim latiùs patet divina essentia, quàm tres ipsæ personæ. Ut autem Deus non dicitur multiplex vel triplex; quia simplicissimus est ratione essentiæ; sed *trinus*, ratione personarum: ita non dicitur multiplicitas aut triplicitas, sed Trinitas personarum, ne cogitentur plures essentiæ divinæ.

III. Personæ Deitatis non sunt ἀνόμοιοι, id est, dissimiles nimirum essentiâ, ut volebant Anomii & Aëtiani: imò nec ὁμοιούσιοι, quia non sunt similes essentiâ, quod propriè designatur voce ὁμοιούσιος, quantumvis sint similes essentiâ. Nam aliud est similes in essentia esse; aliud similes essẽtia esse: hoc tres essentias statuit, illud tres tantùm personas in essentia una similes. Quanquam si accuratè loqui velimus, personæ Deita- D tis ne quidem similes in essentia dicendæ. Simile enim & dissimile juxta qualitates dicitur: à qualitate verò Deus liber est; ut ait *Basilius Magnus*, epistolâ centesimâ quadragesimaprimâ, scriptâ ad Cæsarienses. Athanasius primo tomo, in refutatione hypocryseos Meletii, Eusebii & Pauli Samosatensis de consubstantialitate: *Qui Filio adimit, ne sit consubstantialis Patri, sed similem illum statuit, Deum eum esse negat.*

IV. Neque sunt ἑτερούσιοι, id est, alterius seu diversæ substantiæ, ut volebant Eunomiani: neq; συνούσιοι, id est, conjuncti essentiâ, etiamsi unus non sit ab alio, neque eandem communem essentiam singularẽ habeat, sicut homines, qui habent unam communem essentiam: ut monet Epiphanius in Ancorato: quo- E modo Sabellius dicebat, Patrem & Filium habere eandem essentiam, sed negabat unum esse ab alio: neque μονοούσιοι, id est, solitariam quælibet habẽs essentiam, & nullum aliud individuum suæ substantiæ simile habens, ut Sol, Luna, cœlum: neque ταυτούσιοι, ut monet Epiphanius contra Paulũ Samosatenum; Sed ὁμοούσιοι, ut Anastasius Antiochenus loquitur, ex verbis Apostoli

Digitized by Google

stoli ad Hebr. 1. vers. 3. quia qualibet persona sub- A
sistit in essentia: & *ὁμοούσιοι*, ut docet Athanasius in expositione fidei, id est, *coessentiales* seu *consubstantiales*, seu habentes unam eandemque essentiam, eámque singularem & numero eandem cum distinctione & processione unius ab altero. Nã *ὁμοούσιοι* propriè illi tantùm dicuntur, quorum unus est ab altero, & ab illo accipit eandem essentiam. Patres quidem Concilii Antiocheni contra Paulum Samosatenum disertè negaverunt, Filium esse Patri *ὁμοούσιον*, sed non simpliciter id negaverunt, verùm ex mente Samosateni; nam ille corporaliter vocem hanc accipiebat, dicens, Filium esse Patri consubstantialem, quomodo est homo homini consubstantialis, ita ut duæ substantiæ sint ejusdem speciei. Ita Samosatenus *ὁμοούσιον* malè confessus est. Patres verò Concilii Ni- B
ceni *ὁμοούσιον* Filium Patri dixerunt, eo sensu quo ambo Dionysii Romanus & Alexandrinus, qui antiquiores fuerunt Concilio Antiocheno.

V. Personæ Deitatis secundùm essentiam *unum* sunt; inter se autem comparatæ sunt *pares* seu *æquales*, habentes communiter perfectionem essentialem, quę tota est in omnibus, tota in singulis personis: est enim tota Deitas sui perfectione æqualis.

VI. Personæ Deitatis inter se non *essentialiter*, non secundùm ESSE, quod commune est, quia una est earum essentia; sed tamen *realiter* distinguuntur: quia una persona ab alia producitur; ac proinde incommunicabili proprietate differunt, nempe secundùm subsistere quod cuique personæ proprium: nam Filius suũ subsistere à Patre accepit, ut à principio personalitatis C
suæ: Spiritus sanctus subsistere suum à Patre & Filio accepit, itidem ut à principio personalitatis suæ. Principium verò & Principiatum rè idem non sunt. Qui accipit ESSE ab alio, necessariò ab eo distinguitur re ipsa; nec enim fieri potest, ut aliquis producatur à seipso; Sed Filius accipit ESSE à Patre, & Spiritus sanctus à Patre & Filio: Ergo distinguuntur reipsa inter se, sic ut alia res sit Pater, alia res sit Filius, alia res sit Spiritus sanctus; & nequaquam eadem est Patris & Filii & Spiritus sancti, neque eadem est Filii & Spiritus sancti persona. Id docet Scriptura clarissimè Johann. 1. versic. 1, 14, 18. *In principio erat Sermo ille, & Sermo ille erat apud Deum, eratq́ue ille Sermo Deus. Et Sermo ille factus est Caro, & commoratus est inter nos, (& spectavimus gloriam ejus, gloriam, inquam, ut unigeniti egressi à Patre) plenus gratia ac veritatis. Deum nemo vidit unquam:* D
unigenitus ille Filius, qui est in sinu Patris, ille nobis exposuit. Et vers. 32, 33, 34. *Tum, inquam, testatus est Iohannes, dicens: Conspexi Spiritum descendentem quasi columbam è cœlo, qui etiam mansit super eum. Et ego non noveram eum, sed qui misit me ut baptizarem aquâ, ille mihi dixerat, super quem videris Spiritum descendentem, ac manentem super eum, hic est qui baptizat Spiritu sancto. Ego igitur vidi & testor hunc esse Filium Dei.* Et cap. 5. vers. 17, 18, 19. & seqq. *Iesus autem respondit eis: Pater meus usque adhuc operatur, & ego operor. Propterea ergo magis studebant eum Iudæi interimere, quia non solum solvisset Sabbathum, sed & Deum dixisset Patrem suum, parem se faciens Deo. Respondit ergo Iesus, & dixit eis: Amen, amen dico vobis, non potest Filius à semetipso operari, id est, nisi viderit Patrem operantem: quæcunq; enim ille facit, hæc etiam Filius pariter facit, &c.* Et cap. 14. v. 10. *Non* E
credis me in Patre & Patrem in me esse? Verba quæ ego loquor vobis, à me ipso non loquor: sed Pater qui in me manet, ipse facit opera. Rom. 8. v. 11. *Sed si Spiritus ejus qui suscitavit Iesum ex mortuis habitat in vobis: is qui excitavit Christum ex mortuis, vivificabit etiam mortalia corpora vestra per inhabitantem ipsius Spiritum in vobis.* Et passim atque adeo in omnibus illis locis, in quibus Pater alius à Filio, Spiritus sanctus alius à Patre & Filio dicitur, ut Johan. 5. v. 32. *Alius est qui testatur de me, & scio firmum esse testimonium quod testatur de me.* Et cap. 14. vers. 16. *Ego verò rogabo Patrem & alium advocatum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum.* Unde in S. Trinitate est *alius* & *alius*, sed non *aliud* & *aliud*. Nam *alius* est Pater, *alius* Filius, *alius* Spiritus sanctus; quia alia persona est Pater, alia persona est Filius, alia persona est Spiritus sanctus: Sed non *aliud* est Pater, *aliud* Filius, *aliud* Spiritus sanctus, quia non est alia essentia Patris, alia essentia Filii, alia essentia Spiritus sancti, sed omnium trium personarum est una eademq; numero essentia. ESSE Patris, est ESSE Filii & Spiritus sancti; ideo essentia Patris est Filius & Spiritus sanctus: sed ESSE Patrem, non est esse Filiũ aut Spiritum sanctum. Ut summa est ac individua Essentiæ divinæ unitas in personis tribus: ita realis est ac discreta in Essentiæ unitate, personarum distinctio. Natura divina Deus est; ideo communis est omnibus tribus personis naturæ divinæ, ut Dei appellatio. Natura divina Patris Pater est: natura divina Filii Filius est; & natura divina Spiritus sancti Spiritus sanctus est: nam natura consideratur determinata & subsistẽs in persona: Utraque simplex, & natura & persona; distincta tamen ratione; personæ verò distinctæ realiter. Ergo Pater, Filius & Spiritus sanctus personaliter differunt, non essentialiter.

Esse Patris, & esse Patrem, differunt.

VII. Omnis autem distinctio in Deo nascitur ex relationibus. Nam in Deo nihil est nisi essentia & relatio, sive absolutum & relatum. Sed essentia & omnia absoluta sunt communia: Ergo sola relatio distinguit. Unde in Concilio Toletano XI. cap. 1. dicitur; in solis relationibus numerum cerni; proinde omnem distinctionem ex relationibus ortum ducere. Ubi enim nõ est distinctio, nec numerus esse potest.

VIII. Non quælibet relationes sufficiunt ad distinctionem faciendam, sed oppositæ; quia relationes nõ oppositæ, non distinguunt. Nam in uno Patre sunt duæ relationes, paternitas & spiratio; quum sit Pater Filii & Spirator Spiritus sancti; & tamen non distinguunt Patrem in duas personas, quia paternitas & spiratio in Patre non sunt relationes oppositæ: Ergo necesse est esse relationes oppositas ut distinguant.

IX. Non quælibet oppositæ relationes realiter distinguunt, sed tantùm reales: velut æqualitas unius personæ ad alteram, est relatio, sed rationis; quia non differt ab essentia, nisi ratione; æqualitatis fundamentum est sola essentia, quæ est una numero. Itaque relatio opposita realis in divinis tenet locum principii individuantis, essentia autem locum naturæ speciei. Thomas Aquinas Q. disput. part. 1. quæst. 2. art. 1.

X. Relatio in Deo & essentia divina sunt re idem. Una & eadem essentia divina idem est & paternitati & filiationi & processioni per spirationem.

XI. Relationes personarum realiter inter se; modo & formaliter tantùm ab essentia differunt: realiter verò ab essentia non differunt.

Gabriel Biel in lib. sentent. prologo quæst. 2. *In Deo nihil est realiter nisi essentia: Relatio & persona ex essentia & relatione constituta: & constitutum ex essentia & spiratione activa: & hæc omnia identificantur essentia. Ideo nulla in Deo distinguuntur essentialiter: quia omnia quæ sunt in Deo, sunt una & indivisibilis & simplicissima essentia. Relationes opposita distinguuntur realiter inter se, non ab essentia. Et ideo constituta per relationes oppositas (scilicet supposita seu personæ) distinguuntur realiter. Nam semper tanta est distinctio constitutorum, quanta principiorum constituentium. Constituta similiter & relationes formaliter distinguuntur ab essentia. Item relationes formaliter distinguuntur à constitutis per eas. Item relationes disparata* (rectiùs dicerentur diversæ) *id est, non opposita: sicut paternitas & spiratio activa: similiter filiatio &*

spiratio actio formaliter tantùm distinguuntur, & non realiter. A *Relatio etiam distinguitur realiter à constituto per relationem oppositam: ut paternitas à Filio. Præter illa supradicta nulla est distinctio in divinis: unde cætera quibuscunque vocabulis nominentur, sunt idem omnibus modis. Et nec realiter: nec ex natura rei, nec formaliter, nec ratione distinguuntur; ut bonitas, sapientia, potentia, intellectus, voluntas, notitia, amor, &c. In divinis etiam non est distinctio rationis: omnia enim quæ ibi sunt, res & summa res sunt: res autem non distinguitur ratione à re: sicut nec rationes ut tales distinguuntur realiter à rationibus.*

XII. Relationes quæ sunt personarum propriæ, non componunt, sed tantùm distinguunt.

XIII. Personæ divinæ distinctæ sunt, non autem separatæ, ut tres homines reipsâ separantur, quamvis specie unum sint.

XIV. Persona divina quælibet vel *communiter* aut *in commune* consideratur, vel *singulariter*, hoc est, quælibet persona Deus dicitur, aut ratione communi essentiæ, aut ratione singulari personæ. B

Communiter ergo persona quælibet consideratur in essentia quâ Deus est. Essentia enim divina non habet aliud esse in Filio & Spiritu sancto, quàm in Patre; quia essentia & esse divinum non differunt: sed unâ & eâdem essentiâ omnes personæ Deitatis subsistunt.

Singulariter etiam quælibet persona consideratur duobus modis: *absolutè* vel *relatè*.

Absolutè, in se seu quò ad se, secundùm nimirum naturam suam quâ Deus est, & secundùm actû subsistendi quo in se & per se subsistit: Quomodo persona ad se considerata est αὐτόθεος, hoc est, Deus habens essentiam divinam à se ipsa exsistetem, & per seipsam & non ab alia essentia vel per aliam essentiam. Ita Pater dicitur sapiens ad se, non ad Filium: nec ex ea sapientia quam genuit, sapiens est. Et Spiritus sanctus dicitur sapiens, non ex Filio, qui dicitur Patris sapientia, sed ad sese, quia Spiritus sanctus est Deus, & Deo idem est sapientem esse quod Deum esse. C

Relatè, quatenus respectum habet vel *ad essentiam*, vel *ad personas alias*.

Persona respectu essentiæ considerata, est quidem reipsâ essentia divina, distinguitur tamen ratione ab ea, propter relationem quam dicit præter essentiam, ut Thomas Aquinas loquitur; aut distinguitur ab ea ut modus rei à re seu formaliter, ut Occamus, Gabriel Biel & sectatores illorum loquuntur, quibus idem est forma quod modus.

Differentia inter essentiam & personam divinam.

Differentiæ inter essentiam & personam divinam hæ sunt: 1. Essentia est substantiæ: Persona est relationis. D 2. Essentia est communicabilis: Persona verò incommunicabilis. 3. Essentia secundum perfectionem suâ habet rationem communis: Persona verò secundùm relationem suam ex aliarum personarum opposito, rationem habet particularis (modò sic de persona divina loqui liceat) subsistentis in uno & cōmuni ESSE. 4. Persona habet originem in Filio & Spiritu sancto: nam persona Filii est à persona Patris; persona Spiritus sancti à Patre & Filio: At essentia est originis omnis expers, tam in Filio & Spiritu sancto, quàm in Patre. 5. De persona dicitur, quod de essentia divina in abstracto propriè dici nequit: ut Pater generat, sed essentia divina non generat: Filius gignitur, sed essentia divina non gignitur: Spiritus sanctus procedit, sed essentia divina non procedit. 6. Aliter definitur seu describitur persona, aliter essentia: alia est personæ, alia essentiæ definitio formalis. E 7. Persona enunciatur de Patre vel Filio vel Spiritu sancto, non secundùm substantiam, sed propriè in relatione & distinctione ὑφισαμένη explicanda; Essentia autem dicitur de Patre vel Filio vel Spiritu sancto in unitate naturæ trium demonstranda. 8. Essentia est quiddam non distributum: At Pater, Filius, & Spiritus sanctus est quiddam distributum. 9. Persona una prædicatur de altera; nam Pater non est Filius, Filius non est Pater, Spiritus sanctus nō est Pater aut Filius: At essentia divina de qualibet persona prædicatur. 10. Adjectiva enunciata de persona & essentia variant genere Grammatico. *Masculina* enim adjectiva nominibus personæ vel addita, vel subjecta, vel de illis enunciata, significant personā; ut *alius* est Pater, *alius* est Filius, *alius* est Spiritus sanctus; vel Pater est *alius* à Filio & Spiritu sancto, quia alia est persona Patris, alia Filii, alia Spiritus sancti. Unde dicitur Joh. 5.32. *Alius est qui testatur de me. Neutra* verò adjectiva essentiam denotant; ut quum dicimus, in Deitate non est *aliud* & *aliud*, quia non est alia essentia Patris, alia Filii, alia Spiritus sancti, sed una & eadem. Sic Joh 10. v. 30. ait Christus: *Ego & Pater unum sumus*, quia Filii & Patris est una & eadem essentia. Filius est id quod Pater est; est enim uterque Deus, seu ejusdem essentiæ; sed Filius non est is qui Pater, non enim una persona sunt.

In concreto tamen dicitur de Deo, quod in abstracto dici nequit de Deitate seu essentia divina: ut dicimus Deum de Deo genitum, sed nō Deitatem ex Deitate genitam. Quanquam si essentiæ vox accipiatur non abstractè, sed figuratè pro persona divina seu personaliter; dicitur à quibusdam quòd essentia divina, id est, Pater genuit essentiam divinam, id est, Filium, ut annotat Lambertus Danæus ad distinct. v. lib. 1 Sentent. Sic dicitur figuratè, quòd Pater genuerit divinā essentiam, & divina essentia genuit Filium. Hic vox Filii restringit communem essentiæ vocem ad personam Patris: nam talia sunt subjecta, qualia à prædicatis esse permittuntur. Attamen figuratæ hujusmodi loquutiones repudiantur, ut supra admonitum. Ex his autem jam commemoratis patet, personam non esse simpliciter essentiam ipsam, ita ut nihil prorsus intersit inter essentiam & personam divinam. Quapropter Sabellianos & Samosatenianos detestamur, qui personam cum essentia confundunt.

Persona comparatè ad alias personas consideratur, tum quoad *communionem*, tum quoad *distinctionem*.

Communio personarum divinarum, est ὁμοουσία vel ἰσότης vel ἐμπεριχώρησις ἐν ἀλλήλοις.

Ὁμοουσία, id est, *consubstantialitas* seu *coessentialitas personarum divinarum*, est quâ tres illæ personæ sunt unus ejusdemque substantiæ seu essentiæ singularis & unicæ numero: seu, quâ sunt unum secundùm essentiam, quum una sit omnium illarum essentia & nequaquam alia Patris, alia Filii, alia Spiritus sancti. Hanc ὁμοουσίαν probant sequentia testimonia, 1. Johan. 5.7. *Tres sunt qui testificantur in cœlo, Pater, Sermo & Spiritus sanctus, & hi tres unum sunt.* Et Joh. 10. v. 30. *Ego & Pater unum sumus.* Non dicitur UNUS, quia non sunt una persona; sed UNUM, quia una est essentia & natura eorum. Quòd Johan. 10.30. de essentiæ communitate Christus loquatur, ostendit primùm verborū Christi scopus; causam enim communis potentiæ in servandis electis Christus reddit: secundò Judæorum ipsorū acceptio & Christi ad illam silentium quo illam approbavit: denique ipsa Christi ipsius explicatio v. 38. ejusdem capitis, quum ait: *Patrem in se, & se in Patre esse.* Adhæc geniti eadem est natura atque gignentis, etiamsi qui gignitur suum esse aliter habeat, ut ait Basilius Magnus libro quarto adversus Eunomium, cap. 1. sectione 32.

Ideo communitas essentię non est ut causæ ad effecta, aut subjecti ad accidentia, aut totius ad partes, aut univer-

Digitized by Google

universalis ad particularia seu singularia, aut generis ad species, aut ut res una ad res plures; sed ut Res unica ad suos Modos qui sunt in Re.

Propter hanc ὁμοουσίαν, tam Filius est αὐτόθεος, id est, habens essentiam divinam à seipsa exsistentem, seu Deus exsistens per essentiam quæ est à seipsa & nō ab alia essentia, quàm Pater: & tam Spiritus sanctus est αὐτόθεος, quam Pater & Filius.

Ἰσότης *personarum divinarum* est qua tres illæ personæ sunt inter se æquales, essentialibus Deitatis proprietatibus, actu subsistendi, operibus & dignitate atque honore. Quęcunque substantialiter de Deo dicūtur, æqualiter de singulis personis enunciantur. Nam æquales sunt sapientiâ, bonitate, potentiâ, gloriâ, majestate; unde tam Filius & Spiritus sanctus quàm Pater est αὐτόθεος, ut jam & suprà quoq; dictum, αὐτοζωὴ, αὐτοδύναμις, &c. æquales sunt actu subsistendi, qui personæ est in se, eóque actu quælibet persona est à se, quia in se & per se subsistit: æqualiter crearunt & conservant omnia: æqualiter justificant & regenerant & salute vitâque æternâ donant electos: æqualis cultus & veneratio ipsis debetur.

Nomina significantia proprietates & operationes essentiales tribuuntur æqualiter cuique personæ Deitatis distinctè singulari numero, & personis conjunctis etiam plurali numero; sed absque personarū mentione nunquam plurali numero, sed tantùm singulari, quia unicus est Deus, unica essentia divina, non plures. Etsi igitur Pater sit infinitus, æternus, sapiens, bonus, omnipotens, creans & gubernans omnia; Filius itidem sit infinitus, æternus, sapiēs, bonus, omnipotens, creans & gubernans omnia, ut & Spiritus S. æqualiter; ac proinde tres sint PERSONÆ infinitæ, æternæ, sapientes, bonæ, omnipotentes, creantes & gubernantes omnia; tamen non sunt tres infiniti, ęterni, sapientes, boni, omnipotentes, creatores & gubernatores omniū; sed unicus est infinitus, æternus, sapiens, bonus, omnipotens, creator & gubernator omnium.

Περιχώρησις, seu ἐμπεριχώρησις ἀλλήλων *personarum divinarum*, est illarum arctissima unio, quā una persona est in alia, non ut accidens in subjecto, sed ità ut una persona aliam totam undique permeet & circumplectatur semper & inseparabiliter, propter unam & eandem numero essentiam, quam totam singulæ personæ possident: de qua Johan. 1. vers. 1. *Sermo ille erat apud Deum.* Et cap. 10. 38. & cap. 14. v. 10. 11. *Pater qui in me manet, ipse facit opera. Credite mihi me in Patre & Patrem in me esse.*

Περιχώρησις à Græcis vocatur perfectissimæ unionis species, quā res aliqua aliam totam complectitur & permeat: & non qualis est asserum, quorum unus adjungitur alteri. Hæc personarum divinarum περιχώρησις appellatur etiam à Græcis Patribus ἵδρυσις, id est, *sessio, sedes, constitutio*; item μονὴ, *mansio*; item ἐμμονὴ ἀλλήλων, *immanentia mutua*, quā personæ divinæ semper coexsistunt & manent una in alia. Patres Latini & Scholastici vocant *circuminsessionem*, *insistentiam mutuam personarum*, *immanentiam mutuam*, seu *immeationem*, seu *commeationem*, seu *permeationem*, item *circumplexum*.

Propter hanc περιχώρησιν & essentiæ in personis identitatem seu singularissimam & maximè unam unitatem sunt personæ illæ συνυπάρχουσαι, id est, Pater in Filio, & Filius in Patre, & Spiritus sanctus in Patre & Filio, quorum est virtus essentialis, utrique συνυπάρχον, sic tamen ut inter se non confundantur vel personæ vel personales proprietates: Eāque non distinctio, sed disjunctio personarum excluditur.

Propter eandem περιχώρησιν ἀλλήλων tres illæ personæ nullo non in loco, nulla non in re semper simul sunt & in seipsis semper quæque, sic ut ubicunque reipsa personarum una est, ibidem quoque adsit reipsa & altera.

Pater, Filius & Spiritus sanctus sunt una numero essentia: Ergo una divina persona necessariò est in alia.

De hoc mysterio agit *Hilarius* lib. 4. de Trinitate, *Ambrosius* in caput decimumtertium secundæ ad Corinthios, *Augustinus* libro sexto de Trinitate, cap. ult. ubi tandem ita concludit: *Singula sunt in singulis, & omnia in singulis, & singula in omnibus, & omnia in omnibus, & unum omnia. Qui videt hoc vel ex parte, vel per speculum & in ænigmate, gaudeat cognoscens Deum, & sicut Deum honoret & gratias agat. Qui autem non videt tendat per pietatem ad videndum, non per cæcitatem ad calumniandum: quoniam unus est Deus, sed tamen Trinitas: Nec confusè accipiendum est, Ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia: nec diis multis, sed ipsi gloria in secula seculorum.*

Hæc de communione personarum divinarum.

Distinctio personarum divinarum, est quā una persona dignoscitur ab aliis personis certâ notione. Ea distinctio minima esse debet, ut dicit Cyrillus Alexandrinus lib. 1. de Trinitate; & Thomas Aquinas p. 1. q. 40. art. 2. ad 3. Minima autem distinctio est per relationem, unde Concilia & Patres passim dicunt, solam relationem efficere distinctionem & numerum in Deo.

Relatio personarum divinarum, est τρόπος ὑπάρξεως, id est, modus ille exsistentiæ, cuique personæ proprius & incommunicabilis, qui personam non componit, sed absque compositione constituit & distinguit ab aliis personis: Sicut eruditè Basilius dicit, personas Sanctæ Triados non οὐσίᾳ sed τρόπῳ ὑπάρξεως distingui. Itaque Dei Patris relatio, γνώρισμα seu notio est paternitas: Filii est filiatio seu nativitas: Spiritus sancti est processio seu emanatio per spirationem.

Ex hac relatione consequitur distinctio personarum divinarum secundùm *originem, ordinem & operationem earum.*

Origo personarum divinarum, est processio unius personæ ab alia. Nam Pater, quā Pater, est ingenitus, principium sine principio, nec ab ullo, nec à seipso propriè loquendo, fons & origo Deitatis: Unde dicitur Deus κατ᾽ ὑπεροχὴν, ratione originis. Filius, quā Filius, est ab alio, nempe à Patre, à quo gignitur, est ejus imago essentialis & Sermo essentialis. Spiritus sanctus, quā Spiritus, est itidem ab alio, nempe à Patre & Filio. Ergo Filius ortu seu origine personæ non est à se, sed à Patre, cujus est Filius: Spiritus sanctus itidem ortu seu origine personæ non est à se, sed à Patre & Filio, quorum est Spiritus.

Ordo personarum, est quo una persona est alterâ prior naturâ seu causâ: Unde est & dicitur prima persona, Pater; secunda, Filius; tertia, Spiritus sanctus: ac proinde prima, vel secunda, vel tertia ordine exsistendi; quia Pater à nullo est principio: Filius est à Patre ut à principio seu causâ: Spiritus sanctus est à Patre & Filio, ut ab uno principio: non autem prima, vel secunda, vel tertia gradu, id est, superioritate, præstantia, eminentia, dignitate: nec tempore. Quòd autem *Tertullianus* libro adversus Praxean, cap. 2. ait Deitatis personas tres esse non *statu*, sed *gradu* ὁμωνύμως *per gradum* intelligit ordinem.

Distinctio personarum secundùm operationem duplex est: vel *quoad ordinem & modum agendi in operationibus essentialibus*, vel *quoad operationem personalem*.

Ordo

Ordo operationum in personis divinis talis est in agendo, qualis est in exsistendo. Sicut Filius exsistit à Patre, Spiritus sanctus à Patre & Filio: ita in operationibus divinis præcedit voluntas Patris, sequitur voluntas Filii, utriusque voluntatem cõsequitur voluntas Spiritus sancti, non tempore, sed ordine. A

Modus agendi in operibus essentialibus distinctus est hoc modo: Pater agit per Filium in Spiritu sancto. Item Pater à nullo agit: Filius agit à Patre, Genes. 19. v. 24. Johan. 5. v. 19, 30. & 8. 28. Spiritus sanctus agit ab utroque, Joh. 16. 13.

Unde Patri non abs re creatio, Filio redemtio nostri, Spiritui sancti sanctificatio tribuitur, manentibus nihilominus his operibus communibus Patri, Filio & Spiritui sancto.

Operatio personalis tum *interna* tum *externa*, discrimen etiam personarum constituit. Nam, ut de interna operatione personali primò dicatur, Pater gignit Filium & gignendo dat & communicat ei essentiam, potentiam & alia essentialia omnia. Filius nascitur à Patre & accipit essentiam divinam atq; omnia essentialia Deitatis nascendo. Spiritus sanctus à Patre & Filio procedit, accipiens à Patre & Filio essentiam divinam & omnia essentialia Deitatis spirando. B

Externa operatio personalis est, missio personæ alicujus, hoc est, novus tantùm modus manifestationis personæ illius & efficacitatis illius absque loci mutatione, quum persona divina quæ mittitur sit Deus, Deus autem sit ubique. Dicuntur autem personę mitti secundùm originis modum, sic ut quadam ratione persona una sine alia mittatur. Pater tantùm mittit, non etiam mittitur. Filius missus est à Patre, à seipso & Spiritu sancto, ut carnem assumeret, & mittit Spiritum sanctum in corda fidelium. Spiritus sanctus mittitur à Patre & Filio. Missio & obedientia non tollit ὁμοουσίαν & æqualitatem potentiæ, sed tantùm distinguit personas & earum officia. Tum missio personarum est tantùm ratione operationis ad extra, estq; tantùm temporaria. C

Missio & apparitio differunt. Nam Pater apparuit Danieli in specie antiqui dierum, Dan. 7. sed non mittitur.

Ex distinctione personarum patet, in unaquaque persona divina quiddam esse non ratione quidem essentiæ, sed modi ὑπάρξεως & operationum singulare. Nam singulare est Patri quòd generat: Filio quòd genitus sit, Spiritui sancto quòd ex utroque emanet. D

XV. Pater, Filius & Spiritus sanctus tria Entia, substantivè dici non possunt: quamvis adjectivè, tria Entia subsistentia, dici possint, uti & tres res, ut & Græcis τρία συνυπόστατα dicuntur.

XVI. *DEUS trinus est personis, non autem triplex:* Illud Deo competit, hoc neutiquam. Nam ut simplex sine complexu est, sic triplex trium complexum notat, itidemque triplum. Quapropter August. lib. 6. de Trinitate, cap. 8. Deum trinum & Trinitatem asserit dici posse, triplicem verò minimè. Deum ergo & simplicissimum, id est, omnis compositionis expertem secundùm ea quæ dicuntur principia agnoscimus, at secundùm processionem seu personas trinum, simplicitate integerrima permanente.

XVII. *Deus est trinus personis, non compositione, sed æterna συνυπάρξει*, ut loquitur Justinus Martyr, pag. trecentesima septuagesima prima edit. Commelin. id est, coexsistentia: non tali coexsistentia, quali homo unus cum alio vel apud alium est hominem; ita ut extra ipsum subsistat, cũ humana essentia sit finita. At essentia Dei est infinita, quod autem infinitum, id secundùm esse unicum est: non ergo persona divina extra E personam est, sed altera est in altera, vel apud alteram, infinitate essentiæ.

XVIII. Non est facta quaternitas in Deitate per incarnationis Filii Dei mysterium, sed mansit personarum Trinitas; quia idem Deus Verbum, etiam cum propria carne unus est ex Trinitate: non quòd caro ejus sit de substantia Trinitatis, sed quia caro illa est Dei Verbi, qui est unus ex Trinitate illa benedicta in æternum.

Hactenus axiomata quædam de Sacrosancta Trinitate.

Caput IX.

In quo refutantur objectiones contra ὁμοουσίαν Patris, Filii & Spiritus sancti.

HUCUSQUE exposita est vera doctrina de unitate essentiæ divinæ & Trinitate personarum in ea, earundemque consubstantialitate & æqualitate. Qui verò eam oppugnant, varios errores statuunt: nam Filium Dei negant esse ὁμοούσιον Patri, ac proinde negant esse verum Deum naturâ; ut & Spiritum sancti: alii inficiantur æqualitatem personarum: alii distinctionem personarum impugnant; alii alia. Producunt autem tum Scripturæ sacræ testimonia, tum argumenta quibus impietatem suam stabilire conantur, è quibus præcipua recitabimus & refellemus. Ac primò videnda sunt, quæ contra ὁμοουσίαν Patris, Filii & Spiritus sancti objiciantur, atque ad ea respondendum.

OBIECTIO I. *Imago Dei non est ipsemet Deus: Filius Dei est imago Dei*, ut dicitur Coloss. 1. v. 15. *Non est ergo ipsemet Deus.*

RESP. Negatur consequentia, quia plures sunt termini quàm tres, propter homonymiam geminam. Nam *primò* imago vel *perfecta* est vel *imperfecta*. *Perfecta imago*, est cui non deest aliquid quod insit archetypo seu exemplari illi de quo expressa est, sed ei respondet similitudine plena & æqualitate simul. Hæc imago est substantialis, essentialis, naturalis, in identitate substantiæ, essentiæ & naturæ posita. *Imperfecta imago*, est quæ non perfectè respondet exemplari de quo expressa est; sed aliquâ tantùm similitudine, non autem æqualitate illud repræsentat. Ista imago accidentalis est.

Secundò prædicatum *ipsemet Deus* vel αὐτόθεος accipitur pro essentia Dei, vel ὑποστατικῶς pro persona divina. Jam Samosateniani intelligunt imaginem Dei imperfectam, & accidentalem, quam ultrò fatemur, non esse Deum: at Paulus Filium Dei appellat imaginem perfectam & substantialem; in Deo enim nihil imperfectum, sed omnia absolutissimè perfecta sunt: unde sequitur, Filium esse Deum; nam perfecta ac substantialis imago & archetypus sunt idem essentiâ, sicut Christus dicit Johan. 10. 30. *Ego & Pater unum sumus.* Christus quà Filius Dei æternus, est imago Dei genita ab ęterno ex Patre, non facta aut creata in tempore. Ut igitur Pater est æternus, immortalis, omnipotens, Deus, Dominus, Creator: Ita etiam Filium Dei æternum, immortalem, omnipotentem, Deum, Dominum, Creatorem esse necesse est; alioquin ipse genita imago non fuerit, sed facta, quemadmodum nos homines. Atqui aliter imago Dei est in Christo, aliter in nobis. Imago Dei est in Christo Filio Dei unigenito, sicut imago Regis in filio ejus est, communis naturę cum patre: in hominibus autem imago Dei est,

ut imago

Digitized by Google

ut imago Cæsaris seu Regis in nummo argenteo, quia nostra naturalia est quàm Dei natura. Hoc igitur argumentum pro nobis est contra Samosatenianos. Filius Dei est perfecta, essentialis & ab æterno genita imago Dei: Ergo est naturâ Deus, est ejusdem naturæ cum Genitore. Deinde si prædicatum *ipsemet Deus* accipiatur personaliter, nempe pro persona Dei Patris, totum concedimus rectè intellectum; nam Filius Dei non est Pater ipsemet: at hinc neutiquam conficitur, Filium Dei nō esse Deum essentialiter: Ergo Christus Filius Dei alius est à Deo Patre quoad personam, quia est imago Dei Patris: non autem aliud est à Deo Patre quoad essentiam, quia est perfecta & genita imago Dei Patris.

OBJECTIO II. *Qui est splendor gloriæ Dei & figura substantiæ ejus, non est ipsemet Deus invisibilis & illa ipsa Dei substantia: At Filius Dei est splendor gloriæ Dei & figura substantiæ ejus: Ergo, &c.* Assumtio probatur ex testimonio Pauli Hebr. 1. v. 3.

RESP. Major propositio universaliter accepta falsa est: nam vera est tantùm de splendore & figura accidentali; de essentiali autem negatur. Deinde minor propositio & probatio ejus est delumta ex vitiosa versione Latina vulgata. Græcus textus habet: Ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. Vertendum: *Qui est splendor seu effulgentia gloriæ, & character hypostaseos ejus;* χαρακτὴρ in vulgata Latina redditur *figura*; sed impar est vis utriusque vocis. Nam omnis quidem character est figura, sed non omnis figura est character: ita figura latiùs patet charactere, qui præter figuram hæc requirit, ut sit expressus ad archetypum, & adæquatus essentialiter, & ut possit χαράττειν, id est, rebus aliis foris imprimere sui imaginem. Differunt autem imago Dei & character hypostaseos personæ. Nam (ut Athanasius ait Dialogo primo de S. Trinitate pag. ducentes. quadrages. secundâ Tomi) *opus quodpiam habet quidem imaginem artis cujus peritus est artifex à quo effectum est, hypostaseos verò minimè.* Et mox: *Scamnum habet imaginem artis fabri: Nam si scamnum video, agnosco à fabro factum esse: & si navigium conspexero, agnosco esse opus à fabricatore navium confectum, quod sit imago & gloria artis illius, qui id fabricatus est: at non hypostaseos character. Nec enim aut scamnum aut navigium habet characterem ejus qui id effecit, quum hic quidem sit homo hypostasis, scamnum autem vel navigium non item. Sic etiam homo est imago & gloria Dei qui ipsum condidit. Etenim, ut ait sanctus Salomon: Convenienter & proportione quadam effector illarum rerum conspicitur & gloriâ afficitur ex eo quod effectum est: non tamen est character hypostaseos opificis, sed duntaxat virtutis ejus effectricis. At Filius est character* ἐνυπόστατος. *Inquit enim: Qui vidit me, vidit Patrem meum: nemo verò qui vidit hominem, idcirco vidit Patrem.*

Ὑπόστασις autem non debet verti substantia, sed persona aut subsistentia, ut suprà dictum. Restituta versione facilè intelligitur, nequaquam inde confici posse, Filium non esse Deum seu divinam substātiam; sed potiùs, quia est character hypostaseos Patris, esse ejusdem cum ipso substantiæ.

OBJECTIO III. Genes. 19. v. 24. *Iehova demisit super Sodomam & super Gomorrham pluviam sulphuris & ignis, à Iehova è cœlis. Ergo Pater & Filius non sunt consubstantiales, sed essentiâ differunt.*

RESP. κατὰ βίαιον. Imò hoc dictum Samosatenianis & Arianis adversatur. Nam quum uterq; istorum, qui pluit nimirum & à quo pluit, Jehova nominetur, Jehova autem nonnisi unicus sit: eandem esse utriusque essentiam necesse est.

OBJECTIO IV. Psal. 33. v. 6. *Verbo Iehovæ cœli facti sunt, & Spiritu oris ejus totus exercitus eorum. Ergo Iehova, Verbum & Spiritus non sunt ejusdem essentiæ.*

RESP. primò in hoc Psalmi loco quidam interpretes existimant, nomen Jehovæ essentialiter sumi, & per Verbum & Spiritum oris intelligi rem eandem, nimirum mandatum seu jussum divinum quo omnia exstiterunt in prima creatione. Quem locum si ita interpretemur, nihil ex eo contra ὁμοουσίαν personarum Deitatis inferri poterit. *Secundò*, quum plerique veteres & recentes Theologi personas Deitatis tres hoc in loco distingui affirment, & *Iehovæ* nomen personaliter pro Patre accipi; per *Verbum Iehovæ* autem Filium Dei, Sermonem illum per quem omnia facta sunt; & per *Spiritum oris Iehovæ* Spiritum sanctum intelligi asseverent: nos illorum interpretationem temere non rejiciemus. Inde autem non sequitur, Verbum Jehovæ & Spiritum oris ejus diversæ substantiæ à Jehova esse; quia quod in Deo Patre est & ex ejus essentia procedit, non est accidentale quiddam, sed ὑφιστάμενον, eiq; ὁμοούσιον: est enim divina essentia simplicissima. Hanc expositionem confirmant loca parallela. Nam de Verbo Jehovæ dicitur Johan. 1. vers. 1, 2, 3. *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat illud Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per illud facta sunt, & sine illo factum est nihil quod factum est.* Hoc ergo idem Verbum Jehovæ est, quo cœli facti sunt. Et de Spiritu oris Jehovæ, (sic autem ab hominibus petita loquendi forma nominatur Spiritus sanctus,) dicitur Genes. 1. v. 2. *Spiritus Elohim incubabat superficie aquarum.*

OBJECTIO V. *Filius Altissimi non est ipsemet Altissimus: Christus est Filius Altissimi*, Luc. 1. v. 32. *Hic erit magnus, & Filius Altissimi vocabitur. Ergo non est ipsemet Altissimus: & per consequens non est ejusdem substantiæ cum Altissimo.*

RESP. *Primò* argumentationem absque consectario per consequens adjecto concedimus rectè intellectam, nempe si nomine Altissimi ὑποστατικῶς intelligatur Pater: nam Filius non est Pater ipse. Sin verò nomen Altissimi οὐσιωδῶς capiatur, vitiosa est argumentatio. Idiomata personalia non sunt communia; at essentialia attributa sunt communia omnibus personis; ideo sic de una persona prædicantur, ut de aliis minimè negentur; & tale est attributum Altissimi οὐσιωδῶς acceptum. Absurda sanè fuerit argumentatio: *Pater est altissimus: Filius non est Pater: Ergo Filius non est altissimus.* Similis isti: *Filius est Dominus: Pater non est Filius: Ergo Pater non est Dominus.* Et isti: *Pater est Dominus cœli & terræ: Filius non est Pater: Ergo Filius non est Dominus cœli & terræ.* Quin potiùs sicut essentia communis est, persona incommunicabilis; ita attributa essentialia sunt communia, personalia autem, ἰδιωτικὰ sive characteristica Græcis dicta, sunt cuique personæ propria.

OBJECTIO VI. *Quibuscunque diversæ proprietates essentiales tribuuntur, eorum non est eadem essentia: Patri, Filio & Spiritui sancto diversæ proprietates essentiales tribuuntur: Ergo Patris, Filij & Spiritus sancti non est eadem essentia.* Assumtionem probant ex dictis sequentibus, 1. Cor. 8. *Unus Deus Pater, ex quo omnia: unus Dominus Iesus Christus, per quem omnia.* Et Rom. 8. de Spiritu sancto dicitur, *quòd in eo clamamus, Abba, Pater.* 1. Tim. 2. *Unus Deus, unus Mediator Dei & hominum, homo IESUS Christus.* Johan. 17. *Ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* Ephes. 2. *Habemus accessum ad Patrem per Christum in uno Spiritu.* Psal. 110. *Dixit Iehova Domino meo, &c.* Roman. 1. *Gratia à Deo Patre & Domino nostro Iesu Christo.* Jacob. 1. *Dei & Domini nostri Iesu Christi servus.* 1. Thessal. 1. *Ecclesia, quæ est in Deo Patre & Domi-*

Digitized by Google

& Domino Iesu Christo. Coloss. 3. *Vita nostra abscondita est cum Christo in Deo.* 1. Timoth. 6. *Pracipio tibi in conspectu Dei, qui vivificat omnia, & Domini Iesu Christi.* 2. Thess. 1. *Qui non noverunt Deum, neque auscultant Evangelio Domini Iesu Christi.* Coloss. 3. *Gratias agentes Deo & Patri per Iesum Christum.* Coloss. 2. *In agnitionem Dei & Patris, & Domini Iesu Christi.* Philip. 4. *Pax Dei custodiat corda vestra in Christo Iesu.* 1. Thessal. 3. *Coram Deo & Patre nostro in adventu Domini Iesu Christi.* 2. Thess. 1. *Ex gratia Dei nostri & Domini Iesu Christi.* 1. Corinth. 12. *Discrimina donorum sunt, sed idem Spiritus, & discrimina ministeriorum, sed idem Dominus: & discrimina facultatum, sed idem est Deus efficiens eas omnes in quibusvis.* Ephes. 1. *Deus Domini nostri Iesu Christi, Pater gloria det vobis Spiritum sapientia.* 2. Corinth. 1. *Qui confirmat nos in Christo, Deus est, qui dedit arrham Spiritus.* Ephes. 2. *In lapide angulari Christo, adificamini in templum Dei per Spiritum.* Johan. 14. *Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis.*

RESP. Assumtio negatur: nec ea probatur ex locis adductis, in quibus personæ & ordo earum in exsistēdo & agendo & officia earum duntaxat distinguuntur: non autem proprietates essentiales. Exempli gratiâ quum Paulus 1 Corinth. 8 v. 6. dicit: *Nobis unus est Deus, Pater ille ex quo omnia & nos in ipso: & unus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum*; Patris & Filii personam distinguit non Deitate & dominio, uterque enim Deus est, uterque Dominus est; sed ordine in exsistendo & agendo. Patri enim principium tribuit ut Deitatis & operationum divinarum; ideo dicit: *Unum esse Deum Patrem illum*, non quòd Filius quoque & Spiritus sanctus non sit Deus, sed quod Pater sit principium Deitatis, quam communicavit cum Filio & Spiritu sancto ab æterno, dicit, *ex Patre esse omnia*, ratione ordinis quem personę divinæ in operando, id est, in creandis, conservandis, & gubernandis omnibus rebus tenent: nam alioquin Filio Dei etiam competit, quod ab ipso sint omnia, essentiæ absolutè consideratæ respectu, id est, quatenus Deus unus est cum Patre. Deinde dicit Apostolus, quod *in Patre* nimirum simus seu subsistamus; quia vis quâ conservatur rerum οὐσία principium habet à Patre: interim etiam de Filio dicitur Johan. 1. vers. 4. *In ipso vita erat.* Sic Coloss. 1. v. 17. καὶ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε, *& omnia in ipso consistunt.* Ita idem de Patre & Filio prædicatur respectu essentiæ: Ergo essentiâ Pater & Filius non differunt. De Filio idem Apostolus subjicit: *Et unus Dominus Iesus Christus*; non quòd Pater non sit quoq; Dominus omnium, sed quia Pater per Filium exsequitur dominium & omnia gubernat in cœlo & in terra. Addit Apostolus de Filio: *Per quē omnia & nos per ipsum*: hoc tribuit Filio relatè considerato, id est, quatenus Filius est, ita tamen ut sciamus, Filium non instrumētalem, sed efficientem causam esse cum Patre, tum in creando, tum in conservando & gubernando: quod & ipsum rursus ita est accipiendum, ut nec duas causas, id est, Deitatis constituamus, quum Filius sit ὁμοούσιος unus cum Patre: nec rursus in personarum distinctione inæqualitatem aut separationem imaginemur. Quod de primo loco dictum, de aliis similiter intelligendum.

OBIECTIO VII. *Quicunque realiter inter se distinguuntur, illorum non est una & eadem numero essentia: Pater, Filius & Spiritus sanctus realiter inter se distinguuntur: Ergo Patris, Filii & Spiritus sancti non est una & eadem numero essentia.* Assumtio probatur sequentibus testimoniis. Johan. 1. *Verbum erat apud Deum.* Marc. 16. *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.* Jesai. 9. *Vocabitur Deus fortis.* Jesai. 11. *Requiescet super eo Spiritus Iehova.* Johan. 8. *Quem vos dicitis Deum vestrum esse, Pater meus est.* Matth. 16. *Tu es Filius Dei vivi.* Johan. 15. *Qui à Patre procedit.* Item: *Quem ego mittam vobis à Patre.* Et 14. *Creditis in Deum, & in me credite.* 1 Johan. 5. *Ut cognoscamus verum Deum, & maneamus in vero, in Filio ejus Iesu Christo.* 1. Thessal. 1. *Ut serviretis Deo vero & vivo, & exspectaretis Filium ejus è calis.* Matth. 3. Pater loquitur de cœlis: Filius stans in Jordane baptizatur: Spiritus sanctus apparet specie columbæ. Ephes. 3. *Flecto genua ad Patrem Domini nostri Iesu Christi, ut corroboremini Spiritu.* Luc. 1. *Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi, propterea quod nascetur ex te Sanctū, Filius Dei vocabitur.* 1. Johan. 5. *Tres sunt qui testimonium perhibent in calo, Pater, Sermo, & Spiritus sanctus.* Genes. 1. *Faciamus hominem ad imaginem nostram.* Item: *Ecce Adam tanquam unus ex nobis.* Genes. 11. *Venite, descendamus, confundamus eorum linguas.* Johan. 10. *Ego & Pater unum sumus.* Johan. 17. *Ut sint unum in nobis, sicut nos unum sumus.* Johan. 14. *Ego & Pater veniemus ad eum, & apud eum manebimus.* Galat. 4. *Emisit Deus Spiritum Filii sui.* Sic in Symbolo: *Credo in Deum Patrem, & in Filium, & Spiritum sanctum.*

RESP. Major propositio non est universaliter vera: illa igitur probanda erat, non autem assumtio, quam nemo in dubium vocat. Quicunque realiter inter se distinguuntur, nimirum si quilibet illorum finitus sit sive locali circumscriptione sive substantiæ proprietate, eorum non est eadem substantia singularis. At Pater, Filius & Spiritus sanctus realiter quidem inter se distinguuntur, sed aliquem eorum esse finitum, negatur. Ruit igitur conclusio.

OBIECTIO VIII. *Quorum operationes sunt distincta, eorum etiam essentia sunt distincta. Patris, Filii & Spiritus sancti operationes sunt distincta: Ergo, &c.* Assumtio probatur: *Nam Pater gignit, Filius non gignit nec Spiritus sanctus. Filius nascitur, Pater non nascitur, ut nec Spiritus sanctus. Spiritus sanctus procedit per spirationem à Patre & Filio, qua operatio nec Patri, nec Filio convenit.*

RESP. Major propositio universè intellecta negatur: nam vera est tantum de personis essentiam finitam habentibus: de personis vero infinitis & divinis est falsa.

OBIECTIO IX. *Quemodo fideles sunt unum inter se & cum Christo, ita etiam Pater, Filius & Spiritus sanctus sunt unum: At fideles sunt unum inter se & cum Christo tantum voluntate, & non essentiâ: Ergo etiam Pater, Filius & Spiritus sanctus sunt unum tantùm voluntate & non essentiâ.*

Major probatur his testimoniis, Joh. 17. v. 11. *Pater sancte, serva eos per nomen tuum, quos dedisti mihi, ut sint unum, prout & nos.* Et vers. 21. *Ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te: ut & ipsi in nobis unum sint.* Et v. 22. *Et ego gloriam quam dedisti mihi, dedi eis, ut sint unum, sicut & nos unum sumus.*

RESP. Negatur minor propositio: quia fideles inter se & cum Christo non tantùm voluntatem consentientem habent, sed naturam quoque humanam communem & eandem. Quod Paulus testatur, quum ait Hebr. 2. v. 14. *Quoniam igitur pueri participes sunt carnis & sanguinis, ipse quoque consimiliter, particeps factus est eorundem.* Et vers. 16, 17. *Semen Abrahami assumpsit. Unde debuit per omnia fratribus similis fieri.* Hinc in Confessione fidei edita in Synodo Chalcedonensi, dicitur *Filius Dei Dominus noster Iesus Christus coessentialis Patri secundùm divinitatem, & coessentialis nobis secundùm humanitatem.*

Replicant adversarii: *Christus non orare, ut fideles sint unum essentiâ, sed voluntate. Ergo Pater & Filius sunt unum tantùm voluntate:*

RESP. Ab eo quod dicitur secundùm quid ad dictū simpliciter non valet consequentia: *Christus orat, ut fideles sint unum voluntate: Ergo sunt unum tantùm voluntate.* Ess.

Digitized by Google

Etsi enim Christus petit à Patre, ut fideles sint unum pià consensione animorum & voluntatum: non tamen propterea negat alios unitatis & conjunctionis ipsorum inter se modos. Et ut de aliquibus solùm modis dicatur, *naturaliter* omnes homines unum sunt participatione ejusdem naturæ humanæ, quâ omnes ex æquo sunt homines: *moraliter* autem ex conversatione familiari aut beneficiorum & officiorum communicatione fiunt unum animorum & voluntatum consensione & amicitiâ: *corporaliter* unum fiunt conjugio seu matrimonio: *spiritualiter* & supernaturaliter unum fiunt cum Christo per Spiritum sanctum & fidem, facti unum corpus mysticum, cujus ipse Christus caput est. & per Christum unum fiunt cum Patre ab ipso adoptati in Christo in filios & per Spiritum sanctum sanctificati: inter se verò unum corpus fiunt spiritualè, una domus Dei, una civitas Dei, una sponsa Christi, &c. Simili processu à dicto secundùm quid ad dictũ simpliciter utuntur adversarij, quum dicunt: *Christus orat ut fideles sint unum, sicut ipse & Pater unum sunt: Ergo Pater & Filius sunt unum tantummodo voluntatum consensione.* Etsi enim Christus orat ut fideles sint unum & concordes voluntatibus, sicut ipse & Pater unum sunt: hinc tamen non sequitur, nullam esse aliam aut arctiorem conjunctionem & unitatem inter Patrem & Filium, quàm sit inter nos mutuò, vel inter Deum & nos. Non alia est ad objectum istud responsio Cyrilli Alexandrini lib. 11. Comment. in Evangelium Johannis, cap. 26. digna ob insignem pietatis eruditionem, quæ huc transcribitur. Sunt autem hæc ejus verba: *Quis igitur est iste petitionis modus? ut, inquit, unum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, ut & ipsi unum in nobis sint? Charitatis ergo pacis & concordiæ vinculum petit, quod ad tantam spiritualem credentes unionem perducat, ut naturalis consubstantialisq; in Patre, Filio atque Spiritu, unionis similitudinem imitetur. Nec tamen hujus charitatis virtus atque connexus esse* [illegible] *nusquam præteris, ut incommutabiliter in identitatem substantiæ* [illegible] *unîamur, ut modum unitatis divinæ assequuti videamur. Illa enim quam naturalis & vera sit, in substantiæ ratione inspicitur: hæc verò, unitatis habitum imitatur. Quo* [illegible] *enim veritati primitivæ per imitationem adæquabimur? Non enim idem est veritas, & veritatis imitatio: sed* [illegible] *quamvis proportione atque similitudine æqualitatem habere videantur, distant tamen ingentibus differentiis. Quando igi*[illegible] *ad evertendam naturalem Trinitatis identitatem, hunc lo*[illegible] *in medium hæreticus affert, quem admodum dicens, nos non* [illegible] *identitate absolutâ corporum, nec animarum alterius in al*[illegible] *confusione unum sumus, sed affectu charitatis animorum*[illegible] *q; ad servanda mandata Dei consensu: sic & unum Filius* [illegible] *Patre est: repellamus ut imperitum & impium. Qu*[illegible] *esse? quia quæ supra nos sunt, ea conditionem nostram sequi* [illegible] *corporali necessitati subjici impossibile est. Nam si nulla inter* [illegible] *nos & Deum differentia esse, tunc ritè illud diceretur: sin* [illegible] *verò infinitum caduca hæc natura hominum à Deo distat,* [illegible] *est possibile, quasi exactam regulam, quæ nostra sunt ad* [illegible] *Deum transferre. Nec decet quæ prima sunt, posteriorum con*[illegible]*ditione honorari, nec posterioribus virtutem primarum ad*[illegible]*quem attribuere. Verùm ne longiores esse videamur, illud* [illegible] *necessariò dicamus. Quum Christus per substantialem* [illegible] *unam cum Patre habet unitatem, quam ad imaginem con*[illegible]*dia, consensuq; animorum in se gerit, modo simili voluit nos* [illegible] *quoque inter nos consubstantialis virtute Trinitatis (quantum* [illegible] *nostra natura licet) uniri: ut duorum populorum ad unum* [illegible] *perfectum in Christo populum concursu, atque conventu, unum totius Ecclesiæ corpus intelligatur. Ipse namque pax nostra est, ut ait Paulus, qui fecit utraque unum & medium parietem maceriæ solvens inimicos in carne sua, legem mandatorum suorum decretis evacuans, ut duos converteret in semetipso, in unum novum hominem faciens pacem, ut reconciliet ambos in uno corpore Deo, per crucem interficiens inimicitias in semetipso: quod jam consummatum est: credentes enim in Christum, unum animum consensu pietatis, & credendi obedientiâ possident. Hæc quidem aliena esse non arbitror: verùm quoniam propositi textus vis, sublimiora dicere cogit, Salvator quoque invitat, dicens: Sicut tu Pater in me, & ego in te, ut & ipsi in nobis unum sint. Considerandum est, si ad unitatem consensus & voluntatis, naturalem etiam invenire possumus, per quam nos inter nos, & omnes Deo colligemur: fortassis enim etiam corporali unione conjungimur, licet adeò dissipati simus, ut unusquisque seorsum, & subsistat & circumscribatur. Nam si Petrus & Paulus unum unitate in Christo sint, Petrus tamen Paulus non est. Age igitur quum Trinitas unum naturâ sit, consideremus quomodò etiam nos ipsi inter nos corporaliter, & cum Deo spiritualiter unum simus. Ex Dei Patris substantia unigenitus prodiens, & totum in sua natura genitorem possidens, caro factus secundùm Scripturam est, seq; ipsum naturæ nostræ ineffabiliter conjunxit atque univit. Qui enim naturâ Deus est, verè homo factus est, non theophorus, id est, Deum per se in gratiam habens, ut mysterij vim ignorantes contendunt: sed verus Deus simul & homo est. Sic quæ inter se plurimum secundùm naturam distant, in uno seipso conjunxit, & naturæ divinæ participes nos effecit. Communicatio enim Spiritus, & (ut ita dicam) mansio, primùm in Christo fuit, & ab eo in nos penetravit: quum homo factus, ipse templum suum proprio Spiritu perunxit atque sanctificavit. Origo igitur & via, quâ Spiritu sancto participamus, & Deo uniti sumus, Christi mysterium est. Omnes enim in illo sanctificamur. Ut igitur inter nos & Deum singulos uniret, quamvis corpore simul & animâ distemus, modum tamen adinvenit, consilio Patris & sapientiæ suæ congruentem: suo enim corpore credentes, per communionem mysticam benedicens, & secum, & inter nos unum nos corpus efficit. Quis enim est, qui unius sancti corporis unione in uno Christo uniti sunt, ab hac naturali unione alienos putabit? Nam si omnes unum panem manducamus, unum omnes corpus efficimur: dividi enim atque sejungi Christus non patitur. Ideo etiam Ecclesia corpus Christi facta est, & nos singuli membra Christi secundùm Paulum. Uni enim Christo per corpus suum conjuncti, quoniam in nobis illum, qui est indivisibilis, accepimus, ipsi potiùs quàm nobis membra nostra accommodantur. Quòd autem Ecclesia corpus à singulis hominibus tanquam membris compositum, Salvator verò caput sit, Paulus ostendit dicens: Ut jam non simus parvuli fluctuantes, nec circumferamur omni vento doctrinæ, in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris: veritatem autem sequentes, in charitate crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus, ex quo totum corpus compactum, & connexum per omnem juncturam subministrationis secundùm operationem in mensuram uniuscujusq; membri, augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate. Quòd autem corporalis hæc unio ad Christum participatione carnis ejus acquiritur, ipse rursus Paulus de mysterio pietatis disserens, testatur: Quod aliis, inquit, generationibus non est agnitum filiis hominum, sicut nunc revelatum est sanctis Apostolis ejus, & Prophetis in Spiritu, esse gentes cohæredes & concorpores, & comparticipes promissionis in Christo. Si autem omnes inter nos in Christo unum sumus corpus, nec inter nos solùm, verùm etiam cum eo qui per carnem suam ad nos transivit: quomodo universi & inter nos & in Christo unum non erimus? Christus enim est hujus unionis vinculum, qui Deus simul & homo est. Sed de unione corporali satis; de spirituali autem eandem viam sequentes, dicimus; Quia Spiritu Sancto recepto, & inter nos quodammodo & cum Deo unimur. Nam quamvis unicuique nostrûm Patris, & suum Christus Spiritum distribuit, indivisibilis tamen Spiritus est, & distributus singulis Spiritus in seipso unit, & omnes quibus distributio facta est, unum in seipso efficit. Et sicut virtus sanctissimæ Christi carnis unum corpus facit participantes eos, eodem arbitror pacto in quibus indivisibilis Dei Spiritus habitat, in omnes ad unitatem spiritualem conducit. Ideo rursum Paulus nobis scripsit, Supportantes*

invicem in charitate, solliciti servare unitatem Spiritus in vinculo pacis: unum corpus, & unus Spiritus, sicut & vocati estis in una spe vocationis vestræ. Unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus & Pater omnium, qui super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis. Quum enim unus in nobis habitat Spiritus, unus verus & Pater omnium per Filium suũ in nobis habitat, ad invicem & secum sui participes Spiritus uniens. Quod autem Spiritus sancti sic unitamur, etiam hac ratione modo quodam percipitur. Nam si animalem vitam contempsimus, & legi nos spirituali subjecimus, nostri Domini in omnibus Spiritum facientes, perspicuum est ad aliam quasi naturam nos transformari: quum vivendi animalitatis nostræ modum fugientes, conformationem habitantis in nobis Spiritus mirabilem susceperimus, non solùm homines, verùm etiam Dei Filij, cælestesq; homines participatione divinæ naturæ unum effecti. Ergo in Patre, Filio & Spiritu omnes sumus unum. Unum autem dico habitudine atque affectu, ut incipientes dicebamus: Unum pietatis consensu, unum sanctæ Christi carnis communione, unum unius Sancti Spiritus participatione.

Idem cap. 27. *Naturalem atque consubstantialem cum Patre unigenitus unionem habet, ex quo natus est verè, & in quo est. Unum enim est cum Patre identitate substantiæ, quamvis in propria subsistentia sit.* Et mox: *Uniuntur enim inter se fideles illis modis, quos jam exposuimus. Uniuntur autem etiam Deo, & modum ipse Salvator aperuit, dicens: Ego in ipsis, & tu in me, ut in unum sint consummati. Corporaliter enim Filius per benedictionem mysticam nobis ut homo unitur, spiritualiter autem ut Deus, sui spiritus gratiâ, nostrum ad novam vitam, & divinæ naturæ participationem, Spiritum redintegrans. Nexus igitur unionis nostræ ad Deum Patrem Christus est: nobis quidem ut homo, Deo autem Patri ut Deus naturaliter unitus. Non erat enim possibile, corruptioni subjectam hominis naturam ad immortalitatem conscendere, nisi naturâ immortalis atque incommutabilis ad eam descendisset, ac communione, participationéque sui à mortalitatis nostræ terminis ad suum bonum reformatos elevaret. Consummati ergo sumus, reductiq; ad unionem Dei Patris mediatione Salvatoris, id est, Christi. Filium enim Dei naturâ Patri unitum, corporaliter, substantialiterq; (ut dictum est) accipientes, clarificamur, glorificamurq; supremæ facti naturæ participes. Accipi autem nos ad Dei Patris unionem Christus vult, ut tum hanc gloriam naturæ per seipsum præbeat, tum hujus gratiæ vi eos redarguat, qui eum ex Deo esse negant.*

OBJECTIO X. *Quorum diversa est voluntas, eorundem diversa est essentia: Patris & Filij diversa est voluntas. Ergo & diversa essentia.* Assumtionem probant ex precatione illa Christi Matth. 26. vers. 39. *Pater mi, si possibile est, abeat à me poculum istud: veruntamen non ut ego volo, sed ut tu.*

RESP. Propositio major est distinguenda ac restringenda: *Quorum diversa est voluntas, eorum diversa est essentia*, nimirum si quilibet eorum unam solùm naturam habeat. Jam Patris & Filii diversam esse voluntatem concedimus, si humanam Filii Dei naturam spectemus, eamque ut creatam secundùm essentiam voluntati Patris ut increatæ opponamus: atque ita duas diversas essentias, divinam & humanam, increatam & creatam agnoscimus. Si autem diversitatem inter Patris & divinam Christi voluntatem qui statuerit, error est manifestus. Nec ad eum probandum facit locus ex Matthæo allegatus, qui non de divina, sed de humana Christi voluntate est intelligendus. Humana enim Christi natura mortem & sensum iræ Dei expavescebat, fugiebat & deprecabatur.

OBJECTIO XI. *Qui Deum non alia ratione suum Patrem & Deum esse agnoscit, quàm est aliorum fidelium, is non est coessentialis Deo Patri: Christus non alia ratione Deũ agnoscit suum Patrem & Deum, quam est aliorum fidelium: Ergo Christus non est coessentialis Deo Patri.* Assumtio probatur ex verbis Christi Johan. 20. v. 17. *Adscendo ad Patrem meum & Patrem vestrum, ad Deum meum & ad Deum vestrum.*

RESP. Assumtio negatur: & ad probandam illam perperam alleguntur verba Christi ad Mariam dicta. Nam repetitio illa nominum *Patris & Dei* cum distinctione quæ est in pronominibus *meum*, *vestrum*, adhibita, indicat diversam rationem. Nam Christus *Patrem meum* dixit, secundùm naturam in Deitate & unionem personalem in carne assumta, & *Patrem vestrum* secundùm gratiam in adoptione filiorum Dei: *Deum meum* dicit, respectu naturæ humanæ, quia carnem vestram assumsi, & *Deum vestrum* naturâ ac veritate.

OBJECTIO XII. *Quicunque à Deo se desertum queritur, is non est ejusdem essentiæ cum Deo: Christus à Deo se desertum queritur pendens in cruce & exclamans voce magna, Deus mi, Deus mi, cur deseruisti me?* Matth. 27. vers. 46. *Ergo, &c.*

RESP. Assumtio & locus ex Matthæo adductus intelligi debet secundùm quid, non autem simpliciter. Nam querela & exclamatio illa fuit propria humanæ Christi naturæ demersæ in infernales angores & incredibiles cruciatus ex sensu iræ divinæ in ipsam propter peccata nostra à Deo effusæ. Quod autem à Christo secundùm humanam naturam dictum est, non rectè ad Deitatem ejus torquetur.

OBJECTIO XIII. *Qui est mediator inter Deum & homines, is non est ejusdem cum Deo essentiæ.*

Christus est mediator inter Deum & homines teste Paulo 1. Tim. 2. v. 5. ubi ait: *Ubi enim est Deus, unus etiam mediator Dei & hominum, homo Christus Jesus.*

Ergo Christus non est ejusdem cum Deo essentiæ.

Hoc appellant Samosateniani insigne prorsus, semperque triumphans argumentum.

RESP. Propositio non est universaliter veradaria: enim potest duntaxat de eo, qui ita est mediator, ut sit solummodo internuncius Dei ad homines, sicut Moses Gal. 3. v. 19. appellatur μεσίτης, *mediator*, hoc est, internuncius, cujus operâ ac ministerio Deus usus est in deferenda ad Israëlitas lege ordinata, hoc est, tradita Mosi per Angelos ut Dei administros. De eo autem qui ita Mediator est Dei & hominum, ut Deo irato reconciliet homines perditos, de eo, inquam, dari nequit. Nam Deo nos reconciliare nemo potest, nisi idẽ naturâ Deus sit. Jam in assumtione & dicto Pauli Christus Mediator dicitur, qui Deum nobis placat, nosque ei reconciliat. Est igitur Christus naturâ Deus ejusdem essentiæ cum Patre.

INTSANT: *Apud Deum Christus est Mediator,*
Apud seipsum Christus non est mediator:
Ergo ipse non est Deus.

RESP. Homonymia est primo in nomine *Dei*, tum in propositione tum in conclusione. Nam Dei nomen vel οὐσιωδῶς capitur, vel ὑποστατικῶς. Si ὑποστατικῶς accipiatur, concedimus conclusionem: nam Filius non est Pater: sin verò οὐσιωδῶς sumatur, negamus. Sic si in propositione nomen Dei usurpetur οὐσιωδῶς, damus illam: sin ὑποστατικῶς, damus etiam rectè intellectam: nempe si intelligatur de Patre, non excluso Filio & Spiritu sancto. Sin verò excludatur Filius & Spiritus sanctus, tum est falsa. Secundò falsa est assumtio: nam etiam apud seipsum Christus est Mediator, si officium mediationis spectemus. Et certè *Mediator* nomen officii potiùs est, quàm personæ. Probamus enim quod Cyrillus Tomo tertio libro de recta fide ad Reginas fol. 129. b. editionis Basiliensis Cratandrianæ Anni 1528. scribit in hunc modũ. *Sacrificij modo, non sicut unus quidam ex nobis sacerdotibus affert servitutem,* nihil

Digitized by Google

nihil ipse in hoc commune habens, ut ut illud suscipiat, sed sibi-ipsi conciliat, & per seipsum & in ipso Patri.

Replicant Samosateniani:

Qui sibiipsi non potest dici reconciliare alios per satisfactionem sibiipsi à seipso factam, is certè etiam nō est apud seipsum Mediator:

At Christus non potest dici sibiipsi reconciliare alios per satisfactionem sibiipsi à seipso factam:

Ergo Christus apud seipsum non est Mediator.

Minorem probant, *quia nemo potest dici sibi per actum justitiæ satisfacere, sed actus justitiæ est ad alium.*

RESP. Assumtio est falsa: & probatio ejus solùm particularis. Etsi enim actus justitiæ est ad alium communiter: tamen etiam ad ipsum agentem respicit ferturque. Ita mediationis actus ad alium communiter pertinet, si personam tertiam ac intermediam spectes quæ inter offensum & offendentem intercedit: si verò officium consideres, inter personam offensam & partem offendentem reconciliatio fieri potest, aliâ personâ non interveniente. Hoc mandatum Christi docet, & exempla confirmant. Nam Christus disertè imperat Matth. 5. v. 23. 24. 25. *Si munus tuum attuleris ad altare, & illic memineris fratrem tuum habere aliquid contra te, Omitte illic munus tuum coram altari, & abi: primùm reconciliator fratri tuo, & tunc ubi veneris offer munus tuum. Esto amicus adversario tuo citò.* Et cap. 18. v. 15. *Si peccaverit in te frater tuus, ito, & argue eum inter te & ipsum solum: si te audierit, lucratus es fratrem tuum.* Exempla verò sunt illustria: Deus ipse, qui gravissimè offensus fuerat ab Adamo & Eva per inobedientiam, primus & ultro quæsivit Adamū & Evam latitantes & sibi metuentes. Israelitæ à Benjaminitis offensi confecto contra illos bello, ultro sibi illos reconciliarunt Jud. 20. David post seditionem & rebellionem subditorum, cujus autor Absalomus fuerat, nónne suam tribum solicitans ad se reducendum, subditos sibi ipse reconciliavit? 2. Sam. 19. v. 12. & sequentibus. Et absurdum erit quòd Filius Dei ipse sibi humanum genus reconciliavit?

Instant: *Nemo seipsum rogat ut offendentibus ignoscat: Ergo Filius Dei non est mediator noster apud seipsum.*

RESP. Committitur sophisma ex nimis angusta definitione Mediatoris: nam Mediator non is tantùm est qui pro alio rogat, sed qui quocunque modo partem offendentem reconciliat parti offensæ: sive alii, non tantùm rogando, sed etiam aliis modis: sive sibiipsi. Rex aliquis invitans rebelles subditos ut in viam & ad debitam obedientiam redeant & illos in gratiam recipiens, nónne mediationis officio inter se & illos ipsemet fungitur? & num seipsum rogat? Falsum igitur est enthymematis consequens.

Urgent ampliùs: *Si Pater, Filius & Spiritus Sanctus sunt ejusdem essentiæ & naturæ, tum omnes æqualiter sunt offensi & æqualiter offensam ponunt, ac proinde unus apud alterum Mediator esse non potest: At Filius est Mediator apud Patrem: Ergo non est ejusdem essentiæ & naturæ cum Patre.*

RESP. Negamus sumti consequentiam: quia si inter homines Rege & filio ejus æqualiter offenso à subditis rebellibus, filius mediatorem se constituere potest vel dissimulans offensionem, non quòd ignoverit subditis, sed quòd animum habeat ignoscendi, si ad obsequium illi redierint; vel omnibus officiis & beneficiis illos ampliùs revincere volens; & hæc inter virtutes regias minimè postrema est: quidni eandem aut certè majorem in Christo Filio Dei agnoscamus?

OBJECTIO XIV. *Si Pater, Filius & Spiritus Sanctus sunt unius ejusdem singularis essentiæ: tum Filio incarnato, etiam Pater est incarnatus & Spiritus Sanctus. Sed consequens est absurdum: Ergo & antecedens.*

RESP. Negatur connexi consequentia: quia Filius

A non est incarnatus in essentia quæ ipsi communis est cum Patre & Spiritu Sancto, sed in persona quæ ipsi propria est, realiter à personis Patris & Spiritus Sancti distincta: sicut dicitur Johan. 1. v. 14. *Sermo ille caro factus est.*

Instant: *Filius Dei est incarnatus: Filius Dei est tota essentia divina: Ergo tota essentia divina est incarnata.*

RESP. Filius Dei est incarnatus, nempe in persona sua. Filius Dei est tota essentia divina, non simpliciter, sed modo exsistendi determinata in persona ipsius. Ideo non est incarnatus in essentia divina simpliciter, quatenus illa communis est ipsi cum Patre & Spiritu Sancto, sed quâ peculiari modo in Filio subsistit. Ideo utrumque rectè dicitur, *Deus manifestatus est in carne,* 1. Timoth. 3. vers. 16. Et, *Filius semen Abrahami assumsit*

B Hebr. 2. v. 16.

OBJECTIO XV. *Si Pater, Filius & Spiritus Sanctus sunt ejusdem essentiæ, tum plura sunt rerum principia, quàm unum. At consequens est absurdum: Ergo & antecedens.*

RESP. Negatur connexi consequentia: quia exposito antecedente sequitur quod Samosatenianis & Arianis est contrarium. Si enim Pater, Filius & Spiritus Sanctus sunt una essentia singularis, tum unum sunt rerum omnium principium.

OBJECTIO XVI. *Si Filius est verus Deus de Deo vero, tum duæ sunt essentiæ Patris & Filij. At prius est, ut habet expressè Symbolum Nicanum: Ergo & posterius est.*

RESP. Errant adversarii ob homonymiā in nomine Dei. Nam quum in Symbolo Niceno dicitur, quòd Filius sit verus Deus genitus de Deo vero, nomen

C DEI ὑποστατικῶς accipitur: at ipsi οὐσιωδῶς sumunt.

OBJECTIO XVII. *Si Filius ita est consubstantialis Patri secundùm divinitatem, sicuti nobis hominibus consubstantialis est secundum humanitatem: tum non est ejusdem singularis essentiæ cum Patre.* Ratio est: *quia nobis hominibus ita consubstantialis est Filius secundùm humanitatem, ut sit nobiscum ejusdem substantiæ in specie tantùm, non autem in individuo.*

At verum est antecedens, ut docet Symbolum Chalcedonense: Ergo verum est & consequens.

RESP. Negatur assumtum, si paritas consubstantialitatis Filij cum Patre & nobiscum in ea statuitur. Nec paritas illa ex Symbolo Chalcedonensi probari potest, quod particulas comparationis non habet, sed tantùm docet, Christum esse consubstantialem Patri

D secundùm divinitatem & consubstantialem nobis hominibus secundùm humanitatem, ad stabiliendam veritatem utriusque naturæ in Christo divinæ & humanæ adversus Eutychen hæreticum. Interim libenter fatemur esse discrimen inter utramque consubstantialitatem: nam Deo Patri Filius ita est consubstantialis, ut eadem singularis substantia Deitatis sit utrique communis, quia est infinita: nobis autem idem Filius ita est consubstantialis, ut speciem eandem humanitatis nobiscum participet, etiamsi assumtæ humanitatis essentia singularis seu individua ab aliorum hominum essentiis individuis realiter distincta sit & maneat, quia est finita.

OBJECTIO XVIII. *Qui est ab alio, non est ejusdem essentiæ cum eo qui à nullo est. Filius est ab alio, nempe à Pa-*

E *tre: Spiritus Sanctus itidem est ab alio, nempe à Patre & Filio: Ergo Filius & Spiritus Sanctus non sunt ejusdem essentiæ cum Patre, qui à nullo est.*

RESP. *Primò* major propositio non est universè vera, ne quidem de rebus creatis: nam Abel fuit ab Adamo & Eva genitus, Adamus à nullo homine est genitus; nihilominus tamen Abel fuit ὁμοούσιος Adamo, uterque perfectus homo ejusdemque speciei, id est, naturæ & essentiæ. Diversus exsistendi modus nō effi-

cis diversam essentiam, sed tantùm alium & distinctam personam. Deinde minor vera est secundùm quid accepta: Filius est ab alio, nempe à Patre, nimirum quoad personam, non autem quoad essentiam, quà nõ minus est Deus à seipso, quam Pater. Ita & Spiritus sanctus est ab alio, nempe à Patre & Filio, itidem quoad personam, non autem quoad essentiam, quà Deus est à seipso, non minus quam Pater & Filius. Firmum igitur manet, Patrem, Filium & Spiritum Sanctum esse coëssentiales, seu unam & eandem numero essentiam singularem esse; quod nobis erat propugnandum defendendumque.

Caput X.

In quo refelluntur objectiones contra æqualitatem personarum Deitatis.

SUPERIORE capite refutatæ sunt objectiones contra ὁμοουσίαν personarum Sacrosanctæ Trinitatis: jam confutandæ sunt objectiones, quas ad convellendam æqualitatem personarum in veritatem divinam, contorquent ii qui personas Deitatis simpliciter & prorsus inæquales in omnibus rebus esse contendunt, tum ex Scripturæ dictis male detortis, tum ex aliis argumentis.

OBJECTIO I. *Filio major est Pater: Ergo Filius non est æqualis Patri.* Antecedens probatur ex Joh. 14. 28. *Proficiscor ad Patrem: nam Pater major me est.*

RESP. Proceditur à dicto secundùm quid ad dictũ simpliciter: nam antecedens & dictum Christi secundùm quid intelligi debent. Filio major est Pater, non proprietatibus essentialibus Deitatis, non majestate, gloriâ, honore; sed ratione *generationis, officij Mediatorij & humanitatis Filij.* *Ratione generationis*, quia Filius à Patre est genitus ut à causa & principio personæ suæ. Sic *Gregorius Nazianzenus* Orat 2 de Filio ait, δῆλον, ὅτι τὸ μεῖζον μέν ἐστι τῆς αἰτίας· τὸ δὲ ἴσον, τῆς φύσεως, καὶ τοῦτο ὑπὸ πολλῆς εὐγνωμοσύνης ὁμολογοῦμεν ἡμεῖς, id est, *Manifestum, quòd majus dicatur causæ ratione: æquale autem naturæ respectu: & hoc cum multo animi candore nos confitemur.* Sic *Basilius Magnus* libro primo adversus Eunomium negantem æqualitatem Filij cum Patre, non procul à fine libri ait de sensu verborum Christi, *Pater major me est:* λείπεται τοίνυν κατὰ τὸν τῆς αἰτίας λόγον ἐνταῦθα τὸ μεῖζον λέγεσθαι. ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἡ ἀρχὴ τῷ υἱῷ, κατὰ τοῦτο μείζων ὁ Πατὴρ, ὡς αἴτιος καὶ ἀρχή. hoc est, *Relinquitur ergo ut majus dicatur eo loco pro causæ ratione. Quoniam enim Filij origo est à Patre, eo respectu major est Pater, ut causa & origo.* Et ante hos *B. Athanasius* oratione secundâ contra Arianos, pag. 181. edit Commelin. ait; μείζων εἶπεν, οὐ μεγέθει τινί, οὐδὲ χρόνῳ· ἀλλὰ διὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς γέννησιν; hoc est, *Quòd major sit dicit: non quidem magnitudine aut ætate, sed propter generationem ex Patre ipso.* Hoc dixerunt Gregorius Nazianzenus, Basilius Magnus & Athanasius Magnus contra Arianos disputantes. Nec aliter Latini Theologi. TERTULLIANUS libro adversus Praxean, capite nono: *Pater tota substantia est, Filius verò derivatio totius & portio* (id est, soboles cui tota substantia communicata) *sicut ipse profitetur: Quia Pater major me est.*

Et mox: *Sic & Pater alius à Filio, dum Filio major: dum alius qui generat, alius qui generatur, &c.* HILARIUS libro

A 9 de Trinitate, pag. 178. *Major itaque Pater Filio est, & planè major, cui tantum donat esse, quantus ipse est: cui innascibilitatis imaginem, sacramento nativitatis impertit, quem ex se in formam suam generat.* Et aliquantò post: *Major itaque Pater est, dum Pater est.*

Deinde Filio major est Pater *ratione officij Mediatorij* quo Filius tum in statu humiliationis defunctus est, tum in statu exaltationis adhuc fungitur. Nam Filius Mediator noster apud Patrem factus est & semetipsum exinanivit formâ servi acceptâ, similis hominibus factus, legi factus subjectus, exsecrationem à nobis in se suscipiens & pro nobis passus, cruci affixus, mortuus & sepultus: Pater verò exinanitionem, partum, præsepe, ætatem, passionem, crucem, mortem, sepulchrum non est expertus, sed in illa personæ suæ beata æterni-
B tate sine carnis nostræ susceptione mansit; ut Hilarius eodem libro nono de Trinitate pag. 176 docet. In statu verò exaltationis Pater Filium ad dexteram suam collocavit eique nomẽ donavit quod est supra omne nomen; Donans autem major est accipiente donum. Sic Hilarius loco prius citato ait: *Quando igitur illud est, Pater major me est? nempe tum quum donatur ei nomen super omne nomen.* Et mox: *Donantis autoritate Pater major est.* Item *major donans est.*

Denique Filio major est Pater *ratione humanitatis* à Filio assumtæ, cujus respectu simpliciter major est Pater ut Deus æternus & Creator humanitatis.

Ergo ratione generationis, officij Mediatorij & humanæ naturæ Filij Pater major est Filio: sed naturâ, potentiâ, sapientiâ, bonitate, gloriâ, majestate, honore
C Filius non est minor Patre, sed ei æqualis.

OBIECTIO II. *Cujus caput est Deus Pater, non est æqualis Deo Patri: Christi caput est Deus Pater,* ut Paulus testatur 1. Corin. 11. v. 3. *Ergo Christus non est æqualis Deo Patri.*

RESP. Ab eo quod secundùm quid dicitur ad dictũ simpliciter non valet consequentia. Christi caput est Deus Pater, non simpliciter, non quatenus Christus est Deus, sed quatenus Christus est Mediator inter Deum & nos.

OBIECTIO III. *Filius Dei tradet regnum Deo & Patri,* ut Paulus docet 1. Cor 15. 24. *Ergo non est æqualis Patri.*

RESP. Antecedens verum est tantùm de regno Oeconomico seu Mediatorio, quod communiter regnum gratiæ vocatur, de quo regno etiam Paulus A-
D postolus loquitur: non autem de essentiali seu merè divino, quo si Filius se olim abdicaret, Patri æqualis non esset, imò Deus non esset. Distingui enim oportet regnum Mediatorium à regno essentiali Deitatis. Traditio igitur regni, quam Christus in ultimo illo die faciet, non erit abdicatio regni divini quod ei commune est cum Patre & Spiritu sancto, sed depositio officij temporarij, quod ad regni gratiæ in hac vita administrationem pertinet Non enim opus erit ampliùs post hanc vitam tali gubernatione Ecclesiæ Christi, qualis jam est quam-diu illa militat adversus Satanam, mundum & carnem: sed regnum gloriæ succedet, cujus regni non erit finis.

OBIECTIO IV. *Filius Dei subjicietur Patri, qui sub-
E jecit ipsi omnia*, ut Paulus docet 1. Cor. 15. 28. *Ergo non est æqualis Patri.*

RESP. A dicto secundùm quid ad dictum simpliciter non valet consequentia. Filius Dei subjicietur Patri non simpliciter omni modo, non imminutione dignitatis naturæ suæ divinæ aut personæ: sed subjectionis in natura sua humana & in officio Mediatorio quo secundùm utramque naturam functus est, manifestatione in conspectu totius Ecclesiæ ad Patrem adductæ. Christus n. subjectionem demum inchoabit post hanc vitam, sed manifestabit solùm ac testificabitur traditione

cione & resignatione regni gratiæ in manum Patris, à quo illud accœperat. Erit igitur illa subjectio secundum humanam naturam simpliciter, secundùm quam Christus Patrem Deum suum agnoscit & agnoscet, secundùm officium verò οἰκονομικῶς, dum non ampliùs administrabit Ecclesiam humili isto modo quo jam eam administrat, sed Deus erit omnia in omnibus. Secundùm Deitatem autem suam simpliciter & in se consideratam, nequaquam Filius Patri subjicitur: ac proinde secundùm eam non est inæqualis Patri.

OBJECTIO V. *Nulla creatura est æqualis Deo Patri: Filius est creatura, ut & Spiritus Sanctus: Ergo Filius & Spiritus Sanctus non sunt æquales Deo Patri.* Assumtionis membra sunt duo. Prius, quod est de Filio, probare nituntur adversarij subjectis testimoniis, Prover. 8. v. 22. ὁ κύριος ἔκτισέ με, DOMINUS *creavit me principio viæ suæ.* Syrach. 1. v. 4. *Prior omnibus creata est sapientia*: Et cap. 24. v. 8. *Tunc mandavit mihi creator omnium, & qui creavit me fecit ut requiesceret tentorium meum.* Et v. 10. *Ante seculum à principio creavit me, & in secula minime desitura sum: in tentorio sancto coram illo ministravi.* Coloss. 1. 15. *qui est primogenitus omnis rei condita.* Johan 1. vers. 1. *In principio erat Sermo*: ergo non sine principio quo primum exsistere cœpit. Et v. 15 & 27. ait de eo Johannes Baptista, *Ipse est, qui post me venturus est, qui ante me factus est*: & v. 30. *Hic est de quo dixi: Post me venit vir, qui ante me factus est: quia prior me erat.* Actor. 2. 36. *Certissimè sciat ergo omnis domus Israël, quia & Dominum eum, & Christum fecit Deus, hunc Iesum, quem vos crucifixistis.* Hebr. 3. 1. 2. *Considerate Apostolum & Pontificem confessionis nostræ Iesum, qui fidelis est ei qui fecit illum.*

Posterius membrum, quod est de Spiritu Sancto, conantur stabilire istis testimoniis, Amos 4. 13. *Ecce ego qui formo montes & creo spiritum.* Joh. 1. v. 3. *Omnia per hunc Sermonem facta sunt*: Ergo etiam Spiritus Sanctus.

RESP. Cavenda est primò fallacia secundùm plura interrogata in assumtione: quia aliter de Filio, aliter de Spiritu sancto respondendum. Quod ad Filium attinet, distinctione utimur; quatenus enim homo est, creatura est: quatenus verò Deus est, increatus est. Nunc verò agitur de Christo secudùm Deitatem ejus, secundùm quam non est creatura. Testimonia ex diversis Scripturæ locis allata, admodum sunt dissimilia. Quod adducitur ex Prov. 8. v. 22. est falsa versione depravatum, ut supra ostensum: vertendum, *Dominus possedit me principio viæ suæ.* Syracidæ liber est apocryphus, quocirca non est idoneus ad dogmata fidei probanda.

Deinde etiamsi liber esset Canonicus ac verè divinus, nihil sententiæ nostræ officeret. Nam Syracides cap. 1. v. 4. & cap. 24. 8. non loquitur de Filio Dei, qui est sapientia increata, sed de sapientia creata, qualis est ordo in rebus creatis omnibus, & doctrina constans notitia naturali & supernaturali ac patefacta. Ea dicitur prior omnibus creata & ante seculum, quia Deus ab æterno decrevit eam creare. Coloss. 1. v. 15. Filius Dei dicitur *primogenitus omnis creaturæ*, tum quia priùs est genitus quàm ulla esset creatura, tum quia ipse dominus & caput est omnium rerum creatarum, autori tate primas tenens à Patre personaliter, cum Patre essentialiter. Neque enim primogenitus omnis rei creatæ dicitur ideo, quòd sit prima creatura, quum ipsa verba Pauli repugnent, qui non creatum, sed genitum Filium dicit: & paulò pòst addit, eum esse ante omnia, & omnia per eum condita esse & subsistere. Joh. 1. v. 1. nō dicitur, Sermonem illum cœpisse in principio exsistere, sed jam tum exstitisse quum res crearentur, ac pro-

A inde ante res creatas fuisse. Joh. 1. v. 15. 27. & 30. Græcus textus habet, ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονεν: id male in vulgata editione Latina versum est, *qui ante me factus est*, quasi ἔμπροσθεν temporis significationem haberet. Atqui vel unicum ex novo Testamento exemplum proferri nequit, in quo ἔμπροσθεν tempus declaret. Quum autem nomini vel pronomini personam denotanti jungitur, subjectum denotat: & hoc loco verti debet, *qui antepositus est mihi*, seu *qui supra me est factus.* Quibus verbis Johannes Baptista agnoscit Christum sublimiorem & excellentiorem esse, quam ipse sit, ratione tum personæ tum officii. Si esset sententia, Christum esse creatum ante Johannem, in eo nulla esset prærogativa Christi: quia creaturæ quà creaturæ, omnes sunt pares: & repugnaret Johannes Baptista

B Johanni Evangelistæ tam disertè æternam Deitatem Sermonis illius ab initio capitis hujus asserenti. Deinde *factum esse* hoc loco nō est idem quod substantiæ originem seu temporis initium habere, sed constitutum seu ordinatum esse. Sic verba Johannis Baptistæ hoc volunt, quòd Christus, qui post eum docere cœperat, ipsi prælatus, supra ipsum seu ipso superior, fortior validiorque constitutus & ordinatus sit, quemadmodum Matthæus hanc eandem Baptistæ concionem perscribens interpretatur cap. 3. v. 11. *qui post me venit, validior me est, cujus non sum dignus qui soleas portem.* Eodem sensu dicit Johannes Baptistes cap. 3 Johannis v. 31. *Qui supernè venit, supra omnes est: qui è cœlo venit supra omnes est.* Similiter Actor. 2. 36. & Hebr. 3 1. 2. *facere* tantundem valet ac constituere, ordinare ad officium & dignitatem, eum qui substantiæ suæ ratione jam an-

C tea exstitit. Itaque ex his locis probari nequit, Filium Dei quà Deus est, esse creaturam.

Testimonia quibus conātur probare, Spiritum sanctum esse creaturā, multò alieniora sunt. Nam Amos 4. 13. per *spiritum* intelligitur ventus, qui à Deo creatur: & Joh. 1. vers. 3. eximitur Spiritus sanctus numero creaturarum, quum verbis his, *Omnia per hunc Sermonem facta sunt*, annectitur restrictio, *quæ facta sunt.* Spiritus Sanctus autem non est factus, sed procedit à Patre & Filio.

OBJECTIO VI. *Qui variis infirmitatibus laboravit, fame, siti, fatigatione, ignoratione diei & horæ extremi judicij, tristitiâ, trepidatione, anxietate, & confirmatus est ab Angelo, de sui desertione questus, crucifixus, & mortuus est: is non est æqualis Deo Patri: At hæc omnia de Christo verè dicuntur: Ergo non est æqualis Deo Patri.*

D RESP. Cavenda fallacia à dicto secundùm quid ad dictum simpliciter: nam hæc omnia dicuntur de Christo secundùm humanam naturam ejus, non autem secundùm divinam, de qua jam quæritur.

OBJECTIO VII. *Missus, non est æqualis mittenti: Filius est missus à Patre, Spiritus Sanctus à Patre & Filio: Ergo non sunt æquales mittenti.*

RESP. Propositio est tantùm particularis: nam missio non tollit unitatem essentiæ & æqualitatem potētiæ, status, dignitatis, autoritatis, honoris. Petrus & Johannes missi fuerunt Jerosolymis Samariam ab aliis Apostolis, ut legitur Act. 8. vers. 14. nec tamen illi inferiores fuerunt illis Apostolis à quibus missi fuerunt,

E sed existimati sunt esse columnæ, ut Paulus testatur Galat. 2. v. 9. Paulus Apostolus missus fuit ab aliis Apostolis ad Ecclesias Actor. 15. v. 25. nec tamen inferior fuit aliis Apostolis. Itaque nec Filium, nec Spiritum sanctum inferiorem esse Patre sequitur, eò quòd missi sint ad nos homines.

OBJECTIO VIII. *Qui non potest à se facere quicquam, nisi viderit Patrem operantem: is non est æqualis Patri: Filius*

Digitized by Google

Filius non potest à se facere quicquam, nisi viderit Patrem operantem, ut ipsemet fatetur. Joh.5.v.19. *Ergo Filius non est æqualis Patri.*

RESP. Distinguendum est. Qui non potest à se facere quicquam, nimirum ut causa efficiens principalis & αὐτουργὸν, is non est æqualis Patri. At Filium non posse à se facere quicquam, ut causam efficientem principalem & αὐτουργὸν, negatur: nam est in agendo, creando, conservando, gubernando omnia Patri ὁμόεργος & ἰσόεργος. Quòd verò attinet locum Joh.5.v.19. in eo Christus non loquitur de defectu aut inæqualitate potentiæ suæ & Patris, sed de societate & ordine divinarum operationum: nihil enim Filius vult aut facit, quod non etiam Pater velit & faciat, ut fons operationum divinarum: ideo omnia opera sua ad illum tanquam ad primum principium refert. Quòd enim Filius agat æquali potentiâ cum Patre, ibidem testatur ipse quum subjicit: *Quæcunque Pater facit, hæc etiam Filius pariter facit*, id est, unà & conjunctim; non enim res à Patre factas, aliis rebus à se factis exprimit Filius; sed quia in agendo par & conjuncta est Patris ac Filij virtus & dignitas. Et v.17. dixit: *Pater meus usque adhuc operatur, & ego operor.* Filius ergo æquali potestate cum Patre operatur.

OBJECTIO IX. *Administer seu instrumentum Patris non agit æquali virtute & autoritate cum Patre, Filius est administer seu instrumentum Patris: Ergo, &c.* Assumtionem cupiunt probare eo quòd dicuntur *à Patre omnia facta per Filium* Johan.1.vers.3. & 1.Cor.8.6. Colloss.1.16. Heb.1.v.2.

RESP. Negatur assumtio: nec potest ea probari adducto argumento; quia particula PER non tantùm causæ administræ & instrumentali significandæ adhibetur, sed etiam causæ principali, veluti Rom.11.v.36. *Ex eo, & per eum, & in ipsum sunt omnia.* 1.Cor.1.v.9. *Fidelis est Deus per quem vocati estis in communionem Filij ipsius Iesu Christi Domini nostri.*

INSTANT: *In quo Pater manens ipse divina opera facit, is tantùm est administer & instrumentum Patris: Atqui in Filio Pater manens ipse divina opera facit: Filius ergo tantùm est administer & instrumentum Patris.* Assumtio exstat Joh.14.10.

RESP. Conceditur totum rectè intellectum, nempe si argumentum accipiatur de Filij humana natura. Nec aliud sibi vult Christus Johan. 14. 10. quum ait: *Pater in me manens, ipse facit opera*: nam à natura sua humana ad voluntatem & omnipotentiam Patris transfert miraculorum, quæ Apostoli videbant, effectionem.

INSTANT rursus: *Quicunque miracula editurus, ea petit à Deo Patre effici, is duntaxat est administer & instrumentum Dei Patris: At Christus Filius Dei, editurus miracula, ea petiit à Deo Patre effici: exempli gratiâ, resuscitationem Lazari Ioh.11.41.42. ubi dixit,* Pater, gratias ago tibi quòd me audieris. Ego verò sciebam me semper à te audiri: sed propter turbam circumstantem hoc dixi, ut credant me à te missum esse. *Ergo Filius est duntaxat administer & instrumentum Patris.*

RESP. Datur totum de Christo secundùm humanam naturam intellectum, secundùm quam est servus ille Patris, de quo per Jesaiam Prophetam dicitur cap.42.1. & allegatur Matt.12.v.18. *Ecce servus ille meus, quem elegi, dilectus ille meus, in quo acquiescit anima mea, &c.*

OBJECTIO X. *Qui Patrem adorat, tanquam Deum suum & Ecclesiæ, is non est æqualis Patri: Christus Patrem adorat, tanquam Deum suum & Ecclesiæ: Ergo, &c.* Assumtionem probant ex eo quod Christus dicit Johan. 4.vers.22. *Nos adoramus quod scimus.* Et Joh.17. exstat *precatio ipsius ad Patrem*, Matth.11.v.25.26. *gratiarum actio ad Patrem.*

RESP. Conceditur totum, de Christo intellectum secundùm humanam naturam, secundùm quam Patrem adorat & Patre inferior est. Adorantibus seipsum connumerat, qui cum Patre & Spiritu Sancto, tam ab Angelis quàm à nobis adoratur. Quum enim servi formam assumserit, servo conveniens ministerium suscepit, exemplar nobis factus: nam quum sit Deo Patri æqualis, ultro ad humilitatem ultimam propter nos descendit. Filius ergo Dei postquam factus est homo adorat Patrem ut homo, ut servus Dominum, ut creatura Creatorem: adoratur aût semper cum Patre & Spiritu, quoniam Deus verus secundùm naturā est.

REPLICANT adversarij: *Christus nec ut servus, nec ut creatura, sed ut Filius Patrem adorat, quum in ipsa filiationis ratione hac adoratio insit, quumque ad hoc Filius natus sit ut Patrem adoret: Ergo secundùm divinam naturam Patri æqualis est.*

RESP. Frustra negant adversarii restrictionem à nobis allatam: nam contradicit illis Scriptura Sacra quæ adorationi servitutem conjunxit, dicens Deut.6. *Dominum Deum tuum adorabis & ipsi soli servies.* Janua enim quasi quædam, & via ad servitutis opera, adoratio est: quum initium servitutis, quâ Deo servire profitemur, exsistat. Ideo Psaltes adhortatur omnes dicens Psalm. 95.6. *Venite adoremus, & procidamus ante eum, flectamus genua coram Iehova qui fecit nos.* Adoratio conjuncta est procidentiæ, quæ servitutis est indicium: & causa additur, quia Jehova fecit nos. Si autem Filius adorasset Patrem ut Filius & λόγος, & non quatenus homo, tum antequam homo fieret, Patrem adorasset. Atqui è Sacris literis nunquam ostendetur, quòd Filius antequam homo factus est, Patrem adoraverit: Non igitur adorat Patrem ut Filius & λόγος; sed ut homo, ut servus, ut creatura. Hoc ex verbis ipsius perspicuè cognoscimus: nam dicens plurali numero, *Nos adoramus quod scimus*, hominibus, servis Dei, creaturis seipsum connumerat.

OBJECTIO XI. *Qui Spiritu Sancto unctus est, is non est æqualis Deo Patri: Filius Spiritu Sancto unctus est: Ergo non est æqualis Deo Patri:* Assumtio probatur ex Psal. 45.8. Jes.61.1. Heb.1.v.9.

RESP. Distinguo. Qui Spiritu Sancto unctus est, nimirum ut naturaliter egens donis Spiritus Sancti, is non est æqualis Patri. Assumtio similiter intelligenda est κατά τι, secundùm quid, nimirum non quòd Filius naturali indigentiâ donorum Spiritus Sancti laboraverit, sed unctus est ratione officij quo est Propheta, Sacerdos & Rex; ac proinde unctus est non simpliciter ut Deus, sed ut Christus nostri causâ & nostro bono.

INSTANT; *Christus est Propheta, Sacerdos & Rex secundùm utramque naturam, divinam & humanam: Ergo unctus est secundùm utramque naturam, divinam & humanam.*

RESP. Conceditur rectè intellectum: Christus dicitur unctus secundùm utramque naturam, divinam & humanam, sed aliter secundùm divinam, aliter secundùm humanam. Secundùm humanam simpliciter quatenus secundùm illam ordinatus est ad officium Christi & in eam effusa sunt dona Spiritus Sancti: secundùm divinam naturam autem secūdùm quid, quatenus tantùm ordinatus est secūdùm eam ad officium Christi, id est, Prophetæ, Sacerdotis & Regis nostri æterni: dona autem Spiritus Sancti in eam non sunt effusa, quia ipsa est quæ alios ungit Spiritus Sancti, non autem illis indiget.

INSTANT rursus: *Imò unctus est secundùm divinā naturam simpliciter, effusis in eam donis Spiritus Sancti: quia in* ...

Digitized by Google

737

allegatis expresse dicitur: Unxit te, ô Deus, Deus tu- A us lætitia.

RESP. Fallacia struitur ex homonymia. Nam *Dei* nomen sumunt adversarij pro abstracto seu pro natura divina, quum sit concretum & personam significet, quæ Deus est. Deinde etsi nomen *Dei* pro abstracto seu pro natura divina his in locis acciperetur: tamen secundum eam Christus diceretur unctus non simpliciter & naturaliter, sed κατ' οἰκονομίαν & dispensationem voluntariam, quâ se Filius quum esset in forma Dei, non ducens rapinam se esse æqualem Deo, exinanivit ad officium Mediatoris in se suscipiendum.

OBIECTIO XII. *Qui fatetur non esse suum dare potestatem sedendi ad dexteram suam & sinistram suam in regno suo, sed illud esse Patris sui: is non est æqualis Patri: Filius illud fatetur* Matth. 20. vers. 23. *Ergo Filius non est æqualis* B *Patri.*

RESP. Committitur ab adversariis fallacia à dicto secundùm quid ad dictum simpliciter. Christus enim, quum profiteretur, suum non esse dare potestatem sedendi ad dexteram suam aut ad sinistram suam in regno suo, sed datum iri illis quibus paratum est à Patre suo; loquutus est ex sententia filiorum Zebedæi & matris ipsorum à quibus tum compellabatur, & qui sibi imperitè imaginabantur, regnum Messiæ in his terris mundanum futurum, & in quo præ aliis eminere cupiebant. Hanc mundanam præeminentiam Christus Apostolis suis denegavit suum esse dare; & illorum mentes ad cœleste regnum subvexit, & ad Patrem, ut Mediator, erexit. Hinc legitimè non conficitur, Christi divinam omnipotentiam & æqualitatem C cum Patre excludi. Non negavit Christus suam omnipotentiam, sed negavit officii sui esse honores mundanos Apostolis distribuere: quia nec de hoc mundo regnum ejus est. Johan. 18. 36.

REPLICANT: *Christus negat suum esse in regno cœlesti gloriæ gradus assignare: Ergo non est æqualis Patri.*

RESP. Falsum est antecedens, Christus enim loquitur de tunc præsenti ministerio ad quod missus erat à Patre in mundum, cujus ministerii pars non erat, gradus diversos præmiorum & gloriæ assignare electis in regno cœlesti. Quòd verò Christus si divinam ejus potentiam spectemus, det gloriã & beatitudinem cœlestem electis, docet apertè cùm ait Joh. 10. 28. *Ego vitam æternam do ovibus meis, nec peribunt in æternum.* Et Apoc. 2. v. 10. *Esto fidelis usque ad mortem, & dabo tibi coronam* D *vitæ.* & cap. 3. *Qui vicerit tribuam ei ut sedeat mecum in throno meo.*

OBIECTIO XIII. *Quicunque mandata accipit à Patre, non est æqualis Patri: Filius mandata accipit à Patre: Ergo, &c.* Minoris probatio petitur ex sequentibus testimoniis. Joh. 6. v. 39. *Hæc est autem ejus qui misit me Patris, ut quicquid mihi dederit, non perdam ex eo, sed suscitem illud in ultimo illo die.* Et cap. 10. v. 18. *Hoc præceptum accepi à Patre meo.* Et cap. 12. 49, 50. *Qui misit me Pater, ipse mihi præcepit, quid dicam & quid loquar. Et scio præceptum ejus vitam æternam esse. quæ igitur ego loquor, prout dixit mihi Pater, ita loquor.* Et cap. 14. 31. *Sed ut norit mundus Patrem à me diligi: & prout præcepit mihi Pater, ita faciam: surgite abeamus hinc.*

RESP. Ambiguitas est in nomine *mandati.* Significat enim vel jussum quale superior dat inferiori: vel E decretum divinum de nostri redemtione. Si priore significato accipiatur, conceditur argumentatio rectè intellecta de Christo secundùm humanam naturam, secundum quam Christus accipit mandata à Patre, tanquam creatura à Creatore, tanquam inferior à superiore. Sin verò posteriore significato capiatur, pro æterno decreto de redemtione humani generis, negatur propositio major: quia Filius Dei quum esset in forma Dei & æqualis Deo Patri, exinanivit se & in se suscepit exsequutionem decreti æterni de nostri redemtione. Secundum hanc distinctionem sunt etiam allegata dicta Scripturæ distinguenda.

OBIECTIO XIV. *Qui discit, videt, loquitur, agit à Patre, non est æqualis Patri: Filius discit, videt, loquitur, agit à Patre: Ergo, &c.* Assumtionem probare studio habent sequentibus testimoniis, Joh. 3. 32. *Quod vidit & audivit, hoc testatur.* Et c. 8. v. 26. *qui me misit, verax est: & ego quæ audivi ab eo, hæc loquor mundo.* Et vers. 28. *Quum sustuleritis Filium hominis, tunc agnoscetis me eum esse, & à me ipso nihil facere, sed prout docuit me Pater, hæc loqui.* Et v. 38. *Ego loquor quod vidi apud Patrem meum.* Et c. 15. v. 15. *Omnia quæ audivi à Patre meo, nota feci vobis.*

RESP. Distinguendum. Si argumentatio ista intelligatur de Christo secundum humanam naturam, tota conceditur; nam menti humanæ voluntas Dei Patris per revelationem innotescit: secundum illam igitur Christus non est Patri æqualis. Sin verò intelligatur etiam de divina Christi natura, major propositio negatur; quum universaliter intellecta sit falsa. Qui enim per revelationem audit & discit arcana consilia Patris, est inæqualis Patri: at Filium Dei qua Deus est & Verbum, per revelationem audire & discere consilium arcanum Dei Patris, negatur. Per se enim & naturâ suâ perfectissimè novit atque intuetur ab æterno omnia Patris arcana: quia Pater ei ut essentiam, ita etiam sapientiam per æternam generationem communicavit.

INSTANT. *Filius nihilominus etiam secundùm divinam naturam cognoscit, loquitur & agit à Patre: Ergo secundùm divinam naturam est inæqualis Patri.*

RESP. Ab eo quod figuratè dicitur ad dictum propriè non valet consequentia. Antecedens figuratum est: nam Synecdoche quâdam Filius dicitur à Patre cognoscere, loqui & agere; quia quatenus est Deus, à seipso cognoscit, loquitur & agit, ut αὐτόθεος. Scriptura autem ita de Filio loquitur, quod à Patre cognoscat, videat, loquatur, agat: ut ostendat, Patrem esse fontem consiliorum divinorum & operationum divinarum communium.

OBIECTIO XV. *Spiritus Sanctus non loquutus est à semetipso, sed quæcunque audivit loquutus est,* Johan. 16. ver. 13. *& accepit de eo quod est Filij & renunciavit Apostolis,* eod. cap. vers. 14. & 15. *Ergo non est æqualis Filio, & proinde nec Patri.*

RESP. Propositio major, quæ dissimulatur, non est universè vera: ideo restringenda. *Qui non loquitur à semetipso, sed quæcunque audivit, loquitur, & de eo quod est Filij Dei accipit & renunciat*, nimirum si ea à Patre & Filio cognoscat per revelationem, & non sciverit ab æterno naturâ suâ, is non est æqualis Patri & Filio. Sed Spiritum Sanctum ita loqui quæ audivit, & de eo quod Filij est accipere & renunciare, quasi ea priùs cognoverit per revelationem & non sciverit ab æterno naturâ suâ, negatur. Spiritus Sanctus autem non loquitur à seipso, sed quæcunque audivit loquitur, & de eo quod Filii est accipit & renunciat nobis; quia docet eadem quæ Filius, quandoquidem essentiam & sapientiam suam Pater & Filius per æternam spirationem ipsi communicant.

OBIECTIO XVI. *Qui non alia ratione dicitur Deus, quam Magistratus politici dicuntur dij* Psalm. 82. vers. 6. Ego dixi, Dij estis: *is non est æqualis Deo Patri, Filius, ut & Spiritus Sanctus non alia ratione dicitur Deus, quàm Magistratus politici dicuntur dij: Ergo neque Filius, neque Spiritus Sanctus est æqualis Patri.* Assumtionem conantur probare ex Johan. 10. versic. 33, 34, 35, 36. ubi dixerunt Judæi ad Christum: *Ob bonum opus non lapidamus te, sed ob blasphemiam, quia tu, homo quum sis, facis teipsum Deum.*

Digitized by Google

Respondit eis Iesus, Nonne scriptum est in Lege vestra, Ego dixi, dij estis? Si illos dixit deos ad quos sermo Dei factus est, & non potest solvi Scriptura, Mene, quem Pater sanctificavit & misit in mundum, vos dicitis blasphemare, quia dixi, Filius Dei sum?

RESP. Negatur assumtio: & ad probandam eam non facit locus allegatus. Non enim Christus se pro Deo se haberi vult, ut Magistratus politici Psalm. 82. dij nuncupantur. Nam non argumentatur à pari, sed à minori ad majus, hoc sensu: Si non committitur blasphemia, cùm Magistratus politici nuncupantur dij: Multò minus ego blasphemus sum, quòd me dixi Filium esse Dei. Ac rationem hanc addit: quia *Pater me sanctificavit & misit in mundum*, id est, ego is sum quem solum Pater constituit Christum illum ac Mediatorem & caput Ecclesiæ, qui non tantum omnibus Spiritus Sancti donis perfectissimè ornatus sum, sed ipsa plenitudo Deitatis in me habitat, sic ut omnes electos ad vitam æternam à me sanctificari oporteat: Ego is sum, qui ab æterno apud Patrem eram & missus sum ab eo, ut assumta carne genus humanum à peccato, & morte æterna & tyrannide diaboli redimerem: Quapropter verissimè & absque blasphemia profiteor, me proprium & omnipotentem Filium Dei, verumque naturâ Deum ac Patri æqualem esse.

OBIECTIO XVII. *Quicunque omnia habet ab alio, inferior est eo à quo ea habet. Filius Dei omnia habet à Patre:* Matth. 11. v. 27. *Spiritus Sanctus à Patre & Filio.* Joh. 16. v. 14, 15. *Ergo Filius est inferior Patre, Spiritus Sanctus inferior Patre & Filio, & non æqualis eis.*

RESP. Major universè intellecta negatur, particulariter tantùm vera est. Quicunque omnia habet ab alio, videlicet ex gratia & donantis voluntate, is inferior est eo à quo illa habet. Filium verò à Patre, & Spiritum Sanctum à Patre & Filio omnia habere ex gratia & donantis voluntate, negatur: quia habent ea naturâ, Filius quidem per æternam generationem ex Patre, Spiritus Sanctus verò per æternam processionem seu spirationem à Patre & Filio. Hinc minimè sequitur personarum inæqualitas, quia omnes personæ naturâ habent omnia quæ habent.

OBIECTIO XVIII. *Imperfectus non est æqualis perfecto: Filius est imperfectus, item Spiritus Sanctus, Pater verò perfectus: Ergo Filius & Spiritus Sanctus non sunt æquales Patri.* Assumtionem adversarij sic probant, *quia producens alium ex se, perfectior est non producente: At solus Pater produxit Filium, Filius autem non producit alium filium, nec Spiritus Sanctus producit alium. Ergo, &c.*

RESP. Falsa est probationis major propositio universaliter intellecta. Nam animalia irrationalia, item plantæ producunt ex se alia; Angeli non producunt ex se alios: nec tamen ideo quisquam sanæ mentis dixerit, bruta animalia & plantas perfectione antecellere Angelis. Similiter homines in hac vita generant ex se prolem, in altera vita non generabunt; qui tamen perfectiores tum erunt quàm nunc sunt. Productio igitur alterius ex sese, pars est perfectionis in iis rebus quibus ea convenit, & eatenus quatenus eis convenit, secundum naturam & ordinem divinæ mentis. Personarum autem divinarum perfectio hæc est, ut unus sit Pater, non duo, non tres; unus Filius, non duo, non plures: unus Spiritus Sanctus, non duo, non plures; quia sic personæ Deitatis sunt patefactæ.

OBIECTIO XIX. *Quicunque est æqualis Deo Patri, eum coæternum ei esse necesse est: Filius & Spiritus Sanctus non sunt Deo Patri coæterni: Ergo non sunt æquales Deo Patri.* Assumtio tali prosyllogismo fulcitur: *Genitus seu nascens non est coæternus gignenti: Filius est genitus: Ergo non est coæternus gignenti.* Major prosyllogismi quia negatur, hujusmodi epilogismo adstruitur: *Qui posterior est gignente, non est ei coæternus: Genitus est posterior gignente: Ergo genitus non est coæternus gignenti.*

RESP. Major propositio epilogismi non est universaliter vera: quia datur tantùm de eo qui est posterior gignente in tempore, ac proinde posterior tempore. Jam quod ad minorem attinet propositionem, *Genitus est posterior gignente*, naturâ, sed non semper tempore: ut ratio posterior est mente eam gignente, sed posterior tantùm naturâ, tempore autem simul sunt: Similiter splendor Solis est posterior Sole eum gignente, sed naturâ tantum est posterior, tempore autem est simul cum Sole. Filius Dei autem est tempore posterior Genitore, sed ei coæternus & æqualis.

INSTANT & posterius in minore propositione principalis objectionis membrum, quod est de Spiritu Sancto, firmare conantur tali prosyllogismo: *Qui procedit ab alio, non est coæternus ei à quo procedit: Spiritus Sanctus procedit ab alio, nempe à Patre & Filio: Ergo non est coæternus Patri & Filio.* Propositio major istius prosyllogismi roboratur tali epilogismo: *Qui posterior est eo à quo procedit, non est ei coæternus: Spiritus Sanctus est posterior Patre & Filio, à quibus procedit: Ergo non est eis coæternus.*

RESPOND. Major præmissa epilogismi universaliter accepta est falsa. Nam datur tantùm de eo qui procedit in tempore. Spiritus Sanctus autem non procedit in tempore, sed ab æterno: ergo non est tempore posterior Patre & Filio, sed ambobus coæternus & æqualis.

INSTANT rursus de Spiritu Sancto: *Qui demum post glorificationem Christi exstitit, is non est ei coæternus multò minùs Patri: Spiritus Sanctus demum post glorificationem Christi exstitit: Ergo, &c.* Assumtionem conantur probare his testimoniis. Johan. 7. vers. 38 39. *Qui credit in me, sicut dixit Scriptura, flumina aquæ vivæ ex ventre ejus fluent. Hoc autem dixit de Spiritu illo quem accepturi erant credentes in eum. Nondum enim erat Spiritus Sanctus, quia Iesus nondum erat glorificatus.* Actor. 19. vers. 2. discipuli Ephesi dixerunt, *Imò sit ne Spiritus Sanctus ne audivimus quidem.*

RESPOND. Distinguendum est. Qui demum post glorificationem Christi exstitit, nimirum quoad personam, is non est ei coæternus. Spiritum Sanctum autem demum post glorificationem Christi exstitisse quoad personam, negatur. Nam in initio creationis incubabat superficiei aquarum Genes. 1. vers. 2. idem in Prophetis veteris Testamenti fuit & per eos locutus est 2. Samuel. 23. 2. *Spiritus Iehovæ locutus est in me.* 1. Petr. 1. vers. 11. *Prophetæ scrutati sunt in quem aut qualem temporis articulum prænuncius ille qui in ipsis erat Spiritus Christi, declararet eventuras Christo perpessiones, & glorias illas consequuturam.* 2. Petr. 1. vers. 21. *acti à Spiritu Sancto loquuti sunt sancti Dei homines.* Spiritus Sanctus igitur quoad personam ante incarnationem ac proinde & ante glorificationem Christi exstitit. Quòd verò Johan. 7. versic. 38, 39. dicitur, *Spiritum Sanctum nondum fuisse, quia Christus nondum erat glorificatus*, intelligendum est de visibili illa ac miraculosa donorum Spiritus Sancti effusione in Apostolos & alios deinceps fideles, quæ à Deo per Prophetas promissa erant. Actor. 19. vers. 2. itidem discipuli Ephesi à Paulo interrogati fuerant non de persona Spiritus Sancti, sed de donis illis eximiis, quæ tum in Ecclesia primitiva vigebant juxta vaticinia Prophetica, & quæ in primis requirebantur in illis qui Ecclesiarum institutioni & gubernationi præficiebantur. Ex eo autem quod Ephesij illi responderunt, se ne audivisse quidem sit ne Spiritus Sanctus, colligere Spiritum Sanctum quoad

Digitized by Google

ad personam ante glorificationem Christi non fuisse, admodum est absurdum: quia Ephesii illi tenuiter adhuc in Christianismo profecerant & eorum quæ in Christiana Ecclesia gerebantur ignari adhuc erant, ut ex ipsorum responsis apparet. Ex ignorantia autem aliorum, statuere fidei articulos, plus quam absurdum est. Talibus igitur objectionibus æternitas personæ Spiritus Sancti & æqualitas cum Patre & Filio minimè tollitur.

OBIECTIO XX. *Quicunque Deo Patri est æqualis, ei etiam eundem honorem exhiberi necesse est, qui Patri exhibetur: At Filio & Spiritui Sancto non exhibetur idem honor qui Patri: Ergo non sunt æquales Patri.* Assumtionem probant eo, quòd Christus non Filii, nec Spiritus Sancti, sed Patris tantùm invocationem præscripserit in Oratione Dominica Matth. 6. vers. 9. *Vos igitur ita precamini,* PATER *noster qui es in cœlis, &c.*

RESP. Assumtio negatur, & probatio ejus est vitiosa; nam quum Christus id quod commune est omnibus personis divinis, Patri tribuit, sibi & Spiritui Sancto minimè derogat. Invocatio religiosa ita Patri exhibetur, ut Filio & Spiritui Sancto non denegetur. Ideo Filium quoque & Spiritum Sanctum religiosè invocandum, & mandatum Dei & exempla proba docent. Quòd verò in Oratione Dominica jussi sumus Patrem invocare, in eo Christus ut Mediatorem decebat se gessit: quia ut Mediator omnia ad Patris, à quo missus erat in mundum, gloriam referre debuit & voluit.

OBIECTIO XXI. *Qui est humiliatus, is non est æqualis Deo Patri qui semper gloriosus manet: Filius Dei est humiliatus: Ergo, &c.* Assumtio traditur Philipp. 2. vers. 7. & 8. *Ipse sese inanivit formâ servi acceptâ, similis hominibus factus: Et habitu inventus ut homo, ipse se submisit.*

RESP. Distinguendum est. *Qui est humiliatus*, nimirum divinæ naturæ suæ mutatione aut imminutione, *is non est æqualis Deo Patri.* At Filius Dei est humiliatus, non naturæ suæ divinæ mutatione aut imminutione, sed voluntariâ formæ servi assumtione. Mansit id quod erat, & factus est quod non erat, non amissione Deitatis, sed assumtione humanitatis.

OBIECTIO XXII. *Quem Deus suscitavit ex mortuis, is non est æqualis Deo Patri: Christum Deus Pater suscitavit ex mortuis: Ergo, &c.* Assumtionem probant his testimoniis, Actor. 2. vers. 24. *Quem Deus suscitavit, solutis doloribus mortis.* Roman. 8. vers. 11. *Sed si Spiritus ejus qui suscitavit Iesum ex mortuis habitat in vobis: is qui excitavit Christum ex mortuis, vivificabit etiam mortalia corpora vestra per inhabitantem ipsius Spiritum in vobis.*

RESP. Restringenda est propositio major: Quem Deus Pater suscitavit ex mortuis, videlicet, nisi ipse quoque unà operatus sit & corpus suum è mortuis excitaverit, is non est æqualis Deo Patri. Jam Christum Deus Pater suscitavit ex mortuis, verum ita ut ipse quoque Christus Filius Dei unà cum Deo Patre operatus sit & suum ipsius corpus ex mortuis excitaverit & propria voluntate ac virtute animam ei restituerit & vitam, quemadmodum ipsemet prædixerat Johan. 2. vers. 19. 20. 21. 22. *Destruite templum hoc & intra triduum excitabo illud: Dixerunt ergo Iudæi, quadraginta & sex annis ædificatum est templum istud, & tu intra triduum illud excitabis? At ille loquebatur de templo corporis sui. Postquam ergo suscitatus fuit ex mortuis, recordati sunt ejus discipuli quod hoc sibi dixisset, & crediderunt Scripturæ, & Sermoni quem Iesus dixerat.* Johan. 10. vers. 17. 18. *Ego depono animam meam ut eam rursus assumam. Nemo tollit eam à me, sed ego depono eam per meipsum: autoritatem habeo rursus eam assumendi.*

OBIECTIO XXIII. *Qui est Dei, is non est æqualis* A *Deo: Christus est Dei: Ergo, &c.* Assumtio est 1. Corinth. 3. 22, 23. *Omnia vestra sunt: Vos autem Christi: Christus verò Dei.*

RESP. Negatur consequentia, quia sunt quatuor termini propter ambiguitatem medii, qui aliter in majore propositione accipitur, aliter in minore. *Qui est Dei,* nimirum quoad dominium quod Deus in illum habet, is nō est æqualis Deo, saltem secundum id in quod dominium habet. At *Christus est Dei*, non quoad dominium quod Pater habeat in Christum quà is Deus est: sed secundum Oeconomiam illam ac dispensationem voluntariam, *primùm* secundum suppositum, ut est Θεάνθρωπος & Mediator Dei & hominum, gratiosè sed voluntariè nos adjungens sibi ad perfectionem salutis nostræ: *deinde* secundum naturam humanam assumtam, prout conditio naturæ humanæ est Deo subjecta: *postremò* secundum mysticum Ecclesiæ corpus, quod sibi tanquam Capiti adunavit. Atque hunc esse genuinum sensum verborum Pauli, tum propositum ejus seu scopus ostendit, tum gradatio qua utitur, *Omnia*, inquit Paulus fideles compellans, *vestra sunt*, nimirum ut corporis illius mystici: *vos autem Christi*, ut Capitis vos vivificantis & consummantis: *Christus verò Dei*, ut Patris qui misit ipsum, ut Mediatorem ab æterno destinatum, ad redemtionis vestri opus perficiendum.

OBIECTIO XXIV. *Qui vitam à Patre accepit, is non est æqualis Patri: Filius vitam a Patre accepit: Ergo, &c.* Assumtionem probant ex verbis Christi Johan. 5. 26. *Sicut Pater habet vitam in seipso, sic* DEDIT *& Filio habere vitam in seipso.*

RESP. Distinguo. *Qui vitam* nimirum accidentalem qualis est creaturarum, *à Patre accepit, is non est æqualis Patri.* At Filius quà Filius vitam à Patre accepit, non accidentalem, sed essentialem & eandem quam Pater in seipso habet. Sicut enim Pater, ita & Filius est Deus vivens, habens essentiam viventem in seipsa, per seipsam & à seipsa & vivificantem alios. Hanc essentiam viventem & vivificantem, hanc vitam Pater Filio dedit & Filius a Patre accepit per æternam generationem. Hanc eandem tam Filius habet in seipso naturâ quam Pater: propterea tam est causa vitæ æternæ nobis, quam Pater. Proinde æqualis est Patri, non autem inæqualis.

REPLICANT: *Qui vivit vitâ à Patre datâ, is aliâ vitâ vivit, quam Pater. At Filius vivit vitâ à Patre data: Ergo aliâ vitâ vivit, quam Pater.*

RESP. Distinctione utendum. Qui vivit vitâ à Patre datâ, *nempe numero differente à vita Patris,* is alia vita vivit quam Pater. At Filius vivit vitâ à Patre data, sed numero non differente à vita Patris. Quam enim vitam Pater in seipso habet, eandem numero Filio dedit habere in seipso: quia vita quæ in Patre est, infinita est & essentia divina ipsamet est. Eandem vitam, hoc est, divinam essentiam ab æterno in æternum viventem & electos omnes vivificantem, dedit Pater Filio non ex parte, sed totam; nec similitudine, sed identitate: alioquin non esset proprius & unigenitus Filius Dei Patris. Quòd autem Pater eandem numero vitam quam in seipso habet, dederit Filio, non tantum inde patet, quòd vita illa in Patre ac proinde in Filio sit infinita & ipsa divina essentia; sed etiam quia eadem effecta in electis operatur vita Filii quæ vita Patris: non enim alios vivificat Pater, alios Filius, sed eosdem electos: nec alia vitâ vivificat Pater electos, aliâ Filius; sed eâdem. Ita vitæ spiritualis quæ nobis communicatur, autor est pari virtute Pater & Filius: unde etiam eam in seipsis habent, ut effectum in causa efficiente, id est, causativè, non subjectivè.

Instant: *Qui vivit propter Patrem, & quidem vitâ creatâ ut homines fide Christum manducantes, is non habet in se*

Digitized by Google

vitam numero eandem cum vita quam Pater in se habet: nec est æqualis Patri, sed eo minor. At Filius, ajunt, *vivit propter Patrem, & quidem vitâ creata, ut homines fide Christum manducantes: Ergo Filius non habet in se vitam numero eandem cum vita quam Pater in se habet, nec est æqualis Patri, sed eo minor.* Assumtionem probare nituntur testimonio Christi Johan 6. vers. 57. *Sicut misit me vivens ille Pater, & ego vivo* διὰ τὸν Πατέρα *propter Patrem: ita etiam qui ederit me, vivet ipse quoque* δι' ἐμέ, propter me.

RESP. Negamus consequentiam, quia fallaciam struunt adversarij ex ambiguo. Aliter quippe Filius vivit propter Patrem: aliter nos Christum fide manducantes vivimus propter ipsum. *Filius vivit propter Patrem*, quoniam ex Patre qui naturaliter vita est æterna & nos vivificans, natus est ipse itidem naturaliter vita æterna existens & nos vivificans. Sicut enim Pater est vita æterna: ita & Filius est *vita illa æterna quæ erat apud Patrem*, ut dicitur 1. Johan. 1. vers. 2. *Hic* (Filius) *est verus ille Deus & vita illa æterna*, 1 Johan. 5. vers. 20. Quoniam Deus Pater vita est secundum naturam, non autem per participationem; Filius quoque, quia naturaliter ejus Filius est, hanc naturæ suæ proprietatem, id est, vitam naturaliter in se habet. Filius vivit propter Patrem, quia unius substantiæ est cum Patre. Proinde eadem est numero Patris & Filij vita: & exquisitissima utriusque æqualitas. Nos autem fide manducantes Christum, vivimus propter ipsum; quia ipse Christus ex gratia donat nobis vitam æternam propter seipsum, propter justitiam suam: *ut quemadmodum regnaverat peccatum ad mortem, ita etiam gratia regnaret per justitiam ad vitam æternam, per Iesum Christum Dominum nostrum*, ut Paulus ait Rom. 5. vers. 21.

OBIECTIO XXV. *Cui Pater gloriam dedit, is non est æqualis Patri: Filio Pater gloriam dedit: Ergo Filius non est æqualis Patri.* Majorem sic probant; *Qui gloriam non habet ex seipso naturaliter, is non est æqualis Patri: Ac cui Pater gloriam dedit, is eam non habet ex seipso naturaliter: Ergo cui Pater gloriam dedit, is non est æqualis Patri.* Minorem probant verbis Christi Johan. 17. versicul. 24. *Pater, quos dedisti mihi, velim ut ubi sum ego, & illi sint mecum: ut spectent gloriam illam meam quam* DEDISTI *mihi.*

RESP. *Primò* Homonymia est in nomine *gloria*. Cui Pater gloriam dedit, nempe non ab æterno, sed in tempore, eamque creatam; is non est æqualis Patri, quatenus gloria creata potitur. Filio autem Pater gloriam dedit non solum in tempore, gloriam creatam, quatenus Filius est Mediator & Caput Dominusque Ecclesiæ constitutus, quo respectu Patre inferior est: sed etiam increatam atque essentialem gloriam ab æterno per æternam generationem, cujus essentialis gloriæ respectu Patri æqualis est. Eamque essentialem gloriam à Patre habet, ut Filius naturaliter ex eo natus: naturaliter igitur illam habet.

Deinde quod attinet locum Johan. 17. vers. 24. intelligitur in eo *gloria*, non quam Pater dedit Filio æquali eum ab æterno gignens, sed quam Filio homini facto dedit ab æterno quidem secundum prædestinationem, in tempore verò post mortem crucis quoad realem illius collationem.

OBIECTIO XXVI. *Qui solus est sapiens, ei nemo est æqualis: Deus Pater solus est sapiens: Ergo Deo Patri nemo est æqualis, ac proinde nec Filius, nec Spiritus Sanctus.* Assumtio probatur verbis Apostoli Pauli, qui Roman. 16. versic. 27. ait: *Soli sapienti Deo gloria per Iesum Christum in secula, Amen.* Hic ajunt adversarij, Patrem, à Filio ita distingui, ut loco Patris ponatur circumscriptio ejus ex eo quod Patris est proprium, nempe *Solus sapiens Deus*: quia solus Pater est sapiens sapientiâ increatâ.

RESPOND. Ludunt adversarij homonymiâ particulæ *solus*, quæ in assumtione & in dicto Pauli non absolutè usurpatur, ad excludendas etiam personas alias Deitatis præter Patrem: sed *secundum quid*, ad excludendos omnes qui meræ sunt creaturæ. Nam Filium non excludi, manifestum est ex eo, quòd non tantum sapiens, sed etiam sapiētia propriè appellatur, & quòd alios sapientia donat: quod minimè fieret, nisi ipse increata sapientia esset. Idem de Spiritu Sancto sentiendum: Spiritus enim Sanctus, quia sapientia Angelos & homines ornat, non potest nisi increata sapientia esse sapiens.

OBIECTIO XXVII. *Qui est Mediator noster apud Patrem, non est æqualis Patri: Filius est Mediator noster apud Patrem: Ergo, &c.*

RESP. Distinguendum est. Qui est Mediator noster apud Patrem, non est æqualis Patri, nimirum quatenus est homo verus & quatenus dispensationem mediationis in se suscepit. At Filius, qui est Mediator noster apud Patrem, est non tantum natura Deus, sed etiam verus homo & qui mediationis officium voluntariâ dispensatione in se suscepit. Hinc ergo non sequitur, quod sit naturâ divinâ inæqualis Patri.

OBIECTIO XXVIII. *Cujus minor est notitia quàm Patris & Filij, is Patri & Filio non est æqualis: Spiritus Sancti minor est notitia, quàm Patris & Filij: Ergo Spiritus Sanctus non est Patri & Filio æqualis.* Assumtionem probare student dicto Christi Matth. 11. vers. 27. *Nemo novit Filium, nisi Pater, neque Patrem quisquam novit, nisi Filius, & cuicunque voluerit Filius retegere.* Hic, ajunt, nulla fit mentio Spiritus Sancti; sed solius Patris & Filij, quibus solis notitia mutua tribuitur.

RESPOND. Negatur assumtio; eaque ex dicto Christi probari nequit. Etsi enim in illo non fit expressa mentio Spiritus Sancti, tamen is à mutua notitia Patris & Filij minimè excluditur. Nam *quum in Scriptura Sacra, una Deitatis persona creaturis aut fictitiis numinibus opponitur, & ab his discernitur, non excluduntur ab ea aliæ Deitatis personæ, sed tantùm creaturæ & numina fictitia.* Ut in his ipsis verbis, quum Christus dicit, *Nemo novit Filium, nisi Pater*, non excluduntur aliæ personæ Deitatis, sic enim ne Filius quidem seipsum nosset: & quum dicit, *Neque Patrem novit quisquam, nisi Filius*, non excluduntur aliæ Deitatis personæ, alioquin nec Pater seipsum nosset. Sed hæc tantum sententia est, nullam creaturam posse ad notitiam Dei penetrare, nisi ipsum per Filium se illi patefaciat. Nec tamen hinc excluditur Spiritus Sanctus, cum ipse Christus de eo dicat Johan. 15. vers. 26. *Spiritus ille veritatis, qui à Patre emanat, ille testabitur de me.* Et Paulus 1. Corinth. 2. vers. 10. *Nobis autem Deus ea retexit per Spiritum suum. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunditates Dei:* & vers. 11. *Ea quæ sunt Dei, nemo novit nisi Spiritus Dei.*

Ex his quæ ad objectiones contra æqualitatem personarum divinarum respondimus, planum est firmissimam esse Ecclesiæ orthodoxæ doctrinam, Patrem, Filium & Spiritum Sanctum esse æquales secundum Deitatem & omnes Deitatis perfectiones operationesque essentiales.

CAPUT XI.

In quo refutantur objectiones contra distinctionem personarum.

SUPERIORIBUS capitibus duobus defendimus ὁμοουσίαν & æqualitatem personarum divinarum: hoc defendenda est earundem distinctio realis adversus Sabellium & alios hæreticos, quorum objectiones hujusmodi sunt.

OBIE-

Digitized by Google

OBJECTIO I. *Si videns Filium, videt Patrem: tum eadem est persona Patris & Filii. At prius est: Ergo & posterius.* Assumtum conantur probare ex eo quod Johan. 14. v. 9. dicit Jesus ipse: *Philippe qui vidit me, vidit Patrem: quomodo igitur tu dicis, ostende nobis Patrem?*

RESP. Negatur sumti consequentia: & quod ad dictum Christi attinet, non vult Christus se esse Patrem, sed se doctrina & factis personam, sapientiam, omnipotentiam, bonitatem & voluntatem Patris manifestare & referre, hoc est, docet Christus, ut in cogitatione de Deo & de voluntate Dei, sese, hoc est, Christum Mediatorem intueamur: & statuamus hunc esse verum & æternum Deum, qui se per Filium patefecit mundo & per eum promisit salutem & fiduciâ ejus vult invocari. Itaque tantum abest, ut hoc loco tollatur discrimen personarum divinitatis, ut potius confirmetur. Non enim vult Christus se esse Patrem.

OBJECTIO II. *Si Filius est in Patre & Pater in Filio: sequitur non esse distinctam personam Filii à Patre, sed unam eandemque esse personam Patris & Filii. At verum est antecedens* ex v. 10. Iohan. 14. *Non credis me in Patre, & Patrem in me esse? Ergo & consequens.*

RESP. Negatur sumti consequentia. Nam Pater est in Filio & Filius in Patre. 1. essentiæ unitate. 2. quia doctrina Filii est doctrina Patris & unà communi voluntate promulgatur: ideo Christus mox addit, *Verba quæ ego loquor vobis, à meipso non loquor; sed Pater qui in me manet, ipse facit opera.* 3. quia facta Filii sunt facta Patris & una potentia patris & Filii fiunt, ut mox etiam Christus subjicit; *sed Pater qui in me manet, ipse facit opera.* 4. quia qui honorat Filium, honorat Patrem: qui Filium non honorat, nec Patrem honorat. Credendus est ergo Pater in Filio, & Filius in Patre, per naturæ identitatem, per doctrinæ unitatem, per virtutis potestatem, per honoris æqualitatem. 5. Si ex phrasi ista unitas personæ colligenda esset, sequeretur Christum & nos etiam unam personam esse, quia Ioh. 14. v. 20. dicitur; *In illo die vos cognoscetis me esse in Patre meo, & vos in me, & me in vobis.*

OBJECTIO III. *Quod est in alio, id non est persona per se subsistens, sed accidens quoddam alterius: Filius est in alio, videlicet in Patre,* ut dicitur Ioh. 14. v. 20. *Ergo, &c.*

RESP. Est *primò* amphibolia in phrasi *esse in alio.* Nam ea in propositione significat subsistere in alio, quemadmodum accidens subsistit in subjecto. At in assumtione & dicto Christi significat ejusdem esse essentiæ cum Patre, eandem esse doctrinam Filii, quæ Patris: facta Filii esse facta Patris. Hæc explicatio ni admittatur, sequeretur, neque Patrem esse personam per se subsistentem, sed accidens quoddam: quia Pater quoque est in Filio, ut expresse dicitur versu 10, 11.

Deinde major propositio vera est de natura, cujus signa sunt pronomina neutrius generis *Quod, id*: at si de persona intelligatur, est falsa. Nam Filius non est in Patre ut *aliud* in alio, sed ut *alius* in alio.

OBJECTIO IV. *Quorum est una essentia, eorum una est persona: Patris, Filii & Spiritus Sancti est una essentia: Ergo eorundem una est persona.*

RESP. Major propositio negatur: quia omnium hominum est una essentia, personæ autem totidem, quot homines.

Instant: *Quorum est una numero essentia, eorum una est persona: Patris, Filii & Spiritus Sancti est una numero essentia: Ergo, &c.*

RESP. Et ista major negatur: quia omnium hominum est una numero essentia personæ autem quàm multæ? Una numero est omnium hominum essentia, quia homines non differunt specie, id est, naturâ & essentia: etsi non sit una individua & singularis. Nam *unum numero* nõ dicitur tantum quod est individuum: sed etiam secunda substantia, ut corpus, vel animal potest dici unum numero. Ensis & gladius est nomen speciei, & nihilominus est unum numero: sic definitio & definitum, ut homo & animal rationale. Etsi Patris & Filii & Spiritus Sancti sit una numero essentia: non est tamen una persona.

Instant rursus: *Essentia unica & singularis non potest esse nisi unica persona: Patris, Filii & Spiritus Sancti essentia est unica ac singularis: ergo Patris, Filii & Spiritus Sancti non potest esse nisi unica persona.*

RESP. Major propositio negatur universè intellecta. Nam vera est tantum de essentia finita, qualis est cujusque hominis essentia in individuo: at essentia infinita, qualis est divina, potest esse trium personarum; imò reverâ est, sicut Scriptura Sacra testatur.

OBJECTIO V. *Si, quæ Pater habet, Filii sunt: & quæ Filii sunt, Patris sunt: tum sequitur, Patrem esse Filium, & Filium esse Patrem. Antecedens verum esse, firmat testimonium Christi,* Iohan. 16. v. 15. *Omnia quæ Pater habet, mea sunt.* Et cap. 17. vers. 10. *Et mea omnia: tua sunt: & tua, mea sunt.* Verum igitur est & consequens.

RESP. Negatur connexi consequentia. Tum demum ea concederetur, si eadem esset persona dans & accipiens. Etsi igitur quæ Pater habet, Filii sunt: tamen Pater ea Filio dedit, & Filius à Patre accepit; & quia Filius est, ideo perpetuo ex Patre habet, quæcunque habet. Proinde alia est persona Patris, alia Filii.

OBJECTIO VI. *Filius & Pater sunt unum: Ergo sunt una & eadem persona.* Assumtionem probant eo quod Filius dicit Iohan. 10. vers. 30. *Ego & Pater unum sumus.*

RESP. Propositio major, quæ insidiosè dissimulatur, falsa est, nimirum, *Quicunque sunt unum, illi sunt una persona.* Nam omnes homines sunt unum specie, id est, essentiâ ac naturâ: personæ verò sunt infinitæ. Ita Filius & Pater sunt *unum*, nimirum essentiâ ac naturâ; personis autem sunt realiter distincti.

OBJECTIO VII. *Si homo cum sua ratione verboque in anima concepto est una persona, non multæ personæ: tum & Deus Pater cum Verbo suo est una persona. Antecedens verum est: Ergo & consequens.*

RESP. Elenchus est παρὰ τὸ μὴ ἴσον ὡς ἴσον. Non est enim par ratio verbi in anima humana, & Verbi in divina essentia geniti. Nam verbum in mente hominis conceptum, non est hypostasis, non hyphistamenon quiddam, non homo apud hominem, quum nec vivat, nec subsistat; Verbum autem à Patre in unitate essentiæ divinę genitum est hypostasis seu ὑφιστάμενον apud Patrem: realiter ergo distinctum à Patre.

OBJECTIO VIII. *Virtus altissimi est ipse Pater: Filius est virtus altissimi; & Spiritus sanctus itidem est virtus altissimi: Ergo Pater est ipse Filius & Spiritus Sanctus.* Assumtionis prius membrum probatur testimonio Pauli Apostoli, qui 1. Corinth. 1. 24. vocat. *Christum Dei potentiam ac Dei sapientiam*: posterius membrum probatur testimonio Gabrielis Angeli qui ad MARIAM ait Luc. 1. 35. *Spiritus Sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi inumbrabit te.*

RESP. Negatur consequentia, quia sunt quatuor termini ob ambiguitatem medii. Nam *virtus Altissimi* in majore propositione significat ipsam essentiam Dei seu essentialem proprietatem quæ reipsa non differt ab essentia. In minore autem sumitur personaliter, & pro diversitate locorum Scripturæ nunc Filium Dei, nunc Spiritum Sanctum significat, quia tum per Filium, tum per Spiritum Sanctum Deus Pater virtutem suam exserit.

OBJECTIO IX. *Verus Deus est Trinitas, id est,*

 Pater,

Digitized by Google

Pater, Filius & Spiritus sanctus: Pater est verus Deus: Ergo Pater est Trinitas, id est, Pater, Filius & Spiritus sanctus

RESP. Propositio major universaliter accepta est falsa. Non enim quicquid est verus Deus, est Trinitas; neque etiam quisquis est verus Deus, est Trinitas: sed vel Trinitas, vel aliqua Trinitatis persona.

Sic igitur Pater, Filius & Spiritus sanctus sunt unus Deus essentiâ: ut sint tres personæ realiter inter se distinctæ, quod nobis erat propugnandum.

Conclusio & recapitulatio libri tertii.

Confirmavimus hoc libro quantum gratia divina largita est, verum Deum, qui unus est essentia, esse tres personas ὁμοουσίους & æquales, realiter tamen inter se distinctas, Patrem, Filium & Spiritum S. Hæc enim est fides Catholica, ut unum Deum in Trinitate, & Trinitatem in unitate veneremur, neque confundentes personas, neque substantiam separantes. Pater est id quod Filius & Spiritus Sanctus, Filius est id quod Pater & Spiritus sanctus, Spiritus sanctus est id quod Pater & Filius: nec tamen Pater est is qui Filius aut Spiritus sanctus, nec Filius est is qui Pater aut Spiritus sanctus, nec Spiritus sanctus est is qui Pater aut Filius. Sed alius Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus: & hi tamen tres sunt unum seu unus Deus, unus Jehova.

Proinde (ut verbis beati Fulgentii ex libro de fide orthodoxa ad Donatum recapitulatio hæc illustretur) *principaliter teneas sanctam Trinitatem, id est, Patrem & Filium & Spiritum sanctum, naturaliter verum esse Deum, summum verum & bonum, unius natura, unius essentia, unius omnipotentia, unius aternitatis, unius immensitatis. Ac sic quum unum Deum audis, Patrem & Filium & Spiritum sanctum, unam naturam summa illius Trinitatis intellige. Et quum Trinitatem audis, Patrem & Filium & Spiritum sanctum, tres personas unius summa illius divinitatis agnosce. Tres enim persona sunt, Pater & Filius & Spiritus sanctus, ideo Trinitas dicitur. Sed una substantia est Patris & Filii & Spiritus sancti, ideo ipsa Trinitas unus Deus veraciter à fidelibus pradicatur. Tres itaque personas esse, Patrem & Filium & Spiritum sanctum, ostendunt ipsius eloquia veritatis. Unde Salvator noster ait: Non sum solus, sed ego & qui misit me Pater. De Spiritu sancto quoque dicit: Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis Spiritum veritatis. Pracepit etiam baptizari gentes in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti. His itaque hujusmodi testimoniis ostenditur, Patrem & Filium & Spiritum sanctum, tres esse personas, sed non tres esse naturas. Unde Trinitas illa sancta digne creditur in personis. Tres autem deos dici, Patrem, Filium & Spiritum S. non permittit unitas naturalis. Et quia in una natura Trinitatis, nulla potest esse diversitas, ideo in tribus personis manet inconfusa proprietas, & in unitate natura regnat incommutabiliter substantialis aqualitas. Ideo de Filio dicitur: Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aqualem Deo. Et quia non solùm solvebat Sabbatum, sed & Patrem suum dicebat Deum, aqualem se faciens Deo. Ad hanc aqualitatem natura virtutisque etiam illud pertinet, quod ipse Filius ait: Quacunque Pater facit, hac eadem & Filius similiter facit. Et sicut Pater suscitat mortuos & vivificat, sic & Filius quos vult vivificat. In illa Trinitatis natura, sic totum unum est, ut nihil ibi possit separari vel dividi: sic totum aquale est, ut nihil ibi majus aut minus valeat inveniri. Trinitas est itaque unus solus creator omnium rerum Deus. Trinitas est unus solus immensus naturaliter Deus. Ad hujus imaginem Trinitatis, homo factus agnoscitur, in cujus nomine baptizatus, denuò renovatur. Baptizari autem gentes, in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti, Salvator noster edocuit, ut sicut Trinitatis opere initium conditionis accepimus, sic in nomine Trinitatis, divina adoptionis gratiâ frui mereremur. Unus est ergo verus Deus Pater & Filius & Spiritus S. qui omnipotentissima bonitate creat homines, & gratuitâ miseratione justificat peccatores. Prater hunc unum Deum verum nullus est Deus, quo dum dicit: Videte, quia ego sum Deus, & non est alius prater me: Docet nos & admonet, grave esse peccatum, si quis extraneum Deum alium credat. Alium sine dubio credit, quisquis in Patre & Filio & Spiritu S. diversitatem divinitatis existimat, quum ille Deus qui solus habet veram divinitatem, celendi alterius Dei nullatenus tribuat facultatem: nec Sacramentum redemtionis sit aliquatenus nominandus, quisquis ab unius veri Dei natura invenitur extraneus. Mysterium autem redemtionis humana nulla ratione perficitur, si in Baptismo vel Filii vel Spir. S. vocabulum subtrahitur. Unus Deus est sancta Trinitas, Pater & Filius & Spiritus S. Una est Patris & Filii & Spiritus S. natura, sed non una persona. Proinde, ut rejecta veritate, sequi refellere, vel certè respuere falsitatem, si quē videris, ita Patris & Filii & Spiritus S. unam confiteri naturā, ut velit unam asserere personam, noli Christianum Catholicum putare, sed hæreticum Sabellianum agnosce. Si quem verò audieris, tres personas, Patris & Filii & Spiritus S. dicere, ut velit tres naturas istarum trium personarum asserere, Arrianum hæreticum sine dubitatione intellige. Verum est enim quod Sabelliani de natura Patris & Filii & Spiritus S. credunt, sed falsum est, quod tres personas esse non credunt. Verum est etiam, quod Arriani tres personas Patris & Filii & Spiritus S. dicunt, sed falsum est, quod istarum trium personarum tres naturas persuadere contendunt. Perversè itaque Arriani naturam Trinitatis dividunt, personas Sabelliani confundunt: Cum una sit natura Patris & Filii & Spiritus Sancti, ut non una [illegible] quia alia est persona Patris, alia Filii, alia Spiritus sancti. [illegible] quem vero videris, Patris quidem & Filii unam confiteri naturam, sed Spiritus S. alteram pradicare substantiam, et aqualem quidem dicat Patri Filium, & solum minorem [illegible] Spiritum Sanctum, iste non tenet Catholica fidei veritatem, sed Macedoniana perfidia sectatur errorem. Proinde quia non est Catholicus Christianus, sed Macedonianus hareticus est, ab omnibus est fidelibus.*

Johan. 8.
Johan. 14.
Philip. 2.
Johan. 5.
Deu.

Sed Trinitatem omnipotentem quis intelligit? O ineffabilis Trinitas! ô indivisibilis Unitas! Tu nos doce de te, ut cognoscamus te per te, qui non potes cognosci nisi docente te. Tibi gratias agimus, tibi laudes dicimus vera & una Trinitas, una & summa Deitas, sancta & una unitas. Laudant te Sancti Angeli, celebrant te Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli, Evangelistæ, Martyres & Confessores beati jam in cœlo triumphantes; cum quibus & nos, adhuc in terra bonam militiam militantes, fidemq; & bonam conscientiam retinentes gratis animis canimus; Sanctus, sanctus, sanctus est Jehova exercituum: implet totam terram gloria ejus.

AMEN.

TERTII LIBRI FINIS.

SYNTA-

Digitized by Google

SYNTAGMATIS THEOLOGIÆ CHRISTIANÆ

LIBER QUARTUS,

Qui est

DE OPERIBUS DEI INTERNIS.

CAPUT PRIMUM.

In quo de operibus Dei in genere.

Hactenus fuit de essentia Dei: sequitur de operibus ipsius

OPUS DEI, est quicquid Deus operatur propter suã gloriã.

Definitum *Opus Dei*, est ambiguum. Nam interdum dicitur *Opus Dei*, id quod Deus exigit à nobis eò quod ipsi gratum sit: velut Johan. 6. 28. *Dixerunt Iudæi ad Christum: quid faciemus ut operemur opera Dei? Respondit Iesus & dixit eis: Hoc illud est opus Dei, ut credatis in eum quem ille misit.* Hoc enim loco *opus Dei* à Christo vocatur quod Deus à nobis flagitat. Sic Johan. 4. 30. JESUS: *Esca mea est exsequi voluntatem ejus qui misit me, & perficere ipsius opus*, hoc est, ab ipso mihi mandatum; quod opus erat promovere regnum Dei, animas perditas in vitam restituere, spargere lucem Evangelii, salutem afferre mundo. Sic *opus Domini* appellatur, ministerium quod à Domino est servis ipsius injunctum. 1. Corinth. 15. vers. 58. *Fratres mei dilecti stabiles estote, immoti, eminentes in opere Domini semper, quum sciatis laborem vestrum non esse inanem in Domino.* Et cap. 16. 10. *Quod si venerit Timotheus, videte ut sine metu sit apud vos, opus enim Domini operatur ut & ego.* Interdum verò & quidem frequentissimè opus Dei dicitur, quod Deus ipse operatur. Ac de hoc jam, Deo benedicente, est agendum.

Cæterum in definitione operis Dei, primò genus non est positum: quia nullum est. Ut enim Dei genus dari nullum potest; ita nec operis ejus: sed loco generis posita est vox *quicquid*: quâ intelligitur *tum* omnis actio seu operatio interna vel externa; *tum* omnis res actione & operatione producta. Deinde definitio ostendit operis Dei causam efficientem & finem.

Causa efficiens operis Dei, est Deus, qui id operatus est aut operatur. Finis autem summus & ἀρχιτεκτονικὸς est gloria Dei, ad quam omnia pertinent & diriguntur, ut subjecta testimonia docent. Psal. 8. 2, 3. *Iehova Domine noster, quàm magnificum est nomen tuum in*
A *universa terra; cui exponis super cælestem decorem tuum: Abore infantium & lactentium fundatam disposuisti laudem; propter hostes tuos, ad compescendum inimicum & ultorem sui*, hoc est, inde à tenuissimo illo exordio humanæ vitæ, etiam in perpusillis & recens natis infantibus usque ad exitum hujus vitæ gloria Dei semper illustratur, idque ad confundendos pudore hostes Dei & inimicos, qui suæ gloriæ studiosi, gloriam Dei impedire, quantum in ipsis est, conantur; quemadmodum Pharisæi conabãtur, ægre ferentes, quòd discipuli & infantes Christo acclamarent, *Hosanna filio David, Benedictus qui venit in nomine Domini*, ut legitur Matth. 21. 15, 16. Ps. 19. 2. *Cæli enarrant gloriam Dei & opus manuum ejus indicat expansum eorum.* Ps. 104. *Benedic anima mea Iehova, Iehova Deus mi, magnus es valde; decorum & majestatem induisti.* Prov. 14. 4. *Omnes* (vel omnia) *operatus est*
B *Iehova propter se, etiamq́ improbum ad diem mali. Propter se*, hoc est, propter suam gloriam. Iesa. 48. 9. *Propter nomen meum longanimis ero, & laudem meam obsignatam asservabo tibi, ut non exscindam te.* Et v. 11. *Propter me, propter me faciam.* Rom. 1. v. 20. 21. *Ipsius enim invisibilia jam inde à condito mundo ex rebus factis intellecta pervidentur, æterna videlicet ejus, tum potentia, tum divinitas: ad hoc ut sint inexcusabiles. Propterea quod quum Deum cognoverint, tamen ut Deum non glorificaverunt, neque gratias ei egerunt.* Ex quibus Pauli verbis promtum est colligere, Deum ex operibus suis cognosci, ut glorificetur: Proinde operum Dei finis supremus, est gloria Dei.

Deus quomodo sit finis operum suorum.

Quòd verò dicitur, Deum esse finem operum suorum omnium, eodem redit. Nam non debemus animo
C fingere, Deum esse talem finem, qui ex iis rebus, quæ ad finem spectant, perficiatur; sicut beatitas, dum in nobis acquiritur, quodammodo perficitur, hoc est, consit in nobis, per debita illa media, quæ ad illam habendam necessaria sunt. Alimentum, somnus, & alia multa, quia sunt media ad vitam præsentem conservandam; ideo hæc perficitur in nobis per illa. Nõ ita se habet res in Deo, sed cõtra; nam omnia media ordi-

nantur

nantur ad hunc finem, ut ipsa à fine, hoc est, à Deo perficiantur. Quare Deus non vult, nec facit quicquam propter se, nempe perficiendum (sic enim hæc vellet & faceret egens & necessariò,) sed iis omnibus, quæ vult & facit, communicandum & gloriam suæ sapientiæ & bonitatis in illis reipsa declarandam. Ideo quum Deus aliquid facit, nihil sibi acquirit, sed se & sua nobis donat: unde & solus verè liberalis est.

Operatio Dei non est motus: quia si esset motus, Deus non esset immutabilis. Nam quod movetur, non est immutabile. Unde *Chrysostomus* ait, Deum ne moveri quidem eo motu quo omnes moventur, homiliâ quintâ in caput secundum epistolæ Pauli ad Colossenses.

Opera Dei afficiunt pios lætitiâ, Psalm. 92. 5. *Quia lætitia afficis me, Iehova, opere tuo: de factu manuum tuarum cantabo.* Psal. 111. 2. *Opera Dei quæsita*, id est, exposita sunt *omnibus, qui delectantur illis*, id est, piis. Excitant afflictos ad invocandum Deum, Psal. 143. v. 5. 6. *Recordans dierum priscorum, meditans totum opus tuum; factum manuum tuarum recolens, Pando manus meas ad te, animâ meâ, ut terra fessa, sitiente tui maximè.*

Sunt magna, Psal. 92. 6. *Quàm magna sunt facta tua, Iehova! valdè profundæ sunt cogitationes tuæ.* Et Psal. 111. 2. *Magna opera Iehovæ.*

Sunt constantia seu firma, Psal. 33. 4. *Quia rectum est verbum Iehovæ, & omne opus ejus constans.* Fiunt sine labore, sine defatigatione Dei, Ies. 40. 28. *Annón novisti? nónne audivisti? Deum æternum Iehovam, creatorem extremitatum terræ non defetisci, neque defatigari? nulla est pervestigatio prudentiæ ejus.*

Non agnoscuntur & animadvertuntur ab homine animali & non regenito, Psal. 92. 6. 7. *Quàm magna sunt facta tua, Iehova! valdè profundæ sunt cogitationes tuæ. Vir brutus non agnoscit, & stultus non animadvertit istud.*

CAPUT II.

In quo de personalibus operibus Dei.

OPERA DEI PRIMO vel *personalia* sunt, vel *essentialia*.

Distributio hæc sumta est ex causis efficientibus: Nam aliorum operum Dei singulare est principium, singularis terminus, nempe persona: aliorum autem commune principium, communis terminus, videlicet essentia. Unde unaquaque persona Deitatis aut seorsim aut conjunctim operatur. Quod seorsim facit unaquaque secundùm rationem personalem facit: quod verò conjunctim tres personæ faciunt, secundùm essentialem rationem faciunt. Unde alia sunt opera personæ cujusque, alia essentiæ. Omnia autem opera tum personalia, tum essentialia binis terminis circumclusa sunt, à quibus distinguuntur & divisionem habent: nempe termino à quo (ut vocant) & termino ad quem. Duo enim sunt naturâ termini operis & actionis cujusque: unus prior, unde procedit actio seu opus: alter posterior, in quem fertur.

Personalia opera Dei, sunt quæ propria sunt singularum personarum Deitatis, unâ personâ agente personalitate suâ, seu pro ratione personæ suæ tanquam formali principio. Nam ut personæ inter se distinctæ sunt: ita etiam earum opera. Personalia opera dicuntur etiam à Patribus orthodoxis *opera Dei Oeconomica seu actiones Oeconomicæ*: quemadmodum & modus operationis dicitur *Oeconomia*, *dispositio*, & à nonnullis *dispensatio divina*. Opera Dei personalia seu Oeconomica sunt duûm generum: alia simpliciter personalia, alia certo modo. *Opera Dei simpliciter personalia*, sunt quæ terminum utrumque nempe à quo & ad quem, singularem habent, (terminus autem singularis est persona una;) seu, quæ persona una Deitatis in essentia divina operatur

A tur in alteram secundùm relationem, quæ est inter ipsas, nullo foris interveniente medio. Vocantur etiam *opera relationis*. Sic pater gignit Filium: Filius nascitur seu procedit genitus ex Patre: Pater & Filius unà spirant Spiritum S. Spiritus S. procedit seu emanat spiratus à Patre & Filio. Nativitas Filii ex Patre, & processio Spiritus S. ex Patre & Filio non sunt passiones, sed actiones. *Hæc opera, appellantur usitatè opera personarum Deitatis ab intra.*

Opera certo modo personalia, sunt quæ quidem in terminum communem, id est, creaturam deferuntur, & in quibus principium actus est virtus divina personis omnibus communis: sed tamen fiunt principaliter ab una persona Deitatis secundùm propriam ei, soli

B competentem Oeconomiam, quatenus nimirum fundamentum habent, non extra personas, sed in aliqua trium illarum personarum, actu nimirum proximo in persona una sese terminante.

Hoc pacto & respectu non sunt communia omnium personarum, sed propria illius personæ, per quam principaliter quasi foras promanant aut in qua terminum habent & resident. Hæc opera usitatè dicuntur *opera personarum Deitatis ab extra*: nam externa quidem sunt, sed tamen suum habent terminum operationis ab una aliqua persona Sanctæ Trinitatis secundùm rationem illius Oeconomiæ: sive in quibus principium actus, est virtus divina & operatio communis omnibus personis, terminus autem est persona in qua actus proximus omnis subsistit. Communis igitur est in illa

C Sanctæ Trinitatis operatio: etsi actus proximus Sanctæ Trinitatis in rebus externis pro ratione operationis, modò Patri, interdum Filio, interdum verò Spiritui Sancto tribuitur.

Talia opera sunt: Patris vox seu locutio in Baptismo Filii; *Hic est Filius ille meus, dilectus ille*: quæ loquutio seu vox non potuit esse Filii seu Spiritus S. fuisset enim falsa: sed propria fuit Patris, quia in ipsa Patris persona residebat. Sic *Filii incarnatio, mediatio, satisfactio prædicta*, sunt opera personalia Filii. Etsi enim (ut exempli gratiâ de *incarnatione* dicam,) anima & corpus Christi seu humana natura Christi, quatenus fuit creatum quiddam, opus fuit totius Trinitatis: tamen quatenus terminationem habuit in persona Filii, & in unitatem Personæ non Patris, nec Spiritus S. sed tantùm Filii

D assumta fuit natura humana; non fuit commune opus, sed proprium & personale Filii.

Incarnatio *inchoativè* fuit opus essentiale & commune: nam illam tam Pater & Spiritus S. quàm Filius inchoarunt creatione humanæ naturæ & conjunctione in unitatem personæ Filii: *Terminativè* autem, id est, quatenus terminata, perfecta atque consummata fuit in Filio & in Filio residet, fuit opus personale & proprium Filii. *Spiritus S. apparitio* in columbæ & ignitarum linguarum forma, fuit opus personale & proprium Spiritus S. quia terminum habuit in sola persona Spiritus S. etsi ipsa species columbæ & ignitarum linguarum ab omnibus tribus personis formata fuerit. Similiter Pater mittit Filium: Filius mittitur à Patre: Spiritus S. mittitur à Patre & Filio. Proinde Mediatio

E inter Deum & homines, est opus personæ, non essentiæ.

Hæc opera sunt *divisa secundùm se inter personas & incommunicabilia*, hoc est, distincta & non communia tribus personis: Prioris quidem generis, secundum utrumque terminum; Nam solus Pater gignit, Filius autem non gignit, nec Spiritus S. Posterioris autem generis secundum principalem terminum.

Nam posterioris generis Oeconomica opera, quamvis actu communia sunt, ratione tamen distinguuntur, secundum summum terminum (principium vocant)

Digitized by Google

cant) vel proximum etiam terminum qui est in Oeconomia, seu dispositione divina. Sic Patri operationes ad Principium spectantes tribuuntur, quia potentissime in persona Patris terminantur: ac proinde Deus Pater Cre[illegible]tor, ut principium & summus terminus creationis [illegible] appellatur singulari jure, licèt trium personarum in [illegible] Deitate communis sit creationis actio. Sic opera rede[illegible]mtionis tribuuntur Filio, quia in Filio terminum ha[illegible]et suum redemtio. Sic personæ Spiritus S. attribuitur [illegible] nostra sanctificatio, opus commune Deitatis, sed à [illegible]Spiritu S. prout à Patre & Filio procedit, in nobis term[illegible]natur. Nam Oeconomiæ internæ divinorum actuum [illegible] quodammodo externa respondet, sequiturque ordinem illius. A

Unde etiam prioris generis personales operationes *idiomata prosopica*, item *characteres & proprietates personales* appellantur: Item *actus notionales*, qui nihil proprii in personis ponunt, præter relationem. Nam generare est intelligere divinum cum relatione producentis intellectum & quidem ipsum intelligere commune est tribus, sola relatio est propria gignentis. Posterioris autem generis personalia opera respectu diverso seu ratione varia modò communia dicenda sunt modo propria: *communia* quidem à communi principio operationis, quod est sancta Trinitas: *propria* autem ex proprio & singulari termino. Hæc doctrina est necessaria adversus Samosatenianos, qui ajunt; Si una eademq; sit omnium trium personarum essentia, voluntas & operatio, omnes tres personas carnem assumpsisse. &c. Rectè quidem à Patribus Orthodoxis dictum est, Quorum eadem est essentia, eorum eadem est operatio: sed non ex eo sequitur, Ergo quorum eadem est essentia, eorum nullam operationem, nisi communem esse. B C

CAPUT II.

In[illegible] quo de essentialibus operibus Dei.

ESS[illegible]ENTIALIA *opera Dei*, sunt quæ proficiscuntur [illegible]b essentia divina communi Patri, Filio & Spiritui S. & desinunt in creaturâ, quæ & ipsa commune est opu[illegible] Patris, Filii & Spiritus S. ita ut secundùm unitatem [illegible]ssentiæ fiant communiter à Patre, Filio & Spiritu S. [illegible] communiter in creaturam dirigantur. Differentia [illegible]qua opera Dei essentialia à personalibus distinguuntur, est quod principium eorum absolutè est essentia divina, operans virtute divina, communiter ad omnes personas se habēte: sicut personalium operum principium est persona secundùm propriam suam relationem operans. D

Propterea essentialia opera sunt totius Trinitatis simpliciter *indivisa*, quoad utrumque terminum, hoc est, sunt totius essentiæ & communia omnibus tribus personis sive terminum à quo, sive terminum ad quem spectes. Nam ut communis & eadem est voluntas omnium personarum Deitatis in se, sicut communis & eadem est essentia: ita etiam communia sunt opera essentialia: sed servatâ ut personarum ipsarum, sic actionum personalium proprietate & distinctione E atque ordine personali in agendo. Ut enim Filius est à Patre, Spiritus S. à Patre & Filio: ita Pater agit immediatè per Filium; & Filius agit à Patre, Gen. 19.24. Jer. 14.12. & Pater & Filius agunt per Spiritum S. in eodem opere efficiendo. Pater enim est efficax, sed per Filium & Spiritum S. Joh. 5. v. 19. Filius nihil facit sine Patre & Spiritu sancto.

Cæterùm Pater agit per Filium, non tanquam per instrumentum aut administrum operationis, sed tanquam per socium eâdem sapientiâ, voluntate, potentiâ & autoritate simul operantem. Eâdem ratione agit Pater & Filius per Spiritum S. Sicut personalis operatio in essentia singularis est: ita operatio essentialis est communis. Quapropter essentialis actio eadem tribuitur Patri, Filio & Spiritui S. Eadem, inquam, non solùm genere aut specie, sed etiam numero seu individuo, quia unius essentiæ communis est operatio, non personæ singularis. Quod non ita est intelligendum, quasi tres causas ejusdem operis constitueremus. Sicut enim Patris, Filii & Spiritus S. una est & simplex natura atq; essentia: ita ipsi sunt una causa cujusq; operis essentialis. Ut autem actio sit una eademque numero, non requiritur ut agens unum sit singulare ὑφιστάμενον, aut una hypostasis; sed hæc requiruntur duo, actus unus sive communiter, sive singulariter agentium, & effectus unus. Nam causa efficiens non est de substantia actionis, licet sit principium ejus: principium enim latius patet, quā causa efficiens.

Quodlibet opus essentiale est unum principio communi, essentia divina illa, licet non principio singulari: est unum actu, unum effectu.

Si homines duo, puta Pater quispiam & Filius ejus, in eodem sese opere occupent (instrumentorum exempla taceo) unum idemque est utriusque opus: multò magis unum idemq; est opus essentiale Patris, Filii & Spiritus S. Quin etiam causæ secundæ & Dei simul cum ea operantis unum idemque est opus: multò magis Patris, Filii, & Spiritus sancti una est actio.

Samosateniani contra negant, unam & eandem esse operationem Patris & Filii: utuntur autem isto argumento:

Ejus qui à se operatur, & ejus qui nihil potest à se facere, nisi quod prius alterum viderit facientem; non est eadem operatio.

At Patris & Filii est talis operatio: Pater à seipso operatur, Filius verò nihil potest à se operari, nisi quod prius viderit Patrem facientem: ut est Joh. 5.19.

Ergo Patris & Filii operatio, non est una & eadem.

RESP. Propositio est duntaxat particularis: nam quædam operatio est eadem ab iis qui à se principium habent; quædam verò ab iis quorum hic principium à nemine habet, alter ab altero. Assumtio est ambigua eâ parte ubi dicitur, *Filium non posse à semetipso operari.* Nam hoc de Filio intelligi potest vel secundum Deitatem qua est Deus, vel secundum personam qua est Filius à Patre genitus, vel secundum humanam naturam quam assumsit. Si intelligatur secundum Deitatem qua est Deus, falsa est assumtionis pars illa: Nam sicut Christus quatenus Deus est, à seipso est, quia Deitas qua Deus est à seipsa est: ita quicquid facit quatenus Deus est, à seipso facit. Sin intelligatur de eo quatenus est Filius à Patre genitus, ita quatenus est Filius à Patre agit. Sed hoc nihil adimit unitati & identitati operationis, sicut nec essentiæ. Nihil autem impedit quin dictum apud Johannem intelligi possit de Christo secundum naturam humanam & Oeconomiam voluntariam operante, secundum quam nihil facit, nisi à Patre mandatum faciendi acceperit.

Hactenus prima distributio operum Dei.

CAPUT IV.

In quo de internis operibus Dei communiter.

SECUNDO opera Dei vel *interna* sunt, vel *externa*. Hæc distributio operum Dei aliquo modo intelligetur ab eo qui opera animæ humanæ consideraverit. Animæ enim opera alia sunt interna, quæ intra

Digitized by Google

seipsam facit, velut cogitare, ratiocinari, apud se deliberare, decernere; alia *extra*, quæ extra se producit, velut pronunciare ea quæ cogitavit, ratiocinata est, deliberavit & decrevit. Similis (similis, inquam, non eadem, non æqualis) est operum Dei ratio, ut alia sint *interna* alia *externa*.

Philosophi dicunt actionem humanam aliam esse *ἐμμένουσαν*, *immanentem*: aliam *μεταβαίνουσαν*, *transeuntem*. *Immanentem* vocant, quæ in ipso manet agente, nullumque extra agentem opus producit, veluti est sentire in sensu: intelligere & velle in mente. Talem actionem vocant *πρᾶξιν*, quæ potiùs ad perfectionem agentis pertinet, quàm ut aliqua sit rei alicujus extra agentem perfectio. *Transeuntem* contra vocant, quæ extra agentem opus relinquit vel passionem alicui infert; eoque perfectio potius rei factæ est, quàm facientis, ut est scriptio, ædificatio: vocatur à *Philosophis ποίησις*.

Utramque in Deo etiam statuamus oportet: Semper enim & ab æterno in seipso intelligit, vult, amat, providet, prædestinat: in tempore autem extra se produxit mundum, regit, operatur omnia in omnibus, justificat, regenerat, punit peccata, &c.

Non humano tamen modo, sed divinæ illi & simplicissimæ essentiæ convenienti utraque actio Deo competit.

Hæc distributio etiam intelligi potest ex doctrina de voluntate & potentia Dei. Alia Deus vult intra se, alia extra se: ut intra se vult suam gloriam, extra se vult creationem & gubernationem rerum creatarum. Similiter potentia Dei bifariam consideratur: aut quatenus Deus in seipso non solùm potest operari, sed etiam operatur semper; semper enim intelligit, semper vult: aut quatenus extra se potest operari & operatus est, velut omnia creando & regendo.

Sic opera DEI intelliguntur à priori ex cognitione voluntatis & potentiæ Dei, tanquam causarum: sicut vicissim à posteriori consideratio operum DEI facit ad intelligendas proprietates Dei essentiales & personales: siquidem actiones divinæ ex proprietatibus divinis proficiscuntur. Per opera Dei cognoscimus Deum ejusque attributa essentialia & personalia: Ideo opera Dei cognoscenda, ut Deum & naturam ejus personasque Scripturâ Sacrâ duce & magistrâ cognoscamus.

Interna opera Dei, dicuntur quæ sunt in ipsa essentia divina actu interno & æterno.

Eaque duplici differentiâ ab externis distingui hæc definitio docet: *Prima differentia* est, quòd interna opera Dei sint in ipso Deo, seu in ipsa essentia divina. Propterea sicut proprietates divinæ essentiales, ita etiam opera Dei interna ab essentia ipsa divina, propter summam ejus simplicitatem, reipsâ non differunt, sed tantùm ratione. Proinde non sine causa à Philosophis & aliis etiam piis eruditisque hominibus, Deus dicitur esse *purus actus*: quia semper agit per seipsum, intelligens, volens, amans, omnia regens: idque unâ & eâdem, simplici æternâq; & continuâ actione: quanquam diversa inde consequantur porrò effecta extra Deum. Cujus rei simile quiddam habemus in Sole: qui unâ & eâdem actione suæ lucis, diversa in diversis subjectis operatur, ceram liquefacit, lutum indurat.

Secunda differentia est, quod interna opera Dei sint ab æterno: externa verò in tempore fiunt. Unde intelligi potest, Deum ab æterno non fuisse ociosum.

* *

CAPUT V.

In quo de operibus Dei internis personalibus.

INTERNA opera Dei alia sunt *personalia* alia *essentialia*.

Interna opera Dei personalia, sunt actus divini, qui non deliberantis sunt voluntatis, sed naturæ, secundum naturalem proprietatem cujusque personæ Deitatis: quale opus Patris est gignere Filium, Filii nasci ex Patre, Patris & Filii unà spirare Spiritum sanctum, Spiritus sancti procedere per spirationem ex Patre & Filio. Vocantur usitatè *opera personarum Deitatis ad intra*, ut paulò ante dictum.

Hæc opera personalia non sunt *voluntatis ex deliberatione agentis*: alioquin non jam interna, sed externa; non propria personarum, sed communia essentiæ; non necessitatis naturalis, sed potentiæ liberæ opera essent: unde sequeretur, Filium & Spiritum sanctum & creaturas esse, & etiam non esse posse.

Sed sunt *natura*, quia pater naturâ gignit Filium, Filius naturâ gignitur ex Patre, & spirant Spiritum sanctum, Spiritus sanctus natura procedit à Patre & Filio. Deus Pater gignit Filium necessitate naturæ, nec potest se aliter habere & non gignere, alioquin non esset Pater. Ita se naturaliter & necessario habent opera interna personalia, nec possunt aliter esse quàm sunt.

Similitudo quædam distinctionis hujus est in actionibus humanis: nam & illarum quædam sunt à natura, *quædam* voluntate. *Earum quæ à natura sunt, alia sunt necessaria in perpetuo usu, quas naturalis causa efficiens necessariò semper non potest non efficere: alia non necessaria, sed in usu quodam successivo posita. Ut anima humana unita corpori facit ut homo semper vivat: non facit autem ut semper comedat, bibat, vigilet, dormiat, &c. Quæ autem à voluntate sunt actiones, eas facere vel omittere vel differre pro libertate arbitrii homo potest: ut sunt mercaturam exercere, militare & similia.*

Porrò actus hi interni personales tam respectu principii, quàm finis sunt ab æterno & indefinentes. Si enim finem habuerunt, quomodo non fuerit tempus aliquod, quo personæ productæ perfectionem sui Esse habere cœperunt? quomodo quod finem habet, non potuit etiam temporis principium habere? quomodo denique non fuerit Dei producentis & producere desinentis mutatio?

Nec ideo tamen hi interni personales actus sunt successivi: quia & æternitati id repugnat, quæ tota simul est: quod est absque successione prioris & posterioris: seu unius post alterum: & naturæ rei simplicissimæ, cujus productio in operatione perfecta, in effectu vero perpetua est; quòd si Esse successivum haberet, jam necessariò simplex esse desineret.

Adhæc cujusque personæ internus personalis actus non magis communicari aliis personis potest, quàm persona una potest fieri alia.

Hæc breviter de internis operibus divinis personalibus: sequitur de essentialibus.

CAPUT VI.

In quo de æterno consilio & decreto Dei.

INTERNA essentialia opera Dei dicuntur actus interni sapientiæ & liberrimæ voluntatis divinæ; nempe *æternum consilium & decretum Dei*.

ETER-

Digitized by Google

ÆTERNUM CONSILIUM DEI, est opus A
Dei essentiale internum, judicium quasi mentis & sapientiæ divinæ de rebus omnibus quas voluit fieri ad finem bonum. Ita consilium ad intellectum pertinet & voluntatem.

Quæritur, *An Deo consilium possit tribui possit?* Johannes Ludovicus Vives vir magni ingenii & judicii, providentiam Dei ait esse voluntatem consilio universa gubernantem. At Julius Cæsar Scaliger de subtilitate ad Cardanum, exercitatione 365. sectione 8. contrà ait; *Consilio non eget Deus, tanquam medio, aut instrumento, aut ideâ ad gubernandum: tam est impia vox in divinis consilium, quam pluralitas Deitatis. Non disceptat, non ratiocinatur, non proponit, non colligit, non cum alio confert, non ab illo accepit.* At quod bonâ pace Scaligeri B
(quem alioquin meritò magnifacimus) dixero, non eo sensu Ludovicus Vives consilium Deo tribuit, quo hominibus solemus, sed quo Scriptura ipsa Deo tribuit. Psalm. 33. 11. *Consilium Iehova in seculum consistit; cogitationes cordis ejus in ætates omnes.* Jesa. 46. 10. 11. *Consilium meum stabit, & omnem delectationem meam facturus sum. Voco ab Oriente volucrem, è terra longinqua effectorem consilii mei.* Sic Actor. 2. 23. *Hunc definito illo & præstituto Dei deditum quum accepissetis, manibus sceleratis cruci affixum interemistis.* Sic Actor. 4. 28. *Ut facerent quæcunque manus tua & consilium tuum priùs prædestinavit ut fierent.* Et cap. 13. 36. *Nam David quidem postquam ætate suâ inservivit Dei consilio; obdormivit.* Item cap. 20. 27. *Non enim subterfugi quominus annunciarem vobis omne Dei consilium.* Ephes. 1. 11. *In ipso, inquam, in quo etiam in sortem adsciti sumus, quum essemus prædestinati secundùm præstitutum ejus qui agit omnia ex consilio voluntatis suæ.* C
Hebræor. 6. vers. 17. *Quâ in re Deus volens ex abundanti hæredibus promissionis ostendere immutabilitatem consilii sui, fidejussit per jusjurandum, &c.* In his & aliis consilium Deo tribuitur, sed absque ratiocinatione, absque consultatione, quæ in Deum perfectissimè sapientem minime cadit. Ut ergo Scriptura ipsa Deo consilium tribuit: ita & Johannes Ludovicus Vives; ita & nos hoc loco.

Ambiguitatis autem vitandæ causâ nominamus *æternum consilium Dei*, ut distinguamus *primò* ab exsequutione seu patefactione ejus, quæ fit in tempore, & consilium metonymicè appellatur Jesa. 5. vers. 19. *adveniat consilium Sancti Israëlitarum.* Et cap. 19. vers. 17. D
Erit terra Iudæa Ægypto titubationi; quicunque mentionem fecerit ejus apud se pavebit, propter consilium Iehova exercituum, quod capturus est contra eam.

Secundò ut distinguamus à jussis præceptisque divinis, quæ in tempore dedit vel dat hominibus: ut olim consulentibus eum per Urim & Tummim; item per doctrinam verbi sui in Ecclesia traditi, quo etiamnum nos docet quid sibi placeat & nobis prosit, quo nobis consulit quid faciendum, quid omittendum; quo significato consilium usurpatur Psalm. 106. 13. *Festinantes obliti sunt operum ejus, non perduraverunt ad consilium ejus.* Psal. 106. 11. *Consilium excelsi spreverunt*, id est, verbum Dei, quo eos docebat voluntatem suam, quo eis consulebat. Sic Proverb. 1. vers. 25. *Abstrahitis vos ab omni consilio meo.* Et vers. 30. *Non acquieverunt consilio meo,* E
sed contempserunt omnem correctionem meam. Jer. 23. vers. 22. *Quòd si stetissent in consilio meo; utique pronunciaturos fuisse verba mea populo meo; & revocaturos eos à via sua mala, & à malignitate actionum suarum.* Zachar. 6. vers. 13. *Eritque Sacerdos in solio suo, & consilium pacis erit inter utrosque.* Ubi nomine consilii Dei intelligitur Evangelium seu doctrina Evangelii de Jesu Christo Servatore mundi: ut & Luc. 7. vers. 30. *Pharisæi verò & Legis interpretes consilium Dei aspernati sunt adversus semetipsos, non baptizati ab eo*, id est, Evangelium Dei de Jesu Christo

A repudiarunt magno suo malo; & baptismum, gratiæ novum signum non expetiverunt.

ÆTERNUM DECRETUM DEI, est opus Dei essentiale internum, actus nimirum divinæ voluntatis, quo Deus tanquam is qui est sapientissimus & penes quem est summa ac liberrima autoritas, tum constituit apud se ab æterno, ut fierent quæcunq; facta sunt, quæcunq; fiunt, & adhuc fient: tum singula ordinavit in bonum finem, ut & media ipsa, per quę ad eum finē pervenitur, unà cum omnibus circumstātiis.

Decretum Dei quibus modis dicatur?

Nominamus *æternum decretū Dei*, ut illud distinguamus tum à præceptis Dei in tempore datis Ecclesiæ, quæ vocantur *decreta* in vulgata Latina versione 3. Regum 8. 61. *Sit quoq; cor nostrum perfectum cum Domino Deo*
B *nostro, ut ambulemus in decretis ejus & custodiamus mandata ejus:* tum à ritibus Mosaicis, qui decreta appellantur in vulgata versione Latina & Erasmiana, Eph. 2. 15. *Legem mandatorum decretis evacuans, ut duos condat in semetipso in unum novum hominem,* Et Col. 2. 14. *Delens quod adversus nos erat chirographum decretis.* Ubi Græcè à Paulo δόγματα vocantur, quæ Hebræi חקים *chukkim* vocant, statuta ceremonialia seu ritualia.

Partes decreti Dei.

Partes æterni decreti Dei duæ sunt; *nimirum omnium quæ futura erant præfinitio: & ordinatio primùm finis, deinde mediorum & circumstantiarum.* Finis enim prior est mediis in intentione, (si non tempore, saltem ordine,) posterior autem exsecutione.

Unde omnes res quæ fiunt in tempore, dicuntur fuisse in Deo ab æterno, non suâ essentiâ reali non sub- C
stantia formali, sed cognitione & decreto: non per esse formale, sed per esse virtuale.

Consilium & decretum in Deo unū & idem.

Ista autem duo, nempe æternum consilium & decretum, ordine & conceptus nostri ratione distinguuntur: quum in nobis differat judicium mentis à proposito seu decreto voluntatis: reipsâ autem in Deo sunt unum, propter simplicissimam essentiam Dei.

Unde consilium & decretum Dei passim in Scriptura Sacra pro eodem sumuntur, ut & deinceps à nobis Scripturam Sacram sequentibus: & appellantur ὡρισμένη βουλὴ, *definitum consilium*, Actor. 2. vers. 22. Εὐδοκία τοῦ θεοῦ, ἣν προέθετο ἐν αὐτῷ, *beneplacitum Dei quod proposuit in seipso*, Ephes. 1. 9. ἡ χεὶρ καὶ ἡ βουλὴ τοῦ θεοῦ, *manus & consilium Dei*, Actor. 4. 28. Πρόθεσις, *propositum,*
D *præstitutum*, Roman. 9. vers. 11. Dicitur à Patribus *mysterium consilii divini.*

Vocantur etiam πρόνοια θεοῦ, *providentia Dei*, nimirum quatenus illa est actio Dei interna: & προορισμὸς, *prædestinatio*, & *Fatum* à quibusdam: item *sententia*: de quibus vocibus est paulo pluribus agendum.

Providentia quot modis dicatur?

Vox Græca προνοίας & Latina *providentia* tribus modis usurpatur: vel *de interno opere mentis*, vel de *externo*, vel de *utroque conjunctim.*

Quum de *interno opere mentis* accipitur, significat *primò* πρόγνωσιν, ut nominatur Actor. 2. vers. 23. id est, cognitionem, per quam futurum aliquid videtur, antequam fiat, & sic ad intellectum refertur.

E *Secundò* significat curam prospiciendi alicui; atque sic ad voluntatem spectat, ut Actor. 24. 3 ait Tertullus Orator ad Felicem Præsidem; *quæ rectè ac feliciter in hac gente providentiâ tuâ gesta sunt.*

Quum vero de *externo opere* accipitur, significat actu curam habere alicujus & prospicere ei, quemadmodum Abrahamus Isaaco de pecude ad holocaustum quærenti respondit, Genes. 22. 8. *Deus ipse providebit seu prospiciet sibi de parva pecude ad holocaustū.* Et v. 14. legitur; *Propterea vocavit Abraham nomen loci illius, Iehova providebit: ex quo dici solet hodie, in monte Iehova providebitur.*

Digitized by Google

Nam ex eo quòd ibi Abrahamo contigit, proverbium manavit, quo docemur in rebus perplexis, quarum nullus cernitur exitus, ad Dei providentiam recurrendum, quâ providetur rebus omnibus suo loco, tempore, & modo quo oportet, ut olim factum est in monte quum Abrahamus Isaacum Deo immolare vellet. Hoc significato usurpatur 1. Timoth. 5. vers. 8. εἰ δέ τις τῶν ἰδίων οὐ προνοεῖ: *Si quis vero suis non providet*, &c. Roman. 12. 17. Προνοούμενοι καλὰ ἐνώπιον πάντων ἀνθρώπων, *Providentes, seu procurantes honesta coram omnibus hominibus*.

Quum denique vox *Providentiæ* de *interno & externo opere conjunctim* usurpatur, significat præcognitionem rerum, voluntatem & curam prospiciendi, & actionem ipsam quâ res sapienter curantur & reguntur.

Græci πρόνοιαν etiam vocârunt ἀδράστειαν, ab α privativa particula & διδράσκω, quod est fugio: eò quod providentiam nihil effugiat. Appellarunt eandem πεπρωμένην, quam vocem Chrysippus interpretatur πεπερασμένην καὶ συντετελεσμένην διοίκησιν, hoc est, perfectam transactamque rerum gubernationem, ut refert Theodoretus Cyrensis Episcopus, de curatione Græcarum affectionum, sermone seu libro sexto, qui est de Providentia Dei: ubi simul declarat quid Gentilibus sit εἱμαρμένη, μοῖρα, χρεών, & ternarius Parcarum Λάχεσις, Ἄτροπος, Κλωθώ, quid item φύσις, ἀνάγκη, τύχη: quæ ibi requirantur.

Sic *providentia Dei*, interdum pro interno opere, nempe decreto Dei; interdum pro externo opere, nimirum exsequutione decreti Dei: interdum pro utroque simul accipitur.

Hoc loco, quùm consilium & decretum Dei dicimus appellari providentiam, de interno opere providentiæ vocem intelligimus, & ab exsecutione ejus distinguimus.

Prædestinatio quot modis dicatur? Quod ad vocem Græcam προορισμοῦ & Latinam *Prædestinationis* attinet, usurpatur ea duobus modis: *generaliter* & *specialiter*. *Generaliter* significat quodvis decretum Dei ad quascunque res pertinens; ut Actor. 4. vers. 27, 28. legitur, *Herodem & Pontium Pilatum cum Gentibus & populis Israelis fecisse, quæ manus Dei & consilium ejus* προώρισε γενέσθαι, hoc est, *prædestinaverat seu priùs definiverat ut fierent*. Sic Paulus ait 1. Corinth. 2. vers. 7. quod Deus *sapientiam latentem in mysterio* προώρισεν, hoc est, *prædestinavit seu præfinivit ante secula ad gloriam nostram*: *specialiter* vero significat decretum ad creaturas rationales pertinens, de quo paulo post. Hoc loco generali significatione accipitur, cum decreto Dei ὁμώνυμος statuitur.

Fatum quot modis dicatur? FATUM vero non tantum a Gentilibus, sed etiam a Christianis quibusdam decretum divinum intelligitur; sic dictum a fando: nec aliud proprie est quam dictum aut jussum divinum. Gentiles omitto: M. Minucii Felicis *Octavius* Christianus, *Quid aliud* (inquit) *est fatum, quàm quod de unoquoque nostrûm Deus fatus est? qui cùm possit præscire materiam; pro meritis & qualitatibus singulorum etiam fata determinat*.

Augustinus quinto libro de civitate Dei, cap. octavo, *Qui verò non astrorum constitutionem, sicuti est quum quicquid concipitur vel nascitur vel inchoatur, sed omnium connexionem seriemque causarum, quâ fit omne quod fit, fati nomine appellant: non multum cum eis de verbi controversia laborandum atque certandum est: Quandoquidem ipsum causarum ordinem, & quandam connexionem, Dei summi tribuunt voluntati & potestati, qui optimè & veracissime creditur, & cuncta scire antequam fiant: & nihil inordinatum relinquere, à quo sunt omnes potestates: quamvis ab*

A *illo non sint omnium voluntates. Ipsam itaque præcipuè Dei summi voluntatem, cujus potestas insuperabiliter per cuncta porrigitur, eos appellare fatum sic probatur. Annæi Senecæ sunt, ni fallor, hi versus:*

Duc me Pater summique dominator poli
Quocunque placuit, nulla parendi mora est.
Adsum impiger, comitabor gemens;
Malusque patiar facere, quod licuit bono,
Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.

Nempe evidentissimè hoc ultimo versu, ea fata appellavit, quæ supra dixerat summi Patris voluntatem: Cui se paratum obedire dicit, ut volens ducatur, nec nolens trahatur: quoniam scilicet ducunt volentem fata, nolentem trahunt. Illi quoque versus Homerici huic sententiæ suffragantur, quos Cicero in Latinum vertit:

B *Tales sunt hominum mentes, quali Pater ipse*
Iuppiter auctiferas lustravit lumine terras.

Nec in hac quæstione autoritatem haberet poetica sententia: Sed quoniam Stoicos dicit, vim fati asserentes, istos ex Homero versus solere usurpare, non de illius Poëtæ, sed de istorum Philosophorum opinione tractatur, quum per istos versus, quos disputationi adhibent, quam de fato habent, quid sentiant esse fatum apertissimè declaratur, quoniam Iovem appellant, quem summum Deum putant, à quo connexionem dicunt pendere fatorum. Et capite nono: *Ordinem causarum ubi voluntas Dei plurimum potest, neque negamus, neque fati vocabulo nuncupamus, nisi fortè ut fatum à fando dictum intelligamus, id est, à loquendo. Non enim abnuere possumus esse scriptum in literis sanctis:* Semel loquutus est Deus, duo hæc audivi: quoniam potestas est Dei, & tibi

C Domine misericordia, quia tu reddes unicuique secundum opera ejus. *Quod enim dictum est:* Semel loquutus est: *intelligitur immobiliter, hoc est, incommutabiliter esse loquutus*, sicut novit incommutabiliter omnia quæ futura sunt, & quæ ipse facturus est. Hac itaque ratione possemus a fando Fatum appellare, nisi hoc nomen jam in alia re soleret intelligi, quo corda hominum nolumus inclinari. *Gregorius Nyssenus* libro de Fato cap. 4. *Neque* (inquit) *voluntatem Dei servire necessitati fas est dicere: etenim necessitatis est conditor. Nam necessitatem sanè imposuit astris, ut semper secundùm idem moveantur, & mare circumterminavit: & universalibus & generalibus necessarium terminum imposuit. Quem si Fatum vocare volunt: eò quòd ubique & semper secundùm necessitatem fit, ut omnia per successionem fiant in generatione, & corrumpantur, nihil curamus. De nominibus enim non velitamur adversus eos:*

D Isidorus Etymologiarum seu Originum octavo lib. cap. ult. eodem nomine utitur. Quin & Thomas Aquinas libellum de Fato scripsit & inscripsit.

Attamen ut omnis ambiguitas nominis hujus evitetur, sciendum est, duplex esse Fatum; *Philosophicum & Christianum*.

Philosophicum est triplex: *Mathematicum, Physicum, Stoicum*.

Fatum Mathematicum dicitur quod ligat & necessit[at] firmiter actiones omnes eventusque ad vim siderum & posituram stellarum: dicitur esse necessitas, quæ ex cœlorum & siderum constellationibus oriatur. Istud

E vocant Mathematici *cœleste fatum*: ejusque autores Chaldæi & Astrologi fuerunt, qui causam statumque & motus, mutationes, interitumque hominum & regnorum in stellarum positione consistere sibi & aliis falso persuadent: quod fatum refutat *Augustinus* libro quinto de Civitate Dei, capitibus primis aliquot, & fatuũ vanumq; esse evincit: ut & *Iohannes Picus* Comes Mirandulanus in lib. 12. quos adversus Astrologos scripsit: & Thomas Erastus, Medicus excellentissimus.

Fatum physicum seu naturale vocatur ordo causarum naturalium, quæ (nisi impediantur) vi & naturâ sui [illegible] certum

Digitized by Google

...rerum eundemq; producunt effectum. Quale fatum statuit Aristoteles & Theophrastus. Ex horum mente, quòd homo hominē gignit, Fato fit: quòd moritur ab internis & sine aliena vi causis, Fato. Quòd autem homo serpentem gignit aut monstrum, præter Fatum: itemque quod gladio occiditur aut igne. Ergo quod ex causis naturalibus definitis eoque necessariis provenit in Natura necessariò, id à Fato esse dici solet. Hoc Fatū Physicum improbari non potest: est enim necessitas & ordo naturalis, ex naturalibus principiis proficiscens.

Fatum Stoicum seu violentum vocatur naturalis necessitas & ordo rerum omnium actionumq; ab æterno aliis ad alias consequentibus, immutabili manente earum complicatione & sere quam nulla ac ne quidem divina vis rumpat. Inde concluserunt Stoici, naturaliter omnia fieri necessariò & inevitabili necessitate: quod Fatum meritò est rejectum & explosum.

Fatum Christianum, quod etiam *Theologicum* & *verum Fatum* appellant, est æternum; sed liberrimum Dei decretum, quo singula quæ fieri debuerunt & debent, suo ordine, loco, tempore; firmiter sunt prefinita. Hoc quidam dicunt idem esse quod Providentiam divinam ab æterno omnia providentem disponentemque: alii distinguunt à Providentia divina, quam non aliter capiunt aut considerant, quàm ut in Deo vis sit & potestas omnia videndi, sciendi gubernandi.

Fatum Christianum à Stoico plurimùm distat. Nam *primò* Stoici Deum Fato subjiciunt, nec Juppiter ipse apud Homerum, cum maximè vellet, Sarpedonem suum eripuit ejus vinclis: at Christiani Fatum subjiciunt Deo, qui liberrimus omnium rerum autor & actor est, & naturalem cursum rerum interrumpere, sistere & mutare potest quando vult. Hoc docuit Phœnix ille Germaniæ, bonorum amore & improborum odio clarissimus PHILIPPUS MELANCHTHON versibus hisce:

> *Non Deus est Numen Parcarum carcere clausum,*
> *Quale putabatur Stoicus esse Deus:*
> *Ille potest Solis currus inhibere volantes:*
> *Ille velut scopulos flumina stare facit.*

Secundò Stoici affirmant, seriem causarum omnium esse naturalem, quasi suâ naturâ simul essent connexa: at Christiani dicunt, causas rerum è divino consilio esse conjunctas & ab illo semper hanc conjunctionem & seriem pendere.

Tertiò Stoici dicunt connexionem causarum esse reipsa æternam: at Christiani docent eam factam esse & fieri tempore divinitus destinato. Etsi enim earum series ab æterno est à Deo præcognita & præfinita: secundæ tamen causæ non sunt æternæ; origo enim iis certe cum mundo.

Quartò Stoici contendunt, omnes causas naturaliter & naturalibus viribus agere & producere effecta omnia necessariò, atque ita tollunt τὸ ἐνδεχόμενον, *Contingentiam*: Christiani contra statuunt, multas esse causas, quæ suâ naturâ non producunt effecta necessariò, sed contingenter ipsarum respectu, etiamsi respectu divini consilii necessariò agant.

Quintò Stoici vim inferunt voluntati violentā: Christiani negant voluntatem cogi, solumq; Deum in hominum agere voluntates, non cogendo tamen, sed absque violentia flectendo quò vult.

Siquis igitur sana & vera significatione nomen *Fati* usurpet pro decreto Dei liberrimo, quale Scriptura S. asserit, mente quidem à veritate divina non aberrat; nominis tamē periculum, quùm de rebus divinis sermo est, evitare præstat, saltem apud eos, quorum animi vel ad Mathematicū vel ad Stoicū Fatum inclinant, ut olim inclinabant Manichæi, & hodie (pudor Christiani nominis!) Astrologorum ferè vulgus atque eis dediti.

A *Tantum de nomine Fati.*

Sententia verò decretum Dei ab *Arnobio* dicitur libro primo adversus Gentes, pag. vigesquinta: *Dedidimus nos Deo, cujus nutu & arbitrio omne quod est, constat, & in sententia suæ perpetuitate defixum est.* Attamen Gregorius Magnus sententiam à consilio divino distinguit, quum ait; *Novit Dominus mutare sententiam, sed nunquam novit mutare consilium.* Vocat enim Gregorius sententiam, denunciationem eventus alicujus juxta hominum merita, vel juxta rationem causarum secundarum prolatam, attamen cum conditione resipiscentiæ: vel voluntatis potentiæque divinæ; qualis erat sententia Ninevitis denunciata, post quadraginta dies Nineven subversum iri, Jon. 3. 5. qualis sententia Regi Ezechiæ ægrotanti lethaliter fuit denunc[illegible] per Jesa-
B iam Prophetam, futurum ut brevi moreretur ac non viveret, 2. Reg. 20. 1. & Jesa. 38. 1.

His & similibus nominibus æternum consilium & decretum Dei appellari consuevit.

Definitioni & nomenclaturæ eius subnectimus distributiones.

Æternum decretum seu consilium Dei est PRIMO vel *beneplaciti Dei* vel *signi*.

Decretum beneplaciti Dei, est quo Deus ab æterno decrevit id quod vult voluntate beneplaciti: diciturque *decretum efficiens*, quo Deus non tantùm ab æterno constituit efficere bonum vel per se vel per alios, verùm
C etiam destinato tempore exsequitur; & moderatur in universum omnia dirigitq; ad bonū finem secundum infinitam potentiam suam. De hoc decreto dicitur, Ephes. 1. 11. *Deus agit omnia ex consilio voluntatis suæ.*

Vocatur etiam *decretum Dei potens & ἐνεργητικόν*, hoc est, efficax, quo agit voluntas Dei intus, quod agit potentia foris: quia voluntatis unus & idem actus internus simul atque externus est, internus, agens quasi formaliter, quod agit externus materialiter in qualibet creatura DEI.

Illudque duobus modis exserit operationem suam, tum efficiendo in singulis quod sui operis est: tum ordinando omnia, etiam quæ sui operis non sunt, cum aliis atque ad suum finem dirigendo producendoque.

Decretum ergo beneplaciti divini dicitur ἐνεργητι-
D κὸν ἁπλῶς καί τι ἐνεργητικὸν, id est, efficax, dupliciter, vel ἁπλῶς: *simpliciter*: vel κατά τι, *secundum quid seu aliquatenus*.

Decretum ἐνεργητικὸν ἁπλῶς, dicitur ratione tum effectionis tum regiminis ordinationisque; quo decreto nimirum res divinitus & fiunt, diriguntur ordinanturque ac speciatim ad bona restringitur, id est, ad substantias & accidentia illarum quæ Deus facturus erat.

Decretum ἐνεργητικὸν κατά τι, dicitur ratione regiminis solum; quo decreto nimirum plurima antequam fiant Deus constituit, & gubernare sive principium illorum in consiliis & volūtatibus situm, sive perfectionem in eventu consistentem spectes, & ordinare ad bonos fines: & quum fiunt & facta sunt ad fines desti-
E natos dirigit: & hoc decretum etiam peccatis congruit, quorum etsi Deus autor non est: tamen eorum ordinator est & gubernator tum quod principium tum quoad consummationem illorum.

Decretum igitur Dei est ἐνεργητικὸν etiam respectu peccatorum, non quòd Deus decreverit peccata facere, sed quòd decreverit peccata sic gubernare & ordinare quoad circumstantias, & dirigere ad bonos fines, ne diaboli & homines peccantes vel movere se adversus quemquam, vel quicquam conari aut aggredi,

 aliisque

Digitized by Google

aliisque nocere & pro libidine & cupiditate sua furere possint.

Quapropter quum efficax esse decretum respectu peccatorum dicitur, tantùm otiosæ & à gubernatione vacuæ permissioni, quam quidam imprudenter statuunt, opponitur; quum certum sit, peccantibus diabolis aut hominibus Deum nequaquam tanquam otiosum spectatorem in theatro aliquo sedere, sed divinâ suâ sapientiâ ac potentiâ omnia gubernare.

Sic fuit de decreto beneplaciti Dei.

Decretum signi, est quo Deus ab æterno decrevit id quod vult voluntate signi:

Cujus species sunt; *decretum præcipiens*, & *decretum permittens*.

Decretum præcipiens, est quo Deus ab æterno constituit res faciendas imperare quas probat fieri, aut fugiendas vitare, quas improbat.

Decretum permittens, est quo Deus ab æterno constituit permittere fieri, quæcunque permittit.

Hoc decreto Deus decrevit permittere non tantùm bona aut media, sed etiam peccatum; sic enim legitur Act. 2. v. 23. *Hunc definito consilio, & providentia Dei deditum quum accepissetis, manibus sceleratis cruci affixum interemistis*. Et cap. 4. vers. 27. 28. *Coacti sunt enim verò adversus sanctum Filium tuum Iesum quem unxisti, Herodes & Pontius Pilatus cum gentibus & populis Israel. Ut facerent quæcunque manus tua & consilium tuum priùs definierat facienda*.

Quamvis autem Deus decreverit permittere peccatum: tamen id à nullo decreto Dei est, nec efficiente, nec præcipiente, nec permittente, etsi fiat decreto permittente seu secundùm decretum permittens. Aliud enim est esse à decreto, aliud esse secundùm decretum: illud enim causam; hoc verò antecedens notat, etiamsi non sit causa, sed tantum adjunctum quod antecedit.

Axiomata de decreto Dei, pertinentia ad primam hanc distributionem.

I. Decretum Dei est *sapientissimum*: quia promanat à sapientia Dei, omnium Angelorum & hominum mentibus incomprehensibili.

II. Decretum Dei est *liberrimum*: quia est actio voluntatis Dei; ac proinde ejus *causa efficiens* est liberrima voluntas Dei, quæ ab alio non pendet aut regitur: ideo ipsum decretum sæpe voluntas Dei Metonymicè appellatur. Extra Deum autem causa ejus efficiens nulla prorsus est, nulla esse potuit. Nam decretum Dei est æternum, id est, actus ab æterno in Deo exsistens: quicquid enim Deus decrevit, ab æterno decrevit: sicut dicit Apostolus Jacobus in Concilio Jerosolymitano Act. 15. v. 18. *Nota sunt Deo ab ævo omnia opera sua*. Et Paulus 1. Cor. 2. v. 7. *Loquimur sapientiam Dei in mysterio, occultam illam quam præfinierat Deus ante secula ad gloriam nostram*. Deinde æternum decretum Dei reipsâ nihil est aliud, quam ipsamet essentia Dei decernens; ratione tantùm ab ea differt: Ejus igitur causa efficiens extra Deum dari non potest.

III. Decretum Dei est *absolutum*, quod omnes causas secundas, omnia media antegreditur; non autē est *conditionale*, id est, cujus causa efficiens sit conditio aliqua, quæ in creaturis exstitura erat. Nam impossibile est, ut ejus, quod in Deo est ab æterno, causa efficiens sit conditio temporaria, seu quæ certo demum tempore in hominibus vel aliis creaturis futura erat: sic enim causa efficiens esset posterior suo effectu tempore. Decretum ergo Dei est absolutum, quia est secundùm propositum Dei, sine respectu personarum & operum, causarum efficientium decreti: quia fuit in Deo, antequam non solum Angeli & homines aliquid fecissent, sed etiam antequam essent.

Quòd si absolutum decretum Dei accipiatur pro decreto non revelato in verbo Dei, vel quod nihil habeat subordinatum, quod merum solumque agat sine mediis, (quale decretum à nobis statui de salute hominum æterna, quidam calumniātur;) ac proinde opponatur decreto ordinato; nos tale decretum non agnoscimus. Fatemur enim, (ut exempli gratia hoc dicamus,) Deum ut ab æterno decrevit nos amare & servare: sic amare & benedicere nobis in Christo, vocare ad Christum, justificare & servare per Christum fide apprehensum.

Qui autem *decretum Dei conditionale* dicunt, cujus exsequutio fit interveniente conditione aliqua in creaturis, illi impropriè loquuntur; quia decreto tribuunt id quod est exsequutionis proprium, atque ita decretum cum exsequutione ejus confundunt. Deinde rem denominant ex accidente temporario: quum rerum denominatio ex causa potiùs facienda.

IV. Decreti divini finis est gloria Dei & complementum voluntatis ejus in rebus creatis omnibus.

V. Decreti divini *effectus* proprius & necessarius est *præsentia Dei definita rerum futurarum*. Quæcunque enim Deus decrevit, eadem futura præscivit. Priùs decrevit si ordinem causæ spectemus, postea præscivit. Itaque non res futuræ, sed æternum de futuris decretum, præscientiæ divinæ causa est: sic ut præscientiæ divinæ determinatio non proveniat à conditione rerum quæ prævidentur, sed à voluntate & decreto Dei tanquam principio determinationis futurorum. Temporale enim æterni neque causa, neque limitatio esse potest. Non ergo quia futura erant, Deus ea præscivit: sed ideo præscivit, quia decreverat ut fierent.

Deinde æterni decreti Dei effectus sunt tum *res omnes* quæ in tempore factæ sunt, fiunt & fient: tum *ordo earum* cum omnibus causis secundis seu mediis & circumstantiis. *Res omnes* quum dicimus, tum substantias, tum creata accidētia; tum eventus illarum bonos malosque intelligimus; sed peccatum excludimus, quod non est Res. *Ordinem* verò intelligimus neque naturalem, neque æternum seu ab æterno rebus inhærentem, (Stoicorum enim fatum non approbamus.) sed certo tempore institutum à Deo & ab ejus consilio semper pendentem.

Itaque decretum Dei est rerum omnium, nulla excepta, & ordinis illarū ἐνεργητικὸν seu efficax principiū.

OBIICIUNT quidam: *Quicunque docet, decretum Dei esse efficax principium rerum omnium: necessariò statuit decretum Dei, etiam peccati principium esse. At prius docent Doctores Ecclesiarum reformatarum seu Evangelicarum in Gallia, Germania, Anglia, &c. Ergo etiam posterius statuant necesse est.*

RESP. Major propositio negatur: nam & Spiritus Sanctus ipse per Apostolum Paulum docet, decretum esse efficax rerum omnium principium; quum dicit Ephes. 1. 11. quòd prædestinati simus secundùm propositum τοῦ τὰ πάντα ἐνεργοῦντος κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ θελήματος αὐτοῦ, id est, *ejus qui omnia efficit secundùm consilium voluntatis suæ*.

INSTANT. *Decretum Dei est ἐνεργητικὸν etiam respectu peccati: Ergo est principium & causa efficiens peccati.*

RESP. Procedit à dicto secundum quid ad dictum simpliciter. Nam decretum Dei est ἐνεργητικὸν respectu peccati, non simpliciter quatenus est peccatum, id est, aberratio à Lege Dei: sed quatenus illud Deus gubernat, eique modum imponit, & limites certos statuit, ne committatur per quoscunque, ubicunque, adversus quoscunque, quocunque modo, quovis tempore, & si

& si quæ sunt aliæ circumstantiæ & causæ secundæ; & quatenus illud dirigit ad bonum finem.

INSTANT amplius: *Decretum Dei est ἐνεργητικὸν respectu peccati non tantùm quoad eventum, sed etiam quoad principium ejus: Ergo est causa efficiens peccati.*

RESP. Processus est à dicto secundum quid ad dictum simpliciter. Decretum Dei est ἐνεργητικὸν respectu peccati, etiam quoad principium ejus, id est, malam voluntatem, non faciendo malam voluntatem, sed eam gubernando ordinandoque. Deus enim creator omnium naturarum, bonas voluntates remunerat, malas judicat, utrasque ordinat.

VI. Decreti divini *subjectum* seu *objectum* sunt omnino omnia quæ futura erant, maxima & minima, bona & mala. De bonis nullum est dubium; nullum etiam *de malo pœnæ*. De malo culpæ, id est, peccato distinguendum. Quatenus est peccatum, id est, aberratio à Lege divina, decrevit illud Deus decreto permittente, non autem efficiente: quod verò attinet substantiam aut actionem cui peccatum inest, quod item gubernationem & ordinationem peccati attinet, tam quoad principium, quàm quoad eventum & consummationem ejus, decretum illa est decreto efficiente. Quod dicimus, firmat Scripturæ S. testimonia, è quibus hæc producimus. Act. 2. 23. *Hunc definito illo consilio & præcognitione Dei deditum, quum accepissetis, manibus sceleratis cruci affixum interemistis.* Hic Petrus Apostolus expresse docet, ἔκδοτον, id est, deditionem, seu proditionem quâ Judas Ischariotes Judæis Christum tradidit, fuisse consilio Dei definitam & decretum. Acto. 4. v. 27, 28. *Congregati sunt enim in hac civitate verè adversus sanctum Filium tuum Iesum, quem unxisti, Herodes & Pontius Pilatus, cum Gentibus & populis Israelis, ut facerent quæcunque manus tua & consilium tuum prius definierat ut fierent.* Hic Apostoli palàm dicunt, ea quæ hostes CHRISTI fecerunt, definita fuisse consilio Dei ut fierent 1. Pet. 3. 17. *Melius enim est ut bene agentes, si ita velit Dei voluntas malis afficiamini, quàm male agentes.* Et 1. Petr. 4. 19. *Qui malis afficiuntur ex voluntate Dei, tanquam fideli Conditori commendent animas suas benefaciendo.* Hic itidem Petrus dicit, fideles affici malis voluntate Dei, nempe ab improbis hominibus & persecutoribus.

EXCIPIT Petrus Lombardus libro primo Sententiarum, Distinctione quadragesima octavâ, capite secundo & tertio; *à Deo decretam tantùm passionem Christi & fidelium bonam, non autem actionem hominum malam.* Sed exceptio ista falsa est: quia contradicit apertè Apostolis affirmantibus, congregatos fuisse hostes Christi, ut FACERENT, quæcunque manus Dei & consilium ejus prius definierat ut FIERENT: Ergo actionem illorum Deus decreverat. Si dixissent Apostoli, ut pateretur Jesus illa quæcunque manus Dei & consilium ejus prius definierat ut perferret, tum exceptio colorem aliquem haberet: nec tamen excluderetur actio ipsa quæ passionem infert.

Confirmat veritatem & ratio ex Scriptura petita. Sine decreto Dei non fit quicquam: Ergo nec peccatum. Antecedens certum est, quia Deus est infinitæ sapientiæ & potentiæ. At si fierent aliqua quæ Deus nullo modo decrevisset, ad illa non pertingeret Dei sapientia & potentia, atque sic illis utraque finiretur.

VII. Decretum Dei est *æternum*, hoc est, quod Deus ab æterno apud se constituit. Nam Deus decreta sua non facit demum in tempore, quasi pro re nata consilium capiens, ut homines solent: sed omnia decreta divina sunt constituta ab æterno. Nota sunt Deo ab ævo omnia opera sua, Act. 5. v. 18.

IIX. Decretum Dei antecedit omnes res & eventus quicunque fiunt in mundo, etiam bona opera creaturarum rationalium & peccata. Nec enim post opera

A bona aut peccata ab Angelis & hominibus perac̄ta, demum Deus decernit quid de Angelis & hominibus bene vel malè operantibus fieri debeat: sed ab æterno decrevit, quid de illis fieri vellet.

OBIICITUR: *Si decretum Dei antecedit peccata diabolorum & hominum, tum causa est illorum. Sed hoc est absurdum: Ergo & illud.*

RESP. Negatur consequentia propositionis connexæ; quia pars ejus antecedens simpliciter capitur, quũ secundum quid intelligi debeat. Decretum enim Dei antecedit peccata, non quovis modo, sed tantum ordine, nempe ut adjunctum quoddam necessarium.

INSTANTIA: *Quicquid antecedit, est causa: Decretum Dei antecedit peccata: Ergo decretum Dei est causa peccatorũ.*

B RESP. Negatur major uniuersaliter enunciata & simpliciter intellecta. Quicquid antecedit, nempe efficienter, est causa ejus quod sequitur. *Non sic causa intelligi debet, ut quod cuique antecedat, id ei causa sit: sed quodcunque efficienter antecedat:* ait Cicero libro de fato. Ac paulò post: *Nulla igitur earum causa est, quoniam nullam rem, suâ vi efficit, cujus dicitur causa nec id, sine quo quippiam non fit, causa est, sed id, quod quum accessit, id cujus causa est, efficit necessariò.*

IX Decretum Dei est *justissimum*: quia ejus causa est voluntas divina, quę est suprema regula omnis justitię & rectitudinis: à nulla igitur creatura jure accusatur.

X. Decretum Dei est *firmum, stabile, constans, ἀμετάθετον*, id est, *immotum & immutabile*, tum ex parte Dei, tum ex parte creaturarum. Deus enim decretum suum

C non mutat, nec ejus illum potest pœnitere; quia nec falli errore consilii sapientissimus, nec mentiri verissimus, nec superari omnipotens, nec ab ullius creaturæ arbitrio pendere ἀναίτιος, id est, causæ superioris expers, nec mutari simplex & æternus potest: sed quicquid semel ab æterno statuit, illud certò exsequitur, sic ut in iis quæ semel voluit, nihil flectat, nihil fluctuet; ut sequentia testimonia docent. Psal. 33. 11. *Consilium Iehovæ in seculum consistit, cogitationes animi ejus in ætates singulas.* Nume. 23. v. 23. *Deus fortis non est homo qui mentiatur, aut filius hominis quem pœniteat: an ipse dixerit, & non faciet? an loquutus fuerit & non præstabit illud?* 1. Sam. 15. vers. 29. *Quin etiam qui est æternitas Israelis non commutet mendaciter, neque pœnitebit eum: non enim homo est ut pœniteat eum.*

D Prov. 19. v. 21. Jesa. 46. v. 10. *Indicantem à principio finem, & ab antiquitate quæ nondum facta sunt, dicentem, Consilium meum stabit, & omnem delectationem meam facturus sum.* Malach. 3. v. 6. *Ego Iehova non mutor: ideò vos, filii Iacobi, non consumti estis.* Jacob. 1. 17. *Apud quem* (Patrem scilicet luminum) *non inest transmutatio, aut conversionis obumbratio.* Jesa. 14. v. 24, 27. *Iuravit Iehova exercituum, dicendo: mentiar, nisi quemadmodum proposui mihi ita fuerit, & quemadmodum consilium inivi, illud exstiterit. Nam Iehova exercituum inivit consilium, & quis irritum faciat? & manum ejus extentam, ecquis avertat?* Jer. 4. v. 28. *Cogitavi, neque pœnitet me, neq. avertam me ab eo.* Heb. 6. v. 17. *ἀμετάθετον τῆς βουλῆς, immutabilitas consilii* Deo adscribitur.

Unde etiam decretum Dei ante exsequutionem ejus tam certum est, ac si jam effectũ esset. Quâ de causâ

E tanquam de re jam facta loquuntur Prophetæ, quum decretum Dei de ea commemorant. Jesa. 9. *Puer datus est nobis*: id est, Deus decrevit dare puerum nobis. Jer. 28. vers. 2. *Fregi jugum Regis Babylonici*, id est, in consilio meo constitutum est frangere.

Quod verò creaturas attinet, nulla illarum mutare, nulla illarum impedire, aut retardare, aut præcipitare potest Dei consilium & decretum, illud nulla vis humana elidit, nullum acumen, nullus astus eludit, sive apertis sive occultis machinationibus & molitionibus: sicut mundus primus nõ potuit avertere vel impedire decretum

Digitized by Google

decretum à Deo diluvium: Pharao non potuit mutare vel impedire decretam à Deo liberationem populi Israelitici ex servitute Ægyptiaca: Saul non potuit mutare vel impedire quod Deus decreverat de Davide ad regnum evehendo: Tyranni non potuerunt impedire decretam à Deo ab æterno prædicationem Evangelii & regni Christi erectionem in toto mundo.

OBIICITVR I. *Cujuscunque rei Deum pœnitet, id est mutabile: Decreti sui Deum pœnitet: Ergo decretum Dei est mutabile.* Assumtio probatur ex istis locis, Gen. 6. ver. 6. *Pœnituit Iehovam quod fecisset hominem in terra.* 1. Sam. 15. v. 10. 11. *Fuit verbum Iehovæ ad Samuelem dicendo: Pœnitet me constituisse Saulem regem.* Jon. 3. v. 11. *Pœnituit ejus mali quod se dixerat affecturum Ninevitas, & non affecit.*

Pœnitentia quo sensu Deo adscribatur?

RESP. Assumtio negatur: & ad eam probandam non faciunt adducta loca, quæ Deum pœnituisse decreti sui minimè docent, sed hoc tantùm indicant figurato loquendi modo similitudine ab hominibus petita, Deum res in tempore factas vel denunciatas mutare constituisse, idq; juxta æternum decretum. Ut enim Deus decrevit facere aut denunciare destinato tempore, quascunq; res fecit & facit aut denunciavit; ita etiam decrevit mutare res easdem. Ubi ergo in Scriptura Sacra legitur, quòd Deum pœnituerit, mutatio rerum ab ipso in tempore factarum vel denunciatarum significatur immutabili decreto manente divino. Itaq; per *pœnitentiam*, quum Deo adscribitur, non mutabilis in Deo affectus (quum nullum accidens sit in Deo, utpote simplicissimo & infinito,) sed temporarii effectus mutatio, non temeraria sed ab æterno destinata indicatur. Quod autem in Deum pœnitentia propriè dicta non cadat, testatur Samuel 1. Sam. 15. v. 29. *Qui est æternitas Israelis, non committet mendaciter, neque pœnitebit eum, non enim homo est ut pœniteat eum.* Quum hoc in loco Propheta tam disertè neget, quòd Deum pœniteat, necesse est alibi figuratè pœnitentiam ei adscribi. *Quomodo enim* (ait *Theodoretus* Quæstionibus in Genes. c. 7.) *pœnitentia cadit in eum, qui sua præsentia regit universa? Quare pœnitentia nihil aliud est, quam mutatio dispensationis* (id est, temporariæ gubernationis & dispositionis rerum humanarum) *ejus. Pœnitet me, inquit, quòd constituerim Saulem regem: pro eo quod est, statui illum deponere & alterum creare. Sic in hoc loco, Pœnitet me fecisse hominem, hoc est, decrevi perdere hominum genus.* Quare *Augustinus* octavo tomo, in Psal. centesimonono ait: *Pœnitentia mutatio rerum significatur.* Et quinto tomo, li. decimoquinto de civitate Dei, c. 25. *Neq; enim ut hominē, ita Deum, cujusquam facti sui pœnitet: cujus de omnib. rebus tam fixa sententia, quàm certa præscientia.* Et octavo tomo in enarratione Psal. 105. *Pœnituit eum secūdum multitudinem misericordiæ suæ. Pœnituit dictum est, quia mutavit quod eos perditurus videbatur. Et apud Deum quidem disposita & fixa sunt omnia: nec aliud facit quasi consilio repentino, quod nō ex æternitate se facturum esse præscivit: sed in creatura temporalibus motibus quam gubernat mirabiliter, ipse non temporaliter motus, quasi repentina voluntate sua facere dicitur, quod ordinatissimè causis consilii sui secretissimi immutabiliter à se fixit, quæ suis quæq; temporibus exhibita agit, ita & præsentia facit, & futura jam fecit.* Scitè & nervosè *Gregorius Magnus* expositione morali in Jobum lib. 20. c. 24 ait de Deo: *Quia ipse immutabilis, id quod voluerit, mutat; pœnitere dicitur, quamvis rem mutet, consilium non mutet.* Sic quum Scriptura ait, pœnituisse Deum ejus mali, quo se dixerat affectum Ninevitas, nullam consilii divini mutationem arguit, sed sapientem Dei clementiā demonstrat. Siquidem comminatio interitus tacitam exceptionem resipiscentiæ habuit, ad eum ipsum finē directa ut ad resipiscentiam Ninevitæ adducerentur.

OBIICITVR II. *Deus Regi Ezechiæ mortem denunciatam non inflixit, 2. Reg. 20. Iesa. 38. Ergo Dei decretum est mutabile.*

A RESP. Negatur consequentia: quia Deus denunciaverat mortem Regi Ezechiæ, non quòd tunc illius terminus ab æterno decretus adesset: sed tum quia mortem eo tempore rex Ezechias merebatur, nisi Deus pro sua clementia longiorem ei vitam indulgeret & donaret, & in exemplo ejus ostenderet quid possint preces ex vera fide fusę: tum quia morbus ejus ita periculosus & lethalis erat, ut quod ad causas naturales & remediorum naturalium insufficientiam ad morbum depellendum attinet, moriendum ipsi fuerit, nisi Deus pro voluntate suâ propriâ, potentiâ suâ divinâ ei succurreret & morbum remedio alioquin per se insufficienti sanaret. Istud exemplum explicat *Augustinus* de Genesi ad literam 6. lib. c. 17. in hunc modum: *Multa secundum inferiores causas futura sunt, sed si ita sunt, & in præscientia Dei verè futura sunt. Si autem ibi aliter sunt, magis*

B *ita futura sunt, sicut ibi sunt, ubi qui præscit, falli non potest. Nam futura dicitur senectus in juvene, sed tamen futura non est, si ante moriturus est: hoc autem ita erit sicut se habent aliæ causæ, sive in mundo contexta, sive in Dei præscientia reservata. Nam secundùm quasdam futurorum causas moriturus erat Ezechias, cui Deus addidit quindecim annos ad vitam, id utiq; faciens quod ante constitutionem mundi se facturum esse præsciebat, & in sua voluntate servabat. Non ergo id fecit quod futurum non erat. hoc enim magis erat futurū quod se facturum esse præsciebat. Nec tamen illi anni additi rectè dicerentur, nisi aliquid adderetur, quod se aliter in aliis causis habuerat: secundum aliquas igitur causas inferiores jam vitam finierat: secundum illas autē quæ sunt in voluntate & præscientia Dei qui ex æterno noverat quid illo tempore facturus erat, & hoc verè futurum,*

C *tunc erat finiturus vitā quando finivit vitam: Quia & si oranti concessum est, etiam sic eum oraturū ut tali oratione concedi oporteret, ille utiq; præsciebat, cujus præscientia falli nō poterat: & ideo quod præsciebat necessario futurum erat.* Et *Gregorius Magnus* Papa Romanus lib. 12 Expositionis moralis in Jobum, capite secundo: *Nulla quæ in hoc mundo hominibus fiunt, absq; omnipotentis Dei occulto consilio veniunt. Nam cuncta Deus sequutura præsciens, ante secula decrevit, qualiter per secula disponantur. Statutū quippe jam homini est, vel quantum hunc mundi prosperitas sequatur, vel quantum adversitas feriat, ne electos ejus aut immoderata prosperitas elevet, aut nimia adversitas gravet. Statutūq; quoq; est quantum in ipsa vita mortali temporaliter vivat. Nam & si annos quindecim Ezechiæ Regi ad vitam addidit omnipotens Deus, cū eum mori permisit, tunc eū præscivit esse moriturū. Quâ in re quæstio oritur,*

D *quomodo ei per Prophetā dicatur: Dispone domui tuæ, quia morieris tu & non vives: cui cū mortis sententia dicta est, protinus ad ejus lachrymas est vita addita. Sed per Prophetā Dominus dixit, quo tempore mori ipse merebatur: per largitatē vero misericordiæ, illo cū tempore ad mortem distulit quod ante secula ipse præscivit. Nec Propheta igitur fallax, quia tēpus mortis innotuit, quo vir ille mori merebatur, nec dominica statuta convulsa sunt, quia ut ex largitate Dei anni vitæ crescerent, hoc quoq; ante secula præfixū fuit: atq; spatium vitæ quod inopinate foris est additū, sine augmento in præscientia fuit intus statutū.*

OBIICITVR III. *Deus promissa sua interdum mutavit: Ergo Dei decretum est mutabile.* Antecedens confirmat *promissio* Exod. 5. v. 8, 17. *de introducendis in terram Cananæam Israelitis, qui tamen in deserto perierunt & in terram promissam non sunt ingressi: Promissio item de sacerdotio.* Exod. 28. 43. & c 29. 9. *Et de regno Saulis* 1. Sam. 9. vers. 20. *Nam*

E *promissiones istas Deus mutavit.*

RESP. Negatur consequentia, quia antecedens tantùm κατά τι verum est, nempe de promissionibus conditionalibus, quas Deus fecit hominibus, si mandatis divinis morigeros se præberent. Ut promissio de introducendis Israelitis in terrā Canaan, etsi ratione populi seu generis Israeliti fuit absoluta ac tandē re comprobata: tamē si singulas spectes, tacitā habuit conditionē, nimirum si obedientiam Deo debitam præstarent,

quam

Digitized by Google

quam quæ non exhibuerunt plerique, in deserto ceciderunt; qua de re Num. 14. v. 27. & sequentibus, Psal. 95. v. 7. & sequentibus, Heb. 3. v. 16. & sequentibus. Sic explicatur promissio Sacerdotii, 1. Sam. 2. v. 30. *Dictum Iehovæ Dei Israelis, dixeram quidem, domus tua, ut domus patris tui, indesinenter ibunt coram me usque in seculum: at nunc, dictum Iehovæ, absit mihi: nam honorantes me honorabo, contemptores autem mei leves fient.* Ergo promissio de Sacerdotii perpetuitate erat facta domui Heli cum hac conditione, si domus Heli honoraret Jehovam: quam conditionem quia domus Heli non servavit, peccatis suis promissionem illam abrupit. Sic intelligenda & promissio de regno Saulis, ut explicatur 1. Sam. 13. v. 13. *Tum dicit Samuel Sauli, Stultè gessisti te: non observasti mādatum Iehovæ Dei tui, quod mandavit tibi, jam certè stabilivisset Iehova regnum tuum apud Israelitas usq; in seculum.*

OBJICITUR IV. *Deus Testamentum vetus & ceremonias Mosaicas cum tota politia Mosaica abrogavit: Ergo Dei decretum est mutabile.*

RESP. Negatur consequentia: quia antecedens ita intelligitur, ac si *ceremoniæ Mosaicæ cum politia Mosis fuissent à Deo* ideo institutæ ut ad finem usque mundi durarent. Atqui hæc omnia mutata sunt, non mutata decreti divini ratione, quo factum ut ista à Deo mutata sint. Quin quicquid Deus in tempore facit, ab æterno decrevit se facturum.

OBJICITUR V. *Si improbi homines moriuntur ante terminum ipsis à Deo constitutum, tum decretum Dei est mutabile. Quod antecedit verum est*, ut dicitur Psalm. 55. 24. *homines sanguinarij & dolosi non perducent ad dimidium dies suos. Verum igitur est & quod sequitur.*

RESP. Negatur assumtum: nec illud probari potest ex loco adducto, cùm David non loquatur in eo de decreto Dei; sed verborum Davidis hæc est sententia: Homines sanguinarii & dolosi, quum sibi longissimā vitam polliceantur, ne quidem ad dimidium ejus pertingunt: cum sperent se quàm diutissimè victuros, spe sua frustrantur, nam cōtra spem suam citius abripiuntur. Qui autem hinc colligunt, improbos citiùs mori, quàm ipsis à Deo decretum sit, ut inde sequatur, decreta Dei esse mutabilia, simpliciter accipiunt, quod *ex* intelligendum erat, ex hypothesi nimirum crudelium tyrannorum & persequutorum Ecclesiæ. Hi enim sibi persuadent, se diutissimè victuros, & res quas animo conceperunt effecturos. Non attingunt ad dimidium temporis quod sibi imaginabantur, sed à Deo interficiuntur. Fideles verò sciunt se mortales esse, parant se quotidiè, & moriuntur proinde justo tempore & benè, sive id fiat in juventute, sive in senectute.

OBJICITUR VI. *Si liberi obedientes parentibus & alij homines pij obtinent à Deo prolongationem vitæ: tum decretum Dei est mutabile.* Antecedens confirmat promissio addita quinto præcepto Decalogi, Exod. 20. 12. *Honora patrem tuum & matrem tuam, ut prolongentur dies tui super terram illam, quam Iehova Deus tuus dat tibi.* Et exemplum Ezechiæ qui precibus impetravit prolongationem vitæ suæ ad annos quindecim, 2. Reg. 20. 6. Jes. 38. 5. Ergo verum est & consequens.

RESP. Negatur consequentia connexæ propositionis: nam ex prolongatione vitæ non sequitur decreti divini, sed rerum quæ in mundo sunt & fiunt, veluti vitæ & mortis humanæ pro ratione causarum secundarum mutatio, quæ & ipsa est à Deo decreta. Nam si meritò hominum spectemus & cujusq; hominis naturam per se imbecillam, diaboli furorem, & hominum vitæ aliorum inhiantium cōsilia ac conatus, morborū quibus interdum homines corripiuntur gravitatem, singulis momentis unicuiq; moriendum esset: sed causas hasce secundas & alias mutat Deus, & vitam longiorē

A unicuique ac in-primis piis largitur & conservat, donec terminum ab æterno constitutum attigerint.

OBJICITUR VII. *Si decretum Dei est immutabile, tum idem est quod Fatum Stoicum. At hoc est absurdum: Ergo & illud.*

RESP. Connexum est falsum: decretum enim Dei non est Fatum Stoicum, sed longissimè distat ab illo. Nam *Fatum Stoicum* dicitur talis omnium causarum & effectuum connexio, cujus immutabilitas ex ipsarum causarum natura pendeat, ita ut neque causæ secundæ aliter agere possint, quàm agunt, neque prima aliter agere possit, quàm agunt secundæ: at *Decretum Dei* talis causarum & effectuum connexio non est, quæ Deo legem modúmve agendi suâ naturâ immutabilem imponat, & Deum causis secundis alliget. *Decretum Dei & Fatum Stoicum nō sunt idem.*

B Ex his quæ ad objecta respondimus, planum est, frustra ea decreti divini immutabilitati & veritati opponi.

Sequitur axioma undecimum.

XI. Æternum decretum Dei est necessarium, id est, Quicquid Deus ab æterno decrevit, id destinato tempore necessariò impletur, nec aliter se habere potest quàm ut impleatur, non quòd Deus aliter decernere & facere non potuerit, sed quia sic ipsi placuit, sic voluit, ut dicitur Psal. 115. v. 3. *Deus noster in cœlis est, omnia quæcunq; voluit, fecit.* Quòd si non eveniret id quod Deus decrevit, ideo fieret nomine, quòd Deus decretum exsequi, aut non possit, aut nolit: At priùs omnipotentiæ, alterum sapientiæ & constantiæ voluntatis illius è diametro adversatur. Absit autem ut statuamus, Deum decrevisse, quod non possit efficere: aut aliud voluisse ab æterno, aliud nunc velle.

C

XII. Æternum decretum Dei est arcanum & occultum hominibus tantisper dum revelatione per verbū Dei aut exsecutione ipsa innotescat. Quicquid Deus decrevit, vel ex revelatione Dei per verbum; vel ex eventu cognoscitur, quum impossibile sit quicquam evenire quod Deus non decreverit. *Decretum & voluntas Dei differunt.*

XIII. Decretum Dei differt à voluntate divina essentiali. 1. Quia decretum est effectus voluntatis: quicquid enim decrevit Deus, ideo decrevit, quia voluit, sicut Paulus Apostolus Ephes. 1. vers. 11. ait, quòd Deus *operetur omnia ex consilio voluntatis suæ*. Metonymicè

D autem decretum voluntas nominatur. 2. Quia essentialis voluntas Dei latiùs patet, quàm decretum. Deus enim vult principaliter seipsum, hoc est, suam essentiam, sapientiam, bonitatem, justitiam, potentiam, gloriam aliasque suas essentiales proprietates & hæc non potest non velle necessitate naturæ, liberrima tamen ab omni coactione: deinde vult opera sua interna & externa; personalia quidem opera interna, necessitate itidem naturæ; interna verò essentialia & omnia externa opera, voluntate omnino liberrima, quia poterat illa non velle aut aliter velle. Vult igitur Deus seipsum: sed non decrevit seipsum, non decrevit suam essentiam & personas, sed naturâ est, nec potest

E non esse Jehova, unus essentiâ trinus personis & talis esse vult necessariò.

XIV. Decretum Dei differt à πρόγνωσις, id est, præscientia Dei. 1. Quia præscientia Dei est actus intelligentiæ: Decretum Dei autem est simul actus voluntatis. 2. Quia decreti Dei effectus proprius & necessarius est præscientia. Unde Deus omnia præscit immutabiliter ab æterno, quia præscit ex causa immutabili, quæ est decretum ejus æternum. Præscientia ergo præsupponit decretum voluntatis divinæ, quod ordine præcedit. Nihil enim futurum est, nisi Deus id esse velit: nam alioquin impediret. Præscit ergo Deus, quæ vult *Decretum & præscientia Dei differunt.*

 esse

Digitized by Google

esse futura, id est, quæ decrevit ut fierent. Metonymicè autem decretum & πρόγνωσις pro eodem interdum accipiuntur.

De Fortuna. XV. Decretum Dei adversatur Fortunæ & fortuitis casibus: fortunam & fortuitos casus non admittit. Fortuna & Casus sunt Ethnicorum voces quibus piorum mentes occupari non debent. Ac Dei respectu nihil est fortuitum, quia omnia fiunt certo Dei consilio: nobis hominibus multa sunt fortuita, non quod Fortuna, quam Gentiles pro Dea habuerunt, mundo ac hominibus dominetur, temereque omnia sursum deorsum volutet: (abesse enim à Christiano pectore decet talem vecordiam ac impietatem:) sed quoniam multa præter nostram opinionē spem & exspectationem eveniunt, quorum ordo, ratio, finis, necessitas ut plurimum in consilio Dei latet, & humano captu non comprehenditur; ut si quis in itinere à comitatu suo aberrans, in latrones incidat & occidatur; decreto Dei ab æterno præfinitum fuit, quo terminus vitæ cujusq; est constitutus, unà cum omnib. circumstantiis illius.

Decretum Dei & Fatum Stoicū longissimè differunt. XVI. Decretum Dei disparatur à Fato Stoico: quod satis inculcari nequit. Nam *Fatum Stoicum* dicitur necessitas ex perpetuo causarum nexu & implicita quadam serie, quæ in natura continueatur: at decretum Dei tale quid non est, sed est actio liberrima Dei, qui arbiter ac moderator omnium, pro sua sapientia ac libera voluntate ab æterno decrevit omnia quæ fierent in tempore, quæ ipse ad fines suos directurus erat. Discerni igitur debet blasphemum dogma Stoicorum à doctrina Ecclesiæ Christi. Dogma Stoicorum spoliat Deum suâ libertate & omnipotentiâ & ordinem ac modum agendi in causis secundis divinâ sapientiâ institutum abolet; nam Deum causis secundum alligat, ut sicut fert earum natura, sic necesse sit Deum per eas agere: at Ecclesia Christi docet, non Deum ex causarum secundarum, sed causas secundas agere ex Dei tanquam summi & liberrimi gubernatoris ac Domini præscripto, & ipsius arbitrio subjectas atque alligatas esse. Stoici sentiebant, neque Deum, neque causas secundas quicquam aliter suâ naturâ agere posse, quàm agunt: Ecclesia verò Christi affirmat, non tantùm causas secundas, alias ad certos ac definitos, alias ad varios & oppositos effectus producendos à Deo conditas atque ordinatas esse; sed ipsum quoque Deum, sive per causas secundas, sive sine illis, sive permutabiles suâ naturâ, sive per immutabiles, omnia quorum opposita cum ipsius natura non pugnant, vel non decernere vel aliter decernere ab æterno potuisse; sic autem decrevisse & efficere: non quia aliter non potuerit, sed quia sic ipsi placuit.

Disparatur decretum Dei etiam à *Fato Mathematicorum*, quod merum est figmentum hominum vanorum & fallacium, qui constellationi siderum adscribūt, quod decreto Dei tribuendum erat.

XVII. Æternum decretum Dei non tollit contingentiam effectuum & eventuum.

OBJICITUR. *Quicquid omnibus futuris necessitatem imponit, quâ illa necesse est omnino fieri & evenire, id tollit contingentiam effectuum & eventuum: Æternum decretum Dei omnibus futuris necessitatem imponit quâ illa necesse est omnino fieri & evenire: Ergo æternum decretum Dei tollit contingentiam effectuum & eventuum.*

RESP. Distinguendum est. Quicquid omnibus futuris necessitatem vel imponit, videlicet absolutam, vel coactivam, id tollit contingentiam. At æternū decretum Dei omnibus futuris necessitatem imponere vel absolutam, vel coactivam; negatur. Nam decretum Dei sic effectibus & eventibus à se determinatis necessitatem imponit, ut causas secundas secundùm

A ipsarum naturam moveri & agere velit. Ergo effectus seu eventus qui respectu causarum secundarum, per quas fiunt & eveniunt, sunt contingentes; respectu decreti divini sunt necessarii, non necessitate absoluta, nec necessitate coactiva seu coactionis, sed tantùm necessitate immutabilitatis seu necessitate ex hypothesi & consequentia. Nihil suâ naturâ tam contingens exsistit, ut non trib. modis ex hypothesi sit necessarium, decreto divino, præscientiâ Dei infallibili & exsistentiâ. Nam quicquid Deus decrevit & definitò præscivit futurum; necesse est fieri & evenire. Quicquid etiam exsistit, quà exsistit (adde, quicquid futurum, quà futurum) necessarium est: quia aliàs duo contradictoria simul essent vera, quod naturæ repugnat & veritati Dei, in quo non est simul Etiam & Non, ut Paulus

B Apostolus docet, 2. Cor. 1. 18. 20.

XIIX. Decretum Dei comparatur cum scripto verissimo, ex usu forēsi. Dan. 10. 21. *Indicabo tibi id quod exaratum est in scripto verissimo*, id est, quod constitutum est in decreto Dei æterno. Comparatur etiam libro, & nominatur *liber* Dei Psalm. 136. 16. Apocal. 5. 1. & cap. 10. 2.

Sic fuit prima distributio æterni consilii & decreti divini: sequitur secunda.

Caput VII.

C

In quo de Prædestinatione creaturarum rationalium in communi.

SECUNDO decretum Dei vel *generale* est vel *speciale*.

Decretum Dei generale, est quod in genere ad omnes res creatas pertinet, quas pro suo arbitrio cum omnibus illarum circumstantiis quàm optimè decrevit. Hoc appellatur etiam *providentia Dei* quatenus de interna actione Dei intelligitur; ut suprà quoque dictum.

Decretum Dei speciale, est quod creaturas rationales attingit speciali ratione. Hoc decretum *prædestinatio* di-

D citur Synecdochicè quum prædestinationis nomen alioquin latiùs pateat, & significet in genere decretum Dei æternum & immotum, quo, prout ipsi placuit, tam in genere omnes res creatas, quàm in specie creaturas rationales ad certum finem ordinavit. Hoc loco autem *specialis prædestinatio* intelligitur, quatenus creaturas rationales respicit extra temporalem & animalem hanc vitam: & *prædestinatio creaturarum rationalium* appellatur; ac proinde pars est providentiæ Dei & prædestinationis generalis.

De prædestinatione autem speciali creaturarum rationalium in communi quæritur.

I. *An sit ulla prædestinatio in Deo ad creaturas rationales speciatim pertinens?*

II. *An doctrina de prædestinatione illa sit tradenda: an verò potius omittenda in Ecclesia Dei?*

E III. *Quid sit prædestinatio illa?*

IV. *Quotuplex sit, seu quot ejus partes sint? & quæ distinctè sint utriusque partes, causa, effecta, subjecta, adjuncta, dissentanea, comparata*, &c.

De prima quæstione.

Quum quæritur, *An sit ulla in Deo prædestinatio in specie ad creaturas rationales pertinens?* sententia est, an sit aliquod consilium & decretum Dei, quo ab æterno discre-

Digitized by Google

discrevit salvandos & condemnandos?

Esse autem prædestinationem talem in Deo, hoc est, decretum quo discrevit creaturas rationales beatitudinis & miseriæ æternæ ratione, probant *primò* Scripturæ Sacræ testimonia. Eph. 1. v. 4. *prædestinavit nos, quos adoptaret in filios, per Christum Iesum, in sese, pro benevolo affectu voluntatis suæ.* & v. 11. *In quo etiam in sortem adsciti sumus, quum essemus prædestinati secundum præstitutum ejus qui agit omnia ex consilio voluntatis suæ.* Rom 8. 29. *Quos præscivit, etiam prædestinavit, conformandos imagini Filii sui.* In epistola Judæ Apostoli Catholica v. 4. *Subrepserunt quidam homines, jam olim descripti ad hanc damnationem.* Alia testimonia deinceps adducentur.

Secundo probant idem rationes sequentes:

Prima: Qui est sapientissimus, is omnes res suas antequam fiant non in incertum eventum, sed ad certũ finem prædestinat: Atqui Deus est sapientissimus: Ergo Deus omnes res suas antequã factæ sunt non in incertum eventum, sed ad certum finem prædestinavit; Ac proinde etiam creaturas suas rationales.

Secunda: Qui est liberrimæ potestatis & αὐτεξούσιος, is de suo facit quod sibi placuerit: Atqui Deus est liberrimæ potestatis & solus verè αὐτεξούσιος: Deus igitur de suo fecit quod sibi placuit, ac proinde creaturas suas prædestinavit quò voluit.

Tertia: In quo est consilium & decretum de rebus futuris, in eo est prædestinatio: quia prædestinatio est tale consilium & decretum. At in Deo est consilium & decretum de rebus futuris: Ergo, &c.

Quarta: Providentia est in Deo. Prædestinatio est pars providentiæ. Ergo prædestinatio est in Deo.

Quinta: In quo est præscientia, amor & propositum voluntatis, in eo est prædestinatio: quia hæc ab illis separari non potest. Jam in Deo est præscientia, amor & propositum voluntatis, &c Ergo, &c.

Sexta: Omnis perfectio est in Deo. Prædestinatio est perfectio: Ergo illa est in Deo.

OBJICITUR I. *Si Deus non est acceptor personarum: tum in ipso non est prædestinatio: Atqui Deus non est acceptor personarum, ut dicitur Act. 1. 34. & passim in Scriptura.*

Ergo in Deo non est prædestinatio.

RESP. Negatur consequentia connexi: quia prædestinatio non est acceptio personarum, neq; pars ejus, aut causa, aut effectum, aut adjunctum ejus. Prædestinatio enim est decretum Dei æternum: at προσωποληψία seu personarum acceptio est actio temporalis, quum aliquid in quopiam consideratur, quod gratiam ipsi pariat, ut est genus, sexus, dignitas, carnalis propinquitas, opes, patria sive gens, officia præstita, merita & similes externæ qualitates, quibus homines in judicio de aliis solent moveri; aut quum æqualibus dantur inæqualia, quibus ex obligatione æqualia danda erãt. Atqui nihil est in ulla creatura rationali, quod ei gratiam apud Deum conciliet; sed Deus ipse sibi gratos & acceptos in filio suo fecit quos voluit: Nec Deus est cuiquam obligatus, ut ei teneatur quicquam dare.

1. Cor. 4. v. 7. dicitur: *Quis te ab aliis discernit?*

Ergo nulla est in Deo prædestinatio.

RESP. Nulla prorsus est consequentia. Nam Paulus in allegato loco non agit de prædestinatione divina, sed tantùm ostendit optimum remedium coërcendæ arrogantiæ ministrorum verbi Dei; q.d. quis enim tibi prærogativam dedit, ut solus emineas inter pastores Ecclesiæ?

Hactenus de prima quæstione.

SECUNDA quæstio est: *An doctrina de prædestinatione divina sit tradenda, an potius omittenda in Ecclesia Dei.*

De hac quæstione discrepantes sunt sententiæ Pelagiani enim affirmarunt olim, & nunc contẽdunt multi, doctrinam hanc in Ecclesia Dei esse omittendam, moti his argumentis.

A 1. Quòd illa arcanum sit, captum hominis excedẽs, quòd propter majestatem & profunditatem audientes magis implicet, quàm expediat, erudiat, imbuatq; salutari notitiâ, sic ut valere hic debeat illud Prov. 25. 2. *Honor Dei est abscondere rem.*

2. Quòd homines de sua salute reddat dubios, quum prædestinationis arcanum verè absconditum sit in Dei æterno consilio.

3. Quod obstet invocationi & cultui Dei.

4. Quòd nonnullis desperationem adferat, nimirum iis, qui in eam partem inclinant, ut potiùs in reproborum numero, quàm ad vitam æternam prædestinatorum sese statuant.

B 5. Quòd securitatem impiam vitæque prophanitatem pariat, officiorumque pietatis neglectum: ut cùm prophani homines dicunt; Si sum prædestinatus ad vitam, nihil refert, sive exerceam pietatis opera, sive sec.

Alii putant posse hanc doctrinam tractari; sed in Scholis: in templis autem admodum parcè: moventur iisdem argumentis, quibus priores.

Nos contrà doctrinam hanc non debere omitti; sed in Scholis & in templis tradi, his argumẽtis statuimus.

I. Nulla doctrina quæ à Christo ipso & Apostolis sæpè & luculenter inculcata est, dissimulari in Ecclesia Dei debet.

Doctrina de prædestinatione est à Christo ipso & Apostolis sæpè luculenterque inculcata. Luc. 19 v. 20. Marci 13. v. 20. 26. 27. Matth. 20. 16. & capite 24. 21. 22.

C 24. Johan. 10. 26. 28. 29. Joh. 13. v. 18. Joh. 17. 6. 12. Rom. 8. & 9. & 10. & 11. Eph. 1. & passim.

Ergo dissimulari in Ecclesia Dei non debet.

II. Nihil divinitus inspiratum & utile ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad institutionem in justitia, est prætereundum in Ecclesia Dei.

Jam hæc doctrina est divinitus inspirata & utilis ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad institutionem in justitia: Est enim pars Sacræ Scripturæ, ut testimonia antè allegata ostendunt. Scriptura Sacra autem est verbum Spiritus Sancti, in quo ut nihil prætermissum est scitu & necessarium & utile; sic nihil docetur nisi quod scire conducat.

D Ergo non est prætereunda in Ecclesia Dei.

III. Cujus doctrinæ rejectione ipse Spiritus S. argueretur, quasi implicita, inania, infrugifera tradidisset, adeoque & perscrutantibus perniciosa; id nequaquam est in Ecclesia Dei omittendum.

Jam rejectione doctrinæ de Prædestinatione ipse Spiritus Sanctus argueretur, quasi implicata, inania, infrugifera tradidisset, adeoq; & perscrutantibus perniciosa: Ergo, &c.

IV. Cujus doctrinæ dissimulatione non exiguâ consolatione fideles privantur, id profectò non est omittendum in Ecclesia Dei:

Atqui dissimulatione doctrinæ de Prædestinatione non exiguâ consolatione privantur fideles. Nunquam enim liquidò, ut decet, persuasi erimus, salutem no-

E stram ex fonte gratuitæ misericordiæ Dei fluere, & certam esse donec innotuerit nobis æterna ejus electio: Ergo, &c.

V. Cujus ignorantia gloriam Dei imminuit, humilitatis veræ radicem evellit, & superbiam gignit fovetque in mentibus hominum; id profectò non est silentio prætereundum in Ecclesia Dei.

Atqui doctrinæ de Prædestinatione ignorantia adfert mala ista. Quomodo enim Dei gloriam prædicet, qui ignorat, se secundùm electionẽ gratuitam servari? qui humilem se præbeat & superbiam excutiat, cui nõ con-

Digitized by Google

constat ex mera electione divina sibi salutem contingere? Augustinus de Perseverantia sanctorum, cap. 24. ait: *Sicut pœnitentia prædicanda est, ut admoneamur de obedientia Deo debita: ita & prædestinatio, ut qui obediunt, non in homine aut seipsis, sed in Deo glorientur.*

Ergo doctrina de Prædestinatione non est silentio prætereunda in Ecclesia Dei.

Argumenta, quæ in contrarium afferuntur, nullius sunt momenti.

Nam quod ad primum attinet, ex modestiæ perperam affectatæ studio ortum, distinctione solvitur. Arcana quædam sunt quæ Deus sibi soli reservat, aut saltem in hac vita nobis innotescere non vult, quædam autem nobis manifestavit. Illa non perscrutanda, ne simus temere curiosi: hæc verò non negligenda, ne ingrati in Deum existamus, neve sobrietatis & modestiæ prætextu bruta inscitia nobis placeat. Distinctio hæc legitur Deut. 29. v. 29. *Quæ occulta sunt, penes Iehovam Deum nostrum sunto: at quæ revelata nobis & filiis nostris usque in seculum revelata sunt, &c.* Quòd si omnia captũ humanum superantia taceri debeant in Ecclesia; doctrina de Sancta Triade personarum in una Dei essentia, de creatione mundi ex nihilo de duabus naturis in Christo; earumque unione personali, de resurrectione universali omnium mortuorum erit silentio tegenda.

Cætera argumenta sive ex nimia timiditate sive à malitia profecta, falsum assumunt. Nam doctrina de Prædestinatione nec dubios de sua salute reddit homines, nec invocationi & cultui Dei obstat, nec desperationem adfert, nec securitatem impiam prophanitatemque parit.

TERTIA QUÆSTIO est, *Quid sit prædestinatio specialiter accepta?*

PRÆDESTINATIO *specialiter accepta*, est Dei decretum, quo creaturas rationales ab æterno ad certos fines, extra hanc temporalem & naturalem vitam deputavit, perducendas ad illos per certa media item ab æterno præordinata.

Dico *extra temporalem hanc seu naturalem vitam*: tum quia prædestinatio pertinet ad vitam spiritualem & cœlestem: tum quia omnes homines quoad animalem vitam sunt æquales, ut Paulus docet 1. Cor. 15. 46. & sequentibus.

Addo de *mediis*, quia prædestinatio tum finium est tum mediorum. Deus enim qui singulas creaturas rationales ad certos fines prædestinavit, idem etiam media per quæ ad fines suos perducerentur præordinavit. D *Ut destinare aliquid*, est firmo animi proposito illud per certa media aliquò dirigere. Ita *prædestinare aliquid*, est stabili animi decreto antequam quicquam fit constituere ut fit, & ordinare illud ad certũ finem, ad quem media itidem certa perveniat.

Prædestinare quid?

Axiomata.

I. Causa prædestinationis efficiens primaria est Deus ipse, in quo & à quo prædestinationis actus est, ut à mente suprema à qua omnia ordinata sunt ad suos fines, & à quo media ad destinatos fines ducentia præparata sunt.

II. Causa [illegible] est sola liberrima voluntas Dei. Rom. 9. 18. *Cujus vult miseretur, quem autem vult indurat.* Eph. 1. 11. *Deus facit omnia ex consilio voluntatis suæ.* E

Proinde prædestinatio est *absoluta*, seu *decretum absolutum*, hoc est, cujus causa efficiens non est conditio seu res aliqua extra Deum: sed, ut dictum, voluntas Dei eaq; absoluta, hoc est, cujus ulla alia causa superior dari nõ potest, aut quæ extra Deum sit aut esse possit: ac idcirco non pendet ex conditione rei alicujus futuræ extra Deum, alioquin tribueretur Deo indigna ejus majestate imperfectio.

Prædestinatio quomodo absoluta.

A III. Ejus Finis est duplex, summus & subordinatus. Ille est gloria Dei; hic, salus electorum.

Ejus effectus sunt; creatio rationalium creaturarum, peccati permissio.

IV. Est omnium creaturarum rationalium, nulla exceptâ. Errant igitur qui prædestinationem electorum duntaxat esse dicunt.

V. Prædestinatio est æterna seu ab æterno ante omnes res creatas & causas in illis existentes, ac proinde æterna, non tantum respectu finis, sed etiam respectu principii: 1. quia facta est ante jactum mundi fundamentum. 2. quia quicquid in Deo est, æternum est. At prædestinatio est in Deo: nõ ergo tum demum esse cœpit, postquam homines conditi fuerunt aut peccarunt, sed creationem & lapsum creaturarum rationalium antecessit. B

VI. Est profunda, inscrutabilis, admiranda.

VII. Est immutabilis, hoc est, nec à Deo mutatur nec ab ulla creatura mutari potest. 1. quia quicquid est in Deo, est immutabile. 2. quia & præscientia Dei est immutabilis: quos autem Deus præscivit, eosdem & prædestinavit.

IIX. Ex prædestinatione originaliter fluit quis credere aut non credere debeat, à peccatis liber fieri aut non fieri possit. Hoc axioma tradit Lutherus in præfatione Germanica super epistolam Pauli ad Romanos his verbis: Am 9. 10. vnd 11. Cap. lehret Paulus von der ewigen Versehung GOttes/ daher es vrsprünglich fleusset / wer glauben oder nicht glauben soll / von Sünden los oder nicht los werden kan.

C QUARTA quæstio: *Quotuplex sit, aut quas partes habeat prædestinatio?*

Prædestinatio est duplex, seu, quod eodem redit, prædestinationis partes sunt duæ: *Æterna Electio & Reprobatio*, 1. Thes. 5. 9.

De utraque sic agemus, ut primùm de voce, deinde de re ipsa simus dicturi: ac primùm quidem de Electione.

CAPUT IIX.

In quo de Electione Christi & beatorum Angelorum.

D ELECTIONIS vox interdum de proposito Dei æterno intelligitur, interdum de propositi divini exsecutione. Quod ad hanc attinet, respectu creaturarum rationalium tum demum dicitur fieri, quum Deus suum propositum in effectum producit & patefacit. Hoc autem loco priore significatione accipitur, proinde ambiguitatis vitandæ causâ *æterna electio* dicitur, & in hunc modum definitur:

ÆTERNA electio, est prædestinatio creaturarum rationalium in mente divina ad gratiosum beatumque finem.

Estque tum *Christi*, tum *uniendorum Christo*.

Æterna electio Christi, est prædestinatio quâ Deus Filium suum unigenitum designavit ab æterno, ut etiam E quò ad suam humanam naturam esset Filius Dei & caput Angelorum & hominum, & Mediator inter Deum & Angelos hominesque, Jes. 42. 1. *En servus meus, quem sustento, electus meus, quem benignè accipit anima mea.* Matth. 12. v. 18. *Ecce servus ille meus quem elegi, dilectus ille meus in quo acquievit anima mea.* 1. Pet. 1. 20. dicitur *nos esse redemptos pretioso sanguine, utpote Agni illius inculpati & incontaminati, nempe Christi: præsciti quidem,* (seu præcogniti) *ante jacta mundi fundamenta, manifesti*

autem

Digitized by Google

autem facti ultimis temporibus. Christus est præscitus seu A præcognitus, id est, secundùm notitiam gratiosæ εὐδοκίας in mente divina preordinatus. 1. Pet. 2. vers. 4. dicitur, *quòd Christus sit lapis ille vivus*, de quo nimirum Prophetæ vaticinati sunt, *ab hominibus quidem reprobatus, apud Deum verò electus & pretiosus.* Et v. 6.

Axiomata.

I. Electio Christi est gratuita: non pro meritis humanitatis facta.

II. Finis ejus est gloria Dei Patris.

III. Christus est secundùm ambas naturas, divinã & humanam unus Filius Dei, non duo; secundùm divinam quidem, naturali ex Patre generatione, sic ut secundùm illam sit Filius Dei non electus, sed generatus; secundùm humanam verò tum electione æterna, B tum creatione ad imaginem Dei, tum gratiâ unionis personalis cum divina natura.

IV. Christus est Caput & Mediator Angelorum nominùs atque hominum; quia non per alterius quàm ipsius nexum atque interventum Angeli quoq; ipsi Deo indivulsè & indistractè cohærent.

Capitis, ut & Mediatoris vox, latiùs patet, quàm Redemtoris, Liberatoris & Reconciliatoris: nã Christus est Caput & Mediator tum Angelorum tum hominum: at Redemtor & Liberator & Reconciliator tantùm hominum. Mediator enim est qui medius intervenit inter Deum & electos, ad eos vel in unione cum Deo continendos, velati Angelos beatos; vel in unionem cum Deo reducendos, velati homines lapsos, qui ab unione illa per peccatum exciderant. Medium est per quod uniuntur extrema; ita Christus est medius per quem uniuntur Deo Angeli beati & homines electi. Tum *Capitis* etiam vox latiùs patet, quàm *Mediatoris*: nam Caput Angelorum & hominum communiter est Deus Pater, Filius & Spiritus sanctus; singulariter caput formale & analogicum est solus Christus: Mediator verò est solus Christus.

V. Electio Christi est fundamentum & firmamentum electionis Angelorum & hominum.

Tantum de electione Christi.

Æterna electio unitorum Christo, est prædestinatio quâ ad salutem æternam segregati & destinati sunt, quoscunque Pater Christo ut Capiti dare & unire constituerat. Caput enim dari oportuit prædestinandis ad salutem, in cujus ordine, perfectione & virtute illi subsisterent.

Estque tum *beatorum Angelorum*, tum *hominum æternùm servandorum.*

ÆTERNA *electio beatorum Angelorum*, est prædestinatio quâ Deus ab æterno Angelos quosdam ex gratia constituit in communione sui perpetuò conservare, & in bono, in quo eos creaturus erat, confirmare ad beatitatis sempiternæ fruitionem.

Angelos, qui in integritate persliterunt, esse electos ad vitam, planum facit testimonium Pauli, qui 1. Tim. 5. 21. illos disertè appellat electos Angelos, quum dicit: *Obtestor in conspectu Dei & Domini Iesu Christi, & electorum Angelorum, ut hæc observes sine præjudicio, nihil faciens in alteram partem inclinando. Manus citò ne cui imponito neque communicato peccatis alienis.*

Axiomata.

I. Angelorum electio est planè gratuita, non ex ullis eorum meritis facta.

II. Angelorum beatorum, quâ electi sunt, Caput est Christus in ordine gratiæ ex qua electi sunt.

A III. Angelorum constantia & in bono perseverantia est fundata in æterna ipsorum electione in Christo.

IV. Angeli beati Christo in quo electi sunt, acceptam ferunt salutem suam æternam. Nulla enim prorsus creatura rationalis vitam aliunde habet, quàm à Christo; sicut dicitur Joh. 1. v. 4. *In ipso vita erat.*

Hæc de electione beatorum Angelorum: sequitur de Electione hominum.

Caput IX.

In quo de æterna Electione nostra ad vitam æternam. B

De æterna electione nostra ad vitam æternam, ut citra erroris periculum dicatur, explicatione & distinctione vocis homonymæ opus est.

Electionis vox propriè significat actionem Dei, *μεθωνυμικῶς* ipsos homines electos, ut Rom. 11. v. 7. *Electio assecuta est, cæteri occalluerunt*, id est, electi assecuti sunt.

Quum actionem Dei significat, tum est hominum quorundam è numero plurium seu è magna multitudine separatio & segregatio ad certum finem.

Pro diversitate autem finium diversa etiam intelligitur esse electio hominum. Alia est ad officii alicujus administrationem, quo sensu Samuel dixit de Saule Rege ad populum Israëliticum, 1. Sam. 10. v. 24. *Videtisne quem elegerit Iehova?* C nimirum ad officium regium, ad gubernationem & defensionem externam atque politicam populi Israëlitici. Sic Christus ex discipulis suis & sectatoribus, quorum multi erant, elegit duodecim ad ministerium Apostolatus, seu ut essent Apostoli, Luc. 6. v. 13. de eadem loquitur Dominus Joh. 6. v. 70. *Nónne ego vos duodecim elegi?* (nimirum ad functionem Apostolicam) *& unus ex vobis est diabolus.*

Alia est electio ad peculiarium beneficiorum Dei participationem. Eáque duplex est, *generalis* nimirum & *specialis*.

Generalis hominum electio, est quâ Deus gentem aliquam totam aliis gentibus prætulit & ab illis separavit, ut ei se gratiosè patefaceret & verbum suum salvificum revelaret. Sic elegit Deus gentem Jacobæam seu Israëliticam, ut illa esset suus populus, cui statuta ac jura sua retegeret, D Deuter. 4. v. 6, 7, 8. *Observabitis ergo atq; facietis; nam hæc est sapientia vestra & prudentia vestra ante oculos populorum: qui audient es omnia statuta ista dicent, tantum gens ista maxima populus sapiens est & prudens. Nam quæ gens maxima futura est? cui est Deus propinquus ei, sicut Iehova Deus noster est quotiescunq; invocamus eum. Rursus quæ gens maxima futura est? cui sunt statuta & judicia justa, sicut est tota hæc lex quam ego propono vobis hodie.* Et cap. 7. v. 6, 7, 8. *Nam populus sanctus es Iehova Deo tuo: te selegit Iehova Deus tuus, ut sis ei populus peculiaris præ omnibus populis qui sunt sub universo cælo. Non eo quòd plures essetis omnibus reliquis populis, amore propendit Iehova in vos ac selegit vos.* Et cap. 10. v. 15. *Tantum in majores tuos propensus fuit amore Iehova diligendo eos: unde selegit semen eorum post eos, vos, inquam, præ omnibus populis, sicut est hodie.* 1. Reg. 8. E 53. orat Salomon ad Deum: *Tu enim distinxisti eos tibi in possessionem ab omnibus populis terræ.* Psal. 147. v. 19, 20. *indicat verba sua Iacobo, statuta sua & jura sua Israëli. Non fecit ita ulli genti, ideoq; jura ista non noverunt.* Hæc electio vocationi externæ æqualiter respondet.

Specialis hominum electio, est quâ Deus ad vitam æternam ordinavit quoscunque gratuitâ benevolentiâ voluit hæreditate cœlesti donare. Hac speciatim electi

Digitized by Google

sunt, Adamus, Eva, Abel, Enochus, Noachus, Abrahamus, Isaacus, Jacobus, & quotquot inde ab initio mundi servati sunt & deinceps servabuntur. Nominatur etiam *Pradestinatio sanctorum*, & frequenter per Synecdochen *Pradestinatio*. A

De hac speciali electione jam nobis agendum, eáq; sic definitur:

Electio hominum aeternùm servandorum, est praedestinatio quâ Deus ab aeterno dedit Christo eos homines quorum voluit misereri, ut illis daret vitam aeternam, hoc est, quâ apud se ab aeterno decrevit quos homines olim è reliquis assumere & ex communi ipsorum interitu exemtos, in filios adoptare in Christo, efficaciter vocare ad communionem Christi, justificare in Christo & glorificare vellet, ut Christi gloriam in aeternum spectent, & in ipso sint participes coelestis haereditatis & vitae aeternae. B

Partes ejus duae sunt: *Prior* est destinatio hominum ad salutem aeternam: *Posterior* est praeparatio mediorum ad salutem homines perducentium. Nam Deus non tantum elegit homines ad finem, sed etiam ad media perducentia eos ad finem illum ad quem sunt electi.

Ejus *causa efficiens* à qua est facta, est Deus, ut dicitur 1. Thess. 5. v. 9. *Constituit nos Deus ad salutem obtinendam per Dominum nostrum Iesum Christum*.

Idque Deus ille unus essentiâ, trinus personis, Pater, Filius, & Spiritus sanctus. De Deo Patre testimonia haec sunt, Johan. 3. v. 37. *Quicquid dat mihi Pater, ad me venit*. Et cap. 17. v. 2. *Sicut dedisti ei autoritatem in omnē carnem, ut quotquot dedisti ei, det eis vitam aeternam*. Similiter vers. 6, 9, 11, 24. Quòd Pater dedit Christo eos quibus ipse daret vitam aeternam, nihil aliud est, quàm quod Pater eos elegit in Christo, quos is adduceret ad vitam aeternam. C

Dari Christo à Patre quot modis dicatur.

Caeterùm *dari Christo à Patre*, ambiguum est: nam quosdam dedit Pater Christo quos Apostolos designaret; quosdam Pater dedit Christo quos aeternum servaret: sicut electio est vel ad officium aliquod, veluti Johan. 6. 70. *Nónne ego vos duodecim elegi? & unus ex vobis est diabolus*: Vel est ad vitam aeternam, cujus electionis communione excludit Christus Judam Ischariotam, Joh. 13. v. 18. cùm ait: *Non de omnibus loquor, ego scio quos elegerim*.

De Deo Patre loquitur etiam Apostolus Paulus, Ephes. 1. v. 3, 4, 5. *Benedictus esto Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nobis omni benedictione spirituali, in coelis in Christo. Sicut elegit nos in ipso ante jactum mundi fundamentum, ut simus sancti & inculpati in conspectu ejus cum charitate. Qui praedestinavit nos quos adoptaret in filios*. Elegit autem nos Pater, non ut Pater, quia electio non est opus personę Patris proprium, sed ut Deus, quandoquidem electio est totius Sacrosanctae Trinitatis commune opus, cujus principium est Pater. D

De Filio Dei testimonia hęc occurrunt, Johan. 13. v. 18. *Non de omnibus vobis loquor: ego scio quos elegerim*. Et cap. 15. v. 16. *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos*. Et vers. 19. *Ego elegi vos ex mundo*.

De Spiritu sanctò legimus Actor. 13. 2. *Dixit Spiritus sanctus; Separate mihi Barnabam & Paulum ad opus ad quod eos vocavi*. Ephes. 4. vers. 4. *Unum est corpus & unus Spiritus, sicuti & vocati estis in unam spem vocationis vestrae*. Unde sic colligimus; Qui nos vocavit, etiam elegit. At Spiritus sanctus nos vocavit: Ergo etiam elegit. E

1. Corinth. 12. v. 3. *Nemo potest dicere Iesum Dominum, nisi per Spiritum sanctum*. Ergo nemo electus est ad salutem per Christum Dominum consequendam, nisi per Spiritum sanctum. Et v. 13. *Per unum Spiritum nos omnes in unum corpus baptizati sumus*: Ergo & per eundē Spiritū electi sumus ut corporis illius mystici mēbra essemus.

Johan. 3. v. 6. *Quod genitum est ex Spiritu, spiritus est*. 1. Cor. 6. v. 11. *Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis, in nomine Domini Iesu, & per Spiritum Dei nostri*. Hinc ita colligimus: Per quem regenerati & justificati sumus, per eundem & electi sumus ad vitam ęternam: Atqui per Spiritum sanctum regenerati & justificati sumus: Ergo per Spiritum sanctum etiam electi sumus ad vitam aeternam. Major propositio est certissima. Nam ejusdem est nos regenerare & justificare, cujus fuit nos eligere ad vitam aeternam.

Causa efficiens impulsiva propter quam aeterna electio nostra est facta, nulla res est extra Deum, ac proinde non voluntas hominis: non bonus usus gratiae quam à Deo acceperimus; non praevisa fides nostra: non praescita hominum merita; non preces nostrae aliorúmve; non perseverantia nostra in bono, id est, in fide & studio bonorum operum; non dignitas generis aut ullius alterius rei praerogativa; non meritum Christi; imo neque ullius horum praevisio quae fuit & est in Deo; nec denique ipse electionis finis ultimus; sed solùm beneplacitum Dei in gratuita ejus dilectione erga nos fundatum, Luc. 12. v. 32. *Ne time pusille grex, quia placuit Patri vestro dare regnum*. Roman. 9. v. 11. *Nondum enim natis pueris, quum nihil fecissent boni vel mali, ut praestitutum Dei quod est secundùm ipsius electionem, id est, non ex operibus, sed ex vocante firmum maneret*. Et v. 16, 18. *Nempe igitur electio non est ejus qui velit, neque ejus qui currat, sed ejus qui miseretur, nempe Dei. Itaq; cujus vult, miseretur, quem autem vult, indurat*. Ephes. 1. vers. 5. *Qui praedestinavit nos quos adoptaret in filios per Iesum Christum in sese, pro benevolo affectu voluntatis suae*. Et vers. 11. *In ipso, inquam, in quo etiam electi sumus, quum essemus praedestinati secundùm propositum ejus qui omnia efficit ex consilio voluntatis suae*. Deut. 7. v. 7. & 8. *Non eo quod plures essetis omnibus reliquis populis amore propendit Iehova in vos, ac selegit vos: vos enim eratis populus paucissimus omnium populorum: Sed eò quòd diligit Iehova vos, & eò quod servat juramentum illud quod juraverat majoribus vestris, eduxit vos Iehova manu forti: ac redemit te è domo servorum è manu Pharaonis Regis Aegypti*. Et cap. 10. vers. 15. *Tantum in majores tuos propensus fuit amore Iehova diligendo eos, & selegit semen eorum post eos, vos, inquam, prae omnibus populis, sicut est hodie*. Haec εὐδοκία, hoc beneplacitum Dei, nominatur interdum πρόγνωσις, praecognitio, praescientia, nimirum particularis seu specialis quâ nos Deus pro suis agnovit, approbavit, amavit priùs quam essemus & quicquam boni fecissemus. Huc pertinet quod dicitur Rom. 8. 29. *Quos praenovit, etiam praedestinavit conformandos imagini Filii sui*. 1. Pet. 1. v. 2. fideles dicuntur *electi ex praecognitione seu secundùm praecognitionem*, id est, propositum *Dei Patris*. Ita πρόγνωσις specialis quae causa est electionis nostrae, nihil est aliud quam εὐδοκία, quam benevolus affectus voluntatis seu voluntas Dei, quâ nobis ita bonum vult, ut illud etiā praeordinaverit & nos praedestinaverit quos perduceret ad illud, Jerem. 1. v. 5. *Quum nondum formavissem te in utero, agnovi te*.

Accedit ad haec testimonia ratio ex natura Dei petita: Quia summum bonum non potuit respicere objectum aliud quàm seipsum, ne in bono quidem faciendo conferendóque in quemquam: Itaque electionis nostrae, omniumq; beneficiorum quae cum ea conjuncta sunt, causam in Deo solùm ab aeterno existere necesse est.

Nulla autem res praevisa extra Deum, sive in nobis, sive in alia quacunque creatura, sive ex nostro naturali arbitrio libero fluens, sive à Deo nobis tributa; est causa efficiens impulsiva propter quam ab aeterno electi simus ad vitam aeternam; ut haec argumēta evincunt. *Primum*, quia principium procurandae & conficiendae

cienda

Digitized by Google

ciendæ nostræ salutis, non est extra Deum ponendum, sive in nobis, sive in quacunque alia creatura: alioquin creatura esset autor salutis æternæ, & non Deus.

Secundum, quia nulla res temporalis potest esse causa efficiens æternæ electionis nostræ: nullum enim temporale potest esse causa efficiens rei ab æterno existentis. Atqui bonus usus gratiæ quam Deus nobis dederit, fides, studium bonorum operum, perseverantia in bono, meritum Christi, &c. sunt res temporales, seu in tempore destinato fiunt aut facta sunt.

Tertium, quia effectus electionis non est causa efficiens ejusdem: At bonus usus gratiæ à Deo datæ, fides, bona opera, perseverantia sanctorum, meritum Christi, &c. sunt effectus electionis, Ephes. 1. v. 4. *Sicut elegit nos in ipso ante jactum mundi fundamentum, ut simus sancti & inculpati in conspectu ejus cum charitate.* Et cap. 2. v. 10. *Nam ipsius sumus opus, conditi in Christo Iesu ad opera bona, quæ præparavit Deus ut in eis ambulemus.* Summa, quicquid est in hominibus boni, ex prædestinatione ortũ est. Nihil in quoquam potest exsistere boni, nisi Deus ab æterno decreverit hoc efficere.

Quartum, quia electio nostra ad vitam æternam est modis omnibus gratuita, ut quæ solùm ex gratia Dei promanet, Rom. 11. v. 5, 6. *Ita igitur & hoc tempore reservatio secundùm electionem gratuitam facta est. Quòd si per gratiam, non jam ex operibus: alioquin gratia jam non est gratia. Sin ex operibus, jam non est gratia: alioquin opus jam non est opus.* Ephes. 1. v. 5, 6. *Qui prædestinavit nos quos adoptaret in filios per Iesum Christum in sese, pro benevolo affectu voluntatis suæ. Ad laudem gloriosæ suæ gratiæ, quâ nos gratis sibi acceptos effecit in illo dilecto.*

Quintum, quia electio æterna antecedit naturâ & tempore bonum usum gratiæ, fidem, bona opera nostra, meritum Christi, &c.

Sextum, quia electio æterna pertinet etiam ad infantes, quorum non pauci moriuntur antequam gratiâ divinâ bene uti & quicquam arbitrio suo facere possint.

Septimum, quia bonus usus gratiæ, fides & opera aut nituntur naturali in nobis facultate, aut sunt ex gratia. Si naturali in nobis facultate nituntur, tum Deus prædestinavit nos propter aliquid quod nobis naturâ insit, & causam meritumq; salutis à natura habemus, quod Pelagius voluit. Sin ex gratia sunt, tum sunt effectus electionis, atque idcirco non possunt esse causa efficiens illius. Quapropter nulla res prævisa extra Deum est causa efficiens προηγουμένη aut προκαταρκτικὴ æternæ electionis ad vitam æternam.

Imò nec ipsa in Deo exsistens prævisio fidei vel bonorum operum, est causa electionis nostræ ad vitam æternam, etsi prævisio illa tam æterna est, quàm ipsa electio. Nam prævisio fidei & bonorum operum est ordine naturæ posterior decreto electionis in mente divina. Priùs enim Deus decrevit finem, quam media ad finem ducentia. Priùs, inquam, prioritate naturæ & ordinis elegit homines ad vitam æternam tanquam ad finem: deinde constituit media, quibus ad hunc finem eos perduceret, sicut dicitur Act. 13. 48. *Et crediderunt quotquot erant ordinati ad vitam æternam.* Eph. 1. v. 4. *Elegit nos in ipso ante jactum mundi fundamentum, ut simus sancti & inculpati coram eo cum charitate.* Et apertiùs 2. Thess. 2. v. 13. ait, quòd *elegerit nos Deus ab initio ad salutem per sanctificationem Spiritus, & fidem habitam veritati.* Media autem in mente volentis sunt naturaliter fine posteriora. Quod autem aliquo modo posterius est, prioris causa esse non potest.

Quæ adversùs verissimam hanc doctrinam de causa efficiente impulsiva objici soleant, & quomodo refutanda sint, videatur in Didascalia nostra de æterna Dei Prædestinatione.

QUÆRITUR, *An non fides in Christum sit æternæ electionis nostræ causa instrumentalis?*

RESP. Fides in Christum nullo modo est causa efficiens electionis nostræ æternæ ad vitam æternam, hoc est, neque meritoria, (ut olim Pelagiani putabãt, neque instrumentalis (ut Semipelagiani contendunt) quæ & ipsa causis efficientibus connumeratur suo modo.

Doctrinam nostram orthodoxam sequentibus argumentis confirmamus, quorum *primum* est:

Nullius operis divini ab æterno facti à Deo, causa efficiens saltem instrumentalis potest esse fides nostra. Nam ante jactum mundi fundamentum causam instrumentalem ullius rei ponere, est adjungere Deo aliquid coæternum. In solis operibus quæ Deus in tempore fecit & facit, utitur causis instrumentalibus: nec tamen in omnibus operibus. Nam creationis cœli & terræ & omnium quæ in eis sunt, nulla fuit, nulla esse debuit, nulla esse potuit causa instrumentalis.

Jam æterna electio nostra ad vitam æternam & opus divinum ab æterno factum à Deo, Ephes. 1. vers. 4. 2. Tim. 1. 9. Ergo illius causa instrumentalis non est fides nostra.

Secundum: Quicquid electionem demum consequitur, id non est electionis causa efficiens. At fides electionem demum consequitur, ut manifestum est ex Actor. 13. v. 48. *Et crediderunt, quotquot erant ordinati ad vitam æternam.* Ergo, &c.

Tertium: Quicquid & tempore & naturâ prius est fide, illius causa efficiens nequit esse fides: At electio & tempore aut potiùs æternitate & naturâ prior est fide. Ergo, &c.

Quartum: Quicquid est causa efficiens fidei, illius causa nequit esse fides: At electio est causa efficiens fidei; ut dicitur Rom. 11. 5. *Et hoc tempore reservatio secundùm electionem gratuitam facta est.* Jacob. 2. vers. 5. *Audite fratres mei dilecti, nónne Deus elegit pauperes mundi hujus, ut fierent divites fide & hæredes regni quod promisit iis qui ipsum diligunt?* Ergo, &c.

Quintum: Media exsequendo proposito electionis destinata, non sunt ejusdem causæ efficientes. At fides est mediũ exsequendo proposito electionis destinatũ.

Sextum: Quicquid non est instrumentalis causa vocationis, id multo minùs est causa instrumentalis electionis. Ratio est: quia vocatio est electione posterior; nam vocatio fit in tempore, electio facta est ab æterno. At fides non est instrumentalis causa vocationis: Non enim vocat Deus quemquam, quia credit aut per fidem, sed ad fidem seu ut credat. Vocatio est causa fidei, non contra fides vocationis.

Septimum: Si fides est causa efficiens electionis; sequetur, quòd nos priores elegerimus Deum, eritq; falsum, quod Dominus dicit: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.* At consequens est absurdum: Ergo & antecedens.

Non alia fuit veteris Ecclesiæ Orthodoxæ sentẽtia. AUGUSTINUS septimo Tomo, lib. 1. de Prædestinatione sanctorum, c. 19. ait: *Ipsa ergo ut credere incipiamus operatur, qui universa operatur: vocationem quippe illa de qua dictum est, sine pœnitentia sunt dona & vocatio Dei, & de qua dictum est: Non ex operibus, sed ex vocante, quum posset dicere, sed ex credente: & electionem quam significavit Dominus, dicens: Non vos me elegistis, sed ego vos elegi.* NEC FIDES IPSA PRÆCEDIT. NEC ENIM QUIA CREDIMUS, SED UT CREDAMUS ELEGIT NOS: *ne priores eum elegisse dicamur, falsumq; sit, quod absit, Non vos me elegistis, sed ego vos elegi. Nec quia credidimus: sed ut credamus, vocamur, atq; illa vocatione, quæ sine pœnitentia est, id prorsus agitur & peragitur, ut credamus.*

Plura

Digitized by Google

Plura testimonia orthodoxæ antiquitatis videantur A in Symphonia Catholica capite quarto, Thesi quartâ. Ex his autem argumentis & testimoniis abunde constat, fidem nostram neque meritoriam neque instrumentalem æternæ electionis nostræ causam esse.

Sed huic verissimæ Thesi opponunt quidam tum *testimonia Scripturæ sacræ*, tum *alia argumenta*.

Primum testimonium petunt ex Joh. 6. v. 40. ubi ajunt Christum sic enarrare decretum electionis: *Hæc est autem voluntas ejus qui misit me, ut omnis qui videt Filium & credit in eum, habeat vitam æternam.*

RESP. Ex hoc testimonio colligi nequit, fidem esse causam instrumentalem electionis: Sed hoc duntaxat eo docetur, voluntatem Dei esse, ut vitam æternam obtineat omnis ὁ θεωρῶν τὸν υἱὸν, καὶ πιστεύων εἰς αὐτόν, B qui conspicit Filium & credit in eum, unde sequitur, non omnem qui conspicit Filium, habere vitam æternam, sed qui simul credit in eum: item fidem esse medium per quod Deus nos vult adipisci vitam æternã. Multi viderũt Christum oculis corporis, sed quia non crediderunt in eum, vitam æternam non sunt consequuti. Hoc igitur requirebat Christus, ut non solùm carnaliter ipsum aspicerent, sed potiùs spiritualiter in ipsum crederent. Sic ait Tertullianus libro de Resurrectione carnis, cap. 34. *Distribuit utriq; substantiæ per officia propriam mercedem salutis, & carni per quam Filius aspiciebatur, & animæ per quam credebatur.*

Secundum testimonium exstat 1. Cor. 1. v. 21. *Placuit Deo per stultum præconium servare credentes.*

RESP. Et hoc testimonium ἐξαγωνίως allegatur. Nam eo non docetur, electionis causam instrumenta- C lem esse fidem: sed subjectum salvationis, vel ut clariùs dicatur, eos quos Deo placuit per Evangelium de cruce Christi, servari, non alios esse quàm credentes. Atqui de subjecto salutis non est controversia, sed de causa electionis æternæ. Hoc autem extra dubium est, placuisse omnino Deo servare tantùm credentes.

Tertium testimonium exstat Ephes. 1. v. 11, 12, 13. *In quo etiam in sortem adsciti sumus, quum essemus prædestinati secundùm propositum ejus qui omnia efficit ex consilio voluntatis suæ. Ut nos simus laudi gloriæ ipsius, qui priores speravimus in Christo. In quo sperastis & vos audito sermone veritatis.* Adjungunt: sperare idem hoc loco esse quod credere, usitatâ Scripturæ significatione.

RESP. Adducitur & hoc testimonium impertinenter. Nec enim eo docetur, electionis causam instru- D mentalem esse fidem; nec fidei ulla fit mentio; nec necesse est *sperare* hoc loco accipere pro credere, quia nihil incommodi habet usitata verbi hujus significatio. Ut enim electi in Christum credunt: ita etiam in ipso spem ponunt. Causa autem efficiens prædestinationis statuitur hic à Paulo *propositum Dei*, omnia efficientis secundùm consilium voluntatis suæ, quam causam & nos urgemus.

Quartum testimonium est Tit. 1. v. 1. ubi ajunt, *fidem dici esse electorum Dei, eò quòd fide sit ordinata salvandorum electio.*

RESP. Nec ex hoc testimonio probari potest, fidem esse causam instrumentalem electionis. Eo enim solummodo docetur, quorum sit fides salvifica, nimirũ electorum. Deinde ratio quæ adjicitur est falsa. Nam id quo quippiam ordinatur, est prius eo quod ordina- E tur: ac ordinatum est posterius eo quo ordinatur. At fides non est prior electione salvandorum. Ergo fide non est ordinata salvandorum electio. Invertendum est potiùs & dicendum, quòd electione sit fides ordinata, hoc est, quòd electi simus ad hoc ut credamus, quòd credunt quotquot ordinati sunt ad vitam æternam, Actor. 13. 48.

A *Quintum testimonium* est 2. Thessal. 2. 13. *Nos debemus gratias agere Deo semper de vobis, fratres dilecti à Domino, quòd elegerit vos Deus ab initio ad salutem, per sanctificationem Spiritus & fidem veritatis.*

RESPON. Et hoc testimonium est alienum à quæstione probanda. Nam in eo Paulus nõ docet, electionis causam instrumẽtalem esse fidem, sed salutis causas efficientes esse sanctificationem Spiritus & fidem habitam veritati. Nam verba illa, ἐν ἁγιασμῷ πνεύματος καὶ πίστει ἀληθείας, non sunt jungenda cum verbo εἵλετο, sed cum nomine σωτηρίας, quemadmodum Apostolus ipse junxit. Et contextus evincit, fidẽ non esse causam efficientem electionis. Si enim sanctificatio Spiritus non est efficiens causa electionis, B tum nec fides. Ratio est evidentissima: Nam Apostolus utrumque conjungit, utrumque ad unum idemq; refert, utriusque unum & eundem effectum statuit. At sanctificatio Spiritus non est causa efficiens electionis: quia sumus electi ante jactum mundi fundamentum, at in tempore demum per Spiritum sanctum sanctificamur: sumus electi, non quòd futuri essemus sancti & inculpati, sed ut essemus sancti & inculpati coram Deo cum charitate, ut Apostolus docet Ephes. 1. v. 4. Ergo nec fides est causa efficiens electionis. Sententia autem Pauli est hæc: Profitetur suo Sylvani & Timothei nomine de suo & istorum officio, quòd debeant Deo semper gratias agere de Thessalonicensibus. Argumentum gratiarum actionis ducit ab effecto Dei, quòd elegerit Deus Thessalonicenses ἀπ' ἀρχῆς, hoc est, ante jactum mundi fundamentum. Tum docet, C ad quem finem Deus Thessalonicenses elegerit, nempe *ad salutem*. Mox annectit media salutis, seu per quæ ad salutem adducuntur electi, nempe sanctificationem Spiritus & fidem habitam veritati, ut inde discamus, quòd Deus eos quos ad salutem elegit, per Spiritum sanctum sanctificet & donet fide, quæ veritatem Dei, id est, Evangelium amplectatur. Nam *quos Deus prædestinavit, etiam vocavit: quos vocavit, hos & justificavit, quos justificavit: hos & glorificavit*, Rom. 8. v. 30.

Sextum testimonium est Jacob. 2. vers. 5. *Nónne Deus elegit pauperes mundi hujus, divites in fide?* Si elegisset pauperes etiam infideles, frustranea fuisset hæc adjecta notatio.

RESPON. Hoc etiam testimonium est ἐξαγώνιον. D Nam eo Jacobus non docet, fidem esse electionis causam; sed, qui nam sint electi Dei, nempe fideles seu divites in fide, etiamsi sint pauperes quod attinet opes hujus mundi. Nec sequitur; si Deus elegit divites in fide, ergo fides est causa electionis: sicut non sequitur: Si Deus bene operantibus pollicetur vitam æternam: Ergo bona opera sunt causa vitæ æternæ. Adjecta ad dictum Jacobi notatio, nimirum, *si elegisset pauperes etiam infideles*, &c. est ambigua. Nam geminum sensum habere potest: primus est: Deum elegisse pauperes infideles qui infideles mansuri erant. Alter est, Deum elegisse pauperes infideles, quos fide donaret. Priorem sensum nemo sanus amplectitur, cum tamen nobis affricare adversarii conantur; quum posterior sensus noster sit. Quemadmodum enim Deus justificat impium, non ut impius maneat, sed cùm impius esset: ita E etiam Deus elegit infideles, non ut infideles manerent, sed ut ex infidelibus fideles fierent. Rectè verò etiam dicunt, quòd Deus elegit credentes, hoc sensu, quòd quicunque verè credunt, sint in numero electorum censendi. Non sunt contradicentia, *Deus elegit fideles*; *Deus elegit infideles*. Nam quum dicitur: *Deus elegit fideles*; significatur fideles pertinere ad numerum eorum qui sunt ab æterno electi ad vitam. Cùm verò dicitur,

Digitized by Google

A citur, *Deus elegit infideles*; significatur, Deum non elegisse propter fidem, sed elegisse homines antequam crederent.

Hactenus vindicata sunt Scripturæ testimonia: sequuntur argumenta.

PRIMUM argumentum: *Ephes. 1. scribit Apostolus: Deus elegit nos IN CHRISTO, antequam jacerentur fundamenta mundi. Si electio nostra facta est in Christo, sequitur, eos solos sub divina electione contineri, qui sunt in Christo Iesu Domino nostro per fidem. Prius est Apostoli testimonio verum. Ergo verum & posterius: Consequutio propositionis ex eo patet; quia Christus ad salutem nobis ociosus est absque fide. Proinde nec eligimur ad salutem in Christo, absque fide in illum. Hoc adeò verum est, ut Theophylactus super hunc locum sic commentetur: Benedixit nos, inquit, per Christum, perinde ac elegit nos per* B *ipsum, hoc est, per fidem in ipsum. Elegit autem ante constitutionem mundi. A superis enim jam olim prædefinita erant, quæ in nos derivata sunt: neque enim recentia sunt vel nova, sed a principio dispensata, ordinataque.*

RESP. *Primò* adversarii peccant ignoratione elenchi, sophisticè declinantes statum controversiæ. Quæstio enim est: *An fides sit causa instrumentalis æternæ electionis?* Proinde concludendum ipsis erat: *Fidem esse causam instrumentalem æternæ electionis.* Ipsi verò concludunt, *Eos solos sub divina electione contineri, qui sunt in Christo Iesu Domino nostro per fidem.* Quæ conclusio præter id quod à quæstione aberrat, etiam obscura est, quia constat dicendi genere inusitato & absurdo: Quid enim est, *Aliquem sub divina electione contineri? Secundò* κακοφωνία est in probatione propositionis: *Christum ad salutem nobis ociosum esse absque fide. Tertiò*, quòd dicitur: *Proinde nec* C *eligimur ad salutem in Christo, absque fide in illum, ambiguum est.* Etsi quidem nostri respectu dici possit quòd tum demum eligamur, quum Deus suum propositum in nobis exsequitur: nimirum quum nos actu jam exsistentes segregat è mundo, ut nos per prædicationem verbi sui vocet ad Christum: tamen illa segregatio nostri non facta est tum demum quum crederemus, sed antequam crederemus; sicut nec vocati sumus quum crederemus, sed antequam crederemus, ita ut segregati è mundo & per prædicationem Evangelii vocati simus ut crederemus, non autem quum crederemus, vel postquam credidimus. Quum autem credimus, tum ex eo ipso cognoscimus, nos esse electos ad vitam æternam; quia nemo credit in Christum, nisi qui est ordinatus ad vitam æternam. *Quicquid dat Christo Pater,* D *ad illum venit*, Johan. 6. 37. *Crediderunt quotquot erant ordinati ad vitam æternam*, Act. 13. 48. *Quartò* iniquum est, Theophylactum unum in hac causa opponi consensui tam multorum orthodoxorum Patrum, qui fidem electionis causam esse rectè negarunt, ut ex scriptis Augustini & Prosperi patet. Quin etiam Theophylacti explicatio meritò rejicitur, quia is verba Pauli mutavit, ut iis quam vellet sententiam attribueret. Nec enim Paulus dicit, *elegit nos per ipsum*; sed, *elegit nos in ipso.* Audiendus potiùs Athanasius, qui verba hæc Pauli sic interpretans Tomo primo in Oratione tertia contra Arianos pag. ducentes. quadrages. sexta, edit. Commelin. Ann. 1600. ait: *Quia non in alio quopiam vitam nostram fundari decuit, nisi in Domino ante secula exsistente, per quem & secula nostra condita sunt.* Et ex tota illa explicatione E manifestè apparet, Athanasium sensisse nos esse in Christo electos, quia Christus est fundamentum, in quo electio & tota instauratio nostri fundata est.

SECUNDUM argumentum: *Prædestinatio nostra fit εἰς υἱοθεσίαν, in adoptionem filiorum Dei, Ephes. 1. Porrò adoptio in filios competit solis credentibus, secundùm illud Iohan. 1. Quotquot receperunt eum, dedit illis potestatem filios Dei fieri,* A *his qui credunt in nomen ejus. Ergo & prædestinatio competit solis credentibus.*

RESP. *Primò* peccatur in isto argumento ignoratione elenchi; quia conclusio non contradicit Thesi quæ oppugnatur, quæ est, Fidem non esse causam instrumentalem electionis: Conclusio igitur argumenti esse debebat, Fidem esse causam instrumentalem electionis. *Secundò*, ambigua etiam est conclusio: Nam si prædestinationis nomen συνεκδοχικῶς intelligatur pro electione, competit ea solis credentibus, atque sic est vera: sin verò absque Synecdoche & simpliciter accipiatur, falsa est conclusio. Nam prædestinatio est gemina: una electorum ad vitam, altera reproborum ad mortem: de qua vide testimonia vetustatis in Symphon. Cathol. cap. 4. Thes. 2. *Tertiò*, si quod argumentum hîc esse possit, faciens ad propositum, tale erit:

B Si in adoptionem filiorum Dei sumus prædestinati, & adoptio solis credentibus competit: tum fides est causa electionis. At prius est: Ergo & posterius.

Quis verò dabit connexi consequentiam? Etsi enim adoptio ad quam electi sumus competit solis credentibus: tamen non continuò sequitur, fidem esse electionis causam: hoc tantùm sequitur, electos solos verâ fide in Christum donari.

TERTIUM argumentum: *Qui eliguntur ad vitam æternam: hi DEO intima planeque filiali dilectione placeant necesse est. Nemo autem potest Deo hac intima dilectione quæ filiorum est placere, sine fide, Hebr. 11. Ergo etiam nemo eligi putandus est ad vitam æternam sine ullo planè fidei in Christum respectu.*

RESP. *Primò* rursus peccatur in hoc objecto igno- C ratione elenchi; quia non contradicit Thesi quæ oppugnatur. *Secundò* videntur adversarii facere ex decreto electionis opus, quod fiat in tempore: utuntur enim verbis præsentis temporis, *eliguntur, elegi.* At Deus non demum in tempore nos decrevit eligere, sed ante jactum mundi fundamentum. Quòd si *replicent*, se figuratè loqui: meminerint in argumentando non esse figuratas loqutiones cum propriis temerè commiscendas, quum Sophisticum sit, genus prædicationis mutare. *Tertiò* repetitur ab adversariis millies refutata calumnia de fidei respectu. Nam cùm omnem planè respectum fidei removemus à causis efficientibus electionis: non protinus eundem removemus ab effectis electionis. Profitemur enim cum Luca, Actor. 13. v. 48. Credere Evangelio annunciato omnes quotquot ordinati sunt ad vitam æternam.

D QUARTUM argumentum: *Prædestinatio ab Apostolo definita conjungitur uno indiviso nexu & catenâ non interruptâ cum justificatione. Quos prædestinavit, eos & justificavit. At nemo quisquam justificatur, NISI per fidem Iesu Christi, Galat. 2. Ergo neque quisquam prædestinatur ad vitam æternam absque Christo per fidem agnito & apprehenso.*

RESP. *Primò* iterum peccant adversarii in hoc argumento ex ignoratione quid sit elenchus seu contradictorius Syllogismus: Nam conclusio non contradicit Thesi quæ oppugnatur. *Secundò* rursus ambiguè præsenti tempore utuntur ac si prædestinatio fieret demum in tempore & nequaquam facta esset ante tempora secularia. *Tertiò* depravatur testimonium Paulinum: nam prædestinationi non illicò annectitur justificatio, sed interponitur vocatio. Jam si vera est E ista adversariorum argumẽtatio: tum sequetur, fidem etiam esse vocationis causam. At falsum est, fidem esse vocationis causam: Ergo multò magis falsum est, fidem esse electionis causam.

QUINTUM argumentum: *Electio tanquam misericordia Dei, quia respicit lapsum hominem seu homines peccatores, non potest habere locum, nisi æterna justitia Dei peccatis hominum offensa ad plenum satisfiat.*

Digitized by Google

Hinc tale argumentum petitur: *Electio hominum peccatorum ad salutem non potest ullum habere locum, nisi vel ipsi peccatores æterna justitia Domini exolvant satisfactionem propriam, vel imputetur eis aliena Christi satisfactio. Propriã ipsi exsolvere nequeunt. Ergo ut ad salutem prædestinentur, necesse est id fieri respectu imputatæ satisfactionis Christi. Quum autem imputatio hæc fiat per fidem: sole clarius elucescit, fidei (quatenus Christum amplectitur) intuitum ab hominis peccatoris electione removeri nullo modo posse.*

RESP. Summa argumenti istius huc redit: Si ad salutem prædestinamur respectu imputatæ per fidem satisfactionis Christi, sequitur fidei (quatenus Christũ amplectitur) intuitum ab hominis peccatoris electione removeri nullo modo posse. Prius est: Ergo & posterius.

At *primò* committitur in conclusione error ἑτεροζητήσεως seu ignoratio elenchi. Nunc enim non est quæstio, An fidei intuitus omnis ab electione sit removendus? Sed, an fides sit causa instrumentalis electionis? Et nos apertè profitemur, non omnem fidei intuitum, sed solummodo ut causæ efficiētis, ab ea esse removendum. Non est autem ab ea removendus intuitus fidei, ut effecti ab electione manantis. *Secundò*, ambiguum est quod dicitur, nos ad salutem prædestinari. Nam hoc duplicem sensum potest habere; Prior est, quod Deus ex tempore capiat consilium & decernat, qui salutem adipisci debeant. Qui sensus planè impius est & doctrinæ Apostolicæ repugnat. Nã Apostolus Jacob. Act. 15. v. 18. expressè ait: *Nota sunt Deo ab ævo omnia opera sua.* Ergo etiã prædestinatio. Nec enim Deus pro re nata in tempore consilium capit & aliquid decernit, ut homines solent. Posterior sensus est, quòd Deus prædestinationis ab æterno factæ consiliũ exsequitur in tempore: qui concedi posset, nisi vitiosum esset, ambiguitatibus in disputando ludere, & genus prædicationis mutare. *Tertiò* falsum est, quod dicitur, homines prædestinari ad salutem respectu imputatæ per fidem satisfactionis Christi, si respectus causę efficientis intelligatur. Nam sive prędestinationem ab æterno factam, sive prædestinationis exsequutionem, spectes; imputatio satisfactionis Christi sequitur prædestinationem nõ antecedit. Etenim non quibus imputata est satisfactio Christi, ij prædestinantur, sed qui prædestinati sunt, iis imputatur per fidem satisfactio Christi. Si verò homines prædestinantur ad salutem, respectu *imputata* justitiæ Christi ut causæ efficientis; tum justitia Christi priùs illis imputatur, quàm ipsi prędestinentur; & quia imputatio fit per fidem, homines priùs habent fidem, priùs credunt, quàm prædestinentur. Quod quid aliud est quàm purus putus Pelagianismus?

Quòd dicitur, electionem hominum non posse habere locum nisi pro peccatis suis satisfaciant, vel imputetur ipsis Christi satisfactio, est falsum. Nã electio facta est ante satisfactionem pro peccatis nostris, & ante imputationem satisfactionis Christi; imò ante jactum mundi fundamentum.

SEXTUM argumentum: *Electio seu prædestinatio tendit ad vitam ad salutem. At vita non competit nisi credētibus. Iustus EX FIDE sua vivet, Habac. 2. Salus non pertinet nisi ad credentes: qui CREDIDERIT salvabitur. Ergo & electio non nisi credentibus competit.*

RESP. *Primò* etiam in hoc argumento committitur ignoratio elenchi; quia conclusio non contradicit Thesi quæ oppugnatur, sed iterum mutatur controversiæ status. Non enim quæritur, *An electio solis credentibus competat? Sed, An fides sit electionis causa efficiens vel instrumentalis? Secundò*, etsi ita colligeretur: Si electio tendit ad vitam, vita autem non contingit, nisi credētibus. Ergo electionis causa est fides; tamen vitiosa esset collectio. Peccaretur enim elencho παρὰ τὸ ἑπόμενον: quia non sequitur, electionis causam esse fidem; sed hoc tantùm, electos solos servari.

SEPTIMUM argumentum est priori cognatum, desumtum ex catena Pauli, Rom. 8. *Quos prædestinavit, hos & glorificavit: Glorificantur autem soli credentes. Ergo & prædestinantur soli credentes.*

RESP. Hoc argumentum est cognatum quarto: Ergo cognata etiam responsio. *Primò* peccatur in eo ignoratione elenchi, quia non contradicit Thesi nostræ. *Secundò*, pro actione Dei æterna statuitur temporalis, perinde ac si Deus in tempore credentes prædestinaret. *Tertiò*, si fides non est vocationis causa, tum nec electionis: at prius est; ergo & posterius.

OCTAVUM argumentum petitur à collatione propositi prædestinationis, ab æterno sanciti & exsequutionis istius propositi, quę fit in tempore, hoc modo: *Deus non alios ab æterno in proposito suæ prædestinationis decrevit salvare quàm quos in tempore salvat. Salvos autem facit solos credentes in Christum. Ergo etiam in consilio illo prædestinationis non decrevit aut constituit ullos alios salvos facere, seu, (quod idem planè est) ad salutem prædestinare, quàm solos in Christum Iesum credentes.*

RESP. *Primò*, rursus peccant adversarii ignoratione elenchi: quia conclusio non contradicit Thesi nostræ quæ impugnatur. Nec enim est quæstio: *An Deus consilio illo prædestinationis decrevit aut constituerit ullos alios salvos facere, quàm solos credentes in Christum Iesum?* Nam hoc ipsum & nos vehemēter urgemus, & profitemur; *DEUM in consilio illo prædestinationis non decrevisse aut constituisse ullos alios salvos facere, quàm solos in Christum Iesum credentes.* Sed quæstio quæ nunc inter nos controvertitur, hæc est: *An fides sit instrumentalis causa electionis? Secundo* fallere conantur sophismate secundùm plura interrogata; quia pro planè iisdem habent, *salvos facere & ad salutem prædestinare*, quum nequaquam sint eadē, sed diversa sint. Differunt ut effectum & causa: Nam salvatio est effectum prædestinationis. Etsi igitur salvationis causa sit fides; tamen prædestinationis ad salutem causa, fides non est. *Tertiò*, peccant elencho parium. Etsi enim propositum prædestinationis & exequutio ejusdem in aliquibus rebus sint paria: non cōtinuò in omnibus sunt paria. In hoc sunt paria, quòd Deus non alios ab æterno in proposito suæ prædestinationis decrevit salvare, quàm quos in tempore salvat. At hoc est extra controversiam. In causis autem propositi & exsequutionis occurrit disparitas. Quamvis enim justificationis & glorificationis causa sit fides: non tamen electionis; imò nec vocationis, sic ut cùm vocatio sit pars exsequutionis, & ejus quoq; causa fides non sit, ne quidem exsequutionis simpliciter causa fides statui debeat, sed justificationis & glorificationis.

NONUM argumentum: *Quibus causis Deus in exsequutione temporali propositi sui æterni salvos facit homines, iisdem ille ab æterno constituit illos salvos facere. Iam verò salvat homines in tempore, suâ misericordiâ propter Christi meritum, per fidem apprehensum. Ergo etiam ab æterno decrevit illos hisipsis causis (inter quas & fides est) salvos facere.*

RESP. Rursus peccant adversarii ignoratione elenchi: Nam conclusio istius argumenti non contradicit nobis; atque adeò totum istud argumentum libentissimè concedimus: atque rogamus calumniatores nostros, ut charitatis Christianæ memores, nõ fingant controversa esse quæ utrinque piè magno consensu creduntur. Nam & nos credimus corde & confitemur ore quicquid in isto argumento dicitur.

Tantum de causa efficiente electionis nostræ ad vitam æternam.

MATE-

Digitized by Google

MATERIA seu materialis causa æternæ electionis est prædestinatio seu decretum, propositum ac consilium prædestinationis divinæ, complectens totum ordinem gratiæ & gloriæ, quam cum suis electis communicat Deus: electio verò est principium gratiæ, quemadmodum dicitur Ephes.1.v.11. *In ipso, inquam, in quo etiam electi sumus, quum essemus prædestinati secundùm propositum ejus qui omnia efficit ex consilio voluntatis suæ.* Rom.9.v.11. *Nondum enim natis pueris, quum nihil fecissent boni vel mali, ut præstituetum Dei, quod est secundùm ipsius electionem, id est, non ex operibus, sed ex vocante firmum maneret, &c.*

Materia hæc seu materialis causa electionis, non est ἐξ ἧς sed περὶ ἥν, quum electio nostra æterna sit res merè spiritualis, non autem corporalis, & cujus materia dicitur nostri tantùm respectu qui ea quæ de re quapiam etiam naturâ suâ simplicissimâ dicuntur, per compositionem unius cum altero intelligimus: & quia genus in definitione seu descriptione materiæ locum obtinet.

FORMA ejus est designatio tum hominum servandorum, quâ separati sunt à cæteris hominibus & ordinati ad vitam æternam; tum mediorum salutis nostræ ab æterno præparatorum, Actor.13.v.48. *Et crediderunt quotquot erant ordinati ad vitam æternam.*

FINIS est duplex: *summus*, gloria Dei; *subalternus*, gloria seu salus electorum. De utroque fine legitur Rom.9.v.23. *Et ut notas faceret divitias gloriæ suæ erga vasa misericordiæ, quæ præparavit ad gloriam.* De summo fine peculiariter legitur Ephes.1.v.5,6. *Qui prædestinavit nos quos adoptaret in filios per Iesum Christum in sese, pro benevolo affectu voluntatis suæ, ad laudem gloriosæ suæ gratiæ.* De subalterno fine speciatim legitur 1.Thess.5.9. *Non constituit nos Deus ad iram, sed ad salutem obtinendam per Dominum nostrum Iesum Christum.* Coloss.1.12. *Gratias agentes Patri, qui idoneos nos fecit ad participandam sortem sanctorum in luce*, id est, ad consequendam gloriam & vitam æternam, in illo regno cœlesti & glorioso. 2.Thess.2.13,14. *Nos autem debemus gratias agere Deo semper de vobis, fratres dilecti à Domino, quòd elegerit vos Deus ab initio ad salutem per sanctificationem Spiritus, & fidem habitam veritati: Quò vocavit vos per Evangelium nostrum, ad acquirendam gloriam Domini nostri Iesu Christi.* Gloria autem electorum inchoatur in hac vita & elucet in sanctitatis & bonorum operum studio: sicut Paulus dicit Ephes.1.vers.4. *Ut simus sancti & inculpati in conspectu Dei cum charitate.* Et cap.2.10. *Ipsius sumus opus, conditi in Christo Iesu ad opera bona, quæ præparavit Deus ut in eis ambulemus.* Et Rom.8.29. *Quos præscivit, etiam prædestinavit conformandos imagini Filij sui.* 1.Pet.1.v.2. *Electis ex præcognitione Dei Patris ad sanctificationem Spiritus, per obedientiam & aspersionem sanguinis Iesu Christi.*

EFFECTA æternæ electionis nostræ, sunt *tum* media quibus Deus electos suos ad salutem æternam perducit: *tum* salus ipsa.

Media salutis sunt: Mediatio Christi donati nobis à Patre, & missi in hunc mundum definito tempore, complectens omnia quæ Christus pro nobis & loco nostro fecit atque passus est; ac proinde & donum, quo Deus Pater nobis Christum donavit, est effectum electionis nostræ æternæ.

Illa Mediatio Christi est meritoria ac proxima efficiens causa omnium sequentium mediorum, quæ effecta sunt electionis nostræ æternæ, & pertinent ad viam per quam ambulare debemus in hoc mundo; & sunt hæc: vocatio efficax, fides salvifica, justificatio nostri coram Deo, & glorificatio seu sanctificatio inchoata in hac vita & bona opera in nobis efficiens, crux seu afflictio, & donum perseverantiæ, Rom.8.v.28.& seqq. usque ad finem capitis. Ephes.1.v.5.& sequentib. 1.Thess.3.v.3. *Nemo commoveatur ob afflictiones istas: ipsi enim nostis ad id nos esse constitutos.* Actor.14.v.22. *Per multas afflictiones oportet nos ingredi in regnum cælorum.* Matth.24.13. *Qui perseveraverit ad finem usque, is salvus erit.*

Salus ipsa sempiterna, est fruitio Dei seu communio cum Deo Patre, Filio & Spiritu sancto, 1.Johan.1.v.3. *Quod vidimus & audivimus, id annunciavimus vobis, ut & vos communionem habeatis nobiscum: & communio nostra sit cum Patre & cum Filio ejus Iesu Christo.* Illam esse effectum electionis docetur Psal.65.v.5. *Beatus quem eligis.* Hæc salus æterna est terminus, quem nos assequuturi sumus post emensum iter.

Electionis SUBJECTUM ἐν ᾧ, in quo electi sumus, est CHRISTUS, non quatenus Deus, nec quatenus nudus homo, sed quatenus θεάνθρωπος & Mediator noster. Nam Ephes.1.v.4. Paulus Apostolus perspicuè docet, quòd Deus Pater nos elegerit IN CHRISTO.

Medio enim, in quo eligeremur opus erat: quia sine illo non poterat fieri unio inter Deum eligentem & homines electos. Ita Christus est vinculum, quo Deus & electi conjunguntur.

Medium verò aliud esse non debuit quàm Christus Filius Dei quatenus θεάνθρωπος: quia prædestinavit nos quos adoptaret in filios, ad Ephes.1.v.5.

Hoc præclarè explicat ATHANASIUS Oratione tertiâ contra Arianos, primo Tomo, paginâ ducentesimâ quadragesimâ quintâ & sequente: *Quomodo omnino priusquam homines crearemur, nos designasset in adoptivos filios, nisi ipse Filius ante ævum fundatus fuisset, susceptâ nostri procuratione? aut quomodo, ut Apostolus ait, hæreditatis participes prædestinati fuissemus, nisi ipse Dominus ante ævum fundatus fuisset, ut ipse jam tum propositum haberet, ut omnem pro nobis, quæ contra nos erat, judicij hæreditatem in se per carnem reciperet, ut ita jam nos in illo Filij, redderemur? Aut quomodo ante æterna tempora acciperemus, nondum conditi, nisi in Iesu Christo dona gratiaque reposita fuissent, quæ ad nos pervenirent? Ideoque in judicio, quum unusquisque pro ordine suo meritisque quod æquum est, recepturus est, dicet, Agite benedicti Patris mei, pro hæreditate vestra possidete regnum vobis præparatum à primis mundi fundamentis. Quomodo igitur, aut in quo, antequam nasceremur, id præparatum esset, nisi in Domino ante ævum in hoc ipsum fundato? quò nos, quasi super eum inædificati, ut lapides bene coaptati, participes redderemur ejus quæ ab illo derivatur, vitæ & gratiæ.*

Et mox: *Habentes in nobis in ipso Verbo quod nos elegit, præparatam ante secula vitam & benedictionem spiritualem: Ita enim poterimus non vitam quidem hanc nostram temporariam habere, sed in posterum vivi in Christo perseverare. Cæterùm, quia ante istâ omnia, vita nostra fundata fuit & præparata in Christo (non enim in alio quopiam vitam nostram fundari decuit, nisi in Domino ante secula exsistente, per quem & secula condita sunt:) ideo fit, ut vitâ nostrâ in eo nitente & constabilita possimus, & nos quoque vitam æternam obtinere. Deus enim utpote bonus, semper hoc voluit, cognoscens nostram infirmam naturam egere suo auxilio & conservatione. Ac quemadmodum sapiens architectus secum destinans domicilium ædificare, simulque cupiens id denuo instaurare si post ædificationem vitium fecerit, præparat inter hos cogitatus materiam, eamque opifici suppeditat ad instaurationem: atque, ut ibi apparatus renovationis tempore ædificationem antecedit: eodem pacto nostræ ante nos salutis renovatio fundatur in Christo, ut in Christo nostri recuperatio instauratioque fieri posset. Voluntas certè destinatioque ejus rei ante secula instituta fuit: res tamen ipsa tum demùm peracta est, quum necessitas hoc ipsum requirebat, & ipse Salvator advenisset.*

Impingunt nobis quidam, nos talem *absolutam electionem* statuere, quâ Deus aliquos homines sine respectu Christi per fidem agnoscendi elegerit ad salutem,

Digitized by Google

& opponunt electionem in Christo fundatam, suisq; mediis & mediorum τάξει ordinatam. Atqui nos agnoscimus toto corde per Dei gratiam & aperte profitemur, quòd Deus nos elegerit in Christo per fidem agnoscendo, ac quod electio nostra ad salutem æternã fundata sit in Christo, in quo tanquam in Capite nos tanquam membra mystici corporis ejus gratiosè electi sumus: quodque Deus decreto electionis media ad salutem perducentia mediorumque ordinem constituerit. Quisquis non credit, se IN CHRISTO ante jacta mundi fundamenta electum esse ad salutem æternam, anathema sit. Quisquis non credit, decreto electionis æternę media ad salutem destinata, eorúmque ordinem constitutum esse, anathema sit.

Subjectum occupans seu *objectum*, non sunt universi & singuli homines, sed tantum illi quos Deus ex communi natura generis ipsorum supra naturam evehere & hæreditate æternæ salutis donare vult.

Quapropter electio non est *universalis*, id est, universorum & singulorum hominum; quia qui omnia capit, non eligit: sed omnis electio alicujus vel aliquorum ex relictorum numero sit oportet. Imo contradictio est insulsa & παραλογία, dicere universalem esse omnium electionem.

Illorum autem qui electi sunt certus est numerus tum numerans, tum numeratus, qui neque augeri, neque minui, neque alterari potest.

Eosq; Deus in decreto electionis intuitus est, quod *finem* attinet, ad quem eos prædestinavit, ut homines communiter & absolutè extra aliquam qualitatum in illis considerationem; quia de iis disponendi liberrimam potestatem tanquam Dominus habet. Sin verò *media ad finem ducentia* consideremus, intuitus est homines, non ut integros; quæ enim gratia & misericordia fuisset, integros, quà integros, eligere? sed quatenus futuri erant à se & in se corrupti per lapsum, & in mortem æternam propriâ culpâ præcipitati. Elegit enim nos, ut essemus sancti & inculpati coram eo cũ charitate Ephes. 1. v. 4. Non ergo quatenus futuri eramus sancti & inculpati.

Quòd autem hos elegit & alios non elegit, in eo nõ spectavit Deus conditionem massę ex qua elegit quosdam aliis præteritis; sed meram suam voluntatem.

Tum ij quos Deus elegit multi sunt per se spectati, Matth. 8. v. 11. *Multi ab Oriente & Occidente venient & accumbent cum Abrahamo, &c.* Rom. 5. 19. *Sicut per contumaciam unius hominis, peccatores constituti sunt multi, ita per unius obedientiam, justi constituentur multi.* Apoc. 7. v. 9. *Ecce aderat turba multa, quam numerare nemo posset, ex omnibus gentibus & tribubus & populis & linguis: stabantq; ante thronum & in conspectu Agni, amicti stolis albis: & palmæ in manibus eorum.* At respectu reproborũ sunt pauci, Matth. 7. v. 14. *Angusta est porta & stricta via quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inveniant eam.* Et cap. 20. 16. *Multi sunt vocati, pauci verò electi.*

Quod ADJUNCTA attinet, electio nostra est 1. æterna, id est, decreta ante jactum mundi fundamentum, Ephes. 4. v. 1.

2. Est libera, Rom. 9. 18. *Cujus vult miseretur, & quem vult, indurat.* Et v. 21. *Annón habet potestatem figulus in lutum, ut ex eadem massa faciat, aliud quidem vas ad decus, aliud verò ad dedecus?* Ephes. 1. v. 11. *In ipso, in quo etiam in sortem adsciti sumus, quum essemus prædestinati secundùm præstitutum ejus qui agit omnia ex consilio voluntatis suæ.*

3. Est immutabilis, 2. Timoth. 2. v. 19. *Solidum tamen fundamentum Dei stat, habens sigillum hoc; Novit Dominus eos qui sunt sui: &, Abscedat ab injustitia quisquis nominat nomen Christi,*

4. Est justissima.

5. Obsignatur Spiritu promissionis sancto. 2. Cor. 1. 22. Ephes. 4. 30.

6. Terrenis symbolis declaratur, veluti Jacobo translatione juris primogenituræ in ipsum, Gen. 37. v. 31. Malach. 1. v. 2. Rom. 9. v. 13.

7. Confirmatur innumeris beneficiis spiritualibus & corporalibus, Jesai. 14. 1. Zach. 1. 17.

8. Firma quoad nos redditur studio bonorum operum. 2. Pet. 1. 10.

9. Electio particularis cujusque nostrum est ab unoquoque nostrûm pro se certò credenda. Argumenta asseverationis hujus sunt: *primum*, quia jubemur credere nos esse electos ad vitam æternam. Nam unicuique nostrum mandat Deus ut credamus toti Evangelio, ac proinde ut credamus in Christum. Qui autẽ jubetur credere in Christum, is etiam tenetur credere se à Deo Patre electum in Christo ante jactum mundi fundamentum. Quisquis hoc non credit, is non credit toti Evangelio.

Secundum: quia gratias agere debemus Deo pro electione nostra, Ephes. 1. v. 3, 4.

Tertium: quia credere debemus, nos esse efficaciter vocatos ad communionem Christi, justificatos & glorificatos, Rom. 8. v. 29, 30.

Quartum, quia jubemur credere nos à Deo sic dilectos ut Filium suum unigenitum dederit, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed vitam æternam habeat. Quapropter qui non credit se esse in Christo electum ad vitam æternam, non est Christianus.

10. Electio æterna potest electis certa reddi, iisque solis, idque post ipsorum regenerationem.

11. Innotescit electis adultis & cognoscitur certò ab unoquoque nostrum ex signis infallibilibus; cujusmodi sunt tum *beneficia æternam electionem necessariò & certò consequentia*, tum *testimonia*.

BENEFICIA *divina* ex æterna electione certò promanantia, ex quibus electionem nostram tanquam ex effectis causam certò cognoscimus, sunt quatuor. *Primum*, est vocatio efficax ad communionem Christi, Roman. 8. v. 30. *Quos verò prædestinavit, eos etiam vocavit.* Rom. 9. 23, 24. *Ut notas faceret divitias gloriæ suæ erga vasa misericordiæ quæ præparavit ad gloriam; Quos etiam vocavit, &c.*

Secundum beneficium, est donum fidei salvificę, Actor. 13. v. 48. *Et crediderunt, quotquot erant ordinati ad vitam æternam.* 2. Thessal. 2. v. 13. *Nos autem debemus gratias agere Deo semper de vobis, fratres dilecti à Domino, quòd elegerit nos Deus ab initio ad salutem in sanctificatione Spiritus & fide habita veritati.* Tit. 1. v. 1. *Fides* dicitur esse *electorum Dei*. Quum autem fides documentum electionis statuitur, non perfecta fides exigitur, qualis in hac vita in neminem hominum cadit, sed vera, ac viva, etiamsi sit parva instar grani sinapis, etiamsi sit infirma.

Tertium beneficium, est justificatio gratuita coram Deo: nam *quos* Deus ad vitam æternam *prædestinavit, eos etiam vocavit: & quos vocavit, eos etiam justificavit*, Rom. 8. v. 30.

Quartum beneficium, est glorificatio, id est, regeneratio seu sanctificatio, seu novâ creatio quâ conditi sumus in Christo Jesu ad bona opera quæ præparavit Deus ut in eis incederemus. Nam *quos Deus ad vitam æternam prædestinavit, eos etiam vocavit: & quos vocavit, eos etiam justificavit: quos autem justificavit, eos etiam glorificavit*, Rom. 8. v. 30. Huc pertinet quod legitur Ephes. 1. v. 4. *Elegit nos in Christo ante jactum mundi fundamentum, ut simus sancti & inculpati in conspectu ejus, in charitate.* 2. Thessal. 2. v. 13. item 2. Timoth. 2. v. 19. *Solidum tamen fundamentum Dei stat, habens sigillum hoc, Novit Dominus eos qui sunt sui: & abscedat ab injustitia quisquis nominat nomen Christi*

Digitized by Google

Christi 2. Pet. 1. 10. *Studete vocationem & electionem vestram firmam efficere.* Glorificatio autem nostri in hac vita inchoatur, in futuro consummabitur. In hac vita fit interne per Spiritum S. renovantem in nobis imaginem Dei, & per verbum internum; externe per verbum DEI prædicatum & per varias afflictiones, quibus excoquimur veluti igne, purgamur, mundamur, sic ut ipsæ quoque afflictiones sint electionis nostræ ad vitam æternam signum, Dan. 12. 10. Malac. 3. 2. Act 15. 7. 8. 9 Rom. 8. 28. 29. 1. Cor. 11. 32. *Dum judicamur, à Domino erudimur: ne cum mundo condemnemur.* 2. Thes. 1. v. 4. 5. 6. 7. Heb. 12. 5. 6. 7.

Hæc sunt beneficia divina ex æterna electione promanantia, ex quibus electionem sui unusquisque nostrûm certò cognoscit.

TESTIMONIA quæ nobis electionem nostram ad vitam æternam testantur, sunt itidem quatuor, beneficiis divinis jam enumeratis respondentia; duo *externa*, & totidem *interna*.

Externum testimonium primum est Evangelii, quod universis & singulis, qui in Christum verè credunt, revelat & testatur quòd sint electi ad vitam æternam. *Quisquis credit in Filium Dei, habet vitam æternam*, Joh. 3. v. 15. 16. 36. Generalis hæc propositio Evangelij pertinet ad universos & singulos credentes, quam sibi unusquisque singillatim per fidem applicare debet.

Secundum externum testimonium est Sacramentorum ad fidem nostram confirmandam à Deo institutorũ. Ut enim electio nostra ad vitam æternam revelatur in Evangelio: ita sub oculos ponitur in Sacramentis, quæ æternam voluntatem Dei erga nos de nobis per Christum servandis fidei nostræ obsignant. Nam Sacramenta non unum tantùm beneficium Dei nobis obsignant, sed omnia beneficia salutis æternæ atque adeò omnes causas salutis atque ipsammet salutem æternam.

Interna testimonia itidem duo sunt: *unum*, Spiritus nostri, quum conscientia nostra tranquilla reddita est ex justificatione per fidem coram Deo, Rom. 5. 1.

Alterum, est Spiritus S. glorificantis & sanctificantis nos & obsignantis nobis electionem quâ nos prædestinavit Deus quos adoptaret in filios. De utroque interno testimonio Paulus docet Rom. 8. v. 16. 17. *Et ipse Spiritus testatur unà cum Spiritu nostro, nos esse filios Dei: Quod si filij, etiam hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.*

…inter. Spiri- Sancti …sit. *Testimonium internum Spiritus S.* est revelatio interna in corde uniuscujusque electi hominis, quòd ipsum Deus Pater prædestinaverit, quem adoptaret in filium, quæ revelatio fit per infusionem gratiæ internæ quâ Spiritus S. efficaciter persuadet homini electo ut certò credat se esse filium Dei, idque solâ Dei Patris bonitate & gratiâ Christi: atque fiducia & amore in Deum afficiatur tali, ut ex corde illum invocet, illius amore peccata odio habeat, & desiderio sincero faciendi voluntatem illius teneatur.

Hoc testimonium internum Spiritus Sancti obsignat nobis simul & beneficia divina electionem nostram consequentia, & cætera testimonia electionis.

Hoc semel perhibitum, nos in perpetuum confirmat.

Ex his omnibus tum beneficiis divinis, tum testimoniis constat nos electionem nostram certò posse statuere idque *notitiâ & certitudine fidei* quæ verbo Dei nititur; etsi non *notitiâ & certitudine scientiæ* quâ Deus novit qui sint sui.

Hinc de electione sua unusquisque nostrum securus esto, *securitate* non *carnis*, sed *Spiritus*: non *sensus & experientiæ*, quæ est alterius illius vitæ perfectæ; sed *fidei*, quâ perseveramus in charitate Christi in finem us-

A que. Quapropter gaudendum unicuique de electione sua, quod Christus mandat Luc. 10. v. 20. *Gaudete quòd nomina vestra scripta sunt in cœlis.* Gaudere autem de bono aliquo, nemo potest, nisi illud certò noverit.

Hæc de certa cognitione electionis nostræ: sequitur duodecimum adjunctum æternæ electionis nostræ.

12. Electionem aliorum minùs certò novimus, quã nostram; attamen de electione fratrum fidem in Christum ore & vitâ profitentium est confidendum ex fructibus externis electionis & fidei ipsorum: de aliorum autem electione quantumvis persecutorum ecclesiæ B Dei, quantumvis sceleratorum, non desperandum, cùm ante finem vitæ ad Deum converti possint, donec exitu ipso & evidentibus signis patefecerint, quòd non sint ex numero electorum.

13. De sua vel aliorum electione judicare soli possunt electi, non mundus, cujus non est de filiis Dei judicare; juxta hæc testimonia Joh. 13. v. 35. *Ex hoc omnes* (nempe electi vera ac viva fide donati) *cognoscent vos esse meos discipulos*, &c. 1. Joh. 3 v. 1. *Mundus non novit nos, quia non novit Deum.*

14. Electionem nostram ad vitam æternam comitatur odium à mundo: nam quos Deus elegit ad vitam æternam, eos mundus odit, sicut Christus ait Joh. 15. v. 19. *Si ex mundo essetis, mundus quod suum est amaret: quia verò ex mundo non essetis, sed ego elegi vos ex mundo, propterea odit vos mundus.*

C 15. Etsi electio nostra ad vitam æternam neque ob nostras neque ob aliorum preces facta est aut mutatur: attamen ad consequutionem cùm effectorum tum finis illius adjuvamur precibus aliorum & nostris. Exemplũ est in Samuele quem pia mater Channa precibus impetravit & in perpetuum Deo addixit. 1. Sam. 1. vers. 11. Monica matrona sancta precibus solicitare Deum non destitit, ut filius Augustinus ab hæresi Manichæorum ad veram orthodoxamque religionem converteretur & sic ad salutem æternam perduceretur.

16. Electionis nostræ ad vitam æternam comes est crux & afflictio à mundo: sed ejusdem comes est & victoria certa.

D *Hactenus adjuncta æternæ electionis: sequuntur dissentanea & comparata.*

Ab electione æterna est *diversa* executio ejus quæ fit in tempore: item vocatio, æternæ salutis promissio, justificatio, glorificatio, adoptio ac denique salus ipsa. Horum enim omnium causa est electio æterna: proinde ab illis discernenda.

Opposita est ei reprobatio, de qua postea dicetur.

Repugnant eidem multa; nam electio nostra nunquã fit neque fieri potest irrita; sicut nequaquam mutetur nostris peccatis, quia novimus iis qui diligent Deum omnia simul cooperari ad bonum. Roman. 8. vers. 28. etiam, ut *Augustinus* ait nono tomo, libro soliloquiorum animæ ad Deum, capite E vicesimo octavo, *etiam*, inquam, *ipsa peccata. Cùm enim cadunt, non colliduntur, quia tu supponis manum tuam custodiens omnia ossa eorum, ut unum ex iis non conteratur.* Et septimo tomo, libro de correptione & gratia, capite nono ait: *Talibus Deus diligentibus eum omnia cooperatur in bonum, usque adeò prorsus omnia, ut etiam si qui eorum deviant & exorbitant, etiam hoc ipsum eis faciat proficere in bonum, quia humiliores re-*

Digitized by Google

deunt atque doctiores. Hoc citatur etiam in jure Canonico, Distinctione secunda de pœnitentia, capitulo *Talibus*, quod est numero vigesimum septimum. *Bernardus* sermone secundo in Psalmum, Qui habitat: *Justus verò super manum Domini cadit, & miro quodam modo etiam ipsum ei peccatum in justitiam cooperatur. Scimus enim quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Nónne cooperatur nobis ille casus in bonum, unde & humiliores efficimur & cautiores?* Hoc autem non dicimus ad augendam peccati licentiam, sed ad consolationem fidelium, qui ob peccata sua in solicitudinem & dubitationem de electionis suæ firmitate sunt conjecti. Electio nostra non tollit studium fidei & bonorum operum: non facit carnaliter securos: non consistit cum malitiosa atque pertinaci dissolutione vitæ & morum, ac proinde cum impœnitentia.

Si comparata consideres, electionis benedictio major est quàm creationis & stabilior ipsis cœlis. Majus gaudium nobis afferre debet, quam miraculorum donum Luc. 10. v. 20.

Eadem similis est inscriptioni in libro, quemadmodum ii quib. jus civitatis alicujus datur, in albo civium adscribuntur. Daniel. 12. v. 1. *Eripietur populus tuus, qui fuerit inventus in libro illo scriptus.* Lucæ 10. vers. 20. *Gaudete verò potius quòd nomina vestra scripta sint in cœlis.* Unde & decretum electionis ad vitam æternam LIBER VITÆ appellatur Psal. 69. 29. Dan. 12. 2. Philip. 3. v. 4. Apocal. 3. v. 5. & cap. 13. 8. & cap. 20. 12. 15. & cap. 21. 27. & 22. 19.

Similis est fundamento firmiter stanti & ædificium impositum sustinenti, 2. Tim. 2. 19.

Similis est salebris petræ & latibulo prærupto, Cantic. 2. 14. Nam in electione Dei, tanquam in rupe inaccessa & immota, Ecclesia delituit, nunc etiam delitescit & in æternum ibidem conquietura est.

Tantum de æterna electione: sequitur de æterna reprobatione.

CAPUT X.

In quo de Reprobatione æterna.

De Reprobatione æterna non tam difficiles, quàm ingratæ filiis hujus mundi & odiosæ quæstiones sunt: sed cognitio illius tum ad gloriam Dei facit, tum electis necessaria est & utilis. Quum verò in didascalia de æterna Dei prædestinatione prolixè de ea egerimus, hoc loco tantum quæstiones hasce breviter expediemus.

I. *An sit æterna reprobatio.*

II. *Quòd si est æterna reprobatio, an & quomodo doctrina de ea sit proponenda in Ecclesia Dei?*

III. *Quid tum de voce reprobationis, tum de re ipsa sit statuendum?*

De prima quæstione.

Quum quæritur, *an sit æterna reprobatio?* Sensus est, an sit aliquod decretum Dei quo Deus ab æterno quasdam creaturas rationales reprobavit & præteriit, sic ut eas ad vitam æternam non elegerit, ac proinde an aliqui sint reprobati?

Sunt qui negant pugnaciter, alii dubitant, alii timidè concedunt: At vere fideles & Scripturis Sanctis acquiescentes, asseveranter statuunt, reprobationem æternam, esse, moti tum *testimoniis Scripturæ Sacræ*, tum *argumentis aliis* ex Scriptura depromtis.

A Testimonia hæc sunt, Jer. 6. vers. 30. *Argentum reprobum vocabuntur illi: quia reprobavit Jehova illos*, seu, ut vulgata habet, *argentum reprobum vocat eos, quia Dominus projecit illos.* Certum autem est, neminem à Deo in tempore reprobari, nisi quem is reprobare ab æterno decrevit. Matth. 7. vers. 23. Christus profitetur reprobatis, *certè nunquam novi vos*, id est, nunquam pro meis habui: quod quid aliud est, quàm ab æterno vos reprobavi? Johan. 17. vers. 9. ait Christus: *non pro mundo rogo, sed pro iis quos dedisti mihi, quia tui sunt*: Ergo sunt quos Deus Pater non dedit Christo; id est, reprobavit. Roman. 9. 22. dicuntur esse vasa iræ, compacta seu coagmentata *ad interitum*, id est, reprobati ab æterno, & destinati ad mortem æternam. 1. Pet. 2. 7. 8. *Lapis quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est caput anguli & lapis*

B *ad quem impingitur & petra offendiculi iis qui impingunt ad sermonem, non assentientes, ad quod etiam constituti seu positi fuerunt, εἰς ὃ καὶ ἐτέθησαν.* In epistola Catholica Judæ v. 4. *Subrepserunt quidam homines, prius jam olim descripti ad hanc damnationem.* Apocal. 13. 8. *adorabunt eam* (nimirum bestiam illam, id est, Romanum imperium Ethnicum) *omnes incolæ terræ, quorum non sunt scripta nomina in libro vitæ Agni illius mactati à jacto mundi fundamento*: & cap. 17. 8. *Bestia, quam vidisti, fuit, & non est: & adscensura est ex abysso & in exitium abitura: & mirabuntur incolæ terræ (quorum nomina scripta non sunt in libro vitæ à jacto mundi fundamento) cernentes bestiam, quæ erat & non est, & tamen est.* Et cap. 20. 15. *Et qui non inventus est in libro vitæ scriptus, conjectus est in stagnum ignis.* Illi quorum nomina non sunt scripta in libro vitæ Agni illius, quid aliud

C sunt, quàm ab æterno reprobati à Deo?

Argumenta alia ex Scripturis Sacris desumta inter cætera hæc sunt:

Primùm: Si non omnes sunt electi ad vitam æternam, tum cæteri sunt reprobati. At prius est: Ergo & posterius. Assumtionem probamus *testimoniis & argumentis aliis. Testimonia* sunt hæc: Joh. 13. v. 18. *Non de omnibus vobis loquor, ego scio quos elegerim.* Matth. 20. 16. *Multi sunt vocati, pauci verò electi. Argumenta* alia sunt hæc:

I. Quicunque sunt electi ad vitam æternam, ii sunt efficaciter ad Christum vocati, Rom. 8. 29. *Nam quos præscivit, etiam prædestinavit conformandos imagini Filii sui.*

At non omnes homines sunt efficaciter ad CHRISTUM vocati. Matt. 13. v. 11. 13 14. 15. *Vobis datum est nos-*

D *se mysteria regni cœlorum, illis autem nō est datum. Propterea per parabolas loquor eis, quia videntes non vident, & audientes non audiunt, nec intelligunt*, &c. Ergo nō omnes homines sunt electi ad vitam æternam.

II. Quicunque sunt electi ad vitam æternam, justificantur apud Deum, Rom. 8. 30. 31. *Quos prædestinavit, eos etiam vocavit: & quos vocavit, eos etiam justificavit, &c. Quid igitur dicemus ad hæc? si Deus pro nobis, quis contra nos!*

At non omnes homines justificantur apud Deum, Ergo, &c.

III. Quicunque sunt electi ad vitam æternam, ii glorificantur, Rom. 8. 30. *Quos prædestinavit, eos etiam vocavit: quos vocavit, eos etiam justificavit: Quos autem justificavit, eos etiam glorificavit.*

E At non omnes homines glorificantur: Ergo, &c.

Secundùm: Quoscunque Christus à se repellet in judicio ultimo, ii profectò sunt ab æterno à Deo reprobati. Propositio hæc certa est, quia qui sunt electi, eos Christus à se non repellet, sicut Joh. 6. v. 37. ait: *Quicquid dat mihi Pater, ad me veniet: & eum qui venit ad me, nequaquam ejecerim foràs.*

At multos Christus à se repellet in judicio ultimo: sicut Matth. 7. v. 23. ait, se dicturum, *Abscedite à me qui*

operam

Digitized by Google

operam datis iniquitati. Et Matth. 8. v. 12. *Filij regni* (nempe ψευδωνύμως sic appellati) *ejicientur in tenebras illas exteras, illic erit fletus & stridor dentium*. Et cap. 25. 41. *Abite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus.*

Tertium: Si non omnes sunt oves, sed multi hirci seu hœdi qui abituri sunt ad supplicium æternum, tum sunt à Deo reprobati. At illud est, ut docet caput vigesimum-quintum Matthæi. Sic dicit Christus ad Judęos Johan. 10. vers. 26. *Sed vos non creditis: non enim estis ex ovibus illis meis.*

Quartum, Si sunt aliqui pro quibus Christus nō oravit, pro quibus non est mortuus efficaciter, qui sunt ex mundo; tum reprobati sunt a Deo: At primum est, ut Christus testatur Joh. 17. Ergo & extremum.

Quintum, Si sunt aliqui reprobati, tum reprobatio est. Illud est, Ergo & hoc. Assumtum probant exempla *Caini, Chami, Ismaëlis, Esavi, Iudæ Iscariotæ*. Hos Augustinus contra Donatistas lib. 1. cap. 16. ad Ecclesiam malignantium pertinere scribit. Thomas Aquinas p. 1. q. 23. art. 3. exemplo Esavi esse aliquam reprobationem probat.

De secunda quæstione.

Quum demonstratum sit, reprobationem æternam esse; quæritur jam, *An & quomodo doctrina de ea sit proponenda in Ecclesia Dei?*

Sunt qui negant, doctrinam de Reprobatione æterna in Ecclesia populo Dei proponendam; nos verò affirmamus proponendam propter sequentes rationes.

I. Quicquid à Deo in Sacris literis docetur, etiam in Ecclesia Dei proponendum est. At doctrina de æterna reprobatione à Deo in Sacris literis docetur: veluti Matth. 7. v. 23. & cap. 15. 13. *Omnis planta quam non plantavit* (id est, non elegit) *Pater ille meus cælestis, eradicabitur.* Joh. 8. 47. *Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis*, id est, à Deo electi non estis: ut tum jam allegata, tum deinceps alleganda testimonia planum faciunt: Ergo etiam in Ecclesia DEI proponenda.

II. Quæcunque doctrina facit ad asserendam Dei gloriam & provehendam electorum salutem; ea est in Ecclesia Dei proponenda.

Doctrina de æterna reprobatione facit ad asserendam Dei gloriam & promovendam electorum salutem. Ad gloriam Dei asserendam facit, tum quia demonstrat potentiam Dei liberrimam in creaturas suas Rom. 9. v. 17. 22. tum quia commendat misericordiam Dei erga electos Rom. 9. 18.

Ad promovendam electorum salutem facit, tum quia excitat eos ad timorem & reverentiam potentiæ Dei: tum quia gignit & confirmat in eis fiduciam in Deum, amorem & gratitudinem erga eum, spem humilitatem, patientiam. Matth. 11. v. 25. & cap. 13. v. 11. Deut. 7. v. 7. Jes. 1. v. 9.

Ergo doctrina de æterna reprobatione etiam plebi in Ecclesia Dei in concionibus explicanda.

MODUS explicationis est, ut Deum in verbo suo præeuntem sequamur; eoque tacente, loqui desinamus: nam nihil præterea scire, omnia scire est.

De tertia quæstione.

Quid tum de voce reprobationis, tum de reipsa sit statuendum? Reprobare est idem quod non eligere: & generaliter usurpatur etiam tum quum de electione ad functionem aliquam agitur, veluti 1. Sam. 16. 7. *Reprobationis* vox & *reprobatus* sunt conjugata: differunt autem ut effectus & objectum circa quod effectus ille versatur. Differunt etiam *reprobus* & *reprobatus*: nam *reprobatus* dicitur, qui non est à Deo electus; *reprobus* autem,
A qui est talis hominib: id est, reprehensibilis seu reprehensione & improbatione dignus, quod cum recta moneat atque doceat, ipse interim pessime vivat, quod genus vitii omnes homines reprobant atque damnant. Hoc discrimen observandum ob locū 1. Cor 9. 27. ubi Paulus ait: *sed contundo corpus meum & in servitutem redigo: ne quo modo, quum aliis prædicarim, ipse reprobus fiam.* Hoc loco reprobus non opponitur electo, sed probato: & non significat reprobatum à Deo, sed idem valet quod rejectaneus, & dignus qui repudietur ab hominibus, utpote quem experientia ostendit non talem esse qualem esse oportebat, juxta illud Christi Matth. 5. v. 13. *Vos estis sal terræ, quòd si sal infatuatus fuerit, quo salietur? ad nihil valet amplius nisi ut abjiciatur foràs & conculcetur à quibusvis.* Plerunque tamen in hac do-
B ctrina reprobus & reprobatus pro eodem sumuntur.

Secundò *reprobationis* vox interdum de decreto Dei æterno intelligitur, interdū de illius decreti exsequutione quæ in tempore fit. In præsentia sumitur priore significato.

Hæc igitur de voce.

Res ipsa explicatur definitione, & indicatione partium, specierum, causarum, effectorum, subjectorum, adjunctorum, &c.

REPROBATIO *æterna*, est prædestinatio divina, quâ ei placuit certas creaturas rationales in electione ad vitam æternam præteritas, ad exitium æternum de-
C stinare, in peccatis relinquere & propterea justissimo judicio condemnare. Nominatur etiam *odium Dei* Synecdochicè, quum illud plura significet in Scriptura S. ut explicatum suprà 2. lib. cap. 35.

Partes seu actus ejus sunt duo: *Prior*, est destinatio reprobatorum ad mortem æternam: *posterior*, est destinatio mediorum exsequendi decretum reprobationis, ad quæ pertinet condemnatio eorum propter peccatum justissimo judicio. Deus enim in Decreto Prædestinationis primùm ordinavit creaturas ad finem illarum, nempe vel ad vitam vel ad mortem æternam: deinde demum subordinavit media ad exsequendum consilium suum.

Scholastici primam partem hujus decreti, quod ad reprobos attinet, faciunt decretum non dandi vitam, & vocant *reprobationem negativam, passivam, privativam:*
D sed hæc negatio affirmationem includit. Si enim Deus decrevit non dare vitam æternam tam multis: aut contrarium decrevit: aut nihil de illis certò & affirmatè definiisse putandus est, quod nisi absurdissimè cogitari non potest. Omnes enim Angelos & homines quum Dei creaturæ sint, necesse est ad fines suos divinitus ordinatos esse. Nec passer, imò nec pilus in terram cadit sine decreto & voluntate Dei; & Angeli hominesque tam multi sine decreto ac voluntate Dei in exitium æternum ruunt? Imò *affirmativa, activa, positiva reprobatio*, id est, deputatio ad mortem æternam prior ordine, posterior verò est negativa reprobatio.

Scholastici Doctores invertunt actus decreti reprobationis; quum certum sit destinationem finis reprobatorum antecedere; finis enim primus est in agentis
E intentione; finis autem reprobatorum est interitus illorum seu mors æterna non simpliciter ut est interitus & malum quiddam, sed ut servit gloriæ Dei & saluti electorum. De hoc fine reprobatorum Paulus docet quum de illis ait Rom. 9. v. 21. quòd sint *vasa ad dedecus*, & v. 22. *vasa iræ, cōpacta ad interitū.* Et 2. Cor. 11. 15. *quorū finis erit secundum opera ipsorum*, & Philip. 3. 19. *quorum finis est exitium.* 1. Pet. 2. 7. 8. *Christus factus est lapis ad quem impingitur, & petra offendiculi iis qui impingunt ad sermonem,*

Digitized by Google

nem, non assentientes, ad quod etiam constituti fuerant: Hinc sequitur ad ruinam quoque constitutos fuisse ac proinde ad interitum: & Judas in epistola sua v. 4. *Subrepserunt quidam homines jam olim præscripti ad hanc damnationem, impij* Propositum non salvandi, non miserendi, non vocandi efficaciter, non donandi fide, &c. ordine naturæ sequitur & conjunctum habet decretum condemnandi propter peccatum. Ut enim justificatio est unum ex mediis exsecutioni decreti electionis præordinatis: ita condemnatio quæ justificationi opponitur, est medium exsequutioni decreti reprobationis præordinatum.

Reprobatio æterna est tum *diaboli*, tum *membrorum diaboli*.

Reprobatio æterna diaboli, est quâ Deus ab æterno repudiavit diabolum, qui princeps & caput futurus erat defectionis à Deo & æternis pœnis eum addixit.

Reprobatio æterna membrorum diaboli, est eorum qui diabolo ut principi & capiti suo adhærent.

Ambrosius in Psalmi trigesimi quinti enarratione ait: *Sicut sancti sunt membra Christi: ita impij sunt membra diaboli.*

Augustinus octavo tomo, enarratione Psalmi trigesimi-noni: *Sicut bonorum caput Christus est, sic illorum* (nempe malorum) *caput diabolus.*

Estque tum *malorum angelorum*, tum *hominum damnandorum*.

Reprobatio æterna malorum angelorum, est quâ Deus ab æterno constituit quosdam Angelos beatitudinis æternæ fruitione exclusos, in bono non confirmare, sed desertos sinere labi per superbiam & de cœlo deturbatos æterno exitio devovere.

Reprobatio æterna hominum damnandorum, est quâ Deus ab æterno homines non electos ad vitam æternã prædestinavit ad interitum sempiternum, in quem omnes per peccatum sese fuerant præcipitaturi; & decrevit illorum non misereri, idque ad demonstrandam gloriam suam & promovendam salutem electorum.

Doctrina hæc Scripturæ Sacræ est, ut testimonia tum antè adducta, tum deinceps adducenda confirmant Nec aliud docuerunt veteres orthodoxi Patres, quorum testimonia videantur in Symphonia Catholica, cap. 4. Thes. 2. & 10.

De causa efficiente reprobationis æternæ.

Thesis I.

Causa ejus *efficiens principalis* est Deus: is enim est qui reprobavit eos, quotquot nõ sunt electi ad vitam æternam; & qui destinavit ad sempiternum interitum omnes quotquot damnabuntur propter peccata, Jerem. 6. 30.

Thesis II.

Causa efficiens impellens propter quam decretum reprobationis, sive affirmativæ sive negativæ à Deo factum, non est peccatum, (ad quod pertinet & malus usus liberi arbitrii,) ut argumenta hæc ostendunt:

Primum Quicquid factum est ante peccatum ejus causa efficiens non est peccatum: At decretum reprobationis factum est ante peccatum: Ergo decreti reprobationis causa efficiens non est peccatum.

Assumtio plana fit ex testimonio Pauli Rom. 9. v. 11. *Nondum enim natis pueris quum nihil fecissent boni vel mali, ut propositum Dei quod est secundum ipsius electionem, non ex operibus sed ex vocante firmum maneret, Dictum est ei, Major serviet minori, sicut scriptum est: Iacobum dilexi, Esavum odio habui.* Unde argumentamur in hunc modum:

A Si Esavus fuit à Deo odio habitus, quum nondum natus esset, cum nihil fecisset mali; tum decretum reprobationis ejus factum est ante peccatum. *Antecedens* verum est: Ergo & consequens. *Ratio consequentiæ est*, quia odium quo Deus odit Esavum nihil est aliud hoc loco quàm reprobatio seu decretum de reprobatione Esavi.

Secundum: Cujus causa efficiens extra Deum nulla est, ejus proinde causa efficiens non est peccatum: At decreti reprobationis causa efficiens extra Deum nulla est: Ergo, &c.

Assumtionem probamus: Nam consilii æternæ voluntatis DEI causa movens extra Deum nulla est: At decretum reprobationis est consilium æternæ voluntatis Dei: Ergo decreti reprobationis causa movens B extra Deum nulla est.

Probationis hujus major certa est ex iis quæ in attributo voluntatis Dei dicta sunt.

Tertium: Si decreti reprobationis causa efficiens esset peccatum, tum æternum decretum Dei ab hominibus penderet. At hoc est absurdissimum: Ergo & prius.

Quartum: Si decreti reprobationis causa efficiens est peccatum, tum aut originale erit aut actuale. At originale peccatum decreti reprobationis causa non est, quia sic omnes homines naturaliter nascentes, reprobati fuissent, quum omnes peccato originali sint infecti. Neque etiam actuale peccatum est ejus causa, quia sic nulli infantes, etiam blasphemorum Judæorum, Turcarum & aliorum Gentilium vel in utero C materno vel paulò post nativitatem mortui essent à Deo reprobati. Ergo decreti reprobationis causa efficiens non est peccatum.

Quintum: Si peccata essent causa efficiens reprobationis, tum bona opera essent causa efficiens electionis. At hoc non est: Ergo nec illud. Istud argumentum adducit Augustinus quarto tomo, libro primo ad Simplicianum quæstione secunda.

Sextum: Cujuscunque permissio est effectus reprobationis, illud profectò non est ullo modo causa efficiens illius. At peccati permissio est effectus reprobationis: Peccatum igitur nullo modo est causa efficiens illius.

Septimum: Si peccatum sive originale sive actuale, causa efficiens esset reprobationis, tum Apostolus ad D interrogationes, *Num injustitia est apud Deum?* &, *Quid adhuc succenset? voluntati enim ejus quis resistit?* responderet: Deum injustum non esse, qui propter peccatum reprobos reprobavit, illum propter peccatum succensere. Sed tale nihil respondet, imò reprehendit interrogantem ista & rationem à Deo reposcentem rerum ab illo factarum. q. d. Justum esse quicquid Deo placuerit, non esse adversus Deum disputandum. Ergo reprobationis causa non est peccatum.

Octavum: Si peccatum esset efficiens causa reprobationis, tum mysterium hoc non esset tantæ altitudinis, ut penetrari nequeat. Deum enim reprobasse homines propter peccatum, etiam antequam nati sint, rationi convenientissimum est. At mysterium reprobationis E est tantæ altitudinis ut penetrari nequeat: Sic enim Apostolus Paulus postquam de reprobatione Judæorum multa dixisset, exclamat: *O profunditas divitiarum sapientiæ tũ cognitionis Dei! quàm inscrutabilia sunt ejus judicia, & ejus viæ impervestigabiles!* Ergo reprobationis causa efficiens non est peccatum.

Plura argumenta proposuimus in Didascalia de æterna Dei prædestinatione.

OBJICITUR: *Peccatum est causa damnationis: Ergo & reprobationis.*

RESP. Fallacia est ex ambiguo. Nam si reprobatio pro

pro damnatione capiatur, ut à quibusdam solet, conceditur totum. Sin verò reprobatio pro decreto prędestinationis ad mortem æternam & condemnationis ad illam sumatur, tum negatur major propositio quæ omissa est, nimirum; *Quicquid est causa damnationis, idem est causa reprobationis*. Nam damnatio fit in tempore, reprobationis decretum factum est ab æterno: ideo damnationis causa temporalis esse potest; decreti reprobationis non potest.

Thesis III.

Neque æterna prævisio peccati est causa decreti reprobationis: ut argumenta sequentia evincunt.

Primum: Si æterna prçvisio peccati esset causa decreti reprobationis, consequeretur quòd prævisio peccati aliquo modo præcessisset voluntatem Dei: At hoc in Deo omnino *ἀναίτιον* est, quum voluntatis Dei nulla possit dari causa, sed ipsa rerum omnium est suprema causa: ergo & illud *ἀναίτιον* est.

Secundum: Si æterna prævisio peccati esset causa decreti reprobationis, tum omnes homines naturaliter propagati, reprobati DEO fuissent: Ratio consequentiæ est, quia in omnibus hominibus naturaliter genitis Deus peccatum prævidit. At non omnes homines naturaliter propagati, sunt à Deo reprobati: Ergo, &c.

Thesis IV.

Nec præscientia contemtus Evangelii, & rejectionis gratiæ est causa decreti reprobationis. Nam si esset, tum nulli infantes extra fœdus gratiæ morientes essent reprobati; nulli etiam adulti, qui nihil de Evangelio, nihil de gratia Christi audierunt unquam, ac proinde Evangelium non contemserunt & gratiam Christi per incredulitatem non rejecerunt, essent reprobati. Negata enim causa, negatur effectus.

Thesis V.

Vera atque unica causa impellens propter quam decretum reprobationis factum, est æternum beneplacitum seu voluntas Dei libera: quemadmodum in didascalia nostra de æterna Dei Prædestinatione confirmavimus & objecta refutavimus.

De fine reprobationis æternæ.

Thesis I.

Finis reprobationis æternæ non est peccatum.

I. Quia rei per se optimæ finis non potest esse peccatum, quod est quiddam per se malum: At reprobatio æterna est res per se optima: Ergo, &c.

II. Quia nullius rei finis potest esse nisi quiddam per se bonum: At peccatum quatenus peccatum non est quiddam per se bonum: Ergo, &c.

Thesis II.

Nec finis reprobationis est interitus reproborum per se, id est, quatenus est interitus & malum quid, sed quatenus est medium serviens illustrandæ gloriæ Dei & adjuvandæ saluti electorum.

Thesis III.

Ergo finis reprobationis per se est tum *gloria Dei*, tum *salus electorum*.

Gloria Dei finis est primarius: quia reprobatione voluit Deus declarare liberrimam voluntatem, jus & potentiam suam in omnes creaturas: & misericordiam erga electos, justitiam verò & iram in reprobatos, Roman. 9. 17. 22.

A *Salus electorum* finis est secundarius: quia ideo Deus tam multos reprobavit, ut in electis excitaret reverentiam potentiæ suæ, & declararet magnitudinem gratiæ suæ erga electos eò quòd & eos non reprobavit, eosque ad gratitudinem sempiternam sibi obligaret & impelleret ad operandam salutem suam cum timore & tremore.

De effectis reprobationis.

Thesis I.

Effectus reprobationis æternæ non est peccatum, id est, reprobatio æterna non est causa peccati, ut sequentia argumenta planum faciunt.

B I. Rei simpliciter optimæ atque sanctissimæ effectus non est peccatum: At reprobatio æterna est res simpliciter optima atque sanctissima: Ergo, &c.

II. Si reprobatio est causa peccati, tum & Deus erit causa peccati: Quod enim est causa causæ, est etiam causa causati. Atqui Deus non est causa peccati: Ergo nec reprobatio causa ejus statui potest aut debet.

Thesis II.

Reprobationis effectum etiam non est condemnatio ad mortem æternam, nec ipsa mors æterna, quæ peccati est stipendium. Nemo enim condemnatur, nemo punitur à Deo propterea quòd sit reprobatus, sed propter peccatum. Nam mors æterna est stipendium peccati, non autem reprobationis. Deinde exemplum non potest proferri ullius, quem Deus condemnarit, C nisi qui condemnationem peccato suo vel actuali vel saltem originali est meritus. Reprobatio quidem antecedit damnationem, sed non ut causa, verùm ut adjunctum antecedens. Omnis quidem causa est quiddam antecedens, sed non omne antecedens est causa. Sic damnatio sequitur reprobationem non ut effectus, sed tantùm ut consequens quoddam. Omnis quidem effectus est consequens quiddam, sed non omne consequens est effectus.

Thesis III.

Reprobationis effectus sunt:

1. Excitatio seu creatio reproborum, ut Deus in ipsis ostendat suam potentiam & justitiam, Prov. 16. 4. Roman. 9. 17.

D 2. Permissio lapsus seu peccati, in quo reprobati pereunt. Sicut enim prædestinatio ad vitam includit voluntatem conferendi gratiam & gloriam: ita reprobatio includit permittendi cadere in culpam & inferendi damnationis pœnam pro culpa 1. Thomas Aquinas part. 1. quæst. 23. art. 3.

3. Desertio divina. Ideo enim Deus reprobos in peccatis conceptos deserit suâ gratiâ, illisque fidem salvificam non largitur & conversionem, quia eos reprobavit.

4. Reverentia & amor Dei in electis; item humilitas, patientia, &c. Nam electi concipiunt ex reprobatione aliorum reverentiam erga Deum & amorem, humilitatem item, patientiam & alias virtutes.

E *De subiecto reprobationis.*

Sicut electionis æternæ subjectum sunt omnes illi, quorum Deus voluit misereri: Ita reprobationis æternæ subjectum sunt omnes illi, quorum Deus non vult misereri, quos hæreditate æternæ salutis donare non voluit, sed indurare, juxta illud Roman. 9. 18. *Cujus vult miseretur, quem autem vult indurat.* Eosque Deus præteriens & non eligens spectavit ut homines communiter, non habita ratione qualitatis ullius in illis:

Digitized by Google

sed ad pœnam eos ordinavit, ut infligendam propter peccatum.

OBIICITUR. *Qui reprobati sunt, vel digni fuerunt reprobatione, vel non digni. Si digni, tum Deus reprobans ac prateriens eos spectavit in illis qualitatem: aut quam propter quam reprobavit: Si non fuerunt digni reprobatione, tum Deus est injustus qui eos reprobavit.*

RESP. Disjunctio non est ἄμεσος: datur enim medium, nempe aut Deus libero suo jure usus est non spectatâ ullâ qualitate in hominibus, & faciendo de suo quod volebat. Sicut Rex seu Princeps è subditis suis alios eligit ad officia & dignitates, alios præterit, etiamsi ii quos præterit nullâ suâ culpâ promeriti sint ut ipsi non eligerentur. Nec ullus subditorum quos Princeps præterit, punitur propterea quòd sit præteritus & non electus ad officium & dignitatem aliquam: sed si crimen læsæ majestatis aut aliud maleficium morte plectendum deinceps commisit.

De adjunctis reprobationis.

Thesis I.

Reprobationem consequuntur tria adjuncta necessaria, privatio gratiæ salvantis, peccata, & damnatio propter peccata, ac proinde & pœnę peccatorum temporales atque æternæ. 1. Sam. 2. v. 25.

Thesis II.

Reprobatio est firma, irrevocabilis, infallibilis atq; immutabilis tum ex parte Dei reprobantis, tum ex parte hominum reprobatorum.

Thesis III.

Reprobationis *signa* sunt hæc:

I. Omnimoda denegatio beneficiorum Dei quæ electionem necessariò consequuntur, nempe vocationis efficacis, fidei salvificæ, justificationis & sanctificationis. Illos enim Deus reprobavit, quibus ista beneficia penitus denegavit, qui proinde non obtemperant vocationi divinæ, sed illam rejiciunt, Matth. 22. v. 3. & sequentibus. Et ca. 23. 37. Johan. 8. 47. Non credunt in Christum fide salvificâ, Joh. 3. v. 18, 19, 20, 36. Joh. 5. 40. & c. 10. 26. item c. 12. 37. non justificantur, sed moriuntur in peccatis suis, irâ Dei manente super eos, Joh. 3. 36. & c. 8. v. 21, 24. Non regenerantur, sed ruunt magis magisque in peccata, Rom. 1. 24. & seqq. Multi ex illis nunquam in hac vita à Deo castigantur, nunquam flagellantur, sic ut etiam signum sit reprobationis, nunquam à Deo flagellari, sicut contra, Dominus castigat quem diligit & quemcunque filium agnoscit. Hebr. 12. v. 6, 7, 8. *Quem enim diligit Dominus, castigat: flagellat autem quemcunq; filium agnoscit. Si castigationem sustinetis, Deus sese vobis exhibet ut filiis, quis enim est filius quem non castiget pater? Quod si estis absque castigatione, cujus participes sunt omnes, nempe suppositiii estis, non filii.*

II. Excæcatio & induratio in malo seu peccato: nam reprobati excæcantur & indurantur justo judicio Dei, ut in peccatis perseverent & pereant. Proinde contemnunt jus primogenitorum quorum nomina scripta sunt in cœlis, id est, filiorum & hæredum Dei, & juri illi etiam vilissimas & brevissimas voluptates corporis præferunt, ut Esavus fecit, Gen. 25. v. 31, 32, 33, 34. Opinantur omnem felicitatem nostram mortalis hujus vitæ terminis contineri, Gen. 25. v. 31.

De dissentaneis reprobationis.

A reprobatione quædam dissentiunt ut *diversa tantùm*, quædam ut *opposita*.

Ut diversa tantùm dissentiunt à reprobatione ea

A quæ cum ipsa simul stare possunt & reprobis quoque in Scriptura Sacra tribuuntur, cujusmodi sunt *vocatio externa ad Christum, fides simulata*, quin etiam non simulata sed *temporaria, illuminatio, gustus doni illius cœlestis, participatio Spiritus Sancti, sanctificatio per sanguinem foederis*, & alia quæ recitantur Luc. 8. v. 12. & seqq. Hebr 6. 4, 5. & c. 10. 26, 29. & 2. Pet. 2. 20, 21. Item *fides miraculorum, donum res futuras prædicendi, persuasio aliqua de æterno amore Dei, amor aliquis erga Deum, timor Dei aliquis.*

Vocationem externam ad Christum etiam ad reprobos quosdam se extendere, testatur Christus, Matth. 20. 16. quum ait, *multi sunt vocati, pauci verò electi*; & Matth. 22. in parabola de vocatis ad nuptias: confirmat prædicatio Evangelii quòd non tantum electis, sed etiam reprobis annũciatur, ut ostendit parabola de quadru-
B plici terra, in quam semen verbi Dei projicitur Matth. 13. 3. & sequentibus. testatur idem passim N. Testamentum & experientia. Nam quibuscunque annunciatur Evangelium, illi externè vocantur ad Christum: At quibusdam reprobis Evangelium annunciatur, quibusdam, inquam, reprobis; nam non omnibus; ac proinde vocatio externa nõ pertinet ad omnes reprobos.

Fides reprobis quibusdam tribuitur, ut patet ex Jacob. 2. 14, 18. sed fides illa est simulata. Deinde licet nõ esset simulata, est tamen temporaria: nam credunt quidam reprobi communiter cum electis absq; simulatione, Deum esse, Evangelicam historiam ac reliquas Scripturæ partes veras esse. Sunt etiam qui ultrà procedunt & promissionibus minisq; Dei utcunq; commoventur, & verbum Dei non impugnant manifesta im-
C pietate, nec contemnũt & rejiciunt, sed quandam potius obedientiæ speciem præ se ferunt: quin etiam credunt in nomen Jesu, hoc est, agnoscunt & assentiuntur Jesum esse Christum illum; sed assensio illa primò ad cor ipsum usq; minimè penetrat, ut illic defixa resideat, & quanquam radices egisse interdum videtur, vivæ tamen illæ non sunt: deinde non habet conjunctam in Christi merito & justitia fiduciam, quæ essentialis forma est vivæ ac salvificæ fidei. Talis erat fides illorum de quibus dicitur Joh. 2. v. 23, 24, 25. *Multi crediderunt in nomen Iesu, spectantes signa quæ edebat. Ipse autem Iesus non credebat eis semetipsum, eò quòd nosset omnes: Nec opus esset ut quisquam ei testaretur de homine: ipse enim sciebat quid esset in homine.* Et c. 12. 42. *Etiã ex primoribus multi crediderunt in eum: sed propter Pharisæos hoc non profitebantur, ne synago-
D gâ moverentur. Dilexerunt enim gloriam hominum potiùs quam gloriam Dei.* Talis fuit fides Simonis Magi de quo Act. 8. v. 13. dicitur: *Simon verò & ipse credidit: & baptizatus perdurabat apud Philippum, & conspiciens signa & virtutes magnas edi, obstupefiebat.* Ista fides Simonis Magi non fuit simulata verbis, quam in corde nullam haberet, quia ipse Evangelii majestate & miraculis magnis, quæ à Philippo edebantur, victus, assensum præbuit Evangelio, atque ita Christum vitæ & salutis æternæ autorem agnovit, ut libenter illi cum aliis nomen daret. Sed temporaria tantùm fuit & absque fiducia in Christum, quæ per Spiritum Sanctum in cordibus electorum creatur: quapropter suam incredulitatem postea prodidit, quum à Petro donum conferendi Spiritum Sanctum pecuniis emere voluit.

E Hinc constat quosdam reprobos non simulare fidem, qui tamen vera fide carent: quum illa demum vera fides sit, quæ non deficit, sed usque ad finem perseverat.

Proinde utraque fide, nempe simulatâ & temporariâ quidam excidunt: ac vivam radicem fidei salvificæ nunquam habuerunt.

Illuminatio aliqua etiam reprobis tribuitur, nõ quòd certum fidei lumen percipiant, sed quòd hucusque illorum mentes irradiet Deus, ut ejus gratiam agnoscant.

Digitized by Google

[A] ſcunt. Proinde tantùm illis manifeſtat Deus præſentem miſericordiam, ſed in arcanam ejus revelationem non penetrant, quam ſolis electis Scriptura Sacra vendicat, & de qua dicit David Pſal. 51.8. *En veritate delectaris in præcordiis, & in occulto ſapientiam notam feceras mihi.*

Nec mirum eſt quòd Deus reprobis illuceat gratiæ ſuæ quibuſdã radiis, quos poſtea exſtingui ſinit: quum & primis hominibus impreſſerit imaginem ſuam, cujus pars erat cognitio Dei ampliſſima, quæ eorum defectione ex eorum mente & anima deleri potuit, imò & deleta eſt, quatenus erat ſupernaturalis & ſalvifica.

Sic *guſtus doni illius cæleſtis* reprobis quibuſdam tribuitur: nam quodam Evangelii guſtu affecti, illud avidè arripiunt & divinam ejus virtutem perſentiſcunt, qualicunque ſenſu tacti, quatenus [B] ſine adoptionis ſpiritu bonitas ejus guſtari poteſt; ſed vim ſpiritualis gratiæ ſolidè non percipiunt, nec efficaciam ejus ad ſalutem verè ſentiunt: & nunquam ſenſum gratię niſi confuſum percipiunt, ut umbram potiùs apprehendant, quàm ſolidum corpus.

Credunt etiam Deum ſibi propitium: quia donum reconciliationis, licet confuſe, nec ſatis diſtinctè ſuſcipiunt, quatenus commune cum electis fidei principium habere videntur, ſub integumento hypocryſeos, ſed ad ſolidum effectum & fruitionem non perveniunt. Afficit eos Deus aliquo gratiæ ſuæ & amoris ſenſu, qui poſtea evaneſcit. Quapropter nequaquam vel Dei propitiam voluntatem ut eſt immutabilis, capiũt, vel ejus veritatem conſtanter amplectuntur: ſed in ſenſu evanido ſubſidunt, ut qui ſimiles ſint arbori non ſatis pro- [C] fundè plantatæ, ut vivas radices agat; unde licet per aliquot annos non folia tantùm, ſed etiam flores emittat, imo etiam fructus proferat; tamen temporis ſucceſſu areſcit.

Adhæc *participatio Spiritus Sancti* reprobis tribuitur, quia inferior Spiritus operatio curſum ſuum habet etiam in reprobis: ſed ſuperior operatio Spiritus quâ regeneramur in vitam æternam, in illis non eſt.

Inſuper *Sanctificatio per ſanguinem federis* reprobis tribuitur, quatenus baptiſmum acceperunt qui eſt Sanctificationis per ſanguinem federis Sacramentum.

Præterea quibuſdam reprobis etiam contingit *donum* ac proinde & *fides miraculorum*, ut Judæ Iſchariothæ Matth. 10 & iis de quibus Chriſtus loquitur Matt. 7.v.22,23. *donum Prophetæ*, ut Bileamo Num. 23. & 24. & [D] Cajaphæ Pontifici Maximo Joh. 11. 49. & ſequentibus: *Perſuaſio aliqua de paterno amore Dei & amor aliquis erga Deum*, ut Sauli Regi Iſraelitarum; qui benignè ſe à Deo tractari ſentiens, aliqua bonitatis ejus dulcedine capiebatur & ad tempus viguit in eo pius affectus, ut Deum aliquo modo amaret.

Sic reprobi Samaritani dicuntur reveriti Jehovam ſeu timuiſſe Jehovam. 2. Reg. 17. ver. 32, 33. non quòd ſincere illum revererentur, ſed quia aliquem ei cultum, quamvis vitioſum & perverſum exhiberent.

Tribuitur illis etiam *timor Dei ſervilis*: quemadmodum plurimi ex Iſraelitis timuerunt quum Decalogus in monte Sinai promulgaretur, Exod. 19. 16. & cap. 20. verſ. 18.

[E] Sunt in externa ſocietate Eccleſiæ, aliqui dum vivunt in terris, aliqui ſaltem ad tempus, ut illi de quibus 1. Joh. 2. 19. *Exierunt ex nobis, ſed non erant ex nobis, nam ſi fuiſſent ex nobis, manſiſſent, utique nobiſcum.*

Videtur quibuſdam eſſe cordi vera religio, ut Achabo, qui juſſu Prophetæ Eliæ populum Iſraeliticum & Sacerdotes Baaliticos in montem Carmeli convocavit & poſtea Sacerdotes Baalis convictos falſæ religionis jugulari paſſus eſt 1. Reg. 18. Similiter Jehu Regi Iſraelitarũ qui Baalis cultũ & Sacerdotes abolevit 2. Reg. 10. Cultum externum Deo exhibent, ut Cajin obtulit de fructu terræ munus Jehovæ, Gen. 4. v. 4. Dicunt etiam Chriſto *Domine, Domine*, Matth. 7. v. 21.

Iejunia prædicant & inſtituunt, ut falſi Judices qui Nabothum in gratiam Regis Achabi & Jeſebelis lapidari curarunt 1. Reg. 21.

Peccata aliorum redarguũt: quales ſunt illi de quibus Paulus loquitur Rom. 2. capite ferè toto.

Agnoſcunt ſe peccaſſe in Deum, & piorum preces pro ſe fieri ad Deum volunt, ut *Pharao* Exod. 10. v. 16, 17. & *Simon Magus* Act. 8. v. 24.

Videntur pœnitentiâ peccatorum ſuorum duci & ſe coram Deo humiliare & obtinere à Deo quod expetunt, ut Eſau Geneſ. 27. & Achab 1. Reg. 21. 27, 28, 29.

Hæc & ſimilia ita diſſentiunt à reprobatione, ut tamen cum ea poſſint conſiſtere, ac proinde tantùm diverſa ſunt ab illa.

Fines propter quos iſta reprobis tribuuntur, ſunt duplices, alii *reſpectu Dei*, alii *reſpectu hominum*.

Reſpectu Dei primus finis eſt, ut magnæ bonitatis ejus etiam erga reprobos gloria manifeſta fiat Pſal. 25. 8. *Bonus & rectus Iehova eſt, idcirco docet peccatores viam.*

II. Ut certum ſit, culpâ interitus reproborum nullam in Deo reſidere, qui in Adamo eis dederat poſſe bene agere & ſervari ſi vellent. Deinde poſt lapſum reliquit eis cognitionem ſui naturalem ex jure naturæ & operibus creationis, Rom. 1. v. 19. & ſeq. & ex operibus providentiæ ſuæ munificentiæque, Act. 14. v. 17. Adhæc plurimis reprobis adhibuit externa media, quibus ad ſalutem adduci debeant, eaque ſufficientia, quæ electis ipſis adhibet, nimirum prædicationem verbi ſui, Sacramenta, multa alia beneficia & afflictiones quibus ad reſipiſcentiam & fidem adducerentur, ut legitur Jeſ. 1. v. 2, 3. & paſſim per omnia ferè capita libri illius, ut & aliorum Prophetarum, Matth. 11. v. 20, 21, 22, 23, 24. & cap. 23. 37.

Reſpectu hominis tum *electorum* tum *reproborum* finis ob quem reprobis iſta tribuuntur, multiplex eſt. *Reſpectu quidem electorum* finis *primus* eſt, ut electi in ſeipſos ingrediantur & ſeriò ſeipſos explorent, ne fallaci fidei & pietatis ſimulatione non hominum oculis modò imponant, ſed etiam ſuis ipſorum animis.

Secundus, ut operentur ſalutem ſuam cum timore & tremore excuſsâ cordibus omni ſecuritate carnali, memores ejus quod dicitur Pſ. 2. v. 11. 12. *Servite Iehovæ cum timore & exſultate ei cum tremore.*

Tertius ut intelligant pietatis & religionis divinæ externam obſervationem nequaquam ſufficientem eſſe ad ſalutem, neque mereri ſalutem. Externa quidem media quæ Deus adhibet, ſunt ſufficientia: ſed externa eorum ab hominibus obſervatio non eſt ſufficiens, niſi accedat interna.

Quartus, ne electi magnitudine & excellentiâ donorum efferantur & ſuperbiant, quũ in reprobos etiã inſignia dona benignitas divina contulerit & conferat.

Reſpectu reproborum fines ſunt iſti: *Primus*, ut fides, licet temporaria & alia dona eis collata magis convictos & inexcuſabiles reddant, quòd ſuâ culpâ pereant, Rom. 1. 20. Joh. 15. v. 22, 23, 24, 25. *Si non veniſſem & locutus eſſem eis, peccatum non haberent: nunc autem non habent quod prætexant peccato ſuo*, &c.

Secundus, ut exemplo ſuo doceant, quot vanitatis receſſus habeat, quot mendacii latebris ſcateat cor humanum, quum ſæpè externa pietatis forma reprobi alios, imò & ſeipſos fallant; dum ipſiſſimam pietatem eſſe ſibi perſuadent illam quam verbo Dei deferunt reverentiam, quia nullam eſſe impietatem reputant, niſi manifeſtum ejus contemtum.

Tertius, ut inde conſtet non omnia dona ſpiritualia

Digitized by Google

quantumvis eximia & præclara, esse τεκμήρια electionis; quum communia sint electis & reprobis. Proinde multi reprobi seipsos fallent die illo ultimo, quum Christo dicent, *Domine, Domine, nonne per nomen tuum prophetavimus & in nomine tuo dæmonia ejecimus, & per nomen tuum multas virtutes edidimus? tunc enim profitebitur eu Christus dicens, Certe nunquam novi vos, abscedite a me qui operam datis iniquitati*, ut legitur Matth. 7. vers. 22. 23.

Quartus, ut inde planum fiat, reprobos etsi in externa sint Ecclesiæ societate, tamen vere membra Ecclesiæ illius Sanctæ Catholicæ non esse.

Hæc de iis quæ ut diversa dissentiunt a reprobatione.

Quæ ab illa dissentiunt ut opposita, ea sunt vel *contradictoria*, vel *disparata*, vel *repugnantia*.

Contradictoria est reprobationi electio: nam hæc ne cogitari quidem, nedum esse potest, absque reprobatione.

Ut *disparata* dissentiunt à reprobatione: *temporalis exclusio ab Ecclesia, condemnatio ad mortem æternam, damnatio item temporalis seu judicium temporale*.

Temporalis exclusio ab Ecclesia & Reprobatio differunt.

Temporalis exclusio ab Ecclesia est vel infelix illa conditio electorum ante conversionem ad Christum, antequam per vocationem fiant Ecclesiæ Dei membra: vel excommunicatio. Neutra illarum est ipsa reprobatio. Nam nō omnes qui extranei ab Ecclesia sunt, continuò sunt reprobati a Deo; ut ante conversionem suā Paulus Apostolus, Dionysius Areopagita, Sergius Paulus, Damaris purpuraria & innumeri alii, qui vel hostes & persecutores Ecclesiæ Dei, vel gentiles & veri Dei prorsus ignari fuerant. Multi sunt lupi intus, multæ oves foris, quas suo tempore Pastor ille animarum advocat & in ovile adducit. Ita non omnes qui excommunicati fuerant, aut sunt ab Ecclesia, sunt reprobati à Deo reprobatione illa æterna: quia etiam electi à Deo possunt propter scandala excommunicari ab Ecclesia, qui postea resipiscunt, ut Corinthius ille qui incestum commiserat, ut Theodosius Magnus Imperator.

Condemnatio æterna & Reprobatio differunt.

Condemnatio ad mortem æternam itidem non est ipsa reprobatio, sed ab ea est sapienter discernenda. Nam *primo* reprobatio facta est ab æterno: condemnatio fit in tempore. *Deinde* reprobatio est decretum Dei: condemnatio est exsecutio decreti divini. *Tertiò*, reprobationis causa efficiens propter quam est facta, non est peccatum: at condemnationis causa est peccatum.

Damnatio temporalis & Reprobatio differunt.

Damnatio temporalis seu judicium temporale itidem non est ipsa reprobatio: quia etiam electi incurrūt damnationem temporalem seu judicium temporale propter peccata, ut Paulus docet 1. Cor. 11. 29, 30, 31, 32. *Qui edit & bibit indignè damnationem* (seu judicium) *sibi ipsi edit & bibit, non discernens corpus Domini. Propterea inter vos multi sunt infirmi & valetudinarii & dormiunt multi: Etenim si nos ipsos dijudicaremus, non judicaremur. Sed dum iudicamur, à Domino erudimur, ne cum mundo condemnemur.* Hoc loco Paulus per κρίμα, ut Græcus textus habet, intelligit non condemnationem æternam, sed judicium temporale, ut v. 30, 31, 32. ostendunt.

Hoc facit tum ad cohibitionem temerariorum judiciorum ne quis judicet esse reprobatos à Deo, qui sunt adhuc extra Ecclesiam, aut qui sunt excommunicati ab Ecclesia, aut qui judicium Dei temporale incurrunt: tum ad consolationem eorum qui gravissimas interdum calamitates experiuntur, ut Jobus, ut David patriâ pulsus à Saule, & postea regno exutus ab Absolomo: ut multi pii in captivitatem Babylonicam abducti, ut latro ille in cruce conversus, ut Mauritius Cappadox Imperator, ut alii multi, quorum interdum sunt

A tristes in hoc mundo exitus, ne se à Deo reprobatos esse arbitrentur.

Ista sunt disparata à reprobatione.

Repugnantia illi sunt quæcunq; solis electis ad vitam æternam competunt: Ut interna atq; efficax vocatio, tractatio ad Christum, donatio Spiritus S regenerantis, adoptio in filios Dei, fides salvifica, justificatio, glorificatio. Nam qui reprobati à Deo sunt, non vocantur interne & efficaciter, non trahuntur ad Christum à Patre, non accipiunt Spiritum regenerationis, non adoptantur à Deo in filios, non donantur fide salvificâ, non justificantur, non glorificantur.

Repugnat etiam reprobationi *acceptio personarum*, quæ in Deum minimè cadit. Nam prædestinatio nihil

B aliud est, quam divinæ justitiæ occultæ quidem, sed inculpatæ dispensatio: justissimum proinde esse interitum quem ex prædestinatione reprobati subeunt, certum est: Sic enim ex prædestinatione pendet eorum perditio, ut causa perditionis in ipsis reperiatur. At personarum acceptio sine injustitia fieri nequit.

Repugnat præterea salus æterna: nam nullus reprobatus potest salvari, sicut & Augustinus ait de fide ad Petrum, cap. 35. *Firmissimè tene & nullatenus dubita, omnes quos vasa misericordiæ gratuita bonitate Deus fecit ante constitutionem mundi, non perire posse, nec quenquam eorum quos non prædestinavit ad vitam, nulla posse ratione salvari.*

Repugnat notitia Christi quâ electos pro suis agnoscit: nam ad reprobatos dicet, *Nunquam novi vos*, nimirum pro meis, Matth. 7. v. 23.

C Repugnat reprobationi & *prædestinatio ad peccatum quatenus simpliciter peccatum est*. Nam etsi Deus reprobatos prædestinavit ad interitum: nullum tamen prædestinavit ad peccatum, quatenus peccatum est, admittendum. Ad peccatum tamen, ut peccatum est, non quidem simpliciter, sed quatenus ex eo gloria Dei sapientissimâ bonitate & justitia ipsius Dei, illustranda erat, atq; illustratur; tam electi quam reprobi fuerunt præordinati. Quapropter qui peccant, ad ea quæ peccando agunt, quatenus actiones sunt, præordinati fuerunt. Unde quoscunq; Deus indurat excæcatq;, eos ad indurationem & excæcationem præordinavit, nō quatenus peccata sunt, sed quatenus sunt pœnæ peccatorum. Et ad nulla peccata, quatenus simpliciter pec-

D cata sunt, Deus quempiam præordinavit: ita neq; ad indurationem & excæcationem, quatenus peccata sunt quenquā prædestinavit. Proinde (ut scribit FULGENTIUS de Prædestinatione ad Monimum libr. 1. pagina quinquagesima:) *fidelibus congruit credere & fateri, Deum bonum & justum, præscisse quidem peccaturos homines: quia nihil eum latere potuit futurorum (neq; enim vel futura essent, si in ejus præscientia nō fuissent) non tamen prædestinasse quemlibet hominem ad peccatum: quia si ad peccatum aliquod hominem Deus prædestinaret, pro peccatis hominem non puniret: Dei enim prædestinatione, aut peccatorum præparata est pia remissio, aut peccatorum justa punitio. Nunquam igitur Deus ad hoc hominem potuit prædestinare, quod ipse dispo(su)erat & præcepto prohibere, & misericordia diluere, & justitiâ punire. Iniquos itaque quos præscivit Deus hanc vitam in peccato ter-*

E *minaturos, prædestinavit supplicio interminabili puniendos, in quo sicut culpanda non est præscientia humana iniquitatis: Ita prædestinatio justissima laudanda est ultionis, ut agnosceret non ab eo prædestinatum hominem ad qualecunq; peccatum, quem prædestinavit peccati merito puniendum.*

Et rursus libro eodem, pag. quinquagesima sexta & sequentibus: *Porrò autem in iniquis puniturus est, quod ut essent mali non dedit, nec eos ad iniquitatē aliquam prædestinavit: quia ut iniquè vellent, hoc eis daturus ipse non fuit. Et quia malæ voluntatis perseverans iniquitas inulta remanere non debuit, tales ad interitum prædestinavit: quia talibus justa*

justæ punitionis supplicium præparavit. Quod utique manifesto Dominus ipse sermone perdocuit in eo, quòd à se ostendit paratum, non solùm regnum, ubi lætentur boni, sed & ignem æternum, ubi crucientur mali. Bonis etenim dicturus est: Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est à constitutione mundi. Malis autem dicturus est: Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus. Ecce ad quod Dominus iniquos & impios prædestinavit, id est, ad supplicium justum, non ad aliquod opus injustum: ad pœnam, non ad culpam: ad punitionem, non ad transgressionem: ad interitum, quem ira justi judicis peccantibus reddidit, non ad interitum, quo in se iram Dei peccantium iniquitas provocavit. Quod beati Apostoli prædicatio manifestat, qui malos, quos in æternum damnaturus est Deus, vasa vocat iræ, non culpæ. Ait enim: Quòd si volens Deus ostendere iram, & notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ, aptata in interitum, ut ostenderet divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparavit in gloriam. Quæso, Monime charissime, ut hunc Apostoli locum diligenter attendas. Notum namque est, iram Dei dici non posse, nisi ubi creditur hominis iniquitas præcessisse. Neque enim Deus aut ignarus esse potuit, aut injustus, qui posset aut peccantis hominis culpam non agnoscere, aut non peccanti judicium punitionis inferre. Nam & ipse beatus Paulus in iniquitate hominis, justitiam Dei prædicat commendari, ut ostendat, non injustè iram omnipotentis inferri. Ait namque; Si autem iniquitas nostra justitiam Dei commendat, quid dicemus, nunquid iniquus Deus, qui infert iram? Secundum hominem dico: Absit. Alioquin quomodo judicabit Deus mundum? Non itaque frustra talis est ab eo facta inter puniendos glorificandosque discretio, ut illos vocaret vasa iræ, istos autem vasa misericordiæ, nisi ut ostenderet, tam in vasis iræ, quàm in vasis misericordiæ, iniquitatem propriam præcessisse. Talis est Dominus verus, cui, ut gratuita sit misericordia, & ira non sit injusta. Ac per hoc, & illos indignos præveniat bonitate, quos justificat: & illos dignos inveniat punitione, quos damnat: Ac sic appareat, & in vasis misericordiæ, non ex ipsis, sed ex Deo esse, quòd boni sunt: & in vasis iræ, non ex Deo, sed ex ipsis esse, quòd mali sunt. Posset enim Apostolus quos dixit vasa misericordiæ, potiùs vasa justitiæ nuncupare. Sed si vasa justitiæ vocarentur, forsitan ex seipsis habere justitiam putarentur. Nunc autem quum vasa misericordiæ dicit, procul dubio quid ipsi fuerint non tacuit: quia quid eis à Deo collatum sit, evidenter ostendit. Si enim per seipsos essent justi, mercedem eis Dominus pro operibus suis redderet, non misericordiam præerogaret: Sicut idem Apostolus alio loco dicit: Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundùm gratiam, sed secundum debitum. Vasa itaq; misericordiæ ad indebitam sunt gloriam præparata: quia gratis sunt misericordiam consequuta. De quibus etiam ipse beatus Apostolus se esse testatur, dicens: Qui prius fui blasphemus & persequutor, & contumeliosus, sed misericordiam consequutus sum: quia ignorans feci in incredulitate, 1. Tim. 1. Hoc est opus Dei in vasis misericordiæ, ut blasphemis & persequutoribus & contumeliosis, non debitus redderetur interitus, sed misericordiæ donaretur gratuitum munus. Vasis verò iræ nunquam Deus redderet interitum, si non spontaneum inveniretur homo habere peccatum: quia nec Deus peccanti homini justè inferret iram, si homo ex prædestinatione Dei cecidisset in culpam. Sed quia causam iniquitatis suæ ex propria homo habuit voluntate, propterea beatus Paulus sustinuisse asserit Deum in multa patientia vasa iræ aptata in interitum. Hæc igitur ira, ideo talibus vasis interitum reddidit: quia in eis meritum voluntariæ iniquitatis invenit. Quando autem peccanti servo iram justus Dominus intulisset, si servus ex Domini prædestinatione peccasset? In hoc itaque ista vasa Deus aptavit, in quod prædestinavit, hoc est, in interitum: illum utique interitum, quem Paulus malis repentè super venturum denunciat, dicens: Quum enim dixerint pax & securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus. Quòd si Deus tales in peccatum prædestinaret, non eos Apostolus vasa iræ mallet nominare, sed culpæ: nec in interitum talia vasa, sed in peccatum dicerentur aptata. Nunc autem ideo vasa iræ dicuntur, ut ostendatur, in talibus ex Dei prædestinatione non hoc esse, quod est malè ab eis admissum, sed quod est talibus benè redditum.

Cur iræ, non culpæ vasa, reprobi.

Præterea reprobatio æterna non abrogata est promissionibus divinis universalibus; quia non ad omnes homines pertinent efficaci applicatione, sed tantum ad electos, in quibus solis complementum habent.

Nec pugnat cum bonitate Dei, neque cum amore ejus erga creaturas: quia nullum opus Dei pugnat cum ejus natura, id est, bonitate & amore erga creaturas: Reprobatio æterna est opus Dei: Ergo, &c.

Nec ea est crudelis: quia hic est fidei summus gradus, credere Deum esse clementem qui tam multos reprobavit, tam paucos ad salutem elegit, quum nulli fuerit debitor.

Nec jure incusari à quoquam potest; non ab electis, quia pro reprobatione aliorum meritò gratias Deo agunt, quum per eam gloria Dei illustretur & electorum salus promoveatur: non etiam à reprobatis ipsis, quia nec subditi à Principe non electi ad dignitatem nemini debitam, jure possunt Principem ejusve factum incusare. Dicemus potiùs cum Apostolo Paulo: O profundum divitiarum tum sapientiæ, tum cognitionis Dei! quàm inscrutabilia sunt ejus judicia, & ejus viæ impervestigabiles: Quis enim cognovit mentem Domini? aut quis ei fuit à consiliis? Aut quis prior dedit ei, & reddetur ei? Nam ex eo & per eum, & in ipsum sunt omnia: ipsi sit gloria in secula, Amen.

Rom. 11. 33. 34. 35. 36.

Conclusio & recapitulatio quarti libri.

Sic actum de internis Dei operibus, tum *personalibus* quibus personæ Sacrosanctæ Triados inter se discernuntur, tum *essentialibus* quæ personis divinis sunt communia. *Didicimus admirari consilia & decreta Dei inscrutabilia, & adorare eadem. Didicimus ex Sacra Scriptura, Deum æterno, immutabili, sapientissimo & justissimo consilio, nequaquam effecisse aut approbasse; sed permisisse, ut totum genus humanum, Diaboli fraude ac sua ipsius libera voluntate & culpa, in peccatum & mortem se præcipitaret, & ex eo tamen sibi elegisse æternam Ecclesiam, sine ulla quidem in hominibus prævisa hujus electionis causa, sed ea tamen lege, ut omnes servandos non nisi per Christum servaret, ac proinde in hac vita vocaret per Evangelii cognitionem ad Christum, eosq; per veram fidem ipsi insereret & confirmaret; aliis in sua cæcitate & pertinaci pravitate, in qua nati sunt, relictis, & illius merito, in spontaneum & justissimum exitium ruentibus; ut in servatis misericordiam, in pereuntibus verò justitiam & iram suam adversus peccatum, æternis exemplis demonstraret; ac proinde fideles de sua quidem salute & ad vitam æternam electione dubitare non oportere, sed ejus cognitionem & certitudinem in ipsis omnem non à priori, hoc est, non ex arcani consilii Dei scrutatione (hic enim impiæ desperationis abyssus est) sed ex verbo Dei revelato, & à posteriori, hoc est, non nisi ex effectis ejus propriis, videlicet ex fide & conversione ad Christum, pendere, ac pro hujus incremento aut decremento firmari aut languefieri: Deumque omnibus hominibus salutem offerendo nihil simulare, neque cuiquam salutem invidere, sed omnium conversione & salute, nullius autem cæcitate & perditione delectari; etsi id quod probat & quo lætatur, & quod seriò & severissimè ab omnibus requirit, non in omnibus ipsis libet efficere, sed in iis tantùm, quos ipse ad vitam præordinavit, & ex communi exitio, quod omnes merebantur, & in quod omnes sibi relicti erant ruituri, dignatus est eripere, ut omnis gloria salutis nostræ in solidum divinæ misericordiæ tribuatur.*

Admonitione Christiana de libro Concordiæ paginâ decimanonâ.

Ex iis autem, quæ suprà diximus, patet, nos ex verbo Dei docere, primam causam & fontem damnationis esse liberam diabolorum

Admonitione eâdem, pag. 111.

Ecc 3.

bolorum & hominum voluntatem, quâ se sponte suâ avertunt à Deo. Salutu autem electionem Dei æternam & gratuitam, hoc est, cujus nullam causam in nobis Deus prævideris, quare nos potius, quàm alios vellet ad Christum convertere, & per ipsum salvos facere, & eripere ex communi exitio, cui omnes propter peccatum erant obnoxii. Hac doctrina dicunt adversarii, nos homines vel ad desperationem, vel ad prophanitatem adigere.

Falsum est utrunque. Docemus enim nullum hominem ante conversionem ad Christum, posse sine aperta Dei contumelia, statuere, sit ne electus an reprobus: sed omnibus severissimè conversionem præcipi a Deo, cælitus clamante ad totum genus Matth. 17. 5. *humanum:* HUNC AUDITE. *Non ergo habet causam desperandi quisquam impiorum, sed materiam accusandi suam adversus Deum contumaciam & ingratitudinem, quæ ipsum facit αὐτοκατάκριτον. Rursus docemus, quicunque vera* B *fides & conversionis sensum in cordibus suis deprehendunt, statuere debere ex Dei mandato, se ad vitam æternam ab æterno & immutabiliter electos esse. Hoc enim est, credere & exspectare vitam æternam, jam nobis datam, & in nobis inchoatam,* Ioh. 10. 28. *& in æternum conservandam: Sicut dictum est:* Nemo rapiet oves meas ex manibus meis.

Nullus igitur verè fidelium habet causam desperandi; sed hoc demum est Christianæ consolationis in ipsa morte fundamentum, quod sciunt, omnes ædificatos super Petram, quæ est Matth. 16. *Christus, nunquam corruituros. Hanc consolationem eripiunt* 1. Ioh. 5. v. *pii, qui docent, etiam verè conversos sic posse deficere à Chri-* 16, 17, 18. *sto, ut pereant in æternum, hoc est, peccare in Spiritum sanctum, & ad mortem, quod Iohannes negat. Neque prætextus hinc suppeditatur impietatis hominibus prophanis: siquidem* C *docemus, illos suâ culpâ perire, & sibi pœnas cumulare & exasperare, quum Deum ipsos ad se invitantem audire contumaciter recusent, & afficiant hac blasphemia, quòd etiam quidvis boni facientes damnare decreverit. Promittit enim Spiritum sanctum & gratiam suam omnibus petentibus, & desiderantibus eam. Quum igitur ipsi salutem oblatam repudient, justè pereunt.*

Sed neque fideles hinc possunt ansam capere securitatis carnalis. Docemus enim, non securos & hypocritas, sed verè fideles, studium bonæ conscientiæ retinentes, & in assiduâ pœnitentiâ, timore & invocatione Dei viventes, & habentes serium & ar- A *dens studium & desiderium perseverandi in vera pietate & cavendi peccata, certos esse debere, tanquam ex effectu proprio de causa propria, de sua ad vitam æternam electione. Securitas enim Spiritus & carnis, se invicem diminuunt & expellunt, sicut timor filialis & servilis.* Et paulò post:

Depravant nostram doctrinam, quum fingunt nos docere, Deum sine respectu peccati, nudâ & absolutâ suâ voluntate & decreto aliquos ad damnationem ordinasse.

Nos vero cum Apostolo docemus, Deum in damnatione reproborum velle suam justitiam declarare: non igitur quenquam damnationi addixisse nisi propter peccatum; ac nequidem damnationem velle, quatenus damnatio est, sed quatenus justa pœna. Non autem habet locum pœna, nisi ubi antecedit peccatum. In electis autem voluit declarare misericordiam: quia cùm propter peccatum, in quod sponte erat lapsum, justis- B *simè potuisset totum genus humanum abjicere, siquidem omnes eramus naturâ filii iræ, sicut & reliqui; ex sola gratuita misericordia statuit aliquos ex communi interitu eripere, ut obturentur omnes os, & omnis gloria tribuatur Deo.*

Hæc est ergo Prædestinatio, quam fideliter atque humiliter prædicamus: hæc veritas quam à Deo ex verbo ipsius percipimus. Illa dicatur & explicetur populis fidelibus, maxime ubi aliqua quæstio ut dicatur, impellit, & capiant qui possunt: ne forte cum tacetur propter eos, qui capere non possunt, non solùm veritate & consolatione validissima fraudentur, verùm etiam falsitate capiantur, qui verum capere, quò careatur falsitas, possunt. Jam librum hunc finiamus doxologiâ Apostolicâ: *Benedictus esto* DEVS *& Pater Do-* Ephes. 1. 3. *mini nostri Iesu Christi, qui benedixit nobis omni benedictione* C *spirituali, in cælis in Christo. Sicut elegit nos in ipso ante jactum mundi fundamentum, ut simus sancti & inculpati in conspectu ejus cum charitate. Qui prædestinavit nos quos adoptaret in filios per Iesum Christum in sese, pro benevolo affectu voluntatis suæ ad laudem gloriosæ suæ gratiæ, quâ nos gratis sibi acceptos effecit in illo dilecto, In quo habemus redemtionem, per sanguinem ipsius, remissionem, inquam, lapsuum ex divite ipsius gratia.*

Ei sit laus, honor, & gloria in infinita secula. AMEN.

FINIS LIBRI QVARTI.

SYNTAGMATIS THEOLOGIÆ CHRISTIANÆ LIBER QUINTUS,

Qui est

DE CREATIONE RERUM OMNIUM.

CAPUT PRIMUM.

In quo de externis operibus Dei in genere.

Superiore libro actum de internis operibus Dei: sequitur de externis.

EXTERNA *opera Dei*, sunt quæ ipse extra suam essentiam virtutẽ suam exserendo determinato tempore, juxta æternum suum decretum. Ephes. 1. 11. Act. 2. v. 23. & 4. v. 28. Psal. 115. 3. & 135. 6. Jesa. 46. 10. Jon. 1. 14. Vocantur vulgò *Opera Trinitatis ad extra.*

EXPLICATIO.

Deus consideratur bifariam: *In se* & *extra se*. In se rursus bifariam, respectu *essentiæ* & respectu *operum internorum*. Extra se, respectu *operum externorum*.

Utrumq; enim operum genus, illudque longe perfectissimum in Deo cum primis contemplari nobis licet: quando & Iehova est æternus, actusque (ut loquuntur) purissimus: & omnium rerum conditor atq; rector. Deus igitur sicut ab æterno semper in se scit, intelligit, vult, amat, gaudet: ita etiam in tempore extra se operatur.

De internis autem actionibus seu operibus Dei hactenus dictum est: nunc ad externa ejus opera transimus. Nam ad perfectam Dei cognitionem hæc quoq; nosse operæ pretium est, imò necessarium: cum in hunc etiam finem omnia hæc fecerit Deus ac faciat, nimirum ut ex his, quis ac qualis sit, clarius ac perfectius intelligamus. Si enim perfecta alicujus rei eoque etiam Dei cognitio haberi à nobis nõ potest, nisi qualis & quanta sit ejus vis percipiatur: vis autem cujusq; rei ex ejus effectis cognoscitur: manifestum plane fit ad veram & perfectam Dei cognitionem consequendam, necessarium esse, ut præter attributa Dei, ac interna ejus opera, ipsa quoque externa opera minime perfunctorie consideremus: ut in eis perspiciamus infinitam ejus erga nos bonitatem, sapientiam, potentiam, eoque per hæc opera probe cognita, in vera Dei nostri. Patris Filii & Spiritus sancti cognitione, fide &

A charitate magis ac magis confirmemur. Οὐ χρὴ τοῖς ἡμετέροις ἐνθυμήμασι μετρεῖν τοῦ θεοῦ τὰ ἔργα. ὑπὲρ νοῦν γὰρ καὶ αἴσθησιν καὶ λόγον, τοῦ θεοῦ τὰ ἔργα, ait Justin. Martyr in Quæst. Græcar. Confutat. p. 163. edit Commel. hoc est, *Non oportet cogitationibus nostris metiri opera Dei. Nam longè supra mentem & sensum & rationem sunt opera Dei.* Ideo nos præter id quod in Propheticis & Apostolicis libris scriptum est, & ipsa testatur experientia, non sapiemus: neque ex Patribus & Scholasticis aut Gentilibus Scriptoribus, quicquam adducemus, nisi quod cum Sacris literis congruat.

In definitione externorum operum Dei tria de illis distinctè proponuntur, ut discernantur ab operibus internis. Primum est, quòd fiant extra essentiam DEI, illo virtutem suam exserente ad extra. *Extra essentiam Dei fieri* dicuntur, quia ab essentia Dei reipsa

B differunt nec fiunt in essentia, nec ponunt quicquam reale in Deo, sicut generatio Filii & processio Spiritus sancti, & decretum Dei: & si externa opera opponas decreto Dei, ita decretum est opus Dei, ut ab ipsa essentia Dei non differat reipsa, sed duntaxat ratione: creatio verò & ipsæ res creatæ, & gubernatio rerum creatarum ab essentia Dei reipsa differunt. Nec repugnat quod dicitur Act. 17. v. 28 *In ipso vivimus, movemur & sumus.* Nam his verbis nihil aliud docet Paulus, quàm Deum esse causam efficientem & autorem vitæ, motus & exsistentiæ nostræ.

Secundò dicitur de operibus Dei externis, quòd ea Deus faciat determinato tempore. Græci olim contra Christianos disputabant, *An Deus quicquam faciat in*

C *tempore: an tempori suas actiones adstrinxerit?* Et negativam Græci tuebantur.

Nos in hunc modum respondemus Nulli Deus subest temporũ necessitati, sed ipse temporibus ordinem imposuit, quoniam autor eorũ est. Anne temporum opifex & autor seculorũ temporibus adstrictus & subjectus esset? Liberâ autẽ voluntate singula definito tempore, nõ simul omnia operatur: quoniam inordinata

dinata quædam confusio fuisset, nisi opportunè omnia transegisset. A Græcos eleganter & ingeniosè refutavit Justinus Martyr pag. 179. & sequentibus in edit. Commel. Græci tuebantur hoc axioma: οὐδὲν ἔγχρονόν ἐστι παρὰ τῷ θεῷ, *Nihil est apud Deum temporaneum*; Quod quidem rectè intellectum, nimirum de essentialibus & proprietatibus personis in Deo, conceditur. Attamen Christiani ex Scriptura Sacra cognoscunt, Deum in tempore mundum creasse & alia postea opera fecisse & facturum in tempore. Ac certè omnia divina opera externa à Deo transeunt in creaturas actu externo & temporali.

Tertiò dicitur de operibus Dei externis, quòd Deus ea faciat juxta æternum decretum seu consilium voluntatis suæ. Testantur id hæc dicta, nimirum Ephes. 1. B v. 11. *Omnia effecit ex consilio voluntatis suæ.* Loquitur enim Paulus de operibus Dei externis, seu iis quæ facit in tempore, &c. Act. 15. v. 18. *Nota sunt Deo ab ævo omnia opera sua.* Psal. 115. 3. *Omnia quæ voluit, fecit.* Quicquid Deus in tempore facit, ab æterno decrevit se facturum; sive homines creet, sive aboleat; sive eos salute æterna donet, sive æternum perdat.

Axiomata.

I. Externa opera Dei sunt indivisa & indistincta, id est, tribus personis communia, *principio, actione, & apotelesmate*, ut vocant: *principio*, inquam, à quo fiunt; *actione*, quâ fiunt; & *apotelesmate*, quod fit. Nam à tribus personis ut ab uno communi principio ratione unicæ communis essentiæ fit unica ac indistincta actione externum apotelesma seu opus Dei. C

Principium est duplex: unum commune *horum operum omnium, quod est divina essentia: alterum* singulare *& ad ea opera pertinens, quæ ad unam aliquam personam Sanctæ Trinitatis terminantur, quamvis principio communi conveniant. Hoc commode dixeris* personale principium *aut* determinatum. *Vt enim essentia est uniuscujusq; personæ: Sic etiam personæ cujusq; est illa essentialis externa operatio, sed quæ pro ratione proprietatis personalis ejus ad hanc aut illam personam terminatur. Vide Magistrum Sententiarum lib. 3. Distinct. primâ.*

II. Externa opera Dei ita sunt communia tribus personis Deitatis; ut interim tamen servetur certus ordo & distinctus modus in operando singulis personis conveniens. Nam quemadmodum personæ ipsæ D ordine ac modo inter se sunt distinctæ: sic etiam in operibus communibus non effectio, sed ordo & modus efficiendi distinguuntur. Pater est origo & fons operum, ut internorum, ita & externorum essentialium. Pater operatur à se per Filium & Spiritum sanctum in eis efficiendis: Filius operatur à Patre: Spiritus sanctus à Patre & Filio, Gen. 19. vers. 24. *Iehova dimisit pluviam sulphuris & ignis super Sodomam & Gomorrham a Iehova*, id est, Filius à Patre: Jerem. 34. 12. *Fuit verbum Iehovæ ad Ieremiam à Iehova*: Joh. 5. v. 19 *Non potest Filius à semetipso operari, nisi viderit Patrem operantem.* Unde *Pater non judicat quenquam*, Joh. 5. v. 22 nimirum judicio diviso a judicio Filii: & vers. 30. *Non possum ego à meipso facere quicquam*, id est, sine Patris præeunte autoritate & approbatione, & vi potentiaque effectrice ejusdem: nam sicut Filius habet à Patre communicatam divinam essentiam, ita etiam vim & potentiam effectricem. Ita de E Spiritu sancto dicitur Johan. 16. 13. *Non loquitur à semetipso, sed quæcunque audierit, loquetur.* Et v. 14. ait Filius de Spiritu sancto, *Ille me glorificabit, quia de meo accipiet & renunciabit vobis.* Præterea quædam externa opera proximè terminantur in Patre, ut exempli causâ *Creatio*: quædam in Filio, ut *Redemtio*: quædam in Spiritu sancto, ut *sanctificatio*.

III. Externa opera Dei sunt exsecutio decreti æterni: nam fiunt opera Dei nunc in tempore, ita ut decreto ipsius planè respondeant, id est, ut quæ decreta sunt, omnia actu fiant: & sicut decreta sunt, ita fiant.

IV Eaque omnia certò fiunt & à nulla creatura impediri possunt.

V. Eaque omnia fiunt suis certisque temporibus & locis quæ ab æterno in consilio Dei sapientissime sunt constituta, non serius, non citius, nec alibi quàm decretum ab æterno, sic ut in illis nihil sit fortuitum. Propterea operum Dei tempora & loca tam accuratè in Scripturis sanctis passim notata sunt.

VI. Testantur nobis Deum esse sapientem, bonum, potentem. Jobi 9. v. 4. & sequentibus.

CAPUT II.

In quo de Creatione in genere.

EXTERNA *opera Dei sunt duo*: Creatio & providentia actualis.

Vsitata est externorum operum Dei distributio in opera Creationis & Redemtionis. *Sic distributio ista est angustior distributo. Vsitata etiam est eorundem externorum operum Dei distributio in opera* naturæ & gratiæ singularis. Opera naturæ *dicuntur, quæ spectant communem hanc naturam ut rerum naturalium principium commune. Eaque spectant distinctè vel primum eorum natura, quæ est* in fieri *vel conservationem illius quæ est* in facto. *Illa* creationis, *hæc* providentiæ *nomine indicari solent.* Opera gratiæ singularis *dicuntur, quæ spectant gratiam singularem, ut rerum supernaturalium principium singulare; veluti* redemtio & restauratio. *Sed quia non tantum creatio est latâ significatione gratia, id est, beneficium gratuitum; ut conservatio & gubernatio rerum omnium; Nam quòd Deus nos & alia creavit & gubernat conservatque, non ex debito fecit & facit, sed ex mera gratia*: & opera naturæ *ambigue dicuntur etiam ea opera quæ à naturalibus causis producuntur, verùm etiam redemtio & instauratio sunt providentiæ divinæ opera; Certum enim est, quod providentia Dei se extendat, non tantùm ad creationem & gubernationem rerum ad naturales earum fines: sed etiam ad hominum salutem sempiternam, cui Deus non minùs providet atque corporali saluti, ut docetur Psal. 1. vers. ultimo, 1. Timoth. 2. Eam ob causam præstat adhiberi distributionem generis in species; sic ut opera Dei externa statuantur duo*, Creatio & Providentia actualis:

DE CREATIONE primo loco acturi, initio *vocem* explicabimus, deinde *rem ipsam*.

Creationis vox dupliciter accipitur, *propriè & communiter*.

Propriè significat productionem rei alicujus magnificentissimam & potentissimam solo nutu Dei sive ex nihilo, sive ex materia prius creata ex nihilo, sed ut ex ea id fieret quod factum est, non habente naturalem potentiam, sed obedientiariam duntaxat. eamq; in ordine tantummodo ad divinum agens.

Communiter verò pluribus modis accipitur. Interdum enim metonymicè significat decretum creandi, ut in libro Ecclesiastici cap. 24. v. 10. ait sapientia: *Ante seculum à principio creavit me*, id est, decrevit me creare & revelare in Ecclesia sua: nam sapientia illa in Deo est increata, in creaturis verò creata. Interdum idem est quòd regeneratio, quâ res antea creata, sed peccato corrupta, mutatur in melius, non secundum substantiam, sed secundum qualitates, ut Psal. 51. 12. *Cor mundum crea in me Deus.* Interdum valet idem quod productio rerum post primam creationem, etiam mediante generatione physica quâ creaturæ gignentes Deo tanquam instrumenta serviunt, ut species ab initio creatæ conserventur; secundum illud Psal. 104. 30. *Emittis spiritum*

Digitized by Google

spiritum tuum & creantur: & renovas faciem terra, id est, A creas quotannis terrâ nascentia & omnis generis animantia, atque ita faciem terræ renovas. Jesa 54. 16. *En ego creavi fabrum sufflantem in ignem prunarum & proferentem instrumentum ad opus suum: Similiter ego creavi interfectorem ad perdendum.* Interdum significat potentem immissionem justissimorum judiciorum Dei, ut Jesa. 45. 7. *Facio pacem & creo malum.* Interdum significat instaurationem rei destructæ, ut Jesa. 65. 17. *Ecce ego creaturus sum cœlos novos & terram novam.*

Hoc loco propria significatione sumitur, & sic definitur:

CREATIO *propriè dicta*, est primum externum Dei opus, quo is immediatè per se initio temporis res quæ antea non erant, solo omnipotente jussu à simplici non esse ad esse sine alteratione pro sua libera B voluntate produxit, idque aut ex nihilo aut ex materia antea e nihilo facta, sed naturaliter inhabili ad suscipiendam talem formam qualem Creator ei è nihilo creatam induxit. De hac agitur Genes. 1. & 2. Psal. 33. 6, 9. & 148. 5. 2. Petri 3. 5.

Vocatur etiam *creatio prima*, ut distinguatur à regeneratione quæ *creatio secunda, item creatio nova* dicitur.

Creatio igitur est *opus Dei externum*, id est, actio transiens quâ rebus creatis esse tribuitur: quia est realis quidam influxus potentiæ divinæ exsequentis, juxta illud Psal. 148. v. 5 *Ipse præcepit, & creata sunt.* Ac proinde etiam rebus quæ antea non erant, fuit prima creatio modus exsistendi: ut primus homo exstitit immediatè per creationem: cæteri homines exsistunt per generationem. *Iustinus Martyr, Expositione fidei* or- C thodoxæ pag. 293.

Hinc facile potest refutari objectio.

Qui genitus est, non est ejusdem naturæ cum genitore:
At Filius Dei est genitus: Ergo non est ejusdem naturæ cum genitore.

RESP. Major negatur: Modus enim exsistendi non tollit ὁμοουσίαν geniti & gignentis.

Creatio differt ab *æterna generatione.*

1. Quia creatio fit mandato: generatio hypostasi.
2. Creatio fit potentiâ essentiali: generatio naturâ & proprietate personali.

Differunt etiam *creare & facere.* Illud enim angustius est: hoc verò communius.

Creatio item differt *à generatione physica:*

1. Creatio est opus Dei per se: generatio Physica est D opus naturæ secundum Deum.
2. Creatio fit solo verbo & mandato, solo nutu & voluntate Dei: generatio Physica naturali ordine, à Deo antea constituto.
3. Creatio fit ex nihilo, ex nihilo, inquam, ut est terminus, non ut est materia & substantia aliqua: generatio physica ex præexsistente materia. Ita creatio est ortus simplex, cùm res de pura privatione materiæ & formæ actu exsistit: generatio autem physica & ortus secundum quid, cum materia novam induit formam vetere formâ priùs abscedente à mobili subjecto.
4. Creatio cujusque rei fit citra omne temporis momentum, quippe à virtute infinita, quæ nullo tempore capitur aut distinetur: generatio autem physica non nisi in tempore seu successu temporis perficitur. E Nam quod Aristoteles generationem negat fieri in tempore, à veritate alienum est.
5. Creatione non producitur res ejusdem substantiæ cum Creatore: at generatione physicâ producitur res ejusdem substantiæ cum generante.
6. Creatio fit sine motu & mutatione: at generatio physica est motus & mutatio aut certè fit cum motu: apparatâ videlicet materiâ per antecessionem mutationis.
7. Alius est ordo creationis, alius generationis physicæ: nam in creatione tenebræ priores luce fuerunt, privatio habitu, potentia ipso actu: at naturâ jam constitutâ habitus privationem antecedit, lux tenebras, visio cæcitatem.

CAPUT III.

In quo de Creationis causa efficiente.

EXPLICATA definitione vocis & rei, considerari operæpretium est creationis causas, effecta, &c.

E causis prima est efficiens, de qua theses aliquot proponemus.

Thesis I.

Causa efficiens creationis primæ est Deus ille, qui se patefecit primum Adamo & Evæ in Paradiso, deinde Abrahamo, Isaaco, Israeli, Mosi & cæteris Prophetis, nempe Pater, Filius & Spiritus sanctus: sic ut Creatio sit opus commune omnibus personis Sanctæ Trinitatis: Pater tamen singulari jure appellatur Creator, nimirum ut principium & summus terminus Creationis.

Hæc Thesis initio *declaranda*, ut de vero ejus sensu constet: deinde *confirmanda*. Quum dicimus creatorem cœli & terræ & omnium quæ in eis sunt, esse Patrem, Filium & Spiritum sanctum, non ita accipiendum ac si tres causas efficientes creationis vel tres creatores constitueremus. Nam ut Patris, Filii & Spiritus sancti una est atque eadem essentia, etiamsi ipsi personis distincti sint: ita etiam sunt una causa efficiens creationis. Sicut unus sunt Deus: ita unus sunt Creator. Nomen Creatoris est essentiæ & personæ uniuscujusque in essentia. Nam si absolutè personam consideraveris, nihil quod est essentiæ, personæ non est. Sin verò relatè personam consideraveris, secundum distinctionem & ordinem personæ unius ad alteram, nomen Creatoris ratione ordinis est proprium Patris, non Filii. Ideo Pater dicitur creator, & hoc titulo seorsim ornatur, non respectu personæ in se, sed ratione ordinis, dum respicitur ad alias sanctæ Trinitatis personas. Ut enim pater est principium filii: ita etiam operationum, velut creationis, conservationis, D gubernationis, &c.

Quo sensu prima persona Deitatis, nempe Pater appelletur Creator?

Jam eadem Thesis confirmanda. Stabilit illam primo testimonium Mosis, qui Genes. 1. vers. 1. ait: בראשית ברא אלהים *Bereschith Bara Elohim*, quod ad verbum sonat, *In principio creavit Dii* seu potius *Elohim*, sic ut unum idemque opus primæ creationis non uni personæ, sed pluribus tribuatur; quum ברא *bara*, sit verbū singulare, אלהים *Elohim* autem nomen plurale. Deinde multo clarius vers. 26. *Faciamus hominem ad imaginem nostram secundum similitudinem nostram.* Præterea testimonium Job. 35. v. 30. *Ubi est Deus* עשי *hosai factores mei?* Et Psal. 149. v. 2. *Lætetur Israel* בעשיו *behosav, in factoribus suis.* Item, Jes. 54. 5. *Nam mariti seu dominatores tui sunt* עשיך *hosajich opifices tui.* E

Hæc Thesis est diligenter tenenda. Semper plurimi fuerunt, qui Prophetarum Scriptis fidem non habuerunt, ac conjecturâ propriâ ducti, quod eis placitum esset de Deo & creatione definierunt, magnumque est & inter ipsos invicem, & apud quemque eorum adversus seipsum, de rebus earumque principio iuxta substantiam & numerum & motum & finem dissidium, *ut Iustinus Martyr loquitur in quorundam Aristotelicorum dogmatum eversione in proœmio paginâ 87. Edit. Commeliniana.*

Digitized by Google

Creatorem alium seu diversum à primo Deo esse quidam putaverunt, ut refert Clemens Alexandrinus libro 4. στρωμ. pag. 319. editionis Commelinianæ. Δημιουργὸν non esse Patrem Christi, sed eo superiorem Valentiniani dixerunt. Mundum hunc esse opus indignum Deo asseruerunt Marcionitæ: nam Creatore Deo majorem finxit Marcio Deum, ut docet Iustinus Martyr Apologiâ 2 pro Christianis pag. 54. editionis Commelinianæ & pag. 72. Mundum ab Angelis, non à Deo creatum tum dixerunt Simoniani, Nicolaitæ, Menandriani, Archontici. Mundum à septem tantum Angelis creatum, nugati sunt Saturniani, Basilidiani. Mundum ab inferioribus Angelis & diabolo conditum finxerunt Cerinthiani, Luciferiani, Carpocratiani, Valentiniani, Manichæi, Priscillianistæ. Mundi creatorem esse malum Deum, statuerunt Cerdoniani, Marcionitæ, Apellitæ. Mundi creatorem non esse Deum Abrahami, sed alium dixerunt Cajani. De quibus antiquis hæresibus videatur Irenæus Martyr libro 1. & 2. adversus hæreses, compluribus capitibus: item Tertullianus, Epiphanius, Eusebius, & Augustinus de hæresibus ad Quod vult Deum.

Porrò creatio immediatè tanquam à proprio principio fuit opus Patris, Filii & Spiritus sancti, quâ ratione sunt omnes unius ejusdemque essentiæ.

Hoc verò tempore de Patre nulla est disceptatio in Ecclesiis: omnes enim fatentur, ipsum esse Creatorem, At Samosateniani recentes negant, Christum Filium Dei, item Spiritum sanctum esse creatorem cœli & terræ, seu autorem primæ illius creationis à Mose descriptæ.

De Filio igitur Dei initio agemus, & *primò* ex Scriptura, atque primitivæ Ecclesiæ, quæ ante concilium Nicenum fuit, consensu asseremus, eum creasse cœlum & terram & omnia quæ in eis sunt: *deinde* assertionem nostram adversus exceptiones Samosatenianorum defendemus.

Primum locum occupet assertio nostræ orthodoxæ sententiæ, petita tum ex *testimoniis*, tum *aliis argumentis*.

Testimonia sunt hæc Joh. 1. v. 3. *Omnia per hunc Sermonem facta sunt, & absq; eo factum est nihil quod factum est.* Et v. 10. *Mundus per eum factus est, sed mundus eum non agnovit.* 1. Cor. 8. v. 6. *Nobis tamen unus est Deus, Pater ille à quo omnia & nos in ipso: & unus Dominus Iesus Christus, per quem omnia & nos per ipsum.* Coloss. 1. vers. 16. *per eum condita sunt omnia quæ in cœlis sunt & quæ in terra, visibilia & invisibilia, sive throni sive dominia, sive imperia, sive potestates, omnia per eum & ejus respectu condita sunt. Estq; ipse ante omnia & omnia per eum consistunt.* Heb. 1. v. 1, 2. *Multis vicibus multisq; modis olim Deus loquutus est Patribus in Prophetis, ultimis diebus hisce locutus est in Filio, quem constituit hæredem omnium, per quem etiam mundum condidit.* In his testimoniis dicitur *per Filium*, hoc est, ipsius propriâ vi & efficaciâ & potentiâ omnia esse creata. Nec enim particula PER significat in his locis causam instrumẽtalem seu administram, sed αὐτουργὸν, sed veram efficientem causam, sociam Patris in creando. Ac ubi Pater dicitur condidisse *per Filium*, nihil aliud intelligitur, quàm quòd Filius Patri fuerit συνεργὸς & ὁμόεργος, hoc est, quòd operatus sit unà cum Patre; & sicut Pater operatus est, quod sic cum eo Filius operatus sit. Heb. 1. v. 10. legitur, ad Filium esse dictum: *Tu in initio Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli; ipsi peribunt, tu autem permanes: & omnes ut vestimentum veterascent: Ac velut amictum circumvolves eos, & mutabuntur: tu autem idem es & anni tui non deficient.* Apoc. 3. v. 14. *Hæc dicit Amen, testis ille fidelis & verax, principium opificii Dei*, id est, à quo ortum ducunt omnes res conditæ. Principii enim vox hoc loco non passivè accipitur, sed activè, pro autore & causa efficiente opificii Dei.

A Hæc testimonia sufficienter, confirmant Filium Dei ab initio creasse omnia. Idem evincunt argumenta sequentia:

I. Verus Deus naturâ, est creator cœli & terræ.
Filius Dei est verus Deus naturâ.
Ergo Filius Dei est Creator cœli & terræ.

Propositio major est firmissima: nam ita proprium est Dei ut sit conditor cœli & terræ, hoc est, totius mundi & omnium quæ in eo sunt, ut verus Deus esse non possit, qui non sit mundi conditor. Sic enim dicitur Jer. 10. v. 11. *Dii isti qui cœlum & terram non fecerunt, perituri sunt è terra & regionibus sub cœlo ipsi.*

Assumtio abundè probata est supra cum de æterna Filii Dei Deitate ageretur.

Hoc argumentum rejici non potest, quasi in eo sit B petitio principii, eò quòd ex creatione rerum omnium suprà sit probata æterna Deitas Filii Dei: & hoc loco ex Deitate ejus probetur, quòd sit creator cœli & terræ. Regressus enim talis vitiosus non est, sed usitatus rectè disserentibus, quem Logici reciprocationem demonstrationis ὅτι & διότι appellant.

II. Conservator mundi est ejusdem creator.
At Filius Dei est conservator mundi: ut dicitur Coloss. 1. v. 17. *Omnia per eum consistunt.* Heb. 1. v. 3. *Qui quum sit effulgentia gloriæ & character personæ illius, sustinetq; omnia verbo illo suo potente.* Ergo, &c.

III. *Quæcunque Pater facit, hæc & Filius pariter facit.* Joh. 5. v. 19. hoc est, unà & conjunctim cum Patre. Non enim res à Patre factas, aliis rebus à se factis exprimit Filius, sed quia in agendo *par*, imo una & eadem, & C conjuncta est Patris & Filii, sapientia, voluntas, & potentia. Christus de omni opere Patris universè loquitur: Ergo etiam de creatione.

At cœlum & terram & omnia quæ in eis sunt visibilia & invisibilia Pater facit. *Præsenti tempore utitur, sicut Deus ipse loquens de creatione*, Jesa. 44. 19.
Ergo & Filius pariter facit.

IV. Qui per Prophetam dicit, *Ego Iehova facio omnia, extendo cœlos solus, expando terram per meipsum*, Jesa. 44. 19. Item, *Ego feci terram & hominem super eam creavi; ego manibus meis extendentibus cœlos, omni quoque exercitui eorum præcepta dedi*, Jesa. 45. 12. Item: *Sic ait Iehova creator cœlorum ille ipse Deus, formator terræ & opifex, idem stabiliens eam, qui non ad inanitatem creavit eam, sed ad inhabitandum formavit eam: ego sum Iehova & nullus præterea*, D Jesa. 45. v. 18 is profectò creavit omnia.
At Filius Dei hæc per Prophetam dicit.
Ergo Filius Dei omnia creavit.

Minor est certissima: nam, Qui per Jesaiam dixit, *Certè mihi sese flectet omne genu & omnis lingua palàm agnoscet Deum*, Jesa. 45. 23, is etiam superius allegata in eodem capite dixit. Atqui Filius Dei Christus per Jesaiam dixit, *Certè mihi sese flectet omne genu & omnis lingua palàm agnoscet Deum*: ut patet ex loco Pauli Rom. 14. 10. 11. *Omnes sistemur apud tribunal Christi. Scriptum est enim, Vivo, ego dicit Dominus, certè mihi sese flectet omne genu & omnis lingua palàm agnoscet Deum*: Ergo & paulo antè citata de creatione idem Filius dixit.

Huc facit quod Iustinus Martyr docet, Christum per Prophetas vaticinatum & loquutum, Apologiâ 1. E pro Christianis p. 58. Apologiâ item 2. p. 59. & 60. Eadem vero Apologiâ 2. pag. 75. Iudæos errare asserit, existimantes, semper Patrem cum Mose & aliis Prophetis locutum, cum æternus ille Sermo seu Filius Dei is sit, qui cum Prophetis & per eos est locutus. Sic & Tertullianus ait, libro adversus Judæos cap. 9. *Qui ad Moysen loquebatur, ipse erat Dei Filius.*

Hæ sunt probationes ex Scriptura: sequitur Ecclesiæ primitivæ consensus.

Credidit & docuit Ecclesia ante Synodum Nicænam

Digitized by Google

nam primam prorsus idem. Testimonia videantur suprà tertio lib. capite quinto de Filio Dei.

Quapropter Filius Dei Christus est causa efficiens seu autor primæ creationis rerum omnium.

Sequitur jam secundo loco defensio hujus confirmationis contra Samosatenianorum exceptiones, quas habent duplices; *generales* ad pleraque testimonia Scripturarum supra allegata communiter; & *speciales* ad singulam seorsim.

Primò excipiunt generaliter ad testimonia allegata ex Ioh. 1. 3, 10. 1. Cor. 8. 6. Coloss. 1. 16. Heb. 1. 2. *eos illis mirè abuti, qui inde probant, Christum esse creatorem omnium, cæli terræque. Sed in eo ipsos falli, primùm quòd unum Deum esse Christum cum Patre somniaverint, illique coæternum & coæqualem; quare etiam creatorem cum illo unum esse commenti sint. Secundò quòd creationis vocem non intellexerint, de nova creatione seu renovatione, reconciliatione & recapitulatione restaurationeq; accipi quoq; sæpe in Scripturis, ut Paulus docet: Tum cumulant Samosateniani ex novo Testamento, quæ de regeneratione loquuntur.*

Ad has generales exceptiones ista est nostra replicatio. *Primò* accusant Samosateniani abusionis & perversionis Scripturæ non tam nos vel eos, qui paulo ante nos in Ecclesia Christi docuerunt, sed omnes fidos Christi servos & ipsorummet Apostolorum Christi discipulos & eorum in primitiva & sequente Ecclesia successores, qui ut ab Apostolis & viris Apostolicis edocti fuerunt, ita eo sensu quo nos Scripturas superius recitatas intellexerunt, crediderunt & explicaverunt, ut postea patebit: sic ut insigniter arrogantes sint Samosateniani, qui, ut suam hæresin salvent, ipsorummet Apostolorum γνησίως discipulos deceptionis insimulant. Hi enim viri Apostolici non somniarunt, sed sanctè ab Apostolis instituti religiosè crediderunt & vigilantes confessi sunt, Christum esse unum Deum cum Patre, illique æternum & coæqualem, & hanc confessionem sanguine suo confirmarunt. Testimonia videantur supra in defensione Deitatis Christi adversus blasphemos hæreticos.

Iidem discipuli Apostolorum & sancti martyres, ut Christum non somniarunt, sed pie confessi sunt Deum æternum, Patri coæternum & coæqualem: ita eundem non commenti sunt, sed secundum Scripturas Sacras crediderunt Creatorem esse cum Patre, ut ex supra recitatis testimoniis liquet.

Secundò & discipuli Apostolorum & nos intelleximus Samosatenianis non monentibus creationis vocem sæpe in Scripturis de secunda creatione & regeneratione accipi. Sed tripliciter Samosateniani in hoc peccant: *Primò* quod inscitiæ accusant discipulos Apostolorum, quasi illi non intellexissent id quod Samosateniani, homines scilicet admodum periti, intelligunt. *Secundò* quod peccant παρεργείᾳ probando multis testimoniis spiritualem instaurationem hominum per Christum, quam nemo piorum negat. *Tertiò* perperam locos de prima creatione interpretantur per locos de secunda creatione seu spirituali instauratione. Tum enim rectè locus unus Scripturæ per alios exponitur, quando in omnibus de re eadem agitur. Quod si in illis de re diversa agatur, non possunt mutuo sese explicare. Iam in locis quos cumulant Samosateniani, non agitur de re eadem, de qua testimonia à nobis adducta agunt, ut deinceps clarius patebit.

* * *

Hoc replicatum esto ad generales exceptiones Samosatenianorum: videamus jam speciales exceptiones ad singula loca.

Ad locum Ioh. 1. v. 3. speciatim excipiunt, *Iohannem loqui de nova creatione per Christum Deum verbum, qui fuit caro. Dictionem enim omnia non esse referendam (ut vulgò fiat) ad primam illam rerum universarum creationem, non esse trahendam ad ista visibilia, sed restringendam esse ad negotium Evangelii jam tunc publicati & recepti, q. d omnia quæ nunc in Christi regno facta conspiciuntur (nam eo tempore quo Iohannes scripsit hanc suam de Iesu Christo historiam, multi jam ad ejus cognitionem venerant ac ex potestate tenebrarum ad verum Deum conversi erant) non aliunde facta sunt, quam Christi solius operâ, Evangeliiq; sui prædicatione. Nam, ajunt, & Christum ipsum dicere sine me nihil potestis facere. Sic Paulum dicere 2. Cor. 5 si quis in Christo nova creatura est: vetera præterierunt, ecce nova facta sunt omnia. Et Ephes. 1. ut omnia per Christum restauraret, & c. 3 Omnia creavit per Iesum Christum: & hîc creare, ajunt, pro instaurare à Paulo usurpari, ut multis etiam veteribus & modernis placuerit. Ideo statim additam restrictionem, ne quis universaliter de omnibus creaturis hoc dici putet; addi enim* quod factum sit, *ut intelligatur Iohannem loqui de iis rebus quæ facta sunt per eum. Nam ea exceptione innuere Iohannem, alia esse sine illo facta, antequam educeretur ex semine David, ut sub Veteri Testamento fuerit. Opera Christi futura describi Iesa. 35. & 71. quæ Matth. 2. & Luc. 4. recenseantur. Et hæc esse opera novæ creationis seu restaurationis. Summa est loqui hîc Iohannem de Christo ex Maria nato, per quem locutus sit Pater, non olim, sed novissimis istis temporibus: unde quoq; Sermo vel Verbum dicatur. De novo Testamento eum loqui, cujus Christus homo, teste Paulo, sit Mediator; & Mediatori competere ut sint per illum omnia, nõ autem ex ipso. Hæc autem facta novæ creationis describere Evangelistas quatuor, quæ per eum fecerit Pater. Nam & Lucam scribere, signa fecisse Deum per illum, dæmones expulisse, & omnes morbos sanasse, quia Deus erat cum illo, nihil autem usquam tribui Deo in Christo incarnato. Et Christum quoq; sibi credi non velle, si à seipso loquatur vel faciat aliquid, sed propter opera, quæ egit Pater per eum, sibi credi voluisse. Sic alias de Christo scribere Evangelistam, bene omnia fecit: sed quæ illa omnia? opera nempe novi Testamenti, novæ creationis in sanandis mutis & surdis, quæ etiam Iesaias ante multò prædixerat: at de creatione cæliterraq; per Christum, nusquam cum omnibus Prophetis, vel verbo meminisse. Sed & Iohannem cap 1. apertè ostendere gratiam & veritatem per Christum factam esse seu exsolutam, ut per Mosem legem. Neminem ergo sibi somniare debere Filium Dei Christum æternum, cujus generatio vel unctio æterna demonstrari non possit, sed nec ullum opus: tum quòd aliquid acceperit à Patre, aut illi potestas data sit omnium Isti enim ex Maria nato hæc omnia tribuere Scripturam.*

Hæc est Samosatenianorum ad tertium versum primi capitis Iohannis prolixa exceptio, ad cujus partes singulas ordine replicabimus.

Primò excipiunt Iohannem loqui non de prima illa creatione de qua Genes. 1. Sed de nova creatione per Christum Deum Verbum, qui fuerit caro: Novam autem creationem esse tum instauratione & conversione multorum ad verum Deum, signorum & miraculorum patrationem, tum gratiæ veritatis effectionem.

Sed in ista exceptione quatuor continentur errores. *Primò* dicunt Samosateniani hunc locum Iohannis esse intelligendum non de prima creatione, sed de secunda seu nova creatione: *secundò* Christum agnoscunt Deum, non naturâ & reipsâ, sed nomine duntaxat: *tertiò* malitiose corrumpunt verba Iohan. 1. v. 14. λόγος σὰρξ ἐγένετο: *quartò* perperam definiunt secundam seu novam creationem.

Primus error est, hunc Johannis locum non esse de prima creatione, sed de spirituali instauratione intelligendum. Atqui esse eum de prima creatione intelligendum, scopus Iohannis ostendit. Nam propositum ei fuit docere, Sermonem illum ab æterno Deum fuisse. Hoc confirmat his argumentis: 1. quia erat in principio scilicet mundi, hoc est, cum mundus e nihilo crearetur: 2. quia erat apud Deum: 3. quia omnia quæcunque facta sunt, per ipsum facta sunt. Tertium igitur argumentum sic concludendum: Per quem omnia facta sunt, sine quo factum est nihil, quod factum est, is profecto fuit Deus ab æterno. At per Sermonem illum omnia facta sunt, & sine ipso factum est nihil quod factum est. Ergo Sermo ille fuit ab æterno. In hac confirmatione primum notanda Thesis quam Johannes constabilit: ea est, *Sermo ille erat Deus.* Non dicit, præsenti tempore, Sermo ille est Deus, ne quis cavilletur, esse jam quidem Deum, sed non fuisse Deum ab æterno: sed utitur verbo præteriti temporis ERAT, ut doceat, non cœpisse demum esse Deum, postquam ex Maria virgine natus est, sed fuisse Deum antequam ex illa natus est. Deinde perpendatur vis argumenti confirmationis, quia *per ipsum omnia facta sunt, & sine eo factum est nihil quod factum est:* hoc nihil habere roboris ad Thesin hanc probandam, nisi de prima mundi & omnium quæ sunt in mundo creatione ex nihilo intelligeretur. Nec enim Deus est qui in tempore demum Deus esse cœpit; & per quem principio omnia ex nihilo creata non sunt. Hic igitur Johannis locus de prima creatione est accipiendus. De secunda creatione intelligendum esse Samosateniani evincere non poterunt.

Hæc de primo errore.

Secundus error est ex homonymia, quòd Christum esse Deum fatentur, sed quomodo? non naturâ, sed nomine duntaxat, quemadmodum Moses vocatur Deus Aaronis & Pharaonis, & quemadmodum Augustus Cæsar appellatur Deus à Melibœo. Atqui si naturâ Deus non est, a nobis Christianis pro Deo habendus non est. *Nam etiamsi sint qui dicantur Dii, & in cœlo & in terra (sicut sunt dii multi, & domini multi) Nobis tamen unus est Deus, Pater ille à quo omnia, & nos in ipso,* ut Paulus docet 1. Cor. 8. v. 5. 6.

Tertius error est ψευδερμηνεία & malitiosa depravatio insignis illius loci Johannis cap. 1. vers. 14. ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο. Hunc enim sic vertunt; Sermo fuit caro: & explicat, homo ille qui dicitur Sermo, fuit vilis, infirmus & in mundo contemtus: At hoc non est vertere, sed pervertere: non explicare, sed implicare: Verti autem debet: *Sermo ille factus est caro:* & sententia est, Sermo ille qui erat Deus, factus est homo assumta natura humana.

Quartus error est falsa definitio secundæ aut novæ creationis. Signorum enim & miraculorum patratio non est nova illa creatio: nam & Prophetæ in Veteri Testamento signa & miracula fecerunt, nec tamen illi novæ creationis effectores exstiterunt.

Ad huius replicationis membrum primum *duplicant* Samosateniani & probare nituntur, non de prima creatione, sed de secunda hunc locum esse capiendum: non esse de prima creatione intelligendum conantur probare tribus rationibus:

Prima ratio est, *quia Christus non sit unus Deus cum Patre.* At hoc falsum esse evicimus quum æternam Filii Dei asseveremus Deitatem.

Secunda ratio est: *Unus Deus Pater creavit omnia: alius ergo non est Creator. Solus erat & nemo illi aderat, quum crearet cælos, Iesaiâ 44. teste. Solus extendit cœlos, Jobo teste c. 6. Ille creator omnium ubiq; in lege, à Prophetis Christo, & Apostolis prædicatur, tum in Symbolo Apostolico. Vide locos Deut. 32. Esa. 40. 42. 44. Malach. 2. Sic Act. 4. 14. 17.*

A Ad hanc secundam rationem *triplicamus.* Enthymema est tale: *Solus Pater omnia creavit. Non ergo Filius.* Antecedens est ambiguum: nam si Deo Patri Creatori opponantur dii gentium fictitii, rectè illi excluduntur à gloria creationis: dii enim gentium fictitii non crearunt cœlum & terram. At si excludatur Filius Dei & Spiritus sanctus, quemadmodum à Samosatenianis excluditur, falsum est antecedens.

Ad probationem ejus loca adducta non faciunt. Primus locus est Jesa. 44 v 19. ubi dicitur: *Sic ait Iehova liberator tuus, & formator tuus ex utero: Ego Iehova faciens omnia, extendo cælos solus, expando terram per meipsum.* At Jesaias non dicit, sic ait Deus Pater, sed sic ait Jehova: Ergo Deus in hoc Jesaiæ loco loquens non est solus Pater; sed unus ille Jehova Elohim, hoc est, Pater, Filius & Spiritus S. ut in loco de Deo est demonstratum. Deinde Jehova ibi non excludit Filium suum, sed commentitios Gentilium deos, ut contextus ostendit. Alter locus Jobi 9 v 8. *Qui extendit cælos solus & calcat excelsa maris,* tam non est de solo Patre intelligendus, quam præcedens. Solum Patrem creatorem omnium ubiq; in Lege, à Prophetis, Christo & Apostolis prædicari, esse falsum loca de Filio Dei Creatore nuper allata ostendunt & paulo post loca, quæ de Spiritu S. proferemus, evincent. Quod vero in Symbolo Apostolico soli Patri creatio tribuitur: non ideo fit, ut Filius negetur esse creator, sed quia Pater, ut Deitatis ipsius, ita etiam omnium operum Deitatis fons est & origo, ac proinde etiam creationis. Nec magis sequitur, Filium non esse creatorem cœli & terræ, quia solus Pater creator cœli & terræ in symbolo prædicatur: quam Patrem non esse Dominum nostrum, quia solus Filius Dominus noster in Symbolo prædicatur. Allegant postea plura loca nempe Deut 32 v. 18 *Rupem quæ genuit te oblitus es; & oblivioni tradidisti Deum formatorem tuum.* Jes. 40. v. 28. *Annon novisti? nonne audivisti Deum æternũ Iehovam, creatorem extremitatũ terræ non defecisse, neq; defatigari?* & c. 42. v. 5. *Sic ait Deus ille fortis Iehova, creator cælorum & qui extendit eos, qui expandit terrã & res prognatas ex ea, qui dat animam populo exgenti in ea, & Spiritum ambulantibus in ea.* & c. 44. v. 19. *Sic ait,* &c ut paulo ante est citatus locus Mala. 2. v. 10. *Nonne Deus fortis unicus creavit nos?* Act. 4. v. 24. *Domine, tu es Deus ille, qui fecisti cælum ac terram, mare, & omnia quæ in eis sunt.* & c. 14. v. 15. *Viri cur ista facitis? nos quoque sumus homines iisdem quibus vos affectionibus obnoxii, annunciantes, ut à vanis istis rebus convertatis vos ad Deum illum vivum, qui fecit cælum & terram, & mare & omnia quæ in eis sunt.* Et c. 17. v. 24. *Deus ille qui fecit mundum & omnia quæ in eo sunt, quum sit cæli & terræ Dominus in manu factis templis non habitat.* Ex his locis colligunt, solum Patrem, non autem Filium esse creatorem cœli & terræ. At primò hoc in iis non asseritur: deinde nõ magis hoc ex illis cõfici potest, quam si quis ex illis locis in quibus Filio Dei creatio cœli & terræ tribuitur, non etiam expresse Patri, velut Joh. 1. 3. & 10. Col. 1. 16. Heb 1. 10. colligere vellet, Filium solum esse creatorem cœli & terræ, non etiam Patrem. Errant Samosateniani, dum pro oppositis habent, quæ opposita non sunt. Quum itaque dicunt; *Pater creavit cœlum & terram, Ergo Filius non creavit cœlum & terram:* perinde faciunt ac si quis argumentaretur Pater conservat omnia; Ergo Filius non conservat omnia. Pater est primus ille & ultimus ille: ergo non Filius. Paulus docuit Evangelium inter Gentes. At hæc non sunt opposita: nam opposita non definiuntur quibus idem non possit tribui, sed quæ eidem non possint tribui, secundum idem & ad idem. Sic triplicavimus ad secundam rationem.

Tertia

Digitized by Google

Tertia ratio Samosatenianorum hæc est:

Omnia prorsus opera divina, sub veteri testamento facta, illi uni Deo Patri Christi tribuuntur, non autem Filio:

At creatio prima cæli & terræ est opus divinum sub veteri testamento factum:

Ergo illi uni Deo Patri Christi tribuitur, non autem Filio.

Propositionem probant ex cap. 13. Actor v. 17. & sequentibus, in quibus multa opera divina sub veteri testamento facta enumerantur, eaque uni Deo populi Israelis & Patri Christi tribuuntur: *Deus ille* (ait Paulus) *populi hujus Israelis, elegit Patres nostros, & populum sursum evexit quum commoraretur in terra Ægypti, & ex ea eduxit eos elato brachio*, &c.

Ad istam rationem hæc nostra est triplicatio. *Primò* propositio est falsa: *Deinde* ad eam probandam non facit locus ex Actis Apostolicis adductus, quod liquet ex collatione illius cum aliis locis: Nam quem tentarunt Israelitæ in deserto is eduxit illos ex Ægypto. At Christum tentarunt Israelitæ in deserto, ut docet Paulus 1. Cor. 10. v. 9. Ergo Christus eduxit illos ex Ægypto. Istud colligitur etiam apertè ex loco Exod 14. v. 19. *Tum profectus Angelus ipse Dei, qui antecedebat castra Israelitarum, ivit a tergo eorum.* Idem verò Angelus Dei præcedente c. 13. v. 21. dicitur Jehova: *Iehova antecedebat eos interdiu in columna nubis ad deducendũ eos viâ illâ, & noctu in columna ignis, ad afferendum eis lucem.* Et cap. 23. v. 20. *Ecce ego mitto Angelum ante te, ad servandum te in hac via, & ad introducendum te in locum illum quem preparavi. Cave tibi ob præsentiam ejus, & ausculta voci ejus, ne exacerbes eũ: quia nõ feret defectionem vestram, quia nomen meum est in eo. Nam si sedulo auscultaveris voci ejus, & feceris omnia quæ edicam: plane inimicus ero inimicorum tuorum, & hostiliter agam cum hostibus tuis. Quum iverit Angelus meus ante te, & introduxerit in terram Emoræi & Chitæi*, &c. Unde etiam 2. Sam. 7. v. 23 dicitur plurali numero, *Quæ enim est sicut populus tuus, sicut Israel gens illa in terra: ad quam redimendam sibi in populum,* הלכו אלהים *iverint Elohim?*

Falsitatem propositionis ostendit etiam apertissime ipse Dominus quum ait Joh. 8. v. 58. *Amen amen dico vobis priusquam Abraham exsisteret, ego sum.* Qui fuit ante Abrahamum, is etiam operatus est ante Abrahamum. Johannes Evangelista cap. 12. v. 41. dicit, Jesaiam vidisse gloriam ejus (videlicet Christi, de hoc enim Johannem loqui contextus ostendit) & locutum esse de eo. Ergo Filius Dei in veteri testamento manifestavit gloriam suam, & Prophetas ad Ecclesiam suam misit.

Consentiunt orthodoxi veteres Patres: *Iustinus Martyr* Apologiâ secundâ pro Christianis ad M. Antoninum Imperatorem, pag. 75. dicit: *Iudæi existimantes, semper Parentem rerum cunctarum cum Mose esse locutum, cum qui cum eo est locutus, Filius Dei esset, qui & Angelus & Apostolus cognominatus est: rectè & a Prophetico Spiritu & ab ipso Christo coarguuntur, neq; Patrem neq; Filium nosse.* Ibidem ait, Filium prius per ignis formam & imaginem incorporeã Mosi ac cæteris Prophetis apparuisse. Et in Dialogo cum Tryphone Judæo pag. 280. ait: *Itaq; neq; Abraham, neq; Isaac, neq; Iacob, neq; hominum alius quisquam, Patrem & ineffabilem Dominum rerum omnium universorum & ipsius Christi, vidit*, &c. Et paulò post de Filio Dei ait: *de voluntate ejusdem, homo ex virgine natus est, qui etiam aliquando ignis fuit, in suo cum Mose e rubo colloquio.*

Tertullianus libro adversus Judæos c. 9 ait: *Qui ad Mosen loquebatur, ipse erat Dei Filius, qui & semper videbatur. Deum enim Patrem nemo vidit unquam & vixit: & ideo constat ipsum Dei Filium Mosi esse locutum.*

Novatianus libro de Trinitate Tertulliani operibus adjuncto capit. 26. *Ecce idem Moses refert alio in loco, quòd Abrahæ visus sit Deus. Atqui idem Moses audit à Deo, quòd nemo hominum Deum videat, & vivat. Si videri non potest Deus, quomodo visus est Deus? Aut si visus est, quomodo videri non potest? Nam & Iohannes, Deum nemo, (inquit) vidit unquam. Et Apostolus Paulus: Quem vidit hominum nemo, nec videre potest. Sed non utiq; Scriptura mentitur. Ergo verè visus est Deus. Ex quo intelligi potest, quod non Pater visus sit, qui nunquam visus est, sed Filius, qui & descendere solitus est, & videri quia descenderat.*

Quin etiam Patres orthodoxi Filio Dei opus primæ creationis apertè tribuunt. Velut Justinus Martyr Apologiâ secundâ pro Christianis, pag. 72. ait; *Verbo Dei* (sic ibi appellat Filium Dei) *factum esse mundum universum.* Et Dialogo cũ Tryphone Judæo pag. 221. & 222. in verbis illis, in creatione hominis Gen. 1. v. 26. *Faciamus hominem ad imaginem nostram.* Deum Patrem dicit locutum esse, non secum ipsum, nec cum elementis, nec cum Angelis, nec enim Angelorum creaturam esse corpus humanum: sed cum Filio, de quo ait: *Hæc ipsa à Patre revera edita progenies, ante creaturas omnes unà cum Patre fuit, & cum ea Pater colloquitur.* Filius ergo una cum Patre fecit hominem ex limo terræ. Suprà plura ex Justino fuerunt allata.

Tertullianus Apologetico adversus Gentes, c. 21. ait, Christum miraculis ostendisse *se esse Verbum Dei, (id est λόγον,) illud primordiale primogenitum virtute & ratione comitatum, & Spiritu instructum, eundem qui verbo omnia & faceret & fecisset.*

Sic triplicavimus ad tertiam rationem.

Quarta ratio est: *Moses qui primam rerum omnium creationem accuratè descripsit, non docet, ullum Filium Dei adfuisse Patri in creatione. Ergo Filius non creavit cum Patre cælum & terram & cæteras creaturas.*

RESP. Antecedens est falsum. Nam Moses primò toties docet, Filium Patri in creatione adfuisse, quoties in historia creationis scribit, *Dixit Deus fiat hoc vel illud.* Nec eludi hoc potest, quasi *dicere* hîc acciperetur pro *jubere & imperare*: meliores enim sunt interpretes Mosis Apostoli, qui tradunt per Filium secula esse condita Joh. 1. v. 3. Heb. 1. v. 2. Col. 1. v. 16. Deinde cum creationem hominis describens ait, Deum dixisse Gen. 1. v. 26 *Faciamus hominem ad imaginem nostram, secundum similitudinem nostrã*: eo expresse docet, plures personas creasse & fecisse hominem, quam unam. Colloquium enim non habuit una persona secum, nec cum elementis, nec cum Angelis, nec enim homo est creatura Angelorum: sed cum personis sibi æqualibus, quum idem ipsis quod sibi opus creationis hominis tribuit, & eandem ipsis gloriam, quam sibi adscribit, quum æque ad illorum atq; ad suam imaginem hominem cõdendum dicit. Quod verò cùm Creator dixit, *Faciamus hominem ad imaginem nostram, secundum similitudinem nostram*, citra ambiguitatem certò ad aliquem, qui & numero alius & rationalis sit, ipsiq; æqualis, locutus est: cognoscere possumus ex aliis ejusdem verbis Gen. 3. v. 22. ubi dicit, *Ecce homo estne sicut unus ex nobis?* Nam *sicut unus ex nobis*, dicens tum numerum eorum qui una essent, tum minimum duos indicavit: tum eorum inter se æqualitatem ostendit.

INSTANT Samosateniani; *Quum Moses enumeret etiam animantia, bestias, insecta, herbas & quidlibet suo genere: absurdum esset non fieri aperte mentionem Filii Dei.*

RESP. *Primò* si valere debet hæc instantia, poterit ex historia creationis à Mose descripta colligi, Angelos non esse creatos, quia Moses nullo verbo illorum meminit: aut saltè absurdum erit, Angelorum inter creaturas mentionem nullam fieri. *Deinde* falsum est non fieri mentionem Filii Dei, ut paulò ante ostendimus. *Tertiò* etiamsi plane nullam ejus faceret mentionem, tamen nobis nihil obesset: nam argumentum a particulari autoritate negative non valet: Moses hoc non scripsit; ergo credendum non est. Quod enim Moses

Digitized by Google

non scripsit, id alii Prophetæ & Apostoli scripserunt. Quid quod placuit Deo, non unà vice plenè, sed paulatim & seipsum & opera sua manifestare?

INSTANT rursus: *In prædictionibus de instaurandâ creatura lapsa fit mentio futuri Christi per quem instaurato erat facienda Genes. 3. & 12. & 22. & passim in Mosaicis prædictionibus, typis, figuris & umbris. Ergo absurdum esset non fieri ejus mentionem in historia prima creationis. Absurdum esset insecta & umbras memorari, non autem ipsum Filium Dei.*

RESP. Nego consequentiam: nec enim absurdum tale ex historia creationis colligi potest. Fecit enim Moses mentionem Filii Dei in creatione, ut ante ostendimus. Deinde etiamsi non fecisset, tamen absurdum non foret: quia Deus sub veteri Testamento sese operaque sua manifestabat paulatim, prout sibi beneplacitum fuit.

Sic refutatæ sunt rationes quatuor, quibus Samosateniani frustra conantur evincere, verba Johannis, *Omnia per ipsum facta sunt*, non esse de prima creatione intelligenda.

His depravationibus Scripturæ Samosatenicis præferimus veteres orthodoxos Patres, qui hunc Johannis locum de prima creatione intellexerunt.

IGNATIVS epistola ad Trallianos præmunit Christianos contra χριστεμπόρους, id est, Christi luciriones quosdam qui dicebant, non per Christũ omnia creata.

IRENÆVS li. 1. adversus hæreses c. 1. pag. 33. *Iohanne enim unum Deũ exponente, & unum unigenitũ Christum Iesum annunciante, per quem omnia facta esse dicit, hunc verbum Dei, hunc unigenitum, hunc factorem omnium, hunc lumen verum illuminans omnem hominem, hunc mundi fabricatorem, hunc in sua venisse, hunc eundem carnem factum & habitasse in nobis*, Et c. 19. ait: *Vnus Deus omnipotens, qui omnia condidit per Verbum suum, & aptavit & fecit ex eo quod non erat ad hoc ut sint omnia, quemadmodum Scriptura dicit, verbo enim Domini cœli firmati sunt, & Spiritu oris ejus omnis virtus eorũ: Et iterum: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Ex omnibus autem nihil subtractum est, sed omnia per ipsum fecit Pater, sive visibilia sive invisibilia, sive sensibilia, sive intelligibilia*, &c.

Et lib. 3. c. 8. *Quoniam sive Angeli, sive Archangeli, sive throni, sive dominationes, ab eo qui super omnes est Deus, & constituta sunt & facta per Verbum ejus, Iohannes quidem sic significavit. Cum enim dixisset de Verbo Dei, quoniam erat in Patre, adjecit, Omnia per eum facta sunt, & sine eo factum est nihil.*

Eodem libro, c. undec. *Omnia talia circumscribere volens discipulus Domini, & regulam veritatis constituere in Ecclesia, quia est unus Deus omnipotens, qui per Verbum suum omnia facit & visibilia & invisibilia: significans quoque quoniam per Verbum per quod DEVS perfecit conditionem, in hoc & salutem his qui in conditione sunt præstitit hominibus: sic inchoavit in ea quæ est secundùm Evangelium doctrina, In principio erat Verbum & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil quod factum est.*

Quatuor rationibus, quibus videri volunt probare Samosateniani, hunc Johannis locum non esse de prima creatione intelligendum: subjiciunt probationes, quibus frustra conantur firmare, eum de secunda creatione seu regeneratione accipiendum.

Prima probatio hæc est: *Vbiq; in novo Testamento nova creatio Christo tribuitur, per quem Deus hanc exsecutus est: Ergo & hic Iohannis locus de nova creatione est intelligendus.*

Antecedens probant inductione multorum novi Testamenti locorum, qui de secunda creatione agunt. velut 1. Cor. 8. 6. Eph. 2. 10. 2. Cor. 5. 17, 18, 19. Eph. 2. 15, 16. Eph. 3. 9. Col. 1. 16. 20.

RESP. Nego consequentiã: peccant enim *primò* Samosateniani elencho parium, dum locorũ de regeneA ratione, & hujus in Johanne loci parem esse rationem statuunt, quum par non sit. *Deinde* multa testimonia de regeneratione nostri per Christum absque necessitate coacervant: Quis enim piorum inficiatur per Christum nos regenerari?

Tertiò testimonia congeruntur dissimilia: sunt enim quædam ex illis plane ἐξαγώνια. Velut quod allegant ex 1. Cor. 8. 6. *Vnus Dominus Iesus Christus per quem omnia & nos per ipsum.* Hunc locum ad probandam regenerationem per Christum adducentes, extra oleas (quod ajunt) vagantur. Nam agitur de iis quæ idolis fuerant immolata, an iis Christiani vesci debeant: & ostenditur neq; idola, neq; eorum quenquam, qui dicuntur dii in cœlo aut in terra quicquam in idolothyta posse, sed eum solum, qui fecit omnia, eumq; tum in res quæ idolis offeruntur, tum in idololatras potestatem omnem obtinere, quum ipse unus sit Deus Pater ille à quo omnia & nos in ipso: & unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. Argumentatio Paulina hęc est: *Idolum nihil est in mundo*: hoc est, quicquid est falsorum deorum quibus gentiles sacrificant, ii nihil habent divini numinis, nullam exserunt vim & efficaciam in ea quæ ipsis immolantur, ut nec iis qui immolant benefacere aut aliis qui non immolãt malefacere possunt. Istud Paulus confirmat hoc argumento: quia *nullus est alius Deus, nisi unus.* Hoc argumentum probat, quia *etsi sint qui dicantur dij & in cœlo & in terra* (*sicut sunt dij multi & domini multi*, videlicet ex hominum Deum verum ignorantium opinione & nuncupatione) *nobis tamen* (fidei domesticis & verum Deum cognoscentibus,) *unus est Deus, Pater ille, à quo omnia & nos in ipso, & unus Dominus Iesus Christus, per quem omnia & nos per ipsum.* hoc est, nos Christiani scimus unũ tantum esse verum Deũ, rerum omnium creatorẽ; idola, ut ut dii vocentur & domini, tanquã aliquid sint, reipsa dii non sunt nec quicquam numinis & potestatis & efficaciæ habent.

Ephes. 2. v. 10, 15. & 2. Cor. 5. v. 17, 18, 19. agitur de nova creatione seu regeratione: sed propterea non sequitur, de illa etiam Joh. 1. v. 3. agi. Nullus locus scripturæ est trahendus ad explicationem alterius loci in quo de re prorsus alia tractatur. Scriptura per Scripturam tum rectè explanatur, quum illarum Scripturarum est analogia & convenientia justa. Deinde cum Samosateniani argumentantur: *Nova creatio tribuitur Christo: non ergo prima illa creatio*: apertè peccant ignoratione elenchi, dũ fingunt opposita esse quæ non sunt. Quid enim impedit quo minus uni & eidem utriusq; creationis effectio tribui possit? Quòd si hæc propositio vera sit, *Quisquis est autor regenerationis, is non est autor primæ creationis*, tum sequetur nec Deum Patrem esse mundi molitorem; quia & ipse novę creationis est autor. Si verò Patri alterum detrahi nequit, quia alterum ei competit: prorsus idem de Filio sentiendum erit.

Vrgent in loco ex 2. Cor. 5. v. 17. particulam *omnia*, quę exstat etiam Joh. 1. v. 3. Ajunt; *addit præterea, vetera præterierunt, ecce nova facta sunt omnia. En quoq; omnia nova audiu in Christo. Certè cœlum terraq;, mare, arbores, animantiaq; omnia denuò creata non sunt per Christum.* q. d.

Quemadmodum 2. Cor. 5. v. 17. per particulam *omnia*, non debent intelligi cœlum, terra, mare, arbores, animantia omnia, ita nec Joh. 1. v. 3. At prius est. Ergo & posterius.

RESP. Prius nunquam à nobis negatum fuit. Nam cum Apostolus dicit: *vetera præterierunt*, intelligi in eo qui est in Christo: *ecce nova facta sunt omnia*, intellige in eodem homine qui est in Christo: ut sensus sit, renovatus est per omnia: & per particulam *omnia* non intellige substantias animæ & corporis, multò minùs ratione carentes substantias, cœlum, terram, arbores, &c. sed solas qualitates in omnibus regeneratis. Hoc igitur conce-

concedimus; sed posterius falsum est, ob elenchum parium, neutiquam enim par est ratio dicti Joh. 1. v. 3. cum isto 2. Cor. 5. v. 17.

Locus Ephes. 3. v. 9. tam de regeneratione, quàm de prima creatione accipi potest. Imò ex prima creatione colligit Apostolus secundam. q. d. Per quem Deus omnes populos condidit, per eundem illos instaurat: At per Christum illos omnes condidit: Ergo per eundem illos instaurat.

De loco ad Col. 1. v. 18. postea dicetur. Sequitur refutatio SECVNDA probationis, cujus summa huc redit:

Si initium operum Christi fuit in novo Testamento, tum sequitur hunc locum Iohannis non esse intelligendum de prima creatione, sed de regeneratione: Illud est: Ergo & hoc.

Assumtum probant testimoniis Lucę, Pauli & Marci: *quia Lucas dicat Actor. 1. omnia se scribere, quæ Iesus cœperit facere & docere, usque ad illud tempus, quo in cælum assumtus est: Paulus verò in epistola ad Hebræos c. 1. v. 1. & 2. & 3. & 12, Christo tribuat ea duntaxat opera quæ novissimis temporibus per ipsum Deus fecit: Marcus deniq; descibat initium Evangelii Iesu Christi. Hos testes omnes ajunt mentituros, si Christus in principio mundum creasset, ipsi verò initium operum Christi referant demum ad novi Testamenti tempus.*

RESP. *Primò* Samosateniani simpliciter accipiunt, quæ à Luca, Paulo & Marco secundùm quid dicuntur. Evangelistarum & Pauli in locis allegatis propositum fuit describere res à Christo incarnato gestas, quoniam hoc proprium est Evangelii strictè sic dicti, quod propriè loquendo est bonum illud nuncium de Christo in carne exhibito. Itaq; mentiti non sunt, etiamsi historiam de Filio Dei non cœperunt inde à creatione mundi, quia iste ipsorum scopus non erat, omnia omnino opera ejus describere, sed opera incarnati, itaque initii eorum recte meminerunt. Sic igitur isti argumentantur; *Cujus incarnati opera initium certum habuerunt, is nihil fecit ante incarnationē: At Christi incarnati opera initium certum habuerunt: Ergo Christus nihil fecit ante incarnationem.* Quis non videt propositionis manifestam falsitatem,

Secundò non omninò tacuerunt de opere primæ creationis: nam Paulus illud apertè Filio Dei tribuit Hebr. 1. v. 2. *Quem constituit hæredem omnium, per quem etiam mundum condidit*. Et v. 10. testatur ad Filium esse dictum illud Psal. 102. v. 26. *Tu in initio Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli.*

Tertiò etiamsi Lucas & Marcus in historia Evangelica & Paulus in epistola ad Hebræos Filio Dei opus primæ creationis non tribuissent: falsum tamen esset, nihil de hoc in novo Testamento doceri. Nam quod in uno aut altero libro præteritur, in aliis docetur, ut ex suprà allegatis locis patet.

TERTIA ipsorum probatio hæc est:

Si Christus ipse Iohan. 5. probans adversus Iudæos se esse Filium Dei, non argumentatur ex opere primæ creationis, sed tantùm ex operibus secundæ creationis: tum & hic locus tantùm de secunda creatione est accipiendus: Prius est: Ergo & posterius.

Assumtum duobus argumentis statuminare nituntur. 1, *quia tantùm meminerit sanationum, vivificationis, resuscitationis & judicij. 2. quia non de præteritis operibus locutus sit, cùm non dixerit, ut Pater operabatur creando, ita & ego operabar creando: sed de præsentibus, dicens: Pater meus usque adhuc operatur, & ego operor: item, quæcunque ille facit, hæc etiam Filius pariter facit.*

RESP. Assumtum vitiosum est dupliciter. Nam primò confunduntur in eo quæ distinguenda. Fingunt Samosateniani verbis illis, v. 17. *Pater meus usq; adhuc operatur, & ego operor,* Christo propositum fuisse probare, se esse Filium Dei: cum potiùs CHRISTVS, quum eum Judæi persequerētur & studerent trucidare, quòd die Sabbathi sanasset miserum quendam, qui tricesimum-octavum annum in morbo egerat: voluerit verbis adductis probare, se habere potestatem operandi die Sabbathi. & opere à se facto die Sabbathi, id est, sanatione miseri illius, Sabbathi sanctitatem se non violasse. Sic enim explicanda est Christi oratio.

Qui unà cum Deo, quemadmodum ipse operatur, itidem divinā potētiā operatur semper cum ante tempora omnia, tum inde ab omni tempore ad hoc usque momentum, non adstrictus observationi ullius diei nec temporis sub umbra Legis: is etiam habet potestatem operandi die Sabbathi, & operans non violat sanctitatem Sabbathi.

Ego autem unà cum Deo qui Pater meus est, quemadmodum ipse operatur, itidem divinā potētiā operor semper, cum ante tempora omnia, tum inde ab omni tempore ad hoc usq; momentum, non adstrictus observationi ullius diei nec temporis, sub umbra Legis. Proinde ego habeo etiā potestatem operandi die Sabbathi, & operans non violo sanctitatem Sabbathi.

Quæstio de qua agebatur & quam Christus concludit est petenda ex versibus antecedentibus, qui continent occasionem hujus sermonis à Christo prolati. Assumtio ponitur versu 17, his verbis: *Pater meus hucusque operatur, & ego operor,* q. d. Ego, quemadmodum Pater meus hucusque operatur, ego, inquam, pariter hucusq; operor. Nam illud *hucusque* ἀπὸ κοινοῦ est subintelligendum, nam aliter nulla hujus orationis vis esset. Sic at tria his verbis apertissimè Christus indicet: primū est, se eadem opera communiter cum Patre pariterque operari; id intelligitur ex eo, cum dicit: *Pater operatur, & ego operor:* secundum est, se divinā potentiā operari; id intelligitur ex verbo præsentis temporis *operor*: nam hoc proprium est Deitatis præsentia habere & facere omnia: Tertium est, se semper cum ante omnia tempora, tum inde à temporis initio ad hoc usq; momentum cum Patre operari sine observatione diei Sabbathi, cum manum admotam habeat operi semper, ut pro beneplacito suo de creaturis omnibus disponat; id intelligitur ex particula *hucusque*.

Samosateniani igitur *primò* confundunt & implicāt omnia, & ex assumtione conclusionē faciunt imperitè.

Secundò vitiosum est assumtum tertiæ probationis Samosatenianorū propter homonymiam: nam Christus est Filius Dei naturā ab æterno ex ipso genitus & qui inde ab æterno cum Patre usque adhuc operatur: at ipsi Filium Dei intelligunt gratiā, qui non sit genitus ex Patre ab æterno, ac proinde nec fuerit ab æterno, nec inde ab æterno cum Patre usque adhuc operetur, sed demum existere cœperit quum natus est ex Maria virgine, & certo itidem tempore operari cœperit.

Tertiò falsum est assumtum ejusdem probationis, cum dicunt Christum non ex primæ, sed ex secundæ tantum creationis operibus argumentari. Nam Christus dicens, *Pater meus usque adhuc operatur, & ego operor*: item *quæcunque ille facit, hæc etiam Filius pariter facit*. ab universis operibus Patris argumentatus est: Ergo etiam ab operibus primæ creationis.

Quartò quod ad duo argumenta assumti ipsorum attinet, ambo sunt falsa. *Primò* ajunt, *Christum meminisse tantùm sanationum, vivificationis, resuscitationis & judicii*: Atqui Christus universaliter pronunciant, v. 19. *Quæcunque Pater facit, hæc etiam Filius pariter facit*. Quòd autem speciatim meminit tantùm resuscitationis mortuorum primæ & secundæ & judicii; hoc facit ideo, ut declaret quod dixerat v. 20. *Opera istis majora monstrabit ei, ut vos miremini*. Magnum enim opus erat sanatio illa miraculosa hominis, qui tot annos in morbo egerat: sed multò majora dicit Patrem Filio monstraturum: nempe resuscitationem mortuorum primam & secundam & judicium universale.

Etsi

Etsi igitur hujus pronunciati declarandi causâ speciatim quorundam duntaxat operum meminit: neutiquam tamen excludit alia, sed ea omnia in genere universaliter comprehendit.

Secundo ajunt, *Christum non de præteritis, sed de præsentibus tantum operibus loqui.*

At falsum hoc est. Nam cùm universaliter de omnibus operibus Dei loquatur, omnia intelligit præterita & præsentia, & futura, nullo excepto. Dicit enim expresse, *Quæcunq; Pater facit, hæc etiam Filius pariter facit. Pater enim amat Filium, & omnia monstrat ei quæ ipse facit.* Deinde quum dicit. *Pater meus usq; adhuc operatur, & ego operor*, hoc ipso complectitur omnia opera præterita, quæcunq; usque adhuc fecerat: neutiquam autem illa excludit, ut particula, *usq; adhuc* perspicuè ostendit.

B DUPLICANT: *Si Filius Dei operatus fuisset in prima creatione, tum dixisset, ut Pater operabatur creando, ita & ego operabar: At hoc non dixit: Ergo nec illud verum est.*

RESP. Falsum est connexum: quia colligitur, Christum dicturum fuisse, quod dicere non debuit. Non enim tum quæstio erat inter Christum & Judæos de prima creatione: ideo in specie de prima creatione loqui non debuit. Quæstio erat, *An Christo licuerit operari seu sanare sabbatho?* Quod Judæi negabant: Christus affirmabat. Confirmationis argumentum non erat Christo petendum ex allegatione unius alicujus specialis operis, velut primæ creationis, quia illa non est facta die Sabbathi, imò dies Sabbathi finem creationi primæ attulit: sed à genere, quia Pater meus usque adhuc operatur; & ego operor, quasi dicat, nō tantum aliis diebus, sed etiam diebus Sabbathi. Ex hoc autem ipso bona consequentiâ colligitur, Filium Dei operatum esse in prima creatione. Nam qui operatur usque adhuc sicut Pater, is operatus est etiam in prima creatione. At Filius Dei operatur usque adhuc, sicut Pater: Ergo operatus est etiam in prima creatione.

Hactenus à depravatione Samosatenianorū asseruimus hæc verba: omnia per ipsum facta sunt; *nunc asserenda sunt sequentia*; & sine ipso factum est nihil, quod factum est.

Ex his enim verbis rectè colligimus in hunc modū:

D *Sine quo nihil factum est quod factum est, is profecto omnium rerum creatarum est effector:*

At sine Sermone illo nihil factum est, quod factum est:

Ergo Sermo ille est omnium rerum creatarum effector.

EXCIPIUNT Samosaten. *Joh.* inquiunt, *statim addit restrictionem, ne quis universaliter de omnibus creaturis hæc dici putet: addit enim verba*, quod factum est, *intelligens de iis rebus quæ factæ sunt per eum. Nam ea exceptione innuit, alia esse sine illo facta, antequam educeretur ex semine Davidis, ut sub veteri Testamento supra diximus.*

REPLIC. Excipitur: Johannem ipsum additâ restrictione excipere opera in veteri testamento facta sine Sermone illo. At hæc exceptio est primùm falsa: Johannes enim non utitur restrictione ad excipienda ulla opera facta. Quod sic ostendo:

E Quæ verba universale efficiunt hoc enunciatum, *sine eo factum est nihil*, ea non habent vim restrictionis & exceptionis.

At hæc verba: *quod factum est*, universale efficiunt hoc enunciatum *sine eo factum est nihil.*

Ergo non habent vim restrictionis & exceptionis.

Minor est certissima: nam illis verbis aliud indicatur nihil, quam si dictum fuisset: Nihil sine eo factum est, quicquid factum est, seu, nulla re quæ facta est excepta. Ut ostendat Johannes, nullam rem factam excipi posse, quæ non sit facta à Sermone illo: ex iis quæ facta sunt nihil factum esse absque eo.

Deinde ineptissima est hæc restrictio: *Sine ipso factum est nihil, quod factum est, scil. per ipsum.* Nam illud *per ipsum* restrictionis gratia addi, ridiculum est, quum Johannes hic nō agat nisi de operibus per Sermonem factis: nec similis restrictio dari unquam in exemplo ullo poterit, cum sit nō solum plane ἀλογ☉ & naturæ enunciatorum repugnans, sed etiam phrasi seu modo loquendi prorsus inusitata. Ita desipere necesse est eos, qui æternam illam Sapientiam DEI oppugnant.

Tertiò meliores Samosatenianis interpretes hujus loci sunt veteres Patres, velut Irenæus, qui, tantum abest ut in verbis illis, *quod factum est*, restrictionem ullam statuerit, ut sine illis etiam hunc locum semel atque iterum allegaverit, velut lib. 2 adversus hæreses c. & lib. 5. c. 16. Idem facit Tertullianus libro adversus Hermogenem cap. 18. & 20 & 45 Item in libro de resurrectione Christi ca. 5 lib. 5. adversus Marcionem c. 19. adversus Praxean cap. 7.

Ita vindicavimus primum testimonium à Samosatenianorum contradictione: sequitur secundum.

Illud extat Ioh. 1. v. 10. his verbis: *Mundus per eum factus est.*

C Hunc exstruimus talem confirmationem nostræ orthodoxæ sententiæ.

Per quem mundus factus est, is est primæ creationis cæli & terræ & omnium quæ in eis sunt, autor:

At per Filium Dei mundus factus est: &c.

EXCIPIUNT Samosateniani, *homonymiam esse in nomine* mundi, *& verbo* fieri. *Nam in majore ajunt significari nomine mundi machinam cæli & terræ, in assumtione verò & loco Iohannis, homines regeneratos spiritualiterque renovatos, qui sunt in regno Christi. Deinde verbo* fieri *in majore significari creari ex nihilo: in minore autem & loco Johannis, regenerari seu fabricari docendo, divinam vim in miracula exercendo, vivificando, illuminando, evangelizando pauperibus, sanando infirmos, cæcis visum restituendo. Sic ut sit sententia verborum* Mundus per ipsum factus est, hoc est, *quod regenerati & spiritualiter renovati in regno Christi insunt, non aliunde id factum est, quam beneficio operaque Christi, per quem novus mundus est fabricatus.*

Nos replicamus defendendæ nostræ confirmationis gratia, & dicimus, hanc exceptionem falsam esse. Nam nulla est homonymia sive in nomine *mundi*, sive in verbo *fieri*: sed tum in utraq; præmissa demonstrationis nostræ, tum in loco Iohannis una est cujusque vocis significatio. In his enim verbis: *mundus per eum factus est* significat *mundus* hanc rerum universitatem, cœlum, terram & quæ in eis sunt: & *factus* idem est quod e nihilo productus solo jussu & mandato. Quòd autem *mundi* nomine in hoc dicto nō intelligendi sint regenerati per Spiritum Sanctum, ostendunt sequentia verba, *sed mundus eum non agnovit*: quod in regeneratos neutiquam competit. Unde sic concludimus:

Per quem factus est etiā mundus ille, qui factorem suum non agnovit, is non tantum per Spiritum Sanctum instauravit regeneratos, sed etiam non regenitos atq; adeò cæteras res creatas omnes potētia sua creavit:

At per Filium factus est etiam mundus ille, qui factorem suum non agnovit: Ergo, &c.

Quod verò Samosateniani dicunt, *fieri* hoc loco esse *regenerari* seu *fabricari docendo, divinam vim in miracula exercendo, vivificando, illuminando*: est nugatorium, falsum, inexplicabile & male cohærens.

DUPLI-

Digitized by Google

DUPLICANT Samosateniani, & ajunt, verba illa, *mundus per eum factus est*, explicanda esse per hæc, *Quotquot eum receperunt, eis dedit potestatem filios Dei fieri*: illa verò, *sed mundus eum non agnovit*, hunc habere sensum, homines, qui mundo huic visibili sunt addicti, eum non receperunt, quia fuit vilis homo, caro, subjectus, despectus virorum.

Huic *duplicationi* opponimus *triplicationem* istam. *Primò* negamus verba illa, *mundus per eum factus est*, explicari debere & posse per hæc, *Quotquot eum receperunt, eis dedit potestatem ut Filij Dei fierent*. Nam qui potest dici, mundum, qui per Filium Dei factus ipsum non agnovit, eum tamen recepisse & eidem datam esse potestatem, ut filii Dei fierent? Ita ἀσύστατα loquuntur Samosateniani. Deinde verba illa, *& mundus eum non agnovit* falsò explicantur per hæc, *& sui eum non receperunt*. Sic enim confunderentur distincti adventus Filii Dei ad homines. Nam versus undecimus non agit de adventu sermonis in carnem; quia venit etiam aliter & alio tempore quàm in carne. Nam venit etiam ante assumtam carnem, virtute sua divina præsentiam suam patefaciendo & prædicans mundo per Prophetas, sicut tempore Noë profectus Spiritu, prædicavit spiritibus qui jam sunt in carcere, illi autem non agnoverunt eum & immorigeri fuerunt, ut est 1. Pet. 3. vers. 19. quemadmodum locum Petri explicat Augustinus, tom. 2. epistol. 99. quæ est ad Evodium.

Ad locum ad Col. 1.16. excipiunt Samosateniani, eum etiam non de prima illa creatione, quam Moses describit, sed de nova creatione esse accipiendum. Id nituntur firmare his argumentis: *Primum argumentum.*

Hic locus non agit de Christo aliquo æterno:

Ergo non est accipiendus de prima creatione, sed de secunda.

RESP. Antecedens est falsum. Illud igitur conantur probare Samosateniani, *primò* quia Paulus loquatur de Christo ex Maria nato, habente sanguinem, per quem habemus remissionem peccatorum: *secundò*, quia venerit ad opera tenebrarum destruenda: *tertiò*, quia regnum non habuerit ab æterno, sed certo demum tempore cœperit habere. Luc. 1. *quartò*, quia sit imago Dei inconspicui: *quintò*, quia sit primogenitus omnis creaturæ.

RESP. In *prima probatione* initio committunt ignorationem elenchi, quia velut pugnantia opponunt, quæ pugnantia non sunt. Ajunt, *Christus est natus ex Maria Virgine & sanguinem habet: Ergo non est æternus Filius Dei.* Atqui hæc non sunt opposita, quia non dicuntur secundùm idem: est enim Christus natus ex Maria virgine & sanguinem habet, secundùm humanam naturam, idemq; est æternus Filius Dei secundùm divinam naturam. Deinde fallere conãtur secundùm plura interrogata, quia conjungunt plura, quorum nõ est eadem ratio: nam quòd Christus natus est ex Maria virgine & sanguinem habet, competit ei secundùm humanam naturam tantùm: quòd verò per ipsum habemus remissionem peccatorum, competit ei secundùm utramque naturam. Nam secundùm humanam naturam est nobis remissionem peccatorum meritus perfectissimâ suâ obedientiâ loco nostro præstitâ: secundùm divinam autem naturam efficaciter eam nobis confert.

In *secunda probatione* antecedentis eadem duo sophismata usurpant. Nam peccant ignoratione elenchi quando velut repugnantia opponunt quæ repugnantia non sunt. Ajunt, *Christus venit: ergo non est æternus Dei Filius.*

At Christus venit secundùm humanam naturam:

A & est æternus Dei Filius secundùm divinam naturam. Deinde fraudem secundùm plura interrogata adhibent, quum faciunt mentionem destructionis operum diaboli; quæ Christo competit, secundùm utramque naturam.

In *tertia probatione* iterum conantur fallere ἀγνοίᾳ τῆς ἐλέγχου. Ajunt, *cœpit Christus homo habere regnum, quia Luca 1. dicitur. Dabit illi Deus (non antè dederat) sedem David Patris sui, & regnabit in ea, non regnavit antea ab æterno.* At hæc non pugnant, Christus cœpit habere regnum, juxta promissionem factam per Angelum Luc. 1. nempe secundùm humanam naturam: & regnavit antea ab æterno secundùm divinam naturam.

In *quarta probatione* falsò colligitur, Christum non esse æternum Dei Filium, quia sit imago Dei incon-

B spicui; quum potiùs sic colligendum sit: Christus est Dei inconspicui imago, nempe essentialis imago, nõ accidentalis: Est ergo æternus Dei Filius. Esse autem Christum imaginem Dei invisibilis essentialem, demonstrat Apostolus validissimis argumentis, nempe ab ipsius effectis, destinatis & adjuncto. *Ab effectis*, nam per eum condita sunt omnia, &c. Item per eum omnia consistunt, *A destinatis*; nam ad ejus gloriam omnia condita sunt. *Ab adjuncto*: nam est ante omnia. Ista neutiquam competunt in imaginem accidentalem.

In *quinta probatione* itidem falsò concluditur; *Quum Christus sit primogenitus omnis creaturæ: Propterea non esse æternum Dei Filium.* Atqui contrarium sequitur; Est primogenitus omnis creaturæ: Ergo est æternus Dei

C Filius. Nam esse *primogenitum omnis creaturæ*, hoc est, cùm genitum ante omnem creaturam, tum Dominũ omnis creaturæ, non competit in eum, qui tantùm sit creatura, sed in eum duntaxat, qui simul æternus atq; increatus Deus est. Quod ex v. 18. apertiùs liquet, in quo Christus vocatur *principium*, hoc est, causa efficiens & autor nempe cùm Ecclesiæ, tum vitæ veræ.

Secundum argumentum, quo Samosateniani instituunt firmare depravationem suam, est hoc:

Quum Paulus dicit, omnia per Christum esse condita: intelligit omnia per ipsum esse renovata, recapitulata, recollecta, ut ipse mox explicat, & ad Ephes. 1. v. 10.

Ergo non accipiendus locus hic de prima creatione, quam Moses describit.

D RESP. Antecedens est falsum ob παρεξήγησιν, id est expositionem falsam creationis de qua versus 16. agit. Affirmant, creationem illam esse renovationem, reconciliationem & ἀνακεφαλαίωσιν, h. e. recapitulationem omnium quæ sunt in cœlis, & quæ in terra, ut constet ex eodem cap. 1. ad Col. v. 20. Et v. 10. capitis primi ad Ephesios. At hæc aperta confusio est diversorum distinctorumq; operum Dei. Nam creatio de qua v. 16. agit, pertinet non tantùm ad homines electos, sed ad omnia quæ sunt in cœlo & in terra, visibilia & invisibilia, sive throni sint, sive dominia, sive imperiâ, sive potestates, quibus etiam diaboli intelliguntur, qui non minùs ac boni angeli à Paulo appellãtur imperia & potestates Eph. 6. v. 12. ubi ait Apostolus: *Non est nobis lucta adversus sanguinem & carnem, sed adversus imperia, adversus potestates, adversus mundi principes, tenebrarum*

E *seculi hujus, adversus spirituales malitias, quæ sunt in sublimi*: At renovatio, reconciliatio & recapitulatio pertinent ad solos electos: renovatio quidem ad homines tantùm electos, non ad Angelos, quia Angeli non eguerunt renovatione: reconciliatio autem & recapitulatio ad homines electos simpliciter, quia illi reconciliati sunt cum Deo & reducti sub caput suum Christum, à quo defecerant: ad Angelos verò respectu hominum, qui cum Angelis etiam censentur reconciliati,

Digitized by Google

quorum inimici evaserant, rebelles Deo facti; & cum iisdem Angelis sub eodem Capite Christo sunt uniti, à quibus antea sejuncti fuerant per diabolum serpentem illum antiquum.

Ita locum Col. 1. 16. à corruptelis Samosatenianorum asseruimus.

Vindicatio loci Heb. 1. v. 2.

Ad locum Heb. 1. v. 2. ubi dicitur, quòd Deus *per Filium secula condiderit*: EXCIPIUNT Paulum hic agere de operibus novæ creationis, quum novum Testamentum statuat initium tum dictorum tum factorum Christi, ut pateat ex primo versu in quo dicitur; *Multis vicibus, multisque modis olim Deus locutus Patribus in Prophetis, ultimis diebus hisce locutus est nobis in Filio.* Exceptio ipsorum ad hûc syllogismum reduci potest:

In quo ultimis diebus hisce Deus locutus est, non autem olim sub veteri Testamento, is tantum novæ creationis est autor, non autem primæ illius, quam Moses describit:

At in Filio ultimis diebus hisce Deus locutus est, non autem olim sub veteri Testamento: &c.

RESP. Nego cõsequentiam, quia in hoc parexelencho sunt quatuor termini, propter ambiguitatem medii, quod dupliciter intelligitur. In majore enim negatur simpliciter Deus locutus Patribus in Filio: at in assumtione & loco Pauli negatur id κα ζὴν, nimirum quatenus nondum in carne exhibitus fuerat, secundum promissionem. Nam Deus cæteroquin inde ab orbe condito multis vicibus multisque modis locutus est Patribus in Prophetis per Filium suum, cujus Spiritus in Prophetis erat, ut testatur Petrus primâ epistolâ cap. 1. v. 10. 11. *De qua salute inquisierunt, & quam scrutati sunt Prophetæ, qui de ventura in nos gratia prophetarunt: scrutantes in quem aut qualem temporis articulum prænunciaus ille qui in ipsis erat Spiritus Christi, declararet* eventuras *Christi perpessiones & gloriam illas consecuturam*: qui etjam *per Spiritum*, hoc est, Deitatem suam in Noacho prædicavit olim resipiscentiam, & futurum diluvium, ut docet idem Petrus. 1. ep. 3. v. 19. *per quem* sc. Spiritum *etiam Spiritibus, qui sunt in carcere profectus* (id est, descendens è cœlo, non mutando locum, sed verbo & virtute suâ divinâ præsentiam suam manifestando: nam etiam antequam caro factus est ad sua venit secũdùm potentiam divinitatis suæ, sine motu, divino modo, de quo adventu Johan. 1. v. 11. ut & post adscensionem in cœlos secundùm eandem Deitatem venit ad eos cum Patre suo qui diligunt ipsum & sermonẽ ejus servant, & apud eos habitat Joh. 14. v. 23. Apoc. 3. v. 20. *Ecce, sto ad ostium & pulso: si quis audierit vocem meam, & aperuerit ostium, ingrediar ad eum, & cænabo cum eo, & ipse mecum:*) *prædicavit* (non post mortem suam apud inferos, sed tempore Noë, ut rectè hunc locum explicat Augustin. tom. 2. epist. 99. quæ est ad Evodium) olim *immorigeris, quum semel exspectabat Dei lenitas in diebus Noë.* Per hunc igitur Filium Deus olim in Prophetis locutus est cum Patribus: in eodem, in carne manifestato locutus est nobis novissimè ut nulla aut clarior aut perfectior revelatio & doctrina ampliùs requiri aut optari possit.

Major itaque exceptionis Samosatenianæ, si intelligitur simpliciter, est falsa Assumtio autem vera est intellecta κα ζὴν, ut etiam versus primus, ad Hebræos κα ζὴν intelligendus est. Proinde non potest inferri, Paulum in vers. 2. agere de secunda tantùm creatione. Quòd autem de prima creatione agat, apertissima verborum perspicuitas ostendit; δι᾽ οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν, *per quem etiam secula fecit*. Per *Secula* enim intelligit tempora, quæ sunt duratio rei cujusque præsens, præterita & futura; & per metonymiam adjuncti intelligit etiam quicquid unquam exstitit, exstat & exstabit.

A Refutatio exceptionum ad locum Hebr. 1. v. 8. 9. 10. exstat supra in tertio libro, cap. quinto in defensione theorematis de æterna Deitate Filii Dei.

Hactenus asseruimus & defendimus, Filium Dei esse creatorem cœli & terræ & omnium creaturarum, quæ in eis sunt: nunc videamus quomodo Filius Dei sit creator rerum omnium: de hoc istæ Theses sunto.

1. Filius Dei est Creator rerum omnium αὐτουργὸς, & Patri ὁμόεργος idem & ὁμότιμος & ἴσος.

2. Pater omnia condidit per Filium, non ut per in-
B strumentum, vel administrum adjutoremque extra se è creaturis sibi accitum & adjunctum: sed tanquam per sermonem & sapientiam & potentiam in Patre ipso existentem. Omnia enim hæc est Filius Patri. Siquidem Pater opifex est, sequitur omnino intelligendum, quòd neque impotens, neque insipiens exsistat, neque etiam sine verbo condat. Hoc testatur Jeremias cap. 32. v. 17. *Domine Iehovi: ecce tu fecisti cælos & terram virtute tua maxima, & brachio tuo extento.* Psal. 33. v. 6. *Verbo Iehovæ cœli facti sunt.*

Hoc ipsum Mercurius Trismegistus agnovit. Ait enim in sermone ad Asclepium: *Generatio Solis est per sanctum verbum ejus, quoad formandi vim habet, facta.* Similiter in libris Diexodicôn sermone primo dicit: *Omnium Dominus statim dixit suo sancto & mentali & vim condendi habente verbo, fit Sol: & simul apparuit ignis qui natura sur-*
C *sum fertur, dico sanè purum & fulgidissimum & efficacissimũ & fæcundissimum, attracta est natura suo Spiritu, & in altum ab aquis evexit. Itaque imperio Dei, per verbum opifex, facta esse omnia, decet hominem & intelligere & dicere: quomodo autem & quo pacto, ipse solus sciat.*

Idem Philosophi Platonici agnoverunt, inter quos Amelius qui Porphyrii scholis præfuit, Johanni Evangelistæ assentiens, scribit. *Et hoc utique erat verbum, secundùm quod, quæ semper exsistunt facta, facta sunt. Ita & Heraclitus censuit esse, & per Iovem Barbarus ille vult in principii ordine & dignitate constitutum apud Deum esse, & Deum esse, per quem simpliciter omnia facta sunt, in quo id quod factum, vivum & vita & exsistens natum est, deinde in corpus cadere, & carne indutum apparere hominem cum hac, & simul monstrare naturæ magnificentiam, videlicet & resolutum iterum deificari & Deum esse, qualis erat antequam*
D *in corpus & carnem & hominem deductum est.*

Cyrillus lib. 8. contra Julianum Apostatam. Theodoretus Cyrensis Episcopus, Serm. 2. de curatione Græcarum affectionum.

Sic confirmavimus, Filium Dei esse autorem primæ creationis: sequitur ut idem planum faciamus de Spiritu Sancto.

Spiritum Sanctum esse creatorem cœli & terræ, & omnium quæ in eis sunt, αὐτουργὸν, & ὁμόεργον, & ἰσόεργον Patri & Filio in creando, confirmant tum sacrarum literarum testimonia, tum argumenta a-
E lia.

Testimonia hæc sunt: Job. 26. v. 13. *Spiritus ejus ornavit cœlos.*

Psalm. 33. 6: *Verbo Iehovæ cœli facti sunt, & Spiritu oris ejus totus exercitus eorum*, hoc est, cœlos & exercitus eorum Deus Pater fecit per Filium & Spiritum Sanctum.

Argu-

Argumenta alia idem stabilientia sequuntur.

I. Verus naturâ Deus est creator cœli & terræ & omnium quæ in eis sunt:

Spiritus Sanctus est verus naturâ Deus: Ergo, &c.

Propositio major paulò antè, assumtio verò in tertio libro, cap. 6. probata est, cùm de Spiritus Sancti Deitate æterna ageretur.

II. Qui Mundum inde ab initio virtute sua continet & conservat; is profectò eundem creavit.

Atqui Spiritus Sanctus Mundum inde ab initio virtute sua continet & conservat; ut dicitur Gen. 1. v. 2. *Spiritus Dei incubabat superficiei aquarum:* quibus verbis Moses docet, ipsam elemetorum naturam initio creatam non habuisse ex se ut persisteret, sed opus habuisse, sicut productore, ita protectore, & conservatore & vivificatore Spiritu Dei, vivificante omnia, qui vita etjam est ex se naturâ exsistens ex Patre & Filio: omnia autem illo opus habebant & non aliter poterant firmè persistere. Ideo antequam accederet hic ornatus, jam tunc in fovenda & conservanda illa confusa mole Spiritus Sanctus operabatur. Et certè ille est, qui ubique præsens est, & omnia sustinet, vegetat & vivificat in cœlo & in terra, sicut dicitur Sapient. 1. vers. 7. *Spiritus Domini implet orbem terrarum, & idem continens omnia cognitionem habet vocis.*

III. Qui autor est omnis boni, is profectò est creator cœli & terræ, & omnium quæ in eis sunt.

At Spiritus Sanctus est autor omnis boni. 1. Cor. 12. 11. *omnia hæc agit unus ille & idem Spiritus, distribuens privatim illa singulis sicut vult.*

IV. Qui etiamnum creat homines, is profectò etiam ab initio omnia creavit. At Spiritus Sanctus etiamnũ creat homines. Job. 33. 4. *Spiritus Dei fecit me.* Matth. 1. v. 20. *Quod in ea genitum est, ex Spiritu Sancto est:* quibus verbis docetur, Christi humanam naturam esse ex Spiritu Sancto, tanquam causa efficiente & creatore, qui corpus illud Christi creavit ex substantia & sanguine Virginis Mariæ; non autem ex sua essentia, alioquin Christus non haberet verum humanum corpus, sed spirituale, imò nullum: animam autem Christi immediate e nihilo creavit.

V. Qui regenerat hominem, is etiam principio eum creavit. Propositio hæc est certissima: quia ejusdem est hominem regenerare, cujus est eundem creare. Nam quod in natura periit; non restituitur nisi ab autore naturæ, ut ait Ambros. de vocatione Gentium, cap. 3. At Spiritus Sanctus regenerat hominem. Ergo Spiritus Sanctus etiam hominem principio creavit.

Ex his omnibus patet, creatorem rerum omnium esse Deum Patrem, Filium & Spiritum Sanctum.

Hactenus confirmata & asserta est prima Thesis de causa efficiente Creationis prima: sequitur.

Thesis II.

Causæ creationis προηγούμεναι nullæ sunt extra Deum quærendæ, sed solùm in Deo; illæ autem sunt *voluntas, bonitas, sapientia & potentia Dei.*

Voluntas Dei, est causa creationis: quia ab æterno voluit & decrevit Deus creare cœlum & terrã & omnia quæ in eis sunt; & non necessitate naturæ, sed summâ libertate mundum hunc condidit, ita ut aliqui citius serius ve condere, aut etiam à condendo prorsus abstinere potuerit. Creavit, inquam, liberrimè, sine ulla coactione, non necessitate absoluta, sed tantùm necessi-

A tate consequentiæ; quia etsi æterno & immutabili, tamen liberrimo decreto omnia creavit: sicut dicitur Psalm. 115. 3. *Deus noster in cœlis est, omnia quæcunque voluit fecit.* Et 135. 6. *Quicquid placet sibi, Iehova facit.* item Actor. 15. v. 16. *Nota sunt Deo ab ævo omnia opera sua.* Apertissimè autem Apocal. 4. v. 11. *Dignus es Domine, qui accipias gloriam & honorem & virtutem: quia tu condidisti omnia & per voluntatem tuam sunt & creata sunt.* Justinus Martyr. Quæst. & responsionum ad Græcos cap. 3. Deus creat τῷ βούλεσθαι, *voluntate.*

Bonitas Dei, est causa creationis omnium: quum enim id quod verè bonum est, communicativum sui sit; Deus autem bonus, imò ipsa bonitas sit; eo impulsus fuit, ut ad exsistentiam adduceret ea quæ non exsistebant, & per gratiam faceret esse ea, quæ ipsum

B esse nondum sortita erant.

Sapientia Dei est causa creationis, sicut dicitur Psal. 104. vers. 24. *Quàm ampla sunt opera tua ô Iehova! ea omnia in sapientia fecisti*, & 136. v. 5. *Qui fecit cœlos intelligentiâ.* Prov. 3. v. 19. *Iehova sapientiâ fundavit terram, statuit cœlos intelligentiâ.*

Potentia Dei, est causa creationis: nam creatio nulla unquam fieri potuit sine virtute infinita; Jer. 23. v. 17. *Eheu Domine Iehovi: ecce tu fecisti cælos, & terram virtute tuâ maximâ, & brachio tuo extento: non potest occultari tibi ulla res.* Unde Paulus docet Rom. 1. v. 20. *quòd Dei invisibilia jam inde à condito mundo ex rebus factis intellecta pervidentur, æterna videlicet ejus tum potentia tum divinitas.* Potentiam Dei esse causam rerum negat Stapletonus lib. 2. Defens. Eccles. autor. cap. 4. sect. 17.

C Ergo Deus, quia voluit, ex mera bonitate sua sapienter & potenter omnia condidit.

Thesis III.

Creatio est opus Patris, Filii & Spiritus Sancti indivisum, omnibus personis sacrosanctæ Trinitatis competens æqualiter, non principaliter Patri, & minùs principaliter Filio & Spiritui Sancto; sic ut in creatione, eadem & æqualis sit voluntas, sapientia & potentia & operatio Patris, Filii & Spiritus Sancti. Hoc testatur Christus, cum ait Joh. 5. v. 17. *Pater meus usque adhuc operatur, & ego operor*, & v. 19. *Quæcunque Pater facit, hæc etiam Filius pariter facit.*

Thesis IV.

D Deus ita creator est, ut solus creator sit; Quod testãtur istæ sacræ Scripturæ loca: Jes. 44. 19. *Sic ait Iehova vindex tuus & formator tuus ex utero: ego Iehova facio omnia, extendo cœlos solus, expando terram per meipsum.* Job. 9. v. 8. *qui extendit cœlos solus, & calcat excelsa maris.*

Rationes etiam sunt quæ evincunt, Deum solum creare omnia: Nam *primò*, creatio fieri non potest sine virtute infinita, quæ ne quidem per potentiam Dei absolutam potest ulli rei creatæ communicari. *Deinde* quum Deus sit principium primum & universale creationis, solus Creator sit necesse est. Principii enim ratio est ut amet singularitatem; & primum universale nullum esse potest, nisi sit unum, nec unum nisi sit Deus. *Tertiò*, quicquid boni est per participationem,

E ab eo solo sit necesse est, qui est bonus per essentiam: Omnis autem creatura bona est per participationem, Deus solus bon' est per essentiam: Omnis igitur creatura à Deo solo sit necesse est. *Quartò*, si Deus quædam duntaxat crearet; Angelis verò cætera creanda relinqueret, faceret id, vel q̃ gravetur, vel quòd omnino nõ curet nostra: At hæc ambo à summa omnium essentia sunt penitus aliena. Nam si bonus est opifex, quomodo illum ullius rei pigeret? Sic n. ipse Plato dicit: *Bonus est, bono q. nullius rei inest invidia.* Dicere autem, quòd nõ fuerit dignatus creare hominem & alia inferiora, ni-

 nisi

hil aliud esset, quàm fastum & superbiæ crimen Deo tribuere. Deinde Deus curam rerum omnium gerit, etjam minimarum: ut etiam Alexander Aristotelis discipulus in libro de providentia fatetur, & Zeno Cittiensis, & Stoici alii.

Solus igitur Deus omnium est Creator.

Hinc colligitur, falli turpissimè Judæos, qui Angelis hunc honorem communicant, & ipsos Deo in creando socios adjungunt. Erravit Plato, qui finxit Angelos, potestate à summo deorum acceptâ, tria animalium genera formare. Platonis errorem secutus est Julianus Apostata quem refutat Cyrillus, tertio tomo, libr secundo contra Julianum pro religione Christiana. Erravit Epicurus qui à Fortuna seu fortuito cōcursu atomorum mundum exstitisse somniavit.

Falsò sensit Avicenna, potentiam creandi communicatam esse creaturis, & Angelum superiorem creasse inferiorem sibi proximum, & infimum creasse res corporeas: Falsò putavit Durandus, posse dari creaturam, quæ propria virtute crearet.

Hinc intelligitur quanta sit sacrificulorum Missaticorum blasphemia, qui se corporis Christi in Missa Creatores constituunt. Pervulgatum est illud: Te ego creo, sine te, qui me creasti sine me. Quæstio olim mota fuit, sacerdósne conficiens præstantior esset, an B. Virgo? Et magistraliter responsum, sacerdotem esse præstantiorem B. Virgine Mariâ: quia hæc semel duntaxat Christum peperit, illum autem quotidie corpus Christi creare quum in Missa conficit.

Hoc maximè contra divinam gloriam militat, etiam alios putare posse creare & ex nihilo posse producere. Non enim fas est dicere, quòd ea quæ divinæ & ineffabilis naturæ propria & eximia sunt, naturaliter possint inesse quibusdam ab ipsa factis. Congruit autem magis ipsi & soli, & ad summam pertinet gloriam ejus res illa: nam inaccessa naturæ sunt, ea quæ propriè sunt solius & omnium summæ substantiæ: quorum unum esse dicimus, efficaciter operari posse ut creatorem & producere res quæ aliquando non erant, ait Cyrillus libr. 2. adversus Julianum Apostatam.

Thesis V.

Deus nullis administris, nullisque instrumētis usus est in creatione, sed solâ voluntate & actu mandantis seu puro suo mandato omnipotēti eam perfecit. Nam huic causæ efficienti nimirum Deo Patri, Filio & Spiritui S. modus unicus efficiendi tribuitur *Sermo*: sicut in historia productionis rerum omnium legitur semper, *Et dixit Deus*, & Psal. 33. 9. *Ipso dicente est quicquid est: ipso præcipiente exstitit.* Verbo autem *dicendi* non est intelligendus hoc loco sermo ille προφορικὸς sive enunciativus, quo alii apud alios uti solent; non item sermo ille ἔμφυτος sive ingenitus & innatus, non sermo ἐνδιάθετος qui nulla ratione potest Deo cōpetere: sed tantùm intelligendus est actus mandantis & puro suo mandato seu nutu rem ad esse producentis: quomodo non tantum Pater, sed etiam Filius, sed etiam Spiritus S. omnia creavit.

Proinde etiam Filius non fuit instrumentum Patris in creando; nec Spiritus Sanctus: sed uterque αὐτουργὸς, uterque ὁμόεργος & ἰσόεργος Patri, ut nuper dictum.

Nec ullus Angelus vel alia res creata Deo adjumēto fuit vel est in creatione, quia hoc detraheret omnipotentiæ Dei, quasi solus ad perficiendam creationem non sufficeret, quasi adjutore eguisset vel egeret: hoc pugnaret cum gloria Dei, qui apud Jesaiam opere creationis se discernit à falsis diis atque adeò ab omnibus creaturis.

Neque verò inferiori cuipiam causæ, tanquam agenti instrumentali, supremæ causæ vis communicatur. Id

A enim tum demum fieri solet, cùm in ipso etiam instrumento propria ac peculiaris vis est quâ agat, saltem διαθετικῶς, *dispositivè*, ad effectum producendum, quandoquidem frustra adhiberetur, si planè iners & vis omnis expers esset; frustraque determinata determinatarum actionum essent instrumenta. Proprium autem Dei creantis effectum est id, quod cæteris agentibus omnibus supponitur, nempe τὸ εἶναι *ipsum esse* acceptum simpliciter. Quocirca nullus in creatione instrumento locus fuit, cùm nihil sit in quo ipsius opera occupari quiverit: nisi Deo alios creatores adjungere quis velit.

Quapropter blasphemus est Bellarminus Jesuita, qui tomo 2. controv. 4. lib. 2. cap. 11. pag. 230. ultimæ editionis ab ipso recognitæ, ex typographia Ingolstadiana in octavo, audet scribere: *Non est improbabile posse*
B *creaturam concurrere, ut verum instrumentum Dei ad veram creationem.*

Franciscus Suarez Jesuita Metaphy. Disputationum tom. 1. Disput. 20. sect. 3. pag. 527. col. 2. ait: *Si Deus potest elevare creaturam, ut per suam entitatem absq; alia superaddita efficiat effectum excedentem virtutem suam naturalem, quod ego longè probabilius judico (sic enim existimo elevare aquam ad efficiendam gratiam, & ignem ad torquendos spiritus, & verba ad transsubstantiandum:) si hoc (inquam) est verum, non video quâ ratione consequentia negari valeat, posse Deum uti unâ creaturâ ut instrumento ad creandam aliam.* Facit autem differentiam inter naturale & supernaturale instrumentum: & naturale quidem instrumentum creationis esse creaturam negat, supernaturale autem instrumentum creationis alicujus da-
C ri affirmat: ut aquam baptismi esse supernaturale instrumentum creationis gratiæ; ignem corporalem esse supernaturale instrumentum per quod supernaturalis qualitas in spiritibus creatur: quinque verba, *hoc est enim corpus meum*, esse supernaturale instrumentum quo creatur corpus Christi ex panis substantia. Idem cum Jesuitis sensit olim Lombardus in 4. & eum sequutus Gabriel Biel.

Sed hæc omnia sunt falsissima: Nam etiam Bellarminus ipse fatetur, gratiam propriè non creari. Deinde ignis purgatorius est fictitius: nullum igitur cruciatum animabus defunctorum infert. De igne infernali loco suo dicetur. Corpus denique Christi in Mis-
D sa creari quinque verbis, *Hoc enim est corpus meum*, non tantùm falsum est, sed etiam blasphemum.

Paginâ autem 528. col. 1. non erubescit scribere ista: *Nullum est inconveniens concedere, eandem rem jam creatam posse concurrere effectivè ad sui recreationem: sicut humanitas Christi concurrit effectivè ad transsubstantiationem panis in ipsam.* Ita secundùm istum res una & eadē potest esse causa efficiens suiipsius: secundùm istum Christus duplicem habet humanitatem, unam creatam in utero Virginis Mariæ, ex Mariæ Virginis substantiâ: alteram, creatam in Missa ex panis substantia. Tales monstrosas sententias detegere est refellere.

Thesis VI.

Deo non convenienter tantùm, sed tam necessariò
E tribuitur actio creationis, quàm necessariò ipse creditur primum ac summum ens, prima causa, principiumque principiorum.

Thesis VII.

Deo creanti in principio omnia, mutatio nulla accidit.

I. Quia creavit omnia solo nutu, voluntate, verbo, sine labore & fatigatione. Talis n. operatio Deo convenit quæ suprema est. At solo nutu & sine labore quid operari est supremum operationis genus. Is autem solo nutu & sine labore operatur, cujus operatio à

sol•

solo intellectu & voluntate manat secundùm naturā ipsius. Etsi igitur Deus operatus est secundùm naturam suam, cum intelligentia & voluntate, eaque sincera & incorrupta: tamen nullius superioris subjectus fuit sapientię & voluntati, à qua mutaretur; fuitque & est semper agens omnium liberrimum, sapientissimū, optimum & infinitæ potentiæ, ac tale ut ab ejus nutu omnia alia dependeant.

II. Quia nulla voluntas nova ipsum subiit, sed novum duntaxat opus externum quod antea non fuerat, ab æterna ipsius voluntate & actione interna prodiit: cùm ne in humanis quidem rebus, novitas effectus, actionis novitatem evincat; multaque sint etiā naturalia agentia, quæ ex potentia propinqua activa absque ulla sui mutatione, ad actum secundum transeunt.

III. Quia Deo creanti creaturas nulla accessit realis relatio erga illas.

Thesis IIX.

Deus cùm mundum condidit, non transiit ab otio ad negotium, nec à potentia ad actum; minimeque tale otium vel quies Deo tribui potest quæ sit privatio motus. Nam si moveri non potest, quiescere quoque motus privatione nō potest: ac proinde qui ante mundi creationem Deum otiatum somniant; nec Deum, nec creaturam, nec seipsos norunt.

Thesis IX.

Deo nulla perfectio ex mundi creatione accessit aut accedere potuit: semper enim Deus in se fuit perfectissimus; nec mundo eguit aut eget; nec instar naturalis agentis necessariò & semper externa opera producit. Prętere a actus qui perficiunt operantem, distinguendi sunt actibus qui perficiunt opus; ad quod posterius genus creatio pertinet.

OBIICITUR: *Deus factus est felicior ex mundi creatione, quàm antea erat: Ergo Deo aliqua perfectio ex creatione mundi accessit.*

Antecedens probatur hoc modo: *Qui est actu Dominus, felicior est eo qui tantùm potentiā est Dominus: Deus qui ante creationem mundi tantùm potentiā fuit Dominus, post mundi creationem factus est actu Dominus: Ergo factus est felicior ex mundi creatione.*

RESP. Negatur *primò* antecedens Enthymematis. *Deinde* probationis major propositio non est universaliter vera: datur enim tantùm de eo, qui ita est actu Dominus, ut ei ex actuali dominio & gubernatione aliquid accedat boni, quod antea non habuit. Deo autem ex actuali dominio in creaturas earumque gubernatione nihil prorsus boni accessit, nec accedere potuit aut potest, quia summè perfectus est: sed contrà creaturæ à Deo habent quicquid boni habent, nimirum quòd sunt, quòd tales sunt quales esse debent, quòd operantur, &c. Deus igitur ex mundi creatione nō est factus felicior; sed ex sua natura ac per seipsum, felix est & beatus, nihilque extra se necessitate naturę appetit, proindeque nullam creaturam ex necessitate naturæ produxit.

Thesis X.

Deum esse causam efficientem creationis absolutè sumtæ satis evidenter rationibus naturalibus demonstrari potest & demonstratum est à Philosophis: sic ut creatio absolutè sumta potuerit cognosci innato naturalis rationis lumine absque divino afflatu; ut liquet ex testimonio David. Psal. 19. v. 2. *Cæli enarrant gloriam Dei fortis, & opus manuum ejus indicat expansum eorum*, &c. Ex testimonio Pauli Rom. 1. v. 20. *Ipsius enim invisibilia jam inde à condito mundo ex iis quæ fecit, mente perpensa pervidentur, æterna ejus tum potentia tum divinitas: hoc ut sint*

A *inexcusabiles.* Constat idem ex testimoniis aliis, veluti libri Sapientiæ, in quo cap. 13. v. 5. legitur: *Nam ex magnitudine & specie ac creatis rebus, convenienter natura earum opifex spectatus est.* Consensus Patrum orthodoxorum, veluti *Iustini Martyris* in Parænesi prima ad Gręcos: *Athanasii* in oratione contra idola: *Augustini* libro 11. de Civitate Dei, cap. 4. & undecimo libro, capite decimoseptimo: *Lactantii* septimo divinarum institutionum libro, qui est de divino pręmio, cap. tertio: *Theodoreti* de curatione Græcarum affectionum, Sermone secundo, qui est de principio: *Eusebii* septimo libro de præparatione Evangelica, cap. 2. Planum est idem ex scriptis Gentilium ipsorummet, creationem statuentium: ut *Lucretii* libro quinto sui Poëmatis: *Virgilii* secundo libro Georgicôn.

B

Thesis XI.

Quòd Deus imperio & voluntate certo temporis initio ex nihilo creaverit omnia, non potuit nec potest naturalis rationis lumine cognosci, sed lumine solo fidei, quæ à primæ veritatis luce descēdit. Hoc Paulus docet Hebr. 11. 3. *Per fidem* (inquit) *intelligimus compactum fuisse mundum verbo Dei.* Ideo Deum initio creasse omnia, fidei est articulus, non dogma Philosophicum. *Deinde*, quòd Deus certo temporis initio mundum condiderit, neque à priori neque à posteriori demonstrari potest: Non à priori sive à causa, quæ est voluntas Dei; quia eam, nisi patefiat, nullius hominis mens pervestigare potest: Nec à posteriori sive ab effectu; solent enim ejusmodi demonstrationes institui abstrahendo à circumstantiis temporis & loci, ut hoc modo τὸ καθ᾽ ὅλου exstruantur, quæ mens contem-
C plans, semper & ubique esse statuit; id autem in hac quæstione de creatione fieri nequit. *Tertiò*, si doctrinæ istius cognitio tribueretur naturali rationi, tum doctrina Ecclesiæ ludibriis extraneorum pateret, existimantium fidem nostram rationibus niti, quas ipsi nullo negotio refellere queant. Proinde creationis vera ac certa cognitio non Philosophiæ, sed Theologiæ; non naturæ, sed fidei; non acumini mentis humanæ, sed divino lumini; non humanæ ratiocinationi, sed divinæ revelationi; non rationibus & demonstrationibus Physicis, sed autoritatibus & testimoniis divinis accepta est ferenda.

Quæ verò apud Platonem & alios perpaucos, paulò saniora de creatione leguntur, ea non ex rationis discursu, sed vel ex traditione Chaldæorum & Ægyptiorum, vel ex ipsa Scriptura sacra perceperunt, ut o-
D stendit *Iustinus Martyr* in Parænesi seu cohortatione prima ad Græcos, paginā vigesimasecundā & sequente; & Apologiā secundā pro Christianis, pag. septuagesimasecundā: Et *Theodoretus* de curatione Gręcarum affectionum Sermone secundo, qui est de Principio, pag. trigesimatertiā.

Hactenus de causa efficiente creationis tractatum est, ex qua tractatione liquet, quàm multi in hoc argumento erraverint & Philosophi & Judæi, & titulotenus Christiani. Nam Aristoteles creationem negavit: Plato concessit quidem, sed socios creationis Deo Angelos adjunxit. Judæi Platonisantes Deo in creatione hominis Angelos itidem adjungunt: Pseudochristiani varias de causa efficiente creationis hæreses
E invexerunt; Samosateniani Filium Dei, ut & Spiritū sanctum negarunt esse Creationis autorem: Arriani verò concedunt quidem, Filium Dei esse creationis causam efficientem, sed non principalem, verùm instrumentalem: Papani instrumentum creationis supernaturale Deo adjungunt: alii denique Poëtice de Creatione philosophantur.

Digitized by Google

CAPUT IV.

In quo de materia & forma Creationis.

DE MATERIA CREATIONIS EX QUA CREATA sunt omnia, hæ Theses à nobis proponuntur.

I. MATERIA ex qua res crearentur, non fuit Deo coæterna, ut Plato putavit; & principio nulla fuit, sed materia prima ipsa, quæ chaos vocatur & rudis indigestaque moles, à Deo creata est ex nihilo, non privativè, sed negativè accepto; deinde ex materia illa è nihilo producta, sunt formata alia corpora naturalia. Unde mundus in actum quodammodo exiit e potentiâ, non positivâ (nihil enim erat, in quo mundus esset δυνάμει;) sed negativa.

II. Materia è nihilo producta initio, ex qua alia deinde corpora sunt creata, erat per se naturaliterque inhabilis ad susceptionem talium formarum, quales Creator rebus ex illa productis tribuit.

Quapropter errarunt illi Philosophi, quos Julianus Apostata sequutus est, qui finxerunt materiam primam ingenitam Deoque coæternam, Deumque tantùm expolitorem materiæ illius antea ab æterno exsistentis fuisse, ac artificem qui informi dederit formã, secundùm quod informis erat, & qualitatum differentias magnitudinesque & pondera solùm illi adjecerit: Deus quippe materiam illam primam ineffabili & inenarrabili virtute, quum non esset, neque exsistebat omnino, ut inciperet esse produxit.

Errarunt etiam illi, qui senserunt, in illa prima materia, quam chaos vocarunt, fuisse omnia cum suis formis permista, deinde verò secreta & distincta: quum certum sit ex Mose, omnium formas fuisse diversis diebus creatas ex nihilo, & non eductas è materia seu è potentia materiæ.

Errarunt etiam Democritus & Leucippus, qui dixerunt, ex atomis, id est, corpusculis quibusdam minutissimis & quæ secari non possint, per inane infinitum volitantibus & concurrentibus mundum coiisse, atque ita productum fuisse; quam opinionem ipse quoque Cicero libro secundo de natura Deorũ irrisit.

DE FORMA CREATIONIS.

Operum Dei veritas vix studiosis & sobriè laborantibus cõtingit, ait Cyrillus lib. 3. contra Julianum. Hoc maximè de forma creationis dici potest: nam quæ illa sit, menti nostræ incomprehensibile est & ineffabile omni sermone. Excedit mentis nostræ captum excellentia operum summæ illius essentiæ: impervestigabiles sunt viæ ejus. Audebimus tamen de forma creationis, quæ revelata sunt in divinis oraculis dicere, quantum ingenii nostri hebetudo assequi potest.

Forma creationis, est modus quo res creatæ omnes sunt productæ.

Eaque vel est *communis omnium rerum creatarum*: vel *quarundam propria*.

Forma creationis omnium rerum creatarum communis, est quòd Deus singula, cùm non exsisterent, dicendo, jubendo, mandando ut exsisterent, produxit momento & citra alterationem quæ temporis tractum longiorem requirit: sic ut creatio non sit ex se successiva emanatio, sed momentanea seu tota simul uno momento perfecta. Singula igitur quæ Deus creavit, uno momento perfectè produxit dicendo seu mandando ut illa exsisterent.

Docet hoc historia creationis à Mose descripta, in qua identidẽ occurrit, *Dixit Deus, Fiat hoc, fiat illud: Esto hoc, esto illud: & fuit ita*; ut Genes. 1. vers. 3. *Dixit Deus, esto lux: & fuit lux*: vers. 6. *Dixit Deus, esto expansum inter aquas*: vers. 11. *Dixit Deus, herbascat terra*: vers. 14. *Dixit Deus, sunto luminaria in expanso cœli*. vers. 19. *Dixit Deus, abunde progignunto aquæ reptilia animantia & volucres volanto supra terram*: vers. 24. *Dixit Deus, producat terra animantia in species ipsorum pecudes & reptilia, bestiasq́ terrenas in species suas: & fuit ita*. v. 26. *Dixit Deus, faciamus hominem ad imaginem nostram.*

Docet idem David Psal. 33. vers. 9. *Ipse dixit & factum est: mandavit & exstitit*, quicquid est.

Deus ergo omnia creavit dicendo, jubendo, præcipiendo ut exsisterent. Non magno apparatu ad mundi creationem est usus, sed ut probaret immensam verbi sui potentiam jussit, ut imperium protinus esset opus. Nam ut rectè veteres docuerunt: *Dei dicere, est facere.*

Oritur hic quæstio: *Quum Patris æterni Sermo, per quẽ omnia facta sunt, sit æternus Dei Filius; quomodo igitur dicendo seu jubendo omnia condita dicuntur? nunquid Filius Dei per quem omnia facta sunt, est duntaxat sermo prolatus, jussum aut mandatum?* Solutio. Stultum ac frivolum esset, temporium quendam Dei nutum, temporium quoddam imperium, quo omnia creata sunt, fingere. Sed quum Moses ait, dixit Deus, *esto hoc vel illud*, sic est intelligendum, Deum Patrem omnia creasse per æternum suum Sermonem ac Filium, qui verbo suo potenti omnia produxit, quemadmodum omnia verbo suo potenti portat, ut dicitur Hebr. 1. v. 2. Filius Dei est is, qui æternum decretum de creatione exsequutus est. Ideo Johannes illa Mosis verba: *Dixit Deus: esto hoc & illud:* sic interpretatur cap. 1. v. 1, 2, 3. *In principio* (videlicet mundi) *erat Sermo ille, & Sermo ille erat apud Deum, eratq́ ille Sermo Deus. Hic Sermo erat in principio apud Deũ. Omnia per hunc Sermonem facta sunt, & absque eo factum est nihil, quod factum sit.*

Quapropter Deus Pater omnia creavit per æternũ Sermonem suum in Spiritu sancto, dicendo & jubendo ut exsisterent.

Tantum de forma creationis communi.

Propria forma creationis rerum creatarum distincta est: sic ut secundùm illam duplex sit creatio.

Nam est vèl *effectio è nihilo*, vel *formatio.*

Effectio è nihilo, est creatio quâ Deus res è nihilo & sine ulla alteratione à non esse ad esse produxit, qualis fuit creatio materiæ primæ quæ non fuit ex alia materia præexsistente facta, alioquin non esset prima: qualis item fuit creatio cœli beatorum, neque enim est ex materia prima, unde reliqui cœli formati sunt: qualis etiam fuit creatio Angelorum & animarum humanarum. Hac omnium rerum, etiam è materia creata productarum formæ creatæ sunt: non enim erant formæ in materia prima, sed singulis diebus fiebant, jubente & dicente Deo, *fit hoc, fit illud.* Hac creatione etiamnum anima cujusque hominis fit è nihilo in corpore, sine alteratione, Hebr. 11. v. 3. Græci κτίσιν vocant.

Formatio, est creatio quà Deus ex materia antea è nihilo producta fecit alia corpora naturalia, verùm eo modo, quo à nulla re creata fieri possunt; sed à solo Deo, nempe sine motu, sine ulla præcedente mutatione, sine alteratione, vi tantùm divini verbi seu mãdati, introducendo in ea formam à nihilo creatam.

Estq́ue duorum modorum:

Primus formationis modus, est quo Deus materiam primam creatam ordinavit, & faciem ejus ornavit; ποίησις factura.

Hoc elementa distinxit, cœlũ stellis decoravit: Hoc pisces

pisces & aves, plantas & animalia irrationalia omnis generis ex elementis creavit, Genes. 1.

Secundus formationis modus, est quo Deus usus est in creando homine, præcedente nimirum personarum Sanctæ Trinitatis de creando homine colloquio & quasi deliberatione & sequente creatione primùm viri ex limo terræ, deinde mulieris ex costa viri exstructæ, animæ verò utriusque ex nihilo factæ & utrique inspiratæ. Hic formationis modus dicitur πλάσις, itē διάπλασις figuratio & quasi figularis factura, Gen. 1. v. 2. 1. Tim. 2. 13. Διάπλασις τὸν τρόπον τῆς ὑπάρξεως δηλοῖ. τὸ γὰρ ὅπως ἐγένετο σημαίνει, Justinus in expositione fidei de recta confessione. A Patribus Latinis dicitur ex Græca voce *plasmatio*.

Is modus proprius hominis fuit: qua ratione commendatur opificii divini in creando homine admirabilitas.

Caput V.

In quo de fine Creationis.

FINIS creationis est duplex, *summus & subalternus*.

Summus finis creationis, est gloria Dei seu celebratio Dei in omnem æternitatem, ut dicitur Psal. 8. v. 1. & ult. *Iehova Domine noster, quàm magnificum est nomen tuum in universa terra*. Et 19. 1. *Cæli enarrant gloriam Dei*. Et 103. vers. ult. *Benedicite Iehova omnia opera ejus*. Et 104. v. 31. *Sit honor Iehovæ in seculum, lætetur Iehova in operibus suis*. Et 145. v. 10. *Celebrent te Iehova omnia opera tua*. Et 148. 5. *Laudent nomen Iehovæ, quæ ipso præcipiente illicò creata sunt*. Proverb. 16. 4. *Omnia fecit Iehova propter semetipsum*. Jesai. 43. 32. *Omnem qui vocat se de nomine meo, quem ad gloriam meā creavi*. Rom. 11. 36. *Ex eo & per eum & in ipsum sunt omnia: ipsi sit gloria in secula, Amen*. Apoc. 4. v. 10, 11. *Procidebant vigintiquatuor illi seniores in conspectu illius insidentis throno, & adorabant illum viventem, in secula seculorum, & abjiciebant coronas suas ante thronum, dicentes, dignus es Domine, qui accipias gloriam & honorem & virtutem: quia tu condidisti omnia & per voluntatem tuam sunt, & creata sunt*. Et cap. 5. v. 13. *Res omnes conditæ quæ in cælo sunt & quæ in terra & sub terra & in mari & quæ in eis sunt, omnia audivi dicentes: Ei qui insidet throno & Agno benedictio & honor & gloria & robur in secula seculorum.*

Subalternus finis creationis est noster usus, isq; multiplex: PRIMUS faciens ad didascaliam, est patefactio Dei, & æternitatis, Sapientiæ, Bonitatis & Potentiæ ejus. Creatio enim confirmat esse Deum, eumq; esse æternum, sapientem, bonum & potentem. *Creatio*, inquam, rerum omnium evincit esse Deum: quò pertinet illud quod dicitur Jesai. 40. 26. *Attollite in sublime oculos vestros, & videte quis creaverit ista, producens numero suo exercitum ipsorum?* Sic Paulus Rom. 1. v. 20. docet, invisibilem & æternam divinitatem jam inde à condito mundo ex iis quæ facta sunt mente pervideri. Ac profectò vel naturalis ratio dictat mundum & quæ in eo sunt non à seipsis aut casu, sed à Deo exsistere potuisse. Unde creatio discernit verum Deum ab idolis, Jesa. 42. Discernit eūdem ab omnibus rebus creatis, quum nulla res creata sit Deus.

Æternitas Dei colligitur ex rerum omnium creatione. Nam qui omnia produxit, & ipsum etiam tempus creavit: eum ante omnia fuisse ab æterno necesse est. Hoc est quod dicitur Psal. 102. v. 25, 26. *Per generationem æternam sunt anni tui: Antequam terram fundasses, & opus manuum tuarum essent cæli.*

Sapientia Dei impervestigabilis elucet in creatione duobus modis: *Primò*, quòd ipsa sit exsecutio dexterrima sapientissimi decreti divini: quandoquidē creatio sapientissimè ab æterno decreta, sapientissimè destinato tempore est perfecta. Hoc quippe est sapientis artificis, quæ in animo suo præclare concepit, præclarè externo opere exprimere: sicut contra insipientis est, aliud animo concipere, aliud opere præstare. *Secundò* elucet gloria sapientiæ Dei in rerum ipsarum quæ creatæ sunt magnitudine, varietate, multitudine, distinctione, ordine, harmoniâ & conversione, & singularum artificiosa pulcritudine, elegantiâ, perfectione in suo genere & gradu, bonitate, facultate & proprietate naturali & essentiali cuilibet rei indita, usu, &c. Hoc enim est sapientis artificis, magna, varia ac multa præclarè facere, aptè distinguere, commodissimo ordine disponere, suavissimâ harmoniâ connectere, singulis attribuere artificiosè germanam & genuinam pulchritudinem, perfectionem, bonitatem, nihil facere frustra. Unde usitatè dicitur; Deum & naturam nihil facere frustra.

Bonitas Dei immensa in creatione manifestè cernitur, quia cùm ab æterno in æternum sibi ipse sufficeret, nullius rei indigus, voluit alia quoque esse, ut bonitatem suam illis communicaret. Omnia enim quæ sunt, ab illo sunt; qui solus ab æterno est in æternum. Omne item bonum est communicativum sui. Huc pertinet quod legitur Actor. 17. v. 24, 25, 26. *Deus qui fecit mundum, & omnia quæ in eo sunt, quum sit cæli & terræ Dominus, in manufactis templis non habitat: Nec manibus hominum colitur, alicujus rei egens, quum ipse det omnibus vitā & halitum & omnia. Condiditq; ex uno sanguine omne genus hominum, ut habitarent per universam superficiem terræ, definitis tempestivitatibus quas præstituit, & positis terminis habitationis eorum.*

Potentia Dei infinita in creatione cernitur: quia vel ex nihilo, vel ex materia inhabili producere omnia, voluntate solâ, jussu & verbo solo absque omni labore, fatigatione, motu & mutatione suiipsius, etiam uno momento, non potest nisi omnipotens essentia; sicut dicitur Jesai. 40 v. 26. *Quis ista omnia vocet de nomine præ amplitudine virium, prout fortis est robore, adeò ut quicquam non desit?* & vers. 28. *Annón novisti? nónne audivisti Deum æternum Iehovam, creatorem extremitatum terræ non defetisci neq; defatigari?* Paulus Roman. 1. v. 20. docet, ex creatione pervideri æternam potentiam Dei.

Confirmatur etiam ex creatione, solum Deum esse religiosè colendum & invocandum: solam illam invocationem esse rectam & legitimam, quæ dirigitur ad creationem cœli & terræ. Sic orant Apostoli & cū iis fideles alii, Actor. 4. v. 24. *Domine, tu es Deus ille qui fecisti cælum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt.* Actor. 14. v. 15. *Viri, cur ista facitis? Nos quoq; sumus homines iisdem quibus vos affectionibus obnoxij, annunciantes, ut à vanis istis rebus convertamini ad Deum illum vivum, qui fecit cælum & terram & mare, & omnia quæ in eis sunt.*

Confirmatur inde, Deum esse Dominum ac possessorem verum cœli & terræ & maris & omnium quæ in eis sunt. Psal. 89. v. 12. *Tui sunt cæli, etiam tua est terra, orbem habitabilem & ea quæ ipsum implet tu formasti*. Et Psal. 95. v. 5. *Cujus est ipsum mare, ut qui fecit illud, & aridam quam manus ejus formarunt.*

Confirmatur inde, Deum tradere & habere jus tradendi terram, homines & jumenta, cui ipsi placitū est: Sicut dicitur Ierem. 27. v. 5. *Ego feci terram, homines & jumenta, quæ sunt in superficie terræ virtute mea maxima & brachio meo extento: ideo trado eadem cui rectum videtur in oculis meis.* Creator rerum omnium habet jus & potestatem disponēdi de illis arbitratu & beneplacito suo.

SECUNDO creatio rerum omnium confutat & convincit omnes atheos negantes Deum, ipsosq; inexcusabiles reddit, Rom. 1. v. 20. 21.

Eadem

Digitized by Google

Eadem confutat irrisores negantes mundi finem. Atqui Deus mundum creavit: Ergo eundem destruere potest, & revera destruet. Sic enim argumentatur Petrus Epist. 2. cap. 3. v. 3, 4, 5, 6, 7. A

Eadem confutat negantes resurrectionem mortuorum. Nam Deus è nihilo primùm omnia creavit: ergo etiam homines è pulvere terræ resuscitare poterit, & revera resuscitabit.

Confutat vanitatem illorum, qui confidunt & serviunt idolis, quæ cœlum & terram non fecerunt. Psal. 96. v. 5. *Omnes dij populorum sunt idola, Iehova verò cælos fecit.* Jerem 10. v. 11. *Dij isti qui cælum & terram non fecerunt, perituri sunt è terra, & è regionibus sub cælo ipsi.*

TERTIO servit reprehensioni & correctioni ignorantiæ & incogitantiæ eorum, qui putant Deum rebus externis coli. Sic enim legitur in concione Pauli ad Athenienses, Act. 17. v. 24, 25. *Deus ille qui fecit mundum & omnia quæ in eo sunt, quum sit cæli & terræ Dominus, in manufactu templis non habitat; Nec manibus hominum colitur, alicujus rei egens, cùm ipse det omnibus vitam & halitum & omnia.* B

Servit reprehensioni & correctioni infirmitatis indignantium & nimiùm dolentium ob interitum urbium, regnorum & populorum: quomodo Baruchum Jeremiæ scribam Deus reprehendit, Jerem. 45. vers. 2, 3, 4, 5. *Sic ait: Iehova Deus Israëlis de te ô Baruch; Dixisti, eheu jam mihi, quia adjicit Iehova mærorem dolori meo; laboro in gemitu meo, & quietem non invenio. Sic indicturus es ei, sic ait Iehova: Ecce quod ædificaveram ego destruo, & quod plantaveram ego evello; deinde totam hanc terram: Et tu quæreres tibi res magnas? ne quærito.* Sic enim colligendum: Deus creavit omnia quando voluit; Ergo idem destruit omnia quando vult, jure suo, nec ab ulla creatura eo nomine culpari & accusari debet. Qui omnia ex nihilo creavit, non habeat ille potestatem & jus eadem in nihilum redigendi? Cur igitur indignemur, cur doleamus, si hunc vel illum hominem è medio tollat? imò si totas urbes, totas nationes, integra regna aboleat? C

QUARTO facit ad excitandam in nobis fiduciam in Deum; sicut dicitur Psal 146 v. 5, 6. *Beatus, cui auxilio est Deus fortis Iacobi, cujus exspectatio est in Iehova Deo suo, qui fecit cælos & terram, mare, & quicquid est in eis.* Facit ad generandum in nobis amorem Dei, quo lætemur in Deo, Psal. 149 2. *Lætetur Israël in eo qui fecit ipsum.* Facit ad procreandum & augendum in nobis timorem Dei, Psal. 33. v. 8, 9. *Timeant à Iehova omnes incolæ terræ: ab ipso metuant omnes habitatores orbis. Nam ipso dicente est, quicquid est: ipso præcipiente exsistit.* D

Incitat nos ad invocandum Deum, Psal. 95. 6. *Venite, incurvemus nos & procumbamus, flectamus genua coram Iehova qui fecit nos.*

Facit ad petendum à Deo auxilium: qua in re nobis præit exemplo suo David, sic orans Psal 121. 2. *Auxilium meum sit à Iehova, qui fecit cælos & terram.* Et Psal. 124. v. 8. *Auxilium nostrum in nomine Iehovæ qui fecit cælos & terram.* Impellit nos ad laudandum Deum; ut ostēdit Psal. 104. ferè totus, & 136 & 148. 1. Chron. 16. vers. 25, 26.

QUINTO consolatur nos adversus egestatem. Deus creavit nos: Ergo pascet & conservabit nos.

Consolatur adversus hostes & persequutores nostros. Deus creavit cœlum & terram: ergo satis potentiæ est illi ad coërcendos hostes nostros. Jer. 10. v. 10. & 12. *Iehova Deus verus est, Deus vivens & Rex sempiternus: à cujus fervore commovetur terra, neq; sustinere possunt indignationem ejus: qui facit terram virtute sua, stabilivit orbem habitabilem prudentiâ suâ.* Deus fecit cœlos & terram: ergo ipse benedicet nobis, Psal. 134. 3. *Benedicetur tibi Iehova è Tzione, qui fecit cælos & terram.* Et 135. 15. *Benedicti eritis Iehovæ, qui fecit cælos & terram.* E

Consolatur adversus publicas & privatas calamitates, inprimis adversus mœrorem ob amissionem facultatum, propinquorum charissimorum & aliarum rerum optabilium. Jerem. 45. 2, 3, 4, 5.

CAPUT VI.

In quo de creaturæ definitione.

Hactenus causæ creationis sunt declaratæ: sequitur De effectis creationis.

EFFECTA creationis sunt res omnes quę à Deo per creationem sunt productæ, quas usitato nomine *creaturas* appellamus: item *opera naturæ*, hoc est, quæ Deus in natura produxit.

Est autem CREATURA res omnis extra Deum, à Deo solo potente verbo & jussu producta è nihilo, vel è materia antea è nihilo facta, & per se naturaliter inhabili ad suscipiendam eam formam quam Creator ei induxit.

Hebraicè vocatur בְּרִיאָה beriáh, à radice בָּרָא bará, *creavit*. Græcè, in Novo Testamento appellatur κτίσμα & κτίσις. Posterius hoc nomen Græcum interdum significat ipsam Dei Conditoris actionem, velut Marc 10. v. 6. ἀπὸ δὲ ἀρχῆς κτίσεως, *à principio verò creationis, masculum & fœminam fecit Deus.* Et 2. Pet. 3. v. 4. πάντα οὕτω διαμένει ἀπ' ἀρχῆς κτίσεως, *omnia ita permanent ab initio creationis.* Sic Rom. 1. 20. Hebr. 9. v. 11. Interdum etiam significat regenerationem seu instaurationem hominis, velut Galat. 6. v. 15. ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε περιτομή τι ἰσχύει, οὔτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ καινὴ κτίσις: *In Christo Iesu neq; circumcisio quicquam valet, neque præputium, sed nova creatio.* Unde etiam significat ipsum hominem regeneratum quoad qualitates, non denuò quoad substantiam ex nihilo productum, ut 2. Cor. 5. v. 17. *Si quis igitur est in Christo* καινὴ κτίσις, *nova creatura est.* Interdum significat etiam ordinationem, sicut 1. Pet. 2. 13. ὑποτάγητε οὖν πάσῃ ἀνθρωπίνῃ κτίσει, *Proinde subjecti estote cuivis humanæ ordinationi*, hoc est, civilis gubernationis dispositioni, quæ humana dicitur, quòd hominum sit propria. Sæpiùs tamèn creaturam seu rem creatam significat, velut Marc. 13. 19. & cap. 16. 15. Rom. 1. v. 25. & cap. 8. v. 19, 20, 21, 22, 39. Coloss. 1. 15. Hebr. 4. v. 13. Apoc. 3. v. 14. Appellatur etiam ποίημα. Rom. 1. v. 20. Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, *ipsius enim invisibilia jam inde à creatione mundi ex rebus factis intellecta pervidentur.* Quanquam Ephes. 2. v. 10. regenerati etiam dicantur ποιήματα: αὐτοῦ γάρ ἐσμεν ποίημα, κτισθέντες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς; *nam ipsius sumus opus conditi in Christo Iesu ad opera bona.*

κτίσμα.
κτίσις.

Cæterùm in proposita definitione primò creaturæ genus perpendendū, quod est RES, hoc est, Ens quod verum esse à Deo creatum habet; quod veram exsistentiam in seipso habet; quod in se est aliquid. Hoc genere è creaturarum numero excluditur, *peccatum* & *mors*; neutrum enim horum est ens habens verum esse à Deo creatum & exsistentiam in seipso: neutrum habet rationem rei. Etsi enim *peccatum originale* non solùm privatio est boni, verùm etiam aversionem à Deo qui summum bonum est, propensationem ad malū, naturæ impetum contra Verbum Dei & alia id genus comprehendit; etsi etiam in nobis habitat, ut Apostolus loquitur Roman. 7. v. 21. etsi est lex in membris nostris

Digitized by Google

stris belligerans adversus legem mentis regeneratæ, Rom. 7. v. 23. tamen non est si propriè loqui velimus, res quædam, cùm non habeat verum Esse à Deo productum; proinde peccatum non est creatura. Sic *mors* non est res quædam, hoc est, non est ens habens verū Esse à Deo productum, & veram in seipso exsistentiam: non est ergo creatura.

Res *appellatur in Metaphysicis* Ens reale, *hoc est, quod veram in seipso exsistentiam habet: & distinguitur ab* ente rationis, *quod habet esse objectivè tantùm in intellectu, seu quod à ratione cogitatur ut ens, cùm tamen in se reipsa non exsistat, cujusmodi est negatio, privatio & relatio rationis.*

Quòd autem in definitione creaturæ dicitur *res* OMNIS, eo ostenditur creaturæ nomine intelligi cùm substantias primò & principaliter tum secundariò accidentia omnia quæ boni rationem habent, velut proprietates essentiales, vires & facultates naturales & similia. Quanquam enim Moses præcipuè substantiarum creationem describat: tamen simul comprehendi debent omnia accidentia in substantiis simul creata, ut sunt omnia dona creata in Angelis, in hominibus, ac proinde & in humana natura Christi. Quòd de humana natura Christi est probè tenendum, ut distinguatur sapientia, scientia, potentia, virtus & alia accidentia in illa, à Deitatis sapientia, scientia & virtute. Nam sapientia, scientia, potentia & alia accidentia humanæ naturæ Christi sunt dona creata, sunt res creatæ: at Deitatis sapientia, scientia, potentia, virtus, est res increata.

Substantiæ quidem propriè dicuntur à Deo creatæ, accidentia verò concreta: Omnia igitur quæ sunt, excepto Deo, creata sunt.

Contrà objicitur:

I. *Quæcunq; creata sunt, erant valdè bona,* Genes. 1.
At multa in mundo non sunt bona: ut peccata, ut venena & alia hominibus noxia & inanimata vitiosa:
Ergo multa in mundo non sunt creata.

RESP. *primò*, Major propositio est limitanda: Quæcunque creata sunt, erant valde bona, nempe per se seu naturâ suâ & à principio. Nam ante peccatum erant omnia bona, tum quia nulla res fuit creata impia & vitiosa, tum quia nulla res alteri nocebat. *Secundò* minor est ambigua. Nam si illa intelligatur de peccatis quatenus sunt peccata, conceditur; nam peccata quatenus peccata, certè non sunt bona: & illa non sunt entia realia ac proinde nec creata à Deo. Sin verò intelligatur de venenis, de feris bestiis & humano generi noxiis, & similibus, illa non sunt bona, scilicet per accidens, seu ex accidenti. Nam quòd post peccatum ingressum in mundum, alia aliis noceant, id ex peccato accidit, sicut dicitur Gen. 3. v. 17. *Maledicta erit terra propter te,* &c. Sed hoc nō efficit, quin omnia bona sint suâ naturâ: & bona etiam sint, hoc est, utilia quoad conservationem. Universi atque ornatum Mundi. Nā quod uni nocet, alteri prodest: qua in re maximam Dei bonitatem & providentiam apertè spectamus, quâ omnia ita regit, ut etsi una creatura alteri sit infensa ac noxia, omnes tamen cedant in publicam utilitatem. Proinde etiam malas seu noxias creaturas esse, bonum est: ut & malos homines esse, bonum est.

II. *Omnia quæ Deus creavit, permanent in æternum:*
At propè infinita sunt, quæ non permanent in æternum:
Ergo propè infinita sunt, quæ Deus non creavit.

Major probatur ex Ecclesiastæ cap. 3. v. 14. ubi dicitur: *Didici quòd omnia opera quæ fecit Deus, perseverent in perpetuum.* Minor probatur experientiâ: nam innumerabiles terrenæ mutantur, corrumpuntur & intereunt. Imò etiam cœlum & terra præteribunt, teste Christo Luc. 21. v. 33. & Petro in secunda epistola cap. 3 vers. 10,

A 11. 12. Apostolus Paulus de omnibus rebus visibilibus ita pronunciat 2. Corinth. 4. v. 18. *Quæ cernuntur, temporaria sunt.*

RESP. *Primò* major propositio negatur. *Deinde* in ejus probatione peccatur elencho sophistico petitionis principii: nam ad ejus confirmationem profertur testimonium quod non est authenticum, quum mala versione sit depravatum. Non enim debet verti, *quæ fecit*, tempore præterito, quasi de actione præterita jam sermo sit: sed præsenti tempore, *quæ facit*, scilicet continenter; quia in Hebræo est verbum futurū יעשה, per Enallagen positum loco præsentis continuum actum significantis, sic ut indicetur actio non tantùm momento præsenti exsistens, sed etiam in posterum seu in futurum continuanda. *Tertiò*, Salomon versu
B allegato non loquitur de creatione quæ absoluta fuit sex dierum spacio; sed de incommutabili, perpetua & constanti providentia Dei, quâ mundum constanter, uti à principio constituit, secundùm suum immutabile consilium regit ac temperat, atque ita constanter temperat, ut ipsius ordinem & tenorem nulla ex parte immutare quis possit, quin fiant quæcunq; Deus fieri vult. Quis enim queat impedire, quo minus quotannis veniat Ver, Æstas, Autumnus, Hyems? quin nox succedat diei, & dies nocti? quin statis temporibus pluat, & serenitas succedat, & serenitati rursus pluvia? quin Sol oriatur & occidat per vices? quin alia intereant, alia generentur? quin denique omnia suis succedant temporibus, & omnia suum habeant tempus: ut initio capitis hujus Salomon præfatus est: Et finis hujus constantis & perpetuæ providentiæ divinæ est, ut
C timeamus Deum, id est, colamus, invocemus, adoremus, amemus, & totos nos illi regendos subjiciamus.

Quòd in definitione dicitur, creaturam esse rem omnem *extra Deum*, eo indicatur, creaturam quamlibet habere diversam essentiam ac distinctam a divina essentia. Quicquid enim extra Deum est, discretam habet a divina essentia substantiam.

Quod deinceps adjicitur, creaturam à Deo solo potente verbo & jussu esse productam è nihilo vel è materia antea è nihilo facta & per se naturaliter inhabili ad suscipiendam eam formam quam habet; per id discernitur primùm creatura à persona genita ex Dei essentia, quæ est Filius Dei æternus, qui propterea quoad Deitatem, non est creatura: & à persona procedente à Patre & Filio per æternā spirationem, nempe Spiritu sancto, qui propterea non est creatura Deinde per idem discernitur creatura ab omnibus illis rebus quæ
D hominis artificio, vel ingenio, vel voluntate sunt factæ, vel finguntur factæ: illæ enim non sunt creaturæ Dei, ac ne creaturæ quidem sunt vocandæ. Nec enim creatura esse potest, nisi quæ à Deo, qui est unicus Creator, producta sit. Ergo à creaturarum censu omnia artificum artificia & opificum opera excluduntur: ac multò magis imaginariū corpus Christi, quod sacrificuli se conficere, & ut quidam loqui non reformidant, creare, impiè jactitant.

Quòd dicitur, creaturam esse productam è nihilo, vel è materia antea è nihilo facta & per se naturaliter inhabili ad suscipiendam eam formam quam habet; eo indicatur, quòd alia Deus immediatè creaverit, sine ullo subjecto; alia mediatè. Proinde materia rerum
E creatarum primò nulla fuit, quia ex nihilo Deus materiam primam creavit, quam chaos vocant, & quæ caruit efficacitate & ornatu suo. Deinde verò reliqua omnia ex materia illa rudi produxit magnificè, introducens in singula suas formas conjunctas, exactè respondentes ideis in mente divina præexsistentibus.

Formæ enim rerum creatarum sunt duplices, *præexsistentes* & *rebus conjunctæ.*

Digitized by Google

Praexistentes formæ, sunt quæ ante res creatas exstiterunt & ad quas res creatæ efformatæ sunt; nequaquã vero pars essentiæ rerum creatarum fiunt, sed effectrices earum sunt: quarum respectu Deus omnium rerum *exemplaris causa* dicitur.

Præexistentes illæ formæ sunt ideæ divinæ, à quibus pendent cuncta quæ in natura facta sunt & fiunt; quemadmodum omne arte factum per se pendet à suo exemplari, veluti domus cæteræq; res arte elaboratæ ab idea artificis & à natura, cujus per se æmulæ sunt.

De his verò ideis gravis est quæstio *an sint, nec ne?* Antequam hanc quæstionem expediam, recitabo insignem locum Beati *Augustini* doctoris judiciosissimi, acutissimi & religiosissimi. Sic ille 4. Tom. lib. 83. triũ quæst. cap. 46. scribit: *Ideas Plato primus appellasse perhibetur: non tamen si hoc nomen, antequam ipse institueret, non erat, ideo vel res ipsæ non erant, quas ideas vocavit, vel à nullo erant intellectæ: sed alio fortasse atq; alio nomine ab aliis atq; aliis nũcupatæ sunt. Licet enim cuiq; rei incognitæ, quæ nullum habet usitatum nomen, quodlibet nomen imponere. Nam non est verisimile, sapientes aut nullos fuisse ante Platonem: aut istas, quas Plato, ut dictum est, ideas vocat, quæcunq; res sint, non intellexisse. Siquidem tanta in eis vis cõstituitur, ut nisi his intellectis, sapiens esse nemo possit. Credibile est etiam præter Græciam fuisse in aliis gentibus sapientes: quod etiam Plato ipse non solùm peregrinando sapientiæ perficiendæ gratiâ satis testatus est, sed etiam in libris suis commemorat. Hos ergo si qui fuerunt, non existimandum est ideas ignorasse, quamvis alio fortasse eas nomine vocitaverint. Sed de nomine hactenus dictum sit; rem videamus, quæ maximè consideranda atq; noscenda est, in potestate constitutis vocabulis, ut quod volet quisque appellet rem quam cognoverit. Ideas igitur Latinè possumus vel formas, vel species dicere: ut verbum è verbo transferre videamur. Si autem rationes eas vocemus, ab interpretandi quidem proprietate discedimus, rationes enim Græcè λόγοι appellantur, non ideæ: sed tamen quisquis hoc vocabulo uti voluerit, à reipsa non errabit. Sunt namq; ideæ principales formæ quædam, vel rationes rerum, stabiles atque incommutabiles, quæ ipsæ formatæ non sunt: ac per hoc æternæ ac semper eodem modo sese habentes, quæ in divina intelligentia continentur. Et cum ipsæ neque oriantur, neque intereant, secundùm eas tamen formari dicitur omne quod oriri & interire potest, & omne quod oritur & interit. Anima verò negatur eas intueri posse, nisi rationalis, eâ sui parte quâ excellit, i. e. ipsa mente atque ratione, quasi quadam facie vel oculo suo interiore atque intelligibili. Et ea quidem ipsa rationalis anima non omnis & qualibet, sed quæ sancta & pura fuerit, hæc asseritur illi visioni esse idonea: i. e. quæ illum ipsum oculum quo videntur ista, sanum & sincerum & serenum, & similem his rebus quas videre intendit, habuerit. Quis autem religiosus & vera religione imbutus, quamvis nondum possit hæc intueri, negare tamen audeat, imò non etiam profiteatur: omnia quæ sunt, id est, quæcunq; in suo genere propriâ quadam naturâ continentur, ut sint, Deo autore esse procreata, eóq; autore omnia, quæ vivunt, vivere: atque universalem rerum incolumitatem, ordinemq; ipsum, quo ea quæ mutantur, suos temporales cursus certo moderamine celebrant, summi Dei legibus contineri & gubernari? Quo constituto atque concesso, quis audeat dicere, Deum irrationabiliter omnia condidisse? Quòd si rectè dici & credi non potest, restat ut omnia ratione sint condita: nec eâdem ratione homo, quâ equus: hoc enim absurdum est existimare. Singula igitur propriis sunt creata rationibus. Has autem rationes, ubi arbitrandum est esse, nisi in ipsa mente Creatoris? Non enim extra se quicquam positum intuebatur, ut secundùm id constitueret quod constituebat: nam hoc opinari sacrilegum est. Quòd si hæ rerum omnium creandarum creatarúmve rationes in divina mente continentur, neque in divina mente quicquam nisi æternum atque incommutabile potest esse: atq; has rerum rationes principales appellat ideas Plato: non solum sunt ideæ, sed ipsæ verè sunt, quia æternæ sunt, & ejusmodi atq; incommutabiles manent: quarum participatione fit, ut sit quicquid est, quoquo modo. Sed anima rationalis inter eas res, quæ sunt a Deo conditæ, omnia superat, & Deo proxima est, quando pura est: eiq; inquantum charitate cohæserit, intantum ab eo lumine illo intelligibili perfusa quodammodo & illustrata cernit, non per corporeos oculos, sed per ipsius sui principale, quo excellit, id est, per intelligentiam suam istas rationes, quarum visione fit beatissima: Quas rationes, ut dictum est, sive ideas sive formas, sive species, sive rationes licet vocare, & multis appellare conceditur nominibus, sed paucissimis videre quod verum est.*

Hactenus verba August. è quibus collegimus hanc Thesin verissimam:

Omnes creaturæ sunt factæ juxta ideas quæ ab æterno fuerunt in mente divina.

Hanc Thesin probat Augustinus his argumentis: I. Quæcunque Deus condidit rationabiliter, ea profectò facta sunt juxta ideas quæ ab æterno fuerunt in mente divina: Atqui omnes creaturas condidit Deus rationabiliter: Ergo, &c.

II. Quæcunque condita sunt à Deo certis iisque propriis & distinctis rationibus, ea profectò facta sunt juxta ideas quæ ab æterno fuerunt in mente divina: At omnes res conditæ sunt à Deo certis iisq; propriis & distinctis rationibus: Nõ enim eâdem ratione conditus est homo quâ equus, nec eâdem quâ arbor, nec eâdem quâ stella aut alterius cujuscunque generis vel speciei creatura. Ergo, &c.

His argumentis Augustini adjungamus alia. Sit igitur numero.

III. Quæcunque à Deo sic condita sunt, ut eorum formæ non sint in tempore demum cogitatæ, aut fortuitò & casu iis attributæ; ea profectò facta sunt juxta ideas quæ ab æterno fuerunt in mente divina:

At omnes res à Deo sic conditæ sunt, ut earum formæ non sint in tempore demum cogitatæ, aut fortuitò & casu iis attributæ. Hoc certissimũ est: Quia *Deus agit omnia ex consilio voluntatis suæ*, Eph. 1. v. 11. Ergo, &c.

IV. Quæcunque res creatæ Deo notæ sunt ab æterno, illæ profectò sunt factæ juxta ideas quæ ab æterno fuerunt in mente divina:

Atqui omnes res creatæ Deo notæ sunt ab æterno: sicut testatur Jacobus Apostolus, Actor. 15. v. 18. *Notæ sunt Deo ab ævo omnia opera sua.* Ergo, &c.

V. Quæcunque à Deo creata sunt sapientissimè, certò facta sunt juxta ideas quæ ab æterno fuerunt in mente divina. Sapientis enim artificis est, nihil per incogitantiam facere, sed præeunte deliberatione & certâ animi intentione.

At res omnes à Deo creatæ sunt sapientissimè; sicut dicitur Psal. 104. 24. *Quàm amplæ sunt opera tua ô Iehova! quàm ea omnia in sapientia* (seu sapienter) *fecisti!* Proverb. 3. vers. 19, 20. *Iehova sapientiâ fundavit terram, statuit cœlos intelligentiâ. Scientiâ ejus abyssi diffissæ sunt, & superiores nubes destillant rorem.* Jerem. 10. v. 12. & cap. 51. 15. *Stabilit orbem habitabilem sapientiâ suâ & prudentiâ suâ extendit cœlos.* Sapienter autem illæ res fiunt, quarum formæ antea in mente factoris sunt determinatæ. Ergo, &c.

VI. Omnium rerum quæ bonæ sunt, ideæ fuerunt ab æterno in mente Dei: At omnes res creatæ sunt bonæ: Ergo omnium rerum creatarum ideæ fuerunt ab æterno in mente Dei.

VII. Si quicquid fit ab hominibus, id mens Dei & consilium ejus decrevit ut fieret: tum certè multò magis omnes res creatæ, sunt à Deo factæ juxta ideas in mente divina ab æterno existentes. Quod antecedit verum est: Ergo & quod sequitur.

IIX. Si sapiens artifex ex hominibus quicquid artificiosè & affabrè parare cupit, juxta ideam in mente sua conceptam facit: tum multò magis res à Deo creatæ, sunt

tæ, sunt factæ juxta ideas quæ ab æterno in mente divina fuerunt.

Consequentia valet: quia quæcunque perfectio est in homine, ea multò magis & priùs fuit in Deo. Jam autem quis artifex quippiam artificiosè facit, qui non eorum, quæ facit, ideam & formam in mente conceptam tenet & sequitur? Certè Mosi Deus præcepit Exod. 25. v. ult. *Vide igitur & fac secundum exemplar quod tibi exhibitum est videndum in hoc monte.* Et cap. 26. v. 30. *Erige tabernaculum illud juxta exemplar ejus quod tibi exhibitum est videndum in hoc monte.* Idem exstat Hebr. 8. 5. *divinitus dictum est Mosi, quum esset absoluturus tabernaculum: Vide enim, inquit, ut facias omnia ad exemplar quod ostensum est tibi in monte.* Item Actor. 7. v. 44. ait Stephanus Protomartyr post ascensionem Christi in cœlum: *Tabernaculum testimonij fuit patribus nostris in deserto, prout ediixerat is qui dixerat Mosi, ut faceret illud secundùm exemplar, quod viderat.*

Oportet igitur cujusque rei creatæ ideam fuisse & esse in Dei mente & intellectu.

IX. Præter Augustinum ideas rerum omnium creatarum ab æterno in mente Dei fuisse agnoverunt alii etiam Patres & Doctores Ecclesiastici, veluti *Clemens Alexandrinus* l. 4. Stromatum, pag. 200. 30. & lib. 5. pag. 50. 36. *Theodoretus* de curatione Græcarum affectionum, Sermone 2. & 3. *Tertullianus* libro de Anima, c. 18. *Eusebius* de præparatione Evāgelica decimoquarto lib. cap. quadragesimoquarto. Et nostra ætate *Hieronymus Zanchius* orthodoxus lib. 3. de natura Dei, c. 2. quæst. 3. *Collegium Conimbricense* Commentariis in octo libros Physicorum Aristotelis, prima parte, lib. 2. c. 7. quæstione tertiâ & quartâ.

Firmum igitur firmumque stet, fuisse & esse ideas omnium quæ creata sunt, in mente divina, secundum quas illa facta sunt, quarum cognitio non solum ad sapientiæ studium necessaria, sed ad morum etiam disciplinam perutilis est, ut ex Augustino constat. *Clemens Alexandrinus* verò affirmat, eum, qui divinas ideas contemplatus fuerit, victurum quasi Deum inter homines; quòd nimirum altissima æstimanti, res istæ sublunares volitent veluti umbræ.

Postquam confirmatum est, ideas divinas rerum omnium creatarum fuisse in mente divina; videamus jam quid sint, & cætera quæ necessariò de illis explicanda erunt.

IDEÆ DIVINÆ *rerum creatarum*, sunt formæ in mente divina ab æterno exsistentes, non distinctæ realiter à divina essentia, sed quæ reipsa idem sunt cū essentia divina, quas imitantur res creatæ ex intentione Dei Creatoris, determinantis sibi finem.

Explicatio descriptionis.

Ideæ divinæ dicuntur *formæ*, id est, exemplaria, archetypa, prototypa, paradigmata, prototypę & primęva rationes, ad & secundùm quas omnia fiunt. Est enim triplex forma, *à qua, ex qua, & ad quam. Forma à qua*, est ea, à qua effectus, ut ab agendi principio egreditur. *Forma ex qua*, est illa è qua res composita constat. Utriusque exemplum est anima hominis, à qua intelligendi actio manat, & ex qua simul cum materia seu corpore homo componitur. *Forma ad quam*, est ad cujus similitudinem aliquid fit.

Ideæ illæ sunt *in mente divina*, seu in Deo, ut in fonte totius ESSE: & in Deo quidem unam habent rationē, sed extra illum in multitudinem abeunt; sunt enim in Deo ut numeri in unitate.

Verba autem illa, quòd ideæ sint formæ in *mente divina*, excludunt errorem eorum, qui ideas, tānquam res à Dei essentia separatas, in primo supremi cœli eóque immobili orbe collocant; quam opinionem Platonis fuisse dicere videtur *Iustinus Martyr* in Parænesi prima ad Græcos, paginâ quinta editionis Commelinianæ: at *Clemens Alexandrinus* lib 4. Stromatum pag. ducentes. trigesimâ, editionis Commelinianæ docet, quòd ideas Plato in Deo ipso statuerit. Verba Clemētis sunt: εἰκότως ἄρ' οὖν καὶ Πλάτων τὸν τῶν ἰδεῶν θεωρητικὸν θεὸν ἐν ἀνθρώποις ζήσεσθαι φησί. νοῦς δὲ χώρα ἰδεῶν· νοῦς δέ, ὁ θεός. hoc est, *Meritò ergo etiam Plato eum qui ideas contemplatur, ducit victurum esse Deum inter homines; mens autem est locus idearum, mens verò est Deus.* Et 5. lib. Stromatum, paginâ ducentesimâ tricesimasextâ ait, Platonem docere, quòd idea sit ἐννόημα τοῦ Θεοῦ, *intelligētia Dei, seu quod à mente divina intelligitur.* Sic *Theodoretus* de curatione Græcarum affectionum Sermone quarto, qui est de materia & mundo ait, Platoni ideam esse ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ, *Dei conceptum.*

Verba illa, *ab æterno exsistentes*, distinguunt ideas divinas ab humanis cōceptibus in intellectu artificum.

Verba sequentia, *non distinctæ realiter ab essentia divina*, &c. excludunt ideas è numero creatarum formarum seu substantialium, seu accidentalium reipsa distinctarum à sui subjecti essentia. Deus enim non est subjectum aliquod, multis præditum formis, sive substātialibus, sive accidentalibus; sed est simplicissima essentia, seipsâ & simpliciter exsistens & talis exsistens. Et sicut proprietates Deitatis essentiales, ita etiā ideæ in intellectu divino, non differunt realiter ab ipsa essentia divina.

Verba illa, *quas imitantur res creatæ*, excludunt à ratione idearum formas illas, quas aliæ non imitantur; ut formam humanam comparatione formę ignis. Deinde illa, *ex intentione Dei creatoris*, removent formas, quæ casu exprimuntur: quo pacto si Apelles nihil ad Platonem respiciens, suis eum lineamentis fortuitò effingeret non diceretur Plato illius imaginis exemplar. Additur, *determinantis sibi finem*, ut excludantur formæ agentium naturalium: veluti forma ignis aliū ignem generantis. Neque enim illa ignis geniti exemplar propriè dicitur; quia cum ignis per intellectum & voluntatem nequaquam operetur, finem sibi præstituere nequit; quod tamen in iis quæ propriè ad exemplar agunt, necessariò requiritur.

Ideæ igitur divinæ non sunt creaturę ipsæ à Deo cognitæ, sed sunt rationes objectivę, id est, ipsa divina essentia, concepta à Deo, prout à rebus creatis est imitabilis: sic ut divinū exemplar infinitè perfectius sit reb[us] creatis, cū sit ipsa divina essentia cognita ut imitabilis.

Sed exprimunt res ipsas, quia essentia divina, quæ obtinet rationem ideæ, quatenus agnoscitur à Deo, ut in tabulis à creaturis, eminenter continet hominem, verbi gratiâ cujus est idea, prout ab illo est imitabilis, similiterque res cæteras, & eas perfectissimè repræsentat.

Eædem sunt à materiæ commercio & singularium concretione adjunctæ & separatæ.

Suntq; æternæ, stabiles, incommutabiles & incorruptibiles.

Et ipsæ formatæ non sunt: sicut nec ideæ creatæ fabricantur ab artifice, ut rectè docet Plato libro decimo de Republica, non procul ab initio.

Conveniunt ex parte cum ideis creatis & ex parte differunt ab illis. Conveniunt in eo, quod utræq; sint rationes objectivæ. differunt, quòd Architecti summi ideæ non sint res quas producere instituit, sicuti ideæ creatæ creati artificis. Cujus discriminis ea ratio est, quia in essentia divina, quæ est primarium divinæ intellectionis objectum, continentur ac relucent omnia quæ effici possunt; proindéque necesse est, ut Deus in quovis opere faciundo ad ideam ejus in mente sua

Digitized by Google

principaliter respiciat, eandemque primariâ ratione imitetur. In artifice verò creato non ita res habet, qui interdũ pro re nata aliquid mutat, nec semper ideam primo conceptam imitatur. A

Eædem differunt à conjunctis formis rerum. Nam ideæ sunt formæ objectivæ, unde sumitur imitatio, & manent semper extra essentias rerum factarum, quarum pars non fiunt: at formæ rerum conjunctæ, sunt formæ συστατικαί, constitutivæ, & pars rerum compositarum. Deinde ideæ sunt prototypæ rationes rerum, quarum exemplaria sunt: formæ verò conjunctæ, inductæ rebus à Deo Creatore, sunt participatæ quædã illarum similitudines, quæ materiam informando essentiam complent.

Adhæc etsi ideæ divinæ sint formæ externæ rerum creatarum seu formæ objectivæ: sunt tamen etiam effectrices rerum causæ principes & primariæ, non quà ideæ sunt, sed ratione divinæ artis ad quam pertinent & quatenus reipsâ idem sunt cum essentia divina, quæ est αἰτία δημιουργική omnium. B

OBIICITUR.

Si ideæ divinæ sunt formæ rerum creatarum, tum Deus venit in earum compositionem. At posterius est absurdum: Ergo & prius.

RESP. Negatur connexi consequentia; quia *formæ rerum creatarum* dicuntur ambiguè, vel præexsistentes vel conjunctæ seu insitæ & unà creatæ. Si ideæ divinæ essent conjunctæ formæ rerum creatarum, tum Deus veniret in earum compositionem: Sed sunt ideæ præexsistentes ab æterno in mente divina & reipsa non distinctæ ab essentia divina seu Deo ipso. Deus autem non est forma insita rebus creatis. *Primò*, quia forma insita seu causa formalis, cum composito suo movetur; Deus verò non movetur. *Secundò*, forma insita alicujus efficientis effectus est, ac proinde illo posterior: Deus autem nullius rei est effectus & nulla re posterior. *Tertiò*, Forma insita internum est rei principium: Deus autem externum. C

Conjunctæ formæ rerum creatarum, sunt quæ rebus singulis creatis insunt.

Eæque vel *internæ* sunt vel *externæ*. *Internæ* sunt per quas res singulæ essentiã suã sunt, id quod sunt & ab aliis rebus distinguuntur. Forma enim quæ materiam per se informando quidditatem & speciem rei tribuit, interna est & pars præcipua rei creatæ.

Externæ formæ, sunt per quas res singulæ sunt tales vel tales; sive communes sint, sive propriæ; sive essentiales sint, id est, ex essentia constituta emanantes & essentiam necessariò consequentes, & in ea manentes perpetuò: sive accidentales: proprietates enim rerum essentiales & accidentia alia formæ rerum appellari consueverunt. D

CAPUT VII.

In quo de Mundo communiter,

Sic fuit definitio creaturæ.

PORRO omnes res creatæ vel *conjunctim* considerantur, vel *distinctè*. E

Creaturæ conjunctim consideratæ uno nomine MUNDI comprehenduntur: ac proinde de Mundo non tantùm Philosophia, sed etiam Theologia tractat, sed alio modo hæc, alio illa. Philosophia enim, Mundi & corporum naturalium quę in ipso sunt proximas causas seu principia atque proprietates in sua unicujusque natura perscrutatur, non altiùs adscendens ad Deum, ut ille est primum principium à quo, & ultimus finis sub ratione summi boni supernaturalis. Theologia autem à Deo omnia deducit, ut ad eundem reducat, fidei, charitatis, spei, fiduciæ in Deum, humilitatis, patientiæ, invocationis religiosæ, celebrationis & laudis divinæ materiam inde desumens.

Nobis hoc loco propositum est, Theologicam de mundo tractationẽ instituere hoc ordine, ut primùm *de voce* Mundi, deinde *de re ipsa* agamus.

MUNDUS est nomen homonymum, quod aliàs *adjectivè* sumitur, & purum immunemque à sordibus vel peccatis significat: aliàs *substantivè* capitur. De voce Mundi.

Sed & cùm substantivè accipitur, varia significata habet.

Primò sumitur propriè pro tota rerum creatarum universitate, pro ingenti ista machina, cœlum & terram & mare & omnia quę in eis continentur, comprehendente, velut Johan. 1. v. 10. *Mundus per ipsum factus est.* Et cap. 17. v. 5. *Nunc igitur glorifica me tu Pater apud temetipsum eâ gloriâ quam habui apud te priùs quàm mundus esset.* Ephes. 1. v. 4. *Sicut elegit nos in ipso ante jactum mundi fundamentum.*

Secundò sumitur Synecdochicè pro parte universitatis, idque distinctis modis. Interdum pro orbe terrarum, seu terra in qua homines vivunt ad tempus: ut Matth. 4. v. 8. *Ostendit ei omnia regna mundi.* Johan. 1. vers. 9. *Lux quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.*

Interdum pro hominibus tantùm, iisq; vel omnibus in genere universè quotquot naturaliter ab Adamo propagati sunt, ut Rom. 5. v. 12. *Sicut per unum hominem peccatum in mundum introiit:* Vel pro solis electis hominibus, ex toto genere humano in toto mundo collectis. Hoc olim Donatistę impugnarunt, & hodie nõnulli negant. Proinde primùm loca Scripturæ annotabimus, in quibus vox *mundi* pro solis electis Dei ponitur: deinde orthodoxum antiquitatis consensum proferemus. Te... dum ... ligen... electi...

Johan. 1. vers. 29. *Ecce Agnus ille Dei qui tollit peccatum mundi.* Johan. 3. v. 16. *Ita Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum dederit.* & vers. 17 *ut servetur mundus per eum.* Johan. 4. v. 42. *Scimus hunc esse verè Servatorem illum mundi Christum.* Joh. 6. v. 33. *Panis enim ille Dei is est qui de cœlo descendit, & dat vitam mundo.* & v. 15. *Si quis ederit ex hoc pane, vivet in æternum: panis autem quem ego dabo pro mundi vita.* Johan. 8. v. 12. *Ego sum lux illa mundi.* Joh. 12. v. 47. *Veni ut servem mundum.* Johan. 14. v. 31. *Sed ut noverit mundus quòd ego Patrem diligo.* Johan. 17. vers. 21. *Ut credat mundus me à te missum esse.* & vers. 23. *ut cognoscat mundus quòd tu me miseris.* Rom. 11. v. 15. *Si abjectio eorum est reconciliatio mundi, quæ erit assumtio, nisi vita ex mortuis?* 2. Cor. 5. v. 19. *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non imputando eis lapsus ipsorum.* 1. Joh. 2. v. 2. *Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris: nec pro nostris solùm, sed etiam pro totius mundi peccatis.* 1. Joh. 4. v. 14. *Nos verò spectavimus & testamur, Patrem misisse Filium, qui esset Servator mundi.* In his omnibus Scripturæ locis, *mundi* nomine soli electi seu verè fideles & servandi intelligi debent.

Nunc orthodoxum consensum antiquitatis producamus.

AUGUSTINUS 7. Tomo lib. contra Donatistas post Collationem, pag. 403. sic ait: *Nolentes* (Donatistæ) *consentire, mundi nomine Ecclesiam posse significari, contra verba Apostoli, qui dixit, Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi: & contra ipsius verba Domini, qui dixit: Non venit Filius hominis ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum. Neque enim reconciliari Deo & salvari per ipsum mundus potest, nisi mundi nomine intelligatur Ecclesia, quæ sola per eum Deo reconciliata, salvatur.* Hactenus Augustin.

Præce-

Digitized by Google

Præcedente verò pag. 402. ait de Donatistis: *Illi (Donatistæ) dicebant, mundum semper in malam significationem positum, & testimonia de Scripturis dabant, quia scriptum est, si quis dilexerit mundum, non est charitas Patris in illo, & cætera talia. Nos verò, non solùm in malam, sed etiam in bonam significationem mundum in Scripturis positum, respondebamus, & commemorabamus etiam illud quod scriptum est, Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, qui utique non sibi reconciliat, nisi Ecclesiam.* Similiter in Breviculo collationum cum Donatistis, in collatione tertii diei pag. 387. *Dissensionata est propter Mundi nomen, quod Donatistæ nolebant intelligi Ecclesiam, quia scriptum est, Ager est hic mundus. Et multa testimonia protulerunt, quibus Sacra Scriptura mundum nonnisi malos commemorasset, sicut est, Qui dilexerit mundum, non est charitas Patris in illo, & cætera talia, ut quasi ex hoc ostenderet mundi nomine Ecclesiam significari minimè potuisse. Contrà Catholici alia testimonia proferebant, quibus in bono mundi nomen esse positum ostenderunt, sicuti est, Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi: & cætera hujusmodi ubi ostenderetur Ecclesia, quoniam ipsa utique per Christum reconciliatur Deo.* Tomo nono Tract. 87. in Johan. pag. 312. *Si de mundo essetis, mundus quod suum erat diligeret. Universa utique hoc dicit Ecclesia, quam plerunque etiam ipsam mundi nomine appellat, sicut est illud: Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi. Itemque illud: Non venit Filius hominis ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum: & in epistola sua Iohannes ait: Advocatum habemus apud Patrem, Iesum Christum justum, & ipse propitiatio est peccatorum nostrorum, non tantùm nostrorum, sed etiam totius mundi. Totus ergo mundus Ecclesia est, & totus mundus odit Ecclesiam. Mundus igitur odit mundum, inimicus reconciliatum, damnatus salvatum, inquinatus mundatum: sed iste mundus, quem Deus in Christo reconciliat sibi & per Christum salvatur, & cui per Christum peccatum omne donatur, de mundo electus est inimico, damnato, contaminato.* Et tractat. 110. pagin. 355. Eodem tomo nono, tractat. 1. in epistolam B. Johan. *Christus propitiatio est peccatorum nostrorum, non tantùm nostrorum, sed & totius mundi. Ecce habes Ecclesiam per totum mundum.* Et mox: *Christus propitiatio est peccatorum nostrorum, non tantùm nostrorum, sed & totius mundi quem sanguine suo comparavit.* Tomo 2. epist. 48. pag. 118. *Et totus mundus in maligno positus est, propter zizania quæ sunt per totum mundum: & Christus propitiator est peccatorum nostrorum, non tantùm nostrorum, sed totius mundi, propter triticum quod est per totum mundum.* Similiter totum mundum interpretatur *Cyrillus* in Johannem lib. undecimo cap. 19. cùm verba Christi Joh. 17. *Non oro pro mundo*, & verba hæc Johannis, *propitiatio est pro peccatis totius mundi, quæ pugnantia videntur* conciliat: *Beatus Iohannes* (inquit Cyrillus) *quoniam erat Iudæus, ne pro Iudæis tantùm paracletus esse Dominus apud Patrem videretur, non autem etiam pro aliis Gentibus, quæ vocatæ, ob ecta sunt: necessariò adjecit, pro toto mundo id est, pro omnibus, qui per fidem vocati ad justitiam & sanctificationem perveniunt.* Hæc Cyrillus. Similiter explicat mundi nomen *Hieronymus* lib. 2 adversus Jovinianum, & alii Patres orthodoxi.

s mū ... ibus ... ici

Hactenus de voce *mundi* pro solis electis hominibus sumta.

Interdum intelliguntur nomine *mundi* soli non regenerati, infideles & reprobi ut Joh. 1. v. 10. *Mundus eum non cognovit.* Joh. 14. v. 1[illegible] *Spiritum veritatis mundus non potest accipere:* & cap. 17. [illegible] 9. [illegible] & v. 25 *Pater juste mundus te* [illegible] *ex Deo esse, & mundi*[illegible]

Interdum vo[illegible] diluvio perierun[illegible] *vit mundum.* 2 Pet[illegible] *octavum Noë* [illegible] *inducto.*

A Interdum Judæorum gens. Johan. 7. 4. *Manifesta teipsum mundo.* Gal. 4. 3. *Sub elementis mundi eratis.*

Tertiò sumitur metonymicè pro eo quod in mundo est contrarium spirituali regno Christi, seu quicquid cum voluntate Dei non consentit, ut 1. Johan. 2. v. 15. *Ne diligite mundum* Gal. 6. v. 14. *Mundum mihi crucifixus est & ego mundo.*

Quartò, mundus muliebrem ornatum significat & plerumque conjunctè *mundus muliebris* appellatur, ut Esther. 2. v. 3. *ut adhibeat mundum earum.* & v. 9. *celeriter dedit Esthera mundum eius.*

In præsentia nomine *mundi* utimur prima ac propria significatione pro tota universitate rerum creatarum. Sic autem definitur:

B MUNDUS, est systema seu compages, constans ex cœlo, terra & mari & cæteris omnibus rebus quæ in iis continẽtur, excepto omnium autore Deo, à quo uno omnia sunt, & ad quem unũ omnia tendũt. 2. Pet. 2. v. 5.

Unde à Græcis nominatur πᾶν, id est, universum, non quòd extra eum nihil sit (est enim extra ipsum Deus) sed quòd sit universitas omnium creaturarum Dei. Vocatur ab iisdem κόσμος duabus de causis: *Prior* est, quia nihil tota hac compage neque ornatius, neq; pulchrius, propter pulcras rerum formas amœnissimamq; cœli faciem & gratissimã lucem; *posterior*, quia nihil hac compage ornatius propter pulcherrimam rerum omnium inter se ἀντιτεξιαν, φιλίαν, κοινωνίαν, ἁρμονίαν, quatenus à Deo creatæ fuerunt & reguntur. Mũdus cur κόσμος dicatur?

C Sic igitur κόσμος dicitur à perfecta absolutaque elegantia & congruente undecunque dispositione, ut docet *Tertullianus* lib. adversus Hermogenem, cap. 40. & Beatus *Athanasius* oratione contra idola. *Deus mundũ verbo quo jussit, ratione quâ disposuit, virtute quâ potuit, de nihilo expressit in ornatum majestatis suæ*, ut loquar cum Tertulliano Apologetico adversus Gentes, cap. de[illegible]mo septimo.

Hebræis appellatur עולם, id est, αἰών, ut redditur Heb. 11. v. 3. non ab æternitate, quasi semper fuerit, sed à fixo illo ordine, quem Deus in illo constituit, quemque adhuc hodie durare cernimus: qualis ortus & occasus solis, quatuor anni tempora, tempestatum vicissitudo, fluminum perennitas, &c.

Porrò quæritur de mundi *causa efficiente, materia, forma, fine*, &c.

D *Causam efficientem* mundus habet: est enim creatus, hoc est, factus à Deo ex nihilo: quod tum *Deus ipse affirmat*, tum *rationes evincunt*, tum *gentiles nonnulli fatentur.*

Quòd Deus mundum fecerit, nulli tutiùs credimus quàm ipsi Deo, in Scriptura Sacra id testanti.

Expressa testimonia sunt hæc in veteri quidem Testamento Gen. 1. v. 1. *In principio creavit Deus cœlum & terram.* & c. 2. v. 1. *Itaque perfecti sunt cœli & terra, omnisq; exercitus illorum.* & v. 4. *Istæ sunt generationes cœli & terræ, quando creata sunt: quâ die Iehova Deus fecit terram & cœlum.* Job. 38. v. 4. & seqq. respondit Jehova Jobo e turbine: *Ubinam eras cùm fundarem terram? indica, si novisti intelligentiam. Quis disposuit mensuras ejus: quandoquidem scitus es? aut quis extendit in ea regulam? Cui rei bases ejus demersæ incumbunt? aut quis jecit lapidem angularem ejus? Quum mecum canerent simul stellæ matutinæ: & cum vociferati sunt*

E *omnes filii Dei? Aut quis occlusit valvis mare: quum ed rem* [illegible] *tanquam è vulva exiens?* In hoc Jobi loco asserit Deus se fundasse terram, se deposuisse mensuras ejus, [illegible] ad [illegible]ficandam regulam, se bases ejus po[illegible] [illegible]de ejus angularem jecisse, se edidisse mare [illegible]a. Comparat creationem tum architectu[illegible] humanæ, additque applaudisse & cõ[illegible] Deo creatori stellas matutinas, hoc est, [illegible] auroram magis splendere videntur:

 eique

eique acclamasse & in vocem lætam prorupisse Angelos, quod mundum initio tanta sapientia ac proportione condidit. Psalm. 33. v. 6. *Verbo Iehovæ cæli facti sunt, & Spiritu oris ejus totus exercitus eorum* Psal. 102. v. 26. *Antè quam terram fundasses, & opus manuum tuarum essent cæli.* Ps. 104. v. 2. & 3. *Extendens cœlos tanquam aulaum. Qui contignat in aquis cœnacula sua, qui disponit densas nubes in vehiculum suum.* v. 5. *Fundavit terram super bases ejus, ne dimoveretur in seculum & perpetuum.* Ps. 104. v. 8. *Auxilium nostrum in nomine Iehovæ, qui fecit cælos & terram.* Psal. 136. v. 5. 6. *Qui fecit cœlos intelligentiâ, quia in seculum est benignitas ejus. Qui expandit terram super aquas, quia in seculum est benignitas eius.* Ps. 146. v. 6. *Qui fecit cælos & terram, mare & quicquid est in eis.* Jes. 40 v. 22. *Qui extendit velut conopaum cœlos & distendit eos sicut tentorium ad habitationem* & c. 42. v. 5. *Sic ait Deus ille fortis Iehova, creator cælorum & qui expandit terram.*

In novo Testamento sunt hæc de mundi creatione testimonia. Joh. 1. v. 3. *Omnia per hunc Sermonem facta sunt* & v. 10. *Mundus per eum factus est* Act. 14. v. 15. *annunciantes, ut à vanis istis rebus convertatis vos ad Deum illum vivum, qui fecit cœlum & terram & mare & omnia quæ in eis sunt.* & cap. 17. v. 24. *Deus ille qui fecit mundum & omnia quæ in eo sunt, quum sit cæli & terræ Dominus, in manu factis templis non habitat,* Rom. 1. v. 20. *Ipsius invisibilia, jam inde à condito mundo ex rebus factis intellecta pervidentur, æterna* videlicet *eius tum potentia tum divinitas: ad hoc ut sint inexcusabiles.* Quapropter Deus eodem cap. v. 25. appellatur *Creator qui est benedictus in secula. Amen.* Hebr. 1. v. 2. *Per quem etiam mundum condidit.* & v. 10. *Tu in initio Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli.* Heb. 11. v. 3. *Per fidem intelligimus constructum fuisse mundum verbo Dei, ut quæ cernimus sint ex non apparentibus facta.* Apoc. 14. v. 7. *Adorate eum, qui fecit cælum & terram & mare & fontes aquarum.*

Ex his testimoniis omnibus liquet: mundum esse à Deo creatum & certo tempore existere cœpisse, quum antea non esset.

Deinde idem rationibus certissimis evincitur.

Primò, quia mundi temporum seriem Scriptura accurate recenset. Quod demôstrant tot loca ex quibus chronologiam mundi contexuimus.

Secundò. quia Gentium mundi origines à Mose sunt descriptæ: quod fieri neutiquam potuisset, si mundus semper exstitisset.

Tertiò, quia mundus ipse ordinatissima sui dispositione & motu, & visibilium omnium pulcherrima specie quodammodo tacitus, & factum se esse, & nonnisi à Deo ineffabiliter atque invisibiliter magno, ineffabiliter atque invisibiliter pulchro fieri se potuisse proclamat.

Quartò, quia mundus variis mutationibus subjectus est, ut Ecclesiastes Salomonis multis docet & experientia abundè testatur. Omne autem creatum mutabile est, solum increatum est immutabile.

Quintò, quia si mundus non esset creatus, esset Deus, & actu infinitus. At mundus non est Deus, non est actu infinitus: Ergo est creatus.

Sextò, quia mundus finem est habiturus, 2. Pet. 3. 7. 10. 11. 12. At quicquid finem habet, id etiam aliquo tempore initium habuisse constat.

Sic testimoniis divinis & rationibus confirmavimus, mundum à Deo creatum esse: videamus nunc confessionem Gentilium, tum Philosophorum, tum Poëtarum.

A Gentiles plerique agnoverunt, mundum esse creatum, adducti rationibus naturalibus, quibus absolutè confirmatur, creatum esse, & testimoniis Mosis, Chaldæorum, Phœnicum, Israëlitarum quidam dixerunt, creatum esse è nihilo, idque certo temporis principio.

Mercurius vel *Hermes Trismegistus* in Sermone ad Asclepium & in libris Diexodicôn Sermone primo mundum à Deo per Verbum creatum esse asserit, & propè eadem quæ Moses de Creatione dicit.

Pythagoras ait, quòd Deus sit ἀρχὰ πάντων, ἕν, ἐν οὐρανῷ φωστήρ, καὶ πάντων πατήρ. *Principium omnium unum, cæli lumen, & parens omnium.* Plato in Timæo sic scribit: *Dicamus itaque quam ob causam generationem rerum confecit, & hoc omne quod cernimus ipse opifex constituit.* B *Bonus erat. Bonum verò nulla rei cujusquam subit invidia. Quum itaque extra invidiam esset, voluit omnia esse sibi ipsi quàm maximè similia. Diximus autem similia, non secundùm naturam, sed eo duntaxat quòd & ipsa sunt. Sicut enim ipse est, ita voluit ut quæ olim non erant, fierent atque essent. Verùm ipse sic est, ut à nullo Esse acceperit, omnibus autem quæ sunt Esse ipsum tribuerit.*

Sunt ejusdem Platonis hæc quoq; admiratione dignissima: *Utrum semper mundus hic fuit, ut nullum habuerit generationis principium? An potiùs ita est genitus, ut ab aliquo initio cœperit?* Tum ita respondet *Genitus sanè est.* Cui comprobandæ sententiæ rationem adducit: *Videri enim potest, inquit, ac manibus contrectari. Quum itaque tactui sit obnoxius, utique habet & corpus. Cuncta autem hujusmodi sensibilia sunt. Quæ verò sensu percipiuntur, com-* C *prehendi quoque possunt opinione, ac genita esse constat. Genitas autem factasque res, oportere censemus à causa aliqua prodiisse.* Hæc igitur Plato de creatis rebus proloquutus sapientissimè nos edocuit, quid de illarum rerum autore sentiendum sit.

Hactenus Philosophorum confessio; sequitur Poëtarum.

Orpheus ad filium suum Musæum:

εἷς ἔστ' αὐτογενής, ἑνὸς ἔκγονα πάντα τέτυκται. h. e.
Unicus est, per se exsistens, qui cuncta creavit.

Idem in juramentis sic loquitur:

Οὐρανὸν ὁρκίζω σε θεοῦ μεγάλου σοφὸν ἔργον,
D Αὐδὴν ὁρκίζω σε πατρὸς, τὴν φθέγξατο πρῶτον,
Ἡνίκα κόσμον ἅπαντα ἑαῖς στηρίξατο βουλαῖς.

Hoc est,

Cælum juro Deo à magno & sapiente creatum:
Vocem juro Patris primam quam prodidit ore,
Consilio ipse suo mundum cùm conderet omnem.

Sophocles ait de Deo:

εἷς ταῖς ἀληθείαισιν, εἷς ἐστὶ θεὸς;
ὃς οὐρανόν τ' ἔτευχε, καὶ γαῖαν μακρὰν,
πόντου τε χαροπὸν οἶδμα, κἀνέμων βίας.
Unum profectò numen, unus est Deus,
Qui condidit cælum, & solum terra patens,
Marisque fluctus, vimque ventorum gravem.

Homerus etiam mundi creationem sic exposuit:

Iliad. 6.

E ἐν μὲν γαῖαν ἔτευξ' ἐν δ' οὐρανὸν, ἐν δὲ θάλασσαν,
Ἠέλιόν τ' ἀκάμαντα, σελήνην τε πλήθουσαν,
ἐν δὲ τὰ τείρεα πάντα, τά τ' οὐρανὸς ἐστεφάνωται,

Hoc est,

Hic cælum effinxit, terram, pelagusque profundum,
Et Solem indefessum, & pleno sidere Lunam,
Astraque quis magni distincta est regia cæli.

REFV-

Digitized by Google

REFUTATIO ARGUMENTORUM pro æternitate mundi.

Contra hanc verissimam sententiam de mũdi creatione quâ is initium temporis habuit, pugnant illi qui contendunt, *Mundum esse æternum*, hoc est, nec principium temporis habuisse, nec finem habiturum. Quicquid enim propriè æternum est, hoc est, quicquid nec principium nec finem temporis habet, id creatum nõ est. At mundus æternus est, secundùm Aristotelis sententiam, quam & olim Thomas Aquinas defendere conatus & hodie nonnulli Pseudochristiani & pseudophilosophi conantur, quasi Aristoteles disputans contra Platonem, mundum esse æternum, non intellexerit, mundum initio temporis caruisse, sed tantùm negaverit per generationem Physicam de subjecto aliquo velut materia productum esse, negaverit contrarium habuisse ex quo generatus sit. At hanc non fuisse Aristotelis mentem, argumenta ejus pro æternitate mundi adversus Platonem, manifestè evincunt.

I. *Omne incorruptibile est sempiternum:*
Mundus est incorruptibilis. Ergo sempiternus.

Minorem probat: *quia cælum est incorruptibile.*

RESP. *Primò* major non est universè vera: nam dari potest tantum de eo quod naturâ suâ est incorruptibile, velut Deus solus; non verò de eo, quod voluntate Dei duntaxat incorruptibile est. Quod ad minorem attinet, & ejus probationem; respondeo. *Primò*, Mundus est incorruptibilis, ut & cœlum tale est, non naturâ suâ, sed voluntate Dei: quod Plato etiam in Timæo docuit, Mundũ esse factum à Deo & temporis initium habuisse: interim tamen numquam desiturum, nõ quidem suâ naturâ, sed Deo sic volente & illum conservante: οὔτε λυθήσεται γε οὐδὲ τεύξεται θανάτου μοίρας διὰ τὴν βούλησιν τοῦ θεοῦ; hoc est, *non solvetur, neque fatum mortis subibit, propter voluntatem Dei.* Quod ipsum citat Justinus Martyr in Dialogo cum Tryphone Judæo pag. 172. edit. Commel.

Secundò cœlum est incorruptibile, sc. naturali corruptione, sed per potentiam Dei est corruptibile. *Tertiò* proceditur à dicto secundum quid ad dictum simpliciter: Cœlum est incorruptibile, scil. quam diu Deus tale esse volet. Scriptura autem prædicit solutum iri, 2. Pet. 3. v. 12. *Cæli conflagrantes solventur.*

II. *Quicquid est ingenitum, hoc est, non productum per generationem naturalem de subjecto aliquo velut materia, illud est æternum:*
Mundus est ita ingenitus: Ergo, &c.

RESP. Major negatur propter falsam definitionem *æterni*. Nam *æternum* falsò definitur, quòd sit ingenitum seu non generatum ex contrario: cùm *æternum* propriè sit, quod nec principium nec finem temporis habet, quod vel Græci nominis αἰώνιος notatio ab Aristotele tradita evincit. Docet enim Aristoteles, αἰώνιον dici, quod semper habet Esse; nam αἰὼν dicitur quasi ἀεὶ ὤν, semper existens.

III. *Locum æterni Dei & ipsum æternum esse necesse est:*
Mundus est locus æterni Dei.
Ergo, &c.

RESP. Minor est falsa, nam Deus nec localiter capi, nec loco circumscribi nec definiri potest, sed incommunicabili proprietate essentiæ suæ immensus & incircumscriptus est. *Deus est ubique totus in seipso. Quomodo ubique si in seipso? Ubique, quia nusquam est absens. In seipso autem, quia non continentur ab eis, quibus est præsens, tanquam sine eis esse non possit*: ut rectè pronunciat Augustinus epist. 57. quæ est ad Dardanum.

IV. *Cujus motus est æternus, & ipsum est æternum.*

A *Mundi motus est æternus, Ergo, &c.*

Minorem probat Aristoteles duobus argumentis: *primum est, quia nullius rei motus dari possit, quem alius non præcesserit motus: secundum est, Quia tempus est æternum.*

RESP. Minor negatur & ejus probatio: nam & motus creatus est, & tempus creatum est. Primum mobile est productum & initium habuit: productum autem est sine aliqua mutatione & motu: quia per creationẽ jussu Dei tantum. Ita & primum motum nulla præcessit mutatio & motus. Neque etiam tempus ante motum fuit. Ante mobile generatum est motus, sed non ante creatum.

INSTANTIA I. *Si ante mobile creatum non fuit motus, quies igitur fuit. Quòd si quies fuit, præcessit igitur alius motus: Atque ita adhuc motus erit æternus. Nam quies est cessatio seu impedimentum motus.*

B RESP. Propositio connexa laborat elencho παρὰ τὸ ἑπόμενον. Primum enim motuum in natura initium, non præcessit alius motus, nec quies creato motui opposita, sed tunc voluntas Dei sola erat impedimentum motuum, quæ voluntas ab æterno in æternum eadem existens, liberrimè & sine ulla sui ipsius mutatione efficit principia & fines, & mutationes sive motus rerum: & quietem sive cessationem, atque in eodem statu perseverantiam. Summa: Motus est creatus: Ergo & quies est creata; quia quies est cessatio motus creati: nec potuit ante motum esse quies, sed sequuta est demum.

INSTANTIA II. *Si impossibile est velle vel intelligi tempus absque* NUNC: *necesse est semper esse tempus: At prius est: Ergo & posterius.*

C Assumtionis probatio: *quia* NUNC: *est medium temporis, initium futuri, finis præteriti: & ideo necesse est ipsum in utramque partem semper esse æternum.*

RESPON. In propositione committitur elenchus παρὰ τὸ ἑπόμενον.

Nam etsi tempus esse & intelligi non possit absque NUNC: tamen non necesse est semper esse tempus, sed quum Deus vult. Nec necesse est semper esse NUNC, hoc est, medium temporis, initium futuri & finis præteriti. Nam ut non fuit tempus ante creationem, ita quoque non fuit tale NUNC ante creationem. Ac ut non erit tempus post mundi finem, ita non erit etiam ejusmodi NUNC.

D Assumtionis probatio habet axioma non universaliter verum: nam primum NUNC, non fuit finis præteriti: & ultimum NUNC non erit initium futuri.

INSTANSTIA III. *Paulus nominat tempora æterna*, 2. Tim. 1. 9. *Qui servavit nos, & vocavit vocatione sanctâ non ex operibus nostris, sed ex suo proposito & gratia, quæ data quidem est nobis in Christo Iesu ante tempora secularia*, Tit. 1. v. 2. *Ad spem vitæ æternæ, quam promisit Deus ille mentiri nescius, ante tempora secularia, patefecit autem temporibus suis. Ergo tempus est æternum.*

RESP. Est ὁμωνυμία in Græca voce αἰώνιος, quæ & æternum & seculare significat. Vertendum autem, tempora secularia seu tempora seculorum: non autem tempora æterna; quia id repugnaret textui, in quo di-

E citur πρὸ χρόνων, ante tempora, quæ si æterna fingantur, fiet contradictio in adjecto.

Aliarum objectionum refutationes alibi videantur. Ex his autem certum est, Mundum esse creatum à Deo, ac proinde causam efficientem mũdi esse Deum.

Est autem mundus à Deo creatus *non contingenter*, quia à Deo nihil fit contigenter; contingentia enim mutabilitatem & imperfectionem in operante innuit: neque necessitate absoluta, sed tantùm necessitate ex hypothesi voluntatis suæ liberrimæ, quia ab æterno decreverat mundi creationem.

De Mun-

Digitized by Google

De Materia Mundi.

Mundi materia dupliciter consideratur, vel ex qua ille sit creatus: vel ex qua post creationem jam constitutus constet.

Materia ex qua creatus sit non est essentia Dei; neq; substantia ulla Deo coæterna, sed prima materia mũdi, & ipsa facta est ex nihilo, hoc est, ex nulla alia præjacente materia, ita ut nihil ejus antea fuerit, voce NIHIL acceptâ negativè, non privative ut supra dictum. Unde prima materia Mundi æterna non est: & Mundus propriè loquendo à potentia ad actum nõ transiit, quum in potentia non fuerit, nullâ præexistente materiâ, in qua Mundus esset δυνάμει.

Istud ex sola patefactione divina per verbum Dei nobis innotuit & ex sola illa innotescere potuit: quia est res fidei, sicut dicitur Heb. 11.3. *Per fidem intelligimus compactum fuisse mundum verbo Dei, ut quæ cernimus non sint ex apparentibus facta.*

Ex natura vero istud cognosci nõ potuit. Fidei enim Christianæ fundamentum non est natura: quum fidei Christianæ articuli sint supra & contra ordinẽ naturæ.

Convenientissimum autẽ est Deo, ut primam materiam produceret absq; ulla præexistente alia materia. Ut enim quæq; res est, ita agit. Sed Deus ita est, ut non aliunde pendeat, nec aliud quid ad suum esse præexigat: Ergo similiter in agendo nec præjacentem materiam, nec quicquam aliud requirit aut supponit.

Ex materia verò prima è nihilo creata, deinceps aliæ visibiles creaturę sunt productæ. Sic mundus & omnes partes ejus sunt creatæ ex nihilo, *immediatè* quidem si spectes primam materiam: *mediatè* verò si spectes res alias visibiles productas ex materia prima initio ex nihilo creata.

Materia autem mundi jam creati & constituti, si partes ejus incorporeas consideres, nulla est, ut Angelorũ & animarum humanarum; sin verò partes ejus corporeas spectes, distincta est & multiplex, admiranda harmoniâ inter se compactâ. Alia enim est materia cœli, alia terræ, alia aquæ, alia aliorum corporum naturalium usque ad semina minima: sicut Paulus ait 1. Cor. 15.37.38.39. *Quod seris, non corpus oriturum seris, sed nudum granum, si casus tulerit, tritici aut alicujus ex reliquis seminibus. Sed Deus dat ei corpus quod voluit, & singulis seminibus suum corpus. Non omnis caro, eadem caro, sed alia quidem caro hominum, alia autem caro pecorum, alia autem piscium, alia verò volucrium.* Ita discernit Christus corpus humanum à spiritu, Luc. 24.39. *Videte manus meas & pedes meos: nam ego ipse sum: contrectate me & videte: nam spiritus carnem & ossa non habet, sicut me conspicitis habere.*

FORMA Mundi alia est *connexa* mundo, alia *separata*. Illa tum *interna* tum *externa*. *Forma interna*, est ordinatissima illa omnium partium Mundi dispositio inter se, quâ nulla pulchrior, nulla aptior, nulla perfectior dari potest, per quam singulæ partes, licèt materia diversa & impari dignitate & virtute sint, tamen conspirant inter se & quasi concinũt suavissimâ harmoniâ: sic ut ad Mundi perfectionem nihil possit ampliùs desiderari. Ac certè ex partium conjunctarum proportione & ordine pulchritudo mundi elucet. Hæc partium Mundi harmonia naturalis admonet nos homines de harmonia spirituali colenda in Christo Domino.

Forma externa est sphærica, hoc est, rotunda, orbicularis, seu circularis; ut colligi potest ex eo quod Job. 22. 14. dicitur; *Deum ambitum cælorum obambulare*: & Prov. 8.26.27. *Adhuc non fecerat terram aut rura: imò principium, pulveres orbis habitabilis. Quum aptaret cælos, ibi eram, cùm statueret ambitum in superficie abyssi.* Jesa. 40. 22. *Deus*
A *insidet ambitui terræ.* Jac. 3. v. 6. mundus dicitur *rota genituræ nostræ.*

Forma autem mundi *separata*, est idea ejus in mente divina, juxta quam velut archetypum creatus est mũdus. Philo Judæus libro de mundi opificio inquit: *Liquet autem quòd archetypum sigillum, quem dicimus esse mundum intelligibilem, ipse sit archetypum illud exemplar, idea idearum, verbum Dei.*

FINI Mundi præcipuus, universalis & ultimus est Deus ipse; à quo ut sunt omnia, ita in ipsum seu gloriam ipsius ordinata sunt omnia, sicut dicitur Prov. 16. 4. *Omnia fecit Iehova propter semetipsum.* Unde nulla est pars mundi, nulla creatura, cui non insculpserit Deus gloriæ suæ notam, Psal. 8.2. & Psal. 19. vers. 2. & sequentibus. Et Psal. 36.6. Immediatus verò, particularis &
B proximus finis est homo; nam propter ipsum conditus est, ut in eo tanquam habitator & dominus in domo amplissima habitaret & omnibus rebus aliis in eo uteretur, frueretur, idque non tam ad ipsam utilitatem, quàm ad gloriam Dei.

Porrò cùm Mundi finis particularis dicitur esse homo, intelligitur tum humanum genus communiter, tum Ecclesia Dei speciatim. Omnes enim aliæ res in Mundo creatæ sunt tum hominum universorum, tum peculiariter Ecclesiæ Dei causâ, ut ipsius bono & saluti servirent.

De adjunctis mundi Theses.

Thesis I. Mundus factus est in principio temporis Gen. 1. non quòd tempus propriè acceptum fuerit ante mundum, sed quòd Mundus principium durationis
C acceperit, atque sic mundus cum tempore factus sit & tempus cum mundo inceperit; neque quòd tempus propriè sit creatura; creaturæ enim propriè sunt substantiæ, sed quòd tanquam accidens inseparabile statim concreatum mundo eumque comitatum sit. Unde mundi tempus inde à primordiis ejus per Mosen & Prophetas, aliosque Chronologos per annos, menses & dies numeratum est & deinceps numerabitur. Itaq; creatio mundi non est intemporalis: & mundi temporisque unum est principium nec aliud alio prævenitur.

Thesis II. Natalis mundi fuit Verno æquinoctio nostri hæmisphærii, quod æquinoctium olim erat die primo primi mensis, qui Nisan, item Abib dicitur, hoc est, canonicè seu regulariter die 25. mensis Martii nostri: Sole ingrediente arietem. Dixi *canonicè seu regulariter*,
D quia in alium diem Martii interdum cadebat. Nunc diversitas Calendarii veteris & novi diem æquinoctii variat. Nam secundùm Calendarium novum interdum est dies 20. interdum 21. interdum 22. Martii: secundùm vetus 10. vel 12. dies Martii.

Natalem verò Mundi fuisse verno æquinoctio patet ex eo I. quia inde à principio mundi annus à verno æquinoctio inchoatus fuit: ut colligi potest ex c. 8. Genes. 5.

II. Quia Deus ipse per Mosen justam rationem anni, ejusque principium declaravit, instaurata veteri ratione quam Israëlitæ in Ægypto intermiserant. Sic enim Deus Exod. 12. 2. ait: *Hic mensis* (nempe Abib ut appellatur Exod. 13. 4.) *vobis principium mensium erit: primus ille esto vobis inter menses cujusque anni*, sacri videlicet.
E Duplex enim annus erat, *sacer* & *civilis*: uterque Æquinoctialis seu per Æquinoctia distinctus. *Sacer annus*, erat qui ad redemtionem & rationem festorum pertinebat, initium habens verno Æquinoctio quod Sole tenente octavam partem Arietis inire solet. *Civilis annus*, erat qui res civiles, nempe Jubilæum intermissionem terræ atque proventus spectabat, ducens initium ab autumnali æquinoctio cùm Sol in Libra ageret.

III. Quia

Digitized by Google

III. Quia etiam Chaldæi & Persæ eandem rationem anni, velut à Patribus per manus traditam, coluerunt: ac propterea Mithras Persarum Deus sedem in Æquinoctio verno habens figurabatur, & gladium gestans Arietis.

IV. Quia consentaneum est voluisse Deum mundo recens nato optimum anni tempus largiri. Esse autem verum tempus anni totius optimum, indicat ejus amœnitas, temperies, & ad res gignendas, conservandas atque ad incrementum provehendas commoditas: cùm tempore Autumni deflorescant paulatim omnia, & ad corruptionem tendant.

V. Quia Mundum verno tempore creatum affirmāt plerique Patres, ut *Athanasius* Quæstionibus ad Antiochum, responsione ad quæstionem quinquagesimam-quartam: *Ambrosius* quarto tomo operum, lib 1. Hexameron, cap. 4. *Mensis hic initium mensium erit vobis, quamvis & de tempore istud accipiatur, quia de Pascha Domini loquebatur, quod veris initio celebrabatur. In hoc ergo principio mensium cælum & terram fecit, quod inde mundi capi oportebat exordium ubi erat opportuna omnibus verna temperies. Unde & annus mundi imaginem nascentis expressit, ut post hybernas glacies atq; hyemales caligines serenior solito verni temporis splendor eluceat. Dedit ergo formam fructus annorum curriculis mundi primus exortus, ut ex lege annorum vices surgerent, atque initio cujusque anni produceret terra nova seminum germina, quæ primùm Dominus Deus dixerat: Germinet terra herbam fœni, seminans semen secundùm genus & secundùm similitudinem, & lignum fructiferum faciens fructum. Et statim produxit terra herbam fœni, & lignum fructiferum: in quo nobis & moderationis perpetua divina providentia, & celeritas terræ germinantis ad æstimationem vernæ suffragatur ætatis. Nam etsi quocunque tempore & Deo jubere promtum fuit & terræ obedire natura, ut inter hybernas glacies & hyemales pruinas, cælestis imperii fœtu germinans terra fœtum produceret, non erat tamen dispositionis æternæ, rigido stricta gelu in virides subito fructus laxari arva, atque horrentibus pruinis florulenta misceri. Ergo ut ostenderet Scriptura veris tempora in constitutione mundi ait: Mensis hic vobis initium mensium: primus est vobis in mensibus anni. Primum mensem, vernum tempus appellans. Decebat enim principium anni, principium esse generationis, & ipsam generationem mollioribus auris foveri: Neque enim possent tenera rerum exordia aut asperioris laborem tolerare frigoris, aut torrentis æstus injuriam sustinere. Simul illud advertere licet, quia jure concurrit ut eo tempore videatur in hunc generationem atque in hos usus ingressus tributus, quo tempore ex hac generatione in regenerationem legitimus est transitus. Siquidem verno tempore filii Israel Ægyptum reliquerunt, & per mare transierunt, baptizati in nube & in mari, ut Apostolus dixit: Et eo tempore Domini quotannis Jesu Christi Pascha celebratur, hoc est, animarum transitus a vitiis ad virtutem, à passionibus carnis ad gratiam sobrietatemque mentis, à malitia nequitiaque fermento ad veritatem & sinceritatem.*

Idem sentit *Theodoretus* quæstione septuagesimasecundâ in Exodum: *Quamobrem prima die primi mensis Deus jussit erigi tabernaculum? Propterea quod eodem ferè tempore Deus creaturas condidit. Cujus rei fidem facit arborum germinatio. Germinet,* inquit, *terram herbam virentem, ferentem semen secundùm genus & similitudinem suam: & lignum fructiferum faciens fructum, cujus semen in ipso sit, ad similitudinem juxta genus suum super terram. Incipiente enim vere prata florere solent, segetes semina concipiunt arbores fructum emittunt. Ea de causa Deus etiam sub idem tempus liberavit populum Israel à servitute Ægyptiorum. Et Gabriel Archangelus sanctæ virgini Mariæ latum nuntium admirandi partus attulit. Eodem quoque tempore Christus Dominus salutarem pertulit passionem. Cyrillus* Jerosolymitanus Catechesi 14. *Leo* Sermone 9. de Passione: *Damascenus* secundo libro Fidei Orthodoxæ, septimo capite. *Beda* in libro de ratione temporum, capite 28. *Isidorus* 5. Etymologiarum, capite de Temporibus: *Rabanus* ad caput 12. *Exodi*: Synodus Palæstina coacta à Theophilo Episcopo Cæsariensi, decreti illius meminit Beda, lib. jam allegato, cap. 40.

Idem visum fuit antiquis Astrologis, qui propterea Solarem motum à principio Arietis auspicabantur: & poëtis, quorum inter Latinos princeps ita cecinit lib. 2. Georgicôn:

Non alios prima nascentis origine mundi
Illuxisse dies, aliúmve habuisse tenorem
Crediderim: Ver illud erat, ver magnus agebat
Orbis & hybernis parcebant flatibus Euri.

OBIECTIO I. *Ægyptii & Israelitæ ante redemtionem suam ex servitute Ægyptiaca, initium anni ac proinde & natalem mundi habuerunt Autumnali æquinoctio, quod est 25. Septemb. Sole ingresso Libram: Ergo non fuit verno æquinoctio.*

RESP. Est processus secundùm non causam ut causam. Nam quod Ægyptii principium anni Æquinoctio assignarunt, non factum ideo quòd natalis mundi Æquinoctio Autumnali esset, sed factum est civili observatione, propter fructus terræ & actiones annuas ad culturam, quæ tum regresso Nilo, & solo Ægypti siccato (nam Nilus antè exundabat Sole Leonem ingresso vigesimo Julii mensis) redintegrabantur: quemadmodum etiam civilem rationem eandem Deus in populo suo observari voluit & mandavit lege. Non sequitur autem, si rationem hanc Israelitæ observaverint in Ægypto, eandem quoque ante observasse quam in Ægyptum transivissent; præsertim cum Chaldæi à quibus venerant, & Persæ communi cum Chaldæis ratione principium anni æquinoctio verno statuerent.

OBIECTIO II. *Anni Sabbathici seu Sabbatharii, id est, intermissionis seu quietis terræ, itemque Iubilæi supputabantur ab æquinoctio Autumnali: Ergo illo fuit natalis mundi, non æquinoctio verno.*

RESP. Est processus secundùm non causam. Nam Sabbathici & Jubilæi anni supputabantur ab Æquinoctio Autumnali non ob eam causam quòd eo mundi natalis esset; sed civili ratione, nempe ob cessationem à cultura agrorum, ob relaxationem mancipiorum, ob reversionem fundorum ad suos dominos &c.

OBIECTIO III. *Quo tempore, rerum Mundi profectio exsistit secundùm rationem ipsius & secundùm naturalem statum rerum quæ in hac mundi universitate sunt: eo maxime verisimile est natalem Mundi fuisse. Atqui æquinoctio Autumnali rerum mundi perfectio exsistit. Ergo, &c.*

Assumtio probatur: *Nam in historia diluvii cap. 8. fit mentio frondis oleagineæ, quam columba ad Noachum in arcam apportavit.*

RESP. Distinguo. Perfectionis modus est duplex, unus, quum illa fit: alter, quum facta & consummata est. Non videtur autem perfectio consummata ad natalem Mundi pertinere, sed potiùs perfectio incipiens & (ut ita dicam) vernans; præsertim quum nec primis parentibus nostris tantâ bonorum copiâ opus esset, nec animantibus cæteris in prima creatione; idque in ea regione ubi fruges & res nascentes terrâ, duobus antè mensibus fermè, quam in regione hac maturescunt & grandiores proferuntur. Ita esse autem regionem Babylonicam & tractum Orientalem illum patet ex sinapi & hyssopi & aliorum incremento: atq; hinc illud in Evangelio de grano sinapis Matth. 13. Nam constat & celeriùs crevisse in Judæa, & grandius fuisse. Quapropter etiam id ex eo sequitur potiùs, exhaustam esse ibi perfectionem, quum Sol libram ingressus est, quam ut perfectio Mundi in eo tempore statuatur.

Perfectio duplex: incipiens & consummata.

Minoris probatio non est firma: nam olea semper virens est, & æquinoctio verno cum alia multa, tum

Olea semper viret.

olea in partibus illis vim suam exserit. Huic rei confirmandæ rationem hanc adduco. Nam cum primo die primi mensis Noachus Arcam aperuerit, non redeunte columba, & septimo ante die emissa columba frondem oleæ attulerit, omnino constat illum fuisse diem 24. mensis ultimi, quo columba frondem ad Noachum attulit. Est autem dies primus primi mensis canonicus æquinoctiis vernis, id est, 25. Martii nostri. Quis igitur non videat, die 18. mensis Martii in illo cælo & solo germinare oleam potuisse, cum in his ipsis partibus tam multa jam eo tempore germinent?

OBJECTIO IV. *Quum perfecti sunt omnes fructus terræ, tum est tempus Autumnale:*

At quum mundus creatus est, perfecti mox fuerunt omnes fructus terræ:

Ergo quum mundus creatus est, fuit tempus Autumnale.

Minor probatur ex Gen. 1. v. 12. *Produxit terra herbulas, herbas sementantes semen in species suas & arbores edentes fructum in quibus semen est in species suas.*

RESP. Distinguendum ut antea. Quum perfecti sunt omnes fructus terræ nimirum perfectione consummata, tum est tempus Autumnale. At quum mundus creatus est, perfecti mox fuerunt fructus terræ, at non perfectione consummata, sed duntaxat incipiente seu vernante. Alioquin multi fructus terræ etiam ante Autumnum consummatè perfecti sunt in nostris quoque regionibus: ut ostendit messis tempus. In regionibus verò Orientalibus quædam terrâ nascentia citiùs etiam proveniunt quam in nostris regionibus. Nam ante festum Paschatis in terris Ægypti fuit hordeo spica mutica & lino culmus, Exod. 9. v. 31. Hactenus Thesis 2.

Thesis III. Temporis initium & decursum Deus revelavit, & in sacris literis consignari voluit propter has causas. *Una* est ut fideles confirmarētur in fide in Christum, propter quem anni tam diligenter sunt notati inde ab exordio quo omnia creata sunt & quo facta est prima promissio de Semine illo mulieris: sicut dicit Apostolus Paulus Gal 4. v. 4. *Postquam venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum Legi subjectum, ut eos qui Legi erant subjecti redimeret, ut adoptionem acciperemus.* Quum igitur Christus Patribus sæpè promissus, tandem destinato tempore exhibitus, atque sic promissio de Christo impleta sit: confirmamur de veritate aliarum etiam promissionum, quæ omnes in Christo sunt etiam & Amen.

Secunda causa est ut continua annorum serie fideles ad primam humani generis & rerum omnium originem pervenirent, quæ cognitio apprimè utilis est, ut obviam eatur prodigiosis fabulis Ægyptiorum & aliorum, qui gentis suæ origines antiquiores faciunt Mundo.

Tertia causa est, ut cognito Mundi exordio, clarius eluceat Dei æternitas, nosque in sui admirationem magis rapiat, Psalm. 102. 25, 26, 27, 28.

Quarta causa est, ut intelligeremus Mundum esse creatum propter nos qui in tempore vivimus & quorum est orare quotidie cum Mose Psal. 90. 12 *Numerare dies nostros ita doce nos, ut induamus cor sapiens:* Non autem propter Deum, qui sine mundo in æternitate illa immensa semper erat, & futurus erat beatissimus.

Quinta causa est, ne animis nostris hæreamus in hoc mundo, qui paucis ab hinc annorum millibus factus, non diu etiam duraturus est cum hac forma: *Præterit enim schema seu species hujus mundi,* 1. Cor. 7. 31. & ut legitur 1. Joh. 2. 17. *Mundus præterit & cupiditas ipsius: qui verò præstat voluntatem Dei, manet in æternum.*

Thesis IV. Mundus non est creatus citiùs vel tardiùs; quia Deo sic placuit, qui mundum condidit, quando voluit. Sicut autem temerè quæritur, cur non plura, majoráve corpora, cur non plures mundos & aliis in locis Deus fecerit; nam cum illa corpora quantacunque fierent, oporteret esse finita, & mundos finitos, semper eadem quæstio in termino cogitationis hærebit, desiderio finis alterius semperque rogandum superierit, cur Deus non plura & ampliora corpora, cur non plures mundos fabricarit: eodem modo temerarium est inquirere cur Deus tunc potius, quam antea posteave mundum creaverit, siquidem quocunque tempore vel temporis initio creasset, eadem esset quæstio occursura. Deus igitur creavit mundum, quando voluit. Quæstionem hanc expedit *Augustinus* quinto tomo, lib. 11. de civitate Dei, cap. 5.

OBJICITUR: *Si Deus creavit mundum quando voluit, tum ante creatum mundum fuit otiosus. At posterius est absurdum: Ergo & prius.*

RESP. Negatur connexi consequentia. Nec enim, si Deus mundum produxit quando voluit, propterea Deus ociosus fuit ante mundum productum. Nam Pater ab æterno genuit Filium: Filius ab æterno natus est à Patre: Pater & Filius spirant ab æterno Spiritum Sanctum: Spiritus Sanctus ab æterno processit à Patre & Filio. Idem Deus, Pater, Filius & Spiritus Sanctus ab æterno decrevit constituit & ordinavit omnia quæ in tempore futura erant: ab æterno prædestinavit alias creaturas ad vitam æternam, alias ad mortem æternam: elegit nos in Christo ante jactum mundi fundamentum, Ephes. 1. v. 4. Sapientiam suam latentem in mysterio præfinivit Deus ante secula ad gloriam nostram 1. Cor. 2. v. 7. præparavit Deus opera bona ut in eis ambularemus Ephes. 2. 10. Dedit nobis gratiam in Christo Jesu ante tempora seculorum 2. Tim. 1. 9. Estne hoc ante mundi creationem ociosum fuisse?

Thesis V. A principio mundi usque ad hunc annum Domini & Servatoris nostri Jesu Christi in carne manifestati millesimum, sexcentesimum & nonum, effluxerunt jam anni quinquies mille quingenti septuagintanovem juxta Abrahami Bucholceri supputationem.

Thesis VI. Mundus est unus, isque perfectus, sed finitus.

CAPUT IIX.

In quo de cælo supremo.

Hactenus communiter de Mundo, quo nomine intelliguntur omnes creaturæ conjunctim.

CREATURÆ deinceps distinctè nobis considerandæ. Etsi enim singulas mundi partes per se Deus uno momēto creavit, ut qui solo nutu fecerit quod voluit: tamen totum mundum sive omnes creaturas conjunctas, non uno momento creavit, sed sex diebus absolvit: unde & opera sex dierum appellantur, seu opificium sex dierum, Hexaëmeron Græcis dictum.

OPERA CREATIONIS PRIMI DIEI fuerunt, cæli & Angeli: principia interna corporum naturalium cum accidentibus illorum inseparabilibus, loco, tempore finita & motu: lux primigenia atque sic elementi ignis separatio ab aliis elementis: nox & dies.

De cælis ut rectè agatur, primò de *voce* videndum, deinde de *reipsa*. Vox *cæli* duplici significatione in Scriptura Sacra usurpatur: vel *propriè* vel *tropicè*. *Propriè* significat totum corpus illud quod à superficie terræ ad extima usque summi cæli culmina extenditur: qui significatione accipitur Gen. 2. v. 1. *Perfecti sunt cæli.* & c. 24. 3. ubi Jehova *Deus cæli* appellatur.

Tropicè

Digitized by Google

Tropicè dupliciter usurpatur vel *metonymicè* vel *Synecdochicè*. *Metonymicè* quatuor modis capitur vel pro Deo possessore cæli: vel pro aliis incolis cæli: vel pro Ecclesia Dei adhuc in terris militante: vel pro nubibus aliisq; meteoris. Pro Deo cæli possessore capitur Dan. 4.26. ubi Propheta Daniel dicit ad Nebucadnetzarem: *Regnum tuum tibi stabile erit, ex quo agnoveris, cælos dominari*, id est, Deum qui dominus & possessor est cæli. Sic Matth. 21. v. 25. ubi interrogat Christus primarios sacerdotes & seniores populi Judaici de baptismo Johannis, *è cælo ne fuerit an ex hominibus?* Item cùm filius perditus dicit Luc. 15. v. 18, 21. *Peccavi in cælum*, id est, in Deum ipsum qui est in cælo. Joh. 3.27 *Homo non potest sibi sumere quicquam nisi fuerit ei datum è cælo.* Pro aliis incolis cæli, nimirum sanctis Angelis & spiritibus beatis accipitur Job. 15. v. 15. *En: sanctis suis non crediturus esset firmitatem & cæli non sunt mundi in oculis ejus:* cæli, id est, cælites seu incolæ cæli. Sic Psal. 89.6. *Celebrant cæli mirabile opus tuum*, id est, cælites: item Psal. 69.35. *Laudabunt eum cæli.*

Per *cælum* interdum intelligitur Ecclesia Dei in his terris militans, quia illius ortus è cælo & πολίτευμα locusq; triumphi & habitationis post absolutam militiam & obtentam victoriam in cælo est: ut Dan. 8. v. 10. *cornu parvum magnificavit se contra exercitum cæli*, id est, Antiochus Epiphanes persequutus est cœtum fidelem Ecclesiæ Dei. Eodem significato accipitur vox cæli Apocal. 9. vers. 1. *Et vidi stellam è cælo cecidisse in terram, cui data est clavis putei abyssi.* Stella ista è cælo cadens est primarius quidam Episcopus qui à vera Christi Ecclesia discessit & terrenus factus est doctrinâ ac vitâ. Et ca. 12. v. 7. *Et factum est prælium in cælo: Michael & Angeli ejus præliabantur cum dracone, & draco pugnabat & angeli ejus.* Et Jes. 65. v. 17. *Ecce ego creaturus sum cælos novos.* & cap. 66. v. 22. *Quemadmodum cæli illi novi & terra ipsa nova quam ego facturus sum, constituta sunt coram me, dictum Iehova, ita constitutum est semen vestrum, & nomen vestrum.* Luc 10. v. 18 *Spectabam Satanam, ut fulgur è cælo cadentem*, id est, ex Ecclesia Dei & cordibus electorum ejectum profligatumque.

Eàdem voce itidem per metonymiam intelliguntur quandoque nubes & alia meteora, ut quum Deus dicit Levit 26. v. 19. *reddam cælum vestrum tanquam ferrum*, id est, nubes ita solidabo ut non stillent pluviam ad fœcundandam terram.

Per Synecdochen verò totius pro parte, usurpatur in sacris literis interdum pro summa, alta ac gloriosa habitatione Dei, ut Marc. 16. v. 19. *Dominus igitur postquam loquutus fuisset eis, sursum receptus est in cælum:* Interdum pro corpore illo in quo stellæ sunt collocatæ, ut Psal. 19.7. *Ab extremitate cælorum exortus Solis:* Interdum pro aëre, ut quum dicuntur *volucres cæli* Gen. 1. v. 26.

In præsentia intelligimus cælum tum *supremum*, tum *sidereum*: quod utrumque primo die à Deo creatū est.

Ac ut de reipsa agatur, de *cælo supremo* quæritur, *unde ejus cognitio habeatur? & qualis illa cognitio sit? an sit cælum tale? quid sit? quibus nominibus appelletur? an sit creatum? an sit in loco? quantum & quale sit? an extra illud Deus sit? quem nobis usum præstet ejus cognitio?*

Cognitio supremi cæli aliunde haberi non potest, quàm ex verbo Dei, seu ex sola revelatione divina, quæ jam in sacris literis continetur: ac proinde cognitio illius non est naturalis. Cælum enim supremum dum in hac vita versamur, nulli nostro subjectum est sensui, unde naturalis cognitio initium sumit: neque ratione naturali percipitur; quum nullus ejus effectus, unde tanquam à posteriori in ejus cognitionem perduci queamus, ad nos usque pertingat. Non prodest ad indagationem ejus Geometria & Arithmetica: non Optice, non observationes, non hypotheses ullæ: non Physica, quum cælestia corpora ex solo motu aspectúve deprehendantur; cælum autem supremum immobile sit, nullum motum sibi vendicans, neque sub aspectum nostrum cadens. Nihil igitur de eo scit humana Philosophia: maximè quum Aristoteles in libris de cælo & mundo probet, extra cælum stelliferum, nullum esse corpus aut locum.

Cælum supremum, quod ab aëre & cælo stellato distinctum est, *revera esse*, Scriptura Sacra testatur. Nam Paulus Apostolus ait 2. Corinth. 3. v. 2. *se raptum in tertium usque cælum:* Et Ephes. 4. vers. 10. dicit, *Christum adscendisse longè supra omnes cælos*, nimirum hosce adspectabiles cælos, aërem & cælum stellatum. Plura testimonia hic non addo, quia in sequentibus allegabuntur: sed definitionem ejus subjicio.

COELVM SVPREMVM, est expansum, extimum illum hujus universitatis ambitum circumplectens, gloriosissimum Dei, sanctorum Angelorum & hominum beatorum habitaculum. Huc pertinet quod dicitur Psalm 113 vers. 5. *Quis est par Iehovæ Deo nostro, qui in altissimis habitat?* Deuteron 26. vers 15. *Prospice ex habitaculo sanctitatis tuæ è cælis:* & 1. Reg. 7. vers. 30. *Auscultes in loco habitationis tuæ in cælis.* Matth. 18. vers 10. *Videte ne contemnatis aliquem ex parvis istis: dico enim vobis, Angelos eorum in cælis per omne tempus intueri faciem Patris mei qui in cælis est.* Johan. 14. versic. 2, 3. *In domo Patris mei habitationes multæ sunt: alioqui dixissem vobis: Proficiscor paraturus vobis locum: & quum profectus fuero & paravero vobis locum, rursum veniam, & assumam vos ad meipsum: ut ubi ego ero, & vos sitis.*

Nomina supremi cæli.

NOMINA habet multa, quæ vel expressè exstant in *Scriptura Sacra*, vel ex *ea deducuntur*: in Scriptura expresse duplicia nomina ejus occurrunt, *propria* & *tropica*. Prioris generis sunt, *tertium cælum*, *cælum cælorum*, *templum Dei*. *Tertium cælum* nominatur 1. Corinth. 12. v. 2. respectu duorum aliorum, nempe cæli stellati & aëris. *Cælum cælorum* nuncupatur Deuteron. 10. vers. 14. & 1. Reg. 8. vers. 27. Psalm. 115. vers. 16. quia sublimius est cæteris cælis. *Templum Dei* dicitur Psalm. 11.4. & 18.7. *quia è cælo Deus omnia tuetur & videt.*

Tropica nomina illius plura occurrunt: eaque vel *metonymica* vel *metaphorica*, vel *Synecdochica*. Metonymicè vocatur Paradisus, Lucæ 23 vers. 42. 2. Corinth. 12. vers. 4. *Ierusalem quæ sursum est*, Galat. 4. vers. 26 *Ierusalem cælestis* Hebr. 12. vers. 22. *mons Sion*, ibidem. *Sacrarium*. Hebr. 9. versic. 12. *Christus ingressus est semel in Sacrarium*, & capite 10. vers. 9. *Quum igitur, fratres, habeamus libertatem ingrediendi Sacrarium per sanguinem Iesu* Nam Paradisus terrestris, urbs Jerusalem, mons Sion, Sacrarium templi Jerosolymitani, fuerunt typi cæli supremi.

Sinus Abrahami.

Metaphorica nomina supremi cæli sunt; *domus Patris Christi*, Johan. 14. 2. *habitaculum sanctitatis Dei*, Deuteron. 26. vers. 15. *locus habitationis Iehovæ*, Psalm. 33. vers. 14. *Sinus Abrahami*, Luc. 16. vers. 22. Sic enim vocatur locus exoptatæ quietis & beatitudinis à Deo destinatus ac paratus Abrahamo patri credentium, & omnibus illis qui insistunt vestigiis fidei Abrahami. Similitudinis ratio est; Sicut filii laboribus diurnis fessi aut ex peregrinatione domum paternam reversi veluti in sinum patris suscipiuntur ut quiescant: ita fideles, qui vestigiis fidei Abrahami insistunt, post labores hujus ærumnosæ vitæ & peracta hujus vitæ peregrinatione ab Angelis sanctis in cælum asportantur & velut in sinum ab Abrahamo suscipiuntur, dum in cælo tanquã in tutissimo loco à laboribus suis quiescũt & in veram patriam pervenerunt, ubi æternâ beatitudine & præsentiâ Dei perfruuntur. Sinus Abrahami est in cælo, ut patet ex Matth. 8. vers. 11. quum sit locus quieties, in

Digitized by Google

quem sanctorum animæ deveniunt: non autem in inferno. Unde Augustinus ait epistolâ nonagesimanonâ, quæ est ad Evodium: *Non utique sinus ille Abrahæ, id est, secretæ cujusdam quietis habitatio, aliqua pars inferorum esse credenda est: quanquam in his ipsis tanti verbis magistri, ibi ait dixisse Abraham, inter nos & vos chaos magnum firmatum est satis ut opinor appareat non esse quandam partem & quasi membrum inferorum tantæ illius felicitatis sinum. Chaos enim magnum, quid est nisi quidam hiatus, multum ea separans, inter quæ non solum est, verùm etiam firmatus est?*

Nominatur etiam *civitas Dei viventis* Heb. 12.22. civitas illa habens fundamenta, cujus artifex & conditor est Deus Hebr. 11. v. 10. Dicitur & *patria* respectu terræ in qua certè peregrini sumus & advenæ. Etsi enim in terris uniuscujusque patria dicitur in qua quis natus est: tamen fidelibus alia ac potior est patria, nempe cælestis, sicut legitur Hebr. 11. v. 13, 14. *Secundum fidem mortui sunt isti omnes, non adeptis promissa, sed eminus ea conspicati postquam ipsis fuissent persuasa, & ea amplexi fuissent, ac sese professi peregrinos & advenas esse in terra. Nam qui hæc dicunt, palam ostendunt, se patriam quærere. Quod si illius memores fuissent ex qua exierant, habere poterant tempus ad revertendum: Atqui potiorem expetunt, hoc est, cælestem: quapropter Deum non pudet eorum, id est, cognominari Deus eorum, paraverat enim eis urbem.*

Per *Synecdochen* cælum supremum nominari solet *cælum* simpliciter & absque additione, ad denotandam cœli illius excellentiam, ut Acto. 3. ver. 21. *Quem oportet quidem cælum capiat usque ad tempora restitutionis omnium.* Nominatur τὸ ὕψος, *Altum, Excelsum*, ob loci sublimitatem. Luc. 24. 49. Eph. 4. 8. Item *alta*, ὑψίστα, *altissima, excelsa*, Psal. 7. v. 8. *In altum revertere*, Luc. 2. v. 14. *Gloria in altissimis Deo*, Heb. 1. v. 3. *Christus sedet ad dexteram majestatis illius in excelsissimis.*

Hæc & similia nomina expressè in Scriptura Sacra exstant. Alia nomina deducuntur bonâ consequentiâ ex Scriptura: ut cùm appellatur *cælum supremum* respectu aliorum cælorum qui inferiores sunt: nam supra hunc visibilem mundum occupat summum locum: *cælestes sedes* ab August. libr. 22. de Civitate Dei, cap. 4. *cælum beatorum* à Theologis omnibus communiter: *Cælum Empyreum* aut *Empyrium*, id est, igneum, eo quòd admirabiliter sit lucidum, & fulgidum, quia. 1. Tim. 6. 15. legitur, quòd *Deus habitat lucem inaccessam.*

Tantum de nominibus supremi cæli.

Quod cælum beatorum non sit Deus ipse.

Jam quæritur, *An cælum supremum seu beatorum sit Deus ipse?* Sunt qui contendunt, supra nonam sphæram nullum aliud esse cœlum, in quo vel jam sit corpus Christi & sancti Angeli ac beati spiritus hominum sanctorum, vel futuri sint homines post hanc vitam: ac proinde cælum illud in quo jam est Christus corpore suo & in quo nos erimus post hanc vitam, esse ipsum Deum. Istud probare conantur ex eo quod Apostolus Paulus ait 1. Cor. 15. 20. *Deum futurum omnia in omnibus.* At hinc non sequitur, cælum beatorum esse ipsum Deum: quia cælum non est nec erit in corpore Christi, in Angelis sanctis & beatis hominibus, sed corpus Christi, Angeli sancti & beati homines sunt & erunt in cælo. Deinde Paulus non docet his verbis quodnam sit cælum beatorum, sed quæ nam futura sit beatitudo Ecclesiæ Christi post universalem resurrectionem omnium hominum ex mortuis & adductionem Ecclesiæ Christi ad Patrem. *Deus erit omnia in omnibus*, id est, resignato per Filium regno Mediatorio, Deus ipse deinceps in æternum in omnibus electis omnia erit, id est, doctor, illuminator, rex, gubernator, vita, salus, gloria & quicquid ad æternam beatitudinem pertinet, idque erit immediatè & perfectissimè, sine operâ Me-

Vindicatio dicti 1. Cor. 15. 20.

A diatoris, sine verbi prædicatione externa, sine Sacramentorum administratione, sine aliis mediis in hac vita necessariis.

Nos autem negamus, cælum beatorum esse Deum; & nostram sententiam confirmamus sequentibus argumentis:

Primum, Habitaculum, sedes, solium, thronus, domus, civitas Dei, non est ipse Deus: Cælum beatorum est habitaculum, sedes, solium, thronus, domus, civitas Dei: Ergo cælum beatorum non est ipse Deus.

Secundum. Cælum & cæli cælorum, Deum non capiunt: Ergo cælum beatorum non est Deus ipse. *Antecedens* probatur ex 1. Reg. 8. v. 27.

Tertium: Deus est ubique: Cælum beatorum non est ubique: Ergo cælum beatorum non est Deus. Assumtio certa est: quia cælum beatorum non est in terra,
B mari, & inferno.

Quartum: Deus non est corpus: Cælum beatorum est corpus: Ergo cælum beatorum non est Deus.

Cælum beatorum esse corpus, id est, substantiam non spiritualem, sed corpoream quamvis subtilissimam, ex subjectis argumentis patet: *Cælum esse corpus.*

I. In quo continentur & locum habent corpora, id corporeum esse necesse est: In cælo beatorum continentur & locum habent corpora: Ergo cælum beatorum est corporeum: *Propositio major* est certa: quia oportet inter contentum & continens, inter locatum & locum proportionem aliquam esse & convenientiam, quæ certè non est inter corpus locatum & locum merè incorporeum. Corpora enim non continentur,
C nisi in loco corporeo. Quicquid domicilium est corporum, id corporeum sit necesse est. *Assumtio* certa est: nam in cælo beatorum continentur corpora Enochi, Eliæ, Christi Domini: & locum in eodem habebunt etiam nostra corpora.

II. Quicquid aperitur visibiliter, id est corporeum: Cælum beatorum aperitur visibiliter. Actor. 7. v. 56. ait Stephanus; *Ecce, conspicio cælos apertos, & Filium illum adstantem ad dexteram Dei.*

III. Omne luminosum est corporeum: Cælum beatorum est luminosum: Ergo est corporeum. *Propositio Major* vera est: quia lumen corporale nō recipitur, nisi in corpore diaphano, quod vehiculum est lucis. *Minor* itidem certa est: nam tenebricosum cælum non
D convenit statui beatorum: proinde cælum beatorum admirabili luce & quidem corporali, id est, quæ oculis corporis cernatur à nobis, splendeat necesse est.

IV. Quicquid materiam, formam & quantitatem habet, id corporeum est: Cælum beatorum materiam, formam & quantitatem habet: Ergo est corporeum.

V. Quicquid res omnes creatas circumquaque certis finibus complectitur, id corporeum sit necesse est: Cælum beatorum res omnes creatas circumquaque certis finibus circumplectitur; sicut Damascenus ait lib. 2. fidei orthodoxæ, c. 6. οὐρανός ἐστι περιοχὴ ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων κτισμάτων, *Cælum est ambitus seu circumplexus visibilium & invisibilium creaturarum.*

VI. Idem statuunt Patres orthodoxi, Cælum beatorum esse corporeum: velut *Augustinus* quinto tomo,
E lib. vicesimosecundo de Civitate Dei, cap. 4.

Deinceps quæritur, *An supremum seu Empyreum cælum sit à Deo creatum?*

RESP. Quemadmodum Cajetanus Commentariis in 2. Cor. 12. negavit illud dari: ita Augustinus Steuchus Episcopus Eugubinus in sua Cosmopoeia negavit esse creatum, paratus tamen recantare si male sentiret. Existimavit enim, cælum Empyreum esse variam & multiplicem & admirandam lucem & felicitatem à Deo manantem, quam nefas sit non semper fuisse cum illo,

Cælum

Digitized by Google

Cœlum supremum, seu Empyreum esse creatum, confirmant *primò* testimonia Sacræ Scripturæ. Genes. 1. v. 1. *In principio creavit Deus cœlum*: ubi nomine cœli intelligitur, totum spacium à terra usque ad ultima culmina habitaculi Dei & beatorum, ac proinde cœlum summum, medium & infimum. Genes. 2. v. 1. *Itaque perfecti sunt cœli & terra, omnisque exercitus eorum.* & v. 4. *Ista sunt generationes cœli & terra, quando creata sunt: quâ die Iehova Deus fecit terram & cœlum.* Heb. 11. v. 10. *Per fidem exspectabat Abrahamus civitatem illam habentem fundamenta,* ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ θεός, *cujus artifex & conditor est Deus.* Hæc civitas, est cœlum beatorum, cujus τεχνίτης, id est, *artifex*, & δημιουργὸς, id est, conditor est Deus. τεχνίτης, *artifex* ad artificium & excellentiam operis: δημιουργὸς, *conditor* ad opus ipsum refertur. Docet ergo Apostolus, cœlum beatorum esse opus, cujus ideam atque formam pulcherrimam, instar peritissimi artificis Deus in mente sua ab æterno concepit: & quod constituto tempore extra se fabricavit. Alia testimonia multa jam omitto.

Secundò stabiliunt idem rationes ex Scriptura deductæ.

I. Cœlum beatorum aut Creator est aut creatura. At non est Creator: Ergo est creatura. *Propositio* disjuncta est ἄμεσος, *immediata*: nam omnis substantia est aut Creator aut creatura: At cœlum beatorum est substantia: Ergo est aut Creator aut creatura. *Assumtio* certa est; Cœlum beatorum non est Creator; quia non est Deus ipse, qui solus est Creator rerum omnium.

II. Omnis substantia finita est creata: Cœlum beatorum est substantia finita; Ergo cœlum beatorum est creatum.

III. Omne corpus, in quo habitationes & locum habitura sunt omnia electorum corpora, est creatum: Cœlum beatorum est corpus, in quo habitationes & locum habitura sunt omnia electorum corpora: Est igitur creatum. Assumtio certa est ex testimonio Christi Joh. 14. 2, 3. *In domo Patris mei habitationes multæ sunt: alioqui dixissem vobis. Proficiscor paraturus vobis locum: & quum profectus fuero, & paravero vobis locum, rursum veniam, & assumam vos ad meipsum: ut ubi ego ero, & vos sitis.* Et cap. 17. 24 *Pater quos dedisti mihi, velim ut ubi sum ego, & illi sint mecum.*

Præterea quæritur, *Ubi sit cœlum beatorum?* RESP. Est sursum, nempe supra cœlos hosce aspectabiles: ut sequentia testimonia indicant, Deuter. 4. 39. *Agnoscas igitur hodie & revoces in animum tuum, Iehovam Deum ipsum esse in cœlis sursum seu supernè* Josuæ 2. vers. 11 *Iehova Deus vester, est Deus in cœlis sursum.* Prov. 25. 3. *Ut cœlo altitudine, terreque profunditate; ita animo regum non est pervestigatio.* Luc. 24. 51. *Et factum est, ut dum ipse* Dominus Jesus *benediceret eis, disjunctim ab eis sursum ferretur in cœlum.* Actor. 1. *hic Iesus qui sursum receptus est à vobis in cœlum, &c.* Ephes. 4. 10 *ascendit longè super omnes cœlos.*

Insuper quæritur, *Annón cœlum beatorum sit ubique?* RESP. Negatur.

I. quia est sursum, est in excelsis, in altissimis locis, ut antea allegata testimonia ostendunt.

II. quia in quod ascenditur, non est ubique: In cœlum beatorum adscenditur, Luc. 24. 51. Eph. 4. 10.

III. quia cœlum beatorum non est Deus, sed civitas Dei.

IV. quia si cœlum beatorum esset ubique; esset etiam hîc in terra, in mari, in inferno. At consequens est absurdum: Ergo & antecedens.

OBJICITUR: *Deus est ubique: Deus est in cœlo beatorum. Ergo cœlum beatorum est ubique.*

RESP. Negatur consequentia, quia plures sunt termini quam tres. Deinde propositio intelligitur de præsentia Dei universali quâ omnibus creaturis adest: assumtio verò de perfecta gloriæ Dei exhibitione quæ fit in cœlo beatorum.

Ampliùs quæritur, *Quantum & quale sit cœlum supremum?* RESP. Si *quantitatem* requiras, Cœlum supremum est *maximum & amplissimum*: quia in eo locum habet civitas illa magna, sancta illa Hierusalem, Apocal. 21. 10. in eo habitant & habitabunt tot myriades Angelorum sanctorum & beatorum hominum; unde Christus multas in eo mansiones esse affirmat. Johan. 14. 2. *Finitum* tamen est, non autem infinitum; quum non sit Deus, qui solus infinitus est.

Cœlum supremum quantū sit?

Si verò *qualitatem* consideres, est cœlum beatorum incorruptibile, immobile, omni ex parte lucidum ac verus ὄλυμπος, jucundissimum, pulcherrimum, amœnissimum, expers omnis mali, plenum omnis boni, Apoc. 21. & 22. Non est autem animatum & ratione præditum: quia non est vivens.

Cœlum supremū quale sit?

Adhuc quæritur, *An extra cœlum beatorum Deus sit?* RESP. Deus non tantum in cœlo supremo est, sed etiam extra illud actu est in spatiis quoquo versum infinitè distentis: sicut rex Solomon ad Deum orat 1. Reg. 8. v. 27. *Ecce cœli ipsi, & cœli cœlorum non capiunt te.*

Extra cœlum supremum an Deus sit?

Denique quæritur, *Quem nobis usum præstet supremi cœli cognitio?* RESP. Ex eo quòd supremum cœlum est non tantùm sanctorum Angelorum, sed etiam electorum hominum habitaculum, intelligimus quanto amore nos Deus complectatur, quàm paternè nobis prospexerit de loco in quo æternum erimus. Deinde intelligimus inde, quantopere Christiana religio antecellat Philosophiæ humanæ: quum solum verbum Dei nos doceat, cœlum beatorum esse, idemque nobis hominibus etiam à Deo paratum & destinatum esse, quod nulla ratione Physica investigari potest.

Ἀδιανοητῶς.

Ex eo quòd cœlum supremum à Deo creatum est, colligimus illud nec Deum, nec ab æterno, nec immensum esse.

ἔλεγχος.

Ex eo quòd cœlum supremum vera patria nostra est, in qua cum Deo & Servatore nostro Jesu Christo & cum sanctis Angelis & electis hominibus, non aliquot solummodo annos, sed in infinitas seculorum myriades beatissimi victuri sumus; meritò coarguimur, quòd non ita, ut par est, avide notitiam ejus prægustare studio habeamus; qui tamen, si ex una aliqua civitate aut regione in aliam proficisci constituimus, prius civitatis aut regionis illius rationem, indolem, temperiem, situm, limites, & si quæ sunt alia investigamus & probe nobis cognita esse cupimus.

ἐπανόρθωσις.

Quapropter dum adhuc in corruptibili hoc tabernaculo vivimus & peregre absumus à Domino, identidem revocemus nobis in memoriam, ubi nam & qualis sit illa patria; ad eam mentis nostræ oculos, desideria nostra, studiaque nostra intendamus: illuc jam animis nostris contendamus; illic sit πολίτευμα nostrum. Quo pertinet exhortatio illa Apostolica Coloss. 3. 1. 2. *Superna quærite, ubi Christus est ad dexteram Dei sedens: Superna curate, non terrestria:* & exemplum Abrahami. Hebr. 11. vers. 10, 13, 14, 15, 16. Pauli Apostoli, Phil. 1. 23. Et quia in cœlum supremum non intrabit quicquam quod inquinat, aut abominandum quippiam patrat vel mendacium loquitur, Apoc. 21. 27. ut municipes cœlorum nos geramus, & inculpate coram Deo vivamus in terris cum omni justitia & sanctitate, & sic curemus & appetamus ea quæ sunt in terris, ne cœlum amittamus: recondamus nobis thesauros in cœlo, ubi neque tinea, neque corrosio corrumpit, & ubi fures non perfodiunt, neque furantur, Matth. 6. vers. 20.

παιδεία.

Interim quantacunque nostra in hac ærumnarum

Digitized by Google

Παρά-κλησις. valle fuerit miseria, magno simus animo, & nos solemur, quòd hereditas quæ nec corrumpi potest, nec contaminari, nec marcescere, nobis in cœlis servatur, qui virtutis Dei præsidio custodimur per fidem, ad salutem paratam revelari præstituto tempore ultimo, 1. Petr. 1. v. 4. 5. quodq; e cœlo exspectamus Dominum Jesum Christum, Philip. 3. 20. qui nos ad se assumet in cœlum, ut ubi ipse est, nos quoque simus & gloriam ejus in æternum videamus.

Tantum de supremo cœlo.

CAPUT IX.

In quo de secundo seu medio cœlo.

PRIMO die creationis, condidit Deus etiam secundum seu medium cœlum, cujus cognitio est difficilis, sed mediis quibusdam adjuvatur: nos de eo agemus quatenus ad Dei glorificationem refertur & nostræ saluti servit.

Difficilem esse cœli secundi cognitionem, tam variæ tamque intricatæ de eo Theologorum & Philosophorum, veterum & neotericorum disputationes ostendunt: media tamen perveniendi ad aliquam ejus cognitionem nobis à Deo data sunt gemina, unum supernaturale, alterum naturale. Supernaturale medium est Sacra Scriptura, in qua de cœlo secundo multa divinitus nobis revelata sunt, ad gloriam Dei & salutem nostram pertinentia. Naturale medium nobis cum Philosophis commune est, dum ex effectis & aliis colligimus quæ de cœlo secundo ex veritate tenenda. Videamus autem primò ejus definitionem: deinde alia argumenta.

COELUM SECUNDUM, est expansum inde à Luna usq; ad supremum cœlum sese extendens, in quo stellæ deinceps collocatæ sunt.

De expanso. Cœlum secundum esse expansum, (quod Hebraicè est רקיע Rakiah, & à Græcis vertitur ςερέωμα à Latinis vulgariter *firmamentum*,) docet Moses cùm Gen. 1. v. 14. ait: *Post dixit Deus, sunto luminaria in expanso cœli*, id est, in illa expansi parte, quæ est supra aërem: versu item 15. *sint luminaria in expanso cœli:* & v. 17. *collocavit ea Deus in expanso cœli.* Expansum autem illud est corpus

Expansum quid sit? seu substantia corporea, subtilis & pellucida, habens suam longitudinem, latitudinem & profunditatem, verbo & potentiâ Dei supra & circa terram extensa, sicut dicitur Psal. 104. v. 3. *qui extendit cœlos tanquam aulæum seu cortinam:* Similiter Jesa. 40. 22. *Qui extendit velut conopæum cœlos & distendit eos sicut tentorium ad habitationem:* quod nequaquam ita accipiendum, ac si cœlum seu expansum esset tantum instar cortinę, quæ in longitudinem duntaxat & latitudinem extendatur. Habet enim omnes tres dimensiones, ut alia corpora naturalia à Deo creata. Quia vero *expansum* vox generalis est & latiùs patet, quàm *cœlum secundum:* ideo differentia additur duplex *prior* à subjecto loco, quòd cœlum secundum sit illud expansum quod inde à Luna diffusum extensumq; est supra & circa totum aërem undiquaq; usq; ad supremum cœlum: *posterior* ab adjunctis in cœlo secundo contentis, nimirum stellis, quibus exornatum est mirificè: unde etiam *cœlum stellatum, cœlum stelliferum, cœlum sidereum* nominatur.

Cœlum secundum non est æternum, id est, quod fuerit ab æterno, ut Philosophi nonnulli opinati sunt: sed à Deo creatum est in principio temporis, sicut Genes. 1. v. 1 dicitur, *In principio creavit Deus cœlum & terram.* Et Psalm. 8. 4. *Quum aspicio cœlos tuos, opus digitorum tuorum; Lunam & stellas quas statuisti.* Psal. 19. 2. *Cœli enarrant gloriam Dei fortis, & opus manuum ejus indicat expansum eorum.* Et 102. 26. *opus manuum tuarum cœli.*

A OBJICITUR: *Omne quod ortum est, corrumpitur: Cœlum sidereum non corrumpitur: Ergo non est ortum.*

RESP. *Primò* major propositio non est universè vera; distinguenda igitur. Omne quod ortum est, nimirum per generationem ex re alia ordine naturali, id corrumpitur. Quicquid autem ortum est per creationem, quâ Deus suâ omnipotentiâ illud vel ex nihilo, vel ex materia antea è nihilo producta facit, id liberrima voluntate Dei aut in eodem statu manet, ut Angeli sancti, aut mutatur, aut in nihilum redigi potest: in corruptio non creationem, sed naturalem generationem unius ex altero, naturali ordine sequitur. Sic cœlum secundum non corrumpitur nempe naturali modo & quia per potentiam Dei Creatoris in suo statu

B conservatur, & cõservabitur tantisper dum vult Deus.

Materia ex qua cœlum secundum productum est, nulla erat: sed ex nihilo factum est potentissime & magnificè, ut & supremum cœlum. Neque enim eductum est ex materia prima atq; elementis: quia de eo nihil Scriptura testatur: sed confestim cum cœlo Empyreo perfecte creatum & distinctum in ipso creationis momento à materia prima continente elementa, unde corpora elementaria deinceps à Deo producta. Quum enim dixisset Moses, *In principio creavit Deus cœlum & terram:* nihil amplius de cœlo sive Empyreo sive secundo adjecit, quale illud fuerit, terra autem cum aliis elementis confusa aliquantisper permansit, donec separatio facta; ideo de illa mox adjecit Moses, qualis illa fuerit & quomodo omnia distincta sint de-

C inceps.

Materia vero ex qua jam cœlum secundum constat postquam à Deo creatum est, est corporea quidem, sed subtilissima, tenuissima cedens aliis corporibus solidis: quia per eam Enochi, Eliæ, & Christi corpora penetrabunt. Eadem est pellucida: quia per illam non tantum stellæ, quarum aliæ aliis loco superiores sunt, videntur, sed etiam cœlum supremum si aperiatur, videri potest sicut per illud Stephanus protomartyr Christum Dominum in cœlo supremo stantem vidit, Actor. 7. 56.

Ideo quintæ cujusdam essentiæ esse rectè dicitur; quia distincta est ab essentiis quatuor elementorum, terræ, aquæ, aëris & ignis.

Proinde & illi errant, qui cœlum secundum omnis

D materiæ expers esse dicunt.

Forma cœli secundi non est anima aliqua necadsistens, nec informans: quapropter etiam cœlum non est animatum, non magnum aliquod animal. Sed de forma cœli secundi vide eruditissimas Othonis Casmanni Scholias Philosophicas & accuratè elaboratos libellos Cunradi Aslachi Dani de natura cœli triplicis.

Finis cœli secundi *primarius* est gloria Dei: sicut dicitur Psal. 19. 2. *Cœli enarrant gloriam Dei fortis, & opus manuum ejus indicat expansum eorum.* Plures sunt modi glorificandi Deum: unus oratione fit, alter aspectu, tertius vitæ operibus. Cœli igitur enarrant gloriam Dei, quia dum sub aspectum nostrum cadunt, suâ pulchritudine, magnitudine, ordine, motu, efficaciâ nobis commendant Creatoris sapientiam, bonitatem & li-

E beralitatem erga nos, potentiam, nosque ad Deum prædicandum invitant & incitant: ut David de seipso profitetur Psal. 8. v. 4, 5. *Quum adspicio cœlos tuos, opus digitorum tuorum, &c. dico; Quid est mortalis, quòd memor sis ejus? aut filius hominis, quòd visites eum?*

Secundarius finis cœli est homo: cœlum enim hominis causâ creatum, non homo cœli causâ: ac certè cœlum hominibus, non homines cœlo inserviunt. Cœli sunt omnium populorum veluti concionatores. Confirmant fidem nostram in promissiones Dei, sicut Jesa. 44. 19. dicitur, *Sic ait Iehova vindex tuus, & formator tuus*

Digitized by Google

… ex utero: ego Iehova facio omnia, extendo cœlos solus. Similiter cap. 45. 12, 18. & cap. 51. v. 13, Zach. 12. v. 1. *Dictum* … *Iehova qui extendit cœlos.* Alios fines subordinatos & … verè naturales Physicæ relinquendos duxi.

Altitudo cœli nos admonet de prævalente benignitate & misericordia Dei erga nos, sicut David ait Psal. 103. *Quàm alti sunt cœli supra terram, prævalet benignitas Dei erga timentes eum.* Jes. 55. vers. 9. *ut alti sunt cœli supra terram: ita alta sunt via mea supra vias vestras, &c.*

Expansio ejus in sublimi commendat admirabilitatem operis divini: sicut Jobus 9. 8. ad Dei gloriam dicit, *Qui extendit cœlos solus.*

Cœlum stellatum obsequio suo quod Deo reddit & ordine quem servat inde ab initio creationis, exprobrat hominibus ingratitudinem & inobedientiam adversus Deum: Ideo Deus accusans peccata populi contestatur seu in testes advocat contra homines cœlum & terram, Jesa. 1. vers. 2. *Audite cœli & auribus percipe terra nam Iehova loquitur: filios educavi & extuli; ipsi autem deficientes rebellaverunt in me.* Jerem. 2. v. 2. *Obstupescite cœli de hac re, & horrescite, &c.*

Cœli asservantur igni in diem damnationis & exitii impiorum hominum 2. Pet. 3. 7. perituri sunt, Psal. 102. 27. cum stridore præteribunt, & conflagrantes solventur 2 Pet. 3. 10. 12.

Sic est de cœlis primo die creationis statim perfectis & absolutis: sequitur

CAPUT XI.

In quo de Angelis in communi.

EODEM die creati sunt etiam à Deo *Angeli*, de quibus primò agemus in cõmuni, deinde distinctè.

ANGELI, sunt spiritus seipsis subsistentes creati initio ad imaginem Dei, incommunicabiles, non sustentati in alio, neque pars alterius.

Declaratio definiti & definitionis.

Nomen *Angeli*, quod Hebraicè est מַלְאָךְ sumtum est ab officio: significat enim nuncium, ἀπὸ τοῦ ἀγγέλλειν, quod est nunciare, sicut Hebræum est à radice מָלְאָךְ.

Usurpatur tribus modis: tribuitur enim tum *Christo*, tum *Spiritibus quibusdam creatis*, tum etiam *hominibus*. Christus quatenus legatus fuit Dei Patris tam ante, quàm post assumtam carnem, vocatur Angelus Jehovæ, Angelus Dei, Angelus faciei Jehovæ, Angelus magni consilii, Angelus federis seu testamenti. Idem Christus vocatur *Archangelus* 1. Thess. 4. v. 16. quia reliquorum omnium Angelorum Princeps est. Deinde spiritus quidam creati dicuntur Angeli, ut Genes. 28. v. 12. vidit Jacob Patriarcha in somnio *scalam constitutam in terra, cujus summitas pertingebat ad cœlum, & Angelos Dei ascendentes & descendentes per eam.* & 1. Cor. 6. 3. *An ignoratis fore ut Angelos judicemus?* Homines etiam, qui tanquam legati Dei verbum ejus annunciant, Angeli vocantur: ut Jobi 33. 23. *Si adsit ei Angelus, interpres unus ex mille, qui indicet homini æquitatem illius, &c.* Hoc Jobi loco Angelus dicitur homo qui minister est Dei, voluntatem ejus ægrotanti homini annuncians & pro eo Deum orans, sicut Hieronymus pro exemplo hujus dicti allegat Iesaiam missum à Deo ad Regem Ezechiam ægrotantem & pro Rege ægrotante deinceps precantem Deum. 2. Reg. 20. 11. Quanquam Gregorius Magnus Papa Romanus in caput Iobi 33. per Angelum hunc intelligit Christum Dominum: Gregorio Magno consentit Glossa ordinaria & Cardinalis Hugo. Sed absque dubitatione Angelorum nomen tribuitur hominibus Malach. 2. 7. & 3. 1. Apoc. 1. & 2. Iud. 2. 1. & passim.

Hoc loco accipitur nomen secundo modo & competit communiter omnibus Angelis tam malis, quàm bonis.

Nomina Angelorum communia.

Iidem appellantur communiter *stellæ lucidæ* Iobi 38. vers. 7. ad indicandam lucidissimam eorum substantiam, cum qua creati fuerunt, scientiâ & sapientiâ plenam. Malos Angelos etiam hoc nomine insigniri, patet ex Iesa. 14. 12. *Quomodo decidisti de cœlo lucifer, nate auroræ?* Nam ruina Regis Babylonii comparatur casui Satanæ, qui initio fuit creatus instar stellæ lucidissimæ, verùm in illa luce non diu stetit, sed detrusus est in tenebras & servatur sub caligine, ut sanctus Iudas Apostolus loquitur. Eodem spectat quod Christus ait Luc. 10. vers. 18. *Spectabam Satanam instar fulguris è cœlo cadentem.* Dicuntur etiam *ignis flamma*. Psal. 104. 4. Hebr. 1. v. 7. Vocantur etiam ἀρχαὶ, *principatus*; ἐξουσίαι, potestates. Rom. 8. 38. Ephes. 1. 21. & 3. 10. Nomina quibus à profanis autoribus appellantur omitto.

Explicatio dicti Iesa. 14. 12.

Tantum de definito & nominibus variis quibus communiter Angeli boni & mali insigniuntur: nunc definitionis explicationem videamus.

Explicatio definitionis.

Primò in ea dicitur, quòd Angeli *sint*, hoc est, quòd sint entia. Ens autem duplex est, *reale* aut *rationis*.

Ens reale, est quod revera est in natura, etiam extra intellectum, sic ut ejus esse ab operatione intellectus non dependeat.

Ens rationis, est quod nullum habet esse, nisi ab operatione mentis seu rationis. Iam Angeli sunt entia non rationis, sed realia: quia reipsa per suam essentiam à Deo creatam, in rerum universitate exsistunt, etsi mens nostra non concipiat.

Quum Angeli sint entia realia, habent igitur essentiam. Deinde quicquid habet potentiam agendi naturalem & actionem, id essentiam habeat necesse est: Actio enim à potentia naturali prodit, potentia ab essentia dependet. Atqui Angeli habent potentiam agendi naturalem & actionem: Habēt igitur essentiam.

Porrò essentia Angelorum est completa: quia sunt substantiæ completæ. Vnde etiam exsistentia earum est completa, hoc est, per se exsistunt: modus enim exsistentiæ sequitur modum essentiæ. Qualis est rei essentia, talis est ejusdem exsistentia.

Hactenus prima particula definitionis Angelorum.

Secundò dicitur Angelos esse *spiritus seipsis subsistentes*, hoc est, veras substantias & hypostases, non autem tantùm inspirationes vel motus & affectus, vel eventus bonos aut malos: ut sequentia argumenta planum faciunt.

I. Quicunque propriè insigniuntur nominibus significantibus veras substantias & hypostases; ii sunt veræ substantiæ & hypostases.

Iam spiritus hi propriè insigniuntur nominibus significantibus veras substantias & hypostases. Exempli gratia: Nominantur *Angeli*, id est, nuncii, seu ministri, per quos Deus aliquid hominibus nunciat: tales autem esse non possunt nisi ὑφιστάμενα. Angeli nominantur filii Dei, custodes, vigiles: quæ nomina certè significant substantias seu hypostases.

II. Quicunq; sunt propriè creati à Deo, ii profectò sunt veræ substantiæ & hypostases. Substantiæ enim sunt propriè creatæ: accidentia autem concreata.

Atqui Angeli sunt propriè creati à Deo: sicut legitur, Psal. 104. 4. Heb. 1. v. 7. *Qui facit Angelos suos spiritus, ministros suos ignem flammantem.*

III. Quicunque proprie efficiunt actiones, solis veris substantiis & hypostasibus propriè competentes, ii profecto sunt veræ substantiæ & hypostases. Actiones enim sunt ὑποστάσεων seu suppositorum. Ex operationibus colligimus rerum essentias.

Jam Angeli proprie efficiunt actiones, solis veris substantiis & hypostasibus proprie competentes. Nam serviunt Deo, exsequuntur ejus mandata, celebrant Deum, loquuntur, interrogant, respondent, docent, consolantur, abeunt, redeunt, assumserunt humana corpora, deportant animas fidelium in cœlum & alia faciunt, quæ non nisi à veris substantiis fieri possunt.

IV. Quicunque præditi sunt vitâ cum intelligentia & voluntate, illos veras esse substantias & hypostases necesse est. Atqui Angeli præditi sunt vitâ cum intelligentia & voluntate:
Ergo, &c.

V. Quorum aliqui peccarunt, aliqui in veritate perstiterunt, ii certe sunt veræ substantiæ & hypostases. Atqui Angelorum aliqui peccarunt, aliqui in veritate perstiterunt:
Ergo, &c.

VI. Quicunque vident semper faciem Patris cœlestis, lætantur de hominum conversione & salute, ignorant diem judicii, ii certe sunt veræ substantiæ & hypostases. At de Angelis illa omnia recte prædicantur.
Ergo, &c.

VII. Quicunq; numero differentes Deo assistunt ut mandata ejus capessant, ii certe sunt veræ substantiæ & hypostases. Atqui Angeli numero differentes Deo assistunt, ut mandata ejus capessant, Dan. 7. v. 10. *Antiquo dierum millies mille ministrabant, & coram eo myrias myriadum stabant.*

Quibus nos similes erimus in cœlis, illi profecto sunt veræ substantiæ & hypostases. Atqui Angelis nos similes erimus in cœlo: Ergo Angeli sunt veræ substantiæ & hypostases.

Angelos esse spiritus.

Tertiò dicitur de Angelis quòd sint *spiritus*, hoc est, substantiæ spirituales, simplices, incorporeæ, & invisibiles: id sequentibus argumentis corroboramus.

I. Quicunque in Scriptura Sacra expresse & proprie dicuntur esse spiritus, illi sunt substantiæ spirituales & incorporeæ. Jam Angeli in Scriptura Sacra expresse & proprie dicuntur esse spiritus. Psal. 104. 4. *Qui facit Angelos suos spiritus.* Heb. 1. v. ult. de bonis Angelis dicitur: *Nonne omnes sunt ministratorii spiritus, qui ministerii causâ emittuntur propter hæredes salutis futuros?* De malis Angelis dicitur 1. Reg. 22. 21. *Prodiit quidam spiritus, qui consistens coram Iehova dixit, ego pelliciam eum.* Matth. 8. v. 17. *ejicit spiritus verbo.*

II. Quicunque carnem & ossa non habent, ii certe sunt spiritus. Dicitur masculino genere *Quicunque*, ut ostendatur de personis sermonem haberi, non de quibusvis essentiis seu naturis, de quibus neutro genere loquendum: nam masculinum est repræsentativum personæ, neutrum verò naturæ. Propositio hæc plana est ex verbis Christi Luc. 24. 39. *Spiritus carnem & ossa non habet, sicut me conspicitis habere.*

Atqui Angeli carnem & ossa non habent, Ergo, &c.

III. Quorum etiam legio, id est, multitudo sex millium aut plurium, in uno homine esse potest, ii certe sunt spirituales substantiæ & incorporeæ. Atqui Angelorum etiam legio in uno homine esse potest, ut legitur Luc. 8. 30. ubi additur: *nam dæmonia multa ingressa erant in eum: & rogabant eum, ne imperaret sibi ut abirent in abyssum.*

IV. Si anima humana est substantia spiritualis & incorporea, multò magis Angeli sunt substantiæ spirituales & incorporeæ. Antecedens verum est: Ergo & consequens.

V. Patres non pauci, Angelos incorporeos esse agnoscunt Chrysostomus in sextum caput Jesaiæ, *Seraphim*, inquit, *Spiritus dicuntur, virtutes incorporeæ, supernæ.* AUGUSTINUS seu quisquis est autor libri qui exstat nono tomo operum Augustini de cognitione veræ vitæ, cap. 6. sic definit Angelum: *Angelus spiritus est, substantia incorporea, invisibilis, &c.*

Maneat ergo certum, Angelos esse spiritus, hoc est, substantias incorporeas.

Ex hoc consequitur, eosdem esse *substantias simplices*, hoc est, ab omni corporea & sensili concretione segregatas.

Hæc verò Angelicæ substantiæ simplicitas longissime distat à simplicitate Dei absolutissima: ac proinde Angeli comparati Deo non sunt absolute simplices: respectu autem corporum naturalium sunt simplices.

Angeli non sunt absolute simplices.

Angelos non esse absolute simplices, licet comparati corporibus naturalibus recte simplices asserantur, ex his argumentis patet:

I. Quia solus Deus est absolute simplex: nullus enim compositionis modus in eum cadit; non ex partibus quantis, neque ex materia & forma, neque ex genere & differentia, neque ex subjecto & accidentibus, neque ex actu & potentia, nec ex supposito & natura, nec denique ex esse & essentia.

II. Quia Angeli sunt compositi ex actu & potentia, ex subjecto & accidentibus, ex esse & essentia. *Primùm* omnis creatura est actu id quod est; deinde potest mutari & esse id quod non est & desinere esse id quod est. Ita Angeli sunt mutabiles naturâ suâ, quia Angeli, qui boni erant creati, sunt mutati in malos. *Deinde* in omni creata substantia aliud est subjectum, aliud sunt accidentia realiter ei inhærentia. Ita in Angelo aliud est substantia ejus, aliud qualitas substantiæ concreta, velut sapientia, bonitas, sanctitas. *Tertiò* omnis res creata est composita ex esse & essentia: quia nulla res creata est ipsa sua essentia. *Esse* appellant id quod quid actu est, sive substantiale sit, sive accidentale: *essentia* verò est per quam unumquodque est id quod est. Ita in Angelis aliud est esse uniuscujusque Angeli, quod est incommunicabile: aliud est essentia Angelica quæ omnibus Angelis est communis.

III. Si Angeli essent omnino & absolute simplices, tum actio eorum interna esset eorundem substantia: Sicut intelligere & velle Dei sunt ipsamet essentia divina. Atqui Angelorum actio interna non est ipsamet Angelorum substantia. Ergo non sunt omnino & absolute simplices.

Quartò dicitur in definitione, quod Angeli *creati sint.* Id docetur Psalm. 104. v. 4. Hebr. 1. v. 7. Coloss. 1. 16. *Per eum condita sunt omnia quæ in cœlis sunt & quæ in terra, visibilia & invisibilia, sive throni, sive dominia, sive imperia, sive potestates, omnia, inquam, per eum & ejus respectu condita sunt.* Unde sequitur *primò*, Angelos non esse ab æterno. *Secundò* Angelos non fuisse administros creationis. *Tertiò*, Angelos esse finitos, hoc est, terminatos tum substantiæ, tum multitudinis, tum qualitatis ut sapientiæ, bonitatis, potentiæ, tum perfectionis, tum actionis, quia omne creatum est finitum. Etsi enim non circumscribantur Angeli loco, sicut corpora: tamen loco definiuntur, sic ut substantia eorum nec in infinitum extendatur, nec pluribus quàm uno in loco existat eodem tempore, nec multitudine sint infiniti, nec sapientiâ vel bonitate, vel potentia, nec perfectione nec denique actione immensitatem Creatoris æquare possint. *Quartò* sequitur Angelos esse mutabiles naturâ sua quo ad qualitates: [illegible]

OBJICI-

Digitized by Google

OBJICITUR primo, *Angelorum creationem à Mose non describi.*

RESP. Etsi Moses in historia creationis non facit seorsim mentionem Angelorum, ut qui ad captum popularem se accommodans visibilium rerum creationem commemoret: tamen valde consentaneum est, quòd statim in principio cùm & in coelo supremo creati sint, quemadmodum ostendit collatio primi versus in primo capite Geneseos cum locis Scripturæ aliis, nempe Geneseos 2. vers. 1. *Itaque perfecti sunt cœli & terra, omnisq; exercitus illorum.* Hic certe exercitus nomine etiam Angeli intelliguntur. Item Job. 38. vers. 7. Psalm. 104. 4. Joh. 1. v. 3. Coloss. 1. 16. Heb. 1. v. 7.

OBJICITUR II. *Angeli sunt filii Dei, Iob. 1. & 38. Ergo non sunt creati, sed ex Deo geniti ab æterno.*

RESP. Angeli sunt filii Dei, tum quia creati sunt ad imaginem Dei, cui sunt conformes: tum quia adoptati sunt in filios. Certū ergo est, angelos esse creatos.

Creati verò sunt non ante cœlum & terram; quia in principio creavit Deus cœlum & terram: neque etiam post perfecta visibilia opera, quia homo ultimum Dei opus fuit: sed ut probabile est, quemadmodum paulò antè dictum, cum & in ipso cœlo supremo. Nequaquam enim absurdum est, aliquid cum & in alio creatum à Deo eodem momento: nam & anima Christi eodem momento creata est cum & in corpore, in utero Mariæ Virginis. Ergo Angeli creati sunt in cœlo beatorum, quia Deus, cùm creavit cœlum beatorum, simul cum illo incolas ejus creavit. Unde etiam Angeli defectores deturbati sunt è cœlo, nempe in quo fuerant creati & collocati. 2 Petri 2. v. 4. *Deus Angelis qui peccaverunt non pepercit, sed in tartarum detrusos catenis caliginis tradidit, damnationi servatos.* Judas fidus Jesu Christi servus, frater Jacobi in epistola sua Catholica ait v. 6. *Dominum Angelos qui non conservarunt suam originem, sed reliquerunt suum domicilium, judicio magni illius diei vinculis æternis sub caligine reservasse.*

Quintò dicitur in definitione quòd creati sint *ad imaginem Dei*. Hoc ut rectè intelligatur, dicendum aliquid communiter de creaturis ad imaginem Dei creatis.

Creaturæ ad imaginem Dei factæ, sunt creaturæ rationales, quibus Deus divinitatis suæ imaginem impressit, & omnes quidem alias creaturas materiam suæ laudis esse, ab his verò etiam agnosci & celebrari, suamque ipsis felicitatem ac lætitiam communicare voluit.

Eæque sunt factæ ad imaginem Dei, quà Deus est Deus, non quà trinus personis. Quamobrem non dicuntur imago Sanctæ Trinitatis, sed imago Dei.

Non omnes creaturas, sed tantùm rationales ad imaginem Dei esse conditas, certum est: Etsi enim omnes creaturæ, etiam minimæ & vilissimæ, gloriam Dei suo modo enarrent, & Deum esse, eumque sapientem, bonum, omnipotentem, ubique præsentem esse admoneant, sicut in versu dicitur;

Præsentemq; refert qualibet herba Deum:

Tamen solæ creaturæ rationales Deo, tanquam archetypo, expressâ repræsentatione respondent, ac proinde solæ ad imaginem Dei conditæ sunt.

Interdum quidem *imaginis* vox latâ significatione sumitur pro qualicunque similitudine etiam ficta, sicut pictura ad repræsentandum Deum facta ex opinione humana, nominatur imago Dei. Sic quidam loquuntur καταχρηστικῶς, in Sole esse imaginem, id est, qualemcunque similitudinem Dei unius essentiâ, trini personis; item Solem esse imaginem Dei, nostros animos illuminantis & tenebras errorum calamitatumque dispellentis: sed ista significatio aliena est à præsente instituto. Nam *similitudo* & *imago*, si accuratè loqui velimus, differunt: quia similitudo latiùs patet, quàm imago, ut Augustinus quarto tomo, libro octoginta trium quæstionum, quæstione septuagesima tertiâ docet, ubi est imago, ibi statim etiam esse similitudinem, sed non contrà. Inter ovum enim & ovum similitudo est, at non imago. Nulla res creata est, quæ non aliquam cum Deo similitudinem habeat, quia omnis effectus similitudinem aliquam habeat cum sua causa necesse est: & illarum aliæ magis, aliæ minus similes sunt Deo, cùm aliæ tantùm habeant *Esse*, aliæ etiam *vitam*, aliæ præterea *cognitionem* quoque aliquam; & cùm omnes sint bonæ in suo genere & gradu. Ita nihil in mundo est, in quo non aliquod Dei, bonitatisque divinæ vestigium impressum conspiciatur.

Sed interim sola creatura rationalis est imago Dei & ad imaginem Dei facta. Ut enim aliquid verè dici queat alterius rei imago, duo requiruntur. *Primùm* requiritur, ut sit aut ex ea re expressum, aut ad exemplar illius rei efformatum, alioquin etiamsi simile sit illi rei, illius tamen imago dici non poterit. Quid enim magis simile est ovo, quam ovum? ovum tamen unum alterius ovi imago nunquam dicetur.

Neque quilibet homo, alterius hominis est imago: sed filius imago est patris sui, quia ex parte suo expressus & genitus est. Figura sigilli, in cera expressa, illius est imago. Cæsar pictus est imago viventis Cæsaris, quia ad hujus effigiem & formam, ille pictus efformatus est & effictus. Et cujusque hominis speculum intuentis vultus similis in speculo relucens, nativi vultus imago est: quia ex nativo vultu in speculo est expressa. Hoc igitur primò requiritur, ut aliquid sit imago alterius rei. *Secundò* requiritur, ut id referat ac repræsentet vel essentialem formam vel accidentalem, hoc est, specificam illius rei vel essentiam, vel figuram, aliámve qualitatem, vel utramque simul: alioqui si generalem tantùm & essentiam & qualitatem referat: imago dici non debebit. Sic licèt ovum è gallina exprimatur, & vermis nascatur ex homine: quis tamen ovum imaginem gallinæ, aut vermem imaginem hominis appellet? Sed filius quilibet, imago sui patris est: quia & essentiam illius specificam, & effigiem formamque repræsentat. Similiter pictura vel statua hominis est imago hominis: quia licèt essentiam non repræsentet, figuram tamen & effigiem refert. *Imago* igitur propriè loquendo, est id quod ex aliqua re vel ad exemplar alicujus rei expressum est, repræsentans aut propriam illius rei essentiam atque naturam, aut propriam aliquam qualitatem vel figuram, aut utramque. Est autem manifestum, per nullam creaturam merè corpoream repræsentari posse Dei essentiam atque naturam quæ spiritualis est, & incorporea, intelligens & libera voluntate prædita: Ac proinde licèt similitudo aliqua essentiæ, vitæ & bonitatis divinæ in rebus merè corporeis reluceat: in nulla tamen illarum imago Dei expressa est. Quapropter imago Dei creata (nam de increata & essentiali imagine Dei, quæ est æternus Filius Dei hoc loco non agitur) tantùm est in creaturis rationalibus; & in hunc modum definitur:

Imago quid sit?

IMAGO DEI *in creaturis rationalibus*, est similitudo naturæ divinæ creaturis rationalibus impressa à Deo, ut ipsum tanquam archetypum & patrem referant atque repræsentent.

Imaginis Dei in creaturis partes quæ sint?

Partes imaginis Dei, ad quàm creaturæ rationales sunt factæ, duæ sunt: *prima*, est ipsa spiritualis substantia incorporea & immortalis, Joh. 4. v. 24. 1. Timoth. 6. 16.

QUÆRITUR, *Quum imago Dei in creaturis rationalibus sit accidentalis, ac proinde accidens quoddam, quomodo substantia spiritualis sit pars ejus? num substantia possit pars esse accidentis?*

RESP. Substantia absolutè accepta non est pars accidentis, sed quatenus est subjectum ordinatum ad aliud seu relatum, eatenus fit accidens alii, ac proinde rei accidentalis pars statui potest. Exempli gratiâ: Sacramentum respectu foederis divini cujus illud est sigillum, est accidens quoddam, & tamen Sacramenti pars est substantia quædam, quatenus ordinata est ad significandum quiddam: veluti arbor vitæ & arbor scientiæ boni & mali agnus in Paschate, aqua in Baptismo, panis & vinum in Cœna Domini, &c. Est enim Sacramentum totum quiddam per accidens, seu ut alii malunt loqui, totum aggregativum: ita etiam imago Dei in creaturis rationalibus.

Secunda pars sunt dotes seu proprietates creaturæ rationali attributæ.

His ita præmissis, probandum nobis est, Angelos ad imaginem Dei creatos esse: id autem sequentia argumenta evincunt.

I. Quia creati sunt filii Dei, Job.1.v.6.& 38.7.

II. Quia creati sunt substantiæ spirituales & rationales.

III. Quia creati sunt justi, sancti, puri.

IV. Quia Angelorum bonorum sanctitatem & justitiam imitari debemus, ut tales in terris simus, quales sunt Angeli in cœlo, Matth.6.vers.10.

V. Quia Angelis bonis similes erimus post universalem resurrectionem, Matth.22.v.30.

Imago Dei in Angelis, est similitudo divinæ naturæ, Angelis à Deo impressa in prima creatione, ut ipsum tanquam filii Dei suum patrem referrent.

Partes imaginis Dei in Angelis sunt duæ: *prima* est ipsa substantia Angelorum incorporea, quâ Deum referunt incorporeum: *secunda* sunt excellentes proprietates, Angelicæ substantiæ tributæ à Deo.

QUÆRITUR, *Quum imago Dei in Angelis sit accidentalis, (solus enim æternus Filius Dei est imago Dei essentialis:) substantia autem Angelorum constituatur pars imaginis illius, an substantia fiat pars accidentis?*

RESP. Imago Dei est totum quoddam, non per se, sed per accidens: nam constat subjecto & accidente. Subjectum ipsum est substantia: proprietates autem sunt accidentia. Deinde substantia potest considerari ut ordinata ad aliud, ut ostendunt signa sacramentalia, quæ elementa dicuntur, quemadmodum paulò antè dictum.

Proprietates illæ, quarum Deitas archetypus est, imago autem & similitudo in Angelis, sunt *vita & immortalitas, beatitudo & gloria*.

Vita Angelorum vel *naturalis* est, vel *supernaturalis*.

Naturalis vita Angelorum, est vis in natura ipsorum condita, quâ de loco in locum & per media loca transeunt: quâ vel immediatè per se, vel per naturalia agentia à se mota in alias res creatas agere possunt: quâ ratiocinantur, & alia vitæ opera edunt.

Angelos de loco in locum & per intermedia loca transire certum est, quia è cœlo in terram mittuntur ad homines & in cœlum redeunt, Luc.1.v.19. *Et respondens Angelus dixit ei, Ego sum Gabriel qui adsto in conspectu Dei: missusq; sum ut te alloquar, & hæc tibi læta nunciem.* Et v.26. *Mense autem sexto missus est Angelus Gabriel à Deo in urbem Galilaeæ, &c.* Et cap.2.v.13,14,15. *Et repentè adfuit cum Angelo multitudo exercituum cælestium, laudantium Deum, & dicentium, Gloria in cælis altissimis Deo, & in terra pax, in homines benevolentia. Et factum est, ut discesserunt ab eis Angeli in cælum, &c.* Zach.1. vers.10. dicitur de Angelis, *Hi sunt quos misit Iehova ad perambulandum terram.* Heb.1.14. 1.Reg.22.v.22. Job.1.v.6,7,12.

Ut autem loco moveantur, morâ temporis opus non habent: sed in tempore imperceptibili expeditissimè moventur instar ventorum, & nihil remorari illorum motum potest, Act.1.v.10.& cap.5.19.& cap.12.7, 8,9,10. 2.Reg.19.35.

Supernaturalis vita Angelorum, est conjunctio illorum cum Deo, cum quo qui uniti sunt, verè vivunt.

Naturalem vitam omnes Angeli retinent: supernaturalem mali amiserunt per lapsum, separati à communione Dei.

Immortalitas Angelorum, est potentia non moriendi, sed continuandi vitam semel acceptam. Ea itidem duplex est, *naturalis* & *supernaturalis*.

Naturalis immortalitas Angelorum, est quâ illorum substantia non desinit naturali vitâ vivere, sed ita à creatore sustentatur, ut mori & corrumpi non possit. *Naturalis* dicitur, non quòd vi naturæ suæ & per se Angeli sint immutabiles; hoc enim proprium Dei est: sed quòd naturæ ipsorum à Creatore immortalitas illa in prima creatione est concreata & indita.

Angelorum autem substantiam esse immortalem & incorruptibilem, confirmant hæc argumenta:

I. Omnis substantia spiritualis est immortalis & incorruptibilis. Atqui Angelica substantia est spiritualis: Ergo immortalis & incorruptibilis.

II. Omne corruptibile est ex elementis compositum: Atqui Angelica substantia non est ex elementis composita: quia non est corporea, ut elementa, sed spiritus. Ergo, &c.

III. Si corpora nostra gloriosa post resurrectionem erunt mortalitatis & corruptionis expertia, tum profectò & Angelorum substantia est à mortalitate & corruptione immunis. Ratio consequentiæ est, quia nos in altero seculo post resurrectionem erimus sicut Angeli neque nubemus, neq; uxores ducemus Matth. 22. v.30. ac proinde non erimus ampliùs mortales & corruptibiles, quales ad continuationem sui generis conjugio opus habent.

IV. Communi omnium Christianorum consensu Angeli semper crediti sunt esse immortales & incorruptibiles. Unde Alamundarus Saracenorum Princeps ab Orthodoxis baptizatus, Anno Christi 512. confutavit Eutychianos, qui contendebant divinam naturam in Christo passam, crucifixam & mortuam fuisse. Nam cùm Severus Monachus Eutychianus ad Alamundarum duos Episcopos misisset, qui eum labe Eutychiana inficerent; Alamundarus hoc ipso die, inquit, literas accepi, Michaëlem Archangelum esse mortuum. Quem nuncium cùm Episcopi falsum esse asseverarent, quòd in Angelos mors non caderet: subjecit ille; Quomodo ergo vos affirmatis divinitatem mortuam esse, eò quòd cum carne suâ in unam naturam transierit, cùm ne quidem Angeli moriantur? Itaque Severi legati cum dedecore discesserunt, ut recitant Cedrenus, Zonaras & Diaconus.

Errarunt igitur Gentiles & cum eis Hieronymus Cardanus, qui Angelos statuerunt mortales & corruptibiles.

Naturalem autem hanc immortalitatem & incorruptibilitatem Angeli non habent à suæ naturæ vi & potestate, (nam Angeli sunt à naturâ suâ & per se mutabiles, quum solus Deus naturâ sit immutabilis, ut Augustinus ait primo tomo, libro de vera religione, capite decimotertio,) sed à voluntate & beneficio Creatoris, substantiam Angelorum perpetuò sustentantis. Nam & de illis intelligendum est quod legitur Rom.11. v.36. *ex eo & per eum & in ipsum sunt omnia.* Coloss.1.v.17. *Omnia per eum consistunt*, & Heb.1.v.3. *sustinet omnia verbo suo potente.* Item Apoc.4.v.11. *Tu condidisti omnia & per voluntatem tuam sunt & creata sunt.*

Supernaturalis immortalitas Angelorum, est qua à Deo separari non possunt, semel in ea à Deo confirmati.

Natu-

Digitized by Google

Naturalis immortalitas communis est Angelis bonis & malis; supernaturalis propria bonis.

Beatitudo Angelorum consistit in eorum *sapientia & voluntate: potentiâ & libertate.*

Prima beatitudinis Angelicæ pars est *sapientia*, quæ est vera ac perfecta cognitio rerum ac præsertim supremi Entis atque Boni quod est Deus. Nam in genere cognoscunt Angeli Deum & se ipsi mutuo, & quisque seipsum atque alia à se diversa. Hoc est extra controversiam: Attamen multa quæri solent de *subjecto, modo & varietate* sapientiæ Angelorum.

Subjectum sapientiæ Angelicæ sunt ea quæ Angeli cognoscunt: de quibus ista quæruntur;

I. *An cognoscant & sciant omnia atq́ infinita.*

II. *An cognoscant res singulares & materiales?*

III. *An præcognoscant futura?*

IV. *An norint mysteria salutis & cōsiliorum divinorum?*

V. *An sciant omnes motus internos, cogitationes, desideria, affectus, sermones, actiones & passiones hominum?*

Quod ad *primam quæstionem* attinet, etsi Angelorum scientia sit permagna & longè nostram humanam superet: omnium tamen quæ sunt & fiunt atque infinitorum capax non est, ut sequentia argumenta evincunt:

1. Quia Scriptura testatur eos non omnia nosse? Marci 13. v. 32. *De die illa ac hora nemo scit, ne Angeli quidem, qui in cœlo sunt, neq; ipse Filius, sed Pater.*

2. Quia solius Dei est non solum seipsum, sed alia etiam omnia nosse.

3. Quia nullus Angelus est in omnibus, nec in quoquam Angelo sunt omnia.

4. Quia Angeli nihil crearunt, neque illi omnia gubernant, nec denique omnia & singula ad certum finem dirigunt.

5. Quia ut Angelorum essentia, ita & intelligentia, sapientia, potentia non est infinita, alioquin esset æqualis essentiæ, intelligentiæ, sapientiæ & potentiæ divinæ quod est impossibile.

6. Quia si Angeli non sciunt omnia quæ scit humana natura Christi, tum certè omnia & infinita non sciunt.

Natura enim humana Christi antecellit sapientiâ omnibus Angelis & hominibus, cùm propter unionem ejus personalem quâ æterno illi Sermoni est copulata, tum propter Mediatoris officium, quod si unà cum Deitate sibi unita gerit. Atqui antecedens verum est: nam Angeli ex plenitudine Christi omnia accipiunt: tum non omnia revelantur Angelis, quæ intellectui humano Christi à Deitate unita revelantur. Verum est igitur & consequens.

7. Quia si humana natura Christi nō novit omnia & infinita quæ Deitas novit; tum nec Angeli, quorum cognitio est inferior cognitione Christi. At humana natura Christi non novit omnia & infinita, quę Deitas novit: nam vis ejus & sapientia non est infinita ut Deitatis, nec suâ aliquâ in ipsam transfusâ vi cognoscit omnia. De cognitionis enim modo ipsi convenienter dicitur Marci 13. v. 32. *De die illo & hora nemo scit, neque Angeli, neque ipse Filius, sed solus Pater.* De patefactione arcanorum per Deitatem Marc. 2. v. 8. *Cùm statim cognovisset Spiritu suo eos sic ratiocinari apud se, &c.*

8. Quia Angeli per revelationem successivè multa cognoscunt & proficiunt in cognitione sapientiæ & consiliorum Dei, ex ipsa operum divinorum executione & contemplatione, ut videre est apud Danielem Prophetam & in Apocalypsi Johannis. Quò pertinet quod dicitur 1. Petr. 1. 12. *Angelos desiderare introspicere in mysteria Evangelii*: Et Eph. 3. v. 10. *ut nota nunc fiat per Ecclesiam imperiis ac potestatibus, quæ in cœlis sunt, multiformis illa sapientia Dei: secundùm propositum æternum, quod constituit in Christo Iesu Domino nostro.* Jam qui per revelationē divinam antea ignota cognoscūt & proficiunt, ii certè omnia & infinita nō sciunt. Tum omnia & infinita revelari Angelis, nunquā ex Scriptura Sacra probabitur.

USUS doctrinæ hujus est, ne ex Angelis faciamus deos, & ut intelligamus falsum esse commentum Papistarum de speculo divinitatis seu Trinitatis, in quo omnium rerum imagines reluceant, quas sancti Angeli & homines beati intueantur, & in illis omnia cognoscant; ac proinde sint religiosè invocandi: unde cum Gregorio Magno Papa Romano dicunt; *Qui videntem omnia videt Deum, is in eo omnia videt.* Hoc autem falsum est: essentia enim divina non est speculum in quo Angeli sancti ac homines beati omnia naturaliter videant: neque illi essentiam Dei totam & totaliter intuentur, de qua dicitur Joh. 1. v. 18. *Deum nemo vidit unquam.*

Sic est prima quæstio de subjecto, sapientiæ Angelicæ.

SECUNDA quæstio est; *An Angeli cognoscant res singulares & materiales?* Causa quæstionis est, quia cognitio singularium & materialium fit per sensus, Angeli autem sensibus carent.

RESP. Angeli cognoscunt res singulares & materiales, quod probatur sequentibus argumentis:

I. Quia Scriptura testatur, quòd Gabriel norit Danielem, Zachariam, Mariam, &c. Satanas Jobum, Saulem, Judam Iscariotem, &c.

II. Si Deus, licèt careat sensibus, cognoscit res singulares & materiales; tum etiam absurdum non erit Angelos, etsi careant sensibus, eas cognoscere. At quod antecedit verum est, ut probatum in doctrina de attributis divinis: Ergo verum est & quod sequitur.

III. Si Angeli sunt Spiritus ministratorii, qui ministerii causâ emittuntur propter hæredes salutis futuros, si castra metantur circa timentes Dei & eripiunt eos: si Angelis suis Jehova præcepit de te, de me, de quolibet electo, ut te, me, & alios electos homines conservent in omnibus viis suis; si lætantur de quolibet peccatore resipiscente, si in consummatione seculi hujus colligent ex regno Christi omnia offendicula & eos qui dant operam transgressioni Legis, projicientq; eos in fornacem ignis: si diabolus ut leo rugiens obambulat, quærens quem absorbeat; tum profectò norunt Angeli singularia. Quomodo enim boni Angeli singulis ministrarent, pro singulis excubarēt, singulos eriperent, de singulis peccatoribus resipiscentibus lætarentur, singula offendicula colligerent, & in infernum mitterent? quomodo mali angeli hos vel illos tentarent; si illos in singulari non nossent? Quæ antecedunt, omnia vera sunt, ut testantur loca Hebr. 1. v. 14. & Psalm. 34. 8. & 91. 11, 12. Luc. 15. 10. Matth. 13. 41. 1. Petri 5. v. 8. Verum ergo & quod sequitur.

IV. Quorum singuli se invicem & singulas animas humanas norunt, illi certè norunt singularia. Atqui Angeli singuli se invicem & singulas animas humanas norunt: Nam omnis intelligentia novit res quę non corrumpuntur: Gabriel novit Raphaëlem, & alios Angelos bonos & malos singulos: Angeli norunt animam Lazari, animam divitis epulonis & aliorum: Ergo noverunt singularia.

Quòd verò usitatè dicitur; *Sensum esse singularium, intellectum universalium*; id de cognitione intelligendum est hominis, qui singularia per sensum, universalia per intellectum cognoscit. Hoc enunciatum à cognitione humana ad aliud genus cognitionis ab humano distinctum non est trahendum: alioqui peccatur μετάβασις εἰς ἄλλο γένος.

TERTIA quæstio de subjecto sapientiæ Angelorum est: *An Angeli præcognoscant futura?*

Digitized by Google

RESP. Quæstio priùs est declaranda, deinde decidenda.

Futura quotuplicia sint. *Futura* quædam sunt necessaria, quæ ex causis proveniunt simpliciter necessariis; veluti quòd post noctis tenebras secutura sit lux diei: quædam futura sunt ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ut plurimum & plerumq; & in pluribus; ut quòd corrumpant sanctos mores commercia prava: quædam futura sunt verè contingentia. *Futura autem verè contingentia,* sunt tum quæ rarò & in paucioribus fiunt, eoque causas habent verè contingentes, quæ vulgò fortuna & casus appellantur: tum quæ ex libera voluntate pendent.

Prioris modi exempla sunt, quòd Saul quærens asinas patris sui, ungendus esset Rex Israëlitarum, quòd idem rediens ex agro cum bobus, esset Spiritu Dei ornandus. Posterioris modi exempla sunt, quòd Jobus esset patienter laturus jacturam omnium suorum bonorum: item quòd Paulus Apostolus appellaturus esset Cæsarem. Nam quæ fiunt semper, & aliter non fiunt, eoque necessarias habeat causas, non sunt verè contingentia: ut quòd Sol singulis diebus manè oritur & vesperi occidit: quòd hyemi succedit Ver, Veri æstas, æstati autumnus, autumno hyems. Ut nec verè contingentia sunt quæ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ; id est, plerumque & in pluribus fiunt, ut quòd gravia peccata sequantur graves pœnæ.

Res futura quomodo cognoscantur. Deinde res futuræ cognoscuntur vel in *seipsis* vel *in suis causis. In seipsis cognoscuntur*, quæ quasi præsentes coràm cernuntur. *In suis causis cognoscuntur*; quarum cognitæ sunt causæ vel simpliciter necessariæ vel fortuitæ vel voluntariæ. Sic explicatus est sensus quæstionis: nunc decidenda, quod commodè fiet distinctis Thesibus quinque.

I. Res futuræ, in seipsis non possunt præcognosci ab Angelis, sed tantùm à Deo: quia omnia sunt ab æterno præsentia soli Deo, qui uno intuitu ab æterno omnia videt, tam futura, quam quæ jam reipsa existût.

II. Res futuræ quæ ex causis proveniunt simpliciter necessariis, certò præsciuntur ab ipsis etiam hominibus, multò magis ab Angelis.

III. Res futuræ quæ plerumque fiunt, ab Angelis certiùs præcognoscuntur, quàm à nobis; tum quia earum causæ notiores sunt Angelis, quàm nobis: tum quia illas Angeli certò, nos tantùm probabiliter seu ex probabilibus causis cognoscimus.

IV. Futura verè contingentia, quæ casualia dicuntur, non possunt ab Angelis, nedum ab hominibus præcognosci, nisi à Deo ipsis revelentur; ac proinde si ea præcognoscant, tum non naturaliter, non in causis suis ea prævident & præcognoscunt, sed per revelationem divinam.

Hoc confirmant sequentia argumenta.

1. Quia Angeli ignorant, quàm diu calamitates hujus vel illius Ecclesiæ, hujus vel illius populi aut hominis sint duraturæ, nisi ipsis à Christo Domino reveletur: ut Dan. 8. 13. quum visio esset exhibita de interturbatione jugis cultus, de desolatione templi & urbis Jerosolymorum & persecutione populi Judaici per Antiochum Epiphanem; quidam sanctus, id est, Angelus dixit Christo Domino *quousque ista visio erit de jugi cultu; de defectione desolante? quousque proponetur & sanctitas & exercitus conculcationi?* Et cap. 12. 6. interrogat quidam Angelus Christum Dominum, *Quousq; terminus erit horum mirabilium?* Sic ignorabant Angeli quo pacto Achabus ruiturus esset ut pœnas impietatis daret donec Deus revelaret. 1. Reg. 22. vers. 19. 20, 21, 22, 23.

2. Quia Angelo revelavit Christus, & per Angelum Johanni Evangelistæ, quæ oporteret fieri. Apocalyps. 1. versicul. 7. Jam si noverat illa Angelus per revelationem, non igitur in ipsorum causis naturaliter.

3. Quia si ne ipse quidem Christus quà homo, prævidet futura naturaliter in causis, sed cognitionem illorum dedit ipsi Deus per revelationem: tum profectò Angeli ea non præcognoscunt naturaliter. Ratio consequentiæ est: quia Christus, quà homo est, antecellit futurorum cognitione omnibus Angelis. Jam autem antecedens verum est, sicut legitur Apoc. 1. v. 1. *Apocalypsis Iesu Christi, quam dedit ipsi Deus ut indicaret servis suis quæ oporteat fieri cito.*

4. Si præcognitio rerum verè contingentium est simpliciter propria Dei, non ergo tribuenda Angelis. Illud est teste Scriptura Jesa. 42. vers. 8. 9. *Ego sum Iehova, illud est nomen meum; & gloriam meam alteri non dabo, & laudem meam sculptilibus. Priora ecce evenerunt: & nova ego indico; quum nondum exoriuntur, prænuncio vobis.* Et vers. 37. juxta distinctionem Tremellii & Junii: *Ego indico & servo & prænuncio, non autem ullus in vobis alienus Deus,* & cap. 44. vers. 2, 3. *Quis ergo ut ego prædicat & indicat istud, aut ordinat istud mihi ex quo disposui populum æternum, ut futura & quæ eventura sunt indicentur illis? Ne paveatis, neque timeatis; annon inde ab eo tempore prænunciavi tibi ac indicavi?* Ergo Angeli futura verè contingentia quę casualia dicuntur non pręcognoscunt naturaliter. Sic fuit quarta Thesis cum argumentis cõfirmationis.

V. Res futuras, quæ ex libera voluntate vel Dei vel hominum vel aliorum Angelorum pendent, Angeli certâ scientiâ non præcognoscunt; sed vel per revelationem, vel per effecta & signa, per quæ res illæ occultæ sese produnt: ut confirmationem sui in gratia & primæva integritate boni Angeli naturaliter non præcognoverunt, ut nec mali Angeli eam prævidere potuerunt, quia pendebat à libera voluntate Dei. Qualem se Jobus gesturus erat non sciebat Satan, Job. 1. quia id pendebat ex libera voluntate DEI & Jobi. Quid facturus erat Spiritus ille malus, qui postea decepit regem Achabum, alii Angeli ignorarunt donec ipse revelasset & Jehova confirmasset 1. Reg. 22. v. 20. 21. Lapsum seu peccatum malorum Angelorum boni Angeli non prævіderunt, quia pendebat ex arbitrio malorum Angelorum.

QUARTA quæstio de subjecto sapientiæ Angelorum est: *An Angeli noverint mysteria salutis, & consiliorum divinorum.*

RESP. Quæstio priùs declaranda, explicatis vocibus obscurioribus deinde solvenda.

Mysteria salutis vocantur hoc loco, quinam homines sint electi ad salutem æternam, & quæ Deus ab æterno constituerit apud de salute illorum per Filium suum unigenitum carnem factum procuranda perficiendaque, per quæ media, quibus temporibus, quibus locis; & si quæ alia ad salutem nostram pertinent.

Mysteria consiliorum divinorum, sunt decreta Dei de omnibus quæ fieri debuerunt & debent. Dicuntur *mysteria*, quia fuerunt abscondita à seculis in Deo, Ephes. 3. v. 9. latuerunt in occulto in Deo qui ea præfinierat ante secula ad gloriam nostram. 1. Cor. 2. v. 7.

Sic explicatæ sunt voces obscuriores quæstionis: nunc est solvenda, quod sequentibus Thesibus commodè fiet.

I. Angeli norunt mysteria salutis, & consiliorum divinorum.

II. Norunt ea non per se & facultate naturali per lumen naturale & per species rerum inditas: Facultate enim naturali ipsi etiã S. Angeli nõ possunt penetrare in divinã mentẽ & thesauros in ea abscõditos intueri.

III. Sed norunt ea per revelationem.

IV. Revelatio illa fit tribus modis; *vel* per privatam ac singularem mysteriorum communicationem Angelis factam: *vel* per publicas promissiones & declarationes mysteriorum salutis in Verbo Dei nobis homini-

Digitized by Google

hominibus factus: vel per exsecutionem decretorum & promissionum Dei.

Privatim ac singulariter mysteria sua Deum cum Angelis communicasse & communicare constat inde:

I. Quia illis priùs testificatus est de multis mysteriis & per eos demum hominibus illa annunciavit, ut videre est passim in veteri & novo Testamēto. Sic enim Gabrieli communicavit mysterium septuaginta septimanarum apud Danielem: Sic eidem communicavit mysterium conceptionis & nativitatis Christi, ejusque modum & alia ad illam pertinentia, Luc. 1. Matth. 1.

II. Quia Angelis bonis singuli electi homines commendantur à Deo, aut (ut magis propriè loquamur) Angelis bonis de singulis hominibus electis mandata dantur à Deo, sicut Psal. 91. 11. dicitur; *Angelis suis mandavit de te, ut conservent te in omnibus viis tuis.* Hebr. 1. 14. *Nónne omnes sunt ministratorii spiritus, qui ministerii causâ mittuntur propter haredes salutis futuros?*

Per publicas promissiones & declarationes mysteriorum salutis in verbo Dei nobis hominibus factas, innotescere illa etiam Angelis, docet Paulus Eph. 3. 8, 9. 10, 11. *Mihi longè minimo omnium sanctorum, data est hac gratia, evangelizandi inter gentes impervestigabiles illas opes Christi, & in lucem proferendi omnibus, qua sit communio mysterii quod erat absconditum à seculis in Deo qui omnia hac condidit per Iesum Christum: ut nota nunc fiat per Ecclesiam imperiis ac potestatibus qua in caelis sunt, multiformis illa sapientia Dei: Secundùm propositum aternum quod constituit in Christo Iesu Domino nostro.* Et Petrus 1. Epist. 1. 10, 11, 12. *De qua salute inquisierunt, & quā scrutati sunt Propheta: qui de ventura in nos gratia prophetarunt Scrutantes in quem aut qualem temporis articulum praenuncius ille, qui in ipsis erat Spiritus Christi, declararet eventuras Christo perpessiones, & gloriam illas consequuturam. Quibus revelatum est, eos non sibi, sed nobis ea administrare qua nunc annunciata sunt vobis per eos qui vobis pradicarunt Evangelium per emissum è caelo Spiritum Sanctum, in qua desiderant Angeli introspicere.*

Per exsecutionem seu eventum & impletionem decretorum & promissionum Dei innotescere mysteria salutis Angelis, manifestum est ex historia Evangelica Nam mysterium conceptionis Christi ex virgine illibata innotuit apertiùs Angelis postquam virgo Maria concepisset, Matth. 1. v. 20. Sic mysterium nativitatis, postquā Christus natus esset, Luc. 2. v. 10. & sequentibus, passionis item Luc. 22. 43. resurrectionis ex mortuis postquam resurrexisset, Matth. 28. Luc. 24. adscensionis in caelum, postquam adscendisset, Act. 1, 10, 11.

Hinc sequitur mysteriorum salutis cognitionem nobis curae & laetitiae esse debere, quum Angelos bonos & sanctos habeamus συνδούλους.

Quaestio V. de subjecto sapientiae Angelorum est: *An Angeli sciant & explorent omnes motus internos, cogitationes, desideria, affectus animi, sermones, actiones & passiones hominum?*

RESP. Quaestio haec solvitur distinctione, sequentibus Thesibus explicatur:

Prima Thesis: Angeli ne quidem ipsis praesentium hominum, nedum absentium inter nos mentis, voluntatis, cordis motus, desideria, affectusque animi, ut nec absentium ipsis sermones, actiones & passiones norunt. Thesin hanc confirmant argumenta subjecta:

I. Quia solius Dei est proprium omnia ista nosse, sicut dicitur in precatione Salomonis 1. Reg. 8. v. 39. & 2. Chron 6. v. 30. *Tum tu exaudito è caelis, loco habitationis tuae, ut condonans facias aut des unicuique secundùm omnes vias ejus, quas agnosces apud animum ejus: tu enim nosti solus animum omnium filiorum hominis:* Psalm. 7. v. 10. *Deficiat quaeso malum improborum & stabilito justum: prout explorator es cordium & renum, Deus juste.* Jer. 17. 9, 10. *Fraudulentum cor ipsum supra omnia, & mortiferum est, quis cognoscat ipsum? Ego Iehova scrutator cordis, probator renum: idque ut dem cuique secundùm fructum actionum suarum.*

II. Quia nulla creatura novit ea quae sunt hominis, nisi spiritus hominis qui est in eo, 1. Cor. 2. v. 11. Atqui Angeli sunt creaturae, Psal 104. 4.

Thesis secunda: Internos motus & affectus hominum tum demum norunt Angeli, quum illi aut ab Angelis ipsis sunt hominibus suggesti, aut si ab illis suggesti non sunt, tamen vel sese produnt per externa signa atque effecta, vel per revelationem Dei ipsis innotescūt: Sermones verò, actiones & passiones hominum Angeli qui praesentes sunt ipsi audiunt, vident, observant, absentes autem Angeli minimè, nisi vel à Deo, vel ab aliis Angelis cognoscant. Singulorum enim ubiq; hominum sermones, actiones & passiones, & quaecunq; in mundo dicuntur & fiunt, ab Angelis per se cognosci non possunt, quum ubique non sint.

Hinc colligitur, quàm stolidè agant Papistae, qui Angelos invocant & quidem nominatim hos vel illos, quos sibi speciatim praesentes esse ignorant, aut licet praesentes essent, cogitationes tamen & desideria illorum per se non cognoscunt.

Expedita sunt quaestiones de subiecto sapientiae Angelicae: sequitur de modo eius.

De illo quatuor quaestiones praecipuè moventur:

I. *An Angeli ea, qua cognoscunt, intelligant per suam essentiam?*

II. *An Angeli intelligant per species intelligibiles?*

III. *An intelligant per discursum syllogisticum, compositionem & divisionem, hominum instar?*

IV. *An uno intuitu & uno intelligendi actu simul omnia intelligant?*

Ad has quaestiones respondebimus per Theses distinctas.

De prima quaestione Theses.

Prima: Angeli non cognoscunt per suam essentiam omnia. Rationes Theseos hujus sunt.

I. Quia solius Dei est omnia cognoscere per suam essentiam, ut in attributo sapientiae Dei demonstratum.

II. Quia si Angeli omnia cognoscerent per suam essentiam; tum illa esset rerum omnium perfecta imago & causa exemplaris: At hoc non est: quia perfectam imaginem & causam exemplarem rerum omnium necesse est infinitam esse, quippe res omnes tum quae exsistunt, tum quae exsistere possunt, earumque omnium differentias referentem: Angelorum autem essentia non est infinita, sed finita.

Thesis secunda: Angeli per suam essentiam, aut nulla cognoscunt, aut fortè paucissima; velut unusquisque Angelorum seipsum; & boni Angeli Deum, videntes eum supernaturali lumine.

De secunda quaestione Thesis prima.

Angeli non intelligunt per species intelligibiles à rebus abstractas seu per abstractionem. Rationes Theseos sunt istae:

I. Quia propriū hominis est cognoscere res per species seu imagines ab ipsis rebus abstractas & à sensibus exterioribus ad interiores & ab his ad intellectum translatas.

II. Quia si Angeli cognoscerent per species à rebus abstractas, tum cognoscentibus dandus esset intellectus agens & intellectus possibilis. Atqui in Angelis non datur intellectus agens, sed tam universalia quam singularia per species à Deo sibi inditas cognoscunt. Nec in Angelis intellectus agens requiritur, ut suo lumine

mine possibilem collustret, cum eis ad dijudicandam veritatem sufficiat vis ipsa intellectus possibilis, quę ex propria sua natura lumen quoddam est e fonte divinæ & æternæ lucis derivatū. [*Scotus in 2. dist. 3. quæst. ultima, & Gregorius in 4. dist. 7. quæst 5. art. 1. existimant etiam Angelis intellectum agentem convenire, tum ad abstrahendas species rerum singularium à rebus (nam species rerum communiū fatentur inditas fuisse Angelis in ipsa creatione) tum ut sit lumen, cujus virtute intellectus possibilis de intelligibili veritate judicet Sed prior sententia vera est, quam docet Augustinus lib. 2. de Genesi ad literam c. 8. & lib. 4 c 24. Damascenus libro 2. orthodoxa fidei, c. 3. Dionysius c. 7. de calesti hierarchia. Thomas Aquinas prima parte, quæst 54. art 4 ejusque sectatores.* Intellectus agens, *est spiritualis potentia seu facultas, à qua ad intelligendi actum intellectus possibilis deduci possit.* Intellectus possibilis, *est activa potentia, & est omnia potentiâ, neque est corpus neque in corporeo organo, & pracellit intellectui agenti. Ideo intellectus possibilis datur in Angelis, intellectus agens non datur, quia non intelligit, nec ullam intellectionem immediatè producit.*]

III Quia si Angeli cognoscunt per species à rebus abstractas, tum vel Deum ita cognoscunt, vel res alias extra Deum. Non Deum; quid enim extraheret Dei speciem intelligibilē? aut quæ Dei potest esse species? Omnis species, ab eo cujus est species, exit in intellectum intelligētem, si est species intelligibilis Quomodo ex Deo exibit? Est ne aliquod UBI in quo non sit Deus, & Dei sit species? At essentia Dei est interior, & proprior tum essentiæ, tum intellectioni Angelorum, quàm ulla species ejusmodi. Non enim inter Deum & Angelos species Dei est aut simulacrum, sed ipsemet Deus. Neque res alias extra Deum cognoscunt per species abstractas, quia eas non cognoscunt per sensum; nam carent sensu. Omnis cognitio per abstractionem incipit à sensu. Cognitio autem Angelica tantùm est intellectiva, non sensitiva: hæc enim organica est, & ad corpora, quibus carent Angeli, pertinet: unde etiam nullus actus corporeus ipsis propriè tribuitur.

Thesis secunda.

Angeli res creatas, quas naturaliter cognoscunt, intelligunt per species seu similitudines rerum, statim à creatione sibi inditas atque ingenitas à Creatore. Sicut enim corpora cælestia, mox à creationis primordio, essentialem suam adepta sunt perfectionem, quam hæc inferiora per certos paulatim gradus provecta accipiunt: sic & Angelicæ mentes, humanis superiores, perfectionem suam naturalem, quæ in intelligendo posita est, congenitam & à Creatore semel infusam obtinent; humanæ verò dum in corporis tabernaculo in hac vita habitant, suam paulatim adminiculo sensuum consequuntur.

Thesis tertia.

Angeli Deum naturaliter cognoscentes, cognoscunt eum per similitudinis ipsius præsentiam in mentibus Angelicis: qualis est in oculo hominem intuente.

TERTIAM QUÆSTIONEM de sapientia Angelorum explicamus per Theses sequentes.

Thesis prima.

Angeli non intelligunt ratiocinando, componendo & videndo, conclusiones ex principiis eliciendo, attributa cum subjectis connectendo.

Rationes Theseos. I. Quia solius hominis proprium est intelligere hoc modo: Angeli autem non sunt homines.

II. Quia si Angeli intelligerent per discursum syl-

A logisticum seu ratiocinando, componendo & dividendo; esset cognitio illorum cum imperfectione conjuncta. At hoc non est: Ergo nec illud.

Thesis secunda.

Angeli quæ cognoscunt in ipsis principiis, insitisque sibi speciebus simplici actu unicoque obtuitu, velut, rapidâ quâdam coruscatione cognoscunt.

De quæstione QUARTA sit hac Thesis.

Angeli uno intuitu & actu simul omnia simpliciter

B non vident & intelligunt.

Rationes hujus Theseos sunt:

I. Quia solius Dei proprium est, uno intuitu & actu simul omnia videre & intelligere.

II. Quia si Angeli uno actu simul omnia viderent & intelligerent, tum essent puri puti actus. At hoc non est. Nam Angelus est quidem supercælestis actus; sed solus Deus est purus actus, quia causa absque causa, ens absque ente, ut qui sit mera essentia.

Hucusque de modo: sequitur de varietate sapientia Angelorum.

Angelorum sapientia est duplex: alia *communis bonis*

C *& malis Angelis*, alia *propria bonis*.

Communis habitualis est: eaque duplex; *naturalis & adventitia*

Naturalis, est quæ ipsorum naturæ à Deo in prima creatione est indita, ac per eam res naturaliter cognoscunt. Hac naturali cognitione non tantùm electi Angeli, sed etiam reprobi cognoverūt ab initio & cognoscunt Deum, ita ut sint inexcusabiles: & quia noverunt, ideo contremiscunt, Jac. 2. 19. *Tu credis Deum unum esse, rectè facis: dæmonia quoque credunt & horrescunt.* Hæc tamen cognitio in malis Angelis post lapsum valde obscurata est.

Adventitia sapientia Angelorum, est quæ post creationem demum ad primigeniam accessit.

Estque vel *revelata*, vel *experimentalis*.

D *Sapientia Angelorum revelata*, est quâ multa olim & fortè etiam nunc arcana à Deo & in Scripturis Sacris patefacta, quæ antea ignorabant, illi cognoscunt. Hæc non tantum boni Angeli multa cognoverunt, sed etiam mali, sicut legitur de bonis Angelis in Daniele. De malis Marc. 1. 24. ubi recitatur, spiritum impurum dixisse, *Ah, quid nobis tecum Iesu Nazarene? venisti ut perderes nos, novi te qui sis, nimirum sanctus ille Dei.*

Sapientia Angelorum experimentalis, est quâ ex earum rerum quæ hic fiunt, in exsequutione decreti divini, experientiâ atque observatione indies multa discunt. Qualis intelligitur Luc. 15. 10. in verbis Christi: *Ita dico vobis, gaudium est in conspectu Angelorum Dei super uno peccatore resipiscente.* Si Angeli gaudent de peccatoribus resipiscentibus: cognoscunt igitur si qui resipiscant.

E Similiter mali Angeli quotidianis experimentis cognoscunt, Deum esse sapientem, justum, potentem: Christum revera sedere ad dextram Dei Patris, & datam ipsi esse omnem potestatem in cælo & in terra.

Sapientia bonis Angelis propria, est sapientia actualis, supernaturalis & beatificâ, quâ ita perfectè & semper actu Deum cognoscunt, ut ab eo deficere minimè velint aut velle possint, sed beati maneant, fruentes communione cum Deo in æternum: sicut dicitur Matth. 18. 10. *qui in cælis per omne tempus intueri faciem Patris calestis.*

Sapien-

Digitized by Google

Sapientia supernaturalis, in qua beatitudo bonorum Angelorum consistit, ita perfecta fuit statim ac illis donata est, ut in ea non proficiant, neque etiam ea unquam deficiantur.

Sic fuit de sapientia Angelorum: sequitur de eorundem voluntate, potentia & libertate.

Voluntas Angelorum, est facultas rationis Angelicæ quâ res intellectas, vel approbatas eligunt & sequuntur, vel improbatas aversantur & fugiunt.

Eaque initio cùm conditi essent ornata erat in omnibus Angelis conformitate cum Deo.

B Conformitas illa voluntatis Angelorum cum Deo consistit in amore ergaDeum, obedientiâ, fortitudine, temperantiâ, justitiâ, sanctitate & aliis similibus moralibus virtutibus, quæ in omnibus Angelis initio creatis erant, & in electis permanserunt, non quidem tales, quales à Philosophis definiuntur, aut quales in nobis sunt in hac vita, sed ita perfectæ, ut & careant omni vitio & nullum eis adferant laborem, nullam molestiam aut difficultatem.

Potentia Angelorum magna est, unde potestates & principatus nominantur: electorum tamen Angelorum potentia major est, quàm reproborum, quum hi victi illis victoribus cedere cogantur. Jes. 10. v. 34. dicitur de Angelo per quem in exercitu Sancheribi interficienda erant centum octoginta millia: *Libanus ipse per magnificum casurus est*, id est, elatissimi & numerosissimi Assyrii per Angelum potentiâ Dei armatum & C magnum opus facientem interficientur.

Libertas Angelorum in qua conditi sunt, triplex est; à coactione, à peccato, & à miseria quæ peccatum comitatur.

Libertas à coactione mansit & manet in omnibus Angelis tam reprobis quam electis.

Libertas à peccato & miseria comite peccati, erat etiam initio in omnibus Angelis, sed postea in solis electis mansit.

Sic est de beatitudine Angelorum.

Ultima pars imaginis Dei ad quam Angeli fuerunt conditi est *gloria*, id est, approbatio eorum apud Deum & in sua conscientia quòd essent boni & justi: & justum dominium imperiumque in res inferiores. Hanc D gloriam electi Angeli retinuerunt supernaturali gloria auctam confirmatamque, reprobi autem amiserunt.

Sic explicata est quinta particula definitionis Angelorum, quâ dicitur quod sint creati ad imaginem Dei, ad quam pertinet, quod sint intelligentes & liberâ voluntate præditi.

Sextò dicitur quòd sint *incommunicabiles*, quia numero inter se differunt, sicut unus Angelus non sit alter, & ut subsistentia unicujusq; sit realiter distincta à subsistentia alterius, nec sit numero eadem omnium substantia: Unde Angeli non sunt ὁμοούσιοι, sed tantum ὁμοειδεῖς.

E *Septimò* dicitur de illis, quod sint spiritus *non sustentati in alio*: quia per se subsistunt & nec hypostatice alii alii personæ uniti sunt; sicut humana natura Christi est unita τῷ λόγῳ: nec accidentia sunt, quæ in subjecto subsistere necesse est.

Ultimo dicitur de illis, quòd *non sint pars alterius*, ut distinguantur ab animabus humanis, quæ quidem sunt spiritus ad imaginem Dei creati per se subsistentes, non sustentati in alio, sed quia sunt pars alterius, & cum corpore unitę, totum hominem constituunt, ideo personæ non sunt, ac proinde nec Angeli, quorum quilibet per se persona est.

Hactenus definitio Angelorum: sequitur distributio.

Ad distributionem Angelorum rectè explicandam, quæritur primò, *numerus Angelorum finitus ne sit, an infinitus? Deinde quotuplices sint Angeli?*

Ad *primam quæstionem* responsio. Numerus Angelorum non est infinitus sed finitus: quantus tamen sit, neque generatim, neque speciatim sciri à nobis dum in hoc seculo versamur, potest: tum quia nobis revelatus non est, tum quia per nos mentis nostræ acie numerari non possunt, nec sensu à nobis percipiuntur.

OBIICITUR I. *Dei opera sunt numero infinita: Angeli sunt Dei opera: Ergo Angeli sunt numero infiniti.* Major sic probatur; *Cujus essentia, potentia, actio seu operatio est infinita; ejus opera quoque necessariò infinita erunt: Atqui Dei essentia, potentia, actio seu operatio est infinita: Ergo Dei opera quoque sunt infinita.*

RESP. *Primò* major objectionis negatur. *Deinde* etiam probationis major negatur: quia opera à Deo creata sunt dissimilia Creatori in essentia, potentia & actione seu operatione.

INSTANTIA; *Deus est causa infinita: Ergo Dei etiam opera sunt infinita.*

RESP. Negatur consequentia: ad infinitatem enim causæ sufficit infinita potentia & infinitus modus agendi, etsi nullum opus, quod facit, sit infinitum. Deus autem nihil infinitum facit: quia hæc ipsius solius gloria est, quòd sit infinitus. Deus infinita causa est, quia potentia ejus infinita est, & quia semper quod volet agere potest, nullo impediente: non autem quòd infinitum effectum habeat.

OBIICITUR II. *Numerus innumerabilis est infinitus: Numerus Angelorum est innumerabilis: Ergo est infinitus.* Minor probatur, quia Dan. 7. vers. 10. Matth. 26. 53. Hebr. 12. 22. numerus finitus pro infinito ponitur.

RESP. Loca ista tantùm docent, maximum nobisque innumerabilem in hac vita Angelorum numerum esse; Hinc autem non sequitur, infinitum esse negativè & simpliciter.

Ad secundam quæstionem, nempe *quotuplices sint Angeli*, ista est responsio: Angeli vel *boni* sunt, vel *mali*.

CAPUT XII.

In quo de bonis Angelis.

De bonis Angelis ita agemus, ut *primùm* de nominibus ipsorum simus dicturi, *deinde* de reipsa.

Angelorum bonorum nomina alia sunt *communia*, alia *propria*.

Communiter Angeli boni nominantur *Cherubim*, Genes. 3. v. 24. Ezech. 10. v. 1. & seqq. aliquoties, ob sapientiæ cognitionisque copiam & divinæ contemplationis vim, quę eis inest: & quia capaces sunt divinæ lucis & pulchritudinis, quęadmodum homo solus inter animalia scientiæ cognitionisque est capax & omnia animalia pulchritudine superat. Quapropter formâ imber-

imberbum juvenum, aut animalium similitudinem humanam habentiū apparere soliti sunt: unde Cherubini gloriæ in tabernaculo à Mose parato imaginibus humanis, sed alatis vestitisque facti, Exod. 25.18.19.20. Et Ezechieli cap. 1 sub specie animalium humanam similitudinem habentium visi sunt. Capite verò 41.20. visi sunt ei Cherubini in parietibus templi, habentes singuli binas facies, nempe faciem humanam & faciem juvenis leonis.

Nominātur *Seraphim* Jes. 6.2. ab ardore & incendio, quasi dicas, ardentes tanquam ignis, ob eorum perennem in divinis rebus mobilitatem, singularemque fervorem continuæ ac nunquam interruptæ motionis, vimq; sursum ducendi ea quæ subjecta sunt, quasi calore suo illa ad similem calorem excitātem, vim etiam purgandi, obscuritatem & tenebras expellendi exterminandiq;, & adducendi ad lucem claram quæ extingui non potest: denique ob officium purgandi electos per vocationem Dei & consumendi reprobos; quia Angeli boni sunt exsequutores judiciorum Dei Judicis totius mundi, tum in electos tum in reprobos. Unde apud Jesaiam Deo in solio judiciario contra populum sedenti, ardore iræ divinæ accensi adstabant, parati ad exsequenda Dei judicia.

Nominantur *Filii Dei* Job. 1. v. 6. & 2.1. & 38.7. non quòd propriè geniti sint ex Deo (solus enim SERMO ille æternus propriè genitus est ex Deo, unde unigenitus appellatur) sed quia creati ad imaginem Dei in ea ex gratia confirmati & adoptati sunt in filios.

Nominantur *custodes & vigiles* Dan. 4. ver. 10. quia in cælo tanquam in specula vigiles orbem & in eo fideles custodiunt.

Nominantur *viri*, item, *viri Dei* Gen. 18. & Jud. 13. quia tum virorum formâ apparuerunt.

Sic fuerunt communia bonorum Angelorum nomina.

Propria quorundam bonorum Angelorum nomina sunt *Gabriel* Dan. 8. & 9. Luc. 1. v. 19, 26. quod significat virtutem seu fortitudinem Dei. Item *Raphael* in libro Thobiæ, dictus à medendo. Alia exstant in aliis libris Apocryphis, ideo illa nos omittimus, qui Canonicas Scripturas solas pro unico Theologiæ principio habeamus.

His accensent quidam nomen *Michaelis* quod exstat Dan. 10. & 11. item in epistola Judę v. 9. & in Johannis Apocalypsi c. 12.7 verùm illud nulli creato Angelo competit, sed tantùm Christo Domino, qui est par & æqualis Deo, quod nomen istud sonat, qui est Archangelus & Princeps ille creatorum Angelorum, dux populi pugnans pro populo, πρόμαχος Ecclesiæ, cujus σύμμαχοι sunt Angeli boni: qui est fortis ille bellator qui Satanam vincit & prosternit, & quidem solus, ut operâ Angelorum non indigeat, licet eorum ministerio utatur.

Hactenus de nominibus bonorum Angelorum: nunc de reipsa agemus, ponendo primo loco definitionem.

BONI ANGELI, sunt cælestes spiritus, qui in sua integritate, in qua conditi erant, à Deo ex gratia confirmati perstiterunt.

Integritas Angelorum bonorum. Integritas illa omnibus Angelis *naturalis* erat, hoc est, secundùm naturam & in natura ipsorum insita, cùm ea primùm exsistere cœpit, seu concreta naturæ ipsorum: quod verò Angelis qui in illa integritate perstiterunt, id gratiæ accessit, ut vellent immutabiliter Deo adhærescere, hoc supernaturale est.

Causæ cur in sua integritate Angeli quidam perstiterunt, sunt istæ; proxima quidem & immediata causa, bona ipsorum Angelorum voluntas: remotiores verò superiores causæ, sunt tum supernaturale auxilium aut potius supernaturalis gratia Dei, sine qua neque velle neq; perficere possunt Angeli, quæ naturam creatam superant: tum gratuita Dei erga illos benevolentia, à qua auxilium gratiæ profectum est, non ab Angelorum meritis & dignitate: & æternum electionis ipsorum decretum, quo ad hanc sempiternam beatitudinem electi fuerunt: & Christus Dominus & caput ipsorum, in quo subsistunt secundùm electionem ut in Deo immutabili, & in quo Deus ipsos intuetur, ac proinde in illo jam effecti sunt immutabiles.

Unde consequitur Angelos in bono confirmatos, à Summo illo bono cui adhæserunt, ad aliquod malum sua voluntate deficere, eoque peccare minimè ampliùs posse.

Unde sunt beati, quia semper vident Deum, hoc est, non solummodo Patrem, sed totam Sacrosanctam Trinitatem. Semper enim vident faciem Patris per Filium in Spiritu Sancto. *August.* sept. tomo. libro tertio contra duas epistolas Pelagianorum ad Bonifacium, cap. septimo.

Ac licet ampliùs peccare miserique fieri non possint: tamen: non solùm non desierunt esse liberi arbitrii, verùm etiam magis liberi sunt, quam antea fuerunt, cùm poterant peccare & non peccare.

Proinde *liberum arbitrium bonorum Angelorum* est ad bona tantùm, quia jam confirmati sunt in bono, ita ut nec falli atque errare mens in judicando, hoc est, approbando vel improbando objecto, nec voluntas aliud, quam mens judicat, velle, sed quod illa probat eligere; quod improbat, repudiare atque rejicere possit.

Idcirco amant Deum super omnia.

I. Quia obediunt legi naturali & æternæ, quâ omnes creaturæ rationales obligatæ sunt ad diligendum Deum super omnia.

II. Quia sunt amici Dei.

III. Quia ipsorum summum bonum Deus est.

IV. Quia fruuntur Deo & vident eum de facie ad faciem.

V. Quia cupiunt Dei gloriam ante omnia, cupiunt ejus cultum verum promotum.

VI. Quia amant nos, ut ex subjectis argumentis liquet.

1. Quos Deus amat, eosdem & boni Angeli amant At nos Deus amat: Ergo & boni Angeli.

2. Quia qui malis Angelis è cælo detrusis succedunt in cælesti beatitudine, eos amari à bonis Angelis necesse est: At nos malis Angelis è cælo deturbatis, succedimus in cælesti beatitudine. Ergo, &c.

3 Qui totam legem naturæ implent, ij etiam nos homines amant: At boni Angeli totam naturæ legem implent: Ergo, &c.

4. Qui nostram desiderant salutem, & partam nobis gaudent, & plenè tandem nobis datum iri sperant, atque ut eam assequamur nihil non agunt; & contrà tristantur nostrâ impœnitentiâ, nostris peccatis & calamitatibus, & curam nostri gerunt, ii profectò nos amant. Angeli boni ista omnia faciunt: Ergo, &c.

VII. Quia officium omne quod Deo & nobis exhibent, ex perfecto amore in Deum & nos proficisci necesse est.

Bonorum Angelorum OFFICIUM duplex est: vel *erga Deum* vel *erga homines*.

Erga Deum officium illorum est duplex: *primum*, ministrare Deo & voluntatem ejus facere, *Psalm.* 103.20. Matth. 18. 10. Unde Deus stipatus multitudine innumerabili Angelorum tanquam satellitum & administrorum

ſtrorum tulit legem in mõte Sinai, Exo.19.16.18.Deu. 33.2.Gal.3.19.Act.7.53. Et viſi ſunt Deo adſtantes in throno ſedenti 1.Reg.22.19.Job.1. v.6.& c.2.1.Sic Dan. 7.v.10. dicitur de Angelis : *Antiquo dierum millies millia miniſtrabant,& coram eo myrias myriadum ſtabant.*

Alterum, perpetuis laudibus Deum celebrare & adorare, Job.33.7. *Cui vociferati ſunt omnes filij Dei?* His verbis docetur, Angelos prædicaſſe laudes Dei Creationis ſuæ & aliorum nomine. Pſalm.103.20.& 148.2. Jeſ.6.3. *& clamans alter ad alterum dicebat, ſanctus, ſanctus, ſanctus eſt Iehova exercituum: implet totam hanc terram gloria eius*, Apoc.4.v.8. Apoc.7. v.11.12.

Huc pertinet officium quod exhibent æterno Filio Dei Chriſto Domino, etiam quatenus θεάνθρωπος eſt & caput Eccleſiæ. Adorant ipſum; ut legitur Hebr. 1.v.6. *Rurſum autem quum inducit primogenitum in orbem terrarum, dicit: & adorent eum omnes Angeli Dei.* B

Celebrant Chriſtum & laudant, Apocal.5.v.11.12. *Tum adſpexi, & audivi in circuitu throni & animalium & Seniorum illorum vocem Angelorum multorum, & erat eorum numerus millies centena millia: Dicentes voce magna: Dignus eſt Agnus ille mactatus qui accipiat virtutem, & divitias & ſapientiam & fortitudinem, & honorem, & gloriam & benedictionem.*

Agnoſcunt Chriſti primatum ſummumque Principatum inter Angelos, ſicut Angelus ille ad Danielem miſſus ait Dan. 10.v.13. *Ecce Michael primus è principibus primariis venit ad adjuvandum me. Unus enim*, ut ex textu Hebræo ſonat, valet hoc loco idem quod *primus*. Et cap.12.v.1.ait, *Tempore autẽ illo, adſtabit Michael, Princeps ille maximus, qui ſtat pro filiis populi tui.* Unde C Chriſtus appellatur *Archangelus*. 1.Theſ.4.16 *Cum voce Archangeli & cum Dei tuba deſcendet è cælo.*

Subjiciunt ſe Chriſto ut Domino ſuo & Regi & capiti Eccleſiæ, Philip.2.9.10. *Quapropter etiam Deus ipſum in ſummam extulit ſublimitatem, ac donavit ei nomen quod eſt ſupra omne nomen, ut in nomine Ieſu omne genu ſe flectat cæleſtium ac terreſtrium & ſubterraneorum, Omne genu cæleſtium ſe flectit in omine Ieſu*, id eſt, omnes Angeli cæleſtes agnoſcunt Jeſum Chriſtum eſſe Dominum ad gloriam Dei Patris, omnes ſe ei ſubjiciunt ut Domino ſuo & Capiti.

Serviunt Chriſto, ſtant coram eo & exſpectant juſſa ejus, eaque accepta fideliter faciunt, ſive ad judicia ejus præſtanda, ſive ad beneficia exhibenda, ſive ad utrumque conjunctim mittantur. Hoc ſignificatum D fuit in viſione prophetica Jeſ.6.v.1 & ſequentibus, ut interpretatur Joh c.12.41. & per ſimilitudinem quatuor animalium, Ezech.1.v.5.& ſequentibus: ſimiliter per equites inſidentes equis rufis, baliis & albis, in viſione Zachariæ oblata c.1.v.8. Et per quatuor currus prodeuntes è medio duorum mõtium chalybeorum, Zach.6.1. Et per quatuor ventos cælorum procedentes inde ubi cõſtiterunt apud Dominatorẽ totius terræ, Zach.6.5. Rationem Chriſto reddunt actionum ſuarum nomine Zach.1.v.11. Quum Chriſtus tentatus eſſet à diabolo, acceſſerunt Angeli & miniſtrarunt ei Matt.4.v.11. Luctanti ipſi in horto cum horribili ſenſu iræ Dei adverſus peccata noſtra, conſpectus eſt Angelus è cœlo corroborans eum, Luc 22.43. Huc pertinet E quod Chriſtus ipſe dicit Joh.1.52. *Ab hoc tempore videbitis cælum apertum & Angelos Dei adſcendentes ac deſcendentes ſuper Filium hominis*, hoc eſt, miniſtrantes ei ut capiti Eccleſiæ.

Angelus devolvit ſaxum ab oſtio monumenti, quaſi miniſter à Deo Patre miſſus ad emittendum Chriſtum è ſepulchro, velut è carcere, in quo ut ſponſor noſter detinebatur, Matt 28.2. Angeli ſtiparunt & comitati ſunt Chriſtum adſcendentem in cœlum & deduxerunt eum ad Antiquum dierum, à quo ei datum

A regnum in omnes creaturas Dan.7. v.13.14. Fuerunt σύμμαχοι Michaelis, id eſt, Chriſti, qui eſt æqualis Deo, & prœliati ſunt cum Dracone Apoc. 12.7. Per Angelum miſit Chriſtus Apocalypſin Johanni, Apoc.1.v.1.

Quum venerit Filius hominis cum gloria ſua, ſtipatus erit glorioſo comitatu ſanctorum Angelorũ, Matt. 25.31.2. Theſ.1.7 *patefiet Dominus Ieſus de cælo, cum Angelis ſuis potentibus.* Epiſt.Jud. v.14. *Ecce venit Dominus cum ſanctis millibus ſuis.*

Sic Angeli exhibuerunt Chriſto officium debitum tum ante incarnationem, tum poſt incarnationem, in ſtatu humilitatis & gloriæ; & exhibebunt in extremo die & in æternum.

Hæc de officio bonorum Angelorum erga Deum & Chriſtum Dominum.

Erga homines etiam duplex eſt eorum officium:

Unum, *beneficia Dei diſpenſare, & miniſtrare iis qui electi ſunt ad vitam æternam*, ſicut de illis dicitur Heb.1.v.14. *Nonne omnes ſunt miniſtratorii ſpiritus, qui miniſterij cauſa emittuntur propter eos, qui hæredes erunt ſalutis?*

Officium hoc exſequuntur multis modis: *Primò* docent electos & revelant illis voluntatem, judicia & myſteria Dei, annunciant opera & beneficia ejus, dubios & perturbatos de veritate inſtruunt, ab erroribus atque idololatria abducunt. Gen.19.v.12.13. Loto indicant voluntatem Dei de perdẽda Sodoma & Gomorrha. Danieli Prophetæ Angelus Gabriel declaravit viſionem quatuor animalium Dan. 6. v.16. & ſequentibus. Idem informavit Danielem & imbuit intelligentiã de ſeptimanis ſeptuaginta Dan. 9. à v. 21. uſque ad finem: & de multis myſteriis eum inſtruxit cap. 10.& 11.& 12. In novo Teſtamento Angelus Gabriel edocuit Zachariam ſacerdotem pium de filio Johanne Baptiſta, Luc.1.v.11. & ſequentibus & Mariam virginem de incarnatione Filii Dei in ipſa, Luc.1.v.26.& ſequentibus. Angelus Dei Joſephum cui virgo Maria deſponſa erat, dubium & perturbatum de Maria quòd prægnans eſſet, certiorem fecit de conceptione Chriſti ex Spiritu Sancto Matt 1.v.20.21. Annunciavit paſtoribus Evangelium de nato Chriſto, Luc.2.verſ.8.& ſequentib. Informavit mulieres de reſurrectione Chriſti, Matt.28.v.5. & ſequentibus. Informarunt Angeli diſcipulos Chriſti de adſcenſione ejus in cœlum & reditu in fine mundi Act.1. v.10.11. Angelus Dei Cornelium Centurionem admonuit, ut Petrum Apoſtolum accerſeret & ipſum audiret Act.10.v.3 & ſequentibus. Sic Angelus ſignificavit Johanni Apoſtolo futurum mundi & Eccleſiæ Dei ſtatum, Apoc.1.v.1 & cap. ult. v.16. *Ego Ieſus miſi Angelum meum, ut hæc vobis teſtificaretur in Eccleſiis.* Quum Johannes Apoſtolus procidiſſet ante pedes Angeli ut eum adoraret, prohibuit Johannem id facere, & Deo cultum adorationis exhibere juſſit, Apoc.19.10. & c.ult.v.8.9.

Secundò cuſtodiunt boni Angeli electos contra omnia pericula animæ & corporis, contra Satanæ & aliorum hoſtium inſidias, molitiones, conatus, inſultus, quemadmodum dicitur Pſalm 34.8. *Caſtrametatur Angelus Iehova circa timentes eum & eripit eos.* Pſal 91 11. 12. *Angelis ſuis præcipiet de te, ut conſervent te in omnibus viis tuis: Ambabus palmis ſuſtineant te, ne offendas ad lapidem pedem tuum.*

Exempla ſunt plurima in Scriptura Sacra. Angeli eripuerunt *Lotum*, quum Sodoma & Gomorrha perdenda eſſet, Gen.19. Cuſtodes fuerunt *Iacobi Patriarchæ* in Meſopotamiam euntis & ex ea redeuntis, quod ipſi Deus pollicitus fuerat, ſtans ſupra ſcalam, quam videbat Jacobus in ſomnio conſtitutam in terra, cujus ſummitas pertingebat ad cœlum & Angeli Dei adſcende-

 ſcende-

Digitized by Google

scendebant & descendebant per eam, Genes. 28.12. Nam scala designat iter Jacobi: Angeli adscendentes, abeuntis sunt custodes; sicut descendentes redeuntis. Deus summitatem scalæ obtinet, quia totam rem providentiâ suâ moderatur, ut ipsemet Deus interpretatur v.15. *Ego sum tecum ut servem te quocunque iveris, & reducam te in hanc ipsam terram, non enim deseram te usque dum perfecero quæ eloquutus sum tibi.* Quapropter redeunti Jacobo ex Mesopotamia *venerunt obviam Angeli Dei, dixitque Iacob cum videret eos, acies Dei hæc est*, Gen. 32.v.1.2. Angelus Dei opposuit se Bileamo in via ut esset ei adversarius & prohibuit ei ne malediceret populo Israëlitico Num. 22.v.22. & sequentibus.

Angelus Jehovæ liberavit *Regem Ezechiam* & regnũ Judæorum a Sennacheribi potentia 2. Reg. 19 v.35. Jes. 37.v.35.36. *David* ait Psal. 18.17.18. *Mittens* (nempe sanctos Angelos suos) *ex edito assumit me, extrahit me ex aquis multis: & eripit me ab inimico meo valentiore, & ab osoribus meis, quum robustiores sunt me.* *Elisæo* magnus exercitus Angelorũ Dei præsto fuit adversus Syros 2. Reg. 6.v.16.17. Angelus Dei custodivit tres Danielis socios & amicos *Schadrachum, Meschachum & Abednegonem* in mediis flammis, in fornace Babylonica, in quam jussu Nebucadnetzaris conjecti fuerant, Dan. 3.25. & sequentibus. Deus misit Angelum suum qui occlusit ora leonum ut non læderent *Danielem* in foveam leonum projectum, Dan. 6.v.23. Angelus restitit Cambysi filio Cyri & consiliariis ejus, proceribusque regni, & impedivit molitiones eorum in Judæos, quos Deus servatum voluit, Dan. 10.v.13. Quum Pontifex maximus Jerosolymitanus injecisset manus in Apostolos posuissetque eos in custodia publica, Angelus Domini per noctem aperuit fores carceris, eduxitque eos ac publicè docere jussit, Act. 5.v.17.18.19. Quum Herodes Petrum in carcerem conjecisset & postridie producturus esset, Angelus Domini Petrum è carcere eduxit & à morte liberavit, Actorum 12.7.8.9.10.

Apoc. 7.1. vidit Johannes quatuor Angelos insistentes quatuor angulis terræ & retinentes quatuor ventos terræ, ne flaret ventus super terram neque super mare, neque ullam arborem. Quo ostensum fuit Angelos has inferiores partes mundi custodire à malo, donec præcipiat Deus ut judicia exsequantur in impios.

Tertiò, boni Angeli tum alloquio tum declaratione præsentiæ suæ consolantur consternatos, afflictos & anxios. Sic Angelus consolatus est Hagaram matrem Ismaëlis, Gen. 21.17.18. Castra Angelorum Jacobo Patriarchæ è Mesopotamia revertenti magnum præsentiâ suâ solatium attulerunt Gen. 32.1.2. Unus ex Seraphim Jesaiam Prophetam consternatum visione Jehovæ & conquerentem de pollutione labiorum suorum, consolatus est & confirmavit: nam advolavit ad Jesaiam habens in manu sua prunam (figuram igniculi virtutis donorumque Spiritus Dei,) quam forcipibus sumserat ab altari (figura Christi, ex cujus plenitudine haurimus omnes per Spiritum ipsius,) *admovitq; ori eius dicens: ecce attingit hoc labia tua: iam amovetur iniquitas tua & peccatum tuum expiatur*, Jes. 6.v.6.7. Danielem consternatum consolatus est Angelus, Dan. 10. v.12. *Ne timeto Daniel: nam inde à die primo quo applicuisti animum tuum ad considerandum & ad affligendum te, coram Deo tuo, exaudita sunt verba tua: & ego veni propter verba tua.*

Angelus Gabriel Mariam perturbatam super ejus sermone, consolatus est in hunc modum Luc. 1. v.30. *Ne time Maria: es enim in gratia apud Deum.* Angelus Domini pastores timore magno timentes consolatus est, Luc. 2. v.10. Item mulieres, quæ ad sepulchrum Christi venerant Matth. 28. Cornelium Centurionem, Act.

A 10.4. cui dicebat; *preces tuæ & eleemosynæ tuæ adscenderunt in memoriam in Dei conspectu.* Paulum Apostolum in gravissima tempestate maris versantem consolatus est Angelus Dei. Act. 27.23.24.

Quartò portant Angeli sancti electorum morientium animas in cœlum, ut videre est in exemplo Lazari, Luc. 16. v.22.

Quintò, in extremo illo die & illustri adventu Christi, cogent electos homines à quatuor ventis ab extremo terræ usque ad extremum cœli, Matth. 24.31. Marci 13.22.

Hactenus primum bonorum Angelorum officium erga homines.

Alterum est, judicia Dei exsequi in homines.

B Officium hoc exsequuntur boni Angeli duobus modis:

Primò enim in hac vita castigationis paternæ in electos, & vindictæ divinæ severissimæ in reprobos sunt administri. Sic angelus Jehovæ castigavit Davidem, qui populum sibi subditum numerari curaverat, perdendo e populo peste septuaginta millia virorum, 2. Sam. 24.16.17. Vindictam divinam exsecutus est in Sodomitanos cives Genes. 19. v.11. in Sennacheribum & exercitum ejus, 2. Reg. 19. v.35. Jes. 37. v.36. in Herodem, quem percussit, eò quòd non tribuisset gloriam Deo, & erosus à vermibus, exanimatus est, Actor. 12. v.23. Sic per Angelos vindictam suam se exsequuturum prædixit Deus Johanni in Apocalypsi cap. 8. & 14. & 15. & 16. Apoc. 16. v.16. dicitur quòd Angelus sextus
C qui effudit phialam suam in flumen illud magnum Euphratem, *congregavit* hostes Christi *in locum qui vocatur Hebraicè Armageddon.*

Exsequuntur autem judicia DEI *justè*; quod indicatur lino mundo quo dicuntur induti, Apocal. 15.6. Cum omni diligentia: quod indicatur præcincturâ vestium Apoc. 15.6. Cum puritate ac fide in mandatis Dei capessendis, quod indicatur zonis aureis circa pectora. Apoc. 15.6.

Secundò in ultimo die segregabunt reprobos ab electis & in sempiternum ignem projicient, ut legitur Matth. 13. v.40.41.42. *Sicut colliguntur zizania & igni exuruntur: ita erit in consummatione seculi hujus. Mittet filius hominis Angelos suos, qui colligent ex ipsius regno omnia offendicula, & eos qui dant operam transgressioni legis: Projicientque eos in fornacem ignis: illic erit fletus striderque dentium.* Et rursus, v.49.50. *ita erit in consummatione seculi. Prodibunt Angeli & segregabunt malos è medio justorum, projicientq; eos in caminum ignis: illic erit fletus & strider dentium.*

Plura de Angelis sanctis videantur in Commentariis nostris in Ezechielem & Danielem.

Sic fuit de bonis Angelis: sequitur

Caput XIII.

In quo de malis Angelis.

E MALI *Angeli*, sunt spiritus infernales, qui in illa integritate in qua creati fuerant non persiterunt, sed rebellantes Deo hostes ejus irreconciliabiles facti sunt, Joh. 8.44. 2. Pet. 2.4. Epist. Judæ v.6. Iidem dicuntur *dæmonia, cacodæmones, mali dæmones, mali spiritus, immundi spiritus, Spiritus mendacii seu mendaces*, &c. De iis tantum aliquot quæstiones proponemus & solvemus: omnes enim nec necesse est, nec expedit.

Initio

Inde quæritur *de malitia cacodæmonum, unde sit?*

[Ma]litia [malo]rum. Angeli mali, sunt mali non effectione Dei, non naturâ suâ, secundùm quam boni creati sunt, sed propriâ suâ voluntate, sicut Joh. 8. v. 44. Christus ait de diabolo; *Quotiescunque loquitur mendacium, de suo loquitur*, id est, ex suo ipsius instinctu. Proinde malitia illorum nõ est ex creatione, sed ex degeneratione seu depravatione.

Objici potest quod Johannis 8. v. 44. dicitur, *diabolum fuisse homicidã ab initio*: unde colligi posse videtur quòd malitia ejus sit ex creatione. Sed dictum Christi non habet hunc sensum, quòd diabolus ex creatione malus fuerit: sed quòd protinus ab initio mundi hominem seduxerit & per peccatum in mortem præcipitaverit. Similiter intelligendum quod legitur 1. Joh. 3. v. 8. *à principio diabolus peccat.* Sensus enim est diabolum ex quo defecit à Deo & lapsus est, ab ipso mundi exordio in continuo peccandi actu versari.

[I]ntelligentia [malorum] ange[lorum]. De *intelligentia malorum Angelorum* sunt quæstiones aliquot.

Quæritur PRIMO: *An mali dæmones intelligentiam post lapsum retinuerint?*

Angeli mali sunt spiritus intelligentiâ etiam post lapsum suum præditi, quâ cognoscunt tum Deum esse, & justum esse vindicemque scelerum, ideo contremiscunt: tum res creatas easque vel manifestas etiam hominibus vel occultas illis. Ita norunt occultas rerum naturalium formas, proprietates & vires, quas homines ignorant.

Quæritur SECUNDO: *An diaboli futura noverint & certo prædicere possint?*

RESP. Aliqua futura noverunt & prædicere possunt, nempe ea quæ certas & immotas causas naturales habent, ut sunt eclipses, conjunctiones planetarum: item quæ certas causas habent & motui subditas, sed non impeditas, ut agrum pinguem & optimè satum ac cultum uberem proventum allaturum, nisi suprema omnium causa impediverit: item quæ à Deo patefacta sunt; sicut diabolus speciem Samuelis mentiens prædixit Sauli, traditurum esse Jehovam Israelem cum Saule in manum Pelischthæorum, ut & castra illorum; Saulem & filios ejus morituros. 1. Sam. 28. v. 19. Item quæ jam incipiunt fieri, quæ summa celeritate in alia loca perlati, annunciant ac si essent futura. Pleræq; autem prædictiones illorum vel falsæ vel ambiguæ sunt. Falsa erat prædictio facta in Paradiso Adamo & Evæ, Gen. 3. v. 5. *Eritis sicut dii*: facta Achabo Regi Israelitarum, 1. Reg. 22. v. 6. *Ascende contra Ramothas Gilhadis in bellum: tradet enim eam Dominus in manum Regis.* Ambigua prædictio erat; *Crœsus Halim penetrans, magnam pervertet opum vim*: Item, *Ajo te Aeacida Romanos vincere posse.* Sed de diabolicis prædictionibus multa habet liber Caspari Peuceri de divinationum generibus, quæ nos studio omittimus.

Quæritur TERTIO: *An mali Angeli cognoscant cogitationes hominum?*

RESP. Actum cogitationum non possunt cognoscere, quia is soli Deo est perspectus: ex affectionibus autem & signis externis quasdam cogitationes probabiliter possunt colligere.

De libero arbitrio malorum angelorum. De *libero arbitrio malorum* angelorum.

Quæritur. *quale sit illud?*

RESP. Est ad mala tantùm. Nam quia à Deo abjecti in æternum & in malo insanabiliter obdurati sunt, nihil nisi peccare, hoc est, tantùm ea quæ mala & Deo displicent, mente probare & voluntate eligere possunt ac deinceps in æternum poterunt Joh. 8. 44. 1. Joh. 3. 8.

De potentia malorum angelorum. *De potentia malorum angelorum* sunt quæstiones aliquot, quarum solutio nobis scitu necessaria est.

Quæritur I. *An sit aliqua potentia malorum Angelorum?*

A RESP. Imò magna est illorum potentia, quam habent in homines & alias creaturas, justo Dei judicio.

I. Quia Sacra Scriptura id testatur Eph. 2. v. 2. diabolus dicitur *princeps cui potestas est aeris*, dicitur *Spiritus nunc agens in hominibus contumacibus*: Et cap. 6. 9. *Non est nobis lucta adversus sanguinem & carnem, sed adversus imperia, adversus potestates, adversus mundi principes, id est, tenebrarum seculi hujus, adversus spirituales improbitates quæ sunt in sublimi.*

II. Quia efficiunt illa quæ sine potentiâ magnâ fieri nequeunt, ut spiritus malus deduxit ignem è cœlo & consumsit greges, servos Jobi, concitavit ventos & concussit domum primogeniti filii Jobi, & occidit filios filiasque Jobi, Job. 1. v. 16. & 19.

B Quæritur II. *Qualis sit potentia malorum angelorum, an sit absoluta sic, ut facere possint quicquid volunt?*

RESP. Nequaquam absoluta est, ut subjectæ rationes demonstrant:

I. Quia ut omnium creaturarum, ita & malorum angelorum potentia est limitata, certisque divinæ voluntatis & permissionis finibus circumscripta, sic ut nihil audeant aut possint nisi veniâ ac facultate à Deo impetratâ: ut Satanas nihil potuit Jobo nocere, quanquam vehementer optabat, donec facultatem id faciendi Deus ei dedisset. nam ut legitur Job. 1. v. 12. *dixit Iehova Satanæ: Ecce quæcunque sunt ei, in manu tua sunto, tantummodo in ipsum ne mittito manum tuam.* & cap. 2. v. 6. 7. *Iehova Satanæ dixit, Ecce eum in manu tua, veruntamen vitam eius serva. Egressus igitur Satan à conspectu Iehovæ percussit Iobum ulcere pessimo, à planta pedis eius usque ad*

C *verticem eius.* Achabum quanquam Regem impium Satan non potuit decipere & ad movendum bellum non necessarium impellere, donec permisisset Deus, ut legitur 1 Reg. 22. 21. 22. *Tandem prodiit quidam spiritus, qui consistens coram Iehova dixit, ego pelliciam eum: Dicente verò Iehova ei, quo pacto? Dixit, egressus ero spiritus mendacii in ore omnium prophetarum eius: tum dixit Iehova: pellicies, etiamque prævalebis, exi & fac ita.* Matth. 8. v. 31. 32. narratur, dæmones non potuisse in gregem porcorum abire, nisi permittente Christo Domino.

II. Quia potentia malorum angelorum à Deo facilè impeditur, sicut nec Ecclesiæ, nec ulli fidelium nocere possint, etiamsi maximè velint & conentur, ut legitur Apoc. 12. v. 13. 14. 15. 16. *Quum igitur vidisset Draco se projectum esse in terram, persecutus est mulierem quæ pe-*

D *pererat masculum. Sed datæ sunt mulieri alæ duæ aquilæ magnæ, ut volaret à conspectu serpentis in desertum, in locum suum ubi aleretur per tempus, & tempora & dimidium temporis. Ejecit autem serpens ex ore suo, post mulierem, aquam tanquam flumen, ut eam faceret rapi à flumine: sed succurrit terra mulieri, aperuitque terra os suum, & absorpsit flumen quod ejecerat draco ex ore suo.* Ecclesia Dei est semper objectum furoris diaboli, eam sibi invadendam proponit; sed habet illa fidum & vigilantem custodem, qui dat ei alas duas aquilæ magnæ, id est, subitam evasionem, sicut aquilæ volatus est maximè pernix. 2. Sam. 1. Saul & Jonathan aquilis velociores.

III. Quia potentia malorum angelorum vinci potest, imò & devicta est à Christo, qui exspoliata imperia ac potestates traduxit palàm, triumphatis illis per crucem suam, Col. 2. 15. Princeps dæmoniorum est

E potens ille armatus, quem Christus vinxit, Matt. 12. 29. Huc pertinet prædictio Paradisiaca, Genes. 3. v. 15. ubi Deus ad serpentem dicit: *Inimicitiam pono inter te & mulierem hanc, similiterque inter semen tuum & semen hujus. Hoc conteret tibi caput.* Prædictioni huic respondit eventus: nam Christus eum devicit & potentiã exarmavit: & tum ex animabus tum ex corporibus hominum ejecit. Huc pertinet quod legitur Joh. 12. v. 31. *Nũc judicium adest mundi huius: nunc princeps ille mundi hujus*

Digitized by Google

ejicitur foras, Apocal. 12. 7. 8. 9. *Et factum est prælium in cælo: Michael & Angeli ejus præliati sunt cum Dracone, & draco pugnavit & Angeli ejus: Sed hi non prævaluerunt, neque locus eorum amplius inventus est in cælo. Et projectus est draco ille magnus, serpens ille antiquus, qui vocatur diabolus & Satanas, qui seducit totum terrarum orbem: projectus est, inquam, in terram, & angeli ejus cum eo projecti sunt.*

Hujus quæstionis solutio servit consolationi nostræ adversus metum quem cogitatio potentiæ diaboli incutere solet & potest.

Quæritur III. *Quum potentia malorum angelorum non sit absoluta, an igitur secure contemnenda?*

RESP. Minime, idque propter subjectas rationes: I Quia inter nos & illos est perpetua inimicitia a Deo posita, sicut dicitur Gen 3. v 15. *Inimicitiam pono inter te & mulierem hanc, similiterque inter semen tuum & semen hujus, hoc conteret tibi caput, tu autem conteres huic calcaneum.* Et Luc. 22. 31. *dixit Dominus, Simon, Simon, ecce Satanas appetivit vos quo cribraret sicut triticum.*

II. Quia jubemur sobrii esse & vigilare, & induere armaturam Dei quâ malis angelis resistamus. 1 Pet 5. 8. 9. *Sobrii estote & vigilate, nam adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens obambulat, quærens quem devoret, cui resistite firmi per fidem:* Matth. 26. 41. *Vigilate & orate ne intretis in tentationem.* Sic jubet nos Christus quotidie orare: *Ne inducas nos in tentationem, sed libera nos a malo*, id est, a diabolo, qui κατ' ἐξοχὴν dicitur ὁ πονηρὸς, *ille malus.* Eph 6 v. 10 & seqq. *Corroborate vos per Dominum & per fortem ipsius robur. Induite universam illam armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli. Quoniam non est nobis lucta adversus sanguinem & carnem, sed adversus imperia, adversus potestates, adversus mundi principes, id est, tenebrarum seculi hujus, adversus spiritales militias, quæ sunt in sublimi. Propterea assumite universam illam armaturam Dei, ut possitis resistere tempore adverso, & omnibus confectis stare. State igitur lumbis circumcinctis veritate, & induti thorace justitiæ: calceatis pedibus præparatione Evangelii pacis. Insuper assumto scuto fidei quo possitis omnia jacula Mali illius ignita exstinguere. Galeam etiam salutis recipite, & gladium Spiritus, h. e. Verbum Dei omni prece & supplicatione, precantes omni tempore per Spiritum, & illi ipsi rei excubantes cum omni perseverantia & supplicatione pro omnibus sanctis.* Jac. 4. 7. *Resistite diabolo & fugiet à vobis.*

Hujus quæstionis solutio facit ad excutiendam animis nostris perniciosam securitatem, quâ sibi homines persuadent, se extra omne periculum versari.

Quæritur IV. *Quum resistere malis angelis jubeamur, an potentia illorum possit à nobis superari & vinci?*

RESP. Nos in nobis ipsis ita imbecilles sumus & improvidi, ut per nos ipsos non possimus malos angelos vincere, sed Deus nos facit participes victoriæ Christi qui illos devicit. Ideo Paulus dicit, Rom. 16. 20. *Deus pacis conteret Satanam sub pedes vestros citò.* Tum Christus tentatus & oppugnatus a Satana victoriam reportavit non sibi, sed nobis, quorum causâ apparuit ut destrueret opera diaboli. Ideo ait Joh. 16. 33. *Confidite ego vici mundum*: cujus nimirum princeps est diabolus.

Quæritur V. *Quænam mali angeli agere possint in creaturas, vel non possint?*

RESP. Possunt permittente Deo cui ministerium præstant, infra cælum corpora loco movere, (ut navim Claudiam) huc illuc raptare, propellere, contorquere, in sublime attollere, deorsum præcipitare, brevissimoque tempore in varias longissimeque dissitas terrarum partes transferre, tempestates, procellas, dirosque ventorum flatus ciére, turbines, typhones, presteres, tonitrua, fulmina ejaculari, coruscationes & fulgetra incendere, collectis collisisque nubibus horrendos

A fragores edere, concussas ædes, urbesque à fundamentis convellere ac diffringere, terram in profundas voragines dehiscentem diffindere, arbores à radicibus, montes ab imis sedibus evellere, fluviorum cursus, alveosque mutare corpora sublunaria, sive animata sint sive inanimata varie afficere, fructus alienos seu segetes excantare, mutare, aerem venenatis halitibus implere, fontes & pascua noxiis succis imbuere, homines pecudesque morbis infestare atque etiam sanare. Cõfirmat illud Paulus, cum ait Ephes. 2. v. 2. *Satanas qui est princeps mundi esse potestatem aeris.* Confirmat idem historia magorum Ægyptiorum, qui incantationibus baculos suos converterunt in dracones. Exod. 7. v. 15. aquas converterunt in sanguinem ut pisces morerentur. Exod. 7. v. 25. fecerunt ut ascenderent ranæ super terram Ægyptiorum. Exod 8. v 7. Confirmat idem

B historia Jobi cap. 1. & secundo: & Simonis magi. Act. 8. v. 9. 10. Confirmat prædictio de Antichristo. 2. Thess. 2. 9. 10. Apoc. 13. v. 13. 14.

Talia autem permittit Deus vel ad probandos electos suos, vel ad puniendos reprobatos, sicut dicitur 2. Thes. 2, v. 10. 11. 12. *Propterea quod amorem veritatis non receperunt ut salvi fierent. Ideo igitur mittet eis Deus efficaciam erroris, ut credant mendacio*, nimirum deceptii signis & prodigiis mendacibus quæ vi efficaci Satanæ ab Antichristo fiunt: *ut damnentur omnes qui non crediderunt veritati, sed acquieverint injustitia.*

Confirmat idem ratio: nam si boni Angeli possunt talia, quid ni & mali permittente Deo? Corroborat idem experientia, multa angelos malos posse in corpora sublunaria.

C *Secundo* possunt mali angeli aliquando in corpora tam hominum, quam pecudum penetrare, eaque non tantùm operatione suâ afficere, verum etiam substantiâ suâ occupare, atque obsidere. Testatur id historia Evangelica plurimis in locis.

Tertio, possunt etiam pios impedire in sancto instituto: Sic enim ait Paulus 1 Thes. 2. 18. *Voluimus venire ad vos (ego quidem Paulus) semel atque iterum, sed impedivit nos Satanas.*

Quartò possunt agere etiam in animas hominum, sic ut sensus illorum tum externos tum internos, imo etiam quodammodo voluntatem moveant, percellant, immutent, sive id fiat ex parte organi, sive ex parte objecti, turbataque humorum κρᾶσει, facultatum tum naturalium tum acquisitarum impetus incitent, propositisque illecebris ad scelera & flagitia instigent,

D odiorum, cõtentionum libidinum, fomites subjiciant & flammas excitent, commotoque hunc in modum τῷ θυμικῷ καὶ τῷ ἐπιθυμητικῷ, quandoque etiam τὸ ἡγεμονικὸν eodem actu de statione dejiciant, excussoque gubernaculo, transversum abripiant. Ostendunt id exempla, ut *Saulis*, de quo 1. Sam. 16. 15. *Spiritus Iehovæ recesserat à Saule, perturbabatque eum spiritus malus à Iehova. Davidis*, quem incitavit adversarius ad numerãdum Israëlem & Judam. 2. Sam. 24. 1. Chron. 21. 1 *Iudæ Iscariotæ*, in quem ingressus est Satanas, qui eum agitavit ut Christum proderet Joh. 13. 27. *Ananiæ* de quo dicitur, Act. 5. 3. *Dixit autem Petrus, Anania, cur implevit Satanas cor tuum ut mentireris in Spiritum Sanctum & intervertere ex pretio istius prædii?*

E Inprimis autem spiritus illi impuri & turbulenti petulanter ludunt & potenter agunt in filiis contumaciæ, ut legitur Eph. 2. v. 2. unde & *filii diaboli* nominantur, sicut Paulus dicit ad Elymam Act. 13. v. 10. *O plene omni dolo & ad quodvis scelus facilitate, fili diaboli, hostis omnis justitiæ, non cessabis pervertere vias Domini rectas?* Tales erant & Judæi ad quos Christus dicit Johan 8. 44. *Vos ex parte diaboli estis & cupiditates patris vestri vultis ex-*

Digitized by Google

tis exsequi. Huc pertinet quod legitur Apocal.12.v.12. A *Væ incolæ terræ & maris: nam descendit diabolus ad vos, excandescentia magna plenus, ut qui sciat se exiguum tempus habere.* Et cap.20.vers.3,8,10. dicitur Satanas seduxisse gentes; cujus falsa dogmata speciem profundæ sapientiæ habentia nominantur profunditates Satanæ, Apocal.2.vers.24. Hinc ex Satanæ Synagoga esse dicuntur, qui se verè fideles esse jactitant, sed mentiuntur, Apocal.3.vers.9.

Hactenus responsum quidnam possint mali angeli justissimo Dei judicio & permissu in creaturas: jam ostendendum quid non possint.

Primò creaturas nullas possunt producere. Damnamus enim Manichæorum delirium, qui diabolum malarum naturarum autorem & creatorem constituunt; Eorum autem objectiones paucis refutabimus.

OBIECTIO I. *Diabolus appellatur Deus & princeps mundi & potestas tenebrarum. 2.Cor 4.v.4. Ioh.12.31.& 14.30.& 16.11.*

Ergo diabolus malarum naturarum est creator.

RESP. Comittitur elenchus ὁμωνυμίας. Nam diabolus non propterea appellatur deus & princeps mũdi, quòd malarum creaturarum sit autor: sed cùm propter potentiam & efficaciam quam in impios, & tyrannidem quam etiam in pios Deo permittente exercet: tum propter obsequium, quod ipsi præstatur ab impiis, etiam veri Dei cultum foris profitentibus. C

OBIECTIO II. *Diabolus est pater impiorum: sicut Dominus ait, Ioh.8.v.44 Vos ex patre diabolo estis, & cupiditates patris vestri vultis exsequi: Ergo impios creavit.*

RESP. Usurpatur elenchus falsæ causæ: non enim dicitur pater impiorum ob ipsorum creationem; sed ob corruptionem & impulsionem eorum ad mala.

OBIECTIO III. *Diabolus est autor peccati & mortis: Ergo peccatum & mortem creavit.*

RESP. I. Falsa est omissa propositio, nempe, qui est autor peccati & mortis in peccatum & mortem creavit. Quia & homo sui peccati suæque mortis est autor, nec tamen propterea ejus creator dici potest.

II. Altera assumtionis pars, nempe de morte, est intelligenda κατά τι. Nam alioquin Deus is est, qui infligit homini mortem, tanquam pœnam peccati, sicut *Augustinus* primo libro Retractationum, cap. 21. ait: D *Vita & mors à Domino Deo est, vita scilicet à donante, mors à vindicante peccata.*

INSTANTIA: *Sapientia 1.v.13. dicitur, Deus mortem non fecit:*

Ergo Diabolus.

RESP. Dictum autoris Sapientiæ est intelligendũ κατά τι, nempe, de statu mundi qualis ex creatione ante peccatum fuit; ut eodem loco declaratur, cùm additur vers.14. *Nam omnia ut essent creavit, et utiq; mundi sunt salutares, in quibus nullum est venenum perniciosum, nec regnum inferorum in terra.* Mors autem intravit demum in mũdum per peccatum, inflicta homini a Deo tanquam pœna.

OBIECTIO IV. *Malæ creaturæ non sunt à Deo: alioquin esset autor peccati.* E

Ergo sunt a Diabolo.

RESP. Antecedens est intelligendum κατά τι. Malæ creaturæ non sunt à Deo, videl. quoad malitiam, seu quatenus malæ sunt. Neque necesse est ne Deus autor peccati fiat, alterũ ex diabolo deum facere cum diabolos & homines, bonos & sanctos à Deo conditos esse Scriptura doceat. diabolum vero deficientem à Deo, & seducentem homines, & se & homines corrupisse.

Primò igitur certum est, quòd mali angeli creaturas nullas producere possint.

Deinde in corpora cœlestia nihil juris esse malis angelis e cœlo deturbatis, probabile est: ac proinde rapidissimum Solis, Lunæ, aliorumve syderum motum sistere aut mutare non possunt; multò minus Lunam & alia sydera cœlo deducere; quæcunque olim ludibria per Thessalos, aliosve magos oculis objecerint.

Tertiò, formas rerum substantiales absque naturalium agẽtium adminiculo gignere aut immutare non possunt.

Quartò, animas humanas semel à corporibus separatas e loco suo revocare, & rursus corpori ὑποστατικῶς unire non possunt; Proinde Satanas veram animam Samuelis non evocavit & produxit per Pythonissam, sed spectro duntaxat Saulem Regem delusit, 1. Sam. 28.vers.12. & seqq. *Bellarminus* libro secundo de Purgatorio, cap.7. contendit, fuisse verum Samuelem, & prævenisse incantationem, sed utrumque falsum est. Non enim fuit verus Samuel, sed spectrum seu dæmon speciem Samuelis mentiens. Dicitur quidem vers.12. quòd mulier viderit Samuelem: sed loquitur Scriptura δοξαστικῶς, id est, secundùm opinionem Pythonissæ, cujusmodi loquutiones κατὰ δόξαν, secundùm opinionem hominum multæ in Scripturis exstant, ut aquæ dicuntur *esse sub terra.* Exod.20.v.4. Deut.4.vers.18.& cap.5.v.8. Baal dicitur *esse Deus*, 1.Reg 18.vers.27. Paulus ait, *esse Deos multos & Dominos multos*, 1.Cor.8.v.5. Pharisæi dicuntur *valere*, Matth.9.v.12. dicuntur *justi*, v.13. Prædicatio Evangelii de cruce Christi vocatur *stultum præconium*, 1.Cor.1.v.21.& Galat.5.v.4 dicuntur inanes facti à Christo, *Quicunque per Legem justificantur.* 2.Pet.2.v.1. dicitur *Dominus mercatus eos qui sibi velox exitium accersunt.* Ita & hoc loco secundum opinionem Pythonissæ spectrum diabolicum vocatur Samuel. Deinde non fuisse verum Samuelem, agnoscunt & docent Orthodoxi Patres: *Autor libri quæstionum & responsionum ad Orthodoxos*, qui Justino Martyri attribuitur, quinquagesimâ secundâ quæstione & responsione. *Tertullianus* libro de anima, capite quinquagesimo septimo: *Hieronymus* Commentar. in cap. 6. Matthæi: *Augustinus* libro secundo de doctrina Christiana, cap. 23. Ipsummet Jus Canonicum, causâ vigesimasextâ, quæstione quintâ, cap. *Nec mirum*, docet, non fuisse Samuelem, sed Satanam habitum Samuelis mentientem. Idem statuit Glossa ordinaria in hunc locum. Deinde falsum est Samuelem prævenisse incantationem: nam Pythonissam usam esse magicâ evocatione testantur, vers. 11. & 12. *Tum dixit mulier, quem evocabo tibi? qui dixit, Samuelem evoca mihi. Quum autem mulier videret Samuelem, clamavit voce magna:* & vers. 15. *Dixit autem Samuel Sauli, quare commovisti me, evocando me?*

An verus Samuel fuerit evocatus à Pythonissa?

Dicta κατὰ δόξαν.

Quintò, mali angeli non possunt voluntates hominum flectere pro arbitrio suo quò volunt, nam hoc solius Dei est: licet eas possint tum objectis oblatis, tum affectibus excitatis permovere.

Sextò, non possunt propriè & verè dicta miracula edere, ut mortuos excitare, cursum Solis sistere, &c. Nã miracula vera soli Deo Scriptura tribuit, Psal. 72.v.18. *Benedictus sit Iehova Deus, Deus Israelis, qui facit mirabilia solus.* Item Psal.136.v.4. *Qui facit mirabilia opera magna solus.* Miracula facere sua ac propria virtute est solius Dei.

OBIICITUR I. *Facta Pseudoprophetarum, Pseudochristorum & Antichristi, quæ ope diaboli edunt, non minus dicuntur σημεῖα μεγάλα καὶ τέρατα*, Matth.24.v.24. Apoc. 13.v.13.

Digitized by Google

13. v. 13 *atque Apostolorum*, Marc. ult. Actor. 6. *Ergo sunt propriè & verè miracula.*

RESP. Elenchus est ſophiſticus ex homonymia: nam eadem quidem nomina tribuuntur factis quibuſdam Dei & diaboli, ſed non eadem definitio rem propriè & verè explicans, quod vel ſolus finis miraculorum evincit. Nam omnia miracula propriè & verè ſic dicta fiunt ad bonos fines, imprimis ad gloriam Dei & ſalutem electorum promovendam: ac mira facta diaboli ſunt σημεῖα καὶ τέρατα ψεύδους, ſigna & prodigia mendacii hoc eſt, omnia eo ſpectant, ut iis confirmetur mendacium, impiaque doctrina ad dejiciendos & ſeducendos perdendosque homines.

OBIICITUR II. *Exempla innumera dantur miraculorum à malis angelis vel eorum ope à malis hominibus editorū, veluti à magis Ægyptiis*, Exod. 7. & 8. *à Simone Mago*, Act. 8. *ab Alexando Magno cui mare Pamphylium ceſſit, ejuſque exercitui iter præbuit, quemadmodum commemorat Ioſephus Antiquitatum Iudaicarum ſecundo libro cap. ult. à Magis & veneficis qui morbos Medicis inſanabiles ſanarunt. Hilarioni viro ſancto exhibuit diabolus formoſas fœminas & lautiſſimas dapes ad pelliciendum illum ad libidines, ut refert Hieronymus in vita ejus. Plurima ſimilia annotata ſunt a multis. Hinc videtur inferendum, malos angelos poſſe vera ac propriè dicta miracula facere.*

RESP. Committitur ſophiſticus elenchus ex pluribus interrogatis diſſimilibus: nam exempla in antecedente enthymematis recitantur, quorum non eſt eadem ratio. Quòd mare Pamphylium ceſſerit Alexandro Magno, ejuſque exercitui iter præbuerit, vel fabuloſum eſt, vel ſi factum eſt, divinum opus fuit, nō diabolicum: nam Alexander Magnus à Deo fuit excitatus & adducebatur ad evertendam Monarchiam Perſarum. Magi Ægyptii veros quidem ſerpentes, veraſq; ranas, ut multi exiſtimant, produxerunt incantationibus & invocationibus dæmonum, qui ſubitò veros ſerpentes attulerunt & in locum virgarum ſubſtituerunt, qui etiam ranas veras attulerunt: nam poſſunt corpora ſublunaria loco movere & alio celerrimè permiſſu Dei transferre: verè tamen & propriè dicta miracula non fecerunt, ut definitio miraculi evincit. Idem de fœminis & dapibus Hilarioni adductis ſtatuendum. Simon Magus præſtigiis oculos hominum faſcinavit. Morbos denique mali angeli curant, non propriâ virtute, ſed rebus quibuſdam naturalibus, quarum virtutes optimè norunt & quas adhibere jubent.

QUÆRITUR VI. *Cur Deus permittat malis angelis hac falſa edere miracula?*

RESP. Cauſæ poſſunt ſeptem dari, quarum ſex electos attingunt, una reprobos.

I. Ut conſtantia electorum in vera fide & charitate in Deum exploretur. Deut. 13. v. 1, 2, 3. *Cùm ſurgens in medio tui Propheta, aut ſomnians ſomnium, ediderit tibi ſignū: Quamvis eveniat ſignum illud aut prodigium quod prædixerat tibi dicendo, ſequamur deos alienos quos non noveras, & colamus eos: Ne auſcultato verbis Prophetæ iſtius aut iſti ſomnianti ſomnium: quia tentat Iehova Deus noſter vos, ad cognoſcendum an ſitis amantes Dei veſtri ex toto animo veſtro.*

II. Ut ne ſancti per quos Deus miracula edit ſe ſupra alios efferant, ſed potiùs charitati ſtudeant, quum Deus permittat ut etiam dæmones mirabilia faciant: Hac de cauſa Paulus dicit 1. Cor. 13. v. 2. *Si haberem totam fidem, adeò ut montes transferrem, charitatem autem non habeam, nihil ſum.*

III. Ne ſancti per quos Deus edit miracula à cæteris habeantur pro diis & cultu religioſo adorentur. Sunt enim homines proclives ad laudem divinitatis & cultum adorationis exhibendum iis qui miracula patrant: quemadmodum Lyſtrenſes, cùm Paulus captum pedibus & claudum ab utero matris ſuæ ſanaſſet, Paulum & Barnabam deos eſſe clamabant, & ſacrificare eis volebant, Actor. 14.

IV. Ut ſciamus neque propter ſigna ſemper eſſe credendum quibuſvis doctrinis, cùm dæmones etiam ſigna edant ad perſuadenda ſua mendacia; neque rurſus ideo repudiandam veram doctrinam, eò quòd illius præcones miracula non faciant, Matth. 12. 39. *Gens improba & adulterina ſignum requirit.*

V. Ut fideles intelligant ſibi magis gaudendum de electione ſua ad vitam æternam, quàm de miraculorum patratione, quum etiam mali angeli mirabilia faciant. Luc. 10. v. 20. *Sed de eo non gaudete quod ſpiritus vobis ſubjiciantur: gaudete verò potiùs quòd nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis.*

VI. Ut meminerint electi, ſibi non eſſe ambiendū ut miracula edant, ſed potius curandum ut ſint pii in Deum, & potiora dona habeāt atque exerceant, nempe fidem, ſpem & charitatem. Iſtud docet Paulus, cùm de donis ſpiritualibus quæ communia ſunt electis & reprobis inter quæ eſt donum edendi miracula, diſſeruiſſet, ſuadet affectanda eſſe dona potiora, 1. Cor. 12.

Hæ cauſæ electos attingunt, ſequitur reprobos attingens.

VII. Deus ut mali angeli mirabilia patrent, permittit juſto, quamvis inſcrutabili nobis judicio, quò obdurentur reprobi in ſuis peccatis & confirmentur in erroribus. Sicut Pharaonis cor obfirmatum eſt ut non auſcultaret voci Jehovæ, & renueret dimittere populum, quum vidiſſet magos incantationibus aquam in ſanguinem vertiſſe, Exod. 7. v. 25. Sic legitur 2. Theſſ. 2. v. 9, 10, 11, 12. Scelerati illius Antichriſti *adventus eſt in illa vi efficaci Satanæ, cum omni potentia ac ſignis & prodigiis mendacibus: & cum omni ſeductione injuſtitiæ in iis qui pereunt: propterea quod amorem veritatis non receperunt ut ſalvi fierent. Ideo igitur mittet eis Deus efficaciam erroris, ut credant mendacio: ut damnentur omnes qui non crediderint veritati, ſed acquieverunt in injuſtitia.*

Hactenus de potentia malorum angelorum.

QUÆRITUR VII. *Quodnam ſit malorum angelorum officium?*

RESP. Serviunt Deo in iis operibus quæ Deo per eos libet efficere.

Officium iſtud duplex eſt: *Unum*, ut per tentationes, ab illis profectas, pii electi affligantur & exerceātur, ut tum conſtantia piorum in vera erga Deum pietate probetur, tum patientia & humilitas in iis efficiatur, & ita ipſorum ſalus promoveatur. Docet hoc exemplum Jobi cap. 1. & 2. & Davidis, 1. Chron. 21 verſ. 1. *Inſtans adverſarius contra Davidem, incitavit eum ad numerandum populum.* Poſtea David factus eſt humilior & cautior. Item exemplum Pauli 2. Cor. 12. v. 7. *Ne ſupereminentia revelationum ſupra modum efferrer, datus eſt mihi ſurculus infixus carni, nempe angelus Satan, ut me colaphis cædat, ne ſupra modum efferar.*

Alterum malorum angelorum officium eſt, ut ſint adminiſtri & velut lictores atque carnifices Dei in puniendis impiis, ſuppliciis tum ſpiritualibus tum corporalibus: & in rapiendis impiorum animabus è corporibus decedentibus & perferendis ad inferos in locum damnatis deſtinatum. Exemplum eſt Judic. 9. ubi commemoratur Deum miſiſſe ſpiritum peſſimum inter Abimelechum & Sichemitas, qui inter illos odia accendit, ut ſe mutuò perderent. Sauli Regi Iſraëlitarum immiſit Deus malum ſpiritum qui eū exagitaret.

Achabum

Digitized by Google

Achabum Regem Israëlitarum, item Judam Ischariotam malus spiritus ad perniciem adduxit.

QUÆRITUR IIX. *An sit inter malos angelos ordo aliquis, sic ut unus principatum inter illos obtineat, alij ei subsint?*

RESP. Est inter eos ordo aliquis: nam est inter eos princeps aliquis, sicut Christus ait Johan. 12. v. 31. *Nunc judicium adest mundi hujus; nunc princeps ille mundi hujus ejicietur foras.* Et cap. 14. 30. *Venit enim princeps mundi hujus, sed in me non habet quicquam.* Et cap. 16. v. 11. *Princeps hujus mundi condemnatus est.* Iste communiter appellatur *diabolus*; cæteri autem impuri spiritus dicuntur *angeli ejus*, ut Matth. 25. v. 41. *Tunc filius hominis dicet iis qui ad sinistram erunt: abite a me execrandi in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus.* Apocal. 12. v. 7. *Draco pugnavit & angeli ejus.* & vers. 9. *Et projectus est draco ille magnus, serpens ille antiquus, qui vocatur diabolus & Satanas, qui seducit terrarum orbem: projectus, inquam, est in terram & angeli ejus cum eo projecti sunt.* Quòd verò novem sint illorum ordines, Scriptura non docet, & credere non est ad salutem necessarium.

QUÆRITUR IX. *An diabolus ante lapsum fuerit omnium angelorum caput, sic ut iis omnibus præfuerit?*

RESP. Nos negamus, quia Scriptura sacra nihil tale docet. Contrà *Bellarminus* affirmat libro primo de Pontifice Romano, cap. nono. Affirmationem suam aliquot argumentis probare nititur, quæ paucis refellemus.

Primum argumentum Bellarmini.

Job. 40. v. 14. *Behemoth, id est, diabolus dicitur principium viarum Domini: Ergo diabolus ante lapsum fuit caput omnium Angelorum.*

RESP. In antecedente committitur elenchus depravati falsa expositione testimonii. Nam Behemoth non est diabolus, sed elephas. Singulare nomen בהמה significat animal, estque generale nomen, quod sub quocunque genere venerit, utrumque comprehendit sexum. At plurale בהמות significat κατ' ἐξοχὴν, elephantum, quasi instar multorum sit animalium ob prodigiosam & stupendam magnitudinem. Unde ibidem dicitur ראשית *principium viarum Domini*, id est, præcipuum quoddam specimen operum à Deo creatorum; quia elephantus mole corporis omnibus præstat belluis: non autem quòd imperium in alias creaturas habuerit. Sic ibidem Leviathan est balæna in magno mari seu Oceano. Nam in eo cap. 40. Deus Jobum reprehendens, justitiam & omnipotentiam sibi vendicat duobus illustrissimis exemplis, primum est *Behemoth*, id est, Elephanti; alterum *Leviathanis*, id est, balænæ in mari. Patres quidã ἀλληγοροῦντες per Behemoth & Leviathanem intelligunt diabolum; sed quia tantùm allegoriam texunt, inde dogma Ecclesiasticum extrui nequit. Allegoricus sensus, si non est loci proprius atque destinatus, nihil omnino probare potest. Deinde licèt simpliciter in Jobo sermo esset de diabolo (ut non est:) tamen inde principatus diaboli super cæteros angelos colligi non posset, sed hoc tantùm sequeretur, diabolum fuisse primarium opus Dei, seu eximiam quandam creaturam Dei.

Argumentum secundum.

Iesai. 14. v. 12. comparatur diabolus Lucifero, id est, stellarũ maxima & pulcherrima, saltem quoad apparentiam & vulgi opinionem, ad quam se Scriptura accommodare solet.

Ergo diabolus ante lapsum fuit caput omnium Angelorum.

RESP. In antecedente committitur elenchus falsorum similium. Non enim diabolus, sed interpretante Glossa interlineari Rex Babyloniæ comparatur à Jesaia lucifero ob summam ejus magnificentiam & gloriam inter cæteros Reges. Deinde etiamsi concederemus, Prophetam respexisse simul ad casum diaboli: hinc tamen minimè sequeretur, diabolum fuisse antea principem & caput omnium Angelorum Glossa ordinaria in allegorica hujus loci expositione, cum non tantùm ad diabolum, sed etiam ad falsos Apostolos accommodat: unde apparet quam incertæ sint allegoricæ istæ expositiones.

Argumentum tertium.

Ezechiel. 28. v. 13. dicitur: Omnis lapis preciosus operimentum tuum. Et mox enumerantur novem lapides, quibus significantur, ut Gregorius exponit lib. 32. Moral. cap. 25. novem chori Angelorum, qui hunc Angelum tanquam principem suum circumstabant.

Ergo diabolus princeps & caput fuit Angelorum.

RESP. Committitur elenchus falsi subjecti; non enim de diabolo loquitur Deus apud Prophetam, sed de Rege Tyri. Nam sic disertè initio capitis dicitur: *Factus est sermo Domini ad me: Fili hominis, dic antecessori seu Principi Tyri.* Ad quæ verba Lyranus talem glossam apposuit: *Aliqui istud caput exponunt de casu diaboli: sed hæc expositio videtur magis mystica, quàm literalis: ideo alij exponunt ad literam de Rege Tyri.* Et rursus: *Quia sicut dicit Boëthius primo de Consolatione, infelicissimum infortunij genus est fuisse felicem, ideo in hoc planctu primo recolitur felicitas Regis Tyri præterita.*

Deinde quòd Gregorius per novem lapides intelligit novem choros Angelorum, est contra mentem Prophetæ Ezechielis, qui luxum Regis Tyri immensum describit, ornantis vestes suas regias & insignia regalia lapidibus pretiosis & auro.

Argumentum quartum.

Post casum diaboli S. Michaëlem principem esse omnium Angelorum, colligitur ex cap. 12. Apocalypsis: Ergo diabolus ante lapsum suum princeps & caput Angelorum fuit.

RESP. Antecedens enthymematis istius laborat vitio plurium interrogatorum, quorum diversa est ratio. *Primò* enim, *post casum diaboli* S. Michaëlem principem esse factum omnium Angelorum, negatur. *Secundò*, S. Michaëlem principem esse omnium Angelorum, dicitur ambiguè: nam si per S. Michaëlem intelligatur creatus aliquis Angelus, negatur. Sin verò increatus ille, nimirum æternus Dei Filius Christus Dominus, qui est verus Michaël, id est, æqualis & par Deo Patri, conceditur: sed id nihil facit ad probandam opinionem Papistarum, & Filius Dei ante lapsum diaboli fuit princeps & caput Angelorum omnium, & post eundem lapsum mansit. Ac Michaëlem illũ esse Christum Dominum, dicit autor Commentariorum in Apocalypsin, qui tribuuntur Augustino, Homiliâ nonâ: & Lyranus etiamsi exponat de Heraclio Imperatore, tamen fatetur reliquos exponere de Michaële Archangelo, qui sit princeps Ecclesiæ. Et per hunc intelligi Christum, inde apparet, quòd per Angelos Michaëlis intelligantur etiam fideles qui animæ suæ prodigi fuerunt usque ad mortem: & quòd prælium istud non in cœlo supremo fuerit, sed in Ecclesia Dei militante in terris quæ cœlum figuratè appellatur. Hoc enim certum est, pugnasse & pugnare etiamnum Ecclesiam Dei in his terris adversus diabolum Christo duce & sub ipsius signis: certum est eandem Ecclesiam victoriam obtinuisse, & adhuc obtenturam adversus eundem diabolum virtute & potentiâ Christi. Ita ex nullo Scripturæ loco probari potest, diabolum ante ruinam suam Caput Angelorum omnium fuisse.

Argu-

Digitized by Google

Argumentum quintum.

Istis argumentis præmisit Bellarminus autoritatem quorundam Patrum; Ait, *quod diabolus hac dignitate præditus fuerit, testes esse Tertullianum lib. 2. contra Marcionem, Gregorium Homil. 34. in Evangelia, & lib. 32. Moral. cap. 24. Hieronymum seu potius Bedam in cap. 40. Iob i, Isidorum lib. 1. de Summo bono, c. 12.*

RESPON. *Primo* petit Bellarminus principium; quia quæ ex Patribus adducuntur ad probanda dogmata, maximè quæ in Scriptura sacra non traduntur, ea nihil omnino probare possunt. *Deinde* allegoriæ quas Patres præter literalem ac genuinum sensum comminiscuntur, non obstringunt fidem. *Tertio*, falsum affingitur *Tertulliano*. Is enim libro secundo contra Marcionem, cap. 10 dicit quidem diabolum fuisse eminentissimum Angelorum, archangelum, sapientissimum; sed non ait, eum fuisse caput omnium Angelorum, quia plures Archangelos statuebant Patres. Alii Patres diabolum statuunt principem inter Angelos, non ordinis quoad dignitatem, sed rebellionis in Deum.

Hactenus de Angelis: sequitur

CAPUT XIV.

In quo de principiis internis naturæ visibilis, nempe materia prima, forma & privatione.

PRIMO die mundi hujus præter cœlum supremum & secundum, & Angelos in & cum cœlo supremo factos, creata sunt principia interna naturæ visibilis, cum proprietatibus corporum naturalium, atque sic productum elementum ignis & lux primigenia, item nos & dies.

PRINCIPIA INTERNA *naturæ*, sunt quæ nec ex aliis, nec ex seipsis mutuo, sed ex ipsis alia visibilia corpora naturalia orta & constituta sunt, utpote ad generationem & constitutionem eorum pertinentia. Dicuntur *principia interna*, ut distinguantur à causa efficiente & fine, quæ sunt principia corporum naturalium externa. Ac Deus quidem est verum, vereque primum & unicum principium, à quo & propter quod omnia corpora naturalia orta sunt: quia ipse propriissimè est rerum omnium quę in hac universitate sunt tum causa efficiens prima, universalis, agens, movens, exemplaris: tum finis universalis, ultimus & supremus. Finis autem particularis corporum naturalium est cujus gratiâ quodlibet illorum est à Deo factum; sicuti est suum cujusque rei *proprium* bonum & sua cujusq; propria perfectissimáque actio ad quam à Deo est destinatum, atque adeo proprius usus corporis cujusque *secundum naturalem ordinem*, & quorundam *secundum gratiam divinam*. Secundum illum servit consilio Dei in ipsa natura: secundùm hanc jussu Dei vere fidelibus ad usum sanctum in Ecclesia Dei adhibetur, veluti in Sacramentorum administratione.

Principia interna naturę visibilis seu corporum naturalium visibilium duplicia sunt: *constitutionis* & *transmutationis*.

Principia constitutionis, sunt ex quibus tanquam partibus naturale corpus constitutum est, & quæ propterea in corpore constituto permanent.

Suntque duo, nimirum *materia* & *forma*.

De Materia prima. MATERIA PRIMA *corporum naturalium initiò creatorum*, erat ingens & profundissima, sed rudis & indi- A gesta omnium elementorum inter se confusorum moles seu massa, ex qua à Deo corpora naturalia deinde sunt tanquam ex semine quodam educta. Vocatur etiam *Chaos*, item *abyssus*, Gen. 1 v. 2.

Eaq; corporibus naturalibus constituendis initiò creata est, non à creato Ente ullo, sed à solo Deo, ut docet Moses Genes. 1 v. 1. 2. 3. quum materia non efficiatur nisi per creationem, quæ ad solam divinam potentiam spectat. Proinde *materia prima* non est Deo coæterna, nec præexstitit ab æterno sed initium cum tempore habuit: quod asserimus contra Philosophos & contra hæreticos, Seleucianos, Hermianos, Proclianos, Hermogenianos, &c. Vide insignem librum *Tertulliani* adversus Hermogenem, qui in Africa hæresin introduxerat de materia Dei coæterna, ex qua mundum creasset Deus.

B Estque prima materia creata ex nihilo, negativè sic accepto, non privative, ut supra monuimus. Eoq; verè dicitur, hujus cum primis materiæ respectu Deum omnia e nihilo fecisse.

Materia prima est primum subjectum transmutationis & variarum formarum, & quod semper manet, quamvis unà privatum formâ, aliam subinde recipit.

Ea in sui creatione non omni prorsus caruit FORMA SUBSTANTIALI, ut sequentia argumenta ostendunt: I. Nulla res creata est sine forma, per quã unumquodque suum esse habet: Materia prima est à Deo creata: Ergo, &c. II. Quicquid actu subsistit, id certè non omni prorsus caret formâ. Ratio est, quia unumquodque actu subsistit per formam, quæ dat esse rei: & quicquid omni prorsus caret formâ, actu subsistere non potest. At materia prima actu subsistebat, C simul ac creata fuit: Nam Moses dicit, quòd *terra erat*, id est, subsistebat: deinde *Spiritus Domini incubabat aquis*; non incubabat autem nisi rei subsistenti. III. Si materia prima caruisset omni prorsus formâ, tum nõ potuissent ei induci formæ novæ, quas antea non habuerat: Sed sunt ei inductæ novæ formæ quas initio creationis sui non habuerat: Ergo omni prorsus formâ antea non caruit.

Summa: materia prima non potuit actu subsistere per sese, sed tantùm per formam aliquam substantialem. Ipsa verò materia prima per se sola considerata, Ens est in potentia tantùm, nullam ex se actu habens formam propriam: estque omnium substantiarum creatarum infima & ignobilissima, & pura potentia passiva & ipsum primum subjectum potens recipere D formas: materia quippe à Deo formæ subjecta fuit informanda; quod asseveramus contra Manichæos & Almarianos.

Forma substantialis proficiscebatur ab operatione Spiritus sancti incubantis superficiei aquarum & materiam sustentantis foventisque formationis ergò, ut foventur pulli ab incubantibus matribus. Moses id testatur quum ait, Genes. 1. v. 2. *Spiritus Dei incubabat superficiei aquarum.* Id autem faciebat spirituali & planè inenarrabili, non autem corporali modo: & materiam primam per se & naturâ suâ inhabilem, disponebat virtute suâ & aptam efficiebat ad suscipiendas formas postea inducendas.

Deinde Deus post creatam primam materiam, in E illam novas easque substantiales formas, veteri lutaceâ formâ abolitâ, inducebat suo verbo, dicendo: *Fiat hoc, aut illud*; atque ita omnia naturalia corpora tam cœlestia quàm elementaria suis distincta formis substantialibus produxit.

Principium naturale transmutationis est PRIVATIO Physica, quæ est vacuitas seu carentia formæ in subjecto seu materia capace illius formæ: ac proinde materiæ *Tertiæ fit.*

Digitized by Google

materiæ constitutio talis quæ apta sit recipiendis formæ. Illam ad primam rerum omnium productionem concurrisse ostendit Moses, quum ait, Genes. 1. vers. 2. *Terra autem erat* תהו ובהו *Tôhu vabohu*, id est, *res informis & inanis, tenebræq́; erant in superficie abyssi.* Terra erat תהו *Tôhu*, id est, *res informis*, tum quia ut prima materia secundùm essentiam suam considerata erat ἄποιος, omni qualitate & formâ carens, quam postea *Deus* ipse veluti principium externum bonitate suâ & potentiâ ei indidit; quia omnis forma & qualitas est extra essentiam materiæ & in materiam extrinsecus inducitur: tum quia diversæ illæ formæ rerum ex ea productarum non erant antea in ipsa; eoq́; in ea fuit privatio talium formarum; quod nisi fuisset, nequaquam potuissent in materiam induci. Quod enim antea habetur, non demum accipitur. Alioqui ipsa materia prima, si ut principium sumatur, non caruit omni prorsus formâ; nec enim exstitit sine formâ, sed sub forma, quia unumquodque actu exsistit per formam, ut suprà dictum: alioqui sequeretur, id quod non est actu, esse actu, quæ esset contradictionis implicatio.

Eadem terra erat בהו *bôhu*, id est, *res inanis*: quia nõdum erat ornata diversis illis formis, quæ postea accesserunt bonitate & potentiâ Dei.

Tenebræ erant in superficie abyssi, id est, hæc universitas intus & foris carebat omni luce, nondum cœlum ipsum erat lucidum.

Sic Moses docet quòd materia prima fuerit *ἀσχημάτιστος, ἄμορφος, ἀνείδεος, ἀχαρακτήριστος, ἄποιος.* Quapropter statuenda est privatio formæ ut principium productionis corporum naturalium; sed *principium per accidens*, quia nec agit quicquam in corpus subjectum, sicut causa efficiens, neque est ejus pars, sicut materia prima & forma substantialis sunt partes corporis naturalis; sed tantùm accidentarium quiddam, cujus interventu in materiam nova forma inducatur atque ita novum fiat corpus; quum sit veluti via quædam per quam à materia fit progressio ad formam.

Erat tamen privatio pernecessaria ad primam rerum ex materia prima productionem, ut & post naturam creatam ad omnium rerum generationem pernecessaria mansit: nam nisi in materia esset privatio, materia transmutari non posset & novas formas recipere.

Privatio Physica differt à privatione Logica. Nam privatio Logica præsupponit formam seu habitum & rei imperfectionem denotat ex amissione ejus quod ante habebat: at privatio quæ est principium corporis naturalis, est via quâ mediante inducitur debita forma in subjectum qua antea nondum adfuerat. Privatio Physica est ejus subjecti, quod habere potest aliquid cùm nondum habuerit. Privatio Logica autem est ejus subjecti quod habuit & desinit habere formam.

Ex his quæ dicta sunt, manifestum est, materiam primam à Deo ex nihilo creatam, esse subjectum illud primum transmutationis, in quo tot tantæq́; fiunt transmutationes, dum unâ privatum formâ, aliam subinde recipit: ac proinde etiam materiam primam esse ἄπειρον, infinitam δυνάμει, potentiâ. Etsi enim, quatenus semper sub aliqua est formâ, actu contracta est, & finita: tamen quatenus in potentia est ad omnes & infinitas formas, eatenus dicitur esse infinita δυνάμει. Sed plura de principiis rerum naturalium & ad Philosophicam σκέψιν pertinentia, vide in Rodolphi Goclenii Philosophi celeberrimi Physicis Disputationibus.

A *Usus doctrinæ de principiis internis naturæ visibilis in Ecclesia.*

Doctrina hæc quam Moses tradit de principiis internis corporum visibilium insignes usus habet.

Primò enim discimus hinc, Deum esse verè aliud à creaturis omnibus, inprimis à creaturis visibilibus. Nam creatura visibilis est *corpus naturale*, id est, habens in seipso naturam quæ principium est motus & quietis, constans materiâ & formâ: at Deus est essentia simplicissima, & prorsus alia à creatis substantiis; unde à Philosophis etiam τὸ ἄλλο, id est, ALIUD dicitur.

Corpus naturale quid sit?

Secundò deducimus hinc, tria esse Entium genera: *supremum*, quod est tantùm actus simplicissimus, sine
B ulla potentia passiva, *nempe* Deus: *Infimum* est tantùm potentia passiva; hæc est materia prima: *Media* omnia inter Deum & materiam primam, constant actu & potentiâ: *actu*, id quod sunt: *potentiâ*, ad id quod non sunt.

Tertiò discimus hinc, totam visibilem naturam & omnia ejus corpora vanitati & mutationib⁹ variis subjacere, causamque tot mutationum in natura quas conspicimus quotidie, inter alias esse materiæ primæ, ex qua Deus omnes visibiles creaturas produxit, instabilitatem & facultatem priores formas exuendi, diversasque formas diverso tempore recipiendi. *Singula res ipsa* (ait Ecclesiastes cap. 1. vers. 8, 9, 10, 11.) *fatigantur, non posset quisquam eloqui; non satiaretur oculus videndo, neque impleretur auris auditu. Id quod fuit, idem est quod futurum est, & id quod fit idem est quod fiet; neq; est quidquam novi sub sole. Estne aliquid de quo dicitur, aspice hoc, novum est?
C quod jam fuit per secula, quod fuit ante nos. Non est memoria de prioribus: etiamq; de posterioribus quæ futura sunt, non erit de ipsis memoria apud illos qui erunt in posterum.* Ita continua est rerum omnium in inferiore hac natura mutatio, ortus & interitus: corruptio unius est alterius generatio. Etsi omnia sint eadem specie tenus, mutantur tamen in dies individua singularia. Quò pertinet etiam quod idem Ecclesiastes dicit cap. 3. v. 15. *Id quod fuit jam esse, & quod futurum est jam fuisse: Deum ipsum deniq; repetere inter se consequentia.* Efficit enim Deus ut res aliæ aliis succedant & per vices revertantur, quasi in orbem agerentur. Ita revolvuntur quæ sunt in tempore, quemadmodum tempus ipsum quod ea continet revolvitur: & ut id fieri posset, condidit Deus materiam primam talem, quæ innumeras mutationes reciperet. Inde in elementari inprimis regione omnia sunt infinitis mutationibus ac tandem interitui obnoxia.

D *Quartò* conficitur hinc, nos certò esse liberandos à vanitate & mutationibus quibus obnoxii sumus in hac vita: Nam ut mutationes istæ in materia prima initium habuerunt; nec enim ab æterno fuerunt, quũ ipsa materia prima ab æterno non fuerit: ita non erunt etiam perpetuæ, sed finem habebunt, quum gloria illa, quam Deus filiis suis præparavit, reipsa patefiet & illi facto ipso in eam evehuntur; tunc & natura hæc à mutatione & corruptione cui nunc est mancipata, asseretur. Qua de re Paulus Apostolus, Rom. 8. v. 19, 20, 21, 22. *Etenim mundus hic conditus quasi exserto capite observans exspectat revelationem filiorum Dei. Nam vanitati mundus hic conditus subjectus est, non sua sponte, sed propter eum qui subjecit ipsum isti vanitati. Sub spe quòd & ipse
E conditus mundus liberabitur ex servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Scimus enim totum mundum conditum unà suspirare, & unà parturire ad hoc usque tempus.* Ita mutationes perpetuæ in mundo hoc inferiore, quæ hominibus mundo addictis sollicitudinem & metum continuò pariunt, verè fidelibus consolationis sunt materia.

OBIICITUR: *Omnia opera quæ fecit Deus perseverant in*

perpetuum, ut ait Ecclesiastes c.3.v.14. *Ergo non fiunt ulla in operibus Dei mutationes, aut quacunque non perseverant, in perpetuum non sunt à Deo creata.* A

RESP. Locus allegatus ex Ecclesiaste, malè est versus in Vulgata versione Latina. Non enim debet verti: *Omnia opera quæ fecit*, quasi Ecclesiastes de rerum creatione loqueretur; sed *quæ facit*, videlicet continenter; ac proinde & ulterius facturus est sapientissimâ ac cõstantissimâ suâ providentiâ omnia gubernans & conservans. De quo loco & genuino ejus sensu vide plura suprà cap.6. hujus libri, columnâ 1715. & sequente.

Quintò, continua illa mutatio quâ materia prima veteri formâ depositâ, ipsa nihilominus manet, sed subinde novam formam induit, est imago resurrectionis corporum nostrorum in extremo mundi die. Hoc pulcherrime declarat *Tertullianus* libro de resurrectione carnis, capite duodecimo: *Aspice nunc* (inquit) *ad ipsa quoque exempla divinæ potestatis. Dies moritur in noctem, & tenebris usque quoque sepelitur. Funestatur mundi honor, omnis substantia denigratur. Sordent, silent, stupent cuncta: ubique justitium est, quies rerum. Ita lux amissa lugetur. Et tamen rursus cum suo cultu, cum dote, cum sole, eadem & integra & tota universo orbi reviviscit, interficiens mortem suam noctem, rescindens sepulturam suam tenebras, hæres sibimet existens, donec & nox reviviscat cum suo & illa suggestu. Redaccenduntur enim & stellarum radii, quos matutina succensio extinxerat. Reducuntur & siderum absentia, quas temporalis distinctio exemerat. Redornantur & specula Lunæ, quæ menstruus numerus adtriverat. Revolvuntur hyemes & æstates & verna, & autumna, cum suis viribus, moribus, fructibus. Quippe etiam terra de cœlo disciplina est, arbores vestire post spolia, flores denuò colorare, herbas rursus imponere, exhibere eadem quæ absumta sint semina: nec priùs exhibere, quàm absumta. Mira ratio: defraudatrix servatrix: ut reddat, intercipit: ut custodiat, perdit: ut integret, vitiat: ut etiam ampliet, priùs decoquit. Siquidem uberiora & cultiora restituit, quàm exterminavit. Revera fœnore interitu, & injuria usura, & lucro damno semel dixerim universa conditio recidua est. Quodcunque conveneris, fuit: quodcunque amiseris, nihil non iterum est. Omnia in statum redeunt, quum abscesserint: omnia incipiunt, quum desierint. Ideo finiuntur, ut fiant. Nihil deperit, nisi in salutem. Totus igitur hic ordo revolubilis rerum, testatio est resurrectionis mortuorum. Operibus eam præscripsit Deus ante, quàm literis: viribus prædicavit antè, quàm vocibus. Præmisit tibi naturam magistram, submissurus & prophetiam, quò faciliùs credas prophetiæ, discipulus naturæ: quò statim admittas, quum audieris, quod ubique jam videris: nec dubites Deum carnis etiam resuscitatorem, quem omnium noris restitutorem. Et utique si omnia homini resurgunt, cui procurata sunt, porrò non homini, nisi & carni, quale est ut ipsa depereat in totum, propter quam & cui nihil deperit?* B C D

Caput XV.

In quo de proprietatibus corporum naturalium à Deo creatorum.

SUPERIORE capite de principiis internis corporum naturalium actum est: nunc agendum de proprietatibus seu accidentibus, quæ inseparabiliter creatis corporibus connexa sunt, quorum præcipua sunt, *Locus & tempus: Finitas & motus.* Eaque Theologicæ considerationi subjecta sunt, quatenus ad Dei cognitionem ordinata sunt & pertinent. De Loco corporum naturalium initiò proponemus theses aliquot. E

I. *Locus corporis* naturalis etsi loquendo Physicè sit superficies concava corporis continentis, quæ immediatè tangit & ambit convexam superficiem corporis locati: tamen in Sacris literis appellatur omne spacium cujuscunque sit rationis, in quo corpus naturale contineri possit, omne spacium corporis locati. Nam in cœlo supremo corpora humana habent, & habitura sunt in vita futura locum, sicut Christus ait Johan. 14. vers. 3. *Proficiscor paraturus vobis locũ.* In his enim terris locus corporis nostri est superficies, exempli causâ, aëris sive lucidi sive tenebricosi proximè ambientis & tangentis corpus: at in supremo cœlo ambiet nos & circumplectetur incomprehensibiliter lux cœlestis.

II. Omne verum naturale corpus in aliquo esse & contineri loco necesse est; quia est quantum. Sic ait Augustinus Epistolâ quinquagesimaseptimâ ad Dardanum: *Spacia locorum tolle corporibus, nusquam erunt, & quia nusquam erunt, nec erunt.*

III. Nulla res creata in duobus aut pluribus locis simul seu eodem tempore esse potest.

IV. Nullus in natura locus est vacuus, quia natura ferre non potest vacuum.

V. Differentiæ loci sunt suprà, infrà; antè, post; dextrorsum, sinistrorsum. Hæ differentiæ pendent ab ordinatione divina, quæ unicuique suum destinavit locum, qui etiam hanc ob causam dicitur naturalis ei esse. Unde unumquodque corpus naturale appetit naturalem suum locum & fugit violentum.

VI. Locus corporalis discernendus est à loco spirituali seu spirituum. Nam corpus est in loco circumscriptivè; spiritualis verò naturæ definitivè. *Definitivè ea dicuntur in loco esse*, quæ sine spacii occupatione, in eo ita sunt suâ essentiâ, ut extra illum locum non sint: ex operatione verò ibi esse cognoscantur. Sic Angeli sunt in loco definitive: sic anima est in corpore definitivè.

VII. Consideratio loci est Christiano utilissima & necessaria. *Primò* discernit creaturas à Deo. Omnes enim res creatæ sunt in loco; solus Deus nullo loco cõtinetur, sed omnem continet locum. Quapropter etiam corpus Christi uno tempore uno in loco est: ut æternum maneat discrimen inter Creatorem & creaturam. *Deinde* commendat hoc sapientiam & bonitatem Dei, quòd cujusque creatæ rei locum certum esse voluit, tum ad communem universitatis hujus, tum ad cujusque rei creatæ propriam conservationem: quò pertinet illud quod legitur Ps. 104. v. 5, 6, 7, 8, 9, 10. *Fundavit terram super bases ejus, ne dimoveretur in seculum & perpetuum. Abysso ut indumento operueras eam, supra montes stantibus aquis: Ex increpatione tua diffugerunt, à voce tonitrui tui acceleraverunt fugam. Conscenderunt per montes, descenderunt per convalles; in locum quem fundaveras ipsis. Terminum opposuisti, ne transeant; ne revertantur ad operiendum terram. Qui emittis fontes per valles, ut inter montes ambulent.* Ita ex Dei ordinatione est quòd alia alibi sunt, vivunt & in suo esse conservantur: alia in aliis locis nascuntur & crescunt. Ita Psalmo octavo res creatæ locis distinguuntur vers. 4. *Quum respicio cœlos tuos, opus digitorum tuorum, lunas & stellas quas statuisti.* Et vers. 8. & 9. *Omnia posuisti sub pedibus ejus: Greges & armenta quotquot sunt; etiamque bestias agri; Aves cœli & pisces maris.* *Tertiò* facit locus ad distinctionem & memoriam operum tum divinorum tum humanorum, eventuumque variorum. Sic fecit Deus alia in Paradiso, alia extra Paradisum: & quanta opera fecit in Ægypto? Unde topographia alter historiæ oculus non immeritò dicitur. *Quartò* refutat consideratio loci illos qui quæ sursum sunt, infrà vel etiam ubique esse dicunt; atque ita cœlum cum terra, imò & cum inferno commiscent & confundunt: ut qui cœlum, qui corpus Christi ubique esse contendunt. *Quintò* consolatur nos

loci

loci consideratio adversus exilia & mortem denique: A Ecclesiæ pulsæ alibi locus à Deo paratus, Apoc. 12. vers. 14. Si mundus locum nobis dare non vult in terra, paratus est nobis locus in cœlo, Johan. 14. 3. *Proficiscor paraturus vobis locum.* Et cap. 17. v. 24. *Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi sum ego & illi sint mecum.*

Tantum de loco.

De tempore similiter agemus ἀντιθετικῶς.

I. TEMPUS est Ens reale, non rationis: est aliquid in re, non in sola mentis notione.

II. Tempus *aliud* est creationis, generationis, ortus: *aliud* operis, creaturæ, rei constitutæ, seu genitæ & perfectæ *Illud* est, quando res quælibet facta cœpit esse: *hoc* verò, est duratio rerum creatarum actionumq; B circa illas aut in illis mensurabilis per successivas partes priores & posteriores quas habet.

III. Non est æternum: quia à Deo creatum est, & habet principium tale quod nō fuit præcedentis temporis finis, & talem habiturum est finem qui non erit sequentis temporis principium: quod est illustre & admirandum æterni Numinis opus principium habēs cum mundo. Multò minùs igitur tempus est propriè loquendo æternitas ipsa: quia æternitas tempori opponitur, excludit tempus. Est quidem utrumque duratio; sed æternitas est duratio carens initio, successione & fine: tempus autem est duratio rei creatæ aut actionis circa rem creatam aut in illa, initium habens & successionem, finemque.

IV. Non est motus ipse siderum, nempe Solis & C Lunæ & aliorum, quia fuit ante motum siderum; erat enim nox & dies, & numerabantur dies quum nondum essent sidera, quæ die quarto demum à Deo creata sunt, ut inter alios usus essent mensura temporis, ut *Philo* Judæus in libro de Mundi opificio ex Mose notat. Nam Solis Lunæque & aliorum siderum recursus, dies & menses, annosque conficiunt, mensurant & distinguunt, postquam à Deo ad hunc finem ordinata sunt sidera. Ideo autem Deus voluit tempus esse ante motum siderum, ut sciremus, Deum omnia efficere & conservare posse etiam sine ministerio instrumentorum. Propter hanc causam ad votum Josuæ victoris ex voluntate Dei Sol & Luna steterunt, ut legitur Jos. 10. vers. 12, 13, 14. *Tunc alloquutus est Iosua Iehovam, quo die exposuit Iehova hunc Emoræum filiis Israëlis: & dixit ante oculos Israëlis, Sol in Gibbone subsiste, & Luna in convalle Ajalonis. Substitit ergo Sol & Luna stetit, donec vindicata esset gens Israëlitica ab hostibus suis, nonne hoc scriptum est in libro recti? stabat autem Sol in medio cœlo, neq; festinabat ad occasum quasi diem integrum. Nec fuit similis dies illi ante eum, vel post eum, auscultante Iehova voci cujusquam: nam Iehova pugnabat pro Israële.* Ita quamvis Sol & Luna starent, tempus tamen ibat & continuabatur. Et Sol in gratiam Regis Ezechiæ interrupto motu retrocessit, sicut umbra in solario Achazi retrocesserit decem gradibus, ut est 2. Reg. 20. v. 9, 10. D

V. Tempus sive pro creationis & generationis principio, sive pro duratione mēsurabili accipiatur, omnibus rebus creatis accidit: ac proinde etiam corporibus naturalibus visibilibus; sicut dicitur 2. Cor. 4. vers. 18. *Quæ cernuntur, temporaria sunt.* E

VI. Chronologia seu temporis exordium cum ordinata ejus serie & distincta numeris progressione est proprium Ecclesiæ decus; quia ex sola Scriptura sacra rectè cognoscitur.

VII. Tempus usum multiplicem nobis exhibet. *Primò*, discernit opera Dei externa & res creatas à Deo, qui solus tempori non est subjectus *Deinde*, est æternitatis, sapientiæ, bonitatis, justitiæ & omnipotentiæ divinæ documentum & monimentum. *Tertiò*, facit ad cognitionem operum divinorum & humanorum & variorum eventuum inde ab initio mundi: Unde *Chronologia* alter historiæ oculus esse dicitur. *Quartò*, consideratio temporis consolatur pias mentes adversus calumnias, persequutiones, aliasque afflictiones. Unde communiter dicitur, *Veritatem esse temporis filiam & utriusque parentem esse Deum.* Quò referendum istud Pauli 2. Cor. 4. v. 17. *Illico enim præteriens levitas afflictionis nostræ, excellenter excellentis gloriæ pondus æternum conficit nobis.*

Tantum de Tempore: sequuntur de Finitate Theses.

I. Omnis creata substantia est finita & finitum habet Esse Ratio *prima* est, quia omnis creata substantia est composita, ex actu saltem & potentia: quod autem compositum est, finitum est. *Secunda*, quia omnis creatura loco continetur. *Tertia*, quia omnis creatura tempore finitur. *Quarta*, quia per suam substantiam quæque creata differentiam ad aliquod Entium genus contracta est. Ita homo finitus est per suam formam: atque adeò omne finitum, est finitum per suam formam, quę vel est ejus essentia, ut in substantiis spiritualibus; vel pars est essentiæ, ut in rebus ex materia & forma compositis. Ipsi Angeli creati, sunt finiti: etsi enim oculis nostris illos non comprehendamus; tamen certum est substantiâ eos finiri. Multò magis finita est quælibet visibilis creatura.

II. Quicquid essentiâ seu substantiâ finitum est, ejus etiam affectiones seu proprietates finitæ sunt; quia proprietates seu affectiones respondent essentiæ. Quapropter omne creatum corpus est finitum ut substantiâ, ita etiam quantitate, qualitate, actione & aliis accidentibus. Proinde in substantia finita, non potest esse virtus seu vis agendi infinita per se. At humanam Christi naturam infinitæ esse virtutis dicimus, quâ peccata mundi expiata sunt: sed infinitæ est virtutis non per se & suàpte naturâ, sed ex accidenti & per aliud, hoc est, propter Deitatem, cui hypostaticè unita est humanitas.

III. Omne corpus naturale simpliciter quidem finitum est, per suam formam substantialem. sed tamē, quatenus propter materiam, ad infinitas accidentales formas recipiendas accommodatum est, eatenus dicitur esse infinitum secundum quid, id est, secundùm potentiam materiæ suæ. Proinde nulla creatura est simpliciter infinita.

Hæc de Finitate: sequitur de Motu.

MOTUS, qui est actus agentis in subjecto mobili, (sicut *quies* ei opposita, est privatio actus agentis in subjecto mobili) est inter mirabilia Dei effecta, quæ in hoc mundo esse voluit.

Motus ut à movente est, actio est; ut in re mota, est passio: proinde actio & passio, unus & idem motus sunt reipsa, ratione tantùm differunt.

Motus non est æternus, non fuit ab æterno, sed est à Deo creatus cum mundo.

Motus principia duo sunt, *primum* & *secundarium*. *Primum*, est Deus ipse qui potentię est in movendo infinitæ & in instanti movere potest. unde & *primum movens, primus motor, prima natura* appellatur, item *natura naturās*, aut *natura creatrix, natura universalis*, quia Deus est principium omnium motuum universale naturas omnes alias producens, movens, cohibens & continens. De hoc principio dicitur Actor. 17. v. 28. *In ipso vivimus & movemur & sumus* Idem suadet & ratio: Omnia bona naturalia Deū autorem & primam causam

 habent.

Digitized by Google

habent. Omnes autem motus in tota rerum natura A sunt bonum naturale: Ergo Deum habent autorem & primam causam.

Est autem Deus *externum principium* motus, quia non est pars ullius rei creatæ, sed causa efficiens. Et res creatas movet plerunque secundum earum naturam: unde quum homines ad faciendum aliquid movet, ut ipsi aliquid velint & operentur; talis motus in hominibus non est violentus, non coactus, sed voluntarius.

Secundarium principium motus, est naturale, quod est finitæ potentiæ, & non potest movere nisi in tempore. Estque duplex: unum *internum*, alterum *externum*. *Internum principium naturale motus*, est quod ita est intra rem mobilem, ut ei sit *essentiale*, id est, vel constituens ejus essentiam, vel ex ea cōstituta necessario nascens: B ut est cujusvis rei mobilis *natura*, materia nimirum aut forma, aut proprietas ex illis promanans. Res naturales secundum formam essentialem suam ex natura operantur: artificiales vero secundùm materiam solum naturalem possunt agere; ac proinde nec soni, nec figuræ, nec instituta quævis alia possunt efficere, ut actionum earum quæ videntur, principia dicantur esse, ut optime tradit *Augustinus* libr. 10. de Civit. Dei, cap. 9. & 11. Et lib. 2. de doctrina Christiana, cap. 20. *Externum naturale principium motus*, est quævis res creata, alia atque diversa à re quam movet. Voluit enim Deus ut res quævis non solum ab alia moveri, verum etiam aliam movere possit.

A naturali principio interno distingui debet principium motus internum supernaturale, nempe Spiritus sanctus, qui movet & flectit voluntatem nostram C ad volendum & faciendum bonum.

Finis motus rerum creatarum supremus est gloria Dei: nam quum motus tam mirabilis, necessaria & utilis toti universitati, & singulis ejus partibus vereque divina res sit; hanc Deus sibi uni reservare gloriam voluit, quòd sit primus motor, sine cujus voluntate res creata nulla se aut aliam rem usquam & unquam movere possit. Unde de Deo dicitur Actor. 17. v. 25. *Ipse dat omnibus vitam & halitum & omnia.* Et Jerem. 10. v. 23. *Novi Iehova, non esse penes hominem vitam ipsius: non esse penes virum ambulantem vel dirigere gressum suum.* Matth. 10. v. 29. *Nonne duo passerculi assario veneunt, & unus ex iis non cadet in terram sine Patre vestro?*

Subordinati fines motus naturalis sunt: I. Quies, quæ est terminus ad quem tanquam ad finem proprium motus ordinatus est, sicut bellum ad pacem. Ideo D enim unumquodque naturaliter movetur à termino à quo, ad terminum ad quem, ut in hoc adepto conquiescat. Quies autem ad quam naturaliter ordinatur motus, aut est in acquisita substantia, aut in quantitate, aut in qualitate, aut in loco. II. Ut serviat tum ad totius mundi, tum ad singularum partium ejus ornamentum & conservationem. III. Ut per eum facilius intelligamus motus spirituales & supernaturales, quos Deus in animis electorum per Spiritum S. excitat.

Omnia autem quæ à Deo creata sunt, motui alicui obnoxia sunt. Nam quæ à non esse ad esse simpliciter producta sunt, eadem etiam ab esse ad non esse reduci, augeri item & imminui, qualitatibus alterari, & è loco in locum transferri possunt; quorum nihil sine motu fieri potest. Deinde omne compositum motui E est obnoxium: at omnia quæ sunt, excepto Deo, composita sunt, si non ex materia & forma, saltem ex actu & potentia, ut Angelicæ substantiæ. Inprimis autem motui & mutationi obnoxiæ sunt corporeæ creaturæ, unde earum vanitas perspicitur, qua de re Salomon in Ecclesiaste, inprimis cap. 1. & 3.

Hujus rei consideratio facit ad discernendas creaturas à Deo. Nam res creatæ sunt motui obnoxiæ: at in Deum non cadit motus: Deus est immobilis & immutabilis. Tum motus sine loco fieri nequit. Omne præterea quod movetur à re creata, in tempore moveri & successivè necesse est: nam nihil potest ab ulla re creata moveri in instanti. Solus Deus movere potest in instanti, quia solus est potentiæ infinitæ.

Caput XVI.

In quo de elemento ignis & luce primigenia, die item & nocte.

Ut in prima illa materia mundi in principio à Deo creata, continebantur omnia elementa: ita deinceps à Deo fuerunt separata ac distincta substantiis & accidentibus. Ordo igitur doctrinæ requirit, ut jam de elementis agamus. ELEMENTA, sunt corpora simplicia homogenea, ex quibus unaquæque res corporata primùm componitur, & in quæ ad extremum resolvitur: ipsa vero in nulla se priora. Sunt ergo materia rerum corporatarum.

Suntque numero quatuor: *Ignis, aër, aqua, terra.*

Elementum ignis est calidissimum, siccissimum, levissimum, permeans per omnia & omnia pervadens. Per synecdochen nomine lucis illius primo die creatæ significatur. Ignis certè intra massam illam primo die creatam, fovebat aquas, reddebatque fluxiles, ne frigore concresceret in glaciem.

Ut igitur lux, ita & ignis in tenebricosa illa massa materiæ primæ initio concludebatur & latebat unde prodiit mandato, nutu & voluntate Dei exsequente æternum decretum de rerum omnium creatione, & efficaciter vocante ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt; sicut Moses testatur Genes. 1. v. 3. *Deum dixisse, esto lux: & fuit lux.* Ita legitur 2. Cor. 4. v. 6. *Deus dixit ut è tenebris lux splendesceret.* Ignis à Deo creatus est ad hunc finem, ut concurreret cum aliis elementis ad corporum concretorum constitutionem, ut calore suo cætera elementa fœcundaret ac veluti pater generationis inter illa esset, quum summa vi agendi generandique sit præditus: unde sapientia Dei omnia optimè temperantis perspicitur.

Idem servit Deo efficiens mandatum ejus, Psal. 148. v. 8. ad gloriam gratiæ, justitiæ & potentiæ ejus declarandam: veluti Genes. 15. v. 17. quum Abrahamus Deo obtulisset vitulam triennem & arietem triennem, turturemque cum pullo columbarum, & omnia hæc, exceptis avibus, dissecuisset per medium, posuissetque dimidiatam cujusque partem è regione suæ alterius, ecce *fumans furnus & ardens lampas transiit inter segmenta illa*: quæ duo, nimirum fumans furnus & ardens lampas figurabant sanctissimo mysterio partes inter se contrahentes fœdus, ut moris erat iis qui pacta ac promissa externis symbolis confirmabant, ut videre est Jerem. 34. v. 18, 19. Nam partes contrahentes transibant inter segmenta atque hoc ritu significabant, se ita fidem obstringere, ut se dederent anathemati aut lacerationi, ut lacerata & dissecta erant animalia, nisi præstarent fidem. Exod. 3. v. 2. *apparuit Angelus Iehovæ Mosi in flamma ignis è medio cujusdam rubi: quumque Moses aspiceret, ecce rubus ille ardebat igne, nec tamen rubus consumebatur.* Flamma ignis cùm præsentiam Dei tum afflictiones significabat, rubus ardens igne populū Israëliticum qui affligebatur calamitatibus gravissimis, integritas rubi in media flamma non consumi, stabilitatem & conservationem populi etiam in mediis afflictionibus ex veritate promissionū Dei. Exod. 13. v. 21. & 22.

& 22. memoratur quòd Jehova populum Israëliticum ex servitute Ægyptiaca eductum antecesserit noctu in columna ignis ad afferendum Israëlitis lucem. Et cap. 14. v. 24. prospectavit Jehova ad castra Ægyptii in columna ignis & nubis, ut funderet castra Ægyptiorum. Exod. 19 v. 18. *Mons Sinai fumabat totus, propterea quòd descendebat super eum Iehova in ipso igne: emittensque fumum suum, tanquam fumum fornacis, tremebat totus ille mons valde.* Exod. 24. v. 16. 17. *Habitabat gloria Iehovæ in monte Sinai. Species autem gloriæ Iehovæ erat tanquam ignis consumens in summitate illius montis.* Et cap. 40. v. 38. *Nubes Iehovæ erat super ipsum tabernaculum interdiu, ignis verò in ea noctu, in oculis totius domus Israëlis, omnibus profectionibus eorum.* Num. 16. v. 35. *ignis egressus est è Iehova, & absumsit ducentos quinquaginta viros*, Korachi asseclas, *qui offerebant suffitum*, in seditione adversus Mosen & Aaronem mota. 1. Reg. 18. v. 38. *Ignis Iehovæ decidens, consumsit holocaustum* quod Elias Propheta offerebat, *& ligna, & lapides, & pulverem ipsum etiam aquam quæ erat in aquæductu* (circum altare) *deduxit*. 2. Reg. 1. v. 10. & 12. *descendens ignis è cælo consumsit præfectos duos cum quinquaginta viris*, quos Achazja Rex Israëlis ad Eliam adducendum miserat. Sic in extremo die veniet Dominus Jesus de cœlo cum igne flammante, infligens ultionem iis qui Deum nesciunt, neque auscultant Evangelio Domini Jesu Christi, 2. Thes. 1. 8. Quo pertinet quod legitur 2. Pet. 3. v. 7. *Qui nunc sunt cæli ac terra, eodem sermone reconditi, asservantur igni in diem damnationis & exitii impiorum hominum.* Et v. 10. *Veniet sicut fur in nocte dies ille Domini, quo cæli cum stridore præteribunt, elementa verò æstuantia solventur, terraque & quæ in ea sunt opera exurentur.* Et v. 12. *cæli conflagrantes solventur, & elementa æstuantia liquescent.*

Hoc præsentiæ Dei symbolum nos docet, Jehovam Deum Israëlis in quem credimus, esse verum Deum, & solum verum Deum, sicut dicitur Deuter. 4. v. 35. 36. *Tibi exhibita sunt videnda ut cognoscas Iehovam esse Deum ipsum: nullum amplius esse præter eum: E cælis audiendam proposuit tibi vocem suam, ut erudiret te: & in terra exhibuit tibi videndum ignem suum maximum, quum verba ejus audisti è medio ignis*

Docet iram & potentiam hominum quàvis potentissimorum nihil esse cum ira Dei collatam, Dei enim ira etiam elementa omnia commovet & totum aërem flammis implet: hominum autem quamvis potentissimorum ira ferè vana est & sine viribus, ut multorum regum exempla ostendunt.

Est etiam nobis solatio, quia nos confirmat, Deum nostrum satis potentem esse ad nos tuendos à violentia hostium nostrorum, & ad consumendos hostes nostros. Ita solatur Deus fideles Israëlitas adversus terrorem Assyriis, Jes. 10. v. 17. *Erit enim lux Israëlis pro igne, & sanctus illius pro flamma: quæ incendet & consumet vepres ejus, & sentes ejus eodem die: Gloriamque sylvæ ejus, & arvorum ejus, & spiritu & carne absumet:* Sensus est: Deus qui est lux & Sanctus ille Israëlis, hoc est, illustrans & sanctificans Israelem, tanquam ignis & flamma consumet Assyrios, quibus ut sentibus vepribusque cohorrebat terra, & consumet omnes valentes robore exercitus Assyriorum, de quibus Rex Sennacherib gloriatur. Ita ignis consideratio elevat animos nostros ad Deum cognoscendum, timendum & celebrandum. Deus dicitur *ignis consumens*. Quemadmodum enim ignis vi naturali urendi consumit ligna, fœnum, stramen, stipulas & alias res objectas: ita Deus potentiâ suâ ac judiciis suis consumit violatores federis sui, & contemtores gratiæ per quam ipsi serviendum est, hostes item populi sui. Quapropter inde gravissimæ admonitiones petuntur, veluti Deuter. 4. vers. 23. 24. *Ca-*
A *vete vobis, ne obliviscamini federis Iehovæ Dei vestri, quod pepigit vobiscum, aut faciatis vobis sculptile, similitudinem ullius rei, quâ interdixit tibi Iehova Deus tuus: Nam Iehova Deus tuus ignis consumens est.* Et Hebr. 12. versiculo 28. 29. *Quapropter regnum assumentes quod concuti non potest, teneamus gratiam, per quam ita serviamus Deo, ut ei placeamus, cum verecundia & reverentia. Etenim Deus noster ignis consumens est.* Inde petitur consolatio fidelium adversus hostes quantùvis potentissimos, Deut. 9. v. 3. *Scias ergo Iehovam Deum tuum ipsum qui transit ante te, ignem esse consumẽtem, ipsum perditurum eos.* Et Zach. 2. v. 5. *Et ego ero ei, dicit Iehova, murus igneus circumquaque.* Quapropter passim judicia Dei gravissima igni comparantur & adumbrantur, ut Ezech. 1. vers. 4. & cap. 10. 2. Dan. 7. vers. 9. 10. 11. Apo-
B cal. 7. vers. 5. adeoque omnes afflictiones & persequutiones quibus Deus homines explorat & examinat, igne repræsentantur, ut 1. Cor. 3. v. 13. 14. 15. 1. Petr. 1. 7. Apoc. 15. v. 2.

Ignis præterea est imago Christi: sicut legitur Malach. 3. vers. 2. *Et quis poterit cogitare diem adventus ejus? & quis stabit ad videndum eum? Ipse enim quasi ignis conflans & quasi herba fullonum. Et sedebit conflans & emundans argentum & purgabit filios Levi, &c.* Ut ignis calore suo metalla liquifaciens puriora reddit: ita Christus verbo suo pios terrens & quasi dissolvens, & ad peccatorum agnitionem ac resipiscentiam adducens à peccatis purgat. *Oculi Christi* sunt tanquam flamma Apocal. 1. v. 15. & cap. 2. v. 18. & cap. 19. v. 12. id est, omnia clarissimè intuetur & videt, nihil coram oculis ejus
C absconditum est.

Ignis est imago Spiritus Sancti, sicut dicitur Matth. 3. vers. 11. quòd *Christus baptizat Spiritu Sancto & igni:* nam Spiritus Sanctus à sordibus animas nostras non aliter purgat, quam ignis aurum à scoriis separat.

Ignis est imago verbi Dei, sicut Jerem. 5. vers. 14. Jehova ait; *Ecce ego redditurus sum verba mea in ore tuo velut ignem, populum autem hunc velut ligna quæ ille consumat.* Et cap. 23. v. 29. *An non ita verbum meum est, ut ignis? dicit Iehova.* Apoc. 11. vers. 5. *Si quis velit eos lædere, ignis prodit ex ore ipsorum & devorat inimicos eorum.* Sicut ignis ligna, stipulas, paleas consumit, aurum & argentum excoquit & purgat: ita verbum consumit impios, sed pios probat & purgat. Sic Luc. 12. v. 29. Christus comparat Evangelium igni: *Ignem inquam*
D *veni missurus in terram: & quid volo si jam accensus est?* Evangelium sicut est unica veræ pacis causa inter pios, ita est impiis occasio persecutiones movendi adversus pios & omnia perturbandi.

Ignis est imago Ecclesiæ Dei. Ut enim ignis consumit stipulam: ita Ecclesia Dei tandem superat hostes suos, sicut legitur in Prophetia Obadjæ v. 18. *Erit domus Iacobi ignis & domus Iosephi flamma, domus autem Esavi in stipulam, ut accensi in hos, consumant ipsos.*

Ignis est falsæ etiam doctrinæ imago, ut Apoc. 9. v. 17. 18. dicitur de administris Antichristi; *Ex ore ipsorum prodibat ignis, & fumus & sulphur: Ab his tribus occisa est tertia pars hominum, nempe ab igne & fumo & sulphure, quæ prodibant ex ore ipsorum.* Falsa doctrina occidit animas hominum, sicut ignis ligna exurit.

E Ignis repræsentat nobis incommoda quæ in toto terrarum orbe proveniunt à lingua improba. Prov. 16. v. 27. *Vir nequam effodit malum: ejusque labiis insidet, velut ignis adurens.* Jacob. 3. v. 5. 6. *Ecce exiguus ignis quantam materiam incendit! Et lingua flamma est, & mundus iniquitatis: ita,* inquam, *lingua constituta est inter membra nostra, maculans totum corpus, inflammans rotam genituræ nostræ, & inflammata à gehenna.*

Omitto alia quæ igni comparantur: de luce sequitur.

Digitized by Google

Lux non est substantia. Lux, est qualitas corporis lucidi, qua & ipsum lucidum est & alia illuminat agitque in ea. Proinde non est substantia, sed accidens seu affectio corporis. Non est substantia, neque corporea, neque incorporea: Corporea substantia non est, quia aërem penetrat, quem totum illuminat; corporum autem penetratio non datur: incorporea substantia non est, ut Deus aut mens, quia lux videtur oculis corporis, & visus organū ita afficitur corrumpat etiam aliquando, velut excellens sensibile. Lux igitur non est substantia. Accidens autem est, non incorporeum, ut notitia intellectiva; quia sentitur, quia visorium organū quod corporeum est afficit; corporeum autem organum ab spiritali passione affici non posset. Est ergo accidens corporale, hoc est, affectio corporis lucidi.

Objicitur: *Omne creatum à Deo est propriè substantia per se subsistens, Lux est creata à Deo: Ergo lux est propriè substantia per se subsistens.* RESP. Mutato genere prædicationis non valet consequentia: major propositio est propria, minor est figurata. Lux enim dicitur facta primo die, quia factum fuit corpus lucidum, in quo lux erat tanquam qualitas.

Lux ante Solem creata fuit, ne tantum beneficium mortales acceptum Soli ferrent, sed Deo ipsi. Lux certè princeps munerum Dei est. Quàm misera esset vita nostra, si luce careremus, si omnia tenebris contecta essent. Proinde creavit Deus lucem ad reliquarum creaturarum commodum, ut esset velut commune earum bonum, & ut per eam corpora omnia fierent aspectabilia: ita ut non sine causa à Deo obtinuerit testimonium quòd bona sit, id est, pulchra, jucunda, delectabilis & utilis.

Lucis consideratio ad res maximas est utilis. Nam primo ad Dei cognitionem nos ducit, de cujus natura & beneficiis nos admonet. De Deo enim dicitur 1. Joh. 1. v. 6. quòd lux sit: *Hoc est igitur nuncium quod audivimus ex ipso & renunciamus vobis, Deum lucem esse, nec tenebras in eo esse ullas.* Dicitur autem lux, non lucidus, ad notandam simplicissimam ejus essentiam, & ut intelligatur, quòd non constet luce, per quam lucidus sit, sed quòd sit ipsa lux. Ergo quum Deus lux dicitur, significatur ipsammet essentiam Dei esse lucē, in sese, & naturâ, nihil in ea esse nisi liquidum, purum & sincerum: eamque suo fulgore sic omnia illustrare, ut nihil vitiosum ac contortum, nullas maculas vel sordes, nullam hypocrisim vel fraudem latêre patiatur. Deus etjam lux appellatur Psal. 27. 1. alio sensu: nimirum quia consolator est & liberator à rebus adversis, quas Scriptura frequenter tenebras appellat. Sic *Sermo ille* Joh. 1. dicitur esse *Lux*, primò, quia est lux essentialis, suâ naturâ lucens, non participatione, principium æternum lucis: inaccessibilis enim Deitatis majestas hoc nomine significatur. Secundò, quia ab eo lux communicatione in res creatas fusa est, quia lucem rebus creatis fœneratur; maximè autem hominibus, quibus ab ipso communicata est tum *lux naturalis*, hoc est, vis illa rationis & intelligentiæ in animis ipsorum accensa, sed postea per peccatum obtenebrata: tum *lux gratiosa*, quā credentes duntaxat donat, tum ex Judæis, tum ex gentibus: Unde *lux mundi* & *lux gentium* etiam appellatur, Jes. 42. 7. & 49. 6. Johan. 8. v. 12. & cap. 9. 5. & cap. 12. 46. quibus in locis Christus nomine *lucis* est designatus, quòd sit electis via ad felicitatem, veritas ad salutem, vita ad gloriam æternam.

Lucis vis & efficacia. Deinde *lux est symbolum seu imago veritatis*: unde veritas subinde lux appellatur, quòd sit luci quàm simillima. Vis & efficacia lucis est duplex: una est à splendore, altera à calore. Splendore hæc omnia lux efficit; *primum* nullas patitur secum tenebras, sed simul ac exorta est, eas dispellit, sicut Paulus ait 2. Cor. 6. v. 14. *quæ* A *communio lucis cum tenebris?* Sic veritas simul ac à Deo patefacta est hominum mentibus, illico crassas pellit tenebras ignorantiæ rerum divinarū, & ex cæcis ignorantibusque hominibus reddit videntes animo & intelligentes; ac quò clariùs sese patefacit, eò etiam magis tenebras fugat & mentes illustrat. *Deinde* lux splendore suo efficit, ut multa, quæ turpia non videbantur, quàm fœdissima esse intelligantur; & contra, quæ honesta & pulchra esse non videbantur, clarè cernantur honestissima esse atque pulcherrima, atque sic à contrariis discernantur: ita veritas omnia retegit & discernit, inter verum Deum & falsum, inter veram Ecclesiam & falsam, inter verum cultum Dei & idololatricum, inter virtutes & vitia. Hoc effectum lucis & veritatis indicat Christus Joh. 3 v. 20. 21. *Quisquis quæ mala sunt agit, odit lucem, nec venit ad lucem, ne arguantur opera* B *ipsius: Qui verò dat operam veritati, venit ad lucem, ut manifesta fiant opera ipsius, quòd secundùm Deum facta fuerint.* *Tertiò* lux liberat à servitute tenebrarum & asserit in libertatem omnia: rectiùs agendi, dirigens in actionibus oculos, manus, pedes, totum corpus: ita veritas Evangelii liberat à servitute regni Satanæ & asserit nos in libertatem regni Christi, & ad opera lucis nostros animos dirigit. *Quartò* lux tam certos nos facit de iis quæ oculis nostris ipsi videmus, ut statuamus ea aliter se non habere quā oculis cernimus, etiamsi mille sophismata ad oppositum probandum afferantur: ita veritas animos nostros certos reddit de voluntate Dei & vero ejus cultu, ut ab illa certitudine nulla adversariorum sophisticatio, nulla crudelitas nos avertere possit.

C Hæc vis lucis à splendore dependet: altera lucis vis est in calore. Lux enim calefacit & vivificat: ita veritas cœlestis corda nostra ad Deum & proximum nostrum amandum inflammat & à spirituali morte ad vitam reducit. Lux superat & fugat tandem tenebras: ita veritas tandem vincet & triumphabit.

Adhæc lux imago est omnium verè fidelium qui in Christi sunt communione. Illi enim lux sunt, dicente Christo ad Apostolos Matt. 5. v. 14. *Vos estis lux mundi*, quia mundum illuminarunt & doctrinâ suâ & vitâ: qua de re vide supra lib. 1. cap. 44. col. 608. Sic Paulus ad fideles alios loquitur Ephes. 5. 8. *Eratis olim tenebræ, nunc autem lux in Domino: ut filij lucis inceditote.* Fideles lux di- D cuntur, tum quia vera luce illustrantur, tum quòd aliis præluceant veræ doctrinæ professione & vitæ sanctæ instituto.

Insuper lux imago est prosperitatis seu status rerum felicis, pacis, lætitiæ, consolationis; unde in scriptura sacra multis in locis per lucem prosperitas & status rerum exoptatus, pax, lætitia, solatium intelligitur. Job. 18. v. 5. 6. *Lux improborum extinguitur: Lux tenebricosa fit in tentorio ejus*, id est, prosperitas improborum instabilis est & statim disperit. Psal. 97. 11. *Lux sata est justo & rectis corde lætitia*, id est, reposita & latens velut semen mandatum terræ, sed suo tempore proditura.

Cæterū prima omnium distinctio, divisio & separatio in mundo fuit lucis à tenebris ex ordinatione Dei: sicut Moses ait Gen. 1. v. 4. *distinctionem fecit Deus inter* E *hanc lucem & tenebras.* Sicut autem omnium rerum distinctio eò spectat, ut altera alterius officium impediat: ita etiam Deus lucem à tenebris divisit eandem ob causam. Proinde ex ordinatione Dei lux pellit tenebras & eas secum non patitur. Quo admonentur fideles, ipsos à consortio & conjugio infidelium & à communicatione sacrorum idololatricorum abstinere debere; sicut Deus voluit lucem corporalem à tenebris corporalibus distinctam esse. Hoc argumento utitur Paulus 2. Cor. 6. v. 14. *Ne impari jugo copulemini cum infidelibus, quod enim consortium est justitiæ cum le-*

gi-

Digitized by Google

gis transgressioni? & quæ communio lucis cum tenebris? Dein de disterminatione lucis & tenebrarum admonentur fideles, ut quum filii lucis sint, opera tenebrarum abjiciant, Rom.13.v.12. *Abjiciamus opera tenebrarum, & induamur habitu qui luci conveniat.* Eph.5.8. *ut filij lucis incedite.* Eâdem admonemur, credendum esse Evangelio, ut à tenebris errorum præservemur: sicut Christus ait Joh.12.35. *Ambulate dum lucem habetis, ne vos tenebræ deprehendant, nam qui ambulat in tenebris, nescit quò vadat.* Eadem admonet nos de separatione electorum à reprobis ante jactum mundi fundamentum decreta, deinceps prædicatione verbi Dei & aliis mediis declarata, ac tandem in fine mundi plenè exsequenda. Electi tanquam filii lucis, fruentur luce æternâ: reprobi tanquam tenebræ in tenebras extimas ejicientur, Matt.8.v.12.& cap.25.30.

Deus tenebras non sustulit, non abolevit, sed tantùm sejunxit à luce: quia & illæ suum habent usum, & in utilitatem nostram cedunt. Vicissitudo enim lucis & tenebrarum, quâ hæ illi succedunt, præstantiam, eximiam utilitatem, amœnitatem, jucunditatem lucis nobis commendat. Sic homines impij, qui tenebræ sunt, imò dæmones ipsi suum habent usum & vel inviti vel nihil tale cogitantes cooperantur ad bonum & salutem nostram, ut nos tentando & oppugnãdo exerceant, ad patientiam erudiant, ad preces acuant, ad gratias Deo agendas incitent: ad Christum sequendũ impellant, quanquam aliud propositum filii tenebrarum habeant. Quum enim filii lucis vident improbitatem & sempiternã perniciem mancipiorum tenebrarum: meliùs & evidentiùs agnoscunt gratiam & benignitatem Dei sibi exhibitam, malis resistunt, calamitates patienter ferunt, ardentiùs Patrem luminum invocant, pro beneficio lucis salvificæ ei gratias agunt, Christum veram illam lucem sequuntur.

Denique lucis corporalis à Deo initio creatæ officium est, constituere diem, tenebrarum autem, efficere noctem.

Sequitur ergo de die & nocte.

Vox DIEI vel *propriè* usurpatur in Scriptura Sacra vel *figuratè*. Propriè *dies* nominatur tempus illud quo lux est in nostro hemisphærio in primo naturæ exordio divinâ ordinatione à nocte distinctum & per vices naturaliter continuatum. Quapropter tempus illud quo lux supra nostrum horizontem obtinet, propriè *naturalis dies* nominatur, communiter *dies artificialis*, quòd opportunus sit artibus exercendis.

Recepta est communiter à plerisque distinctio diei in artificialem & naturalem. Artificialem diem *vocant spatium quo Sol est supra nostrum horizontem.* Naturalem diem *autem spacium viginti quatuor horarum æqualium, complectens diem artificialem & noctem. Naturalem rursus duplicem faciunt:* exquisitum *seu* Astronomicum; *&* minùs exquisitum, *quem* politicum *&* civilem *indigetant. Quam distinctionem si quis retinere volet, per nos poterit, propter scripta exoterica, in quibus usurpatur. Sed existimamus æquos lectores intellecturos, nos temeritate & contradicendi studio minimè duci, si nomina permutemus & iis quibus propriè & naturaliter competunt, tribuamus. Cuicunque nomen diei naturaliter & primo convenit: id profectò propriè de aliquo dicitur, quod de eo naturaliter dicitur, & primo, ut passim orthodoxi Patres notant. Iam verò nomen diei convenit tempori illi quo lux supra hemisphærium nostrum obtinet:* Nam lucem Deus vocavit diem, *Gen.1.v.5. idque naturaliter & primò: etenim tempus quo lux viget, secundum naturam suam dies est, & sic in natura statim ab initio constitutum, appellatumque. Illud ergo propriè naturalis dies erit. Sed de nominibus cum aliis non contendemus, quibus recepta nomenclatura magis probatur: dum modò rerum confusio non fiat.*

Dies naturalis seu, ut alii appellare malunt, artificialis à veterib. in duodecim horas divisus erat. Quamvis enim æstate ac hyeme dies varient, & vel longiores vel breviores sint: semper tamen diurnas horas duodecim & totidem nocturnas habebant. Docet id locus Joh.11.9. ubi Christus ait, *Nonne duodecim sunt horæ diei?* Et passim mentio fit horarum in Novo Testamento: tertiæ, sextæ, nonæ, undecimæ Matth.20. in parabola de operariis in vinea: tertiæ, sextæ, nonæ in historia Passionis Christi, ut alia loca omittamus.

Diei artificiali propriè dictæ, opponitur *nox*, quæ tempus est quo tenebræ hemisphærium nostrum occupant per lucis absentiam.

Utriusque usus vel *corporalis* est vel *spiritualis*: ille ad corporalẽ vitam pertinet, hic ad spiritualem. Si *corporalem* usum utriusque spectes, dies ordinatus est à Deo, ut eo durante homo cum domesticis animalibus vigilet & labores suæ vocationis obeat; feræ autem homini formidabiles in lustra sua se recipiant: nox autem à Deo ordinata est, ut homines à laboribus quiescant, & corpora sua defatigata recreent somno, & vires reparent; contrà verò feræ silvestres vigilent, prædam sibi venentur & escam suam à Deo accipiant. Hoc docetur Psalm.104.vers.20.22.23. ubi Psaltes ait ad Deum: *Disponis tenebras ut sit nox: quâ erepunt omnia animantia silvæ: Iuvenes Leones rugientes ad prædam, & quidem quærendo à Deo forti escam suam. Exorto Sole recipiunt se, & in lustris suis recubant: Prodit homo ad opus suum, & ad culturam suam usque ad vesperam.* Deinde vicissitudo & successio illa mutua diei & noctis tam aliis rebus terrâ nascentibus ad hominis usum, quàm homini ipsi & aliis animalibus prodest majorem in modum. Nox enim tam illis, quã istis refrigerandis & humectandis, eoque conservando vitali illorum humori: dies verò calefaciendis & exsiccandis: eoque conservando natuli illorum calori est destinata, Jer.36.v.30.

Sin verò spiritualem usum consideremus, *primò* dies & nox enarrant gloriam sapientiæ, bonitatis & potentiæ Dei, ut legitur Psal.19.v.3.4. *Dies ad diem eructat sermonem, & nox ad noctem ostendit scientiam: Non est sermo, neque verba eis: & sine his intelligitur vox eorum.* Psalm.74.v.16. *Tuus est dies, etiam tua est nox.* *Deinde* constans illa successio noctis & diei à Deo ab initio constituta servit confirmandis promissionibus Dei de stabilitate regni Christi & Ecclesiæ. Sic enim Deus ipse ait Jere.33.v.20.21. *Si irritum facere potestis fœdus meum de die & fœdus meum de nocte: idque ut non sit diurnum tempus & nocturnum tempore suo: Etiam fœdus meum cum Davide servo meo irritum fiet, ne sit ei filius regnans in solio ejus.* Et vers.25.26. *Sic ait Iehova, si non fœdus meum interdiu & noctu, si statuta cœli & terræ non disponam: Etiam semen Iacobi & Davidis servi mei spernam, &c.* *Tertiò* quodvis tempus servit bono electorum Dei, etiam nox, quæ cùm à curis rerum aliarum libera sit, disciplinæ Spiritus Sancti est aptissima. Hinc divinæ visiones & patefactiones plerunque noctu factæ: & nox precibus accommodata seriis: præterea fideles nocte mysteria atque opera Dei, ab aliis vitæ huius occupationibus remoti, attentiùs cogitant & considerant, Psalm 1.v.2. *Beatus est vir ille, cujus oblectatio est in Lege Iehovæ: & qui de Lege illius meditatur interdiu ac noctu.* Et Psalm.16.7. *Etiam per noctes erudiunt me renes mei.* *Abrahamo* nocte Deus promissionem terræ Canaan confirmavit, Genes.15. Nocte Prophetis & aliis somnia & visa à Deo oblata, ut *Iacobo Patriarchæ* Gen.28.vers.11.& sequentib. *Iosepho Patriarchæ* Gen.37.v.6. *Satrapis Pharaonis*

rannis Gen. 40. 5. *Pharaoni* Gen. 41. *Gideoni* Judic. 7. v. 9. *Samueli* 1. Sam. 3. *Danieli* Dan. 2. 19. & cap. 7. 2. *Zachariæ Prophetæ* Zachar. 1. vers. 8. *Iosepho* marito Virginis Mariæ Matth. 1. v. 20. *Paulo Apostolo* Actor. 27. vers. 23. Nicodemus nocte à Christo institutus Joh. 3. 2. Pii nocte etiam precibus invigilant, ut *David* Psalm. 6. v. 7. & Psal 42. 4. 9. & 77. 7. & 119. 55. 62.

Quartò, nocte magna atque admiranda opera Dei facta sunt; nam Deus nocte primogenita in Ægypto interfecit Exod. 11. v. 4. nocte eduxit populum Israeliticum ex Ægypto Exo. 12. 42. nocte antecessit populū Israeliticum in columna ignis Exod. 13. v. 21. nocte exsiccavit mare rubrū ut populo transitus pateret Exod. 14. ver. 21. nocte submersit Pharaonem cum exercitu ejus v. 24. nocte fudit Midianitas Jud. 7. v. 19. nocte natus est Christus Dominus & nativitas ejus per Angelum Pastoribus annunciata Luc. 2.

Tantum de die & nocte propriè dicta.

Figuratè dies & nox etiam usurpantur. Nam dies cùm propriè sit tempus illud quo lux obtinet, per metonymiam significat simul tempus noctis quæ antecessit, sic ut idem sæpissimè sit quod spacium viginti-quatuor horarum æqualium, complectens noctem & diem artificialem: & nominatur à Græcis νυχθήμερον, à Latinis scriptoribus plerisque *dies naturalis*, de qua appellatione cum nemine pugnabimus, dum modò res ipsa rectè intelligatur. Isque exquisitus, dicitur *dies Astronomicus*, & initium sumit seu à meridie seu à media nocte: minus exquisitus vocatur *dies politicus seu civilis*: quatenus apud alios atque alios populos diversum initium habet. Hebræi incipiunt eum à principio noctis juxta creationis legem; nam nox in mundi initio antecessit diem artificialem. Hanc rationem populi non pauci sequuti sunt, veluti Athenienses olim & alii. Babylonii seu Chaldæi Genethliaci inceperunt eum ab ortu Solis: Ægyptii, Galli & Romani, ut & Germani communiter, à media nocte: Arabes & Umbri à meridie.

Partes igitur diei Astronomici & civilis duæ sunt; *nox & dies artificialis*; quæ Synecdochicè vespera & mane dicuntur aliquoties Geneseos capite primo: nam *vespera*, quæ est principium noctis, pro tota nocte; & *mane*, quod est finis noctis & principium diei artificialis, pro toto die artificiali ponitur.

Dies artificialis in quatuor quadrantes ab Hebræis distributus fuit: primus quadrans fuit *manè*: secundus & tertius μέσον ἡμέρ, Tzahoràjim, habens duo χόμφαλα patentis lucis; unum ab hora tertia ad sextam, alterum à sexta ad nonam, quo tempore Sol procedit in robore suo, ut loquitur Debora Jud. 5. v. 31. quatenus est δείλη, vespera, ab hora nona (qua oblationes vespertinæ incipiebant offerri) ad noctem usque.

Mane diei artificialis quot partes habeat. MANE diei artificialis tres habet partes: *prima*, est *crepusculum matutinum*, quum adhuc crepera ac dubia lux est & vix incipit lucescere & plus adhuc tenebrarum est, quàm lucis. Matth. 28. v. 1. crepusculum matutinum describitur hoc modo, τῇ ἐπιφωσκούσῃ *quum lucesceret*, Marc. 16. v. 2. λίαν πρωΐ, ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, *valdè manè exoriente Sole* (nam verbum aoristum præsentis temporis significationem hoc loco habet, aut certè vix præteriti & tanquam adhuc præsentis,) Lucæ verò 24. v. 1. ὄρθρου βαθέος, *diluculo profundo*, Johan. 20. v. 1. πρωῒ σκοτίας ἔτι οὔσης, *manè quùm adhuc tenebræ essent*.

Altera pars mane est *diluculum*, quum apertè dies lucescit & dignosci incipit, albescente & splendescente jam cœlo, & paulatim ex luce Solis aurea aurescere incipiente, unde & *aurora* propriè Latinis dicitur, Ho-

A mero ῥοδοδάκτυλος ἠώς, *roseis digitis aurora*. Alias præterea dicitur Græcis ὁ ὄρθρος Act. 5. v. 21 unde ὀρθρίζω Luc. 21. 38. significat *manè veniebat, matutinus se agebat*, nempe populus ad Jesum. Actor. 20. vers. 11. nominatur αὐγή, ubi de Paulo Apostolo dicitur quòd ὁμιλήσας ἄχρις αὐγῆς, *colloquutus est usque ad diluculum*.

Tertia pars mane est quum Sol jam oritur & elevatur, efficiens claram diem.

Nox initio in tres vigilias quibus excubiæ fiebant, ab Hebræis distribuebatur *primam mediam* Judic. 7. v. 19. & *matutinam* Exod. 14. v. 24. & 1. Sam. 11. v. 11. deinde in quatuor etiam quadrantes aut vigilias distributa fuit; *primam vigiliam* Thren. Jerem. 2. 19. *secundam* Luc. 12.
B 12. v. 38. *tertiam* ibidem, & *quartam* Matth. 14. vers. 25. Marc. 6. v. 48.

Prima vigilia noctis, dicitur etiam vespera noctis, estque principium noctis, & in tres partes secatur, initium, medium & finem. Initium ejus est *serum*, quum jam Sol occubuit, sed luce adhuc in aëre clarè lucente. Medium est quum obscuriore facto jam aëre, stella apparet quæ Hesperus vocatur. Finis vesperæ est *crepusculum vespertinum*, quum jam crepera ac dubia lux est, tenebris jam ferè omnia occupantibus.

Rursus quadrans quilibet, sive diei artificialis sive noctis, horas tres continebat, *primus quadrans* à prima hora usque ad tertiam se extendebat, *secundus* à tertia usque ad sextam, *tertius* à sexta usque ad nonam, *quartus* à nona usque ad finem sive diei, sive noctis, qui finis
C vespera appellatur. Proinde *vesperæ duæ* sunt, una diei inclinantis, nempe diei quadrans ultimus qui est ad duodecimam: altera noctis advenientis nimirum noctis quadrans primus. Sic Exod. 12. 6. mandatum fuit, *ut Israelitæ agnum Paschalem jugularent inter duas vesperas*, id est, in quibus dies desinit & nox advenit, quod tempus ab hora nona diei incipit, ut Hebræi numerabant: nam hoc legitimum fuit tempus, quo sacrificium juge inter duas vesperas Domino offerebatur, ut Exod. 29. v. 39. & 41. videre est.

Distinctio ista diei in artificialem & civilem, & utriusque in suas horas & quadrantes, plurimum confert ad rectè intelligendas Scripturas Sacras: velut cùm Gen. 1. v. 5. legitur, *lucem Deus vocavit diem*, intelli-
D gendus dies artificialis: quum dicitur, *sic fuit vespera & fuit mane diei primi*, intelligendus est dies civilis. Similiter vers. 8. 13. 19. 23. 31. semper intelligendus dies civilis. Quum legitur Gen. 7. v. 24. *prævaluisse aquas diluvii super terram, centum quinquaginta diebus*, intelligendi sunt dies civiles.

Eadem prodest ad concilianda loca Scripturæ Sacræ quæ pugnare videntur; ut in historia Passionis Christi Marc. 15. 25. memoratur, *fuisse horam tertiam quando crucifixerant Christum*: at Johan. 19. v. 14. legitur, *horam quasi sextam fuisse*, quum Pilatus nondum damnasset Christum ad mortem. At Evangelistæ non pugnant: nam Marcus notavit tertiam horam diei artificialis, Johannes verò innuit horam sextam diei
E civilis, cujus initium à media nocte sumebant Græci, apud quos Johannes historiam Evangelicam scripsit. Nam quod cap. 11. v. 9. diei horas duodecim attribuit ac diem artificialem intelligit, historici officium fecit quia bonâ fide recitat verba Christi tum apud Judæos de horis diei ex Judæorum more loquentis. Considerandum quis loquatur quippiam, & ad quem, & quo in loco, & ex quorum more, ut à vero sensu non aberretur. Sic Christus fuit in sepulchro tres dies, nimirum civiles: & fuit in sepulcro tres noctes & tres dies, videlicet artificiales, Matth. 12. v. 40.

Obser-

Digitized by Google

Observanda est etiam regula de Synecdoche quæ frequens est in Scriptura in notatione dierum: nempe, *Res aliqua eo die dicitur facta, cujus diei parte est facta*; seu *Quod unâ diei parte fit, illud toti illi diei attribui solet*: Ut quòd Christus una parte diei Veneris in sepulcro jacuit, totus ille dies artificialis cum antecedente nocte, sepulturæ Christi deputatur: similiter quòd diei Dominici nocte in corde terræ fuit, non tantùm nox, sed etiam dies artificialis sequens eidem sepulturæ Christi deputatur. Talis synecdoche etiam in aliis scriptis occurrit, ut in Pandectis seu Digestis Juris Civilis, lib. 2. tit. 12. *De feriis & dilationibus & diversis temporibus*, l. 8. Paulus Jurisconsultus ait: *More Romano dies à media nocte incipit, & sequentis noctis media parte finitur: Itaq; quidquid in his viginti quatuor horis (id est, duabus dimidiatis noctibus, & luce media) actum est, perinde est quasi quavis hora lucis actum esset.*

Metaphoricas & Synecdochicas significationes vocis jam omitto, & ad opera secundi diei accedo.

Caput XVII.

In quo de aere & meteoris in eo.

OPERA à Deo die primo mundi facta, explicata sunt hactenus. Secundi diei opus fuit *Expansum*, de quo Moses agit Genes. 1. v. 6, 7, 8. *Dixit Deus, esto expansum inter aquas, ut sit distinguens inter aquas unas & alteras. Fecit ergo Deus hoc expansum, &c.* EXPANSVM istud non idem sonat quod στερέωμα Græcis & firmamentum Latinis. Hebræum enim nomen רקיע significat aliquid diductum, extensum, expansum instar pellis, cortinæ, tentorij vel metalli in laminam. Per hoc expansum autem intelligitur elementum aëris seu aër, ut manifestum est ex eo, quòd distinguat aquas superiores ab inferioribus, id quod proprium est aëris. Nominatur etiam *cœlum* & ἄηρ καὶ οὐρανός *hoc cœlum*.

Aquæ superiores, non sunt aquæ quædam cœlestes supra cœlum stellatum, quæ de natura cœli sint. Nec enim recipiendum commentum *cœli crystallini*, quod forsitan inde ortum, quòd cùm ii qui aquas supra cœlum stellatum collocant, non possent comprehendere, quomodo aquæ materiales, quæ suâ naturâ sunt corruptibiles, possent esse supra sphæras cœlestes, supra planetas & stellas; putarint aquas illas esse induratas & conversas in crystallum: nam crystallus fit ex glacie, & glacies ex aqua. Quicquid autem est supra Lunam, non est subjectum tali corruptioni & mutationi, quali obnoxium est id quod est sub Luna. Nec facit ad tuendum cœlum crystallinum, quod dicitur Gen. 7. ver. 11. *cataractas cœli se aperuisse ut esset imber super terram, quadraginta dies & quadraginta noctes*: Et Psal. 147. 4. *Laudate eum cœli cœlorum & aquæ quæ supra cœlum sunt*: Nam *cataractæ cœli* sunt specus nubium & densæ nubes pluviæ in aëre, vehementiâ summâ aquas eructantes tanquam sublatis obturaculis: & *aquæ supra cœlum* sunt nubes pluviæ & alia meteora aërea supra hoc cœlum, id est, quæ suprà in aëre fiunt, seu in supera parte hujus expansi.

Quomodo autem meteora in aëre salutariter à nobis considerari debeant, in aliquot exemplis videbimus, veluti in *nube, pluvia, rore, grandine, vento, fulgetro, tonitru*: De illis in genere dicitur Psal. 148. 8. quòd serviant voluntati & nutui divino ad laudem Dei; *Laudate Iehovam ignis & grando, nix & exhalatio, ventus turbineus efficiens verbum ejus.*

Nubes, est corpus vel ex copioso vapore è locis humentibus in sublime adscendente, vel ex maximè humidis partibus aëris in media aëris regione concretum, quòd à Deo à quo excitatum est, in aëre suspensum tenetur. Breviter: *Nubes*, est vapor humidus & addensatus qui in media aëris regione à frigore circumstante constrictus & quasi congelatus pendet. Hanc definitionem suppeditat consideratio caliginis sub pedibus Dei, Psal. 18. v. 10. vapores enim in sublime elevati, vel maximè humidæ aëris partes condensatæ, quæ gemina materia est ex qua nubes generantur & constant, caliginosum aërem efficiunt. Vapores autem copiosi ex mari adscendunt, unde aquæ maris sunt velut radices nubium, Job. 36. v. 30.

Quod ad causas efficientes attinet, nubes sunt opus Dei: nam illarum causa efficiens princeps est Deus ipse: hoc docetur eo, quòd Psal. 18. v. 10. Jehova dicitur cœlos inclinasse & descendisse, id est, cœlum nubibus operuisse, quod clariùs docetur Gen. 9. vers. 14. ubi dicit Deus *se nube terram ob nubilaturum*. Job. 26. v. 8, 9. *Iehova ligat aquas in densis nubibus suis; adeò ut non findatur nubes sub eis. Continet superficiem solij* (id est, cœli,) *expandit ad illud nubem suam.* Et cap. 37. vers. 15. ait Elihu ad Jobum; *Nostine de libramentis densæ nubis, mirabilia Dei perfecti scientiis?* quasi dicat, potesne judicare de admirabili opere Dei, quo nubes velut æquilibrio in aëre suspendit? Et cap. 38 vers. 9. Deus ipse ac Jobum dicit, *Vbinam eras quum ponerem nubem indumentum maris: & caliginem cunabula ejus?* Psal. 104. vers. 3. legitur de Jehova; *Qui contignat in aquis cœnacula sua* (id est, regionem aëris, velut in cœnacula nubibus distinctam:) *qui disponit densas nubes in vehiculum suum.* Et Psalm. 105. vers. 29. *Expandit nubem pro tegumento.* Et Psal. 135. vers. 7. & Jer. 51. vers. 16. *Facit ut adscendant vapores seu nubes ab extremitate terræ.* Et Psalm. 147. v. 8. *Qui obtegit cœlos densis nubibus.* Ezech. 32. v. 7. *Solem nube operiam.*

Causa nubium instrumentalis est *primò* frigus accedens & superveniens vaporibus in sublime elevatis, cujus vi illi condensantur. Premente enim frigore concrescit paulatim vapor ac tandem in nubem cogitur.

Deinde, ministrant Deo in nubibus excitandis etiam ventus, Sol & reliqua astra, vapores illos è locis humentibus ad mediam aëris regionem elevantia: quemadmodum eidem serviunt in nubibus discutiendis, ut colligi potest ex Job. 37. vers. 8, 9, 10. ubi Elihu ad Jobum dicit: *E suo penetrali prodit turbo; & à dispergentibus frigus. A flatu suo Deus fortis edit glaciem; & latitudinem aquarum coarctat. Etiam pro irrigatione fatigat densam nubem; dispergit nubem lucis suæ.*

Fines seu causæ finales nubium sunt aliquot.

I. Nubes sunt veluti utres quidam cœlestes, in sublimi suspensi ad gestandas & continendas ad tempus aquas, vel ad irriganda omnia quæ humore indigent ad fœcunditatem, vel ad aquas effundendas, quando Domino visum est aut beneficiis cumulare, aut judicijs visitare homines, Job. 36. 27, 28. *Subtrahit stillas aquarum, quæ fundebant pluviam ad calamitatem ejus: Quum fluerent superiores nubes; stillarent super homines multos.* Unde etiam comparantur cataractis specubusque aquas è cœlo vehementia summâ eructantibus, tanquam ablatis obthuraculis; ut legitur Genes. 7. vers. 11, 12. *cataractæ cœli se aperuerunt, Vt esset imber ille super terram, quadraginta dies & quadraginta noctes.*

II. Nubes in magnis caloribus æstivis nos, omniaque hæc inferiora à nimio Solis æstu & ardore defendunt, tanquam pulcherrimum latissimumque velum oppansum, Job. 36. vers. 29. *Si etiam consideret homo extensiones densarum nubium, fragores in tugurio illius.* Et vers. 32. *Manibus obtegit lucem, & interdicit ipsi propter intercedentem; Indicans in eum benevolentiam suam, &c.* Nubes ab ardore Solis nos defendentes admonent nos de umbraculo, quod Deus adversus æstum malorum spiritualium nobis præbet, de quo Psalm. 91. vers. 12. *Qui considet in latibulo Excelsi, in umbra omnipotentis indesinenter*

pernoctat. Apoc. 7. v. 15. *Qui insidet throno, proteget eos umbraculo: nec in eos cadet Sol, neque æstus.*

III. Nubes prognostica seu præsagia temporum suppeditant: Nam quum in cacuminibus montium consident, hyemabit. Nube gravida candicante, grando imminebit. Istud nos admonet de prognosticis malorum quæ ob peccata hominibus impendent.

IV. Nubes sunt testimonia ac signa præsentiæ, potentiæ & gloriæ Dei, ad protectionem & consolationem piorum & ad declarandam illis divinam gratiam, Exod. 13. vers. 21. Columnâ nubis Deus præsentem declaravit se populo Israëlitico ex Ægyptiaca servitute educto, Exod. 16. vers. 10. Gloria Jehovæ apparuit in nube, Exod. 19. vers. 9. Sic ait Jehova; *Ecce ego venturus sum ad te in densa hac nube, ut audiat hic populus, quum alloquar te, etiamque tibi fidant in seculum.* 2. Chronic. 5. vers. 13, 14. *Fuit, inquam, pariter clangentibus & Musicis edentibus concentum unum laudando & celebrando Iehovam, quum efferrent concentum tubis & cymbalis ac instrumentis musicis, quumque laudarent Iehovam, quia bonus est, quia in seculum benignitas ejus: ut intus domum Iehovæ impleret nubes: Adeo ut non possent Sacerdotes consistere ad ministrandum propter illam nubem: quod implevisset gloria Iehovæ Domum Dei,* & cap. 7. 1, 2. Quin etiam in aëre pendentes nubes sunt insigne gloriæ Dei documentum: quid enim esse mirabilius potest aquis in cœlo stantibus?

V. Serviunt ad exhibenda nobis sacramenta federis à Deo nobiscum initi. Genes. 9. vers. 13. *Arcum meum ponam in nubibus.* 1. Corinth. 10. 2. *baptizati sunt in nube & mari.*

Nubes quarum rerum imago sint.

VI. Nubes repræsentant similitudine & imagine quadam differentiam inter homines, ac in-primis inter eos qui alios docent. Quemadmodum enim ex nubibus quædam sunt ficciores & evanidæ atque infœcundæ, quæ tametsi pluviis ventis incitentur, non effundunt imbres, sed in aëris naturam facessunt; aliæ sunt irriguo quodam humore scatentes, proindeque fœcundæ & ad pariendam pluviam idoneæ: Ita hominum quidam scientiæ opinione turgēt, & magnam quandam scientiam jactant, sed intus nihil habent, nisi vel prorsus vanum vel magnopere noxium, quamvis magni cujusdam boni speciem præ se ferant: alii autem ψευδώνυμοι prosunt aliis salutaribus documentis. De priore genere dicitur Proverb. 25. vers. 14. *Velut vapores & ventus, quibus non est pluvia; est vir qui se jactat de dono falso.* Sententia est; Jactator chrestologus, qui montes auri & argenti pollicetur, & nihil (ut ille Antiochus δίδων propterea nominatus) est velut nubes sine aquis. Et in epistola Judæ fratris Jacobi vers. 12. dicitur de hominibus profanis: *Hi sunt in agapis vestris maculæ, dum vobiscum conviviantur, securè seipsos pascentes, nubes aquâ carentes, ventis circumactæ,* id est, plurimum speciei habent afficiendis imperitorum animis, sed veritatis & (ut ita dicam) substantiæ nihil, ideo ventis dissipantur.

De posteriore genere dicitur Deut. 32. v. 2. *Stillet tanquam pluvia disciplina mea.* Nam doctores nubi, doctrina illorum pluviæ comparatur. Hebr 12. vers. 1. *Proinde nos quoque, cùm tanta nos circumstet testium nubes, abjecto omni pondere, & peccato ad nos circumcingendos proclivi, per tolerantiam propositum nobis stadium decurramus.* Quapropter nubes aquâ carentes cautioni nostræ serviunt, ut meminerimus quid nobis fugiendum: nubes autem fœcundæ nos admonent, ut talibus adhæreamus hominibus, à quibus multum boni discamus, & ut nos quoque stillemus aliis pluviam salutaris doctrinæ & exempli.

VII. Nubes serviunt Christo Domino & fidelibus ejus pro vehiculis. Nam Christo adscendente in cœ-
A lum, *nubes susceptum eum abstulit ab oculis discipulorum,* ut legitur Actor. 1. v. 9. In nubibus cœli idem Christus veniet judicatum vivos & mortuos, ut ipsemet prædixit, Matth. 26. vers. 46. Sic dicitur Apoc. 1. vers. 7. *Ecce venit cum nubibus.* Apoc. 10. vers. 1. vidit Johannes *Angelum validum,* id est, Christum, *descendentem de cœlo,* id est, patefacientem arcana cœlestia, *amictum nube.* Nos quoque in extremo die rapiemur in nubes, in occursum Domini in aëra, 1. Thess. 4. vers. 17.

Hæc de nube: sequitur de pluvia.

PLUVIA, est fluxus humidæ nubis, quæ à calore Solis paulatim soluta, aquam guttatim è media aëris regione demittit. Autor ejus est Deus ipse, Levit. 26. vers. 4. *dabo pluvias vestras.* Jobi 5. vers. 10. *Qui edit pluviam in superficie terræ.* Et cap. 37. vers. 5. *Quum nivi edicit,*
B *esto in terra, aut imbri ac pluviæ: mox imber pluviàque ejus adsunt.* Et cap. 38. vers. 28. *Estne pluviæ pater?* scilicet præter me. Ministrant Deo in pluviis efficiendis sidera & venti. Nam ad pluviam gignendam cœlestes influxus multum faciunt: unde quando Saturnus cum Jove jungitur in Cancro, Scorpione vel Piscibus signis Zodiaci verno tempore multi exsistunt imbres. Frequenter etiam interlunii & plenilunii diebus pluvia exsistit. Sic stellæ Suculæ orientes vel occidentes pluvias cient quas ob id Græci pluvio nomine *Hyadas* appellant: à Latinis *Suculæ* dicuntur quod instar suum luto delectari videantur: exoriuntur autem XII. Calend. Junij. Venti sæpè nubes cogunt & ex iisdem motu suo
C aquam excutiunt. Nam ut legitur Zach. 10. vers. 2. *Iehova efficit nimbos & pluviam imbriferam est editurus eis.* Exemplum 1. Reg. 18. vers. 45.

Pluviæ *finis naturalis* est ut variis hominum & animalium aliorum usibus serviant, terram fœcundando, ingentes calores æstivos mitigando, homines & animantia cætera & omnia terrâ nascentia recreando, ut herbæ crescant, fruges gignantur, arbores fruticesque vivant, &c. Levit. 26. vers. 4. *utrique dabo pluvias vestras tempore suo: edètque terra proventum suum & arbor agri edet fructum suum.* Jacob. 5. vers. 18. *Elias oravit & cœlum dedit pluviam, & terra produxit fructum suum.* Jesa. 30. vers. 23. *Tum dabit pluviam sementis tuæ quâ conseveris terram, adeò ut panis, proventus terræ sit uber & pinguis.* Psalm. 104. vers. 13, 14, 15, 16. Si *fines supernaturales* spe-
D ctemus, sunt pluviæ testimonium bonitatis & providentiæ Dei erga homines & animalia cætera. Boni enim patrisfamiliâs est domesticis suis prospicere de rebus omnibus necessariis; quod Deus facit etiam pluviam dando. Quò pertinet illud Pauli Actor. 14. vers. 17. *Deus non passus est se esse expertem testimonij, bona tribuendo, dans nobis cœlitus pluvias ac præstituta tempora fructibus perferendis, implens cibo delectatione corda nostra.* Et Matt. 5. vers. 45. *Facit ut Sol suus exoriatur super malos ac bonos & pluit super justos & injustos.* E contrario indicium est iræ Dei, adversus homines propter peccata, si Deus diu nullam det pluviam quâ valdè opus erat, unde magnam siccitatem, rerum omnium penuriam & famem interritumque hominum & pecudum sequi necesse est, juxta comminationem divinam Deuter. 28. vers.
E 15, 23, 24. *Si non auscultaveris vocis Iehovæ Dei tui, &c. erunt cœli tui qui sunt supra caput tuum, ænei: & terra quæ subest tibi, ferrea.* Et Jesa. 5. vers. 6. *nubibus interdicam, ne demittant in eam pluviam.* Ita per triennium factum est in Israële tempore Regis Davidis 2 Samuel. 21. & tempore Eliæ Prophetæ tribus annis & sex mensibus 1. Regum. 17. vers. 1. Luc. 4. vers. 25. *clausum fuit cœlum ad tres annos & sex menses, adeò ut fuerit fames magna per totam regionem.* Jacob. 5. vers. 17. Jerem. 14. vers. 4. *Eo quod non fuerit pluvia in terra, erubescentes agricolæ operient caput suum.*

Pro-

Digitized by Google

Proinde pluviæ necessitas & utilitas nos instigat ad veram pietatem & seriam invocationem Dei: quò pertinet quod dicitur Levit. 26. vers. 3, 4. *Si ambulaveritis in statutis meis, & mandata mea servantes feceritis ea: utique dabo pluvias vestras tempore suo, &c.* Deuteron. 11. vers. 13, 14. *Si seriò auscultaveritis præceptis meis quæ ego præcipio vobis hodie: diligendo Iehovam Deum vestrum & colendo eum ex toto corde vestro ex toto animo vestro: Vt dem pluviam terræ vestræ tempore suo, tempestivam & serotinam: sic colligas frumentum tuum, & mustum tuum, & oleum tuum.* & cap. 28 vers. 1, 12. *Si fideliter auscultaveris voci Iehovæ Dei, &c. aperiet tibi Iehova thesaurum suum optimum è cœlo, dando pluviam terræ tuæ tempore suo.* 1. Reg. 8. vers. 35, 36. Zachar. 10. vers. 1. *Petite à Iehova pluviam tempore serotino.*

Pluvia est etiam documentum sapientiæ Dei Jobi 28. vers. 23, 24, 25. & documentum potentiæ Dei vel in servandis illis quos vult servare, ut cum pluviam dedit post triennalem famem tempore Davidis & Prophetæ Eliæ: vel in perdendis illis ex justo judicio quos constituit perdere, ut cùm imber ruit è cœlo ad inducendum universale diluvium, Genes. 7. vers. 11, 12. Jobi 36. vers. 27, 28 cùm ad preces Samuelis pluit 1. Sam. 12. vers. 19, 20.

Pluvia frugifera nos incitat ad celebrandum Deum, ut ostendit Eliphaz Themanites Jobi 5. vers. 9, 10. *Qui facit res magnas, &c. qui edit pluviam in superficie terræ.* Sic dicitur Psal. 127. 7, 8. *Acclamate Iehovæ gratiarum actione, psallite Deo nostro cithara: Qui obtegit cœlos densis nubibus; qui comparat terræ pluviam.*

Pluvia insuper multarum rerum nos admonet. Est enim imago verbi Dei ejusque doctrinæ salutaris: sicut Moses ait Deuteron. 32. vers. 2. *Stillet tanquam pluvia disciplina mea, fluat tanquam ros sermo meus: ut tenues pluviæ super teneram herbam, & sicut imbres super adultam herbam:* Et Deus ipse Jesa. 55. vers. 10, 11. *Quum descendit pluvia aut nix de cœlo, rursus illuc non revertitur sed inebriat terram ipsam, facitque ut pariat ipsa & producat: ut edat semen satori, & panem comedenti: Sic erit verbum meum quod egressum fuerit ex ore meo, non revertetur ad me vacuum, sed faciet id quo delector, &c.* Quem enim fructum profert pluvia tempestiva in terra: eum profert verbum Dei & doctrina cœlestis in cordibus hominum.

Quin etiam imago est hominis salutaria documenta ac consilia dantis aliis; sicut Jobus de se dicit cap. 29. vers. 23. *Exspectabant tanquam pluviam me: & os suum diducebant, ut ad pluviam serotinam.* In primis est imago doctorum Evangelii de Christo, Mich. 5. vers. 7. *erunt ut tenues pluviæ super herbam.*

Est imago benedictionis quam piis hominibus Deus confert in Christo, ut dicitur Psalm. 72. 6, 7. *Vt quum descendit pluvia super sectam herbam: quum imbres, irrigatio terræ: Florebit temporibus ejus justus.* Hose. 6. vers. 3. *adveniet ut pluvia nobis tanquam serotina & tempestiva terræ.*

Est nota vultus indignabundi seu indignationis provocatæ linguâ simulantis, Proverb. 25. 23. *Vt Cæcias gignit pluviam, ita vultum indignabundum lingua simulantis.*

Pluvia intempestiva & noxia qualis est pluvia tempore messis quo serenitas expetitur, est imago honoris delati homini stolido, Proverb. 26. 1. *Vt nix æstati, & ut pluvia messi: ita non convenit stulto honor.*

Pluvia in-primis impetuosa ac gravis, est imago calamitatum quæ in homines incidunt; quo sensu in senectute dicuntur *recurrere densæ nubes post pluviam*, in libro Ecclesiastæ Salomonis cap. 12. vers. 2. In senectute enim homines, calamitates subinde succedunt aliæ aliis. Sic Matth. 7. vers. 26, 27. calamitates quibus hypocritæ obruuntur & evertuntur, comparantur pluviæ.

A Pluviæ imminentis sunt quædam signa naturalia ac præsagia, quæ nequaquam sunt contemnenda: naturæ enim autor & hominum parens Deus ea ordinavit ob hominum commodum, ut illi cavere possint incommoda & rursus observare opportunitates commodas agriculturæ, navigationi, peregrinationi, aliisque negotiis vitæ humanæ. Signa illa ac præsagia sumuntur à rebus vel *inanimatis*, vel *animatis*. *Ab inanimatis*, ut quando ante ortum Solis nubes expallescunt, vel nigræ rubentibus intermiscentur, pluviam portendunt. *Ab animatis*, ut si ranæ rhetoricentur & ultra solitum vocales sint, si fulicæ matutinum clangorem edant, &c. Alia plurima videantur in Plinio & aliis rerum naturalium scriptoribus. *Pluviæ imminentis signa.*

B Hoc etiam ad spiritualem usum pertinet. Nam si tempestatis signa observamus propter corporales commoditates vitæ humanæ: multò magis signa temporum observanda, quæ ad juvandum animarum nostrarum salutem æternam Deus exhibet, ne similes evadamus Pharisæis & Sadducæis hypocritis, quibus signum postulantibus è cœlo, Christus respondit Matt. 16. vers. 2, 3. *Quando serum est diei, dicitis, Serenitas erit: rubet enim cœlum. Et manè, hodie erit tempestas: rubet enim cœlum triste. Hypocritæ, faciem quidem cœli nostis discernere, signa verò temporum illorum non potestis?*

Sic fuit de pluvia: sequitur de rore.

C ROS, est vapor subtilior & tenuior, qui levi & miti frigore in terræ aut herbarum superficie à Deo compactus est, tum ad eas fovendum recreandumque à flacciditate æstu contracta, tum ad juvandam terræ fœcunditatem, tum etiam ad aërem ipsum, in quo versamur, refrigerandum.

Est à Deo, ut causâ omnium primâ, sicut dicitur Jobi 38. 28 *Quis genuit guttas roris?* scilicet præter me. *Guttæ roris* vocantur; quia ros leni frigore concrescit & exoriente Sole in stillas & guttas aquæ dissolvitur quæ herbis insident.

Æstate fieri solet, si qua nempe nox tunc fuerit humidior: & manè apparet. Si valetior fuisset hic humor, factus esset nubes & pluvia: sed substitit in terræ superficie propter imbecillitatem exhalationis & suæ materiæ, Jobi 29. 19. *ros pernoctabit in ramo meo.*

D Ros autem est documentum sapientiæ ac scientiæ Dei, ut dicitur Proverb. 3. vers. 20. *Scientiâ ejus* (nempè Dei) *abyssi diffissæ sunt, & superiores nubes destillant rorem.* Est argumentum bonitatis Dei erga homines, quum in usum hominum fœcundet terram rore: unde Isaacus quum Jacobo benediceret ait. Genes. 27. vers. 30. *Det Deus ipse tibi de rore cœli, variaque pinguedine terræ, & copiam frumenti & musti:* & quum Esavo benediceret v. 41. *ecce pinguis soli erit habitatio tua & rore cœli perfusa supernè.* Et Moses quum benediceret tribui Josephi ait Deuter. 33. 13. *Benedicta Iehovæ sit terra ejus: à rebus pretiosis cœli, à rore & ab abysso subjacente:* Et toti populo Israelitico vers. 28. *Vt habitet Israel securè solus, fonte Iacobi, in terra frumenti & musti feraci: etiam cœlis ejus stillantibus rorem.* Sic ait Deus Zachar. 8. vers. 12. *terra edet proventum suum*
E *cœlique edunt rorem suum.* Ex adverso quum Deus prohibet ne ros longo tempore terrâ nascentia humectet, indicium est iræ Dei adversus homines. Unde Elias Propheta impio Regi Achabo dixit 1. Reg. 17. 1. *Vt vivit Iehova Deus Israelis ante quem adsto, non est futurus annis istis ros aut pluvia.* Et Deus Israelitis Chagg. 1. 10, 11. *Idcirco contra vos cohibentur cœli à rore, & terra cohibetur frumento suo, me advocante siccitatem super hanc terram, &c.* Insuper ros testatur potentiam Dei, ut manifestum est ex signo dato Gideoni Judic 6.

Digitized by Google

v 36. & sequentibus. Quemadmodum in eodem loco fuit sacramentum divini favoris & certæ liberationis populi Israelitici a tyrannide hostium.

Res quarum rerum imago sit.

Præterea ros est aliarum etiam multarum rerum imago. Est enim imago Christi, qui de se ait Hose. 14. 5. *Ero velut ros Israeli.* Consideremus rationes propter quas Christus rori se comparat. Ut ros existit sereno cœlo, quod observavit etiam Aristoteles lib. 1. Meteor. c. 10. Ita Christus benedictione suâ adest nobis, quum vultum serenum nobis ostendit, quum lucem faciei suæ super nos extollit, quum nos serenâ benignitate complectitur. Vt ros arva arentia & siccitate flaccidas herbas reficit & fovet: ita Christus pectora nostra naturâ arida, gratiâ Spiritus Sancti, quæ peccata remittit, gratiâ supernæ largitatis infusâ recreat & feracia bonorum operum reddit. Vt ros calores magnos temperat, & terram humectat, quo sementem ipsa reddat: ita Christus ignita diaboli tela, æstumque persequutionum refrigerat, ut fructum ipsi gratum, aliis utilem proferamus: sine rore Christi non potest ulla anima afferre frumēta. Vt ros in angusto loco cogitur, quemadmodum notat Aristot. lib 1. Meteor. cap 11. Ita Christus affatim rore Spiritus sui irrigat fideles, qui in angustiis & rebus adversis sunt constituti.

Deinde est imago verbi Dei & doctrinæ salvificę, sicut Moses ait Deut. 32. 2. *fluat tanquam ros sermo meus.*

Est imago multitudinis fidelium in novo Testamēto & regno Christi, Psal. 110. 3. *tibi aderit ros juventa tua*, id est, innumera multitudo electorum comparebit in Ecclesia tua, tanquam stillans ros è cœlo & sub auroram depluens. Inprimis est ros imago administrorum & doctorum Evangelii de Jesu Christo. Mich. 5. vers. 7. *Erunt reliquiæ Iacobi inter populos multos, sicut ros à Iehova*: nam ministris Evangelii tribuitur effectus verbi Dei tanquam si ipsi ros essent qui irrorant agrum Dei. Simile vide 2. Corinth. 2. vers. 15. & 1. Corinth. 3. vers. 6. *Apollos rigavit.*

Est imago omnis boni quod Deus fidelibus in Ecclesia copiose confert. Psal. 133. 3. *Vt ros Chermonis, ut qui descendit super montes Tzyonis: nam illic mandat Iehova benedictionem suam, vitam usque in seculum.*

Est imago benevolentiæ Principis seu Magistratus erga subditos, Prov. 19. v. 12. *Vt ros super herbam, benevolentia Regis.*

Est imago hominum impiorum, qui citò transeunt, Hose 13 v. 3. *Sunt ut nubes matutina & veluti ros manè stillans qui abit.*

Est imago pietatis hypocrytarum. Hose. 6. v. 4. *Quid facerem tibi Ephrajm? quid facerē tibi Iuda? quum benignitas vestra tanquam nubes matutina. & velut ros manè stillans abeat*, id est, sit inconstans & facilè evanescat.

Hac de rore: sequitur de grandine.

GRANDO χάλαζα Græcè, est pluvia in aëre inter descendendum conglaciata propter antiperistasin aëris calidi, frigiditate naturali sese contrahente.

Materia grandinis est nubes aquosa duriùs congelata propter ἀντιπερίστασιν caloris aëris. Nam quando descendit guttatim materia grandinis, tum in infima regione aëris magis ac magis congelatur, idq; propterea quod aëris calor, frigus nubis, ex cujus dissolutione grando fit, intra nubem pellit & constringit.

Causa efficiens princeps est DEVS. De his causis dicitur Psal. 147. v. 17 *Dejicit gelu suum tanquam frusta* (seu buccellas, ut versio Vulgata habet,) *coram frigore ejus quis consistat?* Guttæ enim ex dissoluta aquosa nube decidentes, nimio suo frigore propter ἀντιπερίστασιν aëris calidi magis unitæ, condensantur, & ideo quasi in frustula formantur.

A *Finis grandinis proximus*, est quòd sit ordinata à Deo ad exsequutionem justissimorum judiciorum ejus lędendo fruges, arbores & animalia atque ita & homines, propter peccatum: sic ut grando sit testimonium iræ Dei contra peccatum & justitiæ in puniendo peccato. De hoc fine dicit Deus Jobo cap. 38. ver. 22. 23. *Pervenistine ad thesauros nivis? an in thesauros grandinis inspectionem habes? Quæ cohibeo ad tempus angustiæ, ad diem conflictus & belli?* Vltimus finis est gloria DEI: ideo Psalm. 148. v. 8 hortatur Psaltes inter alias res creatas etiam grandinem ad laudandum Deum: *Laudate Iehovam ignis & grando, nix & exhalatio.*

Exempla grandinis Exod. 9. v. 17, 18, 19. *Adhuc tu teipsum extollis*, (ait Jehova ad Pharaonem,) *in populum meum, ut non dimittas eos? Ecce ego demittam pluviam sub*
B *hoc tempus cras, grandinem gravem valdè, cui par non fuit in Ægypto ex quo die fundata fuit usque adhuc. Nunc itaque mitte congregatum pecus tuum & quicquid est tibi in agro, quicunque homo aut jumentum invenietur in agro, neque receptus fuerit in domum, simul ac descenderit super eos hac grando, morientur.* Et vers. 22, 23, 24, 25, 26. *Edixit Iehova Mosi, extende manum tuam versus cælum, ut sit grando in tota terra Ægyptiorum super homines & super jumenta, & super omnes herbas agri quæ sunt in terra Ægyptiorum. Itaque extendit Moses baculum suum versus cœlum, & Iehova edidit sonos & grandinem, adeò ut obiret ignis per terram: & demisit Deus pluviam cum grandine super terram Ægyptiorum. Fuitque grando, in qua permistus ignis sese accendebat, grando gravis admodum, cui par non exstitit in tota terra Æ-*
C *gypti, ex quo fuit gens in illis. Et percussit illa grando in tota terra Ægyptiorum quicquid exstabat in agro, tam hominis quàm jumenta: omnem quoque herbam agri læsit illa grando, & omnem arborem agri confregit. Tantummodo in terra Gosbenis, ubi erant filij Israelis, non fuit grando.* Idem exemplum repetitur Psalm. 78. vers. 47. *Occidit grandine vites eorum:* Et vers. 48. *Dedidit etiam eidem grandini bruta eorum.* Et Psalm. 105. vers. 32. *Reddiderat pluvias eorum grandinem*: & vers. 33. *Quibus percussit vites illorum & ficus illorum; confregitque arbores termini illorum.*

Josu. 10. v. 11. quum hostes populi Israelis *fugerent à facie Israelis, dejecit Iehova in eos lapides magnos è cælis Hazekam usque, quibus moriebantur: plures fuerunt qui moriebantur lapidibus illis grandinis, quàm quos occiderunt filij Is-*
D *raelis gladio.*

Chagg. 2. vers. 17. dicit Deus ad populum ex captivitate Babylonica reducem: *Percussi vos uredine, & rubigine, ac grandine, totum opus manuum vestrarum, & nullus apud vos ad me venit.*

In Apocalypsi Johannis prædicta est grando ingens quam Deus contumacibus immissurus erat; ut capite octavo vers. 7. *Primus igitur Angelus clanxit, & facta est grando & ignis, mista sanguine, projectaque sunt in terram: & tertia pars arborum exusta est, & omne gramen viride exustum.* Et cap. 11. vers. 19. *Tunc apertum est templum Dei in cœlo, & visa est Arca federis ipsius in ejus templo: & facta sunt fulgura, & voces & tonitrua, & terra-motus & grando magna.* Et cap. 16. vers. 12. *Et grando magna, quasi talenti*
E *pondo descendit è cœlo in homines: & blasphemarunt Deum homines propter plagam grandinis, quoniam magna fuit ejus plaga vehementer.*

In Marcomannos & Quados, quorum nongenta septuaginta millia erant, Christianis qui in exercitu M. Antonini Philosophi Imperatoris Romani erant preces ad Deum fundentibus, grando ignea cecidit & victoriam Imperatori Romanorum comparavit: Vide Justinum Martyrem pag. 82.

Basilius Magnus in explicatione Psalmi 28. ait: *In pugnis non ita pridem gestis, barbaros populos ad Septentrionem spectantes, in que nos impetum facientes, grandine ac igni*

Deus

Digitized by Google

Deus ad internecionem redegit. Quin & Persas, qui se urbibus nostris potituros spem animo conceperant, his ipsis obstaculis remoratus est: & alios quidem interemit, alios verò ad annunciandum, quæ viderant, domum remisit.

Qumque grandinis plaga sit magna per metaphoram ac similitudinem quandam exercitus hostilis omnia obvia proterens & perdens grandini comparatur, ut Jesa. 28. v. 2. de Schalmanesere rege Assyrio & copiis ipsius dicitur: *Ecce robustus & fortis Domino, similis inundationi grandinis.*

Et quævis horribilia judicia Dei comparantur grandini, ut Jesa. 28. 17. *Disponam enim judicium ad lineam, & justitiam ad perpendiculum, ut excernat grando receptum fallacia.*

Tantum de grandine: sequitur de vento.

VENTUS, est exhalatio sicca copiosa, à terra sursum tendens, quæ ex ordinatione & voluntate Dei repressa ab ocourrente nube frigida in media regione aëris, & succedente nova exhalatione per aërem obliquè propulsa, lateraliter in locum oppositum loco unde flare incipit, fertur & spirat, ad varios fines divinitus ordinatos.

Materia igitur venti: est exhalatio sicca copiosa, à terra sursum tendens; sicca autem dicitur κατ' ὑπεροχὴν, non quòd nullum habeat humorem, sed quia siccitas prædominatur. Materia igitur venti non est ipse aër commotus seu fluens: nam omnium meteororum materia sunt exhalationes, vel siccæ, e terra; vel humidæ, ex aquis.

Causa efficiens venti alia est *supernaturalis*, alia *naturalis*. *Supernaturalis* seu prima causa est Deus, qui excitat & producit, qui flare jubet ventos: *Naturalis* est gemina, nempe nubes frigida occurrens vaporibus in media aëris regione, & successio novæ exhalationis copiosæ impedientis rectum descensum aut reditum exhalationis antea in sublime elevatæ. Hoc docet Scriptura Psal. 135. 6, 7. *Quicquid placet sibi Iehova facit; in cœlis ac in terra, per maria & omnes abyssos, Faciens ut adscendant vapores ab extremitate terræ; fulgura cum pluvia facit, depromit ventum è thesauris suis*, id est, specubus & locis abditis, in quibus velut thesauris continet ventos Deus. Idem repetitur Jer. 10. v. 13. & cap. 51. v. 16. *Effert vapores ab extremitate terræ. fulgura cum ipsa pluvia facit, & profert ventum è thesauris suis.* De supernaturali causa efficiente plura exstant Scripturæ testimonia, veluti Exod. 10. v. 13. *Iehova adduxit Eurum in eam terram.* Et v. 19. *Immisit Iehova ex adverso ventum Occidentalem vehementem valdè.* Num. 11 v. 31. *Ventus profectus à Iehova, abripuit coturnices à mari & dissevit ad castra*, Amos 4. v. 13. Deus dicitur *creator venti*. Jon. 1. v. 4. *Iehova injecit ventum magnum in mare.* Psal. 18. v. 11. dicitur, *Deum equitare super Cherubinis & volare super alis venti.* Et Psal. 104. v. 3. *Deus itat super alas venti.*

Forma venti est obliquus motus exhalationis lateraliter propulsæ ex loco, unde flare cœpit, in locum oppositum. Ideo quidam ventum ajunt nihil aliud esse quàm motum, propulsionem & agitationem exhalationis, quasi ventus esset tantùm affectio exhalationis. Sed istud repugnat Scripturæ Sacræ & veritati naturali. Nam Scriptura dicit, quòd ventus spirat seu flat: ventus igitur non est tantùm accidens, nempe, motio quædam, sed corpus habens motum.

Fines venti sunt plures. Nam *primò* ordinatus est ventus à Deo ad repurgandum aërem & ad recreanda fovendaque corpora animata & omnia terrâ nascentia maturanda. Sic post siccitatem triennalem ad preces Eliæ cœli obscurati sunt nubibus & vento, unde fuit pluvia magna, 1. Reg. 18. v. 45.

Deinde, immittitur à Deo ad conferendum beneficia miraculosa in Ecclesiam suam: Sic enim tempore diluvii *transmisit Deus ventum super terram, ut sedarentur aquæ*, Gen. 8. v. 1. & quum populum Israëliticum educeret ex Ægypto, *abigens mare ipsum Euro vehemente tota illa nocte, redegit mare in siccum.* Exod. 14. v. 21. Imò etiam ad preces piorum in improbos homines, ut Exod. 10. v. 19. quum Moses supplex orasset, *immisit ex adverso Iehova ventum occidentalem vehementem valdè, qui exportavit locustas illas, quibus cooperta erat Ægyptus, & defixit eas in mare algosum.*

Tertiò, servit ventus Deo ad judicia ipsius in mortales exsequenda; ut Exod. 10. v. 13. *Extendente Mose baculum suum contra terram Ægyptiorum Iehova adduxit Eurum in eam terram toto die illo & totâ illâ nocte; mane erat, quum Eurus ille apportavit locustas super universam terram* B *Ægyptiorum* Job. 1. v. 19. *Ecce ventus magnus venit a plaga deserti, quo impetente quatuor angulos domus, corruit illa super pueros, ita ut mortui sint.* Jon. 1. v. 4. *Iehova injecit ventum magnum in mare, fuitque procella magna in mari, adeò ut navem illam cogitarent fractum iri.*

Quartò, ventus est signum præsentiæ potentiæque Dei, ut Psal. 18. 11. docetur. Act. 2. v. 1, 2. *Quum advenisset dies Pentecostes, erant omnes concorditer eodem loci. Tum exstitit repentè sonitus è cœlo tanquam ruentis flatus violenti, qui replevit totam domum ubi erant considentes.* Hoc symbolum erat effusi è cœlo S. Sancti, & virtutis ejus. Sicut enim ventus homines recreat: ita S. Sanctus electos regenerat. Deinde sicut ventum nemo impedire potest, quò minus ubicunque vult spiret: ita Spiritui sancto in servis suis loquenti nemo potest obsistere.

C *Quintò*, ventus variarum rerum imago est, de quibus nos salutariter admonet. Nam *sicut ventus quò vult spirat, & sonum ejus audis, sed nescis unde veniat & quò vadat: ita est quisquis genitus est ex Spiritu, ut legitur* Johan. 3. v. 8. Sententia est; Quemadmodum ventus libero & vago impetu spirat: ita etiam Spiritus Dei, quos vult regenerat. *Deinde*, sicut ventus orbem perflans, solo adesse sono cognoscitur, nec cernitur ulli, sed tenuissimâ quâdam aurâ corpora humana tangens; operationis suæ imprimit sensum: Ita Spiritus sanctus regenerans virtute suâ ab hominibus regenitis percipitur. *Tertiò*, sicut homines ignorant, unde ventus spiret, & quò vadat: Ita etiam ignorant modum, quo Spiritus S. eos regenerat. Etsi enim perspicimus in hominis regeneratione Spiritus Dei motum & actionem, sicut D venti in hac terrestri & externa vita: tamen modus est reconditus. Motum regenerationis spiritualiter sentimus: modum nescimus. Ita opera naturæ serviunt nobis ad consideranda opera gratiæ.

Vetus quarum rerum imago sit.

Postea ventus est imago sanctorum Angelorum. Sic enim legitur Zach. 6. 5. *Hi quatuor sunt venti cœlorum procedentes inde ubi constiterant apud dominatorem totius terræ*, id est, Angeli ex quatuor cœli partibus se sistentes Deo & ab illo excurrentes ad exsequenda mandata illius celerrimè, non secus ac si rapidissimi venti essent: ut suo exemplo nos incitent ad promtè capessenda jussa Dei.

E Præterea ventus est imago publicarum calamitatum quæ propter peccata humanum genus pervadunt, tanquam ventus: sicut legitur Apocal. 7. 1. *Postea vidi quatuor Angelos insistentes quatuor Angulis terræ κρατοῦντας, tenentes* (seu retinentes) *quatuor ventos terræ, ne eflaret ventus super terram, neque super mare, neque in ullam arborem.* Sunt qui hoc loco per ventum intelligunt auram salutaris doctrinæ, cujus cursum diaboli impediant. Alii, præcones Evangelii, quos Antichristus per suos administros ubique locorum prohibebit flare, id est, annunciare puram Evangelii doctrinam. Sed hæc interpretatio aliena est. Nam ut contextus satis ostendit

Explicatio loci Apoc. 7. v. 1.

Digitized by Google

dit, per quatuor illos ventos intelligendæ sunt calamitates publicæ, quæ impiis in omnibus mundi partibus immittendæ erant ab Angelis exsequutoribus judiciorum Dei, qui accincti jam erant ad immittendas calamitates illas publicas in mundum tanquam ventos, sed tamen tantisper retinentes illas mandato Christi Domini, qui est Angelus ille federis, donec piis Deo fideliter servientibus cautum & prospectum esset, ut è flagellis mundi istius impii eximerentur. Hanc interpretationem veram esse ostendunt sequentia, ubi v. 2. & 3. Iohannes dicit: *Et vidi alium Angelum adscendentem ab ortu solis, habentem sigillum Dei vivi: qui acclamavit voce magna quatuor illis Angelis quibus datum est lædere terram & mare; Dicens, Ne lædite terram, neque mare, neque arbores*, nempe *ventis illis*, id est, afflictionibus gravissimis, quos aliquantisper retinere jussi sunt, *quousque obsignaverimus servos Dei nostri in frontibus suis*. Administri enim judiciorum Dei non prius ea exsequuntur nec exsequi possunt, donec præcipiat Deus.

Unde etiam Ezech. 1. 4. *Ventus turbineus* est imago exercitus hostilis ex improviso impressionem facientis & absque impedimento omnia devastantis. Quin omnis calamitas subita & cui resisti non potest, comparatur nimbo furenti, maximâ vi irrumpenti subitò. Quò referri debet, quod Prov. 1. 24. & seq. denunciatur contemptoribus sapientiæ Dei: *Quandoquidem invito & renuitis, extendo manum meam & nemo advertit: sed abstrahitis vos ab omni consilio meo, & correctioni meæ non acquiescitis: Ego quoque in calamitate vestra ridebo, subsannabo quum advenerit id quod expavescitis: Quum advenerit tanquam fremebunda vastatio id quod expavescitis, & calamitas vestra tanquam turbo adventaverit: quum irruerit in vos oppressio & angustia.* Sic Ies. 41. v. 16. *Ventus auferet eos, ac turbo disperget eos.* & c. 57. 17. *Quum clamaveris, eripiant te congregationes tuæ: atqui omnes eos tollet ventus, intercipiet vanitas.*

Aptissimè autem tum hostilis exercitus, tum vindicta divina comparatur vento procelloso: quia improbi sunt similes domui super arenam ædificatæ, quæ, si in eam flant & impingunt venti, cadit & est ruina ejus magna, Matth. 7. 27. Quia sunt similes luteo parieti, inepto tectorio obducto, qui si in eum ingruat ventus, subvertitur, ut locus Ezech. 13. 10, 11. docet: Quia sunt similes paleæ, quam dispellit ventus: ut dicitur Iob 21. 17. *Quoties sunt ut palea coram vento, & ut gluma quam surripit turbo?* & Psal. 1. v. 4. *Non ita improbi sunt; sed sicut gluma, quam dispellit ventus.*

Imò cujusq; hominis subita calamitas comparatur vento, ut Iob. 21. 18. *Improbi sunt ut palea coram vento, & ut gluma quam surripit turbo.* Et c. 30. 15. *Obversa est in me irruptio cum terrorum multitudine, prosequitur quasi ventus ingenuitatem meam.* Ier. 22. 22. *Omnes pastores tuos depascet ventus*, id est, auferet eos subita calamitas. Et c. 18. 17. *Euro dispergam illos coram inimico.*

Insuper ventus est imago vanitatis seu rei vanæ. Unde Scriptura Sacra sermonem vanum, irritum & futilem dicit esse ventum, ut Iob. 6. 26. ait, *An disceptando verba reputare debetis, & ventum eloquia desperati?* id est, an sermones meos censetis esse ventum, id est, nullius ponderis, nullius valoris, eò quòd tantopere afflictus sum, & in quasi desperato malo constitutus? Sic vita nostra est ventus, id est, brevis & mox evanitura instar venti qui transit & non redit. Iob. 7. 7. explicans suas ærumnas coram Deo ait, *Recordare ventū esse vitam meam*, id est, brevē & desituram instar venti, qui subitò transit & non redit. Iob. 15. 2. *respondere scientiam venti*, est oratione respondere evanidâ, ut est ventus, quæ nihil habet præter verba in ventos fugientia, ibidem, *implere Euro ventrē suū*, est intus in animo vanas ac fluctuantes cogitationes admittere, spe vanâ se implere. Hos.

A 12. 2. *Ephrajim depascitur ventum & persequitur Eurum*, id est, inani spe seipsum lactat & sectatur eam contentissimè. Proverb. 11. 29. *Qui conturbat domum suam possidebit ventum*, id est, faciet ut sua possessio in ventum abeat, sitq; totus vacuus Job. 30. 22. ait Iobus ad Deū: *Expenis me in ventum, et imponis me; & efficis ut diffluam substantiâ.* Ecclesiastæ 5. 16 est, eum *laborare vento*, qui frustra opes magno labore cumulaverit, quæ momento quasi ingruente vento dissipentur. Proverbialis loquendi forma, quâ vanitas laboris cumulandi opes terrenas explicatur. Unde & idololatria vento comparatur, Ier. 2. 24. ubi Ecclesia Ierosolymitana confertur *onagro feminæ, assuetæ deserto, quæ pro desiderio animæ suæ haurit ventum*, id est, non quiescit uno loco, sed huc illuc discurrit ad loca idololatriæ destinata: quid enim aliud est idololatria ideò quam ventus, quam vanitas? Quin etiam à
B vento comparatur, quia est res inanis & infructuosa, ut dicitur Oseæ 8. v. 7. *Qui vento seminaverint, turbinem metent.* Ier. 5. 13. esse ventus seu abire in ventum dicuntur, quorum sermones eventu ipso vani deprehenduntur. Et c. 14. 6. *onagros*, dicit Deus, *hausturos ventum*, id est, nihil habituros unde sitim & famem sedent.

Subministrat venti consideratio etiam morales nuthesias, ut Proverb. 25. 23. *Ut Cæcias ventus (inter Aquilonem & Orientem situs) gignit pluviam: ita vultum indignabundum lingua simulantis.* Hanc Cæciæ naturam esse ut nubilus & pluviosus sit, docet etiam Arist. lib. 2. meteor. cap. 9 unde proverbium, *Cæcias nubes.* Et Proverb. 27. 16 *abscondere ventum*, est frustra conari occultare rem quæ occultari nequit, sicut ventus abscondi
C nullâ ratione potest *Abscondentium contentiosam mulierem quisque absconderit ventum.* Sententia est, Contentiosa mulier seipsam exponit ignominiæ omnium ob libidinem contendendi, & nullâ ratione potest cohiberi ignominia illa, quin pervagetur in aures omnium. Eccles. c. 11. 4. ait: *Qui observat ventum, non seminabit:* Sententia est, non sunt in benefaciendo nectendæ moræ; nam qui spe majoris gratiæ meliores opportunitates exspectans, beneficia sua differt conferre in alios, tandem omne bene agēdi tempus amittit; quemadmodum agricolis, dum quemlibet ventum intuentur, tranquilliorem q; auram exspectant, sementim in crastinum semper reiicientes, non rarò sementis faciendæ tempus elabitur. Proinde ne metu ingratitudinis aut indignitatis pauperum, aut spe majorum facul-
D tatum quas sis consequuturus, ut postea eo commodius possis aliis benefacere, abstine à beneficentia erga pauperes: ne diffidentiâ utitor, ut manum à beneficentia in egenos retrahas; neve has aut illas excusationes obtendas, ignavos rusticos imitando; qui dum hæc aut illa causantur, justum sementis tempus sinunt effugere. Idem dictum proverbiale generaliter accommodari potest ad omnia, quæ ex officio sunt facienda absque procrastinatione. Ut qui ventum observat, qui metu venti hodie sementim facere recusaverit, cras quoque ob eandem causam sementim differat, ac deinceps per plures dies ventus vigeat, itaque præterierit interim sementis tempus, is nunquam seret: sic si quis pericula omnia aut incommoda, quæ in aliquo opere faciendo eventura sint, aut evenire pos-
E sint, velit attendere, nunquam quicquam aget. Qui non est hodie, cras minus aptus erit.

Eodem cap. v. 5. ait Ecclesiastes: *Quemadmodum ignoras quæ sit via venti, ut ignoras, quâ via ossium in utero gravida: ita ignoras opus ipsius Dei, quâ viâ faciat hæc omnia.* Sententia est: Quicunque aliquam benefaciendi aliis facultatem habes, ne differto benefacere: Nam ignoras, quid Deus facturus sit, an semper sit concessurus tibi, ut facultatem benefaciendi habeas, an verò in inopiam conjecturus.

nullus

Digitized by Google

Paulus Apost. Ephes. 4. 14. nos dehortatur ab amplectendis humanis doctrinis, quia illæ sunt ventus, id est, frivolæ, inanes: *Ne amplius, inquit, simus pueri, qui fluctuemus & circumferamur quovis vento doctrinæ.*

Sumit etiam Scriptura Sacra similitudines à vento ad eventus animi vel corporis repræsentandos, ut Jes. 7.2. narratur, Achabi regis Judææ & populi ejus animum à rumore de conspiratione Syrorum & Israëlitarum ita commotum fuisse, sicut commoventur arbores sylvæ à vento. Psalm. 83. 14. & Jes. 18. 2. de dissipatione multitudinis hostium Ecclesiæ Dei & persequutionum dicitur; *Agitabitur ut gluma montium coram vento & ut rota coram turbine*, Jes. 64. 10. *Diffluimus velut folium omnes nos, & iniquitates nostræ ut ventus auferunt nos.* Jerem. 13. 24. comminatur Deus impiis, B *Dispergam eos velut stipulam prætereuntem, ad ventum deserti.* Sic dubitationes quæ turbant animum precantis sunt similes ventis quibus fluctus maris agitatur, & jactatur, ut Jacob. 1. 6. dicitur: *Qui ambigit, similis est fluctui maris; qui ventis agitatur & jactatur.* Tentationes item, quibus probamur, ventis similes sunt. Ut enim venti irruentes in domum ædificatam super arenam, ideoque fundamento carentem, eam impellunt ut concidat: ita tentationes facilè pessundant animos instabiles, super hypocrisin ædificatos: ut Christus docet Matth. 7. v. 26, 27. *Quisquis audit ex me hos sermones, & eos non præstat assimilabitur viro fatuo qui ædificavit domum suam super arenam: Descendit autem pluvia, & venerunt flumina & flaverunt venti, & impegerunt in domum illam & cecidit, & fuit casus ejus magnus.* Et cap. 11. 7. negat Johannem Baptistam esse *arundinem, quæ vento agitetur*, id est, instabilem & tentationibus se huc illuc flecti patientem.

Denique venti consideratio suggerit etiam consolationis materiam, ut Jes. 32. 2. dicitur; *Et erit vir tanquam absconsio seu latibulum à vento*, hoc est, Christus Dominus erit spes & perfugium nostrum in his procellis injuriarum & persequutionum, quibus nos agitari necesse est, quamdiu in hoc mundo versamur. Tantum boni ad nos redit ex regimine Christi.

Tantum de finibus venti.

Porro venti sunt subjecti Christo, ut Deo & Domino suo, ideo voci & imperio ejus obtemperarunt, ut legitur Matth. 8. 26, 27. & Marc. 4. vers. 39, 40. Quapropter testimonium dederunt Christo, quod naturâ verus Deus sit. Vide Chrysostomum in Psalmum 96.

Sufficiat de vento: sequitur de fulgetro & tonitru.

FULGETRUM seu CORUSCATIO, est splendor flammæ emicantis, per totum aërem uno momento transcurrens, per intervalla, vel cum nullo vel cum parvo sonitu, ortus ex modica tenuique exhalatione in nube accensa. In Græca versione Psal. 18. dicitur τηλαύγησις, id est, splendor eminus apparens, longeque sparsus.

Definitio fulgetri seu coruscationis est petita ex his verbis Psal. 18. 13. *A splendore qui est ante eum nubes ejus transierunt.*

Ut autem reges anteambulones suos majestatis causâ habent: ita etiam Deo fulgetra veluti anteambulones serviunt in tempestatibus quas ciet. Similiter de igne anteambulone Dei dicitur Psalm. 50. 3. *Ignis ante ipsum consumit & circa ipsum procellosus valdè.*

Suntq; fulgetra sæpè noxia teneris præsertim herbulis, quas exsiccant, quia ignita sunt.

Tonitru est sonitus in aëre aut ex agitatione vaporis calidi & sicci, in nube frigida & humida propter A antiperistasin excitatus: aut ex ejusdem vaporis, è nube violenter fracta eruptione generatus: aut etiam nonnunquam ex nubium cavarũ collisione coortus.

De *Tonitru* agitur Psal. 29. 3. & sequentibus aliquot, in quibus describitur à causa efficiente, ab adjunctis, effectis & fine. Nam si *causam efficientem* requiras, est tonitru vox Dei fortis: is enim est qui tonat in cœlis & edit vocem suam, Psalm. 18. 14. Exod. 9. 23. Quod *adjuncta* attinet, est tonitru meteoron vehementissimum, superans vehementiâ suâ fragores, plausus, fremitus & strepitus etiam aquarum multarum: est meteoron potens & decorum. Si *effecta* intueamur, omnia etiam validissima frangit, veluti cedros, arbores procerissimas; crassissimas & maximè durabiles: firmissima quæque & quæ stabilia judicantur commovet, B exempli gratiâ, montes, ut exsiliant sicut vitulus aut pullus unicornium: cædit flammas ignis, id est, coruscationes, fulgetra, & fulgura quæ dissipat: perhorrefacit omnia animalia, non tantùm homines, sed etiam feras ac horrificas bestias desertum incolentes; unde & cervas, quantumvis præ angustia utantur difficiliore partu, abortire cogit, & feris trepidantibus in antra & latibula sua compulsis, sylvas denudat.

Finis tonitru est gloria potentiæ Dei, ut Psalmus vigesimus nonus docet. Sic Jobus c. 26. v. 14. ait *tonitru summa potentia ejus quis intelligat?* Quapropter Deus est etiam à filiis fortium, hoc est, à generosissimis & potentissimis quibusque glorificandus, laude extollendus, & humillimè adorandus. Eodem pertinet descri- C ptio tonitru quæ exstabit Jobi 37 ubi Elihu omnipotentiam Dei asserit consideratione tonitru, ut Jobum revocet ad humilitatem, cognitionem infirmitatis & ignorantiæ suæ, & ad dandam Deo laudem omnipotentiæ, bonitatis, justitiæ & misericordiæ. *Audite*, inquit Elihu, *diligenter conjunctam commotione vocem ejus & loquelam ex ore ejus prodeuntem*, (id est, tonitru.) *Sub omnes cælos dirigit eam, & lucem suam* (id est, fulgetra lucida) *ad oras terræ. Post eam rugit sonus, tonat voce excellentiæ suæ; neque differt illa, quum audienda est vox ejus.*) Nam priùs videtur coruscatio, quàm audiatur sonus.) *Tonat Deus fortis voce sua mirabiliter: facit res adeò magnas ut non possimus cognoscere.* Ad declarãdam potentiam suam formidandam, quâ possit judicia sua facillimè exsequi adversus omnes contemtores mandatorum suorum, & domare D superbissimos etiam & potentissimos in terris Reges, tonitrua horribilia edidit in Ægypto, Exod. 9. 23. adeò ut præ metu quem tonitrua incutiebant, Pharao rex Ægypti cogeretur fateri se peccasse; & Jehovæ justitiam, sibi verò ac suis improbitatem tribuere, vers. 27, 28. *accersivit Mosen & Aaronem & dixit eis, peccavi hac vice: Iehova justissimus est, ego verò & populus meus improbissimi sumus. Supplices orate Iehovam (nam satis est) ne pergant esse soni Dei & grando: tum dimittam vos & non ultra manebitis.* Idem docetur Psalm. 77. 18. 19. Idem fecit cum Decalogum promulgaret. Exod. 19. 16. & cap. 20. 18, 1. Sam. 12. v. 18, 19. 20. populo Israëlitico Deus per tonitru declaravit magnitudinem peccati ipsorum quòd regem sibi petivissent, & potentiam suam in ipsis ob peccatum puniendis & consumendis. Huc per- E tinet quod Channa mater Samuelis ait 1. Sam. 2. 10. *Contendentes in Iehovam conterentur, contra quemque in cælis intonabit, Iehova judicabit fines terræ.* Et quod legitur Jes. 29 vers. 6. *A Iehova exercituum visitabitur* urbs Davidis *tonitru*.

Tonitru facit etiam eò, ut agnoscamus tum nostram injustitiam, tum impotentiam ac infirmitatem; & ut Deo integram gloriam sicut justitiæ, ita & omnipotentiæ tribuamus. Hoc docet Deus cum Jobo è turbine respondens dicit cap. 40. 34. *An etiam irritum facies judicium meum? condemnabis me ut justus sis? Aut an brachium*

brachium ut Dei fortis est tibi? & voce, ut ipse, intonabis? Exemplum 1. Sam. 12. A

Insuper tonitru edit Deus etiam ad hunc finem, ut sit timor Dei ante faciem nostram, ne peccemus, quemadmodum Moses docet Exod 20. v. 20.

Tonitru quarum rerum sit imago.

Denique tonitru est imago verbi Dei, ac inprimis Evangelii, cujus sonus totum orbem terrarum subitò pervasit, & corda hominum perculit, ut ad Christum converterentur. Quo pertinet quod dicitur Apoc. 4. v. 5. *Prodibant autem ex illo throno fulgura & tonitrua & voces.* Et cap. 14. 2. *Audivi vocem è cœlo tanquam sonum tonitru magni.* Evangelium de Jesu Christo terribile & adversum est Antichristo & factioni ipsius impiæ non secus ac tonitru. Unde etiam imago est præconum Evangelii, Apoc. 10. 3, 4 *loquuta sunt septem tonitrua voces suas*, id est, Apostoli & alii præcones Evangelii annunciarunt Evangelium de Jesu Christo cum potenti declaratione Spiritus. Quam ob causam Jacobo & Johanni filiis Zebedæi Apostolis imposuit Christus nomina Boanerges, quod est filii tonitrui, Marci 3. v. 17. ut significaret, ipsos vocem Evangelii tonaturos in toto orbe.

Est imago etiam comminationum divinarum, quibus Deus judicia sua denunciavit impiis. Huc facit quod legitur Apoc 6. 1. *Postea vidi, quum aperuisset Agnus primum ex sigillis, & audivi unum ex quatuor illis animalibus dicens, tanquam vocem tonitrui, Veni & aspice.*

Denique est imago magni consensus & vehementis contentionis omnium electorum in laudando Deo; quò referendum quod legitur Apoc. 19. 6. *Et audivi tanquam sonitum turbæ multæ, & tanquam sonitum aquarum multarum, & tanquam sonitum tonitruorum vehementium, dicentium, Hallelujah: quoniam regnum iniit Dominus Deus ille noster omnipotens.* C

Ad extremum de tonitru & hoc notandum, quod illud ad preces piorum ad Deum ardenter fusas fiat, etiam tempore illo quo alioquin cœlum sudum esse solet; quale ad messem tempestivum est, ut exemplum Samuelis ostendit 1. Sam. 12. 19. ubi ait Samuel; *Nonne dies messis triticeæ est hodie? ubi invocavero Iehovam, edet sonos & pluvias.* Et v. 20. *Quumque clamaret Samuel ad Iehovam, edidit Iehova sonos & pluviam.*

Ad piorum preces tonitru etiam cessat, ut videre est Exod. 9. 29. *Dixit Pharaoni Moses, quum egressus hac civitate expandero manus meas ad Iehovam, soni illi cessabunt.* Et v. 33 *Moses à Pharaone egressus urbe, expandit manus suas ad Iehovam, cessaveruntque soni illi.* D

Tempus tonitru etiam observandum: nam si insueto tempore fiat, de rebus magnis peculiariter admonet, ut cum in Ægypto mense Aprili horribilia tonitrua Deus edidit, Exod. 9. v. 23 Anno 1584 Calendis Januarii tonitrua Basileæ audita, Anno 1609. die 4. Decembris veteri stylo, Argentinæ, subitò coorta tempestate tonitrua duo cum fulguribus exstiterunt, quæ sphæræ & summæ coronæ partem avulsere de turri summi templi.

Ex his exemplis intelligi potest, quomodo meteora in aëre salutariter possint considerari.

Porrò elementum aëris seu aër non est accidens, sed substantia corporea seu corpus. Perpetuò motu agitur & per cunctas res meabilis totoque mundo confertus ultro citroque commeat, ut legitur in Ecclesiaste Salomonis cap. 1 v. 6. *Properat ad meridiem, & circumit ad Aquilonem; conversatione suâ circumiens properat aër, & secundum circuitus suos revertitur aër.* Regio aëris veluti in cœnacula nubibus est distincta, sicut legitur Ps. 104. 3. *Qui contignat in aquis cœnacula sua.* Aëris potestas est Satanæ & malis angelis, ut Paulus docet Ephes. 2. v. 2. & cap. 6. 12. Aër præterea figurat plebem Ecclesiasticam, quæ ab Episcopis veluti Sole quopiam luce doctrinæ & inculpatæ vitæ illustrari debet, sed à fumo putei abyssi, id est, erroribus doctrinæ & idololatriæ Antichristianæ, proh dolor, obscuratur, sicut prædictum fuit Apoc. 9. 2. Insuper aëris consideratio subministrat proverbiales loquendi formulas: veluti *aërem cædere* seu *verberare*, 1. Corinth. 9. 26. *ita pugilem ago, non ut aërem cædens.* Item *in aërem loqui*, id est, frustra & absque aliorum ædificatione, 1. Corinth. 14. 9. Denique consolationis materia est, quod in extremo illo die rapiemur in occursum Domini in aëra, 1. Thess. 4. 17. E

CAPUT XVIII.

In quo de elemento aquæ.

B De operibus creationis secundi diei præcedente capite est actum: sequitur de operibus tertii diei, quæ sunt, *discretio aquarum inferiorum à terra & plantæ omnis generis*, quibus Deus terram vestivit & condecoravit. De aquis inferioribus hoc capite tractabimus. Dicuntur autem *aquæ inferiores*, quæ sunt ab infera expansi, id est, aëris regione seu sub hoc cœlo, quas Deus in unum locum confluere jussit, segregatas à terra, & singula aquarum conceptacula *maria* vocavit. Sic Deus post expansum aërem, elementum aquæ ab elemento terræ sapientissimè & potentissimè discrevit, ut Moses testatur Genes. 1. 9. nec alius discretionem hanc efficere potuit, quàm solus Deus. Inde argumentum laudis divinæ Psaltes petit Psal. 104. 6, 7, 8, 9. *Abysso ut indumento operueras terram, supra montes stantibus aquis: Ex increpatione tua diffugerunt, à voce tonitrui tui acceleraruntʼ fugam: Conscenderunt per montes, descenderunt per convalles, in locum quem fundaveras ipsis. Terminum opposuisti ne transeant, ne revertantur ad operiendum terram.* Est hoc insigne documentum sapientiæ, bonitatis & potentiæ divinæ, ut Jobus docet cap. 26. 12. *Virtute sua disrupit mare, & intelligentiâ suâ discidit pelagus:* & Jehova ipse Jobo declarat, cum ait Job. 38. 8, 9, 10, 11. *quis occlusit valvis mare; quum ederem ipsum tanquam è vulva exiens? Quum ponerem nubem indumentum ejus: & caliginem cunabula ejus? Quum diffregi pro eo* terram *decreto meo; & apposui vectem & valvas; Dicens, huc usque venies, & ne procedito: & hic apponet se* litus *superbia fluctuum tuorum.* Hoc profectò maximum documentum est sapientiæ, bonitatis & potentiæ Dei, quòd terra gravior multò & minor aquâ, ab ea non obruitur, quod mare terrâ altius non exundat & terram totam submergit: quòd turgentes & elatissimi maris fluctus, intra certos fines sese continent, neque in totam terram, quæ longo intervallo subsidere videtur, sese effundunt. Verùm & istud est argumentum sapientiæ & potentiæ, quòd non violentiâ Deus aquas cohibet quo minùs terram inundent; sed ita disposuit ab initio, ut jam naturale sit mari ut terræ emineat & interim tamen exundare non possit, sitque dispositio ista sic duratura citra violentiam, quamdiu visum fuerit Deo. Fecit igitur Deus non quidem terræ solius globum; hîc enim necessariò aut innataret aquæ, aut sub aqua totus mergeretur: sed ex terra & aqua globum unicum, cujus centrum etiam mundi centrum est: non ita, ut ejusdem globi medietas altera, aut pars tertia terræ sit, reliquum aquæ; ita enim etiam mergeretur terra sub aqua: sed terra & aqua ita sese continent mutuò, ut utriusque sit idem centrum quod & totius mundi. Id fit terrâ integrum globum reddente, eum verò non solidum, sed maxima parte interius, & ad superficiem, cavum; amplissimasque illas cavitates replente aqua, quo fit ut terræ facies & maris, ejusdem globi sint superficies. Hoc docet Jobus cum ait cap. 26. 10. *Decreto circinavit superficiem aquarum.*

Idem admirabile opus Dei merito nos impellere debet

Digitized by Google

debet ad timendum Deum, ad præstandam ei obedientiam, ad manendum in vocatione in quam vocati sumus; quò facit quod Jehova ait Jerem.5.v.21,22,23. *Audite jam hoc popule stolide & excors, quibus oculi sunt & non vident, quibus aures & non audiunt: An me non reverebimini? dictum Jehovæ, an à facie mea nō contremiscetis? qui disposui arenam terminum mari, statuto perpetuo, quod non transgredietur: quamvis incitent se, non tamen pravalent; quamvis fremant fluctus ejus, nō tamē transgrediuntur illud. At populo isti est animus contumax & rebellis: ut recesserunt, pergūt.* Hic enim (ut verbis doctissimi interpretis utar) ostendit Deus, cur populum fatuum, & absq; corde esse dixerit. Fuit enim hic prodigiosus stupor, non expavescere ad conspectum Dei, quum tamen bruta elementa ejus imperio subjaceant. Et sumit præcipuè exemplum maris: Nam nihil magis terribile mari tempestuoso. Videtur enim fieri quædam conversio totius orbis, ubi fluctus exsurgunt tanto impetu. Nemo est illic qui non trepidet. Mare autem ipsum, quod incutit formidinem omnibus etiam constantissimis, placidè obsequitur Deo. Nam quantumvis furiosi sint ejus impetus, cohibentur tamen. Nunc si de modo quæritur, certè est miraculum, cujus ratio non potest exstare. Nam scimus mare esse, ut reliqua elementa, sphæricum: sicuti terra rotunda est, ita etiam & elementum aquæ, sicuti & aër & ignis. Quum ergo sphærica sit forma hujus elementi, nunc videndum est, sit ne inferius terrâ. Atqui levitas ipsa ostendit eminere super terrâ, esse superius terrâ. Moses quidem aut potiùs Deus dicit Exod.20.4. *aquas esse infra terram.* Et David Ps.24.2. *super maria fundatam esse terram.* Et Psal. 136. 6. *expansam esse terram super aquas:* sed oratio hæc accommodata est ad sensum communem vulgi. Aliud est in natura, aliud in sensu: ita aliud dicitur κατ' ἀλήθειαν, aliud κατὰ δόξαν. Naturâ & ἀληθῶς aquæ supra terram sunt aut superiores terrâ: at secundùm sensum communem hominum δοξαστικῶς; sunt inferiores terrâ. Qui fit ergo, ut mare totam terram non statim obruat? est enim liquidum, nec posset consistere uno in loco, nisi retineretur aliqua arcana Dei virtute, & instinctu. Sequitur ergo, Ideo mare suo loco concludi; quia ita placuit Deo: quemadmodum etiam refert Moses, Appareat arida, inquit Deus. Nam ostendit submersam fuisse terram aquis, nec apparuisse digitum unum, quousq; mare in ordinem coegit Deus. Nunc vox illa Dei, etiamsi non auditur à nobis, neq; in aëre resonat, à mari tamen auditur, quia mare conclusum est in suis finibus. Si mare esset tranquillum, semper tamen adhuc admirabile esset hoc opus Dei, quod aliqua pars terræ conceditur hominibus in hospitium. Sed quum tempestas mota est, quemadmodum jam dixi, ac videtur cœlum terræ misceri: nemo est, qui non exhorreat, propinquus tali spectaculo. Illic ergo clariùs apparet virtus Dei, & formidabilis potentia, quæ ita compescit mare turbulentum. Nunc videmus quorsum spectent Prophetæ verba: Ostendit Judæos esse monstra, & indignos, qui censeantur, non modò inter homines, sed etiam inter bruta animalia. Plus enim est sensus & intelligentiæ in mari tempestuoso, & furioso, quàm in hominibus, qui videntur corde & intelligentià præditi. Hic est finis comparationis. Sed quoniam gravis erat hæc quærimonia, Propheta interrogatione usus est. *An me non timebitis?* quasi diceret Deus, Quid sibi vult? qui fieri potest, ut non metuar à vobis? Nam mare mihi obtemperat, & furor ejus comprimitur arcano meo jussu, quia semel præcepi, ut mare intra suos limites maneat: quantumvis agitetur furiosè & procellis, & tempestatibus, non tamen excedet meum imperium. Vos, inquit, homines, sensu præditi *non me timebitis? non pavebitis à facie mea,* vel contremiscetis, in-

A quit? Dicit, *se posuisse arenam terminum maris.* Hoc autem multò plus exprimit, quàm si dixisset se mari terminos statuisse. Nam loquitur de arena, quæ mobilis est, & flatu mediocri agitatur: deinde arena est penetrabilis. Si essent per omnia maris littora rupes, non esset miraculum tam illustre. Si ergo Deus validis obstaculis, & robustis compesceret maris impetum, hoc posset naturæ adscribi. Sed quid est stabile in arena? Nam si projiciam aliquantum aquæ, statim penetrabit per arenam. Qui fit igitur, ut mare cum illis impetuosis procellis non rejiciat arenam, quæ sponte flexibilis est? Videmus ergò non esse supervacuum hoc nomen; Et similis est ferè locus 38. c. Job, ubi Deus de inæstimabili potentia sua disserens, inter alia dicit. Et mare hucusque progrediatur, nec ultrà.
B Nam haud dubiè nulla tempestas exsurgit, nisi volente Deo. Posset enim mare semper in uno statu continere. Non facit sed quasi habenas laxaret, dicit, Huc usque progrediatur. Quum autem alti montes videntur minitari cūctis mortalibus, & terra nō procul abest à periculo interitus, tunc subitò concidunt, & reprimuntur in seipsis tam impetuosi fluctus. Et dicit *statutum perpetuum.* Verum quidem est, mare interdum exundare: scimus enim absorptas fuisse multas urbes diluvio: sed verè tamen hoc dicitur, *statutum hoc,* vel decretum, *esse perpetuum,* quod Deus mare cohibet intra suas metas. Nam quoties mare occupat aliquam partem continentis, haud dubiè hinc colligimus quid fieret absque fræno illo, cujus hic fit mentio apud Jeremiam, & in illo 38. cap. Iobi. Colligimus ergo nul-
C lum esse obstaculum mari, quin totam terram obruat, nisi quoniam obtemperat Deo. Interea in ipso statu generali manet hæc perpetuitas, de qua Propheta loquitur. Nam quamvis multæ quotannis tempestates exsurgunt, tamen concidit fervor ille, nec aliter quàm Dei præcepto. Hoc ergo verum est, præscriptas fuisse metas mari, quas fluctus ejus transgredi nequeunt. Et ideo dicit, *Movebunt se, & non prævalebunt fluctus ejus:* deinde, *resonabunt,* aut tumultuabuntur, *& non poterunt transgredi.*

Tenemus nunc summam hujus versus: Conqueritur Deus, tantum esse amentiæ & stuporis in populo, ut saltem non respondeat obedientiæ maris, & quidem turbulenti: ideo hic traducit Judæos, ac si essent portenta, quia nihil magis naturæ contrarium, quàm
D plus esse intelligentiæ in mari tempestuoso, quàm in homine, qui creatus est ad imaginem Dei, & præditus est aliquo sensu. Aquarum differentias explicant Physici, quas Deus ipse distinxit in maria, fluvios, fontes, lacus: aliæ item sunt dulces, aliæ salsæ, aliæ amaræ, aliæ aliis saporibus imbutæ: aliæ frigidæ, aliæ calidæ, quas thermas vocant, &c.

De *usibus* aquæ naturalibus multa Philosophi naturæ interpretes tradunt: nec eloquia divina illos tacuerunt. Psalm.104. 10, 11, 12. *Qui emittis fontes per valles, ut inter montes ambulent, Potum præbeant omnibus animantibus agri, frangant onagri sitim suam, juxta illos volatilia cœli habitent, è medio frondium edentia vocem.*

Fideles autem ita aquam considerant, ut animos
E ad Deum elevent. Nam aqua commendat nobis sapientiam ac bonitatem Dei immensam in tot usibus aquæ necessariis elucentem. Ex aqua enim exhalationes in sublime adscendunt, unde meteora generantur veluti nubes, pluviæ, ad terram irrigandam & fœcundandam, aërem refrigerandum, animalia reficienda, plantas vegetandas, æstum mitigandum. Quin etiam absque pluviis ipsa aqua terram fœcundat & veluti generationis mater est, & animalibus omnibus, inprimis hominibus utilitates quotidianas adfert; ita ut sine aqua vita plantarum & animalium consistere non

Digitized by Google

possit. Quos usus aqua ad valetudinem hominis curandam adferat, Medicorum libri docent. Nihil addo de aquis navigabilibus, quas utilitates humano generi præstent.

Eadem servit Deo ad justissimam exsequutionem judiciorum ipsius in homines, ut diluvium testatur universale Genes. 7. item tot inundationes, & naufragia frequentia: sicut omnia elementa Deo ministrant, vel ad bonitatem vel ad justitiam atque iram in homines expromendam.

Eadem de multis rebus aliis nos admonet. Nam similitudine quadam repræsentat Spiritum sanctum & effecta ejus atque beneficia salutaria quæ Christus per Spiritum sanctum fidelibus veluti profundit, ut videre est Jesa. 12. 3. cap. 55. 1. Jerem. 2. 13. & 17. 13. Joh. 3. v. 5. & cap. 4. 10, 11, 14. & 7. 38. Apoc. 7. v. 17. & 21. 6. & 22. 1, 17.

Est imago Evangelii salvifici, Ezech. 47. Zach. 14. 8.

Est sacramentum sanguinis Christi per quem à peccatis emundamur: & virtutis Spiritus sancti in nobis regenerandis, ut baptismus noster nos docet. Eph. 5. 26. Hebr. 10. 22. 1 Joh. 5 v. 6, 8.

Repræsentat calamitates & afflictiones, veluti 2. Sam. 22. 17. Psal. 32. 6. & 66 vers. 12. & 69. 2. & passim in Veteri Testamento. item multitudinem magnam hominum, ut Jer. 47. 2. Apoc. 17. 1, 15.

Hæc de elemento aquæ: sequitur de terra.

CAPUT XIX.

De terra.

TERRA, est elementum frigidæ siccæque naturæ, densum, solidum, grave, in medio mundi tanquam fundamentum ipsius collocatum, eoq; in proprio loco immobile atque rotundum.

Eam esse à Deo creatam etiam in symbolo Apostolico profitemur; quum dicimus, nos credere in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ.

Materia ex qua constat terra, fuit lutosa massa, in rudi illa ac indigesta aquisq; circumfusa mole principio creata, innatans & aquis permista, quas Deus in unum locum confluere jussit, ut terra exundantibus aquis liberata, arida ac sicca appareret, ut Moses docet Genes. 1. v. 9, 10. non quòd tota intus & foris omni penitus aquâ & humore destituta sit; nam intra terram cavernæ sunt aquæ plenæ, & aquæ per venas terræ fluunt siphonumque modo emicant, unde fontes scaturiunt infiniti & flumina oriuntur in montibus & vallibus: sed ita aquis detecta est, ut plantæ in ea crescere & homines bestiæque in ea habitare possint.

Forma terræ rotunda est per se & naturaliter secundùm se considerata, etsi alibi sint montes etiam altissimi, alibi valles etiam profundæ, alibi planities amplissimæ: sicut pomum rotundum est, etiamsi in eo sint nodi aliquot eminentes.

Fines terræ naturales explicant naturæ indagatores: & usus medicos ostendunt Medici, nos ex Scripturis divinis asserimus, illam creatam à Deo non tantùm ut ex ea cum aliis elementis concurrente corpora varia generarentur, sed etiam ut habitationi hominum & aliorum animalium terrestrium serviret. Psalm. 115. 16. *Ipsi cæli, cæli sunt Iehovæ; terramque quam dedit filiis hominum.*

Verùm consideratio terræ de Dei sapientia, bonitate & potentia nos admonet. Psal. 24. 1, 2. dicitur, *Iehovæ est terra & implet eam, orbis habitabilis & habitantes in eo. Nam ipse super maria fundavit eam, & super flumina stabilivit illam.* Et Psal. 136. 6. *Qui expandit terrā super aquas,*

A *quia in seculum est benignitas ejus.* 2. Pet. 3. v. 5. dicitur *terram ex aqua & in aqua consistere*, hoc est, aquis in unum locum collectis cœpisse emergere. Ac proinde mirandum est, quòd quum universa hæc terræ moles, non supra petras solidas, sed supra aquas molles instabiles, fluxas posita sit, non continuo cum aqua ipsa moveatur, & huc atque illuc fluctuet, quòd non toties concutiatur, quoties in Oceano est tempestas. Mirandum est & hoc, quòd tam ponderosa terræ moles quiescat in mundi medio, nullis firmis molibus imposita, sed in aqua & aëre undique pendens: quum videamus, minimi etiam ponderis frustulum si elatum dimittatur, nulla alia re sustentatum, decidere, neq; manere posse: terra autem non prorsus delabatur ad ima. Ad hujus rei admirationem vocat Deus ipse, quum ait Job. 38. 3,
B 4, 5, 6. *Accinge nunc ut vir lumbos tuos; & quod interrogabo te, notum fac mihi. Ubinàm eras quum fundarem terram? indica, si novisti intelligentiam. Quis disposuit mensuras ejus, quandoquidem scitus es? aut quis extendit in ea regulam? Cui rei bases ejus dimersa incumbunt? aut quis jecit lapidem angularem ejus?* Et Jes. 40. 12. *Quis mensus est pugillo suo aquas, & cælos spithamâ extendit, aut complexus est trientali pulverem terræ? & ponderavit staterâ montes, & colles lancibus?* O rem admirandam etiam Gentilibus ipsis! Nam Aristoteles quamvis homo Gentilis, lib. 2. de Cœlo, cap. 13. ait: Τάχα γὰρ ἀλογωτέρας διανοίας, τὸ μὴ θαυμάζειν, πῶς ποτε μικρὸν μὲν μόριον τῆς γῆς, ἐὰν μετεωρισθὲν ἀφεθῇ, φέρεται καὶ μένειν οὐκ ἐθέλει, καὶ τὸ πλεῖον, ἀεὶ θᾶττον: πᾶσαν δὲ τὴν γῆν, εἴ τις ἀφείη μετεωρίσας, οὐκ
C ἂν φέροιτο, νῦν δ' ἠρεμεῖ τοσοῦτον βάρος. id est, *Forsitan est mentis vacantis ratione, non admirari, curnam parva quædam pars terræ, si elevata dimittatur, fertur quiescereque non solet, majorque semper celeriùs fertur: universa autem terra, si quispiam ipsam sublimem elevatamque demittat ferri non potest, nunc verò tantum pondus quiescit.* Ita docet Aristoteles, terram immobilem esse. Statuimus ergo, terram esse immobilem & quiescere in medio mundi, id est, nec recto motu ferri, volvi & ferri, nec circulari: ac rursus neque naturali, neque violento, neque præter naturam. Causa immobilitatis & stabilitatis terræ intrinseca quidem & naturalis, est nativa terræ gravitas; prima autem ac principalis, est potentia Dei, ut divina eloquia docent. Jobus cap. 26. v. 7. ait de Deo: *Qui extendit Aquilonem super inane; suspendit terram super nihi-*
D *lum*, id est, terram in media mundi sede statuit, ibique immobilem tenet absque fundamento molis alicujus solidæ, absque adminiculo petrarum & saxorum, quibus ampla ædificia alioquin imponi solent. Psalm. 93. vers. 1. legitur, *Dominus firmavit orbem terræ, qui non dimovebitur.* Et Psal. 104. v. 5. *Fundavit terram super bases ejus, ne dimoveretur in seculum, & in perpetuum.* Et Iesa. 42. v. 5. *Sic ait Deus ille fortis Iehova creans cælos & extendens eos, firmans terram, &c.*

Hac terræ firmitate & stabilitate admonet nos Deus de stabilitate decretorum promissorumq; suorum, ut Ies. 44. v. 19. legitur: *Sic ait Iehova vindex tuus, & formator tuus ex utero: ego Iehova facio omnia, extendo cælos solus, expando terram per meipsum.* Et c. 48. v. 13. *Manus mea fundavit terram & dextera mea palmus extendit cæ-*
E *los: me vocante ea, consistunt pariter.* Admonet nos de potentia sua in defendenda & conservanda Ecclesia, Ps. 125. v. 1, 2. *Qui confidunt Iehovæ, similes sunt monti Tzijonis qui non dimovetur, in seculum permanet. Ut Ierosolyma montes circumstant, ita Iehova circumstat populum suum; ex hoc tempore usq; in seculum.*

Præterea mysticè terra significat Ecclesiam, eamq; inprimis renovatam & instauratam per Christum. Quo pertinet quod legitur Jesa. 65. 17. *Ecce ego creaturus sum cælos novos & terram novam;* Et cap. 66. 22. *Quemadmodum*

Digitized by Google

modum cœli illi novi & terra ipsa nova quam ego facturus sum, constituta sunt coram me, dicit Iehova, ita constituturum est semen vestrum & nomen vestrum.

Effecta terræ, quæ ipsa producit, sunt innumera. Est enim mater omnium fœcundissima, optima, indefessa, patientissima, constantissima, fidelissima, liberalissima; ac proinde talis quæ omnium optimè naturam ingeniumque Dei nobis repræsentet. Nam intra se gignit, exempli gratiâ, *fossilia*: extra se, exempli itidem gratiâ *plantas omnis generis*. Eaque in re tum bonitatis liberalitatisque divinæ nos admonet; tum etiam naturæ boni & regenerati cordis, verbi divini semen excipientis & fructum multiplicem proferentis Matth. 13. v. 8. Hebr. 6. v. 7. Admonet item grati animi erga benefactores; nam gratus animus fertiles agros imitatur & benefactori ubertim beneficia rependit.

Etsi autem nobis propositum non est historiam rerum quas terra producit, hoc loco contexere & caussas illarum atq; proprietates naturales explanare: tamen non erit à nostro instituto alienum, si eas commemoremus ut opera Dei, & quatenus ad Dei cognitionem & nostram institutionem faciunt ipsâ Scripturâ Sacrâ duce. De Fossilibus primo loco agemus.

Caput XX.

In quo de fossilibus.

FOSSILIA dicuntur quæ è terra effodiuntur, in qua generata sunt. Sunt autem tria fossilium genera: *metalla, lapides & media quædam inter hæc.* De quorum loco genitali dicitur Iobi 28. v. 1. *Nam est argento eductio; & locus auro quod liquant* metallarii. *Ferrum è pulvere sumitur; & lapis funditur ut æs.* Et v. 6 *Est locus, cujus lapides sunt Sapphirus, habetque auri pulveres.* Temperavit enim Deus omnia hoc pacto, ut noluerit ubique omnia metalla generari, sed alibi unum, alibi aliud. Metalla & lapides pretiosi nihil sunt si cum sapientia Dei conferantur, Iob. 28. v. 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19. Psalm. 119. 72. Proverb. 3. v. 14.

Metalla sex numero recensentur Num. 31. 22. *Aurum & argentum, æs, ferrum stannum & plumbum.* Hæc ut creata sunt à Deo, ita etiam sunt Dei; ac proinde non sunt idola inde fabricanda, neque idolis consecranda. Quamobrem expostulat Deus cum Iudæis quod ex auro & argento divinitus dato, idola sibi fecissent, Ezech. 16. v. 17. *ex auro meo & ex argento meo, quæ dederam tibi, fecisti tibi imagines masculi; ut scortareris cum eis.* Et cũ Gentilibus Ioël. 3. 5. *Argentum meum & aurum meum capitis, & desiderabilia mea optima infertis in tẽpla vestra.* Hinc etiam colligimus, Deum nobis abunde auri & argenti daturum, si è re nostra esset aut ad cultum Dei omnino requireretur: sicut dicit Chagg. 1. 8. *Meum est argentum & meum est aurum; dicit Iehova exercituum.* q. d. quòd prior domus auro & argento ornata fuit, ne afficiat vos: nam illa tam mei juris sunt quam olim fuerint; ego auri & argenti montes creare & dare vobis possem, si aurum ad cultum meum præcisè requirerem.

Auri *materia* est aqua & terra, sed copiosior aqua quàm terra, partibus utriusque benè compactis calore, densis & flavis: sic ut aurum, si materiam ejus species, revera nihil sit aliud quàm lutum splendidius & compactius.

Finis auri est multiplex: non solùm enim ad alenda corpora nostra, ad valetudinem conservandam, ad morbos curãdos prodest: verùm etiam ad negotiationem cum hominibus aliis, & justitiam commutativam exercendam, ut pro auro merces aliis nostris usibus necessariis atq; aptas permutatione quadam comparemus: quem usum etiam alia metalla habent. Quin

A etiam ad ornatum decentem & alia vitæ humanæ cõmoda aurum humano generi est concessum à Deo: ut ostendit exemplum Abrahami, & Saræ, Isaaci & Rebeccæ Genes. 24. v. 35. *Iehova benedixit Domino meo valdè* (ait servus Abrahami,) *adeò ut magnus effectus sit: dedit enim ei greges & armenta & argentum & aurum, &c.*

In Veteri Testamento voluit Deus tabernaculum & templum auro ornari, & multa vasa atque instrumenta, ut & propitiatorium ex auro fieri, veluti figuram Christi qui sine peccato, sine dolo omni, & perfectissimâ justitiâ ac sanctitate ornatus futurus erat. Christi *caput dicitur insigne aurum, purgatissimum*, Cantic. 5. v. 10.

B Aurum est etiam Ecclesia & singuli fideles, qui afflictionibus & tentationibus veluti igne conflantur & probantur Zach. 13. 9. 1. Corinth. 3. v. 12. Aurum est imago verbi Dei ac inprimis veri sensus illius, sicut Origenes ait homiliâ quintâ in Matthæum: *Templum gloria Dei est omnis Scriptura divinitus inspirata; aurum autem, positus sensus in ea. Debemus ergo ad testimonium verborum quæ proferimus in doctrina, proferre sensum Scripturæ, quasi confirmantem, quem exponimus, sensum. Sicut enim omne aurum quodcunq; fuerit extra templum, non est sanctificatum, sic omnis sensus qui fuerit extra divinam Scripturam (quamvis admirabilis videatur quibusdam) non est sanctus, quia non continetur à sensu Scripturæ, quæ solet eum solum sensum sanctificare, quem habet in se sicut templum proprium aurum. Non ergo debemus ad confirmandam doctrinam nostram, nostros proprios intellectus jurare, id est, affirmare, &*
C *quasi testimonia assumere, quos unusquisq; nostrum intelligit, & secundùm veritatem æstimat esse, ni ostenderit eos sanctos esse, ex eo quòd in scriptura continentur, quasi in templis quibusdam Dei. Stulti ergo & cæci omnes, qui non cognoscunt, quoniam templum, id est, lectio Scripturarum, magnum & venerabilem facit sensum, sicut aurum sacratum.*

Aurum est fides vera ac viva in Christum, Apocal. 3. v. 18. *Consilium do tibi ut emas à me aurum igni exploratum*, id est, ut in me fidem habeas quæ in tentationibus & persecutionibus non evanescat. Quæ etsi donum sit Dei gratuitum: tamen metaphorâ quâdam emi dicitur, id est, accipi & obtineri à Deo, sed sine pecunia, quomodo & Iesa. 55. 1. dicitur, *Heus quisquis sitit, venite ad istas aquas, & cui nulla est pecunia: venite, comparate & comedite, venite inquam, comparate absque pecunia & absque*
D *pretio vinum, & lac.*

ARGENTUM est imago verbi Dei, sicut dicitur Psalm. 12. 7. *Dicta Iehovæ dicta pura sunt, argentum purgatum in catino lectissimo terræ, defæcatum septies.*

Argentum lectissimum est lingua justi, Prover. 10. v. 20. id est, doctrina virorum bonorum præstantissima est instar argenti lectissimi.

Argentum est imago optimatum seu gubernatorum in republica, Iesa. 1. v. 22. *Argentum tuum abiit in scorias*, id est, optimates tui & gubernatores evaserunt corruptissimi.

Est imago verè fidelium, qui sunt partes ædificii mystici Ecclesiæ super fundamentum, quod est Christus, ædificatæ 1. Cor. 3. v. 12.

Simili ratione observandum, quarumnam rerum
E symbola atq; imagines sint metalla alia. Vide quæ de metallis in statua Nebucadnetzari in somnio exhibita annotavimus in Danielis cap. 2.

De *lapidibus pretiosis* videatur *Francisci Ruei* tractatus, & excellentissimi Theologi *Iohannis Iacobi Grynæi* epistola de *Margarita Evangelica* in prima parte Theorematum & Problematum Theologicorum pagin. 3 3 & epistola *de Gemmis* in secunda parte, pagin 295.

Media inter metalla & lapides, sunt multa, utpote sulphur, argentum vivum, vitriolum, terræ metallares,

Digitized by Google

sal omnis generis, alumen, bitumen, naphtha, thus, myrrha, succinum, lachrymæ arborum, arena, &c. A

SULPHUR, est beneficium Dei magnum ad varios usus hominum à Deo creatum, inprimis ac medicinam & morborum curationem, ut ostendunt thermæ sulphureæ & remedia in quæ sulphur ingreditur: ad domesticos etiam usus plurimùm adhibetur. Sed idem servit Deo ad judicia ipsius justissima exsequenda: Nam Deus *super Sodomam & Gomorrham demisit pluviam sulphuris & ignis, & subvertit civitates ipsas & planitiem illam totam, &c.* Gen.19.v.24,25. Deut.29.23. Luc.17.29. Sic Psalm. 11.5. *Iehova depluet super improbos ignem & sulphur.* Ezech.38.22 *Sulphur depluam super eum.* Jesa.30.v.33. *Flatus Iehovæ quasi torrente sulphuris incendit eam.* Et c.34.v.9. *mutabitur pulvis ejus in sulphur.* Unde & sulphuris Scriptura meminit in pœnarum infernalium B descriptione, Apoc.14.10,11. & cap.19.20. & cap.20.10. & cap.21.8.

Adhæc sulphur est symbolum doctrinæ Antichristianæ, quâ hominum animæ inficiuntur & interficiuntur, Apoc.9.v.17,18.

SAL in Scriptura Sacra frequenter memoratur. Genes.14.v.3. vallis Siddimorum in qua erant sitæ Sodoma & Gomorrha facta est *mare salis.* Et cap.19.v.26. *uxor Lothi statua salis effecta est*, nempe quo nos condiat ut sapiamus & peccata vitemus; Deique mandatis obtemperemus.

Sal est incorruptionis symbolum in fœdere Dei: Sic enim Deus Levit.2.v.13. præceperat: *Omnem oblationem muneris tui sale salito neq; cessare sinito salem fœderis Dei tui à munere tuo: cum omni oblatione tua offerto salem.* Ex hoc C mandato admonet Christus Marc.9.49. ut ad perpetuam & incorruptam federis observationem sanctitatemque comparemur, oblationum exemplo quæ sine sale Deo ingratæ erant. Omnis victima sale condita esse debet. Ille autem verè victima Domino grata est, qui corpus & animam à vitiis emundando, Deo per amorem à Spiritu sancto accensum consecrat, quando non tantùm peccati contagio pellitur, sed & præsentis vitæ delectatio tollitur.

Sal est symbolum hominum piorum, qui doctrinâ & vitæ exemplo alios ab interitu æterno conservant: quemadmodū sal prohibet, ne carnes putredine corrumpantur & vermium esca fiant atq; ita pereant. Hoc Christus docet quum ait Matth.5.v.13. *Vos estis sal terræ, quòd si sal infatuatus fuerit, quo salietur? ad nihil valet amplius nisi ut abjiciatur foras, & conculcetur à quibusvis.* D Christi discipulus quilibet, sal esse debet, non solùm ipse bonus exsistens, sed & malitiæ non particeps, aliisque communicans bonitatem. Ita enim se habet sal. Ipsum enim quum maneat, nescium erit corruptionis, & alia servare valet, ne corrumpantur, quibus suam qualitatem communicat. At si naturam suam sal abjecerit, omnino inutile erit & neq; terræ, neq; stercori accommodum. Quod igitur Christus dicit, hunc sensum habet: Ego equidem omnem Christianum utilem, & condire valentem esse volo, non solùm eum cui concreditum docendi donum, quales sunt doctores, & pastores, sed etiam exigo ut laici ipsi bonæ frugis, & utiles sint proximis. Jam si profuturus aliis reprobus fiat, & à Christianorum ordine ejiciatur, neq; prodesse, neq; E utilitatem capere poterit. Neq; in terram (inquit) neque in sterquilinium utile est. Insinuatur autem per terram, quod utilitatem capiat, per sterquilinium autem, quòd prosit. Ideò rejicitur, & rejiciendus est, tanquam qui nec prosit, nec utilitatem percipiat. Et quoniam obscurus, parabolicusq; sermo ille fuit, excitans auditores Dominus, ut non simpliciter suscipiant dictum de sale, dicit: *Qui habet aures ad audiendum, audiat,* hoc est, qui habet intellectum, intelligat. Aures enim hoc loco sensitivam virtutem animæ, & ad intelligendum aptitudinem significant. Omnes itaq; fideles sal sunt, ex divinis sermonibus, & supernâ gratiâ qualitatem suscipientes. Et quod gratia sal sit, audi Paulum dicentem: *Sermo vester sit in gratia sale conditus.* Et ita si fuerit sermo ἄχαρις: hoc est, sine gratia, insulsus dicitur. Igitur si divinorum eloquiorum qualitatem contempserimus, & non susceperimus eam in nos, stulti & intellectu carentes efficimur.

CAPUT XXI.

In quo de plantis.

PLANTÆ seu *stirpes* tertio itidem die à Deo creatæ sunt, teste Mose Gen.1.v.11,12,13. *Dixit Deus, herbascat terra herbulas, herbas sementantes semen, arbores fructiferas, edentes fructum in species suas, in quibus semen sit semen super terram: & fuit ita. Nam produxit terra herbulas, herbas sementantes semen in species suas, & arbores edentes fructum in quibus semen suum est in species suas: & vidit Deus id esse bonum. Sic fuit vespera, & fuit mane diei tertii.* Quanquam jam plantæ naturaliter non proveniant nisi accedente operatione causarum secundarum, veluti Solis, Lunæ & aliorum siderum, pluviæ item, roris, vaporum, venti, hominum etiam terram colentium: tamen in principio terra priùs vestita fuit omnis generis plantis & stirpibus, quàm stellæ creatæ essent, quàm pluvia ulla, vel ros, vel vapor, vel ventus vel homo exstitisset, Genes.2. vers.5. ut agnoscamus, solo Dei potente verbo plantas & stirpes procreatas fuisse, neq; ullas jam futuras, nisi Deus adhuc eâdem suâ vi eas propagaret foveretque, media etiam ipsa his propagandis destinata.

Finis earum corporalis est, ut usibus animalium & præcipuè hominum serviant; nempe primò ad vitæ hujus sustentationem, quemadmodum Deus ipse docet Genes.1. v. 29,30. *ecce dedi vobis omnes herbas sementantes semen quæ sunt in superficie totius terræ, omnesque arbores, in quibus est fructus arboreus, sementantes semen, vestra ad comedendum erunt. Omnibus autem bestiis terræ, & omnibus volucribus cœli, omnibusque reptantibus super terram, in quibus est anima vivens, dedi omnes herbas virides ad comedendum, & fuit ita.* Et cap.2. vers.16. *dixit Iehova Deus homini: de fructu quidem omnis arboris hujus horti liberè comedes: de fructu verò arboris scientiæ boni & mali, de isto ne comedas.* Ad eundem finem adhuc plantas producit & conservat, ut Psalm.104.14.15. dicitur: *Facit ut germinet fœnum adjumentum, & herba ad hominis usum, ut depromant cibum è terra: Qui vino lætificat cor mortalis, nitidam efficit faciem oleo; & cibo cor mortalis fulcit.* Deinde plantæ serviunt homini ad delectationem honestam colore & odore: Tertiò ad medicinam: Præterea arbores ad ædificia, ad varia instrumenta & utensilia domestica, &c.

Spiritualis plantarum finis est *primò* gloria sapientiæ, bonitatis & potentiæ divinæ, sicut in versu dicitur; *Præsentemque refert quælibet herba Deum.* *Deinde* in Paradiso parentibus nostris primis arbor vitæ & arbor scientiæ boni & mali sacramenta spiritualia fuerunt. *Tertiò* nulla planta est quæ non alicujus rei sit symbolum & commonitorium: cujus rei exempla quædam subjicio.

Germen & flos herbæ, est imago momentaneæ felicitatis impiorum, Psalm.92.8.

Est imago brevitatis vitæ mortalium, Ps.103.15,16.

Palma, est imago hominis justi, Psal.92.v.13. Plenam accommodationem & explicationem similitudinis vide in Thesibus didascalicis præstantissimi Theologi D. Johannis Jacobi Grynæi de nobili dicto Davidis, *Iustus ut palma florebit*, Theologicorum Theorematum

Digitized by Google

rematum & Problematum parte prima. In eadem vide de *mystica Myrica*: item de *Myrteto*.

Germen, revocat nobis in memoriam Christum Dominum, Iere. 23. 5. & cap. 33. vers. 14. Zachar. 3. & 6.

Absynthium, figurat genus mortis amarissimum, Ier. 23. 15. item falsos doctores, Apocal. 8. v. 11.

Cicuta succus, figurat genus mortis perniciosissimum. Ier. 23. 15.

Omphax, id est, uva immatura atque acerba, est imago peccati. Sicut enim si quis omphacem comederit, dentes ejus obstupescunt: Ita si quis peccaverit, pœnas sibi accersit, Ier. 31. Videatur Commentarius noster in Ezechielis caput vigesimum octavum.

Talea, figurat pseudoprophetas & doctrinam eorum, Ier. 23. vers. 28.

Triticum, figurat fidos doctores verbi divini & doctrinam eorum, Ier. 23. vers. 28. Figurat etiam communiter omnes homines ad vitam æternam electos; Matt. 3. vers. 12. & cap. 13. 30. *Zizania* sunt imago reproborum Matth. 13. 38.

Gramen, figurat pios, quamvis contemtos coram mundo, Apocal. 9. 4.

Arbores virentes, figurant regeneratos, quia virent Spiritus Sancti aquâ perfusi & fructus ferunt, Apocal. 9. 4.

Ad optimum & felicem statum Ecclesiæ per Christum instauratæ describendum pulcherrimæ similitudines novem à plantis sumtæ adhibentur Hoseæ 14. v. 5, 6, 7. *Florebit ut lilium, & panget radices suas ut Libani. Diffundent se teneri rami ejus quasi Libani. Revertentur sessuri in umbra ejus, sin vitam producent ut frumentum, & florescent tanquam vitis, ut vinum Libani.* Explicatio videatur in Analysi nostra hujus Prophetæ.

Cedrus quarum rerum imago sit explicatum est in nostris Commentariis super caput decimum septimum Ezechielis.

Arbor magna & patula in medio terræ est elegans emblema quo Rex seu Princeps & Magistratus summus depingitur: ut à nobis declaratum Commentariis in quartum caput Danielis.

Viti sese comparat Dominus noster Iesus Christus, *Palmitibus* verò fideles ipsi insitos, Iohan. 15. primis sex versibus.

Olea est imago Ecclesiæ seu populi Dei, Rom. 11. v. 7.

Sinapi est imago doctrinæ Evangelii Matth. 13. 32.

Semen bonum est symbolum verbi Dei Luc. 8. vers. 11.

Spinæ sunt imago mundanarum curarum divitiarum & voluptatum, quibus homines impediuntur, ne semen verbi Dei fructificet in illorum cordibus Luc. 8. vers. 14.

Verùm copiosam explicationem similitudinum ac parabolarum quæ in Sacris literis ab herbis atque arboribus desumuntur peculiari libro *Levinus Lemnius* tradidit.

Hactenus de plantis.

CAPUT XXII.

In quo de Terræmotu.

TERRÆ multa sunt accidentia, è quibus maximè formidabile est TERRÆMOTVS, cujus quia in divinis oraculis frequens est mentio, explicationem peculiari capite proponere operæpretium visum est.

De terræmotu quæritur: *An detur? quæ sint ejus causæ? quæ effecta? quæ subjecta? quæ adjuncta? quotuplex sit? &c.* De his dicemus, quæ ad Sacræ Scripturæ intelligentiam pertinent.

PRINCIPIO quæritur, *An terræ-motus detur?* Dubi-**A** tandi causa est, quia 1. Chron. 16. v. 30. dicitur; *Stabilitus seu firmatus est orbis habitabilis, ne dimoveatur.* Et Psal. 125. 1. *Qui confidunt Iehovæ, similes sunt monti Tzijonis, qui non dimovetur, in seculum permanet.* Et Eccl. 1. vers. 4. *Terra in æternum stat,* seu permanet. Contra Pythagorici senserunt, Terram moveri circa centum mundi, ut Aristoteles scribit. Nicetas Syracusius, ut ex Theophrasto refert. M. Tullius Cicero 4. Academic. statuit, omnia in cœlo stare, & nihil præter terram in mundo moveri. Apud Plutarchum lib. 3. de placitis Philosophorum similes sententiæ exstant: & superiore seculo Copernicus Mathematicus idem statuit. Hinc sequi videtur, terræ-motum non dari.

RESP. Certum est, terræ partem aliquam interdum moveri & tremere. Nam Scriptura Sacra id testatur, **B** veluti Psalm. 18. vers. 8. *Commota est & contremuit terra, & fundamenta montium commota sunt.* Et Psalm. 77. 19. *Commota est & tremuit terra.* Testantur exempla. Tempore Uzziæ Regis Iudæ fuit terræ-motus, cujus mentio fit Amos. 1. vers. 1. Zach. 14. 5. tempore item passionis & mortis Christi, Matth. 27. 54. tempore resurrectionis Christi itidem, Matth. 28. 2. Testatur adhuc experientia: nam nostrâ ætate aliquot terræ-motus sensimus ipsi. Facilis autem est decisio quæstionis; *Si intelligatur quæstio, An sit terræmotus,* de totius terræmotu è loco suo, sic ut feratur tota motu aliquo, respondemus negãdo: sin verò de motu partis alicujus terræ, respondemus affirmando. Nam talem motum dari Christus ipse docet, quum ait Matth. 24. 7. *Insurget gens in gentem, & regnum in regnum: & erunt fames, & pestilentiæ, & terræ-* **C** *motus κατὰ τόπους,* id est, certis locis. Totius terræmotus non datur; sed quiescit terra stabilis in medio mundi in quo à Deo est locata: nisi Deo aliud visum sit supernaturali & miraculosâ suâ virtute quâ terrã ex nihilo condidit & rursus in nihilum redigere potest. Ac de ista stabilitate & immobilitate loquuntur loca Scripturæ, adducta in causa dubitandi, secundùm quæ & nos dicimus terram esse immobilem. Sed nunc agendum de terræ motu κατὰ τόπους seu in aliquibus terræ partibus. Hæc de prima quæstione.

SECVNDO quæritur, *Quæ sint causæ terræ-motus?* Causa efficiens terræ-motuum interdum est sola Dei potentia, sicut dicitur de Deo Iob. 9. vers. 5, 6. *Qui revellit montes, ita ut non animadvertant homines: qui subvertit eos in ira sua. Qui commovet terram è loco, adeò ut columnæ* **D** *ejus contremiscant.* Nahum 1. vers. 5 *Montes commoventur ab eo, & colles se dissolvunt.* Interdum Deus administris utitur, ad commovendam terram, quum sic ei visum est.

Administri autem Dei sunt varii. Serviunt enim Deo ad terram commovendam Angeli, tum boni, tum mali, Matth. 28. 2. *Et ecce terræ-motus factus est magnus. Angelus enim Domini descendit è cœlo, &c.* Ies. 6. 3, 4. *Et clamans alter Seraphinorum ad alterum, dicebat, Sanctus, sanctus, sanctus est Iehova exercituum: implet totam hanc terram gloria ejus. Tum commoti sunt postes liminum à voce inclamante.* Dæmones etiam imperio Dei servire in concutienda terra nullum dubium est. Servit Deo ad commovendam terram aër cavernis terræ conclusus: Serviunt ei exhalationes, vapores terrestres, sicci & crassi, **E** & ferè frigidi, in cavernis terræ tantâ copiâ subitò geniti, vel antea generatis accedentes, ut loci angustiis contineri nequeant: itaque inclusi, violenterque detenti, & quasi strangulati, liberum exitum quærentes vehementi conatu quo sursum deorsum, hac atque illac agitantur, & dum propter suam crassitiem & propter nimiam terræ densitatem exitum non inveniunt, terram ipsam concutientes & disrumpentes. Serviunt ei aquæ maximo impetu sursum erumpentes, & se effundentes, vi concussâ ac disruptâ terrâ. Serviunt ei

Digitized by Google

venti, sive supernè terram subeuntes, sive in ejus specubus denuo geniti, qui dum repugnante naturâ suâ intra viscera terræ cohibentur, erumpere nituntur, eamque concutiunt. Serviunt ei ignes subterranei, qui aucti & arcte conclusi, dum libere se diffundere moliuntur, terram quassant, disrumpunt, disjiciunt. Serviunt ei tonitrua, sicut Psal. 29. v. 6. dicitur: *Vox Iehova*, id est, tonitru, *facit ut Libanus & Schirjon*, montes maximi & firmissimi, *exsiliant sicut vitulus, ut pullus unicornium*. De his meteoris dicit Jobus ca. 37. *Ipse Deus per vicissitudines* (quas nimirum rebus humanis exhibet, modo hoc, modò illud efficiendo) *versat secum sapientia consilia sua de opere istorum* (meteororum de quibus loquutus est inde à principio capitis;) *quodcunque præcipit istis faciendum, in superficie orbis, in terra.*

Causa efficiens propter quam terræmotus fiunt, nō est religio Christiana, ut falsò Christianis olim imputabatur à Gentilibus, si urbes terræmotu concussæ essent, qua de re Tertullianus in Apologetico adversus Gentes, capite quadragesimo, ubi ait; *quod existiment Gentes, omnis publica cladis, omnis popularis incommodi Christianos esse causam. Si Tiberis adscendit in mœnia, si Nilus non adscendit in arva, si cœlum stetit, si terra movit, si fames, si lues, statim Christianos ad leonem: tantos ad unum?*

FINES terræ-motus alii *generales* sunt alii *speciales*.

Generales omnium terræ-motuum fines sunt.

I. Patefactio gloriæ Dei. Nam Deus terram commovet ad immensas potentiæ suæ vires hominibus ostendendas.

II. Agnitio bonitatis & potentiæ Dei. Nam vult Deus ut intelligant mortales ipsos terramque habitationi ipsorum destinatam, solo Dei beneficio stare & consistere, ac propterea Dei bonitatem erga se agnoscant & potentiam admirentur.

III. Avocatio hominum à peccatis: Nam ob id etiam rerum omnium procreator Deus terræ-motus singulari sapientiâ suâ disposuit, ut hominum mentes, sui Deique oblitas à vitiis deterreret.

IV. Ut sint indicium iræ divinæ adversus peccatores: sicut dicitur Psalm. 18. v. 8. *Fundamenta montium commota sunt, quia ira accensa fuit Deo.*

Speciales fines sunt certorum terræ motuum, solisque verè fidelibus salutariter innotescunt. Nam terræ-motus, qui Christo moriente accidit, quo terræmotu petræ fissæ sunt & monumenta mortuorum aperta, Matth. 27. v. 51, 52. demonstravit, Christum qui in cruce pendebat, & voce magnâ clamans spiritum emiserat, non esse merum hominem, sed omnipotentem Deum: mortem nostram esse Christi morte devictam. Sic terra suo opifici testimonium reddidit, & apertione sepulcrorum vim mortis Christi, cui nihil imperium esse possit, indicavit. Significatum quippe fuit, non posse mortem intra terrę viscera retinere corpora eorum quos Christus à morte redemit. Quin etiam terra tunc testis fuit contra perditæ gentis Judaicæ duritiem: nam hinc apparuit quã prodigiosa esset obstinatio, quam nec terræ concussio nec lapidum fissura movit.

Terræ-motus, qui Christo resurgente tertio die ex mortuis factus est, fines speciales fuerunt, ut terra-motu suo gratularetur victoriam partam à Filio Dei de morte à qua retineri minimè potuit: ut testaretur, Christum esse Deum, quo potentiam suam exserente, terra etiam commoveatur: ut testaretur, Christũ mortis carcerem ingressum fuisse, non ut illic clausus maneret, sed ut potenter ex eo egrediens ostenderet se eâdem potentiâ è sepulchris corpora nostra educturum.

Terræ-motus, quo succussus est Jerosolymis locus, in quo fideles precabantur, quum à Concilio Sacerdotum & Seniorum rediissent Petrus & Johannes, ut

A legitur Actor. 4. v. 31. finis erat, ut Deus testaretur Ecclesiæ suæ, se preces ejus exaudivisse, se ei adesse suâ virtute & potentiâ, se eum esse qui terram & cœlum concutiendo, sit Ecclesiam confirmaturus, & conservaturus.

Terræ-motus ille magnus, qui Philippis mediâ nocte orantibus Paulo & Sila & hymnos canẽtibus Deo, factus est, ita ut quaterentur fundamẽta carceris, & illico apertæ essent omnes fores, & omnium vincula laxata, Act. 16, v. 25, 26. fines hosce speciales habuit, ut ex hoc signo Paulus & Silas cognoscerent, exauditas fuisse suas preces: ut confirmarentur in munere docendi Evangelium, quum Deus in eorum gratiam aërem & terram concuteret: ut commẽtariensis seu custos carceris & alii sentirent Dei præsentiã, ne fortuitum quid
B esse putarent: ut Deus virtutis suæ specimen ederet, quod seculis omnibus prodesset, ut sibi propinquum fore Deum certò statuant fideles quoties subeunda erunt certamina & pericula pro Evangelio Jesu Christi.

Terræ-motus illius qui temporibus Vzziæ Regis Juda factus est, de quo Amos. 1. v. 1, & Zacha. 14. v. 5. finis fuit, ut Deus ostenderet, sibi non deesse vires ad ulciscendas rebelliones populi.

Terræ motus illius, de quo David Psalm. 18. v. 8. loquitur, finis erat peculiaris, ut Deus per eum David præsentiam suam testificaretur & potentiam ad conservandos pios, puniendosque impios.

Interdum terræ-motus fiunt, ut per eos præstet Deus judicia sua in impios. De hoc fine dicitur Jesa. 13. v. 23. *Concutitur terra è loco suo, in excandescentia Iehova exercituum & quo die accenditur ira ejus.*

C Aliquando vult Deus ut terræ-motus sint signa et præsagia tristium motuum in Ecclesia & Politia, aut etiam futuræ vastationis ac subversionis totarum urbium, rerum publicarum & regnorum. Ita Christus inter signa excidii urbs Jerosolymorum & totius Mosaicæ politiæ & templi Jerosolymitani numerat terræmotus. Sic enim legitur Matth. 24. v. 2. & sequentibus: Nam quũ discipuli ostendissent Domino ædificia templi, & ipse prædixisset, non relictum iri lapidem super lapidem qui non dissolvatur, & postea iidem quæsivissent, quando hoc futurum esset, signa excidium illud pręcedentia commemorans ait inter alia. *Insurget gens in gentem, & regnum in regnum: & erunt fames & pestilentia & terra-motus certis locis. Hac autem omnia principium erunt dolorum.*
D Similia exstant Marc. 13. 8, 9. Luc. 21. 11. Sic Apoc. 11. vers. 13. prædictum fuit perturbationem Ecclesiæ & Reipublicæ Christianæ movendam à Romano Pontifice præcessurum terræ-motum: *Factusque est in illa hora terra-motus magnus, & decima pars urbis cecidit, & occisa sunt in terramotu capita hominum septies mille, & reliqui territi sunt & dederunt gloriam Deo cœli.* Respondit eventus exactè: Nam Anno Christi 1298. Sextus liber Decretalium quem Bonifacius VIII. Romanus Pontifex fieri curaverat, publicatus est. Eodem anno accidit horrendus terræ-motus, cujus meminit Siffridus his verbis: *Hic vehemens terra-motus, in diversis castris & civitatibus multas turres & domos subvertit: quarum ruinâ, quot homines utriusque sexus obruti & peremti fuerint, quis enarrare sufficiat? Idem Papa, dum altari, divina celebraturus adstaret, subito terra horribili motu & stridore concutitur, parietes basilicæ*
E *quatiuntur, lapides collisi ad invicem dissecantur. Quid plura? Papa ex hujusmodi strepitu terribili defecit viribus, & licet vallatus esset turbâ Cardinalium & militum, inter manus ministrorum corruit, vixque eductus de Ecclesia fugam cum cæteris iniit. Hoc anno fuit visa stella, qua dicitur Cometes.*

De eodem sic Platina in vita Bonifacii VIII. *Et ne existimares tum Deum cum hominibus pacem habuisse, tantus repentè terra-motus exortus est, quantus unquam antea: quo quidem multis diebus per intervalla plurima durante, ad ficta*

pajina

Digitized by Google

pessum corruêre. Reate Pontifex tum erat cum tota curia, qui certe veritus, ne ruinâ ædificiorum opprimeretur, casulam quandam ex tabulatis subtilibus in medio claustro Fratrum Prædicatorum, prato admodum lato, ædificari jussit: eoque in loco aliquandiu resedit, licet horrida sæviret hyems. In celebritate namque S. Andreæ hæc perturbatio exorta est. Apparuit tum quoque Cometes, magnæ alicujus futuræ calamitatis indicium.

Anno 1300. idem Bonifacius VIII. PP. primus instituit celebrationem Jubilæi, quo plenam delictorum omnium indulgentiam & remissionem præstabat visitantibus Romæ limina Apostolorum Petri & Pauli, & eandem indulgentiam statuit in posterum omni anno centesimo. Ob hanc rem eo anno tanta undique hominum multitudo Romam confluxit, ut vix incedere per urbem amplam & vastam liceret. Platin. & Cranz. Saxon. lib. 8. cap. 36.

Eodem anno Turcicum regnum seu imperium cœpit, in quo primus rex seu Imperator fuit Osman ut Turcæ vocant, seu Otthomannus ut vulgò appellatur. Quæ & quanta mala spiritualia & corporalia, terræ-motum illum secuta! eaque in hodiernum usque diem durant.

Sic terræ-motus Valentis Imperatoris tempore antecessit tum perturbationem Ecclesiæ Christianæ & persequutionem gravissimam à Valente motam, tum cladem maximam quam imperium Romanum à Gothis accepit, in qua justo judicio Dei Valens periit in tiguriolo quodam combustus. Similia exempla plurima recenseri possent, si id nostri jam instituti esset. Vnum & alterum duntaxat addam recens quod nostrâ memoriâ accidit. Anno 1584. terræ-motus Allobroges concussit, sic ut Basileam usq; pertingeret: sequutum est deinde bellum à Duce Sabaudiæ Genevensibus illatum. Anno 1590. terræ-motus horribilis & qui pluribus vicibus continuavit concussit Vngariam, Austriã, Moraviam, Bohemiam: sequutum est diuturnum bellum in Vngaria adversus Turcam, & periculosi Ecclesiæ atque Reipublicæ in regnis jam memoratis motus.

Inter signa eventura ante eversionem bestiæ Babylonicæ recensentur itidem terræ-motus Apocal. 16. v. 17, 18, 19, 20. *Tum septimus Angelus effudit phialam suam in aerem: & prodijt vox magna è templo cæli à throno, dicens, Fuit* (id est, actum est de Babylone.) *Factique sunt sonitus & fulgura & tonitrua: & terra-motus factus est magnus, qualis nunquam fuit ex quo homines fuerunt super terram, terra-motus, inquam, adeò magnus. Et dirupta est urbs illa magna in tres partes, & civitates gentium ceciderunt, & Babylon illa magna venit in memoriam in Dei conspectum, ut præberet ei poculum excandescentiæ iræ suæ. Et omnis insula fugit, & montes non sunt inventi.*

Insuper vult Deus, ut terræmotus sint prænuncii ac signa instantis finis mundi, & ultimi gloriosique adventus Christi ad judicium universale vivorum & mortuorum: sic prædictum est Apoc. 11. v. 15. usque ad finem capitis: *Septimus igitur Angelus clanxit, & facta sunt voces magnæ in cælo, dicentes, Facta sunt regna mundi, Domini nostri, & Christi ejus, qui regnabit in secula seculorum. Tum vigintiquatuor illi Seniores qui in conspectu Dei sedent in thronis suis, prociderunt in facies suas, & adorârunt Deum, Dicentes, Gratias agimus tibi Domine Deus omnipotens, Qui es, & Qui eras, & Qui venturus es: quòd adeptus sis potentiam tuam magnam, & regnum inieris: & iratæ sunt Gentes, & advenit ira tua, & præstitutum tempus mortuorum, ut judicentur, & des mercedem servis tuis Prophetis, & Sanctis, & timentibus nomen tuum, parvis & magnis: & perdas eos qui perdunt terram. Tunc apertum est templum Dei in cælo, & visa est Arca pacti ipsius in ejus templo: & facta sunt fulgura, & voces, & tonitrua, & terra-motus & grando magna.*

Huc pertinet quod legitur Luc. 21. v. 25, 26, 27. *Tunc erunt signa in Sole, & Luna & stellis: & in terra anxietas Gentium in consilij inopia, resonante mari & salo: Exanimatis hominibus præ metu & exspectatione malorum eorum supervenientium in orbem terrarum: Nam potestates cælorum concutientur. Et tunc videbunt Filium hominis venientem in nube cum potentia & gloria multa.*

Denique constituit Deus, ut in extremo de illo terræ-motus universalis serviat Christo Judici vivorum & mortuorum ad potentiam, autoritatem majestatemque ejus patefaciendam: sicut prædicitur Apocal. 20. v. 11, 12. *Tum vidi thronum magnum candidum, & quendam ei insidentem, à cujus conspectu fugit terra & cælum, quorum locus non est inventus. Et vidi mortuos parvos & magnos stantes in conspectu Dei, & libri aperti sunt: & alius liber apertus est, qui est liber vitæ: judicatique sunt mortui ex iis quæ scripta erant, in libris, secundùm opera ipsorum.*

EFFECTVS terræ-motus sunt plurimi, quorum nonnullos solummodò recensebo.

Primus, est formido quam terræ-motus incutit hominum animis, & quam auget parietum nutatio, tectorum crepitus, dehiscens solum inprimis iræ divinæ apprehensio, mortisque subitæ horror & fuga præceps omnium mortem evadere cupientium. Exemplum memoratur Zach. 14. v. 5 *fugietis quemadmodum fugiebatis metu terræ-motus diebus Huzziæ Regis Iudææ.* Et Matth. 27. v. 54. *Centurio & qui cum eo servabant Iesum, viso terræ-motu & iis quæ facta fuerant, timuerunt vehementer.* Formido illa communis est etiam fidelibus qui trepidant & expavescunt ad Dei præsentiam, cujus signum est terræmotus.

Secundus effectus, est præparatio quædam hominum ad fidem & resipiscentiam: ut Act. 16. v. 26. Commentariensem Philippensem Deus per terræ-motum præparavit ad fidem in Christum, ob quam Paulus & Silas in carcerem compacti fuerant.

Tertius effectus, est fissio terræ & interitus multorum hominum hiatu terræ absorptorum. Exemplum ex Num. 16. v. 31, 32, 33, *Fuit ergo quum absolveret eloqui omnia verba hæc, ut finderetur humus quæ suberat illis. Et aperiens terra os suum absorberet eos & domos eorum, omnes etiam homines qui erant Korachi, & omnes facultates ejus. Ita descenderunt illi cum omnibus quæ ipsorum erant, vivi in sepulcrum: & operiente eos terra perierunt è medio congregationis.*

Quartus effectus, est, non tantùm ædificiorum quorundam, sed etiam urbium totarum eversio, aut saltem magna deformatio, cum multorum hominum interitu; sicut anno Christi vigesimo tredecim urbes Asiæ corruerunt, ut refert Eusebius in Chronicis. Eo terræmotu qui in morte Christi accidit, Bithynia graviter concussa est & in urbe Nicena domus plurimæ dirutæ, ut memorat idem autor in anno Christi 33. ex Phlegone, qui testatus est hunc terræ-motum fuisse eo die & anno quo solis defectio universalis fuit. Lege Cornelium Tacitum libro 2. Annalium, Paulum Orosium libro 7. Histor. capite 4. Trajano imperante horribilis terræ-motus urbes & homines multos oppressit, de quo in hunc modum scribit DION Historicus in Vlpio Traiano: *Dum Antiochiæ Trajanus ageret, atrox & funestus motus terræ accidit vicinis urbibus, atque populis cladem etiam afferens, quanquam ipsa Antiochia insigni & publica strage vastata fuit.* Et mox: *Vix ulla natio, aut civitas à detrimento & clade immunis extitit, ut planè universus terrarum orbis & populi, qui Romano parebant imperio, calamitatem ingentem acceperint. Motum terræ fulmina primum antecesserunt: tum venti insoliti atque peregrini vehementius spiravêre, quibus monstris atque prodigiis, etsi gravia & horrenda videbantur, nemo tamen, quæ mala sequuta sunt, extimuit. Tum magno & repentino oborto fragore maria fervescere, fluctus intumescere: adhuc æstus vehementius & violen-*

Digitized by Google

violentiùs insurgere. Terra omnis succuti, domus ædificia contrario ictu quassari. Dissilire alia & supernè assultantia tecta concidere, crepitus audiebatur ingens & horribilis. Mœnia contrario pulsu modò huc, modò illuc nutantia confringi & ruere. Mare ipsum turbine contorquebatur, terra autem, ubi ædificia non erant, maximo compulsa motu assultabat. Tecta omnia erant: simul contrita ligna. Collisa vasa fictilia, & saxa acervatim magno cum stridore proruebant. Pulvis densus atque concretus excitari, tantaque obducta caligo cuncta oppresserat, ut alterum videre, alloqui & audire minimè cuiquam, imò ne spirare quidem ingruente vento ac pulvere liceret. Multi mortales extra domos vitæ periculum adière: præcipites tectis erumpebant, & velut agmine fugientes in acervos cogebantur. Qui omnes ceu à præcipiti loco dejecti elisi sunt, non pauci adhuc mutilato corpore abière. Arbores radicitus convulsæ procubuerunt. Ingentem turbam prostrata tecta, & subversi muri obruère: primo impetu densi alius super alium incidentes extinguebàtur. Si qui verò lacero corpore, aut lapide, vel ligno converberati cessissent, hi profectò omnium miserrimi erant, utpote quibus aut vivere, aut subitò mori negaretur. Non simplex fuit clades: siquidem de tanto mortalium numero vix sine noxa unus & alter evasit. Videre erat, hunc confracto humero, illum amissu brachii fugere. Complures capite ademto jacebant, quidam eliso pectore sanguinem evomebant. Inter quos PEDO COS. qui tamen haud ita multò post animam emisit. Atque ut semel omnia complectar, nullum non calamitatis & miseriæ genus mortales illi sustinuère, sed diutiùs noctu & interdiu ad agente fato terra contremuit. Tunc vitæ dubij & pavore consternati miseri tanto malo remedium aut effugium invenire non poterant: oblasi tectorum casu passim moriebantur, & quanquam fornices & concamerata atque vacua loca, prout casus adegerat, tum peryſtilia: pensilesque horti intercedenti ligno à morte quosdam servassent, hi tamen omnes, durante motu, fame & inedià priùs quàm opem quisquam ferre posset, confecti fuère. Desinente tremore, quidam ruinas ascenderunt, tunc mulieris vox & infantis vagitus auditus est: Matrem & filium ruina oppresserant: Mirandumque fuit, quo pacto alendo puero lac sufficere potuerit: Sed mater & filius terrà incolumes educti sunt. Dum verò accuratiùs protrita cadavera, & collapsas domos rimarentur, alter infans inventus est, qui matris mortuæ ubera adhuc sugeret: Omnibus autem, qui ab excidio & clade supirfuerunt, salus ingrata & vita molesta extitit, quum luctuosum urbis casum, totque obrutos mortales cernerent. Hac communi miseranda populorum strage miserrima & infelicissima, tum Antiochia afflicta fuit. Trajanus verò à tam dira fœdoque periculo per fenestram domus, quam inhabitabat vix ablatus est: accidens enim fortè quidam humanâ major effigie illum inter exiguum tectorum lapsus incolumem subtraxit: sed tanta deinceps Cæsarem formido tenuit, ut quum jam aliquot dies tremor quievisset, in hippodromo sub dio, & in publicis tabernaculis vitam ageret.

Quintus effectus, est alvei maris mutatio. Tempore Valentis Imperatoris Ariani & persequutoris Ecclesiæ orthodoxæ tantum terræ-motus dedit damnum, quantum nulla unquam ætas præterita attulit, nec futura allatura putatur, & cùm alias civitates multas evertit, tum Creta plures quam centum urbes dirutas vidit. Tunc etiam mare suis terminis relictis, quædam loca ita inundavit, ut multa loca priùs arata, navigabilia reddiderit, res antea inaudita. Aliis in locis tantum discessit, ut etiam in media navigatione in sicco solo reperti sint navigantes; ut in vita beati Athanasii scribitur.

Sextus effectus, est montium convulsio, subsessio, collisio, transportatio per longum spacium. Zachar. 14. 4. *Scindetur mons olivarum medius Orientem & Occidentem versus in vallem magnam valde: & recedet pars ipsius montis ad Aquilonem, & pars ejus ad Austrum.* In terræ-motu, qui tempore Trajani Imperatoris fuit, mons Casius ita concussus est, ut nutante cacumine quasi convulsus in

A subjectas urbes labi existimaretur, subsedère & alii montes, ut Dion refert in Trajano. Supremo Neronis anno in agro Mutinensi montes duo inter se concurrerunt, crepitu maximo assultantes recedentesque & villas omnes interjectas atterentes, ut memorat Plinius lib. 2. c. 83 & Julius Obsequens c. 116 Istud verò magnopere admirandum, quod terræ-motus interdum montes ad duo triáve milliaria transferat. Flavius Josephus montem Jerosolymis proximum in regionem adversam translatum scribit. Idem in Helvetia nostra contigisse anno 1561. autor est Amerbachius. Anno itē 1584. terræ-motu mons quidam in ditione Bernatum ultra alios montes violenter latus pagum quendam nonaginta familias habentem contexit totum, dimidia domo exceptâ, in qua paterfamiliâs cum uxore &

B liberis in genua provolutus Deum invocabat.

Septimus effectus, est novorum fluminum exortus & veterum defectus: ut in terræ-motu Trajani tempore aquarum fontes non antè visi emicuère, veteresque fluvii defecerunt, ut Dion narrat.

De SUBIECTIS terræ-motus sequentia theoremata ex Scripturis notanda.

I. Terræ-motus ordinariè sunt particulares, id est, quibus tantùm pars aliqua orbis terrarum concutitur: sicut exempla terræ-montium in Scriptura Sacra ostendunt, & Christus, Matth. 24. vers. 7. prædixit terræ-motus futuros κατὰ τόπους, id est, *certis locis*: nam quod à quibusdam vertitur, *singulis locis*, phrasi Græcæ non convenire videtur, nisi *singulis* sumatur pro *singularibus*.

C II. Pars illa orbis terrarum quæ terræ-motu quatitur, interdum exigua est, interdum magna: ut terræ-motus quo carcer Philippensis concussus est, Actor. 16. non pervasit procul: sed qui tempore Valentis Imperatoris fuit, longè lateque terram pervasit, ita ut Paulus Orosius libr. 7. Histor. cap. triges. secundo scribat, eum per totum orbem terrarum editum.

III. Nullus universalis terræ-motus, id est, qui totam terram concusserit, fuit hactenus; præter eum fortè qui tempore passionis Christi accidit, ut prodidit Dydimus; cujus testimonium refert Catena expositionum super Jobum, collecta è quatuor & viginti Græciæ Doctoribus Græcis, ubi ad caput nonum hæc leguntur: *Terræmotus sæpe fiunt in terris: verùm qui ante & post Christum exstiterunt, partem quandam terræ occuparunt. Meiautem Christi tempore, non privatus fuit aliquis terræ-motus, sed*

D *tota ipsa terra conquassata est, & centro convulsa.* Hoc extra controversiam est, quòd longè pertigerit: nam Bithyniam concussit & in urbe Nicena multas ædes subvertit, ut Eusebius ex Phlegone refert in Chronicis.

IV. Loca montosa facilè & sæpiùs terræ-motu quatiuntur: quia sunt in illis crebriores specus. Unde legitur Psalm. 29. 6. *Vox Iehova facit ut exsiliant sicut vitulus: Libanus & Schirjon ut pullus unicornium.* Et Psalm. 114. 4. *Ipsi montes subsilierunt velut arietes, colles ut subrumæ pecudes.* Huc pertinet locus Zach. 14. vers. 4, 5. *Scindetur mons olivarum medius Orientem & Occidentem versus, in vallem magnam valde: & recedet pars ipsius montis ad Aquilonem, & pars ejus ad Austrum. Tum fugietis vallem montium,*

E *quum pertinget vallem montium, ad montem contendetis quem selegit, & fugietis, quemadmodum fugiebatis metu terræ-motus diebus Vzzijæ Regis Iudæa.* Sic in Psalm. 18. dicitur: *Et concussa est ac commota terra, fundamenta montium commota sunt: commota autem sunt, quia ira accensa fuit ei.* Et quia loca montosa terræ-motibus sunt obnoxia, ideo mirum non est, si nostra quoque urbs Basilea tot terræ-motus sensit. Ea autem res ad veram resipiscentiam & pietatem nos incitare debet, quum videamus Deo etiam situm urbis famulari posse ad nos perdendos, nisi misericordiam in nos exerceret.

V. Insulæ frequentiùs terræ-motu concutiuntur: quia

Digitized by Google

quia ob ἀντιπερίστασιν circumfusi liquoris copiosam exhalationem generant. Hinc legitur Apoc.6.v.14. *Omnes gentes & insulæ è suis locis emotæ sunt.* Et c.16. v.20. *Et omnis insula fugit, & montes non sunt inventi.* Anno 1580. Gallia & Anglia maxma sui parte tãtos terrarum motus sensit, ut etiam in Ixio freto navigantes concussionem, mari turbato, perceperint.

VI. Etsi loca montosa & insulæ naturaliter magis obnoxia sint terræ-motibus; tamen Deo perinde est, sicut non minùs plana validè concutere possit; nam in ejus manu sunt omnia loca, montosa ac plana, absque discrimine. Seipsos & regem Syriæ Benhadadum deceperunt servi Regis Syriæ, quum dicerent ei, ut legitur 1.Reg.20.v.23. *Dij montium sunt dij Israëlitarum, idcirco firmiores fuerunt nobis: at certè pugnemus contra eos in ipsa planitie. si non firmiores erimus eis.* Ferraria in planissimo agro sita est, & tamen horribili motu concussa est, Anno 1514. & 1573.

Sequitur de adjunctis terræ-motuum, de quibus observanda hæc documenta.

I. Quemadmodum omnia loca perinde sunt coram Deo, ut illa terræ-motu quatiat: ita omnia quoque tempora Deo serviunt ad terræ-motus excitandos, sic ut Deo perinde sit, sive Hyems sit, sive Ver, sive Æstas, sive Autumnus: sive noctu, sive interdiu, quacunque vel noctis vel diei horâ; quanquam si causas naturales spectemus, Vere & Autumno potissimùm, & maximè Autumno; & noctu atque meridie crebriùs quàm aliàs terræ-motus fiant. Vere accidit terræ-motus, qui Matth.27. & 28. describitur, & Basileæ 1584. Æstate, nimirum non multò post diem Pentecostes, quo succussus est locus in quo fideles precati erant. Actor.4.31. Anno Christi 1545. mense Septembri Europa pene tota concussa est. Terræ-motus ille magnus Anno 1298. factus est hyeme, videlicet, die Andreæ. Ferrariensis terræ motus ingens Idibus Novembris Anno Christi 1514. cœpit. Hyeme tempore Alberti Imperatoris in Longobardia, & Bononiæ 3. Ianuarii. Similiter omnibus horis diurnis nocturnisque evenisse terræ-motus, multis exemplis probat Georgius Agricola 4. libro de natura eorum quæ effluunt ex terra. Hoc facit eò, ut omnibus temporibus Deum ut filii timeamus, nec unquam iram ejus adversus nos concitemus, qui singulis momentis cœlum ac terram concutere potest.

II. Quidam terræ-motus breves sunt, quidam longiores pro exiguitate vel copia exhalationum aliarumque causarum proximarum, aut potiùs pro voluntate Dei, cui omnes causæ naturales ut Domino naturæ serviunt.

III. Quidam terræ-motus unâ tantùm vel alterâ vice terram concutiunt: quidam autem sæpè iteratis vicibus, sicut eo anno quo Hannibal in Italiam ingressus est, terra quinquagies ac septies contremuit, ut Plinius & Julius Obsequens tradunt.

Sic explicavimus causas, effecta, subjecta atque adjuncta terræ-motuum: sequitur quotuplices sint.

Species terræ-motus sunt variæ: *Epiclintæ*, sunt qui angulos acutos terram quatiunt: *Chasmatiæ*, quibus subsidet deorsum, nihil sursum exspirans: *Rhectæ*, quibus terra perrupta dehiscit: *Ostæ* terram subvertũt: *Palmatiæ*, per vibrationes reciprocas, & in utramque partem inclinantes terram erigunt: *Mycetiæ*, mugitu boves, interdum feminarum acutissimos clamores

A imitantur: *Brastæ*, ex omnibus terram sursum ad angulos rectos projiciunt.

Aristoteles duas species assignavit, *tremorem* & *pulsum*. *Tremorem* vocat, qui terram non in profundum, sed in latera ciet, ac modò ad hanc, modò ad illam partem vibrante motu agitat. *Pulsum* appellat, quo ex imo terra concutitur & sursum deorsumque jactatur.

Posidonius terræ-motum bipartito distribuit, nimirum in *concussionem* & *inclinationem*.

Seneca lib.6.cap.21. tres facit species terræ-motus, *tremorem*, *inclinationem*, & *succussionem*.

B

Tantum de operibus creationis tertii diei.

Caput XXIII.

In quo de Sole, Luna & aliis stellis.

QUARTO die, atque ita post plantas demum, creatæ sunt Stellæ, quæ sunt corpora solida, creata ex materia condensata cœli stellati & collocata in eo, ut in ea corpora veluti receptacula ac vihicula lux primo die creata transferretur & distribueretur, ad præbendum lumen his rebus inferioribus, in quas efficaciâ suâ agunt; unde etiam appellãtur à Mose *luminaria*, id est, non lux ipsa, sed corpora in quibus lux est, quæ
C lucem habent & continent, ad lumen præbendum. Differunt enim *luminare*, *lux & lumen*. *Luminare*, est corpus ipsum stellæ: lux imposita est luminari: lumen est splendor emanans e luce stellæ cujusque per aërem. Sed metonymicè alterum pro altero poni consuevit.

Luminare, lux & lumen differunt.

Luminaria cœli primò vel *magna* sunt, vel *minora*.

Magna illa luminaria sunt *Sol* & *Luna*: quæ magna dicuntur non quoad quantitatem substantiæ, nam tametsi Sol magnitudine corporis reliquas omnes stellas superet, tamen illæ longè majores sunt quantitate quàm Luna: sed *partim*, quoad magnitudinem effectionum & ultilitatum ad has res inferiores pertinentium. Solis enim & Lunæ effectiones atque utilitates sunt majores in inferiore hoc mundo, quam aliarum
D stellarum: *partim* quoad δόξαν seu opinionem communem vulgi, quod de rebus loquitur non ut sunt, sed ut videntur esse, & ad cujus captum Spiritus Sanctus in his talibus sese accommodare dignatur.

Magna luminaria sunt duo, alterum *majus*, alterum *minus*.

Luminare majus: est Sol ad præfecturam diei creatus & ad majora officia effectaque producenda à Deo destinatus quàm Luna.

Luminare minus, est Luna ad præfecturam noctis creata, sed minor quantitate substantiæ & specie & efficacitate quàm Sol.

Luminaria minora intelliguntur à Mose cæteræ stellæ, præter Solem & Lunam, omnes: non quòd substãtiæ quantitate superentur à Luna, sed quantitate virium & communi sententia vulgi.
E
Deinde luminaria cœli vel *asteres* sunt vel *astra*.

Aster, est stella singularis seu unica. *Astrum* verò aut *sidus*, est quiddam ex pluribus stellis coagmentatũ in formam signi seu imaginis cujusdam. Hæc distinctio innuitur Jes.13 10. & Jobi 9.v.7.&9. & cap. 38.31. 32.33. Ex quibus locis etiam deducitur plura esse signa imagines stellarum: & Astronomi quidam stellas fixas in quadraginta signa seu imagines redegerunt, quorum

Digitized by Google

rum signorum duodecim sunt in Zodiaco: cætera in alterutra Zodiaci parte consistunt, eaque vel *Septentrionalia* sunt, numero viginti & unum; vel *Australia seu meridionalia*, numero quindecim.

Luminarium cœlestium usus naturalis à Mose statuitur triplex: *Primus*, est ut distinguant inter diem & noctem: Diei solus quidem Sol, velut naturalis & proxima causa præest: Nocti verò Luna, cujus cæteræ stellæ videantur quasi comites esse, quâ de causâ à Phœnicibus Luna *regina cœli* appellabatur, Jer. 44. 19. *Secundus* ut signa sint, non particularium rerum & eventuum vel à mera voluntate divina pendentium, nisi extraordinariè & miraculosè, vel ad voluntatem humanam pertinentium, veluti pietatis vel impietatis, bonorum vel malorum morum, pacis vel belli, generis vitæ vel mortis, & similium: sed tum statarum tempestatum, nimirum Veris, Æstatis, Autumni, Hyemis, & naturalium affectionum illarum, nempe caloris, frigoris, humiditatis, siccitatis, pluviarum, ventorum: tum dierũ, quibus menses constituuntur & novilunia, plenilunia, aliæq; dierũ rationes distinguuntur: tum annorum, in primis Lunarium & Solarium, quos Sol & Luna inde à principio cursu suo descripserunt. *Tertius*: ut præbeant lucem his rebus inferioribus, ac cum luce vim & efficacitatem naturalem in generatione vel corruptione, augmentatione vel diminutione, alteratione & motu rerum inferiorum, per quandam influentiam, quam vocant pro natura uniuscujusque planetæ aut sideris, & conjunctione aut oppositione ipsorum inter se.

Sidera non sunt principia aut causæ præcipuæ discriminis diei & noctis, tempestatum item & dierum annorumque & lucis in his inferioribus: (nam principium istorum omnium est Deus agens in natura:) sed sunt instrumẽta Deo autori & moderatori naturæ servientia, & significantia simpliciter & efficientia instrumẽtaliter. Proinde sidera seu astra per se nihil possunt, neque agunt quicquam, nisi quod, & ubi, quando, & quatenus Deus vult.

Stellarum natura, vel efficacia, vel motus, nullis creaturæ viribus mutari aut impediri potest.

Stellæ non sunt præditæ animâ, nec sunt animalia rationalia.

Stellarum nulla est harmonia Musica, nisi metaphoricè accepta.

Stellarum etsi magna vis est in corpora hæc inferiora, atque etiam in eas animæ passiones & affectiones quæ ex corporis temperamento proficiscuntur: tamen in hominum voluntatem nullam vim exercent, imò nullam habent vim quâ homines ad aliquid volendum vel nolendum flectant, nedum cogant.

Ex astris tantùm naturalia præcognosci & prædici possunt: & eorum quædam certò, ut Eclipses Solis & Lunæ; quædam tantùm probabiliter, ut pluvia, serenitas, annonæ ubertas vel caritas, morbi epidemii, &c.

Quæ verò ex libera voluntate hominis dependent, ea an futura sint, nec ne, ex astris præsciri nequit, ideo nec verè prædici.

Supernaturaliter autem Sol, Luna & cæteræ stellæ aliis usibus serviunt. Enarrant enim gloriam Dei, tanquam præcones in sublimi suggesto constituti, & nos convincunt, esse Deum, eumque esse sapientissimum, optimum & omnipotentem. Talia enim luminaria facere & in expanso cœli collocare, eorumque motum & efficaciam moderari vel cohibere pro arbitrio nutu solo potest nemo, nisi Deus qui solus est sapientissimus, optimus & omnipotens. Hoc argumento gloriam Dei asserit Jobus c. 9. v. 4. 7. 9. Deus est *sapiens corde & fortis viribus: Quo intercedente Soli, non oritur: qui ante stellas obsignat viam: Qui facit Arcturum, Orionem & Plejadas: ac penetralia Austri.* Et Jehova ipse potentiam suam inde asserit Jobi 38. 31. 32. 33. *Anconstringes delicias Plejadum? aut lora Orionis dissolves? Educesne remotiora signa quodque tempore suo? aut Arcturum cum filijs suis duces? An cognoscis de statutis cœli? an disponere potes dominatum ejus in terra?* Unde Deus, circumscriptione quadam nominatur Amos. 5. 8. *opifex Pleiadum & Orionis.* Quapropter David contemplatione stellarum in admirationem raptus exclamat Psalm. 8. 2. 4. *Iehova Domine noster, quàm magnificum est nomen tuum in universa terra, &c. Quum respicio cœlos tuos, opus digitorum tuorum, Lunam & stellas quas statuisti.* Et Psal. 19. vers. 2. 3. 4. 5. 6. 7. *Cœli enarrant gloriam Dei fortis, & opus manuum ejus indicat expansum eorum. Dies ad diem eructat sermonem: & nox ad noctem ostendit scientiam. Non est sermo, neque verba eis: & sine his intelligitur vox eorum. In totam terram prodeunte delineatione eorum, simul prodierunt in extremitatem orbis habitabilis sermones eorum: ex quo Soli disposuit tentorium in eis. Nam est tanquam sponsus prodiens è thalamo suo: Lætatur tanquam robustus decursurus viam. Ab extremitate cœlorum exortus ejus, & revolutio ejus ad extremitates eorum est: nec est quod abscondatur à calore ejus.*

Quocirca ex creatione stellarum hortatur nos Psaltes ad prædicandas laudes Dei & agnoscendam ejus benignitatem Psalm 136. 7. 8. 9. *Celebrate Iehovam, qui fecit luminaria magna, quia in seculum est benignitas ejus: Solem ad dominium obtinendum interdiu, quia in seculum est benignitas ejus: Lunam cum stellis ad dominia obtinenda noctu, quia in seculum est benignitas ejus.* Et Psalm. 147. 4. 5. Laudate Dominum, *qui supputat numerum stellarum, quotquot sunt nominibus vocans. Magnus est Dominus noster & multis viribus, cujus intelligentia est innumerabilis.* Ipsas quoque stelles hortatur ut Deum celebrent Psalm. 148. 3. *Laudate eum Sol & Luna, laudate eum omnes stellæ lucidæ.* Ita stellæ nos admonent officii quod nos homines animabus rationalibus ornati Deo debemus.

Ex earundem stellarum dispositione, quam constanter servant, confirmat Deus veritatem suam & stabilitatem promissionum suarum Jerem. 31. v. 35. 36. *Sic ait Iehova, qui disponit Solem ad lucem interdiu, statuta Lunæ & stellarum ad lucem noctu, qui difrumpit mare & frement fluctus ejus: cui nomen est Iehova exercituum: Si amoveantur statuta ista à conspectu meo, dictum Iehova: etiam semen Israëlitis cessabunt esse gens in conspectu meo omnibus diebus.*

Multitudo stellarum Abrahamo, Isaaco & Jacobo erat symbolum multitudinis posterorum ipsorum, Gen. 22. vers. 17. & cap. 26. 4. Exod. 32. v. 13. Deuter. 1. vers. 10. & nobis quoque est symbolum multitudinis electorum Dei & verè fidelium in regno Christi, sicut Jehova ait Jerem. 33. v. 22. *Ut non potest numerari exercitus cœlorum, nec potest mensurari arena maris: ita augebo semen Davidis servi mei, & Levitarum ministrantium mihi.*

Præterea stellæ serviunt Deo ad defensionem Ecclesiæ suæ & hostium abolitionem: sicut Debora Prophetissa & Barak canunt Judic. 5. v. 20. *E cœlis pugnarunt sidera ipsa, è suis aggeribus pugnaverunt contra Siseram*, nimirum tanquam instrumenta Dei efficiendo imbres, ventos, grandines, procellas. Sic prædicens Jesaias ruinam Babyloniorum cap. 13. vers. 9. 10. 11. ait; *Ecce, dies Iehovæ advenit, sævus & excandescentiâ & accensâ irâ: ad disponendam istam terram in desolationem, ut peccatores ejus perdat ex ea. Nam stellæ cœlorum & sidera eorum non facient ut luceat lux sua: tenebrosus erit Sol ab exortu suo, & luna splendidam non edet lucem suam. Et animadvertam in orbis habitabilis malitiam, & in improborum iniquitatem: faciamque ut cesset fastus superborum,* elatio-

Digitized by Google

stationemque violentorum dejiciam. Similes loci sunt, Ezech.32.v.7.8. Joël 3.v.14.15. Amos.8.v.9.

Eædem nobis ad humilitatem magistræ sunt. Nam si stellæ, quamvis lucidæ, ad puritatem Dei minimè accedunt, imò cum Deo collatæ non sunt puræ; multò minùs homo, qui ne quidem cum stellis luce comparari potest, purus coram Deo fuerit: ac proinde homo sese coram Deo humiliare & nequaquam de integritate sua gloriari debet. Huc spectavit Bildadus cùm diceret Jobi 25. v.4.5.7. *Quid justus esset mortalis* comparatus *cum Deo forti? aut quid purus esset natus muliere? En usque ad Lunam, non tamen splenderet: etiam sidera non pura essent in oculis ejus: Quantò minùs mortalis, vermis & filius hominis, lumbricus?*

Diversitas claritatis seu decoris stellarum tum à corporibus terrenis, tum earundem inter se documento nobis est, corporum nostrorum resurrectionem ex mortuis & mutationem in melius non esse rem impossibilem. Sic enim Paulus Apostolus ait 1. Corin. 15.40.41.42. *Et sunt corpora cælestia, & sunt corpora terrestria: sed alius quidem cælestium decor, alius verò terrestrium. Alius decor Solis, & alius decor Lunæ, & alius decor stellarum aliarum: stella enim stella præstat decore. Ita erit & resurrectio mortuorum, seritur corpus cum corruptione, suscitatur cum incorruptione, &c.*

Earundem stellarum splendor est imago quædam gloriæ futuræ, quâ post resurrectionem potientur in cœlo verè fideles, qui doctrinâ & bono exemplo alios erudierunt tempore imprimis persecutionum ob cultus divini sinceritatem. Dan.12.v.3. *Et erudientes, splendebunt quasi splendore expansi, & justificantes multos, ut stellæ, in sempiterna secula.*

Mysticè *stella matutina* est Christus Dominus, Apoc. 22.16. & lux gloriæ honorisque summi, luci Christi qui Sol justitiæ est & caput nostrum, conjunctissima, quam promittit se daturum vincenti & observanti usque ad finem opera Christi, Apoc.2. v.28. *dabo ei stellam matutinam.*

Figuratè item *stella* est gloria populi Dei cœpta in Davide, completa in Christo, Num.24.17. *Orietur stella ex Iacobo.*

Stellæ dicuntur figuratè viri principes & illustres inter cæteros, qui administratione sua cùm in Republica tum in Ecclesia prælucent: ut Dan.8.v.10. *Magnificavit se* (nimirum cornu illud parvum, id est, Antiochus Epiphanes) *contra exercitum cœli* (id est contra Ecclesiam ac populum Dei:) *adeò ut dejiciens in terram de exercitu illo, & de stellis ipsis, conculcaret eas.* In Apocalypsi verò Johannis, mysticè stellæ aliquoties dicuntur Episcopi seu doctores Ecclesiarum: ut cap.1.v.16. *Habebat Christus in dextra sua stellas septem:* quod vers.20. sic declaratur, *Mysterium septem stellarum quas vidisti in dextra mea, & septem candelabra aurea: Septem illæ stellæ, Angeli* (id est, Episcopi, Pastores, doctores) *sunt septem Ecclesiarum.*

Hoc repetitur cap. 2. vers.1. & cap.3. vers.1. & cap.8. vers.10.11. legitur; *Tum Angelus tertius clanxit: & cecidit è cœlo stella magna, ardens velut lampas, ceciditque in tertiam partem fluminum, & in fontes aquarum. Nomen autem stellæ dicitur Absinthium: versa est igitur tertia pars aquarum in Absinthium: & multi homines mortui sunt ex aquis, quod amaræ factæ essent:* Quibus verbis prædictum fuit, præcipuum quendam Ecclesiæ Episcopum à vera atque orthodoxa Ecclesia se sejuncturum & hæreticum evasurum, qui amarore erroris erat doctrinam Ecclesiæ infecturus eoque multorum hominum animas interfecturus: qualis stella fuit Paulus Samosatenus in Ecclesia Antiochena. Et cap.9. vers.1. dicitur, *Vidi stellam è cœlo cecidisse in terram*, id est, Episco-

A pum Romanum qui antea purè docuerat, à verè Catholica Ecclesia defecisse.

Stellæ erraticæ in epistola Judæ v.13. quibus comparantur profani seductores, non sunt stellæ illæ, quæ ab Astronomis Planetæ vocantur, nimirum Saturnus, Jupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, Luna; quæ quàvis nullæ (ut ait Plinius) errent minùs illis, tamen errantes dicuntur ex opinione & communi judicio sensus: Nam breviore orbe ac multò propinquiore circùaguntur, ex quo fit ut multò magis quàm stellæ fixæ errare videantur. Sed errantes stellæ ibi intelliguntur ἀστέρες διᾴττοντες, *stellæ discurrentes*, quæ revera stellæ non sunt, sed exhalationes inflammatæ in aëre in longum ductæ cadentibus stellis persimiles, de quibus Aristoteles libro primo de Meteoris cap.4. Nam pseu-

B dapostoli & pseudodidascali speciosam lucem præse ferunt, sed eam mendacem atque instabilem, estque illis caligo in æternum servata: quemadmodum stellæ discurrentes lucem subitò evanescentem ostendunt, sed mox perpetua nocte conduntur, nec ullum vestigium sui relinquunt. Sic breviter vitium & exitium seductorum repræsentatur.

Stellam peculiarem Christo nato Magis visam, legitur Matth.2.v.2.9.10. ubi & *stella Regis Iudæorum* dicitur: Sic enim Magi, *Ubi est*, inquiunt, *ille Rex Iudæorum qui natus est? vidimus enim ejus stellam in Oriente, & venimus ut adoremus eum.* Hæc stella Christo nato in Oriente emicuit, (facta comparatione ad Palæstinam,) & Magos Astronomiæ studiis deditos ad Regis regum incunabula proficisci jussit, revocans illis in memoriam,

De stella quæ Magis apparuit Christo nato

C tempus adesse quo vaticinium Num. 24.17. *Orietur stella ex Iacobo*, in ipsa veritate sit implendum, sicut jam olim in Davidis regno tanquam typo impleri cœptum erat: & admonens illos de vaticiniis quæ Babyloniæ Magi à Daniele didicerant, quibus decuplo superior fuit Dan.1.20. & quibus ille jussu Nebucadnetsaris Magni cum autoritate præfuit, ut legitur Dan.2. v.48. Magi igitur secretiore cœlestis Numinis afflatu hanc stellam quasi cœli linguam loquentem agnoverunt, eâque ad Christum quærendum sunt permoti. Quæritur autem, *num ea stella de numero stellarum ab initio creatarum, an verò Cometa fuerit?*

RESP. Nec fuit de numero stellarum ab initio creatarum, nec Cometa: *Primò* enim stellæ initio mundi creatæ, singulis diebus oriuntur & occidunt, à diurna

D luce Solis absconduntur, noctu sereno cœlo non occultantur, & in ætherea regione sedem habent: at stella Regis Judæorum ex quo visa est in Oriente, spectàdam se Magis perpetuò dabat eisque per totū iter præluxit, donec in Judæam & postea ad domum in qua rex Judæorum erat pervenirent, eadem interdiu lucebat, & noctu quamvis cœlo sereno tantisper delituit donec Magi Jerosolymis nativitatem Christi annunciassent atque ita stuporem & supinam negligentiam exprobrassent cum Judæis communiter tum Sacerdotibus qui pastorum Bethlehemiticorum sermones contempserant, tum rursus Magis apparuit & terris vicina stetit supra locum in quo puerulus Jesus erat, ut legitur Matth.2.v.9. & 10.

Summa, stella Regis Judæorum differebat à stellis

E naturalibus motu, lumine seu splendore, divina apparitione, nocturna interdum occultatione, loco seu situ, quia supra domum in qua puerulus Jesus cum matre sua erat, officio quo fungebatur, disparitione totali. Non igitur fuit è numero stellarum initio factarum: qua de re *Basilius Magnus* de humana Christi generatione, *Chrysostomus* homiliâ sextâ in Matthæum, *Augustinus* lib.2. contra Faustum Manichæum cap.5. *Damascenus* lib.2. cap.7. & alii.

Digitized by Google

Secundò nec Cometa fuit, ut liquet ex iis quæ Physici tradunt de Cometarum natura & ingenio, motu, evanescentia sub diurno lumine Solis, & distantia à terris; quæ in stellam Christi nequaquam competunt.

Fuit igitur ut veritati maxime consentaneum est, novum quoddam & insolitum atque extraordinarium prorsus ac proinde miraculosum Meteoron, non naturali modo, sed divinâ virtute e subcœlesti materia conflatum & eximiæ lucis fulgore radians, quod non suapte vi, sed eâdem virtute divinâ aut certè sancti alicujus Angeli ministerio deferebatur: propterea Magis Judæam ingressis stella illa ad tempus vel subtracta fuit vel splendor ejus aliis modis occultatus, ut occasio præberetur Magis de nato Rege Judæorum quærēdi & ex Scriptura Sacra discendi ubi Christus nasceretur. Ita stella illa Magos ad Scripturam divinam adductos ad CHRISTUM perduxit.

Hæc de stella Christi nati indice.

Nominatim autem Scriptura Sacra meminit *Solis, Lunæ, Hesperi seu luciferi, &c.* ut intuitu vel consideratione illorum de rebus divinis & ad fidem atque bona opera pertinentibus efficaciter admoneamur. Corporalis usus stellarum illarum satis prædicari nequit: sed spiritualis usus multo est amplior. Nam præ cæteris stellis animos nostros ad Deum evehunt & ad cognitionem ejus ducunt, de cujus nos docent divinitate, sapientia, bonitate & potentia, & de rebus aliis præclaris.

C Nam intuitus istarum stellarum docet, ipsas distinguendas à Deo Creatore cujus essentia est spiritualis, incorporea, invisibilis, infinita increata; & qui à nemine agnoscitur, nisi cui se patefecit: ac proinde illis cultus divinus non impendēdus, sicut Moses docet Deut. 4. v. 19 *Et ne sublatis oculis tuis versus cælum, quum aspexeris Solem aut stellas, ullam rem exercitus cælestis, tum impellaris, & incurvans te eis colas ea: quæ impertivit est Iehova Deus tuus reliquis omnibus populis sub universo cælo.* Sensus est: Sol non est Deus, non stella creata alia; nec cultu divino colenda: quia Sol & aliæ stellæ sunt corpora visibilia, certis cœli locis affixa, creata à Jehova Deo tuo & hominibus data ab eodem ut eis ministrent, non autem homines illis dati, & data sunt corpora illa cœlestia utenda non uni alicui populo, sed omnibus sub universo cœlo. Quocirca vetuit Deus Solem, Lunam, aliasque stellas adorari, & cultores earum detestatus est & capitali supplicio puniri voluit Deut. 17. 3. & passim per Prophetas de illis questus est & severissimis judiciis eos punivit.

Sol & Luna jubente Deo ad preces Josuæ substiterūt, sicut legitur Jos. 10. v. 12. 13. 14. *Tunc alloquutus est Iosua Iehovam, quo die exposuit Iehova hunc Emoræum filiis Israëlis: & dixit ante oculos Israëlis, Sol in Gibhone subsiste: & Luna in convalle Ajalonis. Substitit ergo Sol & Luna stetit, donec vindicata esset gens Israëlitica ab hostibus suis, nonne hoc scriptum est in libro recti? stabat autem Sol in medio cælo neq; festinabat ad occasum quasi diem integrum. Nec fuit similis diei illi ante eum, vel post eum, auscultante Iehova voci cujusquā: nam Iehova pugnabat pro Israële.* Sol in gratiam Regis Ezechiæ retrocessit Jes. 38. 52. Hinc refulget singularis favor Dei erga Ecclesiā & singulos in ea fideles, quòd sicuti ad usum humani generis quotidiano Solis cursu diem à nocte dividit, & molem illam ingentem infatigabili pernicitate assiduè versat: ita ad conservationem confirmationemque Ecclesiæ suæ fidelium singulorum, ad breve tempus quum visum est, subsistere vel etiam cursum reflectere jubet.

Sol nobis est monimentum gratiæ ac benignitatis Dei, & felicitatis perpetuæ quam fidelibus largitur Deus per Christum & in ipso, sicut Psal. 84. v. 12. dici-

A tur; *Sol & scutum est Iehova Deus, gratiam & gloriam dat Iehova:* Et Jes. 60. v. 19. 20. *Non erit tibi amplius Sol in lucem diurnam: & quod ad splendorem noctu, luna non illustrabit te: sed erit tibi Iehova luci perpetuæ, & Deus tuus ornamento tibi. Non occidet amplius Sol tuus, & Luna tua non recipiet se: nam Iehova tibi erit luci perpetuæ, & completi erunt dies luctus tui.* Quemadmodum Sol luce sua mundum vivificat, fovet atque exhilarat: ita sereno Dei adspectu fideles recreantur, imò non aliter vivunt & spirant, nisi quatenus illis Deus affulget. Cujus Sol Deus est, ejus prosperitas est sempiterna & immutabilis, quum perpetuam lucem habeat, nulli mutationi & vicissitudini subjectam.

B Ut Sol iste visibilis luce sua tenebras pellit: ita Christus Dominus peccatorum nostrorum caliginem abigit & lucem justitiæ reducit, nos justitiâ suâ tanquam luce circumfundens: unde Christus *Sol justitiæ* dicitur Malach. 4. v. 2. Ut unicus in cœlo Sol est, qui cætera sidera lucida efficit, & sublunaria luce & calore suo illustrat, vivificat & fovet; ac si Sol nō foret, nox esset perpetua: ita unicus est justitiæ Sol, & Dei ac hominum Mediator homo Jesus Christus, qui omnes sanctos in Ecclesia, radiis sapientiæ suæ illuminat, vitæ suæ benedictione vivificat, gratiâ suâ fovet & conservat, qui etjam regnans ad dexteram æterni Patris, pro nobis interpellat solus, quia ipse solus pro nobis justitiæ divinæ satisfecit; ac si hic Sol justitiæ nobis exortus non esset, tum enim verò in tenebris & umbra mortis omnibus contabescendum & pereundum foret.

C Sol medius fertur inter stellas, amplissima magnitudine ac potestate, nec temporum modò terrarumque sed siderum etiam ipsorum rector; hic lucem rebus ministrat, aufertque tenebras, hic reliqua sidera occultat, hic vices temporum, annumque semper renascentem ex usu naturæ temperat, hic cœli tristitiam discutit atque etiam nubila humani animi serenat, hic suum lumen cæteris quoque sideribus fœnerat, præclarus, eximius, omnia intuens: ita Christus versatur in medio septem candelabrorum aureorum, id est, Ecclesiarum suarum in quibus accensa lux Evangelii lucet, eidem data est omnis potestas in cœlo & in terra & omnia subjecta pedibus ejus, lucem fidei cordibus nostris infert & ignorantiæ tenebras discutit, cum ipso etiam sancti Angeli luce comparari non possunt, nedum homines, hic tempus gratiæ verumque illum annum Jubilæum reduxit, hic animorum nostrorum tristitiam discutit, & mœrores validissimè solatur, hic lumen salvificum beatis Angelis & hominibus communicat, eminens super omnes, caput Ecclesiæ, omniscius, &c. Apoc. 1. v. 16. & cap. 12. 1.

D Sol imago est Ecclesiæ, Cant. 6. v. 7. *Quæ est ista spectata ut aurora, pura ut Sol?*

Sol præterea imago est primariorum rectorum in Ecclesia & Republica, Apocal. 8. v. 12 *percussa est tertia pars Solis, ut obscuraretur*, hoc est, tertia pars gubernatorum orbis Christiani, Episcoporum & Magistratuum, caligine hæreseos obtenebrata fuit. Et cap. 9. 2. *Adscendit fumus ex puteo ut fumus fornacis magnæ & obscuratus est Sol*, id est prodiit erronea doctrina & idololatria ex inferno, quâ præcipui quique Ecclesiastici &

E politici, qui aliis doctrinæ & vitæ puritate prælucere debebant, seducti fuerunt.

Est symbolum visionis veritatis, Mich. 3. v. 6. *Occidet Sol super istos Prophetas*, id est, hæc vindicta in ipsos divina erit, quòd veritatis visio ipsis non continget.

Est symbolum gloriæ & prosperitatis quâ quis fruitur, Jer. 15. v. 9. *occidet Sol ejus*, id est, momento mutabitur clarissima gloria prosperitasque ejus in calamitates tenebrosissimas.

Est

Digitized by Google

Est spes liberationis, Amos 8. v. 9. ait Deus, *efficiam ut Sol occidat ipso meridie, & obtenebrabo terram die lucido*, id est, efficiam ut spes liberationis consequendæ & adipiscendæ lætitiæ evanescat eo ipso tempore quo validissima erit.

Est persecutionum & afflictionum æstus, Cantic. 1. vers. 6. dicit sponsa Ecclesia: *Ne respiciatis ad me, quòd sim subnigra, quòd contuitus sit me Sol*; hoc est, ne offendamini eo quòd velut infuscata sim peccatis & afflictionibus, quòd persecutione & oppressione tanquam Sole torrefacta sim, ut Matth. 13. v. 6. Solis appellatio accipitur.

Est imago quædam & gustus gloriæ Christi Matth. 17. v. 2. *Transformatus est coram eis, & fulsit facies ejus ut Sol*: imò & gloriæ justorum in cœlo, Matth. 13. v. 34. *Tunc justi fulgebunt ut Sol, in regno Patris sui. Qui habet aures ad audiendum, audiat.*

Solis perpetua conversio quâ oritur & occidit quotidie, arguit miserabilem hominis vanitatem, qui semel mortuus ad vitam hanc nunquam revertitur, ut docet Eccles. cap. 1. v. 3, 4, 5. *Quid emolumenti est homini, ex toto labore suo quo laborat sub Sole? Generatio una abit, & altera advenit; quamvis terra in seculum permaneat. Oritur Sol, & occidit Sol, iterumq́ ad locum suum adspirat, ubi oriebatur.* Quâ comparatione & Poëta Gentilis Catullus usus est ad hominis vanitatem exaggerandam:

Soles occidere & redire possunt:
Nobis cùm semel occidit brevis lux,
Nox est perpetua una dormienda.

Luna est imago Ecclesiæ Dei, nam Cantic 6. v. 7. dicitur Ecclesia quòd sit *pulcra ut Luna*. Ut Luna non propriâ, sed alienâ luce lucet, quandoquidem à radiis Solis collustrata lucem suam inde accipit: ita Ecclesia lucet, non suo, sed Christi fulgore & summis ejus dotibus ac beneficiis illustrata. Et quemadmodum non semper Luna pleno orbe lumen suum nobis ostendit, sed aliquando ita decrescit, ut nobis illa non ampliùs superesse videatur, nec tamen unquam propterea radiis Solis destituitur, quamvis humanis sensibus secus appareat: ita Ecclesia non semper plenum fulgorem emittit, sed aliquando ita obscuratur, ut nostris oculis non pateat; & nihilominus certum est eam semper esse, semperque à Sole illo Justitiæ id est, à Christo illuminari. De mystica significatione defectus & mutationis Lunæ habet præclara *Ambrosius* Hexameron quarto lib. cap. 8. unde quædam decerpsimus: *Si miraris quomodo defectum Luna patiatur, cùm tantam vim mutationis habeat suæ: considera & in eo magnum esse mysterium, quod ejus exemplo cognoscis ò homo nihil rerum humanarum esse posse, & mundanæ totius creaturæ, quod non aliquando resolvatur. Nam si etiam Luna, cui tantum Dominus commisit ministerium, ut illuminet orbem terrarum, & crescit & deficit, quia omnia ex nihilo orta usq; ad perfectionem venerunt, & iterum perfecta minuuntur: Cælum enim & terra præteribunt: cur non id moderationis assumimus, ut neq; in adversis abjiciamus animum: qui enim omnia fecit ex nihilo, facilè te quoq; potens est ad summa perfectaq; provehere: & rursum non extollamur in prosperis, neq; in potestate aliqua nos divitiisq; jactemus, neq; in viribus corporis aut pulchritudine gloriemur, in quo est facilis corruptio, crebra mutatio: sed manentem in futurum animi gratiam persequamur? Nam si te Luna contristat occasus, quæ se semper reparat ac reformat: multo magis contristare te debet, si anima profectu virtutis impleta cùm fuerit, postea per inconstantiam mentis atque incuriam à suo deflexa proposito studia sua sæpè commutet: quod est insipientia & inscientia. Unde & Scriptura ait:* Stultus ut Luna mutatur: *Et ideo sapiens non cum Luna mutatur, sed permanebit cum Sole. Unde non Luna est particeps stultitiæ, quia non Luna mutatur ut stultus, sed stultus ut Luna. Denique semen justi sicut Luna perfecta in æternum manet, & testis in cœlo fidelis.* (Psal. 88.) *Aliud enim est fungi ministerio, aliud circumferre ingenio, & sensus infirmitate fixam non habere sententiam. Luna pro te laborat, & propter voluntatem Dei subdita est. Vanitati enim creatura subjecta est: non sponte, sed propter eum qui subjecit in spe. Illa ergo non sponte mutatur, tu sponte mutaris. Illa congemiscit & comparturit in sua mutatione: tu non intelligis, & gratularis frequenter. Illa tuam redemtionem frequenter exspectat, ut à communi totius creaturæ servitio liberetur: tu & tuæ redemtioni, & illius libertati affers impedimentum. Tua ergo, non sua stultitia est, quod dum tu exspectaris, & nec serò converteris, adhuc & illa mutatur. Noli ergo Lunam oculo tui corporis æstimare, sed mentis vivacitate. Minuitur Luna ut elementa repleat: Hæc est verè grande mysterium. Donavit hoc ei, qui omnibus donavit gratiam. Exinanivit eam ut repleat, qui etiam se exinanivit ut omnes repleret. Exinanivit enim se ut descenderet nobis: descendit nobis, ut ascenderet omnibus.* Ascēdit enim, *inquit*, super omnes cœlos, ut impleret omnia. (Ephes. 4.) *Itaq; qui exinanitus advenerat, de plenitudine sua Apostolos adimplevit; Unde unus ex his dicit:* Nam de plenitudine ejus omnes nos accepimus. (Iohan. 1.) *Ergo annunciavit Luna mysterium Christi: non mediocris, in qua signum posuit suū: non mediocris, quæ typum dilectæ habet Ecclesiæ: quod significat Propheta dicens:* Orietur in diebus ejus justitia, & abundantia pacis donec extollatur Luna. (Psal. 71.) *Et in Canticis Dominus de sua sponsa ait:* Quænam est hæc prospiciens tāquam diluculum, speciosa sicut Luna, electa ut Sol? (Cant. 6.) *Et meritò speciosa sicut Luna Ecclesia, quæ toto mundo refulsit, & tenebras seculi hujus illuminans dicit: Nox præcessit, dies autem appropinquavit.* (Rom. 13.) *Pulchrè ait, prospiciens, quasi sues de superiore prospectans, sicut habes:* Dominus de cœlo prospexit super filios hominum. (Psal. 13.) *Prospiciens ergo Ecclesia, sicut Luna defectus habet & ortus frequentes: sed defectibus suis crevit, & his meruit ampliari, dum persequutionibus minuitur, & confessorum martyriis coronatur. Hæc est vera Luna, quæ de fratris sui luce perpetua lumen sibi immortalitatis & gratiæ mutuatur. Fulget enim Ecclesia non suo, sed Christi lumine, & splendorem sibi arcessit de Sole justitiæ, ut dicat:* Vivo autem jam non ego, vivit autem in me Christus. (Galat. 2.)

PHOSPHORUS seu LUCIFER stella præveniens Solem, & ante matutinum exoriens, magnitudine alia sidera exsuperans & claritatis tantæ ut unius hujus stellæ radiis, præter Solem & Lunam, umbræ reddantur; quam alii Hesperum seu Vesperum quum subsequitur Solem, alii stellam Veneris, alii Isidis, alii Junonis, alii matris deûm appellavêre. Est illustris imago claræ doctrinæ Evangelii de Sole justitiæ Domino nostro JESU CHRISTO; Nam 2. Petr. 1. v. 19. legitur: *Et habemus firmiorem sermonem Propheticum; quem quod attenditis, velut lucernam splendentem in obscuro loco, rectè facitis; donec dies illucescat, & lucifer exoriatur in cordibus vestris.* Propheticus sermo comparatur lucernæ in obscuro loco prælucenti, doctrina Evangelii autem lucifero, ob claritatem: nam in Evangelio est plenior & apertior cognitio Christi, quàm sub umbris Legis.

Idem est imago Christi, qui ut Rex & Princeps summâ dignitate & gloriâ inter omnes homines veluti stella matutina in cœlo est conspicuus, unde Christus *Stella matutina* dicitur Apocal. 22. v. 16.

Et cujusvis hominis est imago qui luce gloriæ alios homines antecellit; ita Rex Babylonis dicitur Lucifer, Jesai. 14. v. 12. *Quomodo decidisti de cœlo Lucifer, nate Auroræ?*

Hæc de operibus creationis quarti diei.

Digitized by Google

CAPUT XXIV.

In quo de Aquatilibus.

ANIMALIA constitutis rebus superioribus, Deus quinto & sexto die creavit *animalia*, quæ sunt corpora animata sentientia, à Deo creata quinto die, sunt *aquatilia* & *volatilia*.

Animalia aquatilia producta à Deo in aqua & ex aqua, sed non ex sola aqua, verum etiam ex aliis elemẽtis, quæ ipsa quoque ad aquatilium generationem & constitutionem suas partes contulerunt. Quia verò aqua, tanquam mater utero suo aquatilia profudit, illorumque tanquam incolarum sedes est; ideo Moses narrat Genes. 1. v. 20, 21, 22. Deum dixisse *ut aqua reptilia animantia abundè propigнerent*; è quibus ceti sunt omnium maximi, quorum speciatim meminit: approbasse Deum illa animantia & ad bonum usum ordinasse, & verbo suo naturalem potentiam ad fœcunditatem eis indidisse, ut fœtificarent ac augescerent & aquas per maria implerent, & sic copiosè suas species multiplicarent & conservarent.

Aquatilia autem animalia tum *pisces* sunt, tum *ζωόφυτα aquatilia*.

Piscium duo summa sunt genera; alterum quidem *læve*, alterum *scabrum*. Hujus item quatuor sunt genera, *testaceum, crustaceum, squammatum & aculeatum*: pisces verò læves triplici genere continentur; sunt enim vel *plani* vel *oblongi* vel *cum lævore mollitiem & pro sanguine saniem aut atramentum habentes*.

E subjectis locis pisces vel *marini* sunt, vel *fluviatiles*.

Ζωόφυτα seu *plantanimalia*, sunt animalia quæ mediam inter plantas & animalia perfecta naturam sortita sunt. Et sunt vel *aquatilia* vel *terrestria*. Aquatilia sunt, *spongia, marinus pulmo, urtica, stella, holothurio, conchylia*: eaq; unà cum piscibus quarto die à Deo creata sunt.

Piscium *naturalis finis* est, ut hominum usibus serviant ex ordinatione Dei sive ad cibum, sive ad medicinam, sive ad alia vitæ humanæ commoda & necessitates. Ideo Deus Genes. 1. v. 26. dixit: *Faciamus hominem ad imaginem nostram, secundùm similitudinem nostram qui dominentur in pisces maris*. Et vers. 28. ad hominem jam creatum dixit: *dominamini in pisces maris*. Et cap. 9. v. 2. dixit ad Noachum *& filios ejus: omnes pisces maris in manum vestram traditi sunt*. Unde David beneficentiam Dei erga hominem extollit Psal. 8. v. 7, 9. *Præfecisti eum operibus manuum tuarum: omnia posuisti sub pedibus ejus*: inter ea commemorat etiam *pisces maris & quicquid permeat semitas marium*. Atq; hoc insigne est bonitatis Dei erga nos indicium.

Deinde piscium magnitudo & multitudo & admirabilis varietas est certum argumentum omnipotentiæ, sapientiæ, bonitatis & providentiæ divinæ: quo fine dicit Job. cap. 26. v. 13. *formavit manus Dei serpentem oblongum*, id est, balænam, quæ ab immensa illa longitudine sua nominatur vectis maris, Jesai. 27. v. 1. Mox subjicit Jobus: *En ista sunt partes viarum ejus; sed quantam particulam rei audimus de eo?* q.d. omnipotentia Dei & sapientia non potest nisi minima ex parte intelligi, nedum audiri aut prædicari à nobis. Et cap 41. Deus ipse Jobum reprehendens, omnipotentiam sibi vindicat illustrissimo exemplo Leviathanis seu balænæ: *An*, inquit, *extrahas balænam homo, aut fune quem demerserit lingua ejus? An appones juncum naso ejus: aut spina perforabis maxillam ejus? An multis utetur apud te deprecationibus? aut alloquetur te mollibus? An panget fœdus tecum? assumes eam servum perpetuum? Ludésne cũ ea tanquam avicula? aut ligabis eam pro puellis tuis? Apparabúntne convivium propter eam socii? divident eam inter mercatores? An implebis harpagonibus cutem ejus? aut fuscina piscaria caput ejus? Pone super eam manum tuam: meminisse belli ne pergito. En spes ejus capienda mendax est: an etiam ad adspectum ipsius hominis dejicietur? Non est ferox, qui excitet eam: quis ergo est, qui sistat se coram me? Quis prævenit me, & rependam? quicquid subest toti cœlo, meum est. Non silebo membra ejus, & sermonem de viribus, & gratia dispositionis ejus. Quis retegit superficiem vestis ejus: cum geminis habenis suis quis accedat? Fores faciei ejus quis aperiat? circa dentes ejus est terror. Excellentia, viribus scutorum, circumclusa est sigillo artificiosissimo: Unum alteri tam propè sunt, ut ventus non possit intervenire illis. Quodq; proximo suo cohærent, continentia sunt ita ut non sejungantur. Sternutationibus ejus splendet lux: & quidem oculorum ejus, velut palpebra auroræ. Ex ore ejus velut tædæ prodeunt, scintillæ ignis proripiunt sese: E naribus ejus prodit fumus, ut aheni ferventis & cortina: Quasi halitus ejus carbones incenderet, & flamma ex ore ejus prodiret. In collo ejus commoratur robur, & ante eam exsilit mœror. Mebandrya carnis ejus cohærent: firma est in se, non dimovetur. Cor ejus firmum est ut lapis, firmum, inquam, ut fragmen molæ. Ab excellentia ejus timent fortes: metu confractionum se purgant. Assequentis eam gladius non consistet, hasta, telum, aut lorica. Reputat ut paleam, ferrum, ut lignum putre chalybem. Non fugat eam sagitta: in stipulam convertuntur ei lapides fundæ Ut stipula reputantur ballistæ lapides: & ridet ad vibrationem lanceæ. Subduntur ei ut acumina testacea: substernit excisum in luto. Fervefacit tanquam ollam profundum: & mare disponit ut mortarium unguentarii. Post se lucidam reddit semitam: putaret videns abyssо canitiem esse. Non sunt in pulvere comparanda ei, quæ agant intrepidè. Quicquid altum est, despicit: estq; regina super omnes feras.* Leviathan non est diabolus, ut vulgò putant, sed ingens piscis marinus monstrosa corporis mole, draco marinus aut cetus aut balæna immensæ & portentosæ magnitudinis; sicut mare plura admiranda habet animalia, quàm terra. In Leviathane igitur seu balæna admiranda Dei potentia & providentia cernitur, unde Deum revereri, eiq; nos humiliter subjicere discamus. Nam si Leviathanem tam horrendæ molis & roboris belluam tibi nulla ratione subjicere, nec hujus tantæ molis & roboris caussam pervestigare potes. quid efficeres contra Deũ qui hoc tantum animans creavit? quomodo in arcana ejus penetrares? Non ergo tibi de judiciis Dei expostulandum, non ratio indaganda cur ita affligaris quum tibi innocens videaris. Ex hoc satis argueris & edoceris, debere te placidè & æquo animo afflictiones divinitus impositas suscipere, & te manui Dei sine ulla obmurmuratione submittere, & nequaquam de Deo conqueri.

Job cap. 12. v. 8. ait: *narrabunt tibi pisces maris*, nimirum sapientiam, potentiam & providentiam Dei, ut non sit necesse te longè petere testimonia de ea ejusve exempla. Huc facit quod legitur Psal. 104. v. 25, 26, 27. *In ipso mari magno & spatioso, illic reptilia sunt atq; innumera animantia, parva cum magnis. Illic naves ambulant: balæna quam firmasti, ludit in eo. Omnia ista in te exspectationem habent, ut des escam ipsorum tempore suo.*

Deinde pisces serviunt Deo in miraculorum effectione. Nam ut legitur in libello Jonæ Prophetæ, præparaverat Deus piscem magnum qui absorberet Jonam, fuitque Jonas in visceribus illius piscis tribus diebus & tribus noctibus: & edicente Jehova pisci illi, evomuit Jonam in aridam. Et Christus Dominus miracula edidit tum in multiplicatione duorum pisciculorum, ut sufficerent saturandis quinquies mille viris, absque mulieribus ac puerulis, Matth. 14. v. 19. tum in procuranda subitò captura magnæ piscium multitudinis, Luc. 5. v. 4, 5, 6. Johan. 21. v. 6. & 11. Sic piscis exhibuit

Digitized by Google

hibuit in ore suo staterem quem Christus pro se & Petro date jussit ad solvendum didrachma, Matth.17. vers.27.

Præterea pisces serviunt Deo in judiciorum ejus justissimorum exsequutione, veluti cùm illos in ipsis fluminibus occidit ut eos una cum aqua, hominum usibus subtrahat, quemadmodum fecit in Ægypto, Exod.7.v.21. *Pisces qui sunt in quovis rivo morientur, adeò ut foeteat rivus quisque*, &c. vers.24. *Et piscibus qui erant in unoquoq; rivo mortuis, fœtuit unusquisque rivus, adeò ut non potuerint Ægyptij bibere.* Psal.105 v.29. *Mutaverat aquas illorum in sanguinem & morte affecerat pisces eorum.* Jesai.5. v.2. *Sic ait Iehova; En increpatione mea exsicco mare, dispono flumina in desertum, foetet multitudo piscium eorum mortua fit, eo quòd desit aqua.* Hos.4.v.3. *Lugebit hæc terra, &c. quin etiam pisces maris interibunt.* Et Tzephan.1.v.3. *Recepturus sum homines, &c. & pisces maris.* Ministrant Deo & balenæ in conturbando mari, & subvertendis magnis navibus.

Ex eo quod pisces incauti capiuntur, discimus, hominem consiliorum, actionum suarum & vitæ eventus præstare non posse, sed omnia divini Numinis providentiâ gubernari. Hoc docet Ecclesiastes cap.9.v.11. cùm ait: *Nescire hominem tempus suum, sicut nesciunt pisces qui capiuntur reti malo.*

Piscium in aquis multiplicatio est imago multiplicationis credentium in Jesum Christum per prædicationem Evangelii, ut indicatum fuit in visione prophetica, Ezech.47.vers.9,10. Unde Apostoli dicuntur *piscatores hominum*, Matth.4.v.19. Marc.1.17. Quo pertinet etiam parabola sagenæ jactæ in mare, Matth.13. v.47.

Homines potentes in hoc mundo comparantur balænis grandibus; populi exercitus illorum, multitudini piscium adhærentium squamis balænarum: tractio illorum ad pœnas, injectioni hamorum in maxillas eorum, &c. Sic enim ad superbum Regem Ægypti Chophrahum seu Apriem Jehova loquitur Ezech.29. 3,4,5,6. *Ecce me contra te, ô Parho Rex Ægypti, balæna maxima, quæ cubat inter rivos suos, qui dicit, mihi est rivus meus, nam ego feci mihi. Indam enim hamos maxillis tuis, faciamq; ut adhæreat multitudo piscium rivorum tuorum squamis tuis; ut deducam te è medio rivorum tuorum & totâ multitudinem piscium rivorum tuorum squamis adhærentem. Postea deseram te abductum in desertum, te & totam multitudinem piscium rivorum tuorum, in superficie agri cades, non recipieris neq; congregaberis: bestiis terræ & avibus cælorum exponam te in cibum. Et experientur omnes habitatores Ægypti me esse Iehovam.* Loca similia sunt, Psal.74. v.13,14. & Jesai.27.v.2. *Tempore illo animadvertet Iehova gladio suo durissimo, maximoq; & validissimo, in balænam serpentem oblongum*, &c.

Piscium consideratio nos admonet, ne imitemur Israëlitas, qui fastidio mannæ in deserto murmurarũt adversus Deum & pisces Ægyptios concupiverunt, Numer.11.v.4,5. in ista verba erumpentes: *O si quis daret nobis comedendam carnem! Recordamur piscium quos edebamus in Ægypto gratis.*

Diversitas carnis piscium à carne hominum, pecorum, volucrium, est præludium quoddam discriminis futuræ gloriæ post resurrectionem universalem inter homines glorificatos, ut Paulus docet 1.Cor.15.39. *Nõ omnis caro, eadem caro, sed alia quidẽ caro hominum, alia autem caro pecorum, alia autem piscium, alia autem volucrium.*

Piscium ut mira est natura, ita in illis proponuntur à Deo imagines & exempla virtutum vitiorumque amicitiarum & inimicitiarum, & variorũm eventuum ad nostram institutionem, ut virtutes imitemur, vitia fugiamus, & ad eventus omnes nos comparemus ut filios Dei decet.

In *Delphinis* est exemplum στοργῆς & charitatis parentum erga liberos: nam catulos nutriunt ubere, gestant fœtus infantiâ infirmos, quin & jam adultos diu comitantur, magna erga partum charitate. Itaque non homini tantùm amica animalia sunt, verùm etiam Musicæ arti: mulcentur symphoniç cantu, & præcipuè hydrauli sono. Hominem non expavescunt, ut alienũ: obviam navigiis veniunt, alludunt exultantes, &c. ut refert Plinius lib.9. Natur. histor. cap.8.

Polypi ingenium est fraudulentum & adulatorum imago. Assumit enim colorem similem iis saxis quibus appropinquat; mutat etiam colorem quum metuit. Tale est ingenium, tales mores assentatorum, qui in omnem habitum & formam sese vertunt, ut placeant iis à quibus aliquid se accepturos sperant.

Nautilus piscis marinus est, navigiorum omnium archetypus, qui cœlo sereno ventis sua vela obtendit, & pedum remigio navim artificiosissimè fabricatam gubernat: & cùm aves rapaces advolantes prospicit, repentè sua vela contrahit, seque ipsum cum navigio deorsum acto demergit. Nec solùm ab ipso navigii formam, sed etiam tempus prosperum, quo vela pandere, & portu solvere oporteat gubernatores navium didicerunt. De eo Plin. lib.9. Histor. Natur. cap.29 sic scribit: *Inter præcipua autem miracula est, qui vocatur nautilos, ab aliis pompilos. Supinus in summa æquorum pervenit, ita se paulatim subrigens, ut emissa omni per fistulam aqua, velut exoneratus sentina, facilè naviget. Postea prima duo brachia retorquens, membranam inter illa miræ tenuitatis extendit. Quâ velificante in aura, cæteris subremigans brachiis, media ut gubernaculo, se regit. Ita vadit alto, Liburnicarum ludens imagine: & si quid pavoris interveniat, haustâ se mergens aquâ.*

Plin. lib.9. Histor. Natural. cap. 29.

Remora, Græcè ἐχενηΐς, *echeneis*, est parvus admodum piscis, sed maximâ potentiâ præditus; navim cui adhęserit, sistere & remorari fertur, quamvis velis & remis incitatam. Hinc dictus est ἐχενηΐς, παρὰ τὸ ἔχειν τὰς ναῦς, quòd retineat navim; qua de re Plinius lib.32. Natural. Histor. cap.1. *Omnia hæc pariterq; eòdem impellentia, unus ac parvus admodum pisciculus; echeneis appellatus, in se tenet. Ruant venti licèt, & sæviant procellæ, imperat furori, viresq; tantas compescit, & cogit stare navigia: quod non vincula ulla, non anchoræ pondere irrevocabili jactæ. Infrænat impetus, & domat mundi rabiem nullo suo labore, non retinendo, aut alio modo, quàm adhærendo.* Hoc exemplo Deus docere vult, non esse vires metiendas mole corporis, sed interdum in parvis etiam corpusculis vires maximas latêre. Ita Deus per infirma organa sua sæpè validas hostium Ecclesiæ suæ vires remoratur, & furores tempestatesque mundi superat & remigum Reipubl. navim impellentium conatus irritos reddit, ut Psalmo secundo nos adversus furores mundi consolatur: quæ sunt infirma mundi, elegit Deus, ut pudefaciat valida; 1.Cor 1.v.27.

Piscium mundorum ab immundis discrimen ex lege divina in populo Israëlitico observatum fuit, Levit. 11.v.9,10. Deut.14.v.9,10. *tum* ut Ecclesia Dei à cæteris gentibus discerneretur etiam hujus ceremoniç observatione & professione illius publica: *tum* ut admonerentur fideles hoc ritu, ne communicarent impuritati gentium, sive in doctrina, sivo in moribus, ac proinde à conversatione cum gentibus abstinerẽt, donec Deus ipse discrimen populorum sustulisset pro Christi in cœlum adscensionem, & gentibus januam ad regnum Christi aperuisset; ut planũ est ex visione Petro Apostolo oblata, Act.10.v.11. & seqq. & cap.11.v.2. & seqq.

Denique pisces revocant nobis in memoriam voluntatem Dei in Decalogo patefactã de cavenda imaginum idololatria, Exod.20.v.4, Deut.4.v.18.

Hucusque:

Digitized by Google

Hucusque de Aquatilibus, quæ aquæ divini verbi produxerunt in se & ex se, ita ut in aquis etiam tanquam in naturali suo elemento degant: sequitur de volatilibus.

CAPUT XXV.

In quo de volatilibus.

PRÆTER aquatilia creavit Deus quinto die etiam animalia *volatilia* in species suas, & aërem eis ad liberum volatum attribuit dicens; *volucres volanto supra terram, versus superficiem expansi cælorum*: itidemque benedixit eis & fœtificare atque augescere jussit in terra. Genes. 1. v. 20, 21, 22.

Ea producta sunt non in aqua, neque ex aqua sola, sed etiam aliis elementis: nam in eadem resolvuntur.

Suntque tum *aves*: tum *insecta alata*, uti sunt *apes* & alia insecta quę hominibus commodi aliquid adferunt. Nam quæ prorsus inutilia aut tantùm noxia sunt hominibus, veluti sunt *musca* & *vespa* & similia insecta, ea demum post hominis lapsum, ut testimonia iræ Dei & ad pœnam hominis, ex putrefactione & vi Solis, jussu tamen Dei, generata fuisse creduntur.

Usus volatilium duplex est: *corporalis* & *spiritualis*. Ille ad corpus pertinet, quòd Deus ea nobis dederit in cibos, ad medicinam, ad oblectationem, ad alios usus vitæ humanæ plurimos. Genes 1. vers. 28. ait Deus homini: *Dominamini in volucres cæli*. Et cap. 9. v. 2. Noacho & filiis ejus: *timor vestri terrorque vestri inesto omnibus volucribus cæli.*

Spiritualis usus volatilium frequentiùs in Scriptura proponitur, isque multiplex. *Primò* enim in magna illa avium varietate secundùm species suas, in multitudine individuorum in omnibus speciebus, in utilitate earundem eluocet sapientia, bonitas & potentia Creatoris. *Deinde* serviunt aves Justitiæ Dei tum in exsequendis judiciis ejus, vel quando propter peccata hominum perimit aves unà cum aliis animalibus quæ hominis usibus servire debebant, ut factum est in diluvio, Genes. 7. v. 21, 22, 23. vel quando avibus mandat vindictam, veluti 1. Reg. 14. v. 11. *morientem Jarobeamo in agro comedent volatilia cæli*. Ezech. 39. v. 17, 18, 19, 20. Proverb. 30. v. 17. *Oculum qui subsannat Patrem aut spernit obedientiam matris, effodient corvi vallis, aut comedent eum juvenes aquila*. Tum in horrore quem illis incutiunt judicia Dei gravissima in homines; Ezech. 38. v. 20.

Tertiò serviunt declarandæ potentiæ Dei etiam in miraculis, ut Exod. 16. v. 14. Israëlitis murmurantibus & carnem ad edendum petentibus dedit coturnices tantâ copiâ ut castra tegerent: & Numer. 11. vers. 31, 32. *Ventus profectus à Iehova abripuit coturnices à mari, & dissevit ad castra, quasi itinere unius diei hinc, & quasi itinere unius diei illinc circa castra: idque ad duos cubitos in superficie terræ. Surgensque populus toto illo die & tota nocte illa, & toto die postero collegerunt coturnices, qui minimum decem acervos collegit: & composite expanderunt eas sibi circa castra*. Psal. 105. vers. 40.

Quartò, ministrant providentiæ divinæ ad solatium fidelium, ut columba fecit quam Noachus ex Arca emiserat ut cognosceret, an superficies terræ aquis levata esset, Genes. 8. v. 8. & sequentibus. item ad pascendos servos Dei, sicut Deus corvis præcepit, ut Eliam Prophetam sustentarent, 1. Reg. 17. v. 4. & corvi afferebant ei panem & carnem quolibet mane & vesperi, ibid. vers. 6.

Quintò, avium sustentatio & propagatio facit ad cognoscendam divinam providentiam circa res omnes
A & singulas, etiam minutissimas etsi nullum accedat ullius ministerium. Sic enim Deus ad Jobum ait cap. 39. v. 2. *Quis comparat corvis escam ipsorum, quum pulli eorum ad Deum fortem vociferantur, aberrantibus penuria cibi?* Quum corvus pullos suos recens natos eo quòd albicantes videat & suos non esse existimet, per aliquot dies relinquit & non pascit, sed è nido ejicit donec nigrescant: quis pullos illos interea alit, nisi Deus, sine cujus providentia fame essent perituri? Alit autem eos muscis genitis ex stercore corvino putrefacto. Dicuntur autem ad Deum vociferari, quia destituti à parentibus, clamore suo velut ad Deum se confugere testantur, ut sibi escam suggerat, sicut etiam facit: quò pertinet quod dicitur Psal. 147. v. 9. *Dat jumentis cibum suum, pullis corvorum qui crocitant*. Ampliùs dicit Deus
B Job. 39. v. 16, 17, 18, 19, 20, 21. *Alámne pavonum exsultabundam, an pennam ciconiæ, aut struthiocamelo dares? Qui relinquit terræ ova sua? & in pulvere calefacit ea: Oblitus pedem compressurum esse illud; & bestiam agrestem proculcaturam illud. Deus torrefaciens excludit pullos ejus alienâ operâ, propter vanitatem laboris ejus ex incuria: Quia destituit eam Deus sapientiâ, neque impertiturus est ei istam intelligentiam. Quo tempore in excelsum extollit se, ridet equum & sessorem ejus.* q. d. quis aves ornat pennis, nisi providentia divina? Mirum verò est quod de struthionibus Deus commemorat. Struthio est avis crudelis & stolidissima, quæ etsi ingenti & vasta mole sit corporis & magno robore prædita, ac magnitudine sua equitem etiam equo insidentem excedat, tamen cùm agitata ultrà effugere non potest, quum caput inter frutices abdiderit, putat se reliquo occultatam corpore: quumque ingentia ova
C habeat, timens ne mole sui corporis ea comprimat, in arena abscondit, interim non advertit, multis discriminibus ova esse exposita. Deus interim excludit pullos ejus calore Solis. Hæc fiduciam nostram alere debent, quum Deus aves ita curet & conservet, ipsum paternâ curâ multò magis nos homines complecti & conservaturum. Quò pertinet id quod Christus dicit Matth. 6. v. 26. *Intuemini in volucres cæli: non enim serunt, neque metunt, neque cogunt in horrea, sed Pater ille vester cælestis alit eas; nónne vos multò præstatis eis?*

Sextò, si ea quæ in avibus observantur intelligentiâ nostrâ non assequimur, & ea nequaquam nostro arbitrio, nostráve potentiâ moderamur: multo minùs in arcana Dei consilia penetrare possumus, aut de Dei judiciis curiosiùs quęrere debemus; quod Deus ostendit sequentibus exemplis accipitris & aquilæ, Job 39.
D vers. 29, 30, 31, 32, 33. *An ex intelligētia tua pennis utitur accipiter? pandit alas suas versus Austrum? An ad præscriptum tuum altum petit aquila? An certè attollit nidum suum! Rupem inhabitat & immoratur; in scopulo rupis & munitione: Unde pervestigat cibum; in longinquum oculis ejus intuentibus. Etiam pulli ejus sorbent sanguinem: & ubi sunt confossi, ibi est.* Ita ex mirabili avium natura vult Dominus omnium agnosci.

Septimò, virtutum & vitiorum symbola in avibus expressa sunt. In *columbis* est exemplum patientiæ, mansuetudinis, simplicitatis, sinceritatis & constantis fidei in conjugio; ideo Christus Matth. 10. v. 16. ait: *Estote simplices ut columbæ*. q. d. Sitis alieni ab ira, & mansueti, qui ne injuriam quidem ulciscamini, nedum infe-
E ratis. *Ciconiæ* parentes senio confectos alunt & gestant; unde ἀντιπελαργεῖν est vicem rependere. Virtutum imagines quæ sunt in avibus redarguunt stuporem & obfirmationem hominum in vitiis, quemadmodum Deus dicit Jerem. 8. vers. 7. *Etiam ciconia in cælo novit stata tempora sua, & turtur, gruque & hirundo observant tempus adventus sui: at populus meus non novenunt jus Iehovæ.*

Contra

Contra in cuculo ingratitudo erga matrem quam A devorat: in corvo ἀστοργία erga fœtum vituperatur.

Octavò, aves sunt imagines certorum hominum qui avium illarum naturam & mores imitantur: ut Aquila magna atque alata est imago Regis seu Monarchæ, Ezech. 17. vers. 3. & sequentibus. Vide Commentarium nostrum in Ezechielem. Sic afflicti homines afflictionem suam describunt similitudinibus sumtis ab avibus: veluti *David* Psal. 102. v. 8, 9. *Sum tanquam bubo vastitatum: Assiduè sum similis passeri, solitario in tecto.* Et Ezechias Jesai. 38. v. 14. *Ut grus aut hirundo, ita pipiebam, gemebam ut columba.*

Nonò, beneficia Dei quæ nobis exhibet, illustrãtur similitudinibus sumtis ab avibus: ut Psal. 91. v. 4. *Alâ sua protecturus est te, quum sub alas ipsius te receperis.* Et Psal. 103. v. 5. *Satiat bonis os tuum, servat te recentem tanquam aquila, pueritia tua.* Deus enim animum hominis fidelis ita alit & fovet beneficiis, ut semper sit vegetus & recens, infractusque permaneat ab omnibus incommodis. Quamobrem hæc firma piorum constitutio cum vegeta aquilarum senectute comparatur, quæ à natura sunt vivacissimæ, & amplius adhuc victuræ essent (adeò sunt vegeto corpore) nisi superius rostrum illarum aduncum senio succrescens curvitate sua rostrum inferius constringeret, unde fit ut aquilæ conficiantur inediâ: Vide Aristot. lib. 9. de Histor. animalium, cap. 32. & Plinium lib. 10. cap. 3. Matth. 23. 37. ait Christus: *Ierusalem, Ierusalem, trucidatrix Prophetarum, & lapidatrix eorum qui ad te missi sunt, quoties volui cōgregare liberos tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluistis?* Matth. 24. v. 28. ait rursus Christus Dominus: *Ubicunque fuerit cadaver, illuc congregabuntur aquilæ.* Christus Dominus comparat se cadaveri, fideles vero aquilis: & sententia est. Filius hominis celeriter illustri præsentiâ suâ aderit, ad quem omnes fideles, aquilarum instar aggregabuntur. C

Decimò admonent nos aves officii nostri. Sic Chrysostomus ait Homil. 24. in 1. Cor. 10. *Aquilæ in hac vita sublimi ad ipsum cœlum evolemus, vel potius supra cœlum. Ubi enim cadaver, inquit: illic & aquilæ. Cadaver Domini corpus propter mortem: nisi enim ille cecidisset, nos non resurreximus. Aquilas autem appellat, ut ostendat, ad alta eum oportere contendere, qui ad hoc corpus accedit, & nihil cum terra debere ei esse commune, neque ad inferiora trahi & repere, sed ad superiora semper volare, & in Solem justitiæ intueri, mentisque oculum acutissimum habere. Aquilarum enim, non graculorum hac mensa est. Hirundo* novit pullos suos de succo oculare chelidoniæ: ut nos ignoremus medicinam cæcitatis nostræ nativæ. D

Undecimò petuntur metaphoræ ab avibus ad Dei opera aliquo modo adumbranda, ut Genes. 1. v. 2. *Spiritus Dei incubabat superficiei aquarum.* Psal. 18. v. 11. *Et insidens Cherubim volat, velitatque super alas venti.* Item ad Angelos metaphora hinc accommodatur, ut Dan. 21. dicit Propheta de Angelo Dei: *contentissimè advolans tetigit me.* Ad homines similiter, ut Jerem. 48. v. 40. *Ecce similis aquilæ involabit* hostis, *pandetque alas suas in Moabum.* Ad Ecclesiam itidem Apocal. 12. v. 14. *Sed datæ sunt mulieri alæ duæ aquilæ magnæ, ut volaret à conspectu serpentis in desertum.*

Duodecimò sumuntur comparationes ab avibus ad nuthesias constituendas; ut Prov. 7. v. 23. docet Salomon quòd omnis qui meretricis lenocinia sequitur, E in exitium suum properet: *quemadmodum festinat avis ad laqueum, nesciens contra vitam suam illum esse.* Et cap. 1. v. 17. ait: *Frustra panditur rete ante oculos omnis alitis.* Sensus est: Homines improbi prædæ inhiantes, utcunque sibi videantur esse certi de potiunda præda: tamen non magis confirmare possunt se effecturos consilia sua, quam anceps se capturum aves prætervolantes & observantes retia. Proverb. 26. v. 2. *Ut avicula errando; ut hirundo volitando, ita maledictio immerita non adventura est.* Et cap. 27. v. 8. *Ut avicula quæ errat à nido suo: ita est vir qui errat à loco suo.* Sententia est: Qui temere sedes mutat & conditioni suæ non acquiescit, sed nova consilia suscipit, non bene explorata voluntate Dei, & vocationem suam deserit; is non magis sapit aut constat sibi, quàm avicula: fit erro & sibi ipse plurimùm nocet. Christus Dominus utens comparatione à dissimili ait Matth. 8. v. 20. *Vulpes habent lustra, & volucres cœli nidos: Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.* Multa alia jam prętereo: ista speciminis ergò sufficiant: adjicio aliquid de apibus.

APES itidem geminum usum nobis præbent, *corporalem & spiritualem*. Nam quod ad corporalem usum attinet, apes mel conficiunt hominibus utile ad cibum, ad medicinam, ad alia vitæ humanæ commodã; quâ in re singularis bonitas Dei in genus humanum elucet. B

Spiritualis usus ad animum erudiendum pertinens est præcipue notandus. Initiò Apum politia & Oeconomia vetustissimas imagines spectandas exhibet: ad Dei gloriam, & hominis pii, in officio seduli & circumspecti, institutionem facientes. Sed hoc artis est, imagines illas personis rectè accommodare. Heroicus ille hominum superiorum ordo, consilio Dei in Republica gubernanda serviens, has imagines non sine fructu perpendere potest & debet.

Solus apum Rex, seu aculeum quo lædat non habet, seu eo non utitur: ut autem corpore grandior cæteris est, sic habet minores alas: etsi verò non operatur ipse, circumvolans tamen, cæteras quodammodo exhortatur: Ita Reges, Principes, Comites, manus innocentes & ad εὐεργεσίαν seu beneficentiam paratas habere; forti dextera pios tueri, neminem consultò lædere, omnibus, quantum fieri potest, prodesse suis cōsilio & auctoritate adesse & præesse, op[us] est & oportet. *Iohan. Iac. Gryn. parte 1 Theorematum & Problematũ Theologicorum, p. 3.*

Syracides: Parva, ait, inter volucres apis est; & fructus ejus dulcedinis primas obtinet. Facit eadem opus admirabile, & politiam suam miro quodam modo instituit & moderatur. Sic nonnunquam miranda ingenii vis & solertia in iis est, qui pusillo sunt corpore & viribus tenuibus. Ut autem ad omnia (excepta rumice & chenodope) apes advolant, floribus autem nullis nocent: Sic primores populi Dei, omnium subjectorum curâ duci, nemini autem nocere, nemini timori & fraudi esse debent.

Sicut tamen Apiculæ à marcidis floribus abstinent: Mortuis, ait Plinius, floribus quidem, non modò corporibus insidunt: Ita heroicis naturis à vitiis & à vitiosis hominibus abstinendum: Adulatores, Voluptatum administri, & qui mortuos refodiunt, & conviciis proscindunt, Sycophantæ & alii alastores aversandi sunt.

Quemadmodum verò apes, non quidvis ex omnibus colligunt; sed aliunde metyn, aliunde pissoceron, aliunde propolin, aliunde rhythacẽ, aliunde sobolem, aliunde mel. Sic decet Gubernatores, alia officia exigere à Theologis, alia ab Jurisconsultis, alia à Nobilitate, alia à Civibus, alia denique ab infimæ notæ hominibus terræque filiis. Est autem singularis cujusdam judicii, animadvertere, quid unumquemque ordinem deceat, quid quisque præstare possit: & ad harmoniam quandam omnium ordinum homines reducere.

Solent apes, quoties cœli clementia & commoditas invitat, non autem statis diebus, opus suũ peragere. Idem facere Gubernatores oportet, de quibus dicitur: Καιρὸν [illegible] [illegible] ἄρχειν. Sed tamen absit ironia & noxia hypocrisis. Nõ enim sine summo

Digitized by Google

consilio Fridericus III. Imperator, Dux Austriæ, si A quando Consiliarios Viennæ Curiam ingredi videret, optare solebat, ut ad unum omnes priusquam intrarent, deponerent duas pestes Rerumpubl. SIMULATIONEM & DISSIMULATIONEM.

Quemadmodum autem prælia apum, quando ea maxime fervent, jactu pulvisculi, aut fumo, dirimuntur: Sic morte quorundam Dynastarum, bella interdum finiuntur, ut de iis quoque id dici possit, quod monent versus veteres:

Hi motus animorum, & hæc certamina tanta
Pulveris exigui jactu compressa quiescunt.

Cætera quæ post Aristomachum Solensem, Hyliscum Thasium, cognomento Agrium, Plinius Natur. Historiæ lib. XI. memoriæ prodidit de apum natura & industria, consultò prætermitto: illud interim à Deo B petens, ut qui nos officii & exercitii virtutum, non tantùm exemplis immensæ subtilitatis animalium, sed etiam illustribus verbi sui testimoniis, toties & tot modis admonet, idem quoque eam sancti sui Spiritus gratiam largiatur, ne homines ratione prædit, & luce fidei illustrati, minora virtutum Christianarum documenta edamus, quam bruta naturalis suæ industriæ specimina edere videmus.

Deuter. 1. v. 44. dicit Moses de Emoræis ad Israëlitas, *persequuti sunt vos ut facere solent apes*, nempe eum à quo sunt offensæ confertim & denso agmine omni parte aggredientes. Et Psal. 118. v. 12. ait David ut typus Christi de hostibus suis: *Circumdederunt me tanquam apes, exstinctæ sunt ut ignis spinarum: nam in nomine Iehovæ enervavi eas.* Jesai. 7. v. 18 confertissimi, potentissimi, velocissimi & militari disciplinâ instructi Assyrii, C dicuntur *apes quæ sunt in Assyria.* Ita apum exercitus est imago exercitus militaris bono ordine instructus, inprimis exercitus hostilis, quem Deus exstinguere potest & solet ut ignem spinarum.

Examen apum in corpore leonis à Simsone interfecti, fuit medium per quod Deus viam stravit ad vindicandum populum Israeliticum à servitute Pelischthæorum, Judic. 14. Ita serviunt ista etiam animalcula divinæ providentiæ ad Ecclesiæ Dei salutem.

MELLIS itidem eximius usus tum corporalis tum spiritualis ostendi ex Scriptura sacra potest.

CAPUT XXVI.

In quo de brutis animalibus terrenis.

HACTENUS actū est de operibus creationis quinque dierum: sequitur de operibus sexti diei. Eaq; D sunt *animalia terrena*, quæ virtute verbi divini è terra producta sunt, & in terra degunt.

Suntque alia *bruta*, alia *ratione prædita*.

Utrorumque ortus duplex est: *supernaturalis* & *naturalis*: ille per creationē primam, hic per generationem physicam.

De brutorum creatione prima scribit Moses Genes. 1. vers. 24, 25. *Deinde dixit Deus, producat terra animantia in species ipsorum, pecudes & reptilia, bestiasq; terrenas in species suas; & fuit ita. Fecit enim Deus bestias terrenas in species suas, & pecudes in species suas, omniaq; reptilia terræ in species suas, & vidit Deus id esse bonum.* Sic tria brutorum E animalium terrestrium genera Moses statuit: alia sunt pecorini generis atque mansueti; alia reptilis, alia feri sylvestrisque. In distinctione animalium mundorum ab immundis Levit. 11. Deuter. 14. alia quoque distributio innuitur, quâ animal brutum terrestre dividitur in *gradiens* & *reptile*; Gradiens in *ruminans* & *non ruminans*: illud *cornutum* est, ut bos, cervus, capra, &c. hoc *excorne*, ut leo, porcus, &c. Ac rursus vel *scissam ungulam habet*: ut, sus; vel *non habet scissam ungulam*, ut, camelus, mus montanus, lepus.

Quem *usum* ex animalibus brutis percipiamus, copiose doceri posset, sive tota animalia spectemus, sive partes eorum, partum item & naturam eorum: sed nobis propositum est paucis de eo agere.

Ex eo quòd animalia omnia à Deo creata sunt, colligimus & Deum esse, & sapientem, bonum ac potentem, qui ea produxit: quò pertinent ea quæ Deus ad Jobum loquitur cap. 39. & 40. Item Deum esse alium ab animalibus omnibus ac proinde graviter peccare idololatras, qui mutarunt gloriam incorruptibilis Dei in efformatam imaginem quadrupedum & reptilium, Rom. 1 v. 23.

Inprimis bonitas Dei erga homines cognoscitur ex eo, quod tot animalia terrena in hominis usum condiderit, ad cibum, ad medicinam, ad vestitum, ad oblectationem honestam, ad sublevandos & minuendos hominis labores, ad terram colendam, ad vehenda ac portanda onera, ad alios usus plurimos, in quibus tot animalia homini serviunt ex voluntate Dei, qui hominis dominio ea subjecit, Genes. 1. v. 28. & cap. 9. v. 2, 3. Psal. 8. v. 7, 8.

Naturam Dei adumbrant aliquo modo illa animalia, quorum nomina vel proprietates ei attribuuntur, ut quum Deus appellatur ursus & leo, Thren. 3. v. 10. idque ab effectu judiciorum suorum.

Providentiâ suâ Deum omnia liberrimè gubernare, docent animalia, ut Job loquitur cap. 12. v. 7. *Interroga quæso jumenta & docebit te illorum quodq;.*

Ad Christum Dominum adumbrandum animalia adhibita in sacrificiis veluti agnus, hircus, &c. unde etiam appellatur *Agnus ille Dei.* Vocatur & *Leo ille de tribu Iuda*, Apoc. 5. v. 5. Imò & *vermis* Psal. 22. v. 7.

Animalia bruta terrena serviunt Deo in exsequendis justis ipsius judiciis, vel quando illorum usu privantur homines, ut factum per diluvium universale, ut fit per pestem pecorum, per abactionem ab hostibus, per inundationes; vel quando per bestias Deus punit delinquentes, juxta comminationem Levit. 26. v. 22. *Immittam in vos bestias agri, ut orbent vos rescindentes jumenta vestra, & diminuentes vos; adeò ut desolata reddantur viæ vestra.* Unde *bestia mala* referuntur inter quatuor judicia Dei pessima, Ezech. 14. v. 21. Exempla sunt 1. Reg. 13. v. 24. & 20. v. 36. item 2. Reg. 2. v. 24. & cap. 17. v. 25.

Glorificant Deum, dum nullo damno afficiunt fidos cultores Dei, Jesai. 43. v. 20. vel ex distinctione Tremellij v. 7. *Honorabit me bestia agri, dracones & ululæ.* Psal. 91. v. 13. *Super ferocem leonem & aspidem incedes, conculcabis juvenem leonem & draconem.* Sic leones non nocuerunt Danieli in foveam illorum conjecto, Dan. 6. v. 23.

Angeli sancti in animalibus adumbrantur, Ezech. 1. & 10. Apoc. 4. v. 7. Diabolus comparatur leoni rugienti & quærenti quem devoret, 1. Pet. 5. v. 8.

In animalibus depinguntur etiam ingenia ac naturæ hominum, sic ut homines ipsi nominibus illorum animalium apud Prophetas interdum significentur, ut Jesai. 11. vers. 6, 7, 8. *Quapropter commorabitur lupus cum agno, & pardus cum hædo recubabit; vitulusq; & juvenis leo, ac pecus pingue simul erunt, & puer parvulus dux inter eos futurus est. Et vacca ursaq; compascentibus, simul recubabunt catuli earum; & leo sicut bos comedet stramen: Et oblectabit se lactens super foramen hæmorrhoi, & super speluncam viperæ depulsus à lacte manum suam injiciet.* Sensus est; Homines ferocissimi & damnosissimi mitescent & ad Christum convertentur. Sic Jesai. 65. v. 25 *Lupus & agnus pascentur unà, & leo ut bos comedet stramen, serpenti autem pulvis* cibus

Digitized by Google

erit cibo; non malefacient, neq; corrumpent in toto monte sanctitatis meæ, ait Iehova, id est, nihil damnosum esse poterit in Ecclesia Dei. A

Ovis est imago Christi, Jesai.53.v.7. est imago hominis errantis, Jesai.53.v.6. est imago hominis verè fidelis, & Christi vocem audientis, Joh.10. Matth.25.v.33.

Hircus quatenus sacrificium erat, fuit typus Christi, Levit.4.& 9, & 10. quatenus verò fœtidum est animal, est imago hominis reprobi, Matth.25.v.33.

Leo est imago Dei, Thren.3.v.10. item Christi, Apocal.5.vers.5.& Angeli boni, Ezechiel.1. & 10. vel mali. 1.Pet.5.v.8. cujusvis hominis magnanimi & fortis, Genes.49.v.9. Deuter.33.v.20. est etiam imago hominis crudelis, violenti, & hostiliter Christū, vel fidos Christi cultores oppugnantis. Psal.22.v.22. Psal.7.v.3.& 10.v.9.& passim.

In iisdem proponuntur nobis imagines virtutum quas imitemur, & vitiorum quæ caveamus. Ad prudentiam Oeconomicam, quâ nobis de rebus necessariis in tempore prospiciamus, & ad cavendam segnitiem proponit Salomon formicam, Proverb.6.v.6. & seqq. *Abi ad formicam, ô piger; aspice vias ejus, & sape. Cùm non sit illi ductor, moderator, aut dominator: comparat æstate cibum suum comportat per messem escam suam. Quousq; piger jacebis? quando surges à somno tuo? Pauculus somnus, pauculis dormitationibus, paucula complicatione manuum cubando; interea adveniet tanquam viator expeditus paupertas tua, & egestas tua, tanquam vir clypeatus.* Sic Prov.30.v.24, 25, 26. & v.29, 30, 31. B

Ab animalibus terrestribus sumuntur in Scriptura sacra multæ nuthesiæ, item metaphoræ, similitudines & proverbia ad institutiones salutares; ut Psal.32.v.9. *Ne sitis ut equus, ut mulus, expertes intelligentiæ: cujus os freno & habena constringendum est, ne appropinquet ad te.* Sic bestiæ sunt imagines regum & regnorum. Vide commentarios nostros in caput septimum & octavum Danielis, & cap. decimumnonum Ezechiel. C

Hactenus de animalibus brutis: de homine sequitur.

Caput XXVII.

In quo de nomine & definitione hominis.

De eo sic acturi sumus, ut primò *nomen* ipsum explicaturi, deinde ad *res* ipsius contemplationē Theologicam accessuri simus. D

HOMINIS nomen ductum est ab humo, eo quòd corpus ejus ex humo sumtum & creatum sit.

Diversimodè autem usurpatur; interdum *absolutè*, interdum *cum quadam additione*.

Quum absolutè & absque additione aliqua usurpatur, vel *propriè* accipitur, vel *figuratè*. *Propriè* significat animal ratione præditum, communiter intellectum, tam de fœmina quàm de mare, velut cùm Genes.1.v.26. Deus dicit: *Faciamus hominem ad imaginem nostram, secundùm similitudinem nostram: qui dominetur in pisces maris, & in volucres cœli*, &c. & 27. *Creavit Deus hominem ad imaginem suam, ad imaginem Dei creavit eum: marem & fœminam creavit eos.*

Figuratè usurpatur variis modis. *Metonymicè* significat vel amicum potentem & divitem, à quo auxilium exspectatur, ut Psal.60.9. & 108.13. *Vanitas est salus hominis.* & Psal.118.8. *Melius est recipere se ad Iehovam, quàm fiduciam habere in homine.* E

Vel adversarium potentem, infensum, infestum & nocere conantem, Psal.56.v.12. & 118. v.6. & Hebr.13. v.6. *In Deo confido, non timebo, quid faciat homo mihi?*

Vel mortalem, imbecillum, miserum, ut Psal.9.v.21. *Incute Iehova timorem eis: planè cognoscant gentes, se homines esse.* Ezech.28.v.2. *Dic antecessori Tyri, sic ait Dominus Iehovi, eò quòd elatus est animus tuus, adeò ut dicat: Deus fortis sum, habitationem Dei inhabito in corde marium: cumq; sis homo, non autem Deus fortis, tribuis tamen animum tibi parem animo Dei.*

Vel mutabilem, inconstantem, varium, ut 1.Sam.15.v.29. *Qui est æternitas Israëlis non committet mendaciter, neque pœnitebit eum: non enim homo est ut pœniteat eum.*

Vel admodum afflictum & excruciatum & dignum commiseratione; quomodo Pilatus dicit de Christo Johan.19.v.5. *Ecce homo.*

Metaphoricè de Deo dicitur, Matth.22.v.2. *Simile est regnum cœlorum homini Regi qui fecit nuptias filio suo.* Item de Satana, Matth.13.v.28. *Inimicus hoc fecit.*

Synecdochicè sumitur vel pro viro, ut Genes.2.v.18. *Non est bonum esse hominem solum: faciam ei auxilium commodum ipsi.*

Vel pro Adamo solo qui primus homo fuit, Rom.5.v.12. *Per unum hominem peccatum in mundum introiit.* & v.19. *Per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi.* 1.Cor.15.21. *Per hominem mors.*

Vel pro secundo Adamo, Christo Jesu. 1.Cor.15.21. *Per hominem resurrectio mortuorum.* Marc.15 39. centurio dixit: *Verè homo iste Filius erat Dei.*

Vel communiter pro quolibet fideli, ut 1.Cor.11.v.28. *Probet autem homo seipsum, &c.*

Vel indefinitè valet idem quod quis, aliquis, quispiam, ut Exod 33.v.11. *Alloquebatur autem Iehova Mosen facie ad faciem, quemadmodum alloqui solet homo amicum suum.* Deut.8 5. *Ut agnoscas cum animo tuo: sicut erudit homo filium suum, Iehova Deus tuus erudit te.* Matth.16.v.26. *Quid prodest homini, si totum mundum lucratus fuerit, animâ verò suâ mulctetur?*

Sic usurpatur in Scriptura sacra nomen hominis absolutè; cum adjectione usurpatur pluribus modis.

Primus homo dicitur Adamus, 1.Cor.15.47. *Primus homo è terra pulvereus.*

Secundus homo dicitur Christus Jesus. 1.Cor.15.v.47. *Secundus homo ipse Dominus è cœlo.*

Externus homo, item *vetus homo* item *animalis homo* dicitur non renatus, hoc est, non solùm corpus aut inferiores facultates, sed quicquid est in homine vel intus vel foris, à capite ad calcem, quatenus quidem homo non est gratia Dei regeneratus. 2. Cor.4 v.16. Rom.6. v.6. 1.Cor 2.v.14.

Internus seu *absconditus cordis homo*, seu *novus homo* dicitur renatus & spiritualis, ut Rom.7.v.22. Ephes.3.16. Ephes.2.15. 1.Pet.3.4.

Externus tamen homo significat etiam alteram duntaxat hominis partem, eamque mortalem, spiritui oppositam: sicut internus significat spiritum, 2.Cor.4.v.16. *Etiamsi externus noster homo corrumpitur, internus tamen renovatur indies.*

Collectivè *unus novus homo* significat unam Ecclesiam Catholicam ex Judæis & Gentibus adunatam. Ephes.2.vers.15. *Inimicitiis, id est, Lege præceptorum, quæ in ritibus posita est, per carnem suam abolitis, ut ex duobus illis conderet in semetipso unum novum hominem, faciens pacem.*

Homo Dei dicitur is qui fidei obedientiam Deo præstare satagit, 1.Tim.6 11. *Tu verò, ô homo Dei, ista fuge; sectare autem justitiam, pietatem, fidem, charitatem, tolerantiam, lenitatem.* Et κατ' ἐξοχὴν eximius Dei servus, Propheta, minister verbi Dei, Deuter.33.v.1. *Hæc autem benedictio est, quâ benedixit Moses homo Dei filiis Israëlis, ante mortem suam.* 2.Tim.3.17. *Ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum perfectè instructus.*

Digitized by Google

Hominis filius dicitur dupliciter vel communiter quilibet homo ex alio natus, Job 25. v. 5. 6. *Sidera non pura essent in oculis ejus: Quantò minus mortalis, vermis? & filius hominis, lumbricus?*

Vel singulariter æternus Dei Filius homo factus, Matth. 8. v. 20 *Vulpes habent lustra, & volucres cæli nidos: Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.*

Homo peccati est Antichristus ille magnus, 2. Thessal. 2. v. 3.

Tot modis usurpatur nomen hominis: jam rei seu hominis ipsius contemplatio Theologica suscipienda.

HOMO, est animal ratione præditum.

Definitio hæc duabus partibus constat, genere & differentia specifica. Genus hominis est *animal*, id est, substantia corpore organico & anima vegetante atq; sentiente & loco movente constans. Hebraice est נפש חיה *anima vivens*, Genes. 2. v. 7 *Et factus est homo anima vivens*, hoc est, animal; quod est nomen generale & commune homini & bestiis. Nam Genes. 1. v. 20 *Abundè progignunto aquæ reptile* נפש חיה *animam viventem*. Hæc ergo periphrasis est animalis, quã Paulus Apostolus retinuit 1 Corinth. 15. v. 45 ἐγένετο ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδὰμ εἰς ψυχὴν ζῶσαν. *Factus est primus homo Adamus in animam viventem*, seu anima vivens. Unde vers. 44. & 46 σῶμα ψυχικὸν vocat, quod nos Latine *corpus animale* dicimus.

Differentia autem specifica quã homo ab aliis animalibus discernitur est, quòd ratione præditus sit. *Ratio* autem est vis intellectus, quã is λογίζεται, ratiocinatur, & ut Scholastici loquuntur *discurrit*, hoc est, ex uno aliud deducit, vel aliud post aliud ordinat. Ratio Græcis λόγος est. opus seu officium rationis est λογισμὸς seu διάνοια, *discursus* à recentioribus dicta propter animæ celeritatem, quã se movet ab uno ad aliud, ab effectibus ad causas investigandas & vicissim à causis ad effecta, & denique ad quævis intelligenda. Talis vis intellectus nulli alii animali data est: unde excellentia hominis & differentia ab aliis animalibus perspicitur.

CAPUT XXVIII.

In quo de causa efficiente hominis.

CAUSA *efficiens* hominis diversimodè consideratur: aliter si *primos homines* spectes, aliter si eorum *posteros*. Nam primi homines duo, Adamus & Eva, à Deo creati sunt immediate nullius hominis interventu: posteri eorum omnes quotquot naturali ordine generantur creati sunt & creantur ab eodem mediate, interveniente operâ maris & fœminæ: solus è posteris Adami CHRISTUS DOMINUS creatus est absque interventu viri, sine virili semine. Itaque primi duo homines uno modo exstiterunt, nempe per creationẽ solam; ἡ διάπλασις τὸν τρόπον τῆς ὑπάρξεως δηλοῖ: *Formatio modum exsistentiæ declarat*; ait Justinus in expositione fidei de recta confessione: posteri existunt per creationem si Deum spectes, & per generationem naturalem si parentes eorum spectes. Deus enim creat hominem; parentes generant.

Quod Deus adhuc creet quemlibet hominem, ostendunt testimonia Scripturæ sacræ, & evincunt argumenta alia.

A Testimonia hæc sunt: Deuter. 26. v. 19. ait Deus ad populum Israeliticum, *se fecisse omnes gentes*. In Hebræo est verbum עשה quo Moses etiam Genes. 1. & 2. de hominis primi creatione utitur. Job. 10. v. 8. *Manus tuæ dolore afficiunt me, quæ fecerant me*. & vers. 10, 11. *Nonne sicut lac fudisti me? & tanquam caseum coagulasti me? Cute & carne induisti me, ossibusq; & nervis texisti me.* Et cap. 33. vers. 4 *Spiritus Dei fortis fecit me, & afflatus omnipotentis vitam indidit mihi.* Psal. 86. v 9. *Omnes gentes quas fecisti venient & incurvabunt se coram te Domine, & honorem habebunt nomini tuo.* Jesai. 43. v. 1. vel juxta distinctionem Tremellij & Junij cap. 42. v. 26. *Nunc verò sic ait Iehova creator tuus, o Iacob, & formator tuus ô Israel.* Cap. 43. v. 15. seu juxta Tremellij distinctionem, v. 2. *Ego Iehova sum sanctus vester, creator Israelis, Rex vester.*

B Rationes istæ sunt: I. Cujus verbo omnipotenti singuli homines sunt & existunt, ejusdem etiam verbo sunt creati. Ejusdem enim est largiri homines esse & existere, cujus fuit eum creare. Hinc Apoc. 4. v. 11. viginti quatuor illi seniores in doxologia sua ambo hæc conjungunt: *Tu condidisti omnia, & per voluntatem tuam sunt & creata sunt.* Atqui Dei verbo omnipotenti universi & singuli homines sunt & existunt. Ergo ejusdem Dei verbo omnipotenti universi & singuli homines creati sunt.

II. Qui est Dominus noster jure etiam creationis, is certe nos creavit.

Atqui Deus est Dominus noster jure etiam creationis. Jesai. 54. v. 5 *Nam Dominus, seu conjunx tuus, opifex tuus (ad verbum Domini tui, faciens tui,) Deus ergo nos creavit.*

C *Deus quà Deus triplici jure est communiter rerum omnium Dominus: 1. quia ipse creat omnia & dat omnibus ut sint. 2. quia omnia sustentat tanquam basis & fundamentum quamdiu vult, & destruit quando vult, nec quisquam potest ei dicere, cur ista facis? quia habet potestatem faciendi de suo quod vult, ut absolutus & liberrimus Dominus. 3. quia verus est possessor omnium. Hominum autem Dominus præterea singulari ratione est: piorum quidem, quia eorum est marius, suo spiritu & verbo eos instituens, ducens, regens, operâ ipsorum gratiose utens ut servorum quos benevolentiâ complectitur, eisq; bonis suis cumulat: impiorum verò, quia quamvis invitos & refractarios in officio continet, illisq; pro suo arbitrio utitur, eos coercet, cohibet, & tandem punit tanquam nequam servos.*

III. Qui κατὰ συνεκδοχὴν seu κατ' ἐξοχὴν appellantur κτίσις, creatura; ij certe sunt à Deo creati:

D Atqui homines κατὰ συνεκδοχὴν seu κατ' ἐξοχὴν appellantur κτίσις, *creatura*, ut Marc. 16. vers. 15. dixit Christus ad Apostolos: *Profecti in mundum universum, prædicate Evangelium πάσῃ τῇ κτίσει, omni creaturæ.* Sic Lactantius κατ' ἐξοχὴν hominem *opificium Dei* nominat, in libro de opificio Dei: Ergo, &c.

Usus theorematis hujus, quod Deus adhuc creat quemlibet hominem: ac primò quidem in didascalis, quarum est, I. Deus potestatem & absolutum jus habet in omnes homines etiam Reges & Principes; quia ipse eos creavit.

II. Deus omnia novit quæ in nobis sunt, etiam intimas cogitationes & occultissimas cupiditates; quia ipse nostrûm unumquemq; creavit. Hunc usum creationis nostri indicat David Psal. 139. v. 12, 13. *Ne tenebræ*

E *quidem ita obtenebrare possunt quin tu perspicias: sed nox ut dies illustrat, perinde sunt tenebræ atque ipsa lux. Tu enim possides renes meos, obtexisti me in utero matris meæ*, quasi diceret, meritò tibi omnia ista perspecta sunt; quia ea non tantùm creatione tibi comparasti singula, verùm etiam adhuc creationis & redemtionis jure possides.

III. Deus

Digitized by Google

III. Deus potestatem & jus habet homines per mortem corporalem ex hac vita vocandi: ipse enim eos creavit. Sic dicit Deus Barucho per Jeremiam cap. 45. 4. *Ecce quod ædificaveram ego destruo, & quod plantaveram ego evello.* Psal. 90. 3. *Redigis mortalem eo usque ut sit contritus: dicens, revertimini filij hominū.* Gen. 3. v. 19. Eccl. 12. v. 7. A

ἔλεγχος. I. Hominis ortus neutiquam adscribendus fortunæ, quem constat divina manu in utero matris formari. Imò nec Prometheo cum Poetis tribuendus: nam homo fictus est ab unico illo rerum conditore ac artifice Deo, Prometheus verò fuit Japeti filius & Deucalionis pater. An verò etiam Pyrrhæ saxa nobis admittenda & agnoscenda & recipienda sunt? Quæ Pyrrha Deucalionis uxor fuit & post diluvium unà cum marito, jactis post terga lapidibus, humanum genus fertur reparasse, ut fabulabatur Ovidius primo libro Metamorphoseon. B

II. Homo non est sui juris, non habet potestatem agendi de se quod vult: quia est creatus à Deo.

ἐπανόρθωσις. Qui adversus Deum murmurat & cum eo litigat, graviter peccat, non cogitans quod ab ipso creatus sit. Sicut dicitur Jes. 45. vers. 9. *Væ litiganti cum fictore suo, testa cum testis terræ: an dicturum est lutum fictori suo, quid facis?*

παιδεία. I. Deus est à nobis diligendus: quia nos creavit. Psal. 149. v. 2. *Lætetur Israel in eo qui fecit ipsum,* id est, amet, diligat Israel Jehovam, qui creavit ipsum.

II. Deus à nobis humiliter invocandus, ab ipso petenda intelligentia, sapientia, & quicquid nobis necessarium est: quia ipse nos creavit. Sic orat David Psalm. 119. v. 73. *Manus tuæ fecerunt me & aptaverunt me: redde me intelligentem, ut discam præcepta tua.* Jes. 17. 7. *Tempore illo respiciet homo ad opificem suum, & oculi ejus ad sanctum Israelis spectent: Non autem respiciat ad ista altaria, &c.* Sensus est; Ad Deum homo respicere debet, non ad idola: quia à Deo est creatus, non ab idolis. C

III. Jehova celebrandus à nobis animis & linguis, & agnoscēdum ipsum esse Deum: quia ipse nos creavit. Sic David ait Psal. 100. 3. *Agnoscite Jehovā esse Deum, ipsum fecisse nos, non autem nos ipsi.*

IV. Deo tribuenda à nobis laus justitiæ: quia ipse nos creavit. Huc pertinet quod legitur Job 36. 3. in verbis Elihu ad Jobum: *Proferam sententiam meam è longinquo, & opifici meo tribuam justitiam.* Æquum certè est, ut ei qui nos condidit, suam illibatam servemus justitiam & æquitatem, eamque adversus accusatores Dei asseramus.

V. Deo humiliter subjicere nos debemus eiq; obedire: quia creavit nos. D

VI. Justitiam erga omnes, etiam erga infimos, erga servos & ancillas exercere debemus: quia Deus tam illos quàm nos creavit. Job 31. 13. 15. ait Jobus: *Si sprevi causam servi mei, aut ancillæ meæ diligentiam mecum. Quid enim facerem, si surgeret Deus fortis? & si visitaret quid responderem ei? Nonne in utero, qui fecit me, fecit eum? & disposuit nos in ipsa vulva idem?*

VII. Dives pauperem contemnere aut opprimere, & vicissim pauper diviti invidere aut maledicere non debet: quia utrumque Jehova creavit. Sic legitur Prov. 22. 2. *Dives & pauper obviant sibi, facit omnes ipsos Jehova.* Sententia enim Salomonis est: Quandocunque dives & pauper sibi invicem occurrunt, aut uni cum altero res est, videat uterque ne alteri sit molestus quoquo modo, cùm amborum sit creator Dominus. Sic Prov. 14. v. 31. dicit: *Qui opprimit pauperem, probro afficit conditorem ejus: & honorat eum qui miseretur pauperis.* Quum tam pauper quā dives Dei opus sit & creatura qui pauperem calumnia, vi vel dolo opprimit, probro Deum afficit, à quo est conditus. E

παράκλησις, CONSOLATIO. I. Deus non tradet nos oblivioni: quia ipse formavit nos. Sic Jehova consolatur fideles, Jes. 44. 16. *Formavi te servus meus es, Israel, non traderis oblivioni à me.*

II. Deus mala consilia hominum impiorum adversus nos irrita reddet, & promissiones suas nobis factas, certò implebit: quia ipse nos creavit. Hac consolatione utitur Deus Jes. 44. 19. 20. 21. *Sic ait Jehova vindex tuus & formator tuus ex utero: ego Jehova facio omnia, extendo cœlos solus, expando terram per me ipsum: Is sum qui irrita facturus est signa mendacium, & ex divinis stultos effecturus: reducturus sapientes retrorsum, & scientiam eorum infatuaturus: Præstiturus verbum servi sui, & consilium nunciorum ejus absoluturus, &c.* Quasi diceret: Ego te creavi, non astra, non signa cœlestia quæ Babylonii speculantur & secundum quorum positum & motum consilia ineunt: ego igitur immunem te præstabo à malis quæ hostes tui adversum te machinantur, ego præstabo tibi promissa mea. Sic Jes. 45. v. 12. 13. *Ego feci terram & hominem super eam: ego excitaturus sum illum* (Cyrum) *juste, &c*

III. Deus nos sustentabit & alet: quia ipse nos creavit. Consideratio creationis nostræ, fiduciam conservationis & sustentationis in nobis alere debet Sicut legitur Jes. 43. 17. *Sic ait Jehova qui fecit te & formavit te ex utero, adjuvaturus te, ne timeto.*

IV. Deus nobis parcet invocantibus, & misericordiam præstabit: quia creavit nos. Jes. 64. 12. *Jam verò Jehova pater noster es: nos lutum sumus, tu verò fictor noster es, & opus manus tuæ sumus omnes. Ne effervescas Jehova quàm plurimum, neque in æternum recorderis iniquitatis.*

Sic quidem homines per creationem sui considerant, ut inde usum percipiant multiplicem.

At sunt etiam qui creatione sui abutantur ad peccatorum suorum patrocinium. Sic enim olim Judæi refractarii & pervicaces illegitima sua matrimonia cum Gentilibus defendebant, ut legitur Mal. 2. 10. Dicebāt enim: *Nonne pater unus omnibus nobis est? nonne Deus fortis unicus creavit nos? Quare perfidi sumus alter in alterum, profanando fœdus majorum nostrorum?* Quasi dicerent:

Quicunque Deum creatorem habent communem, & Adamum communem patrem, illi inter se legitime connubia jungere possunt: Atqui Judæi & Gentiles Deum creatorem habent communem, & Adamum communem patrem: Ergo Iudæi & Gentiles inter se legitimè connubia jungere possunt.

At defensionis istius propositio major simpliciter intellecta negatur. Vera autem ut sit, limitanda est hoc modo: Quicunque Deum creatorem habent cōmunem, & Adamum communem patrem, illi inter se legitimè connubia jungere possunt; scilicet nisi Deus prohibuerit fœdere suo sancto, quod cum certo aliquo populo iniit, quem ab aliis populis sanctitate & verâ religione discretum esse voluit. Jam quod ad assumtionem attinet, habebāt quidem Judæi & Gentiles Deum communem creatorem, & Adamum cōmunem patrem, sed Deus cum Judæis fœdus sanctum iniverat & ab aliis populis omnibus distinctum esse volebat religione, sanctitate, vitæ institutis, politiâ. Judæi igitur cum Gentilibus matrimonia contrahere non debebant: qui autem contrahebant, perfide in Deum agebant & sanctitatem Jehovæ profanabant, in Ecclesiam Dei, in gentem suam injurii erant, quasi in illa uxores sibi aptas non reperirent: aut è qua uxores ductas cum insigni injuria repudiabant ut gentiles ducere possent.

Hæc de causa efficiente hominum principali, nimirum Deo qui nos creavit: unde non solum *creatura*

Digitized by Google

κατ' ἐξοχὴν appel[illegible] Marc [illegible].15. ut nuper dictum, verùm etiam [illegible] *progenies Dei*: sicut [illegible] aulus ait in concione Athenis habita. Act. [illegible].17.v.28. *In ipso vivimus, & movemur & sumus: sicut & quidam vestratium poetarum dixerunt* καὶ [illegible] *hujus progenies etiam sumus.* IN IPSO, id est, per ipsum vivimus, movemur & sumus, ipsius vi & potentiâ, quâ & initio creati sumus & creati conservamur.

Homines vero non creant propriè loquendo, sed generant ex se homines. Nam quum Horatius ait, *Fortes creantur fortibus & bonis*, non theologicâ significatione, non ex usu Scripturæ Sacræ verbum *creandi* ponitur, sed ex prophana consuetudine, quâ *creari* dicitur quicquid nascitur & existit quoquo modo. Nos autē in Theologia vocib. utimur ex Scripturæ Sacræ sensu.

Homines igitur generant homines; generant, inquam administri Dei in propagando & multiplicando humano genere. Quod homines sint administri Dei in generatione liberorum, constat primùm ex benedictione Dei, qui efficaci verbo suo naturalem potentiam hominibus ad fœcunditatem indidit, juxta id quod legitur Gen.1.vers.28. *Benedixit eis Deus, & dixit eis Deus, fœtificate, & augescite & implete terram.* Hanc benedictionem in prima creatione hominibus collatam, Deus post diluvium confirmavit, Gen 9.v.1. *Benedixit Deus Noacho & filiis ejus, & dixit eis, fœtificate & augescite, ac replete terram.* Huc pertinet quod dicitur Psal. 128. v.3.4. *Uxor tua ut vitis fructifera ad latera domus tuæ: filij tui ut plantæ olearum, circumstabunt mensam tuam: Ecce ita benedicitur vir timens Iehovam.*

Secundò constat idem ex testimoniis Scripturæ Sacræ illis, quibus affirmatur, liberos esse dona Dei, liberos dari à Deo: veluti Psalm.127.v.3. *Ecce possessio Iehovæ* (id est, data à Jehova) *sunt filij: merces est fructus ventris.* Sic Abrahamo dixerat Deus Genes.11.v.34. *Efficiam te patrem gentis magnæ.* & cap. 17. vers.5.6. *Patrem multitudinis gentium constitui te: Fœcundabo enim te quàm plurimum, efficiem tibi gentes multas: & Reges prodibunt ex te,* & vers.15.16. *Dixit Deus Abrahamo, quod ad Sarai uxorem tuam, ne voces nomen ejus Sarai: nam Sara nomen ejus est. Nam ita benedicam ei, ut etiam dem tibi ex ea filium: ita, inquam, benedicam ei, ut mater sit multarum gentium, Reges populorum ex ea futuri sunt.* Gen.21.v.12. *Postea visitavit Iehova Saram quemadmodum dixerat, fecitque Iehova Saræ, quemadmodum locutus fuerat. Concepit enim & peperit Sara Abrahamo filium: Sic Iehova aperuit vulvam Leæ,* Gen.29.v.31.

Tertiò constat idem ex precibus conjugum sterilium qui à Deo liberos impetrarunt. Gen.25.v.21. *Supplex Isaacus oravit Iehovam ob uxorem suam, eò quòd sterilis esset: & exoratus est illi Iehova, ita ut conceperit Rebecca uxor ejus.* Genes.30.vers.22.23.24. *Recordatus est Rachelæ Deus, & exaudiens eam Deus aperuit vulvam ejus. Concepit enim peperitque filium: & dixit, recepit Deus opprobrium meum. Vocavitque nomen illius Iosephum dicendo: addat mihi Iehova filium alterum.* Sic Channa uxor Elkanæ Levitæ petivit à Deo & impetravit Samuelem 1. Sam. 1.v.11.19.20.

Quartò constat idem ex eo, quòd liberorum adeptio non in potestate hominum, quòd vana sit atque irrita cura, solicitudo & opera illorum in liberis adipiscendis, nisi illos Deus dederit, ut videre est in historia Jacobi Patriarchæ Gen.30.v.1.2. *Quum videret Rachela, se non parere Iacobo, æmulata est Rachela sorori suæ, dixitque Iacobo: cedo mihi liberos: sin minus, morior. Sed accensa est ira Iacobi in Rachelam, adeò ut diceret, an loco Dei sum ego? qui prohibuit à te fructum ventris.*

Certum igitur est, quòd homines generando liberos sint administri Dei.

A Sic autem Deus homines consilio suo etiam hac in re, servire vult, ut modum sibi probatum præscripserit, nempe conjugium honestum & legitimum unius viri & unius fœminæ; quemadmodum testatur lex creationis Genes.1.vers.27.28. exemplum primorum parentum Adami & Evæ, Gen.4.v.1.2. & confirmatio legis creationis per Christum Matth.19.v.4.5.6. & repetitio per Apostolum Paulum, 1.Cor.6.v.19.

Porrò causa efficiens administra hominis, si corpus spectes, tum *remota* est, tum *propinqua*, tum *media*.

Remota est primò Adamus, per quem omnes posteri ejus generati sunt, excepto Christo Domino, qui etsi ex Adamo sit quoad substantiam humanam: tamen per Adamum non est, quoad modum propagationis substantiæ illius; quia non per concubitum viri. Deinde
B Eva Gen.3.v.20. Ideo Adamus quod ad naturalem hominum conditionem attinet, humani generis parens, radix & origo fuit: Sicut econtrario Christus Jesus gratiæ & gloriæ humani generis autor est, Adamus hominum quà homines sunt caput est, secundum ordinationem naturæ: at Christus est eorundem caput, quà electa Ecclesia Dei sunt, secundùm ordinationem gratiæ.

Propinqua sunt parentes, qui immediatè hominem generant.

Media sunt omnes majores, quotquot inter Adamum & proximos parentes intercedunt.

USUS. Quum conjuges sint tantùm administri Dei in liberorum procreatione; sequitur inde, liberos, Dei
C magis esse, quàm parentum: eos Deo offerendos, Deo educandos, non mundo, non diabolo: eos sic Dei esse, ut eos parentibus relinquere possit, quamdiu vult; & jure ab ipsis repetere, quando vult. Sequitur conjuges religiosè & sanctè in liberorum generatione versari debere, ne peccent contra voluntatem Dei, cui hac etiam in re serviunt.

Hæc de causa efficiente hominis.

CAPUT XXIX.

In quo de materia hominis.

D MATERIA hominis est corpus, quod initio primo homini Adamo ex pulvere seu gleba terræ, Evæ ex costa Adami factum est: cæterorum omnium ex uno sanguine Adami & proximè ex traduce seu ex semine virili & femineo; excepto Christi corpore quod quidem ex sanguine Adami est, verùm non ex traduce, non ex semine virili, sed tantum ex semine fœmineo.

Quòd corpus hominis primi, nempe Adami è limo seu pulvere terræ fictum sit, testatur Moses Gen.2.v.7. cùm ait: *Finxit verò Iehova Deus hominem*, id est, humanum corpus, *de pulvere terræ.* Istud autem sic de corpore Adami dicitur, ut de nostris etiam corporibus, si remotam & primam eorum materiam spectes, rectè affirmetur: nam in Adami corpore, nostra etiam corpora
E facta sunt, qui omnes in Adami lumbis fuimus, & quorum etiam corpora in pulverem terræ resolvuntur, unde primò in Adamo sumta fuerunt. Hoc jam vindicabimus ab abusu solvēdo quæstionem dubiam: deinde ad usum accommodabimus.

QUÆRITUR enim hic, *An corpus humanum propterea sit mortale, quòd è terra desumtum sit*, ac proinde *An naturâ mortale sit & an moriturus homo fuisset, si non peccasset?* Et videtur affirmandum, quoniam Deus dicit Gen.

Digitized by Google

Gen.3.v.19.ad Adamum: *In sudore vultus tui vesciter pane, donec revertaris in humum, cùm ex ea desumtus fueris: nam pulvis es & in pulverem reverteris.* Nam hæc ratio, *desumtus es humo, es pulvis*, nónne & ante peccatum locum habebat? Sic autem argumentatio formari potest:

Si homo revertitur in humum, cùm ex ea desumtus fuerit, Si in pulverem revertitur eò quòd pulvis est: tum mortalis fuit etiam ante peccatum, tum mors ei naturalis fuisset, etiamsi non peccasset. At prius est: Ergo & posterius.

RESPONSIO. Primò distinctione opus est: nam aliud est esse *mortale*: aliud, *morti obnoxium*: aliud *mortuum*. *Mortale* etiam duobus modis dicitur, vel quod necessitate naturæ mori oportet: vel quod peccati merito mori potest. Primo homini mortalitas non fuit naturalis, id est, corpus hominis non fuit mortale necessitate naturæ, quia erat homo creatus ad vitam: erat B creatus ad imaginem Dei, cujus pars est immortalitas. Unde Concilium Milevitanum, capitulo primo ait: *Quicunque dicit, Adam primum hominem mortalem factũ, ita ut sive peccaret, sive non peccaret, moreretur in corpore, hoc est, de corpore exiret, non peccati merito, sed necessitate naturæ, anathema sit.*

Morti obnoxium dicitur quod in potestatem mortis venit, quod morti addictum & subjectum factum est propter peccatum, etiamsi actu nondum mortuum sit, verum suo demum tempore actu moriatur. *Mortuum* dicitur quod actu jam vitâ privatum est.

Hæc distinctio certa est; nam *mortale* species est mutabilis: *morti obnoxium* species est obnoxii mutationi. Ut igitur se habet mutabile, ita & mortale quod illius species est. *Mutabile* autem est quod per se mutari potest, etiamsi nunquam mutetur. C Ita fatendum est, & Angelos bonos esse per se mutabiles, si solus Deus per se & naturâ est immutabilis, ut ait Augustinus primo tomo, de vera religione capite decimotertio: quod autem mutati non sunt sicut mali angeli, & in æternum non mutabuntur, id non habent naturâ, sed ex gratiâ Creatoris.

Hac distinctione posita, facilè potest solvi quæstio, idque hoc modo: Corpus Adami ante peccatum fuit quidem per se mortale, quia erat per se mutabile, non fuit tamen moriturum, si non peccasset, sed pulcherrima mutatione, sine morte, in æternam incorruptibilitatem à Deo transformatum fuisset. Ac proinde Adamo, si non peccasset, moriendum necessitate seu conditione naturæ non fuisset: propter peccatum enim factus est morti obnoxius, & quoad animam mortuus D est spirituali morte statim ac peccavit, quoad corpus suo etiam tempore mortuus est corporali morte. Cavenda igitur hæresis Pelagianorum, qui asserebant, Adamum etsi non peccasset, moriturum fuisse lege & conditione naturæ. Hinc inferebant, mortem non esse pœnam peccati: quo posito sequebatur, Christum nõ esse mortuum propter nostra peccata. Contra istum Pelagianorum errorẽ solidè differit AUGUSTINUS septimo tomo, libro de peccatorũ meritis & remissione, cap.2. & sequentibus. Quod autem attinet dictum Gen.3.v.19. ex eo nequaquam sequitur, hominem, etsi non peccasset, moriturum fuisse conditione naturę, eò quòd ex pulvere terræ sumtus sit, quum certũ sit, mortem esse pœnam & stipendium peccati, non aũt creationis ex limo terræ: sed simul repetenda est ratio cõ- E demnationis ab initio posita, *Quia auscultasti voci uxoris tuæ & comedisti de fructu vetito*, hæc feres & propter peccatum tuum redibis in terram ex qua sumtus es: pulvis es, & in pulverem resolveris, non autem Deus factus es, quod falso serpens ille promittebat: Sic ut his postremis verbis Deus ostendat causam non mortis, sed resolutionis corporis in terram, quia ipsum è

A terra sumtum: atque sic oridinem duntaxat suam homini in mentem revocet & qualis ipsius finis futurus sit declaret, ut à superbia ad humilitatem reducat hominem, originis suæ & finis cogitatione.

Sed videamus jam usum. Quum corpus humanum ex humo sumtum sit & ex pulvere terræ formatum, docemur inde;

Corpus nostrum dum in terris sumus, esse pulvereum, ac proinde & nos pulvereos: sicut Paulus ait 1. Cor. 15. v. 47. ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς, χοϊκός, id est, *primus homo è terra, choicus seu pulvereus*: & vers. 48. οἷος ὁ χοϊκός, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί, *Qualis est pulvereus ille, tales & pulverei sunt.* χοϊκός, id est, pulvereus dicitur homo primus, ut non tantùm materiæ ex qua constat B declaretur infirmitas, verùm etiam corporis animalis qualitates, infirmitatis indices, significentur. Proinde homo, si spectes corpus, est ἐκ γῆς, κατ' οὐσίαν: verùm χοϊκὸς seu pulvereus, κατὰ ποιότητα. Hoc notandum propter comparationis antapodosin, in qua secundus homo dicitur ὁ Κύριος, κατ' οὐσίαν, (nam Κύριος, Dominus hîc idem est quod Jehova ex Græcorum usu,) ἐξ οὐρανοῦ verò κατὰ ποιότητα, quum quò ad humanam naturam sit sanctificatus è cœlo per Spiritum Sanctũ, ac proinde sit cœlestis quoad qualitatem corporis, nõ quoad substantiam illius, quæ non è cœlo est allata, sed ex sanguine virginis Mariæ desumta.

Explicatio loci 1. Cor. 15. v. 47.

Redarguitur inde superbia hominis: sicut Jobus ad amicos suos ait cap.13. v.12. *Memoria vestra sunt similes cineri, tumulis luti altiora vestra.* quasi diceret; C Quid vos effertis & jactatis coram Deo? quid me condemnatis? quum quicquid vobis videtur excellens, nihil sit nisi cinis & lutum. Sic legitur in libro Ecclesiastici cap. 10. v.7.8. *Odiosa est coram Domino & hominibus superbia. & ab utrisque dejicitur delictum injustum. Regnum à gente una ad alteram transfertur propter injustè facta & contumelias, pecuniasq; dolo partas: Quamobrem superbit terra & cinis?*

Admonemur inde ut verè humiles simus coram Deo, sicut Abrahamus ait Genes.18.v.27. *Ecce nunc cuperem alloqui Dominum, tametsi ego sim pulvis & cinis.* Et fideles Jesai.64.12. *Nos quidem lutum sumus, tu verò fictor noster es.* Superbire non debet homo, quum ex terra & luto sumtus sit; quia nihil magis absurdum est quàm suâ excellentiâ gloriari illum, qui non solùm habitat D tugurium luteum, sed qui est ipse ex parte terra & cinis. Ita vilitas materiæ ex qua desumtum corpus nostrum, frenum est superbiæ, & hortamentum ad humilitatem.

Admonemur inde nostræ fragilitatis & mortalitatis sicut Eliphaz Themanites ait Job.4.vers.19. homines *habitare domos argillaceas quibus in isto pulvere est fundamentum suum*, id est, quæ corpora sunt caducissima & velut arenæ instabili superstructa.

Admonemur hinc ut modestè agamus cum aliis, ut moderatè eos tractemus, etiamsi pro optima causa disceptaremus adversus illos, sicut Elihu ait Job.33.v. 6. *En ego secundum sermonem tuum agam pro Deo forti: è luto decisus sum etiam ego.*

Consolatio hinc suppeditatur de Dei erga nos bo- E nitate & misericordia; sicut dicitur Psal.103.v.13,17. *Ut miseretur pater filiorum, miseretur Iehova timentium ipsum: Nam ipse novit figmentum nostrũ, memor pulverem nos esse.*

Cæterùm cùm Scriptura docet, hominem creatum ex terra, non arida & sicca terra intelligitur, sed cum aliis elementis mista: sic ut corpus humanum cõstet ex quatuor elementis, quatuorq; elementorum qualitatibus, miro temperamẽto inter se permistis. Unde ap-
paret.

Corpus hominis quo sensu dicatur creatum è terra.

paret, hominem esse μικρόκοσμον, id est, parvum mundum, etiam quoad corpus, cum in se omnes primas elementaris orbis partes contineat.

Sic explicatum est quod corporis nostri prima materia sit humus seu gleba terræ ut elementi prædominantis.

Quod vero alios omnes homines ex Adamo propagatos attinet, ex uno sanguine Adami eos omnes esse, testatur Paulus Act. 17. v. 26. *Fecitque ex uno sanguine totam gentem hominum.* Et Heb. 2. v. 11. *Et qui sanctificat & qui sanctificantur, ex uno sunt omnes. Quam ob causam non erubescit eos vocare fratres*, Sic ex una materia, & secundum naturam minime differente est corpus Christi & nostra corpora: Christi corpus, tanquam primitiæ; nostra vero corpora ut ipsa massa, quæ in corpore Christi est sanctificata.

CAPUT XXX.

In quo de partibus humani corporis.

OMNIUM proxima materia corporis humani sunt *partes, humores & spiritus*. Partes seu membra corporis sunt beneficia Dei, Prov. 20. v. 12. omnibus igitur iis recte utendum & secundum voluntatem Dei qui creavit eas & nobis dedit.

Partes seu membra corporis sunt multa. Unum quidem corpus est, sed membra habet multa; & licet multa sint atque diversa & distinctas functiones habentia unum tamen sunt corpus. Imo non est corpus, nisi pluribus & quidem diversis membris constet: siquidem totum corpus non potest esse caput, oculus, aut manus, &c.

USUS. Hac imagine docemur.

I. Unum esse Christum mysticum, unum etiam corpus mysticum Ecclesiæ, sed ex pluribus membris compactum.

II. Quemlibet fidelium suam habere functionem in Ecclesia; nec omnes esse æquales functione & honore, imo nec æquales esse posse. Ideo unumquemq; æqui bonique consulere debere suam functionem.

Hoc Paulus docet prolixe & diligenter 1. Cor. 12. v. 12. & sequentibus.

Porro operæpretiũ fuerit ANATOMIAM THEOLOGICAM partium humani corporis instituere, quâ admonemur de rebus divinis, nempe de Deo, ejus essentia, attributis, operibus, beneficiis, judiciis, &c. de Christo Mediatore, de Angelis, de Ecclesia, de officio nostro quod debemus tum Deo tum proximo nostro, de aliis denique rebus præclaris, quibus ad Deum mentes nostræ attolluntur.

Ut partes corporis nostri sunt duplices; nempe similares vel dissimilares: ita in illis etiam sapientiæ rerum divinarum occurrunt documenta, sic ut unusquisque ex seipso sapientiam, bonitatem & potentiam Dei circa se discere possit.

Partes similares sunt numero decem: *ossa, ligamentum, fibra, arteria, caro, cartilago, membrana, nervus, vena, cutis.*

Synecdochicè omnes *ossis & carnis* nomine comprehenduntur, ut cùm Adamus dicit de Eva Gen. 2. v. 23. *Hoc nunc os ex ossibus meis & caro de carne mea.* Sic Christus Dominus cùm subito ad discipulos suos post resurrectionem suam è mortuis, ingressus esset & illi putantes se spiritum aliquem videre consternati essent, ut se à spiritu & spectro discerneret, veritatem naturæ suæ humanæ iisdem partibus designavit, sic dicens

A Luc. 24. 39. *Palpate me & videte, quòd spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere.* Iisdem partibus consanguinitas & propinquitas generis indicatur & commune vinculum seu cognatio, sicut Laban dixit Jacobo, Gen 29. 14. *Profecto os meum & caro mea es.* Hoc argumento Abimelech imperium in Sichemitas quæsivit & consequutus est Jud. 9. 2. *Recordamini me esse os vestrum & carnem vestram.* Sic David cùm ab Absolone esset regno pulsus, post interitũ Absolonis, auditis Israelitarum studiis de se reducendo, hoc argumento suam tribum sollicitavit, ut reliquas in eo antevetteret. 2. Sam. 19. v. 13. *Os meum & caro mea estis: quare ergo postremi estis ad reducendum regem?* Et nominatim Amasæ dici curavit, *Annon os meum & caro mea es?* Ipsi quoque Israelitæ, quum Chebrone ad eum congregati essent, ut regem eum totius Israelis instituerent, dixerunt:

B *Ecce os tuum & caro tua sumus.* 1. Chr. 11. v. 1. Satan eâdem Synecdoche usus ad Deum dixit de Jobo: *Mitte quæso manum tuam, & attinge ossa ejus & carnem ejus, nisi in faciem tuam maledixerit tibi*, Job. 2. v. 5. Iisdem partib. indicat Paulus salvificam illam & mysticam conjunctionem Christi & Ecclesiæ, & curam Christi pro nobis, Ephes. 5. v. 29 30. *Dominus Ecclesiam suam diligit, alit & fovet eam: Quoniam membra sumus corporis ejus & ex ossibus ejus.* Ergo ossa nostra & caro nostra admonent nos non tantum de cognatione corporali quæ nobis est cum nostris consanguineis, ut illius considerationes amorem in ipsos declaremus: sed etiam de Christo Domino, quòd ipse assumserit naturam nostram ut eam in se sanctificaret & nos in ea vivificaret: quòd eandem veram naturam etiam in gloria sua re-

C tineat, quòd os nostrum & caro nostra sedeat ad dexteram DEI Patris, quòd Christo spirituali cognatione juncti simus, quòd Christus nequaquam odio habeat, sed amet, sed curet, sed foveat, enutriat, conservet & æternum beaturus sit, quia sumus os ex ossibus ejus, & caro de carne ejus. Hæc talia in mentem nobis revocemus, quotiescunque ossa nostra & carnem nostram vel intuemur oculis & tangimus manibus, vel animo de iis cogitamus.

Cæterum omnes partes corporis, sunt Dei opus, sicut Jobus fatetur capite 10. v. 10. 11. *Nonne sicut lac fudisti me? & tanquam caseum coagulasti me? Carne & cute induisti me, ossibusque & nervis texisti me:* Et Salomon Prov.

D 20. v. 12. *Aurem*, inquit, *audientem & oculum videntem, Jehova fecit æquè utrumque.*

Si Deus omnes partes corporis humani formavit & functiones illas eis tribuit quas quælibet habet: multo magis ipse agere illa potest eminentissimo modo quæ homines naturali modo faciunt. Hoc docet David Psal. 94 v. 9 10. Si de singulis ordine ageremus, latissimus dicendi campus esset: nunc specimen Theologicæ considerationis in una duntaxat parte similari exhibebimus.

OSSIUM consideratio Theologica admodum est utilis.

De illis didascaliæ sequentes notandæ.

I. Cùm minimè tutum esset nec decorum, vermiculorum serpentiumq; more repere hominẽ tam nobi-

E lem creaturam; firmis ossibus illi Deus corpus erexit atque stabilivit, tum ut cæteris partibus corporis sustinendis serviret, haud secus atque basis seu fundamentum & columnæ ædibus subjectæ, tum ut tanquã propugnacula essent adversus oẽs impetus. Et quò in omnem partẽ flecti moveriq; posset corpus, nõ est in eo os unicũ solidumq; creatum, sed ex variis discretisque ossibus est cõpactum: ita ut singulare artificium sapientissimi Dei in ossium fabricatione ante oculos nostros positum sit, & benignitatis erga nos singularis documentum, quum nos à reptilibus & serpentibus anim-

Digitized by Google

animalibus ossium tam admirabili, tam aptâ structurâ discernere, nostrisque commodis providere voluerit.

II. Ossa nostra conturbantur pavore à majestate & ira Dei: sicut Eliphaz Themanites ait Job. 4. vers. 14. *Pavor occurrit mihi & tremor, qui plurimùm ossa mea expavefecit.* Psalm. 6.3. *Cura me Iehova, quia conturbata sunt ossa mea.*

III. Ossa etiam ipsa exsultant sensu misericordiæ Dei, sicut David ait Psalm. 51. v. 10. *Facito ut audiam gaudium & lætitiam, exsultent ossa quæ contriveris.*

IV. Ex ossium nostrorum fictione in utero materno admirabilitas operum Dei percipitur; sicut Ecclesiastes dicit cap. 11. v. 5. *Quemadmodum ignoras quæ sit via venti, ut ignoras quæ via ossium in utero gravida: ita ignoras opus ipsius Dei, quâ viâ faciat hæc omnia.* Notandæ & hæ paræ.

Pietas in Deum est sincerè colenda: nam qui id faciunt, eorum ossa Deus expedita reddet, Jesa. 58. v. 11.

Peccata sunt vitanda: quia propter illa etiam ossa hominis affliguntur, sicut David ait Psalm. 38. v. 4. *Non est pax in ossibus meis propter peccatum meum.*

Peccata sunt Deo confitenda ingenuè & non tegenda, non excusanda: quia qui peccata sua non confitetur Deo, ejus etiam firmissimum quodque, ut sunt ossa, manu Dei atteritur: Hoc David experientiâ propriâ didicit, sicut ait Psal. 32. 3. *Quum silerem, inveterascebant ossa mea, in rugitu meo toto die.*

Omnibus viribus nostris Deum extollere debemus, sicut David ait Psalmo 35. v. 10. *Omnia ossa mea dicant, Iehova quis est par tibi? eripiens pauperem à valentiore eo: pauperem, inquam, & egentem à diripiente eum?*

Si audiamus blasphemias in Deum, tam nobis id dolere debet, ac si quis gladiis ossa nostra transverberaret. Sic ait David Psal. 42. v. 11. *Sica invadunt ossa mea, probro afficientes me hostes mei, dum dicunt mihi quotidie, ubi est Deus tuus?* Sic nos decet vehementer affici, si ministri verbi Dei scandala præbeant, quemadmodum Jeremias ait c. 23. v. 9. *Quod ad Prophetas ipsos, frangitur cor meum in me, elidantur omnia ossa mea.*

Deo calamitates sunt proponendæ, è quibus ille solus eripere potest. Sic ait pauper Psalm. 102. 3, 4. *Exaudi me: nam consumuntur ut fumus dies mei, & ossa mea ut focus exardescunt.* & ver. 6 *Adhæresit os meum carni meæ*, id est, diuturnitate malorum & clamorum emacior. Et Psal. 141. ver. 7. *Quasi dissecaret quis & diffinderet in terra, disperguntur ossa nostra; in os sepulcri*, id est, tantus est hostium nostrorum impetus in nos, ac si mox dissecandi & membratim discerpendi essemus velut ligna, nisi tu ô Deus succurreris.

Unusquisque ossa corporis sui, tanquam columnas templi in quo Spiritus Sanctus habitat, curare debet, sic ut per fidem malit ea ibi sepeliri, ubi Ecclesia Dei est, quàm apud infideles & hostes Dei: quemadmodum Josephus Patriarcha ossa sua in terra promissa sepeliri maluit, quàm in Ægypti mausoleo. Gen. 50. v. 25.

Consolatio I. Fideles non debent res adversas timere: quia omnia ossa eorum Deus servat, unum ex illis sine voluntate Dei non frangitur, Psal. 34. v. 21.

II. Persecutores fidelibus non sunt formidandi, quia ut David populum Dei alloquitur Psalm. 53. v. 6. *Deus dissipat ossa cujusque castra habentis contra te*, id est, penetrat & pertingit usque ad intimas illorum partes & valentissimas diffringit.

III. Fidelibus afflictiones omnes sunt patienter ferendæ: quia illorum ossa ut herba tenera reflorescent, Jesa. 66. v. 14. Sunt quidem fideles in hoc mundo velut arida putridaque ossa per terram disjecta: sed divinitus instaurabuntur. Eodem pertinet visio Ezechielis cap. 37. de ossibus aridis reviviscentibus spectante Propheta.

A

Sic est de partibus similaribus humani corporis.

Partes dissimilares corporis humani, sunt quæ naturæ dissimilis sunt & organa seu instrumenta per quæ actio perfecta editur. Ut enim universum corpus est instrumentum animæ, sic oculus est instrumentum visionis, ventriculus concoctionis, manus apprehensionis, pedes progressionis, [illegible] partes aliarum functionum, quę ad vitæ hujus necessitatem & commoditatem requiruntur: unde etiam *partes organicæ* seu *instrumentariæ appellantur.*

Illarum consideratio Theologica in genere nos admonet, de rebus pręclaris. *Primò* enim quemadmodum nulla est pars corporis organica, quæ functionem suam non habeat pertinentem ad communem hominis conservationem: ita singula membra Ecclesiæ Dei habent sua officia divinitus illis demandata atque attributa, sic ut singula sint instrumenta Dei ad peragendum id quod Deus præcepit. Unde dicimus frequentissimè, homines esse instrumenta Dei quotiescunque boni aliquid faciūt. Omnis homo est in benefactis instrumentum Dei. Sic Christus de Paulo ait ad Ananiam Damascenum Actor. 9. v. 15. *Instrumentum electum est mihi iste, ut portet nomen meum in conspectu gentium, & Regum, & filiorum Israel.* Hoc ad ignaviam pellendam facit: & ut quilibet hominum cogitet, se Dei organum, Dei instrumentum, Dei servum esse.

B

Secundò, quemadmodum quælibet pars corporis organica non tantùm officium aliquod assignatum habet, sed & distinctum ab aliarum partium officiis, & nulla pars in alterius partis munus irruit, nulla alteri invidet, nulla indignatur ob attributam alii parti functionem præstantiorem: ita in Ecclesia sua distinxit Deus singulorum munia, quæ conturbari non vult; turbantes autem ordinem divinum punit, ut ostendit Exemplum Uzziæ Regis Judaici, quem Deus invadentem officium sacerdotale leprâ percussit, 2. Chron. 26. 16. & seqq. Facit hoc ad tollendam tum πολυπραγμοσύνην seu ἀλλοτριοεπισκοπίαν, tum invidiam seu indignationem ob excellentiores functiones seu dotes aliis divinitus concessas.

C

Tertiò, quemadmodum partes corporis instrumentariæ diversæ sunt formâ seu figurâ, situ, dignitate, necessitate, aliisque circumstantiis: ita visum fuit Deo etiam in Ecclesia constituere diversa membra & differentia circumstantiis quibusdam, sic ut varietas illa fidelium ex singulari sit providentia divina.

D

Ut verò specialiùs de partibus organicis agamus, sciendum est corpus humanū dividi in *ventres* & *artus*.

Ventres sunt tres, *infimus, medius & supremus.*

Venter infimus qui partium naturalium est domicilium & in hypochondria, regionem umbilici & hypogastrium dividitur, inter alias partes continet *renes, lienem, hepar, ventriculum*, & præterea in corpore muliebri *uterum maternum.*

RENES sunt sedes ἐπιθυμιῶν, hoc est, cupiditatum, delectationumque internarum in homine, juxta illud Psal. 7. v. 17. *Deficiat quæso malum improborum & stabilito justum: prout scrutator es cordium & renum, Deus juste.* *Explicatio dicti Psal. 7. v. 17.*

E

Deus *scrutatur renes*, quia videt acutissimè & exactissimè etiam intimas cupiditates, voluntates & abstrusissimas delectationes hominis. Opera nostra quæ dictis & factis operamur, hominibus esse nota possunt: sed quo animo fiant, & quò per illa pervenire cupiamus, solus ille novit qui renes scrutatur. Rectè autem temporalium terrenarumque rerum delectatio renibus tribuitur, quia & ipsa pars est inferior hominis, & ea regio est, ubi carnalis generationis voluptas

Digitized by Google

habitat, per quam in hanc ærumnosam & fallacis lætitiæ vitam per successionẽ prolis natura humana transfunditur. Scrutans ergo Deus renes nostros & perspiciens nos non acquiescere carni & sanguini, sed delectari in Domino, dirigit justum in ipsa conscientia coram se, ubi nullus hominum videt, sed solus ille qui perspicit quid quemque delectet. Finis curarum est delectatio, quia eò quisque curis nititur, ut ad suam delectationem perveniat.

Videt igitur fines curarum, id est delectationes, qui perscrutatur renes: & cùm invenerit, non ad concupiscentiam carnis, neq; ad concupiscentiam oculorum, neque ad ambitionem mundi istius, quæ omnia tanquam umbra transeunt, inclinari curas nostras, sed ad gaudia rerum æternarum attolli, dirigit & stabilit justum DEVS scrutator renum. Idem legitur Jerem. 11. v. 20. & c. 17 v. 10. & cap. 20. 12. Apoc. 2. 23. Hoc nos incitari convenit ad constantem integritatem vitæ, & fidem in Deum, sic ut ab hostibus pressi & calumniis publicè traducti ad Deum judicem confugiamus & ipsius nos examini subjiciamus, quemadmodum David Psalm. 26. v. 2. *Proba me Iehova & tenta me: examina* (seu ure, ut vulgata habet Latina) *renes meos*. Metaphora seu similitudo ab aurificibus sumta est. Examinat enim seu urit Deus renes, quum integritatem hominis penitus cognoscit, sicut aurifaber bonitatem auri & argenti vi ignis explorat; quum consumit vitiosas cupiditates, ne aliquid mali nos delectet. Hinc Deus Exodi 29. 22. & Levit. 3. vers. 4. jussit in sacrificijs *adoleri ambos renes cum adipe ipsorum*, ut significaret aboleri oportere crassamentum & corruptionem naturæ nostræ igne, hoc est, virtute & operatione Spiritus Sancti, oportere naturam perpurgatam sanctificari Domino: id autem à nemine nisi à Christo fieri potest, quem Sacerdos veteris Testamenti renes offerens figurabat.

Explicatio dicti Psal. 26. v. 2.

Renes regum præcingit DOMINVS *vinculo*, ut dicitur Job. 12. v. 18. cũ efficit ut captivi sint & in vinculis detineantur sive ab hoste externo, ut *Manasses* quem rex Assyriæ cepit inter vepres in quibus latitabat & vinctum duobus chalybeis vinculis Babylonem deduxit, 2. Chro. 33. v. 11. ut *Iehojakimus* qui vinctus catenis duabus chalybeis fuit à Chaldæis ut in Babyloniam deduceretur 2. Chron. 36. v. 6. *Sedechias* item 2. Regum. 25. v. 10. sive à subditis jugum excutientibus & rebellantibus, ut à tyrannide & impotentia ac sæva dominatione se liberent, ut Apryes Rex Ægypti, Chophrah in Scriptura vocatus, qui ab Amasi & Ægyptiis qui cum Amasi adversus Regem suum conspiraverant, captivus asservatus & tandem strangulatus est, ut prædictum ei fuerat Jerem. 44. 30. Ezech. 29.

Jesa. 5. v. 27. prænunciat Deus de hoste adversus ingratum populum adducendo, *non solutum iri zonam renum ejus*, id est, indesinenter eum in armis futurum, & sine impedimento in expeditione perrecturum. Et de Christo Domino c. 11. v. 5. *Erit justitia, cingulũ lumborum ipsius, & fides ipsa, cingulũ renum ejus*. Ut renibus nostris zona hærere solet; sic à Christo justitia & fides, quæ est promissorum constantia, nunquam separabuntur.

Proverb 23. v. 16. dicitur, *Exultabunt renes mei, loquentibus labiis tuis recta*. Sensus est: Ex intimo animi affectu exultabo: nam renibus voluptatis sedẽ Scriptura tribuit.

In Threnis Jer. c. 3. v. 13. *Induxit in renes meos, filios pharetra sua*, id est sagittas suas, q. d. Deus ita duriter egit cũ populo, ut nulla pars etiã interna salva & intacta fuerit.

Psalm. 16. v. 7. ait David; *Etiam per noctes erudiunt me renes mei*. Sententia est: ita mihi Deus consulit, ut spiritus ejus in me habitet, qui omni, etiam quietis tempore, intimas meas voluntates & studia dirigit.

Psal. 73. v. 21, 22. *Quũ exacerbatur cor meũ, & in renibus meis meipsum exacuebã. Tum eram brutus, qui ignorarẽ: velut jumenta erã apud te.* Verba hæc, *in renibus meis me ipsum exacuebam*, tantundẽ valent ac si dixisset; utերq; renum meorum quasi telo acuto pungebatur, priusquam intelligerem, quomodo Deus se gereret erga pios.

Psalm. 139. v. 13. *Tu possides renes meos*: id est, tuum est creationis & redemtionis jure, etiam quod in me est intimum. Unde sequitur, DEO omnia quæ sunt in homine esse perspecta.

Jerem. 12. v. 2. cum ait Propheta, *Cur plantas eos, etiam radicantur? pergunt, etiam edunt fructum ij, quorum in ore propinquus es, sed longinquus à renibus ipsorum?* quærit, cur prosperentur hypocritæ, quos describit à signo, nimirum quòd assiduè Deum in ore habeant, in quorum tamen intimo Deus locum non habeat.

Ita renum consideratio Theologica in memoriam nobis revocat Dei omniscientiam, in exploranda cujusque nostrum integritate providentiam, corruptionis naturæ abolitionem, & nostri per Christum sanctificationem, potestatẽ Dei in deijciendis regibus, hostiũ in impiis bello persequẽdis robur, Christi in promissis constantiã, parentum piorum ob filiorũ benefacta lætitiam, Dei in nobis tum castigandis justissimã severitatem tum erudiẽdis benignitatẽ: Dei in nos autoritatẽ, & hypocritarum vanam de timore Dei jactantiam.

Venter secundus seu medius, partium vitalium sedes, thorax communiter dictus inter alias partes præcipuè habet, *cor pulmones, pectus, dorsum, costas, latera, &c.*

COR Theologicè consideratum admonet nos de multis rebus. *Primò* enim admonet nos de essentia & attributis Dei, cui in Scriptura cor humano loquendi more tribuitur, & per illud ipsa essentia divina intelligitur, item attributa ejus; sicut legitur Genes. 6. ver. 6. *Pœnituit Iehovam quod fecisset hominem in terra, & doluit in corde suo*: & ca. 8. v. 21. *Quumq; odoratus esset Iehova odorem illum gratum, dixit Iehova in corde suo: Non maledicturus sum ampliùs terræ propter hominem.* 1. Sam. 2. v. 35. *Statuam verò mihi Sacerdotem firmum, qui quemadmodum est in corde meo & in animo meo faciet.* Plura loca allegata sunt in doctrina de attributis Dei figuratis.

Deinde admonet nos de operibus Dei nimirũ creatione, providentia, regeneratione, sanctificatione & aliis. Deus enim est formator cordis nostri, ut Psal. 33. v. 15. dicitur, *Formator pariter cordis eorum*: non quòd uno temporis momento à Deo formata fuerint omnium hominum corda, sed quòd omnia ad unum à Deo formata sint, & adhuc formentur atq; formabuntur, nullo excepto. Unde consequitur, quòd ipse animadvertat ad omnia opera eorum, ut eodem Psalmo subjicitur. Nam qui omnium hominum corda format, is profectò certissimè & infallibiliter ad omnia opera eorum animadvertit. At Deus omnium hominum corda format: Deus igitur certissimè & infallibiliter ad omnia opera hominum animadvertit.

Deus flectit omnium hominum corda quò vult sicut dicitur Proverb. 21. vers. 1. *Ut rivi aquarum, sic cor Regis est in manu Iehovæ, quocunque vult, inclinat illud.* Si cor Regis flectit quò vult: multò magis aliorum hominum. Exemplum Ezræ 6. vers. 22. *Exhilaraverat Iehova Israelitas ex Babylonica captivitate reduces, & converterat cor Regis Assyriæ erga eos, ad confirmandum manus eorum in opere domus Dei.* Et Psalm. 105. vers. 25. *Mutavit cor Ægyptiorum ut odio haberent populum suum, ut machinarentur contra servos suos.* Exod. 14. vers. 4. *Obfirmabo cor Pharaonis, ut persequatur eos, quò glorificer in Pharaone & omnibus copiis ejus, experianturque Ægyptij, me esse Iehovam.*

Flectit corda nostra ad statuta sua, quod à Deo petit David Ps. 119. 36. *Flecte cor meũ ad statuta tua, & nõ ad quæstũ.*

Deus creat nobis cor mundum, quod ab ipso petit David Psalm. 51. v. 12. *Cor mundum crea mihi Deus & spiritum firmum renova intra me.* Legem suam cordi nostro inscribit, ut promisit Jere. 31. v. 33. *Hoc illud est fœdus quod*

pangam

pangam cum domo Israelis post dies hos, dicit Iehova, Indam legem meam menti eorum, & cordi eorum inscribam eam, & ero eis Deus, & ipsi erunt mihi populus. A

Efficit ut cor nostrum ab aliis omnibus timoribus & curis liberatum, unum sit, id est, totum solidumque permaneat in timore Dei ac non suspensum hæreat: quod Deum orat David Psalm. 86. v. 11. *Doce me, Iehova, viam tuam, aduna cor meum ad timendum nomen tuum.*

Dat ut cor nostrum integrum sit atque in veritate solideque adunatum Deo & toti corpori Ecclesiæ: aufert à nobis cor durum & indocile, & vicissim molle & docile largitur; secundum promissionem Ezech. 11. v. 19. 20. *Indam ipsis cor unum, & spiritum novum ponam in medio vestri: amovens, inquam, cor lapideum à carne eorum, indam eis cor carneum: Ut in statutis meis ambulet, & jura mea observantes faciant illa: sint que mihi populus, & ego illis sim Deus* Idem repetitur c. 36 v. 26. *Dabo vobis cor novum, & spiritum novum ponam in medio vestri: & amovens cor lapideum è carne vestra, indam vobis cor carneum.* B

Indit arrhabonē Spiritus cordib. nostris 2. Cor. 1. 22.

Lucē salvificā accendit in cordib. nostris 2. Cor. 4. v. 6. *Deus qui dixit ut è tenebris lux splendesceret, is est qui splenduit in cordibus nostris, ad præbendum lucem notitiæ gloriæ Dei in facie Iesu Christi.*

Largitur summam animi trāquillitatem, instar præsidii custodientem corda nostra, Philip. 4. v. 7. *Et pax illa Dei quæ exsuperat omnem intellectum quotidie custodiat corda vestra, & mentes vestras in Christo Iesu.*

Habitat Christus per fide in cordib. nostris Eph. 3. 17.

Explorat & scrutatur corda nostra, 1. Thess. 2. ver. 4. Psalm 7 v. 10. Rom. 8. v 27. Apoc. 2. v. 23. C

Dirigit corda nostra ad Dei charitatem & Christi patientem exspectationem 2. Thess. 3. v. 5.

Tertiò admonet nos Theologica cordis humani cōsideratio de statu nostro diverso Nam in statu primævo cor humanum fuit rectum, Ecclesiastæ 7. v. 29. Post lapsum vero in non regenito omne figmentum cogitationum cordis ejus, tantummodo malum est omni tempore, Gen. 6 v 5. & c. 8. v. 21. Unde non regenerati habent cor insipiens Rom 1. v. 21. impœnitens Rom. 2. v. 5. incrassatum Matth. 13. v. 15. excæcatum Marc 6 v. 52 *ambulant in vanitate mentis suæ, tenebris obscuratam mentem habentes & alienam à vita Dei propter ignorantiam quæ est in ipsis per obdurationem cordis ipsorum*, Ephes. 4. v. 18. In renatis autē corda sunt purificata à Deo fide Act. 15. v. 9. Unde prædicantur beati mundi corde Matt. 5. v. 8. D

Quartò admonet nos officii nostri tum in iis quę nobis fugienda, tum in iis quæ facienda Quod attinet ea quæ nobis fugienda, admonemur; ne obduremus corda nostra ad vocē Dei Psal 95. 8. Hebr. 3. v. 15. & c. 4. v. 8. Ne cogitemus mala in cordibus nostris Matt. 9. v. 4 ne gravetur corda nostra crapulā & ebrietate & curis hujus vitæ Luc. 21 v. 34. ne tardi simus corde ad credendū verbo Dei Luc 24. v. 25 ne ponamus in corde nostro rē malā Act. 5. v. 4. ne apponamus cor nostrū opulentiæ, si abundet Ps. 62 11 ne simus duplici corde, hoc est, simulatores pietatis, ne duplici corde loquamur Ps 12. 2.

Quod attinet ad ea quæ nobis facienda, admonemur ut diligamus Deum ex toto corde nostro Deut. 6. vers. 5 hoc est, non simul & mundum & Deum; Nam si qui diligant mundum non est charitas Dei in eis: tales non diligunt Deum ex toto corde, quoniam cor illorum divisum est: ut serviamus ei toto corde nostro Deut. 11. v. 13. ut ex toto corde nostro convertamur ad Jehovam & comparantes cor nostrum ad Jehovam, colamus eum solum 1. Sam 7. 2. ut sit cor nostrum integrum erga Jehovam Deum nostrum. 1. Reg. 8. v 61. ut simus simplici corde Actor. 2 v. 46 hoc est, mundo ab hypocrisi, quo transcendamus humanas laudes, & illum solum intueamur quum recta agimus & ei placere nitamur, qui conscientiæ solus inspector est. E

Quintò admonet nos de consolatione Christiana, qualis legitur Psalm. 73. v. 26 *Deficiente carne mea & corde meo, rupes cordis mei & portio mea Deus in seculum.* Et 1. Joh. 3. ver. 19. *Per hoc cognoscimus nos ex veritate esse & coram ipso secura reddemus corda nostra.*

Sextò proprietates cordis de rebus præclaris nos admonent. Siquidem cor complexione calidum atque siccum est, quæ quidem proprietates igni naturales sunt. Sicut igitur calere naturale est igni: ita & cordi naturale est amando ardere Cordis vita amor est; nam ut cor sine amore vivat, impossibile est. Deinde quoniam ad calidum consequitur levitas & sursum moveri: ita & cor nostrum debet in cœlum elevari & esse sursum, ubi est thesaurus noster, nempe in cœlo, ut Christus ait Matthæi capite 6. versiculo 20, 21. *Recondite vobis thesauros in cœlo, ubi neque tinea neque erosio corrumpit, & ubi fures non perfodiunt neq; furantur. Nam ubi est thesaurus vester illic etiam erit cor vestrum* Contrà autem dediti rebus mundi illius sunt gravi corde, unde Christus ait Luc. 21. 34 *Cavete vobis ne graventur corda vestra crapulā & ebrietate & curis hujus vitæ* Hoc illis usu venit, quia corda illis sunt frigida, quum refrixerit in illis charitas, de qualibus dicitur Matth. 24 12. *Quoniam multiplicata erit iniquitas, refrigescet charitas multorum.*

Cordis substātia solida est: illa admonet nos ut nos totos in solidum Deo consecremus eique serviamus.

Cordis forma inferius acuminata, superius lata est, designās, cor nostrū debere in reb. inferioribus, hoc est, visibilibus & tēporalibus, parū habere affectus, sed versus superiora, hoc est cælestia & æterna esse latū & esse capax Dei, quodq; nihil præter Deū implere potest: siquidē Deus, ut dicitur 1. Joh. 3. major est corde nostro. Et hanc ob rem cor humanū interius concavū est, quoniā nulla creatura illud implere valet. Capax nēpe Dei est, & idcirco quicquid Deo minus est, illud implere nequit. Cor propterea duplici movetur motu, nempe συστολῆς, *constrictionis*, quā superfluæ pelluntur fumositates: & διαστολῆς, *dilatationis*, quā calor innatus attracto aëre mitigetur atq; refrigeretur. Qua proprietate nobis significatur, pellenda esse è corde nostro superflua & nos impediētia in cultu Dei: vicissim quæ necessaria sunt ad amandē Deum & proximū attrahenda, quod per prudentiā fit. Nā prudentia sic dirigit amore, ut ea quibus adjuvatur, ab his quibus impeditur, prudēter secernat. Est cor primū sentiendi organū, & idcirco congruè primū mandatū ab ipso & per ipsum sensibile est. Cor est vitæ domiciliū & amoris habitaculū, designans eū qui nō diligit, in morte manere, sicut dicitur 1. Joh 3. v. 14. *qui nō diligit, manet in morte.* Hinc Paulus dicit 2. Cor. 6. 11. 12. *Os nostrū apertū est erga vos, Corinthii cor nostrū dilatatū est. Nō habitatis anguste in nobis: sed angusti estis in visceritb. vestris, Dilatamini & vos.* Sicut minister verbi Dei, auditores suos vehemētissimo amoris affectu cōplecti debet, sic ut auditores sint in animo ipsius tāquā in domicilio, eoq; minime angusto: totū n cor illis patefacere debet: ita vicissim auditores amoris affectū, intimo cordi insidere cōplecti ministros verbi Dei debēt & cū illis paria facere.

TERTIUS & *supremus venter*, partium animalium sedes, est CAPUT, in quo cerebrū *cranium, facies hominis, frons, oculi, nasus, aures, os labia, maxilla, dentes, palatum, fauces, lingua* & aliæ partes continentur.

– In capite hominis primò consideranda necessitas. Quid.n. sine capite est homo, cu totus in capite sit? Cū caput videris, hominē agnoscis Si caput desit, nulla agnitio esse potest: iacet truncus ignobilis sine honore, sine nomine. Inde sola metallis ficta Principum capita & ducti vultus de metallo vel de marmore, ab hominibus adoratur. Eo admonemur, nos nihil esse sine capite nostro quod Deus est, nos per Dei cognitionem pervenire ad nostri cognitionem, &c.

Secundò considerari in capite debet ejus situs; nam humani corporis fabrica instar est mundi. Siquidem ut stellatum cœlum eminet aeri, terris mare, quæ velut quędam membra sunt mundi: ita etiam caput supra reliquos ventres & artus nostri corporis cernimus eminere, præstantissimumque esse omnium tanquam inter elementa cœlum, tanquam arcem inter reliqua urbis ædificia. Proinde capitis summa est in corporis humani fabrica præstantia. Hinc qui aliis major & superior est, a quo alii pendent, ad cujus gloriam referenda sunt quæ illi subjecta sunt, vocatur in Scriptura Sacra *caput*, sicut legitur 1 Cor. 11. v. 3. *Velim vos nosse Christum esse omnis viri caput: caput autem mulieris virum: caput verò Christi Deum. Deus est caput Christi*, & proinde major ac superior Christo, quatenus Christus est Mediator inter Deum & homines. *Vir est caput mulieris*, quia mulier uno gradu est inferior viro, cui est subjecta ex Dei ordinatione, quum in viro oporteat gloriam Dei propter præeminentiam sexus & dominatus autoritatem elucere. *Christus est caput omnis viri*, quia omnis vir est subjectus Christo. Cæterùm Christus singulariter est caput totius corporis mystici Ecclesiæ Catholicæ, non modò ex hominibus, sed etiam ex Angelis constantis, quia tam Angeli sancti quàm homines sunt Christo uniti, juxta hæc dicta, Ephes. 1. v. 20, 21, 22, 23. *Deus Christum suscitavit ex mortuis, & collocavit ad dexteram suam in cœlis. Longè supra omne imperium ac potestatem, & potentiam, & dominationem, & omne nomen quod nominatur non solùm in hoc seculo, verùm etiam in futuro. Et omnia subiecit ejus pedibus, eumque constituit caput super omnia ipsi Ecclesiæ, Quæ est corpus ipsius, & complementum ejus qui omnia implet in omnibus.* Et c. 5. 23, 24. *Vir est caput uxoris, ut & Christus est caput Ecclesiæ. Itaque sicut Ecclesia sese subiicit Christo: ita & uxores suis viris se subjiciunto in omnibus.* Col. 2. 10. *Estis in eo completi qui est caput omnis imperii ac potestatis.*

Tertiò in capite est perfectio, quâ partes alias corporis antecellit. Nam in capite omnes tum interiores, tum exteriores sunt sensus, cæteris membris solum tactum habentibus; ita in Christo perfectio est ac plenitudo omnium gratiarum, quemadmodum dicitur Joh. 1. v. 14. *plenus gratia ac veritatis*, & cap. 3. 34. ait Johannes Baptista *Is demum quem misit Deus, verba Dei loquitur, non enim huic admetitur Deus Spiritum*. At quod membra Ecclesiæ totiùs attinet, distinctiones donorum sunt, ut docetur 1 Corin. 12. 4. & Christus nobis de suo Spiritu largitur, qui in nobis excitat fidem, per quam Christum tangimus, accipimus, participamus.

Quartò in capite vis sensitiva atque motiva dominatur, & à capite est cæterorum membrorum virtus, motus, sensus, ac regimen suis in functionibus. Hinc capiti quasi consultori suo cætera membra famulantur & circumferunt illud servili gestamine sicut numen, atque in sublime locatum vehunt. Vnde caput censoriâ potestate, quò vult, dirigit cæterorum membrorum veluti servulorũ obsequia, & munia singulis obeunda decernit. Videas capiti tanquã imperatori suo alia membra singula gratuito stipendio militare. Alia portant, alia pascunt, alia defendunt, & ministerium suũ exhibent, parent ut principi, ancillantur ut domino. Inde velut quædam procedit tessera, quam debeant pedes obire regionem, quæ militiæ munia manus consummandis operibus exequantur, quam venter abstinendi vel edendi formam impositæ teneat disciplinæ, ita in Christo est omnis vis atque efficacia quâ membra corporis Ecclesiæ omnia afficit; & à Christo vita, motus, sensus atque adeò omnis gratia spiritualis in omnia membra Ecclesiæ influit, sicut dicitur Joh. 1. v. 16. *Ex plenitudine ipsius omnes accipimus & gratiam pro gratia.* Item Eph. 4. 15. 16. *Sincerè nos gerentes in charitatem, prorsus adolescamus in eum qui est caput, nempe Christus: Ex quo totum corpus congruenter coagmentatum, & compactum per omnes suppeditatas commissuras, ex vi intus agente promensum uniuscujusque membri incrementum capit corpori conveniens ad sui ipsius exstructionem per charitatem.* Et cap. 5. 23. dicitur de Christo, quod *is sit qui salutem dat corpori.*

Quintò elucet in capite hominis singularis sapientia Creatoris, quia sensus omnis, id est, audiendi & videndi ministra membra in capite sunt locata, quorum omnium viæ non ad pectus, sed ad cerebrum ferantur. Alioquin necesse non esset tardiùs sentire, donec sentiendi facultas longo itinere per collum ad pectus usque descenderet.

Sextò Deus homini caput sublime dedit, sicut illud nõ penitus humeris insideat, ut ne humile sit, sed memorabili fulcro ipsi cervici incumbat & sursum versus erectum sit, non tantum ut ab animalibus brutis eum discerneret, quæ caput demittunt humum versus. Pecora enim humi pascentia sunt, & ad quæ à natura destinata sunt, ad ea etiam constructionem habent: genita est ovicula ad pascendum, ideo caput habet deorsum inclinatum, ut ventrem inspiciat, & ea quæ sub ventre sunt, quoniam finis felicitatis est illi, repletio ventris & voluptas. Pecorum capita Deus depressit ad terram, ut quia nulla illis immortalitatis exspectatio est, toto corpore in humum projecta, ventri pabuloq; servirent. Homo autem qui immortalitatis candidatus est, non ea quæ ventris sunt & quæ ventrem replét, adspicere debet. Nec tantùm ideo caput altum & in sublime erectum homini datum est, ut cœlum oculis corporis intueretur, nam & illud animalia bruta facere possunt & faciunt: sed multo magis ut capite sursum versus erecto salubriter admoneretur, Caput nostrum Christum Dominum esse sursum in cœlo sedentem ad dexteram Dei Patris & intercedentem pro nobis, cognationem nostram supernam esse, conversationem nostram in cœlo esse, ac proinde quærenda ea quæ sursum sunt, ubi caput nostrum est.

Septimò cum ipsa nuditas hominis mirè ad pulchritudinem valeat, unde homo in primæva integritate nudus erat, nudus ambulabat, & in altera vita vestitu non egebit: non tamen etiam capiti nuditas congruebat: Quanta enim in eo futura deformitas esset ex calvitio apparet: texit ergo Deus illud capillis & quasi ædificii culmen ornavit. Ex arboribus licet æstimare, quam humano capiti cæsaries gratiam addat. Tolle arbori comam, tota arbor ingrata est, imò etiam non ita utilis, quũ illius coma nos aut à pluviis tegat aut à Sole defendat: Quãtò igitur major humani capitis ornatus est? Porrò hic ornatus non est in orbem coactus, aut in figuram pilę teres factus, ne quibusdam partibus nudis esset informis, sed alibi effusus, alibi retractus pro cujuslibet loci decentiâ. Frons ergo vallata per circuitũ, & à temporibus effusi ante aures capilli, & earũ summæ partes in coronæ modũ cinctæ & occipitium omne contectum, speciem miri decoris ostentãt. Jam capilli capitis tum ad dignoscẽdam corporum maturitatem, tũ ad sexus virilis & fœminei differentiã à Deo creati.

Nam viro præter capillos verticis, etiã barbam addidit ad decorem utilitatis & roboris testificationem, & honoris invitamentũ. Quàm enim reverenda cæsaries in senibus! quàm venerãda in sacerdotibus! quàm terribilis in bellatoribus! quàm decora in adolescentibus! quàm grata in pueris! Ac viro quidem tonderi vel radi receptum est, cùm comatum esse dedecori sit: mulieri cõtrà, comatã esse decori est. Nam coma pro velamine data est ei, 1. Corinth. 11. vers. 14. 15. Alium sexum crinita non decet cæsaries, alium tonsa non decet. 1. Cor. 11. v. 5, 6. Sed capilli capitis præterea munimento sunt cerebro, quòd sensus & motus est origo & sedes, ne aut frigore nimio lædatur aut æstu.

CERE-

A CEREBRUM animæ rationalis seu mentis sedes est: oportuit enim quod totius corporis regimen haberet, potiùs in summo, tanquam in arce habitare: nec quicquam esse sublimius, quàm id quod universum corpus & omnes ejus actiones ratione moderatur, sicut ipse mundi Dominus & rector in summo est, est, quemadmodum confitemur cùm in oratione Dominica dicimus, *Pater noster qui es in cœlis*.

CRANIUM verò est instar aulæ in qua cerebrum & mens habitat. Illud non obductum porrectumque Deus formavit, ut in mutis animalibus; sed orbi & globo simile, quòd orbis rotunditas perfectæ rationis est ac figuræ. Eo igitur mens & ignis ille divinus tanquam cœlo tegitur.

FACIES hominis admonet nos *primùm* de Dei B præsentia, potentia, benevolentia, ira, majestate, beneficiis quæ nobis exhibet, & judiciis quæ in homines exserit: nam Deo per similitudinem ab homine sumtam facies sæpissimè phrasi Scripturæ Sacræ tribuitur, de quo attributo suprà dictum.

Secundò admonet nos de CHRISTO DOMINO in carne manifestato. Nam à facie olei disturbandum fuit jugum populi Dei Jesa 10. vers. 27. id est, propter Christum & à Christo, qui est unctus oleo lætitiæ præ consortibus suis, liberanda erat à servitute Ecclesia Dei. Ante faciem missus fuit Johannes Baptista ut viam Christo præpararet, sicut dicitur Matth. 11. v. 10. *Iste enim est, de quo scriptum est, Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam coram te.* Facies Christi fulsit ut Sol, cum transformaretur in C monte coram discipulis Matth. 17. v. 2. ut gloriæ Christi immensæ gustus aliquis præberetur, qualem discipuli capere poterant.

Christus precaturus procidit in faciem suam Matth. 26. vers. 39. Impii Judæi in faciem ejus sanctis Angelis venerandam exspuerunt, & colaphos ei inflixerunt Matth. 26. v. 67. Deus qui dixit ut è tenebris lux splendesceret, is est qui splenduit in cordibus nostris, ad præbendum lucem notitiæ gloriæ Dei in facie Jesu Christi. 2. Cor. 4. v. 6. A facie Domini & gloria virium ipsius expellentur qui Deum nesciunt, neque auscultant Evangelio. 2. Thess. 1. v. 9.

Tertiò admonet nos facies hominis de sanctis Angelis, quibus in Scriptura facies tribuitur, Jesa. 6 v. 2. *Seraphim adstantes supernè erant ei, seni alis unusquisque, quarum binis tegebat faciem suam, &c.* id est, dans omnem D gloriam Deo, hoc signo publicè testabatur à sua tenuitate non posse ferri adspectum infiniti splendoris, gloriæ & majestatis Dei. Plura de faciebus Angelorum dicta Ezech. 1. v. 8. & seqq. & cap. 10. v. 14.

Quartò admonet nos de Ecclesia Dei Catholica, Christi sponsa, ad quam Christus sponsus dicit Cantic. 2. v. 14. *Columba mea degens in salebris istis petræ, in latibulo prærupto, ostende mihi faciem tuam, fac ut audiam vocem tuam: nam vox tua suavis est, & facies tua decora.* His verbis Christus invitat Ecclesiam ad fruenda bona quæ in præsentia exhibet vocatione sua sancta, quasi diceret, accede ad me, conversare mecum, colloquere mecum, ambula continenter mecum & esto integra coram me.

E *Quintò* admonet nos de officio nostro quod debemus tum DEO tum proximo nostro. Nam quod ad Deum attinet, officii nostri est procidere ante faciem ejus, hoc est, adorare eum, sive invocemus eum sive gratias agamus ei: Sic in faciem suam procidit Abraham Genes. 17. v. 3. non solùm quòd divinæ majestatis præsentiâ perterrefieret, ut de Mose legitur Exod. 3. v. 6 aut quòd ex officio honorem exhiberet majestati Dei, Levit. 9. v. 24. sed potiùs quòd gratias Deo ageret de beneficio fœderis oblato. Job. 22. v. 26. ait Eliphaz: *In omnipotente teipsum oblectabis, quum attolles ad Deum faciem tuam, supplex orabis eum & exaudiet te.*

Quod ad proximum nostrum attinet, cavendum nobis *ne judicemus secundùm faciem*, sicut dicitur Joh. 7. vers. 24. *Ne judicate secundum faciem, sed justum illud judicium ferte*, id est, ne vos personarum respectus transversos abripiat, sed judicate ex rerum veritate: nullo habito personæ respectu, factum per se expendite & judicate.

Non in facie gloria captanda, sed in corde, 2. Corinth. 5. v. 12. hoc est, non est gloriandum externis larvis & fucatâ illâ pompâ sapientiæ & eloquentiæ humanæ, sed vera pietate excellendum, quæ in corde sedem habet.

FRONS faciei est libera, nudis aperta temporibus, quæ mentis habitum specie sui prodat, nunc læta, nunc tristior, nunc directa ad severitatem, nunc ad lenitatem remissior, quæ signis externis internam exprimat voluntatem. Imago quædam animi in fronte loquitur. Eadem monimentum est victoriæ Davidis de Goliatho, cujus fronti David impegit lapidem fundâ & eum prostravit, tanquam typus Christi prosternentis & debellantis Satanam 1. Sam. 17. vers. 49. Eadem admonet nos de beneficio obsignationis nostræ per Christum: nam sanguine suo jussu Dei Patris nos signavit, ut à pernicie tuti simus, sicut legitur Ezech. 9. vers. 3, 4, 5, 6. *Gloria Dei Israëlis extulit se à Cherubinis quibus insidebat; & inclamavit virum illum indutum vestibus lineis, ad cujus lumbos erat atramentarium scribæ. Edixitque Iehova ei; transi per medium istius civitatis, per medium urbis Ieruschalaimorum, & insignito signo frontes illorum hominum qui suspirant & qui exclamant propter omnes abominationes istas, quæ fiunt in medio illius. Reliquis autem illis edixit me audiente, transite per hanc civitatem post eum, & percutite: ne parcito oculus vester, neque utamini clementiâ. Senem, juvenem, & virginem, parvulosque & feminas interficiente ad internecionem, sed ad ullum virum cujus fronti inerit hujus signum ne acceditote.* Eadem fidei basis ac veluti tabula est, in qua credentes, cum Agno stante super monte Sionis versantes, nomen Patris ejus inscriptum habent, ut dicitur Apoc. 41. vers. 1. hoc est, absque pudore & metu confitentur ingenuè fidem in Deum Patrem, Filium & Spiritum sanctum.

Eadem est monimentum obsignationis electorum per Spiritum sanctum, qui sigillum est Dei viventis quod Christus habet & imprimit electis, ut eos à reprobatis discernat & ab exitio servet immunes: sicut legitur Apoc. 7. v. 2, 3. *Vidi alium Angelum adscendentem ab ortu Solis, habentem sigillum Dei vivi, qui acclamavit voce magna quatuor illis Angelis quibus datum est lædere terram & mare, Dicens, Ne lædite terram, neque mare, neque arbores, quousque obsignaverimus servos Dei nostri in frontibus suis.*

Ejusdem frontis consideratio servit cautioni nostræ ne refractarii simus Deo, quemadmodum fuerunt Israëlitæ, de quibus quæritur Jesa. 48. v. 4. *Ex præscientia mea erat te durum esse, & nervum ferreum esse cervicem tuam, frontemque tuam chalybeam.* Et Ezech. 2. 17. *Tota domus Israëlis, obfirmata fronte & duro corde sunt.*

Ne in peccatis impudenter perseveremus, ita ut ne similes simus mulieribus impudenter scortantibus: Sic enim quæritur Deus de Judæis Jer. 2. v. 40. *Quamvis cohiberentur ignes, serotinaque pluvia non esset; frons mulieris scortantis fuit tibi, renuisti pudore suffundi*, quasi diceret: quamvis manifestissimis afflictionibus revocareris ad resipiscentiam à peccatis tuis: tamen te illorum non puduit, sed meretriciam frontem habuisti.

Ne conjuncti simus urbi Romæ *in fronte sua habenti scriptum nomen, mysterium, Babylon illa magna, mater illa scortationum & abominationum terræ*, ut legitur Apocal. 17. v. 5. Fallit enim urbs Roma religionis titulo & in-

Digitized by Google

scriptione publica mysterii, quam olim non gestaverat bestia.

Ne Antichristo ulla in re communicemus, ne characterem bestiæ in frontibus nostris accipiamus, de quo Apoc. 13. v. 16.

Eadem monimentum est consolationis tum propriæ fidorum ministrorum verbi Dei, tum communis verè credentium. Nam ad quos vis fidos ministros verbi Dei pertinet quod Ezechieli Deus dixit cap. 2. v. 18, 19. *Ecce dispono faciem tuam obfirmatam adversus frontem eorum. Similem lapidi perdurno, firmiorem rupe disposui frontem tuam: ne timeto istos, neq; consternator a facie istorum quòd domus rebellis sint.*

Communiter verò ad fideles spectat, quod Johannes dicit Apoc. 20. 4. *Deinde vidi thronos, & sederunt super eos & judicium datum est eis, & animas eorum qui securi percussi sunt propter testimonium Iesu, & propter sermonem Dei, quique non adorant bestiam, neque imaginem ejus, nec acceperunt characterem ejus in frontibus suis aut in manibus suis: viventq; & regnabunt cum Christo mille illos annos.* Quibus verbis describitur status communis Ecclesiæ Christi terris eo mille annorum spacio, quibus diabolus vinctus fuit, nempe à sublata penitus politia Mosaica, usque ad tempora scelerati illius Hildebrandi qui Gregorius VII fuit dictus. Universorum autem fidelium consolatio est Apoc. 22. 4. *Videbunt faciem ejus: & nomen ejus in frontibus ipsorum erit*, id est, clara visione Dei beati erunt, & manifestum erit quòd filii Dei sint.

OCULI hominis *primo* admonent nos de natura Dei, cui per similitudinem in Scriptura Sacra frequentissimè oculi attribuuntur, ut suprà dictum cum de metaphoricis Dei attributis ageremus. Deus formavit hominibus oculos ut videant: Ergò multò magis Deus videt Psal 94. 9. Quin *Deus totus est oculus & totus lumen, & totus fons omnium bonorum*, ut loquitur Irenæus Martyr libro secundo adversus hæreses, cap decimosexto.

Secundo admonent nos de Domino, de quo dicit Deus Zach 3. 8. 9. *Ecce ego adducturus sum servum meum, GERMEN. Nam ecce lapis ille est, quem ponam coram Iehoschuha, apponens lapidi unico septem oculos.* id est, in ipso collocabo sapientiam & prudentiam perfectam, ut administratione sua rectè defungatur: Perfectio enim septenario numero figuratur. Idem Christus Dominus precaturus oculos sustulit in cœlum Joh. 11. 41. & 17. 1. Et adversus prophanos Philosophos, ac inprimis Epicuræos docturus, summum bonum nusquam hic in terris, sed in cœlis esse repositum, oculos sustulit in discipulos Luc. 6. 20.

Septem oculi Agni Apoc. 5. vers. 6. est Spiritus Sanctus quem Christus mittit in corda fidelium, & per quem mentes illorum illuminat.

Tertiò admonent nos de Angelis, qui Johanni Apocal. 4. v. 7. apparuerunt ut animalia plena oculis antè & retrò, quo significatum, Angelos esse decretorum Dei administros ad omnes mundi partes paratissimos, pervigiles, perspicacissimos.

Quartò admonent nos de Ecclesia Catholica, cui oculi mystici tribuuntur, prout ipsa corpus mysticum est. Cant. 1. v. 15. dicit Christus ad Ecclesiam; *Ecce pulchra es amica mea, ecce pulchra es, oculi tui sunt columbini*; quo indicatur, Ecclesiam Catholicam esse coram Deo gratiosam, simplicem & castam, ut columba est: & passim in libro illo. *Quintò* admonent nos de nobisipsis, idq; variè. Nam oculorũ maximè ratione sumus theatrum divinæ sapientiæ. *Primum* enim oculi necessarii fuerunt homini tum propter usum & finem eorum, nempe ad videndum opera Dei, & ad legendum libros Scripturæ divinitus inspiratæ, Prover 20. 12. Psal. 8. 4. tum propter ornamentũ hominis: nam sine illis nihil ad speciem fœdius, nihil ad vitam degendã & actiones obeundas inutilius fuisset. Quid agat fortitudo, nisi oculo duce utatur in prœlium? Quid fuga, si desit obtutus? Carcer est totum corpus tenebroso inhorrẽs situ, nisi oculorũ illuminetur adspectu. Quod Sol & Luna in cœlo, hoc sunt oculi in homine. Sol & luna duo sunt mundi lumina, oculi autem quædam in capite sidera fulgent desuper, & inferiora claro illustrant lumine, nec patiuntur noctis quibusdam nos tenebris implicari.

Deinde sicut specula semper in alto est ut adventantium hostilium catervarum explorari possit adventus, ne ex improviso occupent nihil tale metuentem aut opinantem vel urbis populum & Imperatoris exercitum; & ut custodes vigilesque ad latronum hostiumq; incursus & incendia significanda destinati, in muris aut turribus, aut montis excelso jugo collocantur, ut desuper longe lateque circumspectare possit; & ut in mari quoque explorator in ipsa mali fastigia & celsa antennarum cornua adscendit: ita oculos in sublimi Deus collocavit, ut illis velut è specula superiore omnia prospectaremus. At fortè dicas: Si specula editior necessaria fuit, cur non supra summum capitis verticem oculi constituti sunt, sicut cancris vel scarabæis in summo sunt, quibus licet nullum caput appareat, colla ac dorsa tamen cætero corpore celsiora sunt? Sed illis testa valida, nec tam tenuis membrana sicut nobis quæ facilè possit offendi ruboque & cæteris interscindi sentibus. Aliis quoq; animantibus hujusmodi species, ut possint oculos aut ad cervicem conferre, ut equi ac boves, ac propemodum omnes feræ: aut ad alas suas, ut aves, quo tuta quiete potiantur. Nobis autem & in summa propemodum corporis parte constitui oculos oportuit tanquam in arce, & ab omni vel minima offensione defendi: quæ duo sibi compugnantia videbantur. Nam si in humili essent propter tutamen, munus impediretur: si in vertice, paterent ad injuriam. Itaque ne vel usui muneris aliquid detraheretur vel aliquid ad propulsandam injuriam non prospiceretur, eo loco oculos constituit, cui supercilia desuper non minimum protectionis impertiant, subter malæ aliquantulum elevatę haud exiguum munitionis adjungant, interiorem partem sepiant nares, exteriorem quoque frontis malarumque gibbi exuberent. *Ambrosius lib. 6 Hexaemeron cap. 9.*

Ut igitur in viro oculato ipsius oculi tanquam speculatores, & in capite tanquam in arce mirificè ad usus necessarios & facti & collocati altissimum locum obtinent, ex quo plurima conspicientes funguntur suo munere: ita sapienti viro sua est sapientia, quã circumspicit multa, res bonas adhibet, fugit contrarias. Hoc est quod dicit Ecclesiastes c. 2. v. 15. *Sapientis oculi sunt in capite ejus, stolidus autem in tenebris ambulat.*

Oculi sunt in capite, ut cœlestia spectent ac considerent.

Oculi non nutant in terram, quo admonemur, ne nos ipsos præter naturam geramus, ne terrena circumspiciamus, sed cœlestia ubi Christus est. Facti sumus ut Deum videamus, non ut ad terram trahatur vita nostra: non ut bestialem circumspectemus, & quæramus voluptatem, sed ut cœlestem respiciamus & degamus vitam.

Duo sunt oculi à Deo dati homini, ut unius dissolutio, alterius solatium habeat. Deinde etiam ab uno procedens vis visiva debilior est Aquæductus ex duobus fontibus commissis fortior evadit. Progressus enim visus simul ad nasi interceptum conquiescit, simulq; prominens unitur. Nam velut canalis quidam, ab utroque oculo prodit hinc hæc, illinc illa vis visiva: eminus autem commissione ac confluxu unitur, unita autem fortior evadit. Quomodo demonstrari potest, quod uniatur? Nõ vides senes, quòd ea quę propè sunt, non

Digitized by Google

non vident? Quia enim debilis est vis visiva dissecta, id quod prope est, non videt. Ubi autem confluxus fit visus, velut inundatione quadam circa visum contingête, robustior fit sensibilium assumtio ac apprehensio.. Tum & ad ornatum duos oculos homini Deus dedit, unde forma faciei pulchrior exsistit. Iidem sunt rotundi: ut faciliùs in omnes partes moveri possint. Palpebra autem in propinquo sita est & supernè incumbit, ut sit operimentum & velamen ac velut domicilium & propugnaculum: ideo palpebra, simul ut sensit detrimentum, operculum prætendit, atq; sic oculus sub palpebra, tanquam sub velamento occultatur. Substantia cujusque oculi tribus humoribus constat, aqueo, vitreo & crystallino lucidissimo, non quidem propria luce, sed lumine extrinsecus recepto. Ossium compage connexa & æquata confinia circumvallare videntur, inter hæc medii sunt oculorum orbes & tuti ad cavendum, & ad intuendum liberi, & decori ad gratiam, utpote in crystalli speciem refulgentes. In quorum medio pupillæ sunt, quæ videndi munus operantur. Hæ ne qua incidentis injuriæ offensione lædantur, ciliis seu pilis hinc inde consertis velut quodam vallo per circuitum muniuntur. Unde tutum auxilium postulans Propheta ait Psalm. 17. 8. *Custodi me Domine tanquam nigrum pupillæ oculi*, ut protectionis divinæ fieret ei tam solicita & tuta custodia, quàm pupillam oculi tutissimo quodam naturæ vallo munire dignatus est. Nullus vinitor adeò probè possit vineam instruere atq; absolvere, valloque circumdare, ut difficulter ipsam quis adire queat, ut ob circumsitas locorum fossas non facilè incursionibus pateat, quemadmodum Dominus oculos communivit. Simul quia innocentia & integritas levi sorde adspersâ violatur, & gratiæ suæ munus amittit: ideo prospiciendum ne quis eam pulvis erroris oblimet, aut ulla vexet festuca peccati, quia scriptum est Matth. 7. 5. *Ejice primùm trabem ex oculo tuo, & tum dispicies ut ejicias festucam ex oculo fratris tui.*

Adhæc quod oculus est regendo corpori, id recta ratio est toti vitæ nostræ gubernandæ; sicut Christus dicit Matth. 6. 22. *Lucerna corporis est oculus: itaq; si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit. Sin autem oculus tuus malus fuerit, totũ corpus tuũ tenebrosum erit.*

Oculus nequam caveri debet, quum ille Deo displiceat. Est autem oculus nequam vel qui libidines sectatur, ut dicitur Gen. 6. v. 2. *Videntes filii Dei filias hominum quòd essent pulcræ, acceperunt sibi uxores ex quibusvis quas elegerant:* Vel hypocrita & deceptor, ut dicitur Proverb. 6. v. 12, 13 *Homo nequam, vir nihili, ambulat perversè ore: Nictat oculis suis, verba facit pedibus suis, docet digitis suis.* Vel avarus, ut dicit Ecclesiastes cap 4. v. 4. *Est unus absque cui deest secundus, cui tum filius, tum frater deest; nec tamen est finis omni labori ejus, etiam oculus ejus non satiatur divitiis, ut dicat, Et cui ego laboro, quòd destituo animam meam bono? etiam hoc vanitas & occupatio mala est.* Vel judicium mentis corruptum, Matth. 6. v. 23. *Si oculus tuus malus fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit.* Vel invidia, ut Matth. 20. v 15. *An oculus tuus malus est, quia ego bonus sum?* id est, an invides istis benignitatem meam? Et Marc. 7. v. 21, 22. *Intus enim ex corde hominum malæ cogitationes egrediuntur, adulteria, scortationes, cædes, furta, augendi rei artes, scelera, dolus, protervia, oculus malus, obtrectatio, superbia, amentia.* Vel qui vanitati hujus mundi est deditus, de qua 1. Joh. 2. 16. *Quicquid est in mundo, cupiditas carnis & concupiscentia oculorum, & fastus vitæ, non ex Patre, sed ex mundo est.*

Oculorum custodia quantopere sit necessaria ad vitandum peccata docet cum exempla, tum testimonia Scripturarum. Gen. 3. v. 6. legitur de prima nostra matre Eva; *Quum ergo videretur mulieri bonum esse fructum arboris illius in cibum & gratissimam esse illam oculis, ac desiderabilem esse arboris fructũ ad habendum intelligentiam, accepit de fructu ejus & comedit: etiamq; dedit viro suo secum, qui comedit.* Sic per oculorum adspectum ingressa est cupiditas prava in animam Evæ. Gen. 6. v. 1. & 2. *Evenit autem, quum cœpissent homines multiplicari in superficie terræ & filiæ genitæ essent illis, ut videntes filii Dei filias hominum bonâ formâ esse, acciperent sibi a quibuscunq; mulieres quas eligebant.* Gen. 19. v. 26. *Quum intueretur uxor Lothi a tergo suo post eum, statua salis effecta est.* Genes. 39. v. 7. Uxor Potypharis in Ægypto *attollens oculos suos*, nempe pręter decorũ pudicę feminæ, *in Iosephum dixit ei, Concumbe mecum.* 2. Sam. 11. v. 2, 3, 4. *Vespertino tẽpore, cùm surrexisset David à cubili suo & obambulãs in tecto domus regiæ; mulierè lavantem se vidisset ex ipso tecto, quæ quidẽ mulier adspectu pulcra erat valdè: Ut mitteret David sciscitatus de ipsa muliere & assumeret eã & congrederetur cũ eâ.* Quapropter David orat Ps. 119. 37. *Averte oculos meos ne respiciãt vanũ: in viis tuis fac ut vivã.*

Hæc breviter de oculis.

NARES (quæ idcirco sic nominantur, quia per eas vel odor, vel spiritus nare non desinit) sapientiam Dei commendant; siquidem illæ bivio & procero foramine antrum quoddam recipiendis odoribus præstant, ut nõ perfunctoriè odor transeat, sed diutius inhæreat naribus, & earum ductu cerebrum sensusq; pascat. Ideo diutius odor fragrat acceptus, quàm sermo resonat, aut visus apparet. Plerumq; quod momento brevi fueris odoratus, toto die tibi spirat in naribus. Per eas quæque purgamenta capitis defluunt, & sine fraude atq; offensione aliqua corporis derivantur.

Illæ nos admonent de ira Dei, sicut legitur 2. Sam. 22. 9. & Psal. 18. 9. *Adscendit fumus per nares ejus.* Quemadmodum enim nares irati hominis fumum crassiorem exhalant, quum iratus homo animi commotionem per spiritus & flatus vehementiam declarat: ita formidabilis est ira Dei dum flatu suo cœlum obnubilat, Solisq; & stellarum omnium fulgorem nobis auferens, tenebris nos opprimit. Ita significatur, Deum absq; majore conatu, simul ac flatum emiserit è naribus & os aperuerit, ignem excitaturum, qui fumo suo totum mundum obscuret: deinde ardore devoret. Respicit etiam Propheta ad initium tempestatis, quo densæ nubes & caliginosæ unà cum vehementi flatu exsurgunt.

Admonent nos insuper de gratiâ Dei, acceptantis nos in Christo, sicut dicitur Gen. 8. v. 20, 21. *Postea exstruxit Noach altare Iehovæ, & accipiens ex omnibus mundis pecudibus, & ex omnibus volucribus mundis, obtulit holocausta in altari illo: Quumque odoratus esset Iehova odorem illum quietis* (seu gratum) *dixit Iehova in corde suo non iterum maledicturus sum ampliùs terræ propter hominem.* Odoratus est Jehova odorem illum quietis, id est, sacrificium illud acceptum habuit. Dicitur autem ille *quietis odor*, eò quòd Deum prius iratum propter abominabilem fœtorem peccatorum hominum, placat, facitq; ut ira ejus conquiescat, non holocausti nidor virtute sua, sed æternum illud sacrificium Christi, sacrificiis V. Testamenti adumbratum & figuratum.

Admonent nos præterea de potentia Dei, quam facilimè exserit adversus homines potentissimos, non secus, ac si quis piscis naribus circulum seu hamum insereret, eumque traheret quò vellet. Sic enim Deus loquitur 2. Reg. 19. vers. 28. & Jes. 37. 29. ad Sennacheribum Regem Assyriæ minitantem Regi Ezechiæ: *Quoniam tu furis contra me, & tumultatio tua adscendit ad aures meas; ideo ponam hamum meum seu circulum meum in naribus tuis, & frænum meum inter labia tua, ac reducam te viâ illâ per quam venisti.* Quum homines potentes & improbi naribus suis iras & minas adversus pauperes & pios Dei cultores spirantes

tum

Digitized by Google

tum Deus omnipotentiæ suæ circulum seu hamum naribus ipsorum indit, sic ut explere quod cogitârunt, non valeant, sed spe & exspectatione sua delusi recedere cogantur. Metaphora sumta est à piscatoribus qui piscem hamo naribus ejus impacto trahunt quò volunt.

Admonent nos insuper de beneficio vitæ hujus corporalis, quod Deus nobis dedit: sicut legitur Genes. 2. v. 7. *Finxit verò Iehova Deus hominem de pulvere terræ, sufflavitq; in nares ipsius halitum vitæ*; & Job. 27. v. 3, 4. *Quamdiu anima mea erit in me, & spiritus Dei in naribus meis.* Ita vitam suam Jobus Deo fert acceptam.

Admonent nos de idolorum vanitate, de quibus dicitur Psalm. 115. vers. 6. *Nares sunt eis, sed non odorantur.* Contrà Deo Scriptura sic tribuit nares, ut etiam affirmet illum odorari, quanquam metaphoricè sic Scriptura loquatur.

Admonent nos de infirmitate & mortalitate hominum: unde discimus, Deo adhærescendum & ab eo pendendum non ab hominibus imbecillibus: sic enim legitur Jesa. 2. v. 1. *Abstinete vos ab ipso homine, cui halitus est in naribus ipsius vel in naso ipsius.*

Admonēt nos ut ne simus voracitati dediti, quemadmodum fuerunt Israëlitæ, quibus dixit Jehova Numer. 11. vers. 20. *Usque ad plenum mensem comedetis carnem, usque dum exeat è naribus vestris, & sit vobis in ejectamentum.* Néve obstinati simus in peccatis, sicut fuerunt Israëlitæ, de quibus queritur Deus Amos 4. v. 10. *Misi in vos pestem pro ratione Ægypti, interfeci gladio juvenes vestros, adjuncta captivitate equorum vestrorum; fecique ut adscenderet fœtor castrorum vestrorum etiam nares vestras, nec tamen conversi estis ad me, dictum Iehova.*

Tantum de naribus.

AURES primò prædicant sapientiam & bonitatem Dei erga homines, sive structuram sive usum illarum spectemus. Aurem enim audientem & oculum videntem Jehova fecit utrumque. Prov. 20. 12. Nam ad hunc usum Deus fecit nobis aures ut audiamus, nempe doctrinam & disciplinam, ut sapientiam consequamur nobis ad vitam spiritualem & corporalem necessariam. Sunt autem aures exstantiores, ut & ornatus decorum præferant & excipiant omne illud quicquid de vertice sordium humorísve defluxerit; simul ut in earum sinibus vox repercussa sine offensione interiores ingrediatur anfractus. Nam nisi ita esset, quis non ad omnem fortioris sonum vocis attonitus redderetur, cùm inter ipsa subsidia frequenter improviso ictus clamore nos obsurdescere sentiamus? Tum velut propugnacula quædam videas prætendere adversus frigoris asperitatem, calorisque flagrantiam, ut neque frigus penetret ductus patentes, neque nimius adurat æstus. Sinuatio autem interiorum aurium, modulandi quendam numerum præstat & disciplinam. Siquidem per anfractus aurium quidam rythmus efficitur, & modulis quibusdam ingressæ vocis sonus exprimitur. Tenaces præterea sermonis accepti ipsos esse anfractus aurium, usus ipse nos docet. Siquidem velut in concavis montium, vel in recessu rupium, vel in anfractu fluminum vox auditur dulcior, & responsa suavia referens Echo resultat. Unde aurium judicium est exquisitissimum. Aures carmen, rythmos, totamque Musicam & poësin judicant: quâ de re Philo Judæus libro de victimas offerentibus. Ipsæ quoque sordes aurium non inutiles, quæ ligant vocem, ut tenacior ejus in nobis & memoria sit & gratia. Porrò Deus duas aures homini dedit, quarum duplicitas incredibile est quantam pulchritudinem præ se ferat, quòd tum pars utraque similitudine ornata est, tum ut venientes altrinsecus voces faciliùs colligantur,

Lactantius libro de opificio Dei cap. 8.

tum (quod Basilius Magnus libro de virginitate notat) quia oportet dupla ad disciplinam ac eruditionem consequendam audire: quum unam tantùm linguam Deus largiatur, ut pauciora loquēda esse meminerimus plura audienda: Foramina aurium voluit Deus esse nuda & inobsepta, quod & minùs decorum & minus utile fuisset; quoniam simplicium cavernarum angustias prætervolare vox posset & sparsi, nisi perceptam per cavos sinus, repercussu retentam foramina ipsos convehernet, illis similia vasculis, quibus impositis solent angustiora vasa compleri. Easdem noluit Deus artifex mollibus pelliculis informare, quæ pulchritudinem demerent pendulæ atq; flaccentes: neq; duris ac solidis ossibus, ne ad usum inhabiles essent, immobiles ac rigentes: sed quod esset horum medium, excogitavit, ut eas cartilago mollior alligaret, & haberent aptam simul, & flexibilem firmitatem. In his audiendi tantùm officium constitutum est; sicut in oculis videndi. Sed plus est in auribus quàm in oculis situm: quoniam & doctrina & sapientia percipi auribus solis potest (si adminicula externorum sensuum spectes,) oculis solis non potest. Miseri sunt, qui oculis capti sunt; at longè miseriores qui nihil audiunt, sic enim nec verbum Dei salvificum audire possunt. Quis non in his omnibus agnoscat, admiretur & deprædicet Dei sapientiam & erga nos bonitatem?

Deinde aures nostræ ducunt nos ad agnoscendam omniscientiam Dei. Nam qui aures homini dedit, ipse non audiat omnia quæ quis vel in secretissimo loco aut conclavi loquitur? Huc pertinet locus Psal. 94 v. 7, 8, 9. *Dicunt* (improbi) *Non respicit Iah, neque animadvertit Deus Iacob: Animadvertite ô brutissimi in populo: & stultissimi, quando intelligentes eritis? An plantator auris, annon audiat? aut formator oculi, annon intueatur?*

Tertiò, admonent nos de clementia Dei exaudientis preces nostras, sicut dicitur Psal 34. 16. *Oculi Iehovæ ad justos & aures ejus ad vociferationem eorum attendunt.* & v. 18. *Clamantes illos Iehova audit, & ex omnibus angustiis ipsorum eripit illos.* Et Psal. 116 vers. 1, 2. *Diligo, nam Iehova exaudit vocem meam, deprecationes meas. Quia inclinavit aurem suam mihi, idcirco diebus meis invocabo eum.*

Quartò revocant nobis in memoriam exinanitionem & incarnationem Filii Dei pro nobis. Sic enim ait Filius Dei ipse Psal. 40. 7. *Sacrificio & munere non delectatus es, aures perfodisti mihi*, id est, corpus mihi aptasti, ut exponit Apostolus Heb. 10. v. 5. & me servum tuum acceptum habens in perpetuum ad obedientiam comparasti atq; obsignasti, ut olim servi ad servitium perpetuum ultro se offerentis hero & è servitute exire nolentis perforabatur auris ad januam heri sui, Exod. 21. v. 6. Deut. 15. v. 16, 17.

Quintò admonent nos discernendum esse Deum ab idolis, de quibus dicitur Psal. 115. 6. *Aures sunt eis, sed non audiunt.* Idem repetitur Psal. 135. 17.

Sextò admonent nos de vanitate rerum humanarum, sicut Ecclesiastes dicit cap. 1. vers. 8. *Singulæ res ipsæ fatigantur, non posset quisquam eloqui, non satiaretur oculus videndo, neq; impleretur auris auditu.*

Septimò docent, peccare graviter illos qui ultro surdi sunt ad percipiendam veritatem, qui veluti aures obturant, ne audiant & cognoscant veritatem. Sic enim patheticè reprehendit Jobus amicos suos non rectè percipiētes sermones ipsius de gubernatione Dei, c. 12. 11. *Annon auris verba probabit, ut palatum cibi gustum assumit sibi?* q. d. Vos rebus à Deo creatis utimini, & palato vestro discernitis qui cibi sapiant, qui non; qui grati sint gustui & comedendi, qui ingrati & omittendi: cur non similiter aurem & animum advertitis ad judicandum ea quæ dixi de gubernatione Dei? Eandem sententiam repetit Elihu cap. 34. vers. 3. *Auris sermones probat,*

Digitized by Google

ra; ut palatum gustat escam. Sicut palatum cibos & sapores eorum gustum dijudicat, sic aure sermonem veritas exploratur, sint ne veri ac falsi, quia auris disciplinæ & doctrinæ organum est, & fides est ex auditu.

Octavò admonent nos, audiendam esse sapientiam salvificam, quum eo fine aures nobis Deus dederit. Huc pertinent loca sequentia, veluti Proverb. 2. v. 2. *Audiat sapientiam auris tua*, & cap. 15. 31. *Auris auscultans correptioni vitæ, inter sapientes commorabitur.* Et c. 18. v. 15. *Auris sapientum quærit scientiam.* Huc pertinet adhortatio, quæ in novo testamento occurrit aliquoties: *Qui habet aures ad audiendum, audiat*, ut Matth. 11. v. 15. & 13. 9. & alibi.

Nonò admonent nos de misericordia erga tenues & afflictos Proverb. 21. v. 13. *Qui obthurat aurem suam à clamore tenuis, etiam ipse clamabit, sed non exaudietur.*

Decimò admonent nos de corruptione nativa hominum non regeneratorum, & verbum Dei audire vel intelligere recusantium, de qualibus legitur Matth. 13. vers. 13, 14, 15. Jesa. 6. 10. Joh. 12. v. 40. Actor. 28. v. 26, 27. Rom. 11. v. 8. Act. 7. 51. *Duri cervice & incircumcisi corde & auribus, vos semper Spiritui illi sancto obnititimini.* Et vers. 56, 57. quum Stephanus diceret; *Ecce video cœlos apertos, & Filium hominis stantem à dextera Dei; Clamaverunt voce magna & continuerunt aures suas.* 2. Timoth. 4. 3, 4. *Erit tempus quum sanam doctrinam non sufferent; sed auribus prurientes, ipsi sibi secundùm suas illas peculiares cupiditates coacervabunt doctores: Et à veritate quidem aures avertent, ad fabulas verò divertent.*

Undecimò instruunt judices peculiariter, curent ut aures perpurgatas habeant, vanas narrationes illis non accipiant, utramque partem litigantium audiant, auritos testes non admittant; aures enim, sicut rectè dixit quidam ex veteribus, minus fidei habent quam oculi, ut quibus non cum rebus ipsis sit commercium, sed cum vanis sæpè rumoribus & calumniis.

Duodecimò reducunt nobis in memoriam consolationem, quam Paulus proponit 1. Cor. 2. 9. *Prædicamus sicut scriptum est, quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in mentem hominis venerunt, quæ paravit Deus iis à quibus ipse diligitur.*

Hæc de auribus.

ORIS quoque species & usus *primò* commendat sapientiam & bonitatem erga nos Dei, qui oris nostri creator est. Species quam decens sit, videri faciliùs quàm enarrari potest. Usus verò quàm necessarius & eximius est non tantùm in sumtione victus, sed etiam in sermone, in osculo, in aëre hauriendo? Nam neque oculi videndi vigorem haberent, nisi virtutem substantiæ corporalis acciperent, quæ cibo & potu per os defertur tanquam per domicilii corporis hujus portam; sicut pius Jonathan filius Saulis Regis Jsraëlitici, quum in persequendis Pelischthæis intinxisset extremitatem baculi quem in manu habebat in favum mellis, & admovisset manum suam ad os suum lumen receperunt oculi ejus 1. Sam. 14. vers. 28. Neque aures audiendi, aut nares odorandi, aut manus tangendi officio probè fungerentur, nisi oris adminiculo corpus omne alimentis confortaretur. Deficimus enim viribus nisi eas cibi competentis assiduitate reparemus. Denique confecti fame nullis sensus nostri voluptatibus decentibus delectantur, sed quasi exortes earum delinimenta non sentiunt.

In sermone verò, oris usus quàm insignis est? Soli homines inter animalia ore exprimimus quæ corde sentimus. Cogitationes tacitæ mentis, oris sermone signantur: sic ut os hominis sit quoddam sermonis adytum, fons disputationis, aula verborum, promtuarium voluntatis. Sicut Josephus Patriarcha fratribus

A suis dicit Gen. 45. v. 12. *Ecce oculi vestri vident & oculi fratris mei Binjaminis: os meum esse quod alloquitur vos.* Hinc non tantùm ratione, verùm etiam oratione homo à bestiis discriminatur. Secreta sapientiæ solus homo ex omnibus animalibus proferre potest; sicut dicitur Psal. 37. 30. *Justi os meditatur sapientiam.* Et Psal. 49. 4. *Os meum loquuturum est variam sapientiam.* Pro. 10. v. 11. *Vena vitæ os justi*, & 31. *Os justi profert sapientiam.* Sed hoc est pretiosissimum quod hominis os divinæ vocis est organum, quod cœlestia oracula expromit, quod laudes Dei celebrat sermone & cantu: est enim consecratum sanctificationi nominis divini, hymnis & glorificationibus Dei. Quò pertinet quod Deus dicit Mosi Exod. 4. vers. 11, 12. *Quis statuit os homini? aut quis statuere potest mutum aut surdum aut sensibus valentem aut cæcum? nónne*

B *ego Iehova? Nunc itaq; i & ego adero ori tuo & docebo te quæ locuturus es.* Et v. 15. *Quando alloquutus fueris Aharonem, & inserueris hæc verba in ore ejus; tum ego adero ori tuo & ori ejus, & docebo vos quæ facturi estis.* Deuter. 18. vers. 18. *Prophetam suscitabo eis è medio fratrum ipsorum sicut tu es; & indam verba mea ori ejus, ut eloquatur eis quicquid præcepero ipsi.* Luc. 1. vers. 70. 71. *Loquutus est per os sanctorum, qui à seculo fuerunt Prophetarum suorum; Fore ut nos servaret ab inimicis nostris & è manu omnium qui oderunt nos.* Psalm. 40. vers. 4. *Indidit ori meo canticum novum laudationem Deo nostro* Rom. 10. v. 8, 9, 10. *Prope te verbum est in ore tuo & in corde tuo. Hoc est verbum illud fidei, quod prædicamus. Quod si agnoveris ore tuo Dominum Iesum, & credideris in corde tuo, quod Deus eum excitavit à mortuis, servaberis. Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.*

C Quid autem loquar de oris osculo, quod pietatis, charitatis, subjectionis, reconciliatæ gratiæ, & valedictionis est symbolum & pignus? De pietatis osculo ait David Psal. 2. v. 12. *Osculamini Filium ut non irascatur in via, quum exarserit vel minimum ira ejus: beati omnes qui se recipiunt ad eum.* De muliere illa peccatrice dicitur Luc. 7. 38 *deosculabatur pedes Iesu & unguento ungebat* Et v. 45. *ex quo ingressa est, non intermisit deosculari pedes meos.*

De osculo charitatis legitur Cant. 1 v. 1. ubi Ecclesia flagrans amore Christi ait; *Osculetur me osculo oris sui: nam sunt amores tui meliores vino.* Josephus patriarcha Gen. 45. v. 15. *osculatus est omnes fratres suos ac flebat super eos.* Idem Gen. 50. v. 1. *ruens super faciem patris sui flevit super eum, & osculatus est eum.* Fideles Act. 20. v. 37. *ruentes in collum Pauli deosculabantur eum.* Ideo ad amoris declara-

D tionem præcipit Paulus osculum sanctum. Ro. 16. v. 16. *Salutate alii alios osculo sancto*, hoc est, quod ab animo proficiscitur sanctæ illius charitatis pleno. Hoc autem referendum est ad morem populorum & nationum illarum quæ in salutando sese mutuò osculantur. Hoc idem repetitur 1. Cor. 16. v. 20. 2. Cor. 13. v. 12. 1. Thess. 5. v. 25. 1. Petr. 5. v. 14. Osculantur se & columbæ. Sed quid hoc ad humani osculi venustatem, quo amicitiæ insigne humanitatisque præfulget, in quo plenæ charitatis fidelis exprimitur affectus? Unde & Dominus, velut prodigii genus in proditore condemnans ait: *Iuda, osculo Filium hominis tradis?* Hoc est, charitatis insigne convertis in signum proditionis & infidelitatis indicium? pacis hoc pignore uteris ad maleficium crudelitatis? Bestiale igitur oris osculo inferentem potiùs

E necem, quàm charitatis federa deferentem, divinæ arguit vocis oraculo. Similiter abusus est osculo Joabus ad perniciem Abneris 2. Sam. 3. vers. 27. & Amasæ cap. 20. 9. Hinc ait Salomon Prov. 27. 6. *Fidelia sunt vulnera amici, deprecanda verò oscula osoris.*

De osculo subjectionis legitur Gen. 41. vers. 40. ubi Pharao dicit Josepho: *Tu præeris domui meæ, & ad os te te osculabitur universus populus meus.* id est, hoc subjectionis symbolo Dominum te agnoscet atque profitebitur. 1. Samuel. 10. vers. 1. *Acceptâ Samuel lenticulâ*

 olei,

Digitized by Google

dei, perfundens caput Saulis osculatus est eum (nempe in subjectionis signum;) *& dixit, annon* (scilicet facturus hoc essem?) *nam unxit te Iehova in antecessorem super possessionem suam.* 1. Regum 19. vers. 8. *Reliquos autem feci ex Iisraële septies mille quorum omnium genua non curvaverunt se Baali, & quorum omnium os non osculatum est illum.* Hos. 13. v. 2. *Nunc vero pergunt peccare & parant sibi fusione ex argento suo pro intellectu suo terricula, opus artificum quodque: de quibus isti dicunt, homines qui sacrificant, vitulos osculantor.*

De osculo reconciliationis legitur Genes. 33. vers. 4. *Accurrens Esau obviam Iacobo, amplexatus est eum, & ruens in collum ejus deosculatus est eum; ita fleverunt.* Deosculatus est autem Esavus Jacobum diu multumque ex animo: quod indicatur tum punctis frequentibus Hebræo verbo impositis, tum etiam signo, quia flevisse uterque dicitur. 2. Sam. 14. v. ultimo, *Rex David vocavit Absalomum, isque veniens ad regem, incurvavit se super faciem suam in terram coram Rege: & osculatus est rex Absalomum.*

De osculo valedictionis legitur 1. Reg. 19. vers. 20. Elisæus vocatus per Eliam ad munus Propheticum, *relictis bobus accurrens post Eliam dixit, Osculer quæso patrem meum & matrem meam ut sequar te*, id est, permitte mihi ut valedicam parentibus & amicis meis.

Hæc de usu oris in osculo.

Quàm necessarius sit oris usus in aëre hauriendo & respiratione continua, experientia testatur; ut & usus ejus est in sufflando & afflando. Sufflatio revocat nobis in memoriam creationem primam animæ hominis, Nam cùm finxisset Jehova Deus hominem de pulvere terræ, sufflavit in nares ipsius halitum vitæ, Genes. 2. vers. 7. Afflatus verò reducit nobis in mentem donationem Spiritus Sancti: nam Christus cùm post resurrectionem suam apparuisset discipulis & ministerium docendi Evangelium ipsis commendasset, *afflavit eos & dixit, Accipite Spiritum sanctum*, Joh. 20. v. 22.

Sic igitur oris usus sapientiam & bonitatem Dei creatoris commendat.

Secundò ducit nos oris humani consideratio ad aliorum attributorum Dei, ut & ad operum ejus meditationem. Nam in Scriptura Deo sæpè os tribuitur, quo significatur vel omnipotens atque arcana virtus divina, ut Deut. 8. v. 3. dicitur, *Non solo pane vivere hominem, sed omni eo quod prodit ex ore Iehova*, id est, ab omnipotente & arcana virtute Jehovæ, quâ genus humanum alitur.

Vel voluntas & placitum Dei, ut Jos. 9. v. 14. Principes Jisraëlitarum in causa Gibeonitarum *os Iehova non interrogaverunt*, id est, voluntatem & placitum Dei non exquisiverunt cùm haberent Urim & Thummim.

Vel familiaris & interior communicatio, ut cùm Numer. 12. v. 8. ait Deus de Mose, *Ore ad os loquor eum eo atque in visione: non autem per ænigmata neque per similitudinem Iehova: quare ergo non timuistis loqui adversus servum meum Mosen?*

Vel sermo & mandatum Dei, ut Num. 20. vers. 24. *Congregabitur Aharon ad populos suos. Non enim ingredietur terram quam dedi filiis Iisraël: eò quòd rebelles fueritis ori meo in aquis jurgii.* Sic 1. Sam. 12. v. 16, 17.

Vel ira Dei, ut 2. Sam. 22. vers. 9. & Psalm. 18. v. 9. *Ignis ex ore ejus consumit*, id est, ab ira ejus proficiscens, sicut ex ore irati hominis spiritus calens afflatur. Vel fidi servi Dei, Jerem. 15. v. 19. *Quandoquidem eduxis rem pretiosam à vili, tanquam os meum es.*

Tertiò docet nos discernendum esse Deum nostrum ab idolis. Nam de his legitur Psal. 115. v. 5. *Os est eis, sed non loquuntur*: at de Deo dicit Salomon 1. Reg. 8. v. 15. *Benedictus Iehova Deus Iisraëlis, qui loquutus est ore suo ad patrem meum Davidem.* Et Jesaias cap. 1. v. 20. *Os Domini loquutum est.*

Quartò ducit nos oris humani consideratio ad cognitionem Christi Domini, de cujus ore passim Scripturæ loquuntur: ut Cantic. 1. 1. *Osculetur me osculo oris sui.* Jes. 11. vers. 4. *Percutiet terram virgâ oris sui*, id est, sceptro verbi seu Evangelii sui quod hoc loco per metonymiam *os Christi* dicitur. Ergo qui os Christi interrogare voluerit, Evangelium ejus consulat. Et cap. 49. 2. *Et disposuit os meum veluti gladium acutum.* Os Christi est verbum ejus seu doctrina, comparaturque gladio acuto ob efficaciam: ut significetur, Christum à Deo constitutum ut esset Doctor summus Ecclesiæ, qui doceat eam efficaciter. Et cap. 53. v. 7. *Exigitur* (nempe pœna) *& ipse affligitur, neque aperit os suum; ut parva pecus ad mactationem ducitur, & velut ovis coram tonsoribus suis obmutescens: neque aperit os suum.* & v. 9. *Non fecit violentiam, neque est dolus in ore ipsius.* Matth. 5. v. 2. *Et aperto ore suo docebat.* Apoc. 1. v. 16. *ex ore ejus anceps romphæa acuta prodibat.*

Quintò admonet nos de natura corrupta hominum non renatorum, de quibus dicitur Psal. 5. v. 10. *Non est in ore eorum rectum* Et Psal. 10. 7. & Rom. 3. v. 14. *Exsecratione os ejus plenum est fraudibusque & dolo.* Ps. 73. 8. *Opponunt cælo os suum*, id est, licenter & impunè in Deum blasphemias eructant. Jes. 29. v. 13. *Appropinquans populus iste, ore suo & labiis suis honorant me, cor autem suum procul amovet à me.*

Sextò admonet nos de officio nostro tum ut nobis caveamus ne ore peccemus, tum ut illo rectè utamur ad Dei gloriam & ad proximi nostri commodum. Ad cautionem nostram faciunt hæc dicta; Exod. 23. v. 13. *Nomen deorum alienorum ne recordamini, ne audiatur in ore tuo.* Jos. 1. v. 8. *Ne discedito liber Legis ex ore tuo.* Proverb. 4. v. 24. *Remove abs te perversitatem oris*, & cap. 8. v. 13. ait Sapientia illa æterna, *Os perversitatibus deditum odi*, & cap. 14. 3. *Ori stulti inest baculus superbiæ.* Matth. 15. v. 11. *Quod egreditur ex ore, hoc polluit hominem*, & v. 18. *Quæ autem proficiscuntur ex ore, ex ipso corde progrediuntur, & illa sunt quæ polluunt hominem.* Coloss. 3. v. 8. *At nunc deponite etiam vos hæc omnia, iram, excandescentiam, malitiam, maledicentiam, verborum obscœnitatem ab ore vestro.*

Ad exhortationem autem faciunt dicta sequentia, Exod. 13. 9. *Sit doctrina Iehova in ore tuo*, Psal. 34. v. 2. *Semper laus ejus erit in ore meo.* Rom. 15. 6. *Ut concorditer uno ore glorificetis Deum ac Patrem Domini nostri Iesu Christi.* Prov. 31. v. 8, 9. *Aperi os tuum pro muto; in causa omnium qui jam traduntur excidio. Aperi os tuum, judica justè: causam age pauperis & egentis.* Eph. 4. 29 *Nullus sermo putris ex ore vestro egreditor: sed si quis est commodus ad ædificationis usum, ut gratiam auditoribus adferat.*

Hæc de ore: sequitur de lingua hominis.

LINGUA hominis admirabilem sapientiam & bonitatem Creatoris erga humanum genus, mirum in modum extollit. Nam si tam pulchra Creatura, qualis est homo, linguâ destitueretur aut tali linguâ, qualem ei Creator attribuit, ac proinde muta esset; multum admodum dignitati ejus & excellentiæ decederet. Jam autem lingua inter os inclusa, vocem moribus suis in verba discernit & animi interpres est, & velut plectrum loquentis est; & nunc commovet audientis affectum, nunc demulcet, iratum mitigat, fractum erigit, solatur dolentem. Istud verò est preciosissimum, quòd lingua est velut calamus scribæ velociter scribentis. Psal. 45. 2. Quemadmodum enim calamus instrumentum est scriptorium manu periti movente ipsum, ad eorum, quæ scribuntur notas exprimendas: Sic justi lingua movente ipsam Spiritu sancto, inscribit verba vitæ æternæ cordibus credentium. Expli[illegible] v. 2.

tincta

tincta non atramento, sed Spiritu Dei viventis. Ita præcones verbi divini linguam suam Spiritui sancto, veluti calamum scribæ commodant: unde dignitas ministerii Ecclesiastici intelligitur. Lingua præconis verbi Dei, est Spiritus sancti calamus, quo is utitur in verbis vitæ æternæ inscribendis auditorum cordibus. Quin etiam in edendo munus ejus necessarium apparet: est enim velut manus edentis, quæ defluentem cibum dentibus suggerit & ministrat.

Cæterùm, *lingua verè fidelium est gloria ipsorum*, Psal. 16. 9. hoc est, instrumentum piæ gloriationis in Deo, organum quo Deum glorificant etiam in morte sua. Sicut è contrario lingua quæ nomen Dei profanat, quæ Deum contumeliâ afficit, veritatem Evangelii ejus damnando, vel nomen Dei blasphemando, vel pejerando & falsò jurando, vel turpes, prophanas, lascivas & scurriles cantilenas decantando, prava colloquia habendo, proximo maledicendo, est dedecus, est infamia hominis. Unde sequitur nequaquam verè Catholicos fideles esse illos, quorum lingua non est gloria ipsorum, sed ignominia, hoc est, qui linguâ suâ Deum non honorant, sed eâ ad ignominiam Dei abutuntur, quod inprimis falsi & Antichristiani doctores faciunt, falsam doctrinam spargendo & veram oppugnando.

Tum meritò reprehenduntur illi quorum lingua non est ipsorum gloria, ut qui impia vel scurrilia loquuntur, qui impudica cantant, qui quocunque modo linguâ ad malum abutuntur.

Nostri autem est officii cavere, ne in cœtum impiorum gloria nostra adunetur, ne prædicemus & extollamus linguâ nostrâ impiorum doctrinam vel facta: sicut Jacobus Patriarcha detestans conspirationem Simeonis & Levi contra Sichemitas, Gen. 49. v. 6. ait: *In arcanum eorum ne ingreditor anima mea, in cœtum eorum ne adunator gloria mea.* Æquum est, ut pro beneficiis acceptis gloria nostra Jehovæ psallat: quum eo fine nobis benefaciat, sicut David ait Psalm. 30. v. 12, 13. *Convertisti planctum meum in choream mihi; solvisti cilicium meum, & accinxisti me lætitiâ, ut psallat tibi gloria, ac non conticescat. Iehova, Deus mi, in seculum celebrabo te.* Huc se excitant pii, sicut David Psal. 57. v. 8, 9. *Erecto ani*[illegible] *meo ô Deus, erecto animo meo, canam & psallam, dicens;* [illegible]*gila gloria mea, evigila nablium & cithara.* Id Deo vovent & promittunt, ut David Psal. 108. v. 2. *Erecto animo meo, ô Deus: canam & psallam, etiam gloria mea, &c.*

Lingua nostra admonet nos etiam de lingua Dei, de qua Jes. 30. v. 27. *Ecce nomen Iehova venit è longinquo, ardens irâ suâ & gravitate incendii: cujus labia sunt plena indignatione, & lingua ut ignis consumens.* Quibus verbis judicium Dei in hostes populi Dei prædicitur. *Lingua Dei est sicut ignis consumens*, quia verbum Dei non est vanum, sed pœnæ illo denunciatæ certò advenient & impios consument ut ignis ligna & stipulas. Impii rident omnes minas quæ proferuntur ex verbo Dei, & pro fabula ducunt quicquid nomine Dei denunciatur. Suo igitur damno sentient, non exire inanem sonitum ex sacro Dei ore, sed quanta sit vis & efficacia ejus verbi quod contemserunt, tandem magno suo malo experientur.

Plura in consideratione linguæ afferri possent: sed finis capiti isti imponendus. Ex his autem partibus humani corporis, quas consideravimus intelligi potest, quomodo & cæteræ sint salutariter intuendæ & considerandæ.

Caput XXXI.

In quo de humoribus & spiritibus in corpore humano.

HUMORES in corpore humano alii sunt *alimentarii*, alii *excrementitii*. *Humores alimentarii*, sunt corpora liquida in quæ chylus vi jecoris transmutatur, ut corpori alendo inserviant, ac proinde in corporis substantiam transmutantur. Suntque vel *primi* vel *secundarii*: *primi* sunt quatuor, nempe, sanguis, bilis, pituita, melancholicus succus, quatuor elementis respondentes: *secundarii* in partium nutritione ex primis generantur, ut sunt, humor sanguineus, ros aut rorida humiditas, &c. Humores alimentarios intellexit David cùm dixit Psal. 32. v. 4. *Interdiu & noctu gravis erat super me manus tua; convertebatur præstantissimus humor meus in siccitates æstivas planè.* *Humores excrementitii*: alii naturæ corporis *utiles* sunt, ut *fel* ad alvum iritandem & detergendos humores crassos ab intestinis; *melancholia* ad excitandum appetitum: alii *inutiles* sunt, vel simpliciter ut sudor, vel planè noxii qui ob id humores præternaturales vocantur.

SPIRITUS *in corpore humano*, sunt corpora mixta ex vapore genita à natura, gratiâ conservationis facultatis animæ in corpore. Spiritus ejusmodi duo sunt in corpore: unus, qui insitus, innatus & complantatus dicitur, item calidum innatum, estque præcipuum & communissimum conservativum instrumentum omnium facultatum animæ in corpore, autor omnium operationum, quo spiritu omnes totius corporis partes fruuntur, qui initio partes corporis format, auget, & ad terminum vitæ conservat, quo sublato facultas cessat & corpus aptum actionibus animæ non erit: & alitur humido primogenio seu radicali, quod paulatim depascitur. *Alter* dicitur influens & emanans: & triplex judicatur, *naturalis*, *vitalis & animalis*, sicut tres sunt principales facultates. *Spiritus naturalis* est genitus ex vapore sanguinis sive ex optima & tenuiori portione sanguinis, vi insitâ jecoris, gratiâ sanguificationis, ut sanguis perficiatur, meliusque per venas in totum corpus distribuatur. *Spiritus vitalis* in corde per arterias in totum corpus diffunditur, genitus in sinistro cordis ventriculo, vi insitâ cordis, ex aëre cum sanguinis vapore commisto, ut facultas vitalis conservetur & deferatur, ac calor innatus in sua temperie custodiatur. *Spiritus animalis* genitus est in cerebro ex spiritu vitali permisto cum aëre, propriâ vi cerebri & per nervos in corpus diffunditur, ut facultas animalis conservetur & distribuatur per partes corporis. Hos spiritus Scriptura nominat singulari numero spiritum, ut Iobus cap. 6. v. 4. ait: *Sagittæ omnipotentis in me, quarum virus ebibit spiritum meum.*

USUS. Perspicitur in humorum & spirituum adunatione cum partibus corporis humani sapientia & bonitas magna Dei Creatoris, qui corpus humanum ita creavit, ut nihil in eo prætermiserit, quod ad conservationem corporis totius & singularem partium ejus requiritur. Quatuor enim humorum contemperatione carere nullum animal potest, sine quibus vivere & nutriri non posset; atque ita nec homo. Et spiritus sunt necessarii tum ad vitam conservandam, tum ad sensum motumque in singulis membris ciendum; eoque ad unumquodque membrum ad sua officia facienda excitandum sapientissimè à Deo ordinati. Ac certe spiritibus naturalibus, vitalibus & animalibus actiones præcipuæ in humano corpore efficiuntur, nempe vitæ cõservatio, nutritio generatio, sensus,

Digitized by Google

motus, cogitatio, affectus in corde. Hi spiritus sunt immediata animæ instrumenta, quibus corpus vivificat & movet. Apparet etiam in eo sapientia & bonitas Creatoris, quod in justa contemperatione humorum spirituumque bonam valetudinem sanitatemque corporis constituerit: sicut corpus condidit in optimo & perfectissimo temperamento & suavissima harmonia humorū & qualitatū in eis, caliditatis & siccitatis, humiditatis & frigiditatis. Vita enim in humido & calido est, non simpliciter, sed in humido siccitate, & in calido frigiditate temperatis. Hæc suavissima in corpore humano harmonia respondet quatuor elementis ex quibus corpus constat: respondet esculentis & poculentis, quibus corpus nutriendum est, quæ similiter quatuor elementis constant: ita simile nutritur simili. Hæc est harmonia mundi in corpore humano, ob quam homo non temerè μικρόκοσμος, *parvus mundus* appellatur.

Cernitur bonitas Dei eximia erga homines & in hoc, quod spiritibus nostris miscere se dignatur Spiritus Dei, ut eos efficiat fulgentiores.

Justitiæ autem divinæ monimentum est, si harmonia temperamenti humorum & spirituum turbetur aut labefactetur, unde morbi existunt & mala valetudo. Sic enim visum est Deo nos ob peccata nostra castigare, quemadmodum fatetur David Psalm 32. vers. 4. aut nos explorare, ut in exemplo Jobi videre est, qui quæritur quod vehementia morborum & dolorum à Deo immissorum, spiritus suos quasi ebibat, cap. 6. 4. Horribile autem est justitiæ & iræ divinæ documentum, si spiritibus hominis sese mali spiritus & dæmones misceant, eumq; ad furorem impellant, ut triste exemplum Saulis Regis Israëlitarum ostendit 1 Sam. 16.

Eorundem humorum & spirituum in corpore nostro consideratio revocare nobis in memoriam debet effusionem sanguinis Jesu Christi pro nobis in cruce factam. Quum enim sanguinem in corpore humano nominamus, liquorem ex quatuor humoribus constantem intelligimus cum quibus & spiritus ipsi totum corpus pervadunt; & sanguine effuso, spiritus una effunduntur. Synecdochica igitur locutione nomine sanguinis cæteri humores cum spiritibus comprehenduntur. Quum proinde de nostro sanguine cogitamus, aut sanguinem humanum intuemur; recordari debemus, hoc veluti signo admoniti, sanguinis Domini nostri Jesu Christi pro nobis in remissionem peccatorum nostrorum effusi, ut hujus tanti beneficii divini memoria semper in animis nostris recens sit, semper vigeat, & nunquam intermoriatur. Ex sanguine Jesu Christi ut salus nostra æterna, ita solida consolatio in vita atque in morte ad nos promanat.

Insuper sanguinis nostri consideratio refricet in cordibus nostris memoriam communionis nostræ cum Christo, de qua ad Hebræos cap 2. v. 13, 14. dicitur; *Ecce ego & pueri quos mihi dedit Deus. Quoniam igitur pueri participes sunt carnis & sanguinis, ipse quoque consimiliter particeps factus est eorundem.*

Præterea continuò nos admoneat de spirituali potu sanguinis Christi ad vitam æternam, de quo Joh. 6. & cujus sacramentū est potus vini Domini in sacra cœna.

Hucusq; de materia hominis: sequitur de forma ejus.

CAPUT XXXII.

In quo de anima hominis tractatur.

FORMA *hominis* ambiguè dicitur, vel *substantialis* vel *accidentalis*: illa pars est substantiæ hominis, hæc solummodò accidens. De illa jam agimus; estque *anima hominis*: de qua sic tractabimus, ut primò *vocem*, deinde *rem ipsam* consideraturi simus. Quod ad vocem attinet, per *animam hominis* intelligitur propriè pars altera hominis per quam homo est homo: figuratè verò seu per tropum aliquem accipitur variè.

Per metonymiam causæ efficientis pro effecto, significat *vitam hominis*, ut cùm Matth. 6. v. 25. Christus dicit; *Ne estote soliciti de anima vestra, quid esuri sitis aut quid bibituri*: Et mox: *Nonne anima plus est quā alimentū?*

Per metonymiam subjecti pro adjuncto, significat affectum, desiderium, appetentiam, cupiditatem quæ est in anima: ut Actor. 4. vers. 32. *Multitudinis eorum qui crediderant, erat cor & anima una*, id est, affectus voluntasque consentiens. Prov. 32. v. 1, 2. *Quando sedebis ad vescendum cum dominante, diligenter considera quid propositurus sis tibi. Alioquin inderes cultellum faucibus tuis, si dominus animæ*, (id est, præditus appetentiâ) *esses.*

Per metaphoram significat CHRISTUM DOMINUM; quia quod est anima humana corpori, id Christus est toti homini fideli. Sicut per animam vivit corpus: ita per Christum vitæ Principem fide apprehensum vivit totus homo vitâ spirituali & æternâ. Hoc significato usurpatur Psalm. 16. v. 10. *Non es derelicturus animam meam in sepulchro: neque sines Sanctum tuum videre corruptionem.* Verba sunt Davidis non de se, sed de Christo, ut testatur Petrus Actor. 2. v. 25, 26, 30, 31. & Paulus Actor. 13. v. 35. Et agnoscit Athanasius Oratione tertiâ contra Arianos, paginâ centesimâ nonagesimâ septimâ tomi primi editionis Commelinianæ. Sensus igitur est: Non permittes ut Sospitator & vivificator meus Christus ille à te promissus retineatur à morte in sepulchro: neque patieris Sancti illius tui corpus in pulverem terræ resolvi: sed à mortuis illum resuscitabis, & virtute resurrectionis illius me quoque tum à morte peccati ad vitam justitiæ, tum ex pulvere terræ ad resurrectionem justorum excitabis.

Per Synecdochen partis pro toto, significat totum hominem: ut Genes. 46 v. 26. *Omnes animæ quæ ingressæ sunt cum Iacobo in Ægyptum, egressi è femore ejus, exceptis uxoribus filiorū Iacobi, omnes animæ sexaginta sex erant.* Act. 2. v. 41. *Additæ sunt Ecclesiæ die illo animæ quasi ter mille.*

Per Synecdochen totius pro parte, significat inferiores animæ partes, perfectionem corporis physici organici, complectentem organicas animæ functiones, vegetantem, sentientem locomotivam, sedem affectuum. Et tunc opponitur *spiritui*, id est, parti illi nobilissimæ quæ *mens* dicitur: Ut 1. Thessal. 5. v. 23. *Ipse autem Deus pacis sanctificet vos totos: & integer vester spiritus, & anima & corpus inculpatè in adventum Domini nostri Iesu Christi conserventur.* Et ad Heb. 4. v. 12. *Vivus enim est sermo Dei & efficax, & penetrantior quovis gladio ancipiti: & pertingit usq; ad divisionem animæ simul ac spiritus, compagumque & medullarum.*

Per Catachresin significat corpus mortuum seu cadaver, ut Levit. 19. v. 28. *Neq; cæsuram pro ulla anima inditote carni vestræ*, id est, pro ullo mortuo. Et cap. 21. v. 1. *pro anima ne polluito se sacerdos*, id est, cùm corpus aliquod mortuum sepelitur, nō intererit funeri ejus sacerdos.

In præsenti tractatione per *animam hominis* intelligimus partem alteram hominis per quam homo est homo, & quæ vocatur *spiritus Dei* Jobi 27. v. 3. item *spiraculum seu halitus vitæ*, Gen. 2. v. 7.

Tantum de voce: nunc ad rei contemplationem Theologicam accedamus.

In rei ipsius declaratione primum locum obtinere debet definitio, in qua ingens est varietas. Ac sanè tria sunt quæ secundùm essentiam hominibus sunt

ἀγνώστα

Digitized by Google

ἀγνώςικα καὶ ἀόριςα, incognita & non definita: *Deus, Angelus & anima hominis*: quæ soli Deo secundùm essentiam cognita sunt, ut Athanasius ait in tractatu de definitionibus. Usitata est hæc definitio.

ANIMA, est entelechia prima corporis naturalis, organici, potentiâ vitam habentis.

Explicatio definitionis istius.

PRIMO, quum dicitur *animam* ESSE; eo indicatur illam reipsa esse aliquid, non autem nihil, ut Dicæarchus apud Ciceronem in prima Tusculana contendit, cujus opinionem etiam Gentiles Philosophi meritò exploserunt.

SECUNDO, quũ anima dicitur ἐντελέχεια πρώτη, non intelligitur *vis, non agitatio seu motus*, non κρᾶσις seu tẽperamentum, aut aliquod aliud accidens, quocunq; nomine appelletur: sed εἶδος, μορφή, λόγος, τὸ τί ἦν εἶναι, id est, forma substantialis, per quam perficitur & perfectum habet ESSE, ἐντελέχεια πρώτη, actus primus vel *substantialis* est, ut anima: vel *accidentalis*, ut habitus, ut potentia naturalis. Nam illa ἐντελέχεια πρώτη est necessariò substantia, & pars compositi, & potior pars, perfectio & finis. Hæc enim omnia ambitu suo complectitur vox cõposita ἐντελέχεια: Ab initio præpositio ἐν, indicat quod ἐντελέχεια sit substãtia & pars compositi in toto. Quomodo in toto, si totius pars est forma ipsa? Est in toto ὡς στοιχεῖον συνυπάρχον πρὸς τὴν πλήρωσιν. Sic igitur intus est, ut etiam in ambitu sit, hac perficiens ratione: non autem extra, ut lux, quæ perficit, alio modo visionem.

Quanquam ἐντελέχεια est τελειότης: major tamen est τελειότητος ambitus quàm ut adstringi debeat ad speciei definitionem.

Deinde τέλος indicat, quòd sit ultima forma sub cœlestibus: & princeps inferiorum finis ac perfectio. Tum si est ἔχειν, si ἔχει, est forma; quia habet materiam: neque solum habet, sed etiam continet, ut sit unum: neque solùm continet; sed etiam regit. Hoc enim est ἔχειν, in quinto Metaphysices, & in Cratylo. ἐντελέχεια πρώτη ergo est substantia, quâ continentur accidentia, non continet; fluunt à substãtia, non ipsam regunt; sic ut substantia sit autor omnium functionum, omnium motuum, etiam contrariorum in eodem corpore, cujus potens est. Tum ἐντελέχεια est perfectio & finis: quia introductâ formâ in materiam, cessat motus ad generationem. Anima igitur hominis est substantia nempè propriè sic dicta, non qualitas aliqua, ullúmve aliud accidens, sed talis naturæ, quæ à corpore etiam separari & subsistere per se ipsa possit.

Confirmant hoc sequentia argumenta.

I. Quia est propriè à Deo creata, & quidem post corpus demum, Gen. 2. v. 7. *Finxit verò Iehova Deus hominem de pulvere terræ, sufflavitq; in nares ipsius halitum vitæ: sic factus est homo anima vivens.* Zach. 12. 1. *Dictum Iehovæ, qui extendit cœlos, & fundat terram, formatq; spiritum hominis in eo.* Nam quicquid à Deo propriè creatum est, substantia est: accidentia enim non dicuntur propriè creari, sed concreari.

II Quia separata è corpore seipsâ subsistit: ut ostendit exemplum Abrahami, Lazari, divitis epulonis, Luc. 16. v. 23. & sequentibus. Et exemplum Christi & latronis in cruce conversi, cui Christus dicebat Luc. 23. 43. *Hodie mecum eris in Paradiso.* Christus animâ tum pervênit in Paradisum, non corpore; nam Deitate suâ ubiq; erat semper & est: Et latro conversus non fuit postea

A in Paradiso corpore, animâ igitur. Et exemplum Pauli, qui ait Philip. 1. v. 23. *cupio dimissionem, & ut cum Christo sim.* Proinde anima est substantia quæ postquam migravit è corpore, per se subsistit.

III. Quia ei competunt propria substantiæ: nam habitat in corpore ut in domo quadam, ut in tabernaculo, & migrat è corpore aliò: ut legitur 2. Corinth. 5. versibus primis novem: *Scimus enim nos, si terrestris hujus domus nostra tabernaculum dissolutum fuerit, ædificium ex Deo habituros, domicilium videlicet, non manu factum, æternum in cœlis. In hoc etenim spiramus, expetentes domicilio nostro, quod è cœlo est, superindui. Siquidem etiam induti, non nudi reperiemur. Etenim qui sumus in hoc tabernaculo suspiramus gravati: in quo constituti non cupimus eo exui, sed superindui, ne absorbeatur mortalitas à vita. Porrò Deus is est qui nos*
B *ad ipsum condidit, qui etiam dedit nobis arrhabonem Spiritus. Confidenti igitur animo sumus semper, & scimus nos dum adsumus in corpore, peregrè abesse à Domino: (Per fidem enim ambulamus, non per aspectum: Confidenti autem animo sumus: sed gratum est nobis potiùs abesse è corpore, & adesse apud Dominum.) Quapropter etiam contendimus ut hic præsentes, & hinc absentes, ipsi placeamus.*

IV. Quia animatum corpus constituit, conservat & sustentat. Ubi autem illa reliquit corpus, perit animatum corpus & animalis ratio.

V. Quia est subjectum omnium virtutum vel vitiorum, item artium & scientiarum. Anima igitur hominis est substantia propriè sic dicta.

OBIECTIO I. *Vita aut vis vitalis ex corporis temperamento & perfectione orta, non est substantia: Anima hominis*
C *est vita aut vis vitalis ex corporis temperamento & perfectione orta:* Anima igitur hominis non est substantia.

Assumtionis probatio. Matth. 6. v. 25. dicitur; *Anima plus est, quàm esca.* Jobi 13. *Animam meam porto in manibus meis.* Psalm. 119. *Anima mea in manibus meis.* Sic Christus tradidit animam suam in redemtionis precium pro multis, Matth. 20. Et Joh. 10. ait, *Ego pono animam meam: ut rursum assumam eam.* In dictis omnibus anima nihil aliud significat, quàm vitam.

RESP. Est homonymia in nomine *anima*. Nam in allegatis dictis non sumitur propriè, sed per metonymiam causæ, pro vita. Nam anima est causa vitæ, ideo per metonymiam, causæ nomen ponitur pro effectu. Non esse autem animam propriè ipsam vitam, ostendunt hæc dicta, in quibus anima à vita distinguitur,
D Psal. 48. *Anima eorum in vita benedicetur.* 2. Sam. 11. *Per vitam tuam & vitam animæ tuæ si faciam hoc.*

OBIETIO II. *Voluntas hominum non est substantia: Anima hominis est tantùm voluntas hominis: Ergo anima hominis non est substantia.*

Assumtionis probatio ex dicto Act. 4. 32. *Credentium erat cor & anima una.* RESP. Est rursus homonymia in nomine *anima*. Nam in hoc dicto *anima* non sumitur propriè, sed per metonymiam subjecti pro affectu in anima.

OBIECTIO III. *Flatus aut vis divinitus infusa corporibus, non est substantia: Anima hominis est tantùm flatus aut vis divinitus infusa corporibus: Ergo anima hominis non est substantia.*

E Assumtio probatur: quia anima dicitur spiritus & Gen. 2. 7. *Sufflavit Deus in nares ipsius halitum vitæ: sic factus est homo anima vivens.* RESP. Est homonymia in nomine *Spiritus*. Nam cum anima hominis *spiritus* dicitur, ipsa animæ spiritualis essentia intelligitur: non autem flatus aliquis aut vis accidentalis.

OBIECTIO IV. *Quod est in alio, non est substantia. Anima hominis est in alio, nempe in corpore: Ergo anima hominis non est substantia.*

RESP. Per distinctionem maioris propositionis. Quod est in alio, nempe ita ut illi innæreat, quomodo

accidens est in subjecto, id non est substantia. At anima hominis est quidem in alio nempe in corpore, sed non est in eo, ut illi inhæreat, quemadmodum accidens in subjecto.

Maneat igitur fixum firmumque, animum esse substantiam.

TERTIO, quum in definitione dicitur, quod anima sit ἐντελέχεια prima seu substantialis forma CORPORIS, eo ipsa primum discernitur a corpore; nam entelechia corporis non est ipsum corpus: deinde indicatur, quod anima perficiat corpus animatum, ut illud vivere vitæque opera exercere possit.

OBIICITVR I. *Anima est forma hominis: Non ergo corporis.*

RESP. Hæc non pugnant: Anima est forma hominis, quatenus hominis partem alteram constituit, ut homo sit homo, & ab aliis animalibus substantialiter distinguatur. Et eadem anima est forma corporis, quatenus illud informat, dum illud reddit animatum, vegetans, sentiens.

OBIICITVR II. *Si anima humana est actus corporis: tum est mortalis, interiens simul cum corpore. At consequens est absurdum: Ergo & antecedens.*

RESP. Negatur sumti consequêtia: quia non omnis actus corporis ita materiæ addictus, affixusque est, ut extra illam subsistere non valeat.

QVARTO, additur in definitione, quòd anima sit entelechia corporis *physici seu naturalis:* quia corpus vel naturale est, vel arte factum. Arte facti corporis forma non potest esse ejus anima: Ergo anima est forma corporis naturalis.

QVINTO, quia corpus physicum aliud est similare, aliud dissimilare: similare autem organis ad varias vitæ functiones accômodatis caret: ideo dicitur, quòd anima sit entelechia corporis non tantùm naturalis, sed etiam *organici*, id est, quod diversis membris veluti organis animæ constat, per quæ diversas illas exerceat facultates aut nutriendo, aut sentiendo, aut loco movendo, aut intelligendo.

SEXTO, quia fieri potest, ut corpus aliquod sit naturale & organicum, cujus tamen forma non sit anima, uti est cadaver hominis, idcirco adjicitur, quod anima sit entelechia prima corporis naturalis organici *vitam habentis*, id est, animati & vivificati ab anima: ut intelligamus discrimen esse inter animam ipsam, quę est forma corporis & inter vitam, quæ est animæ effectus.

SEPTIMO, quum dicitur, animam esse entelechiã primam corporis naturalis *potentiâ* vitam habentis, nõ intelligitur δύναμις, quæ privationem significat, sed tantùm orationem, sic ut sententia sit, animam esse entelechiam illius coporis, quod & vivit, & vitæ officia exercere potest, etiamsi interdû otietur; quemadmodum arbor quę hyeme non floret, nec folia nec fructus habet, ac proinde vitæ effecta non edit: vivit tamen & potest opera vitæ edere, ut deinceps Vere & æstate apparet.

Animæ igitur tanquam formæ substantialis est perficere materiam, perficere corpus. Materia est potentia apta perfici, forma, est actus, perficere aptus. Perficit autem humana anima corpus humanum & informat, dum ipsa est autor omnium functionû, omnium motuum etiam cõtrariorum in eodem corpore, cujus potẽs est. Nihil enim movet in corpore animato, nisi anima. Perficit autem & informat totum corpus humanũ per præsentem suam substantiam, sic ut sit in toto corpore, & in quacunq; parte corporis, tota; unita corpori per περιχώρησιν seu immeationẽ, & penetrationem. Nam forma adeò divina res est, ut quum sit substantia, aliam totam suâ impleat substantiâ, ita ut ex utraque fiat unum per se.

A Proinde anima humana non est tantùm in corde, à quo ea officia quæ in cæterum corpus proficiscuntur per diffusas præ tentur potestates; alioquin solum cor hominis esset homo, solum cor esset animal, corpus reliquum nihil pene, aut quasi appendix sine forma: sed est in toto corpore & quidem tota in qualibet corporis parte ut paulo ante dictum.

Est ergo anima actus primus corporis viventis, *ratione perfectionis, operationis & denominationis: Ratione perfectionis*, quia ut forma interna perficit corpus, unde τελειότης corporis dicitur: *Ratione operationis*, quia est principium producens operationes vitales, quæ dicuntur actus secundi, ab anima tanquam actu primo dependentes: *Ratione denominationis*, quia corpus inde dicitur vivens animatum. Sic anima est actus vivens corporis

B animati seu viventis: est actus perficiens, operans, denominans.

QVÆSTIONES hic pulcherrimæ oriuntur. PRIMA: *Quum anima humana corpus humanum informet, unde corpus sit animatum, vegetans, sentiens, sed præterea ipsa sit rationalis, intelligẽs, volens, immortalis, invisibilis: cur non efficiat corpus etiã rationale, intelligens, volens, immortale, invisibile?*

RESPONSIO: Diversa est informatio, diversa attributio. Nã primò si *informationem* spectes, anima corpus efficit animatum, vegetans, sentiens, quia horum ratione inest corpori, tanquam forma essentialis subjecto seu materiæ: sed non facit corpus rationale, intelligens, volens, immortale, invisibile, quia his facultatibus nullam partem corporis (utpote nulli organo in operando addicta & affixa) informat. Summa: anima

C communicat se & unit corpori, agens per corpus quæ corpori conveniunt & quorum instrumentum idoneum est corpus. Quæ autem non sunt apta fieri per corporeum organum, ut ratione uti seu ratiocinari, intelligere, velle, semper vivere, invisibiliter subsistere; ea quidem anima in corpore (sicut & extra corpus cum ab eo separata est) operatur, & corpore simul agente ipsius sunt, dum anima est in corpore: sed non efficit ea per corpus.

Deinde si *attributionem* spectes, anima non est animata, vegetans, sentiens formaliter, sed potest hæc vi suâ ἐνεργεῖν, operari in corpore & corporis ministerio perficere; itaque corpus, ut capax talium, fit in se animatum, vegetum & sentiens: At eadem anima nostra est rationalis, intelligens, volens, immortalis, invi-

D sibilis, formaliter; itaque tale non evadit corpus. Nam quod formaliter inest animæ, id corpori nequit attribui.

Quęstionis hujus decisio est utilis ad intelligendam aliquo modo unionem hypostaticam duarum in Christo naturarum. *Nam sicut anima rationalis & caro unus est homo: ita Deus & homo unus est Christus*, quemadmodum Symbolum beati Athanasii habet. Quod simile etiam Justinus habet in Expositione fidei de recta confessione, in qua sic ait: *Nonnulli unionem hypostaticam naturarum in Christo, veluti anima cum corpore, mente complexi, ita prodiderunt. Et congruens est exemplum, tametsi non ex omni parte, aliquatenus tamẽ. Quemadmodum namque unus est homo, & naturas inter se differetes duas in se obtinet: ac per alteram quidem ratiocinatur, per alteram verò quod ita ratione conceptum,*

E *efficit:* &c. *ita Filius cùm unus sit & duæ naturæ: altera, divina edit miracula: altera, humilia excipit, &c.* Sicut ergo anima rationalis ita est unita corpori, ut tamen proprietates suas essentiales cum corpore non communicaverit realiter: seu reali transfusione: ita etiam Deitas Christi est unita humanitati, ut tamen proprietates suas essentiales cum humanitate non communicaverit reali transfusione.

QVÆSTIO SECVNDA: *An definitio ista univocè conveniat animæ vegetativæ, sensitivæ & intellectivæ, an verò*

potius

Digitized by Google

potius analogice? Ratio dubitandi & quærendi est: quia anima rationalis à corpore separata, est verè anima, & tamē in eo statu nō est actus corporis. RESPONSIO. Convenit univocè, non autem analogicè. Licet enim animæ intellectivæ peculiare sit ita materiam informare, ut ab ea sejungi ac per se extra corpus consistere possit; nihilominus suapte natura est verè ac propriè format atque actus corporis humani, ita ut quoties ipsum informavit, possit ei habilitatem vimq; conferre ad actiones vitæ vice organi administrandas. Tum cùm anima perfectius sit in corpore, quàm extra corpus, & naturalis ejus status sit in corpore, ab eoque pendeat quò ad officium informandi: quumq; certò sit corpori reunienda: manet ista proprietas animæ intellectivæ etiā à corpore separatæ. Quamobrē communem illam animæ rationem, quæ in proposita definitione traditur, cum anima vegetante & sentiente ex æquo participat.

Dixerit aliquis, obscuriorem esse hanc animæ definitionem, quàm ut intelligi possit à quovis: sed minimè admirandum. Nulla enim forma nobis nota plenè & planè: nostraque scientia est umbra in Sole. Formarū cognitio est rudis & confusa, nec nisi per ἀποδείξεως. Neque verum est, formæ substantialis speciem recipi in intellectum: non enim in sensu unquam fuit.

Magis igitur perspicua definitio hæc fuerit: ANIMA HUMANA, est substantia spiritualis, altera & præcipua hominis pars, quâ tanquam principio interno formali, is primò vivit, sentit, movetur, & intelligit: cumque illa à corpore separata fuerit, immortalis per se subsistens manet, ultimo mundi die iterum corpori vinculo indissolubili unienda & unita permansura in æternum. Nominatur Synecdochicè *anima rationalis*: item *spiritus hominis*, veluti cùm dicitur Matth. 27. vers. quinquagesimo. *Iesus quum rursus clamasset voce magna, emisit* seu reddidit *spiritum*. Et in ultima precatione Christi in cruce Luc. 23. vers. quadragesimo-sexto. *Pater in manus tuas depono spiritum meum*. Item in precatione Stephani martyris Actor. 7. v. 59. *Domine Iesu suscipe spiritum meum*.

Dicitur in definitione hac posteriore, quòd anima huma sit *substantia spiritualis*, id est, incorporea atq; immaterialis. Quòd sit talis, planum est ex sequentibus argumentis:

I. Quia expressè & propriè in Scriptura Sacra nominantur spiritus, ut Psal. 31. vers. sexto. *In manum tuam depono spiritum meum*. Et Psalm. 146. vers. quarto. *Exit spiritus ejus*. In Ecclesiaste Salomon. capite duodecimo, vers. septimo. *Spiritus redit ad Deum, qui dederat illum*. Zach. capite duodecimo, vers. primo, *Iehova format Spiritum hominis in medio ejus*. Luc. cap. vigesimo-tertio, ver. quadragesimo-sexto. *Pater in manus tuas commendo spiritum meum*. Actor. cap. septimo, vers. quinquagesimo nono, ait Stephanus; *Domine Iesu suscipe spiritum meum*.

II. Quia non est producta ex elementis seu materia corporea, quemadmodum corpus. Nam corpus Adami finxit Deus è gleba terræ, Evæ autem ex costa Adami formavit: animam autem ex gleba terræ, vel costa viri non produxit, sed ut dicitur Gen. capite secundo, versiculo septimo, *Finxit Iehova Deus hominem de pulvere terra, suffla vitā in nares ipsius halitum vitæ: sic factus est homo anima vivens*. Sic in Ecclesiaste Salomonis ca. duodecimo, vers. septimo, *Redit pulvis in terram, quemadmodum fuerat: spiritus autem redit ad Deum, qui dederat illum*. Et de Eva dicit Adam: *Hoc est os ex ossibus meis, & caro de carne mea*, Gene. cap. secundo, vers. vigesimotertio. Nihil dicitur de anima Evæ.

III. Quia suâ substantiâ creata est ad imaginem Dei. Nam prima pars imaginis Dei consistit in natura hominis spirituali & incorporea: sicut & Deus spiritus est.

A Quicquid ad imaginem Dei factum est, id substantiam esse spiritualem & incorpoream necesse est.

IV. Quia animæ est impressa imago & similitudo divinæ sapientiæ, bonitatis, justitiæ, sanctitatis. Si verò anima esset corpus aut forma materialis, ejusmodi habituum non esset capax. Unum quodque enim recipitur & in recipiente est, secundùm modum & naturam recipientis.

V. Quia discreta est à natura corporis: nam manet viva atque immortalis corpore moriente; ut legitur in Ecclesiaste Salom. c. 12 7. *Redit pulvis in terram quemadmodum fuerat, spiritus autem redit ad eum qui dederat illum*. Et Matth. 10. v. 28. ait Christus: *Ne metuite vobis ab iis qui interimunt corpus, animam autem non possunt interimere*.

VI. Quia à corpore separata fruitur cœlesti ac spiri-

B tuali felicitate. Luc. 23. 43. *Hodie mecum eris in Paradiso*.

VII. Quia habitat in corpore humano. Corpus autem in corpore humano habitare non potest: sic enim in eodem subjecto simul duo corpora essent, quod pugnat cum tota natura.

IIX. Quia tales actiones edit quæ à corpore non pendent, & sine corporis fiunt instrumentis: nam intelligit & vult.

Contrà qui negant, animam hominis esse substantiam spiritalem & incorpoream, sic argumentantur:

I. *Halitus non est substantia spiritualis & incorporea: quia sensu externo, nempe tactu percipitur: Anima hominis est duntaxat halitus: Ergo anima hominis non est substantia spiritualis & incorporea*.

Assumtio probatur ex Gen. 2. v. 7. *Sufflavitque in na-*

C *res ipsius halitum vitæ*.

RESP. Est homonymia in nomine *halitus*. Nam in dicto Genesis non sumitur propriè, sed per metaphoram, ut ἀνθρωποπάθεια cœpta de Deo usurpari, in nomine *halitus* etiam retenta continuaretur. Sensus enim est: Deum virtute sui æterni Spiritus sine ulla materia elementari animam vitalem (quæ forma est à natura simplex) elementari corpori hominis inspirasse, ut eo tanquam organo suo uteretur.

II *Flatus non est substantia spiritualis & incorporea: Anima hominis est flatus*: ut dicitur Jes. 57. v. 20. *annón flatum ego feci?* Ergo nō est substantia spiritualis & incorporea.

RESPOND. Est homonymia in Hebræ nomine נשמה quod interdum significat halitum, interdum flatum, interdum spiritum, interdum animam,

D interdum quicquid habet animam vel spiritum vitalem. In hoc verò Prophetæ loco significat per Synecdochen totum hominem.

III. *Tertullianus scripsit, animam esse corpus*: Ergo non est substantia spiritualis & incorporea.

RESP. *Primò* peccatur petitione principii, qui autoritas Patrum Ecclesiasticorum nō est legitimum principium probandi dogmata Theologica. *Secundò* est homonymia in nomine corporis. Nam Tertulliano *corpus* generaliter significat substantiam verè subsistentem, sive sit visibilis, sive invisibilis. Hinc Deum quoq; corpus esse dixit. Sed præstat ejusmodi ἀκυρολογίας vitare. *Corpus quid sit Tertulliano?*

IV. *Quicquid est visibile, id non est spiritualis & incorporea substantia. Anima est visibilis, Ergo, &c.*

E Assumtio probatur ex Luc. 16. v. 23. ubi dicitur, quòd dives epulo *apud inferos viderit Abrahamum è longinquo & Lazarum in sinu ejus*. Et Apocal. 20. 4. *vidit Iohannes animas eorum qui securi percussi sunt propter testimonium Iesu & propter sermonem Dei, quiq; non adoraverunt bestiam, neq; imaginem ejus, nec acceperunt characterem ejus in frontibus suis, aut in manibus suis*.

RESP. Quicquid est visibile nimirum oculis corporis, id non est spiritualis & incorporea substantia. Animam autem esse visibilem oculis corporeis negatur.

Loca

Digitized by Google

Loca verò allegata intelligenda sunt non de visu qui fit oculis corporeis, sed qui fit ἐννοηματικῇ δυνάμει, non autem αἰσθητικῇ.

V. *Quicquid habet membra corporea, id non est spiritualis & incorporea substantia: Anima habet membra corporea: Ergo,* &c. Assumtio probatur ex Luc. 16. v. 24. ubi dives epulo exoptat *linguam suam refrigerari.* Anima autem ejus in inferno tum erat, nô corpus quod in sepulcro jacebat.

RESP. Quicquid habet membra corporea, videlicet, propriè loquendo: id non est spirituale. Animam verò habere membra corporea, negatur: tribuuntur autem ei figuratè, veluti lingua.

Incidit hîc triplex quæstio. QUÆSTIO PRIMA: *Quum homini tribuatur anima vegetans, sentiens & rationalis, an sint tres animæ in eodem homine realiter distinctæ?*

B RESP. Non sunt in homine tres animæ realiter distinctæ, sed unica est tantùm numero anima cuiq; homini, nempe rationalis, quæ simul exercet operationes animæ vegetativæ & sensitivæ. Anima tantum vegetativa est in plantis; At anima sensitiva, qualis est bestiarum continet in se etiam vegetativam seu plantalem: ita anima rationalis continet in se etiam sensitivam & vegetativam, id est, anima rationalis non tantum sua virtute in se habet, quidquid virium est in vegetativa & sensitiva: sed insuper etiam rationem habet.

Anima cuiq; homini tantum una.

Esse autem cuiq; homini unicam tantùm animam, non autem plures animas substantiâ discretas, tum *ex Scriptura Sacra*, tû *ex rationibus naturalibus* constat, tum *ex consensu orthodoxæ Ecclesiæ*, imò *& omnium Gentium.*

Scriptura enim Sacra tribuit unicuique hominum unam tantùm animam, non plures: ut Gen. 44. 30. dicit Juda de patre suo Iacobo & fratre Binjamine; *Anima illius anima hujus devincta est.* Et ca. 46. v. 26. dicitur: *Omnes animæ quæ ingressæ sunt cum Iacobo in Ægyptum egressi e femore ejus, exceptis uxoribus filiorum Iacobi, omnes animæ sexaginta sex erant.* Et v. 27. *Omnes animæ familiæ Iacobi, quæ venit in Ægyptum sunt septuaginta.* Psalm. 3. v. 3. ait David: *Multi dicunt de anima mea, non salus ulla isti in Deo*, Psalm. 6. v. 4. *Anima mea conturbata est valde.* Psalm. 25. v. 1. *Ad te Iehova animam meam attollo.* Et 42. v. 2. *Anima mea glocitat ad te, Deus:* Et v. 3. *Sitiens est anima mea Dei.* Matth. 10. v. 28. *Ne metuite vobis ab iis qui interimunt corpus, animam autem non possunt interimere: sed metuite potiùs eum, qui potest & animam & corpus perdere in Gehenna.* Luc. 2. v. 35. ait Simeon ad Mariam: *Quia & tuam ipsius animam trajiciet gladius* Matthæi 26. v. 38. ait Christus Dominus de anima sua: *Undiquaque tristis est anima mea usq; ad mortem.* Et Luc. 23. v. 46. *Pater in manus tuas depono spiritum meum*, id est, animam meam. Sic Luc. 12. v. 20. *Desipiens, hac nocte animam tuam repetunt abs te: quæ verò parasti cujus erunt?* Et cap. 17. v. 33. *Quicunque studuerit animam suam servare, perdet eam: & quicunque eam perdiderit, vivificabit eam.*

Rationes istæ sunt. I. Forma essentialis est cuique homini tantùm una: Anima est forma essentialis: Ergo anima est cuique homini tantùm una.

Propositio major certa est: nam cujusvis compositi ex materia & forma, non potest esse nisi una essentialis forma: At quilibet homo est compositus ex materia & forma: Ergo cujuslibet hominis non potest esse, nisi unica essentialis forma. Prosyllogismi major propositio est vera: nam unaquæque res composita, sicut habet Esse per formam, sic etiam per eandem est una: quia ab eodem habeat, & ut sit una, omnino necesse est. Proinde simpliciter impossibile est, ut unius subjecti, plures sint formæ substantiales.

II. Unum tantùm spiraculum vitæ Deus homini inspiravit, non multa spiracula: Ergo una tantùm est anima hominis, non multæ. Antecedens patet ex Gen. 2. vers. 7. in quo dicitur, *insufflasse Deum in nares hominis*

A *spiraculum vitæ, & sic factum esse hominem animam viventem.*

III. Quicquid in homine quolibet, Dei imaginem gerit id unicum esse necesse est. Anima in homine quolibet Dei imaginem gerit: Ergo animam hominis cujusque unam esse necesse est. Propositio major est certissima. Nã si Deitas est unica substantia, tum quicquid in homine quolibet Deitatis imaginem gerit, id unicum esse substantiâ necesse est. Revera enim imago Dei ad quam homo est conditus, est substantia spiritualis, prædita omnibus perfectionibus seu perfectis qualitatibus, quæ uni rei creatæ possunt in sese competere, ad majestatem perfectionemque divinam adumbrandam, pro conditione ipsius rei creatæ.

IV. Si homo plures haberet animas substantiâ inter se differentes: tum non differret specie a bestiis & plantis, sed esset & homo simul & bestia & planta: esset unius & multarũ specierum simul, homo per animam rationalem, bestia per animam sensitivam, planta per animam vegetativam. Atqui homo differt specie a bestia & planta: Ergo non habet plures animas substantiâ differentes, sed tantùm unam.

V. Si non una, sed triplex esse anima substantiâ differens unicuiq; homini; tum oporteret illas esse conjunctas & unitas aut per se ipsas, aut per corpus, aut per aliquid corporis: nec potest dari quartum; quia in homine non sunt plura substantialia quam anima & corpus. Sed animæ per seipsas sibi non uniuntur, quia illæ sunt quæ uniuntur, si plures sunt in uno homine: ab alio igitur quàm à seipsis uniri necesse est. Per corpus

C autem aut aliquid corporis uniri non possent: animæ enim potiùs cõjungunt sibi corpus & corporis partes, quàm corpus sibi animas, ut ex dissolutione seu morte hominis apparet; nã ablatâ animâ corpus dissolvitur. Ergo non sunt plures animæ in uno homine, quã una.

His argumentis accedat jam consensus tum *orthodoxæ Ecclesiæ*, tum *omnium Gentium.* Ecclesiæ orthodoxæ consensus exponitur in tertio tomo operum Augustini libro de Ecclesiasticis dogmatibus, ca. decimo quinto. *Neq; duas animas esse dicimus in uno homine, sicut Iacobus & alii Syrorum scribunt, unam animalem quâ animetur corpus & immixta sit sanguini: & alteram spiritalem quæ rationem ministret: sed dicimus unam esse eandemq; animam in homine, quæ & corpus sua societate vivificet, & semetipsam sua ratione disponat*, &c.

D Omnium verò Gentiũ consensus ex eo patet, quòd nullus unquam hominum senserit duas in se animas, & quod nullus quantumvis idololatra juraverit per animas suas, sed semper per animam suam. Sic Tertullianus libro de testimonio animæ adversus Gentes, & ad asserendam unitatem Dei provocat ad testimonium animæ uniuscujuscunque, quam ab unoquoque unam haberi, capite sexto indicat.

Qui verò hanc sententiam oppugnant & duas ut Pythagorici Philosophi & Isidorus filius Basilidis, quémadmodum notat Clemens Alexandrinus libro secundo Stromatum, vel plures animas in quolibet homine statuũt, argumẽtis his utũtur, quæ breviter refellemus.

I. *In quocunque sunt diversæ potentiæ seu vires & effectiones, in eo sunt plures diversæ animæ: In homine sunt diversæ potentiæ seu vires & effectiones: Ergo in homine sunt plures diversæ animæ.*

E RESP. Major negatur; nam etsi plures diversæque actiones arguunt plures & diversas potentias: minimè tamen plures diversæque potentiæ seu vires arguunt plures diversasque formas essentiales.

II. *Si anima sensitiva in homine non est forma alia ab anima rationali exsistens, sicut in brutis: tum ea in homine minoris est dignitatis ac virtutis, quàm in bruto. Sed posterius est absurdum: Ergo & prius,*

RESP.

Digitized by Google

RESP. Negatur connexi consequentia: Nam anima sensitiva hominis nobilius habet Esse in animatrationali, quàm si per se ab illa separata subsisteret. Ratio est, quia unaquæque res nobilius habet Esse, cùm unitur rei nobiliori, quàm cùm per se existit. Quemadmodum vegetatrici facultati non detrahitur, quum in animali facultas sensitiva perfectior advenit, sed tota fit perfectioris: vel quemadmodum parvæ luci, accedente & assumente eam maxima, non detrahitur, sed ea in unam perfectionem transit, ut una fit rei perfectio: ita facultati sensitivæ in homine non detrahitur accedente intelligentia, sed tota fit animæ rationalis.

Tantum de prima quæstione.

QUÆSTIO II. *An omnium hominum qui sunt, unquam fuerunt, & futuri sunt, unica tantum sit anima?* sicut Averroës sentit & qui ejus opinionem sequuntur. RESPONSIO. Nequaquam, ut ex sequentibus argumentis planum evadet.

I. Quicunque sunt multi, eorum non est unica numero anima: At omnes homines sunt multi: Ergo omnium hominum non est unica numero anima.

Major propositio est vera; quia sicut ab eadem forma quisque habet, ut sit & Ens & unus: ita multi à multis formis habeant ut multi sint, oportet, sic ut una eorum anima esse non possit.

Minor propositio non tantùm patet ex eo quod dicitur Genes. 6. v. 1. *Coeptos esse homines multiplicari in superficie terræ*; sed ex ipsa experientia, & oculari cujusque testimonio.

EXCIPIUNT Averroïstæ, *se quoque statuere non esse omnium hominum unam formam, unámve animam, sed multas formas, multas animas, suam nempe unicuique: ast unam duntaxat esse mentem omnium unum intellectum possibilem quo omnes intelligunt.* Ad istam exceptionem hæc est replicatio nostra. Negatur distinctio, quia mens humana & forma hominis sunt unum & idem, & reipsa non differunt. Negationis nostræ tria sunt argumenta. *Primum*: Si mens humana non est forma hominis, fuerit igitur sensitiva ipsa aut vegetativa: Sic homo non differt ab asino forma essentiali & specie; & quanam re differt igitur à brutis?

Duplicant, & dicunt, *differre cogitativâ quæ organo affixa est.*

Triplicamus & dicimus, cogitativam esse vim sensitivæ & reipsa non differre à phantasia. Nam quod in brutis simplex est & hebetior phantasia, illud est in homine *cogitativa*, id est, phantasia acutior.

Secundum negationis hujus argumentum: Si mens quâ intelligimus non est forma hominis, non est igitur anima: quia anima est ἐντελέχεια & forma corporis physici organici potentiâ vitam habentis.

Tertium negationis argumentum: Si mens humana non est forma hominis, tum illa non differt à bestiis. At hoc est absurdum: Ergo & illud.

Quadruplicant in hunc modum; *Est unus intellectus per se & in se, sed multiplex quatenus in unoquoque recipitur homine, & cuique fit suus; sicut lux solis una est in se, sed quatenus à multis recipitur per radios, fit multiplex.*

Quintuplicamus: Imò hac ratione intellectus possibilis sive νοῦς, non fuerit unus numero, sed duntaxat specie, quod nos dicimus: sicut & radii solis non sunt unus numero, sed multi.

Hactenus primum argumentum pro nostra sententia.

II. Quorum diversi sunt affectus, motus, dona animi & eorum effecta; eorum non est una numero anima: At omnium hominum diversi sunt affectus, motus, dona animi & eorum effecta: Ergo eorum omnium, non est una numero anima.

Minor probari potest inductione: ut Cajini & Abelis Gen. 4. Noachi & aliorum hominum Gen. 6. v. 9. 12. *Noachus vir justus & integer erat inter homines sui seculi & secundùm Deum indesinenter ambulabat:* alii erant depravatissimi & in omnia scelera projectissimi: Ismaëlis & Isaaci: Esavi & Jacobi: Josephi & fratrum ejus: Saulis & Davidis: & in summa fidelium & infidelium omnium.

III. Si omnium hominum numero unica esset anima, tum multa absurda inde consequerentur. *Primò* enim unæ & eædem essent omnium hominum cogitationes, scientiæ, artes, deliberationes, consilia, omnes æquè docti essent, æquè sapientes, æquè prudentes: operatio enim sequitur potentiam. *Secundò*, omnes homines essent unus numero homo: atque ita falsum foret, quod dixit Deus Gen. 1. v. 28. *Fœtificate & augescite & implete terram.* *Tertiò*, omnes aut eandem haberent Dei cognitionem, fidem, pietatem; aut non eandem, sed nullam: quia si una est numero mens omnium hominum, qualis in uno est, talis erit & in altero: & sic falsum foret, quod dicitur 2. Thessal. 3. v. 2. *Non omnium est fides.* *Quartò*, esset perpetua μετεμψύχωσις: nam una & eadem anima quæ fuit in Petro, in Paulo, esset postea in aliis hominibus, qui istis interfectis nati sunt, & sic consequenter. *Quintò*, contraria in eundem caderent eodem tempore: nam unus & idem homo regeneraretur, & in nativa corruptione maneret: unus & idem justificaretur & damnaretur: unus & idem servaretur & periret. Quia si omnium hominum est una anima, erit in eadem simul fides & incredulitas, atque ita omnes regenerabuntur & in corruptione nativâ manebunt: omnes justificabuntur & damnabuntur, omnes & servabuntur & peribunt. Et quomodo verum manebit quod Christus dixit Matth. 19. vers. 30. *multi primi erunt ultimi, & ultimi primi.* Et cap. 20. v. 16. *Multi sunt vocati, pauci verò electi.* Et quod dixit Johan. 5. v. 28. 29. *Veniet hora quâ omnes qui in monumentis sunt, audient vocem ejus: Et prodibunt qui bona fecerint in resurrectionem vitæ: qui verò mala egerint, in resurrectionem condemnationis.*

IV. A testimonio Ecclesiastico: Irenæus libro secundo adversus hæreses, capite sexagesimo secundo: *Quemadmodum unusquisque nostrum suum corpus per artem Dei sumit, sic & suam habet animam. Neque enim sic pauper, neque indigens Deus, ut non unicuique corpori propriam donaret animam, quemadmodum & proprium characterem. Et ideo adimpleto numero, quem ipse apud se antè definivit, omnes quicunq; sunt descripti ad vitam, resurgent sua corpora & suas animas habentes, & suos spiritus, in quibus placuerunt Deo. Qui autem pœnâ sunt digni, abibunt in eam, & ipsi suas habentes animas & sua corpora in quibus abstiterunt à Dei voluntate.* Concilium Lateranense sub Leone X. Sessione 8. sic statuit: *Damnamus & reprobamus omnes asserentes animam intellectivam mortalem esse, aut unicam in cunctis hominibus & hæc in dubium vertentes; cùm illa non solùm verè per se & essentialiter humani corporis forma exsistat, verùm etiam immortalis, & pro corporum, quibus infunditur, multitudine singulariter multiplicabilis, & multiplicata & multiplicanda sit.*

Sic est secunda quæstio.

QUÆSTIO III. est: *An anima rationalis sit verè & propriè forma hominis?*

RESP. Nos affirmamus, freti his argumentis.

I. Quicquid hominem certa specie constituit, & ab aliis rebus distinguit; id verè & propriè est forma hominis: Anima rationalis hominem certa specie constituit & ab aliis rebus distinguit: Ergo, &c.

Major patet ex definitione formæ: nam *forma* est causa, per quam res est id, quod est & ab aliis rebus distinguitur.

Minor liquet ex eo quod dicitur Gen. 2. v. 7. *Finxit Jehova Deus hominem de pulvere terræ, sufflavitq; in nares ipsius spiraculum vitæ, sic factus est homo anima vivens.*

B. II. Principium naturale internum operationum humanarum est verè & propriè forma hominis: Anima rationalis est principium naturale internum operationum humanarum: Ergo anima rationalis est verè & propriè forma hominis.

Propositio *major* certa est: Quia nihil agit, nisi prout in actu est: nulla verò res naturalis est in actu nisi per formam naturalem: materia quippe est pura potentia, nullamque effectricem vim possidet.

Minor patet ex eo, quòd ab anima est vita corporis humani, sicut Paulus de adolescente Troadensi, qui in fenestra sedens & somno profundo obrutus, ex tertia contignatione ceciderat, & mortuus erat revocato eo in vitam dixit, *Anima ejus in ipso est.* Act. 20. v. 10. C.

III. Si anima rationalis non est verè & propriè forma hominis, tum corpus hominis non vivit per animam: At vivit per illam: Ergo illa est verè & propriè forma hominis.

IV. Cujus accessu homo generatur, id verè & propriè est forma hominis: Animæ rationalis accessu homo generatur: Ergo, &c.

Hactenus declarata est definitio animæ humanæ: sequitur de ejus origine.

D. Quum de animarum humanarum *origine* tractatur, de earum *causa efficiente materia tempore & loco quo exsistunt* quæritur. Nos totam tractationem tribus complectemur thesibus; quas ordine proponemus initio, deinde confirmabimus.

Thesis I.

De causa efficiente animarum rationalium.

I. Animæ rationales non sunt increatæ: neque mortuorum animæ in alios transmigrant: neque illæ à parentibus generantur: sed singulorum hominum animæ novæ creantur, non ab Angelis, neque à Deo mediante generatione naturali per parentes; sed à solo Deo per se & immediatè. E.

Thesis II.

De materia animarum rationalium.

Non producuntur ex substantia Dei: neque ex nescio qua anima Mundi: neq; ex materia elementorum: neque ex animabus parentum: multò minùs ex corporali semine generantur: sed ex nihilo creantur.

Thesis III.

De tempore & loco exsistentiæ animarum rationalium.

Non fuerunt ab æterno: neque ab initio mundi omnes simul conditæ & in beatorum sedibus collocatæ, & postea ob peccatum corporibus immersæ fuerunt: neque omnino ante corpora producuntur. Primis duobus hominibus creatæ sunt non extra corpora, sed in corporibus quidem ipsis, veruntamen post corpora, si ordinem spectes, quanquam statim ac corpora habuerunt perfecta & distincta organa omnia. Itaque in eodem instanti quidem Deus & primi hominis corpus formavit & ei animam infudit, sed tamen si ordinem naturæ spectes, prius corpus, deinde animam. Cæteris hominibus omnibus, itidem postquam corpora sunt perfecta suis partibus omnibus & organis distinctis & formata atq; absoluta, demum in ipsis corporibus & non extra corpora creantur, masculis quidem ut communis est sententia, circa quadragesimum, fœmellis circa octogesimum diem. Causa diversitatis quoad tempus hæc est; quia corpora primorum parentum nostrorum momento fuerunt perfecta creata & justa magnitudine prout perfectionis status requirebat: aliorum omnium hominum corpora successivè in uteris maternis formantur. Hæc tamen lex successivæ formationis in corpore Christi servata non est: sed momento illud à Spiritu Sancto conceptum formatumque in utero Mariæ virginis perfectum omnibus suis partibus, eodemque momento anima rationalis in & cum corpore creata atque inspirata fuit.

Confirmatio primæ theseos.

Animas humanas non esse increatas, planum est ex his argumentis:

I. Solus Deus est increatus: Nulla autem anima humana est Deus: Ergo, &c.

II. Omne increatum est infinitum: At nullæ animæ sunt infinitæ: Actio enim earum est finita; Ergo & potentia: Si potentia, etiam essentia: Nullæ igitur sunt increatæ.

Earundem non esse παλιγγενεσίαν Pythagoricam, seu μετενσωματωσιν seu μετεμψύχωσιν, *quæ anima ab unius corpore excedentes, in alia certis annorum spaciis transmigrent, non hominum tantum, sed etiam jam pecudum*; quæ opinio fuit Pythagoræ, Empedoclis, Platonis, & post hos, Judæorum & hæreticorum quorundam patet inde. I. quia transmigrationem animarum ex corporibus in alia corpora Scripturæ Sacræ ignorant. Nam quod discipuli Christi dicunt Matth. 16. v. 14. quod Filium hominis alii dicant esse Johannem Baptistam, alii vero Eliam, alii vero Jeremiam, aut unum ex Prophetis: non suam illi sententiam exposuerunt, sed aliorum opiniones quas nequaquam probabant.

II. quia si animæ è miseria hujus vitæ ad beatitudinem translatæ, subinde ad miseriam revolverentur: quæ opinio absurdissima est.

III. quia jam olim μετεμψύχωσις ista ab orthodoxis Patribus explosa est, veluti *à Justino Martyre* in Dialogo cum Tryphone Judæo, pag. 171. & sequente, & in Confutatione Quæstionum Græcarum paginâ centesimâ sexagesimâ-tertiâ: *à Clemente Alexandrino* libro sexto Stromatum: ab *Irenæo Martyre* libro secundo adversus hæreses, cap. quinquagesimo-octavo: à beato *Athanasio* sexto ad Theophilum

lum libro, qui est de beatitudine Filii Dei: ab *Augustino* quinto tomo, libro de Civitate Dei. cap. vicesimo. A

Neque animas à parentibus generari & in liberos propagari, ex sequentibus argumentis constat:

I. quia anima est ἀμερὴς, id est, *impartibilis*: ideo nec generat, nec generatur; est enim substantia incorporea seu spiritualis. Sicut Angelus non generatur ab Angelo, quia est substantia ἀμερὴς.

II. Quia est inorganica, non opus habet corporis instrumento ad exercendas actiones. Nam unaquæq; res sicut se habet ad operandum, sic etiam se habet ad Esse: & sicut ad Esse se habet, sic etiam ad operandum. Quum igitur anima rationalis operetur sine corpore (nam etiam dum est in corpore B actus reflexos habet, numerat, intelligit tum singularia, tum universalia, colligit ex causis propinquis: à corpore separata intelligit & vult,) efficitur, eam etiam in Esse produci sine corporis actione.

III. Quia est intelligens & immortalis: nihil autem intelligens & immortale ex facultate atque potentia materiæ potest elici.

IV. Quia anima Christi non fuit ab anima patris propagata. Nam si fuisset ab anima patris propagata, procul dubio peccato infecta propagata fuisset.

V. Si solus Deus est pater spirituum seu animarum, tum illæ à parentibus non generantur: Antecedens verum est: Ergo & consequens. Antecedens C patet ex cap. 12. ad Hebr. v. 9. *Deinde patres quidem carnis nostræ castigatores habuimus, & reveriti sumus: annón multò magis subjiciemur Patri spirituum & vivemus?* Non constaret sibi antithesis, nisi per patres carnis, qui corpore genuerunt, & Patrem spirituum qui spiritus seu animas mediatè creavit, Apostolus intellexisset: nam & corpora humana Deus creat, sed mediatè hujus naturæ instrumento.

VI. Quia quicquid cum carne à parentibus propagatur, etiam cum carne moritur: At anima rationalis non moritur cum carne: Ergo anima rationalis non propagatur cum carne à parentibus.

Animas humanas non creari ab Angelis, ex subjectis argumentis liquet: D

I. Quia à quo humanæ animæ sunt conditæ, ad ejusdem imaginem homines sunt creati: Atqui ad Angelorum imaginem homines non sunt conditi, Ergo ab Angelis animæ humanæ non sunt creatæ. Minor certa est ex Genes. 1. v. 26. *Dixit Deus, faciamus hominem ad imaginem nostram, secundùm similitudinem nostram*: Et v. 27. *Itaque creavit Deus hominem ad imaginem suam, ad imaginem Dei creavit eum.* Hoc in loco ut & in aliis semper dicitur, ad imaginem Dei creatum hominem, nusquam autem ad imaginem Angelorum.

II. Quia animas humanas ab Angelis creatas hæresis est Saturnilianorum damnata jam olim ab Ecclesia, ut ex Epiphanio constat. E

A solo Deo immediatè & per se creari animas rationales singulorum hominum & corporibus partes suas omnes perfectas & organa distincta jam habentibus infundi, argumenta sequentia firmant: I. Quicquid in homine propriè est Imago Dei, immediatè à Deo creatur: Anima rationalis in homine est propriè imago Dei, Gen. 1. v. 26. 27. Ergo creatur à Deo immediatè. Certè quod propriè est imago Dei Creatoris, non potest produci à creatura ulla, sed à solo Deo Creatore.

II. A quo & quo modo anima Adami exstitit, ab eodem & modo eodem exsistunt animæ cæterorum hominum omnium: Atqui à solo Deo immediata creatione anima Adami exstitit: Ergo & à solo Deo singulorum hominum cæterorum animæ creatione immediata exsistunt.

Major propositio certa est: primum ex eo quod Adamus & cæteri omnes homines sint ejusdem speciei: Non essent autem ejusdem speciei, si alia origo esset animæ Adami, alia Evæ, aliæ hominum cæterorum. Species enim formâ discernuntur: at anima rationalis est forma hominis. Deinde quod in corporibus fieri per generationem naturalem mandavit Deus, id in animabus, quæ materiæ sunt expertes, non mandat fieri, sed ipse facit.

Assumtionem tradit Moses Genes. 2. vers. 7. *Finxit verò Iehova* DEUS *hominem de pulvere terræ, sufflavitq; in nares ipsius halitum vitæ: sic factus est homo anima vivens.* His verbis tres partes creationis hominis describuntur: Prima est, πλάσις, id est, fictio seu figuratio corporis humani, quod Deus ex elementari materia figuratum compositumque produxit. Altera pars est ἐμπνευσις, id est, inspiratio seu infusio animæ in corpus per spirationem. Tertia est ψυχῆς ὑποστατικὴ unio personalis quâ anima & corpus adunantur in unitatem personæ.

III. Si alia esset origo animæ Evæ & aliorum hominum quàm quæ est animæ Adami; tum id Scriptura alicubi traderet: At nullibi id Scriptura tradit: neq; in creatione *Evæ*, neque in creatione aliorum hominum. In creatione quidem corporis Evæ describitur origo & modus, quo creatum est: de animæ autem creatione nihil additur, quia supervacaneum erat repetere, cùm jam communis omnium animarum origo in creatione animæ Adami fuisset expressa. Si autem anima Evæ, & postea animæ aliorum hominum alio modo creatæ essent & crearentur quàm Adami, non certè modum illum silentio Moses præteriisset, qui primas rerum omnium, & maximè visibilium origines describebat.

IV. Num. 16. v. 22. & cap. 27. 16. Deus à Mose *Deus spirituum universæ carnis* appellatur. Unde sic argumentamur: Si Deus est Deus spirituum universæ carnis, id est, animarum omnium hominum, cujuscunque sint conditionis & ordinis: tum singulorum hominum spiritus seu animas immediatè creavit & creat. At verum est antecedens: Ergo & consequens. Nomine *spirituum*, quod plurale est, non intelliguntur hoc loco dona spiritualia, quemadmodum 1. Cor. 14. 12. ubi Paulus ait: *quandoquidem spiritus affectatis, ad ædificationem Ecclesiæ quærite ut exundetis.* Nam hoc loco *spiritus universæ carnis*, id est, omnium hominum intelliguntur: at dona spiritualia qualia Paulus recenset 1. Cor. 14. 12. non dat Deus omnibus hominibus. Deinde *universæ carnis* nomine intelliguntur universi homines.

V. Psal. 33. v. 13. 14. 15. legitur: *E cælis intuetur Iehova, videt omnes filios hominis: E loco habitationis suæ, prospicit in omnes habitationes terræ: Formator pariter cordis eorum, animadvertit ad omnia opera eorum.* Hinc ita ratiocinamur:

Qui omnium hominum corda pariter format, ab eo singulorum hominū animæ immediatè creantur: At Deus omnium hominū corda pariter format: *Explicatio loci Ps. 33. v. 15.* ut Psaltes canit, qui non intelligit, uno temporis momento formata fuisse omnium hominum corda, sed omnia ad unum à Deo formari, prorsus nullo excepto. Unde Deus solus creat animas omnium hominum, tam magnorum quàm parvorum, tam regum quàm populorum, tam sapientum & astutorum, quàm ignorantium & simplicium.

Digitized by Google

VI. Ecclesiastæ 12. vers. 7. *Redit pulvis in terram quemadmodum fuerat: spiritus autem redit ad Deum qui dederat illum.* Si animæ separatæ à corpore non resolvuntur in aliquam materiam, quemadmodum corpora in terram è qua sumta fuerant: tum animæ immediatè à Deo creantur. Quod antecedit verum est: Ergo & quod sequitur. Connexum probatur hac ratione, quia in totius compositi dissolutione singulæ ejus partes redeunt in sua principia & resolvuntur in id unde ortæ sunt. A

Excipiunt quidam ad argumentum hoc, Deum dedisse spiritus, sed mediatè per naturam hanc. Verum hanc exceptionem confutat antithesis, quæ inepta esset, nisi Deus immediatè animas hominibus crearet.

VII. Jesa. 57. v. 16. vel 20. juxta distinctionem Tremellii & Junii; *Nam in seculum non contendam, neque in æternum effervescam: nam spiritus à conspectu meo obruetur, & anima quas ego feci.* q. d. Si iniquitates vestras observarem & severè rigidéque agerem in puniendis peccatis vestris, non tantùm corpora quæ à parentibus accepistis è corporea materia formata, verùm etiam spiritus & animæ, quas ego immediatè creavi & corporibus vestris indidi, consumerentur fervore iræ meæ. B

VIII. Ezechiel. 37. 5. *Sic ait Dominus Iehovi ossibus istis: ecce ego inducturus sum in vos spiritum, ut vivatis.* In his verbis promittit Deus restitutionem populi Judaici in libertatis statum prosperum, argumento sumto à simili: Quàm facile est Deo inducere spiritum in ossa arida ut vivant, tam facile est illi restituere Israelitas in integrum. Deus autem immediatè inducet spiritum in ossa mortuorum: ergo & immediatè primò eum indiderat corporibus ut illa viverent. C

Explicatio loci Zach. 12. 1.

IX. Zachar. 12. 1. *Onerosa prophetia verbi Iehovæ pro Israele: dictum Iehova, qui extendit cælos, & fundat terram, formatq; spiritum hominis in medio ejus.* Scopus Spiritus sancti in his verbis est, prædicare omnipotentiam Dei, eúmque omnino esse, qui sicut creavit solus cœlum & terram, sic etiam solus creet animam in medio hominis. Notandum probè, in hoc Zachariæ loco conjungi opera Dei quæ ipse solus facit immediatè; ut fideles ex iis cognoscant Dei omnipotentiam; & fiduciam indubitatam concipiant de conservatione Ecclesiæ adversus hostes potentissimos quamvis nulla conservationis media humana sint appaitura aut adfutura; quum Deo non sit difficile vel sine mediis efficere, ut Ecclesia fiat instar pelvis soporiferæ omnibus hostibus circumquaque, & instar lapidis onerosi adversarios conterentis, & instar ignis persequutores consumentis. D *Summa* argumentationis Propheticæ est: *Qui potuit immediatè extendere cælum & fundare terram & creare animas: is etiam poterit immediatè reddere Ecclesiam invincibilem & efficere victricem inimicorum suorum. At Iehova potuit immediatè extendere cælum, & fundare terram, & creare animas. Ergo idem poterit immediatè reddere Ecclesiam invincibilem & efficere victricem inimicorum suorum.* Hanc argumentationem abundè confirmat vers. 5, 6, 7, 8. in quibus æternus Filius Dei promittit, fideles etiam in finibus & pagis villisque Judææ conservatum iri non humanâ potentiâ, non auxiliis ornatus domus Davidis, sed solius Dei virtute immediatè fideles confirmantis & conservantis. Ex hoc igitur Zachariæ loco rectè colligitur animas à Deo immediatè creari. E

X. Matth. 1. v. 18. *Iesu verò Christi nativitas ita fuit. Quum enim mater ejus Maria desponsa esset Iosepho priusquam ipsi convenissent, comperta est prægnans esse è Spiritu Sancto.* Et Luc. 1. v. 34, 35. *Dixit autem Maria ad Angelum, Quomodo erit istud, quandoquidem virum non cognovi? Et respondens Angelus dixit ei, Spiritus Sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi inumbrabit te.* Unde sic argumentamur: Anima Christi immediatè à Deo creata fuit. Ergo animæ aliorum etiam hominum immediatè à Deo creantur. Ratio consequentiæ est, quia Christus quoad humanam naturam nobis similis est per omnia excepto peccato: ergo nobis est similis etiam quoad originem animæ. Quoad originem corporis, nempe per semen viri, non potuit nec debuit nobis esse similis, quia fieri hoc non poterat absque peccato.

XI. Hebr. 12. 9. *Deinde patres quidem carnis nostræ castigatores habuimus & reveriti sumus: annón multo subjiciemur Patri spirituum & vivemus?* Unde argumentamur in hunc modum: Si Deus solus est autor animarum nostrarum, tum illæ sunt immediatè à Deo creatæ. Antecedens est verum: Ergo & consequens. Antecedens patet ex antithesi Apostolica. Nam Apostolus parentes nostros facit autores seu propagatores corporum, nempe cum Deo: animarum autem solum Deum, vocans eum propterea *patrem spirituum*. Respondeat quidam *primò* esse fallaciam homonymiæ in voce *spirituum*, quâ intelligantur à Paulo dona spiritualia: *Deinde* si per spiritus omnino significentur animæ, dici Deum Patrem spirituum mediatè hujus naturæ instrumẽto. Utraque responsionis pars negatur; *Primò* enim voce spirituum non intelligunt ut dona spiritualia, quia *carnis* nomine in eodem dicto intelliguntur corpora à parentibus accepta: ergo nomine spirituum necessariò intelliguntur animæ; id enim antithesis requirit. *Deinde* Deus non dicitur Pater spirituum mediatè: nam sibi non constaret antithesis *patrum carnis*, id est, qui corpora genuerunt; & *Patris spirituum*, id est, qui spiritus creavit. Si enim Deus diceretur Pater spirituum eò quòd spiritus crearet mediante hac natura: tum etiam Deus carnis rectè diceretur eâdem ratione. Ubi igitur esset antithesis?

XII. Si animæ humanæ sunt spiritus, tum à solo Deo eas creari necesse est. Prius est: Ergo & posterius. Connexi consequentia firma est: quia spiritus à spiritu produci necesse est, aliter existere nequeunt.

His testimoniis librorum Canonicorum suffragantur & Scriptores Ecclesiastici. Autor libri Sapientiæ cap. 15. vers. 11. idoli fabricatorem asserit esse insipientem, utiturque hoc argumento; *Quia ignoravit eum qui finxit se & qui inspiravit ipsi animam efficacem, & sufflavit in ipsum vitalem spiritum.*

Autor secundi libri Macchabæorum cap. 7. v. 22. ait, matrem septem fratrum qui martyrium obierunt pro lege Dei, dixisse eis: *Nescio quomodo in utero meo apparueritis, neque ego spiritum vitamq; vobis sum largita.* Si parentes non dederunt spiritum liberis suis: Ergo solus Deus immediatè eum dedit.

Lactantius libro de Opificio Dei, cap. decimo-nono: *Corpus enim ex corporibus nasci potest, quoniam confertur aliquid ex utroque: de animis anima non potest, quia ex re tenui, & incomprehensibili nihil potest decedere. Itaque serendarum animarum ratio uni, ac soli Deo subjacet.*

Denique cælesti sumus omnes semine oriundi:

Omnibus ille idem pater est, ut ait Lucretius. *Nam de mortalibus non potest quicquam nisi mortale generari. Nec putari pater debet, qui transfudisse aut inspirasse animam*

Digitized by Google

animam de suo nullo modo sentit: nec si sentiat, quando aut quomodo id fiat, habet animo comprehensum. Ex quo apparet, non à parentibus dari animas, sed ab uno, eodemq; omnium Deo Patre, qui legem rationemq; nascendi tenet solus: siquidem solus efficit. A

Theodoretus sermone quarto Curationis Græcarum affectionum: *Facile est enim Deo, & ex iis quæ nondum sint, & ex iis quæ sunt, excudere aliquid & proferre. Hoc enim & ab initio olim fecit, & singulis, ut ita dicam, diebus facere cernitur. Nam & ex præstitutis comparat q; jam corporibus animalium corpora effingit; & ex iis quæ non sunt, ipsas animas creat, non cunctarum quidem animas animantium, sed humanas duntaxat.* Et Sermone quinto, pag. septuagesima-octavû ait, primo corporis partes omnes formari, *ac tunc demum creari animam corporiq; adjungi.* B

Hilarius Pictaviensis Episcopus libro decimo de Trinitate pag. 195. ait, *quòd anima hominis opus Dei sit, carnis verò generatio semper ex carne fit.* Et sequente paginâ de Christo ait: *Vt per se sibi assumsit ex virgine corpus: ita ex se sibi animam assumsit, quæ utique nunquam ab homine gignentium originibus præbetur. Si enim conceptum carnis nisi ex Deo Virgo non habuit, longè magis necesse est, anima corporis, nisi ex Deo aliunde non fuerit.*

Hieronymus secundo tomo, epistolâ ad Pammachium adversus errores Joannis Hierosolymitani, pag. 173. inquit: *Cain & Abel, primi ex primis hominibus unde habuêre animas? Omne deinceps humanum genus, quibus animarum censetur exordiis? Vtrum ex traduce, juxta bruta animalia; ut quomodo corpus ex corpore, sic anima generetur ex anima?* C *an rationabiles creaturæ desiderio corporum paulatim ad terram delapsæ, novissimè etiam humanis illigatæ corporibus sint? An certè (quod ecclesiasticum est secundùm eloquia Salvatoris) Pater usque modò operatur, & ego operor. Et illud Esaiæ: Qui format spiritum hominis in ipso. Et in Psalmis: Qui fingit per singulos corda eorum, quotidiè Deus fabricatur animas: cujus velle fecisse est, & conditor esse non cessat.*

Sic confirmata est prima thesis de origine animarum humanarum: sequitur confirmatio secunda theseos, quæ est de materia, ex qua anima humana creata. D

PRIMÒ Manichæi, Priscillianistæ, Servetus contendebant animas ex Dei substantia factas. Istam erroneam opinionem rejicimus, & contrà profitemur: *animas humanas non traduci ex substantia Dei*; idque confirmamus aliquot argumentis:

I. Nullæ res creatæ traducuntur ex substantia Dei: Animæ humanæ sunt res creatæ: Ergo, &c. Major est firma: quia substantia Dei alia est à creaturis omnibus.

II. Nihil mutabile & corruptibile derivatur ex Dei substantia: Animæ humanæ sunt mutabiles & corruptibiles: Ergo, &c. E

Major est certissima: quia substantia Dei est immutabilis & incorruptibilis: proinde si anima esset ex substantia Dei, omnino incommutabilis & incorruptibilis esset, atque sic non deficeret in deterius, nec proficeret in melius; nec aliquid in semetipsa vel inciperet habere quod non habebat, vel desineret habere quod habebat.

III. Nihil finitum propagatur ex Dei substantia: Animæ humanæ sunt finitæ: Ergo, &c.

Major Propositio vera est: quia substantia Dei est infinita.

IV. Quicquid productum est ex substantia Dei, id est DEUS: Exempli gratiâ, Filius Dei. & Spiritus S. Nulla anima humana est Deus: Ergo nulla anima humana est producta ex substantia Dei.

OBJICIUNT I. Gen. 2. 7. dici, *Deum sufflasse in nares hominis halitum vitæ: Hinc Manichæi & Servetus colligebant, animam hominis esse ex Dei essentia per traducem.*

RESP. Negatur consequentia: nam si ex Dei essentia per traducem esset anima hominis, sequeretur, Dei naturam non solùm mutationi esse obnoxiam & passionibus, sed ignorantiæ quoque pravis cupiditatibus, infirmitati & omnis generis vitiis.

Instant: *Flatus est è flantis substantia: Ergo & flatus Dei.*

RESP. Antecedens est proprium: locus Geneseos est figuratus.

Objiciunt II. Actor. 17. vers. 18. *Paulus dicit nos esse Dei progeniem.*

RESP. Sumus Dei progenies non substantiâ, sed qualitate quatenus nos scilicet divinis dotibus ornavit.

Objiciunt III. 2. Petr. 1. v. 4. dici, *nos divinæ consortes esse naturæ.*

RESP. id est, divinarum perfectionum, sapientiæ, bonitatis, sanctitatis.

Objiciunt IV. *Animam esse divinum spiritum.*

RESP. Est, sed ob substantiam spiritualem & dona spiritualia divinitus concessa, nempe, justitiam & similes virtutes, quibus donat electos suos.

SECUNDÒ: *Animas humanas non esse ex anima mundi aut è substantia cœlesti*, probatur:

I. Quia insufflando sunt creatæ Genes. 2. 7. Sufflationis enim symbolo significavit Deus, se animam non procreare ex substantia antea creata.

II. Quia nobiliores sunt omni cœlesti substantiâ.

III. Quia sunt spirituales essentiæ: cœlestis autem substantia est corporea.

IV. Quia hominibus morientibus ipsæ non resolvuntur in substantiam cœlestem. Id autem necessariò fieri oporteret, si ex substantia cœlesti esset desumta. Nam ex qua materia unumquodq; creatum est, in eandem resolvitur.

TERTIÒ, *animam humanam non esse ex materia elementorum*, sequentibus argumentis planum evadit contra Seleucum & Hermian & Messalianos:

I. Quicquid est ex materia elementorum est naturæ corruptibilis & mortalis: Anima humana non est naturæ corruptibilis & mortalis: Ergo, &c.

II. Quicquid est ex materia elementorum est corporeum.

Anima humana non est corporea: Ergo non est ex materia elementorum.

QUARTÒ, *animam hominis ex animabus parentum non propagari.* Sic probamus: I. Si anima ex anima propagatur, sicut corpus ex corpore: tum per aliquod semen à parentibus decisum illa propagatio fiat oportet. Sed consequens dari non potest: quia si anima per semen aliquod propagatur, illud aut corporale erit, aut spirituale. Si corporale; ipsa igitur anima corporea erit & materialis. Sin spirituale; erit illud aut corruptibile & mortale: aut incorruptibile & immortale. Si primum: Ergo & anima ex illo genita erit corruptibilis & mortalis. Si alterum: Ergo quod est incorruptibile & immortale, aliquando corrumpitur & perit, veluti quum ex semine emisso proles nulla nascitur.

Digitized by Google

II. Si anima propagaretur ex parentis anima, necesse esset aut totam animam traduci, aut ejus partem aliquam: Atqui neutrum verum est. Nam totius traductio inferret patris interitum: partitio autem in simplici essentia esse potest nulla; requiritur enim ad traductionem, posse aliquid de essentia animæ patris decidi. Anima igitur non propagatur ex anima parentum. A

III. Si Angelus non producitur ex alio Angelo, tum nec anima ex anima alia propagatur. Prius est: Ergo & posterius. Connexi firma est consequentia: quia Angelus & anima humana, quod ad substantiam attinet, sunt ejusdem naturæ: ambo enim sunt substantia per se subsistens, incorporea, immaterialis, spiritualis; & hæc ipsa causa est, cur Angelus ex Angelo non propagetur: eadem igitur de causâ nec anima ex anima propagatur. B

QUINTÒ, *animam humanam non generari ex semine corporali*, sequentia argumenta evincunt:

I. Nulla substantia spiritualis generatur ex semine corporali: Anima humana est substantia spiritualis: Ergo, &c.

II. Quicquid generatur ex semine corporali id materiatum sit necesse est: Anima humana materiata non est: Ergo, &c.

III. Quicquid ex semine corporali generatur, corruptioni est obnoxium & mortale: Anima humana corruptioni non est obnoxia nec mortalis: Ergo, &c. C

IV. Quicquid ex semine corporeo gignitur, est ex elementis compositum: Anima humana non est composita ex elementis: Ergo, &c.

V. Si anima humana ex semine corporeo generaretur, absurda hæc sequerentur. Primò spiritus nasceretur ex carne: *Deinde* anima humana esset corporea, &c. Anima ergo humana ex semine corporali non gignitur. Plura argumenta vide in Rodolphi Goclenii Adversariis ad Scaligeri Exercitationes aliquot, tractat. 29.

Sic confirmata est Thesis secunda: sequitur confirmatio theseos tertiæ.

Quòd anima humana non fuerint ab æterno, patet, D

I. quia creatæ sunt in tempore.

II. quia solus Deus est ab æterno.

Quòd ante corpora non fuerint à Deo creata simul ab initio mundi & in beatorum sedibus collocata, & postea ob peccatum corporibus immersa, liquet I. quia Gen. 2. tantùm de animæ Adami creatione sermo est. II. quia Deus creat singillatim animam cujusque hominis, Zach. 12. v. 1. *Qui fingit spiritum hominis in medio eius*. Plura argumenta habet *Cyrillus Alexandrinus* lib. 1. Commentariorum in Johannem, cap. 9.

Objiciunt, quod legitur Ps. 33. 15. *Formator pariter cordis eorum*. RESP. Non intelligit Psaltes, uno temporis momento formatas fuisse omnium hominum animas, sed ad unam omnes à Deo formari, nullâ exceptâ. E

Quòd omninò non fuerint ante corpora, sequentia argumenta ostendunt. I. quia animæ per se & secundum naturam & prius convenit corpori unitam esse; à corpore autem abjunctam esse, præter naturam, per accidens & posterius.

II. quia anima humana perfectius est in corpore, quam extra corpus.

III. quia est entelechia prima corporis humani potentiâ vitam habentis.

IV. quia si anima humana ante corpus fuisset, aliquid in natura otiosum fuisset; quia anima ad pleraque suas operationes exercendas opus habebat corpore organico. Atqui in natura nihil unquam fuit, est, aut erit otiosum.

V. quia anima præstantior est corpore, & in corpus agit: Ergo corpus ante animâ produci oportuit.

VI. quia corpus debuit esse tabernaculum animæ: Ergo corpus ante animâ produci necesse fuit.

Hæc de origine animæ humanæ.

Finis animæ humanæ vel *naturalis* est, vel *supernaturalis*: ille ut informet corpus humanum, & discernat hominem à bestiis: hic ut Deum cognoscat, colat, amet, atque ita ut sit templum Dei, in quo Deus Pater, Filius, & Spiritus Sanctus inhabitet, Apoc 3. 20. Ephes. 3. 17. Tum animæ singulorum fidelium sunt *porta & ostia seculi*, hoc est, æterna, quibus ingreditur Christus Ecclesiam, quæ civitas ipsius est, Psal. 24. v. 7. 9.

Potentia animæ humanæ sunt tres; *vegetativa, sensitiva & intellectiva*: τὸ θρεπτικὸν, τὸ αἰσθητικὸν καὶ τὸ λογικόν.

Potentia vegetativa anima humana, est quâ homo humanumve corpus vivum nutritur, augetur, & simile sibi in specie generare potest.

Partis enim vegetativæ sunt primæ & præcipuæ facultates tres, altrix, auctrix, generatrix. Hac ergo animæ potentiâ vivimus, nutrimur, augemur, generamus: quo pertinent dicta, Genes. 2. v. 7. *Finxit verò Iehova Deus hominem de pulvere terræ, sufflavitque in nares ipsius halitum vitæ: sic factus est homo anima vivens*. & Act. 17. v. 28. *In ipso vivimus*. Gen. 1. vers. 28. *Deinde benedixit eis Deus, & dixit eis Deus; fructificate, & augescite, & implete terram*.

His facultatibus partis vegetativæ admonemur de spirituali vita, nutritione & regeneratione nostri. Vult enim Deus, ut intuitu & cogitatione naturalium evehamur ad supernaturalium contemplationem.

Potentia sensitiva anima humana, est, cujus viribus ea, quæ sunt extra nos posita per aliquod corporis organum, seu partem percipimus atque comprehendimus, ad salutem tum corporis, tum spiritus nobis à Deo data.

Ejus vires sunt duæ: *apprehensiva* & *motiva*.

Vis apprehensiva potentiæ sensitivæ complectitur *sensus* tum *externos*, ut sunt, visus, auditus, odoratus, gustus & tactus; tum *internos*, ut sunt, sensus communis, phantasia seu imaginatio, & memoria; ab ipsa potentia sensitiva corpori infixos: nam vis visoria infixa est oculis: auditoria auribus, & sic consequenter.

Sensuum affectiones sunt *vigilia* & *somnus* & *somnium*.

Somnia vel *physica* sunt vel *hyperphysica*. Somnia hyperphysica vel θεόπεμπτα sunt vel δαιμονιόπεμπτα. *De somniis divinitus immissis vide Commentarium nostrum in Danielis caput secundum; de utroque Casparis Peuceri Commentarium de divinationibus.*

Vis motiva potentiæ sensitivæ triplex est: *vitalis, imperans & prosequens*.

Vitalis vis, quam naturalem alii vocant, in *pulsatricem & respiratricem* distinguitur.

Affectuum cordis vis magna est: De lætitia & tristitia Prov. 15. 13. dicitur: *Cor lætum bene afficit vultum: & tristitia cordis spiritus frangitur*. Et cap. 17. vers. 22. *Animus lætus bene medicinam facit, spiritus autē tristis exsiccat ossa*. Mutua est animi & corporis συμπάθεια, mutuus consensus. Nam ubi lætus est animus, consequitur bona corporis habitudo, quam εὐεξίαν

Græci

Græci vocant: & contrà ubi est bona corporis habi- A
tudo, ibi lætus est animus. Vix lætus vultus esse potest, ubi mœstus animus. *Mæstitiâ cordis frangitur spiritus*: id est, ubi mœret cor, tota anima hominis veluti fracta & dejecta est, totus homo conturbatus & afflictus: mœror animi omnes partes animæ & totum conturbat ac dejicit hominem: tristitia etiam ossa in quibus consolidatio corporis sita est, medullâ & succo innatis exhaurit.

Vis motiva imperans est duplex, *appetitus sensitivus & affectus*.

Appetitus sensitivi duæ sunt partes, ἐπιθυμητικὴ & θυμοειδὴς, *appetitoria* seu *concupiscibilis*, & *irascibilis*.

Affectus cordis est motus appetitus sensitivi à noti- B
tia boni aut mali excitatus ad bonum prosequendum aut malum fugiendum.

Affectuũ omniũ duo sunt capita: *voluptas* & *dolor*.

Vis motiva prosequens, quæ & *loco motiva* dicitur, est vis potentiæ sensitivæ per totum dispersa corpus quâ homo aut toto corpore, aut aliquo corporis membro loco moveri potest.

De potentiæ sensitivæ viribus multa in Scripturis Sacris occurrunt. Nam illarum author Deus est; unde Psal. 94. *plantator auris & formator oculi dicitur*. Prov. 20. 12. *Aurem audientem & oculum videntem, Iehova fecit aquè utrumq́*, id est, sensus homini indidit Deus. Actor. 17. 28. *In ipso vivimus, movemur & sumus*. Lactantius libro de Opificio Dei, cap. 19. ait: C
Dei munus est quòd spiramus, quòd vivimus, quòd vigemus. Ita sensus nostri animos ad Deum attollunt, ut eum autorem se cognoscamus ipsorum etiam sensuum nostrorum. Quòd ergo videmus, quòd audimus, quodque aliis sensibus integris rectè utimur, Deo acceptum feramus, eiq; gratias agamus, & vota offeramus oportet, ut deinceps quoq; sanos sensus nobis tribuat & conservet. Quòd si vires potentiæ sensitivæ vitio aliquo depravatæ sint aut imminutæ, aut abolitæ, sanationem & restitutionem à Deo petere necesse est: idem sanat & restituit, qui initio dedit. Unde Christus miraculosè visum & auditum, tactum, locomotivam multis reddens, verum sese esse naturâ Deum probavit.

Finis & usus sensuum exteriorum est eximius. D
Serviunt enim tanquam media à Deo ordinata tum cognitioni rerum; Nam cognitio duplex est: una *per sensum*, altera *per intellectum*; & si sensus aliquis desit, aliquam etiam cognitionem per sensum deesse necesse est: tum animali vitæ fovendæ & conservandæ, rerumque earum quarum in vita usus est tum perceptioni, tum applicationi, tanquam custodes corporis. Unde serviunt sensus etiam ad cognitionem & cultum Dei: sicut dicitur Psal. 8. v. 4. 5. *Quum respicio cœlos tuos, opus digitorum tuorum, Lunam & stellas quas statuisti*: (Tum cogito apud me) *Quid est mortalis, quòd memor sis eius? aut filius hominis, quòd visites eum?* Exod. 14. v. 30. 31. *Ita servavit Iehova in die illo Israelitas è manu Ægyptiorum: videruntq́, Israelitæ* E
Ægyptios morientes, in littore maris. Quũ autẽ vidissent Israelitæ opus illud maximũ, quod ediderat Iehova cõtra Ægyptios, timuerũt populus ipse Iehovã, crediderũtq́, Iehovæ & Mosi servo eius. Joh. 2. v. 23. *multi crediderunt in nomẽ Christi spectantes signa quæ edebat*. Rom. 1. v. 20. *Ipsius enim invisibilia, iam inde à condito mundo ex iis quæ fecit mente perpensâ pervidentur, æterna videlicet eius tum potentia, tum divinitas: ad hoc ut sint inexcusabiles*. Matth. 11. 4. dixit Jesus discipulis Johannis, *Ite & renunciate Iohanni quæ auditis & videtis*. Luc. 24. 39. *Videte manus meas & pedes meos: Nam ego ipse sum: contrectate me & videte: Nam spiritus carnem & ossa non habet, sicut me conspicitis habere*. 1. Joh. 1. v. 1. 2. 3. *Quod erat à principio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod spectavimus, & manus nostræ contrectarunt de Sermone illo vitæ: (Nam vita illa conspicua facta est: & illam vidimus, & testamur, & annunciamus vobis vitam illam æternam, quæ erat apud Patrem, & conspicua facta est nobis:) Quod, inquam, vidimus & audivimus, id annunciamus vobis, &c.* Deut. 6. 4. *Audi Israel: Iehova Deus noster, Iehova unus est*. Job 12. 11. *An non auris verba probabit, ut palatum cibi gustum assumit sibi?* Act. 17. v. 27. *Ut quærerent Dominum, si fortè palpando eum invenirent*. Sic omnes in homine vires, externæ & internæ dulci harmoniâ conspirantes eò enituntur, ut homines Deum ex operibus & beneficiis ejus agnitum, toto pectore diligant. Quapropter etiam sensibus externis exploratio objectorum quæ in illos incurrunt, non est deroganda, & qui id faciunt, ingrati & injurii sunt in Deum, autorem dexteritatis in apprehendendis & explorandis rebus per sensus externos. Certè δοκιμασία per externos sensus à Christo ipso approbatur, cum cœco visum restitueret Marc. 8. 23. & seqq. imò & mandatur, ut Luc. 24. 39. & Jes. 40. 26. *Attollite in sublime oculos vestros, & videte quis creaverit ista*.

Diversitas & distinctio sensuum admonet nos de diversitate & distinctione membrorum Ecclesiæ, quæ sine illa salva perdurare non potest, sicut Paulus ait 1. Cor. 12. 17. *Si totum corpus oculus, ubi auditus? si totum auditus, ubi odoratus?* Ita etiam membrorum Ecclesiæ inæqualitatem Deus temperavit, tribuens aliis alias functiones, quas in communem usum totius corporis conferre debent.

Adhæc ut sensus indicant veritatem vitæ: ita defectus sensuum ostendit idolorum vanitatem, sicut dicitur de idolis, Psal. 115. v. 4. 5. 6. 7. *Terriculis illorum argenteis & aureis, operi manuum humanarum, Os est eis, sed non loquuntur; oculi sunt eis, sed non vident: Aures sunt eis, sed non audiunt; Nasus est eis, sed non odorantur; Manus sunt eis, sed non palpant, pedes sunt eis, sed non ambulant, non mutiunt gutture suo*.

Præterea mutatio seu depravatio, imminutio & abolitio sensuum de instabilitate & vanitate vitæ hujus nos admonent, ut Dei semper recordemur prout decet: Quò pertinet quod legitur Ecclesiastæ 12. v. 1. 2. 3. *Recordare Creatoris tui diebus iuventutis tuæ; tantisper dum non adveniunt dies ipsius mali, & pertingunt anni, quibus dicas, non est mihi in istis delectatio: Tantisper dum non obtenebrescit Sol & lux, Lunaq; ac stellæ: neque recurrunt densæ nubes post pluviam: Quo tempore commovebuntur custodes illi domus, & pervertent sese valentes robore; & intermittent molitrices illæ quum mandent, & obtenebrescent illi, qui spectant per speculas*.

Tantum de potentia sensitiva.

Potentia intellectiva animæ humanæ, est suprema animæ humanæ facultas rationem complectens, quâ homo propriè est homo, & ab aliis animalibus distinguitur. Vocatur etiam in sacris literis νοῦς *mens*, Rom. 7. 25. & 12. 1. πνεῦμα, id est, *spiritus*, ob substantiam incorpoream & spiritualem. 1. Thessal. 5. 23. Heb. 4. 14. Dicitur à Platone τὸ ἡγεμονικόν. Quanquam hæ appellationes interdum propriè, interdũ figuratè accipiantur. Νοῦς enim, exempli gratiâ, interdum significat universum τὸ λογικόν, id est, & διανοητικὸν & θελητικόν, veluti Rom. 7. 25. τῷ μὲν νοῒ δουλεύω νόμῳ θεοῦ, *mente quidem servio legi Dei*. Et cap. 12. 2. *transformate vos per renovationem* τοῦ νοὸς ὑμῶν,

Digitized by Google

mentis vestræ: interdum synecdochicè, *intellectum*, ut Phil. 4. v. 7 *pax illa quæ exsuperat πάντα νοῦν omnem intellectum*; Apoc. 13. v. 18. ὁ ἔχων τὸν νοῦν, ψηφισάτω τὸν ἀριθμὸν τοῦ θηρίου, *qui habet intellectum, supputet numerum bestiæ*. Interdum metonymicè significat sermonem quem audientes assequi intelligentiâ seu intelligere possint, ut 1. Corinth. 14. vers. 15. προσεύξομαι δὲ καὶ τῷ νοΐ, *precabor autem & mente* seu *intelligentiâ*: ψαλῶ δὲ καὶ τῷ νοΐ, *psallam verò etiam mente* seu *intelligentiâ*, id est, sermone qui ab audientibus intelligi possit.

Mentis facultates essentiales duæ sunt: *intellectus* & *voluntas hominis*.

De intellectu hominis.

Intellectus hominis, est essentialis facultas mentis humanæ, res intelligibiles cognoscens, intelligens & dijudicans, atque actum reflexum habens, id est, suam ipsius actionem cognoscens & judicans, toti homini regendo & moderando inserviens, & ideo in anima rationali collocata, ut sit tanquam auriga in curru. Synecdochicè nominatur *ratio hominis*. Actio ejus est intelligere; quam à fidelibus Deus requirit, Psal. 2. v. 10. Matth. 13. 51. Objectum ejus est *Ens intelligibile*, quàm latè patet, singulare & universale.

Estque intellectus re unus, sed è modo & facultate intelligendi duplex, *patiens* & *agens*.

Intellectus patiens, est qui suapte naturâ capax est rerum intelligibilium omnium & earum formas in se recipit. Vocatur etiam *intellectus materialis possibilis potentialis, passivus*.

Intellectus agens, est qui res potentiâ intelligibiles ut actu intelligantur efficit. Dicitur & *intellectus activus*.

Ex fine etiam duplex est, *theoricus* & *practicus*.

Intellectus theoricus seu *speculativus* est qui solâ rerum contemplatione contentus tantùm intelligit & ratiocinatur propter cognitionem, videlicet ut res rectè cognoscat, quid nimirum sit verum, quid falsum: Unde ejus finis est tantùm scire. *Ratio hominis theorica seu speculativa* appellatur synecdochicè.

Intellectus practicus, est qui intelligit & ratiocinatur propter opus, ut nimirum agat & efficiat id, quod bonum esse intelligit. Hic enim in rebus agendis vim suam exercet consultando, deliberando de expetendis aut fugiendis iis: Unde ejus finis est agere. *Ratio hominis practica* nuncupatur Synecdochicè. Ita intellectus practici proprius actus est *precari Deum, gratias agere Deo*.

Theoricus intellectus verum & falsum pro objecto habet: practicus intellectus in consideratione omnium particularium actionum occupatur, bonæ ne sint an malæ.

Ex actionibus seu operationibus intellectus est vel *simplex*, vel *compositus*. *Simplex*, qui simplices rerum singularum species, imagines & notiones apprehendit & cognoscit: *Compositus*, qui res plures conjunctas colligit. Compositus intellectus vel *noëticus* est, vel *dianoeticus*. *Noëticus*, est qui res simplices disponit, eas partim componendo, partim dividendo: unde veritatis & falsitatis judicium consequitur. *Dianoëticus*, est qui ab uno ad aliud ex collatione diversarum rerum discurrit vel ratiocinando, vel ordinando plura certâ methodo: unde *discursus* tum *ratiocinativus* est in Syllogismo, tum *ordinativus* in Methodo.

Discursus mentis quotuplex sit?

Porro intellectui hominis à Deo ipso insita est *recta ratio* & *conscientia*.

De recta ratione.

RECTA RATIO *hominis*, est vera notitia voluntatis & operum Dei, ut & ordinis judiciique divini, à Deo menti humanæ inscripta, quæ magis magisque accenditur & illustratur, tum opificii & providentiæ Dei contemplatione, tum exercitio virtutum intellectualium & moralium, ut homini inserviat & in censura creaturarum operumq; Dei, & in officiis Ecclesiasticis, Politicis, Oeconomicis, Ethicis. A Paulo vocatur *natura*, Rom. 2. v. 14. *Gentes naturâ*, id est, ex dictamine rectæ rationis, *quæ legis sunt faciunt*, & 1. Corinth. 11. v. 14. 15.

Autor *rectæ rationis in mente hominis*, est λόγος ille æternus, id est, Filius Dei, ut testatur Johannes Evangelista cap. 1. v. 9. *Hic* Sermo æternus *erat Lux illa vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*. His enim verbis *necessariò rationis ac sapientia humanæ largitorem Filium ostendit*, ut optimè interpretatur Cyrillus libro primo in Johannem, capite septimo: Ubi mox addit; *Vita erat lux hominum: Ita qui universa vivificat Dei Filius, qui in omnibus vita est, hic ipse rationale quoq; illuminat animal.*

Principia naturalia.

Forma ac norma ejus sunt *principia naturalia*, quæ sunt, definitore Philippo Melanchthone, notitiæ à Deo naturæ mentis humanæ insitæ, veluti radii lucis & sapientiæ divinæ, ut sint testimonia de Deo & ejus voluntate, & discernant nos à bestiis, & regant vitam & gignant honestas artes, scientias ac disciplinas, quarum usus in vita necessarius est.

Principia naturalia sunt duplicia, *theorica* & *practica*.

Principia theorica seu *speculabilia*, sunt fontes præceptorum in artibus & scientiis ad cognitionem rerum.

Principia practica, moderantur mores & officia hominum, quia discernunt justa & injusta, honesta & inhonesta, æqua & iniqua, ut congruant voluntates & actiones nostræ cum voluntate Dei. Horum principiorum veluti λείψανα quædam occurrunt passim in scriptis etiam Gentilium, ut Homeri, Platonis, Aristotelis, Isocratis, Hesiodi, Phocylidis, Theognidis & aliorum.

Finales causæ principiorum in ipsa definitione expressæ, sunt diligenter notandæ.

Rectæ rationis in homine finis supremus est gloria Dei: subordinati fines sunt: I. Ut serviat cognitioni & dijudicationi rerum & actionum, ut videre est 1. Cor. 10. v. 15. *Ut intelligentibus loquor, judicate vos quod ajo*. Et cap. 11. v. 13, 14, 15. *Apud vos ipsos judicate, num decorum est, mulierem non opertam, Deum orare? An ne natura quidem ipsa hoc vos docet, quòd viro quidem comatum esse dedecori sit: Contrà, mulierem comatam esse decori sit? nam coma pro velamine data est ei.*

II. Ut serviat gubernationi vitæ & actionum ejus.

III. Ut convincat omnes in cordibus ipsorum, quòd sit Deus & qualis sit.

IV. Ut reprobos reddat inexcusabiles coram tribunali Dei, Rom. 1.

Porrò rectæ rationis usus non tantùm in rebus humanis, sed etiam in divinis Deo placet, adeò quidem ut seductores vituperet Deus, quòd *veluti animantia rationis expertia, quæ naturali impetu feruntur, ea vituperent quæ ignorant*, 2. Pet. 3. 12.

Cum recta ratione pugnant abusus ejus, & quæ fucosam speciem solummodo veri boniq; habent, & manifestè absurda. Ipsa verò recta ratio non pugnat cum fide: quia recta ratio est donum Dei; dona autem Dei inter se non pugnant. Imò rationi rectæ nihil est absurdum, quod non & fidei sit absurdum. Aliud est depravata & corrupta ratio, quæ discernenda est à recta & sana ratione.

Hæ

Digitized by Google

Hæc sufficiant de recta ratione.

A CONSCIENTIA, est certa voluntatis divinæ & actionum secundùm vel contra illam factarum notitia, menti indelebiliter insita, actiones bonas approbans, malas improbans. Nam sicuti quum mente intelligentiaque homines apprehendunt rerum notitiam, ex eo dicuntur scire, unde & scientiæ nomen ducitur: ita quum sensum habent divini judicii, quasi sibi adjunctum testem, qui actiones suas eos occultare non sinit coram judicis Dei tribunali, sensus ille & notitia proprii intellectus vocatur conscientia. Unde proverbium vetus; *Conscientia mille testes.* De conscientia Scripturæ Sacræ frequenter usitant, veluti Act. 23. 1. & cap. 24. 16. Rom. 2. v. 15. & 13. 5. item 1. Cor. 8. 7. & passim. *Vide Anatomiam sacram humanæ conscientiæ à Gulielmo Perkinso Anglo Theologo eximio conscriptam.*

B

Hæc de intellectu hominis.

VOLUNTAS *hominis*, est essentialis facultas mentis humanæ, liberè agens monstrato objecto ab intellectu. Vocatur etiam *appetitus rationalis*, ut distinguatur ab appetitu sensitivo. Actiones ejus sunt *velle & nolle*: medium, *suspendere seu differre actionem*. Voluntas igitur humana fons est omnium actionum humanarum, Ecclesiasticarum, Civilium, Oeconomicarum, Ethicarum.

Actus voluntatis humanæ duplex est; *elicitus* & *imperatus*.

C *Actus voluntatis humanæ elicitus*, est, qui propriè & immediatè ab ipsa voluntate productus est: ut *velle*, seu *appetere*, & *nolle*; *eligere*, *respuere*, *amare*, *desiderare*, &c.

Actio voluntatis elicita vel *interna* est vel *externa*. Interna vel βούλησις est, vel προαίρεσις.

Βούλησις, est actio voluntatis, circa fines per se notos vel bonos vel malos naturaliter sine deliberatione versans. Qualis actio est, velle appetere finem aliquem, intendere cogitationem in rem desideratam, ut eam habeat frui eâ habitâ, velle sui cõservationem; aversari passionem, dolores, mortem. Hæc vocatur à quibusdam *voluntas naturalis*.

Προαίρεσις, est actio voluntatis, versans circa media, cum deliberatione quænam eligenda, quæve respuenda sint, ad fines bonos consequendos, vel ad malos evitandos. Talis actio est electio, consilium, consensus, usus. *Primò* enim eligimus media ad finem: *secundò* consultamus de illorum usu; *tertiò* consentimus in conclusionem consultationis; *postremò* utimur mediis. Hæc dicitur à quibusdam voluntas electiva.

D *Objectum voluntatis* est bonum in genere ab intellectu monstratum, & contrarium malum, sive revera tale sit, sive opinione.

Actus voluntatis humanæ imperatus, est qui ab ipsa quidem voluntate imperatur, sed ab aliis animæ potentiis, nempe sensitiva & intellectiva, & membris corporis exsequutioni mandatur. Tales actus sunt multi: nam voluntas imperat menti, ut attendat, ut cogitet, ut attentè consideret: imperat appetitui sensitivo, tam concupiscibili quàm irascibili: imperat membris corporis, ut exequantur, perficiantque hoc vel illud, veluti linguæ imperat, ut hoc loquatur: manibus ut percutiant, &c. imò etiam ut velimus, nos nobis ipsis imperamus. Vegetativa potentia excipitur, cui voluntas imperare non potest: quî enim imperet huic facultati, ut generet, ut cibos concoquat, ut nutriat, ut dormire faciat? nam hæ actiones potentiæ vegetativæ sunt merè naturales.

E

A Essentialis ac naturalis proprietas voluntatis est *libertas à coactione*. Hæc libertas à coactione est essentialis voluntatis insita in ipsa creatione, ita ut hæc sit natura voluntatis, ut se cogi non sustineat.

Nam voluntatem cogi posse, implicat contradictionem: fieret enim ut voluntas respectu ejusdem, & secundùm idem & eodem tempore esset volens & nolens, si cogi posset, ut quod vult, simul etiam nolit; & quod non vult, simul etiam velit. Libertas non consistit in eo, quòd quis possit tam malum, quàm bonum velle. Libertas hæc à coactione est perpetua & inamissibilis. A Bernardo vocatur *libertas à necessitate*: sed per *necessitatem* intelligit coactionem seu violentam impulsionem, cui resisti nequit.

B Unde etiam voluntas hominis vocatur à Theologis *liberum arbitrium*.

Hæc sufficiant de materia & forma hominis, tanquam causis internis & essentialibus illius: unde sequitur duas esse partes hominis, *corpus & animam rationalem*. Illæ traduntur primò Gen. 2. v. 7. *Finxit vero Iehova Deus hominem de pulvere terræ, sufflavitque in nares ipsius halitum vitæ: sic factus est homo anima vivens*. Corpus è pulvere terræ productum est: anima à Deo inspirata est. Sic Matth. 10. v. 28. *Ne timete vobis ab iis qui trucidant corpus, animam autem non possunt trucidare: sed timete potiùs eum, qui potest & animam & corpus perdere in gehenna.* Paulus Apostolus videtur tres partes constituere, *corpus, animam, & spiritum*: Sic enim ait 1. Thessal. 5. 23. *Ipse Deus pacis sanctificet vos totos: & integer vester spiritus, & anima, & corpus, inculpatè in adventum Domini nostri IESV Christi conserventur.* Et Hebr. 4. v. 12. *Sermo Dei pertingit usque ad divisionem animæ simul ac spiritus.* Sed homonymum est nomen animæ; *Animam* enim vocat Paulus in his dictis facultatem vegetativam, sentientem, locomotivam, ac proinde τὸ θυμικὸν καὶ ἐπιθυμητικὸν & affectus cordis: *Spiritum* autem nominat id quod nobilissimum est in homine, nempe mentem quæ rationalis & immortalis est.

Partes hominis.

C

CAPUT XXXIII.

D

In quo de hominis finibus.

ACTUM est superiori capite de forma hominis: sequitur de finibus, quorum gratiâ creatus est. Eorum unus *supremus* est, cæteri *subordinati*.

Supremus finis hominis, est Deus seu gloria Dei. Prov. 16. v. 4. *Omnia fecit Iehova propter semetipsum*, Jesa. 43. 6. 7. vel ut Fr. Junius distinguit, c. 42. 31. 32. *Edicam Aquiloni, redde: & meridiei, ne cohibeto: reduc filios meos è longinquo, & filias meas ab extremitate terræ: omnem qui vocat se de nomine meo, quem ad gloriam meam creavi, quem formavi, etiamque feci.* Ideo enim Deus condidit hominem, ut in eo declararet gloriam suam patefaciendo se ei & communicando cum eo bona sua: ideo homo conditus est à Deo, ut Deum agnosceret & coleret. Hinc quia finis est ejus, cuius finis est, perfectio; propterea & Deus est perfectio hominis.

E

Subordinati fines, gemini sunt. *alii* ad hoc seculum pertinent, *alii* ad futurum.

Ad hoc seculum pertinentes, & in hac vita locum habentes tres sunt: *Primus* est dominium in creaturas ordinum inferiorum. Conditus enim est homo, ut dominetur piscibus, volatilibus, animalibus terrenis, &c. Gen. 1. & 2.

Digitized by Google

Secundus, est labor honestus & Deo placens: sicut & ante lapsum homini demandata fuit cultura & custodia Paradisi, Gen. 2. v. 15. *Accipiens itaque Iehova Deus hominem, collocavit ipsum in horto Edenis, ad colendum eum & ad custodiendum eum.* Creatus itaque fuit homo ad laborem, qui tamen jucundus & absque omni molestia fuisset, si integer permansisset.

Tertius, est societas cum aliis hominibus in communione vitæ, religionis & mutuorum officiorum pro cuiusque vocatione ad mutuum adiumentum & conservationem mutuam. Nam homines alii aliorum causâ creati sunt, ut inter se societatem colerent, unà viverent, habitarent, conversarentur, unà religionem à Deo mandatam exercerent, & intuerentes in se invicem imaginem & opera Dei, alii alios docerent & instituerent. Hunc finem ostendit Deus, quum diceret Gen. 2. v. 18. *Non est bonum, esse hominem solum: faciam ei auxilium commodum ipsi.* Quapropter Deus statim initio duos homines condidit, ut ostenderet, hominem ad colendam societatem mutuam propensum esse debere: & ut maior firmiorque esset coniunctio, mulierem ex viri costa formavit. Vult igitur Deus mutuum auxilium homines sibi invicem ferre, vult consortium mutuâ beneficentiâ & officiis foveri. Quapropter si qui sunt *μισάνθρωποι* & hominum conversationem fugiunt à fine creationis suæ discedunt.

Finis hominis subordinatus ad futurum seculum pertinens distinctus est iuxta distinctionem hominum ab æterno factam à Deo. Nam homines electi ad vitam æternam sunt creati ad vitam æternam, reprobati autẽ sunt creati ad mortem æternam; sicut æterno decreto Dei, electi sunt prædestinati ad vitam, reprobi sunt prædestinati ad mortem æternam. Hoc docent sequentia Scripturæ Sacræ testimonia. Prov. 16. 4. *Omnia fecit Iehova propter semetipsum, etiam impium ad diem malum.* Rom. 9. 21. 22. 23. *Annon habet potestatem figulus in lutum, ut ex eadem massa faciat aliud quidem vas ad decus, aliud verò ad dedecus? Quid si verò volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, pertulit multa cum lenitate exhibitione vasa iræ, compacta ad interitum: Et ut notas faceret divitias gloriæ suæ erga vasa misericordiæ, quæ præparavit ad gloriam?* Prius testimonium non potest eludi eo, quod in textu Hebræo non usurpetur verbum ברא aut עשה, sed פעל. Nam hoc postremum verbum non minus de creatione usurpatur, ac prima duo; quemadmodum Prov. 8. vers. 22. dicit Sapientia illa æterna, id est, æternus Filius Dei; *Iehova possidebat me principio viæ suæ,* מפעליו *ante opera sua, ante illum tempus.* Non aliter locum hunc interpretatur Lutherus qui libro de Servo arbitrio ad Erasm. Roterodam. cap. centes. quadrages. sept. editionis Neustadianæ in octavo anni 1591. vel tomo secundo Latino VVitebergensi folio quadringentes. nonages. quarto, facie secundâ, editionis Lufftianæ anni 1546 sic scribit: *Condidit igitur Deus Pharaonem impium, hoc est, ex impio & corrupto semine, sicut in Proverbiis Salomonis dicit; omnia propter semetipsum fecit Dominus, etiam impium ad diem malum: non quidem creando malitiam in eo, sed ex malo semine formando eum & regendo. Non igitur sequitur: Deus condidit impium, Ergo non est impius. Quomodo enim non est impius, ex impio semine? Sicut dicit Psal. 51. Ecce in peccatis conceptus sum; & Iob. 14. Quis potest facere mundum, de immundo conceptum semine? Licet enim Deus peccatum non faciat, tamen naturam peccato, subtracto Spiritu, vitiatam, non cessat formare & multiplicare, tanquam si faber ex ligno corrupto statuas faciat. Ita qualis est natura, tales fiunt homines, Deo creante & formante illos ex natura tali.*

Ex his verbis liquet, in loco Proverbiorum, verbum *fecit*, Luthero interprete, idem significare, quod *condidit, creavit, formavit*. Nam quum dixisset, quòd DEUS condiderit Pharaonem impium, &c. confirmationis gratiâ subjicit testimonium ex Proverbiis Salomonis; quod testimonium planè impertinens esset, si in eo verbum *fecit* aliud significaret, quàm *condidit*. Et ne quis calumniaretur quod dixisset, *Deum fecisse*, hoc est, condidisse impium ad diem malum, explicationem addidit, impium ut Deus dicatur condere: quâ explicatione calumniosè omissâ, hanc doctrinam Lutheri temerè cavillatur Roffensis artic. 36. Cæterùm non loquimur iam de prima creatione, quâ creati sunt Adam & Eva, ambo ad vitam æternam, non ad mortem, de qua creatione Genes. 1. & 2. Sed de operatione Dei post lapsum hominis. Ideo Luth. declarans hoc idem Salom. dictum, in eodem lib. de servo arbitr. c. centes. nonages. sexto ait: *Impium condit, non creando malitiam aut malam creaturam, quod est impossibile, sed ex vitiato semine, dum operatur Deus. fit vel creatur malus homo, non culpâ factoris sed vitio materiæ.*

Posterior etiam locus evidens est, nempe Rom. 9. v. 21. ut qui manifestè doceat, quemadmodum figulus ex eodem luto facit vas aliud ad decus: aliud ad dedecus: ita Deum fecisse ex uno sanguine, sicut idem Paulus loquitur in concione Athenis habita in Areopago Actor. 17. vers. 26. totam gentem hominum; alios quidem ad gloriam, alios verò ad ignominiam. Alludit Paulus ad illud dictum Iehovæ, Iesa. 45. v. 9. Ierem. 18. v. 6. *An sicut figulus iste non possim facere vobis, ô domus Israelis? dictum Iehovæ: ecce ut argilla in manu figuli, ita vos estis in manu mea, ô domus Israelis.*

Ne verò quis opinetur, nos violenter torquere hæc verba Pauli in nostrum sensum, producamus consensum orthodoxorum præstantissimorum veterum Patrum, & Ecclesiæ Doctorum.

TERTULLIANUS libro de resurrectione Christi, c. septimo, pag. trecentesimâ decima septima, Edit. Franeckeranæ Anni 1597. *Scriptum est: Nunquid argilla dicet figulo, id est, homo Deo?*

ORIGENES tertio libro *περὶ ἀρχῶν*, de Principiis, cap. secundo, dicit aliquoties, quòd *Deus ex una massa creavit & plasmavit alios quidem ad honorem, alios autem ad contumeliam*, paginâ octingentesima vigesima nona tomi primi. Et secundo tomo, in caput nonum epistolæ ad Roman. *Habet ergo nostri Deus potestatem, sicut figulus luti, ut faciat ex massa eadem vasa ad honorem, & vasa ad contumeliam.*

AMBROSIUS tomo quinto, super caput nonum ad Roman. pag. ducentes. decimaquintâ, edit. Frobenian. An. 1538. *Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit. quid me fecisti sic? [Hoc de Iesaia Propheta est, quod hic quasi propositum ponit, quo ostendit, contra auctorem opus eius queri non posse. In potestate enim auctoris est, qualem velit condere creaturam.* Et paulò pòst: *Et ut ostenderet divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparavit ad gloriam.] Patientia & longanimitas Dei ipsa, quæ sicut malos præparat ad interitum, ita & bonos præparat ad coronam.*

HIERONYMUS tom. secundo epistolar. libr. primo adversus Pelagianos, pag. ducentes. septuages. nonâ, edit. Frobenianæ 1524. sub persona Attici ad Critobulum: *Profunda profunditas, quis eam inveniet? A me quæris, quare figulus aliud vas fecerit in honorem, aliud in contumeliam: & non vis acquiescere*

Paulo

Paulo pro suo Domino respondenti: O homo tu quis es, qui A *respondeas Deo?*

AUGUSTINUS tomo secundo, epist. centes. quinta, pag. trecentes. quarta edit. Froben. an. 1528. & 1529. in hunc modum scribit: *Quamvis itaque Deus facit vasa ira in perditionem, ut ostendat iram & demonstret potentiam suam, quâ bene etiam utitur malis, & ut notas faciat divitias gloria sua in vasa misericordia, qua facit in honorem, non damnabili massa debitum, sed sua gratia largitate donatum: tamen in eisdem ira vasis propter meritum massa in contumeliam debitam factis, id est in hominibus propter natura quidem bonum creatis, sed propter vitia supplicio destinatis, iniquitatem, quam rectissimè veritas improbat, damnare novit ipse, non facere.*

Item epist. centes. sexta pag. trecentes. undec. *Hoc dicimus propter eos, qui non valentes in causa gratia inscrutabilia Dei iudicia perscrutari, cur ex Adami massa, qua profectò ex quo in condemnationem tota collapsa est, aliud vas faciat in honorem, aliud in contumeliam,* &c. B Eadē sententia sæpè iteratur aliis verbis in sequentibus; maximè in pag. trecentes. decim. tertia, ubi ita scribit Augustin. *Cur omnino creati sunt, quos Deus ita peccaturos, ut aterno essent igne damnandi, sine dubitatione prascivit? Quamvis enim peccata non fecerit, naturas tamen ipsas, qua per se ipsa sine dubio bona sunt, quibus tamen ex arbitrio voluntatis futura essent vitia peccatorum, & in multis talia quibus esset aterna pœna reddenda, quis nisi Deus creavit? Quare? nisi quia voluit? Quare autem voluerit? O homo tu quis es qui respondeas Deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quare sic me fecisti? Annon habet potestatem figulus luti ex eadem conspersione facere, aliud quidem vas in honorem, aliud in contumeliam?* C

In epist. centes. quinquag. sept. scripta Optato. p. quadring. quinquages. sept. & seq. *Cur autem creentur etiam illi, quos Creator prascivit ad damnationem, non ad gratiam pertinere, beatus APOSTOLUS tantò succinctiore brevitate, quantò maiore autoritate commemorat. Deum enim dicit volentem ostendere iram & demonstrare potentiam suam attulisse in multa patientia vasa ira qua perfecta sunt in perditionem, & ut notas faceret divitias gloria sua in vasa misericordia, quem superiùs dixerat: tanquam figulum luti ex eadem massa facere, aliud vas in honorem, aliud in contumeliam.* Et D paulò pòst: *Si autem hi soli crearentur ex Adam, qui essent per gratiam recreandi & prater illos, qui in Dei filios adoptantur, nulli alii homines nascerentur, lateret beneficium quod donaretur indignis, quia nullis ex eadem damnabili stirpe venientibus debitum supplicium redderetur.* Et mox: *Tam multos autem creando nasci voluit, quos ad suam gratiam non pertinere prascivit, ut multitudine incomparabili plures sint eis, quos in sui regni gloriam filios promissionis pradestinare dignatus est, ut etiam ipsa rejectorum multitudine ostenderetur, quàm nullius momenti sit apud Deum iustum quantalibet numerositas iustissimè damnatorum.*

Idem AUGUST. scribit tomo septimo, libro secundo, de Nuptiis & concupiscentia, ad illustrem E Comitem VALERIUM, tert. cap. pag. quingent. sexages. quarta: *Sic est ergo Deus nascentium conditor, ut omnes ex uno eant in condemnationem, quorum non fuerit renascentium liberator. Ipse quippe dictus est figulus, ex eadem massa faciens aliud vas in honorem secundùm misericordiam, aliud in contumeliam secundùm iudicium: cui cantat Ecclesia, Misericordiam & iudicium.*

Pluribus verbis idem repetitur, decimo sexto capite eiusdem libri, pag. quingentes. septuag. tertia: *Bonitate suâ Deus fecit homines, & primos sine peccato,* A *& ceteros sub peccato, in usus profundiorum cogitationum suarum. Sicut enim de ipsius diaboli malitia novit ille quid agat, & quod agit iustum est & bonum, quamvis sit de quo agit iniustus & malus, nec eum propterea creare noluit, quia malum futurum esse prascivit: ita de universo genere humano, quamvis nullus hominum sine peccati sorde nascatur, bonum ille, qui summè bonus est, operatur, alios faciens tanquam vasa misericordia, quos gratia discernat ab eis qui vasa sunt ira: alios tanquam vasa ira, ut notas faciat divitias gloria sua in vasa misericordia. Eat iste nunc & adversus Apostolum, cuius ista sententia est, argumentetur; imò adversus ipsum figulum, cui respondere prohibet Apostolus, dicens: O homo tu quis es qui respondeas Deo? Nunquid dicit figmentum ei, qui se finxit, quare sic me finxisti? Annon habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam? Nunquid ergo iste negat vasa ira esse sub diabolo? Aut quia sub diabolo sunt, alius ea quam ille facit, qui vasa misericordia facit? Aut aliunde & non ex eadem massa facit?*

Sequente decimosept. Capite, Deus nominatur *Factor vasorum ira.*

Item Tomo quarto, libro secundo ad Simplicianum, quæstione secunda: *Ecce odit Esau, quod vas ipse fecit in contumeliam.* Et paulo post: *Quod ex numero impiorum, quos non iustificat, facit vasa in contumeliam, non hoc in eis odit, quod facit.* Et paulò post: *Deus ex conspersione impiorum facit vasa perditionis.*

In Tomo septimo, libro de Prædestinatione, & Gratia, capite quinto: *Ab illo (DEO) ergo, quia aternus & prascius quia & iustus & pius est, qui exercet debitam severitatem & exhibet indebitam pietatem, & habet in creandis atque eligendis hominibus, sicut in luto figulus, potestatem, facta sunt alia quidem vasa in honorem, alia verò in contumeliam.*

Item tomo tertio, in Enchiridio ad LAURENTIUM centesimo septimo capite. *Quia (primus homo) suam (voluntatem) maluit facere quàm DEI, de illo facta est voluntas Dei, qui ex eadem massa perditionis, qua de illius stirpe profluxit, facit aliud vas in honorem, aliud in contumeliam: in honorem, per misericordiam; in contumeliam, per iudicium: ut nemo glorietur in homine, ac per hoc nec in se.*

Item nono tomo libro Soliloquiorum animæ ad Deum, cap. vicesimooctavo: *Ego Domine, hac considerans expavesco, & obstupesco de altitudine sapientia, & scientia tua, ad quam ego non pertingo, & incomprehensibilia iudicia iustitia tua: quoniam ex eodem luto alia quidem facis vasa in honorem, alia verò in contumeliam sempiternam.*

Beatus FULGENTIUS libro primo ad Monimum, pag. sexages. edit. Henric Petrina in octavo, Anni 1587. *In hoc itaque ista vasa Deus aptavit, in quod pradestinavit, hoc est, in interitum: illum utique interitum, quem Paulus malis repentè superventurum denunciat, dicens: Quum enim dixerint, pax & securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus.*

Et pag. sexages. prima: *Tales itaque Deus aptavit in interitum punitionis, quem peccatori iustus iudex pradestinatione iustè decrevit.*

PETRUS DIACONUS, qui circa annum CHRISTI quadringentesimum sexagesimum octavum vixit, scribit suo & aliorum nomine ad FULGENTIUM, & alios Episcopos in Africa, pagina ducentesima-octogesima-secunda scriptorum Beati FULGENTII: *Quòd si ista nequeunt comprehendi, redeant ad se, & invenientes se homines, desinant quarere, cur alios solvat gratuito dono, alios derelinquat iusto & occulto iudicio; qui potestatem*

habet ex eadem massa aliud vas facere in honorem, aliud in contumeliam; & clament unà nobiscum, imò iuxta Apostolum: O altitudo divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & impervestigabiles viæ eius!

JOHANNES DAMASCENUS, in colloquio cont. Manichæos, pag. trecentes. quinquages. septimâ, & sequente, editionis Basileensis Petri Pernæ in octavo, Anni 1578. *Quia verò dicunt aliqui, non debuisse Deum, quia iam antè cognitos haberet peccatores, nec pœnitentiam acturos, & condemnandos, in rerum naturam eos producere; nedum beneficio afficere, ac deinde punire: primùm illud Apostoli respondemus: Atqui ô homo tu quis es qui respondes Deo? quis enim ipsius voluntati obsistat? Quod enim vult bonum est: & figulus potestatem habet faciendi vas unum ad honorem, alterum ad infamiam. Ipse nimirum est, qui facit tum iustos, tum peccatores, aut honoratos, aut infames.*

Cum veteribus his Patribus consentiunt & superioris seculi Doctores. D. LUTHERUS libro de Servo arbitrio, cap. centesimo quadragesimo secundo. *Neque Paulus dicit, quòd Deus fictor faciat aliud vas in honorem aliud in ignominiam ex diverso luto: sed ex* EODEM *(inquit) luto facit.* &c. Et cap. centes. sexages. primo: *Nec tamen figmentum dicit fictori suo, cur me ita facis? De hominibus enim loquitur, quos luto comparat & Deum figulo.* Et capit. centes. septuages. tertio, de Deo dicitur, quòd *talis figulus sit, qui creet ipsum lutum & temperet.* Et cap. centes. octog. octavo; *Salva & invicta stat similitudo Pauli de figulo & luto, quòd non nostri arbitrii est, qualia vasa formemur.*

BRENTIUS in Commentario suo in epistolam ad Romanos, Tubingæ edito, Anno 1588. fol. 675. *Etiamsi Deus fecerit ex hoc luto vasculum parum honestum, non est Dei culpa, sed luti natura.*

SIMON SULCERUS in loco de Prædestinatione, in responsione ad quæstionem, An Electio & Prædestinatio sicut etiam reprobatio cum iustitia Dei conveniat, dicit: *Paulus similitudine sumta à figulo idem docet; Quòd Deo integrum est formare ex* (eodem) *luto, aliud vas in honorem, aliud in ignominiam.*

Consentiunt ipsimet etiam Papistæ velut THOMAS AQUINAS in Explanatione capitis noni ad Rom. & ROBERTUS BELLARMINUS tom. tert. controvers. secundâ, libro secundo de amissione gratiæ, cap. 12.

Ex his omnibus liquet: reprobos esse à Deo factos, hoc est, creatos & formatos in ignominiam seu interitum æternum.

Huic doctrinæ *obiicitur* à Semipelagianis hodiernis, quod dicitur Gen 1. v. 27. *Deum creasse hominem ad imaginem suam*, ac proinde ad vitam æternam: Unde colligunt, neminem esse creatum ad exitium.

RESP. Peccatur ab istis ignoratione Elenchi; nec enim nos verba Salomonis & Pauli intelligimus de creatione illa prima, quæ Gen. 1. describitur, sed de operatione Dei creantis post lapsum ex uno sanguine Adami totam gentem hominum. Scripturis igitur consentaneum est, quod de operatione Creatoris post lapsum primorum hominum didicimus; impios, id est, reprobos, qui sunt vasa iræ fieri seu creari à Deo ad diem malum, ad dedecus, ad ignominiam, ad interitum.

Quicunque verò hoc negant, ex reliquiis Pelagianæ hæreseos sunt, de quibus PROSPER in Epist. ad Augustinum, quæ exstat tom. sept. operum Augustini, pag. octingent. trigesima quartâ, ita scribit: *Hæc ipsorum definitio ac professio est: omnem quidem hominem Adamo peccante, peccasse: & neminem per opera sua, sed per Dei gratiam regeneratione salvari: universis tamen hominibus propitiationem, quæ est in Sacramento sanguinis Christi sine exceptione esse propositam, ut quicunque ad fidem & ad Baptismum accedere voluerint, salvi esse possint. Qui autem credituri sunt, quive in ea fide, quæ deinceps per Dei gratiam sit iuvanda, mansuri sunt, præscisse ante mundi constitutionem Deum, & eos prædestinasse in regnum suum, quos gratiâ vocatos, dignos futuros electione, & de hac vita bono fine excessuros esse præviderit. Ideoque omnem hominem ad credendum & ad operandum, divinis institutionibus admoneri, ut de apprehendenda vita æterna nemo desperet, quum voluntariæ devotioni remuneratio sit parata. Hoc autem propositum vocationis Dei, quo vel ante mundi initium, vel in ipsa conditione generis humani, eligendorum & reiiciendorum dicitur facta discretio, ut secundùm quod placuit Creatori, alii vasa honoris, alii vasa contumeliæ sint creati; & lapsis curam resurgendi adimere, & sanctis occasionem temporis afferre, eò quod in utramque partem superfluus labor sit, si neque reiectus ullâ industriâ possit intrare, neque electus ullâ negligentiâ possit excidere. Quoquo enim modo se egerint, non posse aliud erga eos quàm Deus definivit accedere, & sub incerta spe cursum non posse esse constantem, quum si aliud habeat prædestinantis electio, cassa sit annitentis intentio*, &c.

In eadem epistola PROSPER ait sequente paginâ: *In istam verò talis gratiæ prædicationem hi, quorum contradictione offendimur, quum priùs meliora sentirent, ideo se vel maximè contulerunt: quia si profiterentur ab ea* (nempe gratiâ) *omnia bona merita præveniri, & ab ipsa ut possint esse donari: necessitate concederent Deum secundùm propositum & consilium voluntatis suæ, occulto iudicio & opere manifesto, aliud vas condere in honorem, aliud in contumeliam: quia nemo nisi per gratiam iustificatur, & nemo nisi in prævaricatione nascitur.*

Ex his constat, Pelagianos esse, aut saltem ex reliquiis Pelagianæ hæreseos, qui negant, secundùm beneplacitum Creatoris, alios vasa honoris, alios vasa contumeliæ esse creatos.

Cæterum etsi alii homines sunt à Deo conditi vasa honoris, alii vasa contumeliæ: tamen non fuit Deo pro creationis vasorum contumeliæ fine propositus ipsorum interitus. Ipsorum quidem vasorum contumeliæ finis est interitus ipsorum, sicut Paulus docet Phil. 3. v. 19. tamen in creatione ipsorum interitum non spectavit Deus ut finem, hoc est, *nemo à Deo ideo creatus est ut pereat; quia alia caussa est nascendi, & alia pereundi. Ut enim nascantur homines, est beneficium: ut autem pereant, prævaricatoris est vitium*: ut verbis utamur Augustini, quæ exstant tom. sept. lib. quo refellit Articulos aliquot falsò ipsi impositos, pag. nongentes. viges. sec. Quem autem finem in creatione Deus spectaverit, perspicuè docet Salomon Prov. 16. v. 4. *Omnia fecit Iehova propter semetipsum*, hoc est, propter suam gloriam.

Hactenus de finibus ad quos homo conditus est: sequitur.

CAPUT XXXIV.

In quo de imagine Dei in homine.

POSTQUAM declaratum est ad quos fines homo conditus sit, explicandum deinceps, QUALIS conditus sit, seu quali in statu homo creatus exstiterit. Hoc ut rectè expediatur, status hominis sunt distinguendi.

A STATUS hominis diversus in Scriptura Sacra docetur, alius *in hac vitâ*, dum homo in via est: alius *post hanc vitam*, cùm ultimam sive felicitatis, sive mortis æternæ metam consequetur. Status hominis in hac vita itidem duplex est: unus *naturæ*, alter *gratiæ*. Status naturæ duplex est, vel *integræ naturæ* vel *corruptæ*. Post hanc vitam alius erit status electorum, nempe *status gloriæ*; alius reprobatorum, videlicet *ignominiæ perpetuæ*. Nunc de statu naturæ integræ agendum.

Status naturæ integræ, qui etiam *status integer* seu *integritatis*, *innocentiæ primævæ felicitatis* appellatur, erat status primus, in quo Adamus & Eva, primi parentes nostri, secundùm ortum & primigeniam conditionem naturæ humanæ ante lapsum fuerunt ornati integrâ imagine Dei, ad quam initio conditi B fuerant, aliisque bonis cumulati.

IMAGO DEI *ad quam homo conditus fuit*, est similitudo illa, quâ homo naturam sui Creatoris referebat modo convenienti naturæ suæ, ad gloriam Creatoris & hominis ipsius bonum. Unde cognoscitur hominis præstantia ac dignitas quâ omnibus aliis visibilibus creaturis antecellit.

Subjectum ī, cujus est imago illa, non est Christus quatenus erat incarnandus; nec figura seu idea corporis Christi incarnandi; Homo enim non fuit formatus ad Christi hominis futuri typum, exemplar seu similitudinem, ut nempe illum referret, quem jam Pater carne vestire decreverat.

Sed Deus ipse, quatenus est Deus; sic enim Moses ait Gen. 1. vers. 27. *Creavit Deus hominem ad imaginem* C *suam, ad imaginem, inquam, Dei creavit eum*: non autem quatenus est trinus personis.

Illa imago Dei non est corpus hominis propriè & per se consideratum: nec res ulla corporea, veluti substantia ex elementis constans, figura corporis, &c. Imago enim est relativum quid; nam refertur ad archetypum, cujus est imago. Jam quale est archetypum, talis est imago si consideres similitudinem. Proinde quicquid in homine est imago DEI, aut pars imaginis DEI, illius archetypum in Deo esse necesse est. Sed Deus non est corpus, sed spiritus; nec in ipso est res ulla corporea: Ergo nec corpus, nec res ulla corporea est imago Dei aut pars imaginis Dei. Hoc est quod Tertullianus dicit libro 5. adversus Marcionem, cap. 14. *Similitudo in contrariis* D *nulla est. Spiritus non diceretur carnis similitudo, quia nec caro similitudinem spiritus caperet.*

Nec corpus & anima simul tanquam compositum quiddã est imago Dei: ut nec Deus est compositum quiddam ex substantia corporea & spirituali, sed est primus simplicissimus.

Sed sola anima & dotes ad eam pertinentes, ejusque effectus, etiam in corpore, ac deniq; in tota hominis persona relucentes.

Quocirca subjectum & sedes imaginis Dei est propriè anima hominis: etiamsi effecta ac documenta imaginis Dei etiam in corpore hominis, veluti in animæ instrumento ac per consequens in toto homine se proferant & refulgeant.

Imaginis Dei in homine partes sunt duæ: *substantia anima, & dotes ei attributa*. *Anima substantia* E naturam Dei refert pro sua conditione his de causis: 1. Sicut Deus spiritus est, simplex & immaterialis: ita etiam anima hominis est spiritus simplex respectu materialium, & immaterialis respectu corporum. 2. Sicut Deus essentia una est, licèt plures sint personæ sint: ita anima hominis una est, quanquam pluribus facultatibus constet. 3. Sicut Deus est incorporeus & invisibilis; ita & anima humana est incorporea & invisibilis & nullas corporeas dimensiones habens. 4. Deus intelligit & vult: ita anima facultate intellectus & voluntatis prædita est.

Dotes autem & proprietates illæ, quarum Deus archetypus est, imago autem & similitudo in anima humana sunt *naturalis vita & immortalitas, beatitudo & gloria*.

Naturalis vita anima hominis, est vita quâ anima per se vivit etiam quum separata est à corpore, naturæ animæ insita per creationem. Distincta est à corporis vita quæ est ab anima ut causa efficiente.

Naturalis immortalitas anima hominis, est potentia non moriendi naturæ animæ concreata principio à Deo tanquam bonum essentiale, unde naturalis vita animæ nunquam finem est habitura in ullo homine.

Naturalis beatitudo anima hominis consistit in ejus *sapientia & iustitia: potentia & libertate originali*.

Sapientia originalis in anima hominis, erat eâ intellectus præstantia & perfectio, quâ homo integer rectè cognoscebat Deum & opera Dei atque seipsum: & sapienter intelligebat omnia simplicia, singularia & universalia, eaque rectè componebat aut dividebat, & ex compositis absque errore ratiocinabatur: bonum à malo, justum ab injusto exactè & citra errorem judicii discernebat, ac quid sequendum vel fugiendum esset, præeunte rationis luce prudenter videbat. Summa; intelligentia, judicium, prudentia, non modò ad vitæ animalis gubernationem suppetebant; sed iisdem ascendebat usque ad Deum. Sic ratio in homine integro erat recta. Sed & conscientia hominis in statu innocentiæ bona erat, & de nulla re accusare ipsum potuit, quantumvis potentia ac habilitas accusandi, siquidem occasio oblata foret, ei non defuerit: sed eum tantùm excusabat, defendebat & consolabatur.

Iustitia originalis in anima hominis, erat eâ voluntatis rectitudo, quâ homo perfectè, internè & externè voluntati divinæ juxta totam legem obediebat. Unde habebat motus cordis omnes ad obsequium rationis compositos & rectè ex ordine temperatos: amabat & colebat Deum & sanctus erat: appetitus ejus erant boni & ordinati: gaudium erat purum & vitii expers: erat inter primos parentes nostros amabilis concordia & sancta conjunctio animorum: omnes denique inclinationes & affectus rectæ rationis moderamini obtemperabāt. Quam temperaturam suis numeris absolutam sequebatur in corpore æquabilis quædam ad illum ordinem proportio tanquam necessarium effectum; sic ut corpus tanquam instrumentum animæ rationi rectæ obsequeretur, & omnia membra corporis servirent justitiæ, & rectè intellecta sancteque concupita in anima, ipsa promtissimè exsequerentur.

Potentia originalis in anima hominis, erat eâ vis & facultas quâ homo poterat facere & consequi quod vellet, atque adeò vitam æternam adipisci, si vellet: Adamus enim acceperat posse, si vellet; sed non habuit velle quod posset: nam si habuisset, perseverasset in primæva integritate & beatitudine. Qua de re Augustinus libro de correptione & gratia, capite decimo & sequentibus, ubi multa dicuntur de gratia, quæ primo homini data fuerat.

Libertas naturalis in anima hominis, erat immunitas à coactione seu necessitate coactiva, sic ut voluntas sponte, suo ac proprio motu eligeret aut repudiaret id quod sana ratio eligendum aut repudiandum dictabat; atque adeò libera erat boni & mali electio.

Digitized by Google

De libero arbitrio in statu integritatis.

A Igitur in statu integro primi parentes nostri libero arbitrio pollebant, quo, si voluissent, vitam æternam adipisci potuissent.

Quod ut rectè intelligatur, discerni oportet naturam arbitrii à *viribus ipsius.*

Natura arbitrii hominis, est quòd sit *liberum*, non *respectu objecti boni vel mali*, quasi ad utrumque peræquè polleat, quasi æquè bonum eligere & agere possit ac malum, quasi se flectere in utramvis partem à seipso possit, pari facultate & potentia.

I. Quia & Deus cui liberrimum est arbitrium & verè αὐτεξούσιον, tantùm bonum approbat & agit.

II. Quia & boni Angeli, quibus certè liberum est arbitrium, duntaxat bonum appetunt & agunt.

B III. Quia & mali angeli, quibus itidem liberum est arbitrium, solummodo malum expetunt & agunt.

IV. Quia beati homines post hanc vitam, quibus profecto liberum est & erit arbitrium, tantummodo bonum volunt & faciunt, volent item & facient perpetuò, non autem æquè malum.

Sed liberum est *respectu causæ efficientis*, quòd μὴ ἀναγκαστῶς, ἀλλ᾽ ἑκουσίως, 1. Pet. 5. v. 2. Heb. 10. vers. 26. hoc est, citra omnem coactionem, ultro ac sponte acceptat vel rejicit, quicquid acceptat vel rejicit: idque semper, tum in hac vita, sive ante lapsum, sive post lapsum; tum post hanc vitam. Proinde ante lapsum liberum erat arbitrium *ab externa violentia*, quia à nemine prorsus cogebatur vel ad bonum vel ad malum, nempe nec Deus illud cogere volebat, nec ulla creatura cogere valebat. Liberum etiam erat *ab interna impulsione*, quia nulla erat in homine prava concupiscentia, à qua ad peccandum vel premeretur vel alliceretur.

C *Vires liberi arbitrii* per se nullæ sunt sine auxilio Dei *generali* aut *speciali*, nec in *terrenis*, nec in *cœlestibus rebus* & actionibus: tum in *hac vita* sive *ante lapsum*, sive *post lapsum*; tum post *hanc vitam.*

Generale auxilium divinum vocatur motio generalis providentiæ divinæ quâ universa gubernantur ac conservantur, Actor. 17. v. 28. Hebr. 1. v. 3.

D *Speciale auxilium divinum* dicitur peculiaris gratia movens, confortans & ad opus provehens, sive sit cum gratia Christi salvante seu gratia regenerationis *conjunctum* Johan. 15. v. 5. 1. Corinth. 15. ver. 10. sive ab ea *separatum*, quo videlicet dona moralia & virtutes morales Deus distribuit quibus vult, etiam reprobis, 1. Cor. 12.

Res & actiones terrenæ vocantur quæ ad terrenam duntaxat vitam pertinent & intra fines vitæ præsentis continentur. Suntque vel *naturales* vel *morales.* *Naturales*, quæ omnibus sunt communes animantibus, uti *edere, bibere, dormire, ambulare generare &c.* *Morales*, sunt politicæ seu civiles quæ ad civilem vitam, œconomiam, societatem, politiamque instituendam ac conservandam pertinent: uti sunt *emere, vendere*, judicare, militare, pacem colere, familiam regere, scientias, & artes sive liberales sive mechanicas discere & exercere, &c.

E *Res & actiones cœlestes* appellantur quæ ad cœlestem & spiritualem vitam pertinent, uti sunt *credere in Deum, facere voluntatem DEI, præstare mandata Dei*, &c.

Nihil, inquam, per se arbitrii humani vires valent, sive hominem spectes *ante lapsum*, sive *post lapsum.*

Ante lapsum vires arbitrii ad omnia ea præstanda quæ ipsarum proportioni respondebant, idoneæ quidem erant: reipsa tamen nihil eorum præstare poterant sine auxilio primæ causæ.

Proinde homo ad amandum Deum, ad fidendum ei, ad obediendum ejus voluntati, ad mandata Dei perfectè facienda viribus naturalibus idoneus erat; sed eorum nihil præstare poterat reipsâ, sine auxilio gratiæ Dei.

Eaque gratia præstandi hæc omnia à prima creatione usque ad lapsum Adamo adfuit.

Sed gratia quâ vellet ulteriùs & in perpetuum in obsequio Dei perseverare, ei data non fuit: quia debita non fuit.

Deus enim nemini est obstrictus, ut plus ei det, quam ex gratia voluit.

Liberum nihilominus habuit Adamus arbitrium & bonum: sed mutabile.

Ideo poterat inclinare tam ad malum, quàm ad bonum: poterat tam peccare, quàm non peccare.

Sic est de beatitudine naturali.

Gloria primæva, est dignitas, quâ Adamus filius Dei erat, utpote qui in naturali illa conditione imaginem Dei referebat ad quam creatus erat. Ideo Lucæ 3. vers. 38. dicitur Adamus fuisse Dei, videlicet filius, non genitus, sed factus ad imaginem Dei. Non enim erat filius Dei simpliciter, quod à Deo creatus esset; nam cœlum, aer, aqua, terra, lapides, stirpes, brutæ animantes à Deo creatæ sunt, quarum tamen nulla filius Dei est: sed quia ad imaginem Dei creatus fuit.

Porrò imago Dei ad quam homo creatus fuit, erat Adamo *naturalis*, non causativè, ut loquuntur, seu *causaliter*, quasi à natura tanquam à causa fuerit; neque ut nunc natura fert quæ corrupta est: sed tum *subjectivè*, quia naturæ fuit concreata, in & cum natura communicata à Deo per creationis actionem, secundùm naturam primi hominis: tum *propagativè*, quia cum natura & naturali modo communicanda erat posteris, si Adam integer permansisset. Ideo etiam à Scholasticis *imago naturæ* appellatur, & distinguitur ab *imagine gratiæ*, id est, restituta ex gratia electis regeneratis, & ab *imagine gloriæ*, pertinente ad solos beatos post hanc vitam, in quibus perfectè instaurata est & erit.

Nulla autem ratione erat Adamo integro *supernaturalis*: quia *supernaturale* dicitur, vel in quo natura, nulla ratione agit aut operatur, sed sola gratia; vel quod natura hominis secundùm se capere non potest, eoque supra naturæ conditionem est; vel deniq; quod naturali ratione non propagatur, sed divino modo supra naturæ ordinem communicatur.

Proinde etiam iustitia ac rectitudo originalis primo homini *naturalis* fuit, non personalis, hoc est, naturæ humanæ concreata, non illi demum personæ post creationem data, ac proinde statim fuit impressa in natura hominis, & sic conveniens Adamo pro illius in quâ ipse est creatus, non huius, in qua nos nati sumus, naturæ ratione. Hoc evidenter ex Mose demonstrari potest, qui ait Gen. 1. v. 26. 27. *hominem fuisse conditum ad imaginem & similitudinem Dei.* Hinc ita argumentamur: Si homo fuit conditus ad imaginem & similitudinem Dei, tum iustitia originalis Adamo fuit naturalis, hoc est, statim in natura Adami insita atque illa exsistere cœpit. Antecedens verum est: Ergo & consequens. Connexi consequentia est certissima. Nam si imago & similitudo Dei Adamo fuit naturalis, illa autem justitiam & sanctitatem omnesque virtutes complectebatur, tum si homo fuit conditus ad imaginem & similitudinē Dei, iustitia originalis Adami fuit naturalis. Prius verum est: Ergo & posterius. Imaginem autem Dei in

recta

recta luce mentis, & sincera iustitia & sanctitate positam fuisse, colligitur ex instauratione eius per Christum, de qua Apostolus apertissimis verbis ait Ephes.4.v.24. καὶ ἐνδύσασθαι τὸν καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας, hoc est, *& induere novum illum hominem, qui secundùm Deum conditus est in iustitia & sanctitate vera.* Rursus ad Coloss.3.v.10. ait: *& induti estis novo illo homine, qui renovatur in agnitionem congruentem imagini eius qui ipsum condidit.* Idem nobiscum credidit orthodoxa antiquitas; Nam *Augustinus* in Enchiridio ad Laurentium c. centesimo quarto docet *quod primus homo in salute conditus sit:* & libro de correptione & gratia, cap. undecimo, *quod in bona voluntate creatus sit.* Damascenus libro secundo, cap. decimo- B
quarto scribit Adamum conditum esse non tantùm ἄκακον, id est, malitiâ carentem omni, sed etiam ἐνάρετον & πάσης ἀρετῆς κατακεκοσμημένον & πᾶσιν ἀγαθοῖς κεκοσμημένον, id est, *virtutibus praeditum & omni virtute condecoratum & omnibus bonis ornatum.* Bernardus Serm. primo in Annunciatione B. Mariae de verbis Psalmi, Ut inhabitet gloria in terra nostra, ait: *Ego divinam arbitror esse imaginem, quae nimirum non assumpta, sed insita atque ipsi impressa natura, dividi scindique non potest. Ad imaginem nempe, & similitudinem Dei factus est homo: in imagine arbitrii libertatem, virtutem habens in similitudine.*

Adhaec iustitia originalis fuit in primo homine C
per modum habitus concreati: Ideo vocatur *originalis*, quum non fuerit in Adamo per motum liberi arbitrii, sed in natura fuerit ex conditione illius status, in quo conditus erat.

Sed quaeritur etiam de iustitia originali, *ipsane substantia hominis fuerit, an eius accidens?* Sunt qui fuisse affirment substantiam: Suamque opinionem hoc modo fulciunt.

Natura hominis recta atque integra est substantia:
Iustitia originalis fuit ipsa natura hominis recta atque integra:
Igitur iustitia originalis fuit substantia.

RESPONSIO. Fallacia committitur ex ambiguo medio. Naturae enim nomen vel essentiam, D
vel generationem, vel qualitates naturales significat.

Maior, si *naturae* vox in ea significat essentiam, vera est; sin generationem, vel qualitates naturales, falsa. Minor verò, si naturae vox in ea significet qualitates naturales, est vera: sin verò essentiam, falsa est. Pro essentia autẽ à defensoribus opinionis istius accipitur. Atqui iustitia originalis non fuit magis propriè essentia ipsa hominis, quàm lineae rectitudo est ipsa linea recta. Nam quis non videt, differre lineam ipsam à rectitudine? Linea enim subiectum est rectitudinis. Differunt igitur etiam, hominis natura recta atque integra: & rectitudo atque integritas in natura. Sunt autem firmissima argumenta, quibus evincitur, iustitiam originalem non fuisse E
substantiam ipsam hominis.

Primum est: Si originalis iustitia fuisset ipsa hominis substantia, tum homo suâ essentiâ iustus fuisset. At hoc non est. Ergo nec illud. Assumtionem probo: Suâ essentiâ iustum esse, est solius Dei. At homo non fuit Deus: Ergo homo suâ iustitia non fuit iustus.

Secundum: Si originalis iustitia fuisset hominis substantia, tum aut pars substantiae humanae fuit, nimirum vel corpus, vel anima rationalis: aut ipsa tota substantia. At nihil istorum fuit: Non ipsum corpus, quia homo amissa iustitia originali corpus retinuit. Neque anima rationalis: quia illa itidem post lapsum mansit, amissa iustitia: quia anima rationalis corrumpi & extingui non potest; iustitia autem originalis perdita est: plures verò substantiales partes hominis esse non possunt. nec est ipsa tota substantia hominis, hoc est, ipse homo ex corpore & anima rationali compositus; quia homo quidem fuit iustus, sed non iustitia ipsa: Deinde iustitia per lapsum amissa homo nihilominus mansit homo: Ergo iustitia originalis non fuit hominis substantia.

Accidens autem hominis illam fuisse ex sequentibus argumentis constat:

Primum est: Quicquid potest homini adesse, vel ab homine abesse citra illius interitum: id tantùm est accidens hominis. At iustitia originalis potuit homini adesse, vel ab homine abesse citra illius interitum: Ergo fuit tantum accidens hominis.

Secundum: Habitus in homine creatus quo Deum eiusque voluntatem integrè cognoscit, & voluntati divinae sponte subditus est, quo Deo iustus similis est, est duntaxat accidens hominis. At iustitia originalis fuit eiusmodi habitus: Ergo accidens tantùm hominis fuit & non substantia.

Tertium: Quod recuperatum per Christum regenerati induunt virtute & operatione Spiritus Sancti, id profectò hominis accidens tantùm est: At iustitiam originalem recuperatam per Christum regenerati induunt virtute & operatione Spiritus Sancti, Ephes.4.v.24. Coloss.3.v.10. Ergo est duntaxat accidens hominis.

Haec sententia ideo tenenda, ne cum Matthia Flacio Illyrico statuamus peccatum originale esse substantiam, quod inferri oporteret si originalis iustitia non accidens hominis, sed substantia fuisset.

Quaeritur praeterea: *An iustitia originalis cum substantia Adami fuerit à Deo creata?* Nos affirmamus, nixi sequentibus argumentis.

I. Quod Scriptura testatur à Deo creatum esse, id profectò est à Deo creatum. At iustitiam originalem Scriptura testatur à Deo creatam, Ephes. 4. v. 24. *Induite novum illum hominem*, &c. Hic locus Pauli non tantùm de regeneratione spirituali, sed etiam de prima creatione intelligendus.

II. Quaelibet pars imaginis Dei, ad quam homo fuit conditus, cum substantia Adami fuit à Deo creata. At iustitia originalis est pars imaginis Dei: Ergo, &c. Maior certa est ex Genes. 1. v. 27. *Fecit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam.* Coloss. 3.v.10. Minor est itidem certa ex Ephes. 4. v.24.

III. Omnis bonitas quâ homo primus bonus fuit, cum substantia eius à Deo creata fuit. At iustitia originalis erat bonitas quâ homo primus bonus fuit. Maior patet ex Genes. 1. v.31. ubi dicitur facto homine: *Et erant omnia valde bona.*

IV. Rectitudo hominis primi fuit à DEO cum substantia illius creata. At iustitia originalis erat rectitudo hominis primi: Ergo, &c. Maior manifesta est ex Ecclesiastis c.7. v.29. *Fecit Deus hominem rectum.* Minor per se adeo certa est, ut *Augustinus* libro decimoquarto de Civitate Dei, cap. undecimo, rectitudinem hanc, in qua Adamus fuit creatus in primis ad voluntatem hominis retulerit; sic enim ait; *Fecit Deus hominem rectum, ac per hoc voluntatis bonae.*

V. Ad quod per gratiam Spiritus Sancti renovamur, id profectò cum primi hominis substantia creatum fuisse necesse est: Atqui ad iustitiam per gratiam Spiritus Sancti renovamur, Ephes.4. 24. Ergo illa cum primi hominis substantia creata fuit.

VI. Accedat testimonium consensus veteris Orthodoxae Ecclesiae. *Augustinus* tomo septimo, libro de correptione & gratia, cap. decimo ait: *primum*

Digitized by Google

hominem sine ullo vitio factum fuisse rectum: Et cap. undecimo ait: *Tunc ergo dederat Deus homini bonam voluntatem, in illa quippe eum fecerat, qui fecerat rectum.* Johannes Damascenus lib. 2. cap. 12. ait: ἐποίησεν οὖν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἄκακον, εὐθῆ, ἐνάρετον, ἄλυπον, ἀμέριμνον, πάσῃ ἀρετῇ κατηγλαϊσμένον, πᾶσιν ἀγαθοῖς κομῶντα. *Fecit igitur Deus hominem malitiæ expertem, rectum, virtute præditum, mœrore vacuum, solicitudine carentem, omni virtute condecoratum, omnibus bonis ornatum.*

Hactenus argumenta pro sententia affirmativa: Qui vero negativam tuentur, leviculis rationibus moventur: quarum ista est

I. *Quæ res in homine non est creatura, illa non est à Deo cum hominis substantia creata: At iustitia originalis non est creata: Ergo, &c.* Minorem probant hoc pacto: *Nullæ relationes sunt creatæ: Iustitia originalis est relatio: Ergo iustitia originalis non est à Deo creata.*

RESPONDEO. Minor principalis objectionis simpliciter accepta & citra distinctionem creaturæ propriè & metonymicè dictæ, falsa est: Etsi enim justitia originalis non est creata substantia, quæ propriè creatura dicitur, est tamē creatum seu concreatum accidens. *Deinde* probationis major universè intellecta est falsa. Nullæ relationes, scilicet, divinæ sunt creatæ: at relationes, maximè reales, quia res sunt, in substantiis creatis, unà cum substantiis creatæ sunt. Minor probationis est falsissima: Nam justitia originalis non est relatio, sed qualitas concreata.

II. *Si justitia originalis cum Adamo fuisset creata, tum is non fuisset ex gratia electus ad vitam æternam: At consequens est falsum: Ergo & antecedens.* Probatur connexi consequentia: *quia pugnant, iusti: iam habere ex creatione, ac proinde in se hærentem habere causam vitæ æternæ, & esse ex gratia electum ad vitam æternam.*

RESP. Connexi consequentia & probatio ejus teneret, si homo in justitia, in qua creatus erat, permansisset: sed quia illam per peccatum amisit, salutem æternam non aliunde, quàm ex gratia electionis obtinere potest.

Quæritur insuper: *Si Adamus non peccasset, an justitia originalis in posteros cum natura propagata fuisset?* Affirmamus moti his argumentis:

I. Quicquid Adamo non ut privato homini, sed ut origini totius humani generis datum fuit, id ex illo cum natura in posteros propagatum fuisset: At justitia originalis Adamo non ut privato homini, sed ut origini totius humani generis data fuit: Ergo ex illo cum natura in posteros propagata fuisset. Minor probatur: *Primo*, quia iustitia originalis fuit naturæ, non autem privatæ personæ. *Secundò*, quia & peccatum originale, non personale est, sed naturæ totius; ideo ab Adamo tanquam omnium origine in nos derivatum est.

II. Quicquid Adamo fuit naturale, id in omnes homines propagatum fuisset: Justitia originalis Adamo fuit naturalis; Ergo, &c. Minor supra probata est.

III. Si Adamus similes sibi liberos genuisset; tum etiam iustitia originalis ab ipso in posteros propagata fuisset: Antecedens verum est: Ergo & consequens. Antecedens probatur: quia omne quod generat, generat sibi simile in natura atque specie sua. Ita omne animal in qualibet specie generat prolem cum iis qualitatibus, cum quibus primum cuiusque speciei animal creatum fuit. Ita Adamus post lapsum genuit filium *ad similitudinem suam, ad imaginem suam,* ut legitur Genes. 5. v. 3. hoc est, non ad illam purissimam imaginem Dei, ad quam ipse creatus fuerat, sed ad imaginem peccato corruptā qualem post lapsum habuit. Genuit ergo peccator & iniustus peccatorem & iniustum. Pari ratione, si iustus & integer mansisset, iustos & integros genuisset.

IV. Si Adamus & Eva seminaria totius generis humani fuerunt, tum iustitia originalis ab ipsis, nisi peccassent, ad posteros derivata fuisset: Prius est: Ergo & posterius. Connexi consequentia probatur: quia unumquodque semen, quale ipsum est, tales etiam gignit fructus.

V. Quicquid à Christo per Spiritum regenerationis in nobis denuo creatur, reparatur, atque instauratur, id ab Adamo, nisi peccavisset, ad posteros propagatum fuisset: At iustitia à Christo per Spiritum regenerationis in nobis denuo creatur, reparatur, atque instauratur: Ergo, &c.

Ut autem hoc argumentum dextrè accipiatur, notandum est agi in eo non de iustitia imputata, qua corā tribunali Dei iusti constituimus, sed de iustitia nobis inhærente, quæ in hac vita in regeneratis inchoatur, in altera perficietur.

VI. Si immortalitas ab Adamo in posteros propagata fuisset, tum & iustitia originalis: Primum est verum: Ergo & extremum. Connexi consequentia probatur: quia iustitia est causa vitæ, sicut peccatum seu iniustitia causa mortis. Homo non esset mortuus nisi peccasset. Assumtio per se tam certa est, ut propter eius certitudinem AUGUSTINUS quoddam suum dictum nempe; *nullas tales necessitudines haberemus quæ nascendo & moriendo contingunt, si natura nostra in præceptis & imagine Dei manens, in istam corruptionem non relegaretur;* retractaverit libro primo Retractationum, capite decimotertio; ubi ait: *Nondum enim videram fieri potuisse, ut non morituri de non morituris nascerentur, si peccato illo magno non mutaretur in deterius humana natura: ac per hoc si & in parentibus, & in filiis fœcunditas felicitasque mansisset, usque ad certum sanctorum numerum, quem prædestinavit Deus, nascerentur homines non parentibus successuri morientibus, sed cum viventibus regnaturi. Essent ergo etiam istæ cognationes atque affinitates, si nullus delinqueret, nullusque moreretur.*

Notanda consuetudo loquendi Africana, quâ præteritum imperfectum Conjunctivi modi usurpatur loco Præteriti plusquam perfecti: ut in illo Augustini: *Evangelio non crederem, nisi me Ecclesiæ Catholicæ moveret autoritas:* pro Evangelio non credidissem, nisi me Ecclesiæ Catholicæ movisset autoritas.

Contrà sic obiicitur:

Cuiuscunque rei subiectum δεκτικὸν à Deo immediatè creatum corpori infunditur, & non à parentibus traducitur in prolem; illa res etiam non debuit aut potuit ab Adamo in posteros propagari:

At iustitia originalis subiectum δεκτικὸν, nempe anima rationalis, à Deo immediatè creata corpori infunditur, & non traducitur à parentibus in prolem:

Ergo iustitia originalis non debuit, nec potuit ab Adamo in posteros propagari.

Maior probatur: *quia subiecto δεκτικῷ non propagato, etiam accidens eius naturale & extra ipsum non existens, non potest propagari. Iam anima rationalis est subiectum δεκτικὸν iustitiæ originalis: hæc autem est accidens eius naturale.*

Minor nobis certa est: *Nam nequaquam concedimus animam per traducem propagari.*

RESPONDEO. Maior est limitanda; nempe, nisi ex Dei ordinatione omnes naturaliter tales nascamur, quales sunt parentes, è quibus nascuntur.

Ergo

Digitized by Google

Ergo licet anima per parentes non generetur: tamen ex gratiosa Dei ordinatione anima cujusque hominis, corpori infusa seu indita, justitiâ originali donata à Deo statim fuisset, quemadmodum nunc ex justissima ordinatione Dei fit, ut quia omnes in Adamo peccavimus, licet anima non sit ex traduce, tamen quum corpori induitur, illicò pœna ei infligatur commerita in Adamo, sic ut cum peccato originali homo nascatur.

Hæc de dotibus & proprietatibus animæ tributis, in quibus imago Dei consistebat. Etsi autem illius sedes propriè est anima, tamen etiam in corpore & toto homine eam Deus relucere voluit per effecta, cujusmodi erant, tum conformitas totius corporis & omnium ejus partium, locomotivæ itidem & aliarum facultatum actionumque corporis cum Lege Dei; & amicitia atque consensio cum anima: tum optima valetudo, & vita atque immortalitas corporis.

Ea *immortalitas corporis*, erat naturalis potentia non moriendi: *naturalis*, inquam, erat immortalitas, id est, naturæ corporis concreata & indita in prima creatione. Nam primi nostri parentes *posse non mori acceperunt in natura*, ut Prosper ait de vita contemplativa libr. 2. cap. 19.

Mortalitas autem corporis non erat Adamo naturalis, id est, cui obnoxium esset corpus ex necessitate naturæ. Mortalitas enim est infirmitas quam in hac natura patimur: malitiâ Satanæ in mundum intravit: est mulcta: contra naturam homini jam inest post peccatum; naturam enim rationalem, in qua nullum peccatum insit, dissolvi atque interire, contra naturam est, & contra ordinem à Deo in humana natura principio constitutum. Ideo *Concilium Milevitanum* celebratum Imperatoribus Arcadio & Honorio, capitulo primo sic decrevit: *Quicunque dicit, Adam primum hominem mortalem factum, ita ut sive peccaret, sive non peccaret, moreretur in corpore, hoc est, de corpore exiret, non peccati merito, sed necessitate naturæ, anathema sit.* Repetitur in Jure Canonico, Distinctione quarta de Consecratione, capitulo *Placuit igitur*, quod numero est centes. quinquages. secundum.

Immortalitas igitur corpori Adami fuit naturalis, quia Adamus beneficio Creatoris acceperat in natura posse non mori; & non fuisset moriturus, nisi peccasset: etsi ejusdem corpus mortale fieri poterat merito peccati, quemadmodum & deinceps factum est mortale, imò actu etiam postea mortuum.

Quod hactenus imaginem Dei, & in ea justitiam, & innocentiam originalem asseveravimus fuisse primo homini naturalem, id etiam Pontifices Romani ipsi docuerunt. S. LEO PAPA sermone primo de jejunio decimi mensis & collectis: *Si, inquit, fideliter dilectissimi atque sapienter creationis nostræ intelligamus exordium, inveniemus hominem ideo ad imaginem Dei conditum, ut imitator sui esset autoris: & hanc esse* NATURALEM *nostri generis dignitatem, si in nobis quasi in quodam speculo divinæ benignitatis forma resplendeat. Ad quam quotidie utique nos reparat gratia Salvatoris, dum quod cecidit in primo Adamo, erigitur in secundo.* Repetitur in *Breviario Romano* in Dominica quarta Adventus, lectione quarta.

CÆLESTINUS I. epistolâ primâ ad Galliæ Episcopos, capitulo quarto scribit, Catholicos credere & dicere; *In prævaricatione Adæ, omnes homines* NATURALEM *possibilitatem & innocentiam perdidisse.*

Cæterùm etsi imago Dei erat primo homini naturalis, ut & corporis immortalitas; tamen homo ante peccatum non fuit in puris, id est, meris naturalibus constitutus in sola naturæ sanitate & *[illegible]*: Imò status hominis in puris naturalibus nullus unquam fuit, nullus futurus erat; quod dicimus contra Scho-

A lasticos qui *pura naturalia* fingunt, id est, gratiam & naturam in Adamo, aut re aut cogitatione disjungunt, & Adamum in gratia creatum fuisse negant, sed primum naturalia habuisse, postea demum gratiam accepisse contendunt. Atqui hominis natura ante peccatum non fuit expers gratiæ, non nuda à gratia: sed & ab ea aberat omne malũ & simul ornata erat omnium virtutum perfectione. Homo quippe est conditus rectus & in gratia: sic ut quicquid in natura primi hominis fuit, id totum DEO acceptum referendum sit. Imago enim Dei, cujus pars erat originalis justitia, erat gratia creata in natura, id est, primo homini. Creatoris beneficio ac munere naturalis exstitit.

Ideo non potest à gratia secludi aut separari: etsi à supernaturali & adventitia gratia distingui debeat.

B Naturalis homini sanitas erat concupiscere secundum rationis ordinem: Hanc naturæ sanitatem justitia originalis fecit, non tantum perfecit; attulit, non tantùm conservavit.

En quàm multa, quamque eximia bona naturalia primi parentes nostri in statu integritatis habuerint!

Naturalibus bonis superaddita erant *supernaturalia bona*, nimirum I. *gratia* & favor Dei, quo Deus Pater primum hominem gratum sibi & acceptum faciebat, & complectebatur amabatque in Filio suo præ cæteris creaturis visibilibus omnibus.

De supernaturalibus bonis primi hominis ante lapsum.

Ita primus homo gratiam gratum facientem in statu integro habuit, non in se hærentem tanquam qualitatem; quia gratia hominem Deo gratum faciens non erat qualitas homini inhærens: sed in Deo residentem, quia nihil est aliud, quàm paternus favor quo C Deus hominem complectitur in Filio suo unigenito; cujus tamen gratiæ & favoris splendor, sensus, experientia & cognitio per effecta in homine erat. Non sequitur autem, si gratia illa non fuit in homine, quòd eam non habuerit: siquidem non eam tantùm gratiam homo habere dicitur, quæ in ipso hæret, sed etiam eam quæ est in alio, cujus gratiæ in alio residentis cognitio, sensus & experientia, & effecta sunt in ipso homine qui gratiam dicitur habere. Ita quispiam dicitur gratiam Principis habere, id est, invenisse gratiâ & valêre gratiâ apud Principem, quæ tamen gratia in Principe est, non in eo qui eam habet, eaque valet.

Quocirca justitia originalis in primo homine differebat à gratia gratum faciente, non tantùm ratione, D sed etiam reipsa ac naturâ. Nam justitia originalis erat habitus in anima primi hominis inhærens: at gratia gratum faciens est paterna Dei benevolentia quâ hominem complectebatur, in ipso Deo residens. Si qui justitiam originalem nominant habitum gratiæ gratum facientis, impropriè loquuntur.

II. *Supernaturalis quidam splendor Spiritus Sancti* in primi hominis anima lucens, eamque irradians, cujus gratiâ atque auxilio speciali in sua integritate & innocentia perseverare, Deique voluntati in sempiternum obtemperare potuisset, si voluisset: ut autem vellet, in ipsius relictum erat potestate liberoque arbitrio.

Ac certè primus homo eguit in statu innocentiæ speciali gratiâ atque auxilio ad bene constanter operandum & ad vitanda perpetuò peccata; quod asseri- E mus adversus Bellarmini cap. quartum libri de gratia primi hominis.

Adamus ante lapsum habuit Spiritum Sanctum, quod affirmamus contra P. Lombardum & Scotum.

III. *Supernaturalis vita animæ ac beatitudo*, quæ in communione cum Deo Patre, Filio & Spiritu Sancto consistebat.

QUÆRITUR: *Si justitia originalis propagata fuisset, an illa supernaturalem gratiam CHRISTI superadditam & conjunctam habuisset?*

Digitized by Google

RESP. Affirmamus, & affirmationem nostram stabilimus his argumentis:

I. Quicquid Adamo non ut privatæ personæ, sed ut totius humani generis origini collatum fuit; illo etjam nisi peccasset, omnes posteri ejus donati fuissent: At supernaturalis gratia Christi Adamo non ut privatæ personæ, sed ut totius humani generis origini collata fuit: Ergo illâ etiam, nisi peccasset, omnes posteri ejus donati fuissent.

II. Si Deus etiam post lapsum continuat beneficentiam suam in Lege promissam in hominum piorum liberos pios: multò magis si in innocentia Adamus perstitisset, in ejus posteros illam gratiam continuasset quâ Adamum ornaverat. Verum est primum: Ergo & extremum.

III. Quod Jeremiæ, Johanni Baptistæ & multis aliis adhuc in uteris maternis a Deo datum fuit, id multò magis Deus hominibus in integritate permanentibus largitus fuisset: At Christi gratia supernaturalis Jeremiæ, Johanni Baptistæ & multis aliis adhuc in uteris maternis a Deo data fuit: Ergo eam multò magis hominibus in integritate permanentibus largitus fuisset.

Major probatur: Nam homo ante lapsum in statu longè perfectiore fuit, quàm est post lapsum in statu inchoatæ regenerationis.

CAPUT XXXV.

In quo de externis bonis hominis in statu integritatis.

PRÆCEDENTE capite actum est de internis bonis quæ homo in statu integritatis habuit: restat ut aliquid adjiciamus de bonis externis quæ in eodem statu possedit.

Externa bona hominis integri fuerunt, elegantissima forma decor, præstantia & gratia humani corporis, nuditas corporis nullum pudorem incutiens: sanitas & robur: habitatio in Paradiso: dominium in creaturas inferiores omnes, cujus non jus tantùm & potestatem, sed etiam usum & exsequutionem primus homo à Deo acceperat, atque ita & ususfructuum omnium in Paradiso, excepto fructu arboris scientiæ boni & mali, &c.

Corpus primi hominis formâ elegantissimâ fuisse, & eximio decore gratiaque perfusum quis abnuat? Fuit certe forma ejus venustissima, status erectus & celsus, tum ipsa habitudo corporis suavis & grata: quandoquidem etiam post lapsum tantus decor, tanta gratia ejus residua est.

De figura & statu corporis humani.

Figura & status in sublime erectus significant, mentem hominis eò spectare oportere quò vultum, nempe in cœlum, & animum rectum esse debere, ne id cui dominari debet imitetur. Ideo pecudes pronæ terram spectant, neque religiones sentiunt.

De pulchritudine corporis humani.

Pertinet huc *eximia statura corporis pulchritudo* corporis humani excellentissima erat; ut judicari potest ex illa quæ adhuc post lapsum residua est. Illa autem pulchritudo corporis nos admonet de DEO. Omnis enim pulchritudo à Deo est: & nulla essent pulchra nisi à Deo essent. Et si tanta est in corpore humano pulchritudo: quantò major in Deo, qui est ipsa pulchritudo? Tum quod pulchrum est, idem est reipsa & subjecto, quod bonum. A forma enim est, quod aliquid sit & bonum & pulchrum. Et propter hanc causam,

A solitum est in scholis dici; Bonum & pulchrum convertuntur. Differunt tamen ratione, quoniam pulchrum ad facultatem animæ cognoscentem & intelligentem, bonum ad appetentem & volentem spectat. *Pulchra* enim dicuntur quæ visa placent & intellecta probantur: *Bona* verò quæ appetuntur & desiderantur. Placere sine cognitione nihil potest: appeti etiam incognita possunt, quemadmodum videre est in iis quæ omnis cognitionis expertia, solo naturali dicuntur appetitu. *Pulchrum* rationem habet formæ, unde pulchra dicuntur formosa: *bonum* rationem habet finis; ad bonum enim quoque res suâ fertur naturâ tanquam ad proprium finem. *Pulchritudinem* nemo percipere & de ea judicare potest, nisi videns: *sed bonitatem* rei alicujus percipere & de ea judicare etiam cæcus queat.

Quia verò in facie pulchritudo cujusque hominis

B maxime consistit atque relucet: ideo per faciem pulchritudo & gloria Dei significatur. Ita pulchritudo humani corporis nos admonet, Deum esse formosissimum, & non cognosci ab illis quorum animus cæcus & oculis mentis quibus solis Deus videtur destitutus est.

Ad hæc pulchritudo externa humani corporis admonere nos de mystica debet pulchritudine Christi sponsi & Ecclesiæ sponsæ Christi; de qua pulchritudine dicitur Psal. 45. v. 3. *Multò pulchrior effectus est filiis hominum*: & v. 11. 12. *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam: obliviscere populi tui & domus paternæ tuæ: Et delectabitur Rex pulchritudine tua* In Cantico autem Canticorum Salomonis subinde pulchritudo Christi & Ecclesiæ prędicatur, veluti cap. 1 v. 8. Ecclesia sponsa Chri-

C sti dicitur, *pulcherrima feminarũ* & v. 8. ait ad eam Christus sponsus; *Decora sunt genæ tuæ velut lineis lapillorum, collum tuum velut tornicibus.* & vers. 15. *Ecce pulchra es, amica mea: ecce pulchra es: oculi tui sunt columbini*, id est, gratiosi & casti. Et vers. 16. ait Ecclesia ad CHRISTUM sponsum; *Ecce te, pulcher es dilecte mi, etiam amœnus.* Et passim in libro illo.

Pulchritudo corporis humani est documentum sapientiæ DEI. Nam quia pulchritudo amorem conciliat, voluit per eam Deus maximè inter cõjuges amorem eumque castum & honestum cõciliare, ut exemplum ostendit Adami & Evæ: Abrahami & Saræ, cujus pulchritudinem ipse Abrahamus commendat: exem-

D plum item Jacobi & Rachelis Genes. 29. v. 17 18. *Rachel erat pulchra forma & pulchra aspectu: Amans itaque Iacob Rachelam dixit, Serviam tibi septem annos pro Rachela filia tua minore*: Exemplum item Estheræ & Achaschveri. Esther 2. v. 7. 15 16. 17.

Cavendum tamen ne pulchritudine aliena ad illicitum & inhonestum amorem incitemur & calamitates nobis ipsi accersamus Prov. 6. v. 25. 26. Notum est quid acciderit filiis Dei videntibus filias hominum bonâ formâ esse & ex illis accipientes sibi uxores Gen. 6. 2. quid Sichemitis Genes. 34. quid uxori Potipherahi Gen 39. 6. 7. quid Davidi Regi pulchritudine Bathsebæ decepti, 2. Sam. 11.

Adhæc pulchritudo corporis humani nos admonet de animi pulchritudine. Si corporis pulchritudine de-

E lectamur, multò magis enitendum & orandum est, ut mens sit pulchra in corpore pulchro.

Forma autem corporis fragile bonum est: ideo illâ minimè superbiendum, Prov. 31. 30. *Fallax est gratia, & vana pulchritudo.*

Denique admonet nos pulchritudo corporis de futura gloria corporum nostrorum post universalem resurrectionem ex mortuis: qua de re Paulus Apostolus 1. Cor. 15. v. 35. & sequentibus, Philipp. 3. 21.

Nuditas corporis humani in statu innocentiæ pudenda non erat, sicut dicitur Genes. 2. v. 25, *Erant ambo nudi, Adam*

Adam & uxor ejus: ac non erubescebant. Nam in statu integritatis primævæ neque insalubre fuit, neque inhonestum, quod postea propter peccatum & valetudini, adversum & probrosum effectum est. Primi enim parẽtes nostri ante lapsum amicti erant admirabili gloriâ, & quidem longè majore, quàm ut vestitus ullus eam ornare posset, omniaque hominis valetudini, commoditati, utilitati, honori & voluntati, ancillabantur· denique sic erant in terris homines ut in cœlis Angeli; immunes à rerum istarum, quibus jam homo circumfluit, solicitudine. Ac certè ex solicitudine continua de corpore nostro, quâ re simus induendi, cognoscitur quantum bonum nuditas primæva fuerit. Matth. 6. v. 25.

Fortitudo & firmitas corporis humani ante lapsum felicitatem hominis plurimùm commendabat. Quàm præclarum bonum illud fuerit, satis evidenter intelligitur. I. *ex fortitudine & firmitate post lapsum residua*, & ejus præclaris effectis in defensione Ecclesiæ & Reipublicæ adversus hostes bella injusta moventes, in magnorum ædificiorum & molium exstructione, in aliis rebus ad quarum effectionem fortitudo & robur corporis requiritur.

Hinc virorum fortium & heroicorum laudes eximiæ veluti JACOBI Patriarchæ, cui Angelus cum eo luctans dixit Gen. 32. 28. *Non Iacob dicetur ampliùs nomen tuum, sed Israel: nam ut principem te geris apud Angelos & apud homines, & potentiâ vales.* MOSIS, Deut. 34. vers. 7. *Erat Moses natus centum viginti annos, quum moreretur: non caligaverat oculus ejus, neque fugerat viriditas ejus.* Josuæ, Calebi, & Judicum Israeliticorum, ut Othnielis, Samgaris, Simsonis, de quibus liber Josuæ & Judicum: tot virorum & heroum fortium tempore Davidis, quorum catalogus describitur 2. Sam. 23. v. 8. & sequentibus.

II. *Ex contrario malo*, nempe debilitate & infirmitate corporis, sive nativâ, sive ex morbis, sive ex senio, sive ex aliis causis orta. Exempla sũt in Mephibosetho Saulis Regis Israëlitarũ quõdam filio. 2. Sam. 19. vers. 27. in multitudine magna, infirmorum, cœcorum, claudorum, aridorum, & morbis variis affectorum, de quibus multa in historia Evangelica & Actis Apostolicis. Et quid verbis opus est? Sua unumquemq; experientia per morbos docet, quantum bonum corporis robur & firmitas sit.

III. Ex restitutione roboris & firmitatis corporis post morbos, sive per miraculum, sive ordinariâ ac naturali sanatione.

IV. Ex futura corporum post resurrectionem universalem ex mortuis fortitudine quam credimus & speramus: de qua 1. Cor. 15. v. 43. *seritur corpus omnium virium expers, suscitatur potens.*

Habitatio in Paradiso, ingens bonum erat, ut manifestum est I. ex commendatione ejus quæ exstat Gen. 2. vers. 8 & sequentibus: *Ornaverat autem plantis Iehova Deus hortum in Hedene ab Oriente: ubi collocavit hominem illum quem finxerat: Feceratque Iehova Deus ut germinaret è terra illa quævis arbor desiderabilis ad adspectum, & bona ad cibum: arborque quoque vitæ in horto illo, & arbor scientiæ boni & mali. Fluvius autem prœcedit ex Hedene ad irrigandum hunc hortum: & inde sese dividit,ferturque in quatuor capita. Primi nomen est Pischon: hic est qui alluit totam regionem Chavila, ubi est aurum: & aurum illius regionis præstans: ibidem est Bdellium, & lapis Sardonyx. Nomen verò fluvij secundi est Gichon: hic est qui alluit totam regionem Cuschi: Et nomen tertij fluvij, Chiddeckel, hic est qui labitur ad Orientem Assyriam versus: fluvius autem quartus est Euphrates. Accipiens itaque Iehova Deus hominem: collocavit ipsum in horto Hedenis.*

Controversiæ sunt multæ de loco, quantitate, qualitate & rebus aliis Paradisi, quas alii copiosè tractarunt.

II. Quia Paradisus fuit typus tertii cœli, quod est beata sedes gloriæ Dei, & in quo vitâ beatâ in sempiternum fruemur. Hinc dicit Christus ad latronem in cruce conversum Luc. 23. vers. 43. *Hodie mecum eris in Paradiso*: Et Apocal. 2. vers. 7. *Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis: Victori dabo edere ex arbore illa vitæ quæ est in medio Paradisi Dei.* Et Paulus 2. Corinth. 12. vers. 3. 4. *Novi hujusmodi hominem (an in corpore, an extra corpus, nescio: DEUS novit,) Raptum fuisse in paradisum, & audisse ineffabilia verba, quæ non liceat homini loqui.*

III. Quia extrusio Adami & Evæ è Paradiso fuit pœna & malum ingens quod illi sibi posterisque suis attraxerunt, ut legitur Genes. 3. v. 22. 23. 24. *Et dixit Iehova Deus, ecce homo est ne sicut unus ex nobis, cognoscendo bonum & malum? nunc igitur* videndum, *ne extendat manum suam & accipiat etiam de fructu arboris vitæ, ut comedat victurus in seculum. Et emisit eum Iehova Deus ex horto Hedenis, ad colendam terram illam ex qua desumtus fuerat: Quumque expulisset hominem, instituit à parte anteriore horti Hedenis Cherubinos, flammamque gladij sese vibrantis ad custodiendam viam* quæ ferebat *ad arborem vitæ.* Homines habitassent in Paradiso tanquam in arce & palatio amœnissimo, & in eo vixissent sine ærumnis & morte, si integri permansissent. Sed propter peccatum expulsi Paradiso, mutarunt cum loco fortunam, & gladio flammeo ministerioque Angelorum Dei, Paradisi aditu prohibiti, in exsilio deinceps vixerũt, cujus exsilii omnes ipsorum posteri facti participes. Itaque beatitudo & gaudium Paradisi non ampliùs in terris, sed in cœlo quæri debet.

IV. Quia restitutio in veritatem Paradisi per Christum Dominum est bonum ineffabile. Primus Adam lapsu suo & innocentiam & Paradisi delicias, quæ tantùm innocentiæ debebantur, sibi & nobis perdidit ac Paradisum clausit: Secundus Adam Christus Dominus clave crucis & mortis suæ, cœlestis Paradisi fores reseravit & sanguine suo flammam gladii vibrantis extinxit, & nobis gaudia longè ampliora cõparavit, quæ oculus non vidit, auris non audivit, & quæ in cor hominis non adscenderunt. Non igitur in terris, sed in cœlo Paradisum quæramus: non per nostra aliorumve hominum aut intercessiones, sed per Christũ. In cœlum animos erigamus, ibi locum manentem inquiramus, ibi Paradisum fidei oculis contemplemur, quem hîc læta spe, certaque exspectatione tenemus. Æqui bonique consulamus, si ob Christum commodis habitationibus in his terris pellamur, si ob paupertatem hic domiciliis & aliis possessionibus & fundis amœnis destituamur, qui incolæ cœlestis Paradisi jam fide & spe sumus, & tandem reipsa erimus. Per Christũ reducimur ad Deum, ut cœlestis Paradisi incolæ beatissimi fiamus.

De dominio homini dato in creaturas inferiores.

Dominium hominis in creaturas inferiores est ingens & præclarũ bonũ, quod ex argumentis sequentib. liquet:

I. Quoniam à Deo peculiariter homini tributum est præ cæteris creaturis omnibus, sicut legitur Gen. 1. vers. 28. 29. *Et benedixit eis Deus. & dixit eis Deus. fœtificate, & augescite & implete terram, eamque subjicite: & dominamini in pisces maris & in volucres cœli, & in omnes bestias reptantes super terram. Præterea dixit Deus, Ecce dedi vobis omnes herbas sementantes semen quæ sunt in superficie totius terræ, omnesque arbores in quibus est fructus arboreus, sementantes semen: vestra ad comedendum erunt.* Sic jus in creaturas inferiores Deus homini dedit. Quin etiam in juris hujus possessionem & execututionem eum misit quum oẽs bestias agri, omnesq; volucres cœli ad Adamũ adduxit, ut videret qui vocaret singulas: etenim

quæcunq; unamquamq; nomine vocavit illas Adam, animantem quamque, id nomen ejus est, &c. ut legitur Gen. 2. v. 19. Ita Deus tradidit homini imperium in animantia, & stitit illam coram homine, ut sisti solent subditi coram novo Principe inaugurando & accipiendis mandatis ejus. Atque ὀνοματοθεσία, id est, *nominum impositio* fuit signum dominij & imperij, & documentum sapientiæ quæ inerat homini, quòd non solùm sui ipsius, sed etiam rerum creatarum cognitione fuit præditus ad salutarem illam Dei notitiam accedente. Idem dominium confirmatum Gen. 7. 2. 3. & cap. 9. 2. 3. Huc pertinet Ps. 8. v. 7. 8. 9.

II. Quia dominium istud est proprium accidens imaginis Dei ad quam homo conditus est: quapropter in dominio illo elucet gloria ac majestas Dei, Psalm. 8. vers. 6. *gloriâ & majestate coronasti eum.* Hinc etiam ob dominium viri in mulierem, *vir* dicitur *esse imago & gloria Dei*, nempe politici ordinis respectu, *& mulier gloria viri*, 1. Cor. 11. 7. nam quod ad imaginem Dei in anima nostra attinet, ad eam non tantùm vir creatus est, sed etiam femina, Gen. cap. 1. v. 27.

Ususfructus omnium fructuum in Paradiso, excepto fructu arboris scientiæ boni & mali, usus item aliarum creaturarum liberrimus, cōcessus à Deo, est eximium bonum hominis.

I. Quia & illud singulari privilegio homini à Deo datum fuit.

II. Quia inopia aut denegatus usus rerum necessariarum ad vitæ hujus sustentationem, est malum haud leve. Paupertas malum grave est, probrosa paupertas maledictio. Carendo experimur & discimus quanta amiserimus bona.

Porrò in statu integritatis omnium animantium victus fuit innocens: & omnium terra nascentium herbarum ac stirpium vires innoxiæ & salubres homini fuerunt.

His tot bonis accessit conjugium duorum: nam non est bonum homini esse solum, sed adjutorium ei necessarium esse, Deus ipse pronunciat Gen. 2. v. 17. Unde colligitur, quòd conjugium omnium ordinum hominibus ac proinde etiam ministris Ecclesiæ sit licitum, quum integro etiam homini institutum fuerit: usus igitur conjugii non impedivisset religionis & pietatis exercitia, si homo in primæva innocentia perstitisset. Sed & de conjugio & de religione primorum hominum in Paradiso, suo loco dicetur.

CONCLUSIO ET RECAPITULATIO TOTIUS LIBRI.

Gen. 2. Versibus primis novem.

Sic igitur sex diebus perfecti sunt cœli & terra, omnisque exercitus illorum. Quumque perfecisset Deus die septimo opus suum quod fecerat; quievit ipso die septimo ab omni opere suo quod fecerat: Et benedixit Deus diei septimo, & sanctificavit ipsum: quum in eo quievisset ab omni opere suo, quod crearat Deus, faciendo. Istæ sunt generationes cœli & terræ, quādo creata sunt: qua die Jehova Deus fecit terram & cœlum: Et omnem stirpem agri, qui nondum fuisset futurus in terra, omnemque herbam agri, quæ nondum fuisset oritura: quum non demisisset Jehova Deus pluviam super terram, & nullus homo fuisset ad colendum terram, aut vapor adscendens è terra: qui irrigaret universam superficiem terræ: Finxit verò Jehova Deus hominem de pulvere terræ, sufflavitque in nares ipsius halitum vitæ: sic factus est homo anima vivens. Ornaverat autem plantis Jehova Deus hortum in Hedene ab Oriente: ubi collocavit hominem illum quem finxerat: Feceratque Jehova Deus ut germinaret è terra illa quævis arbor desiderabilis ad adspe-

A ctum, & bona in cibum: arbor quoq; vitæ in horto illo, & arbor scientiæ boni & mali.

Credendum ergo, quòd Deus condiderit omnia & absolverit, feceritque ea, quæ non erant ut essent. Deus enim bonus est, vel potiùs fons bonitatis. Bonus autem, nullius rei invidiâ tangitur: unde nulli essentiam invidens, ex non entibus universa creavit, per suum Verbum Dominum nostrum JESUM CHRISTUM, inter quæ, præ omnibus humanum genus misericordiâ prosequutus est: Animadvertens enim eos conditione suæ naturæ perpetuò subsistere nōn posse, majus quiddam illis elargiturus non simpliciter, sicut reliqua in terris animantia, quæ bruta sunt humanum genus creavit, sed ad suam ipsius imaginem illud effiguravit, deditq; illis suæ rationis dotem, ut veluti um-
B bras quasdam ac lineamenta rationis possidentes rationalesque effecti, perseverare possent in beatitudine, viventes veram, & revera sanctorum in Paradiso vitam. Animadvertens rursum arbitrium defectumque hominis utroque vergere, maturè hāc gratiam quam ipsis dederat, legis & loci præsidio communitam voluit. Introduxit igitur eos in suum ipsius Paradisum, edictumque præscripsit, ut si gratiam illam conservarent probique permanerent, fruerentur in Paradiso sine mœrore, sine anxietate hilarissimâ vitâ, præter etjam id, quòd ipsis in cœlo immortalitas destinata erat.

Videmus cœlum & terram, sive corporalem partē superiorem atque inferiorem, sive spiritalem corporalemque creaturam: atque in ornatu harum
C partium quibus constat vel universa mundi moles, vel universa omnino creatura, videmus lucem factam divisamq; à tenebris: videmus firmamentum cœli sive inter aquas superiores, & inferiores, primarium corpus mundi super hoc spacium aëris, & quia hoc vocatur cœlum, per quod vagantur volatilia cœli inter aquas, quæ vaporaliter in sublimi feruntur & serenis etiam noctibus rorant & has quæ in terris graves fluitant. Videmus congregatarum aquarum speciem per campos maris, & aridam terram vel nudatam vel formatam, ut esset visibilis & composita, herbarumq; atque arborū materiem. Videmus luminaria fulgēre desuper, Solem sufficere diei, lunam & stellas consolari noctem, atque his omnibus notari & significari tempora. Videmus
D humidam usquequaq; naturam piscib. & belluis & alitibus fœcundatam, quòd aëris corpulentia, quæ volatus avium portat, aquarum exhalatione concrescit. Videmus terrenis animalibus faciem terræ decorari: Hominemque ad imaginem & similitudinem Dei cunctis irrationalibus animantibus illa imagine ac similitudine proponi. Et quemadmodū in ejus anima aliud est quod consulendo dominatur, aliud quod subditur ut obtemperet: Sic viro factam esse etiam corporaliter feminam quæ haberet quidem in mente rationalis intelligentiæ parem naturam, sexu tamen corporis ita masculino sexui subjiceretur, quemadmodum subjicitur appetitus actionis ad concipiendam de ratione
E mentis rectè agendi solertiam. Videmus hæc & singula bona, & omnia bona valdè.

Quapropter laudate Jehovam cœlites, laudate eum in excelsis. Laudate eum oēs Angeli ejus, laudate eum omnes exercitus ejus. Laudate eum Sol & Luna, laudate eum omnes stellæ lucidæ. Laudate eum cœli cœlorum, & aquæ quæ supra hoc cœlum sunt. Laudēt nomen Jehovæ quæ ipso præcipiente illico creata sunt. Quæ stabilivit in sempiternum, in seculum; quib. decretum dedit quod nullum transgrediatur. Laudate Jehovam terrestria; cete, & omnes abyssi: Ignis & grando, nix & exhalatio; ventus turbineus efficiens verbum ejus: Ipsi mōtes, & omnes colles; arbores fructiferæ, omnesq; cedri: Ipsæ bestiæ, & omnia jumenta: repti-

Digitized by Google

reptilia & aves alatæ. Reges terræ, omnesque nationes; Principes & omnes judices terræ; Juvenes, etiamque virgines; senes cum pueris, laudent nomen Jehovæ: quia editum est nomen ejus solius, decor ejus supra terram & cœlum. A

Optimum artificem eorum quæ sapienter & artificiosè facta sunt glorificemus, & ex pulchritudine eorum quæ videmus, eum qui omnem pulchritudinem excedit mente concipiamus; & ex magnitudine sensibilium horum & circumscriptorum corporum, infinitum illum & omnem magnitudinem superantem, omnemq; intelligentiam, in multitudine potentiæ suæ excedentem reputemus. Etenim etiamsi naturam omnium quæ facta sunt ignoramus: tamen id quod integrè sensui nostro subjacet, tantum miraculi habet, ut etiam acutissima mens minor appareat, eo quòd minimum est in mundo, ad hoc ut aut pro dignitate ipsum enarrare valeamus, aut Creatori debitas laudes referre; cui omnis gloria & imperia in secula seculorum, AMEN.

FINIS LIBRI QUINTI.

SYNTAGMATIS THEOLOGIÆ CHRISTIANÆ LIBER SEXTUS,

Qui est *DE PROVIDENTIA DEI ACTUALI*

CAPUT PRIMUM,

In quo de voce Providentia Dei, & an sit, & quid sit?

QUONIAM præcedente libro doctrina de Creatione rerum omnium, quæ primum DEI opus externum est, quanta fieri potuit brevitate & perspicuitate, pro modulo gratiæ à Deo nobis concessæ, explicata est: sequitur ut jam de PROVIDENTIA DEI ACTUALI, quæ alterum est opus Dei externũ, agam. Verùm tenuitatis meæ conscientiâ & materiæ gravitate impulsus, ad te animum meum converto, magne & omnipotens DEUS, teque votis supplicibus veneror: indulge mihi, propter CHRISTUM Dominum, peccatorum veniam & per Spiritum sanctum tuum me verbo tuo magis atque magis sanctifica, ut veritatem tuam cœlestem rectè perspiciam, perspectam firmiter percipiam, perceptam sanctè & opportunè proferam, ad nominis tui gloriam & Ecclesiæ tuæ bonum, Amen. B C

Postquam debita instituto meo vota feci, à *vocis* explicatione ordiar, ne ambiguitate illius à vero aberretur: deinde *rem ipsam* tractabo.

Vox *providentia Dei* est ambigua: nam aliquando *latiùs*, aliquando *strictiùs* accipitur. *Latiùs* sumta complectitur æternum creationis, gubernationis, ordinationisq; rerum omnium decretum & exsequutionem illius: *strictiùs* capta vel æternum decretum Dei de omnibus quæ futura erant, significat quomodo Hebr. 11. v. 40. dicitur: *Deus de nobis præstantius quiddam providerat, ne absq; nobis consummarentur*; vel ad solam omnium quæ facta sunt & fiunt gubernationem refertur, quas vocis acceptiones supra quarto libro, capite sexto pluribus declaravimus.

In hoc libro vox providentiæ divinæ strictè capitur & distinctionis ergo creationi opponitur, & solam conservationem, gubernationem & ordinationem omnium denotat, quo significato communiter usurpatur: veluti in libro Sapientiæ Salomoni adscripto dicitur, cap. 6. v. 8. *Dominus omnium non dissimulabit personam, neque verebitur magnitudinem; quum parvum ac magnum ipse fecerit, & pariter utatur providentiâ in omnibus.* *Theodoretus* Commentariis in caput quinquagesimumprimũ Jeremiæ, ad verba: *Qui fecit terram robore suo*, &c. eadem stricta significatione utitur hac voce: *Posuit* (inquit) *tum ea quæ pertinent ad creationem, tum quæ faciunt ad providentiam: quia non modò condidit universa, sed etiam in iis gubernandis perseverat.* Et in libro divinorum decretorum, capite de Providentia; item Sermone seu libro Curationis Græcarum affectionum sexto, qui est de Providentia; & in Sermonibus decem de Providentia.

Tantum de voce: nunc de re ipsa.

Ut rem ipsam tractemus, expediemus, *an sit providentia Dei? quid sit? quod subjectum ejus? quæ partes? quæ species?*

[A] *Providentiam Dei esse*, id est, Deum curare, id est, conservare, gubernare & ordinare omnes creaturas, gubernare & ordinare omnes res humanas, & omnia quæ sunt & fiunt in mundo, sic ut nihil temere, nihil fortuito fiat, confirmant *testimonia divina Sacræ Scripturæ & argumenta alia*.

Testimonia divina è multis hæc sunt: Psal. 14. 2. *Iehova è cœlo prospectat super filios hominum, ut videat an sit ullus qui intelligat, qui exquirat Deum.* Psal. 33. v. 13, 14, 15 *E cœlis intuetur Iehova, videt omnes filios hominis: E loco habitationis suæ, prospicit in omnes habitatores terræ: Formator pariter cordis eorum, animadvertit ad omnia opera eorum.* Psal. 36. 7. *Homines & jumenta conservas, Iehova.* Psal. 104. vers. 27, 28, 29, 30. *Omnia ista in te exspectationem habent, ut des escam ipsorum tempore suo: Te dante ipsis colligunt, aperiente manum tuam satiantur bono:* [B] *Abscondente faciem tuam conturbantur: recipiente spiritum eorum exspirant, & in pulverem suum revertuntur: Emittente Spiritum tuum recreantur; denique renovas faciem terræ.* Matth. cap. 6. vers. 26. *Intuemini in volucres cœli: non enim serunt, neque metunt, neque cogunt in horrea, sed Pater ille vester cœlestis alit eas.* Et cap. 10. v. 29, 30 *Nonne duo passerculi assario veneunt, & unus ex eis non cadit in terram sine Patre vestro? Vestri verò etiam capilli capitis omnes numerati sunt.* Plura testimonia deinceps in progressu allegabuntur.

Argumenta alia hæc sunt:

PRIMUM: Si Deus est, providentia est. Quibus enim argumentis demonstratur, esse Deum: iisdem evincitur providentiam esse. Deinde non aliter potest ei divinitas attribui, nisi & præterita teneat, præsentia sciat, & futura provideat. Unde Jehova per Prophetas [C] se esse Deum asserit ex operibus providentiæ, ut Jesai. 42. vers. 8, 9. *Ego sum Iehova, illud est nomen meum, & gloriam meam alteri non dabo, & laudem meam sculptilibus. Priora ecce evenerunt: & nova ego indico, quum nondum exoriuntur, pronuncio vobis.* Eodem argumento idolis deitatem inesse negat, Jesai. 41. v. 22, 23. *Proponant & indicent nobis ea quæ obventura sunt: priora quæ nam sunt indicate, ut apponamus animum nostrum, & cognoscamus finem eorum; aut eventura pronunciate nobis. Indicate quæ eventura sunt in posterum, ut cognoscamus vos esse deos: etiam benefacite aut malefacite, ut obstupescamus videntes pariter.* Quisquis igitur credit, esse Deum; eum etiam necesse est credere, esse providentiam Dei. Quòd si providentiam Dei quis negaverit, reipsa etiam Deum esse negat, etiamsi Deitatem verbis assereret maximè; quod facit homo [D] ψυχικὸς, ratione abutens ad insaniam, teste Davide Psal. 14. v. 1. *Dicit stultus in corde suo, non est Deus: corrumpunt, abominandam quamque actionem perpetrant.*

SECUNDUM argumētum suppeditat natura Dei & proprietates ejus essentiales. Qui est sapientissimus, optimus, justissimus, ad misericordiam propensissimus, omnipotens; is profectò rebus omnibus providet, omnia & singula curat & dirigit, ne quid temerè fiat. Atqui Deus est talis, ut libro secundo abundè probatum est.

TERTIUM argumentum subministrant opera Dei, in quibus evidentissimè providentia Dei elucet, quod argumentum copiosè tractat *Theodoretus* in Sermonibus decem de Providentia. Inprimis autem opera Dei in homine & rebus humanis testantur providentiam divinam apertissimè, nempe *notitia Legis* [E] mentibus humanis à Deo insita: *mens hominis* regens corpus & vitam omnesque actiones hominis, Psal. 94. v. 8, 9, 10. *Animadvertite, ô brutissimi in populo, & stultissimi quando intelligentes eritis? An plantator auris non audiat? aut formator oculi an non intueatur? An castigator Gentium non reprehendat? qui docet homines scientiam:* Item, *beneficia tot corporalia & spiritualia*, quibus homines continuò afficit, ut Paulus concionatur Lystræ, Actor. 14. v. 17. *Non passus est se esse expertem testimonii, bona tribuendo, dans nobis cœlitùs pluvias ac præstituta tempora fructibus proferendis, implens cibo & delectatione corda nostra.* Et cap. 17. v. 26, 27. *conscientia* uniuscujusque bona vel mala: *præmia* quibus Deus rectè facta ornat: *pœna* quas Deus peccantibus infligit: *politia* quarum constitutio & conservatio, aut mutatio, aut translatio est opus Dei: *motus heroici* quos Deus gubernatoribus & aliis indit quorum ministerio uti dignatur ad defensionem Ecclesiæ suæ, quales motus heroici & virtutes superantes communem captum hominum fuerunt in Mose, Josua, Samgare, Simsone, Davide. Confirmat providentiam divinam etiam *ordo sapientissimus in natura*, quem Deus conservat & moderatur, ut docetur Psal. 147. vers. 4. *Supputat numerum stellarum, quotquot sunt nominibus vocat.* & v. 8. *Qui obtegit cœlos densis nubibus, qui comparat terræ pluviam, qui facit ut proferant montes fœnum.* Stabiliunt eandem & *fines* ad quos omnia tendunt & perveniunt in mundo, sapientiâ, bonitate & potentiâ Creatoris, Deut. 8. v. 3. & Matth. 4. v. 4. *Non solo pane vivit homo, sed omni verbo prodeunte ex ore Dei.* Sed tam clara est providentia Dei, ut ipsa quoque *bruta animantia & elementa* eandem docere valeant, quemadmodum Job. ostendit cap. 12. v. 7, 8, 9, 10. *Enimverò interroga, quæso, jumenta, & docebit te illorum quodque: aut volucrem cœli, & indicabit tibi: Aut confabulare cum terra, & docebit te: etiam enarrabunt tibi pisces maris. Quis non cognovit ex omnibus istis, manum Iehovæ facere illud? In cujus manu est anima omnis viventis, & spiritus totius carnis humanæ.*

Nec minus providentiam Dei testatam faciunt *prædictiones divinæ eventu ipso comprobatæ: miracula*, quæ Deus exhibuit & exhibet supra totius naturæ vires: *signa temporum: eventus insignes: horribiles tempestates, ostenta & prodigia: martyrum Christi constantia* in perferendis cruciatibus exquisitissimis, & mortibus crudelissimis. Hoc ipsum quoque maximum est providentiæ divinæ documentum, quòd rerum plurimarum rationes nobis arcanæ sunt & imperscrutabiles humano ingenio.

Ista omnia perspicuè demonstrant, providentiam Dei esse.

Proinde nihil contingit temerè aut fortuitò, nihil secundùm carnales cogitationes hominū; sed omnia fiunt providentiâ Dei, secundùm æternum ejus consilium & voluntatem, ut dicitur Proverb. 19. v. 21. *Multæ cogitationes insunt animo cujusque, sed consilium Iehovæ ipsum stabit.* Job. 22. v. 13. *Si ipse contra animum agit, quis revocet eum? quod animus ejus cupit, id efficit: Nam perficit statutum de me.* Psal. 115. v. 3.

Neque fit absque Dei voluntate, id quoque quod fit contra Dei voluntatem.

Sic probatum est, providentiam Dei actualem esse.

Hanc autem verissimam doctrinam oppugnant vesani homines, qui omnem providentiam Dei tollunt, ut faciunt Epicuri de grege porci, quos Gentiles etiam ipsi refutarunt, & tonitrua fulminaque è cœlo, ut de se testatur *Horatius* Carminum libro primo, Odâ trigesimaquartâ; & exempla C. Caligulæ & Neronis, quibus tonitrua tantum metum incusserunt, ut agnoscerent, Deum res humanas curare.

Oppugnant eandem ex parte Philosophi Ethnici, qui sublunaria Deo curæ esse negant, qui curam Dei ad ea quæ sub Luna sunt & fiunt, sese non extendere contendunt.

Quin etiam caro in regeneratis adversus spiritum pugnans, providentiam Dei in dubiū vocare solet, ut regenerati in seipsis experiuntur & agnoscunt, quem-

admodum

Digitized by Google

admodum videre est Psal. 73. v. 2. & seqq. *Equidem quod ad me, penè declinaverant pedes mei, nihil ferè aberat quin effunderentur gressus mei: Quum inviderem insanientibus, prosperitatem improborum aspicerem. Nam non sunt nexus usque ad mortem eorum, sed pingue est robur eorum. In labore mortalium non sunt, & cum reliquis hominibus non afficiuntur plagis: Idcirco cingit eos torques superbia, operit velut ornamentum violentia eos. Emicat præ pinguedine uterq; oculus eorum, superant cogitationes animi. Tabifici sunt, & loquuntur malignè oppressionem: & è sublimi loquuntur. Opponunt cœlo os suum, & lingua eorum pervadit terram. Ideoq; redit populus ejus huc, quum aquæ pleni poculi exprimuntur ipsis, Ut dicant, quomodo cognosceret Deus fortis? aut esset notitia in excelso? Ecce istos improbos, ut tranquilli in seculo augeant vires. Utique inaniter purifico animum meum, & lavo in munditia manus meas: Quum sim plagâ affectus quotidiè, & castigatio mea præstò sit matutinis singulis.*

A

B

Sic est de quæstione an sit actualis providentia Dei: sequitur quid sit.

PROVIDENTIA DEI ACTUALIS, est actio Dei transiens quâ mundum à se creatum, & omnia quæ in eo sunt ac fiunt, secundùm suam voluntatem curat ac dispensat ad suam gloriam & electorum salutem. Aliàs *gubernatio divina*, item *imperium* seu *regnum Dei*, Psal. 93. v. 1. & 97. v. 1. & 99. 1. & 103. 19. *Via Dei*, Psal. 77. 14. *Oeconomia divina*, sine labore regens, & sine onere continens mundum. Sic definitur à Damasceno libro secundo Orthodoxæ fidei, cap. 28. ex Gregorii Nysseni, libro de Providentia: πρόνοιά ἐστιν ἡ ἐκ Θεοῦ εἰς τὰ ὄντα γινομένη ἐπιμέλεια: *Providentia est Dei in ea quæ sunt cura.*

C

CAPUT II.

In quo de bono creato.

SUBJECTUM providentiæ divinæ deinceps exponendum est, ut sciatur quid à providentia illa gubernetur.

A providentia Dei gubernatur tum *bonum omne creatum*, tum *malum*.

BONUM *creatum*, est quicquid à Deo factum est & approbatur; ut omnes substantiæ rerum, & quantitates & qualitates earum creatæ, & motus ac mutationes, actiones & eventus, quatenus sunt motus, & quatenus naturæ ac voluntati divinæ in verbo Dei expressæ, congruunt.

Quicquid igitur & in diabolis & in hominibus ex creatione est reliquum, id bonum est.

Bonum vel *absolutè* bonum est, vel *secundùm quid*.

Absolutè bonum vel *naturale* est, vel *morale*.

Bonum naturale, est omne bonum quod in natura à Deo creatum est ad usus ipsi placentes.

Estque vel *essentiale*, vel *accidentale*.

Bonum essentiale, est quod vel ipsa essentia est rerum, vel inseparabile ab ipsa essentia; quale bonum est omnis substantia, quatenus substantia est; & omnis proprietas essentialis. Quapropter nulla substantia, nulla proprietas essentialis ullius substantiæ per se mala est, ut cœlum, terra, mare, aër, Sol, Luna, cibus, potus, vestis, quantitates & qualitates rerum essentiales. Hoc bonum nulli malo est contrarium; sed in eo per accidens malum esse potest.

Bonum accidentale naturale, est quod accidentaliter naturæ cujusque substantiæ adest, & ab ea separari potest.

Bonum morale, est quum animi affectio inclinatióq;, tum actio congruens cum æterna & immota sapientia Dei, patefacta in Lege divina, quæ & in creatione insita est mentibus hominum, & postea voce divina promulgata. Vel: *Bonum morale*, est omnis bona inclinatio & actio cum voluntate Dei congruens. Dicitur etiam *bonum electionis*.

Idque vel *natura* est, vel *gratia*.

Bonum morale natura, est quod à luce naturali proficiscitur. Hoc ab aliis simpliciter *bonum morale* vocatur, ut sunt opera moralia seu virtutes morales Gentilium seu infidelium & nondum regeneratorum.

Bonum morale gratia, est quod ex gratia regenerationis spiritualis promanat. Hoc etiam *bonum spirituale* vocant. Hoc alii à bono morali distinguunt, & *divinum bonum* appellant; quale est omne opus bonum seu virtus verè fidelium & regeneratorum.

Bonum secundùm quid, est quod alicui bonum est; idque *bonum utile* appellatur, id est, commodum & expediens homini: τὸ συμφέρον. Tale bonum est viro non tangere mulierem propter instantem necessitatem, 1. Corinth. 7. v. 1, 35. Hoc bonum nō opponitur vitio aut peccato, sed incommodo & molesto. Hoc bonum vocatur etiam *bonum conditionis*: sicut bonum morale appellatur bonum virtutis & justitiæ.

Crux & afflictio quâ pii vel castigantur vel explorantur vel testimonium veritati cœlesti perhibent, etiam bonum est, Psal. 119.

Tantum de bono: sequitur de malo.

CAPUT III.

In quo de peccato.

MALUM est in rerum natura; non tamen est res seu essentia, multò minus substantia aliqua: sed essentialiter & suâ naturâ seu per se *nihil* est: *Nihil*, inquam, non *negativum*, sed *privativum*: definiturque in hunc modum:

Malum, est privatio boni, quod ad creaturæ felicitatem & perfectionem requiritur. Dicitur etiam *miseria*, quòd miseram reddat creaturam.

Est in aliquo bono, nempe vel in substantia, vel in accidente substantiæ.

Caret efficiente causâ propriè dictâ. Est quidem ortum ex bono, verùm non per se, sed per accidens.

D Mali igitur causa est bonum, non per se, sed per accidens; ideo non propriè.

Caret & fine, utpote ἄσκοπον & ἀόριστον.

Nunquam operatur ut propriè efficiens.

Quantavis est ejus magnitudo; tamen nunquam bonum, in quo est, destruit. Nunquam appetitur nisi sub ratione boni.

Omne malum, nullo excepto, habet oppositum sibi aliquod bonum: etsi aliquod bonum est, quod nullum malum oppositum habet.

Malum aliquod summū non potest esse: quod contra Marcionitas & Manichæos dicimus.

Porrò malum est duplex: *culpa* & *afflictionis*. *Malum duplex est.*

Malum culpa, est peccatum.

E *Peccatum*, est malum quod Legi Dei repugnat, à voluntate creaturæ rationalis ortum. Vocatur etiam *malum delicti*: item *malum morale*, contrarium bono morali.

Forma seu formalis ratio peccati, est deformitas, id est, aberratio à Lege divina, ἀνομία. Proinde peccatum non est nisi quod adversus Legem Dei committitur. Quod statuimus contra Papistas, qui pro peccatis habent.

Digitized by Google

bent, traditionum & legum Ecclesiasticarum transgressionem in jejuniis certorum dierum, feriis, votis peregrinationibus religiosis & ceremoniis aliis humanâ audaciâ invectis; imò qui pro peccatis habent opera à Deo præcepta, ut si Laici Scripturam S. legant, si preces publicæ in templis vernaculâ linguâ concipiantur, si officium Ecclesiasticum vernaculo sermone celebretur, si quis non adeat Missam, si quis imagines idololatricas frangat, &c. A

Non igitur est mera privatio, sed etiam mala qualitas animæ inhærens contraria bonæ qualitati conformi cum Lege Dei. Unde vitia virtutibus non opponuntur tantùm privativè, sed contrariæ qualitates sunt.

Causa efficiens ejus neque Deus est ullo modo, neque natura. Nam causæ bonæ per se effectus est bonus. Quid autem Deo melius? quid naturâ melius secundùm Deum? Doctores etiam Ecclesiarum Reformatarum nequaquam statuunt, peccati causam efficientem seu autorem esse Deum, quicquid Papistæ & Ubiquitarii per calumniam ipsis impingant. B

Sed causa ejus efficiens est res aliqua naturæ, nimirum, aut diabolus, aut homo. Nam cæteræ creaturæ non peccarunt, nec peccant.

Peccatum igitur vel *diaboli*, vel *hominum*.

Peccatum diaboli, est in quod diabolus incidit à se & per se, motus interno motu suo.

Estque duplex, *lapsus ejus*, & *malitia lapsum sequuta*.

Lapsus diaboli, est ejus à Deo defectio, dum in veritate non perstitit, sed propriam stationem in cœlis ad ministerium adsignatam reliquit, Johan. 8. v. 44. *Vos ex patre illo diabolo estis, & desiderium patris vestri vultis facere, quia à principio homicida est, & in veritate non stetit, quia veritas non est in eo.* Epist. Jud. v. 6. *Et angelos qui non conservarunt suam originem, sed reliquerunt suum domicilium.* C

Malitia diaboli lapsum sequuta, est quâ in perpetuum hostis DEI factus & odio irreconciliabili in Deum inflammatus, tum multos admodum angelos sibi adjunxit, & ad rebellandum Filio Dei induxit, unde & ipsi peccarunt, & non conservârunt suam originem, sed domicilium suum reliquerunt, 2. Pet. 2. v. 4. Epist. Judæ. v. 6. tum hominem etiam mendaciis suis seduxit, ut à Filio Dei vitâ suâ deficeret, & in mortem æternam se præcipitaret, Gen. 3. Joh. 8. 44. 2. Cor. 11. 3. atq; inde à lapsu suo nihil aliud cogitat, desiderat, loquitur, conatur & agit adjutus à malis angelis, qui cum ipso defecerunt, quàm quod Deo displicet, decipiens homines 1. Reg. 22. v. 22, 23. impellens eos ad peccandum, 1. Sam 18. v. 9, 10. 2. Sam. 24. 1. Chron. 21. 1. sæviẽs in eos crudeliter, Job. 1. & 2. Matth. 8. v. 28 & 9. v. 32. & passim in historia Novi Testamenti; & cupiens secum totum genus humanum in perditionem æternam trahere, 1. Joh. 3. v. 8, 9. 1. Pet. 5. v. 8. Ephes. 6. v. 12. D

Hæc de peccato diaboli: sequitur de peccato hominum.

Peccatum hominum, est in quod homines inciderunt, proprio motu voluntatis suæ, promerens & afferens mortem æternam, nisi fiat remissio propter Christum Mediatorem.

Omne enim peccatum etiam minimum; suâ naturâ est *mortale*, hoc est, mortem æternam meretur, Ezechiel. 18. v. 20. *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur.* Rom. 6. v. 23 *Stipendium peccati mors.* Et cap. 7. v. 13. Fit autem *veniale*, id est, veniam & remissionem consequitur, ut non accersat mortem æternam renato, ex gratia & misericordia Dei propter Christum. E

Si causas proximas & subjecta peccati hominum intuearis, est illud vel *primorum nostrorum parentum*, vel *posterorum ipsorum*.

Peccatum primorum nostrorum parentum, est peccatum Adami & Evæ.

Estque duplex, *naturale* & *personale*.

Naturale, quod totius naturæ humanæ, & ideo omnium hominum commune est.

Primùm persona infecit naturam, sed post natura infecit personam. Peccatum Adami naturæ ipsius peccatum fuit, cæterorum peccata personalia sunt; ideo illius cum natura transfusum est, non aliorum. Sed quare Adamus peccando non personam modò, sed naturam perdiderit, quum alii homines personas suas lædant, naturam non faciant pejorem, causa assignari non potest alia, quàm Dei justissima voluntas. Quam Adamus infelicitatem volens accersivit sibi, eam ejus posteris universis jure Deus inflixit. Sed quare? quia sic fert voluntas ejus, quæ est juris & justitiæ norma. Nunquam aliter intelliges, justum fuisse, nos omnes nasci miseros propter hominis peccatum. Nam quòd illius voluntas fuit nostra, & nos in illo voluimus, verum est, sed ratio hujus veritatis nulla est, præterquã voluntas Creatoris. Proinde & peccato primorum parentum omnes homines facti sunt obnoxii morti æternæ, non naturaliter, sed voluntate Dei. Naturaliter enim hoc factum non est, ut nimirum ob culpam unius hominis tot hominum millia à salute excluderẽtur. Volũtate igitur Dei, de qua Christus Matth. 10. 29.

Lapsus primorum parentum, est inobedientiâ & defectio a Deo, quâ se suosque posteros in mortem sempiternam præcipitarunt, Gen. 3. Rom. 5.

Inobedientia autem hæc Adami non fuit unica solummodo illa externa comestio vetiti fructus, sed trãsgressio seu violatio legis, ut dicitur 1. Timot. 2. v. 14. in qua multa horrenda peccata interna concurrunt: nimirum *infidelitas* seu incredulitas, cùm non credidit Deo minanti mortem transgressori mandati, nec confidit in Deo solo; quæ fuit radix & fons malorum omnium, (sicut contrà fides bonorum omnium principium & mater est:) *idololatria*, cum credidit & obtemperavit voci uxoris suæ potiùs quàm Dei. Genes. 3. 17. cùm credidit Satanæ mentienti. *Superbia*, cùm Deo æqualis fieri voluit, Gen. 5. 3. *Contemtus* Dei, cùm non timuit Deum, ut debuit, & mandatum ejus contemsit, violavitque. *Prophanatio nominis divini*, cùm passus est Evam de verbo Dei communicare cum serpente, cum quo non debebat: cùm zelum pro gloria Dei adversus Evam quæ peccaverat fructum vetitum decerpendo & edendo, non declaravit, sed in ejus gratiam unà peccavit; cùm non invocavit Deum ut ipsum à transgressione Legis servaret: *Homicidium*, cùm se & posteros suos in mortem cùm animæ, tum corporis præcipitavit: *Avaritia*, cùm non contentus iis bonis quæ à Deo acceperat, inhiavit pluribus. *Furtum*, cùm abstulit quod suum non erat, sed alienum ipsique interdictum: *Concupiscentia prava*, cùm concupivit majorem altioremq; scientiam, quàm Deus dederat & dare voluerat: cùm concupivit æqualitatem cum Deo, & sublimiorem feliciorem q; statum, quàm in quem à Deo fuerat collocatus; cùm concupivit fructum prohibitum. Ista & alia peccata concurrerunt, antequam ad fructum vetitæ arboris manum admovit, quæ enumerare hoc loco prolixum. *At unus tantùm præcepti accusator violati.* Unius quidem numero, sed universalis re & substantiâ. Nam etiam tota lex una est numero; & ita quidem una, ut qui in uno offenderit, omnium fit reus, Jacob. 2. 10. Uno igitur hoc præcepto violato, generalis fuit rebellio, quia simul in se continebat.

Lapsi sunt autem primi parentes, *divinâ quidem providentiâ*, & deserti à Deo: & necessariò, sed tamen *spontaneâ voluntate suâ*, etsi consultore & impulsore diabolo; quia præditi erant proprio arbitrio, quod liberum erat, &

A erat, & cogi non poterat. Suasionem & impulsum diaboli sequuti sunt primi parentes nostri, sed inclinante eò proprio motu voluntatis ipsorum. Adam quidem à serpente ipso seductus non fuit; sed mulier seducta, causa transgressionis fuit, 1. Tim. 2. 14.

Providentiâ divinâ lapsos esse constat ex Matth. 10. v. 29. Rom. 11. 32. Gal. 3. 22.

Lapsi sunt primi nostri parentes deserti à Deo desertione explorationis, cujus causa fuit, ut ipsi & posteri ipsorum cognoscerent, posse se labi per se; non autem stare, nedum resurgere per se: & proinde ex Dei gratia & misericordia toti penderent.

Lapsi sunt necessariò, diversis rationibus: *Primò*, quia infallibiliter, si ad præscientiam Dei respexeris: nam quia Deus præsciverat seu præviderat, ipsos lapsuros; non potuit præscientia illa Dei falli facto aut consilio hominum. B

Secundò, ratione consequentiæ & eventus facti: nam ex quo peccarunt, necessarium est nec aliter esse potest quin peccaverint; quia omne quod est, necesse est esse, quando est: omne certum est necessarium, & propositiones de eo sunt necessariæ. Necessariò ergo lapsi sunt, tum necessitate infallibilitatis præscientiæ Dei ut præscientia est, non causa efficiens rerum: tum necessitate facti.

Iidem tamen sponte lapsi sunt.

Libertas in Adamo & Eva fuit sine ulla necessitate ipsum impellente.

Itaque factum est, ut objecta specie boni, videlicet divinitatis consequendæ, laberentur ac peccarent, mente objectum illud approbante, & voluntate ad objectum illud amplectendum sese inclinante. Ac proinde si principium internum ipsorum, id est, liberam voluntatem spectes, lapsi sunt contingenter. C

Primo lapsu Adami nullum peccatum, si peccatum excipias in Spiritum sanctum, potest atrocius aut funestius aut committi aut cogitari. Hominem recens natum sic Dei ausum esse majestatem contemnere, voluntatem offendere, interdictum transgredi, ut Deo fidem detraxerit, ut Satanæ mendaciis, calumniis, blasphemiis auscultarit, denique ut divinitatem invito Deo rapuerit. Idque tum quando & maximis à Deo beneficiis cumulatus fuit, & iis etiam naturæ ornamentis præditus, ut nullis intus ad peccandum illecebris pravisque desideriis urgeretur quæ nos quotidie ad peccandum solicitant. Nam ut Augustinus monet lib. 14. de Civitate Dei, cap. 15. existimare oportet, quãta fuerit iniquitas in peccando, ubi tanta erat nõ peccandi facilitas. Et quid consequutum est? è Paradiso D ejectus, in duram necessitatem mortis & miserias maximas ipse incidit, nosque omnes traxit. Hæc omnia peccati hujus gravitatem evincunt.

Corruptio lapsum sequuta, est obscuratio imaginis Dei, per quam desiit in mente vera & integra Dei cognitio, in voluntate libertas arbitrii ad bonum, & corde vera dilectio & timor Dei, & propositum ac studium obediendi Deo, ac successit in mente ignorantia & dubitatio & mala conscientia: in voluntate & corde contumacia adversus Deum & prava inclinatio, perpetua perturbatio, cura & anxietas.

Hæc corruptio lapsum sequuta est originalis iniquitas quam Adamus ex actu transgressionis contraxit, atq; ad posteros transmisit. Hæc corruptio effectus est actualis illius peccati, quod Adam commisit.

E *Personale peccatum primorum hominum* est, quod personæ Adami & Evæ est proprium: qualia fuerunt post lapsum omnia ipsorum cætera peccata actualia; Illáque nobis non imputantur. Etsi enim post lapsum alia peccata Adamus admiserit, nullum tamen eorum nobis imputatur, sed tantùm primum, quo corruptio & mors in totam naturam humanam invecta & in nos derivata est. Hoc docet Paulus Apostolus, quum ait Rom. 5. v. 12. *Per unum hominem peccatum in mundum introiit, ac per peccatum mors*: dicit *peccatum* singulari numero, & non peccata. Sic v. 16. *Reatus est ex una offensa ad condemnationem*. & v. 17. *Per unam offensam mors regnavit per unum*. & vers. 18. *Per unam offensam* reatus venit *in omnes homines ad condemnationem*.

Hæc de peccato primorum parentum.

Posterorum peccatum, est in quod omnes posteri Adami & Evæ naturaliter ex iis descendentes inciderunt.

Estque duplex, *originale* vel *actuale*.

Peccatum originale, est peccatum quod in omnes homines secundùm naturalem modum generatione carnali ex Adamo & per Adamum propagatos derivatur. *Peccatum originale quid?*

Nominatur absolutè *peccatum*, Rom. 7. v. 8. quia est scaturigo & fons peccatorum aliorum: item *peccatum peccans*, Rom. 7. v. 13. *malum adjacens*, Rom. 7. v. 17. *peccatum inhabitans*, Rom. 7. v. 20. *peccatum undiq; circumstans*, Hebr. 12. v. 1.

Peccatum istud dicitur *originale*, non restrictivo termino diminuente vel alienante, quemadmodũ quum homo pictus, aut aurũ falsum dicitur; sed διαχριτικῶς, ut eo tanquam differentiâ specificâ discernatur à peccato actuali.

Nec propterea dicitur *originale*, quod origo & fons sit omnium peccatorum aliorum (quanquam omnia peccata actualia nostra ab hoc fonte promanant;) sed quia ab Adamo tanquam omnium nostrûm origine derivatũ fuit in nos hæreditaria propagatione; quum in Adamo non fuerit personale, sed naturæ totius; & quia originaliter de serpente antiquo contractum, & in nos per conditionem communis originis derivatũ, à prima origine nostra, hoc est, inde à conceptione nostra naturæ uniuscujusque nostrum inhæret.

Unde etiam in nobis *naturale* est, hoc est, quod naturâ, non ut ab initio recta creata est à Deo, sed ut est jam depravata, nobis adeóque naturæ nostræ inest, non vitio communis naturæ (quæ & Adami in integritate fuit & Christi communis est,) sed instrumenti primigenii, per quod omnes naturaliter descendimus. Hoc est quod Ephes. 2. v. 3. dicitur, nos esse *naturâ filios iræ*, id est, naturâ peccatores & morti destinatos, tanquam quos ipsa ira pepererit, sicut *filii contumaciæ* dicuntur Col. 3. 6. tanquã quos cõtumacia ipsa genuerit.

Et quia peccatum originale nobis naturâ inest, ideo in hac vita est prorsus ἀχώριστον, inseparabile, sic ut deponi non possit omninò, nisi morte.

Partes peccati originalis sunt duæ: *Culpa inobedientiæ seu defectionis à Deo in lumbis Adami*, & *corruptio defectionem Adæ sequuta in tota hominum natura*.

Culpa inobedientiæ seu defectionis à Deo in lumbis Adami, est prima pars peccati originalis, quæ est iniquitas seu labes & macula ex peccato illo primo contracta, privatio nimirum decoris debiti inesse, quasi vinculum ad pœnam obligans, & in pœna ipsa nos constringens. Ita culpa non tantùm Adami est, sed etiam nostra; quia non tantùm Adamus, sed etiam nos in Adamo tanquam radice totius humani generis peccavimus, & Legem transgressi sumus, Rom. 5. v. 12, 19. Lapsus primus Adami, non duntaxat Adami peccatum fuit, sed etiam nostrum. Nam transgressio Adæ nobis imputatur, alioqui neque iniquitate inde contracta, neque reatu ullo teneremur.

Distingui debet lapsus primorum parentum à peccato originali, quod est in nobis ut causa ab effecto. Ideo non ipse lapsus primus est in nobis, quia quum

Digitized by Google

fuerit actus statim transiit: sed culpa lapsus illius hæret A in nobis. *Corruptio inobedientiam & defectionem Adæ sequuta, in tota hominum natura*, est secunda pars peccati originalis, nimirum innata vitiositas, quam ab utero matris afferimus, in omnes naturæ nostræ partes diffusa. Nominatur *corpus peccati*, Roman. 6. v. 6. quia in eo consociata sunt omnia peccata, quæ data occasione erumpunt: *lex in membris*, Rom. 7. v. 23. quia obligata & devincta sibi habet omnia membra, id est, omnes partes & facultates totius hominis, corporis & animæ. *Corpus mortis*, Rom. 7. v. 24. quia est causa mortis. νόμος ἁμαρτίας, *Lex peccati*, Rom. 7. v. 23, 25. & cap. 8. v. 2. *Lex peccati & mortis*.

Corruptio illa est duplex: *Boni originalis defectus, & mali in locum boni originalis successio*.

Boni originalis defectus, est corruptio seu pravitas in- B nata, quâ tota natura nostra privata est bonitate seu gratiâ originali, in qua fuerat primus homo conditus.

Is defectus est in toto homine, tum *in anima*, tum *in corpore*. Nam peccatum originale est in toto homine, in anima & in corpore: in anima propriè, ut in proprio subjecto, in corpore autem ut in instrumento per quod anima agit.

In anima defectus seu vacuitas est bonitatis & gratiæ originalis in omnibus partibus, hoc est, in mente & in voluntate.

Mens enim destruitur luce & sanitate intelligentiæ & rationis.

Voluntas orbata est suâ rectitudine & libertate ad bonum Deo placens.

Corpus autem spoliatū est conformitate affectuum, & appetituum, & locomotivæ cum Lege Dei. C

Concupiscentia quid sit Paulo Rom. 7. v. 7.

Malum quod in locum boni originalis successit, est corruptio seu pravitas illa innata, quâ tota natura est inepta reddita ad bonum, & prona tantùm ad malum. Nominatur à Paulo Apostolo Rom. 7. v. 7. *concupiscentia* seu *cupiditas*, quæ non est materiale seu materia in qua, sive subjectum peccati originalis, sed est formaliter ipsum peccatū originale, licèt in ea synecdochicè peccatum originale collocatur; non est tantùm inordinatio inferiorum animæ virium, nempe sensualitatis seu sensitivi atque animalis appetitus, cujus vi atque impetu ad res sensibiles & carnales, quas propter aliquā in eis jucunditatem expetendas esse arbitramur, excusso rationis imperio rapimur; sed etiam mentis ipsius nostræ, quâ cogitamus, meditamur, molimur, volumus, ac proinde & supremæ potissimæq; partis animæ & facultatum ejus inclinatio atq; propensio in- D sana ad omnem impietatem & injustitiam: & ut clarius dicam, etiam in parte superiore animæ, in ipso intimo mentis recessu, omnem dispositionem, omnemque habitum adversantem Legi Dei comprehendit.

Proinde illa concupiscentia quæ est peccatum originale κατ᾽ ἐξοχὴν, discretionis ergò consuevit dici *mala* seu *prava concupiscentia*.

Et non est creata quædam facultas, quam Adamus ante peccatum habuerit, aut nos post resurrectionem habituri sumus, ut sequentia argumenta confirmant:

I. Quia malum nullum est in natura hominis creatum, Genes. 1. v. 31.

II. Quia est generale peccatum, radix & causa aliorum peccatorum omnium, Matth. 15. v. 19.

III. Quia à Lege est damnata, Exod. 20. v. 17, Rom. 7. v. 7.

IV. Quia cum ea Spiritus sanctus & lex mentis nostræ perpetuum bellum gerit, Rom. 7. 23. & cap. 8. v. 2. & 7. Galat. 5. v. 17. caro concupiscit adversus spiritum.

V. Quia expugnanda nobis est, ut Deo serviamus, Rom. 6. v. 12, 13, 19.

VI. Quia nihil aliud in nobis agit, nisi ut hominem interiorem labefactet, fiat admodum peccans & peccati desiderium mundet, & nos à Deo separet, Rom. 7. v. 5, 8, 11, 13, 20, 23. Jacob. 1. v. 14. 15.

Discernenda etiam est à *prava concupiscentia actuali*, quæ non est peccatum originale, sed actuale. Nā *primò* concupiscentia, quæ peccatum est originale, est habitualis: & latens, quam infantes in anima sua inclusam continent, ut ipsam rationem quâ uti nesciunt: concupiscentia verò actualis est motus seu actus, qui à concupiscentia habituali nobis sæpè nec consentientibus & molestè etiam ac graviter ferentibus erumpit. Concupiscentia quippe actualis, ut & omnis alia perturbatio animi, secundùm tres gradus seu motus spectatur, quatenus nimirum incipiunt, aut crescunt, aut erumpunt. Nam primus motus est confusus, quo concupiscentia animum à se dimovet, etiam citra rationem ullius objecti, quo feratur extra se: hic motus est involuntarius & indefinitus, quasi præparatio affect. & quædam commutatio. Secundus concupiscentiæ motus est quo fertur ad aliquid destinatum cum judicio atque ratione: hic motus est cum voluntate non contumaci. Tertius concupiscentiæ motus est quo ad aliquid sine judicio animus abripitur: hic motus est jā impotens, qui non sicut oportet, aliquid concupiscit, sed utique qui rationem superavit. Hic motus est cum voluntate contumaci. Posteriores igitur duo motus concupiscentiæ sunt voluntarii: Proinde actuales pravæ cupiditates vel involuntariæ sunt, vel voluntariæ.

Secundò, pravas cupiditates actuales voluntarias etiam ignari Legis à Deo per Mosen latæ, veluti Philosophi Gentiles agnoverunt & damnaverunt; sed concupiscentiam nativam & habitualem, in qua ponitur peccatum originale, ne suspicari quidem potuerunt, Rom. 7. v. 7, 8, 9.

Distinguenda insuper à *naturali concupiscentia*, id est, quam naturæ nostræ Deus insevit, qualis est concupiscentia cibi & potus quo corpora nostra nutriuntur. Nam naturalis concupiscentia sic se habet ad peccatum, ut ratio naturalis: vitiosa autem concupiscentia de qua Rom. 7. v. 7. formaliter est peccatum.

Concupiscentia naturalis, nec materia est, nec forma ullius peccati, nec aliquid in se vitiosum habet.

Distinguenda denique à concupiscentia illa *quâ spiritus contra carnem concupiscit*, de qua Galat. 5. v. 17. Hæc enim concupiscentia spiritus est bona ac Deo placens: in illa igitur nemo peccatum originale posuerit.

Concupiscentia mala ex se, etiamsi consensus voluntatis non accedat, est peccatum. Ratio, quia concupiscentia mala est in parvulis, qui ob infantilem ætatem nondum possunt pravis desideriis assentiri. Quod si concupiscentia mala ex se & sine consensu voluntatis peccatum non esset, in parvulis nullum originale peccatum esset.

Concupiscentia porrò prava tū *in anima* est, tum *in corpore*.

Anima enim tota est plena omnis mali ac præcipua sedes, sive subjectum proprium concupiscentiæ vitiosæ: sive *mentem* quis spectet, sive *voluntatem*.

Mens est tum obtenebrata ignorantiâ & cæca, in rebus maximè divinis, Ephes. 4. v. 17, & 5. v. 8. 2. Cor. 4. vers. 4. tum non capax eorum quæ sunt Spiritus Dei, 1. E Cor. 2. v. 14. 2. Cor. 3. v. 5.

Voluntas deinde tum rebellis est voluntati divinæ, Jerem. 17. v. 9. Matth. 23. v. 37. tum serva peccati, Rom. 7. v. 14. Psal. 5. v. 10. & 10. à v. 3. usq; ad 12. & Psal. 14. v. 1. & 53. v. 2. & 36. v. 2, 3, 4, 5. & 140. v. 3, 4. Jesa. 59. v. 3. & aliquot seqq. Rom. 3. à v. 9. usq; ad 19.

Corpus denique & repugnat inimicè Deo, Rom. 8. v. 7. & refertum est itidem pravâ concupiscentiâ, qui

propter

Digitized by Google

propter inordinationem affectuum cordis tantùm ad malum est proclive. A

Ideo peccatum originis non est ipsa hominis substantia, ut Flacius Illyricus voluit, sed est accidens, nimirum habitus vitiosus: nec est reatus pœnæ pro peccato primi hominis, ut Scotus & Gabriel Biel contenderunt: nec est mera ac nuda privatio, sed etiam comprehendit positiva, nempe habitum corruptum, seu corruptionem positivam & dispositionē habitualem seu habilitatem, pronitatem & propensionem ad malum, naturæ impetum contra verbum Dei & alia id genus. *Positivum* hic intelligimus non rem subsistentem à Deo conditam, sed quod non est simpliciter nihil, nec simplex privatio sicut mors est privatio vitæ, aut tenebræ sunt privatio lucis; sed quod simul est defectus & destructio rei positivæ à Deo creatæ, & habitus vi- B tiosus excitans & gignens motus internos & externos à Lege Dei aberrantes, Deóq; displicentes. Nihilominus rectè concupiscentia illa dicitur privatio, quia est aberratio à Lege Dei.

Peccatum originis igitur est tum culpa inobedientiæ primæ Adami, quæ inobedientia nobis quidem non inhæret, sed à Deo justè imputatur, culpa autem ex inobedientia illa nata nobis inhæret; tum pravitas inobedientiam sequuta, quæ pravitas in natura hominis inhæret, à qua tamen semper est discernenda.

Tantum de partibus peccati originalis.

In omnibus autem hominibus, etiam in infantibus, qui naturaliter ex Adamo & per eum descendūt, à principio ipsorum conceptus, est peccatum originis. C

Idq; in hunc modum demonstratur: Quicunq; formati sunt in iniquitate, & in peccato à matribus suis in utero concepti: in iis est à principio illorum conceptus peccatum originis, scaturigo & fons omnium actualium peccatorum. Hoc docet Jobus, quum ait c. 14. vers. 4. *Quis edat mundum ex immundo? ne unus quidem.* Hoc confirmat Eliphaz Themanites in l. Job. cap. 15. v. 14. & seqq. *Quid est mortalis ut mundus sit? & ut justus sit, natus muliere? En, sanctis suis non esset crediturus firmitatem: & cælites non sunt mundi in oculis ejus: Quantò magis abominabilis & fœtidus vir, imbibens ut aquam iniquitatem?* Hoc Christus ipse tradit, quum ait Joh. 3. v. 6. *Quod genitum est ex carne, caro est*; hoc est, quod genitum est ex substantia corrupta, est itidem substantia infecta iisdem corruptionibus. Id rationes etiam evincunt. Generatum sequitur naturā generantis: Jam quum homo ge- D nerans naturā sit corruptus, ex eo etiam corruptū hominem generari necesse est, hoc est, quum homo per concubitum naturalem generās, corruptam naturam habeat, quicquid ex eo generatur, naturam similiter corruptam habeat necesse est. Potéstne mala arbor ferre fructus bonos? num fons amarus potest fundere dulcem aquam? aut num salsa aqua dulcem edere potest? num aloë & absinthium succum suavem præbēt? num ex putrido ligno imago non putrida fieri potest? Cui ignotum esse potest, accidentia subjecto congenita ejus naturam sequi? Si substantia penitus vitiosa est, qui poterunt non esse vitiosa ejus accidentia?

Jam omnes homines, qui naturaliter ex Adamo & per eum descendunt, in iniquitate formati, & in peccato à matribus suis concepti sunt. Hoc de se confite- E tur Propheta David, sic inquiens: *En in iniquitate formatus sum, & in peccato concepit me mater mea.* Perpendamus hanc confessionem. Adulterium cum Bathseba commissum, & homicidium in personā Uriæ mariti Bathsebæ perpetratum dolenter confitetur, & istorum recentium flagitiorum pudore tactus, adscendit altiùs, nimirum ad primam usq; formationem & conceptionem suam, & agnoscit jam tunc se fuisse corruptum & infectum carnis labe: neq; id ut culpā suam extenuet, aut patris atq; matris suæ delicta arguat, sed potiùs ut culpam recens contractam exaggeret, ut qui non tantùm nuper tam graviter deliquerit, sed contaminatus in utero matris, non desierit à prima infantia peccata peccatis cumulare. Itaq; est in particula demonstrante, EN, emphasis magna, orta à vehementia affectus, q.d. Quid verò hæc tantùm maleficia, quorū nomine me per servum tuum Nathanem ô Deus reprehendisti, confiterer? inde ab ortu meo peccator suum misertimus. *In iniquitate formatus sum,* hoc est, cōtagione peccati infectus sum à primordiis formationis meæ: *Et in peccato concepit me mater mea,* nimirum & quum me initio conciperet ex semine Patris mei, & quum massam embryonis postea uteri calore foveret, jam eram labe peccati contaminatus, quę contaminatio habebat veram rationem peccati, etiam antequā formata essent vel mentis vel volūtatis organa. Concipit autem mater in peccato liberos, quia concipit carnem in quam propagatur peccatum vi seminis viri, nō autem quòd transfundat ipsa peccatum. Nam si conciperet sine viri semine, conciperet sine peccato, sicut B. Virgo Maria quando Christum concepit.

Sic igitur David propriæ perversitatis confessionē ab ipsa genitura repetit. Illam autem Davidi singularem & propriam non fuisse certum est; quamobrem communis humani generis sors sub ejus exemplo notatur. Hoc ipsum de improbis apertè confirmatur Psal. 58. v. 4. *Abalienant se improbi inde à vulva, aberrant inde ab utero, loquentes mendacium.* De electis itidem Ephes. 2. v. 3. ait Paulus: *Eramus naturā filii iræ.* Quicunq; naturā sunt filii iræ, ij naturā etiam sunt peccato polluti. Atqui omnes homines etiam electi sunt naturā filii iræ, ut etiā reliqui, testante Gentium Apostolo. Quocirca sunt naturā peccato polluti. Naturam autem intellige, ut est depravata peccato, non ut recta creata ab initio, sicut *naturā* idem hoc loco sit, quod ab origine, ab ipsa conceptione & generatione nostri, seu quia tales nascimur, ab ipsa nativitate nostra.

Quapropter omnes homines qui ex Adamo velut communi principio generis nostri secundùm naturæ modum propagantur, inde à primordio conceptus sui peccato originis obnoxii sunt.

Consequitur hinc, turpiter errasse olim Pelagianos, & hodie errare similiter Anabaptistas, negantes peccatum à parentibus, saltem regeneratis in sobolem propagari. Neque nos movere objectiones illorum debent, utut speciosæ videantur.

Objiciunt primò: *Si peccatum ex parentibus in liberos propagatur, tum aut animam esse ex traduce, aut peccato infectam à Deo creari, & corpori infundi: aut puram creatam & corpori infusam ab eodem corpore vitium contrahere. Sed nec anima per traducem propagatur: tum quia spiritualis substantia quum sit, decisionem non patitur, tum quia alioquin esset mortalis. Nec infecta peccato à Deo creatur & corpori infunditur: quia Deus hoc modo peccati autor fieret. Nec pura creata vitium à corpore cui unitur contrahit, partim quod animam puram, cum eo corpore conjungi, quo depravaretur, cum fine ad quem homo est conditus, nempe ad vitam æternam: & cum bonitate Dei pugnaret, partim quòd peccatum non per corpus, quod brutum est, nec in animam agit, sed per animam propagari potest. Ergo peccatum ex parentibus non propagatur.*

Respons. In majore non est sufficiens disjunctorum enumeratio, potest enim dari quartum, videlicet animam creatam à Deo cum inflictione pœnæ Adamo denunciatæ, hoc est, destitutam & non donatam gratiā originali, quoniam Adamus illam & sibi & posteris amisit, & corpori vitioso unitam ab eodem vitium contrahere.

Digitized by Google

Replicant duo: prius est, *iniquum esse, animam quæ non peccavit, puniri ob alienum peccatum: hoc est, animas liberorũ puniri propter peccatum parentum.* Posterius: *absurdum esse, animam à corpore vitium contrahere, seu carnem posse qualitatem corporis imprimere animæ, quæ res spiritualis est.* A

RESP. ad primam replicationem. Animæ nequaquam injustè puniuntur, privatione seu denegatione gratiæ originalis; tum quia omnes in Adamo peccaverunt, tum quia Adamus gratiam originalem non tantùm pro se, sed etiam pro suis posteris acceperat. proinde eandem non tantum sibi, sed etiam posteris amisit.

INSTANTIA: *Animæ quæ in Adamo non fuerunt, peccare in ipso non potuerunt: Nostræ animæ in Adamo non fuerunt: Ergo, &c.*

RESP. Minor simpliciter accepta est falsa. Nam nostræ animæ non fuerunt quidem in Adamo actu, sicut neque corpora, sed fuerunt in eo δυνάμει, quæ δυνάμει erat tandem deducenda ad actum, quatenus conjunctis cum corporibus & homines constituturis, homines nascituri erant. B

INSTANT: Si actu in Adamo non fuerunt, tum actu non peccaverunt.

RESP. Concedo; nam ut δυνάμει tantùm in eo fuerunt, ita etiam δυνάμει in eo peccarunt.

Jam RESP. ad secundam replicationem. Absurdum non est, animam à corpore vitium contrahere. Nam etiam Philosophi concedunt, & experientia firmat animam sequi inclinationes & temperamentum corporis vitiosi, ita ut liberi parentum ingenium & mores, non modò vultu referat, ut fatuitatem, iracundiã insaniam à parentibus trahant. C

QUÆRITUR: *Quomodo peccatum originale in nos derivatum, & à nobis contractum sit?*

RESP. Per semen paternum peccatum traductum est: in semine paterno propagata corruptio animam infecit, & ut Gerson ait in Compendio Theologiæ de vitiis naturæ: *ex conjunctione ejus ad corpus contrahit illud vitium: sicut quando quis cadit in lutum fœdatur & maculatur.* Primùm persona infecit naturam, sed pòst natura infecit personam, ut communiter pronunciant Theologi Si inficitur persona à natura, hoc per semen fieri oportet.

INSTANT: *Anima est peccati originalis proprium subjectum. Ergo anima non contrahit illud à corpore.*

RESP. Peccatum quidem originale est in anima rationali sicut in proprio subjecto, semen autem carnale sicut est instrumentalis causa traductionis humanæ naturæ in prole; ita est instrumentalis causa traductionis peccati originalis; & ita peccatum originale est in carne, id est, in carnali seminis virtute, sicut in causa instrumentali. Sic hoc peccatum est prius in semine, quàm in anima ordine generationis & temporis, sed in anima prius est ordine naturæ: ut Thomas Aquinas dextrè hanc quæstionem explicat in quæst. disput. de peccato origin. q. 4. art. 3. D

Objiciunt secundò.

Si peccatum originale à parentibus in sobolem propagatur, tum animæ sunt ex traduce. At posterius est absurdum. Ergo & prius. E

Respondemus, connexi consequentiam non valere. Illam sic probare conatur. *Si peccatum originale in anima potissimum residet, tum si illud à parentibus in sobolem propagatur, animam propagari per traducem necesse est. Primum est verum: Ergo & extremum.*

Respondendum est, in hac probatione pro causa sumi, quæ causa non est. Non enim in substantia animæ causam habet contagio; sed quia à Deo ita fuit ordinatum, ut quæ primo homini dona contulerat, ille tam sibi quàm suis posteris haberet simul ac perderet. A

INSTANT: *Peccatum non posse propagari sine anima cui inhæret: Ergo propagato peccato, propagari simul animam. Deinde ajunt, non agi nunc de primo homine, sed de nostris parentibus; Proinde nostram exceptionem locum non habere.*

Ad istam instantiam, nostra hæc constans est responsio. Primo eadem objectio repetitur, quæ antea fuit, mutatis duntaxat paululum verbis: eadem igitur est solutio. Deinde omnino agimus & de primo homine & de nostris parentibus. Nam pollutionis hujus non reperietur exordium, nisi ad primum omnium parentem, tanquam ad fontem ascenderimus. Id certè habendum est, fuisse Adamum humanæ naturæ nõ progenitorem modò, sed quasi radicem, atque ideo in illius corruptione merito vitiatum fuisse hominum genus. B

INSTANT vicissim: *si peccatum propagatur sine animarum traduce, sequi aut accidens subsistere & propagari sine subjecto: aut Deum animas peccato contaminatas corpori immittere: Utrumque consequens est absurdum. Ergo & antecedens.*

At hujus etiam instantiæ consequentiam negamus. Nam etiamsi peccatum sine animarum traduce propagetur; tamen nec accidens subsistit sine subjecto, quandoquidem quum propagatur, tũ residet in massa corporis ex semine illo formati, à quo communicatur cum anima, quæ deinceps primarium fit illius subjectum: Nec Deus animam peccato contaminatam corpori immittit, qui non prius creat & creatam postea demum corpori unit, sed eodem momento creat simul & unit corpori infecto, à quo haurit concupiscentiam pravam, creat, inquam, & unit corpori infecto animam non ornatam dotibus in Adamo amissis. C

Objiciunt tertiò.

Qui sancti sunt, ab iis peccatum in sobolem non propagatur. Fideles parentes sancti sunt. Ergo à fidelibus parentibus peccatum in sobolem non propagatur.

Hujus objectionis propositio vera esset de illis duntaxat parentibus, qui sancti sunt primæva sanctitate, & in illa persistunt, eamq; ad posteros propagant, non autem de regeneratis spiritualiter. At liberi non de parentum regeneratione spirituali, sed regeneratione carnali descendunt. Proinde, ut ait Augustinus, sive reus infidelis, sive absolutus fidelis, non absolutos uterque generat, sed reos; quia ex vitiosa natura generat. Tum non generatio carnalis, sed regeneratio spiritualis facit Christianos, justos, sanctos. D

INSTANT: *Parentes sanctus, liberos quoq; sanctos procreare; Non ergo peccato inquinatos.*

Respondemus; etsi liberi parentum sanctitati quodammodo communicant, quæ specialis est populi Dei benedictio: tamen ea non facit, quò minùs prima illa & universalis gentis humanæ maledictio præcedat. Ex natura enim reatus est; sanctificatio autem ex supernaturali gratia.

INSTANT rursus: Qui peccatum non habent, illud in alios propagare non possunt. Fideles seu regeniti peccatum non habent: Ergo illud in alios propagare non possunt. Ad quam instantiam hæc est nostra responsio: Fideles seu regeniti peccatum non habent, nimirum gratiâ & quò ad reatum; sed habent naturâ & quò ad habitum: Ideo parentes fideles, naturâ adhuc sunt peccatores, sed gratiâ justi, quia peccatum ipsis non imputatur. Parentes autem non generant gratiâ, sed naturâ; non spiritu, sed carne. E

Graviter proinde errant Pelagiani & Anabaptistæ, qui peccatum originale in infantibus esse negant.

Sed nec

Digitized by Google

Sed nec minus errant Papistæ qui renatis post baptismum negant peccatum originale inesse: quia concupiscentiam manentē in baptizatis negāt esse verè & propriè peccatū, ut videre est in decreto de peccato originali, promulgato in Concilio Tridentino Sessione quinta.

Atqui peccatum originale in Baptismo remittitur, non autem penitus exhauritur aut radicitus evellitur. Ratio, quia post baptismum in pueris ut primùm maturitatis aliquid adepti fuerint, malæ cupiditates affatim ebulliunt: nec minùs in adultis, ut exempla Davidis, Petri & aliorum sanctorum graviter lapsorum evincunt.

Deinde concupiscentia in renatis post baptismum residua est verè & propriè peccatum.

OBJICIUNT Papistæ. *Nihil est condemnabile in renatis*, Rom. 8. v. 1. *Ergo concupiscentia in renatis non est verè & propriè peccatum.*

RESP. Negatur antecedens: nec illud est Pauli Apostoli, qui non ait, nihil esse condemnabile in renatis, nam peccatum originale est semper in se condemnabile in quocunque sit: sed ait, *nihil esse condemnationis iis qui sunt in Christo Iesu.* Græcus enim textus habet: οὐδὲν ἄρα νῦν κατάκριμα τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

EFFECTA peccati originalis sunt: *primò Reatus*, qui est status & conditio hominum reorum, ad tribunal Dei constitutorum: est velut vinculum hominum qui peccarunt, quo adstricti sunt & tenentur coram judicio Dei. Estque duplex, *culpæ* & *pœnæ*. *Reatus culpæ*, est convictio hominis quòd reus sit criminis, ac proinde culpâ tanquam maculâ deformatus & peccator formaliter constitutus. *Reatus pœnæ*, est ordinatio hominis ad pœnam peccato commeritam, justissimo judicio Dei facta: est vinculum mortis quo tenentur qui peccarunt. *Augustin. septimo tomo, libro primo de peccatorum meritis & remissione, cap. decimo tertio.* Reatus non est peccatum, aut crimen, nec labes seu macula à peccato contracta: quia ordinatio divina ad pœnam non potest non bona esse, quum ejus causa sit voluntas justissima Dei. Quare Scotus audiendus non est, qui reatum hunc verè peccatum esse docuit in 4. dist. 14. Nec reatus quiddam verè malum: quia causa ejus proxima est justissima voluntas Dei.

Secundò effectum peccati originalis est *pœna*, id est, stipendium seu merces peccati; pœna, inquam, non tantùm temporalis, sed etiam æterna: pœna autem non tantum *damni*, sed etiam *sensus*. Errant enim Papistæ, qui contendunt, peccatum originale si solum sit, tantùm pœnâ damni puniri. Vocant autem *pœnam damni*, quæ est sine sensu doloris interno & externo. Quid verò hoc aliud est, nisi omnem pœnam tollere? Nam qui dolorem nullum sentiat aut corpore aut animâ, is neque intelligit se puniri, neque omnino pœnam patitur, nisi impropriè. Qui intelligit, se esse in pœna, non potest non dolere: si se puniri nescit, non ea pœna putanda est.

Tertiò effecta ac fructus peccati originalis sunt peccata actualia, Rom. 7. v. 5. Jac. 1. 14. 15.

Tantum de peccato originali: sequitur actuale.

PECCATUM ACTUALE, est peccatum quod nos ipsi committimus: seu est transgressio legis sive naturalis, (id est, naturæ insitæ & naturâ notæ, sive verbo Dei revelatæ, à nobis ipsis actu facta, Rom. 2. v. 12. *Quicunque sine Lege*, (nimirum verbo Dei revelata,) *peccaverunt*, (ut fecerunt Gentiles,) *sine Lege quoque peribunt*: *& quicunque in Lege*, (nempe revelata

A verbo Dei) *peccaverunt, per Legem damnabuntur.* & v. 14. 15. *Nam quum Gentes quæ Legem nō habent* (nempe à Deo latam per Mosen,) *naturâ quæ Legis sunt faciant, isti Legem non habentes, sibi ipsis sunt lex: Ut qui ostendant opus Legis scriptum in cordibus suis.*

Peccatum *actuale* dicitur, non quòd peccatum sit actio, aut quòd actio sit peccatum: sed quòd peccatum sit in actione, quæ cùm bona sit quatenus actio, adhæret tamen ipse defectus bonitatis moralis & pravitas: atque ille defectus cum pravitate est proprie peccatum, quod est ab homine, non à Deo. Figuratè autem nempe metonymicè peccatum dicitur actio pugnans cum Lege Dei.

Differunt *peccare & peccatum facere*. *Peccare* generaliter dicuntur, quicunque in suis actionibus à recta le-
B gis divinæ regula deflectunt, sive id fiat ex infirmitate & ignorantia, sive ex malitia. *Peccatum facere* dicuntur propriè qui studio peccandi tenentur, & ex animo peccant, & peccati veluti artificium quoddam factitant, etiam opus externum actu nondum perficiant: quod proprium est reproborum, 1. Joh. 3 8. 9. Quamquam synecdochicè idem est interdum *peccare*, quod in actu continuo peccandi versari, ut 1. Joh. 3. 8. & cap. 5. 18. Causæ efficientes peccati actualis sunt *externa*, vel *interna*. Externæ sunt duplices: quædam *per se*, quædam *ex accidenti*. Peccati actualis divisiones sunt plures.

Est PRIMO vel *proprium*, vel *alienum*. *Proprium*, quod nos ipsi admittimus. *Alienum*, quod alius admittit, sed non sine nobis aut probantibus, aut consulentibus aut juvantibus, aut conniventibus & non impedientibus, ac proinde nobis etiam imputatur, 1. Tim. 5. 22.
C SECUNDO, peccatum omne vel *per se* est, vel *per accidens*.

Peccata per se, sunt omnia illa quæ Lege divina prohibentur.

Peccata per accidens, sunt aut actiones nō renatorum, quæ præceptæ quidem sunt à Deo; sed tamen Deo displicent, quia non fiunt ex fide, nec referuntur ad hunc finem, ut Deus gloriâ afficiatur, & propter defectus & vitia in impiis concurrentia: aut actiones adiaphoræ quæ fiunt cum scandalo, aut alioqui non ex fide ad gloriam Dei. Ea quippe opera hominum, sicut causas habuerint bonas seu malas, nunc sunt bona, nunc mala, quæ non sunt per seipsa peccata. Sicut victum præbere pauperibus, bonum opus est, si fit causâ misericordiæ cum recta fide: Sicut concubitus conjugalis,
D quando fit causâ generandi, si eâ fide fiat, ut gignantur regenerandi. Hæc atque hujusmodi secundum suas causas opera sunt bona vel mala, quia eadem ipsa si habeant malas causas, in peccata vertuntur, velut si jactantiæ causâ pauper pascitur; aut lasciviæ causâ cum uxore concumbitur: aut liberi generantur, nō ut Deo, sed ut mundo, ut diabolo nutriantur & educentur.

TERTIO peccatum actuale ex causis efficientibus vel *affectatum* est, vel *inaffectatum*.

Peccatum affectatum, est peccatum quod libera voluntate est commissum, sive ex mera malitia & contumacia, sive alioquin cōsentiente voluntate: cujusmodi peccatum est homicidium voluntarium, Exod. 21. 14. adulterium in civitate perpetratum, & commissum. Deut. 22. v. 24. idololatria Homri, Regis Israeli-
E tarum 1. Reg. 16. v. 25. vel 27. juxta distinctionem Tremelii & Junii.

Estque vel *clamans ad Deum*, vel *non*.

Peccatum clamans ad Deum, est quod propter suam gravitatem gravem postulat à Deo è cœlo vindictam, velut sanguinis innocentis effusio, Gen. 4. peccata Sodomorum, Gen. 19. oppressiones viduarum, pupillorum, pauperum, Exod. 22. 23. Jacob. 5. 4.

Peccatum inaffectatum, est quum vel per coactionem

Digitized by Google

nem cui resisti non potuit, vel ex incogitantiâ aut infirmitate factum est malum, vel per negligentiam bonum non factum. Tale peccatum est adulterium vi illatum in agro alterius uxori, Deut. 22. vers. 25. Tale fuit peccatum Davidis Acischum regem Gathi ex ambiguo ludificantis, 1. Sam 27. v. 10. Petri Christum abnegantis. Tale peccatum est homicidium involuntarium, præter consilium per imprudentiam commissum, Exod. 21. 13.

QUARTO, omne peccatum aut est *contra conscientiam*, aut *ignorantia*:

Peccatum contra conscientiam, est peccatum quum sciens Dei voluntatem contra eam facit ex consensu voluntatis suæ.

Peccatum contra conscientiam duplex est: vel *ex pleno consensu voluntatis*, vel *non ex pleno consensu*.

Peccatum contra conscientiam ex pleno consensu, est quod ex toto animo & studio destinatâque malitiâ est perpetratum.

Tale peccatum in renatos non cadit.

Distinguendum est à peccato in Spiritum Sanctum. August. tomo quarto, pag. octingentesimâ quadragesimâ, & sequentibus.

Peccatum ignorantia, est peccatum quando quis bene fieri putat quod malè fit: (si quis enim bonum putaverit esse quod malum est, & fecerit hoc putando, utique peccat:) quale est, quod ignorantiæ tempore ab ignorante voluntatem Dei committitur; Quale fuit peccatum eorum qui Christum crucifixerunt & Stephanum lapidarunt. Quale eorum de quibus Joh. 16. 2. *Movebunt vos synagogis: imò veniet tempus, quum quisquis vos interemerit, putet se cultum præstare Deo.* Et Pauli ante conversionem ad fidem Christi. 1. Tim. 1. vers. 13. *Qui prius eram blasphemus & persequutor & contumeliosus: sed Deus mei misertus est. Nam ignorans id faciebam: nempe, fidei expers.* Vel peccatum quidem esse agnoscitur & deploratur à peccante, sed tamen vitari non potest perfectè in hac vita; ut multa peccata ignorantiæ & infirmitatis, de qualibus dicit Propheta David Psal. 19. 13. *Errores quis intelligat? ab occultis me absolve.* (quemadmodum & peccatum originale in hac vita penitus deponi nequit.) Vide Augustinum quarto tomo, paginâ octingentes. quadragesimâ.

QUINTO vel *internum* est, vel *externum*.

Internum, est mentis, voluntatis & affectuum, videlicet quævis cogitatio mala, dubitatio de Deo, de voluntate ejus, incredulitas, &c. Sunt peccata quæ solo intellectu committuntur, ut non credere verbo Dei. Vocatur etiam *peccatum cordis*.

Externum, est cujusvis dicti vel facti vel gestus defectus, vel pravitas repugnans Legi & voluntati Dei. Dicitur *peccatum oris*, item *peccatum corporis*, illud si dictis, hoc si factis perpetratur.

Externum vel *occultum* est, vel *manifestum*.

Occultum, est cujus vel inter homines nemo conscius est, præter eum qui id fecit; vel quod licet testes habeat, tamen in publicum non prodiit cum Ecclesiæ & aliorum hominum scandalo.

Manifestum est cujus plures homines conscii sunt, eoque offenduntur & deteriores redduntur; ideo tunc speciatim dicitur *scandalum*.

De scandalo.

Scandalum, est dictum vel factum, quo alius deterior redditur.

Scandalum vel *datum* est, vel *acceptum*.

Scandalum datum, quod & *scandalum activum* vocant, est dictum vel factum verè malum, aut mali speciem habens, quo autor aliis peccandi occasionem præbet: ut est impia doctrina aut malum morum exemplum, quod nocet aliis sive quia imitantur, sive quia deterrentur homines ab Evangelio, Matth. 18. v. 6. 7. *Quisquis*

A *offendiculo fuerit uni ex parvis istis qui in me credunt, præstiterit ei, ut suspendatur mola asinaria de collo ejus, ac demergatur in profundo maris. Væ mundo ab offendiculis, necesse est enim ut eveniant offendicula: veruntamen væ homini illi per quem offendiculum evenit.* 1. Cor. 10. 32. *Estote sine offendiculo Iudæis & Græcis, & Ecclesiæ Dei.*

Scandalum acceptum, quod etiam *scandalum passivum* dicitur, est quum quis ex alicujus vel statu humili aut sublimi, læto aut tristi, vel ex persequutionibus ob veritatem cælestem, vel ex dicto aut facto alicujus temerè arripit occasionem peccandi: ut quum Nazarethani ob statum humilem Domini Jesu, eum pro Christo Mundi Servatore non agnoverunt, Matth. 13. v. 55. 56. 57. 58. quum vel rectâ doctrinâ vel necessario B facto hypocritæ offenduntur, & concipiunt odium Evangelii & Christi, ut fecerunt Pharisæi Matth. 9. v. 10. 12. & c. 15. v. 12. Unde vocatur *Pharisaicum scandalum*. De scandalo accepto legitur Matth. 11. vers. 6. *Et beatus est qui non fuerit offensus in me.* Et cap. 13. vers. 21. *Non habet autem radicem in sese, sed temporarius est: ortaque compressione vel persequutione propter sermonem, statim offenditur.* Et cap. 18. v. 8. 9. *Si verò manus tua vel pes tuus facit ut tu offendas exscinde ea, & abjice abs te: Bonum est tibi ad vitam ingredi claudum aut mancum potiùs, quàm duas manus vel duos pedes habentem conjici in ignem illum æternum. Et si oculus tuus facit ut tu offendas, erue eum, & abjice abs te: bonum est tibi luscum ingredi in vitam potiùs, quàm duos oculos habentem conjici in gehennam ignis.*

Ita scandalum activum est peccatum in eo qui illud C dat; scandalum passivum est peccatum in eo qui illud accipit.

Interdum autem concurrunt scandalum datum & acceptum: interdum datum est sine accepto: interdum acceptum sine dato. Ut si quis decantet cantionem lascivam, & is qui audit accendatur ad amorem impudicum, uterque peccat, prior scandalo dato, alter scandalo accepto. De tali scandalo dicitur Matth. 18. v. 6. *Qui scandalizaverit unum de pusillis qui in me credunt, &c.*

Si quis conatur inducere proximum ad peccatum, sed is fundatus in virtute Christiana non movetur, tùc scandalum datum est sine accepto: de tali scandalo dicitur Psal. 119. 165. *Pax multa diligentibus legem tuam & non est illis scandalum.* Et 1. Joh. 2. 10. *Qui diligit fratrem* D *suum, in luce manet & scandalum in eo non est.*

Si quis loquatur & operetur bonum & cum intentione bona: & inde alius vel per malitiam vel per infirmitatem accepit occasionem malè agendi tunc reperitur scandalum acceptum sine dato. Sic Pharisæi cæci & duces cæcorum offensi fuerunt sermonibus & operibus Christi. Matt. 15. v. 12. *accedentes discipuli Iesu dixerunt ei, Nosti Pharisæos audito isto sermone offensos fuisse?* Tale scandalum cùm ab improbis accipitur, susq; deque habendum, ut Christus fecit Matt. 15. S. 13. 14.

SEXTO peccatum actuale est vel *Spirituale*, vel *carnale*.

Spirituale peccatum, est quo anima & spiritus propriè E inficitur: ut *hæresis, desperatio*.

Carnale peccatum, est peccatum, quo corpus etiam contaminatur, aut corpore etiam perficitur: ut, *ebrietas, scortatio, adulterium*, 1. Cor. 6. 18.

SEPTIMO vel *extra corpus* est, vel *in corpus proprium committitur*. 1. Cor. 6. v. 18. *Fugite scortationem: Omne peccatum quod fecerit homo, extra corpus est: sed qui scortatur, in proprium corpus peccat.*

OCTAVO peccatum vel *commissionis* est, vel *omissionis*.

Peccatum commissionis, est quum malum à Deo prohibitum perpetratur.

Estque vel *contra Deum*, vel *contra hominem*.

Contra hominem vel *seipsum*, ut αὐτοχειρία, ebrie-

tas;

Digitized by Google

tas: vel *alium*, ut interfectio alterius: vel *simul seipsum & alium*, ut scortatio adulterium.

Peccatum omissionis, est quum bonum à Deo mandatum non perficitur.

Peccatum nullum sine omissione est: sine commissione exsistunt multa: ut peccavit Heli omissione disciplinæ castigandis suis filiis: commissis malis contra disciplinam divinæ legis peccaverunt ejus filii.

NONO peccatum actuale vel *gravius* est, vel *levius*: Nec enim omnia peccata sunt paria, sed alia aliis graviora: ideo etiam alia aliis graviùs punientur Matth. 1.v.21.& sequentibus. *Va tibi Choraxin, va tibi Bethsaida: Nam si Tyri & Sidone edita fuissent virtutes qua edita sunt apud vos, olim cum sacco & cinere sedentes resipuissent: Quinetiam dico vobis, Tyri & Sidonis tolerabilior erit conditio in die judicij quàm vestra. Et tu Capernaum, qua es usque ad cœlum sublata, usq; ad inferos deprimêris: Nam si Sodomis edita fuissent virtutes qua edita sunt apud te, mansissent usque ad hodiernum diem. Quinetiam dico vobis, Sodomorum tolerabilior erit conditio in hoc judicio, quàm tua*, Luc.12.v.47.48. *Ille servus qui novit voluntatem Domini sui, & neque se comparavit, neque fecit ex ejus voluntate, cadetur multis plagis: Qui verò non novit & fecit digna plagis, cadetur plagis paucis.*

Gravius vel levius peccatum censetur, vel à causa efficienteà qua committitur, vel à modo, vel ab effectis, vel à loco, vel ab objecto, vel à tempore quo committitur, vel à gradibus & aliis circumstantiis.

Quod ad *causam efficientem* attinet, est ea considerãda in personis peccantibus: quia prout donis & vocatione Dei homines instructi sunt, ita atrociora graviora sunt peccata eorũ aut leviora æstimãda. Gravius est peccatũ hominis integri, quàm jam corrupti. Gravius est peccatum hominis in cõscientia sua convicti, quòd malè faciat, quam non convicti, sicut Joh.19.v.11.dicebat Dominus ad Pilatum: *Qui tradidit me tibi, majus peccatum habet.* Gravius est ministrum verbi Dei peccare, quàm cœtum Ecclesiæ; gravius cœtum, quam Principem, quàm aliquem è vulgo populi: ac proinde etiam in veteri Testamento sacrificiorum ratio differens instituta fuit pro personarum quæ peccârunt differentiâ, Lev.4. Peccatum subiti & magni terroris impulsu cõmissum levius est, quàm quod absque tali metu cõmissum. Peccatum à sciente volũtatem Dei perpetratum, est gravius quàm commissum ab ignorante eam.

Si *modum* consideremus, gravius est illud peccatum quo plura præcepta Decalogi violantur, quàm quo unum: ut primum peccatum actuale Adami & Evæ, nempe inobedientia illa prima gravissimum fuit, quia tota lex eo violata fuit.

Si *effecta* intueamur, gravius est illud peccatũ, quod pluribus nocet, quàm quod uni: ut primum peccatum non tantùm Adamo & Evæ, sed etiam omnibus posteris nocuit. Adulterium Davidis nocuit non tantũ Davidi, sed etiam aliis multis tum liberis ejus tum subditis. Tolerabilius est fidem non detulisse Christo, quàm manus intulisse.

Quod ad *locum* attinet, gravius est peccatum commissum in publico, quàm privatim; in templo quàm domi suæ.

Ratione *objecti* gravius est peccatum commissum in Deum quàm in homines, 1.Sam.2.v.25. Gravius est peccatum commissum in Principem in Magistratum, quàm in privatum quempiam. Graviora sunt peccata adversus primam Decalogi tabulam, quàm adversus secundam. Adulterium gravius est peccatum furto. Prov.6.v.30.31.

Tempus etiam gravitatem peccati auget: gravius enim est peccatum die Dominico perpetratum, quàm alio.

A Gravius est peccatum, cum alia peccata sunt connexa quàm simplex.

Proinde peccati inter se comparata non sunt omnia paria, neque connexa; sed alia aliis graviora, & alia aliis sæpè contraria: etsi omnia sint mortalia, id est, mortem æternam mereantur.

DECIMO Peccatum vel *remissibile* est, vel *irremissibile*.

Peccatum remissibile, est peccatum quod remittitur resipiscenti propter Christum, in hac vita: Qualia sunt peccata omnia, excepto peccato in Spiritum Sanctum. Nulla autem peccata mortuis aut animabus in purgatorio Papistico remittuntur: nulla in futuro demum seculo remittentur.

B *Peccatum irremissibile* est peccatum, quod non remittitur, neque in hoc, neque in futuro seculo nõ propter difficultatem remissionis obtinendæ, nec etiam quòd sit potentius gratiâ Dei, sed ob semel rejectam destinatâ malitiâ hostiam Jesu Christi, quâ suâ expiari peccata Spiritus Sanctus testatur, & conscientias convincit: & ob resipiscendi impossibilitatem, cum illo superbè contemnatur Spiritus Sanctus, qui resipiscentiæ est autor Matth.12.v.31.Marc.3.28.29. Luc.12.10.Heb. 6.v.4.5.6. *Nam fieri non potest, ut qui semel fuerint illuminati, gustaverintque donum illud cœleste & participes facti fuerint Spiritus Sancti, Gustaverintque bonum Dei Verbum, ac virtutes futuri seculi. Si prolabantur, denuo renoventur ad resipiscentiam, ut qui rursum crucifigant sibi Filium Dei, & ignominia exponant.* Et cap.10.26. Cujusmodi est peccatum seu blasphemia in Spiritum Sanctum.

C *Peccatum seu blasphemia in Spiritum Sanctum*, est peccatum, quum abnegatur vel oppugnatur veritas divina destinato consilio, postquam de veritate testimonio Spiritus Sancti mens edocta & convicta est: quod peccatum, qui committunt, cæcitate à Deo puniuntur, ita ut nunquam resipiscant: ac proinde nec remissionem peccatorum consequuntur, Matth.12.31.Heb. 6.4.5.6. Et cap.10.v.26.27. Vide *Augustinum* quarto tomo, in Expositione inchoata epistolæ Pauli ad Romanos pag.838. usque ad paginam octingensimam quadragesimam secundam. *De peccato seu blasphemia in Spiritum Sanctum.*

Dicitur peccatum *in Spiritum Sanctum*, non respectu essentiæ divinæ quâ Spiritus Sanctus est Deus; nec respectu personæ Spiritus Sancti; nec enim major est dignitas personæ ipsius quam Patris & Filii, nec offendi

D una persona Deitatis possit, quin injuria in cæteras quoque personas redũdet: sed respectu beneficii quod immediatè Spiritus Sanctus præstat, veritatem docens & patefaciens in cordibus hominum eosque convincens in conscientia ipsorum, Jesum esse Christum illum & unicum Servatorem, per quem nos oporteat servari.

Dicitur etiam *peccatum ad mortem*, 1.Joh.5.v.16. quia sine ulla veniæ spe, mors æterna illud consequitur.

Non cadit in electos ad vitam æternam & fide salvificâ præditos, sed committitur tantùm à reprobis, non omnibus, sed tantùm illis qui Christum & veritatem ejus cognoverunt, sive *Christum ejusque veritatem sint professi*, sive *nondum sint professi*.

E In priorum numero sunt *apostata*, non quivis, sed qui universali apostasiâ toto corde à Christo & à fide verâ antea cognitâ & exploratâ defecerũt, ita ut Christo bellum indicant, cum hostibus & persequutoribus ejus se conjungant & doctrinam ejus damnent & blasphement, quòd sit hæretica, diabolica, impia, blasphema: eamque & cõfessores ejus pertinaciter persequantur: ut Judas Iscariotes Matt.26.14.15.16. Antichristus ille magnus, 2.Th.2.v.3. Apo.9.1. Arius, Julius apostata.

In posteriorum autem numero fuerunt olim Pharisæi & Scribæ, de quibus Matth.12.v.24. & sequentibus.

Digitized by Google

bus. Marc. 3. 22. Et multi hodie inter Papistas & Jesuitas & alios qui doctrinam Ecclesiæ reformatæ insectantur malitiâ destinatâ, & calumniantur esse hæreticam, diabolicam, impiam, novam, & ante annos demum septuaginta natam, quantumvis conscientia ipsorum sit convicta per Spiritum Sanctum, quòd doctrina illa, quam damnant & diabolo adscribunt, sit à Spiritu Sancto in Propheticis & Apostolicis libris tradita.

Peccatum hoc distingui debet *ab abnegatione Christi aut veritatis ejus*, factâ quidem reclamante conscientiâ, sed ex periculi circumstantis horrore, & judicio mentis cum lingua non consentiente, & proinde fide non deficiente corde, etiamsi cõfessio ejus defecerit in ore: qualis fuit abnegatio quâ Petrus Christum ter abnegavit Mat. 26. v. 69. & sequentib. Nam Petrus nõ abnegavit Christum deliberato cõsilio nec se hostib. Christi adjunxit, ut eum persequeretur, sed peccato commisso amarè flevit & se foras proripuit lugens gravissimè. Quapropter abnegatio Christi, orta ex infirmitate, & non ex animo abjiciendi Christum & veritatem ejus, sequente resipiscentia non est peccatum in Spiritum Sanctum, etsi quàm proximè ad illud accedat.

Distingui etiam debet *à peccato contra conscientiam*: Nam blasphemia quidem in Spiritum Sanctum est peccatum contra conscientiam: sed non omne peccatum contra conscientiam est blasphemia in Spiritum Sanctum, ut abnegatio Petri erat peccatum contra conscientiam.

Præterea distingui debet *à blasphemia in Christum ex ignorantia*, quâ Paulus fatetur se peccasse ante conversionem, 1. Tim. 1. v. 13.

Insuper distingui debet *à peccato mortali*: Nam irremissibile peccatum est quidem mortale, sed nõ omne mortale est irremissibile, quia fit veniale electis fide in Christum donatis.

Tantum de peccato seu blasphemia in Spiritum Sanctum.

Communiter autem omne peccatum tum originale tum actuale vel *regnans* est, vel *non regnans*.

Peccatum regnans, est cui homo non repugnat per gratiam Spiritus Sancti, sed obedit peccato in cupiditatibus corporis, & peccati veluti artem factitat, ideoque facit eum obnoxium morti æternæ, nisi resipiscat, & veniam per Christum consequatur, Rom. 6. v. 12. Hoc peccatum ex effectu dicitur peccatum *vastans conscientiam*.

Peccatum regnans est instar domini vel tyranni alicujus, qui summum imperium obtinet in peccati servum, qui ei sese fortiter non opponit, qui sine ulla contradictione & repugnantia ei toto corde obsequitur. Peccatum regnans, & inprimis nativa concupiscentia mala, est instar mariti cujusdam, cui homo tanquam mulier subditus est & ex qua parit verè mortiferam sobolem, Rom. 7. 5.

In non regeneratis & infidelibus peccatum regnat, quia puritati non student. Sed in regeneratis fidelibus & habitat quidem peccatum, sed non regnat. Ideo peccata regnantia & conscientiam planè vastantia cũ vera fide in Christum consistere & in electos vereque regeneratos cadere non possunt, 1. Joh. 3. v. 6. *Quisquis in eo manet, non peccat: quisquis peccat, non vidit eum, neque novit eum.* Et v. 9. *Quisquis natus est ex Deo, non facit peccatum, quoniam semen ipsius in eo manet.* Renati semper odio habent peccatum, illud detestantur, inviti serviunt peccato, cupiuntque illo liberari; ut docet Paulus Rom 6. & 7.

Peccatum non regnans, est cui homo renatus reluctatur per gratiam Spiritus Sancti regenerantis eum ad vitam æternam, nec fertur ad illud perpetrandum toto impetu, ideoque non facit eum obnoxium morti æternæ, quia resipiscit & veniam per Christum consequitur, Rom. 7. v. 19.

Rursus peccatum tum originale tum actuale vel *mortuum* est, vel *vivens*.

Peccatum mortuum, est quod in nobis quidem est, sed non cognoscimus esse aut non agnoscimus pro peccato neque ita furit ut post cognitionem Legis solet.

Peccatum vivens, est quod per Legem cognoscimus esse in nobis & esse peccatum, unde in nobis post Legis cognitionem furit. Distinctio ista est, Rom. 7. v. 9. *absque Lege peccatum erat mortuum: ergo verò vivens eram* (id est, stupidus & sine sensu peccati) *absque Lege quondam: præcepti autem illius adventu* (id est, quum mandatum illud cœpit intelligere) *peccatum revixit, ergo verò mortuus sum.*

Sic fuit de malo culpæ: sequitur

CAPUT IV.

In quo de malo afflictionis.

MALUM *afflictionis*, est malum quod patitur creatura rationalis æterno eoque justo decreto Dei, cedens in gloriam Dei & electorum salutem. Dicitur synecdochicè *miseria*, quum alioquin hac voce etiam peccatum comprehendatur: & metaphoricè *calamitas*, item *poculum seu calix iræ Dei* passim in Scriptura.

Estque si fines consideres, vel *pœna divina*, vel *exploratio*, vel *martyrium*, vel *pretium redemtionis pro nobis*.

Pœna divinitus imposita, est afflictio, cùm Deus illos qui peccarunt, aliquo bono, quod ad felicitatem illorum pertinebat, justè privat, ad puniendum peccatum ipsorum, Gen. 3. v. 6. 7. Psal. 107. 10. & sequentibus Jes. 5. v. 13. Vocatur usitatè *malum pœnæ, malum supplicij*: & sæpissimè *malum* absque additione ulla, ut Jes. 45. 7. dicitur Deus *creare malum*, quod de malo pœnæ accipiendum. Metonymicè dicitur *ira Dei*, Rom. 1. 18 *indignatio Dei* Psal. 30. v. 6. synecdochicè *visitatio*, Jer. 6. v. 6.

Malum pœnæ alio respectu etiam bonum est: nam quatenus est declaratio justitiæ Dei, rationem boni moralis habet; quatenus item servit correctioni eorum qui peccant, & cautioni seu admonitioni aliis ne peccent.

Autor ejus Deus est, ut dicitur Amos 3. 6. *An erit malum in civitate quod Iehova non efficiat?* non quòd pœna sit ens quoddam, ut alia entia quæ Deus fecit: impropriè enim Deus dicitur pœnam efficere, quum pœna suâ naturâ nihil aliud sit, quàm privatio boni, quàm subtractio benedictionis divinæ. Deus ergo pœnam immittit, benedictionem à terra subtrahendo; cœlos ne pluant. Solem ne adjuvet generationem rerum impediendo, bonam valetudinem subtrahendo, pacem auferẽdo. Quapropter pœna est bona: quia à Deo inflicta, quia justa, quia in gloriam Dei & electorum salutem cedit.

Causa propter quam à Deo imponitur est peccatum, Gen. 1. v. 17. *Quo die comederis de fructu arboris scientiæ boni & mali, morte morieris*, & c. 3. v. 16. 17. 18. 19. Prov. 19. 3. & locis innumeris.

Estque PRIMO vel *nuda tantùm pœna*, vel *simul etiam peccatum*.

Nuda tantũ pœna, est quâ Deus simpliciter punit peccata; qualis pœna erat ejectio Adami & Evæ ex Paradiso

item

Digitized by Google

item diluvium: qualis item erit abjectio impiorum in ignem æternum. A

Pœna quæ simul etiam peccatum est, dicitur illa quæ respectu Dei judicis totius mundi est judicium justissimum, respectu autem malorum angelorum vel hominum, per quos & quibus Deus pœnam illam infligit, est peccatum ipsorum vel causa peccati. Qualis erat pœna quam Deus inflixit impio Regi Pharaoni cum induravit cor illius. Talis erat pœna, quam Deus inflixit impio Regi Achabo, quum indidit spiritum mendacii ori omnium Prophetarum Achabi. 3. Reg. 22. v. 23. Qualis pœna est peccatorum concatenatio quum quis peccata peccatis addit, sic ut posterius peccatum sit simul pœna prioris peccati. Sic peccatum hæreditarium est simul pœna & peccatum.

SECVNDO pœna est vel *castigatio paterna*, vel *vindicta divina*, Jer. 46. 28. B

Pœnæ *nomen, latâ significatione, etiam castigationibus piorum tribuitur.* Calvinus *Instit. lib. 3. c. 4. sect. trigesimâ primâ:* Si observassent (quod minimè prætereundum erat) duo esse divini judicii genera: longè aliam in hac Davidis correptione vidissent pœnæ formam, quàm quæ ad ultionem tendere putanda sit. *Sic* Oecolampadius *Commentariis in 22. Ezechielis, pœnam aliam dicit esse* correctionis, *aliam* maledictionis.

Strictâ autem significatione pro afflictione hoc fine inflicta, ut satisfaciat justitiæ Dei, pœnæ nomen non competit afflictioni piorum seu renatorum: nam calamitates quæ fidelibus eveniunt, non sunt τιμωρίαι & ultiones ad illos perdendos, sed sunt necessariæ παιδεῖαι, quibus erudiuntur ne cum hoc mundo pereant. 1. Corinth. 11. v. 32. Proinde afflictio piis eveniens, rectiùs dicitur castigatio. Unde Chrysostomus homil. 28. in 1. ad Corinthios ait; Non punimur, non pœnas damus, sed erudimur. C

Castigatio paterna, est pœna, quâ Deus electos propter peccata corripit, ut eos ad resipiscentiam excitet, corrigat, & cautiores tardioresque ad peccandum in posterum reddat, utque sic eos erudiat ne cum hoc mundo condemnentur Jes. 2. v. 17. Psal. 119. v. 71. 1. Cor. 11. v. 32.

Ita parentes parvulorum suorum, conjuges conjugum, alii aliorum qui eis chari aut utiles & necessarii sunt, doloribus ac mortibus flagellantur à Deo ut emendentur.

Hanc vocãt Patres *disciplinã severitrẽ*. Aug. to. 4. p. 842.

Castigatio electorũ, est pœna, latè sumtâ voce pœnæ: Eadem non est pœna, strictè sumtâ voce pœnæ: D

I. Quia non adhibetur electis eo fine, ut per eam satisfiat justitiæ Dei: seu, quod idem est, quia nõ est compensatio peccati: non adhibetur pro purgandis præteritis peccatis, sed pro futuris vitandis.

2. Quia non est destructio electorum. 3. Quia est tantùm temporalis. Pœna autem strictè accepto vocabulo non est temporalis, sed æterna & infinita. Qui temporaliter puniuntur propter peccata, illi quoque in æternum puniẽdi sunt: Temporales quippe pœnæ sunt initium æternarum.

Castigationis piorum *causæ efficientes impellentes*, aliæ sunt *respectu Dei*: aliæ *respectu hominum*.

Respectu Dei, est justitia ejus, sed cum misericordia conjuncta, quâ fit ut secundùm ἐπιείκειαν Deus cum electis agat, castigans eos leniter, tanquam Pater filios. E

Respectu hominum electorum, qui castigantur, causa est peccatum ipsorum, sive originale tantùm, sive etiam actuale. Miche. 7. v. 9. *Iram Iehovæ portabo, quia peccavi in eum.* Exemplo est vir Dei 1. Reg. 13. v. 24.

Respectu hominum, per quos tanquam flagella Dei electi interdum castigantur, est illorum invidia, ira, odium, ambitio, avaritia, cupiditas regnandi: sicut populum Judaicum castigavit Deus per Babylonios, qui moti fuerunt avaritiâ & libidine dominandi.

Castigationis piorum fines sunt: I. Ut eâ admoneantur electi suæ immunditiei nativæ, & lapsuum peccatorumque à se commissorum, 2. Chron. 17. v. 2. *Castigationis piorum finis.*

II. Ut sit testimonium divinæ justitiæ, per quod Deus nos & alios vult certos fieri de sua justitiâ, se verè irasci peccatis & non solùm in hac vita, verùm etiã post hanc vitam morte æternâ ea puniturum, nisi resipiscamus, & nos ad Deum convertamus. 2. Chron. 12. v. 6.

III. Ut eâ pii excitentur ad resipiscentiam, & revocentur in viam veræ pietatis & Justitiæ, Jes. 26. v. 9 *quum judicia tua extant in terra, justitiam tuam discunt incolæ orbis habitabilis.* Hebr. 12. 10. *Deus nos castigat ad commodum nostrum, ut participes simus sanctimoniæ ipsius.*

IV. Ut eâ revocati ad Deum, non condemnemur cum hoc mundo, 1. Corinth. 11. vers. 32. *Dum judicamur, à Domino erudimur, ne cum mundo condemnemur.*

V. Ut carnem nostram domet & nos in officio retineat, ne exsultabundi insolescamus: sicut Paulus sibi dicit, ne revelationum excellentiâ supra modum efferretur, datum σκόλοπα carni suæ & angelum Satanam à quo colaphis cæderetur, 2. Cor. 12. v. 7.

VI. Ut illa sit nobis verus commentarius Sacræ Scripturæ: quia pravitatem nostram quam Scriptura ostẽdit, non ita intelligeremus: neque liberationem divinam quã eadem Scriptura prædicat, non ita acceptaremus, ut nec ad cõsolationem quam eadem tradit, ita seriò attẽderemus, nisi interdum à Deo castigaremur.

VII. Vt nos admoneat de mortalitate nostra, Psal. 90. 3. Nam morbis, mœroribus & luctu redigit nos eò usque ut simus contriti. Et quò sæpius castigamur, eò frequentiùs de mortalitate nostra admonemur.

IIX. Vt nos admoneat de fine mundi.

IX. Vt in nobis excitet desiderium æternæ vitæ, in qua non ampliùs peccabimus, nec amplius propter peccata castigabimur.

Castigationis piorum *effecta* sunt præclara: Nam consolatur eos quibus imponitur, Psalm. 23. v. 4. *Virga tua & pedum tuum ipsa consolantur me.*

Fructum tranquillum justitiæ reddit iis qui per eam fuerint exercitati, Hebr. 12. v. 11. Nam qui castigatione emendati sunt, student justitiæ & fructus ejus ferunt, quos pax consequitur; sicut arbores putatæ & à stolonibus purgatæ fructus ferunt amœnos & utiles, Psal. 1. v. 3. Jesa. 61. v. 3. Jer. 17. 8.

Peccata piorum abrumpit: quemadmodum destructa urbe Jerosolymorũ cum templo à Nebucadnezare, desiit fastus roboris populi Judaici, Ezech. 33. v. 28.

Castigatio piorum, si *subjectum* locum spectes fit tantùm in his terris.

Est filiorum Dei ad vitã æternam electorum, quos Deus diligit, Proverb. 3. versicul. 11. *Eruditionem Iehovæ, fili mi, ne spernito: neque tædeat te correctionis ejus.* Hebr. 12. v. 5, 6, 7, 8, 9. *Et obliti estis adhortationis, quæ vobis tanquam filiis loquitur, Fili mi, ne negligito castigationem Domini, neque remissus esto, quum ab eo argueris. Quem enim Dominus diligit, castigat: flagellat autem quemcunque filium agnoscit. Si castigationem sustinetis, Deus sese vobis exhibet ut filiis: quis enim est filius quem non castiget pater? Quòd si estis absque castigatione, cujus participes sunt omnes, nempe suppositititi estis, non filii. Deinde corporum nostrorum patres habuimus castigatores, & eos reveriti sumus: annõ multò magis subiiciemur patri spirituum, & vivemus?* Rom. 8. v. 28, 29, 30. *Novimus autem, iis qui diligunt Deum, omnia simul adjumento esse ad bonum: iis videlicet, qui ex proposito ipsius vocati sunt. Nam quos prænovit etiam prædestinavit conformandos imagini filii sui: ut is sit primogenitus inter multos fratres. Quos verò prædestinavit: eos etiam vocavit: & quos vocavit, eos etiam justificavit: quos autem justificavit: eos etiam glorificavit.*

Si *adjuncta* consideres, est quidem in præsens acerba & tristis, verùm salutaris, ad Hebræos 12. v. 11. est brevis, temporaria, momentanea.

Digitized by Google

Si *dissentanea* spectes, non est vindicta: non affert nobis ullum nocumentum.

Comparatur igni quo excoquimur & purgamur tanquam aurum & argentum.

Hucusque de castigatione.

De vindicta divina.

Vindicta divina, est pœna, quâ Deus ulciscitur peccata improborum, ut eos destruat, Psal. 1. v. 6. *Agnoscit Iehova viam justorum: at via improborum peritura est.* Et 3 v. 8. *Surge Iehova, fac salvum me Deus mi, qui percussisti omnes inimicos meos maxillam: dentes improborum confregisti.* Et 5. v. 7. *Perditurus es loquentem mendacium: virum sanguinarium & dolosum abominatur Iehova.* Psal. 18. 28. & 24. v. 17, 22. & 119 21.

Vindicta divina est duplex: *Spiritualis* vel *corporalis*.

Spiritualis, est quæ ad res spirituales seu animam pertinet.

Vindicta spiritualis duplex est: *Desertio divina perpetua* & *Induratio divina*.

Desertio divina perpetua, est vindicta divina spiritualis, quâ Deus reprobos abjicit, privans illos donis quibus ornati fuerant & tradens eos in potestatem Satanæ, qui eos magis magisque impellit in peccatum, ita ut à Deo prorsus abalienentur. Jes. 2. 6. Jesa. 59 v. 2. 1. Sam. 28. 15, 16. Act. 7. 42 Rom. 1. 24. 28. Exemplum in Judæis reprobis quos Deus abjecit, de quibus Rom. 11.

Desertio hæc vocatur *desertio pœna* seu *vindicta*, & peccatum illa sequitur. De hac desertione dicitur: *A Deo deserti, Deum priores deseruxt.*

Distinguenda est à *desertione temporaria*, quæ est vel *explorationis*, vel *correctionis*, vel *exactionis pœna pro humano genere*.

De desertione divina.

Desertio explorationis, est quâ Deus hominem deserit tantùm quoad auxilium & confirmationem, omittendo nimirum confirmationem creaturæ & non conferendo gratiam secũdam, quâ prima gratia efficax reddatur ad constanter resistendum tentationibus & ad perseverandum in bono. Hæc desertio potest iis accidere, qui Deum ipsi nondum deseruerunt, ut primis parentibus nostris in Paradiso, qui acceperant à Deo posse quod vellent, quamvis non acceperant velle quod possent, ut loquitur Augustinus de correptione & gratiâ, c. 11. Hac deseruerat Ezechiam Regem Juda, ut legitur 2. Chron. 32. v. 21. *Agentem cum legatis Principum Babyloniæ, qui miserant ad eum ut inquirerent de prodigio illo quod fuerat in terra, dereliquit eum Deus: tentando eum ut experiretur quicquid erat ei in animo.*

Desertio correctionis seu *emendationis*, est quâ Deus ad tempus calamitatibus sinit premi Ecclesiam, aut aliquem fidelium, aut sinit eam in peccata labi, ut corrigatur & emendetur. De qua Jes. 54. 7. *Admomentum parvum dereliqueram te, sed miserationibus magnis congregabo te.*

Desertio exactionis pœna pro humano genere, est quâ Deus Christum, secundùm naturam humanam, in magno illo agone passionis, in summis illis & horribilibus animæ angustiis, quibus abjecti & derelicti à Deo urgentur, ad tempus quamvis pusillum deseruit gratiosam præsentiam suam occultando, & auxilium potentemque liberationem differendo, ut hoc modo exigeret pœnam mortis animæ (quæ mors nihil est aliud quam deseri à Deo in summis angustiis & terroribus animæ) in qua nobis in æternum fuisset manendum, nisi Christus illam pro nobis subeundo justitiæ Dei satisfecisset. Psalm. 22. 2. Matth. 27. 46.

De induratione divina.

Induratio divina, est vindicta divina spiritualis, quâ Deus non quidem corda mollia indurat, nec novum vitium illis infundit, nam id credere impium est; sed animos impiorum antea naturâ duros & bono destitutos, sibi & diabolo impellendos permittit & occasione

A mandati magis irritat malum quod in ipsis est & justo judicio in malum, quò ipsi feruntur ultrò, amplius ad finem usque impellit, ita ut excæcati, & in reprobum sensum traditi, furenter in exitium suum ruant. Exod. 4. 21. Rom. 9. 18 Jes. 6. 9, 10. Matth. 13. 14, 15. Joh. 12. vers. 39. 40. Rom. 11. v. 8.

Hujusmodi induratio est judicium Dei sic ut volente Deo indurentur & excæcentur homines, qui mox duritiei & cæcitatis suæ pœnas daturi sunt.

Falluntur plurimùm, qui Dei tantùm permissu, non etiam voluntate fieri talem indurationem, & excæcationem dicunt: Deus enim palàm pronunciat, se indurare, se excæcare; Exod. 4. 21. *ego indurabo cor ejus, ut ne sit dimittere populum illum.* INDVRABO, inquit, nempe non tantùm permittendo, sed etiam meo Spiritu eum

B destituendo, consilia & actiones ejus in finem mihi propositam dirigendo, & quibuscunque modis usurus sum ejus malitiam exacerbando. Sic Deus causa est indurationis ut judicii sui justissimi, Pharao autem est causa peccati. *Vt ergo tale cor haberet Pharao quod patientiâ Dei non moveretur ad pietatem, sed etiam ad impietatem vitii proprii fuit. Quòd verò facta sunt ea, quibus cor suo vitio tam malignum resisteret jussionibus Dei, hoc est enim quod dicitur induratum, quia non flexibiliter consentiebat sed inflexibiliter resistebat: dispensationis fuit divina, quâ tali cordi non solum iusta, sed evidenter iusta pœna parabatur, quâ timentes Deum corrigerentur*, ait Augustinus libr. 2. Quæst. super Exodum capite 18.

Indurantur autem improbi dupliciter, aut *per se*, aut *per accidens*. *Per se.*, principio interno, scilicet voluntate

C suâ ipsorum: *Per accidens*, principio aliunde accedente & movente internum illud principium quodammodo aut instrumenta illius, diabolo nimirum movente voluntates illorum, unde illæ motæ feruntur in malum, & Deo tantùm offerente se, illosq; permittente principio interno, id est, voluntati ipsorum: ita accedente principio externo voluntas illorũ suo vitio induratur.

Vindicta corporalis, est vindicta quam Deus ab impiis in rebus corporalibus exigit, Jer. 5. v. 15, 16, 17.

Rursus vindicta vel *temporalis* est, vel *æterna*.

Vna quidem pœna est impiorum, sed quæ partes habet: temporales enim pœnæ sunt initiũ æternarum.

Vindicta temporalis, est pœna quæ in hac vita infligitur impiis ut illa tanquam preludio ad dirissimam, quę tandem eos manet, gehennam apparentur. Jes. 66. 15.

D 16 Exempla plurima sunt in historia sacra & prophana: veluti diluvium universale, consumtio Sodomæ & Gomorrhæ, Pharaonis & exercitus Ægyptii submersio in mari rubro, impiorum Israëlitarum interitus in deserto; Saulis infelix exitus, item Sennacheribi. Herodis Ascalonitæ cujus exitus horrendus describitur à Joseph. Antiq. Judaic. l. 18. c. 17. & l. 1. de bello Judaico, c. 21. Herodis Antipæ qui Johannem Baptistam interemit, qui regno exutus à Cajo Caligula Imperatore & in exsilium missus cum Herodiade in summa rerum omnium egestate vitam finivit. Herodis Agrippæ qui Jacobum interfecit, Act. 12.

Improbi subitò intereuntes in hac vita, similes sunt fumo evanescenti, & ceræ liquescenti igne. Psal. 69 3.

Vindicta æterna, est pœna quæ impios, in inferno in per-

E petuum sine ullo fine manebit.

Thomas Aquinas Quæst. disput. de malo. quæst. 5. art. 3. & alii Scholastici, pœnam æternam statuunt duplicem, unam sensus, alteram damni. Pœnam sensus *vocant, quæ cum dolore & cruciatu est:* Pœnam damni, *quæ sine sensu doloris est, quæ nullum dolorem neque extra neque intra incutit. Sed ista distinctio falsa est. Omnis enim pœna est cum sensu doloris: & qui damnantur, ii non damnus modò, sed etiam sensus pœnam perpetiuntur. Nam si intelligunt se esse in pœna, non possunt non dolere: si se puniri nesciunt, non ea pœna putanda est, ut suprà dictum.*

Pœna

Pœnarum quas Deus impiis infligit, fines sunt: 1. Ut in illis Deus suæ justitiæ & potentiæ gloriam manifestet, Lev. 10. v. 3. Psal. 58. v. 12. Jes. 5. v. 16. Ezech. 30. v. 16. Rom. 11. v. 22. *Vide benignitatem & severitatem Dei: in eos quidem qui ceciderunt severitatem*, &c. Exod. 9. v. 16. Rom. 9. v. 17. *dicit Scriptura Pharaoni: ad hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te potentiam meam, & ut annuncietur nomen meum in tota terra.*

Hunc finem Deus apud Ezechielem sæpè repetit, cùm ait, se judicia sua effecturum, *ut experiantur & cognoscant omnes se esse Iehovam.*

2. Vt ex impiorum pœnis credentes evadant sapientiores, hoc est, cognoscant Deum & concipiant timorem Dei, verbum ejus diligant, ab ejus judiciis timeant & à peccatis sibi caveant. Num. 26. v. 10. *Aperiens terra os suum absorpsit eos & quæ erant Korachi moriente cœtu illo, quum absumsit ignis ducentos quinquaginta viros, fueruntque in signum.* 1. Cor. 10. v. 5. & sequentibus. 3. Vt ex illis fideles cōsolationem percipiant, & opera Dei prædicent, in Deo lætentur & fiduciam collocent: Ezech. 35. v. 11. Psal. 52. 7, 8. Deus *fortis demoliturus est te in æternū: abripiet te & avellet te à tentorio, eradicabitque te è terra viventium vehementissimè. Quod videntes iusti reverebuntur.* Psal. 68. v. 4. & Psal. 119. v. 119. Psal. 64. v. 8, 9, 10, 11. Proverb. 11. v. 10. *Quum pereunt improbi, cantus exercetur.*

Pœnæ impiorum amplam consolationis materiam fidelibus subministrant, quia testantur Deo curæ esse genus humanum, & in eo maximè pios quos mirificè liberat, improbos reprimendo vel deprimendo vel penitus è medio tollendo Psal. 58. v. 11. & 9. v. 12. & 119. v. 52. & v. 119, 120. *Tanquam scoria facis ut essent omnes improbi terræ, idcirco diligo testimonia tua. Horret pavore tui caro mea: adeò à judiciis tuis timeo.*

4. Vt testentur non esse vanas & irritas comminationes Dei in Lege propositas. Nam exempla pœnarum ostendunt, Deum bonâ fide certò præstare quicquid est cōminatus impiis peccatoribus Ezech. 6. v. 10.

5. Vt per eas separentur probi ab improbis, refundendo totam rempublicam, velut adulterinus nummus refunditur. Jes. 1. v. 25.

6. Vt sint documenta benignitatis Dei sempiternæ erga Ecclesiam, cujus bono impios punit & è medio tollit, Psalm. 136. 10, 15, 17, 18, 19, 20.

7. Vt per eas abrumpantur scelera cum abominationibus omnibus Ezech. 16. v. 43. item c. 23. v. 48.

8. Vt ex pœnis omnes improbi discant & sciant Deum summè dominari in Ecclesia Dei, usque ad fines terræ. Psal. 59. v. 14. Ezech. 6. v. 12, 13, 14. Non omnes sinit Deus in hac vita impunè abire, ne cuncta prorsus absque ulla esse providentiâ suspicemur. Ideo pœna nominatur eruditio stultorum; Proverb. 7. 22.

9. Vt sint testimonia iræ Dei adversus peccata & futuri olim judicii in omnes peccatores qui non resipuerunt, tametsi multi impunè usque ad vitæ finem evadant, 2. Thessal. 1. v. 5, 6, 7, 8, 9.

Pœnæ improborum quorundam etiam in hac vita sunt diuturnæ propter sequentes rationes.

1. Vt earum non obliviscantur fideles, Psal. 59. v. 12.

2. Vt illę tandem improbis invitis extorqueant confessionem nequitiæ suæ; Psalm 59. v. 13.

Cæterùm non ab omnibus Deus in hac vita exigit ultionem, ne resurrectionis spem abjiciamus, ac judicium quoque desperemus futurum, utpote omnibus hic reddentibus rationem.

Hactenus de pœna: sequitur de exploratione divina & martyrio.

Exploratio divina. *Exploratio* seu *tentatio divina*, Græcè δοκιμασία & δοκίμιον, est afflictio piorum, per quam Deus eorum fidem in promissiones divinas & obedientiam erga præcepta Legis præsenti vel imminente malo explorat, & patientiam exercet eamque omnibus spectandam, cognoscendam & imitandam proponit. Gen. 22. v. 1. & sequentibus Deut. 8. v. 2. Psal. 66. v. 10. & 105. v. 19. Jacobi. 1. v. 1, 12. 1. Petr. 1. v. 6, 7. Actor. 20. v. 19. 1. Cor. 10. v. 13. 1. Petr. 4. v. 12.

Sæpè hominem affligit Deus non tam ob peccata quæ commiserit, quam ut ejus fidem probet & patientiam exerceat: sicut Medicus sæpè medicamentum aut potionem subministrat cuipiam, non tam ad curandum jam contractum morbum, quàm ad valetudinem bonam tuendam & morbos præcavendos.

Eaque vel *interna* est vel *externa*, vel *utraque conjuncta*.

Interna duplex: *animi angustia*, vel *spiritus & carnis lucta* ut apparet ex Abrahami exemplo, quum jussus esset filium Isaacum offerre in sacrificium, Genes. 22.

Externa, ut afflictio corporis per morbos aut plagas.

Interdum utraque est conjuncta, ut conspicitur in exemplo Josephi Patriarchæ & Jobi.

Martyrium, est crux seu afflictio propter Christum ad perhibendum sanctum testimonium ipsi veritatique ipsius. *De martyrio.*

Vocatur *perpessio Christi*. 2. Cor. 1. vers. 5. quia est afflictio quam ob Christum perpetimur: & quam in nobis perpetitur Christus: & quâ conformes reddimur imagini Christi. Item *persecutio ob veritatem & justitiam.*

Estque vel *cruentum* vel *incruentum*.

Martyrium cruentum, est sanguinis & vitæ profusio, propter Christum, ad veritatem Dei, tanquam extremo & indubitato testimonio finaliter confirmandam. Joh. 21. 18.

Martyrium incruentum, est calumniarum, ignominiæ, carceris, exsilii & aliorum periculorum perpessio veritatis causâ. 2. Cor. 4. 8. & 6. 4, 8. & 12. v. 10. 1. Petr. 4. vers. 14.

Explorationis divinę & martyrii fines sunt: 1. ut Capiti nostro, Christo conformes fiamus in passione & morte. Rom. 8. 17, 29, Philip. 3. 10.

2. Vt alii fideles inde consolationem & exemplum patientiæ ac perseverantiæ capiant, & in fide confirmentur. 2. Cor. 1. v. 6. & cap. 4. v. 12, 15. Coloss. 1. v. 24. 2. Tim. 2. 9, 10.

3. Ne confidamus in nobis ipsis 2. Cor. 1. v. 9.

4. Vt confidamus in Deo, qui mortuos suscitat. 2. Cor. 1. v. 9.

5. Vt nos & unà alii nobiscum & pro nobis Deum tantò ardentiùs invocemus, 2 Cor. 2. 11.

6. Vt piis liberatis Deus celebretur per multos gratiarum actione pro nobis 2. Cor. 1. v. 11.

7. Vt afflictionibus, velut igne quodam, excoquamur & perficiamur ut tandem salutem consequamur. Psalmo 66 vers. 10. 1. Petr. 1. 7. Cor. 1. 32.

8. Vt sint certum testimonium, justi illius judicii futuri 2. Thess. 1. 5.

9. Vt ne fidamus mundo, vel ab ipso pacem exspectemus.

10. Vt exercitatio illa per explorationem & martyria sit nobis verus commentarius Scripturæ Sacræ. Nam reddit nos attentiores ad consolationes illas quas Spiritus Dei in Scriptura tradit.

Hæc de exploratione divina & martyrio.

Ἀντίλυτρον seu precium redemtionis pro nobis, est afflictio quam solus Christus Dominus loco nostro pertulit in anima & corpore ad satisfaciendum pro nobis justitiæ Dei.

Interdum una eademque afflictio simul est castigatio paterna ob peccatum ut homo emendetur, & exploratio quâ exerceatur & probetur fides, charitas, spes, patientia misericordia; ut quum fideles parentes habent liberos ægrotantes, aut cum fideles ipsi adulti ægrotant vel aliis modis affliguntur. Parvuli fidelium cur morbis cruciantur aut etiam moriuntur? Vt majorum duritia contundatur, misericordia probetur.

Interdum una eademq; afflictio est simul castigatio paterna, exploratio & martyrium: ut cùm fideles patiuntur persequutionem ob Evangelium Jesu Christi.

Hactenus distinctio afflictionis peccatum consequuta, si fines eius spectes.

Ex effectis sumitur distributio generis in species.

Species verò afflictionis plurimæ sunt ut privatio tot insignium donorum animę & corporis quibus homo ante lapsum ornatus fuit, obscuratio imaginis Dei ad quam erat conditus, privitas & corruptio totius naturæ peccatum sequuta, morbi innumerabiles, damna infinita, insecta noxia humano generi & pecoribus post lapsum Adami & Evæ à Deo immissa ad pœnam hominum, ut muscæ, vespæ, cimices, pediculi, &c. bellicæ clades, fames, pestis, persequutio ab hostibus, rerum publicarum eversio, inopia, infamia, anxietas animi, curæ cor exedentes, vita laboriosa ærumnosa ac brevis, & mille formæ aliarum calamitatum, quarum omnium coronis *mors* est.

Attamen ad ternarium docendi causâ revocari possunt: aliæ enim pertinent ad *principium*, aliæ ad *medium*, aliæ ad *finem vitæ* hominis uniuscuiusque.

Si *principium vitæ* hominis cōsideres, nascitur homo verè miser, conceptus & formatus in peccato, orbatus animæ & corporis bonis, quæ hæreditario jure possidere debebat, carens justitiâ & sanctitate originali, &c.

Si *medium vitæ* hominis spectes, innumeris malis est expositus, internis & externis, exsul extra Paradisum, hospes & inquilinus in his terris: terram maledictam esse sentit ex sterilitate ejus & duro labore quo colenda est; morbis variis est obnoxius, ἀτυχήματα & fata difficilia experitur, &c. Mephiboseth ex casu claudicavit, Achazia rex Israëlitarum per quendam clathrum in cœnaculo suo cecidit & ægrotavit 2. Reg. 1. v. 2.

Si *finem vitæ* intuearis, certa homini mors imminet, & corporis in pulverem terræ resolutio: fit tādem esca vermium. Multi etiam tragicos & ignominiosos vitæ exitus habent.

Mors quotuplex sit? Mors autem *primò* est duplex: *spiritualis* & *corporalis*.

Mors spiritualis, est privatio communionis cum Deo, & gratiæ Dei creaturam rationalem in æternum vivificantis. Unde *anima Dei luxari* dicitur ab eo, quem Deus tanquam abalienatum à communione ipsius abscindit, Jerem. 6. v. 8.

Mors animæ. Ea appellatur etiam *mors animæ*: non quod sit animæ interitus aut extinctio, sed quòd sit separatio animæ à Deo, & sensus ac terror horribilis iræ & judicii divini in anima deserta atq; abjecta à Deo. Sic enim est mortuus Adamus, adhuc corpore vivens in Paradiso, juxta comminationem divinam, statim ubi de fructu vetito ederat. Sic ad Ephes. 2. 1. per peccatum dicuntur *mortui*, qui in illo absque conversione ad Deum vivunt: & ca. 5 vers. 14. jubetur *surgere à mortuis*, qui revocatur à peccatis ad Deum, & justificatus regeneratur: & Paulus Rom. 7. se agnitione peccati sui & iræ Dei mortuum fuisse dicit.

Mors corporalis, est privatio vitæ corporis, facta per animæ ab illo separationem propter peccatum.

Ea homini integro naturale non fuit nec fuisset:

1. Quia est stipendium peccati.

2. Quia quicquid homini in statu integro naturalis fuit, à Deo creatum est.

3. Quia est infirmitas quam in hac natura patimur.

4. Quia mors contra naturam est & contra ordinem à Deo in humano genere principio creationis constitutum.

5. Quia si mors, etiamsi homo non peccasset, naturalis fuisset cur non etiam morbus, senectus & ipsa ignorantia?

Estque mortis spiritualis appendix, tunc quidem cum Adamus peccasset dilata ex Dei misericordia, ut genus humanum servaretur.

Mors autem hæc electis & credentibus in Jesum Christum non est pro peccatis satisfactio; sed est peccati abolitio, & transitus in vitam æternam. Joh. 5. ver. 24. Philip. 1. 23. Rom. 2. 24.

Secundò mors vel *prima* est vel *secunda*.

Mors prima, est in quam primò per peccatum homo incidit: de qua jam dictum.

Mors secunda, est cui tū animæ tum corpora damnatorum, id est, toti homines addicuntur & traduntur in æternum, Matth. 10. v. 28. Hæc est horribilis & tremenda illa mors, quæ omnes damnatos manebit: stagnum videlicet æterni ignis infernalis Apoc. 20. 14.

Fideles verò ab illa non læduntur, Apocal. 2. vers. 11. & 20.

SI SUBIECTA spectes, afflictio peccatum consequuta, vel *interna* est, vel *externa*. Interna, animæ est: externa, corporis. Nam pœna peccati non solo corporis cruciatu aut vitę hujus mortalitate metienda atque definienda, sed animæ etiam afflictione gravissima, nempe ignorantiâ Dei & rerum divinarum, malâ conscientiâ, &c.

Rursus è subjectis duplex est: *publica* & *privata*.

Publica afflictio, est cujus sensus uno eodemque tempore ad plures pertinet; cujusmodi est *diluvium, vastatio urbium per terræmotum aut per incendia, bellum, clades publica, mala bestia, pestis, siccitas diuturna*, 1. Reg. 17. *pluvia intempestiva seu nimis diuturna, unde terrâ nascentia læduntur, fames, tyrannis, persequutio, Ecclesiarum dispersio, bonorum Principum obitus, communis servitus, seu commune exsilium omnium aut multorum, hæresis, schisma*. Exemplum est in subversione regni Israëlitici, item regni Judaici. Pii Principis obitus est plerunque publicarum calamitatum primordium, ut Josiæ pii regis Judæ exemplum ostendit.

Privata afflictio, est cujus sensus ad singulos pertinet, ut *morbus, dolor, amissio honorum & boni status, inopia, infamia, mors*: & si quid velut domo clausum, in uno singuloque homine consideramus.

Distinctio hæc afflictionum non est vana: qui gravior est afflictio publica, quam privata & revera aliter is luget & alio quodam sensu, qui cladem patriæ, qui exsilium, exitiumque multorum, quàm qui unius suum. Gravissimus certè dolor est videre, patriam non una clade præmi, passim agros vastari, diripi, oppida incendi, everti, homines capi, cædi; matronas pollui, virgines vitiari, & quæ alia comitari solent bellum.

Hujusmodi dolorem hauserunt & testati sunt etiam Prophetæ ipsi, deplorantes & lamentantes publicas calamitates patriæ, velut Jer. c. 4. 19. 20. *Viscera mea, viscera mea, doleo, præcordia mea, fremit mihi cor meum, non possum silere: Nam sonum buccinæ audis anima mea, clangorem belli, Contritionem super contritionem proclamari, quia vastanda est tota hæc terra, repentè vastabuntur tentoria mea, momento aulæa mea.* Et in Threnis seu Lamentationibus capitibus quinque.

Amplius è subjectis afflictio est hominum omnium ordinum, summi, medii & infimi.

Nam ne Reges quidem exemti sunt afflictioni: nulla

Digitized by Google

nulla exceptio eos à pœna tuetur, nullum privilegium contra morbos, contra mortem habent.

Caput V.

In quo de statu naturæ corruptæ hominis.

Ex malo culpæ & afflictionis evidenter cognosci potest, qualis sit status naturæ corruptæ hominis, infelix nimirum, in quem homo per tristissimum lapsum incidit & in quo displicet Deo. Nominatur etiam *status defectionis*, *status peccati*, *status corruptus*, *status corruptionis*, *status in carne*, Rom.7.5. Illum nos diligenter considerare decet ut intelligamus quæ bona amisimus in Adamo primo & quæ recepetimus in Adamo secundo. Quemadmodum autem doctrina de integro statu hominis est Theologica *φυσιολογικὴ*: ita doctrina de statu hominis corrupto est Theologica *παθολογικὴ*.

STATUS CORRUPTI *hominis*, est conditio hominis illa, quâ homo aversus à Summo Bono, avertit à se bonum & sibi accersivit malum quo totus periit, miser factus tum *animâ* tum *corpore* tum *externis bonis*.

Si *animam* spectemus, horribiliter destructa est in ea DEI imago, ad quam conditus fuerat Adamus, ita ut illa propè sit deleta, ac vix tenuia ejus vestigia sint relicta.

Nam animæ, quæ priùs & naturaliter & spiritualiter immortalis fuerat, spiritualiter est mortua, separata nimirum à vivifica communione cum Deo, Ephes. 2.1.& 4.18. etsi naturali vitâ immortaliter vivat necesse est: at qualis vita, in qua satiùs foret non nasci, quàm non ab ea mori? ut ait Bernardus Serm. 81. super Cantica. Vitæ etiam beneficium suo corpori jam non sufficit vendicare, ut idem Bernardus inquit, Serm. 82.

Quod ad rationem seu mentem attinet, planè viitata est & *intelligentia* & *voluntas*.

Intelligentia pars animi nobilissima, extinctâ luce suâ, est obtenebrata, & densissimâ ignorationis caligine obscurata, ac in ratiocinationibus suis vana facta, Ephes. 4.18. Rom.1.21. quumque à bono aversa & ad malum conversa sit, falsum pro vero, malum pro bono ponit & judicat.

Unde conscientiæ lux illa naturalis quæ in homine purè ψυχικῷ, qualis quilibet est à natura, residua est, sola & adventitio è cœlis lumine destituta, tenebris deputanda est: quapropter homines in Scripturis Sacris tenebrarum nomine indigitati sunt, Joh.1.v.5. & in tenebris umbraque mortis jacere dicuntur.

Quod si illum ipsum oculum mentis nostræ & lucem conscientiæ in tenebrarum numero poni necesse est: quantæ, obsecro, tenebræ (ut Christus arguit Matt. 6.v.23.) futuræ sunt?

Eandem conscientiam in statu peccati homo malam habet, quæ accusat, condemnat & perterret hominem.

Porrò ut bonum distinctum est: ita etiam hominis corrupti intelligentia diversimodè se ad illud habet. Nam bonum naturale & bonum morale humanum aliquatenus cognoscit: Rom.1.19.& c.2.v.14,15. sed cognitio illa non est vera, quia errat in modo veri & aberrat à fine suo vero. Supernaturale autem bonum, id est, res divinas, nempe Deum & quicquid est Dei, verâ ac salutari cognitione non cognoscit nec potest cognoscere: Sed ut est ψυχικὸς, id est, animalis, est stultus & demens, & intelligentiâ salvificâ destitutus rerum divinarum, Ps.14.v.1 Prov 9.4. 1.Cor.2 v.14.

Non cognoscit verum & summum bonum, quód-

A nam & quale sit & quæ ejus consequendi ratio, etsi universè & bruto quodam instinctu bonum desideret. Ps.4.v.7. *Multi dicunt, quis efficiat ut fruamur bonis?*

Voluntas spoliata nativa rectitudine, est aversa à sanctimonia & justitia ad impuritatem & injustitiam per obdurationem cordis & deceptrices cupiditates, unde affectus paulatim ad malum assuefactos, tandem amisso judicio oportet ad turpissima quævis præcipites ferri. Ephes.4. v.28,19,22. Rom.2.21. Psal.5.v.10.& 10. à v.3. usque ad 12. & 14.1.& 53.2.& 36.2,3,4,5.& 140. 3,4. Jesa.59. v.3. & seqq. aliquot, Rom. 3. à v. 9. usque ad 19.

Eadem orbata est *libertate* eligendi bonum, & captiva & serva facta peccati atque miseriæ, Rom.7.14. Joh. 8. 34. *Voluntas enim est* (ait Bernardus) *quæ se, quum*

B *esset libera servam fecit peccati, peccato assentiendo; voluntas nihilominus est, quæ se sub peccato tenet voluntariè serviendo*, Rom.6.16,17,20.

Mansit quidem libertas à coactione quum voluntati sit essentialis & ab ea separari non valeat, quin essentia voluntatis destruatur: sed amisit libertatis illius rectitudinem; amisit libertatem ad bonum, inprimis spirituale & cœleste; amisit libertatem à servitute, quum homo culpâ suâ, seipsum peccato illiusque tyrannidi mancipaverit; amisit libertatem ab onere miseriæ peccatum comitantis.

Ergo post Adami lapsum, in statu peccati habemus quidem & retinemus tum intelligentiam, tum voluntatem, per quas tanquam essentiales formæ seu animæ humanæ partes à brutis & lapidibus differimus:

C sanam tamen intelligentiam & bonam voluntatem amisimus. Manserunt sanè in nobis post peccatum *κοιναὶ ἔννοιαι*, ex quibus quid verum, quid falsum sit homines in rebus humanis plerunque dijudicant & certis præceptis confirmant: sed quandam veri & falsi à natura scientiam, justique & injusti conscientiam duntaxat in nobis adumbratam, ac non expressam eorum formam, reipsa obtinemus: sic ut in rudibus illis crassisq; scientiæ nostræ & conscientiæ lineamentis, Deus in mentibus nostris (ut ita dicam) *μονοσεσημασμένοις*, tanquam vestigia & reliquias tenues priscæ illius suæ imaginis conservari voluerit.

Præterea etiam possibilitas omnis seu capacitas rectè intelligendi & benè volendi non periit in nobis per

D peccatum; non enim est nobis prorsus ademta ut diabolis, sed aliqua remansit: ea tamen nullo modo à nobis ipsis in actum deduci potest; perque eam actu & reipsa res spirituales & cœlestes verè cognoscere & opera pietatis velle nequaquam possumus, nisi à Spiritu Dei regenerati & ad utrumque capaces & idonei redditi simus: sic ut verè affirmemus, naturalem possibilitatem ad bonum per peccatum amissam esse.

Quod ad *gloriam primævam* attinet, & illâ homo post lapsum excidit perdito jure filiationis, & ex filio Dei factus est servus peccati, imò & filius mancipiumque diaboli: *Quisquis enim operam dat peccato, servus est peccati*, ut Dominus ait Joh.8.34. Et ibidem v.41. dicit ad Judæos: *Vos facitis opera patris vestri*, & v.44. *Vos ex patre diabolo estis, & cupiditates patris vestri vultis exsequi*. 1.Jo-

E han. 3. 8, 9, 10. *Qui dat operam peccato, ex diabolo est: quoniam à principio diabolus peccat. Ad hoc patefactus est Filius Dei ut dissolvat opera Diaboli. Quisquis natus est ex Deo, peccato non dat operam: quoniam semen ipsius in eo manet: nec potest peccare, eò quod ex Deo natus est. Per hoc manifesti sunt filii Dei & filii diaboli: quisquis non dat operam justitiæ, non est ex Deo, & qui non diligit fratrem suum.*

Ex his planum est quid imaginis Dei residuum sit in homine corrupto. Remansit enim substantia animæ; remanserunt essentiales animæ facultates, intel-

Digitized by Google

lectus & voluntas: remanserunt proprietates essentiales, ut naturalis aliqua notitia, ratiocinatio, judicium & intellectus, libertas à coactione in voluntate, remansit naturalis vita & immortalitas animæ. Itaque *imago naturæ* non est penitus deleta per peccatum Adami & Evæ, quod misericordiæ Dei erga humanum genus acceptum ferendum: attamen ex parte est amissa, & quicquid residuum est, miserè corruptum atque deformatum est.

Rectitudo autem omnis, id est, sanitas & integritas intelligentiæ atq; agnitionis Dei & rerum divinarum, justitia & sanctitas originalis, quibus præcipuè divinæ naturæ homo consors erat, penitus est deleta, extincta atq; amissa; ex gratia autem Dei restituitur electis per Spiritum sanctum regeneratis; unde & *imago gratiæ* nominatur. Homini quidem integro naturalis fuit, id est, cum natura hominis creata: sed per peccatum amissa, & per regenerationis gratiam in hominibus electis instaurata merito *imago gratiæ* vocatur.

Si verò corpus intueamur illius membra sunt serva impuritatis & iniquitatis ad patrandam iniquitatem: tum secundùm illud homo obnoxius est variis calamitatibus, morbis, morti denique ipsi.

Proinde naturalia quædam amissa sunt peccato, veluti justitia originalis, libertas & possibilitas naturalis ad bonum, immortalitas corporis, &c. & nequaquam post lapsum manserunt aut pura sunt.

Præter bona naturalia amissa est etiam supernaturalis gratia & favor Christi & supernaturalis splendor Spiritus sancti irradians animam, ut & supernaturalis vita animæ.

Si *externa bona* spectes, amissâ nuditate primævâ, multis rebus homo jam eget ad tegendam nuditatem pudendam necessariis, forma corporis vel leviculo morbo, aut quocunque alio casu corrumpitur, & robur debilitatur; ejectus est homo Paradiso, & dum hic versatur, est in exsilio & peregrinatur à Domino; bestias, in quas dominium acceperat, & quæ ipsum metuissent, nunc ipse metuit, horret & fugit: peccato suo & defectione à Deo totum naturæ ordinem pervertit in cœlo & in terra, sic ut omnes creaturæ ingemiscant, corruptioni obnoxiæ, non volentes, Roman. 8. 22. nec amplius ita serviunt & prosunt homini corrupto, ut integro serviissent & profuissent, in cujus usum conditæ fuerant: hæc pars est pœnæ & miseriæ quam homo promeritus est. Sed quis omnia mala enumeret, quæ homo per inobedientiam adversus Deum sibi accersivit? Hæc quæ sentimus, prostratâ omni gloriâ ac fiduciâ humanâ, nos pudore obrutos verè humiliare debebant, & nostri odium ac displicentiam in nobis gignere & novum studium quærendi Deum accendere.

CAPUT VI.

In quo de arbitrio corrupti hominis.

COGNITO statu miserrimo corrupti hominis, constare facilius potest, quid & quale sit arbitrium corrupti hominis & non renati.

Arbitrium hominis corrupti & non renati, est naturalis potentia sine coactione eligendi ac faciendi tantummodo malum, quod ab intellectu voluntati proponitur eligendum ac faciendum, sive per se malum sit, utpote quod à Deo prohibetur; sive per accidens malum fiat per aberrationem à lege Dei in modo & fine vel aliis circumstantiis.

Et hactenus quidem *liberum* est, quòd ab omni coactione, immune sit; sed quum bonum non sit, & tantùm ad malum feratur in omnibus rebus & actionibus tum spiritualibus, tum civilibus & externis; quorsum adeo superbo titulo *liberi arbitrii* insignitur? quorsum à Græcis Patribus αὐτεξούσιον dicitur, ac si potestas suiipsius penes hominem esset?

Libertatem naturalem arbitrii fatemur congruentem naturæ corruptæ, quæ principia solùm communia, confusa, obscura, corrupta retinet: sed libertatem hanc, quum sit corrupta, in rebus quidem naturalibus non esse integram, in spiritualibus verò nullam esse profitemur.

Liberè quidem agit voluntas etiam non renatorum, sed nihil nisi peccare potest. Semperque peccatum ex hoc fonte liberi arbitrii fluit, 2. Pet. 3. v. 5.

Arbitrium non renatum necessitate corruptæ naturæ constringitur ad peccatum: ideo homines non renati necessario peccant, sed tamen liberè, hoc est, absque coactione.

Ac etsi non renati interdum opera quædam moraliter & per se bona præstant, tamen per accidens fiunt peccata, quia non faciunt ea ex vera agnitione Dei & fide: deinde quia aberrant à vero fine, dum non spectant hoc, ut DEUM honore afficiant, Heb 11. 6. *Atqui fieri non potest ut sine fide quisquam ei placeat: Nam qui accedit ad Deum, hunc credere oportet esse Deum, & præmia largiri iis qui ipsum requirunt.* Matth. 23 v. 27. *Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui assimiles estis sepulchris dealbatis, quæ extrà quidem apparent speciosa, intus verè plena sunt ossibus mortuorum, omniq; immunditia.* Rom. 1. v. 18. *Retegitur enim ira Dei è cœlo adversus omnem impietatem & injustitiam hominum, ut qui veritatem injuste detineant.* Et c. 14. 23. *Qui verò ambigit, si ederit condemnatus est, quoniam non edit ex fide; quicquid verò ex fide non est, peccatum est.*

Servum verò & captivum est non renatorum arbitrium in bonis & sanctis rebus, atque inprimis ad salutem & vitam æternam pertinentibus. Nam non renati res divinas & supernaturales ignorant, & non possunt propriis viribus eas cognoscere, sicut Johan. 1. v. 5. Evangelista dicit: *Lux ista in tenebris lucet sed tenebræ eam non comprehenderunt.* Tenebræ istæ sunt mens obscurata per peccatum, quæ proinde naturam transcendentia cognoscere lumine suo naturali non potest. Et cap. 8. v. 14. Christus ad Pharisæos ait: *Vos nescitis unde venerim & quò vadam:* Non possunt suis propriis viribus se ad Deum convertere, aut oblatam à Deo gratiam accipere, aut vllum opus DEO placens suscipere & perficere, Genes. 6. v 5. *Quum itaque videret Iehova augescere malitiam hominis in terra: & omne figmentum ac cogitationes cordis ejus, tantummodò malum esse omni tempore.* 1. Reg. 21. v. 20. ait Elija ad regem Achabum: *ne vendidisti te ad faciendum quod malum est in oculis Iehovæ.* & v. 25. 26. Et cap. 8. 21. Jer. 13. 10. *Populi istius pessimi, qui renuunt auscultare verbis meis, qui ambulant ex sententia animi sui, & sequuntur deos alienos colendo eos, & incurvando se eis: erit que similis cingulo isti quod non est aptum ad rem ullam.* Et v 23. *An mutare potest Æthiops cutem suam, aut pardus liventes maculas suas? etiam vos possitis benefacere, edocti malefacere.* Et c. 17. 9. *Fraudulentum cor ipsum supra omnia, & mortiferum est, quis agnoscat ipsum?* Psal. 14. v 1, 3. *Dicit stultus cum animo suo, non est Deus: corrumpunt, abominandam quamque actionem perpetrant, non est qui faciat bonum. Unusquisque recessit, omnes simul putidi facti sunt: non est qui faciat bonum, non est vel unus.* Rom. 3. v. 10, 11, 12. *Non est justus ne unus quidem: Non est qui intelligat, non est qui exquirat Deum. Omnes deflexerunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat quod bonum est, non est usq; ad unum.* Matth. 7. v. 18. *Non potest arbor bona fructus malos ferre, neq; arbor mala, fructus bonos ferre.* & c. 12. v. 34. *Progenies viperarum, quomodo potestis vos bona loqui, qui estis mali? nam ex redundantia cordis os loquitur.* Joh. 3. v. 3. *Nisi quis genitus sit iterum, non potest videre re-*

te regnum Dei. Et 6. v. 44. *Nemo potest venire ad me nisi traxerit eum Pater, qui misit me: & ego suscitabo eum in die ultima.* Et 12. 39. *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Iesaias, Excæcavit oculos eorum, &c.* Rom. 7. 18. *Novi enim non habitare in me (id est, in carne mea) bonum: nam velle adest mihi, sed ut quod bonum est efficiam, non assequor.* Et c. 8. v. 7. *Propterea quod intellectus carnis, inimicitia est adversus Deum. Legi enim Dei se non submittit: quia non potest.* 1. Cor. 3. v. 5. *Quis igitur est Paulus, quis autem Apollos, nisi ministri per quos credidistis, & ut cuique Dominus dedit?*

A

Non audiunt verbum Dei, Joh. 8. v. 47. *Qui ex Deo est, verba Dei audit: propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.* Jer. 6. v. 19. *Ad verba mea non attendunt.*

Nec volunt audire, Jer. 6. v. 17. *Me constituente etiam super vos speculatores, dicendo, attendite ad sonum tubæ, dixerunt, non attendemus.*

B

Nec possunt audire, Ioh. 8. 43. *Non potestis audire sermonem meum.* Ier. 6. v. 10. *Quos alloquar & contestabor ut audiant? ecce præputiata est auris eorum: adeò ut non possint attendere: ecce verbum Iehovæ est eis probrosum, non delectantur eo.*

Quòd si qui auribus corporis audiunt verbum Dei, vel non intelligunt, ut mulier Samaritana, quum ei dixisset Christus, se daturum ei petenti fuisse aquam vivam, non intellexit de qua aqua loqueretur, ideo respondit de aquæ potu, ex quo ipsa haurire volebat, Iohan. 4. v. 10, 11.

Vel blasphemant, ut sæpè fecerunt Iudæi. Joh. 8. 48. 52. Act. 13. 45.

C

Nec credunt Sacræ Scripturæ aut Christo & in eum, Ioh. 5. 46, 47. *Si enim crederetis Mosi, crederetis mihi: nam ille de me scripsit.* Act. 13. 41. *Opus ego operor diebus vestris, opus quod non credetis, si quis enarraverit vobis.*

Objicitur quod scriptum est Ioh. 2. v. 23, 24, 25. *Quum autem esset Hierosolymis in Pascha, in festo, multi crediderunt in nomen ejus conspicientes signa quæ edebat. Ipse autem Iesus non credebat eis semetipsum, eò quòd nosset omnes: Nec opus esset ut quisquam ei testaretur de homine: ipse enim sciebat quid esset in homine.*

RESP. Isti crediderunt in eum assensu humano, persuasione humanâ, quâ ei cœperunt assentiri, quòd esset Christus ille: sed non crediderunt in eum fiduciâ à Spiritu sancto in cordibus ipsorum creatâ, quâ in ipso recumberent: Non igitur verè crediderunt in Christum. Deinde, crediderunt in nomen Christi fide temporariâ seu ad tempus duntaxat, tempore autem tentationis ab ipso recesserunt. Fides quæ tantùm per miracula concipitur, non autem per spiritum regenerationis in corde creatur, est tantùm temporaria.

D

Nec volunt credere & ad Christum venire ut vitam habeant, Ioh. 5. 40.

Nec possunt credere & ad Christum venire Ioh. 5. 44. *Quomodo potestis vos credere, qui gloriam unus ab alio accipitis, & gloriam quæ est ab uno Deo non quæritis?* Et 12. 39. *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Esaias, Excæcavit oculos eorum, &c.*

Non diligunt Deum, Ioh. 5. 42. *Novi vos, quòd charitas Dei non sit in vobis.*

E

Iidem nihil aliud faciunt, quàm quod malum est peccatum, Ps. 5. v. 10. *Non est in ore illius rectum, intimum illorum ærumnæ; sepulcrum apertum guttur illorum: lingua sua dolose blandiuntur.* Et 10. à v. 3. usq; ad 12. & Ps. 14. 1, 3. *Dicit stultus cum animo suo; non est Deus, corrumpunt, abominandam quamq; actionem perpetrant, non est qui faciat bonum. Unusquisq; recessit, omnes simul putidi facti sunt: non est qui faciat bonum, non est vel unus.* Psal. 53. 2. & Ps. 36. 2, 3, 4, 5. *Dictum defectionis ad improbum, in intimo cordis mei est; coram cujus oculis non esse pavorem Dei. Blandiri eum sibi in oculis suis, quum assequitur iniquitatem suam, quæ odio habenda est. Verba oris ejus vana & dolosa sunt: desinit adhibere intelligentiam ad benefaciendum. Vanitatem cogitat in cubili suo, sistit sese in via non bona, malum non spernit.* Et 140. 3, 4. *Qui cogitant mala cum animo: quotidie conveniunt ad bella. Exacuunt linguam suam similem serpentis, venenum ptyados subest labiis eorum maximè.* Ies. 59. v. 3. & seqq. Rom. 3. à v. 9. usque ad 19.

Quò autem meliùs adhuc doctrina hæc de arbitrio hominis corrupti percipiatur, sequentia theoremata adjicio:

I. Arbitrium omnis hominis tum corrupti tum renati, omnes res & actiones tam divinas quàm naturales, tam bonas quàm malas, quæ intelligi, eligi aut rejici possunt, intelligere, eligere aut rejicere passivâ potentiâ potest.

II. Homo sive corruptus, sive renatus, res & actiones naturales, & quæ mediæ vocantur, nec intelligere, nec eligere ac persequi activâ potentiâ seu actu potest sine generali Dei auxilio.

III. Homo sive corruptus sive renatus disciplinas & artes politicas, civiles & philosophicas sine speciali Dei auxilio per sese intelligere, percipere & consequi actu non potest: sed in quocunque sunt, singularia Dei dona sunt.

IV. Homo corruptus neque omnia moraliter & politicè justa & honesta cognoscere actu potest, neque quæ novit, ea sine speciali Dei auxilio cognoscit. Tum homini etiam renato ad multas virtutes morales atq; politicas, præter gratiam regenerationis, necessaria est singularis gratia Dei ac beneficium.

V. Homo corruptus non potest actu velle bonum & fugere malum, nisi Deus singulariter voluntatem à malo ad bonum flectat viresque præbeat, quibus honestum & æquum præstare valeat.

VI. Proinde virtutes omnes qualescunq; illæ sint in non renatis, singularia sunt Dei dona.

VII. Homo non renatus potest actu per auxilium Dei peculiare morales actiones præstare, moralesque virtutes consequi.

IIX. Homo non renatus nunquam potest moralibus actionibus & virtutibus sese ad gratiam justificantem impetrandam præparare.

IX. Homo non renatus non potest suis viribus & sine gratia regenerationis aut Deum quis & qualis sit, aut ea quæ sunt Dei ejusque voluntatem & spiritualia beneficia, vera & solida cognitione percipere.

X. Homo non renatus, utut auxilio etiam speciali adjuvetur, nullum verè bonum opus aut eligere aut efficere potest.

XI. Deinde quicquid non renatus vult aut agit, peccatum est.

XII. Homo non renatus nullam prorsus vel minimam vim habet qua Deo vel ad se vocanti respondere, vel pulsanti ostium aperire, vel salutem proponenti annuere, vel denique in se operanti, cooperari ullo modo possit.

Tantum de subjecto actualis providentiæ Dei: sequitur de partibus ejusdem.

CAPUT VII.

In quo de partibus actualis providentiæ Dei.

ACTUALIS providentiæ Dei partes duæ sunt: *actio & permissio.* Augusl. Enchirid. ad Laurent. cap. 95. *Non fit aliquid, nisi Omnipotens fieri velit, vel sinendo, ut fiat (non fieret autem, si non sineret, nec utiq; nolens sinit, sed volens;)*

lent) vel ipse faciendo. Unde providentia ipsa duplex statuitur: *efficiens* & *permittens.*

Nihil igitur fit, nisi quod Deus velit, quodque vel ipse agit, vel fieri permittit: Nihilq; aliter, quàm Deus voluit, evenit. Hoc asserimus meritò, ne divinæ illi omnipotentiæ probrum inferatur, & irritam ejus aliquam voluntatem, aut inane decretum esse consequatur.

Distributio autem hæc non ita intelligenda, ac si permissio divina nullo modo esset actus; est enim revera actus voluntatis transiens ad ea quæ extra Deum sunt: sed opponitur actioni divinæ illi quæ non tantùm actus voluntatis est, sed etiam actus Dei externus quo opus externum producit. Sed de utraque agendum deinceps distinctè.

ACTIO DEI *quæ pars est actualis providentiæ Dei,* est tantùm bonorum, quæ Deus inde à creatione prima rerum omnium efficit vel per se, vel per alios, in quibus etiam mala pœnæ, quæ vocant, numerantur, quia (ut suprà dictum) boni moralis rationem habent, Psal. 75. v. 8. *Sed Deus judex; hunc deprimit & illum extollit.* Intelligitur nomine *semitarum seu viarum Dei*, Psal. 25. v. 19. *Omnes semitæ seu viæ Dei sunt benignitas & fides*, id est, quicquid facit Deus, est plenum benignitate & veritate erga observantes federis sui.

Eaque vel *mediata* est, vel *immediata.*

Mediata, est quum ministerio causarum secundarum tanquam instrumentorum Deus utitur ad opera certa perficienda, non necessitate aliqua adductus, sed liberâ voluntate, Ezech. 1. 4. & seqq. & cap. 10. vers. 9.

Instrumenta verò quibus Deus utitur, sunt vel *bona* vel *mala.*

Utrisque, non solùm bonis, sed etiam malis instrumentis Deus semper benè utitur.

Deus utitur malis vel ad exercendum & explorandum fidem, patientiam & constantiam electorum, ut patet ex Jobi exemplo: vel ad castigandum electos, sicut usus est Absalomo ad castigandum Davidem: vel ad puniendum malos, ut mali per malos plectantur, Jes. 10. vers. 15. & cap. 21. 2. Per Assyrios punivit Deus Israëlitas; Per Chaldæos & Babylonios punivit Deus Judæos.

Licèt verò malis instrumentis utatur: tamen nullius omninò peccati est autor vel particeps: hoc vel inde apparet, quòd mala instrumenta, quorum operâ usus erat, deinceps severissimè punit, Iesa. 14. v. 5, 6, 29. Sic Propheta Chabbacuc docet, per Chaldæos impios & crudeles puniturum Deum Iudæos, sed postea Chaldæos pœnas etiam daturos scelerum suorum.

Etsi etiam mali nihil agant neq; agere possint, quod à Deo decretum non sit: tamen excusari vel excusationem prætexere non possunt, & meritò puniuntur: quia ipsi non respiciunt decretum & gloriam Dei, neque eum finem quem Deus sibi propositum habet; sed suum proprium malum propositum, ut illud effectum reddant, id est, ut faciant quæ malitia ipsis innata dictat repleti irâ, invidiâ, odio, studio vindictæ; & nullum alium finem sibi proponunt, quàm ut suo desiderio, avaritiæ, ambitioni satisfaciant, ut statum suum conservent vel augeant, ut bonos evertant, ut se ulciscantur. Exemplum illustre est, Ies. 10. 5. 6. & seq. Iesa. 14. 5 & 5. 7, 6. Impii enim semper finem malum propositum sibi habent. Gen. 50. 20.

Etsi verò DEUS malos movet ut per eos benè agat, ipsi tamen contrario motu se movent ad agendum malè, & ut velint quod malum est, & perficiant, sicut legitur, Ps. 105. 25. *Mutavit cor eorum* (nempe Ægyptiorum) *ut odio haberent populum suum* (nimirum Israëliticum) *ut machinarentur contra servos suos.*

Interim DEUS etiam mala quæ impii faciunt, ad bonum finem dirigit, nempe ad suam gloriam & salutem electorum. Grassari, rapere, sævitiam suam explere, mens Nebucadnetzaris est: grassantem Iudæorum nequitiam, flagro isto plectere ac coercere mens Deo.

Scivit enim DEUS magis ad suam omnipotentissimam bonitatem pertinere, etiam de malis benefacere, quàm mala esse non sinere.

Quare quòd peccat Satan & impii, eorum est; quòd peccando hoc vel illud agunt, ex virtute DEI est: id est, quod moventur & agunt mali, ex virtute DEI est: sed quòd malè, id est, malis affectibus, malis consiliis, malo modo, malo fine moventur & agunt, id ipsorum est: discernenda est enim malitia ab ipsa actione, cui malitia adjuncta est. Opus & consilium Dei distingui debet ab opere & consilio peccantis creaturæ. Peccant homines multa malè faciendo, quæ Deus bene facit puniendo, siquidem sceleris supplicium in scelere est. Quod malum est, faciunt mali; Deus autem id quod bonum: & consilium aliud malis, aliud Deo.

Omnis actio, quatenus actio est, à DEO est: nam in ipso vivimus, movemur & sumus, Actor. 17. 28. & is omnia efficit ex consilio voluntatis suæ, Eph. 1. 11. Malitia verò actionis ex hominis voluntate nascitur, nec DEUM attingit, qui malis & vitiosis instrumentis sic uti potest, ut interim nulla ipse mali contagione inficiatur. Motus & actiones sunt Dei, qui expers omnis nævi: exorbitationes & claudicationes, aberrationes à lege Dei sunt hominum, qui natura suapte vitiosi peccant ultrò.

Anselmus de casu diaboli c. 71. *Cur hoc pro absurdo habemus, ut Deus faciat singulas actiones per malam creaturarum voluntatem, cùm sciamus illum facere singulas substantias, quæ producuntur per inhonestam actionem? ut cùm filius procreatur per adulterium. Adulterium malum esse nemo dubitat, at puer ille est creatura Dei.*

Quicquid ergo est in actione peccati in instrumentis hæret, à quibus etsi fiunt, quæ DEUS voluit, non tamen semper eodem modo fiunt, qui ei placeat: & alium finem sibi proposuerunt, quàm eum quem DEUS spectavit.

Utraque instrumenta & bona & mala, vel *ordinaria* sunt, vel *extraordinaria.*

Ordinaria, quibus ordinariè DEUS utitur ad exsequendum suum decretum.

Extraordinariè contrà.

Rursus vel *animata* sunt vel *inanimata.*

Instrumenta animata vel *rationalia* sunt vel *rationis expertia.*

Rationalia; ut Angeli boni & mali 2. Reg. 6. v. 17. Job. 2. v. 7 Psal. 34. v. 8. Ezech. cap. 1. v. 4. & sequent. visione quatuor animalium docetur, Deum gloriæ & Dominum Jesum Christum Spiritu æterno suo cœlum & terram & omnia in eis gubernare ministerio Angelorum suorum. Sic Ezech. 10. v. 9.

Et *homines* Genes. 45. 4. Sic hostes Ecclesiæ suæ Deus per ipsosmet hostes delevit, dum obvertit gladium unius in alterum, Judic. 7. v. 22, 2. Chron. 20. v. 22, 23. Per Philistæos, qui impressionem in fines Israëliticos fecerant, retraxit Saulem à persequendo Davide, atque ita Davidem ex præsentissimo periculo liberavit, 1. Sam. 23. v. 25. & seqq. 2. Sam. 16. 10. Jerem. 25 9. Ezech. 21. 21. & 30. 4. Joh. 19. 11. Actor. 2. 23. & 4. 27. qui dicuntur *fabri* Zachar. 1. 20. id est, administri artificesque judiciorum Dei, quos Deus undiquaque congregat ad deturbanda cornua, hoc est, ad dejiciendos hostes Ecclesiam Dei persequi & ferire non cessantes. Per Eliam confudit regem Achabum potentem, 1. Reg. 17. 1. & 18. 1. Per *Gamalielem* disturbavit consilium

Digitized by Google

lium Sacerdotum Jerosolymitanorum de interfectione A Apostolorum, Act.5.v.34.& seqq.

Porrò quum Deus per instrumenta rationalia agit, attenta consideratione discerni debet opus Dei proprium ab opere instrumentorum.

Nam opus Dei semper fit sapientissimè, semper est bonum, justum ac sanctum: cum actione verò instrumentorum concurrit sæpè malitia, injustitia, mala cupiditas, fraus, dolus, mendacium, imprudentia & alia vitia, non à Deo, sed ab instrumentis provenientia, quæ tamen consilium & opus Dei irritum non faciunt, nec impediunt, nec vitiant. Vis enim operum omnium, ad quę efficienda causæ plures conveniunt, ita se habet, ut principalis causa non cedat inferiori vim & autoritatem suam. *Exempla.* Deus probavit constantiam Jobi in vera pietate erga Deum: Usus est ad eam B rem Satana & Chaldæis, è quibus ille malitia sua & rapina opus Dei vitiare minimè potuerunt. Deus castigavit Davidem: usus est ad opus illud Semejo, qui improbitate sua opus Dei minimè vitiavit.

Similiter Deus imprudentibus tum servis suis, tum etiam exteris in consiliorum suorum exsequutione sapientissimè utitur, ut illi aut nihil aut aliud cogitantes volentesque, tamen voluntatem Dei exsequuti sunt, imò etiam in ea ipsa actione imprudentes sæpè impegerint, ut tota laus penes Deum ut autorem sui operis permaneret. *Exempla.* Deus decreverat, Jacobo filio Isaaci benedictionem ad primogenitum alioquin pertinentem largiri. Itaque in collatione benedictionis illius causa principalis fuit Deus, qui sibi Isaacum ut instrumentum ad benedictionem illam C Jacobo conferendam, non necessitate, sed bonitate & gratia adjunxit, sic ut Deus personam Isaaci & vocationem patriam hoc ministerio honoraverit. Jam Deus in opere illo egit sapientissimè, optimè & justissimè. Isaacus verò, circumventus fraude uxoris & filii Jacobi mendacio, quam benedictionem Esavo conferre constituerat per imprudentiam in Iacobum transtulit. Hic fraus Rebeccæ, mendacium Iacobi & imprudentia Isaaci nequaquam irritum fecit aut vitiavit opus Dei. Deus benedixit Israëlitis etiam per Bileamum externum & infidelem, qui maluisset eis maledicere.

Deus transtulit regnum decem tribuum à domo Davidis in Jarobeamum: fecit idem Ahias Propheta fecerunt & Israëlitæ. Deus & Ahias Propheta sanctè D egerunt: Israëlitæ peccarunt, sed tamen peccato suo opus Dei minimè potuerunt vitiare.

Adhibentur à Deo instrumenta etiam rationis expertia ut bestiæ, 2. Pet.2. v.16. *subjugis asina muta, humana voce loquuta, prohibuit Prophetæ dementiam.* Corvi afferebant Prophetæ Eliæ quotidiè panem & carnem mane ac vesperi, 1. Reg.17,4,5,6. Ezech.14.v.15. 2. Reg.2.24. *Egressæ duæ ursæ è sylva illius, disciderunt ex eis quadraginta duos pueros.* Exod.8.v.2. *Quod si tu renues dimittere, ecce ego verberaturus sum totam oram tuam ranis.*

Instrumenta inanimata, sunt sulphur, ignis, Gen.19.v.24. *Iehova demisit super Sodomam & super Hamoram pluviam sulphuris & ignis*: grando, Exo.9.v.22. *Extende manum tuam versus cœlum, ut sit grando in tota terra Ægyptiorum, super homines, & super jumenta, & super omnes herbas a- E gri quæ sunt in terra Ægyptiorum:* manna, Exod.16.v.14. carnes, Exod.16.vers.13. E cœlis pugnarunt sidera ipsa contra Siseram, torrens Kischon evertit hostes populi Dei, Jud.5 v.20,21. potus & cibus, 1. Reg.17.4. item, siccitas, fames, morbus, pestis, sicut anno Christi 1562. reformati in oppido Galliæ Pamiers præsidio pestis in oppido grassantis conservati sunt ab hoste interno & externo. Nam cives Papani ferè omnes peste sunt extincti & milites Papani non sunt ausi oppidum oppugnare & ingredi metu pestis: ita pestis servivit Deo ad pios conservandos adversus violentiam persequutorum. Similiter serviunt Deo gladius, bellum, mors, Jes.13.4,17. vincula captivorum, venti, tempestates marinæ, Psalm.107.14,25. Aquarum diluvia seu inundationes, Gen.7. Omnia enim ista sunt ministri Dei. Omnes etiam minimæ & vilissimæ res serviunt Deo ad res magnas & mirandas efficiendas: ut stimulus bovis ad interficiendos sexcentos Philistæos per Schamgarem Judicem populi Israëlitici, Jud.3. v.31. Maxilla asini ad interficiendos mille Philistæos per Simsonem, Jud.15. vers.15. Lapillus fundâ contortus ad interficiendum Goliathum per puerum Davidem, 1. Samuel. 17. v.49.

Sic fuit de actione Dei mediata: sequitur de immediata.

Actio Dei immediata, est qua Deus absque mediis seu instrumentis quæcunque vult efficit, Gen.20. v.3. Matth.4 v.4. Deut.8.v.3. Sic Genes.2.v.5. quum nondum pluisset Jehova super terram nec quisquam esset qui coleret terram: tamen omnia virebant & florebant in campo, & frumenta erant in campis.

Discimus inde, Deum etiam sine mediis omnia efficere & producere posse.

Nec tamen inde sequitur, non esse colendam terram, quum Deus possit omnia ex terra sine mediis producere, id est, etiamsi non pluat, etiamsi non colatur terra: quia Deus media deinceps ordinavit, per quæ vult agere. His jam utendum est: alioquin Deum tentaremus.

Quin hominem Deus laborare voluit etiam in statu integritatis ut nempe tueretur hortum Eden, Genes.2.v.15.

Sic fuit de actione Dei sequitur de permissione.

Permissio divina, est actus voluntatis divinæ, quo Deus in cujus potestate est alienas actiones inhiberi si vellet, eas non inhibet, sed juxta æternum justumque suum decretum sinit à creatura rationali fieri συγχώρησις, item παρόδος καὶ συγχώρησιν:

Eaque vel *boni* est, vel *mali culpæ seu peccati.*

Permittere, *dicitur ambigue; vel enim significat concedere aliquid sive bonum illud sit, sive malum: vel significat non velle impedire quum possit. Priore sensu Deus non permittit peccatum, quia illud Lege sua prohibet: Posteriore autem significatione permittit.*

Permissio boni, est concessio gratiæ per quam facere aut consequi possumus, quæ desideramus & optamus in actionibus & rebus bonis aut mediis seu indifferentibus Heb.6. vers.3. *Atque id faciemus, siquidem permiserit Deus.* 1. Corinth.16. v.7. *Nolo enim vos nunc in transcursu videre: sed spero temporis aliquantum mansurum me apud vos, si Dominus permiserit.* Hæc permissio conjuncta est cum approbatione eorum quæ permittit, quia quæ Deus sic permittit, approbat & efficit.

Permissio mali culpæ seu peccati, est privatio gratiæ & auxilii divini, quo posito, peccatum impediretur. Ista permissio non est conjuncta cum approbatione eorum quæ permittit; quia quæ sic permittit, nequaquā approbat, nequaquam efficit, ac proinde impunè fieri non sinit. Privat autem Deus auxilio suo dum gratiam non peccandi vel non prorogat, ut Adamo & Evæ non prorogavit in Paradiso, alioquin non peccassent; vel eam non largitur peccantibus & eorum voluntatem ad obtemperandum divinæ voluntati non flectit & non impedit peccatum, etsi posset, Jesa.2. vers.6. Jerem.16. v.13. *coletis ibi deos alienos interdiu & noctu, quamdiu non*

Digitized by Google

diu non de lero vobis gratiam. Act.14.v.16. Rom.1.v.24,28. Psal.81.13.

Permissio peccati est duplex; vel *simplex* & *absoluta* ut quum Adamum permisit labi: vel *ex hypothesi* quum Deus permissionem suam attemperat conditioni & naturæ hominum, quorum operâ uti decrevit ad conservationem justitiæ suæ & stabilimentum ordinis publici; quemadmodum superior causa non aliter agit per inferiorem, quàm secundum modum ipsius: ut quum Deus Israelitis permitteret vendere & in servitutem dedere liberos, Exo.21.v.2. Sic divortium quod Moses Israelitis permiserat propter duritiem cordis ipsorum erat peccatum, Matth.19.v.3.& seqq.

Igitur mala culpæ, id est, peccata Deus non facit, sed fieri secundum suum decretum permittit, Act.4.v.27. non quatenus peccata, sed quatenus actiones sunt & vel medium patefactioni gloriæ Dei serviens vel reatus, id est, obligatio ad pœnam, vel pœna.

Permissio hæc non est separanda à voluntate Dei. Quando enim permittit quippiam Deus, aut volens utique permittit, aut nolens. Deum aliquid permittere nolentem, id est, invito & prorsus nullo modo volente Deo aliquid fieri, nemo pius dixerit, neque in animum suum induxerit. Hoc enim esset Dei omnipotentiam iusiciari ore blasphemo. Ergo volente Deo & non impediente fit quicquid fit: Deum namque id voluisse credendum est, quod non fieret, nisi vellet aliquo modo.

Permittit ergo Deus malum culpæ non per impotentiam quasi impedire illud non posset, qualis impotentia in Deo esse nequit, sed per sanctam dispositionem suam, sed certo consilio: neq; invitus permittit, sed ita, ut non fiat, nisi volente ipso, & aliter non fiat quàm permittit, ut illud interim dirigat ad bonum finem. Quicquid Deus permittit, volens permittit, simulque decretum & factum ejus intercedit. Sivit gentes incedere viis suis, Act.14.v.16. sed ita ut tradiderit eos cupiditatibus cordium ipsorum & in mentem judicii omnis expertem, Rom.1.vers.24,28. Titum Hierosolyma expugnantem sua impulit ambitio: Interim Deus corruptissimos civium mores, & ipsius Christi Filii sui necem ultus est. Judas Iscariotes avaritiâ impulsus Christo mortem adscivit: Deus verò per hanc mortem genus humanum servavit.

Causa idcircò efficiens permissionis divinæ non est ignorantia aliqua Dei aut negligentia: nam adversatur sapientiæ Dei: non est *impotentia aliqua Dei*; nam homines quidem multa permittunt, quia non possunt vi suâ inhibere illa; ast in Deum impotentia non cadit, quia vel momento omnium creaturarum actiones inhibere posset, si vellet: sed *voluntas Dei liberrima ac justissima* est illius efficiens causa. Deus suum auxilium, quo posito peccatum impeditur, dat quibusdam, & non dat quibusdam. Si enim daret auxilium efficax omnibus, nulli peccarent. Hominibus quantumvis potentissimis, veluti Regibus & Principibus, extorqueri potest invitis rei alicujus permissio, sic ut illa sit involuntaria: at permissio divina est prorsus voluntaria. Nec sapientissimus quicquam agit imprudenter: nec omnipotens mundi gubernator incuriâ aut invitus. Quapropter errant graviter, qui permissionem divinam consilio & voluntati ejus opponunt.

Deus permittit malum culpæ, sed non nisi propter majus bonum universi. Si enim non esset peccatum, haud esset locus patientiæ martyrum & hostiæ Christi in cruce oblatæ, quæ infinitè excedit omne malum culpæ universi mundi.

Permisit labi primum hominem duas ob causas: *prima* est, ut cognosceret homo suam infirmitatem & A impotentiam persistendi in bono, si sibi relinqueretur, & ei vel ad momentum gratia Dei non prorogaretur: *secunda*, ut hac ratione Deus declararet tum misericordiam & potentiam suam in electis hominibus reparandis & salvandis, tum justitiam & potentiam in reprobis puniendis perdendisque.

Permittit etiamnum sanctos labi in peccatum, ut propter peccatum castigatos ad veram sui agnitionem & humilitatem adducat. Psal.19. *Bonum est mihi Domine quòd humiliaveris me, ut discerem justificationes tuas.*

Permittit etiam reprobos ruere in peccatum, ut in illis puniendis propter peccatum demonstret gloriam suæ justitiæ. Rom.9.v.17. Exod.9.v.16.

Nec enim sineret bonus fieri malè, nisi omnipotens etiam de malo facere posset benè.

B Sic igitur æterno, immutabili, sapientissimo & justissimo consilio nequaquam effecit aut approbavit, sed permisit ut præcipuæ creaturæ laberentur in peccatum.

Porrò sicut monstra, licèt alienam suæ speciei deformitatem habeant, faciunt tamen ad Universitatis elegantiam, quatenus alia ex eorum collatione pulchriora apparent, Augustin. lib.16. de Civitate Dei, c.8. Ita mala culpæ (ut inter alia asserit idem Augustinus lib.3. de libero arbitrio, cap.9.) quantumlibet in se turpia sint & deformia, atque secundùm se præcisè spectata dedecoris notam Mundo inurant; conferunt tamen ad Mundi ornamentum, quatenus ex eorum comparatione virtutum splendor magis enitet, & bona eminentiùs commendantur ac magis placent: tum C præsertim quia Deus, quæ ipsius bonitas est & potentia, è malis bona elicit, dum mala rectè ordinat & peccati dedecus emendat pœnâ peccati. Quare multa impedirentur bona, si nullum malum culpæ à Deo permitteretur. Neque enim justitia vindicans & patientia sufferens laudaretur, si iniquitas non esset. Augustinus Enchirid. à Laurentium cap.11. Item libro primo de ordine, cap.7. Lactantius libro de ira Dei cap.13.

Cæterùm diabolus & impii, imò omnes creaturæ ita sunt in DEI potestate, ut sine ejus arbitrio non modo nihil agere sed ne movere se quidem possint. Genes.20.v.6. Sic pseudopropheta Bileam non potuit maledicere Israëlitico populo Num.22. Job.1.v.12. & 2.6. Prov.21.1. Act.17.25,28.

D Unde duo colligimus fectaria.

Primum pertinet ad nostram consolationem, nimirum nobis nihil mali à diabolo vel ab improbis hominibus posse accidere sine voluntate & permissione Dei.

Alterum pertinet ad institutionem nostram nempe quicquid nobis adversi eveniat, esse animum à nostribus hostibus & malis, quibus affligimur, avertendum, & erigendum ad DEUM, patienter perferenda omnia, Job 1. agnoscenda DEI justa judicia & adoranda. Psal.119. *Bonum est mihi Domine quod humiliasti me, &c.* apud Deum deponendam injuriam, &c.

Hactenus fuerunt partes actualis Providentiæ divinæ: sequuntur species. E

CAPUT VIII.

In quo de generali providentia Dei.

PROVIDENTIA Dei duplex est: *Generalis*, vel *specialis*.

Generalis providentia DEI, est quâ totus mundus regitur universali quâdam motione in eo, secundùm suam

suam tamen quodque naturam & ingeninm. Genes.7. v.1,2,3. *Postea dixit Iehova Noacho, ingredere tu & universa familia tua in arcam hanc: te enim perspexi justum coram me in ætate hac. Ex omnibus pecudibus mundis accipito septenas tibi, marē & fœminam ejus: ex iis verò bestiis, quæ non sunt mundæ binas, marē & fœminā ejus. Similiter ex volucribus cœli septenas, marem & fœminam ejus; ad conservandum in vita semen eorum in superficie totius terræ.* Heb.1.v.3. *Quicquam effulgentia gloriæ, & character personæ illius, sustineatq; omnia verbo illo suo potente, purgatione peccatorum nostrorum per seipsum facta, sedit ad dexteram majestatis illius in locis excelsissimis.* Act.17.25,26,27,28. *Nec manibus hominum colitur, alicujusq; rei egens, quum ipse det omnibus vitam & halitum & omnia. Fecitq; ex uno sanguine totam gentem hominum, ut habitaret super universa superficie terræ, definitis statis temporibus, & positis terminis habitationis eorum, &c.*

Providentia generalis inprimis conspicitur, tum *in conservatione rerum vel destructione*, tum *in gubernatione omnium*, Iob.12.v.14.& seqq. Psal.44.3.

Conservatio rerum est quâ Deus creaturas conservat, non propter dignitatem ullam earum, sed ex amore erga illas, propter se & Ecclesiam suam. Psal.36.v.8.9. *Quam pretiosa est benignitas tua Iehova; quum filii hominum ad umbram alarum tuarum sese recipiunt. Vberrimè explentur pinguedine domus tuæ, & de torrente deliciarum tuarum bibendum das eis.* Ps.104. toto. & 105.106. Psal.147.10,11. *Non potentiâ equi delectatur, non crura præstantis viri accipit. Sed acceptos habet Iehova timentes sui, qui exspectationem suam habent in benignitate ipsius.* Matth 6.29.30.

Conservatio rerum vel *universalis* est, vel *singularis*.

Conservatio universalis, est quâ universis creaturis, etiam malis adest, ita ut eas conservet, tantisper donec vult, Psal. 65. 3. *O qui exaudis orationem, ad te usque omnis caro ventura est.* Psalm.104 toto.& 136.25. *Qui dat escam omni carni.* & 147.9. *Dat jumentis cibum suum, pullis corvorum qui crocitant.* Iobi 39. 1, 2, 3. Matth.6. vers. 26,30.

Ea conspicitur tum *in successione rerum mutabilium:* tum *in mutatione ex mala conditione in bonam vel ex bona in meliorem:* tum *in statu*.

In successione, quâ vel indiuiduis morientibus seu intereuntibus alia individua succedunt, ut hominibus homines, jumentis jumenta, fruges frugibus; vel tempestas tempestati succedit, ut ver hyemi, veri æstas, æstati autumnus, autumno hyems. Sic hodiè creat Deus singulos homines, Psal.65. vers.6. Iesa. 49. 5. Ierem.1. vers.5. Quum flumina in mare delata sunt, mare per alias vias terræque venas, ea rursus in suos alveos remittit, ne terra humore vacua exarescat, Ecclesiastes cap.1. v.4, 5,6,7. Proinde providentia divina est creationis quædam perpetuatio. Conservatio enim hæc per successionem, est quædam creationis continuatio, Iob.10.v.8,9,10,11. & cap 31.v.15. 1.Tim. 4.v.3.

Deinde conspicitur conservatio universalis rerum omnium *in mutatione ex mala conditione in bonam*, quâ loca deserta & siticulosa auget aquis & ex agris sterilibus efficit uberrimos, & habitationi commodissimos, qui antea inhabitabiles erant, Psal.107. v.35.& 104.8. quâ auget liberis eos qui illis carebant & ex sterilibus facit matres, Psal.68. v.7. & 113. 9. quâ tenues extollit ad honores, Psal. 113. vers. 7, 8. quâ educit captivos ex carcere, Psal.68. vers.7. *Educit vinctos* compedibus: producit è carcere ad regnandum, ut ait Ecclesiastes c.4. vers. 10. Exemplo est Iosephus Patriarcha in Ægypto, Mardochæus, &c.

Tandem animadvertitur conservatio universalis *in statu rerum, exempli causâ*, earum quæ harum mutationum sunt expertes; ut continuationis motus cœlestis, Solis & aliarum stellarum, perennitatis fluminum, stabilitatis montium, Psal.65.v.7. & terræ, Ecclesiastæ 1.v.4.

Conservatio singularis, est quâ Deus sigillatim singularissimæ cujusq; rei curam suscipit ad minimum usq; passerem eas sustinendo & fovendo, imò ad pilos etiam capitis qui omnes numerati sunt. Matth. 6.30. & 10.29.30. Psal.113.v.6,7,8,9.& Psal.56.9. lacrymas suorum Deus numerat. Jerem.36. v.26. Psal. 146 7,8,9.& Psal.147. amovet & sanat morbos, Exod.23.v.25. Jesa. 19. v. 22. ei sunt exitus contra ipsam mortem, expedit salutem & vitam cuiusque fidelium, quum jam à morte absorbendi videntur, Psalm.68. 21. alit suos fideles tempore famis, ut Eliam 1.Reg.17.

Sic fuit de conservatione rerum: sequitur de destructione.

Destructio rerum, est quâ DEUS quæ vult destruit, ut exempla justissimorum suorum judiciorum præbeat conspicienda, Psal.104. vers.29. *Abscondente faciem tuam conturbantur, recipiente spiritum eorum exspirant, & in pulverem suum revertuntur.* Psal. 105. & 106. Gen. 6.4. *ut deleam omne corpus vivens quod feci, è superficie terræ.* Et cap.19.24. Num.16.31. Psal.76.v.5,6,7,11,13.

Destructio rerum conspicitur, tum *in imminutione individuorum:* tum *in mutatione ex bona conditione in malam*, vel *ex mala in deteriorem:* tum *in abolitione rerum*.

In imminutione individuorum, ut cùm diluvio universali tot myriades hominum & aliorum animalium terrestrium & volucrium perdidit, paucissimis servatis in arca Noë: cùm peste totum mundum pervagante aliisque modis homines & jumenta magno numero perdit.

In mutatione ex bona conditione in malam, quum agros irriguos & fertiles mutat in siccos & steriles, propter malitiam habitantium in illis, Psal.107. v.33. quum imminuit proventus illorum, Psal. 107. 38. quum subtrahit pacem & alia beneficia suo populo aut reipublicæ alicui, Jerem.16. 5, 9. quum regnum aliquod transfert de familia una in aliam, de Gente una in aliam: quum rempubl. aliquam vel externis bellis exagitat, vel civilibus discordiis & seditionibus intestinis dividit, Psal. 60.3,4,5.

In abolitione, quâ populus exstirpat penitus, quâ civitates solo prorsus æquat, sic ut non ampliùs habitentur: quâ consumit improbos, Psal.73.18,19. disponit dominatores in nihilum, judices terræ sicut rem inanem efficit, Iesa 48.23 Percussit omnia primogenita in Ægypto; quâ domos superborum demolitur, Prov. 15. v. 25 dissipat populos qui bellis delectantur, Psal 68.31. perdidit hostiles exercitus, Psal 46. 9. ita destruit ut non ædificetur. Iob.12. 14. frangit caput inimicorum suorum, Psal.68.22.

Destructionis rerum fines sunt: I. Ut agnoscant homines, Deum esse Iehovam, Psalm.46.11. Ezech.30. & 31.

II. Ut agnoscant gentes, se mortales esse, Psalm.9. v.21.

Hucusque de conservatione & destructione rerum.

GUBERNATIO *omnium*, est quâ Deus omnino omnia pro bonâ, liberâ ac justâ suâ voluntate moderatur, etiam tum quum injustè agunt causæ secundæ, omnia justè ordinans, sic ut nihil nisi juxta ejus æternum consilium, nec alio loco vel tempore vel modo vel eventu fiat, quàm Deo ipsi placuit Ps.33.13, 14,15. Ecclesiastæ 3.1.& sequentibus item cap.8.v.6.

Partes ejus duæ sunt, *motio & cohibitio*. Iob. 12.15. & seqq.

Motio, est quâ res omnes movet prout vult, non tantum quo ad principium motus, sed etiam quo ad continuationem usque ad finem.

Partes ejus sunt duæ: *effectio motus*, & *directio ejusdem*.

Effectio motus, est quâ Deus omnes res animatas sive inanimatas ad hanc vel illam actionem flectit & convertit. Act 17.28. Jer. 10. v. 23. Innumeras quidem cogitationes homo versat animo: sed ne hiscere quidem potest aut movere linguam sine dispositione Dei, ut docetur Prov. 16. 1 Exemplum est in Bileamo Numer. 23.4. & seqq. & 20.24. & 22.2. Psal. 75.7. Exod. 19.13. Ps. 104. & 105.

A DEO igitur est motus arcanus voluntatum humanarum, cum DEUS illas flectit quò vult. Proverb. 21.1. Job. 12. 20. 24. Sic flexerat Deus arcanâ vi providentiæ suæ voluntatem viduæ, ut cibum præberet Eliæ. A Deo est motus creaturarum aliarum omnium, nullâ exceptâ.

Directio motus, est per quam ita DEUS omnes omnium rerum motus moderatur, ut nihil efficere possint, nisi quod ipse ab æterno apud se decrevit, nec alio modo, quàm quo decrevit, ut illud interim dirigat ad bonum finem. Roman. 9.17 & 11.11. 1. Cor. 11.19. Phil. 1.12 & seq. 2. Thessal. 2.11, 12. Apoc. 17. v. 17. Sic Deus moderatus est hastam Saulis Davidem transfigere volentis, ut illa Davidem non tangeret, sed in parietem infigeretur.

Deus non spectat ociosè quid futurum sit, aut quid fiat, sed omnia disponit in gloriam suam & electorum bonum.

Omnes proinde actiones etiam malorum, quas ipsi peccando efficiunt, quanquam arcanâ, tamen bonâ & justâ DEI voluntate fiunt ac reguntur. Omnes, inquam, actiones etiam malorum, quatenus sunt actiones sive motus ad objecta, vel quatenus sunt vel pœnæ vel castigationes, vel explorationes, vel martyria, vel executiones voluntatis divinæ, omnes inquam, efficaciter vult & regit DEUS, Genes. 4, 5, 6, 7, 8. Exod 7.3. & 10.1. Deuteron. 2.30. Josu. 11, 19, 20. Jud. 3. 11, 1. Sam. 16. v. 14. 2. Sam. 12. 11, 12. 1. Sam 16. v. 10, 11. 2. Samuel. 24. 1. 1. Reg. 22.19, 20, 21, 22, 23. Job. 1. 12, 21. & 2 3, 6. & 19.6. Psalm. 107.40. Esa. 19, 2. 3. Joh. 13. v. 27. quod facis fac cito. Act. 2.23. & 4.27. & 7.43. Roman. 1. 1.24.28. Apoc. 17.17.

Hæc de motione.

Cohibitio, est altera gubernationis divinæ pars, cùm impedit actionem rerum creatarum & quasi constringit, pro arbitrio suo. Ita cohibuit Deus Abimelechum Regem Gerari ne accederet ad Saram Abrahami uxorem, Genes. 20.6. Quum percuteretur omne primogenitum in Ægypto, non sivit interfectorem ipsum ingredi domos Israëlitarum ad percuriendum, Exod. 12. v. 23. Cohibuit Herodem ne cum Magis mitteret Bethlehemum sicarios qui Christum recens natum unà cum matre interficerent, sed solos Magos dimisit, Matth. 2.

Sic cohibet nubes, ne stillent pluviam, & terram ne proferat gramen & fruges, Deut. 28.13. Job. 26.8. & c. 38.22, 23. sedat ventos & tempestates, Psal. 65.8. & 107. 29, 30 prohibet & cohibet homines ne agant quæ agere constituerunt, Genes. 31. v. 24, 25. & 35.5. non permittit ut pii ab impiis, pauci à multis opprimantur, Psal. 105. v. 12, 13, 14, 15. non permittit ut pii damno afficiantur, Gen. 31.7. 1. Sam. 25. v. 26. 34. coërcet non secus ac fræno dæmonas omnesque improbos, ne furere possint pro libitu & desiderio. Apoc. 20. 1, 2. *Irritum facit consilium Gentium, infringit cogitationes populorum*, Ps. 33. 10. Coërcet immanes fluctus maris arenâ, Jerem. 5. A v. 22. Paulus & comites ejus prohibiti fuerunt à Spiritu Sancto loqui sermonem Dei in Asia, Actor. 16. v. 6.

Nihil mali potest caveri nisi DEO impediente: sicut nihil boni potest esse aut fieri nisi Deo faciente.

Gubernatio omnium vel *generalis* est, vel *specialis*.

Generalis, quâ generaliter universæ res & eventus omnes reguntur. Hac Deus ab orbe condito dispensat & regit totum universum sapientissimè, cœlos, terras, maria, ignem, æstates, hyemes, anni tempora alia, homines, bestias, & omnia etsi maximè discordia, inter se temperat concordiâ ad conservationem universi destinatâ.

Hac Deus juxta arcanum consilium suum gubernat tot regna, Principatus & respublicas in Mundo: ita ut omnibus fatendum sit, neque industriâ neque voluntate hominum, sed providentiâ divinâ regna & respu- B blicas gubernari, conservari vel destrui, mutari, item & augeri vel minui, turbari vel pacari. 1. Reg. 11. v. 14, 23, 26. & cap. 12. v. 15, 24. Jesa. 47.7.

Specialis, quâ speciatim tum singulæ creaturæ, tum singuli eventus gubernantur. Ps. 75 7, 8.

Nihil magis naturale est, quàm ver hyemi, veri æstatem, æstati autumnum, autumno hyemem vicissim succedere: & tamen in hac serie, tanta perspicitur ac tam inæqualis diversitas, ut facilè appareat singulos annos, menses & dies novâ DEI providentiâ temperari.

Usus providentiæ DEI est duplex.

Primò, facit ad gloriam Dei: nam opera providentiæ divinæ commendant piis, & à sugillationibus impio- C rum vindicant DEI sapientiam, potentiam, justitiam. Exod. 9.16. Rom 9. v. 17. Psal. 107. toto ferè.

Secundò facit ad institutionem nostram, ut in adversis patientes, in secundis grati simus, in futurum verò optimam in DEO fidissimo Patre spem repositam habeamus, certò scientes nihil esse quod nos ab ejus amore abstracturum sit, quandoquidem omnes creaturæ ita sunt in ejus potestate, ut sine ejus arbitrio, non modò nihil agere, sed ne moveri quidem possint. Psal. 107. ferè toto. Roman. 5.3. Jacob. 1. v. 3. Job. 1.21. Deut. 8.10. 1. Thess. 3. v. 18. Rom. 8.38, 39.

Providentiæ Dei repugnant commentum Ethnicum de fortuna, & quæ Gentiles de casu dicunt. Interim non negamus, Scripturam etiam dicere, quædam casu accidere; sed non alio sensu id dicit, quàm nihil de D iis quæ acciderunt cogitante homine illo cui acciderunt, sed Deo sic providente, veluti Ruth. 2. v. 3.

Generali providentia Dei exposita: sequitur de speciali.

CAPUT IX.

In quo de Patefactione Dei.

SPECIALIS *providentia Dei*, est quæ peculiariter ad creaturas rationales, nimirum Angelos & homines pertinet, Psal. 90. 17. *Adsit amœnitas Iehovæ Dei nostri nobis: & opus manuum nostrarum institue in nobis: ipsum,* E *inquam, opus manuum nostrarum institue.* Et Psal. 91. 11. *Angelis suis præcipiet de te, ut conservent te in omnibus viis tuis.* Zach. 1. ostenditur Prophetæ visio ad figurandam specialem providentiam Dei: Nam Filius Dei, per quem Pater omnia gubernat in cœlo & in terra, stat in medio myrteti, quod est imago Ecclesiæ Dei, & adsunt sancti Angeli administri Filii Dei, & missi propter salutem hominum electorum.

Quidam opera gratiæ, quæ Synecdochicè etiam opera Redemtionis à quibusdam vocantur, & opera

Digitized by Google

alia ad humanum genus & speciatim ad Ecclesiæ Dei curam pertinentia disjungunt ab operibus providentiæ, sed perperam. Nam ut ait *Clemens Alexandrinus* quinto libro stromatum, *quũ sit providentia, non ex providentia factam fuisse & prophetiam, & eam qua in Servatorem facta est Oeconomiam, divinamque dispensationem, putare nefarium est*: pag. centes. quadragesimanonâ, Latinæ versionis Gentiani Herveti. *Theodoretus* in Epitome divinorum decretorum, libro quinto, capite de Servatoris dispensatione seu incarnatione: *De divina autem incarnatione quid sentiamus opera pretium est ostendere. Quod enim de ea dicetur, id universorum Dei providentiam apertiùs prædicat*: Et Sermone decimo de Providentia: *Incarnatio Salvatoris sanè summum divinæ circa homines curæ caput est. Nam immensam hujus bonitatem nec cœlũ, nec terra, nec mare, nec sol & luna, nec stella, nec tota illa visibilis & invisibilis creatura, quæ solo verbo creata, quin potiùs juxta hujus voluntatem verbo producta est, ita demonstrat, ut quod ipse Unigenitus Dei Filius (qui in forma Dei fuit, splendor gloriæ, character substãtiæ, qui à principio fuit, & apud Deum fuit, imò ipse Deus fuit, per quem omnia facta sunt) servi formam assumsit, ut in hominis similitudine esset, & in hominis figura inveniretur ut homo, & in terra videretur, hominibus conversaretur, infirmitates nostras susciperet, & morbos ferret. Et Beatus ille Paulus hoc maximum Dei erga homines amoris argumentum agnovit, & clamat dicens: Commendat autem suam charitatem erga nos Deus, quod quum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus fuit. Et rursum: Qui proprio filio nõ pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quî fieri potest ut non & cum eodem omnia nobis donet? Assentitur his Divus quoque Iohannes: Sic enim (inquit) dilexit Deus mundum, ut filium suum unigenitum daret pro eo, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam. Non itaque simpliciter homines curat, sed eorum simul horum curam gerit.*

Specialis providentia Dei tum *in hac vita* est, *tum post hanc vitam* erit.

Opera specialis providentiæ divinæ in hac vita sunt vel *beneficia Dei*, vel *judicia ejus*.

Beneficia specialis providentiæ Dei, sunt opera Dei, per quæ creaturis rationalibus ex gratia benefacit. Proinde contingunt nobis gratis, absque nostris meritis, Jes. 55.1. Et passim vocantur *gratiæ*, quia gratis datæ. Dicuntur & *benedictiones Dei*, Psal. 21.4. Ephes. 1. v. 3, 4. Eadem appellantur *splendor Dei, pulcritudo seu amœnitas Dei*. Psal. 90. v. 17. *& sit pulcritudo Dei nostri super nos*, hoc est, exhibe nobis beneficia tua, quibus pulcritudinem & amœnitatem tuam splendere apud nos facias.

Comparantur aquis, vino, lacti, pani pinguedini, Jes. 55.

Eaque PRIMO vel *præterita* sunt, vel *præsentia*, vel *futura*.

Præteritorum & præsentium beneficiorum Dei consideratio quotidiana cuique commendata esse debet, ad excitandam in nobis fiduciam certam, Deum in futurum etiam nobis benefacturum: ut videre est in Davide, qui beneficiorum acceptorum memoriâ confirmat seipsum in fide de accipiendis etiam in posterum, ut Psal. 3. v. 5, 6, 7. & 4. v. 2. & 140. 8.

SECUNDO beneficia Dei vel *spiritualia* sunt, vel *corporalia*.

Spiritualia beneficia, sunt quæ vitam spiritualem concernunt, ut iis tanquam mediis ad salutem æternam perducamur.

Suntque tum *patefactio Dei & vocatio*: tum *fœdus divinum & obsignatio fœderis & aliorumque beneficiorum Dei omnium*.

Patefactio Dei, est beneficium Dei, per quod nos docet de se & voluntate sua, ut eum cognoscamus quantum nostrâ interest.

Est nobis summè necessaria: quia ut pecud[...] A codibus sine homine, sic homines ab hominibus absque Deo rectè gubernari est impossibile.

Estque tum *naturalis*, tum *supernaturalis*.

Duo enim sunt principia quibus Deus ad sui cognitionem nos adducit; *Natura & Gratia*: ex illa manat naturalis patefactio Dei; ex hac supernaturalis.

Patefactio Dei naturalis, est quæ fit per ministerium naturæ, ad hunc finem, ut omnibus hominibus, imò etiam diabolis excusatio ignorantiæ & peccati præcidatur, Rom. 1. 20.

Eaque est communis omnibus hominibus quà homines sunt, tam reprobis quam electis: tam non renatis, quàm renatis.

Eadem reproborum impietatem coarguit, electorum autem fidem confirmat.

B Estque vera quidem, & cum verbo Dei congruit, sed veram Dei cognitionem non sufficit.

Præterea licet nihil falsi de Deo doceat, homines tamen corrupti sine accedente luce verbi Dei, non nisi falsas opiniones de Deo ex illa concipiunt, quia illa quæ naturali judicio intelligi possunt, homines non regeniti, propter innatam ipsis cæcitatem & pravitatem perperam accipiunt & interpretantur ac variè corrumpunt.

Estque vel *per legem naturæ*, vel *per opera naturæ*.

Lex naturæ, est naturalis notitia in prima creatione cordibus hominum à Deo immediatè impressa, tradens discrimẽ honestorum & turpium, ut illa quidem expetantur, hæc verò fugiantur, Rom. 1. 32. & 2. v. 15.

C Ita Deus primùm per κοινὰς ἐννοίας seu προλήψεις, hoc est, communes illas notiones creaturarum rationalium naturæ insitas, tanquam per scintillas quasdam in ea micantes, Numen suum, Numinisque cultum quadantenus commonstrat.

Lex naturæ ante lapsum fuit planè eadem cum Lege divina morali: post lapsum autẽ obscuratâ Dei agnitione in mentibus hominum, lex naturæ tantùm pars decalogi est: ac proinde lex divina est, aut pars legis divinæ. Lex naturæ dicitur etiam *liber conscientiæ*: item *jus Gentium*, quia lex naturæ est communis omnium Gentium & nationum, eaq; ubique instinctu naturæ, non cõstitutione habetur aliqua. Legis naturæ seu juris naturalis & juris Gentium est, quod sit Deus, isque colendus pura mente: quòd parentibus sit parendum; quòd

D patria amanda ac defendenda: quòd injuria ac vis propulsanda: quòd honestè vivendum, nemo lædendus, jus suum cuique tribuendum, &c.

Patefactio Dei per opera naturæ, est patefactio naturalis, quâ Deus qui naturâ est invisibilis, per opera creationis & providentię visibilia, in toto mundo demonstrat invisibilia sua nimirum æternam suam potentiam & divinitatem, ut à visibilibus etiam agnoscatur. Psal. 8. v. 2, 4. Psal. 19. 2. & 50. 1. Act. 14. v. 17. Rom. 1. 19. 20.

Vocatur etiam *liber naturæ*. Nam universus hic mundus est instar libri explicati seu aperti, qui ornatu, ordine & usu suo testatur, Architectum ejus esse sapientissimum, potentissimum & beneficentissimum. Præcipuè verò homo μικρόκοσμος, *parvus mundus, epitome & veluti breviarium mundi*, sive animam & facultates ejus,

E sive corporis fabricam, & partium corporis usum varium & insigne m consideres, commendat artificem.

Ad hæc præsentiam, potentiam & gloriam, majestatemque suam patefacit Deus & testatur apertissimè per [...] ignea, aerea & aquea, ut sunt venti, terræmotus, coruscationes, tonitrua, &c. Psalm. 18. 8. & seq. Psal. 29.

Ita opus [...] manifestat opificem qui naturâ e[...] possit sciri. Proinde [...] amplissimum in [...] in mentibus

 homi-

Digitized by Google

hominum accensos ἀναζώπυρα, fovet, auget atque illustrat, vario illo & multiplici rerum à se conditarum spectaculo proposito: unde tam conspicui sapientiæ, bonitatis & potentiæ divinæ radii effulgent, ut etiam μυωπάζοντας luce & coruscatione aliqua perfundat.

Porro ex operibus creationis non renati S. Trinitatem aut vestigium ejus non cognoverunt, sed tantùm attributa Dei quædam, ut æternitatem, bonitatem, sapientiam.

Tantum de patefactione Dei naturali.

Patefactio Dei supernaturalis, est quâ Deus se peculiari modo in sua Ecclesia notum facit, nempe per verbum quod nobis proloquitur intus & foris Psal. 25. 8, 9, 12, 14. & Psal. 65. 6. & Psal. 103. v. 7. Matth. 11. v. 27. Joh. 1. v. 18. Psal. 98. 2.

Eaque necessaria est, quia lumen naturale ad Deum rectè cognoscendum & ritè colendum non sufficit. Quod enim supernaturale est, naturali luce pervideri nequit: & lux naturalis in homine, ultrò à vera luce aversò, prope extincta fuit. Ideo Deus per supernaturalem patefactionem igne verbi sui, αἰσθητήριον hominis falsarum opinionum præstigiis & sordibus obstructum expugnavit, circumfusamq; caliginem dispulit.

Cum patefactione Dei supernaturali non pugnat patefactio naturalis: Nam gratia non tollit naturam, sed eam perficit, & naturam supra naturam evehit: tũ gratiæ subordinata est natura. Proinde ut pessimè faciunt illi, qui naturæ documentis adversus autorem naturæ & adversus Scripturã quâ natura perficitur abutuntur: ita & illi errant, qui naturalem patefactionem Dei superbè rejiciunt. Qua de re operæpretium est notari insignem locum in Admonitione Neustadiana de Formula Concordiæ, ex Dilutione falsæ accusationis:

Pag. 297. *Dicunt, nos exponere verba Christi secundùm rationis humanæ judicium. Hic rursus more suo miscent vera falsa. Ambigua enim oratio est, quum dicuntur verba Scripturæ secundùm rationis judicium intelligi. Secundùm rationem de rebus divinis judicare, sine praeunte luce verbi Dei, & illuminatione Spiritus Dei, verè est cum ratione velle insanire, cæcum de coloribus consulere, & cæcum sequi ducem: quod qui facit, meritò cum duce suo in foveam cadit. Hoc faciunt illi, qui vel ex solis principiis naturâ notis judicare volunt de Deo & ejus voluntate neq́; aliquid recipere, quod ex illis deduci & confirmari non possit: vel ad ingenii humani, ad errores, mendacia præsertim de Deo, & idola propensi figmenta & affectus, doctrinam cælestem inflectunt & detorquent: quod præcipitium cavere nos jubet Apostolus, quum inquit:* Videte, ne quis *sit, qui vos deprædetur per philosophiam, & inanem deceptionem, secundùm traditionem hominum, secundùm elementa mundi, & non secundùm Christum.* (Coloss. 2. 8.) *Etsi enim vera Philosophia est lux naturalis, mentibus à Deo in creatione insita, & nihil continet cum voce divina pugnans: non enim pugnant inter se patefactiones divinæ sive naturales sive supernaturales: tamen duobus vitiis post obscurationem sui per peccatum, laborat: quorum alterum est, quòd homines veris principiis, & inde exstructis veris conclusionibus, multa affingunt, & per malam consequentiam assuunt, quæ non partes seu dogmata, sed ulcera, sed nævi veræ Philosophiæ sunt, neq́; ulla solida ratione confirmari possunt, ideoque iniustum est, eorum nomine veram philosophiam malè audire: Ex vero enim nihil nisi verum sequitur. Alterum est, quòd Philosophica principia, hoc est, lux naturalis non sufficit ad integram & veram Dei & voluntatis divinæ cognitionem consequendam: partim quia Filius Dei protulit ex arcano sinu æterni Patris, novam doctrinam videlicet Evangelii, quæ omnium angelorum & hominum sapientia inveniri non potuisset: partim quia etiam legis divinæ notitia naturalis per peccatum obscurata & mutilata est, ac proinde divinis repetitionibus & declarationibus complenda fuit. Non itaq́; ex naturali luce rectæ rationis, seu philosophiæ,*

Philosophia.

A *sed ex oraculis divinæ vocis, principia sumenda & discenda sunt, ex quibus de veritate & falsitate omnis doctrinæ Ecclesiasticæ judicetur & pronuncietur. Quòd si autem alicubi Verbi Dei & rectæ rationis testimonia consentire videmus, tantò firmior debet esse fidei certitudo. Ad hac implorandæ est Spiritus S. gratia, ut quæ à Prophetis & Apostolis rectè dicta sunt, nos rectè intelligamus. His positis, apparet jam alter usus rectæ rationis in rebus divinis intelligendis & dijudicandis, nimirum rationis à Spiritu S. illuminatæ per vocem cælestis doctrinæ, & ex principiis & axiomatibus non naturâ cognitis, aut humana autoritate constitutis, sed in Scriptura Prophetica traditis, secundùm normas bonæ & necessariæ consequentiæ, à Deo rationali creaturæ impressas, considerantis & judicantis, quomodo partes doctrinæ cælestis inter se cohæreant, & se mutuò stabiliant, quid ex illis consectaneum, quid cum illis consentaneum, quid ab illis dissentaneum sit, cum illis consistere aut non consistere valeat.*

B *Hunc usum rationis in rebus sacris, adeò non improbat Deus, ut illum etiam severissimè requirat: imò propter hunc usum præcipue naturas intelligentes condidit, ac normas judicandi ac descernendi verum à falso, certum ab incerto, illis inseruit, ut probare possint, quid sit acceptum Domino: ne sint pueri intelligentiâ, sed malitiâ pueri, intelligentiâ verò adulti sint: non fluctuent & circumferantur quovis vento doctrinæ, in hominum alea: veteratoria ad insidiosè fallendum versutia: Omnia sciant explorare & quod bonum fuerit, retinere: præcipuè verò docentes sint ad dicendum idonei, & contradicentes possint convincere, illisque os obturare. Et sicut inter veram Philosophiam & Sacram Scripturam revera non est cõtradictio, & si quæ videtur esse, id hominum, sive in Philosophia, sive in doctrina Ecclesiæ, error sit: sic etiam res explicandi, ratiocinandi, probandi & re-*C *futandi, videmus non aliam servare Spiritum Dei rationem & formam, nisi quam sana Philosophia monstrat.*

Quòd si itaque Theologi nos accusant, quòd secundùm rationem explicemus Scripturam, tanquam nitentes principiis rationi humanæ notis extra verbum Dei: aut vehementer de nobis errant, aut scientes nos afficiunt atroci & manifestâ injuriâ. Non enim opponimus illis argumenta ex Philosophia, sed ex verbo Dei & articulis fidei, rationi prorsus ignotis, desumta. Nam si quid in Scriptura Deus tradit, quod etiam naturali luce hominibus notum fecit, id non propterea sic dicendum est philosophicum, quin simul sit Theologicum. Quæ enim esset injuria in Scripturam Sacram, & quanta divinarum & humanarum rerum conturbatio, si vox Prophetica & Apostolica propterea esset explodenda, quia judicium rectæ rationis ei suo testimonio suffragetur?

D *Sed vident facilè omnes cordati, Theologos istos, quia quæ ex verbo Dei illis objiciuntur, non possunt refutare: ideo conari illa hoc prætextu elevare, quòd sint cogitationes Philosophicæ & humanæ, ut imperitis persuadeant, dignitatem Theologicam respondere ad ea non necesse habere. Sin verò hoc in nobis reprehendunt, quòd illos pessimè habere res ostendit, nimirum quòd non clausis oculis & mentibus, quocunque ipsi ducunt, sequimur, sed exemplo Berœensium, scrutamur Scripturas, an ista sic habeant, quæ ab illis dicuntur, examinamus illorum dogmata & argumenta, an cum verbo Dei congruentibus principiis, & probâ consequentiâ nitantur: non sane dubitamus fateri, nos rectæ rationis judicium tam in divinis, quàm in humanis rebus intelligendis adhibere. Existimamus enim, sicut is, qui docetur de coloribus, aut qui per viam ambulat, non peccat, si utatur oculis, & si hoc non faciens fallatur, aut impingat,* E *meritò deridetur & vituperatur: Ita nos tum demum in accusationem & pœnam iustam incursuros, si in hunc usum datos nobis à Deo mentis oculos non aperiamus, ad exploranda ea, quæ nobis Dei nomine ab hominibus proponuntur credenda, & ad ambulandum accuratè, non tanquam insipientes, sed tanquam sapientes, in via periculosa, quâ ad salutem tendimus. Nusquam perniciosior est abusus nominis & doctrinæ philosophicæ, quàm in doctrina Ecclesiæ. Est autem abusus Philosophiæ, & confusio cum Theologia, quum prætextu sive Philosophiæ sive Theologiæ finguntur falsa principia, & ex illis falsa*

dogmata

Digitized by Google

dogmata defenduntur, quæ cum Philosophia & Theologia vera pugnant: cum Philosophia, etiam vera, fingitur sufficere ad docendos homines de Deo & ejus cultu, & salute hominum: quum dogmata Ecclesiæ ignota rationi, deducuntur, non ex divinis oraculis, sed ex rationibus Philosophicis: cùm, quæ Philosophia de rebus sibi subjectis rectè pronunciat, ad res divinas extenduntur, ad quas minimè congruunt, & quas Philosophia ignorat, & de quibus non loquitur: Cùm opiniones aut locutiones, quæ etiam in rebus philosophicis usurpatæ, sunt incertæ, ambiguæ, impropriæ, obscuræ & subtilitatis otiosæ, transferuntur ad res Theologicas, quæ illis involvuntur, & in pugnas disputationum inutiles convertuntur, aut quum appellationes & phrases philosophicæ, alieno sensu, & novis ambiguitatibus sermonis, vafrè excogitatis, usurpantur in doctrina Ecclesiæ, ad quærenda effugia, & fallendos eos, qui insuetum genus sermonis non intelligunt.

Hic Philosophiæ & rationis abusus ætate superiori peperit nobis Theologiam Scholasticam, qualem ferè nobis recudunt hi Theologi.

Vera autem discretio luminis rationis & gratiæ, & usus legitimus rationis in rebus fidei, est, quum harmonia veritatis divinitùs patefactæ retinetur: defectus lucis naturalis, & tenebræ mentis humanæ de Deo, ejusque voluntate & operibus, considerantur: philosophica dogmata ex naturæ notis: Ecclesiastica ex revelatis præter naturam principiis explicantur & exstruuntur: terrena sapientia per cœlestem corrigitur exorbitans, & completur deficiens: & secundùm normas & metas artium judicandi de vero ac falso, & res explicandi à Deo monstratas tam sacra quàm profana tractantur & disputantur.

Hoc famulitium & hic usus Philosophiæ ac rationis in rebus sacris, non tantùm concessus & utilis, sed etiam necessarius est: Proferat, si quis hoc in dubium vocat, ullum è Scriptura Sacra argumentum, quod ad regulas bonæ consequentiæ, à Philosophis eruditis annotatas, non congruat. Certè qui sine discrimine clamant perpetuò, de excludenda ratione humana, à tractatione rerum sacrarum, id videntur postulare, ut homines sint animalia bruta, quibus ipsi tanquam vulpes anseribus, impunè quidvis concionari possint.

Summa est, quòd non ex Philosophia, sed è Scripturæ Sacræ penetralibus hausimus principia & fundamenta, quæ adversariis opponimus, de natura & usu Sacramentorũ Ecclesiæ, de loquutionibus Sacramentalibus, de veritate carnis nostræ in Christo, de eius ascensu in cœlum, communione Sanctorum cum ipso, & præsentia ipsius in ministerio & in Sacramentis: Eâdem tamen ratione & viâ, quâ Philosophicas conclusiones ex philosophicis principiis, etiam theologicas ex theologicis deducere, hoc est, cum contradicentibus non ex ratione, sed tantùm secundùm rectam rationem disputare, ipsius Dei nobiscum in verbo suo loquentis exemplo didicimus.

Patefactio Dei supernaturalis, vel *interna* est, vel *externa*.

Interna, quæ fit per verbum internum, quod cordibus singulorum Ecclesiæ suæ membrorum universè & singulariter Deus indit, æterni sui Spiritus communicatione, Ps. 25. 14. Matt. 16. v. 17. Joh. 6. v. 45. 1. Joh. 2. 20, 27.

Externa, quæ fit per verbum Dei foris annunciatum, quod in divino illo instrumento cælestis salutarisque sapientiæ, quod Deus Prophetarum & Apostolorum servorum suorum manibus exaratum, in sacrario Ecclesiæ suæ deposuit, divina sua autoritate & virtute Spiritus sui obsignavit, ut constanter in ore fidelis populi & seminis ipsius resideat in secula. 2. Cor. 2. v. 14.

Utraque patefactio est necessaria: Ut enim ad Solis percipiendam lucem, utrumq; nobis necessarium est, Sol & oculus noster, quorum ille nobis fœneratur lucem, hic communicatam percipit (nam sine oculo frustra lux Solis futura esset, quemadmodum & frustra oculus sine Sole:) Ita ad salvificæ lucis communicationem præstari hæc duo nobis opus est à Deo, lucem gratiæ foris, cujus Scriptura Sacra instrumentum; & lucem gratiæ intus oculúmve fidei, cujus singulariter autor & effector est Spiritus ille Christi, qui omnia in omnibus operatur, ut qui anima sit Ecclesiæ Christi, totum corpus & singulas partes illius seu membra singula in toto corpore vivificans, omniaque ἐπιχορηγῶν ex demenso donationis Christi.

Duplex hæc patefactio in electis Dei conjuncta est, non autem opposita, ita ut una alteram excludat: sed per utramq; communicat nobiscum sapientiam suam salvificam, & quod per Sacram Scripturam patefacit foris, idem per Spiritum Sanctum manifestat in cordibus. Nec enim aliud per Scripturam foris, aliud per Spiritum Sanctum in cordibus revelat, sed unum idemque. Porrò externa revelatio est communis quæ per commune illud instrumentum, nempe verbum Dei, quod nunc habemus in S. Scriptura electis & reprobis præstatur communiter. Externa patefactio Dei per verbum, sufficiens quidem est quoad notitiam, sed non quoad effectum: interna autem per Spiritum Sanctum est sufficiens non tantùm quoad notitiam, sed etiam quoad effectum. Et fit vel *terreno modo*, vel *cælesti* Joh. 3. v. 12. Etsi enim sapientia rerum divinarum est una & eadem: modus tamen docendi eam est duplex, *terrenus* & *cælestis*.

Terrenus docendi modus, est qui accommodatus est infirmitati hominum, qui ut terreni sunt, ita terrenis rebus assueti sunt & faciliùs capiunt quæ typis à rebus terrenis sumtis explicantur, cujusmodi sunt similitudines, exempla, &c. Sicut Paulus ait Rom. 6. 19. *Humanum more loquor, propter infirmitatem carnis vestræ.*

Similitudinibus & exemplis Deus in Scriptura utitur frequentissimè ad evidentiam, quia res veluti sensibus externis subjiciunt, & docendæ imperitiæ nostræ valdè commodè serviunt: sunt enim veluti imagines quibus res ipsæ ante oculos nostros depictæ cernuntur.

Sumuntur similitudines à rebus vel *creatis à Deo*, vel *arte humana factis*.

Exempli causâ, *stellæ* innumerabili multitudine & pulcherrima serie in cælo dispositæ, sunt imago verè fidelium, qui sunt filii Abrahami secundùm promissionem, spiritum & fidem. *Arena* verò in littoribus vel locis arenosis est imago infidelium, etiamsi essent filii Abrahami secundùm carnem; sunt enim infructuosi & doctrinarũ malarum morumque malorum bibuli. Genes. 22. *Iustinus Martyr colloquio cum Tryphone Iudæo. Malleus* figurat verbum Dei. Ut enim malleus efficit ut dissiliat petra: ita Verbum Dei perfringit homines saxeos & duros. Jerem. 23. v. 29. *Securis & serra* sunt imago eorum hominum, quibus Deus utitur ad castigandos fideles & puniendos impios, Jesa. 10. v. 15.

Murus pandus suâ ipsius mole dissiliens & corruens & maceria ruinosa, quæ impulsa nullo negotio dejicitur, est imago improborum, qui suâ ipsorum nequitiâ consumuntur. Psal. 62. v. 4.

Sigillum figurat Spiritum Sanctum quo obsignati sunt credentes, Apocal. 9. 4.

Cælestis modus docendi, est qui congruens est perfectis & cælitus illustratis ampliore luce Spiritus Sancti, 1. Cor. 2. v. 4. & sequentibus usque ad finem capitis.

De cælesti modo docendi.

Externa patefactio Dei fit tum per *doctrinam cælestem nobis revelatam*: tum *per rerum futurarum prædictionem*.

CAPUT X.

In quo de Lege Dei.

DOCTRINA cælestis nobis revelata est: *Lex* & *Evangelium*. Psal. 25. 8. *Docet peccatores viam*: & v. 9. *Docet mansuetos viam suam.*

Dic

De Lege prius agendum, quàm de Evangelio. 1. quia Lex prior fuit Evangelio 2. quia homines prius de miseria sua edoceri necesse est, quam de ejus remediis. Miseriam autem nostram agnoscimus ex Lege Dei: remedia misericordiæ ex Evangelio consequimur.

Initio dicendum de nominis Legis acceptionibus præcipuis: deinde de reipsa.

1. *Legis Dei* nomine interdum intelligitur tota Scri-
ptura Sacra, seu quævis doctrina Dei, ut Psalm. 19. 8.
2. Romanor. 3. 27. Qua acceptione Evangelium dicitur
Lex, Jesaiæ 2. vers. 3. *De Tzyone exivit Lex*, ut habet
vulgata versio nomen Legis: intelligitur autem Evan-
3. gelium. Interdum totum Vetus Testamentum, Jo-
han. 15. vers. 25. *Sed ut impleatur sermo qui in lege ipsorum*
scriptus est, Oderunt me immerito: Locus enim hic legitur
4. Psalm. 35. v. 19. & 69. 5. Sic 1. Corinth. 14. 21. Interdum
5. Pentateuchus Mosis, habens etiam promissiones Ev-
angelicas de Messia. Interdum specialiter doctrina
mandatorum divinorum, quibus præcipitur quid a-
gendum vel fugiendum sit. Interdum strictissime so-
6. lus Decalogus.

Mandata autem divina vocantur *testimonia Dei*, Psal. 119. 2. quia testantur quæ sit voluntas Dei, quam facere nos oporteat.

Item *via Dei*, Psal. 119. v. 3. quia sunt media in quibus Deus nos incedere jubet ut ad metam beatitudinis æternæ perveniamus.

Item *Consilia Dei*, quia verbo suo nobis consulit Deus, quid facere, quid omittere debeamus. Psal. 16. 7. Apoc 3. v. 18.

vocantur etiam *consiliarii nostri*; seu *viri consilii nostri*; quia nobis fidissime consulunt quid agere, quid omittere nos deceat. Psal. 119. v. 24. Si historiæ profanæ sunt consiliarii nostri optimi & candidissimi; multò magis mandata divina.

Mandata Dei triplicia.

Mandata autem Dei è finibus vel *obedientiæ* sunt, vel *probationis*, vel *præstationis decreti divini*.

Mandata obedientiæ, sunt quæ DEVS dat eo fine, ut facto ipso illa exsequamur & impleamus: Quale erat mandatum Paradisiacum, qualia sunt decem præcepta, &c. Vocantur etiam *mandata exsecutionis*.

Mandata probationis, sunt quæ Deus dat non quòd velit, ut illa facto ipso exsequamur, sed tantummodo eo fine, ut obsequium nostrum probet, ut exploret, an parati simus ei in omnibus obedire: Quale erat mandatum Abrahamo datum de immolando Isaaco.

Mandata præstationis seu impletionis decreti divini, sunt opera quibus Deus id quod decrevit, eventu ipso præstat & implet. Sic ait David, quòd Deus præceperit Simejo ut malediceret Sic præcepit Deus Corvis ut pascerent Eliam 1. Regum 17. 4. viduæ Sareptanæ ut cibum præberet eidem Eliæ 1. Reg. 17. 9. malo spiritui ut esset spiritus mendacii in ore omnium Prophetarum Achabi 1. Regum 22. vers. 22. *Exi & fac ita*, quibus verbis Deus præcipit non pecccatum, sed judicii sui exsequutionem in Achabum. Jesaiæ 44. vers. 22, 23. *Qui dicturus sum ipsi profundo, exsiccare: & flumina tua arefacturus: Edicturus Cyro pastori meo, ut omnem delectationem meam perficiat: utque edicat Ierusch alaimis, reædificantor: & templo, fundator.*

Jam agimus de mandatis obedientiæ, quæ usitatè indicantur nomine *Legis Dei*, quæ sic definitur:

Lex Dei quid sit?

LEX DEI, est doctrina quæ præcipit tum quales esse debeamus, tum quid nobis sit agendum vel omittendum, requirens perfectam erga Deum obedientiam internam & externam, & nunc præstantibus vitam æternam promittens; ulla verò ex parte eam violantibus comminans æternas pœnas, Matth. 19. vers. 16, 17, 18, 19. *Et ecce, quidam accedens dixit ei, Doctor bone, quid boni faciam ut habeam vitam æternam? Ipse verò dixit* A *ei, Cur me dicis bonum? nullus est bonus, nisi unus, nempe Deus. Si vis autem ad vitam ingredi, serva mandata.* Dicit ei, *Quæ? Iesus autem dixit, Non occides, Non mœchaberis, Non furaberis, Non dices falsum testimonium. Honora patrem & matrem: Et, diliges proximum tuum ut teipsum.* Matthæi 7. vers. 12. *Quæcunque igitur volueritis, ut faciant vobis homines, ita & vos facite eis: Ista enim est Lex & Prophetæ.* Levit. 18. 5. *Si observabitis statuta mea & judicia mea, homo qui fecerit ea vivet in eis: Ego sum Iehova.* Ezech. 20. vers. 11. 13, 21. *Vbi dedi ipsis statuta mea, & jura mea nota feci ipsis: quæ qui faceret homo, viveret per ea. Sed rebellarunt contra me domus Israelis in ipso deserto, in statutis meis non ambulantes, & jura mea spernentes, quæ qui fecisset homo vixisset per ea.* Roman. 10. 5. *Moses describit justitiam quæ est ex Lege, his verbis, Quòd qui præstiterit ea, vivet per illa.* Galat. 3. 10. *Quotquot ex operibus* B *Legis sunt, sub exsecratione sunt: Scriptum est enim, Exsecrabilis est quisquis non manserit in omnibus quæ scripta sunt in libro Legis, ut faciat ea.* Deut. 27. vers. 26. Jacob. 2. vers. 10. *Quisquis enim totam Legem servaverit, impegerit autem in uno, omnibus tenetur.*

LEX DEI PRIMO vel *generalis* est, vel *specialis*.

Lex Dei generalis seu communis, est quâ generatim omnes semper obligati sunt, nisi Deus ipse aliud jubeat. Ita generalis est Decalogus.

Omnes enim leges generales sunt intelligendæ cum hac conditione: NISI DEVS IPSE ALIVD IVBEAT: ut: *Non facies tibi sculptile*, nisi Deus jubeat speciatim facere, ut quum jussit facere Cherubinos, æneum serpentem, &c. *Non occides*, scilicet nisi Deus jubeat; quemadmodum mandavit Magistratui, ut ho- C micidas interficiat. *Honora parentes, obtempera parentibus*, scilicet nisi Deus jubeat aliud quàm parentes: tum enim oportet Deo obedire potiùs, quàm hominibus.

Specialis Lex Dei, est quam speciatim tulit certis in certo casu. Ideo non evertit Legem generalem: quia specialis Lex nec perpetua est, sed certi temporis; neque ad omnes pertinet, sed tantùm ad eos quibus specialiter est lata; neque in omnibus casibus valet, sed tantum in eo quem nominatim lex ipsa exprimit. Qualis erat Lex de spoliandis Ægyptiis Exod. 3. v. 22. *Petet enim unaquæque à vicina sua & ab hospita domus suæ instrumenta argentea & instrumenta aurea & vestimenta: quæ imponentes filiis vestris & filiabus vestris spoliabitis Ægyptum.* Elija speciali mandato Dei altare exstruxit in monte Carmeli 1. Reg. 18. ac proinde non venit contra legem generalem quæ est Levit. 17. & Deuter. 12. D Speciale mandatum erat quod Propheta de se percutiendo proponebat 1. Reg. 20. 35. Hoc est mandatum Dei (inquit Augustinus) de quo non judicandum, sed cui obtemperandum fuit: Ille enim optimè novit omnium quàm justè mandet, ad servum verò pertinet obedienter facere quod justus Dominus mandat. Ita lex virginitatis seu continentiæ perpetuæ est specialis: nec enim imperatur Lege communi omnes obligante.

SECVNDO, Lex Dei vel *moralis* est, vel *ceremonialis*, vel *forensis*.

LEX MORALIS, est lex quæ præcepit qualis unusquisque esse debeat moribus internis & externis, ut tota vita conformis sit cum voluntate Dei.

E Nominatur *lex moralis*; quod citra illam non constet vera morum sanctitas & immutabilis rectè vivendi norma.

Ejus summa comprehenditur *Decalogo*.

DECALOGVS, est brevis summa legis moralis, decem præcepta continens, promulgata à Deo in monte Sinai ac postea digito Dei perscripta & per Mosen Ecclesiæ Israeliticæ tradita his verbis, quæ exstant Exod. 20. v. 2. & sequentibus.

אנכי

Digitized by Google

אנכי יהוה אלהיך אשר הוצאתיך
מארץ מצרים מבית עבדים: לא
יהיה לך אלהים אחרים על פני:
לא תעשה לך פסל וכל תמונה
אשר בשמים ממעל ואשר בארץ
מתחת ואשר במים מתחת לארץ:
לא תשתחוה להם ולא תעבדם כי
אנכי יהוה אלהיך אל קנא פקד
עון אבת על בנים על שלשים ועל
רבעים לשנאי: ועשה חסד
לאלפים לאהבי ולשמרי מצותי:
ס לא תשא את שם יהוה
אלהיך לשוא כי לא ינקה יהוה
את אשר ישא את שמו לשוא:
פ זכור את יום השבת לקדשו:
ששת ימים תעבד ועשית כל
מלאכתך: ויום השביעי שבת
ליהוה אלהיך לא תעשה כל
מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך
ואמתך ובהמתך וגרך אשר
בשעריך: כי ששת ימים עשה
יהוה את השמים ואת הארץ את
הים ואת כל אשר בם וינח ביום
השביעי על כן ברך יהוה את יום
השבת ויקדשהו: ס כבד את
אביך ואת אמך למען יארכון
ימיך על האדמה אשר יהוה אלהיך
נתן לך: ס לא תרצח: ס לא
תנאף: ס לא תגנב: ס לא

A תענה ברעך עד שקר: לא תחמד
בית רעך לא תחמד אשת רעך
ועבדו ואמתו ושורו וחמרו וכל
אשר לרעך:

id est:

Ego sum Iehova Deus tuus: qui eduxi te è terra Ægypti, è domo servorum: Ne esto tibi ullus Deus aliorum ante faciem meam: Ne facito tibi sculptile, aut ullam imaginem eorum B *quæ sunt in cælis suprà, aut quæ in terra infrà: aut quæ in aquis infra terram: Ne incurvans te honorem exhibeto eis: neque colito ea: Nam ego, Iehova Deus tuus Deus fortis zelotes sum, visitans iniquitatem patrum in filios, in nepotes, & in abnepotes, in eos qui odio prosequuntur me: Exercens verò benignitatem in millesimos, à patribus, qui diligunt me & qui observant mandata mea. Ne assumito nomen Iehovæ Dei tui in vanum: nam non relinquet impunem Iehova eum qui assumserit nomen suum in vanum. Recordare diei Sabbathi, ut sanctifices illum: Sex diebus operaberis, & facies omne opus tuum: Dies verò septimus sabbathum est Iehovæ Deo tuo: ne facito ullum opus tu, aut filius tuus, aut filia tua, servus tuus, aut ancilla tua, aut jumentum tuum, aut peregrinus tuus, qui est intra portas tuas. Nam sex diebus perfecit Iehova cælum ipsum, & terram, mare, & quicquicquid est in eis, quie-* C *vit verò die illo septimo: idcirco benedixit Iehova diei Sabbathi, & sanctificavit illum. Honora patrem tuum, & matrem tuam, ut prolongent dies tuos super terram illam, quam Iehova Deus tuus dat tibi. Ne occidito. Ne scortator. Ne furator. Ne proferto contra proximum tuum testimonium falsum. Ne concupiscito domum proximi tui: ne concupiscito uxorem proximi tui, aut servum ejus, aut ancillam eius, aut bovem eius, aut asinum eius, denique quicquid est proximi tui.*

Hæ decem leges sunt à Deo ipso latæ & promulgatæ in monte Sinai, stipato myriadibus sanctorum Angelorum, Exod. 19 v. 16. 18. Deut. 33. 2. Gal. 3. 19. Act. 7. 53.

De DECALOGO quæritur: *An Decalogus ad nos Christianos pertineat?* Nos affirmamus; idque his argumentis.

D I. Quia per Christum est confirmatus, Matt. 5. v. 27. *Ne existimate me venisse ut dissolvam Legem aut Prophetas: Non veni ut dissolvam, sed ut impleam.* Loqui autem Christum de lege decem mandatorum, patet ex subjecta in eodem capite eorum declaratione. Matth. 22. v. 37. & seqq. summam ejus complexus est, & sua autoritate communivit.

II. Quia ab Apostolis est commendatus Christianis & in Actis Apostolicis & epistolis; in quibus ad cultum, amorem, timoremque Dei, ad fiduciam in ipsum, ad charitatem proximi, ad alia opera Decalogo præcepta, identidem hortatur, Rom. 6. & 7. & 12. & 13.

III. Quia per fidem Decalogus stabilitur, Rom. 3. v. 31. *Legem igitur inutilem reddimus per fidem? Absit: imò Legem stabilimus.*

IV. Quia ipsimet Apostoli Decalogi observandi studio ducebantur, sicut Paulus ait de se, Rom. 7. v. 21. 22. E *Comperio igitur volenti mihi facere bonum, hanc legem impositam esse, quòd mihi malum adjaceat. Delector enim Lege Dei quod ad interiorem hominem.* & v. 25. *ipse ego mente quidem servio Legi Dei, carne verò legi peccati.*

V. Quia per Decalogum est peccati cognitio, sine qua nemo justificationem per Christum quærit, Rom. 7. v. 7. *Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit. Imò peccatum non cognovi nisi per legem: Nam etiam cupiditatem non nossem, nisi Lex dixisset, Non concupisces.* Qui enim

Digitized by Google

ægrotare se nescit aut non sentit, Medicum vel remedium non expetit.

VI. Quia finis Decalogi est charitas ex puro corde & conscientia bona & fide non ficta, 1. Tim. 1. v. 5.

VII. Quia Decalogi observatio est testimonium nostræ cum Deo communionis, 1. Joh. 1. v. 6. 7. *Si dixerimus nos communionem habere cum eo, & in tenebris incedimus, mentimur nec sincerè agimus. Quòd si in luce incedimus, sicut ipse est in luce, communionem habemus cum eo mutuam, & sanguinis Iesu Christi Filij ejus purgat nos ab omni peccato.* & cap. 2. versicul. 3. 5. 6. *Et per hoc scimus, quòd ipsum novimus, si mandata ipsius observamus. Qui autem servat sermonem ejus, verò in hoc charitas Dei adimpleta est: per hoc scimus nos in ipso esse. Qui dicit se in eo habitare, debet, sicut ille incessit, ita & ipse incedere.*

IIX. Quia Decalogo non observato mendax est quisquis dicit se nosse Deum, 1. Joh. 2. v. 4. *Qui dicit, novi eum, & mandata ejus non servat, mendax est & in eo veritas non est.*

IX. Quia decalogus nihil est aliud quàm à Deo post lapsum hominis repetita summa Legis naturalis, quâ omnes homines obligantur, Rom 1. & 2.

Contrà negant Antinomi, Decalogum ad Christianos pertinere: atque ad suam opinionem, stabiliendam torquent loca Rom. 3. vers. 20. *Propterea ex operibus Legis nulla caro justificabitur in cõspectu ejus: per legem enim agnitio peccati.* Gal. 2. v. 16. *Scientes non justificari hominem ex operibus Legis, nisi per fidem Iesu Christi: etiam nos in Christum Iesum credidimus, ut justificaremur ex fide Christi, & non ex operibus Legis: propterea quòd non justificabitur ex operibus Legis ulla caro.* Rom. 4. v. 13. *Non enim per Legem promissio cessit Abrahamo, aut semini ejus, ut hæres esset mundi sed per justitiam fidei.* Et c. 6. v. 14. *Peccatum vobis non dominabitur: non enim estis sub Lege, sed sub Gratia.* Et cap. 7. v. 4. *Mortificati estis Legi in corpore Christi ut essetis alterius, ejus videlicet qui ex mortuis suscitatus est.* Et v. 6. *Nunc autem liberati sumus à Lege, mortuo eo in quo tetinebamur, ut serviamus in novitate Spiritus, ac non in vetustate literæ.* 2. Cor. 3. v. 6. *Qui etiam fecit ut idonei essemus ministri novi federis, non literæ, sed Spiritus: nam litera occidit, Spiritus autem vivificat* Gal. 3. v. 10. *Quotquot ex operibus Legis sunt, sub exsecratione sunt: Scriptum est enim, Exsecrabilis est quisquis non manserit in omnib. quæ scripta sunt in libro Legis, ut faciat ea,* & 24. 25. *Itaque Lex pedagogus noster fuit in Christum respiciens, ut ex fide justificaremur. At postquam venit fides, non ampliùs sub pædagogo sumus.* Et cap. 4. v. 3. 4. 5. 21. *Ita & nos, quum essemus infantes, sub elementis mundi eramus in servitutem redacti: At postquam venit plenum tempus, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum Legi subjectum: Ut eos qui Legi erant subjecti redimeret, ut adoptionem acciperemus. Dicite mihi qui sub Lege vultis esse, Legem non auditis?* Et cap. 5. v. 1. *In libertate igitur quâ Christus nos liberavit, perstate, & ne regredientes implicamini servitutis jugo.* Et v. 23. *Adversus ejusmodi non est Lex* 1. Tim. v. 9. *Hoc sciens, nempe Legem justo positam non esse sed Legis contemtoribus, & iis qui subjici nolunt, impiis & peccatoribus, nefariis & patricidis & matricidis, homicidis.*

Ex istis *primum* argumentum in hunc modum extruendum erit:

Quicunque non justificantur & promissionem non accipiunt per Legem, ad illos Lex non pertinet: Christiani non justificantur & promissionem non accipiunt per Legem: Rom. 3. 20. Gal. 2. 16. Rom. 4. v. 13. *Ergo ad Christianos non pertinet.*

RESP. Major propositio est distinguenda ac limitanda: Quicunque non justificantur per Legem, nempe nisi alii sint usus Legis illis necessarii, ad illos Lex non pertinet. At sunt alii usus Legis iique necessarii, videlicet ut omnes homines, atque ita & Christiani per eam discant agnoscere peccatum, & quæ sit voluntas DEI grata illa atque accepta, ut per Legem impel-

A lantur ad quærendam justitiam & salutem æternam in CHRISTO, qui finis est Legis, ut de pluribus jam non dicatur. Lex igitur ad illos pertinet.

Secundum: *Quicunque non sunt sub Lege, sed sub gratia, ad eos Lex non pertinet: Christiani non sunt sub Lege, sed sub gratiâ.* Rom. 6. vers. 14. *Ergo &c.*

RESPON. Fallatia struitur ex ambiguo: nam *non esse sub Lege* Paulo Apostolo nõ est, non teneri obedientia Legis, sed liberatum esse à maledictione & coactione Legis: quemadmodum *sub gratia esse*, est gratiâ Christi justificatum & regeneratum esse.

Tertium: *Christiani mortificati sunt Legi*, Rom. 7. v. 4. *Ergo ad illos Lex non pertinet.*

RESP. Deceptio fit ex ambiguo. Nam Christiani *mortificati sunt Legi*, ex sententia Pauli Apostoli, non B quod exemti sint à Legis obedientia, sed quòd liberati sint à maledictione & condemnatione Legis & à peccati irritatione quam Lex efficit in hominibus corruptis & non renatis. Christiani Christo uniti, sunt mortificati Legi, dum in ipsis mortificata est corruptio nativa quæ vires arripiebat ex Lege, ut sicut maritus uxorem, ita ipsos arbitrio suo regeret & ad peccata gignẽda impelleret: habent in Christo plenam satisfactionem pro peccatis, propter quæ Lex ipsos condemnabat: habent Spiritum regenerationis flectentem corda ipsorum non ad odium Legis quo ante regenerationem ardebant, sed ad obedientiæ & justitiæ studium.

Quartum: *Liberati sumus à Lege, mortuo eo in quo detinebamur*, Rom. 7. 6. *Ergo Lex ad nos non pertinet.*

RESP. Processus est ex ambiguo. *Liberati sunt à Le-* C *ge*, in quibus peccatum mortuum est, quod instar mariti, occasione à Lege accepta, non Legis sed ipsorum vitio in illis fiebat summè peccans atque eos ad peccãdum impellebat. Justificati autem per Christum & regenerati per Spiritum Sanctum hoc beneficium sunt consequuti, ut peccatum in illis sit mortuum, & non amplius vivat, sicut ante justificationem & regenerationem: Quapropter etiam à Legis servitute sunt manumissi & à rigida ejus exactione atque à maledictione soluti, Spiritu Sancto illos agente & ducente ut in viis DEI ambulent & mandatis Legis delectentur illisque voluntariè obtemperent. Lex igitur DEI illos obligat ad obedientiam.

Quintum: *Apostoli & alij præcones verbi Dei in Novo Testamento non sunt ministri literæ*, id est, Legis, *sed Spiritus*, D id est Evangelii, 2. Cor. 3. v. 6. *Ergo lex ad Christianos non pertinet.*

RESP. Negatur consequentia omissæ propositionis connexæ. Nam etiamsi Apostoli & alii præcones verbi Dei in Novo Testamento non sint ministri literæ, sed spiritus: tamen inde non sequitur, Legem ad Christianos non pertinere; sed hoc tantùm, Apostolos & alios fidos Evangelii præcones non esse inutiles ministros, sed quorum ministerium efficacius & salutarius sit in cordibus fidelium, quàm ministerium Legis fuit in veteri Testamento.

Sextum: *Si ad Christianos lex pertinet, tum illi sunt sub exsecratione*, Gal. 3. v. 10. *At Christiani non sunt sub exsecratione: Ergo ad illos lex non pertinet.*

RESP. Negatur connexi consequentia: tum enim E essent sub exsecratione, si ex operibus Legis essent. Non enim dicit Paulus, eos ad quos Lex pertinet, sed eos qui ex operibus Legis sunt, esse sub exsecratione. Illi autem *sunt sub operibus Legis*, qui ex præstatione operum Legis æstimant justitiam & vitam sibi pollicentur æternam.

Septimum: *Christiani non amplius sunt sub pedagogo:* Gal. 3. v. 24. 25. *Ergo ad illos lex non pertinet.*

RESP. *Primò* ex loco impertinente ista argumentatio-

Digitized by Google

tatio exstruitur: quia locus iste Pauli non agit tantùm de Lege Morali, sed etiam ceremoniali & forensi: at nos jam de Morali tantùm lege loquimur. Deinde negatur consequentia: Etsi enim non simus ampliùs sub pædagogo, sicut fideles veteris Testamenti sub Lege fuerunt: tamen obligatio ad obedientiam Legis minimè est sublata.

Octavum: *Qui à subjectione Legis sunt redemti & non sunt sub Lege, ad eos Lex non pertinet: Christiani à subjectione Legis sunt redemti & non sub Lege, Gal. 4. vers. 4. 5. 21.* Ergo, &c.

RESP. Processus est à dicto secundùm quid ad dictum simpliciter. Christiani enim redemti sunt a subjectione Legis & non sunt sub Lege, non simpliciter, quasi nullam ampliùs obedientiam Legi debeant; sed secundum quid, nempe quatenus non ampliùs tenentur perfectissimè in hac vita implere Legem Dei, quam Christus pro ipsis implevit.

Nonum: *Christiani persistere debent in libertate quâ Christus nos liberavit & non regredientes implicare servitutis jugo,* Gal. 5. 1. Ergo, &c.

RESP. Alienum à proposito testimonium allegatur: Nam in eo agitur de libertate à cæremoniis Lege Mosaica præceptis, quarum observationem exigebant quasi necessariam pseudoapostoli: at nunc quæstio est de Lege morali, à cujus obedientiâ nos Christus non solvit.

Decimum: *Adversus quos non est Lex, ad eos non pertinet. Adversus Christianos non est Lex:* Gal. 5. 23 Ergo, &c.

RESP. Major negatur. Deinde minor est restringenda. Etiamsi enim adversus Christianos non sit Lex, id est, non teneat conscientias eorum sub reatu; non condemnet eos; nec cogat ad facienda bona opera, quum Spiritus Sancti gratiâ ultrò faciant quæ Lex imperat tamen Lex ad eos pertinet, quatenus illa officium suum facere non desinit, docendo & exhortando Christianos.

Undecimum: *Quibus Lex non est posita, ad eos non pertinet: Christianis lex non est posita, quia justo non est lex posita,* 1. Tim. 1. 9. Ergo, &c.

RESP. Quibus Lex non est posita, nempe ullo modo, ad eos non pertinet. At Christianis lex non est posita, nempe duntaxat aliquo modo: non est enim eis posita duntaxat quoad condemnationem & coactionem. Sed quoad obligationem ad obedientiam, est posita omnibus hominibus.

Maneat igitur firmum, Decalogum ad Christianos pertinere.

SECUNDO quæritur de distributione Decalogi.

Distribuitur in *exordium & certas tabulas.*

Exordium Decalogi continetur his verbis: *Ego sum Jehova Deus tuus: qui eduxi te è terra Ægypti, è domo servorum.* Hoc exordium est vice procemii cujusdam in totum Decalogum, continens descriptionem Legislatoris, tum ut ne vagemur hinc inde mentibus nostris in quærendo Legislatore, & Deo quem colamus, neve nobis temere fingamus novum aliquem Deum derelicto Deo vero, sed ut certò sciamus quis sit verus ille Deus: tum ut sciamus perfectæ justitiæ regulam à Deo nobis traditam, nec præcepta cultus Dei & morum alia quærenda, quàm quæ à Deo ipso emanârunt; tum ut æterna concilietur Decalogo autoritas, quæ nos ad perpetuum obsequium validè permoveat.

Quatuor autem argumentis Legislator se describit, quæ totidem sunt obligationes ad obedientiam & observationem Decalogi: *Primum* est, quòd sit JEHOVA, id est, qui solus verè & propriè est, qui ab æterno in æternum est, à quo omnia quæ sunt, habent quòd sunt à quo proinde & nos habemus quòd sumus, qui facit ut sit quicquid dicit, promittit, comminatur, ac pro-

A pterea jus & potestatem habet præcipiendi nobis, & leges præscribendi & cui à nobis ut Domino à servis necessariò obedientia debetur.

Secundum est, quòd sit DEUS, id est, essentia ac natura suprema quæ omnia condidit & providentiâ suâ gubernat: ac proinde tanquam supremus gubernator & judex mundi condere legem & prævaricatores punire possit; cui idcirco nos velut subditi Judici parere tenemur.

Tertium est, quòd sit Deus NOSTER, id est, qui nobiscum fedus iniit, qui nobis æternam beatitudinem promisit, & nos peculiariter delegit, ut populus ipsius essemus & mandata ejus observaremus. Sic ratione pacti ulteriùs Deo ad obtemperãdum obligati sumus.

Quartum est, quòd populum Israeliticum de terra B Ægypti, e terra servitutis eduxerit; cui proinde obtemperandum ad gratitudinem pro beneficio redemtionis declarandam, & evitandum detestabile ingratitudinis flagitium. Ita ad alias obligationes, etiam hæc obligatio gratitudinis accedit.

Duplici ergo jure Deus Decalogum promulgavit & ad obedientiam ei præstandam nos obligavit, *communi & singulari: communi jure* dupliciter, 1. quia est Jehova 2. quia est omnium hominum Deus à natura: *Singulari jure* itidem dupliciter 1. quia est noster Deus, est populi sui Deus per gratiam & communionem federis. 2. quia singularis suæ gratiæ exemplum & documentum singulare in Ecclesia sua edidit mirificentissima liberatione corporali illius ex Ægypto, & spirituali liberatione ejusdem à tyrannide Satanæ, peccati C & mortis per temporalem illam liberationem adumbrata.

Dixerit aliquis, *quid eductio populi Israelitici ad nos Christianos pertinet: quum Iudæi non simus?*

RESP. Beneficium eductionis populi Israëlitici ex Ægypto multipliciter ad nos Christianos pertinet:

I. Quia etsi gens Israëlitica quoad carnem alia est à nostra, tamen quoad spiritum & fidem una sumus cum Israelitis veteribus Ecclesia. Omnia autem beneficia veteri Ecclesiæ præstita, ad totum corpus Ecclesiæ Catholicæ pertinent.

II. Pertinet ad nos spirituali significatione, ut spiritualis redemtionis typus.

III. Pertinet ad nos complemento per Christum facto, qui nos ex spirituali servitute peccati & infernalis Pharaonis liberavit.

D IV. Confirmat fidem nostram in Deum. Nam inde discimus, Deum, cujus præceptis obedire debemus, esse verum illum Deum, Creatorem & conservatorem omnium, maximè fidelium, qui se patefecit Abrahamo, Isaaco & Jacobo, qui verax est in promissis, & populum Israëliticum ex Ægyptiaca servitute liberavit, sicut prædixerat & promiserat.

V. Consolatur nos quoque à tyrannis liberare posse & liberaturum certò spiritualiter, inprimis à Malo illo, sicut oramus, *Libera nos à malo illo*: atque si ita gloriæ ipsius serviat & nobis expediat, etiam corporaliter nos liberaturum à corporali tyrannide quorumcunque hostium.

Sic expositum est exordium Decalogi.

E TABULÆ in quibus Decalogus non artificio humano, sed divinitus scriptus fuit, erant *lapideæ*, Exod. 31. 18. & cap. 34. 1. & 2. Cor. 3. vers. 7. tum ad significandam duritiem cordis humani ad percipiendam Legẽ, tum ad innuendam impossibilitatem implẽdi Legem Dei Tabulæ illæ in quas dividitur Decalogus sunt duæ: *Prima tabula* continet quatuor præcepta de nostra erga Deum obligatione, & officiis quibus imme-

 media-

Digitized by Google

mediatè eum colimus ad declarandum nostram erga ipsum dilectionem.

PRIMUM PRÆCEPTUM est : *Non habebis Deos alios coram me:* Sic enim vertendum, non aūt, *deos alienos:* Nam differūt אחרים id est, *alii*, זרים seu נכרים id est, *alieni*: primum est in textu Hebræo, non postremorum aliquod. Et differre ista duo, nempe *alium & alienum*, vel hinc liquet, quòd rectè dicatur Pater alius à Filio & Spiritu Sancto, sed non alienus: quodq; possit quispiam habere coram Jehova Deum alium quàm ipsum, qui tamen non sit alienus, hoc est, à populis extraneis pro deo habitus, ut serpens æneus à Mose factus cui populus Israeliticus adolere cœperat. Tum quia nomen אלהים etsi formâ pluralis numeri sit, sensu tamen numeri singularis est, rectè reddi potest singulari numero Deus, commodissimè potest primum præceptum verti : *Non erit tibi Deus alius coram me.*

Primum autem præceptum docet quis sit religiosè à nobis colendus: dum prohibet habere deos alios coram Jehova Deo nostro, qui populum Israeliticum è terra Ægypti, è domo servorum eduxit : & è contrario præcipit, ut solum hunc Jehovam, qui populum Israeliticum è terra Ægypti è domo servitutis eduxit, pro Deo nostro agnoscamus & habeamus, eo solo cōtenti simus, eum solum vero religionis seu pietatis studio colamus, in ipsum credamus & fiduciam spemque omnem collocemus, ipsum ex toto corde, ex tota anima, & ex omnibus viribus diligamus, eum timeamus, coram eo nos ex animo humiliemus, eique patientiam in cruce nobis ab ipso imposita præstemus.

Deus alius, est omne id in quod homo credit, in quo fiduciam suam collocat præter verum DEUM, aut quòd plus quàm Deum, vel æquè ac Deum diligit, aut timet, aut cui cultum divinum exhibet contra expressum verbum Dei : ut est quævis res à Deo creata, nempe cœlum, Angeli, stellæ, in primis Sol, Luna, Venus, &c. elementa, animalia, terrâ nascentia, &c. aut quivis Deus nuda cogitatione fictus : duo enim erant Gentibus genera deorum; unum, res creatæ: alterum dii ficti nuda imaginatione. Nam Gentiles pro diis habuerunt, & coluerunt divino honore res creatas; sicut Paulus Apostolus ait Roman. 1. versicul. 21. & sequentibus : *Propterea quòd quum Deum norint, tamen ut Deum non glorificaverunt, neque gratias ei egerunt: sed vani facti sunt in ratiocinationibus suis, & obtenebratum est cor eorum intelligentiâ carens. Quum se dictitent sapientes, stulti facti sunt. Mutârunt enim gloriam incorruptibilis Dei in efformatam imaginem corruptibilis hominis, & volucrium, & quadrupedum, & reptilium. Quamobrem etiam tradidit eos Deus cupiditatibus cordium ipsorum ad impuritatem ut fœdarent corpora sua inter se. Ut qui Dei veritatem transmutârint in falsitatem, & coluerint res conditas, ac servierint eis præterito Conditore, qui est benedictus in secula. Amen.*

Prima omnium mortalium Ægyptii, ut testis est Diodorus Siculus referente Theodoreto Sermone tertio de curatione Græcarum affectionum paginâ tricesimanonâ, *Solem Lunamque deorum nomine appellantes, Solem quidem Osirin, Lunam verò Isin esse dixerunt. Phœnices item, cùm hac ab Ægyptiis accepissent, illorum exemplo deos sibi plurimos effecerunt. Plato etiam in Cratylo, affirmat Græcos primo hoc errore, de iis videlicet qui falsò dij nominentur, imbutos fuisse : ita verò inquit :* Videntur mihi Græcorum primi, hos solos esse deos censuisse, quos hodie barbarorum permulti ; Solem videlicet, Lunam, Terram, Stellas & Cœlum : quæ cùm viderūt cursu quodam quasi euntia, ab hac ipsa currendi natura θεῖν, quasi θεοὺς, hoc est, currentes nominarunt.

A *Et paginâ quadragesimanonâ : Verùm enim verò ad eos regrediamur qui nobis ad hæc dicenda originem præbuerunt: Ægyptios videlicet, Phœnicas, Græcosque Solem, Lunam, Tellurem, stellas præterea, ipsaque elementa, inter primos suos deos reposuisse : Hoc enim & Plato & Siculus Diodorus & Chæronensis Plutarchus tradiderunt. Subsequutis verò temporibus, eos quoque qui humanum genus beneficio aliquo affecissent, aut qui fortiter in bello pugnassent, quive terræ colendæ rationem aliquam invenissent, infirmisve corporibus salubrem attulissent curationem, hos delubris exstructis in deorum numerum retulerunt. Hinc & ipse Sanchoniathon, Saturnum fuisse hominem, Rheam mulierem Saturni conjugem tradit: qui parētes, Iovem & Iunonem filios procreârint: subinde verò cum beneficia quædam priores ipsi hominibus contulissent, vitâ demum perfunctos, dignos à Phœnicibus esse habitos qui divinis honoribus culti, etiam dij vocarentur, quique & aris & sacrificiis &* B *annuo epulo colerentur. Græci quoque Herculem sibi Deum finxerunt, ut generosum fortemque hominem : neque minus & Æsculapium, quòd artis Medicæ auctor saluberrimus exstitisset, cassum vitâ, Deum esse dixerunt. Eâdem causâ & Ægyptij adducti sunt ut Apin divina appellatione dignarentur. Et tamen Herculem Græci testantur, structis ab uxore Deianira insidiis, ipsum sibi lethale incendium intulisse, eoque pacto vitâ excepisse. Æsculapium verò ajunt fuisse hominem qui Medicæ artis præsidio, multos sane mortales quàm plurimis ægritudinibus liberarit : tum fulmine ab Iove incusso extinctum esse. Hæc autem præter multa alia Siculus Diodorus in quarto Bibliothecæ libro conscripsit. At nihilo secius, quamquam hæc probè sciant Græci, & Herculem & Æsculapium, deos appellant: cumque his, Tyndarei Filios Castorem & Pollucem: quos vocant Dioscuros, hoc est, Iovis filios,* C *haud ita sanè antiquos, sed qui cum Argonautis Colchos adnavigârint: hi enim cum Hercule, Orpheoque cum illo qui citharâ utebatur piscesque fidibus suis permulcens, sua harmoniâ pellectos sequi navem cogebat, Argonautarum numerum impleverunt : fuisse autem illos generatione unâ Troicis temporibus vetustiores, superiore disputatione ostendimus. Bacchum verò, quòd autor serendæ vitis exstiterit, unaque compressa vini usum ostenderit, in cæterorum deûm ordinem conscripserunt. At ipsam Venerem, nullius quidem beneficij autorem, sed intemperantiæ magistram, (prostituti siquidem corporis meretricem fuisse ajunt ac Cyniram deperiisse) deam tamen stultissimi appellârunt. Neque id sanè admirandum contingit. Nam qui venenata quoque reptilia divina appel-* D *latione dignati sunt, ægrè ipsas mulieres hoc cassas honore voluissent. Quin & ipsum Ganymedem apud Poetarum fabulas rapuisse dij perhibentur, qui Iovi pocula ministraret. Neque minus & Helenam, post quamplurima eademque vulgatissima adulteria, sejungentes ab latere Menelai, in cœlum, sicut inquit Euripides, sustulerunt. Itaque non solùm qui boni aliquid humano generi attulerunt, sed lascivissimos etiam tum viros tum mulieres, Græci deos fecerunt. Hosque ritus cum Romani à Græcis perdidicissent, suos Imperatores vitâ perfunctos, divinitate dignos habuerunt: neque solum eos Imperatores qui legitimè regnantes, justitiam coluerunt: sed eos etiam qui per tyrannidem, injustitiam, præterq; fas, imperium gubernarunt. Neronem enim, qui ad omnem speciem lasciviæ iniquitatisque abundè progressus est: Domitianum præterea, & Commodum, sævissimosque alios & scelestissimos homines, deorum suo-* E *rum catalogo adjunxerunt: secundamque hanc speciem deificationis homines excogitarunt. Tertiam verò illi commenti sunt, qui fidem Poetarum fabulis habuerunt: quibus tamen & Plato in Timæo credi adhortatur : inquit enim Plato : De cæteris enim dæmonibus vel loqui vel scire ipsorum genus, vires nostras excedit. Credenda verò quæ nobis veteres tradiderunt: à dijs, ut ipsi de se inquiunt oriundi, majorumque ac patrum suorum apprimè conscij. Non itaque fieri potest ut fides deorum filiis ac nepotibus non habeatur, tametsi nec signis nec demonstrationibus necessariis utantur, ad faciendam fidem. Oportet autem lege quadam adactos, ea credere quæ tanquam sibi*

Digitized by Google

sibi propria & domestica se dicere profitentur. Subinde verò & Hesiodum Plato adducit, & Chaos, Oceanum, Tethyn, Cælum, Terram, Cœliq; ac Terræ filios, Saturnum, Rheam, Iapetum, aliosq; nonnullos: nec minus & eos qui ex Saturno & Rhea geniti memorantur, Iovem, Iunonem, Neptunum, Ditem. Neque talem ac tantum pudet Philosophum, adhortari nos ut iis fidem habeamus, qui talia fabulantur, quiq; lascivissimos deos, eosdemq; patricidas & filiorum enectores nobis proponunt. Saturnus enim, Cœli patris pudenda exsecuit: quotq; ipse filios ex se gigneret, natos protinus devorabat. Iupiter quoq; cùm Saturnum regni finibus expulsum Tartaro tradidisset, tyrannum sese, & quidem scelestissimum, præbuit. Neq; enim tantùm sororem sed matrem quoq; ac filias sibi uxores adjunxit: prætereá; huic ipsis, innumeras propè & mulieres & deas stupri commercio vitiavit: quæ sanè flagitia quum Plato minimè ignoraret, hortatus est tamen ut solius patriæ legis causâ Poëtis fidem habeamus: tametsi neq; ullis signis, neq; demonstrationibus, ad probationem utantur. Ex quo planè constat, Atheniensis populi metu adductum, populari errore implicitum permansisse.

Hinc liquet, quantâ dementiâ Gentiles res creatas coluerint pro diis. Sed eâ non contenti, Imperatores quidam Romanorum edictis mandaverunt divinum honorē sibi exhiberi, veluti Cajus Caligula, (ut commemorat Philo Judęus libro de Legatione ad Cajum) *ad divinos honores aspiravit, hinc ut ajunt nactus occasionem ejus dementiæ. Persuasum ei fuit, sicut aliorum gregum magistri, opiliones, caprarij, bubulci, nec boves sunt ipsi, nec capri, nec arietes, sed homines his longè præstantiores modis omnibus: sic præfectum gregi humani generis optimi, censendum majorem homine, referendumque in deorum numerum. Hanc opinionem ubi concepit, amplexus est fatuus pro veritate fabulam. Tandem ausus in vulgus efferre impiam sui consecrationem, pergebat ulterius, & quasi per gradus quosdam paulatim adscendebat. Nam primò æmulabatur semideos quos vocant, Liberum, Herculem, Castores, Trophonium, Amphiaraum, Amphilochum, & similes, irridens eorum oracula orgiaque, ad suam collatæ potentiam. Deinde quemadmodum in theatris solent scenici, alias alium cultum sumebat, nunc clavam & leonis exuvium, sed hac aurata utraque scilicet transformatus in Herculem: [illegible]nc pileum imponebat capiti quoties Castores ageret: interdi[illegible] hedera thyrsoq; ac hinnuleorum exuviis repræsentabat patre [illegible] Liberum. Veruntamen hanc sibi prærogativam usurpabat [illegible] enim, quòd* cùm illorum quisque contentus propriis ceremoniis ac honoribus alienos non requireret, ipse [illegible]niversos jubebat sibi congeri, &c. Unde altaria ipsi p[illegible]ssim exstruebantur & sacrificia offerebantur, ut pluri[illegible]us commemorat Philo. Pari insaniâ Domitianus [illegible] Diocletianus pro diis haberi & coli voluerunt.

G[illegible]tilium imitatores sunt Papistæ, qui res creatas pro d[illegible]s habent & divinis honoribus colunt ut beatam Virgi[illegible]em Mariam & sanctos alios, eorundemque corpora [illegible] ut partes corporum seu veras seu supposititias.

Ha[illegible]re deos alios, est fiduciam suam collocare in rebus illis, q[illegible]æ Deus non sunt, easque religioso cultu prosequi, co[illegible]ntra expressum verbum Dei.

Non [illegible] habere deos alios coram Deo, est fugere omnem idololatri[illegible]m, non tantum in hominum conspectu, sed etjam in [illegible] corde, quum oculis Dei universa pateant.

Tantum de primo præcepto.

SE[illegible]UNDUM *præceptum* est: *Ne facito tibi sculptile, aut ulla[illegible] imaginem eorum quæ sunt in cœlis suprà, aut quæ in terra inf[illegible]à: aut quæ in aquis infra terram: Ne incurvans te honorem ex[illegible]hibeto eis, neque colito ea: Nam ego Iehova Deus tuus, Deus for[illegible]tis, zelotes sum, visitans iniquitatem Patrum in filios, in nepotes [illegible] & in abnepotes, in eos qui odio prosequuntur me: Exercens verò [illegible] benignitatem in millesimos, à patribus, qui diligunt me, & ob[illegible]servant mandata mea.*

Hoc [illegible]ræceptum de imaginibus non est omittendum.

1. quia ore Dei ipsius coram popplo Israëlitico ex igne promulgatum est.

2. quia digito Dei in tabulis lapideis est scriptum.

3. quia est pars Decalogi, quem Deus totum vult doceri.

4. quia est verbum Dei.

5. quia speciatim vetitum est omitti, Deut. 4. v. 23. *Cavete vobis, ne obliviscamini fœderis Iehovæ Dei vestri, quod pepigit vobiscum; aut faciatis vobis sculptile, similitudinem ullius rei, quia interdixit tibi Iehova Deus tuus.*

6. quia huic præcepto speciatim adjuncta est severa comminatio & dulcissima promissio.

7. quia eo fine Ecclesiæ toti est commendatum, ut eam ab idololatria penitus arceret.

8. quia à Mose, qui fidus in domo Dei servus fuit, ut acceptum à Domino, ita traditum est Ecclesiæ, & non omissum.

9. quia à Christo non est abrogatum.

10. quia ab Ecclesia tum Judaica semper, tū Christiana primis seculis purioribus fuit retentum.

Deinde præceptum hoc differt à primo: quia primū præceptum determinat substantiam seu subjectum proprium cultus religiosi, docēs ut solus Jehova Deus Israëlis colatur: secundum præceptum circumscribit modum cultus illius. Modus autem cultus religiosi est qui divinitus præscriptus est, abjectis vitatisve omnibus modis, quos homo, ratio, opinio, mundus, diabolus offerre potest & solet. Quum autem Deus Spiritus sit, modum cultus divini spiritualem esse necesse est, qui perficiatur in spiritu & veritate, Johan. 4. vers. 23, 24.

Præcepti secundi partes duæ sunt: *Prima*, est prohibitio; *secunda*, est ejus confirmatio. Prohibitionis summa est, ne confingamus aut quæramus Deum pro arbitratu & imaginatione nostra, quem colamus prout commenti fuerimus, sed ab omnibus mediis humanis repræsentādi Deum & humanitus excogitatis modis religionis & honoris abstineamus. Sic omnibus cultus divini malis materialibus, corporalibus & imaginariis, undecunque sumti sint, à Deo non emendatis, interdicitur.

Prohibitio autem in hac lege est duplex, *una* facturę imaginum religionis & conscientiæ causâ: *altera*, honoris qui illis impenditur.

Primò igitur prohibetur factura imaginum, non quarumvis, sed tantùm religiosarum, id est, quæ religioni & conscientiæ serviant: Nam præcepta Decalogi sunt à Deo promulgata religionis & conscientiæ causâ. Illæ autem imagines fiunt religionis causâ, quæ fiunt ad repræsentandū Deum verum, aut falsos deos: aut ad colendum Deum verum, vel deos falsos per illas: aut ut ipsæ religiosè colantur, sive pro Diis aut Divis ipsis habeantur, sive pro illorum simulacris.

Per imagines autem synecdochicè intelligitur etiam omnis cultus Dei ab hominibus confictus.

Nam Deus non vult coli per imagines manu humanâ factas, aut per cultus ab hominibus excogitatos. Diximus disertè, Deum nolle coli per imagines manu humanâ factas; de talibus enim in præcepto secundo loquitur Deus dicens: *Non facies tibi sculptile*, &c. ut discernantur ab æterno Dei Filio, qui est naturalis imago Patris, non facta, sed genita; & de quo est mandatum Hebr. 1. v. 6. *Et adorant eum omnes Angeli Dei.*

Porrò *imago manu humanâ facta*, est omnis figura artificio humano elaborata, aliud aliquid repræsentans præter se, sive ex divino instituto, sive ex arbitrio humano.

Estque vel *licita* vel *illicita*.

Imago licita, est quæ à Deo non est prohibita: cujusmodi est imago rei alicujus honestæ, & non contraria

Digitized by Google

bonis moribus, serviens solummodo vel ad typum aliquem, vel ad ornatum, vel ad memoriam, vel ad disciplinam, veluti serpens æneus, imagines à Mose factæ in tabernaculo, & a Salomone in Templo Jerosolymitano & in palatio regio; imagines item parentũ & aliorum hominum ornatus & memoriæ causâ in ædificiis; imagines stirpium & aliarum rerum physicarum vel mathematicarum ad disciplinas humano generi utiles & necessarias pertinentium, &c.

Imago illicita, est figura quævis à Deo prohibita: veluti omnis imago inhonesta & bonis moribus contraria, & inprimis facta ab hominibus cultus religiosi causâ, sive repræsentet rem verè existentem, ut imago veri Dei, imago Solis, Lunæ, &c. sive fictam, ut imago falsorum deorum & eorum quæ nunquam fuerũt, nec erunt in rerum natura. Imò etiam imagines divino jussu factæ, si religiosus cultus eis exhibeatur, fiunt illicitæ; veluti serpens æneus quum ei incensum à populo offerretur, evasit idolum. Omnes igitur imagines factæ ab hominibus religionis causâ, aut vel post multa demum secula religiosè cultæ, sunt illicitæ.

De usu vocis imaginis?

Imaginis vox generalis est & tam illicitis quàm licitis figuris competit, unde etiam idolis tribuitur. Et quia de licitis figuris controversia non est, de illicitis duntaxat exempla è Scripturis afferemus, & inprimis de idolis: Et ut omnis tergiversatio in explicatione vocum Hebraicarum & Græcarum præcidatur, quum vox *imaginis* Latina sit, non Hebræa, non Græca, proferemus loca ex vulgata versione Latina, quam solam pro authentica Concilium Tridentinum vult haberi. Deut. 4. v. 16. *Ne forte decepti faciatis vobis sculptam similitudinem, aut IMAGINEM masculi vel fœminæ.* 4. Reg. 11. v. 18. *Ingressusq́; est omnis populus terræ templum Baal, & destruxerunt aras ejus, & IMAGINES contriverunt validè.* Ezech. 7. v. 20. *Et ornamentum monilium suorum in superbiam posuerunt, & IMAGINES abominationum suarum, & simulachrorum fecerunt ex eo propter hoc dedi eis illud in immunditiam.* Et cap. 26. v. 17. *Et tulisti vasa decoris tui de auro meo, atq; argento meo, quæ dedi tibi: & fecisti tibi IMAGINES masculinas, & fornicata es in eis.* Et cap. 23. v. 14. *Et auxit fornicationes suas: cumq́; vidisset viros depictos in pariete, IMAGINES Chaldæorum expressas coloribus.* Amos 5. v. 26. *Et portastis tabernaculum Moloch vestro, & IMAGINEM idolorum vestrorum, sidus Dei vestri, quæ fecistis vobis.* Habac. 2. v. 18. *Quid prodest sculptile, quia sculpsit illud fictor suus, conflatile, & IMAGINEM falsam? quia speravit in figmento fictor ejus, ut faceret simulachra muta.* Rom. 1. v. 23 *Mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem IMAGINIS corruptibilis hominis, & volucrium, & quadrupedum, & serpentium.* Ita secundum Latina Biblia vulgata, figuræ illicitæ, idola & repræsentationes falsorũ deorum dicuntur imagines. Sic imago est genus: figura licita & figura illicita seu idolum sunt species. Itaque omnis figura illicita, omne idolum humana manu factum, est imago; sed non omnis imago est figura illicita, & idolum.

Honor qui imaginibus exhibetur duplex est, *adoratio illarum & cultus.*

Adoratio imaginum, est capitis apertio, incurvatio corporis, genu flexio seu geniculatio coram illis, osculatio eorum & similes ejusmodi gestus.

Cultus imaginum, est omnis servitus religiosa quæ imaginibus impenditur: veluti quum ornantur auro, argento, gemmis, aut aliis preciosis rebus, quum incensantur, id est, incensum eis offertur, quæ species est sacrificii, quum in loco eminentiori collocãtur, quum vota illis nuncupantur, quum honorantur peregrinationibus religiosis, muneribus, cereis, lampadibus, altaribus, templis, festis & aliis ceremoniis religionis.

Prohibitio imaginum religionis causâ est juris naturæ, & obligat omnes homines, non tantùm Judæos verùm etiam alios:

I. quia sapientes legumlatores inter Gentiles, ut Numas Pompilius Rex Romanorum, ut Lacedæmonii imagines in templis poni vetuerunt.

II. quia Gentiles sunt puniti ob fabricationem imaginum, quibus Deum repræsentarũt & coluerunt, Rom. 1. v. 23, 24.

Ac profectò ad Christianos præceptum secundum, quod est contra imagines idololatricas, pertinere ex Novo Testamento patet:

I. Quia Christianis mandatum est à Deo, ut fugiant idololatriam & idola, 1. Cor. 10. v. 14. *Quapropter, dilecti mei, fugite ab idololatria.* 1. Johan. 5. v. ult. *Filioli, cavete vobis ab idolis.*

II. Quia veris Christianis nulla potest esse consensio cum simulacris, ut Paulus docet cùm 2. Cor. 6. v. 16. scribit: *Quæ consensio Templo Dei cum simulacris? nam vos Templum estis Dei viventis.*

III. Quia Christianis certum est, idolum nihil esse in mundo, 1. Cor. 8. vers. 4. Unde autem id nobis certò constat, nisi ex præcepto secundo Decalogi?

IV. Quia ad Christianos totus Decalogus pertinet, ut suprà probatum: ergo etiam præceptum secundum quo imagines religionis causâ fieri, aut ab aliis factæ adorari vel retineri vetantur.

V. Quia Christianis sollicitè cavendum ne similes evadant Gentilibus, qui vani facti sunt in ratiocinationibus suis & obtenebratum est desipiens cor eorũ; Et quum se dictitent sapientes, stulti facti sunt. Mutarunt enim gloriam incorruptibilis Dei in efformatam imaginem incorruptibilis hominis & volucrium & quadrupedum & reptilium, Rom. 1. v. 21, 22, 23. His enim verbis exsecratur *Apostolus eos qui commutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem corruptibilis hominis. Tale enim simulacrum Deo nefas est Christiano in templo collocare, multò magis in corde nefarium est, ubi verè est templum Dei, si à terrena cupiditate atq; errore mundetur*; ut ait Augustinus 3. Tomo, lib. de Fide & Symbolo, c. 7.

VI. Quia Lex Decalogi est generalissima legum omnium quæ inveniri possint, quippe quæ omnes populos, fideles & infideles obliget; ut Christianos, sic Judæos & Gentiles: ut viros sic mulieres; ut divites, sic pauperes; ut Principes, sic idiotas; ut doctos, sic ignorantes, quemadmodum fatetur *Robertus Bellarminus* in Christianæ doctrinæ copiosa explicatione, jussu Clementis VIII. Romani Pontificis compositâ & revisâ approbatâque à Congregatione Reformationis, cap. 6. in quo traditur explicatio Decalogi.

VII. Quia præceptum hoc est immutabile & hominis nullius dispensationem admittens, ut ipsa Lex Decalogi tota est immutabilis & hominis nullius dispensationem admittens, quemadmodum fatetur Bellarminus jam citato loco.

Accedit consensus orthodoxę veteris Ecclesię. *Augustinus* tertio Tomo, libro de Spiritu & litera ad Marcellinum, cap. decimoquarto ait: *In illis igitur decem præceptis, excepta Sabbathi observatione, dicatur mihi quid non sit observandum à Christiano, sive de non faciendis colendisq́; idolis, aliisq́; ullis diis, præter unum verum Deum, sive de non accipiendo nomine Domini in vanum, sive de honore parentibus deferendo, sive de cavendis fornicationibus, homicidiis, furtis, falsis testimoniis, adulteriis, re alienâ concupiscendâ? Quid horum quisquam dixerit, Christianum non debere servare?* Et septimo Tomo, libro tertio contra duas Epistolas Pelagianorum, cap. 4. *Quis enim dicat non debere observare Christianos, ut uni de religionis obsequio serviatur, ut idolum non colatur, ut nomen Domini non accipiatur in vanum, ut parentes honorentur, ne adulteria, homicidia, furta, falsa testimonia perpetrentur, ne uxor, ne omninò res ulla concupiscatur aliena?*

Digitized by Google

aliena? Quis est tam impius, qui dicat, ideo se ista Legis non custodire præcepta, quia est ipse Christianus, nec sub Lege, sed sub gratia constitutus?

Clemens Alexandrinus Oratione adhortatoria ad Gẽtes, paginâ vigesi.quintâ, edit. Latinæ Florentinæ ait: *Nobis* (nimirum Christianis) *est apertè vetitum artem fallacem exercere. Non facies enim, inquit Propheta, cujusvis rei similitudinem eorum quæ sunt in cælo, & quæcunq; sunt in terra*, &c.

Tertullianus libro de Idololatria, cap.4. *Ad eradicandam scilicet materiam idololatriæ, lex divina proclamat: Ne feceritis idolum. Et conjungens: Neq; similitudinem eorum quæ in cælo sunt, & quæ in terra, & quæ in mari: Toto mundo ejusmodi artibus interdixit servis Dei.*

Epiphanius Cyprius, ut citatur à Gregorio Neocæsariensi Actione sexta Synodi Nicenæ secundæ: *Estote memores, dilecti filij, ne in Ecclesiam imagines inferatis, neq; in sanctorum cœmeteriis eas statuatis, sed perpetuò circumferte Deum in cordibus vestris. Quinetiam neq; in domo communi tolerentur. Non enim fas est Christianum per oculos suspensum teneri, sed per occupationem mentis.* Et in Epistola ad Johãnem Episcopum Jerosolymitanum: *Quum ergo hoc vidissem in Ecclesia Christi contra autoritatem Scripturarum hominis pendere imaginem, scidi illud.* Et paulò post vult *in Ecclesia Christi istiusmodi vela, quæ contra religionem nostrã veniunt, non appendi.* Hanc epistolam Latinam fecit Hieronymus, & exstat secundo tomo Epistolarum ipsius.

Ex his satis evidens est, secundum Decalogi præceptum, quo imagines religionis causâ fieri prohibentur, etiam ad Christianos pertinere, eosq; obligare.

Quapropter res omnes præter Deum quæcunque contra verbum Dei ab hominibus habentur pro diis, aut pro imaginibus Dei, aut religiosè coluntur, sunt idola & simulacra: ut imagines Dei factæ humanâ manu, imagines item Christi, Virginis Mariæ & Sanctorum aliorum cruces, columbæ, agni, &c. quas Papistæ colunt.

Contrà Papistæ negant imagines suas esse idola, quam sententiam suam seqq. argumentis confirmare nituntur:

I. *Nulla imago est idolum & simulacrum: Imagines seu figuræ Dei, Christi, Divæ Virginis & sanctorum aliorum sunt imagines: Ergo non sunt idola & simulacra.*

Majorem probant ex definitionib⁹ imaginis & idoli: *Imago* (inquiunt) *est figura licita, repræsentans rem, quæ fuit, est, aut erit, aut esse potest: Idolum autem est figura illicita, & à Deo vetita, repræsentans rem falsam & quæ non potest esse.* Sic *Bellarminus* libro de triumphante Ecclesia secundo, qui est de Imaginibus Sanctorum, cap.5. ait: *Imaginem esse similitudinem rei veræ: idolum autem esse similitudinem falsam, id est, repræsentantem id quod revera nõ est. Simulacrum quod à simulando dictum, itidem deum falsum referre, ideo in Scriptura simulacrũ ubiq; poni pro idolo, semperq; ubi Latinus interpres posuit simulacra, semper* (inquit) *in Græco esse εἴδωλα, ac proinde imagines non rectè vocari simulacra.*

RESP. *Primò* negatur propositio major; *Deinde &* probatio ejus, quia nititur vitiosis definitionibus imaginis, idoli & simulacri: sunt enim angustiores definitis. *Imago* quippe tam de idolo quàm de similitudine rei veræ prædicatur, ut loca paulò ante adducta è Scriptura sacra testantur; & Bellarminus ipsemet in Christianæ doctrinæ copiosa explicatione definit idola, quòd sint statuæ aut IMAGINES, fabricatæ ut eas tũ pro diis habeamus, tum adoremus. Imago est genus idoli, idolum species est imaginis: imago igitur & idolum re non differunt: sicut re non differunt, sed tantùm ratione, animal & leo. Ut igitur aliquod animal est leo; ita aliqua imago est idolum. Deinde imagines quibus verus Deus arbitrio humano repræsentatur, imagines item Christi, Divæ Virginis & Sanctorum aliorum sunt idola, si religiosa veneratione colantur, & idola rectè nominantur. Nam vitulum aureum quẽ fecerat Aaron, ut esset imago veri Dei qui populum Israëliticum ex Ægypto eduxerat, Exod.32.v.4. Stephanus protomartyr vocat εἴδωλον, Actor.7.41. propterea Israëlitæ Jehovam colentes in vitulo aureo, erant idololatræ. Hoc ipsum docet Catechismus Romanus parte tertiâ, de primo præcepto, cap.2. quæst.11. *Præclarè igitur Apostolus, eos mutasse Dei incorruptibilis gloriam in similitudinem volucrum, quadrupedum ac serpentiũ, dixit. Hæc enim omnia tanquam Deum venerabantur, quum illi harum rerum imagines ponerent.*

Quocirca Israëlitæ, qui ante vituli simulacrum clamabant: Hi sunt Dii tui Israël, qui te eduxerunt de terra Ægypti; idololatræ sunt appellati, quia mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum. Et Bellarminus ipsemet fatetur secundo libro de Imaginibus Sanctorum, cap.13. *dici non improbabiliter, Iudæos vitulum aureum pro imagine veri Dei habuisse*, idque testimonio firmat *Abulensis, Cajetani & aliorum.* Idem Bellarminus eodem libro, capite septimo dicit, *idolum esse imaginem quæ habetur pro Deo:* cap. 11. & 16. Damascenum citat testantem, *fuisse aliquos Christianos qui Christi & sanctorum imagines quasi deos colerent*; & dicit, *tales accedere ad idololatriam.* Itaque Bellarminus in distinctione imaginis & idoli adversatur sanæ rationi, Scripturæ sacræ, Catechismo Romano, aliis Doctoribus Ecclesiasticis & sibiipsi.

Quod de Papana distinctione *imaginis & idoli* dictũ, idem etiam de distinctione *imaginis & simulacri* statuendum, Bellarminum in ea contra sanam rationem, contra Sacras literas, contra omnium bonorum autorum, etiam Pontificum Romanorum & aliorum Papistarum, imò etiam contra suum proprium judicium niti.

Simulacrum enim dicitur à similitudine propriè, eò quòd simile sit ei cujus est simulacrum. Quam etymologiam habet Lactantius libro divinarum institutionum secundo qui est de origine erroris, capite secundo. *Verentur* (ait de Gentilibus,) *ne omnis eorum religio inanis sit & vana, si nihil in præsenti videant quod adorent: & ideo simulacra constituunt, quæ quia mortuorum sunt imagines, similia mortuis sunt, omni enim sensu carent. Dei autem æterni viventis vivum & sensibile debet esse simulacrum. Quod si à similitudine id nomen accepit, quomodo possunt ista simulacra Deo similia judicari, quæ nihil sentiunt, nec moventur?* Idem Lactantius libr.6. divinarum institutionum, cap. 10. sub initium ait, *hominem esse Dei simulacrum.* Eandem etymologiam tradit *Isidorus* Originum; lib.8. cap.11. *Simulacra ait à similitudine nũcupata, eò quòd manu artificis ex lapide aliáve materia eorum vultus imitantur, in quorum honorem finguntur.* Nec aliter *Thomas Aquinas*, qui in 1. ad Cor.8. lectione prima ait: *Simulacrũ dicitur quod fit ad similitudinem rei alicujus naturalis.* Non ergo dicitur à *simulando*, id est, fingendo & referendo eo quod est falsum, ut fingit Bellarminus; sed à *simulando*, id est, similitudine referendo seu exprimendo, sicut Latinis scriptoribus *simulare* interdum idem est quod similitudine referre seu exprimere; ut quum *parvam Trojam Pergamaq; magnis simulata* appellat Virgilius Æneid. lib.3. quæ ad effigiem Trojæ ab Heleno structa erant: & Horatius de arte Poëtica pictori dicit, *Fortasse cupressum scis simulare.* *De simulacro.*

Deinde simulacrum nonnisi falsum Deum referre, negatur; nam Act.7.v.41. vitulum aureum Stephanus martyr nominat simulacrum, ut habet vulgata versio Latina, (nam in Græco est εἴδωλον,) vitulus autem ille non repræsentabat Israëlitis falsum Deum, sed verum qui eduxerat populum Israëliticum ex Ægypto.

Tertiò

Digitized by Google

Tertiò in Scriptura simulacrum ubique poni pro idolo, semperq; ubi Latinus interpres posuit simulacra, in Græco esse *εἴδωλα*, negatur. Bellarmini fidentem asseverationem sequentia loca refutant. Nam Latinus interpres posuit *simulacra*, Actor. 17. v. 23. ubi in Græco est non εἴδωλα, sed σεβάσματα. Latinus interpres posuit *simulacra*, Exod. 34. v. 15. ubi in Græco est, non εἴδωλα, sed θεοί. Latinus interpres posuit *simulacra*, Levit. 26. vers. 30. ubi in Græco est, non εἴδωλα, sed χειροποίητα. Latinus interpres posuit *simulacrum*, Numer. 23. v. 21. ubi in Græco est, non εἴδωλον, sed πόνος. Latinus interpres posuit *simulacra* in libris 1. Sam. 19. v. 16. 1. Reg. 15. v. 13. & 2. Chron. 34. 4. ubi Græce habetur, non εἴδωλα, sed κενοτάφια, καταδύσεις, ὑψηλά. Latinus interpres posuit *simulacra* in Jesai. 10. vers. 10. & cap. 40. v. 20. & cap. 42. v. 29. Ezech. 6. v. 4. & cap. 30. v. 13. Hos. 10. v. 1. Zachar. 10. v. 2. ubi Græce habetur non εἴδωλα, sed γλυπτά, εἰκόνες, πλάσματα, στῆλαι, βδελύγματα, στῆλαι, ἀποφθεγγόμενοι. Denique Latinus interpres posuit *simulacra*, 2. Maccab. 2. v. 2. (quem Bellarminus Scripturarum nomine comprehendit,) ubi in Græco est, non εἴδωλα, sed ἀγάλματα. Ac nonnulla horum compluribus in locis (2. Chron. 31. v. 1. & 33. v. 15. & 34. v. 3. Jesai. 2. v. 20. & 19. v. 3. & Jesai. 46. v. 1. Ezechiel. 7. v. 20. Hos. 10. v. 2.) toties occurrunt, ut mira videatur audacia Jesuitæ; qui, quod frequentius secus quam sic se habet, id *simper simperq;* sic se habere pronunciat.

Quartò, imagines non appellari simulacra, ac præsertim imagines Christi, Divæ Virginis & aliorum sanctorum, negatur. Nam in *Catechismo Romano*, parte 3. cap. 2. quæst. 10 expresse dicitur: *In Scripturis, jussu Dei, SIMULACRA & imagines effectas legimus, Cherubin, serpentis ænei.* Et hic Catechismus à PIO V. Romano Pontifice prodiit. *Persius* Christi imaginem simulacrum vocat Histor. Tripartitæ lib. 6. cap. 41. *Onuphrius* Beatæ Virginis simulacra celebrat. *Lactantius* lib. 2. divinarum Institutionum, cap. 2. ait: *simulacra esse imagines hominum mortuorum.* Alios testes omitto, vel hi sufficiunt.

Quod *Bellarminus* innuit, idolum & simulacrum esse simpliciter idem, in eo dissentit à Thoma Aquinate, qui in explanatione capitis octavi primæ Epistolæ ad Corinthios, lectione prima sic ait: *Est differentia inter idolum & simulacrum, quia simulacrum dicitur quod fit ad similitudinem rei alicujus naturalis; idolum ad nullius rei fit similitudinem, ut si corpori humano addatur caput equinum.* Aquinas tamen idolum nimis strictè capit.

De loco 1. Cor. 8. v. 4.

Replicat Bellarminus & pro distinctione idoli ab imagine profert locum Pauli 1. Cor. 8 v. 4. *Scimus idolum nihil esse in mundo.* Et Hester 14. secundùm LXX. *Ne tradas sceptrum tuum his, qui non sunt*, id est, idolis. *Hinc colligit, idolum licet aliquid sit secundùm materiam, tamen nihil esse formaliter, cùm id repræsentet quod non est.*

Idolum quot modis dicatur.

RESP. *Bellarminus* fucum conatur facere ambiguitatibus. Ambiguæ enim sunt voces, *idolum, esse, & nihil. Idolum* vel *propriè* dicitur, vel *figuratè. Propriè* idolum dicitur simulacrum quo Numen repræsentatur & colitur, aut cui divinus cultus exhibetur, velut simulacrū aurei vituli. Exod. 32. v. 4. Actor. 7. v. 41. *Et vitulum fecerunt per illos dies, obtuleruntq; sacrificium idolo, & oblectarunt sese operibus manuum suarum.* Apocal. 19. vers. 20. memorantur *aurea & argentea, area, lapidea & lignea idola. Figuratè* autem idolum vocatur, numen seu simulacro effictum & cultum, ut plerunque; seu adoratum, ut nōnunquam absque simulacro: unde omnes dii populorum dicuntur idola, 1. Chron. 16. vers. 26. Atqui non omnes dii populorum erant simulacra picta aut ficta; veluti dii Persarum nec simulacra erant, nec simulacris repræsentabantur. Nam Persæ, quemadmodum Herodotus in Clione refert, nō solùm simulacra nulla deorum ipsi statuebant; sed etiam eos qui statuerent, stultitia damnabant. Et apud Seras, homines justitiæ amantissimos, lege cautum erat ne colerent simulacra, uti autor est Bardesanes Syrus omnium Chaldæorum doctissimus apud Eusebium Præparationis Evangelicæ sexto lib. cap. 8. Hermes Trismegistus in Asclepio affirmat, Solem Deum esse; idem tamen statuas explodit, tanquam ab errore proavorum inventas. Similiter Dii Romanorum veterū nec simulacra erant, nec simulacris repræsentabantur plusquam annos centum & septuaginta: *Dicit enim Varro, antiquos Romanos plus quam annos centum & septuaginta deos sine simulacro coluisse: Quod si adhuc, inquit, mansisset, castiùs dii observarentur. Cujus sententiæ suæ testem adhibet inter cætera etiam gentem Iudæam: nec dubitat eum locum ita concludere, ut dicat: qui primi simulacra deorum populis posuerunt, eos civitatibus suis & metum demsisse, & errorem addidisse: prudenter existimans, deos facile posse in simulacrorum stoliditate contemni:* ut est apud AUGUSTINUM lib. quarto de Civitate Dei, cap. trigesimoprimo. Idem confirmat PLUTARCHUS in vita Numæ, ubi ait: *Numa Romanis usu effigiei alicujus divûm, quæ hominis aut animalis formam haberet, interdixit. Neque priscis illis temporibus fuit apud illos vel picta ulla imago Dei vel ficta: sed primis centum atque septuaginta annis etsi templa ædificassent, atque sacras ædes struxissent, nullum tamen omnino simulacrum efformarunt: nimirum eò quod & nefas esset præstantiora deterioribus assimulare, & Deum aliter quam mente attingi posse censerent.* Quis vero negabit, eos idola coluisse & idololatras fuisse? Sic etiamnum hodie Turcarum aliorumque Mahometistarum Numen, nec simulacrum est, nec simulacro ullo ab ipsis repræsentatur: quis tamen negabit, ipsos idololatras esse? Idem judicium est de hodiernis blasphemis Judæis. Quinetiam figuratè idolum vocatur quicquid loco unius Dei, aut præter unum illum & verum Deum, qui se in verbo Prophetico & Apostolico patefecit, fingitur aut habetur, in quod spem reponas, etiamsi nec pro Numine vulgò habeatur, nec simulacrum sit, nec simulacro exprimatur; ut Mammona seu pecunia: unde *avarus* idololatra appellatur, Ephes. 5. v. 5. & *avaritia*, idololatria, Coloss. 3. v. 5.

Verbum ESSE, aliquando significat habere substantiam sive spiritualem & simplicem, ut quum dicitur, Deum esse, Angelos esse; sive ex materia & forma constitutam, sicut quivis homo esse perhibetur, Act. 17. v. 28. *In Deo vivimus, movemur & sumus.*

Interdum, ad accidens, quod subjecto adjungitur, notandum accommodatur, quo sensu Paulus Apostolus ait 1. Corinth. 7. v. 19. *Circumcisio nihil est, & præputium nihil est*; ubi verbum *est*, non substantiam significare, sed rei subsistentis vim & efficaciam, declarat ipse dicens, Galat. 5. vers. 6. *In Christo Iesu neque circumcisio quicquam valet neque præputium, sed fides per charitatem agens.*

Denique vox NIHIL, modò simpliciter & propriè usurpatur pro non quicquam; ut cùm dicitur Marc. 11. v. 13. *Christum nihil in ficu invenisse, nisi folia.* Modò figuratè ponitur per emphasin quandam & hyperbolen in comparatione; ut quum dicitur Gal. 6. v. 3. quòd homo arrogans *putat se aliquid esse, quum nihil sit*, hoc est, se magni quippiam & columnam esse opinatur, quum sit lapillus parvi pretii; se multum præstare & efficere sibi persuadet, quum nihil valeat, nihil possit.

Sic unaquæque vox in ista enunciatione Paulina, *Idolum est nihil*, est ambigua & duplicem significationē habere potest. *Bellarminus* priorem significationem arripit: at Paulus Apostolus posteriore significatione quamlibet

Digitized by Google

quamlibet harum vocum accepit, & hoc docere voluit; Numina Gentilium, coram quorum simulacris Gentiles immolabant, esse nihil, nimirum virtute, potentiâ, efficacitate: virtute nihil posse, efficaciâ quàm minimum valere, nihil præstare opere, nihil habere verè divini numinis, non afficere ullo malo, etiamque benefacere non esse penes ipsa, ut de idolis loquitur Jerem. cap. 10. v. 5. Ergo idolum, id est, numen simulacro repræsentatum, est nihil, nempe quoad efficacitatem. Itaque hoc dictum Pauli, quod de numinibus ipsis agit, perperam à *Bellarmino* torquetur ad simulacra illorum.

Alter locus ex capite 14. Estheræ v. 11. primò citatur ex adjectionibus apocryphis: ideo principium petitur. Deinde etiamsi concedatur, *Bellarmini* sententiâ non probat: nam loquitur non de idolis, ut contendit Bellarminus, sed de impiis & scelestis hominibus, qui quò minus referunt similitudinem & naturam Dei Jehovæ, ab ESSE dicti, quòd solus sit per excellentiam, eo justiùs aptiusq; præ cæteris mortalibus, quasi peculiariter, dicuntur non esse. Non posse de idolis accipi, contextus ostendit: & inter alia verba sequentia, *neq; rideant:* Nam si idola, ut vult Bellarminus, nihil sunt formaliter, tum nec ridere possunt; quia non entis formaliter nullæ sunt qualitates. De gentibus ait Jesai. 40. v. 17. *Omnes gentes velut nihil sunt coram eo,* scilicet quoad comparationem cum eo qui dicit Mosi valde, dic populo Israël, Qui EST, misit me. Exod. 3. v. 14. & qui Mosi percontanti quod esset nomen ipsius respondit, sum qui sum. Exod 3. vers. 13. Ex his apparet, Bellarminum distinctionem suam minimè probare è Scripturis Sacris posse.

Sic fuit primum argumentum Papistarum quo negant, imagines suas esse idola.

Secundum: *Idolum est quicquid per errorem & vanitatem hominum agnoscitur & habetur pro Deo, & consecratum erectumq; est in Deum: At imagines Dei, Christi in Divæ Virginis & aliorum Sanctorum, per errorem & vanitatem hominum non agnoscuntur & habentur pro Diis, neq; consecrata & erecta sunt in deos: Ergo imagines Dei, Christi, Divæ Virginis & aliorum sanctorum non sunt idola.*

RESP. *Primò,* major propositio universaliter accepta negatur. Nam innumera deorum simulacra à Gentilibus non sunt pro diis ipsis habita neque consecrata erectaque in deos, sed tantum habita sunt pro signis deorum. Nec enim Gentiles existimarunt idola D ipsos esse deos aut collegas deorum, nec idola illa propriè deos vocàrunt, sed figuratè, quòd essent simulacra quibus dii repræsentarentur & colerentur. Id manifeste docet Lucas, Actor. 14. vers. 11, 12, 13. *Turba verò quum vidisset quod fecerat Paulus, sustulerunt vocem suam, Lycaonice dicentes, Dii assimilati hominibus, descenderunt ad nos. Vocabantq; Barnabam, Iovem: Paulum verò, Mercuriũ, quoniam is erat dux sermonis. Sacerdos autem Iovis collocati ante illorum urbem, quum tauros vittatos ad vestibula adduxisset, volebat cum turba sacrificare.* Ergo Gentiles simulacra deorum non habebant pro diis ipsis; quia deos credebant esse in cœlo, quorum simulacra habebant in terris, sicut Lystrenses Jovis simulacrum habebant, Jovem autem in cœlis esse statuebant. Simulacrum Jovis habuit nomen Jovis metonymicè; quia Lystren- E ses credebant, Jovem cujus simulacrum collocatum erat ante illorum templum, in cœlo esse, unde descendisse cum Mercurio dicebant.

Deinde negatur & minor simpliciter & universè intellecta. Plerique enim rudiores sub Papatu, imagines pro divis habent: *Bene multi sunt,* ait *Polydorus Virgi-* A *lius* de invent. rer. libro sexto. cap. 13. *bene multi rudiores stupidioresq; qui saxeas vel ligneas, marmoreas, æneas, seu in parietibus pictas, variisq; coloribus litas imagines colant, non ut figuras, sed perinde quasi ipsæ sensum aliquem habeant; & iis magis fidant quàm Christo vel aliis Divis, quibus dicatæ sint.* Ac *Pius secundus* Papa Romanus Commentar. libro 2. refert, *in Ecclesia S. Mariæ Prunetana, agri Florentini, Virginis esse imaginem, quam mira religione populi venerantur, tanquam pluviæ serenitatisq; donatricem, cùm necessitas ingruat. Dives illic templum est, & assiduis mortalium votis insigne.* Idem dixeris de Diva Virgine Eremitana, de Maria Loretana, de Diva Virgine Hallensi, &c. quidni igitur sint & rectè dicantur idola?

Tertium argumentum quod exstat in Catechismo Romano pro imaginibus S. Trinitatis: *Imagines quibus Trinitatis personæ repræsentantur, non exprimunt divinitatem,* B *sed duntaxat proprietates aliquas aut actiones, quæ Deo tribuuntur, declarant: Ergo imagines illæ non sunt idola, ergo non sunt Lege Dei prohibitæ.*

RESP. Major omissa, nempe, *Imagines ab hominibus factæ, quæ non exprimunt divinitatem, sed duntaxat proprietates aliquas aut actiones, quæ Deo tribuuntur, declarant; non sunt idola aut Lege Dei vetitæ.* Hæc, inquam, Major falsa est: Omnes enim imagines, quæ ab hominibus ad repræsentandum aut colendum Deum effinguntur, sunt idola & Lege Dei vetitæ, sive quis dicat, divinitatem illis exprimi, sive tantùm proprietates aliquas Dei, aut actiones. Distinctionem enim talem Lex prohibens imagines Dei non admittit, Deuter. 4. v. 15, 16, 17, & 18. *Cavebitis vobis ipsis valdè: nam non animadvertistis ullam similitudinem, quo die allocutus est Iehova vos in Chorebo è medio illius ignis: Ut non corrumpatis vos, & faciatis vobis sculp-* C *ptile, similitudinem ullius simulacri, formam maris aut fœminæ: Formam ullius animalis quod sit in terra; formam ullius avis alatæ quæ volat versus cœlum: Formam ullius repentis in terra; formam ullius piscis, qui sit in aqua sub terra.* Omnis imago Dei factitia prohibetur simpliciter: nulla ergo conceditur ad hunc vel illum finem præter & contra Verbum Dei præstitutum.

Deinde Minor etiam falsa est; quia proprietates Dei sunt ipsa divina essentia: Ergo si proprietates Dei imaginibus exprimerentur, ipsa essentia divina exprimeretur. Quid enim est aliud æternitas & infinita Dei sapientia, quàm ipsa divina essentia? Et quomodo æternitas & sapientia Dei, hoc est, res infinita exprimi finita similitudine possunt? Falsa est igitur hujus argumenti conclusio.

Quartum argumentum est pro Angelorum imaginibus.

Angelis tum humana species, tum alæ attribuuntur, ut intelligant fideles, quam propensi sint in humanum genus & tanquam parati ad ministeria Domini exsequenda: Ergo Angelorum imagines non sunt idola, nec Lege Dei sunt prohibitæ.

RESP. Major omissa distinguenda est: *Quibus humana species, tum alæ attribuuntur, ut intelligant fideles, quàm propensi sint in humanum genus, & tanquam parati ad ministeria Domini exsequenda, eorum imagines non sunt idola:* scilicet, si hæc illis attribuantur in visionibus Propheticis, non autem affingantur extra visiones in imaginibus ab hominibus excogitatis & factis absque mandato Dei. Jam Minor datur intellecta de visionibus Propheticis: Nam in illis attributa fuit Angelis humana species, attributæ similiter alæ, ad eum finem qui in Minore indicatur: Conclusio autem agit de imaginibus Angelorum extra Propheticas visiones absque mandato Dei arbitrio humano factis: Vana est igitur.

Quintum argumentum est pro imaginibus Spiritus sancti. *Columbæ species & linguæ tanquam ignis in Evangelio*

 & Actu

Digitized by Google

& Actis Apostolorum Spiritus sancti proprietates significant: A
Ergo Spiritus sancti imagines non sunt idola.

RESP. *Major* omissa distinguenda est: *Imagines quæ Spiritus sancti proprietates declarant, non sunt idola*, nimirum repræsentatæ ab ipso Deo in operibus suis gratiosis & miraculosis, qualis fuit patefactio S.S. Trinitatis, quū Christus à Johanne baptizaretur in Jordane; qualis item fuit effusio Spiritus sancti in Apostolos die illo magno Pentecostes; sed repræsentatæ ab hominibus ad cultum religiosum, sunt idola. *Minor* vera est de imaginibus à Deo ipso *ἐμφάσει* quadam repræsentatis: de imaginibus verò quæ ab hominibus sunt effictæ non datur. At de posterioribus contendunt Papistæ: Conclusio igitur fit irrita.

Sextum argumentum est rursus pro imaginibus Christi, Virginis Mariæ, Apostolorum & aliorum hominum Sanctorum: B

Quæcunque imagines non modò Lege Dei interdictæ non sunt, sed etiam sanctum & grati animi certissimum argumentum semper habitum illas pingi atq; honorari; ea nequaquam sunt idola: At imagines Christi, Virginis Mariæ, Apostolorum & aliorum hominum sanctorum, non modò Lege Dei interdictæ non sunt, sed etiam sanctum & grati animi certissimum argumentum semper habitum illas pingi atque honorari: Ergo imagines illæ non sunt idola.

RESP. Minor est vitiosa propter Sophisma παρὰ τὸ τὰ πλείω ἐρωτήματα ἓν ποιεῖν. Prius enim membrum in assumtione *falsum* est; posterius, *ambiguum*. *Falsum* primò est, imagines Christi, Beatæ Virginis & hominum aliorum ad cultum religiosum factas non esse Lege Dei interdictas. *Ambiguum* deinde est, quod dicitur, imagines tales pingi atque honorari semper sanctum & grati animi certissimum argumentum habitum, nempe non Dei judicio, si enim sic intelligatur hoc membrum assumtionis, etiam falsum est: Verùm erronea opinione hominum, & quidem non omniū, neq; eorum quorum autoritatem & exemplum imitari nos decet, velut Prophetarum vel Apostolorum, vel Apostolicorum virorum: sed vel Gentilium, ut Tyberii Cæsaris; item Alexandri Severi Imperatoris, qui imaginem Christi in latariis suis habuerunt, & Christū inter deos humana autoritate recipere voluerunt; vel hæreticorum, ut Gnosticorum, qui imagines Christi habebant & coronabant, ut refert D. Irenæus lib. 1. adversus hæreses, cap. 24. ex quo capite liquet, imaginum Christi, Apostolorumq; & Martyrum usum & cultum à Gnosticis hæreticis profectum, qui impios errores sequuti reliquias Hellenismi cum religione Christiana confuderunt: prorsus quemadmodum olim Samaritani Jehovam Deum Israëlis Gentili more colebāt. Ut enim Gnostici hæretici ardentiores ac puriores Christi cultores haberentur, arbitrati sunt, ipsum effingendum, atque statutis & simulacris repræsentandum, ut Gentili more coleretur. Quòd si tunc imaginum usus aliquis in Ecclesia Orthodoxa fuisset, tum Gnosticis illum tanquam impium Irenæus non exprobrasset. Promta enim illis fuisset exceptio, idem à cæteris quoque Christianis & Orthodoxis factitari. Ac ne objiciant Papani, Gnosticos ab Irenæo reprehendi, quòd imaginem Christi cum Pythagoræ, Platonis, Aristotelis, aliisque profanorum imaginibus miscerent; observemus primò, hoc nomine ipsos accusari, quòd depictam atque etiam effictam haberent Christi imaginem: deinde quòd eam sertis & coronis ornarent, atque ita venerarentur ut Gentes solent idola sua colere & venerari.

Imaginum Christi cultus à quibus ortus?

C

D

Verum utrumque assumtionis membrum Catechismus Romanus probare conatur; Prius quidem hoc argumento:

Christus Dominus, ejusque sanctissima ac purissima mater, cæteriq; omnes sancti humanâ præditi naturâ, humanam speciem gesserunt: Ergo eorum imagines Lege Dei interdictæ non sunt.

Posterius verò isto:

Apostolicorum temporum monumenta, & Oecumenica Synodi, & tot sanctissimorum doctissimorumq; Patrum inter se consentientium scripta confirmant, imagines Christi, Mariæ Virginis cæterorumq; Sanctorum imagines pingere atq; honorare, sanctum & grati animi certissimum argumentum semper habitum esse: Ergo ita res habet.

RESP. ad prioris membri probationem, in ea Majorem omissam, universaliter intellectam, falsam esse. Quædam enim tantùm imagines humanæ, Lege Dei vetitæ non sunt, nempe quæ extra templa, citra idololatriæ, superstitionis aut scandali periculum & speciem vel ad memoriam rei gestæ, vel ad ornatum, vel ad oblectationem vitæ liberalem pertinent. Quæcunque verò imagines vel in templis vel in compitis, vel alibi, publicè aut privatim, ad cultum Dei vel ad cultum periculosum ponuntur, Lege Dei prohibitæ sunt. Sed ad eum finem ponuntur imagines Christi, Mariæ Virginis, & aliorum Sanctorum: Sunt igitur prohibitæ.

Posterioris membri probatio habet antecedens sophisticum ob fallaciam παρὰ τὸ τὰ πλείω ἐρωτήματα ἓν ποιεῖν. Primum enim membrum falsum est, quæ Apostolicis temporibus imagines Christi, B. Mariæ & Sanctorum à verè Christianis non habebantur nec colebantur. In margine Catechismus Romanus notat Historiæ Tripartitæ librum sextum, capit. quadragesimum primum, ubi commemoratur, statuam Christi fusilem in Cæsarea Philippi, civitate Phœniciæ, quam Paneada vocabant, fuisse à muliere illa sanguinis profluvio liberata positam: illudque simulacrum omnium passionum & ægritudinum fuisse medicamentum, juxtáque illud quandam herbam germinasse, cujus speciem nullus Medicus licèt expertus cognoverit: illud simulacrum à Juliano Apostata dejectum, & à Paganis tractum confractumque, postea à Christianis collectum in Ecclesiam reconditum & asservatum fuisse. Notat ibidem Catechismus lib. 1. cap. 4. Historiæ Ecclesiasticæ Eusebii, sed in Exemplari Eusebii Editionis Frobenianæ, Anni 1544. nihil ibi reperitur, verùm lib. 7. cap. 14. narratio de statua à muliere illa posita refertur, & dicitur, è basi statuæ æneæ herbam quandam nasci, quæ cùm usque ad stolæ illius ærei indumenti fimbriā excreverit, eamque contigerit, vires inde ad depellendos omnes morbos conquirat: Ait ibidem Eusebius, se vidisse imagines Petri, Pauli & Salvatoris in tabulis depictas. Sed Eusebius eodem capite refutationem nobis subministrat; nam expressè ait: *sibi videri ex Gentili consuetudine id indifferenter observatum, quòd Gentiles ita soleant honorare, quos honore dignos duxerint.* Non ergo ex Apostolica autoritate, sed ex Gentili consuetudine ortum fuit, quòd hi qui ex Gentilibus beneficio quopiam à Christo vel Apostolis affecti fuerant, ipsorum tanquam benefactorum imagines depingi curaverint: eò quòd existimaverint, imagines vel statuas benefactorum reservatas, ad posterorū memoriam, illorum honoris, sui verò amoris indiciū esse.

E Membrum secundum *ambiguum* est: Oecumenicæ enim Synodi vel verè tales sunt & dicuntur, qualis est Nicena prima, Chalcedonensis & similes; quædam falsò ita appellantur, ut Nicena secunda, Florentina, Tridentina & similes.

Membrum tertium *falsum* est: Nam Patrum sanctissimorum doctissimorumq; inter se consentientium scripta, imagines cultus causâ factas damnant, quod à nobis

nobis ostensum in Symphonia Catholica, capite quadragesimoquarto.

Paterculi verò Tridentini tria alia argumenta adducunt pro imaginibus, quæ itidem refellemus:

PRIMUM est: *Imaginibus sic exhibetur honor, ut is referatur ad prototypa, quæ illa repræsentant, ita ut per imagines quibus oscula devoti homines figunt & coram quibus caput aperiunt & procumbunt, Christum adorent; & Sanctos, quorum illa similitudinem gerunt, venerentur. Imagines igitur non sunt idola.*

RESP. per βίαιον. Imò propterea imagines sunt idola; quia illis homines devoti exhibent honorem & oscula figunt & coram illis caput aperiunt & procumbunt, imitantes in eo Ethnicos idololatras, qui Baalis statuam osculabantur & adorabant, 1. Reg. 19. vers 18. quia ad illas sanctorum imagines Dominicam orationem pronunciant, ut habet Catechismus Romanus parte quartâ, cap. sexto, quæst. 3.

At cultus ille, ajunt paterculi Tridentini, refertur ad prototypa.

RESP. Propterea imagines non desinunt esse idola; quia vituli Aaronici cultus referebatur ad Jehovam qui Israëlitas eduxerat ex Ægypto; dixerunt enim de vitulo: *Hi sunt dij tui Israël, qui eduxerunt te è terra Ægypti*, Exod. 32. v. 4. & 8. *Et Aaron exstruxit altare coram eo, proclamavitq; dicendo: Festum Iehova cras erit*, vel ut Vulgata versio habet: *Cras solennitas DOMINI est:* & tamen vitulus ille erat idolum.

SECUNDUM argumentum paterculorum Tridentinorum est istud:

Imaginibus exprimuntur historia mysteriorum nostra redemtionis, &c. Ergo imagines non sunt idola.

RESP. Major omissa nempe: *Quocunque exprimuntur historia mysteriorum nostra redemtionis, id non est idolum*; Universè intellecta est falsa. Vera enim tantùm est de eo quod non colitur adoratione religiosa: quicquid autem præter Deū adoratione religiosa colitur: etiamsi historias mysteriorum nostræ redemtionis repræsentaret, idolum est. Atqui imagines illæ Papanorum adorantur: unde sequitur eas, quantumvis historias mysteriorum nostræ redemtionis repræsentent, esse idola.

TERTIUM hoc est: *Ex omnibus sacris imaginibus magnus fructus percipitur: Ergo illa non sunt idola.*

RESP. Antecedens falsum est:

Illud sic probare conantur, *quia non solùm imaginibus admonetur populus beneficiorum & munerum qua à Christo sibi collata sunt, sed etiam quia Dei per Sanctos miracula & salutaria exempla oculis fidelium subjiciantur, ut pro iis Deo gratias agant, ad sanctorumq; imitationem vitam moresq; suos componant, excitenturq; ad adorandum ac diligendum Deum, & ad pietatem colendam.*

RESP. Petitio est principii; quia hos usus Scriptura sacra non imaginibus, sed Scripturæ sacræ & vivæ prædicationi ministrorum verbi divini tribuit. Paulus non ait, Imagines quotidie intuéris, & ex illis discis salutis mysterium, sed, *Sacras literas à puero nosti; qua te possunt sapientem reddere ad salutem per fidem qua est in Christo Iesu. Tota enim Scriptura divinitus est inspirata & utilis ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad institutionem in justitia, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum perfectè instructus*, 2. Timoth. 3. v. 14, 15, 16. Paulus non ait, Fides est ex aspectu imaginum, sed, *Fides est ex auditu, auditus autem per Verbum Dei*, Roman. 10. v. 17. Similiter Christus non ait, Contemplamini imagines, sed, *Scrutamini Scripturas*; nec ait, Imagines testantur de me; sed, *illa*, nimirum Scripturæ, *testantur de me*. Sic Petrus & Paulus non ad imagines jusserunt populum relegari, ut ab illis discerent, sed Episcopis seu Presbyteris mandarunt, ut ipsi docerent populum. Petrus ait 1. Epist. c. 5. v. 2. *Pascite Dei gregem, qui penes vos est*, nempe non picturis oculos, sed verbo animas. Et 2. Epist. cap. 1. v. 19. *Habemus firmiorem sermonem Propheticum, cui rectè facitis, quod attenditis, velut lucerna splendenti in obscuro loco.* Paulus in Epistolis ad Timotheum & Titum Episcopis & Presbyteris injungit ut doceant. Hunc ergo ordinem docendi per Scripturam & prædicationem Verbi divini præscripsit in Ecclesia Deus ipse. At Papistæ quod Episcoporum erat, imaginibus tribuerunt: atque ita ex imaginibus Episcopos, & vice versa ex Episcopis imagines fecerunt. Nam Episcopi Papani oculos habent, nec tamen vident; aures habent, neque audiunt; corda habent, neque intelligunt; ora habent, neque loquuntur. Contrà imagines ipsorum oculos non habent, & tamen finguntur ut videant; aures non habent, & tamen fabricantur ut audiant; ora non habent, tamen in excelso ponuntur, ut doceant & officio Episcoporum fungantur.

Ex horum sophismatum refutatione satis liquet, minimè probari à Papistis posse, imagines ipsorum non esse idola.

Non sunt igitur imagines in templis tolerandæ, quę pro libris sint imperitæ multitudini.

Neque enim decet nos sapientiores esse Deo, qui suam Ecclesiam non mutis simulacris, sed viva prædicatione verbi sui vult erudiri, Jerem. 10. v. 8. *At una obbrutescunt & stolidi fiunt; eruditio vanitatum, eruditio ligni est.* Habac. 2. v. 18, 19. *Quid profuerit sculptile, quòd sculpserit illud formator illius, fusile & doctor falsi; quòd confidat formator figmenti sui ipsi, faciendo idola muta? Va illi qui dicit ligno, expergiscere, evigila, lapidi silenti: ipse docet, ecce ipsum, continetur quidem auro aut argento, sed omnino Spiritus nullus est in medio ejus.* Nec Deus alia ratione colendus est, quàm ipse in verbo suo præscripsit, Luc. 16. v. 29.

Sequitur confirmatio præcepti secundi.

Confirmatio specialis secundo præcepto Decalogi annectitur, quia proclivis est admodum natura hominis ad imaginationes & modos cultus religiosi, veritati & puritati ullius divini adversantes. Illa autem confirmatio secundi præcepti complectitur comminationē & promissionem, ut ab idololatria, tanquam à peccato abominabili, nos efficaciùs absterreat.

In *comminatione* ponuntur causæ interdicti hujus magnæ.

Prima est à natura Dei, quia ipse est Jehova.

Secunda à fœdera gratiæ, quia ipse Deus noster est.

Tertia, quia ipse est fortis, ut illius ad vindicandum potentiam formidemus.

Quarta, à voluntate Dei conveniente cum natura ejus & fœdere gratiæ, quia Deus est zelotes seu zelotypus, id est, quia honorem suum alteri communicari impunè nunquam sinit, ac severè animadvertit in idololatras qui spirituale conjugium, quod Deus cum illis inierat, dissolverunt.

Quinta ab opere justitiæ divinæ, & eventu illius ad posteros peccantium contra hoc præceptum pervenienté, quia comminatione ea minatur Deus pœnas tum *peccantibus*, tum *peccantium posteris*.

Posteris idololatrarum minatur Deus pœnas duabus de causis:

I. Ut ostendat quam abominabile Deo peccatum sit idololatria, quum non tantùm eos à quibus perpetratur, sed eorum quoque posteros tanquam meretricios partus pœnâ involvat, Exod. 32. v. 34, 35. *Quo die visitaturus sum, utiq; visitaturus sum adversus eos peccatum ipsorum. Itaq; percussit Iehova populum istum, propter id quod fecerat illi vitulo quem fecit Aaron*, hoc est, quoties novi

peccati occasione populum puniebat, punivit quoque A hujus peccati nomine.

II. Ut saltem posteris metuentes à peccatis hominis abstineant.

Posteros puniri propter peccata parentum justitiæ Dei non repugnat. Nam eâ naturæ pravitate sumus, ut nisi Deus singulari misericordiâ nos respiciat, omnes in parentum peccatis perseveremus. Exemplum 1. Sam. 15. v. 2, 3.

Tantum de comminatione.

In *promissione* huic præcepto adjuncta promittit Deus, se etiam posteris piorum benedicturum. Ejus duæ sunt causæ:

1. Ut magnitudinem suæ misericordiæ erga pios B fidem in spirituali conjugio Deo servantes exprimat, quâ non tantùm ipsis, sed eorum quoque posteris in fidei Deo perseverantibus benefacit.

2. Ut promissâ felicitate posterorū, nos vehementiùs ad pietatem excitet.

At in millesimam generationem se benefacturum, in quartam solummodo puniturum ait: ut testetur se non perditione, sed salute hominum lætari; punire autem non nisi propter justitiæ suæ manifestationem. Ac sicut pœna non levis est oculis suis intueri pœnas quas Deus à posteris exigit: ita eximia est consolatio piis parentibus, quum misericordiæ divinæ documenta in posteris suis cernunt.

Adhuc de secundo præcepto: sequitur tertium. C

TERTIUM *præceptum* est: *Ne assumito nomen Iehovæ Dei tui in vanum: Nam non relinquet impunem Iehova eum, qui assumserit nomen ipsius in vanum.*

Tertio præcepto Decalogi præcipitur, ut Deum illum quem novimus ex præcepto primo, & colimus ex præcepto secundo, semper religiose profiteamur: quæ res synecdochicè nobis imperatur, dum prohibet Deus vanam usurpationem nominis sui, eamque prohibitionem sancit gravi pœnâ: ac è contrario præcipit sanctum nominis Jehovæ usum.

Vana usurpatio nominis divini, est quum quid de Deo falsum aut contumeliosum dicitur, aut quum per Deum ex levitate vel impietate falsò vel temerè juratur, aut quum quis aliis ex consuetudine vel vindictæ D studio dira imprecatur, &c. *Sanctus usus nominis Iehovæ*, est quum Deus glorificatur, prædicatur, quum religiosè invocatur & adoratur, quum per nomen ipsius ritè juratur, quum ipsi soli vota nuncupantur & persolvuntur, &c.

Sanctio hujus præcepti continet comminationem pœnarum, ut Deus testetur nominis sui profanationem inter gravissima peccata esse. Non absolvet non relinquet impunem, id est, puniet quàm severissimè JEHOVA eum qui assumserit nomen ejus in vanum.

QUARTUM *præceptum* est: *Recordare diei Sabbathi, ut sanctifices illum: Sex diebus operaberis, & facies omne opus tuum: Dies verò septimus Sabbathum est Iehovæ Deo tuo: ne facito ullum opus tu, aut filius tuus, aut filia tua, servus tuus, aut ancilla tua, aut jumentum tuum, aut peregrinus tuus, qui* E *est intra portas tuas. Nam sex diebus perfecit Iehova cælum ipsum, & terram, mare, & quicquid est in eis, quievit verò die illo septimo: Idcirco benedixit Iehova diei Sabbathi, & sanctificavit illum.*

Præceptum quartum Decalogi imperat, ut diligenter & religiosè utamur omnibus exercitiis ad pietatis erga Deum officia pertinentibus, quibus in vera in Deum fide & obedientiæ erga ipsum magis magisque proficiamus. quam ad rem & diem Sabbathi populo Israelitico præscripsit Deus ad sanctificandum eum & ante præscripserat inde a creatione mundi.

Hoc etiam præceptum est *morale* & *naturale*, quamvis ex parte sit *ceremoniale*.

Morale & *naturale* est, quatenus præcipit ut aliquis dies consecretur cultui divino publicè in cœtu communi exercendo: natura enim docet omnes homines hoc faciendum, & Gentes omnes etiam veri Dei ignaræ faciunt, & diem aliquem festum observant.

Ceremoniale est, quatenus diem septimum seu ultimum septimanæ sanctificare jubet & ceremonias Mosaicas observare; nam determinatio diei certi, ut hic potiùs quàm alius sacer habeatur, naturalis non est.

Partes quarti præcepti sunt duæ: *declaratio* voluntatis Dei quid die Sabbathi sit faciendum, quid non faciendum: & *ratio* præcepti.

Prioris partis sunt itidem duæ partes: una *moralis*: altera *ceremonialis*.

Moralis pars, est quæ præcipit *sanctificationem Sabbathi*, & prohibet *prophanationem* illius.

Sanctificatio Sabbathi, est destinatio diei festi publico cultui Dei, ut is opera sua in nobis peragat: seu, est ponere diem in sacris occupationibus & exercitiis operibusq; à Deo præceptis fieri die Sabbathi.

Partes ejus sunt quatuor: *meditatio verbi Dei, Sacramentorum usurpatio, publica Dei invocatio, & operum misericordiæ aliarumq; virtutum exercitatio.*

Vult Deus certum tempus ministerio Ecclesiæ destinari propter duas causas: I. Propter imbecillitatem nostram, qui aliàs raro ad meditationem rerum divinarum nos totos conferimus. II. Ut quies à labore detur iis, qui sub aliena potestate sunt.

Prophanatio Sabbathi fit per opera, quæ Deus fieri vetat sive semper ut peccata quolibet die fugienda, sive die Sabbathi, ut *opera servilia*; hoc est, impedientia cultum Dei publicum & ministerium Ecclesiæ, Levit. 23. v. 25, 28, 30, 36. quæ aliis diebus facta, sunt bona ac Deo placentia, die verò Sabbathi facta, per accidens peccata fiunt. Non enim omnia opera sunt die Sabbathi prohibita, sed tantùm *humana*, id est, quæ homines contra voluntatem Dei faciunt: non autem *divina*, id est, quæ Deus mandat fieri cum aliàs, tum inprimis die Sabbathi.

Sic expendimus declarationem voluntatis Dei de sanctificatione Sabbathi.

RATIO præcepti cōtinet causas cur septimus dies, quietis dies esse debuerit ab omnibus operibus servilibus. *Prima* causa est, ut dies ille impenderetur in cultum Dei. *Secunda*, ut ne homo continuis laboribus se aut suos fatigaret, sed misericors esse disceret erga servos & ancillas, imò etiam erga ipsa jumenta, ut clariùs exponitur Exod 23. v. 12. *Sex diebus facies opera tua, die autem septimo cessato; ut quiescat bos tuus & asinus tuus, & respiret filius ancillæ tuæ & peregrinus.* Et Deuteron. 5. vers. 14. *Ut quiescat servus tuus, & ancilla tua sicut tu. Tertia causa est*, ut esset continua recordatio operum primæ creationis & quietis divinæ post illam. *Quarta*, ut in eo recoleretur perpetua memoria liberationis Israëlitarum à servitute Ægyptiaca & adeptæ quietis post immensos illos labores in Ægypto exantlatos, quæ causa exponitur Deuter 5. vers. 15. *Memineris te servum fuisse in terra Ægypti, Iehovam verò Deum tuum eduxisse te inde manu forti & brachio extento* (id autem factum ipso die Sabbathi, quo cecinerunt epinicion Domino: vide Exodi 12. vers. 15 & cap. 15.) *idcirco præcipit tibi Iehova Deus*

Digitized by Google

Deus tuus, ut observes diem ipsum Sabbathi. Alia videantur in Catecheticis libris.

Hactenus prima tabula Decalogi.

SECUNDA TABULA *Decalogi* constat sex præceptis, de obligatione seu dilectione nostra erga proximum.

Eaque præcepta sunt in ordine, quintum, sextum, septimum, octavum, nonum & decimum. *Quintum* agit de officiis in proximum secundum vocationem singularem uniuscujusque: *Sextum septimum, octavum & nonum* agit de officiis communibus in proximum quemque promiscuè & citra rationem ordinis singularis: *Decimum* agit de radice omnium officiorum in proximum, quæ à concupiscentiâ tanquam primo interno motu primos impetus sortiuntur.

QUINTUM *præceptum* est: *Honora patrem tuum & matrem tuam, ut diu vivas in terra, quam tibi Dominus Deus tuus daturus est.*

Ejus duæ sunt partes: In *prima parte* præcipit Deus præstationem honoris parentibus debiti: & è contrario prohibet ea omnia quæ honori parentibus debito adversantur.

Parentum nomine intelliguntur non tantùm ii qui nos genuerunt sed etiam omnes superiores qui nobis præsunt, ut qui à Deo ad nos regendos nobis sint præfecti: veluti præceptores seu magistri, tutores, domini, Magistratus politici. Sicut *liberorum* nomine intelliguntur non tantùm ii quos parentes genuerunt naturali generatione, sed etiam omnes inferiores qui aliis subsunt, ut discipuli, pupilli, servi, ancillæ, subditi: *Parentes* enim & *liberi*, vel *naturâ* sunt, vel *ordine & instituto.*

Honoris autem superioribus debiti quinque sunt partes, reverentia, amor, obedientia in omnibus rebus à Deo non prohibitis, gratitudo, & patientia in eorum infirmitatibus & nævis ferendis.

In *secunda parte* hujus præcepti promittit Deus longævam vitã honorantib parentes, idq; duab. de causis.

1. Ut ostẽdat quãti faciat obedientiã erga superiores.

2. Ut nos ad eam præstandam alliciat.

SEXTUM *præceptum* est: *Ne occidito.* In eo prohibet Deus homicidium atque adeò omnem læsionem vitæ proximi sive per nos ipsos sive per alios: & contra præcipit officia proximo debita quà conservationem vitæ, corporis, valetudinis illius, &c.

Homicidii autem nomine intelligitur non tantùm externa læsio vitæ nostræ vel proximi, sed etiam omnis causa læsionis & homicidii: ut sunt, ira, gestus iracundi, facta aut verba injuriosa, contumelia, odium, vindictæ privatæ cupiditas, &c Qui causa atque autor est homicidii, etiamsi ipsemet per se non occiderit, homicida coram Deo censetur, ut Rex Acha. 1 Reg. 21. 19.

SEPTIMUM *præceptum* est: *Ne scortator,* In eo *prohibet* Deus læsionem proximi in conjugio & confusione sanguinis, quod contra publicum humanæ societatis est, ac proinde velat omnem impuritatem animi & corporis tum in conjugio, tum extra conjugium: & è diverso præcipit castitatem, pudicitiam, verecundiam, temperantiam, sobrietatem, &c.

OCTAVUM *præceptum* est: *Ne furator.* In eo sanciuntur & distinguuntur dominia rerum, & cavetur ne offendatur proximus in bonis suis: dum prohibet Deus furtum: & ex adverso mandat, ut aliis bona ipsorum sinamus, ea conservare & augere potiùs quàm imminuere studeamus, justitiam commutativam bona fide exerceamus, &c.

Furtum est rei alicujus contrectatio fraudulosa lucri faciendi causâ, seu, est quælibet injusta rei alicujus sive simpliciter alienæ, ut quarum proprietas est alterius, sive secundùm quid, ut quarum ususfructus est alterius, ad se translatio, sive clam fiat, sive palàm, & rursus sive vi, sive dolo & specie recti fiat. Sic quis furtum cõmittere potest rei suæ ut cùm debitor suffuratur creditori literas censuales vel res alias pignoris loco à se datas. Seu, *Furtum* est quævis ratio rem faciendi à Deo interdicta.

Cujusmodi sunt, rapina, ablatio rerum alienarum, iniquum pondus, injusta ulna, inæqualis mensura, fucosa merx, fallax moneta, usura, avaritia, divinorum donorum abusus, &c.

NONUM *præceptum* est: *Ne proferto contra proximum tuum testimonium falsum.*

In eo munitur honesta existimatio & fama uniuscujusque ne ea lædatur: dum prohibet Deus falsum testimonium, tum in judicio, tum extra judicium, sive cum juramento sive absque juramento: & è contrario mandat veritatem, candorem, &c.

Falso igitur testimonio intelliguntur etiam calumnia, obtrectatio, convicium, maledicentia, suspicio mala, garrulitas, assentatio, denique omnis generis mendacia.

Sicut autem perhibitio falsi testimonii & mendacium prohibetur, ita etiam ejusdem cupida auscultatio & approbatio. Graviter ergo peccant, qui dicentibus falsum testimonium & mentientibus de aliis, libenter aures præbent & temerè assentiuntur, & veritatem non investigant.

DECIMUM *præceptum* est: *Ne concupiscito domum proximi tui, ne concupiscito uxorem proximi tui, aut servum ejus aut ancillam ejus, aut bovem ejus, aut asinum ejus, denique quicquid est proximi tui.*

In eo prohibet Deus tum radicem omnis peccati actualis contra primam & secundam tabulam legis, id est, peccatum originale seu concupiscentiam habitualem & latentem quæ communiter appellatur *fomes concupiscentiæ* seu *fomes peccati*: tum etiam actualem concupiscentiam abditam & occultam, cui voluntatis cõsensus nõ est conjunctus; nam hoc præceptum nõ soli voluntati fert legem, sed & intelligentiæ & omnibus facultatibus conversis: ac proinde etiam minimam bonorum alienorum sive *immobilium*, ut est domus, sive *mobilium*, ut est uxor, servus, ancilla, bos, asinus, &c. cupiditatem Legi divinæ repugnantem, quà suaviter & placide animus titillatur & sollicitatur, utcunque non accedat consensus.

Nam coram Deo non tantùm externum malefactum est peccatum, sed etiam cogitatio & deliberatio malefacti perpetrandi, etiamsi ad exitum perducta non fuerit: imò etiam levissima cupiditas mala, quæ voluntate occultior est, & cor suaviter titillat & afficit, etsi in medio pulsu subsistat.

Cùm enim duo sint cupiditatum genera, quarum aliæ sunt *voluntariæ*, aliæ *repentinæ & improvisæ*: illas Christus ad superiora præcepta revocat, ut videre est Matth. 5. v. 28. has Paulus ultimo præcepto prohiberi docet. Quum enim ait Rom. 7. v. 7. se nescivisse cupiditatem esse peccatum, nisi Lex dixisset, Non concupisces: de alia cupiditate loquitur quàm voluntaria & deliberata: nam voluntarias cupiditates etiam Philosophi fatentur esse vitiosas. Contra præcipitur in hoc præcepto justitia originalis & lucta spiritus cõtra carnem, contra pravam concupiscentiam, & acquiescentia in conditione nostra æquis animis, sic ut libentissimè suum Deo, suumque proximo nostro relinquamus & nullo modo nobis appetamus.

Porrò præceptum quo concupiscentia prohibetur, est tantùm unum, ut ex sequentibus argumentis patet:

Digitized by Google

I. Quia prohibitio concupiscentiæ domus, est membrum præcepti decimi Deut 5. v. 27.

II. Quia si verba, quibus concupiscētia prohibetur, essent duo præcepta, tum discrimen illorum esset vel in verbo concupiscendi: vel in objectis concupiscentiæ. At in neutro est. Ergo nō sunt duo, sed unum præceptum. In verbo concupiscendi discrimen non est: *Primò*, quia Deus eodem verbo תחמד *thachmod*, usus est utrobique tam in bonorum immobilium quā mobilium concupiscentia prohibenda. *Deinde*, quia LXX. interpretes uno & eodem verbo ἐπιθυμήσεις utuntur; similiter Latinus interpres, ut & Lutherus. *Tertiò*, quia Paulus Rom. 7. v. 7. uno verbo ἐπιθυμήσεις totum præceptum ultimum expressit. *Quartò*, quia nullus veterum in voce concupiscendi discrimen præceptorum fecit. In objectis non est discrimen præceptorum, sic enim tot præcepta essent, quot sunt objecta concupiscentiæ.

Ista igitur sunt decem præcepta in duas tabulas digesta. Ad primam tabulam quatuor priora præcepta pertinent, nimirum de diis aliis, de imaginibus, de abusu divini nominis, & de sanctificatione Sabbathi.

Ad secundam tabulam sex posteriora præcepta referuntur, nempe de honore parentum, de homicidio, de scortatione, de furto, de falso testimonio & de concupiscentia.

CONTRA, Papani & Semipapani præceptum de imaginibus vel planè omittunt; vel cum primo copulant, atque ita ex duobus præceptis unum faciunt: de-[illegible] verò quod est de concupiscentia utrique in duo secant, atque ad primam tabulam tria, ad secundam septem referunt præcepta: Quam tum omissionem, tum confusionem, tum distractionem præceptorum repudiamus.

Argumentantur in hunc modum: *Interdictum de imaginibus est pars primi mandati: Ergo brevitatis causâ omitti potest.*

RESP. *Primò* negatur antecedens. *Deinde* dato sed non concesso, partem esse primi præcepti, non debuit tamen omitti: quia continet prohibitionem particularem toties iteratam in Scriptura Sacra.

Nostram verò præceptorum Decalogi distinctionem probamus subjectis argumentis:

I. Quia eam requirit contextus Decalogi, ut recitatur Exod. 20. & Deut. 5. ubi præceptum de imaginibus versibus suis à præcepto de diis alienis discernitur: præceptum verò de concupiscentia uno versu comprehenditur.

II. Quia præcepta sensu inter se differentia, sunt diversa: sensu convenientia sunt unum. Jam præceptum de non habendis diis aliis, & præceptum quo prohibentur imagines sensu inter se differunt: Nam primum vetat ullum Deum præter verum illum Deum Israelis, populi Israëlitici ex Ægypto eductorem habere: at secundum, vetat verum illum Deum aliter coli, quàm ipse præcepit. Prohibitiones deinde concupiscentiæ sensu conveniunt: unum igitur præceptum sunt, quemadmodum & Paulus uno verbo comprehendit, Rom. 7. v. 7. *Non concupisces.*

III. Quia si præcepta aliter numerarentur, quàm nos ostendimus; conturbaretur & dubius redderetur præceptorum ordo, sic ut nesciretur, quodnam sit nonum, quodnam decimum. Nam Moses qui haud dubiè ordinem tenuit præceptorum à Deo præscriptum, Exod. 20. v. 17. prohibitionem concupiscentiæ domus proximi primo loco ponit, prohibitionem concupiscendi uxorem proximi, secundo: At Deut. 5. v. 27. hanc primo loco, illam secundo ponit, annexa utrinque etiam cupiditatis aliarum rerum prohibitione. Igitur aut

A præceptum de prohibitione concupiscentiæ tantùm unum est, aut oblivione vitiove Mosis incertum fit quódnam sit nonum, quod decimum.

IV. Quia tum Judæi tum Christiani veteres, præcepta Decalogi sic numerarunt, ut primum esset contra deos alienos, secundum contra imagines & sic consequenter, de concupiscentia deniq; unum & ultimum. Videatur Symphonia nostra Catholica, capite trigesimotertio.

Quæritur præterea, cur præcepta Decalogi pleraque enuncientur interdicti modo, id est, prohibendo & velando, & non jubendo? seu cur pleraque negativa sint, non affirmativa?

RESP. Causæ sunt istæ. I. Quia interdicta indesinenter obligant, sic ut nunquam liceat contra ea facere: at mandata jubētia seu affirmativa multis circum-
B stantiis distingui necesse est, ubi, quando, quomodo, &c. accidit enim, puta: quum etiam aliud, aut non hoc agendum est. Non ut semper tempus, hoc domum aut illud faciendi; sed nunquam malefaciendi tempus esse potest.

II. Quia in nobis post lapsum primorum parentum, primum opus est resipiscentiæ, ut recedamus à malo, ut qui in malo nati sumus: secundum demum opus est effectio boni. Propterea mandata DEI sunt interdicti modo proposita, ut tum id in quo summe nos occupari opus est, ostendatur; tum ex consequente præceptum boni contrarii subintelligatur.

Hactenus fuit explicatio Decalogi: sequitur de usu legis moralis.

C Legis impletio est nobis per peccatum corruptis in hac vita impossibilis, Rom. 8. 3. Etsi autem Deus à nobis ita corruptis postulet & requirat, quod præstare à nobis ipsis non possumus: tamen lex moralis non est frustra à Deo tradita. Nam usus Legis moralis duplices sunt; *communes* vel *proprii*. De

Communes sunt, qui ad electos & reprobos ex æquo pertinent; suntque numero octo:

I. Ut revocet nobis in memoriam felicem statum in quo creati fuimus ab initio, in quo Deus nobis dederat facultatem perficiendi quod jubet; dederat posse præstare legem.

D II. Ut testetur se nostrum Dominum esse, qui jus habeat postulandi à nobis perfectam illam obedientiam, ante lapsum præceptam. Jus enim suum per lapsum nostrum non amisit: Ideo meritò etiam post lapsum à nobis obedientiam illam requirit, quia præstare eam debemus & potestatem præstandi in prima creatione dederat: propter ἀδυναμίαν autem & impotentiam implendæ legis per lapsum attractam, Deus jus suum non amisit, nec remittit: ac proinde tenemur Legem perfectissime implere sive per nos ipsos, sive per alium tanquam sponsorem loco nostro.

III. Ut repetat & illustret legem naturæ per peccatum obtenebratam. Decalogus enim seu Lex Moralis legem naturæ repetit, eamque à tenebris & interitu vindicat. Unde lex naturæ integræ & incorruptæ, est
E substantia eadem cum Lege Decalogi.

IV. Ut conservet disciplinam tam in renatis quam in non renatis, idque dupliciter:

Primò, quia obligat omnes homines, ut perfectam obedientiam præstent Deo, & regant locomotivam seu externa membra, ut externa facta congruant cum Lege Dei.

Secundò, quia promittit præmia Legem observantibus & sancit pœnas etiam corporales in hac vita, adversus eos qui admittunt externa delicta, quas Deus vel per Magistratum, vel aliis modis sumit de sontibus.

De

De hoc usu Legis Moralis dicitur 1. Timoth. 1. v. 9. & 10. *Hoc sciens, nempe Legem justo positam non esse, sed Legis contemtoribus, & iis qui subjici nolunt, impiis & peccatoribus, nefariis & profanis, patricidis & matricidis, homicidis, scortatoribus, masculorum concubitoribus, plagiariis, mendacibus, perjuris, & si quid aliud est quod sanæ doctrinæ sit oppositum.*

V. Ut doceat cognoscere qualis sit Deus.

VI. Ut doceat quomodo colendus sit Deus.

VII. Ut doceat cognoscere peccata, Roman. cap. 3. vers. 19. *Per Legem agnitio peccati,* Roman. 7. vers. 7. *peccatum non cognovi nisi per Legem: Nam etiam cupiditatem non nossem, nisi Lex dixisset, Non concupisces.* Ideo Lex arguit & accusat convincitque peccati omnes liberè sine respectu personarum: Quò pertinent hæc loca scripturæ, Roman. 11. vers. 32. *Conclusit Deus omnes illos in contumaciam,* scilicet per Legem, ut interpretatur *Cyrillus* libro primo in Johannem, cap. 21. Deus per Legem arguit & convincit omnes contumaciæ & peccati, ut *Theophylactus* in cap. 3. epist. ad Galatas ad v. 22. ubi Paulus ait, *Conclusit illa Scriptura omnia sub peccatum,* id est, Lex convincit omnes peccati.

IIX. Ut omnes in conscientiis suis convincat, justitiam quæ coram Deo consistat non esse in illis, sed oēs reos esse æternæ damnationis & mortis, Rom. 3. 19. 20. *Scimus autem, quæcunque Lex dicit, iis qui in Lege sunt dicere: ut omne os obthuretur, & obnoxius fiat totus mundus condemnationi Dei.* 1. Cor. 15. 5. 6. *vis peccati, Lex.* Roman. 4. v. 15. *Lex iram efficit, id est, iram Dei denunciat neque subjectos esse ira Dei proclamat*: Et cap. 7. *mandati illius adventu peccatum quidem revixit, ego verò mortuus sum,* hoc id est, *postquam Legem cognovi, me morte & damnatione dignum intellexi.* 2. Cor. 3. v. 7. *Lex est mortis ministerium*: quia facit ut ex agnitione peccati intelligamus nos morte æternâ dignos esse.

Usus Legis *proprij* alterutrorum sunt, qui vel *ad electos tantùm,* vel *ad reprobos tantùm* pertinent.

Usus Legis peculiariter ad electos pertinentes sunt quinque.

I. Ut accendat in electis desiderium quærendi sempiternam justitiam & remissionem peccatorum in Christo. De hoc usu dicitur Rom. 10. 4. *Finis Legis est Christus, ad justitiam cuivis credenti.* Gal. 3. 24. *Lex pædagogus noster fuit in Christum, ut ex fide justificaremur.*

II. Ut excitet & augeat in electis conversionem ad Deum & resipiscentiam, Ps. 19. 8. *Doctrina Iehovæ integra est, convertens animam.*

III. Ut incitet & impellat electos ad charitatem Dei & proximi, ad conatum obediendi & placendi Deo, ad perpetuam meditationem & implorationem gratiæ Spiritus Sancti, quò indies magis ac magis ad imaginem Dei renoventur, 1. Tim. 1. vers. 5. *Finis mandati est charitas ex mundo corde, & conscientia bona & fide minimè simulata.* Rom. 13. 8. 9. 10. *Nemini quicquam debete, nisi hoc ut alij alios diligatis: Nam qui diligit alterum, Legem implevit. Siquidem illud, Non mœchaberis, Non occides, Non furaberis, Non falsum testimonium dices, Non concupisces: & si quod aliud est mandatum, in hoc sermone summatim comprehenditur: nempè diliges proximum tuum sicut teipsum. Charitas proximum non afficit malo. Itaque charitas est completio Legis.*

IV. Ut excitet & augeat in illis desiderium perfectionis, quam assequemur in altera vita, in qua rursus erimus perfectè conformes cum Deo.

Ita Lex nobis imperata est, quam in hac vita perfectè implere non possumus; ut admoneremur quid fide exposcere, quò spem præmittere, & obliviscendo quæ retro sunt, in quæ anteriora nos extendere debeamus.

A V. Ut sit electis norma rectè & sanctè vivendi, seu regula operum bonorum: docet enim quæ opera Deo placeant, quæve displiceant, Psal. 1. v. 2. Et Psal. 119. v. 1. *Beati integri viâ, qui ambulant in lege Iehovæ,* & passim per totum Psalmum.

Usus Legis tantùm ad reprobos pertinentes sunt tres:

1. Ut reddat ipsos inexcusabiles, Rom. 1. 32. *Qui Dei jure agnito (nempe eos qui talia faciunt, dignos esse morte) tamen non solùm ea faciunt, sed etiam facientibus applaudunt.* Et cap. 2 v. 1. *Quapropter inexcusabilis ô homo,* &c. Et v. 14. 15. *Nam quum Gentes quæ Legem non habent, naturâ quæ Legis sunt faciant, isti Legem non habentes, sibiipsis sunt Lex: Ut qui ostendant opus Legis scriptum in cordibus suis, una testimonium reddente ipsorum conscientia, & cogitationibus sese*

B *mutuò accusantibus, aut etiam excusantibus.*

2. Ut ipsos magis induret, sed ipsorum non suo vitio.

3. Ut præparet eos ad desperationem. Etsi enim multi impii securitate obcœcati, peccatum ad tempus non agnoscant: tandem tamen eos conscientiæ terrores & cruciatus opprimunt.

Lex Moralis est perpetua & abrogari non potest salvis moribus.

Hac de Lege Dei Morali: sequitur de Lege Divina ceremoniali & forensi.

C Hæ quidem Leges etiam aliquo modo circa mores occupantur: quia tamen salvis moribus mutari & abrogari poterant, morales non dicuntur.

Lex divina ceremonialis per Mosen data, est Lex quæ præcipit de cultu Dei externo, qualem Deus olim in Ecclesia Veteris Testamenti voluit observari.

Ejus præcepta sunt duum generum; nam *quædam* pertinebant ad significandas res spirituales & erudiendos fideles de ratione salutis ipsorum æternę per Christum venturum: *quædam* spectabant ad ordinem.

Prioris generis præcepta ceremonialia sunt de Sabbatho: de Sacramentis: de sacrificiis: de tabernaculo & templo: de legalibus observationibus in discrimine ciborum mundorum ab immundis, in abstinentia à sanguine, à suffocato, ab hœdo in lacte matris cocto, à primis fructibus terræ primogenitisque animalium, in

D aratione, satione arborum, &c. de sacris personis, rebus, muneribus actionibus: de lotionibus & purificationibus variis, &c. Huc pertinent sequentia dicta Scripturæ Sacræ: Gen. 2. vers. 3. *Benedixit Deus diei septimo & sanctificavit ipsum.* Exod. 20. vers. 10. *Dies septimus Sabbathum est Iehovæ Deo tuo.* Genes. 17. v. 10. 11. *Hoc est fœdus meum inter me, & vos & semen tuum post te, quod servabitis: ut circumcidatur vobis omnis mas. Circumcidetis igitur carnem præputij vestri, ut sit signum fœderis inter me & vos.* Coloss. 2. v. 10. 11. *Et estis in eo completi qui est caput omnis imperij ac potestatis: In quo etiam circumcisi estis circumcisione quæ fit sine manibus, corpore peccatorum carnis exuto per circumcisionem.* Et v. 16. *Ne quis igitur vos damnet ob cibum vel potum, aut respectu festi, aut novilunij, aut Sabbathorum.* 1. Corinth. 5. v. 7. *Pascha nostrum, pro nobis sacrificatum est, nempe* CHRISTUS Genes. c. 8. vers. 20. *Exstruxit*

E *Noach altare Iehovæ, & accipiens ex omnibus mundis pecudibus, & ex omnibus volucribus mundis, obtulit holocausta in altari illo.* Denique leges cœremoniales latas fuisse à Deo propter typum & significationem Christi & regni ejus, salutisque nobis per Christum partæ, ex professo docet epistola ad Hebræos, à capite quarto usque ad finem decimi.

Posterioris generis præcepta ceremonialia, sunt quæ spectant ad ordinem in cultu Levitico à Deo præscriptū, & cir-

Digitized by Google

& circumſtantias ceremoniarum omnium.

Lex divina forenſis ſeu judicialis per Moſen data, eſt lex quæ præcipit de gubernatione Politica in populo Judaico, hoc eſt, de ordine & officiis Magiſtratuum, judiciorum, pœnarum, contractuum, de diſtinctione dominiorum, &c. in hunc finem lata, ut juſtitia inter cives & tranquillitas publica vigeret, & Leges Dei à contemtu vindicarentur.

Hæc ergo Lex tantùm vel ſaltem præcipuè externam corporalem politiam, ſeu civilem gubernationem ſpectabat, non fidem & religionem.

Continet ſtatuta duum generum; alia enim ſunt *mere judicialia*, alia *habent admiſtum aliquid morale, aut etjam ceremoniale*.

Mere judicialia ſtatuta, ſunt exempli gratiâ quæ Exo. 21. promulgantur de homicidis, de vim facientibus de maledicente parentibus &c.

Judicialia ſtatuta mixta paſſim occurrunt: ut quod Lev. 25. v. 23. præcipitur; *Terra ne venditor lege mancipij, mea enim eſt illa terra: nã peregrini & inquilini vos eſtis apud me.* Hæc Lex ſimpliciter & ſecundum ſe poteſt abſolutè civilis eſſe, & civiliter ferri atq; obſervari: Sed quod à Deo imperata eſt populo Iſraelitarum, id ex principio ſive fundamento ceremoniali profectum eſt quia Deus ſe mancipem illius terræ, & terram vel regionem illam optima lege mancipii ad ſe pertinere, nec ad alium quemquam, ceremoniali obſervatione voluit oſtendere, & Iſraelitas hoc pacto juſſit conſtantiſſimè profiteri beneficium DEI: quemadmodum Domini vaſallis ſuis quos vocant Feudatarios, aut etiam Emphyteutis ſolent imponere legem aliquam fiduciariam, aut aliam quamvis, & ſibi dominium merum ſemper vindicare. Ex hoc fundamento in eundem modum legem de terra Chananæa tulit populo Iſraelitarum Deus ut ſe regionis Dominum, illos Emphyteutas, ſive colonos perpetuarios (ut Juriſconſulti vocant) ex beneficio Dei & Domini ipſorum eſſe oſtenderet.

Tota Lex Moſaica nempe moralis, ceremonialis & forenſis, peculiariter in Veteri Teſtamento in hoc valebat, ut pios in exſpectatione venturi Chriſti contineret, cujus adventu longè plus lucis ſperandum eſſet. Hunc finem oſtendit Malachias cap. 4. 2. ubi poſtquam Judæos ad Legem Moſis juſſit attendere & in ejus ſtudio perſeverare (quia poſt ejus mortem futura erat aliqua muneris Prophetici interruptio) denunciavit mox exoriturum eſſe Solem juſtitiæ.

Hactenus de Lege Dei: ſequitur

Caput XI.

In quo de Evangelio.

De Lege priùs agendum fuit, quàm de Evangelio, quia Lege prius coarguendus, terrendus, proſternendus & occidendus eſt peccator, ut cognoſcat & ſentiat ſe juſta damnatione teneri, ſe naturâ eſſe filium iræ per originale peccatum & peccata alia quæ inſuper addidit: ſe neque libero arbitrio ſuo neque meritis liberari, redimi & ſervari poſſe: tum demum dulceſcet ei Evangelium de Jeſu Chriſto, & credenti erit potentia ad ſalutem. De Evangelio igitur jam agamus.

Primum autem de *voce* monendum: deinde de *re ipſa* dicendum.

De voce *Evangelium* eſt Græca vox, ſecundum etymon ſi- (A) gnificans *bonum*, hoc eſt, felix ac lætum *nuncium*: quomodo uſurpatur apud Appianum de nece Ciceronis τῷ Ἀντωνίῳ εὐαγγέλιον διαφέροντες. Et apud Lucianum in encomio Demoſthenis, plurali numero legitur τῶν εὐαγγελίων χάρις, id eſt, gratia quæ habetur bonis & lætis nunciis. *Evang.*

Deinde uſurpatur apud claſſicos autores pro præmio quod datur læta nuncianti: quâ ſignificatione Cicero ad Atticum aliquoties hac voce uſus eſt, ut libro ſecundo: *O ſuaves epiſtolas tuas uno tempore mihi datas duas! quibus εὐαγγέλια quæ reddam neſcio, deberi quidem planè fateor.* Et Homerus Odyſſ. ξ. εὐαγγέλιον δέ μοι ἔστω, quod Euſtathius ſic interpretatur, καὶ ἔστω μοι δῶρον ὑπὲρ ἀγαθῆς εὐαγγελίας, id eſt, *& eſto mihi præmium* (B) *pro bono nuncio.*

Significat etiam ſupplicationes & ſacrificia ob rem bene geſtam: ut apud Xenophontem libro primo Ἑλληνικῶν: ἔθυε τὰ εὐαγγέλια, *mactabat victimas ob rem feliciter geſtam.* Et apud Iſocratem in Areop. ἐπὶ τοσαύταις πράξεσιν εὐαγγέλια δὶς ἤδη ἐθύσαμεν, *pro talibus actionibus ſacrificia bis jam mactavimus.*

Apud ſacros autem ſcriptores Evangelium, dicitur κατ' ἐξοχὴν bonum nuncium de Salvatore Mundi.

Eſtque apud nos Chriſtianos nomen hoc omnium celeberrimum, & optimo jure nobis proprium & peculiare.

Eſt verò in ſacris triplex ejus uſus:

(C) *Primò* accipitur pro hiſtoria Chriſti ſeu pro libris hiſtoricis dictorum factorumque Chriſti, ut Marci. v. 1. *Principium Evangelij Ieſu Chriſti Filij* DEI: quomodo cõmuniter appellatur Evangelium Matthæi, Marci, Lucæ & Johannis, qui inde *Evangeliſtæ* dicti, id eſt, narratores originis, dictorum, factorum & paſſionum Domini noſtri Jeſu Chriſti. Et hac ſignificatione quatuor ſunt Evangelia, nec plura, nec pauciora. Ac illorum quidem omnium quatuor Evangeliorum ſubſtantia, veritas, gratia eadem eſt: modus verò tradendi & applicatio ad uſum noſtrum, magis in Evangelio Johannis quàm aliorum Evangeliſtarum legentibus conſpicua eſt.

(D) *Secundò* ſumitur vox Evangelii generaliter pro tota doctrina Chriſti & ejus Apoſtolorum, non tantùm de remiſſione peccatorum, ſed etiam de reſipiſcentia: ut Marci 1. verſ. 14. *Venit Ieſus in Galilæam prædicans Evangelium regni Dei*: & cap ultim. v. 15. *Prædicate Evangelium omni creaturæ*, id eſt, non tantùm de gratia Dei per Chriſtum, ſed etiam de reſipiſcentia & bonis operibus, ut patet ex Matthæi 28. v. 19. 20. Atque hæc doctrina continetur in omnibus libris ſacris, illam ſive narrantibus, ſive enarrantibus & accommodantibus piorum uſui. Hac ſignificatione plura ſunt quatuor Evangeliis: nam & Acta Apoſtolica & Epiſtolæ ipſorum ſunt Evangelia.

(E) Omnes imò conciones Prophetarum de converſione noſtra ad Deum & reſipiſcentia, ſunt pars doctrinæ Evangelii

Tertiò uſurpatur ſpecialiter ac ſtrictè pro feliciſſimo atque optatiſſimo nuncio de redemtione generis humani per Chriſtum; ut Jeſ. 61. v. 1. *ut evangelizem pauperibus miſit me*: & Luc. 2. v. 10. *Ecce evangelizo vobis gaudium magnum.* Et hac ſignificatione unicum eſt Evangelium, Gal. 1. v. 7. *Tantum de voce*: definitur autem in hunc modum; ut jam de *re ipſa* agatur:

Evangelium de Domino noſtro Ieſu Chriſto, eſt doctrina de gratia & reconciliatione noſtri cum Deo, per & propter Chriſtum, de imputatione juſtitiæ Chriſti remiſſione peccatorum, glorificatione noſtri ſeu renovatione per Spiritum Sanctum, atque ita & de converſione

sione ad Deum & resipiscentia ac vita æterna gratis danda per & propter Christum, credentibus. Act. 20. vers. 24. *Sed nullius rei habeo rationem, neq; vita mea mihi ipsi cara est, ut consumem cursum meum cum gaudio, & ministerium quod accepi à Domino Iesu ad attestandum Evangelium gratiæ Dei.* Jer. 31. vers. 31. 32. 33. 34. *Ecce dies venturi sunt, dictum Iehova: quibus pangam cum domo Israelis & cum domo Iehudæ fedus novum: Non secundùm illud fedus quod pepigeram cum majoribus eorũ quo die prehendi manum eorum, ut educerem eos è terra Ægypti, nam ipsi irritum fecerũt fedus meũ, & ego conjugio junctus mansissem eis? dictũ Iehova. Nam hoc illud est fedus quod pangam cum domo Israelis post dies hos, dictum Iehova, indam legem meam menti eorum, & cordi eorum inscribam eam: & ero eis Deus, & ipsi erunt mihi populus. Non autem solùm docebunt ampliùs quisq; amicum suum & quisque fratrem suum, dicendo, cognoscite Iehovam: nam quotquot erunt, cognoscẽt me à minimo eorum, usque ad maximum eorum, dictum Iehova, me condonare iniquitatem ipsorum & peccati ipsorum non recordari ampliùs.*

Hocipsum repetit Apostolus Paulus Hebræor. 8. v. 10, 11, 12. 2. Cor. 5. vers. 18. & sequentibus: *Hæc autem omnia sunt ex Deo, qui recõciliavit nos sibi per Iesum Christum, deditq; nobis ministerium reconciliationis: Nempe quia Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi non imputando eis offensas eorum: posuitq; in nobis sermonem illum reconciliationis. Itaq; nomine Christi legatione fungimur, & veluti Deo vos rogante per nos, oramus Christi nomine, reconciliamini Deo. Fecit enim ut qui non novit peccatum pro nobis peccatum esset, ut nos efficeremur justitia Dei in eo.*

Evangelium reconciliationis & gratiæ Dei, nominatur Synecdochicè *sapientia Dei*, 1. Cor. 2. vers. 6. 7. *Sapientiam verò loquimur inter adultos, sapientiam autem non seculi hujus, neq; principum seculi hujus qui abolentur. Sed loquimur sapientiam Dei latentem in mysterio*, &c. Nominatur *verbum Dei* Deut. 30. vers. 14. *Propinquum est tibi verbum hoc valde.* Roma 10. vers. 8. 1 Petr. 1. vers. 23 *per sermonem Dei vivum & manentem in æternum.* Et vers. 25. *Verbum Domini manet in æternum: hoc autem est verbum illud quod evangelizatum est vobis. Verbum fidei*, Rom. cap. 10. vers. 8. *Hoc est verbum illud fidei quod prædicamus. Sermo reconciliationis* 2. Cor. 5. v. 19, *sermo de regno illo*, Matth. 13. v. 19. Et Synecdochicè *Sermo*, Matth. 13. v. 20, 21. 22, 23.

Vocatur etiam illud *pietatis mysterium*, 1 Tim. 3. v 16. *testimonium Domini Iesu*. 2. Timo. 1. v. 8 . . . de Domino Iesu testatur, ipsum esse Christum ill . . . *filium Dei*, Luc. 7. vers. 30. quia eo nobis Deus . . . t quo modo vitam æternam consequi possimus. Nominatur *spiritus*, 2. Cor. 3. vers 6. & 1. Joh. 5. v. 8. propter has rationes:

1. Quia illud Apostoli non in tabulis lapideis exaratum, sed à Spiritu Sancto in cordibus suis regenitis scriptum acceperunt.

2. Quia prædicat non res corporeas & sensibiles, sed Christum, qui est spiritus & anima Legis & vita.

3. Quia per illud Spiritus Sanctus credentibus datur & in illis opus suum salutare perficit, Galat. 3. v. 2. Eph. 1. v. 13. Dicitur latâ significatione, תורה *doctrina*, in vulgata versione *lex*, veluti Jesa. 2. v. 3. *E Tzijone prodibit doctrina* seu *Lex*, ut vulgata Latina habet. Nominatur *lex fidei*, Rom. 3. v. 27. quia requirit fidem in Christum, & salutem æternam promittit sub conditione fidei, *Si credideris, &c.* Nominatur etiam *vox tumultuosa*, Jesa. 66. vers. 66. quia ad ejus auditionem turbatur & tumultuatur mundus, ut Matthæi 2. vers. 3.

Evangelium autem semper fuit sub utroque Testamento & traditum inde ab initio mundi, tradeturque usque ad finem mundi, Genes. 3. vers. 15. *Præterea inimicitiam pono inter te & mulierem hanc, similiterque inter semen tuum & semen hujus: hoc conteret tibi caput, tu autem conteres huic calcaneum.*

Et cap. 22. vers. 18. *Et benedictæ erunt in semine tuo omnes gentes terræ: quandoquidem auscultasti voci meæ.*

Galat. 3. vers. 8. *Quum prævidisset autem Scriptura Deum ex fide justificaturum Gentes, id antè evangelizavit Abrahamo. Benedicentur, inquiens, in te omnes Gentes.*

Et vers. 16. *Abrahamo verò dictæ sunt promissiones, & semini ejus. Non dicit, & seminibus, ut de multis: sed ut de uno, Et semini tuo, qui est Christus.*

Johan. 5. vers. 46. *Si enim crederetis Mosi, crederetis mihi: nam ille de me scripsit.*

Deuter. 18. vers. 15, 16, 17, 18, 19, *Prophetam è medio tui è fratribus tuis sicut ego sum suscitabit tibi Iehova Deus tuus, ei auscultate: Secundùm omnia quæ petiisti à Iehova Deo tuo in Chorebo: die congregationis, dicendo: ne pergam audire vocem Iehovæ Dei, & ignem maximum istum ne videam ampliùs, ut non moriar. Quamobrem dixit Iehova mihi, bene locuti sunt quod locuti sunt. Prophetam suscitabo eis, è medio fratrum ipsorum, sicut tu es & indam verba mea ori ejus, ut eloquatur eis quicquid præcepero ipsi. Erit autem ut quisquis non auscultaverit verbis meis quæ loquuturus est in nomine meo: ego reposcam ab illo.* Actor. 3. v. 19. usque ad finem capitis: *Resipiscite igitur & convertite vos, ut deleantur peccata vestra: postquam venerint tempora refrigerationis à conspectu Domini. Et miserit priùs prædicatum vobis Iesum Christum: Quem oportet quidem cæli capiant, usque ad tempora restitutionis omnium, de quibus loquutus est Deus à seculo per os omnium sanctorum suorum Prophetarum. Moses etenim ad Patres dixit. Prophetam suscitabit vobis Dominus Deus vester ex fratribus vestris, sicut me: audietis eum in omnibus quæ loquutus fuerit vobis. Futurum est autem ut quisquis non auscultârit Prophetam illum, disperdatur è populo. Sed & omnes Prophetæ à Samuele & deinceps iis qui fuerunt, quotquot loquuti sunt etiam prænunciarũt dies istos. Vos estis filij Prophetarum & pacti quod pepigit Deus erga patres nostros, dicens ad Abrahamum. Et in semine tuo benedictionem consequentur omnes familiæ terræ. Vobis primùm Deus suscitatum Filium suum Iesum misit, qui benediceret vobis, unoquoq; sese avertente à pravitatibus vestris.* Et cap. 10. 43. *Huic etiam omnes Prophetæ testimonium dant, remissionem peccatorum accepturum per nomen ejus quẽvis qui crediderit in eum.* & capite 26. versiculo 22, 23. *Sed auxilium, quod est à Deo, nactus, persisti in hunc usq; diem, testificãs ista, tum parvis tum magnis, nec quicquam dicens extra ea quæ Prophetæ ac Moses futura prædixerunt. Nempe Christum fuisse passurum, ac primum ex resurrectione mortuorum, lucem annunciaturum huic populo & gentibus.* 1. Petr. 1. v. 10, 11, 12. *De qua salute exquisiverunt, & quam scrutati sunt Prophetæ, qui de ventura in vos gratia prophetârunt. Scrutantes in quem aut qualem temporis articulum prænuncius ille qui in ipsis erat Spiritus Christi declararet eventuras Christo perpessiones, & gloriam illas consequuturam. Quibus revelatum est eos non sibi, sed nobis ea administrare, quæ nunc annunciata sunt vobis per eos qui vobis evangelizarunt per emissum è cælo Spiritum Sanctum, in quæ cupiunt Angeli inspicere.* Jesa. 53. toto. 1. Petr. 1. 25 *Sed verbum Domini manet in æternum: hoc autem est verbum illud quod evangelizatum est vobis.*

Evangelii de Christo figura ac typus fuit *oleum fragrantissimum*, quo Sacerdotes in Veteri Testamento, & sacra omnia ungebantur, ut præceptum erat Exod 30. v. 22. & sequentibus. Id exponit Paulus Apostolus 2. Cor. 2. v. 14, 15, 16

Ejusdem figura fuit *suffitus sacrificiorum.*

Lychnuchus aureus cum septem lucernis quas Sacerdos incendebat ad lucem præbendum ab omni parte ejus, de quo Exod. 25. v. 31. & sequentibus, fuit itidem figura & typus Evangelii præbentis septemplicem, hoc est, perfectam salvificæ cognitionis Dei lucem, quâ nos Christus illustrat.

Evangelium per homines contemtos in hoc mundo fuit in toto orbe prædicatum, ne salutis doctrina autoritate & virtute Principum terrenorum initio fuisse recepta ac mox latè diffusa credi posset. Poterat sanè Deus mox à principio Romanorum Imperato-

rum animos Evangelii luce illustrare, & nutritios Ecclesiæ suæ efficere, & ad promulgationem propagationemque doctrinæ Christi illorum ministerio uti. Verùm ita semper solet Deus ad res quasque maximas perficiendas, & præsidia & consilia humana aspernari.

Evangelium non revelatur promiscuè omnibus & singulis hominibus sed pauperibus, Matth 11.5. *Pauperibus evangelizatur:* Sed infantibus, Matth.11.vers.25. *Gloriam tibi tribuo Pater Domine cæli & terræ, quòd hæc occultaveris à sapientibus & intelligentibus: & ea retexeris infantibus.*

Non autem sapientibus & intelligentibus in hoc mundo. Matth.11.v.25.

Acceptatur à solis electis ad vitam æternam, qui soli inter homines sunt filii sapientiæ, Matth.11.ver.19. *Sed justificata est sapientia à filiis suis.*

B Iique tam pauci sunt respectu reprobatorum, ut nulli videri possint, sicut Johan.3.31,32. de Christo Johannes Baptista dicit: *Qui è cælo venit, supra omnes est: Et quod videt & audivit, hoc testatur: sed testimonium ejus nemo recipit.*

Evangelium, est doctrina admiranda omnibus fidelibus, sicut Luc.2.33 dicitur, Josephum & MARIAM matrem CHRISTI miratos super iis quæ dicebantur de puerulo JESU.

Estque unicum & idem Evangelium in Veteri & Novo Testamento quoad *substantiam*: Quoad *quædam accidentia* seu circumstantias differēs est, maximè quoad *tempus, claritatem amplitudinem.*

Quoad tempus: quia Evangelium in Veteri Testamento erat doctrina de reconciliatione hominum electorum cum Deo per Christum exhibendum: in Novo Testamento est doctrina de reconciliatione hominum electorum cum Deo per Christum jam exhibitum. Matth.13.v.16,17. *Vestri verò beati sunt oculi, quòd videant, & aures vestræ, quòd audiant. Amen dico vobis, multi enim Prophetæ & justi desiderarunt videre, quæ videtis & non viderunt: & audire quæ auditis & non audierunt.* 1. Petr.1.v.10,11.12.

Quoad claritatem, nam Evangelium in Veteri Testamento involutum fuit multis umbris & figuris: In Novo longè maxima est ejus claritas, quum sit tanquam fax veritatis cælestis, fax Christi luculentissima, quâ nos perlustrat Christus suo lumine. Matth.11.ver.11. *Amen dico vobis, non est suscitatus inter genitos è mulieribus quisquam major Iohanne Baptistâ: sed qui est minimus in regno cælorum major eo est.* Ephes.2.toto.2.Petr.1.v.19.

Quoad amplitudinem: nam in Veteri Testamento annunciabatur paucioribus: In Novo Testamento, cessante distinctione Judæorum & Gentium, pluribus atque adeò omnibus populis annunciatur. Quam ob causam est simile grano sinapis, Matth.13.31,32.

Verbum Evangelii est *scipio* ille robustus Christi, emissus à Jehova Tzijone: Psalm.110. hoc est, potentia Dei seu potens illud instrumentum cuivis credenti, Rom.1.v.16. Est spiritualis illa *armatura*, divinitus valida ad subversionem munitionum & omnis sublimitatis, quæ extollitur adversus cognitionem Dei. 2.Corinth.10.v.4. Est *gladius* ille Christi, qui prodit ex ore ejus. Apocal.1. vers 16. Est rectum illud *sceptrum* regni Christi, Psal.45.7. Est *unguentum illud optimum*, cujus suavissimo odore diffunditur longè lateq; nomen Christi, Cantic.1.vers.3. Est *lux* illa, quâ Deus gratiam suam nobis exhibet videndam, Psal.52. Est *tubus verè aureus*, ex quo Christus nos oleo suorum beneficiorum perfundit: Est *cibus & potus*, ex quo animas nostras vitâ suâ saturat. Est *medicamentum panchrestum*, quo perfectam nobiscum sanitatem communicat. Est *sapientia illa justificata à filiis suis*, hoc est, electis Dei, qui sunt filii sapientiæ, Matth.11.v.19.

A Evangelium non est adversum Legi: sed tantùm ab ea diversum & differens.

Discrimina Legis & Evangelii hæc sunt:

Primò differunt *modo patefactionis seu notitiæ*. Nam Lex naturâ est nota omnibus Gentibus & ætatibus. At Evangelium non est naturâ notum, sed ex sinu Patris divinitùs revelatum, tum per externam ejus prædicationem, tum per internam Spiritus Sancti illuminationem, ut sic revelato Evangelio credamus. Disc. Leg. Ev.

Secundò differunt Lex & Evangelium *effectis*. Nam Lex peccata nobis indicat, nos accusat, & reos peragit coram judicio Dei, Rom.3.19.20. subiicit maledictioni & damnat peccatores ob mandatorum Dei transgressionem, Deut.27.v.26. peccatores occidit, est ministerium mortis 2. Cor.3.v.6.7. Evangelium verò nunciat nobis reconciliationem cum Deo per Christum, 2. Cor.5.18,19,20. Spiritum Sanctum nobis subministrat ut Dei organum & medium per quod is dat Spiritum Sanctum Galat.3.v.2. gignit in nobis fidem ut instrumentum Dei efficax, est enim verbum fidei, Rom.10.8. vivificat nos in peccatis mortuos, 2. Cor.3.v.6. est enim potentia seu potens instrumentum Dei ad salutem cuivis credenti, Rom.1.vers.16. ideo verbum vitæ dicitur Philipp.2.16. patefacit nobis justitiam quâ coram Deo justi sumus, Rom.3.21. regenerat nos, 1.Pet.1.23. unde dicitur bonum semen Matth.13.37. spiritualiter ægrotos sanat, consolatur & pacat turbatas conscientias, &c.

Tertiò differunt Lex & Evangelium *objectis præceptorum*. Nam Lex præcipit perfectam obedientiam à nobis præstandam, ad eamque nos obligat: Evangelium requirit à nobis fidem in Christum, qui Legi plenissimè loco nostro satisfecit. Lex jubet nos credere omni verbo Dei: Evangelium jubet nos credere promissioni gratiæ per & propter Christum oblatæ, & jubet resipiscere. C

Quartò differunt Lex & Evangelium *promissionum diversitate*. Nam lex promittit benedictionem & vitam æternam perfectè omnia mandata Dei præstantibus: At Evangelium eandem promittit credentibus in eum qui justificat impium.

Quintò differunt *comminationum diversitate*. Nam Lex minatur æternas pœnas omnibus non perfectè obedientibus toti Legi: Evangelium minatur æternum exitium omnibus non credentibus in Christum & non resipiscentibus, Luc.13 v.3.&5. D

Non igitur bene distinguunt Legem & Evangelium, qui dicunt, Legem tantùm præcipere, accusare & minari: Evangelium verò tantùm promittere.

Evangelium tamen & Lex etiam in quibusdam conveniunt. Nam *primò*, unus idemque Deus est utriusque autor. Co. Le. Ev.

Secundò, ad eundem finem & scopum collimant: Nam & Lex & Evangelium requirit plenam, perfectam & spiritualem justitiam, sine qua nemo vitam æternam consequetur.

Tertiò, quædam subjecta habent communia, sed diversis modis, quibus tamen Evangelium & Lex invicem se stabiliunt, sibique invicem subserviunt. Evangelio enim commune est cum Lege in genere peccatum arguere, proprium autem Legis in specie idololatriam, scortationem, adulterium, &c. Proprium Evangelio est in specie arguere incredulitatem in Christū: sicut Legis est arguere & in aliis speciebus. Ita & Lex & Evangeliū accusat & damnat incredulitatem: Lex enim accusat & damnat omnes non credentes omni verbo Dei, sive in Lege sive in Evangelio tradita, ac proinde sub genere incredulitatis comprehendit & damnat etiam non credentes in Christum: Sed hæc species incredulitatis expresè & disertè in specie E damna-

damnatur ab Evangelio. Est enim utrumque vox Evangelii propria; *Qui credit in Filium Dei habet vitam: & Qui non credit in Filium Dei, super eum manet ira Dei*, 1. Johan 3. 36.

Similiter *concio pœnitentiæ*, aut ut aptiore voce utamur, resipiscentiæ & conversionis ad Deum, quatenus est doctrina quæ ad pœnitentiam seu resipiscentiam & conversionem ad Deum efficiendam necessaria est; haud dubie est Legis & Evangelii, sed distincto modo. Legis enim proprium est, homines præparare ad conversionem, arguendo peccata, & cogendo ipsos de sua justitia desperare; per Legem enim est agnitio peccati, sine qua non sunt homines idonei auditores Evangelii. Sed postquã damnavit peccatorem Lex, tanquam suo defuncta officio, non revocat ipsum ad Deum, neque ullam spem reconcilationis ei facit; Lex enim iram operatur, Rom. 4. v. 15. Si tamen alio & novo aliquo mandato peccatorem Deus ad se revocet, jubet Lex ipsum obtemperare; ipsa interea nullum ejusmodi consilium Dei de salute peccatoris revelans. Evangelii proprium est vocare peccatores ad reversionem ad Deum seu resipiscentiam, propositâ illis spe reditus in gratiam cum Deo per Christum pro ipsis satisfacientem Legi; docetque modum resipiscentiæ, & est instrumentum Spiritus Sancti. quo propriè ad efficiendam conversionem utitur: nulla enim potest esse reversio peccatoris ad Deum, nisi spes veniæ propter Mediatorem facta sit. Lex morbum indicat, sed non sanat, est tamen pædagogus ad Christum: Evangelium exhibet Medicum & ad eum adducit. In summâ, sicut Christus venit non abolere Legem, sed implere, Matth. 5. v. 17. ita Evangelium non reddit Legem *inutilem*, otiosam, vacuam, omnibus viribus destitutam, sed eam *stabilem*, firmam & efficacem reddit; quod fit aliquot modis.

1. Quia Evangelium prædicat & exhibet nobis Christum, Dei hominumque Mediatorem, qui Legis finis est, ad quem Lex pædagogus est.

2. Quia Evangelium dum docet Christum pro peccatis nostris mortuum, confirmat, comminationes & figuras Legis minimè vanas fuisse.

3. Quia Evangelium approbat judicium Legis adversus nos quod simus peccatores & rei damnationis; dum docet justificari coram Deo non justos in se, sed peccatores.

4. Quia Evangelium docet nos non justificari coram Deo, nisi interveniente perfectâ illâ justitiâ quam Lex postulat, qualis justitia est Christi nobis imputata.

5. Quia Evangelium adducit homines eò ut studeant totâ vitâ suâ obedientiæ & justitiæ illi quam Lex ab omnibus requirit.

Quartò conveniunt Lex & Evangelium & in hoc quod utriusque doctrina in utroque Testamento, Veteri & Novo, semper tradita fuit.

¹ De Evangelio videantur plura in Commentariis nostris in caput quadragesimumseptimum Prophetæ Ezechielis.

Caput XII.

In quo de Persona Christi.

QUEMADMODUM finis Legis est Christus, teste Paulo Apostolo Rom. 10. v. 4. ita Evangelii specialiter ac propriè accepti subjectum proprium de quo agit, est idem Christus Servator ille mundi. Hic est *thesaurus ille* in agro Evangelii absconditus, Matth. 13. vers. 44. Hic est *margarita illa pretiosissima*, cujus consequendæ & retinendæ gratiâ, omnes facultates hu-

A jus mundi potiùs deserendæ & amittendæ, Matth. 13. 46.

Christus porrò aut *propriè* dicitur, aut *Synecdochicè* ex Scripturæ usu *propriè*, ut persona in se: *Synecdochicè* verò, ut constituens cum Ecclesia sua unum quid, quòd rectè etiam Patres *totum Christum* & *Christum mysticum* appellaverunt ex Paulo 1. Cor. 12. v. 12.

Augustinus septimo tomo, libro de unitate Ecclesiæ, capite 4. *Totus Christus caput & corpus est: Caput unigenitus Dei Filius, & corpus ejus Ecclesia, sponsus & sponsa, duo in carne una.*

Christus igitur duobus modis consideratur: *absolutè* ut persona in se: & *relatè* ut persona ad Ecclesiam suam affectionem habens.

Christus propriè est nomen non naturæ, sed personæ

B consistentis ex duabus naturis, significans simul officium personæ illius; & sic definitur:

Christus propriè est unigenitus & æternus Filius Dei, homo factus propter nostram salutem, unctus à Deo ut esset summus æternusque Propheta, Sacerdos & Rex noster, quemadmodum ad hoc ordinatus fuit ante jactum mundi fundamentum. Johan. 1. vers. 14. *Et Sermo ille factus est Caro, & commemoratus est inter nos, (& spectavimus gloriam ejus, gloriam, inquam, ut unigeniti à Patre,) plenus gratia ac veritatis.* 1. Johan. 4. vers. 2. *Ex hoc cognoscite Dei Spiritum: quicunque Spiritus profitetur Iesum Christum in carnem venisse, ex Deo est.* 1. Timoth. 3. vers. 16. *Et sine controversia magnum est pietatis mysterium: Deus conspicuus factus est in carne, justificatus est in spiritu, conspectus est ab Angelis, prædicatus est Gentibus, fides illi ha-*

C *bita est in mundo, sursum receptus est in gloriam.* 1. Petr. 1. ver. 18, 19, 20. *Ut qui sciatis vos non caducis rebus, argento vel auro, fuisse redemtos ex vana illa vestra conversatione, à patribus tradita: Sed pretioso sanguine, utpote agni inculpati & incontaminati, nempe Christi: Præcogniti quidem ante jactâ mundi fundamenta, patefacti verò ultimis temporibus propter vos.*

Nominatur Græcè quidem Χριστὸς, *Christus*, deducto nomine à Χρίω, ungo; Hebraicè verò משיח *Maschiach*, quod communiter pronunciatur *Messias*, propter unctionem, quâ à Deo Patre est unctus ad officium & dignitatem ei collatam, Psalm. 45. vers. 8. idque per Spiritum Sanctum in ipsa conceptione, ac proinde ab ipsa etiam conceptione est Christus. Idem enim Spiritus Sanctus eodem momentò & conceptio-

D nis fuit & unctionis autor. Hinc vocatur *Oleum*, Jes. 10. vers. 27. *Imò disturbabitur jugum propter oleum*:) quia eum unxit, Jehova Spiritu suo, ut interpretatur Jonathan Chaldæus. Dicitur interdum *David*, (ut Jerem. 30. vers. 9. *Servient Iehovæ Deo suo: & Davidi Regi suo, quem excitabo ipsis*:) quia Davidi promissus fuit peculiariter, & ex semine ejus natus est, & quia David typus ipsius fuit. Item *Germen justum*, Jerem. 23. vers. 5. *Ecce dies venturi sunt, dictum Iehovæ: quibus excitabo Davidi germen justum: qui regnabit rex, secundabiturque, ac exercebit jus & justitiam in terra. Iustus ille.* Actor. 22. vers. 14. *Deus patrum nostrorum designavit te qui cognosceres ipsius voluntatem, & videres Iustum illum, & audires vocem ex ore ipsius.*

Fidei seu doctrinæ de Christo sunt duæ partes: pri-

E mâ *de persona Christi*: secunda *de officio ipsius*.

Personæ Christi duplex est consideratio: una, ratione essentiæ τοῦ λόγου: altera, ratione gratiosæ & salvificæ Oeconomiæ Joh. 1. vers. 1. & 14. Galat. 4. 4. Philip. 2. vers. 6. 7. In quibus locis distinctio hæc fundatur.

Iustinus Martyr in Expositione fidei de recta confessione: πιστεύειν καὶ περιεῖναι τὸ χωριστὸν κατ' οὐσίαν τὸν λόγον, καὶ κατ' ἐξαίρετον ἰδιάζειν ἐν τῇ ἐνώσει ναῷ.

Priore ratione est ἀσύνθετος hypostasis in divina essentia à Patre ab æterno genita: posteriore ratione

 est

Digitized by Google

[illegible] est, persona secunda Deitatis [illegible] ex duabus naturis composita, [illegible] manente.

[illegible] persona Christi, quamvis incarnata, est unica [illegible] est unicus Christus, non duo: idem Filius [illegible] qui Filius Dei: non alter Christus, alter Filius Dei: non altera persona divina, altera humana.

Persona etiam suppositum *dicitur: unde in Christo unum tantùm est suppositum.*

Personam Christi esse unicam, confirmant *primò* expressa Scripturæ testimonia. Genes. 3. v. 15. de uno semine mulieris dicitur, non de multis feminibus. Gal. 3. 16. *Abrahæ autem dictæ sunt promissiones & semini ejus. Non dicit, & seminibus, ut de multis, sed ut de uno, Et semini tuo qui est Christus.* 1 Tim. 2. v. 5. *Unus Mediator Dei & hominum, homo Christus Jesus.*

Secundò confirmant alia argumenta: I. Quia eadem persona est Immanuel, Jesa. 7. v. 14. Matth. 1. v. 23.

II. Quia idem est Filius Dei qui ex Maria nasci debebat, Luc. 1 v. 35.

III. Quia Sermo ille caro factus est Johan. 1. v. 14.

IV. Quia idem ex Patribus secundùm carnem est, qui est supra omnia Deus laudandus in secula Rom. 9. vers. 5.

V. Quia ut unum fierent Deus & homo in fœdere, oportuit unum fieri Deum & hominem in persona, non communicatione gratiæ, sed naturæ veritate: nec confusione substantiæ, sed unitate personæ.

VI. Quia eidem personæ divina & humana attribuuntur.

Fidei de persona Christi duæ sunt partes: prima *de naturis in persona Christi*, secunda *de statu ipsius*.

Natura, hoc loco est essentia rem constituens & ab aliis distinguens, principium intrinsecum actionum.

Naturæ in persona Christi sunt duæ; *divina & humana*. Philip. 2. 5, 6, 7, & 1. Tim. 3. 16.

Natura divina, est essentia divina, quâ Christus Patri & Spiritui Sancto coëssentialis est. Vocatur à Paulo *forma Dei*.

Natura humana Christi, est essentia seu substantia humana, quâ Christus nobis hominibus coëssentialis est. A Paulo dicitur *forma servi*, quia in ea nobis Christus servit.

Deitatis alia est ratio *in natura sua*, alia *in persona sua*.

Adhæc alia est *natura*, alia *Oeconomia seu dispensationis ratio*, ut docet Hilarius lib. 10. de Trinitate, pag. centesimâ nonagesimâ sextâ editionis Frobenianæ Anni 1535. Similiter Gregorius Nazian. docet, Deitatis considerationem aliam esse, κατ' ἑαυτὴν, aliam κατ' οἰκονομίαν.

Ideo Christus est verus Deus & verus homo in una persona. Ro. 1. v. 3, 4. & 9. v. 5. 1. Joh. 4. 2. 1. Tim. 3. 16. Col. 2. 9, Hebr. 2. 14, 16. Joh. 1. v. 1.

Estque Filius Dei naturâ seu nativitate, tum quà Deus est, tum quà homo. Quà Deus, quia ab omni æternitate Filius est ex Dei Patris substantia natus: Quà homo etiam, quia natus est ex Maria Virgine Filius Dei, conceptus è Spiritu Altissimi.

Christum verum Deum & hominem in una persona esse debuisse significatum fuit *typis seu figuris*, prædictum *propheticis oraculis*, indicatum *nominibus*, requisitum *causis*.

E typis est *Melchisedech* Genes. 14. 18. Psalm. 110. 4. Hebr. 7. 3 Nam is sine patre, sine matre, sine genere est: nec initium dierum neque vitæ finem habens: quia autore Spiritu Dei, neque parentum, neque principii vitæ, neque genealogiæ ulla usquam in Sacris literis mentio invenitur: ut eo ipso ostenderetur, Dominum nostrum & Servatorem Christum esse sine Patre secundùm humanitatem, sine matre secundùm Deitatem.

Oracula quibus prædictum fuit, Christum non tantùm verum hominem futurum, sed etiam naturâ verum Deum esse, inter alia sunt ista:

Gen. 3. v. 15. *Semen mulieris conteret caput serpentis.* Dum Christus *semen mulieris* dicitur, verus homo intelligitur. Quod verò promittitur, semen illud contriturum caput serpentis, Deum esse indicatur. Nam qui serpentis caput conterere, id est, diaboli potentiam superare & abolere debet, eum verum esse Deum necesse est. Pura puta creatura Satanæ regnum destruere non potest.

Jesa. 9. v. 6. *Puer natus est nobis, filius datus est nobis, cujus humero adest principatus ipse: cujus nomen vocabitur admirabilis consiliarius, Deus fortis, robustissimus. Pater æternitatis, Princeps pacis.* Quum dicit Jesaias, *puer natus est nobis*, Messiam hominem futurum prædicit, reliquis verbis Deum esse asserit.

Jerem. 23. 5, 6. *Ecce dies venturi sunt, dictum Jehova, quibus excitabo Davidi germen justum: qui regnabit rex, secundabiturque, ac exercebit jus & justitiam in terra, Diebus ejus servabitur Iuda & Israel habitabit securè: atque hoc nomen ejus est quo vocabit eum* Israël, *Jehova justitia nostra.* Quum Messiam vocat Germen Davidis, hominem futurum prædicit: quum eundem appellat Jehovam, naturâ verum esse Deum docet.

Nomina Messiæ idem confirmant. Vocatur enim *Immanuel* Jes. 7. v. 14. quod est si interpreteris nobiscum Deus. Quicunque singulari consilio & mandato Dei vocatus est Immanuel ex rei veritate, id est, ut res nomini respondeat, is est verus Deus & verus homo in una persona. At Dominus noster Jesus Christus singulari consilio & mandato Dei vocatus est Immanuel ex rei veritate, id est, ut res nomini respondeat. Ergo Dominus noster Jesus Christus est verus Deus & verus homo in una persona: Ita nomen hoc indicat conjunctionem divinæ & humanæ naturæ Christi in unitatem personæ: unde Christus conjunctim seu in una persona, non autem divisim est Deus & homo.

Vocatur *Ithiel* Proverb. 30. v. 1. id est, nobiscum Deus fortis. Ibidem dicitur *Ucbal* ob potentiam ejus in cœlo & in terra, quæ ei nequaquam competeret, nisi etiam Deus esset.

Causa cur Christum oportuerit esse simul hominem & Deum in una persona sunt gravissimæ. Nam ut homo esset, quatuor causæ requirebant, quarum prima est *Iustitia Dei*: quia ut homo peccavit, ita eum qui pro homine satisfacere debuit Deo, oportuit esse hominē.

Secunda est *modus satisfactionis pro nobis*, qui non poterat esse alius quàm implendo Legem obedientiâ perfectissimâ & pœnâ mortis à Lege nobis denunciata. Christum ergo hominem esse oportuit, qui Legi se subjiceret, quiq; sanguinem pro nobis effunderet & moreretur.

Tertia causa est *adoptionis nostri ratio*: quia oportuit nos rursus filios Dei fieri qui per peccatum mancipia diaboli facti eramus.

Quarta causa est *resurrectionis nostræ certitudo*: quia cùm propter peccatum corpus nostrum mortale factum sit & moriatur, oportet illud ad vitam revocari, quod fieri non potest nisi vi resurrectionis Christi ex mortuis.

Ut idem Christus esset Deus, duæ causę requirebant, quarum prior est *magnitudo mali* quo genus humanum premebatur, quod à nulla creatura tolli potuit: consistitque in quatuor, quæ sunt, peccati gravitas, iræ Dei immensum & intolerabile pondus, mortis imperium, & tyrannis diaboli. Peccatum autem tollere, iram Dei placare, mortis imperium abolere, tyrannidem diaboli vincere nemo potest nisi DEUS.

Po-

Digitized by Google

Posterior causa est *magnitudo boni* quod nobis adferendum & efficaciter præstandum & conservandum erat, quòd à nemine adferri & conservari potest, nisi à Deo ut summo Bono. Bonum quod nobis à Christo adferendum & efficaciter conferendum conservandumque erat, est imago Dei ad quam initio fueramus creati, sed quam in Adamo amisimus, quam nobis restituere & conservare nemo potest nisi Deus.

Ex his patet Christum oportuisse verum Deum & hominem esse in una persona.

Eum autem revera esse talem, nempe verum Deum & hominem in una persona, confirmant Novi Testamenti clara testimonia, confirmant alia argumenta.

Testimonia è multis hæc sunt. Matth. 16. v. 16. *Simon Petrus dixit, Tu es Christus Filius ille Dei viventis.* Johan. 1. v. 1. *In principio erat Sermo ille, & Sermo ille erat apud Deum, eratque ille Sermo Deus.* Et v. 14. *Et Sermo ille factus est Caro: & commoratus est inter nos (& spectavimus gloriam ejus, gloriam, inquam, ut unigeniti à Patre) plenus gratia ac veritate.* Et cap. 20. 28. *Respondit Thomas & dixit ei, Domine mi, & Deus mi.* Actor. 20. v. 28. *Attendite igitur animum vobisipsis & toti gregi, in quo vos Spiritus Sanctus constituit episcopos, ad pascendam Ecclesiam Dei, quam suo ille sanguine acquisivit.* Rom. 1. v. 3. 4. *De Filio suo, facto ex semine Davidis secundùm carnem: Declarato Filio Dei potenter secundùm Spiritum sanctificationis, per resurrectionem à mortuis (nempe Iesu Christo Domino nostro.* Et cap. 9. 5. *Quorum sunt Patres, & ex quibus est Christus quod ad carnem attinet, qui est supra omnes Deus laudandus in secula, Amen.* 1. Tim. 3. v. 16. *Et sine controversia magnum est pietatis mysterium: Deus conspicuus factus est in carne, justificatus est in Spiritu, conspectus est ab Angelis, prædicatus est Gentibus, fides illi habita est in mundo, sursum receptus est in gloriam.* 1. Ioh. 1. v. 1. 2. Et cap. 5. 20. *Scimus Filium Dei venisse, & dedisse nobis mentem ut cognoscamus illum qui verax est, & sumus in veraci illo, id est, in Filio ejus Iesu Christo, hic est verus ille Deus, & vita illa æterna.*

Alia argumenta copiosè proposuit & explicavit *Concilium Ephesinum* adversus Nestorium; & *Concilium Chalcedonense* adversus Eutychen celebratum. Summâ eorum complexus est LEO MAGNUS in celeberrima illa ad Flavianum Episc. Constinop. epist. in qua exstant hæc inter alia: *Qui enim verus est Deus, idem verus est homo. Et nullum est in hac unitate mendacium, dum invicem sunt & humilitas hominis, & altitudo Deitatis. Sicut enim Deus non mutatur miseratione; ita homo non consumitur dignitate. Agit enim utraque forma cum alterius communione, quod proprium est, verbo scilicet operante, quod verbi est, & carne exsequente quod carnis est. Vnum horum coruscat miraculis, aliud succumbit injuriis. Et sicut verbum ab æqualitate paternæ gloriæ non recessit, ita caro naturam nostri generis non reliquit. Vnus enim idemque est, quòd sæpè dicendum est: verè Dei Filius, & verè hominis filius. Deus per id, quod in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Homo per id, quòd Verbum caro factum est, & habitavit in nobis. Deus per id, quòd omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Homo per id, quòd factus est ex muliere, factus est sub lege. Nativitas carnis, manifestatio est humanæ naturæ: Partus Virginis, divinæ est virtutis indicium. Infantia parvuli, ostenditur humilitate cunarum: Magnitudo altissimi, declaratur vocibus Angelorum; Similis est rudimentis hominum, quem Herodes impius molitur occidere: Sed Dominus est omnium, quem magi gaudentes veniunt suppliciter adorare. Iam quum ad præcursoris sui Iohannis Baptismum venit, ne lateret, quod carnis velamine divinitas tegeretur, vox Patris de cælo intonans, dixit: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi benè complacuit. Quem itaque sicut hominem, diabolica tentat astutia, eidem sicut Deo angelica famulantur officia. Esurire, sitire, lassescere, atque dormire evidenter humanum est: Sed quinque panibus, quinque millia hominum satiare, & largiri Samaritanæ aquam vivam, cujus haustus bibenti præstet, ne ultra jam sitiat, supra dorsum maris, plantis non subsistentibus, ambulare, & elationes fluctuum increpata tempestate consternere, sine ambiguitate divinum est. Sicut ergò (ut multa præteream) non ejusdem naturæ est, flere miserationis affectu amicum mortuum, & eundem remoto quatriduanæ aggere sepulturæ, ad vocis imperium excitare redivivum; aut in ligno pendere, & in noctem luce conversa, omnia elementa tremefacere; aut clavis transfixum esse, & Paradisi portas fidei latronis aperire. Ita non ejusdem naturæ est dicere, Ego & Pater unum sumus & dicere, Pater major me est. Quamvis enim in Domino Iesu Christo, Dei & hominis una persona sit, aliud tamen est, unde in utroque communis est contumelia: aliud, unde communis est gloria. De nostro enim illi est minor Patre humanitas, de Patre illi est æqualis cum Patre divinitas.*

Iohan. 4. Matth. 14. Luc. 8. Iohan. 11. Matth. 27. Luc. 23. Iohan. 10. & 14.

Propter hanc unitatem personæ, in utraque natura intelligendam, & Filius hominis legitur descendisse de cælo: quum Filius Dei carnem de ea Virgine, de qua est natus, assumserit. Et rursus, Filius Dei crucifixus dicitur ac sepultus, quum hæc non in divinitate ipsa, quâ unigenitus, consempiternus & consubstantialis est Patri, sed in natura humana sit infirmitate perpessus. Vnde unigenitum Filium Dei, crucifixum & sepultum, secundùm illud Apostoli dictum: Si enim cognovissent, nunquam Dominum majestatis crucifixissent. 1. Cor. 2.

Hactenus de naturis in persona Christi: sequitur de ejus statu.

CAPUT XIII.

In quo de Incarnatione Christi.

PERSONÆ Christi status duplex est: unus *humiliationis*, alter *exaltationis*, Philip. 2. 7. Luc. 24. 26.

Status humiliationis Christi, erat in quo se Christus, quamvis esset in forma Dei, exinanivit descendens de cœlo propter nos homines, & propter nostram salutem, & Legi se subjiciens ut suâ obedientiâ pro nostra inobedientia Deo satisfaceret, Philip. 2. 6. 7. Iohan. 3. v. 13. 1. Corinth. 15. v. 47. Ephes. 4. v. 9, 10. Gal. 4. v. 4, 5.

Filius Dei exinanivit se secundùm Deitatem non καθ' ἑαυτὴν consideratam, quatenus est in se & communis Patri, Filio & Spiritui S. sed κατ' οἰκονομίαν, hoc est, dispensationem gratiosam, quâ se dignatus est ultrò demittere nostrâ causâ ad assumendam humanam naturam & ad satisfaciendum pro nobis in ea. Hæc distinctio fundatur loco Pauli Philip. 2. v. 6, 7.

Alia est ratio Deitatis in *natura sua*, alia *in persona Christi* θεανθρώπου. *In natura sua* exinaniri non potest, ut nec pati, nec mori. Ideo quum dicimus, quòd Filius Dei se exinanivit secundùm Deitatē, non id intelligimus de ea considerata in se seu in sua natura, sed *in persona* ratione voluntariæ Oeconomiæ, quâ se demisit ad assumendam sibique uniendam humanam naturam.

Descendit Christus de cœlo, ut nobis adscensum præpararet. Cœlo non decedens, ad nos descendit: non enim corporis erat ille descensus, sed divinæ operationis voluntas, *Iustin. Martyr* Expositione fidei de recta confessione, paginâ 299.

Humiliavit se pro nobis, ut nos ipsius humilitate cresceremus; Ut exemplo ipsius ad humilitatem invitaremur.

Status humiliationis Christi partes sunt duæ: *Incarnatio & Legis impletio*, Galat. 4. v. 4. Philip. 2. v. 6. 7.

Digitized by Google

Qui quum esset in forma Dei, non duxit rapinam parem esse cum Deo: Sed ipse se inanivit formâ servi acceptâ, similis hominibus factus, &c.

Incarnatio Christi quid sit.

Incarnatio Christi, est pars humiliationis Filii Dei, dum verus Deus existens, caro, id est, verus homo factus est ad homines perditos instaurandos. Johan. 1. v. 14. *Et Sermo ille factus est Caro, & commoratus est inter nos, (& spectavimus gloriam ejus, gloriam, inquam, ut unigeniti à Patre,) plenus gratia ac veritatis.* 1. Tim. 3. 16. *Et sine controversia magnum est pietatis mysterium: Deus conspicuus factus est in carne, justificatus est in Spiritu, conspectus est ab Angelis, prædicatus est Gentibus, fides illi habita est in mundo, sursum receptus est in gloriam.* Nominatur etiam ἔνσαρκος seu ἐνσώματος παρουσία, id est, *adventus Christi in carnem: ἐνσωμάτωσις, incorporatio, οἰκονομία, Oeconomia, dispensatio, &c.*

Illa fuit prædicta in Veteri Testamento tum *oraculis* tum *typis*.

Oracula è multis hæc sunt: Gen. 3. v. 15. *Semen mulieris conteret caput serpentis.* Et cap. 22. 18. ait Deus ad Abrahamum; *Benedicta erunt in semine tuo omnes Gentes terræ.* Et cap. 49. 10. *Non auferetur sceptrum à Iuda neque Legulator è medio pedum ejus; usquedum venturus erit filius ejus, & erit ei obedientia populorum.* Deuter. 18. v. 18. *Prophetam suscitabo eis è medio fratrum ipsorum, sicut tu es: & indam verba mea ori ejus, ut eloquatur eis, quidquid præcepero ipsi.* 2. Sam. 7. v. 12. *Quando completi fuerint dies tui, occubueris cum patribus tuis, excitabo semen post te, quod prodierit è visceribus tuis, & stabiliam regnum ejus.*

E typis quibus prædictum fuit, Deum in carne manifestandum fuisse sunt isti:

1. *Figura seu species illa humana*, quâ Patribus in Veteri Testamento apparuit, ut Abrahamo in planitie Mamræ Gen. 18. 2. ut *Iacobo Patriarchæ*, Genes. 32. v. 24. cum quo luctatus est. Virum autem illum formâ humanâ cum Jacobo luctantem fuisse Deum, contextus evidenter ostendit, & Propheta Hos. cap. 12. v. 4, 5. *in ipso utero calcaneum tenuit fratris sui; & robore suo principem se gessit cum Deo: Principem, inquam, se gessit cum Angelo, & potentiâ valuit, flevit & supplex oravit eum, Bethele invenit eum, & ibi loquutus est nobiscum.* Apparuit *Iosua* tanquam vir. Jos. 6. 1. 2. *Fuit autem quum esset Iosua ad Ierichuntem, ut attollens oculos suos videret: quòd ecce vir quidam staret ex adverso ejus cum gladio suo stricto in manu sua: hunc itaque adiens Iosua dicebat ei, utrum noster es, an hostium nostrorum? Qui dixit, neutrum: nam ego sum princeps militiæ Iehovæ, modo veni: quamobrem procidens Iosua super faciem suam in terram, incurvavit se, dixitque ei, quid Dominus meus edicit servo suo? &c.* Apparuit viri figurâ & parentibus Simsonis, Jud. 13. 6. *Mulier illa alloquuta est virum suum dicendo; Vir quidam Dei venit ad me, cujus aspectus erat veluti aspectus Angeli Dei, reverendus valdè.* Et vers. 10. 11. *Festinans mulier illa cucurrit, ut indicaret viro suo, dixitque ei, Ecce apparuit mihi vir idem qui venerat die illo ad me. Quapropter surgens Manoach sequutus est uxorem suam: veniensque ad virum illum dixit ei, tune vir ille es, qui alloquutus fueras istam mulierem? qui dixit, sum.* Apparuit *Danieli Prophetæ* tanquam filius hominis, Dan. 7. v. 13. *Videbam visionibus nocturnis, quòd ecce cum nubibus cœli similis filio hominis veniebat: deinde usque ad antiquum dierum pervenit, ut sisteretur ante eum.*

Illa species humana, in qua Filius Dei apparuit Patribus & Prophetis, fuit præludium quoddam & symbolum futuræ incarnationis ejus, sicut declarat *Iustinus Martyr* Dialogo cum Tryphone Judæo, pagin. 234. Et *Irenæus Martyr* lib. 4. adversus hæreses, cap. 37. *Tertullianus* etiam dicit, tunc prælusisse Filium Dei humanitati suæ.

2. *Tabernaculum Mosis in deserto.* Nam tabernaculum

A illud fuit typus, Filium Dei sumtâ carne nostrâ, tanquam in tabernaculo, inter homines habitaturum, Johan. 1. v. 14. *ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, velut in tabernaculo commoratus est inter nos.* Deinde ut tabernaculum illud fuit testimonium præsentiæ Dei in populo suo: Ita Deus per Filium carnem factum verè testatus est se populo suo gratiosè præsentem esse, Luc. 1. 68, 78, 79. Adhærens Ecclesia ad tabernaculum conveniebat ad cultum Dei, invocationem & sacrificia: Ita Deus non nisi in Christo eoque in carne patefacto vult coli & invocari.

Incarnationis æterni Filii Dei *causa efficiens princeps* atque autor est tota Sacrosancta Trinitas, Pater, Filius & Spiritus sanctus, quatenus nimirum simul à Patre, Filio & Spiritu Sancto natura humana, in utero Virginis Mariæ est creata & aptata personæ Filii: sicut clarè dicitur de Patre Johan. 3. v. 16. *Ità enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum dederit.* Et Galat. 4. v. 4. *Postquam venit complementum temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere.* Heb. 10. 5. *Quapropter ingrediens mundum dicit, Sacrificium & oblationem noluisti, corpus autem adaptasti mihi.* Huc pertinent omnia illa loca Scripturæ Sacræ in quibus Deus promisit se missurum & excitaturum Servatorem illum mundi Christum Dominum, veluti Exod. 23. 20. Deut. 18. 15, 18. Jes. 61. v. 1. Jerem. 23. 5. & cap. 30. 9. Ezech. 34. 23. Et loca illa Novi Testamenti in quibus dicitur quòd Pater miserit Filium aut Christum, ut Matth. 10. 40. & cap. 21. 37. Luc. 4. 18. & 20. 13. Joh. 3. 34 & cap. 4. 34. & cap. 5. 23. & sequentibus & passim in Johanne, Actor. 3. v. 20, 26. Rom. 8. v. 3. 1. Joh. 4. v. 9, 10. Et de Spiritu sancto Matth. 1. 20. dicitur ab Angelo Domini ad Josephum: *Quod in Maria genitum est, ex Spiritu Sancto est.* Et hactenus incarnatio illa est opus commune Patris, Filii & Spiritus S. Quatenus verò incarnatio terminata fuit in persona Filii, dum nimirum in unitatem personæ non Patris, nec Spiritus sancti, sed tantùm Filii assumta fuit natura humana; & unita personaliter, non personæ Patris, nec Spiritus sancti, sed solius Filii; non fuit commune opus, sed proprium & personale seu Oeconomicum opus Filii. *Inchoativè*, id est, quoad inchoationem fuit opus commune: nam incarnationem tam Pater & Spiritus Sanctus, quàm Filius inchoarunt creatione humanæ naturæ & conjunctione in unitatem personæ Filii: *Terminativè* autem, id est, quatenus terminata, perfecta atque consummata fuit in Filio ipso solo assumente naturam humanam in unitatem personæ, atque ita ipso solo incarnato, non Patre, non Spiritu Sancto: fuit opus proprium Filii Dei, ac proinde non essentiale, sed personale opus. Propterea dicitur Joh. 1. v. 14. SERMO *ille factus est caro*: & Hebr. 2. v. 14. *Quoniam igitur pueri participes sunt carnis & sanguinis, ipse quoque consimiliter particeps factus est eorundem.* Et v. 16 *semen Abrahami assumsit.*

QUÆRITUR; *Quum incarnatio Christi sit opus commune totius Sacrosanctæ Trinitatis, annón tota Sacrosancta Trinitas sit incarnata.*

RESP. Non est; quia non est in totum commune opus totius Trinitatis, sed tantùm ex parte. Commune est principio operante, non termino in quo terminatur à quo operis distinctio pendet. Id intelligi potest ex simili trium puellarum, quæ eandem vestem texuerunt simul & pararunt, sed uni tantùm istarum induerunt & aptârunt. Etsi igitur operatione Spiritus Sancti, corpus Christi est conceptum & anima creata; etsi Pater corpus aptavit Christo & induit, ut dicitur Heb. 10. v. 5. tamen nec Pater, nec Spiritus Sanctus est incarnatus, sed Filius solus, quia solus is naturam humanam in personæ suæ unitatem assumsit, non Pater, nec Spiritus Sanctus.

QUÆRITUR rursus; *Quum una & eadem natura sit*

Digitized by Google

sit Patris & Filii, quomodo Filio incarnato, non sit simul incarnatus Pater.

RESP. Quia licèt una & eadem natura sit Patris & Filii, tamen aliter est in Patre, aliter in Filio. Tum non simpliciter natura divina, sed natura divina determinata in Filio, id est, hypostasis seu persona Filii incarnata est. Ideo non omnia quæ Filio tribuuntur, Patri competunt. Sicut ignis una substantia est, sed aliud in igne facit calor, aliud lux: lux illuminat, calor calefacit; una tamen ignis natura utrumque continet, & calorem & lucem.

Causa impellens προηγουμένη incarnationis Christi est tum amor & misericordia Dei erga genus humanum quod per peccatum perierat, Johan. 3. 16. 1. Johan. 3. 9. 10. *Per hoc manifesta facta est charitas Dei in nos: quod Filium illum suum unigenitum misit Deus in mundum, ut vivamus per eum. In hoc est charitas, non quòd nos dilexerimus Deum, sed quòd ipse dilexerit nos & miserit Filium suum ut esset propitiatio pro peccatis nostris:* Tum veritas ac fides Dei, quàm nulla hominum infidelitas irritam reddere potuit. Nam quum Deus statim à lapsu primorum parentum in Paradiso nostri misertus promisisset semen illud mulieris contriturum caput serpentis antiqui, eamque promissionem repetivisset postea Abrahamo, Isaaco, Jacobo & novissimè Davidi, ex cujus semine Sospitator mundi oriturus erat; promissionem suam firmiter servare voluit & implere quemadmodum & reipsa postea destinato tempore servavit & implevit: etiamsi Achazus rex Judææ & alii quidam posteri Davidis, ingratissimi, degeneres à Davide patre, in Deum impii, & immemores promissionum beneficiorumq; maximorum ejus, Deum infidelitate suâ & pervicaciâ fatigarent. Hanc ob causam, quum Propheta Jesa. cap. 7. Regi Achazo signum liberationis Ierosolym. petere nolenti, quod Deus ultro offerebat, dixisset; *Audite jam domus Davidis: an parva res est pro vobis, fatigare homines, quòd etiam fatigatis Deum meum?* atque sic illi incredulitatem exprobrasset: illico subjecit; *Idcirco dabit Dominus ipse vobis signum.* q. d. vestra infidelitas non reddet inanem fidem Dei, sed verax ac constans permanebit in præstandis promissis.

Causa προκαταρκτικὴ fuit duplex. Prima, Lapsus Adami in Paradiso, & lapsum illum sequuta, nostra miseria, in qua hærebamus. Nam si Adamus non cecidisset, & nos per lapsum illum in tantam miseriam non venissemus, Filius Dei incarnatus non fuisset. Hoc planum est ex eo, quòd non antè, sed post lapsum demum primorum parentum nostrorum Semen illud mulieris est promissum, ut scirent Adamus & Eva, incarnationem Filii Dei fore remedium casus & miseriæ ipsorum & sic inde consolationem perciperent. Eodem faciunt omnes aliæ promissiones & prædictiones exhibitionis Christi. Causa secunda προκαταρκτικὴ incarnationis Christi fuit impotẽtia Legis ad nos justificandos & vivificandos, sicut Paulus docet Roman. 8. 3.

Ad causas efficientes incarnationis Filii Dei pertinet etiam ipsius *voluntas & potentia.* Incarnatus est enim est Filius quia voluit, ultrò sponsor pro nobis factus, ultro se subjiciens Patri non naturâ, sed voluntariâ œconomiâ seu dispensatione; discernenda est enim naturalis subjectio ab œconomica seu dispensatoria: ultrò obediens factus Patri, non naturâ divinâ in se: sed voluntate; obedientia enim non est actus naturalis naturæ, sed voluntarius personæ Christi.

Quod ad *potentiam* attinet, Filius Dei non erat antea in potentia ad hoc, ut fieret homo; quia Deus est purus actus sine potentia passiva: Sed in ipso fuit potentia activa, quâ potuit homo fieri & factus est.

Causa administra incarnationis æterni Filii Dei fuit VIRGO ILLA, de qua Jes. cap. 7. 14. *Ecce illa Virgo concipiet & pariet filium; & vocabis nomen ejus Immanuel. Administram* vocamus, quatenus mater est è causis efficientibus prolis suæ quam in hanc lucem edit: alioqui semen matris materia fuit, ex qua corpus Christi formatum fuit. *Virginem* intelligimus, non tantum quæ ætate adolescentula sit, sed quæ virum non cognoverit. Nec quamvis virginem intelligimus, sed illam quæ æterno decreto Dei destinata fuit ut mater Regis Messiæ fieret, ac proinde quæ sola sit causa administra incarnationis Filii, absque marito, absque viro, & de qua promissio facta in Paradiso Genes. 3. 15. cùm serpenti illi antiquo dixit Deus, se inimicitiam ponere inter serpentem & mulierem, similiterq; inter semen serpentis, & semen mulieris, atque hoc semen mulieris contriturum serpentis caput.

Virginem autem illam nos Christiani Mariam Virginem, Domini nostri Jesu Christi matrem intelligendam statuimus, sequuti autoritatem Dei, in Novo Testamento vaticinium hoc Iesaiæ sic exponentis, Matth. 1. 18, 19, 20, 21, 22, 23. *Iesu Christi nativitas ita fuit: Quum enim mater ejus Maria desponsa esset Iosepho, priusquam ipsi convenissent, comperta est prægnans esse è Spiritu S. Porrò Iosephus vir ejus, quum esset justus, & nollet eam ignominia exponere, voluit clam eam dimittere. Hac autem quum in animum induxisset, ecce Angelus Domini in somnio apparuit ei, dicens, Iosephe fili Davidis ne metuas accipere Mariam uxorem tuam. Nam quod in ea genitum est, ex Spiritu S. est, Pariet autem filium & vocabis nomen ejus Iesum. Ipse enim liberabit populum suum ex peccatis ipsius. Totum hoc autem factum est, ut impleretur quod ait Dominus per Prophetam, dicentem, Ecce, virgo illa prægnans erit, & pariet filium, & vocabis nomen ejus Immanuel: quod est, si interpreteris, Nobiscum Deus.* Luc. 1. v. 31, 32, 33, 34, 35. *Ecce concipies in utero, & paries filium & vocabis nomen ejus Iesum, &c.*

Causæ cur Christum ex solâ Virgine absque viro hominem fieri oportuerit, hæ sunt: *Cur Christus ex sola virgine absque viro homo factus sit.*

I. Quia absque omni peccato esse debuit: Nam nos à peccatis liberare debuit. At quicunque ex Viro & fœmina prodeunt, peccati expertes non sunt, sicut dicitur Iohan. 3. vers. 6. *Quod genitum est ex carne, caro est.*

II. Quia Patrem naturalem in cœlis habens, non debuit Patrem naturalem habere in terra: Ut prædictum fuit in typo Melchisedech, quem explicat Paulus Heb. 7. 3. ubi ait, quòd *Melchisedech fuerit sine patre, sine matre:* & talis esse debuit Christus Filius Dei, quatenus homo, ἀπάτωρ, sine patre, ineffabiliter conceptus: quatenus Deus ἀμήτωρ, sine matre ineffabiliter genitus.

III. Quia Christum oportuit unam personam esse, non duas: personis autem duabus constare eum necesse fuisset, si à duobus patribus fuisset genitus.

IV. Quia sicut per Virginem exitium fuit invectum in mundum; Eva enim quum causa transgressionis viro fieret, adhuc Virgo erat, nondum ab Adamo cognita: Ita per Virginis ministerium salus mundi nasci debuit.

Finis incarnationis Christi proximus est, instauratio perditi generis humani. Christus enim est incarnatus, est homo factus non pro se, sed pro nobis: non sui gratia, sed nostri; non ut privilegium aliquod carni suæ acquireret, quo quid ei opus? Quin potius ut nostræ privilegium adferret, sese exinanivit ut eam gloriâ impleret: sicut & in symbolo profitemur, *Qui propter*

A *propter nos homines & propter nostram salutem descendit de cælo & homo factus est.* Certè ut æternus Filius Dei fieret homo, nunquam destinatum fuisset, nisi hominum necessitas ejus rei causam præbuisset. Necessitas quippe indigentiaq; hominum incarnationis Christi est causa, quâ sublatâ, carnem non induisset. Nam quum nos ob corruptionem carnis nostræ Legem Dei implere & salutem æternam consequi nosq; ab æterna morte in quam per peccatum conjecti fueramus eripere non possemus; Filius Dei factus est caro ut ipse Legem loco nostro impleret nosque obedientiâ suâ, passione & morte redimeret & in integrum restitueret, atque in salutem ita & media salutis nobis præstaret omnia, atque ita ut officio Mediatoris nostro bono perfungeretur. Hoc docet ipse quum ait Matth. 5. 17. *Ne existimate me venisse ut dissolvam Legem aut Prophetas: non* B *veni ut eam dissolvam, sed ut impleam:* Et c. 9. 13. *Non veni vocatum justos, sed peccatores ad resipiscentiam.* Et c. 17. 11. *Venit Filius hominis ut servet quod perierat.* Et 20. 28. *Filius hominis non venit ut sibi ministraretur, sed ut ministraret, & daret animam suam redemtionem pro multis.* Luc. 4. 43. *oportet me evangelizare regnum Dei: nam ad hoc missus sum.* Et cap. 19. 10. *Venit Filius hominis ut quærat & servet quod perierat.* Johan. 10. 10. *Ego veni ut vitam habeant & abundent.* Et c. 12. 46. *Ego lux in mundum veni, ut quisquis credit in me, in tenebris non maneat.* Et vers. 47. *Non veni ut damnem mundum, sed ut servem mundum.* Et cap. 18. 37. *Ego ad hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum ut dem testimonium veritati. Quisquis est ex veritate, audit vocem meam.* Actor. 3. v. 26. Hebr. 10. 9. *Ecce adsum, ut faciam Deus, voluntatem tuam. Tollit prius, ut posterius statuat.* C 1. Chron. 16. 33. *Tunc cantabunt arbores sylvæ ob præsentiam Iehova, quum advenerit ad judicandum terram,* Psalm. 40. 8, 9. *Ecce venio: in volumine libri scriptum est de me. Facere voluntatem tuam, Deus mi, delector.* Et Psal. 96. 13. *Nam venit ad judicandum terram: judicaturus est orbem habitabilem per justitiam, & populos per fidem suam.* Et 98. 9. *Advenit ad judicandum terram; judicaturus est orbem habitabilem justè, & populos rectissimè.* Jes. 35. 4. *Dicite inconsideratis animo, confirmamini, ne timeatis: ecce Deus vester, ultio advenit, retributio Dei, ipse advenit servaturus vos.* Et cap. 56. 1. *Sic ait Iehova, observate jus & exercete justitiam: Nam proximè salus mea ventura est, & justitia mea revelanda.* Et 59. 20. *Adveniet Tzijoni vindex, & conversis à defectione in Iacobo.* Et cap. 62. 11. *Ecce Iehova pronunciat ad extremum usque terræ, dicite filiæ Tzijonis, ecce salus tua advenit: ecce merces hujus* D *penes ipsum, & operæpretium hujus ante ipsum est.* Rom. 8. 3. 4. *Nam quæ Legis erat impotentia, quum viribus esset destituta per carnem; Deus suo ipsius Filio misso in forma consimili carni peccato obnoxiæ, idque pro peccato, condemnavit peccatum in carne: Ut jus illud Legis compleatur in nobis qui non secundùm carnem incedimus, sed secundùm Spiritum.* 1. Timoth. 1. 1. 15. *Certus est hic sermo, & dignus qui modis omnibus recipiatur: Christum Iesum venisse in mundum, ut peccatores servaret, quorum primus sum ego.* 1. Johan. 3. v. 5. *Scitis illum patefactum esse, ut peccata nostra tolleret.* Et cap. 3. v. 20. *Scimus Filium Dei venisse, & dedisse nobis mentem ut cognoscamus illum, qui verax est.*

Supremus finis incarnationis Filii Dei est gloria sapientiæ, bonitatis, gratiæ, veritatis, potentiæq; divinæ. E Est enim incarnatio Christi miraculum quod tum documentum est federis gratiæ, omniumque promissionum ejus de liberatione Ecclesiæ & singulorum fidelium corporali & spirituali, temporali & æterna: tum argumentum revincens infidelitatem eorum qui divinis promissionibus non assentiuntur. Hic finis indicatur voce SIGNUM, quum Propheta Jesa. 7. v. 14. ait: *Idcirco dabit Dominus ipse vobis* SIGNUM.

Incarnatio igitur æterni Filii Dei est signum, id est, miraculosum documentum & testimonium tum *credentibus*, tum *incredulis*. *Credentibus* est signum, quia illis confirmat immutabilem benevolentiam Dei, sic ut fides illorum conquiescat in Christo θεανθρώπῳ, in quo omnes promissiones Dei sunt etiam & Amen in æternum. Est enim fundamentum federis gratiæ, quod in Veteri Testamento, ne impii quidem in populo Israëlitico palàm rejicere ausi fuerunt: Omnes enim sperabant, oportere nasci Messiam. In Novo autem Testamento nemo audet in dubium vocare, qui quoquo modo vult videri Christianus. Ut igitur fideles in Veteri Testamento inde colligebant, Ecclesiam certò servatum iri, quantis quantis calamitatibus obrueretur: Ita nos in Novo Testamento inde concludimus, omnia nobis à benignissimo Patre cœlesti præstitum iri quæcunque promisit. Nam qui longè maximum opus præstitit, etiam minimum præstabit.

Incredulis verò eadem incarnatio æterni Filii Dei signum est, non tantùm cui ab illis contradicitur, sed etiam quo evincitur illorum infidelitas, adimiturque illis omnis excusatio, quam prætexere possent. Unde & de Christo incarnato dicitur à Simeone illo justo Luc. 2. 34. *Ecce positus est iste casui & resurrectioni multorum in Israël, & in signum cui contradicitur.*

Incarnatio æterni Filii Dei est ingens documentum omnipotentiæ divinæ: quia est signum seu miraculum. Omnia enim signa seu miracula divina omnipotentiam Dei testantur.

Effecta incarnationis Filii Dei sunt per se omnia beneficia quæ Christus incarnatus nobis exhibuit & exhibet: per accidens autem perturbatio & tumultuatio impiorum, Matth. 2. v. 1, 2, 3, 16. & cap. 10. 34, 35.

Subjectum quod, id est, cui est incarnatus, est sola Ecclesia hominum electorum ad vitam æternam: sicut prædictum fuit Zachar. 9. v. 9. *Exsulta valde filia Tzijonis, clange filia Ierosolymorum, ecce Rex tuus advenit* TIBI.

Adjuncta si consideres, incarnatio æterni Filii Dei est mysterium absconditum à seculo, sed patefactum destinato tempore. Ridetur à Judæis blasphemis & Gentilibus desipientibus: sed agnoscitur & maximi fit ab electis Dei, qui in ea gaudii & solatii materiam perpetuam habent.

Dissentanea quod attinet, incarnatio æterni Filii Dei nequaquam est impossibilis, nequaquam absurda, nequaquam indigna Deo, quemadmodum adversus Judæos & Gentiles præclarè demonstrat *Lactantius* libro divinarum institutionum quarto, qui est de vera sapientia, capite vigesimosecundo & aliquot sequentibus: & *Athanasius* libro de Incarnatione Verbi ejusq; corporali ad nos adventu, tomo primo pag. trigesimaseptimâ & sequentibus.

CAPUT XIV.

In quo de conceptione Christi.

INCARNATIONIS Christi partes sunt, tum *conceptio Christi & assumtio humanæ naturæ & unio personalis duarum naturarum*: tum *nativitas*.

Conceptio Christi, est miraculosa humanæ naturæ Christi productio à Spiritu Sancto, qui virtute & potentiâ suâ divinâ corpus quidem Christi ex præparato, sanctificato, & fœcundato sanguine Virginis MARIÆ sine virili semine, in utero ipsius statim omnibus partibus integrum formavit, animam verò simul è nihilo creatam corpori infudit, ita ut in ipso conceptionis articulo perfecta fuerit humana Christi natura, corpore & animâ rationali perfectè sibi invicem unitis constans.

Quòd humana natura Christi sit producta miraculosâ

Digitized by Google

losâ operatione Spiritus Sancti; tanquam principali causâ efficiente, confirmat *primò* testimonium Angeli Gabrielis, qui Virgini MARIÆ, cui annunciaverat jussu Dei, ex ipsa Messiam Patribus promissum nasciturum, de modo conceptionis interroganti respondit Luc. 1. 35. *Spiritus sanctus superveniet in te & virtus Altissimi inumbrabit te: propterea id etiam quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.* Confirmat deinde testimonium Evangelistæ Matthæi qui primo capite, vers. 18. ait: *quòd Maria mater Christi, quum desponsata esset Ioseph, priusquam ipsi convenissent, comperta sit prægnans esse e Spiritu Sancto.* Confirmat testimonium Angeli Iosepho viro Mariæ dicentis, eodem primo capite Matth. v. 20. *Ioseph fili Davidis, ne metue accipere Mariam uxorem tuam. Nam quod in ea genitum est, ex Spiritu sancto est.* Ergo sicut in Symbolo Apostolico profitemur, Jesus Christus Dominus noster *conceptus est de Spiritu sancto*, nimirum, tanquam causâ efficiente & creatore humanæ Christi naturæ, non autem ex essentia Spiritus sancti: alioquin Christus haberet corpus, non verè humanum, sed spirituale, imò nullum. Conceptus est οὐ διὰ συνουσίας, ἀλλὰ διὰ δυνάμεως, non per concubitum, sed per virtutem Spiritus sancti, per quam Maria prægnans reddita fuit, ut loquitur *Iustinus Martyr* Apologiâ secundâ pro Christianis. Conceptus est de Spiritu sancto non σπερματικῶς, sed δημιουργικῶς, id est, non per semen, sed per creationem: Et ut *Augustinus* sermone sexto de Tempore ait: *Conceptus est non de substantia Spiritus sancti, sed de potentia; nec generatione, sed jussione & benedictione.*

Ideo autem conceptus est de Spiritu sancto, ut ejus sanctitate in assumta carne ad plenum perfusus, ipsam ad nos transfunderet.

Si *caussam efficientem propter quam* spectes, Beata Virgo Maria Deum hominem factum & concipere & parere, non humanis meritis, sed concepti nascentisque ex ea summi Dei dignatione promeruit, ut scribit *B. Fulgentius* libro de Incarnatione & Gratiâ Domini nostri Jesu Christi, capite septimo.

Materia e qua corpus Christi conceptum est, fuit sanguis Mariæ Virginis, à Spiritu sancto, præparatus; sanctificatus & fœcundatus absque virili semine.

Per *sanguinem* intelligimus semen mulieris seu Virginis Mariæ: quid enim aliud est semen, quàm sanguis elaboratus ad generationem? Nam Christus propterea dicitur *fructus ventris seu uteri Mariæ*. Luc. 1. vers. 42. Jam hinc colligimus, si corpus Christi formatum est ex semine Virginis Mariæ, non est ergo è cœlo delatum in uterum Virginis Mariæ, sed ex substantia Virginis sumtum. Valentiniani, Marcionitæ, & alii hæretici, opponunt dicta aliquot, veluti Johan. 3. v. 13. *Nullus adscendit in cœlum, nisi qui descendit è cœlo, Filius hominis qui est in cœlo.* Et v. 31. *Qui supernè venit, supra omnes est: qui e terra est, terrenus est, & terrena loquitur: qui e cœlo venit, supra omnes est.* Et Iohan. 3. v. 23. *Vos infernè estis, ego sum supernè: vos ex hoc mundo estis; ego non sum ex hoc mundo.* 1. Corinth. 15. v. 47. *Secundus homo ipse Dominus è cœlo:* unde versibus sequentibus *cœlestis* appellatur: Ex his dictis concludunt, carnem Christi originem habuisse è cœlis, & non ex semine Virginis Mariæ.

RESP. Nullum istorum dictorum docet; Christum corpus è cœlo attulisse, sed omnia loquuntur de persona Christi per communicationem idiomatum, & docent quòd Filius Dei descenderit de cœlo non loci mutatione, sed voluntaria sui exinanitione ad formam servi accipiendam: & quòd conceptus sit cœlesti modo, cœlesti operatione Spiritus sancti non autem terrena generatione. Ita quod ad personam Filii Dei & cœlestem spiritualemque *modum* conceptionis

A ipsius de Spiritu sancto pertinet, ipsi ad *substantiam* carnis Christi referunt.

INSTANT: *Secundùm quam naturam Christus adscendit in cœlum, secundùm eandem descenderat prius: At secundùm humanam naturam adscendit in cœlum: Ergo secundùm humanam prius descenderat de cœlo.* Majorem probare conantur testimonio Pauli Apostoli Ephes. 4. v. 9. 10. *Cæterùm illud Adscendit, quid est, nisi quod etiam descenderat prius in infimas partes terræ? Qui descenderat, ipse est qui etiam adscendit longè suprà omnes cœlos, ut impleret omnia.*

RESP. *Primò* major propositio negatur: *Deinde*, ea non potest probari ex testimonio Apostoli Pauli; quo nihil aliud docetur, quàm ideo Christum exaltatum; quia antea se exinaniverat formâ servi acceptâ; ut
B Paulus se declarat Philip. 2.

Præparatio materiæ non fuit facta in instanti: quia sanguinem oportuit deduci ad locum conceptionis, ad quam rem opus fuit motu. Motus autem nullus fit in instanti. Fuit tamen brevi temporis spatio præparata materia.

Eadem materia fuit per Spiritum sanctum sanctificata: quia ante sanctificationem fuerat obnoxia & infecta peccato, sanctificata autem per Spiritum sanctum, nullam labem, nullam culpam deinceps habuit nullamque habitura est in sempiternum; sed sanctitate perfusa absque mensura, sanctissimum instrumentum facta fuit animæ Christi & Deitatis ipsius.

A primo conceptionis momento sanctificatus fuit Christus, ut ex ætate qualibet sine discrimine electos
C suos in seipso sanctificaret.

Fœcundata fuit eadem materia, ut conciperet & prægnans fieret Maria: Sed fœcundata fuit miraculoso & novo prorsus modo, nempe, dum Maria concepit absque virili semine. Nam ordinaria ac naturalis conceptio, est seminis virilis & muliebris in utero permisti vivificatio ad formandum fœtum, orta à proprietate uteri materni. In conceptione enim ordinaria ac naturali semen virile necessario requiritur, in quo vis procreatrix inprimis residet. At Maria concepit novo & miraculoso modo absque virili semine. Miraculosum fuit quod Sara Abrahami uxor jam effœta senio, tamen concepit Isaacum, & Elizabetha Iohannem Baptistam; ideo utriusque prædictio peculiariter prædicta fuit divinitus; neutra tamen conceptio facta est
D sine virili semine: sed multò majus miraculum est, quòd Maria absque virili semine concepit.

Ideò singularis hæc conceptio singulariter aliquoties a Deo prædicta fuit, *primò* in Paradiso quum, Genes. 3. v. 15. promissum fuit *Semen mulieris* contriturum caput antiqui serpentis: *Conceptio Christi prædicta aliquoties singulariter.*

Deinde, per Iacobum Patriarcham Genes. 49. v. 10. ubi Christus nominatur *Schiloh*, id est, filius secundarum ejus: non autem filius lumborum ejus: nam secundæ sunt à natura mulieris, & non viri.

Tertiò per Iesaiam in hoc vaticinio, *Ecce Virgo illa concipiet*, Iesa. 7. v. 14.

Quartò, per lapidem de monte excisum sine ullis manibus, sine opere humano, Dan. 2. per eum enim significatum est, Christum de Virgine sine amplexu
E maritali exoriturum:

Denique per Angelum Gabrielem Luc. 1. 31. *Et ecce concipies in utero.*

Concipi autem Christus debuit sine virili semine, ex solo semine seu sanguine purissimo Virginis Mariæ, propter sequentes caussas:

I. Ut certum esset ipsum esse verè Regem illum Messiam, à Deo Patribus promissum. Nam quem Virgo concepit sine virili semine, is est Rex ille Messias Patribus promissus.

Digitized by Google

II. Ut manifestum esset, ipsum non hominem tantùm, sed etiam verum Deum esse naturâ in una persona. Sicut mater ejus est Virgo, sine patre terreno, ita Pater ejus est Deus sine matre: natura enim non patitur, ut unius personæ sint plures Patres. Ideo solus Christus conceptus est homo sine virili semine, quia solus etiam inter homines est Deus, sicut solus inter tres personas Deitatis factus est homo.

III. Ut homo fieret expers omnis peccati, qui peccatum auferre debebat. Nam omnes illi qui ex semine viri concipiuntur, in peccatis concipiuntur, secundùm illud Pauli ad Rom. cap. 5. v. 12. *Sicut per unum hominem peccatum in mundum introiit, ac per peccatum mors: & ita in omnes homines mors pervasit in quo omnes peccarunt.* Proinde nullus est hominum, qui non peccati originalis vinculo nascatur obstrictus, præter eum, qui ad hoc vinculum peccati solvendum, novo modo conceptus & homo factus est, Mediator Dei & hominum, homo Christus Jesus. Quæ Deo dignior secundùm carnem generatio, quàm ut immaculatus Dei Filius, immaculatæ generationis servaret etiam in suscipiendo corpore puritatem?

Unde sic colligimus: Quicunque sine virili semine conceptus est, absque peccato originali est conceptus: Christus Jesus, isque solus sine virili semine conceptus est: Ergo Christus Jesus, isque solus absque peccato originali est conceptus.

OBJICITUR: *Christus assumsit semen Abrahami,* Heb. 2. v. 16. *est filius Davidis & filius Abrahami* Matth. 1. v. 1. *& filius Adami* Luc. 3. *ergo est conceptus de virili semine.*

RESP. Distinguendum est antecedens: Christus assumsit semen Abrahæ & est filius Abrahami, & filius Davidis, & filius Adami, quoad *substantiam* humanam, sed non quoad *modum* communicationis substantiæ humanæ.

Corpus autem Christi ut sine virili semine conceptum fuit: ita etiam successivæ formationis legem non servavit. Nam in aliorum hominum generatione, naturæ vi paulatim corpus effingitur quadraginta aut etiam plurium dierum spatio (nam formationis certum ac definitum tempus non est:) at Christi corpus divina Spiritus sancti virtute & operatione statim partibus omnibus perfectum formatum momentoq; absolutum fuit. Tum nec anima rationalis die demum quadragesimo creata atque infusa est corpori Christi, sed eodem momento in & cum corpore à Spiritu sancto ex nihilo creata & corpori unita est. Ita corpus Christi in ipso conceptionis articulo statim omnibus membris perfectum, & animatum, seu animâ rationali præditum conceptum est, & hoc præter aliorum hominum consuetudinem.

Rationes quibus hoc confirmamus certæ sunt:

I. Quicunque est homo factus absque virili semine, solâ operatione Spiritus sancti tanquam Creatoris; ille statim atque existere cœpit, corpus uno momento perfectum & animatum habuerit necesse est:

Filius Dei & homo factus absque virili semine, solâ operatione Spiritus sancti tanquam Creatoris:

Ergo statim atque existere cœpit, corpus uno momento perfectum & animatum habuerit necesse est:

Propositionem majorem probant exempla Adami & Evæ: & postulat omnipotens virtus Creatoris.

II. Qui uno momento caro factus est, id est, verus homo; ejus corpus statim partibus omnibus perfectum & animatum fuit:

Filius Dei uno momento caro factus est, Johan. 1. v. 14. id est, verus homo: non enim primum embryo, & deinde corpus informe atque animæ expers ac postea demum homo:

Ergo, &c.

III. Qui ὑπόστασις factus est veræ & perfectæ humanitati, ejus corpus statim perfectum & animatum esse oportuit, quum hypostasi unitum est:

Sermo ille ὑπόστασις factus est veræ & perfectæ humanitati:

Ergo, &c.

IV. Filius Dei per animam sibi univit corpus: Ergo habuit in ipso conceptionis articulo corpus perfectum & animatum. Consequentia est necessaria, quia anima oportuit unitam esse corpori, cùm λόγος sibi univit corpus: anima autem non potuit uniri corpori nisi omnibus membris perfecto; anima enim est ἐντελέχεια corporis physici, organici, id est, quod omnibus necessariis organis & membris constat.

V. Qui est fons & origo omnium perfectionum & formarum omnium perfectissimarum, eum consentaneum est perfectam & formâ suâ præditam naturam assumsisse:

At Filius Dei est fons & origo omnium perfectionum & formarum omnium perfectissimarum:

Ergo perfectam & formâ humanâ constantem naturam humanam assumsit.

Sic declarata est definitio conceptionis Christi.

Finis primus conceptionis Christi sanctæ de Spiritu sancto, est ut suâ innocentiâ ac perfectâ sanctitate in qua conceptus est, nostram impuram conceptionem tegeret coram Deo, dum sanctâ conceptione suâ satisfecit. Legi Dei nostro loco qui sanctè & sine peccato concipi debuimus. Unde legitur tertio tomo Operum Augustini, libro de Fide ad Petrum Diaconum, cap. 2. *Dei ergo Filius unigenitus qui est in sinu Patris, ut carnem hominis animamq; mundaret susceptione carnis atq; animæ rationalis, incarnatus est: & qui est Deus verus, homo verus factus est, non ut alter Deus esset, alter homo, sed idem Deus, idem homo. Qui ut illud peccatum quod in concubitu mortalis carnis generatio humana contraxit, auferret, conceptus est novo more, Deus incarnatus in matre Virgine, sine coitu viri, sine libidine concipientis Virginis: ut per Deum hominem, quem absq; libidine conceptum, inviolatus edidit Virginis uterus, abluerетur peccatum, quod nascentes trahunt omnes homines: quibus in corpore mortis hujus talis est nascendi conditio, ut matres eorum fœcunditatis opus implere non possint, nisi prius virginitatem carnis amiserint. Solus igitur abstulit peccatum conceptionis atque nativitatis humanæ Deus unigenitus: qui dum conciperetur, veritatem carnis accepit ex Virgine, & quum nasceretur, integritatem Virginitatis servavit in matre. Ista causa est, quâ Deus factus est filius Virginis Mariæ, & Maria Virgo facta est mater unigeniti Dei: ut quem Pater genuit ex æternitate, ipsum Virgo conceptum proferret in tempore. Illa utique est Virgo, quam Deus qui de ea fuerat nasciturus ita singulari gratiâ prævenit atq; replevit, ut ipsum haberet ventris sui fructum, quem ex initio habuit universitas dominum: & ipsum sibi videret nascendi solennitate subditum, quem in unitate paterna substantiæ, non solùm humana, sed etiam angelica creatura cognoscit & adorat altissimum. Sic ergo peccatū & pœna peccati, quæ per scelus corrupta mulieris intravit in mundum, per inviolatæ Virginis partum aufertur à mundo.*

Quapropter innocentia & sanctitas inde à prima origine & momento conceptionis naturæ humanæ Christi inhærens, pars est & quidem prima justitiæ Christi, quæ nobis imputatur à Deo Patre. Idque sequentibus argumentis ostendo:

PRIMUM: Obedientiæ illius perfectæ quam Lex Dei à nobis requirit: pars est innocentia & sanctitas inde

inde à prima origine & momento conceptionis naturæ humanæ inhærens:

Justitia Christi quæ nobis à Deo Patre imputatur, est obedientia illa perfecta, quam Lex Dei à nobis requirit:

Justitiæ ergo Christi quæ nobis à Patre imputatur, pars est innocentia & sanctitas inde à prima origine & momento conceptionis naturæ humanæ inhærens.

Propositio major initio *declaranda* est, deinde *confirmanda*. *Obedientia Legis* propriè non est actus secundus, sed actus primus, nimirum habitus internus, à quo actus secundi tum interni tum externi promanant. Metonymicè autem actus secundus obedientia nominatur; sicut virtus propriè est habitus, metonymicè autem actio ab habitu illo promanans. Qui ergo contendunt, obedientiam tantùm actionem esse, falsum asseverant; nam obedientia non est tantùm actio. Quum verò actio dicitur, non propriâ, sed metonymicâ fit loquutione. Itaq; obedientia perfecta, quam Lex requirit, non est tantùm actio, sed etiam conformitas totius naturæ & omnium actionum, affectuum passionumque cum Lege Dei. Sic declarata est major.

Eandem confirmamus ex contrariorum oppositione: Si obedientiæ quæ pugnat cum Lege Dei, pars & quidem prima est peccatum originale, id est, carentia justitiæ originalis & corruptio naturæ humanæ totius, tum certè obedientiæ illius perfectæ quam Lex Dei à nobis requirit, pars est innocentia & sanctitas inde à prima origine & momento conceptionis naturæ humanæ inhærens. Lex enim Dei prohibet non tantùm peccata actualia, sed etiam originale, ex quo tanquam ex fonte actualia profluunt, aut potiùs promunt.

Assumtio probatur testimoniis Christi & Apostolorum. Christus ait Matth. 5. v. 17. *Ne existimate me venisse ut dissolvam Legem aut Prophetas: non veni ut eam dissolvam, sed ut eam impleam.* Apostolus Paulus inquit Roman. 5. 19. *Sicut per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi: ita per obedientiam unius, justi constituentur multi.* Et c. 10. 4. *Finis legis est Christus, ad justitiam cuivis credenti.* Gal. 4. v. 4. 5. *Postquam venit complementum temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum Legi subjectum: Ut eos qui Legi erant subjecti redimeret, ut adoptionem acciperemus.*

SECUNDUM: Qui ex quo induit formam servi, cœpit ad nos redimendos pretium liberationis solvere, ejus innocentia & sanctitas nativa est certè pars justitiæ quæ nobis à Deo imputatur:

Christus Jesus ex quo induit formam servi, cœpit ad nos redimendos pretium redemtionis solvere:

Ergo, &c.

Propositio per se plana est.

Assumtionem probamus testimonio Pauli Heb. 10. v. 5. & sequentibus: *Quapropter ingrediens mundum dicit, Sacrificium & oblationem noluisti, corpus autem adaptasti mihi. Holocautomata & hostiam pro peccato non approbasti. Tunc dixi; Ecce adsum, (in capite libri scriptum est de me) ut faciam, Deus, voluntatem tuam.*

Secundus finis conceptionis Christi de Spiritu sancto est, ut inde vis regenerationis nostræ spiritualis promanaret. Nam per eundem Spiritum per quem Christus conceptus est, etiam nos, qui per concupiscentiam carnis sumus geniti, spirituali iterum origine nascimur. Propterea ab Evangelista de credentibus dicitur Joh. 1. v. 13. *Qui non ex sanguine, neq; ex libidine carnis, neq; ex libidine viri, sed ex Deo geniti sunt.*

Tantum de fine conceptionis Christi.

Conceptus est Nazarethæ, ut prædictũ erat Jesa. 11. v. 1. *Nam prodibit virgula è trunco succiso Jischai, & surculus è radicibus ejus efflorescet.* Et cap. 60. v. 21. *Et populares quotquot erunt justi in seculum hæreditario jure possidebunt terram; ut surculus plantarum ejus, opere manuum mearum glorietur.* Zach. 6. v. 12. *Ecce virum, cujus nomen est* GERMEN, *qui è loco suo germinabit, & ædificabit templum Iehovæ.* Quemadmodum & ibidem postea educatus: unde rectè Nazarenus dictus, Matth. 2. v. 23. Idque ut sciremus ipsum esse virgulam illam è trunco succiso Jischai prodeuntem, & surculum è radicibus ejus efflorescentem, Jesa. 11. v. 1.

Tantum de conceptione Christi.

CAPUT XV.

In quo de assumtione humanæ naturæ.

ASSUMTIO HUMANÆ NATURÆ, est quâ λόγος naturam vero corpore humano & verâ animâ humanâ constantem, à Spiritu sancto formatam & sanctificatam & cum ea omnes proprietates & naturales infirmitates defectusque nostros, ut & omnes naturales passiones excepto peccato assumere per gratiosam illam œconomiam dignatus est, ut haberet quod offerret Deo pro nobis, & ut naturam nostram totam & infirmitates defectusque ejus curaret, & nobis Dei amicitiam conciliaret. Heb. 8. v. 3. *Omnis enim summus Pontifex qui adstat altari, adstat ut offerat oblationes & victimas: propterea conveniens etiam erat huic, ut esset ei aliquid quod offerret.* Philipp. 2. v. 7. *Ipse sese inanivit, formâ servi acceptâ, similis hominibus factus.* Hebr. 2. v. 16. *Non enim utiq; Angelos assumsit, sed semen Abrahami assumsit.*

Ergò æternus Filius Dei assumsit naturam nostram humanam:

I. Ut in ea ipsa natura perfectam causâ viceq; nostrâ obedientiam Deo præstaret ad delendam inobedientiæ culpam in quâ inobedientia illa commissa & culpa contracta fuerat. Proinde Filius Dei illam ipsam carnem, quam à nobis accepit, obtulit Deo Patri in sacrificium, ut reatum nostrum deleret.

II. Ut nos assumeremur à Deo & consortes divinæ naturæ fieremus. Nostra natura à Filio Dei assumta, pignus est nostræ cum Filio Dei societatis.

III. Ut quia naturam nostram diabolus deceperat & vicerat de ipsa Diabolus vicissim vinceretur & sub pedibus etiam nostris contereretur. Vide *Theodoreti* Sermonem decimum de Providentia, pag. 622. tom. 2.

Filius Dei nostra carne vestitus debellavit Satanam ob mortem cum peccato, ut nostra esset victoria & triumphus noster.

Assumsit perfectam naturam humanam tum quoad *substantiam*, tum quoad *accidentia ejus*, excepto peccato & accidentibus illis quæ cum peccato connexa; sic ut non tantùm perfectus sit Deus, sed etiam perfectus homo.

Si *substantiam* naturæ humanæ consideremus, totam illam assumsit, omnesque partes essentiales ipsius, corpus & animam, & utriusque etiam partes essentiales & integrales omnes; ut sequentia argumenta evincunt.

I. Quia veram naturam humanam assumsit: vera autem non esset, si perfecta non esset. Dignum etenim fuit, ut in mysterio redemtionis hominum, nec veritas deesset perfectioni, nec perfectio veritati.

II. Quia utriusque partis naturæ humanæ attributa & proprietates adscribuntur Christo in Sacris literis, ut Luc. 2. v. 40. *Puerulus crescebat, & corroborabatur spiritu, implebaturq; sapientiâ:* & vers. 52. *Iesus verò proficiebat sapientia, & staturâ, & gratiâ apud Deum & homines.* Sicut corporis est crescere & staturâ proficere, sic animæ est sapiẽtiâ impleri & proficere. Tũ anima sapientia ne-

Digitized by Google

quaquam proficeret, si naturalem intelligentiam, quæ hominibus rationis causâ concessa est, non haberet. Luc.23.v.43 dixit Iesus latroni converso; *Hodie mecum eris in Paradiso.* & vers. 46. *Quum clamasset voce magna Iesus, ait, Pater in manus tuas depono spiritum meum.* Clamor organis corporis factus est, corpusque in cruce mansit, anima autem in Paradisum pervenit. A

III. Quia Christus est perfectus Mediator inter Deum & homines; perfectus autem Mediator non esset, si perfectus homo non esset, imo ne homo quidem esset. Quomodo autem verum maneret, quod Paulus ait 1. Tim. 2. v.5. *Unus enim est Deus, unus etiam Mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus?* Qui ergo salutis æternæ esse participes cupiunt, eos tenere oportet, non alium hominem esse mediatorem inter Deum & homines quam qui totam in se suscepit B substantiam humanitatis, qui totam in se habet substantiam Deitatis.

IV. Quia Christus est Pontifex noster apud Deum: ergo perfectus homo, corpore & anima rationali constans. Quod si homo imperfectus est, Pontifex non est: si perfectam non habet naturam humanam, nec personam gerere Pontificis & pro peccatis nostris sacrificium offerre potuit; sicut in Lege sacerdotio fungi non poterat, si quis vel corpus parte aliqua mutilum haberet.

V. Quia Christus factus est victima Deo Patri pro nobis: victima autem nisi perfecta esse non potuit; quemadmodum in Lege imperfectum aut vitiosum pecus ad sacrificium offerre non licuit.

VI. Quia tota natura humana redimenda ac salvanda fuit, quæ tota perierat: sicut Redemtor ipsemet C ait Luc.19 v.10. *Venit Filius hominis ut quærat & servet quod perierat.* Attendamus quid perierit in hominis lapsu, ut cognoscamus quid quæsitum & servatum fuerit hominis cœlestis adventu. Consideremus quid in se peccando venundederit servus: & apparebit quid suscipiendo redemerit Dominus. Attendamus quid serpens ille antiquus veneno suo in hominis seductione infecerit: ut clareat quid Medicus in hominis susceptione sanaverit. *Nonne ex carne simul animaque compositus, præceptum Dei homo primus accepit? Quod si in utraque præceptum Dei cognoscitur accepisse, in utraque debuit obedientiam præcepti servare. Si autem in utraque fuit parendum præcepto, ab utraque admissa est transgressio. Quoniam sicut est inchoatum animæ cupiditate peccatum, sic est carnali comestione perfectum.* D *Et ideo quod totus homo reatum transgressionis admisit, totum sibi diabolus captivavit. Quod si totus tenebatur captivitatis vinculo, totus eguit liberationis auxilio. Si autem totum debuit liberare pietas, totum debuit suscipere divina majestas. Totius ergo fuit hominis a Deo suscipienda natura, quoniam in toto fuit captivitas captivanda, ut tota simul acquireretur de captivata captivitate victoria*, ut Fulgentius ait libro primo de Mysterio Mediatoris ad Trasimundum Regem.

Totam igitur substantiam naturæ humanæ Christus assumsit.

Quod ad *partes* naturæ humanæ attinet per se, corpus humanum verum atque organicum à Sermone illo æterno est assumtum.

I. Quia Scriptura Sacra apertè id testatur, Hebr.2. E v.13, 14. *Ecce ego & pueri quos mihi Dedit Deus. Quoniam igitur pueri participes sunt carnis & sanguinis, ipse quoque consimiliter particeps factus est eorundem.* & cap.10. v.5. *Quapropter ingrediens mundum dicit, Sacrificium & oblationem noluisti corpus autem adaptasti mihi.* Matth. 26. v.12. *Quod hæc unguentum hoc injecit corpori meo, ad funerandum me fecit:* & cap.27. v.58, 59. *Iosephus Arimathæensis adiit Pilatum, & petiit corpus Iesu. Tunc Pilatus jussit reddi corpus. Et Iosephus cum accepisset corpus, involvit illud sindone pura,* Unde Coloss.1 v.22. nominatur *corpus carnis*, id est, carneum, ut intelligamus non fuisse imaginarium.

II. Quia Christo tribuuntur ea quæ soli corpori vero competunt, ut passio, mors, resurrectio ex mortuis, palpabilitas, visibilitas, &c.

III. Quia in vero corpore humano, verè passibili & mortali satisfieri pro nobis judicio Dei oportuit. Veritas satisfactionis pro nobis hominibus postulat veritatem humani corporis.

IV. Quia corporis Christi symbolum est panis Eucharisticus, qui est substantia: sacramentum autem ejus esse non posset, si corpus ipsum substantia non esset.

V. Quia lues peccati non extra corpus hæsit, sed corpori agnata coa itaque fuit, necessum erat amota corruptione vitam ei indi, ut quemadmodum in corpore mors exstitisset, ita in eodē vita existeret. Quod si igitur extra corpus mors fuisset, extra corpus etiam oportuisset vitam ei subsistere: sin verò in corpore coaluit consertaque mors fuit, ac veluti cohærens ei dominabatur: necessum quoque fuit vitam cum corpore coalescere connectique, ut ita corpus imbutum vità corruptionem extruderet. Alioqui si extra corpus Verbum Dei constitisset, neque inibi hæsisset, mors quidem ab eo maximè pro rei natura superata fuisset, utpote cui contra vitam nullæ vires sufficissent, in corpore tamen prior illa corruptio æquè adhæsisset. Quapropter non immerito Salvator noster corpore amictus fuit, corporique vitam inseruit, ut id non ulterius mortale per mortem remaneret, sed indutum immortalitate, in posterū perseveraret immortale. Induta quippe semel corruptione, nunquam resurrexisset nisi vitam induisset. Quia mors per se non nisi in corpore apparere aut existere poterat, ideo ipse corpus induit, ut mortem ibi inventam aboleret. Quomodo enim Dominus ex toto vitam se esse demonstrasset, nisi id quod mortale erat, vivificasset? Et quemadmodum stipula, quæ naturaliter ab igne consumitur, si ab ea ignem depellas, non comburitur quidem, sed tamen ut stipula fuit, ista stipula permanet, obnoxia igni, ignisque comburendi vim malè sibi metuit, ac suspectam habet: Natura enim ejus appetens est ignis. Hic, si quis stipulam copioso Amianto vestiat, cujus natura dicitur igni resistere, nihil jam deinde igneum metuet, utpote munita re, quæ comburi nequeat: Idem quoque de corpore nostro & morte sentias. Quod si solo præcepto mors ab eo depulsa fuisset, nihilo tamen minùs mortale & corruptibile pro ratione suæ naturæ remansisset: sed ne hoc fieret, induit corpus incorporalem omnipotentis Dei rationem, neque jam inde corruptionem aut mortem exhorrescit, quum habeat vitam pro indumento, & per id corruptionem amoliatur. Necessariò ergo Dei Sermo corpus assumsit, & humano instrumento usus est, quò corpus vivificaret: ut quemadmodum in rerum natura ex operibus cognoscitur, ita quoque in homine operaretur, & seipsum undecunque ostenderet, nihil desertum destitutumque relinquens à sua divinitate & cognitione.

Assumsit corpus mortale, ut id quod mortale erat, indueret immortalitatem.

Contrà Cerdoniani, Marcionitæ & Manichæi, negarunt, verum corpus à Filio Dei assumtum, sequentibus usi argumentis.

I. *Quali corpore olim Filius apparuit Patribus, tale & ultimis temporibus ab eo assumtum talique Apostolis cæterisque ejus temporibus hominibus apparuit: At non vere corpore, sed duntaxat in specie seu phantasmate corporis humani solim apparuit Patribus: Ergo non verum corpus, sed duntaxat species seu phantasma corporis humani ab eo ultimisque*

temporibus

Digitized by Google

temporibus assumtum, & non vero, sed phantastico corpore Apostolis aliisq; ejus temporis hominibus apparuit.

RESP. Primò negatur minor propositio. Nam Filius Dei, quum Patribus in veteri Testamento apparuit, quanquam nondum homo esset, tamen verum sibi formabat corpus in quo apparebat; idq; ex actionibus & attributis corporis veri liquet, quia ambulabat, edebat, contrectabatur, sedebat. Postea peracto officio cujus causa à Patre mittebatur, corpus illud deponebat: non ergo in corpore phantasmatico apparebat. *Deinde* dato, sed non concesso, Filium Patribus olim in corpore phantasmatico apparuisse, non tamen sequeretur, illum in simili corpore cum Apostolis versatum esse: quia cum Apostolis versans, jam *factus erat caro*, Joh. 1. v. 17. *Repertus est ut homo* Philip. 2. v. 8. habens corpus visibile oculis corporis, contrectabile manibus, sicut Johannes dicit 1. epist. 1. vers. 1. *quod vidimus oculis nostris, quod spectavimus, & manus nostra contrectarunt, &c.*

II. *Spiritus Sanctus apparuit in specie columbæ, vel etiam in corpore vera columba, nec tamen fuit vera columba. Ergo & Christus apparuit tantùm in specie hominis, vel etiamsi in vero corpore apparuit, propterea tamen verus homo non fuit.*

RESP. Argumentum est à dissimili. Nam alio modo apparuit Spiritus Sanctus, alio Filius Dei; Spiritus Sanctus κατ' ἐμφασιν, nam Johannes Baptista vidit eum descendentē quasi columbam super Jesum Matth. 3. v. 16 Joh. 1. 32. Filius Dei κατ' ὑπόστασιν, quia caro factus est Johan. 1. v. 14. Alio quippe fine apparuit Spiritus Sanctus, quàm Filius Dei: Spiritus Sanctus quidem, ut specie illa columbæ aliquandiu super Jesū manens certò designaret Johanni, hunc Jesum esse Filium illum Dei & Christum illum Joh. 1. v. 31, 32, 33, 34. non autem ut servaret columbas; propterea etiam Spiritus Sanctus non est factus vera columba: at Filius Dei æternus eo fine apparuit, ut homines redimeret & tum Judæos tum Gentes in uno corpore reconciliaret Deo per crucē, peremtis inimicitiis per eam, ut dicitur Eph. 2. v. 16. Propterea verum corpus humanum assumsit, verusque homo factus est.

III. *Angeli apparuerunt tantùm in putativis & imaginariis corporibus: Ergo & Filius Dei tantùm in putativo & imaginario corpore apparuit homo.*

RESP. Primò negatur antecedens; nam Angeli non apparuerunt putativis & imaginariis corporibus vel phantasmaticis, quemadmodum Marcion putavit: sed veris & solidis corporibus, & talibus, qualia ab hominibus rectè sentientibus & judicantibus esse credebantur, hoc est, verè humanis, ut evincit *Tertullianus* lib. 3. adversus Marcionem & libro de carne Christi adversus Appellem: & *Augustinus* tertio tomo, de Agone Christiano cap. 22.

Replicabant: *Si Angeli apparuerunt in veris humanis corporibus, tum facti sunt veri homines. At hoc non est: Ergo nec illud. Pari ratione non sequetur, Filium Dei factum verum hominem, etiamsi verum corpus humanum assumsisset.*

RESP. Non sequitur à dissimili. Nam corpora ab Angelis assumta non fuerunt ejusdem generis, cujus Christi Servatoris nostri corpus est; quia Christi corpus natum est, corpora ab Angelis assumta nata non fuerunt, ut rectè definivit *Tertullianus* libro tertio adversus Marcionem, & libro de carne Christi adversus Apellem. Non fuerunt, inquam, nata generatione animali aut humana: quia Angelis moriendum non erat; quod pulchrè explicat *Tertullianus* libro de carne Christi, quum ait: *Nullus unquam Angelus ideo descendit, ut crucifigeretur, ut mortem experiretur, ut à morte resuscitaretur. Si nunquam ejusmodi fuit causa Angelorum corporandorum, habes causam, cur non nascendo acceperint carnem. Non venerant mori, ideo nec nasci. At verò Christus mori missus, nasci quoque necessariò habuit, ut mori posset. Non enim mori solet,*

A *nisi quod nascitur. Mutuum debitum est inter se, nativitati cum mortalitate, Forma moriendi, causa nascendi est.* Et libro 3. adversus Marcionem: *Angeli neque ad moriendum pro nobis dispositi, brevem carnis commeatum non debuerunt nascendo sumsisse, quia nec moriendo deposituri eam fuerant.*

Sed fuerunt vel ex nihilo à Deo creata: Nam *quum relatum non sit, unde Angeli sumserint carnem, relinquitur intellectui nostro, non dubitare, hoc esse proprium Angelicæ potestatis, ex nulla materia corpus sibi sumere*, ut eodem libro tradit *Tertullianus*: ubi etiam paulò post subjicit: *Quod non est, quum fit, ex nihilo est.*

Vel si de materia necesse fuisset Angelos sumsisse corpora, credibilius utiq; est, de terrena materia sumsisse; quàm de ullo genere cœlestium substantiarum: quum adeò terrenæ qualitatis exstiterint, ut terrenis B pabulis pasta sint, ut manibus contrectata, ut aquis abluta: quemadmodum eodem libro disputat *Tertullianus*.

Deinde corpora ab Angelis assumta substantiam Angelicam non constituebant. *Constat enim*, ait Tertullianus eodem libro, *Angelos carnem non propriam gestasse, utpute naturâ substantiæ spiritualis: & si corporis alicujus, sui tamen generis, in carnem autem humanam transfigurabiles ad tempus, ut videri & congredi cum hominibus possent.*

Ea etiam corpora Angeli non uniebant sibi hypostaticè, ideo ipsi non fiebant homines: sed ut Augustinus ait, *tanquam vestes sumebant & deponebant*, & retinebant tantisper dum cum hominibus familiariter colloqui, & suum ministerium, ad quod missi erant à Deo, perficere debebant.

C IV. *Christus factus est tantùm in similitudine carnis & hominum: Ergo non assumsit verum corpus humanum.* Assumtionem probant inde quòd Dan. 7. vers. 13. dicitur similis filio hominis. Roma. 8. vers. 3 quòd Deus ipsum miserit ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, *in similitudine carnis peccati*: & Philipp. 2. vers. 7 ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, *ipse sese exinanivit, formâ servi acceptâ, in similitudine hominum factus*. Et Apocal. 1. vers. 13. *In medio septem candelabrorum aureorum vidi quendam similem Filio hominis, indutum talari veste, & præcinctum ad mamillas Zonâ aureâ.* Et cap. 14. v. 14. *Aspexi autem, & ecce nubes candida & super nubem sedebat similis Filio hominis habens impositam capiti suo coronam auream, & in manu suâ falcem acutam.*

RESP. Ad assumtionem probandam dissimilia loca D adducuntur; nam partim aliena sunt à Thesi quam tractamus, partim ex ambiguo struitur fallacia. Danieli Filius Dei apparuit similis filio hominis: quia nondum factus erat homo, sed incarnandus præfigurabatur. Alia verò ratione Paulus Roman. 8 vers. 3. missum dicit *in similitudine carnis peccati*: quia tametsi nullo peccato contaminata fuit caro Christi; peccatrix tamen in speciem visa est, quatenus debitam sceleribus nostris pœnam sustinuit. Si Apostolus dixisset simpliciter, missum esse Christum *in similitudine carnis*, aliquid haberent coloris hæretici: nunc quia dicit, missum *in similitudine carnis* PECCATI, docere hoc tantùm voluit; Christum sine peccato conceptum & natum, carnem tamen habuisse similem carni peccati, quia peccatum nostrum ipsi imputatum propter pœnas E peccati quas in se suscepit, visa fuit & ipsa caro peccati, quamvis non esset; & ita inter peccatores reputatus est Christus, & victima pro peccato nostro factus. Idem docet Paulus 2. Corinth. 5. v. 21. His de causis vera caro Christi vocata est similitudo carnis, non simpliciter, sed carnis peccati.

Hoc scitè explicat TERTULLIANUS libro de carne Christi, capite sedecimo, pagina trecentesimaseptimâ, editionis Franekeranæ, ubi ait: *In similitudinem carnis peccati fuisse Christum Paulus dicit, non quòd similitudinem*

Digitized by Google

nem carnis acceperit, quasi imaginem corporis & non veritatem, sed similitudinem peccatricis carnis vult intelligi. Quod ipsa non peccatrix caro Christi ejus fuit par, cujus erat peccatum, genere, non vitio Adæ, quando hinc etiam confirmamus, eam fuisse in Christo, cujus natura est in homine peccatrix. Et libro quinto adversus Marcionem capite decimoquarto, paginâ quadringentesimâseptuagesimâ. *Hunc si Pater misit in similitudinem carnis peccati, non ideo phantasma dicetur caro quæ in illo videbatur. Peccatum enim carni suprà asscripsit, & illam fecit legem peccati habitantem in membris suis, & adversantem legi sensus: ob hoc igitur missum Filium in similitudinem carnis peccati, ut peccati carnem simili substantiâ redimeret, id est, carnea, quæ peccatrici carni similis esset, quum peccatrix ipsa non esset, nam & hæc erit Dei virtus, in substantia pari perficere salutem. Non enim magnum si Spiritus Dei carnem remediaret, sed si caro consimilis peccatrici, dum caro est, sed non peccati. Ita similitudo ad titulum peccati pertinebit, non ad substantiæ mendacium. Nam nec addidisset, peccati, si substantiæ similitudinem vellet intelligi, ut negaret veritatem. Tantum enim carnis posuisset, non & peccati. Quùm verò tunc sic struxit, carnis peccati, & substantiam confirmavit, id est, carnem, & similitudinem ad vitium substantiæ retulit, id est, ad peccatum. Puta nunc similitudinem substantiæ dictam, non ideo negabitur substantiæ veritas. Cur ergo similis vera? Quia vera quidem, sed non ex semine de statu simili, sed vera de censu, non verè dissimilis. Cæterùm similitudo in contrariis nulla est. Spiritus non diceretur carnis similitudo, quia nec caro similitudinem Spiritus caperet, sed phantasmata diceretur, si id quod non erat videbatur. Similitudo autem dicitur, quum est quod videtur. Est enim, dum alterius par est. Phantasma quà hoc tantùm est, non est similitudo.*

Quòd verò Philipp. 2. vers. 7. dicit Paulus, Christum *in similitudine hominum factum*, intelligit similitudinis nomine, non ipsam naturam humanam, sed conditionem abjectam, vilem & infirmam, quâ aliis hominibus CHRISTVS similis fuit factus. Non enim quale sibi corpus Christus sumserit, vult docere: sed quum jure Deitatem suam exserere posset, nihil præ se tulisse, nisi quod erat abjecti contemtique hominis. Nam ut jus exemplo nos hortetur ad submissionem, ostendit, quum DEVS esset, potuisse mundo gloriam suam conspicuam statim proponere: cessisse tamen jure suo & sponte seipsum exinanisse: quia scilicet formam servi induit & ea humilitate contentus, carnis velamine suam Deitatem abscondi passus est. Hic certè non docet, quid fuerit Christus quoad naturam hominis, sed qualiter se gesserit. Tantum autem abest, ut hinc naturæ humanæ veritas destruatur, ut potiùs ex similibus naturæ nostræ perpessionibus Christus verus homo esse ostendatur, quemadmodum JVSTINVS MARTYR, in Expositione fidei de recta confessione, pagina trecentesima prima ait; θεὸς μὲν νοούμενος τῇ τῶν τεράτων ἐνεργείᾳ, ἄνθρωπος δὲ δεικνύμενος τῇ τῆς φύσεως ὁμοιοπαθείᾳ, id est, *Deus quidē esse intelligitur ex prodigiorum operatione: homo autem ostenditur ex æqualibus naturæ nostræ perpessionibus.* TERTVLLIANVS libro quinto adversus Marcionem capite vigesimo, pagina quadringentesimaseptuagesimaoctava, acutè hoc dissolvit. *Æquè non erit DEVS Christus verè, si nec homo verè fuit in effigie hominis constitutus. Vtrobique enim veritas necesse habebit excludi, si effigies & similitudo & figura, phantasmati vindicabitur* (id est, pro phantasmate habebitur) *quod si in effigie & in imagine, quâ Filius Patris verè Dei prædicatus est, etiam in effigie & imagine hominis, quâ filius hominis, verè hominem inventum, nam & inventum ratione posuit, id est, certissimè hominem: quod enim invenitur constat esse.*

Uterque hic locus Roman. 8. vers. 3. & Philipp. 2. v. 7. explicatur per illum Hebr. 2. vers. 14. *Quoniam pueri participes sunt carnis & sanguinis, ipse quoque consimiliter*

A *particeps factus est eorundem* & vers. 17. *Debuit per omnia fratribus similis fieri, ut misericors esset & fidelis Pontifex in iis quæ apud Deum* agenda forent, *ad expianda peccata populi.* Et Hebr. 4. vers. 15. *Non enim habemus Pontificem qui non possit affici sensu infirmitatum nostrarum, sed tentatum in omnibus similiter, absque* tamen *peccato.* Ergo Christus veram carnem assumsit, sicut & nos veram carnem habemus: assumsit carnem affectiones habentem similes cum nostra carne: sed assumsit carnem absque peccato, quanquam similem carnis peccati.

Loca Apocal. 1. v. 14. & ca. 14. vers. 14. describunt visiones in ecstasi intellectui & spiritui Johannis oblatas, quæ fiunt κατ' ἔμφασιν, non κατ' ὑπόστασιν. Visus est ergo Johanni similis filio hominis, quia in visione Prophetica: nam Christus corpore suo non in terra tum
B erat, sed in cœlo, unde priùs non descendet quàm veniat judicatum vivos & mortuos.

Ex his quæ dicta sunt certum est, verum humanum corpus à Christo assumtum esse.

Sed & *vera humana rationalis anima à Christo assumta est, constans intelligentiâ & voluntate humana & diversa ab intelligentiâ & voluntate divinâ*: ut ex subjectis argumentis patet.

I. Quia Christo in Scriptura Sacra tribuitur vera anima humana, id est, spiritus seu essentia spiritualis quæ est prima entelechia corporis physici, organici, potentiâ vitam habentis, constans duabus facultatibus essentialibus seu partibus, intellectu & voluntate. Matth. 26. vers. 38. *dicit Iesus, Vndiquaque tristis est anima mea usque ad mortem.* Idem dicit Marc. 14. vers. 34. Joh.
C 12. ver. 27. *Nunc anima mea turbata est.* Matth. 27. vers. 50. *Iesus quum rursum clamasset voce magna, emisit spiritum.* Luc. 23. vers. 46. *Quum clamasset voce magna Iesus, ait: Pater, in manus tuas depono spiritum meum.* Joh. 19. vers. 30. *& inclinato capite tradidit spiritum.* Luc. 2. vers 52. *Iesus proficiebat sapientiâ:* Ergo assumsit animam cujus intelligentia diversa est à divina quæ non proficit utpote increata: proficere enim sapientia est proprium creatæ intelligentiæ. Matth. 26. vers. 39. ait Christus, *Pater mi, si possibile est, abeat à me poculum istud: veruntamen non ut ego volo, sed ut tu*: Ergo assumsit Christus animam habentem voluntatem verè humanam & diversam à voluntate divina.

II. Quia Christus habet veram humanam naturam: ergo etiam animam rationalem, sine qua veritas natu-
D ræ humanæ non constat: quia per animam rationalem est humana & ab aliorum animalium naturis essentialiter distinguitur.

III. Quia Christus est factus fratribus similis PER OMNIA Heb. 2. vers. 17. id est, tum quod ad naturam, tum quod ad qualitates attinet.

IV. Quia Christus venit ut etiam animam nostram redimeret & servaret; & revera eam redemit & servavit: Ergo eam etiam assumsit. Hoc enim in nobis salvavit, quod pro nobis accepit: illam naturam fecit participem salutis æternæ quam sibi conjunxit in unitate personæ. Nam nec caro ipsa fuit à Filio Dei assumenda, nisi divina fuisset assumtione salvanda. Quòd si Filius Dei carne non eguit, sed ut eam salvaret accepit: ita nec anima rationali eguit, sed eam salvandam cum
E carne suscepit.

V. Quia Christus etiam cum anima adscendit in cœlum: quia non aliud est in corpore regnantium, quàm quod in Capite præcessit in cœlum. Ideo etiam conversatio nostra in cœlis est Philipp. 3. Coloss. 3. licet adhuc in terra corpore simus. Ibi fidelis animam suam conversari non ambigit, ubi humanam animam in Christo regnare confidit.

VI. Quia Christus est animarum nostrarum pastor 1. Petr. 2. non esset autem, nisi animam ipse suscepisset.

VII. Quia

Digitized by Google

VII. Quia in anima tentatus est Christus: ergo animam humanam assumsit. Tentatus autem ideo est in anima: ut & nostris animabus cùm tantantur succurreret. Si enim in eo quo tentatus est, tentatis auxilium donat: profectò in quo tentatus non est, tentatis auxilium non exhibet. Quo conficitur, ut hi qui Christo solam carnem humanam assignant, & animam denegãt, in sola carne quærant auxilium Christi, in anima verò remaneant illo destituti. Filius Dei namque hoc adjuvat in homine, quod suscepit pro homine. Quòd si & in anima & in carne consequi Christi expetunt auxilium, fateantur necesse est (sicut veritas habet) & in anima pariter & in carne tentatum. Et anima igitur humana & caro simul est in Christo tentata. Quod si simul est in Christo & anima & caro tentata, simul est ab eo utraque suscepta. Et si utramque dignatus est suscipere, utramque dignatus est sine dubitatione salvare. Dignum namque fuit, nostrǽque saluti conveniens, ut Deus ex vero Patre solus substantialiter natus, veram hominis, quam ipse fecit, animam carnemque susciperet, in utraque cum tentatore pugnaret, in utraque vinceret, ac deinceps in utraque tentatis subministraret auxilium, cum in utraque infirmis ac morituris victoriæ præberet exemplum.

Doctrinam hanc prolixè tractat Fulgentius *de mysterio Mediatoris ad Trasimundum Regem, libro primo.*

Contrà Apollinaris & Arius objiciunt quod dicitur Joh. 1. v. 14. *Verbum caro factum est*: Hinc colligunt *carnem sed vivam à Christo assumtam, non autem animam rationalem seu mentem, quæ nomine carnis non significatur.*

RESP. In dicto Johannis est synecdoche in Scripturis usitatissima, ut *caro* pro toto homine accipiatur; sicut Gen. 6. v. 12. *Corruperat omnis caro viam suam*, id est, omnis homo. Sic Psal. 65. v. 3. *O qui exaudis orationem, ad te usque omnis caro ventura est.* & 145. 21. *benedicat omnis caro nomini sancto ejus*, Jesa. 40. vers. 5. *Videant omnis caro pariter, os Jehova loquutum esse*: & cap. 49. 26. *ut agnoscat omnis caro, me Jehovam esse servatorem tuum.* Luc. 3. vers. 6. *Videbit omnis caro salutem Dei*: & passim in Scriptura. Sicut & anima per Synecdochen pro toto homine ponitur, ut Ezech. 18. v. 20. *anima quæ peccaverit, ipsa morietur.* Esse autem Synecdochen patet inde, quod Christus alibi in Scriptura homo esse dicatur.

Sic probatum est, quod Filius Dei totam substantiam natura humana, omnesque partes eius essentiales assumserit.

Verùm non solam substantiam naturæ humanæ assumsit, sed etiam *accidentia* ejus, nempe tum omnes *proprietates & affectiones* tum *defectus & infirmitates* animæ & corporis, excepto peccato, unà assumsit: quia perfectã naturam humanam & formam servi assumsit. Differunt quippe οὐσία, φύσις καὶ μορφὴ, *substantia, natura, & forma*, ut declaratum secundo libro, capite quinto. *Substantia* est nuda essentia, constans in rebus compositis materiâ & formâ. *Natura* præter essentiam complectitur proprietates essentiales & naturales. *Forma* complectitur præter essentiam & proprietates etiam alia accidentia quæ naturam sequuntur & quibus substantia & natura veluti lineam entis conformatur.

Proprietates humanæ quas filius Dei assumsit, quædam sunt *communes* naturæ totius, quædam *propria* alterutrius partis. *Communes* sunt, esse creatum, esse finitum, &c. *Propria* alterutrius sunt quæ vel animæ vel corpori soli conveniunt.

Rursus proprietates vel *essentiales* sunt vel *accidentariæ*.

A *Essentiales proprietates*, sunt sine quibus essentia esse nequit citra ejus destructionem, ut in anima sunt *facultates, intelligendi, volendi, amandi, &c.* nam sine istis anima humana nullo modo esse potest. In corpore verò sunt, esse organicum: habere distincta membra, caput, brachia, pectus, pedes: habere partem extra partem, caput extra pedes, pedes extra caput: esse quantitate definitum, loco circumscriptum, visibile, contrectabile: his enim proprietatibus corpus humanum carere nunquam potuit, aut poterit unquam; siquidem etiam in corporibus, glorificatis beatorum manebunt, ut planum est ex 1. Cor. 15.

Essentiales proprietates humanæ ab essentia naturæ humanæ nequeunt reipsa separari: nam sine illis natura humana desineret esse humana, sicut rectè dicitur, B *Negatis essentialibus proprietatibus, negantur natura.*

OBIICITVR I. *Si ab igne in fornace Babylonica potuit abesse proprietas essentialis, salvâ ignis essentiâ: tum etiam à corpore Christi possunt abesse proprietates essentiales, salvâ manente essentiâ. At primum est verum: Verum idcirco est & extremum.*

RESP. Assumtum est falsum, nequaquam enim ab igne in fornace Babylonica separata fuit proprietas ejus essentialis. Ruit ergo conclusio.

Assumti probatio: *Vstio separata fuit ab igne: Vstio est proprietas essentialis ignis: Ergo proprietas essentialis ignis fuit separata ab igne.*

RESP. *Primò* falsa est Major. Ustio enim non fuit separata, sed duntaxat potentiâ divinâ intra ignem cohibita ac repressa & quidem non universaliter cohibita C respectu cujusvis subjecti, sed tantùm respectu sociorum Danielis, ne in ipsorum corpora vel vestimenta sæviret. Nec enim ignis ille destitutus fuit vi καυστικῇ & urendi: imò eodem illo momento, quo sanctis viris pepercit, egit in ligna eaque combussit, & cremavit regios satellites, qui sanctos viros in fornacem projiciebant.

Secundò falsa est etiam Minor: nam ustio non est proprietas essentialis ignis; sed duntaxat effectum ignis. Essentialis autẽ proprietas ignis est δύναμις καυστική, facultas urendi. Hæc igitur vis urendi ab igne separari non potuit salvâ essentiâ ignis. Quin ἐνέργεια etiam seu actus urendi impediri potuit, reprimi, cohiberi, coërceri potuit; separari & tolli non potuit.

Instantia: *Ignis mansit ignis, etsi non esset calidus: Ergo pro-* D *prietas essentialis ignis abesse potest salvâ substantiâ.*

RESP. Antecedens est falsum: Nam ignis si non sit calidus, sed frigidus non est ignis: sicut Sol si lucem non habet, non est Sol.

Exceptio: *Si ignis non erit ignis, nisi sit calidus, tum calor erit forma ignis: At posterius est absurdum: Ergo & prius.*

RESP. Fallax est connexum: Etsi enim calor non sit forma ignis: tamen forma ignis nunquam est sola nudaque, sed semper armata calore tanquam qualitate per quam agit. Imò si Deus subtraxisset illi igni calorem suum, nullum profectò esset miraculum, corpus non calidum non adurere objectum: ac statuendum, ignem ardentissimè calidum mansisse, ἐνέργειαν autem urendi exseruisse in ea objecta quæ uri Deus E volebat, ut vincula quibus colligati socij Danielis fuerant, ut ligna, ut satellites: martyrum verò & corpora & vestimenta ἄσβεστα reddidisse. Ex his colligitur, quia ab igne proprietas ejus essentialis in fornace Babylonica sublata non fuit: nec à corpore Christi proprietates ejus essentiales auferri.

OBIICITVR II. *Quicquid non constituit essentiam, id potest ab ea separari: Proprietates essentiales non constituunt essentiam. Ergo, &c.*

RESP. Quicquid non constituit essentiam, id potest ab ea

Digitized by Google

ab ea separari, scilicet intellectu tantum. Si autem quis statuat, posse reipsa separari, tum major negatur. Nam accidens quidem separabile potest abstrahi & reipsa & per intellectum; inseparabile, & accidens potest tantum abstrahi intellectu, reipsa ab essentia divelli non potest: multo minus potest proprietas essentialis reipsa ab essentia separari.

Accidentariæ proprietates humanæ, sunt quæ naturam quidem consequuntur, sed non inseparabiliter; ideo remotis ipsis natura non destruitur. Proprietates istæ Synecdochice appellantur *naturales*, quia essentiales sunt etiam naturales: sed accidentariæ sunt *simpliciter naturales*, essentiales autem non sunt tantum naturales.

Accidentariæ proprietates humanæ sunt duplices: aliæ *convenientes tantum statui humilitatis*, ut corporis gravitas, opacitas, &c. aliæ *permanentes etiam in gloria*, ut notitia innata, sapientia, scientia, virtus omnis innata voluntati CHRISTI, lætitia & quicquid ad perfectionem & beatitudinem naturalem naturæ humanæ pertinet. Notandum enim est, nos hic non loqui nisi de iis, quæ in nostra natura & ex nostra natura, quam Apostolus vocat formam servi Christus suscepit: non autem de illis bonis & donis habitualibus aut actualibus, quæ porro accepit anima Christi à λόγῳ, quibus fuit ornata & quibus naturales defectus instauravit atque perfecit. Illa enim bona ac dona; quæ natura Christi humana à λόγῳ cui unita est accepit, pertinent ad ea, quæ unionem naturarum consequuta sunt. Ergo hic tantum de assumtis à Filio Dei in nostra & ex nostra natura agimus.

Quod utrasq; proprietates humanas naturales tum essentiales, tum accidentarias Christus assumserit, manifestum est ex omnibus illis locis in quibus naturales proprietates animæ humanę & corporis humani Christo tribuuntur.

De assumtione defectuum & infirmitatum nostrarum naturalium.

Præter proprietates naturæ humanæ, Christus etiam *omnes defectus, infirmitates & affectus nostros, passionesque naturales omnibus hominibus communes, sed inculpabiles, eorumque necessitatem* suscipere non recusavit, commotus sua φιλανθρωπίᾳ, & misertus nostræ imbecillitatis & mortalitatis.

Defectus & infirmitates quas Christus assumsit, non appellamus absentiam alicujus partis vel proprietatis naturæ humanæ; sed miserias, calamitates ac pœnas, quæ toti naturæ humanæ, perfectâ animâ integroque corpore constanti, accidunt in omnibus hominibus propter peccatũ originale quod ipsis inhæret; in Christo autem propter nos, utpote cui peccatum nostrum imputatum, quum ipse sine peccato originali conceptus & natus sit. Hujusmodi defectus & infirmitates sunt, pati frigus, æstum, famem, sitim, laborem, defatigationem, somnum, dolores, & iis similes humanas infirmitates, & denique mortem.

Defectus vero & infirmitates naturales non quasvis suscepit Christus, sed *omnibus hominibus naturâ communes & inculpabiles*. Nam defectus & infirmitates hominum discerni debent.

Primo enim defect⁹ vel *negativè* dicũtur, vel *privativè*.

Defectus negativè dicti, sunt earum rerum quæ nec per naturam adesse possunt, nec per officium adesse debẽt: atque hi perfectionem potius naturæ arguunt, quàm imperfectionem; exempli gratiâ, *defectus volandi: ignoratio negativa*, qualis etiam in Sanctis Angelis & beatis hominibus est semper; non enim sciunt, neq; unquam scient omnia quæcunq; scit Deus. Tales defectus non sunt peccata, iisq; nulla substãtia creata vel integerrima caret: quia nulla vel integerrima creatura potest habere omnia quæ habet Deus. Ideo defectus negativè dictos habuit etiam Adamus in statu integritatis.

Defectus privativè dicti, sunt earum rerum quæ ex officio adesse debebant & per naturam adesse poterant.

Suntque vel *naturales*, vel *non naturales*.

Naturales omnibus hominibus communes sunt, & ex communi peccato totius naturæ in singulis consequuntur, ut fames, sitis, defatigatio, mortalitas corporis, &c.

Non naturales defectus & infirmitates procedunt à causis particularibus, sive à principio singulari generante & à virtute (ut vocant) formativa, ut lepra, epilepsia, &c. sive a culpa ipsius particulari, ut quum ex crapula aut ingurgitatione nascuntur mala, veluti febres, podagra, sive ex peculiaribus Dei judiciis proficiscuntur, ut lepra Uzziæ Regis, innata fatuitas, mania, & aliud genus, quæ non sunt omnium communia mala: ac proinde nõ sunt naturales universè, sed personales aut particulares, nec omni, nec semper contingentes.

Secundo defectus & infirmitates humanæ naturæ nostræ vel *culpabiles* sunt, vel *inculpabiles*.

Culpabiles defectus & infirmitates, sunt qui per se vitiosi & peccata sunt: *Damascenus* διαβλήτους, damnabiles & detestabiles dicit.

Inculpabiles, quia sine ullo peccato & vitio sunt; *Augustinus* vocat *miserabiles* simpliciter: *Damascenus* ἀδιαβλήτους: quales sunt naturalis ignorantia negativa, seu nescientia plurimarum rerum, &c.

Infirmitates seu defectus humanos privativos seu peculiares quibusdam, & culpabiles Christus non suscepit, nec suscipere debuit: quia perfectioni naturæ humanæ repugnant, & redemtioni nostræ obfuissent. Quomodo enim Christus peccata nostra expiare potuisset, si naturam ullo modo vitiosam assumsisset?

Defectus autem & infirmitates naturales animæ & corporis, omnibus hominibus communes & inculpabiles Christus unà cum natura humana assumsit, ut & paulò antè dictum: quia nec perfectioni scientiæ & gratiæ ipsius, nec redemtioni nostræ erant impedimento.

Revera autem Christus illas assumsit. I. Quia debuit per omnia fratribus similis fieri, Hebr. 2. ver. 7. sed absque peccato, Hebr. 4. v. 15.

II. Quia puerulus crescebat, & corroboratur spiritu, implebaturq; sapientiâ; Luc. 2. v. 40. Nam in Græco non est πλήρης plenus; sed Participium πληρούμενον, quod præteriti imperfecti significationem habet.

III. Quia sapientiâ proficiebat unà cum ætate. Luc. 2. v. 52. ac proinde aliquid discebat, quod antea naturaliter nesciebat.

IV. Quia ignorabat ficus non esse in arbore donec sensu cognosceret, Marc. 11. ver. 13. Ignorabat diem horamq; judicij, Marc. 13. v. 32. Ideo Christi humana natura in sese ut forma servi considerata, quædam naturaliter ignoravit. Agnovit & docuit hocipsum vetus orthodoxa Ecclesia, cujus testimonia videantur in Symphonia Catholica, capite nono, thesi septimâ.

V. Quia Matth. 26. v. 39. precatio Christi; *Pater mi, si possibile est, abeat a me poculum istud, verumtamen non ut ego volo, sed ut tu*: profecta fuit ex infirmitate naturæ humanæ exhorrescentis iram Dei: unde & ἐπανορθώσει seu correctione Christus usus est.

VI. Quia in lucta cum horribili ira Dei adversus peccata nostra conspectus est ei Angelus è cœlo corroborans eum, Luc. 23. vers. 43. Virtus divina non egebat corroboratione, sed humana infirmitas.

Ex his certum est, quòd Christus naturales infirmitates animæ nostræ assumserit.

Quòd corporis infirmitates & defectus naturales assumserit, patet inde, quia patibilitate & mortalitate nostra circumcinctus fuit; fatigabatur item ex itinere,

Joh. 4.

Digitized by Google

Joan. 4. v. 6. famem & sitim passus est, sed omnia hæc absque peccato.

Fines & usus propter quos infirmitates nostras naturales Christus assumserat, hi sunt:

I. Ut etiam per illas veritatem naturæ humanæ omnibus exhiberet & testatam faceret.

II. Ut etiam illas suscipiendo satisfaceret pro peccatis nostris, utque & naturam & infirmitates illius curaret in persona sua & nostra omnium. *Mihi prodest scire, quia propter me suscepit Christus meas infirmitates*, ait Ambrosius libro secundo de Fide ad Gratianum Augustum, capite quarto, circa medium capitis.

III. Ut consolationem adversus infirmitates nostras naturales in Christo haberemus & cum robore erigeremur & gloriari possemus cum Paulo, *Omnia possum per fortificantem me Iesum Christum.*

Sententiam nostram de assumtione omnium naturalium & inculpabilium infirmitatum, vetus orthodoxa Ecclesia tenuit, quam *Damascenus* exponit lib. 3. Orthodoxæ fidei, cap. 20. ὁμολογοῦμεν ὅτι πάντα τὰ φυσικὰ καὶ ἀδιάβλητα πάθη ἀνθρώπου ἀνέλαβεν. ὅλον γὰρ τὸν ἄνθρωπον καὶ πάντα τὰ τοῦ ἀνθρώπου ἀνέλαβε, πλὴν τῆς ἁμαρτίας: *Confitemur*, Christum *omnes naturales & quæ sine crimine sunt passiones hominis assumsisse: totum enim hominem & omnia quæ sunt hominis assumsit, excepto peccato.* Eodem facit sententia Ambrosii paulò antè allegata.

Doctrinam hanc verissimam & plenam consolatione Bellarminus improbè oppugnat, in Controversia de Christo libro quarto qui est de Christi anima, capite primo & sequentibus, in quibus tum argumenta aliquot, quibus probamus Christum naturales infirmitates animarum nostrarum assumsisse, refellere; tum contrariam sententiam asserere conatur.

In locis Heb. 2. v. 17. & cap. 4. v. 15. Bellarminus particulam universalē *omnia* restringit ad ea quæ ad perfectionem naturæ pertinent vel ad redemtionem cōducunt. Sed *primò* falsa est restrictio & non conveniens textui Apostolico, ex quo constat omnes infirmitates naturales nostras à Christo susceptas, præterquam eas quæ redemtioni nostræ fuissent adversaturæ. *Deinde* falsum est, quod in nobis statuit aliqua ad redemtionem conducentia, quorum nos nihil habemus planè: quomodo ergo in eis Christus nobis assimulatus esset?

In loco Luc. 2. v. 40. malè approbat Bellarminus vitium vulgati interpretis, à quo participium πληρούμενος redditur *plenus*: quum ex participio Græco manifestum sit, in puerulo Christo paulatim crevisse sapientiam experimentalem & acquisitam.

Locum Luc. 2. v. 52. *Iesus proficiebat sapientiâ*, interpretando planè depravat, cùm ait, Jesum profecisse opinione hominum, quibus indies magis aperiebat sapientiam suam. Atqui revera proficiebat sapientiâ in humanitate sua tum effusione spiritus, tum experimentali & acquisitâ scientiâ.

De loco apud Marcum de ignoratione diei & horæ judicii dicit variè sentire Patres: quomodo ergo interpretatio Patrum quæ tam varia est, regula veræ interpretationis Scripturarum erit? Deinde istam interpretationem ad propositum hujus loci esse dicit, quòd Filius dicatur nescire diem & horam judicii, quia non sciebat ad dicendum aliis & quia eos nescientes faciebat. Sed ista interpretatio & falsa in se est & à consilio Christi aliena. Rectè exposuit hunc locum Cyrillus Alexandrinus libro nono Thesauri, capite quarto, ubi inter alia addit; *Oportet misericordiam Dei Verbi admirari, quòd non recusaverit propter nos ad tantam humilitatem*

A *descendere, ut omnia nostra & ipsam etiam ignorantiam humanam susciperet.*

Ad locum Matth. 26. v. 39. respondet, impiam esse blasphemiam, quòd Christus sine spiritu oraverit, aut correxerit vel revocaverit orationem suam. Atqui Christum sine spiritu orasse, nemo nostrum dixit, ac ne cogitavit quidem: falsum igitur crimen nobis impingitur. Dicere verò Christum usum correctione aut revocatione quæ est figura Rhetorica, non est blasphemia: quia correctio seu revocatio Rhetorica non est peccatum, sed ad ornatum & evidentiam orationis facit, ut exempla ostēdunt, etiam in Scriptura. Nonne ἐπανορθώσει seu correctione usus est Christus Joh. 16. 32. *Ecce veniet tempus, & jam venit, quum dispergemini*
B *unusquisque ad sua, meque solum relinquetis?* Certè in precatione Christi Matth. 26. vers. 39. veteres Patres infirmitatem naturæ humanæ Christi & figuram Rhetoricam agnoverunt. *Origenes* tractatu trigesimoquinto in Matthæum in hujus precationis Christi expositione ait: *Secundùm quod cœpit pavere & tristari, secundum illud & erat calicem passionis transire à se, sed non sicut vult, sed sicut vult Pater. Suscipiens enim naturam carnis humanæ omnes proprietates implevit, ut non in phantasia habuisse carnem existimaretur, sed in veritate: secundum quod in hoc loco erat calicem passionis transire à se, sed non sicut vult ipse, sed sicut vult Pater. Quoniam proprium est omnis hominis fidelis, primum quidem nolle pati aliquid doloris, maximè quod ducit usque ad mortem, quia homo est carnalis: si autem sic voluerit Deus, acquiescere etiam contra voluntatem suam, quia fidelis est, ne plus videatur in se desperare, quàm in Deum*
C *sperare. Nam sicut multum confidere non debemus, ne nostram virtutem videamur profiteri: sic multum pusillanimiter agere & differre non debemus, ne Dei adjutoris nostri impotentiam videamur pronunciare. Hæc ergo voluntas quam dicit: Si possibile est, transeat calix iste à me, sed non sicut ego volo, sed sicut tu: non est secundum substantiam ejus divinam & impassibilem, sed secundum naturam humanam ejus & infirmam.* Et paulo post: *Pater si possibile est transeat calix iste à me. Rursus revocans desiderium suum, & videns quanta utilitas mundi totius esset futura per passionem ipsius, dicebat: Sed non sicut ego volo, sed sicut tu. Videbat adhuc propter illum calicem passionis, & etiam Iudam qui ex duodecim unus erat, filium fore perditionis. Rursus intelligebat per illum calicem passionis, principatus & potestates*
D *triumphandas in corpore suo. Propter hos ergo quos in passione sua nolebat perire, dicebat: Pater si possibile est transeat calix iste à me. Propter salutem autem totius humani generis quæ per mortem ejus Deo fuerat acquirenda, dicebat quasi recogitans: Sed non sicut ego volo, sed sicut tu.* Et Hieronymus Commentariis ad eundem locum Matthæi: *Attamen revertens in semetipsum: quod ex hominis persona trepidanter renuerat, ex Dei Filijque confirmat: Veruntamen non sicut ego volo: sed sicut tu. Non, inquit, hoc fiat, quod humano affectu loquor, sed propter quod ad terras tuâ voluntate descendi.*

Cyrillus item Alexandrinus libro quarto in Johannem cap. primo: *Ea enim ratione qua Verbum Dei Deus est, & ipsa naturaliter vita, nemo ambiget quòd nullo modo mortem formidavit: Caro autem factus, permittit carni*
E *ut sua patiatur: & ideo ut verè homo præsentem jam in januis mortem timescit, ac dicit: Si possibile Pater est, transeat à me calix iste: verùm quoniam aliter fieri non potest, fiat non ut ego volo, sed ut tu. Vides quemadmodum natura humana etiam in ipso Christo sua patitur & formidat? Sed à conjuncto sibi Verbo ad convenientem Deo fortitudinem & robur reducitur; docetur que ne quod sibi videtur, sed divinam voluntatem sequatur: & illo semper tendat, quò voluntas Dei perducit.*

Sic Augustinus secundo tomo, epistolâ centesimâ vigesi-

Digitized by Google

vigesimâ primâ, capite decimoquarto: *Hujusmodi exemplum præbuit nobis ille Mediator, qui cùm dixisset: Pater si fieri potest, transeat à me calix iste: humanam in se voluntatem ex hominis susceptione transformans, continuo subjecit, Verùm non quod ego volo, sed quod tu vis Pater.*

Matth. 26.

Ut ergo in Christi humana natura fuit infirmitas & formido iræ Dei absque peccati labe; ita etiam oratio infirmitatis & formidinis illius index, cujus correctio & revocatio non erat sui ipsius peccantis correctio & revocatio. Est enim quædam correctio & revocatio fine peccato antecedente, nempe revocantium se non à malo, sed à bono uno ad alterum bonum, aut etiam melius bonum. Ita bonum naturale erat nihil pati doloris, non mori: bonum autem melius erat, passione & morte sua placare iram Dei & genus humanum redimere. Bonum naturale Christus volũtate naturali volebat, non simpliciter, sed cum conditione, si possibile esset: sed considerato consilio Dei & vocatione sua volebat potiùs voluntate electiva quod volebat Pater. κατὰ φύσιν volebat à se transire calicem illum quem bibere debebat, sicut naturaliter humana natura aversatur sui destructionem: κατὰ προαίρεσιν verò subjiciebat se voluntati Dei Patris ad patiendum & moriendum pro nobis. Sic Christus à naturali voluntate naturæ suæ humanæ sese evexit ultro ad voluntatem electivam & deliberatam officii sui perficiendi.

Manet igitur fixum & firmum, Christum omnes nostras naturales infirmitates ἀδιαβλήτους, *inculpabiles*, unà cum natura humana assumsisse, ut & illas Medicus bonus curaret, inter quas est ignorantia negativa aliquarum rerum.

Suam e contrario sententiam Bellarminus sequentibus argumentis asserere nititur: I. *Cujus anima ab ipsa sua creatione sapientiâ & gratiâ fuit plenissima, is ignorantiam non assumsit: At Christi anima ab ipsa sua creatione sapientiâ & gratiâ fuit plenissima,* Jes. 11. 2. &c. *Ergo Christus ignorantiam non assumsit.*

RESP. Conceditur totum rectè intellectum: nam Christus ignorantiam non assumsit, videlicet privativam; quia illa est peccatum. Est enim ignorantia duplex: *negativa* & *privativa*. *Ignorantia negativa*, est earum rerum quas scire ex officio non tenemur, aut non possumus per naturam quamvis integram: qualis ignorantia in Adamo integro fuit; quàm multa enim ille ignoravit, quæ Deus omnia novit? Certè ignoravit Adamus, sibi insidias strui à Satana, se seductum iri & innumera alia: quam ignorantiam Scholastici nescientiam dixerunt διαρεσιλικῶς. Hæc certè peccatum non est. *Ignorantia privativa*, est earum rerum quas quis debet ex officio scire & per naturam poterat. Hæc habet rationem pœnæ secundùm se, culpæ verò & peccati secundùm causam vel effectum ipsius. Jam ignorantiam negativam Christus assumsit, non autem privativam, quæ plenitudini sapientiæ & gratiæ repugnat.

Ignorantia est duplex.

II. *Qui in ipsa conceptione sui accepit scientiam sine mensura, is non assumsit ullam ignorantiam: Christus in ipsa conceptione sui accepit scientiam sine mensura: Ergo non assumsit ullam ignorantiam.* Assumtio probatur, *quia unctus est Spiritu Sancto, ut dicitur* Psalm. 45. 8. *Unxit te Deus tuus, &* Jes. 61. 1. *Spiritus Domini super me eo quòd unxerit me.* Actor. 4. 27. *Convenerunt verè adversus sanctum puerum tuum Iesum quem unxisti, &c.* 10. 38. *Unxit eum Dominus Spiritu Sancto & virtute*: videlicet *in ipsâ conceptione solummodo, ut patet ex* Jes. 11. 1. *& quia natus est Christus, id est, unctus* Luc. 2. *& quia Verbum caro factum est plenum gratia & veritatis* Johan. 1. 14. *non autem anno demum trigesimo ætatis. Et aliter unctus est quàm Iohannes & alij homines quia potuerunt proficere: ipse autem sic ut non potuerit proficere. Nam illi acceperunt gratiam cum mensura ipse sine mensura* Joh. 3. 34. *Non enim secundum mensuram dat Deus spiritum Filio suo.* Johan. 21. 17. *Domine tu omnia nosti. Et* Col. 2. v. 3. *In quo sunt omnes thesauri scientiæ & sapientiæ Dei.*

A

RESP. Distinguenda est propositio major. *Qui in ipsa conceptione sui accepit scientiam*, videlicet omnino omnem, *sine mensura, is non assumsit ullam ignorantiam.* Est enim duplex scientia, *divina & humana*. Divina est increata & solius Deitatis: humana est creata & humanitatis. Humana autem triplex est: *beata, infusa & acquisita seu experimentalis. Scientia beata seu potiùs beatifica*, est actus quo Deus videtur per essentiam. *Scientia infusa seu indita*, est habitus à Spiritu Sancto infusus, quo homo res cognoscit per species intelligibiles ipsi rũ in intellectu possibili cum naturali tum divino motu. *Scientia acquisita seu experimentalis*, est habitus quo homo res cognoscit secundum naturam agente intellectu, sive per inventionem intus, sive per apprehensionem foris.

Scientia duplex.

B

Jam quod ad minorem attinet, *Christum in ipsa conceptione sui accepisse scientiam sine mensura*, si de scientia omnino omni intelligatur, negatur. Nam divina scientia non est reali transfusione communicata cum natura humana; sic enim natura humana facta esset omniscia ac conversa in divinam naturam; qui error est Eutychis. De humana autem scientia distinctè respondendum. Nam beatam, & infusam scientiam inde à conceptionis suæ primordio in natura humana sua possedit Christus per gratiam unionis personalis. *Primùm* enim qua Deitate est unita humanitas Christi secundùm personam, anima Christi per lumen immediatè adeoque personaliter participatum à Deitate & in Deitate, in qua subsistit, fuit plenissima scientiâ beatâ illâ, idque supra naturam & modum nostræ animæ rationalis. *Secundò* præter scientiam illam beatam, prædita fuit eadem anima Christi, scientiâ infusâ seu inditâ per Spiritum Sanctum quo in ipsa conceptione uncta fuit, idque in summo fine quem natura humana assequi nunquam potest, secundùm rationem intellectus, quem vocant possibilem. De hac duplici scientiâ, beatâ & infusâ minorem concedimus, quia est gratiæ ob unionem personalem; debuit igitur utraque esse plenissima inde à primordio. Sed quod ad *scientiam acquisitam & experimentalem* attinet, de eo minor negatur. Nam scientia acquisita & experimentalis secundùm naturam & rationem intellectus agentis humano modo, successivè per incrementa sua procedit, non solùm ex parte recipientis animæ, verùm etiam ex parte agentis causæ, cujus species intellectu agente in anima informatur: atque hac scientia acquisita & experimentali Jesum Christum credimus affirmamusque revera profecisse, ut Lucas testatur ca. 2. v. 52. Eaque prout efficitur ab intellectu agente, qui non simul totum agit (hoc enim solius Deitatis est,) sed successivè singula, semper quidem fuit perfecta in Christo secundùm tempus & modum ipsius, omni imperfectione carens; at non semper fuit perfecta secundùm naturam simpliciter. Tum enim demum fuit perfecta secundùm naturam simpliciter, quum natura ejus ad perfectionem suam evecta est & collocata ad dexteram Dei in cœlis. At certè cum scientia acquisita & experimentalis in nobis gradatim augescat, quid vetat quò minùs & in Christo in statu humilitatis incrementa acceperit, quum nobis secundum naturam debuerit similis fieri per omnia excepto peccato?

C

D

E

Quod ad *probationem minoris* attinet, illa partim *aliena* est, partim *peccat falaciâ secundùm plura interrogata*. *Aliena* est *probatio minoris*, quia congerit dicta de unctione

ctione Christi ac proinde de scientia per Spiritum Sanctum in animam Christi infusa, de qua nulla est inter nos controversia, ut nec de beata scientia: ad scientiam autem acquisitam illa dicta non pertinent, & quia dictum Joh.21.v.17. de divina scientia Christi agit; dictum denique Colos.2.v.3. de omni scientia ex quo Christus in gloriam evectus est, consummato mysterio redemtionis nostrę. An verò inde sequitur, omnem scientiam omnino infuisse humanitati Christi inde à conceptu ipsius? Fallacia secundùm plura interrogata dupliciter à Bellarmino committitur: *Primò* quia non distinguit unctionem Christi duplicem, quarum una est *donorum*, altera *vocationis respectu*: & unâ positâ alteram tollit, imperitè an sophisticè? Nam unctio donorum respectu facta est in conceptione Christi de Spiritu Sancto: unctio *vocationis respectu* completa est, quum anno ætatis trigesimo Christus solenniter de cœlo inauguratus est ad officium docendi Spiritu Sancto descendente super eum specie columbæ; atque tum verè completa est prophetia Jesaiæ 61.1. ut Christus ipse docet Luc.4.v.17.18.19.20.21. *Secundò* quia non distinguunt in humanitate Christi naturam à gratia; & naturam omittit, solùm de gratia agit. Christus autem naturâ profecit & gratiâ: & naturæ ordinem non evertit gratia. Gratiæ quidem quod scientiam Christi attinet, gradus est triplex: *primus* est unionis per quam scientia divina & increata est unita humanitati Christi, ita ut scientia illa sit hominis Christi in persona. *Secundus* gradus est beatitudinis in unione, per quam scientia beata est humanitatis Christi. *Tertius gradus* est donorum infusorum animæ per Spiritum Sanctum ad opus Mediatoris ab unione, unde scientia infusa est personæ Christi secundùm humanitatem ejus. Restabat natura, cujus ordo ab imperfecto solet ad perfectionem contendere pro mensura sua. Gratiam ergo sine mensura accepit Christus: sed naturæ mensuram ordinemque servavit proportionaliter, gratiâ plenus à principio, naturâ verò proficiens. Sua est gratiæ; sua naturæ ratio. Ad gratiam solum Dei opus supervenit: ad naturam & scientiam experimentalem seu acquisitam ejus, opus hominis cooperante Dei gratiâ & virtute intervenit. Quapropter hinc minimè sequitur, Christum ignorantiam nostram naturalem ac nō peccato conjunctam, non assumsisse: Huic quippe ignorantiæ scientia acquisita seu experimentalis opponitur.

III. Argumentum Bellarminus sumit ex testimoniis Patrum, quæ omnia impertinenter allegat. Nam quædam illorum de scientia beata, quædam de scientia infusa agunt, de quarum neutra jam disceptatur: quædā de sapientia personæ de qua itidem nō agitur: quædam de patefactione sapientiæ Christi apud homines, quâ patefactione positâ, non negatur profectus & augmentum sapientiæ acquisitæ in humanitate Christi. Utrumque enim verum est, & innotuisse sapientiam Christi magis magisque hominibus aliis, & sapientiam acquisitam in illius anima continuis profectibus auctam esse. Sophisticatur qui horum uno affirmato alterum negat: ut nihil addam de mutilatione testimoniorum.

IV. *Si anima Christi est anima propria Dei per unionem personalem, tum simul effudit in illam omnia dona quorum capax erat. At prius est: Ergo & posterius.*

RESP. Conceditur totum rectè intellectum. Nam omnia dona quorum capax erat anima Christi, in quibus scientia beata & infusa continetur, simul effudit in illam Deitas cui unita est: sed scientia acquisita non est propriè donum gratiæ, quia naturâ acquiritur. Profecit ergo Jesus non scientiæ donativæ incremento, nisi κατὰ φανέρωσιν ut Patres orthodoxi statuunt, sed

A bonorum naturalium, in quibus est scientia acquisita seu experimentalis.

Instat: *Sed ita anima Christi aliquando insipiens fuisset, quod est absurdum.*

RESP. Negatur consequentia: nam qui sapientiâ illâ privatus est quâ ex officio debebat & per naturam esse poterat præditus, & in quo positivum est contrarii habitus nempe insipientiæ, is propriè loquendo est insipiens. Sed in anima Christi nunquam fuit ignorantia privativa: ergo nec insipientia. Positâ autem ignorantiâ negativâ non sequitur insipientia.

Rursus instat: *Damascenus ait, eos non credere incarnationem, qui credunt, animam Christi paulatim profecisse.*

RESP. Conceditur rectè intellectum, nempe qui
B credunt animam Christi profecisse scientiâ donativâ, nempe beatâ & infusa: nos autem hoc non credimus: nec jam controversia est inter nos de donata scientia, sed de acquisita.

V. *Si sapientia & gratia Christo homini fuit naturalis, id est, quæ non demum post incarnationem accessit, sed statim in ipsa incarnatione ex una Christi natura in alteram abundantissimè manavit, tum eâ non profecit Christus. Antecedens verum est: teste Augustino in Enchirid. cap.40. Ergo & consequens.*

RESP. *Primò* fallere conatur Bellarminus aut seipsum fallit homonymiâ. Nam *naturale* aut *communiter* dicitur, aut *singulariter*: sicut *natura* alia *communis* est, alia *singularis*. Naturæ communis in Christo est, quòd homo est; singularis, quòd θεάνθρωπος, Deus homo.
C Sapientia & gratia homini Christo naturalis est naturâ singulari: sed ex natura communi illud est, quòd Christus profecit acquisitâ seu experimentali scientiâ. *Secundò* ad probādam assumtionem testimonium Augustini impertinenter allegatur: non enim aut de tota gratia, aut de hac ipsa loquitur Augustinus; sed de gratia sanctificationis ex eo consequente quòd conceptus est Christus de Spiritu Sancto.

VI. *Christus homo in incarnatione cœpit esse Filius Dei: ergo tunc debuit repleri omnibus donis.* REP. Conceditur totum: sed scientia acquisita non est donum gratiæ, sed bonum naturæ.

VII. *Christus homo in ipsa incarnatione factus est caput,*
D *non solùm hominum, sed etiam Angelorum, ut omnes concedunt: Ergo debuit tunc repleri sapientiâ, gratiâ, & ipsâ etiam beatitudine. Nec enim conveniebat, ut caput esset minus ornatum, & minus sapiens, quàm sint membra.*

RESP. Conceditur totum: nam nos hoc ipsum etjam credimus. Scientia autem acquisita & experimentalis de qua propriè controversia est, non est in illis donis quibus anima Christi in ipsa incarnatione repleta fuit.

VIII. *Adam creatus est sapientissimus, ut ex eo colligitur, quòd mox à creatione imposuit nomina omnibus animantibus,* Gen.2. *Ergo multò magis secundus Adam debuit in ipsa conceptione sapientissimus fieri.*

RESP. Conceditur totum rectè intellectum. Nam
E omnino secundus Adamus in ipsa conceptione sapientissimus factus est: nam sapientiâ beatâ & infusâ statim plenissimè repletus fuit. At nunc de scientiâ acquisitâ & experimentali agimus, quam qui Christo homini detrahit, is negat illum per omnia fratribus similem factum in natura.

IX. *Fuit hæresis antiqua* AGNOITARUM, *qui autore Themistio Diacono, ut referunt B. Liberatus in Breviario c.19. & B. Gregorius lib.8. epist.42. docebant, Christum ignorasse diem judicij, neque verò divinitati Christi, sed animæ eam ignorantiam tribuebant, ut planum est ex eorum argumento. Sic enim colligebant, Verbum accepit corruptibile corpus, ut moriendo pro nobis, nos à morte libera-*

Digitized by Google

liberaret, Ergo accepit etiam nostram ignorantiam, ut nos ab ignorantia liberaret. Hanc hæresin sequuntur omnes, qui asserunt Christi animam paulatim didicisse, quæ vero ignorabat, &c.

RESP. *Primo* meliùs dixisset Bellarminus Agnoëtarum, ut Græci dixerunt *ἀγνοητῶν*. *Deinde* Bellarminus vel ex malitia vel ex imperitia hæresin Agnoëtarum nobis impingit Nam *Agnoëta*, ut referunt Damascenus & Isidorus de hæreticis & Nicephorus lib. 12. cap. 30. & lib. 19. ca. 49. & 50. Gregorius lib. 8. epistola 42. Liberatus in Breviario cap. 19. fuerunt Eutychiani, qui Christum ex Deo hominem, mutatione Deitatis suæ in humanitatem, & rursus ex homine Deum factum esse fingebant, reversione humanitatis in Deitatem. Atque hanc humanitatem, id est, Deitatem Verbi, mutatam in carnem, volebant ignorasse diem judicii tempore carnis seu humilitatis, & alia multa, ac nō tantum ignorantiæ, sed omnibus etiam infirmitatibus, & passionibus humanis obnoxiam fuisse. Adhæc Agnoëtarum hæresis dissimiliter ab autoribus refertur: confusionem illam Bellarminus sequitur. Nam Eutyches primum naturam unam in Christo affirmavit ex duabus confusis esse: ab eo Eutychiani. Hunc sequutus Theodosius naturam esse corruptam & corruptibilem in Christo dixit: ab eo dicti Theodosiani, & Phthartolatræ, sive (ut Liberatus vocat) Corrupticolæ. Hunc vero Themistius Diaconus excepit, dicens ergo & animam Christi ignorantem esse: ab eo Themistiani seu Agnoëtæ priores. His denique Agnoëtæ posteriores successerunt, qui & Agnoëtæ simpliciter dicti, etiam secundùm divinitatem ignorantiam tribuentes Christo. Rabanus lib. 2 de institutione cleric. cap. ultimo, *Agnoeta & Tritheita*, inquit, *à Theodosianis exorti sunt: ex quibus Agnoeta ab ignorantia dicti, quia perversitati à qua exorti sunt id adjiciunt quòd Christi divinitas ignoret futura quæ sunt scripta de die & hora novissima, &c.* Contra vero nos dicimus, Christum hominem omnia scivisse & scire semper sine ulla mutatione, secundùm Deitatem suam: tempore autem humilitatis suæ, secundùm humanitatem suam, multa ignorasse propter nos. quorum in gloria sua nihil ipsi est ignotum.

Ex his quæ dicta sunt, planum est, Christum defectus & infirmitates nostras naturales quæ sunt absque peccato assumsisse.

Affectus animi à Christo assumti.

Sed insuper etiam affectus animi naturales omnes assumsit absque tamen peccato, nempe lætitiam & tristitiam, admirationem, commiserationem, iram, zelum, metum, &c. ut testimonia sequentia ostendunt: Joh. 11. v. 15. *Et gaudeo propter vos (ut credatis) me illic non fuisse: sed eamus ad eum.* Matth. 26. v. 38. & Marc. 14. v. 34. *Dicit eis Iesus: undiquaque tristis est anima mea usque ad mortem*, Joh. 11. v. 33. *Infremuit spiritu & turbavit seipsum.* Matth. 8. 10. *Hac quum audivisset Iesus, miratus est: & dixit iis, qui sequebantur, Amen dico vobis, ne in Israele quidem tantam fidem inveni.* Admiratus est Christus secundùm animam humanam in sese consideratam, cui res nova fuit, quòd tantam fidem in homine Gentili & milite videret. Secundùm Deitatem certè id ei ignotum & novum non erat: sed anima per se & suâ naturâ illud antea ignorabat: inde admiratio Luc. 7. v. 9. Matth. 9. 36. *Quum autem vidisset turbam, commiseratione intimâ commotus est super eis, quòd essent dissipati & disjecti quasi oves non habentes pastorem.* Et cap. 15. v. 32. *Iesus autem advocatis discipulis suis, dixit, Miseret me hujus turba, quia ecce tres dies perseveraverunt apud me & non est illis quod edant.* Heb. 2. v. 17. *Ut misericors esset & fidelis Pontifex.* Marc. 3. v. 5. *Et intuitus est eos cum ira, quum doleret ei propter duritiem cordis eorum, & dixit illi viro, Extende manum tuam.* Johan. 2. v. 10. *Recordati sunt autem ejus discipuli, scriptum esse, Zelus domus tua exedit me.* Marc. 14. 33. *capit expavescere & gravissime angi.* Et Hebr. 5. v. 7. *Qui in diebus carnis sua, deprecationibus & supplicationibus oblatis cum clamore valido & lacrymis apud eum qui poterat ipsum servare à morte, & exauditus precibus, liberatus ex metu.* Ex his manifestum est, affectus animi veluti gaudium, tristitiam, &c. à Christo unà cum natura humana assumtos esse.

Affectus autem illos animæ, qui in nobis sunt naturales, assumsit Christus propter has causas: I. Ut ex illis etiam innotesceret, ipsum esse verum hominem, nobis per omnia similem demto peccato. Hanc causam indicat Paulus Apostolus quum ait Philip. 2. vers. 7. 8. quod Christus *factus sit hominibus similis: & habitu inventus ut homo.* Et Heb 2. 17. *Debuit per omnia fratribus similis fieri.*

II. Ut non tantùm in corpore, sed etiam in anima pro nobis pateretur, & patiendo nostra peccata expiaret: sicut prædictum fuit Jes. 53. v. 4. 5. *Morbos nostros ipse pertulit, & dolores ipsos nostros bajulavit: quamvis nos æstimemus eum plagâ affectum, percussum, à Deo, & afflictum. Nam ipse dolore afficitur à defectionibus nostris, atteritur ab iniquitatibus nostris: castigatio pacis nostra imponitur ei, & tumore ejus fit curatio nobis.*

III. Ut inde fiduciam conciperemus, Dominum Jesum nobis compassurum & succursurum, cùm variis calamitatibus tentamur & turbamur; ac proinde ad thronum gratiæ cum fiducia accederemus. Hanc causam tradit Paulus dicens ad Hebræos 2. vers. 17. 18. *Debuit per omnia fratribus similis fieri, ut misericors esset & fidelis Pontifex in iis qua apud Deum agenda forent, ad expiandum peccata populi. Nam ex eo quod perpessus fuit quum tentatus est, potest & iis qui tentantur succurrere.* Et cap. 4. vers. 15. 16. *Non enim habemus Pontificem qui non possit compati sensu infirmitatum nostrarum, sed tentatum in omnibus similiter, absque* tamen *peccato. Accedamus igitur cum loquendi libertate ad thronum gratia, ut consequamur misericordiam, & gratiam inveniamus ad opportunum auxilium.*

IV. Ut exemplum nobis præberet patientiæ in tolerandis malis omnibus propter gloriam Dei & proximi salutem. Huc facit quod legitur 1. Pet. 2. v. 21. *quoniam & Christus passus est pro nobis, relinquens nobis exemplar, ut subsequeremini vestigia ipsius.* Heb. 12. vers. 3. *Etenim reputate quis ille sit qui talem sustinuit à peccatoribus adversus sese contradictionem, ne vestris animabus fracti fatiscatis.*

V. Ut exemplum nobis præberet rectè utendi affectibus animæ, illosque moderandi ne ab ordine justitiæ divinitus præscripto nos transversos agant: ut Paulus ait Philip. 2. vers. 5. *is sit affectus in vobis, qui fuit & in Christo Iesu.* Conspiciens Christus perversitatem & malitiam hominum, irascebatur & zelo commovebatur, cupiens mala emendare: faciendum idem nobis quoque. Sic dicitur de eo Johan. 11. v. 38. *Iesus ergo rursum fremens apud semetipsum, venit ad monumentum.* Misericordiâ erga alios commotus est: decet & nos idem facere. Idem de aliis affectibus statuendum, ut in illis etiam Christo capiti nostro conformes fiamus, quorum alioquin affectus ab affectibus Christi ob nativam nostram vitiositatem non parum discrepant.

Triplex enim est præcipuè differentia, quâ affectus in nobis & in Christo differunt:

I. Sumitur à principio diverso unde oriuntur. Nostri affectus proveniunt à carne corrupta & præveniunt judicium rationis & rationi non semper obtemperant: in Christo a. erant quidē in appetitu sensitivo, sed quia sine peccato erat & semper obtemperabat rectæ rationi, ideo à recta potiùs ratione quā ab appetitu sensitivo excita-

excitabantur. Huc facit quod legitur Johan. 11. vers. 33. A *Infremuit spiritu & turbavit seipsum*, *recta* nimirum ratione, & sine peccato.

II. Sumitur ab objectorum diversitate. Nostri affectus feruntur plerunque in objecta illicita & mala: Christi autem affectus nunquam ad malum ferebantur, sed semper ad bonum.

III. Sumitur à defectu & repugnantia. Nostri affectus sæpè deficiunt à recta ratione, ei repugnant eamque ad se trahunt: at in Christo sicut à recta ratione excitabantur, ita etiam rectæ rationi semper obtemperabant.

Sic ratum firmumque maneto, quòd non tantùm substantiam naturæ nostræ totam omnesque ejus partes, verùm etiam omnes proprietates, infirmitates, defectus, affectusque animæ & corporis, absque peccato B Christus assumserit: ac proinde naturam humanam non qualem Adamus in creatione acceperat; sed qualem ille ad posteros propagavit, nimirum infirmam, afflictam & mortalem, peccati tamē expertem assumserit, quia pœnas omnium peccatorum nostrorum ipse perferre & luere debuit. Nec magis refugit infirmitatem & ignorantiam nostram, quam mortem: nec magis in Christo infirmitas & ignorantia, quàm mors vitiosa fuit.

Assumsit Filius Dei naturam humanam in unitatem personæ, non in unitatem naturæ seu essentiæ, neque in unitatem realemque communicationem essentialium proprietatum ejus; reipsa enim illæ nil sunt aliud, quàm ipsa divina essentia.

Porrò, Assumsit Filius Dei formam servi propter sequentes causas: I. Ut nos à servitute diaboli, peccati C & mortis liberaret, sicut dicitur Luc. 1. v. 71. *Fore ut nos servaret ex inimicis nostris, & è manu omnium qui oderunt nos*. Hebr. 2. vers. 15. *Et solveret eos qui in metu mortis per omnem vitam suam obnoxij erant servituti*. Fulgētius Epist. 2. quæ est ad Gallam de statu viduali, pag. 24. 27. ait, *à Domino pro liberatione nostrâ humilitatem formæ servilis acceptam*.

II. Ut nos servos Dei faceret, Luc. 1 v. 74, 75. *Ut sine metu, è manu inimicorum nostrorum liberati, serviamus ipsi, cum sanctitate & justitiâ in ipsius conspectu, cunctis vitæ nostræ diebus*.

III. Ut nos dominii sui regalis faceret participes. Apoc. 1. v. 6. *Fecit nos Reges & Sacerdotes Deo & Patri suo*.

IV. Ut servitutis humilitate ipsi Christo qui pro nobis formam servi accepit, placere studio haberemus, Dan 7. v. 14. Rom. 14. v. 17, 18. D

V. Ut Christi exemplo alii aliis cupidè serviamus ad gloriam Dei & mutuam ædificationem. Rom. 15. v. 17. *Assumite alij alios, sicut & Christus assumsit nos in gloriam Dei*. Et paulò ante v. 2, 3. *Unusquisq; nostrum placeat proximo in bonum, ad ædificationem. Etenim Christus non placuit sibiipsi, sed, sicut scriptum est, Convicia eorum qui conviciantur tibi, inciderunt in me*. Philip. 2. v. 4, 5, 6, 7, 8. *Ne sua quisque spectate, sed unusquisq; etiam quæ sunt aliorum. Itaq; is sit affectus in vobis qui fuit & in Christo Iesu: Qui cùm esset in forma Dei, non duxit esse rapinam, parem esse cum Deo: sed ipse sese inanivit, formâ servi acceptâ, &c.*

Assumsit, inquam, naturam humanam, non autem personam seu *ὑφιστάμενον*: & naturam assumsit, non ut ideam extra omnia individua, nec solâ cogitatione comprehensam, neque ut in omnibus hominibus pa- E riter exsistentem, sed ἐν τῷ ἀτόμῳ, id est, quæ in individuo certo exsistat, quod tamen nunquam per se, & nusquam nisi in assumente λόγῳ exstiterit.

EXPLICATIO.

Non assumsit personam, *id est, natura rationalis individuam perfectamq; substantiam, quæ non in alio sustentata, sed per se suâ propriâ subsistentiâ subsistens, ad aliud etiam dependentiam non habet: hæc enim est definitio personæ. Corpus & anima rationalis non sunt persona, sed partes naturæ humanæ in quibus persona subsistit: homo autem compositus ex corpore & anima rationali, & in iis per se suâq; propriâ substantiâ subsistens, est persona.*

Sed assumsit naturam non ἐν ἰδέᾳ, non ἐν ψιλῇ θεωρίᾳ consideratā, nec ἐν τῷ εἴδει, sed ἐν τῷ ἀτόμῳ. Natura enim consideratur aut extra subjecta, *aut* in eis. Extra subjecta *rursus dupliciter, vel* tanquam idea Platonica, *vel* tanquam exsistens in animo. *Neutro horum modorum assumsit Filius Dei humanam naturam.* In subjectis *consideratur natura etiam dupliciter vel* communiter, *ut est in omnibus individuis ejusdem speciei: vel* singulariter *ut est in individuo. Priore modo non assumsit Filius Dei humanam naturam, sed posteriore, nempe singulariter in uno certo individuo consideratam.* Natura singularis *etiam duobus modis consideratur, vel* prout jam existit in subjecto, *vel* non exsistit suâ propriâ subsistentiâ in subjecto. *Priore modo Filius Dei humanam naturam non assumsit, sed posteriore, ut quæ nunquam per se & suâ propriâ subsistentiâ extra personam Filij Dei substiterit, sed eodem momento quo creata est, statim in persona Filij Dei in qua exemta fuit, exsistere cœperit: sic ut ne cogitandum quidem sit, humanam Christi naturam vel per unicum momentum antea substitisse quàm assumta est à λόγῳ.*

Quòd *Filius Dei assumendo naturam humanam, non assumsit personam,* ex sequentibus argumentis planum evadet:

PRIMUM: Si natura humana Christi, non est persona; tum Filius Dei eam assumendo, non assumsit personam. Antecedens verum est: Ergo & cōsequens. *Assumtio probatur primo* ex testimonio Pauli Philipp. 2. vers. 7. Forma non est persona. Ratio est evidens; quia forma communis est quiddam & latius patet, quàm persona. At natura Christi humana est forma, teste Paulo, qui ait: *Christum assumsisse formam servi*. Ergo natura Christi humana non est persona.

Deinde probatur assumtio ex definitione personæ. *Persona* est naturæ rationalis individua perfectaque substantia, quæ non in alio sustentata, sed per se suâq; propriâ subsistentiâ subsistens, ad aliud etiam dependentiam non habet. At humana Christi natura est naturæ rationalis individua perfectáque substantia talis quæ in alio sustentatur (nempe in λόγῳ à quo assumta est,) & per se suâq; propriâ subsistentiâ nunquam subsistit, (sed tantùm subsistentiâ τοῦ λόγου in quo est concepta,) & ad aliud dependentiam habet, (nempe ad λόγον.) Ergo humana Christi natura non est persona.

Rationis hujus prosyllogismus I. Si natura humana fuisset concepta extra personam æterni Sermonis & prius exstitisset quàm assumeretur; tum Sermo ille non esset caro factus, sed præter Sermonem illum aliquis alius. Atqui Sermo ille est caro factus, ut diserte dicitur Joh. 1. v. 14. non autem præter & extra Sermonem illum quispiam alius. Ergo natura humana non fuit concepta extra personam Sermonis illius, nec priùs exstitit quàm assumeretur.

Prosyllogismus II. Si natura humana Christi fuisset concepta extra personam Sermonis illius & prius exstitisset quàm assumeretur; tum Jesus Christus Filius Dei unigenitus non esset conceptus de Spiritu S. At Jesus Christus Filius Dei unigenitus est conceptus de Spiritu sancto, ut in Symbolo profitemur. Ergo, &c.

SECUNDUM ARGUMENTUM: Si Filius Dei assumendo naturam humanam assumserit personam; tum aut personam divinam deposuisset & amisisset, aut persona divina conversa esset in carnem, aut esset

duæ personæ. Sed neque personam divinam deposuit & amisit; quia id quod erat mansit, & quod non erat assumsit. Nec persona divina est conversa in hominem; quia Deus increatus, infinitus & immutabilis non potest mutari in carnem creatam & finitam. Nec Filius Dei est duæ personæ, quia hoc prorsus est ἀδύνατον, ut unus idemq; Filius sit duæ personæ. Ergo assumendo naturam humanam non assumsit personam.

TERTIUM ARGUMENTUM: Si Sermo ille assumendo naturam humanam assumsisset personam; tum Sermo ille non esset homo, nec vere diceretur homo. Nam est prorsus impossibile ut persona una sit altera, aut ut una persona prædicetur de altera, aut unum suppositum de altero: Abrahamus enim non est Melchisedech: lignum non est lapis. At Sermo ille est homo & vere dicitur homo; quod fieri nequaquam posset, si Sermo esset persona alia, alia vero persona homo. Ergo Sermo ille assumendo naturam humanam non assumsit personam.

QUARTUM ARGUMENTUM: Si Filius Dei assumendo naturam humanam assumsisset personam, ac proinde in Christo duæ essent personæ, divina & humana; tum de persona divina non possent dici quæ sunt propria hominis, nec de persona humana possent dici quæ sunt propria Dei. Neque enim Deus, qui non sit etiam homo, dici potest nasci ex matre, pati, crucifigi, mori, sepeliri, resurgere ex mortuis; aut homo, qui non sit Deus, esse ab æterno, fuisse in principio, omnia facere, mortuos vivificare, dare vitam æternam. Atqui de uno & eodem Filio Dei prædicantur, & quæ Dei sunt propria & quæ hominis sunt propria. Nam de eodem Filio Dei dicitur quòd sit natus ex Virgine, passus, crucifixus, mortuus, sepultus, &c. & quòd sit ab æterno, primus ille & ultimus ille, quòd in initio cœlum & terram & omnia creaverit, quod mortuos vivificet, quòd det vitam æternam. Ergo non sunt duæ personæ in Christo, sed una tantùm quæ & Deus & homo est: Ergo Filius Dei assumendo naturam humanam non assumsit personam.

QUINTUM ARGUMENTUM: Si Filius Dei ipse assumendo naturam humanā assumsisset personam, tum alia esset persona quàm Christus homo; tum Deus SUO PROPRIO sanguine non redemisset Ecclesiam, & proprius Filius Dei non esset pro nobis traditus in mortem. Atqui Deus suo proprio sanguine redemit Ecclesiam, Actor. 20. v. 28. & Deus proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, nempe in mortem, Rom. 8. v. 32. Ergo, &c.

SEXTUM ARGUMENTUM: Si Filius Dei assumendo naturam humanam assumsisset personam, tum Jesus Christus non esset unus Dominus. Nam duæ personæ diversissimarum naturarum, & quarum altera est creata, altera increata; altera finita, altera infinita, &c. non sunt UNUS DOMINUS. At Filius Dei Jesus Christus est unus Dominus, 1. Corinth. 8. vers. 6. Ergo, &c.

SEPTIMUM: Si unus idemque est Filius Dei, qui descendit de cœlo, & qui etiam adscendit in cœlum; qui est Deus benedictus in secula & ex Patribus quod ad carnem attinet; qui in forma Dei exsistens, formā servi assumsit similis hominibus factus: tum certè assumendo naturam humanam non assumsit personam. Quod antecedit verum est, ut patet ex his testimoniis: Ephes. 4. vers. 10. *Qui descenderat, ipse est qui etiam adscendit longe supra omnes cœlos.* Roman. 8. vers. 5, 6. *Optarim ego ipse anathema esse separatum à Christo pro fratribus meis, qui sunt Israëlitæ, quorum sunt Patres, & ex quibus est Christus, quod ad carnem attinet, qui est supra omnes Deus benedictus in secula.* Philipp. 2. vers. 6, 7. Christus Jesus

A *ὑπάρχων exsistens in forma Dei, non duxit esse rapinam, parem esse cum Deo: Sed ipse sese inanivit, formâ servi acceptâ, similis hominibus factus, & habitu inventus ut homo, &c.* Ergo Filius Dei assumendo naturam humanam, non assumsit personā; ac per consequens, Filius Dei idemque Filius hominis Jesus Christus una tantùm est persona, non duæ.

Contrà *Nestoriani* hæretici contendebant alium esse Filium Dei, alium Christum Filium hominis & Mariæ; ac proinde aliam personam Filii Dei, aliam verò personam Christi filii hominis & Mariæ; idcirco Mariam non esse θεοτόκον, id est, Dei genitricem, sed tantùm χριστοτόκον, id est, Christi genitricem, atque à Judæis non Deum, sed hominem tantùm crucifixum.

Argumenta, quibus ad defensionem hæreticæ suæ
B opinionis utebantur, ista erant:

I. *Si Maria verè fuit θεοτόκος, id est, Dei genitrix, sequitur animam & corpus quod genuit, esse Deum, atq; ita fieri Deum bimembrem aut trimembrem. At consequens est absurdissimum: Ergo & antecedens.* Propositionis consequētiam sic conabantur probare: *quia cùm genuerit hominem tantùm, non autem essentiam divinam, consequitur animam quoq; & corpus quod genuit, esse Deum, &c.*

RESP. Negatur connexi consequentia: nam hoc tantùm sequitur, Jesum Christum quem Maria genuit, non esse tantùm hominem, sed etiam verum Deum in una persona: sicut in Symbolo profitemur, nos credere in Jesum Christum Filium Dei unigenitum Dominum nostrum, qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria Virgine, passus sub Pontio Pi-
C lato, crucifixus, &c. Probatio consequentiæ evertit ipsam propositionem: nam si Maria non genuit essentiam divinam, quod nos ultrò concedimus, tum anima aut corpus Christi non est Deus.

II. *Inhabitans & templum quod inhabitatur non sunt una persona, sed duæ. At Sermo est inhabitans, natura humana est templum in quo Sermo habitat: ut dicitur* Johan. 2. v. 9. *Solvite templum hoc.* Et Coloss. 2. v. 9 *In ipso habitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter. Ergo Sermo & natura humana non sunt una persona, sed duæ.*

RESP. Major propositio negatur. Inhabitans enim & templum quod inhabitatur non sunt una natura, sed duæ; aliud enim est Sermo habitans in natura assumta, aliud natura humana in qua tanquam in templo proprio Sermo ille habitat. Sermo quippe inhabitat in natura assumta non tanquam in alia persona, sed tanquam in alia natura, in qua idem Sermo subsi-
D stit. Et istud habitare nihil est aliud quàm subsistere.

III. *In quo diversissima sunt actiones, in eo duæ sunt personæ: At in Christo diversissima sunt actiones, uti sunt pati & miracula edere: mori & vivificare. Ergo in Christo duæ sunt personæ.* Majoris probatio: *quia actiones sunt suppositorum & personarum.*

RESP. Major est falsa: & probatio ejus exclusivè intellecta, quasi actiones sint tantùm suppositorum & personarum, est itidem falsa. Nam actiones ut & passiones sunt & personarum & naturarum: personarum ut suppositorum operantium & patientium; naturarum verò ut principiorum intrinsecorum & energeticorum & formalium, secundùm & per quæ supposita aut personæ agunt & patiuntur. Persona est suppo-
E situm agens & patiens: naturæ in persona sunt principia interna ac formalia, secūdùm quæ & per quæ persona agit & patitur. Naturæ sunt principia actionum singularium; persona est principium commune actionum communium & singularium, secundùm utramque naturam. Ergo actiones sunt quidem personarū, sed non tantùm personarum, quia etiam sunt naturarum. Una igitur persona ex duabus naturis composita

diversissi-

Digitized by Google

diversissimas actiones edit pro diversitate naturarum: A
in quolibet homine est manifestum. Nam in quolibet homine sunt diversissimæ actiones: animæ quidem intelligere, ratiocinari, semper moveri: corporis edere, bibere, dormire: neque tamen sequitur in quolibet homine duas esse personas seu duo ὑφιστάμενα: sed unum idemque ὑφιστάμενον utrasque actiones edit, verum secundùm diversas naturas. E diversitate igitur actionum, diversitas quidē naturarum cōcluditur, sed minimè pluralitas personarum. Ac proinde κατὰ βίαιον argumentum retorquemus. In quocunq; sunt diversissimæ actiones, is est una persona in diversis & subsistens & operans naturis. Atqui in Christo Jesu sunt diversissimæ actiones: Ergo Christus Jesus est una persona in diversis & subsistens & operans naturis. B
Hoc est quod LEO Magnus scribit in Epistola illa celeberrima ad Flavianum Episcopum Constantinopolitanum: *Agit utraq; forma cum alterius communione, quod proprium est; Verbo scilicet operante quod Verbi est, & Carne exsequente quod Carnis est.*

IV. *Si corpus & anima rationalis simul unita in Christo non sunt persona: tum minoris sunt virtutis quàm sint aliis hominibus. At hoc non est: Ergo nec illud.*

RESP. Negatur sumti consequentia & datur instātia. Anima sensitiva in homine, licèt per se non sit forma alia ab anima rationali exsistens, sicut in brutis; non inde tamen sequitur, eam in homine minoris esse virtutis & dignitatis, quàm in bruto. Imò nobilius habet esse in anima rationali, quàm in bruto & quàm si per se ab illa separata subsisteret. Unaquæque enim res nobilius habet esse, cum unitur rei nobiliori, quàm C
cùm per se exsistit. Ita corpus & anima rationalis, id est, natura humana in Sermone illo æterno subsistens longè nobilior est & potentior & dignior, quàm si per se subsisteret extra personam Sermonis illius.

V. *Corpus & anima conjuncta in quolibet homine sunt persona: Ergo etiam in Christo.*

RESP. Negatur antecedens. Nam corpus & anima rationalis etsi conjuncta, non sunt persona in ullo homine; sed homo ex utroque compositus est persona subsistens. Corpus & anima sunt ea in quibus homo subsistit, & ex quibus tanquam partibus natura humana constat. Sic in Christo corpus & anima sunt partes naturæ humanę, & in quib' persona subsistit τοῦ λόγου.

VI. *Si humana Christi natura non est persona, tum Christus non est factus fratribus similis per omnia. Atqui factus* D
est fratribus similis per omnia: Ergo humana Christi natura est persona.

RESP. Negatur consequentia: nam Christus factus est nobis similis per omnia κατὰ φύσιν, secundùm naturam, & de hac loquitur Apostolus.

VII. *Si humana Christi natura non est persona, tum homo prædicatur æquivocè de Christo & de nobis. Posterius est absurdum: Ergo & prius.*

RESP. Negatur sumti consequentia; quia æquivocatio non inducitur ex diversitate suppositorum de quibus nomen aliquod prædicatur, sed ex diversitate significationis juxta quam prædicatur, seu ex diversitate formæ ac naturæ per nomen illud significatę. Atqui nomen hominis cùm prædicatur de Christo, eandem planè significat naturam humanam, quam signi- E
ficat cùm de quocunq; alio homine prædicatur. Non igitur æquivocè de Christo & de nobis prædicatur.

His refutatis manet, Filium Dei assumendo naturam humanam, non assumsisse personam.

Si *qualitatem* spectes, assumsit Filius Dei naturam humanam, expertem omnis peccati semper, tam originalis, quàm actualis.

OBIICITUR I. *Quicunq; fuerunt in Adamo, in illo etiam peccarunt.* Rom. 5. v. 12. *Per unum hominem peccatum in mundum introiit ac per peccatum mors: & ita in omnes homines mors pervasit in quo omnes peccarunt.*

At Christus quoad carnem fuit in Adamo, ut patet ex Genealogia quæ Luc. 3. *deducitur usq; ad Adamum.* Et Hebr. 2. v. 11. *Et qui sanctificantur ex uno sunt omnes.*

Ergo & Christus ipse in Adamo peccavit.

RESP. Major negatur. Nam non omnes qui fuerūt in Adamo, in illo peccarunt, sed tantùm illi, qui fuerūnt in illo tum quoad substantiam seu carnem, tum quoad modum carnalem per quem ordinarie homo ex homine generatur. Sed Christus fuit quidem in Adamo quoad substantiam naturæ humanæ, sed non quoad modum propagationis per ipsum, quia sine semine virili natus est. Non ergo peccavit in Adamo.

II. *Caro Adami est caro peccatrix. Caro Christi est caro Adami: Ergo caro Christi est peccatrix.*

RESP. Distinguendum est: *Caro Adami est caro peccatrix*, per accidens, non autem per se & quoad naturam ipsam & substantiam. Caro Christi est caro Adami, non quoad illud accidens, sed tantùm quoad naturam & substantiam. Ergo caro Christi non est peccatrix.

III. *In quem mors pervenit seu pervasit, is peccavit: In Christum mors pervenit seu pervasit: Ergo peccavit.* Major probatur ex Rom. 5. v. 12. *In omnes homines mors pervenit seu pervasit in quo omnes peccarunt.*

RESP. Negatur minor: nam in Christum mors non pervenit, non pervasit vi & autoritate sua: est enim stipendium peccati, quod in Christo non fuit; sed Christus sponte mortem adiit & in se suscepit, ut nos à peccato & morte liberaret. Sic enim dicitur Jesai. 53. *oblatus est quia voluit.* & Joh 10. v. 17, 18. dicit Christus ipse: *Ego depono animam meam ut eam rursus assumam. Nemo tollit eam à me; sed ego depono animam meam per meipsum. Potestatem habeo deponendi eam, & potestatem habeo rursus eam assumendi.*

Sic expositum est, quid Filius Dei assumserit, & quale illud sit.

Si *ordinem* consideres, Filius Dei ita naturam assumsit humanam, ut licet animam simul & corpus eodem temporis momento induerit, animam tamen rationalem immediatè, & per animam corpus assumserit.

Quod ad *tempus* attinet, eodem momento assumsit Filius Dei humanam naturam, quo secundùm illam conceptus fuit de Spiritu sancto. Natura quippe nostra non sic assumta est, ut priùs creata, pòst assumeretur, sed ut ipsa assumtione crearetur, ait Leo Magnus Epistolâ undecimâ quæ est ad Julianum Episcopum Coënsem.

Hæc de assumtione naturæ humanæ: sequitur.

CAPUT XVI.

In quo de unione hypostatica.

De unione hypostatica dicemus, *an sit, quid sit, quâ in re consistat, quomodò facta sit, quis sit ejus finis, quæ effecta, ubi sit facta, quo tempore? &c.*

Initio quæritur: *An sit unio personalis duarum naturarum in Christo?* seu quod eodem redit, *an humana natura æterno Filio Dei personaliter unita sit?* Affirmamus adversus Samosatenianos & alios impios.

Affirma-

Affirmationis nostræ fundamentum, sunt inter alia hæc duo Scripturæ θεοπνεύστου testimonia. *Primum* est Johan. 1. vers. 14. *SERMO ille factus est Caro*, nimirum non per Sermonis in Carne inhabitationem, assistentiam, affectum, dignitatem, gratiam, ut volebat Nestorius; nec per conversionem Sermonis in Carnem aut commixtionem Sermonis cum Carne, ut contendebat Eutyches; sed per conjunctionem carnis assumtæ cum persona Sermonis, sicut hypostasis Sermonis facta sit hypostasis naturæ humanæ assumtæ & Caro assumta in persona Sermonis subsistat, gestetur ac sustentetur. A

Secundum est Hebr. 10. v. 5. *Ingrediens mundum* (æternus Dei Filius) *dicit* (ad Patrem:) *Sacrificium & oblationem noluisti, corpus autem adaptasti mihi*, id est, univisti personæ meæ.

Samosateniani verò & alii impii negant, sibiipsis & aliis imponentes istis argumentis: B

PRIMUM: *Cuicunque personæ nihil potuit accedere, natura ei humana non est unita: Personæ æterni Filij Dei nihil potuit accedere: Ergo ei humana natura non est unita.*

Assumtionem sic probant: *Perfectæ substantiæ nihil potest accedere: Persona æterni Filij Dei fuit perfecta substantia: Ergo ei nihil potuit accedere.*

RESP. Negatur assumtio argumenti principalis. Deinde etiam propositio major probationis negatur, universaliter intellecta: fit enim ut accedat aliquid ad perfectam sive completam hypostasin in communionem esse completi illius. Perfectæ substantiæ nihil potest accedere, nimirum ad esse completum illius; sed potest ei aliquid accedere in cōmunionem esse completi illius & ad perfectionem finis. Nam anima nostra subsistit per se, quamvis soluta à corpore: & corpus tamen receptura est in die resurrectionis. Assumtio probationis est ambigua; nam si perfecta substantia accipiatur pro *esse completo* (ut loquuntur Scholastici) personæ illius divinæ, accipimus assumtionem: quid enim personæ illi desit aut defuit ad perfectionem sui? Sin autem perfecta substantia intelligatur, cui nihil addi potuerit ad perfectionem finis, negatur. Cùm enim hæc persona fuerit ordinata ad perfectionem finis, qui est servare Ecclesiam Dei ad gloriam ejus, Sermonem certe carnē fieri seu assumere oportuit: quemadmodum ad perfectionem finis anima Christi recepit tertio die carnem suam, & in resurrectione quoque universali, nostræ animæ recepturæ sunt carnem seu corpora. Eversa autem majore planè conclusio jacet, quam audent impii asserere ad labefactandum mysterium salutis nostræ. C

Cur persona Filij Dei in se perfecta humana natura accesserit?

D

INSTANT & assumtionem argumenti principalis alio modo probant: *Si quid personæ æterni Filij Dei accedere potuit, id aut est ἐνυπόστατον, id est, inexsistentia tanquam pars illius; aut est inhærentia, tanquam accidens. Neutrum autem convenit personæ æterni Filij Dei. Nihil ergo illi accepisse necesse est.*

RESP. Majorem facilè concedimus, si bene intelligatur; nempe si quid accessit personæ æterni Filii Dei, id aut esse inexsistentiam, (ut est caro Christi) aut inhærentiam. Sed additamentum, quum ajunt inexsistentiam esse partem illius personę, id non accipim⁹. Non enim quicquid est ἐνυπόστατον, id pars est hypostaseos, constituens mutua coagmentatione hypostasin: hoc Physicum est solùm; verùm etiam quicquid est essentiale, ut in principio suo & causa prima, ut est intellectus in substantiis intelligentibus. Est autē caro Christi ἐνυπόστατος, subsistens in persona ejus, non tanquam pars adæquata aut analogica ad personam, sed tanquam instrumentum pertinens ad unitatem hypostaseos; vel tanquam res quædam in principio E

suo subsistens, & ad finem suum per principium illud suum ordinata. Illa itaque compositio personæ ex naturis non est ratione partium, sed potius ratione numeri, quia natura humana subsistit in persona Christi. Sic ergo & minorem constituto priore disjunctionis membro evertimus.

SECUNDUM argumentum: *Si humana natura est personæ æterni Filij Dei unita, tum naturæ illi humanæ propria hypostasis detrahitur sic ut sit sine propria subsistentia. At consequens æque absurdum est aut etiam absurdius, quàm accidentia panis & vini in Eucharistia remanere sine proprio subjecto propriaque inhærentiâ. Ergo absurdum est etiam antecedens.* Absurdum esse consequens probant, *quia essentia sine propria exsistentia idem sit quod homo sine humana essentia.*

RESP. *Primò* negatur sumti consequentia. Nam etsi humana natura sit personæ æterni Filii Dei hypostaticè unita: tamen naturæ illi humanæ propria hypostasis seu subsistentia non detrahitur. *Deinde* homonymos usurpatur nomen hypostaseos & subsistentiæ. Hypostasis enim seu subsistentia propriè duo complectitur: partes essentiales & modum existendi, quem Græci τρόπον ὑπάρξεως appellant. Partes essentiales naturæ humanæ sunt corpus & anima, tanquam materia & forma: modus existendi est unio hypostatica illa quâ istæ partes subsistunt in persona. Nos hæc ambo agnoscimus in Christo: nam partes naturæ humanæ, nempe corpus & animam, habere illum credimus; & modum existendi in persona agnoscimus. Samosateniani verò subsistentię nomine solùm modum existendi intelligunt, quum dicunt, nos propriam subsistentiam detrahere humanæ naturæ Christi; eo quod negemus, illam inde subsistere. Atqui modus subsistendi est in persona, non autem in natura. Inique igitur faciunt, qui naturam humanam cujusvis hominis non in anima, aut in corpore solo volunt subsistere sed in persona; humanam verò Christi naturam non in persona (quod saluti nobis est,) sed in seipsa. *Tertiò* est in assumtione collatio planè dissimilium: nam humana Christi natura est substantia, accidentia panis & vini in Eucharistia non sunt substantiæ. Humana Christi natura est substantialiter in persona Christi: accidentia autem in subjecto sunt accidentaliter. Humanæ Christi naturæ subsistentiam non negamus, sed dicimus, propriam ejus subsistentiam esse in persona divina λόγου per unionem hypostaticam, cum hæc natura humana (quæ in Christo est ἐνυπόστατος) ne ad momentum quidem fuerit, quin in λόγῳ subsisteret communicatâ ipsi à λόγῳ subsistentiâ: at Pontificii accidentium inhærentiam in subjecto seu substantia panis & vini negant, quum substantiam panis & vini remanere negent. *Quartò* probatio assumti est aliena: nam nos nequaquam detrahimus naturæ humanæ Christi subsistentiam propriam, sed eam ei tribuimus; ut paulo antè dictum.

INSTANT: *Qui negant humanam Christi naturam in seipsâ subsistere: illi detrahunt ei propriam subsistentiam. At vos* (inquiunt) *negatis humanam Christi naturam in seipsâ subsistere: Ergo, &c.*

RESP. Major negatur: non enim detrahunt propriam subsistentiam humanæ Christi naturę, qui eam non in seipsa, sed in principio suo, id est, in persona Filii Dei docent subsistere. Nam quemadmodum vegetatrici facultati non detrahitur, quum sensitivæ perfectiori adjungitur, sed tota fit perfectioris: itemq; sensitivæ facultati non detrahitur accedente intelligentiâ, sed tota fit animæ rationalis; vel quemadmodum parvæ luci accedente & assumente eam maxima luce, non detrahitur, sed ea in unam perfectionem transit,

ut una

Digitized by Google

ut una sit rei perfectio: sic humana illa natura Christi inde à primo conceptu non detractione minuta, sed perfectissimo exsistentiæ modo in unitate personæ τοῦ λόγου donata est. Quæ res neque absurda esse potest, sed humanæ Christi naturæ gloriosa, nobisque salutaris est; quam hæc radix, hoc fundamentum sit salutis nostræ, quòd natura nostra, quum assumsit Christus in unitatem personæ, non in seipsa consistit, sed immediatè in principio suo per unionem hypostaticam: quam qui non tenent, ii non tenent fundamentum salutis immobile & invictum, à Prophetis & Apostolis in Ecclesia expositum. Neque sapit hæc res ejusmodi quicquam, quod Samosateniani dicunt, humanam Christi naturam sine propria subsistentia à nobis supponi. Quod cùm dicunt, injuriam faciunt cum Capiti nostro, tum etiam corpori Ecclesiæ, in communione hac Capitis sui viventi de Spiritu ejus.

TERTIUM ARGUMENTUM: *Propter quod humana Christi natura, suâ hypostasi spoliata aut in nihilum redigitur, aut in aliam prorsus naturam mutatur; illud certè est absurdum: Hypostatica unio duarum naturarum in Christo est id propter quod natura humana Christi suâ hypostasi spoliata, aut in nihilum redigitur, aut in aliam prorsus naturam mutatur: Est itaque absurda.*

RESP. Ass[illegible]io est falsissima: nam *primò* propter hypostaticam [illegible]nem natura humana Christi suâ hypostasi non [illegible]ata; cum subsistat in Filii Dei hypostasi [illegible] illa humanæ quoque naturæ sit hypost[illegible]ra humana hypostasi Filii Dei adun[illegible], nequaquam in nihilū redig[illegible]sistit perfectius, eò longius ab [illegible]um: Atqui humana Christi natura [illegible]ius subsistere, quam in persona æterna [illegible] longius abest à redactione in nihilum. Q[illegible] caro Christi jacens in sepulcro non [illegible] perfectio subsistentiæ ejus omnibus e[illegible]notesceret. Neque in aliam prorsu[illegible]tata, quia unio facta est ἀτρέπτως. Ter[illegible]deo falsa est assumtio, quia in ea oppositum est in a[illegible] Unio hypostatica modus est subsistendi, non aut[illegible] perdendi naturam ἐνυπόστατον: Quapropter si per unionem hypostaticam natura humana subsistit, tum per eam nec hypostasi suâ spoliatur, nec in nihilum redigitur.

Assumtionem negatam firmare conantur hoc prosyllogismo:

Si per unionem hypostaticam humana natura non amplius manet verè humana: tum certè per eam in nihilum redigitur, aut saltem in aliam prorsus naturam degeneravit. Verum est antecedens: Ergo & consequens.

RESP. Negatur assumtum prosyllogismi. Illud probare nituntur tali epilogismo:

Si per unionem hypostaticam natura humana Christi ubique est, tum non amplius manet verè humana. Illud est: Ergo & hoc.

RESP. Negatur assumtio epilogismi. Eam statuminare contendunt hoc prosepilogismo: *Si per unionem hypostaticam ubicunque est divina, ibidem est & humana; tum est ubique. At prius est: Ergo & posterius.* RESP. Negatur rursus assumtio; quam stabilire studio habent hoc modo:

Quicquid hypostaticè unitum est toti divinæ naturæ, adeò ut nihil sit divinitatis quod sibi copulatum non habeat illud, id per unionem hypostaticam est ubicunque est divina natura:

Humana Christi natura hypostaticè est unita toti divinæ naturæ, adeò ut nihil sit divinitatis quod sibi copulatam non habeat humanitatem: Ergo humana Christi natura est, ubicunque divina est.

RESP. Major propositio negatur: nam unio hypostatica naturarum in Christo, non aliter facta est, neque fieri potuit, quàm servatis naturæ cujusque proprietatibus. Omnis enim unio hypostatica fit salvis proprietatibus naturarum; ut in corpore & anima uniuscujusque nostrûm videre est: nam tot sunt exempla unionis hypostaticæ quot fuerunt, sunt & erunt homines. Jam etsi in quolibet nostrûm, corporis & animæ rationalis unio hypostatica sit; tamē corpus retinet suas essentiales proprietates & anima suas, nec aliæ aliis destruuntur. Multò magis suas essentiales proprietates & servarunt & servabunt naturæ in Christo, quarū unio est plane divina. Irrita ergo & falsa est conclusio.

QUARTUM Argumentum: *Subsistentia infinita non potest communicari naturæ finitæ: Subsistentia æterni Filij Dei est infinita: Ergo non potest communicari naturæ humanæ quæ est finita.*

RESP. Distinguendum est; quia *communicari* pluribus modis accipitur. Nam vel idē est quod communem fieri naturæ finitæ, ac per consequens personaliter uniri; vel realiter transfundi in naturam finitam. Si posteriore sensu accipiatur conceditur argumentatio, nec eo sensu adversùs nos facit: nec enim nos dicimus, subsistentiam æterni Filii Dei in naturam humanam esse transfusam. Sin verò priore sensu accipiatur verbum communicari, tum negatur propositio major. Nam subsistentia infinita potest communicari, id est, communis subsistentia fieri naturę finitæ: αὐτὸς ὁ λόγος γενόμενος τῇ σαρκὶ ὑπόστασις, *ipsum Verbum factum carni hypostasis*, ut Johan. Damascenus ait libro tertio Orthodoxæ fidei, cap. 2. αὐτὴ γὰρ ἡ ὑπόστασις τοῦ Θεοῦ λόγου, ἐγένετο τῇ σαρκὶ ὑπόστασις, ut eodem libro Damascenus ait, cap. 11. id est, *Ipsa hypostasis Dei Sermonis facta est carni hypostasis.*

QUINTUM ARGUMENTUM: *Cujus proprium non potest communicari, id ipsum quoque communicari non potest: Subsistentiæ æterni Filij Dei proprium, nempe generatio à Patre ab æterno, non potest communicari naturæ humanæ: Ergo subsistentia ipsa quoque communicari non potest.*

RESP. Si in majore propositione communicari idē sit quod communem fieri, & per consequens uniri personaliter, tum illa negatur. Nam communicationem personæ & unionem personalem necesse est fieri manentibus distinctis proprietatibus eorum quæ personaliter uniuntur.

SEXTUM: *Si hypostasis Filij Dei per incarnationem facta est hypostasis humanæ naturæ assumtæ, tum Filius Dei post incarnationem non est ubique. Consequens est absurdum: Ergo & antecedens.* Probatur connexi consequentia: *quia nulla hypostasis extenditur ultra naturam illam, cujus est hypostasis.*

RESP. *Primò* negatur connexi consequentia: Deinde probatio est restringenda. *Nulla hypostasis extenditur ultra naturam illam, cujus est hypostasis*, nimirum si a natura illa suam hypostasis habeat subsistentiam: exempli gratiâ; hypostasis mea non extenditur ultra meam naturam humanam, quia à natura hac persona mea suam habet subsistentiam. Idem statuendum de qualibet persona creata. Idem statuendum de persona increata habente naturam increatam. At persona Filii Dei, licèt subsistat etiam in natura humana assumta ab ea tamen non habet ut subsistat, sed a natura divina. Non enim Filius Dei subsistit per naturam humanam, sed tantùm in humana natura: in divina autē ita subsistit, ut etiā per eam subsistat. Contrà potius natura humana habet à persona τοῦ λόγου, ut exsistat; quia λόγος eam in unitatem suæ personæ assumtam sustētat & gestat. Unde nihil prohibet, hypostasin Filii Dei esse ubique, licèt humana natura unita non sit ubique.

Digitized by Google

SEPTIMUM: *Si persona τȣ̃ λόγȣ facta est hypostasis & suppositum humanæ naturæ assumtæ, tum ignobilior est persona τȣ̃ λόγȣ, quàm natura assumta.* Ratio, *quia & materia est ignobilior formâ cui subjicitur: & qualibet alia hypostasis est ignobilior naturâ cui subjicitur. At consequens est absurdum: Ergo & antecedens.*

RESP. Distinguendum est. Longè alio modo hypostasis Filii Dei dicitur supponi humanæ naturæ assumtæ, quàm materia formæ & quælibet alia hypostasis suæ naturæ. Nam materia subjicitur formæ, & quælibet hypostasis suæ naturæ, tanquam se perfectiori. At persona Filii Dei supponi dicitur humanæ naturæ non tanquam se perfectiori, sed quatenus persona τȣ̃ λόγȣ ut res perfectissima & per se subsistens, traxit ad se rem imperfectiorem omni propriá subsistentiá carentem, ut in ipsa persona τȣ̃ λόγȣ exsisteret & ab ipsa sustentaretur.

Manet itaque firma ac stabilis sententia nostra, Unionem hypostaticam duarum in Christo naturarum esse, seu quod eodē redit, Humanam naturā τῷ λόγῳ personaliter unitam.

Tantum de quæstione an sit: sequitur quid sit.

UNIO *personalis duarum naturarum in* Christo, est copulatio earum substantialis, quâ assumtæ humanæ naturæ, in seipsa & per seipsam non subsistenti, communicata est subsistentia Verbi, sic ut duæ illæ naturæ, divina Verbi & humana, sint una persona, salvis manentibus naturarum essentiis, voluntatibus, proprietatibus essentialibus & operationibus naturalibus.

Unio est *personalis*, non personarum etsi facta est unio in persona & *naturarum* est unio, non naturalis, sed omnino supernaturalis: & ad naturam facta est unio, non in natura: Tum Sermo ille antea fuit sine carne, nam æterna est hypostasis: caro verò nunquam sine Sermone illo fuit, nam est συνυπόστατος.

Unio differt ab assumtione; nam tam divina natura est unita humanæ, quàm humana divinæ: at natura humana tantùm est assumta, divina autem non est assumta, sed assumens.

Unio personalis ista variis nominibus appellata fuit, nempe Οἰκονομία, *dispensatio*, quo nomine tota etiam incarnatio Filii Dei dicitur; quia per hanc factus est CHRISTUS Oeconomus totius Ecclesiæ in dispensandis thesauris cœlestibus ac paternis inter fratres suos, & administrator regni gratiæ nomine Patris usque ad finem seculi.

Nominatur à Damasceno περιχώρησις naturarum Christi, id est *circumplexio*, quod per eam Deitas in carne assumta habitet & undique eam complectatur, inque ea permeet, sicut ignis, totum ferrum aut carbonem intus & extra complectitur & immeat ἀτρέπτως καὶ ἀσυγχύτως. Unde Coloss. 2. v. 9. dicitur, quòd plenitudo Deitatis habitet in Christo σωματικῶς, corporaliter, quia Deitas τȣ̃ λόγȣ univit sibi corpus, ita ut illud undique circumplectatur & immeet, ac veluti corporata facta sit, non tamen in corpus conversa.

Ab aliis Patribus vocatur κρᾶσις, σύγκρασις, *mixtio*, valdè impropriè; ab aliis συνάφεια, *copulatio*, item σύζευξις, *conjunctio*: κοινωνία, *communicatio*: ἕνωσις καθ' ὑπόστασιν, *unio secundùm hypostasin*: usitatissimè autem ἕνωσις ὑποστατικὴ, *unio hypostatica seu personalis*.

Unio personalis consistit in communicatione subsistentiæ Verbi cum natura assumta, id est, quâ communicatione Verbum humanæ naturæ, per se ἀνυποστάτȣ, id est, nullam per subsistentiam habenti, factum est hypostasis; non autem in communicatione, id est, transfusione reali attributorum Deitatis in humanitatem: sic ut FORMA unionis hypostaticæ duarum naturarum in Christo sit communicatio subsistentiæ Verbi cum natura assumta: Nam Verbum subsistentiam suam naturæ humanæ assumtæ *communicavit*, id est, communem fecit, ut sit etiam subsistentia seu hypostasis naturæ humanæ assumtæ.

Unionem verò *hypostaticam consistere in subsistentiæ Verbi communicatione cum natura humana assumta;* argumenta sequentia evincunt:

I. Secundùm quam rem naturæ in Christo sunt unitæ, in ejus rei solius communicatione consistit unio illarum hypostatica:

At secundùm subsistentiam Verbi naturæ in Christo sunt unitæ: Ergo solius in subsistentiæ Verbi communicatione consistit unio hypostatica naturarum in Christo.

Secundo anathematismo Epistolæ Concilii Alexandrini, receptæ & probatæ in Synodo Ephesina & Chalcedonensi, sic habetur: *Si quis non confitetur carni secundùm subsistentiam unitam Dei Patris Verbum, anathema sit.*

In V. Synodo act. ultima, cap. 4. sic habetur: *Si quis dicit secundùm gratiam, vel secundùm operationem, vel secundùm dignitatem, vel secundùm honoris æqualitatem, aut relationem, aut affectum, aut virtutem, &c. Et non secundùm compositionem, id est, secundùm subsistentiam, unitionem Verbi ad carnem factam esse, anathema sit.*

Proinde unio hypostatica fit secundùm subsistentiam.

II. Quod est proprium Filii, in ejus communicatione unio hypostatica consistit.

At sola subsistentia Filii est propria ejus.

Ergo in solius subsistentiæ Filii communicatione unio hypostatica consistit.

Utraque præmissa est certissima.

Contrà *in idiomatum essentialium Deitatis communicatione non consistere unionem hypostaticam naturarū in Christi,* hæc argumenta ostendunt:

I. Quia idiomata essentialia Deitatis communia sunt omnibus tribus personis. Quod autem commune est omnibus tribus personis Deitatis, in ejus communicatione nequaquam potest consistere unio hypostatica. Nam si unio hypostatica in communicatione ejus quod toti Trinitati commune est consisteret, tota Trinitas esset incarnata.

II. Si unio hypostatica in communicatione essentialium proprietatum Deitatis consisteret; tum sequerentur multa absurda: *Primò*, Pater & Filius essent hypostaticè uniti, essent persona una. Atqui absurdissimum est consequens: Ergo & antecedens. Certa est connexi consequentia: Nam Pater æternus communicavit Filio omnia essentialia attributa perfectissimè.

Secundò, tota Trinitas esset incarnata; quum proprietates essentiales Deitatis sint toti Trinitati communes.

Tertiò, corpus Christi mortuum jacens in sepulcro, non fuisset unitum hypostaticè Verbo. Nam corpus mortuum non est vivum, immortale, omnipotēs, &c.

Quartò, non essent naturæ in Christo hypostaticè unitæ: Nam quædam idiomata divina humanitati Christi communicari non possunt, ut esse increatum, esse actum purum, esse infinitum ens & independens, esse æternum sine principio, seu carere principio temporis, &c. Quædam non habuit Christus quoad carnem ante resurrectionem, ut esse impassibilem, esse immortalem.

Digitized by Google

Quintò, unio hypostatica esset accidentalis, non substantialis; quia divina idiomata non nisi per accidens convenirent assumtæ humanæ naturæ. A

Sextò, humana natura esset assumta in unitatem naturæ divinæ, ac proinde esset ejusdem naturæ & essentiæ cum Patre seu ὁμοούσιος Patri. Ratio est, quia proprietates Deitatis essentiales nihil sunt aliud quàm natura ipsa ac essentia divina.

Alia absurda jam silentio præterimus.

Objicitur: *Cui communicata est hypostasis Verbi, eidem communicata est omnipotentia, omnipræsentia, omniscientia: Carni Christi communicata est hypostasis τοῦ λόγου: Ergo carni Christi communicata est etiam omnipotentia, omnipræsentia, omniscientia.*

Major probatur: *quia hypostasis Verbi nihil est aliud quàm essentia divina tota, modo tantùm subsistendi restricta & distincta à Patris hypostasi; ac proinde nominata hypostasi, intelligitur simul ipsa essentia divina & omnes proprietates essentiales Deitatis.* B

RESP. *Primò* distinguendi sunt termini ambigui: Nam *communicationis* vox vel pro unione personali usurpatur, vel pro reali transfusione proprietatum essentialium Deitatis in carnem assumtam. Si pro unione personali accipiatur, concedimus carni Christi *communicatam*, id est, personaliter unitam esse omnipotentiam, omnipræsentiam, omniscientiam, verùm non aliter quàm ei *communicata*, id est, personaliter unita est ipsa Deitas. At carni Christi sic est *communicata*, id est, personaliter unita Deitas, ut ipsa caro propterea non sit facta Deitas aut Deus: ita etiam eidem *communicata*, id est, personaliter unita est omnipotẽtia, omnipræsentia, omniscientia, ut ipsa caro propterea non sit facta omnipotens, omnipræsens, omniscia. C Sin verò communicationis vox usurpetur pro reali transfusione proprietatum essentialium Deitatis in carnem assumtam, falsa est propositio major ac proinde etiam conclusio. Nam hypostasis τοῦ λόγου ita est communicata cum carne assumta, ut tamen propterea non sit carni communicata seu realiter data, & in eam transfusa omnipotentia, aut ulla alia essentialis proprietas Deitatis.

Secundò, quod ad probationem majoris attinet: etsi hypostasis τοῦ λόγου sit ipsa essentia divina tota; tamen hypostasis & essentia etiam ita differunt, ut non quicquid de persona dicitur, etiam de essentia dici queat. Persona τοῦ λόγου est incarnata, passa, mortua: At essentia divina τοῦ λόγου non est incarnata, passa, mortua. Ita rectè dicitur, personam τοῦ λόγου esse communicatam carni assumtæ; D sed omnipotentia, omniscientia, omnipræsentia non est communicata seu realiter data.

Replicatur: *Imò ut essentia divina restricta in persona Filij est communicata carni: Ita etiam omnipotentia, omnipræsentia, omniscientia restricta in persona Filij est communicata carni.*

RESP. Si *communicationis* voce intelligatur unio hypostatica, conceditur; sin realis traditio seu transfusio negatur. Nam nec essentia divina, nec omnipotentia aut ulla alia Deitatis proprietas essentialis est reali transfusione data aut communicata carni Christi, sed personaliter unita.

Divina natura Christi est per se persona & Filius Dei, & erat etiam ante incarnationem persona & Filius Dei: E At natura humana Christi non est per se Filius, quia non est per se persona, sed in Filio est, seu altera Filii natura est. Λόγος & seorsim & unitus carni idem Filius est, secundùm naturam verò assumtam est naturalis Filius hominis, & personalis unionis gratia Filius Dei.

Personalis unio ut de MODO ejus jam dicatur, facta est ἀτρέπτως, ἀχωρίστως, ἀδιαιρέτως, ἀσυγχύτως, ἐνουσιωδῶς, id est, *inconvertibiliter, indivisè, inconfusè, inseparabiliter & substantialiter.*

Inconvertibiliter, quia natura divina non est conversa & mutata in humanam, nec humana in divinam.

Indivisè, quia naturæ ita sunt unitæ in unam personam, ut nullo modo vel reipsâ vel cogitatione atque opinione (ut faciebat Nestorius) sejungi possint, quia Christi persona solvatur.

Inconfusè facta est unio, quia distinctæ manent & inconfusæ naturæ, sive earum essentiam, sive proprietates, sive voluntates, sive operationes spectes, Rom. 1. v. 3. 4. *De Filio suo (facto ex semine Davidis, secundùm carnem: Declarato Filio Dei potenter secundùm Spiritum sanctificationis per resurrectionem à mortuis) nempe Iesu Christo Domino nostro.* Et cap. 9. vers. 5 *Quorum sunt Patres, & ex quibus est Christus quod ad carnem attinet, qui est supra omnes Deus laudandus in secula, Amen.* 1. Timoth. 3. v. 16. *Deus conspicuus factus est in carne, justificatus est in Spiritu, conspectus est ab Angelis, prædicatus est Gentibus, fides illi habita est in mundo, sursum receptus est in gloriam.* Ad Heb. 9. v. 14. *Quantò magis sanguis Christi qui per Spiritum æternum seipsum obtulit inculpatum Deo, emundabit conscientiam vestram à mortuis operibus, ad serviendum Deo vivo?* 1. Petri 3. vers. 18. *Nam & Christus semel pro peccatis passus fuit, justus pro injustis: ut nos ad Deum adduceret, mortificatus quidem carne, vivificatus autem Spiritu.* Et capite 4. vers. 1. *Quum igitur Christus passus sit pro nobis carne, vos quoque eâdem cogitatione armemini, nempe quòd qui passus est in carne, destitit à peccato.*

Omnia in Christo duplicia sunt, id est, naturæ, proprietates, voluntates, operationes naturales, solâ exceptâ subsistentiâ, quæ est una.

Sicut ergo in una Christi persona duæ sunt naturæ: sic gemina est mens seu intellectus, gemina voluntas, operatio naturalis, sapientia, robur, potentia, virtus, &c. altera divina & increata, altera humana & creata, Luc. 2. vers. 52. *Iesus proficiebat sapientiâ, & staturâ, ac gratiâ apud Deum & homines.* Marc. 13. v. 32. *De die illo ac hora nemo scit, ne Angeli quidem qui in cœlo sunt, nec ipse Filius, sed Pater.* Johan. 21. vers. 17. *Simon fili Iona, amas me? Tristitiâ fuit affectus Petrus, quòd tertio dixisset ipsi, Amas me? Dixitq; ei: Domine, tu omnia nosti: tu nosti, quòd amem te.* Johan. 2. vers. 24, 25. *Ipse Iesus non credebat eis semetipsum, eò quòd nosset omnes: Nec opus esset ut quisquam ei testaretur de homine: ipse enim sciebat quid esset in homine.* Et cap. 6. vers. 64. *Sciebat à principio Iesus quinam essent qui non credebant, & quis eum proditurus esset.* Et cap. 5. vers. 20. *Pater amat Filium, & omnia monstrat ei quæ ipse facit: & opera istis majora monstrabit ei, ut vos miremini.* Ad Hebr. 1. vers. 9. *Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te ô Deus, Deus tuus oleo exsultationis, ultra consortes tuos.* Johan. 1. vers. 33. *Et ego non noveram eum, sed qui misit me ut baptizarem aquâ, ille mihi dixerat, Super quem videris Spiritum descendentem, ac manẽtem super eum, hic est qui baptizat Spiritu sancto.* Et cap. 4. v. 6. *Erat autem ibi fons Iacobi; Iesus ergo fatigatus ex itinere, ita sedit ad fontem.* Hebr. 1. vers. 3. *Qui quum sit effulgentia gloriæ, & character personæ illius, sustineatque omnia verbo illo suo potente, purgatione peccatorum nostrorum per seipsum factâ, sedit ad dexteram majestatis illius in locis excelsissimis.* Johan. 2. v. 19 *Destruite templum hoc, & intra triduum excitabo illud.* Et cap. 10. vers. 18. *Nemo tollit animam meam à me, sed ego depono eam per meipsum: potestatem habeo deponendi eam, & potestatem habeo rursus eam assumendi. Hoc mandatum accepi à Patre meo.*

Ergo sapientia & scientia Christi alia *divina* est, alia *humana*.

Digitized by Google

Divina infinita est, omnis successionis & mutationis expers, habensq; omnia sibi præsentissima. A

Humana scientia animæ Christi vel *donativa* est, vel *acquisita*.

Donativa vel *beata* est, vel *infusa*.

Scientia animæ Christi beata, est quâ anima Christi unita Verbo, illud immediatè novit & videt ac in eo tãquam in speculo reliqua omnia, quæcunque ad ejus beatitudinem pertinent. Hac igitur Deum à facie ad faciem novit & videt, Johan. 1. v. 18. idque participatione divini luminis in Christi anima creati. Hac sciẽtiâ ipsa quoque anima humana Christi beata est. Humanitas quidem Christi, ut & supra dictum, ex ipsa unione personali cum λόγῳ facta est beata beatitudine increata; sed beatitudine creatâ non potuit beata esse sine hac visione Dei & rerum divinarum sapientiâ creata in anima illius. B

Scientia infusa animæ Christi, est quâ per habitus à λόγῳ per Spiritum sanctum animæ inditos res cœlestes & terrestres cognoscebat & cognoscit, per species intelligibiles ipsarum in intellectu possibili, cum naturali tum divino motu. Hæc scientia infusa complectitur dona cognitionis a Spiritu sancto collata animę Christi in ipsa itidem conceptione. De hac dicitur Jesai. 11. v. 2. *Requiescet super eum Spiritus scientiæ*. Hâc scientiâ non novit Deum, sed tantum illa beatâ scientiâ.

Scientia acquisita animæ Christi, est quâ res cognovit secundum naturam agente intellectu sive per inventionem intus sive per multarum rerum experientiam foris; qua de causa vocatur etiam *scientia experimentalis*. Hanc sibi Christus comparavit vario rerum usu; hac ex effectis causas, ex causis effecta, & ex contrariis contraria intellexit. Hâc profecit & crevit, Luc. 2. vers. 52. C Hebr. 5. v. 8. *Ex iis quæ passus est, didicit obedientiam* cap. 2. v. 18. *Ex eo quod perpessus fuit quum tentatus est, potest & iis qui tentantur succurrere*.

Scientia beata actus est: infusa verò & acquisita sunt habitus. Scientia igitur non συνωνύμως, sed ὁμωνύμως dicitur de beata, infusa, & acquisita scientia.

Similiter duplices sunt in Christo & aliæ proprietates essentiales: ita & duæ voluntates naturales & non hypostaticæ sunt in ipso, divina & humana, & duæ actiones naturales, divina & humana, non autem hypostaticæ. Ideo unum eundemque adtribuimus & volentem & agentem naturaliter secundum ambas naturas, ex quibus, & in quibus, & quæ Christus Deus noster est; velle autem & agere, non divise, sed conjunctè & unitè. Vult enim utraque forma, & agit utraque forma cum alterius communione, Verbo operante quod Verbi est, & Carne exsequente quod Carnis est. D

Damascen. lib. 3. Orthodoxæ fidei, cap. 14.

Quorum enim substantia eadem, horum & voluntas & actio eadem: & quorum differens substantia, horum & differens voluntas & actio. Et contra, quorum voluntas & actio eadem, horum & substantia eadem: & quorum differens & voluntas & actio, horũ & substantia differens. Quapropter in Patre & Filio & Spiritu sancto, ex identitate voluntatis & actionis, identitatem naturæ agnoscimus: in Christo autem ex differentia actionum & voluntatum, naturarum differentiam apprehendimus; & naturarum differentiam agnoscentes confitemur & voluntatum & actionum diversitatem.

Cæterùm unaquæque natura suas proprietates essentiales & naturales, suam naturalem voluntatem, item & actiones naturales distinctas retinet & conservat, nec eas alteri naturæ reali transfusione communicat, duabus de causis: *prima* est, ne naturæ misceantur & confundantur: *altera*, ut in perpetuum maneat discrimen inter naturas, Luc. 24. v. 39. *Videte manus meas & pedes meos, nam ego ipse sum, contrectate me, & videte: nam spiritus carnem & ossa non habet, prout me conspicitis habere.* E

Nam confundens proprietates essentiales & naturales, confundit naturas: & tollens proprietates, tollit naturas.

Eutyches contrà, confitebatur quidẽ, ex duabus naturis fuisse Dominũ nostrum ante unionem; sed post unionem, unam tantum in Christo mansisse naturam contendebat, suamq; opinionem conabatur probare aliquot argumentis, quæ breviter refutabimus:

PRIMUM: *Si humana natura Christi est ὑπόστασις, sequetur ut aut cum Nestorio dicamus in Christo esse duas ὑποστάσεις, aut unam tantùm in eo mansisse naturam post unionem sicut etiam una est persona. Verum est antecedens: Ergo & consequens.*

Antecedentis probatio: *Nam humana natura Christi aut est οὐσία δευτέρα aut πρώτη. Iam omnis πρώτη οὐσία est ὑπόστασις: Humana natura est πρώτη οὐσία: Ergo est ὑπόστασις.* Vel hoc modo: *Natura enim humana trifariã consideratur: aut in abstracto, quatenus prædicatur de multis differentibus numero: aut in ipsis omnibus individuis reipsâ exsistens: aut in concreto* καὶ ἐν ἀτόμῳ, id est, *in uno certo individuo. At natura humana Christi primis duobus modis considerari non potest: Ergo* ἐν ἀτόμῳ. *Si* ἐν ἀτόμῳ, *sequitur esse* ὑπόστασιν: *quia omnis substantia individua est* ὑπόστασις.

RESP. Nõ sequitur, si est φύσις ἐν ἀτόμῳ vel πρώτη οὐσία, illico esse ὑπόστασιν, quia potest esse ἐνυπόστατος. Nam substantia prima seu individua duplex est, vel ὑπόστασις, vel ἐνυπόστατος. Et certè humana natura est ἐνυπόστατος, quia in unitatem hypostaseos τοῦ λόγου assumta est, & in hypostasi τοῦ λόγου exsistit.

SECUNDUM: *Sicut anima rationalis & caro, unus est homo: Ita Deus & homo unus est Christus*, ut docet Athanasius in Symbolo: *Atqui in homine licet duæ sint substantiæ, anima & caro, una tamen duntaxat est natura per quam est homo, natura scilicet humana, ex unitione animæ & corporis resultans. Ergo & in Christo una tantùm est natura, per quam est Christus.*

RESP. Simile ab Athanasio usurpatum aliò rapitur, quàm voluit Athanasius. Hoc verò tantùm voluit in una persona Christi esse duas naturas divinam & humanam, contra Arium. Et id ipsum etiam contra Eutychen facit.

TERTIUM: *Si duæ naturæ manserunt in Christo post unionem; non igitur erit totus Deus, aut totus homo, sed Deus ex parte, ex parte homo: Consequens absurdum est: Ergo & antecedens.*

RESPONDET Damascenus libro tertio Orthodoxæ fidei, cap. 7. ὅλος μὲν γάρ ἐστι θεὸς τέλειος, οὐχ ὅλον δὲ θεός. οὐ γὰρ μόνον θεός, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπος. καὶ ὅλος ἄνθρωπος τέλειος. οὐχ ὅλον δὲ ἄνθρωπος. οὐ μόνον γὰρ ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ θεός. τὸ μὲν γὰρ ὅλον, φύσεώς ἐστι παραστατικόν: τὸ ὅλος δὲ, ὑποστάσεως. ὥσπερ τὸ μὲν ἄλλο, φύσεως. τὸ ἄλλος δὲ, ὑποστάσεως. id est, *Totus quidem est Deus perfectus, sed non totum Deus: Nam non solùm Deus, sed & homo. Et totus homo perfectus: non totum autem homo: Non solùm enim homo, sed & Deus. Nam TOTUM est naturæ repræsentativum, TOTUS autem hypostaseos: Quemadmodum ALIUD naturæ est, ALIUS verò hypostaseos.* Causa est, quia Christus non constat ex duabus imperfectis naturis, sed perfectis.

QUARTUM: *Si duæ maneant in Christo naturæ post unionem, tum persona Verbi ex simplicissima facta est composita: At consequens est absurdum, quum in Deum non cadat compositio: Ergo & antecedens.*

RESP.

Digitized by Google

RESP. Damascenus lib.3.cap.3.& 7. non esse absurdum, quòd persona τοῦ λόγου, quum priùs ab æterno esset ἁπλῆ, postea sumtione carnis in tempore factam esse σύνθετον: quia compositio hæc facta est sine ulla personæ τοῦ λόγου mutatione: mansit enim quod erat, & assumsit quod non erat. Composita verò est, non ratione partium, sed ratione numeri, id est, quia duæ perfectæ naturæ unitæ manent numero una persona. Thomas Aquinas 3. p.q.2.art.4. Ergo compositio hic accipi debet pro unione. Commisit Eutyches homonymiam in voce *compositi*. Nam compositum vel propriè accipitur, vel impropriè. *Propriè*, quod ex partibus constat, ac proinde naturis seu substātiis imperfectis; sic non est composita persona Christi: *Impropriè*, cui natura aliqua perfecta accessit in tempore per unionem.

QUINTUM; *Si duæ manent in* CHRISTO *naturæ, illæque inseparabiles: Ergo non tantùm divina, sed etiam humana est adoranda. At posterius est impium, quia Deus adorationem creaturarum damnat: Ergo & prius.*

RESP. Negatur assumtio. Non enim est impium adorare carnem Christi cum Deitate unâ λατρείᾳ: quia non est nuda caro, sed caro Dei, hoc est, unita Deo καθ' ὑπόστασιν.

Ex his quæ dicta sunt patet, naturas in Christo inconfuse unitas esse.

Eædem unitæ sunt ἀχωρίστως, *inseparabiliter*: quia naturam humanam quam semel assumsit ὁ λόγος, nunquam deponet, nunquam & nusquam ab ea separabitur.

Denique unitæ sunt οὐσιωδῶς, *substantialiter*: nam humana natura unita est Verbo non tanquam accidens aut accidentaliter, nec inest personæ Verbi ut accidens: sed ita advênit & unita est τῷ λόγῳ, ut ex ejus unitione ὁ λόγος factus sit caro, id est, verus homo. Esse autem verum hominem, non accidens, sed in substantiæ genere.

Hæc de modo unionis personalis: sequitur de unionis effectu.

Unionis istius hypostaticæ effectus sunt duplices: quidam *respectu Christi*, quidam *respectu nostri*.

Respectu Christi duo sunt ejus affectus: nempe, *Collatio ineffabilium gratiarum in naturam assumtam, & cōmunicatio proprietatum utriusque naturæ cum persona*: qui effectus ab aliis Synecdochicè vocantur *communio naturarum & communicatio idiomatum*.

Gratiæ in humanam Christi naturam collatæ sunt potissimum quatuor:

Prima est, *Gratia unionis personalis cum λόγῳ*, quia humana natura gratiam hanc seu dignationem accepit, ut non ex naturæ ordine, neque ex ullo suo merito, sed gratuito dono seu ex gratiâ Dei in unitatem personæ Filii Dei assumeretur, ita ut fieret & esset caro propria æterni Filii Dei.

Secunda est, *Gratia habitualis seu donorum*: quia humana natura perfusa est plenitudine omnium Spiritus Sancti donorum sine mensura in excellentissimo gradu, qui in creatam naturam possit cadere. Ea dona humanitati Christi data, sunt qualitates creatæ: quia ipsa humanitas est creata. Suntque summa & incomprehensibilia dona, non tantùm *physica*, sed etiam *hyperphysica*, at non *antiphysica*, hoc est, destruentia atque abolentia naturam humanam Christi.

Tertia est, *Gratia seu potestas officij* tum Mediatoris inter Deum & electos, tum Capitis Ecclesiæ tum Do-

A

mini & Judicis totius mundi. Hujus potestatis respectu appellatur Christus *Uchal*, quod nomē est factum à verbo quod significat *posse*, Prov.30.1.

Alia autem est potestas Christi *secundùm essentiam*, alia *secundùm officium*.

Potestas Christi secundùm essentiam, est omnipotentia quæ solius divinæ essentiæ est, & nulli creaturæ communicabilis. παντοκρατορία.

Potestas verò *officij*, quæ Græcè est ἐξουσία, propriè regnum Christi gratiosum respicit, & nihil est aliud quam autoritas instituendi, erigendique in toto mundo regnum gratiæ, & illud administrandi, quam accepit Christus tanquam Mediator inter Deum & electos, & Dominus, Caput, Rex & Monarcha & Judex

B

totius mundi: de qua potestate loquitur Dominus Matth.28.v.18. *Mihi data est* πᾶσα ἐξουσία, *omnis potestas seu autoritas in cœlo & in terra.*

Quarta est: *Gratia honoris unius adorationis cum λόγῳ*: quia λόγος in & cum carne sua seu humanitate adoratur, licet non secundùm aut propter eam, hoc est, (ut sententiam nostram explicemus verbis Athanasii, quæ exstant oratione quinta contra Arianos) *Non creaturam adoramus, absit. In Ethnicos & Arianos istiusmodi delirium competit, sed Dominum rerum creatarum, incarnatum Verbum Dei adoramus. Nam tametsi caro ipsa per se pars sit rerum creatarum, attamen Dei corpus effecta est: neque istiusmodi corpus seorsim discriminatum à Verbo adoratione prosequimur, neque Verbum adoraturi Verbum à carne longe seponimus.*

De adoratione τοῦ λόγου incarnati.

C

Et mox: *Cognoscant, nos qui Dominum in carne adoramus, non creaturam adorare, sed Creatorem corpore creato indutum.*

Proinde caro quæ secundùm sui naturam non est adorabilis, adoratur in incarnato Deo, non propter seipsam, sed propter unitum sibi secundùm hypostasin Dei Verbum.

Et non dicimus quòd carnem adoremus nudam: sed *carnem Dei*, id est, incarnatum Deum. Atque hæc est unica illa adoratio quâ Deus Immanuel, id est, Verbum incarnatum, utpote unus exsistens Filius, non absque sua carne, sed unâ cum illa adorandus est. Synod. Ephesin in Apologet.18. & in epistola Synodica: idque quia Deus est, ut docet Cyrill.l.2.in Joh. ca 141.

D

Nonne omnipotens & creator à Scriptura vocatur Christus? Et mox: *Propterea & à nobis & ab Angelis adoratur, quum certè nihil adorare Scriptura præter solum Dominum Deum jubeat.*

Una autem supplicatione tribuente unicuique naturæ quod ipsius est, Immanuelem veneramur; & a toto Christo, Deo & homine perfecto, petimus quod secundùm Deitatem & humanitatem facit, servata utriusque naturæ differentiâ in agendo.

Societas enim officii & honoris non tollit discrimen naturarum, nec efficit easdem proprietates aut operationes utriusque naturæ.

Nam Adoratio non est proprietas essentialis Deitatis, id est cultus soli Deo debitus & exhibitus à creatura rationali: quia sine ulla sui adoratione Deus ab æterno fuit, & ea carere potest: essentialis autem proprietas ea est, sine qua essentia esse non potest. Neque

E

etiam *adorabilem esse & debere adorari*, est essentialis proprietas Dei, sed est quoddam cōsequens naturam Dei. Non enim ideo Deus est, quia est adorabilis, sed ideo adorabilis, quia Deus. Quemadmodum etiam *debere amari ex toto corde*, non est proprietas Dei essentialis, sed quiddam consequens Dei naturam ac bonitatem.

Caro Christi igitur in se considerata ut creatura, non adoratur, sicut Athanasius in epistola ad Adelphium Episcopum ait; *Creaturam non adoramus, sed*

Digitized by Google

Deum in carne creata. Considerata autem ut unita λόγῳ, adoratur: quia in & cum ea Deus incarnatus adoratur, sicut Rex cum sua purpura, & multò etiam excellentius, quatenus caro in Christo non est nuda & accidentaria vestis τοῦ λόγου, sed personæ Mediatoris ceu pars essentialis. Ideo cum dicitur, carnem Christi adorari: non est propria, sed figurata enunciatio, quia non adoratur proprie caro secundùm se quia creatura est, sed Deus in carne manifestatus, seu Deus carne vestitus.

Hactenus de primo Unionis illius effecto respectu Christi: sequitur alterum.

Alterum effectum unionis personalis respectu Christi est, quod proprietates utriusque naturę Christi, personæ ipsi communicantur. Quæ enim naturis singulis sunt propria, ea personæ Christi sunt communia: & propterea de naturis nonnisi distinctè, de persona verò indistinctè prædicantur & vera sunt.

Idque non verbaliter tantùm seu inanibus titulis: sed realissimè.

Etenim personæ, quia realiter utramque naturam complectitur, realiter & verissimè competit, quicquid sive utriusque sive alterutrius est naturæ, propter naturarum unionem hypostaticam.

Ac quod uni naturæ est proprium, alteri in ipsa nequaquam est commune, propter naturarum essentiale atque æternum discrimen: etsi commune sit personæ aut alteri naturæ in persona.

Proinde Christus est Deus, non verbaliter, sed realiter. Idem est homo, non verbaliter, sed realiter.

Unde quicquid de Christo prædicatur, de tota, *hoc est*, indivisa ejus persona verè & realiter dicitur.

Idque vel *utriusque* vel *duntaxat alterius* naturæ ratione ac respectu.

Utriusque naturæ ratione & respectu tribuuntur & competunt Christo duo: Primò *officium Mediatoris*: quod Christo non tantùm secundùm humanitatem, sed etiam secundùm Deitatem κατ' οἰκονομίαν consideratam, in tempore datum est. Unde manifestum est, restringendam esse enunciationem, quæ usitatè recitatur: *Omnia quæ Christo in tempore data sunt, tantùm juxta humanitatem ei data sunt.* Deitati enim nihil dari potest, sc. simpliciter & secundùm se consideratæ. At secundùm œconomiam illam nobis salutiferam consideratæ data est in tempore & personaliter unita natura humana, ut suprà dictum: eidem datum in tempore officium Mediatorium.

Proinde officium Mediatorium, ut duas naturas, sic utriusque naturæ conjunctam quidem, sed distinctam operationem requirit.

Nam in exsequendo Mediatoris officio utraque natura operatur cum communione alterius, quod uniuscujusque est proprium, Verbo scilicet operante quod Verbi est & carne exsequente quod carnis est: quemadmodum & *Leo epistola ad Flavianum cap. 4 docet.*

Totus igitur Christus secundùm Deitatem & humanitatem suam est Mediator, Redemtor, intercessor & Servator, Rex, Sacerdos & Propheta noster; Pastor & Caput & Vitis, cujus nos sumus membra ac palmites, Dominus & Judex Mundi, sciens & volens opera sua eaque agens secundùm utramque naturam.

Porrò ὁ ἐνεργῶν, agens seu qui agit, & τὸ ἐνεργητικόν, *activum*: ἐνέργημα item & ἐνέργεια Christi rectè distinguuntur, ut optimè monet Damascenus lib. 3. orthodoxæ fidei, cap. 15.

ὁ ἐνεργῶν, *Agens*, est is qui utitur actione, id est, hypostasis.

A ἐνεργητικόν, *Activum* est natura ex qua actio prodit, tanquam ex principio interno & formali secundùm & per quod hypostasis agit.

ἐνέργεια, *Actio*, est efficax & substantialis naturæ motus. Eaque duplex est in Christo: una divina, altera humana: *divina*, naturæ divinæ: *humana*, naturæ humanæ. Unde cum actione inducitur natura & cum natura actio: non autem cum persona inducitur & convertitur actio, nec persona cum actione. Quapropter etiam actiones non tantùm personæ sunt, nec tantùm naturarum: sed & personæ & naturarum: *personæ* ut τοῦ ἐνεργοῦντος: *naturarum*, ut principiorum internorum energeticorum, secundùm quæ & per quæ persona agit.

B ἐνέργημα, est opus actione productum, est actionis perfectio & absolutio: unde & Græcè eleganter nominatur ἀποτέλεσμα.

Unus igitur est agens nempe Christus, duo principia activa, duæ actiones naturales & unum opus actionibus duarum naturarum perfectum.

Sic propriè voces istæ distinguuntur: quanquam interdum impropriè & figuratè ἐνέργεια & ἐνέργημα confundantur, & alterum pro altero sumatur.

Sed quia proprio usui vocum nobis studendum est, definitur *Apotelesma Christi*, opus Christi utriusque naturæ commune, unaquaque naturâ in eo opere agente quod suum est & proprium: quale opus est nostra redemtio, justificatio, regeneratio, & glorificatio.

Unde etiam ἀποτέλεσμα à veteribus dicitur θεανδρικὴ ἐνέργεια, quam sic declarat Damascenus li. 3. c. 19.
C μίαν τοῦ Χριστοῦ θεανδρικὴν ἐνέργειαν λέγοντες, δύο τὰς ἐνεργείας νοοῦμεν τῶν δύο φύσεων αὐτοῦ, τῆς μὲν θεότητος αὐτοῦ, τὴν θείαν, τῆς δὲ ἀνθρωπότητος αὐτοῦ, τὴν ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν: hoc est, *Unam Christi Theandricam actionem dicentes, duas operationes intelligimus duarum illarum naturarum, Deitatis quidem divinam, humanitatis autem humanam operationem.*

θεανδρικὴ, hoc est, *Dei virilis operatio* est una numero, quia à persona una numero, licet non ab uno principio formali profecta (ut Monotheletæ volebant) sed à gemino, divino & humano: plura enim principia ad operationem unam possunt concurrere, & in Christo revera concurrunt, qui ut Deus, divinas: ut homo, humanas præstat operationes: ut Mediator unas atque indivisas.

D Cùm igitur officium Christi contineat actiones utriusque naturæ, propriè totum officium dicitur de tota persona: de altera autem natura dicitur respectu partis officii, hoc est, respectu illarum operationum, quæ sunt ejus naturæ, de qua dicitur.

Ut *Mittere Spiritum Sanctum*, est ἀποτέλεσμα Christi, quod secundum utramque naturam ei competit, sed aliter secundum divinam, aliter secundam humanam. Nam Deitas Christi mittit Spiritum Sanctum efficaci sua virtute, humanitas verò impetrat eum merito suo & intercessione, & vult ejus missionem.

Missio Spiritus Sancti, est operatio per Spiritum Sanctum. Mitti enim Spiritus Sanctus χωρολεκτικῶς non
E dicitur, quum locum non mutet, quum de loco in locum non transeat, sed sit essentiâ suâ ubique præsens cum Patre & Filio. Sed *mittere*, metaphorâ à regia legatione sumta, significat hic per eum agere & efficacem esse: sicut rex aliquis per legatum suum aliquid agit & efficit.

Ideo efficaciter mittere Spiritum Sanctum est solius Deitatis Christi: non autem humanitatis, ut ex sequentibus argumentis liquet:

Primum

Digitized by Google

Primum, quia Creator non mittitur à creatura, seu creatura non agit per creatorem ut per legatum.

Secundum, quia non alius eum mittere & per eum efficax esse, illuminare & movere potest, nisi à quo spiratur & procedit, nisi cujus est Spiritus proprius & ὁμοούσιος.

Tertium, quia Filius Dei ab initio mundi misit electis Spiritum Sanctum, sed non sua humanitate, quæ nondum fuerat assumta.

Quartum, Quia non minùs proprium est solius Deitatis mittere Spiritum Sanctum, quàm omnia creare, conservare, ubique adesse & inspicere omnia.

Quintum, quia ipsa humanitas necesse habet ungi à Spiritu Sancto à Deitate Christi spirato.

Sextum, quia ex missione Spiritus Sancti probatur Deitas Christi. Nam qui Spiritum Sanctum mittit in corda fidelium, is profectò naturâ verus Deus est. At Christus Spiritum Sanctum mittit in corda fidelium, Joh. 16. v. 7. *Sed ego veritatem dico vobis, confert vobis ut ego abeam. Nisi enim abiero, Advocatus ille non veniet ad vos: sin autem profectus fuero, mittam eum ad vos.* Christus igitur est naturâ verus Deus.

Quod argumentum nullum esset, si etiam humanitas Christi Spiritum Sanctum mitteret.

Attamen humana natura Christi mittit symbola visibilia Spiritus Sancti & vult Spiritus Sancti missionem in corda fidelium: sicut cùm Christus in sufflando in discipulos suos diceret, *Accipite Spiritum Sanctum:* flatum, qui erat symbolum Spiritus Sancti, dedit carne: Spiritum Sanctum Deitate sua à qua procedit.

Sic *sacrificium Christi*, est ἀποτέλεσμα θεανδρικόν: nam ipse sacrificavit non ut Deus solum (ut olim volebant Ariani,) nec ut homo solùm (ut hodie contendunt Papani,) sed ut θεάνθρωπος, ut Deus homo factus gratiosâ œconomiâ: nam victima fuit secundùm humanam naturam; efficacia verò & dignitas sacrificii est propria Deitatis Sacrificium, inquam, Christi est unum opus personæ θεανθρώπου: sed utraque natura obtulit, substantiâ sacrificii seu victimâ exsistente humanâ naturâ: adeò ut utraque naturâ sacrificaverit, humanâ fuerit sacrificium: dignitas verò & efficacia sacrificii tum à persona est communiter, tum à Deitate (quæ principium formale est personæ) singulariter.

Sic, *mundare nos à peccatis*, est ἀποτέλεσμα Christo secundum utramque naturam competens: in hoc, *mundare merito*, id est, perfectè legem implendo, est proprium carnis Christi; *mundare* autem *efficaciâ* in cordibus fidelium, est proprium Deitatis.

Ponere animam competit Christo secundùm utramque naturam, secundùm divinam quidem activè, secundùm humanam verò passivè.

Sic *vivificatio* utrique naturæ communis est: sed vivificationis modus cuique naturæ proprius: Caro Christi nos vivificat, merendo nobis vitam: Deitas verò virtute & efficaciâ omnipotente. Ergo etiam caro Christi est vivifica, sed alio modo quàm Deitas.

Sic *exaudit Christus* preces nostras secundùm utramque naturam. Deitas exaudit per se & sua virtute, omnia sciens & præsciens ab æterno: humanitas verò exaudit ex revelatione Deitatis unitæ sibi, quâ cognoscit etiam gemitus & omnes necessitates nostras, & vult etiam humanâ suâ voluntate Christus omnia beneficia, quæ nobis tam Deitatis, quàm humanitatis suæ operatione præstat.

Quod igitur Christo in tempore datum est, non omne tantùm humanitati, sed aliquid etiam Deitati ipsius, κατ' οἰκονομίαν illam gratiosam consideratæ, datum est. Nam ut etiam antea dictum, Deitati Christi

A in tempore data est humana natura ex Maria Virgine assumta Heb. 10. 5. Deitati Christi datum est in tempore officium Mediatorium: unde Christus etiam secundùm divinam naturam Mediator est, & non tantùm secundùm humanam.

Sic primo officium Christo competit & tribuitur secundum utramque naturam.

Secundò tribuuntur & competunt Christo secũdùm utramque naturam illa attributa, quorum Deitas archetypus est, imago autẽ & similitudo in humanitate.

Illa attributa prædicantur quidem de Christo secundùm utramque naturam, sed æquivocè.

B Christus enim est sapiens & potens secundùm utrãque naturam; sed alia est in ipso divina, substantialis, æterna, immutabilis & infinita, alia humana, qualitas inhærens, creata & aucta successivè, & non æqualis Deo, sapientia & virtus.

Hæc de prædicatis Christo competentibus secundum utramque naturam.

Proprietates verò & operationes alterius naturæ propriæ de *tota*, hoc est, indivisa persona prædicantur secundùm eam naturam, cujus propriæ sunt, & non secundùm alteram.

Idcirco prædicantur de *persona* quidem ab altera natura denominata, hoc est, sive de Deo; sive de homine, C ut, Deus est passus, Homo Christus est ubique; sed nõ de altera *natura*, hoc est, vel Deitate vel humanitate: nec enim Deitas est passa, ut nec humanitas Christi est ubique.

Prædicantur verò de persona per *communicationem idiomatum*, quæ est forma loquendi, quâ de persona Christi dicitur id quod unius naturæ in ea est propriũ; propterea quòd utraque natura proprietates suas cõmunicet personæ; ut de toto Christo tam unius quàm alterius naturæ proprietates enuncientur. *Communicatio idiomatũ quid sit?*

A Nazianzeno & Damasceno nominatur ἐπίζευξις τῶν ὀνομάτων: à Theodoreto *Enallage nominum*: à Cassiano *Synecdoche*; à Damasceno etiam ἀντίδοσις & ἀλλοίωσις, & τρόπος ἀντιδόσεως.

D Communicatio idiomatum dicitur respectu personæ, cui utraque natura suas proprietates communes facit; ideo ambarum naturarum proprietates de persona communiter dicuntur: quemadmodum etiam Lutherus biennio ante suam ex hac vita emigrationem sic definivit communicationem idiomatum in luculenta illa enarratione cap. 53. Jesaiæ: *Patres hoc communicationem vocarunt, quòd communicet suas proprietates utraque natura illi personæ quæ est filius Dei.* Idem Lutherus nominat Synecdochen, in Confessione de Cœna Christi, Anno 1534. VVitebergæ Germanicè excusa, in litera i pag. 3.

Nequaquam autem dicitur respectu naturarum inter se: quia una natura suas proprietates in alteram non transfert; quas si transferret, personalis unio E tum esse desineret, & confusio naturarum fieret.

Cæterum communicatio idiomatum est tantùm in illis locutionibus in quibus humanæ proprietates de Deo, aut divinæ proprietates de homine prædicantur.

Non autem in illis locutionibus, in quibus nomina vel opera officii de persona Christi dicuntur, quæ Christo competunt secũdùm utramq; naturam, ideo etiam cuique naturæ tribui possunt: ut, *Semen mulieris conteret caput serpentis: Caro Christi vivificat: Sanguis Jesu*

Digitized by Google

Iesu Christi emundat nos ab omni peccato. Nam hæc sunt ἀποτελέσματα Mediatoris, ad quæ utriusque naturæ conjunctæ quidem, sed distinctæ operationes requiruntur.

Denique habet communicatio idiomatum locum, cùm sermo est de Christo in *concreto*, non autem cum in *abstracto*.

Concretum in doctrina de Christo, est nomen significans personam Christi duabus naturis constantem: ut *Deus, homo, Christus, Iesus.*

Abstractum in doctrina de Christo, est nomen denotans unam naturam per se consideratam, etiamsi sit unita alteri naturæ: ut *Deitas, humanitas*, divina natura, humana natura corpus Christi, caro Christi. Item λόγος, hoc est, sermo: *Athanasius* tomo secundo, adversus eos qui dicunt, Passus est Deus Sermo carne, pag. ducentes. sexages. prima, Edition. Commelin. ὁ μὲν γὰρ εἰπὼν τὸν θεὸν λόγον, ἁπλῆν οὐσίαν ἐσήμανεν, ὁ δὲ προσαγορεύων Χριστὸν, τὴν συνάφειαν τῶν δύο φύσεων ἐφανέρωσε, hoc est: *Qui dicit Deum Sermonem, essentiam simplicem designat: Qui vero Christum dicit, is duarum conjunctionem naturarum declarat.*

Quemadmodum ergo rectissimè dicitur de Christo, *Deus est homo, natus ex virgine, passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus: ita rectissime etiam dicitur de eodem, homo Christus est Deus, æternus, ubique præsens, omnipotens, omniscius*, & *quidem realiter*, imò realissimè non tantum nomine.

Contra, quemadmodum impia & blasphema est oratio hæc, Deitas est humanitas, Deitas est nata ex Virgine, passa sub Pontio Pilato, crucifixa, mortua & sepulta: ita impia & blasphema est & oratio hæc; Humanitas Christi est Deitas, humanitas est æterna, ubique præsens, omnipotens, omniscia.

Ex his omnibus liquet, Christi humanitatem à nobis differre unione cum Deitate, donorum numero & gradu, officio, honore, &c.

Etsi igitur humanæ naturæ Christi non sunt communicatæ reali transfusione proprietates essentiales divinæ naturæ; tamen discrimen inter naturam à Sermone illo assumtam & alios sanctos est multiplex:

1. Natura humana à Sermone illo assumta, est ei personaliter unita: at Sanctorum aliorum nullus est Sermoni illi personaliter unitus.

2. Natura humana assumta non habet propriam personalitatem seu subsistentiam in se, sed in Sermone illo tantùm subsistit: at sanctorum quilibet subsistentiam propriam in se habet & distinctam reipsa à subsistentia Sermonis illius.

3. Natura humana assumta, est instrumentum conjunctum Sermoni illi & tanquam pars personæ: at quilibet alius sanctorum est instrumentum Sermonis illius separatum, ut est baculus instrumentum viatoris.

4. Aliter Sermo ille gestat & sustentat naturam humanam assumtam, aliter Petrum & alios sanctos. Nam Petrum & alios sanctos extra suam personam gestat & sustentat, conservans illorum unumquemq; cum sua essentia & subsistentia, ut quum quis baculum manu tenet & sustentat: At naturam humanam assumtam in sua persona subsistentialiter gestat & sustentat, sicut totum sustentat partes intime sibi conjunctas & unitas.

5. Assumtæ humanæ naturæ collatæ sunt ineffabilia dona sine mensura: aliis sanctis dantur certâ mensurâ.

6. Assumtæ naturæ humanæ communicatum est totum officium Christi: aliis sanctis non item.

7. Assumtæ naturæ humanæ communicatus est

A honor unius adorationis cum λόγῳ: aliis sanctis minimè.

Hac de effectibus unionis personalis respectu Christi.

Respectu nostri duo quoq; sunt effectus unionis personalis naturæ divinæ & humanæ in Christo: nimirum, *unio nostri cum Deo, & salus nostra æterna.*

Unio enim personalis duarum naturarum in Christo est unicum medium unionis nostri cum Deo & salutis nostræ æternæ. Ut unionem personalem animæ & corporis nostri, Deus inde à principio creationis fecit ad constitutionem naturæ communis nostræ: ita unionem personalem duarum in Christo naturarum singularem singulari gratiâ præstitit admirabilem supra omne naturæ opus, ad restitutionem naturæ
B nostræ, in unica persona Christi. Nam quæ erant disjuncta, hoc est, Deus & homo, illa soluto vetere dissidio inter se convenerunt & rursus unita sunt, mediatore Christo, qui summa cum infimis per seipsum colligavit. Et quia nostram naturam Christus sibi personaliter univit, nos quoque in eo naturaliter sumus, ut ait Hilarius; *naturaliter*, inquam, quia natura nobis est ὁμογενής: sed non sumus in eo carnaliter, verùm quatenus per fidem insiti sumus in ipsius corpus. *Cognati Christi effecti sumus per incarnationem*, ait Basilius in Epist. ad Cæsarienses 41.

Hinc per humanitatem Verbo unitam vivificamur, & ex ea bona omnia salutaria haurimus. Quemadmodum in fonte scaturigo aquæ ita fundum tenet, ut cra-
C terem seu vas aquâ impleat, & hinc affatim aqua hauriatur: Ita etiam, licet Verbum illud æternum vera sit ac prima scaturigo, causaque nostræ vitæ (ut David inquit Psal. 36.10. *Scaturiginem vitæ esse in Deo*:) tamen unio personalis fecit, ut vita quæ propriè à Verbo promanat, sit in humanitate Jesu Christi, ex qua ad nos usque defluat.

Locus ubi unitæ sunt duæ naturæ in Christo non alius fuit, quæ benedictę Virginis Mariæ uterus, in quo humana natura de Spiritu Sancto concepta & ex semine Virginis assumta fuit.

TEMPUS quod attinet, non primùm natus est Christus homo communis de sancta Virgine, & postea
D demum inhabitavit in eo Verbum: sed in ipso utero virginali à primo momento conceptionis Verbum sibi carnem univit & sustinuit generationem carnalem, carnis suæ nativitatem suam faciens. Impiè enim Nestorius unionem duarum personarum statuit. Etsi naturas in Christi persona consideramus, non exstitit natura humana Christi ante assumtionem & unionē cum divina, sed eodem momento quo cōcepta de Spiritu Sancto formata que fuit, statim simul à persona Filii Dei assumta eique unita fuit. Impiè enim sensit Eutyches, ex duabus naturis fuisse Dominum nostrum ante adunationem, post adunationem verò unam naturam esse. Certè tam impiè duarum naturarum ante incarnationem aut unionem Unigenitus Dei Filius fuisse dicitur, quàm nefariè, postquam Verbum Caro
E factū est, natura in eo singularis asseritur. Nam ante unionē humana natura nō exstitit, sed eo ipso momento quo exsistere cœpit statim simul assumta & personæ τοῦ λόγου unita fuit: sicut conceptio, assumtio & unio momentis temporum non distinguerentur. Vide epistolam Leonis Magni ad Flavianum.

Tantum de unione personali: sequitur

CAP.

Digitized by Google

Caput XVII.

De Nativitate Christi ex Virgine Maria.

NATIVITAS CHRISTI, est quâ ex Virgine Maria Bethlehemi in lucem est editus, ut nos in ipso renasceremur ad vitam æternam Luc. 2. 4. Matt. 2. v. 1, 5.

Hic exponendum *an Christus jam natus sit? ex qua matre? quomodo? qui nativitatis Christi fines? quæ effecta? quæ subjecta*, id est, *ubi & quibus natus sit? quæ adjuncta*, veluti *quando natus sit? quali statu? per quos & quibus nativitas ejus annunciata?* &c.

Christum seu Regem Messiam jam natum esse & in carnem venisse, constat contra Judæos ex sequentibus argumentis:

I. Quia civitates, in quibus nasci, educari, habitare, & sese patefacere debuit, jam pridem excisæ sunt absque ulla spe instaurationis.

Bethlehemæ debuit nasci, Michea 5. 2. *At tu Bethlehem Ephrata, minima ut sis in ducibus Iuda, ex te mihi prodibit futurus dominator in Israele.*

Natzarethæ debuit educari & habitare, Jes. 11. ver. 1. *Prodibit virgula è trunco succiso Iischai, & surculus* (in Hebræo est נֵצֶר unde urbs Natzaretha nomen habet) *è radicibus ejus efflorescet.* Et c. 60. 21. *Et populares tui quotquot erunt justi, in seculum hæreditario jure possidebunt terram: ut surculus plantarum ejus, opere manuum mearum glorietur.* Zach. 6. v. 12. *Ecce virum, cujus nomen est* GERMEN, *qui è loco suo germinabit, & ædificabit templum Iehovæ.*

Debuit venire in illam urbem Jerosolymorum, quæ à reditu populi ex captivitate Babylonica reædificata fuit: Nam Zacharias illi urbi quæ tempore ipsius Prophetæ iterum ædificabatur ad consolationem ejus prædixit Zach. 9. 9. *Exulta valde filia Tzyonis, clange filia Ierosolymorum, Ecce Rex tuus ad veniet tibi*, &c.

Debuit venire stante secundo templo, quia secundi templi gloria major debuit esse quàm primi, idque ob præsentiam Messiæ in illo, qui in illo docere debuit: Stante secundo templo debuerunt electi ex Gentibus omnibus venire ad Messiam cognoscendum: in secundo templo pax debuit disponi, nempe inter electos ex Judæis & Gentibus omnibus, Chagg. 2. 7. *Et commoturus sum omnes gentes, ut veniant desiderati omnium gentium: & impleturus domum hanc gloriâ, ait Iehova exercituum.* Et v. 9. *Major futura est gloria domus hujus posterioris quam illius prioris, ait Iehova exercituum: nam in loco hoc disponam pacem: dictum Iehovæ exercituum.*

Stante illa urbe Jerosolymarum, quæ ad precationem Danielis Prophetæ reædificata est & à Romanis destruenda erat, debuit Christus venire: Summa, Jerosolyma usq; ad Messiæ adventum stare debuerat, Dan. 9. 24. usque ad finem: Zach. 9. v. 9. Et c. 14. v. 1, & 2. *Ecce dies ventura est Iehovæ: quum dividetur spolium tuum in medio tui. Recipiam enim omnes gentes contra Ierusalaimam ad bellum: & capietur ei vitas, diripienturque domus, & feminæ comprimentur: & exeunte parte civitatis in deportationem, residuum populi non exscindetur à civitate.*

At Bethlehem, Natzareth, Jerusalem & templum Jerosolymitanum, non amplius existunt. Necesse est igitur Regem Messiam seu Christum Dominum jam in carnem venisse & natum esse.

II. Quia jam est ablatum sceptrum Judæ in terra Chanaan, absque ulla spe restitutionis, Gen. 49.

III. Quia debuit venire Messias destructo quarto regno Danielis, Dan. 2. v. 44. *Temporibus autem Regum istorum, suscitabit Deus cæli regnum, quod in secula non destruetur & regnum ipsum populo alieno non relinquetur: comminuturum & consumturum omnia illa regna, ipsum autem staturum in secula.* At illud planè destructum est à Pompejo

A Magno & Cæsare Augusto: illo quidem Seleucidis, hoc verò Lagidis regnum adimente.

IV. Quia oleum unctionis defecit, Dan. 9. v. 24. *ungetur Sanctus Sanctorũ.* Tamdiu enim Reges ungebantur apud Judæos, donec ungeretur Sanctus Sanctorum.

V. Quia sacrificia Levitica sunt abrogata, Dan. 9. 27 *Cessabit sacrificium.* Ad Regem verò Messiam dicitur Psal. 110. 4. *Tu es Sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech*, non autem secundùm ordinem Aaron.

VI. Quia desiit Prophetia & visio apud Judæos: nulli amplius Prophetæ illis excitantur, neq; visio illis revelatur, & jure quidem optimo. Adveniente enim eo qui designabatur, quid opus fuit rebus significantibus? & præsente veritate, quid amplius opus fuit umbrâ? Nã

B ob hoc ipsum, & eousq; prævaticinabantur, donec summus ille Propheta & Doctor Catholicus Ecclesiæ, & ipsissima justitia & is qui omnium peccata redemturus erat veniret.

VII. Quia sublatum est discrimen tribuum Israëliticarum, quod usque ad Messiam durare debuit, sicut propter ipsum conservari Deus voluit, ut certum esset, ex qua tribu & familia nasceretur.

VIII. Quia omnes Gentes Mosi & Prophetis credentes, Messiam jam venisse agnoscunt & amplectuntur, secundum vaticinia Prophetarum, qui prædixerunt, nationes omnes in Messiam & per eum in Deum Abrahami, Isaaci & Jacobi, relictis suis idolis, credituras. Plurima sunt de conversione Gentium ad verum Deum & Messiam ejus vaticinia. Jam si Gentes alium colerent Deum, quàm Deum Abrahami, Isaaci & Jacobi, haberent Judæi causam tergiversandi; jam verò

C nullam habent.

Quapropter Regem Messiam jam in carnem venisse confirmant plurima, nimirum civitatum, in quibus concipi, nasci, educari & docere debuit, ut & templi Jerosolymitani destructio: politiæ Judaicæ in terra promissa totalis abolitio: quarti regni Danielis eversio: unctionis regalis cessatio: sacrificiorum Leviticorum abrogatio: Prophetiæ & visionis finis: Gentium omnium ad Deum Abrahami, Isaaci & Jacobo conversio.

Sequitur ex qua matre natus sit.

Natus est ex immaculata Virgine nempe MARIA, oriunda ex regia familia Davidis è tribu Juda: attamen ex virgine desponsa jam viro. Illam debuisse Virginem

D esse, Jesaias Propheta prænunciavit c. 7. v. 14 *Ecce Virgo concipiet & pariet Filium, & vocabis nomen ejus Immanuelem.* Virginem autem illam esse Mariam è tribu Juda & Davidis familia, docet Angelus Gabriel Luc. 1. v. 30 & sequentibus: Dixit ei Angelus, *Ne time Maria: es enim in gratia apud Deum Et ecce concipies in utero, & paries Filium, & vocabis nomen ejus Iesum Hic erit magnus & Filius Altissimi vocabitur, dabitq; ei Dominus Deus sedem Davidis patris ipsius. Regnabitq; in domo Iacobi in æternum, & regni ejus non erit finis.* Idem docet Matthæus Evangelista. Angelum qui Josepho, cogitanti clam divortium à Maria facere, eò quod prægnans esset, in somnio apparuit, dixisse: *Iosephe, fili Davidis: ne metue accipere Mariam uxorem tuam. Nam quod in ea genitum est, ex Spiritu Sancto est: Pariet autem Filium & vocabis nomen ejus Iesum. Ipse enim li-*

E *berabit populum suum ex peccatis ipsorum:* Subjunxit, Totũ hoc factum esse, ut impleretur quod ait Dominus per Prophetam, *Ecce, virgo illa prægnans erit, & pariet filium, & vocabis nomen ejus Emmanuelem, quod est, si interpreteris, Nobiscum Deus*, Matth. 1. v. 20. & seq. Ex illa Virgine Maria Christum natum esse, testatur & Lucas cap. 2.

Quod autem Genes 3. v. 15. Christus vocatur *semen mulieris*, & Gal. 4 v. 4. Paulus dicit, Christum natum ex muliere; & Christus ipse matrem suã appellat mulierem: ex eo non sequitur, illum non esse natum ex vir-

Digitized by Google

gine Illa enim vocatur *mulier*, non ut opponitur Virgini, fuit enim & mansit Maria Virgo incorrupta: sed primo sexus ratione. Secundo, quia jam desponsa & nupta fuit Josepho; ex nupta autem nasci Christus debuit, quia in prædictione Gen. 3. vers. 15. feminis fit mentio, quod nisi plenis nubilibus annis habere non potest. Hinc dicitur Matth. 1. v. 18. *Iesu Christi nativitas ita fuit: Quum enim mater ejus Maria desponsa esset Iosepho, priusquam ipsi convenissent, comperta est prægnans esse e Spiritu Sancto.* Et Gal. 4. v. 4. *Postquam venit plenitudo temporis, emisit Deus Filium suum factum ex muliere, factum Legi subjectum.* Cæterum ex desponsa atque adeo ex nupta & quæ virum jã haberet matre nasci Christus voluit magnis de causis, quarum nonnullæ respectu ipsiusmet Christi sunt, quædam respectu Mariæ, quædã respectu nostri, quædam respectu antiqui serpentis. *Respectu ipsiusmet Christi* sunt hæ. 1. ne tanquam illegitimus & ex scortatione natus ab ullo hominum judicaretur. 2. ut ipsius genealogia juxta Scripturarum Sanctarum consuetudinem, ex genere Josephi, qui ut Mariam desponsam sibi habebat, ita una cum ipsa ex familia Davidis erat, describeretur, & sic cognosceretur ex quibus majoribus natus esset. 3 ut haberet in sua infantia & pueritia, fugiens in Ægyptum & educandus Natzarethæ à quo curaretur. *Respectu Mariæ* sunt hæ causæ: 1. ut ejus famæ consuleretur, ne pro scorto haberetur. 2. ut ejus saluti consuleretur, ne secundum legem Mosis ut adultera lapidaretur. 3 ut virum haberet, cujus pallio tegeretur, à quo defenderetur & curaretur cum Bethlehemi pariens Filium, tum in Ægyptum cum filio infante fugiẽs. *Respectu nostri* hæc causa est, ut nativitas ejus omnibus fidelibus tum in conjugio, tum extra conjugium vivẽtibus solatio esset. *Respectu antiqui serpentis* hæc causa est, ut ei partus Christi celaretur, dum eum putat non de virgine, sed de uxore natum: quam causam Ignatius Martyr addit.

Natus est Christus matre paupercula & fabro lignario desponsata, ut in nobis omnem typhum carnalis nobilitatis extingueret.

QVOMODO ex Maria Virgine Christus natus sit, ostendit Lucas capite 2. v. 7. quum ait, PEPERIT Maria *filium suum primogenitum*, juxta vaticinium Jesa. 7. v. 14. *Ecce Virgo illa concipiet & PARIET Filium.* Verbum PARIENDI & in historia Lucæ & in vaticinio Jesaiæ propriè accipiendum est, ita ut *parere* idem sit quod fœtum ex utero aperto tanquam viâ ordinariâ in lucem hanc edere. Nasci enim ex muliere, non est egredi ex umbilico aut ex capite, sed ex utero tanquam ordinariâ viâ. Statuimus autem Christum ita natum ex Maria Virgine, ut vulvam matris aperuerit; quod sequentia argumenta ostendunt.

Parere quid sit?

I. Quia ipse est propriè primogenitus ille, qui verè primus & solus vulvam matris suæ nascendo aperiens, verè sanctus fuit DOMINO. Nam quod Exod. 13. v. 2. præceptum erat; *Consecra mihi omne primogenitum, quicquid aperit vulvam ullam apud Israelitas*, accommodat aperte Lucas Evangelista ad Christum Dominum, ca. 2. 22, 23 quum ait: *Et quum impleti fuissent dies purgationis ejus, secundum Legem Mosis, adduxerunt eum Ierosolymam, ut sisterent eum Domino; Prout scriptum est in Lege Domini*, πᾶν ἄρσεν διανοῖγον μήτραν, ἅγιον τῷ Κυρίῳ κληθήσεται, id est, *Omnis masculus adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur.* Quo ipso perspicuè indicatur, Christum nascentem matris suæ vulvam aperuisse.

II. Quia ejus mater Maria à sanguinis profluvio post partum puerperis consueto purgata fuit; ut testatur Lucas Evangelista dicens c. 2. v. 22. *Quum impleti fuissent dies purgationis ejus*, αὐτῆς, ut est in textu Græco, nempe Mariæ. Quæcunq; mater post partum purgatur à pro-

A fluvio sanguinis puerperis cõsueto, illius certè uterum fœtus aperuerit necesse est. Sanguis enim ille ex utero profluit in quo infans jacuit. At Maria Christi mater post partum purgata fuit à profluvio sanguinis puerperis consueto, teste Lucâ: Ergo Mariæ matris suæ uterum Christus nascens aperuit.

Ad istud argumẽtum *excipiunt* quidam *majorem propositionem veram esse de matre quæ revera post partum purgata fuit, nempe quæ cum peccato cõceperat prolem suam, ac proinde partu inquinata fuerat: de Maria autem hoc non posse dici.*

Sed major propositio universaliter vera est de omni puerpera; nam nec puerperis quæ cum peccato conceperant, uterus aperitur ob peccatum, sed ob fœtum ex utero egredientem: alioquin si primi parentes nostri integri mansissent, omnes homines clauso materno

B utero nati fuissent aut nasci debuissent. *Deinde*, lex illa de separatione & purificatione puerperarum sancita fuit à Domino, non ad peccati expiationem, sed ad naturalis profluvii purgationem. *Tertiò*, etsi Maria sine peccato conceperat; ac proinde partu Christi inquinata non fuit, sed potius sanctificata: tamen profluvium illud sanguinis ex lege naturæ est puerperis; unde profluvium puerperis naturale. Maria experta est, & ritu legitimo in separatione fuit, eamq; religiosè observavit, ut obsequeretur Legi, teste Lucâ. Idem agnoverunt & observârunt Patres. *Origenes* in Lucam ait, Christum cruentum ex utero prodiisse.

III. Christum puerulum aperto utero materno in lucem editum ante nos, Patres veteres aliquot statuerunt. TERTVLLIANVS lib. de carne Christi, scripto

C ab ipso quũ adhuc Catholicus esset adversus quatuor hereses, capite vigesimotertio: *Etsi Virgo concepit, in partu suo nupsit, ipsâ patefacti corporis lege: in quo nihil interfuit de vi masculi admissi, an emissi, id est, illud sexus resignavit. Hæc denique vulva est, propter quam & de aliis scriptum est: Omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum vocabitur Domino. Quis verè sanctus, quam Dei Filius. Quis propriè vulvam adaperuerit, quam qui clausam patefecit? Cæterum omnibus nuptiis patefaciunt Itaq; magis patefacta est, quia magis erat clausa:* Et paulo post: *Et quid ultra de hoc retractandum est: quum hac ratione Apostolus non ex Virgine, sed ex muliere editum Filium Dei pronunciavit, agnovit: adaperta vulvæ nuptialem passionem.*

ORIGENES secundo tomo, homiliâ decimaquartâ in Lucam: *Omne* (inquit) *masculinum quod aperit vul-*

D *vam, sacratum quippiam sonat. Quemcunq; enim de utero effusum marem dixeris, non sic aperit vulvam matris suæ, ut Dominus Iesus: quia omnium mulierum non partus infantis, sed viri coitus vulvam reserat. Matris verò Domini eo tempore vulva reserata est, quo & partus editus, quia sanctum uterum & omni dignatione venerationis venerandum ante nativitatem Christi masculus omnino non tetigit.*

AMBROSIVS ipse quoque commentariis in secundum caput Lucæ ait de Christo: *Hic solus aperuit sibi vulvam.* Et mox: *Qui ergo vulvam sanctificavit alienam, ut nasceretur Propheta, hic est qui aperuit matris suæ vulvam, ut immaculatus exiret.*

FVLGENTIVS de Incarnatione & Gratia Christi ad Petrum Diaconũ, capite 13 scribit in hunc modum: *Christus solus, est masculus adaperiens vulvam, qui in verita-*

E *te sanctus Domino vocaretur. Vulvam quippe matris ejus, non concupiscentia mariti concumbentis, sed omnipotentia Filii nascentis aperuit.*

Catechismus contrà Romanus parte primâ, capite quarto, responsione ad quæstionem octavam docet, quòd Christus natus sit clauso manente utero matris Mariæ, & addit aliquot probationes. Verba Catechismi sunt: *Quemadmodum conceptio ipsa naturæ ordinem prorsus vincit: ita in ortu nihil non divinum licet contemplari. Præterea, quo nihil admirabilius dici omnino aut cogitari potest, nascitur ex-*

Digitized by Google

tur ex matre sine ulla materna virginitatis diminutione, & quomodo postea ex sepulchro clauso & obsignato egressus est, atq; ad discipulos clausis januis introivit: vel, ne à rebus etiam quæ naturâ quotidie fieri videmus, discedatur, quo modo Solis radii concretam vitri substantiam penetrant, neq; frangunt tamē, aut aliqua ex parte lædūt: similiter, inquā, & altiori modo, Iesus Christus ex materna alvo, sine ullo maternæ Virginitatis detrimento editus est: ipsius enim incorruptā & perpetuā virginitatē verissimis laudib. celebramus. Quod quidē Spiritus S. virtute effectū est, qui in Filii conceptione & partu matri ita affuit, ut ei & fœcunditatem dederit, & perpetuam virginitatem conservarit.

Idem responsione ad quæstionem decimam probare nititur ex c. 44. Ezechielis *per portam sanctuarii quam Propheta vidit clausam*: Et ex ca. 3. Exod. *per rubum, quem Moses vidit ardere & non comburi.*

Primum ergo argumentum hujusmodi est:

Christus natus est ex matre sine ulla maternæ virginitatis diminutione & detrimento: Ergo prodiit in lucem maternâ alvo clausâ manente.

RESP. Propositio major, quæ dissimulatur, est falsa. Causa falsitatis est falsa definitio Virginis. *Virgo* enim propriè est mulier quam nullus vir cognovit; non autem, quæ peperit clausâ alvo: Sic enim nulla fuisset unquam, nulla esset Virgo in rerū natura. Etsi igitur Maria mater Christi ex utero aperto filium in lucē edidit: tamen sicut Virgo concepit, ita etiā virgo peperit. quia nec Josephus, nec ullus alius cognovit eam quousque peperisset filiū suum primogenitum, ut legitur Matt. 1. 25. Fuit igitur Virgo ante partum, mansit Virgo in partu, mansit etiā procul dubio Virgo post partum: quod inde colligitur, quia Christo jam nato annos duodecim, nullam prætereà prolem habuit, & quia tempore passionis & mortis Christi à Johanne Evangelista sola in ædes suscepta, nec ullibi vel minimum indicium reperitur quòd liberos plures pepererit. Ita ex Scriptura Sacra perpetua virginitas Mariæ probari potest.

Secundum argumentum Catechismi Romani istud est; *Quomodo Christus postea ex sepulchro egressus est, atq; ad discipulos post resurrectionem introivit: ita etiam ex utero matris egressus est. Atqui ex sepulchro clauso & obsignato egressus est, atque ad discipulos post resurrectionem clausis januis introivit: Ergo etiam ex utero matris clauso egressus est.*

RESP. Assumtio laborat fallaciâ secundum plura interrogata. Primum negatur: nam Christus non ex sepulchro clauso manente egressus est: quia nullibi Scriptura id testatur: sed contra potius ait, amotū fuisse ab Angelo saxum ab ostio sepulchri Matt. 28. 2. & factum simul terræ-motum, eo videlicet momento, quo Christus resurrecturus erat: non quòd Christus sine opera Angeli non potuisset exire è sepulchro, si voluisset: sed quod justitia requirebat, ut qui propter peccata nostra in vinculis mortis in sepulchro voluntate Patris detinebatur, à Deo Patre absolutus e sepulchro velut è carcere dimitteretur: sicut qui propter debita in carcere detinetur, solutis debitis, non absq; autoritate judicis ex carcere exit & veluti fugit, sed voluntate judicis carcer ei à ministro aperitur ut legitimè exeat.

Secundum est distinguendum: Christus ingressus est post resurrectionem ad discipulos januis clausis, non per januas clausas manentes, non quod corpus januas clausas penetrarit: sed ut est in Græco textu Joh. 20. v. 19. τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, id est, quū januæ essent clausæ, nimirum ob metum Judæorum, sed quæ Domino venienti, quāvis nemine ex discipulis aperiente, subito apertæ sunt & patuerunt ad nutū divinæ majestatis ejus. *Cave igitur*, ait Cyrillus Commentariis in hunc Johannis locum, *ne à recta digrediaris fide: sed potiùs quia foribus clausis ingressus est, Deum esse natura crede.*

Tertium argumentum: *Quomodo Solis radii concretam vitri substantiam penetrant, neq; frangunt tamen aut aliqua ex parte lædunt: ita Iesus Christus ex materna alvo, sine ullo materna virginitatis detrimento editus est.*

RESP. *Primò* mutatur status controversiæ: nam fatemur ultrò, quòd Christus ex materna alvo, sine ullo maternæ Virginitatis detrimento editus est. Sed hinc non sequitur, Christum ex utero occluso manente natum. *Deinde* similitudo Valentinianum & Marcioniticum quid sapit, quum corpus Christi comparetur radiis solis substantiam vitri penetrantibus & illud tamen non frangentibus: nam corpus Christi est vera ac naturalis substantia, non accidens.

Quartum argumentum: *Figuris in veteri Testamento significatum fuit, Christum nasciturum ex utero clauso manente: Ergo ita factum. Antecedens probatur ex c. 44. Ezechielis per portam clausam quam Propheta vidit, & ex cap. 3. Exodi per rubum, quem Moses vidit ardere & non comburi.*

RESP. Negatur antecedēs: & probationes ejus sunt planè alienæ. Nam Ezech. 44. *Porta illa clausa*, sed soli Principi pervia, significabat non uterum Mariæ, sed cælestis sacrarii portam, quæ ob peccatum nobis clausa erat, per solum autem Jesum Christum nobis aperta est. Et Exod. 3. rubus ardens, sed non consumtus similiter non significabat Virginem Mariam: sed flamma ignis afflictiones; rubus ardēs Ecclesiam seu populum Dei in afflictionibus versantem; integritas rubi in media flamma, stabilitatem & conservationem Ecclesiæ seu populi Dei in mediis afflictionibus, ex veritate promissionum Dei adumbravit.

Sic refutata sunt Catechismi Romani argumenta. Nos igitur credimus, Mariam propriè peperisse emisso filio primogenito ex utero aperto, & Christum propriè natum egrediendo ex utero matris adaperto, juxta vaticinium Jesaiæ, qui disertè ait de Virgine Maria, PARIET: quum Spiritus Sanctus prævideret, futuros qui de utero Mariæ semper clauso disputaturi essent.

Amplius objicitur:

Quæcunque fide Christiana tenenda sunt, ea supra & contra naturam esse necesse est: Sed Christum ex utero materno aperto prodiisse in mundum, non est supra & contra naturam: Ergo hoc non est fide Christianâ tenendum.

RESP. Negatur assumtio. Nam Christum ex utero materno aperto prodiisse in mundum, est supra & contra naturam: quia nullum exemplum simile dari potest ullius infantis, qui primus aperuerit uterum maternum, antea non apertum à viro. Illius infantis nativitas est naturalis & ordinaria, qui egreditur ex utero materno antea reserato à viro. Christus autem infans solus vi suâ aperuit sibi alvum maternam, quæ semper antea clausa fuerat: quia hic infans ex Maria Virgine natus, non tantum homo, sed etiam Deus est.

Hæc de modo Nativitatis Christi.

FINIS seu USUS nativitatis Christi sunt duplices: alii *respectu Dei*: alii *respectu hominum.*

Respectu Dei, finis nativitatis Christi est gloria Dei, miraculoso hoc signo ostendētis suam erga genus humanum paternam voluntatem & promissionum suarum veritatem in æternum, Luc. 2. ver. 14. *Gloria in cælis altissimis Deo, & in terra pax, in homines benevolentia.* Jes. 7. v. 14. *Idcirco dabit Dominus ipse vobis signum: Ecce illa Virgo concipiet & pariet filium: & vocabis nomen ejus, Immanuel.*

Respectu hominum sunt duo fines: *Salus electorum* & *judicium reproborum.* Nam primò Natus est Christus ut servaretur mundus per eum, Johannis c. 3. v. 17. Hic finis ita generaliter propositus, per partes deinceps explicandus; quartum est.

I. Ut in nostra natura assumta inobedientiam nostram pensaret, & loco nostro Legem impleret quam nos implere tenebamur, [illegible] Hoc [illegible]

docet ipse Christus Matth. 5. v. 17. *Ne existimate me venisse ut dissolvam Legem, aut Prophetas: non veni ut eam dissolvam, sed ut eam impleam.* Et Paulus Apostolus Rom. 8. v, 3, 4. *Nam quæ Legis erat impotentia, quum viribus esset destituta per carnem, Deus suo ipsius Filio misso in forma consimili carni peccato obnoxiæ, idque pro peccato condemnavit peccatum in carne. Vt jus illud Legis compleatur in nobis, qui non secundum carnem incedimus, sed secundum Spiritum.* Gal. 4. vers. 4, 5. *Postquam venit plenum tempus, emisit Deus Filium suum factum ex muliere, factum Legi subjectum. Vt eos qui Legi erant subjecti redimeret, ut adoptionem acciperemus.* Ideo enim Christus carnem assumsit, ut in illa loco nostro satisfaceret, quod inde à primo momento descensus è cælo seu adventus in carnem, hoc est, conceptionis in utero matris facere cœpit & in cruce moriens consummavit.

II. Ut nos doceret mysteria salutis æternæ nobisque plenè annunciaret sapientiam illam Dei salvificam tanquam summus ille Propheta & Doctor totius Ecclesiæ, per Prophetas promissus, Deut 18. v. 15, 16, 17, 18, 19. Joh. 1. v. 16, 17, 18. *Et ex plenitudine ipsius omnes accepimus, & gratiam pro gratia: Nam Lex illa per Mosen data est: gratia & veritas per Iesum Christum præstita est. Deum nemo vidit unquam: unigenitus ille Filius qui est in sinu Patris, ille nobis exposuit.* Et c 4. v. 25. *Scio Messiam venturum (qui dicitur Christus,) quum venerit ille, nobis annunciabit omnia.* Et c. 12 v. 46. *Ego lux in mundum veni, ut quisquis credit in me, in tenebris non maneat.* Et c. 18. v. 37. *Tu dicis me regem esse: Ego ad hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, ut dem testimonium veritati. Quisquis est ex veritate, audit vocem meam.* Hebr. 1. v. 1.

III. Christus particeps est factus carnis & sanguinis, ut per mortem aboleret eum qui mortis imperium habet, hoc est, diabolum, Hebr. 2. v. 14.

IV. Ut haberet quod offerret Deo & Patri, Hebr. 8. 3. Unde humanitate indutus, per se quæ nostra erant, Patri obtulit.

V. Ut esset misericors & fidelis Pontifex in iis quæ apud Deum agenda forent, ad expiandum peccata populi, Hebr 2. v. 17.

VI. Ut posset affici sensu infirmitatum nostrarum, Hebr. 4. 15.

VII. Ut peccata nostra tolleret, 1. Joh. 3. 5.

IIX. Factus est Filius hominis, ut nos filii Dei fieremus, Ioh. 1. ver. 11. 12. *Ad sua venit, & sui eum non exceperunt. Quotquot autem eum exceperunt, dedit eis hoc jus ut Filii Dei sint facti, nempe, iis qui credunt in nomine ejus.* Nativitatem expertus est, ut nobis Ingeniti amicitiam conciliaret, *Athanasius* in Passionem & Crucem Domini.

IX. Vt nobis confirmaret resurrectionem carnis nostræ ad gloriam æternam. Nam si Christus carnem nostram non assumsisset, in ea quoque non resurrexisset, atque sic nec nostra caro resurgeret.

Hic primus nativitatis Christi finis est respectu hominum cum partibus suis.

Secundus finis est judicium mundi seu reproborum, id est, diaboli & membrorum ejus, Ioh. 12. 31. *Nunc judicium adest mũdi hujus: nunc Princeps ille mundi hujus ejicietur foras.* Ioh. 9. 39. *Et dixit Iesus: Ad judicium exercendum ego in hunc mundum veni: ut qui non vident, videant, & qui vident, cæci fiant.*

Isti sunt fines nativitatis Christi.

EFFECTA nativitatis Christi ex Maria Virgine sunt:

I. Glorificatio Dei, quemadmodum Christo nato canunt sancti Angeli: *Gloria in excelsis Deo.* Sententia est:

A Iam est Deo gloria in cælis altissimis quâ dignus est; gloria sapientiæ, quâ viam invênit ad salutẽ homines æternã perducendi; gloria veritatis, quâ promissiones Patribus factas implevit; gloria misericordiæ, quâ respexit & invisit populum suum, eiq; Servatorem misit: gloria justitię, quâ pœnas humano generi debitas trãstulit in Filium proprium hominem factum, in summa paupertate, in summa humilitate natũ. Gloriam hanc Deo in excelso cælorum habitaculo omnes Angelici exercitus, omnes beati spiritus gratulantur. Sic Angeli exsultant, gloriam Imperatoris sui manifestari, eamq; celebrant & decantant. Sic impletum est quod David dicit, Psal. 103. v. 19. & sequentibus: *Iehova in cælis stabilivit solium suum, & regnum ipsius omnibus præsidet. Benedicite Iehova, Angeli ejus, valentissimi robore, efficientes verbum ejus,* B *auscultantes voci verbi ejus. Benedicite Iehova omnes exercitus ejus, facientes placitum ejus.* Impletum est quod David cecinit, Psal. 148. v. 1 & 2. *Halelu-jah. Laudate Iehovam è cælis: laudate eum in excelsis. Laudate eum omnes Angeli ejus, laudate eum omnes exercitus ejus.*

II. *In terra pax:* Pax, inquam, non tam externa quam inter se colunt homines, quàm interna quâ conscientiæ sunt tranquillæ, nobis Deo reconciliatis, qui naturâ iræ filii & inimici Dei eramus. Qui Deum sibi infensum sentiunt, eos horribili inquietudine ex iræ Dei & mortis terrore promanante vexari necesse est. Iustificari autem fide in Christũ pro nobis passum, mortuũ & resuscitatum, pacem habemus apud Deum, Rom. 5. v. 1 quam pax cum hominibus ultro consequitur. Fieri non enim potest, quin pacem cum hominibus colere C expetat & libenter colat, qui pace fruitur Dei. Sic impletum est quod Iesaias prædixit ca. 2. v. 4. futurum ut nato Christo Gentes & populi multi, tunderent gladios suos in ligones, & hastas suas in falces; non sublaturam gentem unam in alteram gladium, neq; discituram ampliùs bellum. Hinc idem Iesaias cap. 9. ver. 6, 7. Christum prędicat tanquam Principem pacis, pacis cui nullus erit finis. Quapropter dixit Propheta, Ies. 11. 6. & seq. *Commorabitur lupus cum agno & pardus cum hædo accubabit: vitulusq; & juvenis leo, ac pecus pingue simul erunt, & puer parvulus dux inter eos futurus est. Et vaccâ ursâq; compascentibus, simul recubabunt catuli earum, & leo sicut bos comedet stramen: Et oblectabit se lactens super foramen hæmorrhoi: & super specum viperæ depulsus à lacte manum suam injiciet.* D *Non afficient malo neq; corrumpent in toto monte sanctitatis meæ, quum plena erit terra hac scientiâ Iehovæ velut aquis alveum maris operientibus.* Tã salutaris est Christi nativitas, quæ pacem cum Deo, pacem cum hominibus nobis attulit; potentissimis, ferocissimis & damnosissimis quibusq; ad Ecclesiam adductis. Ingens hoc solatium est, quamvis inter medios hostes & tumultus versemur, nobis tamen in terra esse pacem, quam Christus pacis autor ex Maria Virgine natus nobis advexit. Fideles qui in terra perpetuò militant adversus Satanam, adversus Antichristum, adversus alios hostes: habent tamen in terra pacem. Inter medias tentationum procellas, inter varia discrimina, inter violentos motus, inter pugnas & timores constituitur sedes pacis, ne fides nostra ullis machinis impulsa vacillet aut labascat.

E III. Lætitia & *Consolatio* quam fideles sentiunt in cordibus suis ex nativitate Christi, Luc. 2. v. 10, 11, 25.

IV. *Desiderium migrandi ex hac vita.* Nam Christi nativitas effecit in Simeone illo justo, ut peteret à Deo se dimitti cũ pace, Luc. 2. 28, 29. Sic in aliis verè fidelibus consideratio nativitatis Christi adimit metum mortis, minuit & tandẽ aufert amorem hujus terrenæ vitę, accenditq; desideriũ æternæ vitæ: quũ sciant, non ideo Christũ natũ, ut in hac mortali vita hæreremus, sed ut sempiternã illã cælestemq; cõsequeremur. Ita nativitas Christi nos cõsolatur adversus metũ mortis corporalis.

SVB-

Digitized by Google

SUBJECTA nativitatis Christi jam explicanda A sunt. Natus est Christus Bethlehemi in Judæa, ut legitur, Matth. 2. v. 1. & sequentibus, Luc. 2. v. 4, 5, 6, 7, 10, 11. Id factum juxta prophetiam, Mich. 5. v. 2. *At tu Bethlehem Euphrata, minima ut sis in ducibus Iuda, ex te mihi prodibit futurus dominator in Israële.* Et 1. Chron. 11. v. 17. *Et desiderio motus David dixit: O si quis bibendam daret mihi aquam, è cisterna Bethlehemi quæ est ad portam!* David Christum Dominum Bethlehemæ nasciturum in spiritu sitiebat, non aquam corporalem, quam allatam noluit bibere, sed effudit eam Jehovæ.

USUS I. Confirmatur Christum revera jam exhibitum esse, quoniam urbs Bethlehemum, ubi nasci debuit, jam deleta est ultra annos mille quingentos, nunquam instauranda à Judæis, ut ibi dominatum recuperent. B

II. Confirmatur providentia Dei, quâ locus in quo unumquodque fieri debet destinatus est.

III. Quòd Christus Bethlehemi natus est, hoc est, in domo panis, eo docemur, Christum esse verum illum panem vitæ qui de cœlo descendit, Joh. 6. v. 33. De quo legitur, Apoc. 2. v. 17. *Ei qui vicerit tribuam ut edat Manna illud absconditum*, id est, Christum qui est absconditus iis qui pereunt.

IV. Quòd Christus natus est in Bethlehem Ephratæ, hoc est, in loco frugifero & geniali, eo docemur, Christi nativitate plurimos fructus ad nos redire, Christi nativitate nostram nativitatem sanctificari, Christi nativitate nos quoque denuo gigni.

V. Natus est Bethlehemæ, quæ inter omnes Judææ civitates minima erat, quia noluit quemquam C de cujuscunque terrenæ civitatis vel sublimitate gloriari, vel humilitate & vilitate dolere.

Porrò non in parentum domo, sed in via atque in alieno natus est: ut nos in patriam veram ac propriam adduceret.

Sic est de subjecto loco.

Cui natus sit Christus, expressè docet Angelus cùm ait pastoribus Luc. 2. vers. 10. 11. *Ecce ego evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit* TOTI POPULO: *quia natus est* VOBIS *hodie Servator qui est Christus Dominus.* Intelligit autem Angelus totum populum verè credentium in Christum & fide eum suscipientium, sicut Jesaias de se & aliis verè fidelibus ait c. 9. v. 6. *Puer natus est nobis, filius datus nobis.* Hujus circumstantiæ u- D sum sequentia theoremata ostendunt:

I. JESUS Christus pro solis electis ad vitam æternam, est incarnatus & natus. Quibus enim æternum servandis est suscitatus, pro illis est incarnatus & natus. Atqui solis electis ad vitam æternam, æternum servandis est suscitatus. Ergo, &c.

Agnoverunt hoc & veteres Patres: GREGORIUS Magnus, Romanus Episcopus lib. 2. super Ezechielem, homiliâ decimatertiâ, paginâ ducentesimâ quartâ; secundi tomi, ait, *Redemtor noster pro bonis misericorditer incarnatus.*

II. Electorum ad vitam æternam Mediator apud Deum est Christus. Nam quibus Christus est suscitatus eorum est Mediator apud Deum: At electis ad vitam æternam Christus est suscitatus: Ergo eorum est E Mediator.

III. Pro solis electis ad vitam æternam Christus est passus & mortuus: quia solis illis est suscitatus & natus.

IV. In solo Christo sita est nostra justitia & reconciliatio coram Deo, salusq; æterna: quia ipse est suscitatus nobis.

Errant igitur plurimum, qui statuunt, Christum pro omnibus omnino hominibus incarnatum & natum: Eundem omnium omnino hominum Mediatorem apud Deum esse: ipsum pro universis & singulis hominibus passum & mortuum: justitiam expiationem nostri & salutem æternam vel totam vel ex parte alibi quærendam, quàm in Christo.

Hæc circumstantia nostram accusat ingratitudinem adversus Deum, quum non desinamus peccatis Deum irritare, quum nobis Christum suscitaverit, quum nostro bono Christus carnem assumserit humanam. Qui in peccatis perseverant, perinde agunt ac si Christus ipsis gratiam habere deberet, quòd homo factus sit. Atqui non sibi natus est, non suo bono & commodo: sed nobis, sed nostro bono & commodo. Bis igitur ingrati sumus, qui tantum beneficium non agnoscimus, & ut par est æstimamus, verùm etiam maleficia reponimus.

Eadem igitur circumstantia incitat nos ad gratitudinem erga Deum. Nam quibus Christus suscitatus & natus est, eorum officium est Deo Patri, Filio & Spiritui sancto gratias agere, eum debitis laudibus extollere, non solùm verbis, sed etiam totâ vitâ. At nobis suscitatus est, nobis est natus, nobis inquam, qui perditi fueramus, qui cum ipso collati nihil sumus: ita ut meritò unusquisq; dicere cum Davide Rege debeat, *Quis sum ego, Domine Iehovi, & quæ est familia mea, quòd deducis me eousque?* 2. Sam. 7. v. 19. Et ex Ps. 8. 5. *Quid est mortalis, quod memor es ejus? aut filius hominis, quòd visitas eum?*

Nos igitur laudibus Deum extollere æternum debeamus, nos grati esse debemus, non tantummodò verbis, sed etiam vitâ totâ.

Eadem circumstantia nobis consolationem suppeditat multiplicem, ad quam amplectendam Prophetæ & Angeli sancti nos exhortantur, Zach. 9. v. 9. ait: *Exsulta valde filia Tzijonis, clange filia Ierosolymorum, Ecce Rex tuus advenit tibi, justus & salute præditus est.* Per Jesaiam Prophetam cap. 40. v. 1. & 2. Deus ait, *Consolamini, consolamini populum meum, dicit Deus vester: Loquimini ad cor Ierosolymorum & prædicate ei, completum esse tempus præfinitum ejus, exsolutam esse iniquitatem ejus.* Angelus vero Luc. 2. v. 10. 11. ait: *Ecce annuncio vobis gaudium magnum quod futurum est toti populo, Nempe natum esse vobis hodie Servatorem, qui est Christus Dominus, in urbe Davidis.* Unde sic ratiocinari licet:

Quibus Christus est natus, ii gaudere & solari sese nativitate Christi debent:

At NOBIS Christus est natus:

Nos igitur gaudere & solari nos nativitate Christi debemus.

Lætitia autem & consolatio hæc ex nativitate Christi non est vana ac inanis. Nam I. Quibus Christus est natus, ii sunt reconciliati Deo, illis justitia & salus æterna reducta est. At nobis Christus natus est: Nos igitur sumus reconciliati Deo, nobis justitia & salus æterna restituta. Hanc consolationem Angelus indicat quum ait: *Natum esse vobis hodie Servatorem:* Et Paulus Gal. 4. v. 4. *Postquam venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum Legi subjectum.*

II. Quibus Christus natus est, illos profectò Deus diligit: sicut dicitur Joh. 3 *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum dederit.* At nobis Christus natus est. Nos igitur Deus diligit Hanc consolationem consignavit Johannes in epistola primâ. c. 4. v. 9. *Per hoc manifesta facta est charitas Dei in nos, quòd Filium illum suum unigenitum misit Deus in mundum.*

III Quibus Christus natus est, illis est gloriæ & honori: Nobis natus est: Ergo nobis est gloriæ & honori. Hæc consolatio proponitur Jesa. 4 v. 1. *Tempore illo erit germen Iehovæ gloriæ & honori, & fructus ipse terræ excellentiæ & ornamento superstitibus Israelis.* Luc 2. 30 31. 32. *Viderunt oculi mei salutem tuam, Quam parasti in oculis*

Digitized by Google

omnium populorum, Lumen detegendum Gentibus & gloriam populi tui Israelis. 1. Pet. 1. v. 7. *Vobis est honori qui creditis.*

IV. Quibus Christus natus est, illis etiam cum eo bona necessaria omnia Deus gratiose largitur. Atqui nobis Christus natus est: Nobis igitur Deus unà cum Christo bona omnia necessaria gratiose largietur. Hoc Jesaias indicare voluit, cùm promissa nomine Dei urbis Jerosolymorum liberatione & defensione adversus Retzinem Regem Damasci, & Pekachum filium Remaliæ. Regem Israëlitarum, obtulisset optionem signi Achazo Regi Judæ, & is recusaret petere illud ex mera infidelitate, ultro dedit DOMINUS ipse signum, nimirum nativitatem Immanuelis ex Virgine: quæ nativitas signum fidelibus tum erat atque etiamnum est, omnes promissiones Dei universales & singulares, publicas privatasque ratas esse in Christo ἐκκυρωμένας. 2. Cor. 1. v. 19. Hac consolatione utitur Paulus Rom. 8. 31, 32. *Quid igitur dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos? Is quidem qui proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum* (nempe, ut se exinaniret, servi formâ assumtâ & Legi perfectissimè implendæ loco nostro subjectus fieret factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis) *quomodo non etiam cum eo nobis omnia gratificabitur.*

V. Quibus Christus natus est, illi propter præsentes & futuras calamitates nequaquam formidare, nequaquam trepidare & animo abjecto esse debent. At nobis Christus natus est: Nos igitur propter præsentes & futuras calamitates consternato & meticuloso animo esse minimè debemus. Hac consolatione utitur Jesaias, confirmans pios ex Juda & Israele adversus futuras calamitates, quum ait capite 9. vers. 6. *Puer natus est nobis, filius datus nobis, &c.* Et capite 11. vers. 1. *Nam prodibit virgula è trunco succiso Ischai, & surculus è radicibus ejus efflorescet, &c.* Si fideles Veteris Testamenti se adversus calamitates consolari debuerunt nativitate Christi futura post aliquot demum secula: Multo magis Christianos consolationem adversus ærumnas ex illa jam facta haurire par est.

VI. Quibus Christus natus est, eos pro fratribus agnoscit & habet: At nobis Christus natus est: Nos igitur Christus pro fratribus agnoscit & habet. Hanc consolatiohem adhibet Paulus Heb. 2. v. 11. *Nam & qui sanctificat, & qui sanctificantur, ex uno sunt omnes. Quam ob causam non erubescit eos vocare fratres.*

VII. Quibus Christus natus est, illi nec diabolum, nec mortem amplius metuere debent. Nam quibus Christus natus est, illi sunt in ipso renati ad vitam æternam. At nobis Christus natus est: Ergo nos neque Diabolum, neq; mortem amplius metuere debemus. Hanc consolationem tradit Paulus Heb. 2. v. 13, 14, 15, 16. *Ecce ego & pueri quos mihi dedit Deus. Quoniam igitur pueri participes sunt carnis & sanguinis, ipse quoque consimiliter particeps factus est eorundem, ut per mortem aboleret eum penes quem est mortis imperium seu robur, hoc est, diabolum: Et liberos redderet quotquot metu mortis per omnem vitam obnoxii erant servituti.*

Hæc de subjectis nativitatis Christi.

Adjuncta nativitatis Christi sunt *tempus, status, desiderium, patefactio ejus*, perturbatio impiorum, & persecutio ob Christum mota innocentibus, &c.

Natus est imperante Cæsare Augusto, præsidente Syriæ Cyrenio: Anno nimirum quadragesimosecundo imperii Augusti, anno trigesimosexto regni Herodis Ascalonitæ seu Magni in Judæa, de quo Rege, Matth. 2. 1. postquam idem Herodes anno trigesimo regni sui interfici curasset judices ordinarios è domo

A Davidis ad illud usque tempus lectos, iisque alios substituisset ipsi addictos, ut refert Philo Judæus, hoc est, quo tempore jam ablatum erat tribui Juda temporale dominium in Iudæam, in terram promissam Abrahamo, Isaaco & Iacobo, sic ut nunquam ampliùs recuperaretur, secundum vaticinium Iacobi Patriarchæ, Genes. 49. v. 10. *Non desistet sceptrum à Iuda, neque legislator è medio pedum ejus, usque dum venturus erit filius ejus, & erit ei obedientia populorum.*

Prædictum id fuit typis Veteris Testamenti veluti, quũ populus Israëliticus in Ægypto libertate amissâ, à Pharaone premeretur, venit Moses populi liberator.

Similiter populo in terram promissam deducto, quoties ille servitute pressus fuit, liberatores illis Deus excitavit judices.

B Sic Christus Iesus natus est eo tempore quo populus alieno dominatui subjectus erat.

Paulus verò Apostolus de tempore sic scribit Gal. 4. v. 4. *Postquam venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, &c.*

USUS. I. Confirmatur veritas promissionum Dei. Nam quo tempore Deus promittit aliquid facere: eo fit necessariò.

II. Confirmatur doctrina de providentia Dei, quâ tempus etiam quo aliquid fieri debet decretum est.

III. Servit hoc ad refutandum errorem Iudæorum, qui negant Messiam venisse, sed adhuc exspectant. Sceptrum Iuda defecit, nullumque ampliùs habet in Iudæa principatum tribus Iuda jam ultra annos mille sexcentos, nec principatum in Iudæa unquam est recuperatura: Messias igitur venit.

C IV. Facit ad consolationem. Sicut enim suo tempore implevit Deus promissiones suas de Messia exhibendo, quem tantopere fideles in Veteri Testamento expetiverunt: Ita suo tempore implebit preces nostras, quas se exauditurum promittit.

V. Servit reprehensioni eorum, qui Deo determinant tempus, quando libidini eorum vel stultæ expectationi satisfacere debeat.

Natus est, quum prodiisset à Cæsare Augusto edictum, ut describeretur totus terrarum orbis: ut monstraretur, illum apparuisse in carne descriptionis mundi tempore qui electos suos descripsit ab æterno in libro vitæ: At econtrario de reprobis per Prophetam dicitur Ps. 69. v. 29. *Deleantur de libro viventium, & cum justis non scribantur.*

D Æternus in tempore natus est; æternus permanens, temporalis apparuit, ut nos ad æternam vitam renasceremur.

In natura sua divina ante tempora natus est, in nostra natura venit in tempore.

De tempore nativitatis Christi vide plura in lectionibus nostris de vaticinio Genes. 49. 10. & Dan. 2. v. 34, 35. 44, 45.

Quod ad *statum nativitatis* Christi attinet, natus est Christus in summa paupertate: cujus indicia fuerunt, quòd tenuibus fasciis involutus: quòd in præsepi reclinatus: quòd hyemali tempore in loco incommodo, nempe in stabulo, quum locus non esset in diversorio.

I. Usus: ut ipsius paupertate ditesceremus, 2. Corinth. 8. v. 9.

E II. Ut feramus æquo animo paupertatem corporalem, idque exemplo Christi.

In præsepi reclinatus est, ut fideles omnes, videlicet sancta animalia, carnis suæ frumento & pabulo reficeret.

Christus natus est infans, & non statim vir perfectus qualis Adam creatus erat. Nam Adam creatus est, ut principium naturæ humanæ in naturalibus tam secundum corpus, quàm secũdum animam: Et quia perfectus

Digitized by Google

fecta, sunt secundùm naturæ ordinem priora imperfectis; ideo Adam, sicut secundùm corpus creatus est perfectus in quantitate, ita & secundùm animam creatus est perfectus in scientia & aliis animæ dotibus naturalibus. Christus autem non est productus ut principium hominum in esse naturæ, nec in naturalibus pro hoc statu, sed ut instaurator humanæ naturæ per gratiam: in cujus signum productus est secundùm corpus quantitatis imperfectæ; & similiter secundùm animam in pura potentia, quò ad scientiam naturaliter acquisibilem; & sicut crevit ætate & verè augmentum corporale habuit, ita crevit sapientiâ acquisitâ: ac proinde productus est infans, postea per omnes ætates crevit, ut omnium ætatum instaurator.

Nativitas Christi desiderata, exoptata expetita fuit inde à prima promissione ejus in Paradiso facta.

Patefacta est nativitas Christi per sanctos Angelos, qui primi eam annunciarunt & nobis hominibus gratulati sunt. Priùs quippe quàm Redemtor noster in carne nasceretur, discordia inter Angelos & nos homines fuit, qui ab illorum claritate atque mundicie per primæ culpæ meritum & per quotidiana delicta longè distabamus. Quia enim propter peccatum extranei eramus à Deo, extraneos nos à suo cōsortio deputabant Angeli, cives Dei. Sed quum Rex cœli nostram carnem assumsit, infirmitatem nostram illa jam Angelica celsitudo non despicit. Ad pacem nostram Angeli redierunt, intentionem prioris discordiæ postposuerunt, & quos prius infirmos abjectosque despexerant, jam socios venerantur. Nec habere dedignantur hominem conservum, qui super se adorant hominem Dominum ac Deum.

Patefacta & annunciata est primùm nativitas non mundi hujus potentibus, Cyrenio, Augusto, Herodi Regi; non summis sacerdotibus Ierosolymis regnantibus, non superbis & fastuosis Iudæorum principibus; sed pauperibus & vilibus pastoribus: Quod tribus de causis factum:

Vna est, ut Christus ambitionem nostram & gloriæ cupiditatem pensaret exinanitione suâ, quâ non illis primùm innotescere voluit, qui honore & excellentiâ præditi fuerunt, sed contemtis & nullius pretii hominibus. Exinanitio Christi, quæ à primo conceptionis momento cœpit, non potest satis à nobis assiduè diligenterque perpendi: omnes ejus particulæ, quantumvis minutissimæ videantur, ad peccatorum nostrorum expiationem pertinuerunt. Hoc veræ humilitatis est, non illis qui in mundo gloria excellunt, cupere innotescere, sed humilibus, sed spretis coram mundo. Hic recordemur quod Dominus monet Matth. 11. 29. *Discite à me quòd mitis sim & humilis corde.*

Secunda causa est, ut ostenderetur, Christum esse ἀρχιποιμένα & Pastorem animarum nostrarum, de quo Propheta Micheas capite 5. prædixerat quòd pasturus esset populum Israëlis: De quo David ait Psal. 23. vers. 1. *Iehova est pastor meus, nihil mihi deerit:* Qui se profitetur esse bonum illum pastorem, ponentem animam pro ovibus suis. Iohannis 10. v. 15. Unde & pastores ad sua decreta exsequenda & opera patefacienda adhibuit: *Davidem* à grege assumsit, & in Regem Israëlitarum unxit, donis magnis ornavit, voluntatem & jura sua ei manifestavit. *Amosum* inter pastores versantem, Prophetam constituit, ut legitur Amos 1. Ita pastoribus primùm manifestari voluit summus noster Pastor.

Tertia causa est, ut ostenderetur Christum propter illos natum esse hominem, qui humanâ sapientiâ destituti, simplices, sinceri, pauperes & contemti sunt coram mundo. Placuit Deo, ut pauperibus primùm

A patefieret, qui pauper est factus, quū esset dives, 2. Corinth. 8. vers. 9. qui natus pauper, ut pauperes spiritu ditaret. Ita beneplacitum Dei est, se & beneficia sua salutaria humilibus & pauperibus spiritu patefacere, quemadmodum & testimonia & exempla scripturæ testantur. Psal. 25. vers. 8, 9. *Bonus & rectus Iehova est, idcirco docet peccatores viam: Facit ut incedant mansueti ex jure, & docet mansuetos viam suam.* & vers. 14. *Arcanum Iehovæ adest reverentibus ipsum, & fœdus ejus ut experimento testetur eis.* 1. Corinth. 1. vers. 26, 27, 28, 29. *Videtis enim vocationem vestram, fratres; vos non esse multos sapientes secundum carnem, non multos potentes, non multos nobiles: Verùm quæ stulta sunt mundo elegit Deus ut pudefaciat sapientes: & quæ sunt infirma mundo, elegit Deus ut pudefaciat robusta: & quæ ignobilia sunt mundo & pro nihilo habita, elegit Deus, &*
B *ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt aboleat: ut ne glorietur ulla caro coram eo.*

Exempla quod attinet, patefecit se & beneficia sua salutaria Abrahamo, Isaaco, Jacobo, Davidi: ita hic pastoribus, post Apostolis hominibus illiteratis, piscatoribus pauperibus. Agnoscimus hinc inæstimabilem bonitatem erga nos Dei, qui etiam nobis, ut ut mundo despectui simus, Christum patefacere dignatus est: Sic ut cum Davide meritò ad nostrum solatium dicamus; *Iehovam bonum & rectum esse.* Servit hoc excitandis nobis ad celebrandum Deum: quâ in re Christum habemus ducem, qui Matth. 11. vers. 25, 26. in hujusmodi δοξολογίαν erumpit, *Gloriam tibi tribuo Pater, Domine cœli & terræ, quòd hæc occultaveris à sapientibus & intelligentibus, & ea retexeris infantibus. Etiam*
C *Pater, quia ita placuit tibi.*

Hæ sunt causæ, cur Pastoribus Christi nativitas primùm sit nunciata. Nunciata est autem pastoribus in eâdem regione Bethlehemiticâ versantibus: ut inde colligeremus; Christum & propinquis & longinquis suam nativitatem manifestasse. Propinqui fuerunt Pastores, in vicinia Bethlehemæ commorantes: Remoti fuerunt Magi, quibus per stellam eadem innotuit.

O utinam simus & nos semper vicini Christo in terra Ephratæ, id est, in regione fertili, in Ecclesia, in qua Deus denuò gignit fideles Christo! & utinam qui adhuc longius absunt, & iis Dominus inclarescat!

Nunciata est nativitas Christi Pastoribus excuban-
D tibus & agentibus vigilias super gregem suum: ut discamus hinc surgentis Ecclesiæ exordium. Boni pastores excubant & vigilant, quos bonus Pastor informat. Christus nascitur, & pastores vigilare cœperunt, qui gentium greges pecudum more antè viventes, in caulam Domini congregarent. Quum laudentur pastores super gregem ovium ratione carentium excubantes & vigilantes: quantò magis Pastoribus gregis Dominici excubandum est & vigilandum, super gregem fidei ipsorum commissum? Huc facit quod dicitur, Actor. 20. vers. 28, 29, 30, 31. *Attendite vobis ipsis & toti gregi, in quo vos Spiritus sanctus constituit Episcopos, ad pascendum Ecclesiam Dei, quam sibi illo sanguine acquisivit. Ego enim illud scio, lupos graves, non parcentes gregi, ingressuros esse in vos post discessum meum. Et ex vobis ipsis*
E *exorituros qui loquantur perversa, ut discipulos post se abstrahant: Ideo vigilate.* Et Apoc. 3. v. 2. *Esto vigilans & confirma reliqua moribunda.*

Nunciata est nativitas Christi pastoribus excubantibus, & vigilias super gregem suum agentibus: ut sciamus, non iis Christum innotescere, qui peccatis suaviter indormiunt, qui vocationis suæ immemores alia agunt quàm vocatio ipsorum ferat; sed versantibus in ea vocatione, ad quam eos Dominus destinavit. Infimæ sortis hominibus, veluti opilionibus miseris, primum

Digitized by Google

mùm Dominus innotescere voluit, ut intelligeremus, nullum genus hominum etiam abjectissimum à Christo negligi.

Nunciata est nativitas Christi pastoribus *nocte*, ut & Christus natus est nocte: Ut sciremus, Christum venisse ad tenebras nostras dispellendas & illuminandas. In tenebris noctis densissimis versabamur omnes, venit Christus & invisit nos ex alto; Ut appareat iis qui in tenebris & umbra mortis positi sunt, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis, ut Zacharias sacerdos cecinit Luc. 1. vers. 78, 79. Jam tempestivum est nos à somno expergisci. Nox processit, dies autem propinquavit.

Abjiciamus igitur opera tenebrarum, & induamur habitu, qui luci conveniat. Vt interdiu compositè incedamus: non in commessationibus & ebrietatibus, non cubilibus ac protervijs non lite & invidia. Sed induimini Domino Jesu Christo, & carnis curam ne habete ad explendas cupiditates, ut Paulus admonet Rom. 13. v. 11. & sequentibus.

Vt nocte natus est, ita nocte primùm patefactus est Sermo ille, Lux illa hominum, lux illa quæ in tenebris lucet, sed quam tenebræ non comprehendunt; lux illa vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum, ut loquitur Johannes Evangelista cap. 1. v. 7, 8, 9. Vt umbras futurorum & noctem Judaismi tolleret.

Sic patefacta est nativitas Christi propinquis.

Patefacta est eadem nativitas Christi & longinquis, nimirum Magis Chaldæorum in Oriente, tanquam primitiis Gentium in Novo Testamento.

Patefacta est illis per stellam Christi, de qua Matth. 2. v. 2, 7, 9. & suprà quinto libro, capite vigesimotertio, & per Magos Judæis & Herodi. Deinde locus Nativitatis Christi per hostes Christi qui ignorantes & inviti serviebant consilio Dei, iisdem Magis indicatus, Matth. 2. v. 4. & sequentibus; & per eandem stellam, quam in Oriente viderant, designatus Matth. 2. v. 9.

Nativitate Christi patefacta mundo, turbati sunt impii Matth. 2. v. 3. Christus adhuc infans è patria terrena in exilium Ægyptum asportatus Matth. 2. v. 13, 14, 15. motæ persecutiones ob Christum adversus innocentes, & prima quidem persequutio nato Christo & adhuc infante mota est adversus infantes Bethlehemiticos à Rege Herode, Matth. 2. v. 16.

Sic fuit de incarnatione Christi: sequitur de Legis impletione.

CAPUT XVIII.

In quo de passione & morte Christi.

IMPLETIO LEGIS, est altera humiliationis Christi pars, dum toti Legi Dei, non tantùm ceremoniali, sed etiam morali; nec tantùm comminationibus Legi additis, sed etiam mandatis perfectissimè in seipso & per seipsum, loco nostro implendis, se subjecit, ut omni nostro debito exsoluto pro nobis omnibus justitiæ judicioque Dei plenissimè satisfaceret.

Vocatur etiam *Iustitia* & *satisfactio*, *meritum Christi*, *obedientia*, Jesa. 53. Philip. 2. 8. *Factus obediens usq; ad mortem, mortem autem crucis.* Hebr. 5. vers. 8. *etsi Filius Dei esset, didicit ex his quæ passus est obedientiam*, Rom. 5. v. 19. *Per obedientiam unius, justi constituentur multi.*

Impletionis Legis sunt duæ partes: *Perfecta præceptorum Legis observatio, & sufficiens pœna peccatis nostris ex Le-*

A *gis comminatione debitæ & sacrificiis aliisque figuris significatæ exsolutio.*

Perfecta præceptorum Legis observatio, est prima impletionis Legis pars, quâ integerrimam totâ vitâ præceptis Legis Dei obedientiam, quam nos debebamus propter nos & pro nobis præstitit, non modo sanctè conceptus & natus, atque penitus peccati originalis expers, sed etiam omnia peccata actualia quæ lex prohibet, vitans, & omnia opera quæ Lex præcipit, faciens, Rom. 5. v. 19. *Per obedientiam unius, justi constituentur multi.* Et cap. 10. v. 4. *Finis Legis est Christus, ad justitiam cuivis credenti.*

Persolutio sufficiens pœnæ pro peccatis nostris, est altera pars impletionis Legis, dum pro nobis sustinuit pœnam, quam nos promeriti eramus, ut satisfaceret severissimæ Justitiæ Dei pro nobis, ita ut non amplius
B obligemur ad pœnam eam sufferendam, cùm Christus eam nostro loco luerit. Jes. 53. Philip. 2. 7, 8.

Ea fuit voluntaria, non coacta. Psal. 4. v. 8, 9.

Quum verò Ps. 69. v. 5. dicitur; *Quod non rapui, rependere cogor*, ut habet versio Vatabli & Tremellii, non propriè sed καταχρηστικῶς verbum *cogendi* usurpatur, ad indicandam violentiam hostium Christi, Sacerdotum, Scribarum & aliorum, qui cum illis adversus Christum conspiraverant. Quanquam in textu Hebræo non est verbum, cogendi significationem habens, sed est אָשִׁיב *aschib*, quod simpliciter verti potest *rependo, restituo, reddo*, sicut versum est in Bibliis Gallicis, *j'ai lors rendu ce que je n'avoye point ravi.* Vel potest verti Latinè, *Tunc quod non rapui, oportet me rependere*, ut versum
C est in Bibliis Bohemicis, **to' cehoz' sem newzdrzel nahrazowatisem musyl.**

Pœna quam Christus pro nobis pertulit, temporalis quidem fuit reipsa seu duratione, sed infinita æternaque est, virtute & valore.

Persolutionis pœnæ pro nostris peccatis partes sunt duæ: *humilitas incarnationis*, & *continua miseria post incarnationem.*

Humilitas incarnationis in eo perspicitur, quod Christus, qui erat æqualis Deo Patri, quasi Deitatis jure & bonis omnibus cœlestibus se abdicavit, assumsit formam consimilem carni peccato obnoxiæ servilem, & injuriis obnoxiam, conceptus est in matre pauperrima, ac coram mundo despecta, natus in summa pau-
D pertate & inopia, exclusus in patria propria hospitio, detrusus in locum, non hominum habitationi, sed pecudum stabulationi destinatum, neglectus à suis, quorum causâ natus erat.

Miseriæ quam Christus post incarnationem suam sustinuit, partes sunt; *passio & mors, sepultura, & detentio in sepulcro in vinculis mortis ad diem usque tertium.*

PASSIO CHRISTI, est pars persolutionis pœnæ pro nostris peccatis, dum Christus in natura sua humana, tum animâ, tum corpore iram Dei adversus peccata hominum electorum sustinuit, ipse innocens hostia pro nocentibus factus, Hebr. 9. v. 26. & 28. & c. 10. v. 11. Dan. 9. v. 24. Jesa. 53. 5.

De ea expendendum; *quæ persona Sacrosanctæ Trinitatis pro nobis passa & mortua sit, quæ passionis & mortis Christi*
E *causæ efficientes, qui fines in genere, quæ partes cum finibus cujusque partis, quæ subjecta, quæ adjuncta, &c.*

Passus & mortuus est pro nobis Vnigenitus Dei Filius caro factus ex Virgine Maria, Dominus noster Jesus Christus, isq; solus; ut sequentes rationes evincunt.

Prima ratio est, quia solus Filius homo factus est & carnem sibi univit, quâ solâ pati & mori potuit.

Secunda, quia solus Filius sponsor pro nobis factus est: solum ergo satisfacere pro nobis æquum fuit.

Tertia, quia homines jure filiorum Dei exciderant: Filium

Digitized by Google

Filium ergo DEI unigenitum pro ipsis satisfacere decuit, ut jus filiorum recuperarent. A

Videamus jam USUM. *Primus usus*: Si solus Unigenitus Dei Filius passus & mortuus est; Non ergo Pater vel Spiritus Sanctus. Exstiterunt olim hæretici, *Patripaßiani* appellati, qui veluti surculus ex Simonis Magi hæresi nati sunt, & vocati etiam sunt *Noetiani* à Noeto Smyrnensi, *Sabelliani* à Sabellio Noeti discipulo, *Praxeani* à Praxea qui eundem errorem sparsit: hi omnes docuerunt, unam tantùm esse personam Deitatis, sed tria nomina habentem, Patris, Filii & Spiritus Sancti: Itaque Christum eundem esse Patrem & Spiritum Sanctum, in cælis Patrem appellari, in terris Filium, in viribus creaturarum Spiritum Sanctum: unde idem de Patre dicebant, quod de Filio, nempe Patrem esse visibilem B mortalem & immortalem, patibilem & impatibilem. Sic igitur Patrem esse in terris dixerunt, qui impatibilis sit in cælis. Nos verò cum Prophetis & Apostolis credimus, etsi una est & eadem numero Patris, Filii & Spiritus Sancti essentia & natura: tamen tres esse hypostases realiter inter se distinctas: sicut Pater non sit ens tantùm rationis & notionale, sed reale & distinctum realiter à Filio, & à Spiritu Sancto.

OBJICITUR: *Si omnes tres personæ Deitatis sunt incarnatæ, tum etiam omnes tres sunt passæ & mortuæ.* Verum esse antecedens confirmare conantur hoc pacto: *Si tota natura divina est incarnata, tum omnes tres personæ sunt incarnatæ. Atqui totam naturam divinam incarnatam esse, aiunt patère ex tribus his rationibus, quia magno consensu dicatur, unitas esse duas naturas in Christo divinam & humanam, divinam autem* C *unam & eandem esse Patris, Filii & Spiritus Sancti. 2. quia Paulus dicat Colos. 2. v. 9. in Christo habitare omnem plenitudinem Deitatis corporaliter. 3. quia Patres Orthodoxi sæpè scribant, naturam divinam incarnatam esse. Hinc contendunt sequi, omnes tres personas, quarum est communis una eademq́ illa natura, esse incarnatas, ac proinde etiam passas & mortuas.*

Verùm RESPONSIO expedita est. Quod ad *primam rationem* attinet, quum dicitur, duas naturas, divinam & humanam, in Christo esse personaliter unitas, figurata est loquutio: Nam non propriè natura, sed persona seu subsistentia Verbi æterni, existens in forma seu natura Dei, assumsit sibique D univit naturam humanam. Sicut Johannes cap. 1. v. 14. non ait, divina natura caro facta est: Sed *Sermo ille caro factus est*. Et Paulus Philipp. 2. v. 6. 7. non ait, Forma Dei assumsit formam servi: sed, Christus Jesus existens in forma DEI assumsit formam servi. Nec quicquam impedit, quod replicant, *naturam divinam & subsistentiam Filii non differre reipsa, sed unam & idem esse.* Etsi enim reipsa non differant, distinguuntur tamen modo & ratione, sic ut natura divina eadem existens in omnibus personis, diversos tamen & realiter inter se distinctos subsistendi modos habeat, quia in Patre est ἀγεννήτως, in Filio γεννητῶς, in Spiritu Sancto ἐκπορευτῶς. Quare E quum humana natura dicitur unita in Christo divinæ naturæ, non intelligitur divina natura absolutè considerata, & quatenus est communis Patri, Filio & Spiritui Sancto, sed relatè quatenus γεννητῶς in Filio subsistit. Ex his patet, ex antecedente figurato inferre consequens proprium, esse ἄλογον.

Quod ad *secundam rationem* attinet, quum Paulus Colos. 2. v. 9. ait, *in Christo inhabitare omnem plenitudinem Deitatis*, nihil aliud intelligit, quàm totam plenitudinem Deitatis, non simpliciter, sed quatenus est singulariter in Filio, inhabitare in assumta humana natura ὑποστατικῶς. Sophisticum autem est simpliciter accipere, quod secundùm quid intelligi debet.

Similiter quod ad *tertiam rationem* attinet, quum Patres orthodoxi dicunt, naturam divinam incarnatam esse, intelligunt naturam divinam nō ἁπλῶς & communiter, quatenus prædicatur de singulis personis; sed κατ' ἐξ & singulariter, quatenus in persona duntaxat Filii consideratur.

Quapropter potuit tota natura divina duntaxat in Filio incarnari: quia simplicissima quum sit; tota in unaquaq; est persona. Sicut tota locuta est in Patre dicente: *Hic est filius ille meus.* &c. Tota fuit in columba symbolo Spiritus Sancti; nec tamen inde colligi potest, vel Filium eandem vocem tum è cœlo loquutum, vel Patrem etiam & Filium illam columbam fuisse, quæ Spiritus S. fuisse dicitur.

Ex refutatione istarum rationum liquet, non tres personas esse incarnatas, ac proinde nec omnes tres esse passas & mortuas, sed solum Filium Dei in carne manifestatum.

Hactenus primus usus: sequitur alter.

Si Filius Dei pro nobis passus & mortuus est, tum profectò sufficientissimè pro nobis satisfactum, & nos plenissimè redemti & emundati à peccato sumus. Qui enim possit insufficiens esse satisfactio & manca redemtio, quæ à sufficientiæ & perfectionis omnis fonte profluxit? Ideo dicitur 1. Johan. 1. v. 7. *Sanguis Iesu Christi Filii Dei purgat nos ab omni peccato.* Non ait Johannes simpliciter, sanguinem Jesu Christi, sed addit, *Filii Dei*, ut sufficientiam & perfectionem pretii redemtionis indicet. Deinde non ait, purgat nos à peccato, sed purgat nos ab OMNI peccato.

Tertius usus. Si Jesus Christus Filius Dei pro nobis passus & mortuus est nostri redimendi causa: quàm promtos nos esse decet ad recognoscendum tantum beneficium! ad celebrandum eius autorem! ad illum illiusque honorem amandum & defendendum! ad illum confitendum! ad patiendum, ad moriendum pro nomine illius, pro Evangelio & veritate illius! Hanc gratitudinem, hanc obedientiam Filio Dei omnes quotquot redemti sumus, debemus. At quàm malignè gratiam ei habemus, & obsequium exhibemus! In rebus prosperis & ad nutum nostrum fluentibus obliviscimur illius! in rebus adversis indignamur illi: in persequutionibus confiteri illum metuimus.

Quartus usus. Si Filius Dei passus & mortuus est; simus & nos patientes in passionibus & morte. Hunc usum monstrat Paulus quum ait Hebr. 12. v. 3. *Etenim reputate quis ille sit qui talem sustinuit à peccatoribus adversus sese contradictionem, ne vestris animabus remissi fatiscatis.* Sic conformabimur imagini Filii Dei, ut idem Paulus ait Roman. 8. vers. 29. *Quos prænovit, etiam prædestinavit conformandos imagini Filii sui,* nempe etiam in passionibus & morte. Hæc consolatio magna est, & in verè fidelibus validissime efficax.

Hucusque de persona patiente & moriente: sequitur de causis efficientibus.

CAUSÆ EFFICIENTES passionis & mortis Christi προηγούμεναι sunt duplices: quædam *respectu Dei*, quædam *respectu nostri*.

Digitized by Google

Respectu Dei rursus sunt duplices: aliæ *respectu Dei Patris, Filii & Spiritus Sancti communiter:* aliæ *respectu cuiusque personæ singulariter.* A

Nam communi decreto Patris, Filii, & Spiritus Sancti, quod opus est Dei essentiale & commune omnibus tribus personis Sacrosanctæ Trinitatis, Christus passus & mortuus est, sicut dicitur Actor. 2. v. 23. *Hunc definito illo consilio & præstituto Dei deditum quum accepissetis manibus sceleratis cruci affixum interemistis.*

Singulariter tamen cuiusque personæ respectu causæ etiam considerantur: Pater quidem ut fons consiliorum & operum divinorum. Itaque in Patre *prima causa* fuit certa ejus voluntas, quemadmodum Ecclesia Apostolica profitetur Act. 4. vers. 27. B
Coacti sunt enim (COACTI hoc est, congregati, quod ideo addo quia repertus est quidam Theologiæ & linguæ Latinæ atque Grammaticæ æquè imperitus, qui scripto Germanico publicè edito nos calumniatus est, quòd doceamus, homines cogi seu violenter impelli à Deo ad peccandum; & ad hanc calumniam probandam produxit hunc ipsum locum quem ex Actis Apostolicis citamus: quum *coacti sunt*, hîc idem sit, quod congregati sunt: sicut quum dicitur, cogere cœtum, cogere senatum, cogere concionem, hoc est, congregare;) *Coacti sunt enim in hac civitate verè adversus sanctũ Filium tuum Iesum quem unxisti, Herodes & Pontius Pilatus cum Gentibus, & populis Israelis, ut facerent quæcunque manus tua & consilium tuum prius definierat ut fierent.* Et C
Rom. 8. v. 23. *Proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum.* Sic Jesaias c. 53. 6. ait: *Iehova fecit ut incurrerent in eum iniquitates omnium nostrûm.* Et vicissim v. 10. *Iehova delectatus conterere ipsum, morbo affecit.* Et Zachar. 13. v. 7. *Gladie, evigila contra Pastorem meum, & contra virum proximum meum, dicit Iehova exercituum. Percute Pastorem, & dispergentur oves.* Quæ verba sunt Dei Patris prædicentis & quasi imperantis passionem & mortem CHRISTI, qui est Patris, hoc est, à Patre constitutus, est *vir proximus Patris,* quasi dicas alter idem, quia est imago Dei invisibilis, character hypostaseos Patris & splendor gloriæ illius, tanquam ex adverso micans in conspectu rerum creatarum omnium: nam Hebræa vox Proximum aut amicum sonat, qui stat è regione alterius, & præstò est, ad omnia officia amici comparatus: quamobrem idem in sinu Patris esse, & ad dexteram illius sedere dicitur, intercedens pro nobis. Quod autem vult & imperat aliquis, id ipse facere intelligitur: ideo Christus hanc Prophetiam allegans ait Matth. 26. v. 31. *Omnes vos ista nocte offendemini in me: scriptum est enim, Percutiam Pastorem, & dispergentur oves gregis.* D

Explicatio dicti Zach. 13. 7.

Vir proximus Patris quid & quis sit?

Altera causa in Deo Patre fuit amor erga genus humanum, quemadmodum dicitur Joh. 3. v. 16. *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum Unigenitum dederit.* 1. Johan. 4. v. 10. *In hoc est charitas, non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos, & misit Filium suum propitiationem pro peccatis nostris.* E
Causa hæc significata fuit in veteri Testamento igne descendente è cælo & absumente holocausta, & sacrificia quæ typi fuerunt Christi veri illius sacrificii, Genes. 4. versic. 4. Hebr. 11. 4. & 2. Chron. 7. 1. 3. 1. Reg. 18. 38.

Si æternum Dei Filium singulariter spectes, duæ quoque sese offerunt causæ:

Prima, est ipsius spontanea voluntas, juxta dicta sequentia, Psal. 40. v. 8. & 9. *Tum dixi: Ecce venio, in volumine Legis scriptum est de me: Facere voluntatem tuam Deus mi delector.* Jes. 53. vers. 10. *Exponebat seipsum sacrificium pro reatu.* Matth. 20. vers. 28. *Sicut Filius hominis non venit ut ipsi ministraretur, sed ut ipse ministraret, & daret animam suam in redemtionis pretium pro multis.* Johan. 10. v. 17. 18. *Propterea Pater me diligit, quia ego depono animam meam ut eam rursus assumam. Nemo tollit eam à me, sed ego depono eam per meipsum.* Hic locus etiam ideo notandus, ut refutentur Papistæ, qui contendunt, Christum sibi meruisse. Nam & hîc ponitur διὰ τοῦτο ὁ Πατήρ με ἀγαπᾷ, ὅτι ἐγὼ τίθημι τὴν ψυχήν μου, ἵνα πάλιν λάβω αὐτήν: Et quis inde colliget, Christum sibi meruisse amorem Patris ponendo animam pro nobis?

Secunda causa in Christo fuit amor ipsius erga nos, Gal. 2. v. 20. *In fide vivo Filii Dei, qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me.* Ephes. 5. v. 2. *Christus dilexit nos & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo in odorem suavitatis.* Et v. 25. *Christus dilexit Ecclesiam & semetipsum exposuit pro ea.* Apoc. 1. v. 5. *Et à Iesu Christo, qui est fidus ille testis, primogenitus ille ex mortuis, ac Princeps regum terræ: qui dilexit nos, & lavit nos à peccatis nostris per sanguinem suum.*

Si SPIRITUM SANCTUM singulariter spectes, dicitur de eo Jesa. 61. vers. 1. *Spiritus Domini Iehovi est super me, eò quòd unxit Iehova me, ad evangelizandum mansuetis misit me, ad obligandum fractos animo, ad proclamandum captivis libertatem, & vinctis aperturam ergastuli: Ad proclamandum annum acceptum Iehovæ & diem ultionis Dei nostri.* Quod repetitur Luc. 4. v. 18. Ergo Spiritus Sanctus Christum etiam misit ad patiendum & moriendum pro nobis.

Hactenus recitatæ sunt passionis & mortis Christi causæ efficientes respectu Dei: sequuntur respectu creaturarum.

Nempe respectu *satanæ* & *hominum:*

Satanas enim impulit Judæos ad persequendum, capiendum, accusandum, morti deniq; offerendum Christum, sicut prædictum erat Gen. 3. v. 15. *Inimicitiam pono inter te & mulierem hanc, similiterq; inter semen tuum, & semen huius: hoc conteret tibi caput, tu autem conteres huic calcaneum.* Id Christus apertè docet Joh. 8. v. 41. *Nunc autem studetis me trucidare, hominem qui veritatem vobis loquutus sum, quam audivi à Deo: hoc Abrahamus non fecit. Vos facitis opera Patris vestri.* Et v. 44. *Vos ex Patre diabolo estis, & cupiditates patris vestri vultis explere. Ille fuit homicida à principio, & in veritate non perstitit, &c.*

Idem Satanas impulit Judam Iscariotem, ut Christum Magistrum & Dominum suum proderet: sicut dicitur, Johan. 13. v. 2. *Quum diabolus iam immisisset in cor Iudæ, filii Simonis Iscariotæ, ut proderet eum.* Et v. 27. *Et quum intinxisset offulam, dedit Iudæ filio Simonis Iscariotæ. Et post sumtam offulam, tunc ingressus est in illum Satanas.*

Si homines spectes, duplex est etiam causa efficiens passionis & mortis Christi: altera *communis omnium:* altera *propria quorundam.*

Illa est peccatum universi humani generis, Jesa. 53. v. 5. *Dolore affectus est propter defectiones nostras, attritus est propter iniquitates nostras.* Et v. 8. *Propter defectionem populi mei plaga ipsi est.* Et vers. ult. *Ipse peccatum multorum perferens pro defectoribus intercessit.* Joh. 1. v. 29. *Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi.* 1. Petri 2. v. 29. *Qui peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum.* Rom. 4. vers. ult. *Traditus est propter peccata nostra.*

Causa propria quorundam fuit multiplex, velut in

Digitized by Google

in Summis Sacerdotibus Ierosolymitanis, Scribis, Pharisæis, Sadducæis invidia atque odium adversus Christum, & metus amittendi pinguia sacerdotia, ut ex his dictis patet: Matth. 27. v. 18. *Sciebat Pilatus quòd per invidiam tradidissent eum.* Joh. 15. v. 18. *Si mundus vos odit, scitis me priùs quàm vos, illis odio habitum.* Et vers. 24. 25. *Si opera non fecissem inter eos quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent, nunc autem & viderunt, & oderunt tam me, tum Patrem meum. Sed oportet ut impleatur sermo qui in Lege ipsorum scriptus est: Oderunt me immeritò.* Joh. 11. v. 47. 48. *Quid agemus? nam hic homo multa signa edit. Si omittamus eum ita, omnes ei credent: venientque Romani, & delebunt tum locum nostrum tum gentem.*

In Juda Iscariota causa fuit avaritia seu cupiditas pecuniæ, Matth. 26. v. 15. ait *ad primarios sacerdotes: Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam? Ipsi verò appenderunt ei triginta argenteos nummos.*

In Pilato causa fuit metus amittendæ gratiæ apud populum Judaicum & dignitatis apud Cæsarem, Matth. 27. vers. 24. *Videns Pilatus se nihil proficere, sed maiorem tumultum fieri, acceptâ aquâ abluit manus coram turba, dicens, Innoxius ego sum à sanguine huius iusti, vos videritis.* Joh. 19. v. 12. 13. *Si hunc dimiseris, non es amicus Cæsaris, quicunque se regem facit, contradicit Cæsari. Pilatus ergo quum audisset hunc sermonem, eduxit foras Iesum, conseditque in tribunali.*

QUÆSTIO hic incidit: *Quum Satanas voluerit & procuravit idem quod Deus voluit, nempe passionem & mortem Christi, annon Satanæ voluntas & procuratio bona fuerit?*

RESP. Non fuit bona. Nam etiamsi Deus eundem actum passionis, crucifixionis & mortis Christi voluerit, quem Satanas voluit procuravitque impellens Judæos ad interficiendum Christum, Judam ad prodendum, &c. tamen iniustitiam & malitiam cum actu illo concurrentem & finem Satanæ Deus non voluit. Satanas voluit quidem id ipsum quod Deus voluit, id est, eundem ipsum actum, sed non bene voluit, nec ut Deo pareret, aut nostrã redemtionem & gloriam Dei procuraret. Voluntates igitur Dei & Satanæ fuerunt ratione non quidẽ ipsius actus, sed malitiæ concurrentis & finis ab utroque spectati dissimillimæ & contrariæ. Propterea DEI quidem voluntas bona atque justa: Satanæ autem voluntas mala atque injusta fuit. *Tantum interest quid velit homini,* [ita dicere possumus, quid velit Satanas,] *quid Deo congruat, & ad quem finem suam quisque referat voluntatem, ut aut approbetur, aut improbetur,* ut loquitur Augustinus tomo tertio, in Enchiridio ad Laurentium, capite centesimoprimo. Quod de voluntate Satanæ dictum, idem de Judæorum Christum persequentium voluntate statuendum. Etsi Judæi voluerunt id, quod Deus voluit, nempe ut Christus moreretur; tamen non bene voluerunt, nec bono fine: Voluntas igitur illorum mala atque injusta fuit.

Scholastici Pontificii in hujus quæstionis decisione graviter errarunt. Petrus Lombardus, lib. primo Sententiarum, distinct. quadragesimaoctavâ, cap. secund. sic ait: *Actum Iudæorum non voluit Deus, passionem verò Christi voluit. sicut & in ipso Psal. 138. Christus ad Patrem ait: Tu cognovisti sessionem meam, id est, voluisti & approbasti passionem meam, tibi enim placuit.* Et c. 4. sic ait: *Quod Deus voluit, hoc idem Iudas & diabolus; sed illi malâ voluntate, Deus verò bonâ voluntate, scilicet ut Christus moreretur. Verumtamen illi actum voluerunt, quem Deus non voluit.* Verùm quòd Deus actum seu actionem Judæorum non voluerit, adversatur Scripturæ Sacræ dicenti apertè Actor. 4. vers. 27. 28. *Coacti sunt enim in hac civitate verè adversus sanctum Filium tuum Iesum, quem unxisti, Herodes & Pontius Pilatus cum gentibus & populis Israelis: Ut facerent quæcunque manus tua & consilium tuum priùs definierat ut* FIERENT. Locus Psal. 138. vel juxta supputationem Hebræorum Psal. 139. vers. 2. perperam à Lombardo explicatur. Non enim agit de passione Christi, sed de notitia Dei, quâ is omnia nostra externa & interna perspecta atque cognita habet. Rectiùs autem quàm P. Lombardus pronunciat Franciscus Suarez Jesuita Disputationum Metaphysicarum tomo primo, Disputatione vigesima secunda, sectione primâ, numero sexto, ubi ait veram sententiam esse: *Deum per se & immediatè agere in omni actione creaturæ, atque hunc influxum eius simpliciter necessarium esse ut creatura aliquid efficiat.* Et numero septimo: *Dicimus tam esse certum, Deum influere immediatè ac per se in omnem actionem creaturæ, ut id negare erroneum sit in fide.* Et notum est omnibus illud Augustini Enchir. ad Laurent. cap. 25. *Non fit aliquid nisi Omnipotens fieri velit, vel sinendo ut fiat, vel ipse faciendo.* Et cap. centesimo: *Magna opera Domini exquisita in omnes voluntates eius, ut miro & ineffabili modo non fiat præter eius voluntatem, quod etiam contra eius fit voluntatem: quia non fieret, si non sineret, nec utique nolens sinit, sed volens. Nec sineret bonus fieri malè, nisi Omnipotens etiam de malo facere posset bene.* Falsum est igitur, quod Lombardus ait, Deum noluisse actionem Judæorum & diaboli.

QUÆSTIO altera: *Quum dicitur Deum voluisse, ut Christus pateretur & occideretur, quomodo intelligendum sit?* Respondet P. Lombardus ante citata distinctione, cap. tertio in hunc modum: *Quum dicitur, volebat Deus Christum pati & occidi à Iudæis; distinguendum est: Si enim intelligitur sic, volebat eum sustinere passionem sive crucifixionem à Iudæis illatam, verus est sensus. Si verò intelligitur sic, volebat ut Iudæi occiderent eum, falsum est. Non enim volebat Deus actionem Iudæorum quæ mala erat, sed volebat passionem bonam.* Hactenus distinctio P. Lombardi: At illa Scripturis sacris repugnat, quæ docent, Deum non tantùm voluisse tolerantiam passionis quam sustinuit Christus, verùm etiam actionem Judæorum, non quidẽ quatenus mala erat, sed quatenus actio erat, quum omnis actio, quatenus actio sit bona. Nos verò respondemus etiam per distinctionem, sed aliam & Scripturis consentaneam. Quum dicitur, Deum voluisse ut pateretur & occideretur Christus à Judæis, si intelligatur de voluntate efficiente & approbante & de vitio actionis Judæorum falsum est. Deus enim voluntate efficiente & approbante vitium actionis non voluit, licèt actionem ipsam voluerit: Sin autem intelligatur de voluntate efficiente actionem, quatenus est actio, & permittente certo consilio vitium actionis, verum est: sicut etiã verum est, quum intelligitur de tolerantia, quâ passionem & mortem Christus sustinuit, quia tolerantia illa bona fuit.

Passionis Christi fines in genere sunt;

1. Ut nos ad Deum adduceret, id est, ut DEO nos reconciliaret, 1. Petr. 3. v. 18.

2. Ut compati sciret nostris infirmitatibus Hebr. 2. 18.

3. Ut nobis relinqueret exemplum obedientiæ quod imitaremur in patiendo pro veritate & justitia Dei, 1. Petr. 2. 21.

4. Ut per passionem & mortem suam Filius hominis glorificaretur, & in Filio hominis Deus, Joh. 13. vers. 31. Nam per passionem & mortem oportuit Christum intrare in gloriam suam, Luc. 24.

Digitized by Google

Passionis Christi *partes* sunt, *tolerantia variorum malorum statim ab ipsa nativitate usque ad institutionem Sacræ Cœnæ: & solennis ille gravissimusq; passionis actus in vita extremo, inde ab instituta Sacra Cœna usque ad mortem in cruce.* A

Varia illa mala quæ Christus inde à nativitate usque ad institutionem Sacræ Cœnæ sustinuit, vel *corporis* fuerunt, vel *animæ*.

Corporis fuerunt tum *paupertas & pericula vitæ*, tum *varia infirmitates*.

Paupertatem sustinuit Matth. 8. 20. *Vulpes habent lustra, & volucres cœli nidos: filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.* Et 21. v. 1. 2. *Quum appropinquasset Ierosolymis, & venissent Bethphagen ad montem olivarum, tunc Iesus misit duos discipulos, Dicens eis, Ite in vicum qui vobis est ex adverso, & statim invenietis* B *asinam ligatam, & pullum cum ea: solventes eos adducite mihi*, Luc. 9. 58.

Fines sunt: I. Ut nos cœlestibus donis ditaret, 2. Cor. 8. v. 9.

II. Ut exemplo suo nos doceret, in terrenis bonis felicitatem non esse quærendam.

III. Ut divites seculi huius, sed in ipsum credentes admoneret, ne se ob terrenas divitias extollerent.

Pericula vitæ varia fuerunt, propter quæ tū in exsilium abductus est, Matt. 2. v. 14. 15. tum furori hostium sæpe ad tempus cessit, Marc. 3. vers. 6. 7. *Egressi Pharisæi, statim cum Herodianis consilium inierunt adversus eum, ut eum perderent: Sed Iesus cum discipulis suis secessit ad mare.* Johan. 7. 1. *Versabatur Iesus post* C *hæc in Galilæa: nolebat enim in Iudæa versari, quia studebant eum Iudæi trucidare.* Et cap. 11. v. 53. 54. *Ab illo ergo die consultabant unà ut trucidarent eum: Iesus ergo palam ampliùs non versabatur inter Iudæos: sed abiit illic in regionem, quæ est propè desertum,* &c.

Interdum arcana sua virtute è periculo mortis in quo versabatur, se eripuit, ut scribitur Joh. 8. v. 59. *Sustulerunt Iudæi lapides ut iacerent in Iesum: Iesus autem occultavit se, & exivit è templo, quum transivisset per medios ipsos, & ita præteriit.* Luc. 4. 29. 30.

Infirmitates *corporis* itidem sustinuit, Heb. 5. v. 2. veluti fuerunt *fames.* Matth. 4. vers. 2. *Et quum ieiunasset dies quadraginta & noctes quadraginta, postea esuriit.* Et 21. vers. 18. *Manè rediens in urbem esuriit:* sitis Joh. 4. 7. *Da mihi potum*, *fatigatio*, Joh. 4. vers. 6. *Iesus* D *fatigatus ex itinere ita sedit ad fontem*, *lacryma*, Joh. 11. v. 35. *Lacrymatus est Iesus.* Esurivit enim qui omnes pascit; sitivit, per quem creatur omnis potus, & qui spiritualiter panis est esurientium, fonsque sitientium. Ab itinere terrestri fatigatus est, qui seipsum nobis viam fecit in cælum.

Christus infirmatus est propter nos, ut nos cum robore erigeremur & diceremus cum Paulo, omnia possum per corroborantem me Jesum Christum.

Mala animæ fuerunt *tentationes, turbatio animæ, & ignominia.*

Tentationes fuerunt oppugnationes diaboli & ministrorum eius, quibus ipsum vel ad peccandum inducere, Matth. 4. v. 1. vel confundere & ludibrio exponere. Matth. 22. v. 35. vel in periculum vitæ conji- E cere conabantur, Matth. 22. 15. 16.

Ideo autem tentatus fuit, *tum* ut iis qui tentantur posset succurrere, *tum* ut & nos ipsius virtute tentationes diaboli, mundi & carnis superemus, Hebr. 2. 17. 18. & 4. 15. *tum*, ut suo exemplo nos doceret, quomodo tentationibus diaboli & organorum ejus carnisque sit occurrendum & resistendum.

Turbatio animæ Christi imminente magno illo agone passionis & mortis in cruce memoratur Joh. 12. 27. *Nunc anima mea turbata est*, inquit Christus, *& quid dicam? Pater, serva me ex hac hora: sed propterea veni in horam hanc. Pater glorifica nomen tuum.* Illa turbatio inde profecta fuit, quod horribile judiciū Dei adversus peccata humani generis sensu apprehenderet. Tanta autem fuit turbatio illa, Deitate vim suam non exserente, & quodammodo quiescente, ut neque verba, quibus exprimeret anxietatis vehementiam, neque consilium secundùm hominem invenerit. Quod autem unum restabat, ad preces confugit, & se liberari ab imminente illa dirissima passione & morte petivit. Sed reputans finem incarnationis & adventus sui in carnem, & quid exigat Mediatoris officium, ad exsequendam DEI voluntatem se accinxit, & gloriam Patris omnibus aliis atque adeò suæ etiam propriæ vitæ & gloriæ prætulit in hunc modum orans, *Pater glorifica nomen tuum.*

Ex ista turbatione animæ Christi, piæ mentes cognoscunt peccati atrocitatem, cuius tam diram pœnam ab unigenito Filio cælestis Pater exegit. Eadem nos solatur adversus mortis & iræ DEI timorem, quem Christus nobis superavit. Servit nobis etiam Christi exemplum ad institutionem nostram, ut turbatis animis nostris ad preces confugiamus, & voluntati Dei nos subdamus.

Ignominia, quam Christus toto prædicationis suæ tempore pertulit, fuit multiplex: iniustæ accusationes & calumniæ, Matth. 11. v. 19. *Venit Filius hominis edens & bibens, ac dicunt: Ecce homo edax & vini potor, publicanorum amicus & peccatorum.* Et cap. 12. v. 24. *Pharisæi dicebant, Iste non eiicit dæmonia nisi per Belzebulem principem dæmoniorum.* Opprobria & convitia Johan. 8. v. 48. *Responderunt Iudæi, & dixerunt ei, Nonne bene dicimus te Samaritanum esse, & habere dæmonium?* Vilis æstimatio & neglectus, dum videbatur nihil aliud esse quàm Galilæus vilis & contempti fabri filius, Joh. 7. 41. 52. Marc. 6. v. 3. 4. *Nonne est faber ille, filius Mariæ, frater Iacobi & Iose, & Iuda & Simonis?* &c. indignatio Judæ Iscariotæ ob effusionem unguenti pretiosi in caput eius, Matth. 26. 8. ubi dicitur, discipulos Christi indignabundos dixisse, *Quorsum perditio hæc?* Qua in oratione Synecdoche est, quum solus Judas Iscariotes commotus ob id fuerit, & istud dixerit, ut videre est Johan. 12. v. 4. Qualis Synecdoche est cum Joseph & Maria dicuntur parentes Jesu, Luc. 2. 27. 41. cùm sola Maria parens eius fuerit, rejectio, contemtus, & quidem apud suos, Joh. 1. v. 10. 11. *In mundo erat, & mundus per eum factus est: sed mundus eum non agnovit. Ad sua venit, & sui eum non exceperunt.*

Ignominiâ est Christus affectus, ut nos ab æterna ignominia liberatos, in cælestem gloriam adduceret, Johan. 19. 2.

Hactenus de malis, quæ perpessus est Christus à nativitate usque ad extremam & magnam illam passionem.

Extremam & magnam illam passionem Christus ultro adiit, ut documento infallibili ostenderet, quòd Patrem verè diligeret, Joh. 10. 31.

Secesserat quidem cum discipulis ex urbe Jerosolymorum in hortum, non ut passionem & mortem quam necesse erat sustinere, vitaret; sed ut ostenderet, quòd ita fieri oporteat in omni persecutione, ne sua quis culpa in eam incidisse videatur.

Pertulit illam Jerosolymis. I. Ut impleret typos veteris Testam. illic enim Abrahamus olim, filium suum Isaacum, qui typus fuit Christi, offerre voluit.

II. Ut

II. Ut impleret prædictiones de loco passionis & mortis suæ, Matth.20.v.17.18.19. *Adscendens Iesus Ierosolyma, assumsit duodecim discipulos suos privatim in via, & dixit eis, Ecce ascendimus Ierosolyma, & Filius hominis tradetur primariis Sacerdotibus ac Scribis, & condemnabunt eum morte: Tradentq́ eum Gentibus, ut illudant, & flagellent, & crucifigant.* Item Luc. 13.v. 31. & seqq.

III. Ut sua passione & morte visionem pacis æternæ nobis obtineret: id enim significat Jerusalem.

Extrema & magna illa passio in fine humiliationis Christi est hora illa horroris plena, quam tantopere reformidavit, Joh.12.27.

Partes ejus in historia Evangelica *secundùm loca*, in quibus eas sustinuit, distinguuntur. *Prima* fuit extra urbem Jerosolymorum in horto: *altera* in urbe ipsa: *tertia* rursus extra urbem Jerosolymorum.

Passio illa magna Christi in horto cœpit: quia & primum peccatum, pro quo Christus itidem passus, in horto commissum est. Ita voluit Dominus peccatum quod in horto per unius hominis rebellionem adversus Deum in mundum ingressum est, suâ obedientiâ tollere.

Illa autem fuit gemina: *prior*, ante adventum hostium, qui ipsum ad necem quærebant: *posterior*, post illorum adventum.

Ante adventum hostium, sistens se Christus loco nostro coram judicio Dei, & vadimonium obiens, sustinuit *luctam gravissimam* cum ira horribili Dei adversus peccatum humani generis, quorum reatum in se susceperat, ut nos ab illo redimeret.

Lucta illa Christi in horto, fuit passio interna, quâ non tam cum terroribus mortis corporalis impendentis luctatus est, quàm cum terribili Patris irati judicio, quo nihil formidabilius cogitari potest, Matth.26.37. Luc.22.44. Ab Origene tractatu 35. in Matt. vocatur *προπάθεια*, ab Hieronymo *propassio*.

Partes ejus duæ fuerunt, *metus & angor animæ*.

Metus erat, non de salute propria, de qua certus erat, sed quo horribiles illas pœnas quas luiturus erat, atque adeò mortem cum ira ac maledictione Dei coniunctam, quam subiturus erat, horrebat, Hebr.5.v.7. Non enim exhorrebat simpliciter mortem, quam Martyres hilares lætique adierunt; sed mortem conjunctam cum horribili illa ira Dei in genus humanum, quam perpeti Christum ad tempus sustinere loco nostro ut sponsorem nostrum oportuit.

Metus iste in Christo naturalis fuit, sed purus & imperturbatus: ideo absque peccato.

Angor animæ erat, incredibilis & mortifera illa tristitia, quâ anima Christi, quum se ante tribunal Dei tanquam reus pro nobis statuisset, circumsepta fuit, adeò ut Angelum, qui insolitâ eum consolatione erigeret, è cælo descendere necesse fuerit, Lucæ 22.v.42.

Causæ metus & angoris illius fuerunt aliquot: 1. Cogitatio tyrannidis peccati, mortis & satanæ grassantis in humanum genus. 2. Meditatio supplicii horrendi, infamis & exsecrandi, quod perpetiendum erat, & contumeliarum, quibus afficiendus erat. 3. Cogitatio ingratitudinis maximæ partis mundi. 4. Præcipuè sensus horrendæ iræ Dei adversus peccata totius humani generis, quam ipse in se loco nostro susceperat.

Effecta illius metus & angoris fuerunt, *pathetica precatio & sudor sanguineus*. Nam ter à Patre petivit, ut transiret ab ipso calix iste, si fieri posset: quæ precatio ex incredibili amaritudine animi profecta, ostendit asperius & magis arduum fuisse Christo certamen quàm cum morte communi.

Sudor verò eius sanguineus erat: nam quasi grumi sanguinis deciderunt in terram præ vehementia angoris orti ex iræ paternæ in nostra peccata & magnitudinis pœnæ apprehensione, Luc.22.44.

QUÆRITUR, *An vere Christus metuerit, & anxietatem animæ senserit?*

RESP. Christus verè metuit & angores in anima sensit: quia apertè dicunt Apostoli, Christum cœpisse λυπεῖσθαι, ἀδημονεῖν, ἐκθαμβεῖσθαι, id est, *contristari, gravissimè angi, expavescere*: dicunt fuisse ἐν ἀγωνίᾳ, *in angore* ceu luctantis summa angustia. Et Christus ipse affirmavit, animã suã esse περίλυπον, id est, *mœrore obsessam* usque ad mortem. Et Hebr.5. v.7. Christus dicitur *in diebus carnis suæ, deprecationib. & supplicationib. oblatis cum clamore valido & lacrymis apud eũ, qui poterat ipsum servari à morte, & exauditus* ἀπὸ τῆς εὐλαβείας, *ex metu*, &c. Idem docuerunt Patres, quorum testimonia videantur in Symphonia nostra Catholica, cap.10. Thesi quinta.

Matth.26.37.
Marc.14.33.
Luc.22.44.
Matth.26.38.
Marc.14.34.

Colligimus hinc, Christum veram naturam humanam suscepisse cum omnibus animi affectibus inculpabilibus; & verè luisse iram Dei in nos accensam, quorum peccata in ipso vadimonium pro nobis obeunte ulciscebatur Pater: quod summam nobis consolationem adfert adversus tristitiam, mœrorem, angoresque animæ propter magnitudinem peccatorum nostrorum, & iræ divinæ terrorem; nam Christus angores illos *pertulit*, id est, sic tulit ut superaverit, & quidem nobis.

Qui verò dicunt, Christum verè non timuisse & angores in anima nullos sensisse, veritati Evangelii Christi contradicunt & veritatem redemtionis nostræ negant.

Hæc de Passione Christi in horto ante adventum hostium qui ipsum ad necem quærebant.

Post adventum hostium, ultro ad illos prodiit, proditus est Judæis, captus ab illis & vinctus, desertus ab omnibus suis discipulis, abductus ex horto inhumaniter.

Ultrò ad hostes suos prodiit, Matth.26. Marc.14. 42. Joh.18.4. atque sic ultro capiendum se præbuit, ut voluntariam Adami defectionem à Deo & conjectionem sui in vincula ac captivitatem peccati lueret voluntariâ obedientiâ.

Proditus est Christus à Juda Iscariota discipulo perfido & ingrato:

I. Ut pensaret nostram tum perfidiam, qui in Adamo veritatem Dei prodideramus, tum ingratitudinem, quâ tam multis bonis à Deo ornati in creatione, & post eam benefactori nostro malam retulimus gratiam.

II. Ut consolationem haberemus adversus perfidiam & ingratitudinem eorum quibus benefecimus.

Proditus est *osculo*: I. Ut satisfaceret pro nobis, qui in Adamo adulationem serpentis admiseramus, quum palpum nobis obtruderet, nos fore sicut deos: imò qui serpenti veluti adulati sumus, illi potiùs obtemperantes quàm Deo.

II. Ut nos doceret, non omnia externa signa amoris, esse sinceri amici indicia. Ut Judas Iscariotes esse Christi debebat amicus, qui erat discipulus: sed ille Judas amicus Christum Filium hominis parum amicè osculo prodidit. Sic benevolentia hostis

Christi & membrorum eius, insidiosa est; nimium familiariter inimicitias exercent. Callidi osculatores sunt, ut insidiosi trucidatores esse possint: sub benevolentiæ specie perniciem summâ machinantur. Nam ut modus est fictus amor, sic finis est funus & interitus. Insidiosa benevolentia nunquã à simultate differt. Ideo quum Servator dixit Judæ proditori, *Amice quorsum ades?* tum exprobravit ei perfidiam, ingratitudinem & hypocrisim: tum denunciavit tristem exitum, quasi diceret: Tu quidem osculo præ te fers amicitiam erga me, & esse mihi amicus debebas, qui es discipulus & à me in numerum eorum allectus, quib. dixi, *Vos amici mei estis:* sed tu perfidum, ingratum & fallacem animum tuũ manifestas isto adventu tuo, ut qui veneris ad me prodendum. O quàm male tibi consuluisti! o quorsum te ipse adducis miseriarum!

Captus est qui captivis libertatem restituit, ut nos è captivitate Satanæ, qua detinebamur liberaret: utque captivitas ejus martyrum sanctorum captivitatem sanctificaret & solaretur.

Captus autem est, ut Christo illi promisso conveniebat. 1. quia ultrò se obtulit capiendum, quum evadere potuisset, ut aliis vicibus, è manibus Judæorum, vel repellere hostes opera Angelorum. 2. quia declaravit se non esse merum hominum, sed etiam omnipotentem Deum, qui una voce hostes suos prosternere posset, qui miraculosè aurem obscissam Malcho restituit. 3. quia Regem & Dominum Judæorum se manifestavit, mandans eis ut discipulos seu Apostolos suos dimitterent, quod & fecerunt. 4. quia Prophetam illum se esse ostendit, instruens Petrum de complemento Scripturarum, & de usu gladij corporalis quod is non competat ministris verbi Dei.

Vinctus est qui de infirmitatum & carcerum vinculis solvit, ut nos à peccatorum, malorum consuetudinũ & diaboli vinculis solveremur: utq; martyrum sanctorũ vincula sanctificaret & solaretur.

Desertus fuit. 1. Ut pro nobis qui Deum deserueramus & ab ipso defeceramus lueret. 2. Ut exemplo suo nos solaretur, quoties ab aliis deserimur.

Desertus fuit *ab omnibus discipulis*, ut solus pro nobis satisfaceret, ne redemtionis nostræ & salutis gloria vel minima ex parte in Apostolos vel alios sanctos transferretur. Jes. 63. 3. *Torcular calcavi solus, nam ex populo nullus vir mecum.*

Abductus est ex horto inhumaniter, ut nos in paradisum cœlestem, ex quo ejecti eramus, reduceret. Sicut enim expulsio primorum parentum è paradiso terrestri symbolum fuit ejectionis è cœlo: ita abductio Christi ex horto peperit nobis reductionem nostri in cœlum.

Sequitur jam de passione Christi in ipsa urbe.

In urbe plurima passus est tum *nocte, antequam sisteretur iudicio*, tum *interdiu in iudicio.*

Antequam sisteretur judicio raptatus fuit ex unius summi Pontificis palatio in alterius palatium. Nam primò ductus est ad Hannam, mox ab Hanna ad Cajapham. Joh. 18. v. 13. 24.

Deinde abnegatus est à Petro ter antequam gallus caneret, Luc. 22. Johan. 18. ut ne nobis noceret & exitium æternum afferret, quòd Deum abnegavimus in Adamo: ut suo exemplo nos solaretur, si quando nos quisquam abnegaret, & se ingratum pro beneficiis probaret: utque in Petri persona ostenderetur, hominem sibi relictum ne ad momentum Christo adhærere, eumque confiteri.

Tractatus est irrisoriè ab ijs à quibus vinctus tenebatur. nam illudebant ei, cædentes eum: & cùm eum obvolvissent, verberabant faciem ejus, & interrogabant eum scopticè, dicentes, *Vaticinare quis sit qui te percusserit*: & alia multa conviciantes dicebant Luc. 22. vers. 63. 64. 65. Illas injurias, illa probra & convicia passus est, ut nos liberaret à probro & ignominia, nobisque consuleret, qui faciem seu imaginem Dei primam amiseramus, utque nobis liberum aditum ad faciem Dei pararet: denique ut æquis animis iniurias, probra, convitia, exemplo Christi feramus.

Ut verò dies ortus est, adductus fuit Christus in judicium: neque enim per tumultum interfici debuit, sed judicio sisti pro nobis voluit, qui æterni Judicis sententiæ obnoxii eramus & pro nostris peccatis damnationem meriti eramus.

I. Ut terrorem iudicii divini nobis eximeret; ita ut non ampliùs coram tribunali Dei comparituri simus ad accipiendam sententiam mortis ob peccata, sed tantum ad audiendum decretum de aditione æternæ hæreditatis.

II. Ut innocentia ipsius, & contrà summorum Pontificum, Sacerdotum aliorumque Judæorum, mortem ipsius expetentium, invidia atque malitia patefieret.

In duplex iudicium tractus fuit: *Ecclesiasticum & Politicum.*

Ecclesiasticum iudicium fuit Concilium sacerdotale, in quo summi sacerdotes cum primoribus Judæorum & præfectis templi erant.

In illo iudicio Ecclesiastico *primò* quæsita sunt adversus Jesum testimonia falsa ut morte afficeretur. *Deinde* interrogatus de discipulis suis & doctrina, cùm respondisset ut par erat, ab uno ex ministris qui adstabant bacillo percussus est, quasi indecenter Pontifici Maximo respondisset. Ipse autem nihil contumeliosè locutus est in personam Pontificis, sed tantum innocentiam suam asseruit, dicens Joh. 18. vers. 23. *Si malè loquutus sum, testificare de malo: sin bene, cur me cædis?* Quæ omnia ab eo ideo facta sunt humiliter atque patienter, ut nos humilitatis ac patientiæ haberemus exemplum. Docuit simul, sacerdotes veros legitimè honorandos, dum circa falsos sacerdotes ipse talis exstitit. *Tertiò* accusatus fuit duplicis blasphemiæ, quarum unam aiebant esse in templum; alterum in Deum ipsum. Nam asseverabant eum minatum se templum destructurum: quam calumniam malitiosè hauserant ex verbis eius malè relatis & peius intellectis. Aiebant ipsum dixisse, *Possum destruere templum Dei, & triduo ipsum ædificare.* Atqui istud non dixerat, sed *Destruite templum hoc, & intra triduum excitabo illud*: nec loquutus erat de templo lapideo quod Jerosolymis erat, sed de templo corporis sui Joh. 2. vers. 19. & seqq. Hoc autem passus est, ut pro nobis lueret, qui in primis parentibus nostris verbum Dei perverteramus seu corruperamus, atque aliter intellexeramus quàm debuimus: utque nos exemplo eius patienter feramus, si dicta nostra ab aliis vel ex malitia vel ex nequitia pervertantur & alio sensu quàm à nobis prolata sunt, accipiantur.

Porrò ad *primam accusationem* Jesus velut obmutuit & obsurduit, per quem muti locuti sunt & surdi auditum receperunt: *nihil enim respondit, sed tacuit* propter sequentes causas:

1. Quia sciebat, non defendendi sui, sed patiendi causâ se iudicio divinitus sisti.

2. quia sciebat se condemnatum iri, etiamsi accusationem dilueret.

3. Ut patienti suo silentio significaret accusationis & testimoniorum vanitatem & falsitatem.

4. Ut

Digitized by Google

4. Ut ideo nostro quasi culpam agnosceret, dum quicquam refellere & se excusare noluit. A
5. Ut expiaret nostras excusationes, quib. in Adam & Eva ad patrocinium peccati nostri usi fueramus.
6. Ut Scriptura impleretur quæ dixit, *Non aperuit os suum*, Jesaiæ 53. vers. 7.
7. Ut suo exemplo nos doceret sacro silentio uti tum quum veritas locum non habet.

Altera accusatio erat, quod se Christum illum & naturalem Dei Filium esse diceret.

Ad hanc respondit, quia gloriam Dei attingebat & salutem electorum.

Sic autem respondit, ut *primò* fateretur, se esse Christum illum Filium Dei: *deinde* prædiceret alterum adventum suum ad iudicium, in quo visuri & habituri essent ipsum Judicem in gloria, B quem nunc in statu humili pro Christo nollent agnoscere, sed pro impostore haberent.

Quamvis autẽ verissimè asseveraret se esse Christum illum Filium Dei; tamen tanquam blasphemus in Deum à Summo Pontifice & Pseudoecclesiasticorum Concilio est condemnatus & mortis reus pronunciatus, consputus in faciem, colaphis cæsus, bacillis percussus, deliberatum denique & conclusum in consilio summorum Pontificum & Seniorum populi Judaici de ipso interficiendo: ut lueret peccatum nostrum in Deum, quod in Adamo commiseramus, æqualitatem cum Deo affectantes; ut nos exemplo suo formaret ad patientiam & solaretur, quum à Summo Pontifice Romano & Pseudoecclesiasticis Romanensibus, C propter liberam professionem Evangelii Jesu Christi, tanquam blasphemi condemnamur, excommunicamur, malè tractamur: utque doceret, veritatem apud Christum quærendam, non apud Concilium Sacerdotum, quod gravissimè errare potest, imo Christum etiam condemnare.

Hactenus quæ Jesus passus in iudicio Ecclesiastico.

Ab illo in iudicium politicum ductus fuit propter sequentes rationes:

I. Ut innocentia ipsius adhuc manifestior fieret: nam si Jesus à consessu Pontificum, Sacerdotum & Seniorum populi Judaici condemnatus & mortis D reus pronunciatus, statim per tumultum tanquam blasphemus fuisset à Judæis interemtus; innocẽtia ipsius tam clara atque evidens non fuisset, ac postea facta est. Innocentiam porrò illam abundè testata fuit propria Judæ proditoris confessio quam ei tormenta conscientiæ expresserunt: divina ultio qua proditor paulo post miserrime periit, suo ipsius iudicio accusatus, & iudicio reus ac damnatus & spontaneo supplicio ex desperatione seipsum strangulans: accusationis inconstantia, varietas & vanitas, ipsi quoq; Pilato perspecta: Pilati confessio, & alia multa.

II. Ut ab ordinario aliquo iudice ad mortem damnaretur: siquidem Judæi ius gladii & iurisdictionem meram tum non habebant. E

III. Ut Judæis & Gentibus innotesceret ipsum pro peccatis Judæorum & Gentilium satisfacere.

IV. Ut iniquitas & crudelitas Summorum Pontificum & concilii ipsorum innotesceret, quum Jesus æquiorum & humaniorum Judicem Pilatum expertus sit, quam summos Pontifices; Hi enim Jesum inique damnaverant & occisum cupiebant: ille vero & confessus est se nullum in eo crimen invenire, & dimittere modis omnibus conatus est. Ita & superiore seculo in persecutionib. ob religionem Evangelicam, seculares iudices æquiores & humaniores fuerunt sæpè, quã Ecclesiastici Papani. Pilatus æquior & humanior est in Jesum, quã summus Pontifex cum suo Concilio. Ita primi sunt in Christo opprimendo, qui primatum in Ecclesia affectant. Quod scelus ipsorum tanto est gravius, quantò conspectior & exploratior est Christi innocentia, quam Judas Iscariotes proditor ipsius, ductus pœnitentia est confessus; quam eiusdem proditoris infelicissimus horribilisque exitus confirmavit; quam Pilati aliquoties repetita testificatio approbavit & Summis Pontificibus, Sacerdotibus & proceribus Judæorum exprobravit: quam pœnæ, quas posteritas Judęorum in hodiernũ usq; diẽ luit, attestantur.

Politicum iudicium in quod fuit ductus, tanquam facinorosus, Joh. 18. v. 30. duplex erat: unum *coram Pontio Pilato in prætorio*, alterum *coram Herode*.

Pontius Pilatus erat Præses Judææ, Romani Cæsaris nomine, homo gentilis, profanus, & violentus: coram eo tamen iudicari Jesus debuit & voluit:

I. quia sic ordinaverat providentia divina, sicut Joh. 19. 10. 11. Pilato dicente, *Mihi non loqueris? nescis me potestatem habere crucifigendi te & potestatem habere te demittendi?* Respondit Jesus, *Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi hoc tibi datum esset superne.*

II. quia vel ex eo constare debuit, sceptrum regium à domo Juda ablatum fuisse, iuxta vaticinium Jacobi Patriarchæ, Gen. 49. v. 10. sicut ipsimet fatebantur Judæi respondentes Pilato; *Nobis non licet occidere quenquam*, Joh. 18. v. 31. Nam iam tum temporis & deinceps ius regium nullum ac iurisdictionem nullam domus Juda habuit in hodiernum usque diem: ac proinde Messias alius non exspectãdus.

III. quia exemplo suo velut instruere fideles suos, sive Ecclesiastici sint sive laici, non esse ipsis detrectandum iudicium politicum, imo ne quidem iudicium magistratus diversam religionem profitentis, imo etiam Gentilis. Viderit Antichristus Romanus, an Christi sit vicarius & imitator. Christus enim etiam Gentilis Præsidis iudicium non recusat: Papa autem Romanus etiam Christiani Imperatoris, Regis, Principis & Magistratus iudicium repudiat, eidemque pseudoclerum suum eximere conatur.

Coram Pilato accusatus fuit Jesus *seductionis populi, seditionis, criminis læsæ maiestatis tum humanæ tum divinæ* Lucæ 23. v. 2.

Seductionis populi accusatus fuit, ut qui perverteret gentem, eam doctrina sua depravans & inducens in errores, qui concitaret populum, docens per universam Judæam, exorsus à Galilæa Jerosolyma usque, Luc. 23. v. 2. 5. Hoc ideo factum ut lueret culpam Adami & Evæ, qui se passi sunt seduci à serpente antiquo, & seduxerunt falsâ opinione consequendi scientiam boni & mali, se & totam posteritatem suam: utque exemplo suo nos solaretur adversus falsas accusationes quibus Papa & factio eius coniurata aut aliorum improborum hominũ malitia nos tanquam seductores passim traducit.

Seditionis accusatus fuit, ut qui vetaret tributa dare Cæsari, Luc. 23. ver. 2. Factum ideo, ut lueret culpam Adami, qui se participem fecerat seditionis Satanæ contra Deum, & nos in sese reos seditionis adversus Deum, imo vere seditiosos fecerat: utq; nos falso accusatos seditionis consolaretur exemplo suo.

Criminis læsæ maiestatis regiæ accusatus fuit, ut qui se diceret Regem esse. Luc. 23. v. 2. quicunque autem se Regem faciat, eum contradicere Cæsari. Joh. 19. 12. Factum ideo, ut in se transferret crimen læsæ maiestatis verè regiæ, cuius nos rei eramus in

Digitized by Google

Adamo, dum Regis cælorum potestatem nobis usurpare voluimus: utque nos falso accusatos criminis læsæ majestatis Imperatoriæ aut regiæ suo exemplo consolaretur, cui nos conformari, æquanimiter referendum. Hoc præcipuè crimen urserunt accusatores Christi, & Pilatus pro præcipuo habuit, ut titulus cruci impositus ostendit.

Criminis læsæ majestatis divinæ seu blasphemiæ in Deum accusatus fuit, quasi Filium Dei se fecisset. Joh. 19. v. 7. ut nostrum peccatum in se transferret, qui in Adamo blasphemi in Deum fuimus, dum æquales Deo fieri voluimus. Gen. 3. v. 22. utque nos falsò accusatos blasphemiarum in Deum, exemplo suo consolaretur.

Ad has accusationes plerasque constanter siluit, & jussus respondere noluit.

I. quia defensione non indigebat innocens, & Christo seu Regi convenienter se gerens. Regium est malè audire, cùm benefacias. Dignitati regiæ non convenit, adversus falsas subditorum suorum accusationes sibi verborum patrocinium quærere.

II. quia accusationem non confirmabat tacendo, sed despiciebat non refellendo, sciens vanitatem ejus per se Pilato manifestam futuram. Magnum id certè & mirificum in Servatore, qui tacendo & non respondendo tam efficax erat in persuadendo, ut judex ultro factiones conspirationesque adversus eum initas & agnosceret & confiteretur, seque magis turbis hominum, quam justitiæ gratificatum esse. Vide plura in primo tomo Athanasii & in Passionem & crucem Domini, paginâ septingentesimâ secundâ.

III. Ut fortitudinem animi sui in contemnenda morte declararet. Nam si respondisset Pilato, poterat ille suspicari formidine eum mortis ad loquendum inductum fuisse. Sic Pilatus ex silentio Jesu, ejus fortitudinem stupebat. Quid enim timeret, qui non ambiret salutem? Salus omnium suam prodit, ut acquireret omnium.

IV. Ut se esse Christum illum promissum demonstraret, de quo prædictum erat, quòd non esset aperturus os suum. Jesaiæ quinquages. tert. v. 7.

V. Ut silentio suo expiaret, quicquid unquam malè locuti sumus.

VI. Ut nunc sit nobis patronus & sua intercessione à reatu nos liberaret.

VII. Ut nobis copiam & fiduciam clamanti ad Deum faceret, Rom. 8. v. 15.

VIII. Ut falsò accusati, æquanimiter exemplo Christi injurias subeamus, ut quibus excusatione non sit opus. Bene tacet, qui defensione non indiget. Ambiant defendi, qui timent vinci: Melior enim causa, quæ non defenditur & probatur. Ita Susanna injustè accusata tacuit, & vicit.

Et quanquam postea ad accusationem, quòd se Regem diceret, responderit per regni distinctionē, docens regnum suum non esse ex hoc mundo. Joh. 18. vers. 36. tamen accusatus quòd se fecisset Filium Dei & interrogatus à Pilato unde esset? nihil ad eam quæstionem respondit, tum quia noluit Jesus Pilato retegere Patrem, Matth. 11. 27. tum quia non erat tunc tempus patefaciendi suam Deitatem, sed patiendi & moriendi secundùm humanitatem.

Deinceps à Pilato majoris faciente instaurationē amicitiæ cum homine, quàm cum Deo, missus est ad *Herodem Antipam Tetrarcham*, factus ludibrium Principum mundi, ut nos gloriosos contra magno illo & vero Principe cœli & terræ redderet.

Herodi signum aliquod videre cupienti non est obsequutus.

I. quia sciebat Herodem velle abuti Dei potentiâ, ut ludicro aliquo spectaculo, ad suam vanitatem. Itaq; mirum non est quòd Christus illum non fuit dignatus ullo miraculo.

II. quia sciebat tum patiendi tempus esse, non potentiam exserendi.

Eidem Herodi multa interroganti, nihil respondit:

I. quia noluit projicere margaritas ante porcos, quum sciret se nihil profecturum apud eum, quem superbia inebriaverat aut potiùs dementarat.

II. quia non ab Herode, sed à Pilato, Rom. Imperatoris legato, ad mortem condemnari & more Romano seu Gentili crucifigi debuit.

Coram Herode magna contentione à primariis Sacerdotibus & Scribis accusatus est, ut coram illo etiam innocentia eius ex tumultuosa actione Sacerdotum & Scribarum innotesceret: propterea ab Herode sic remissus est ad Pilatum, ut hic postea testatus sit, Herodem nullam in eo noxam reperisse, Luc. 23. 15.

Ab Herode & satellitio eius improbo pro nihilo habitus est, & irrisus, tum ut nos Deo & exercitibus sanctorum Angelorum pretiosos redderet: tum ut sciamus, ab illis Christo non haberi honorem debitum, qui pompis mundanis dediti, sensus omnes vanitatibus mundi occupatos habent.

Amictus veste candidâ remissus ab Herode est ad Pilatum, tum ut ad ipsum referret indicium suæ innocentiæ, quòd Agnus ille Dei sine macula existēs, mundi peccata in se suscepisset: tum ut ostenderet, se verum illum cælestis regni candidatum, atque adeò verum Regem esse. Quanquam Herodes ludibrii causâ id fecit, ut qui risui exponere publicè voluit Jesum tanquam regni temerarium affectatorem: tamen inscius innocentiæ & regiæ dignitati Jesu testimonium exhibuit, serviens ea in re providentiæ divinæ, quanquam nihil tale cogitaret.

Christus pignus fuit reconciliandæ inter impios gratiæ; nam facti sunt amici inter sese Pilatus & Herodes eo ipso die, qui antea inimici erant inter sese: ut hinc discamus, quàm contemtibilis sit mundo Christus, ipsaque religio, sicut odium adversus Christum etiam inimicissimos inter se conjungat: utque Christi exemplo nos solemur, quum odio nostri iniusto simul conspirant & in amicitiam redeunt qui priùs dissidebant.

Reductus *ad Pilatum*, quanquam innocens erat repertus, tamen nihilo melius habitus est, quam antea. Nam autor vitæ postpositus fuit à Judæis Barrabæ homicidæ; is qui non rapinam duxit se esse æqualem Deo, postpositus fuit latroni & prædatori, ut nostram lueret culpam, qui in Adamo postposueramus diabolo homicidæ Deum vitæ autorem. Vilior & deterior est habitus latrone & verè seditioso, ut nos sanctis angelis Dei aggregaret: Infra scelestissimum hominem depressus fuit, ut nos aliis postpositi etiamsi lationibus, etiamsi improbis & hominibus nihili, id exemplo Christi æquo animo feramus: quantò æquiore animo ferendum, si doctioribus, si melioribus, si præstantioribus postponamur?

A militibus Romanis sibi eas quas nos in Adamo lapso indueramus vestes exui passus est, ut culpam nostram lueret, qui vestem primævæ innocentiæ, quâ in creatione fueramus ornati, per lapsum sponte abjeceramus: utque nos vicissim vestem justitiæ Christi indueremus.

Flagellatus est & virgis cæsus jussu Pilati, qui vel hac ratione populi rabiem placare voluit, ut vitam Jesu

Jesu servaret: furori Judæorum satisfacere conatus A est, ut vel sic jam mitescerent, & desinerent postulare ad necem, cum flagellatum crudeliter viderent: Istud tamen eum non excusat coram Deo, quia à minima etiam abstinere debuit injuria in Jesum, quem toties insontem pronunciaverat. Ita hodie multi, quum Dei cultores à Pseudoecclesiasticis accusatos innocentes esse agnoscant, tamen ut aliqua saltem ex parte Ecclesiasticis gratificentur & clementes esse videantur, Jesum in membris suis flagellant & virgis cædunt. Pro clementia enim haberi volunt si insontes non occidant. Flagellatus est autem & virgis cæsus ad hos fines:

I. Ut nos à spiritualibus & æternis flagellis, quæ nostris peccatis debita erant, redimeret. Apud B Romanos servi fugitivi ex fuga ad heros retracti, flagellis cædebantur. Et nos servi fugitivi in Adamo facti fueramus, & ex obsequio Dei aufugeramus: Jesus verò flagella à nobis in se detorsit, tam patiẽs dominus, ut pro nobis fugitivis proprias manus libertatis largitrices adstringendas, & corpus flagellis virgisque cædendum offerret.

I I. Ut corporalia flagella, quæ sunt morbi corporis, quemadmodum Marci 5. v. 29. nominantur, salutaria nobis redderet.

I I I. Ut nos flagellatos ab aliis sive virgarum sive verborum flagellis, exemplo suo ad patientiam instrueret, hoc est, ut patientes flagella vel propter veritatem Evangelii, velut Apostoli Act. 5. 40. & C Paulus 2. Cor. 11. v. 24. vel ex aliorum iniquitate, ut servi 1. Pet. 2. consolationem haberent & patientiam discerent ex Christi exemplo.

Corona è spinis contexta à militibus imposita fuit capiti eius, pallio purpureo indutus, pro sceptro arundo in dextram data, per ludibrium genuflexione & scommate, tanquam regni affectator rex Judæorum salutatus, in faciem sputus, bacillis percussus, alapis cæsus ac jussus vaticinari à quo percussus esset, ut regnum ipsius spineum, miserum, arundineum, ridiculum esse innuerent: Jesus autem omnia illa volens pertulit ob sequentes fines.

I. Ut se Regem esse ostenderet. Milites quidem omnia per contumeliam agebant, & ut vilem & D contemtibilem aspernabantur, contumeliis afficiebant, per subsannationem pulsabant: at Dominus ea ut verus Rex perferebat, quæ alioqui arcere à se facillimè potuisset.

I I. Ut expiaret ambitionem nostram, qui regnum cæleste per scelus in Adamo affectaveramus.

I I I. Ut nos verè consortes regni cælorum in sese faceret, & nos Deo & Patri suo Reges faceret, Apoc. 1. v. 6.

I V. Ut nos præmuniret adversus scandalum mundi, ludibrio nos habentis tanquam falsos regni cælestis hæredes. *Oportet per multas afflictiones nos ingredi in regnum Dei*, Act. 14. 22.

Sed inprimis *corona spinea capiti ipsius imposita fuit:* E

I. Ut nobis coronam vitæ æternæ mereretur & pro spinis lignum vitæ largiretur.

I I. Ut declararet, fore ut regiam divinamque sibi plebem de populis nocentibus congregaret. Corona enim dicitur, circumstans in orbem populus. Nos autem, qui ante cognitionem Dei fuimus *spinæ*, id est, iniusti, mali & nocentes ignorantes quid esset bonum, & à iustitiæ cognitione operibusque alienis omnia scelere & libidine polluebamus. Electi ergo ex dumis & sentibus, sanctum Dei caput cingimus, quia convocati ab ipso, & circumfusi undique ad eum, magistro ac doctori Deo assistimus, Regemq; illum mundi & omnium viventium Dominum cingimus & profitemur.

I I I. Ut maledictionem nobis in rebus etiam & laboribus corporalibus impositam auferret. Scimus enim quòd Deus dixerit Adamo, Gen. 3. 17. 18. *Maledicta est terra propter te, cum dolore comedito proventum eius omnibus diebus vitæ tuæ: Eamq; spinam & carduum proferto tibi.*

I V. Ut exstirparet vitæ nostræ solicitudines, quæ spinis comparantur, quibus cor nostrum pungitur & vulneratur. Injecit enim Satanas solicitudines nostras super Dominum, non animadvertens futurum esse, ut earum gestatione Dominus nos in securitatem assereret, quò & sementem verbi à spinis depurgatam haberemus, & in precibus mentem incõvulsam possideremus. Sic Dominus in dolorib. & curis erat, ut nos doloribus & curis careremus.

Pallio purpureo seu *chlamide coccinea* coloribus rubente seu sanguineo, indutus fuit. I. Ut regia ipsius dignitas significaretur: purpura enim seu chlamys coccinea Regum ornamentum erat.

I I. Ut constaret Jesum esse illum bellatorem, de quo prædictum fuit Jes. 63. versib. primis sex. *Quis hic est veniens ex Edomæa Botzra, madefactus vestibus, iste decorus veste sua, peregrè agens amplitudine virium suarum? ego qui loquor iustè sufficiens ad servandum. Quare rubidus es vestibus tuis, & vestimenta tua ut calcantis in torcularis lacu? Torcular calcavi solus, nam ex populis nullus vir potuit certare mecum, sed calcavi eos irâ meâ & conculcavi eos excandescentiâ meâ: ita inspersus est sanguis* C *cuiusque robustissimi illorum vestimentis meis, & omnes vestes meas contaminavi; quando dies ultionis ex animo meo, & annus vindicandorum meorum venit. Quum autem intuerer nullum esse adiutorem & obstupescerem quòd nemo fulciret; salutem attulit mihi brachium meum, & excandescentia mea ipsa fulcivit me. Ita calcavi populos irâ meâ, & inebriavi eos excandescentiâ meâ: denique deieci in terram robustissimum quemque eorum.*

Pro sceptro arundinem in manum accepit, I. Ut & illa regiam ipsius dignitatem indicaret: sceptrum enim est regum insigne.

I I. Ut constaret ipsum esse qui serpentis illius antiqui caput contereret. Arundo enim serpentibus D lethalis est, atque inde potissimùm interficiuntur. Quum igitur Dominus fugientem draconem & magnum illum serpentem diabolum persequi statuisset, eius rei causa id, quod illi exitiale erat, in manum accepit.

I I I. Ut arundine veluti calamo deleret tabulas debitorum nostrorum & chirographum, quod nobis adversum erat.

Verùm *datam à Satana per milites Romanos arundinem accepit:*

I. Ut nos à versutia serpentis illius liberaret.

I I. Ut serpentem illum proprio telo conficeret & mortuum exhiberet. Quale quid David in Goliatho designavit, qui sumto adversarii gladio, E eo ipso illius caput præcidit.

I I I. Ut diabolo debilitatiore reddito proprio telo, nos in iis quæ Christi sunt fortiores redderemur.

Cum genuflexione rex Iudæorum salutatus est:

I. Ut etiam hoc signum esset & testimonium, Jesum esse in veritate Christum illum, ab hominibus quidem contemtum, irrisum, sed quem Deus in summam extulit sublimitatem, ac donavit ei nomẽ, quod est supra omne nomen: ut in nomine Jesu omne genu se flectat cælestium & terrestrium & subterraneorum: Omnisque lingua profiteatur Jesum Christum esse Dominum, ad gloriam Dei Patris. Philip. 2. v. 9. 10. 11. Quem milites regem esse confi-

Digitized by Google

tebantur illudentes, eum revera esse regem illum Judæorum DEUS facto declaravit. Etsi corde non crediderunt, Deus ore eorum usus est, ut nihil tale cogitantes dicerent verum. Potest Deus & asinæ Bileami os aperire ut illa loquatur: multo magis ori & linguæ hominum indere quod loquantur, cùm sine ipsius nutu ne quidem movere sese ulla creatura possit. Licet etiam Judæis defuerit boni operis affectus: Deo tamen suus non defuit honor, qui salutatur ut Rex, & adoratur ut Deus & Dominus.

II. Ut ludibria & contumelias, quibus nos digni eramus, in se transferret. III. Ut nos exemplo suo consolaretur, quoties probris, derisionibus & exagitationibus aliorum obnoxii sumus.

Facies Iesu ipsis sanctis Angelis veneranda, improborum hominum sputis sordidata atque dehonestata fuit.

I. Ut sordes nostras in se susciperet, nosq; nitentes, splendidos & honoratos Deo sisteret. Conjectio enim sputi in aliquem, est signum apertum contumeliæ & dehonestationis. At Christus sordes peccatorum quibus facies animæ nostræ, quæ imaginem Dei gerit, conspurcata erat, absterſit, ut imaginem Dei nitentem nobis restitueret. II. Ut nos parati essemus ad vilissimas etiã contumelias propter Christum patienter perferendas. III. Ut ab aliis quanquam vilissimo cõtumeliarum genere affecti, consolationem haberemus in exemplo Jesu, & omnia opprobria mundi fortiter superaremus. Si facies eius, quem Angeli adorant, sputis inimicorum deturpata fuit: quid tu irasceris, quid indignaris, cui tam indigna contumelia nondum contigit?

Bacillis caput eius percussum, & alapis ipse cæsus fuit, atque sic contumelia contumeliæ, iniuriæ iniuria addita; I. Ut multiplices iniurias quibus nos Deum affeceramus, & quas cumulare non desinimus, expiaret. II. Ut conditio nostra attactu divinitatis solidata in Christo, non nutaret, sed firma esset. Percussione enim illa caput Christi agitatum, atque hinc inde motum fuit, ut nos percussi & verberati tentationibus & persecutionibus, in Capite nostro Christo firmi & immoti simus. III. Ut nos propter Christum malè tractati patientiam constanter servemus, etiamsi hostes & persequutores nostri iniurias iniuriis, contumelias contumeliis, dolores doloribus cumularent. IV. Ut malè habiti ab iis quos non læsimus, exemplo Christi nos solaremur:

Percussus, iussus est vaticinari, quis ipsum percussisset;

I. Ut ex hoc constaret, ipsum Prophetam illum esse, à Deo promissum. Etsi enim milites per ludibrium loquerentur, tamen nolentes sunt confessi, ipsum esse Prophetam.

II. Ut per ludibrium iussi à nostris persecutoribus, confessionem fidei de Christo edere & prophetare, patienter id toleremus.

III. Ut exagitati ob dona Dei in nos collata aut eorum experimentum facere ab hominibus illudentibus iussi, nos exemplo Christi solemur.

Productus est à Pilato in conspectum Iudæorum, ferens spineam illam coronam, & purpureum illud pallium, publicum ludibrii spectaculum factus coram Angelis & hominibus, dicente Pilato ad commovendam commiserationem, *Ecce homo*, ut vel tam miserabili spectaculo Judæorum furor in JESUM frangeretur.

Jesus autem insignibus regalibus in conspectum Judæorum prodiit:

I. Ut publicè testaretur, se Regem illum populi sui esse, etsi Pilatus velut ludibrio habitum produxisset, & insciens Christo, ad declarandam inaugurationem & dignitatem eius regiam, serviisset; etsi etiam Judæi vel inviti eum regiis insignibus stantem intuerentur, & tantùm non in rabiem inde verterentur.

II. Ut publico hoc spectaculo testaretur, se ludibria nobis debita in se transtulisse, siquidem ad ludibrium petulantia prophana militum ita vestivit Jesum, quasi regnum sibi minimè debitum affectasset, & nos factos Reges Deo Patri in conspectum Angelorum & hominum suo tempore producturum.

III. Ut publicam etiam ignominiam propter veritatem cælestem pati non detrectaremus.

IV. Ut publicè expositi ludibrio nos exemplo Christi solaremur.

Commiserationem nullam reperit apud Judæos, quamvis Pilato eos ad illam provocante, cùm diceret, *ecce homo*: sed maiorem eorum rabiem est expertus, sic ut viso eo clamarent, *Crucifige, crucifige*.

I. Ut misericordiam Patris cælestis nobis conciliaret. Misericordiam enim apud homines non reperit, ut nos misericordiam apud Deum consequeremur.

II. Ut & nos magno animo immisericordes hostes propter Christum perferamus.

III. Ut si nobis negotium sit cum hominibus misereri nesciis, nos exemplo Christi consolemur. Christus apud eos quorum servandorum causa venerat, misericordiam nullam obtinere potuit: quid mirum igitur si apud alienos eam non impetremus?

Publicè repudiatus est à Summis Pontificibus, Sacerdotibus, Scribis, senioribus, & aliis Judæis, ne rex ipsorum esset:

I. Ut impleretur quod dictum est Ps. 118. v. 22. *Lapis quem repudiarunt ædificatores, factus est caput anguli*. & Luc. 19. vers. 14. *Nolumus hunc regnare super nos*.

II. Ut nostram culpam expiaret, qui Deum repudiaveramus, ne is rex noster esset, & sub tyrannidem diaboli concesseramus.

III. Ut patienter feramus, si ab aliis repudiemur.

Tandem cùm furor Judæorum sedari non posset, in gratiam illorum *condemnatus est à Pilato* pro tribunali sedente vice Imperatoris:

I. Ut condemnatione nostri propter peccata nostra in se translata nos à condemnatione æterna redimeret. Horribile Dei iudicium effugere non poteramus; ut inde nos eriperet Christus, coram homine mortali, imò etiam scelesto & profano, damnari sustinuit. Quòd iudicis ore morti addictus fuit, intelligimus ipsum sontis & malefici personam sustinuisse.

II. Ut ne metuamus condemnationes humanas quibus propter Christi fidem morti adiudicamur.

III. Ut ab aliis damnati, æquo id animo exemplo Christi feramus.

Exutus est chlamyde coccinea: I. Ut significaretur regnum gratiæ, quod durat in hac vita finem habiturum.

II. Ut æquo animo feramus ablationem eorum, quæ nobis ab aliis data fuerunt.

Indutus est vicissim vestibus suis: I. Ut nos in se iustitia sua indueret, & nos vestiret vita & immortalitate.

II. Induit cum vestibus suis tunicam inconsutilem, desuper in totum contextam, ut vel inde Judæi crederent, quinam esset ille, qui eam induisset: eum scilicet non è terra, sed Verbum esse quod advenerat supernè, ipsumque non divisibile, sed indivisibile esse Patris Verbum.

Hac

Digitized by Google

Hæc sunt quæ Christus passus est in urbe. A

Extra urbem Jerosolymorum deinceps abductus est: I. Ut impleretur quod prædictum fuit per figuras. *Quorum enim animalium sanguis infertur pro peccato in Sacrarium per Pontificem, horum corpora exuruntur extra castra. Quapropter & Iesus, ut sanctificaret populum per proprium sanguinem, passus est extra portam*, Hebr.13.11.12. Nam eorum pecorum corpora, quibus imposita erant populi peccata, ideoque maledicta erāt, extra castra populi Israelitici comburebantur, adeò ut Sacerdotes nihil de eis ederent Lev.4.v.11.12.& 6.v.30.& 16.v.27. Ita Christus tanquam victima maledicta & indigna hominum consortio extra Jerosolymam eductus fuit.

B I I. Ut nos in cælestem Jerosolymam introduceret.

III. Ut & nos exeamus ad eum extra castra probrum eius portantes. Heb.13.13. Oportet enim pios Christi sectatores velut è mundo migrare.

I V. Ut doceret nos non habere hic stabilem civitatem, sed futuram illam inquirere, Heb.13.14.

Quum educeretur extra urbem, *gestavit crucem suam*:

I. Ut impleret figuras veteris Testamenti: ut Isaacus portavit ligna ad sacrificium, quum Abrahamus ipsum immolare Deo vellet, Gen 22.6.

I I. Ut ostenderet se maledictionem Legis à nobis in se transtulisse: crux enim maledictionis nostræ nota erat.

C I I I. Ut solus agnosceretur victima, qua expiatur peccatum mundi.

I V. Ut crucem veluti victoriæ monumentum erigeret, ideo tropæum ipse Dominus suscepit & baiulavit. Siquidem decebat victorem iam triumphantem de hostibus, non alteri concedere, sed sibi suum tropæum gestare.

Tam duriter autem afflictus fuerat Jesus, ut viribus crucem in itinere ferendo fuerit destitutus, ut omnibus constaret, ipsum verè infirmitates nostras in se suscepisse.

Cyreneum quendam, nomine *Simeonem* angariaverunt milites ut attolleret crucem eius, qui tamen non est unà cum Domino crucifixus: ut intelligamus inde:

D I. Jesum non suâ, sed nostra causa crucifixum esse. I I. Consociationem esse Christi patientis & sanctorum ipsius martyrum, quorū typum Simeon ille Cyreneus gestabat. Simeon ille non erat Judæus sed alienigena, ut sciamus peregrinos nos esse à Christo, donec crucem eius nos tollamus eamque gestemus: nec præcessit, sed secutus est Jesum, ut meminerimus, sequendum esse Christum etiam in mortem, sicut ait: *Tolle crucem tuam, & sequere me*: sequendum esse Agnum quocunq; ierit, Apoc.14.4

Ductus est Jesus in locum qui dicebatur *Golgota*, quod est calvariæ locus, in quo seditiosi, latrones, aliique facinorosi sententiis judicum damnati solebant ignominiosissimè suppliciis affici:

E I. Ut impleretur quod prædictum fuit Jes. 53.3. ipsum fore contemtum & abiectissimum virorum.

I I. Ut ubi prius fuit area damnatorum, illic vexillum justificationis & salutis nostræ erigeretur.

I I I. Ut nos ex loco suppliciorum æternorum eductos, introduceret in locum gaudiorum sempiternorum.

Locus verò in quem Jesus ductus fuit mortis causa, erat morticiniis pollutus, unde & ipse Jesus non in sese quidem, sed in nobis contaminatissimus judicatus, propter imposita ipsi nostra peccata, ut nos mundatos sanguine suo in cæleste sacrarium introduceret.

Datum est ei *acetum* bibendum cum felle mistū, Matth.27.34. aut vinum myrrhatum, Marc.15.v.23. quale solebat facinorosis præberi ad mortem accelerandam: quod cùm gustasset, noluit bibere. I. Ut ostenderetur, nullum solamen ipsum apud homines reperisse, ut nos omni consolatione in ipso repleremur. I I. Ut dulcedinem voluptatum, quibus dediti fuimus, pensaret. III. Ut nos doceret, vera solatia non reperiri, nec quærenda in terris, in quibus pro suavi & reficiente potu, nil nisi acetum rerum adversarum cum felle mistum cultoribus Christi ab hostibus porrigitur.

Crucifigendus exuit vestimenta: I. Ut ostenderet, se ad mortem subeundam, quasi reum humilem præstò esse. I I. Ut satisfaceret pro peccato primorum nostrorum parentum & nostro (nam nos in ipsis peccaveramus,) quo illi & nos veste innocentiæ, in qua conditi eramus, nudati fuimus. III. Ut nos peccato & mortalitatę exueret, cuius monimētum vestis Adamo & Evæ datum erat. Quum enim Adamus & Eva peccassent, accepit Deus pelliceas tunicas ex morticiniis animalium factas, iisq; Adamum & Evam induit, ut ipsis essent nota atque insigne mortalitatis ob peccatum ipsis inflictæ. I V. Ut nos justitiæ suæ atq; innocentiæ veste indueret, illaque ornatos Deo Patri in sese sisteret. V. Ut qualis homo primus in Paradisum terrestrē ingressus, nudus quidem corpore, sed innocentiâ condecoratus, & gloria atq; immortalitate vestitus: Tales in Paradisum cælestem nos intraremus. V I. Ut bonis nostris exuti quacunque de causa, sive à prædatoribus, sive ab aliis iniustis hominibus, sive infortuniis inopinatis, æquanimiter id feramus Christi exemplo: in-primis ut cum gaudio feramus, si Christi causa facultatibus nostris exuamur: imò ut nos ipsos omnibus exuamus, ut Christo potiamur. V I I. Ut nos consolationem haberemus adversus nuditatem & paupertatem. I I X. Ut nos admoneret, ne vestibus superbiremus, sed iis potiùs moveremur ad peccati & indignitatis nostræ agnitionem, ad humilitatem, ad recordationem sicut mortalitatis nostræ, ita & justitiæ Christi, quâ indutos nos esse necesse est, si futuræ gloriæ veste cupimus amiciri. Scimus enim Christum nobis induendum: induendum etiam novum hominem: indui nos oportere visceribus miserationum benignitate, modestia, mansuetudine, longanimitate, tolerantia mutua, placabilitate, charitate, studio pacis & aliis virtutibus. Scimus nos, si terrestris huius domus nostræ tabernaculum dissolutum fuerit ædificium ex Deo habituros, domicilium videlicet non manufactum, æternum in cælis. In hoc enim suspiramus, expetentes domicilio nostro, quòd è cælo est, superindui: siquidem etiam induti, nō nudi reperiemur. Etenim qui sumus in hoc tabernaculo, suspiramus gravati: in quo constituti, non cupimus eo exui, sed superindui, ut absorbeatur mortalitas à vita, ut Paulus loquitur 2. Cor. 5. v.1.2.3.4.

NUDUS *cruci affixus est*: I. Ut expiaret pudendam atque abominabilem coram Deo nuditatem, propter quam Adam extimuit conspectum Dei & se inter arbores horti Edenis abscondit, Gal. 3. v.7. & seqq. I I. Ut vinceret serpentem antiquum qui persuasionibus suis effecit, ut Adamus & Eva vestem innocentiæ & immortalitatis perderent, & postea ad nuditatē tegendam vestimenta quærerēt: nam cum aperuissēt sese oculi amborum, noverunt se nudos esse, & consutis foliis ficulneis fecerunt

Digitized by Google

sibi subligacula, Gen.3.7. Victus est Adam qui vestimenta quæsivit: vicit ille qui vestimentis depositis nudus crucem adscendit. A

I I I. Ut doceret eum, qui victo mundo & principe eius cælum conscendere parat, mundana minimè debere quærere adiumenta, quæ potiùs sunt impedimenta.

LIGNO *affixus est*: I. Ut sicut mors per lignum ingressa est in mundum, sic per lignum tolleretur è mundo, & vita reduceretur.

I I. Ut veritas responderet figuris, & sicut Isaacus impositus fuit lignis quò in sacrificium offerretur; ut serpens æneus fuit appensus ligno; ut victimæ fuerunt impositæ lignis: Ita & Christus super ligno immolaretur.

Iesus cruci CLAVIS *affixus est*: I. Ut vaticinia de Christi crucifixione impleret, quale est Psal. 22.17. *Foderunt manus meas & pedes meos.* B

I I. Ut chirographum rituum, quod erat nobis occultè cõtrarium, cruci in se affixum è medio tolleret, atque sic transfixum redderet invalidum, Coloss.2.14. sicut chirographa perforata, perfossa aut lacerata fiunt irrita nec amplius obligant: Ac proinde ut nos liberaret à ritibus Mosaicis, qui veluti chirographum erant nostri reatus & palàm testabantur, nos damnationem & mortem meritos esse.

I I I. Ut nos liberaret è clavis servitutis, quibus Satanas nos affixos detinebat.

Manus & pedes eius perfoderunt & vulnerârunt. I. Ut suis vulneribus nostræ naturæ vulnera à serpente inflicta sanaret. C

I I. Ut vulnera ab hostibus veritatis nobis imposita ferremus patienter, tanquam stigmata Domini Jesu: Unde Paulus dicit Gal.6.17. *Ego stigmata Domini Iesu in corpore meo porto.*

In altum sublatus est, tanquam sceleratorum sceleratissimus: I. Ut impleret prædictiones de sublatione Christi in sublime in Veteri Testamento traditas. Nam sicut victima à Sacerdotibus in altare attollebatur & illic mactabatur: Ita Christus à terra exaltatus, suspensus & interfectus est in cruce tanquam in altari. Ideo eadem loquendi formâ Apostoli de Christi crucifixione loquentes utuntur, quâ de victimarum oblatione. Et sicut Moses extulit serpentem: Ita extolli oportuit Filium hominis, Johan. 3. v.14. D

I I. Ut peccata nostra sursum ferret in corpore suo super lignum & auferret 1. Pet. 2.24. Joh.1.29. Heb.9.26. ad peccatum per immolationẽ sui ipsius è medio tollendum, factus est manifestus: & v. 28. Christus semel oblatus, ut attolleret multorum peccata.

I I I. Ut nos in cælum usq; attolleret.

I V. Ut Christus in aerem sublatus potestates aeris debellaret, easq; traduceret palàm triumphatis illis per crucem, Coloss.2.15.

Crucifixio Christi igitur, est pars perpessionis pœnæ pro nostris peccatis, quâ ligno crucis ignominiosissimè affixus fuit tanquam exsecrabilis & maledictus, sicut scriptum est: *Maledictus qui pendet in ligno.* Matth. 27.28. Marci 15.27. Luc.23.33. 2. Cor. 13. 4. Heb.13.12. Joh.19.18. Gal.3.13. E

Usus crucifixionis Christi sunt:

1. Ut palam fieret, Jesum crucifixum esse verè Messiam illum & Servatorem mundi Patribus promissum, Joh.8.28.

2. Ut maledictionem Legis à nobis in se derivaret & nos benedictionem perciperemus, Galat.3. v.13.14.

3. Ut corruptâ nostrâ naturâ cum eo crucifixâ, aboleretur vitiositas, quæ nobis inhæret ne posthac nos serviamus peccato, Rom.6.v.6. *Illud scientes, veterem illum nostrum hominem cum eo crucifixum esse, ut aboleretur corpus peccati, ut posthac nos serviremus peccato.*

4. Ut debito pro nobis exsoluto chirographum, quo rei tenebamur, induceret & aboleret, ut sic deletâ peccatorum memoriâ, nunquam in conspectum Dei veniant, Coloss.2.14.

5. Ut sacrificium esset, quo peccata nostra coram Deo expiaret: atq; sic placatâ Dei irâ, nos cum eo in gratiam reduceret, Eph. 2.16. Heb.9.26.28. & cap.10.v.12. 13.14. Ita Crux fuit mortifera Christo, sed salutifera Christiano.

Christus cruci affixus effudit sanguinem:

I. Ut impleret figuras Veteris Testamenti. Sanguis enim victimarum effusus fuit in Veteri Testamento à sacerdotibus.

I I. Ut peccata nostra expiaret, ad Heb.9.28.

I I I. Ut remissionem peccatorum nobis à Deo impetraret. Matth. 26.v.28. Heb.9.v.18. & sequentibus. *Absque sanguinis effusione nulla fit remissio.*

I V. Ut sanguis Christi lavacrum esset quo animæ nostræ à peccatorum maculis omnibus purgarentur, 1.Cor.6.v.11. & 1.Johan.1.7. Apoc.1.v.5. & c.7.14.

V. Ut sanguis Christi nobis esset potus ad vitam æternam, Joh.6.55.56.

V I. Ut sanguis Christi esset medicamentum πολύχρηστον, ad curandas & sanandas omnes animarum nostrarum infirmitates & languores.

Effecta effusionis sanguinis Christi sunt:

I. Pax & reconciliatio nostri cum Deo, Rom.5. 25. Coloss. 1.20.

I I. Emundatio nostri ab omnibus peccatis, 1. Johan.1.v.7. Heb.9.v.14. seu remissio peccatorum, Heb.9.22. & cap.10.22. Rom.5.v.9.

I I I. Adeptio æternæ redemptionis nostræ, Heb.9.v.12.

I V. Patefactio cæli quod jam nobis patet, Heb. 9. v.12.

V. Redemtio & liberatio nostri à ceremoniis Mosaicis & humanis traditionibus, 1.Pet.1.18.19.

V I. Dirutio illius septi quo Judæi à Gentibus dirimebantur, & utrorumque in Christo, & inter se & cum Deo copulatio, Ephes.2.v.12. & seqq.

Christus crucifixus est expansis manibus:

1. Ut omnes electos tum ex Judæis, tum ex gentibus ad se traheret, & secum atque inter se uniret, sicut prædictum erat Zach.3.v.9.10. *Ecce ego amoturus sum iniquitatem terræ istius die uno. Die illo dictum Iehova exercituum vocabitis quisque amicum suum sub vitem & sub ficum.* Sensus est: die uno quo crucifigar & moriar in cruce amovebo, & auferam peccata mundi; & inter vos & gentes amicitiam pacemque constituam, sic ut vos ipsimet per prædicationem Evangelii vocaturi sitis Gentes ad communionem Ecclesiæ & pacis meæ. Id clarius exponitur Joh.12. 32. Eph.2.16. Videatur Irenæus lib.5. adversus hæreses, cap.15.

2. Ut inde amorem Christi manus ad nos amplectendos expandentis, erga nos cognosceremus & celebraremus, Eph.5.2.

Titulus fuit cruci impositus scriptus his verbis; JESUS NAZARENUS REX ILLE JUDÆORUM: ut Jesus in solio crucis sedens, palam Rex ille æternus & verus Messias ejus ipsius manu & scripturâ prædicaretur, cujus ore fuerat usurpati regni antea damnatus. Pilatus imprudens factus est

Digitized by Google

est æterni illius regni Christi præco: & monitus à A primariis sacerdotibus Judæorum, ut titulum mutaret, noluit. Scripsit autem titulum illum Hebraicè, Græcè & Latinè, ad ostendendum, hunc Regem non Judæis tantùm, sed & Gentibus imperaturum; & variis linguis eundem omnibus Gentibus prædicatum iri; fidemq; illi in mundo habitum iri; quod & factum est, ut testatur Paulus Apostolus 1. Tim. 3. 16. *Deus manifestus est in carne*, &c. *prædicatus est Gentibus, fides illi habita est in mundo.*

Postea vestimenta Iesu diviserunt milites, & super tunicam ejus inconsutilem iecerunt sortem: ut impleretur quod dictum est à Propheta de Christo, Psal. 22. 19. *Partiti sunt vestimenta mea inter se, & pro indumento meo proiecerunt sortem.* Unde sequitur Jesum in quo prophetia hæc est impleta, esse Christum illum. B

Milites qui Christum cruci affixerant, *partiti sunt inter se vestimenta Christi*; ut significaretur Christum etiam hostibus suis gratiam remissionis peccatorum & resipiscentiæ largiturum, eosque suis bonis locupletaturum: quod factum esse Acta Apostolica testantur cap. 2. & seqq. testatur & hodierna experientia.

In quatuor partes vestimenta Iesu divisa sunt Joh. 19. 23. ut significaretur, fore ut Jesus mox suis opibus in omnes quatuor mundi partes divisis omnes electos suos Deo reconciliatos locupletaret.

Quòd vestimentis in quatuor partes divisis, *tunica sola indivisa remansit*, mysticæ cujusdam rei signum fuit: significatum enim fuit, unũ & integrum mansurum Ecclesiæ thesaurum. Quatuor enim Or- C bis partes, Oriens & Occidens, Meridies & Septentrio, ad salutem æternam reductæ, *tunicam Verbi*, i. e. ejus carnem impartibiliter inter se partitæ sunt. In singulos partibiliter transiens Unigenitus, & animas & corpora eorum per carnem suam sanctificãs, impartibiliter atq; integrè in omnib. est, cùm unus ubiq; sit nullo modo divisus, ut *Cyrillus* ait lib. 12. in Johannem cap. 32. Sententia est: singuli fideles *partibiliter*, i. e. μερικῶς, κατὰ μέρη inter se divisi, *partiuntur*, id est, participant carnem ejus ἀμερίστως, *impartibiliter*, in solidum puta singuli virtute Spiritus Sancti. Ergo tunica Christi divisa non fuit, tum ut ipsum haberemus, Patris indivisibile Verbum: tum ut unusquisque fidelium non partem sed totam tu- D nicam obedientiæ & justitiæ Christi per fidem indueret & possideret: tum ut concordiam Ecclesiæ inviolatam conservare studeremus.

Sors proiecta est super tunica Christi, quò essit ejus, quem sors tetigisset; tum ut indicaretur, neminem Christo indui, neminem justitiæ Christi vestem cõsequi nisi eũ quem Deus & Pater Domini nostri Jesu Christi idoneum fecit ad participandam sortẽ sanctorum in luce: tum ut nobis confirmaretur Deum qui attribuit nobis sortem nostram, etiam sustentare eam, Ps. 16. 5. sic ut nobis eripi possit à nemine.

Porrò *medius inter duos latrones crucifixus est*, ac si fuisset latronũ princeps: 1. Ut impleretur Scriptura de Christo, Jes. 53. 12. *Cum maleficis annumeratus est.* 2. Ut satisfaceret pro Adamo qui sui & posterorum E suorum homicida exstiterat lapsu suo. 3. Ut & ipsa facinorosorum resipiscentium supplicia sanctificaret, ne quis arbitretur, infamiam illorum in Christũ credentibus apud Deũ fraudi esse, & saluti ipsorum officere. Hunc usum illico confirmavit exemplo alterius latronum qui cum ipso fuerant crucifixi. 4. Ut ostenderet se futurum judicem vivorum & mortuorũ, qui constituturus est alios à dextris suis; alios à sinistris: atq; adeò ut jam tũ inciperet mundi esse judex, habens alios à dextris, alios à sinistris.

Non pluris à Pharisæis, Sacerdotibus, Pontificib. summis, aliisque hostibus suis habitus fuit, quàm si vermis esset, ac non homo: sannis, blasphemiis & injuriis indignissimè affectus, opprobriis deformatus, contemtus à populo cui benefecerat: inimici videntes eum in cruce pendentẽ subsannarunt per ludibrium buccas inflando, labia deridendi causâ diducendo, caput quatiendo, qui gestus sunt palàm & contumeliosè illudentium; & sarcasticis sermonib. usi sunt, quemadmodum legitur Matt. 27. 39. & seqq. *Qui verò prætteribant convitiabantur ei, moventes capita sua, & dicentes: Tu qui destruis templum, & triduo ædificas, serva temet ipsum. Si Filius Dei es, descende è cruce. Similiter autem etiam primarij Sacerdotes illudentes cum Scribis & Senioribus, dicebant, alios servavit, seipsum non potest servare: Si Rex Israelis est, descendat nunc è cruce, & credemus ei. Confidit in Deo, eruat ipsum nunc si placet ei. Dixit enim, Filius Dei sum. Idipsum autem etiam latrones qui crucifixi erant cum eo, exprobrabant ei.* Ita Judæi Christo contumeliosè exprobrarunt, quæ non dixerat: & quæ dixerat, malignè interpretati sunt. Tum ex beneficiis quib. alios affecit, & ex officio ad quod missus erat à Patre, materiã exagitandi ipsum arripuerunt. Imò quod in Deo confideret, diriserunt eum, quo nullum est hominum improborum magis lethale telum, ad vulnerandam animam, ut videre est Ps. 42. v. 4. & 11. Quin etiam precib. Christi ad Deum fusis illuserunt, easq; in sensum planè impium detorserunt ex prophana petulentia, quasi relicto Deo à creaturis auxilium peteret. Nam ubi ibidẽ Matthæus refert, *circiter horam nonam exclamavit Iesus voce magna, dicens: Eli, Eli, lama Sabathani? hoc est, Deus mi, Deus mi, cur deseruisti me? Quidã autem illic stantium, quum hoc audivissent dicebant, Eliam vocat iste.*

Ita Christus indignissima ludibria, contumelias, sannas, & cõtemtum multiplicem sustinuit, tum ut lueret pœnas pro nobis, qui Deũ indignissimis contumeliis affeceramus & cõtemseramus: tum ut nobis liberatis ab æternis ludibriis quæ promeriti eramus & ab æterno cõtemtu quo digni eramus, æternam nobis coram Deo ejusq; beatis Angelis gloriã compararet, sic ut Christi ignominia nobis summã pepererit gloriã: tum ut exẽplo suos nos consolaretur adversus cõvicia, probra, perversionẽ sermonis nostri malitiosam; ἐπιχαιρεκακίαν, & contemtũ hominum, & ad patientiam animos nostros instrueret, quemadmodum legitur 1. Pet. 2. 21. 22. 23. *Christus passus est pro nobis, relinquens nobis exemplar, ut insequeremini vestigia ipsius, qui non peccavit nec inventus fuit dolus in ore ipsius. Qui convitiis affectus, non vicissim conviciabatur; cùm malis afficeretur non minabatur, sed committebat causam suam, ei qui justè judicat.*

Nos igitur ab æterna ignominia & contemtu liberi sumus, nos æterna manet gloria: quia pro nobis Christus ignominiam & contemtum sustinuit. Nos convicia, probra, contemtum, ludificationes magno animo perferre & superare decet; quia illa quoq; Christus sustinuit, cujus imagini conformari per tolerantiam ignominiæ propter veritatem & justitiã, gloriosum est: illa nobis nocere nequeunt, quia à Christo sunt innoxia nobis reddita: illa temporariam duntaxat ignominiam afferunt corã hominibus, quia æternam ignominiam coram Deo & sanctis Angelis ejus Christus à nobis abstulit: illa æternam gloriã intercipere & eripere nobis non possunt, quia quidquid Christus nobis promeritus est, id neq; Satanas, neque mundus, neq; Antichristus, neque inferorum potentia, neque ulla creatura utut potentissima, nobis aufert.

Digitized by Google

Ut autem verè fidelib. ista consolationem vivam præbent ita serviunt reprehendendis illis, qui sive ore, sive vita impia Christum abnegãtes, ipsum pro nihilo habent, contemnunt instar vermis, irrident, contumelia afficiunt, nihilo meliores Judæis qui Christo illuserunt. Caveamus igitur nobis sedulò ne Christum abnegemus vel ore vel vita flagitiosa, ut ne contumeliæ in illum & contemtus illius rei fiamus. Glorificemus eum potius & magnificemus tum confessione constanti veritatis eius, tum vita sancta atq; inculpata, tum etiam morte ipsa.

A

In exsecratione quam subiit in cruce pendens tam diros & horribiles dolores angoresq; animæ perpessus est, ut eorum magnitudo & acerbitas ipsi expresserit has voces, *mi Deus, mi Deus, quare me dereliquisti?* quia manu Dei percussus & afflictus, omnia irati & punientis Dei signa expertus est, Gal. 3. 13. Matt. 27. 46.

B

Quæstio hic occurrit: *An Deus revera Christum deseruerit?* Causa dubitandi est multiplex: *una*, quia Christus ipse Deus est, qui humanam naturam sibi indissolubili nexu semel univit; unde naturam humanam quam semel assumsit, *nunquam* deseruit. *Altera*, quia Deus non fuit Filio suo unigenito iratus, nec iratus illi esse potuit, de quo è cœlo clamavit: *Hic est Filius ille meus, dilectus ille, in quo acquiesco. Tertia*, quia conqueri se a Deo derelictum, querimonia videtur esse hominis desperati; Christus autem nequaquam desperavit. *Quarta*, quia seipsum totum Patri offerebat, quomodo ergo se a Patre desertum cogitare poterat?

C

Resp. Quia Christus apertè clamavit in cruce voce magna, *Deus mi, Deus mi, cur deseruisti me?* quã vocem ille non fictè, sed ex animo edidit: revera Deus Christum deseruerat, tum relinquendo eum aliquandiu in maximis illis malis quibus affligebatur, & non depellendo statim illa ab eo, sed liberationem ad tempus differendo: tum subtrahendo ab humanitate ejus consolationem, sinens eam pati animi angores, qui nobis æternum perferendi fuissent. Hoc ipsum agnoverunt Orthodoxi Patres, quorum testimonia aliquot sequuntur:

Tertulianus lib. adversus Praxean, c. 30. de verbis Domini, Deus mi, quare me dereliquisti? ait: *Hac vox carnis & animæ, id est, hominis, non Sermonis nec Spiritus.*

D

Ambrosius libr. 2. de Fide ad Gratianum Augustum, cap. 3. *Quia suscepit animam, suscepit & animæ passiones. Non enim eo quod Deus erat, aut turbari, aut mori posset. Deniq; Deus Deus, inquit, meus, quare me dereliquisti: Ut homo ergo loquitur, meos circũferens metus, quod in periculis positi à Domino deseri nos putamus.*

Idem lib. 10. in Lucæ cap. 23. *Propterea addidit; Voce magnâ. In quo vel professio gloriosa, usq; ad mortem se pro nostris descendisse peccatis: (Ergo nec ego erubescam fateri, quod Christus non erubuit voce magna profiteri,) vel evidens manifestatio contestantis Dei secessionẽ divinitatis & corporis. Sic enim habes: clamavit Iesus voce magna dicens, Deus Deus mi, respice me, quare me dereliquisti? Clamavit homo divinitatis separatione moriturus: nam quum divinitas mortis libera sit, utique mors esse non poterat nisi vita discederet, quia vita divinitas est.*

E

Hieronymus in Jesaiæ cap. quinquagesimumtertium: *Despectus erat & ignobilis quando pendebat in cruce, & factus pro nobis maledictum peccata nostra portabat & loquebatur Patri, Deus Deus meus, quare me dereliquisti?*

Rabanus in Catena Thomæ Aquinatis, verba Christi, *Quare me dereliquisti?* sic explicat: *Salvator hoc dicit nostros circumferens metus, qui in periculis positi deseri nos putamus. Humana enim natura propter peccatum fuerat derelicta: Sed quia Filius Dei factus, ut noster advocatus, quorum suscepit culpam deplorat miseriam.*

Melchior Canus Jesuita lib. 12. Loc. Com. cap. 13. *Consentaneum profectò erat, ut Filius Dei hostiam se pro peccato exhibiturus, non solum corporis & animæ sensitiva dolores, sed angores quoque spiritus, & voluntatis tristitiam susciperet, quo pro culpis nostris omnibus hostia illa Deo acceptissima omnibus omnino modis contereretur:* Et paulo post: *Derelictus à Deo, omniq; penitus solatio destitutus, non gaudebat.*

Jansenius Papista Commen. in Concord. Evang. cap. 143. *Derelictum se conqueritur Dominus, tum quod à Deo non erueretur malis, quibus affligebatur, tum quòd divinitas subtrahebat ab humanitate Christi consolationis rivulos, relinquens eum pati, quæ naturaliter erant afflictiva.*

Certum igitur est, quòd Deus verè Christum deseruerit. Sed simul distinguenda est desertio. Est enim quædam *desertio perpetua*, qua Deus reprobos derelinquit, privans illos donis quibus ornati fuerant & tradens eos in potestatem Satanæ, ita ut à Deo prorsus abalienentur. Ista desertione Deus Christum nondeseruit. Est alia *desertio temporaria*, ubi nulla est in tanta necessitate virtutis exhibitio, nulla majestatis ostensio, ut Bernardus loquitur, & ut clarius dicam, est quædam desertio, ubi gratiosæ præsentiæ Dei est occultatio & auxilii potentisque liberationis dilatio. De tali desertione verba Christi intelligenda. Ad tempus enim desertus fuit, idque secundùm humanam suam naturam, quæ verè illas angustias, quibus abiecti derelicti à Deo urgentur: ut morte spirituali anima pro nobis moreretur, qui nos per peccatum à Deo separaveramus, Deumque deserueramus.

Quod ad causas dubitandi attinet: *Primo* naturam assumtam Deitas Filii non reliquit (sustentavit enim hæc illam gratia unionis personalis, alioquin per se in certam ne tam gravi succubituram) sed Pater Filium deseruit: Nam persona Filii personam Patris appellavit prout οἰκονομικῶς Mediatorem agebat in carne, quam assumserat. Tum Filius non naturaliter aut absolutè à Patre desertus fuit, sed dispensativè in illo fideiussionis & mediationis opere, ut interventor, ut sponsor noster, & factus pro nobis peccatum.

Secundo, Pater non fuit iratus Filio quem naturali & æterno amore complectitur: quod autem irã adversus peccatum humani generis in eum effudit, id dispensationis fuit temporariæ ex causa voluntaria. Erat enim Deus nobis propter peccatum iratissimus: Filius Dei se interposuit eiusque iræ vim omnem in se unum effusam sustinuit.

Tertio, querimonia Christi non desperantis aut diffidentis Deo, sed luctantis cum tristissima tentatione fuit, ex qua tandem victor emersit.

Quarto, seipsum Christus Patri obtulit, sed per Spiritum æternum, hoc est, Deitatem: hæc autem voluntaria oblatio nihil impedivit, quo minus ad tempus se tanquam hominem desertum sentiret.

Sitivit in cruce tũ corporaliter tum spiritualiter. Corporaliter quidẽ ex doloris acerbitate: Spiritualiter verò ex ardentissimo desiderio salutis nostræ.

Loco aromatici aut pretiosi vini, quod ad mortẽ damnatis dari consueverat, ut confortarẽtur, Prov. 31. v. 6. 7. *acerbo potu felle & aceto misto potatus est:* I. Ut in eo impleretur quod prædictum fuit de Christo Ps. 69. v. 22. *Dant pro alimento meo venenum* (seu cicutam,) *& in siti mea bibendum dant mihi acetum.*

II. Ut

II. Ut ipse tanquam secundus Adam lueret pœnas gustati dulcis illius liquoris, quem primus Adam suxit ex pomo vetito: ac proinde ut satisfaceret pro nobis qui dulcedinem voluptatum biberamus, tanquam suavissimum vinum.

III. Ut ebrietatem nobis exprobraret & gulæ curam; & ab ea deterreret.

IV. Ut suo exemplo declararet, acerbitates & amaritudines in hac vita sectatorib. veritatis hauriẽdas; quoniam veritas acerba est & invisa omnib. qui virtutis expertes, vitam suam mortiferis voluptatibus dedunt. Ab his multa acerba tolerare ac perpeti necesse est eos, qui veritatem annunciant vel sequuntur & amplectuntur, Hoc Christus indicat; quum ait ad filios Zebedæi Matth. 20. v. 23. *Poculum quidem meum bibetis.*

Inenarrabiles ut animi, ita etiam corporis cruciatus sustinuit.

I. Ut cruciatus nostros, quos in æternum perferre nos oportuisset, finiret.

II. Ut cruciatus nostros, quos vel ex morbis vel à persequutoribus perferimus, sanctificaret, & innoxios nobis redderet, atque ita leniret. Æquo animo fert corporis sui dolores & cruciatus, quicunq; per fidem cruciatus & dolores Christi intuetur.

Totius sanctissimi corporis & omnium membrorum ejus inenarrabilis debilitas, imbecillitas, infirmitas antegressam passionem fuit consequuta. Quis enim non intelligat supra modum debilitari eum oportuisse, cujus corpus ob horribilem luctam cum pondere iræ Dei & terrore judicii divini sudore sanguinis manavit? qui absque commiseratione loris & vinculis constrictus & raptatus fuit, qui colaphis inflictis rotatus, qui bacillis cæsus, qui totius noctis vigilia exhaustus, qui flagellatus fuit? cujus caput spinea corona confixum, & arundine à militibus crudeliter verberatum fuit? cujus humeri cruce prægrandi onerati fuerunt, sic ut ponderi succubuerit? cujus corpus in cruce expansum vulneratumq;? qui magnitudine cruciatuum & siti præternaturali confectus fuit? Non igitur vana fuit hæc ejus querela, Psal. 22. v. 15. 16. *Sicut aqua effusus sum, & dissparaverunt se omnia ossa mea: factum est cor meum simile ceræ, liquefit in medio viscerum meorum. Aruit ut testa vis mea, & lingua mea adhæret faucibus meis, & in pulvere mortis collocas me.*

Debilitatem autẽ & infirmitatem supra modum magnam sensit, tum ut satisfaceret pro nobis qui potentiam Dei prohibentis peccatum & pœnas comminantis contemseramus: tum ut nos in se robustos efficeret, sic ut dicere possimus; *Iehova robur vitæ meæ est, à quo expavescerem?* Item, *Omnia valeo propter Christum qui nos confortat*: tum ut nos consolaretur adversus imbecillitatem, quam vel in morte vel aliis casibus experimur. Sentis ex morbo magnam virium corporis totis imbecillitatem? memento Christum propter te infinitis modis infirmiorem factũ; quũ pro te pateretur, ut moreretur.

Has partes omnes passionis sequuta est tandem mors Christi corporea.

Mors Christi corporea, est pars persolutionis pœnæ pro nostris peccatis, dum vera localisque divulsio est facta animæ & corporis Christi, salva personali duarum naturarum unione.

In morte Christi non fuit dissoluta Unio Verbi cum humana natura: quia naturæ in Christo unitæ sunt ἀδιαιρέτως καὶ ἀχωρίστως, *indivisè & inseparabiliter*: unde naturam humanam quam semel assumsit ἅπαξ, nunquam deserit, nunquam deponit. Nam etsi per mortem anima à corpore disiuncta fuit, atque ita partes humanitatis fuerunt dissolutæ, ita ut separata anima à corpore desierit esse humanitas integra in se, quæ non nisi unitis partibus exsistit; tamen ambæ partes humanitatis manserunt unitæ personæ τοῦ λόγου. Ita humana natura in se dissoluta fuit divulsis à se invicem partibus, sed non fuit dissoluta à persona Verbi, cui utraque pars mansit inseparabiliter unita. Theodoretus divinorum decretorum epitome, capite. Quòd quam suscepit Christus naturam suscitaverit: *Divinitas autem non est quidem separata ab humanitate, nec in cruce, nec in sepulcro.* B. Fulgentius libr. 3. de Passione Domini ad Trasimundum: *Non est Deus ab humanitate quam susceperat separatus.* Thomas Aquinas 3. part. q. 50. art. 2. *Impossibile, inquit fuit, quòd solveretur unio divinitatis à carne ipsius; & ideo sicut ante mortem caro Christi unita fuit secundùm personam & hypostasin Verbo Dei, & ita remansit coniuncta post mortem, ut scilicet non esset alia hypostasis Verbi Dei & carnis Christi post mortem, ut Damascenus dicit in tertio libro.*

Aliter statuit Collegium Conimbricense, in commentariis in Physic. Aristot. lib. 1. cap. 2. qu. 1. art. 4. ubi ait; *in morte Christi dissolutam fuisse unionem Verbi cum humanitate; non autem cum anima & corpore invicem disiunctis: propterea quod separata anima à corpore desiit esse humanitas, quæ non nisi unitis partibus exsistit: atq; ita non potuit Verbum unitum esse humanitati, utpotè non iam exsistenti; potuit tamen unitum esse partibus, quæ licet tota intereunte divulsæ fuerint, in se tamen integræ, ac superstites mansere.* Hæc collegium Conimbricense, quod viderit quantum à Nestorianismo distet.

Distinctione gemina opus est, altera est duarum unionum: altera naturæ humanæ in se, & in Verbo Uniones in Christo sunt duæ; una corporis & animæ rationalis tanquam partium humana natura: altera τοῦ λόγου *cum natura humana. In quo anima rationalis non est unita corpori, is non est homo. Proinde Christus per illud tempus, quo anima per mortem separata fuit à corpore, non fuit homo, sicut notant* Thomas aquinas 3. *p. q.* 50. *artic.* 4. Jodocus Clichtoveus *Commentario in caput vicesimumseptimum, libri tertii Damasceni de Orthodoxa fide.* Hieronymus Zanchius *libro secundo de Incarnatione Filii Dei, capite tertio, quæstione octava, thesi secunda. Ratio, quia neq; tum temporis fuit animal. Quomodo enim fuit animal, cum corpus habuerit nõ animatum aut vivum, sed mortuum, dissoluta unione animæ & corporis. Unio tamen Verbi ab humanitate nõ fuit soluta: quia persona* τοῦ λόγου *semper unionem suam retinuit cum utraque parte humanæ naturæ; quanquam separatæ & disiunctæ illæ à se invicem fuerunt; qua de re Damascenus libro tertio Orthodoxæ fidei, capite vicesimoseptimo. Unio corporis & animæ non fuit perpetua in assumtione: debebat enim solvi per mortem, deinde per resurrectionem instaurari. Ast unio Verbi ad naturam humanam perpetua fuit & nunquam dissolvenda. Unio naturæ humanæ in se, id est, quod ad suas partes essentiales attinet, fuit dissoluta: sed quia utraque pars exstitit semper in Verbo, & neutra à Verbo separata fuit; unio Verbi cum humanitate dissoluta non fuit.* Rectè Damascenus libr. 3. Orthodoxæ fidei, cap. nono: *Ipsius Verbi hypostasis, utriusque naturam hypostasis exsistens, nullam insubsistentem esse permittit, neq; alterius esse hypostaseos, neq; quandoq; quidem huius, quandoq; vero illius sed semper utriusq; indivisibiliter & inseparabiliter est hypostasis.*

Fines mortis Christi sunt:

I. Ut æternum testamentum gratiæ ratum faceret, Heb. 9. vers. 15. 16 17.

II. Ut peccatũ aboleret, Rom. 6. v. 10. Nam mors Christi non tantùm fuit pœna peccati, sed etiam peccati mortisque per peccatum nascẽtis expiatio.

Digitized by Google

III. Ut stipendium peccati, nempe mortem aboleret, A sic ut regnum mortis ulterius non pateremur, Rom.6.v.10. 2.Tim.1.v.10. Mori potuit Christus, quum sit homo, & mortis moriendo solvere debitum, quia justus.

Quæritur hic, *An mortem æternam Christus nobis aboleverit?* Affirmamus, quia illa præcipue propter peccatum tenebamur.

Contrà objicitur: *Christus non est passus pro nobis æternam mortem: Ergo eam nobis non abolevit: ac per consequens non sustinuit totam pœnam peccatis nostris debitã.*

RESP. Negatur propositionis omissæ consequentia, nempe: *Si Christus non est passus mortem æternam, tum eam nobis non abolevit.* Nam contrà potiùs inferendum est: Si Christus non est passus mortem B æternam, tum eam nobis abolevit. Ideo enim non est passus mortem æternam nec pati potuit, imo nec pati debuit, quia eam vicit: qui autem non vincit mortem æternam, pati eam æternum necesse habet.

Replicant: *Mors æterna peccatis fuit debita: Ergo mortem æternam pati debuit.*

RESP. Restringo antecedens: Mors æterna peccatis fuit debita, videlicet, nisi vinceretur. At Christus illam vicit sibi & nobis. Ergo ut ipse in morte non mansit: ita & nos in ea non manebimus. Differunt *mors per se*, & *mors æterna*, sive de corpore sive de anima agatur. Mors per se & quà mors, debetur peccato ut pœna, Gen.2.v.17. Rom 5.12.15. & cap. C 6.23. *Stipendia peccati, mors.* Mors autem illa fit & evadit æterna iis qui illam non vincunt sufficienti satisfactione. Sic enim diaboli & homines qui damnabuntur in iudicio universali, patientur mortẽ æternam: quia illam nõ vincent unquam, tum quia Christus ipsorum Mediator & Redemtor non est: tum quia ipsimet in æternum pro se satisfacere non poterunt. Christus autem non habuit necesse mortem pati æternam; quia illam superavit: neq; nos illam patiemur, quia Christus nobis illam vicit. Sicuti idem carcer in quem plures debitores ob debita conjecti sunt, iis est temporarius qui debita solvunt vel per se vel per alium: aliis qui ea exsolvere nequeunt & pro quib. nemo illa exsolvit, fit æternus. D

IV. Ut per mortem superaret eum, qui mortis imperium habet, nempe diabolus, ne ulterius pateremur regnum mortis. Heb.2.14.

V. Ut per mortem suam filios Dei dispersos in unum congregaret, Joh.11.51.52.

VI. Ut mortis formidinem nobis eximeret. Heb.2.v.15. Nam Christus morte sua à morte æterna nos liberavit: mortem verò corporalem in benedictionem convertit, sic ut nobis mors corporalis sit liberatio à peccatis, hoc est, ut desinamus peccare, Rom.6.v.7. & ingressus in vitam æternam.

VII. Ut & nos moreremur peccato, Rom.6.11. ne peccatum nobis dominetur, Rom.6.v.13.

VIII. Ut essemus Jesu Christi proprii. Ro.7.4. E

IX. Ut qui vivunt posthac sibi non vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est & suscitatus. 2.Cor.5.v.15.

X. Ut cognosceremus & prædicaremus charitatem Christi erga nos. 1.Joh.3.v.16.

XI. Ut vivamus cum Christo. 1.Thes.5.ver.10. Christus morte sua mortuos vivificavit, Mors Christi est nostræ vitæ pignus.

XII. Ut & nos non dubitemus ipsius & fratrum causâ mori. 1.Joh.3.16.

XIII. Ut consolationem haberent martyres adversus mortem, quam pro Christo adeunt, scirentq; pro innocentia mori esse ipsis gloriosum. Si Pythagoreus ille laudatur, qui se tyranno Dionysio vadem mortis pro amico dedit: pro Deo mori multò magis summa gloria computabitur.

XIV. Ut nostram mortem sanctificaret nobis, ne eam formidaremus.

XV. Ut se probaret verum esse hominem pro nobis factum, corpore & anima rationali constantem. Mors quippe est privatio vitæ corporis per localem separationem animæ ab illo. Unde etiã mors Christi refutat ubiquitatem corporis ipsius. Nam si Christus verè est mortuus, tum corpus eius non est ubique: quia si illud esset ubiq; aut tum temporis fuisset ubiq;, anima ab eo localiter separata non fuisset. Atqui localiter anima à corpore separata fuit *Damascenus* libr.3. Orthodoxæ fidei, cap. viges. septim. Ergo corpus Christi, ut neque anima tum ubique fuit.

XVI. Ut testamentũ Dei, quod adhuc clausum & obsignatum erat, aperiret, quò mysteria Dei in eo perscripta intelligeremus. Ut enim nisi testator mortuus fuerit, nec ratum est testamentum, nec sciri potest quid in eo scriptum sit, quia clausum & obsignatum est: Ita nisi Christus mortem suscepisset, aperiri testamentum, id est, revelari & intelligi mysterium Dei non potuisset. Ante mortem Christi non intelligebant discipuli Scripturam Sacram, & quæ Christus illis dicebat secundum Scripturam Sacram, Luc.18.v.31.32.33.34. Post mortem & resurrectionem Christi demum Scripturam intellexerunt, adaperiente eodem qui ex mortuis resurrexerat, Luc.24.32.

Samosateniani contendunt, Christum esse mortuum non pro peccatis nostris expiandis, sed ut nobis exemplum præberet patientiæ & obedientiæ; quam impiam opinionem Paulus Apostolus abundè refellit.

Hactenus de finibus mortis Christi: sequitur de effectis ejus.

Mortis Christi effecta sunt:

1. Reconciliatio nostri cum Deo, Rom.5.v.10. *Quum inimici essemus, reconciliati fuimus Deo per mortem Filij eius.*

2. Libertas à servitute peccati, mortis & diaboli. & libertas ingrediendi sacrarium cœleste ea via, quam Christus dedicavit nobis recentem & vivam per velum, hoc est, per carnem suam, Joh.8.32.36. Heb.10.19.20.

3. Mortis nostræ in Christo, ratione mirabili, sicuti stipulæ ab igne consumtio. Christus n. morte sua nostram absorpsit, 1.Cor.15.v.54.

4. Multorum filiorum Dei generatio. Nam morte Christi multi filii sunt Deo geniti. Christus enim fuit seminis instar, quod è cœlo delapsum in terram & mortuum, genuit & produxit multos filios Deo, sicut prædictum fuit Jesa.53.10. & Christus ipse docet, Joh.12.24.

5. Dona quæ Christus cum fidelib. suis communicat, Jesa.53.12. *Idcirco partem dabo ei pro multis, et cum robustis partiatur prædam; pro eo quòd profudit in mortem seipsum, & cum defectoribus annumeratus est: nam ipse peccatum multorum pertulit pro defectoribus intercessit.* Inter hæc dona est vita æterna, Joh.6.v.51. *Panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita.*

QUÆRITUR, *An non per passionem & mortem Christi sit nobis restitutus status merendi vitam æternam, quo primus parens noster exciderat?* Papistæ affirmant: nos verò negamus.

Hacte-

Hactenus de partibus passionis Christi, earumque finibus & effectis, ut & de mortis Christi finibus & effectis: sequitur de subjectis passionis & mortis Christi.

De SUBJECTIS passionis & mortis Christi ita dicendum, ut expediatur cujus illa passio & mors fuerit, personæ ne an naturæ, & secundùm quam naturam, & pro quibus.

Passio illa & mors Christi fuit personæ, non tantùm alterius naturæ. Etsi enim passio & mors propriè est carnis secundùm naturam: tamen pertinet ea etiam ad λόγον secundùm personam; quia & Verbi & carnis una eademque est persona. Itaque non nuda humanitas, id est, separata à divina natura, non ψιλὸς ἄνθρωπος, *nudus homo*, id est, qui non sit Deus simul in eadem persona: sed ὁ λόγος, Deus & Dominus gloriæ est passus & mortuus, non *in divina natura*, quæ immutabilis, & prorsus impassibilis est; neque *cum natura humana*, quia in persona Christi nō sunt confusæ naturæ, sed tantùm *secundùm humanam naturam*, seu in natura humana, seu, ut D. Petrus loquitur, carne. Aliud est enim, carne seu in carne seu secundùm carnem passum & mortuum Deum dicere: aliud cum carne prædicare passum & mortuum, seu carni prædicare compassum & commortuum.

Passus & mortuus est Deus carne, quia una est Dei carnisque persona: non est passus & mortuus cum carne, quia in uno Christo distinctæ sunt & manent in perpetuum naturæ Deitatis & carnis. *Vide Fulgentij librum tertium ad Trasimundum Vandalorum in Africa Regem, de passione Domini.*

Passus autem & mortuus est carne SUA, hoc est, Deitati unita personaliter etiam in ipsa morte: quia non nuda humanitas, sed Deitati unita nos redemit.

Proinde passio & mors Christi verè ad Filium Dei pertinuit. Si enim anima sua & corpus suum ad ipsum attinuit, quomodo potuit horum cruciatus & laceratio & divulsio nihil ad ipsum attinere, etiamsi Deitas cruciari, & lacerari & mori non potuerit? Quis ita insanit, ut si pes ipsius, vel manus ipsius aliquid patiatur, hanc passionem ad se dicat nihil pertinere, propterea quòd in capite aut aliis partibus non laceratur aut cruciatur? Etiam sanctis & membris suis in terra persequutionem patientibus, ipse Dominus clamat in cœlesti gloria degens: *Saul, Saul, quid ME persequeris?* quum tamen ingens discrimen sit inter passiones fideliū & Christi. Sanctis enim patientibus, alia est persona, quæ dolorem & passionem ipsam sustinet, nempe fideles; alia, nempe Christus, quæ afficitur contumeliā ab hostibus, injuriā afficientibus ipsius legatos & servos, propter illius confessionem, & serio improbat, & curat afflictionem eorum, quos sibi tanquam membra adjungit & fratres suos atque amicos vocat, & gloriæ suæ cohæredes, & templum suum in quo habitat. Et tamen dicitur: *Qui templum Dei destruit, illum destruet Deus.* Christo autem patiente, eadem persona est, & ea quidem ipse Deus, quæ est subiectum supplicii ac doloris animæ & corporis, & obiectum immediatū injuriæ & contumeliæ, quā ab hostibus afficitur. Quantò igitur magis & propius ad Filiū Dei attinet sua ipsius caro, quàm sancti: tantò magis ad ipsum attinet passio ipsius, quàm aliorum.

Firmum igitur maneat, Dominum Jesum passum & mortuum esse carne; non autem Deitate. Errarunt proinde hæretici Theopaschitæ seu Theopassiani dicti, qui contendebant in Christo Deitatem

A doluisse, quum figeretur caro eius in cruce: de qua hæresi Augustinus libro de hæresibus ad Quod vult Deum, capite septuagesimo. Hæresis etiam Arianorum fuit, τὸν λόγον esse passum qui corpori sese adiunxit: adversus quam hæresim est tertius Theodoreti dialog⁹ qui ἀπαθής, hoc est, *Impassibilis* inscribitur. Eandem hæresin postea sequuti sunt & pertinaciter defenderunt Eutychiani, maximè sub Zenone Imperatore: nunc quoque inter Armenios, qui se Christianos appellant, permansisse fertur. Superiore etiam seculo in Germania nostra quidā ausi sunt asserere, Christum secundùm utramque naturam passum esse. Non juvat autem eos id quod dicitur Act. 20. v. 28. quòd *Deus suo sanguine Ecclesiam acquisiverit*, & 1. Cor. 2. v. 8. quòd *Dominus glo-*
B *ria crucifixus sit.* Nam in hoc utroque loco quod proprium est humanæ naturæ tribuitur personæ, à divina natura denominatæ, per communicationem idiomatum.

Sunt quidem duæ naturæ in persona Christi unitæ inseparabiliter, sic ut persona illa, quæ Deus est, rectè dicatur passa & mortua: id tamen per communicationem idiomatum dicitur de illa persona secundùm humanam naturam. Passio & mors carnis communicatur personæ, ita ut non communis tantùm, sed & propria sit ipsius personæ. *Vigilius* quidem Episcopus olim Tridentinus adversus Eutychen libro secundo, capite tertio, paulò aliter loqui videtur, nempe sic; *Passus est Deus in unione persona, non est passus in proprietate natura; siquidem pas-*
C *sionis injurias etiam divinitas pertulit*, (id est, suas fecit, scilicet reali coniunctione cum natura assumta, non inhæsione) *sed passionē sola caro eius persensit.* Et mox: *Ita Verbum Dei iure dicimus passionis iniurias pertulisse, non tamen passionem sensisse. Dicam adhuc manifestius: confixa est divinitas clavis, sed ipsa penetrari non potuit, siquidem vulneri locum caro patefacta aperuit, nam Deus invisibilis atque impenetrabilis mansit. Ita ergo suscipiendo passiones, & earum non cedendo affectibus, apparet Deum Verbum impassibiliter passum. Sed quia caro eius non solùm pertulit, sed & sensit & cessit; merito ac iure dicimus, Dominum his omnibus passionum conditionibus sensibiliter affectum in carne sua, sine sensu vel mutatione divinitatis sua. Ergo perferre passionem, natura est utriusque, sed cedere passioni, non est utriusque na-*
D *tura, cùm sit unius denique persona.* Et libro quinto, capite secundo: *Propter ineffabile mysterium unionis utrarumque naturarum, communis in Christo fuit mortalitas carnis Verbi natura, qua mori non potuit: & communis in ipso est immortalitas Verbi, natura carnis, qua morti succubuit. Ergo sicut illi mori & non mori, ex utrisque naturis est proprium: ita commune est in ipso utrisque naturis quod illarum est proprium: & ut exempli gratiâ dixerim, proprium mihi est notam livoris cuiusque verberis gestare in corpore meo per naturam carnis mea: Item proprium mihi est plagam verbi, id est, sermonem durum gestare in mente mea, per naturam anima mea: & proprium mihi est eandem plagam non portare in corpore meo per naturam carnis mea. Et quum sit mihi utrumque proprium, & corpori & anima mea utrumque*
E *alienum; quia nec corpus durum, latumve sermonem intelligit, nec anima flagelli vulnere livescit, utrumque tamen commune est in meipso, & anima & corpori meo; quia nec anima extra corpus sita, quod ei sentire proprium fuerat sentit; nec corpus extra anima consortium plagarum indicia gestavit. Quod igitur proprium mihi est in singulis, & alienum est à singulis; id commune est in meipso singulis, quod proprium est singulis.* Sententia autem Vigilii est: & utriusque naturæ & singularum naturarum proprietates esse personæ Christi

Digitized by Google

propria, naturis autem inter se communes, non in ipsismet, sed in persona: sic ut proprietates cujusq; naturæ fiant communes alteri naturæ in concreto expressæ ac significatæ. Hoc declarat similitudine quadam cujus sensus huc redit: sicut & animæ & corporis proprietates sunt propriæ homini, animæ autem & corpori inter se communes, non ipsismet, sed in persona hominis; quia anima etiam proprietates corporis sibi communes habet propter unionem, non in sua οὐσίᾳ seu essentia, sicut corpus, sed in persona hominis: & corpus etiam proprietates animæ sibi communes habet propter unionem, non in sua οὐσίᾳ seu essentia, sicut anima, sed in persona hominis; quia homo sicut corpore & animo, ut partibus essentialibus constat, ita etjam & utriusque & singulorum in se realiter habet proprietates, ac proinde & corporis & animæ proprietates de homine prædicantur. Sic pati & mori quæ proprietates carnis sunt, propriæ erant Christo & communes τῷ λόγῳ cum carne, non in ipsa natura divina, quippe quæ pati & mori non potest, sed in persona carnem ὑποστατικῶς gerente quo in ea pati & mori posset, hoc est, ut clariùs & breviùs dicam, passio & mors carnis Christi pertinuit ad Verbum, cujus propria est caro, sed pertinuit ad illud, non reali communicatione seu inhæsione, verum οἰκειώσει, id est, *appropriatione*, quia ut caro assumta Verbi propria caro est, ita etiam omnes actiones & passiones carnis tanquam suas proprias Verbum sibi vendicat. Sic Damascenus ait, lib. 3 Orthod. fidei, cap. 3. Οἰκειοῦται τὰ ἀνθρώπινα ὁ λόγος. (αὐτοῦ γάρ ἐστι, τῆς ἁγίας αὐτοῦ σαρκὸς ὄντα.) καὶ μεταδίδωσι τῇ σαρκὶ τῶν ἰδίων κατὰ τὸν τῆς ἀντιδόσεως τρόπον, διὰ τὴν εἰς ἄλληλα τῶν μερῶν περιχώρησιν καὶ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν, καὶ ὅτι εἷς ἦν, καὶ ὁ αὐτὸς ὁ καὶ τὰ θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα ἐνεργῶν ἐν ἑκατέρᾳ μορφῇ μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας. Διὸ δὴ καὶ ὁ Κύριος τῆς δόξης ἐσταυρῶσθαι λέγεται, καίτοι τῆς θείας αὐτοῦ μὴ παθούσης φύσεως. h. e. *Quæ humana sunt, Verbum sibi attribuit* [seu vendicat ac sua facit.] (*Nam ipsius sunt ea, quæ sanctæ ipsius carnis sunt.*) *& tradit carni sua propria secundùm alterna tributionis* [seu mutuæ attributionis seu reciprocæ prædicationis] *modum propter naturarum in se invicem accessionem reciprocam* [seu comprehensionem, complexum mutuum, immanentiam] *& propter unionem secundùm hypostasin, & quoniam unus est & idem qui & divina & humana operatur in utraq; forma cum alterius communione. Quare & Dominus gloriæ crucifixus dicitur, quamvis natura eius divina non sit passa.* Damascenus igitur primò docet, quòd Verbum sibi appropriet seu propria faciat humana. Rationem addit, quia quæcunque carnis sunt, ea etiam Verbi sunt, cujus nimirum caro propria est. Deinde dicit, quòd Verbum sua propria carni attribuat. Si quæras quomodo id fiat, num per realem communicationem, translationem & transfusionem proprietatum unius naturæ in aliam? Respondet Damascenus, quòd id fiat κατὰ τὸν τῆς ἀντιδόσεως τρόπον, hoc est, secundùm aut per modum prædicationis reciprocæ, κατ' ἀκολουθίαν seu ἐπίδειξιν ὀνομάτων, quam κοινωνίαν ἰδιωμάτων, communicationem idiomatum usitatè appellamus. Si quæras, quāobrem illa οἰκείωσις & μετάδοσις fiat? respōdet Damascenus, διὰ τὴν εἰς ἄλληλα τῶν μερῶν περιχώρησιν, hoc est propter mutuum partium seu

περιχώρησις naturarum.

naturarum Christi complexum. περιχώρησις enim naturarum Christi est arctissima illa conjunctio ea-

A rum in unitate personæ: sicut περιχώρησις personarum SS. Triados est arctissima illa conjunctio trium personarum in una & eadem numero essentia, quæ est in illis tribus personis, adeò ut ubicunque personarum una est, ibidem quoque adsit persona altera: & propter hanc conjunctionem fit, ut Pater sit in Filio & Filius in Patre, & Pater Filiusque in Spiritu sancto & vicissim. Differt autem περιχώρησις personarum Sanctæ Trinitatis à περιχωρήσει duarum naturarū Christi in eo, quòd περιχώρησις personarum SS. Triados est propter unitatem essentiæ: περιχώρησις autem naturarum Christi, propter unitatem personæ. Unde liquet, περιχώρησιν naturarum Christi idem esse quod καθ' ὑπόστασιν

Christi quid sit. περιχώρησις personarum SS. Trinitatis quid sit.

B ἕνωσιν, ut sese mox Damascenus ipse explicat. Unde & hoc liquet graviter errare eos, qui περιχώρησιν constituunt modum realis communicationis idiomatum, quo nimirum modo proprietates essentiales Deitatis sint reali transfusione communicatæ carni Christi, cui tamen non inhæreant formaliter, neque substantialiter neque accidentaliter seu subjectivè. Præterea & hoc inde liquet, differre περιχώρησιν à τρόπῳ ἀντιδόσεως. Si exempla οἰκειώσεως illius κατὰ τὸν ἀντιδόσεως τρόπον requiras, profert Damascenus istud: *Dominus gloriæ crucifixus* dicitur, quamvis natura ejus divina non sit passa. Ergo patiente carne, non est passa Deitas, seu quod idem est,

C Christus patiens & moriens secundùm carnem, non passus & mortuus est secundùm Deitatem: Passionem & mortem non sensit, nec realiter participavit Deitas. Et ut verbis utar Fulgentii ex lib. 3. ad Trasimundum Regem; *Hoc persona inseparabilis unitas, in qua Deus & homo unus est Christus, fecit ut & homo Christus per gratiam nasceretur ex Deo, salva veritate ac plenitudine humanæ naturæ, & idem Deus Christus voluntariè pateretur in carne, salva impassibili plenitudine divinæ substantiæ.* Et mox addit: *Hæc dum quidam minus attendunt, divinitatem Christi non dubitant subjicere passioni, & audientes Christum in carne passum, putant, Deum carni fuisse compassum, minus attendentes, divinam illam atque immutabilem Filij Dei substantiam, & in carne passibili passionem suscepisse, &*

D *cum carne passionem sentire non potuisse.*

Ex his quæ dicta sunt constat, Christum non passum esse Deitate sua, sed tantùm carne.

Carnis autem nomine intelligitur tota humana Christi natura, non tantùm corpus sed etiam anima. QUÆSTIO hic oritur gemina: utraque consideratione dignissima. PRIOR est: *Annon sola corporis Christi passio & mors fuerit pœna pro nobis sufficiens & satisfactio infiniti pretij?*

RESP. Non fuit: Sed passio & mors totius humanæ naturæ Christi, hoc est, passio & mors externa & interna, corporis & animæ Christi, est satisfactio illa perfectissima atque infiniti pretii: quod ex subjectis argumentis patet.

Primum est: Quam mortem Deus Adamo & E-

E væ in Paradiso comminatus fuerat, si legem ipsis latam transgrederentur; eam Christum sponsorem nostrum subire necesse fuit: Atqui Adamo & Evæ in Paradiso non tantùm passionem & mortem corporalem, sed etiam & quidem præcipuè passionem internam & mortem spiritualem, Deus denunciaverat in illa comminatione, Genes. 2. v. 17. *De fructu verò arboris scientiæ boni & mali, ne ipse comedas: nam quo die comederis de ea, morte morieris.* Sententia enim est: eris prorsus subjectus tum morti spirituali, quæ est separatio animæ & corporis à gratiosa com-

communione Dei: tum morti corporali, quæ est separatio corporis à naturali consortio animæ. Sic esse accipiendam hanc comminationem, ac non de solâ morte corporali, colligitur ex eo quòd illo ipso die homo mortuus est, quo fructum vetitæ arboris comederat, juxta comminationem: *quo die comederis de eo, morte morieris*: at corporali morte tum non statim fuit actu mortuus, ergo spirituali. Colligitur idem ex aliis comminationibus Legis, quibus hæc prima comminatio explicatur, cujusmodi est illa Deuteron. 27. 26. *Exsecrabilis est quisquis non manserit in omnibus quæ scripta sunt in libro Legis ut faciat ea*: Item Deut. 21. vers. 23. *Exsecrabilis est qui pendet in ligno.* Maledictio ista & exsecratio divina est mortis spiritualis proprietas, quæ ab illa nequit separari. Huic autem comminationi satisfieri oportuit, ac proinde Christi satisfactio non est sola mors corporalis.

Secundum argumentum est: Cui morti omnes homines propter peccatum obnoxii facti sunt; eam Christum sponsorem nostrum subire loco nostro oportuit. Atqui omnes homines propter peccatum non tantùm corporali, verum etiam spirituali morti subjecti facti sunt. Nam Adamus & Eva, quàm primum transgressi fuissent mandatum Dei, statim morte spirituali mortui sunt; mortis verò corporalis etiam illico rei facti sunt & morte illa dignissimi, ac proinde mox in mortis spiritualis & corporalis potestate fuerunt. De morte spirituali Adami & Evæ Genes. 3. vers. 7. 8. *Tunc aperuerunt sese oculi amborum, noveruntque se nudos esse: & consutis foliis ficulneis fecerunt sibi subligacula. Deinde audiverunt vocem Iehovæ Dei itantem per hortum ipsum ad ventum illius diei: Quare abscondit se Adam & uxor ejus à facie Iehovæ Dei, inter arbores illius horti*: Et vers. 10. ait ipsemet Adamus: *Vocem tuam audiebam in hoc horto: extimui autem, eò quòd nudus sim, & abscondi me.* Sicut *vita animæ* est fruitio summi boni, nempe Dei; unde lætitia ex Dei conspectu & voce exsilit: ita *mors animæ* est privatio summi boni, nempe Dei, unde metus oritur & trepidatio ad vocem Dei, quem anima humana ob transgressionem Legis, vel à se perpetratam vel in se voluntariè translatam non potest non reformidare tanquam judicem & vindicem severum peccati. Itaque Adamus & Eva viventes quoad corpora, mortui tamen erant quoad animas. Similiter omnes nos qui carnali generatione ex Adamo propagati sumus, privati sumus summo bono donec à Christo vivificemur. Proinde non tantum corporalem, sed etiam spiritualem mortem Christum loco nostro subire oportuit.

Tertium argumentum: A qua morte Christus nos liberavit, eam profectò ipse pro nobis subierit necesse est. Propositio hæc verissima est. Nam ne à peccatis quidem liberi potuissemus fieri, nisi Christus peccata nostra in se transtulisset, eorumque reatum subiisset, non quidem per realem illorum in ipso inhæsionem, sed per judicialem imputationem quâ in ipsum ultro sponsorem pro nobis factum illa sunt translata, ut ea gestaret & pro iis satisfaceret. Atqui non tantum à corporis, verum etiam animæ morte nos Christus liberavit: quemadmodum Paulus ait Heb. 2. vers. 14. 15. *Quoniam igitur pueri participes sunt carnis & sanguinis, ipse quoq; consimiliter particeps factus est eorundem, ut per mortem aboleret eum qui mortis imperium habet, hoc est, diabolum: & liberos redderet quotquot metu mortis per omnem vitam obnoxij erant servituti.* Hic necessariò metus mortis æternæ intelligitur: nam quod ad temporalem attinet, plurimi eam non reformidarunt, sed cupidissimè adierunt, quod plurimorum martyrum exempla testantur, qui se ultro ad mortem obtulerunt. Evidentior est locus 1. Johan. 3. vers. 14. *Nos scimus nos translatos esse ex morte ad vitã.*

Quartum argumentum: Si Christus loco nostro ad inferos descendere debuit; tum profectò animæ quoque mortem, eum subire pro nobis oportuit. Prius est; Ergo & posterius. Connexi necessaria est consequentia: quia *quempiam in corpore viventem descendere ad inferos*, est demergi in profundissimam abyssum infernalium dolorum mortis æternæ, quales dolores & diros in anima cruciatus damnandi in æternum experientur. Assumtio etiam certa est: nam quas pœnas animæ nostræ in æternum passuræ erant, eas Christus Redemtor noster in se suscepit & superavit. Atqui descensus ad inferos est inter pœnas quas animæ nostræ in æternum passuræ erant: Christus ergo nostro loco ad inferos descendere debuit.

Quintum argumentum: Si Christus factus est obediens Patri usque ad mortem crucis, tum profectò etiam mortem animæ satisfactionis partem esse necesse est. Antecedens certum est ex Philip. 2. 8. Ergo & consequens.

Connexi necessariâ est consequentia: nam mors crucis non est tantum mors corporis, sed etiam mors cum maledictione Dei conjuncta, ac proinde mors spiritualis cujus proprietas est illa maledictio, secundum illud: *maledictus qui pendet in ligno.*

Sextum argumentum: Si sola mors corporis Christi esset plena satisfactio pro peccatis nostris, tum iniquè Deus exegisset pœnã, quam in anima Christus est perpessus. At utramq; Deus justissimè exegit, sicut historia Evangelica testatur, Christũ anima & corpore passum esse. Ergo sola mors corporis Christi nõ est plena satisfactio pro peccatis nostris.

Septimum argumentum: Quod à morte æterna & spirituali redimi oportuit, in eo Christum mortem illam subire necesse fuit: Atqui non tantum corpus, sed etiam animam à morte æterna & spirituali redimi oportuit. Ergo etiam animæ mortem Christum obire necesse fuit.

Octavum argumentum: Quo peccaverat homo mortemque meruerat, in eo pœnas luere Christum oportuit. Atqui non tantum corpore, sed etiam animâ peccaverat homo mortemque meruerat. Ergo non tantum in corpore, sed etiam in anima pœnas luere Christum oportuit.

Nono testantur idem Patres orthodoxi.

FULGENTIUS ad Trasimundum Regem, lib. 3. qui est de passione Domini, ait: *quia totum hominem Deus ille suscepit, ideo totius hominis in se passiones in veritate monstravit. Et animam quidem rationalem habens quicquid fuit infirmitatis animæ, sine peccato suscepit & pertulit, ut dum humana anima passiones in anima, quam accepit vinceret, nostras quoque animas ab infirmitatibus liberaret. Carnem quoque humanam accipiens, in ejusdem veritate carnis, veritatem voluntariæ habuit passionis, ut in carne mortuus, totam in se hominis occideret mortem, & in æternam vitam immortalis resurgens, æternæ nobis vitæ gratiam condonaret.*

QUÆSTIO POSTERIOR est: *Si Christus non tantum corpore corporaliter, sed etiam animâ spiritualiter passus & mortuus est; Cur igitur Scriptura totam salutem nostram tribuant sanguini & morti Christi corporali?* veluti Rom. 3. vers. 25. *Quem proposuit Deus placamentum per fidem in sanguine ipsius.* Ephes. 1. v. 7. *In quo habemus redemtionem per sanguinem ipsius.* Coloss. 1. vers. 20. *Pace per sanguinem crucis eius facta, per eum reconciliare omnia sibi.* Hebr. 9. vers. 12.

LIII 2

& sequentibus: *Per proprium sanguinem ingressus est semel in sacrarium, æternam redemtionem nactus. Nam si sanguis taurorum & hircorum & cinis juvencæ adspergens inquinatos, sanctificat ad carnis puritatem: Quantò magis sanguis Christi, qui per Spiritum æternum seipsum obtulit inculpatum Deo, emundabit conscientiam vestram à mortuis operibus ad serviendum Deo vivo?* 1. Pet. 1. vers. 18. & 19. *Vt qui sciatis vos non caducis rebus, argento vel auro, fuisse redemtos ex vana illa vestra conversatione à patribus tradita: Sed pretioso sanguine, utpote Agni inculpati & incontaminati, nempe Christi.* 1. Joh. 1. v. 7. *Sanguis Iesu Christi Filij eius purgat nos ab omni peccato.* Apoc. 1. v. 5. *Fidus ille testis, primogenitus ille ex mortuis ac princeps Regum terræ: qui dilexit nos & lavit nos à peccatis nostris per sanguinem suum.* Et cap. 5. v. 9. *Mactatus es & redemisti nos Deo per sanguinem tuum.* Rom. 5. v. 10. *Reconciliati fuimus Deo per mortem Filij eius.* Philipp. 2. vers. 8. *Ipse se submisit, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.*

RESP. Scripturæ quæ totam salutem nostram tribuunt sanguini & morti corporali Christi, Synecdochicè loquuntur, partem pro toto nominantes, & quod est totius, tribuentes parti maximè conspicuæ & in oculos incurrenti, ut se accommodent captui etiam infirmorum, qui faciliùs ea quæ oculis videntur cognoscunt, quàm quæ ratiocinatione sunt perscrutanda. Sicut in historia creationis mundi describuntur expresse tantùm visibiles creaturæ, quum certum sit, etiam invisibiles creaturas tum productas fuisse. Sicut item in describenda obedientia Christi externæ actiones recensentur, quum tamen internæ excludi non debeant: externæ autem in sensus hominum incurrebant. Ita quoque in locis adductis externa atque corporalis passio & mors Christi inculcatur: non quòd interna & spiritualis excludatur, sed tum quia externa atq; corporalis maximè evidens fuit; tum quia in sanguinis effusione & morte corporis, faciliùs animadverti potuit veritas corporis Christi, & veritas passionis, ne phantasticum corpus solummodo haberet & putativè passus & mortuus censeri posset: tum quia apertiùs cernitur veritas & complementum sanguinis & mortis pecudum in Veteri Testamento mactatarum, velut figurarum sacrificii Christi. Soli autem externæ passioni & morti salutem nostram à Scripturis non tribui, locus Philip. 2. vers. 8. inter cæteros allegatus abundè docet; Christus enim factus est obediens *usque ad mortem crucis*, hoc est, cum maledictione divina conjunctam. Quod pluribus interpretatur Paulus Gal. 3. vers. 13. *Christus nos redemit ab exsecratione Legis, dum pro nobis factus est exsecratio. Scriptum est enim, Exsecrabilis est qui pendet in ligno.* Atqui maledictio ista sentiri à Christo non potuit nisi principaliter in anima à Deo ad momentum temporis deserta: quæ desertio est spiritualis passio & mors animæ. Sed plura testimonia Scripturæ & argumenta pro nostra sententia paulò antè sunt commemorata.

Proinde *Bellarminus* perperam arbitratur, lib. 4. de Christo, cap. 8. sect. octavâ, Scripturas totam salutem nostram tribuere simpliciter sanguini & morti corporis Christi.

Ergo passio & mors fuit personæ Domini Jesu, sed secundùm naturam humanam, eamque totam; non autem secundùm Deitatem.

Porrò subjectum *ἐνεργητικὸν* passionis & mortis hujus non fuit vulgare, & longè aliud quàm sunt Martyres aut alii homines passionem & mortem sustinentes: siquidem Dominus Jesus passus & mortuus

A est ut Christus ille, id est, qui non tantùm verus homo, sed etiam verus natura Deus est. Quapropter Jesus in passione etiam & morte sua declaratus & cognitus est tanquam verus naturâ Deus & Jehova. Nam venditus est triginta argenteis, Matth. 26. vers. 15. At Zachar. 11. vers. 12. & 13. Jehova ipse dicit de se: *Dixeram illis* (nempe Judæis) *si bonum videtur in oculis vestris, date mercedem meam; sin minus, desistite: qui appenderunt mercedem meam, triginta argenteos. Edixit autem Iehova mihi, projice eos* conferendos *in figulum, magnificum pretium, quo pretiosè æstimatus sum ab illis.*

Ad unicam ejus vocem hostes, qui ad capiendum ipsum venerant, retrorsum humi ceciderunt, Johan. 18. vers. 6. Ut Dominus & Deus cum potestate im-
B peravit iisdem ut discipulos suos abire sinerent; quod & factum, Johannis 18. vers. 8. 9. Miraculosè restituit auriculam dextram Malcho, quam Petrus intempestivo zelo usus absciderat, Luc. 22. vers. 51. Angelorum Dominum ad cujus nutum illi præsto sint, se esse declaravit, Matth. 26. vers. 53. Filium illum Dei se esse apertè professus est, Matth. 26. vers. 63. 64. Petro, qui ipsum ter abnegaverat, resipiscentiam donavit, Luc. 22. vers. 61. Deitatem ipsius testata est Eclipsis Solis quæ à sexta hora usque ad nonam duravit, Matth. 27. vers. 45. Illam eclipsin circumstantia temporis admirabilem facit. Incidit enim in plenilunium, quo nunquam fit eclipsis Solis regulariter: Proinde Christo patiente & moriente Sol contra naturam defecit, cœlo veluti obstupe-
C scente, & Sole indignabundo & non ferente illas contra communem omnium Dominum injurias quas patiebatur, & avertente se & radios suos contrahente, horasque diei aliquot illuces exhibente, admirantibus eventum illum etiā Gentilibus, qui à Phlegonte proditus in libro XIV. in quo sic ait: *Quarto autem anno CCII. Olympiadis magna & excellens inter omnes, quæ antea eam acciderant, defectio Solis est facta. Dies horâ sextâ ita in tenebrosam noctem versa ut stellæ in cœlo visæ sint, terraque motus in Bithynia Nicenæ urbis multas ædes subverterit.*

Quamvis pendens in cruce inter horribiles dolores animæ & corporis, ab altero latronum agnoscitur Rex ille Messias cujus regnum est cœleste, ab eodem honor & innocentia ejus adversus latronem
D conviciatorem defenditur, ab eodem religiosè & ex vera fide invocatur. Et hoc certè est mirabile. Hic Christo fide adhærere incipit, quum discipuli eum deseruissent: hic ad Christum confugit, quum alij ab ipso aufugissent: hic, quod habebat, cor & linguam Christo dabat, cùm alij Christum spoliarent: hic Christum innocentem defendit, quum alij eum dignum morte judicarent: hic petit ab illo regnum cœlorum, quem videt in summis miseriis constitutum: hic petit ut ipsius recordari velit, quem videt jam jam moriturum. Petrus negavit Christum, latro in cruce conversus credidit in eum & confessus est eum: ô altitudo! Quæris tu rationem? ego expavesco altitudinem: ô inscrutabilia judicia Dei!

E Denique & in morte ipsa Deitatem suam est testatus: nam spiritum emisit atque animam posuit cùm voluit, cumque magna voce clamasset. Atqui animam ponere pro arbitrio & quandocunque placuerit, & eandem rursus sumere, non est proprium nudi hominis, sed potentiæ Verbi. Nudus quippe homo non ex sua potestate, sed ex necessitate naturæ idque invitus ac nolens mortem obit: Dominus contrà ipse quidem immortalis, sed tamen carnem mortalem gestans, potestatem habuit ut Deus, segre-

segregandi animam à corpore, eamque rursus cum corpore uniendi. Hoc docet Dominus ipse, quum ait Johan. 10. ℣. 17. 18. *Propterea Pater me diligit, quia ego depono animam meam, ut eam rursus assumam. Nemo tollit eam à me, sed ego depono eam per meipsum: potestatem habeo deponendi eam, & potestatem habeo rursus eam assumendi.*

Tantum de subjecto δεκτικῷ passionis & mortis: sequitur de subjecto ᾧ, id est, pro quibus Christus passus & mortuus sit.

Passus & mortuus est Christus pro nobis injustis, impiis, peccatoribus & inimicis Dei, 1. Pet. 3. vers. 18. *Nam & Christus semel pro peccatis passus fuit, justus pro injustis.* Rom. 5. vers. 6. *Christus enim cum nullis adhuc viribus essemus, præstituto tempore pro impiis mortuus est.* Et vers. 8. *commendat autem suam erga nos charitatem Deus, eò quòd cùm adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus sit.* Et vers. 10. *quum inimici essemus, reconciliati fuimus Deo per mortem Filij ejus.* Hinc magnitudo amoris Dei erga nos & beneficij Christi evidenter perspicitur. *Enimverò vix pro justo quisquam moriatur*, ut Paulus ait Roman. 5. vers. 7. Justus erat
6. Nabothus, sed justus erat Zacharias sacerdos filius
7. Jojadæ, item Schadrach, Meschach, Abednego, Daniel, Johannes Baptista, sed nemo erat, qui loco illorum mortem subiret, aut subire vellet, ut illi vivi conservarentur. *Pro bono viro* (id est, qui est κοινὸς ἀγαθὸς, commune bonum omnium, qui omnib. prodesse studio habet, nocere memini) *forsitan aliquis etiam mori sustineat.* Sicut Jonathan filius Saulis Regis Israëlitarum forte morte suâ non dubitasset vitam Davidis conservare, quem videbat bonum & utilem esse toti populo Israëlitico: & populus Israëliticus, qui cum cum Davide Rege profugo abierat, paratus erat vitam profundere dummodo ipse, qui tam utilis, tam necessarius Reipublicæ erat, servaretur, 2. Sam. 18. vers. 3. Sed qui pro impiis, pro malis pateretur & moreretur, repertus præter Christum est nemo.

QUÆSTIO oritur: *Quum omnes omninò homines naturaliter per Adamum propagati, sint naturâ peccatores, injusti, impij, & inimici Dei, an Christus pro universis & singulis hominibus, nullo excepto, sit passus & mortuus?*

De hac quæstione *primò* nostram eamque orthodoxam sententiam exponemus, demonstrabimusq; Christum pro omnibus & solis verè credentibus passum & mortuum esse. *Secundò*, adversariorum objecta diluemus.

Christum pro omnibus & singulis hominibus esse passum & mortuum *quoad sufficientiam*, certum est: nam passio & mors est λύτρον tantæ dignitatis, ut sufficiat pro universis & singulis hominibus, non tantum unius mundi hujus, sed etiam centies mille mundorum, si tot essent. Sed *quoad efficaciam* passus est Christus pro omnibus & solis verè credentibus in ipsum hominibus: & hoc sensu in sequenti tractatione phrasi hac utemur.

Ne quis autem phraseos ignorantia à tam sublimis mysterij cognitione arceatur, clarius illam explicabimus. Pro nobis Christum mortuum dicimus, quod, cùm nos propter peccatum æternę mortis rei fuissemus, Christus & loco nostro, & bono nostro in illius se potestatem tradidit, quod nos inde eximeret. Moriendo enim efficit, ne nos æternùm moriamur: morti se velut deglutiendum obtulit,

A non ut ejus gurgitibus absorptus perpetuum detineretur, sed magis ut eam absorberet, à qua nos eramus deglutiendi: subigendum se ei permisit, non ut eius potestate opprimeretur, sed magis ut eam prosterneret, quæ nobis imminebat, ac jam deprimendis insultabat: in vicem nostram se supposuit, ut nos immunes præstaret.

Huius tanti beneficij OMNES, eosque SOLOS VERE CREDENTES participes esse asseveramus. Ac pro omnibus verè credentibus hominibus mortuum esse Christum, apertissima testimonia beatorum Apostolorum Pauli & Johannis docent.

Christum pro solis electis ad vitam æternã, id est, verè credentibus in ipsum hominibus, esse mortuum, confirmatur I. Testimonijs Scriptura Sacra.

B Paulus in hæc verba loquitur: *Proprio Filio non pepercit, sed pro nobis tradidit eum*, Romanor. 8. ℣. 32. *Ut qui hoc statuerimus, si unus pro omnibus mortuus fuit, nempe istos omnes fuisse mortuos, & illum pro omnibus mortuum esse, ut qui vivunt post hac non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus & suscitatus est*, 2. Cor. 5. ℣. 15. *Sese ipse dedit redemtionis pretium pro omnibus.* 1. Timoth. 2. ℣. 6. *Sed Jesum illum cernimus gloria & honore coronatum qui paulatim, qui paulisper fuit inferior Angelis factus, propter mortis perpessionem: ut beneficio Dei pro omnibus mortem gustaret.* Heb. 2. ℣. 9. Quòd verò Paulus de omnibus verè credentibus loquatur, constat ex Rom. 3. ℣. 22. Heb. 5. 9. Johannes verò prima epistola cap. 2. ℣. 2. sic ait: *Ipse est propiciatio pro peccatis nostris nec pro nostris solùm, sed etiam pro totius mundi peccatis.*

C PRO SOLIS autem verè credentibus Christum esse mortuum, ipse Dominus docet Joh. 10. ℣. 15. *Ego*, inquit, *pono animam meam pro ovibus meis*, q. d. non autem pro fœtidis hircis diaboli. Et cap. 11. ℣. 51, 52. Testatur Paulus, qui Ephes. 5. ℣. 25. ait: *Christus dilexit Ecclesiam, & semetipsum exposuit pro ea.* Testatur Johannes Apoc. 14. ℣. 3, 4. inquiens: *Canebant quasi canticum novum ante thronum, & in conspectu quatuor illorum animalium & illorum Seniorum: neq; quisquam poterat discere canticum illud, nisi illa centum quadraginta quatuor millia, ij videlicet qui emti sunt è terra. Hi sunt qui cum mulieribus non sunt inquinati: hi sequuntur*
D *Agnum quocunq; ierit: hi emti sunt ex hominibus, primitiæ Deo & Agno sacra.*

Christi & Apostolorum pronunciato subscribunt Orthodoxi patres. Justinus Martyr in Dialogo cum Tryphone Judæo paginâ ducentissima primâ editionis Commelinianæ sic ait: Προσφορὰ ἦν ὑπὲρ πάντων μετανοεῖν βουλομένων ἁμαρτωλῶν, καὶ νηστευόντων ἣν καταλέγει Ἡσαΐας νηστείαν, διασπῶντες στραγγαλιὰς βιαίων συναλλαγμάτων, καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως τὰ κατηριθμημένα ὑπ' αὐτοῦ, ἃ καὶ αὐτὸς ἀπηρίθμησα, φυλάσσοντες. ἃ ποιοῦσιν οἱ τῷ Ἰησοῦ πιστεύοντες: *Oblatio is factus est pro cunctis resipiscere volentibus pec-*
E *catoribus, & jejunium quod Iesaias recensuit jejunantibus: colligationes violentorum contractuum solvendo, & alia ab eodem enumerata & à me recitata, pariter custodiendo, quæ faciunt credentes Iesu.*

II. Testimonijs orthodoxæ antiquitatis.

Idem paulò post: *Passionem pro his sustinuit hominibus, quorum animi ab omni purificantur pravitate.* Et dialogo eodem, paginâ ducẽtesimâ trigesima primâ: τὸν ἄρτον παρέδωκεν ἡμῖν ὁ ἡμέτερος Χριστὸς ποιεῖν εἰς ἀνάμνησιν τοῦ τε σωματοποιήσασθαι αὐτὸν διὰ τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτόν, δι' οὓς καὶ παθητὸς γέγονε. hoc est: *Panem tradidit nobis Christus noster faciendum in commemorationem corporationis suæ propter credentes in eum, propter quos etiam patibilis est factus.*

Ambrosius libro quinto epistolâ vigesimatertiâ sub finem. *Novit ergo Deus qui postulet Spiritus & quæ Spiritus sapientia sit, quia interpellat pro sanctis, sicut habes: quia & Spiritus interpellat pro nobis. Pro quibus enim Christus passus est, & quos sanguine mundavit suo, pro iis interpellat & Spiritus.*

Cyrillus Alexandrinus in Leviticum libro quinto, folio ducentesimo quinquagesimo: *Adipes verò animam diximus Christi, qui est Ecclesia amicorum eius, pro quibus animam suam ponit.*

Idem *Cyrillus* tomo secundo, lib. 10. Thesauri cap. 8. perspicuè ait: *Subiectus nunc quoque Christus Patri est, non tamen pro omnibus, sed pro SOLIS CREDENTIBUS in eum, pro quibus seipsum tanquam immaculatum agnum Patri obtulit, ut ab omni peccato liberatos Patri offerret.*

Plura testimonia exstant in Symphonia nostra Catholica capite decimo, thesi prima & secunda.

III. Argumentum a causa impellente.

At præter hæc testimonia, stabiliunt nostram sententiam argumenta firmissima. Pro quibus enim censebimus Christum mortuum, nisi pro iis quos causa Christum ad moriendum impellens attingit? Quæ vero est illa? an non dilectio? dicente ipso Domino, *Maiorem charitatem nullus habet, quam istam, ut quis ipsam animam suam deponat pro amicis suis.* Joh. 15. ℣. 13. Dicente Johanne 1. epist. cap. 3. ℣. 16. *Per hoc novimus charitatem Dei, quod ille animam suam pro nobis posuit.* Quos vero ita dilexit, ut se pro eis traderet? an non suos, quemadmodum Johannes dicit; *Ante festum Pascha, sciens Iesus, venisse horam illam suam, qua digrederetur ex hoc mundo ad Patrem quum dilexisset suos qui erant in mundo, usque ad finem dilexit eos?* Dicat Apostolus Gentium, quos ita Christus dilexerit, ut pro iis mortem oppetierit? *Christus dilexit Ecclesiam* (inquit) *& semetipsum tradidit pro ea.* At quæ est illa Ecclesia? nulla certe alia, quàm sancta illa & inculpata, non habens maculam aut rugam, aut quicquam eiusmodi, quam sanctificavit, quam sibi gloriosam sistit: ea vero non est nisi credentium. Reprobos vero tantum abest, ut Christus dilexerit, ut illis in extremo mundi die sit apertè professurus se nunquam eos novisse, Matth. 7. ℣. 23. Jam quos Christus nunquam novit, hoc est, pro suis habuit; eos profectò nunquam dilexit.

A finibus passionis & mortis Christi.

Sententiam nostram etiam consideratio finium mortis Christi confirmat. Ad quos enim pertinent fines mortis Christi, pro iisdem solis mortuus est Christus. Nam destinatum & subiectum suo fini, ita respondet; ut ad quos finis rei alicuius se extendit, eorum etiam bono res facta intelligatur.

At fines mortis Christi ad solos pertinent credentes, quod ex ista inductione patebit.

1. *Mortuus* est Christus, ut peccatum exstingueret, ut vim eius omnem atque jus in nihilum redigeret, sicut Paulus ait Rom. 6. ℣. 10. *Quòd Christus mortuus est peccato mortuus est semel; quòd autem vivit, vivit Deo.*

2. *Mortuus* est Christus, ut nos à morte æterna, cui per peccatum obnoxii facti eramus, liberatos in vitam assereret, teste ipsomet Domino; *Panis quem ego dabo pro mundi vita.* Johan. 6. ℣. 51.

3. *Mortuus* est Christus, *ut liberos redderet quotquot metu mortis per omnem vitam obnoxii erant servituti,* (Heb. 2. ℣. 15.) hoc est, ut mortis omnem illum horrorem adimeret, ut tranquillos redderet à perpetua illa mortis formidine & anxietate, quâ infelices animæ constringuntur.

4. *Mortuus* est Christus, ut cum ipso caro nostra mortificaretur, ne suas in posterum actiones exerceat; ut vetus noster homo cum illo perimeretur, ne posthac vigeat & fructificet: *Ut qui hoc statuerimus,*

A *si unus pro omnibus mortuus fuit, tum ipsi istos omnes fuisse mortuos,* intellige cum Christo. 2. Corinth. 5. ℣. 15. *Mortuus* est Christus, *ut ii pro quibus est mortuus, posthac non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus & resuscitatus est.* 2. Corinth. 5. ℣. 15. *Mortuus est Christus pro nobis, ut sive vigilemus, sive dormiamus, simul cum eo vivamus.* 1 Thessal. 5. ℣. 10. hoc est, ut ipsius vitæ seu virtutis participes fiamus, etiam quamdiu hic vivitur. Quis verò ignorat, manumissionem à peccati servitute, vindicationem à mortis æternæ tyrannide, in vitam assertionem, à formidine mortis liberationem, carnis mortificationem, Christi participationem, vitæ spiritualis benedictionem ad solos verâ fide præditos pertinere? Non sunt peccati

B jugo exemti increduli, non à mortis perpetuæ vinculis soluti, non vitæ restituti, non anxio mortis metu liberati, non cum affectibus suis mundo mortui, non Christo addicti, non virtute spiritualis vitæ imbuti.

Jam consideratio effectorum mortis Christi rem perspicuè evincit. Per mortem Christi æternum gratiæ testamentum est ratum factum, dicente Apostolo, *Ob id Christus novi fœderis mediator est, ut morte ad redemtionem earum transgressionum intercedente, quæ fuerant sub priore fœdere, qui vocati erant, promissam æternam hæreditatem acciperent. Nam ubi testamentum est, mors intercedat necesse est testatoris. Testamentum enim in mortuis ratum est: quandoquidem*

C *nondum valet dum vivit testator.* Per mortem Christi reconciliati sumus Deo, cùm abalienati & hostes essemus, cùm mente operibus malis intenti essemus.

Cæterùm ad quos effecta mortis Christi se extendunt, pro iisdem solis mortuus est Christus.

Atqui testamenti ratificatio solis filiis & hæredibus Dei, cohæredibus autem Christi est facta: iisdem mors abolita, iisdem vita reddita, immortalitas restituta: iisdem Satanæ tyrannis eversa: iisdem reconciliatio cum Deo impetrata. Nullam horum beneficiorum partem vendicare sibi possunt filii diaboli, hoc est, omnes increduli; exclusi sunt illi

D à bonorum testamento Christi veris hæredibus legatorum hæreditate: absorpti sunt à mortis gurgite: à portu vitæ perpetuò reiecti, Satanæ subiecti, reconciliationis cum Deo expertes. Hic fidem regnare, hinc incredulitatem exsulare oportet.

Ex his omnibus perspicuum est pro omnibus iisque solis vera fide præditis, Servatorem nostrum mortem oppetiisse.

Atque sic nostra sententia de subiecto mortis Christi est demonstrata: nunc adversariorum opinionem erroneam evertemus.

E

Contendunt adversarii, *Christum pro universis atque singulis hominibus, nullo demto aut excluso, mortuum esse:* tam pro fratricida Caino, pro Chamo ingrato filio, pro Ismaële Isaaci derisore, pro Esavo fratris persecutore, pro proditore Doëgo, pro Juda Iscariote, pro Simone Mago, pro Nerone crudelissimo, pro Heliogabalo impurissimo, pro omnibus denique licet nec credant, nec unquam credituri sint: quàm pro Abele, Noacho, pro Abrahamo credentium patre, pro Petro, pro Paulo, aliisve hominibus

Digitized by Google

minibus electis ad vitam æternam & in Christum verè credentibus. At quas huius opinionis afferunt rationes? Confirmat, aiunt, hanc sententiam Angelus, dicens pastoribus Lucæ 2. ℣. 10, & 11. *Annuncio vobis gaudium magnum, quod futurum est* OMNI *populo, quia natus est vobis hodie Servator, qui est Christus Dominus, in urbe Davidis.*

RESP. Nequaquam Angeli mentem hanc fuisse, quæ ipsi affingitur, Angelus qui Josepho Mariæ marito apparuit, testis esse potest: *Vocabis*, inquit, *nomen eius Jesum: Ipse enim liberabit populũ suũ ex peccatis ipsius.* Illi ergo populo omni, qui populus Jesu futurus, quē Jesus ex peccatis liberaturus erat, gaudium illud debuit obvenire. Alij verò audito à Magis nuncio de nato Judæorum Rege sunt plurimùm turbati. Non est lętatus Herodes: non sunt gavisi Sacerdotes elati, non Pharisæi inflati; sed pastores viles, & matronæ humiles. Simeon religiosus senex, Anna devota vidua & cæteri redemtionem Israëlis exspectantes.

Nuncium Angeli sequi aiunt *hymnum multitudinis exercituum cœlestium, laudantium Deum & dicentium: Gloria in excelsis Deo, & in terra pax, in* HOMINES *benevolentia.*

RESP. Nihil iste hymnus ad erroris ipsorum confirmationem facit. *In homines benevolentia*, canunt Angeli; quia hominibus illâ opus erat, quorum redimendorum causa Christus venerat: sed non canunt, *In universos & singulos homines.*

Replicant, qui sint illi homines, à Paulo explicari, cùm ait: *Illuxit gratia illa Dei salutifera* OMNIBUS *hominibus.* Tit. 2. ℣. 11

RESP. Non vult Apostolus universis & singulis hominibus nullo excepto gratiam illam illuxisse: sed *omnibus* dixit, sentiens, omnium ordinum hominibus illam apparuisse, etiam servis, quibus consolandis hoc adiecit, ut doceret, Deum ne infimos quidem & postremæ sortis homines despicere. Hoc idem *Hieronymus* in Commentariis in hunc locum notavit: *Omnibus hominibus*, inquit; *Non est enim aliqua differentia liberi & servi: Græci & Barbari: circumcisi & habentis præputium: mulieris & viri.* Sic Glossa ordinaria interlinearis habet, *Omnibus hominibus*, id est, *ad utilitatem omnis generis hominum.*

Pergunt, Johannem prædicare de Christo, quòd sit *lux illa vera; quæ illuminet* (id est, ut ipsi interpretantur, ordinata & missa sit ad illuminandum) *omnem hominem venientem in hunc mundum.*

RESP. Johannes de illuminatione naturali agit, hoc est, de rationis & intelligentiæ communicatione: non de supernaturali, solis regenitis peculiari. Deinde falsa est adversariorum interpretatio & Samosatenis favens, cùm dicitur *lux illa illuminare*, hoc est, ordinata & missa esse ad illuminandum. Sic videlicet interpretantur Samosateniani, ut istam illuminationem colligant esse hominum à tenebris ignorantiæ liberationem per Evangelij prædicationem, ne cogantur fateri, Christum verum ab æterno Deum Patrique ὁμοούσιον esse. Atqui Johannes tractat hic de beneficio lucis rationis, quam Christus tanquam Creator, inde à principio mundi cuique homini in hunc mundum venienti indidit, atque etiamnum indit; de gratia verò supernaturalis illuminationis in sequentibus agit. Prodeat in medium *Cyrillus Alexandrinus*, qui suspectus apud istos interpretes esse nequit, & dicat quo sensu Christus omnem hominem illuminet in hunc mundum venientem: *Dei verbum*, (inquit *Cyrillus*,

A libro primo in Johan. cap. 9.) *Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, non docendo ut homines aut forsan Angeli: sed potiùs creando ut Deus, unicuique semen sapientiæ, id est, pietatis atque intelligendi radices inserit. Et hoc modo rationalem efficit creaturam, naturæ suæ participem faciens, & ineffabilis sui splendoris, quasi lucidos vapores eo modo quem solus novit, in mentem hominis immittens. Propterea noster pater Adam non tempore (quemadmodum nos) prudentiam didicit: sed statim à sui creatione perfectè sapiens fuit. datum sibi divinitus lumen adhuc conservans, naturæq; dignitatem integram retinens. Filius igitur Dei, creative (ut ita dicam) illuminat.* Hæc Cyrillus.

B Progrediuntur adversarij, & Jesaiam adducunt, qui ait, *Dominus posuit super illum iniquitates omnium nostrûm.* V. Locus Jes. 53. ℣. 6.

RESP. Jesaias de fidelibus & in Messiam credentibus loquitur, quorum numero se includit. Nam in sua & fidelium persona loquitur interprete Apostolo Petro, qui 1. epist. cap. 2. vers. 24. & 25. hunc Prophetæ locum credentibus applicat, inquiens:

Eratis velut oves errantes, sed conversi estis ad Pastorem & curatorem animarum vestrarum. Deinde antecedens confessio: *omnes nos, ut oves erravimus:* non est hominum in peccatis perseverantium & manentium: ut taceam quod in præterito dicitur, *erravimus*, tanquam de conversis jam ad Pastorem animarum suarum. Nihil verò obstat, quòd error & cuiusque in viam suam declinatio universis & singulis hominibus fit communis: quia erroris & deviationis agnitio confessioque cum fiducia in Messiam coniuncta quæ à Propheta usurpetur, non est universis & singulis communis, sed propria eorum quibus Dominus resipiscentiæ donum est largitus. Unde sequitur non omninò omnium, sed duntaxat resipiscentium, & peccata sua ex fide confitentium pœnas impositas Christo. Nec etiam responsum nostrum elidit, quòd Jesaiæ auditores non omnes fuerint fideles: proinde non tantùm de fidelium universitate locutum. Nihil enim vetat D quò minùs Propheta verbis istis beneficium gratiæ exprimeret, quod in fidelium solummodo competit universitatem. Quid enim Paulus? an fideles tantùm circa se habebat? aut ab electis duntaxat hodie legitur vel auditur? Et tamen cavillationes & tendiculas istas nihil veritus, dicit: *Abraham est pater omnium nostrûm*, Rom. 4. ℣. 16. certè non incredulorum, sed duntaxat credentium, sed incedentium vestigiis fidei patris nostri Abrahami, Rom. 4. ℣. 11, 12. Dicit: *Hierusalem illa quæ sursum est, est mater omnium nostrûm*, Galat. 4. ℣. 26. Nec loquitur de fidelibus & infidelibus promiscuè, sed de fidelibus tantùm.

Addunt superioribus illud Servatoris: *Ego si sublatus fuero è terra, omnes traham ad meipsum.* Joh. 12. ℣. 32. VI. Locus Joh. 12. ℣. 32.

E

RESP. Nec inde dogma suum stabilire possunt: Omnes enim hic dixit, non universos & singulos, sed non tantùm Judæos, verùm etiam Græcos quos privatim illius colloquium expetentes tum non admisit, quod nondum tempus illorum vocationi destinatum advenisset. Propterea mortis suæ meminit, ut doceat, illam sibi ante vocationem gentium subeundam esse. Habemus in hac explicatione suffragatorem *Chrysostomum*, habemus *Theophylactum*.

Sed urgent: dicit tamen, *Omnes*. Dicit, sed intelligit illos, quos Pater ad ipsum traxerit. Ait enim

alibi. *Nemo venit ad me, nisi Pater traxerit illum.* Sed audiamus *Augustinum*, qui tractatu 52. in Johannem sic locum istum exponit: *Non dixit omnes, sed omnia* (sic quidem Augustinus legit, sed in Græco habetur πάντας:) *non enim omnium est fides, &c.* Et mox: *At si omnia, ipsi homines intelligendi sunt, omnia prædestinata ad salutem possumus dicere, ex quibus omnibus ait nihil esse periturum cum supra de suis ovibus loqueretur Aut certè omnium hominum genera, sive in artium licitarum & utilium professionibus omnibus, & quicquid aliud dici potest secundum innumerabiles differentias quibus inter se præter sola peccata homines distant ab excelsissimis usque ad humillimos à Rege usque ad mendicum; omnia, inquit, traham post me, ut sim caput eorum, & illi membra mea.* Hucusque Augustinus. Omnes ergò illi, quos Christus se ad se tracturum promisit increduli non sunt: quia nec Pater illos ad Christum trahit: nec fides ipsorum est: nec ipsi membra Christi sunt.

VII. Locus Heb. 2. v. 9.

Instant, Heb. 2. v. 9. legi: *Jesum illum cernimus gloria & honore coronatum, qui paulisper fuit inferior Angelis factus propter mortis perpessionem, ut beneficio Dei pro omnibus mortem gustaret.* At Apostolum loqui non de singulis hominibus, sed tantùm de omnibus credentibus contextus ostendit. Pro illis enim omnibus mortem Christus gustavit, quos filios Dei in gloriam adducendos mox vocat, quorum salutis causâ Pater Christum per afflictiones consecravit, qui sanctificantur à Christo, quos non erubescit fratres vocare, & pueros quos ipsi dedit Deus.

VIII Locus 2. Corinth. 5. ℣. 14, 15.

Urgent 2. Corinth. 5. ℣. 14, 15. scribit: *Charitas illa Christi constringit nos: ut qui hoc statuerimus, si unus pro omnibus mortuus fuit, nempe istos omnes fuisse mortuos: & illum pro omnibus mortuum esse, ut qui vivunt, post-hac non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est & suscitatus.* Hic inculcant, bis dici, PRO OMNIBUS Christum esse mortuum.

RESP. Quis vero istud negat? quis in dubium vocat? At de genuino sensu quæritur, pro omnibusne hominibus sive credant, sive non; an verò pro omnibus qui in ipsum credunt, sit mortuus quoad efficaciam? Posteriore sensu à Paulo affirmari, qui non videt, nihil videt. Qui enim sunt illi, qui cum Christo sunt mortui? nonne soli credentes? Qui sunt illi qui non sibi vivunt, sed ei qui pro ipsis mortuus & suscitatus est? nonne soli credentes? In cæteris enim vivit vetus homo: cæteri in peccatis suis mortui manent.

IX. Locus 1. Timoth. 2. v. 6.

Afferunt etiam quod Paulus scribit: 1. Timoth. 2. ℣. 6. *Dedit semetipsum pretium redemtionis pro omnibus.* At non aliter hoc est accipiendum, quàm si diceret pro omnium ordinum hominibus, non tantùm pro humilibus & hujus mundi pauperibus, sed etiam pro Regibus & in summa potestate constitutis, pro quibus precari Apostolus jubet, & hortationis hoc argumento utitur, quia Christus sese dederit redemtionis pretium pro omnibus.

X. Locus Joh. 1. ℣. 29. cum aliis.

Abutuntur etiam illis dictis, in quibus vox mundi usurpatur: *Agnus ille Dei qui tollit peccata mundi,* Johan. 1. ℣. 29. *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum dederit, ut quisquis credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Johan. 3. ℣. 16. *Non misit Deus Filium suum in mundum, ut damnet mundum, sed ut servetur mundus per eum.* Johan. 3. ℣. 17. *Non ampliùs propter tuos sermones credimus: ipsi enim audivimus & scimus, hunc esse verè Servatorem illum mundi Christum,* Johan. 4. ℣. 42. *Panis quem ego dabo vobis, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita,* Johan. 6. ℣. 51. *Non veni ut damnem mundum, sed ut servem mundum,* Johan. 12. vers. 47. *Nos spectavimus & testamur Patrem misisse Filium, qui esset Servator mundi,* 1. Johan. 4. ℣. 14. Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, *non imputando eis lapsus ipsorum,* 2. Corinth. 5. ℣. 19. Addunt vocem mundi, NUNQUAM apud Johannem significare solos fideles, sed aut universim omnes homines, aut solos reprobos: nunquam autem designare solos credentes, quod inductione monstrari possit.

RESP. Hæc audax & temeraria assertio pluribus locis ex Johanne adductis infringi potest. Verùm ne adversarij cavillentur, nos illa loco, quæ adducturi eramus, pro nostro libitu interpretari; producamus interpretem *Augustinum*, qui hæreseos incusari ab illis non potest. Is tomo septimo contra Donatistas post Collationem paginâ quadringentesimatertiâ edition. Frobenianæ Anni 1528. sic ait: *Nolentes* (Donatistæ) *consentire, mundi nomine Ecclesiam posse significari, contra verba Apostoli, qui dixit, Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi: & contra ipsius verba Domini qui dixit: Non venit Filius hominis ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum. Neque enim reconciliari Deo & salvari per ipsum mundus potest, nisi mundi nomine intelligatur Ecclesia, quæ sola per eum Deo reconciliata salvatur.* Præcedente verò paginâ quadringentesima secundâ, ait de Donatistis: *illi* (Donatistæ) *dicebant, mundum semper in malam significationem positum, & testimonia de Scripturis dabant, quia scriptum est, si quis dilexerit mundum, non est charitas Patris in illo & cætera talia. Nos verò non solùm in malam, sed etiam in bonam significationem mundum in Scripturis positum, respondebamus & commemorabamus etiam illud quod scriptum est, Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, qui utique non sibi reconciliat, nisi Ecclesiam.* Similiter in Breviculo collationum cum Donatistis, in collatione tertij diei, paginâ trecentesimâ octogesima septimâ. *Dissensio nata est propter mundi nomen quod Donatistæ nolebant intelligi Ecclesiam, quia scriptum est, Ager est hic mundus: & multa testimonia protulerunt, quibus Sancta Scriptura mundum nonnisi malos commemorasset, sicuti est. Qui dilexerat mundum, non est charitas Patris in illo, & cætera talia, ut quasi ex hoc ostenderent mundi nomine Ecclesiam significari minimè potuisse. Contra Catholici alia testimonia proferebant, quibus in bono mundi nomen esse positum ostenderetur Ecclesia, quoniam ipsa utique per Christum reconciliatur* Deo. Hactenus Augustinus, qui in adductis locis duo hæc inculcat: *Primum*, Donatistarum esse errorem, mundi nomine nunquam solos servandos intelligi posse. *Alterum*, in dictis hisce, *Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi*: &, *Non venit Filius hominis ut judicet mundum, sed ut servaretur mundus per ipsum*: in dictis, inquam, hisce, *mundi* nomine Ecclesiam solam intelligendam esse. Ac ne gratuitò sibi hæc concedi postulet, rationem adamante firmiorem adjungit: quia sola Ecclesia per Christum Deo reconciliata servatur. Verùm ne sola Augustini autoritate pugnare videamur, age singula testimonia, quo ordine sunt adducta perpendamus. Clamat Johannes Baptista: *Ecce Agnus ille Dei, qui tollit peccatum mundi.* Cujus mundi? illius qui sublato peccato est beatus redditus. *Beatum* enim Psaltes prædicat, *cujus ablata est defectio, cujus tectum est peccatum.* Psalm. 32. vers. 1. Atqui soli credentes sunt beati. Solorum ergo credentium peccatum est ablatum. Deinde quibus remittitur peccatum, eorum peccatum est ab Agno illo Dei sublatum,

sublatum. Quid enim est, *tollit peccatum mundi*, nisi mactatur & effundit sanguinem suum in remissionem peccatorum? At solis credentibus remittitur peccatum. Credentium igitur solorum peccatum ab Agno illo Dei est sublatum. Pronunciat Servator, *Deum dilexisse mundum, ut Filium suum unigenitum dederit, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam.* At nec hoc pronunciatum adversariis patrocinatur: nam *mundi* nomine in illo electi Dei tantùm intelliguntur, quorum amore Deus Filium suum unigenitum dedit: ad quorum salutem Deus Filium dedit: quibus solis eundem donavit: ad quos finis donationis filii spectat, immunitas nimirum à perditione & possessione vitae aeternae: quos consolatio ex donatione Filii attingit: ad quos salus aeterna pertinet: qui in Filium Dei Unigenitum credunt. Quum dicit DOMINUS, *Non misit Deus Filium suum in mundum ut damnet mundum, sed ut servetur mundus per ipsum*: non juvat nostros antagonistas, sed refellit. Nam *misit Deus Filium suum propter praescitos & praedestinatos, vocandos, iustificandos, glorificandos*; ait Augustinus tomo decimo, Serm. sexto de verbis Apostoli. Misit Deus Filium suum, propter eos qui servantur: hi profectò reprobi non sunt, sed electi soli. Hi sunt totus mundus servandorum, cui Deus Filium misit. Samaritani profitentur, Jesum *esse Servatorem illum mundi Christum*: at verò quis dicere audebit, eum Servatorem esse reproborum, hoc est, eorum qui non servantur, qui non credunt in nomen Unigeniti Filii Dei, quibus in perpetuum incumbit Dei ira? Tum Christus *carnem suam pro mundi dans vita*, non pro illis dedit qui in morte manent. Pro quorum enim vita Christus carnem suam dedit, ii absq; omni dubio vitam consequuntur aeternam. Fieri enim non potest, ut fine exciderit suo. Magis nobis favet & illos refutat quod Dominus ait; *Non veni ut damnem mundum, sed ut servem mundum.* Hic enim mundus, quem Christus non damnat, sed servat, est mundus electorum ad vitam aeternam. Quod Johannes dicit: *Nos spectavimus & testamur; Patrem misisse Filium, qui esset Servator mundi*: non alium intelligit *mundum*, quàm eorum qui servantur; nam eorum qui damnantur Christus non est Servator, sed iustissimus iudex, qui damnationis in eos sententiam ultimo illo die est laturus. Sic accipiendum est nomen *mundi* cùm Paulus ait: *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non imputando eis lapsus ipsorum.* Reconciliari enim Deo non possunt, nisi soli verè credentes: quia Jesum Christum Deus proposuit placamentum *per fidem* in sanguine ipsius; illi autem, qui non credunt in nomen Unigeniti Filii Dei, non reconciliantur Deo, sed ira Dei manet super ipsos. Ita in nullo istorum locorum *mundi* nomine universi & singuli homines, sed soli electi seu verè credentes intelliguntur.

Valde insuper nituntur autoritate Apostoli Johannis dicentis, Christum *esse propitiationem pro peccatis nostris: nec pro nostris solùm, sed etiam pro totius mundi peccatis.* 1. Johan. 2. vers. 2. Vehementer urgent, quòd Johannes dicat, non pro nostris solùm, nempe qui credimus, sed etiam pro TOTIUS MUNDI, id est, etiam pro reproborum & incredulorum (sic enim ipsi interpretantur) *peccatis*.

Atqui nequaquam Johannes hoc in loco per totum mundum omnes omnino homines, credentes & incredulos, electos & reprobos intelligit.

I. Quia id repugnat proposito Apostoli. Nam primò Apostolus admonet filiolos suos, hoc est, credentes per Evangelium Christi regenitos, ne peccent. Deinde consolatur eos qui ex infirmitate peccarunt, ne desperent, sed ad Christum confugiant. *Consolationis* argumentum affert duplex: *Primum* est, quia Christus sit noster advocatus apud Patrem. Id autem disponit enthymemate, quod si expleas fiet hic Syllogismus:

Qui habent Christum advocatum apud Patrem, ii nequaquam debent desperare:

Peccatores ad Christum confugientes, habent Christum advocatum apud Patrem:

Ergo peccatores ad Christum confugientes nequaquam debent desperare:

Secundum argumentum est: quia ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Id etiam dispositum est enthymemate, quod si expleas, fiet integer Syllogismus huiusmodi:

Pro quorum peccatis propitiatio est Christus, eorum nulli debent desperare:

Pro omnium peccatorum ad Christum confugientium peccatis propitiatio est Christus:

Ergo nulli peccatores ad Christum confugientes debent desperare.

Quoniam autem Apostolus ad omnes credentes tum ex Judaeis tum ex Gentibus scribit: poterat obiici, infirmam esse hanc consolationem & minimè universalem, cùm Christus Judaeis peculiariter promissus, pro ipsorum tantùm peccatis videretur propitiatio esse; Ideo Apostolus occurrit huic obiectioni, eamque refutat, loquens in persona praesentium Judaeorum: *nec pro nostris solùm, sed etiã pro totius mundi peccatis*, q. d. Christus factus est propitiatio non tantùm pro peccatis nostris, id est, Judaeorum, quibus ipse peculiariter fuit promissus, & ex quibus natus est secundum carnem: sed etiam pro peccatis omnium credentium ex omnibus gentibus in toto mundo: ita ut nullus peccator resipiscens & ad Christum confugiens desperare debeat, sed tutò in Christi sacrificio, quo omnibus credentibus aeterna salus est parta, acquiescere.

Atque ita declarant etiam Sancti Patres haec verba Johannis: ut *Cyrillus* in Johannem libro undecimo, capite decimonono concilians verba Christi Johan. 17. non oro pro mundo, & haec verba Johannis, propitiatio est totius mundi. *Beatus Iohannes*, inquit, *quia erat Iudaeus, ne pro Iudaeis tantùm paracletus esse Dominus apud Patrem videretur, necessariò adiecit, eum propitiationem esse totius mundi, id est,* (inquit) *pro omnibus qui per fidem vocati ad iustitiam & sanctificationem pervenerunt.*

Similiter Hieronymus libro 2. adversus Jovinianum.

Augustinus epistola quadragesima octava hunc locum explicans dicit, *Christum esse propitiatorem peccatorum nostrorum, nec tantùm nostrorum, sed totius mundi, propter triticum quod est per totum mundum.* Et Tractatu octogesimoseptimo in Johannem: *Universa Ecclesia* (inquit) *Mundi nomine plerunque appellatur, sicut est illud, Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi: Itemque illud: Non venit Filius hominis ut iudicet mundũ, sed ut salvetur mundus per ipsum. Et in epistola sua Iohannes ait: Advocatum habemus apud Patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propitiatio peccatorum nostrorum: nec nostrorum tantum, sed totius mundi. Totus ergo mundus Ecclesia est: & totus mundus perditionis odit mundum redemtionis.* Haec Augustinus. Similiter author de vocatione gentium Operibus Ambrosii adiunctus libro secundo, capite primo dictum hoc JOHANNIS de *fidelium plenitudine* exponit, *quorum specialis quadam censetur universitas ut de toto mundo totus mundus liberatus,*

Digitized by Google

& de omnibus hominibus omnes homines videantur assumti, &c.

Hoc igitur est propositum Apostoli, cum quo pugnat illa sententia, si per totum mundum etiam intelligas incredulos & damnatos.

II. Si per *totum mundum* intelligas hoc loco promiscuè omnes homines credentes & damnatos; enervabitur consolatio Apostoli. Nam ex eo solidam & firmam consolationem ad pacandam conscientiam credentes nequeunt percipere, quod ipsis commune est cum incredulis & damnatis. At (ut isti sentiunt) propitiatio pro peccatis est credentibus communis cum incredulis & damnatis: Itaque ex ea solidam & firmam consolationem ad pacandam conscientiam nequeunt percipere. Cur? Quia sic propositio Syllogismi Apostolici particularis fieret. Propositio hæc est:

Pro quorum peccatis propitiatio est Christus, eorum nulli debent desperare. Jam quomodo solidam consolationem ad pacandam conscientiam inde haurieris peccator, qui audit, etiam pro incredulorum & damnatorum peccatis propitiationem esse Christum? imò pro peccatis Judæ proditoris, Achitophelis, Saulis, Caini, & aliorum qui desperarunt?

III. Quia hanc consolationem ex morte Christi Apostolus applicat *filiolis suis*, hoc est, credentibus per Evangelium Christi regenitis. Sic igitur colligimus:

Quibus applicat Johannes consolationem ex morte Christi, ii per totum mundum hoc loco intelliguntur:

Solis filiolis suis, hoc est, credentibus per Evangelium Christi regenitis applicat Johannes consolationem ex morte Christi:

Soli igitur filioli ipsius, hoc est, credentes per Evangelium Christi regeniti per totum mundum hoc loco intelliguntur.

Damnatis autem consolationem hanc nequaquã accommodat, quos filiorum suorum nomine non est dignatus. Beneficia redemtionis pertinent ad solos redemtos & credentes: Itaque etiam consolatio ex morte Christi ad eos solos pertinet. Ad impœnitentes autem & incredulos non pertinet consolatio hæc, sed potius iræ Dei denunciatio. Impœnitentes & increduli non sunt consolandi, sed denunciatione iræ Dei terrendi, ut perterriti peccata sua agnoscãt, resipiscant & credant in Christum: ac tum demum locum reperit consolatio.

IV. Quia *quorum advocatus est Christus apud Patrem, pro eorum etiam peccatis est propitiatio: Atqui damnatorum advocatus Christus apud Patrem non est,* Joh. 17. *Non oro pro mundo: Ergo pro damnatorum peccatis non est propitiatio.*

Propositio vera est: quia ad eundem scopum & finem dirigit Apostolus utrumq; consolationis argumentum: ad quos igitur prius pertinet, ad eosdem pertinet & posterius.

V. Quia *quorum non dignatur esse advocatus Christus apud Patrem, pro eorum peccatis multò minus est factus victima propitiatoria.*

Sed damnatorum non dignatur esse advocatus Christus apud Patrem: Ergo multò minus factus est propitiatoria victima pro ipsorum peccatis. Propositio est vera: quia minus est pro alio orare, quàm mori: si igitur Christus pro damnatis noluit orare; multò minus pro ipsis voluit mori. Imò si pro ipsis mortuus esset, pugnaret mors ipsius cum intercessione seu precatione pro ipsis.

VI. Quia *pro quibus vetat Johannes rogare, pro eorum peccatis Christus non est propitiatio:*

Pro peccantibus ad mortem vetat Johannes rogare. 1. Joh. 5. v. 16. *Si quis viderit fratrem suum peccare peccato quod non est ad mortem, petet & dabit ei vitam: peccantibus dico non ad mortem. Est peccatum ad mortem: non pro illo dico ut roges. Ergo pro peccantium ad mortem peccatis Christus non est propitiatio.*

Propositio est certa: Nam si consolationem ex morte Christi adaptaret Johannes etiam damnatis seu ad mortem peccantibus, quomodo vetaret pro iisdem orare?

VII. Quia si *Christus esset propitiatio pro peccatis eorum, qui tamen damnantur: potentius esset peccatum ad damnandum, quàm gratia propitiationis ad salvandum: At posterius est absurdissimum: Ergo & prius.*

VIII. Quia si *per totum mundum* intelligerentur hoc loco promiscuè omnes homines, credentes & increduli: pugnaret secum Apostolus, qui 1. Joh. 5. v. 19. ait, *mundum totum in malo iacere.* Num enim etiam credentes iacent in malo? imò num illi in malo iacent, qui per propitiatoriam victimam Christum à peccatis & malo sunt liberati? Item Apocal. 16. v. 14. *totius mundi* Reges dicuntur congregati ab impuris spiritibus ad prælium: & cap. 13. v. 3. *tota terra* dicitur sequi bestiam. Num enim hic etiam promiscuè credentes & damnati sunt intelligendi? Apocal. 12. v. 9. Satanas seducit *totum terrarum orbem.*

IX. Quia *pro eorum peccatis Christus est propitiatio, qui habent fidem: teste* Paulo Rom. 3. v. 25. ubi ait quod Christum proposuit Deus placamentum seu propitiationem per fidem (in Græco textu sunt Conjugata. Rom. 3. *ἱλαστήριον*. 1. Joh. 2. v. 2. *ἱλασμός.*)

At damnati non habent fidem.

Pro damnatorum igitur peccatis Christus non est factus propitiatio.

X. Quia si adversariorum explicatio esset vera, overterentur Apostoli sententiæ plures in hac eadẽ epistola. Nam primo capite, vers. 7. purgatio à peccatis per sanguinem Christi attribuitur iis tantum qui in luce incedunt & communionem habent cum Deo mutuam, quomodo igitur eandem purgationem attribueret in secundo capite iis, qui in tenebris incedunt & communionem cum eo non habẽt? Everteretur sententia quæ exstat 1. Joh. 4. vers. 10. *In hoc est charitas, non quòd nos dilexerimus Deum, sed quòd ipse dilexerit nos, & miserit Filium suum ut esset propitiatio pro peccatis nostris.* Hinc ita colligo:

Quos Deus dilexit, eorum causâ misit Filium ut esset propitiatio pro ipsorum peccatis:

At solos credentes in Jesum Christum Deus dilexit:

Ergo solorum credentium causâ misit Filium ut esset propitiatio pro ipsorum peccatis.

XI. Ipse Johannes Apostolus in hac epistola cap. 4. vers. 14. optimus est sui interpres. Nam quod versu 10. dixerat, Patrem misisse Filium suum ut esset propitiatio pro nostris peccatis: id vers. 14. sic explicat, Patrem misisse Filium, *qui esset Servator mundi.*

XII. *Qui non exaudiuntur à Deo, pro eorum peccatis Christus non est propitiatio:*

Peccatores impœnitentes non exaudiuntur à Deo:

Ergo pro peccatorum impœnitentium peccatis Christus non est propitiatio:

XIII. *Pro quibus Christus effudit sanguinem suum in remissionem peccatorum, pro eorum peccatis factus est propitiatio:*

Atqui pro solis credentibus ubicunque sint in toto mundo Christus effudit sanguinem suum in remissionem peccatorum:

Ergo pro solorum credentium peccatis ubicunque sint in toto mundo factus est propitiatio.

Propositio est certa: nam Scriptura eundem fi-

nem

nem passionis Christi his sententiis proponit, Christum effudisse sanguinem suum in remissionẽ peccatorum nostrorum: & Christum esse propitiationem pro peccatis nostris. Assumptio est certa. Sic enim testatur Apostolus Paulus Gal.3.v.22. *Conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut* PROMISSIO *ex fide Iesu Christi daretur* CREDENTIBUS. Et Petrus Actor. 10. v. 43. *Huic testimonium dant omnes Prophetæ, remissionem peccatorum accepturum per nomen eius* OMNEM QUI CREDIT IN EUM. A

XIV. Quia communio beneficiorum mortis Christi tantùm est sanctorum, sicut profitemur in Symbolo: *Credo Sanctorum communionem.* Quid igitur in hanc communionem conantur intrudere damnatos? Unde & D. Lutherus ait in parva Catechesi, Das Wort / für euch / fordert eitel gleubige Hertzen. Qui igitur contendunt beneficia mortis Christi esse communia credentibus & incredulis, ii certè tollunt articulum fidei nostræ de communione sanctorum. B

XV. *Omnes promissiones Evangelii sunt intelligendæ cum conditione fidei:*

At hæc verba Iohannis sunt promissio Evangelii:

Ergo sunt intelligenda cum conditione fidei.

Christus igitur est propitiatio pro peccatis cuiusque peccatoris, si videlicet eum fide recipiat. Nam ad hoc ius filiorum Dei nulli patet aditus nisi credenti in Jesum Christum, Joh.1.v.12. *Quotquot autem exceperunt eum, dedit eis hoc ius ut Filii Dei sint facti, nempe iis qui credunt in nomen eius.* C

XVI. Quia remissio peccatorum nonnisi fide accipitur, sicut in Symbolo profitemur, *Credo remissionem peccatorum.* Ergo & propitiatio pro peccatis nonnisi fide accipitur. Qui igitur fingunt, Christum remissionem peccatorum meritum esse sua morte etiam incredulis, ii tollunt articulum Symboli: *Credo remissionem peccatorum.*

Sed quid pluribus argumentis opus est? Ex his abundè constare potest, Johannem per *totum mundum*, non universos & singulos homines, sed solos verè credentes in universo terrarum orbe intellexisse. Verum replicant adversarii & aiunt:

Totus mundus est Deo reconciliatus:

Totus mundus sunt omnes homines promiscuè credentes & increduli: D

Ergo omnes homines promiscuè, credentes & increduli sunt Deo reconciliati.

RESP. Assumtio est falsa: nam si ea vera esset, sequeretur hoc quoque:

Totus mundus iacet in malo: 1. Joh.5.v.19.

Totus mundus sunt omnes homines promiscuè, credentes & increduli:

Ergo omnes homines promiscuè credentes & increduli iacent in malo. Item,

Tota terra sequuta est bestiam: Apoc.13.v.3.

Tota terra sunt omnes homines nullo excepto:

Ergo omnes homines nullo excepto sequuti sunt bestiam. E

Quod si verum est, nulla fuit tum sancta Ecclesia Catholica, contra articulum Symboli Apostolici, *Credo sanctam Ecclesiam Catholicam.*

Quod si in loco Johannis insistas solùm verbis *totius mundi*, concludendum tibi erit, etiam pro diabolis, asinis, equis, bobus, leonibus, vaccis & cæteris creaturis omnibus quibuscunque, Christum propitiationem esse factum. Nomine enim totius mundi, si *ἡητῶς* urgeas, non significantur solùm homines, sed tota hæc machina cum omnibus creaturis, quæ in illa sunt, ut boni & mali angeli, cælum, terra, aqua, &c. Sicut dicitur Johan. 1. v. 10. *Mundus per ipsum factus est.*

Verum de hoc Johannis loco satis.

Obiiciunt insuper quod Paulus dicit: *Ne esca tua illum perdito, pro quo Christus mortuus est.* XII. Locus Rom.14.v.15.

RESP. Apostolus non dicit; Perire posse eum pro quo Christus est mortuus quoad efficaciam: sed prohibet duntaxat præbere perditionis causam & occasionem. Dicit verò, *ne perdito*; quia qui perditionis causam infirmis præbet, perinde reus coram Deo censetur, ac si fratrem infirmum perdidisset: quanquam si decretum Dei spectes, nullus eorum perire potest, pro quibus Christus est mortuus quo ad efficaciam. Quoad Apostolus apertè docet, cum ait: *Quis est qui condemnet? Christus is est qui mortuus est*, q. d. Pro quocunque Christus est mortuus, ille damnari non poterit. Subscribit *Ambrosius* qui tomo quarto, lib.1. de Jacob & vita beata capite sexto ait: *Poterit te ille damnare, quem redemit à morte, pro quo se obtulit, cuius vitam suæ mortis mercedem esse cognoscis? Nonne dicet, quæ utilitas in sanguine meo, si damno quem ipse salvavi?* Et *Augustinus* tomo decimo, sermone centesimo nono de Tempore, paginâ sexcentesima prima: *Qui nos tanto pretio emit, non vult perire quos emit. Non emit quos perdat; sed emit quos vivificet.* Rom.8.v.34.

Magis favere sibi putant, quod Apostolus ait: 1. Cor.8.v.11. *Et tua ista notitia frater qui infirmus est, propter quem Christus mortuus est peribit?* XIII. Locus 1.Cor.8.v.11.

RESP. Dicti istius sententia hæc est; Qui exemplo suo fratres infirmos (propter quos Christus mortuus est, ut existimare de quolibet Christiano iudicium charitatis iubet) ad malè agendum confirmat, is quantum in se est autor est perditionis illorum, & coram Deo perinde censetur, ac si ipse illum perdidisset. Nemini igitur pravo exemplo offendiculum exhibendum. Alioqui certum est neminem revera perire ex illis, pro quibus Christus est mortuus. Hi enim sunt quos Pater Filio dedit, his dat vitam æternam: eos vult secum esse ubi ipse est, ut conspiciant gloriam illam eius quam Pater ipsi dedit, quam precationem Christi tam certum est exauditam esse quàm quod certissimum. Ioh.17.v.24.

His adiiciunt quod Apostolus ait: *Quantò (putatis) acerbiore supplicio dignus censebitur, qui Filium Dei conculcarit; & sanguinem fœderis per quem fuerat sanctificatus profanum duxerit, & Spiritum gratiæ contumeliâ affecerit?* XIV. Locus Hebr.10.v.29

RESP. Iniquum est propriè accipi, quod tropicè seu figuratè dicitur. *Per sanguinem fœderis* enim *sanctificati* hoc in loco Pauli figuratè & sacramentaliter dicuntur, qui Baptismi aquâ quæ sanguis fœderis est *μετωνυμικῶς*, quia eius sacramentum est, à profana mundi multitudine segregati, & ad sanctæ Ecclesiæ gremium admissi fuerunt. Itaque *sanguinem fœderis profanum ducere* censentur, qui baptismo quo visibiliter fuerant sanctificati, pro nihilo habito, à Christo deficientes apostatæ fiunt.

Insuper identidem repetunt quod Petrus dicit de hæreticis, *eos Dominum qui illos mercatus est abnegare.* XV. Locus 2.Pet.2.v.1.

RESP. Dominus dicitur mercatus tales tum quoad magnitudinem & potentiam (sive sufficientiam) pretii & quod ad unam pertinet causam generis humani, ut *Augustinus* loquitur tomo septim. libro ad articulos falsò ipsi impositos, responsione ad articulum primum: tum iuxta consuetudinem Sacræ Scripturæ, quæ quotquot baptizati sunt, & nomẽ Christo dederunt, iuxta iudicium charitatis, redemptos, sanctos, & à peccatis mundatos dicit, licet non omnes sint tales coram Deo: tum suâ ipso-

Digitized by Google

rum opinione & gloriatione: nam quos Dominus A revera mercatus est, illi eum non abnegant, sed sequuntur agnum quocunque ierit, Apoc. 14. v. 3. & sequentib. *Qui hoc seculum sine fide Christi & sine regenerationis sacramento pertranseunt, redemtionis alieni sunt: Cùm itaque per unam omnium naturam omnium causam à Domino nostro in veritate susceptam redempti omnes rectè dicantur, non tamen omnes captivitate sunt eruti: redemtionis proprietas haud dubiè penes illos est, de quibus princeps huius mundi missus est foras, & iam non vasa diaboli, sed membra sunt Christi. Cuius mors non impensa est humano generi, ut ad redemtionem eius etiam qui regenerandi non erant, pertinerent, sed ita quod per unicum exemplum gestum est pro universis, per singulare sacramentum celebraretur in singulis. Poculum* B *quippe immortalitatis, quod confectum est de infirmitate nostra & virtute divina, habet quidem in se ut omnibus prosit, sed si non bibitur, non proficit:* ait Augustinus loco iam citato. Responsionem hanc ex Christi verbis libet confirmare. Super quoscunque manet

Iohan. 3. v. 36. ira Dei illi non sunt redemti ab ira: At super omnes qui non obtemperant Filio Dei, manet ira Dei: Ergo nullus eorum est redemtus ab ira.

XVI. Locus Col. 1. v. 20. Adhæc adducunt hunc locum Coloss. 1. v. 20. *Et pace per sanguinem crucis eius facta, per eum reconciliare omnia sibi, per eum,* inquam, *tum quæ in terra, tum quæ in cælis.* Hic aiunt Paulum asserere sanguine Christi pacificata esse OMNIA.

R E S P. Falluntur homonymiâ vocis OMNIA, C quæ hoc in loco non significat universos & singulos homines, sed tantummodo conventum illum universalem & Ecclesiam primogenitorum, qui conscripti sunt in cælis, Heb. 12. v. 23. hoc est, Ecclesiam Catholicam, quæ est universorum hominum electorum ad vitam æternam tum eorum, qui adhuc sunt vel deinceps erunt in terra, tum eorum, qui iam sunt in cælo. Hos autem solos intelligi, duobus argumentis contextus ostendit.

Primum est, quia pax apud Deum ad solos verè credentes pertinet, sicut dicitur Rom. 5. v. 1. *Iustificati fide pacem habemus apud Deum.* at fides non est omnium 2. Thessal. 3. vers. 2. sed tantùm electorum Dei, Tit. 1. v. 1. Act. 13. v. 48. *Et crediderunt quotquot* D *erant ordinati ad vitam æternam.*

Secundum est, quia soli credentes reconciliantur Deo, quemadmodum dicitur Rom. 3. vers. 25. *Quem proposuit Deus placamentum per fidem in sanguine ipsius.* His accedit quòd & alibi particula OMNIA tantummodo universitatem electorum significet, ut Ephes. 1. v. 10. *Vt ita pleni temporis dispensatione recolligeret omnia illa in Christo tum quæ in cælis sunt tum quæ in terra.* In Græco est ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα, hoc est, sub unum caput recolligeret omnia. Atqui

ἀνακεφαλαίωσις sub Christo quid sit? soli electi ad vitam æternam, sunt membra collecta in corpus illud, cuius caput est Christus: & *recollectio seu recapitulatio illa* nihil est aliud quàm coniunctio omnium fidelium in unum corpus per fidem, sic ut E illi coniuncti cum Christo, sint veluti unius hominis instar.

XVII. Locus Rom. 5. v. 18. Addunt itidem locum Rom. 5. v. 18. qui sic ab antagonistis citatur: *Sicut per unius delictum propagatum est malum in* OMNES HOMINES *ad condemnationem: ita & per unius iustificationem propagatur bonum in* OMNES HOMINES *ad iustificationem vitæ.* Hic aiunt; *Paulum non dubitare meritum passionis & mortis Christi tam latè extendere quàm se latè extendit reatus Adæ & introducta, ex ipsius condemnatio.* Addunt, *hic per* OMNES HOMINES *totam universitatem generis humani denotari, cùm per se* *clarum esse, tum ex instituta antitheseos præcedente membro firmissimè demonstrari.*

R E S P. Antithesis istorum contrariorum parium falsò ab antagonistis explicatur, aut potius implicatur, ex imperitiane an ex malitia? Nec enim Apostolo propositum est docere, totam universitatem generis humani iustificari, sed omnes homines quotquot iustificantur nonnisi per unum Christum iustificari, nullo eorum quicunque iustificantur excepto: idque probat comparatione parium contrariorum, quia etiam omnes homines quotquot moriuntur, nonnisi per unius delictum obnoxii fiunt condemnationi. Fundamentum autem huius comparationis ostenditur vers. 14. ubi docetur, Adamum fuisse typum Christi. Nam uterque aliquid suis meruit: Adam ex se natis, peccatum & mortem; Christus in se credentibus, iustitiam & vitam. Similis locus qui huncce declarat exstat 1. Cor. 15. 21. 22. *Quia enim per hominem mors, per hominem quoque resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adamo omnes moriuntur: ita & in Christo omnes vivificabuntur.* Sic & *Augustinus* tomo septimo, libro de Natura & gratia contra Pelagianos cap. 41. Pauli verba explicat: *Sicut dictum est, Sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, ut nullus prætermitteretur: sic & in eo quod dictum est, per unius iustitiam in omnes homines in iustificationem vitæ, nullus prætermissus est; non quia omnes in eum credunt & baptismo eius abluuntur, sed quia nemo iustificatur, nisi in eum credat & baptismo eius abluatur. Itaque* OMNES *dictum ne aliquo modo alius præter ipsum quisquam salvus fieri posse credatur. Sicut enim uno literarum magistro in civitate constituto, rectissimè dicimus, omnes iste hic literas docet, non quia omnes cives literas discunt, sed quia nemo discit, nisi quem ille docuerit: sic nemo iustificatur, nisi quem iustificaverit Christus.* Et eodem tomo, libro secundo de Nuptiis & concupiscentia ad Valerium, capite vigesimoseptimo: *Omnes autem dixit ad condemnationem per Adam, & omnes ad iustificationem per Christum, cùm utique non omnes eos, qui moriuntur in Adam, transferat* CHRISTVS *ad vitam. Sicut dicimus de literarum magistro, si in civitate solus est, omnes iste hic literas docet, non quia omnes discunt, sed quia nemo nisi ab ipso.*

Eodem rursus tomo, libro sexto contra Iulianum Pelagianum capite duodecimo: *Possunt aliqua esse omnia, quæ non sunt multa. Sicut omnia dicimus Evangelia, & tamen brevi numero, id est, quaternario continentur. Et rursus possunt aliqua esse multa, non tamen omnia: multos dicimus credere in Christum, nec tamen omnes credunt. Non enim omnium est fides, ait Apostolus. Quòd autem dictum est: In semine tuo benedicentur omnes Gentes: &, Patrem multarum Gentium posui te, easdem omnes, multas: & easdem multas, omnes esse monstratum est. Ita etiam cùm dictum est, Per unum in omnes transisse peccatum, & postea per unius inobeditiam peccatores constitutos multos, ipsi sunt multi, qui & omnes. Similiter cùm dictum est, Per unius iustificationem in omnes homines, ad iustificationem vitæ: & rursus dictum est, per unius obedientiam iusti constituentur multi, non aliquibus exceptis, sed eosdem multos, omnes oportet intelligi: non quia omnes homines iustificantur in* CHRISTO, *sed quia omnes qui iustificantur, non aliter possunt iustificari quàm in* CHRISTO. *Sicut possumus dicere in aliquam domum per unam ianuam intrare omnes, non quia intrant omnes homines in eandem domum, sed quia nemo intrat nisi per illam. Omnes ergo ad mortem per Adam, omnes ad vitam per* CHRISTVM. *Quia sicut in Adam omnes moriuntur,*

ita

Digitized by Google

ita & in Christo omnes vivificabuntur, id est, ex prima origine generis humani (id est, inde à prima origine generis humani) *nemo ad mortem nisi per Adam, & nemo per Adam nisi ad mortem: Et nemo ad vitam, nisi per Christum, & nemo per Christum nisi ad vitam.* Ex his evidens est, Paulum nequaquam docere hoc loco, Christum pro universis & singulis mortuum esse.

Insuper allegant etiam locum in prima epistola ad Timotheum capite quarto, versiculo decimo. *Nam idcirco etiam fatigamur & probris afficimur, quòd speremus in Deo vivo, qui est Servator omnium hominum, maximè verò fidelium.* Ad hunc locum ajunt, *Si per omnes homines soli fideles intelligantur, nihil fore sermone Pauli ineptius; perindè ac si dicat: Est Servator omnium hominum, maximè autem fidelium.* Addunt; *Non Paulum esse ejusmodi ταυτολόγον; sed verissimam sententiam esse: Esse Deum omnium hominum Servatorem, quatenus Filium suum pro ipsorum simul omnium salute comparandâ mori voluit: Eorum verò maxime esse Servatorem, qui Christum agnoscunt, & salutem hanc à Christo partam vera fide sibi applicant.*

RESP. *Primo* prorsus ἐξαλόγιον est illud testimonii: & aperta ejus detorsio. Nec enim ex eo colligi potest, Christum mortuum pro omnib. omnino hominibus, nullo excepto, sed sententia ejus est, Deum esse σωτῆρα, hoc est, conservatorem & sustentatorē omnium omnino hominum, maximè verò credentium. Atque ita locus hic Pauli agit non de salute animarum per Christum, sed de providentia Dei universali, qua conservat in hac vita omnes homines, maximè verò fideles. Nam Græcum nomen σωτὴρ est homonymum: & hoc loco non significat æternæ & spiritualis salutis datorem, sed autorem liberationis à periculis vitæ hujus; à persecutionū tempestatib. & jactationibus, a probris & contumeliis. Idq; ostendit apertè contextus: ideo enim præmittitur illa: *fatigamur & probris afficimur.* Sic Apostoli tempestate jactati in mari, Christum inclamant, κύριε, σῶσον ἡμᾶς; *Domine, serva nos.* Matthæi 8. v.25. Sic Actorum vigesimo septimo versiculo tricesimo primo dicit Paulus Centurioni & militibus: *Nisi isti in navi manserint; vos σωθῆναι, hoc est, servari non potestis.*

Secundo, falsissima est dicti Paulini explicatio quā antagonistæ afferunt. Nam siquidem *servator* respectu æternæ salutis hic diceretur; tum inepta esset oratio Pauli. Sed cum intelligatur respectu temporariæ salutis, & alluditur ad Psalmi 36. versum 7. *Iustitia tua instar montium maximorum, judicia tua instar abyssi magnæ; homines & jumenta conservas Iehova:* ideo inepta oratio Pauli non est.

Tertio, si Deus est omnium hominum servator, quatenus Filium suum pro ipsorum simul omnium salute comparanda mori voluit: tum sequitur Deum non assequi quod voluit & decrevit. Deum voluntatis & decreti sui fine frustrari; Christi etiam mortem non potuisse efficaciter salutem impetrare omnibus iis, pro quorum salute comparanda, Dei obstaest voluntate. Atqui hæc sunt plus quam absurda: Ergo absurdum etiam est, Deum pro omnium simul hominum salute comparanda Christum mori voluisse.

Tandem quoque proferunt locum ex 2. Petr. 2.
v.10. versu 20. ubi legitur, *eos quorum postrema deteriora fiunt primis* (quæ est hominum impiorum & damnatorum descriptio) *refugisse prius ab inquinamentis mundi per* AGNITIONEM *Domini & Servatoris nostri Iesu Christi. Agnitionem porro Christi dicunt esse sine omni dubitatione fructum passionis ipsius: Cum igitur aliquando contigerit eis fructus passionis & mortis Christi, omnino statui oportere, pro ipsis quoque passum & mortuum esse Dominum nostrum.*

RESP. Syllogismus talis fuerit:

Quicunque participes sunt fructus passionis & mortis Christi, pro iis Christus est passus & mortuus.

At homines impii & damnati participes sunt fructus passionis & mortis: Ergo.

Minor est falsissima: nam homines impii & damnati non sunt participes fructus passionis & mortis Christi, quia destituuntur fide salvifica, quæ sola est manus illa qua licet fructus passionis & mortis Christi participem fieri & illo potiri. Minorem hoc pacto probant:

Quicunque habent agnitionem Domini & Servatoris nostri Iesu Christi, ii participes sunt fructus passionis & mortis eius:

At impii & damnati quidam habent agnitionem Domini & Servatoris nostri Iesu Christi: Ergo.

RESP. Fallax est ista Minoris probatio propter homonymiam medii. Nam *cognitio Christi* duplex est: *generalis* & *specialis*. *Generalis* est, quæ ipsis etiam dæmonibus inest, & major quidem quàm damnatis hominibus, ut patet ex capite primo Marci vers. 23. 24. & Luc. 4. v. 34. ubi narratur, *spiritum impurum exclamasse & dixisse, Ah, quid nobis tecum Iesu Nazarene? venisti ut perderes nos? novi te qui sis, nimirum Sanctus ille Dei.* Sic ancillula spiritum Pythonis habens subsequuta Paulum Philippis docentem & comites ejus; *clamabat, dicens, Isti homines, servi sunt Dei illius altissimi, qui annunciant vobis viam salutis.* Istud autem clamabat dictante spiritu Pythonis, tantisper donec is à Paulo ejiceretur ex puella, ut est Actor. 16. vers. 17. 18.

Specialis cognitio Christi, est quæ in solos electos cadit qua illi norunt Christum cum fiducia in ipso recumbente. Quicunq; igitur habent specialem cognitionē Christi, ii participes sunt fructus passionis & mortis Christi. At damnati destituuntur speciali hac cognitione: sed generalem tantum habent ipsis cum dæmonibus communem. Propterea ipsi fructus passionis & mortis Christi non sunt participes.

Hactenus vindicata sunt à corruptelis adversariorum loca præcipua quæ ex S. Scriptura adducunt: nunc respondendum est ad argumenta eorundem aliquot.

Primum tale est;

Evangelium de propitiatione Christi iubetur annunciari & offerri universo mundo, secundum illud Marci 16. *Prædicate Evangelium omni creaturæ: Ergo necesse est; ut ea propitiatio etiam sit præstita pro omnibus iis, quibus offertur & in Evangelio annunciatur, nisi horribili cum blasphemia quispiam affirmare velit, Deum annunciare falsa, & palàm ludificari miseros homines, quod ab ipsius æterna maiestate alienissimum est.*

RESPON. Syllogismus huiusmodi erit:

Quibuscunque propitiatio pro peccatis annunciatur & offertur, pro iis propitiatio illa est facta:

Sed omnibus quibus Evangelium prædicatur, propitiatio pro peccatis annunciatur & offertur:

Ergo pro omnibus illis quibus Evangelium prædicatur, propitiatio illa est facta.

At peccatur *ignoratione elenchi*: quia non est verus

Syllogismus contradictionis. Aliud enim concluditur quàm sit in controversia. Conclusio esse debebat: Ergo pro universis & singulis hominibus nullo excepto propitiatio morte Christi est facta.

Quid si verò sic formetur Syllogismus.

Quibuscunque Evangelium de propitiatione per Christi mortem iubetur annunciari & offerri; pro iis propitiatio illa est facta:

At universo mundo Evangelium de propitiatione per Christi mortem iubetur annunciari & offerri: Ergo pro universo mundo illa est facta.

RESP. Et sic peccatur ignoratione elenchi: nam conclusio nobis non contradicit. Confitemur enim cum Johanne ex prima ejus epistola cap. 2. ver. 1. 2. *Si quis peccaverit, advocatum apud Patrem habemus Iesum Christum iustum. Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris: nec pro nostris solum, sed etiam pro totius mundi peccatis.*

Deinde, major non est universè vera, sed tantùm de iis apud quos sermo Evangelij fuerit *συγκεκραμένος τῇ πίστει*, id est, *contemperatus fide*, Heb. 4. vers. 2. qui verò non credunt in nomen Unigeniti Filij Dei, pro iis propitiatio facta non est, sed jam condemnati sunt, & ira Dei manet super eos.

Tertio, ambigua est minor. Si per universum mundum intelligas more Scripturæ nō tantum Judæos, sed etiam nationes & gentes alias indefinite, ut sententia sit, apud omnes totius mundi nationes Evangelium annunciandum fuisse; tum vera est minor. Sin verò per universum mundum intelligas cunctos & singulos homines nullo excepto, tum minor est falsa. Nam opponi possunt universi populi præter Israeliticum, qui ante Christum natum exstiterunt: quæ instantia refutari in æternum non potest. Etsi enim aliqui ex nonnullis populis Ecclesiæ Israeliticæ se adiunxerunt ut proselyti & *ἄνδρες εὐλαβεῖς, viri religiosi*: tamen & pauci illi fuerunt & cæteri omnes extra Ecclesiæ, in qua sola salus est, societatem permanserunt. Opponi possunt multæ post Christum natum Gentes, apud quas serius Evangelium prædicatum fuit. Opponi potest novus orbis à Lusitanis, Gallis, Hispanis repertus, in quo nihil de Christo auditū ante seculum superius fuit. Opponi denique possunt tot amplæ nationes in Asia & Africa, Turcarum, Tartarorum & aliorum populorum, quibus Evangelium Christi non prædicatur. Tot vitiis scatet argumentum primum.

INSTANT. *Si propitiatio non est facta pro omnibus illis, quibus annunciatur, tum cum horribili blasphemia affirmabitur, Deum annunciare falsa & palàm ludificari miseros homines. At hoc ab æterna Dei maiestate alienissimum est: Ergo & illud falsum est.*

RESP. Negatur connexi consequentia: nam annunciatio Evangelij de propitiatione per Christum facta pro totius mundi peccatis, ita fit ut Deus simul in Evangelio declaret, quid in omnibus hominibus probet ac requirat seriò, non autem quid in singulis velit efficere: hoc enim arcanum & æternum consilium, nonnisi per eius in hominibus effectum, hoc est, per veram fidem qua propitiatio per Christum facta apprehenditur & per veram conversionem in singulis manifestatur. Jam si Deus propitiationem per mortem Christi, ita curaret annunciari, ut simul promitteret, se in omnibus quibus illa annunciatur effecturum fidem in Christum & conversionem, nec tamen id postea præstaret: tum sequeretur, Deum annunciare falsa & palàm ludificari miseros homines.

SECUNDUM ipsorum argumentum est: *Si impij in novissimo die hac ipsa de causa damnabuntur in æternum, quia beneficia mortis Christi in Evangelio oblata, fide non sunt amplexi; certè si ea beneficia ipsis non essent acquisita, tum damnarentur ideo, quia noluissent credere mendacio id est, quia noluissent statuere Christum pro ipsis esse mortuum: si mendacium est, quod Christus mortuus sit pro damnatis. Quomodo vero non hac ratione periclitaretur iustitia æterni iudicis, si damnaret impios ob hoc ipsum, quod mendacium pro veritate amplecti recusassent?*

RESP. Sophisma hoc est intricatum & male consarcinatum & ἀντιλέγεται: ac rectè fecissent adversarij, si ipsi Syllogisticè proposuissent. Proinde verò agunt, ac si articulus de morte Christi esset unicus, vel saltem primus fidei salvificæ articulus & qui vel solus creditus homines omnes servaret. Atqui & multò plures & priores sunt fidei articuli, quorum si quis vel unicum non crediderit, suffecerit ad ipsum incredulitatis damnandum: veluti quod Judæi noluerunt credere, Jesum Nazarenum esse Christum illum, Filium illum Dei, dicit ad eos Jesus Johan. 8. v. 24. *Nisi credideritis me eum esse, moriemini in peccatis vestris.* Et ne omnes qui antecedunt recenseam, nonne fidei articulus est, Deum nos elegisse in Christo ante jactum mundi fundamentum? Et quis feret inde sic argumentantem: *Si damnandi, non essent electi in Christo ad vitam æternam ante iactum mundi fundamentum, tum damnarentur ideo, quia noluissent credere mendacio, id est: quia noluissent credere mendacio, id est: quia noluissent statuere, se esse electos in Christo ante iactum mundi fundamentum: si mendacium est, quod damnandi, non sint in Christo electi ad vitam æternam, &c?* Similia multa concludi possent, si ista antagonistarum argumentatio vera esset. Tum annon Christus ipse priùs est suscipiendus fide, quàm mortis eius beneficia? Imò id planè necessarium est: nam beneficia mortis Christi non possunt percipi, nisi Christo prius fide percepto: sicut dicitur Johan. 1. v. 12. *Quotquot eum exceperunt, dedit eis hoc ius ut filii Dei sint facti, nempe iis qui credunt in nomen eius.* Quid quòd Pelagiani crediderunt & docuerunt Christum pro universis & singulis hominibus passum & mortuum esse; ac proinde etiam pro ipsis. sed num propterea ipsi inter verè credentes sunt referendi?

Adhęc secundum istud argumentum evertit primum. Nam in primo asseritur, impios qui damnabuntur esse participes fructus passionis & mortis Christi: at in secundo dicitur eos ideo damnatum iri, quia beneficia mortis Christi in Evangelio oblata, fide non sint amplexi. Quomodo quæso participes sunt fructuum passionis & mortis Christi qui beneficia passionis & mortis Christi fide noluerunt amplecti? Concilient ista, si possunt.

Tertium argumentum ipsorum est: *Pronunciat Christus aliquoties, se venisse ad servandum id quod perierat.* Matth. 18. Luc. 19. *Perierunt autem in Adamo omnes homines. Venit ergo Christus servare universos homines.*

RESP. Ut argumentum hoc ad leges Syllogisticas revocetur, sic formandum erit:

Qui venit servare universos homines, etiam pro universis est passus & mortuus:

At Christus venit servare universos homines:

Ergo & pro universis est passus & mortuus.

Sed sive adversariorum, sive ista forma retineatur, peccatur ab illis ignoratione elenchi: nam conclusio argumentationis ipsorum nobis non contradicit. Nam nos quoq; ingenuè confitemur, Christū pro universis esse passum & mortuum, ut qui probè sciamus, quod Paulus dicat Rom. 8. vers. 32. *Proprio*

Filio

Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, & Corinth.5. vers. 15. *Ut qui hoc statuerimus, si unus pro omnibus mortuus fuit, nempe istos omnes fuisse mortuos, & illum pro omnibus mortuum esse, ut qui vivunt, posthac non sibi vivant; sed ei qui pro ipsis mortuus & suscitatus est*. Et 1. Tim. 2. v. 6. *Sese ipse dedit redemtionis pretium pro omnibus*. Hebr. 2. v. 9. *Paulisper fuit inferior Angelis factus, propter mortis perpessionem: ut beneficio Dei pro omnibus mortem gustaret*. 1. Joh. 2. v. 2. *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris: nec pro nostris solùm, sed etiam pro totius mundi peccatis*.

Quum Scriptura manifestè dicat ista, non dubitamus confiteri, Christum pro universis hominibus esse passum & mortuum, eo sensu quo id Scriptura docet & Orthodoxa Ecclesia semper credidit. Proinde ad evitandam elenchi ignorationem debebant adversarii absque ambiguitate contradicere, nempe Christum pro universis & singulis hominibus nullo penitus excepto esse passum & mortuum quoad efficaciam.

Secundo & enunciatio ista; *Christus venit servare universos homines*: ambigua est. Nam si eam accipiant hoc sensu, Christum venisse servare non tantum illos electos & veros Israelitas qui ex Israele orti erant, sed etiam alios omnes ex omnibus gentibus & populis; tum vera quidē est, sed plus ex ea colligunt adversarii quàm liceat. Sin autem ea intelligant, quemadmodum intelligunt hoc sensu, Christum venisse servare universos & singulos homines nullo excepto, tum falsa est, quia cum Scriptura Sacra pugnat. Angelus enim Matth. 1. vers. 21. sic ait: *Ipse liberabit populum suum ex peccatis ipsorum*.

Jam non omnes omnino homines sunt populus Christi. Servator ipse ait Matth. 9. vers. 13. *Non veni vocatum iustos* (quales se opinabantur Pharisæi esse) *sed peccatores ad resipiscentiam*. Johan. 17. v. 9. *Non pro mundo rogo, sed pro iis quos dedisti mihi, quia tui sunt*. vers. 11. *Pater Sancte, serva eos per nomen tuum quos dedisti mihi, ut sint unum prout & nos*: vers. 24. *Pater quos dedisti mihi, velim ut ubi sum ego & illi sint mecum, ut conspiciant gloriam illam meam quam dedisti mihi*. Sic Paulus ait 1. Timoth. 1. vers. 15. *Certus est hic sermo & dignus qui modis omnibus recipiatur: Christum Iesum venisse in mundum, ut peccatores servaret*. At quales peccatores, omnes ne promiscuè, sive credant & resipiscant, sive non? an potiùs solos credentes & resipiscentes?

Nihil dicam de absurdis inde promanantibus: Nam si Christus venit servare universos & singulos homines nemine excepto, & tamen non servantur penitus omnes, sed soli credentes in Jesum Christū & resipiscentes: tum Christus fine adventus & propositi sui fuerit frustratus; tum Christi mors non fuerit satis valida & efficax ad servandum omnino omnes; tum Christi sacrificium non acceptaverit Pater per omnia: tum preces ejus non pro omnibus Pater exaudiverit; nam quos Christus venit servare; pro iis & apud Patrem intercessit; & si quæ sunt alia. Ruit igitur & hoc tertium argumentum.

Quartum ipsorum argumentum est: *Asserit Paulus* Rom. 6. v. 3. *Quicunque baptizati sunt, esse in mortem Christi baptizatos. At multi qui baptizati sunt deficiunt rursum & damnantur. Ergo multi qui deficiunt & damnantur, fuerant olim in baptismo in mortem Christi baptizati. In mortem autem Christi baptizari non poterant, si mortem illam pro ipsis Christus non sustinuisset*.

RESP. Solenne nostris est antagonistis peccare ignoratione elenchi: nam & istius argumentationis conclusio non contradicit thesi nostræ quam oppugnant. Concludendum illis erat, pro universis & singulis hominibus nemine excluso, Christum esse mortuum quoad efficaciam: at hoc in isto argumento non concludunt, sed istud duntaxat: *Quicunque in mortem Christi sunt baptizati, pro iis Christum esse mortuum*. At hoc non quæritur.

Deinde quòd Paulus dicit, *nos quotquot baptizati sumus in Christum Iesum, in mortē eius esse baptizatos*, hoc sensu accipiendum est: nos quotquot baptizati sumus in Christum Jesum, nimirum non tantùm corporali aqua manu ministri, sed etiam sanguine & spiritu Christi ab ipso Christo, in mortem eius esse baptizatos, id est, participes fieri fructuum seu effectuum mortis eius, nempe iustificationis, regenerationis, mortificationis veteris hominis, resurrectionis corporum ad vitam æternam.

Sed si quis hoc corporeum & quod oculis carnis adspicitur aquæ tantùm accepit lavacrum, absque interno baptismo, is licet mortis Christi sacramentum susceperit, gratiam tamen eius & virtutem non accepit: ut Simon Magus Actorum 8. & alij apostatæ atque hypocritæ.

Quintum argumentum ipsorum tale est:

Quicunque tenentur credere Christum pro ipsis mortuum esse, pro iis ipse est mortuus:

At reprobi etiam tenentur credere Christum pro ipsis mortuum esse:

Ergo pro reprobis etiam Christus est mortuus.

RESP. *Primo* concedo conclusionem rectè intellectam: Pro reprobis etiam Christus est mortuus, nimirum quoad sufficientam. Nam mors Christi esset λύτρον sufficiens etiam pro reprobis, imò pro centies mille mundis, si omnes crederent; tantæ est dignitatis. Quoad efficaciam verò non est mortuus pro reprobis, sed pro solis electis ad vitam æternam, qui soli verè credūt. Ideo & major propositio est distinguenda & restringenda; Quicunque tenentur credere, Christum pro ipsis mortuum esse, pro iis ipse est mortuus, nimirum quoad sufficientiam: & si verè credant in Christum, etiam quoad efficaciam. Nam Evangelium includit conditionem fidei, & docet beneficia Christi salvifica quoad efficaciam pertinere ad solos credentes.

Proinde non pro omnibus quicunque tenentur credere, sed pro iis qui verè credunt vel credituri sunt, mortuus est Christus quoad efficaciam. Deinde quod ad minorem attinet, eam negamus. Nam nullus homo ante conversionem ad Christum potest sine aperta Dei contumelia statuere, sit ne electus an reprobus, sit ne Christus pro ipso quoad efficaciem mortuus an non: sed omnibus severissimè conversio præcipitur à Deo, cœlitus clamante ad totum genus humanum: Hunc audite. Nec frustra dictum est à Christo Mar. 1. v. 15. *Resipiscite & credite Evangelio*. Unde si qui Jesum Christum non audiunt, ac non convertuntur ad ipsum; quomodo tenebuntur credere, Christum pro ipsis mortuum esse quoad efficaciam? Nonne hoc perinde esset, ac teneri aliquem credere, se hæredem Dei esse, qui hæres eius non sit.

Quicunque autem veræ fidei & conversionis sensum in cordibus suis deprehendunt, illi statuere & credere debent ex Dei mandato, Christum pro ipsis passum & mortuū esse quoad efficaciam. Hoc enim est credere & exspectare vitam æternam ipsis per obedientiam Christi partam & in æternam conservandam. At reprobi non convertuntur ad Christum, nec credunt in eum: quia non volunt, nec possunt resipiscere & credere, neq; unquā convertuntur & credituri sunt, idq; iusto iudicio Dei non

don-

donantis illos fide salvifica & conversione, sed peccata eorum punientis incredulitate perpetua. Pro iis verò qui nec credunt, nec credituri sunt in Christum, ipse non est mortuus quoad efficaciam, sed manet super eos ira Dei; etiam condemnati sunt, quia non credunt in nomen unigeniti Filij Dei, Joh. 3. v. 18. 36. Judas Ischariotes, Hannas, Caiaphas, Pontius Pilatus, latro non conversus, Simon Magus, Elymas Magus, Hymenæus, Philetus, Felix & Festus Præsides Judææ, Nero, Julianus Apostata jubebantur & tenebantur credere in Christum & converti ad ipsum, sed non crediderunt, non conversi sunt ad eum: & Christus pro illis quoad efficaciam mortuus dicetur? Novus hic jam erit fidei articulus, Christum etiam pro reprobis mortuum esse quoad efficaciam: similis illi, Corpus Christi etiam à reprobis manducari: ac proinde corrigendus deinceps erit articulus, *Credo communionem sanctorum.* Deinde non magis verum est, Christum pro reprobis mortuum quoad efficaciam, si in Christum teneantur illi credere, quàm ipsos in Christo esse electos ad vitam æternam ante jactum mundi fundamentum, ipsos secundùm propositum electionis vocatos, ipsos justificatos, ipsos glorificatos, ipsos esse vera Ecclesiæ membra, habere remissionem peccatorum, hæredes esse vitæ æternæ, habituros resurrectionem carnis ad vitam æternam; quum hæc non minus fides in Christum respiciat, atque ejus mortem.

Restrictio igitur propositionis ad solos verè credentes, est necessaria: quæ si nō admittatur, sed simpliciter propositio major accipiatur, multa falsa atque absurda concludentur: Exempli gratia: Quicunq; tenentur credere, se in Christo electos esse ad vitam æternam, se propter ipsum habere remissionem peccatorum, se propter ipsum certò habituros vitam æternam, illi sunt electi ad vitam æternam, illi habent remissionem peccatorum, illi certò habituri sunt vitam æternam: At universi & singuli homines tenentur ista credere, etiam reprobati à Deo: Ergo universi & singuli homines etiam reprobati, sunt electi ad vitam æternam, habent propter Christum remissionem peccatorum, certo habituri sunt vitam æternam. Ista tam falsa, tam absurda sequi necesse est, nisi propositionem maiorem restrinxeris ad solos verè credentes.

INSTANT: *Qui propterea damnabuntur quod non credunt, Christum, pro ipsis mortuum esse, injustè incredulitatis damnarentur, si non esset pro ipsis Christus mortuus. Nemo enim justè damnatur, si non credat; id quod est falsum.*

RESP. Propositio hæc simpliciter accepta est falsa. Nam fidei caput nec unicum nec primum est mors Christi: sed alia & priora capita sunt, ex quibus si vel unum quis non crediderit, incredulitatis meritò damnatur: ut esse Deum: esse providentiam divinam: Deum esse unum essentia, trinum personis, Patrem, Filium & Spiritum Sanctum; Deum esse omnipotentem, omniscium, æternum, &c. nos esse electos in Christo ante jactum mundi fundamentum: Christum esse unum per cujus solius meritum servari oporteat, quicunq; servari cupiunt: eumq; esse æternum Dei Filium, qui determinato tempore homo & Abrahami Davidisque Filius factus est: eum esse Jesum Nazarenum Mariæ Virginis Filium: illum non esse merum hominem, sed etiam verum natura Deum in unitate personæ: esse unius & ejusdem essentiæ cum Patre, ejusdem potentiæ, dignitatis, &c. esse veru hominem, non phantasma: esse perfectum hominem, corpore & anima rationali constantem: manere verum hominem in æternum: assumsisse & retinere verum corpus humanum proprietatibus humanis præditum, loco circumscriptum, visibile, palpabile & alia plura, quæ omnia antecedunt caput de morte Christi, ita ut si quis enumeratorum capitum vel unum non credat, meritò incredulitatis pœnas luat.

Quòd si propositio restringatur & distinguatur, tum vera est; sed causam antagonistarum non juvat. *Qui propterea damnabuntur quod non credunt, Christum pro ipsis mortuum esse, injustè incredulitatis damnarentur, si non esset pro ipsis Christus mortuus*, nimirum ne quidem quoad sufficientiam. Jam vero illi qui damnantur, non credunt Christum pro ipsis mortuum esse, neque quoad efficaciam, neque quoad sufficientiam: quia reverà in Christum non credunt, sed sunt & manent increduli. Restat igitur, Christum pro reprobis hominibus quoad efficaciam non esse mortuum, sed pro solis electis ad vitam æternam.

Hæc de subjectis passionis & mortis Christi: sequuntur adjuncta ejusdem.

Adjuncta passionis & mortis Christi multa sunt, veluti *necessitas & contingentia, veritas, tempus eius, miserabilitas, Christi dicta & facta memorabilia, & quæ mortem Christi illico consequuta ante eius sepulturam, & glorificatio Christi eius mortem consequuta.*

I. Passio & mors Christi *necessaria* fuit: nam Scriptura Sacra id testatur, Luc. 24. vers. 7. *Oportet Filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi*: Et ver. 26. *Nonne hæc oportuit pati Christum, & introire in gloriam suam?* Et ver. 44. *Hi sunt sermones quos loquutus sum vobis quum adhuc essem vobiscum, oportere impleri omnia quæ scripta sunt in Lege Mosis, & Prophetis & Psalmis de me.* Matth. 26. vers. 54. ait Dominus ad Petrum: *Quomodo ergo implerentur Scripturæ*, quæ dicunt, *sic oportere fieri?* Johan. 3. vers. 14. *Sicut Moses extulit serpentem in deserto, ita extolli oportet Filium hominis.*

Necessaria autem fuit tum *æterno decreto & præscientia Dei; tum prædictione divina per oracula Prophetica & figuras Veteris Testamenti, tum eventu, tum fine.* Quicquid enim à Deo ab æterno decretum & præscitum est, per Prophetas prædictum, & per figuras Veteris Testamenti adumbratum, & eventu comprobatum fineque requisitum; id necessarium est. Nam decretum & præscientia Dei falli non potest: & Scriptura solvi non potest, ut legitur Johan. 10. vers. 35. & verbum excidere non potest, Roman. 9. vers. 6. Deus mentiri non potest, Tit. 1. vers. 2. non potest cadere in terram ullum verbum, quod Deus loquutus est: & quicquid existit quæ existit, necessarium est.

Jam passio & mors à Deo decreta & præscita fuit, ideoque necessaria, sicut Petrus Apostolus ait Actor. 2. vers. 23. *Christum definito illo consilio & præcognitione Dei deditum, & cruci affixum interemistis.* Similiter Actor. 4. vers. 27. 28. dicunt fideles, quòd hostes Christi fecerint, *quæcunque manus & consilium Dei prius definierat ut fierent.* Quapropter etiam passionis & mortis poculum auferri erat ἀδύνατον, *impossibile*, ut Dominus ipse ait Matth. 26. vers. 42. *Pater mi, si non potest hoc poculum abire à me, quin bibam ipsum, fiat voluntas tua.*

Eadem prædicta fuit per Prophetas & typos, ideoq; necessaria, sicut Dominus ait Luc. 2. vers. 46.

Ill

Ita scriptum est, & ita oportuit Christum pati. Huc faciunt etiam testimonia paulò antè allegata.

Etsi autem passio & mors Christi necessaria fuerit ob præfinitionem & præscientiam, & ob prædictionem divinam, ac proinde Christum pati & mori oportuit; non tamen culpa Satanæ & instrumentorum eius, per quæ passionem & mortem illam procuravit, excusari potest, sicut Dominus ipse docet, quum ait Luc. 22.22. *Filius quidem hominis, prout definitum est, abit: verumtamen væ homini illi per quem proditur.* Et Matth. 26.24. *Filius quidem hominis abit, sicut scriptum est de eo: væ autem homini illi, per quem Filius hominis proditur: bonum erat homini illi, si natus non fuisset.*

Dignus est locus ATHANASII, qui exstat tractatu in Passionem & crucem Domini, tomo primo, pagina centesima octogesima septima, & sequente, qui huc adscribatur; *Multi certè qui incidunt in Evangelia, audiuntque illam vocem ut implerentur Scripturæ, arbitrati sunt, nulla alia de causa illa facta esse, quàm ut Scripturæ adimplerentur, atque isthinc opinionem collegerunt, eos qui ista egerunt, extra culpam esse, atque adeo laude dignos, quòd non ut delinquentes, sed ut obsequentes Scripturis ista facerent: alioqui Prophetarum sermones non veros fuisse futuros, nisi acta ista subsequuta fuissent: præcipuè autem ista excerpserunt ex verbis Iohannis in enarratione incredulitatis Iudæorum, ubi inquit, secundùm Prophetiam Iesaiæ; quum tot signa coram eis fecisset, non crediderunt, ut sermo Iesaiæ quem dixit, impleretur, Domine, quis credidit auditioni nostræ, & brachium Domini cui revelatum est? Si enim ideo ut sermo Iesaiæ, quem dixit, adimpleretur, non crediderunt Iudæi, non ipsi sibi eius incredulitatis autores sunt, sed is qui ea dixit futura, unde evenit, ut & opere impleretur. Aufer enim, inquiunt, sermonem Prophetæ, & omninò futurum est, ut illi credant. Cæterùm hæc atque huiusmodi opinatio multùm à veritate destituitur. Non enim Propheta istius autor est, neque Iudæi extra culpam istius incredulitatis consistunt, sed Propheta ea, quæ ipsi facturi essent prospiciens futura esse denunciavit, illique postea idipsum opere exsequuti, verum esse sermonem Prophetæ declaraverunt. Neque ut inservientes Propheticis verbis isti contra Christum ausi sunt, sed suo ipsimet studio, sponte, volentesque illa perpetraverunt, ut non Propheta istarum rerum autor sit aut causa, sed ipsorum voluntas, quin potiùs ipsi in causa fuerunt, ut talia de ipsis Prophetæ prædivinarent. Siquidem Prophetæ proprium est futura prospicere, & in eo non hallucinari: hominum autem proprium est agere quod velint. Et sicuti oculis, contuentes, in contuendo non fallimur, neque aliter videmus & aliter res agitur: sed ut agitur videmus, & ut videmus agitur: Ita quoque Prophetæ futura & præsentia cernebant, verùm quæ cernebant, oportebat fieri: & ea quæ fiebant, non poterant non videre. Rursum ut ea quæ nos nostris oculis conspicimus, necesse est omninò esse, quum ea quæ sint, sub conspectum veniant: neque fieri potest ut aliter sint, quàm à nobis videntur: ita quoque quæ à Prophetis prospiciebantur, necessarium erat ea esse: neque fieri poterat, ut aliter essent, quàm ipsi providerant.*

Nam si ea quæ fiunt, non prospicerent, iam Prophetæ non essent. In summa id pro certo haberi debet, Prophetas non solùm legum esse magistros, ut quæ præcipiunt, fieri debeant: sed rerum quoque futurarum indices esse. Siquidem non eò quòd dicunt, ideo quid fit: sed quia id futurum est, ideo ab illis prædicitur: nec fieri potest ut Prophetæ mentiantur, quum verè videant. Si enim res sub conditione & in dubio hæsitent, non pronunciassent Prophetæ. Iudæi ergo sua voluntate inducti sunt, ut ea facerent, neque sanctiores sua verba necessitatem addunt negotiis, ut rogantur ita fieri: sed quum provideant studia eorum, voluntatesque qui talia acturi sunt, rem, ut est futura, denunciant. Hactenus Athanasius.

Præterea passio & mors Christi necessaria est *eventu*, qui necessarium & maximè illustre est æterni decreti divini argumentum: quia nihil evenit, nihil fit, quod non decreverit aut efficere, aut permittere Omnipotens Deus. Deniq; necessaria fuit necessitate finis, de qua alibi.

Sic ergo & passio & mors Christi necessaria fuit.

De contingentia passionis & mortis Christi.

Eadem tamen passio & mors Christi fuit *contingens*, si naturam Christi valentem & vegetam, ac voluntatem illius liberam potestatemq; (non enim coactus passus & mortuus est, sed volens) consideres: deinde si causas secundas, nimirum Judam proditorem, Summos Pontifices, Sacerdotes, primores populi Judaici, Pilatum & milites, spectes; quorum operandi principium fuit ipsorum voluntas. Eoque & consilio & exsequutione contingens fuit Christi perpessio. Nam ut aliud potuerunt Christi hostes statuere: sic statutum, mutata voluntate, minimè exsequi, ut antè crebrius contigerat. Ita *contingentia*, id est, ordo inter causam & effectum mutabilem, cum necessitate eventus ex hypothesi divini optimè congruit: quia mediorum naturam non tollit, sed tuetur, eaque utitur & ordinat, tanta sapientia & oportunitate, ut ex causis contingentibus, sine ulla coactione, eventus destinatus necessariò consequatur.

Contingentia quid?

Contingentia non tollitur decreto divino & necessitate ex hypothesi.

Sic itaque, ait Augustinus, *administrat Deus omnia quæ creavit, ut etiam ipsa proprios exercere & agere motus sinat.* Quare nec Deus peccati autor fit: nec voluntatis nativam libertatem, nec consiliorum aut operum cæterorumque mediorum usum, decreti & præscientiæ Dei necessitas subvertit, sed potius stabilit. Quod generatim iam dictum, ad facta Judæorum & Pilati Christum interficientium accommodari debet.

De civitate Dei lib. 7. c. 30.

Hac de necessitate & contingentia passionis & mortis Christi.

De veritate passionis & mortis Christi.

II. Eadem passio & mors Christi fuit vera ac non putativa: quia assumptio naturæ humanæ non in phantasia, sed in veritate fuit. Quocirca passus & mortuus est Christus non opinione & imaginatione, sed verè: non sine dolore, sed cum dolore. Jam inde à temporibus Apostolorum non fuerunt hæretici, qui prædicarunt CHRISTUM non ἀληθῶς, sed δοκήσει καὶ φαντασίᾳ passum & mortuum esse. Hæreseos istius autorem Augustinus facit Cerdonē, eundem sequutus est Marcion, quem Polycarpus primogenitum Satanæ appellavit; eandem amplexi sunt Manichæi.

Eadem profectò sequitur etiam ex doctrina Ubiquitariorum: nam si Christus corpore suo inde ab incarnatione ubiq; fuit; tum nequaquam verè passus & mortuus est, sed tantum imaginariè seu opinione.

Refutat illam prædictio Paradisiaca: Nam quia Christo Semini illi mulieris serpens ille antiquus calcaneum puncturus erat; Christus igitur non opinione & imaginariè, sed verè passus & mortuus est. Adversus hunc errorem præmuniit Beatus Ignatius Trallianus epistola ad eos scripta, in qua in-

Digitized by Google

ter alia præclarè ait; *ἀληθῶς καὶ οὐ δοκήσει ἐσταυρώθη* A *καὶ ἀπέθανεν, βλεπόντων οὐρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων*, hoc est, *Verè & non opinione crucifixus & mortuus est, videntibus cælestibus & terrestribus & subterraneis.* Sed plura contra hæresim istam in eadem epistola paulo post subiicit. Eandem refutarunt Irenæus, Tertullianus in libris adversus Marcionem & alii Patres.

At non tantùm Cerdoniani, Marcionitæ & Manichæi in hac doctrinæ parte errarunt: Verùm fuerunt etiam Patres: pii alioquin & magni viri, qui etsi Marcionitarum & Manichæorum errorem damnabant, & Christum verè humanum corpus habere docebant, etsi etiam contra Apollinarem & Arianos affirmabant, Christum verè humanam animam habere B atque mentem eoque veram & perfectam naturam humanam assumpsisse: tamen asserere non dubitarunt, Christum multa accepisse vulnera, percussum, flagellatum, clavis cruci affixum fuisse, sanguinem fudisse, mortuum esse anima à corpore separata; sed nullum unquam dolorem verè sensisse: & corpus quidem habuisse ad patiendum, sed naturam non habuisse ad dolendum.

Sic enim loquitur Hilarius Pictavorum Episcopus, libro de Trinitate pagina centesima nonagesima-septima, & sequentibus. Editionis Frobenianæ, Anni 1535. Et quidam Græcus scripsit, corpus Christi etiam ante mortem & resurrectionem fuisse *ἀνεπίδεκτον φυσικῶν καὶ ἀδιαβλήτων παθῶν*, hoc C est, *incapacem naturalium, & quæ sine crimine sunt passionum.* Moti sunt autem Patres ut hoc assererent eo, quòd plenitudo Deitatis habitet in Christo corporaliter: item, quia licet sumserit formam servi, non dimiserit tamen formam Dei. Sed hunc manifestissimum errorem prædictio Paradisiaca refellit. Nam quia ille serpens antiquus calcaneum Seminis mulieris contriturus erat, tum profectò Christus non sine dolore passus & mortuus est.

Quò pertinet quod Jesa. dicit cap. 53. *Christum doloribus esse affectum. dolores nostros baiulasse; dolore affectum propter defectiones nostras.* Deinde si passio & mors Christi sine doloris sensu fuissent, Christus pœnam loco nostro non sustinuisset. Nam qui dolorem nullum sentit aut corpore aut animo, is neq; D intelligit se puniri, neque omnino pœnam patitur, nisi admodum impropriè. Qui intelligit, se esse in pœna, non potest non dolere: si se puniri nescit, non ea pœna putanda est. Certè nihil gravius atq; acerbius cogitari potest, quàm à Deo desertum esse: atqui de sui desertione Christus magno clamore querebatur. Passio igitur & mors eius sine sensu doloris animi & corporis non fuit. Quod vero ad verba attinet Pauli dicentis, *quod plenitudo Deitatis habitet in Christo corporaliter*, ex iis nequaquam sequitur Christum absque dolore passum & mortuum: nam sensus eorum est quòd plenitudo Deitatis in Christi corpore, tanquam in proprio templo habitet, quod E ideo assumsit, ut in eo pati & mori posset. Verbo quiescente & vim suam ad repellendam mortem & passionem non exserente. Similiter forma Dei non impedivit obedientiam formæ servi in exsolvenda loco nostro pœna.

USUS. Si Christus non opinione, sed verè; nec sine dolore, sed cum ineffabili animæ & corporis dolore passus & mortuus est: tum sequitur ipsum verè & plenè pœnam, quæ à nobis ferenda erat, exsolvisse, & nos ab ea liberasse. Profectò nec verè, nec planè pœnam loco nostro luisset, si dolorem sensisset nullum. Jam quia dolorem sensisse inenarrabilem magnitudine & multitudine certum est, est cur certò confidamus iustitiæ Dei sufficienter satisfactum, & fidem spemque nostram non opinione niti, nec vanam esse, sed certam: nos à cruciatibus infernalibus immunes esse: nostros dolores quos in morbis, vel persequutionibus Christi causa ferimus, sanctificatos, minimeque nobis noxios esse, ac proinde patienter tolerandos.

Hæc de veritate passionis & mortis Christi: sequitur de tempore eius.

III. De tempore passionis & mortis Christi quæritur *generaliter* & *specialiter*: Si generaliter de eo quæratur, respondemus dupliciter: De te pass. mort.

Primò enim passus & mortuus est Christus tempore divinitus præfinito ab æterno, sic ut nec prius, nec serius pati & mori potuerit, quàm hora ab æterno præstitura venisset; ideo dicitur, Johan. 7. v. 30. *Studebant eum prehendere: sed nemo iniecit in eum manum, quia nondum venerat hora illa ipsius.* Et cap. 13. v. 1. Matth. 26. v. 45.

Secundò, Christus passus & mortuus est semel in consummatione seculorum, ut Apostolus Paulus docet Hebr. 9. v. 26. 27. 28. nimirum ante finem septuaginta septimanarum decisarum super politiam populi Judaici & super civitatem Jerosolymorum, Daniel. 9. v. 26.

Sed quæstionem movere aliquis posset; *Quomodo verè dicatur Christus passus & mortuus in fine seculorum, cum* Apocal. 13. v. 8. *legatur. Agnum illum Dei mactatum à jacto mundi fundamento?*

RESPON. Ista minimè pugnant, quum diverso dicantur respectu. Est enim Christus actu ipso passus & mortuus in fine seculorum, & idem tamen mactatus à jacto mundi fundamento multiplici ratione.

Primò quoad notitiam, consilium & prædestinationem Dei, cui propriè loquendo nihil futurum est, sed omnia præsentia.

Secundò quoad sponsionem in Paradiso statim à lapsu primorum nostrorum parentum factam ab æterno Filio Dei, quum diceret, Semen mulieris contriturum caput serpentis, serpentem autem contriturum ei calcaneum. Genes. 3. v. 15. His enim verbis spopondit & promisit Filius Dei, se satisfacturum iustitiæ Dei pro humano genere, & pro eo passurum mortem quam serpens ille antiquus procuraturus erat per Judæos. Sponsionem autem illam ita acceptavit Pater cælestis, ac si iam opere ipso impleta fuisset.

Tertiò mactatus est Agnus ille Dei à iacto mundi fundamento, quoad vim atque efficaciam perpetuam sacrificii Christi, quæ cœpit à mundi exordio statim cum sponsione à Filio Dei facta, quam Pater cælestis illico ratam habuit & efficacem esse voluit, non secus ac si iam completa fuisset, quoniam certò implenda erat. Neque tamen effectus tempore fuit prior sua causa. Omnis enim sponsio pro debitore aliquo facta, quamprimum à creditore acceptata est, statim efficax est, & hoc præstat, ut debitor à carcere liberetur, etiamsi illa longo demum tempore post, de quo inter sponsorem & creditorem convenit, impleatur. Deinde principalis causa sanctificationis & redemtionis nostræ est voluntas Dei Patris acceptantis voluntariam sponsionem Filii pro nobis, sicut legitur Hebr. 10. v. 9. 10. *Tunc dixit,* nempe Filius Dei, *ecce adsum, ut faciam Deus voluntatem tuam: Qua voluntate sanctificati sumus per oblationem*

corporis

corporis Iesu Christi semel factam. Ita Apostolus Paulus principium redemptionis & salutis nostræ non statuit in merito Christi, sed conscendit ad Dei voluntatem, quæ prima causa est: quia Deus ex mero beneplacito Mediatorem constituit, qui nobis salutem acquireret. A

Quartò mactatus est Agnus ille Dei à iacto mundi fundamento, quoad sacrificia inde ab initio mactata, quibus Christi sacrificium adumbratum & significatum fuit. In agnis oblatis Deo ab Adamo, Abele & aliis fidelibus mactatus est Christus.

Quintò mactatus est in martyribus, veluti in Abele qui typus Christi fuit.

Sextò mactatus est à iacto mundi fundamēto quò ad prædictiones propheticas de passione & morte Christi. Res enim quæ à DEO prædicebantur tam certo implendæ fuerunt, ac si iam tum impletæ essent, ac revera pro impletis habebantur apud Deum cuius prædictiones minimè sunt fallaces & vanæ. B

Septimò mactatus est à iacto mundi fundamento, ratione fidei, quæ est hypostasis eorum quæ sperantur & ἔλεγχος πραγμάτων οὐ βλεπομένων, Hebr. 11. versic. 1. Omnes enim verè fideles inde ab initio mundi sunt in perpetuum consecrati unica oblatione Christi, quam illi vera fide amplexi sibi applicarunt, non secus ac si iam facta esset. Sic fides est illud quod facit ut existent quæ sperantur, & quod demonstrat quæ non videntur. Sic Paulus ait Rom. 8. v. 24. *Spe servati sumus,* quum tamen perfectio salutis post hanc demum vitam sit futura.

Octavò mactatus est Agnus ille Dei à iacto mundi fundamento, ratione peccati, iam inde ab exordio mundi commissi, & propter expiationem Christi, credentibus remissi. Omnia enim peccata electorum inde ab initio mundi commissa, & usque ad finem mundi committenda, sunt expiata sanguine Christi, & propter eum credentibus à Deo remissa. Hoc est quod docetur Rom. 3. v. 21. 22. 23. 24. 25. 26. *Nunc verò absque Lege iustitia Dei manifesta facta est, comprobato testimonio Legis ac Prophetarum: Iustitia, inquam, Dei per fidem Iesu Christi in omnes & super omnes qui credunt: non enim est distinctio. Omnes enim peccaverunt & deficiuntur gloria Dei, ut qui iustificentur gratis, eius gratia per redemtionem factam in Iesu Christo. Quam præstituit Deus ut esset placamentum per fidem in sanguine ipsius, ad demonstrationem iustitiæ suæ propter dissimulationem peccatorum quæ antecesserunt, Deo illa tolerante. Ad demonstrationem iustitiæ suæ præsenti tempore: ut sit ipse iustus & iustificans eum qui est ex fide IESU.* C D

Nonò mactatus est à iacto mundi fundamento, ratione federis seu testamenti gratiæ, quod statim in Paradiso factum est post lapsum primorum parentum & confirmatum, obsignatumque sanguine CHRISTI.

Decimò ratione federatorum DEO, qui inde ab initio mundi fuerunt. Omnes enim illi non aliter quàm per sanguinem Christi sunt redemti à morte æterna.

Sic expedita est quæstio generalis de tempore passionis & mortis Christi. E

Speciatim verò quæritur de die passionis & mortis Christi, in quem annum mundi inciderit, in quē annum ætatis Christi, in quem diem septimanæ, in quem diem mensis nobis noti.

In quem annum mundi, item ætatis Christi inciderit passio & mors Christi, mirum est quam dissentiant inter se Chronologi tum veteres, tum recentes: qua de re videatur de Emendatione Temporum liber sextus Josephi Scaligeri, qui tradit passionem & mortem Christi incidisse in annum mundi conditi 3982. ætatis verò Christi 35. Communior tamen sententia est, eam incidisse in 34. ætatis Christi annum.

Incidit denique passio & mors Christi in diem Veneris seu feriam sextam & Aprilis nostri diem septimam, quæ eo anno cum die XIV. mensis Nisan concurrebat.

Judæi obiiciunt duo: *unum*, nunquam maiores suos opus fecisse in Solenni Paschatis, quare Jesum Nazarenum die Paschatis crucifixum non fuisse. *Item* nunquam diem Paschatis feria sexta fuisse: ideo Christianos frustra dicere, Christum feria sexta solenni Paschatis crucifixum.

RESP. *Primò* falluntur Judæi, quòd credunt Christum à nobis dici crucifixum & mortuum solenni Paschatis: Non enim XV. Nisan, sed quartadecima crucifixus est, ut in eadem verus ille Agnus Dei mactaretur, in qua Agnus mysticus immolari solitus secundum præscriptum Legis Exodi duodecimo, versiculo sexto, & eadem hora, qua verus Agnus de cruce deponebatur, Judæi Agnum suum mactarunt, qui quidem tum ac deinceps inutiliter mactatus est, cum finem omni sacrificio Legis ea vespera fecisset.

Deinde quartadecima Nisan non est ἄπρακτος ἡμέρα, sed ἐργάσιμος. In ea enim opus faciebant atque etiamnum faciunt, quum à meridie omnia penetralia, omnia abstrusa investigant, & nihil prorsus inscrutatum relinquunt ad fermentum omne exterminandum. Quod igitur fermentum tam superstitiosè & laboriosè investigatione assectantur, hoc evidenter ostendit, illam diem à functionibus operum non excipi.

Tertiò, Si Christus non XV. Nisan, sed XIV. passus & crucifixus est, & quidem feria sexta: Ergo solenne Paschatis, hoc est, XV. Nisan eo anno fuit Sabbathum, non feria sexta.

Hæc de tempore passionis & mortis Christi. *Miserabilitas* eiusdem passionis & mortis Christi tanta fuit, ut verbis nequeat exprimi. Quis tam facundus, & tanta rerum verborumque copia instructus exsistet? quæ oratio tantæ affluentiæ ubertate decurrens, ut illam passionem & mortem meritò deploret, quam Sol aspicere non potuit, sed præ horrore obtenebratus est? Matth. 27. 45. quam mundus ipse & tota elementa luxerunt?

Sequuntur iam Christi patientis dicta & facta quædam memorabilia.

Eorum quædam *ante crucifixionem*, quædam *in cruce* sunt dicta & facta.

Inchoaturus enim magnum illum agonem ultimæ passionis, primùm discipulorum infirmitati consuluit, & aliis in tuto relictis, tres tantum assumsit, Petrum & duos filios Zebedæi, suæ angustiæ testes futuros, & in locum proditioni destinatum ultrò profectus est, eos secum vigilare iussit, postea ab illis progressus paululum, ardenter Patrem invocavit & precatus est: discipulos dormientes obiurgavit: proditorē Iudā graviter reprehendit, vocans ironicè *amicum*, qui hostis erat, & proditionis scelus ei exprobravit, dicens, *quorsum ades?* nō enim ignorabat causam adventus ipsius, sed perfidiā detestandam obiiciebat, & pœnam denunciabat, q. d. cur *Christus in ipsa passione sua tropo ironia usus est.*

Digitized by Google

advenisti ut osculo me proderes? ô quàm malè tibi consuluisti! ô in quantas miserias te coniecisti! Mox Petri Apostoli, gladio corporali Dominum suum defendere conantis; & limites vocationis suæ egredientis, & dictum Christi allegoricum de gladiis comparandis κατὰ τὸ ῥητὸν & propriè intelligentis intempestivum zelum coarguit, gladium in vaginam recondere iussit, iustam pœnam comminans omnibus iis qui sine vocatione gladium accipiunt, utpote quibus à Deo non est traditus, & qui proinde gladio propter vocationem utuntur. Nec enim comminatio ista ad Magistratum politicum extendenda, qui gladium tanquam Dei minister gestat, Roman. 13. Simul Christus asserit, quantum subsidium Angelorum à Patre obtinere posset si vellet: quòd autem illud in præsenti periculo non peteret, causam esse, ut Scripturæ de peccatorum nostrorum expiatione & nostri redemptione per passionem & mortem suam implerentur: idcirco adiecit. *Annon bibam poculum quod dedit mihi Pater?* Johan. decimooctavo, versicul. undecimo ad patientiam se animans cogitatione voluntatis & providentiæ paternæ. Sic commendavit Sacras Scripturas & finem earum indicavit.

Coram Concilio Sacerdotum parcè causam suã defendit, non ut morti se subduceret, sed ut ipsum innocentem damnari constaret, exemplum præbens prudentiæ singularis & fortitudinis invictissimæ, qua coram hostibus Dei opus est. Coram Concilio Sacerdotum & coram Pilato asseveravit, se esse Christum illum ac Regem Patribus promissum, ne prætextu ignorationis culpam incredulitatis suæ excusare in extremo die possent: & ut nos exemplo suo doceret, animosè & constanter veritatem esse profitendam, si de ea interrogemur sive coram Concilio, sive coram iudice politico.

Coram Pilato regnum suum spirituale, & non mundanum esse, seque Regem esse professus est, qui ad hoc genitus sit, & ad hoc venerit in mundum, ut daret testimonium veritati: & quisquis est ex veritate, eum audire vocem Christi.

Locus Luc. 23. 28. &c. explicatus.

Quum damnatus ad supplicium crucis duceretur, & mulieres quædam plangerent & lamentarentur eum, conversus ad eas dixit, ut legitur Luc. 23. vers. 20. & sequentibus: *Filiæ Hierusalem, ne flete de me, verùm de vobisipsis flete, & de liberis vestris: Nam ecce venient dies quibus dicent, Beatæ steriles, & uteri qui non genuerunt, & ubera quæ non lactaverunt. Tunc incipient dicere montibus, Cadite in nos: & collibus, Operite nos. Nam si in virente ligno ista faciunt, in arido quid fiet?* Quibus verbis *primò* monuit, non esse miseros, qui patiuntur iniuriam, sed qui faciunt eam: & cum sint nocentes ipsi, iniuria afficiunt innocentes. Deinde prædixit horribilem interitum impiorum in devastatione urbis Jerosolymorum, & in novissimo iudicio futurum. Allegoricum est quod Dominus ait: *Si in viridi ligno ista faciunt, in arido quid fiet?* q.d. Si lignum viride comburitur, multò minus parcetur arido: & si virens lignum consumitur, multò facilius aridum. Si designant ista in me fructifero & perpetuo virente & cuius vita æterna est propter divinam naturam: quid fiet in vobis infructuosis & omnis iustitiæ vivificæ expertibus? Sic Ezech. 20. v. 47. vel capite 21. v. 3. ut distinxit Fr. Junius per viridem arborem iusti, per siccam improbi intelliguntur. Eundem ferè sensum habet, quod legitur 1. Petr. 4. v. 17. *Tempus est ut incipiat iudicium à domo Dei, quòd si primùm incipit à nobis, quis erit finis eorum, qui non assentiuntur Evangelio Dei? Et si iustus vix servatur, impius & peccator ubi comparebit?*

Ex Luc. 24.

In Cruce septem memorabilia apophthegmata pronunciavit. *Primò* enim cum affigeretur cruci crudelissimè perforatis manibus & pedibus ipsius sanctissimis dicebat; *Pater remitte hoc ipsis, nesciunt enim quid faciant*, Lucæ 23. vers. 34. Non oravit pro reprobis, quibus sciebat certum exitium paratum, quod & David denunciaverat Psalmo sexagesimonono, versiculo vigesimo tertio, & pro quibus se non orare ante passionem testatus erat, Johan. decimoseptimo, versiculo nono. Sed oravit communiter pro iis, qui tunc hostes eius erant sive ex Judæis, sive ex militibus Gentilibus ex ignorantia peccantibus, qui postea conversi fuere, quia Christus non frustra pro illis oravit, ostendens se & victimam & Pontificem esse.

Ex Luc. 23. 42.

Deinde latroni unà crucifixo & converso & peccata sua agnoscenti orantique, *Domine memento mei quum veneris in regnum tuum*, atque sic confessionem ore edenti, quòd crederet corde, Jesum esse Regem illum Messiam, cuius regnum cœleste est spirituale, & potestatem habere intromittendi electos Dei resipiscentes in regnum cælorum, etiamsi Pontifices summi & alii sacerdotes & primores Judæorum eum reiecissent & pro Rege Messia agnoscere noluissent; respondit; *Amen, dico tibi, hodie mecum eris in Paradiso*, Lucæ vigesimotertio, versiculo quadragesimo secundo, quadragesimotertio. Ut hoc argumentum est Deitatis CHRISTI, quòd ipsum in summa ignominia constitutum, & in cruce pendentem latro conversus coluit & invocavit, quem tum Summi Pontifices & clerici Jerosolymitani, qui titulum Ecclesiæ Dei sibi arrogabant, blasphemabant, quemque multi hodie sedentem in cælis ad dextram Patris vel blasphemant vel negligenter colunt: ita etiam responsum DOMINI JESU documentum fuit Deitatis & potestatis CHRISTI.

Nam certò promittere & dare regnum cælorum, non est puri puti hominis, sed DEI, sed CHRISTI Mediatoris inter DEUM & electos. Qui etiam plus tribuit CHRISTUS latroni converso, quàm petebat. Petebat ut Dominus esset memor eius in regno suo; DOMINUS autem promisit quòd esset eo die futurus cum eo, quod animam attinet *in Paradiso*, id est, in regno cælesti, in cælo beatorum, cuius typus aliquis & symbolum fuit Paradisus, hortus ille amœnus, In quo Adamus in statu integritatis fuerat collocatus. Sicut JESUS oratione pro hostibus & interfectoribus suis declaravit se esse Pontificem Summum; ita oratione ad latronem conversum demonstravit se esse Regem illum æternum.

Deinde eadem oratione declaravit CHRISTUS se esse secundum Adamum, cuius typus fuisset primus Adamus. Sicut enim cum primo Adamo eiecti sunt è terrestri Paradiso omnes eius posteri carnaliter ex ipso propagandi, & in ipso à DEO aversi: ita cum secundo Adamo ingressi sunt & ingrediuntur in cœlestem Paradisum omnes spiritualiter per CHRISTI Spiritum regeniti & ad DEUM conversi. Præterea refutavit CHRISTUS responso latroni dato errores eorum, qui animas post mortem dormire, aut etiam interire putant, qui animas in purgatorium ignem è corporibus migrare fingunt, qui Christi animam à corpore separatam ad inferos descendisse statuunt, qui animas verè fidelium ante Christi ascensionem in cælum fuisse in cælo negant, qui baptismum externum aquæ ad salutem æternam præcisè necessarium esse contendunt.

Ad

Digitized by Google

Adhæret tam benignum Christi responsum latroni converso datum ad conversionem seu resipiscentiam nos invitat. Quicunq; expetit esse cum Christo post hanc vitam in Paradiso, convertatur ad Christum eumque invocet ex vera fide, confessionemque peccatorum suorum & fidei suæ in Christum etiam inter corporis tormenta edat, gloriam Christi asserat & blasphemantes Christum redarguat, totum denique se Christo tradat.

Tertio stabant juxta crucem Jesu, mater ejus & soror matris ejus, Maria Cleopæ uxor & Maria Magdalene: Quumque vidisset Jesus matrem ac discipulum adstantem quem diligebat, dixit matri suæ, *Mulier, ecce Filius tuus.* Deinde dixit discipulo, *Ecce mater tua*, Joh. 19. vers. 25. 26. Sic Christus tum in prioris, tum in posterioris tabulæ Decalogi observatione perfectum est omnis justitiæ exemplar. Nam φιλοστοργίαν erga matrem suam declaravit, etiã in cruce pendens & morti vicinus, dum matrem supplicii ipsius spectatricem, cujus animam tum verè trajecerat gladius, (juxta prædictionem Simeonis Lucæ 2. vers. 35.) cujus pium pectus gladius acutissimorum dolorum tũ transverberabat, consolatus est, eam Johanne intimo suo discipulo commendando, & Johanni mandando ut illius instar matris curam gereret. Matrem suam Dominus appellans *mulierem*, declaravit se esse non tantùm hominem, sed etiam verum Deum. Non enim per contemtum *mulierem* dixit & non matrem, sed ut innuerit, se aliquid aliud & majus etiam esse quàm filium Mariæ, qui esse credebatur: sicut & aquam in vinum miraculo & divina virtute conversurus, non matrem, sed mulierem nominarat, ut indicaret, matri infirmitatis minimè licere Deo virtutum horum divina opera faciendi præscribere.

Debuit ergo agnosci à matre moriturus, de qua fuerat mortaliter natus. Curam autem matris gerens, ex qua fuerat factus homo & commendans eam discipulo affectu humano, ostendit se esse summum Doctorem fidelibus datum à Patre. Docuit enim filios, quomodo honorare debeant matres: docuit discipulos, quomodo grati esse debeant in præceptores & doctores suos. Ut enim Christus moriturus, matri de altero pro se quodammodo filio providit, ad cuius curam, quicquid matri esset necessarium, pertineret: ita exemplo omnes pios filios instruxit, ut ab illis cura parentibus impendatur. Et ut discipulo suo Johanni matrem ita commendavit, ut illam pro matre haberet: ita omnes gratos discipulos instruxit, ut non tantùm præceptoribus suis, sed etiam illorum parentibus officia necessaria præstarent. Ita lignum cui erant affixa membra Christi morientis, etiam Cathedra fuit Magistri docentis.

Quarto circiter horam nonam exclamavit Jesus voce magna, dicens, *Eli, Eli lama sabathani? Deus mi, Deus mi, cur deseruisti me?* Matth. 27. 46. fuit querela sentientis non tam summos corporis cruciatus, quos & latrones sentiebant, quàm internos animæ horrores iræ Dei abalienati à peccatoribus, ita tamen ut non succumberet, sed in illis ipsis angoribus in Deo, tanquam Deo suo confideret.

Quinto quum sciret Jesus, omnia iam esse peracta, ut consummaretur Scriptura, dixit, *Sitio*, Johan. 19. vers. 28. Multis & variis doloribus exsiccatum Christi corpus, siti torquebatur. Multum enim possunt dolores ad commovendam sitim. Innatum enim calorem exagitantes vel quod in profunditate humidum est consumunt, & igneis ardoribus dolentis viscera urunt. Sicut igitur cæteras passiones, sic hanc etiam spontè Christus perpessus est: Unde sitire se dixit: fine autem eo dixit: ut consummaretur quod Scriptura prædixerat. *Et in siti mea potaverunt me aceto*, Psalm. 69.

Sexto quum illi qui Jesum cruci affixerant implevissent spongiam aceto & hyssopo circundatam admovissent ori eius, & Jesus acetum accepisset, dixit: *Consummatum est*, Joh. 19. vers. 30. Hæc Christi vox memoratu inprimis digna est, quæ docet, morte Christi redemtionis pretium totum absolutum, eamq; colophonem esse obedientiæ Christi, cuius imputatione justificamur. Quicquid ergo ad salutem nostram æternam necessarium est, in solo Christo & non alibi quærendum, in solo Christo & non alibi reperitur: in solo, inquam, Christo redemtionis pretium persolvente IN CRUCE, non autem in nobis bona opera efficiente.

Quapropter refutat hæc Christi vox Pharisæos salutem quærentes in legalibus ceremoniis, quas Christus in morte sua complevit atque abrogavit: confutat Papistas salutem in bonis suis operibus, in Missis & aliis humanis figmentis collocantes.

Septimo quum ad extremum clamasset voce magna Jesus, ait, *Pater, in manus tuas depono spiritum meum*, Luc. 23. 46. Clamavit voce magna, ut ostenderet se nequaquam infirmitate victum mori, ut alii homines qui ex morbis vel suppliciis moriuntur, sed animam ultrò ponere, quæ naturaliter adhuc unita corpori manere potuisset. Ostendit igitur se animam suam ponere, quia potuit ponere, quum voluit. Quis ita dormit quãdo voluerit, sicut Jesus mortuus est, quando voluit? Herodes rex non est mortuus quando voluit, nec Adrianus Imperator, etiamsi mori identidem exoptarent. At Christus & posuit animam, quando voluit. Quanta igitur speranda vel timenda potestas est iudicantis, quum apparuerit tanta morientis?

Cæterùm clamavit, *Pater, in manus tuas depono spiritum meum*, ut testaretur, quãvis duriter concussus esset violentis tentationibus, suam tamen in Patrem fiduciam minimè fuisse concussam, sed invictam stetisse: unde colligitur, mortem non fuisse indicium superati Christi, sed contrà potiùs superantis iram Dei & mortem æternam.

Deinde etiam testari voluit, se in sua anima nostras animas in Patris manus deponere, ut intrepidè ex hac vita migrare possimus & debeamus, ut qui sciamus, fidissimum animarum nostrarum custodem esse Deum Patrem. Animæ nostræ peculium sunt Christi quod sanguine suo acquisivit, quodque depositum est in manus Patris, ex quibus ne à potestatibus quidem infernalibus rapi poterit. Præterea refutavit hæc ultima vox Christi, errorem illorum, qui statuunt, animam Christi à corpore separatam ad inferos localiter descendisse. Atqui illa è corpore excedens in manus Patris deposita fuit: non ergo ad inferos descendit. Quapropter & tu anima mea migrationem ex terrestris huius domus tuæ tabernaculo ne formida: nam & tu in Christi anima exposita in manus Patris cœlestis & nobis reconciliati per mortem Christi.

Hæc igitur apophthegmata DOMINI JESU morientis fuerunt.

Adiuncta consequentia morte Christi.

Jam videndum quæ mortem eius illico sequuta sint usque ad ipsius sepulturam.

Primo secuta sunt *miracula*, quæ Domino Jesu in cruce pendenti & mortuo testimonium perhibuerunt, ipsum esse verè Filium illum Dei & Christum, & proinde non tantùm hominem, sed etiam omni-

Digitized by Google

potentem Deum, vel ipsis hostibus confitentibus, Matth. 27. vers. 50. 51. 52. 53. 54. Eadem confirmarunt, statim post mortem Jesu apparuisse, verisimum esse quod ipse prædixerat se post mortem glorificatum iri nostro bono, Johan. 12. vers. 23. 24. *Venit hora illa qua glorificetur Filius hominis. Amen amen dico vobis, nisi granum frumenti ceciderit in terram, & mortuum fuerit, ipsum solum manet: si vero mortuum fuerit, multum fructuum adfert.* Quod exponit Paulus Apostolus Hebr. 2. vers. 9. 10. 11. *Jesum illum cernimus gloria & honore coronatum, qui paulisper fuit inferior Angelis factus, propter mortis perpessionem: ut beneficio Dei pro omnibus mortem gustaret: Decebat enim ut ipse propter quem sunt hæc omnia, & per quem sunt hæc omnia, multos filios in gloriam adducendo, principem salutis ipsorum per afflictiones consecraret: Nam & qui sanctificat, & qui sanctificantur, ex uno sunt omnes. Quam ob causam non erubescit eos vocare fratres.* Pater constituit illos filios ad gloriam adducere, nempe ex ignominia in qua antea jacebant: Filius ergo non videretur plane homo factus, nisi aliis similis esset factus, ut eo ipso itinere perveniret ad gloriam quo alios adduceret. Imo illum principem salutis reliquorum, præ cæteris decuit illis afflictibus consecrari Prophetam, Regem ac sacerdotem, ad reliquorum salutem, quæ sunt istius principatus partes.

Jam in specie & distinctè miracula illa intueamur, & fines eorum speciales perpendamus.

Velum templi, id est, aulæum illud quo dividebantur sancta sanctorum à reliquis partibus templi, *fissum est in duas partes à summo usque ad imum*, Matth. 27. v. 51.

Id factum ideo. I. Ut ostenderetur morte Christi certò patefactum aditum in cœlum, cuius typus sancta sanctorum erant, quodque antea clausum erat nobis.

II. Ut indicaretur, Christum esse verum illum summum Pontificem, cujus figuram Leviticus Pontifex gesserat.

III. Ut indicaretur abrogatam esse typicam ingressionem Summi Sacerdotis Levitici in sanctum sanctorum & deinceps inutilem fore, unà cum aliis ceremoniis legalis sacerdotii, Hebr. 9. vers. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. *His verò ita ordinatis, in prius quidem Tabernaculum quovis tempore ingrediuntur Sacerdotes ritus obeuntes: In secundum autem, semel quotannis solus Pontifex, non sine sanguine quem offert pro seipso & pro populi erratis: Hoc declarante Spiritu Sancto, nondum manifestatam fuisse viam ad Sacrarium, priore Tabernaculo adhuc consistente. Quod erat exemplar pro tempore illo præsenti, quo dona sacrificiaque offeruntur, quæ non possunt in conscientia sanctificare cultorum. In cibis duntaxat & potionibus, & diversis ablutionibus ac ritibus carnalibus, usque ad tempus directionis imposita: Adveniens autem Christus Pontifex futurorum bonorum, per maius & perfectius tabernaculum non manufactum, id est, non huius structuræ, Neque per sanguinem hircorum & vitulorum, sed per proprium sanguinem, ingressus est semel in Sacrarium, æternam redemtionem nactus.* Cessare debuerunt umbræ, simul ac prodiit ipsarum corpus & veritas, Coloss. 2. vers. 17. nec enim amplius erat necesse ut ullus Summus Pontifex Leviticus & typicus intraret in Sancta Sanctorum, semel immolata victima, quæ sola sufficit pro expiandis totius mundi peccatis, & quæ omnibus aperuit cœlum ipsum, quod per Sancta Sanctorum significabatur, ut paulò ante dictum.

Terræmotus factus est, ut legitur Matth. 27. 51. tum ad exaggerandam rei indignitatem, Creatorem & Dominum rerum creatarum à creaturis suis interfectum, quam indignitatem inanimæ creaturæ testatæ sunt, Summi vero Pontifices & Sacerdotes & primores populi Judaici animadvertere noluerunt: tum ut significaretur totum terrarum orbem commotum iri per prædicationem crucis & mortis Jesus.

Fissa sunt petræ, Matth. 27. vers. 51. Ut Summis Pontificibus, Sacerdotibus & primoribus populi Judaici exprobraretur, corda ipsorum saxis duriora esse, quum saxa ad mortem Christi exhorrescerent & commoverentur, hominum autem corda minimè, & maximè eorum hominum, qui aliis exemplo veræ pietatis præire debebant.

Monumenta mortuorum aperta sunt, unde post resurrectionem Christi, multi sunt egressi: Ut hoc symbolo doceretur.

I. Morte Christi devictam esse mortem, quæ corpora in monumentis non esset perpetuò detentura.

II. Vim resurrectionis Christi brevi se exserturam, nullamque lapidis molem impedituram resurrectionem Christi.

III. CHRISTUM mox declaraturum servitorem & Dominum omnium.

Hæc igitur miracula statim mortem Jesu sequuta sunt.

Deinde Centurio Romanus & milites, qui cum eo servabant Jesum, viso terræmotu & iis quæ facta fuerant, timuerunt vehementer, & glorificaverunt Deum, dicentes, Verè Filius Dei erat iste: & omnis turba quæ simul ad hoc spectaculum accesserat, spectans quæ facta fuerant, cædens pectora sua revertebatur, ut legitur Matth. 27. 54. Mar. 15. vers. 19. Luc. 23. 47. 48. Ita signa illa non caruerunt fructu suo. Nam illis Gentiles & militares homines aliique ex populo ita moti fuerunt, ut darent veritati testimonium quam honorificentissimum, ac profiterentur, Jesum esse justum & innocentem & verè Filium Dei, Deo ipso tot signis id testificante. Hoc ipso exprobravit Deus Summis Pontificibus, Sacerdotibus & primoribus populi prodigiosam obstinationem & hostilem animum in Christum. Extremè enim obdurati fuerunt, nihil moti terræ concussione, petrarum fissurâ, monumentorum apertione & hominum Ethnicorum populique confessione. Gentiles agnoverunt, Jesum esse justum & Filium Dei; & turbæ pectora tundendo, piaculi reatum deprecatæ sunt, quod sentirent, piaculum injusta ac nefanda cæde publicè contractum esse: at Summi Pontifices, Sacerdotes, & primores populi omnia contemserunt, sicut ipsum Dominum nihili fecerat, ut omnibus modis impleretur quod dictum fuit Psalm. 118. 22. 23. *Quem lapidem spreverant ædificatores, is factus est caput anguli. A Iehova est hic, est que mirabilis in oculis nostris.*

Tertiò, mulieres multæ quæ sequutæ fuerant Jesum à Galilæa, & ministraverant ei, inter quas erat Maria Magdalene & Maria Jacobi parvi & Jose mater, & Salome & mater filiorum Zebedæi, è longinquo spectarunt quid fieret. Sic Christus cum

Digitized by Google

cùm fuga dilapsi essent Apostoli qui eum deseruerant, mulieres delegit, ut essent omnium istarum rerum spectatrices & testes. Johannes quidem ad crucem accesserat: sed mulieres non sine causâ potissimum Evangelistæ celebrant, quia in eo enituit singularis earum pietas ergo Christum, quòd ipsum ad mortem usque comitatæ sint & reverenter colere non destiterint, ut pudendum sit, viros à mulieribus constantia in pietate & amore erga Christum & animi fortitudine esse superatos. Fuit certè Apostolis valdè hoc probrosum, ab eius rei spectaculo se subduxisse, ex qua pendebat mundi salus. Unde etiam veritas historiæ Evangelicæ colligitur, dum Apostoli non dubitarunt consignare ea quæ ipsis probrosa erant. Deinde voluit Christus ostendere, se posse aliquem fidelium cœtum sibi semper conservare, & eum adversus metum hostium animare, ut in persequutione non fugiant & se abscondant. B

Quartò, quum petivissent à Pilato Judæi, ut crucifixorum crura frangerentur, accelerandæ mortis causâ, quo statim tollerentur, ne in magna illa solennitate in crucibus penderent; id impetrarunt.
1 Fracta sunt igitur crura duobus latronibus: quum autem ad Jesum ventum esset, viderunt eum jam mortuum: mortuus enim est, quum voluit ipse, non quum Judæi voluerunt, ut vel hinc Judæi & alii omnes colligerent, ipsum aliquid amplius esse quàm nudum hominem.

Quintò, igitur *Christo mortuo nullum os confractum*, Johan. 16. 33. C

Id factum ideo. I. Ut constaret, Christum esse verum illud Pascha, verum illum agnum, cujus typus fuerat agnus Paschalis, cujus ossa non frangebantur, Exod. 12. vers. 46. utique ita Scriptura impleretur, dicens, *Non conteretur ullum os ipsius*, quemadmodum hoc vaticinium accommodatur Christo Johan. 19. 36.

II. Ut quum robur nostrum sit in ossibus, significaretur, robur Christi frangi non posse.

III. Ut declaretur conditio mystici corporis Christi, quod est Ecclesia, quæ quidem à persequutoribus sauciatur & vulneratur: sed non confringitur, ac ne quidem confringi potest, Deo illam D providentia sua conservante.

Quod ossa Christi non sunt fracta, & *contingenter evenit*, & *necessario*: *contingenter*, si fragilem ossium naturam & vires liberamque militum voluntatem spectes: *necessario*, ex hypothesi immutabilis decreti & præscientia Dei, & horum indice Prophetia, quæ fieri irrita non potuerunt.

Sexto, latus Christi iam mortui ad costas lancea perfossum vulneratumque.

I. Ut Scriptura impleretur, quę dicit Zach. 12. 10. *Aspicient quem transfixerunt*, quemadmodum hoc vaticinium Propheticum accommodat Johannes Evangelista cap. 19. 37.

OBJECTIO: *Atqui vaticinium Zachariæ loquitur de Iudæis resipiscentibus, super quos effundendus erat Spiritus gratia.* E

RESP. Loquitur communiter & de his quibus donum resipiscentiæ Deus daturus erat, qui non potuerunt resipiscere & plangere ob transfixionem Christi, nisi transfixus fuisset; & de iis qui damnandi sunt in extremo die, & nimis sero plangent, ut exponitur Apocal: 1. vers. 7. Vaticinium ergo Zachariæ præsupponebat, Christum transfigendum.

II. Ut significaretur, quemadmodum à latere primi Adami dormientis Eva creata est: ita Ecclesiam formatum iri ex eo quod ex latere secundi Adami mortui fluxit. A

Septimo, Sanguis & aqua è latere Christi lancea vulnerato effluxerunt. Joh. 19. 34.

Id factum ideo: I. Ut plenè fieret mortis Christi fides. Nam effusa cum sanguine aqua ex hoc vulnere indicavit, ferrum lanceæ usque in pericardium penetrasse, illius videlicet aquæ conceptaculum, quo vulnerato necesse est omne animal protinus mori. Et quia salutis nostræ æternæ intererat Christum vere mori, ideo Johannes asseveranter testatur, se oculis suis vidisse, aquam cum sanguine effluxisse, ne quis suspicari posset, Christum simulate aut putative & non vere mortuum.

II. Ut Christus sanguinis & aquæ symbolis testificaretur, se unum esse credentium veram expiationem & verum lavacrum, potumque salutarem, 1. Joh. 5. v. 6. quæ omnia Evangelium præbet, & sacramenta Baptismi & Cœnæ Dominicæ confirmant. Unde Christus est fons ille de quo dicitur Zach. 13. v. 1. *Die illo erit fons apertus domui Davidis, & habitatoribus Ierosolymorum; pro peccato & pro separatione ex immunditia.*

III. Ut indicaretur, & Evangelium & Sacramenta Ecclesiæ è morte & sanguine Christi pendere & inde efficaciam suam habere. Tunc regenerationis potentiam sanxit Christus, quando de latere ipsius profluxerunt sanguis redemtionis & aqua baptismatis, ait Leo Magnus epist. 4.

IV. Ut quemadmodum prius per mulierem è costa primi Adami formatam profluxerat deceptio; ita nunc per costam secundi Adami, redemtio & emundatio ab illa deceptione dimanaret.

Hucusque commemorata sunt ea quæ illico mortem Christi consequuta sunt ante sepulturam.

Postea consequuta est mortem Christi & GLORIFICATIO eius, de qua Johan. 12. vers. 23.

Hactenus de Passione & morte Christi. sequitur

CAPUT XIX.

In quo de Sepultura Christi.

SEpultura Christi, est pars exinanitionis Christi, quâ corpus ejus post mortem ab anima separatum de cruce detractum in sepulcro reconditum est. Acto. 13. 29. *Quum vero perfecissent omnia quæ de eo scripta sunt, detractum è ligno, posuerunt in monumento.*

Causa eius *efficiens princeps* fuit Deus ipse, ut dicitur Jesa. 53. 9. *dedit sepulcrum eius diviti in mortibus eius.* Certe providentia divina singulariter ordinavit sepulturam Christi. Si *causas administras* requiras, procurata fuit ab hominibus sic Christo faventibus, ut tamen ante eum diem aperte non essent eum sequuti, nempe à Josepho Arimathæensi, honorato Senatore, viro bono ac iusto, ac insuper divite, qui non assensus fuerat consilio ac facto Judæorum, sed exspectabat regnum Dei & discipulus Jesu fuerat, & eo mortuo intravit ad Pilatum fidenti animo, & corpus Jesu dari sibi petiit & impetravit, ut legitur Matt. 27. 59. 60 *Et Iosephus quum accepisset corpus, involvit illud sindone pura: posuitque in monumento suo novo quod exciderat in petra: & advoluto saxo magno ad ostium monumenti, abiit.* Mar. 15. v. 46. *Is autem emit sindonem, & detractum eum involvit sindone: deposuitque in monumento quod erat excisum è petra, & advolvit saxum*

Digitized by Google

saxum ad ostium monumenti. Johan. 19. vers. 38. *Post hac autem rogavit Pilatum Iosephus Arimathaeensis, (ut qui esset discipulus Iesu, sed occultus propter metu Iudaeorum,) ut tolleret corpus Iesu: quod permisit Pilatus. Venit ergo, & sustulit corpus Iesu.* Adjunxit se postea Josepho & Nicodemus, ut ibidem legitur versicul. 39. & 40: *Venit autem & Nicodemus, (is qui venerat ad Iesum nocte primum) ferens mistram myrrha & aloes libras quasi centum. Acceperunt ergo corpus Iesu, & obvinxerunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudaeis funerare, &c.*

Idque factum: I. Ut impleretur quod praedictum fuit Jesa. 53. 9: *Datum iri Christum divitis in mortibus eius.* Unde Paulus ait 1. Corinth. 15. vers. 4. *Sepultum fuisse, & suscitatum tertio die, secundum Scripturas.*

II. Ut quum Josephus & Nicodemus essent viri nobiles, praedivites & publicis dignitatibus constituti, facilius impetrarent à Pilato, ne corpus Jesu veniret in manus impurorum carnificum, qui cadavera affectorum supplicio in foetidos puteos deiicere solebant.

III. Ut pii & inprimis martyres solatium adversus ignominiam mundi & mortem habeant, Deo se curae esse, etiamsi infami morte è medio tollantur. Qui Christi Capitis nostri curam gessit, & homines opibus & dignitate pollentes excitavit, ut ipsum sepulcri honore afficerent, is membrorum Christi neutiquam obliviscitur. At, inquies, non omnes Martyres sepulturae honorem consequuti sunt. Fateor; attamen post mortem gloria ipsorum non fuit abolita: testatur id historia Ecclesiastica, testatur experientia exemplis innumeris.

IV. Dedit Jehova Christum sepeliendum hominibus divitibus, ut in exemplo eorum ostenderet, se etiam inter divites habere electos suos, & ut alios divites officii sui admoneret. Quemadmodum omnes ferè fideles, ita praecipuè qui divites sunt, sciant se Christum profiteri & honore afficere debere, non solùm miraculosè gloriam suam divinam patefacientem, verum etiam ignominia obrutum. Non metuendum ullum improborum odium, non reformidandum periculum, non timendum opprobrium, quod Christi discipulos comitatur: sed liberè & palàm fides Christi profitenda: Sicut Joseph Arimathaeensis & Nicodemus nihil morati sunt Summorum Pontificum, Sacerdotum & procerum populi Judaici odium: nihil morati sunt contemtum, quem Christi causâ subire necesse erat: nihil morati sunt opum direptionem, dignitatisque ademtionem, quam sequuturam caro & sanguis dictare poterat.

Horum fortitudinem utinam alij divites imitentur, & Christi se discipulos esse interpidè demonstrent, non tantùm rebus pacatis, verum etiam turbatis, nempe quum Christus in membris suis iterum proditur, capitur, in judicium Sacerdotale vel politicum ducitur, falsò accusatur, ad mortem deposcitur, infami supplicio afficitur, ignominia extrema notatur. Sepeliant & ipsi Christum in membris suis denuo persequutionem passum, hoc est, praestent quaecunque possunt charitatis Christianae officia afflictionem patientibus CHRISTI causâ.

V. Quia divitibus plerunque difficilimum existit, in Christum amorem declarare, divitiis impedientibus, quarum jacturam refugiunt: honoribus quibus in versantur obstantibus, quorum amissionem formidant: odiis, periculis, probris eos frangentibus, quae se incursuros norunt: ideò in eodem divite Josepho Arimathaeensi, & in Nicodemo exemplum virtutis divinae est propositum, unde discamus, fiduciam & magnitudinem animi in Christo profitendo & inter medias ignominias, imo in morte ipsa amando, ex arcana Spiritus Sancti operatione proficisci.

Quibus Jehova dat sepeliendum Christum, hoc est, honore afficiendum in media persequutione, illi id praestant, alioquin nunquam facturi: hoc enim opus à divina virtute est, non à carne & sanguine. Res profectò digna observatu, quòd Josephus & Nicodemus, qui propter metum Judaeorum occulti discipuli CHRISTI fuerant, & quando periculum nullum aut certe exiguum apparebat, viventem confiteri & sequi non ausi fuerant, Christi crucifixi & mortui discipulos se esse factis ipsis testentur, apertis discipulis Christi prae metu dispersis & interea delitescentibus. Fuit in Josepho & Nicodemo fidei & amoris in Christum vis magna, quae adeò promtos & fortes reddidit illos, ut non vererentur facinus, si humanum judicium spectes, sordidissimum aggredi, nempe hominem, qui totius Concilij Summorum Pontificum, Sacerdotum & primorum populi sententiâ damnatus, *Praesidi* Poncio Pilato tanquam facinorosus, seditiosus, affectator regni & blasphemus in Deum oblatus & ab eo ad necem instantissimè postulatus fuerat, de cruce deponere & in sepulchro honorificè recondere, & hoc facto judicium Concilij iniquitatis & impietatis accusare, imò sectatorem se profiteri ejus qui tanquam affectator regni fuerat morti addictus, & provocare adversus se non Pilatum tantum, sed etiam Caesarem Romanorum Imperatorem, & sic extrema pericula experiri propter Christum, & in extrema pendentis inter duos latrones & jam exanimati ignominia se ipsius discipulos profiteri.

Quantò magis nos decet jam confiteri Christum ad dexteram Dei Patris sedentem & gloriosè regnantem? Utinam se vis fidei & amoris in Christum Dominum tum vel maximè in nobis exserat, quum de Christo & Ecclesia ejus actum videtur!

Sepultus insuper est Christus *conscio & concedente Pilato*, ad quem fidenti animo Josephus Arimathaeensis ingressus fuerat & corpus Jesu sibi donari petiverat:

I. Ut de ipsius morte, & sepultura meritò ambigi non possit, quum ejus certitudo publico Pilati ex Centurione omnia accuratè perquirentis testimonio sancita fuerit.

II. Ut nobis confirmaretur, Deum in manu sua etiam potentissimorum hominum corda habere & ea flectere quorsum vult, quo exsequendo aeterno DEI decreto serviant, quamvis nihil tale cogitantes.

III. Ut ex hoc exemplo discamus, Deum sic benedicere iis, qui gloriae ipsius & salutis Ecclesiae negotium seriò & bona fide agunt, ut erga ipsos etiam hostium crudelium animos benevolos efficiat. Hoc expertus est Josephus Arimathaeensis.

Forma & modus sepulturae Christi erat talis. Josephus Arimathaeensis & Nicodemus palàm suis manibus Christi corpus nudum de cruce detraxerunt & sindone pura linteisque involverunt additis aromatibus pretiosis quib. eum pollingerent, quali

quali modo Judæi nobiliores sepelire solebant ad testandam spem resurrectionis.

Id factum est ideo. I. Ut innocentia Christi declararetur, ut qui injustè, interfectus, non debuerit tanquam facinorosus negligi & inter fœda cadavera latronum relinqui. Hoc docuit Jesa. cap. 53. v. 9. *dedit eum diviti in mortibus ejus, eò quòd non fecit violentiam, neque fuit dolus in ore ipsius*.

II. Ut crucis Christi probrum honorificâ sepulturâ abolere inciperet, sicut iniquè supplicio affecti, deinceps honestè sepeliri solent.

III. Ut significaretur, vivificum odorem è sepulturâ Christi manantem per universum orbem terrarum sparsum iri præconio Evangelii.

IV. Ut inde discamus, illorum corpora in sepulcris honorificè quiescere, quorum mentes puræ virtutibus bene olentibus conditæ fuerunt, & qui honestissimam post mortem suam famam pietatis & virtutum præclaratum reliquerunt exemplo Christi. Nullius aromatis odor est gratior quàm pietatis, justitiæ, temperantiæ & aliarum virtutum.

V. Ut in hominibus non potentiam corporalem & mundanam admirari, sed pietatem, justitiam, temperantiam & alias virtutes suspicere, magnificare & imitari discamus, exemplo Josephi Arimathæensis & Nicodemi, qui Christum etiam mortuum dilexerunt, non ob potentiam humanam quam nunquam usurpaverat: sed ob innocentiam & virtutes ejus. Miseri sunt, qui ob potentiam corporalem formidari potius volunt ab aliis, quàm ob justitiam & alias virtutes amari. Quin etiam illi peccant, qui Reges & Principes & alios magnates ob potentiam hujus mundi magnificiunt & venerantur potiùs, quàm ob pietatem, justitiam & virtutes cæteras.

Etsi autem aromata attulerit Nicodemus, tamen corpus Christi pollinctum non fuit, quia non licebat propter temporis brevitatem, quum Sabbathum immineret, quo nihil operis facere licebat: unde & mulieres postea Sabbatho demum finito venerũt ad monumentum, ut Jesum ungerent, sed jam resurrexerat.

Quòd *corpus Christi pollinctum non fuit*, singulari providentiâ Dei factum.

I. Ut ostenderetur opus ei pollincturâ non esse, qui corruptionem non esset visurus in sepulchro, juxta vaticinium Psal. 16. 10.

II. Ut non adscriberetur hominibus quòd corpus Christi immune mansit à corruptione, sed soli virtuti divinæ, quæ & nobis olim incorruptibilitatem restituet, quam in Adamo amisimus, facti obnoxii corruptioni propter peccatum.

Fuit Christus sepultus propter has CAUSAS FINALES:

I. Ut impleretur Scriptura, quâ de Sepultura Christi prædictum. Prædicta autem fuerat typo Jonæ, & Jesa. 53. v. 9 *Exposuit enim improbis sepulcrum ipsius, & divitiis in mortibus ejus*.

II. Ut certò constaret, eum verè mortuum esse, quum sepultura sit quædam veluti mortis progressio & continuatio.

III. Ut Christus mortem velut in imum suum antrum refugientem persequeretur & vinceret.

IV. Ut confirmaret expiationem peccati factam morte, & ratum faceret fedus gratiæ & reconciliationem.

V. Ut nostra peccata secum sepeliret, & in æternum absconderet à conspectu Dei.

VI. Ut ipsius sepulturæ consortes facti, cum ipso sepeliremur peccato. Hujus sepulturæ spiritualis cum Christo, symbolum est immersio in aquam in baptismo, sicut Paulus dicit Rom. 6. v. 4. *Sepulti sumus igitur*

A *cum eo per baptismum in mortem: ut sicut suscitatus est Christus ex mortuis in gloriam Patris, ita & nos novâ vitâ incedamus*. Et Coloss. 2. v. 12. *Christo consepulti sumus per baptismum*. Cavendum igitur nobis ne peccatis ulteriùs indulgeamus: hoc enim esset sepulturam Christi violare & dehonestare & irritam quantum ad nos facere.

VII. Ut sepulchra nostra sanctificaret, atque ita sepulcri horrorem nobis excuteret & resurrectionis spem firmaret.

VIII. Ut constaret eum verè corpus humanum habere, quod tum non ubique erat, sed in sepulcro jacebat exanime.

IX. Ut & nos curemus sepulturam defunctorum, B quò ea honesta sit & respondens spei resurrectionis ex mortuis.

EFFECTA sepulturæ Christi sunt:

I. *Sedatio iræ Dei*, quæ nostris peccatis concitata fuerat adversum nos. Quemadmodum enim cùm Jonas Propheta è navi in qua cum aliis vehebatur ejectus, & in mare projectus esset, sedata est tempestas maris & reducta exoptata tranquillitas: ita Christo è numero viventium ejecto & in sepulcro condito, tẽpestates indignationis divinæ adversus nos conquieverunt, elucescente sereno illo vultu Servatoris nostri Dei.

II. Sepelitio veteris hominis in nobis & mortificatio peccati sensim in nobis intereuntis, Rom. 6. 4. Hæc enim fit virtute & efficaciâ sepulturæ Christi.

III. Requies Christiani, sive conscientiam spectes C in anima, sive corpus exanime in sepulcro. *Sepultura Christi est requies Christiani*, ait Ambrosius.

SUBJECTA sepulturæ Christi quod attinet, *sepultus est Christus loco celebri & vicino urbi Ierosolymorum*.

I. Ut minùs de morte ejus & sepultura & deinceps de resurrectione dubitari posset.

II. Ut quiete Christi in sepulcro Jerosolymis vicino indicaretur, visionem quietis & pacis (id enim significat nomen Jerusalem) certò nobis à Christo partam, sed pacis æternæ & spiritualis.

Sepultus est in HORTO *plantis & arboribus consito*:

I. Ut sicut inquietudo nostra in horto cœperat post lapsum primi Adami: ita quies nostra inciperet in D horto per sepulturam secundi Adami.

II. Ut sicut per lapsum primi Adami ex horto deliciarum, qui regni cœlestis symbolum erat, ejecti fuimus: ita per secundùm Adamum in horto sepultum haberemus recursum ad Paradisum cœlestem.

III. Ut indicaretur, copiosum fructum proventurum ex Christi morte & sepultura ad omnes credentes.

IV. Ut quemadmodum ex cruce translatus fuit Christus in hortum; ita sciremus & nobis de cruce calamitatum & afflictionum variarum transitum esse in Paradisum.

Sepultus est in sepulchro exciso in petra, ne cavillarentur hostes, à discipulis corpus Domini per subterraneos meatus extractum.

E *Sepultus est in sepulchro* NOVO. I. Ut mortis conditionem, merito Christi novam & prorsus aliam factam significaretur.

II. Ut indicaretur, Christum gaudere in novo pectore, per Spiritum Sanctum regenerato quiescere.

In illo sepulcro nullus antea sepultus fuerat.

I. Ne calumniari possent adversarii, alium quempiam ex illo sepulcro resurrexisse, quàm Jesum crucifixum: ut Theophylactus notavit.

II. Ne quis dicere aut opinari posset, Jesum non suâ propriâ virtute, sed contactu & virtute alicujus hominis sancti illic antea sepulti resurrexisse. Nam 2. Reg. 13. v. 21. memoratur, virum quendam mortuum in sepul-

Digitized by Google

in sepulcrum Elisæi Prophetæ conjectum, metu Moabitarum terram invadentium, quum ossa Elisæi attigisset, revixisse & in pedes suos erectum stetisse.

Sepultus est Christus in sepulcro ALIENO, nempe Josephi Arimathæensis, Matt. 27. v. 60.

I. Ut indicaretur, ipsum pro aliena salute mortuum & sepultum esse, non pro sua propria.

II. Ut sciremus, sepulcra proprie nostrâ causâ fieri qui peccavimus, ut illorum conspectu & cogitatione mortis nostræ admoneamur. Ideo Josephus curaverat sibi excidi sepulcrum in horto, ut in ipso deliciarum loco, conspectu sepulcri, mortalitatis suæ, imò mortis admoneretur.

ADJUNCTA sepulturæ Christi sunt jam expendenda.

Sepultus est Christus à Josepho Arimathæensi & Nicodemo *non clàm sed palàm*.

I. Ut nihil fraudis in corpore Christi committi publicè innotesceret.

II Ut tanto conspectior esset fides & fortitudo Josephi Arimathæensis & Nicodemi, quanto periculosius opus publice aggredi ausi sunt & perficere.

Ingens saxum ad ostium monumenti advolutum est, non tam ex more, quàm I. Ut ne corpus Domini cuivis adversariorum ludibrio pateret aut ab ullo ulterius injuriosè tractaretur. II. Factum id divinâ providentiâ ad majorem resurrectionis tertio die post sequuturæ certitudinem: & ad tollendam fraudis ac sublati ab aliquo corporis suspicionem.

Mulieres adfuerunt spectatrices sepulturæ:

I. Ut testes essent rerum quas viderant, quum illi testes omnes diffugissent & se occultassent, quos Christus initio delegerat.

II. Ut per mulierum virtutem & constantiam redargueretur virorum timiditas nimia.

III. Ut Christus à diabolo & cunctis ipsius organis oppugnatus; atque adeò in ipsis mortis faucibus versans, mulierculas infirmas, si hostium potentiam spectes, in aciei fronte collocando, ostenderet, se de omnibus illis terribilibus hostibus mox sine ullo magno conatu triumphaturum.

Denique etsi sepultura pars fuit miseriæ Christi, dum corpus ejus non minùs quàm aliud cadaver sepulcro fuit exanime illatum, tamen simul fuit præparatio quædam ad exaltationem, quum Christus quieverit jam ab omnibus tormentis, exspectans resurrectionem.

Tantum de Sepultura Christi: sequitur

CAPUT XX.

In quo de Christi detentione in sepulcro ad diem usque tertium.

DETENTIO *Christi in sepulcro*, est postremus humiliationis gradus, dum Christus veluti in potestate & vinculis mortis versans, in sepulcro exanimis & quasi devictus jacuit usque ad diem tertium, triumphantibus interea hostibus ejus de eo interfecto, & tanquam planum seu deceptorem, qui tertio die se resurrecturum promisisset, in sepulcro detinere conantibus, munito sepulcro, obsignato lapide, & appositâ custodiâ.

Detentio Christi in sepulcro prædicta fuit signo Jonæ Prophetæ, & à Christo explicata Matt. 12. 40. *Sicut*
A *enim fuit Ionas in ventre ceti tres dies & tres noctes: Ita erit Filius hominis in corde terræ tres dies & tres noctes.*

Describitur autem Matth. 27. v. 62. & seqq. *Postero autem die, qui est post Parasceven, coacti sunt Primarij Sacerdotes & Pharisæi ad Pilatum, Dicentes, Domine, meminimus planum illum dixisse quum adhuc viveret, Tertio post die suscitabor. Iube ergo muniri sepulcrum usque in diem tertium: ne quando veniant discipuli ejus nocte, & furentur eum, dicantque populo, Suscitatus est è mortuis: & erit ultimus error pejor priore. Dixit eis Pilatus, Habetis custodiam: abite, munite sicut scitis. Ipsi autem profecti munierunt sepulcrum, obsignato lapide, cum custodia.* Actor. 2. v. 24. *Quem Deus suscitavit, solutis doloribus mortis, eò quòd fieri non poterat ut ipse ab ea retineretur.* Hinc sequitur, ipsum ab ea aliquandiu detentum fuisse, sed non in perpetuum retentum.

B Detentus verò fuit in sepulcro usque ad tertium diem. Nam eo ipso die quo mortuus est, qui nobis magnus dies Veneris dicitur Germanicè *der Karfreytag*, Bohemicè *Weliky Pateck*, una parte diei Veneris in sepulchrum positus est: unde Synecdochice totus ille dies cum nocte antecedente, sepulturæ Christi deputatur. Est enim recepta in omnibus linguis consuetudo, ut aliqua res eo die dicatur facta, cujus diei parte est facta. Sequitur deinde dies Sabbathi incipiens nocte & finiens sequentis diei vespera.

Ita habemus duos dies & duas noctes. Tertius dies sequitur, qui incipit vesperâ diei Sabbathi, & finitur vesparâ diei Solis: Dominus autem tota nocte & parte aliqua diei illucescentis in sepulcro fuit; Quod autem una diei parte fit, illud toti illi diei complectenti
C noctis & diei artificialis spacium, tribui recepta in omnibus Gentibus consuetudine solet: ut videre est in Pandectis libro secundo titulo duodecimo, *de feriis & dilationibus & diversis temporibus*, *lege octava.* Juxta hanc consuetudinem loquendi Synecdochicã omnibus populis receptam rectè dixit Christus, Filium hominis in corde terræ esse oportuisse tres dies & tres noctes.

Die Sabbathi tota complectente noctem & diem artificialem, quievit Dominus in sepulcro.

I Quia sicut Deus absoluto creationis rerum omnium ac inprimis hominis opere, quievit die septima, Gen. 2. v. 2. & 3. Exod. 20. v. 11. Ita Filius Dei per-
D acto opere Redemtionis in cruce, quievit die septima in sepulcro.

II. Ut hæc quies Christi in sepulcro fidelibus esset documentum quietis spiritualis ab operibus peccati in hac vita.

III. Ut eadem quies esset symbolum quietis æternæ ab omnibus laboribus post hanc vitam.

Utque Jesus planè detineretur in sepulcro, & resurrectio ejus ex mortuis impediretur, imò memoria mortui prorsus extingueretur, primarii Sacerdotes & Pharisæi non timuerunt, ut malitiæ suæ contra Christum inservirent, sabbathum violare. Accesserũt enim ad Pilatum ipso die sabbathi & Christum ausi sunt impostorem appellare, cujus divina virtus & gloria tot miraculis refulserat. Inde intelligitur obstinatus fu-
E ror hostium Christum persequentium, qui ne sanguine quidem & morte infami satiari potuerunt.

Postularunt muniri sepulcrum usque in diem tertium, causâ istâ adductâ, ne fortè venirent discipuli ejus nocte & furarentur eum, dicerentque populo, suscitatum esse ex mortuis, & sic fieret ultimus error pejor priore. Divinâ providentiâ & divino instinctu ista illis suggesta fuit cogitatio: tum ut justam peccati ultionem de ipsis sumeret Dominus, tum ut suis propriis consiliis tãquam laqueis in opere manuum suarũ caperentur, & constringerentur. Sic providentia Dei

adver-

Digitized by Google

adversus seipsos servierunt: res meditanda summè.

Pilatus concessit eis uti custodiâ seu præsidiariis militibus, qui templi custodiæ designati fuerant, ut per illos munirent sepulcrum, sicut scirent. Plus eis concessit quàm petiverant; nam prorsus eorum permisit arbitrio, ut milites in excubiis statuerent. Factum ideo.

I. Ut hostes Christi magis constringerentur, ne verè possent resurrectionem Christi tertio die ex mortuis factam negare: Quanquam enim sine pudore mendacium postea sparserunt & spargi curarunt, Jesum furtim à discipulis suis sublatum; tamen propria conscientia & custodum notitia illos redarguebat.

II. Ut Magistratus politici non gratificentur injustis & crudelibus postulatis hominum improborum adversus Christum & fideles ejus. Nam quum Magistratus politicus cœpit in hominum improborũ gratiam à justitia semel deflectere, non desinunt improbi opera ejus magis magisque abuti.

Primarii Sacerdotes & Pharisæi, impetratâ copiâ à Pilato, duplici ratione muniverunt sepulcrum, apponendo videlicet sigillum ad ostium ejus, & collocando ad illud custodiam quantam volebant. Id factum singulari providentiâ Dei.

I. Ut de resurrectione Christi minùs dubitari possit; nam hostes Christi in sua astutia capti sunt & coacti postmodum inviti ab illis ipsis testibus audire, Jesum Nazarenum verè ex mortuis resurrexisse, quos sepulcro apposuerant custodes.

II. Ut Deus illorum ipsorum operâ uteretur ad illustrandam gloriam Christi, quibus abusi sunt sacerdotes & Pharisæi ad illam obscurandam.

Cæterùm etsi in tertium usque diem corpus Christi in sepulcro detentum fuit: tamen corruptionem non est expertum. *Causa efficiens* incorruptionis hujus fuit.

I. Unio personalis naturæ humanæ cum persona τοῦ λόγου. Propterea namque caro Christi non vidit corruptionem, quia personaliter τῷ λόγῳ est unita & perfectissimum in eo modum subsistendi habet. Quò autem perfectiùs aliquid subsistit, eò longiùs à corruptione abest.

II. Immunitas à peccato, quod est causa corruptionis corporum nostrorum. Atqui peccatũ nullum proprium carni Christi inhæsit, & quæ antea ei ut sponsori nostro aliena peccata imputata fuerant, expiata per antecedentem mortem & in profundum sepulta fuerunt.

Causæ finales sunt: I. Ut impleretur quod prædictum erat per Davidem Psalm. 16.10. *Non es derelicturus animam meam sepulcro, neque sines ut sanctus tuus videat corruptionem.*

II. Ut per incorruptionem Christi nostra quoque corpora olim ex mortuis resuscitata incorruptionem consequantur.

Sic est de detentione Christi in sepulcro: sequitur

CAPUT XXI.

De descensu Christi ad inferos.

IN Symbolo Apostolico quale jam habemus, post sepulturam Christi adjicitur articulus de descensu Christi ad inferos. Eum enim sic profitemur, quum

A dicimus de Christo; *Descendit ad inferos.* Quæ verba quidem initio in Symbolis non exstiterunt: nam *Clemens* I. Episcopus Romanus in prædicationis Apostolicæ expositione, constitutionum Apostolicarum libro sexto cap. undecimo, ut habetur tomo primo Conciliorum Coloniæ excusorum, procurante Laurentio Surio Monacho paginâ nonagesimâ, verba illa non habet: ut nec paginâ centesimâ trigesimâ nonâ in epistola ad Jacobum fratrem Domini, in qua Symboli articulos refert: nec *Irenæus* libro primo adversus hæreses, capite secundo recitans summam fidei Apostolicæ: nec Tertullianus ter Symbolum fidei Christianæ repetens, nempe libro de velandis virginibus, cap. primo: item libro de Præscriptionibus adversus hære-
B ticos, cap. decimotertio: Item libro de Trinitate adversus Praxean, cap. 2. Nec illa habet *Justinus Martyr* fidei Christianæ rationem reddens in Apologia pro Christianis: Nec *Origenes*, initio librorum περὶ ἀρχῶν, id est, de principiis: Nec *Augustinus* in libro de fide & Symbolo, item in quatuor libris de Symbolo ad Catechumenos, cùm totum Symbolum quinquies exponat: Nec *Cyrillus* in epistola ad Nestorium. *Ruffinus* Aquilejensis Presbyter in explicatione Symboli monet, non haberi in Symbolo Romanæ Ecclesiæ, nec apud Orientales, ut refert ipsemet Bellarminus in Controversia de Christo, libro quarto qui est de Christi anima, cap. sexto. Nec illa verba habet *Leo* I. Papa Romanus Symbolum explicans in celeberrima illa ad Flavianum Episcopum Constantinopolitanum epistolâ
C contra Eutychetis hæresim, quæ epistola exstat primo tomo Conciliorum paginâ septingentes. trige. quintâ; ut nec epistolâ nonages. quintâ quæ est ad Leonẽ Augustum pag. octingentes. decimatertiâ. Nec *Gregorius Magnus* Papa Romanus, cujus Symbolum subjectum est vitæ & Epitaphio ejus tomo primo operum ejus Basileæ excusorum Anno quinquagesimo primo seculi superioris, in secundo ternione, nempe B. facie secunda. Nec *Damasus* Papa, cujus Symbolum recitatur tomo primo Conciliorum pag. quadringentes. sexages. primâ. Quin etiam verba illa non habentur in laudatissimo illo *Niceno Symbolo*: nec in Symbolo *Sardicensis Concilij*, quod recitatur eodem tomo primo conciliorum, pag. quadrigentes. viges. tertiâ: nec in Symbolo Concilii primi *Constantinopolitani*, eodem tomo pag. quadringentes. octoges. nonâ: nec in Symbolo Con-
D cilii primi *Toletani*, eodem tomo pag. quingentes. vigesimatertia: nec in Symbolo Concilii *Ephesini*, eodem tom. pag. 605 nec in Symbolo Concilii *Toletani VI.* tomo secundo Concil. pag. septingentes. quadrages. primâ & secundâ: nec in Symbolo Concilii *Toletani XI.* eodem tomo paginâ octingentes. octoges. primâ & secundâ: nec in Symbolo Concilii *Mediolanensis* eodem tomo, pag. octingentes. nonages. nona: nec in Symbolo *Agathonis* Papæ Romani & Romanæ Synodi centum vigintiquinque Episcoporum, eodem tomo secundo Concil. pag. nongentes. viges. tertia: nec in Symbolo *Sophronij* Episcopi Constantinopolitani, eodem tomo pag. nongentes. septuages. quinta: nec in Symbolo Concil. *Francofurdiæ* ad Mœnum celebrati, tomo tertio Concil. pag. ducentes. quinquages. prima: nec in Symbolo Concilii *Wormatiensis*, eo-
E dem tomo tertio Conciliorum, pag. quingentes. viges. prima: nec habetur in Symbolo quod refertur libro primo capitulorum *Caroli Magni* & *Ludovici Pij* cap. octogesimo secundo: nec in Symbolo quod recitatur in Edictis Justiniani Imperatoris Codice *de Summa Trinitate* l. 5. & 6. nec in Symbolo quod recitatur in Edicto *Constantini Imperatoris*, tomo primo Conciliorum pagi. trecentes. decimanona & vigesima: nec in Symbolo *Tharasii* Episcopi Constanti-

Digitized by Google

nopolitani, tomo tertio Concil. pagina octogesima prima: nec in Symbolo *Rabani Magnentij Mauri*, quod proponit libro secundo de institutione Clericorum, cap. quinquagesimo septimo. Sed nô addo plura Symbola in quibus particula hæc de descensu Christi ad inferos omittitur.

Descensus Christi ad infernos quid sit?

Nos verò libentissimè eam amplectimur & secundùm Scripturas ita declaramus, quod *descensus Christi ad inferos*, sit voluntaria demissio suiipsius ad sufferendum atque eluctandum dolores inferni, quibus constrictos nos teneri in æternum oportebat, nisi gratia & potentia Christi subvenisset. Hic, inquam, descensus Christi est projectio suiipsius in gravissimos dolores inferni qui nobis æternum patiendi fuissent, absque illo fuisset vindice & Servatore nostro: est demersio sui in profundissimam illam abyssum iræ Dei adversus peccata nostra: ingressio in angustias inenarrabiles infernalesque terrores & cruciatus animæ, quales experiuntur damnati, & experientur æternum in inferno.

Hic descensus ad inferos æquipollentibus locutionibus prædictus fuit. Psalm. 69. 3. *Demersus sum in lutum profundissimum, ubi non est consistendi locus: ingressus sum in profunditates aquarum, & fluctus aquæ inundavit me.* Psalm. 116. vers. 3. *Circumdederunt me dolores mortis & angores inferni obvenerunt mihi: angustiam & mœrorem inveni.* Psalm. 40. 3. gratias agit David ut typus, Christus verò ut veritas typi, quòd Deus *eduxerit eum è lacu tumultuoso, è luto cæno so*, & Psalm. 86. vers. 13. quòd eripuerit eum *ab inferno imo*: Ergo Christus descensurus erat in infernum imum, hoc est, voraginem profundissimam angorum animæ infernalium.

Tunc autem Christus descendit ad inferos, cum in horto luctatus est cum judicio & ira Dei æternæque mortis horrore & totus sudore sanguineo fluxit: & exsecratio factus est pro nobis in cruce.

Ac proinde vivus ad inferos descendit & gehennæ cruciatus gustavit, non autem mortuus.

Unde intelligitur Christum descendisse ad inferos non secundum locum, nempe substantiâ animæ in locum damnatis destinatum ex corpore migrando, quia illa ingressus est Paradisum, illam deposuit in manus Patris: sed secundùm virtutem quâ inferos ejusque dolores in se expugnavit nostro bono.

In symbolo quidem Apostolico articulus de descẽsu Christi ad inferos post articulum de sepultura ponitur, sed id fit ideo, ut primò recitentur quæ externè Christo expressè in corpore evenerunt, deinde demũ quæ internè in anima. Et controversiæ motæ ab Arianis & Apollinaristis, qui animam humanam à Christo assumtam negabant, satis testantur circa illa tempora articulum de descensu Christi ad inferos Symbolo insertum, non ut novus articulus fidei constitueretur, antea ignoratus: sed ut hæresis Arianorum & Apollinaristarum excluderetur, quum Patres orthodoxi statuerent, ex nulla re magis & firmius probari posse, animam humanam à Christo assumtam, quàm ex descensu ad inferos. Animam enim Christi statuerunt descendisse ad inferos, non corpus, quod & in cruce mortuum pependit & postea in sepulcro jacuit donec resuscitaretur ex mortuis. Ac ut ad nostram expositionem articuli hujus redeamus, anima Christi propriè & per se cruciatus infernales est experta, cum demersa fuit in tristitiam inenarrabilem & dolores mortis spiritualis & inferni: corpus verò secundùm συμπάθειαν sive consensum partium humanitatis essentialium suo item modo expertum est cruciatus infernales.

Fines seu usus descensus Christi ad inferos sunt:

I. Ut Christus per passionem animæ, nostras animas redimeret. Non enim soli corporali morti, id est,
A separationi animæ à corpore, verùm etiam morti spirituali seu χωριστικῇ, id est, desertioni animæ à Deo, salus nostra accepta ferenda est: cujus mortis spiritualis vim anima Christi οἰκονομικῶς sensit, quemadmodum voce magna in cruce testatus est exclamans: *Deus mi, Deus mi, cur deseruisti me.* Matth. 27. 46.

II. Ut in se inferos expugnaret pro nobis, & nos à descensu ad inferos liberatos ab æternis angoribus & cruciatibus inferni immunes præstaret, 1. Cor. 15. v. 5.

III. Ut in tentationibus & anxietatibus animi consolationem haberemus, quòd Dominus noster Jesus Christus in animi angustias & terrores inenarrabiles conjectus fuit, ne ab ullis angoribus animi absorberemur, sed certò sciremus, quantumvis in illis versemur,
B inde tamen emersuros & quasi è profundis inferis exituros, 1. Sam. 2. v. 6. *Iehova morte afficit, & in vitam restituit: facit descendere ad inferos, & educit*, id est, sinit pios devenire in angores animæ ingentes, quasi illa in cruciatus infernales detruderetur: & inde eripit: ac proinde ut sic nobis adimeret metũ, qui naturaliter omnes homines mortem cogitantes vel morituros angit & urget: quandoquidem ipse Dominus cum mortis horrore & cum inferorum doloribus, consertis manibus luctando, retulit de illis victoriam & triumphum egit nostro bono, Heb. 2. 15.

Hæc nostra est de hujus articuli expositione sententia. Interim tamen non negamus, prout diversus est usus phraseos istius, *descẽdere ad inferos*, posse etiam rectè
C dici, Christum descendisse ad inferos, dum post sepulturam veram velut in potestatem sepulcri venit, in quo usque ad tertium diem detentus & sic consociatus est annumeratusque mortuis pro quibus mortuus fuerat, ac si jam non amplius esset. Hoc non pugnat cum nostra sententia, quia ipsum sequutum est passionem & mortem Christi.

Nec diffitemur, Christum descendisse ad inferos virtute, quatenus potestatibus tenebrarum & inferorum demonstravit virtutem suam divinam easque superavit & nullũ jus in electos sibi à Patre ab æterno datos habere validissimè manifestavit. Sic Patres Christum ad inferos descendisse senserunt & allegoriis à re bellica petitis illustrarunt.

D Hæc etiam sententia cum nostra expositione non pugnat, quum subordinatæ sint & se mutuò consequantur. Nam *primò* Christus Satanam, mortem & inferos justitiâ vicit, pro nobis Legi & justitiæ Dei perfectissimè satisfaciendo: *deinde* potentiâ suâ eosdem hostes debellavit, atque sic ad inferos descendit virtute sua victrice, non autem substantiâ animæ.

Papistæ in hoc articulo inter se dissentiunt, ut manifestum est ex controversia Bellarmini de Christo, libro quarto qui est de Christi anima.

Nam *primò* vetus Romana Ecclesia hunc articulum fidei non habuit in suo symbolo, ut ipsemet Bellarminus ex Ruffino refert capite sexto libri quarti de Christo: hodierna autem Ecclesia Romana eum habet.

E *Deinde* in ejus expositione inter se mirè dissentiunt, sic ut interpretationes illorum conciliari nequeant, ut videre est in eodem libro Bellarmini, cap. 15. & 16.

Plurimi ex illis & hoc tempore plerique contendunt Christum substantiâ animæ suæ in carcerem infernalem localiter descendisse, quòd nos pernegamus.

Opinionem suam Papani conantur firmare ex aliquot Scripturæ locis, quæ à corruptelis illorum ordine vindicabimus.

Primus locus, *qui tamen* (ut [illegible] mens Bellarminus fatetur) *non convincit, sed probabiliter suadet*, est Psalm. 106. versicul. vel juxta Hebræam

suppo-

Digitized by Google

supputationem Psalmi 107. vers. 16. *Contrivit portas chalybeas, & vectes ferreos confregit.* Addit Bellarminus, *certum esse his verbis ad literam tractari de liberatione ab Ægypto.*

RESP. *Primò*, probabilib⁹ fides Christiana nec nititur, nec niti debet, ut Thomas Aquinas ipsemet agnoscit, ne illa ludibriis infidelium exponatur. *Deinde* neque necessariò, neque probabiliter locus hic de descẽsu substantiæ animæ Christi ad inferos intelligi potest; quia de re prorsus alia agit. Nec præjudicat nobis, quòd Patres à Bellarmino citati videantur eum ad descensum Christi ad inferos accommodare: nam hæc Patrum mens non fuit, ut locum hunc propriè de descensu Christi ad inferos intelligendum statuerent: sed illi allegoricè de victoria Christi loquentes, ad illam celebrandam, & hujus & aliorum locorum verba accommodarunt, quæ ad literam longè alium sensum habent.

Tertiò, Patres adducti loquuntur de iis quæ Christus fecit per divinam potẽtiam, non quæ per substantiam animæ.

Quartò, hic versus non tractat de liberatione populi Israelitici ex Ægypto. Nam David Psal. 107. bonitatem & benignitatem Dei celebrat ex effectis seu operibus providentiæ divinæ, quæ opera conspiciuntur maximè in tot periculis & mutationibus quibus vita humana est obnoxia, in quibus Deus suos vera fide ad eum confugientes eripit tunc tum interitus illis imminere videtur. Hoc contextus manifestè ostendit, & sic interpretatur Lyranus: Cajetanus simpliciter de liberatione ex carcere interpretabatur. Nec de descensu animæ Christi ad inferos hunc locum accipiunt Basilius Magnus, Augustinus, Theodoretus in Commẽtariis suis. Basilius Magnus interpretatur de liberatione ex captivitate Babylonica: Augustinus de liberatione ex iniquitatibus: Theodoretus portas æreas & vectes ferreos interpretatur mala ineluctabilia, & versum totum accipit de liberatione ex Babylonica captivitate.

Secundus locus est Ecclesiastici 24. ubi sic loquitur Sapientia Dei: *Penetrabo omnes inferiores partes terræ & inspiciam omnes dormientes, &c.* Sed ipsemet Bellarminus fatetur hunc locum non convincere nos, (quos falsò hæreticos vocat, quum per Dei gratiam verè Catholicissimus) tum quia hunc librum non recipimus pro verè Canonico, tum etiam quia hæc verba desunt in Græco textu. Ait tamen habere hunc locum autoritatem suam apud Catholicos.

RESP. *Primò* petit Bellarminus principium: qui argumentum probationis adfert quod nullo modo est authenticum. *Deinde* suam ipse causam lædit, dum fatetur, hunc locum à textu Græco abesse: est ergo ab aliquo falsatore librorum veterum infarctus præter mentem primi scriptoris libri. *Tertiò*, quicunque verbum humanum & supposititium habent pro verbo Dei, non sunt verè Catholici.

Tertius locus est Matth. 12. v. 40. *Sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit Filius hominis in corde terræ.* Ergo anima Christi à corpore separata triduo apud inferos commorata est.

RESP. Negamus per *cor terræ* intelligendum infernum torquendis damnatis destinatum. Nam *cor terræ* & rei cujusque, phrasi Hebraica dicitur quicquid duobus extremis illius circumcluditur; atque ita in corde terræ esse dicitur, qui in sepulcro est in terra excavato.

Replicat Bellarminus, *cor esse in profundissimo loco animalis, sepulcrum autem esse prope superficiem terræ: & Christi sepulcrum videri fuisse supra terram, quia fuerit excisum in lapide supra terram exstans. Item, sicut Ionas fuit vivus in ventre ceti, ita aliquid vivum debuisse esse in corde terræ, quod non de corpore mortuo, sed de anima vivente & per triduum in inferno commorante intelligi oporteat.*

RESP. *Primò* falsum est, cor animalis, exempli gratiâ piscis, in loco profundissimo ipsius esse, quam rem Bellarminum Carthusiani Monachi docere potuerunt & docet Arist. libr. 2. de histor. animal. cap. 17. Cor hominis est in medio pectore si corpus ejus spectes, & conus ejus versus sinistrum latus se extendit. *Deinde* Christi sepulcrum non exstitit supra terram: fuit enim excavatum intra rupem, ut Evangelistæ docent: ideo prægrandis lapis advolutus fuit ad ostium illius, Matthæi 27. v. 60. & fœminæ solicitæ fuerunt quis lapidem ipsis devoluturus esset ab ostio monumenti, Marc. 16. v. 3. tum discipulorum alter visurus se incurvavit, non tamen introivit in monumentum, Petrus autem introivit in monumentum, Johan. 20. v. 4. 5. ut postea & alter discipulus vers. 8. Sepulcrum igitur Christi non exstabat supra terram. *Tertiò*, etsi corpus mortuum in sepulcro jacuit, fuit tamen corpus viventis, corpus Principis vitę. Ut igitur Jonas vivus in ventre ceti fuit: ita & Christus Princeps vitæ in sepulcro. Quare irrita Bellarmini conclusio de anima.

Instat Bellarminus & Patrum autoritatem adducit: *Hieronymus in cap. 2. Ionæ: Sicut cor, inquit, in medio est animalis, ita infernus in medio terræ esse perhibetur. Eodem modo ait hunc locum explicari ab Irenæo lib. 5. circa finem, à Tertulliano lib. de anima, cap. 31. à Nysseno orat. 1. de resurrectione, ab Ambrosio in cap. 4. ad Ephesios.*

RESP. Quod ad *Hieronymum* attinet, is medium terræ æquivocè dicit locum intra terram conclusum: Deinde non asserit Hieronymus, sed opinionem aliorum refert: *perhibetur*, inquit. *Irenæus* lib. 5. cap. ult. non docet, animam Christi fuisse in carcere infernali. Tertullianus citato libro & capite nihil tale habet in editione Franekerana, sed in cap. quinquagesimo quinto ea sunt ad quæ Bellarminus respicit: Sed malè Tertullianus locum hunc exponit colligens inde errorem non ferendum, omnem animam à corpore separatam apud inferos sequestrari in diem Domini. Et talibus allegationibus Bellarminus vicerit?

Quartus locus est Actor. 2. vers. 27. *Non relinques animam meam in inferno*, qui exstat etiam Psal. 16. v. 10. Per *animam* contendit Bellarminus intelligendam animã Christi, hoc est, alteram partem humanæ naturæ Christi spiritualem à corpore separatam; quia ψυχὴ nonnisi animam propriè significet: Per *infernum* verò hic contendit intelligi locum damnatis cruciandis destinatum, quia ᾅδης, quâ voce Actorum 2. vox Hebræa שאול redditur, significet semper infernum, nunquam sepulcrum, capite duodecimo, sectione octavâ. Inde colligit, Christi animam à corpore separatam verè & localiter ad inferos, hoc est, locum gehennæ descendisse.

RESP. Nomine *animæ hominis* propriè intelligi partem alteram hominis spiritualem, nemo dubitat, sed hoc in loco Christum ipsum animam suam David vocat. Nam Petrus Apostolus Actor. 2. allegans hæc verba, ostendit Davidem non de se ea dicere, sed de Christo, vers. 24, 25. & apertiùs vers. 31. *Præsciens loquutus est de Resurrectione Christi, non derelictam esse apud inferos animam ejus, neque carnem ejus sensisse corruptionem.* Similiter Apostolus Paulus ait, Davidem non de se, sed de Christo loqui, ut videre est Actor. 13. vers. 35. & seqq. *Ideo & aliàs dicit. Non sines Sanctum tuum sentire corruptionem. Nam David quidem p[illegible] inservivit Dei consilio, ob[illegible] sensitq; corruptionem. At is quem Deus excitavit, [illegible] sensit corruptionem.*

Digitized by Google

Quocirca David per animam suam hoc loco intelligit Christum Dominum, qui revera est anima & vita illa nostra, Coloss. 3. v. 4. quia ipse vivit in nobis, sicut Paulus ait Galat. 2. vers. 20. *Una cum Christo crucifixus sum. Vivo autem non amplius ego, sed vivit in me Christus: & vitam quam nunc vivo in carne, vivo per fidem illam Filij Dei, qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me.* Ipse est Princeps vitæ, quem Judæi interemerunt, ut legitur Actor. 3. v. 15.

Deinde *infernum*, hoc loco significare locum cruciādis reprobis destinatum, negatur. Probatio est falsa, nempe vocem ᾅδης semper significare infernum, nūquam sepulcrum. Nam vox Græca ᾅδης, respondet Hebrææ שאול *Scheol*, & à Græco interprete sic vertitur pluribus locis, in quibus nequaquam locus tormentorum sempiternorum intelligendus, sed sepulcrum; ut 1. Reg 2. vers. 6. ait David Salomoni de Joabo καὶ οὐ κατάξεις τὴν πολιὰν αὐτοῦ ἐν εἰρήνῃ εἰς ᾅδου, id est, *non deduces canitiem ejus pacificè ad inferos*: ut Vulgata Latina habet, vers. 9. de Semejo: καὶ κατάξεις τὴν πολιὰν αὐτοῦ ἐν αἵματι εἰς ᾅδου, hoc est, *& deduces canos ejus cum sanguine ad inferos*, juxta Vulgatam Latinam: Quis dixerit aut concesserit, Davidem hic locum tormentorum æternorum intellexisse? quæ res nec Regem pium decet, nec politicæ & judiciariæ Magistratuum cognitionis est. Item Job. 14. vers. 13. ait Jobus: εἰ γὰρ ὄφελον ἐν ᾅδῃ με ἐφύλαξας, ἔκρυψας δέ με ἕως ἂν παύσηταί σου ἡ ὀργή, hoc est, *O utinam in inferno me custodias!* vel ut Vulgata habet: *Quis mihi hoc tribuat, ut in inferno protegas me, & abscondas me donec pertranseat furor tuus?* Quis dixerit, aut concesserit, hic per ᾅδην seu infernum intellexisse Jobum locum damnatis in æternum cruciandis destinatum: hoc enim furentis fuisset, ac non viri religiosi piique optatum. Et cap. 17. 13. ait: ἐὰν γὰρ ὑπομείνω, ᾅδης μου ὁ οἶκος, ἐν δὲ γνόφῳ ἔστρωταί μου ἡ στρωμνή: hoc est, *Si sustinuero, infernus domus mea est, & tenebris stratus est lectulus meus.* Et vers. ult. ἢ μετ' ἐμοῦ εἰς ᾅδην καταβήσονται, id est, *an mecum in infernum descendent?* Vulgata habet: *In profundissimum infernum descendent omnia mea:* Absit, ut hæc duo loca aliter quàm de sepulcro interpretemur. Similiter Psal. 6. versic. 5. ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τῷ θανάτῳ ὁ μνημονεύων σου, ἐν δὲ τῷ ᾅδῃ τίς ἐξομολογήσεταί σοι: *Quoniam non est in morte qui memor sit tui: in inferno autem quis confitebitur tibi?* Et Jesai. 38. v. 18. οὐ γὰρ οἱ ἐν ᾅδου αἰνέσουσί σε, οὐδὲ οἱ ἀποθανόντες εὐλογήσουσί σε: hoc est, *non enim qui in inferno sunt laudabunt te, neq; mortui benedicent tibi.* Eodem cap. 38. v. 10. ait de se Ezechias Rex pius: ἐγὼ εἶπα ἐν τῷ ὕψει τῶν ἡμερῶν μου, πορεύσομαι ἐν πύλαις ᾅδου. Psal. 140. vers. 9. Διεσκορπίσθη τὰ ὀστᾶ ἡμῶν παρὰ τὸν ᾅδην: *Dissipata sunt ossa nostra secus infernum.* Quid pluribus opus est? Hæc loca sufficienter docent, quòd vox Hebræa שאול & Græca ᾅδης, & Latina *infernus* non semper in Sacris literis significet locum damnatorum, sed sæpe sepulcrum. Similiter accipitur Actor. 2. vers. 27. & 31. pro sepulcro. Non potest igitur ex hoc loco colligi, animam Christi à corpore per mortem separatam, in locum damnatorum descendisse.

Replicat Bellarminus eodem capite duodecimo citati libri, sect. decimatertiâ: *Animam opponi carni* à Petro in hujus loci citatione Actor. 2. vers. 31. *Proinde animam hic propriè accipi pro altera parte humanæ naturæ Christi.* Ergo si caro fuit in sepulcro, tum animam necesse est fuisse in inferno, hoc est, in loco damnatis destinato & limbo.

RESP. Nego antecedens: Nam anima hoc loco non opponitur carni. Quorum enim alterum est explicatio alterius, ea non sunt opposita: Atqui posteriore membro hujus versus explicat David prius mēbrum, ut ostendat se per animam suam intelligere Sanctum illum qui dat mundo vitam; & non derelinquere inferno, idem esse quod non sinere carnem ejus videre corruptionem, ac proinde ex mortuis excitare. Petrus autem hæc verba allegans vers. 31. interpretem simul agit, & quum Synecdochicè in Psalmo dicatur, non sines Sanctum illum tuum videre corruptionem, propriè id secundùm carnem intelligendum docet.

Quapropter interpretatione Bellarminiana rejecta, Petri & Pauli interpretationem retineamus.

Quintus locus est Roman. 10. v. 7. *Ne dicas in corde tuo: Quis descendet in abyssum, id est, Christum à mortuis revocare?* Ergo Christus post mortem fuit in abysso. *Non potest autem, ait Bellarminus, nomine abyssi intelligi status damnatorum, nam in illo secundùm Calvinum fuit Christus adhuc vivens, hic autem agitur de loco ubi erat solùm quum esset mortuus. Neque potest intelligi sepulcrum: Nam abyssus profundissimam voraginem significat, qualis non est sepulcrum. Præterea facile erat in sepulcrum descendere, at hic ponitur tanquam res homini viventi impossibilis; descendere in abyssum. Deniq; opponitur hoc loco abyssus cœlo, tanquam terra superficies sit media inter abyssum & cœlum; nam præcedit: Quis adscendet in cœlum, id est, Christum deducere? Et continuò sequitur per antithesin: Quis descendet in abyssum, id est, Christum à mortuis revocare? Fuit igitur Christus post mortem, & ante resurrectionem, in abysso, quæ longissimè abest à cœlo, id est, in profundissimis terræ partibus.*

RESP. Ex figurato antecedente & dicto secundùm quid, malè infertur consequens proprium & dictum simpliciter. *Abyssus* enim hic figuratè appellatur mare, ut videre est Deuter. 30. vers. 13. Sententia autem Apostoli Pauli, à qua Bellarminus prorsus aberrat, hæc est. Ut nobis acquiescendum est in revelatione arcanorum salutis facta per Christum; Qui enim ulterius scrutari cupit, quæ ad fidem, justitiam, salutemq; electorum pertinent, is non secus facit, quàm si Christum juberet iterum de cœlo descendere; aut à mortuis remeare: Ita nobis acquiescendum est in justitia à Christo præstita; qui enim adhuc perplexo est animo, & quærit quis in cœlum adscendere poterit, vel nos ex inferis eruere, is perinde facit ac si Christum ex alto deducere, vel ex mortuis reducere vellet, id est, non credit Christum jam descendisse de cœlo, & hominem factum propter nos homines & propter nostram salutem; non credit, Christum jam mortuum pro nobis esse & Legi satisfecisse pro nobis, & ex mortuis resurrexisse. Atqui *verbum fidei*, id est, Evangelium docet, omnia hæc jam facta esse, & per Christum impleta, ut de justitia nostra & salute æterna minimè debeamus dubitare.

Replicat Bellarminus: *nomine abyssi non intelligitur status damnatorum, nec sepulcrum: Ergo infernus qui longissimè abest à cœlo, id est, in profundissimis terræ partibus.*

RESP. Neque nos nomine abyssi statum damnatorum vel sepulcrum hoc loco intelligimus: Neque etiam infernus, ut Bellarminus vult, intelligi potest, quia Apostoli ea mens non est, & Mosis autoritas refragatur. Apostoli enim sententia est, post adventum Christi in carne & peractum redemtionis nostræ opus, non licere dicere & cogitare apud se, quis Legem sit impleturus, quum à Christo esse impletam doceat Evangelium, idque eorum loco, qui vera fide Christū amplectentur. Deinde non opponit Paulus cœlum abysso, ut summum infimo, sed formâ loquendi à Mose sumtâ vult, non esse cur altitudinem ipsam cœli, aut extimas terras longè latéque transnavigato Oceano petamus.

Digitized by Google

no petamus; hæc nihil ad rem pertinere nec juvare A posse; sed in Christo acquiescendum, in quo est justitia quâ coram Deo consistimus.

Sextus locus est Ephes.4.v.9. *Qui adscendit ipse est & qui descendit in inferiores partes terræ.* Ergo Christus substantiâ animæ suæ descendit in verum infernum qui est in inferioribus partibus terræ.

RESP. Ex malè intellecto loco vitiosum ducitur consequens. Nam Christus descendit in inferiores partes terræ, non loci mutatione, sed carnis assumtione & patefactione sui in ea; descendit, nimirum in sua incarnatione in infimas partes terræ, id est, in partes hujus terræ, quæ sunt inferiores respectu superiorum partium mundi, id est, cœlorum, ut satis ostendit Lyranus, aliâ expositione veluti rejectâ ob ejus infirmitatem. Non enim inferior pars terræ opponitur superiori parti terræ; vel non opponuntur partes terræ inter se; sed terra ὕψει, sublimi, excelso, alto, id est, infima hæc sedes nostra cœlo vel etiam partibus cœli superioribus. Non aliter quàm nos, locum hunc Pauli interpretatur Leo I. Papa Romanus in celeberrima illa ad Flavianum Epistola his verbis: *Ingreditur hæc mundi infima Filius Dei, de cœlesti sede descendens & à paterna gloria non recedens, novo ordine, nova nativitate generatus.* Hæc Leonis magni interpretatio Catholica meritò anteferenda corruptelæ Jesuiticæ. *Replicat* Bellarminus, *inferiorem partem terræ non significare totam terram, sed unam partem, eamq́ aliis inferiorem.*

RESP. Paulus Apostolus comparat inter se non partes terræ, sed mundi, quarum aliæ sunt superiores, aliæ inferiores: Superiores partes sunt cœli, inferiores partes sunt terræ: cœli igitur & terræ hic est comparatio. Hoc perspicuum est ex contextu Pauli: *Illud ascendit, quid est nisi quòd etiam descenderat priùs (seu primùm) in inferiores seu infimas partes terræ?* Nam quum dixisset, Christum descendisse in sublime, captivam duxisse captivitatem & dedisse dona hominibus; hoc ipsum confirmat eo, quia idem etiam priùs descenderat de cœlo in hæc infima mundi. Nullus enim adscendit in cœlum, nisi qui descendit è cœlo, nempe Filius hominis qui est in cœlo, ut Dominus ipse ait Johan.3.v.13. Idem igitur adscendit, qui priùs descenderat, non è corpore seu cruce in imum infernũ, SED E COELO in terram. Similis oppositio est Jesai.44.v.23. *Cantate cœli, fecit Iehovah hæc, clangite ima terræ.* Vulgata Latina habet, *extrema terræ*, sed ex Hebræo sonat, ima seu, *profundissima terræ*, ut Vatablus reddidit.

Instat, pro se facere quod sequitur, *ut impleret omnia: voluisse enim Christum descendere usque ad verum infernum, sicut descenderat in terras, ut præsens visitaret omnes partes regni sui, quod tripartitum est, juxta illud Philipp.2.v.10.* Ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium & infernorum. *Ubi Græcè est καταχθονίων, id est, subterraneorum, quâ voce non possunt intelligi, cadavera, quæ sunt in sepulcris: illa enim etsi subterranea sunt, tamen non possunt in nomine Iesu genua flectere, hoc est, honorem illi præstare. Sunt ergo in locis subterraneis aliqui spiritus, qui Christo reverentiam exhibere debent, & ad eum locum Christus descendit, ut se totius mundi Regem ac Dominum declaret.*

RESP. Primò nequaquam pro Papistis faciunt verba Pauli sequentia: nam illud, *ut impleret omnia*, idem est, quod ut cumularet donis suis universam Ecclesiam, è quibus donis sunt Apostoli, Prophetæ, Evangelistæ, Pastores & Doctores; qua de re suprà secundo libro capite duodecimo. Quid hoc ad loca subterranea, in quibus Bellarminus infernales sedes collocat? num in illis etiam Christus ministerium prædicandi instituit? Cur igitur Jesuitæ non descendunt ad inferos, (sicut navigant in Indias) ut spiritibus qui sunt apud inferos prædicent? *Deinde* locus Philipp.2. vers.10. multo minus Papistis favet: nam illo nihil aliud docetur, quàm Christo evecto & collocato ad dexteram Dei Patris, omnes creaturas rationales, Angelos, homines & dæmones subjectos esse ut Domino & Judici. De subjectione eorum hic Paulus loquitur, non de descensu animæ Christi ad inferos. De subjectione exponit *Tertullianus* seu *Novatianus* de Trinitate cap.15. *Ruffinus* in expositione Symboli: *Ambrosius* in caput secundum Epist. ad Philippenses: *Chrysostomus* Homil.7. in Epist. ad Philipp. item *Haymo, Hugo, Cajetanus* in Gloss. ad hunc locum. *Thomas Aquinas* in cap.2. Epist. ad Philippens. lectione tertia hunc locum sic explanat: *Ponitur duplex veneratio scilicet in subjectione operis & in confessione oris ibi: Et omnis lingua, &c. Dicit ergo: & dedit illi nomen quod est supra omne nomen, etiam secundùm quod homo. Ideo subdit: Ut in nomine Iesu, quod est nomen hominis, omne genu flectatur,* Philipp.2. & Jesai.45. *Mihi curvabitur omne genu, &c. Sed hic erravit Origenes, qui cùm audivit quòd omne genu flectatur, quod est reverentiam exhibere, credidit futurum quandoq́, quòd omnis creatura rationalis sive Angeli, sive homines, sive dæmones subjicerentur Christo subjectione charitatis. Sed contra hoc est illud* Matth.25. *Ite maledicti in ignem æternum, &c. Sed dicendum est, quòd est duplex subjectio: una voluntaria, & alia involuntaria. Et est futurum, quòd omnes Angeli sancti Christo subjiciantur voluntariè; & ideo dicit, omne genu flectatur, & ponitur signum pro signato. Psalmus: Adorate eum omnes Angeli ejus. Item quòd homines, Psalmus: Omnes gentes quascunque fecisti venient & adorabunt coram te Domine, glorificabunt nomen tuum, &c. Et quod dæmones, licèt involuntariè,* Jacob 2. *Dæmones credunt & contremiscunt, &c. Deinde quum dicit: Et omnis lingua confiteatur, &c. Ponitur exhibitio reverentiæ in confessione oris. Omnis lingua, scilicet cœlestium, terrestrium & infernorum. Non de confessione laudis dicitur hoc respectu infernorum: sed de coacta quæ fit per recognitionem Dei.*

Septimus locus est 1.Pet.3.v.19,20. *Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis, ut nos offerret Deo, mortificatus quidem carne, vivificatus autem Spiritu, in quo his qui in carcere erant spiritibus veniens prædicavit, qui incredulі fuerant aliquando, quando exspectabant Dei patientiam in diebus Noe.*

Huic loco Octavus jungitur ex capite 4.vers.6. *Ideo & mortuis prædicatum est Evangelium, ut judicentur quidem secundùm hominem in carne, vivant autem secundùm Deum in spiritu.* Inde colligit Bellarminus, Christum substantiâ animæ ad inferos descendisse, & ibi in carcere inferni sanctis Patribus prædicasse, eosque inde liberasse.

RESPON. Quod ad septimum locum attinet: *Primò*, per *Spiritum* non intelligit Petrus in eo loco animam Christi; quia hoc spiritu fuit vivificatus, hoc est, ex mortuis resuscitatus; sed Christus fuit ex mortuis resuscitatus, non potentiâ animæ, sed Deitatis suæ virtute. Spiritu illo, per quem Christus spiritibus prædicavit, est vivificatus: At animâ Christus non est vivificatus, (quia vivificatio, hoc est, resuscitatio sui ex mortuis fuit opus Deitatis ipsius:) Ergo anima non est ille spiritus, per quem Christus spiritibus prædicavit.

E *Deinde*, non intelligitur etiam hoc loco descensus Christi ad inferos vel liberandorum vel docendorum sanctorum patrum causâ; quia eos spiritus, quibus Christum prædicasse Petrus dicit, in carcere esse ait, sed Pontificii docent, Christum ex carcere eos eduxisse; dissentiũt igitur Papistæ à Petro. Quin spiritus illi fuerunt olim immorigeri: Ergo ipsorum liberandorum causâ

causâ Christus non descendit ad inferos; quia super immorigeros manet ira Dei.

Augustinus Tomo secundo, epistola nonagesima-nona quæ est ad Evodium, explicans hunc Petri locũ, docet spiritum, quo vivificatus est Christus, esse Deitatem; deinde Christum spiritu prædicasse immorigeris, non apud inferos, sed tempore Noë.

Clemens Alexandrinus Stromat. 6. τοῖς ἐν ᾅδῃ κατεχομένοις, id est, iis qui in inferno detinentur: Ita Clemens præsenti tempore explicat; ita etiam Occumenius: ergo spiritus illi e carcere infernali non sunt liberati. *Veniens prædicavit*, id est, descendens e cœlo non mutando locum, sed virtute suâ divinâ præsentiam suam patefaciendo; sicut de Deo dicitur Genes. 11. v. 5. *Descendit Iehova ad videndum urbem illam*; non descendit autem loci mutatione. Sensus igitur Apostoli Petri est, Spiritum Christi omni tempore homines ad resipiscentiam invitasse, atque adeo & rebelles illos, qui in diebus Noë patientia Dei abutebantur: qui tamen non auscultarunt, non paruerunt; unde in carcere detinentur, pœnis utique illigati æternis. Sed quoniam Augustinus in Epistola ad Evodium hunc Petri Apostoli locum explicans ait eum non utique de descensu Christi ad inferos, sed de ejus Deitate jam olim & ab ipso adeò mundi exordio efficaciter sese humano generi exhibente & exserente intelligendum: operæpretium visum est verba Augustini adducere: *Nec moveat ad impediendum istum intellectum, quòd eundem Christum dixit Apostolus Petrus prædicasse illis in carcere conclusis, qui quondam non crediderant in diebus Noë, ut ideo non arbitremur hoc intelligendum, quia illo tempore nondum venerat Christus. Nondum enim venerat scilicet in carne, sicut venit quando post hac in terra visus est, & cum hominibus conversatus est.*

Verumtamen ab initio generis humani, vel ad arguendos malos, sicut ad Cain, ac prius ad ipsum Adam uxoremq́ ejus, vel ad consolandos bonos, vel ad utrosque admonendos, ut alij ad salutem suam crederent, alij ad pœnam suam non crederent, ipse utique non in carne, sed in spiritu veniebat, visis congruis alloquens quos volebat sicut volebat. Quod autem dixi, in spiritu veniebat, Et ipse quidem Filius in substantia Deitatis, quoniam corpus non est, utique spiritus est. Sed quid facit Filius sine Spiritu sancto, vel sine Patre, quum inseparabilia sint omnia opera Trinitatis? Ipsâ quoq; Scriptura verba, de quibus agitur, satis hoc ut puto indicant eis qui diligenter attendunt: Quia Christus, inquit, semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis, ut nos adducat Deo, mortificatus quidem carne, vivificatus autem spiritu. In quo & his qui in carcere conclusi erant spiritibus adveniens prædicavit qui increduli fuerant aliquando, quando exspectabat Dei patientia in diebus Noë, quum fabricaretur arca.

Iam ut arbitror attenditur forma verborum, Christus mortificatus carne, vivificatus autem spiritu. In quo spiritu adveniens prædicavit & illis spiritibus qui increduli fuerant aliquando in diebus Noë, quoniam priusquam veniret in carne pro nobis moriturus quod semel fecit, sæpe antea veniebat in spiritu ad quos volebat, visis eos admonens sicut volebat, utique in spiritu, quo spiritu & vivificatus est, quum in passione esset carne mortificatus. Quid est enim quod vivificatus est spiritu, nisi quòd eadem caro, quâ solâ fuerat mortificatus, vivificante spiritu resurrexit?

Bellarminus Augustinum modestè proponentem sententiam suam adversus aliorum opinionem, impudentissima audacia refellere est ausus. Sed rectiùs olim judicavit Thomas Aquinas, qui sententiam Augustini prætulit opinioni Damasceni, Summæ parte tertia, quæstione quinquagesimasecunda, articulo secundo: *Dicendum quòd illud quod ibi Petrus dicit ab aliquibus refertur ad descensum Christi ad inferos: sicut exponentes verbum illud iis qui carcere conclusi erant in inferno, spiritu, id est, secundùm animam Christus veniens prædicavit qui increduli fuerant aliquando: Unde & Damascenus dicit in tertio libro: quòd sicut iis qui in terra sunt evangelizavit, ita & iis qui sunt in inferno: non quidem ut incredulos ad fidem converteret: sed ut eorum infidelitatem confutaret: quia etiam ipsa prædicatio nihil aliud intelligi potest quàm manifestatio divinitatis ejus quæ manifestata est infernalibus per virtuosum descensum Christi ad inferos. Augustinus tamen meliùs exponit in Epistola ad Evodium, ut referatur non ad descensum Christi ad inferos, sed ad operationem divinitatis ejus quam exercuit à principio mundi: ut sit sensus: & iis qui in carcere conclusi erant, veniens scilicet in corpore mortali, quod est quidam carcer animæ: Spiritu suæ divinitatis veniens prædicavit per internas inspirationes: & etiam exteriores admonitiones per ora sanctorum: iis, inquam, prædicavit, qui increduli fuerant aliquando Noë scilicet prædicante, quando exspectabant Dei patientiam, per quam differebatur pœna diluvij: unde subdit: in diebus Noë quum fabricaretur arca.*

[1] Idem *Thomas Aquinas* in Epist. Canonicas hunc locum sic exponit: *In quo spiritu veniens ipse Christus per inspirationem in terram, quamvis nondum per carnem assumtam.* Et mox: *Prædicavit, non in persona propria, sed per Noë & alios sanctos illius temporis.* Similiter Lyranus: *Spiritu veniens prædicavit, scilicet per Noë, cui inspiravit facere arcam & prædicare pœnitentiam. Licèt enim non fuerat adhuc humanitas Christi, tamen suppositum est æternum. Hebr. decimotertio: Iesus Christus heri & hodie ipse, & in secula. Et isto modo* (inquit) *exponit Glossa & Doctores communiter passum istum.*

Quod igitur opus tribuit Petrus Deitati Christi, & quidem opus tempore Noachi factum, imperitè à Bellarmino tribuitur animæ Christi à corpore separatæ in cruce. Itaque hic locus Bellarminum non juvat: de quo etiam videatur suprà fol. 191.

Octavus locus adductus ex 1. Pet. 4. vers. 6. opinioni Papistarum itidem non favet. Nam quum Petrus ait: *Idcirco mortuis quoq; prædicatum fuit Evangelium*; per mortuos intelligũtur ii qui nunc sunt mortui, vel qui mortui erant, cùm Petrus ista scriberet, sed tunc quum eis prædicaretur vivebant.

Sic Ruth. 1. v. 8. *Benignitatem exercuistis erga mortuos*, Id est, filios meos & maritos vestros, qui nunc sunt mortui, vel qui mortui erant, quum Naomi ista loqueretur ad suas nurus, sed tunc quum erga eos exercerent uxores earum benignitatem, ipsi vivebant.

Hoc eodem sensu dicuntur *mortui* præcedente v. 5. *ad judicandum vivos & mortuos*, hoc est, qui nunc sunt quidem mortui, sed quum judicabuntur, vivent.

Imò Petrus non aliò respexit in adjuncta hac ratione, quàm ad præcedentis versus finem, in quo mortuorum fecerat mentionem: *qui reddituri sunt*, inquit, *rationem ei qui paratus est ad judicandum vivos & mortuos.* Et continuè subiicit: *Nam idcirco mortuis quoq; evangelizatum fuit.*

Præterea finis qui adiicitur nostram interpretationem confirmat, Bellarmini opinionem refellit: *Ut judicarentur quidem* (ait Petrus) *secundùm homines, in carne, viverent autem secundùm Deum, in spiritu.* Hoc quis non animadvertit pertinere ad homines viventes in corpore, non autem ad spiritus qui sunt in inferno? Quomodo enim judicati fuissent in carne, quam non ampliùs habebant, si apud inferos demum Evangelium illis prædicatum fuit? neque verò de judicio universali id intelligi potest, in quo credentes Evangelio Christi non judicabuntur in carne ut in spiritu vivant; sed anima & corpore simul plenè beati reddentur.

Ex his satis evidenter reliquet, Papanam opinionē de locali descensu animæ Christi ad inferos ex Scriptura sacra stabiliri non posse.

Eandem

A Eandem opinionem frustra nititur probare ex traditione Patrum Ecclesiasticorum.

Primò ait eam probari *ex Symbolo Apostolorum, ubi post expressam sepulturam habetur,* Descendit ad inferos. *Hinc colligit: Sepeliri & descendere ad inferos non esse unum & idem: nec posse dici posteriorem sententiam esse repetitionem prioris, quum Symbolum sit compendium fidei brevissimum, in quo summum vitium esset aliquid repeti: nec posse esse posteriorem sententiam explicationem prioris, quia explicaretur notum per ignotum.*

RESP. *Primò* peccat Bellarminus ignoratione elenchi, quia non probat id quod probandum erat. Istud enim ostendere debebat, Christi animam localiter descendisse ad inferos. Nam descendere ad inferos nō esse idem in Symbolo quod sepeliri, ultro largimur.

B *Deinde* rationes quas adfert sunt infirmæ: nam quū olim in Romanæ Ecclesiæ Symbolo non fuerit articulus de descensu Christi ad inferos, sed successu demum temporis insertus sit, vel idem est cum articulis præcedentibus de passione & sepultura Christi; vel si non est idem, tum posterior Ecclesia Christiana plures fidei articulos habet & credit, quàm prima & Apostolica Ecclesia habuit & credidit. At hoc posterius est absurdum: Ergo verba hæc de descensu Christi ad inferos adjecta sunt, ut cum Ariani & Apollinaristæ negarent, Christum animam humanam assumsisse & in ea passum esse, illis anima Christi humana & passio animæ assereretur, quum Christus ad inferos descenderit, id autem propriè non potuerit, nisi animâ fieri. Ac proinde in his verbis, *Descendit ad inferos*, non est repetitio articuli præcedentis, sed determinatio unius **C** circumstātiæ passionis & mortis Christi, nempe quod animam attinet, quam Ariani & Apollinaristæ negabant, & passionem mortemque Deitati & corpori Christi attribuebant. Insuper repeti aliquid in Symbolo non est vitium, nedum summum vitium: nam in Symbolo Niceno quum dicatur *Filium Dei ex Patre natum*, repetitur idem aliis verbis sequentibus, *Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero; genitum, non factum.* Et mox, quum dicitur, *qui propter nos homines*, aliis verbis mox repetitur, *& propter nostram salutem.* Item dicitur, *& incarnatus est*, idem repetitur in his verbis *& homo factus est*. Et hoc idem Symbolum Synodus Tridentina agnoscit.

Quod ad Conciliorum & Patrum Ecclesiasticorum testimonia attinet, ex iis opinio Papistarum non potest probari; tum quia probationes ab autoritate Cō- **D** ciliorum & Patrum sine Scripturis divinitus inspiratis non sunt sufficientes; tum quia multa eorum testimonia adducuntur male. Nam vel agunt de descensu animæ ad inferos *virtuali*, non *locali*, de quo posteriore jam inter nos & Papistas est controversia; vel nomen *inferni* seu *inferorum* generaliter accipiunt pro quolibet animarum loco ipsi destinato dum à nobis absunt in resurrectionis venturæ corporum exspectatione, qui locus Græcè ἄδης dicitur, quasi ἀειδὴς τόπος, *invisibilis locus*; eò quòd nobis in hac vita sit inconspicuus, quomodo necesse est accipi loca Irenæi lib. 5. cap. ult. & Tertulliani lib. de anima cap. 55. Si enim strictè vox inferni accipiatur in locis istorum Patrum, omnino tribuendus erit eis error, quem Bellarminus ipse improbat, animas piorum è corpore exeuntes non videre Deum ante diem ultimæ resurrectionis, ac pro- **E** inde beatitudine privatas esse. Vel agunt Patres de victoria Christi eamque triumphalibus verbis allegoricè exornant petitis allegoriis ex victoriis & triumphis corporalibus eo fine ut animos auditorum permoverent; vel de persona Christi per divinam potentiam operante & potestates infernales debellante loquuntur: vel figuratè loquuntur de inferno, non propriè; vel sui seculi communi opinione quæ multos invaserat abrepti statuerunt, quod Scriptura sacra nullibi docet, quibus nos adstipulari non tenemur.

Præter testimonium Patrum adfert Bellarminus, cap. decimosexto rationem à fine petitam, cujus ista est sententia: *Si animæ justorum ante adscensionem Christi in cœlum non fuerunt in cœlo, sed adhuc in carcere inferni: tum necesse fuit animam Christi localiter eò descendere, ut animas justorum ex eo carcere educeret, & in cœlum deduceret. Quod antecedit verum est: Ergo & quod sequitur.*

An animæ piorum fuerint in cœlo ante Christi adscensionē?

RESP. Assumtum est falsum: nam animas piorum fuisse ante adscensionem Christi in cœlo testantur exempla Enochi & Eliæ, qui cum animabus & corporibus vivi translati sunt in cœlum, Genes. 5. vers. 24. Hebr. 11. v. 5. 1. Machab 2. v. 58. *Elias zelo affectus Legis assumtus est in cælum usque:* testatur exemplum latronis in cruce conversi, cujus anima eodem die è corpore migravit in Paradisum cœlestem, juxta promissionem Christi: *Amen dico tibi, Hodie mecum eris in Paradiso.* Testatur Ecclesiastes, qui cap. 12. v. 9 ait, *Redeunte pulvere ipso in terram quemadmodum fuerat, spiritus redit ad Deum qui dederat illum.*

Sed Bellarminus assumtum conatur probare capite undecimo aliquot argumentis, quæ ordine recensebimus, & quantâ fieri poterit brevitate refellemus.

I. *Prorsus inauditum est in Ecclesia Dei, animas fidelium fuisse in cælo ante Christi adscensionem.*

RESP. Falsum hoc est, ut ex præcedenti responsione liquet.

II. Genes. 37. v. 35. *ait Iacobus: Descensurus sum ad filium meum lugens in infernum: Ergo animæ piorum ante adscensionem Christi in cœlum non fuerunt in cœlo, sed in inferno, nempe in limbo Patrum.*

RESP. Ex ambiguo ἀλόγως argumentatur Bellarminus; nam in hoc loco Geneseos *descendere in infernū*, idem est quod mori, idque per metonymiam adjuncti, quia qui moriuntur, ordinariè sepeliuntur, quasi diceret Jacobus, tantus est hic luctus, ut mortem sit mihi acceleraturus & me citò in sepulcrum detrusurus: brevi moriar & sequar filium meum.

III. Luc. 16. v. 26. *Abrahamus & Lazarus in eadem voragine fuerunt, in qua & divitis epulonis anima, licet multum inter se distantes: Ergo Abrahami & Lazari animæ fuerunt in inferno, & non in cælo.* Probatur antecedens: *quia dives cum in inferno esset, vidit à longe animam Lazari in sinu Abrahæ, & cum Abrahamo loquutus est, & audivit, inter loca ipsorum magnum hiatum esse, quia id significat χάσμα, ex quo apparet nihil solidi fuisse interjectum inter locum damnatorum & sinum Abrahæ.*

RESP. *Primò* ex parabolis inferre conclusionem propriam est ἄλογον: quia mutato genere prædicationis nihil sequitur. Jam autem Dominum Luc. 16. parabolicè loquutum esse confirmat Athanasius quæst. 21. ad Antiochum.

Item Chrysostomus in Commentariis super primū caput ad Galatas.

Deinde falsum est antecedens. Abrahamus enim & Lazarus non fuerunt apud inferos, etsi dives epulo in inferis exsistens eos viderit κατὰ τὴν ἐνονημένην αἴσθησιν, sed vidit eos procul exsistentes, non ergo erant apud inferos: & vidit sublatis oculis, ipsi ergo erant sursum, seu in locis superis. Neque etiam *chasma* significat hiatum, à cujus extremo uno ad alterum nihil solidi interjectum est; quia est hiatus cœli convexi, & tamen interjectam habet terram: est hiatus terræ, qui interjectam habet aquam, est hiatus inter duo extrema hominis ore hiantis labra, inter quæ tamen intervenit lingua. Tum Lazari & epulonis animæ nequaquam fuerunt in eâdem voragine: nam inter pios &

Digitized by Google

impios magnus hiatus est, magno vorago, ut Abrahamus testatur. Unde *Augustinus* ait Epistolâ nonagesimanonâ, quæ est ad Evodium: *Non utique sinus ille Abrahæ, id est, secretæ cujusdam quietis habitatio, aliqua pars inferorum esse credenda est: quanquam in his ipsis tanti verbis magistri, ibi ait dixisse Abraham, inter nos & vos chaos magnum firmatum est, satis ut opinor, appareat non esse quandam partem, & quasi membrum inferorum tantæ illius felicitatis situm. Chaos enim magnum, quid est nisi quidam hiatus, multùm ea separans, inter quæ non solùm est, verùm etiam firmatus est?*

Papistas refutat responsum Abrahami: nam inter quos magnus hiatus seu vorago est, ii non sunt in eadem voragine: Inter animas Lazari & divitis epulonis magnus hiatus sive vorago fuit: Ergo non fuerunt in eadem voragine.

IV. 1.Reg.28. seu juxta textum Hebræum 1.Sam. 28.v.13. *dicitur, animam Samuelis apparentem Sauli de terra adscendere visam: Ergo illa fuit apud inferos, & non in cœlo.*

RESP. Negatur antecedens: nam mulier Pythonissa non vidit veram Samuelis animam quæ est invisibilis, nec verum Samuelem, sed spectrum seu dæmonem sub specie Samuelis: Nam loquitur Scriptura, δοξαστικῶς, id est, secundùm opinionem Pythonissæ. Non enim fuisse verum Samuelem, agnoscunt & docent Orthodoxi Patres. *Justinus Martyr* Quæst. & Responsf. ad Orthodoxos quinquagesimasecundâ quæst. & respons. *Tertullianus* libro de anima, cap. quinquagesimo septimo. Bellarminus ait, fuisse verum Samuelem, & prævenisse incantationem, quod falsum est. Nam Pythonissam usam esse magica evocatione Samuelis ostendit vers. 11. & 12. & 15. Palliatus ille senex à Pythonissa evocatus bis vocatur imago Samuelis, libro secundo de doctr. Christiana, cap. vigesimotertio: à Hieronymo autem appellatur phantasma, Commentar. in Matth. 6. In ipso Jure Canonico, Causâ vigesima sextâ, quæst. quintâ, cap. *Nec mirum*, disertè docetur, non fuisse verum Samuelem, sed Satanam habitum Samuelis mentientem: Idem statuit Glossa ordinaria in hunc locum.

V. 1.Pet.3.v.19. *Iis qui in carcere erant spiritibus prædicavit, qui increduli fuerunt aliquando, quando exspectabant Dei patientiam in diebus Noë.* Hîc dicuntur animæ fuisse in carcere: non ergo in cœlo.

RESP. *Primò* versio est vitiosa, unde consequentiæ eruuntur falsæ. Nam verbum substantivum *erant* infarsit vetus interpres contra mentem Petri, qui in Græco textu habet, ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορευθεὶς ἐκήρυξεν. Verti igitur debet, *In quo* nempe spiritu, *& iis spiritibus qui in carcere*, nimirum sunt, *profectus prædicavit.* Nam præsens verbum subintelligendum docet Clemens Alexandrinus in Stromatibus. Agit igitur hic locus non de piorum spiritibus, de quibus jam quæritur, sed de spiritibus impiorum, qui etiamnum detinentur in inferno. Idque multò manifestius est ex versu sequente, in quo ait Petrus, spiritus illos fuisse immorigeros tempore Noë: non ergo fuerunt spiritus piorum.

VI. Zach. 9. vers. 11. *Tu autem in sanguine Testamenti eduxisti vinctos è lacu, in quo non erat aqua. Ergo animæ piorum fuerunt in inferno, in limbo Patrum, ac proinde non in cœlo.*

RESP. *Primò*, vitiosa est versio, quia in illa est oratio Prophetæ Zachariæ ad Messiam, quum in textu Hebræo sit oratio Dei ipsius ad Ecclesiam. Nam pronomen *Ath* in Hebræo est fœmininum: affixa item in *Beritéch*, id est, fœderis tui, & in *asiraých*, hoc est, vinctos tuos, fœminina sunt. Certo ergo est certius, hæc esse Dei verba ad filiam Tzijonis: non autem Prophe-

A tæ ad Messiam. Præterea in textu Hebræo non est *Schillachta*, id est, emisisti: Sed *Schillachti*, hoc est, emisi, verbum primæ, non secundæ personæ: Deus ergo de se loquitur, quòd emiserit vinctos Judæos è lacu.

Deinde lacus in quo non est aqua, non est infernus, non est limbus Patrum, sed carcer Babylonicus, seu captivitas Babylonica, quæ erat figura captivitatis spiritualis in mortis voragine. Sententia igitur est: *Tu autem* (nempe, ô filia Tzijonis, ô Ecclesia mea,) *in sanguine fœderis tui*, id est, quæ adspersa, lota & mundata es sanguine fœderis tecũ initi in manu Mediatoris Christi, *emisi vinctos tuos è cisterna in qua nulla sunt aqua*; hoc est, liberos dimisi captivos tuos ex carcere Babylonico, in quo nullum solatium, nullum refrigerium erat: ac proinde amplius te liberabo per Christum spiritualiter; cujus spiritualis liberationis per Christi sanguinem futuræ, typus fuit illa corporalis liberatio ex

B captivitate Babylonica.

REPLIC. *Locus Zachariæ agit de Christo in carne exhibito per sanguinem suum fideles liberante, ad quem fit apostrophe. Deinde in quo sanguine Testamenti liberati sunt Judæi è Babylone?*

RESP. *Primò*, apostrophe est ad Ecclesiam. *Deinde*, in sanguine Testamenti Christi etiam Judæi è Babylone sunt liberati: Nam sanguis Christi omnium beneficiorum Dei in utroque Testamento causa est. Proinde Matthæus Evangelista totum hunc locum ad Christi adventum & Ecclesię in Christi sanguine redemtionem refert. Præterea corporalis liberatio populi Judaici ex captivitate Babylonica fuit typus spiritualis liberationis per Christum.

C His additur ab aliis locus VII. ex Hebr. 9. v. 8. *Hoc declarante Spiritu sancto, nondum patefactam fuisse viam ad sacrarium; priore Tabernaculo adhuc consistente. Ergo nondum adhuc animæ in cœlum venerant.*

RESP. Homonymia est in verbo *patefieri*, quod Antagonistæ accipiunt pro reserari, aperiri; quum hoc loco significet manifestari; palàm annunciari, & prædicari, ut ostendit verbum Græcum πεφανερῶσθαι: unde & Vulgata Versio habet, *nondum propalatam esse sanctorum viam, adhuc priore Tabernaculo habente statum.* Cœlum enim fuit reseratum sanctis Veteris Testamenti virtute & efficaciâ sanguinis Christi, per quem suo tempore Christus erat ingressurus in cœleste Sacrarium, etsi id nondum mundo manifestum fuit, donec Christus est exhibitus, in carne conspicuus factus, justificatus in spiritu, & gentibus prædicatus. Durante

D Veteri Testamento, vita sanctorum, scilicet Christus, qui dicit Johan. 14. *Ego sum via*, nondum venerat. Ipse enim est ostium, per quod patet introitus in Sancta sanctorum, Johan. 10. *Ego sum ostium.* Sed non erat propalatus, quia adhuc latebat sub figuris literæ obumbratus; Hebr. 10. *Umbram habens lex futurorum*, ut exponit hunc locum *Thomas Aquinas* in Explanatione Epistolæ ad Hebræos.

VIII. *Patres communi consensu docent, animas piorum non venisse in cœlum ante Christi adscensionem: ut Irenæus libro quinto circa finem: Tertullianus libro quarto contra Marcionem, &c.*

RESP. Petitio est principii, quia probatio petitur ex principio alieno, & non ex Sacra Scriptura quæ sola est principium probandi dogmata religionis Chri-

E stianæ. *Deinde* non est in eo consensus universalis Patrum: nam autor primi libri Machabæorum cap. secũdo docet, Eliam in cœlum assumtum. Et *Augustinus* Epistolâ nonagesimanonâ ad Evodium animas piorum in inferno fuisse negat, ut & sinum Abrahę in inferno fuisse negat. Nec contrarium affirmat libro 20. de Civitate Dei cap. 15. sed ibi tantum ex suppositione opinionis aliorum argumentatur: *Si non absurdè credi videtur,*

Digitized by Google

videtur, &c. Est ne hoc affirmare? Suppositio est alienæ A
opinionis, valens ad personam in argumentando: non autem affirmatio ex propria sententia ad rei veritatem asserendam. *Tertiò*, Patrum quos Bellarminus allegat testimonia dissimiliter habent, & quędam ex eis ne Papistæ quidem ipsi admiserint simpliciter & inprimis duo posita à Bellarmino primo loco. Nam Irenæus libro quinto, cap. ultimo ita loquitur, ut videatur arcere omnes piorum animas à visione Dei usque ad tempus Resurrectionis. Idem de Tertulliano verum est, qui simul fabulosa de campis Elysiis admiscet. Verba ejus libr. 4. adversus Marcionem hæc sunt: *Unde apparet* (inquit) *sapienti cuique qui aliquando Elysios audierit, esse aliquam localem determinationem, quæ sinus dicta sit Abrahæ, ad recipiendas animas filiorum ejus etiam ex nationibus Patris scilicet multarum nationum, in Abrahæ* B
censum deputandarum, ex eadem fide, quâ & Abraham Deo credidit nullo sub jugo Legis, nec in signo circumcisionis. Eam itaq; regionem sinum dico Abrahæ, etsi non cœlestem, sublimiorem tamen inferis, interim refrigerium præbituram animabus justorum donec consummatio rerum resurrectionem omnium plenitudine mercedis expungat. Quid his testimoniis Bellarminus vincat?

Ex his patet, Papistas minimè probare posse, animas piorum Veteris Testamenti ex hoc mundo migrantes non statim venisse in cœlum.

Nostram verò sententiam probamus sequentibus argumentis:

I. Quia morientes Justi pacem ingrediebantur, hoc est, prosperitatem omnem, ut docet Jesaias cap. 57. v. 2. *Justus perit, & nemo homo reponit in corde: homines, inquam,* C
benigni recipiuntur, nemine advertente, ante adventum ipsius mali recipi justum; Ingredi pacem. Sic Luc. 2. v. 29. Simeon ille justus ait: *Nunc dimittis servum tuum Domine, secundùm verbum tuum, cum pace.*

II. Quia de spiritibus piorum dicitur in libro Ecclesiastæ cap. 12. vers. 9. quòd *redeant ad Deum qui dederat ipsum.* Redire autem ad Deum, non est descendere ad inferos, aut in limbum inferni, sed in cœlum recipi.

III. Quia transferebantur fideles in civitatem illam habentem fundamenta, cujus artifex & conditor est Deus, quam exspectaverant: migrabant in patriam quam quęrebant, recipiebantur in meliorem, hoc est, cœlestem patriam, quam expetebant; in urbem quam paraverat illis Deus, Hebr. 11. v. 10. & seqq.

IV. Quia fideles Veteris Testamenti fuerunt par- D
ticipes per fidem redemtionis & salutis æternæ per Christum non minùs atque fideles Novi Testamenti. Nam Jesus Christus, heri & hodie item & in secula, Hebr. 13. v. 8. Et *Agnus ille mactatus est à jacto mundi fundamento*, Apoc. 13. v. 8. Certè satisfactio Christi ab initio mundi verè fidelibus salutem attulit animarum: Salus autem animarum non alibi est quàm in cœlo. Obtulit quidem Christus Deo & Patri complementum satisfactionis destinato tempore; at credentibus inde à principio mundi pręstitit fructum satisfactionis illius. Nam & ille pro omnibus sibi datis ab æterno, id est, pro electis hominibus fidejussit, & Pater sat habuit fidejussione illius, ut credentes ante incarnationem Christi solâ fiduciâ ac virtute satisfactionis futuræ in possessionem salutis mitterentur. Certè justum est, si E
reus in judicio humano satisdet, ut liber sit à carcere. Si homines acceptant satisdationem & reum satisdãtem carceri non mancipant: cur non faciat misericors Deus? Ergo sicut vi sponsionis alienæ quæ suo demum tempore à sponsore est implenda, reus carcerem non ingreditur, sed libertate fruitur: ita virtute sponsionis Christi quæ suo tempore adimplenda erat, credentes inde ab initio mundi salutem æternam obtinuerunt positam in beatitudine & vindicatione ab omni malo.

V. Quia exempla piorum id evidenter evincunt: Nam Enochi, Abrahami, Mosis, Davidis, Eliæ, Lazari pij mendici illius, latronis in cruce conversi, & aliorum animæ fuerunt ante adscensionem Christi in cœlo.

Ex his consequitur, Christum animâ suâ localiter ad inferos liberandorum Patrum causâ non descendisse: Ac proinde Papistarum opinionem de descensu Christi ad inferos erroneam esse.

Hactenus fuit de humiliatione Christi: sequitur de ejus exaltatione.

CAPUT XXII.

In quo de exaltatione Christi.

EXALTATIO CHRISTI est ipsius status, in quo post humiliationem suam, ad summam & ineffabilem gloriam est evectus, ut nos in ipso exaltaremur.

Hæc exaltatio non est tantùm humanæ naturæ Christi; sed est personæ θεανθρώπου secundùm utramque naturam. Ut enim Christus exinanivit se quoad Deitatem, non exuendo se eâ, sed occultando eam in assumta servi forma: ita rursus quoad eandem exaltatus est, potenter & plenè ipsam patefaciendo in carne glorificata.

Exaltatio igitur Christi quoad Deitatem, est plena & potens manifestatio altitudinis Deitatis, quæ antea in carne humili latuerat; & plena usurpatio gloriæ æternæ, quam petiverat à Patre, & quam apud Patrem habuerat, priusquam mundus esset, Johan. 17. v. 5.

Hæc exaltatio non fuit aliquod Deitatis incrementum aut accessio, sed altitudinis ejus, id est, potentiæ, autoritatis, gloriæ manifestatio ac declaratio, Rom. 1. v. 4. *Declarato Filio Dei potenter secundùm Spiritum sanctificationis, per resurrectionem à mortuis.* Cæterùm divina natura non indiguit exaltatione respectu sui; sed in Christo requirebat altitudinis suæ manifestationem.

Et hoc sensu rectè dicitur, Christo, quoad Deitatem, datam esse gloriam post resurrectionem ex mortuis.

Christus itaq; est exaltatus non tantùm secundùm humanam, sed etiam secundùm divinam naturam. Hæc Thesis orthodoxa, Catholica atque pia est.

OBIECTIO I. *Quod est immutabile, id non est exaltatum:*

Deitas est immutabilis: Ergo Deitas non est exaltata.

RESP. Committitur ignoratio Elenchi, nam objectio non contradicit Thesi; & conceditur tota rectè intellecta: Deitas non est exaltata, scilicet absolutè & secundùm se considerata, id est, secundùm naturam suam.

REPLICATIO: *Si Deitas non est exaltata, tum Christus non est exaltatus secundùm Deitatem: Illud est: Ergo & hoc.*

RESP. Limito propositionem: Si Deitas non est exaltata, scil. ullo modo, nec secundùm naturam suam considerata, nec secundùm voluntatẽ illâ οἰκονομίαν, tum Christus non est secundùm Deitatem exaltatus. At Deitatem non esse exaltatam ullo modo, negatur. Etsi enim exaltata non est secundùm naturam suam, tamen Christus exaltatus est secundùm illam quantum attinet ad voluntariam illam Oeconomiam, de qua Philipp. 2.

Digitized by Google

OBIECTIO II. *Secundùm quod Christus ab æterno in* A *æternum est immutabilis, secundum id non est exaltatus: At secundùm divinam naturam Christus ab æterno in æternum est immutabilis: Ergo secundum divinam naturam non est exaltatus.*

RESP. Nego consequentiam, quia sunt quatuor termini ex ambiguitate majoris termini. Nam *exaltatus* in majore propositione idem est quod altitudinis alicujus accessione auctus; in Conclusione vero ut & in Thesi nostra idem est, quod palam glorificatus manifestatione altitudinis, potentiæ, autoritatis, &c.

REPLIC. *Exaltatus idem est in majore propositione quod in Conclusione.*

RESP. Tum ergo major propositio est falsa, & ab adversariis probanda; contradicit certè tot Psalmis in quibus de exaltatione Dei expresse verba fiunt. B

OBIECTIO III. *Secundùm quod Christus omnem altitudinem ab æterno habuit, secundùm id non est exaltatus:*

At secundum Deitatem Christus omnem altitudinem ab æterno habuit:

Ergo secundùm Deitatem non est exaltatus.

RESP. Majorem limito Secundùm quod Christus omnem altitudinem ab æterno habuit, scil. ita ut nunquam eam occultaverit, secundum id non est exaltatus. Ad minorem quod attinet, Secundùm Deitatem Christum omnem altitudinem ab æterno habuisse, ita ut nunquam eam occultaverit, negatur. Occultavit enim Christus Deitatem suam in carne humili, ut carne illa pati, crucifigi & mori posset.

OBIECTIO IV. *Quicquid Christo datum est in tempore, id tantùm secundùm humanam naturam, & non secundùm divinam ei datum est:*

At Christus exaltatus est in tempore: C

Ergo Christus exaltatus est tantùm secundùm humanam naturam, & non secundùm divinam.

RESPON. Major est distinguenda: Si intelligatur Christo nihil datum esse in tempore secundùm Deitatem, ex quo Deitati, felicitatis, beatitudinis, potestatis aut alterius rei incrementum accederet; tum conceditur. Sin verò intelligatur, Christo nihil datum esse in tempore secundùm divinam naturam, ex quo ad nostram naturam felicitas & beatitudo perveniret; negatur: Finis enim dationis distinguendus. Ergo major universaliter enunciata, & absque distinctione accepta, est falsa.

Deinde do instantiam. Nam divinæ naturæ Christi data, aptata, & personaliter unita est in tempore nostra humana natura, sicut Hebr. 2. v. 16. dicitur: *Semen Abrahæ assumsit:* Ergo datum est ei semen Abrahæ assumendum. Hebr. 10. v. 5. *Corpus autem aptasti mihi:* Ergo corpus ei datum est. Deinde eidem naturæ divinæ datum est in tempore officium Mediatoris inter Deum & hominem lapsum: Sic Christus est Mediator noster non tantùm secundùm humanam, sed etiam secundùm divinam naturam. Datur ei in tempore ab Angelis & hominibus laus, gloria & honor nostræ redemtionis & salvationis, Apocal. 5. v. 13. Idque certè non tantum secundùm humanam, sed etiam secundùm divinam naturam. D

Do & hanc instantiam: DEUS PATER est tantùm Deus & non homo, & tamen ei in tempore data est & datur gloria, laus, honor, gratiarum actio. Apocal. 4. v. 9. Sic Psal. 29. *Date vel tribuite Deo gloriam & laudem.*

REPLIC. *Orthodoxi Patres veteres Majorem hanc simpliciter & absq; distinctione posuerunt: Ergo etiam simpliciter & absq; distinctione vera est.* E

RESPON. Negatur antecedens: nam Patres orthodoxi docent, ἄλλον esse λόγον τῆς θεότητος καθ' ἑαυτὴν, ἄλλον κατ' οἰκονομίαν, aliam esse rationem Deitatis secundùm se, aliam secundùm Oeconomiam.

Tantum de exaltatione Christi quoad Deitatem: sequitur de ejusdem exaltatione quoad humanam naturam.

Exaltatio Christi quoad humanam naturam duas habet partes:

Prima, est depositio omnium infirmitatum, quas Christus omnes unà cum humana natura excepto peccato, assumserat, prout postulabat ipsius officium. Cujusmodi infirmitates sunt, fames, sitis, defatigatio, dolor, ignominia, ignorãtia negativa diei ultimi & rerum aliarũ, patibilitas, mortalitas, &c. has omnes plenè deposuit, ita ut jam non ampliùs sit illis obnoxius.

Secunda pars est humanæ naturæ glorificatio, tum quoad *corpus*, tum quoad *animam*.

Corpus enim Christi, est gloriosum redditum, ita ut sit, & maneat in æternum incorruptibile, impatibile, immortale, auctum robore & agilitate, resplendens fulgore & gloriâ cœlesti atque divinâ, id est, congruente corpore Dei.

Anima verò illius dotes sunt auctæ & perfectæ, usq; ad summam, quæ in creatam naturam cadere potest, perfectionem, sive *intellectum* spectemus, sive *voluntatem*.

Quod ad intellectum attinet, scit jam Christus in gloria, suâ humanâ mente omnia, quæcunque in sua humilitate propter nos ignoravit.

Scit jam monumentum judicii extremi: nihil tam arduum, nihil tam minutum in omnibus operibus Dei, hoc est, suis, præteritis, præsentibus, futuris, quod non in promtu sit, quocunque momento vult, & quotiescunque vult scire & cogitare intellectu suo humano, ac si objectum esset oculis & sensibus ipsius corporalibus.

Sed hæc omnia & quæcunque dici possint, scit & cogitat distinctis & successivis cogitandi actibus, sive ideis, sive speciebus intelligibilibus secundùm creatæ mentis proprietatem essentialem.

Hæc autem omniscientia plurimùm differt ab increata Dei sapientia, quâ Deus seipsum & omnia opera sua & aliena, uno æterno & immutabili actu ex se ipso intuetur.

Quod voluntatem concernit, omnes virtutes tale incrementum in ea acceperunt, quale potest cadere in creaturam.

Breviter: Dotes tum corporis, tum animæ Christi plures & majores & perfectiores sunt, quàm omnes aliæ creaturæ possint capere; quæ tamen licèt supra naturam sint, non tamen contra naturam sunt, & proprias atque essentiales naturæ humanæ & creatæ non tollunt nec destruunt, ut caro nostra & semen Davidis in cœlesti gloria æternum regnet.

Duplex ergo est majestas Christi: increata & creata. Illa divinæ, hæc humanæ naturæ. Neque eadem esse utriusque naturæ majestas potest, quum Creatori creatura æquari non potest.

Adjunctum tempus exaltationis & glorificationis Christi, fuit non ante, sed demum post passionem & mortem & sepulturam, Luc. 24. v. 26. *Nonne hæc oportuit pati Christum, & introire in gloriam suam?* Ephes. 1. vers. 20. Philipp. 2. v. 7, 8, 9. Hebr. 2. v. 7, 9, 10. *Quemadmodùm Christum sequuta est stella post uterum, ita gloria post sepulcrum*, aît Augustinus decimo Tomo, Sermone 138. de Tempore.

Hæc de exaltatione Christi in communi.

CAPUT

Digitized by Google

Caput XXIII.

In quo de Resurrectione Christi ex mortuis.

CÆTERUM exaltatio illa facta est tum *per resurrectionem ex mortuis & gloriosam manifestationem ipsius quadraginta diebus in his terris post resurrectionem*: tum *per adscensionem in cœlum, & sessionem ad dexteram Dei Patris.*

RESURRECTIO *Domini Iesu ex mortuis*, est primus exaltationis gradus, quo morte devictâ, divinâ suâ potentiâ tertio die ex mortuis, verè in ea ipsâ carne quâ mortuus fuerat, resurrexit, & jam in æternum Deo vivit, 2. Cor. 13. v. 4. *Nam etsi crucifixus fuit ex infirmitate, vivit tamen ex potentia Dei.* 1. Petr 3. v. 18. *Et morte affectus est carne, vivificatus autem spiritu*, Rom. 6. v. 9. 10. *Novimus quòd Christus surrexit à mortuis, & iterum non moritur, & mors non dominatur ei. Quòd enim mortuus est, peccato ipse mortuus est semel: & quod vivit, vivit ipse Deo.* Et cap. 14. vers. 9. *Ad hoc enim Christus & mortuus est, & resurrexit, & revixit, ut & mortuis & viventibus dominetur.*

Dominum Jesum verè tertio die resurrexisse ex mortuis, confirmat *primò* testimonium sanctorum Angelorum, Matth. 27. v. 5. 6. 7. Marc. 16. v 6 7. Luc. 24. v. 4. 5 6. *secundò*, tot apparitiones Christi post resurrectionem 1. Corinth. 15. Matthæi 28. Marc. 16. Luc. 24. Johan. 20. & 21. Actorum 1. *tertiò* testimonium custodum sepulcri quos Sacerdotes ipsi apposuerant; qua in re singulariter providentia divina enituit, quòd Sacerdotes ex illis ipsis cognoscere vel inviti coacti sunt, Jesum ex mortuis potenter resurrexisse, per quos impedire conati sunt, ne corpus Domini Jesu ab Apostolis furtim noctu auferretur. *quartò*, testimonium Apostolorum, Luc. 24. 34. Actor. 2. v. 24. 32. & cap. 3. v. 15. & cap. 4. v. 10. 33. & cap. 10. v. 40. 41 & cap. 13. v. 30. & sequentibus aliquot. 1. Corinth. 15. *quintò* internum testimonium Spiritus Sancti in cordibus credentium Evangelio, Johan. 15. v. 26.

Causa efficiens princeps resuscitationis & resurrectionis Christi ex mortuis est Deus Pater, Filius & Spiritus Sanctus, ut ex sequentibus testimoniis liquet:

De Deo Patre, Actor. 2. v. 24. & sequentibus usque ad 33. & cap. 3. v. 15. *Principem vitæ trucidastis, quem Deus suscitavit à mortuis: cujus rei nos testes sumus.* Et cap. 4. v. 10. *Notum sit omnibus vobis & toti populo Israël, per nomen Iesu Christi Nazareni, quem vos crucifixistis, quem Deus suscitavit à mortuis, per hoc, inquam, istum adstare in vestro conspectu sanum.* Et cap 5. v. 30. *Deus Patrum nostrorum suscitavit Iesum, quem vos interfecistis suspensum in ligno.* Et cap. 10. v. 40. *Hunc Deus suscitavit tertio die, fecitque ut is conspicuus fieret.* cap. 13. v. 30. & sequentibus. Rom. 8. v. 11. *Si Spiritus ejus qui suscitavit Iesum à mortuis habitat in vobis: is qui excitavit Christum ex mortuis, vivificabit etiam mortalia corpora vestra, per inhabitantem ipsius Spiritum in vobis.* Ephes. 1. v. 20. *Suscitavit eum ex mortuis, & collocavit ad dexteram suam in cœlis.* Colos. 2. v. 12. *Consepulti cum eo per Baptismum, per quem etiam cum eo suscitati estis per fidem Dei efficaciter agentis, qui suscitavit eum ex mortuis.*

De Filio Dei, Joh. 10. v. 17. 18. *Propterea Pater me diligit, quia ego depono animam meam, ut eam rursus assumam. Nemo tollit eam à me, sed ego depono eā per meipsum: potestatē habeo deponendi eam & potestatem habeo rursus eam assumendi. Hoc mandatum accepi à Patre meo.* Ex quibus testimoniis liquet, Christum non precariâ, aut naturæ creatæ,

A sed propria suæ Deitatis virtute ex mortuis resurrexisse: quod & disertè docet Petrus 1. epist. 3. vers. 18. cùm ait, *Christum morte quidem affectum carne, vivificatum autem Spiritu*, id est, Deitate sua, per quam & olim ad mundum priscum venerat; Spiritu, inquam, illo æterno per quem se obtulerat inculpatum Deo, Heb. 9. vers. 14.

Unde ex ipsius resurrectione vera ejus Deitas demonstratur, Roman. 1. v. 4. *Declarato Filio Dei potenter secundum Spiritum sanctificationis, per resurrectionem à mortuis.* Sensus est; Jesus Christus Dominus noster qui est factus ex semine Davidis secundùm carnem, est Filius Dei secundùm Spiritum sanctificationis, hoc est, secundùm Deitatem, ac proinde est verus naturalis Deus: quia propriâ suâ potentiâ & virtute resurrexit ex mortuis. B *Resurrectio* enim hîc activè capitur, id est, pro effecto Christi: nam si passivè acciperetur, validum non esset argumentum, ipsum esse proprium Dei Filium.

De Spiritu Sancto idem colligimus ex cap. octavo ad Romanos, vers. 11. Si mortalia nostra corpora vivificabuntur per Spiritum Dei in nobis inhabitantem: tum etiam corpus Christi resuscitatum est per eundem Spiritum Dei. Quod antecedit verum est, ut Paulus docet: Ergo & quod sequitur. Connexi consequentia est certa: quia virtus Spiritus Sancti quæ sese primum in Capite nostro exseruit, eadem in nobis quoque tanquam membris ejus quotidie sese exserit & in ultimo die validissimè exseret.

Ex his sequitur, *primò* resuscitationem Christi ex mortuis esse opus Sacrosanctæ Trinitatis indivisum & C tribus illis personis essentialiter commune.

Secundò, humanitatem Christi seipsam non excitasse ex mortuis, seu ad resurrectionem suam non esse cooperatam: alioquin Paulus minimè diceret, Christum per resurrectionem ex mortuis potenter esse declaratum Filium Dei secundùm Spiritum Sanctificationis, Rom. 1. v. 4.

Modus resurrectionis Christi.

Dominus Jesus peculiari & aliis nequaquam communi ratione ex mortuis resurrexit, sed longè alia & prorsus peculiari ratione, nimirum ut princeps vitæ, ut primogenitus inter multos fratres, ut primitiæ resurgentium ex mortuis, ut Christus noster: quia corruptionem nullam vidit, sicut Lazarus & alii; & quia primus resurrexit ad vitam immortalē nunquam amplius moriturus Rom. 6 vers. 9. 10. & quia resurrectio D ejus est nobis causa nostræ resurrectionis ad vitam æternam.

Unde Jesus nominatur *primogenitus ex mortuis*, Apoc. 1. vers. 5. & *primitiæ*, 1. Cor. 15. v 20. 23. quia primus inter resurgentes ex mortuis resurrexit ad vitam immortalem: ac propterea ejus resurrectio est causa resurrectionis aliorum. Sed qui ante ipsum fuerunt à morte resuscitati, ut Lazarus & alii, fuerunt ad vitam præsentem & naturalem duntaxat suscitati; ideo rursus sunt mortui. *Quotquot ante Christum resurrexerunt, iterum mortui sunt: Christus verò resurgens à mortuis, jam non moritur*, ait Gregorius Magnus in explanatione sexti Psalmi pœnitentialis super verba, A custodia matutina. Propterea resurrexit ut Christus ille promissus, & E Princeps vitæ.

Resurrectionis Christi *fines* sunt duplices: unus *supremus*, alii *subordinati*.

Supremus finis ejus est gloria Dei Patris, sicut Paulus ait Rom. 6. v. 4. *Suscitatus est Christus ex mortuis in gloriam Patris*, Johan. 17. v. 1. *Iesus sustulit oculos suos in cœlum, dixitque Pater, venit hora illa, glorifica Filium tuum, ut & te Filius tuus glorificet.*

Subordinati fines sunt fructus resurrectionis Christi ex mortuis: quorum sunt quatuor:

Primus, est certitudo veræ ac salvificæ fidei in Jesum Christum. Nam resurrectio Christi ex mortuis validissimè confirmat fidem nostram de persona & officio Domini nostri Jesu. Est enim signum & miraculum verè magnum & certissimum quod nobis obsignat, Dominum nostrum Jesum esse verè æternum illum Filium Dei; non hominem tantùm, sed etiam verum naturâ Deum: ac proinde duas distinctas naturas in una persona habentem: eundem esse revera promissum illum Messiam & Christum, summum Prophetam, summum Sacerdotem & Regem æternum nostrum, reformatorem universæ Ecclesiæ Dei & Servatorem omnium verbo Evangelii credentium & Sacramentis legitimè utentium. De persona Christi agunt sequentia testimonia; Matth. 12. v. 39. 40. *Gens mala & adulterina signum requirit, sed signum non dabitur ei nisi signum illud Ionæ Prophetæ. Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tres dies & tres noctes: Ita erit Filius hominis in corde terræ tres dies & tres noctes.* Idem repetitur Matth. 16. v. 4. Apostolus Paulus Rom. 1. v. 4. ait, *Iesum factum ex semine Davidis secundùm carnem, declaratum esse Filium Dei potenter secundùm Spiritum sanctificationis per resurrectionem à mortuis.* Resurrectio hîc non passivè sed activè, hoc est, pro effecto Christi capitur, quia carnem suam propriâ suâ potentiâ à mortuis resuscitavit: ideo resurrectio Christi est τεκμήριον Deitatis ejus, ut paulò antè dictum. Hoc evidentiùs exponit ipsemet Dominus Iohan. 10. v. 17. 18. *Ego depono animam meam, ut eam rursus assumam. Nemo tollit eam à me, sed ego depono eam per meipsum: potestatem habeo deponendi eam, & potestatem habeo rursus eam assumendi. Hoc præceptum accepi à Patre meo.* Sic Paulus idem Actor. 13. vers. 32. & 33. die resurrectionis Christi impletum esse docet, quod Psalm. 2. vers. 7. dictum est; *Filius meus es, ego hodie genui te.* 1. Timoth. 3. vers. 16. *Et sine dubio magnum est pietatis mysterium: Deus conspicuus factus est in carne justificatus est in Spiritu*, id est, in æterna Deitate. 1. Pet. 3. vers. 18. *Christus morte quidem affectus est carne, vivificatus autem Spiritu.* Itaque carne quâ conspicuus factus, quâ mortuus erat, etiam resurrexit: *Spiritu* autem, id est, Deitate sua carnem suam resuscitavit. Ita resurrectio Christi à mortuis confirmavit nobis, Jesum Christum esse naturâ verum Deum & verum hominem, & duabus constare naturis, divinâ atque humanâ, verè distinctis etiam post unionem personalem. Nam si post unionem illam natura humana Christi non retinuit suam essentiam & proprietates essentiales, tum nec verè passus & mortuus est Christus, nec verè resurrexit. Quoniam negatio veræ carnis, negatio est etiam veræ passionis & mortis & resurrectionis à mortuis.

Eadem resurrectio confirmat fidem nostram de officio Domini Jesu, ut ostendunt testimonia sequentia, Joh. 2. v. 18. 19. 20. 21. 22. Judæi dixerunt Jesu, repurganti templum Jerosolymitanum maximo cum zelo: *Quod signum ostendis nobis quòd ista facis*, id est, quo miraculo confirmas, ex quo possit intelligi autoritas illa cœlestis, quæ tibi jus illud tribuat quod soli Messiæ Patribus promisso competit? Nam tu reformationem templi Dei & religionis instituere audes publicam, in templo exercens liberam potestatem ac si illud tua domus esset. *Respondit Iesus ac dixit eis, Destruite templum hoc, & intra triduum excitabo illud: Dixerunt ergo Iudæi, Quadraginta & sex annis ædificatum est templum istud, & tu intra triduum illud excitabis? At ille loquebatur de templo corporis sui. Postquam ergo suscitatus fuit ex mortuis, recordati sunt ejus discipuli quòd hoc sibi dixisset, & crediderunt Scripturæ & sermoni quem Iesus dixerat.* Rom. 14. v. 9. *Ad hoc enim Christus & mortuus est & resurrexit, & revixit, ut & mortuis & viventibus dominetur.*

Secundus fructus resurrectionis Christi à mortuis est justificatio nostri coram Deo: sicut Paulus ait Rom. 4. v. 25. ipsum *suscitatum ad nostri justificationem.* Nam resuscitatio Christi ex mortuis est ejus actualis absolutio à peccatis nostris pro quibus mortuus est. Ut Pater Christum in mortem tradendo, reipsa in carne illius nostra peccata, quæ illi ut sponsori nostro imputata erant, condemnavit, Rom. 8. v. 3. Ita excitando eum à morte, ipso facto absolvit eum à peccatis nostris ei imputatis, & nos etiam absolvit in eo: sicut resurrectio Christi à mortuis sit justificationis nostri coram Deo tum complementum & causa: tum ratificatio & pignus. Illâ in Christo actualiter & finaliter absoluti sumus à peccatis nostris pro quibus mortuus erat: illâ justitiæ illius sempiternæ morte Christi partæ, efficaciter participes simus. Hoc adeò certum est, ut nisi resurrexisset Christus à mortuis, adhuc essemus in peccatis nostris, quemadmodum Apostolus docet 1. Cor. 15. v. 17. 18. *Si Christus non est suscitatus, inanis est fides nostra: adhuc estis in peccatis vestris. Nempe & qui obdormierunt in Christo, perierunt.* Huc pertinet quod idem ait Rom. 8. v. 34. *Quis est qui condemnet? Christus is est, qui mortuus est, imò verò qui etiam suscitatus est, qui etiam est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.* Quicquid nos immunes reddit à condemnatione æterna, illud profectò est causa justificationis nostri coram Deo. At resurrectio Christi ex mortuis nos immunes reddit à condemnatione æterna: Ergo est causa justificationis nostri coram Deo, Philipp. 3. v. 7. 8. 9. 10. *Sed quæ mihi erant lucra, ea duxi propter Christum damnum esse. Quin etiam certè duco omnia damnum esse propter eminentiam* (seu dignitatem) *notitiæ Christi Iesu Domini mei, propter quem omnibus istis meipsum mulctavi, eaque duco pro stercoribus, ut Christum lucrifaciam: Et comperiar in eo, non habens meam justitiam quæ est ex Lege, sed eam quæ est per fidem Christi, justitiam quæ est ex Deo per fidem: Ut cognoscam eum, & vim resurrectionis ejus.* Quia virtute resurrectionis Christi evadimus ex morte: resurrectione Christi instaurata restitutaque est nobis justitia sempiterna propter quam vitam æternam consequemur.

Tertius fructus resurrectionis Christi à mortuis est resurrectio nostra duplex. *prima & secunda. Resurrectio prima* ast animarum nostrarum à morte peccati, hoc est, spiritualis regeneratio nostri, qua nos jam quoque potentiâ Christi ad novam ac sanctam vitam excitamur. *Resurrectio secunda*, est corporum nostrorum è pulvere terræ ad vitam æternam. Utriusque resurrectionis nostræ causa est resurrectio Christi. Nam quicquid ad justificationem & regenerationem nostri factum est, id causa est resurrectionis nostræ ex mortuis tum primæ tum secundæ. Justificatio enim & regeneratio nostri est causa vitæ nostræ spiritualis & æternæ: quum propter justitiam Christi per quam justificamur coram Deo, vitam æternam obtineamus. At resurrectio Christi ex mortuis ad justificationem & regenerationem nostri facta est. De justificatione id docet Paulus Apostolus Rom. 4. v. 25. quum ait, *Suscitatum Christum ad nostri justificationem.* Ex eadem resurrectione Christi ex mortuis cœpit regenerationis gratia, ut hæc testimonia docent, 1. Pet. 1. v. 3. 4. *Benedictus esto Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, qui ex multa sua misericordia regenuit nos in spem vivam per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis, Ad hæreditatem quæ nec corrumpi potest, nec contaminari, nec marcescere, vobis in cælis servatam.* Ephes. 2. v. 4. 5. *ut qui dives sit misericordiâ propter multam charitatem suam quâ dilexit nos, Etiam nos quum in peccatis mortui essemus, unà vivificavit cum Christo, cujus gratiâ estis servati.* Coloss. 2. v. 12. 13. *Et consepulti*

Digitized by Google

pulti per baptismum, per quem etiam cum eo suscitati estis per fidem efficacis illius virtutis Dei, qui suscitavit eum ex mortuis. Vosque mortuos in offensis & praeputio carnis vestrae, cum eo, vivificavit, nobis condonatis omnibus offensis. Rom. 6.v.4.5. *Consepulti sumus igitur ei per baptismum in mortem: ut sicut suscitatus est Christus ex mortuis in gloriam Patris, ita & nos novâ vitâ ambulemus. Nam si cum eo plantati coaluimus assimulatione mortis ejus, nimirum etiam resurrectionis assimilatione coalescemus.* Et v.8.9.10.11.12.13. *Quòd si commortui sumus Christo, credimus fore ut etiam ipsi convivamus. Ut qui sciamus Christum suscitatum ex mortuis, non amplius mori: mortem ei non ampliùs dominari. Nam quòd mortuus est, peccato mortuus est semel: quòd autem vivit, vivit Deo. Ita etiam vos colligite, vos tum mortuos esse peccato, tum verò vivere Deo per Christum Iesum Dominum nostrum. Ne regnato igitur peccatum in mortali vestro corpore, ut auscultetis ei in cupiditatibus corporis: Neque sistite membra vestra arma injustitiae peccato: sed sistite vos Deo, ut ex mortuis vivos, & membra vestra arma justitiae Deo.* 2.Corinth.5.15. *Posthac non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est & suscitatus est,* Coloss.3.vers.1.2.3.4.5. *Itaque si resurrexistis cum Christo superna quaerite, ubi Christus est ad dexteram Dei sedens. Superna curate, non terrestria, Nam mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Postquam autem Christus, vita illa nostra, manifestus factus fuerit, tum & vos cum eo patefietis gloriosi. Mortificate igitur membra vestra terrestria, scortationem, impuritatem, mollitiem, cupiditatem malam, & avaritiam, quae est idololatria.*

Eadem resurrectio Christi Capitis nostri ex mortuis, est causa ac pignus secundae & gloriosae illius resurrectionis corporum nostrorum in ultimo illo die ad vitam aeternam: ut luculenter testimonia haec docent. 1. Corinth. 15. 20. 21. 22. *Christus suscitatus est ex mortuis, & primitiae eorum qui obdormierunt factus est. Quia enim per hominem mors, per hominem quoque resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adamo omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur. Unusquisque autem suo ordine: primitiae Christus, postea qui sunt Christi in adventu ipsius.* Rom.8.vers.11. *Sed si Spiritus ejus qui suscitavit Iesum ex mortuis habitat in vobis: is qui excitavit Christum ex mortuis, vivificabit etiam mortalia corpora vestra per inhabitantem ipsius Spiritum in vobis.* 1. Thess. 4. v.14. *Si credimus, Iesum mortuum esse & resurrexisse, ita etiam Deus eos qui obdormierint in Iesu, adi[illegible]et cum eo.*

Huc facit, quòd statim resurrectionem Christi consequuta est resurrectio multorum sanctorum, qui in Christi venturi fide mortui fuerăt, qui etiam introierunt in urbem sanctam & apparuerunt multis, Matth. 27.v.52,53. Hoc enim factum est, ut inde etiam disceremus, Jesum Nazarenum esse verũ Christum illum, autorem vitae aeternae; utque resurrectionis corporum nostrorum daretur exemplum non tantum in Christo, sed etiam in fratribus nostris.

Resurrectionis igitur Christi virtute, caro nostra resuscitabitur ad felicitatem aeternam, ac proinde illi qui verè credunt in Jesum Christum, ex resurrectione ipsius apud animos suos de sua carnis resurrectione & vitâ aeternâ confirmantur ad certam suam consolationem adversus mortem corporalem. David resurrectione Christi, quae demum futura erat, confirmatus est de suae carnis resurrectione ex mortuis, Psal. 16.v.8.9.10.11. multò magis nos ex resurrectione Christi jam facta confirmamur de nostrae carnis resurrectione. Hunc ipsum usum monstrat Paulus 1. Cor. 15. 19. & sequentibus: Rationes hujus fructus sunt evidentes. *Prima*, Deus est in Christo mundum reconcilians sibi, illeque ipse est vita & Dominus mortis. Congruum ergo est ut qui ipse vita est & Dominus mortis,

A nobis reddat vitam, qui primò eam dederat. *Secunda*: Quia ut ipse constitutus in corpore nostro, nostra imitatus est: ita & nos, illo susceptó, ejus immortalitatis participes reddimur. *Tertia*, Quia ut Caput resurrexit ex mortuis: ita etiam corpus ejus & unumquodque membrum corporis erit virtute capitis particeps beatae resurrectionis. Propriè fides est Christianorum, resurrectio mortuorum: hanc in seipso caput nostrum Christus ostendit, & exemplum fidei nobis praestitit, ut hoc sperent membra in se, quod praecessit in capite. Rationis hujus principium est; Ut Christus non est mortuus pro se seu suo bono, sed pro nobis: ita etiã non resurrexit pro se seu bono, se suo pro nobis. Proinde quod inchoatum est in Capite, in membris implendum est

B secundum ordinem & gradũ uniuscujusque, ut ex hoc etiam constet veritas illius quod Paulus dicit Ephes. 1. v.23. *Ecclesiam esse corpus Christi & complemetum ejus qui omnia implet in omnibus.* Ita resurrectio Christi ex mortuis, 1. Cor. 15. & consolatur nos adversus mortem corporalem, Psal. 16. v. 10.

Quartus fructus est conservatio nostri ad salutem aeternam, cujus jam nunc quidem fide & spe participes facti sumus, eâdem verò post universale judicium actu & reipsâ perfectissimè potiemur, & fruemur in aeternum: hunc fructum sequentia dicta Scripturae Sacrae proponunt, 1. Petr. 3. vers. 20. 21. *In Arca Noë paucae, (id est, octo) animae servatae sunt in aqua. Cui rei nunc respondens exemplar Baptismi nos quoque servat (non quo carnis sordes abjiciuntur, sed stipulatio bonae conscientiae apud Deum)*

C *per resurrectionem Iesu Christi.* Rom.5.v.10. *Nam si quum inimici essemus, reconciliati fuimus Deo per mortem Filij ejus, multò magis reconciliati servabimur per vitam ipsius.* Ita per mortem Christi jam sumus Deo reconciliati, & per vitam seu resurrectionem ejus ex mortuis salvi erimus ultimâ illâ die.

Effecta resurrectionis Christi intelliguntur ex finibus jam expositis: Nam per resurrectionem suam Christus plenè & efficaciter nos liberavit à peccatis 1. Cor. 15. v. 17. Per eandem contrivit Christus caput serpentis Genes. 3. v. 18. Per illam destruxit opera diaboli 1. Joh. 3. v. 8. Per illam judicatus est princeps mundi, sic ut fidelibus nocere ampliùs non possit Johan 16. v. 11.

D Per illam exarmavit Christus fortem illum armatum Luc. 11. v. 22. Per illam nos una vivificati & suscitati sumus Eph. 2. v. 5. 6. nempe in Christo: nam spiritu coepimus peccato mori & vivere Deo; donec opus illud plenè perficiatur, cujus spes certa est atq; infallibilis. Per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis regenuit nos Deus Pater in spem vivam, ad haereditatem quae nec corrumpi potest, nec contaminari, nec marcescere, nobis in coelis servatã 1. Pet. 1. v. 3. 4. Per illam servabimur ab ira Rom. 5. v. 9. 10. Per illam in ultimo die excitabimur ex mortuis & victoriâ Christi de morte & inferno reportata perfruemur, sic ut triumphaturi simus ac morti sepulcroque insultantes dicturi, Ubi pestes tuae ô mors? ubi exitium tuum ô sepulcrum Hose. 13. v. 14.

E 1. Cor. 15. v. 54. & seqq.

Resurrectio ergo Christi ex mortuis adfert nobis & certè adferre debet singulare & magnũ gaudium, quo tristitia & timor infidelis ex cordibus nostris expellatur. Hoc indicat Matthaeus cap. 28. v. 5. 6. ubi memorat, Angelũ dixisse mulieribus, *Vos ne timete, scio n. vos Iesum crucifixũ quaerere. Nõ est hic: resurrexit enim prout dixit. Adeste, videte locũ ubi jacebat Dominus.* Et v. 8. dicitur de mulieribus quod audito Christũ ex mortuis resurrexisse *egressae sint citò è monumẽto cũ timore & gaudio magno.* Et de Apostolis legitur Jo. 20. v. 20. *Gavisi sunt discipuli, viso Domino.*

Subjecta sequuntur. Resurrexit Dominus *è sepulcro*, sic ut corpore suo non manserit in illo, sicut Angelus dixit mulieribus Matt. 28. v. 6. *Non est hic: resurrexit enim*

prout

prout dixit. Adeste, videte locum ubi jacebat Dominus. Marc.16.v.6. *Suscitatus est, non est hic: ecce locus ubi posuerant eum.*

Resurrexit *in corpore* glorificato quidem & ab omnibus infirmitatibus liberato, sed tamen illo ipso corpore quo passus, crucifixus & mortuus fuerat, retinente proprietates suas essentiales, sicut illud etiam in gloria sit visibile, palpabile, organicum, finitum, certis dimensionibus terminatum & circumscriptum, habens partem extra partem, caput extra pedes, sicut Dominus ipse ait post resurrectionem Luc.24.v.39.40. *Videte manus meas & pedes meos: nam ego ipse sum: contrectate me, & videte: nam Spiritus carnem & ossa non habet, sicut me conspicitis habere. Et quum hoc dixisset, ostendit eis manus ac pedes.*

Resurrexit *pro solis electis hominibus ad vitam aeternam,* sicut pro illis solis est homo natus, Legi subjectus factus, passus, crucifixus & mortuus quoad efficaciam. Nam omnes quidem homines mortui resurgent ex mortuis in ultimo illo die, etiam reprobi, per Dei potentiam propter veritatem ejus: soli autem electi resurgent per efficaciam resurrectionis Christi ad vitam æternam. Propterea de solis electis dicitur 1.Cor.15.v. 22.23. *In Christo omnes vivificabuntur. Unusquisque autem ordine suo: primitiæ Christus, postea qui sunt Christi in adventu ipsius.*

Adjuncta. Resurrectio Christi ex mortuis fuit *necessaria:*

De necessitate resurrectionis Christi ex mortuis.

I. Quia decreta erat ab æterno, Luc.24.46. *Sic oportebat Christum resurgere a mortuis tertio die.* Actor. 2. 24. *Quem Deus excitavit, solutis doloribus mortis, eò quòd impossibile erat ipsum ab ea retineri.*

II. Quia erat prædicta per Prophetas, quorum vaticinia oportuit impleri, Luc.24.46. *Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati & resurgere à mortuis tertio die. Semen mulieris conteret caput serpentis,* Gen. 3.15. Gen.22. *In semine tuo benedicentur omnes Gentes,* Ut in morte maledictio: ita in vita benedictio conspicitur. Psalm.2.v.7. *Decretum enarraturus sum, Iehova dixit mihi, Filius meus es, ego hodie genui te.* His enim verbis prædicitur resurrectio Christi ex mortuis, interprete Paulo Act.13.v.32.33. *Et nos vobis evangelizamus eam promissionem quæ Patribus facta est, Deum videlicet eam implevisse filiis illorum, nobis, suscitato Iesu: ut etiam in Psalmo secundo scriptum est, Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Non quod tum demum Pater genuerit Filium quum eum suscitavit ex mortuis: sed quod tunc manifestè patefecerit, hunc Jesum qui victor peccati, mortis & Satanæ à sepulcro emersit, esse Filium illum Dei unigenitum qui in mundum venturus erat. Hoc clarius explicat Paulus quum ait Rom.1.v.4. Jesum *declaratum esse Filium Dei potenter secundum Spiritum sanctificationis, per resurrectionem ex mortuis.* Eadem resurrectio Christi prædicta fuit Psal.16.10. *Non derelinques animam meam in inferno, nec sines Sanctum tuum videre corruptionem.* Et Psalm.118.22.23.24. Jes.53.10.11. *Quandoquidem exponebat seipsum sacrificium pro reatu, videbit semen, prolongabit dies, & delectatio Iehovæ per eum prosperabitur.* Et cap.55. 3. *Inclinate aurem vestram & venite ad me, audite ut vivat anima vestra: & pangam vobiscum fœdus perpetuum, benignitates Davidis certissimas daturus sum.* His verbis prædictam resurrectionem Christi ex mortuis docet Paulus Apostolus Actor.13.v.34. *Quod autem* (inquit) *suscitaverit eum ex mortuis, non amplius reversurum in sepulcrum, ita dixit, Dabo vobis firmas illas Davidis beneficentias.* Si enim Christus mansisset in morte, non fuisset firmum fedus cum Davide à Deo sancitum. Job 19.25. *Equidem ego novi Redemtorem meum vivere:* Psalm.110.7. *De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.*

III. Quia fuit adumbrata figuris, quibus necesse fuit respondere veritatē. ut *Ionæ*, Matth.12.39. *Adami* dormientis quum ex latere ejus Deus costam desumeret ex qua mulierem exstruxit, & postea excitati, Gen.2. v.21.22. *Isaaci* impositi rogo & tamen vivi conservati, Gen.22. *Iosephi* conjecti in carcerem & postea rursus educti, Gen.39.20. & c.41.v.14. *Simsonis* obseratis portis clausi, & effractis portis evadentis, Jud.16.3. *Davidis* toties pressi & tandem evecti ad regnum, Psalm. 86.vers.13.

IV. Quia debuit vitam æternam dare ovibus suis quas redemerat; oportuit ipsum igitur vitam resumere, Joh.10.28. *Ego vitam æternam do eis, nec peribunt in æternum, neque rapiet eas quisquam è manu mea.*

V. Quia nisi resurrexisset, meritum ejus non fuisset sufficiens. Nam si mansisset in morte, id certum fuisset argumentum, eum non satisfecisse plenè, sed superatum esse à mole peccatorum & à morte: Ubi enim est mors, ibi peccatum. Unicum peccatum detinuisset Christum in morte. Resurgendum igitur Christo fuit, ut firmam haberemus consolationem, ipsum perfecte pro nobis satisfecisse justitiæ Dei, Rom.4.v.ult. 1.Cor.15.v.17.

VI. Quia id requirebat dignitas personæ ejus, ut cognosceretur esse revera Dei Filius, Joh.17.1. *Pater glorifica Filium tuum.* Rom.1.v.4. *Declaratus Filius Dei potenter per resurrectionem ex mortuis.*

VII. Quia id requirebat officium Christi, quod debet esse perpetuum, sicut ipse est perpetuus noster Mediator. Debuit esse perpetuus Propheta & doctor noster & Apostolus nostræ confessionis, qui nos semper doceret per Spiritum suum Sanctum. Psalm.22.23. *Enarrabo nomen tuum fratribus meis, in media congregatione laudabo te.* Debuit esse perpetuus noster Sacerdos, qui semper pro nobis intercederet, Psalm.110.4. *Tu es Sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech.* Ro. 8.33. *Christus is est qui mortuus est, imò verò qui etiam resuscitatus est, qui etiam est ad dexteram Dei, qui etiam postulat pro nobis.* Debuit esse noster æternus rex, 2.Sam.7. v.13.14. *Stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum. Ego ero ei Pater & ipse erit mihi Filius.* Psalm.45.5. *Sedes tua Deus in seculum seculi, virga directionis, virga regni tui.* Psalm.89.36. *Semel juravi in Sancto meo, si Davidi mentiar: semen ejus in æternum manebit, & thronus ejus sicut Sol in conspectu meo, & sicut Luna perfecta in æternum.* Dan. 7.27. *Altissimi regnum est sempiternum.* Luc.1.33. *Regni ejus non erit finis.* Rom.14.9. *Ad hoc enim Christus & mortuus est, & resurrexit & revixit, ut & mortuis & viventibus dominetur.*

Ex his omnibus manifestum est, Christum ex mortuis resurgere debuisse.

De te[illegible] resurr[illegible] ex mortuis.

Quod ad *tempus* attinet, Christus nec citiùs nec seriùs resurgere ex mortuis debuit, quàm tertio die à morte & sepulturâ suâ.

I. Quia prædictum id fuit Hoseæ 6.v.2. *Vita restituet nos* (nimirum Messias) *post biduum: die tertio excitabit nos* (in sua nempe persona) *& vivemus coram ipso.* Nam Christi resurrectio, quæ contigit tertio die, nostræ pignus est resurrectionis. Ad hunc locum volunt respexisse Paulum, quum scribit 1.Cor.15.v.4. *Christum suscitatum tertio die secundùm Scripturas.*

II. Quia typo Jonæ idem præfiguratum fuit: ut Dominus ipse exposuit Matth.12.40. *Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tres dies & tres noctes: ita erit Filius hominis in corde terræ tres dies & tres noctes.*

III. Quia non debuit Christus post mortem illico reviviscere, ut certò constaret, verè mortuum esse: nec tamen ultra triduum in morte detineri debuit, ne fides discipulorū labasceret. Poterat quidē statim à morte corpus suum excitare, sed hoc facere nolebat, nec fecit, ne in dubium mors ejus vocaretur, neve gloria in-

corru-

corruptibilitatis in incerto hæreret. Ultra tertiũ autem diem in sepulcro detineri non debuit, ne fides discipulorum periclitaretur, néve jure quisquam suspicari posset, ipsum non idem corpus quod mortuum erat, sed aliud circumferre.

Resurrexit exacto Sabbatho, id est, finita hebdomade illa quâ ipse passus est, quum lucesceret in primum diem hebdomadis, ut refertur Matth. 28. v. 1. hoc est, quum primus sequentis septimanæ dies jam cœpisset: ut quo die Deus fecit cœlum & terram, eodem die terra gratiâ & cœlum gaudio Resurrectionis Domini repleretur: unde hic dies appellatur à Christianis *dies Dominicus* Apoc. 1. v. 10.

Quo die septimanæ primus Adamus vivere cœpit: eo die secundus Adamus mortuus est. Et quo die septimanæ mundus exsistere cœpit, eodem secundus Adamus revixit.

Resurrexit oriente Sole, ut ostenderet se esse verum illum Solem justitiæ, illuminantem eos qui sedent in tenebris & in umbra mortis ad dirigendos pedes eorum in viam pacis, ut Zacharias canit Luc. 79. ut ostenderet, se esse illum qui & mortem abolevit & vitam & incorruptibilitatem in lucem produxit per Evangelium 2. Tim. 1. 10.

Resurrexit *cum terræmotu* quo repentè patefactum est sepulcrum, & custodibus, quos attonitos obstupefecerat pavor, nihil videntibus, integer è sepulcro ac vivus egressus, ait *Lactantius* libro quarto divinarum institutionum qui est de vera sapientia, capite decimonono: I. Vt indicaret, se esse omnipotentem Dominum qui nutu suo terram concutere valeat: ac proinde potenter ex terræ corde exeat.

II. Vt significaretur, quemadmodum in terra ob mortem Christi exhorruit & contremuit Matth. 27. v. 51. ita eandem postea gestivisse cum superis reddere & exultasse ob ejusdem reditum in vitam. Quantò magis nos gaudere decet, quorum bono Christus resurrexit?

III. Vt Christus testatum faceret, se virtute sua omnipotenti terram in ultimo die concussurum ut mortuos suos reddat.

Ingens illud saxum quod ostio monumenti antea advolutum fuerat, est amotum ministerio Angeli è cœlo descendentis Matth. 28. 2. & nec sigillum quod ostio monumẽti appositum fuerat nec custodiam militum curantis: ut intelligeremus Angelos Christo tanquam Domino servire, non quòd Christus sine opera Angeli non potuisset exire è sepulcro, si voluisset: sed quod justitia requirebat, ut qui mortuus propter peccata nostra in vinculis mortis in sepulcro voluntate Patris detinebatur, à Deo Patre absolutus, è sepulcro veluti è carcere dimitteretur: sicut qui propter debita in carcere detinetur, solutis debitis, non absque autoritate judicis ex carcere exit & velut fugit; sed voluntate judicis carcer ei à ministro aperitur ut legitimè exeat.

Resurrectio Christi ex mortuis primùm *ab Angelo annunciata fuit*: nam etiam ab Angelo conceptio, ab Angelo nativitas significata, ut à spiritibus qui ministerij causâ à Deo mittuntur propter eos qui hæredes sunt futuri regni cœlorum.

Annunciata primùm fuit *piis mulieribus* quæ ungendi Christi causâ summo mane ad sepulcrum venerant.

I. Quia sicut mulier nempe Eva à Serpente decepta, prima fuit in lapsu & autor peccati primo Adamo: ita etiam mulier, nempe Maria Magdalene prima cucurrit ad sepulcrum Christi, prima Evangelium de resurrectione secundi Adami ab Angelis audire debuit, ut illam prima Apostolis nunciaret, Joh. 20. vers. 1. & sequentibus.

II. Quia voluit Deus sic ornare pietatem illarum, quarum zelus pro gloria Christi fervidior erat, quàm virorum.

III. Quia voluit Deus ex hominibus primum præconium de resurrectione Christi fieri à mulieribus alioquin humilibus instrumentis, ut & Apostolos expergefaceret, & per mulierculas pudefaceret viros qui sibi antea fortes videbantur.

Resurrectio Christi ex mortuis vera fuit, non phantasmatica, non imaginaria: 1. quia corpus Christi non mansit in sepulcro testibus Angelis. 2. quia Christus post resurrectionem edit & bibit cum discipulis, Luc. 24. v. 41, 42, 43. Joh. 21. v. 12, 13. Hoc resurrectionis veræ signum Apostoli plurimi fecerunt, sicut Act. 10. v. 41. Petrus ait, *comedimus ac bibimus unà cum eo, postea quam resurrexit à mortuis.*

Alias circumstantias omitto, quæ in homiliis de resurrectione Christi à multis explicatæ sunt: sequitur

---

CAPUT XXIV.

In quo de apparitionibus Christi post resurrectionem.

APPARITIONES *Christi per dies quadraginta in terris post resurrectionem*, fuerunt secundus gradus exaltationis Christi, dum Christus ex mortuis resuscitatus se multoties vivum exhibuit, spacio dierum quadraginta, quibus post resurrectionem in terris cõversatus est, repressis adhuc claritatis & gloriæ suæ cœlestis radiis.

Apparitiones illæ fuerunt multiplices: Nam *ipso die resurrectionis* apparuit Christus *quinquies*: I. Mariæ Magdalenæ soli, ex quâ septem dæmonia ejecerat, Marc. 16, 9. Johan 20. ut ostenderet, se etiam muliebris sexus Redemtorem esse; & ob peccatores venisse, ut eos à tyrannide Satanæ liberaret: utque abesset omnis suspicio fraudis & violentiæ, ne quis verè dicere posset humanâ vi ipsum è sepulcro exiisse. In illa apparitione noluit se tangi à Maria Magdalena: Nam quia videbat, eam carnalem sui præsentiam plus æquo admirari, voluit animum ejus à terrestribus officijs & honoribus, cujusmodi antea ei præstare solita erat, avocare ad cœlestia & erigere animum ejus ad amplexus fidei. II. Eidem Mariæ Magdalenæ & alteri Mariæ redeuntibus à sepulcro, Matth. 28, 9. Eidem mulieres jussæ sunt primæ resurrectionem Christi nunciare discipulis, Matth. 28. 8. Marc. 16. 7. Idque fecerunt Marc. 16. vers. 10. quia voluit Deus per infirma instrumenta Apostolos expergefacere, & per mulierculas eos pudefacere, qui sibi magni & fortes videntur. III. Duobus discipulis nempe Cleopæ & socio ejus, Emaunta euntibus, à quibus primò non cognitus, quia oculi eorum tenebantur, deinde eos de sua resurrectione & aliis regni sui mysteriis instruxit, postea in fractione panis apertis eorum oculis agnitus est, quo facto rursus ἄφαντος ἐγένετο ἀπ' αὐτῶν, *inconspicuus factus est*, id est, non conspectus ampliùs *ab eis*: nec enim in sese invisibilis factus est, quia etsi κατ' οἰκονομίαν, id est, *secundum demissionem sui* seu dispensationem factum, quòd illis apparuit & Scripturas exposuit, repressis gloriæ suæ radiis: tamen quòd visibilis & palpabilis fuit, id non factũm κατ' οἰκονομίαν, sed secundùm corporis immotam atque perpetuam veritatem, quam gloria non destruit, sed illustrat atque ornat. Ideo ἄφαντος factus est tãtùm discipulorum respectu, propterea additum ἀπ' αὐτῶν, *ab eis*, ut intelligatur, eum ab ipsis videri desiisse,

Digitized by Google

desiisse, qui tamen per se visibilis erat. Quod factum A vel propter repentinam discessionem ab ipsis, vel quod oculi eorum iterum tenerentur. IV. Simoni Petro soli, Luc 24 vers. 34. 1. Corinth. 15. vers. 5. V. Apostolis & iisdem discipulis, quibus Emaunta euntibus apparuerat, Luc. 24. vers. 35, 36. Johan. 20. vers. 19. Sed excepto Thoma, qui dicitur Didymus, Joh. 20. vers. 24. Apparuit autem τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, *januis clausis*, id est, non per januas clausas, sed quum januæ fuissent clausæ, nec quisquam hominum ei aperuisset. Januæ enim patuerunt ipsi ultro & cesserũt ut Domino suo & Deo: *Divinitati enim omnia sunt pervia*, ait Cyrillus in hunc locum. Qui autem dicunt, Christum per januas clausas manentes corpore suo penetrasse, vim faciunt verbis Evangelistæ & scopo Christi repugnant. Ideo enim apparebat Christus, ut discipulos territos adhuc & trepi- B dos de sua resurrectione certiores redderet: non igitur eæ fecit, quæ veritatem corporis humani adimunt, quũ alioqui ob subitum ejus adventum putarent, se spiritum videre. Propterea inter spiritum & corpus humanum statuit discrimen tale, quod non competit rei per solidum corpus penetranti. Penetrationem enim solidorum corporum admittit veritas naturæ, quam Christus nequaquam tollit. *Spiritus*, inquit, *carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere*. Ait, *Palpate me & videte*. Itaque resurrectio non abolevit veritatem naturæ humanæ, quæ absque proprietatibus suis essentialibus consistere nequit.

Hæ sunt quinque apparitiones ipso die resurrectionis factæ. C

Sequentibus diebus rursus aliquoties apparuit.

I. Octavo die à resurrectione apparuit Apostolis Thoma præsente, Joh. 20. v. 26. & sequentibus.

II. Apud mare Tyberiadis septem discipulis piscantibus, Joh. 21. v 1, 2.

III. Undecim simul discipulis in monte quodam Galilææ, uti constituerat eis Jesus, Matth. 28. v. 16.

IV. Plusquam quingentis fratribus simul, 1. Cor. 15. vers. 6.

V. Jacobo Apostolo seorsim, 1. Cor. 15. v. 7.

VI. Ipso die adscensionis Apostolis, in monte Oliveti non procul Bethaniâ, quando sublatus est in cœlum ab oculis eorum, Luc. 24. v. 50. Act. 1. v. 12.

De his apparitionibus Paulus Apostolus in hunc D modum scribit 1. Cor. 15. v. 3. & seqq. *Tradidi enim vobis inprimis quod & accepi, Christum videlicet mortuum esse pro peccatis nostris, secundum Scripturas: Et sepultum fuisse, & suscitatum tertio die, secundum Scripturas: Et visum fuisse Cephæ, deinde duodecim illis: Postea visus est amplius quam quingentis fratribus semel: ex quibus plerique manent usque adhuc, quidam autem obdormierunt. Postea visus est Iacobo: deinde Apostolis omnibus. Vltimo verò omnium, velut abortivo, visus est etiam mihi.*

Evangelistæ & Paulus non servant eundem ordinem in recensendis Christi apparitionibus, & alij alias apparitiones notant. I. ut non tam ordo & numerus apparitionum (quarum plures esse potuerunt,) quàm veritas resurrectionis, in qua spes salutis nostræ posita est, spectetur. II. Ut varietas illa convinceret, Aposto- E los & Evangelistas non ex composito scripsisse historiam de Christo, sed Spiritum Sanctum singulis illis inspirasse quæ voluit, ad veritatem resurrectionis Christi asserendam.

Causa efficiens princeps apparitionum Christi post resurrectionem ex mortuis fuit Deus Pater ipse, sicut Petrus ait Act. 10. v. 4.

Finales causa apparitionum Christi post resurrectionem hæ fuerunt.

I. Ut resurrectionis suę fidem amplissimam faceret, ita ut nemo de ea dubitare posset, Act. 1. v. 3. *Quibus etiam sese, postquam passus fuit, exhibuit vivum cũ multis certissimis signis, per dies quadraginta conspectus ab eis, & dicens quæ ad regnum Dei spectant.* 1. Cor. 15. v. 4, 5, 6, 7.

II. Ut testatum faceret se visibile, palpabile, organicum, finitum & circumscriptum illud corpus, quod in cruce clavis transfixum, & cujus latus lanceâ vulneratum fuisset, etiam post resurrectionem in gloria retinere. Ideo ostendit discipulis manus ac latus suum: ideo se videri & palpari jussit: & discipuli viderunt, ac crediderũt, Luc. 24. Joh. 20. 20. Unde cõsequitur, corpus Christi propter glorificationem non esse ubique: nec per glorificationem esse realiter transfusas essentiales proprietates Deitatis in humanam naturam: nec humanam naturam suas proprietates essentiales & characteres creaturæ amisisse. Summa, Christus suo corpori gloriam dedit, sed naturam non abstulit.

III. Ut discipulos suos commonefaceret eorum quæ ad regnum Dei spectant, adaperiens ipsis Scripturas Sacras, ut sensum & usum illarum intelligerent, & aliis explicare possent, Actor. 1 v. 3. Luc 24. v. 32. *Nonne cor nostrum ardebat in nobis, dum loqueretur nobis in via, & dum adaperiret nobis Scripturas?* Et ver. 44. *Dixit eis: Hi sunt sermones quos loquutus sum vobis, quum adhuc essem vobiscum, oportere impleri omnia quæ scripta sunt in Lege Mosis, & Prophetis, & Psalmis de me.*

IV. Vt solemniter institueret ministerium prædicationis Evangelij per universum orbem terrarum, utpote cui data sit omnis potestas in cœlo & in terra. Johan. 20. vers. 21, 22, 23. *Pax vobis: sicut misit me Pater, ita & ego mitto vos. Et quum hæc dixisset, afflavit eos: & dixit eis: Accipite Spiritum Sanctum, si quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: si quorum retinueritis, retenta sunt.* Matth. 28. vers. 18. 19. *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra: Profecti ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti.* Marc. 16. vers. 15. *Profecti in mundum universum prædicate Evangelium omni creaturæ.*

V. Ut illis denunciaret ut exspectarent Spiritus Sancti effusionem in ipsos, Actor. 1. vers. 4. *Et cum illis conveniens denunciavit eis ne abscederent Hierosolymis, sed ut exspectarent promissionem Patris, Quam*, inquit, *audistis ex me.*

Quod ad *subjecta* attinet, apparitiones illæ factæ sunt non toti populo, nec Summis Pontificibus, Sacerdotibus & primoribus populi, nec Pontio Pilato aut Regi Herodi; sed discipulis Christi; sicut Petrus Apostolus dicit ad Cornelium Centurionem Actor. 10. vers. 39. 40, 41, 42. *Nos sumus testes omnium quæ & in regione Iudæorum & Hierosolymis fecit, quem interemerunt suspensum in ligno. Hunc autem Deus suscitavit tertio die, fecitque ut conspicuus fieret: Non toti populo, sed testibus quos ipse prius designaverat, nimirum nobis, qui comedimus ac bibimus unà cum eo, postea quam resurrexit à mortuis. Præcepit autem nobis ut prædicemus populo, & cum testificatione denunciemus eum esse qui definitus sit à Deo judex vivorum ac mortuorum.* Johan. 14. vers. 19.

Id factum ideo: I. Vt intelligeremus, regnum Christi non esse ex hoc mundo, Johan. 18. v. 36.

II. Vt sciremus, regnum Christi non pendere ex humano patrocinio.

III. Vt declararetur, regnũ gratiæ Dei non venire cum pompa, non cum observatione externa, non objici oculis corporis, sed mentis & fidei. Quò pertinent hæc dicta, Luc. 17. v. 20, 21. *Interrogatus à Pharisæis quando venturum esset regnum Dei, respondit eis, & dixit, Non veniet regnum Dei, ita ut observari possit: Neque dicent, Ecce hic, aut ecce illic, ecce enim, regnum Dei intus habetis*, Joh. 20. v. 29. *Beati qui non viderunt, & crediderunt.*

IV. Vt summi Pontifices Sacerdotes & primores populi

Digitized by Google

populi aliique contemtores Christi & misericordiæ Dei, inciperent, in eo ipso judicium Dei experiri. Non enim digni erant, quibus Christus post resurrectionem appareret, qui eum docentem antea audire noluerant & solenniter coram Pilato repudiaverant. Hoc ipsum prædixerat ipsis Dominus Matth. 23. v. 39. *Dico enim vobis, nequaquam me videbitis ab hoc tempore, usquedum dicatis, Benedictus qui venit in nomine Domini.* His enim verbis, comminatur impiis Judæis resipiscere nolentibus, perpetuam subtractionem gratiosæ suæ præsentiæ, ab hoc tempore, quo ipsius benignitatem aspernantes etiam in crucem eum egerunt. Negat igitur se deinceps amplius ab ipsis visum iri, donec eum viderint sedentem ad dextram potentiæ Dei & venietem in nubibus cœli, ut prædixit Matth. 26 v. 64. ac ipsi seriò, licèt serò tandem agnoscant, ipsum esse verè Filium illum Dei, ac imitantes electos, ipsi in majestate sua adventanti gratulentur ac dicant; Benedictus qui venit in nomine Domini: sed nullo suo eum commodo, quum ipsum agnoscere & suscipere noluerint hoc tam gratioso tempore visitationis.

Hæc de apparitionibus Christi post resurrectionem ipsius ex mortuis: sequitur

CAPUT XXV.

In quo de Adscensione Christi in cœlum.

ADSCENSIO *Christi in cœlum* nō intelligitur hîc figuratè, ut quum Deo tribuitur κατ' ἀνθρωποπάθειαν, sicut Genes. 17. vers. 22. ubi dicitur, *Adscendit Deus à facie Abrahami:* nec mutationem duntaxat conditionis terrenæ in cœlestem, nec disparationem significat: sed propriè usurpatur pro mutatione loci, & vera, propriaque profectione è terra in cœlum, tanquam è loco inferiore in superiorem; & sic describitur:

ADSCENSIO *Christi in cœlum*, est tertius gradus exaltationis Christi, dum corpore suo discedēs à nobis visibiliter è terra elevatus & sursum receptus est in cœlum, Marc. 16. v. 19. *Dominus igitur postquam loquutus fuisset eis, sursum receptus est in cœlum*, Act. 1. v. 9. *Et quum hæc dixisset, adspicientibus ipsis elevatus est: & nubes susceptum eum abstulit ab oculis eorum.* Joh. 14. v. 2. *Nominatur etiam abitus Christi ex hoc mundo.* Joh. 16. v. 5, 7.

Prædicta fuit Psal. 68. v. 19. *Adscendens in sublime: captivam fecisti captivorum multitudinem, accipiens dedisti dona hominibus etiam rebelles habitando captivos facis, Iah Deus.* Dan. 7. v. 13. *Videbam visionibus nocturnis, quòd ecce cum nubibus cœli similis filio hominis veniebat: deinde usq; ad Antiquum dierum pervenit, ut sisteretur ante eum.* Et per typum Summi Sacerdotis cum sanguine in Sanctum sanctorum ingredientis quotannis semel, Hebr. 9. v. 7. & sequentibus. Ezech. 44. v. 2, 3. *Et dixit mihi Iehova, porta hæc clausa esto, non aperitor, & quisquam non ingreditor, quia Iehova Deus Israelis ingressus est eâ: erit igitur clausa. Pro Principe est.* Vt enim in terreno tabernaculo seu templo Sanctum Sanctorum seu interius sanctuarium & tabernaculum, quod erat typus veri & cœlestis tabernaculi, omnibus erat clausum, nec cuiquam etiam Sacerdotum & Levitarum licebat in illud ingredi, nisi Summo Sacerdoti, idque non sine sanguine: ita cœlum, quod est sublimis & augustissima sedes majestatis Jehovæ Dei Israëlis, omnibus hominibus fuit clausum, nec potuit

A suâ virtute & efficaciâ quisquam ingredi, nisi Summus noster Sacerdos CHRISTVS JESVS, qui illud nobis quoque aperuit, ut dicitur Hebr. 6. v. 20. *Quò præcursor pro nobis ingressus est Iesus.* Ideo dicitur porta illa esse *pro Principe*, hoc est, quam Princeps aperiat, quâ Princeps ingressurus est.

Causa efficiens princeps adscensionis Christi in cœlum fuit omnipotens virtus Dei Patris, Filij & Spiritus Sancti. *De Patre* dicitur Act. 2. v. 33. *Dexterâ*, id est, potentiâ & virtute *Dei evectus*. Et c. 5. v. 30, 31. *Deus Patrum nostrorum suscitavit Iesum, quem vos interfecistis suspensum in ligno. Hunc, inquam, Deus dexterâ suâ evectum constituit Principem ac Servatorem, ut det resipiscentiam Israeli, & remissionem peccatorum.* De Filio dicitur Joh. 3. v. 13. *Nemo adscendit in cœlum, nisi qui descendit è cœlo, Filius hominis qui est in*
B *cœlo.* Joh. 16. v. 5. *Nunc autem abeo ad eum qui misit me.* Et v. 7. *Ego veritatem dico vobis, confert vobis ut ego abeam: Nisi enim abiero, Advocatus ille non veniet ad vos: sin autem profectus fuero, mittam eum ad vos.* Et c. 20. vers. 17. *Adscendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum, & Deum meum & Deum vestrum.* Ephes. 4. v. 10. *Qui descenderat, ipse est qui etiam adscendit.* Ita enim de Christo sic enunciantur, ut significetur, ipsum propriâ suâ virtute in cœlum profectū. Nam ipse profectò corpus suum levavit in cœlum. Vnde Augustinus tertio tomo, libro de Agone Christiano, capite vigesimoquinto ait: *Nec eos audiamus, qui negant ipsum corpus suum levasse in cœlum Dominum nostrum.* Et mox: *Corpus non adscendit in cœlum* (nimirum propriè loquendo, nec enim ipsum fuit causa efficiēs princeps adscensionis:) *Dominus enim adscendit, corpus autem non*
C *adscendit, sed levatum est in cœlum illo levante qui adscendit.* Quòd verò Hilarius lib. decimo de Trinitate, paginâ ducentesimâ decimaquartâ ait; *Corpus Christi adscendisse in cœlum:* figuratè abstractum pro concreto usurpatur. Spiritum Sanctum etiam esse causam efficiētem principem adscensionis Christi in cœlum, minimè dubitandum, quum externa opera Sacrosanctæ Trinitatis sunt indivisa.

Nec tamen opus istud essentiale, sed personale est: quia in persona Filij Dei terminatum.

Causa efficiens propter quam est sufficientissima satisfactio, justitiæ Dei nostro nomine à Christo præstita, sicut dicitur Heb. 9. v. 12. *Per proprium sanguinem ingressus est semel in sacrarium, æternam redemtionem nactus.* Nam sicut resurrexit, ita etiam adscendit: quia justitiæ Dei plenè
D & abundè pro nobis satisfecerat. Etenim si vel unicū peccatum electorum inexpiatum mansisset, Christus in morte mansisset nec in cœlū adscendere potuisset. Nunc autē quia plenè satisfecit, non tantùm ex mortuis resurrexit, sed etiam è terra in cœlum adscendit.

Causa administra fuit nubes, quę illum à discipulis abeuntem excepit, & instar vehiculi subvexit, & subvectum ab oculis discipulorum abstulit, ut legitur Actor. 1. vers. 9. *Et quum hæc dixisset, adspicientibus ipsis elevatus est: & nubes susceptum eum abstulit ab oculis eorum.* Factum ideo: I. Vt testaretur se illum esse de quo dicitur Psal. 104. vers. 3. *Qui disponit densas nubes in vehiculum suum.*

II. Vt in se ostenderet, quid de nobis futurum esset in extremo die, 1. Thes. 4. v. 17. *Rapiemur in nubes in occursum Domini in aera.*

E *Forma seu modus* adscensionis Christi sic describitur Luc. 24. ver. 51. *Factum est ut dum ipse benediceret discipulis suis, disiunctus ab eis sursum ferretur & in cœlum.* Et Actor. 1. vers. 9. *Adspicientibus ipsis elevatus est.* Adscendit igitur Christus virtute quidem secundùm Deitatem cœlum potenter aperiendo: at vera loci mutatione secundùm humanam naturam, spectantibus discipulis quomodo visibiliter è terra ubi secundùm illam erat, sursum in cœlum, ubi secundùm illam nondum erat, proficisceretur: ita ut secundum eam non manserit in

Digitized by Google

terra, nec disparuerit & invisibilis in ipsa factus sit, sed visibiliter adscenderit & localiter, visibilis etiam & localis homo manserit. Hoc idem testantur sancti Angeli, qui quum discipuli essent intentis in cœlum oculis, eo proficiscente, dixerunt: *Viri Galilæi, quid statis intuentes in cœlum? Hic Iesus qui sursum receptus est à vobis in cœlum, ita veniet quemadmodum spectastis eum proficiscentem in cœlum*, Actor. 1. v. 10, 11. Vnde Fulgentius ad Trasimundum Regem: *Quomodo adscendit in cœlum, nisi quia verus & localis est homo.*

FINES adscensionis Christi sunt: I. Vt ostenderet, se revera esse Filium illum Dei, qui è cœlo prius descenderit propter nos & propter nostrã salutem, Eph. 4. ver. 9, 10. *Illud Adscendit, quid est nisi quòd etiam descenderat prius in infimas partes terræ? Qui descenderat, ipse est qui etiam adscendit longe supra omnes cœlos*, Johan. 3. vers. 13. *Nemo enim adscendit in cœlum, nisi qui descendit è cœlo, Filius hominis qui est in cœlo.* Vnde colligitur, ipsum esse verum naturâ Deum, qui corpus suum levavit in cœlum: & verum naturâ hominem, quia localiter & visibiliter adscendit in cœlum. Sic facit adscensio Christi ad cognitionem veram personæ ipsius.

II. Vt ostenderet se esse verum & summum illum Pontificem nostrum apud Deum. Hebr. 6. vers. 20. *Quo præcursor pro nobis ingressus est Iesus, factus secundùm ordinem Melchisedech Pontifex in æternum.* Et cap. 7. v. 26. *Talis nos decebat Pontifex, sanctus, ab omni malo alienus, sine labe, separatus à peccatoribus, & sublimior cœlis factus.* Et cap. 8. v. 4. *Nam si esset in terra, ne Sacerdos quidem esset.* Sic ad cognitionem officij Christi adscensio ejus facit.

III. Vt nobis cœlum reseraret, & viam sanctorum, quam peccatum clauserat, patefaceret, Hebr. 10. vers. 19, 20. *Quum igitur, fratres, habeamus libertatem ingrediendi Sacrarium per sanguinem Iesu, Eâ viâ quam dedicavit nobis recentem & vivam, per velum, hoc est, per carnem suam*, Ephes. 2. vers. 6 *Vnaque suscitavit, unaque collocavit in cœlis in Christo Iesu.* Sic impletum est vaticinium Ezech. 44. vers. 1, 2, 3.

IV. Vt in cœlo apud Patrem pro nobis intercederet, Hebr. 9. v. 24. *Non in manu factum sacrarium ingressus est Christus, quod sit exemplar vero sacrario respondens: sed in ipsum cœlum, ut compareat nunc faciei Dei pro nobis*, Johan. 2. vers. 1. *Quòd si quis peccarit, advocatum apud Patrem habemus, Iesum Christum justum*, Rom. 8. vers. 34 *Quis est qui condemnet? Christus est qui mortuus est, imò verò qui etiam suscitatus est: qui etiam est ad dexteram Dei: qui etiam interpellat pro nobis.* Id significatum fuit typo Summi Sacerdotis Exod. 28. vers. 9, 12, 21. Hinc Irenæus: *Adscendit in cœlum, ut offerret & commendaret Deo Patri hominem, quem redemit & recapitulavit, primitias resurrectionis nostræ in semetipso faciens, ut quemadmodum caput resurrexit à mortuis, sic reliquum corpus omnis hominis resurgat.* Et Cyrillus lib. 10. cap. 38 in Johannem: *Quum ipse sit primitiæ generis nostri, quando in cœlum adscendit, coram Patre nos constituit. Quasi ergo deficere seu deesse adhuc Oeconomia videbatur, ut in ipsos etiam cœlos adscenderemus in Christo. Quum enim omnia in terris, ut ab homine facienda, perfecisset, restabat jam, ut ad Patrem adscenderet. Ideo ait, Expedit vobis, ut ego vadam.* Et August. contr. epist. Parmen. libro secundo, capite septimo: Is enim soli Christo eundem typum accommodans, *Tunc Sacerdos*, (inquit,) *solus intrabat in sancta sanctorum: populus autem stabat foris: sicut nunc CHRISTVS post resurrectionem suam intravit in secreta cœlorum, ut ad dexteram Patris interpellet pro nobis; populus autem, cuius ille sacerdos est, adhuc foris gemit.* Ac diligenter notanda est circumstantia temporis, dum Christus Johan. 16 v. 26. discipulos ad suam intercessionem jubet confugere, postquam in cœlum adscenderit. In illa hora, inquit, petetis in nomine meo. Certum quidem est ab initio non fuisse exauditos quicunque pec-

A catisunt, nisi Mediatoris gratiâ. Hac ratione instituerat in Lege Deus, ut solus sacerdos sanctuarium ingrediens gestaret in humeris nomina tribuum Israel, & totidem ante pectus lapides pretiosos: populus autem procul staret in atrio, atque inde vota sua conjungeret cum sacerdote. Quin etiam huc valebat sacrificium, ut ratæ essent ac firmæ preces. Ergo illa umbratilis Legis ceremonia docuit arceri nos omnes à facie Dei, ideoque mediatore opus esse, qui nomine nostro appareat, nosque gestet in humeris, & pectori alligatos teneat, ut in ejus persona exaudiamur: deinde sanguinis aspersione preces mundari, quas alioqui, nunquam sordibus vacuas esse dictum est.

V. Vt carnem nostram in cœlum subvehens, nos eo tanquam certo pignore confirmaret, fore ut ipse qui
B Caput nostrum est, nos quoque sua membra ad se extollat; ac proinde ut nobis locum pararet, ut ubi ipse est, nos quoque simus. Johan. 14. vers. 3. *Proficiscor paraturus vobis locum: & quum profectus fuero, & paravero vobis locum, rursum veniam, & assumam vos ad meipsum, ut ubi ero ego, & vos sitis.* Et cap. 20. vers. 17. *Adscendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum, & Deum meum, & Deum vestrum.* Ephes. 2. 6. *Vnaque suscitavit, unaque collocavit in cœlis in Christo Iesu.*

VI. Vt Ecclesiæ sponsæ suæ proprio sanguine acquisitæ Spiritum Sanctum tanquam pignus è cœlo mitteret, eamque virtute ineffabili impleret donisque variis exornaret, Johan. 14. vers. 16. *Ego rogabo Patrem, & alium advocatum dabit vobis ut maneat vobiscum in æternum.* Et cap. 16. 7. *Expedit vobis ut ego abeam. Si enim ego*
C *non abeam, Paracletus non est venturus ad vos: si autem profectus fuero, mittam eum ad vos.* Ephes. 4. vers. 10, 11. *Qui descenderat, ipse est qui etiam adscendit longè supra omnes cœlos, ut impleret omnia. Is igitur dedit alios quidem, Apostolos, alios verò, Prophetas, alios autem, Evangelistas, alios autem, Pastores & Doctores.* Psal. 68. vers. 19. *Adscendens in sublime: captivam fecisti captivorum multitudinem, accipiens dedisti dona hominibus: etiam rebelles habitando captivos facis, Iah Deus.*

VII. Vt fidem ædificaret & confutaret omnes carnales cogitationes & opiniones, quas de ipso & de regno ejus tunc quidam habebant, aut postmodum habituri erant. *Ideo Dominus noster absentavit se corpore ab omni Ecclesia & adscendit in cœlum, ut fides ædificetur*, ait Augustinus decimo tomo, Sermone centesimo quadrage-
D simo. Nunquã in Christum spiritualiter crederemus, si ipsum semper corporaliter videremus. Nam quod à Christo è terra in cælum est sublatum; id in terra non mansit, id in vel sub terrenis elementis non latet, id ore corporis in terra non mãducatur: At corpus Christi à Christo è terra in cælum est sublatum: Corpus ergo Christi in terra non mansit, in vel sub terrenis elementis non latet, ore corporis in terra non manducatur. Ista est Christi argumentatio Johan. 6. vers. 62. nam cùm de carnis suæ manducatione loqueretur, & multi offenderentur & murmurarent dixit eis, *Hoccine vos offendit? Si igitur spectaveritis Filium hominis adscendentem eo ubi erat prius?* De his verbis *Athanasius* ait in illud Evangelii, *Quicunque dixerit verbum: De esu corporis disputans: at*
E *propterea multos scandalizatos conspiciens, ita loquutus est:* Hoccine vos scandalizat? quid si igitur Filium hominis spectaveritis adscendentem, ubi priùs erat? Spiritus est qui vivificat, caro non prodest quicquam. Verba quæ ego loquutus sum vobis, Spiritus sunt & vita. *Hic enim de utroque carne & spiritu suo loquutus est, & spiritum à carne discriminavit, ut non solùm in eo quod oculis apparebat, sed naturam quoque invisibilem credentes, discerent ea qua loqueretur, non carnalia esse, sed spiritualia; quot enim hominibus corpus eius suffecisset ad cibum, ut universi mundi alimonia fieret? sed propterea adscensionis suæ in cœlum*

mentio-

Digitized by Google

mentionem fecit, ut eos à corporali intellectu abstraheret. Sic *Augustinus* in enarratione Psalmi quinquagesimi quarti, ut citatur in Jure Canonico, Distinctione secunda de Consecratione, cap. prim. 44. *Quum videritis Filium hominis adscendentem ubi erat priùs, certè vel tunc videbitis, quia non eo modo quo putatis, erogat corpus suum; vel tunc intelligetis, quia gratia ejus non consumitur morsibus.* Idem *Augustinus* lib. de Unitate Ecclesiæ cap. decimo: *His dictis, mox adscendit in cœlum, præmunire voluit aures nostras adversus eos, quos procedentibus temporibus exsurrecturos esse prædixerat, & dicturos, Ecce, hic est Christus, Ecce illic, quibus ne crederemus admonuit: nec ulla nobis excusatio est, si crediderimus adversus vocem Pastoris nostri tam claram, tam apertam, tam manifestam, ut nemo vel obtusus & tardus corde possit dicere, Non intellexi.*

Eâdem adscensione Christus refutare voluit opinionem Judaicam de regno Messiæ, ut intelligamus, illud non terrenum, non corporale esse, non mundanum. Nam qui in terra corpore suo non mansit, sed in cœlum adscendit; ejus regnum non est terrenum, corporale & mundanum Christus: corpore suo, in terra non mansit, sed in cœlum adscendit: Christi igitur regnum non est terrenum, corporale & mundanum.

VIII. Ut ex quo ipse idem, qui caput est nostrum in cœlum adscendit, nos qui membra ejus sumus, deposito terræ affectu illuc toto pectore adspiremus.

EFFECTA adscensionis Christi in cœlum hæc sunt.

I. Per adscensionem suam Christus aperuit nobis cœlum & nos in se in cœlum introduxit, à quo in primo Adamo exclusi fueramus, & à quo per romphæam flammantem iræ divinæ arcebamur, sicut à Paradiso terrestri primi parentes nostri arcebantur. Nunc verò non solùm cœli possessores firmati sumus, sed superna cœlorum in Christo penetravimus.

II. Adscensione Christi in cœlum comparata est nobis in cœlum adscensio, sicut dicitur Hebr. 10. 19, 20. *Quum igitur, fratres, habeamus libertatem ingrediendi Sacrarium per sanguinem Iesu, Eâ viâ quam dedicavit nobis recentem & vivam, per velum, hoc est, per carnem suam.*

Triplex autem adscensio nobis est comparata: *Una* est spiritualis, quâ licet corpore & animâ in terris sumus, tamen verâ fide cœlum penetramus & Christo ubi unimur, quâ SURSUM CORDA elevamus & illis cum Christo sumus, Coloss. 3. v. 1, 2. *Itaque si resurrexistis cum Christo, superna quærite, ubi Christus est ad dextram Dei sedens. Superna satagite, non terrestria.*

Altera, est animæ à corpore separatæ per mortem corporalem, & per Angelos deportatæ in sinum Abrahæ, in Paradisum ad Christum.

Tertia, est perfecta adscensio, quum corporibus è mortuis in ultimo die excitatis, & cum animabus rursus unitis in cœlum à Christo assumemur, ut gloriam ipsius videamus & eâ potiamur, 1. Thess. 4. 14. *Nam si credimus Iesum mortuum esse, & resurrexisse, ita etiam Deus eos qui obdormierint in Iesu adducet cum eo.* Et v. 17. *Deinde nos vivi, qui reliqui erimus, rapiemur simul cum eis in nubes, in occursum Domini in aëra, & ita semper cum Domino erimus,* Johan. 17. 24. *Pater, quos dedisti mihi, velim ut ubi sum ego, & illi sint mecum: ut conspiciant gloriam illam meam quam dedisti mihi: quia dilexisti me ante jactum mundi fundamentum.*

III. Adscensionis Christi in cœlum effectus est effusio donorum Spiritus sancti, sicut Dominus dicit Joh. 16. 7. *Ego veritatem dico vobis, confert vobis ut ego abeam. Nisi enim abiero, Advocatus ille non veniet ad vos: sin autem profectus fuero, mittam eum ad vos.*

IV. Eadem fidem nostram ædificat & stabilit, A Nam nisi corporaliter à nobis abiisset Christus, semper corpus ipsius carnaliter videremus, & nunquam spiritualiter crederemus.

V. Eadem operatur gaudium spirituale in verè credentibus, sicut Dominus ait Joh. 14. 28. *Audivistis me dixisse vobis, Abeo & redeo ad vos. Si diligeretis me, gauderetis utique quòd dixerim, proficiscor ad Patrem; nam Pater me major est.*

Quod ad subjecta attinet, adscendit Christus è terra in cœlum si loci mutationem spectes non quoad Deitatem, sed *quoad humanam naturam*: unde duarum in Christo naturarum differentia colligitur. Præclarè hoc exposuerunt Patres, ut *Origenes* homiliâ triges. tertiâ in Matthæum: *Qui dicit discipulis suis, Ecce ego vobiscum sum, unigenitus Dei est, Deus Verbum, qui non est corporeo ambitu circumclusus: Secundùm hanc divinitatis suæ naturam non peregrinatur à nobis, sed peregrinatur secundùm* B *dispensationem corporis, quod suscepit. Hæc autem dicentes non solvimus suscepti corporis hominem (quum scriptum sit apud Iohannem: Omnis spiritus qui solvit Iesum, non est ex Deo) sed unicuique substantiæ suam proprietatem servamus. Quasi homo peregrinatur, qui est ubique secundùm divinitatis naturam. Non enim est homo, qui ubicunque duo vel tres in nomine ejus congregati fuerint, sed virtus divina quæ erat in Iesu: neque homo, (hoc est, secundùm humanitatem) nobiscum est omnibus diebus, usque ad consummationem seculi.*

Augustinus nono tomo, tractatu in Joannem septuages. octavo: *A quibus homo abscedebat, Deus non recedebat, & idem ipse Christus homo & Deus. Ergo & ibat per id quod homo erat, & manebat per id quod Deus erat: Ibat per id* C *quod uno loco erat, manebat per id quod ubique erat.*

Idem tractatu quinquages. in Joannem: *Secundùm majestatem suam, secundùm providentiam, secundùm ineffabilem & invisibilem gratiam impletur quod ab eo dictum est. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi. Secundùm carnem verò quam Verbum assumsit, secundùm id quod de Virgine natus est, secundùm id quòd à Iudæis comprehensus est, quod ligno affixus, quòd de cruce depositus, quòd linteis involutus, quòd in sepulcro conditus, quod in resurrectione manifestatus, non semper habebitis me vobiscum. Quare? Quoniam conversatus est secundùm corporis præsentiam quadraginta diebus cum discipulis suis, & eis deducentibus videndo, non sequendo adscendit in cœlum & non est hic.*

Ideo corpus Christi non est jam in terra, nedum ubique. Etsi autem Christus corpore suo non sit jam D in terra; tamen est etiam conjunctus & præsens corpori nostro secundùm carnem, sed non loco: sicut caput uniuscujusque hominis non est eo loco quo pedes, & tamen est illis suo modo unitum. Proinde adest Christus Ecclesiæ suæ non tantùm secundùm divinam, sed etiam secundùm humanam naturam verùm spiritualiter, sicut Caput membris quibus unitum est & quæ vivificat.

Locus è quo adscendit, à Luca notatur, Luc. 24. 50. Act. 1. v. 12. Adscendit è vertice aut parte aliqua montis Oliveti propè Bethaniam. Factum ideo:

I. Ut quemadmodum humanæ imbecillitatis maximique erga nos amoris argumentum præbens in olivarum monte cum ira Dei colluctans sanguineum sudorem sudavit, Luc. 22. v. 39. sic ex eodem in cœlum E migrans, certum Deitatis suæ exhiberet specimen: atque ita gloriæ Christi inserviret locus, qui ignominiæ & passioni ipsius initium dederat.

II. Ut ostenderetur, ipsum verè humanum & locale corpus etiam post resurrectionem retinuisse.

III. Ut montana nos de adscensione Christi in cœlum & de cura rerum cœlestium admonerent.

IV. Ut sciremus, nobis migrantibus ex *Bethania*, id est, domo afflictionis, ad cœlestia gaudia per Christum ingressum patere.

Digitized by Google

Locus quo adscendit, est cœlum, Marc.16.v.19. *Sursum receptus est in cœlum, & sedit ad dexteram Dei*: 1.Pet.3.v.22. *Qui ad dexteram Dei profectus est in cœlum*. Heb. 9. v. 24. *Non in manu factum sacrarium ingressus est Christus, quod sit exemplar vero sacrario respondens: sed in ipsum cœlum.*

Hoc *cœlum in quod Christus adscendit* nō est ipse Deus, nec conversatio cœlestis, nec gloria & beatitudo cœlestis: Sed quemadmodum Christus ipsemet docet Johan.14.v.2. est domus Patris cœlestis in quâ multæ sunt habitationes, thronus Dei, locus gaudii: est locus habitationis Dei, 2.Chron.6.v.21. *Tu auscultes è loco habitationis tuæ è cœlis, & auscultans condones*. 1.Reg. 8. v.30. Deut.26. v.15. *Prospice ex habitaculo sanctitatis tuæ è cœlis, & benedic populo tuo Israeli*. 2.Chron 30. v. 27. *Pervenit oratio eorum in habitaculum sanctum illius, in cœlum.*

Est hortus cœlestium deliciarum, Cantic.5. v.1. *Ingressus hortum meum, soror mea sponsa, decerpo myrrham meam cum aromatibus meis, &c.* id est, postquam adscendi in cœlum, ô Ecclesia sponsa mea, &c. Typus enim cœli fuit Paradisus terrestris in quem primi homines collocati fuerant à Deo.

Non est ubique, sed in altissimis: nam Dominus SURSUM *receptus est in cœlum*, Marc.16.19. Luc 24. v.51. Act.1.v.11. *elevatus est & nubes susceptum eum abstulit ab oculis eorum*, Act.1.v.9.

Explicatio loci Act.3. v.21. Christus igitur corpore suo est jam in supremo cœlo, in quod adscendit, sicut Petrus Apostolus testatur Act.3.v.21. ὃν δεῖ οὐρανὸν μὲν δέξασθαι ἄχρι χρόνων ἀποκαταστάσεως πάντων, *Quem* Jesum Christum, *cœlum capiat* (*seu suscipiat*) *oportet usque ad tempora restitutionis omnium*. Cœlum suscepit Christum sicuti non habitator domum, sed domus habitatorem excipit vel recipit: non ut captivum teneat, sed ut habitationis ministerium ei præstet. Nazianzenus Orat. secund. de Filio, fol. quadrages. secund. editionis Aldinæ Venetæ in octavo anni 1516. verba Lucæ sic interpretatur: δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρι τοῦδε, καὶ ὑπ' οὐρανοῦ δεχθῆναι ἄχρι χρόνων ἀποκαταστάσεως, id est, *Oportet enim eum regnare usque huc & à cœlo capi* (nempe non ut captivus à carcere, sed ut locatum à loco) *usque ad tempora restitutionis*. Ita Nazianzenus passivè interpretatus est verbum commune. Quapropter etiam Oecumenius cœlum vocat τὸ ἀπεσταλμένου ἀποδοχεῖον, *missi* (Christi videlicet) *receptaculum. Et Iustinus Martyr* Apologiâ secundâ pro Christianis, pag. sexagef. quartâ ait: *Quòd verò (Christum post resurrectionem ejus à mortuis illaturus cœlo fuerit Deus, atque ibi tantisper detenturus, dum hostiliter adversantes ei dæmones percutiat, & eorum numero qui boni atque probati esse ab eo præcogniti sunt, expleatur*. Similiter Paulus Coloss.3.v.1. *Si*, inquit, *resurrexistis cum Christo superna quærite*, UBI *Christus est*. Unde & hoc sequitur quòd Christus corpore sit in cœlo *localiter* ita ut locum aliquem occupet propter veri corporis modum. Hoc docet Scriptura sequentibus testimoniis Joh.14.v.2.3. *Vado paraturus vobis* LOCUM, *rursus veniam & vos ad me assumam, ut* UBI *ego, & vos sitis, &* QUO *ego abeam, scitis*. Johan.17.24. *Pater volo, ut* UBI *ego sum, & illi sint mecum, quos dedisti mihi*. Act.1.v.2. SURSUM *receptus est*. Coloss.3.v.1. *Quæ* SURSUM *sunt quærite*, UBI *Christus est ad dextram Dei sedens. Conversatio nostra in cœlo est*, UNDE *& Servatorem exspectamus Dominum nostrum Iesum Christum*. Hæc & similia testimonia docent, Christum corpore suo in cœlo jam exsistentem verè in loco esse. Nā particulę SURSUM, QUO, UNDE, UBI, significāt locum.

Subscribit Orthodoxa antiquitas: AUGUSTINUS secundo tomo, epistola quinquagesimaseptima, quæ est ad Dardanum: *Noli itaque dubitare ibi nunc esse hominem Christum Iesum, unde venturus est, memoriterque recole & fideliter tene Christianam confessionē, quoniam resurrexit à mortuis, adscendit in cœlū, sedet ad dextram Dei Patris, nec aliunde quàm inde venturus est ad vivos mortuosque judicādos. Et sic venturus est illa angelica voce testante, quemadmodū ire visus est in cœlū, id est, in eadem carnis forma atque substantia, cui profectò immortalitatem dedit, naturam non abstulit. Secundum hanc formā non est putandus ubique diffusus. Cavendū est enim, ne ita divinitatem astruamus hominis, ut veritatē corporis auferamus. Nō est autē consequens, ut quod in Deo est; ita sit ubique ut Deus. Nam & de nobis veracissima Scriptura dicit, quod in illo vivimus, movemur & sumus, nec tamen sicut ille ubique sumus, sed aliter homo ille in Deo, quoniam aliter & Deus ille in homine proprio quodam & singulari modo. Vna enim persona Deus & homo est, & utrumque est unus Christus Iesus, ubique per id quod Deus est, in cœlo autē per id quod homo.* Et aliquantò pòst: *Nam spacia locorum tolle corporibus, & nusquā erunt, & quia nusquam erunt, nec erunt. Tolle ipsa corpora qualitatibus corporum; non erit ubi sint, & ideò necesse est ut non sint.* Et sub finem: *Christum autem Dominum nostrum unigenitum Dei Filium æqualem Patri; eundemque hominis Filium, quo major est Pater, & ubique totum præsentem esse non dubites tanquam Deum, & in eodem templo Dei esse tanquam inhabitantem Deum; & in loco aliquo cœli propter veri corporis modum.*

Et epistola centesima quadragesimasexta scripta Consentio: *Ego Domini corpus ita in cœlo esse credo, ut erat quando adscendit in cœlum. Dixerat autem discipulis, ut in Evangelio legimus de sua resurrectione dubitantibus, & illud quod videbant, nō corpus, sed spiritū esse putātibus. Videte manus meas & pedes palpate & videte, quia spiritus ossa & carnem non habet, sicut me videtis habere. Sic eorū cū esset in terra contrectatus est manibus, sic eorum est cum iret in cœlū deductus adspectibus. Ibi vox Angelica sonuit, Sic veniet quemadmodū eū videtis euntē in cœlū. Fides adsit, & nulla quæstio remanebit.*

IDEM tertio tomo, libro de fide & symbolo, ca.6. *Credimus in cœlum adscendisse, qui vita beatitudinem etiam nobis promisit, dicens, Erunt sicut Angeli in cœlis, in illa civitate, quæ est mater omnium nostrum Hierusalem æterna in cœlis. Solet autem quosdam offendere, vel ipsos gentiles, vel hæreticos, quòd credamus terrenum corpus assumtum in cœlum. Aigentiles plurimique Philosophorum argumentis nobiscum agere solent, ut dicant, terrenum aliquid in cœlo esse non posse: nostras enim Scripturas non noverunt, nec sciunt, quomodo dictum sit, Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale. Non enim ita dictum est, quasi corpus vertatur in spiritum & spiritus fiat, quia & nunc corpus nostrum quod animale dicitur, non in animam versum est & anima factum; Sed spirituale corpus intelligitur, quia ita coaptandum est, ut cœlesti habitationi conveniat, omni fragilitate ac labe terrena in cœlestem puritatem & stabilitatem mutata atque conversa. Hæc est immutatio, de qua iterum dicit Apostolus, Omnes resurgemus, sed non omnes immutabimur: quam immutationem nō in deterius, sed in melius fieri docet, cum dicit, & nos immutabimur. Sed ubi & quomodo sit in cœlo corpus dominicum, curiosissimum & supervacaneum est quærere, tantummodo in cœlo esse credendū est. Non enim est fragilitatis nostræ cœlorū secreta discutere sed est nostræ fidei de dominici corporis dignitate sublimia & honesta sentire.*

Et nono tomo, tractatu tricesimo, in Evangelium Johannis; *Donec seculum finiatur, sursum est Dominus, sed etiam hic est veritas Dominus. Corpus enim Domini, in quo resurrexit, uno loco esse oportet: veritas ejus ubique diffusa est.* In excuso pro *oportet* exstat *potest*: sed, *oportet*, scripserat Augustinus, non *potest*. Ideo in ipso Jure Canonico vera est lectio, capitulo *Prima*. 44. De Consecratione. Distinctione secunda. Et tractatu quinquagesimo in Evangelium Ioannis: *Quoniam verum est quod ait, Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem seculi: & abiit, & hic est; & redit, & nos non deseruit: corpus enim suum intulit cœlo, majestatem non abstulit mundo.*

BASILIUS MAGNUS in Constitutionibus exercitatoriis, capite quarto ait, quòd Dominus noster *in cœlis esse secundùm corpus noscatur.*

CYRILLUS

Digitized by Google

CYRILLVS Alexandrinus, libro nono in Leviticum, non procul ab initio: *Volens ergo Dominus ac Salvator meus, hoc quod in terram ierat resuscitare, terrenum suscepit corpus, ut id elevatum de terra portaret in cœlum.*

THEODORETVS Dialogo secundo: *Corpus Dominicum surrexit quidem à corruptione & interitu alienum & impatibile & immortale, & divinâ gloriâ glorificatum & à cœlestibus adoratur potestatibus: corpus tamen est & habet quam priùs habuit circumscriptionem.*

VIGILIVS libro quarto contra Eutychen: *Si verbi & carnis una natura est, quomodo quum Verbum ubiq; sit, non ubiq; inveniatur & caro; namq; quando in terra fuit, non erat utiq; in cœlo. Et nunc quia in cœlo est, non est utiq; in terra, & in tantum non est, ut secundùm ipsam Christum exspectemus venturum de cœlo, quem secundùm Verbum nobiscum esse credimus in terra. Igitur secundùm vos, aut Verbum cum carne sua loco continetur, aut caro cum Verbo utiq; est, quomodo una natura contrarium quid & diversum non recipit in seipsa. Diversum est autem & longè dissimile circumscribi loco, & ubiq; esse, & quia Verbum ubiq; est; Caro autem ejus ubiq; non est, apparet unum eundemq; Christum utriusq; esse natura, & esse quidem ubiq; secundùm naturam divinitatis sua, & loco contineri secundùm naturam humanitatis sua.*

Proinde & Scriptura Sacra & vetus orthodoxa Ecclesia docet, Christum corpore suo aut humanitate sua nunc esse in cœlo & non in terra.

Voluit autem Deus, nos scire quò adscenderit & ubi nunc sit Christus secundùm naturam humanam. I. Ut constaret, Christum esse & manere verum hominem etiam in gloria.

II. Vt sciremus, quò convertere debeamus cogitationes nostras, & ubi Christum invenire debeamus. *Pontifex noster non utiq; in terra quærendus est, sed in cœlo*, ait Origenes in Leviticum, & docet Paulus Heb. 8. *Non super terram, nec in terra, nec secundùm carnem quærendus est Christus, si volumus eum invenire*, ait Ambrosius & monet Paulus Coloss. 3. v. 1.

III. Vt sciremus nostrum domicilium, in quod nos Christus est deducturus, & quod expetere debemus & in quo cũ Christo sumus futuri in æternum, sicut confirmat Joh. 17. 24. *Pater, quos dedisti mihi, velim ut ubi sum ego, & illi sint mecum: ut spectent gloriam illam meam quam dedisti mihi: quia dilexisti me ante jactũ mundi fundamẽtum.*

OBJICIVNT quidam: *Super omnes cœlos non est locus, ut Aristoteles probat in primo de cœlo. Christus corpore suo adscendit super omnes cœlos, teste Paulo Ephes. 4. vers. 10. Ergo non est corpore suo in loco.*

RESP. Falsum est, super omnes cœlos non esse locum. Etsi enim non est ejusmodi locus qualis ab Aristotele in Physicis describitur, est tamen locus. Nam ubi est corpus aliquod, ibi spacium sit quo contineatur corpus necesse est, juxta dictum Augustini epistolâ ad Dardanum: *Tolle spacia locorum corporibus & nusquam erunt; & quia nusquam erunt, nec erunt.* Hoc spacium Scriptura Sacra vocat locum. *Deinde* Aristoteli opponimus & præferimus autoritatem Jesu Christi, qui ait Joh. 14. vers. 2, 3. *In domo Patris mei habitationes multæ sunt: alioquin dixissem vobis,* (nempe nisi ita esset, ut dixi,) *Proficiscor paraturus vobis locum: & quum profectus fuero, & paravero vobis locum, rursum veniam & assumam vos ad meipsum: ut ubi ego ero & vos sitis.* *Tertiò* cùm Paulus ait, Christũ adscendisse *super omnes cœlos*, intelligit cœlum aëreum & sidereum: nam in illis non mansit, sed in supremũ cœlum ingressus est, *in ipsum cœlum*, ut idẽ ait Heb. 9. v. 24.

AD QVEM ascenderit Christus, docet ipse quum ait Joh. 14. v. 12. *Ego ad Patrem meum proficiscor*: & cap. 16. *Ego vado ad Patrem*: & cap. 20. vers. 17. *Adscendo ad Patrem meum, &c.* Daniel. 7. 13. *Usque ad antiquum dierum pervenit, &c.* Quod non ita intelligendum ac si Pater non esset ubique ac proinde etiam in terra; sed quia Pater singulariter gloriam suam & dilectionem manifestat in cœlo beatorum, & in cœlo familiam suam colligit secum in æternum mansuram propter hanc caussam jussit Christus nos orare: *Pater noster qui es in cœlo*, non autem, *qui es ubique*, cùm & hoc verùm sit: ut admoneremur, nos non ad hujus mundi, sed ad cœli societatem pertinere, hoc est, ad adoptionis familiam quæ est in domo superna Patris cœlestis, cujus familiæ Caput formale est Christus.

Ideo autem ad Patrem adscendit.

I. Quia ab illo prodierat, ab illo missus fuerat ad opus redemtionis nostrę peragendũ: sicut dicit Joh. 16. 5. *Abeo ad eum qui misit me.* & v. 28. *Prodii à Patre, & veni in mundum: iterum relinquo mundum & proficiscor ad Patrem.*

II. Quia Pater est major Christo. Hanc caussam indicat Christus quum ait Johan. 14. vers. 28. *Proficiscor ad Patrem: nam Pater major me est.*

Subjecti hujus circumstantiâ quidam abutuntur; & inde argumentationem vitiosam texunt quam refellemus. Argumentatio talis est:

Pater non est locus, neq; in loco, sed ubiq;.
Per adscensionem in cœlum, Christus ivit ad Patrem:
Ergo Christus per adscensionem in cœlum non venit in locum, nec est in loco, sed ubi est Pater, nimirum ubique.

RESP. *Primò* negatur consequentia, quia plures sunt in ista argumẽtatione termini quàm tres. In minore enim propositione nulla fit vera & syllogistica subsumtio in medio concludendi: sed diversus terminus à medio majore propositione posito adhibetur: ut & in cõclusione alius major terminus ponitur quã est in propositione majore: ita ut quinq; terminis argumẽtatio ista cõstet: 1. *Pater.* 2. *nõ est locus, nec in loco, sed ubique.* 3. *Christus per adscensionẽ in cœlũ.* 4. *ivit ad Patrem.* 5. *non venit in locum, nec est in loco, sed ubi est Pater, nimirum ubiq;.*

Deinde si per adscensionem Christi in cœlum corpus Christi desiisset esse in loco & constitutum ubique: tum idem etiam omnium electorum hominum corporibus contingit per adscensionem in cœlum. Sicut enim Christus est dormientium & resurgentium, ita est etiam adscendentium primitiæ; quia non sibi, sed nobis adscendit, & per adeptam cœlestis & æternæ hæreditatis possessionem totam salutis nostræ Oeconomiam hac sua in cœlum adscensione implevit.

SVBJECTVM quĩ, id est cui, adscenderit, ex subjecto incarnationis intelligitur. Vt enim Christus non sibi, sed nobis incarnatus est, non sibi sed nobis factus Legi subjectus; non sibi sed nobis passus, crucifixus & mortuus; non sibi, sed nobis ex mortuis resurrexit; ita etiam non sibi, sed NOBIS adscendit in cœlum, & quum sit primitiæ generis nostri, quando in cœlum adscendit, nos coram Patre in se constituit, obtulit & commendavit.

Illi autem adscendit Christus in cœlum, qui ea quæ digna sunt & congrua de Christo credit. *Quisquis autem*, (ut loquitur Fulgentius de Persona Christi ad Trasimundum Regem libro secundo) *Dei Filium, secundùm divinam naturam æqualem Patri non credit, nondum illi ad Patrem Christus adscendit. Et cui Filius non adscendit ad Patrẽ, tangendi Christum non accipit facultatem. Illi autem verè Filius adscendit ad Patrem, qui Filium Patri æqualem, sempiternitatis & immensitatis parilitate nõ ambigit, ut Filium Deum de Deo Patre naturaliter genitum, nec posteriorem æstimet, nec minorem. Quia non æqualis, si minor immenso, nec coæternus, si posterior sempiterno. Vterq; autem sensus à Christi tactu separat, quia non exæquat Patri Filium, sed minorat. Hujusmodi autem dignè audit à Christo: Noli me tangere, nondum enim adscendi ad Patrem meum. Quisquis enim tangere Christum non sinitur, ab ejus utique corpore separatur. Quod est autem corpus Christi, nisi Ecclesia Christi? Unde intelligitur, quia donec aliquis Filium Dei secundùm divinam substantiam*

Digitized by Google

æqualem non credit Patri, membris Christi per tactum fidei non potest copulari. Ille autem Dominici corporis tenet profectò compagem, cui Filius adscendit ad Patrem: illi autem Filius adscendit ad Patrem, qui Deitatem Filii Deo Patri fatetur æqualem.

Quòd autem nobis, id est, nostro bono ascenderit Christus, confirmat ipse quum ait Joh. 16. v. 7. *Sed ego veritatem dico vobis, confert vobis ut ego abeam. Nisi enim abiero, Advocatus ille non adveniet ad vos: sin autem profectus fuero, mittam eum ad vos.*

Corporis ergo Christi translatio ex hoc mundo in cœlum, est nobis utilis & salutaris, propter ingenium carnis nostræ, quæ quoad externis præsidiis intenta est, mentem ad cœlestia evehere non potest, & ita neglectis potioribus circa res minus utiles occupatur: ut exemplum Apostolorum ostendit, qui quamdiu Dominum corporaliter secum habebant, corporale ipsius regnū fore sibi persuadebant, etiam tum quum ab illis abiturus & in cœlum adscensurus erat, ut videre est Act. 1. v. 6.

Voluit igitur corporis sui conspectum & præsentiam nobis auferre Dominus, ut non in hanc, sed in ejus meritum respiciamus, & ipsum in cœlesti regno quæramus. Ideo Paulus protulit 2. Cor. 5. se Christum non ampliùs secundùm carnem novisse.

Non est igitur nobis ampliùs opus corporali præsentiâ corporis Christi in his terris, quam nonnulli tam infestis clamoribus propugnant, & Ecclesias omnes horribiliter turbant. Nam quia in terris ministerium ad quod à Patre missus erat, Christus absolvit, & omnia præstitit, quæ ad nostram salutem faciebant: expedit nobis quòd abivit, sicut disertè inquit, *Expedit vobis ut ego abeam.*

Sed, inquiunt, *si Christus suo corpore nobis in his terris præsens non sit, magnâ orbamur consolatione, illud absens nobis nihil proderit.* Atqui contradicunt isti manifestè Christo dicenti: *Expedit vobis ut ego abeam:* & orbant sese certissimâ consolatione, qui corporalem Christi præsentiam in his terris adhuc requirunt. At licèt Dominus corpore suo præsens nobis non sit: tamen nos justificat & sanctificat, tuetur, servat, consolatur. Potest hoc exemplis probari, quæ mortali adhuc corpore indutus in terris edidit. Tunc enim Centurionis famulum è morbo restituit & aulici illius regii filium curavit, licèt corpore procul ab illis abesset. Discipulos item ad prædicandum emissos gubernavit atque protexit ne quid mali paterentur. Num ergo nunc ejus minorem virtutem esse putabimus, postquam ad Patris dexteram considens omnem in cœlo & in terris potestatem accepit? Expediebat igitur nobis ut Dominus abiret.

Ex horum consideratione, quòd videlicet Christus majorem semper salutis nostræ quàm suæ rationem habuit, quòd id fecit, quod nobis potiùs, quàm ipsi expediret; nos amore in illum inflammari & in fide ejus confirmari decet.

Perspicimus etiam hîc quanta sit dissimilitudo Christi & Antichristi. Christus dicit & facit quod nobis expedit: Antichristus contrà non quid nobis, sed quid sibi utile sit, spectat: imò totum potiùs humanum genus in tenebris perire mavult, quàm suum quæstum amittere, quem artibus plus quàm Simoniacis in Ecclesia instituit.

Imitentur Christi affectum cujusq; ordinis & conditionis homines. Nam tunc demum officio suo rectè fungentur ministri Ecclesiæ, magistratus, parentes, denique omnes alii, si non quid sibi utile sit respiciant, sed quid iis expediat, quos ipsorum fidei Deus commisit.

Ad hæc tam multa nobis prodest discessus Christi ex hoc mundo; sic ad usus nostros transferre debemus quod Dominus dicit: *Expedit vobis ut ego abeam.*

Cæterùm finem hunc discessus sui confirmat testimonii sui certitudine: *Ego*, inquit, *Veritatem dico vobis: Expedit vobis ut ego abeam*, suppeditat nobis hæc tam gravis asseveratio Christi istam doctrinam: Quæcunque Christus dicit, sunt citra omnem controversiam verissima, quæ à nullo Angelorum, nedum hominum, citra blasphemiæ læsæque majestatis crimen, in dubium vocari possunt. Itaque omnem & sanæ rationis & pietatis sensum exuerunt, qui vociferantes, necessarium nobis esse, ut Christus suo corpore ubique atque ita in terris nunc sit, Dominum mendacii arguere non erubescunt.

Nos potiùs audiamus Christum, qui est via, veritas & uita, ut Johan. 14. ipse profitetur. quem Pater audire jussit de cœlo loquens: *Hic est Filius ille meus, dilectus ille in quo acquiesco:* IPSUM AUDITE, ut Matth. 17. legimus.

Hactenus de subjectis adscensionis Christi in cœlum.

ADJUNCTA quod attinet, fuit *primò* adscensio Christi in cœlum *necessaria*: quia à Deo ab æterno decreta, quia per oracula Prophetica prænunciata, quia per typos veteris Testamenti significata, quia ratione finis requisita. Debuit Christus corpus suum in cœlum evehere, quia hoc poscebat æternum Dei decretum, ut nimirum peractis in terra iis omnibus, quæ ad humani generis redemtionem pertinebant, assumtam ex nobis carnem in regni cœlestis gloriam transferret. Debuerunt prædictiones & typi impleri, ut veritas Dei ex eventu & complemento omnibus innotesceret & fidem ædificaret. Denique postulabat hoc ipsum nostræ salutis ratio, ut ita nobis cœlorum fores aperiret, quæ propter peccatum occlusæ erant.

Secundò facta est quadragesimo demum die à resurrectione. I. quia oportuit discipulos de veritate & certitudine resurrectionis ejus priùs ita confirmari, ut de ea ampliùs dubitare non possent. Nam quàm difficilè fuerit ipsis credere, Christum ex mortuis resurrexisse, plurima testimonia ostendunt, veluti Marc. 16. v. 11, 12, 13, 14. *Illi verò quum audissent eum vivere, & conspectum fuisse ab ea, non crediderunt. Postea autem duobus ex ipsis ambulantibus apparuit aliâ formâ, quum rus proficiscerentur. Et illi abierunt, & annunciaverunt reliquis: qui ne illis quidem crediderunt. Postremò verò unà sedentibus ipsis undecim conspicuum sese præbuit & exprobravit incredulitatem eorum & cordis duritiem: eò quòd iis qui ipsum conspexerant suscitatum non credidissent.* Luc. 24. 11. *Visa sunt apud eos quasi deliramentum verba mulierū, neq; crediderunt eis*, & v. 25. *Christus ipse edixit eis. O amentes & tardi corde ad credendum omnibus quæ loquuti sunt Prophetæ!* Et v. 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43. *Consternati verò & expavefacti videbantur sibi spiritum conspicere. Tunc dixit eis, Quid turbati estis, & quare disceptationes subeunt corda vestra? Videte manus meas & pedes meos: nam ego ipse sum: contrectate me, & videte; nam spiritus carnem & ossa non habet, prout me conspicitis habere: Et quum hoc dixisset, ostendit eis manus ac pedes. Adhuc autem ipsis non credentibus præ gaudio, & mirantibus, dixit eis, Habetis hic esculentum aliquid? Tunc ipsi porrexerunt ei partem piscis assi, & aliquid ex favo apiario. Quæ ille accepit, & in eorum conspectu comedit.* Matth. 28. 16, 17. *Undecim autem illi discipuli profecti sunt in Galilaam, in montem ubi constituerat eis Iesus. Et quum vidissent eum, adoraverunt eum: quidam autem dubitaverunt.*

II. Quia oportuit discipulos de mysteriis Christi denuò instrui, quæ antea portare non poterant. Act. 1. v. 1, 2, 3. *Primum quidem librum cōfeci, Theophile, de omnibus quæ cœpit Iesus & facere & docere, Ad eū usq; diem quo quum mandata*

Digitized by Google

mandata dediſſet Apoſtolis, quos per Spiritum ſanctum elegerat, ſurſum receptus eſt. Quibus etiam ſeſe, poſtquam paſſus fuit exhibuit vivum cum multis certiſſimis ſignis, per dies quadraginta conſpectus ab eis, & dicens quæ ad regnum Dei ſpectant.

Tertiò adſcenſio Chriſti in cœlum eſt *vera*, id eſt, qui verè ſecundùm naturam humanam locum mutavit: eadem eſt *una*, quæ facta eſt die quadrageſimo poſt reſurrectionem: ut dictum. Non igitur corpore manſit in terra, nec eſt duplex adſcenſio Chriſti, ut quidam fingunt, una *viſibilis* in conſpectu diſcipulorum: altera *inviſibilis*, quâ inde ab utero matris in cœlo Chriſtus fuerit corpore, de qua dicatur Joh. 3. v. 13. *Nemo adſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo, Filius hominis qui eſt in cœlo*: & Matth. 18. v. 20. *Ubi duo vel tres ſunt congregati in nomine meo, in medio eorum ſum.* His enim qui ajunt, Chriſtum corpore fuiſſe in cœlo inde ab utero matris, contradicit Chriſtus etiam poſt ſuam reſurrectionem, quum ait Joh. 20. 17. *Nondum adſcendi ad Patrem meum.* Et cum dicit verſu eodem, *Aſcendo ad Patrem meum*, contradicit iis, qui negant, Chriſtum corpore ſuo è terra migraſſe in cœlum, ſed manſiſſe in terra & inviſibilem tantummodo factum contendunt. Atqui ſi Chriſtus ſuo corpore jam fuit in cœlo antequam adſcenderet, & manſit in terra, poſtquam viſus fuit adſcendere: & veritas & uſus viſibilis adſcenſionis evaneſcit, & ipſa in ſpectrum Marcioniticum convertitur. Non enim poteſt una & eadem eſſe ſubſtantia viſibilis & inviſibilis: tranſiens de loco in locum, & nullum mutans locum uno eodemque tempore. Expreſsè autem dicit Lucas Act. 1. v. 9. *Adſpicientibus ipſis elevatus eſt: & nubes ſuſceptum eum abſtulit ab oculis eorum.* Et Angeli idem teſtantur. v. 11. *Hic Ieſus qui ſurſum receptus eſt à vobis in cœlum, ita veniet, quemadmodum ſpectaſtis eum proficiſcentem in cœlum.* Itaq; Chriſtus non prius adſcendit in cœlum, quàm ex morte reſurrexit: nec ante adſcenſionem caro ipſius erat in cœlo, nec poſt adſcenſionem eſt in terra, donec redeat ad judicium vivorum & mortuorum: nec caro Chriſti diſparuit & inviſibilis & inſenſilis facta eſt; neq; in omnia loca diſceſſit, ſed revera ſurſum elevata eſt ſupra cœlos viſibiles omnes in ipſum cœlum beatorum, in domicilium Dei.

Quod attinet dicta quibus opinionem ſuam adverſarii firmare conantur, nihil pro ipſis faciunt: Nam illa ſunt intelligenda per communicationem idiomatum ſecundùm naturã divinam cujus ſolius eſt proprium, eſſe eodem tempore ſimul in cœlo & in terra atq; adeo ubique, eſſe ubique in medio ſuorum. Quapropter dicimus cum Fulgentio libro ſecundo ad Traſimundum regem, pa. trecenteſ. decimanonâ editionis Henricpetrinæ in octavo: *Unus idemq; homo localis ex homine, qui eſt Deus immenſus ex Patre; unus idemq; ſecundum humanam ſubſtantiam, abſens cœlo, quum eſſet in terra, & derelinquens terram, quum adſcendiſſet in cœlum: ſecundum divinam verò immenſamque ſubſtantiam, nec cœlum dimittens, quum de cœlo deſcendit, nec terram deſerens, quum ad cœlum adſcendit.* Dicimus cum Auguſtino ſecundo, epiſtolâ quinquageſima ſeptima quæ eſt ad Dardanum: *Secundum hominem* (id eſt, ſecundùm humanam naturam) *in terra erat, non in cœlo ubi nunc eſt, quando dicebat, Nemo adſcendit in cœlum, niſi qui de cœlo deſcendit, Filius hominis qui eſt in cœlo: quamvis ſecundùm id quod Filius Dei erat, eſſet in cœlo, ſecundùm id verò quod Filius hominis erat, adhuc eſſet in terra, nondumq; adſcendiſſet in cœlum.* Dicimus cum Vigilio libro quarto contra Eutychen: *Si verbi & carnis una natura eſt, quomodo cùm Verbum ubique ſit, non ubique invenitur & caro? namq; quando in terra fuit, non erat utiq; in cœlo. Et nunc quia in cœlo eſt, non eſt utiq; in terra & in tantum non eſt, ut ſecundùm ipſum Chriſtum expectemus venturum de cœlo, quem ſecundùm Verbum nobiſcum eſſe credimus in terra.*

Hæc de adjunctis.

Comparata. Etſi Enochus & Elias etiam in cœlum adſcenderint ut de Enocho colligitur ex Gen. 5. v. 24. & de Elia dicitur 2. Reg. 2. 11. *Adſcendit Elias turbine in cœlum*: tamen illorum adſcenſio magnis diſcriminibus differt ab Adſcenſione Chriſti.

I. Enochus & Elias adſcenderunt virtute meriti adſcenſionis Chriſti, quæ virtus à jacto mundi fundamento ſe exſerere cœpit: nam vi ſatisfactionis Chriſti quam ſpoponderat ſe præſtiturum, cœlũ ipſis patuit: at Chriſtus adſcendit in cœlum abſq; alieno merito.

II. Enochus & Elias tranſlati ſunt in cœlũ, quum mortem antea non vidiſſent: at Chriſtus antequam adſcenderet, paſſus, crucifixus, mortuus & ſepultus eſt, & ex mortuis reſurrexit & poſtea demũ adſcendit.

III. Enochus & Elias potentiâ alienâ, nempe Dei, aſſumti ſunt in cœlum: At Chriſtus potentiâ quidem etiam divinâ, ſed propriâ, utpote verus naturâ Deus exſiſtens, corpus ſuum levavit in cœlum.

IV. Enochus & Elias miniſterio & adjutorio ſanctorum Angelorum tranſlati ſunt in cœlum: nam per ſe adſcendere non poterant, quos carnis infirmitas gravabat; ſicut de Elia dicitur 2. Reg. 2. v. 11. curru igneo ab equis igneis vecto tranſportatum: at Chriſtus a ſanctis Angelis non eſt portatus in cœlum, ſed ſua virtute adſcendit.

V. Enochus & Elias facti ſunt tantùm cives cœlorum: Chriſto autem data eſt poteſtas in cœlo & in terra & datum nomen quod eſt ſupra omne nomen, factus etiam quoad humanitatẽ Dominus cœlorum, & Pontifex ſecundùm ordinẽ Melchiſedech in æternum.

VI. Enochus & Elias tantum pro ſe adſcenderunt, aliis cœlum non aperuerunt: at Chriſtus præcurſor pro nobis ingreſſus eſt cœlum, ut dicitur Hebr. 6 20. id eſt, ut nobis cœlum aperiret, quod nos non poteramus nobis ipſi aperire.

VII. Enochus & Elias adſcenderunt per donum & gratiam illis impartitam: Chriſtus autem per gloriam naturalem, ut Athanaſius annotat primo tomo, De Incarnatione Verbi, pag. quadringenteſ. tertiâ.

IIX. Enochus & Elias poſt ſuam adſcenſionem non dederunt dona aliis hominibus; nam quum Eliſæus, duplam portionem de Spiritu Eliæ petiviſſet, reſpondit Elias, rem difficilem petiiſti, id eſt, quæ non humanitus datur, ſed divinitus & rarò cõtingit, 2. Reg. 2. v. 10. At Chriſtus poſt adſcenſionem ſuam dedit dona hominibus, Eph. 4. 8. 10. 11. 12. in quibus & donum edendi miracula, Joh. 14. 12. *Amen amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipſe faciet, & majora iſtis faciet: nam ego ad Patrem meum proficiſcor. Majora*, nempe numero & effectu, ut qui convertere debuerint Gentes omnes ad Chriſtum: ſed *majora*, non virtute diſcipulorum, ſed Chriſti in ipſis efficacis & per ipſos operantis, Marc. 16. 20.

Concludat hoc caput ſententia Athanaſii, quæ exſtat ſecundo tomo, pag. ſextâ: *Oportebat reſurrectioni Servatoris contiguum eſſe adſcenſum, & victorem inferni ſtatim etiam cœlum occupare. Sed ne celeritas factorum fugeret ſenſum, tempori ſe accõmodare vult, & Apoſtolis per viſum miracula, & per continentem oculorum intuitum animæ fidem inſinuare. Converſatus cum diſcipulis, cibũ cepit quum nullius indigeret: præbet ſuum corpus palpandum: teſtes ne veritati non ſolum oculos, ſed etiam digitos adhibens. Sublata igitur ſuſpicione de ſpectro, duratione præſentiæ, cùm quæ ad perfectionem viſa erant Apoſtolis dixiſſet, ſpectatores reditus ad diſcipulos adducit. Oportebat enim miraculorum præcones indubitatam eorum quæ concionabantur habere notitiam. Ac ita quum Ser-*

Digitized by Google

vator assumtus est, discipuli autem hæc videbant à terra, & nubes pedibus succurrens usum vehiculi ad cursum præbuit: O miracula inaudita, aër penetratur, æther suscipit, &c.

Hactenus de adscensione Christi in cœlum: sequitur

CAPUT XXVI.

De sessione Christi ad dextram Dei Patris.

SESSIO CHRISTI *ad dextram Dei Patris*, non est humanæ Christi naturæ exæquatio cum Patre in regnando, æquali potentiâ & majestate ei realiter communicatâ; sed est summus gradus exaltationis Christi θεανθρώπου, dum peracta in terris peccatorum nostrorum purgatione collocatus est in cœlis supra omnes Angelos, atque adeò supra omnes creaturas, ut jam in gloria officium Propheticum, Sacerdotale & Regium exsequatur mittens Spiritum sanctum è cœlo in corda electorum, & docens Ecclesiam per ministros novi fœderis: intercedês pro nobis apud Patrem: regnans denique & judicium exercens nomine Patris in toto mundo, atque inprimis in universa Ecclesia. Eph 1.2. v.20. & seqq. Pater ille gloriæ *suscitavit* Christum *ex mortuis, & collocavit ad dextram suam in cœlis. Longe supra omne imperium, ac potestatem, & potentiam, & dominationem, & omne nomen quod nominatur non solùm in hoc seculo, verū etiā in futuro: Et omnia subjecit ejus pedibus eumq; constituit Caput super omnia Ecclesiæ, Quæ est corpus ipsius, & complementum ejus, qui omnia in omnibus implet.* Et cap.4. v.11. *Is igitur dedit alios quidem, Apostolos, alios verò, Prophetas, alios autem, Evangelistas, alios autem Pastores, & Doctores, &c.* Ro.8.34. *Quis est qui condemnet? Christus is est qui mortuus est, imò verò qui etiam suscitatus est; qui etiā est ad dextram Dei: qui etiam interpellat pro nobis.* 1.Cor.15. v. 25.26. 27. *Oportet eum regnare, usquequò omnes inimicos subjecerit pedibus ejus. Vltimus autem hostis abolebitur mors. Nam omnia subjecit sub pedes ejus. Quum autē dicit omnia esse ei subjecta, palàm est hoc dici excepto eo, qui subjecit ei omnia.* 1. Petr. 3. 22. *Qui est ad dextram Dei profectus in cœlum, subjectis ipsi Angelis & potestatibus ac virtutibus.* Matth.28.18. *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra.* Apoc.3.v.7. *Sanctus & verax ille, qui habet clavē Davidis, qui aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit.* Clavis Davidis est potestas omnis gubernationis, jubendo & vetando, expediendo & coercendo: est plena, absoluta atque potentissima administratio totius Ecclesiæ, cujus typus fuit regnū ac domus Davidis. Rata sunt & fixa quæ Filius Dei sedens ad dextram Patris statuit, nec potest ei aliquis obsistere, claudere quod aperuit, vel aperire ꝙ vult esse clausū.

Prædicta fuit Psal.2. vers. 6. *Atqui ego inungens regem meum præfeci Tzijoni monti sanctitatis meæ.* Hoc enim de Davide ut typo, de Christo autem ut de veritate typi dicitur Psal.110.v.1. *Dixit Iehova Domino meo. Sede ad dextram meam; donec disposuero inimicos tuos in scabellum pedum tuorum:* & v.2. *Dominare in medio inimicorum tuorum.* & v. 5. *Dominus, qui sedet ad dextram tuam: frangens die iræ suæ reges.* Dan. 2. 44. *Temporibus autem Regum istorum suscitabit Deus cœli regnum, quod in secula non destruetur, & regnum ipsum populo alieno non relinquetur; comminuturum & consumturum omnia illa regna, ipsum autem staturum in secula.* Item c.7.v.14. *Huic datus est dominatus, gloriaq; ac regnum, ut omnes populi, nationes & linguæ ei serviant: cujus dominatus est perpetuus qui non præterit, & regnum ejus regnum quod non corrumpitur.* Et vers.27. *Regnum autem, dominatusque & amplitudo regnorum sub toto cœlo dabitur populo sanctorum excelsorum: cujus regnum erit perpetuum, & omnes dominatores ei servient, & auscultabunt.*

Causa efficiens sessionis Christi ad dextram Dei Patris est ipsemet Deus Pater, ut testatur Petrus Actor.2. **A** v.29.30. *Viri fratres, licèt liberè dicere apud vos de Patriarcha Davide, eum & obiisse & sepultum esse & monimentum ejus esse apud nos, ad hunc usq; diem, Propheta igitur cum esset, & sciret Deum jurejurando sibi jurasse, fore ut ex fructu lumbi ipsius, quod ad carnem attinet, Christum illum suscitaret, quem collocaret super ejus throno.* Et v.36. *Certò sciat ergo tota domus Israelis, quod Deus hunc fecerit Dominum & Christum, hunc ipsum, inquam, Iesum, quem vos crucifixistis.* Et cap.5.v.30. 31. *Deus ille Patrum nostrorum suscitavit Iesum, quem vos interfecistis suspensum in ligno. Hunc Deus dexterâ suâ sursum sublatum constituit Principem ac Servatorem.* Idem Apostolus Paulus docet Ephes.1.v.20. & sequentibus.

Causa ejus meritoria an ulla sit controvertitur.

Distinguendum censeo. Nam *mereri* & *meritum* ambiguæ sunt voces, & aliàs *propriè*, aliàs *figuratè* accipiuntur. **B** *Mereri* propriè est facere & præstare aliquid operis & beneficii, quod non debetur, sic ut propter id cùm præstitum sit, aliquid ceu merces debeatur, si non ex singulari pacto vel publicis legibus, tamen ex lege humanitatis & gratitudinis quæ constituit unumquemque debitorem iis, à quibus beneficium acceperit. Ita & *meriti* nomen, si usurpetur propriè certum est significare aliquod officium, aut beneficium, cui merces debeatur ab eo cui præstitum est.

Figuratè verò catachresi quadam *mereri* idem est quod consequi, obtinere, impetrare, dignum haberi posse, item dona & beneficia Dei gratuitò percipere. Similiter *meritum* καταχρηστικῶς dicitur opus per quod pervenitur ad honorem quamvis gratuitò destinatum & gratuitò donatum.

C Jam si figuratè & abusivè voces *mereri* & *meritum* accipiantur, dici potest, Passione & morte suâ Christum meritum esse honorem sessionis ad dexteram Dei Patris: passionem & mortem Christi fuisse meritum honoris illius. Et sic interdum loquuti sunt quidam Patres: veluti *Ambrosius* in verba Pauli Philipp. 2. *Propter quod & Deus, &c.* ait: *quid & quantum humilitas mereatur, ostendit Augustinus* nono tomo: tractatu centesimoquarto: *Humilitas claritatis est* MERITUM, *claritas humilitatis est præmium.* *Vigilius* libro quinto contra Eutychen: *An fortè negabunt Domino Iesu Christo ob meritum passionis & mortis, hæc omnia fuisse collata? legant Apostolum dicentem de ipso: Humiliavit seipsum factus obediens usq; ad mortem, mortem autem crucis. propter quod & Deus illum exaltavit, & donavit illi nomen quod est super omne nomen,* **D** *ut in nomine Iesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium & infernorum.* Et paulò pòst: *Persequamur ergo omnia adhuc beatitudinis ejus munera, passionis ejus* MERITO *acquisita, quibus luce clariùs apparebit, non posse ei secundùm quod naturâ Deus est, sed secundùm quod naturâ homo factus est, convenire.* Et mox: *Vide quanta eum ob* MERITUM *passionis adepturum Propheticus sermo describit.*

Sin verò propriè voces *mereri & meritum* sumantur, controversia est inter nos & Papistas. Nam Papistæ affirmant, quòd Christus sibi meruerit corporis gloriam & nominis exaltationem; ac proinde honorem sessionis ad dexteram Dei Patris: & suam opinionem confirmare conantur ex eo quod Paulus scribit Phil. 2. vers. 5 & sequentibus. *Is sit affectus in vobis, qui fuit & in Christo Iesu: Qui quum esset in forma Dei, non duxit rapinam,* **E** *æqualem esse Deo: Sed ipse sese inanivit, formâ servi acceptâ, similis hominibus factus: Et habitu compertus ut homo, ipse se submisit, factus obediens usq; ad mortem: mortem autem crucis, Propter quod & Deus exaltavit illum, & dedit illi nomen, &c.* Et Hebr. 2. vers. 9. *Videmus Iesum propter perpessionem mortis gloriâ & honore coronatum.* Utrobiq; ait Bellarminus lib. quinto de Christo, cap nono) habetur particula, *propter*, quæ particula causam ubique significare solet. Deinde particula, *&*, in illis verbis, *Propter quod & Deus exaltavit illum*, apertè indicat causam. Est enim

sensus;

Digitized by Google

censuit; Christus obedivit Deo, & vicissim honoravit A illum. Accedunt & testimonia Patrum, qui ex hoc Pauli loco colligunt, Christum meruisse humilitate gloriam, non solum nobis, sed etiam sibi. Addit Bellarminus, longè tutiùs esse tot veteres Patres, Græcos & Latinos in Scripturarum explicatione sequi, quam novellos istos doctores, qui non videntur sibi sapere, nisi omnibus contradicant. Ait præterea esse etiam congruentiam rationis; nam melius est (inquit Bellarminus) cæteris paribus, aliquid ex merito habere, quàm sine merito. Hæc Papistarum assertio est.

At vera & orthodoxa sententia est, Christum exinanitione & humiliatione sui nihil sibi meruisse *propriè*, sed nobis. Firmant hoc argumenta solidissima, quorum *primum* hoc est: Quicquid Christo à Patre donatum est gratuitò, id Christus sibi non meruit. At honor B sessionis ad dexteram Dei Patris est Christo à Patre donatus gratuito: Ergo eum Christus sibi non meruit. Major propositio necessaria est ex natura contrariorum, quæ simul eidem, secundùm idem, ad idem & eodem tempore nequeunt tribui. Assumtio est Apostoli Pauli, qui Phil. 2 9. ait: *Quapropter etiam Deus ipsum in summam extulit sublimitatem, ac donavit, gratuito* (est enim in Græco ἐχαρίσατο, quod est, ex gratia donavit) *ei nomen quod est supra omne nomen*, Bellarminus citando hoc dictum depravat & pro *donavit*, reponit *dedit*, quod est ambiguum: quum habeat, *donavit*, vulgata versio Latina, Pontificum Romanorum jussu recognita atque Romæ edita, quam Concilium Tridentinum Sessione quarta pro authentica habendam statuit & declarat in publicis lectionibus, disputationibus, prædicationibus & expositionibus, ita ut nemo illam rejicere quovis prætextu audeat vel præsumat. C Sed Bellarminus decretum Synodi & autoritatem Romanorum Pontificum nihil curans, vulgatam versionem Latinam rejicit quando vult, ut hoc loco fecit: quia vel ipsa versio vulgata, errorem, quem Jesuiticè defendit, expressè refellit verbo *donavit*.

Secundum argumentum nostrum: Qui non propter se vel propter suæ humanitatis gloriam, sed propter nos homines & propter nostram salutem descendit de cœlis & homo factus est; is profectò non sibi, sed nobis meruit quicquid meruit. Atqui Christus non propter se vel propter suæ humanitatis gloriam, sed propter nos homines & propter nostram salutem descendit de cœlis, & homo factus est; quemadmodum in D Symbolo Niceno profitemur secundùm Scripturas, Jes. 9. v. 6. *Puer natus est nobis, Filius datus est nobis*, Zach. 9. v. 9. *Exsulta valdè filia Tzijonis, clange filia Ierosolymorum, Ecce Rex tuus advenit tibi, justus & salute præditus est.* Matt. 20. v. 28. *Filius hominis non venit, ut sibi ministraretur, sed ut ministraret, daretq; animam suam in redemtionis pretium pro multis.* Luc. 2. v. 10. & 11. ait Angelus pastoribus, *Ne timete: ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit toti populo: nempe, natum esse* VOBIS *hodie Servatorem, qui est Christus Dominus, in urbe Davidis.* 2. Cor. 8. v. 9. *Nostis beneficentiam Domini nostri Iesu Christi, eum propter vos pauperem factum esse, quum esset dives: ut vos illius paupertate ditesceretis*, Gal. 4. v. 4. *Postquam venit plenum tempus, emisit Deus Filium suum factum ex muliere, factum Legi subjectum: Ut eos qui Legi erant subjecti redimeret, ut adoptionem E acciperemus.* Hæc & similia Scripturarum dicta docent perspicuè, quod consilium Patris, quis finis fuerit exinanitionis & humiliationis Filii Dei.

Tertium argumentum: Qui non pro se, sed pro nobis homo factus, passus, mortuus & in cœlum ingressus est; is certè non sibi, sed nobis tantùm meruit. Atqui Christus non pro se, sed pro nobis homo factus, passus, mortuus, & in cœlum ingressus est. Christum pro se hominem factum, absurdissimum esse statuit *Cyrillus* libro tertio Thesauri, cap. secundo. Pro nobis igitur homo factus est, hoc est, ut loco nostro satisfaceret Deo & nobis vitam, gloriamq; sempiternam restitueret. Et quum Scriptura asserit eum pro nobis passum, & mortuum Rom. 5. v. 8. pro nobis cœlos ingressum, Hebr. 6. v. 20. eo ipso docet, non pro se ipsum id fecisse.

Excipit Bellarminus, *in nullo horum locorum legi, propter nos* TANTUM *Christum laborasse: Proinde hæc omnia nihil aliud efficere, quam nobis Christi labores profuisse, quod minime Papani negent.*

At *primum* exceptio hæc frivola est. Nam cùm expressa quædam sunt in S. Scriptura, & nusquam alia præter ea quæ expressa sunt, illa docet vel apertè vel bonâ consequentiâ; tum profectò alia prorsus excluduntur. Exprimitur autem Christum pro nobis passum & mortuum, pro nobis cœlos ingressum, neq; usquam docet sive expressè, sive bonâ consequentiâ, Christum pro se passum & mortuum, pro se cœlos ingressum: Ergo pro nobis duntaxat. *Deinde* nostrum argumentum Bellarminus confirmat, veritatem loquens velut asina Bileami: nam ait, *Hæc omnia*, NIHIL ALIUD *efficere, quam* NOBIS *Christi labores profuisse, quod minime negamus.* Si hæc dicta Scripturæ omnia NIHIL ALIUD efficiunt, quàm nobis Christi labores profuisse: sequitur Christum sibi nihil meruisse. Antecedentis veritatem Bellarminus non negat, cur igitur non dat etiam consequens, quod ex eo tam necessariò sequitur.

Quartum argumentum nostrum est: Cujus rei jus Christus habuit à primo conceptionis momento, eam profectò humiliatione sui non demum meruit. Sicuti filius ab ipsa nativitate sua jus hæreditatis paternæ habet, nec demum hæreditatem obedientiâ vel officiis patri præstitis sibi meretur: Et quum hæreditatem adit non ideo adit quia eam meruit, sed quia jus ad eam habet tanquam filius. Atqui gloriæ corporis & exaltationis nominis jus Christus habuit à primo conceptionis momento: Ergo eam non demum meruit.

Quintum: Quod Christo ut homini debitum fuit à gratia unionis personalis, id nequaquam sibi laboribus suis meruit. Atqui gloria corporis & exaltatio nominis Christo ut homini debita fuit à gratia unionis personalis: Ergo, &c.

EXCIPIT Bellarminus; *Etsi jam debitum est ratione ejus cui accedit, tamen potest etiam cadere sub meritum, ut alio quodam titulo debeatur. Quare licèt fateamur debitam fuisse Christo gloriam corporis, etiamsi pro ea non laborasset: tamen quia quod debetur uno modo, potest deberi etiam alio modo: ideo voluit Deus, ut gloria corporis deberetur Christo etiam jure præmii ac mercedis.*

Atqui quod dicunt Jurisconsulti; *Non esse ferendum, ut actor alleget intentionis suæ causas contrarias* (l. Si quis §. de petition. hæred. lib. 1. C. de furtis. l. Titius ff. de conditionibus & demonst. & ibidem Doctores) hîc etiam locum habet. Nec enim ferendum est, ut & divina & humana ejusdem rei causa proferatur, ejus præsertim rei quæ firmissima est, si à divina causa profecta fuerit. Hæc enim maximè inter se pugnant gloriam corporis & exaltationem nominis debitam esse ex gratia unionis, quæ divina est causa ac proinde sufficiens & humanæ causæ accessionem non admittens: & debitam esse ex merito humano. Si quid modo divino debetur, non potest deberi alio modo: nam divino modo nihil potest accedere.

Sextum argumentum; Cui non fuit opus, ut sibi mereretur quicquam, is sibi nihil est meritus. At Christo non fuit opus, ut sibi mereretur quicquam: nam etiam secundum humanam naturam erat Filius Dei gratiâ unionis personalis, ac proinde Dominus, rex & mo-

Digitized by Google

narcha totius mundi & inprimis Ecclesiæ, &c. quid igitur ipsi deesse poterat?

Excipit Bellarminus, *in forma servi aliquid defuisse ante resurrectionem, etsi in forma Dei nihil ei defuerit.*

Hæc vero exceptio prorsus nihili est: Etsi enim aliquid defuit humanitati in se, non tamen defuit in persona, quum ea fuerit caro Verbi. Adhæc humana natura sibi mereri non potuit, tum quia est creatura, creatura autem de suo Creatore nihil potest mereri; tum quia est instrumentum Verbi conjunctum, nec nisi in verbo subsistens, & non movetur nisi ab alio principali suo. nam ita se habet humanitas Christi, respectu Deitatis ipsius: tum quia meritum personæ est, non naturæ. Propterea etiam meritum quo nobis salutem Christus meruit, non ab humana natura Christi, sed à persona in qua est natura humana pendet, & à decreto seu ordinatione Dei.

Septimum argumentum: Christus propter nos & pro nobis exaltatus est ad dexteram Dei Patris: Ergo sibi illam exaltationem non meruit. Antecedens multis explicat Athanasius primo tomo, Disputatione secunda contra Arianos, pag. centes. sexages. sept.

Alia argumenta omitto: nam ex his manifestũ est, Christũ humiliatione sui sibi meruisse nihil, sed nobis.

Quod verò argumenta, quibus adversarii opinionẽ suam probare conãtur, attinet: ea nobis non officiunt. Nam quod *primum* attinet, fallacia in eo struitur cõsequentis. Si humiliationẽ Christi sequi debuit gloria: Ergo Christus humiliatione meritus est gloriam. Sicut enim non omne quod antecedit, meritũ est: ita etiam non omne quod sequitur, effectus seu merces est.

Deinde in dicto Pauli Philipp. 2. humiliatio nequaquam statuitur esse causa exaltationis Christi. Nec Christus secundùm humanitatem fuit exaltatus propter opera vel passiones humanitatis, sed propter Verbum adunatum. Enunciatum vero Bellarm (*Particulam*, PROPTER, *causam semper significare,*) falsissimũ est. *Cyrillus* enim Patriarcha Alexandrinus lib tertio Thesauri, cap. secundo, ait: *Cavillantur* (scil. Ariani) *dicentes, propterea, ideo, cæteraq́; hujusmodi verba causam significare propter quam exaltatus est, & propter quam donatũ ipsi nomen, quod est super omne nomen.* Et paulò pòst rationem reddit: *Scriptura namque divina incarnationem Filii hominis factam prædicant ad restitutionem totius humani generis: sin verò (ut ipsi dicunt) exaltatus post incarnationem est Filius Dei & factus sublimis, quod antea non habebat, pro se magis incarnatus esset, quam pro hominibus. Sibi enim magis, secundùm vos, profuit, quam hominibus. Ita nõ pro nostra salute magis, quam ut ipse exaltaretur, nomenq́; maximum assequeretur, homo factus esset. Quomodo igitur Propheta & Apostoli Salvatorem appellant* NOSTRUM, *si sibi magis, quam nobis profuerit.* Hactenus Cyrillus. Certum est, Paulum illic non disserere de causa meritoria exaltationis Christi: sed consequentiam duntaxat ostendere, ut nobis esset exemplo, nec omnino aliud voluit, quam quod Luc. 24. 26. dicitur, *Oportuisse Christum pati, & ita introire in gloriam suam.* Humiliatio fuit via per quam Christus ad gloriam pervenit; via fuit, non causa: sicut omnino bona opera & passiones sunt via regni, non causa regnandi. *Athanasius* etiam Oratione secundâ contra Arianos, tomo primo, paginâ centesimâ, septuagesimâ sextâ, editionis Commelinianæ: *Si idcirco.* (inquit) *quia additum est in Psalmo: Ideoq́; unxit te Deus Deus tuus, ex vocula, ideo, causificandi sibi prætextum ad quævis instruunt, sciant isti sacrarum literarum imperiti, impietatisq́; inventores: quanquam hoc vocabulum, ideò, hic occurrit, non mercedem tamen virtutis, aut operis Verbi Dei significari, sed causam ejus adventus ad nos, ejusq́; unctionis, quæ in illo pro nobis fiebat.* Omittamus igitur Bellarminum Arianos sequentem, & dicamus, particulam διὸ hic non causæ, sed consequentiæ tantummodo notam esse, quemadmodum Act. 20. v. 26. Heb. 3. v. 7. 2. Pet. 1. 10. & aliis locis. Si particula διὸ hic causam non significat: multo minus particula ET.

Tertiò dictum Pauli Heb. 2. 9. Bellarm. truncat, omittens quæ omitti neutiquam debebant. Versus igitur integer habet· Τὸν δὲ βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἠλαττωμένον βλέπομεν Ἰησοῦν, διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου, δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον. hoc est: *Sed Iesum illum cernimus, qui paulisper fuit inferior Angelis factus, propter mortis perpessionem, gloriâ & honore coronatum.* In hoc dicto verba διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου, *propter mortis perpessionem*, referenda sunt ad præcedens participium ἠλαττωμένον, & non ad sequens Participium ἐστεφανωμένον: illisq; causa finalis exinanitionis monstratur, non autem causa efficiens exaltationis.

Quartò, Patrum testimonia nobis non adversantur: quia verbum merendi alio significato usurparunt, quàm in hac controversia Bellarm. Nam *mereri* illis interdum idem est, quod consequi, sicut *Augustinus* tomo quarto, libro octoginta triũ quæst. quæstione sexagesimâ septimâ ait: *Vocamur Filii Dei, quamvis hac adoptione mereamur.* Interdum idem illis est quod posse, valere, ut quum à Deo petunt, ut ipsum *æterna charitate diligere mereamur*: item, ut *Deum perfectè diligere & dignè laudare mereamur.* Utramvis significationem hic acceperis, perinde est, quum sint conjuncta.

Quintò etiamsi Patres à Bellarm. allegati cum ipso sentirent, tamen longè tutiùs est sequi Deum in Scriptura loquentem, quàm homines quantumvis excellentes à Scriptura deviantes. Æquius enim est, ut verbum Dei præferatur verbo hominum, quàm contrà.

Sextò, falsissimum est, meliùs esse aliquid ex merito habere, cæteris paribus, quàm sine merito. Sic enim meliore loco essent homines quàm Deus. Deus enim nihil ex merito habet, sed ex naturâ: alioqui præstabilior foret creatura merens, quàm Deus ex natura habens. Item præstabiliora essent quæ Christus secundùm humanam naturam haberet ex meritò, de quibus contendit Bellarminus, quàm quæ ex gratiâ unionis hypostaticæ habet. Ex his quæ dicta sunt, patet, Christum humiliatione sui, sibi honorem sessionis ad dextram Dei Patris non meruisse.

Hæc de causa efficiente sessionis Christi ad dextram Dei Patris.

Sessionis Christi ad dextrã Dei Patris *fines & usus* sũt.

I. Ut Christus sedens ad dextram Dei Patris semper interpellet pro nobis Heb. 8. 12. *Cæterùm eorum quæ dicimus hæc summa est: Talem nos habere Pontificem, qui consedit ad dextram throni majestatis illius in cœlis, Sanctuarii minister, ac veri illius tabernaculi quod fixit Dominus, & non homo.* Et cap. 9. v. 24. *Non enim in manufactum sacrarium ingressus est Christus, quod sit exemplar vero sacrario respondens: sed in ipsum cœlum, ut cõpareat nunc faciei Dei pro nobis.*

II. Vt potenter regnet in sua Ecclesia nomine Patris, in medio inimicorum suorum, & nos suâ potentiâ contra omnes hostes protegat & defendat, Psal. 110. 2. *Scipionem robustum tuum emissurus est Iehova Tzijone, dicens, dominare in medio inimicorũ tuorum.* Joh. 5. v. 27: *Patrem autoritatẽ ei dedit judicium exercendi, quatenus Filius hominis est*, id est, non tantùm quatenus Deus, sed etiam humanæ voluntatis arbitrio, etiam humanitatis suæ cooperatione. Eph. 1. v. 20. & seq. Heb. 1. v. 3. 4. 1. Pet. 3. 22.

III. Vt per Spiritum sanctum in nos sua membra cœlestia effundat. Act. 2. 33. *Itaq́; dextrâ Dei sursum sublatus & promissum Spiritum sanctum adeptus à Patre, effudit hoc quod vos nunc spectatis & auditis.*

IV. Vt ea quæramus quæ sursum sunt, ubi est Christus ad dextram Dei sedens.

Quod

Digitized by Google

Quod attinet *subjecta*, sessio ad dexteram Dei Patris, si pro autoritate & potestate regnandi nomine Dei Patris accipiatur, est solius Christi honor, non autem Spiritus Sancti, quia Sessio illa est Filii ad dextram Dei Patris; Spiritus Sanctus autem non est Filius, & Pater non est Spiritus Sancti Pater.

Deinde quum Sessio illa ad dextram Patris sit Christi, non est solius divinæ, neque solius humanæ naturæ Christi, sed totius personæ *θεανθρώπου secundum utramque naturam: Secũdùm divinam quidem naturam* non *κατ' ἑαυτὴν* & in se consideratam, sed *κατ' οἰκονομίαν* consideratam: nam ut descendens de cælo se exinanire dignatus est servi formâ assumtâ, ita post adscensionem in cælum exaltatus est ad regnum illud Mediatorium & Oeconomicum, quod nomine Patris, qui caput eius est, exercet. Secundùm humanam verò naturam etiam secundùm se consideratam honorem istum & potestatem accepit.

Si verò Sessio Christi acciperetur pro æquali potentiâ, majestate & gloriâ cum Deo Patre, tum Christus tantùm secundum divinam naturam sederet ad dextram Dei Patris, non autem secundùm humanam, secundùm quam eâdem & æquali potentiâ atque majestate non regnat cum Patre, ut sequentia argumenta evincunt:

Primum est, quia secundùm quam naturam Christus eâdem & æquali potentiâ atque majestate cum Patre regnat, secundùm illam est Patri ὁμοούσιος:

At secundùm humanam naturam Christus non est Patri ὁμοούσιος, Ergo, &c.

Propositio major certissima est, ut patet ex testimoniis è Sacra Scriptura collectis à B. Athanasio, quibus probat communem esse essentiam Patris, Filii & Spiritus Sancti: ubi inter alia ex dominatu eodem Patris & Filii concludit Filium esse ejusdem essentiæ cum Patre: tomo primo, pag trecent. septuagesimaquintâ, Editionis Commelinianæ.

Secundum argumentum est: quia secundùm quam naturam Christus non est æqualis Patri secundùm eam æquali potentiâ & majestate cum Patre non regnat.

At secundùm humanam naturam Christus non est æqualis Patri. Ergo, &c.

Si denique per sessionem ad dextram Dei Patris intelligeretur summa perfectio & felicitas carnis Christi in cælum exaltatæ; tum Christus sederet ad dextram Dei Patris non secundùm divinam naturam cui nihil perfectionis, nihil felicitatis in se accedere potuit: sed secundùm humanam naturam, quæ sola incrementi capax.

Sed cum Sessio ad dextram Dei Patris sumatur à nobis pro statu illo summè glorioso & supremo exaltationis gradu, quo Christus constitutus est non tantùm caput Ecclesiæ, sed etiam rex & Dominus omniũ creaturarum in cælo & in terra, atque adeò ubique: sedet Christus ad dextram Dei Patris secundùm utramque naturam, ut sequentia argumenta evincunt:

I. Quia secundùm utramque naturam data ei potestas in cælo & in terra, secundùm humanam quidem naturam secũdùm se consideratã, secundum divinam verò non secundùm se consideratam, sic enim nihil ei dari potuit in tempore, sed *κατ' οἰκονομίαν secundùm dispensationem*: sicut secundùm eandem non *καθ' ἑαυτὴν*, *secundùm se & in se*, sed *κατ' οἰκονομίαν*, *secundùm dispensationem* & voluntariam demissionem sui se exinaniverat; quapropter etiam ut *ἐξουσίαν* & gloriam suam ad tempus occultaverat & veluti deposuerat, ita exaltato est restituta. Ne autem quis ambiguè sumta voce *omnis potestatis* erret, distinctione utendum. Si per *omnem potestatem* quis intelligat omnipotentiam divinam, ea nunquam est reddita Christo, neque quà Deus, neque quà homo est, quia nunquam deposuit eam: Deitas enim semper fuit omnipotens, & ipsa omnipotentia. Hæc unita semper mansit naturæ humanæ semel assumtæ, etiam mortuæ. Si verò per *omnem potestatem* quis intelligat jus dominii in omnes creaturas, etiam hoc semper habuit Christus secundùm utramq; naturam. Si autem intelligatur hujus juris & dominii manifesta usurpatio, & latentis in Christo Deitatis per visibilem naturæ humanæ gloriam, plena patefactio, ne hæc quidem est homini Christo reddita, sed tum demum data, quando est exaltatus in suo regno ad dextram Dei in cælis. Non enim etiã tempore humilitatis habuit hanc gloriam invisibiliter, quæ postea non demum accesserit ei realiter, sed tantùm facta sit visibilis ex invisibili. Oportuit enim Christum pati, & sic ingredi in gloriam suam. Exinanitio autem Christi, de qua Apostolus Philipp. 2. ver. 7. non fuit Deitatis mutatio vel diminutio, sed occultatio in natura humana, infirmitatibus nostris verè & realiter obnoxia. Sic etiam Exaltatio non fuit aliquod Deitatis incrementum vel accessio, sed ejus manifestatio, quam petit à Patre Christus apud Johannem c. 17. v. 5. Sicut enim humiliatus est Filius Dei, occultatione gloriæ suæ in assumta carne ingloria: sic etiam exaltatus est patefactione æternæ gloriæ suæ, in carne glorificata: quo sensu rectè dicitur, Filius Dei deposuisse & recepisse suam gloriam.

Quia secundùm utramq; naturam Christus est caput Ecclesiæ, & Rex, Princeps, Dominus & Gubernator omnium à Patre constitutus; secundùm utramque naturam sedet ad dextram Dei Patris.

Subjectum locum quod attinet, Sessio Christi ad dextram Dei Patris, respectu divinæ naturæ Christi, quia infinita est, ubique est: quo ad humanam verò naturam, quæ finita est, non est, ubique, sed in cælo. I. Quia id disertè testatur, Scriptura Heb. 8. 1. *Consedit ad dextram throni majestatis illius in cælis.* Ephes. 1. vers. 20. *Suscitavit eum ex mortuis, & collocavit ad dextram suam in cælis.* Colos. 3. vers. 1. *Itaque si resurrexistis cum Christo, superna quærite, ubi Christus est ad dextram Dei sedens.* Actor. 3. vers. 21. *Quem oportet cælos excipere, usque ad complementum temporum omnium eorum quæ loquutus est Deus per os Prophetarum sanctorum suorum qui à seculo fuerunt.* Hebr. 1. vers. 3. *Sedit ad dextram majestatis illius in locis excelsissimis.* Actor. 7. 55. 56. *Quum Stephanus esset plenus Spiritu Sancto, intentis in cælum oculis vidit gloriam Dei & Iesum stantem ad dextram Dei. Et ait: Ecce, conspicio cælos apertos, & Filium illum hominis adstantem ad dextram Dei.*

Prædictum id fuit Cantic. 8. 7.

II. Quia per adscensionem assumtus est in cælum: ergo in carne nostra ad dextram Dei sedet in cælo. Hoc docet Scriptura Marc. 16. 19. *Sursum susceptus est in cælum & sedet ad dextram Dei*, 1. Pet. 3. v. 22. *Qui est ad dextram Dei profectus in cælum.*

III. Quia thronus & sedes regni Christi est in cælo.

IV. Quia in carne sua, è cælo, & non aliunde, est rediturus ad judicium vivorum & mortuorum: in cælo igitur sedet in ea ad dextram Dei Patris.

Idem docuit Orthodoxa antiquitas. *Augustinus* nono tomo, tractatu quinquagesimonono in Johannem: *Nos indicemus modo Iudæis ubi sit Christus, utinam velint audire & apprehendere. Quicunque sunt ex semine illorum qui dederant mandatum, ut indicarent eis ubi esset Christus, veniant ergo ad Ecclesiam, audiant ubi sit Christus, & apprehendant eum: à nobis audiant, ex Evangelio audiant. Occisus est à parentibus eorum, sepultus est, resurrexit, à discipulis agnitus, ante oculos eorum adscendit in cælum, ibi sedet ad dextram Patris, qui judicatus est, venturus est judex: audiant & teneant. Respondet, quem tenebo? Absentem? Quomodo in cælum manum mittam,*

mittam, ut ibi sedentem teneam? Fidem mitte & tenuisti: parentes tui tenuerunt carne, tu tene corde, quoniam Christus absens, etiam præsens est: nisi præsens esset, a nobis ipsis teneri non posset: sed quoniam verum est quod ait, Ecce ego vobiscum sum usq; ad consummationem seculi: & abyt, & hic est, & redyt, & nos deseruit: corpus enim suum intulit cœlo, majestatem non abstulit mundo. *Tertullianus* libro de resurrectione carnis, capite quinquagesimoprimo: *Vtiq, & ab ipsa regia cælorum, quum ILLIC adhuc sedeat Iesus ad dextram Patris.*

Sedet autem Christus ad dexteram Dei Patris in vera carne nostra, in nostræ veritate & proprietate naturæ, id est, quæ vere etiamnum est visibilis, finita & circumscripta: quia quali carne in cœlum adscendit & è cœlo redibit, tali & non alia sedet ad dexteram Dei Patris in cœlo. Atqui carne visibili, finita & circumscripta adscendit in cœlum & redibit è cœlo, testantibus sanctis Angelis & dicentibus ad Apostolos, Actorum capite primo, versiculo undecimo: *Viri Galilæi, quid statis intuentes in cælum? hic Iesus qui sursum receptus est à vobis in cœlum, ita veniet, quemadmodum spectastis eum proficiscentem in cœlum.* Proinde etiam in carne visibili, finita & circumscripta sedet ad dextram Dei Patris in cœlo.

Eadem semper fuit etiam post Apostolorum excessum sententia orthodoxæ Ecclesiæ. *Ignatius* epistolâ septimâ quæ est ad Smirnenses: *Ego*, inquit, *non modo in carne venisse ipsum cognosco ex nativitate, & crucifixione ejus, sed & post resurrectionem scio eum in carne fuisse, & credo etiam nunc esse: & quando ad Petrum venit, inquit ipsis: Accipite & palpate me, & videte, quod non sum dæmonium incorporale. Spiritus enim carnem & ossa non habet, quemadmodum me videtis habere. Et Thomæ dicit: Infer digitum tuum huc in figuram clavorum & adfer manum tuam, & mitte in latus meum, & continuò credidit, quòd ipse esset Christus. Quare & Thomas dicit ipsi: Dominus meus & Deus meus: & ob id mortem contempserunt: parum enim fuerit si dicam injurias & verbera. Quinetiam & post resurrectionem ostendit seipsum illis, quòd vere, & non per phantasiam resurrexerat, & cum illis comedit & bibit quadraginta perpetuos dies, & ita cum carne videntibus illis assumtus est ad illum qui miserat eum, cum ipsa carne venturus iterum cum gloria & potestate. Ajunt enim oracula: Hic IESVS qui assumtus est à vobis in cælum: sic veniet, quemadmodum vidistis illum euntem in cælum.*

Theodoretus Dialogo secundo qui inscribitur *Inconfusus*, sic respondet Eranistæ: *Igitur corpus Dominicum surrexit quidem à corruptione & interitu alienum & impatibile & immortale & divinâ gloriâ glorificatum & à cælestibus adoratur potestatibus: corpus tamen est & habet, quam prius habuit, circumscriptionem.* Ibidem: *Viderunt autem naturam circumscriptam, non eam quæ circumscribi non potest. Audivi autem etiam Dominum dicentem: Videbitis Filium hominis venientem in nubibus cæli. Scio verò esse circumscriptum quod videtur ab hominibus. Videri enim non potest natura, quæ non potest circumscribi. Porrò autem & sedere in throno gloriæ, & statuere quidem agnos à dextris, hædos verò à sinistris, id quod circumscriptum esse significat.* Ibidem: *Illud corpus priorem habet formam & figuram & circumscriptionem, & ut summatim dicam, corporis essentiam: etiamsi post resurrectionem immortale & immune à corruptione factum est, & ad dexteram Dei collocatum ab omni creatura adoratur.*

Cyprianus tractatu de adscensione Christi, sectione E septimâ, ait: *Invisibilem Deum visibilem Filium recepisse ad dextram suam, manifestum est, & humilitatem carnis nostræ throno judiciario honoratam, &c.*

Hieronymus in explicatione Symboli ad Damasum: *Adscendit in cælum, sedet ad dextram Dei Patris, manente eâ naturâ carnis, in qua natus & passus est, in qua resurrexit. Non enim exinanita est humanitatis substantia, sed glorificata.*

Augustinus nono tomo, secundo libro de Symbolo ad Catechumenos capite septimo ait, quòd Christus *id quod suscepit ex nobis, in cælum levaverit, ad dexteram Pa-* A *tris collocaverit, ac fidei nostræ certum pignus dederit, ut securi sint membra de tanto Capite, fideliterq; sperent ad ipsum se posse pervenire, quem jam credunt ad dexteram Patris sedere.*

Ex his certum est, quòd Christus sedeat ad dexteram Dei Patris in vera illa carne ex nobis assumta.

Ad dexteram inquam, sedet non ad sinistram: Judicis enim non est in sinistra sedere.

Ita autem ad dexteram Patris sedet ut tamen Pater non sedeat ad sinistram: tum quia Patri dextera non propriè, sed metaphoricè tribuitur: tum quia Pater incircumscriptus est: tum quia in æterna beatitudine omnis dextra est, quum ibi nulla sit miseria.

Tantum de subiectis sessionis Christi ad dexteram Dei Patris.

B *Adjuncta* quod attinet, occurrit *primò* TEMPVS illius.

Sessio Christi ad dexteram Dei Patris quæ gloria est Christi, sequuta est passionem, crucifixionem, mortem, sepulturam, resurrexionem, adscensionem Christi in cœlum: I. quia sic ordo articulorum Symboli Apostolici docet, & Scriptura Sacra confirmat. Marc. 16. 19. *Dominus igitur postquam locutus fuisset eis, sursum receptus est in cælum, & sedit ad dextram Dei.* Luc. 24. 26. *Nonne hæc oportuit pati Christum, & introire in gloriam suam?* Hebr. 1. v. 3. *purificatione peccatorum nostrorum per seipsum facta, sedit ad dextram majestatis illius in excelsissimis. Intuentes in fidei ducem ac consummatorem Iesum, qui pro proposito gaudio sustinuit crucem, ignominiâ contemtâ, & ad* C *dextram throni Dei consedit.* Act. 3. v. 21. *Qui vicerit, dabo ei ut sedeat mecum in throno meo, ut & ego vici, & sedeo cum Patre meo in throno ejus.*

II. Quia disertè Scriptura negat, Christum glorificatum fuisse ante passionem, mortem & resurrectionem, Joh. 7. 39. *Hoc autem dixit de Spiritu illo, quem accepturi erant credentes in eum. Nondum enim erat Spiritus sanctus quia Iesus* NONDVM ERAT GLORIFICATVS. Quum autem sessio ad dextram Dei Patris sit gloria illa ad quam Christus elevatus est super omnes creaturas, Angelos & homines, non potest revera dici, ipsum ad dextram Patris sedisse, antequam esset glorificatus.

Proinde Christus inde ab utero matris suæ secundùm humanitatem non sedit ad dextram Dei Patris, sed demum post adscensionem in cœlum ad eam sedere cœpit: nisi dicere velimus, aut Christum humanita- D te sua cùm mortuus penderet in cruce vel jaceret in sepulcro, ad dextram Patris sedere desiisse, aut in eadem humanitate sua simul mortuum fuisse & ad dextram Patris in gloria sedisse.

Deinde Sessio Christi ad dextram Dei Patris *necessaria* est: quia à Deo ab æterno decreta & per Prophetas prædicta fuit.

Sequuntur dissentanea.

Primò aliud est *adscensio Christi in cælum*, aliud *sessio ad dexteram Dei Patris*, ut ostendunt hæc argumenta.

I. Quia sessio ad dexteram Dei Patris est finis adscensionis in cœlum: ideo enim Christus adscendit ad cœlos, ut sederet ad dexteram Patris.

II. Quia perpetuò Christus sedet ad dextram Patris: at semel tantùm ad cœlos adscendit.

III. Quia nos quoque adscendemus in cœlum: nec tamen sedebimus ad dextram Dei. Item Angeli sancti adscendunt in cœlum, nec tamen sedent ad dexteram Dei.

Deinde multò minus sessio ad dextram Dei Patris est unio humanæ naturæ cum λόγῳ: nec est realis communicatio divinarum proprietatum, ut omnipotentiæ & ubiquitatis, cum natura humana.

Sessio

Sessio Christi ad dextram Dei Patris non est conclusio illius in cœlo & alligatio ad certum locum. Liberè enim & volens versatur Christus in cœlo & gloriosè regnat nomine paterno, exaltatus super omnes creaturas: nec est tantùm in certo loco, vel certis locis, quasi cancellis inclusus: sed quolibet momento est ubicunq; & quomodocunq; illi pro sua Majestate collibitum est. Qualis autem sit cœlestis illa conversatio, in hac vita nec scire nos est necessũ, nec scrutari nobis concessum, sed illius vitę cognitioni & experientiæ reservatum. Erimúsne nos conclusi? erimúsne alligati ad certum locum, aut cœlum erit nobis pro carcere, quãdo versabimur cum Domino in cœlis? Si de hominibus sanctis in cœlesti domicilio versantibus, talia proferre turpe & intolerabile esset Christianis auribus? quare non pudet quosdam his scommatibus conspurcare gloriam Christi, Pontificis nostri, ingressi in Sancta sanctorum non manufacta?

Quartò Sessio ad dexteram Dei Patris non est, æquali cum DEO Patre potestate & gloriâ regnare: quia Spiritus Sanctus æquali cum Deo Patre potestate & gloriâ regnat, nec tamen Spiritus Sanctus ad dexteram Dei Patris sedet.

Quintò, Sessio Christi ad dexteram Dei Patris non est *modus majestaticus* seu *majestaticus*, quo Christi caro facta sit omnipræsens, omnipotens, omniscia: quia sessio ad dexteram Dei Patris, carni gloriam cœlestem contulit, naturæ veritatem non ademit. Malè igitur argumentantur quidam in hunc modum:

Dextera Dei est ubique:
Corpus Christi sedet ad dextram Dei.
Ergo corpus Christi est ubique.

RESP. Multiplex est in hoc paralogismo vitium. *Primò* peccat in forma, quia quatuor terminis constat: Correctâ formâ talis fit parexelenchus:

Quicquid sedet ad dextram Dei, est ubiq;:
Corpus Christi sedet ad dextram Dei:
Ergo corpus Christi est ubiq;.

Jam *Primò* falsa est Major: quia nititur falsa hac hypothesi, Quicquid competit personæ Christi, id omne etiam competit cuique naturæ, vel: Quicquid verè dicitur de TOTO CHRISTO, id omne etiam verè prædicatur de TOTO CHRISTI.

Secundò laborat elencho παρὰ τὸ μὴ αἴτιον ὡς αἴτιον: quia Sessio ad dextram Dei statuitur causa esse Ubiquitatis, quum non sit: Vera autem ubiquitatis causa est infinitas essentiæ.

Tertiò assumtio propriè intellecta est falsa & Nestorianismo affinis, dum attribuit corpori Christi quod est personæ seu suppositi: Actiones enim personales sunt suppositorum, ac proinde corpus Christi quasi personam constituit. Synecdochicè autem intelligi oportet ut vera sit, qua diceretur; Christus suo corpore sedet ad dexteram Dei: nam non propriè corpus, sed Christus corpore suo seu Christus incarnatus sedet ad dexteram Dei Patris.

Quartò, eadem assumtio evertit cõclusionem. Nam si corpus Christi sedet ad dexteram Dei non est ubiq;, alioquin non esset verum corpus: sicut Athanasius colligit oratione de Fide apud Theodoretum.

Quintò argumentum hoc seu medium, quo in hac argumentatione probatur ubiquitas corporis Christi, evertit alia media quibus eadem ejusdem corporis Ubiquitas probatur. Nam si Sessio Christi ad dexteram Dei Patris est causa Ubiquitatis corporis Christi, tum nõ erit ejusdem causa Unio hypostatica. Nam unius & ejusdem rei non possunt efficientes causæ esse res tam longo temporum intervallo dissitæ, sed causas efficientes ejusdem effecti oportet tempore esse simul conjunctas. Atqui unio hypostatica facta est in primo conce-

A ptionis momento: sed sessio ad dexteram Dei Patris demum post adscensionem in cœlum. Ergo aut sessio Christi ad dexteram Dei Patris non est causa Ubiquitatis corporis Christi: aut unio hypostatica. Ita contrarias & sese evertentes causas ejusdem rei adversarii allegant: quod testimonium est erroris & ignorantiæ veritatis. Sic accidere solet, ut passim impingant, quorum mens contentioni indulgens, & non sanari, sed vincere cupiens, averso ab iis, quæ rectè dicuntur, tantum intenta est in hoc, ut inveniat quod pro suis partibus eloquatur. Quapropter quum tot vitiis hic paralogismus scateat, ac propositio inprimis falsa sit, assumtio etiam conclusionem evertat, & datis præmissis alia adversariorum fundamenta & argumenta, quibus Ubiquitatem corporis Christi adstruunt, evertantur; falsam

B conclusionem esse necesse est.

Alii ex sessione Christi ad dextram Dei Patris in hunc modum argumentantur.

Quicquid sedet ad dexterã Dei Patris, habet omnipotentiã:
Humana Christi natura sedet ad dexteram Dei Patris:
Ergo humana Christi natura habet omnipotentiam.

RESP. Concedo rectè intellectum. Humana Christi natura habet omnipotentiam, scilicet non transfusam in se realiter, non inhærentem sibi subjectivè, sed personaliter unitam. Quemadmodum enim divinam naturam habet, ita & omnipotentiam. Sed divinam naturam habet personaliter sibi unitã: Ergo & omnipotentiam habet personaliter sibi unitam. At de hoc non est controversia: quia quæstio est; *An humana Christi natura sit omnipotens?* non autem, *an habeat omnipotentiam?* Ideo argumentatione concludendum erat: *Hu-* *Concessio cum distinctione.* *Rejectio alienæ quæstionis & revocatio ad statum controversiæ.*

C *mamanam Christi naturam esse omnipotentem:* de hoc enim est controversia. Quòd si corrigatur objectio, ut ad propositum faciat, talis erit;

Quicquid sedet ad dextram Dei Patris, est omnipotens:
Humana Christi natura sedet ad dextram Dei Patris:
Ergo humana Christi natura est omnipotens.

At hujus argumẽtationis Propositio major est falsa. *Correctio objectionis.*

INSTANT: *Cui data est omnis potestas in cœlo & in terra, ei data est omnipotentia:*
Humana Christi natura data est omnis potestas in cœlo & in terra:
Ergo humana Christi natura data est omnipotentia.

RESP. Concedo rectè intellectum: Humanæ Christi naturæ data est omnipotentia, non realiter in eam

D transfusa, non ut subjectivè ei inhærens, sed ut personaliter ei unita. Quemadmodum ipsa divina natura ei data est, ita & omnipotentia: Divina autem natura ei data est, non ut in ipsam transfusa sit, non ut ipsi subjectivè inhæreat, sed ut ipsi personaliter unita sit. Ergo & omnipotentia eidem data est, non ut in ipsam realiter transfusa sit, non ut formaliter ei inhæreat; sed ut formaliter ei unita sit. Verùm hoc est extra terminos controversiæ nostræ. Ideo aliter concludendum erat, nempe:

Cui data est omnis potestas in cœlo & in terra, id est, omnipotens.
Humana Christi natura data est omnis potestas in cœlo & in terra:
Ergo humana Christi natura est omnipotens.

E At hujus argumentationis propositio major intellecta universaliter, est falsa: quia *omnis potestas* aut omnis autoritas non est omnipotentia, (est enim in Græco non πᾶσα δύναμις, non παντοκρατεία, sed πᾶσα ἐξουσία.) Omnipotentia enim est proprietas essentialis Deitatis, imò ipsa Deitas; illa autem πᾶσα ἐξουσία est licentia, potestas, autoritas actu usurpandi jus tum supernè regendi, subalterno in ipsos etiã Angelos imperio, tũ Ecclesiam sibi in toto terrarum orbe colligendi & re-

Digitized by Google

& regnum gratiæ in eo erigendi, tuendique, Satanam vero & omnes illi adhærentes debellandi.

Sextò non pugnat cum sessione Christi ad dexteram Dei Patris, quod Actor. 7 vers. 55, 56. dicitur, quòd *Stephanus viderit Christum stãtem ad dextram Dei.* Nam quòd Scriptura ferè semper dicit, Christum sedere ad dexteram Dei Patris, id facit ideo, ut sciamus, Christum commissæ sibi administrationis possessionem solenniter adiisse, nec semel tantum adiisse, sed in ea perstare, & perstiturum etiam quum veniet judicatum vivos & mortuos; quemadmodum ipse Pontifici Maximo & Concilio ejus dixit Matth. 25. vers. 31. *Quum autem venerit Filius hominis cum gloria sua, & omnes sancti Angeli cum eo, tunc sedebit in throno gloriæ suæ.* Et cap. 26. vers. 64. *Ab hoc tempore videbitis Filium hominis sedentem ad dexteram potentiæ Dei & venientem in nubibus cœli.* Sessio igitur in hac phrasi non tam situm corporis significat quàm imperii majestatem. Quod autem Stephanus stantem vidit, eo indicatur promtitudo Christi ad tuendum, adjuvandumque suos, ad confirmandum eos in veritatis confessione, ad recipiendum eos ad sese. Unde Gregorius Magnus in homilia vigesimanona in festo Adscensionis Christi habita ait: *Considerandum nobis est, quid est quod Marcus ait: Sedet à dextris Dei: & Stephanus dicit: Video cœlos apertos, & Filium hominis stantem à dextris Dei? Quid est quo hunc Marcus sedentem: Stephanus verò stantem se videre testatur? Sed scitis fratres, quia sedere judicantis est: stare verò pugnantis vel adjuvantis. Quia ergo Redemtor noster assumtus in cœlum, & nunc omnia judicat, & ad extremum judex omnium veniet: hunc post assumtionem Marcus sedere describit: quia post adscensionis suæ gloriam, judex in fine videbitur. Stephanus verò hunc in labore certaminis positus, stantem vidit, quem adjutorem habuit: quia ut iste in terra persequutorum infidelitatem vinceret, pro illo de cœlo illius gratia pugnavit.*

Marc. 16.
Actor. 7.

Hactenus fuit de persona Christi: sequitur de ipsius officio.

Caput XXVII.

In quo de officio CHRISTI Mediatorio.

OFFICIUM CHRISTI, est quòd ipse solus inde ab initio mundi est Mediator inter Deum & electos ad vitam æternam, à Deo impetrans & efficaciter conferens electis omnia quæ ad æternam ipsorum salutem requiruntur, atque adeò ipsam vitam æternam.

De Mediatore inter Deum & electos deinceps acturi, primò de nomine *Mediatoris* agemus: deinde ad rei ipsius explicationem accedemus.

MEDIATOR, Græcè μεσίτης, generali significatione dicitur is qui medius intervenit inter duos vel plures, aut ut testis & cognitor rerum quæ dicuntur & fiunt, aut ut internuncius & interpres illorum, aut ut eos inter se uniat, sive dissidium aliquod hostile antea inter eos fuerit, sive non. Nam etiam partes non dissidentes antea hostiliter, posse mediante aliquo uniri & consociari, innumera conjugia & federa inter homines, atque amicitiæ exempla, alioquo mediante inita, abunde evincunt. Itaque naturam mediationis & humanitatem ignorat, quisquis mediatorem ullum inter duos hostiliter antea non dissidentes, intervenire negat. Quanquam Synecdochicè mediator frequentissimè dicitur qui partes dissidentes conciliat.

In doctrina Ecclesiæ, tribus modis usurpatur:

Primò dicitur de Deo tanquam certò præsente in

A medio paciscentium de re quapiã, ut cognoscat de pacto illorum & violatores ejus puniat. Sic enim legitur in vulgata versione Latina, Judic. 11. v. 9, 10. Jephthe dixit Galaaditis: *Si verè venistis ad me, ut pugnem pro vobis contra filios Ammon, tradideritq́ eos Dominus in manus meas, ego ero vester princeps? Qui responderunt ei: Dominus, qui hæc audit, ipse mediator ac testis est quòd nostra promissa faciemus.* Textus tamen Hebræus nomen mediatoris non habet, sed ad verbum redditur, *Iehova erit audiens* [seu cognitor] *inter nos.*

Deinde dicitur de Mose quatenus is typus Christi & internuncius, interpres ac, ut vulgò nominant, referendarius fuit Dei ad populum, & hujus vicissim ad Deum. Sic enim legitur Gal. 3. v. 19. *Lex ordinata est per Angelos, per manum mediatoris,* id est, operâ Mosis, Joh. 1.
B 17. *Lex per Mosen data est.* Act. 7. 38. *Hic ille est qui cum concione populo in deserto fuit cũ Angelo ipsum alloquente in monte Sina, & cum patribus nostris, quiq́ excepit viva eloquia quæ nobis traderet.* Quomodo Moses μεσίτης & internuncius fuerit, explicat Moses ipse Deut. 5. vers. 5. *Facie ad faciem locutus est Iehova vobiscum in monte illo è medio ignis, Me stante inter Iehovam & vos tempore illo, ad referendum vobis sermonem Iehovæ: timebatis enim propter ignem illum, neque adscendistis montem illum.* Alii in loco ad Gal. 3. 19. per *mediatorem* intelligunt Christum: sed cur Moses potiùs intelligendus sit, rationes affert verè eximius Theologus Theodorus Beza in majoribus annotationibus ad Novum Testamentum.

Tertiò dicitur de æterno Dei Filio, CHRISTO DOMINO, qui inde ab initio mundi fuit atque est inter
C DEUM & filios DEI seu creaturas rationales ad imaginem Dei cõditas Mediator per quem solum illæ statim initio habuerunt, & habent beatitudinem, hoc est, communionẽ & fruitionẽ Dei tanquam summi boni.

Duplici autem significatione Christus mediator inter Deum & electos dicitur, *latâ* & *strictâ*.

Latâ significatione Mediator electorum dicitur respectu primæ unionis creaturarum rationalium cum Deo, ut Caput ipsarum, in quo illæ sunt electæ ad vitam æternam & per quod ad imaginem Dei creatæ & Deo primitus unitæ fuerunt.

Respectu illius primæ unionis fuit mediator tum Angelorum electorum tum hominum integrorum: quia eligi non potuerunt ad vitam æternam, nisi in Fi-
D lio Dei principe vitæ, & uniri Deo & vitæ imaginisque Dei participes & in amicitia cum Deo esse non poterãt Angeli & homines, nisi per æternum Dei Filium, per quem creati erant, cujus verbo omnipotente gubernabantur, & sustentabantur per quẽ Deo cohærebãt.

Mansit verò Mediator Angelorum electorum, qui non per alium uniti sunt Deo & in unione cum Deo conservati, quàm per eundem in quo electi ad vitam æternam & per quem ad imaginem Dei creati & filii Dei facti fuerunt.

Manetque Mediator ipsorum in æternum: nam opus habent capite per cujus nexum solidè & indissolubiliter Deo cohæreant.

Hominum verò integrorum mediator respectu primæ illius unionis fuit ante lapsum: quia homines inte-
E gri non per seipsos, sed per Filium Dei erant Deo uniti & conjuncti, quàm diu ipsi visum fuit largiri illis gratiam persistendi in amicitia cum Deo.

Strictâ significatione Mediator dicitur respectu instauratæ unionis seu redemtionis & reconciliationis cum Deo illorum qui à DEO abalienati erant & in unionem cum eo reducendi erant.

Hoc respectu est Christus Mediator tantùm hominum lapsorum & peccatorum, non autem Angelorum sanctorum. Nam sancti Angeli instauratione unionis, redemtione & reconciliatione cũ DEO non eguerunt, sed

Digitized by Google

sed soli homines. Hominibus autem lapsis & per peccatum separatis à Deo, inimicisque ejus factis, opus erat instauratione unionis cum DEO, ad reconciliationem eorum cum ipso: ideo discretionis causâ *Mediator reconciliationis & redemtionis* dicitur.

Hoc significato deinceps de Mediatore pleniùs agendum: sic autem describitur:

MEDIATOR RECONCILIATIONIS INTER DEUM ET HOMINES LAPSOS, est persona, quæ media inter Deum peccatis irascentem & homines peccatores intervenit, ut à Deo hominibus merito & satisfactione sua impetret, & iisdem efficaciter conferat gratiam, remissionem peccatorum & omnia ad salutem necessaria atque adeo ipsam æternam salutem. Isque appellatur etiam *Angelus ille federis gratiæ*, Malac. 3.1. *Angelus faciei Iehovæ*, Jes. 63.9. & absolutè ὁ ἄγγελος *Angelus*, Exod. 23.20. Nominatur etiam παράκλητος, *Paracletus*, 1. Joh. 2.1. id est, *Advocatus*, quia patronus est nobis reis coram judicio Dei, nos docens & consolans, pro nobis intercedẽs & satis faciens, nos regens & defendens. A Latinis Patribus vocatur *legatus & nuncius Dei*, ut à Lactantio Divinarum institutionum libr. quarto qui est de vera Sapientia, cap. viges. quinto: Item *Sequester Dei & hominum*, & à Tertulliano libr. de resurrectione carnis, cap. quinquages. primo & sexages. tertio; & libr. adversus Praxean, cap. vicesimo septimo: Item *Deus Sospitator* ab Arnobio adversus Gentes libr. primo, paginâ quadrages. quintâ: item *arbiter inter Deum & homines* ab Ambrosio.

Quod *causam efficientem* Mediatoris inter Deum & homines lapsos attinet, à Jehova ipso est datus, non à nobis: Jehova illum nobis suscitavit, non autem nos elegimus aut suppeditavimus. Hoc sic declaramus. Mediator quisquis est, aut à partibus est dissidentibus, aut foris advenit extra partes dissidentes. Foris non advenit inter Deum & homines: quis enim audeat? quis possit? quis præstet tantum opus, inter Creatorem & creaturam interveniendo? Nullus Angelorum, quia ipsimet Mediatore opus habent, per quem cohæreant Deo: multò minus ulla alia creatura. Si ergo à partibus dissidentibus aut à parte nostra est qui offendimus, aut à parte Dei qui offensus, aut ab utraque per communem cõvocationem. Non autem à nostra parte: nam nos, postquam peccassemus & Deum offendissemus, fugimus illum & nos ab illo abscondimus, Gen. 3.8.9.10. tum omnes à natura sub peccato sumus & nihil nisi malum cogitamus & facimus. Non ab utraque parte per consequens: nam ratio eadem quod nos attinet. Igitur à parte Jehovæ, à quo solo dari potuit, Mediator est datus. Huc pertinet illud Apostoli, 2. Cor. 5. 18. *Hæc omnia sunt ex Deo, qui reconciliavit nos sibi per Christum.* Et vers. 19. *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi.* Errârunt proinde Gentiles qui sibi pro arbitrio suo mediatores cõstituerunt per quos Deo accepti essent. Errant Papistæ qui Patronos ipsi eligunt sibi, qui pro ipsis apud Deum intercedant.

Mediatorem autem apud Deum nacti sumus *non ex nostro merito, sed ex gratia & amore Dei erga nos*, quia eum nobis suscitavit Jehova DEUS NOSTER, id est, ratione federis gratuiti, sed quatenus nobiscum gratuitum fedus iniit. Hoc docet Christus cum ait Joh. 3. v. 16. *Ita enim Deus dilexit mundum, ut Filium illum suum unigenitum dederit, &c.*

Datus est nobis Mediator apud Deum juxta æternum decretum Dei, ut Paulus docet, Rom. 3.25. *Quem præstituit Deus* ut esset *placamentum*.

Errant proinde, qui propriis meritis salvari volunt, atque ita seipsos pro mediatoribus Deo offerunt.

A Peccant verò gravissimè qui Jehovam offendunt, & peccatis suis ad iram irritare pergunt. Atqui is qui Mediatorem nobis suscitavit per quem ipsi appropinquaremus & per quem nobis voluntatem suam de reconciliatione nostri patefaceret & de officio nostro edoceret, per quem nos tueretur & conservaret & bonis omnibus cumularet: non erat ampliùs peccatis offendendus & ad iram provocandus.

Quin potiùs gratis animis celebrandus, & reverenter colendus, qui ultrò nobis Mediatorem suscitavit, per quem tanquam Summum Prophetam nostrum mysteria salutis nobis reseraret, per quem tanquam summum Sacerdotem & Pontificem nostrum nos sibi reconciliaret; per quem tanquam æternum Regem
B nostrum nos gratiosè gubernaret & ad regnum gloriæ suæ adduceret.

Adhæc consolationem hinc petimus firmissimam, ut Jehovam non ampliùs formidemus atque fugiamus, quemadmodum Adam & Eva formidarunt & fugerunt, quum peccassent, & absconderunt se à facie Jehovæ Dei inter arbores Paradisi. Nam pia mens in hunc modum ratiocinatur:

Qui nobis suscitavit Mediatorem Christum, per quem nos sibi reconciliaret, eum non est cur formidemus & fugiamus: At Jehova suscitavit nobis Mediatorem Christum: Ergo Jehovam non est cur formidemus & fugiamus.

Quin & hoc modo se solabitur: Qui nobis suscitavit Mediatorem, is dabit nobis omnia, quæ in nomine Mediatoris illius ex vera fide ab ipso petimus: At Je-
C hova suscitavit nobis Mediatorem: Ergo Jehova dabit nobis omnia, quæ in nomine Mediatoris Christi ex vera fide ab ipso petimus.

Finis Mediatoris est ut efficiat sua autoritate & virtute, quò Deus homines lapsos in gratiam recipiat & homines vicissim Deum ament, sitque inter Deum & homines constans & æterna pax atque concordia. Ratione hujus finis opus nobis erat Mediatore apud Deum, ut sequentia argumenta evincunt:

I. Quia nobis Deus iratus erat, nobis ira ejus incumbebat, sub qua pereundum erat & manendum in æternum, nisi liberaremur ab illa.

II. Quia nos ipsi non poteramus nos ab ira Dei liberare & servare, sed peccati nostri magnitudine, multiplicitate & gravitate amplius nos demergebamus in
D profundam iræ Dei abyssum.

III. Quia nos Deum ejusque voluntatem erga nos per nos ipsos cognoscere non poteramus.

IV. Quia nos justitiæ Dei per nos ipsos satisfacere non possumus, imò in conspectum Dei prodire non audemus, sed exhorrescimus Deum ut scelerum ultorem & fugimus à facie & voce ejus.

V. Quia nos ipsi per nos nequaquam possumus malum quod nos oppugnat vincere & bonum recuperatum æternum retinere.

Nobis igitur opus erat Mediatore qui nobis Deum placatum redderet, qui nos ab ira ejus liberaret, voluntatem ejus optimam nobis patefaceret, pro nobis satisfaceret, malum quod nos oppugnat vinceret, & bonum nobis restitutũ fortiter tueretur & cõservaret.

Quod *personam* Mediatoris attinet, oportebat eum
E esse verum hominem, sed justum & sanctum: simulq; verum Deum in unâ & eâdem personâ.

Mediatorem hominem esse verum oportebat, ut sequentia argumenta evincunt.

I. Quia pro hominibus satisfacere Legi & justitiæ divinæ debuit. Nam justitia Dei postulat, ut eadem natura cui Lex data fuit, eam perfectissimè impleat & quæ in Legem peccavit, pro peccatis satisfaciat, Ezec. 18.20. *Anima quæ peccavit ipsa morietur*. Gen. 2. v. 17.

Digitized by Google

Quocunque die comederis ex eo, morte morieris. 1. Cor. 15. v. 21. *Quia per hominem mors, per hominem quoque resurrectio mortuorum.*

II. Quia pro nobis pauper, contemtus & infirmus eſſe & ſanguinem effundere morique debuit. Ratio eſt, quia Deus in alio ſubjecto non punit ea quæ homo commiſit, ſicut nec homines propter Angelorum lapſum punivit. Ideo prædictum fuit Zach. 9. v. 9. *Exſulta valde filia Tzijonis, clange filia Ieroſolymorum, Ecce rex tuus adveniet tibi, Iuſtus & ſalute præditus eſt: pauper, & inſidens aſino, idque pullo nato aſinabus.* Pſalm. 22. v. 1. & ſequentibus multis. Jeſ. 53. toto. *Abſque ſanguinis effuſione non fit remiſſio,* Hebr. 9. 22. Ergo, &c.

III. Quia debuit homines alloqui, ab illis intelligi, more hominum tentari in omnib. ut fidelis eſſet Pontifex & συμπαθής. Hebr. 2. 17. Niſi autem homo eſſet, ne quidem audire aut ſuſtinere loquentem, nedum intelligere homines poſſent.

Sed juſtum & ſanctum hominem Mediatorem eſſe oportebat, ut Paulus ait Hebr. 7. 26. 27. *Talis enim nos decebat Pontifex ſanctus, ſine vitio & abſque labe, ſegregatus à peccatis & ſublimior cœlis factus. Cui non eſt neceſſe quotidiè, ſicuti illis Pontificibus, priùs pro peccatis ſuis offerre victimas, & deinde pro peccatis populi.* 1. Petr. 1. 19. Ratio evidens eſt, quia qui peccator eſt, juſtitiæ Dei pro peccatoribus ſatisfacere nō poteſt, ſed ipſe Mediatore eget, per quem Deo reconcilietur.

Eundem Mediatorem Deum eſſe ſimul oportuit:

I. Quia arcanum conſilium & decretum Dei de redemtione noſtra & aliis myſteriis divinis ipſemet primus patefacere debuit, & miniſterium Eccleſiæ inſtituere.

Obedientia Christi cur ſit meritum

II. Quia Mediatoris obedientia quæ Deo pro nobis præſtanda erat, remiſſionem peccatorū & vitam æternam nobis debuit mereri. Obedientia autem non eſſet meritum apud Deum, niſi perſona obedientiam præſtans, eſſet Deus: & niſi precium pro nobis Deo ſolutum eſſet infiniti valoris, ſiquidem finiti ad infinitum nulla eſt proportio. At verò omnis pura puta creatura eſt finita, & obedientia ejus eſt finitæ virtutis. Nulla igitur pura puta creatura poteſt quicquam apud Deum mereri: nec Angeli boni meriti ſunt, ut in bono in quo creati erant confirmarentur: nec Adamus ante lapſum quicquam ſibi aut aliis mereri potuit aut potuiſſet unquam, etiamſi integer permanſiſſet. Quòd igitur obedientia Mediatoris eſt meritum apud Deum, habet hoc à dignitate perſonæ merentis quæ eſt naturâ verus Deus ὁμοούσιος Patri, & infinita.

III. Quia Mediatorem oportebat noſtrum eſſe Servatorem, & quidem talem qui peccatum delere, pro nobis ſpondere quòd deſinemus peccare, & nos à pecto conſervare poſſit. Quis autem hæc poſſet, niſi ſolus Deus?

IV. Quia Mediatorem oportebat cœli & terræ dominium obtinere, Spiritum Sanctum nobis dare, nos præſidio ſuo tueri & conſervare ad vitam æternam, mundi & aëris poteſtates vincere, mortem abolere. Hæc autem ſoli Deo competunt.

Jam parum nobis profuiſſet, Mediatorem vel hominem, vel Deum eſſe, niſi noſtra natura cum divina in unam perſonam coaluiſſet, ut Mediator eſſet Immanuel, id eſt, nobiſcum Deus: oportuit igitur Mediatorem eſſe verum Deum & verum hominem in una perſona, ut hæc argumenta evincunt:

I. Ut ſic noſtrum acciperet, quò transferret ad nos ſuum, & quod ſuum erat naturâ, noſtrū faceret ex gratia.

II. Ut proximè uniremur Deo, cujus unionis vinculum non poteſt eſſe propinquius quàm unio divinæ & noſtræ naturæ in unam perſonam.

A III. Quia fieri oportuit, ut idem moreretur & mortem vinceret. Solus autem Deus mori non potuit, nec ſolus homo mortem ſuperare.

IV. Quia apud utramque partem quæ concilianda erat, gratiâ valere debuit. Si tantùm Deus fuiſſet, non tam pro nobis quàm contra nos fuiſſet: ſi tantùm homo fuiſſet, nimis videretur honoratus qui pro nobis intercederet.

V. Quia hominem non tantùm præceptis, ſed etiam exemplo perducere ad Deum debebat, id eſt, ad beatâ immortalitatē & cōmunionem cum Deo. Jam ſi Deus tantùm fuiſſet, exempla virtutis hominibus præbere non potuiſſet: ſi homo tantùm, non poſſet homines ad virtutē adducere, niſi autoritas ac virtus homine major accederet.
B Spiritus carnis expers, dux eſſe homini ad immortalitatem non poterat, quoniam caro impedit ſpiritum quò minùs ſequatur Deum: ideo Mediatorem eſſe oportuit Deum in carne, ut caro eum ſequi poſſet, utque is eriperet morti hominem, cujus eſt dominatio in carnem.

Ex his ſequitur, quòd *Mediatorem* noſtrum apud Deum etiam verè *medium* inter Deum & nos homines eſſe oportuerit.

Μέσος καὶ μεσίτης, Medius & Mediator *differunt.* μέσος, medius *propriè eſt & dicitur quiſpiam ratione ſitus inter duo extrema & reſpectu loci, ſicut inter tria & quinque medius numerus eſt quatuor. Sic medius paries dicitur. Sic Chriſtus medius fuit inter duos latrones, unà cum ipſo crucifixus.*
C *Non omnis autem qui ſic medius eſt inter alios, eorum ideo mediator eſt: nam etſi Chriſtus medius pependit inter latrones duos, non tamen fuit utriuſque Mediator apud Deum, ſed tantùm illius qui fuit converſus. In judicio univerſali Chriſtus medius erit inter homines, quorum alij à dextris, alij à ſiniſtris ejus ſtabunt: nec tamen omnium Mediatorem apud Patrem ſe eſſe declarabit, ſed tantùm eorum qui à dextris conſtituentur.* Figuratè *autem medius dicitur, qui ſimilitudine quadam inter duo extrema intercedit: ſicut liberalitas virtus media dicitur inter avaritiam & prodigalitatem, hæc enim etſi incorporea ſunt, tamen inter ſe rationem quandam ſitus & loci habent. Translatè etiam media dicuntur, quæ diverſarum naturarum ſeparatarum ratione & conjunctione dicuntur media, quæ media natura ſunt, ut aquea animalia & aërea aliorum corporum*
D *& animalium dicuntur media: quædam diverſarum naturarum coalitione, compoſitione & unione conſtant, per quam duobus alijs communicant & inter ea interjacent: ut nos homines inter Angelos & bruta animalia ſumus medij, quia utriusque naturam participamus, Angelorum nimirum in anima, brutorum animalium in corpore: Sic bruta animalia inter homines & plantas media ſunt. Qui ſic medius eſt, non ilico Mediator eſt: alioquin homines eſſent mediatores inter Angelos & bruta animalia: bruta animalia eſſent mediatores inter homines & plantas. Itaque medium inter extrema dupliciter eſſe poteſt, vel ſecundùm ordinem & ſitum: vel ſecundùm participationem utriuſque extremi: & ut verbis aliis rem eandem efferam medium vel* loci *ratione eſt vel* ſubſtantiæ. *Angeli non ſunt medij inter Deum & nos, quia utramque nempe Dei*
E *& hominum naturam non participant. Chriſtum autem veteres dicunt eſſe medium inter Deum & nos. Lactantius Divinarum inſtitutionum libro quarto qui eſt de vera ſapientia, capite viceſimoquinto ait:* Fuit & Deus & homo inter Deum atque hominem medius conſtitutus. *Petrus Lombardus Sententiarum tertio lib. Diſtinctione decimanona, capite ultimo ex Auguſtino dicit:* Si ergo Chriſtus ſecundum vos, ô hæretici, unam tantùm habet naturam, unde medius erit? & niſi ita ſit medius, ut Deus ſit propter divinitatis naturam, & homo propter humanitatis naturam: quomodo humana in eo reconciliantur divinis? Nam ipſe veniens priùs in ſe humana ſociavit divinis per utriuſque naturæ conjunctionem in una perſona.

Dupli-

Digitized by Google

Explicatum est quid, & qualis sit Mediator noster apud Deum: sequitur quis sit.

Mediator reconciliationis inter Deum & nos homines est JESUS Nazarenus, Dominus noster, Rex Messias seu Christus ille Patriarchis inde ab initio promissus, ut sequentia argumenta evincunt.

I. In quo omnia illa inveniuntur & complementum exacte sortita sunt, quæ de Rege Messia seu Christo illo, Patribus promisso, Deus in Veteri Testamento dixit & prædixit, is est Mediator reconciliationis inter Deum & homines. Hanc majorem, ne Judæi quidem negaverint.

At in Jesu Nazareno omnia illa inveniuntur & complementum sortita sunt, quæ de Rege Messia seu Christo illo, Patribus promisso, Deus in Veteri Testamento dixit & prædixit. Assumtionem hanc totum Novum Testamentum confirmat.

Ergo Jesus Nazarenus Dominus noster est Mediator reconciliationis inter Deum & homines.

II. De quo testes omni exceptione majores in cœlo & in terra testantur, quòd sit Filius ille Dei, is certè est Mediator inter DEUM & nos homines:

De Jesu Nazareno testes omni exceptione majores in cœlo & in terra testantur, quòd sit Filius ille Dei, ut legitur 1. Joh. 5. v. 5. 6. 7. 8. *Quis est qui vincit mundum, nisi qui credit Iesum esse Filium Dei? Hic ille est qui venit per aquam & sanguinem, nempe Iesus Christus: non per aquam solum, sed per aquam & sanguinem: & Spiritus is est qui testificatur, Spiritum veritatem esse. Nam tres sunt qui testificantur in cœlo, Pater, Sermo, & Spiritus Sanctus: & hi tres unum sunt. Et tres sunt qui testificantur in terra, Spiritus, & aqua, & sanguis: & hi tres in unum consentiunt.*

Ergo Iesus Nazarenus est Mediator inter Deum & homines.

III. Quicunque est verus Deus & verus homo in una persona, is est Mediator inter Deum & homines: Iesus Nazarenus est verus Deus & verus homo in una persona: Ergo est Mediator inter Deum & homines.

Est autem Mediator secundùm utramque naturam, divinam & humanam: secundùm divinam quidem naturam non absolutè consideratam & ut est communis Patri, Filio & Spiritui Sancto, sed consideratam κατ' οἰκονομίαν, id est, quatenus secundùm eam voluntariâ illâ dispensatione gratiæ se submisit, formâ servi acceptâ: secundùm humanam verò naturam absolutè, omnia illa præstando quæ in officio Mediatorio illius sunt propria.

Quòd autem Jesus Christus sit Mediator noster apud Deum secundum utramque naturam, divinam & humanam, sequentibus argumentis ex Scriptura Sacra petitis confirmamus.

PRIMUM; Secundùm quam naturam Christus sese exinanivit pro nobis, secundùm eam est Mediator noster apud Deum: Atqui secundùm utramque naturam sese exinanivit pro nobis: Ergo secundùm utramque naturam est Mediator noster apud Deum.

Major est certissima; quia cum Adamus peccando affectasset æqualitatem cum Deo, peccatum illud à Mediatore expiari debuit exinanitione infima suiipsius, & contrario remedio contrarium peccatū eluere: & sicut Augustinus dicit quarto tomo, in expositione epistolæ ad Galatas, pagin. octingef. sexagef. octava, *restat ut qui mediatore superbo diabolo superbia persuadente dejectus est, mediatore humili Christo humilitate persuadente erigatur. Nam si Filius Dei in naturali æqualitate Patris manere vellet, nec se exinaniret, formam servi accipiens, non esset Mediator Dei & hominum.* Proinde Chri-

A stus inde à primo momēto exinanitionis suę cœpit pro nobis sponsionem suam in Paradiso factam præstare, & pretium redemtionis pro nobis persolvere, quemadmodum Paulus testatur Hebr. 10. v. 5. 6. 7. *Quapropter ingrediens mundum, dicit Christus, Sacrificium & oblationem noluisti, corpus autem adaptasti mihi. Holocautomata & hostiam pro peccato non approbasti. Tunc dixi, Ecce adsum (in capite libri scriptum est de me) ut faciam Deus voluntatem tuam.* Prædixit idem Propheta Jesaias cap. 9. v. 6. his verbis: *Puer natus est nobis, Filius datus est nobis.* Confirmat Angelus dicens Pastoribus Luc. 2. 10. 11. *Ne metuite: ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit toti populo: Quia natus est vobis hodie Servator, qui est Christus Dominus in urbe Davidis.*

Assumtionem planam facit testimonium Pauli B Philip. 2. vers. 5. 6. 7. *Itaque is sit affectus in vobis, qui fuit in Christo Iesu: Qui quum esset in forma Dei, non duxit rapinam, parem esse cum Deo: Sed ipse sese inanivit, formâ servi acceptâ, similis hominibus factus: Et habitu inventus ut homo, ipse se submisit, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.* His verbis Apostolus testatur, quòd Christus secundùm utramque naturam se exinaniverit, secundùm divinam, quia quum in forma Dei esset & æqualis Deo, formam servi accepit, id est, naturam humanam servilemque assumsit: secundùm humanam, quia in ea se submisit, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Unde sequitur Mediatorem secundùm utramque naturam esse: & ut verbis utar Augustini ex modò allegata expositione ad Galatas, *Sic itaque unicus Filius Dei Mediator Dei & hominum* C *factus est, cùm Verbum Dei Deus apud Deum, & majestatem suam usque ad humana deposuit, & humilitatem humanam usque ad divina subvexit, ut Mediator esset inter Deum & homines, homo per Deum ultra homines.*

SECUNDUM: Secundùm quam naturam Christus Patris cœlestis voluntatem nobis patefecit, secundùm eam est noster Mediator apud Deum: At secundùm utramque naturam id fecit: Ergo, &c.

Major propositio est verissima: Nam Mediatoris nostri apud Deum officium est, referre ad nos voluntatem Patris, internuncium & interpretem ejus agere. Sic enim Moses dicitur μεσίτης, id est, Mediator Gal. 3. 19. 20. quia internuncius fuit Dei quo is usus est ad perferendam Legem & jussa sua ad populum. Docet hoc Moses ipse Deut. 5. v. 4. 5. *Facie ad faciem loquutus est Ie-* D *hova vobiscum in monte illo è medio ignis. Me stante inter Iehovam & vos tempore illo, ad referendum vobis sermonem Iehovæ: timebatis enim propter ignem illum,* &c.

Hoc ipsemet etiam Bellarminus docet primo tomo, Controversiâ secūdâ generali, quæ est de Christo Capite totius Ecclesiæ, quinto libro, cap. 1. sectione 6.

Minor etiam propositio certissima est. Nam *primùm* Christus statim in Paradiso, & deinceps toto Veteris Testamenti tempore loquutus est cum Patriarchis & Prophetis, illisq; voluntatem Dei revelavit, quod secundùm divinam naturā eum fecisse necesse est, quandoquidem humanam postea demum assumsit. *Deinde* testimonia Novi Testamenti multa eam corroborāt, veluti Matt. 11. v. 27. *Patrem non novit quisquam nisi Filius, & cuicunque voluerit Filius eum revelare.* Joh. 1. v. 16. E 17. 18. *Ex plenitudine ipsius omnes accepimus, & gratiam pro gratia: Nam Lex per Mosen data est: gratia & veritas per Iesum Christum præstita est. Deum nemo vidit unquam: unigenitus ille Filius qui est in sinu Patris, ille nobis enarravit.* Johan. 3. v. 12. 13. *Si terrena dixi vobis & non creditis: quomodo si dixero vobis cœlestia, credetis? Nullus enim adscendit in cœlum, nisi qui descendit è cœlo, Filius hominis qui est in cœlo.* Sensus est: Nemo mysteria cœlestia videt & penitus cognoscit, eaque testari & revelare potest, nisi Filius Dei. Hebr. 1. vers. 1. *Multis vicibus, multisque modis*

Digitized by Google

olim Deus loquutus Patribus in Prophetis, ultimis diebus hisce locutus est nobis in Filio. Hæc qui secundùm solam humanam naturam intelligunt, Deitati Christi detrahunt, quod illa nos doceat.

TERTIUM: Secundùm quam naturam Christus posuit pro nobis animã, secundùm eam nobis est Mediator: At secundùm utramque naturam Christus posuit pro nobis animam: Ergo.

Major est evidens: quia ponere pro nobis animam est officium Mediatoris nostri, ut epistola ad Hebræos docet.

Minorem primò sic explicamus: Secundùm divinam naturam posuit Christus animam activè; secundum humanam passivè. Eandem stabilit Christus Joh. 10. v. 17. 18. quum ait: *Propterea Pater me diligit, quia ego depono animam meam, ut eam rursus assumam. Nemo tollit eam à me, sed ego depono eam per meipsum: potestatem habeo deponendi eam, & potestatem habeo rursus eam assumendi. Hoc præceptum accepi à Patre meo.* Et Paulus, cum ait Hebr. 9. v. 14. quòd Christus *per Spiritum æternum seipsum obtulit inculpatum Deo.* Subscribit *Theodoretus*, qui in Epitome decretorum divinorum, capite Quòd Christus susceperit etiam animam cum corpore, ait: *Iis, qui conjiciebant passionem esse involuntariam, dicebat ante passionem, Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo*

Iohan. 12. *rursus accipiendi ipsam. Nemo tollit ipsam à me, ego pono ipsam à meipso, ut rursus accipiam ipsam. Per hæc autè apertè declaravit, quòd alia quide est quæ ponitur & sumitur anima, alia autem, quæ ponit & sumit, divinitas. Aliam autem dixi, non in duas personas dividens, sed naturarum ostendens differen-*

Ioh. 10. *tiam. Sic etiam alibi dixit: Propterea Pater me diligit, quia ego pono animam meam pro ovibus.*

Subscribit *Chrysostomus*, qui docet quòd Christus ut Deus ponat animam suam, ut hominis; ac proinde ponere animam est opus Christi θεανδρικόν, secundum utramque naturam ei competens. Verba Chrysostomi sunt homiliâ quinquagesimanonâ in Johannem: *Cùm voluissent aliquando eum interimere, indicat, nisi ipse vellet, incassum eos laborare: & à primo secundum confirmat, à morte videlicet resurrectionem, hoc enim admirandum est. Siquidem utrumque novum fuit, & præter communem consuetudinem. Attendamus ergo diligenter: Potestatem habeo, inquit, ponendi animam meam. Et quis non habet hanc potestatem? Quisque enim potest se interimere: sed non ita intelligitur. Quomodo ergo? Sic habeo ponendi potestatem, ut nemo me invito id facere possit: quod non contingit nobis, nos tantùm interimere nosmetipsos possumus: sed si in latronum insidias inciderimus, non habemus liberam faciendi quod volumus potestatem, velimus nolimus, nos interficiunt. Christus autem etiam insidiis circumventus, sui juris erat moriendi, nec ne. Et cùm dixisset, Nemo tollit eam à me: addidit, Potestatem habeo ponendi eam: hoc est, ego solus habeo hanc potestatem, quæ vobis non est. Etenim alij multi, vita nostra sunt domini: quod à principio non dixit, neque enim creditum esset: sed cùm à re ipsa testimonium confirmarit, cùm multis circumventus insidiis comprehendi non potuerit: sæpiùs enim ex eorum manibus elapsus est, tunc inquit: Nemo tollit eam à me. Quod si verum, & illud sequetur, sponte ad hoc venisse, per quod & aliud confirmatur, quandocunque voluerit vitam sumere, posse. Nam si ita mori humanas vires excedit, non est reliquum dubitandum. Quod enim solus esset vitam ponendi Dominus, etiam sumendi in sua esse potestate ostendit. Ecce quomodo à priori secundum confirmat, & à morte indubitatam ostendit resurrectionem.* Item *Augustinus* nono tomo, tractatu quadragesimoseptimo in Johannem: *Pono, inquit, animam meam: quis posuit? quam ponit? CHRISTUS. Quid est Christus? Verbum & homo, nec sic homo ut sola caro: sed quia homo constat ex carne & anima, totus est homo in Chri-*

A *sto, non enim partem deteriorem suscepisset, & partem meliorem deseruisset: & pars quippe hominis melior est anima quàm corpus. Quia ergo totus homo in Christo, quid est Christus? Verbum, inquam, & homo: quid est verbum & homo? Verbum, anima, caro.* Et paulò post: *Quis posuit animam, & iterum sumit eam? Christus ex eo quod Verbum est ponit animam, & sumit eam iterum.* Et aliquantò post: *Caro ponit animam suam, & caro iterum sumit eam, non tamen sua potestate caro sed potestate inhabitantis carnem,* nempe Verbi. Et rursus: *Quando Christus animã posuit? Quando Verbum voluit, principatus enim in Verbo erat, ibi quando poneret caro animam, & quando potestas erat sumeret, si ergo caro animam posuit, quomodo Christus animam posuit? Non enim caro Christus? Ita planè & caro Christus, & anima Christus, & Verbum Christus, nec tamen tria hæc tres Christi, sed unus Christus.* Et mox: *Ponit eam caro, sed ex potestate*

B *Verbi: sumit eam caro, sed ex potestate Verbi.* Ita etiam Augustinus cum actione carnis conjungit actionem Verbi in anima deponenda, ut ostendat, in hoc eodem opere egisse utramque formam cum communione alterius, Verbo operante quod Verbi est, & carne exsequente quod carnis est. Principatus autem operis in Verbo erat, quod animam suæ humanitatis posuit, quod illam in manus Patris deposuit; quod illam Patri commendavit & tradidit? Nunquid n. corpus animam Patri cõmendavit & tradidit? inanime viventem? nunquid corpus habuit potestatem ponendi animam? quid habet corpus potestatis quod per animam vitam habet & motum?

QUARTUM: Secundùm quam naturam Christus nos reconciliavit Deo, secundùm eam est Mediator

C noster apud Deum: Atqui secundùm utramque naturam Christus nos reconciliavit Deo: Ergo, &c.

Major est verissima: quia Deo nos reconciliare est officium Mediatoris.

Minorem probamus: nam secundùm humanam naturam Christus precium pro nobis persolvit, sicut dicitur Rom. 5. v. 10. *quum inimici essemus, reconciliati fuimus Deo per mortem Filij ejus.* Et v. 11. *per Iesum Christum nunc reconciliationem recepimus.* Et Col. 1. v. 21. 22. *Itaque vos quum essetis quondam abalienati & hostes, mente operibus malis intenta, nunc sanè reconcialiavit, In corpore illo carnis sua, per mortem:* secundùm divinam autem precio infinitam efficaciam tribuit, secundùm id quod dici-

D tur Hebr. 9. v. 14. *Per Spiritum æternum seipsum obtulit inculpatum Deo.*

EXCIPIUNT adversarii, reconciliare non semper esse Mediatoris; nam si quis per seipsum reconciliet sibi inimicum, eum non dici Mediatorem.

RESP. Negatur hoc: nam Mediator dicitur duobus modis, *propriè & analogicè. Propriè*, qui partes alias reconciliat aliis; *analogicè*, qui alias sibi: sicut justitia propriè est ejus qui suum alteri tribuit; analogicè verò ejus qui suum sibi. Christus autem perfectus Mediator est perfectè utroque modo. Respectu Dei Patris, Christus propriè est Mediator, respectu sui Mediator est analogicè. Unum altero non evertitur.

QUINTUM: Secundùm quam naturam Christus penetravit cœlos pro nobis, secundùm id est noster

E Mediator: At secundùm utramque naturam suam Christus penetravit cœlos pro nobis: Ergo, &c.

Major certa est: nam præcursorem esse in cœlum pro nobis est Mediatoris nostri cœlum nobis aperientis.

Minorem probamus: quia secundùm divinitatem Christus penetravit cœlos, virtute suâ: secundùm humanitatem loci mutatione. Eodem pertinet dictum Hebr. 4. v. 14. *Habemus Pontificem magnum qui penetravit cœlos, Iesum Filium Dei:* Et cap. 6. v. 20. *Quò præcursor pro nobis ingressus est Iesus, factus secundùm ordinem Melchisedech Pontifex in æternum.*

SEXTUM.

Digitized by Google

SEXTUM: Cujus naturæ Christi typū gessit Sacerdos Melchisedech, secundùm eam est Christus noster Mediator: At utriusque naturæ Christi typum gessit Sacerdos Melchisedech: Ergo, &c. A

Major certa est; quia Melchisedech fuit typus Christi, quatenus Christus Mediator noster est.

Minor probatur ex capite septimo ad Hebræos toto.

SEPTIMUM: Secundùm quam naturam Christus est medius inter Deum & nos, secundùm eandem est Mediator Dei & hominum: At secundùm utramque naturam Christus est medius inter Deum & nos: Ergo, &c.

Major certa est; quia unire nos homines in seipso cum Deo est proprium Mediatoris nostri.

Minor etiam verissima est; quia unire nos homines in seipso cum Deo non potest, nisi qui duabus naturis constat. Homo nudus nos unire cum Deo non pote- B
rat; quia Adamus & cum eo omnes homines carnali generatione propagati sunt naturâ filii iræ: imò homo in integritate permanentes, non poterat sine Mediatore ad Deum penetrare & unitus Deo esse; quum creatura uniri Creatori non possit nisi medii alicujus interventu. Qui etiam tantùm est spiritualis substantiæ, ut Angeli creati, hominem peccatorem Deo reconciliare & in unionem cum eo reducere nō potest; quia Angeli quoq; opus habebant & habent Capite, quo mediante ipsi solidè & indistractè Deo cohæreant & uniti maneant. Tum nullius mediatione nos qui filii Dei creati fueramus, sed jure filiorum per peccatum excideramus, reduci ad jus dignitatemq; filiorum Dei potuimus, quàm per eum qui naturâ seu nativitate est Filius Dei, quem & verum Deum & verum hominem esse necesse est, ut mutua conjunctione ejus divinitas & hominum natura inter se coalescant. Hoc C
confirmat Jesaias cum ait cap. 7. v. 14. *Ecce Virgo illa concipiet & pariet Filium, & vocabis* (nempe tu Virgo) *nomen ejus Immanuelem.* Quod repetitur Matth. 1. v. 23.

OCTAVUM: Secundùm quam naturam Christus mortem vicit, ut nos ab ea liberaret, secundùm eam est noster Mediator apud Deum. At secundùm utramque naturam Christus mortem vicit, ut nos ab ea liberaret: Ergo, &c.

Major firma est; quia mortem vincere ut nos ab ea liberemur est officium Mediatoris nostri.

Minor etiam manifesta est; quia humanæ quidem naturæ Filius Dei particeps factus est, ut per mortem aboleret eum, penes quem est mortis robur, hoc est, diabolum, Hebr. 2. v. 14. divina autem natura humanæ contulit virtutem, quâ posset mortem superare. Joh. D
10. v. 18.

NONUM: Secundùm quam naturam Christus est Rex Ecclesiæ, secundùm eam est Mediator noster: At secundùm utramque naturam Christus est Rex Ecclesiæ: Ergo, &c.

Majorem probamus, quia regnum gratię est regnum Mediatorium, est officii Mediatoris nostri.

Minorem probant hæc dicta, Luc. 1. v. 33. *Regnabit in domo Iacobi in æternum, & regni ejus non erit finis.* Joh. 3. v. 35. *Pater diligit Filium, & omnia dedit ei in manum.* Actor. 2. v. 36. *Certò sciat ergo tota domus Israëlis, quòd Deus hunc fecerit Dominum.* Ephes. 5. v. 20. & seq. *Collocavit eum ad dextrā suam in cœlis, Longè supra omne imperium,* &c. Philipp. 2. v. 9. 10. 11. *Deus ipsum in summam extulit sublimitatem,* &c. Matth. 28. vers. 18. *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra.* Jus ergo regni Christus secundùm utramque naturam possidet, utrâque naturâ regnat in Ecclesia sua, imò in cœlo & in terrâ. E

DECIMUM: Secundùm quam naturam Christus renovat corda nostra & dat Spiritum sanctum, secundùm illam est Mediator inter Deum & nos homines: At secundùm utramque naturam Christus renovat corda nostra & dat Spiritum sanctum: Ergo, &c.

Respondet Bellarminus per distinctionem: ait *renovare corda nostra & dare Spiritum sanctum meritoriè esse proprium Mediatoris, & hunc modum renovandi corda & dandi Spiritum sanctum non esse Dei formaliter, sed hominis: dare autem Spiritum sanctum & renovare corda efficienter & ut autorem doni, non esse Mediatoris, sed DEI Patris, Filij & Spiritus sancti.*

REPLICATIO nostra: Negatur distinctio. Nam *primò* meritum mediationis est; mediatio autem est personæ: ergo & meritum. Quòd si meritum; ergo res promeritæ ab eadem mediatione sunt. *Secundò*, quod est causa causæ, idē est causa causati; at formalis principii operatio est causa meriti; ergo & rei promeritæ, qualis est renovatio cordium & donatio Spiritus S. Offundit ergo tenebras, qui dare formaliter & dare meritoriè disparat. Postremò solus Deus dat res divinas formaliter; solus ergo dat Spiritum S. Mediator autem dat Spiritum sanctum: dat ergo, quâ Deus formaliter: Verbum caro factum, ut Mediator est, personaliter. Hoc facit persona Christi secundùm formam Dei, quemadmodum alia facit, secundùm formam servi assumtam.

UNDECIMUM: Si ἀποτελέσματα, id est, *opera* Christi Mediatoris, ut Mediatoris, sunt θεανδρικά, hoc est, *divinè-humana*, in quibus concurrit actio divina & humana: tum Christus est secundùm utramque naturam Mediator inter Deum & nos homines. Verum est antecedens: Ergo & consequens.

Propositio connexa est firmissima; quia quum tria sint genera operum Christi; quædam *purè divina*, ut creare & conservare omnes creaturas, quædam *purè humana*, ut comedere, bibere; quædam *partim divina, partim humana*, ut ambulare super aquas, nam ambulare hominis erat, dare autem aquis soliditatem, erat Dei; quodcunque opus duarum naturarum actionib⁹ concurrentibus à Christo perficitur, id secundùm utramque naturam perfici certum est. Ex actione enim naturali inducitur natura, ut ex effectu principium; quum natura sit formale principium actionis suæ naturalis; ac proinde in quocunque opere Christi concurrunt duæ naturales actiones, illud duplex principium formale operans habeat necesse est, nempe formam Dei & formam servi, non autem unicum principium formale ut Monotheletæ volebant. Quodcunq; autem opus Christi habet duplex formale principium operans, formam Dei & formam servi; illud à Christo secundùm utramque naturam perficitur.

Assumtio certa est. Apotelesmata, id est, opera Christi Mediatoris, ut Mediatoris, sunt θεανδρικά *divinè-humana*, in quibus utriusque naturæ actio concurrit, divinæ & humanæ. Etsi enim quodlibet ἀποτέλεσμα seu opus Mediatoris unum est, quia unica Mediatoris persona; tamen ad id ἀποτέλεσμα efficiendum duæ ἐνέργειαι, id est, actiones concurrunt, Deitatis & humanitatis, agente Deitate quæ divina sunt, & humanitate, quæ humana. Sicut hominis aliquod opus unū est, sed in eo producendo, & animæ & corporis actio concurrit, anima agente quæ animæ sunt, & corpore agente quæ corporis sunt. Ac ut naturæ earumq; proprietates distinctæ manent; ita etiam naturarū actiones & operationes, sic ut distinctè agat utraque quod illi proprium est, Verbo scilicet operante quod Verbi est, & carne exsequente quod carnis. Talia opera Christi Mediatoris sunt, docere Ecclesiam voluntatem Dei Patris, confirmare doctrinam suam miraculis, redimere Ecclesiam, ponere animam pro salute mundi, mor-

Digitized by Google

tem vincere, reconciliare nos Deo, resurgere ex mortuis, in cœlum in sanctuarium cœleste ingredi, regnare regno Mediatorio & gubernare Ecclesiam, venire è cœlo ad judicandum vivos & mortuos. Singula hæc opera sunt Christi Mediatoris ut Mediatoris, in quibus agit divinitas, agit humanitas actione distinctâ suâ prout naturæ sunt & manent distinctæ in persona Christi, licèt sint unitæ.

Certum igitur est & consequens, Christum esse Mediatorem secundum utramque naturam.

DUODECIMUM: Si Christus ideo est Officio Mediator inter Deum & nos homines, quia est medius personâ seu substantiâ inter Deum & nos homines, id est, Deus & homo; tum certè est Mediator secundùm utramque naturam. Quod antecedit verum est: Ergo & quod sequitur.

B Connexi consequentia est firmissima; quia ideo Christus est medius personâ ac substantiâ, ut posset esse medians officio & operatione. Unde *mediatio Christi* duplex est, *οὐσιώδης καὶ ἐνεργητική*: hoc est, *substantialis* & *operativa*.

Mediatio substantialis, est quâ Christus personâ est medius inter Deum & nos, naturam cum utrisq; communem habens, ut officio inter utrosque Mediator esset.

Mediatio operativa, est quâ Christus operatur ea quæ sunt Mediatoris, idq; secundùm utramque naturam. Nam qualis est substantia personæ, talis est & operatio; & contrà: qualis est operatio, talis est operantis personæ substantia: nam quicquid est, operatur eo ipso quod est; quicquid est & operatur, id operatur prout est. Est autem Mediator *θεάνθρωπος*, substantialiter C Deus-homo substantiali mediatione: Ergo Mediator, ut Mediator est, operationes Mediatorias verè *θεανδρικῶς*, divinas atque humanas operatur. Relata sunt necessaria, *μεσιτεία οὐσιώδης καὶ ἐνεργητική*: mediatio substantialis est unica operativæ causa, & operativa est germanus illius substantialis mediationis effectus: unam qui tollit, ambas eâdem operâ tollit. Christus proinde est Mediator *οὐσιώδης καὶ ἐνεργητικός*. Assumtionem ne Papani quidem ipsi negant. Nobiscum idem statuerunt Orthodoxi Patres, quorum testimonia videantur in Symphonia nostra Catholica, cap. 9. Thes. 8. quibus adjiciantur & ista:

LEO MAGNUS Episcopus Romanus, Epistolâ undecimâ, quæ est ad Julianum Episcopum Coënsem in primo Tomo Conciliorum, sic ait de Christo: *Non esset Dei hominumq; Mediator, nisi idem Deus, idemq; homo* D *in utroq; & unus esset & verus.*

CYRILLUS ALEXANDRINUS libro duodecimo Thesauri, capite decimo: *Mediator Dei & hominum Iesus Christus est, non solùm quia reconciliavit homines Deo, verùm etiam quia naturaliter & substantialiter & Deus & homo in una hypostasi est. Hoc enim modo naturam nostram sibi Deus reconciliavit. Nam aliter quomodo unum Mediatorem Christum Paulus dixisset? Multi enim sanctorum mediationis ministerio usi sunt, & ipse Paulus clamat: Rogamus pro Christo, reconciliamini Deo. Moses quoq; mediator fuit: ministravit enim filiis Israël Legem datam a Deo. Mediator etiam fuit Beatus Hieremias, præcipuè quando clamabat ad Deum: Recordare mei stantis coram te, ad loquendum pro ipsis bona.* E *Quid multa? singuli Prophetarum mediatores fuerunt, Apostolorum quoq; singuli. Quomodo igitur unicus Mediator Dei & hominum Christus est, nisi nova inauditaq; in altis mediatio sua sit? Sed modum quoq; perstringere non alienum est. Quod igitur duo quædam sicut medium conjungit, ab utroq; necessariò tangitur: & hoc modo diversa per medium conjunguntur. Est autem Christus Mediator Dei & hominum, quia in eo uno Deus & homo conjunguntur. Non est tamen ipse aliquid*

A *tertium præter Deum & hominem, sed Deus verè & homo verè: ipse enim est pax nostra.*

THEODORETUS in cap. 2. primæ ad Timotheum: *Unus est conciliator pacis, qui ea quæ erant inter se disjuncta & distantia conjunxit. Christum autem hominem nominavit, quoniam vocavit intercessorem. Homo enim factus fuit intercessor, & quemadmodum qui duos quospiam manus inter se conserentes ac confligentes vult reconciliare, se medium interponens, & hunc quidem dextrâ, illum verò sinistrâ tenens, ad amicitiam deducit ac conjungit: ita ipse quum divinam naturam humanæ univisset, inviolabilem & quæ dissolvi non potest pacem conciliavit. Si autem, ut vult Arrius & Eunomius, non est Patris substantiæ particeps, quomodo est intercessor? Nobis enim unitus est, quoniam quod ad humanitatem attinet, est ejusdem nobiscum substantiæ, sed Patri non itidem, siquidem, uti illi volunt, est ab ejus substantia sejunctus. Atqui eum vocavit intercessorem divinus Apostolus: Ergo etiam Patri fuit unitus, quod attinet ad divinitatem: & nobis similiter, quoad humanitatem.*

AUGUSTINUS primo Tomo, libro decimo Confessionum, cap. 46. *Mediator autem inter Deum & homines oportebat ut haberet aliquid simile Deo, aliquid simile hominibus, ne in utroq; hominibus similis, longè esset à Deo, aut in utroq; Deo similis, longè esset ab hominibus, atque ita Mediator non esset.*

IDEM tertio Tomo, lib. de Fide ad Petrum Diaconum, cap. secundo: *Verbum autem caro factum, unus est Filius Dei, Dominus IESUS CHRISTUS, Mediator Dei & hominum. Idcirco autem Mediator, quia idem Deus & homo verus*, &c.

Ex his liquet propositionis connexæ validissimam esse consequentiam. Assumtionem ne Papani quidem ipsi negant.

DECIMUMTERTIUM: Secundùm quam naturam Christus est nobis à Patre datus caput, secundum eandem est Mediator inter Deum & nos: Atqui secundùm utramq; naturam Christus est nobis à Patre datus caput: Ergo secundùm utramque naturam est Mediator inter Deum & nos.

Major propositio est certissima; quia Mediatorem esse est officii illius qui à Deo Patre caput constitutus est super omnia ipsi Ecclesiæ. Ideo *Augustinus* septimo Tomo, libro secundo de peccato originali contra Pelagium & Celestium, cap. 26. eo ipso probat, Christum fuisse caput etiam antiquorum justorum Veteris Testamenti, quia & ipsorum Mediator. Verba Augustini sunt: *Hæc disputantes* (Pelagiani) *à gratia Mediatoris justos excludere conantur antiquos, tanquam Dei & illorum hominum non fuerit Mediator homo Christus Iesus, quia nondum ex utero Virginis carne suscepta, homo nondum fuit, quando illi justi fuerunt. Quod si ita esset, nequaquam Apostolus diceret: Per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes vivificabuntur, quandoquidem illi antiqui justi, secundùm istorum vaniloquia sibi sufficiente natura, nec Mediatore homine Christo indiguerunt, per quem reconciliarentur Deo, nec in eo vivificabuntur, ad cujus corpus & membra, secundùm id quod propter homines homo factus est, non pertinere monstrantur. Si autem quemadmodum per Apostolos suos veritas loquitur: Sicut in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes vivificabuntur, quia per illum hominem mors, & per istum hominem resurrectio mortuorum, quis audeat dubitare Christianus, etiam illos justos, qui recentioribus generis humani temporibus Deo placuerunt, ideo in resurrectionem vitæ æternæ, non mortis æternæ, esse venturos, quia in CHRISTO vivificabuntur? Ideo autem vivificari in CHRISTO, quoniam ad corpus pertinent Christi, & ideo pertinere ad corpus Christi, quia & ipsis caput est Christus? Ideo & ipsis caput esse Christum, quia unus Mediator est Dei & hominum, homo CHRISTUS IESUS, quod eis non fuisset, nisi in ejus resurrectionem per ejus gratiam*

Digitized by Google

gratiam credidissent. Et hoc quomodo fieret, si eum in carne venturum esse nescivissent, neq; ex hac fide juste pieq; vixissent? Nā si propterea illis non profuit incarnatio Christi, quia nondum facta erat, nec nobis probis prodest judicium Christi de vivis & mortuis, quia nondum factum est. Si autem nos per hujus nondum facti, sed futuri judicij fidem stabimus ad dexteram Christi, profectò illi per incarnationis ejus tunc nondum facta, sed futura fidem membra sunt Christi. Neque enim putandum est, quod antiquis justis sola quæ semper erat, divinitas Christi, non etiam quæ nondum erat, ejus humanitas revelata profuerit. A

Minorem seu assumtionem qui negat, Christianus non est.

RESPONDET Bellarminus duo: *Primum etiam Patrem & Spiritum sanctum fuisse & esse caput bonorum Angelorum & hominum: inde igitur sequuturum, etiam Patrem & Spiritum sanctum esse Mediatores, quod est absurdum.* Secundum, *Filium etiam sanctorum Angelorum & hominum integrorum fuisse caput, nec tamen sanctorum Angelorum fuisse aut esse Mediatorem, nec hominum ante lapsum Mediatorem fuisse.* B

REPLICATIO nostra: Ludit Bellarminus duplici homonymiâ, quarum una est in nomine *capitis*, altera in nomine *Mediatoris*. *Caput Angelorum & hominum* dicitur vel *communiter* vel *particulariter*. *Communiter* caput Angelorum & hominum est absolutè naturâ Deus, essentialiter sumtus, id est, Pater, Filius & Spiritus sanctus. Hoc sensu qui caput est, nunquam Mediator appellatur, nec rectè appellari potest. *Particulariter* caput Angelorum & hominum est Christus, datus & præfectus ipsis à Patre ut primogenitus omnis creaturæ, secundùm quendam modum aut secundùm quid, nempe voluntatis dispositione & dispensatione gratiæ; quia ut per Filium creati sunt Angeli & homines tanquam per causam mediam quæ divinam virtutem creandi habet à Patre, quanquam eandem cum Patre, ut Sapientia & Sermo Patris: ita etiam per Filium uniti sunt Deo ut & in eo ab æterno ex gratia electi a Patre ad vitam æternam: per Filium operatur Pater in utrisque, per Filium, inquam, per quem consistunt omnia, Coloss. 1. vers. 17. ratione naturæ & gratiæ. Hoc sensu accepta voce, qui est caput Angelorum & hominum, est etiam eorundem Mediator. C

Mediator deinde vel *primæva est unionis cum Deo*, vel *instaurata*. Respectu primævæ unionis Christus, ut caput particulariter intellectum, est Mediator communiter sanctorum Angelorum & hominum. Respectu verò instauratæ unionis & reconciliationis cum Deo est Christus, ut caput redimens particulariter Mediator hominum: & hoc posteriore sensu dicitur *Mediator redemtionis*, item *Mediator reconciliationis*: Estque sic tantùm hominum lapsorum Mediator, non integrorum: nedum bonorum Angelorū, quia Mediatore redemtionis & reconciliationis non egent: neque malorum Angelorum, quia nunquam redimendi, nunquam Deo reconciliandi sunt. Bellarminus verò omnia conturbat & permiscet: & quæ nos de Capite particulariter sumto dicimus, ille de capite communiter dicto accipit; & cùm Christum ut caput particulariter dictū, affirmamus esse communiter Mediatorem Angelorum & hominum ratione primævæ unionis cum Deo qui elegit utrosque in Christo; ille nomen Mediatoris semper particulariter capit, quâ acceptione particulari, ultro fatemur, Christum esse Mediatorem tantùm hominum qui peccaverunt. D E

DUPLICAT Bellarminus; primò *si solus Filius fuisset caput Angelorum & hominum, non esse indivisa opera Trinitatis, proinde nec unam essentiam Trinitatis.* Deinde, *si Filius sit à Patre præfectus caput Angelis & hominibus, tum Filium fuisse Patris ministrum & quasi vicarium, etiam antequam esset homo; & hoc ipsum voluisse Arianos.* Tertiò, *Filium Dei esse primogenitum omnis creaturæ, quia genitus fuit à Patre priusquam ulla creatura efficeretur.*

TRIPLICATIO nostra. In *primo* fallaciam struit Bellarminus ex æquivoco: nam solus Filius non est caput simpliciter, sed certo modo. Aliud est opus naturæ, aliud voluntatis Oeconomiæ seu dispensationis gratiæ. Naturâ & simpliciter caput Angelorum & hominum est Deus Pater, Filius & Spiritus sanctus: voluntatis autem dispositione & dispensationis gratiâ caput illorum est solus Christus. Illatio ergo Bellarminiana est inconsequens.

In *secundo* etiam fallere conatur Bellarminus ex ambiguitate; nam Filius est datus & præfectus à Patre caput Angelis & hominibus, ut principium à principio, non autem ut administer & vicarius Patris; prius nos statuimus, posterius affirmabat Arius.

Tertium nobis non adversatur: nam Filius Dei est primogenitus omnis creaturæ, tum ut primus ante tempora genitus: (nam tempus ante creaturas non fuit:) tum ut caput autoritate primas à Patre tenens personaliter, cum Patre essentialiter.

Ex his quæ dicta sunt manifestum est, Christum esse Mediatorem inter Deum & nos secundùm utramq; naturam, secundùm divinam quidem voluntaria dispensatione, secundùm humanam verò simpliciter.

PAPISTÆ contra contendunt, *Christum fuisse Mediatorem solùm secundùm naturam humanam, si sermo sit de principio quo seu formali* (id est, quod proximum sit & immediatum principium mediationis; idque statuunt Papistæ naturam humanam, quum dicunt, solùm secundùm naturam humanam Christum fuisse Mediatorem,) *non de ipso supposito*. Istius opinionis falsitatem primò monstrabimus; deinde Bellarmini argumenta pro illa refellemus.

Primò falsum est, Christum esse Mediatorem solùm secundùm humanam naturam ratione principii formalis; quum sit Mediator secundùm utramque naturam & ratione suppositi, & ratione duplicis principii formalis, prout duplex est in Christo forma seu natura, quæ principium est motus & quietis.

Sed ne æquivocatio errorem pariat, *principij* vox distinguenda. Principium mediationis & operum Mediatoris quà est Mediator, vel *absolutè* dicitur, vel *oppositè*. *Principium absolutum* & commune mediationis & operū Mediatoris quà est Mediator est persona Christi secundùm utramque naturam suam, prout actiones dicuntur esse suppositorum. *Principium oppositum & distinctum* est hæc aut illa natura in persona Christi pro modo cujusque operationis ipsius. Estque vel *primarium*, vel *secundarium*. *Primarium principium* est natura divina τοῦ λόγου: *secundarium principium* est natura humana subsistens in divina, & ab ea principium habens essentiæ, potentiæ, & operationum omnium. Natura divina igitur est formale principium divinarū operationum: humana, est formale principium humanarum operationum; persona denique est principium operationum communium conjunctim, nō divisim, inconfusè, inseparabiliter. Sunt autem opera Mediatoris alia *divina*, alia *humana*, alia *communis operationis* quà Mediator est; opera enim multiplicantur ad multiplicationem principii formalis. Proinde sic refellimus Papistarum opinionem: *Opera Mediatoris quotuplicia sint.*

Si Christi Mediatoris quà est Mediator, plurimæ sunt divinæ operationes; tum Christus non est Mediator solùm secundùm humanam naturam. Antecedēs verum est: Ergo & consequens.

Connexi consequentia est necessaria; quia divinarum operationum formale principium non est natura humana Christi, sed divina: divinas operationes nemo potest facere nisi De° formali principio, id est, Deitate sua: &

sua: & ut signanter dicatur, Nullius divinę operationis principium formale est natura humana Christi.

Assumptionem probamus inductione earum ipsarum operationum, quas Bellarminus Christo ut Mediatori tribuit, quæ sunt, *discernere & judicare causam, tanquam arbitrium: referre pactum à Deo initum cum hominibus & conditiones pacti, tanquam internuncium: intercedere apud Deum justè & sufficienter, tanquam advocatum: sol vere pro nobis & satisfacere, redimere nos & reconciliare Deo*: quibus adde, *regnare ad salutem fidelium eosq; salvos facere*, &c. Eaque prosyllogisticè sic proponimus:

I. Esse arbitrum inter Deum & homines, & judicare sic fieri posse pacem, si Deus primùm ignosceret & homo deinceps in fide permaneret, est operatio Mediatoris: At hæc eadem operatio Christi est divina. Nam arbitrium inter Deum & homines supra humanitatem est: idem ab initio mundi à Christo factum, non demũ ab incarnato; quamvis ab incarnato Christo secundùm humanitatem approbatum.

II. Deinde esse internuncium fœderis gratiæ inter Deum & homines est operatio Mediatoris: At esse internuncium fœderis gratiæ inter Deum & homines est operatio principaliter Deitatis Christi, instrumentaliter humanitatis Christi. Id probamus hoc epilogismo: Nemo primus & summus internuncius rerum divinarum, ac proinde & fœderis gratiæ esse potest, nisi Deus per Deitatem suam: Christus autem est primus & summus internuncius rerum divinarũ ac proinde & fœderis gratiæ. Christus ergo per Deitatem suam, velut principium formale est principaliter rerum divinarum, atque & sic fœderis gratiæ internuncius. Demonstratur major propositio epilogismi ipso ordine rerum divinarum & natura Dei. Nam quemcunque alium comminiscamur internuncium, tandẽ ad Deum ipsum veniamus necesse est, eumque rerum suarum agnoscamus interpretem, quod ipse quoque *Aristoteles* luce naturæ vidit libro primo Metaphysicorum, ubi docet, scientiæ divinæ scientem esse neminẽ nisi Deum, aut divinum hominem, id est, qui supernaturali vi & modo sciens effectus est. Verba Aristotelis ex versione Argyropili ista sunt: *Neq; tali scientiam honorabiliorem ullam aliam putare oportet: eam enim honorabilissimam esse patet, quæ divinissima est. At hæc sola dupliciter talis est: ea namq; divina est maximè, quam maximè Deus habet, & ea rursus quæ divinarum est rerum, sola autem hæc utramq; conditionem hanc subiit; nam & Deus omnibus causa principiúmve quoddam esse videtur, & talem scientiam aut solus aut maximè Deus habet: Omnes igitur magis hac necessariæ sunt, præstabilior verò nulla.* HILARIUS quinto libro, de Trinitate, pag. septuagesimâ sic dicit: *Non potest Deus nisi per Deum intelligi.* Et mox: *A Deo discendum est, quid de Deo intelligendũ sit, quia non nisi se autore cognoscitur.*

Assumtio epilogismi e Scripturis sacris liquet, Joh. 1. v. 18. dicitur: *Deum nemo vidit unquam: Unigenitus ille Filius qui est in sinu Patris, ille exposuit.* Et cap. 3. v. 13. *Nullus adscendit in cælum, nisi qui descendit è cœlo, Filius hominis qui est in cœlo*, id est, Nemo primus & summus internuncius rerum divinarum, idemque certus & perfectus, nisi Filius Dei, qua Deus est: nemo mysteria cœlestia penitus recognoscit, & ea tanquam in numerato habet singula, nisi qui ea de cœlo allata exposuit. Filius hominis *qui est in cœlo*, id est, cui præsentissima est rerum omnium cœlestium, divinorumq; mysteriorum sciẽtia plane divina, ut qui in terra agẽs versaretur in cœlis, & nihil non in cœlis cognosceret. Hoc sic explicatur à Johanne Baptista eodem cap. v. 31, 32. *Qui supernè venit, supra omnes est: qui è terra est, terrenus est, & terrena loquitur: qui è cœlo venit, supra omnes est. Et quod vidit & audivit, hoc testatur.* Non potest primus ille actus patefactionis rerum divinarum humanitatis esse, quo & sine humanitate nunciavit olim omnia, antequam caro factus esset; & humanitati suæ revelavit ex quo eam assumsit. De cætero in humanitate, cũ humanitate, & per humanitatẽ suam nunc est internũcius, nõ omisso principio formali, nempe Deitate, ad opus internuncii, sed assumto principio formali humanitatis suæ, factus internuncius secundùm rationem suam utramq;.

III. Justè & sufficienter intercedere pro peccatoribus apud Deum est opus Mediatoris. At hæc operatio est divina, quia supernaturalis, ad quam præstandam ne tota quidem natura, ut natura est, ergo nec humana Christi natura sola sufficiens est; alioquin Mediatorem suffecisset esse justum hominem.

IV. Satisfactionem præstare pro nobis quæ constare coram Deo possit, redimere nos & reconciliare nos Deo, est operatio Mediatoris. At hæc etiam est divina, sicut dicitur Actor. 20. v. 28. *Deus suo proprio sanguine acquisivit Ecclesiam.*

V. Regnare ad salutem fidelium eósque salvos facere est operatio Mediatoris: hujus autem operationis primũ principiũ non potest esse humanitas, sed necessariò est Deitas Christi, sicut dicitur Jesai. 35. v. 4. *Ecce Deus vester, ultio advenit, retributio Dei, ipse advenit servaturus vos.* Hose. 1. v. 7. *Salvabo vos per Iehovam Deum ipsorum.*

Ergo Christi Mediatoris quà Mediator est, operationes aliquæ sunt divinæ. Quòd si verum est, ut certè verissimum est, sequitur Christum esse Mediatorem per operationem non tantùm secundùm humanam naturam.

Refutanda jam sunt argumenta Papistarum, quibus opinionem suam stabilire conantur.

I. Paulus Apostolus dicit 1. Tim. 2. v. 5. *Unus Deus, unus & Mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus. Ergo Christus est Mediator tantùm secundùm humanam naturam, & non secundùm divinam.*

RESP. Plus colligitur quam ferat antecedens; nam vox *hominis* in dicto Pauli non est abstracta, significans solam naturam humanam, sed concreta denotãs personam. Deinde vox illa *hominis* non est restrictiva in enunciatione Pauli, ut manifestum fit, ubi partes enunciationis in ordinẽ rediguntur, nempe, *Homo Iesus Christus est unicus Mediator Dei & hominum:* in qua enunciatione *homo* non magis est terminus restrictivus, quàm *Deus* in hac enunciatione, *Deus suo sanguine redemit Ecclesiam.* Quòd autem *homo* in enunciatione Pauli non sit terminus restrictivus, patet inde, quia est subjectũ enunciationis ad quod restringendum adduntur nomina *Iesus Christus*, ut sciamus non quemlibet hominẽ quem sibi quispiam erronea opinione pro patrono seu patrona elegerit, esse Mediatorem Dei & hominũ, sed hunc hominem solùm qui dicitur Jesus Christus: sic ut Spiritus sanctus maturè voluerit occurrere errori & hæresi Papistarum, qui præter Jesum Christum alios homines & Angelos sibi mediatores cõstituunt. Verè fideles contenti sunt homine Jesu Christo Mediatore unico; qui in hoc homine non acquiescunt solo, eant sanè & certo suo periculo meliores sibi quærant mediatores. Si Paulus Apostolus dixisset, *unus est Mediator Dei & hominum, Iesus Christus homo*; tum nomẽ hominis restrictionis causâ videretur additum, quasi dixisset, quà homo: Sed quia nomen *homo*, præponitur nominibus, *Iesus Christus*, restrictionis gratiâ non adhibetur ac proinde nomen, *homo*, non addidit ad exprimendam naturam secundùm quam Christus est Mediator. Quare igitur Paulus dicit, hominem Jesum Christum esse Mediatorem Dei & hominum? Hanc ob causam ut confirmet, pro omnibus hominibus esse faciendas preces, postulationes & gratiarum actiones ad Deum. Argumentis enim his ordine utitur:

I. Quia

Digitized by Google

I. Quia pro omnibus hominibus jubet Deus orare.

II. Quia omnes homines Deus vult servari, & ad agnitionem veritatis venire.

III. Quia omnium hominum est unus Deus.

IV. Quia omnium hominum est unus Mediator, homo JESUS CHRISTUS, ac proinde qui possit hominum infirmitatibus compati, & homines pro hominibus orantes exaudiat. Quòd denique *homo* non sit hoc loco terminus restrictivus, satis monstrat LEO primus, Episcopus Romanus, Epistolâ ad Julianum Episcopum Coensem, Conciliorum primo Tomo, pagina septingentesimâ trigesimâ nonâ, ubi ait: *Non esset Dei hominumque Mediator, nisi idem Deus, idemque homo in utroque & unus esset & verus.*

Instant Papistæ: *Augustinum notasse, nomen hominis hic poni restrictionis gratiâ, libro secundo, de peccato originali, capite vigesimo octavo, & Sermone 11. de verbis Apostoli.*

RESP. Augustinus non stabilit sententiam Papistarum, ut loca ipsa rectè considerata ostendunt. Septimo Tomo, libro secundo de peccato originali, capite vigesimo octavo sic loquitur: *Non autem per hoc Mediator est, quòd æqualis est Patri: per hoc enim quantum Pater, tantum & ipse distat à nobis. Et quomodo erit medietas, ubi eadem ipsa distantia est? Ideo Apostolus non ait, unus Mediator Dei & hominum Christus, sed homo Christus Iesus. Per hoc ergo Mediator, per quod homo: inferior Patre, per quod nobis propinquior: superior nobis, per quod Patri propinquior. Quod apertius ita dicitur, Inferior Patre, quia in forma servi: superior nobis, quia sine labe peccati.* Hæc omnia & nos religiosè credimus atque confitemur. *Non per hoc Christus Mediator est, quòd æqualis est Patri*, id est, quatenus est æqualis Patri: nam Christus non est Mediator secundum naturam divinam absolutè consideratam quatenus ea communis est Patri & Filio, unde & æqualitas personarum Patris & Filii: nec secundùm personam divinam, quatenus ea est æqualis Patri; sed secundùm naturam divinam cōsideratam in Filio κατ' οἰκονομίαν, id est, secundùm dispensationem illam voluntariam & gratiosam, quâ qui naturâ erat idem cum Patre & personâ æqualis Patri, dignatus est sese exinanire & homo fieri. Proinde est Mediator non quatenus est Deus solùm, nec quatenus est homo solùm, sed quatenus est Deus & homo in una persona, hoc enim ostēdit ipsa Jesu Christi appellatio, addita nomini *hominis*. *Per hoc ergo Mediator, per quod homo*, id est, quòd sit θεάνθρωπος, Deus homo factus. Nisi enim Filius Dei esset homo factus, Mediator inter Deum & hominem esse non potuisset; quia ad opera Mediatoris perficienda utriusque naturæ actio requirebatur, & ex substantiali mediatione fluunt operationes Mediatoriæ. Nisi homo esset factus, legi subjectus fieri, pati, crucifigi, mori, sanguinem pro nobis effundere, atque ita pretiū redemtionis dare pro nobis non potuisset. Homo autem factus, *inferior est Patre*, nimirum quâ Deus, non naturâ divinâ, sed voluntariâ sui exinanitione quâ est in forma servi; quâ homo, naturâ: *superior est nobis*, nimirum quâ Deus, naturâ divinâ: quâ homo, puritate naturæ humanæ, ut hîc notat Augustinus; nec puritate solùm, sed etiam officio Oeconomico & prærogativis ad illud pertinentibus. Summa: quia Sermo ille caro factus est ratione officii Mediatorii: ideò Paulus dicit, unum esse Mediatorem Dei & hominum, hominem Jesum Christum.

Idem Augustinus decimo Tomo, Serm. undecimo de verbis Apostoli ait: *Unus Mediator Dei & hominum; Non ait, Christus Iesus, ne tu putares, secundùm Verbum dictum, sed addidit*, homo *Mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus. Quid est Mediator? Per quem conjungeremur, per quem reconciliaremur, quia peccatis propriis separati jacebamus, in morte eramus, prorsus perieramus. Non erat Christus homo quando creatus est homo; ne periret homo, ille factus est homo.* Sententia est: Christus non est Mediator, quatenus est Verbum, id est, quatenus est Sermo sine carne, quemadmodum sine carne fuit, quum Adamum primum hominem crearet: tum enim Christus seu Sermo nondum erat homo, & cum Sermo dicitur absolutè, non semper caro simul intelligitur, quia Sermo non natura habuit carnem, sed voluntate assumsit eā: proinde est Mediator, quatenus est homo factus, quia nō est homo factus nisi mediationis respectu. Eadem est nostra sententia. Christus non est Mediator secundùm naturam divinam absolutè consideratam, hoc est, quatenus est Verbum sine assumta carne, sed οἰκονομικῶς consideratum, id est, quatenus Verbum caro factum est voluntariâ illâ œconomiâ nobisq; hominibus tam salutari. Non esse autem excludendam Deitatem Christi, quum dicitur Mediator homo Jesus Christus, ostēdit Ambrosius in hunc locum: *Filius Dei* (inquit) *assumta carne homo natus est, ut Mediator Dei & hominum homo esset Christus Iesus; id est, non sine divinitate, quia in Deo homo erat, & Deus in homine: & ut ex utraque esset Mediator, & utrumque recōciliaret, in se primùm hoc fecit.* Declarat idē Chrysostomus in hunc locum Pauli multis verbis.

Instant rursus Papæi: *Apostolus distinguit Mediatorem à Deo; Unus, inquit, Deus, unus & Mediator Dei & hominū: Ergo Christus non est Mediator secundùm naturam divinā, sed tantum humanā, secundùm quā Christus à Deo distinguitur.*

RESP. Syllogismus talis fuerit: *Secundùm quam naturam Christus distinguitur à Deo, secundùm illam naturam est Mediator Dei & hominum. At secundùm humanam tantum naturam Christus distinguitur à Deo: Ergo secundùm illam tantum est Mediator.* Assumtio est falsa: nam & secundùm naturam humanam distinguitur à Deo, & secundùm personam distinguitur à Patre apud quem propriè est Mediator, & œconomia officii distinguitur ab essentiâ Dei, ut Mediator est. Persona Christi à persona Dei Patris distinguitur secundùm hypostaseos naturam realiter; secundùm officium verò distinguitur à Deo non per naturam, sed per voluntariam œconomiam seu dispensationem gratiæ. Itaque eadem persona quæ secundùm naturam Deus est æqualis Patri, secundùm voluntariam dispensationem & Deo & seipsâ minor est: & cum dicitur minor Patre secundùm humanitatem, de persona divina dicitur, quæ in sese exinanivit seipsam voluntariè, & in humanitate assumta facta est minor naturaliter. Proinde Apostolus distinguit hoc in loco Mediatorem ratione personæ à Deo, nempe Patre, non autem à tota Trinitate: alioqui sequeretur quaternitas personarum, si à tota Trinitate Mediator distingueretur.

REPLICANT. Primò *Arianismum hoc confirmat, si unus Deus de Patre intelligatur, quia Ariani hoc cupiunt, ut ubicunque legitur* unus Deus, *aut absolutè* Deus, *solus Pater intelligatur.* Secundo, *Patres per unum Deum in hoc Pauli loco intelligunt totam Trinitatem, non solùm Patrem.* Ratio est, *quia non solus Pater offensus & reconciliandus fuerat, sed etiam Filius & Spiritus sanctus.* Tertiò, *non sequitur quaternitas, quia Christus idem propter duas naturas, & numeratur inter personas Trinitatis, cui debetur satisfactio, & simul ipse est qui satisfacit. Ipse enim, ut homo est, Mediator est ad seipsum, ut Deus est.*

RESP. Ad *primum*: Arianismum non confirmat qui nomen *Dei unius* seu nomen Dei absolutè positum, nunc de essentia Dei tribus personis communi, nunc de singulis personis seorsim, nunc de duabus personis accipit, ac proinde interdum de Patre solo, prout circumstantiæ cujusq; loci & veritas postulant. Qui autē

Digitized by Google

ubique nomen *Dei unius*, seu nomen *DEI* absolutè positum, de solo Patre accipiendum contendunt; illi Arianismum stabiliunt. Papistæ igitur sic argumentantes: *Evangelici in hoc loco nomen Dei de solo Patre accipiunt: Ergo Arianismum confirmant*; ex puris particularibus concludunt contra leges bonæ consequentiæ.

Ad *secundum*: Non omnes Patres in hoc Pauli loco per *unum Deum* intelligunt totam SS. Trinitatem, sed Patrem, ut *Chrysostomus, Oecumenius, Theophylactus, Ambrosius, Theodoretus*. Sic enim *Chrysostomus* explicans hûc locum Homiliâ 7. in Epistolam primam ad Timoth. *Unus enim Deus, non plurimi, ut isti* (nempe Gentiles) *putant, qui omnes salvos fieri vult, misitq́ Mediatorem Filium suum. Quid ergo Filius? nonne Deus est? Nulli profectò dubiũ. Quomodo igitur*, inquit, *unus? Ad distinctionem scilicet idolorum, non ad Filium retulit*, &c. Similiter Oecumenius: *Istud autem, unus Deus, non ad distinctionem ponitur Filij aut Spiritus sancti, absit: sed eorum qui non sunt, dicuntur autem dij.* Et nunc: *Quæritur autem cur Spiritus non meminerit?* Quam profectò quęstionem Oecumenius non fuisset adjecturus, si per voces, *unus Deus*, à Paulo omnes tres personas intellectas statuisset. Eadem est sententia *Theophylacti*. *Ambrosius* in Commentariis in hunc locũ ait: *Dei & Christi unam significat esse voluntatem in salvandis hominibus: Unde Deum Patrem, quia ab ipso est omnis autoritas, unum esse fatetur: & unum Mediatorem Dei & hominũ Christum Iesum. Missus enim à Patre factus arbiter reconciliavit Deum & homines reformando eos ad agnitionem ejus.* Ipse etiam septimo Tomo, libro secundo de peccato originali, capite vigesimo octavo per *unum Deum* hoc Pauli loco intelligit Patrem: verba paulò ante sunt recitata, quæ Bellarminus studio dissimulavit. Quanquam non diffitemur, alibi Augustinum hæc verba de tota S. Trinitate intellexisse; sed alii Patres propriam atque primariam loci hujus interpretationem de Patre esse docuerunt propter oppositionem personæ Christi; secundariam verò & consectariam de Trinitate, quia Pater, Filius & Spiritus sanctus sunt unus & indivisus Deus.

An Christus sit Mediator apud seipsum?

Quid ergo? *num Christus est Mediator apud Patrem tantùm? annon est Mediator apud totam S. Trinitatem, ac proinde etiam apud se & Spiritum sanctum?* RESP. Actus mediationis Christi inter duas partes intervenit, nempe inter Deum & electos: & ab utraque parte procurat quæ opus est. A Deo quidem sive (ut vulgò loquuntur) à parte Dei procurat τὰ πρὸς ἡμᾶς, quæcunque nobiscum vel apud nos perficienda sunt: à nobis verò sive ex nostra parte, τὰ πρὸς Θεὸν, quæcunque cum Deo, aut apud Deum oportet perfici. Nam quod Deũ attinet, communicavit per Mediatorem nobiscum omnia quæ ad lucem veritatis & perfectionem justitiæ ac proinde ad vitam ęternam pertinent; quod significatũ fuit per Urim & Thummim, id est, lumina & perfectiones, quæ in pectorali latentia Sacerdos summus gestabat, ex quibus Deus responsa dabat Ecclesiæ. Quod verò nos attinet, pro nobis intercessit & intercedit Christus apud Deum per satisfactionem sufficientem loco nostro præstitam, cujus vis & efficacia est æterna, & sistit Ecclesiam sine labe & macula coram Deo & Patre nostro, ablutam suo sanguine, & indutã veste justitiæ suæ sempiternæ, purgatamq́; per Spiritum sanctum, quod in Summo Sacerdote significatum fuit in amiculi & pectoralis sacri gestatione, quia inerant amiculo gemmæ cum nominibus singularum tribuum populi Israëlitici, quam Ecclesiam typicè Sacerdos Summus sistebat coram Domino.

Propriè quidem est Mediator apud Patrem, *analogicè* verò apud seipsum; quemadmodum & actus justitiæ est *propriè* ad alterũ, cùm quis suum ei tribuit, *analogicè* verò est etiam ad seipsum, quum quis suum sibi tribuit. Christus perfectus est Mediator perfectè utroq; modo.

Est enim Christus Mediator etiam apud seipsum, ut Deus est offensus in natura, & apud Spiritum sanctum. *Cyrillus* Tomo tertio, libro de recta fide ad Reginam, folio cẽtesimo vicesimo nono, Edit. Basileens. Catandr. Anno 1528. *Sacrificij modum non sicut unus quidam ex nobis Sacerdotibus adfert serviliter, nihil ipse in hoc commune habens, ut illud suscipiat: sed sibi ipsi concibat, & per seipsum & in seipso Patri.* Et Thesauri libro decimo, cap. nono ait: *Quicquid à Patre ut homo petit, id quoq; à seipso ut Deo, & Spiritu sancto petit.*

Neque verò est absurdum, offensum esse etiam apud se Mediatorem in causa sua, si remittens gratiosè de jure suo & positâ aut dissimulatâ offensâ, offendentes sibi ipsi reconciliet & aliis simul offensis: ut si Rex aliquis & filius ejus à subditis rebellibus offensi fuerint, quid ni filius Regis ex communi patris & suo cõsilio possit in se suscipere partes Mediatoris, ut subditos non tantùm patri suo Regi, sed etiam sibi, qui non minus offensus à subditis fuerat quàm pater, reconciliet? Hoc certè fieri solere experientia docet: & in hac ipsa causa, de qua jam agimus, factum Christus ipse docet Matth. 21. v. 33. & seqq. maximè ubi dicitur vers. 37. *Postremò autem misit ad eos filium suum, dicens: Reverebuntur filium meum.* Idem est Marc. 12. 6. Luc. 20. 13. Nam quum æqualiter essent offensi ab hominibus Pater, Filius & Spiritus sanctus, communi illorum consilio missus est Filius qui Mediatoris partes in se suscipiens, ita homines Patri reconciliavit, ut simul eosdem sibi & Spiritui sancto reconciliaverit. Hoc ipsum docet Joh. 3. v. 16. *Ita Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum dederit, ut quisquis credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam.* Rom. 8. 3. *Quum enim Legis impotentia nihil posset in carne, Deus suo ipsius Filio misso conformato carni peccato obnoxia, idq́ pro peccato, condemnavit peccatum in carne.* & vers. 32. *Is quidem qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, qui non etiam cum eo omnia nobis gratificabitur?* 2. Cor. 5. v. 18, 19, 20. *Hæc autem omnia sunt ex Deo, qui reconciliavit nos sibi per Iesum Christum, deditq́ ministerium reconciliationis: Nempe quia Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi non imputando eis peccata ipsorum: posuitq́ in nobis sermonem hunc reconciliationis. Itaq; nomine Christi legatione fungimur, velut Deo vos precante per nos: oramus Christi nomine, reconciliamini Deo.* Christus igitur Mediatoris munus peregit, & sacrificium obtulit ut Deus-homo in Oeconomia seu dispensatione voluntaria gratiæ: & sacrificium accepit, ut Deus offensus in natura.

Hac de re actum est etiam suprà tertio libro, capite nono.

Ad *tertium*: Omnino sequeretur quaternitas personarum in Deitate, si in hoc Pauli loco persona Christi esset opposita tribus personis Deitatis. Nam si *unus Deus*, est Pater, Filius & Spiritus sanctus, Mediator verò alius est, & tamen Deus; quatuor personæ planè futuræ sunt. At respectu essentiæ citra oppositionẽ personalem, id minimè sequitur omnium. Nam Deus unus, est Pater, Filius, & Spiritus sanctus, unitate essentiæ; & unus, id est, una persona est Mediator Dei & hominum, CHRISTUS JESUS, Deus-homo naturâ, Mediator œconomiâ ac dispensatione voluntatis suæ.

Responsionem hãc claudat *Chrysostomus*, qui in hoc ipso loco Pauli explicando docet Mediatorem Dei & hominum oportere esse Deum & hominem, ac proinde Mediatorem secundùm utramque naturam. Verba *Chrysostomi* sunt Homiliâ septimâ in primam Epistolam ad Timotheum: *Enimverò Mediator utrisq; eos debet societate conjungi, quorum Mediator est. Id quippe Mediatoris*

toris est proprium, utrorumque participem fieri, quorum fuerit Mediator. Quòd si unum quidem societate contingat, ab alio verò fuerit separatus, Mediator jam dici non potest. Nisi igitur consors sit paterna natura, Mediator profectò non est, quippe quum à Patris sit substantia separatus. Quemadmodum enim humanæ naturæ consortium accepit, quando ad homines venit: ita & à Dei substantia non abscessit, quoniam à Deo venit. Nam quia duarum naturarum medius fuit, ambarum oportuit esse participem. Quemadmodum enim loci cujuslibet medium utramq; partem contingat necesse est: ita & naturarum ambarum medium, oportuit utrasq; naturas contingere, atque connectere. Quemadmodum igitur homo factus est, ita etiam Deus erat. Homo quippe purus mediator nunquam penitus fieret: oportebat enim hujusmodi mediatorem cum Deo colloqui. Deus item solus Mediator esse non potest, neq; enim ipsum suscepissent hi quorum Mediator accederet.

Sic responsum est ad primum argumentum Papistarum.

SECUNDUM est ex testimoniis Patrum, *Cyrilli, Chrysostomi, Augustini.* Sed *primò* probatio hæc sumta est ex alieno principio; nam in rebus Theologicis solum verbum Dei, in Sacra Scriptura à Prophetis & Apostolis traditum, est unicum & genuinum principiũ probandi. Deinde Patres allegati, etiamsi eos admitteremus, nostræ sententiæ non repugnant, quia hoc tantùm docent, *Sermonem non esse Mediatorem*, nempe absque humanitate assumta; quia Sermo fuit sine carne, quum æterna sit hypostasis: non est igitur Mediator in quantum Deus & in quantum æqualis Patri, id est, consideratus tantùm ut Deus, quemadmodum ab æterno fuit usq; ad tempus incarnationis; sed est Mediator quatenus homo factus, quatenus exinanitus & voluntate liberrima inferior Patre factus formâ servi assumtâ, quia ut Mediatoris officium impleret, non tantùm Deus, sed etiam homo esse debuit. Summa, nihil aliud Patres volunt, quàm Christum non esse Mediatorem quatenus simpliciter Verbũ, quatenus simpliciter Deus est; sed quatenus Verbum οἰκονομικῶς exinanitum, quatenus Deus homo factus. Nam inquantum Christus Deus factus est homo, intantum est Mediator: non inquantũ Deus est solùm, nam absque humanitate non esset medius inter Patrem & nos homines: nec inquantum est homo solum, nam humanitas non est hypostasis, sed tantum natura in persona Filii Dei subsistens, operationes autem personales, quales sunt reconciliare homines Deo, sufficiens pretium solvere pro peccatis sunt personæ, agente in ea utraq; natura quod suum est. Una est quælibet operatio θεανδρικὴ quæ est à supposito seu persona, à naturis verò tanquam duplici principio formali sunt actiones naturales ad operationem θεανδρικὴν perficiendam concurrentes. Ac proinde Christus est Mediator Dei & hominum, ut θεάνθρωπος & secundùm utramque naturam. Hoc adeò verùm est, ut Patres ex operibus Mediatoriis Christi collegerint duas in ipso esse naturas, divinam & humanam, ipsumq; non tantum hominem, sed etiam verum Deum esse, ut abundè docet Cyrilli Alexandrini liber ad Reginas de recta fide in Christum. En specimen! *Unus enim Deus, unus & Mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus, qui dedit seipsum precium pro omnibus. Ex confesso salutaris est mors Christi, sed si non esset Deus, quomodo ipse & solus sufficiet ad hoc ut sit precium? sed sufficit solus pro omnibus mortuus, quia & super omnes est. Deus igitur est, morte sua carnis a mundo depellens mortem.*

TERTIO conantur opinionem suam Papani probare rationibus, quas ordine bona fide subducemus secundùm leges syllogisticas. *Prima ratio: Si Mediator debet esse medius, id est, distans ab utraq; parte dissidente aliquo modo; Christus autem ut Deus, non distat à Deo ullo modo, id est, nec naturâ, nec justitiâ, nec ullo alio modo: ab hominibus autem distat, ut homo justus: tum non ut Deus, sed ut homo justus Mediator est inter Deum & homines peccatores. Omnia quæ antecedunt vera sunt: Ergo & quod sequitur.*

RESP. *Primò*, Mediatoris definitio est ambigua: itaque meliùs sic Mediator definietur: *Mediator* est qui est medius, naturâ quidem cum utraque parte quæ concilianda est, communicans, sed aliquo tamen modo ab utraque parte distans. Nam in Mediatore nostro requiritur primò ut cum parte utraque ei conveniat, sicut Propheta Jesaias ait, quod sit Immanuel, *nobiscum Deus*, θεάνθρωπος. Quassant fundamentum salutis nostræ, qui convenientiam Mediatoris cum utraque parte concilianda negant. *Secundò* negatur, Christum ut Deum non distare à Deo ullo modo, nam distat aliquo modo à Deo, quà Deus, nimirum Oeconomia voluntaria, quòd cum esset in forma Dei, ipse Deus & in forma Dei manens exinanivit se forma servi assumta: imò à seipso ut Deo absolutè considerato distat quodam modo, quatenus exinanivit se. Manens enim Deus, exinanivit se forma servi assumta.

REPLICANT: *Definitio Mediatoris convenit Christo, ut homo justus est, non autem ut Deus est. Nam ut homo distat à Deo, ut justus convenit cum Deo, & contrà, ut homo, convenit cum cæteris hominibus; ut justus distat ab omnibus hominibus. Omnes enim nascuntur naturâ filij iræ.*

RESP. Negatur, definitionem Mediatoris convenire Christo, ut homo est justus, non autem ut Deus est: nam convenit Christo ut est θεάνθρωπος: nam natura cum utraque parte conveniens, modo ab utraque parte differt. Modus autem est illa οἰκονομία sive dispensatio gratiosa quâ Sermo factus caro atque ita Immanuel, sibi humanas nostras, & nobis res suas divinas οἰκειῶν, approprians, in uno corpore nos reconciliavit Deo per crucem. Alioquin respectu naturæ, quâ Deus convenientiam habet cum Deo; quà homo, nobiscum: & contrà, quà Deus, distat à nobis; quà homo, à Deo.

Secunda ratio: *Si Christus est Mediator secundùm utramque naturam, vel secundùm utramque conjunctim sumtas, vel secundùm utramq; seorsim acceptas. Non secundùm utramque simul: Christus enim secundùm utramq; naturam simul sumtam, distat quidem à cæteris hominibus, & etiam à Deo Patre & Spiritu sancto, at non distat à Deo Filio, nec personâ nec naturâ, & tamen etiam ab illo distare debet, cum & ipse sit pars offensa, ad cujus placationem Mediatore opus sit. Nec secundùm utramq; naturam seorsim, quia non secundùm divinam seorsim acceptam, cum illa sit pars offensa, & secundùm illam nihil distet Christus à Deo. Restat ergò, ut solum secundùm humanam sit Mediator.*

RESP. *Primò* negatur prima pars assumtionis: nam nisi Christus utramque naturam simul haberet & utrâque simul ageret, non foret inter Deum & homines Mediator. Est Mediator ratione unionis naturarũ: *quia ostendit in seipso collatas & unitas divinitatem ac humanitatem, quæ secundùm naturam valde discreta sunt & magnum habent interstitium, & conjungit nos per se Deo ac Patri. Nam Deo est cognatus, quandoquidem ex eo est & in eo: sed & nobis quoque cognatus est, quandoquidem ex nobis est & in nobis. Neque nobis alienus est secundùm humanitatem Emmanuel, sed per omnia absque solo peccato assimilatus*, ut ait Cyrillus Alexandrinus primo libro Dialogorum de Trinitate. Est Mediator ratione operationis Mediatoriæ & Theandricæ: *agit enim utraque forma cum alterius communione, quod proprium est, Verbo scilicet operante quod Verbi est, & carne exsequente quod Carnis est*, ut ait Leo Magnus Roman' Episcopus in laudatissima illa ad Flavia-

Digitized by Google

num Epistola. Deinde quod rationem partis hujus in A assumtione attinet, non distat quidem Christus Mediator à Deo Filio nec persona, nec natura, sed differt tamen modo seu Oeconomia; quia idē & peccato hominum offensus est ut Deus, & voluntarie prestat mediationem ut θεάνθρωπος, id est, Deus & homo simul in unitate personæ. Nunquid non ergo distant & differunt, esse Filium Dei & Deum simpliciter: & esse Filium Dei & hominis, & θεάνθρωπον? num non differt natura simpliciter considerata à seipsa considerata κατ' οἰκονομίαν illam voluntariam? *Tertiò* secundùm naturam humanam solum, sed ut homo est, non est Christus Mediator suiipsius ut Deus est: nam mediatio est operatio personæ: Christus ut homo solum nō est persona, sed quiddam naturæ nostræ in persona B τοῦ λόγου subsistens: Ergo Christi ut hominis solum nō est mediatio. Mediationem esse operationem personę, certissimum est; quia omnis operatio Christi Theandrica est operatio personæ: mediatio autem est operatio Christi Theandrica. Imo ut rectè Nicolaus Lyranus in Jesaiæ 42. caput ait: *Humanitas Christi est instrumentum Divinitati conjunctum: & ideò non movetur ad aliquid, nisi secundùm motum divinitatis.* Quæ ratio est corporis nostri ad animam in nobis, eadem est humanæ naturæ ad Deitatem in persona Christi. Corpus autem nostrum est instrumentum animæ, & nihil agit, nisi quà agitur ab anima ut principio suo. Ergo & humana natura in Christo est instrumentum Deitatis cui est unita, & nihil agit nisi quà agitur à Deitate tanquam ab agēte principali suo. Si nihil, profectò nec divinum illud & salutare mediationis opus, opus creatione C majus.

INSTANT: *Si Christus etiam ut Deus est, Mediator est sui ipsius ut Deus est: tum apertissima contradictio involvitur: sequitur enim inde, Christum à seipsò distare & non distare, eodem modo consideratum. Non igitur Christus secundùm utramq; naturam sumtam simul esse potest Mediator.*

RESP. Negatur connexi consequentia. Nam Christus cùm sit offensus ut Deus simpliciter, offensam autē solvat nō ut Deus simpliciter, sed ut θεάνθρωπος ut Deus-homo: est etiam Mediator non simpliciter ut Deus, sed ut Deus incarnatus, ut θεάνθρωπος, Mediator inquam sui ipsius ut Deus est simpliciter. Christus ergo in mediationis opere non eodem modo consideratur, sed revera modo à seipsò distat: nam profectò Christus Deus simpliciter consideratus differt à seipso D Deo incarnato.

Verissimum est & ab omnibus etiam Philosophis receptum axioma: Una eademque res vel persona à seipsa diversa est & distinguitur modo & ratione; *velut Ecclesia una & eadem jam antiqua à primum incipiente: Una eademque urbs antiqua à seipsa primum exstructa & nova: Unus idemq; homo senex à seipsò juvene: unus idemq; homo doctus à seipsò antea indocto: unus idemq; jam dives à seipsò antea paupere: Ita unus idemq; Filius Dei Christus κατ' οἰκονομίαν quatenus incarnatus differt & distinguitur à seipsò καθ' ἑαυτὸν considerato.* Certè unumquodque re unum est, modo & ratione duplex vel multiplex esse potest. *Ratio est, quia in unoquoque consideratur tum res seu essentia, quæ semper una est: tum* modus rei: *qui diversus & varius esse potest.*

Proinde unus idemq; Christus ut est Deus-homo, E est Mediator sui ipsius ut est Deus simpliciter offensus communiter cum Patre & Spiritu sancto.

Tertia ratio: *si Christus esset aliquo modo Mediator secundùm divinam naturam, omnes tres personæ essent Mediatores. At consequens est absurdum: Ergo & antecedens.* Connexi consequentia sic probatur: *nam cum natura divina sit* A *communis tribus, quicquid secundùm illam convenit uni personæ, id convenit omnibus tribus. Unde est illa maxima sanctorum Patrum:* Opera Trinitatis esse indivisa.

RESP. *Primo* argumentatio est vitiosa ob falsum connexum. Nam si illud esset verum, bona esset & hęc argumentatio: Si Christus aliquo modo se exinanivisset secundùm divinam naturam, omnes tres personæ essent exinanitæ. At hoc est absurdum: Ergo & illud. Quid verò? annon Christus aliquo modo se exinanivit secūdùm divinam naturam: Certè exinanitio personæ Filii convenit secundùm naturam divinam, quia secundùm hanc assumsit formam servi: non autem secundùm humanam naturam, quia hæc est forma servi assumta. *Augustinus* septimo Tomo, libr. 1. de prædest. sanctor. cap. 15. ait: *Pro nobis ipsa divinitas, quousq; se deponeret humilius, non habuit, quam quod suscepit naturam* B *hominis cum infirmitate carnis usque ad mortem crucis.* Et tertio Tomo in quæstiunculis de Trinitate dicit: *Uniq; divinitas sua carnis conceptione concepta est, & nativitate nata, sensitq; humani affectus mortem quam sponte susceperat.*

Deinde probatio connexi plane est aliena, nec probat connexum. Nam propositio connexa loquitur de natura divina singulariter & individualiter subsistente in Filio: probatio loquitur de natura Deitatis communi simpliciter omnibus tribus personis. Atqui aliter se habet natura divina ut est communis Patri, Filio & Spiritui sancto; aliter ut singulariter subsistit in qualibet persona. Jam Mediatio non convenit personæ Christi secundùm naturam communem Deitatis, id est, essentiam simpliciter; sed secundùm naturam divinam singulariter subsistētem in Christo. Quapro- C pter etiam maxima Patrū veterum de operibus Trinitatis indivisis ἀδιαιρέτως adducitur; quia Mediatio non est opus Trinitatis, sed solius Mediatoris Christi.

Quarta ratio: *Sacrificare & sacrificando satisfacere, interpellare pro nobis, advocatum nostrum esse, dare semetipsum redemptionem pro nobis conveniunt Christo tantùm secundùm humanam naturam, & non secundùm divinam: At sacrificare & cætera jam memorata sunt propria officia Christi Mediatoris: Ergo Christus est Mediator tantùm secundùm humanam naturam, & non secundùm divinam.*

Majorem propositionem probat Bellarminus dupliciter, ratione & testimoniis Patrum. *Ratio est, quia divinitatem Filii facere Sacerdotem, est apertissimus Arianismus: nam omnis sacerdos est minor eo, cujus est sacerdos: officium enim ejus est ministrare. Testimonia verò profert ex* D *Ambrosio, Hieronymo, Fulgentio & Augustino.*

RESP. *Primò* major propositio negatur. Nam sacrificare & sacrificando satisfacere, interpellare pro nobis, advocatū nostrum esse, dare semetipsum redemtionem pro nobis, conveniunt Christo secundùm personam sive suppositum in utraque natura. De humana non est disceptatio inter nos & Papistas: de divina tantùm quæritur. At secundùm eam de Christo ait Paulus Hebr. 9. 14. *Christus per Spiritum æternum seipsum obtulit inculpatum Deo.* Quid potest dici clariùs? PER SPIRITUM ÆTERNUM *seipsum obtulit Christus*: ergò per Deitatem suam. Actor. 20. 28. legitur: *quod Deus suo sanguine redemit Ecclesiam. Redimere Ecclesiam:* quod certè competit secundùm utramque naturam. Ergo principium quo seu principiū formale sacrificii Christi & redemtionis nostræ per illud, non est sola natura E humana, sed etiam divina. At certè in sacrificio illo ἱλαστικῷ, præter formam servi, ipsa etiam Deitas Filii, quod suum est, cooperata est formaliter, sed distinctè, non confusè, quòd sibi proprium est, sive opus ipsum, sive effectū mundo salutarem spectes. Nam sacrificiū illud nec meritum esse potuisset salutis nostræ, nec salutem nobis præstare æternam: nisi in eo vi sua Deitas

Digitized by Google

Christi cooperata fuisset humanitati formaliter & principaliter, id est, ut principium formale & primum: alioquin salutis nostræ æternæ principium non esset Deitas Christi, sed humanitas: quo nihil potest cogitari, nihil dici absurdius.

Deinde quod primam probationem majoris attinet, nimirum, *quod Divinitatem Filii facere sacerdotem sit apertissimus Arianismus*, &c. illa prorsus est aliena. Nam propositio major agit de persona secundum hanc vel illam naturam: probatio autem de Divinitate, id est, de natura in abstracto. Atqui nos non affirmamus, Deitatem Christi esse sacerdotem; & quod Cyrillus Alexandrinus in defensione Anathematismi decimi objectioni Orientalium respondit, idem & ego respondeo: *Dicis indignum esse Deo ut sacrificet, adstipulor & ego: scilicet si solum sit & absque carne Verbum, dixeris rectè: quia autem factum est caro, inde & sacrificantem propter humanitatem, & in dignitatibus ultra creaturam, sicut Deum.* Videantur similia in declaratione ejusdem anathematismi & defensione adversus reprehensiones Theodoreti. Persona CHRISTI tanquam suppositum divinum est sacerdos in natura humana operans: sacrificium fuit personæ divinæ licet in natura humana peractum. Et quod plus refert, Apostolus epistolâ ad Hebræos statuit, sacerdotem per quem nobis placaretur Pater, oportuisse esse Deum, sed Deum hominem factum. CHRISTUS victimam quæ est humana natura ejus PER SPIRITUM ÆTERNUM obtulit Deo: & huic sacrificio dignitatem & virtutem infinitam contulit. Non ergo divinitas, non Verbum absq; carne est sacerdos: oportuit enim in natura humana sacrificium peragi: sed per Spiritum æternum oportuit peragi, ut dignitatem & virtutem infinitam haberet, quam à natura finita habere nequaquam potuisset. Arianismus nihil ad nos, qui non Filium qua Deus est, sacerdotem & ministrum esse Patris etiam absque humanitate dicimus, qui Arianorum error impius erat: sed Filium Dei qua se exinanire dignatus est formâ servi acceptâ quâ θεάνθρωπος est dispensatione voluntatis suæ liberrimâ, sacerdotem & ministrum Patris agnoscimus. Viderint potius Papistæ, ne ipsi Nestoriani & idololatræ sint, dum humanitatem solam principium formale tam divini operis, quod salutis æternæ causa est, faciunt, & creaturæ soli adscribunt salutis nostræ causam præterito Creatore qui est laudādus in secula. *Tertiò* quod Patres attinet, illi nihil aliud volunt, quam Christum esse Sacerdotem, non quà Verbum solum, sed quà verbum caro factum. Ambiguitate verborum quibus Patres utuntur, Papistæ abutuntur, & cum Patres dicunt, *Christum esse Sacerdotem conditione humana, secundùm formam servi, secundùm hominem*, Papistæ sacerdotium carni SOLI adscribunt, quum Patres id tribuant Verbo quod caro factum est, non autem Verbo ut est Verbū, quod impiè volebant Ariani, contra quos Patres citati agunt. Quod de sacrificio dictum, idem de aliis operibus Christi Theandricis intelligendum.

Quinta ratio: Si operatio propria Mediatoris convenit Christo ratione utriusque naturæ, sequitur cōfusio operationum, & consequenter naturarum in Christo, quæ est hæresis Monothelitarum & Eutychianorum damnata in VI. Synodo, act. decimoseptimo.

RESP. Negatur connexi istius consequentia: nam cùm Mediator sit non solùm homo, sed etiam Deus, ideo operatio Mediatoris convenit Christo ratione utriusque naturæ utraque agente cum alterius cōmunione, non confuse, sed distinctè quod proprium est, Verbo operante quod Verbi est, & Carne exsequente
A quod Carnis est. Si confusè ageret utraque natura, ac proinde specie non esset distincta utriusque naturæ actio, tum sequeretur confusio operationum & naturarum Christi.

Replicant adversarii: *Si una operatio tribuatur utrique naturæ, & Mediatoris quidem operatio quæ est Christi ut homo est, exempli gratiâ sacrificare, tribuatur etiam Deitati Christi: tum certè fit confusio operationum & naturarum.*

RESP. Fallaciam struunt adversarii homonymiis. Nam primo *una operatio* dicitur æquivocè, vel una numero vel una specie. Omnis enim operatio consideratur vel *absolutè* vel *oppositè*: absolutè quum tribuitur personæ: oppositè, cùm tribuitur alteri naturæ. Nam cum operari sit personæ, certè una operatio numero tribuitur personæ absolutè. Cum autem formæ seu
B naturæ duæ sint in persona Christi, à quibus species constituitur cujusque operationis, ideo pro diversitate formarum tanquam principiorum, duas species operationis agnoscere necesse est. Sic una eademque operatio, & unica est *numero*, & duplex est *specie*, divina Deitatis, humana humanitatis: In una eademque numero operatione Theandrica, & divina natura & humana suam propriam habent & specialem operationem seu actionem singulæ: & divina natura utitur operatione humanæ naturæ ut instrumenti conjuncti sui: & humana vicissim natura participat operationem divinæ, sicut instrumentum operationem principalis agentis sui participat. Exempli gratiâ: *Salvatio humani generis* est operatio Christi Mediatoris Theandrica, quæ perficitur à Mediatore utra-
C que naturâ. Est ergo operatio una numero respectu personæ: non enim est alia salvatio quā salvat humanitas Christi & Divinitas ejus: concurrit tamen duplex operatio specie, quia agit in salvatione humani generis utraq; forma & natura in Christo quod suum est proprium. Sic de satisfactione pro nobis ait Thomas Aquinas parte tertia Summæ, quæstione prima, articulo secundo: *Aliqua satisfactio potest dici sufficiens dupliciter. Uno modo perfectè, quia est condigna per quandam adæquationem ad recompensationem commissæ culpæ, & sic hominis puri satisfactio sufficiens esse non potuit, quia tota humana natura erat per peccatum corrupta: nec bonum alicujus personæ vel etiam plurium poterat per æquiparantiam totius naturæ detrimentum recompensare. Tum etiam quia peccatum contra Deum commissum quandam infinitatem habet ex infinitate divinæ majestatis: tanto
D enim offensa est gravior, quanto major est ille in quem delinquitur. Unde oportuit ad condignam satisfactionem ut actio satisfacientis haberet efficaciam infinitam, utpute Dei & hominis exsistens.*

Deinde cum dicitur, *sacrificare esse proprium Christi ut homo est*, itidem ambiguum est. Nam illud *ut homo est*, vel idem valet quod quatenus caro factus est, quomodo veteres Patres rectè dicunt, Filium Dei esse sacerdotem & sacrificasse non qua Verbum est, ut volebant Ariani, sed qua homo est, id est, quà est Verbum caro factum, quà est θεάνθρωπος, quod & nos approbamus: vel idem valet quod tota actione proficiscente à sola humanitate Christi ut unico principio quo seu principio formali, & non simul à divinitate ut principio primo in eadem persona Christi, quod volunt Pa-
E pistæ & nos meritò improbamus, tum quia sic dividūtur in hunc modum operationes naturarum in una & eadem operatione personali Theandrica, etiam naturæ cum Nestorio dividuntur & duæ personæ statuuntur, una Dei Verbi, altera Christi hominis: tum quia actionem sacrificandi seu offerēdi Deo Paulus expressè tribuit Christo etiam secundum divinam naturam, quum dicit Hebr. 9, v. 14. *Per* SPIRITUM ÆTERNUM *seipsum* OBTULIT *inculpatum Deo*. Quis obtulit?

Digitized by Google

Christus Quid obtulit? *Seipsum*, id est, humanam suam naturam, quæ erat victima & substantia sacrificii. Per quid obtulit, id est, secundum quam naturam obtulit? Per humanamne solum? Minimè: sed etiam PER SPIRITUM ÆTERNUM, id est, per divinam naturam, seu ut nos eodem sensu dicimus, secundum divinam naturam, seu concurrente actione deitatis cum actione humanitatis ad idem apotelesma perficiendū in unitate personæ. Sacrificium ergo Christi est opus θεανδρικόν, quod Christus peregit non ut est Deus solum, nec ut est homo solùm, sed ut est θεάνθρωπος, Deus & homo in una persona sine confusione & sine divulsione operationum ad naturas ejus pertinentium & hoc opus simul producentium. Licet unum opus sit, quòd persona Christi θεανθρώπως obtulit Deo Patri seipsum sacrificium, & utraque natura obtulit: tamen substantia sacrificii fuit humanitas se sacrificari passa: adeò ut utraque natura sacrificaverit, humana fuerit sacrificium seu victima: dignitas verò & efficacia sacrificii tum à persona est communiter, tum à Deitate (quæ principium formale est personæ) singulariter.

Instat Bellarminus: *Si ita esset, non posset Deitas appellari sacerdos & Pontifex, ut tamen Sarnicius appellavit, &c.*

RESP. *Primò* Deitas in abstracto non debet nec potest appellari Sacerdos nisi admodum impropriè: sed persona quæ est Deus & homo, est Sacerdos in utraq; natura simul. A communi indiviso trāsire ad divisum est contra leges Logicas. *Deinde* quòd Sarnicius Deitatem nominaverit sacerdotem, unde probabitur? Bellarminus testem adducit Stancarum: sed testis iste est suspectus, quia adversarius Sarnicii, & impotenti affectu in eum raptus fuit. Quòd si id Sarnicius dixerit (ut demus sic esse) fallaciam accentus Stancarus commiserit, in verbis Sarnicii, *est Pontifex & Sacerdos divina natura, sacrificium verò humana*, voces *divina natura, & humanâ*, accipiens casu nominativo, quum Sarnicius dixerit & intellexerit casu ablativo, *divinâ naturâ*, item *humanâ*: ita ut sententia integra Sarnicii fuerit, Christum esse Pontificem & Sacerdotem divinâ naturâ, sacrificium verò humanâ.

Ex his quæ dicta sunt hactenus patet, Christum esse Mediatorem Dei & hominum non tantùm secundum humanam, sed secundùm utramque naturam in unitate personæ ut θεάνθρωπον *Deum-hominem*.

QUÆSTIO hic incidit: *An Christus ante assumtam carnem verè substiterit & mediator fuerit?* Causa dubitandi est, *quia qui suo demum tempore excitandus erat, is non videtur antea substitisse, aut Mediator fuisse.*

RESP. Christus ante carnem assumtam verè substitit & inde ab initio Mediator fuit omnium electorum. Quòd verò suo tempore excitandus erat, intelligendum est per communicationem idiomatum propter Oeconomiam illam & dispensationem salutiferam quâ Sermo ille caro factus est.

Rursus QUÆRITUR: *Quum Christus sit Mediator secundùm utramque naturam, quomodo potuerit ante assumtam humanam naturam esse Mediator?*

RESP. Christus etiam ante assumtam humanam naturam fuit Mediator secundùm utramque naturam, quia tum Mediator hominum fuit, quatenus incarnandus: sicut nunc Mediator est noster, quatenus incarnatus. Adhæc in Dei notitia & prædestinatione & acceptatione, duæ naturæ pro unitis habebātur, quum apud eum facta & facienda, præsentia & futura eodem sint loco. Explicat *Augustinus* septimo tomo, libro secundo de peccato originali, capite vigesimoquarto: *Unus est enim Deus, & unus Mediator Dei & hominum homo Christus Iesus, Quoniam non est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri, & in*

A *illo definivit Deus fidem omnibus, suscitans illum à mortuis. Itaque sine ista fide, hoc est, sine fide unius Mediatoris Dei & hominum hominis Christi Iesu, sine fide, inquam, resurrectionis ejus quam Deus hominibus definivit, quæ utique sine incarnatione ejus ac morte non potest veraciter credi: sine fide ergo incarnationis & mortis & resurrectionis Christi, nec antiquos justos, ut justi essent à peccatis, potuisse mundari, & Dei gratia justificari, veritas Christiana non dubitat: sive in eis justis quos Sancta Scriptura commemorat, sive in eis justis, quos quidem illa non commemorat, sed tamen fuisse credendi sunt, vel ante diluvium, vel inde usque ad datam legem, vel ipsius legis tempore, non solùm in filiis Israel, sicut fuerunt Prophetæ, sed etiam extra eundem populum, sicut fuit Iob. Et ipsorum enim corda eadem mundabantur Mediatoris fide, & diffundebatur in eis charitas per Spiritum Sanctum, qui ubi vult spirat, non merita sequens, sed etiam ipsa merita faciens.* Et cap. 26. *Si-*
B *ut in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes vivificabuntur, quia per illum hominem mors, & per istum hominem resurrectio mortuorum, quis audeat dubitare Christianus, etiam illos justos, qui recentioribus generis humani temporibus Deo placuerunt, ideo in resurrectionem vitæ æternæ, non mortis æternæ, esse venturos, quia in Christo vivificabuntur. Ideo autem vivificari in Christo, quoniam ad corpus pertinent Christi, & ideo pertinere ad corpus Christi, quia & ipsis caput est Christus? Ideo & ipsis Caput esse Christum, quia unus Mediator est Dei & hominum, homo Christus Iesus: Quod eis non fuisset, nisi in ejus resurrectionem, per ejus gratiam credidissent. Et hoc quomodo fieret, si eum in carne venturum esse nescivissent, neque ex hac fide justè pièque vixissent? Nam si propterea illis non profuit incarnatio Christi, quia nondum facta erat, nec nobis prodest judicium Christi de vivis & mortuis, quia nondum*
C *dum factum est. Si autem nos per hujus nondum facti, sed futuri judicii fidem stabimus ad dexteram Christi, profectò illi per incarnationis ejus tunc nondum factæ, sed futuræ fidem membra sunt Christi. Neque enim putandum est, quod antiquis justis sola quæ semper erat, divinitas Christi, non etiam quæ nondum erat, ejus humanitas revelata profuerit.*

Sic expedita est quæstio de causa efficiente Mediatoris inter Deum & nos.

D *Fines* mediationis sequuntur: è quib. *primus & primus* est, ut Christus esset *Iesus* noster, id est, Salvator aut Servator, & ut Latini Patres veteres loquebantur, Sospitator. Rationem nominis adfert Angelus, Matt. 1. v. 21. *Pariet autem Filium, & vocabis nomen ejus* JESUM *Ipse enim servabit populum suum ex peccatis ipsorum.* Christus ergo est noster Jesus & Salvator: quia est noster mediator. Est autē noster Salvator, dum obedientiam præstans Deo Patri pro nobis usque ad mortem crucis, factus est nobis autor æterni boni & liberavit nos à malo culpæ & pœnæ.

Duobus autem modis est Servator noster: *merito & efficacia.*

MERITUM *Christi & Servatoris*, est perfectissima illa obedientia quâ plenè satisfecit Legi Dei loco nostro
E sufficiens pro omnibus hominibus totius mundi, si omnes eam fide acciperent.

Idque pendet & fluit ex mero Dei beneplacito: quia illius causa efficiens εὐδοκία ἦν fuit voluntas Dei Patris, hoc est, ordinatio ejus ab æterno facta: sicut legitur Heb. 10. v. 10. *quâ voluntate sanctificati sumus.* Christus proinde non nisi ex æterno Dei beneplacito quicquam mereri potuit. Deinde in merito Christi non statuitur primum principium salutis nostræ: sed conscendendum est ad Dei voluntatem & ordinationem, quæ prima causa est, Hebr. 10. v. 10. quia mero beneplacito

Digitized by Google

plácito Mediatorem Deus statuit, qui nobis salutem acquireret. Tum dignitas & vis meriti Christi pendet à persona merente quæ est Divina seu verus Deus, ac non tantùm homo: nam si nuda creatura esset, nihil apud Deum mereri potuisset.

Effecta meriti Christi sunt beneficia Dei quæ nobis merito suo Christus impetravit, nempe reconciliatio cum Deo, fides, remissio peccatorum, regeneratio per Spiritum Sanctum, salus & vita æterna.

EFFICACIA *Christi Servatoris*, est virtus ipsius per quam nobis applicat meritum suum & confert beneficia merito suo nobis parta, propterea quod ea non sibi, sed nobis meritus sit, eaque nobis conservat & perseverantia nos donat ut ad finem in gratia in quam nos adduxit permaneamus.

Est verò *perfectus* Servator noster, initium, medium & consummationem salutis nobis præstans: tum quia meritum ejus est perfectissimum, propter personæ dignitatem, & supplicii, quod pro nobis sustinuit gravitatem: tum quia salutem nobis perfectissimè confert. Hoc docet Scriptura Colossens. 2.10. *Et estis in eo completi, qui est caput omnis imperij ac potestatis.* Hebr. 7. v. 24.25. *At iste propterea quod in æternum manet, perpetuum habet Sacerdotium: Unde & servare prorsus potest eos qui per ipsum accedunt ad Deum, semper vivens, ut interpellet pro eis.*

Porrò Christus SOLUS est hoc modo Servator noster: quia solus Mediator noster apud Deum. Hoc testantur Apostoli qui dicunt Actor. 4. vers. 12. *Nec est in alio quoquam salus: nec enim aliud nomen est sub cœlo quod datum sit inter homines, per quod oporteat nos servari.*

OBJICITUR I. *Etiam Deus Pater & Spiritus Sanctus nos servant: Ergo Christus solus non est Servator noster.*

RESP. Proceditur ex ambiguo: quia in modo servandi est discrimen. Pater servat nos per Filium tanquam fons salutis: Spiritus Sanctus servat nos tanquam immediatè effector regenerationis: Filius Dei servat nos suo merito, tanquam solus Mediator, solvens pro nobis pretium Redemtionis. Efficacia est communis omnibus personis Deitatis: modus autem est Christo proprius.

OBJICITUR II. *Beatissima Virgo Maria est salvatrix mundi: Ergo non solus Christus.* Antecedens probatur in hunc modum:

Si tanta est Christi in servos suos indulgentia, ut illis Salvatoris titulum communicare non dubitet: tum nihil est absurdi, si & Mariam Virginem per quam Salus mundi nata est, Salvatricem nostram esse profiteamur: Antecedens verum est: Ergo & consequens.

Assumtum probant adversarii ex Propheta Obadia, ex actis Apostolicis, & epistola ad Romanos & prima epistola ad Timotheum. In Prophetia Obadiæ versu ultimo, Apostoli nominantur Salvatores seu Servatores. Actorum 13. vers. 45.46.47. hæc leguntur: *Visa autem turba, Judæi repleti sunt invidia, & contradicebant eis quæ à Paulo dicebantur, contradicentes ac blasphemantes. Tunc loquendi libertate usi Paulus ac Barnabas dixerunt, Vobis necesse fuit primùm exponi sermonem Dei: postquam autem illum repellitis, & indignos vos ipsos decernitis æternæ vitæ, ecce convertimus nos ad Gentes. Ita enim nobis præcepit Dominus, dicens, Constitui te ut sis Lux Gentium, ut sis saluti usque ad ultimas terras.* Hic aiunt Paulum ac Barnabam aliosque Apostolos constitutos à Domino, ut essent saluti usque ad ultimas terras. Et Rom. 11. v. 13.14. ait Paulus de se: *Nam (quod vobis dico Gentibus, quatenus ego quidem sum Apostolus Gentium) ministerium meum illustro. Ut experiar si quo modo ad æmulationem provocem consanguineos meos, & salvos faciam aliquos ex ipsis.* Et priori ad Timotheum 4.16. scribit Paulus ad Timotheum: *In-*
A *tentus esto tibi ipsi & doctrinæ: & permane in istis: id enim si feceris, & te ipsum salvum facies, & eos qui te audierint.* Hic aiunt apertè dici, Paulum & Timotheum se & alios salvos facere: ac proinde Christum communicare cum suis titulum Salvatoris.

RESP. *Primò* cavenda est fallacia homonymiæ in nomine *Salvatoris*. Christus enim dicitur Salvator, quia nos salvos fecit merito suo, efficaciâ, annunciatione salutis & vocatione ad eam & exemplo: Apostoli verò & alii servi Jesu Christi, dicuntur Salvatores, tanquam ministri & præcones Evangelii, quod est potentia Dei ad salutem cuivis credenti, item quia exemplo suo lucrifecerunt alios.

Deinde, assumtio negatur eo sensu accepta quo à Papistis accipitur. Papistæ enim Apostolos vocant Salva-
B tores quorum meritis & intercessione salvemur: Neque verò hoc sensu accepta assumtio ex allegatis locis probari potest. Ut enim Christus ad sui communionem nos admittit: ita etiam Paulum, Barnabam, Timotheum & aliòs præcones Evangelii in communionem salutis admisit. Ita autem admittit nos ad sui cōmunionem, ut fructum eorum quæ ipse fecit & præstitit, percipiamus, non ut officium quod ipsi soli proprium est, nobis arrogemus. Nos in communionem sacerdotii & regni ejus venimus, quod ad fructum & effectum attinet, non quod ad munus & officium, quo solus ipse fungitur. Nec enim sacerdotes sumus, ut vel corpus Christi, vel nos ipsos offeramus pro redemtione generis humani: neque Reges sumus, ut populo Dei imperemus. Sic membra adhærent capiti, ut ab eo
C percipiant sensum, motum, vigorem omnem, tāquam effecta & fructus capitis: ipsa tamen membra propterea nec sunt, nec dici possunt caput, nec officio capitis, quantumvis præstantia sint, funguntur. Quapropter etiamsi Paulus de se dicat quæ Actor. 13.47. & Rom. 11 v. 14. leguntur: tamen titulum Salvatoris, ideo sibi nō arrogat: nec titulum Salvatoris, Timotheo aut Barnabæ, aut alii præter Christum tribuit. Salus enim æterna nec à Paulo, nec à Timotheo, nec à Barnaba aut aliis Apostolis vel aliis Evangelistis pendebat, sed ab Evangelio, quod illis commissum erat annūciandum mundo universo. Evangelium enim est potentia Dei ad salutem cuivis credenti, ut Paulus Apostolus docet Rom 1. v. 16. Quis autem dat vim & efficaciam prædicationi Evangelii, ut eo convertantur homines, &
D salvi fiant? Num Paulus & alii Apostoli? Minimè, sed Deus ipse, sicut Paulus ait, priori ad Corinthios 3. vers. 5.6.7. *Quis igitur est Paulus, quis autem Apollos, nisi ministri per quos credidistis, & ut cuique Dominus dedit? Ego plantavi, Apollos rigavit: sed Deus dedit crescendi vim. Itaque neque is qui plantat, est aliquid: neque qui rigat: sed Deus qui dat crescendi vim.* Ergo Paulus, Barnabas, Timotheus & Apostoli salvos facere homines dicebantur, & Salvatores à Propheta Obadia nominantur, respectu Evangelii, quod prædicabant, ac proinde ut ministri Christi vocando & adducendo homines per prædicationem Evangelii ad salutem per Christum partam, non autem salutem cōparando seu impetrando à Deo Patre, & efficaciter illis conferendo, quod proprium est officii Christi solius. Apostoli igitur & præcones
E Evangelii sunt organa vocationis hominum ad salutem. Ac sancta quidem organa sua sic honorat Dominus, ut illis quodam modo effectionem tribuat rei illius, quam ipse propriè efficit, & ideo cooperarios suos vocat: sed unicam virtutem suam in illis vult agnosci: ut quum dicitur gloriosus Deus in sanctis suis, ad ipsum unū laus & gloria salutis nostræ referatur. Unde etiam nemo Apostolos vocaverit Salvatores nostros hoc sensu, qui meritorum suorum intercessione & efficacia sua nos salvent.

Deinde

Digitized by Google

Deinde, dato, sed non concesso assumtionem veram esse, tamen nulla esset connexi consequentia: quia ut publica Evangelii prædicatio mulieribus commissa non fuit, atque ita nec Mariæ: ita argumentum ab Apostolis & Evangelistis ductum ad Mariam nullum est.

REPLICANT Papistæ duo: Prius est, *Christum solum originaliter esse Salvatorem*: Posterius est, *Mariam Virginem multos potuisse privatim sua doctrina & vita exemplo ad salutem adducere.*

RESP. Quod ad *prius* attinet: Christus sic origine est Salvator, ut etiam sit perfector consummatorque salutis, sicut Paulus dicit Col. 2. 10. *Estis in eo consummati qui est caput omnis imperii ac potestatis*: quemadmodum & fidei salvificæ dux & consummator est, ut dicitur Heb. 12. v. 2. Ipse igitur unus est Redẽtor ac Salvator. Quod ad *posterius* attinet, ex eo nõ sequitur, Mariam matrem Christi dici Salvatricem, quia potuerunt & aliæ piæ mulieres multos privatim sua doctrina & vitæ exemplo ad salutem adducere, an ideo salvatrices dicentur? Nonne Paulus ad quosvis fideles dicit 1. Corin. 7. v. 16. *Unde enim scis mulier, si virum salvum facies? aut unde scis vir, si mulierem salvam facies?*

TRIPLICANT: *Maria omnes alias mulieres antecellit.* RESP. Non sufficit hæc præcellentia, ut officium & nomen Christo soli competens, ei commune esse possit.

INSTANT. *Qui alios salvat, est eorum Salvator: Servi Christi alios salvant: Ergo sunt eorum Salvatores.*

Salvare ὁμωνύμως dicitur.

RESP. Ex conjugatis ambiguis vitiosa est argumentatio. Nam *salvare* dicitur in Scriptura multis modis, ut & *Salvator*. Nam *salvare* non tantùm est, sua satisfactione & merito eripere è morte æterna & vitam æternam à Deo impetrare: sed etiam per prædicationem Evangelii ad salutis à Christo comparatæ communionem vocare, quo sensu Paulus hoc verbo utitur Rom. 11. vers. 14. 1. Timoth. 4. 16. Et sancta severitate absterrere ab interitu sempiterno, sicut Iudas in epistola sua Catholica vers. 2. ait; *Illos verò salvate, de igne rapientes. Salvator* itidem ὁμωνύμως dicitur: vel *propriè* de Deo, ut & de Domino Jesu Christo: vel *figuratè* de hominibus, iisque vel *typis* Salvatoris Christi exhibendi, qui à Deo excitati fuerunt, ut populum Dei à periculis vel hostibus liberarent, veluti Gen. 41. v. 45. Iudic. 3. v. 19. 2. Reg. 13. v. 5. Nehem. 9. v. 27. vel administris salutis nostræ æternæ per doctrinam Evangelii de Christo jam exhibito, ut Obadiæ vel Abdiæ versiculo ultimo: *Et adscendent Salvatores* (seu Servatores) *in montem Tzijonis, ad judicandum montem Esavi: & erit Iehova regnum.* Christus est Salvator, salutem nobis merendo & efficaciter conferendo: Apostoli fuerunt Salvatores, salutem à Christo partam annunciando per Evangelii prædicationem. Maria autem neutro modo salvatrix dici potest: nam illa salutem æternam nobis nec meruit, nec conferre potest; & munere docendi Evangelium in Ecclesia functa non est.

Salvator ὁμωνύμως

Manet igitur fixum firmumque, solum Christum esse Jesum, id est, Salvatorem nostrum eo modo quo explicatum est.

Hæc de primo fine Mediationis Christi.

Finis ultimus est gloria Dei Patris, ut docetur Joh. 17. 1: *Iesus dixit: Pater glorifica Filium tuum, ut & te Filius tuus glorificet.* Et v. 4. *Ego te glorificavi in terra: opus consummavi quod dedisti mihi ut facerem.*

A

CAPUT XXVIII.

In quo docetur & defenditur quod solus Christus sit Mediator noster apud Deum.

PORRO solus Jesus Christus est Mediator Dei & hominum; ut sequentia cum dicta Scripturæ, tum alia argumenta bona consequentia è sacris literis petita, evincunt.

Dicta Scripturæ sunt hæc, Joh. 14. v. 6. *Ego sum via, veritas & vita: nemo venit ad Patrem nisi per me.* 1. Tim. 2.
B v. 5. *Unus enim Deus, unus etiam mediator Dei & hominum, homo Christus Jesus.*

Argumenta alia hæc sunt: PRIMUM. Per cujus solius nomen salutem æternam consequimur, is solus est Mediator Dei & hominum: Atqui per solius Jesu Christi nomen salutem æternam consequimur: ut patet ex Actor. cap. 4. v. 10. 11. 12. *Notum sit omnibus vobis, & toti populo Israel per nomen Iesu Christi Nazareni, quem vos crucifixistis, quem Deus excitavit à mortuis, per hunc iste istum adstare in vestro conspectu sanum. Hic est lapis ille, qui pro nihilo habitus à vobis ædificantibus, qui factus est caput anguli: Et non est in alio quoquam salus: nec enim aliud nomen est sub cœlo quod datum sit inter homines, per quod oporteat nos servari.* Ergo solus Jesus Christus est Mediator Dei & hominum.

C SECUNDUM. Quicunque definitus est à Deo judex vivorum ac mortuorum, cui etiam omnes Prophetæ testimonium dant, remissionem peccatorum accepturum per nomen ejus quemvis qui crediderit in eum, is est Mediator Dei & hominum: Sed solus Jesus Christus definitus est à Deo judex vivorum ac mortuorum, huic etiam omnes Prophetæ testimonium dant, remissionem peccatorum accepturum per nomen ejus quemvis qui crediderit in eum, Actor. 10. v. 42. 43. Huc etiam pertinet quod dicitur Actor. 17. v. 31. *Eò quòd statuit diem quo justè judicaturus est orbem terrarum, per eum virum quem definiit, fide palàm facta omnibus, illo à mortuis excitato.* Ergo, &c.

TERTIUM. Solus unigenitus Dei Filius, est Mediator Dei & hominum: At solus Jesus Christus est unigenitus Dei Filius: Ergo, &c.

D *Majorem propositionem* probant sequentes rationes:

I. Quiaquum Adamus qui creatione filius Dei erat, ut ex Luc. 3. v. ult. liquet, à Deo Creatore & Patre suo per transgressionem præcepti defecisset, & in se totam posteritatem suam à Deo alienasset; non poterat iterum uniri cum Deo, & rursum filius Dei fieri, nisi per proprium Dei Filium, hoc est, qui æterna nativitate Filius Dei est, & qui absque ulla mutatione suæ personæ divinæ, quam quia nobis immutabilitatem afferre debuit, immutabilem manere necesse erat, simul filius hominis in eadem persona esset. Servari & hæredes cœlorum fieri non poteramus, nisi filii Dei fieremus: id autem nisi per Filium Dei obtinere non valebamus, cujus fratres & cohæredes facti sumus. Quò pertinet quod dicitur Johan. 1. v. 12. *Quotquot eum exceperunt, dedit eis hoc jus ut filij Dei sint facti, nempe iis qui credunt in nomen ejus.*
E Hoc argumentum insigniter tractat Paulus Heb. 2. v. 10. & seq. usque ad finem.

II. Quia ipse est sapientia illa æterna, per quam totus mundus & in eo homo creatus est: decuerat ergo eundem fieri hominem ad hominem recreandum. Unde Paulus dicit Eph. 2. v. 10. *Ipsius sumus opus, conditi in Christo Iesu ad opera bona.* Gal. 6. vers. 15. *In Christo Iesu neque circumcisio quicquam valet, neque præputium, sed nova creatio.* 2. Cor. 5. v. 17. *Si quis igitur est in Christo, nova* sec

Digitized by Google

creatura est: vetera præterierunt, ecce nova facta sunt omnia.

III. Quia ipse solus est substantialis imago Patris: debuit ergo homo fieri ut per eum imago Dei in nobis instauraretur, Coloss. 1. vers. 15.

IV. Quia ipse est per quem se Pater à condito orbe patefecit; decuit igitur ipsum fieri hominem, ut in carne manifestatus, nobis in eadem Patrem manifestaret. Quò pertinet illud Iohannis Baptistæ Johan 1. vers. 18. *Deum nemo vidit unquam: unigenitus ille Filius, qui est in sinu Patris, ille nobis exposuit.*

V. Quia in ipso erat vita & lux nostra. Decuit ergo ipsum fieri hominem, ut nobis vitam & lucem per peccatum amissam recuperaret atque restitueret.

VI. Quia ipse est Filius ille, dilectus ille in quo Pater acquiescit: decuit ergo ipsum fieri hominem, ut in ipso fieremus dilecti.

VII. Quia ipse est media persona in S.S. Triade, ac proinde apta ad Mediatoris officium suscipiendum. Decuit ergo ipsum fieri hominem.

QVARTVM: Quicunque potest Mediatoris officium præstare, is est Mediator Dei & hominum: Atqui solus Iesus Christus potest Mediatoris officium præstare. Ergo &c.

QVINTVM: Qui pro omnibus intercedit, sic ut pro ipso nullus apud Deum intercedat; is est verè unicus Mediator noster apud Deum. Nam qui potest ille verè dici Mediator, qui ipse Mediatore eget, velut Angeli boni & homines etiam sanctissimi? Quod Angelos bonos attinet, etiamsi Redemtore non eguerunt ac instauratore, non enim lapsi sunt, Mediatore tamen & Capite egēt, cujus nexu indivulso Deo suo cohæreant. Homines verò sancti, licet jam in cœlum translati, virtute tamen æternâ ejusdem Mediatoris grati sunt & manebunt Deo, quum Christus illis non temporariam, sed æternam invenerit redemtionem.

Atqui solus Jesus Christus pro omnibus intercedit, sic ut pro ipso nullus apud Deum intercedat. Hoc manifestum est ex verbis Joh. 11. v 42. *Ego verò sciebam, me semper à te audiri.* Cui tantus est cum Patre consensus ut ab eo prorsus nihil ullo tempore ipsi negetur, is profecto nullo intercessore eget; pro illo nullus intercedit: Jam Christo tantus est cum Patre consensus, ut ab eo prorsus nihil unquam ipsi negetur: sic enim dicit veritas; *Ego verò sciebam, me semper à te audiri.* Quorsum igitur ipsi intercessore opus? quis pro illo intercedat?

Quapropter Jesus Christus est unicus Mediator noster apud Deum.

SEXTVM: Quicunque hominum semper à Deo Patre auditur, is certè est Mediator noster apud Deum: Solus homo Jesus Christus semper à Deo Patre auditur. Solus ergo homo Jesus Christus est Mediator noster apud Deum. Assumtio est Joh. 11. 42. Eadem illustratur comparatione dissimilium exemplorum. Moses fuit sanctus, sed non semper est exauditus à Deo, veluti Deut 3 v 23, 24, 25, 26. Samuel Propheta non fuit semper auditus, veluti orans pro Saule, 1. Sam. 15. 11. & cap. 16. 1, 2. Elias Propheta non fuit semper exauditus, veluti 1. Reg. 19. 4. Paulus Apostolus non fuit semper exauditus, veluti 2. Cor. 12. 7, 8, 9. Idem de aliis statuendum. Solus Jesus Christus semper fuit exauditus.

Neque nos movere debet, quod Papani excipiunt, Christum redemtionis tantùm Mediatorem, Angelos verò & homines sanctos intercessionis Mediatores esse. Nam qui nos omnes & singulos redemit, is solus etiam pro omnibus & singulis in cœlo intercedit: quia à redemtione virtus & efficacia intercessionis pendet. Atqui solus Christus nos redemit, non Angeli, non sancti defuncti. Solus igitur Christus pro omnibus & singulis in cœlo intercedit.

Proinde errant gravissimè Papani, quòd uno Christo non contenti, innumeros sibi alios constituerunt Mediatores & intercessores. Contrà illi contendunt, Scripturam Sacram id apertè testari, & proferunt loca quædam tum ex Veteri, tum ex Novo Testamento, quæ à corruptelis illorum vindicabimus:

A

PRIMO proferunt ea loca, in quibus pii in his terris orantes, mentionem faciunt sanctorum, jam defunctorum, ut Gen. 32. vers 9. dixit Jacob, *O Deus Patris mei Abrahami, & Deus patris mei Isaaci,* Exod. 32. v. 13 & Deuteron 9 vers. 27. oravit Moses; *Recordare Abrahami, Isaaci & Israelis servorum tuorum.* Psal. 132. 1. *Memor esto, Iehova, Davidis, cum tota afflictione ejus* & vers. 10. *Propter Davidem servum tuum, ne avertas faciem uncti tui.* Tres amici Danielis in cantico suo rant, *Ne amoveas à nobis misericordiam tuam ô Deus, propter Abraham dilectum tuum & Isaac servum tuum.*

B

Hinc ita argumentantur:

Quorum intercessionem pii in precibus suis ad Deum allegant, illi profecto pro nobis intercedunt:

At sanctorum demortuorum, veluti Abrahami, Isaaci, Jacobi, intercessionem pii in precibus suis ad Deum allegant:

Ergo sancti demortui, veluti Abrahamus, Isaacus & Jacobus, pro nobis intercedunt.

RESP. Assumtio negatur: quia pii non allegârunt in precibus ad Deum intercessionem Abrahami, Isaaci & Jacobi, sed fedus Dei cum sanctis illis initum, sed promissionem Dei sanctis illis factam & juramento firmatam, quâ illis Deus receperat, se futurum Deum ipsorum & seminis ipsorum, ac proinde ipsis & semini ipsorum se adfuturum ac benedicturum. Hanc federis promissionem intelligebant, hanc allegabant, hâc nitebantur, quum in precibus dicebant, *O Deus Abrahami & Isaaci:* item, *Recordare, ô Deus, Abrahami, Isaaci & Iacobi:* Item, *Misericordiam nobis præsta propter Abrahamum & Isaacum.* Hanc explicationem nostram confirmat collatio horum locorum cum aliis Scripturæ locis, Exod. c. 6. vers. 3. & 4. ubi ait Jehova; *Itaq; etiam prout stabiliveram fedus meum cum illis, me daturum illis terram Chanaan terram peregrinationis ipsorum, in qua peregrinabantur: Etiam ego audivi gemitum filiorum Israelis, quos Ægyptii servire cogunt: & recordor federis mei.* Et Levit. 26. ver. 40. 41, 42. *Sin autem confitebuntur iniquitatem suam: & iniquitatem patrum suorum,* &c. *Vtiq; recordabor federis mei cum Isaaco, atq; federis mei cum Abrahamo recordabor.* Et eod. ca. v. 45. *Recordabor ergo illis federis priscorū.* Quin hoc ipsum manifestum est ex loco Mosis Exod. 32. v. 13. nam integer est, *Recordare Abrahami, Isaaci & Israelis servorum tuorum, te jurav isse eis per te: & promisisse eis, multiplicabo semen vestrum tanquam stellas cæli: & totam hanc terram quam promisi dabo semini vestro, ut possideant in seculum.*

C

D

Adhæc assumtio cum aliis Papistarum sententiis pugnat. Tradunt enim sanctorum animas non fuisse in cœlo ante adscensionem Christi in cœlum, sed omnes in limbo: Ergo in cœlo non intercesserunt pro quoquam. Tradunt, eos qui in limbo sunt, pro aliis non intercedere: Ergo nec Abrahamus, Isaacus & Jacobus, quia ex sententia Papistarum in limbo erant, pro aliis intercesserunt.

E

Præterea loca, ex quibus argumentum exstruitur, dissimilem rationem habent. Nam ver. 1. & 10. Psal. 132. admodum ineptè torquentur ad probandam intercessionem Davidis jam defuncti pro Israelitis, quum David ipse vivens adhuc in his terris Psalmum illum cecinerit ducturus arcam Dei Jerosolymam. Tum dato, sed non concesso; Davidem non cecinisse Psalmum illum, sed aliquem aliū Prophetam post mortem Davidis: tamē non Davidis intercessio, sed fedus & promissio Davidi cum juramento facta allegatur, ut vers. 11. ostendit;

Digitized by Google

ostendit; *Juravit Jehova Davidi veritatem, à qua non avertet se, dicens: De fructu ventris tui ponam in solio tuo.* Apertius verò declarat Propheta Ethan Ezrachites Psal. 89. v. 29. & sequentibus: *In seculum servabo ei benignitatẽ meã, & fœdus meũ erit ei.* &c. Unde in his & similib. locis Scripturæ Glossa ordinaria est: *Firmiter promisisti nõ licet mutari.*

SECUNDO proferunt locum Jobi 33. v. 23, 24. *Si fuerit pro eo Angelus loquens, unus de millibus, ut annunciet hominis æquitatem: Miserebitur ejus & dicet: Libera eum, ut non descendat in corruptione: inveni in quo ei propitier.* Hinc colligunt, Angelos pro nobis intercedere, & nostram æquitatem ad Deum referre.

RESP. Petitio est principii: quia antecedens tanquã authenticum ponitur, quum tamen authenticum non sit, sed dubium, quum sumtum sit ex Editione vulgata Latina, vitiosa versione depravata. Nam secundum veritatem Hebræam ita vertendum erat: *Si adsit ei (vel apud eum) nuncius* (מלאך) hoc est, Propheta, nuncians voluntatem Dei, quomodo accipitur vox eadem Jud. 2. v. 1. Sic Malach 3. v. 1. & Marc. 1. v. 2. Johan. Baptista præcursor Christi vocatur *Angelus*. Sic Apocal. 2 & 3. Angeli vocantur Pastores Ecclesiarum) *interpres unus ex mille, qui indicet homini æquitatem* (seu rectitudinem) *illius*, &c. Sensus igitur antecedentis secundum veritatem Hebræam est hic: Si adsit peccatori calamitate aliquâ presso, vel lethaliter ægrotanti minister Dei, annuncians ei voluntatem Dei, & exhortans ad resipiscentiam & mutationem vitæ in melius, cujusmodi nuncius & interpres fidus voluntatis Dei est rarissimus, qui indicet non Deo, sed homini æquitatem seu rectitudinem illius, nimirum Dei, hoc est, justissimam & æquissimam gubernationem Dei, quâ ille erga omnes homines & in-primis afflictos utitur, &c Ita Elihu, cujus verba illa sunt, ad Jobum loquitur de officio fidi ministri verbi Dei hominem ægrotantem seu alioquin gravissimè afflictum visitantis, & de voluntate Dei de resipiscentia, de providentia divina instruentis, & cum atque pro eo Deum orantis: sicut Hieron. pro exemplo hujus dicti allegat Jesaiam precantem Deum pro Ezechia Rege ægrotante. Ergo per *angelum* non est intelligendus Angelus aliquis in cœlo, seu spiritus invisibilis; sed homo in his terris hominem afflictum visitans, instruens, consolans pro eo orans. Quod si Papistæ non concesserint, hominem hic intelligendum; tunc præstat hic Angelum interpretari de Christo, qui est Angelus ille magni consilii, quemadmodum interpretatur *Gregorius Magnus* in expositione 33. capitis Jobi, *Glossa ordinaria* & *Cardinalis Hugo* in Glossa ad hoc ipsum caput 33. Jobi. Quapropter ex hoc loco colligi nequit, Angelos sanctos pro nobis intercedere.

TERTIO producunt locum Jerem. capite decimoquinto, vers. primo: Et dixit Dominus ad me: *Si steterit Moses & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum.* Inde inferunt, sanctos demortuos in cœlo pro nobis intercedere.

RESP *Primò* nego consequentiam: quia antecedens non confirmat, Mosen & Samuelem in cœlo orasse pro Israëlitis: sed sententia ejus est, tam gravia esse peccata populi Israëlitici, ut etiamsi Moses & Samuel, qui in his terris viventes soliti erant se sistere coram Deo, & iram ejus precibus à populo Israëlitico avertere, ut, inquam, etiamsi Moses & Samuel pro populo incederet, Deus tamen non parciturus, non cõdonaturus sit peccata ista populo. Sic interpretatur *Hieronymus* in Commentariis super Jerem. capit. 15. *Theodoretus* item in Jeremiam, *Gregorius Magnus* libr. nono expositionis moralis in Jobum cap. nono, *Glossa ordinaria*, *Hugo Cardinalis* de S. Charo, cum quibus sentit & *Thomas Aquinas*, qui docet, loqui ibi Dominum de Mose & Samuele secundùm statum, quo in hac vita fuerunt, non autem secundùm statum in quo tum erant, quum Dominus Jeremiæ ista loqueretur. Sed operæ pretium est verba Gregorii Magni Papæ Romani adjungere: *Quid est ergo* (inquit) *in difficultate deprecandi Mosen & Samuelem deducere, nisi apertius indicare, quia ejus ira, neque illis si adstarent, obsisterent: qui idcirco pro amicis intervenire citiùs possent, quia apud hunc intercedere & pro inimicis solerent?* Ergo ex hoc Jeremiæ loco non potest probari, Mosen & Samuelem post mortem intercessisse pro populo Israëlitico. Quid quod non potuerunt tum in cœlo stare in conspectu Domini? quia recepta apud Pontificios sententia est, ante adscensionem Christi in cœlum sanctos demortuos non fuisse in cœlo, sed omnes in limbo Patrum. Quin locus hic apud Jeremiam in adversarios validissime torqueri potest: nã quia dicit Dominus, Si staret Moses & Samuel coram, apparet inde neque Mosen neque Samuelem tunc pro populo Israëlitico stetisse, tunc nullam fuisse prorsus mortuorum intercessionem. Nam si Moses & Samuel non intercesserunt multò minus alii.

QUARTO proferunt locum Ezech. 14. v. 14. *Si fuerint tres viri isti in medio ejus, Noë, Daniel & Iob*, &c. Hinc iterum colligunt, sanctos demortuos pro nobis in cœlo intercedere.

RESP. Nulla prorsus est consequentia: Nam conditio nihil affirmat, ac proinde nihil probat. Sententia autem est; Si Noë & Job reviviscerent, & Daniel qui tum Babylone erat adhuc superstes; & in medio eorum Jerosolymis essent, tamen nihil eis prodessent, neminem eorum liberarent, tanta est illorum malitia & perversitas.

QUINTO; producunt locum Ezech. 22. v. 30. *Quæsivi de eis virum, qui interponeret sepem & staret oppositus contra me pro terra, ne dissiparem eam:* Ergo sancti demortui intercedunt pro nobis.

RESP. Adducũt testimoniũ prorsus ἀπροσδιόνυσον: nam illud loquitur de hominibus in terra viventibus, ait enim, Quæsivi DE EIS, nempe Israëlitis, Principibus aut Sacerdotibus, ut explicat Theodoretus; quæsivi *virum*, qualis olim fuit Abraham orans pro Sodomitis; & Moses, qui se interposuit inter iram meam & populum Israëliticum, qualis fuit Samuel. Deinde addit Deus, se non invenisse ullum; quod apertè ostendit, Deum de viventibus in terra loqui, non de sanctis in cœlo jam versantibus.

SEXTO proferunt locum Zach. 1. v. 2. *Respondit Angelus Domini & dixit: Domine exercituum usquequo tu non misereberis Ierusalem & urbium Iuda, quibus iratus es? iste jam septuagesimus est.* Hinc colligunt, sanctos Angelos pro nobis intercedere: ac proinde etiã sanctos demortuos.

RESP. Plus colligitur quàm patitur antecedens, quod de uno tantùm eoq; increato Angelo, loquitur, qui est Christus intercessor Ecclesiæ apud Patrem. Nam hic Angelus est vir insidens equo rufo & stans inter myrtos, id est, inter fideles, qui sunt Ecclesia Dei, quæ vivit, viret, floret, fructum edit & odora est in Christo. Hic Angelus est qui Prophetæ verbum suum inspiravit; Hic Angelus est, cui alii Angeli rationes officii sui reddiderunt, ad eum perferentes responsa sua. *Deinde* etiamsi daremus antecedens loqui de Angelo creato, tamen non valeret consequentia, quam Papistæ texunt ab Angelis ad sanctos demortuos, Angelis enim à Deo demandata est cura & defensio Ecclesiæ in hac vita. Itaque & in terra versantes vident & cognoscunt nostras miserias, quas non vident sancti demortui, quibus officium defendendi Ecclesiam non est à Deo commissum. *Tertiò* non omnis qui pro nobis orat, illicò invocandus est: nam oratio pro nobis non est causa sufficiens, propter quam is qui pro nobis orat, invocandus sit.

SEPTI-

Digitized by Google

SEPTIMO adferunt locum ex Bar. 3. v. 4. *Audi orationem mortuorum Israël.* Ergo mortui sancti orant pro nobis.

RESP. *Primò* petitio est principii, quia confirmatio petitur ex libro Apocrypho, ex quo in Theologia nihil potest probari. *Secundò*, etiamsi liber ille admitteretur, tamen pro opinione Papanorum non faceret. Nam in loci citati allegatione peccant homonymiâ, quæ est in voce *mortuorum*: siquidem *mortui* hic nō intelliguntur, quorum animæ à corporibus separatæ sunt, ut Papistæ volunt: sed qui adhuc in corporibus viventes, mortui erant in peccatis, quemadmodum & Paulus loquitur Ephes. 2. v. 1. *Et vos unà vivificavit, quum essetis mortui in lapsibus & peccatis*, & v. 5. *Etiam nos, quum per lapsus mortui essemus, unà vivificavit cum Christo.* Qui autem in peccatis mortui sunt, ii versantur in mediâ morte. Hanc esse isto loco verā vocis *mortuorum* significationē, sequentium verborum exegesis docet: in continenti enim additur, ϗ υἱῶν τῶν ἁμαρτανόντων ἐναντίον σου, hoc est, *& filiorum eorum qui peccant coram te.* Vulgata autem versio Latina vitiose habet, *& filiorum ipsorum qui peccaverunt ante te*, quum in Græco sit Participium Præsentis temporis ἁμαρτανόντων, ac proinde intelligēdum de filiis Israël tum viventibus, non autem præteriti temporis ἡμαρτηκότων, qui peccaverunt. Quòd si quis præfractè neget vocem *mortuorum* hac significatione accipiendam, tum præstabit ex v. 11. hujus capitis interpretari, *coinquinatos cum mortuis, reputatos cum iis qui in sepulcrum* εἰς ᾅδου *descenderunt.* q. d. Exaudi jam orationem Israëlitarum versantiū in imedia morte aut in portis mortis, viventium in afflictione & miseria tanta, ut instar mortuorum habeantur. Homines enim in magna calamitate positi mortuis comparātur & pro mortuis habentur sicut Ezechiel. 37. per arida mortuorum ossa intelligitur populus Israëliticus in captivitate Babylonica velut in sepulcro detentus. Quòd si quis cōtendat per *mortuos* intelligēdos sanctos vitâ functos pro nobis intercedentes, annon absurdum erit, illos ipsos pro quibus sancti demortui intercedūt, orare ut Deus intercedentium illorū orationem exaudiat, hoc est, intercedere pro suis intercessoribus? Non minus stolidū est, orare pro suis intercessoribus, quàm salutare beatam Virginem Mariam, & dicere, *Ave Maria*, hoc est, orare pro Maria; qui enim salutat aliquem, ei à Deo omnia bona precatur; quū *salutatio* nihil sit aliud, quàm imprecatio boni alicujus. *Deniq;* dato, sed non concesso, intelligendos hic sanctos demortuos, tum cum Nicolao Lyrano dicemus, sermonē hic esse de orationibus Patriarcharum & Prophetarum, quas illi cùm adhuc in his terris viverent, pro felici statu posteritatis conceperunt & fuderunt: tunc autem quum Baruch illa sciberet, mortui erant. Non intelligendas autem orationes eorum quæ à mortuis fiāt, vel opinio Papistarum de limbo Patrum ostendit: nam qui in limbo erant, non poterant pro aliis intercedere, nec ab aliis invocari.

OCTAVO citant locum ex 2. Machab. ca. 15 in quo scribitur Judas Machabæus vidisse in visione duos defunctos. Oniam Sacerdotem & Jeremiam Prophetam, orantes pro populo: & additur, Oniam dixisse ad Judam Machabæum de Jeremia; Hic est qui multum orat pro populo. Hinc colligunt sanctos defunctos pro nobis intercedere.

RESP. *Primò* petitio est principii, quia ex lib. Apocrypho nullum dogma Ecclesiasticum de fide vel cultu Dei exstrui potest. *Deinde* licèt admitteretur liber ille, tamen ex eo opinio Papistarum non probaretur: quia locus citatus narrat visionem, non autem rem gestam. Ex tali autem viosine tam probari potest sanctos pro nobis orare, quàm gladios à sanctis in cœlo gestari: legitur enim ibidem, Jeremiam dedisse gladium aureum Judæ Machabæo.

A

Sic vindicata sunt loca quæ ex Veteri Testamento producunt.

Ex Novo Testamento proferunt PRIMO locum ex Joh. 5. 45. *Ne putate me accusaturum vos apud Patrem: est qui accuset vos Moses, in quo vos speratis.* Hinc inferunt adversarii, sanctos in cœlo esse nostros patronos, qui nos aut accusent aut tueantur pro meritis nostris.

RESP. *Primò* est homonymia in *Mosis* nomine, quo Christus non intellexit ipsam personam Mosis, sed μετωνυμικῶς doctrinam seu scripta ejus, quemadmodum est Luc. 16. 29. *Habent Mosen & Prophetas*, id est, scripta Mosis & Prophetarū. Sensus igitur Christi est: Vos

B

persuadetis vobis & confiditis, si doctrinam Mosis sequamini, vos fore Deo gratos, ac proinde me rejicitis, tanquam adversarium doctrinæ Mosis. Sed fallitis vos ipsos; ipsa Mosis doctrina vos accusat & condemnat in eo, quòd me repudiatis: Nam Moses de me scripsit, & ejus doctrina pædagogus est ad me, neque alium habet scopum, quàm ut homines ad me ducat. Quum igitur non sinatis vos ab ipso ad me duci, ipse Moses vos accusat & condemnat inobedientiæ & pervicaciæ. *Deinde* dato, sed non concesso, Mosis personam à Christo intelligi: tamen non valebit consequentia; Moses vos accusat: Ergo Moses est patronus & intercessor. Sed contrarium potiùs sequetur: Moses vos accusat: Ergo non

C

est patronus & intercessor vester: quia patroni non est accusare clientem, sed defendere.

SECUNDO allegant ex Apocal. 5. v. 8. *Quumq; accepisset librum, quatuor illa animalia & viginti quatuor illi Seniores prociderunt coram Agno, habentes singuli citharas & phialas aureas plenas suffituum, quæ sunt preces sanctorum.* Ergo sancti mortui orant pro nobis.

RESP. *Primò* plus colligitur, quàm ferat antecedens; Sancti preces obtulerunt Deo: Ergo preces pro hominibus in terra viventibus obtulerunt. *Deinde* dato eos pro hominibus in terra vivētibus preces obtulisse, non tamen valebit consequentia ab eo quod indefinitè enunciatur, ad certam & definitam speciem: Sancti obtulerunt Deo preces. Ergo mortui sancti obtulerunt preces. Nam non est necesse in loco Johannis mortuos

D

sanctos intelligi, sed potiùs viventes in terris; quum Johannes visionem narret, non rem gestam.

Replicant Sancti illi in cœlo visi sunt: Ergo sancti mortui & non viventes in terris sunt intelligendi.

RESP. Antecedens est ambiguum propter homonymiam vocis cœlum. Nam etsi sæpè per *cœlum* intelligatur supremum illud habitaculum Dei, in quo Deus à beatis Angelis & sanctis hominibus videtur: tamen in visionibus Johannis etiā significat Ecclesiam in terrâ quidem militantem, sed ortum è cœlo & conversationem in cœlo habentem, velut ca. 12. Apoc. v. 7. *Factum est prælium in cœlo: Michael & Angeli ejus præliati sunt cum dracone, & draco pugnavit & angeli ejus. Sed non prævaluerūt, neq; locus eorum amplius inventus est in cœlo.* Prælium fa-

E

ctum in illo supremo cœlo est absurdissimum: sed in Ecclesia in terra præliū à Satana excitari, alias spirituale, aliàs corporale, alias utrumq; simul, est extra controversiam. Quū ergo Iohannes visionem narret, veritati est magis consentaneum, quòd per visionem Propheticā in Ecclesia orantes sanctos viderit in terra adhuc vivētes, sicut ipsimet mox v. 10 dicunt. *& regnabimus super terrā.* Quin etiamsi daremus, sanctos illos in supremo illo habitaculo Dei suffitus precum obtulisse: tamen Papistæ non obtinerent quod volunt. Per preces enim intelligit Iohannes hymnum & laudes divinas quibus

quibus Agnum Dei extulerunt, non autem intercessionem pro hominibus in terra viventibus, ut ex sequentibus liquet. Illico enim exponit Johannes quales fuerint preces illę sanctorū nimirum, *Cecinerunt canticū novum, dicentes, Dignus es qui accipias librum & aperias ejus sigilla, quoniam mactatus es & redemisti nos Deo per sanguinem tuū ex omni tribu & lingua & populo & natione: Et fecisti nos Deo nostro Reges & Sacerdotes: & regnabimus super terrā.*

TERTIO citant locum ex Apoc. 6. v. 9. 10. in quo commemorat Johannes, se *vidisse sub altari animas eorum qui mactati fuerant propter verbum Dei, & propter testimonium quod tuebantur. Clamabant autem voce magna dicentes, Usquequo Domine, qui sanctus es & verax, non judicas ac sanguinem nostrum vindicas, eum nempe reposcendo ab iis qui habitant in terra?*

RESP. *Primò* est petitio principii, quia ex allegoria & visione confirmatur dogma Ecclesiasticum, unde confirmari non potest. Nam *ex solo literali sensu peti debere argumenta efficacia, & fidei dogmata ex mysticis sensibus non posse efficaciter confirmari*, fatetur Bellarminus ipsemet lib. 3. de Verbo Dei c. 3. sect. 8. Jam certum est, in adducto loco visionem recitari, non autem rem gestam: non enim sancti in cœlo clamant, non turbantur, non expostulāt cum Deo ut litera sonat. Aliud ergo significatur, nempe causam propter quam Martyres sanguinem fuderunt, ipsumque adeo sanguinem Martyrum clamare ad Deum pro vindicta, exigere & postulare vindictam, sicut Gen. 4. v. 10. dicitur de Abele interfecto à Caino: *Vox sanguinis fratris tui mecum ipsa humo inclamat*, id est, vindictā poscit: Deo autē Martyres curæ esse propter Christum, qui est altare illud, sub quo Martyrum animæ quiescunt, ac licet videatur cōnivere in persequutionibus quas tyranni movēt, suo tamen tempore pœnam de illis sumturum, & sanguinem Martyrum ulturum. Sic explicatur hic locus tom. 4. Operum *Augustini* in Quæstionibus ex Veteri & Novo Testamento, quæst. 68. quinquagentes. triges. primā Editionis Frobenianæ, Anni 1528. *Sic animæ occisorum clamant vindicari se postulantes sicut sanguis Abel clamavit de terra: Causæ ergo sunt quæ clamare dicuntur, cùm loqui non possint. Sanguis enim effusus quid aliud quam judicari se postulat, clamans non voce, sed ratione? Nam & opus opificem laudare dicitur per hoc ipsum quod videntem se oblectat. Non enim tam impatientes sunt sancti ut urgeant jam fieri, quod sciunt tempore præfinito futurum, quod nec anticipari potest, nec differri. Sed hoc dicto ostendere voluit, vindicaturum Deum sanguinem sanctorum suorum: ne quia tam patiens nunc videtur, inultum putaretur impium bellum quod contra sanctos geritur: ut & terrorem incutiat persequentibus Dei servos, & exhortaretur pro se patientes.* Quare hic locus opinionem Papistarum non probat.

Deinde dato, sed non concesso, animas Martyrum reverà precatas ut litera sonat, tamē inde colligi non potest, illas precatas pro hominibus viventibus in terra, sed pro se sicut verba eorū habent, *Usquequo Domine, qui sanctus es & verax, nō judicas ac sanguinē nostrum vindicas ab iis qui habitant in terra?* Desiderāt judicium illud universale, pro hominibus autem in terra viventibus nihil.

QUARTO proferunt locum ex Apoc. 8. v. 3. & 4. *Alius Angelus venit, & stetit ante aram habens thuribulum aureum: & dati sunt ei suffitus multi, ut offerret cū precibus sanctorū omniū super altare aureū, quod est ante thronū. Adscendit autē fumus suffituū cū precibus sanctorū è manu Angeli ad conspectū Dei.* Ergo sancti Angeli intercedunt pro nobis.

RESP. *Primo* vitiosa est consequentia, quia ex particulari infertur conclusio indefinita æquipollēs universali contra rectè argumentandi leges.

Secundò, etiamsi forma bona esset, in materia tamen peccatur. Nam committitur petitio principii, quia ex loco allegorico seu visione confirmatio petitur dogmatis Ecclesiastici.

Tertiò, Angelus hic non est creatus spiritus, sed Filius Dei æternus.

Ex refutatione Papisticorum argumētorum liquet, Scripturam non testari quod sancti pro nobis orent. Cæterum hoc cōcedi potest, sanctos defunctos in cœlo jam cum Christo regnantes, precari, ut adveniat regnum Dei, item precari pro Ecclesia communiter & in genere dūtaxat, quum sint nobiscum membra ejusdem Ecclesiæ Christi, quumq; sancti charitatem erga ecclesiam militantem non deposuerint, sed ejus conservationem & liberationem exoptent: in particulari autem pro nemine orant, quia nec vident quarum rerum inopia premamur in particulari, nec gemitus nostros audiunt. Ita generales sanctorum in cœlo preces pro nobis concedimus, particulares constanter negamus. Atque orant sancti in cœlo pro nobis in terra viventibus, ex communi membrorum consensu in Christo, non ex particulari aut singulari sensu in seipsis.

Sed præterea objicitur istud:

Christus collegam habet Spiritum Sanctum in officio Mediatorio: Ergo Christus solus non est Mediator Dei & hominum.

Antecedens probatur: quia Spiritus Sanctus nominatur advocatus noster à Christo ipso, Joh. 14. v. 16. 17. *Ego autem rogabo Patrem, & alium Paracletum*, id est, advocatum *dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum: Nempe Spiritum illum veritatis quem mundus nō potest recipere, quia non videt eum, nec novit eum: vos autem cognoscitis eum, quia apud vos manet, & in vobis erit.* Et vers. 26. *Paracletus ille est, Spiritus Sanctus quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quæ dixi vobis.* Et capite 15. 26. *Quum autem venerit paracletus ille, quem ego mittam vobis à Patre (Spiritus, inquam, ille veritatis, qui à Patre emanat) ille testabitur de me.* Et cap. 16. 7. *Expedit vobis ut ego abeam: nisi enim abiero, paracletus ille non veniet ad vos.* Intercedit pro nobis gemitibus inenarrabilibus, Rom. 8. v. 26, 27. *Itidem autem & Spiritus unà sublevat infirmitates nostras, quid enim precemur ut oportet, non novimus: sed ipse Spiritus interpellat pro nobis suspiriis inenarrabilibus. Qui autem scrutatur corda, novit quis sit sensus Spiritus: quia secundum Deum interpellat pro sanctis.* De Christo verò dicitur 1. Johan. 1. παράκλητον, id est, *Advocatum apud Patrem habemus, Iesum Christum justum.*

RESP. Homonymia est in voce Græca παράκλητος, quæ & mediatorem patronúmve, & consolatorem significat: sicut & verbum Græcum παρακαλεῖν, unde & nomen paracletus derivatū est, & patrocinari & cōsolari significat. Sic igitur alio modo Christus, alio modo Spiritus Sanctus est *Paracletus*. *Christus* est paracletus noster, quia est Mediator & patronus noster placans nobis & propitium reddens Deum: *Spiritus Sanctus* verò est paracletus noster, quia est consolator animarum nostrarum subveniens infirmitati nostræ docens nos, consulens nobis, & formans in nobis preces ad Deum. Nomen Latinū *advocatus* tanquam respondens Græco παράκλητος, à Patribus etiam Spiritui Sancto tribuitur, ut à Tertulliano adversus Praxean cap. 9. à Novatiano de Trinitate cap. 28. & 29. In vulgata versione Latina perperam Latinè dicitur *Paraclitus*, quum dicendum sit *Paracletus* penultimā productā; quanquam autoritate Patrum veterū illud defendi posse videatur: sed vetustas erroris nō parit errori patrociniū, & turpe est retinere errorē veritate patefacta. Sed ex quo opere seu actu Spiritus Sanctus dicatur paracletus, exponit *Origenes* libro secundo περὶ ἀρχῶν, *de Principiis* cōtra Celsum capite septimo: *Oportet ergo nos scire quia Paracletus est Spiritus Sanctus docens majora quā voce fieri possunt, & ut ita dixerim, quæ ineffabilia sunt, & quæ non licet hominibus loqui, id est, quæ indicari humano sermone nō possunt.* Et paulò post: *Paracletus verò quod dicitur Spiritus Sanctus, à consolatione dicitur.*

Digitized by Google

dicitur: Paraclesis enim Latinè consolatio appellatur. Si quis namque de Spiritu sancto participare meruerit, cognitis ineffabilibus sacramentis consolationem sine dubio & lætitiam cordis assumit. Quum enim rationes omnium quæ fiunt quare vel qualiter fiant Spiritu indicante cognoverit, in nullo utique conturbari ejus anima poterit, aut ullum sensum timoris accipere: nec in aliquo terretur, cùm verbo Dei & sapientiæ ejus inhærens, dominum Iesum dicit in Spiritu. Verùm quoniam Parakleti fecimus mentionem, & pro viribus nostris qualiter de eo sentiri debeat exposuimus, dicitur autem etiam Salvator noster Paracletus in epistola Iohannis cùm dicit, Si quis nostrum peccaverit, paracletum habemus apud Patrem nostrum Iesum Christum & ipse est propitiatio pro peccatis nostris; consideremus ne fortè aliud significet hæc appellatio Parakleti de Salvatore, aliud de Spiritu Sancto. Videtur enim de Salvatore, aliud de Spiritu sancto. Videtur enim de Salvatore Paracletus dici deprecator. Vtrumque enim significat in Græco Paracletus, & deprecatorem & consolatorem. Propter eum ergo qui subsequitur sermonem, quo ait, Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris, magis in Salvatore nomen Parakleti pro deprecatore intelligendum videtur. Deprecatur enim Patrem pro peccatis nostris. De Spiritu sancto paracletus debet intelligi pro eo quod consolationem præstat animabus, quibus aperit & revelat sensum scientiæ spiritalis.

Caput XXIX.

In quo de officio Christi Prophetico, Sacerdotali & Regio.

OFFICIVM Mediatoris Christi est triplex: *Propheticum, Sacerdotale & Regium.* Deut. 18. 15. *Prophetam è medio tui e fratribus tuis sicut ego sum, suscitabit tibi Iehova Deus tuus; ei auscultate.* Actor. 3. vers. 22. & 7. 37. Psal. 110. toto. Zach. 6. v. 12, 13 *Ecce virum, cujus nomen est* GERMEN, *qui è loco suo germinabit, & ædificabit templum Iehovæ. Is enim ædificaturus est templum Iehovæ, idemque reportaturus decorem, & sessurus ac dominaturus in solio suo, eritque Sacerdos in solio suo, & consilium pacis erit inter utrosque.* Hebr. 7. 2, 3. *Exponitur autem nomen ejus, Rex justitiæ, deinde verò etiam Rex Salem, quod est Rex pacis: Sine patre, sine matre, sine genere: nec initium dierum, nec vitæ finem habens: sed assimilatus Filio Dei, manet Sacerdos in perpetuum.* Et cap. 13. 20. *Deus verò pacis, qui magnum illum ovium per sanguinem fœderis æterni pastorem, Dominum nostrum Iesum, à mortuis reduxit, &c.*

Propheticum officium Christi, est totum Dei verbum nobis perfectè revelare, nos docendo tum nostrum malum, in quod culpâ nostrâ incidimus, tum bonum à Deo nobis ex gratia obveniens. Heb. 1. v. 1. *Vltimis diebus hisce loquutus est nobis* (Deus) *in Filio, &c.* Joh. 1. v. 16, 17, 18. *Ex plenitudine ipsius omnes accepimus, & gratiam pro gratia: Nam Lex illa per Mosen data est: gratia & veritas per Iesum Christum præstita est. Deum nemo vidit unquam: unigenitus ille Filius, qui est in sinu Patris, ille nobis exposuit.* Psal. 65. vers. 6. *Res reverendas in justitia pro loqueris nobis, ô Deus salutis nostræ,* Jesaiæ cap. sexagesimo primo, versiculo primo, *Spiritus Domini Iehovi est super me. eò quòd unxit Iehova me ad evangelizandum mansuetis, misit me ad obligandum fractos animo ad proclamandum captivis libertatem, &c.* Johan. capite quarto, versiculo vigesimo quinto, *Scio Messiam venturum (qui dicitur Christus,) quum venerit ille, nobis annunciabit omnia.* Johannis capite decimo-octavo, versiculo trigesimo-septimo: *Veni in mundum, ut dem testimonium veritati.*

Propterea dicitur Christus *summus Propheta*, Deut. 18. 15, 18. *Consiliarius* Jes. 9. vers. 6. Actor. 3. vers. 22. & cap. 7. 37. καθηγητὴς, hoc est, *Doctor*, Matth. 23. 18, 10. & *Apostolus nostræ confessionis* Hebr. 3. 1. & *fidus ille testis* Apocal. 1. vers. 5. *item testis nationum, antecessor & præceptor*

A *nationum.* Jes. 55. 4. *Lux ecclesiæ.* Jes. 60. vers. 1. Luc. 2. v. 32. *Lux illa mundi*, id est, qui patefecit & annunciavit mundo veram de salute æterna doctrinam, quæ confestim crassas tenebras ignorationis rerum divinarum ex mentibus hominum dispulit: discrimen veri Dei & falsorum deorum, veri cultus Dei & idololatriæ, veræ Ecclesiæ & falsæ, virtutis & vitiorum detexit: humanum genus à regno tenebrarum liberavit: fideles de vero cultu Dei & salutis via tam certos reddidit, ut vitam & pro eo sanguinem profundere non dubitârint: electos & efficaciter vocatos regeneravit, & corda hominum ad amandum Deum & proximum inflammavit. Ob idem officium vocatur *Vriel*, id est, lux & sapientia Dei, 4. Esdræ 41. *Ductor* seu *Dux, & consummator fidei*, Heb. 12. v. 2.

B Ejus partes duæ sunt: *externa veritatis divinæ promulgatio; & interna cordium per Spiritum sanctum illuminatio.*

Externa veritatis divinæ promulgatio, est prima pars Prophetici officii Christi, dum prædicavit Evangelium de gratia Doi & redemtione generis humani, & Legem interpretatus est & futura prædixit.

Partes igitur illius sunt duæ: *doctrina & rerum futurarum prædictio.*

Doctrinæ partes duæ sunt: *patefactio Evangelii, & vera Legis interpretatio.*

Patefactio Evangelii, est prima doctrinæ Christi pars, dum prædicavit regnum gratiæ & resipiscentiam: arcanumque consilium & omnem voluntatem Patris de reconciliatione nostri cum illo, patefecit, Genes. 3. v. 15. *Semen mulieris conteret caput serpentis* Gen. 22. *In se-*
C *mine tuo benedicentur omnes Gentes terræ.* Matth. 4. v. 17. *Ex eo tempore cœpit Iesus prædicare, & dicere, resipiscite: appropinquavit enim regnum cœlorum.* Joh. 1. vers. 18. & cap. 15. v. 15. *Vos autem dixi amicos, quia omnia quæ audivi a Patre meo, nota feci vobis.* Matth. 11. v. 27. *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo: & nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quisquam novit nisi Filius, & cuicunque voluerit Filius retegere.*

Vera Legis interpretatio, est altera doctrinæ Christi pars, dum veram Legis divinæ sententiam ex mente ipsius Legislatoris Dei exposuit, ut eam à corruptelis Pharisaicis assereret, Jes. 1. v. 11. & sequentibus, Matth. 5. v. 20. & sequentibus.

Rerum futurarum prædictio tribuenda est Christo tum in Veteri Testamento, tum in Novo, 1. Pet. 1. 11. &
D c. 3. 19, 20 Apoc 22. 16.

Interna cordium per Spiritum sanctum illuminatio, est altera & præcipua pars Prophetici officii Christi, dum per Spiritum sanctum movet fideles, ut & mente capiant, & corde velint ea quæ docentur & in iis acquiescant, Luc 24. vers. 32, 45. *Tunc aperuit eorum mentem, ut intelligerent Scripturas.* Act. 16. v. 14. *Lydiæ purpurariæ cor Dominus adaperuit ut attenderet iis quæ dicebantur à Paulo.*

Officium Propheticum Christus tum ante incarnationem suam & post eam in terris versans obiit: tum post adscensionem suam in cœlos: idemque adhuc obit in cœlis sedens ad dexteram Dei.

Ante incarnationem suam obiit Christus Propheticum munus inde ab exordio Ecclesiæ in Paradiso, patefa-
E ciens humano generi voluntatem Dei, instituens ministerium verbi & Sacramentorum Veteris Testamenti, & prædicens res futuras. Nam Filius Dei cum primis parentibus nostris in Paradiso locutus est, & postmodum cum & in Patriarchis ac Prophetis, quemadmodum legitur 1. Petr. 3. vers. 20 quòd temporibus Noë per Spiritum prædicarit spiritibus qui jam sunt in carcere, & 1. Petr. 1. v. 11. legitur, quod in Prophetis fuerit prænuncius ille Spiritus Christi. *Quo* etiam pertinet, quod dicitur Johan. 1. v. 10, 11 *In mundo eras, & mun-*

Digitized by Google

dus per eum factus est, sed mundus eum non agnovit. Ad sua venit & sui eum non receperunt.

Post incarnationem suam in terris versans obiit Propheticum munus, dum & ipse docuit omnia mysteria regni cœlorum plene & perfecte, & res futuras prædixit: & ministerium Verbi atq; Sacramentorum in Novo Testamento instituit, ut historia Evangelica abundè testatur, Joh. 15. 15. *Non amplius dicam vos servos: quia servus nescit quid facit Dominus ejus: vos autem dixi amicos, quia omnia quæ audivi a Patre meo, nota feci vobis*, Matt. 28. v. 20. *Docentes eos servare omnia quæ mandavi vobis*. Act. 1. vers. 3. *Et dicens quæ ad regnum Dei spectant.*

In cœlis verò, postquam purgatione peccatorum nostrorum per seipsum factâ consedit ad dextram majestatis illius in locis excelsissimis, obiit illud & in primitiva Ecclesia, per Apostolos Ecclesiam docens & res futuras ei revelans & deinceps quoque: sicut etiam adhuc obit illud per Scripturam Sacram nos foris instruens, adhibito ministerio Ecclesiæ.

Modus proinde Prophetici officii Christi est duplex, unus *immediatus*, alter *mediatus*. *Immediatus*, est quo Christus per se absque hominum operâ, in veteri quidem Testamento Patriarchas & Prophetas, per visiones, oracula, Urim & Thummim, & per somnia instituit; in novo autem Testamento, externa etiam voce humanum genus docuit, Actor. 10. vers. 36. *Mediatus*, est quo Christus per Patriarchas & Prophetas in veteri Testamento, 1. Petr. 3. vers. 19. & per Apostolos eorumque successores in Novo Testamento, Ecclesiam instituit verbi ac Sacramentorum ministerio, 2. Cor. 13. 3. *Quandoquidem experimentum quæritis loquentis in me Christi.*

Finis & *usus* Prophetici officii Christi sunt:

I. Christum non sibi modo unctionem ad munus Propheticum accepisse, ut ipse docendi partibus fungeretur: sed toti suo corpori, ut in continua Evangelii prædicatione virtus Spiritus respondeat; Ioel. 2. 28.

II. Christum adventu suo & perfectione doctrinæ quam attulit, imposuisse finem omnibus Prophetiis: ut autoritati ejus derogent, qui Evangelio non contenti, extraneum aliquid assumunt.

III. In doctrina Christi inclusos esse omnes perfectæ sapientiæ numeros, ideoque extra ipsam nihil esse utile cognitu, & quicunque fide percipiunt qualis sit, totam bonorum cœlestium immensitatem complexos esse. Quâ ratione scribit Paulus, 1. Cor. 2. versic. 2. *Nihil scire pretiosum duxi præter Iesum Christum, & hunc crucifixum*. Rom. 15. 8.

Hæc de Prophetico officio Christi: sequitur de Sacerdotali.

De Sacerdotali officio Christi.

Sacerdotale officium Christi, est quo tanquam verus ille Sacerdos æternus secundum ordinem Melchisedechi, sacerdotalia opera peragit, auferendo nostrum malum, & bonum gratiæ Dei nobis comparando, per satisfactionem plenissimam pro nobis, Psalm 110. v. 4. *Iuravit Iehova, & non pœnitebit eum, tu es Sacerdos in seculum secundum ordinem Melchisedech.* Heb. 5. v. 10. *Cognominatus a Deo Pontifex secundum ordinem Melchisedech.* & cap. 7. propetoto.

Ejus duæ sunt partes: *expiatio nostrorum peccatorum, & intercessio pro nobis.*

Expiatio nostrorum peccatorum, est prima Sacerdotalis officii Christi pars, dum Christus offerens Deo Patri unicum sacrificium suiipsius, pœnam pro peccatis electorum persolvit ad reconciliandum electos Deo, & ad redimendum illos ab omni potestate Diaboli, 1. Pet. 2. 24. *Qui peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui justitiæ viveremus: cujus vibicibus sanati*

A *estis*. Et cap. 3. v. 18. *Christus semel pro peccatis passus fuit, justus pro injustis, ut nos ad Deum adduceret*, Psalm. 65. 4. *Res iniquæ prævaluerant mihi, defectiones nostras tu expias.* Iesa. 53. vers. 12. *Idcirco partem dabo ei pro multis, ut cum robustis partiatur prædam; pro eo quòd profudit in mortem seipsum, & cum defectoribus annumeratus est: nam ipse peccatum multorum perferens pro defectoribus intercessit.* 1. Ioh. 2. 2. Rom. 3. vers. 25. *Quem proposuit Deus, ut esset placamentum per fidem, in sanguine ipsius, ad declarandam justitiam suam, per remissionem præcedentium peccatorum.* Heb. 10. 12. *Hic verò unâ pro peccatis oblatâ victimâ, in perpetuum sedet ad dextram Dei.* Unde & *Redemtio* dicitur, item *Satisfactio pro peccatis*. Vocatur etiam *sanctificatio nostra*, Hebr. 10. 10. *Quâ voluntate sanctificati sumus*, id est, purgati, loti, emundati à peccatis.

B Victima quam Christus obtulit est tota humana natura assumta, cum omni sanctitate, innocentia & justitia, quam inde à primo momento conceptionis habuit: sicut dicit Ioh. 17. v. 19. *Ego sanctifico me pro eis*, hoc est, offero me pro eis in sanctâ victimam. Unde etiam nos sanctitatis ejus participes sumus, & tanquam puri & mundi, imò etiam sancti, Deo placemus, quatenus nos Christus secum & in se Patri sanctificavit dicavitque, qui alioqui fœtemus coram eo, Heb. 9. 14. *Obtulit se inculpatum Deo*: Ergo etiam innocentiam suam obtulit.

Synecdochicè autem caro Christi item corpus Christi vocatur victima.

Sacrificium Christi est *singulare*, id est, non tantùm eximium, sed unicum, quo Christus quicquid culparum est purgavit.

C Christi igitur sacrificium propitiatorium non est iterandum, quia semel oblatum abstulit omnia nostra peccata tum quoad culpam, tum quoad pœnam. Heb. 9. v. 28. *Ita & Christus semel oblatus ut multorum peccata tolleret*. Et cap. 10. v. 11. 12. *Omnis Sacerdos adstat quotidie operans, & easdem sæpius offerens hostias, quæ nunquam possint auferre peccata: Hic verò unâ pro peccatis oblatâ victimâ, in perpetuum sedet ad dextram Dei.*

Expiationis nostrorum peccatorum & redemtionis nostræ consideratio his usibus servire debet:

I. Ut castè & sanctè vivamus animo & corpore: quemadmodum Paulus hortatur 1. Cor. 6. v. 20. *Emti estis pretio: glorificate igitur Deum in corpore vestro & in spiritu vestro, quæ sunt Dei.*

D II. Ut caveamus ne fiamus servi hominum, hoc est, ne nos subjiciamus jugo traditionum humanarum, néve serviamus sanctis de mortuis, 1. Cor. 7. v. 23. *Pretio emti estis, ne estote servi hominum.*

III. Ut veram obedientiam Christo præstemus, 1. Petr. 1. v. 17, 18, 19. *cum timore versamini commorationis vestræ tempore: Ut qui sciatis, vos non caducis rebus argento vel auro, fuisse redemtos, ex vana illa vestra conversatione a patribus tradita: sed pretioso sanguine, utpote Agni inculpati & incontaminati, nempe Christi:*

Expiationis nostrorum peccatorum & satisfactionis pro nobis effecta sunt. I. Justificatio nostri apud Deum. Satisfactio autem Christi efficaciam ad nos justificandum habuit & habet à proposito & decreto Dei, quoniam Deus Christum ad hoc ordinaverat ut
E expiationem peccatorum nostrorum faceret, sicut Paulus docet. Rom. 3. 25. *ὃν προέθετο ὁ θεὸς ἱλαστήριον, quem præstituit Deus* ut esset *placamentum.*

II. Regeneratio & sanctificatio nostra.

Ita fuit de expiatione peccati: sequitur de intercessione apud Deum pro nobis.

Intercessio apud Deum pro nobis, est altera Sacerdotalis officii

Digitized by Google

officii Christi pars, dum satisfactione suâ efficit, ut Pater nos in gratiam recipiat & æternum servet. Jerem. 30. 21. *Et erit magnificus ejus ex ipso, & dominator ejus è medio ipsius prodibit, quem jubebo accedere ut appropinquet ad me: nam quis ille est qui spondeat cum animo suo se appropinquaturum ad me? dictum Iehova* Zach. 1. v. 12. *Tunc loquutus Angelus Iehova dixit, ô Iehova exercituum, quousque tu non misertus es Ieruschalaimorum, & civitatum Iuda, in quas indignatus es jam septuaginta annis?*

Christus etiamnum in cœlo pro nobis intercedit Rom. 8. v. 34. & Hebr. 7. v. 25. Idque facit sequentibus modis.

1. Cum merito & justitia sua coram Patre indesinenter pro nobis comparendo, Hebr. 9. v. 24. ut Pater oculos à peccatis nostris avertat. Ut enim Christus adduxit justitiam sempiternam in natura humana sua: ita eandem justitiam in cœlo indesinenter Deo repræsentat pro nobis, ut propter illam peccata nobis remittat, & vitam æternam donet.

2. Dum ipse tanquam Sacerdos applicat nobis satisfactionem suam & effectus sacrificii sui propitiatorii per media tum *externa*, tum *interna*. *Externa media* sunt prædicatio Evangelii & sacramenta. *Internum medium*, est fides viva, quâ nos donat & quâ solâ vim sacrificii ipsius accipimus, operatione Spiritus sancti.

3. Per Spiritum sanctum, qui ipsius tanquam Advocati nostri Spiritus est, excitando in nobis suspiria inenarrabilia, Roman. 8. 26. *Itidem autem & Spiritus unà sublevat infirmitates nostras: quid enim precemur ut oportet non novimus: sed ipse Spiritus interpellat pro nobis suspiriis inenarrabilibus. Ambrosius* libro quinto, epistolâ vigesimâ tertiâ: *Quia nos nescimus quid oremus, & quomodo oporteat, postulat pro nobis Spiritus sanctus, est enim advocati nostri Iesu, & postulat gemitibus ineffabilibus. Dolet enim pro nobis & Christus.*

4. Preces & gratiarum actiones nostras offerendo Deo & gratas illi acceptasque reddendo Apocalyps. 8. 3, 4. *Tum alius Angelus venit & stetit ante aram, habens thuribulum aureum: & dati sunt ei suffitus multi, ut offerret cum precibus Sanctorum omnium, super altare aureum quod est ante thronum. Adscendit autem fumus suffituum cum precibus Sanctorum, è manu Angeli ad conspectum Dei.* Hic Angelus est Christus Dominus, propter quem invocationem nostram Deus Pater exaudit.

Hactenus dictum est de Sacerdotali officio Christi: sequitur de officio ejus regio.

Regium officium Christi, est quòd ipse tanquam unicum formale caput & Monarcha Ecclesiam regit, ut salus æterna, quam nobis ut Pontifex noster comparavit, id est, liberatio à malo & possessio boni cœlestis in æternum conservetur regali virtute & autoritate ejus, Psal. 2. v. 6. *Ego inungens Regem meum, præfeci Tzyoni monti sanctitatis meæ.* Jes. 16. v. 14. *Et stabilietur benignitate solium, cui insideat constanter in tentorio Davidis, judex & procurans jus & promtus ad justitiam,* Jer. 23. v. 5, 6. *Ecce dies venturi sunt, dictum Iehova: quibus excitabo Davidi germen justum: qui regnabit rex, secundabiturque, ac exercebit jus & justitiam in terra. Diebus ejus servabitur Iehuda, & Israël habitabit securè: atque hoc nomen ejus est, quo vocabit eum Israël, ô Iehova justitia nostra.* Luc. 1. 33. *Regnabitque super domum Iacob in æternum, & regni ejus non erit finis.* Matth. 28. 18. *Data est mihi omnis autoritas in cœlo & in terra.* Joh. 10. 28. *Ego vitam æternam do eis: nec peribunt in æternum: neque rapiet eas quisquam è manu mea.*

Hujus officii respectu Christus dicitur *Princeps* Ezech. 37. v. 25. judicare populos, Psal. 67. 5. *Pastor*, Ezech. 34. v. 23. *Pater æternitatis*, Jes. 9. v. 7. *Rex noster*, Psal. 47. 7. *Princeps Regum terræ*. Apocal. 1. v. 5. *Leo ille ex tribu Iuda*, Apoc. 5. v. 5. *Dux seu antecessor*, Dan. 9. 25. *Michaël Prin-*

A *ceps ille maximus*, Dan. 12. 1. Apocal. 12. 7. epist. Judæ v. 9. *Rex Regum & Dominus dominantium*, Apoc. 19. v. 16. *Legulator noster*, Ies. 33. 22. *Vindex noster* Ies. 33. 22.

Monarcha Ecclesiæ est solus Iesus Christus: nequaquam verò Petrus Apostolus, multò minus Papa Romanus.

Monarchia Ecclesiastica gravior est civili: Monarchia autem illa est solius Christi.

Porrò regium officium exercet duobus modis: *altero*, si Ecclesiam per se spectes: *altero*, si Ecclesiæ hostes.

Si Ecclesiam per se spectes, dupliciter regium officium exercet:

I. Quòd per suum sanctum Spiritum in nos sua membra cœlestia dona effundit, Ephes. 4. vers. 10, 11, 12. Hebr. 12. vers. 25, 26. *Videte ne aspernemini eum qui loquitur: nam si illi non effugerunt qui aversabantur eum qui*
B *loquebatur Dei nomine in terra, multò magis nos si eum, qui de cœlis est, aversemur: Cujus vox tunc concussit terram: nunc autem denunciavit, dicens: Adhuc semel ego concutiam, non solùm terram sed etiam cœlum.* Et juxta Prophetiam Psalm. 68. 19, 20. *Adscendens in sublime; captivam fecisti captivorum multitudinem, accipiens dedisti dona hominibus; etiam rebelles habitande captivos facis, Iah Deus. Benedictus Dominus, qui quotidie onerat nos donis.* Agg. 2. 7. *Et commoturus sum omnes gentes, ut veniant desiderati omnium gentium; & impleturus domum hanc gloriâ, ait Iehova exercituum.* Act. 2. 33.

II. Quòd nos suo verbo & Spiritu regit, Matth. 28. v. 20. *Ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi.*

C *Si Ecclesiæ hostes spectes*, etiam dupliciter regium officium Christus exercet:

I. Quòd nos nobisque partam salutem suâ potentiâ contra hostes nostros tuetur & conservat, & nos potenter liberat, Psal. 2. v. 9. *Confringes eos virgâ ferreâ; ut vas figlinum dissipabis eos.* Et 110. 1. *Donec disposuero inimicos tuos, in scabellum pedum tuorum.* Ies. 9. v. 2. *Populus in tenebris vidit lucem magnam.* Et cap. 32. vers. 2. *Et erit vir tanquam absconsio à vento, & latibulum ab inundatione; ut rivi aquarum in arido loco, ut umbra petræ ingentis in terra fessa ex siti.* Zachar. 3. v. 2. Ioh. 10. v. 28, 29, 30. Eph. 4. v. 8. Psal. 68. v. 21.

Liberatio Ecclesiæ est triplex. *Prima* est quam Christus præstitit in statu humiliationis, factus pro nobis homo, factus legi subjectus loco Ecclesiæ, factus sacri-
D ficium propitiatorium pro ea, eamque ipsi manifestavit & communicavit.

Hæc prima liberatio fons est liberationum reliquarum.

Partes ejus sunt duæ: *Prima* est, quod homo factus, se Patri pro Ecclesia stetit & pro ea satisfecit & oravit. *Secunda* pars est, quòd liberationem hanc Ecclesiæ suæ manifestavit & realiter applicavit.

Secunda liberatio, est quâ Christus ad dextram Dei sedens quotidie magis ac magis à malis tam spiritualibus quàm corporalibus, quæ nos etiamnum in finem usque seculi circumstant, nos liberat, sic ut nobis prævalere nosque superare nequeant. Rom. 7. Rom. 8. 2. Corinth. 4.

Tertia liberatio, est quâ Christus in gloria veniens ad
E judicium universale vivorum & mortuorum nos tandem plenissimè ab omnibus hostibus & malis liberabit & lucem suam clarissimè manifestabit ut ejus clarâ visione in æternum beati simus.

II. Quòd hostes nostros debellat, partim per seipsum suâ potentiâ. Psal. 110. vers. 2. *Dominare in medio inimicorum tuorum.* Ioh. 16. v. 33. partim nos ipsos instruendo armis spiritualibus, quibus diabolo & mundo resistimus & vincimus Rom. 16. 20. 1. Ioh. 5. v. 4. 5. donec tandem nos plenè ac integrè ab illis asserat.

Hæc

Digitized by Google

Hæc hostium debellatio duplex est.

1. Quòd omni potestate privat quosdam hostes, quantumvis potentes & superbos: ut Satanam & impios omnes. Psalm. 2. vers. 9. *Confringes istos virgâ ferreâ, ut vas figlinum dissipabis eos.* & Psal. 110. vers. 5, 6. *Dominus* qui sedet *ad dexteram tuam* (apostrophe ad Deum Patrem,) *frangens die iræ suæ Reges. Iudicium exercebit in gentes, complens corporibus, frangens caput in regionibus plurimis,* hoc est, adversarios omnes ad unum male perdens & Satanæ administros, Satanamque ipsum qui mortis imperium obtinet, conterens sub pedibus nostris. Jes. 11. v. 14, 15 Psal. 68 v. 19. 22.

2. Quòd alios prorsus abolebit, ut mortem. 1. Corinth. 15. vers. 26. Psalm 110. vers. 7. *De torrente in via bibet, idcirco attollet caput*, hoc est, victoriam constantissimè persequetur; quemadmodum strenui duces ne cibo quidem aut potui indulgent, quum fusos hostes persequuntur: propterea victoriam plenam consecutus triumphabit cum gloria.

Regnum Christi vel *naturale* est, vel *donativum*.

Regnum Christi naturale, est quod Christus à natura habet, estque commune totius Deitatis, Patris, Filii & Spiritus sancti, quo regno tres illæ personæ Deitatis æquali potentiâ, majestate & gloriâ regnant in unitate essentiæ & operationum communium, in omnibus & super omnia, infinitè & immutabiliter, ab æterno in æternum. Hoc regnum etiam *universale* dicitur, quia est simpliciter in universâ.

At *Regnum Christi donativum*, est quod Christus traditum à Patre θεανθρωπος accepit; Quemadmodum testatur Deus Pater ipse Psalm. 2. vers. 6. *Ego inungens Regem meum, præfeci Tzijon monti sanctitatis meæ.* Et v. 8. *Pete à me & donabo gentes in possessionem tuam, & fines terræ jus possessionis tuæ.* Testatur Daniel Propheta cap. 7 v. 13, 14. Idem asseverat Servator ipse Matth. 11. 27. *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo:* & Matth. 28. 18. *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.* & Joh. 17. 2. *Sicut dedisti ei autoritatem in omnem carnem, ut quotquot dedisti ei, det eis vitam æternam.* Hoc testatur Propheta Daniel cap. 2. vers. 44 quum ait, *Suscitabit Deus cæli regnum.* Hoc Angelus Gabriel, cùm ait ad Mariam Luc. 1. versic. 32. *Hic erit magnus & Filius Altissimi vocabitur, dabitque ei Dominus Deus sedem Davidis Patris ipsius.* Unde promtum est colligere, regni istius causam efficientem principem & autorem esse Deum Patrem. Hoc regnum est proprium Christi, quod ut Rex Mediator obtinet in persona sua: ac regnum etiam *singulare* dicitur, quia est peculiare in Ecclesia, quam & gubernat & adversus omnes hostes, spirituales & corporales peculiariter tuetur. Utque naturale regnum obtinet jure naturæ, quia est naturalis Filius Dei Patris: ita donativum regnum obtinet jure donationis.

Hoc donativum Christi regnum est duplex, *regnum gratiæ*, & *regnum gloriæ*.

Regnum gratiæ, est gratiosa gubernatio Ecclesiæ in hac vita, in qua gratiam suam exhibet electis suis ad procurandam sempiternam eorum salutem.

Idque suscepit in sese Christus secundum utramq; naturam divinam & humanam.

Secundùm divinam naturam suscepit illud in se per admirandam illam οἰκονομίαν & dispensationem gratiæ, quâ integro servato naturali jure & communi Deitatis regno, ultrò sese propter nos homines & salutem nostram ad abjectiorem regni modum demisit, verùm, ut dixi, salvo naturalis regni jure, quo se non abdicavit, & quod nequaquam amisit.

Secundùm humanam verò naturam suscepit illud in se per gratiosam illam unctionem, quâ inaugurata est natura assumta ad hanc regiam dignitatem.

Idem etiam regnum gubernat Christus secundum utramque naturam, divinam & humanam in unitate personæ & operationum personalium, distinctis quidem, sed conjunctis in ἐνεργείᾳ θεανδρικῇ, hoc est, opere Theandrico, seu (ut ita dicam) Dei-virili exsequendo eodem opere regio, Deitatis & humanitatis operationibus.

Præest autem Christus huic regno ipsemet, & præsentissimâ Spiritus sui virtute regno suo adest, aderitque ad consummationem usque seculi: testante Jesaia & dicente c. 9. 6 *Puer natus est nobis, filius datus nobis, cujus humero adest principatus ipse*, id est, qui ipse humeris suis gerit & sustentat regnum suum, subditos suos, Ecclesiam suam: non autem subditi ipsum sustentant, ve ut mundanum regem vel principem subditi sustentare coguntur. Et Domino ipso Matth. 18 v. 20. *Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Et Matth. 28. 20. *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi.*

Porro quamvis Christus in hoc regno sit Monarcha: Administris tamen in ejus gubernatione uti dignatur tum Angelis, tum hominibus. Nam Angelorum operâ hic Rex noster utitur, qui primi Evangelium de Christo Domino nato annunciârunt: qui deinde ministrant electis Dei, quod ministerium variis modis tum exsequuntur erga viventes, & erga mortuos tum exsequentur in adventu Christi ad judicium: qui denique vindictam Dei adversus eos, qui Ecclesiæ infesti sunt, exsequuntur.

Dignatur etiam uti operâ Pastorum & Doctorum, per quos verbo & Sacramentis pascit animas electorum.

Pastorum autem & Doctorum plurium, quorum quilibet in suo grege est vicarius Christi, dum suum munus exsequitur, quemadmodum ait Paulus 2. Cor. 5. v. 20. *Nomine Christi legatione fungimur.*

Non habet autem ullum generalem ex hominibus vicarium, qui solus vices ipsius gerat per universam in toto mundo ecclesiam. Nam non agitur de regno ejusmodi, in quo vices Principis solus quispiam tueri possit: sed de prædicando per universum orbem Evangelio, de reconciliandis cum Deo per verbum totius mundi populis, & ut uno verbo absolvam, de Evangelii ministerio, quod in Verbi & Sacramentorum quovis loco administratione situm est. Hæc verò nemo hominum solus præstare potest: sed is demum, qui ipse Sermo est & unicum Sacrificium, qui unitam habet cũ humanitate Deitatem, infinitamq; potentiam.

Hujus igitur Regis nostri Prorex seu vicarius generalis non est Papa Romanus: sed omnes fidi Ecclesiæ Pastores sunt Christi vicarii.

Hæc de regni administris.

Si *materiam* consideremus, regnum Christi vel *figuratè* sumitur vel *propriè*. Figuratè nempe per metonymiam vel pro *Evangelio* quod est instrumentum regni Christi: vel pro *Ecclesia* quæ regnum Christi est subjectivè; unde regnum Christi ii sunt qui in eum credunt, ut ait *Augustinus* in hæc verba *Regnum meum non est ex hoc mundo*. Propriè est dominium illud Oeconomicum & Mediatorium.

Si *formam* spectemus, sita est illa in gubernatione spirituali, quâ Christus efficacitatem verbo & Sacramentis ex Spiritu suo tribuit; adeò ut regnum hoc concidere necesse sit, nisi Christus virtute Spiritus sancti sui efficaciter in eo operetur. Non enim administratur humanâ potentiâ & viribus carnalibus, non humanâ arte aut autoritate: unde à Daniele lapidi comparatur, qui non sit in manibus ullis.

Effecta hujus regni sunt duplicia: alia ad fideles subditos hujus regni pertinent: alia ad hostes:

Effecta

Digitized by Google

Effecta ad fideles subditos regni pertinentia, sunt fructus quos ex illo percipimus & commoda quæ inde haurimus. Nam ad vitam æternam nos attollit: bonis omnibus ad salutem necessariis nos ditat: invictos adversus spirituales hostes reddit: ad patientiam animat: gloriandi materiam & fiduciam nobis suggerit: fortitudine induit: ad charitatem impellit.

Pax quoque hominum inter se, potentissimis, ferocissimis & damnosissimis quibusque potentiâ Christi domitis & ad Ecclesiam adductis, sic ut ne trepidi quidem pueruli sibi ab illis amplius metuant: quemadmodum prædictum fuit allegoriâ quadam hyperbolicâ Jes. capite undecimo, versiculo sexto, septimo & octavo. *Quapropter commorabitur lupus cum agno, & pardus cum hædo recubabit, vitulusque & juvenis leo, ac pecus pingue simul erunt, & puer parvulus dux inter eos futurus est. Et vacca ursaque compascentibus, simul recubabunt catuli earum, & leo sicut bos comedet stramen: Et oblectabit se lactens super foramen hæmorrhoi, & super speluncam viperæ depulsus à lacte manum suam injiciet.* Et capite sexagesimo-quinto, versiculo vicesimo quinto.

Convocatio electorum ex omnibus populis & Gentibus & eorum coadunatio, quæ prædicta fuit Jes. 11. v. 10, 11, 12, 13. *Erit autem tempore illo ut ad eum qui è radice Jischai stabit in signum populorum, gentes consultura veniant; & sit requies ejus gloriosa, &c.*

Effecta vero ejus adversus hostes sunt, quòd eos comminuit & conterit. Ideo à Daniele comparatur lapidi de monte devoluto & omnia objecta comminuenti: & a Zacharia lapidi onerosissimo: quem quicunque e suo loco tollere conatur, nervos sibi rumpit ejusve allisione conteritur. Necesse est evanescere & perire miserum modum, quicquid unigenito Filio Dei est adversum. Necesse est everti & perfundari omnia regna, quæ contraria sunt regno Filii Dei: quemadmodum prædicit Jesaias capite 60. versic. 12 *Gens ipsa & regnum quæ non servient tibi* (alloquitur Ecclesiam) *peribunt, & hæ gentes penitus dissolubuntur.* q. d. omnes Gentes, omnes populi aut servient tibi, aut divinitus peribunt.

Tantùm de effectis.

Subjectum ἐξ οὗ, id est, unde originem habet, est cœlum. Non enim est ex hoc mundo, ut ipse Dominus testatur, Johan 18. vers. 36. De cœlo missus Angelus Domini annunciavit Pastoribus Evangelium de nato mundo Servatore, qui Christus est Dominus, Luc. 2. vers. 10, 11. Ita è cœlo cœpit erigi regnum Christi per Evangelii prædicationem per exercitus cœlestes.

Subjectum ἐν ᾧ, in quo regnum gratiæ erigi debuit, est totus terrarum orbis quemadmodum Daniel ait, lapidem qui contriverat imaginem effectum esse montem magnum & totam terram implevisse. Hinc Christus præcepit Apostolis, ut irent in mundum universum & prædicarent Evangelium omni creaturæ, id est, omnibus hominibus, non tantum Judæis, nec tantum in Judæa, Marc. 16. v. 15.

Subjectum circa quod regnum Christi versatur, sunt Angeli & homines, atque adeo omnes creaturæ.

Adjuncta regni Christi occurrunt plura.

Primum, est tempus quo cœpit erigi, nimirum post finem regni quarti a Daniele descripti, statim cum initio annunciationis Evangelii de nato & exhibito CHRISTO Evangelii enim prædicatione regnum hoc erectum est in terra & constitutum inter homines, ut paulo ante dictum, unde Evangelium regni à Marco vocatur, cap 1. vers. 14.

Secundum adjunctum regni Christi, est subitus ejus adventus. Inopinata enim fuit ejus erectio, plerisque nihil de eo cogitantibus, quibusdam longa adhuc ejus exspectatione suspensis. Ideo comparatur lapidi è monte exciso & subito devoluto, Dan. 2. v. 45.

Tertium adjunctum est ejus tenuitas circa primordia: Fuit enim sub initium per quam tenue & exiguum. Hinc Matth. 13 vers. 31. 32. a Christo comparatum fuit grano sinapis, quod minimum quidem est omnium seminum: quum autem excreverit, maximum est olerum & arborescit, adeò ut veniant volucres cœli & nidulentur in ramis ipsius. Item fermento, quod inditum in farinæ modios aliquot, totam massam fermentat, Matth. 13. vers. 33. Ita regnum Christi à tenuissimis principiis inchoatum, insperatos habuit progressus, & totum orbem brevi fermentavit, ut tanto melius admirabilem potentiam Dei in regni Christi amplificatione illustrarent.

Quartum, est conservatio ejus plane diversis mediis quàm quibus terrena conservantur. Regnum enim Christi conservatur martyriis continuatione ejusdem cultus Dei & prædicatione justitiæ Christi: At regna terrena conservantur armis corporalibus & federibus humanis adversus hostes, & gravibus suppliciis adversus immorigeros & rebelles.

Quintum adjunctum est immunitas ab interitu. Regnum enim Christi non potest everti unquam, nec in alium valentiorem transferri. Alia regna vel mole suâ ruunt, intestinis dissidiis concussa: vel ab uno populo in alium transferuntur, quod plurimis exemplis declarare promtum esset.

Sextum adjunctum est æternitas. Regnum enim hoc est æternum, quemadmodum ait Daniel, cap. 2. vers. 44. *Ipsum stabit in secula.* Quemadmodum enim Rex est æternus in se: ita communicat etiam cum regno suam æternitatem. Ita æternitas regni Christi duobus modis est consideranda: Nam & ad totum Ecclesiæ corpus pertinet & ad quodlibet ejus membrum. Si totum Ecclesiæ corpus spectemus, manet illud in perpetuum & conservatur mirabiliter. Etiamsi Ecclesia sæpè dissipetur, ita ut nulla appareat sub oculis hominum: tamen non potest unquam deleri, sed Christus occultâ suâ virtute eam tuetur, ita ut ad finem mundi superstes sit futura. Quo referendum est quod dicitur Psal. 89. vers. 36, 37, 38 *Semel juravi per sanctitatem meam, Davidi, non mentiar: Semen ejus in seculum fore, & solium ejus ut solem coram me: Ut Luna stabile fore in seculum: & ut testes in superiore nube fid. Les juramè.* Sin etiam quodlibet Ecclesiæ membrum intueamur, est illud quoque æternum, renatum ex incorruptibili semine, & regenitum Dei Spiritu ad spem vitæ melioris, sic ut homo fidelis non sit duntaxat mortalis filius Adami, sed gestet vitam cœlestem & sempiternam in seipso, quia Spiritus qui in ipso est, vita est, teste Paulo, Rom 8. v. 10.

Objicitur locus, 1. Cor 15. 24. *Deinde erit finis, quum tradiderit regnum Deo ac Patri.*

Hinc infertur, regnum Christi non esse æternum.

RESP. Proceditur à dicto secundum quid ad dictum simpliciter Christus tradit regnum Deo ac Patri.

Jam *dissentanea* regni Christi removenda. Rex Messias habere debet regnum non mundanum, terrenum & corporale, in quo Judæi alias nationes dominio corporali premant: sed spirituale, ut hæc argumenta ostendunt:

I. Quia in Rege Messia benedicendæ sunt omnes gentes terræ, Gen. 12. & 22. Non ergo opprimendæ servitute, non exstirpandæ.

II. Quia Rex Messias prædicitur futurus pauper, Zach 9. v. 9.

III. Quia Rex Messias negatur bellum corporale gesturus, Zach. 9. v. 10.

IV. Quia contemtissimus futurus & plurima passurus

Digitized by Google

surus erat, etiam mortem ipsam, sicut prædicitur, Jes. 53 Dan. 9.

V. Quia ejus regnum prædicitur fore æternum: non igitur corporale esse potest, Ps. 89. v. 37.

VI. Quia ejus regnum debet extendi in omnes Gentes & nationes, earumque Reges & Principes quantumvis potentissimos, qui Regi Christo subjectos se fatebuntur, eique servient.

Regnum Christi non est cum externo quopiam majestatis splendore conjunctum, ex quo possit agnosci, Hoc Christus docet, cum ait Luc. 17. vers. 20. *Non est venturum regnum Dei cum observatione*, id est, cum apparatu & pompa qualis conspicitur in iis qui regnum terrenum capessunt. Hoc tenendum non tantum adversus Judæos terrenum Messiæ regnum exspectantes: sed etiam adversus Pseudochristianos qui Pharisaismo seu Judaismo fascinati, Ecclesiam Christi ex splendore externo, opibus & potentia terrena æstimant.

His addemus quædam ad generalem usum doctrinæ de Christi persona & officio pertinentia.

I. Qui nobis est omnia, in eo gloriari, in eo lætari, eo nos solari, in eo acquiescere & firmam constantemque fiduciam collocare, ad illum confugere in omnibus debemus:

Jesus Christus nobis est omnia. Est enim *noster Deus*, est *Immanuel*, Jesa. 7. vers. 14. id est, nobiscum Deus fortis: est *Ithiel* Proverb. 30. vers. 1. id est, *mecum Deus fortis*: est noster *Uchal* Prover. 30. v. 1. id est, potens ille per quem omnia possumus: est *puer ille natus nobis & filius ille datus nobis*, Jesa 9. v. 6. est nobis *admirabilis*, Jesa. 9. v. 6. tum personâ suâ, qua verus Deus & verus homo in quo divina & humana natura personaliter coaluit; tum operibus universis atque in-primis erga Ecclesiam & singulos fideles, quum sit DEUS qui facit mirabilia solus, Ps. 72. v. 18. & 136. v. 4. &c.

Ergo in Jesu Christo gloriari, in eo lætari, eo nos solari, in eo acquiescere & firmam constantemq; fiduciam collocare, ad illum confugere in omnibus debemus.

II. Qui noster Mediator est apud Patrem, is profecto non est noster accusator apud Patrem.

At Jesus Christus est Mediator noster apud Patrem:

Ergo Jesus Christus non est accusator noster apud Patrem.

Hæc consolatio est magni momenti adversus terrorem judicii divini, quod peccator non potest non reformidare, nisi fides in CHRISTUM & charitas erga Deum formidinem servilem & infidelem excutiat. Illustratur autem hæc consolatio eo quod dicitur, Rom. 8. v 34. *Quis est qui condemnet? Christus is est qui mortuus est, imò verò qui etiam suscitatus est: qui etiam est ad dexteram Dei: qui etiam interpellat pro nobis.*

III. Solus Jesus Christus est in Novo Testamento simul Rex & Sacerdos: 1. Quia ipse solus per Melchisedechum fuit figuratus, Gen. 14. Ps. 110. Heb. 7.

2. Quia ipse solus fuit figuratus per primogenitos Patriarcharum, qui regni & Sacerdotii quandam speciem inter suos gesserunt, ut Abrahamus, Isaacus, Jacobus, & alii primogeniti.

SYNESIUS epistola LVII. *Quoniam*, inquit, *res divina humano more curabatur: propterea conjunctus prius in eadem persona vitas Sacram & principalem Deus separavit.* Et ait venustè idem præstantissimus scriptor: ὅτι πολιτικὴν δύναμιν, ἱερωσύνῃ συνάπτειν, τὸ ἐθέλειν ἐστὶ τὰ ἀσύζευκτα: *Politicam facultatem sacerdotio jungere, conglomerare est in unum res, quæ naturâ suâ conjungi nullo modo queant.* Sed rationes cur in Ecclesia sua Dominus eam distinctionem servari voluerit, explicat accuratè *Gelasius Papa*, cujus verba hic adscribam: *Fuerint hæc*, inquit, *ante adventum Christi, ut quidam figuraliter, adhuc tamen in carnalibus actionibus constituti pariter Reges exsisterent & pariter Sacerdotes: quod sanctum Melchisedech fuisse sacra prodit historia.* Mox: *Sed quum ad verum ventum est, eundem Regem atque Pontificem, ultra sibi nec Imperator Pontificis nomen imposuit, nec Pontifex regale fastigium vindicavit. Quamvis enim membra ipsius, id est, veri Regis atq; Pontificis, secundum participationem naturæ magnifice utrumq; in sacra generatione sumsisse dicantur, ut simul regale genus & sacerdotale subsistant: at tamen Christus memor fragilitatis humanæ, quo suorum saluti congrueret, dispensatione magnifica temperans, sic actionibus propriis dignitatibusq; distinctis, officia potestatis utriusq; discrevit, suos volens medicinali humilitate salvari, non humanâ superbiâ rursus intercipi: ut & Christiani Imperatores pro æternâ vita Pontificibus indigerent: & Pontifices pro temporalium cursu rerum Imperialibus dispositionibus uterentur: quatenus spiritualis actio à carnalibus distaret incursibus: & ideo militans Deo minimè se negotiis secularibus implicaret: ac vicissim non ille rebus divinis præsidere videretur, qui esset negotiis secularibus implicatus: ut & modestia utriusq; ordinis curaretur: ne extolleretur utroque suffultus: & competens qualitatibus actionum, specialiter professio aptaretur*; Hæc Galenus in tomo de Anathematis vinculo: unde accepit Nicolaus Papa, ex quo Gratianus partim capitulo *Quoniam*, Distinctione decimâ, & capitulo *Cum ad verum*, Distinctione nonagesimasextâ. Notabis duas causas gravissimas, cur in Ecclesia Dei nemo homo possit esse Rex & Sacerdos: Prior, *modestia utriusque ordinis*: appellat autor gravissimus *modestiam*, quam Græci Politici cùm de natura Rerumpublicarum disputant, ἰσοῤῥοπίαν & ζυγοστασίαν: *momentum æquale & libramentum par*: docent enim non posse firmam & stabilem Rempublicam esse, cujus partes quæ geometrica proportione illam constituunt, paribus hinc inde momentis in suo ac legitimo statu non contineantur, alioquin futurum omnino, quod hic ait Gelasius, ut nimiâ potestate suffulta pars extollat se, & quod aptissimo verbo dixit Polybius ἐξοικῇ, id est, *sua sede migret*. Altera ratio est, ne id eveniat quod paulo ante è Synesio dicebamus: sed contrà, res sacras sacratæ personæ procurent: non sacras, non sacrati. Episcopi provinciarum Rhemensis & Rotomagensis ad Ludovicum Regem dicunt: *Deus in carne veniens, qui* SOLUS REX FIERI POTUIT ET SACERDOS *& in cœlum adscendens, suum regnum, id est, Ecclesiam inter Pontificialem autoritatem & regiam potestatem gubernandam disposuit.*

IV. Apud Jesum Christum non tantùm salus æterna, sed etiam salus temporaria, veluti morborum sanatio aliarumq; afflictionum & periculorum depulsio quærenda per preces ex vera in illum fide profectas, ut sequentia argumenta evincunt:

1. qui est naturâ verus Deus, omnia enim novit, etiam intimas cordium cogitationes, Matth. 9. 4.

2. quia est Messias ille promissus, qui omnia bona animæ & corporis nobis daturus erat, Matth. 11. 4. 5.

3. quia est plenus misericordiâ, qui afficitur sensu infirmitatum nostrarum, tentatus in omnibus similiter, absque tamen peccato, Hebr. 4. 15, 16.

4. quia in illum credimus, Matth. 9. 2.

5. quia remittit peccata, utqui habet potestatem remittendi peccata, quæ sunt causa miseriæ nostræ. Matth. 9. 2, 6.

6. quia vult nobis succurrere, Matth. 8. 3, 7.

7. quia potest nobis succurrere, nos sanare & eripere: verbo enim ejus cedunt mali spiritus, morbi, tempestates, Matth. 8. v. 8. 9. & cap. 9. 6.

8. quia apud illum alii ante nos sanationem & liberationem à malis quæsiverunt & consecuti sunt, ut

Digitized by Google

tot exempla confirmant, teste historia Evangelica Matth. 4. v. 23, 24. & cap. 8. & 9.

Atque hæc de revelatione doctrinæ: sequitur de prædictione divina rerum futurarum.

CAPUT XXX.

In quo de visionibus, typis & vaticiniis Propheticis.

PRÆDICTIO *divina rerum futurarum*, est patefactio, quâ Deus illa quæ futura erant, & neque humanâ acie & perspicaciâ, neque ex causis vel signis naturalibus præsciri potuissent, prænunciare voluit, quatenus ea scire nostrâ interest. Nominatur Synecdochicè *Apocalypsis*, *revelatio*, Apocalypsis 1. versicul. 1. Et intelligitur per *apertionem cæli*, Ezech. 1. versic. 1. seu *ostiu in cælo*, Apocal. 4. quâ non corporeæ substantiæ cœli, sed mysteriorum cœlestium reseratio significatur.

Autor ejus est DEUS PATER, FILIUS & SPIRITUS SANCTUS, Apocalypsis 1. versicul. 1 & cap. 4. versicul. 3. Quæ enim naturaliter præcognosci nequeunt, necessariò ex ejus tantùm revelatione cognoscuntur, qui & genus humanum & naturam rerum omnium sic in sua potestate habet; ut sine ejus voluntate nihil fieri usquam & unquam possit, Jes. 41. v. 23.

Eaque PRIMO facta est vel per *oracula divina*, vel per *visiones divinas*, Num. 12. v. 6, 7, 8 *Quibus dixit, audite nunc verba mea; si est Propheta ex vobis, per visionem meipsum Iehovam notum facio ei, aut per somnium alloquor eum: Non sic servus meus Moses; qui est in tota domo mea fidelis: In os alloquor eum, adeò ut speciem similitudinemque Iehovæ intueatur ac non per ænigmata: quare igitur non timuistis obloqui contra servum meum, contra Mosen.*

Prædictio divina per oracula, est quæ ipsius Dei ore servis suis pronunciata est ad rerum futurarum revelationem.

Oraculum latiùs patet quam vaticinium; significat enim quicquid ore Dei prolatum est, sive sit doctrina, sive lex, sive comminatio, sive promissio, sive narratio sive responsum datum consulentibus Deum, sive prædictio rerum futurarum, &c. interdum tamen Synecdochicè restringitur ad certum quendam modum prædictionis rerum futurarum.

Visiones divinæ, erant alter modus per quem prædictiones divinæ factæ sunt, dum nimirum imagines quædam servis Dei immediatè à Deo oblatæ fuerunt, quibus res ipsæ quæ futuræ erant, quodammodò propius spectandæ & contemplandæ exhibebantur, ad earum certitudinem obsignandam. Per visiones enim Deus tum quæ alibi fiebant, Prophetis ostendebat, ut Ezechieli quæ fiebant Jerosolymis, Ezech. 8. tum futura prædicebat.

Imago autem in visionibus oblata vel erat simplex rei futuræ veritas, sicut Ezech. 40. vel sub similitudine animalium aliarumve rerum eo depingebantur quæ Prophetis suis Deus revelare dignabatur, veluti Ezech. 1. & 10 Dan. 7. & 8. Porro visiones illæ vel *vigilantibus* exhibebantur, vel *dormientibus*.

Vigilantibus exhibebantur vel *in oculis*, quemadmodum cùm Jehova eduxit Abrahamum & dixit: *Intuère nunc cælum versus & numera ipsas stellas, si poteris numerare eas: sic*, inquit *futurum est semen tuum* Genes. 15. v. 5. Vel *in mente* per ἔκστασιν, sicut Zacharias Propheta Jehoschuham Sacerdotem maximum vidit stantem coram Angelo Jehovæ, & Satanam stantem ad dextram ejus ut adversaretur ei, Zachar. 3. v. 1. ἀλλ' οὐκ αὐτὸς ὄψει ἐν καταστάσει ὢν ἑώρακει, ἀλλ' ἐν ἐκστάσει, ἀποκαλύψεως αὐτῷ γεγενημένης, hoc est, *non oculis ipse suis intra seipsum constitutus, sed à seipso emota mente abreptus revelatione ei exhibita vidit*; ut loquitur Justinus Martyr in Dialogo cum Tryphone Judæo pag. 268. editionis Commelinianæ. Similiter enim Zacharias c. 1. v. 8. vidit ἐν ἐκστάσει virum insidentem equo rufo, & stantem inter myrtos quæ erant in profundo: postea verò equos rufos, balios & albos.

Dormientibus verò exhibebantur visiones per somnia ἐνύπνια, Job 33. v. 15, 16. *Per somnium, visionem nocturnam, quum irruit altus sopor in homines: in dormitationibus super cubile: Tunc revelat aurem hominum; & eruditionem eorum obsignat.* Ut Jacobo Patriarchæ Gen. 28. visa est scala constituta in terra, cujus summitas pertingebat ad cœlum, cum Angelis Dei adscendentibus & descendentibus per eam, & Jehova stante supra eam. De visionibus & somniis divinitus immissis vide plura in Commentariis nostris in Ezechielem & Danielem.

SECUNDO, Prædictio rerum futurarum facta est vel per *typos*, vel per *vaticinia Prophetica*.

Typi rerum futurarum, fuerunt figuræ à Deo destinatæ ad res futuras præsignificandas.

De voce typi vide in Commentariis nostris in Ezechielem in capite quarto.

Erantque varii nempe vel *res* vel *personæ*, & *rerum aut personarum facta vel eventa*,

RESP. Ut Paradisus terrestris fuit typus cœli supremi, Luc. 23. 43. 2. Cor. 12. 4. Apocal. 2. v. 7. *arbor vitæ* in Paradiso fuit typus Christi qui est autor vitæ æternæ, Genes. 2. v. 9. Apocal. 2. v. 7. *Primogenita gregis* oblata Deo ab Abele in sacrificium fuerunt typus hostiæ à Christo offerendæ Genes. 4. v. 4. *Odor quietis holocaustorum* à Noacho post diluvium oblatorum, quem odoratus est Jehova, fuit typus virtutis & efficaciæ sacrificii Christi, Genes. 8. v. 21. *Agnus Paschalis* fuit typus Christi, Exod. 12. 1 Corinth 5 Item *columna nubis* quæ interdiu, & *columna ignis* quæ noctu antecedebat populum Israëliticum Exod. 13. v. 21, 22. nam illa non erat tantùm præsentiæ Dei signum aspectabile, & medium deducendi populum, verùm etiam typus erat gratiæ Christi fidelibus in hac vita exhibendæ & in futura consummandæ Apoc. 7. v. 15, 16. Signum illud adspectabile præsentiæ Dei, quod præivit Israëlitis proficiscentibus ex Ægypto Exod. 13. v. 21. fuit simul typus defensionis Ecclesiarum novi Testamenti Jes. 4. v. 4. Sic *tegmen tabernaculi Mosaici* fuit typus protectionis Ecclesiæ Dei adversus omnia mala studio providentiaque Dei, Jes. 4 v. 5. Item *serpens æneus*, Num. 21. 9. Joh. 3. v. 14. item *altare*, Exod. 1. 1. & 30. 1. Hebr. 13. 10. item *Levitica victima*, Levit. 1. vers. 3 Heb. 9. 8 item *arca cum propitiatorio*, Exod. 25. 20. Roman 3. 25. erant typi Christi *Unguentum* seu *oleum* illud optimum & fragrantissimum, quo unctus fuit Aharon, Exod. 30. Psal. 133. 2. erat typus Spiritus Sancti quo Christus unctus est præ consortibus suis, Psal. 45 8. Jes. 61. 1. item templum Salomonis, 1. Reg. 8. fuit typus Ecclesiæ Novi Testamenti: Item civitas Jerusalem fuit typus cœlestis Jerosolymæ, Gal. 4. 2. Heb. 12. 22.

PERSONÆ: Ut *Adam* fuit typus Christi teste Paulo Rom. 5. v. 14. propter similitudinē originis earum rerum quæ sunt in ipsis & ab ipsis deverivantur ab unoquoq; ad suos. Sicut enim Adamus in suos propagavit peccatum & mortem: ita Christus cū suis communicat justitiam & vitam *Agar* ancilla & extraneæ

Digitized by Google

gentis nempe ex Sina monte Arabiæ, fuit typus pactionis Legis in Sina monte latæ: *Sara* ingenua ex gente sancta, fuit typus pactionis Evangelii. *Ismael* servus ex matre ancilla secundum carnem naturali vi ordinaria genitus & cum suis posteris utpote servis, ab hæreditate Abrahami exclusus, fuit typus Jerosolymæ terrestris, id est, Judæorum quærentium justitiam ex Lege, ideoque non hæredum: *Isaacus* ingenuus & ex ingenua matre secundum promissionem ex virtute Dei extraordinaria genitus cum suis posteris justitiam ex Evangelico pacto per fidem quærentibus, est typus Jerosolymæ cœlestis, id est, fidelium omnium ex Judæis & Gentibus insistentium vestigiis fidei Abrahami, ac proinde secundum promissionem fide apprehensam generatorum & justitiam quærentium in Christo per fidem apprehenso, ideoque hæredum Galat. 4. v. 22 usque ad finem. *Sacerdotes* veteris Testamenti fuerunt typi Christi, ut Melchisedech, Aharon Num. 16. v. 47, 48. *Induit Aaron suffitum & expiationem fecit pro populo: Stetitque inter mortuos & vivos: sic cohibita est plaga illa* Hebr. 5. 7. *Iehoschuah* Zacharia 3. 1. *Duces* etiam, ut Isaac ligno impositus, Josephus patriarcha, Jobus, Job. 42. 8. 9. 10. Moses, Josua, &c Deut. 18. 18. Heb. 3 v 5. & 4. v. 8. *Reges* itidem, ut David, Salomon, Ezech. 34. v. 23. 1. Sam. 7. 14 *Prophetæ* præterea ut Jonas Matth. 21. *Iudices* etiam, ut Simson.

Doeg fuit typus Judæ Ischariotæ proditoris Christi: Antiochus Epiphanes seu potius Epimanes fuit typus Antichristi, Apoc. 13 11. & cap. 20. v. 8.

Rerum aut personarum facta, ut Jobi sacrificatio, Iob. 42 8, 9. ingressus Pontificis in sanctuarium cum sanguine: Mosis intercessio Iosuæ bella ac victoriæ: Davidis fiducia, preces, victoriæ: ædificatio templi Salomonis fuerunt typi factorum Christi: *Isaacus* bajulans ligna holocausti fuit typus Christi bajulantis crucem, in qua fieret victima *David* transiens torrentem Cedronem fuit typus Christi eundem torrentem transituri, Iohan 18. v. 1. Regimen Ecclesiasticum seu potius [illegible] μοναρχεῖν summi Pontificis Levitici fuit typus regiminis monarchici Christi: nam regimen Christi est regiminis illius figurativi veritas.

Similiter *Ceremoniæ* multæ fuerunt typi Christi & corpus veritatemque suam in Christo habuerunt: Multæ inquam, non omnes, quia tantum imperatæ lege divina & ad eum finem providentiâ divinâ imperatæ. Proinde *Nazireatus* non fuit typus Christi: nam neque ceremonia est imperata, sed votiva & voluntaria; neque ad præfigurandum Christum aut beneficia ejus, ideo Christus vinum bibit, mortuos tetigit, &c. sed tantum ad domituram carnis & exercitationem piam qua se fideles exercebant. Quod si quis adferat exempla Nazireorum quos jussit Deus esse Nazireos; solutio facilis est, exempla hæc Nazireorum singularia esse & extraordinaria: quæ autem singularia, personalia & extraordinaria sunt, ea trahi in exemplum nequeunt.

Eventa rerum & personarum: ut Dormivit Adam innocens, ut fieret Eva & ipsa innocens: mortuus est Christus justus & innocens, ut fieret Ecclesia per Christum justa & inculpata, mactatio & esus agni Paschalis, exaltatio serpentis in deserto, immolationes victimarum, Davidis exsilia, regnum, victoriæ, Salomonis regnum & majestas: Ionæ ejectio in mare, ejusdem detentio in ventre ceti, liberatio ex eodem, fuerunt typi eorum quæ Christo eventura erant. Populi Israëlitici liberatio corporalis ex Ægypto fuit typus spiritualis liberationis Ecclesiæ ex potestate Diaboli. Introductio populi Israëlitici per Josuam in terram Canaan fuit typus introductionis vere fidelium per Iesum Christum in cœlum, Heb 3. & 4. capitibus. Libe-

A ratio civitatis Ierosolymæ à Sennacheribo, fuit typus liberationis Ecclesiæ Dei à Diabolo Ies. 9. Ejusdem populi Israëlitici reductio ex captivitate Babylonica in patriam, fuit typus reducendorum electorum ex captivitate diabolica in regnum Christi. Adami dominium super omnia fuit typus dominii electorum veri & perfecti super omnia in Christo, Ps. 8. Primorum parentum ejectio è Paradiso terrestri fuit typus æterni exsilii a cœlesti Paradiso, nisi fieret reconciliatio. Instauratio templi Ierosolymitani post reditum Iudæorum è captivitate Babylonica fuit typus instaurationis Ecclesiæ electorum.

Typi igitur non in se veri sunt, cùm futurarum rerum umbra sint, Heb. 10. sed in corpore suo & veritate quam figurant. Ut summus Pontifex Leviticus fuit
B typus Christi, & Christus veritas seu corpus illius Coloss. 2. Ergo in Christo demum veritatem habet. Pontifex Leviticus caput fuit Ecclesiæ Israëliticæ: Christus est caput Ecclesiæ Catholicæ.

Ex typo proprio seu destinato optimè concluditur id revera esse aut fore, quod figuratum est: ut Pontifex Leviticus sacrificavit; Ergo etiam Christum sacrificium offerre oportuit.

Typus veritate ejus adveniente & præstita, desinit.

Incarnatio Christi prædicta & figurata fuit quum Aaron indutus veste Pontificali factus est Pontifex, Levit. 8. Athanas. Orat. tertia contra Arianos, pag. centesimâ nonages. prima, tomo primo editionis Commelinianæ.

C *Ita per typos fuerunt prædictæ res futuræ: sequitur de vaticiniis Propheticis.*

VATICINIA PROPHETICA, sunt prædictiones rerum futurarum à Deo Ecclesiæ suæ, per sacros vates seu Prophetas communicatæ.

Suntque vel *absoluta*, vel *typica*.

Vaticinia absoluta, sunt quibus nulli typi sunt adjuncti, quæ nullis typis sunt vestita & involuta: ut sunt omnes directæ, apertæ, expressæque prædictiones de Christo, de ejus nativitate, humilitate, passione, morte, resurrectione, adscensione in cœlū, sessione ad dextram Dei Patris, officio, beneficiis, regno æterno. Ies. 7. 14. & 9. 6. & 11. 1 & 25 9 & 52. 13. & 53. 2. Ier. 23. 6 & 33.
D 16 Mich. 4. 3. & 5. 4. Zach. 2. vers. 8 & cap 9. Psalm. 110.

Vaticinia absoluta de eo solo immediate intelligi debent, in quo solo omnem impletionem sortiuntur. Ita vaticinia absoluta, de Christo edita, de Christo ipso solo, idque immediate accipi debent, cum in eo solo & in ejus spirituali regno sint complementum consecuta, & si quæ adhuc implenda sunt, consequentur.

Vaticinia typica, sunt quæ typorum velaminibus recta fuerunt: quædam sunt edita, vel *de typis*, ut Exod 12. 4. 2. Sam. 7. v. 13. Psalm. 72. vel *à typis*, ut Psalm. 2. & 16. 22. & 40. & 45.

Vaticinia typica vel *simplicia* sunt, vel *composita*.

Simplicia, sunt quæ soli substantiæ, corpori seu veritati typorum conveniunt, quoniam habent impletionem simplicem unam tantum nempe in solo cor-
E pore. Quemadmodum Iesa. 61. vers. 1. à Iesaia tanquam typo Christi dicuntur, quorum impletio in solo Christo facta est, Luc. 4. v. 16. & sequentibus.

Vaticinia typica composita, sunt quæ typis & veritati typorum conveniunt, quoniam habent impletionem geminam, nempe typicam, figuralem imperfectam in typis olim: & significatam seu præfiguratam, primariam, principalem, propriam, solidam, veram & perfectā in veritate seu substantia typorum. In iis typos cōsiderari oportet, ut Iudæorum infirmitati succurratur: veritatem

Digitized by Google

veritatem etiam typorum expendi necesse est, ut errori Judæorum & calumniis iniquorum censorum occurratur.

Ea igitur priùs in aliis ceu in Christi & regni ejus typis impleri cœperunt, quàm in Christo & ejus spirituali regno perfectum complemētum habuerunt: quum ea ad Christum & ejus regnum, ceu ad proprium scopum principaliter à Prophetis directa fuerint. Hæc, inquam, sunt quæ aliquam historiæ, quæ ante adventum Christi contigit, veritatem prius habuerunt, quàm in Christi persona & spirituali ejus regno complementum perfectum sortita sunt. Cujusmodi est vaticinium Jesa. 9. vers. 1, 2.

Quapropter cùm Evangelistæ & Apostoli, ejusmodi vaticinia citant & in Christi persona, officio, factis & regno spirituali impleta esse dicunt; non citant extra propositum Prophetarum, nec illis abutuntur; neq; per solam allusionem quandam & similitudinem ad Christum & regnum ejus applicant, sed propriè & juxta mentem Spiritus Sancti in prophetis ea ad Christum referunt, qui & Legis finis est & scopus vaticiniorum propheticorum, cum prophetæ principaliter respexerint in Christum & spirituale ejus regnum. Proinde Matt. c. 4. v. 13, 14, 15, 16 vaticinium Jes. 9. v. 1, 2 minimè extra propositum Prophetæ citavit, sed propriè & citra allusionem ad Christi beneficium applicavit, ad quod principaliter pertinet. Vide Naphthali & Zabulon lucem liberationis Jerosolymæ obsessæ à Sennacheribo, quæ lux liberationis corporalis, fuit typus lucis liberationis spiritualis Ecclesiæ per Christum, ut Matthæus docet.

At in ejusmodi vaticiniis quædam sunt *communia* typo & substantiæ typi; quædam *propria* vel soli typo, vel soli substantiæ typi. Quæ *communia* sunt typo & substantiæ, intelliguntur de utroq; vel *eodem modo* vel *diversis*.

Quæ eodem modo intelliguntur, sunt duûm generum. *Primi generis*, sunt quæ de utroque, hoc est, typo & substantia simul propriè seu (ut loquuntur) literaliter accipiuntur, ut Exod. 12. 45. *Os non frangetis ei*, Joh. 19. v. 33. *non fregerunt crura Jesu*.

Alterius generis, sunt quæ & de typo & de substantia typi pariter tropicè aut (usurpato lata significatione vocabulo) figuratè accipiuntur, ut Num. 14. ver. 17. *Orietur stella ex Jacob*. Et Psalm. 118. 22. *Lapis quem ædificantes reprobaverunt, factus est caput anguli*.

Quæ diversis modis de typo & substantia typi intelliguntur, sunt etiam duplicis generis: *Unius generis*, sunt quæ literaliter de typo figuratè verò seu anagogicè de substantia typi accipiuntur, ut 2. Sam. 7. v. 13. *Ædificabit domum nomini meo* Matth. 16. v. 18. *Super hanc petram ædificabo meam Ecclesiam*.

Alterius generis, sunt quæ figuratè de typo, literaliter autem de substantia typi capiuntur, ut Psal. 22. 17. *Foderunt manus meas & pedes meos*. *Item* v. 19. *diviserunt inter se vestimenta mea*, Matth. 27. v. 35. *Postquam crucifixerunt eum partiti sunt ejus vestimēta, sortem jacientes, ut impleretur quod dictum est à Propheta, Partiti sunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam jecerunt sortem*.

Vaticinia verò reperiuntur, in quibus præter communia, etiam quædam exstant propriè convenientia, vel *soli typo*, vel *soli substantiæ typi*. Quale est 2. Sam. 7. 14. *Quum perverse egerit, corripiam eum virgâ hominum & plagis humanis*: Hoc de solo typo accipiendū; nam substantiæ typi, id est, Christo non convenit. Versu 13. dicitur, *Stabiliam solium regni ejus usque in seculum*; Hoc de sola substantia typi capiendum; nam in typū non competit.

Impletionis prædictionū divinarū circumstātiæ inprimis expendendæ sunt, *Forma seu modus, locus, & tēpus*.

FORMA *seu* MODVS *impletionis* pro diversitate prædictionum diversus est, nempe vel *corporalis* vel *spiritualis*. Misera enim est servitus animæ, si quis more Judæorum carnaliū requirat & exspectet corporalem impletionem prædictionum illarum quæ spiritualiter impleri debēt secundùm divinam dispositionem. Prædictio de eductione populi Israelitici ex Ægypto, itē de reductione populi Judaici ex Babylonica captivitate fieri corporaliter debuit: prædictio autem de instauratione totius Israelis per Christum de regno Christi in toto mundo, de regni illius majestate & potentia, nonnisi spirituale complementum desiderat.

LOCVS impletionis itidē variat pro varietate prædictionum: nam eorum quæ prædicta sunt, quædam Bethlehemæ fieri debuerunt, quædam Nazarethæ, quædam Jerosolymis, quædā alibi, quædam deniq; in toto mundo, quædam in terra, quædam in cælo. Messias debuit concipi Nazarethæ, nasci Bethlehemæ, educari Nazarethæ, docere in templo & pati moriq; Jerosolymis, regnum gratiæ erigere in toto mundo, ascendere in cæleste sanctuarium, sedere ad dextram Dei Patris in cælo. Ecclesiam oportuit primò colligi in terra, tandem in cælo universam constitui necesse est.

TEMPVS impletionis itidem variat: nam quædam prædictiones impletæ sunt in veteri Testamento, ut prædictionis diluvii, quædam impleri debuerunt demum tempore novi Testamenti, ut prædictio Jes. 7. *Ecce Virgo concipiet, & pariet Filium*. Quædam impletæ sunt tum veteris Testamēti tempore in typis; tum Novi Testamenti tempore in substantia typorum, ut prædictio filii Dei primogeniti ex Ægypto. Pleræq; prædictiones de Rege Messia & regno ejus post Johannis Baptistæ cursum consummatum impletæ sunt & adhuc implentur: quædam in ultimo die complebuntur.

CAPUT XXXI.

In quo de Promissionibus & comminationibus divinis.

PRÆCEDENTE capite expositę sunt duæ distributiones prædictionum divinarum: hoc capite tertiam expediemus.

TERTIO igitur prædictio rerum futurarum vel *promissio* est, vel *comminatio*.

PROMISSIO DEI est denunciatio futurorum bonorum nobis dandorum, ut ex ea consolationem habeamus, & fiducia nostra in Deum confirmetur. Synecdochicè appellatur *verbum* Psal. 56. 5, 11.

Finis ejus est consolatio nostra & confirmatio nostræ fiduciæ in Deo. Psalm. 56 v. 5, 11.

Estque duplex vel *conditionalis*, vel *absoluta*.

Promissio Dei conditionalis, est quæ habet annexam cōditionem, hoc est, quā Deus promittit se nobis daturum bonum aliquod, si nos etiam præstiterimus, quæ à nobis requirit, seu si satisfecerimus conditioni quam nobis proponit. Levit. 26. Ezech. 18. 9, 10. *Si in statutis meis fideliter ambulaverit, juraque mea observaverit colendo veritatem justus: hic omnino vivet, dictum Domini Jehovi. Quod si genuerit filium effractorem, effusorem sanguinis: qui. faciat fratri præter ullum istorum*.

Estque vel *legalis*, vel *Evangelica*.

Promissio legalis, est promissio quam lex proponit habens annexam conditionem perfectæ obedientiæ à nobis præstandæ.

Lex enim ad unguem jubet conditionem impleri, neque aliter promissa persolvit, nisi conditio integrè præstita fuerit.

Perfectâ igitur impletio conditionis à lege imperatæ, præmia quæ lex promittit, impetrasset, etsi nō meruisset: nam *impetrare & mereri* differunt: nec ulla pura puta creatura quicquam de Deo mereri potest.

Digitized by Google

Sed perfecta impletio conditionis legalis nec ab hominibus integris, nempe Adamo & Eva est præstita, nec ab hominibus peccato corruptis præstari potest.

Promissio legalis etsi conditionem habet adjunctam naturæ corruptæ impossibilem: tamen non est inutilis aut ludificatoria.

Habet enim suos usus tum *apud reprobos*, tum *apud electos*.

Apud reprobos habet hos usus. 1. Quia illâ docentur, per Deum non stare, quin, si ipsi servare velint conditiones, serventur & ipsi. Quòd si non possint, vitio suo id fieri sentiant, non Dei: itaque inexcusabiles reddantur.

2. Quia in illa attestatur Deus quàm indigni sint sua benignitate. Quis enim æquissimum & convenientissimum esse neget, Dominum iis benefacere à quibus colitur, à bonis autem promissis excludere majestatis suæ contemtores?

Apud electos verò istos habet usus:

1. Ut in cognitionem suæ miseriæ atque infirmitatis adducantur, eâque penitus intellectâ se conferant ad Christum, qui solus conditionem illam Legi adjectam, nobis autem corruptis impossibilem, perfectissimè implevit, & in recepti in gratiam, adeptique jam justificationem illa eadem promissa possint obtinere, Ro. 10.4. Gal. 4. 4.

2. Ut incitentur ad petendum auxilium à Deo, ad invocandum ejus Spiritum, per quem in rectam viam dirigantur, & studeât conditionem implere per gratiam, quæ impossibilis ipsis est per naturam.

Promissio Evangelica, est promissio de continuanda ac perficienda in nobis salute, quam Evangelium proponit, habens annexam conditionem fidei Hæc appellatur etiam *promissio gratiæ*, seu *concio de reconciliatione cum Deo*.

Evangelium enim promittit remissionem peccatorum, justitiam & viam æternã, sed tantum credentibus.

Promissio Evangelica est *universalis*, sed credentibus: omnes enim qui credunt in Christum, accipiunt remissionem peccatorum & vitam æternam, Acto. 10. 43. Joh. 3. 16.

Ad incredulos verò non pertinet suâ efficaciâ, hoc est, non est rata cuiquam sine fidei interventu.

Promissio gratiæ est generalis prædicatione seu annunciatione, sed specialis efficaci applicatione, hoc est, pertinet ad electos & reprobos prędicatione, sed ad solos electos verè credentes efficaci applicatione: vel quod eodem redit, Promissio Evangelica est universalis, quò ad prædicationem, quòd scilicet prædicetur & prædicanda sit promiscuè electis & reprobis; sed non est universalis quò ad propositum Dei & quò ad illius complementum in hominibus.

OBIICITUR I. *Quibuscunq; præstat Deus media ad fructum ferendum sufficientia, ad eosdem pertinet promissio Evangelica efficaci applicatione: At reprobis præstat Deus media ad fructum ferendum sufficientia. Ergo*, &c. Assumtio probatur ex Jes. 5. 4. *Quid faciendum fuit ampliùs vineæ meæ, quod non fecerim in ea?*

RESP. Quibuscunque præstat Deus media ad fructum ferendum sufficientia, nimirum si ea acceptent, ad eosdem pertinet promissio Evangelica efficaci applicatione. Remedium aliquod purgans est sufficiens ad purgandũ, si & naturæ hominis vis interna respondeat & medicamentum sumatur. At reprobis præstare Deum media ad fructum ferendum sufficientia, nimirum ita ut ipsi ea acceptent, negatur Nec verò minor sic restricta, ex loco Jesaiæ potest probari: nam in eo tantùm promissio Evangelica est *gratuita*, hoc est, gratis & citra omne nostrum meritum vitam promittens æternam.

A Ideo ipsa est fundamentum fidei salvificæ, Ro. 10. 8.

Est una & eadem in Evangelii concione & in Sacramentis sicut una est gratia quæ in Evangelio proponitur & offertur, & in Sacramentis significatur & obsignatur. Unde patet malam esse Bellarmini distinctionem in promissionẽ gratiæ præcedentem & sequentẽ.

Hactenus de promissione conditionali: sequitur de absoluta.

Promissio Dei *absoluta*, est quæ conditione caret, ac rata est simpliciter per se, sine interventu alicujus nostræ præparationis vel actionis aut meriti. Talis fuit promissio missionis Messiæ Servatoris mundi, quam hominum infidelitas non impedivit; Jes. 7. v. 13, 14 item
B promissio de educendo populo Israelitico ex servitute Ægyptiaca, qui non merebatur ut inde educeretur. Talis fuit promissio nativitatis Johannis Baptistæ, quam Deus præstitit, etiamsi ei non credidisset Zacarias, Luc. 1. v. 13. & sequentibus.

Promissio Dei absoluta de iis est rebus, quas Deus ipse per se, vel *extra nos* sine nobis complet: vel *in nobis*, sed sine ulla præcedente aut nostri intellectus ratione, aut nostræ voluntatis consensione perficit.

Ad *primum genus* pertinet promissio de mittendo Christo pro salute mundi: de non ampliùs perdẽda universa terra diluvio, Gen 9. v. 11. de augẽda posteritate Abrahami instar stellarum & arenæ maris. Gen. 22. 17.

Ad *alterum genus* pertinet promissio de illuminandis per Spiritum Sanctum electis qui adhuc sunt in tene-
C bris, deq; donanda illis fide & vera Dei agnitione, qualis promissio est Jer. 31. 33 *Indam Legẽ meam menti eorum, & cordi eorum inscribam eam: & ero eis* Deus, *& ipsi erunt mihi populus*, Ose. 2. 25. *Vocabo populum qui meus non erat, populum meum. & eam quæ dilecta non erat, dilectã*. Tales sunt promissiones de pręparatione voluntatum nostrarum ad resipiscentiam de auferendo corde lapideo, & dando corde carneo, deniq; omnes quę initium conversionis ac salutis æternæ promittunt Nam illas Deus perficit in nobis per se sine nobis, nulla antecedente nostra præparatione vel conditionis alicujus præstatione, cũ antequam Deus in nobis inchoaverit bonum. præstari à nobis nihil boni possit. Ideo hæc promissio Evangelica *absoluta* meritò vocatur.

Quicquid ergo Deus cum conditione promittit, ex-
D pletâ conditione præstat: quicquid verò absolute promittit, absolutè præstat & præstabit: ut eductionem populi Israëlitici ex Ægypto, resurrectionem omnium mortuorum, &c.

Quędam promissiones divinæ diverso respectu sunt & absolutæ & cõditionales: qualis fuit promissio Exo. 3. 17. de introducendis in terram Cananæam Israëlitis; nam ratione populi seu generis Israëlitici fuit absoluta ac tandem recomprobata: verùm si singulos spectes in populo & gente Israëlitarum, tacitam habuit conditionem, nimirum, si Deo se morigeros præberent.

Rursus promissio Dei vel *spiritualis* est vel *corporalis*.

Promissio spiritualis est, quâ Deus bona spiritualia se daturum denunciat.

Promissio corporalis, est quâ Deus bona corporalia se
E daturum denunciat, quatenus saluti nostræ expediat. Psalm. 121. 4, 5, 6, 7, 8.

Eaque est intelligenda cum exceptione castigationis & crucis. Psal. 89. v. 28. & sequentibus.

Promissio corporalis non tantùm ad pios, sed etiam ad reprobos pertinet: ut 1. Reg. 21, 29. promisit Deus se temporariam pœnitentiam Achabi temporario beneficio compensaturum.

Adhæc promissio est vel *veteris Testamenti*, vel *novi*.

Utriusque eadem est substantia, quod ad æternam salutem

Digitized by Google

...utem attinet: & idem fundamentum, Christus, 2. A
Corint. 1. 20. *Quotquot enim sunt promissiones Dei in ipso sunt ...am, & in ipso ... Amen, ad Dei gloriam per nos.*

Promissio Dei est certa ac min... fallax, minimè fallificatoria, Psal. 12. 7. ubi comparatur argen... purgato a catino lectissimo terræ, septies defœcato. Jesa. 55. 10, 11. *Nam quū descendit pluvia aut nix de cœlo, rursus illùc non revertitur, sed inebriat terram ipsam, facitq; ut pariat ipsa & producat: ut edat semē satori, & panē comedenti: Sic erit verbū meū quod egressum fuerit ex ore meo, non revertetur ad me vacuū: sed faciet id quod delector, & prosperabitur id quod emisero.*

Omnes etiam promissiones Dei sunt conclusæ, fundatæ, ratæ ac firmæ in Christo, 2. Cor. 1. 20.

In promissiones Dei nobis adhuc recumbendum. Vide Instit. Calvini lib. 2. cap. 9. sect. 3.

Qualibet divina promissio est dilectionis Dei erga nos testimonium. Vide Instit. Calvini lib. 3. cap. 2. §. 32. B

Tantum de promissione: sequitur de comminatione divina.

Comminatio Dei, est denunciatio futurorū malorum, quibus Deus vel suos castigare, vel impios punire se velle ostendit, ut eos ad resipiscentiā impellat, & malis denūciatis eripiat. Quâ de re præclarum testimonium Ezech. 33. 11. *Vivo ego, dictum Iehova, non delector morte improbi: sed ut convertatur & vivat.* Rectè Theodoretus in c. 3. Jonæ ait: *Quoniam conservare Deus gaudet, minatur tristia, ne in nos tristia invehat.* Et in c. 7. Ezechielis: *Ineffabilis lenientia Dei pœnas minatur, ne in pœnas inferat.*

Estque conditionalis, vel *absoluta*. C

Comminatio conditionalis, est quæ habet sive expressè sive tacitè annexam exceptionem seu conditionem resipiscentiæ, quæ si præstetur, comminatio vel aufertur, vel differtur, & tempus resipiscentiæ cōceditur, imò & resipiscentiæ donum tribuitur: sive voluntatis & potentiæ divinæ, quum Deus si velit, perficere posit quæ comminatus est Jer. 18. 7, 8. *Quo momētо eloquar contra gentem & contra regnum: me convulsurum & demoliturū & perditurum esse: Si convertatur gens illa à malo suo, contra quam loquutus fuero: pœnitebit quoque me ejus mali quod cogitaveram facere ei.* Talis erat comminatio facta Abimelecho Regi Geraris, Gen. 20. 3. *Venit enim Deus ad Abimelechum in somnio nocturno & dixit ei, Ecce tu illico moriturus es propter hanc mulierem quam accepisti, quum sit marito juncta.* Postmodum expressa est conditio ver. 7. *Nunc itaq; restitue uxorem illius viri, propheta enim est, quumq; orabit pro te, vivito: quòd si non restitueris, scio te omnino moriturum, te, inquam, & eos omnes qui tui sunt.* Qualis erat, quæ D per Jonam Ninevitis Jonæ 3. v. 5. *Adhuc quadraginta dies, deinde Ninive subvertetur*, & per Jesaiam Ezechiæ fuit denunciata, 2. Reg. 20. v. 1. *Brevi morieris ac non vives.*

Comminatio absoluta, est quæ simpliciter definitivam Dei sententiam denunciat, cujus executio perficitur simpliciter. Talis erat comminatio Dei per Nathanem Davidi facta 2. Sam. 12. v. 14. *Filius iste qui natus est tibi, omnino morietur.* Nam etsi resipiscentiæ documenta David ederet, comminationem tamen placuit Deo implere. Talis fuit comminatio facta Salomoni de laceratione regni ejus, quam Deus non revocavit ob resipiscentiam Salomonis, 1. Reg. 11. v. 31. & 2. Chron. 11. v. E 17. Talis fuit comminatio facta Beltschatzari Regi Babyloniæ per scripturam incognitam, Dan. 2.

Rursus comminatio vel *spiritualis* est, vel *corporalis*.

Comminatio spiritualis, est quâ Deus mala spiritualia & immissurum denunciat.

Comminationum divinarum fines & *usus sunt*:

I. Ut homines in obsequio Dei contineant, ne adversus Deum peccent. Hoc fine comminatio prima facta in Paradiso Gen. 2. v. 17.

II. Vt peccatores, si minis non moveantur & obstinatè in vitiis pergant, discant in calamitate sua suam potiùs nequitiam accusare & detestari, quàm Deum iniquæ sævitiæ insimulare.

III. Vt si docilitatem non exuerunt, peccatorum tædio capti in viam redeant, & mala quæ Deus est comminatus resipiscentiā præveniant.

Effecta comminationum divinarum sunt hæc:

I. Movent ad præstandam Deo obedientiam.

II. Impellunt & adducunt quosdam ad resipiscentiam ut à peccatis desistant & mandatis divinis obtemperent, ut ostendit exemplum Josiæ Regis. Reg. 22. v. 11. Ninevitarum Jo. 3. v. 6, 7, 8, 9.

III. Reprobos magis indurant, sed per accidens, ipsorum nempe vitio, ut exemplum Pharaonis testatur.

Subjecta quod attinet, comminationes divinæ tum subditos attingunt, tum judices, Princeps, Reges, Magistratus denique omnes. Quapropter quod ad subditos attinet, non possunt se excusare coram Deo, quum vel impiis edictis Magistratuum obsequuntur vel mala ipsorum exempla sequuntur: scire enim debent, ad se etiam comminationes divinas pertinere; proinde si peccent, non eximi à culpa vel pœna, quia non valebit subterfugium quòd Magistratui obedierint, quod putârint se rectè agere, si ejus essent religionis, cujus Magistratus ipse esset, vel si ea facerent, quæ Magistratus faceret ipse. Quod verò ad Magistratus attinet, Deus suis comminationibus ipsos quoque in ordinem cogit, ne quis mortalium suo splendore obscuret autoritatem divinæ Legis. Scimus enim ut Reges, Principes & Magistratus omnes putent se clypeum habere ad scelerum suorum defensionem adversus ministrorum Verbi admonitiones, reprehensiones & pœnarum denunciationes. Atqui comminationes divinæ, quas ministri Verbi proferunt, æquè Gubernatores constringunt, atque subditos.

Si *adjuncta* spectes, comminationes divinæ sunt certæ, id est, certò implentur, quantumvis exsequutio illarum interdum differatur: quemadmodum certò Nebucadnetzari, quæ Deus ipsi comminatus fuerat evenerunt, licet integrum annum suspensa fuissent. Non est proin contemnenda Dei lenitas, non ludendum cum ipsius indulgentia.

Quòd non semper exsequutioni mandantur: id sapientem DEI clementiam demonstrat, non autem instabilitatem voluntatis divinæ. Siquidem tacita exceptione resipiscentiæ, minarum terrore, strata consilio Dei via ad destinatum officium & salutem peccatores, non gratiosè solùm invitat, sed & Spiritus Sancti efficacia pertrahit ac perducit.

Eædem sunt *necessaria*, ac proinde identidem repetendæ. Multorum enim magna est securitas & duritities, quos vel millies necesse est comminationibus terreri & emolliri.

Hactenus fuit de patefactione Dei: sequitur de vocatione divina.

CAPUT XXXII.

In quo de vocatione divina.

VOCATIO DIVINA, est opus specialis providentiæ Dei, quo is creaturas rationales pro bona sua voluntate ad certum finem vocat, Matth. 22. 9. *Ite ergo ad compita viarum & quotcunque inveneritis, vocate ad nuptias.* 1. Cor. 1. vers. 9. *Fidelis est Deus, per quem vocati estis in communionem Filii ipsius Iesu Christi Domini nostri.* 1. Timoth. 2. v. 4. *Qui quosvis homines vult servari, & ad agnitionem veritatis venire.*

Ea

Digitized by Google

Ea est tum *Angelorum*, tum hominum.

Et utrorumque vel *ad Christum*, vel *ad munus aliquod.*

Vocatio ad Christum, est vocatio per quam creaturas rationales Deus ad Christum invitat, ut per ipsum regnũ Dei & gloriam & vitam æternam consequantur, Thess. 2. ver. 12. *Et obtestabamur ut incederetis sicut dignum est Deo vocante vos ad suum regnum ac gloriam.* 1. Petr. 5. v. 10. *Cæterum Deus omnis gratiæ autor, qui vocavit vos ad æternam suam gloriam in Christo Iesu, paulisper afflictos, is, inquam, perficiat vos stabiliat, roboret, fundet.*

Vocatio ad Christum duplex est: una *per naturalem gratiam*, altera *per supernaturalem gratiam.*

Vocatio ad Christum per naturalem gratiam, est vocatio universalis omnibus creaturis rationalibus communis, quæ fit à Deo secundum illarum esse naturæ communiter, omnes & singulos ad salutem vocante.

Duo sunt autem quæ ad illud esse naturæ pertinent; nam & suus est vocatis naturalis modus: & suus ordini, quo vocati ad Deum vocantem ordinantur.

Vocati ergo tum *Angeli* tum *homines*, secũdum modum naturæ suæ, quà sunt ad imaginem Dei creati primum, non modo naturalem potentiam, sed habitum (quod amplius est,) instinctum, sensum, motumq; habent, quo vocationem sui, in conscientia sua circumferunt singuli pro modo naturæ suæ. Hac vocatione universali secundum naturam etiam in hac corruptione homo vocatur ad conscientiam & studium salutis suæ tum universalibus naturæ documentis; nam cæli enarrant gloriam Dei Psal. 19 tum singularibus principiis, & notionibus communibus intellectui hominum à natura inditis.

Secundum ordinem verò naturæ totius, quia ad Deum respiciũt, quodam naturali modo & affectione ad Deum feruntur, qui eos ordine naturæ ad sanctam sui communicationem vocat per Filium, qui character est personæ Patris & prototypum exemplar imaginis Dei in Angelis hominibusque depositæ.

Vocatio ad Christum per supernaturalem gratiam, est vocatio ad bonos Angelos & homines post lapsum pertinens, qua à Deo vocantur illi ad regnum & gloriam.

Nam Angeli boni ex mutabilitate naturę suæ ad immutabilitatem gratiæ in Christo Capite suo adsciti sunt.

Iique non ampliùs vocãtur, sed immutabiles in suâ vocatione semel facta perstant, ad quam electi sunt.

Hominum verò vocatio ad Christum supernaturalem gratiam adhuc fit, quum hominibus per mortem corporalem ex hac vita excedentibus alii homines succedant.

Vocatio illa fit eo fine ut homines ad Christum per fidem veniant seu in eum credant, ut resipiscant. Matt. 9. v. 13. *Non veni vocatum iustos, sed peccatores ad resipiscentiam.* Ut sancte vivant, 1. Thes. 4 v. 7 *Non enim vocavit nos Deus ad impuritatem, sed ad sanctificationem.* Jes. 55. v. 1, 2, 3, *Heus quisquis sitit venite ad ipsas aquas, & cui nulla est pecunia venite, comparate & comedite, venite inquam, comparate absque pecunia & absque pretio vinum & lac. Cur expenditis pecuniam pro nullo cibo, & laborem vestrum pro re minime saturante? auscultate studiosè ator mihi, & comedite bonum, atque oblectet se hac pinguedine anima vestra, &c.*

Hominum vocatio duplex est: *externa* & *interna*.

Externa vocatio, est quæ foris fit per externa media. Eaque vel *universalis* est, vel *particularis*. Illa fit per opera naturæ seu ipsum mundi opificium, Psal. 19. 2, 3, 4.

Hæc verò fit per externa testimonia ac documenta divinæ gratiæ, vel signa, aut per ministros prædicantes Verbũ Dei, quos Deus mittere ad nos homines dignatur, Rom. 10. v. 14, 15, 16, 17, 18. Prov. 9. 3. Vocatur etiam *vocatio materialis, signi, ad viam, præcedens, vocatio oblata gratiæ, communis.*

Ejus causa est amor Dei in genus humanũ, 2. Chro.

A 36. v. 15. *Quumq; mitteret Iehova Deus majorum ipsorum ad ipsos per nuncios suos, inde à diluculo continenter sedulo ... menter amplecteretur populum suum & habitaculum suum ... subsannabant nuncios Dei.*

Ea generalis ... bonisq; malisq; communis, Matth. 22. ... *Ite ergo ad compita viarum, & quotcunq; inveneritis, vocate ad nuptias. Et egressi servi illi in vias, congregarunt omnes quos invenerunt, malos pariter ac bonos.*

Sed non universalis: nam externæ prædicationis beneficium non est universale, non enim contigit Gentibus ante Christum in carne manifestatum, ut dicitur Psalm. 147. v. 19. *Indicat verba sua Iacobo, statuta sua & iura sua Israeli* Ephes. 3 v. 5 *Quod aliis ætatibus non patefactum fuit filiis hominum, ut nunc retectum est sanctis eius Apostolis*
B *& Prophetis per Spiritum.* Col 1. v. 26. *Mysterium illud quod absconditum fuit à seculis & ætatibus, nunc autem patefactum est sanctis eius.* Quo pertinet quod dicitur Actorum 14. vers. 16. & cap. 17 30.

Estque duplex: *efficax* vel *inefficax*, Matth. 22. v. 2 & sequentibus.

Efficax, est electorum, qui ex proposito Dei vocati sunt & in quorum cordibus verbum prædicatum inficit, cum interioris gratiæ efficacia, verbo fide contemperato apud illos Psalm. 65. v. 5. *Beatus quem eligis & admoves inhabitaturum atria tua: saturamur bono domus tuæ ... bus sancti templi tui.* Rom. 8. 28. *Novimus autem quod ... Deum, omnia simul conferre ad bonum, iis videlicet qui ex proposito ipsius vocati sunt.*

Vocatio inefficax, est reproborũ, in quorum cordibus Verbum Dei vel non invenit locum, vel evanescit
C quòd fide contemperatum non sit: ita ut illud sit ipsis in mortis odorem, & gravioris condemnationis materia, dum evicti de oblata à Deo gratia fiunt in perpetuum inexcusabiles. Matth. 22. v. 3. & sequentibus & cap. 23. v 37 *Ierusalem Ierusalem, trucidatrix prophetarum, & lapidatrix eorum qui ad te missi sunt, quoties volui congregare ... vos tuos, quemadmodum gallina cõgregat pullos suos sub alis, & noluistis!* Hebr. 4. v. 2. *Etenim nobis evangelizatum est ... & illis: at non profuit illis auditus Sermo, ut qui fide contemperatus non fuerit apud illos qui audierant.*

Dicitur *inefficax* vocatio, nõ per se, sed per accidens: non respectu Dei vocantis, sed respectu hominum surdas cordis aures habentium. Vocatio semper in se efficax est, quamvis non sit in iis qui pereunt: quemadmodum Sole est luce sua in se efficax, quamvis cæcos
D minime illustret. Tametsi vocatio apud impios non est efficax secundum proprium & naturalem effectum suum, est tamen efficax accidentario modo, quemadmodum dicit Apostolus 2. Cor. 2. 15.

Tantum de externa vocatione: sequitur de interna.

Interna vocatio, est quæ intus in corde fit per Spiritum Sanctum, per quem Pater singulos ad vitam æternam electos secundum propositum Filio donat, ut eos per fidem in Christum ad salutem æternam perducat. Joh. 6 ver 37. *Quicquid dat mihi Pater, ad me veniet: & eum qui venit ad me, nequaquam ejecerim foras.* Et v. 44. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum.* Et cap. 17.
E v. 11. *Non sum amplius in mundo, sed isti sunt in mundo, & ego ad te venio. Pater sancte, serva eos per nomen tuum, quos dedisti mihi, ut sint unum prout & nos* 2. Tim. 1. v. 9. *Qui servavit nos, & vocavit vocatione sancta: non ex operibus nostris, sed ex suo proposito, & gratia, quæ data quidem est nobis in Christo Iesu ante tempora seculorum.*

Dicitur & *vocatio formalis, beneplaciti, ad comprehensionem gratiæ & gloriæ perfecta in cælis, subsequens, vocatio unita gratia singularis.*

Hæc vocatio est *gratuita*, quia est doni, non meriti gratiæ,

gratiæ, non naturæ: quia Deus quos vult, gratiosè vocat; quos non vult justè non vocat, absque προσωποληψίᾳ. Est specialis electorum ad vitam æternam, Rom. 8. ℣. 28. *Novimus autem, ijs qui diligunt Deum, omnia simul adjumento esse ad bonum: ijs videlicet qui ex proposito ipsius vocati sunt.* Et ℣. 30. *Quos verò prædestinavit, eos etiam vocavit: & quos vocavit, eos etiam justificavit: quos autem justificavit, eos etiam glorificavit.* 2. Tim. 1, 9.

Est efficax in omnib. quib. cõtingit, & ἀμεταμέλητος, cuius Deum pœnitere non possit, Rom. 11. ℣. 29.

De duplici vocatione vide *Augustinum* tomo 2. epist. 106. item tomo 7. lib. 1. de prædestinatione sanctorum, cap. 16. & 17. libro 2. de bono perseverantiæ cap. 13. item Retractionum lib. 1. cap. 23.

Deinde vocatio ad Christum vel *immediata* est, quum Deus absque ministerio hominum per se ipse vocat quos vult, quemadmodum vocavit Abrahamum ex Ure Chaldæorum Genes. 12. vel *mediata*, quum ministerio hominũ ad vocandos alios utitur.

Rursus vocatio hominum ad Christum, tum *Judæorum* est, tum *Gentium*. Act. 2. ℣. 39. *Vobis facta est promissio, & liberis vestris, & omnibus longè post futuris, quoscunque videlicet advocaverit Dominus Deus noster.* Et cap. 26. ℣. 23. *Nempe Christum fuisse passurum, ac primum ex resurrectione mortuorum, lucem annunciaturum huic populo & Gentibus.*

Vocatio utrorumq; duplex commemoratur: una *ante adventũ Christi in carnem*; altera *post illũ adventũ*.

Vocatio Judæorum ante adventum Christi in carnem, fiebat per ministros verbi, Sacerdotes & Prophetas, per vaticinia, per sacramenta & sacrificia aliasque ceremonias Mosaicas, quæ pædagogia erant ad Christum.

Vocatio Judæorum post adventum Christi in carnem, facta est per Angelos, Lucæ 2. ℣. 9, 10. per pastores quibus Angeli natum Christum annunciaverunt: per Simeonem illum justum; per Magos ab Oriente venientes, & Christum natum nunciantes; per Johannem Baptistam, per ipsum Christum, per Apostolos, Evangelistas, diaconos, per alios fideles, tum ex Judæis, tum ex Gentilibus conversos, Act. 3. ℣. 26. Prædicta fuit Jerem. 23, 3.

Ea verò quodam modo interrupta est ad tempus ob obdurationem Judæorum, Rom. 11. ℣. 23. & seqq.

Vocatio Gentium ad Christum ante adventum illius in carnem, erat vocatio particularis quorundam, tanquam præludium quoddam vocationis universalis post adscensionem Christi in cœlum futuræ.

Vocatio Gentium ad Christum post adventum illius in carnem, est opus Dei, quo Gentes communiter ad Christum vocare dignatus est, ut & illis vitam æternam propter ipsum daret.

Vocationem Gentium esse opus & eximium beneficium Dei, ostendunt testimonia Sacræ Scripturæ. Sic enim Apostolus loquitur de Deo, Rom. 9. ℣. 24. *Quos etiam vocavit, nimirum nos, non solùm ex Judæis, verum etiam ex Gentibus.* Item 1. Corinth. 1, 9. *Fidelis Deus per quem vocati estis in communionem Filij ipsius Jesu Christi Domini nostri.* Sic 2. Tim. 1. ℣. 9. *Qui servavit nos & vocavit vocatione sancta.* Idem testatur Petrus, 1. Pet. 2. 9. 10. *Qui* (nempe Deus) *vos vocavit è tenebris in admirabilem suam lucem. Qui quondam eratis non populus nunc estis populus Dei: qui non consequuti misericordiam, nunc estis misericordiam consequuti.*

Interim tenendum est, quòd non tantum Deus Pater vocârit nos: sed etiam Filius Dei Jesus Christus, ut inde discamus æternam eius Deitatem cognoscere: sic enim ipse loquitur Joh. 10, 16. *Alias etiam oves habeo, quæ nõ sunt ex hac caula: illas quoque oportet me adducere: nam vocem meam audient: fietque unus grex, & unus pastor.* Et cap. 11, 52. *Nec tantùm pro ea gente, sed ut etiam filios Dei dispersos cogeret in unum.* Et cap. 12, 32. *Et ego si sublatus fuero è terra, omnes traham ad meipsum.* De eo testatur Petrus 2. Pet. 1. ℣. 2, 3. *Gratia vobis & pax multiplicetur per agnitionem Dei & Iesu Domini nostri: Utpote quum divina vis ipsius omnia nobis donârit, quæ ad vitam & pietatem pertinent, per agnitionem illius, qui vocavit nos ad gloriam ac virtutem.*

Hæc testimonia sufficienter ostendunt vocationis Gentium ad Christum, autorem esse Deum.

Idque facit *primò* ad geminam doctrinam, nempe tum ut sciamus; vocationem hanc esse opus cõmune & indivisum totius Trinitatis, Patris, Filij, & Spiritus Sancti: **B** tum ut cognoscamus fidelitatem Dei in suis promissis. Nam ut Abrahamo promiserat Gen. 22. ℣. 18. *In semine ipsius benedictas fore omnes Gentes:* Ita semine illo promisso nato id implevit. Hanc fidelitatem Dei Gentes vocantis proponit nobis ante oculos Apostolus Paulus 1. Cor. 1, 9. *Fidelis Deus per quem vocati estis in cõmunionem Filij ipsius Jesu Christi Domini nostri.* 1. Thess. 5. ℣. 24. *Fidelis est qui vocavit vos.*

Secundo facit ad cõfutationem eorum, qui libero arbitrio tantum tribuũt, ut laudẽ vocationis suæ ad Christũ Deo eripere, sibiq; tribuere nõ erubescant.

Tertio facit ad exhortationem. 1. Ut Deum laudemus & celebremus propter hoc eximium beneficiũ nobis præstitum, quòd nos ad Filium suum vocare **B** est dignatus. Ad id nos exhortatur Petrus 1. Pet. 2, 9. quum ait: *Vos autem genus electum regale Sacerdotium, gens sancta, populus quem sibi Deus ut proprium vendicat: ut virtutes prædicetis illius, qui vos vocavit è tenebris in admirabilem suam lucem.*

2. Ad precandum ut qui nos vocavit, etiam stabiliat & roboret. Sic precatur Petrus 1. Pet. 5. ℣. 10. *Deus omnis gratiæ autor, qui vocavit nos ad æternã suam gloriam in Christo Jesu, paulisper afflictos; is*, inquam, *absolutos vos reddat, stabiliat, roboret, fundet. Ipsi gloria & robur in secula seculorum, Amen.*

3. Ut sanctè vivamus & inculpatè: Sic exhortatum se esse Gentes, Paulus ostendit 1. Thess. 2. ℣. 11, 12. *Sicut nostis, quomodo unumquemque vestrûm, tanquã* **C** *pater liberos suos, hortabamur & consolabamur: Et obtestabamur, ut ambularetis sicut dignum est Deo, vocante vos ad suum regnum ac gloriam.* Ephes. 4, 1. *Precor itaque vos ego captivus in Domino, ut ambuletis ita ut dignum est vocatione quâ vocati estis.*

Quartò facit ad reprehensionem & severam objurgationem eorum, qui vocationis divinæ immemores citò aures ijs præbent, qui eos à Christo abducunt. Sic reprehendit & objurgat Paulus Galat. cap. 1, 6. *Miror vos ita citò, deserto eo qui vocârat vos in gratiam Christi, transferri in aliud Evangelium.*

Quintò facit ad consolationem seu excitandam in nobis spem certò adipiscendæ vitæ æternæ: quemadmodum Apostolus ait 1. Thess. 5. ℣. 23, 24. *Ipse* **D** *Deus pacis autor sanctificet vos totos: & integer vester Spiritus & anima & corpus inculpatè in adventum Domini nostri Jesu Christi serventur. Fidelis est qui vocavit vos qui etiam id efficiet.*

Causa efficiens propter quam Deus vocavit Gentes in regnum Christi, est duplex. *Causa impellentes.*

I. Liberrima Dei voluntas & vera gratia ac misericordia, Rom. 9. 23, 24. *Ut notas faceret divitias gloriæ suæ erga vasa misericordiæ, quæ præparavit ad gloriam. Quos etiam vocavit, nimirum nos,* &c. Act. 15. 14. ait Jacobus Apostol. *Simeon exposuit quomodo primum Deus respexerit* Gentes, *ut sumeret ex ipsis populũ nomini suo.*

II. Obstinatio Judæorum. Confirmat id Apostolus Paulus Act. 13, 45. & seqq. *Visâ autem turbâ Judæi*

Digitized by Google

repleti sunt invidiâ & contradicebant iis, quæ à Paulo dicebantur, contradicentes ac blasphemantes. Tunc loquendi libertate usi Paulus ac Barnabas dixerunt: Vobis necesse fuit primùm exponi sermonem Dei: postquam autem illum repellitis & indignos vos ipsos decernitis æternâ vitâ, ecce convertimus nos ad Gentes. Ita enim nobis mandavit Dominus, dicens, Constitui te ut sis lux Gentiũ, ut sis saluti usq; ad ultimas terras. Gentes autem hæc audientes, gavisa sunt, & laudibus extulerunt sermonem Domini: & crediderunt, quotquot erant ordinati ad vitã æternam. Act.28.28. *Notum ergo sit vobis, missam esse Gentibus hanc Dei salutem, & ipsos audituros.* Paulus Apostolus hanc causam præclarè tractat Rom.11.℣.11.& seqq. & 30.

Causa meritoria. *Causa meritoria propter quam* Deus vocavit Gentes non est fides nostra, quia vocatio fidem prævenit: sed est Jesus Christus 1.Pet.5.℣.10. *Deus omnis gratiæ autor, qui vocavit nos ad æternam suam gloriam in Christo Jesu.*

Causa administra. Administri Dei in vocandis Gentibus fuerunt Apostoli, Rom.1.5. *Per quem nempe Jesum accepimus gratiam & Apostolatum ad obedientiam fidei, inter omnes Gentes.* Et cap.11.℣.13. *Nam (quod vobis dico Gentibus, quatenus ego quidem, sum Apostolus gentium) ministerium meum illustro.*

Instrumentũ. Idq; per prædicationem Evangelij, 2.Thess.2.14. *Vocavit vos per Evangelium nostrum.*

Finis ad quem vocatæ sunt Gentes duplex est, *summus* & *subordinatus*.

Summus finis est gloria Dei, ut Deus ipse dicit Jer.16.21. *Demonstrabo vobis* (nimirum Gentibus ad fidem Evangelij convocandis) *manum meam & potentiam meam, ut cognoscant nomen meum esse Jehovam.* Rom.15.9,10,11. *Ut Gentes pro misericordia glorificent Deum: sicut scriptum est: Propterea celebrabo te inter Gentes, & nomini tuo psallam.* Et rursum dicit, *Gaudete Gentes cum populo eius.* Et rursum, *Laudate Dominum omnes Gentes, & collaudate eũ omnes populi.* 1.Pet.2.℣.9.

Subordinati fines sunt aliquot. I. Communio Jesu Christi, ut testatur Paulus 1.Cor.1.9. & Galat.1.℣.6. vocatos esse nos in gratiam Christi. II. Libertas Spiritualis, Gal.5.℣.13. *Vos ad libertatem vocati estis, fratres.* III. Pax interna, Coloss.3.15. *Pax Dei imperet in cordib. vestris, ad quam etiam vocati estis in unũ corpus.* 1.Cor.7.15. *Ad pacem vocavit nos Deus.* IV. Cognitio mysteriorũ salutis, 1.Pet.2.℣.9. *Qui vos vocavit è tenebris in admirabilẽ suã lucẽ*, h.e. ad cognitionẽ admirãdorũ mysteriorũ salutis. V. Studiũ bonorũ operũ, 1.Pet.1.3. *Vocavit nos ad gloriã & virtutẽ.* 1.Thess.4.7. *Non enim vocavit nos Deus ad impuritatẽ, sed ad sanctificationem.* IV. Gloria æterna, 2.Pet.1.℣.3, 2.Thess.2.14. *Qui vocavit vos per Evangelium nostrũ ad obtinendã gloriã Domini nostri Jesu Christi.* 1.Pet.5.10. 1.Thess.2.12. Eph.4.4. *Vocati estis in unam spem vocationis vestræ*, i.e. ad unã eandẽq; gloriã, quã speramus 1.Tim.6.12. *Decerta præclarũ certamẽ fidei: apprehende vitã æternã, cuius causâ & vocatus es.* Apoc.19.9. *Beati qui ad cœnã nuptiarũ Agni vocati sunt.* Hic finis incitare nos debet ad mutuam charitatẽ maximo studio colendã, Eph.4.4. Sic 1.Pet.3.8,9. *Omnes estote concordes, mutuo molestiarũ sensu affecti: fraternâ præditi charitate, misericordes, comes: Non reddentes malum pro malo, aut convitium pro convitio, sed contra benedicentes: ut qui sciatis vos ad hoc vocatos esse, ut benedictionis hæreditatem possideatis.* VII. Provocatio Judæorũ ad Gentium æmulationẽ, ut tandem & Judæi exemplo Gentium amplectantur Evangelium de Jesu Christo & convertantur, Rom.11.11.12. *Num igitur (inquam ego) impegerunt, ut laberentur? Absit. Sed per eorum lapsum salus obtigit Gentibus, ut eos ad æmulationẽ provocaret. Quòd si eorum ruina est opulentia mundi, & diminutio eorum opulentia Gentium: quanto magis plenitudo ipsorum?* Et 31. *Sic & isti nunc non paruerunt, ut per vestram misericordiam & ipsi misericordiam consequantur.*

Vocatio Gentium ad Christum extendit se ad omnes Gentes. Sic enim prædixerat Propheta Jes.c.2.2. *Confluent ad eum omnes Gentes.* Idem confirmat Paulus Rom.1.5. quum ait, se *accepisse gratiam & Apostolatum ad obedientiam fidei inter gentes.*

Vocatio gentiũ ad Christũ promissa fuit à Deo, & prædicta per Prophetas, Gen.22.8. Ps.47:10. *Voluntarij populorum congregantur, populus Dei Abrahami, quia Dei sunt protectiones terræ; valdè excelsus est.* Jes.2.2. Et c.11.6,7,8. & c.55.5. *En gentẽ quam non agnoveras vocabis, & Gentes quæ non agnoverant te ad te accurrent: propter Jehovam Deum tuum, & propter sanctum Israelis, quum ornaverit te.* Amos 9.11. & allegatur Act.15.15,16,17. *Et huic rei consonant verba Prophetarum, sicut scriptum est, Post hæc revertar, & restaurabo tabernaculum Davidis collapsum, & ruinas eius restaurabo, & rursus erigam illud: Ut requirant reliqui homines Dominum, & omnes Gentes super quas invocatum fuerit nomen meum: dicit Dominus qui facit hæc omnia.* Agg.2.6,7. *Sic ait Jehova exercituum, adhuc semel parum illud est, tum ego commoturus sum cœlos & terram, & mare, & aridam: Et commoturus sum omnes Gentes, ut veniant desiderati omnium Gentium.*

Promissa & prædicta fuit per Christum ipsum, Matth.8.11. *Dico autem vobis multos ab Oriente & Occidente venturos, & accubituros cum Abrahamo & Isaaco, & Jacobo in regno cœlorum.* Et cap.21.43. *Propterea dico vobis, tolletur à vobis regnum Dei, & dabitur genti quæ ferat eius fructus.*

Expetita & postulata fuit fidelium in V.T. precibus, Psal.67.4,5,6. *Celebrent te populi Deus, celebrent te populi omnes: Lætentur & canant nationes, quum judicabis populos rectè, & nationes ipsas in terra deduces potentissimè, Celebrent te populi, Deus; celebrent te populi omnes.* Et Ps.68,32. *Veniãt magnates ex Ægypto, Æthiopia celeriter trasmittat manuũ suarũ donum ad Deum.*

Debuit fieri exhibito Messia & patefacto Evangelio Christi, seu quemadmodum Jes.2.℣.2. dicitur, *postremis temporibus.*

Est mysterium & arcanum Dei aliis omnibus ætatibus non ita intellectum, sed post Christi demum in cœlos adscensionẽ manifestum factum, Rom.16.℣.25,26. Eph.3.℣.5,6. *Quòd aliis ætatibus non innotuit filiis hominum, ut nunc revelatum fuit sanctis eius Apostolis & Prophetis per Spiritum. Gentes videlicet & cohæredes, &c.* Et cap.2.℣.11,12,13. Coloss.1.℣.12,13. *Gratias agentes Patri, qui idoneos nos fecit ad participandam sortem sanctorum in luce: Qui eripuit nos ex potestate tenebrarum, ac transtulit in regnum Filij sui dilecti.* Et 26,27. *Nempe mysterium illud quod absconditum fuit à seculis & ætatibus, nunc autem factum est manifestũ sanctis eius. Quib. voluit Deus notum facere, quæ sint illæ divitiæ gloriosi huius mysterij inter Gentes, qui est Christus inter vos, spes illa gloriæ,* 2.Tim.1.℣.9.10.

Fidem huic rei fecit vocatio Magorum, de quib. exstat narratio Matth.2.℣.1. *Nam quum natus esset Jesus in ea Bethlehem, quæ est in Judæa, temporib. Herodis regis, ecce, Magi ab Oriente advenerant Hierosolymã.* Fidem fecit tot Gentium accessio ad religionem Christianam.

In N.T. post post Christi adscensionem in cœlum, non statim fuit intellecta à fidelib. omnibus, Act.11.℣.1,2,3.& 19. Intellecta autem, gaudium attulit fidelibus ad glorificandum Deum eos incitavit, Act.21.℣.8.

Adversa atq; ingrata est Judæis, superbis & pertinacib. Servatoris nostri Jesu hostibus, qui neq; ve-

ritate

Digitized by Google

ritatem Evangelij amplecti ipsi volunt, neque ut à Gentibus recipiatur, pati possunt, Act.22.✝.21.22. 1.Thess.2.✝.15,16.

Ista de vocatione ad Christum.

Vocatio ad munus aliquod, est quâ persona aliqua ad certum officium à Deo separatur, Rom.1.✝.1. *Paulus servus Jesu Christi, ex Dei vocatione Apostolus, separatus ad prædicandum Evangelium Dei.* Actor.16.10. *Statim studuimus abire in Macedoniam, collatis argumentis colligentes quòd advocasset nos Dominus ut eis evangelizaremus.* 1.Tim.1.✝.1.

Vocatur etiam *electio ad officium aliquod*: sicut Saul fuit electus & vocatus ad officium regium: Judas Iscariotes ad Apostolatum. Appellatur etiam *Missio* Rom.10.✝.15.

Estq; hæc vocatio vel *ad Ecclesiasticum munus*, vel *ad politicum*.

Et rursus vel *ordinaria*, vel *extraordinaria*.

Extraordinaria est itidem duplex: *Una*, ad novum regimen introducendum; qualis fuit Mosis & Christi. Qui talem vocationem habet, ei opus est miraculis, quib. confirmet vocationem missionémve suam esse divinam.

Altera, ad vetus regimen, quod vel negligentiâ vel malitiâ ordinariè vocatorum corruptum est instaurandum: qualis fuit Hoseæ & aliorum. Qui talem vocationem habet, ei non est præcipuè opus miraculis.

Hactenus de vocatione divina: sequitur

CAPUT XXXIII.

In quo de fœdere inter Deum & homines.

FŒDUS *inter Deum & homines*, est pactum, quod Deus ultrò cum hominibus iniit, in quo hominibus promittit aliquod bonum, & eosdem vicissim obstringit, ut præstent ea quæ ab ipsis requirit.

Partes eius duæ sunt: *Promissio boni alicuius ex parte Dei, & stipulatio officij ex parte hominis.*

Nam Deus nobis sponte promittit bonũ aliquod: & rursus à nobis stipulatur officiũ sibi præstandum.

Cæterum fœdus hoc vel *spirituale* est, vel *corporale*.

Fœdus spirituale, est in quo Deus hominibus spiritualia bona, nempe immortalitatem & vitam æternam, promittit.

Estq; duplex: *fœdus operum*, vel *fœdus gratiæ*.

Fœdus operum, est in quo Deus promittit vitam æternam homini omnibus numeris perfectam Legi operum obedientiam præstanti, annexa comminatione mortis æternæ, si perfectam obedientiam non præstiterit.

Fœdus operum dicitur etiam *fœdus naturale*, quia in creatione primâ à Deo cũ hominib. initũ, & quia continetur in Lege quæ naturâ hominibus nota est.

Hoc fœdus pepigit Deus initio cum primis hominibus ADAMO & EVA in statu primævæ integritatis, Gen.2.✝.17. *De fructu arboris scientiæ boni & mali, de ipso ne comedas: nam quo die comederis de eo, utiq; morituru es.*

Ab hoc fœdere à creatione excidit homo per inobedientiam, & fœdifragus ac mendax evasit.

Factusq; est obnoxius utriq; morti, tam spirituali, quàm corporali.

Idem fœdus repetivit Deus cum pop. Israëlitico per Mosen; unde à quibusdã appellatur *fœdus Mosis, fœdus legis*, & communiter *fœdus vetus*. De eo dicitur Exod.19.5. *Nunc itaq; si sedulò attendetis voci meæ, & servabitis fœdus meum; utiq; eritis mihi peculium præ omnibus aliis populis, nam mea est tota terra.* Deut.5.2. *Jehova Deus noster pepigit nobiscum fœdus in Chorebo.* 1.Reg.8.21. *Ubi disposui locum pro arca, in qua est fœdus Jehovæ: quod pepigit cum Patrib. nostris, quum educeret eos è terra Ægypti.* Jer.31.✝.32. *Non secundùm illud fœdus quod pepigerã cum maiorib. eorũ, quo die prehẽdi manũ eorũ, ut educerẽ eos è terra Ægypti.* Heb.8.✝.8,9,10.

A

Idq; potissimùm ob quatuor causas repetivit:

Prima est, ut Deus hominem hac repetitione excitaret ad præstandam obedientiam.

Secunda, ut omne os obturetur, & obnoxius fiat totus mundus condemnationi Dei propter non præstitam perfectam obedientiam, Rom.3.19.

B

Tertia, ut peccatum eiusq; malitiam patefaceret, Rom.3.✝.19,20. & cap.7.✝.7,8,9,10,11.

Quarta, ut nos ad instaurationem in fœdere gratuito quærendam impelleret, Gal.3.21,22. *Lex igitur addita est adversus promissiones Dei? Absit: si enim data fuisset Lex quæ posset vivificare, verè ex Lege fuisset justitia. Sed comprehendit Scriptura omnia sub peccatum, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus.*

Sed nec in repetito fœdere perstiterunt Israëlitæ, Heb.8.✝.9.

Tantum de fœdere operum: sequitur de fœdere gratiæ.

C

Fœdus gratiæ, est quo Deus nos qui per peccatum hostes eius evaseramus, recipit in gratiam & nobis promittit, se fore Deum nostrum & daturum nobis vitam æternam gratis propter *Mediatorem* unicum, Christum: nos verò vicissim obligati sumus, ut Dei populus simus. Jesa.55.3,4. *Inclinate aurem vestram, & venite ad me, audite ut vivat anima vestra: & pangã vobiscum fœdus perpetuũ, benignitates Davidis certissimas collaturus sum. En testem nationum constituo eum, antecessorem, præceptorem nationum.* Heb,13,20. Act.3.25,26. *Vos estis filij Prophetarũ & pacti quod pepigit Deus erga Patres nostros, dicens ad Abrahamum, Et in semine tuo benedictionẽ consequentur omnes familiæ terræ. Vobis primùm Deus suscitatum Filium suum Jesum misit, qui benediceret vobis, unicuiq; sese avertente à pravitatibus vestris.* Rom.5.✝.10,11.2.Cor.5.18,19.

D

Fœdus gratiæ vocatur etiam *fœdus pacis*, Ezech.34.25. item *pax*, Rom.10.✝.15. Eph.2.17. & passim *reconciliatio cum Deo*: dicitur etiam *Testamentum*; quia interveniente morte testatoris Christi, facta hæc est reconciliatio, ut esset rata, Heb.9.16,17. *Nam ubi Testamentum est, mors intercedat necesse est testatoris. Testamentum enim in mortuis ratum est: quandoquidem nondum valet quum vivit testator.* Recõciliationem cum Patre cœlesti nobis Christus acquisivit sua morte: Rom.5.✝.10. Eph.2.16. Coloss.1.20,21,22. & simul eam nobis reliquit, non secus ac parentes morientes bona sua relinquunt liberis. Appellatur etiam *fœdus Abrahami*, quia cum Abrahamo initum, Actor.3.25. item *fœdus Evangelij*.

E

Porrò fœdus illud *æternũ*, & inde à prima ꝓmissione de semine mulieris cõtrituro caput serpẽtis, usq; ad finẽ mũdi ꝑpetuò *unũ* est, si substãtiã eius spectes.

At quod ad eius *externam œconomiam & administrationem* attinet, dicitur *vetus* vel *novum*.

Vetus, quatenus erat reconciliatio veteris populi cum Deo per Christum exhibendum.

Novum, quatenus est reconciliatio novi populi cum Deo per Christum in carne jam exhibitum.

Proinde operæpretium est utriusque considerare, tum *unitatem*, tum *differentiam*.

Unitatem vocamus convenientiam, & latã significatione similitudinem.

Unitas hæc in *novem* potissimùm consistit.

Digitized by Google

Primò enim conveniunt in *causa efficiente principali*: nam idem est utriusq; federis autor, Deus, Jes. 54. 5, 6. *Nam conjunx tuus erit opifex tuus, cuius nomen Jehova exercituum & vindex tuus Sanctus Israëlis, Deus totius terra vocabitur. Nam ut uxorem derelictam & dolentem animo revocat te Jehova: & uxorem adolescentia, quamvis spreta sis, appellat Deus tuus.*

Secundò conveniunt in *causa προηγουμένη*, nam utrumq; fedus nullis hominum meritis, sed solâ eâq; mirandâ Dei vocantis εὐσπλαγχνίᾳ & misericordiâ est factum, Luc. 1. 54, 55, 72, 78.

Tertiò conveniunt in *causa meritoria προηγουμένη*: nam utriusq; federis est unum idemq; fundamentum, Christus; propter cuius solius intercessionem omnes fideles ab initio mundi usque ad finem Deo reconciliantur, Hebr. 13. 8. Apocal. 13. 8.

Christus pro nobis sponsor factus est, & quòd loco nostro esset justitiæ Dei satisfacturus, fidejussit statim post lapsum exsistentibus adhuc primis parentibus nostris in Paradiso, ut patet ex cap. 3. Gen. ℣. 15. Ergo sponsio seu fidejussio illa, facta est statim post lapsum Adami verbis illis: *Semen mulieris conteret caput serpentis.* Eandem manifestam fecit Ecclesiæ Israëliticæ. Psal. 40. 8, 9. *Tum dixi, ecce venio, in volumine libri scriptum est de me: Facere voluntatem tuam Deus mi delector.* Quem locum Paulus allegavit, de impletione fidejussionis huius loquẽs Heb. 10. 9. 10. Huc pertinet quod dicitur Heb. 13. 8. *Jesus est Christus heri, & hodie idem & in secula.* Apoc. 13. 8 *Agnus ille mactatus est inde à jactu mundi fundamentis.* Unde manifestum est, Christum sponsorem fuisse, non tantùm pro nobis, sed etiam pro fidelibus, qui inde ab initio mundi fuerunt.

Quartò conveniunt in *materia*: nam utriusq; eadem est res promissa, Rom. 1. 1, 2.

Quintò conveniunt in *forma essentiali*: quia in utroq; federe est mutua obligatio DEI & electorum; illius quidem planè gratuita; horum verò debita.

Sextò conveniunt in *fine*: quia sicut novum, ita etiam vetus fedus spectavit, tũ ad excitandũ desideriũ beatæ immortalitatis, tũ ad confirmandã spẽ eandẽ.

Septimò conveniunt in *effectu*: quia utrunq; fedus fidelibus utrinq; justificationem & regenerationem attulit, Joh. 8. 56.

Octavò conveniunt in *subiecto* ὃ: nam utrumque fedus DEUS percussit cum solis electis.

Nonò conveniunt in *adiuncta* obsignatione interna: nam utrumq; fedus eodem Spiritu Sancto fidelibus veteribus & novis obsignatum est.

Unde hæc consectaria manant: Fideles in veteri federe nobiscum eâdem misericordiâ DEI gratuitâ servatos.

Et ipsos habuisse & cognovisse, tum DEUM ut Patrem Christi, tum Mediatorem Christum.

Et ipsos habuisse spiritualem vitæ æternæ promissionem.

Proinde cum errore affirmare blasphemum Servetum, & cum eo Bellarminum tom. 1. lib. 2. de Romano Pontifice, c. 29. in solutione argumẽti quarti; In vet. testamento promissiones tantum temporales fuisse, in novo spirituales & æternas.

Fideles Israëlitas nobis Christianis gratiâ federis pares esse.

Non minùs fidelib. Israëlitis ac nobis Verbũ DEI semen incorruptibile fuisse, quod in æternũ manet.

Eandem veram carnem Christi, Patres comedisse, quam nos: etsi enim re ipsa nondum exsistebat in natura, exstitit tamen in DEI promissione certa, & proinde per fidem apprehensa & comesta fuit.

Eodem Spiritu S. utriusq; consortes obsignatos.

A Israëlitarum & nostra Sacramenta esse paria significatione, hoc est, easdem æternæ & cœlestis vitæ promissiones Israëlitis ipsorum sacramenta significasse & obsignasse, quas nobis Sacramenta significant & obsignant, 1. Corinth. 10. 3. 4. *Et omnes eandem escam spiritualem edisse: Et omnes eundem potum spiritualem bibisse. Bibebant enim ex sequente spirituali petra: Petra verò illa erat Christus.*

Unam esse utriusq; populi veteris & novi electorum Ecclesiam, & eandem communionem sanctorum ab initio mundi usque ad finem.

Unam esse fidem.

Unam deniq; esse salutem & rationem eam adipiscendi, nempe per fidem in Christum. Act. 15. 11.

B

Hactenus de unitate veteris & novi federis gratiæ.

Differentia verò inter utrumq; fedus hæ sunt: *Prima*, vetus ad unum tantum populum pertinuit, novum ad omnes populos spectat.

Secunda: Vetus Christum exhibendum variis ceremoniis adumbrabat, novum Christum jam verè exhibitum clarè prædicat. Heb. 7. ℣. 11.

Tertia: in veteri federe Dominus cœlestem hæreditatem sub terrenis beneficiis contemplandam & quodammodo degustandam exhibuit: sub novo recta ad vitæ æternæ meditationem mentes nostras dirigit, istiusmodi terrenis subsidiis, qualia apud Israëlitas adhibebat, omissis. C

Quarta: Vetus fuit obscurius, Hebr. 9. 8. novum autem est clarius. Joh. 1. ℣. ult.

Quinta: Vetus sanguine pecudum fuit sancitum; novũ novo modo est sancitũ, nẽpe sanguine Christi.

Sexta: Vetus ordinè Circumcisione & Agno Paschali obsignabatur, novũ novis & facilioribus sacramẽtis obsignatur, nẽpe Baptismo & Cœnâ Domini.

Unde consequitur, fideles post Christi adventum meliore esse conditione, quod ad federis administrationem, quàm fideles ante Christi adventum fuerunt. Matth. 13. 16, 17. 1. Pet. 1. 10. & seqq.

Cæterum fedus omnibus credentib. generale, in D baptismo cum quolibet fidelium speciatim feritur.

Estq; semper ratum, etiam lapsis, quũ resipiscũt.

Nec aliud fedus initur post lapsum; sed antea initum instauratur, renovatur, & denuò firmatur.

Innotescit salutariter solis Deũ timẽtib. Ps. 25. 14.

Atque adversus tentationes & quassationes fidei instituta est frequens recordatio & firmatio federis per Cœnæ Dominicæ frequentem usum.

Proinde Cœna Dominica revocat unumquemq; fidelium ad fedus initum in baptismo.

CAPUT XXXIV.

In quo de donatione Spiritus Sancti.

E CAPITA (sive articuli) federis duo sunt: Unum *ex parte Dei*, alterum *ex nostrâ parte*, Psal. 110. 3.

Ex parte Dei est gratuita promissio, quâ DEUS nobis pollicetur SE DEUM NOSTRUM FORE, nempe citra omne nostrum meritum, tantùm propter Christum Dominum.

Promissio verbis *brevißima*, at sensu *amplißima*.

Hac enim comprehenduntur omnes quæ in Scripturis divinis sparsæ sunt promissiones de beatitudine, tum *temporaria*, tum *sempiterna*.

Proinde ubi DEUS dicit, se fore nostrum DEUM, perinde est ac si diceret, se fore nostrum summum bonum, se non tantùm in hac vita nobis benefacturum, sed etiam nos æternùm beatos redditurum.

Ergò

Ergo bona quæ Deus fœderatis suis promittit, sunt duplicia: *principalia* & *accessoria*.

Principalia, sunt beneficia ad cœlestem æternamque vitam pertinentia, quæ per Christum nobis parta, & in Evangelio promissa sunt. Nominantur à Paulo *impervestigabiles illæ opes Christi*, Ephes. 3. 8.

Eaque sunt: *donatio Spiritus sancti, communio sanctorum, conservatio in hac communione, & donatio vitæ æternæ.*

Donatio Spiritus sancti, est beneficium Dei, per quod nobis confert Spiritum sanctum, qui nos Christi & omnium beneficiorum ejus participes faciat. Act. 2. Heb. 12. 26.

Spiritus sanctus mittitur à Patre per Filium Act. 2. 33. & venit illabiturque in corda electorum non mutatione loci, nam essentiâ suâ ubique est: sed suorum donorum communicatione, per quæ sese vis Spiritus sancti patefacit.

Spiritus sanctus donatur gratis: & ut verbis Cypriani utar; *Vt sponte Sol radiat, dies illuminat, fons rigat, imber irrorat: ita se Spiritus cœlestis infundit*: epistolâ secundâ.

Cognitionis Spiritus sancti duæ sunt partes: *Prima*, personæ Spiritus sancti; *secunda*, officii ipsius.

Si *personam* ejus spectes, est verus Deus ab æterno existens, unus essentiâ cum Patre & Filio, Actor. 5. 3. 4. Gen. 1. 2. Matth. 28. 19. Marc. 16. 15.

Officium verò Spiritus sancti est quòd per eum Pater & Filius virtutem suam exserunt, & suæ voluntatis decreta exsequuntur in creandis, sustentandis & movendis rebus omnibus: præcipuè verò in movendis cordibus audientium Verbum Dei, & docendis donandisque fide salvifica, per quam in communionem cum Christo adducantur.

Spiritus sanctus est *doctor veritatis*, *Dei villicus*, *Christi vicarius, vicaria vis à Christo missa*, ut loquitur Tertullianus libro de Præscriptionibus adversus hæreticos, c. 13, & 28.

Effecta Spiritus sancti sunt duplicia: alia enim efficit *in mundo*, hoc est, nondum regenitis; alia *in Ecclesia*, hoc est, hominibus regeneratis, Joh. 16. v. 8. & seqq.

Effecta quæ in mundo efficit sunt aliquot:

Primum est: *arguere mundum de peccato, eò quòd non credunt in Christum*. Joh. 16. 8. *Arguere*, est convincere adversarium argumentis, & ita causam de qua agitur contra illum obtinere.

Arguit autem Spiritus sanctus mundum de peccato duobus modis. *Primò* enim Judæos, à quibus fuit rejectus & in crucem actus Christus, manifestè convicit festo Pentecostes & deinceps, eos graviter peccasse, quòd in Jesum illum non crediderint, sed illum occiderint, in quem credere debuissent, tanquam in promissum illum Servatorem Mundi. Unde Actor. 2. vers. 37. Judæi convicti de suo peccato, dicunt: *Quid faciemus viri fratres?* *Deinde* & quosvis alios peccati convincit. Incredulitatem autem solam nominat Christus, quia hac manente, cætera peccata quoque detinentur; & hac remissâ, cætera quoq; remittuntur. Nam ubi est vera fides in Christum: ibi est omnium peccatorum remissio.

Secundum effectum Spiritus sancti in mundo est, *arguere mundum de justitia, eò quòd Christus ad Patrem abierit & ampliùs non conspiciendus sit.* Hoc autem fecit, quum demonstravit & confirmavit justitiam & innocentiam Christi. Quum enim mundus videret effusum per Christum Spiritum sanctum, potenter opus suum peragentem, eo ipso convictus fuit, quòd Jesum justum & innocentem, injustè & iniquè tanquam impium & blasphemum condemnasset. Ex operibus Spiritus sancti credentibus in Dominum Jesum dati cognovit, Jesum illum nequaquam damnatum à Deo Patre, sed ab eo dilectum & dexterâ ejus sursum sublatum in cœlum, in quod nemo jus ingrediendi habet, nisi justus. Cognovit, Jesum illum Sanctum & innocentem passum & mortuum, sempiternam justitiam in mundum adduxisse, Daniel. 9. vers. 24. quam quisquis non apprehendit, sed ex operibus Legis justitiam sectatur, ad Legem justitiæ non pervenit, nec Christum videt per fidem quâ solâ servamur; nec visurus est, donec venturus est in gloria & majestate Patris sui ad judicium, & *videbunt eum plangentes qui transfixerunt ipsum*. Joh. 19. 37. *Semel oblatus est in seipso ut attolleret multorū peccata, secundò absq; peccato conspicietur iis qui ipsum exspectant ad salutem*. Heb. 9. v. 28.

Tertium effectum Spiritus sancti in mundo est, *arguere mundum de judicio, eò quòd princeps huius mundi judicatus est*. Hoc præstitit Spiritus sanctus, quum convicit mundum, Christum esse judicem illum potentiâ instructum insuperabili, qui diabolum principem hujus mundi unà cum omnibus administris ipsius devicit & damnavit: Christo datum esse omne judicium, hoc est omnem in cœlo & in terra potestatem, quâ diabolum superatum & condemnatum ejecit foras è cordibus hominum, in quibus ipse regnum erexit & obtinet. Loca huc pertinentia: Johan. 12. vers. 31. *Nunc judicium adest mundi huius: nunc princeps ille mundi huius ejicietur forâs.* Et cap. 14. vers. 30. *Venit princeps mundi huius, sed in me non habet quicquam.* Coloss. 2. v. 15. *Exspoliata imperia ac potestates traduxit palàm, triumphatis illis per eam.* [nimirum crucem, quæ fuit instar triumphalis currus.]

Ergo diabolus salutem æternam nobis eripere non potest: ergo nos sibi subiicere & mancipare nequit. Judicium quo princeps hujus mundi judicatus est, nostra est absolutio.

Hæc effecta sunt quæ Spiritus sanctus in mundo operatur.

Effecta quæ idem operatus est atque etiamnum operatur in Ecclesia hæc sunt:

Primum est, docere intus veritatem Evangelii, eamque electis Dei patefacere plenè & sufficienter ad salutem æternam. Hoc à Christo promissum fuit Joh. 16. 12. 13. his verbis: *Adhuc multa habeo quæ vobis dicam, sed nunc non potestis portare. Quum autem venerit ille*, id est, *Spiritus ille veritatis, introducet vos in omnem veritatem: non enim loquetur à semetipso: sed quæcunque audierit, loquetur.*

Promissa est *introductio in omnem veritatem*, hoc est, plenissima & perfectissima revelatio doctrinæ Evangelii. Hæc enim doctrina Evangelii appellatur ὁ λόγος τῆς ἀληθείας, *sermo ille veritatis*. Ephes. 1, vers. 13. Coloss. 1. vers. 5. & *veritas*, 2. Thess. 2. vers. 12, 1. Tim. 2. vers. 4. Tit. 1. vers. 1. & passim. Ea plenissimè revelata fuit Apostolis post missionem & effusionem Spiritus sancti è cœlis in eos. Cum hoc videtur pugnare, quod Apostolus Paulus scribit 1. Corinth. 13. vers. 8. & seqq. *Charitas nunquam excidit: sed & Prophetiæ evanescent, & linguæ cessabunt, & cognitio abolebitur. Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus. Postquam autem advenerit quod perfectum est, tunc quod est aliquatenus abolebitur. Quum essem infans, ut infans loquebar, ut infans sapiebam, ut infans ratiocinabar: postquam autem factus sum vir, ut evanida sustuli quæ infantis erant. Videmus enim nunc per speculum & ænigma, tum autem coràm cernemus:*

Conciliatio locorum quæ pugnare videntur.

Digitized by Google

nunc cognosco aliquatenus, tunc verò amplius cognoscam prout ampliore cognoscendi facultate donatus fuero. Nam hinc ita colligi posse videtur:

Qui ex parte cognoverunt & ex parte prophetârunt, ii non sunt introducti in omnem veritatem: Atqui Apostoli ex parte cognoverunt, & ex parte prophetârunt, sicut Paulus de se & aliis ait in prima persona, *ex parte cognoscimus, ex parte prophetamus:* Et mox etiam singulariter de se ait; *nunc cognosco aliquatenus, tunc verò amplius cognoscam, prout ampliore cognoscendi facultate donatus fuero.* Ergo Apostoli non sunt introducti in omnem veritatem: Ergo promissio Christi non est ipsis præstita.

RESP. *Primò.* Major est inconsequens ab accidente ad substantiam. Non sequitur si accidens sit imperfectum, etiam substantiam esse imperfectam: ut imperfecta est Dei cognitio in nobis, sed num propterea imperfectus est Deus qui cognoscitur? sic si imperfecta est in nobis cognitio & prophetia seu explicatio Evangelii; num continuo Evangelium imperfectum censendum erit?

Deinde, Minor laborat fallaciâ à dicto secundùm quid: Nam Apost. Paulus loco citato non simpliciter agit de cognitione Evangelii, sed comparatè comparans nimirum cognitionem quæ in hac vita est cum illa quæ post hanc vitam erit Apostolorum cognitio, quâ in hac vita donati fuerunt cum aliorum fidelium cognitione, quæ in hanc itidem vitã cadit comparata, fuit perfecta, absoluta, integra: Eadem tamen si cum cognitione illa, quam in cœlis post hanc vitam itidem Apostoli adepturi sunt comparetur, si gradus & amplitudinem spectes, est illustrior, amplior, excellentior: Proinde rectè Apostolus Paulus, ut de aliis fidelibus, ita de se & aliis Apostolis dixit; *Ex parte cognoscimus & ex parte prophetamus.* Quapropter non continuò sequitur, illos non esse introductos in omnem veritatem.

Tertiò, promissio etiam Joh.16. facta intelligi debet secundùm quid: *Spiritus ille veritatis introducet in omnem veritatem:* OMNEM scilicet *partibus,* sicut nihil sitis ignoraturi eorum multorum quæ nunc non potestis portare: sed non gradibus, quæ cognitio omnis perfecta suis gradibus, ipsis etiam Apostolis reservata fuit in cœlum, in alteram illam vitam. Deinde *introducet vos in* OMNEM scil. in hac vita necessariam, quanta sufficit ad salutem, non in omnem simpliciter *veritatem,* scilicet, tam facti quam juris: Nam Spiritus sanctus tam factum, quàm jus tenet, & ut neminem in errorem juris, ita etiam neminem in errorem facti inducit. Plena fuit revelatio Evangelii in hac vita: sed plenior revelatio in futurum seculum dilata fuit.

Unde consequitur, etiamsi Apostoli respectu futuræ vitæ ex parte cognoverint: tamen si doctrinam ipsam Evangelii in se & per se spectes, & cognitionem quam ante acceptum Spiritum sanctum consequuti sunt conferas, ipsos in omnem veritatem, quam antea portare nō poterant, introductos fuisse.

Hactenus primum Spiritus sancti effectum, quod in Ecclesia operatur explicatum est: sequitur

Secundum, quod est, *ea quæ ventura sunt, renunciare,* id est, futurum statum regni Christi atque adeo Ecclesiæ in hac vita militantis & in altera triumphaturæ, declarare. Hoc Spiritum sanctum fecisse, testatur abundè totum Vetus Testamentum, liber Actorum Apostolicorum, testantur Epistolæ Paulinæ & liber Apocalypseos.

A *Tertium* effectum Spiritus sancti, quod in Ecclesia operatur, est *glorificare Christum,* quod facit, dum testatur, Jesum Nazarenum esse Christum illum & Filium illum Dei, Matth.3.v.16.17. Joh.1.v.32.33. & quia nullam novam doctrinam adfert, sed à Christo traditam docet, & animis hominum insculpit.

Quartum effectum, est *fidem salvificam in cordibus electorum creare.* Nec obstat quòd per fidem recipere Spiritum sanctum dicimur; quod fit duplici de causa. *Primùm,* quia fides priùs à nobis sentitur, quàm intelligamus Dei Spiritum in nobis inhabitare. *Deinde,* quia per fidem augentur in nobis dona reliqua Spiritus sancti, aliaque indies adduntur ex demenso donationis Christi. Ideo Spiritum sanctum ejusque dona accipiunt fideles in hac vita, sed ex parte, hic
B hoc, ille illud donum, sed imperfectè singuli, in quibus lucta est novi hominis cum vetere, Spiritus cum carne. Itaq; non mirum est, si non omnes fideles in omnibus consentiunt, si duo aut plures inter se differunt sentētiis & voluntatibus, quum unus & idem homo à se sententiâ & voluntate discrepet, prout fidei & cognitionis aliorumq; donorum Spiritus sancti incrementa paulatim fiunt. Itaq; ex dissensione duorum piorum in interpretatione Scripturæ aut sententiis quibusdam, nō est illico concludendum, alterum nō habere Spiritum sanctum, aut Spiritum sanctum à seipso dissidere: sed hoc potiùs, Spiritum sanctū distribuere dona sua ut vult, alii hæc, alii illa: alii majore, alii minore mēsura: alii hodie, alii cras.

Quintum effectū Spiritus sancti, est *regenerare nos,*
C hoc facit, quum indit novas qualitates, novas inclinationes cordibus hominum, hoc est, efficit in nobis resipiscentiam & conversionem ad Deum, & virtutes utraq; tabulâ à Deo præceptas: ut hæc testimonia ostendunt, Joh.3. v.5. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest ingredi in regnum Dei.* Matth.3. 11. *Ego quidem baptizo vos aquâ in resipiscentiam, is verò qui post me venit, baptizabit vos Spiritu sancto & igni.* Hic baptismus, qui fit à Christo per Spiritum sanctum, est ipsa renovatio, eaque per externum baptismum Johannis & aliorum ministrorum significata, Gal.5.v.22. *Fructus Spiritus est charitas, gaudium, pax, ira cohibitio, benignitas, bonitas, fides, lenitas, continentia.* Ephes. 5. 9. *fructus Spiritus situs est in omni bonitate & justitia & veritate.*

D *Sextum* est, *coniungere nos cum Christo,* ut simus ejus membra, & ab eo vivificemur, omniumque beneficiorum ejus sic fiamus participes. 1. Cor.12.v.13. *Per unum Spiritum nos omnes in unum corpus baptizati sumus.* 1. Joh.3 24. *Per hoc novimus, eum habitare in nobis, nempe ex Spiritu quem dedit nobis.*

Septimum effectum, est *regere nos.* Est autem regi à Spiritu sancto, institui consilio in actionibus vitæ & vocationis, & flecti ad sequendum recta, & ad faciendum officia dilectionis erga Deum & proximum. Sub hoc continentur omnes virtutes Christianæ, primæ & secundæ tabulæ, Rom. 8.14. *Qui Spiritu Dei ducuntur, hi sunt filij Dei.* Act. 2. v. 4. *Apostoli cœperunt loqui alijs linguis, prout Spiritus ille dabat eis eloqui.* Et c.16.6.7. *Phrygiâ peragratâ & Gala-*
E *ticâ regione, prohibiti sunt à Spiritu sancto loqui sermonem Dei in Asia. Quum venissent in Mysiam, tentabant versus Bithyniam: sed non sivit eos ire Spiritus Iesu.*

Octavum Spiritus sancti effectū, est *consolari nos in periculis & afflictionibus* Apostoli fugientes priùs ac latitantes metu Judæorum accepto Spiritu sancto prodierunt in publicum & læti sunt quum passi essent aliquid propter confessionem Evangelii, Actor.5.41. Joh.14.v.16. *Alium consolatorem dabit vobis, qui manebit vobiscum in æternum.*

Nondum

Nonum, est *confirmare nos* vacillantes in fide, & facere certos de salute æterna, hoc est, continuare & conservare beneficia Christi usque ad finem. Sic Apostolos reddidit animosos, qui priùs fuerant infirmi, & multis dubitationibus involuti: quod ostendit collatio concionis Petri in Pentecoste & orationis euntium Emaunta, Luc. 24. 21. *Nos autem sperabamus illum esse, qui redempturus esset Israelem, &c.* De hoc loquitur Christus Joh. 16. 22. *Gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis.* Joh. 14. v. 16. *Manebit vobiscum in æternum.*

Decimò, effecta Spiritus sancti sunt varia dona spiritualia, ad ædificationem Ecclesiæ necessaria, qualia commemorantur 1. Cor. 12. v. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. Dona Spiritus sancti sunt duplicia: quædam sunt *communia electis & reprobis*: quædam *electorum propria*. Quæ *communia* sunt electis & reprobis itidem sunt duplicia; Quædam dantur certis temporibus, ut *facultas miraculosa linguarum, fides miraculorum, &c.* quæ in jaciendis fundamentis regni Christi erant necessaria: Quædam omnibus temporibus Ecclesiæ sunt necessaria, ut donum linguarum absque miraculo datum, donum interpretationis, scientiæ, artes, eloquentia & alia quæ ad conservationem ministerii pertinent. *Dona electorum propria* sunt quæ nomine sanctificationis internæ & adoptionis comprehenduntur, ut fides salvifica, justificatio coram Deo, regeneratio, &c.

Hæc sunt Spiritus sancti præcipua effecta ad communionem Christi pertinentia, quorum respectu varia habet in Scripturis Sacris elogia. Hinc enim vocatur 1. *Spiritus υἱοθεσίας* seu *adoptionis*, quia nos certos facit de paterna Dei erga nos benevolentia, & nobis est testis gratuitæ bonitatis & misericordiæ, quâ nos Pater complectitur in Filio unigenito. Ideo per hunc Spiritum clamamus *Abba Pater*, Rom. 8. vers. 15. 16.

2. *Arrhabo & sigillum hæreditatis nostræ*, quia nos certos reddit de salute nostra, 2. Cor. 1. 21. 22. *Qui nos confirmat vobiscum in Christum, & qui unxit nos, Deus est, qui etiam obsignavit nos, & dedit arrhabonem Spiritus in cordibus nostris.* Ephes. 1. 13. *Postquam credidistis, obsignati estis Spiritu illo promissionis sancto, qui est arrhabo hæreditatis nostræ.*

3. *Vita seu spiritus vitæ*, quia veterem nostrum hominem mortificat, & novum vivificat, Rom. 8. 2. *Lex Spiritus vitæ, quæ est in Christo Iesu, liberavit me à lege peccati & mortis.*

4. *Aqua*, quia nos refrigerat penè mortuos in peccatis, expurgat peccata & fœcundat nos, ut fructum justitiæ feramus Deo, Ezech. 36. 25. & c. 47. 1. Joël. 2. v. 28. Joh. 3. 8. & cap. 4. 14. & 17. cap. 37. v. 38. 39.

5. *Ignis*, quia assiduè gliscentes in nobis concupiscentias & vitia exurit & excoquit, & corda nostra amore Dei & proximi accendit, Matth. 3. vers. 11.

6. *Fons aquæ vivæ*, quia ex ipso & per ipsum omnes coelestes divitiæ ad nos manant, Joh. 4. v. 14. Apoc. 7. 17. & 21. vers. 6. Zach. 13. vers. 1.

7. *Spiritus precum*, quia ad precandum nos excitat & instruit: Zach. 12. vers. 10. *Effundam super domum David, & super habitatores Ierusalem Spiritum gratiæ & precum, & adspicient ad me.* Rom. 8. 26. *Spiritus sublevat infirmitates nostras; quid enim precemur ut oportet non novimus, &c.*

8. *Oleum lætitiæ*, quia lætos, alacres, & vegetos reddit: *Propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ, præ consortibus tuis.* Psal. 45. 8. Heb. 1. 9.

9. *Paracletus*, hoc est, consolator; quia fidem in nobis excitat, purificat per eam conscientias & corda, & ita nos consolatur, ut in afflictionibus etiam gloriemur, Johan. 14. vers. 16. 26. & 15. 26.

10. *Advocatus, item intercessor*, tum quia consolatur nos, tum quia interpellat pro nobis gemitibus ineffabilibus, Rom. 8. 26.

11. *Spiritus veritatis*, sapientiæ, intelligentiæ, consilii, gaudii, lætitiæ, fidei, timoris Dei, fortitudinis, gratiæ, &c. Jes. 11. 2. Zach. 12. 10.

Subjecta & adjuncta donationis Spiritus sancti videatur in Explicationib' Catecheticis Catecheseos Heidelbergensis Zachariæ Ursini à D. Pareo editis.

Hæc de donatione Spiritus sancti: sequitur

CAPUT XXXV.

In quo de communione sanctorum.

COMMUNIO SANCTORUM, est participatio eorundem communium bonorum, ad quæ OMNES & soli sancti jus habent: sicut profitemur in Symbolo: *Credo communionem sanctorum.*

Estque tum *Sanctorum cum Deo*: tum *eorundem inter se.* 1. Joh. 1. v. 3. *Quod vidimus & audivimus, id annunciamus vobis, ut & vos communionem habeatis nobiscum: & communio nostra sit cum Patre, & cum Filio eius* JESU CHRISTO. Et vers. 7. *Si in luce incedimus, sicut ipse* (Deus) *est in luce, communionem habemus cum eo mutuam.*

Communio sanctorum cum Deo, est per quam sumus perpetuo nexu ita uniti Deo SUMMO BONO, ut toti quanti quanti sumus, omnibus tandem quibus fieri possit modis, unum cum ipso fiamus Joh. 14. v. 23. *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & apud eum habitabimus.* Hinc dicitur Deus portio piorum, ut Psal. 16. 5. *Iehova portio prædij mei & poculi mei.* Et 73. vers. 26. *Deficiente carne meâ & animo meo, rupes animi mei & portio mea Deus est in secula.*

Estque & *cum Patre*, & *cum Filio*, & *cum Spiritu sancto.* 1. Joh. 1. v. 3. *Et communio nostra sit cum Patre & cum Filio eius Iesu Christo.* 2. Cor. 13. v. 13. *Communio Spiritus sancti sit cum omnibus vobis.*

Communio sanctorum cum Deo Patre, est quòd Deo Patri per Filium virtute Spiritus sancti unimur, unde Pater in sanctis habitat, ipsique sunt filii & hæredes ejus 1. Joh. 3. 1. *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, nempe ut Filij Dei vocemur.* Rom. 8. vers. 16. 17. *Qui ipse Spiritus testatur unà cum Spiritu nostro, nos esse Filios Dei. Quòd si filij, etiam hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.*

Ea contingit propter Christum 1. Joh. 2. vers. 23. *Quisquis negat Filium, nec Patrem habet: qui agnoscit Filium, & Patrem habet.*

Idque solis verè credentibus Joh. 1. v. 12. *Quotquot eum exceperunt, dedit eis hoc jus ut Filij Dei sint facti, nempe iis qui credunt in nomen eius.* Gal. 3. 26. *Omnes filij Dei estis per fidem in Christo Iesu.*

Et Spiritu Dei actis. Rom. 8. 14. *Quotquot Spiritu Dei ducuntur, illi sunt filij Dei.*

Et in luce incedentibus. 1. Joh. 1. vers. 7. *Quòd si in luce incedimus, sicut ipse est in luce, communionem habemus cum eo mutuam.*

Non autem incedentibus in tenebris. 1. Joh. 1. 6. *Si dixerimus nos communionem habere cum eo; & in tenebris incedimus, mentimur nec sincerè agimus.*

Gravissimè igitur errant, qui contendunt etiam Chamum, Saulem, Achitophelem, Judam Ischariotem, Simonem Magum, Caligulam, Neronem, Heliogabalum, Antichristum filium perditionis, Mahometem, omnesque Epicuræos, porcos & impuros canes, *in gratiam & sinum Dei esse restitutos.*

Digitized by Google

Tantum de communione cum Patre.

Communio cum Filio Dei Domino nostro Iesu Christo, est participatio & ipsiusmet Christi, & omnium ejus bonorum. Heb. 3. 14. *Christi participes facti sumus.* Seu, Est mansio Christi in sanctis, & sanctorum in Christo, Johan. 6. vers. 53. 56. *Caro enim mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Qui edit meam carnem & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo.* Cœna cum Christo Apoc. 3. vers. 20. *Ecce, sto ad ostium, & pulso: si quis audierit vocem meam, & aperuerit ostium, ingrediar ad eum, & cœnabo cum eo, & ipse quoque mecum.*

Eaque datur per Deum Patrem. 1. Corinth. 1. 9. *Fidelis est Deus, per quem vocati estis in communionem Filij ipsius Iesu Christi Domini nostri.* Joh. 6. 44. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eũ.*

Quicunq; igitur non habet communionem cum Patre, non habet etiam communionem cum Filio.

Datur habentibus Spiritum sanctum. Rom. 8. 9. *Si quis Spiritum Christi non habet, is non est eius.*

Quicunque igitur Spiritum sanctum non habet, is communionem cum Christo non habet.

At prophani Spiritum sanctum non habent.

Prophani igitur communionem cum Christo non habent.

Et solis credentibus Ephes. 3. 12. *Et inhabitet Christus per fidem in cordibus vestris.*

Increduli igitur non habent communionem cum Christo.

Et omnibus qui ipsi auscultant. Hebr. 5. vers. 9. *Consecratus factus est autor salutis æternæ omnibus, qui ipsi auscultant.*

Et perseverantibus usque ad finem. Hebr. 3. v. 14. *Christi participes facti sumus, si modò principium illud quo sustentamur firmum retinuerimus ad finem usque.*

Quicunque igitur Christi participes facti sunt, ii perseverant usque ad finem. Nam perseverantia usque ad finem, est certum argumentum adeptæ communionis cum Christo.

Hinc sancti *consortes Christi* dicuntur, Psal. 45. 8. Heb. 1. 9. & cohæredes, Rom. 8. 17.

Proinde turpissimè errant, qui communionem Christi & beneficiorum æternæ redemtionis, quam morte sua Christus invenit, Heb. 9. vers. 12. communem faciunt omnibus & singulis hominibus, sive credant sive non credant.

Et irritum faciunt articulum fidei Christianæ: CREDO COMMUNIONEM SANCTORUM. Notandum probè, non dici communionem esse omnium sive sint sancti, sive non: sed *credo communionem* SANCTORUM: ut prophani ab hac communione excludantur: sicut Paulus dicit 2. Cor. 6. 15. *Quæ portio fideli cum infideli?*

Porrò hæc communio cum Christo confirmatur credentibus legitimo usu Sacramentorum, tanquam certorum signorum & sigillorum. Hinc dicitur Gal. 3. 27. *Quicunque in Christum baptizati fuistis, Christo induti fuistis.* Et 1. Cor. 10. vers. 16. *poculum benedictionis cui benedicimus nonne communio sanguinis Christi est? Panis quem frangimus, nonne communio corporis Christi est?*

Est autem communio cum Christo duplex, nempe, tum *ipsiusmet Christi*, tum *bonorum eius.* Rom. 8. 32. *Qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, qui non etiam cum eo omnia nobis gratificabitur?*

Communio ipsiusmet Christi, est unio ipsius nobiscum, quâ nos sibi verè & realiter copulavit, ut ipse in nobis & nos in ipso maneamus in sempiternum.

Unio Jesu Christi nobiscum triplex est: prima in *natura*, secunda *in gratia*, tertia *in gloria.*

Prima semel facta est in nostra natura in salvifica illa incarnatione, de quâ dicitur Joh. 1. v. 14. SERMO *ille caro factus est.*

Altera, fit quotidie in singulis electorum personis, sed peregrinantibus à Domino, de qua dicitur Joh. 17. v. 21. *Ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, ipsi in nobis unum sint.* Rom. 12. v. 5. *Multi unum corpus sumus in Christo.* 1. Cor. 7. 17. *Qui verò agglutinatur Domino, unus cum eo Spiritus est.*

Postrema, futura est post hanc vitam itidem in nostris personis, sed præsentibus apud Dominum, inprimis post universalem omnium mortuorum resurrectionem, quum Deus erit omnia in omnibus: de qua legitur Philip. 1. v. 23. *desiderio tendo ad dimissionem, & ut cum Christo sim.* Et 1. Thess. 4. v. 16. 17. *Ipse Dominus cum hortationis clamore, cum voce Archangeli, & cum Dei tuba, descendet è cælo: & qui mortui fuerint in Christo, resurgent primùm. Deinde nos vivi qui reliqui erimus, rapiemur simul cum eis in nubes, in occursum Domini in aera: & ita semper cum Domino erimus.* Joh. 17. v. 24. *Pater quos dedisti mihi, volo ut ubi sum ego, & illi sint mecum.* Matth. 24. v. 27. 28. *Sicut enim fulgur exit ab Oriente & apparet usque in Occidentem; Ita etiam erit adventus Filij hominis. Ubicunque enim fuerit cadaver, illuc congregabuntur aquilæ.*

Prima, facta est per assumtionem naturæ nostræ in unitatem personæ τῦ λόγυ: sicut dicitur Heb. 2. vers. 16. *Semen Abrahæ assumsit.*

Secunda fit per assumtionem personarum nostrarum non quidem in unam cum ipso personam, sed in gratiam, ut dicitur Rom. 14. v. 3. *Deus enim eum assumsit:* inque unum corpus mysticum, cujus ipse caput est, nos singuli ejus membra, sicut Paulus ait Ephes. 5. v. 30. *Membra sumus corporis eius, ex carne eius & ex ossibus eius:* adeoque in participationem naturæ ipsius divinæ, ut Petrus loquitur 2. Pet. 1. vers. 4. *Ex eo quòd maxima illa vobis ac pretiosa promissa donavit, ut per hæc efficeremini divinæ consortes naturæ, elapsi ex corruptione quæ est in mundo per cupiditatem.*

Tertia fiet per assumtionem itidem nostri omnium in gloriam cum ipso sempiternam. Eam promisit Christus Joh. 14. vers. 3. *Proficiscor paraturus vobis locum: & quum profectus fuero & paravero vobis locum, rursum veniam, & assumam vos ad meipsum, ut ubi ego ero, & vos sitis.* Neque dubitandum, quin Christus nobis voluerit prima unione secundam, secundâ tertiam præmonstrare; ut ex jam facta, in spe ejus quæ fiet confirmaremur. Hoc adeò certum est, ut Paulus de futura unione non secus loquatur, ac si jam facta esset. Rom. 15. vers. 7. *Christus assumsit nos in gloriam Dei.* Prima unio refertur ad secundam, & secunda ad tertiam: sicut natura ordinata est ad gratiam, & gratia ad gloriam. Prima unio est causa secundæ: secunda unio est causa tertiæ. Nam in gloria Christo post hanc vitam uniri non possumus, nisi verè ei secundùm gratiam in hac vita inserti simus, copulatique in eo maneamus: uniri autem Christo in gratia & adhærere ei non possemus, nisi Christus ipse prior se nobis univisset in natura à nobis accepta. Quicunque igitur unietur Christo in gloria, eum necesse est antè ei unitum in gratia & quicunque est ei unitus in gratia, eum necesse est priùs ei unitum esse in natura.

Si *causam efficientem* unionis Christi nobiscũ consideremus, ea gemina est, *principalis* & *ministerialis.*

Principalis, est Sacrosancta ac benedicta illa Trinitas. Nam Pater, Filius & Spiritus sanctus naturam nostram assumtam ex beata Virgine Maria per-

sonæ

sonæ τῷ λόγῳ univerunt. De Patre dicitur Heb. 10. 5. *Corpus autem aptasti mihi.* De Filio, Philip. 2. v. 6. 7. *Qui quum esset in forma Dei, non duxit esse rapinam, parem esse cū Deo: sed ipse sese inanivit, forma servi accepta.* De Spiritu sancto Luc. 1. 35. *Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi inumbrabit te: propterea etiam quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur filius Dei.*

Similiter Pater unit quotidie electos Filio suo per ipsummet Filium virtute Spiritus sancti, ut subjecta testimonia ostendunt, Johan. 6. vers. 37. *Quicquid dat mihi Pater, ad me veniet.* Et vers. 44. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum* 1. Corinth. 1. v. 9. *Fidelis est Deus per quem vocati estis in communionem Filij ipsius Iesu Christi Domini nostri.* Joh. 14. 23. *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus & mansionem apud eum faciemus.* Rom. 8. vers. 9. *Vos autem non estis in carne sed in spiritu: siquidem spiritus Dei habitat in vobis. Quòd si quis spiritum Christi non habet, is non est eius.*

Denique in extremo die Pater per Filium virtute ejusdem Spiritus sancti Christo uniet electos in gloria: Sicut Paulus docet Rom. 8. vers. 11. *Si Spiritus eius qui suscitavit Iesum ex mortuis habitat in vobis: is qui excitavit Christum ex mortuis, vivificabit etiam mortalia corpora vestra per inhabitantem ipsius Spiritum in vobis.*

Causa ministerialis nostræ cum Christo unionis est Evangelium & fides salvifica, charitasq; erga Christum sincera, seu quod eodem redit, fides quæ per charitatem est efficax: non enim qualiscunq; fides nos cum Christo conjungit, sed fides per charitatem efficax. Nam quod ad primam unionem attinet, dicit Elisabetha mater Johannis Baptistæ ad Mariam matrem Christi Luc. 1. 45. *Beata est, quæ credidit: nam perficientur ea quæ dicta sunt ei à Domino.*

De fide secundæ unionis instrumentali causa legitur Gal. 2. 20. *Vivit in me Christus: & vitam quam nunc vivo in carne, vivo per fidem illam Filij Dei qui dilexit me & tradidit semetipsum pro me.* Et Ephes. 3. 17. *Et inhabitet Christus per fidem in cordibus vestris.* De charitate sincera erga Christum, quâ illi spiritaliter conjungimur, legitur Joh. 14. 23. *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & apud eum habitabimus.* Videatur Cyrillus lib. 10. in Johannem, c. 13.

De tertiæ unionis ministeriali causa legitur, Heb. 6. v. 11. 12. *Cupimus autem ut unusquisque vestrûm idem studiū ad finem usq; ostendat, ad certā spei persuasionem: Ut ne sitis segnes, sed imitatores eorū, qui per fidem & patientem animum hæreditario jure obtinent promissionem.*

Si *finem* consideremus, unio prima facta est, ut Christus in seipso Legem Dei pro nobis & nostro loco perfectissimè impleret, Gal. 4. v. 4. 5. *Postquam venit plenum tempus, emisit Deus Filium suum factum ex muliere, factum Legi subiectum: Ut eos qui Legi erant subiecti redimeret, ut adoptionem acciperemus.* Et peccata nostra expiaret, Heb. 10. v. 4. 5. *Non enim potest sanguis taurorum & hircorum auferre peccata. Quapropter ingrediens mundum dicit, sacrificium & oblationem noluisti, corpus autem adaptasti mihi:* Et de corpore illo mox dicit v. 10. *Quâ voluntate sanctificati sumus, per oblationem corporis Iesu Christi semel factam,*

Secunda autem unio fit, ut perfectissimæ impletionis Legis & expiationis peccatorum nostrorum participes fiamus, 1. Joh. 1. vers. 7. *Quòd si in luce ambulamus, sicut ipse est in luce, communicationem habemus cum eo mutuam, & sanguis Iesu Christi filij eius purificat nos ab omni peccato.*

Tertia unio fiet ad hunc finem, ut gloriam Chri-
A sti spectemus, ejusq; participes fiamus, sicut Christus ipse à Patre petit Joh. 17. 24. *Pater quos dedisti mihi, velim ut ubi sum ego, & illi sint mecum: Ut spectent gloriam illam meam, quam dedisti mihi ante jactum mundi fundamentum.*

Iam explicandum qualis sit unio Christi nobiscum.

Unio Christi nobiscum est *vera* ac *realis*, non autem opinabilis & imaginaria. Verè enim & realiter, & non opinabiliter, non imaginariè Filius Dei sibi univit naturam humanam, sic ut detestemur dogma Marcionitarum aliorumq; hæreticorum, qui Christum δοκήσει, opinione duntaxat & κατὰ φαντασίαν
B hominē esse blasphemè affirmant. Similiter verè & realiter, nō opinione, nō imaginatione uniti sumus Christo in gratia, sic ut ipse verè & realiter sit caput nostrum, nosque verè & realiter simus corpus ejus. Verè itidem & realiter, non opinabiliter, non imàginarè jungemur Christo post hanc vitam in gloria.

Eadem unio est *arctissima*. Nam *primò* humanam nostram naturam univit sibi Christus vinculo indissolubili unionis hypostaticæ, nec unquam illam deseret. *Deinde* unio Christi cum Ecclesia in gratia adeò est arcta, ut nonnunquam *Christi* nomine non tantùm Christus caput nostrum, sed etiam corpus ejus mysticum, quod est Ecclesia intelligatur: velut 1. Cor. 12. v. 12. ubi Apostolus ait: *Sicut enim corpus unum est, & membra habet multa, omnia verò illa mem-*
C *bra corporis quod unicum est, multa sunt, sed unum sunt corpus: ita & Christus.* Hic enim intelligitur Christus mysticus, id est, Christus cum sua Ecclesia. Utque declaretur, quàm arcta sit ista unio, utitur Scriptura Sacra similitudine capitis & corporis: vitis & palmitū: mariti & uxoris, seu sponsi & sponsæ: fundamēti & domus superædificatæ: arboris & ramorū.

Eadem unio est *essentialis*: quia nos licet in terris corporibus nostris & substantiâ animæ exsistentes, tamen & cum divina Christi natura in nobis habitante, & cum humana, quâ jam in cœlo est, per eundem Spiritum sanctum in illa & in nobis manentem verè copulamur, non minùs quàm per animam capiti brachia, tibiæ, pedes & reliqua membra corporis conjunguntur: ac proinde non tantùm dono-
D rum, sed etiam substantiæ Christi communicatione unio hæc constat.

Unde eadem unio *substantialis, naturalis & corporalis* est, non respectu modi quo unio fit, qui non nisi spiritualis est: sed respectu subjecti seu objecti cui unimur, quia illud est vera substantia & natura, verum ipsius corpus & nostræ naturæ affine: & substantiæ & naturæ Christi utrique, atque sic & corpori ejus verè jungimur.

Ergo vanum commentum est, communionem Christi esse exsistentiam corporis Christi intra nostra corpora. Unio nostri cum Christo est tanquam membrorum cum capite, & palmitum cum vite. Caput non est intra membra: nec vitis intra palmites: sed situ differunt, nexu autem convenientc in
E unum corpus copulantur.

Utque in Christi persona duæ sunt naturæ: ita quoque subjectum cui in Christo unimur, est duplex, divina natura & humana.

Unimur enim Christo διαζεύκτῳ, secundùm utramque naturam divinam & humanam.

Communio cum Christo secundùm divinam naturam, est quòd ipse sua Deitate reipsa in nobis habitat & nos sibi conformes reddit. 2. Pet. 1. 4. *Maxima illa nobis ac pretiosa promissa donavit, ut per hæc efficeremini*

A *divina consortes natura, elapsi ex corruptione, qua est in mundo per cupiditatem.* Joh. 14. 23.

Communio cum Christo secundùm humanā naturam, est nostram naturam fieri conformem humanæ naturæ Christi: idque I. In participatione naturæ. Hebr. 2. 14. *Quoniā pueri participes sunt carnis & sanguinis, ipse quoq; consimiliter particeps factus est eorundē.*

Hæc naturæ participatio non est intelligenda de natura corrupta & peccato coinquinata: sed sanctificata per Spiritum sanctum. Et quoniam ex Christo natura sanctificationem haurit, ideo Paulus non dicit Ephes. 5. vers. 30. *Christum esse ex carne nostra & ex ossibus nostris, sed nos esse membra corporis eius, ex carne eius & ex ossibus eius.*

II. In participatione Spiritus. 1. Cor. 6. v. 17. *Qui agglutinatur Domino, unus cum eo spiritus est.* & cap. 12. B v. 13. 1. Joh. 3. 24. & 4. v. 13. *Per hoc cognoscimus nos in eo habitare, & ipsum in nobis, quòd de spiritu suo dedit nobis.* Rom. 8. 11. Ephes. 4. v. 4.

III. In participatione afflictionū, Rom. 8 17. 18. *Ut simul etiam cum eo glorificemur. Nam statuo minimè esse paria quæ præsenti tempore perpetimur, gloriæ in nobis retegendæ.* Philip. 3. v. 21. *Qui transfigurabit corpus nostrum humile, ut conforme fiat eius corpori glorioso.* Apoc. 2. 26. 27. 1. Cor. 15. 49. *Sicut gestavimus imaginem terreni, gestabimus etiam imaginem cælestis.*

Hactenus de communione ipsiusmet Christi: sequitur de communione bonorum ejus.

C *Communio bonorum Christi*, est participatio totius meriti & efficaciæ ipsius, per Spiritum sanctum & per fidem: beneficiorumq; & donorum tum ad salutem, tum ad vocationem singulis necessariorum. 1. Cor. 1. 30. *Christus Iesus factus est nobis à Deo Patre Sapientia justitiaq; & sanctificatio & redemtio.* Rom. 3. 25. 26. 28. & 31. Actor. 15. 9. *Fide purgatis cordibus eorum.* Rom. 8. v. 1. *Nulla igitur nunc est condemnatio iis, qui sunt in Christo Iesu.* & v. 10. 11. & 1. Cor. 12. v. 3. & seqq. Heb. 3. 1. 1. Cor. 9. 23.

Porrò unio cum Christo contingit solis & omnibus electis ac credentibus inde ab initio usque ad finem mundi, 1. Joh. 3. v. 24. *Nam qui servat eius mandata, in eo habitat & ipse in eo, & per hoc novimus, eum habitare in nobis, nempe ex spiritu quem nobis dedit.* 1. Johan. 4. 13. D Johan. 14. 23. *Si quis diligit me, sermonem meum servabit: & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & apud eum manebimus.* Et cap. 15. v. 1. 2. 3. 4. 5. 6. Proinde soli verè fideles sunt membra Christi: idq; non quatenus homines, sed quatenus Christiani: nec secundùm primam generationem, sed secundùm regenerationem: ac proinde non secundùm ipsam humanæ naturæ substantiam per se, sed quatenus illa in Christo ut altero Adamo renovatur, singulis eius partibus novâ ac spirituali qualitate sanctificatis, ut simus novi homines, jā nunc quidem inchoata animæ novitate, corporis autē incorruptione tandem quoq; sequutura, Rom. 8. v. 10. 11.

Insuper cum Christo nobis communio est, inde à sancta conceptione & nativitate eius: quia ipse est E nobis conceptus & natus, Jes. 9. v. 6. Luc. 2. v. 10. 11.

Comparatur desponsationi in Cantico Canticorum, item Hos. 2 19. 20. *Et desponsabo te mihi in seculum, desponsabo te, inquam, mihi justitiā, iudicioq; & benignitate, ac misericordia: Et desponsabo te mihi fide, ut agnoscas Iehovam.* Unde Christus est sponsus Ecclesiæ, hæc verò sponsa Christi.

Sacræ illius, angustissimæ & beatissimæ desponsationis causa efficiens & conservans est æternus amor Christi erga Ecclesiam, Cantic. 1. v. 2.

A Comparatur eadem Christi communio convivio rerum pinguium & vini defecati, Jes. 25. 6. item nuptiis, Matth. 22. & cap. 25. 10. Apoc. 19. 7. 9.

Adhuc de communione cum Christo: sequitur de communione cum Spiritu sancto.

Communio cum Spiritu sancto, est participatio Spiritus sancti, quā in nobis habitat, & nos sibi unit, nos regenerat & ducit, testatur unà cum Spiritu nostro nos esse filios Dei, unà sublevas infirmitatem nostram, interpellat pro nobis suspiriis inenarrabilibus, fortiter corroborat in interiore homine, & obsignat nos tanquam arrhabo hæreditatis nostræ, dum in perfectam libertatem plenè vindicemur, 1. Cor. 6. 19. Rom. 8. v. 9. 10. 14. 16. 26. Ephes. 3. 16. & 1. 13. 14.

B Beneficia quæ Christus in illos confert, qui per Spiritum sanctum & fidem ipsi sunt uniti, ista sunt: *justificatio gratuita coram Deo & Regeneratio: Adoptio & Libertas filiorum Dei.* Philip. 3. 9. 2. Cor. 5. 17.

CAPUT XXXVI.

De Justificatione Hominis Peccatoris gratuita apud Deum.

JUSTIFICATIO *gratuita hominis peccatoris apud Deum*, est beneficium Dei, quo hominem naturâ impium, sed gratiâ verè credentem, justum pronunciat & liberum à condemnatione æterna, parti- C cipemque vitæ æternæ, per obedientiam unius Jesu Christi Mediatoris & Servatoris nostri.

Definitum ita determinatum est, ut ambiguitas exclusa sit: alioquin Justificatio vel *coram tribunali Dei* est, vel *coram hominibus*.

Iustificatio coram tribunali Dei, est beneficium Dei, quum is declarat aliquem absolutum esse à morte æterna, & jus habere vitæ sempiternæ, propter justitiam omnibus partibus & gradibus perfectam.

Nam justificatio non potest fieri, nisi per & propter justitiam.

Eaque vel *legalis* est, vel *Evangelica*.

Iustificatio legalis, est quum Deus declarat absolutos esse à morte æterna & jus habere vitæ æternæ justos & pios, propter perfectam Legis impletio- D nem ab ipsis præstitam, seu quod idem est, propter justitiam propriam ipsis inhærentem, Rom. 2. v. 13. *Qui Legem præstant, justificabuntur.* Et cap. 10. v. 5. *Moses enim describit iustitiam quæ est ex Lege. Quòd qui præstiterit ea, vivet per illa* Matth. 19. v. 7. *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.* Luc. 10. v. 28. *Hoc fac & vives.* Hac justificatione Angeli sancti fruuntur.

Iustificatio Evangelica, quæ *iustificatio vitæ* dicitur Rom. 5. 18. est adiudicatio vitæ æternæ, contingens viva fide præditis, propter unius Jesu Christi justitiam: est nostri in gratiam Dei receptio, quâ Deus nobis propter Filium suum & peccata remittit & vitam æternam adjudicat: quum Deus homines naturâ peccatores & impios, sed ex gratia verè credentes declarat absolutos esse à morte æterna, & jus E habere vitæ æternæ, propter justitiam Christi pro ipsis impletam à Christo. De hac in præsentia agimus. Genus eius non est remissio peccatorum; nam *Iustificare* est absolvere à morte, non condemnare. Id autem non est idem propriè loquendo quod remittere peccata: quia iustificari possunt, quibus nullâ opus est remissione peccatorum, ut qui nullum habent, nullumque commiserunt peccatum, sed perfectè Legem Dei impleverunt. Sic iustificatus fuisset homo absque remissione peccatorum, si non

Digitized by Google

non peccasset, sed in obsequio Legis perstitisset: ut dicta de iustificatione legali paulò antè citata ostendunt. Ita in judicio forensi judex absolvit accusatum, qui verè innocens est, sic ut peccatum ei non remittat.

Justificatio peccatoris nihilominus est remissio peccatorum, figuratè nimirum metonymicè loquendo, quia remissio peccatorum est causa formalis justificationis peccatoris: propriè autem loquendo justificatio peccatoris non est ipsa remissio peccatorum, sed absolutio à condemnatione: Sicut anima rationalis non est propriè loquendo homo, sed causa formalis seu forma hominis. Neque simpliciter idem sunt absolutio à condemnatione & remissio peccatorum quia illa latiùs patet. Potest enim absolvi à condemnatione qui est innocens & non peccavit, quiq; remissione peccatorū non eget.

Declarari, quòd quis absolutus sit à morte æterna, & jus habeat vitæ æternæ, commune est justificationi legali cum justificatione Evangelica. Nam ut in judiciis humanis non tantùm debitores interveniente sponsore justificantur, id est, absolvuntur à Judice ne in carcerem coniiciantur, sed etiam insontes absolvuntur & verò absolvi debent: ita etiam coram Deo non tantùm peccatores absolvuntur propter Christum, sed etiam insontes, ut Angeli sancti: item homo si Legem implevisset & non peccasset, fuisset justificatus, id est, absolutus à condemnatione atq; immunis à morte æterna, Rom.2. v.13. *qui Legem præstant, iustificabuntur.*

Justificat autem nos ipse Deus, Pater, Filius & Spiritus sanctus. Rom.3.30. *Unus Deus est qui iustificabit circumcisionem ex fide, & præputium per fidem.* Et c.4. v.5. *Ei verò qui non operatur, sed credit in eum qui iustificat impium, imputatur fides sua pro iustitia.* Et c.8. v.33. *Deus est qui iustificat.*

Filius nos justificat Deitatis suæ virtute & humanitatis merito, Zach. 3. v. 4. *Angelus Iehova*, id est, Christus, Sermo ille Patris æterni & Mediator inter Deum & electos, ait ad Jehoschuham Sacerdotem summum, à quo jusserat amoveri vestes sordidas quæ peccatorum erant symbola; *Vide transtuli à te iniquitatem tuam, ut induam te mutatis vestibus.*

Idque gratis, δωρεὰν, id est, dono gratuito, pro nullo nostro opere & merito, absque merito præcedentiū operum, ut exponit Thomas Aquinas in explanatione tertii capitis ad Romanos, lectione tertia: ex *gratiâ*, hoc est, paternâ benevolentiâ erga nos, & misericordiâ, Rom.3.24. *Iustificati gratis, eius gratiâ, per redemtionem factam in Iesu Christo*, Ephes. 2. v.8. *Gratiâ estis servati per fidem: idq; non ex vobis: Dei donum est.* Tit.3. v.5.7. *Non ex operibus iustis quæ fecerimus nos, sed ex sua misericordia servavit nos per lavacrum regenerationis, & renovationem Spiritus sancti,* &c. *Ut iustificati ipsius gratiâ, hæredes efficeremur secundùm spem vitæ æternæ.* Proverb.16.6. Gratia qua iustificamur non est qualitas nobis infusa: quia gratia opponitur qualitatibus nobis infusis, Rom.11.6. *Si per gratiam, non ex operibus.* Ita Paulus gratiam discernit ab operibus nostris bonis, id est, qualitatibus nobis inhærentibus. Eadem distinctio est Ephes.2. v. 8.9.

Non iustificamur apud Deum ex nostris bonis operibus quæ fecerimus nos: sive ceremonialibus sive moralibus, ac proinde non per iustitiam nostram propriam, id est, nobis inhærentem: quod confirmant tum *expressa Sacræ Scripturæ testimonia*, tum *alia argumenta ex Scriptura depromta.*

Testimonia sunt Rom.3.20. *Ex operibus Legis nulla caro iustificabitur in conspectu eius.* Et v.28. *Colligimus*

A *igitur, fide iustificari hominem absque operibus Legis.* Gal.2.10. *Scientes non iustificari hominem ex operibus Legis, sed per fidem Iesu Christi: etiam nos in Christum Iesum credidimus, ut iustificaremur ex fide Christi, & non ex operibus Legis, propterea quòd non iustificabitur ex operibus Legis ulla caro,* Ephes.2.8.9. Tit.3.v.5.

Argumenta autem *alia*, quibus confirmatur, nos non iustificari apud Deum ex bonis operibus nostris, sunt hæc inter multa:

I. Quia omnes peccavimus & destituimur gloriâ Dei. Hoc argumento utitur Paulus ad Romanos cap.1. secundo & parte tertii, asserens, & Gentiles & Judæos peccasse: quod argumentum cap.3. v.24. sic concludit: *Propterea ex operibus Legis nulla caro iustificabitur in conspectu eius: per Legem enim agnitio pecca-*
B *ti. Omnes enim peccaverunt & destituuntur gloriâ Dei.*

II. Quia ex fide vivimus. Sic argumentatur Paulus Gal. 3. vers. 11. *Nullum per Legem iustificari apud Deum manifestum est: quoniam iustus ex fide vivet.*

III. Quia nullus nostrum perfectam illam obedientiam quam Lex postulat, præstare in hac vita potest. Sic Petrus Apostolus dicit Actor. 15. v.10. *Nunc ergo quid tentatis Deum, ad imponendum iugum cervici discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos portare valuimus?*

IV. Quia gratia iustificamur. Hoc argumento utitur Paulus Apostolus Rom.11. v.6. *Quòd si per gratiā, non iam ex operibus: alioquin gratia iam nō est gratia.*

V. Quia beati sumus remissione peccatorū. Hoc argumentum urget Paulus Rom.4. v.6.7.8. *Sicut et-*
C *iam David declarat beatum eum hominem cui Deus imputat iustitiam absq; operibus, dicens, Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum obtecta sunt peccata. Beatus vir cui non imputārit Dominus peccatum.* Quicunque beati sunt remissione peccatorum, ii profectò nō iustificantur apud Deum bonis suis operibus.

VI. Quia bona opera non præcedunt, sed sequuntur iustificationem coram Deo: sicut Augustinus ait, Bona opera non præcedunt iustificandum, sed sequuntur iustificatum.

VII. Quia Abrahamus non est iustificatus bonis suis operibus coram Deo. Hoc argumentum proponit Apostolus Paulus Rom.4. v.1.2. *Quid igitur dicemus Abrahamum patrem illum nostrum nactum esse secundùm carnem? Nam si Abrahamus ex operibus iu-*
D *stificatus fuit, habet quod glorietur, at non apud Deum.*

VIII. Quia si ex operibus nostris iustificaremur, multa inde sequerentur absurda:

1. Inanis esset fides, & vana promissio: quod absurdum colligit Apostolus Rom. 4. v.14. *Si ij qui ex Lege sunt, hæredes sunt, inanis facta est fides, & vana reddita est illa promissio.* Gal.3. v.18. *Si ex Lege est hæreditas, non iam ex promissione.*

2. Christus frustra esset mortuus. Id absurdum colligit Paulus Gal.2.21. *Si per Legem est iustitia, igitur Christus frustra est mortuus.*

3. Christus non esset perfectus Jesus, id est, Servator: quia extra eum esset pars & causa aliqua iustificationis & salutis nostræ.

4. Gratiâ non iustificaremur. Hoc absurdum in-
E fert Apostolus Paulus Rom.11.6. Sin ex operibus, iam non est gratia, alioquin opus non est opus.

5. Essemus sub exsecratione Legis. Sic enim colligit Paulus Gal.3. v.10. *Quotquot ex operibus Legis sunt, sub exsecratione sunt. Scriptum est enim; Exsecrabilis est quisquis non manserit in omnibus quæcunque sunt in libro Legis, ut faciat ea.*

6. Haberemus materiam gloriandi. Sed Paulus ad Eph.2. v.9. expressè inquit: *nos non servari ex operibus, ne quis glorietur.* Plura argumenta alibi tradita.

Non ergo justificamur nostris bonis operibus, aut propter merita nostra, aut nostram propriam satisfactionem & justitiam.

Nec sunt ulla hominis bona opera præparatoria ad justificationem: nam *Gentes quæ non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam*, Rom. 9. 30. Qui non sectabantur justitiam, si certè ad eam consequendam se nequaquam præpar⟨ar⟩unt.

Papani ut fundatissimam hanc Scripturæ Sacræ doctrinam evertant, utuntur geminâ distinctione sophisticâ; una est *justificationis*, altera *operum*. Justificationem coram Deo ajunt esse duplicem, *primam* & *secundam*. *Primam* appellant, quâ homo ex impio fit pius, ex injusto justus. *Secundam* verò nominant, quâ homo justus fit justior, de qua dicitur Apoc. 22. vers. 11. *qui justus est, justificetur adhuc*. Primam justificationem ajunt fieri absque meritis & operibus nostris: secundam ex operibus nostris. Quod bona opera attinet, dicunt illa tantùm opera à Paulo excludi quæ à nondum regeneratis fiunt solis liberi arbitrii viribus, vel è sola Legis cognitione præsumta. Alii ajunt, tantùm opera ceremonialia à Paulo excludi, non autem moralia. Sed distinctiones istæ falsæ sunt, quia Scripturis divinis adversantur, ut vel oratio Dominica abundè ostendit, ex qua talem argumentationem exstruimus.

Quicunq; etiam in ultimo vitæ suæ articulo necessariò precantur, *Remitte nobis debita nostra*; illi profectò nunquã in hac vita meritis suis apud Deum justificantur. Atqui omnes regenerati quantumvis sanctissimi, etiam in ultimo vitæ suæ articulo necessariò precantur, Remitte nobis debita nostra: Ergo nullus regeneratus quantumvis sanctissimus in hac vita meritis suis apud Deum justificatur.

Refellit distinctiones Papistarum Apostolus Johannes epistolâ primâ cap. 1. v. 8. 9. 10. *Si dixerimus nos peccatum non habere, nos ipsos fallimus, & veritas in nobis non est. Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & justus, ut remittat nobis peccata, & mundet nos ab omni iniquitate. Si dixerimus nos non peccasse, mendacem facimus eum, & sermo eius non est in nobis.* Apostolus, qui profectò regeneratus erat, de se & aliis fidelibus ea pronunciat, quæ nullã in hac vita justificationẽ corã Deo ex nostris operibus bonis concedunt. Eodem pertinent & hæc testimonia, 1. Reg. 8. 46. Job. 14. 4. Ps. 51. 7. Prov. 20. 9. Ecclesiastæ Salomonis cap. 7. 20.

Locus Apoc. 22. vers. 11. non agit de justificatione peccatoris coram Deo, quæ fit uno momento: sed de justitia habituali in nobis inchoata, quæ successivè incrementa habet.

Quod distinctionem operum attinet, falsissimum est à nondum renatis hominibus bona opera præstari posse, ideo non opus est illa excludi: nam quod non est, excludi non est necesse. Quòd verò etiam illa opera è causis justificationis coram Deo excludantur, quæ regenerati faciunt per Spiritum sanctum: manifestum est ex Abrahami & sanctorum Apostolorum exemplo. Nam de Abrahamo credente, ac proinde regenerato loquitur Paulus Rom. 4. & Galat. 3. disertè negans, Abrahamum bonis operibus suis justificatum apud Deum. De se autem & aliis Apostolis ait idem Paulus Gal. 2. v. 15. 16. *Nos natura Iudæi, & non ex Gentibus peccatores: Scientes non justificari hominem ex operibus Legis, sed per fidem Iesu Christi: etiam nos in Christum Iesum credidimus, ut justificaremur ex fide Christi, & non ex operibus Legis.*

Illi verò non minus à mente Pauli Apostoli aberrant, qui opinantur tantùm opera Legis ceremonialia à causis justificationis coram Deo excludi, nõ autem moralia. Atqui Abrahamus justificatus fuit coram Deo, sicut ante institutam circumcisionem & oblationem Isaaci, Gen. 15. v. 6. Rom. 4. v. 10. sic etiam absq; operibus Legis moralis, ut Paulus prolixè docet Gal. 3. Quapropter *Augustinus* tertio tomo, libro de Spiritu & litera cap. 8. & 14. ait: *Legem ex qua Apostolus constantissimus gratiæ prædicator, dicit neminẽ justificari, non tantùm in circumcisione, & in illis Sacramentis, quæ habuerunt promissivas figuras, verùm etiam in illis operibus vult intelligi, quæ quisquis fecerit, justè vivit, nempe de Lege decem præceptorũ.* Vide in illis capitibus plura, quæ huc adscribere, nimis prolixũ.

Consentiunt nobiscũ orthodoxi Patres, quorum testimonia videãtur in Symphonia nostra Catholica, c. 12. thesi tertiâ & quartâ, quibus addãtur & ista.

AMBROSIUS lib. 2. de Vocatione Gentium, c. 8. ait: *Qui gratiam Dei secundùm merita hominum dari audet asserere, contra fidem Catholicam prædicat.*

HIERONYMUS contra Pelagianos, lib. 1. cap. 3. *Tunc ergo iusti sumus, quando nos peccatores fatemur. Nostra iustitia non ex nostro merito, sed ex Dei consistit misericordia: Non in hominis merito, sed in Dei gratia.*

AUGUSTIN. tertio tomo, Enchiridio ad Laurentiũ c. 30. *Hæc pars generis humani, cui liberationem Deus regnumq; promisit æternũ, nunquid meritis operum suorũ reparari potest? Absit: Quid enim boni operari potest perditus, nisi quantum fuerit à perditione liberatus? Nunquid libero voluntatis arbitrio? Et hoc absit, nam libero arbitrio malè utens homo, & se perdidit & ipsum.*

Jam si nõ justificamur apud Deũ bonis nostris operibus, tum nec propter justitiã nostram propriã, sicut Paulus de seipso testatur Philip. 3. v. 7. 8. 9. *Sed quæ mihi erant lucra, ea duxi propter Christum damnum esse. Quin etiam certè duco omnia damnum esse propter eminentiam notitiæ Christi Iesu Domini mei: propter quem omnibus istis meipsum mulctavi, eaq; duco pro stercoribus, ut Christum lucrifaciam; Et comperiar in eo, non habens meam iustitiam, nempe, quæ est ex Lege.*

Sed justificamur apud Deum SOLA FIDE VIVA in Jesum Christum.

Quòd fide justificemur apud Deum, ne Papistæ quidem negant: sed in eo à nobis discrepant, quòd aliter fidei justitiam definiant, & quòd SOLA fide nos iustificari apud Deum negent.

Orthodoxa sententia hæc est: *Iustificari apud Deũ sola fide*, est iustificari solâ justitiâ fidei, seu iustitiâ Jesu Christi, quam sola fide viva in Christum & efficace per charitatem, tanquam unicâ illâ manu apprehendimus, accipimus & nobis applicamus, Gal. 2. v. 16. *scientes hominem non iustificari ex operibus Legis*, ἐὰν μὴ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, hoc est, NISI, seu, *sed tantùm per fidem Iesu Christi*, hoc est, per opera quæ Christus loco nostro fecit, per obedientiam Christi, quam solâ fide nobis applicamus. Unde *fides imputatur ad iustitiam*, ut Paulus loquitur Rom. 4. v. 5. non quatenus est qualitas nobis inhærens, nec quatenus est opus, multò minùs quatenus est meritum, sed metonymiâ adiuncti correlativè intellectâ per vocem fidei iustitiâ Christi quam fides apprehendit, ut paret ex eodem cap. 4. v. 11. 13.

Ac proinde fides nos iustificat, non in se, est enim ex parte & Legi Dei non satisfacit: non suâ vi & dignitate: non ob charitatem per quam efficax est, non quatenus coniunctam sibi comitem habet charitatem, nec quatenus est qualitas aut habitus nobis inhærens, nec quatenus est opus bonum, quia Apostolus disertè dicit, *non operibus iustificamur, sed fide:* nec quatenus est cultus Dei & radix omnium aliorum bonorum operum: sed quatenus nos Christo conglutinat, ut unum cum illo facti, participatione iustitiæ eius fruamur.

Solam

Digitized by Google

Solam fidem quum dicimus, non privamus eam
bonis operibus: sed duntaxat excludimus bona ope-
ra à causis efficientibus justificationis. Nam bona o-
pera non præcedunt justificandum, sed sequuntur
justificatum, ut Augustinus loquitur.

At Pontificiis JUSTIFICARI FIDE est, justifi-
cari virtute fidei, ut est operum principium: vel præ-
parari fide ad justitiam, hoc est, ad dilectionem, pro-
pter quam postea accepti simus. Et sic quod dicit
Paulus Rom. 4. ℣. 5. *Fides impio imputatur ad justi-
tiam:* Papani interpretantur; Deus fidem inventam
in peccatore dignam ducit, cui conferat seu infun-
dat habitum justitiæ, per quē peccator justificetur.

Sed ista interpretatio Pontificia est falsa propter
sequentes rationes:

I. Quia in impio Deus nihil reperit, ob cujus di-
gnitatem eum justificet, alioquin iam non esset im-
pius ante justificationē, sed pius & justus. Hæc enim
mutuò se destruunt, esse impium, & habere in se a-
liquid, ob cuius dignitatem justificeris.

II. Quia perpetua antithesis fidei & operum:
item gratiæ & operum: item justitiæ legis: item ju-
stitiæ propriæ & justitiæ Christi, quam Apostolus
Paulus in hac disputatione urget, & ex qua contra
justitiam operum passim argumentatur, glossam
Pontificiam nullâ ratione admittit.

Justificatur autem quisque fide SUA, id est, pro-
pria ac singulari, qua unusquisque gratiam Dei in
Christo Domino pro se apprehendit & firmiter cre-
dit, sua sibi peccata esse à Deo propter Christum re-
missa, & se quoque in filium & hæredem Dei ado-
ptatum, Gal. 3. 26.

Tali fide propriâ, seu speciali & singulari unicui-
que ad justificationem sui opus esse, argumenta se-
quentia confirmant: I. Quia justus ex fide SUA vi-
vet, ut Spiritus Sanctus dicit Habac. 2. ℣. 4.

II. Quia ad singulos electos pertinet in specie
promissio federis gratiæ, Ego sum Deus tuus &
Deus seminis tui post te.

III. Quia singuli pro se baptizantur: igitur sin-
guli pro se credere debent, se ablutos sanguine
Christi à peccatis, se Christum induisse, Marc. 16. ℣.
16. Rom. 6. ℣. 3. Gal. 3. 27.

IV. Quia singuli verè fideles accipiunt pro se
tum panem & vinum Domini, tum corpus & san-
guinem eius: ergò singuli credere debent, se obedi-
entiâ Christi in mortem corpus suum tradentis, &
sanguinem effundentis justificari coram Deo. 1. Co-
rinth. 10. 17. & cap. 11. 28.

V. Quia singuli profitentur se credere in Deum,
quum dicunt, Credo in Deum, &c.

VI. Quia singuli invocant & invocare tenentur
Deum ut Patrem suum & ab eo quisque pro se salu-
tem expectat. Quapropter unusquisque fidelium
pro se, sua speciali & propriâ fide coram Deo justifi-
catur, salutem in Christo Domino apprehendit,
complectitur & firmè tenet.

Hoc dogma de justificatione cuiusque per fidem
suam specialem, singularem, propriam, nequaquā
novum est, sed antiquum, sed perpetuū, utpote per
Prophetas veteris Testamenti, Christum ipsum &
Apostolos traditum, & in Ecclesia Dei ad nos usque
propagatum; sic, ut temere à Papanis suggilletur
tanquam novum & Ecclesiæ Dei prius inauditum.

Causa per & propter quam justificamur apud Deum,
est justitia. Per justitiam enim nos justificari coram
Deo, certum est: nam sine justitia justum censeri,
perinde esset, ac sine doctrina doctum, sine sapientia
sapientem censeri.

Ea autem justitia, non est *nostra propria justitia*, hoc
A est nobis inhærens, sive sit à nobis ipsis comparata,
sive à Spiritu Dei in hominem infusa, illa enim co-
ram tribunali Dei non consistit: ut sequentia argu-
menta ostendunt;

Primum: Justitiam quâ coram tribunali Dei con-
sistimus, perfectam omnibus numeris, partibus &
gradibus esse necesse est: At justitia nobis infusa, non
est omnibus numeris, partibus & gradibus perfecta:
Ergò justitia nobis infusa non est justitia illa qua co-
ram tribunali Dei consistimus.

Maior propositio est certissima: Nam quo coram tri-
bunali Dei consistimus, id Legi Dei penitus satisfa-
cere necesse est. Legi satisfactum esse oportet, aut
justi esse non possumus. Non enim aliam Domi-
B nus justitiam probat, quàm illam ipsam quæ Lege
describitur, quam qui non adferunt ad tribunal Dei,
ii mortis æternæ rei pronunciantur.

Minor propositio etiam certissima est: Nam justitia
nobis infusa nequaquā est perfecta in hac vita: quia
fides inchoata est, & nobis semper precandum est, ut
ea auctior esse possit; orandum semper cum discipu-
lis Christi, Luc. 17. ℣. 5. *Domine adauge nobis fidem*; hoc
est, ex fide etiam imperfecta & quotidiè nova incre-
menta accipiente in Christo, & quasi ex fide in fidem
maiorem progrediente: Quemadmodum etiam *in
imaginem Dei transformamur ex gloria in gloriam*, ut
dicitur 2. Cor. 3. ℣. ult. hoc est, successivè, de gradu
in gradum, è gloria in gloriam maiorem. Quòd si fi-
C des imperfecta est in hac vita; justitia infusa quæ ex
fide nascitur, perfecta esse non potest. Estq; certissi-
ma hæc argumentatio:

Qualis est fides in hac vita, talis est iustitia nobis
infusa: At fides in hac vita est imperfecta: Ergò & iu-
stitia nobis infusa est imperfecta in hac vita.

Maior est indubitatæ veritatis: nam impossibile
est causam efficientem esse deteriorem suo effectu:
impossibile effectum esse perfectiorem & præstan-
tiorem suâ causâ efficiente. Causa efficiens nobilior
est aliquando suo effectu, nunquam tamen ignobi-
lior.

Secundum argumentum: Justitiam quâ coram tri-
bunali Dei consistimus, purissimam esse & omnis
D vitii admistione carere necesse est: At iustitia nobis
infusa, in hac vita nō est purissima, omnisq; vitii ad-
mistione nō caret: Ergò iustitia nobis infusa, non est
illa iustitia quâ coram tribunali Dei consistimus.

Minor est verissima: Nam Propheta Jesaias de sua
& aliorum fidelium iustitia confitetur, in hunc mo-
dum cap. 64. ℣. 6. iuxta vulgatam distinctionem, aut
℣. 10. iuxta distinctionem Tremellii & Junii: *Sumus
ut immundus omnes nos, & sicut panniculus menstruatæ
omnes justitiæ nostræ; diffluximusq; velut folium omnes nos,
& iniquitates nostræ ut ventus auferunt nos.* Similiter
Job ait cap. 9. ℣. 3. *Si volet litigare cum eo, non poterit ei
respondere ad unum ex mille.* Et ℣. 28. & seqq. *Formido
omnes dolores meos; recognosco fore ut non purges me: Sed
E me tanquam improbum fore; quare jam in vanum labo-
rarem? Si lavero me aquis nivalibus & emundavero
smegmate manus meas: Tum in foveam demerges me, &
abominabuntur me vestes meæ.*

Sic David ait Psal. 130. 3. *Si iniquitates observaveris,
Iah, Domine quis posset consistere?* Et Daniel Propheta
cap. 9. ℣. 7. *Penes te, ô Domine est justitia ipsa, ac penes
nos pudor faciei.* Et Ezra cap. 9. 15. *Ecce nos sumus coram
te in reatibus nostris, & ob id ne consistere quidem potera-
mus in conspectu tuo.* Et Johannes, epist. 1. ℣. 8. *Si dixe-
rimus nos peccatum non habere, nos ipsos fallimus & veri-
tas in nobis non est.*

Excipiunt Papistæ per distinctionem; de ea iu[illegible]
tia quam ipsi nobis, absque ope Christi [illegible]

Digitized by Google

possumus rectè dici, illam esse impuram, at de illa justitia quam suo nobis sanguine Servator promeruit, & quam in corda nostra diffundit, nequaquam concedi posse, eam esse impuram.

Ad hanc distinctionem *replicamus* duo: *Primum* est, eam falsam esse parte priore; nam iustitia, quam ipsi nobis absque ope Christi comparare possimus est prorsus nulla: sicut dicit Christus Joh. 15. ℣. 4. 5. *Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso*, id est, *nisi manserit in vite: ita nec vos, nisi in me manseritis. Ego sum vitis, vos palmites: is qui manet in me, & in quo ego maneo, hic fert fructum multum: nam seorsim à me* [vel sine me] NIHIL *potestis facere* [nempe iusti & boni.] Ne minima quidam gutta iustitiæ in nobis est aut esse potest, quam non beneficio & ope Christi habeamus.

Alterum est, fallaciam necti ex pluribus interrogationibus in parte posteriore distinctionis; alia enim enim ratio est illius iustitiæ quam suo sanguine Servator promeruit, ut per eam iusti corā tribunali Dei constitueremur: alia verò est ratio iustitiæ quā cordibus nostris infundit. Illa est purissima atque ab omni labe seiuncta, quia est iustitia in Christo; & de hac minor nostra propositio non loquitur: nec enim nobis inhæret, sed tantùm gratiosè imputatur. Hęc verò iustitia quam Christus nobis per Spiritum Sanctum infundit, multiplici labe est contaminata, non Dei infundentis vitio, sed nostro qui adhuc ex parte sumus polluta vasa, dum in hac vita manemus: sicuti aqua pura ex fonte puro manans, vitio canalis inficitur & impura fit. Justitia enim quæ erat in Jesaia, Jobo, Davide, Daniele, Hezra, Johanne, fuit impura, ut ex omnium ipsorum confessione constat: Justitia autē illa q̄ erat in Jesaia, Jobo, Davide, Daniele, Hezra, Johanne, ope & beneficio Christi in ipsis fuit: Justitia ergo ope & beneficio Christi in renatis exsistens, est impura. Nostram responsionem confirmat contra Papistas Bernardus, qui in Calendis Novembris de verbis Jesaiæ sermone quinto ait: *Cernere est, quàm sit illa justitia sublimis, quam sicut montes Dei Propheta esse miratur. Nostra enim (si qua est) humilis justitia, recta forsitan, sed non pura: nisi fortè meliores nos esse credimus, quàm patres nostros, qui non minùs veraciter, quàm humiliter aiebant; Omnes justitia nostra, tanquam pannus menstruata mulieris. Quomodo enim pura justitia, ubi adhuc non potest culpa deesse?* Ante Bernardum Concilium etiam Milevitanū sub Innocentio primo Papa, à quo confirmata sunt in eo definita, idem statuit nobiscum cap. 6. 7. & 8. in quibus docet, omnes sanctos & justos dum sunt in hac vita, non tantùm humiliter, sed etiam veraciter confiteri, quòd nemo sit, qui esse possit sine peccato, quòd unumquemque etiam justum dicere oporteat, *Dimitte nobis debita nostra*, idq; non tantùm humiliter, sed etiam veraciter.

Certū est igitur, nos ꝓpriā justitia nostrā corā Deo nō esse justos: *alienā* igitur justitia nos justos constitui necesse est: *quid enim ex se agere poterat, ut semel amissam justitiā recuperaret, homo servus peccati, vinctus diaboli? Assignata est ei proinde aliena, qui caruit suā*: ut loquamur cum Bernardo epistol. 190. quæ est ad Innocentium Romanum Pontificem.

Eaque *non est essentialis iustitia Dei*, ut Andreas Osiander contendebat, cujus errorem refutavit Johan. Calvinus Institut. religionis Christianæ tertio libro, capite undecimo, sectione quinta & aliquot sequentibus.

Nec composita partim ex Christi, partim ex nostra justitia, qualem finxerunt Sophistæ, quos eodem cap. Calvinus refellit.

A Sed sola justitia Jesu Christi, Mediatoris & Servatoris nostri: ut Paulus Apostolus docet & confirmat Rom. 5. ℣. 12. & seqq.

Justitia Jesu Christi per quam justificamur coram Deo, est perfectissima totius Legis divinæ obedientia, consistens in exactissima totius naturæ humanæ Christi, omniumq; actionum & passionum eius internarum & externarum conformitate cum tota Lege Dei, quam loco nostro perfectissimè implevit, ut nobis à morte æterna liberationem & jus vitæ æternæ acquireret.

Nam justitia est impletio Legis:

Oportet enim nos justificari per impletionem legis sive nostram, sive alterius pro nobis.

B Non per nostram: quia impossibile nobis est in hac vita legem Dei implere.

Ergò per alterius, videlicet Christi pro nobis.

Unde sequitur, etiam justitiam in Evangelio patefactam esse impletionem Legis, à Christo factam pro nobis: nobis verò ex gratia à Deo imputatam, perinde ac si à nobis facta esset, & in nobis ipsis resideret, Roman. 10. ℣. 4. *Finis Legis est Christus ad justitiam cuivis credenti*. Rom. 8. 3. 4.

Per Evangelium enim Lex non abolετur, sed stabilitur, Rom. 3. 31.

Et hæc justitia Jesu Christi tum culpam tegit omnium nostrorum peccatorum, tum pœnā quam promeriti eramus nos liberat.

C Hæc autem justitia imputata, est duntaxat unica numero; sed partes eius duæ sunt; *perfectissima mandatorum Legis obedientia in Christo residens, & voluntaria pœna propter nostram inobedientiam persolutio à Christo facta.*

Perfectissima mandatorum Legis obedientia in Christo exsistens, est prima justitiæ nobis imputatæ pars, quæ est plenissima & exactissima humanæ Christi naturæ actionumq; illius conformitas cum voluntate Dei in mandatis Legis patefacta.

Huius perfectissimæ obedientiæ mandatorum sunt duo membra: *Innocentia & Sanctitas*, Heb. 7. 26.

D *Innocentia Christi*, est immunitas ab omni non peccati cùm originalis, tum actualis. Nam Christus nullum peccatum habuit, nec ullum fecit peccatū: non est conceptus & natus in peccato, quemadmodum omnes alij posteri Adami in peccato concipiuntur & nascuntur: nec deinceps totā vitā suā vel facto, vel verbo; vel voluntate, vel cogitatione, vel saltem concupiscentiā pravā ullā adversus Legem peccavit, Johan. 8. 46. 2. Cor. 5. ℣. 21. 1. Pet. 1. ℣. 19. & 2. 22, 23. Heb. 4. ℣. 15.

Sanctitas Christi, est integritas puritasque, quam Christus habuit à primo momento conceptionis, & custodivit in omnibus cogitationibus, dictis atque factis, in ipsis denique cupiditatibus totā vitā suā usque ad eius finem in morte crucis. Nam in sancti-

E tate est conceptus & natus, Matth. 1. ℣. 20. Luc. 1. ℣. 35. in sanctitate perfectissima totam vitam transegit, sicut illa exactissimè congrueret cum Lege Dei. Actor. 3. ℣. 14. & 4. 27. 30. Daniel. 9. ℣. 24. 1. Johan. 2. 20. Apoc. 3. 7. Act. 2. 27. & 13. 35.

Hactenus prima justitiæ nobis imputatæ pars.

Voluntaria persolutio pœnæ ob nostram inobedientiam à Christo facta, est altera justitię nobis imputatę pars, quæ est tota humiliatio Christi ab initio conceptionis ad glorificationem usque, hoc est, assumtio formæ

Digitized by Google

mæ servi seu carnis humilis & consimilis carni peccato obnoxiæ, & tolerantiæ servitutis, penuriæ, ignominiæ, infirmitatis multiplicis, gravissimorum dolorum animæ & corporis, maledictionis in cruce, effusionis sanguinis, ac denique mortis ipsius, Philip. 2.7, 8. Rom. 8.3. 2. Corinth. 8. ℣. 2. Matth. 8. ℣. 20. & cap. 10. ℣. 25. & 12. 24. Jesa. 53. Matth. 26. & 27. Galat. 3. ℣. 13.

Ex his duabus partibus constat integra ac perfecta illa justitia, quæ à Deo nobis peccatoribus imputatur.

QUÆRITUR: *An non sola persolutio pœnæ, quam Christus loco nostro subijt; an verò totius Legis obedientia, quam Christus in se habuit perfectissimam,* hoc est, *etiam mandatorum moralium impletio à Christo facta, ac proinde innocentia, sanctitas & puritas, in qua est conceptus, in qua natus est, & vixit usque ad extremum vitæ anhelitum in cruce; atque adeò perfecta illa cum tota Lege divina conformitas, quæ in humana Christi est natura, quam pro nobis suscepit, nostra sit iustitia per quam coram Deo iustificamur?*

RESP. Ut toto pectore credimus, ac libentissimè confitemur, persolutionem pœnæ, quam Christus loco nostro subiit, nobis in justitiam imputari; sicut docetur Rom. 3. ℣. 25. & 5. 9. 1. Joh. 1. 7. Ita etiam firmiter credimus & profitemur, mandatorum Legis perfectissimam impletionem à Christo factam nobis in justitiam imputari; sicut totius Legis impletione intelligamus, quòd Christus pro nobis exinanitus, formâ servi assumtâ, expers omnis peccati, tum originalis, tum actualis, quod Lex prohibet; & contrà plenus omni sanctitate, quam Lex requirit, omnibus mandatis Dei integerrimam obedientiam, internam & externam, præstitit, ac præterea ultrò factus est obnoxius pœnæ, quam lex à nobis pro peccatis nostris exigebat. Ita Christi obedientia, qua in sua humana natura est justissimus, & Legem integerrimè implevit, Deoque perfectissimè satisfecit, justitia nostra est. Et ut verbis utar Confessionis Helveticæ posterioris è cap. duodecimo: *Christus est perfectio Legis & adimpletio nostra: qui exsecrationem Legis sustulit, dum factus est pro nobis maledictio vel exsecratio; ita communicat nobis per fidem adimpletionem suam, nobisq́ eius imputatur iustitia & obedientia.* Cum quibus consentit, quod Beatus Athanasius Patriarcha Alexandrinus de incarnatione Verbi Dei contra Paulum Samosatensem pag. quadringentes. sexages. prima, tomo primo, Editionis Commelinianæ Anni 1600. ait: *Impossibile est, puritatem & innocentiam in humana natura exhiberi, nisi Deus credatur in carne esse, qui iustitiam omni peccato liberam in mundum introduxit, cuius quia participes redditi sumus, vivemus & salvabimur. Illud enim, Non est iustus in terra, qui bonum faciat & non peccet, in commune ad omnes homines pertinet. Vnde ex cœlo descendit, qui immaculatam iustitiam ex se daturus erat.* Meritum autem est justitia illa: tum quia est justitia æterni Filii Dei, ac proinde Dei; siquidem nemo, qui tantummodo mera creatura est, quicquam apud Deum vel de Deo mereri potest, sed simul natura Deum esse oportet: tum quia nullam obedientiæ illius partem Christus pro se præstare tenebatur, sed totam pro nobis & loco nostro subiit ultrò sponsor pro nobis factus; nullius enim opus, quantumvis perfectissimum meritum esse potest, si is qui fecit, pro se illud præstare tenebatur, Luc. 17. 9, 10. tum quia propria est Christi justitia, non aliena; siquidem meriti ratio requirit, ut quis de suo illud præstet, non de alieno: tum quia proportione respondens & æquivalens est vitæ æternæ, quæ à Deo pro-

A pter illam nobis datur; imò iustitia Christi, per quã nos iustificamur, proportione longè superat & excellit vitam æternam, quæ nobis à Deo datur.

Quod persolutione pœnæ, à Christo loco nostro facta, coram Deo iustificemur, non vocatur in dubium; sed in Ecclesiis reformatis de eo consentitur; proinde nulla opus habet probatione: ac si centies mille testimonia exstarent, quæ docerent, nos sanguine Christi iustificari, nos remissionem peccatorum habere in sanguine Christi, tantò id gratius nobis esset: nam & nos hoc ipsum ex animo amplectimur. Quin etiam hoc addimus: Christum non potuisse esse iustitiam nostram, nisi pro nobis passus & mortuus esset. Patiendo enim & moriendo opus

B redemtionis nostræ complevit: sicut iustitia nostra, & in mandatorum Legis impletione perfectissima, & præcipuè in passione & morte pro nobis obita, quæ totius obedientiæ coronis atq; obsignatio est, consistat. Unde non dubitamus dicere cum B. Athanasio libro Quæstionum ad Antiochum Principem, responsione ad quæst. 38. pag. 285. tomo 2. Editionis Commelinianæ: *Non in Lege Christus diabolum evacuavit & dæmonas, neq; in ea salutem operatus est, sed in Cruce.* Quia absq; obedientia in Cruce præstita, nihil nobis profuisset mandatorum Legis impletio: quum non tantùm ad implenda mandata Legis, verum etiam ad pœnam ob eius transgressionem fuerimus obligati.

C Quòd verò totius Legis, hoc est, etiam mandatorum impletione, (qua simul nativam sanctitatem & puritatem Christi intelligimus, quum & illam habendo Legis mandatis conformis fuerit,) iustificemur, à Papistis & aliis in controversiam trahitur: ideò de hoc, Christo duce freti, argumenta ad probandam sententiam orthodoxam afferemus.

PRIMUM *argumentum* petimus ex cap. 5. ad Roman. ℣. 19. *Sicut per inobedientiam unius hominis, peccatores constituti sunt multi; ita per unius obedientiam iusti constituentur multi.* Ex hoc loco sic colligimus: II.

Obedientia Christi, est iustitia illa per quam iusti coram DEO constituimur: Obedientia Christi

D est totius Legis impletio; Ergò totius Legis impletio est iustitia illa per quam coram Deo iusti constituimur.

Assumtionis confirmatio prima: Si inobedientia Adami, per quam peccatores constituti sumus, est totius Legis transgressio: tum obedientia Christi, per quam iusti constituimus, est totius Legis impletio: Prius est: Ergò & posterius.

Propositionis in hac prima confirmatione probatio: Si inobedientiæ Adami est contraria obedientia Christi, tum quemadmodum inobedientia Adami est totius Legis violatio, ita obedientia Christi est totius Legis impletio. Nam contrariorum contraria sunt consequentia. Verum est antecedens: Ergò & conse- III.

E quens.

Assumtionis confirmatio secunda, à definitione obedientia: Si omnis obedientia Deo debita nihil est aliud, quàm conformitas cum voluntate Dei in Lege patefacta: tùm & obedientia Christi. Quod antecedit verum est: Obedientiæ enim hæc natura, hæc definitio est: obedientia ne cogitari quidem potest, nisi respectu voluntatis Dei in Lege patefactæ. Ergò verum est quod sequitur: IIII.

Assumtionis confirmatio tertia, à fine obedientia Christi. Si obedientia Christi debuit Legi satisfieri pro nobis inobedientibus, ac satisfieri pro inobedientia nostra non potuit, nisi totius Legis impletione, hoc est, & mandatorum & comminationis mandatis

annexæ: tum certè obedientia Christi est totius Legis impletio: Antecedens est verum. Nam obedientiâ Christi debuisse Legi satisfieri pro nobis inobedientibus neminem piorum in dubium vocare certum est: Legi etiam satisfieri non potest, nisi totius Legis impletione, hoc est, & mandatorum, & comminationis mandatis annexæ. Verum igitur est & consequens.

IV. *Assumtionis confirmatio quarta*: Perfecta Dei & proximi dilectio est Legis totius impletio: At obedientia Christi, etiam in passione & morte fuit perfecta Dei & proximi dilectio. Nam Christus mortem aditurus ita discipulos alloquutus est, Joh. 14. 31. *Sed ut norit mundus quòd ego Patrem diligo; & prout mandavit mihi Pater, ita facio: surgite, abeamus hinc.* De dilectione proximi dicitur, Joh. 13. 1. *Quum dilexisset suos illos qui erant in mundo, usque ad finem dilexit eos.* Quin implebat dilectionis Legem etiam in cruce, orans pro hostibus suis, à quibus crucifigebatur, Luc. 23. 34. *Pater, remitte ipsis: nesciunt enim quid faciant*: Ergò obedientia Christi fuit Legis totius impletio.

V. *Assumtionis confirmatio quinta*: Si obedientia Christi, per quam iusti constituimur, non est totius Legis impletio: tum sequitur, mutilâ, mancâ & lacerâ obedientia Christi nos iustificari. At nequaquam mutila, manca & lacera obedientia Christi iustificamur. Ergò obedientia Christi, per quam iusti constituimur, est totius Legis impletio.

VI. *Assumtionis confirmatio sexta*. Justitia, qua Lex nec perfectiorem, nec pleniorem, requirere potest, non est, nec potest esse alia, quàm totius Legis impletio: At obedientiam Christi necesse est iustitiam esse, qua Lex nec perfectiorem, nec pleniorem requirere potest: Ergò obedientiam Christi esse totius Legis impletionem necesse est.

VII. *Assumtionis confirmatio septima*: Obedientia Christi per quam justi constituimur, aut est partis duntaxat Legis, aut totius Legis impletio: At non est duntaxat partis Legis impletio: Quia impossibile est, impletionē partis Legis esse perfectam iustitiā, per quam coram tribunali Dei subsistere possimus, & iusti constitui: Ergò est totius Legis impletio.

Hæ sunt confirmationes ex contextu petitæ; cum his consentiunt testimonia orthodoxi consensus Doctorum Ecclesiæ in huius loci Paulini declaratione. Consentiunt enim nobiscum.

Just. Martyr *in Exposit. fidei pag. ducentes. nonages. nonâ, editionis Commelinianæ*: Irenæus *lib. 5. adversus Hæreses, cap. 18.* Idem *lib. 5. cap. 15.* Ambrosius, *Comment. in cap. 4. epistol. 2. ad Corinthios.* Idem *Comment. in 1. Corinth. 15. pag* 281. CHRYSOSTOMUS, *super caput quintum ad Romanos, homil.* 10. *pagin.* 38. *ß. editionis Graca Veronensis*: Idem *super cap. 9. ad Romanos homil.* 16 *pag* 75. Cyrillus *lib. 11. in Johannem, cap. 25.* Idem *in Johan. lib. 12. cap. 16.* Idem, *tomo 3. libro de rectâ fide ad Reginas, pag. 129.* Theodoretus, *sermone* 10. *de curat. grac. affect. pag. 148. edit. Commelin.* Idem *in divinorum decretorum Epitome ad hunc locum*: Idem *in Dialogo tertio, qui* Impatibilis *inscribitur pag. 346. secundi tomi*: Augustinus, *tomo septimo, lib. 2. contra Pelagium & Calestium, cap. 24. pag. 541 edition. Froben. Anni* 1529. Leo I. *Episcopus Romanus epistolâ 70: quæ est ad Juvenalem Jerosolymitanum Episcopum*: Glossa ordinaria *marg. super cap. 5. ad Roman. ad verba*: Qui est forma futuri: *Et postea ad verba*: Sicut enim mundus delicto. Bernardus *serm. ad milites templi, cap. 11. pag* 49. Johannes Calvinus *in Commentariis super hunc versum.* Idem *Institut. lib. 2. cap. 1. sectione 6.* Idem *Institut. lib. 2. cap. 16. §. 5.* Idem, *lib. 3. cap.*

A *11. sectione 23.* Zacharias Ursinus, *in volum. Tractationum Theologicarum, loco de Libero arbitrio, pag. 257. edit. Neustad in folio, Anni* 1580. Guilielmus Whitakerus, *respons. ad rationem octavam Edmundi Campiani, pag. 164. edit. Rupell. in octavo, Anni* 1585. Idem, *lib. 8. adversus Duraeum, sect. 72. pag 57. Collocutores Evangelici in colloquio secundo Ratisbonensi anno 1546. edito à Martino Bucero anno 1548. pag. 229. & 327.*

Hactenus proposuimus primum argumentum: sequitur nunc ejusdem defensio adversus Papanos, orthodoxæ hujus sententiæ improbatores.

B

Papani negant, iustitiam seu conformitatem illam perfectissimam cum Lege, in humana Christi natura hærentem, nobis imputari, nostrumque hoc argumentum oppugnant. Proinde, ne quid incodubii relinquatur, iam illud defendemus.

Impugnat illud BELLARMINUS, tomo tertio, tertiæ controversiæ generalis, controversia secunda principali, quæ est de Justificatione, lib. 2. cap. 7. Ait de loco Rom. 5. 19. *Inobedientia Adami non imputativè, sed verè peccatum in nobis impressit: igitur obedientia Christi non imputativè, sed verè peccata nostra sustulit.*

B RESP. *Primò* peccat Bellarminus ignoratione elenchi: quia alium controversiæ statum facit, quàm revera est. Non enim quæritur inter nos; Christi inobedientia imputativène, an verè peccata nostra sustulerit? Asseveramus enim perspicuè & disertè, Christi obedientiam verè, verè inquam, non autem imputativè, peccata nostra sustulisse. Hæc Bellarmini sophistica similis est illi Stapletoni, qui fingit, nos statuere non veram remissionem peccatorum, sed imputativam. Quis igitur est status controversiæ? *An obedientia Christi, hoc est, perfectissima totius Legis impletio; ac proinde etiam conformitas cum Lege, inhærens humanæ Christi naturæ, sit nostra iustitia per quam coram Deo iusti constituimur.*

C *Secundò*, antecedens Enthymematis vitiosam habet expositionem dicti Paulini. Nam quod Paulus ait, per inobedientiam Adami nos peccatores constitutos; id antecedens Enthymematis explicat, inobedientiam Adami peccatum in nobis impressisse, non imputativè, sed verè. At valdè impropria est ista loquutio, & obscura. Vera & perspicua hæc est sententia nostra: *per Adami inobedientiam nos constitutos peccatores*, hoc est, Adami tanquam Capitis & radicis generis nostri, inobedientiam primam, qua & voluntate sua à Dei voluntate aversa voluit de vetito fructu contra mandatum Dei edere, & reipsa comedit, nobis, tanquam eius membris, iustissimè à Deo imputari: ac proinde inobedien-

D tiam illam primam non transiisse quidem in nos actu, ita ut verè dici possimus actualiter in illo peccasse, quia actu nondum fuimus, sed tantùm potentiâ & originaliter in eius lumbis; verùm transiisse in nos culpa atque reatu. Hanc imputationem primæ inobedientiæ necesse est statui: alioquin sequetur, iniustè à Deo infantes privatione iustitiæ originalis & corruptione totius naturæ, cum qua privatione & corruptione concipiuntur & nascuntur, puniri. Pœna enim imponi iustè nemini potest, nisi propter peccatum, vel ab eo admissum actu ipso, vel ei iustè imputatum: Privatio autem iustitiæ originalis & corruptio totius naturæ est & peccatum & pœna. Inobedientia prima non est in nobis

nobis subiectivè: quia nos non peccavimus in Adamo actu, qui actu nondum exstitimus; sed peccavimus tantùm originaliter, ut loqui solet Augustinus, hoc est, voluntate actuali in Adamo peccavimus. Adami enim voluntas, nostra fuit: quantum Adamus voluit, tantum nos etiam putandi sumus voluisse: Adamus autem sciens volensque peccavit. Nos igitur in illo, eaque eius voluntate, & peccavimus, & peccare voluimus. Sed quia peccante Adamo nos non exstitimus, nisi δυνάμει in lumbis eius, tanquam in semine & principio naturæ humanæ: certum est, non aliter inobedientiam Adami fieri nostram, nisi imputatione. Sic docuerunt Patres: ut *Bernardus* Sermone ad milites templi cap. xi. pag. 49. edit. Hervag. *Adæ peccatum imputabitur mihi, & Christi justitia non pertinebit ad me?* Item Dominicâ primâ post octavam Epiphaniæ, sermone primo: *Alienâ lavit aquâ, quos culpa inquinaverat aliena. Nec tamen sic alienam dixerim, ut negem nostram, alioquin nec inquinaret. Sed aliena est, quia in Adam omnes nescientes peccavimus: nostra, quia etsi in alio, nos tamen peccavimus, & nobis justo Dei judicio imputabatur licet occulto.* Sic *Lyranus* in cap. quintum ad Romanos: *Peccatum Adæ imputatur omnibus ab eo descendentibus secundùm vim generativam; quòd sic sint membra eius, propter quod vocatur peccatum originale.* Sic *Caietanus* Cardinalis, & Ecclesiæ Pōtificiæ columna, in 5. cap. Rom. *Pœna mortis inflicta ei pro tota posteritate, testatur peccatum, cuius est pœna, imputari ei & toti posteritati.* Quin ipsemet Bellarminus, tomo tertio, de amiss. gratiæ, lib. 5. cap. 17. sic loquitur de peccato primo: *Solus ipse* (Adamus) *actuali voluntate illud commisit: nobis verò communicatur per generationem eo modo, quo communicari potest id quod transit, nimirum per imputationem. Omnibus enim imputatur, qui ex Adamo nascuntur: quoniam omnes in lumbis Adami existentes, in eo & per eum peccavimus, quum ipse peccavit.* Et paulò post dicit; *In omnibus nobis, quum primùm homines esse incepimus, præter imputationem inobedientiæ Adami, esse etiam similem perversionem & obliquitatem unicuique inhærentem, per quam peccatores propriè & formaliter dicimur.*

INSTAT Bellarminus, eodemque libro, cap. 13. ait: *Sicut peccatum Adæ in nos traductum, non est illud, quod Adamo inhærebat; sed aliud nobis inhærens, sed ab illo derivatum: sic justitia Christi nobis donata, non est illa, quâ ipse justus est; sed alia quæ nobis inhæret, sed ab illa sine dubio derivata.*

RESPON. Utraque comparationis istius pars est ambigua. Si per peccatum Adami intelligatur privatio justitiæ originalis, cum corruptione habituali totius naturæ; vera est πρότασις: sin verò intelligatur prima inobedientia, quæ peccatum actuale fuit; falsa est πρότασις. Etsi enim privatio justitiæ originalis cum corruptione habituali in nos traducta, non est illa quæ Adamo inhærebat, sed alia nobis inhærens, verùm ab illa derivata: tamen prima Adami inobedientia, quæ nobis justè à Deo imputatur, & proinde in nostra generatione culpâ & reatu ad nos est transmissa ac derivata, non est alia quàm quæ Adamo subiectivè inhærebat; nobis autem illa subiectivè inhærere non potest. Liberi enim non trahunt à parente actus: sed naturales qualitates, aut etiam culpas per imputationem, quatenus parentis delictum ipsis etiam liberis imputari solet. Pari ratione, si per justitiam Christi intelligatur illa, quam Christus in nobis per Spiritum Sanctum in hac vita inchoat: vera est ἀπόδοσις: sin autem intelligatur illa justitia, per quam coram tribunali Dei justi censemur, & cum à pœna æterna absolvimur,

A tum digni hæreditate vitæ æternæ pronunciamur:
falsa est ἀπόδοσις. Nam justitia, quæ nos à damnatione liberet, & vitâ æternâ dignos reddat, debet esse numeris omnibus absoluta, nullo defectu laborans, nullis vitiis permixta, qualem Lex divina requirit. Talis non est justum nobis inhærens. At illa, quæ CHRISTI humanæ naturæ inhæret, & nobis per fidem imputatur communicaturque, sola potest nos à maledictione Legis defendere, sola potest dignos vitâ æternâ efficere: quia Legi sola satisfacit, justum neminem, nisi qui fecerit universa, quæ illa requirit, pronuncianti.

B *Hactenus propositum & defensum est primum sententiæ nostræ argumentum.*

SECUNDUM *argumentum* petimus ex cap. 8. ad Roman. ✝. 2. *Lex Spiritus vitæ*, qui est *in Christo Jesu, liberavit me à Lege peccati & mortis.* Lex Spiritus vitæ illa atque efficacia Spiritus Sancti nos vivificantis in Christo: Et versiculô 3. *Nam quæ Legis erat impotentia, quum viribus esset destituta per carnem: Deus suo ipsius Filio misso, in forma consimili carni peccato obnoxiæ: idq; pro peccato, condemnavit peccatum in carne.* Huius loci sententia hæc est: Lex data erat
C à Deo, ut hominem qui illam impleret, purum, integrum & justum præstaret coram Deo. Sed quum Lex esset impotens, & nullas haberet, non quidem suo, sed nostro vitio, vires, ad nos justificandum & vivificandum, Galat. 3. 21. efficiens nimirum in nobis, ut opera, quæ ipsa requirit, faceremus, ut per illa justificaremur: ut explicat *Athanasius* Quæst. 125. (nam ad condemnandum & occidendum viribus destituta non fuit) Sicut medicamentum aliquod, alioqui bonum & efficax, datum homini corruptum planè stomachum habenti, vires suas non exserit: Misit Deus Filium suum unigenitum, in forma consimili carni peccato obnoxiæ: idque ut peccatum aboleret, condemnavit peccatum in car-
D ne Christi: Condemnavit autem Deus peccatum in carne Christi: quum omne jus, quod peccatum habebat ad nos damnabiles faciendos, ei abiudicavit & irritum fecit: propterea quòd Christus in carne sua peccatum nascendo non sensit, Legi conformis existens perfectissimè & constantissimè; & moriendo illud extinxit, omnemque nos damnandi potestatem ei ademit. Quum enim peccatum jus sibi acquisivisset, omnes Adami posteros naturaliter generatos, tum invalendi per imputationem & naturalem propagationem in illos, tum habitandi illis dominandique amaris peccatorum actualium fructibus productis, tum faciendi obnoxios morti: nec enim mortis reos facere potuisset Adami posteros
E peccatum, nisi ad minimum illis justè imputatum, in ipsosque propagatum fuisset (nam ne quidem infantes à reatu immunes facimus:) contrario modo jus adimi peccato oportuit, ab eo, in quem solum jus habuit nullum: nempe à Christo, qui ex posteris Adami solus novè & præternaturaliter, non ex virili semine, sed ex Virgine concubitus virilis experte, natus est. Propterea Deus in Christi carne peccatum condemnavit: quia in illam solam jus habuit nullum: quum nec imputari ipsi potuerit, quomodo nobis imputatur qui non tantùm ex Adamo, sed etiam per Adamum propagati sumus; Christus autem ex Adamo quidem est, sed non per Adamum: nec in eam nascendo propagari, nec in ea habitare

Digitized by Google

dominari, ac proinde nec reum in se & pro se mortis efficere.

Hoc ipsum & orthodoxi Patres docuerunt: Tertullianus *libro de carne Christi, cap.16.* Ambrosius, *in Commentar. ad hunc locum.* Idem *libro primo de pœnitentia, lib.2.* *Et Commentar. in caput secundum epist. ad Coloss. fol.55. litera C.* Augustinus, *tomo septimo, libro secundo de peccato Originali, contra Pelag. & Cælestinum, cap. 40. ex Ambrosio citat & approbat hanc ipsam sententiam:* Christi caro damnavit peccatum: quod nascendo non sensit, quod moriendo crucifixit. Hieronymus *in caput secundum ad Galatas:* Chrysostomus *homil. decimasexta in Matthæum:* Cyrillus *libro nono in Johan. cap.47. pag.176.* Collocutores Augustanæ Confessionis in Colloquio Ratisbonensi, anno 1546. edito à Martino Bucero anno 1548. paginâ 266.

Hinc talem demonstrationem exstruimus: Propter quod damnatum est peccatum in carne Christi, id certè est justitia illa per quam justi coram Deo constituimur. At propter impletionem totius Legis, id est, quòd Christus peccatum nascendo non sensit, & quod non peccavit, dissentiens à peccato, & quod moriendo peccatum crucifixit: damnatum est peccatum in carne Christi: Ergò propter illam totius Legis impletionem justificamur coram Deo.

TERTIUM *argumentum* petimus itidem ex cap. 8. Rom. ℣.4. *Vt jus illud Legis compellatur in nobis, qui non secundùm carnem incedimus, sed secundum spiritum.* Jus illud Legis est ipsa Legis Dei substantia: vel illud ipsum quod requirit Lex, ut possimus justi coram Deo inveniri. Sic interpretatur Chrysostomus Homiliâ decimatertiâ, in locum citatum. τί ἐστι τὸ δικαίωμα; τὸ τέλος, ὁ σκοπός, τὸ κατόρθωμα. τί γὰρ ἐκεῖνος (νόμος) ἐβούλετο; ἢ τί ποτ' ἐπέταττε; ἀναμάρτητον εἶναι. τοῦτο τοίνυν κατώρθωται νῦν ἡμῖν διὰ Χριστοῦ. καὶ τὸ μὲν ἀγωνίσασθαι καὶ ἀριστεῦσαι, γέγονεν ἐκείνου. τὸ δὲ ἀπολαῦσαι τῆς νίκης, ἡμέτερον.

Inde sic argumentamur: In quibus jus Legis completur, iis totius Legis impletio à Christo facta in justitiam imputatur: At in nobis, qui sumus in Christo Jesu, jus Legis completur: Ergò nobis, qui sumus in Christo Jesu, totius Legis impletio à Christo facta in justitiam imputatur.

Maior est verissima: Nam in quibus jus Legis completur, ii vel ipsimet Legem impleverunt, vel impletio à Christo facta ipsis imputatur: quorum nullum est tertium. At ipsimet Legem non impleverunt: quia præter Christum, implere potest per se & in se nemo. Ergò impletio à Christo facta in justitiam ipsis imputatur.

QUARTUM *argumentum* depromimus ex cap. 8. ad Rom. ℣.32. *Qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum: qui non etiam cum eo omnia nobis gratis donabit?* Unde sic argumentamur: Si Deus cum Christo omnia nobis gratis donat; tum certè etiam innocentiam & sanctitatem Christi; & conformitatem cum præceptis Legis. Prius est: Ergò & posterius.

QUINTUM *argumentum* depromimus ex cap. 10. ad Romanos, ℣.4. *Finis Legis est Christus, ad justitiam cuivis credenti.* Sententia est: Christus est is, ad quem Lex respicit & ducit; ut qui solus eam impleverit perfectissimè, ut omnis qui credit in Christum, qui Legem implevit, perinde à Deo justus censeatur, ac si ipsemet Legem implevisset.

A Sic explicat *Ambrosius*, in Commentar. in cap.10. ad Romanos. *Hoc, nempe Christum esse finem Legis, dicit: quia perfectionem Legis habet, qui credit in Christum. Quum enim nullus justificaretur ex Lege; quia nemo implebat Legem, nisi qui speraret in promissò Christo: fides posita est, quæ crederet perfectionem Legis; ut omnibus prætermissis fides satisfaceret pro totâ Lege & Prophetis.*

Hinc tale argumentum exstrui debet: Si Christus est finis, id est, impletio Legis ad justitiam cuivis credenti: tum certè impletio Legis à Christo facta nobis in justitiam imputatur: Verum est quod antecedit: teste Paulo: Verùm igitur est & quod sequitur.

B SEXTUM *argumentum* suppeditat locus 1. Corinth.1. ℣.30. *Sed ex ipso vos estis in Christo Jesu: qui factus est nobis sapientia à Deo, justitiaque, & sanctificatio & redemtio.* Quem locum primò declarabimus: deinde ex eo demonstrationem ducemus.

Christus factus est nobis justitia, quoad humanam naturam: quemadmodum explicat hunc locum Athanasius, Dialog. quinto de S. Trinitat. pag. 181. edition. Henrici Stephani, in octavo, Anni 1570. *Is qui justitia est, factus est, si humanam naturam respicias, justitia; ut nos, qui justitia non eramus, sub gratiâ justificaret. Estq; idem Deus & Homo: ita ut, quatenus quidem est Deus, sit justitia: quatenus verò est homo, sit factus justitia.* Quomodo verò Christus secundùm humanam naturam nobis justitia factus sit: declaro verbis ejusdem Athanasii, qui in

C Epistol. de Incarnatione Verbi Dei, contra Paulum Samosatenum, tomo primo, pag. quadringentesima sexagesima prima, edition. Commelinianæ, in hunc modum scribit, *Deum in carne manifestatum esse, secundùm Apostolicam traditionem, ac justitiam confitentur, quam habuit Dominus in spiritu, hoc est, non humano more, sed divinâ puritate* (quia videlicet nudus homo legem implere non poterat: nisi simul in eadem persona Deus esset:) *Alioqui impossibile est, puritatem & innocentiam in humana natura exhiberi: nisi Deus credatur in carne fuisse, qui justitiam omni*

D *peccato liberam in Mundum introduxit: cujus quia participes redditi sumus, vivemus & salvabimur. Illud enim, Non est justus in terra, qui bonum faciat, & non peccet: in commune ad omnes homines pertinet. Vnde in cœlo descendit, (ut ipse inquit) qui immaculatam justitiam ex se donaturus est Sermo.*

Inde argumentamur in hunc modum: Si Christus factus est nobis justitia, hoc est, missus à Deo Patre puritatem & innocentiam in humana sua natura exhibuit, & in mundum introduxit: tum integerrima totius Legis, ac proinde etiam mandatorum impletio, in justitiam nobis imputatur: Verum est prius: Ergò & posterius.

SEPTIMUM argumentum sumimus ex 2. Co-

E rinth.5. ℣.21. *Fecit enim, ut qui non novit peccatum, pro nobis peccatum esset, ut nos efficeremur justitia Dei in eo.* Quibus verbis Apostolus Paulus docet: Deum Christo sponsori nostro imputasse, quod nostrum erat; nobis verò imputare quod Christi est. Nam quod prius attinet, CHRISTUS, qui in sese peccator non erat, & à peccato omni alienus existebat, pro nobis peccatum factus est duplici ratione: tum quia omnium nostrûm peccatum ipsi est imputatum; tum quia factus est hostia seu sacrificium pro peccato nostro, ad illud morte suâ expiandum. Nec enim pœnam peccati nostri perferre potuisset, nisi peccatum nostrum ei imputatum fuisset. Sic exponit *Athanasius* Oratione tertia contra Arianos,

pag.

Digitized by Google

pag.229. primi tomi: *Dicitur peccatum pro nobis factus esse & maledictio, quanquam ab eo peccatum non sit, sed quia gestaverat peccata nostra & maledictionem.* Quod verò attinet posterius, nos effecti sumus justitia Dei in eo, itidem duplici ratione: tum quia Deus nobis non imputat nostrum peccatum, sed innocentiam & integerrimam conformitatem Christi cum Lege nobis imputat; tum quia à pœna omni nos absolvit, & vitâ æternâ dignos pronunciat. Hoc ipsum docuit *Gregorius Nyssenus* Oratione secunda in Cantica Canticorum: *Christus in se translatis peccatorum meorum sordibus, puritatem suam mecum communicavit, meq́ pulchritudinis eius, qua in ipso est, participem fecit: postquam ex deformi primùm me amabilem fecit; ita deinde amore complexus est.* Et *Chrysostomus*, homilia undecima in Epistolam secundam ad Corinth. *Eum qui nescivit peccatum, & exsistentem ipsammet justitiam, peccatum fecit, hoc est, quasi peccatorem damnari permisit, & quasi maledictum mori.*

Hinc demonstrationem huiusmodi ducimus: Sicut Christus pro nobis peccatum factus est, ita nos simus justitia Dei in Christo: At Christus factus est pro nobis peccatum; quia & peccatum nostrum ipsi est imputatum, nempe ut sponsori nostro qui ultrò vices nostras subiit & pœna peccati nostri, ut victimæ imposita: Ergò & nos justitia Dei in Christo simus; quia & innocentia Christi atque integerrima cum Lege conformitas nobis imputatur, & cum culpa pœna omnis nobis condonatur.

OCTAVUM subministrat Apostolus Galat. 3. ℣. 10. *Quotquot ex operibus Legis sunt, sub exsecratione sunt. Scriptum est enim: Exsecrabilis est, quisquis non manserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro Legis, ut faciat ea.* Et vers. 13. *Christus nos redemit ab exsecratione Legis, dum pro nobis factus est exsecratio. Scriptum est enim: Exsecrabilis est, quisquis pendet in ligno.* Ex quibus verbis manifestum est, duplicem maledictionem nobis incubuisse: unam inobedientiæ, alteram pœnæ. Thomas Aquinas in explanatione tertii capitis epistolæ Pauli ad Galatas, lectione quinta: *Secundum duplex malum potest dici duplex maledictum, scilicet maledictum culpæ & maledictum pœnæ, &c. Exsecratio inobedientia,* est quæ incumbit illi, qui Legem transgressus fuerit, & qui non manserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro Legis, ut faciat ea. *Exsecratio pœna,* est quæ incumbit illi, qui pœnam inobedientiæ perfert: de qua dicitur; *Exsecrabilis est, quisquis pendet in ligno.* Ab utraque exsecratione Christus nos redemit, factus exsecratio pro nobis. Non potuisset autem ab illa nos redimere, nisi manens in omnibus quæ scripta sunt in Lege, & faciens ea: procul dubio loco nostro, pro quibus exsecratio factus est in cruce. Nobis enim serviebat; non sibi. Eos autem, quos Christus non redemit, utraque manet exsecratio: quemadmodum judex vivorum & mortuorum *dicet iis qui ad sinistram eius erunt: Exsecrati, abite à me in ignem æternum, qui, paratus est Diabolo & Angelis eius,* Matthæi 25. 41.

Hinc verò talis exsistit demonstratio: Quos Christus ab utraque exsecratione in Lege denunciata redemit: illis non tantùm mors crucis, sed etiam permansio in omnibus quæ scripta sunt in Lege, in justitiam imputatur: Atqui nos Christus ab utraque exsecratione in Lege denunciata redemit: Ergò nobis non tantùm mortis, sed etiam permansio in omnibus quæ scripta sunt in Lege, in justitiam imputatur.

A NONUM argumentum petimus ex Galatis 3. ℣. 27. *Quicunque in Christum baptizati fuistis, Christo fuistis induti.* Sententia est: Ecclesiam oportere Christo tanquam veste operiri, & sub ea delitescere, ut sancta sit prorsus & irreprehensibilis. Quemadmodum Jacob primogenituram à seipso non meritus, habitu fratris occultatus, ejusq; veste indutus, quæ optimum odorem spirabat, seipsum insinuavit Patri, ut suo commodo sub aliena persona benedictionem acciperet; ita nos sub Christi primogeniti nostri fratris, pretiosa puritate delitescere oportet, ut testimonium justitiȩ in conspectu Dei referamus. Quo in salute coram facie Dei compareamus, bono eius odore fragrare nos necesse est, & eius perfe- B ctione vitia nostra obtegi ac sepeliri. Christus à nobis induitur *primò* & principaliter, quia ipsius satisfactio nobis imputata, nos tanquam vestis tegit & ornat in conspectu Dei: *deinde* etiam, quia in hac vita incipimus ei conformes fieri. Sed Paulus hic præcipuè de imputatione justitiæ & reconciliatione per Christum loquitur, cuius testimonium allegat baptismum.

Hinc ita argumentamur: Quicunque Christum induerunt, iis perfectissima illa Christi obedientia, quâ totam Legem implevit, in justitiam imputatur. At nos quotquot in Christum baptizati sumus, Christum induimus: Ergò nobis, quotquot in Christum baptizati sumus, perfectissima illa obedien- C tia, quâ totam Legem implevit, in justitiam imputatur.

DECIMUM argumentum suggerit Paulus Gal. 4. ℣ 4. 5. *Postquam venit plenitudo temporis, emisit Deus Filium suum, factum ex muliere, factum Legi subiectum: ut eos qui Legi erant subiecti, redimeret, ut adoptionem acciperemus.* Docet Apostolus, Christianos redemtos esse à servitute illa Legis per Christum, qui factus est Legi subiectus voluntaria sui humiliatione, qui naturâ Legi subditus non erat. Non enim pro se Legi subiectus fuit; quia *primò* FACTUS est Legi subiectus, dum qui naturâ liber erat à Lege, voluntariè fecit se subiectum Legi. *Secundò*, quia D non tantoperè prædicaret Apostolus subiectionem illam, si ad eam pro se Christus obligatus fuisset, quod ei commune nobiscum fuisset. Jam quod Christo commune est nobiscum, quid attinet tantoperè prædicare, tanquam peculiare, singulare & magnum quiddam? Certè quod Christus factus est Legi subiectus, allegat Paulus ut singulare & magnum beneficium, quo nos à Legis servitute redemti sumus. *Tertiò*, quia finis subiectionis illius evincit, eam loco nostro factam. Nam quorum redimendorum causâ Christus factus est sub Lege, eorum profectò loco Legi se subiecit. Atqui nostri redimendi causâ Christus factus est sub Lege. Ergò nostro loco Legi se subiecit. Hoc declarat simile exemplum: E Quum plures debitores sunt obstricti eidem creditori pro se, si unus debitum solvat, cæteri non redimuntur, quia unus ille pro se tenebatur, ac proinde pro se tantùm solvit. At Christus solvens debitum Legi, nos redemit: Ergò Christus pro se non tenebatur Legi, sed pro nobis quos redemit. AMBROSIUS libro primo de Fide ad Gratianum Augustum, cap. sexto, in huius loci expositione ait; *Christum factum ex muliere per carnis susceptionem: Factum sub Lege per observantiam Legis.* Citatur hoc ipsum in secundo tomo Conciliorum, in actione prima Chalcedonensis Concilii, pag. 81. THEODORETUS in Epitome divinorum decretorum, capite de Servatoris dispensatione seu incarnatione.

Digitized by Google

Quantum enim (inquit) *ad humanitatem attinet, cùm Legi subiectus Legem implesset, eos qui Legem transgressi erant, liberavit à maledicto.*

Inde argumentamur in hunc modum: Qui pro nobis factus est Legi subiectus, eius perfecta cum Lege conformitas nobis in justitiam imputatur: At Christus pro nobis factus est Legi subiectus: Ergò perfecta Christi cum Lege conformitas nobis in justitiam imputatur.

Assumtionem probant præter jam recitata argumenta, etiam hæc: I. Qui pro nobis factus est homo & non pro se; is etiam pro nobis factus est Legi subiectus & non pro se: At Christus pro nobis factus est homo, & nequaquam pro se: sicut & orthodoxa vetus Ecclesia docuit *Justinus Martyr*, Apolog. primâ pro Christianis, pag. 35. edit. Commelinianæ: *Nam & homo, sicuti prius diximus, est factus, de Dei & Patris voluntate, partu* (nempe Virginis) *editus pro credentibus hominibus.* Et Apolog. secund. pag. 66. *pro nobis homo factus.* Et pag. 75. *nunc verò per voluntatem Dei pro humano genere homo factus.* Item in Dialogo cum Tryphone Judæo, pag. 206. *Neque nasci ipse neque crucifigi, ac si opus haberet istis, sustinuit; sed pro genere hominum, quod per Adamum in mortem, & seductionem serpentis inciderat.*

Ergo non pro incredulis.

Similiter *Irenæus*, libro 1. adversus hæres. cap. 1. pag. 32. edit. Gallasianæ: *Unius Dei unigenitus ille Filius secundùm Patris beneplacitum incarnatus pro hominibus.*

Sic *Athanasius*, Orat. tertiâ contra Arianos, edit. Commel. Anni 1600. pag. 241. *In illa carne factum est initium nova creatura, eo quòd ipse creatus sit homo pro nobis.*

Non est autem Christus factus homo propter seipsum: sicut idem *Athanasius* Oratione tertiâ contra Arianos, pag. 229. ait: *Non propter seipsum, sed propter nostram salutem, & ob demolitionem mortis & condemnationem peccati advenit.* Athanasij sententiæ suffragium addit *B. Cyrillus*, libro secundo in Johan. cap. 3. pag. 25. edit. Catand. *Non propter seipsum homo factus est; sed ut cælestium bonorum via nobis & janua fiat.*

Ergò Christus etiam pro nobis factus est Legi subiectus, ac non pro se.

II. Qui Legi subiectus factus fuit, ut nos qui sub Lege eramus adoptionem acciperemus; is profectò pro nobis Legi subiectus factus fuit. Filij enim Dei esse nequeunt, nisi qui puritate Lege requisita ornati sunt. At Christus Legi subiectus factus fuit, ut nos qui sub Lege eramus adoptionem acciperemus: Ergò pro nobis Legi subiectus factus fuit.

Hoc orthodoxi Patres agnoscunt: *Ambrosius*, libro secundo de Fide ad Gratianum Augustum, cap. 4. fol. 82. literâ K: *Pro me* (inquit de Christo) *atque in me subditus atque subiectus.* *Athanasius* tomo secundo libro Quæstionum ad Antiochum Principem, Responsione ad Quæstionem trigesimam octavam, *Quare quum Christus sit circumcisus, nos non similiter circumcidimur?* ait: *Quum Christus ipse pro nobis, quæ sunt in Lege adimpleverit; iam non restabat ultra quod nos essemus sub Lege, sed sub gratia.* *Augustinus* nono tomo, tractatu tertio in Johannem: *Unde facti erant homines sub Lege. Qui autem sub Lege est, non sublevatur, sed premitur Lege.* Et tractatu quarto in Johannem Christum loquentem facit: *Mori veni pro hominibus, baptizari non debeo pro hominibus?*

UNDECIMUM argumentum tradit Paulus Ephes. 1. ℣. 6. *Nos gratis sibi acceptos illo effecit in dilecto.* Apostolus *acceptionis* nomine certè justificationem designat. Unde sic argumentamur: Si Deus nos gratis sibi acceptos effecit in illo dilecto, id est, in Christo; justitiam Christo inhærentem nobis imputat: At verum est antecedens: Ergò & consequens.

Connexi probatio: Si Deo acceptus nemo esse potest, nisi qui sanctitate & justitiâ, qualem Lex divina postulat, ornatus coram ipso compareat: tum si Deus nos gratis sibi acceptos effecit in illo dilecto, justitiam Christo inhærentem nobis imputat. Certum est antecedens: ut patet ex Psalm. 5. 5. *Non es Deus fortis, qui delectetur iniquitate: non est commoraturum apud te malum,* Psalm. 15. ℣. 1. & seqq. Conversi recipiuntur in gratiam: non propter initium obedientiæ in ipsis; sed propter imputatam ipsis perfectam obedientiam Christi.

DUODECIMUM petitur ex cap. 5. ad Ephes. ℣. 27. *Ut sisteret eam sibi gloriosam, id est, Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut quicquam eiusmodi; sed ut esset sancta & inculpata.* Sententia est: Ecclesia Dei, quæ adhuc est in his terris, est in se polluta; in Christo autem est tota sine macula & ruga coram Deo: quæ verò jam in cœlis cum Christo triumphat, etiam in se non amplius habet maculam aut rugam, aut quicquam eiusmodi. Sic nos in hac vita militantes, sumus in nobis ipsis polluti: (etsi enim peccatum nobis remissum sit; tamen non est in nobis penitus deletum & abolitum: remissum est, non ut non sit, sed ut non imputetur:) In Christo verò considerati, etiam in hac vita, sumus sine macula & ruga; at in patria erimus etiam in nobis gloriosi, sine macula & ruga.

Inde sic argumentamur: Quoscunque sibi Christus sistit gloriosos, non habentes maculam aut rugam, aut quicquam eiusmodi, sed ut sint sancti & inculpati; iis justitia ac puritas Christi imputatur: At nos sibi Christus sistit gloriosos, &c. Ergò nobis justitia ac puritas Christi imputatur.

DECIMUMTERTIUM argumentum præstat Paulus Philippens. 3. ℣. 9. *Et comperiar in eo, non habens meam iustitiam, quæ est ex Lege; sed eam quæ per fidem est Christi, iustitiam quæ est ex Deo per fidem.* Privati nos sumus incomparabili bono justitiæ Christi, donec Christus noster fiat. Coniunctio igitur illa Capitis & membrorum, habitatio Christi in cordibus nostris, mystica denique unio, à nobis in summo gradu statuitur: ut Christus noster factus, donorum, quibus præditus est, nos faciat consortes. Non ergò eum extra nos procul speculamur, ut nobis imputetur eius justitia: sed quia ipsum induimus, & insiti sumus in eius corpus, unum denique nos secum efficere dignatus est; ideo iustitiæ societatem nobis cum eo esse gloriemur.

Hinc ita colligimus: Quicunque inveniemur in Christo, habentes iustitiam eam quæ per fidem est, id est, Christi: iis profectò iustitia Christo inhærens imputatur: At nos, quotquot credimus in Christum, invenimur in Christo, habentes iustitiam eam, quæ per fidem est Christi. Ergò nobis, quotquot credimus, iustitia Christo inhærens imputatur.

DECIMUMQUARTUM argumentum sumitur ex Coloss. 2. ℣. 10. *Et estis in eo completi* (seu perfecti) *qui est caput omnis imperij ac potestatis.* Conversi sunt perfecti in conspectu Dei, non tantùm partibus veræ pietatis, quæ omnes in ipsis inchoatæ sunt; sed etiam gradibus veræ & integræ iustitiæ Christi ipsis imputatæ. Ex hoc loco inferimus: Quicunque sunt completi seu perfecti in Christo, iis perfectio & iustitia humanitati Christi inhærens imputatur: At nos

At nos sumus completi seu perfecti in Christo: Ergo nobis perfectio & justitia humanitati Christi inhaerens imputatur.

DECIMUMQUINTUM sumitur ex Hebr. 9. v. 14. 1. Petr. 1. 19. Propter quod gratum fuit Deo sacrificium Christi pro nobis oblatum, id nobis in justitiam imputatur: Atqui propter innocentiam Christi, sacrificium ab eo pro nobis oblatum, Deo gratum fuit, testante Paulo Hebr. 9. 14. *Christus seipsum obtulit inculpatum Deo*: Cur inculpatum? quia propter innocentiam Sacerdotis oportuit gratum esse Deo sacrificium sine qua nequaquam fuisset acceptum. Item Christus obtulit se inculpatum: Ergo obtulit innocentiam suam unà cum natura assumta. Imò Christus innocentiâ suâ placavit Patrem sacrificium offerens. Similiter 1. Petr. 1. 19. dicitur: *Redemti estis pretioso sanguine, utpote Agni inculpati & incontaminati*, nempe *Christi*.

DECIMUMSEXTUM argumentum hoc est: Quos Christus liberavit ab omni debito, quod Lex exigebat, nimirum, & à debito praestandi in hac vita perfectissimam obedientiam & à debito perferendi poenam comminatam ob illam non praestitam: illis profectò non tantùm perpessio poenae, sed etiam perfectissima illa obedientia à Christo Legi praestita, in justitiam imputatur. At nos, qui justificati sumus, Christus liberavit ab omni illo debito, Coloss. 2. v. 14. *Deleto quod adversus nos erat rituum chirographo, quod*, inquam, *erat nobis contrarium*, ipse *verò cruci affixum è medio sustulit*. Ergo &c.

Major verissima est: Nam *non peccando Salvator vicit peccatum quod hominem tenebat obnoxium*, ait *Ambrosius* in Commentariis ad secundum caput epistolae ad Colossenses ad versicul. 14. Ibidem ait *Ambrosius*, quòd Christus *non peccando principatus & imperia vicerit*.

DECIMUMSEPTIMUM argumentum suppeditat Paulus Hebr. 7. v. 22. *Tantò melioris pacti sponsor factus est Iesus*. Sponsor noster Jesus procul dubio totius debiti nostri solutionem in se suscepit: Ex hoc igitur loco sic argumentamur; Quicquid Christus sponsor noster in se loco nostro suscepit, id est justitia illa quae nobis à Deo ex gratia imputatur: At tum impletionem mandatorum Legis divinae omnibus numeris absolutissimam, tum poenae pro nostra inobedientia perpessionem, quâ justitiae Dei satisfieret, Christus sponsor noster in se loco nostro suscepit: Ergo utraque est justitia illa quae nobis à Deo ex gratia imputatur.

Assumtionis haec est confirmatio: Ad quod nos Deo obligati post lapsum fuimus, id Christus sponsor noster in se loco nostro suscepit: Atqui & ad impletionem mandatorum Legis divinae omnibus numeris absolutissimam, & ad poenae pro nostra inobedientia perpessionem, quâ justitiae Dei satisfieret, nos Deo obligati post lapsum fuimus: Ergo utramque Christus sponsor noster in se loco nostro suscepit.

Assumtio prosyllogismi hujus certa est: Nam quicquid Deus à nobis post lapsum severissimè exigebat, ad id nos Deo obligati post lapsum fuimus: Jam verò & impletionem mandatorum Legis divinae omnibus numeris absolutissimam, & poenae pro nostra inobedientia perpessionem, quâ justitiae Dei satisfieret, Deus à nobis post lapsum severissimè exigebat: Ergo ad utramque nos Deo obligati post lapsum fuimus.

Impletionem mandatorum Legis divinae omnibus numeris absolutissimam Deus tum ab homine integro, tum ab homine lapso severissimè exigebat.

A De homine integro testatur Moses Genes. 2. 16. 17. *Interdixit Iehova Deus homini, dicendo: de fructu quidem omnis arboris hujus horti liberè comedes: De fructu verò arboris scientiae boni & mali, de isto ne comedas: nam quo die comederis de eo, utiq; moriturus es*. De homine lapso idem testatur Decalogus, ejusq; tam frequens repetitio & explicatio: Testatur Christus Dominus Matthaei 22. 37. quum summam Legis sic complectitur: *Diliges Dominum Deum tuum*, &c.

DECIMUMOCTAVUM argumentum est: Quemcunque non tantum non injustum, sed etiam justum esse oportet, si vitam aeternam consequi velit, ei non tantùm passionem, verum etiam innocentiam & puritatem Christi, adeoque totius Legis impletionem imputari necesse est: At nos non tan-
B tùm non injustos, sed etiam justos esse oportet, si vitam aeternam consequi velimus: Ergo nobis non tantùm passionem, verùm etiam innocentiam & puritatem Christi, adeoque totius Legis impletionem imputari necesse est.

Differunt *non justus* & *injustus*. *Non justus* est mera negatio justi, *injustus* verò ponit qualitatē contrariā.

Differunt etiam *non injustus* & *justus*. *Non injustus* negat qualitatem injustitiae, sed nō illicò ponit contrariam qualitatem, justitiam. *Justus* autem ponit qualitatem contrariam injustitiae, nempe justitiam per actus externos sese exserentem, sicut dicitur 1. Johan. 3. 7. *Filioli, nemo vos seducat; qui exercet justitiam, justus est: sicut ille justus est*. Quò pertinet illud Jac. 2. 8. 15. 16. Subscribit *Clemens Alexandrinus*, qui lib.
C sexto Stromatum pag. ducent. duodecimâ, editionis Latinae Florentinae An. 1551. ait: *Non enim qui abstinet solùm à mala actione, est justus, nisi praeterea perfecerit, ut & benefaciat & cognoscat propter quam causam abstinendum quidem sit ab his, illa verò sint agenda*.

Similiter differunt *non habere odio* & *charum habere*: potest enim aliquis non habere odio quempiam, quem tamen nec diligat, ut manifestum est de omnibus iis qui planè ignoti sunt cuipiā. Augustus Caesar non habuit odio Christum, nec tamen eum dilexit. Clemens Alexan. lib. 4. Stromatum ait: *οὐδὲ μόνον, ὅ ἐστιν ἀγαθὸν, τοῦτο δικαίως κρατεῖν*.

Plura argumenta non addo, ex his manifestum est, justitiam Christi per quam justi coram Deo constituimur seu quae nobis à Deo imputatur, esse per-
D fectam obedientiā & impletionem totius Legis tum quoad mandata, tum quoad cōminationem poenae.

Porrò justitia haec, per quam coram Deo justificamur, non est vel haeret in nobis ipsis, sed extra nos est, & subsistit in Christi humana natura, in qua illam Christus praestitit & comparavit.

I. Quia obedientia Christi, quae est nostra justitia, non in nobis haeret, sed in Christo, Rom. 5. 19.

II. Quia non in nobis ipsis, sed in Christo sumus justitia Dei, 2. Corinth. 5. v. 21.

Est etiam infinita, quia est personae infinitae: ac proinde justitia haec augeri non potest. Eaque justitia quam Christus habuit in statu humilitatis quaeq; nobis imputatur, non transiit, etsi actus illius convenientes statui humilitatis transierint: neque eva-
E nuit per glorificationem illius, sed manet & est in eo etiam glorioso:

1. Quia est sempiterna, juxta testimonium Angeli Gabrielis Dan. 9. v. 24. dicentis de Messia; *Adducet justitiam sempiternam*.

2. Quia eâdem nunc quoq; intercedit pro nobis tanquam Sacerdos aeternus, Rom. 8. 34. Hebr. 9. 24.

3. Quia illa est nobis causa vitae aeternae, proinde ipsam quoque aeternam esse necesse est.

4. Quia est habitus permanens, etsi alias actio-

nes in statu humili protulerit, alias nunc proferat.

5. Justitia per Spiritum sanctum instaurata manebit in nobis glorificatis: multò magis manet justitia in Christo.

6. Injustitia & iniquitas damnandorum hærebit in ipsis in æternum, & justitia Christo non inhæreat in æternum in gloria?

Estque justitia hæc Christi multò validior & efficacior ad nos servandum, quàm est peccatum Adami ad nos perdendum.

Quin etiam est multò præstantior, quam vita nostra æterna. πλεῖον τῆς ζωῆς ἡ δικαιοσύνη, ἐπειδὴ καὶ ῥίζα ἐστὶ ζωῆς, Chrysostomus homil. 10. super Rom. 5.

Etsi autem justitia Christi rectè dicitur remissio peccatorum tropo Metonymiæ, quum sit causa remissionis peccatorum, propriè tamen ipsa remissio peccatorum non est, quod sequentes rationes evincunt:

I. Quia remissio peccatorum est propria Christi secundum Deitatem: unde probamus, Christum esse naturâ Deum, & Patri ὁμοούσιον. At justitia nobis imputata est propria Christi, non secundùm divinam, sed secundùm humanam naturam. *Is qui justitia est,* (ait Athanasius, Dial. quinto de S. Trinitate) *factus est, si humanam naturam respicias, justitia, ut nos, qui justitia non eramus, suâ gratiâ justificaret. Estque idem Deus & homo: ita ut quatenus quidem est Deus, sit justitia, quatenus verò est homo, sit factus* (nobis) *justitia.*

II. Quia remissio peccatorum non est ipsa Legis impletio seu conformitas cum Lege: At justitia Christi seu Evangelica nobis imputata, est Legis impletio, seu conformitas cum Lege, Christo inhærens, nostra autem per fidem facta.

III. Quia illud, propter quod remissio peccatorum nobis datur, non est ipsa remissio peccatorum: Nam causa efficiens non est ipsum effectum: At justitia Christi nobis imputata est illud, propter quod remissio peccatorum nobis datur.

IV. Quia remissio peccatorum non est qualitas in Christo inhærens: At justitia Christi nobis imputata, est qualitas in Christo inhærens: quia est conformitas cum Lege.

V. Quia remissio peccatorum non est imputativa, seu nobis non imputatur: At justitia Christi, per quam coram Deo justi constituimur, est imputativa, seu nobis imputatur.

VI. Quia remissio peccatorum est condonatio culpæ & pœnæ: At justitia Christi nobis imputata, non est ipsa condonatio culpæ & pœnæ. Nam iustitia illa est conformitas Legis, in humana Christi natura inhærens: condonatio autem culpæ & pœnæ, est actio Patris, Filii, & Spiritus sancti.

Ex his rationibus (pluribus enim adferendis supersedeo) manifestè liquet, iustitiam Christi, quæ nobis per fidem imputatur, non esse ipsam peccatorum remissionem, sed ab ea distinctam, ut causam ab effectu.

Sic explicata est orthodoxa sententia de causa per & propter quam coram Deo nos justificemur.

Papistæ è contrario contendunt, nos coram Deo bonis operibus nostris justificari & non sola fide. Argumenta illorum quanta fieri poterit perspicuitate refellemus.

PRIMUM: *Quibus Deus reddit & retribuit secundùm justitiam ipsorum & puritatem manuum ipsorum: Ii coram Deo bonis operibus justificantur: Piis Deus reddit*

A *& retribuit secundùm justitiã ipsorũ & puritatem manuũ ipsorũ: Ergo pii corã Deo bonis operibus justificantur.*

Assumtionem probant ex Psalm. 18. v. 21. *Retribuit mihi Iehova secundùm justitiam meam, secundùm puritatem manuum mearum restituit mihi.*

RESP. Falluntur & fallere conantur ex ambiguo dupliciter. *Primò* enim *reddere, retribuere, restituere, rependere* & similia verba vel *propriè* sumuntur, vel *impropriè*. *Propriè* Deus redderet & retribueret ei, qui nullum bonum à Deo accepit, sed qui prior dedit Deo. *Impropriè* autem Deus dicitur retribuere seu reddere ei, qui Deo nihil prior dedit, sed qui omnia bona opera quæ habet à Deo accepit. Quibus igitur Deus reddit, retribuit & rependit, propriè loquendo, illi bonis operibus justificantur apud Deũ.

B At Deum Davidi & aliis piis reddere, retribuere & rependere, propriè loquendo, negatur. *Nam qui prior dedit Deo, ut retribuatur ei?* Rom. 11. 35. Quid habet boni ullus hominum, quod non acceperit à Deo? sicut Paulus ait 1. Cor. 4. v. 7. *Quid autem habes quod non acceperis? quòd si etiam accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* Nullius ergo hominis bona opera sunt meritoria apud Deum, nullus meritis suis justificatur coram Deo. Deinde Psal. 18. v. 21. tantùm de justitia causæ agitur, non de personæ justitia, quam perfectam in Davide regenerato non fuisse, testantur tot ejus lapsus, & confessio peccatorum Psalm. 32. 38. & 51.

SECUNDUM sumunt ex cap. Jacob. 2. 24. in quo hæc verba exstant: *Videtis quòd ex operibus justificetur homo & non ex fide tantùm.* Hinc colligunt:

C *Pii coram Deo bonis suis operibus justificantur.*

RESP. Fallere conantur Papistæ duplici homonymiâ, quarũ altera est in verbo *justificari*, altera in nomine *fidei*. Nam *justificari* Jacobo hîc est justum ostendi & comprobari coram hominibus & justum agnosci ab hominibus, non autem justum constitui apud Deum: & *fides* hîc intelligitur notitia, cujus externâ professione multi sibi justitiam ac salutem falsò promittebant, etiamsi bonis operibus fidẽ non testarẽtur, ac proinde fides mortua hîc intelligitur, non autẽ fides viva per charitatem agens, seu fiducia recumbens in misericordia Dei & merito Christi.

REPLICANT & negant esse homonymiam in his vocibus: & quod verbũ *justificari* attinet, negant

D id Jacobo significare justum ostendi & comprobari coram hominibus & justum agnosci ab hominibus, idque sic stabilire conantur: *Si justificari hîc significat justum ostendi & comprobari coram hominibus, & justum agnosci ab hominibus, sequitur Apostolo id tantùm curæ fuisse, quâ demum ratione justitiæ opinionem apud homines consequeremur, de vera autem justificatione, quâ coram Deo justi efficimur, non fuisse solicitum: At absurdum est consequens: Ergo & antecedens.*

RESP. In propositione committitur error falsi cõsequentis. Deinde quis nostrum unquã dixit, Apostolũ id tantùm docere voluisse, quemadmodũ quis possit justitiæ quandã opinionem apud homines sibi conciliare, de vera autem justitia nihil tradidisse? Quasi qui præscribit quibus indiciis atq; argumen-

E tis re verâ justitiâ præditum esse comprobes, is minimè sis de verâ justificatione solicitus. Quum Jacobus iustitiæ fructus proponit, veramq; iustitiã ex perpetuis & necessariis effectis demonstrat, nonne veram iustitiam à falsa iustitiæ opinione distinguit, & de vera iustificatione, quâ corã Deo iusti sumus, se esse solicitũ declarat? Sin id minimè curandum videtur, possimusne iustitiam nostram hominibus testatã facere, ut nos esse iustos omnes intelligant, quamobrem Apostolus ait, *Ostende mihi fidem tuam*

ex ope-

ex operibus, & ego ostendam tibi ex operibus fidem meam? Nullam ergo fidem Jacob. putat esse veram, nisi quæ possit factis veræ fidei propriis agnosci, nec ulli iustificantur coram Deo, (infantes semper excipio) nisi qui se iustos esse veris operibus testantur.

REPLICANT: *Inquinamentis, sordibus & merâ iniquitate absurdum est fidem declarari:*

Atqui bona opera Evangelicis nihil sunt aliud, quàm inquinamenta, sordes & mera iniquitas.

Operibus igitur fides iustificans non demonstratur.

RESP. Assumtio est mera calumnia. Nostrũ hoc dogma non est, iustificatorum & renatorũ opera nihil aliud esse, quam inquinamenta & sordes & merã iniquitatem. Piorum opera dicimus esse Dei dona, Deo placere, iisq; amplissimã & promitti & persolvi mercedem: tamen nõ esse perfecta, quemadmodum lex divina postulat, nec omni vitio carere, propter illam peccati cõtagionem quæ naturã nostram corrupit, nec penitus in hac vita exstirpari potest. Opera verò piorũ sic Deus probat, quemadmodum pios ipsos suscipit. Etsi enim pii multis vitiis laborant, illos tamen Deus propter Christum amat: sic opera nostra, quanquã non omninò perfecta, recipit Deus ac remuneratur, sibique grata esse testatur. Verùm ut opera sanctorum nihil sint aliud, quam sordes, quàm inquinamenta, quàm iniquitas, id à nostra sententia longissimè alienũ esse profitemur.

INSTANT & *negant, probari posse Iacobo idem esse iustificari, quod iustũ comprobari & agnosci hominibus.*

RESP. Jacobo Apostolo *iustificari* idẽ esse quod iustum manifestari & ostendi hominibus, talemque ab illis agnosci, constat *primùm* ex scopo Jacobi, cui propositum est eos refutare qui se fide iustos esse gloriabantur, id autem operibus non demonstrabant: *Deinde* ex duobus illis exemplis Abrahami & Rahabæ, qui se iustificatos fuisse verâ fide, operibus bonis demonstrârunt. Id enim ipsa Glossa ordinaria sic explicat. *Quoniam*, inquit, *Abraham per fidem sine operibus iustificatus dicitur, de operibus quæ præcedebant intelligitur: quoniam per opera quæ fecit, iustus non fuit, sed* SOLA FIDE: *hic de operibus agitur, quæ fidem sequuntur, per quæ ampliùs iustificatur quum iam per fidem fuisset iustus: unde Paulus. Fide Abraham obtulit Isaac, quum tentaretur. Hæc oblatio est opus & testimonium fidei & iustitiæ.* Hactenus Glossa ordinaria marginalis. Glossa interlinearis sic habet: *Per fidem antè erat iustus, & fides duxit opera, & per opera fides ipsa est augmentata & comprobata. Tertiò*, ex testimonio *Thomæ Aquinatis*, qui hunc locum Jacobi ità exposuit: *Hic loquitur de operibus sequentibus fidem, quæ dicuntur iustificare, non secundùm quod iustificatio dicitur iustitiæ infusio, sed secundùm quod dicitur iustitiæ exercitatio, vel ostensio, vel consummatio.* Hæc Thomas Aquinas. *Consummationis* autem vocabulum, quam vim habeat, ex aliis eiusdem verbis cognosci potest: *Consummata est*, id est, augmentat & comprobata & ostensa. Ita Thomas Aquinas docet, opera iustificare ostensivè, non causativè: sunt enim effectus & signa, non causæ iustificationis. Lectione 4. super Gal. 3. ait: *Opera non sunt causa, quòd aliquis sit iustus apud Deum: sed potiùs exsequutiones & manifestationes iustitiæ.*

REPLICANT etiam ad alteram distinctionem, quæ est nominis *fidei*. Negant enim, Apostolum Jacobum per *fidem* intelligere fidem mortuam, quæ in nuda rerum divinarum cognitione & externa Christianæ religionis professione consistit.

RESP. Jacobum de fide mortua loqui certissimis argumentis ex cõtextu ipso desumtis evinci potest.

I. Fides, quæ tantùm in verbis consistit, quæ tan-
A tùm in quadam inani verborum iactatione posita est, ea mortua est: At Jacobus loquitur de tali fide, quæ tantùm in verbis consistit, ut patet ex versu 14.

II. Fides quæ est vacua operibus, quæ nullis operibus comprobata est, ea est mortua: At Jacobus loquitur de tali fide, quæ est vacua operibus, v. 18.

III. Fides quæ nudis & egẽtibus, nõnisi verbis succurrit, nihil verò opis reipsâ pstat, ea est mortua: At Jacob. loquitur de tali fide, ut videre est ỳ. 15. 16. 17.

IV. Fides, quæ etiam in diabolos cadit, est mortua: At Jacobus de tali fide loquitur quæ etiam in diabolos cadit, versu 19.

V. Fides, quæ est dissimilis fidei Abrahami, ea est mortua; At Jacobus loquitur de fide, quæ est dissimilis fidei Abrahami & Rahabæ. Nam Abrahami
B & Rahabæ fides fuit actuosa & demonstra[illegible] operibus: At fides quam Jacobus nega[illegible] iustificare, est operibus vacua, vers. 20. 21 [illegible] 22. 23. 24. 25.

VI. Fides, quæ [illegible] instar corporis sine spiritu, est mortua: At J[illegible]cobus loquitur de fide, quæ est instar corpori[illegible] sine spiritu, v. 26. Hanc igitur fidem, quam versu 26 cadaver fidei licet appellare, Jacobus negat ad iustificationem esse sufficientem: sed qui iustificatur, eum ex operibus iustificari oportere docet, id est, iustum comprobari, declarari, demonstrari.

TRIPLICANT Papistæ & Jacobum non loqui de fide mortua sic ostendere nituntur: *De ea fide quæ nihil efficacitatis habet, imò etiam noxia valdè est, de ea, inquiunt, fide non loquitur Iacobus: Esset enim hoc alienum ab ipsius scopo: At mortua fides nihil efficacitatis*
C *habet, &c. Ergo de mortua fide non loquitur Iacobus.*

RESP. Propositio & eius probatio est falsa. Nam Jacobus falsam quorundã persuasionem diluit, qui putabant sufficere homini fidem, id est, rerũ divinarum cognitionem, etiamsi malè viverent & bona opera non haberent: & convincit eã fide quæ tantùm in ista divinarum rerum cognitione consistit, neminem iustificari posse. Hanc esse Apostoli mentem *Augustinus* testatur de fide & operibus cap. decimo-quarto; *Iacobus vehementer infestus est eis, qui sapiunt fidem sine operibus valere ad salutem, ut illos etiam dæmonibus comparet.* Vides ergo Jacobum ex Augustini sententia, de fide mortua operumque vacua loqui: nam dæmoniacam esse mortuam nemo dubitat. Atq; ex hac Jacobi disputatione ad extremum col-
D ligit Augustinus: *Quousque igitur falluntur, qui fide mortuã sibi vitam perpetuam pollicentur?*

INSTANT: *Fides Abrahami & Rahab non fuit mortua: Et tamen solâ, quam habuerunt fide, licet vivâ, iustificatos non esse Iacobus disertè pronunciat: Ergo non de mortua fide loquitur, sed de viva.*

RESP. Abrahami & Rahabæ veram vivamq; fidem fuisse Scriptura prædicat, quod fuit ex illorũ operibus manifestũ. Hanc veram Abrahami & Rahabæ fidẽ, quam suis factis declararunt, horum inani opinioni dissimillimã fuisse Apostolus contendit. Nam quod exemplum Abrahami & Rahabæ producit, id facit eo fine, ut demonstret, eam fidem, quæ dissimilis esset fidei Abrahami & Rahabæ esse mortuã. Quod autẽ Papistæ aiunt, Jacobum disertè pro-
E nunciare, Abrahamum nõ fuisse solâ fide iustificatum, quantumvis verissima, id apud Jacobum nusquam invenitur. Ait quidẽ Jacobus, illum operibus iustificatũ esse, hoc est, iustum declaratũ: quia veræ fidei quâ iustificamur fruct' veros protulit, quando Isaacum obtulit. Itaq; hunc nõ mortuã, sed verã fide præditum fuisse res ipsa comprobavit, quale isti homines iactitabant, non ostendebant. Atq; hoc est, quod Abrahamo Angelus dixit Gen. 22. v. 12. *Nunc expertus sum te timere Deum, quum non subtraxeris*

Digitized by Google

filium tuum unicum à me. Hoc facto justificatus, id est, justus cognitus fuit Abrahamus, quia se in Deum verè credere testatus est, atque eo modo, ut Apostolus ait, impleta Scriptura fuit, & omnes verum esse perspexerunt, illum Deo credidisse, atque hoc ei ad justitiam imputatum esse, in quo fidei solius justitiam Jacobus nullo verbo violavit.

INSTANT ampliùs: *Qui fide mortuâ credit, non benè credit: At Iacobus loquitur de fide qua benè creditur: Non igitur loquitur de fide mortua.*

Assumtionem probare conantur ex eo quod Jacobus dicit: Tu credis, inquit, quòd unus est Deus, bene facis. *Num verò eum benè facere quis existimet, qui fide fictâ Deum esse credit? Ergo Iacobus* (ajunt) *non loquitur de fide mortua.*

RESP. Homonymia est in adverbio *bene.* Nam quum ait Jacobus, qui credunt unum Deum esse, eos bene facere, non innuit eos vivâ fide credere, sed tantùm concedit eos in hoc non errare, quòd unum Deum credant, hoc est, non falli multorum deorum falsâ opinione, sed credere, quod est verissimum, quodque omnes credere necessariò debent. Interim refellit eorum opinionem, qui existimabant sufficere ad salutem, credere unum esse Deum: & refutationis argumentum ducit à pari: quia idipsum etiam credant dæmones, nec tamen propterea salutem consequantur, sed potiùs contremiscant. Quòd ergo istos homines bene credere affirmat, idipsum etiam credere dæmones docet: ex quo hanc fidem, quâ bene credunt unum esse Deum, mortuam esse intelligimus, quum eam Jacobus dæmonibus etiam tribuat.

TERTIUM argumentum sumunt Papistæ ex eodem cap. 2. Jacobi, v. 21. *Abrahamus pater ille noster nonne ex operibus justificatus est, quum obtulisset Isaacum filium suum super altare?*

RESP. Hoc de justificatione coram Deo, intelligi non potest tribus de causis. *Prima* est, quia historia sacra testatur, Abrahamum multò ante, videlicet triginta propè annis ante oblationem filii justum à Deo pronunciatum fuisse, ut videre est Genes. 15. v. 6. *Secunda* est, quia Paulus docet ex Scriptura Rom. 4. Abrahamum non operibus, sed fide coram Deo justificatum esse. *Tertia*, oblatio filii non fuit integra Legis impletio, sed unicum opus: non ergo potuit integra justitia esse & Abrahamum justificare coram Deo.

QUARTUM sumunt ex parabola Matth. 20. de operariis in vineam conductis, *quibus paterfamilias jussit mercedem reddere, inde colligunt, meritis nostris vitam æternam nos consequi ac proinde & justificari coram Deo.*

RESP. Christus per mercedem seu denarium non intelligit vitam æternam, quia istum denarium accipiunt etiam illi, qui oculum malum habent, qui denarium invident aliis, qui murmurant adversus patremfamiliâs, qui molestè ferunt sibi in mercede alios æquari, qui non contenti sunt denario suo, qui ablato suo denario abeunt à patrefamiliâs: at qui vitam æternam accipient illi nec invidebunt eam aliis, nec murmurabunt adversus Deum, nec molestè ferent alios sibi æquari in communione vitæ æternæ, & omnibus modis contenti erunt beatitudine vitæ æternæ, & nequaquam à Deo abibunt, sed cum eo manebunt. Sed confirmat Christus hac parabola, *multos primos fore ultimos, & ultimos primos,* hoc est, eos qui sibi videntur *primi,* qui suis bonis operibus volunt vitam æternam consequi, qui gloriantur se omnia mandata Dei servasse, fore *ultimos,* hoc est, non ingressuros in regnum Dei: eos au-
A tem qui sunt in hac vita *ultimi,* hoc est, qui contemti sunt in hoc mundo, qui Christi causâ omnia relinquunt; fore *primos,* hoc est, vitam æternam hæreditatis jure possessuros. Summa igitur parabolæ Christi hæc est: Qualis est ratio operariorum diviti alicui patrifamiliâs in vinea ipsius laborantium: talis est etiam ratio vocatorum à Deo in Ecclesiam. Jam multi operariorum in vinea videntur sibi strenui esse & aliis præferendi, quum tamen sint mali, invidi, non contenti mercede pacta, queruntur de patrefamiliâs, ac si iniurius in illos esset, alii verò modesti sunt, acquiescunt in eo quod ipsis dat paterfamiliâs, & de eo sibi gratulantur. Ita etiam multi in Ecclesia Dei sunt qui sibi videntur aliis præferendi sanctitate, pietate, meritis, qui tandem
B manifestabuntur quòd sint *ultimi,* hoc est, mali & reprobati à Deo.

QUINTUM capiunt ex Matth. 25. v. 34. & sequentibus, unde sic argumentantur: *Si regnum Dei possidetur propter bona opera, tum etiam bonis operibus coram Deo justificamur. Antecedens verum est: Ergo & consequens.* Assumtionem aiunt à Christo confirmari his verbis: *Venite benedicti Patris mei, possidete regnum paratum vobis à iacto mundi fundamento. Esurivi enim, & dedistis mihi quod vescerer: sitivi, & dedistis mihi potum: hospes eram, & collegistis me: Nudus, & amicivistis me: ægrotavi, & invisistis me: in carcere eram & venistis ad me.*

RESP. *Primò,* assumtio est falsa. *Deinde,* in eius probatione peccatur allegatione testimonii alieni.
C Non enim dicit Christus: Possidere regnum propter vestra merita: nec ex verbis Christi hic sensus elici potest; Esset enim ἀσύστατος Christi oratio. Quia si regnum Dei datur propter merita: non igitur datur benedictis Patris. At Christus benedictos Patris vocando, admonet ex gratuito Dei favore salutem eorum profectam. Servantur ergo fideles, quia Deus Pater illis benedixit, hoc est, gratuito suo favore & amore complexus est. Deinde si regnum Dei datur propter merita, non est igitur hæreditas. At regnum Dei est hæreditas, quia disertè ait Dominus, κληρονομήσατε, hoc est, *hæreditatis iure adite & possidete.* Quod si est hæreditas, obvenit quia filii Dei sumus, nō naturâ quidē, nō meritis, sed adoptione gratuitâ.

Instantia I. *Atqui Christus operâ recenset, quæ cœli*
D *remuneratione compensat: Ergo opera sunt merita seu causa salutis.*

RESP. Fallacia est secundùm non causam ut causam. Opera recenset non ut causam salutis, sed ut testimonia & signa certissima verorum cœli hæredum. Hortatur enim Christus ad bene recteque agendi studium, & promittit vitam æternam bene operantibus quidem, sed non propter opera.

Instantia II. *Christus opera commemorans utitur particulâ causali* γὰρ, hoc est, enim: *Ergo possessionis regni cælorum docet causam esse opera.*

RESP. Particula γὰρ, hoc est, *enim,* non semper causam declarat, sed generatim consequentiam notat seu argumentum, quod non semper ducitur è causa, sed sæpissimè ex aliis locis, ut Rom. 3. v. 22.
E *Iustitia Dei manifesta facta est per fidem Iesu Christi, in omnes & super omnes qui credunt: non enim est distinctio: Omnes enim peccaverunt ac deficiuntur gloria Dei.* Certè peccatum non est causa justitiæ fidei, sed duntaxat antecedens adiunctum omnibus hominibus inhærens. Sic: Hæc est vera mater infantis, quia non vult infantem in duas partes dividi. Recusatio divisionis infantis in duas partes, non est causa efficiens matris, sed duntaxat τεκμήριον & certum signum ostendens quòd sit vera mater.

Instan-

Instantia III. *In die judicij non ex Christi obedientia, vel fide, sed ex propria obedientia quisq; judicabitur. Ergo, &c.*

RESP. Impios opera palàm damnabunt: pios fides liberabit. Sic enim Christus docet Joh. 3. vers. 18. *Qui credit in eum, non condemnatur.* Et Johan. 5. vers. 24. *Qui sermonem meum audit & credit ei, qui misit me, habet vitam æternam & in condemnationem non veniet.* Quia tamen hæc fides quæ interna & occulta est solique Deo cognita, factis declaratur, quæ omnibus nota sunt & manifesta, consentaneum est ex factis potiùs, quàm fide, sententiam à Judice pronunciari, ut toti mundo manifesta sit justitia sententiæ à Judice prolatæ.

Instantia IV. *Christus in die judicij justos pronunciabit, qui legi obtemperârunt.*

RESP. Qua de causa Christus operum sit facturus in die judicii mentionem, exposuimus. Fidem enim, ut Jacobus ait cap. 2. 18. opera ostendunt, atque comprobant. Antequam autem Christus hæc sanctorum opera commemorat, veras & proprias salutis causas attingit, ne quis cum nostris Sophistis illos operum suorum dignitate meritos existimet æternam felicitatem. Quando enim hæreditatem eos adire jubet, Dei in Christo adoptioni omnem justitiæ ac salutis causam tribuit. Quod enim aliquis jure hæreditario possidet, id suis operibus minimè meretur. Tum quòd subiungit, paratum h... illis fuisse regnum à jactis fundamentis mundi, æternam Dei electionem omnibus operum meritis opponit. Num enim Deus hoc illis regnum præparavit, quia egregia illorum opera prævidit? Thomas Aquinas de verit. quæst. 6. art. 2. multis & firmissimis argumentis operum præscientiam docet non esse prædestinationis atque electionis causam. Nam prædestinatio est prior meritis. Et Apostolus Tit. 3. ait: *Non ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos:* Et tum nullus esset prædestinatus, nisi merita habiturus, quod patet in parvulis esse falsum. Quum ergo prædestinatio gratuita omnino sit, sanctorum salutem esse prorsus gratuitam manifestum est: quum prædestinatio nihil aliud sit, quàm decretum transmittendi sanctos in vitam æternam.

SEXTUM: *Zacharias & Elizabeth bonis operibus coram Deo justificati sunt: Ergo & nos bonis operibus coram Deo justificari necesse est.* Antecedens probare conantur testimonio Lucæ c. 1. v. 6. *Erant justi ambo in conspectu Dei, incedentes in omnibus mandatis & constitutionibus Domini inculpatè.*

RESP. *Primò* negatur antecedens, neque illud probatur testimonio Lucæ, quia aliud est *justificari coram Deo*, aliud *justum esse coram Deo.* Nam *justificari peccatorem coram Deo*, est à Deo recipi in gratiam & accipere remissionem peccatorum propter solius Christi nomen: at justus demum est coram Deo, quisquis antea justificatus est per Christum. Homo naturâ impius justificatur coram Deo ex gratia: justificatus ex gratia, est demum justus coram Deo. *Deinde* justum esse coram Deo seu in conspectu Dei est hoc in loco Lucæ idem quod sincerè & seriò, sine hypocrysi & simulatione, sic ut justitiæ studium non coram hominibus præ se ferrent, sed ut ei dediti essent toto corde coram Deo cordium scrutatore. Sic etiam usurpatur hæc phrasis Genes. 17. vers. 1. Ephes. 1. vers. 4. 2. Corinth. 7. v. 12. Deinde Zacharias & Elizabeth incesserunt in omnibus mandatis & constitutionibus Domini *inculpatè*, non quòd nihil in illis reprehendere Deus potuerit, sed propter conversationem inter homines laudabilem, quæ non posset incriminationis que-

A relam vocari, & quam propterea in Dei conspectu habuisse feruntur, quia in ea homines nullâ simulatione fallebant, sed ut apparebant, ita noti erant oculis Dei, non autem secundùm illam perfectionem justitiæ, ut verissimè hunc locum interpretatur *Augustinus* contra Pelagianos & Cœlestium, libro primo, capite quadragesimooctavo. Si enim ita purus fuisset Zacharias, ut nihil peccârit, cur illi mox pœnam peccati Deus imposuit? Mutus enim exstitit, quia non credidit Dei verbis.

SEPTIMUM ex Luc. 7. vers. 47. *Quæcunque est causa remissionis peccatorum, eadem est causa justificationis coram Deo: Sed charitas est causa remissionis peccatorum: Ergo, &c.*

Assumtionem conantur probare ex loco allegato,
B in quo Christus ait: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.*

RESP. Assumtio negatur: Deinde ea probari nequit dicto allegato, in quo dictio ὅτι, *quoniam*, non est αἰτιολογική, sed σημειωτική. Charitas enim non est causa remissionis peccatorum, sed remissionis certò acceptæ effectum, τεκμήριον & testimonium. Nemo enim vel Christum vel proximum propter Christum diligere potest, nisi cui remissa sunt peccata. Id autem manifestum est ex scopo orationis Christi. Propositum enim erat Christo, demonstrare Simoni, Mariam Magdalenam non esse jam peccatricem, ut cui multa essent remissa peccata: argumento ducto ab effectis Mariæ, quia dilexisset multum. Dilectio igitur non est causa, sed signum
C demonstrans homini esse remissa peccata. Hoc autem Christi propositum esse, ostendit primò parabola seu similitudo à Christo allata de duobus debitoribus, cuius hæc summa est: Ut is debitor, cui plus æris alieni à creditore remittitur, plus creditorem debitum remittentem diligit, quàm is, cui exiguum debitum sit remissum: Ita etiam Maria Magdalena, cui plurima peccata sunt remissa, plura charitatis suæ erga me documēta ostendit, quàm tu Simon. At propterea instituit σύγκρισιν seu comparationem inter Mariam Magdalenam & Simonem, qui Christum invitaverat: quâ comparatione confirmat ἀπόδοσιν parabolæ allatæ. Dicit enim Simoni: *Vides hanc mulierem? Ingressus sum domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti: hæc autem lacry-*
D *mis rigavit pedes meos, & capillis capitis sui extersit. Osculum mihi non dedisti, hæc autem ex quo intravi, non intermisit deosculari pedes meos. Cuius rei gratiâ dico tibi: remissa esse peccata eius multa: nam dilexit multum.* q. d. Hinc colligitur Mariæ esse multa peccata remissa; quia postquam accepit remissionem peccatorum, multis modis suam erga me charitatem declaravit. Deinde idem ostendit conclusio sermonis Christi: *Cui autem paululum remittitur, paululum diligit:* Hinc licet concludere: Ergo quia Mariæ multum est *remissum*, ideo multum diligit.

Instant I. *At charitas non potest esse consequens remissionis peccatorum: Nam quum de charitate Christus loquitur, utitur præterito tempore, quia* dilexit *multum: at quum de remissione loquitur, utitur præsenti*
E *tempore,* remittuntur.

RESP. Est falsa versio Latina Vetus: Nam in Græco est ἀφέωνται, quod est Præteritum perfectum Ionicum, non præsens: vertendum igitur fuit, *remissa sunt.*

Instant. II. *At quum de dilectione Mariæ loquitur, utitur Christus præterito tempore, quia* dilexit: *Ergo vult innuere dilectionem esse causam remissionis peccatorum.*

RESP. Rectè utitur Christus præterito tempore,

quia loquitur de declarata iam dilectione: at præteritum illud tempus non arguit causam efficientem remissionis peccatorum.

Instant. III. & aiunt, probari posse, quòd dilectio antecesserit remissionem peccatorum, si Syllogismus integer ex textu depromatur:

Qui dilexit multum, ei remissa sunt peccata multa:
Maria Magdalena dilexit multum:
Igitur ei remissa sunt peccata multa.

Hîc consideretur propositio: *Qui dilexit multum*, est subiectum: *ei remissa sunt peccata multa*, est prædicatū. Jam subiectum antecedit prædicatum: Ergo dilectio antecessit remissionem peccatorum.

RESP. Homonymia est in verbo *antecedere*. Nam aliàs significat antecedere tempore, item naturâ, aliàs antecedere ordine in oratione. Jam non omne quod in orationis ordine antecedit, tempore & naturâ antecedit; Causa sæpè enunciatur de effecto, ut Mundus est à Deo: Filius Dei est genitus à Patre: & quis tamen dixerit, effectum esse ante causam naturâ? Mundum esse ante Deum naturâ? Filium esse naturâ ante Patrem?

Instant. IV. Quia *denotat causam: Ergo dilectio fuit causa remissionis peccatorum.*

RESP. *Quia*, non est semper nota causæ: sed est nota ratiocinationis vel enthymematicæ, vel syllogisticæ, quodcunque argumentum adhibeatur, sive causæ, sive effecti, sive subiecti, sive adiuncti. &c. ut: Sol ortus est, quia dies est: Hic, *quia*, adhibetur, neque tamen dies est causa ortus Solis sed effectum: Sic: Laudate Jehovam: quia est bonus. Bonitas non est causa Jehovæ, sed proprietas essentialis.

OCTAVUM, petunt ex Luc. cap. 10. vers. 28. *Dixit Iesus, hoc fac & vives: Ergo bonis operibus justificamur coram Deo.*

RESP. Amphibolia est in responso Christi propter Ironiam. Non enim ideo mandat Legisperito facere hoc, ut ostendat, quòd possit id Legis peritus perfectè facere, ac sic vitam consequi: sed ut redarguat hypocrisin eius. Itaq; ex mandatis ἀνυμολόγως colliguntur præstandi vires & facultates. Nam Lex docet non solùm quales sint homines post lapsum, sed etiam quales à Deo sint initio conditi. Item docet, non quid facere homines possint, sed quid facere debeant. Item docet, quum non possint facere quæ debeant, ut quærant Mediatorem, qui pro ipsis satisfaciat: ita Lex fit Pædagogus ad Christum. Quòd verò Legis perito seipsum justificare cupienti Christus respondit, *serva mandata*, mirum non est. Neque enim meliùs inanem justitiam refutare potuit, quàm si illam ad Legem exigeret. Ita nos Papistis suam justitiam jactantibus respondemus; Facite mandata Dei & vivetis. Sed illa nec faciunt, nec facere possunt. Quare tandem aut Dei justitiam agnoscant & propriam abiiciant, aut se à vera justitia alienissimos esse intelligant.

NONUM: Rom. 2. vers. 6. Paulus ait: *Qui reddet unicuique secundùm opera ipsius: Ergo bonis operibus justificamur coram Deo.*

RESP. Vitanda est ambiguitas, in phrasi *secundùm opera*. Nam non idem valet quod *propter opera*, sed secundùm operum testimonia, ut interpretatur Paulus Eremita. Sunt enim opera omnibus manifesta, & mentem cuiusque facilè produnt, quia sunt testimonia vel fidei cuiusque vel infidelitatis. Erit ergo expeditum juxta opera judicium, sed non proinde sequitur, quemquam ex operum merito coram Deo justificari.

Instant: *Secundùm opera: Ergo propter opera.* RESPONDEO verbis Gregorii Magni Romani Pontificis, qui in explanatione septimi Psalmi pœnitentialis, super verba, *Auditam fac mihi manè misericordiam tuam*, sic scribit: *Si illa sanctorum felicitas misericordia est, & non meritis acquiritur, ubi erit quod scriptum est: Et tu reddes unicuique secundùm opera sua? Si secundùm opera redditur, quomodo misericordia æstimabitur? Sed aliud est secundùm opera reddere, & aliud propter ipsa opera reddere. In eo enim quod secundùm opera dicitur, ipsa operum qualitas intelligitur, ut cuius apparuerint bona opera, eius sit & retributio gloriosa. Illi namque beata vita, in qua cum Deo & de Deo vivitur, nullus potest æquari labor, nulla opera comparari, &c.*

DECIMUM, Rom. 2. vers. 13. *Non enim qui audiunt Legem, iusti sunt apud Deum. sed qui legem præstant, justificabuntur: Ergo, &c.*

RESP. Apostolus vanam Judæorum spem ac confidentiam evertit, qui quòd legem quotidiè audirent, beatos se ac justos esse sibi persuadebant, cùm tamen legem multis modis violarent. Quare Apostolus negat satis ad justitiam esse, ut legem audias & cognoscas, nisi etiam legi satisfacias. *Si perpetuò in illis stetissemus* (inquit Propheta Esaias 64. 9.) *servati fuissemus.* Lex enim nullos justos esse pronunciat, nisi qui legem omnem præstiterint. Hæc igitur verba ad eos pertinent, qui legis justitiam sequebantur, & se legis observatione justos esse existimabant. Si illam justitiam consectaris, fac quod lex præcipit, & eris hoc modo justus. Sed nihil minus potes, quàm legem præstare: itaque ad aliam justitiam confugias est necesse, quæ non operanti, sed credenti imputatur: nisi te fortè Abrahamo, Davide, Paulo, justiorem esse putas, qui non præstanda Lege, sed credendo justificati sunt coram Deo.

UNDECIMUM, Philip. 2. 12. *Salutem nostram cum timore & tremore conficere iubemur: Ergo bonis operibus iustificamur & salutem adipiscimur.*

RESP. Est amphibolia in phrasi. Nam *salutem conficere* Paulo est, in bonorum operum stadio currere, ad salutem contendere, cum filii Dei eius spiritu ducantur, per quem sunt justificati, ut in bonis operibus ambulent, Rom. 8. 14. Quod additur, *cum timore & tremore*, id pertinet ad amovendam securitatem carnalem.

DUODECIMUM; *Christus & Apostoli sæpè ad obedientiam Legis hortantur: Ergo bonis operibus iustificamur coram Deo.*

RESP. Processus est à non causâ ut causâ. Nos enim Christus & Apostoli ad legis obedientiam cohortantur, non quò nostris operibus vitam æternam mereamur: sed quia nostrum est in illo pietatis curriculo stadioque versari, in quo sumus collocati, ut ambulantes in bonis operibus, & in illa via insistentes, quam nobis Dominus proposuit, ad metam felicissimam tandem perveniamus. Etsi enim ad metam nunquam pervenitur, nisi viam rectam ingredimur, vita tamen non est causa metæ. Obedientia ad quam Christus hortatur, via est ad metam, quæ causa metæ non est.

Hactenus de justitia per quam coram Deo justificamur: sequitur de partibus justificationis.

Justificatio unum duntaxat est Dei beneficium, sed cuius partes duæ sunt individuo nexu cohærentes, *imputatio iustitiæ Christi, & remissio peccatorum.*

De iis quæritur, *An re differant, nec ne?* RESP. Distinguendum est: nam *re differre* ambiguum est. Vel enim idem est quod *subiecto differre*, & tum im-

putatio

putatio justitiæ Christi & remissio peccatorum re nequaquam differunt, quia uni eidemque competunt & tribui possunt, imò & tribui debent. Nam cuicunque imputata est à Deo Patre justitia Christi, eidem remissa sunt peccata: & cuicunq; remissa sunt peccata, eidem imputata est Christi justitia.

Vel *re differre* idem est quod differre ut rem & rem diversam quidem, sed non adversam. Hoc sensu imputatio justitiæ Christi & remissio peccatorum re differunt, quia differunt ut causa & effectum: imputatio enim justitiæ Christi est causa remissionis peccatorum & prior est remissione peccatorum: ac proinde imputatio justitiæ Christi non est ipsa remissio peccatorum propriè loquendo. Quam nostram sententiam hoc argumento confirmamus.

Quæcunque res ordine causæ prior est remissione peccatorum, illa profectò non est ipsa remissio peccatorum:

At imputatio justitiæ Christi, ordine causæ prior est remissione peccatorum:

Ergo imputatio iustitiæ Christi non est ipsa remissio peccatorum.

Maior propositio sua luce clara est. Minoris hæc est probatio: Si propter iustitiam Christi nobis ex gratia imputatam peccata nobis remittuntur: tum certè imputatio iustitiæ Christi, ordine causæ prior est remissione peccatorum. Antecedens verum est: Ergo & consequens.

Assumtio in Scriptura Sacra docetur non uno loco. Rom. 5. vers. 19. ait Paulus; *Per unius obedientiam, iusti constituentur multi:* quod quid aliud est: quàm propter iustitiam Christi gratuitò illis imputatam absolventur à condemnatione æternâ, remittentur illis peccata & adiudicabitur vita æterna? Nam per obedientiam Christi nemo iustus constituitur, nisi cui obedientia illa imputata est à Deo ex gratia. Sic Actor. 10. vers. 43. Petrus Apostolus ait: *Huic omnes Prophetæ testimonium dant, remissionem peccatorum accepturum per nomen eius quemvis qui crediderit in eum.* Si *per nomen Christi*, id est, per & propter iustitiam Christi nobis à Deo imputatam, accipimus remissionem peccatorum: tum profectò & imputatio iustitiæ Christi prior est ordine causæ remissione peccatorum. Similiter Actor. 13. 38. 39. Paulus ait: Notum sit vobis fratres, annunciari vobis remissionem peccatorum PER ISTUM. *Et ab omnibus à quibus non potuistis per Legem Mosis iustificari,* PER HUNC *credentem quemvis iustificari.* Quid est iustificari PER CHRISTUM hoc in loco nisi per & propter iustitiam Christi gratuitò nobis imputatam? Sic 1. Cor. 6. v. 11. *Iustificati estis in nomine Domini Iesu:* quid hoc aliud est, nisi per iustitiam Domini Jesu ex gratia imputatam? Ita legitur 1. Johan. 2. 12. *Scribo vobis, filioli, quoniam remissa sunt vobis peccata propter nomen eius.* Si *propter nomen Christi*, id est, propter iustitiam & obedientiam Christi perfectissimam ex gratia nobis imputatam peccata nobis remissa sunt: tum profectò imputatio iustitiæ Christi non est ipsa remissio peccatorum. Et Actor. 4. v. 11. 12. dicunt Apostoli: *Hic est lapis ille pro nihilo habitus à vobis ædificantibus, qui factus est caput anguli. Nec est in alio quoquam salus, nec enim aliud nomen est sub cœlo quod datum sit inter homines, per quod oporteat nos servari.* Si per nomen, id est, iustitiam solius Christi nobis gratiosè imputatam servamur, id est, remissionem peccatorum & salutem æternam consequimur: tum imputatio iustitiæ Christi non est ipsa remissio peccatorum. Ita in his dictis omnibus iustitiæ Christi imputatio à remissione peccatorum distinguitur, sic ut illa hanc ordine causæ antecedat, etiamsi tempore simul sint. Quisquis igitur negat, imputari nobis iustitiam Christi, is quoque remissionem peccatorum negat: negatâ enim causâ negatur effectus. Et quisquis imputationem iustitiæ Christi & remissionem peccatorum propriè pro eodem habet, is causam cum effecto confundit & causam effectumque pro eodem habet.

Porrò duas esse iustificationis nostræ coram Deo partes distinctas quidem, sed ad eiusdem beneficii integrationem concurrentes, imputationem iustitiæ Christi & remissionem peccatorum, ex sequentibus argumentis patet:

Primum: Quia utraque pars in Sacra Scriptura docetur, ut ex his quæ iam dicta sunt, manifestissimè liquet.

Secundum: quia per iustificationem consequimur ius vitæ æternæ, Rom. 5. vers. 20. *Ut quemadmodum regnaverat peccatum ad mortem: ita etiam gratia regnaret per iustitiam ad vitam æternam, per Iesum Christum Dominum nostrum* Rom. 8. 10. *Spiritus vita est propter iustitiam.* Propter quam iustitiam, nisi fidei? ut rectè exponit Augustinus septimo tomo, libro de peccatorum meritis & remissione contra Pelagianos, cap. 7. Atqui ius vitæ æternæ non habet, qui præter immunitatem à peccato, non habet iustitiam immutabilem & sempiternam, quam Lex requirit: velut Adamus ante lapsum nullum quidem peccatum habebat vel fecerat, ac proinde peccator non erat: nec tamen habebat ius vitæ æternæ ex formula Legis, quia non habebat iustitiam propter quam Lex vitam pollicetur. Lex enim vitam pollicetur non incipientibus obedire, sed persistentibus in Legis obedientia, sed permanentibus in omnibus quæ scripta sunt in Lege ut faciant ea. Ita necesse est, nobis non dari tantùm remissionem peccatorum, sed etiam sempiternam atque immutabilem iustitiam Christi imputari ac donari.

Tertium: quia iustificati accipiunt præter remissionem peccatorum etiam iustitiam sempiternam, quam Christus adduxit, & quæ ipsis donatur. Dan. 9. 24. Rom. 5. 17. *Etenim si per unum lapsum mors regnavit per unum, multò magis ij qui redundantiam illam gratiæ & doni iustitiæ recipiunt, in vita regnabunt per unum Iesum Christum.* Recipimus DONUM JUSTITIÆ: Ergo iustitia nobis donatur, utique non alia quàm iustitia Christi.

Quartum: quia perfecta demum iustificatio est, per quam & iniustitia nostra aufertur, & vita æterna nobis adiudicatur, quorum neutrum fieri potest, nisi ob iustitiam Christi nobis imputatam Remissis nobis peccatis iustificati sumus, hoc est, absoluti à pœnis peccatorum, ne illas pati æternùm teneamur, cùm Christus eas pro nobis sit passus: sed nondum habemus iustificationem vitæ, hoc est, quâ digni pronunciemur vitâ æternâ, nisi propter impletionem mandatorum Legis à Christo factam accipiamus adoptionem Gal. 4. 4. hoc est, ius, ut simus Filii Dei & hæredes eius per Christum.

Quintum: quia ut Adamus non solùm mortis nos reos in se fecit, sed etiam perdidit & sibi & nobis jus vitæ æternæ, quod retenturus erat, si obedientiam Deo constanter probasset: ita Christus non tantùm reatum mortis à nobis abstulit, sed etiam ius vitæ æternæ præterea donavit. Non minus enim à Christo accipimus, quam in Adamo amisimus: nec imbecillior est Christus in transferendis in nos suis bonis, quàm fuit Adamus in propagandis in nos suis malis. Hoc est quod Paulus urget Rom. 5. à v. 12. usque ad finem.

Digitized by Google

Sextum: quia per justificationem nos oportet in meliorem statum adduci, quam in quo fuit Adamus ante lapsum. Atqui si tantùm remissionem peccatorum habeamus, & justitiam sempiternam atque immutabilem non accipiamus: non adducti fuerimus in meliorem statum, quàm in quo Adamus fuit. Nam & Adamus ante lapsum pro peccatore coram Deo non habebatur: sed vitam æternam consequi non poterat, nisi haberet justitiam Legis, justitiam, inquam, immutabilem & sempiternam.

Septimum: quia cùm Christus non suâ causâ, sed nostrâ causâ in mundum advenerit, sicut remissionem peccatorum nobis peperit, ita etiam sempiternam justitiam adduxit. Non tantùm venit, ut daret animam suam in redemtionis pretium pro multis, & funderet sanguinem in remissionem peccatorum nostrorum: Sed etiam ut vitam haberemus, Joh. 10. 10.

Octavum: quia Christus non hoc tantùm effecit, ut pro peccatoribus non habeamur coram Deo, sed etiam, ut nostra fieret obedientia Legi toti ab ipso præstita, quâ exsolvit tum debitum pœnæ pro peccatis nostris, tum debitum obedientiæ mandatorum, ad quod solvendum nos eramus obligati, si æternùm vivere vellemus.

Nonum: quia Christum induimus, & communionem cum ipso habemus: proinde & justitiæ societas nobis est cum ipso. Qui Christum per fidem induit, eum innocentiâ & sanctitate Christi vestitum esse, certum est.

Decimum: quia Christus & debitorum nostrorum solutionem in se recepit ut sponsor, & bonis suis nos ditat ut dives. Quemadmodum si quis aliquem debentem obolos decem in carcerem coniiceret, nec ipsum solùm, sed & uxorem & liberos & domesticos propter ipsum, veniret autem alius, qui non solùm decem illos obolos solveret, sed etiam infinita talenta auri donaret ei qui incarceratus antea fuerat, eumque in regia sua palatia deduceret, in solio regio collocaret, & participem supremi honoris faceret, non posset in posterum meminisse decem obolorum, quos debuerat creditori: ita & nobis accidit. Nam multò plura quàm debebamus, Christus, persolvit, & tantò plura, quantò infinitis partibus major est Oceanus ad parvam guttam collatus. Sicut autem actus creditoris distincti sunt, acceptatio solutionis à sponsore factæ pro debitore & dimissio debitoris ex carcere, illa enim est hujus causa: ita actus distincti sunt, imputatio justitiæ Christi & remissio peccatorum. Imputatio justitiæ Christi est actus quo Deus ita acceptat justitiam Christi, ut eam nobis adscribat, perinde ac si à nobis ipsam accepisset. Christus pro nobis solutionem fecit, illam Deus nobis imputat, hoc est, nobis illam adscribit ac si à nobis eam accepisset. Remissio peccatorum cum adiudicatione juris vitæ æternæ consequitur.

Undecimum: quia idem testantur sacramenta, quæ nobis non tantùm remissionem peccatorum obsignant, sed etiam sunt sigilla justitiæ fidei: sicut Paulus ait Rom. 4. vers. 11. *Et signum accepit circumcisionis, sigillum justitiæ fidei receptæ in præputio.* Sicut igitur Evangelium, sic sacramenta testantur, præter donum remissionis peccatorum, justitiam Christi nobis imputari.

Duodecimum: quia figuræ in veteri Testamento idem docent. Adamo vestis nuditatem pudendam tegens à Deo data. Ut Jacobus benedictionem consequeretur, vestem primogeniti induit: quam figu-

A ram Ambrosius libro secundo de Jacob. & vita beata, cap. secundo observavit. Nempe quemadmodum ille primogenituram à seipso non meritus, habitu fratris occultatus, ejusque veste indutus, quæ optimum odorem spirabat, seipsum insinuavit patri, ut suo commodo sub aliena persona benedictionem acciperet: ita nos sub Christi primogeniti nostri fratris pretiosa puritate delitescere, ut testimonium justitiæ à conspectu Dei referamus. Verba Ambrosii sunt: *Quòd Isaac odorem vestium olfecit, fortasse illud est, quia non operibus justificamur, sed fide: quoniam carnalis infirmitas operibus impedimento est, sed fidei claritas, factorum obumbrat errorem, quæ meretur veniam delictorum.* Et sanè ita res habet: nam quò in salutem coram facie Dei compareamus, bo-
B no ejus odore fragrare nos necesse est, & ejus perfectione vitia nostra obtegi ac sepeliri Zachar. 3. vers. 3. Sacerdos Jehoschuah exuitur vestibus sordidis, & contrà induitur vestibus mundis. Per amotionem vestium sordidarum significata fuit translatio iniquitatum à Jehoschuah, seu remissio peccatorum ipsius, vers. 4. Unde vi oppositionis sequitur, per aptationem vestium mundarum significatam fuisse communicationem justitiæ Christi, quæ est vestis illa candida, in qua coram Deo pari comparemus, Apocal. 7. 9. 13. 14. & cap. 19. 13. 14.

Decimumtertium: quia has easdem partes agnoscunt verè fideles Doctores alii, ut Bucerus & alii collocutores Evangelici in colloquio Ratisbonensi altero, an. XLVI. paginâ ducētesimâ vigesimanonâ.

C Certum igitur est, duas esse has partes justificationis nostræ coram Deo: videamus jam utriusque definitionem.

IMPUTATIO JUSTITIÆ CHRISTI, est prima gratuitæ justificationis pars, quum *Deus justitiam* Christi nobis donat, seu nobis adscribit, ac si à nobis ipsis præstita, & in nobis ipsis esset, propterea quòd illam Christus ut Caput nostrum & sponsor, pro nobis ut membris suis & debitoribus præstitit, ut per illam habeamus jus hæreditatis vitæ æternæ. Hæc enim est *justificatio vitæ*, Roman. 5. versic. 18. Hæc est *gratia regnans per justitiam* (scil. Christi nobis imputatam) *ad vitam æternam*. Roman. 5. vers. 21. *Hinc Spiritus vita est propter justitiam* (scil. Christi nobis imputatam,) Roman. 5.
D vers. 10. De eadem Paulus loquitur Philip. 3. vers. 7. 8. 9. *Quæ mihi erant lucra, ea duxi propter Christum damnum esse. Quin etiam certè duco omnia damnum esse propter eminentiam cognitionis Iesu Christi Domini mei: propter quem omnibus istis meipsum multavi, eaque duco pro stercoribus, ut Christum lucrifaciam, & comperiar in eo, non habens meam justitiam, quæ est ex lege, sed eam quæ per fidem est Christi, id est, justitiam quæ est ex Deo per fidem.*

Justitiam Christi nobis imputari, Scriptura Sacra docet, ut jam antè abundè ostendimus. Tum quia peccatum Adami imputatur omnibus filiis Adami ab eo carnaliter propagatis: certè & justitia Christi imputatur omnibus à Christo spiritualiter regeneratis.

E Tum quid perversius fingi potest, quàm nobis sanctorum merita imputari, Christi justitiam non imputari? Qui enim indulgentias redimunt nummis, non dubitant, quin ex aliorum meritis maximos sint ipsi fructus, & lucrum eximium percepturi. Si ergo possunt merita sanctorum, ut ipsi Papistæ existimant, eos facere justiores in quibus non inhærent, quàm impium atque absurdum fuerit, Christi meritis ac justitiæ vim imputationis minorem attribuere?

Usus

Usus doctrinæ de imputatione justitiæ Christi est multiplex.

Primus est, ut tranquillas conscientias habeamus, certò nos coram judicio DEI damnari non posse, quum perfectè simus justificati.

Secundus, justitiam nostram, quâ coram Deo justificamur, esse in hac vita omnibus modis perfectissimam, quâ nec meliorem, nec absolutiorem Lex Dei exigere possit: quia est obedientia Christi perfectissima, per imputationem nostra facta.

Tertius, nos justitiâ Christi vestitos Deo placere & propter suavissimum justitiæ illius odorem, benedictionem à Patre nostro cœlesti consequi.

Quartus, justitias nostras omnes fœtere in conspectu Dei, nisi à Christi innocentiâ bonum odorem ducant.

Quintus, Nos quotquot justificati sumus, perfectos esse in Christo, cuius perfectio & conformitas cum Lege nobis imputatur.

Sextus, opera nostra justa esse & haberi: quia quicquid aliàs vitii in ipsis est, Christi puritate velatum, non imputatur. DEUS nos & nostra omnia in Christo intuetur. Quemadmodum ergò nos ipsi, ubi in Christum insiti sumus, ideò justi apparemus coram Deo, quia eius innocentiâ conteguntur nostræ iniquitates: ita opera nostra justa sunt & habētur, quia quicquid alias vitii in ipsis est, Christi puritate sepultum, nō imputatur. Ita meritò dicere possumus, solâ fide non tantum nos, sed opera etiam nostra justificari.

Hactenus de imputatione Iustitiæ Christi: sequitur de remissione peccatorum.

REMISSIO PECCATORUM, est secunda gratuitæ justificationis pars, dum Deus peccata non imputat, sed & culpam & pœnam peccatorum nobis condonat, ut liberi simus à condemnatione mortis æternæ, Psal. 32. & 41. 5. & 51. 3. & seqq. & 65. 4. Rom. 4. ℣. 8. 2. Cor. 5. ℣. 19.

Est quidem p[illegible] justificationis nostræ coram Deo: Synecdochicè tamen frequenter pro tota justificatione ponitur, ita ut rectè dicatur justificationem peccatoris coram Deo in sola remissione peccatorum consistere. Nam remissio peccatorum non excludit imputationem justitiæ Christi, sed necessariò ponit; quia nemini Deus remittit peccata, nisi cui justitiam & satisfactionē Christi imputavit: Verùm excludit tātùm merita nostra, satisfactiones nostras & quoscunq; modos justificandi coram Deo ab hominib. excogitatos. Sicut vicissim rectè affirmatur, justificationē coram Deo consistere in sola imputatione justitiæ Christi: nam imputatio justitiæ Christi non excludit remissionem peccatorum, sed necessariò infert. Nam cuicunq; Deus imputat justitiam & satisfactionem Christi, eidem certò remittit peccata: quia remittit illa ex mera misericordia & gratuito amore erga nos, propter intercessionē & satisfactionem Christi Mediatoris nostri nobis applicatam per fidem, 1. Joh. 1. ℣. 7. Coloss. 1. ℣. 20, 21, 22. Rom. 3. ℣. 25. Eph. 1. ℣. 7. Heb. 9. ℣. 22. & cap. 12. 24.

Ideò remissio peccatorum respectu nostri est gratuita.

Fit à solo Deo autoritativè & potestativè, ut loquuntur: à ministris verbi tantum nunciativè. Nam solus Deus remittit peccata autoritate & potestate sua: ministri autem Ecclesiæ sunt tantum nuncii remissionis divinæ.

A Congruit cum justitia Dei & nequaquam cum illa pugnat.

Non est deletio atq; abolitio peccati in hac vita, sic ut non sit: quia peccatum originis licet remissum in regeneratione spirituali, manet tamen in carne mortali.

Ideò non semel tantùm peccatorum remissio à Deo data est: sed eius misericordia, assiduâ peccatorum remissione nos subinde absolvit, quia quotidiè peccamus & labimur.

Unâ autem remissione nobis remittitur & culpa & pœna: quia Christus utramq; in se transtulit: quod agnoscit etiam Jus Canonicū de consecrat. Distinct. 4. cap. 8. *Filius Dei carnem peccati suscepit, & pœnam*

B *sine culpa, ut in carne peccati & culpa solveretur & pœna.* Et vetus receptumq; in Ecclesia distichon habet:

Larga Dei bonitas veniam non dimidiabit,
Aut nihil aut totum, te lacrymante dabit.

Errant igitur Papistæ, qui contendunt, tantùm culpam à Deo remitti, non etiam pœnam, pro qua volunt satisfacere per se debere quemvis, cùm nullus sit qui possit.

Accipitur remissio peccatorum per fidem vivam: sicut dicimus in Symbolo, *Credo remissionē peccatorū.*

Tam remissio peccatorum, semel à Deo data, nunquam fit irrita, hoc est, peccata semel remissa, nunquam ampliùs deinceps imputantur, Ezech. 18. ℣. 21, 22. Jes. 44. ℣. 21. Mich. 7. ℣. 19. Jer. 31. ℣. 35.

C Datur singulis & solis electis hominibus ad vitam æternam: quia datur singulis & solis credentibus: nulli autem credunt, nisi soli electi. Act. 10. ℣. 43.

Non semper omnes electi eam habent actu: sed omnes credentes eam actu habent semper: ergò electi eam tum demum habent actu cùm convertuntur & fide donantur: quoad propositum verò Dei eam semper habent.

Eaque in hac tantùm vita obtingit: sicut ait Ambrosius libro de bono mortis cap. 2. *Festinabat etiam sanctus David de hoc loco peregrinationis exire, dicens: Advena ego sum apud te in terra & peregrinus, sicut omnes patres mei. Et ideò tanquam peregrinus ad illam*

D *sanctorum communem patriam omnium festinabat, petens pro huius commorationis inquinamento, remitti sibi peccata, priusquam discederet de vita. Qui enim hic non acceperit remissionem peccatorum, illic non erit. Non erit autem, quia ad vitam æternam non poterit pervenire, quia vita æterna remissio peccatorum est.*

Aut contingit saltem in extremo vitæ huius momento seu in ipsa morte, ut exemplum latronis cum Christo crucifixi, & in cruce conversi indicat.

Post hanc autem vitam, id est, postquam anima è corpore mortali excessit, propriè nulli peccata ampliùs remittuntur, nec post universalem mortuorum resurrectionem remittentur.

Plenum tamen remissionis peccatorum fructum non percipient fideles, nisi extremo illo judicii futuri die,

E quo Christus declarabit publicè coram Angelis & hominibus, quibus in hac vita peccata fuerint remissa, quibus non fuerint remissa. Eo demum die penitus sua judicia Dominus revelabit & exsequetur. Quo pertinet illud Christi Matth. 12. ℣. 32. *Quisquis fuerit locutus adversus Spiritum Sanctum, non remittetur ei neq; in hoc sæculo, neq; in futuro* De quo loco ait Beatus Fulgentius lib. 1. de peccatorum remissione, cap. 24. *Hoc verbo Dominus & Salvator noster non aliqua peccata in futuro sæculo dimittenda, quæ in hoc sæculo dimissa non fuerint, sed benè intelligentibus ostendit, non alia, sed illa tantùm in futuro sæculo dimittenda, quæ in hoc sæculo in una & vera Ecclesia Catholica fuerint unicuiq; dimissa.*

Digitized by Google

Denique remissio semel facta in hac vita, semper & in omnem æternitatem durabit, sic ut in æternum non imputanda sint nobis peccata, semel remissa.

Obiicitur : *Ubi non est peccatum, ibi non habet locum remissio peccatorum : In vita æterna non erit peccatum : Ergo in vita æterna non habebit locum remissio peccatorum.*

RESP. Conceditur totum rectè intellectum: In vita æterna non habebit locum remissio peccatorum, nempe præsentium, rata tamen manebit remissio peccatorum præteritorum.

Tantum de partibus justificationis nostræ apud Deum.

Finis eius *proximus* est pax conscientiæ & salus nostra æterna, Rom. 3. ℣. 26. Tit. 3. ℣. 7. *Ultimus* verò est gloria Dei in admirabili temperamento justitiæ & misericordiæ : Justitiæ, quod Filium voluerit loco nostro satisfacere; misericordiæ, quòd satisfactionem Filij nobis voluerit gratiosè imputare.

Effecta seu utilitates & fructus justificationis gratuitæ coram Deo sunt. I. Pax erga Deum, Rom. 5. 1. id est, tranquillitas conscientiæ coram Deo sublatis inimicitiis quæ inter Deum & nos erant.

II. Liber aditus ad Deum, Rom. 5. 2.

III. Spes certa gloriæ æternæ, Rom. 5. 2.

IV. Consolatio & patientia in afflictionibus, Rom. 5. 3. Imò etiam liberatio à morbis & aliis calamitatibus, ut Matth. 9. 2. dicit Christus paralytico, quem mox sanaturus erat: *Confide fili, remissa sunt tibi peccata tua.*

V. Conservatio ab ira illa, Rom. 5. ℣. 9. *Justificati igitur nunc eius sanguine, servabimur multò magis per eum ab ira illa.*

VI. Glorificatio nostri, Rom. 8. 20. *Quos autem justificavit, eos etiam glorificavit.* Glorificatio hæc est regeneratio, renovatio, sanctificatio nostri & instauratio ad gloriam æternam, inchoata in hac vita, perficienda post hanc vitam.

VII. Vita æterna quam Deus nobis donat, Roman. 5. 21.

Nequaquam autem effectus justificationis gratuitæ est restitutio nostri in statum merendi vitam æternam.

Subiectum δεκτικὸν justificationis gratuitæ coram Deo, sunt homines impii, sicut dicitur Rom. 4. ℣. 5. *Deus justificat impium.* Nam quoscunque justificat, eos invenit ægrotos. Sed non quoscunque Deus invenit impios & justificat, tales permanere finit : sed donat illis Spiritum Sanctum, qui perimit in illis impietatem, & excitat veram pietatem : sic ut qui ante justificationem fuerũt impii, post eam pii evadant. Quod si Deus justificat impios, non ergò antea dignos per opera præparatoria, Rom. 9. 30.

Non autem omnes & singuli justificantur : sed tantùm electi ad vitam æternam & efficaciter vocati ad Christum, atq; salvifica fide donati.

Iique non tantum adulti, sed etiam infantes. Nam etiam infantes peccatores nascuntur: proinde si in infantia moriantur, aut Deo ingrati invisique maneant, aut justificentur necesse est.

Sic fuit de justificatione : sequitur

* *
*

A

CAPUT XXXVII.

In quo de Regeneratione.

REGENERATIO, est beneficium DEI, per quod nostra corrupta natura ad imaginem Dei per Spiritum Sanctum ex semine incorrupto verbi Dei de novo gignitur & instauratur, 1. Pet. 1. ℣. 3. *Benedictus esto Deus & Pater Domini nostri Jesu Christi, qui ex multa sua misericordia regenuit nos in spem vivam per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis.* 2. Pet. 1. ℣. 4. *Ex eo quòd maxima illa nobis ac pretiosa promissa donavit, ut per hæc efficeremini divinæ consortes naturæ, elapsi ex corruptione quæ est in mundo per cupiditatem.*

B Tit. 3. ℣. 5. *Non ex operibus justis quæ fecerimus nos, sed ex sua miserocordia servavit nos per lavacrum regenerationis, & renovationis Spiritus Sancti.* Galat. 4. 6. *Quoniam estis filij, emisit Deus Spiritum Filij sui in corda vestra, clamantem, Abba,* id est, *Pater.* 2. Cor. 3. ℣. 17. *Dominus verò, Spiritus ille est : ubi autem Spiritus ille Domini, illic libertas.* Coloss. 5. ℣. 9, 10. *Quum exuti sitis illo vetere homine cum factis ipsius, & induti sitis novo illo, qui renovatur in agnitionem congruentem imagini ipsius, qui ipsum condidit.* Ephes. 4. ℣. 23. *Renovati Spiritu mentis vestræ.* Psal. 110. ℣. 3. *Populi tui oblationes voluntariæ die copiarum tuarum in decoris* locis *sanctitatis inde ab utero,* futuræ sunt; *tibi aderit ros juventæ tuæ accuratissimè.*

C Eadem etiam *sanctificatio* dicitur. Interdum tamen utrumque nomen, & regenerationis & sanctificationis, latiore significato accipitur pro tota nostra salvatione, seu (ut ita loquar) beatificatione, veluti Heb. 10. ℣. 10. *Quâ voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Jesu Christi, semel factam* : hic enim sanctificatio idem est, quod purgatio, mundatio, ablutio à peccatis. Hoc verò loco, ut plerumque aliàs, est distinctum beneficium, quod electi vocati, per Spiritum Sanctum & fidem cum Christo uniti, à Deo consequuntur. Vocatur à Paulo Rom. 8. ℣. 30. *glorificatio,* hoc est, gloriosa renovatio naturę nostrę, cuius initium fit in hac vita, complementum erit in altera.

D Gratuitam coram Deo, justificationem individuo nexu comitatur, nec ab ea separari potest, etiamsi distingui debeat.

Sic pulcerrimè cohæret catena causarum æternæ salutis ab Apostolo tradita : *Quos prædestinavit, eos etiam vocavit; & quos vocavit, eos etiam justificavit: & quos justificavit, eos etiam glorificavit.*

Regeneratio est nobis summè & omnibus modis necessaria.

I. Quia id Christus cum sancto & pretioso juramento testatur, Joh. 3. ℣. 3. Matth. 18. 3.

II. Quia sine ea nemo potest videre regnum Dei, & in illud ingredi, Joh. 3. ℣. 3. 5. Matth. 18. 3.

III. Quia sine ea nemo amicus Dei fieri potest, Rom. 8. 7.

E IV. Quia absque ea nemo Deo placere potest, Rom. 8. ℣. 8. Deus enim ea conditione remittit peccata, si in posterum desinamus eum offendere peccatis nostris. Non possumus autem à peccatis desistere, nisi natura nostra per Spiritum Sanctum instauretur.

Regeneratio est vel *inchoata,* Johan. 3. ℣. 3. vel *consummata,* Matth. 19. ℣. 28.

Regeneratio inchoata, est quæ fit in hac vita, idque tantum ex parte, sicut in uno eodemq; homine regenerato caro quidem habitet, spiritus autem regnet, non tamen sine lucta, ut copiosè explicatur, Rom. 7. & Gal. 5. 16, 17.

Regenera-

Digitized by Google

Regeneratio consummata, est quam in futura vita exspectamus in qua nunquam peccabimus. Homo quidem renatus moriens corporali morte desinit peccare seu non peccat amplius: sed post hanc vitam quum corpus fuerit denuo unitũ animæ ita absolvetur regeneratio, ut homo nõ possit amplius peccare.

Hinc intelligitur, cur Paulus Rom. 8. ℣. 30. præteriti temporis verbo utatur: quos justificavit, eos etiã *glorificavit*: nam glorificatio in hac vita inchoatur, in altera perficitur; quemadmodum etiam Thomas Aquinas verbum hoc explanat, quum ait, quòd Deus *dupliciter* nos glorificavit, *uno quidem modo per profectum virtutis & gratiæ, alio autem modo per exaltationem gloriæ*.

Regeneratio autem fit non ex sanguine, neque ex libidine carnis, neq; ex libidine viri, sed *à Deo*, Patre, Filio & Spiritu Sancto, Jesa. 66. ℣. 9. *An ego aperirem os matricis & non gignerem? ait Jehova: an ego qui gigno ampliùs occluderem? ait Deus tuus*. 1. Pet. 1. ℣. 3. Joh. 1. ℣. 13. & 3. v. 5, 6. Quòd Filius Dei nos regeneret patet ex eo quod nominatur propterea *pater æternitatis*, Jesa. 9. 6. quòd regenerationis participes sunt filii & filiæ Christi, Matth. 9. v. 2. & 22.

Liberâ & gratuitâ eius voluntate, Hebr. 10. v. 10. Jacob. 1. 18. ideò filii Dei sumus, non naturâ, sed gratiâ. Quare restat, ut gratiam ei habeamus perpetuam: quia tota nostra salus ex mera ipsius libera voluntate pendet.

Ex multa illius misericordiâ, 1. Pet, 1. v. 3.

A Christo per fidem apprehenso promanat, Act. 15. 9.

Propter mortem & virtute resurrectionis Christi: nam morte sua Christus est meritus, resurrectione efficaciter regenerationem nobis applicat, Gal. 2. v. 20. & cap. 5. v. 24. Rom. 6. v. 3. & seqq. 1. Pet. 1. v. 3. Ita causa efficiens interna propter quam Deus nos regenerat, est meritum, justitia & obedientia Christi.

Non ex semine intereunte, sed non intereunte, id est, per sermonem Dei vivum & manentem in æternum. Jacob. 1. v. 18. 1. Pet. 1. v. 23.

Foris quidem per ministros Evangelii, 1. Cor. 4. v. 15. Intus per Spiritum Sanctum, Joh. 3. v. 5, 6, 7.

Non per externum Baptismum propriè loquendo. 1. quia ante eum multi regenerantur, ut Eunuchus Reginæ Candaces, Actor. 8. v. 37. & Cornelius Centurio amiciq; eius Act. 10. v. 44. & seqq. 2. quia post eum multi demum certo tempore regenerantur. 3. qui per eum multi non regenerantur, ut Judas Iscariotes, Simon Magus, Nicolaus, à quo Nicolaitæ, de quibus Apoc. 2. v. 15.

Neque per fidem nostram: quia gratia regenerationis prior in nobis est, quàm fides quæ illius est effectus.

Ut essemus primitiæ quædam eorum quæ creavit: Jacob. 1. 18. id est, ut essemus sancti & quos Deus ipse sibi consecratos & addictos esse voluit sacræ cuiusdam oblationis instar, ex reliquo hominum acervo collectæ: *In spem vivam*, hoc est, hæreditatem quæ nec perire potest, nec contaminari, nec marcescere, quæ in cœlis servatur, 1. Pet. 1. v. 3, 4.

Ad gloriam Dei, Rom. 6. v. 4. *Ut sicut suscitatus est Christus mortuis ad gloriam Dei Patris, ita & nos novâ vitâ ambulemus*, nimirum ad gloriam Dei. 1. Cor. 6. v. 20. *Glorificate Deum in corpore vestro & in spiritu vestro, quæ sunt Dei*.

Ex regeneratione nanciscimur vires, quibus tum Deum, tum fratres nostros diligimus, 1. Joh. 4. v. 7. & 5. v. 1. 1. Pet. 1. 22, 23. quibus vincimus mundum, hoc est, quicquid mandatis Dei reluctatur, 1. Joh. 5. v. 4. & quib. resistimus peccato, ne illud nobis dominetur; ita Deus, nos regenerando, peccati regnum in nobis abolet, 1. Joh. 3. v. 9. & cap. 5. v. 18. quibus bona opera facimus à Deo præcepta, quum sine regeneratione ne quidem inchoari possit pars ulla boni operis vel minimi. Per regenerationem sunt credentes filii & filiæ Christi, Matth. 9. v. 2. dicit Christus ad paralyticum, *Confide fili, remissa sunt tibi peccata tua*: & Marc. 5. 34. dicit mulieri quæ sanguinis profluvio laboraverat, *Filia, fides tua te servavit*. Unde renati sunt etiam filii Dei: Per regenerationem sumus Christi sponsa & uxor, Rom. 7. 4.

Signa regenerationis.

Signa proinde regenerationis & sanctificationis instauratæque imaginis Dei in nobis sunt, I. Fides in Dominum Jesum, 1. Johan. 5. versiculo 1. *Quisquis credit Jesum esse Christum illum, ex Deo genitus est.*

II. Charitas erga Deum, & proximum, 1. Joh. 5. v. 1. *Et quisquis diligit eum qui genuit, diligit etiam eum qui ex eo genitus est.*

III. Fuga peccatorum & occasionum peccandi. 1. Joh. 5. 18. *Quisquis natus est ex Deo, non peccat: sed qui genitus est ex Deo, conservat seipsum, & Malus ille non tangit eum.*

Subiecta.

Regeneratio spiritualis non est omnium hominum, sed tantùm electorum ad vitam æternam; estq; non tantùm hominum adultorum, sed etiam infantium.

Infantes enim qui servandi sunt (ut certè ex ea ætate omninò alioqui servantur,) maximè si in infantia vel in uteris maternis moriantur, regenerari & sanctificari necesse est: I. Quia nemo electorum ad vitam æternam è præsenti vita evocatur, qui non priùs sanctificetur & regeneretur Dei Spiritu: nam caro & sanguis regnum Dei possidere non potest: in regnum Dei nihil ingreditur pollutum aut coinquinatum: nullis patet in vitam cœlestem ingressus nisi renatis, Joh. 3. v. 3.

II. Quia ideò à prima infantia sanctificatus fuit Christus, ut ex ætate qualibet sine discrimine electos suos in seipso sanctificaret. Sic absolutissimum in Christo habemus gratiarum omnium exemplar, quibus filios suos Deus prosequitur; hac quoque parte documento nobis erit; infantiæ ætatem à sanctificatione interna non excludi.

III. Quia Jeremias Propheta & Johannes Baptista in materno utero sanctificati sunt, Jerem. 1. v. 5. ait Deus ad Jeremiam; *quum nondum prodysses ex vulva, sanctificavi te*. Lucæ 1. v. 15. ait Angelus de Johanne Baptista: *Spiritu Sancto implebitur etiam à ventre matris suæ*. In his infantibus documentum Deus præbuit, quid in reliquis possit, imò quid in reliquis revera etiam præstet, etsi à nobis non ita observetur semper.

EXCIPITUR à quibusdam: *Id semel atque iterum duntaxat factum, idq; miraculosè: ideò inde colligi generalem nullam conclusionem posse.*

REPLIC. Neque nos ex Jeremiæ & Johannis exemplo generalem de universis infantibus ad vitam æternam electis regulam figimus: tantùm ostendimus, Deum arcanam vim sui Spiritus, in quibus ipsi libet infantibus exserere, maximè in fœdere suo conceptis & natis. Ac certè iniquè & malignè inter eas angustias limitatur Dei gratia ac virtus, quibus illa se includi non sustinet. Quin potiùs statuendum, Deum sanctificare quos visum fuerit, quacunq; sint ætate.

OBJICIUNT: *Nemo nisi ex incorruptibili semine verbi Dei regeneratur: At infantes semen illud verbi Dei nondum possunt excipere: Ergò non regenerantur.*

Digitized by Google

RESPON. Perperam Petri sententiam interpretantur, quâ illos modò fideles comprehendit, qui Evangelii prædicatione edocti fuerunt. Talib. quidem fatemur, verbum Domini esse ordinariè spiritualis regenerationis semen: Sed ex eo negamus colligendum, Deum non regenerare infantes quos vult, internâ virtute spiritus sui, quæ illis tam facilis & prompta est, quàm nobis incomprehensa & admirabilis.

Regeneratio est spiritualis, nō autem corporalis.

Adiuncta. Significatur & obsignatur nobis per Sacramentum baptismi.

Est una, sicut & generatio carnalis est una.

Partes. Regenerationis partes sunt duæ: *mortificatio veteris hominis, & vivificatio novi*, Rom.6.℣.11. *Ita etiam vos colligite, vos tum mortuos esse peccato, tum verò vivere Deo per Christum Iesum Dominum nostrum.* Et cap.7.℣.4. *Itaq; fratres mei, vos quoq; mortificati estis legi, in corpore Christi: ut esset is alterius, eius videlicet qui ex mortuis suscitatus est, ut fructum feramus Deo.* Non potest generatio unius fieri, sine corruptione alterius.

Mortificatio veteris hominis, est prima nostræ regenerationis pars, dum Spiritus Sanctus nativū illius nostræ corruptionis vigorem paulatim in nobis extinguit, ne fructus amarissimos edat, Roman.6.℣.2. *Qui mortui sumus peccato, quomodo adhuc vivemus in eo?* Coloss.3.℣.3. *Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.*

Vetus homo quid sit? *Vetus homo*, est tota tum animi tum corporis humani natura peccato & morti addicta. Ita dicitur respectu veteris Adami, ex quo natus est carnali generatione. Eodem sensu dicitur *exterior homo*, item *caro*, Joh.3.℣.6. Rom.8.6. Ubi *carnis* appellatione non significatur carnea illa corporis moles, sed totius hominis, id est, animę & corporis vitiosa ac non regenerata natura.

Caro quid sit? Idque ita esse, vel ex eo liquet, quòd carni tribuitur φρόνημα, Roman.8.℣.7. & νοῦς, mens, Coloss.2.℣.18. Vocatur vetus homo etiam *corpus peccati*, Roman.6.℣.6. & corpus peccatorum carnis, Coloss.2.℣.11.

Fit mortificatio vi & efficaciâ passionis, crucifixionis & mortis Christi, communicata nobis per Spiritum Sanctum, per quem illi sumus insiti, Roman.6.℣.6. *Illud scientes, veterem illum nostrum hominem cum eo crucifixum esse, ut aboleatur corpus peccati, ne posthac nos serviamus peccato.*

Sepultura nostra spiritualis. Estque huic spirituali mortificationi coniuncta *spiritualis sepultura*, quæ est continuus mortificationis progressus, Rom.6.℣.4. *Sepulti sumus igitur cum eo per baptismum in mortem: ut sicut suscitatus est Christus ex mortuis in gloriam Patris, ita & nos novâ vitâ incedamus.* Coloss.2.℣.12. *Cōsepulti cum eo per baptismū, per quem etiam cum eo suscitati estis per fidem Dei efficaciter agentis, qui suscitavit eum ex mortuis.*

Et ipsa ex virtute sepulturæ Christi promanat.

Vivificatio novi hominis, est secunda regenerationis nostræ pars, cùm in novam spiritualem vitam resuscitamur, ut justitiæ vivamus. Ephes.2.℣.4.5. *Deus autem dives sit misericordiâ propter multam charitatem suam qua dilexit nos, Etiam nos, quum per lapsus mortui essemus, unà vivificavit cum Christo, cuius gratiâ estis servati.* Joh.5.21. *Sicut enim Pater suscitat mortuos & vivificat: ita & Filius quos vult vivificat.* Loquitur in his verbis Christus de spirituali vivificatione, quæ fit in regeneratione: quia hæc vivificatio non est omnium, sed eorum duntaxat quos vult Christus vivificare, hoc est, electorum.

Novus homo quid sit? Christianus quid sit? *Novus homo*, est natura hominis, quę ad imaginem DEI instauratur. Dicitur etiam *interior homo*, Rom.7.22. & *occultus cordis homo*, 1.Pet.4.℣.10. Item *Christianus*, id est, Christo per fidem addictus eiq; unitus & particeps eius, regenitus ex Deo Patre, & matre Ecclesia sancta orthodoxa, per verbum Dei incorruptibile, ad promovendam gloriam Dei & purioris doctrinæ incrementum operatione Spiritus Sancti. Item *Spiritus*, Joh.3.℣.6. Nam hoc loco non intelligitur spiritus nomine, anima & mens hominis: sed totus homo spiritualis, id est, Spiritus Sancti gratiâ Christo insitus, ac proinde in eo renovatus.

Ideò autem homo renovatus appellatur *spiritus*, ut natura ipsius perennis, pura ac immortalis significetur, quamvis adhuc supersit lucta carnis; adeò tamen ut unus & idem homo fidelis, quàm diu hic versatur, & caro & spiritus diversis respectibus dici possit. Sic Matt.26.41. *Spiritus quidem est promtus, sed caro infirma.*

Vivificationis duæ sunt partes: *Lætificatio conscientiæ, & gubernatio spiritualis.*

Lætificatio conscientiæ, est prima vivificationis pars, dum Spiritus Sanctus conscientiam vero spirituali gaudio replet. Psal.51.10. Rom.5.1. Esa.57.16, 17, 18. & 61.1. Esa.49.℣.13.

Gubernatio spiritualis, est altera vivificationis pars, dum Deus regeneratos Spiritu suo ducit in recta via suorum mandatorum, ita ut non amplius peccato, sed Deo vivant, & novâ vitâ ambulent. Rom.6. cap. toto. item 7. & 8. ubi prolixè de sanctificatione seu regeneratione agitur. Sic Psal.37.℣.23. Hanc gubernationem spiritualem sæpissimè orat David à Deo, Psal.119.33, 34, 35. & passim per totum Psalmum. Sic Psal.25.8, 9, 10. *Bonus & rectus Jehova est, idcirco docet peccatores viam: Facit ut incedant mansueti ex jure, & docet mansuetos viam suam. Omnes semitæ Jehovæ benignitas & fides sunt, custodientibus fœdus eius & testimonia eius.*

Regeneratio tum *animæ* est, tum *corporis*. 1.Thess.5.23. 1.Cor.6.20.

Hier. Zanch. de Redempt. parte prima in loco de peccato originali, cap.5. pag.60. tertię Edit. Neustadianæ, anni 1597.

Regeneratio animæ est, quâ animæ facultates renovantur. Tit.3.5. Gal.4.6.

Regenerationis animæ duæ sunt partes *illuminatio, & donum resipiscentiæ.*

Ut animæ duæ sunt partes, intellectus & voluntas; ita etiam in iisdem duabus partibus fit regeneratio. Illuminatio intellectus est, resipiscentia intellectus & voluntatis. Sic Paulus ait, in regeneratione renovari imaginem Dei ad agnitionem conditoris, Coloss.3.10. & ad justitiam & sanctitatem veram, Ephes.4.5.

Illuminatio, est prima regenerationis animæ pars, qua mens nostra dispulsis naturalibus tenebris, illustratur vera cognitione adipiscendi vitam æternam. Psal.16.11. Coloss.3.10. Rom.12.2. Rom.7.23. 2.Cor.1.21.

Eadem etiam *unctio* Spiritus Sancti dicitur. Et collyrium spirituale quo oculi mentis inunguntur, Apoc.3.℣.18.

Tantum de illuminatione: sequitur de dono resipiscentiæ.

Donum resipiscentiæ, est altera regenerationis animæ pars, qua mens & voluntas nostra renovatur, quo non ampliùs cogitet & velit malum, sed tantum bonum, ita ut toto homine in melius mutato, abstergatur à mente omnis immundicies, & pravæ affectiones exeuntiantur & opera edantur consentanea resipiscentiæ, Ies.55.7. *Derelinquat improbus viam suam, & vir iniquus cogitationes suas; revertaturq; ad Jehovam,*

Digitized by Google

Jehovam, ut misereatur ipsius; & ad Deum nostrum, quia plurimùm condonat. Actor.11.℣.18. 2.Tim.2.25. Rom.6.4.5.6.Eph.4.℣.22,23,24. *Deponere, quod ad pristinam conversationem attinet, veterem illum hominem, qui deceptricibus cupiditatibus corrumpitur: Et renovari spiritu mentis vestræ; Et induere novum illum hominem, qui secundùm Deum conditus est ad justitiam & sanctimoniam veram.* Philip.2.℣.13. *Deus enim is est qui efficit in vobis, & ut velitis, & ut efficiatis, pro gratuita sua benevolentia.* Dicitur etiam *pœnitentia & conversio seu reversio à peccatis ad Deum*, per Synecdochen partis: illo quidem nomine à prima parte, hoc verò à posteriore parte. Vocatur etiam *circumcisio cordis*, Jer.4.℣.4.

Resipiscentia non proficiscitur à nostro libero arbitrio, quod peccato amissum, post lapsum nullum est ad bonum, atque inprimis ad conversionem ad Deum, Gen.6.℣.5. sed est donum gratiæ Dei, Act. 11.℣.18. *Etiam Gentibus dedit resipiscentiam ad vitam.* 2.Tim.2.25. *Cum lenitate erudientem eos, qui contrario animo sunt affecti: experturum num aliquando daturus sit eis Deus resipiscentiam ad agnitionem veritatis.* Jer.31.℣. 18. sicut resipiscentiæ *causa efficiens principalis* sit Deus ipse, idque non tantùm quoad principium, sed etiam quoad progressum & consummationem ad finem usque.

Gratiæ enim divinæ in vera peccatoris conversione & resipiscentia, certi sunt gradus, quorum respectu gratia fit quintuplex: *præveniens, præparans, operans, cooperans & perficiens.*

Gratia præveniens, est quâ Deus in animum peccatoris convertendi inspirat bonas cogitationes, bonum propositum, desideriumq; boni supernaturalis.

Gratia præparans, est quâ præparatur mens & voluntas peccatoris ut consentiat & obsequatur, Spiritui Sancto. Ut enim omnis gratia supernaturalis, quoad donationem ex parte Dei, ab eo tota est: ita consentire & gratiam donatam posse recipere non-nisi eodem Deo dante possumus.

Gratia operans, est quâ actu ipso liberamur à regno peccati & renovamur mente, voluntate & affectu, acceptâ facultate obediendi Deo.

Gratia cooperans, est quâ Deus continuo progressu ita operatur, ut nobis salutem nostram operantibus, ille continuò cooperetur principaliter.

Gratia perficiens, est quâ Deus resipiscentiam in nobis cõsummat, dans nobis, ut velimus constanter adhærere Deo & perseverare in bono ad finẽ usque.

Exempla confirmant, resipiscentiam esse donum gratiæ divinæ; velut Matthæi ad telonium sedentis, Matth.9.℣.9.

Causa administra, sunt ministri Dei & alii pii ad resipiscentiam nos invitantes hortationibus & exemplis suis, Act.26.18,20. Matth.5.℣.16. *Ita splendeat lux vestra coram hominibus, ut videant vestra bona opera, glorificentq; Patrem illum vestrum, qui est in cælis.* 1.Petr.2.℣.12. *Conversationem vestram habeatis honestam inter Gentes: ut pro eo quod loquuntur adversus vos ut maleficos, ex bonis operibus quæ spectârint, glorificent Deum die visitationis.*

Instrumentales sunt duplices: quædam *ex parte Dei*: quædam *ex parte nostra.*

Ex parte Dei sunt *verbum Dei, crux, beneficia Dei & pœna, & judicium universale in extremo die.*

Verbum Dei enim est medium necessarium ad efficiendam conversionem peccatoris ad Deum: idq; totum verbum Dei sicut haud dubiè tota Legis & Evangelii doctrina sit concio pœnitentiæ, sed certo discrimine. Legis enim proprium est, homi-

A nes præparare ad conversionem, arguendo peccata & cogendo ipsos de sua justitia desperare: per Legem enim est agnitio peccati, sine qua non sunt homines idonei auditores concionis Evangelicæ. Sed postquam Lex damnavit peccatorem, tanquam suo defuncta officio, non revocat ipsum ad Deum, neque ullam spem reditus & reconciliationis cum Deo ei facit: Lex enim iram operatur, Rom.4.℣.15. Si tamen alio & novo aliquo mandato peccatorem Deus ad se revocet, jubet Lex obtemperare. Evangelii autem vox propria est, non nota rationi ex Lege, quæ jubet peccatores reverti ad Deum proposita nobis spe reditus in promissam gratiam per Christum, pro ipsis satisfacientẽ Legi; & docet modum resipiscen-
B di, ac proinde est instrumentum Spiritus Sancti, quo propriè ad efficiendam conversionem utitur. Nulla enim esse potest revocatio, neque reversio peccatoris ad Deum, sed perpetuò Deum fugit & odit, nisi spes veniæ in Mediatore facta sit. Sicut ergò fidem in Christum, sic & conversionem ad Deum, Lex in genere, Evangelium in specie præcipit. Lex præparat convertendos: Evangelium autem est ministerium Spiritus, 2.Cor.3.℣.6. id est, medium seu instrumentum, quo Spiritus Sanctus efficaciam suam exserit, & fidem ac conversionem operatur. Passim autem in Scriptura Sacra vocamur ad resipiscentiã, veluti Jesa.1.℣.16,17. *Lavate vos, purificate vos, amovete malignitatem actionum vestrarum ex adverso ocu-*
C *lorum meorum; desinite malefacere. Discite benefacere, quærite jus, beate oppressum; jus dicite pupillo, suscipite causam viduæ.* Et cap.55.℣.7. *Derelinquat improbus viam suam*, &c. In eodem verbo Dei sunt frequentes promissiones factæ resipiscentibus. Sic verbum Dei est medium resipiscentiæ nostræ hortationibus, promissionibus, comminationibus, &c.

Crux itidem ad resipiscentiam nos impellit, *tum* nostra, *tum* aliorum piorum & sensus judiciorum Dei, Psal.119.℣.71. *Bonum est mihi Jehova, quòd humiliasti me, ut cognoscerem vias tuas.*

Beneficia item Dei, *tum* jam exhibita, *tum* promissa ad resipiscentiam invitant. Rom.2.℣.4. *An divitias benignitatis eius & tolerantiæ ac lenitatis contemnis,*
D *ignorans te benignitate Dei ad resipiscentiam deduci?* Prov.1.℣.23. *Revertimini ad correctionem meam: ecce, eructabo vobis spiritum meum, [illegible] faciam verba mea vobis.* Et ℣.33 *Qui verò auscultat mihi, habitabit securè, & tranquillus à pavore mali.* Jesa.55.℣.7. Jerem.3.℣.7. *Revertere aversa Israël, dictum Jehovæ, non faciam ut irruat facies mea irata in vos: nam benignus sum, dictum Jehovæ, non asservo iram in seculum.*

Pœna etiam *tum* aliorum, *tum* nostræ; sive jam nos prementes, sive à Deo denunciatæ & nobis imminentes nisi resipuerimus, ad resipiscentiam nos impellunt. Luc.13.℣.3. *Nisi resipueritis, omnes similiter peribitis.* 1.Cor.6.9. Galat.5.21. *Talia facientes, regnum Dei non possidebunt.* 2.Cor.5.℣.3. *Superinduemur, siqui-*
E *dem induti, non nudi reperiemur.* Jer.6.℣.8. *Erudire, ô urbs Jerosolymorum, ut non luxetur anima mea à te; ut non reddam te desolatam, terram non inhabitatam.* Proverb.1.℣.24. & seqq. Oseæ 5.℣.15. *Abiens revertar in locum meum, donec reos peragant se & quærant faciem meam, quum angustia fuerit ipsis, quærent me diluculo,* &c.

Eodem servit universale judicium in extremo die futurum, ut testatur Paulus Act.17.℣.29,30. *Deus mandat omnibus ubiq; hominibus ut resipiscant: Eò quod statuit diem quo justè judicaturus est orbem terrarum per eum virum quem definit, fide eius rei palàm facta omnibus, illo ex mortuis suscitato.*

Ex parte nostra instrumentalis causa resipiscentiæ

Digitized by Google

est *fides* verbo DEI adhibita, & in misericordia DEI recumbens; sine qua nec fit, nec inchoatur in nobis resipiscentia. Ex fide enim est dilectio DEI, sine qua non potest fieri conversio. Ut enim ad DEUM accedamus, oportet nos persuasos esse ex Evangelio, eum nobis esse in Christo propitium Patrem, ac velle per & propter eum remittere peccata: ita eum amabimus, atque ad eius misericordiam fide confugiemus. Ideò Act.15.℣.6. dicitur *Fide purificari corda.* Secùs Deum tanquam severum judicem exhorrescemus, imò ut hostem aversabimur.

Fines resipiscentiæ sunt: I. Ut pœnarum commeritarum à nobis aversionem vel mitigationem saltem impetremus, 2.Cor.3.8.

II. Ut aliis etiam prosimus, Chron.30.℣.9.

Effecta resipiscentiæ. I. Exauditio precum & bonorum quę à Deo petimus impetratio, Jesa.19.℣.22. *Jehova plagis afficit & sanat: quum conversi fuerint usque ad Jehovam, exorabitur eis & sanabit eos.*

II. Prorogatio tranquillitatis & prosperitatis etiam temporariæ in hac vita. Cōfirmat exemplum Ninevitarum Jon.3.℣.10. Idem cōfirmat exemplum Achabi, 1.Reg.21.℣.29. licet enim ficta fuit eius pœnitentia ex subito pavore orta auditis minis divinitus ei denunciatis per Eliam: distulit tamen Deus pœnas denunciatas, non tam Achabi gratiâ, quam in commune exemplum & consolationem piorum. Nam si fictam pœnitentiam impiorum sequitur tranquillitas & prosperitas temporaria: multò magis utilis erit vera ac seria resipiscentia verè credentium. Sic consulebat Daniel Nebucadnezari ut resipisceret, Dan.4.℣.27. *Quapropter, ô Rex, consilium meum placeat tibi, & peccata tua justitiâ abrumpe, & iniquitates tuas gratiâ erga afflictos: si fortè erit prorogatio tranquillitati tuæ.*

III. Mortis æternæ evitatio, quemadmodum Deus ait, Ezech.33.℣.14,15,16. *Quum dixero improbo, omninò moriturus es: si reversus à peccato suo exercuerit judicium & justitiam, Pignus restituerit, rapinam reddiderit, in statutis vitæ ambulaverit, non faciendo iniquitatem; omninò vivet, non morietur. Omnia peccata eius quibus peccavit non memorabuntur ei: judicium & justitiam exercuit, omninò vivet.* Et rursum ℣.19. *Quum autem avertit se improbus ab improbitate sua & exercet judicium & justitiam, in his ipse vivet.*

Subiectum ... resipiscentiæ est mens & voluntas, quod ad qualitates sive inclinationes novas, quas recipit, attinet: quod verò ad actiones quas mens & voluntas renovata & ad Deum se cōvertens agit, etiam efficientis secundarii rationem habet: Agimus enim à Spiritu Dei acti.

Ab omnibus autem hominibus Deus requirit resipiscentiam, sicut dicitur Act.17.℣.30. *Deus igitur temporibus istius ignorantiæ cōnivendo dissimulatis, nunc denunciat omnibus ubiq; hominibus ut resipiscant.* Proinde graviter peccant, qui vel procrastinãt vel prorsus non curant resipiscentiam, ac proinde vitam divinitus oblatam à se ipsi repellunt.

Quæstio. Sed quærat hîc aliquis: *Cur incusantur qui vel differunt vel prorsus negligunt resipiscentiam, quum illa sit donum Dei, quod is alijs dat; Si citius vel serius, in arbitrio eius situm: alijs verò non dat?*
Responsio. Huic respondeo; Justè utrosque incusari, quia mentis sanitatem Deus ab omnibus jure requirit, quam initio creationis homini indiderat, quam habere unusquisq; ex officio debet, quã amissã recuperare itidē unusquisq; potentia passiva potest. Aliud quidē est *posse resipiscere*, aliud *posse actu resipiscere*: Nam homo impius resipiscere per suum liberum arbitrium δυνάμει passivâ potest, quatenus scilicet capax est resipiscentiæ

A suâ naturâ, hoc est, potest donari resipiscentiâ & ita resipiscere. Sed non potest actu resipiscere, nisi donū resipiscentiæ divinitus accipiat. Ita posse resipiscere, naturæ est: posse verò actu resipiscere ac proinde resipiscentiam habere, gratiæ est. Sed cur Deus aliis citius, aliis serius donum resipiscentiæ largiatur, aliis verò prorsus non largiatur, est in ipsius potestate & libera voluntate: ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει. *Cuius vult miseretur, quem verò vult, indurat*, ait Apostolus Roman.9.℣.18. Nostri officij est non excutere, sed adorare judicia Dei, & dicere cum Apostolo, Ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ· ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ: *O profunditatem divitiarum & sapientiæ &* B *cognitionis Dei! Quàm inscrutabilia sunt judicia eius, & impervestigabiles viæ eius!*

Locus resipiscentiæ non est nisi in Ecclesia Dei. Nam quia Evangelii prædicatio non est extra Ecclesiam, sed in Ecclesia: ideò etiam gratia præveniente carent, qui sunt extra Ecclesiam, nisi extraordinariè conferatur, quod Deum posse facere credimus.

Quod *adiuncta* attinet, resipiscentia posterior est justificatione, si spectes Deum utramque operantem, & ordinem causæ & effecti. Quid contra obiiciat Bellarminus, & quomodo ei respondendum, videatur in Commentariis nostris in Ezechielem ad cap.6.

C Vera resipiscentia est *continua*, sic ut duret usque in finem vitæ, peccatore resipiscente in ea perseverante, & justitiam exercente.

Nota veræ conversionis est, si duret usque ad finem. Resipiscentia quæ deficit, vera non est: sicut fides quæ deficit, vera non est.

Partes resipiscentiæ sunt duæ: *mortificatio veteris hominis, & vivificatio novi.*

Hæ partes rectè tribuuntur & regenerationi & resipiscentiæ, sed diverso sensu. Nam regenerationi tribuuntur activè, id est, ut actiones Dei mortificantis & vivificātis, sicut & regeneratio est actio Dei: resipiscentiæ verò passivè, id est, ut passiones hominis resipiscentis, qui mortificatur & vivificatur, cum D homo is sit qui resipiscit, in principio conversionis habens se passivè; resipiscentia verò donatus & regenitus, ipse etiam agens, à Spiritu Sancto actus, 1.Pet.1.22.

Prima igitur *resipiscentiæ pars* est mortificatio veteris hominis, qua peccatum in nobis perimitur, Rom.6.4,5,9. Coloss.3.5. & seqq.

Constat *peccati agnitione*, & *contritione salutari*, Psal.38.℣.19. *Quandoquidem iniquitatem meam indico, sollicitus sum de peccato meo.*

Agnitio peccati, est prima mortificationis pars; quæ nisi antecedat, nulla potest esse contritio: malum enim non agnitum, non curatur. Jerem.3.℣.13. *Tantummodo agnosce iniquitatem tuam, te à Jehova Deo* E *tuo defecisse*, Psal.32.3,4,5.

Eaq; duplex est: *interna* & *externa*.

Interna agnitio peccati, est cùm in corde sentimus onus peccati nos premens, testimonium reddente de peccato nostro conscientia nostra propria, & cogitationibus sese mutuò accusantibus, Psal.38.5. & 51.5. Rom.2.15.

Externa peccati agnitio est confessio, quæ fit ore aut aliis externis modis. Psal.38. & 39.

Confessio peccati, est nostræ indignitatis recognitio, quâ apertè testificamur & deploramus, nos peccasse, ac Deum offendisse, eo animo & proposito ne Deum ampliùs offendamus. Hæc demum vera est confessio peccati quæ hoc fine fit, non qualis erat *De co[nfessione] pecca[ti]*

confessio

confessio Judæ Iscariotæ, qui fatebatur quòd peccasset prodito sanguine innoxio, Matth. 27.4.

Eaq; vel *publica est*, vel *privata*.

Publica, quæ fit in publico Ecclesiæ conventu.

Estque vel *totius* Ecclesiæ simul, vel *unius aut plurium* coram Ecclesia.

Publica totius Ecclesiæ confessio, vel *ordinaria est*, vel *extraordinaria*.

Ordinaria, quæ fit in omni sacro conventu. Hæc in multis benè constitutis Ecclesiis cum fructu observatur: ut singulis diebus Dominicis, & diebus precum minister formulam confessionis, suo & populi nomine concipiat; qua reos omnes iniquitatis peragit, & veniam à Domino comprecatur: denique hac clave tam singulis privatim, quam omnibus publicè aperitur ad precandum janua.

Extraordinaria totius Ecclesiæ confessio, est quæ extra ordinem singulari modo usurpatur, si quando populum communi aliquo delicto obstringi contigerit. Huius exemplum est in solenni illa confessione, qua populus Judaicus defungitur, auspiciis Ezræ & Nehemiæ, Nehem. 9.

Confessio publica unius vel plurium coram Ecclesia, est quum sive illi qui antea infideles fuerant, per prædicationem verbi Dei metu divini judicij perterriti, errata ac delicta sua coram cœtu aliorum fidelium profitentur & detestantur, ut fecerunt Ephesij Actor. 19.18. & qui à Johanne Baptista baptizabantur, Matth. 3. ℣. 6.7. sive illi, qui usque ad totius cœtus offensionem peccarunt, ac propterea excommunicati fuerunt, culpam publicè coram Ecclesia agnoscunt & deprecantur, & se denuò recipi in communionem petunt. Ita receptus est Corinthius ille in communionem, cùm se obsequentem correptioni præbuisset.

Hactenus de publica confessione dictum est: sequitur de privata.

Privata confessio, est quæ privatim fit ab aliquo, etiam intra privatos parietes.

Eaq; vel *soli* Deo fit, vel *homini*.

Deo quisq; peccata sua confiteri debet: ille enim læsus est & offensus; ille est, qui ea remittit, obliviscitur, delet. Talis est confessio Davidis Psal. 32.5. & 38. ℣. 5,19. & 41.5. Item Psal. 51.5,6,7. 2. Sam. 24.10. Talis est Dan. cap. 9.

Privata confessio, quæ *homini* fit, duplex est:

Una, quæ *nostrâ causâ fit*, qua aliquis nostrum alteri suas infirmitates, & secretum animi vulnus detegit, ut consilio & consolatione sublevetur. De hac loquitur Jacobus cap. 5. ℣. 16. *Confitemini autem delicta vestra alius alij, & orate unus pro alio, ut sanemini: Magna enim est vis orationis quâ iustus orat.*

Eaq; vel *pastori* fit, vel *alteri alicui amico fideli*.

Pastori quidem: I. Quia pastores præ aliis ex Ecclesiæ grege plurimùm judicantur idonei, qui de remissione peccatorum conscientiam certiorem reddere possint.

2. Quia ipsi ministerij vocatione nobis à Domino designantur, quorum ex ore erudiamur, ad subigenda & corrigenda peccata, tum consolationem ex veniæ fiducia percipiamus.

Etiam *alteri alicui amico fideli* confessio fieri potest, in cuius sinum nos exoneremus, & consilium atque solatium ab eo capiamus. Nam Apostolus Jacobus cunctis Christianis præcepit, ut confiterentur alij aliis peccata, & orarent alij pro aliis.

A *Altera* privatæ confessionis species, quæ homini fit, est quæ in *proximi gratiam* facienda est ad ipsum placandum, & nobis reconciliandum, si qua in re nostro vitio læsus fuerit. De hac loquitur Christus Matth. 5.23.

Hæc de confessione peccati.

Contritio salutaris, est altera mortificationis pars, agnitionem peccati sequens, nimirum verus pavor & dolor conscientiæ, pudor, tristitia, ac luctus cordis secundùm Deum, propterea quod Deum offendimus, habens adiunctam veram peccati & nostri ipsorum displicentiam, veram humiliationem, deB nique veram detestationem & verum odium peccati. Jacob. 4 ℣. 9. Jesa. 66. ℣. 2. Ezech. 36.31. & cap. 43.10. Jon. 2.12. Deuter. 4.29. Jon. 3.8. 2. Reg. 22. ℣. 19. 2. Corinth. 7. ℣. 9,10,11. Matth. 5.4. Psalm. 38.19.

Distinguenda est à pœnitentia temporaria, qualis etiam in reprobos cadit, ut in Achabum, 1. Reg. 21.27.

Tantum de prima resipiscentiæ parte.

Secunda pars resipiscentiæ, est vivificatio novi hominis, qua ad Deum reversi novam spiritualem vitam in Christo vivimus, Deo in perpetuum adhære-
C re & placere studio habentes. Eadem appellatur etiam *nostra cum Christo resurrectio*: Item *resurrectio prima*, Apocal. 20. ℣. 5,6. *& reversio seu conversio ad Deum*.

Ad Deum autem toto corde nobis revertendum:

I. Quia Deus ipse nobis mandat, ut ad ipsum revertamur. Jerem. 3 ℣. 9. *Revertimini filij aversantes.*

II. Quia Deus benignus est & placabilis, Jerem. 3. ℣. 7. *Revertere aversa Israël, dicit Jehova: non faciam ut irruat facies mea irata in vos, nam benignus sum, dictum Jehova, non asservo iram in seculum.*

III. Quia conjugio junctus est nobis, Jerem. 3. v. 9. *Revertimini filij aversantes, dicit Jehova, nam ego coniugio iunctus sum vobis.*

D IV. Quia nobis resipiscentibus benefaciet; remittet enim peccata, Jesa. 1. v. 18. Jerem. 3. vers. 9.10. *recipiam vos, daturus sum vobis pastores ex sententia animi mei, qui pascent vos scientiâ & intelligentiâ.*

Partes eius duæ sunt: *lætitia conscientiæ per Christum, & nova obedientia.*

Lætitia conscientiæ per Christum, est prima vivificationis pars, cùm homo contritus & humiliatus ob peccatum, refocillatur spiritu ut lætetur in Deo placato per Christum. Jesa. 57. v. 15. Psal. 51.10.

Nova obedientia, est altera vivificationis pars, cùm homo mortificata carne, totam deinceps vitam ad voluntatem Dei & sanctam eius Legem conformat. Psal. 25.9.

E Partes eius duæ sunt: *fuga mali, & consectatio boni.* Priùs fugiendum est malum, quàm sequendum bonum, juxta illud Psalm. 34. vers. 15. *Recede à malo & fac bonum.* Et Jesa. 1. vers. 16. & 17. *Lavate vos, purificate vos, amovete indignitatem actionum vestrarum ex adverso oculorum meorum; desinite malefacere. Discite benefacere quærite jus, beate oppressum, jus dicite pupillo, suscipite causam viduæ.*

Utrumque autem præstandum est: non enim satis est fugere prohibita, nisi etiam facias præcepta. Nam non qui fugit injustitiam, sed qui exercet justitiam, justus est, 1. Johan. 3.7.

Digitized by Google

Atque hæc fuerunt de regeneratione animæ: sequitur de regeneratione corporis.

De regeneratione corporis. *Regeneratio corporis*, est per quam corpus redditur obediens spiritui regenerato, ut nihil exsequatur nisi cum voluntate Dei consentiat. Rom. 12. vers. 1. 1. Thess. 5. 23. 1. Cor. 6. ℣. 15, 19, 20.

Ipsius quoq; est & *mortificatio* & *vivificatio*. Rom. 6. 12. & seq. Coloss. 2. 11. quæ communiter appellatur *frenatio affectuum carnalium, & rectio locomotiva.*

Frenatio affectuum carnalium, est prima regenerationis pars, per quam domantur affectus, ut rationi regeneratæ obtemperent.

Rectio locomotiva, est altera regenerationis corporis pars, per quam omnia membra corporis reguntur, ne impulsa à residuis pravis cupiditatibus aliquid faciant contra consensum mentis & voluntatis regeneratæ.

Renati non sunt amplius sub dominio peccati: in renatos non cadit peccatum regnans, Rom. 7. 6.

Regenerationis testimonium est sancta & justa vita.

Quàm multi sunt, qui scelerata suâ vita, se non esse regeneratos, apertè demonstrant:

Renati sunt matrimonio juncti Christo, Rom. 7. 4.

Homo integer & depravatus, renatus & non renatus differunt λόγῳ non ὑποκειμένῳ.

Hactenus dictum est de partibus regenerationis: restant perpetua eius adjuncta.

Regenerationi perpetuò adiuncta est *spiritualis militia regenerati hominis, & victoria einsdem.*

De spirituali militia. *Spiritualis militia regenerati hominis*, est pugna, qua contra fraudes Diaboli, pessima mundi exempla, carnisq; propriæ irritationes tanquam peccati causas indesinenter pugnat, eiq; fortiter resistit. Rom. 7. 8. & seqq. Gal. 5. ℣. 16, 17. Psal. 37. & 39.

Victoria regenerati hominis est, quâ is insidias Diaboli, mundi & propriæ carnis per Christum vincit. 1. Joh. 5. 4. & 3. 9. Rom. 16. ℣. 20. 2. Cor. 2. ℣. 14.

Hactenus de regeneratione: sequitur.

CAPUT XXXVIII.

In quo de adoptione filiorum Dei, & spirituali libertate eorundem.

De Adoptione. ADOPTIO *filiorum* Dei, est beneficium Dei, per quod nos propter Christum in filios recipit, & hæredes cœli æternæq; vitæ cum ipso facit. Rom. 8. 15, 16, 17. Galat. 3. 26. Eph. 1. 5. Joh. 1. 12.

Chrysostomus homil. in Psal. 150. *Ita etiam precationis nostra proœmium hinc capit initium. Dicere enim: Pater noster; est eorum qui aiunt gratias propter dona quæ acceperunt, & ea omnia per hoc nomen ostendunt. Qui enim dixit Patrem, confessus est filiorum adoptionem. Qui autem confessus est adoptionem: justitiam, sanctificationem, redemptionem, peccatorum remissionem, suppeditationem Sancti Spiritus prædicavit. Oportet enim hæc omnia prius exstitisse, ut nos filiorum adoptione sic fruamur & qui Patrem vocemus, digni habeamur.*

Adoptio duplex est: *imperfecta*, quam in hac vita A habemus: de hac dicitur ad Romanos: *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater.* Atq; istam adoptionem jam obtinuerunt, qui Christum receperunt per fidem, Johan. 1. 12. Altera adoptio est *perfecta*, quæ in resurrectione universali ex mortuis, filiis Dei dabitur: de ea in 8. capite ad Romanos dicitur ℣. 23. *Omnis creatura ingemiscit & exspectat filiorum Dei revelationem. Sed & nos ipsi Spiritus primitias habentes, gemimus intra nos, exspectantes adoptionem & redemtionem corporis nostri.*

B *Tantum de adoptione filiorum Dei: sequitur de spirituali libertate eorundem.*

Primò: Libertas nostra est triplex: *naturæ, gratiæ & gloriæ. Libertas naturæ*, est quâ liberi sumus à coactione & obligatione vanitatis.

Libertas gratiæ, est qua liberati sumus à culpa & iniquitatis servitute.

Libertas gloriæ, quâ liberabimur à servitute miseriæ, quam in hoc mundo etiam filii Dei experiuntur. De hac agitur Rom. 8. 21.

Deinde libertas vel *spiritualis* est vel *corporalis*. In præsentia agimus de libertate gratiæ præcipuè, eaq; B spirituali.

Spiritualis libertas filiorum Dei, est beneficium Dei, quo ii qui per fidem facti sunt filii Dei, per Christũ à spirituali servitute sunt soluti, sicut non amplius sint sub gratia. Prædicta fuit Jesa. 9. 4. Galat. 5. v. 1. *In libertate igitur quâ Christus nos liberavit, perstate, & ne regredientes implicamini servitutis jugo.*

Eaq; *libertas Christiana* dicitur, tum quia à Christo parta est, tum quia est omnium Christianorum, nomine Christianorum intellectis omnium temporum fidelibus, in Christum credentibus, qui inde ab initio mundi fuerunt.

Estq; vel *communis omnium fidelium in Veteri & Novo Testamento*: vel *propria fidelium in Novo Testamento.*

C Libertas communis omnium fidelium in Veteri & Novo Testamento quadruplex est: nimirum à jugo Legis Moralis, à servitute peccati, ab onere traditionum humanarum, & à metu hominum in vero cultu Dei.

Libertas à jugo Legis Moralis duplex est: nempe tum à necessitate implendi Legem perfectissimè in hac vita, ac proinde etiam à rigidissima & severissima illa exactione perfectissimæ obedientiæ in hac vita præstandæ ad obtinendam vitam æternam; tum à maledictione ob violationem Legis, quum Christus sponsor pro nobis factus, illud ἀκριβῶς Legis impleverit, & obedientiam illam pro nobis præstiterit, & maledictionem pœnamq; pro nobis subi-D erit & pertulerit. De hac libertate agitur Act. 15. v. 10. ubi Petrus à ceremoniis ad Legem ipsam in genere transiens ait: *Nunc ergò quid tentatis Deum, ad imponendum jugum cervici discipulorum, quod neq; Patres nostri, neque nos portare valuimus?* Rom. 6. v. 14. 15. *Peccatum enim nobis non dominabitur, non enim estis sub lege, sed sub gratia. Quid igitur? peccabimus, quod non simus sub Lege, sed sub gratia? absit.* Et cap. 7. v. 6. *Nunc autem liberati sumus à lege, mortuo eo in quo detinebamur, ut serviamus in novitate spiritus, ac non in vetustate literæ.* Vide Hieronymi Zanchii Miscellanea Theologica, pag. 264. & sequente.

Hinc Lex Moralis dicitur abrogata, quoad durissimam exactionem totius Legis implendæ in hac vita

vita à nobis ipsis, & quoad maledictionem adversus eos qui sunt in Christo, Rom.8.v.1.

Unde consequitur, nobis etiam partam esse libertatem à potestate & tyrannide diaboli, à condemnatione & morte æterna, Johan.8.v.36. *Itaque si vos Filius in libertatem vindicârit, verè liberi eritis.*

Hac nos consolamur in certamine conscientiæ coram judicio Dei.

Libertas à servitute peccati, est per quam vindicati sumus à dominio peccati, ut ne peccatum ampliùs nobis dominetur, sed ut justificati & donati Spiritu sancto, citra coactionem, promptâ voluntate & sponte potiùs quàm obligatione, justitiæ Dei vivamus, Johan.8.v.34. *Quisquis operam dat peccato, servus est peccati.* Rom.7.4.5.6. 2.Cor.3.v.17. *Ubi spiritus ille Domini, illic libertas.* Rom.6.v.6. & sequentibus usque ad finem. 2.Petr.2.v.19. Gal.5.v.13. *Vos enim ad libertatem vocati estis fratres: tantùm ne libertatem arripiatis ut datam carni occasionem, sed ex charitate servite alij alijs.*

Illa demum vera atq; absoluta libertas est, quum Deo servimus: propterea in sacris liberum esse, & Deo servire, verbis differunt, re sunt idem 1.Petr.2. vers.16. *Ut liberi, ac non veluti malitiæ velamen habentes libertatem, sed ut servi Dei.* Paulus Rom.6.18. libertatem Christianam dicit esse servitutem justitiæ: Vocatur Matth. 11. v.29. *jugum Christi*, sed lene & subeuntibus salutare.

Libertas ab onere traditionum humanarum, est qua omnes fideles soluti sunt ab observatione humanarum adinventionum, ceremoniarum & superstitionum, quæ sub specie pietatis & religionis Ecclesiæ obtruduntur, vel imperiosè imponuntur. Hujusmodi erant traditiones Pharisaicæ, quas fideles non morabantur, Matth. 24. vers.4. *Videte, ne quis vos seducat:* Matth.15. vers.2. *Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem Seniorum? Non enim lavant manus suas, quum edunt panem.* Et cap.9.14.15. *Tunc adeunt eum discipuli Iohannis, dicentes, Quare nos & Pharisæi multum jejunamus, discipuli vero tui non jejunant? Et dixit eis Iesus: Num possunt filij thalami lugere, quamdiu cum eis est sponsus? Aderunt autem dies quum tolletur ab eis sponsus, & tunc jejunabunt.* De hac libertate loquitur Paulus 1.Cor.7.23. *Pretio empti estis, ne estote servi hominum.*

Libertas à metu humano in cultu Dei, est libertas per quam fidelibus à Deo indita est vehemens cupiditas Deo constanter & sincerè serviendi, mandato Dei nixa: qualis fuit in Abrahamo, Isaaco, Jacobo Josepho, parentibus Mosis, Mose, Samuele, Davide, Daniele, sociis Danielis, fidelibus tempore Macchabæorum, qui nullo metu edictorum tyrannicorum, cruciatuum, odiorum mundi, exagitationum, mortis denique ipsius, passi sunt se à cultu Dei avelli.

In novo Testamento ista libertas inprimis enituit, sicut de ea Zacharias pater Johannis Baptistæ ait Luc.1.74.75. *Ut sine metu, è manu inimicorum nostrorum liberati; serviamus ipsi. Cum sanctitate & justitia in ipsius conspectu cunctis vitæ nostræ diebus.* Confirmant innumera exempla. Nam primi Christiani, cupiditate serviendi Deo per Christum incensi, licèt renitentibus Regibus, Principibus & aliis Magistratibus primò clàm conventus sacros in quibus Evangelium prædicabatur, Christus adorabatur, Sacramenta administrabantur, celebrabant: Synodos clam agitabant: deinde etiam in plenam lucem erumpere ausi, omnes religionis Christianæ & disciplinæ Ecclesiasticæ partes intrepidè exercebant. Deo enim potiùs quàm hominibus esse parendum à Spiritu sancto didicerant & ex Petri cæterorumque Apostolorum & fidelium exemplo, Actor.5. vers.29.

Sic fuit de libertate omnium fidelium communi: sequitur de libertate propria fidelium in Novo Testamento.

Libertas propria fidelium in Novo Testamento, specialim seu Synecdochicè à quibusdam *libertas Christiana* dicitur, quia pertinet ad solos fideles in Novo Testamento, qui Christiani strictè accepto nomine dicuntur; ad differentiam veterum fidelium, qui communiter Judæi appellantur.

Eaque duplex est: *libertas à legibus Mosis ceremonialibus & forensibus, & libertas in adiaphoris.*

Libertas à legibus Mosis ceremonialibus & forensibus, est per quam Christiani ab illarum legum observatione sunt soluti, quatenus videlicet illæ tantùm ad politiam Mosaicam & pædagogiam veteris populi propriè pertinuerunt, Actor.15. 1.Corinth.9.1.19. 2.Cor.3.17. Hebr.9.v.10.

Proinde leges de sacrificiis, totoque externo cultu Mosaico simpliciter abrogatæ sunt, Joh.1.v.17. Hebr.9.v.10.

At quæ juris naturæ sunt, & omnes Gentes semper obligarunt, non sunt abrogatæ.

Libertas in adiaphoris, est per quam Christiani sunt liberi in usu vel abstinentia rerum adiaphorarum seu mediarum. 1. Corinth.9.1. Libertas enim hæc tam in abstinendo, quàm in utendo consistit.

De libertate in adiaphoris.

Res adiaphora, id est, *indifferentes* seu *mediæ*, sunt quæ à Deo nec præceptæ, nec vetitæ sunt; sed vel à Deo sunt concessæ ad liberam earum sive usurpationem sive abstinentiam, ut *cibus, potus, conjugium, cœlibatus*, hic aut ille vestitus hoc aut illo colore, divitiæ, paupertas, &c. vel ab hominibus traditæ & institutæ, ideo homines nec justos vel injustos faciunt, & Deo nec charos, nec odiosos reddunt, quales sunt ceremoniæ humana autoritate institutæ boni ordinis causâ.

Hæ *servari* possunt vel *omitti* vigore libertatis Christianæ.

Servari quidem possunt concordiæ & vitandi offendiculi infirmorum causâ. Rom.14. vers.15.16. 1.Corinth.8.19. & 11.29. 2.Corinth.11. sed ita ut semper removeatur falsa opinio.

1. *Meriti*, quasi earum observatio mereatur remissionem peccatorum.

2. *Cultus Dei*, quasi Deus iis vellet coli, contra expressum dictum Matth.15. *Frustra me colunt mandatis hominum.* Item Ezech.20. *In præceptis meis ambulate, non patrum vestrorum.*

3. *Perfectionis*, quasi earum observatio nos perfectos redderet.

4. *Necessitatis*, quasi necessarium esset eas observare propter conscientiam, ac læderetur conscientia, nisi observarentur: cùm tamen nullæ Leges obligent conscientias hominum, præter Leges Dei.

Omitti etiam possunt sine peccato extra casum scandali, & citra speciem abnegatæ veritatis, & citra omissionem necessariæ confessionis.

Qui verò his neglectis, pro arbitrio & libitu proprio in rebus adiaphoris versantur & infirmorum nullam rationem habent, & sic libertate Christiana abutuntur, & abusu libertatis suæ infirmis dant scandala & illis offendiculo sunt, peccant in Christum: 1. quia Christus sibi fieri testatur, quicquid suis factum fuerit. 2. quia infirmi pertinent ad cor-

Digitized by Google

pus Christi cùm sint ejus membra: quare dum ipsa læduntur, Christus læditur. 3. quia illam ædificationem quam sanguine suo Christus exstruxit, hi malo exemplo evertunt, nos enim sumus Dei ædificatio. 4. quia quantum in ipsis est perdunt illos quos Christus sanguine suo redemit.

Adiaphoræ igitur res sunt licitæ vel illicitæ pro circumstantiarum ratione. Rom. 14. 20. 21. 1. Corinth. 8. 13.

Hic autem in circumstantiarum pugna & contrarietate, minoris momenti iis quæ majoris sunt momenti, pauciores pluribus cedant. Rom. 14. 21. Revocandæ autem sunt ad generalem illam æquitatem, quatenus ad Dei gloriam & proximi salutem faciunt.

Attamen cavendum est, ne res adiaphoræ censeantur, quæ adiaphoræ non sunt:

Quales sunt tum *superstitiosæ*, tum *impia*.

Superstitiosa sunt, quarum observatio conjuncta est cum falsa opinione meriti, cultus, perfectionis & necessitatis.

Impia sunt, quæ apertè pugnant cum mandatis divinis, cujusmodi sunt multæ traditiones Pontificiæ: ut *abusus Cœnæ Domini, Missa, invocatio mortuorum, cultus imaginum, lex de cœlibatu, dies festi Sanctis dedicati, imagines religionis causâ facta*, hoc est, ut serviant ad religionis usum, sive ut adorentur, sive ut res sacræ per illas repræsententur, sive ut Deus per illas colatur. Hunc enim finem imaginum Deus non vult esse: sed per verbum omnes vult doceri. Monimenta autem quibus res divinæ repræsentantur, sunt sola sacramenta, non picta aut ficta, aut sculpta, sed administrata & usurpata legitimè. Nam Christus non ait: Hoc pingite, sed, *hoc facite*, id est, panem frangite, accipite, edite, &c. ad mei recordationem.

Franc. Iun. lectionibus in cap. primum Ionæ.

Ad res adiaphoras pertinet etiam *sortitio*: nam & illa nec præcepta nec vetita est à Deo, & aut bona aut mala esse potest, ut Scripturæ Sacræ exemplis demonstratur, quorum alia bona & laudabilia sunt, alia verò reprehensione digna.

Bonæ sortitiones à malis distinguuntur causâ efficiente, modo & fine.

Usus doctrinæ de Libertate Christiana, est triplex.

I. Ut discamus in quibus rebus propriè sit nostra Justitia, quâ coram judicio Dei justi sumus & consistimus. Jesa. 55. 2. ac proinde ut sciamus in adiaphoris non esse quærendam justificationem, sed gratis nos consequi remissionem peccatorum, & vitam æternam propter Christum, non propter ullarum ceremoniarum & traditionum humanarum observationem.

II. Ut Dei donis nullo conscientiæ scrupulo, nulla animi perturbatione utamur in quem usum nobis à Deo data sunt, nempe in ipsius gloriam, nempe ut beneficentiam ejus erga nos inde agnoscamus & animæ nostræ pacem apud eum habeant: tum ut proximi salus eorum usu promoveatur.

III. Ut ne idololatriam committamus in rebus mediis, si bonâ nostrâ intentione metas Dei transgrediamur, atque ita nec legitimè nec ex bona conscientia rebus mediis vel utamur vel abstineamus.

Hactenus fuit de communione cum Christo: sequitur de conservatione electorum in hac communione.

A

CAPUT XXXIX.

In quo de Consolatione Christiana.

CONSERVATIO *electorum in communione cum Christo*, est beneficium Dei, quo electos ad finem usque conservat, ne pereant, sed ut in communione Christi permaneant. 1. Petr. 1. vers. 5. Jesa. 1. vers. 9. Psalm. 1. vers. 6.

Ejus partes sunt; *consolatio, exauditio precum, defensio adversus hostes spirituales, liberatio e periculis animæ, & perseverantiæ donum*. Nam quoniam vita hominis fidelis & verè Christiani, quotidianum ex-
B ercitium est sub cruce, tanta eum benevolentia ac gratia Deus prosequitur, ut continuè eum consoletur, adversus hostes defendat, è periculis liberet, perseverantiâ donet: ut homini fideli occasio semper detur, ad preces solicitas & vicissim ad lætam gratiarum actionem, quam vicissitudinem quotidie experimur.

Consolatio est beneficium Dei, quo nos adversus perturbationem & tristitiam quam miseria cui in hac vita subjecti sumus, adfert potenter corroborat, malo cuique quod vel ferimus vel formidamus bonum aliquod opponendo, ut nos illius boni consideratione dolorem vel metum mitigantes, animas nostras per patientiam in silentio & spe possideamus. Unde quælibet consolatio constat Syllogismo
C seu ratiocinatione, in cujus propositione major bonum à Deo ostensum, & vel collatum jam, vel promissum & certò conferendum, opponitur malo quo affligimur: in assumtione autem bonum illud nobis accommodamus per fidem veram: unde & conclusio sequitur, quæ nos malum quod molestat invictâ patientiâ perferre & superare, aut metuere non debere statuit. De hoc beneficio agunt dicta sequentia, Psalm. 86. vers. 17. *Effice erga me signum quod bono sit, ut videntes osores mei pudore perfundantur, quum tu Iehova adjuveris me & consolatus fueris me.* Et Psalmo 94. 19. *Quum multa cogitationes sunt apud me, consolationes tuæ oblectant animam meam.* Et 119. 76. 77. *Adsit jam benignitas tua ut consoletur me, secundùm sermonem tuum habitum cum servo tuo. Ob-*
D *veniant mihi misericordia tua ut vivam: quia lex tua est omnis oblectatio mea.* Jes. 51. 12. *Ego, ego ipse sum consolator vester, qua es tu quod timeas à mortali morituro, & à filio hominis qui ut fœnum reddetur?* Et 52. 9. *Fragorem edite, cantate pariter vastitates Ierosolymorum: quia consolatur Iehova populum suum, vindicat Ierosolyma.* Et cap. 66. vers. 13. *Ut quispiam quem mater sua consolatur, sic ego consolaturus sum vos.* 2. Corinth. 12. *Benedictus esto Deus, ac Pater Domini nostri Iesu Christi, Pater, inquam, ille miserationum, & Deus omnis consolationis: consolans nos in omni afflictione nostra, ut possimus positos in quavis afflictione consolari, eâ ipsâ consolatione quâ nos ipsos consolatur Deus.* 1. Corinth. 10. 13. *Tentatio vos non cepit nisi humana: fidelis autem est Deus qui non sinet vos tentari supra id*
E *quod potestis, sed unà cum tentatione præstabit etiam exitum, ut possitis eam sufferre.*

Consolatio nostra redundat per Christum, 2. Corinth. 1. vers. 5.

Argumenta consolationis communiter in omni miseria suppeditant tum *attributa Dei*, tum *opera ejus*: ut Jesa. 40. jubet Deus consolari fideles, commemoratione misericordiæ, bonitatis, omnipotentiæ, omniscientiæ suæ, & operum suorum.

Ut autem miseria nostra duplex est, *peccatum & afflictio*

afflictio quæ peccatum consequuta est: Ita etiam consolatione nobis distincta opus est, tum *adversus peccatum*, quod tentationes & angores animi ingentes parere solet, eo quòd Deum offenderimus, in mortem æternam & potestatem Satanæ nos præcipitaverimus, æternam condemnationem meriti simus: tum *adversus quamvis afflictionem aliam.*

Consolationem adversus peccatum, ac proinde & mortem æternam & Satanæ potestatem præbet efficacissimam.

I. Magna gratia, misericordia & dilectio Dei Patris. Nam cui Deus Pater est gratiosus & misericors, quem ille diligit: in eum peccatum, mors æterna, Satan, nihil juris habent. Atqui nobis qui in Jesum Christum credimus, Deus Pater est gratiosus & misericors, nos diligit, ut sequentia testimonia ostendunt: Exod. 34. versic. 6. 7. *Transiens Iehova ante faciem eius,* (Mosis) *inclamavit, Iehova, Iehova, Deus fortis, misericors & gratiosus, longanimis & multus benignitate & fide: Custodiens benignitatem millibus, condonans iniquitatem & defectionem & peccatum, & quia ullo pacto non absolvit sontem, visitans iniquitatem patrum in filios, & in filios filiorum in nepotes & in abnepotes.* Psalm. 103. versic. 1. 2. 3. *Benedic anima mea Iehovæ, & omnia intestina mea nomini sanctitatis eius. Benedic anima mea Iehovæ, & ne obliviscaris ullius beneficiorum eius. Qui condonat omnes iniquitates tuas, qui medetur omnibus morbis tuis:* Et versi. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. *Misericors & gratiosus Iehova, longanimis & multus benignitate. Non in æternum litigat, neque in seculum iram asservat: non secundùm peccata nostra facit nobis, neque secundùm iniquitates nostras refert nobis, sed quàm alti sunt cœli super terra, prævalet benignitas eius erga timentes eum. Quàm longè abest oriens ab occidente, tam longè amovet à nobis defectiones nostras. Ut miseretur Pater filiorum, miseretur Iehova timentium ipsum. Nam ipse novit figmentum nostrum, memor pulverem nos esse:* Psal. 145. 8. 9. *Gratiosum & misericordem Iehovam esse* (generatio generationi prædicabit) *longanimem & magnum benignitate, bonum esse Iehovam omnibus, & misericordiam eius in omnibus operibus eius.* Jes. 1. vers. 18. *Venite jam & disceptemus, inquit Iehova: si fuerint peccata vestra velut dibapha, tamquam nix exalbescent, si rubra fuerint velut coccineum, similia lanæ erunt:* & cap. 43. 12. *Ego, ego ipse deleo defectiones tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordor:* & cap. 44. 17. *Deleo ut densa nubes defectiones tuas, & velut nubes peccata tua, revertere ad me, nam vindico te.* Ezech. 18. vers. 21. 22. 23. *Cum autem improbus conversus ab omnibus peccatis suis quæ fecit, observabit omnia mandata mea, & exercebit jus & iustitiam, omnino vivet, non morietur.*

Omnes defectiones quas commisit non commemorabuntur ei, in sua iustitia quam exercet vivet. An ullo pacto delector morte improbi? dictum Domini Iehovi: an non cum revertitur à viis suis, ut vivat? Joel. 2. vers. 13. *Lacerate corda vestra, ac non vestes vestras, & revertimini ad Iehovam Deum vestrum, quia gratiosus & misericors est, longanimis & amplus benignitate, & quem pœnitet mali.* Mich. 7. vers. 18. 19. *Quis est Deus fortis par tibi? condonans iniquitatem & præteriens defectionem reliquis possessionis suæ, non retinens in æternum iram suam, eò quòd delectetur benignitate. Conversus miserebitur nostri; subiget iniquitates nostras: imò projecturus es in profundissimum maris omnia peccata istorum.* Luc. 15. integro. Johan. 3. versic. 16. *Ita Deus dilexit mundum, ut Filium illum suum unigenitum dederit, ut quisquis credit in eum non pereat, sed habeat*

A *vitam æternam.* 1. Johan. 4. versic. 8. 9. 10. *Deus est charitas. Per hoc manifesta facta est charitas Dei in nos, quòd Filium illum suum unigenitum misit Deus in mundum, ut vivamus per eum. In hoc est charitas, non quòd nos dilexerimus Deum, sed quòd ipse dilexerit nos, & miserit Filium suum ut esset propitiatio pro peccatis nostris.* Et versic. 16. *Et nos cognovimus & credidimus charitatem quam habet Deus erga nos.* Tit. 3. vers. 4. 5. 6. 7. 8. *Sed postquam bonitas, & erga homines amor apparuit Servatoris nostri Dei, non ex operibus iustis quæ fecerimus nos, sed ex sua misericordia servavit nos per lavacrum regenerationis & renovationis Spiritus sancti: quem effudit super nos copiosè per Iesum Christum Servatorem nostrum: ut iustificati illius gratiâ, hæredes efficeremur secundùm spem vitæ æternæ.*
B *Certus est hic sermo, & hæc volo te asseverare, ut qui crediderunt Deo, curent bene agendo præire.*

Hinc concludimus, in nos qui in Jesum Christum credimus, peccatum, mortem æternam & diabolum nihil juris habere.

II. Consolationem nobis præbet certissimam Filius Dei Dominus noster Jesus Christus. Nam quorum Mediator apud Deum est Filius Dei, Dominus noster Jesus Christus, quibus ille datus, natus, Legi subjectus, passus, crucifixus, mortuus & sepultus est, quorum bono ad inferos descendit, ex mortuis tertio die resurrexit, ad cœlos adscendit, ad dextram Patris omnipotentis sedet, ad judicandum vivos & mortuos est venturus, & qui sunt Jesu Christi proprii qui per illum reconciliati sunt Deo,
C illis nulla condemnatio propter peccatum est metuenda, nec mors æterna ac Satanæ potentia formidanda.

Atqui noster Mediator apud Deum est Filius Dei, Dominus noster Jesus Christus, nobis ille datus est, nobis natus, &c. Hoc ex subjectis testimoniis constat: Genes. 3. 15. *Inimicitiam pono inter te & mulierem hanc, similiterque inter semen tuum & semen huius, hoc conteret tibi caput, tu autem conteres huic calcaneum.* Jes. 42. & 53. & 61. Jerem. 23. versic. 5. 6. *Ecce dies venturi sunt, dictum Iehovæ, quibus excitabo Davidi germen iustum: qui regnabit Rex, secundabiturque, ac exercebit ius & iustitiam in terra. Diebus eius servabitur Iehuda, & Israel habitabit securè: atque hoc nomen eius est, quo vocabit eum Israel, ô Iehova iustitia nostra.*
D Matth. 1. 21. *Pariet* (MARIA) *filium & vocabis nomen eius Iesum. Ipse enim liberabit populum suum ex peccatis ipsius.* Et cap. 9. 12. 13. *Iesus dixit eis* (Pharisæis) *iis qui valent non est opus Medico, sed iis qui malè habeat.*

Ite verò, & discite quid sit: Miserationem volo & non sacrificium. non enim veni vocatum iustos, sed peccatores ad resipiscentiam; Et cap. 11. 28. 29. 30. *Venite ad me omnes qui fatigati estis & onerati, & ego faciam ut requiescatis. Attollite iugum meum in vos, & discite à me quòd mitis sim & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meum facile est, & onus meum leve est.* Et cap. 17. versic. 5. *Hic est Filius ille meus, dilectus ille, in quo acquiesco, ipsum audite.* Et cap. 20. 28. *Sicut filius hominis non*
E *venit, ut sibi ministretur, sed ut ministret: deteque animam suam in redemptionis pretium pro multis.* Johan. 1. 12. 13. *Quotquot eum exceperunt, dedit eis hoc ius, ut Filii Dei sint facti, nempe iis qui credunt in nomen eius: qui non ex sanguine, neque ex libidine carnis, neque ex libidine viri, sed ex Deo geniti sunt.* Et versic. 16. 17. *Ex plenitudine ipsius omnes accepimus, & gratiam pro gratia: nam lex illa per Mosen data est: gratia & veritas per Iesum Christum præstita est:*

Digitized by Google

Et verſ. 29. *Ecce Agnus ille Dei, qui tollit peccata mundi.* Et cap. 3. 14. 15. 16. 17. *Prout Moſes extulit ſerpentem in deſerto, ita extolli oportet Filium hominis: ut quiſquis credit in eum non pereat, ſed habeat vitam aeternam.*

Ita enim Deus dilexit mundum, ut Filium ſuum unigenitum dederit, ut quiſquis credit in eum non pereat, ſed habeat vitam aeternam. Non enim miſit Deus Filium ſuum in mundum ut damnet mundum, ſed ut ſervetur mundus per eum. Et cap. 4. 14. *Quiſquis biberit ex aqua illa, quam ego ei dabo, non ſitiet in aeternum: Sed aqua illa quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquae ſalientis in vitam aeternam.* Et cap. 5. 24. *Amen amen dico vobis, qui ſermonem meum audit, & credit ei qui miſit me, habet vitam aeternam, & in condemnationem non veniet.* Et cap. 6. 35. *Ego ſum panis ille vitae, qui venit ad me nequaquam eſuriet, & qui credit in me, non ſitiet unquam.* Et verſ. 37. *Quicquid dat mihi Pater ad me veniet: & eum qui venit ad me nequaquam ejecerim foras:* & verſ. 39. 40. *Haec eſt voluntas eius qui miſit me, id eſt, Patris, ut quicquid mihi dederit non perdam ex eo, ſed ſuſcitem illud in ultimo die. Haec eſt autem voluntas eius qui miſit me, ut omnis qui conſpicit Filium, & credit in eum habeat vitam aeternam, & ſuſcitem ego ipſum ultimo illo die.* Et verſ. 50. 51. *Hic eſt panis ille qui è caelo deſcendit, ut qui eo veſcitur non moriatur. Ego ſum panis vivificus qui è caelo deſcendi: ſi quis ederit ex hoc pane vivet in aeternum, & panis quem ego dabo, caro mea eſt, quam ego dabo pro mundi vita.* Et verſic. 54. 55. 56. 57. *Qui edit carnem meam & bibit meum ſanguinem, habet vitam aeternam & ego excitabo eum in ultimo illo die. Caro enim mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus.*

Qui edit meam carnem, & bibit meum ſanguinem in me manet, & ego in eo. Sicut miſit me vivens ille Pater, & ego vivo per Patrem: ita etiam qui ederit me, vivet ipſe quoque per me. Et cap. 8. 36. *Itaque ſi vos Filius in libertatem vindicarit, verè liberi eritis.* Et verſic. 51. *Amen amen dico vobis, ſi quis ſermonem meum ſervaverit, mortem non conſpiciet in aeternum.* cap. 10. 9. *Ego ſum oſtium: per me ſi quis introierit ſervabitur: & ingredietur & egredietur & paſcua inveniet:* Et verſ. 27. 28. 29. 30. *Oves meae vocem meam audiunt: & ego eas agnoſco & ſequuntur me: & ego vitam aeternam do eis: nec peribunt in aeternum, neque rapiet eas quiſquam è manu mea. Pater meus qui eas dedit mihi, maior omnibus eſt: neque quiſquam poteſt eas rapere è manu Patris mei. Ego & Pater unum ſumus:* cap. 11. 25. 26. *Ego ſum reſurrectio & vita: qui credit in me, etiamſi mortuus fuerit, vivet: & quiſquis vivit & credit in me, non morietur in aeternum:* cap. 12. 46. 47. *Ego lux in mundum veni, ut nullus qui credit in me in tenebris maneat, & ſi quis audierit verba mea, & non crediderit, ego non condemno eum, non enim veni ut condemnem mundum, ſed ut ſervem mundum:* cap. 14. 4. *Ego ſum via, veritas & vita, nemo venit ad Patrem niſi per me:* cap. 17. 2. 3. *Sicut dediſti* (Pater) *ei* (Filio) *autoritatem in omnem carnem, ut quotquot dediſti ei, det eis vitam aeternam.*

Haec eſt autem vita aeterna, ut te ſolum cognoſcant eſſe Deum verum & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Actor. 2. verſic 12. *Nec eſt in alio quoquam ſalus. nec enim aliud nomen eſt ſub caelo quod datum ſit inter homines, per quod oporteat nos ſervari:* cap. 10. verſic. 43. *Huic* (CHRISTO) *etiam omnes Prophetae teſtimonium dant, remiſſionem peccatorum accepturum per nomen eius quemvis qui crediderit in eum:* cap. 13. 38. 39. *Notum igitur ſit vobis fratres, annunciari vobis remiſſionem peccatorum per iſtum: & ab omnibus à quibus*

A *per legem Moſis abſolvi non potuiſtis, per hunc quemvis qui credit abſolvi:* cap. 16. verſic. 31. *Crede in Dominum Ieſum Chriſtum, & ſervaberis tu & domus tua:* Rom. 3. verſic. 22. 23. 24. 25. 26. *Iuſtitia, inquam, Dei per fidem Ieſu Chriſti in omnes & ſuper omnes qui credunt: non enim eſt diſtinctio. Omnes enim peccaverunt, ac deficiuntur Gloria Dei. Iuſtificantur autem gratis, id eſt, eius gratiâ, per redemptionem factam in Ieſu Chriſto, quem propoſuit Deus ut eſſet placamentum per fidem in ſanguine ipſius ad declarandum iuſtitiam ſuam praeſenti tempore, ut ſit ipſe juſtus, & juſtificans eum, qui eſt ex fide Ieſu.* cap. 4. verſic. 5. 6. *Ei verò qui non operatur, ſed credit in eum qui iuſtificat impium imputatur fides ſua pro iuſtitia. Sicut etiam David pronunciat beatum eum hominem, cui Deus imputat iuſti-*

B *tiam abſque operibus, dicens: Beati quorum remiſſae ſunt iniquitates, & quorum obtecta ſunt peccata: beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum, & ſeqq.* & cap. 5. toto. & cap. 8. 1. & ſeqq. *Nulla igitur nunc eſt condemnatio iis qui ſunt in CHRISTO IESV, qui non ſecundùm carnem incedunt, ſed ſecundùm Spiritum: Nam lex Spiritus vitae qui eſt in Chriſto Ieſu, liberavit me à lege peccati & mortis, &c.* Et verſic. 31. 32. 33. 34. *Quid igitur dicemus ad haec? Si Deus pro nobis eſt, quis contra nos? is quidem qui proprio Filio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit eum, qui non etiam cum eo omnia nobis gratificabitur? quis intentabit crimen adverſus electos Dei? Deus is eſt qui iuſtificat. Quis eſt qui condemnet? CHRISTUS is eſt qui mortuus eſt, imo verò qui etiam excitatus eſt: qui etiam eſt ad dextram*

C *Dei, qui etiam poſtulat pro nobis:* Et cap. 10. verſ. 9. *Quòd ſi confeſſus fueris ore tuo Dominum Ieſum, & credideris in corde tuo quòd Deus eum excitavit à mortuis, ſervaberis:* Et cap. 14. verſ. 7. 8. 9. *Nullus noſtrum ſibi ipſi vivit, & nullus ſibi ipſi moritur. Nam ſive vivimus, Domino vivimus: ſive morimur, Domino morimur. Sive igitur vivamus, ſive moriamur, Domini ſumus. Ad hoc enim Chriſtus & mortuus eſt & reſurrexit & revixit, ut & mortuis & viventibus dominetur.* 1. Corinth. 1. verſ. 30. 31. *Ex ipſo vos eſtis in Chriſto Ieſu, qui factus eſt nobis ſapientia à Deo, iuſtitiaque & ſanctificatio & redemtio: ut ſicut ſcriptum eſt qui gloriatur, in Domino glorietur:* Et cap. 15. 22. *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes vivificabuntur:* Et verſ. 55. 56. 57. *Ubi tua, ô mors victoria? ubi*

D *tuus ô ſepulcrum ſtimulus? ſtimulus verò mortis eſt peccatum: vis autem peccati, lex. Sed Deo ſit gratia, qui dedit nobis victoriam per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.* Galat. 1. 4. *Qui dedit ſemetipſum pro peccatis noſtris, ut eximeret nos ex praeſenti ſeculo malo ſecundùm voluntatem Dei & Patris noſtri:* Et cap. 4. verſ. 4. *Poſtquam venit plenum tempus, emiſit DEUS Filium ſuum factum ex muliere, factum legi ſubiectum, ut eos qui Legi erant ſubiecti, redimeret, ut adoptionem acciperemus.* Epheſ. 1. verſic. 7. *In quo habemus redemptionem per ſanguinem ipſius, remiſſionem, inquam, peccatorum ex divite ipſius gratia.* Et cap. 2. 8. *Gratia eſtis ſervati per fidem, idque non ex vobis: Dei donum eſt.* Coloſſ. 1. 14. *In quo habemus redemptionem per ſanguinem ipſius, id eſt, remiſſionem peccatorum.* Et

E verſ. 19. 20. *Quoniam in eo placuit Patri ut omnis plenitudo inhabitaret: & pace per ſanguinem crucis eius facta, per eum reconciliare omnia ſibi, per eum, inquam, tum quae in terra, tum quae in caelis.* 1. Timoth. 1. verſ. 15. *Fidus eſt hic ſermo, & modis omnibus dignus quem amplectamur, Chriſtum Ieſum veniſſe in mundum ut peccatores ſervaret, quorum primus ſum ego:* Et cap. 2. verſ. 5. 6. *Unus Deus, unus etiam mediator Dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus: qui ſemetipſum dedit redemptio-*

Digitized by Google

demptionis pretium, pro quibusvis, Christus, inquam, testimonium illud suis temporibus destinatum. Tit. 2. versic. 14. *Qui dedit semetipsum pro nobis, ut redimeret nos ab omni iniquitate, & purificaret sibi ipsi populum peculiarem, studiosum bonorum operum.* Heb. 9. versic. 14. 15. *Quantò magis sanguis Christi, qui per Spiritum æternum seipsum obtulit inculpatum Deo, emundabit conscientiam vestram à mortuis operibus, ad serviendum Deo vivo? Itaque ob id novi federis mediator est, ut morte ad redemptionem earum transgressionum intercedente quæ fuerant sub priore fedore qui vocati erant promissam æternam hæreditatem acciperent.* Et versic. 26. 27. 28. *Nunc semel in consummatione seculorum, ad peccatum per immolationem sui ipsius abolendum patefactus est. Et sicut illud statutum est omnibus, ut semel moriantur, postea verò iudicium: Ita & Christus semel oblatus, ut in seipso tolleret multorum peccata, conspicietur iis qui ipsum exspectant ad salutem.* cap. 10. 12. *Hic verò unâ pro peccatis oblatâ in perpetuum victimâ consedit ad dexteram Dei.* 1. Petr. 1. 18. 19. 20. *Ut qui sciatis vos non caducis rebus, argento vel auro fuisse redemptos ex vana vestra conversatione, ex Patrum traditionibus accepta: sed pretioso sanguine, utpote Agni immaculati & incontaminati, nempe Christi: præordinati quidem ante jacta mundi fundamenta, patefacti verò ultimis temporibus propter vos:* & cap. 2. versic. 6. 7. *Quapropter etiam continetur in Scriptura, Ecce pono in Sion lapidem in imo angulo, electum, pretiosum: cui qui credit, non pudefiet. Vobis igitur est honori qui creditis: immorigeris verò lapis, quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est caput anguli, & lapis offendiculi, & petra offensionis.* Et versic. 24. 25. *Qui peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum: ut peccatis mortui, justitia viveremus: cuius vibicibus sanati estis. Nam eratis velut oves errantes: sed conversi nunc estis ad pastorem & curatorem animarum vestrarum.* Et cap. 3. versic. 18. *Christus semel pro peccatis passus fuit, justus pro injustis: ut nos ad Deum adduceret mortificatus quidem carne, vivificatus autem spiritu.* 1. Johan. 1. versic. 7. *Quòd si in luce incedimus, sicut ipse est in luce, communionem habemus cum eo mutuam, & sanguis Iesu Christi Filij eius purgat nos ab omni peccato.* Et cap. 2. versic. 1. 2. *Filioli mei, hæc scribo vobis, ne peccetis. Quòd si quis peccarit, advocatum apud Patrem habemus Iesum Christum justum: & ipse est propitiatio pro peccatis nostris: nec pro nostris solùm, sed etiam pro totius mundi peccatis.* Et cap. 4. versicul. 9. 10. *Per hoc patefacta est charitas Dei in nobis, quòd Filium illum suum unigenitum misit nobis Deus in mundum, ut vivamus per eum. In hoc est charitas, non quòd nos dilexerimus Deum, sed quòd ipse dilexerit nos, & miserit Filium suum ut esset propitiatio pro peccatis nostris.* Apocal. 1. versicul. 5. *Qui (IESUS CHRISTUS) est fidus ille testis, primogenitus ille ex mortuis, ac princeps regum terræ: qui dilexit nos, & lavit nos à peccatis nostris per sanguinem suum.* Et cap. 5. versicul. 9. *Et cecinerunt canticum novum, dicentes, dignus es qui accipias librum, & aperias eius sigilla: quoniam mactatus es, & redemisti nos Deo per sanguinem tuum, ex omni tribu & lingua, & populo & natione.* Et cap. 7. versic. 14. *Et dixi ei, Domine, tu nosti* (quinam sint qui stolis albis amicti sunt) *Et dixit mihi, hi sunt qui venerunt ex afflictione magna: & laverunt stolas suas, ac dealbarunt in sanguine Agni.*

Ex his omnibus sequitur, nobis qui in Christum Jesum credimus, nullam esse condeimnationem à peccato metuendam, nec mortem æternam & Satanæ potentiam reformidandam.

III. Donatio Spiritus sancti, per quem fide do-
A nati sumus & obsignati in diem ultimæ & plenæ redemtionis. Nam quibus Spiritus sanctus datus est, per quem fide donati sunt & obsignati in diem ultimæ & plenæ redemtionis, illi anxietatem omnem, quam conscientia peccati, & metus mortis æternæ atque diaboli afferre solet & potest, ex animis suis excutere debent. Atqui nobis qui in Christum credimus est datus Spiritus sanctus, per quem fide donati sumus & obsignati in diem ultimæ & plenæ redemtionis, ut sequentia dicta confirmant: Romanorum 8. 14. versic. 15. 16. 17. *Quotquot Spiritu Dei ducuntur, ij sunt Filij Dei. Non enim accepistis Spiritum servitutis rursus ad metum, sed accepistis Spiritum adoptionis, per quē clamamus Abba, id est, Pater. Qui ipse Spiritus testatur cum Spiritu nostro, quod simus filij Dei.*
B *Quod si filij, etiam hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi: si modò simul cum eo patimur, ut simul cum eo glorificemur* 1. Corinth. 2. versicul. 12. *Nos verò non Spiritum mundi accepimus, sed Spiritum qui est ex Deo: ut sciamus quæ Deus est nobis gratificatus.* Et cap. 6. versicul. 11. *Et hæc eratis nonnulli: sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini Iesu, & per Spiritum Dei nostri.*

IV. Fedus gratiæ, quod nobiscum Deus iniit, suscipiens nos in Ecclesiam suam sanctam Catholicam, & adoptans in filios & hæredes, & promittens nobis atque præstans gratiam remissionis peccatorum, resurrectionis carnis & vitæ æternæ. Nam qui sunt in federe gratiæ cum Deo, & beneficio fe-
C deris illius fruuntur & fruentur, illi ob peccatum non angi, nec mortem æternam & Satanam formidare debent.

At nos qui in CHRISTUM JESUM credimus, sumus in federe gratiæ cum Deo, & fruimur fruemurque beneficiis federis illius: sicut promissum fuit passim in Veteri Testamento, veluti Genes. 17. versicul. 7. *Stabilio fedus meum inter me & te, ac semen tuum post te per ætates suas, ut fedus sit perpetuum: ego ero tibi Deus & semini tuo post te.* Jerem. 31. 31. & seqq. *Ecce dies venturi sunt, dictum Iehovæ, quibus pangam cum domo Israelis post dies hos, dictum Iehovæ, indam legem meam menti eorum, & cordi eorum inscribam eam: & ero eis Deus & ipsi erunt mihi populus. Non autem solum docebunt amplius quisque amicum suum
D & quisque fratrem suum, dicendo: cognoscite Iehovam: nam quotquot erunt cognoscent me, à minimo eorum, usque ad maximum eorum, dictum Iehovæ, me condonare iniquitatem ipsorum, & peccati ipsorum non recordari amplius.*

V. Obsignatio federis gratiæ per Sacramenta Baptismi & Cœnæ Domini. Marc. 16. versicul. 16. *Qui crediderit & baptizatus fuerit, servabitur: qui verò non crediderit, condemnabitur.* Matth. 26. versic. vigesimooctavo. *Bibite ex hoc omnes, hoc est sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum.*

VI. Donum perseverantiæ in Christo. Johan. 10. versic. 27. 28. 29. *oves meæ vocem meam audiunt, & ego eas agnosco & sequuntur me: & ego vitam æternam
E do eis: nec peribunt in æternum, neque rapiet eas quisquam è manu mea. Pater meus qui eas dedit mihi maior omnibus est: neque quisquam potest eas rapere è manu Patris mei.* Roman. 8. versicul. 35. usque ad finem: *Quis nos separabit à charitate Christi? num oppressio, num angustia, num persecutio, num fames, num nuditas? num periculum, num gladius? (Sicut scriptum est causâ tui occidimur totum diem: habiti sumus velut oves destinatæ mactationi) Imò in his omnibus plus quàm victores sumus per eum qui dilexit nos. Nam me-*

hi persuasum est neque mortem, neque vitam, neque angelos, neque principatus, neque potestates, neque instantia, neque futura, neque sublimitatem, neque profunditatem, neque ullam rem aliam creatam posse nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro.

VII. Exempla magnorum peccatorum qui gratiam & remissionem iniquitatum suarum à Deo obtinuerunt: veluti David 2. Samuel. 12. versic. 13. *Tum dixit David Nathani, peccavi Iehovæ: quapropter dixit Nathan Davidi, etiam Iehova transtulit peccatum tuum, non es moriturus.* Manasses 2. Chronic. 33. Mulier peccatrix. Luc. 7. versicul. 47. 48. *Cuius rei gratiâ, dico tibi, remissa esse peccata eius multa. nam dilexit multum. cui autem paululum remittitur, paululum diligit.* Et versicul. 50. *Dixit autem ad mulierem, fides tua te servavit, vade in pace.* Filius perditus Luc. 15. Publicanus in templo, Lucæ 18. Zachæus publicanus, Luc. 19. vir ille qui annos triginta & octo lecto affixus fuit, Johan. 5. versicul. 14. *Postea invenit eum Iesus in templo, & dixit ei, Ecce sanus factus es: ne pecca amplius, ut ne quid deterius tibi contingat.* Mulier adultera Johan. 8. Petrus discipulus Christi Luc. 22. Latro in cruce conversus. Luc. 23. Judæi qui Christum crucifixerunt, Actor. cap. 2. Paulus Apostolus, 1. Timoth. 1. versicul. 12. 13. 14. 15. 16. 17. *Gratiam igitur ei habeo qui me robustum effecit, id est, Christo Iesu Domino nostro: quòd me fidelem duxerit, ut qui me in ministerio constituerit: qui priùs eram blasphemus & persecutor & injuriosus: sed mei misertus est. nam ignorans id faciebam fidei expers: Superabundavit autem gratia Domini nostri cum fide & dilectione in Christo Iesu. Fidus est hic sermo & modis omnibus dignus quē amplectamur, Christum Iesum venisse in mundum ut peccatores servaret, quorum primus sum ego. Verùm ideo misertus est mei, ut in me primo ostenderet Iesus Christus omnem clementiam, ut essem exemplo credituris ipsi in vitam æternam. Regi autem æterno, immortali, invisibili, soli sapienti Deo honor sit & gloria in secula seculorum: Amen.*

Hæc de consolatione adversus peccatum.

CONSOLATIO adversus afflictionem peccatum consecutam vel *communis* est, vel *peculiaris*.

Consolatio communis in omni afflictione est multiplex: crux enim seu afflictio quæcunque est nobis patienter ferenda:

1. Quia à manu clementissimi Patris nostri cœlestis proficiscitur & nobis imponitur Deuter. 32. versicul. 39. *Videte nunc me, meipsum esse, & nullum esse Deum mecum: me morte afficere & vita restituere, frangere me & sanare, nec esse qui è manu mea eripiat.* Ruth 1. versicul. 13. *mihi multò amarius est quàm vobis, verùm exseruit se manus Iehovæ contra me.* Et versicul. 20. & 21. *Quæ dicebat eis, ne vocate me Nahomin, vocate me Maram, quia amaritudine me affecit omnipotens valdè. Ego plena abieram, at vacuam reduxit me Iehova: cur vocaretis me Nahomin, cùm Iehova testificatus sit contra me, & omnipotens malis affecerit me?* 1. Samuel. 2. versicul. 6. & 7. *Iehova mortificat, & in vitam restituit, demittit in sepulchrum & educit. Iehova depauperat & ditat, deprimit, etiam extollit.* 2. Samuel. decimosexto, versiculo decimo: *Dixit Rex, quid mihi vobiscum, filij Tzerujæ? Si maledicit atque si Iehova edixit ei, maledic Davidi, ecquis dicat, quare sic facis?* Jerem. decimoquinto, versicul. vigesimosecundo: *An sunt inter vanitates Gentium quæ pluviam edant? & an cœlestes Dij edunt imbres? nonne tu is es Iehova DEUS noster? ideo exspectamus te, quia tu facis omnia ista.* Job. primo, versic. vigesimoprimo: *nudus exivi ex utero matris meæ, & nudus redibo illuc, Iehova dedit & Iehova recepit: sit nomen Iehovæ benedictum.* Et cap. secundo, versicul. quarto. *Tum Iehova Satanæ, ecce eum (IOBUM) inquit in manu tua, veruntamen vitam eius serva.* Et cap. quinto versicul. decimooctavo: & cap. 9. versicul. quinto: *Qui refigit montes, ita ut non animadvertant homines, qui subvertit eos in ira sua.* Et cap. 23. 13. 14. Psalm. 39. versicul. decimo, *obmutesco non aperio os meum, quia tu fecisti.* Et Psalm. 139. toto. Jesa. 45. versicul. sexto & septimo. *Ut cognoscant Gentes ab ortu solis & ab occasu eius, nullum esse præter me, me Iehovam esse & nullum præterea. formantem lucem & creantem tenebras, facientem pacem & creantem malum, me Iehovam facere omnia ista.* Jerem. Thren. tertio versicul. trigesimoseptimo & trigesimooctavo. Amos tertio versicul. sexto. Matth. decimo versic. vigesimonono & trigesimo.

Ex his liquet, Deum esse qui afflictiones nobis imponit. Id autem faciendi potestatem Deus habet, quum ipse sit Deus noster, & pater noster, jus in nos ut liberos suos habens & liberè exercens, 1. Samuel. 3. versicul. 18. Hebr. 12. 7. 8. 9. Hoc abundè docet Deus in libro Jobi. Et quamvis Deus interdum graviter affligat suos fideles, est tamen justus & misericors. Psalm. 119. vers. 137. & Psal. 145. 8. 9. 17.

Idem Deus qui afflictionem imposuit, eandem aufert, Deuteron. trigesimosecundo vers. trigesimo nono, 1. Samuel. 2. versic. 6. 7. Jobi 5. vers. 18.

2. Quia nulla afflictio, nulla calamitas casu aut cæco infortunio, & sine voluntate Dei contingit, sed juxta æternum decretum Dei. Nam sine pilus quidem capitis sine voluntate Patris nostri cœlestis in terram cadit, multo minus magna aliqua calamitas atque afflictio sine voluntate Patris nostri cœlestis ulli evenire potest.

3. Quia eam promeriti sumus peccatis nostris. Quæ vel ita ex merito, pœna ferenda venit. Mich. 7. versicul. 9. *Iram Iehovæ portabo, quia peccavi ei.* Johan. 4. versicul. 17. 18. 19. Psalm. 19. versicul. 13. 14. Psalm. 107. vers. 17. 18. Psalm. 119. vers. 75. *Agnosco Iehova, justa esse judicia tua, & te in fide afflixisse me.* Et vers. 137. Thren. Jerem. 3. 39. 40.

4. Quia crux seu afflictio nostra ad gloriam Dei facit. Testatur id liber Exodi in historia populi Israelitici in Ægypto gravissima quæque patientis.

5. Quia crux confert ad electorum bonum & salutem: est medium per quod præparamur & pervenimus ad beatitudinem cœlestem. Romanor. 8. vers. 18. Psal. 119. 71. Apocalyp. 3. vers. 10. Unde dicitur David Psalm. 94. vers. 12. *Beatus ille vir quem castigas Iah.* Chrysost: homiliâ decimâ in epistolam ad Romanos: *Tanquam in Schola aliqua in vita præsenti per morbum, per afflictionem, per tentationes, per paupertatem, per cætera item quæ mala esse videntur erudimur, ut apti efficiamur ad futurorum bonorum perceptionem.* Job. 5. vers. 17. 18. 19. 20. Psalm. 89. vers. 31. 32. 33. 34. 35. Psalm. 94. 12. Psalm. 103. à vers. 8. usque ad 17. Psalm. 119. 50. Proverb. 3. vers. 11. 12. Thren. Jerem. 3. vers. 27. 28. Actor. 14. vers. 22. Roman. 8. vers. 28. & vers. 35. usque ad finem. 1. Corinth. 11. vers. 31. 32. Hebr. 12. à vers. 5. usque ad 12. Apocalyp. 3. vers. 19. 20. 21. 22. Crux est velut instrumentum quo Deus nos expolit, Jacob. 1. v. 4.

6. Quia crux parit patientiam, Jacob. 1. vers. 2. 3. Opus & effectum crucis & afflictionum est nostri in Christo consummatio, Jacob. 1. versic. 4. *Tolerantia opus integrum habeto, ut sitis integri & toti, in nullo deficientes.*

7. Quia

7. Quia crux & afflictio nostra est momentanea, Psalm. 30. versicul. 6. *Nam momento est Iehovæ in ira sua, vita autem adest benevolentiâ ejus, vespere si diversetur fletus, manè adest cantus.* Psalm. 135. 4. *Si judicat Iehova populum suum, mox de servis suis pœnitet ipsum.* 2. Corinth. 4. 17. Johan. 16. vers. 16. Christus discipulos suos consoletur brevitate afflictionum. Eadem consolatio est 1. Petr. 1. 16. Videtur quidem nobis interdum diuturna afflictio, ea tamen etiamsi totâ hac vitâ duraret, brevis est collata cum æterna prosperitate quæ hanc vitam sequetur.

8. Quia nostram afflictionem Deus probe videt & cognoscit, Exod. 3. vers. 7.

9. Quia noster clamor de afflictione nostra adscendit ad Deum, & nostros gemitus Deus audit, & recordatus fœderis sui nos respicit & cognoscit, Exod. 2. vers. 23. 24. 25.

10. Quia cruci Deus ipse modum imponit. 1. Corinth. 10. 10.

11. Quia crux nos non potest separare à charitate Dei. Roman. 8. 39. Ita morbus, quo Lazarus Bethaniensis affligebatur, & mors sequuta non separavit eum à charitate Christi, Johan. 11. 5.

12. Quia crux non est testimonium iræ Dei sempiternæ adversus electos.

13. Quia crux est testimonium amoris Dei in nos: *nam quem is diligit, castigat, & quidem ut Pater filium, cui bene vult*, Proverb. 3. 11. 12. Hebr. 12. 6. 1. Petr. 2. vers. 19. 20.

14. Quia cruce probatus accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se. Jacob. 1. 12. 2. Timoth. 2. 11. Matth. 5. 12. Apocal. 2. 10.

15. Quia non potest evertere electos. 2. Corinth. 4. 8. 1. Corinth. 10. 13. Psalm. 34. 21. Sicut rubus ardens, Exod. 3. 2. 3. non consumebatur: ita etiam non potest consumi Ecclesia, etiamsi in catino crucis probetur. Psalm. 129. 1. 2. 3. 4. Matth. 16. vers. 18.

16. Quia crucis læta erit catastrophe. Luc. 6. 21. Matth. 5. 4. Johan. 16. vers. 20. 2. Corinth. 1. vers. 7. 1. Petr. 1. vers. 6. 7.

17. Quia cruci alii quoq; sancti semper fuerunt subjecti. Similes aliorum respice casus, mitius ista feres. Jacob. 5. 11. Matth. 5. 12.

18. Quia super ferentibus crucem quiescit Spiritus Dei. 1. Petr. 4. 14.

19. Quia ad perferendas afflictiones sumus constituti 1. Thessal. 3. vers. 3. *Nemo commoveatur ob afflictiones istas: ipsi enim nostis ad id vos esse constitutos.*

20. Quia per crucem oportet nos intrare in regnum Dei. Actor. 14. 22. quemadmodum Christus à malorum omnium labyrintho in gloriam cœlestem ingressus est. Luc. 24. 26.

21. Quia per crucem oportet nos conformes fieri imagini Filii Dei. Romanor. 8. 28. 1. Petr. 4. 13. Hinc insignis consolatio ad nos redit, in rebus duris atque asperis, quæ adversæ malæque existimantur, nos Christi passionibus communicare. Quantum hoc valere potest ad leniendam omnem crucis acerbitatem, quòd quò magis rebus adversis affligimur, eò certiùs confirmatur nostra cum Christo societas?

22. Quia crucem perferentes non damnabuntur cum hoc mundo. 1. Corinth. 11. 32.

23. Quia & Christus ipse crucem sustinuit. Heb. 5. 8. & cap. 12. 2. Deus Pater à Christo primogenito suo exorsus crucem ei imposuit, erga filios suos filias suas & omnes hunc ordinem prosequitur. Nam quanquam esset ille Filius præ aliis dilectus & in quo Pater acquiescebat, videmus tamen quàm non indulgenter ac molliter habitus fuerit: ut verè dici A queat, non modo perpetua cruce exercitatum fuisse, quamdiu terram incoluit, sed totam ejus vitam nihil aliud fuisse, quàm perpetuæ crucis speciem. Cur nos ergo ab ea conditione eximamus quam subire Christum caput nostrum oportuit: præsertim quum nostrâ causâ subierit, ut nobis in seipso patientiæ exemplar exhiberet?

24. Quia crucis in hac vita dolorem superabit multis partibus gaudium æternum, quod in regno Dei percipiemus. Johan. 16. vers. 22.

25. Quia crux non durat perpetuò, sed præfinitum tempus habet, quo completo cessat. Psal. 30. 6. Jes. 9. 4 & 40. 2.

26. Quia per crucem Pater cœlestis certum de suis experimentum capere constituit, 1. Petr. 1. 6. 7.

B 27. Quia per crucem assiduam de nostra imbecillitate & fragilitate convicti humiliamur, & sic humiliati discimus implorare virtutem Dei.

28. Quia in cruce gratiosam præsentiam & benevolentiam Dei experimur. Psal. 34. vers. 19. *Propinquus est Iehova fractis corde*, id est, calamitatum magnitudine confectis & propè animam agentibus. Psalm. 40. 18. *sum quidem pauper & egens, sed Dominus cogitat de me.*

29. Quia crux est indicium adipiscendæ hæreditatis æternæ. 2. Thessal. 1. 5. 6. 7.

30. Quia cruce spes nostra confirmatur. Romanor. 5. 4. 5.

31. Quia cruce discimus obedientiam Deo debitam, cruce docemur ut bonæ arbores fiamus & fru- C ctum justitiæ feramus, quem pax consequitur. Psal. 119. 67. *quum nondum affligerer, ego errabam, nunc autem sermonem tuum observo.* Et vers. 71. *Bono mihi fuit affligi, ut discerem statuta tua.* Hebr. 12. 11. *Omnis castigatio in præsens quidem non videtur esse gaudij, sed tristitiæ: at postea fructum pacatum justitiæ reddit iis qui per eam fuerint exercitati.* Sensus est: Schola crucis est schola justitiæ. Discipuli Dei sumus, qui nos exercet & informat ad amorem & studium justitiæ. Arbores Dei sumus, quas ille purgat amputatis stolonibus lascivientibus, ut fructum justitiæ feramus & sic arbores justitiæ fiamus Jesa. 61. 3. Ille autem fructus justitiæ est irenicus, id est, pacatus: nam fructus justitiæ seritur cum pace iis qui dant operam paci, Jacob. 3. 18. 1. Petr. 3. v. 10. 11. Castigatio D quâ Deus utitur in nobis corrigendis est gymnasium in quo nos Deus erudit & instituit ad justitiam.

32. Quia crux gignit in nobis contemtum & fastidium præsentis vitæ. 1. Reg. 19. 4.

33. Quia crux admonet nos de vitæ præsentis vanitate.

34. Quia crux invitat nos ad vitæ futuræ meditationem.

35. Quia cum ipsa cruce crescit in nobis consolatio. 2. Corinth. 1. 5.

36. Quia nos accepimus à Deo admodum multa bona seu beneficia spiritualia & corporalia: Nam electi sumus in Christo ad vitam æternam, redemti per Christum à peccato, & morte æternâ, justificati, regenerati, &c. 1. Pet. 1. v. 2. Ergo mala etiã patien- E ter suscipere debemus. Jobi 2. v. 10. Thren. 3. 22. 23.

37. Quia accepturi sumus à Deo maxima bona: ut resurrectionem carnis ex mortuis, vitam & beatitudinem æternam.

38. Quia nos longè minora patimur, quàm meriti eramus. Psalm. 103. 10.

39. Quia crux nobis tam necessaria est, quàm panis quotidianus. Nam si nobis necessaria non esset, à Deo Patre neutiquam nobis imponeretur. Ipse omnium optimè novit, quid nobis necessarium sit.

Digitized by Google

40. Quia tantùm nunc, id est, in hac vita perferenda est. 1. Petr. 1. versic. 6. Qui post hanc vitam mala patientur, illi sunt miseri & habent de quo lugeant, ut dives epulo Luc. 16. versic. 25. Qui verò tantùm in hac vita afflictiones patiuntur, illi beati sunt & habent quo se solentur, ut pauper Lazarus Luc. 16. versic. 25.

41. Quia crux & afflictio est electis argumentum quòd sint filii Dei, Proverb. 3. versicul. 12. Hebr. 12. versicul. 5. 6.

42. Quia crucem etiam in hac vita, quum Deo visum est, excipit lætus status & illustris gloria, Psalm. 68. versic. 14. *etiamsi jacueritis inter duas strues lapideas, eritis similes alis columbæ, tectæ argento, cujus pennæ sunt ex fulvo auro effosso.* Id est, etiamsi in summis angustiis, sordibus & squalore vixeritis: tamen ab illis liberabimini & illustrem gloriam consequemini.

43. Quia tandem nos Deus liberabit ab omni malo, Psal. 34. versic. 20. 23.

Hactenus communis consolatio in quavis afflictione: sequitur consolatio peculiaris in singulari aliqua afflictione.

Consolatione peculiari plurimùm opus est adversus peculiares & singulariter urgentes afflictiones, exempli gratiâ, *adversus hæreses & schismata: adversus scandala quibus Ecclesia Dei contaminatur: adversus contemtum verbi Dei & veritatis cœlestis: adversus publicas calamitates patriæ: adversus scandalum natū ex rebus adversis piorum & rebus prosperis impiorum: adversus cruciatus & dolores in morbis: adversus persecutiones Christi causâ: contra calumnias & convicia immerita ac præsertim Christi causâ: adversus incommoda paupertatis: in luctu ob chari alicujus propinqui aut amici & patroni obitum: adversus mortem, &c.*

Adversus hæc singula aliquot saltem argumenta consolationis Christianæ proferemus, ut viam plura inveniendi aliis monstremus.

Veri Christiani, ut magis dolent propter peccata, quibus Deum tam bonum, tam benignum Patrem offenderunt, quàm propter incommoda hujus vitæ, ita etiam magis lugent propter hæreses & schismata quibus Ecclesia scinditur & laceratur, propter scandala, quibus eadem fœdatur, propter publicas calamitates patriæ, & propter aliorum membrorum Christi afflictiones, quàm propter suas ipsorum privatas.

Adversus hæreses & schismata exhibent consolationem, Primò, Providentiæ divinæ meditatio. Nam oportet esse hæreses. Matth. 24. v. 16. 1. Cor. 11. v. 19.

Secundò, Fines propter quos Deus hæreses & schismata esse permittit, nimirum. I. Ut fides habendo tentationem, habeat etiam probationem, ut qui probati sunt, manifesti fiant. 1. Corinth. 11. v. 9. II. Ut excitetur in nobis diligentia scrutandi Scripturam.

Tertiò, Effecta quæ consequuntur. Nam Deus è tenebris lucem educit, è malo bonum elicit, & veritatem salvificam magis illustrat.

Quartò, Firmitudo fundamenti Dei: nam hæreses non possunt subvertere electos Dei. Marc. 13. vers. 22. 2. Timoth. 2. vers. 19. 2. Petr. 3. versic. 16. Judæ epist. vers. 4. Apoc. 7. vers. 3. & cap. 9. vers. 4.

Quintò, Quia hæreses & distractiones in Ecclesia Dei futuras esse prænunciatum fuit. Matth. 24. Actor. 20.

Adversus scandala quibus Ecclesia Dei contaminatur, & peccata publicè grassantia, ut sunt apostasia à
A *vera religione, contemtus & violatio ordinis divini, dissidia in Ecclesia, invidia, odia, cædes, luxus, commessationes, &c. quibus pii anguntur, nos consolatur.*

I. Consilii divini consideratio, quia necesse est ut eveniant offendicula. Matth. 16. v. 7.

II. Meditatio permissionis divinæ scandalorum illorum.

III. Finis propter quem Deus scandala illa permittit, nempe ut in aliorum etiam exemplis nobis ostendat, quòd nullus hominum quicquam boni ex se facere possit, & ut nos excitet ad implorandam seriò gratiam Dei quâ gubernemur.

IV. Quia scandala & peccata illa non latent Deum, qui ea suo tempore est vindicaturus. Psal. 14.

V. Quia Ecclesia Dei inde ab initio scandalis &
B peccatis prophanorum hominum cōtaminata fuit. Potest sanè reperiri regio & natio aliqua sine feris, quemadmodum scribitur in Creta nullam feram, in Hibernia nullos serpentes, nullum venenatum esse animal: sed non potest reperiri ullum regnum sine hostibus, ulla Ecclesia sine prophanis hominibus & scandalis. Creta jam olim non metuebat ursos, non leones, non alia sæva ac truculenta animalia: & tamen dixit quidam ex Cretensibus ipsis proprius ipsorum propheta, Cretenses semper mendaces, malæ feræ, ventres pigri, Tit. 1. v. 12. Et Hibernia idololatris & superstitiosis hominibus abundat, quorum nonnulli, inprimis sylvestres, lupos magno in honore habent & in patrimos adsciscunt, pro eis orantes, eis bene precantes, sic se ab illis non læsum
C iri existimantes, ut Beda scribit. Ita in prima omnium Ecclesia defecit Adamus & Eva à Deo: in eadem fuit Cajin invidus & fratricida: in Arca Noë Chamus impius & irrisor, in domo Abrahami Ismael filius secundùm carnem, persecutor Isaaci filii promissionis & nati secundùm spiritum: In domo Isaaci Esau prophanus: in societate Christi & Apostolorum Judas avarus, proditor, filius perditionis: inter septem diaconos, Nicolaus luxuriosus & adulter: in Ecclesia Romana erant altercatores & præsumtuosi, ut colligi potest ex cap. 14. & 15. epistolæ Pauli ad Romanos; erant in eâdem dissidiorum & offendiculorum autores qui Domino Jesu non serviebant, sed suo ventri, qui per blandiloquentiam & assentationem corda hominum mini-
D mè malorum seducebant, Rom. 16. vers. 17. 18. Quæ scandala, quæ peccata viguerint in Ecclesia Corinthiaca, Galatica & aliis Ecclesiis satis intelligitur ex Epistolis Pauli, ex Actorum Apostolicorum cap. 15. & ex Jacob. 7. v. 6. 7. & cap. 2. vers. 1. 2. 3. 4. Quoties murmura & dissidia oborta Christo ipso docente? Johan. 6. vers. 41. 42. 52. 60. Imò & apostasiæ sequutæ sunt. Johan. 6. vers. 66.

VI. Quia nō tantùm nobis luctum pariunt scandala & peccata passim grassantia, sed idem etiam aliis sanctis accidit. Quem luctum putabimus percepisse *Adamum, Evam, Sethum, Enoschum* ex Cajini & Cajinitarum malitia? Nonne *Noachum* prisci mundi impietas excruciavit? *Justus Loth* lascivâ nefariorum conversatione supra modum fatigatus fuit: ju-
E stus enim ille cum habitaret inter eos, indies animā justam sceleratis illorū factis & videndo & audiendo exruciabat. 2. Petr. 2. v. 7. 8. *Moses* quanto dolore affectus fuit sæpiùs ob peccata populi Israelitici? veluti Exodi 32. v. 19. *Elia* Prophetæ tantopere doluit impietas quæ in Regno Israelis grassabatur, ut mortem expetiverit. 1. Reg. 19. v. 4. 10. 14. *Jeremias* Propheta optavit, ut sibi liceret abesse per voluntatem Dei, ne scelerum quæ grassabantur Jerosolymis spectator esset, cap. 9. v. 2. & sequentibus.

VII. Quia

Digitized by Google

VII. Quia nos tandem Deus eripiet, ne impia & scelerata facta contemtorum Dei & verbi eius amplius videamus vel audiamus. 2. Pet. 2. ✠. 9. *Novit Dominus pios è tentatione erigere.*

Adversus seductiones Antichristi, quòd fideles ab illis tuti futuri sint, argumentis sequentibus consolari se debent:

I. Quia ipsi fideles sunt ex Deo. 1. Joh. 4. ✠. 4. id est, regeniti non ex semine intereunte, sed non intereunte, id est, per sermonem Dei vivum & manentem in æternum. 1. Pet. 1. ✠. 23.

II. Quia fideles vincunt Antichristianos seductores, 1. Joh. 4. ✠. 4.

III. Quia fideles habent in se habitantem eum qui potentior est Satanâ Mundi istius principe, 1. Joh. 4. v. 4.

IV. Quia soli illi seducuntur, qui ex Deo non sunt, sed ex mundo, 1. Joh. 4. ✠. 5.

V. Quia semper aliqui erunt, qui veritatem Apostolicæ doctrinæ amplectentur, 1. Joh. 4. ✠. 6.

VI. Quia electi ad vitam æternam non possunt seduci, Matth. 24. ✠. 24. 2. Tim. 2. ✠. 18, 19.

Quum animadvertimus cum dolore animi, à plurimis verbum Dei & veritatem cælestem contemni, tum adversus contemtum illum verbi Dei & veritatis cælestis, consolari nos debet:

I. Exemplum Christi, qui annunciabat veritatem salvificam, & tamen testimonium eius pauci recipiebant. Joh. 1. ✠. 5. *Lux ista in tenebris lucet, sed tenebræ eam non comprehenderunt*, & ✠. 11. *In sua venit & sui eum non receperunt.* Et cap. 3. ✠. 11. ait Christus ad Nicodemum: *Amen, amen dico tibi, quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur, sed testimonium nostrum non recipitis.* & ✠. 19. *Lux venit in mundum, sed dilexerunt homines potius tenebras quàm lucem: quia sunt eorum opera mala.* Et Johannes Baptista de Christo dicit Joh. 3. ✠. 31, 32. *Qui è cælo venit, supra omnes est. Et quod vidit & audivit, hoc testatur: sed testimonium eius nemo recipit.* Imò & fratres, id est, cognati eius secundùm carnem, in ipsum aliquando non credebāt, Joh. 7. ✠. 5. Plurimi Judæi sermones eius pio & spirituali sensu enunciatos, accipiebant carnaliter, exagitabant, deridebant, Joh. 7. ✠. 35, 36. Cùm igitur Christi ipsiusmet testimonium pauci admodum admiserint, mirari & indignari minimè debemus, quod nostrum non recipiant.

II. Exemplum Prophetarum & Apostolorum. Jeremiæ noluerunt attendere Judæi, Jerem. 18. ✠. 18. *Praterea dicunt, agite, cogitemus contra Jeremiam cogitationes: nam non est peritura lex à sacerdote, & consilium à sapiente, & verbum à Propheta: agite, percutiamus eum propter istam linguam, & ne attendamus ad ulla verba eius.*

Adversus publicas calamitates patriæ consolari nos debet:

I. Consideratio providentiæ divinæ. Nulla enim calamitas temerè & fortuitò evenit, sed secundùm æternum consilium Dei.

II. Consideratio naturæ Dei. Is enim omnia fecit, fundavit, excoluit, ornavit, ac proinde non potest non affici misericordiâ erga Rempublicam: sed quum tanta sit communis improbitas, ut invitus cogatur omnia pessundare, non debes unquam putare, te aut me miserum homuncionem maiore esse misericordiâ erga res omnes, quàm Deus sit, aut nobis vel aliis maiore studio prospicere in publicis calamitatibus, quàm Deus facturus sit. Hoc argumento solatur Deus Baruchum filium Nerijæ, Jeremiæ 45.

III. Exempla aliorum fidelium, qui calamitatum publicarum patriæ spectatores fuerunt.
A Nonne Noachus spectavit interitum totius primi mundi? Jeremias totius regni Judaici?

Adversus scandalum ab externa infelicitate piorum & felicitate impiorum natum consolationes:

I. Sic Deus providentiâ suâ res temperat, Ecclesiastæ 7. ✠. 13.

II. Similia fuerunt videnda & ferenda aliis piis, ut Ecclesiastes de se testatur, c. 7. ✠. 15. *Ista omnia vidi diebus vanitatis mea; esse justum qui pereat in justitia sua, & esse improbum qui prolonget dies in malitia sua.* Item Jerem. cap. 12. ✠. 1, 2. *Justus es Jehova, si contendere velim tecum: verum tamen judicia eloquar tua, cur via improborum succedit & cur tranquilli sunt*
B *quicunque agunt perfidè? Cur plantas eos, etiam radicantur? pergunt, etiam edunt fructum ij; quorum in ore propinquus es, sed longinquus à renibus ipsorum?*

III. Vanæ sunt & incertæ res prosperæ improborum, opulentia, potentia & gloria eorum brevi evanescit. Psalm. 49. vers. 17, 18. *Ne timeto, quum dives evaserit quispiam; quum aucta fuerit gloria domestica eius. Non enim in morte sua assumturus est illius quicquam, non descensura est post eum gloria domestica eius.*

IV. Improbi ipsi, quod personas ipsorum attinet, sunt mortales & interitui vicini, Psal. 37. ✠. 1, 2. *Ne accendaris irâ propter maleficos, ne invideas facientibus iniquitatem: Nam sicut fœnum citò succidentur, &*
C *sicut viriditas teneræ herbæ decident.* Et ✠. 7, 8, 9. & 10. *Acquiesce Jehova & indesinenter exspecta eum: ne accendaris irâ propter prosperantem viâ suâ, propter virum efficientem cogitata. Absiste ab ira, & derelinque excandescentiam; ne accendaris irâ saltem ad malefaciendum. Nam malefici exscindentur, exspectantes verò Jehovam, ipsi hæreditario jure possidebunt terram: Et adhuc paululum, planè non erit improbus: quòd si consideraveris locum eius; non exstabit.* Sic Psalm. 49. ✠. 15, 17. usque ad finem.

Adversus dolores in morbis, consolationes.

Cruciatus & dolores morborum sunt patienter ferendi:

1. Quia illis nos afficit Jehova.

D 2. Quia illis paternè castigamur propter peccata nostra. Corpus nostrum meritò dolores & cruciatus sentit: quia officina est peccatorum, quibus iram Dei in nos provocavimus.

3. Quia sunt salutaris probatio fidei nostræ in DEUM.

4. Quia cruciatus nostri leviores sunt, quàm peccata nostra merebantur: longè maiores cruciatus meriti eramus. Psal. 103. ✠. 10.

5. Quia dolores & cruciatus longè graviores & diuturniores Christus pertulit. Psal. 22. Jesa. 53. Nostri dolores nulli sunt, si comparentur cum doloribus illis quos Christus nostrâ causâ sustinuit & pertulit. Nullus est dolor par dolori illi, quem Servator
E noster Jesus toleravit, ob nostra peccata. Jam si Christus patienter tulit dolores & cruciatus ingentes, qui tamē expers omnis peccati fuit, & quicquid perpessus est, ob nostra peccata perpessus est: quantò magis nos decet esse patientes, qui propter peccata nostra affligimur? Quin etiam alii Sancti graviores & diuturniores dolores perpessi sunt, ut *Jobus, mulier hæmorrhousa.* Luc. 8. *Mulier illa quæ spiritum invaletudinis annos decem & octo habuit & incurva fuit, nec se potuit erigere.* Luc. 13. ✠. 11. *David*, Psal. 6. ✠. 38. *Pauper Lazarus.* Luc. 16. *Vir ille qui tricesimum octavum annum egerat in morbo*, Joh. 5. ✠. 5. *Vir ille qui claudus ab utero matris fuerat*, Act. 3. & alter Act. 14. ✠. 8. *Æneas annos octo fuit paralyticus*, Act. 9. ✠. 33.

6. Quia Deus nos prædestinavit conformandos imagini Filij DEI, nimirum etiam in passione & tolerantia dolorum, Rom.8.℣.29.

7. Quia summæ benignitatis est Jehovæ, quòd non sumus assumti, quod non finiuntur miserationes eius; novæ sunt singulis matutinis: amplissima fides eius.

8. Quia morbi corporis sunt medicina animæ. Quod est medicina corpori, hoc est, morbus corporis animæ. Anima hominis fidelis ægrotat contagione peccati, laborat infirmitate seu imbecillitate fidei, spei, charitatis: ideò à Deo inter cætera curatur morbis corporis. Verùm ut medicamenta ægrotanti solent esse ingrata, & tamen necessaria atque utilia: ita morbi corporis sunt nobis ingrati quidem, sed tamen necessarij & utiles.

9. Quia à Deo nobis non immitterentur, nisi illis nobis opus esset ad nos admonendos, ut cogitemus de causa morborum, hoc est, peccato: de seria resipiscentia: de quærendo animæ medico CHRISTO. Dolores sunt nobis quandoque necessarij ad domandam carnem nostram, ad abrumpendam peccati licentiam.

10. Quia nobis à DEO non imponerentur, nisi nobis utiles essent; efficiunt enim patientiam, qua præparamur ad toleranda etiam graviora, si DEUS ea immitteret, infortunia, & quodammodo adversus illa obfirmamur. Doloribus morborum instruimur ad tolerantiam malorum omnium & cruciatũ, si qui Christi & Evangelij causâ perferendi sunt à persecutoribus. Adducunt nos eò, ut bonam valetudinem tanquam eximium DEI donum discamus rectè æstimare, magnifacere, & eius conservationi quantum in nobis est, studere.

11. Quia idem nobis accidit quod Jobo, qui gravissimos cruciatus sensit: quod Davidi, qui de iisdem queritur, Psal.6 & 38.

12. Quia non soli ægrotamus. 1.Cor.11.v.30.

13. Quia meritò morbis castigamur: cùm enim nos ipsos non dijudicemus, æquum est ut à Deo judicemur. 1.Cor.11.℣.31.

14. Quia morbis nos ipsi & alij emendamur, & ad resipiscentiam, ac preces stimulamur.

15. Quia per Christum redemti sumus à doloribus inferni.

16. Quia Christus nostra causâ inenarrabiles sustinuit dolores, ut ne dolores morborum nostrorum nobis nocumentum ullum salutis ęternę afferrent, Jesa.53.

17. Quia oportet terrestris huius domus nostræ tabernaculum paulatim per morbos dissolvi, ut ædificationem ex Deo habeamus, domicilium videlicet non manu factum, æternum in cœlis, 2.Cor.5.

18. Quia dolores in morbis nihil sunt, si conferantur cum gaudiis in vita æterna percipiendis.

19. Quia per morbos veluti in schola aliqua erudimur, ut idonei efficiamur ad participationem futurorum bonorum in cœlis.

20. Quia nullus morbus, nullus dolor est tantus, à quo Deus non possit liberare, Exod.15.℣.26. Psal.34.℣.20. & 37.℣.39. & 68.℣.21. & 107.℣.13,14, 18,19,20. Jerem.15.℣.4. & 50.℣.50.℣.2. & 59.℣.1,2. Pet.2.℣.9.

21. Quia nobis Deus plura non imponet, quàm possimus perferre, 1.Cor.10.℣.13.

22. Quia nostrarum infirmitatum sensu summus Pontifex noster Christus afficitur, Hebræor.4. ℣.15.

23. Quia nobis morbi immittuntur pro gloria Dei, Johan.11.℣.4. *Morbus iste non est ad mortem, sed*

A *pro Dei gloria ut per eum* morbum *glorificetur Filius Dei.*

24. Quia nos per passionem & cruciatus necesse est ingredi in gloriam: sicut Christus exemplo suo præivit, qui de se dicit, Luc.24. *Nonne oportuit Christum pati & sic intrare in gloriam suam?*

Adversus morbos corporis diuturnos, & interdum usq; ad finem huius temporalis vitæ durantes, qui etiam veri fidelibus in Christo perferendi, consolationes.

1. Quia animam ipsorum à morbis peccatorum liberavit Christus per gratuitam remissionem peccatorum. Si anima sanata est, quæ potior nostri pars est; non debemus angi quid fiat de corpore.

2. Quia fide salvifica donati sunt à Deo. Ma-
B gnum beneficium Dei est bona valetudo corporis, sed longè maius est fides salvifica qua anima est ornata. Quòd si beneficium illud minus nobis non obtigerit, æqui bonique consulendum, & gaudendum tantò magis de benedictione fidei. Quid prodest corporis sanitas ei qui fide salvificâ destituitur!

3. Quia morbi corporis non possunt diutiùs durare, quàm hæc brevis vita; quâ finitâ & morbi finiuntur.

4. Quia si sanitas corporis tibi prodesset, daret illam tibi: nunc quum eam tibi non dederit, non tibi prodesset habere illam. Quàm multi ægrotant in lecto innocentes, & si sani fuerint, procedunt ad scelera committenda! Quàm multis obest sanitas!
C latroni qui procedit in sylvam ut occidat hominem, quantò melius erat ut ægrotaret? Qui nocte surgit ad effodiendum parietem alienum, quantò illi meliùs si febribus jactaretur? innocentiùs ægrotaret, sceleratè sanus est. Novit ergò Deus quid nobis expediat, id agamus tantùm, ut cor nostrum sanum sit à peccatis. Sic morbi diuturni nobis ad hoc prosunt, ut nos à peccando impediant, à peccatis avertant, innocentes conservent.

Consolationes fidelium adversus odia & inimicitias mundi.

Fideles qui osores & hostes habent, magnoanimo odia & inimicitias eorum ferre debent & contemnere.

D 1. Quia & Christus Dominus noster plurimos osores & hostes habuit, Psal.69.℣.5. Joh.15.℣.18. *Si mundus vos odit, scitis me priùs quàm vos, illis odio habitum.* Ita non modò perterrefacere, sed etiam confirmare fidos CHRISTI ministros & sectatores debet, quòd instar Domini & Principis sui sint mundo exosi. Christum in periculum vitæ conjicere quoties tentarunt Pharisæi & Scribæ, interrogationes ei proponendo tentantes eum?

2. Quia Deus ipse, qui omnibus benefacit, inimicos & osores plurimos habet. Ah quàm multi θεομαχίας exercent! quàm multi Deo bellum inferunt!

3. Quia omnes hostes nostri sunt coram Deo,
E Psal.69.℣.20.

4. Quia non soli nos habemus hostes & osores, sed tota Ecclesia inde ab initio habuit. Psal.129.℣. 1.2. Et singuli pij, ut David, Psal.3.℣.2,3.

5. Quia nobis bono non esset, si nullos inimicos haberemus. Imò odia & inimicitiæ mundi nobis prosunt.

6. Quia habemus Deum & Christum Dominum amicum nobis & defensorem adversus hostes. Sic Abrahamus appellatus est amicus Dei, 2.Chronic.20.℣.7. Jesa.41.℣.8. Jac.2.v.23. Psal.73.v.1. *Atqui bonus est Israeli Deus, puris corde.* Sic Christus fideles suos appellat amicos, Cantic.5.v.2. *Ingressus hortum meum, soror mea sponsa, decerpo myrrham meam cum*

cum

cum aromatibus meis, comedo favum meum cum melle meo, bibo vinum meum cum lacte meo: comedite amici, bibite & inebriamini dilecti. Luc.12.v.4. *Dico autem vobis amicis meis*, Joh.15.v.14,15. Qui in gratia est apud Deum, is odium quod à Mundo experitur susq; deq; ferre debet. Psal.3.v.4,6,9. Rom.5.v.5,8.

7. Quia nostris hostibus Deus quoq; adversatur, Gen.12.3. *Benedicam iis qui benedicent tibi, & qui maledixerit tibi eum exsecrabor.* Psalm.3.v.8. Jesa.49.v.25, 26. *Adversus contendentes tecum, ego contendam; & filios tuos ego servabo: Efficiamq, ut comedant oppressores tui suam ipsorum carnem, & velut musto sanguine suo inebrientur; ut agnoscant omnis caro, me Jehovam esse servatorem tuum, & vindicem tuum, robustum Deum Jacobi.*

8. Quia Deus punit & perdit tandem hostes non desinentes Ecclesiam aut fidelium aliquem hostiliter persequi: Sic perdidit Pharaonem & Ægyptios, Exod.14.v.23. & seqq. & cap.15.v.1,4. & seqq. Sic perdidit satellites, qui socios Danielis in fornacem Babylonicam projiciebant, Dan.3.v.22. Sic perdidit persequutores & accusatores Danielis, Dan.6 v.25.

9. Quia causæ propter quas mundus veros Christianos odit, sunt illis honori. Causæ illæ sunt:

I. Quia mundus odit veritatem, odit Christum testem veritatis, odit Deum autorem veritatis, Joh.8.v.40,45. & cap.15.v.23,24.

II. Quia non novit Deum, Joh.15.v.21. *Hæc omnia facient vobis propter nomen meum, quia non noverunt eum qui misit me.*

III. Quia veri Christiani testantur de mundo, opera eius mala esse, quod & Christus fecit, quem eadem de causa mundus odio habuit & habet; sicut dicit Johan.7.v.7. *me mundus odit, quoniam ego testor de eo, opera eius mala esse.*

IV. Quia mundus molestissimè fert, fideles non concurrere cum ipso ad eandem scelerum & flagitiorum societatem, 1.Pet.4.v.4.

Consolationes adversus bella & rumores bellorum, quæ excitantur adversus Ecclesiam Dei:

Bellis & rumoribus bellorum nos perturbari non decet:

I. Quia illa sunt prædicta, ideò ne turbaremur, Psal.2.v.1,2. *Quare tumultuantur gentes, & populi meditantur inane? sistunt se reges terræ, & proceres consultant simul, contra Jehovam, & contra Christum eius?* Matth.24.v.6. *Futurum est autem, ut audiatis bella, & rumores bellorum, videte, ne turbemini.*

II. Quia oportet hæc omnia fieri, Matth.24. vers.6.

III. Quia nos pacem cum Deo habemus per Christum Jesum Dominum nostrum, Rom.5.v.1.

IV. Quia Deus, quia Christus Dominus est nobiscum & servabit nos, Jesa.33.v.16.

V. Quia hostes consternati præda erunt Ecclesiæ, Jesa.cap.33.v.23,24.

Consolationes contra onus duræ subiectionis & servitutis sive publicæ sub tyrannis, sive privatæ sub asperis dominis, a quibus multæ & graves iniuriæ sunt perferendæ absq; rebellione.

1. Quia hoc cedit gratiæ, si quis propter conscientiam Dei, suffert molestias iniustè afflictus, ut dicitur 1.Petr.2.v.19. hoc est, tantò est Deo gratior subditi seu servi subiectio, si voluntas ipsius quà hoc onus sibi impositum intelligit, plus apud eum valeat quàm iniuriæ: ac proinde religio ipsi est resistere, ne Deum offendat & lædat conscientiam, quæ Deum directò respicit.

2. Quia in conscientia obligantur subditi vel servi, ad obedientiam præstandam Deo in perferen-

A dis iniuriis Magistratus vel dominorum, 1.Pet.2.v. 19. *Hoc enim cedit gratiæ, si quis propter conscientiam Dei suffert molestias iniustè afflictus.*

3. Quia quòd Principes & Magistratus multa sæpè vel per errorem, vel per violentiam faciunt, non fit sine divinâ providentiâ atque cœlestis justitiæ œconomiâ, ut docet Ecclesiastes cap.8. vers.9. & seqq.

4. Quia oppressiones, quibus Principes & Magistratus exercent atque exagitant subditos suos, Deus observat, ut Salomon docet in libro Ecclesiastæ cap.5. vers.8. *Si oppressionem pauperis, interversionemq, juris ac justitiæ videris in ipsa provincia; ne mireris de ista voluntate: nam altus superior alto observat, imò*
B *altissimus superior istis.*

5. Quia veri Christiani comparati sunt ad iniurias ferendas & pessimorum hominum nequitiæ & ludibriis expositi: neque id modò, sed eorum omnium malorum tolerantes esse oportet, hoc est, sic totis animis compositos ut suscepta una offensione ad alteram se comparent, nihil sibi in totam vitam promittentes, quàm perpetuę crucis tolerantiam. Interim & iis qui sibi iniurij sunt, benefaciant, & maledicentibus benè precentur: & (quæ unica est sua victoria) bono malum vincere contendant.

6. Quia subditis pro certo habendum, quòd Deus Magistratum acerbè gubernantem ipsis præfe-
C cerit, ad ipsos castigandos ob peccata ad revocandos ad resipiscentiam. Huc facit insignis locus, Jerem. 27.v.5. *Ego feci terram, homines & jumenta, quæ sunt in superficie terræ virtute mea maxima, & brachio meo extento, ideò trado illam cui rectum videtur in oculis meis.*

7. Quia tyranni tandem puniuntur & malè pereunt, ut testatur exemplum Pharaonis, Saulis, Herodis & aliorum.

Consolationes contra neglectum & desertionem à consanguineis & propinquis:

I. Christus, David & alij Sancti itidem à consanguineis & propinquis suis neglecti & deserti fuerunt, Psal.22.v.12. *nemo est adiutor.* Et Psalm.69.v.9.
D *Extraneus effectus sum fratribus meis & alienus filiis matris meæ.* Psalm.25.vers.16. *solitarius & pauper sum*, id est, desertus ab omnibus & aliorum ope destitutus.

II. Deus te non negligit, non deserit. Ita solatur se David Psal.27.v.10. *Pater meus & mater mea dereliquerunt me*, id est, omnes qui naturæ & amicitiæ iure deberent & vellent mihi opem ferre, nimia tyrannide Saulis coguntur me deserere, *sed Jehova recipiet me.*

Contra immisericordiam aliorum qui nostris miseriis non moventur, consolationes.

1. Christus, David & alij Sancti idem experti sunt, Psal.69.v.21. *Quum exspecto qui condoleat, nemo*
E *adest; aut consolatores, tamen non invenio.* Psalm.12.v.2. *Da salutem Jehova, nam desiit beneficus: nam defecerunt veraces ex filiis hominum.*

2. Nobis Deus est misericors.

Contra ἐπιχαιρεκακίας quam ab aliis perpetimur:

1. Christus eandem perpessus est, Psalm.22.v.8, 9. *Omnes videntes me subsannant me; diducunt labium, movent caput. Devolvit se ad Jehovam* (inquiunt) *liberet eum; eripiat eum, quandoquidem delectatur in eo.* Psalm.69.vers.22. *Quin potiùs dant pro alimento meo amarorem: & in siti mea bibendum dant mihi acetum.*

2. Christus afficitur sensu infirmitatum & calamitatum nostrarum, Heb.4.v.15. *Non enim habemus*

Digitized by Google

Pontificem qui non possit affici sensu infirmitatum nostrarum; sed tentatum in omnibus similiter, absque tamen peccato.

Consolationes, quum ab aliquo contemtus, pro nihilo habitus, reiectus & repudiatus es:

1. Deus te elegit, & gratiosè respicit: cur ergo te crucies, quod ab hominibus reprobatus es? Hoc argumento solabatur se David contra Saulitas. Psal. 4. ✝. 4. Jesa. 66. ✝. 2. ait Jehova: *Ad illum respicio qui pauper est & contritus spiritu ac trepidat ad verbum meum.*

2. Christus Dominus reiectus fuit ab hominib. pro nihilo habitus fuit ab Herode & aulicis ipsius, Luc. 23. vers. 11. Alii item sancti viri, ut Samuel, 1. Samuel. 8.

3. Quia te Deus ex singulari charitate in filium adoptavit, 1. Joh. 3. v. 1. *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, nempe ut filij Dei vocemur: propterea mundus non novit nos, quia non novit eum.*

4. Quia non tu tantùm contemneris, sed etiam Deus ipse, 1. Joh. 3. v. 1. Sic Jehova Samueli de Israëlitis regem petentibus dicit, 1 Sam. 8. vers. 7. *Non te spreverunt solùm, sed me spreverunt, ne regnem super ipsos.*

5. Quia tempore destinato manifestum fiet quod eris, 1. Joh. 3. v. 2. *Charissimi, nunc filij Dei sumus, sed nondum patefactum est quod erimus: scimus autem fore ut quum ipse patefactus fuerit, similes ei simus; quoniam videbimus eum sicuti est.*

6. Quia similis Deo eris, 1. Joh. 3. v. 2.

7. Quia videbis Deum sicuti est, 1. Johan. 3. vers. 3.

Consolationes contra metum periculorum:

I. Deus est nobiscum, Psal. 3. v. 6. 7. *Ego cubui & dormivi, expergefeci me; quia Jehova sustentat me: Non timebo à myriadibus populi; quas circum disposuerint vietatores contra me.* Et Psal. 23. v. 4. *Etiam quum ambularem per vallem lethalis umbræ, non timerem malum, quia tu mecum es: Virga tua & pedum tuum ipsa consolantur me.* Sic Psal. 9. v. 10, 11. *Erit Jehova edita arx tenui, edita arx temporibus quibus est in angustia. Itaque fiduciam habebunt in te, qui noverunt nomen tuum: quia non derelinquis quærentes te Jehova.* Jesa. 43. v. 2. *Quum transis per aquas, tibi adsum, & per flumina, ne inundent te: quum ambulas per ignem, non ureris & flamma non incendit te.* Et v. 5. *Ne timeto; nam tibi adsum.*

II. Si Deus id quod minimum in corpore humano videtur, ita curat providentiâ suâ, ut illud non pereat: multò magis curat totum hominem. Jam autē certum est antecedens, teste CHRISTO, Matth. 10. v. 30. *Vestri verò etiam capilli capitis omnes numerati sunt.* Luc. 21. v. 18. *Sed pilus capitis vestri non peribit.* Act. 27. v. 34. *Nullius enim vestrum capillus ex capite cadet.* Exemplum est Danielis 3. v. 27. in tribus sociis Danielis, in quibus pilus capitis eorum non erat adustus.

III. Hostes nostri frustrantur suis conatibus, Psal. 9. v. 4. *Revertuntur inimici mei retrorsum, corruunt & pereunt à facie tua.* Et 7. *O inimice, consummatæ sunt vastitates in æternum, & civitates exstirpasti* scilicet: *istorum, istorum, inquam, memoria perijt.*

Si audientiam apud homines non impetraveris, Deus te exaudiet, quum ad eum clamaveris. Sic solabatur se David, quum audientiam impetrare non posset apud Saulem, quò innocentiam suam demonstraret adversus calumnias quibus onerabatur, Psal. 4. vers. 4.

Consolationes contra incommoda exsilij vel peregrinationis.

1. Dominus est habitaculum nobis, Psalm. 90.
A vers. 1. hoc est, Deus in exsiliis & peregrinationibus nostris, sustinet nos & suâ manu protegit, ac si nobis loco domicilii esset.

2. Abraham, Isaac, Jacob, Moses, David & alii pii sunt etiam incommoda exsilii experti. Gen. 12. 1. *dixerat Jehova Abrahamo, abi à terra tua, & à cognatione tua, atque à familia patris tui, in eam terram quam ostendam tibi.* Hebr. 11. v. 8. *Per fidem vocatus Abrahamus auscultavit Deo, abeundo in locum quem accepturus erat in hæreditatem, & exivit, nesciens quò esset venturus.*

Consolationes contra mutationem boni status in malum.

I. Eandem experti sunt etiam alii fideles: ut
B *Jobus*, quemadmodum legitur, Job. 1. & 2. *Jeremias* primis octodecim annis ministerii sui Prophetici mediocri pace usus est: sed cæteris viginti duobus annis magnas adversitates, inimicitias, odia, afflictiones perpessus est. *Discipuli Christi* usque ad tempus passionis & mortis Christi mediocri etiam pace & commoditate usi sunt: sed postea afflictiones varias senserunt, Luc. 22. v. 35, 36.

II. Nihil est in terris stabile, firmum & perpetuum, omnia mutationibus obnoxia; quod argumentum præclarè tractat Ecclesiastes Salomonis.

Consolationes contra propinquorum, aut consanguineorum, aut discipulorum contumelias, iniurias, perfi-
B *diam*, &c.

Qui aliquid à discipulis, propinquis & consanguineis mali patitur, nequaquam propterea turbari debet, quasi peregrini aut novi quippiam accideret: nam eandem sortem Chri[illegible] & alii quoque sancti experti sunt. CHRISTUS Dominus noster à fratribus suis seu propinquis secundùm carnem contumeliosè & iniuriosè habitus, Johan. 7. v. 3. 4. à discipulis multis desertus, Joh. 6. v. 66. & ab eo, quem inter Apostolos ipse delegerat, proditus est. Qui ergò contumeliosè à propinquis & discipulis suis tractatur, is probrum Christi portat: qui autem probrum Christi portat, est beatus. Inter initia quoque mundi Abel justum frater occidit, Gen. 4. v. 1.
C Postea Noachum maledictus filius Chamus ludibrio habuit; Isaacum Ismaël irrisit & persequutus est, Jacobo Esavus infestus fuit, Josephus puer à fratribus odio habitus & venditus.

Consolatio adversus ingratitudinem aliorum:

I. Tu ipse in Deum sæpè ingratus fuisti: ergò fer æquo animo, quòd homo in te hominem est ingratus.

II. In Deum ipsum omnes propè quotidiè sunt ingrati.

III. Alii etiam benè meriti de aliis, ingratos eos experti sunt: ut Josephus expertus est ingratitudinem præfecti coquis, qui non est recordatus Josephi, sed oblivioni tradidit eum diu, Genes. 40.
D vers. 23.

Consolatio contra sterilitatem coniugij.

1. Christus liberos corporales non genuit, imò ne quidem in coniugio carnali vixit. Similiter Abel, Melchisedech, Ælias, Elisæus, Daniel, Johannes Apostolus, Paulus Apostolus.

2. Liberi non semper dantur in benedictionem, sed nonnullis in maledictionem. Jobi cap. 27. v. 13, 14, 15. *Hæc est portio hominis improbi à Deo fortis, & possessio violentorum, quam ab Omnipotente accipiunt. Si multiplicantur filij eius, multiplicantur ad gladium: & prognati eius non saturantur pane. Superstites eius in ipsa morte sepelientur; & viduæ eius non flent.* Proverb. 17. vers. 21.

3. Con-

Digitized by Google

3. Conjuges qui liberis carent, minùs molestiarum & curarum habent, si persequutio Evangelii Christi causâ, si bellum, si alia calamitas exsistat.

4. Liberorum procreatio neminem beatum reddit. Nam ne quidem beatissima Virgo Maria inde felix fuit, quòd Christum peperit, ut pulcrè profitetur *Augustinus* nono tomo, tractatu decimo in Johannem.

Consolatio adversus immeritas reprehensiones ab imperitis:

Si quis & maximè in administratione Ecclesiæ aut Reipublicæ officium sibi demandatum faciat bonâ fide & dexteritate eâ quam gratia Dei largitur, turbari non debet immeritis incusationibus & reprehensionibus quæ ab imperitis fiunt.

1. Quia alii etiam pii immeritò incusati & reprehensi fuerunt ab imperitis, quod illi eleganter & patienter tulerunt, ut Petrus Apostolus, Actor. 11. v. 1. & sequentibus.

2. Quia ipsiusmet Dei opera ab imperitis incusantur & reprehenduntur.

3. Quia & Christus immeritò reprehensus fuit à quibus minimè debebat: ut à Petro.

Consolatio adversus tentationem de frustratione laboris omnis in docendo:

I. Christus ipse non lucrifecit omnes Judæos docẽdo, imò & miracula edendo, sicut dicit Jes. 49. vers. 4. *Frustra laboro, inaniter & vanè vires meas consumo:* Ac ne quidem consanguineos suos lucrifecit saltem ad tempus, Joh. 7. v. 5.

II. Etsi totas vires in informandis aliis frustra cõsumamus: tamen Deus officium nostrum & opus optimè agnoscit: sicut Christus ait Jes. 49 v. 4. *Officium meum penes Iehovam est, & opus meum penes Deum meum.*

Adversus conspirationes sacras ligas quas vocant, consultationes & molitiones hostium Ecclesiæ Christi, nos hac consolationibus:

I. Quia illæ sunt prædictæ, ne turbaremur si fierent, Psal. 2. v. 1. 2.

II. Quia sunt vanæ & irritæ, Psal. 2. v. 4. *Sedens in cælis ridet, Dominus subsannat eos.*

III. Quia hostibus nostris sunt exitiosæ, Psal. 2. v. 5. *Tunc alloquetur eos in ira sua, & in æstu iræ suæ perturbabit eos.*

IV. Quia adversus Christum Dominum ipsummet etiam initæ fuerunt.

Consolatio adversus persecutiones & afflictiones Christi causâ:

Persecutiones & afflictiones quas Christi causâ sustinemus, nos perturbare non debent, sed sunt patienter ferendæ.

1. Quia non eveniunt nobis Deo ignorante & nos non curante, sed voluntate Dei 1. Pet. 3. v. 17. & 4. 19.

2. Quia ad eas subeundas sumus constituti. 1. Thess. 3. v. 3.

3. Quia sunt certum testimonium justi judicii futuri. 2. Thess. 1. 5.

4. Quia patimur pro regno Dei. 2. Thess. 2. v. 5.

5. Quia patientes pro regno DEI, digni eo redduntur & habentur. 2. Thess. 1. v. 5. Martyrum est regnum cœlorum, Matt. 5. v. 10.

6. Quia novum non est, si fideles à mundo affligantur, nam ita persecutiones passi sunt Prophetæ Matth. 5. v. 12. & communem nobiscum conditionem alii pii habent. 1. Thess. 2. v. 14. Hebr. 11. v. 36. 37. 38. Hebr. 10. v. 32. & sequentibus.

7. Quia cum Christo patimur ejus exemplo, Rom. 8. 17. Joh. 12. 26.

8. Quia passiones istas excipiet gloria, cui passiones hujus temporis minimè pares sunt. Joh. 12. v. 26 Rom. 8. v. 17. 18. Ideo autem statuendum, minimè esse parem

A passionem hujus temporis, gloriæ futuræ: *primò*, quia etsi passio hujus temporis magna est, tamen ineffabiliter & insuperabiliter major futura est gloria in nobis retegenda: quis igitur non ferat patienter parvum incommodum, propter longè majora commoda? *Secundò*, quia etsi diu duraret passio hujus temporis, tamen non est æterna: at gloria quæ nobis retegitur, erit æterna. *lang ist nicht ewig, aber ewig ist lang.*

9. Quia quæ hostes Evangelii eripiunt, abundantissimè restituentur in cœlo, Matt 19. v. 29. & 5. v. 11. 12.

10. Quia licet corpus occidant, animam tamen occidere nequeunt, Matth. 10. v. 28.

11. Quia persecutiones & afflictiones quas Christi causâ perferimus, nos beatos & Christianos esse ostendunt. Matth. 5 v. 10. 11.

B 12. Quia Quisquis liberâ confessione Christum agnoscit coram hominibus, agnoscet & Christus eum coram Patre suo: quisquis autem abnegaverit Christum coram hominibus, abnegabit & eum Christus coram Patre suo, Matth. 10. v. 32. 33.

13. Quia quisquis perdiderit animam suam Christi causâ, inveniet eam, Matth. 10. v. 39. Joh. 12. v. 25

14. Quia licet quis in exilio versetur, Deus tamen ei sanctuarium est, ubicunque exsulet, Ezech. 11. v. 16.

15. Quia prædictæ sunt persecutiones, ut ad eas patienter ferendas nos præpararemus, Psalm. 2. v. 1. 2. 1. Thess. 3. v. 4.

16. Quia persecutiones vindicabit Deus justus judex. Luc. 11. vers 50. 15. *Ut à gente ista requiratur sanguis omnium Prophetarum effusus à jacto mundi fundamento, A sanguine Abel, usque ad sanguinem Zachariæ, qui periit inter altare & ædem: profectò, dico vobis, requiretur ab hac gente.*

C

17. Quia patientes persequutionem Christi causâ, non confundentur. Pro illis enim Christus oravit, ne erubescant, Psal. 69. 7. Illis promisit Deus futurum ut non evertantur, Psal. 125. 1. Matth. 16. 18.

18. Quia persequutiones non sinet Deus esse nimis diuturnas, ne fideles iis fracti à vera religione deficiant, Psalm 125. vers. 3. *Non quiescet virga improbitatis super sortem justorum, ut non extendant justi ad ullam iniquitatem manus suas.*

Consolatio pro iis quibus facultates ereptæ ob Evangelii Christi liberam professionem.

D

I. Affatim dives est, qui cum Christo pauper est.

II. Christiani sciunt, se habere apud se potiorem substantiam in cœlis & quæ permaneat, Heb. 10. v. 34.

Consolatio fidelium quibus templa erepta:

I. Quia & Christus ipse è templo fugatus fuit, ut legitur Joh. 8. 59.

II. Quia templis manufactis non est alligata Christiana religio, Actor. 17. vers. 24. *Deus ille qui fecit mundum & omnia quæ in eo sunt, quum sit cæli & terræ Dominus, in manufactis templis non habitat.* Unde Christiani initio nulla templa habuerunt: Apostoli enim post adscensionem Christi in cœlum, congregati Jerosolymis cum aliis piis fuerunt in cœnaculo domus cujusdam privatæ, Actor. 1. v. 13. 14. 15. ut & post effusionem Spiritus Sancti è cœlis, Act. 4. v. 13. & cùm a templi usu persequutionibus arcerentur, in privatis domibus cœtus habuerunt, Actor. 12. v. 12. Sic & alibi Christiani in privatis ædibus sacros cõventus celebravêre. Actor. 18. v. 7. & cap. 19. 9. & 20. v. 7. 8. etiam in ipsa urbe Roma Paulus in diversorio quod sibi conduxerat, Ecclesiasticos cœtus habuit, Actor. 28. v. 30. 31.

E

III. Quia ipsis etiam Apostolis & fidelibus Jerosolymitanis ereptus fuit usus templi in quo docuerant: Nam in templo docuerunt, Actor. 3. item cap. 5. v. 20. 21. 25. 42. Sic ereptum fuerat templum Orthodoxis Alexandriæ jussu Imperatoris Constantii & traditum Arianis,

Digitized by Google

Arianis, ut refert *Athanasius* epistolâ ad solitariam vitam degentes: actum Orthodoxi illi qui domi orationes faciebant, & ipsi ministri sacrorum infensissimè observabantur & ad præsidem deferebantur: adeò ut multi destituerentur inopiâ baptismatis; quemadmodum scribit idem Athanasius in epist. ad Orthodox. in persecut. *Theodoretus* Sermone de curatione Græcarũ affectionum decimo qui est de Legibus commemorat, jussu Romanorum Imperatorum quibusdam in civitatibus Ecclesias differtas viris, pueris, mulieribusque incensas: item in ipso salutiferæ Passionis Christi die omnes Christianorum Ecclesias in Romani imperii finibus destructas.

IV. Quia fidelibus etiam extra templa in privatis domibus congregatis datur Spiritus Sanctus, Actor. 1. v. 13. 14. & cap. 2. v. 1. 2. & cap. 4. v. 31.

V. Quia fidelibus etiam in privata domo in nomine Christi congregatis gratiose adest Deus, ut Actor. 4. v. 31.

VI. Quia verè fidelibus adimi non potest, ne ipsi sint templa viva Spiritus Sancti.

VII. Quia fidelibus Deus ipse est templum & sanctuarium, Ezech. 11. v. 16. Apoc. 21. v. 22.

VIII. Quia externi templi possessio, quam sibi adversarii vindicat, nihil illis prodest sine Christo, quem persequuntur. Quid enim profuit Judæis templi possessio, quod Christo vacuum erat? Joh. 8. v. 59.

Consolatio contra calumnias, contradictiones, exagitationes, ludibria, opprobria & convicia impiorum Dei causâ.

Opprobrium quidem frangit cor hominis, adeò ut afficiatur ægritudine, quemadmodum dicitur Psal. 69. v. 21. sed tamen probris affecti à maledicis hominibus, non tristari, sed gaudere debemus; non pudefieri, sed glorificare Deum hac in parte.

1. Quia Dominus mandavit, ut nobis conviciarentur: Ita resolutus est David, hoc est, quia malis afficimur ex voluntate Dei, 1. Pet. 4. v. 19.

2. Quia consortes sumus afflictionum Christi, 1. Pet. 4. v. 13. non accidit nobis peregrinum aliquid, sed & Christus calumniis oneratus fuit, Psal. 69. vers. 8. 10. & sequentibus: Hebr. 12. vers. 2. 3. Apostoli etiam & Prophetæ Hebr. 11. vers. 36. Habes calumniatores & exagitatores/habuit & David, Psal. 12. vers. 2. 3. & 109. v. 2. 3. 25. & 119. v. 23. habuit Paulus, qui nullo calumniarum metu deterritus in veritatis præconio processit per gloriam & ignominiam, bonam & malam famam, 2. Cor. 6. v. 8. imò habuit & habet ipse Christus quemadmodum dictum, imò ipse Deus.

3. Quia beati sunt qui conviciis afficiuntur propter Christum Matth. 5. vers. 11. 1. Petr. 4. vers. 14. Felix ille, quem Dominus illo honore dignatus est, ut homines nequissimos suos haberet inimicos. Virum enim præstantem esse oportet, quem homines improbi capitali odio insectantur.

4. Quia etsi pro hæreticis & filiis diaboli habeamur; tamen erit tempus, quum patefiet nos esse filios Dei, Rom. 8. v. 19. Sicut gemmæ, etsi in lutum aut sordes abjectæ, splendorem non amittunt, & dies postea revelat & attollit: ita verè pii, jam luto calumniarum propè obruuntur, suo autem tempore revelabuntur, quòd sint filii Dei.

5. Quia cùm consortes simus afflictionum Christi, etiam quum patefiet ejus gloria, gaudebimus exsultantes. 1. Pet. 4. v. 13.

6. Quia calumniis & probris tanquam igni excoquimur & exploramur, per probra experimentum capit Dominus fidei, charitatis & spei nostræ. 1. Pet. 4. v. 12.

7. Quia non afficimur probris ut malefici, aut alienarũ rerũ inspectores, sed ut Christiani. 1. Pet. 4. v. 15. 16.

8. Quia tempus est, ut judicium DEI & castigatio paterna à nobis incipiat, qui domus DEI sumus: tempus est in hac vita, ut Dominus nos ob peccata castiget, & sub cruce erudiat; ne post hanc vitam nos perdat cum iis qui non parent DEI Evangelio, cum impiis & peccatoribus. 1. Pet. 4. 17. 18.

9. Quia nondum ad sanguinem usque restitimus, adversus peccatum decertando, Heb. 12. v. 14.

10. Quia Deus nos prædestinavit ad conformandos imagini Filii sui etiam in calumniis & probris perferendis. Rom. 8. v. 29.

11. Quia innocentia nostra Deo est cognita, Psal. 69. v. 6. *O Deus, tu novisti stultitiam meam & reatus mei non sunt celati tibi*, hoc est, conscius es an stultitia illa & crimina in me hæreant quæ mihi objiciuntur.

12. Quia propter Deum sustinemus opprobrium, Psal. 69. v. 8.

13. Quia nobis bona non esset, si tantùm laudatores haberemus.

14. Quia gerimus in cordibus nostris testimonium bonæ conscientiæ, quòd insontes simus in causa illa ob quam calumnias patimur. Ps. 18. v. 21. & sequentib.

Consolatio adversus molestias quas improbi piis exhibent & oppressionem in causa justa.

1. Oppressores justitiæ brevi punientur, Psalm. 37. vers. 1. 2.

2. Jehova dabit tibi postulata cordis tui: ipse faciet: ipse producet sicut lucem justitiam tuam, & jus tuum sicut meridiem, Psal. 37. v. 4. 5. 6.

3. Videt & animadvertit Deus Psal. 33. v. 13. 14. 15.

4. Benignitas Dei est in cœlis, fides ejus usque ad nubes superiores: justitiæ Dei sunt sicut montes Dei, judicia Dei abyssus profunda. Psal. 36. v. 6. 7.

5. Deus habet majora & plura bona quæ det confugientibus in umbram alarum ejus, quàm quæ illis erepta sunt, Psal. 36. v. 8. & sequentibus.

6. Dominus Jesus oppressionem passus est, iniquè damnatus à Pontifice Maximo & à Pontio Pilato, iniquissimè habitus à militibus, vestibus spoliatus. Quid mirum, si non cessant ii qui bellum gerunt adversus Jehovam & Christum ejus, partiri vestes Christi, & sortem projiecere super tunicam ejus?

Consolatio adversus incommoda paupertatis, præsertim conjugum pauperum.

1. Quia ita Deo placet paupertate quosdam exercere, quam ejus voluntatem approbare nos decet.

2. Quia & Christus pauper fuit, Matth. 8. v. 20. & Jobus ad paupertatem redactus fuerat, & multi fideles pauperes semper fuerũt aut pauperes facti sunt 1. Cor. 4. v. 11. Heb. 11. v. 37. & 10. v. 37. Posteri Davidis Regis, à quibus Josephus & Maria erant, ad maximam paupertatem redacti fuerunt.

3. Quia paupertas neminem damnat, ut exemplum Lazari mendici ostendit, Luc. 16.

4. Quia pauxillum quod justus habet, melius est opulentiâ improborum multorum, Psal. 37. v. 16. Prov. 16. vers. 8.

5. Quia vita hominis non consistit in abundantia bonorum terrenorum. Luc. 12. v. 15.

6. Quia pauperes pii sunt meliori conditione, quàm divites impii. Prov. 19. v. 1. Vide Chrysost. hom. 13. in 1. ad Corinth. in Morali.

7. Quia quorum Pater Jehova est, iis nihil deerit. Psal. 23. v. 1.

8. Quia pauperes si pii sint, majoribus bonis fruuntur in Christo & fruentur in æternum. Psal. 8. & Jac. 2. v. 5. *Audite, fratres mei dilecti, nonne Deus elegit pauperes mundi hujus, ut fierent divites fide, & hæredes regni quod promisit iis qui ipsum diligunt?* πάντα ἡμῖν ὁ Χριστὸς ἐστι. *Omnia sit nobis Christus.*

9. Quia

9. Quia pauperum curam Deus gerit, Matth. 6. vers. 5. 26. 30. 31. 32. 33. Sic Christus curam gessit pauperum conjugum in Cana oppido Galilææ, Joh. 2. vers. 6. 7. 8. *Non finit esurire Iehova animam justi.* Prov. 10. v. 3.

10. Quia pauperibus piis benedicet Deus & dabit necessaria hujus vitæ adjumenta & facultates ipsorum augebit tempore suo, si id, gloria sua postulet & ipsis expediat. Joh. 2. v. 4. 8. 11. Psal. 33. v. 18. 19.

11. Quia pauper non est, cui quantulumcunque superest, sat est. Cui cum paupertate bene convenit, dives est. Non qui parum habet, sed qui plus cupit, pauper est.

Consolationes lugentis super defuncto propinquo aut amico.

1. Illum Deus abstulit & ad se recepit: Ita tulit voluntas DEI sancta, cui nos decet patienter subjectos esse. Quicquid est à Deo, patienter est ferẽdum: Mors nostra & propinquorum nostrorum est à Deo. Psalm. 90. v. 3. Ezech. 24. v. 15. 16.

2. Quia defunctus est in fide Christi, & ex hac misera vita in meliorem est translatus.

3. A peccato liberatus est, ne ampliùs peccet & Deum offendat, Rom. 6. v. 7.

4. Quia excitabitur à mortuis ad sempiternam vitam. 1. Thes. 4. v. 13. 14 Rom. 8. v. 11.

5 Quia ad tempus tibi datus à DEO fuit: non igitur molestè ferẽdum, si ab ipso sit revocatus. Quod suum est à te repetiit. Nihil interest, utrum abjures depositum, an doleas restitutum: in utroque fidei ambiguum periculum est.

6. Quia bene ipsi apud Deum prospectum.

7. Non invidenda ei quies & beatitas, in quam ex inquiete & miseria hujus vitæ est translatus.

8. Restituetur tibi corpore glorificato, & conjungetur tecum in altera vita.

9. Non est mortuus, sed obdormivit in Domino, Joh. cap. 11. v. 11.

10. Beati mortui qui in Domino moriuntur.

11. Per mortem ab exsilio revocatus est, ut patriam, & quidem cœlestem patriam incoleret. Vita sanctorum non hîc in terris est, sed in cœlo.

12. Per mortem exemtus est à vanitate, à qua etiam bruta animalia, atque adeò inanimæ ipsæ creaturæ usque ad ligna & lapides liberari expetunt. Rom. 8. v. 20. & seqq.

13. Bene illi est, qui tot malis & periculis novissimi seculi à Domino prædictis est ereptus.

14. In morte Christianorum est proximum regnum cœlorum.

15. Corpus quidem mortuum est propter peccatum: Spiritus autem vita est propter justitiam. Rom. 8. v. 10.

16. Quia per mortem propriùs est unitus cum summo bono, quod est Deus. Quo quis remotior à peccato est, eò magis cum Deo conjunctus est.

17. Non amittuntur, sed præmittuntur, quos non absumtura mors, sed æternitas receptura est.

18. Quia & alii sancti dura suorum funera patienter tulerunt. Quæ nobis communia sunt cum sanctis, etiamsi acerba sint, patienter ferenda sunt. Adamus & Eva viderunt funus Abelis, Genes. 4. Noachus tam multorum millium in diluvio pereuntium, Genes. 7. Abrahamus Therachi patris sui, Genes. 11. vers. 32. uxoris suæ Saræ, Gen. 23. Lotus uxoris suæ, Genes. 19. vers. 26. Isaac matris suæ Saræ, Genes. 23. & Abrahami patris sui, Gen. 25. vers. 8. 9. Abraham etiam uxoris suæ Saræ funus vidit, Genes. vigesi. tert. Jacobus Rachelæ, Genes. cap. 35. vers. 16. 17. 18. 19. 20. Ezechiel desiderii oculorum suorum, Ezechiel. cap. 24. vers. 16. & sequentibus. Ambrosius in oratione funebri de obitu Valentiniani Imperatoris ait: *Durum quidem funus videtis,*

A *sed stabat & sancta Maria juxta crucem filii, & spectabat virgo sui unigeniti passionem. Stantem illam lego, flentem non lego.* David moriturum filiolum flebat, mortuum non dolebat, 2. Samuel. 12. Flebat ne sibi eriperetur, sed flere desiit ereptũ, quem sciebat esse cum CHRISTO. Incestuosum Ammonem filium flevit occisum, parricidam Absalonem doluit interemtum; Innocentẽ filiolum nõ putavit esse lugendum: quia illos periisse pro scelere, hunc pro innocentia credidit esse victurum. Crimina doluit, non exitum filiorum.

19. Homo natus erat, humanæ fuit obnoxius fragilitati.

20. Nemo se redimere potest à morte, non divites, non ipsi Reges. Job. 15.

B 21. Vobiscum alii pii dolent & gemunt: ut olim cum Maria sorore Lazari flente, una flebant Judæi qui unà venerant cum ea ad Jesum, Joh. 11. v. 33. Ambr. orat. funebri de obitu Valentiniani Imperatoris.

22 Quia etsi corpore mortuus sit, animâ tamen vivit vitâ illâ beatâ & nunquam morietur morte secundâ, sicut Christus ait Joh. 11. vers. 25. 26. *Ego sum resurrectio & vita: qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet: & quisquis vivit, & credit in me, non morietur in æternum.*

23. Quia mors nec amicum qui defunctus est, nec te qui defunctum luges, separare potest à charitate Christi, Joh. cap. 11. v. 5.

24. Quia lugentes respicit Christus, Joh. 11. v. 33.

C 25. Quia & Christus ipse commiseratione nostri tangitur, Joh. 11. v. 33. 34. 35.

Adversus mortem corporalem consolationes.

Mors corporalis fidelibus non est timenda, sed libenter constanterque, cum hora ejus venerit, obeunda:

I. Quia per mortem corporalem Deus reposcit animam quam dederat: nemo enim fortuitò moritur, sed Deo mandante, sicut dicit Moses Psalm. 90. vers. 3. *Redigis mortalem eò usque ut sit contritus: dicens, revertimini filii hominum.* Et Ecclesiastes cap. 12. vers. 11. *Redeunte ipso pulvere in terram quemadmodum fuerat: Spiritu autem redeunte ad Deum qui dederat illum.* Ut homo justus libenter reddit depositum fidei suæ commissum: ita quilibet nostrûm libenter reddere Deo debet animam quam ille tanquam depositum nobis credidit. Perinde est, sive abjures depositum, sive invitus restituas.

D II. Quia mors est tantùm privatio vitæ corporis separatâ ab eo animâ: quam privationem vitæ sequitur quidem corporis resolutio, sed non totalis abolitio. Resolvitur corpus in terram unde sumtum fuit, sed non redigitur planè in nihilum.

III. Quia per mortem propiùs unimur cum SUMMO ILLO BONO quod est Deus. Quo enim quis remotior à DEO est, eò magis conjungitur cum Deo, cum illo puro & perpetuo atque immortali bono, ut ipsi adhæreat, & cum ipso sit de quo cognationem ducit, ut Arati hemistichon per beatum Apostolum sanctificatum habet: τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν, Act. 17. v. 28.

E IV. Quia per mortem pervenimus ad Patriarcharũ concilium, ad Abrahamum patrem fidelium, sinum suum ad nos suscipiendos expandentem, ad illum sanctorum cœtum, ad conventum justorum, ad charos nostros parentes, fratres, sorores, & consanguineos, qui nos in cœlum præiverunt.

V. Quia per mortem pervenimus ad Redemtorem nostrum Jesum Christum, in domũ Patris cœlestis, in qua nobis locum paravit; in cœlum quò præcursor pro nobis ingressus est Jesus Hebræor. cap. 6. vers. 20. eâ viâ quam dedicavit nobis recentem & vivam, per

Digitized by Google

velum, hoc est, per carnem suam, Hebr. cap. 10. v. 20. quo præcessit, ut ipsum sequeremur. Da ut te sequar, Domine Jesu, qui es via, veritas & vita.

VI. Quia mors corporalis finem affert omnium ærumnarum, solicitudinum, molestiarum, lacrymarum, quibus in hac vita obnoxii sumus. Ideo Ecclesiastes capite quarto mortem anteponit vitæ & sortem mortuorum conditioni viventium: *Sed rursus ego quum viderem omnes oppressos qui afficiuntur sub sole: ecce quidem lacrymas eorum qui opprimuntur, sed nullus est consolator eis, aut evadendi oppressorum virtus, denique nullus est consolator eis. Laudabam primùm ego mortuos ipsos qui jam sunt mortui, præ vivis qui vivunt adhuc.* Mors præsentium invidiæ subducit & futurorum anxia exspectatione liberat.

VII. Quia mors corporalis solvit à vinculis tentationum & laqueis peccati, & ad veram libertatem transmittit. Dum in hoc corpore anima versatur, vincula tentationum eam ligant, & ad injuriam captivitatis adstringunt quadam lege peccati. Itaque anima secedens à corpore solvitur vinculis tentationum, exuitur laqueis peccatorum & ad libertatem cœlestem transfertur. Huc facit quod dicitur Roman. cap. 6. vers. 7. *Qui mortuus est, justificatus*, hoc est, liberatus est *à peccato*. Quid igitur tantopere vitam hanc desideramus, in qua quantò diutius quis fuerit, tantò majore oneratur sarcinâ peccatorum? ait Ambrosius libro de bono mortis, capite secundo. Mors est finis peccati, ne quò esset vita diuturnior, eò fieret culpa numerosior. Idem ait in oratione funebri de obitu Valentiniani Imperatoris: Mors metuenda non est, eo quòd finis sit peccatorum.

VIII. Quia mors corporalis sanctis non detrimentum, sed lucrum affert. Lucrum est evasisse incrementa peccati, lucrum fugisse deteriora & ad meliora transisse.

IX. Quia mors fidelium sanctificata est per mortem Christi, sic ut nequaquam par sit morti impiorum maledictæ.

X. Quia mors Sanctorum est pretiosa in conspectu Dei, Psal. 116. v. 15. Pretiosa planè tanquam finis laborum, tanquam victoriæ consummatio, tanquam vitæ janua & perfectæ securitatis ingressus, ut *Bernardus* explicat in Epistolis.

XI. Quia mortem hanc corporalem sequitur bona vita. Bona vita post adeptam victoriam: bona vita absoluto certamine, ut jam lex carnis Legi mentis repugnare non noverit, ut jam nobis nulla sit cum corpore mortis contentio, sed sit in corpore mortis victoria. Bona vita, in qua est pura requies, lex immortalis, gratia perpetua, animarum perennis hæreditas, fida tranquillitas: Ubi vita sine morte, gaudium sine luctu, exsultatio sine fletu, cantus sine lacrymis: ubi nullus lapsus, nullus supplicii metus; ubi stabilis & firma & perpetua securitas. *Non est hæc vita nostra, sed alia quæ est in cælis.* Chrysostom. homil. octava in epist. ad Colossenses.

XII. Quia mortem corporalem certè sequetur resurrectio hujus carnis ad vitam æternam. Psalm. 49. vers. 16. *Enim verò redempturus est animam meam à sepulcro, quum recepturus me sit potentissimè.* Quemadmodum Christus nos consolatur Joh. 6. v. 39. 40. *Hæc est voluntas ejus qui misit me, Patris, ut quicquid mihi dederit, non perdam ex eo, sed suscitem illud in ultimo die. Hæc est autem voluntas ejus qui misit me, ut omnis qui conspicit Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam: & suscitem ipsum ego ultimo illo die* Et Apostolus Paulus Rom. 8 vers. 11. *Si Spiritus ejus qui suscitavit Iesum à mortuis, habitat in vobis: is qui excitavit Christum ex mortuis, vivificabit etiam mortalia corpora vestra, per inhabitantem ipsius Spiritum in vobis.*

A Ita per mortem culpa deficit, per resurrectionem autem natura perpetuatur.

XIII. Quia mors corporalis fidelibus non est malum. Si animæ noceat, malum videri potest: si nihil autem officiat animæ, ne malum quidem. Quòd autem animæ nocere nequeat, docet Dominus cùm ait Matt. 10. v. 28. *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animum autem non possunt occidere.*

XIV. Quia mors corporalis est portus quidam eorum qui magno vitæ istius jactati salo, fidæ quietis stationem requirunt. Est transitus à corruptione ad incorruptionem, à mortalitate ad immortalitatem, à perturbatione ad tranquillitatem. Est sepultura vitiorum, virtutum resuscitatio. Est somnus bonus, quoniam vera ac dulcis à laboribus quies est: sicut ait

B Dominus Joh. 11. *Lazarus amicus noster dormit.* Est stipendiorum plenitudo, summa mercedis. Dux ipse nisi confecto prælio non sumit lauream, nec miles arma deponit, nec stipendii mercedem adipiscitur, nisi hoste superato. Est velut migratio è domo ruinam minitante.

XV. Quia per mortem corporalem anima nostra sicut aquila alta petit, supra nubes volat, renovatis splendescit exuviis, cœlo volatus suos infert, ubi in laqueos incidere non potest, nec visco falli, nec quibuscunque insidiis irretiri.

XVI. Quia mors corporalis à sanctis longævitatem peregrinationis hujus ingemiscentibus & cum Christo esse desiderantibus, expetita fuit: velut à Simeone illo justo dicente Luc. 2. v. 29. *Nunc dimittis servum tuum*

C *Domine in pace*: quasi coactione quadam teneretur in hac vita, non voluntate ita dimitti petit quasi à vinculis quibusdam ad libertatem festinaret. Item ab Apostolo Paulo, qui Philip. 1. v. 23. ait: quòd desideret dimissionem, & ut cum Christo sit. 2. Corinth. 5. v. 2. *In hoc suspiramus* (ait) *expetentes domicilio nostro, quod è cælo est, superindui.*

XVII. Quia mors corporalis subtrahit nos innumeris malis quæ novissimis temporibus orbem terrarum invadent; de quibus prædictum est Matth. 24. à v. 4. usque ad 13. *Multi venient sub nomine meo, dicentes: Ego sum Christus ille: multosque seducent, &c.* Item vers. 24. usque ad 30. Luc. 21. vers. 25. 26. *Tunc erunt signa in Sole & Luna & stellis: & interna anxietas Gentium in consilij in-*

D *opia, resonante mari & salo: Exanimatis hominibus præ timore & exspectatione malorum eorum quæ invadent orbem terrarum* 1. Timoth. 4. v. 1. 2. *Spiritus autem disertè dicit fore ut posterioribus temporibus desciscant quidam à fide, spiritibus deceptoribus attendentes, ac doctrinis dæmoniorum, per hypocrisin falsiloquorum, quorum conscientia cauterio resecta est.* Et 2. Tim. 3. v. 1. usque ad nonum. & cap 4. vers. 3. 4. *Erit tempus quum sanam doctrinam non tolerabunt: sed auribus prurientes, ipsi sibi secundùm suas illas peculiares cupiditates coacervabunt doctores: Et à veritate quidem aures avertent, ad fabulas verò divertent.* 2. Pet 2. v. 1. 2. 3. Et Apocalypsis Johannis plurimas habet prædictiones futurorum malorum, quibus mors corporalis nos tempestivè subducit. Cyprian. libr. de Mortalitate,

E sect. 17. Cùm accersitionis propriæ dies venerit, incunctanter & libenter ad Dominum ipso vocante veniamus. Quod cum semper faciendum fuerit Dei servis, nunc fieri multò magis debet corruente jam mundo, & malorum infestantium turbinibus obsesso, ut qui cernimus cœpisse jam, &c.

XVIII. Quia in morte corporali Christianorum, proximum est regnũ Dei, præmium vitæ & gaudium salutis æternæ, perpetua lætitia & possessio paradisi per Adamum amissi, per Christum recuperati: jam terrenis cœlestia, & parvis magna & caducis æterna succedunt.

XIX. Quia mors corporalis probat & aliis cognoscen-

Digitized by Google

gnoscendam intuendamque proponit morientis fidem, spem & charitatem. In morte fideles ab infidelibus discernuntur, fides elucet, spes præmium reportat, charitas in Deum fit cōspicua. Ejus est enim mortem timere, qui ad Christum nolit ire: ejus est ad Christum nolle ire, qui se non credit cum Christo incipere regnare: Scriptum est enim, justum suâ fide vivere. Si justus es, & fide vivis, sive verè in Deum credis, cur nō cum Christo futurus & de Domini pollicitatione securus, quòd ad Christum voceris, amplecteris & tibi gratularis? Si verè ad spem vivam es regenitus, cur anxietate & solicitudine turbaris? salutem speratā jamjam adepturus? Si verè Christum amas, cur trepidas? cur mœstus es quòd illuc transferendus es, ubi prophetiæ quidem abolebuntur, & linguæ cessabunt & notitia abolebitur, sed charitas nunquam excidet? ubi corām oculis usurpabis Christum quem amas, & tot ejus membra quæ in hoc mundo amasti amare non desines?

XX. Quia mors corporalis finem imponit pugnæ periculosissimæ, quæ nobis dum hic vivimus sustinēda est, & in qua sæpenumerò plagæ accipiendæ, vel cadendum. Quid aliud in mundo, quàm pugna adversus Diabolum quotidie geritur? quàm adversus jacula ejus & tela conflictationibus assiduis dimicatur? Cum avaritia nobis, cum impudicitia, cum ira, cum ambitione congressio est: cum carnalibus vitiis, cum illecebris secularibus assidua & molestia luctatio est. Obsessa mens hominis & undique diaboli infestationibus vallata, vix occurrit singulis, vix resistit. Si avaritia prostrata est, exsurgit libido: si libido compressa est, succedit ambitio: si ambitio contemta est, ira exasperat, inflat superbia, violentia invitat, invidia concordiam rumpit, amicitiam zelus abscindit. Cogeris maledicere, quod divina Lex prohibet: compelleris jurare, quod non licet. Tot persecutiones animus quotidie patitur, tot periculis pectus urgetur, & delectat hîc inter diaboli gladios diu stare, cum magis concupiscendum sit & optandum ad Christum, subveniente velociter morte, properare?

XXI. Quia mors corporalis abolet infidelitatis reliquias omnes quibus in hac vita laboramus.

XXII. Quia mors corporalis ostendit Christiani fortitudinem, patientiam, & constantiam.

XXIII. Quia mors corporalis liberat nos è Mundo hoc malo. Ut olim Lothum nefariorum conversatio fatigavit; justus enim ille quum habitaret inter impios, indies animam justam iniquis illorum factis, & videndo & audiendo excruciavit, ut legitur 2. Pet. 2. v. 7, 8. Ita etiam nunc pii non possunt non fatigari & excruciari, tot audientes, tot videntes enormia flagitia & scandala, propter quæ nomen Dei malè audit inter infideles, & Ecclesia turpissimè dehonestatur.

XXIV. Quia mors corporalis non est bonis & malis communis interitus. Nam hostibus Christi pestis est: at servis Dei salutaris excessus est. Ad refrigerium justi vocantur, ad supplicium rapiuntur injusti. Datur velocius tutela fidentibus, perfidis pœna.

XXV. Quia mors corporalis non formidata hoc Christianis & servis Dei præstat, ut martyrium libenter pro Christi appetant veritate.

XXVI. Quia mors corporalis est nobis necessaria, ut immortalitatem consequamur. Non potest vita æterna succedere, nisi hinc contigerit exire. Scimus enim nos, si terrestris hujus domus nostræ tabernaculum dissolutum fuerit, ædificium ex Deo habituros, domicilium non manu factum, æternum in cœlis, 2. Cor. 5. v. 1.

XXVII. Quia mors corporalis Mundi amorem penitus adimit: *Ejus est in mundo diu velle manere, quē mun-*

A *dus oblectat, quem seculum blandiens atque decipiens, illecebris terrenæ voluptatis invitat. Porrò cum mundus oderit Christianum, quid amas eum qui te odit, & non magis sequeris Christum, qui te redemit & diligit?* Johannes ait 1. Epist. 2. v. 15, 16, 17. *Ne diligite mundum, neq; ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo. Quoniam quicquid est in mundo, cupiditas carnis & libido oculorum & fastus vitæ, non est ex Patre, sed ex mundo est. Porrò mundus præterit, & cupiditas ipsius: qui verò præstat voluntatem Dei, manet in æternum.* Quandiu in hoc mundo versamur, non potest non aliquis ipsius vel eorum quæ in ipso sunt amore tentari; quum verò excedimus è mundo, omnem ejus amorem prorsus deponimus, ut solum Christum purè amemus.

B XXVIII. Quia mors corporalis terminat hanc peregrinationem nostram, sic ut perveniamus in patriā cœlestem ad quam in via hujus vitæ nobis contendēdum est. Nam hospites & peregrini hic degim⁹: quemadmodum sancti Patriarchæ professi sunt se hospites & advenas esse in terra, ut Paulus ait Hebr. 11. v. 13. respiciens ad id quod Jacobus Patriarcha Pharaoni interroganti, quot essent dies annorum vitæ ejus, respōdit: *Dies annorum peregrinationum mearum sunt centum triginta annorum: pauci & mali fuerunt dies annorum vitæ, neq; attigerunt dies annorum vitæ patrum meorum, quibus diebus illi peregrinati sunt.* Sic David Psal. 39. v. 13. ait: *Peregrinus sum coram te, inquilinus ut omnes majores mei.* Et Chron. 29. v. 15. *Peregrini enim sumus coram te, & inquilini, sicut omnes majores nostri: velut umbra sunt dies nostri super terram, quæ non consistit.* Et Psal. 119. v. 19. *Peregrinus ego sum in hac terra, ne abscondas à me præcepta tua.* Talis fuit justorum pro-

C fessio, ex qua constare cuivis potest, illos aliam patriam quæsivisse, quàm terrenam. *Nam qui hæc dicunt, palàm ostendunt se patriam quærere. Quòd si illius memores fuissent ex qua exiverant, habere poterant tempus ad revertendū: Atqui meliorem expetunt, hoc est, cœlestem, quapropter Deum non pudet eorum, id est, cognominari Deus eorum, paraverat enim eis urbem:* ait Paulus Hebr. 11. v. 14, 15, 16. *Confidentes igitur semper, & scientes dum commoramur in corpore, nos peregrè abesse à Domino. (Per fidem enim incedimus, non per aspectum: Confidimus autem, & probamus potius migrare e corpore, & ad Dominum ire habitatum) Propterea etiam contendimus ut & hîc commorantes, & hinc migrantes, ei simus accepti:* ut idem Apostolus Paulus scribit 2. Cor. 5. v. 6. 7, 8, 9. Sic nos omnes tanquam hospites & peregrini hic degimus, quotquot mundo renunciavimus in Baptismo.

D Ut ergo qui peregrè absunt in patriam properant, cupidè è diversorio in quod diverterant discedunt: ita & nos diversorium hujus peregrinationis nostræ libenter relinquamus, ut in patriam cœlestem veniamus: ut verbis Beati Cypriani hanc consolationē illustrem: *Amplectamur diem, qui assignat singulos domicilio suo; qui nos istinc ereptos, & laqueis secularibus exsolutos Paradiso restituit & regno cœlesti. Quis non peregrè constitutus properaret in patriam regredi? Quis non ad suos navigare festinans, ventum prosperum cupidius optaret, ut velociter charos liceret amplecti? Patriam nostram Paradisum computamus, parentes Patriarchas habere jam cœpimus: quid non properamus & currimus, ut patriam nostram videre, ut parentes salutare possimus? Magnus illic nos charorum numerus exspectat, parentum, fratrum, filiorum, frequens nos & copiosa turba desiderat, jam de sua immortalitate secura, & adhuc de nostra salute solicita.* (Hoc

E dextrè accipiendum: nam beati qui jam sunt in cœlo nullis curis anguntur ampliùs, sed Cyprianus solicitos adhuc esse de nostra salute dicit, quia precantur pro Ecclesia in genere duntaxat, nec vident quarum rerum inopia premantur in particulari, nec gemitus nostros audiunt.) *Ad horum conspectum & complexum venire, quanta & illis & nobis in commune lætitia est? Qualis illic cœlestium regnorum voluptas sine timore moriendi, & cum*

æternitate vivendi? quàm summa & perpetua felicitas? illic Apostolorum gloriosus chorus: illic Prophetarum exsultantium numerus: illic martyrum innumerabilis populus ob certaminis & passionis victoriam coronatus: triumphantes illic virgines, quæ concupiscentiam carnis & corporis continentiæ robore subegerunt: remunerati misericordes qui alimentis & largitionibus pauperum justitiæ opera fecerunt, qui dominica præcepta servantes ad cœlestes thesauros terrena patrimonia transtulerunt. Ad hos, fratres dilectissimi, avida cupiditate properemus; ut cum his citò esse, ut ad Christum venire contingat, optemus. Hanc cogitationem nostram Deus videat, hoc propositum mentis & fidei Dominus Christus aspiciat: daturus eis gloriæ suæ ampliora præmia, quorum circa se fuerint desideria majora.

Concludo jam mortem corporalem nobis non esse pertimescendam, sed cùm hora ejus divinitus destinata venerit, alacriter adeundam.

Consolationes contra ignominiam cui corpora nostra tum in hac vita, tum in sepulcro obnoxia sunt.

Contra ignominiam corporum nostrorum cui ob morbos, vulnera, ulcera, apostemata, & pòst in sepulcro ob putrefactionem & redactionem in pulverem obnoxia sunt, solari nos debet.

1. quòd ea resurgent ex mortuis induta gloriâ novâ ac sempiternâ, ut promittitur, 1. Corinth. 15. v. 35. & seqq.

2. quòd ea Christus transfigurabit, ut conformia fiant corpori ipsius glorioso pro vi illa efficace quâ potest etiam subjicere sibi omnia, Philipp. 3. v. 21.

3. quòd carne nostra visuri simus Deum & oculi nostri sint adspecturi eum, ut visione gloriæ ejus nos quoque gloriosi simus, Job. 19. v. 25, 26, 27.

Consolationes contra terrores diei extremi & judicii universalis:

I. Quia in extremo die plenam redemtionem consequemur, Luc. 21. v. 28. *Quum autem hæc fieri incipient, suspicite & attollite capita vestra, quoniam appropinquat redemtio vestri.*

II. Quia Christus Servator noster erit totius mundi judex, qui nequaquam damnabit eos quos sanguine suo redemit, & justificavit.

Hactenus fuit de Consolatione qua Deus nos consolatur: sequitur de reliquis beneficiis.

CAPUT XL.

In quo de exauditione precum.

EXAUDITIO *precum*, est beneficium Dei, dum electis in nomine Christi cum vera fide precantibus præstat secundùm æternum suum consilium omnia quæcunque ad suam gloriam, & ad ipsorum salutem faciunt. Johan. 9. v. 31. Psal. 21. v. 3. & 145. v. 18, 19. Joh. 14. v. 13, 14. & cap. 15. v. 16. Marc. 11. v. 24. Psal. 3. v. 5. & 34. v. 5, 6, 7, 16, 17, 18, 19.

Causa efficientes.

Eáque obtingit nobis, non propter merita nostra aut dignitatem nostram, sed ex mera Dei gratia & misericordia & propter Mediatoris nostri unici Domini nostri Jesu Christi meritum & intercessionem.

Quòd ex mera gratia & misericordia fide & justitia quâ implet promissiones suas, Deus preces nostras exaudiat, testantur hæc dicta: Psal. 4. v. 2. *Gratiosus esto mihi, & audi orationem meam.* Et Psal. 69. v. 17. *Exaudi me Iehova, quia bona est benignitas tua: secundùm amplitudinem miserationum tuarum respice ad me.* Psal. 143. v. 1, 2. *Pro fide tua exaudi me, pro justitia tua.* Dan. 9. 18. *Inclina, Deus mi, aurem tuam & audi; aperi oculos tuos & vide desolationes nostras & civitatis quæ vocata est de nomine tuo: non enim propter ullam justitiam nostram nos providentes deprecamur te, sed propter miserationes tuas amplissimas.*

Quòd propter Domini nostri Jesu Christi unici Mediatoris nostri meritum & intercessionem Deus nos exaudiat, hæc testimonia confirmant: Psal. 80. v. 15, 16. *O Deus exercituum, revertere jam intuere è cœlis & respice: ac visita vitem hanc, Et surculum quem plantaverat dextera tua, idq; propter Filium quem fortificasti tibi.* Et quem filiũ intelligant fideles, mox explicant vers. 18. cùm dicunt: *Adsit manus tua viro dexteræ tuæ: Filio hominis quem fortificasti tibi.* Iste vir dexteræ Dei est Davidis Dominus ille cui dixit Jehova, Sede ad dexteram meam, Psal. 110. v. 1. Psal. 84. v. 9, 10. *Iehova Deus, Deus exercituum audi orationem meam; auribus percipe ô Deus Iacobi maximè. Scutum nostrum aspice, ô Deus; & intuere faciem Christi tui,* id est, intuere me in facie Unigeniti Filii tui in quo nos diligis & propter ipsum me exaudi. Dan. 9. v. 17. *Nunc inquam, ausculta Deus noster, orationi servi tui & deprecationibus ejus, & fac ut luceat facies tua super sanctuarium tuum quod desolatum est, propter Dominum.* Joh. 14. vers. 13, 14. *Quicquid petieritis in nomine meo, hoc faciam: ut glorificetur Pater in Filio: si quid petieritis in nomine meo, ego faciam.* Et cap. 16. v. 23, 24. *Amen amen dico vobis, quæcunq; petieritis à Patre in nomine meo, dabit vobis. Usq; adhuc non petiistis quicquam in nomine meo: petite, & accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum.*

OBIICITUR, Psal. 132. v. 10. dicitur: *Propter Davidem servum tuum, ne avertas faciem uncti tui:* Ergo propter solius Jesu Christi meritum & intercessionem Deus nos non exaudit.

RESP. Amphibolia est in verbis, *propter Davidem*, quæ non habent hunc sensum ac si dictum esset, propter Mediatorem Davidem, vel propter meritum & intercessionem Davidis, sicut accipiuntur verba *propter Christum*, hoc est, propter meritum & intercessionem Christi: Sed ita sunt intelligenda ac si dictum esset, propter pactum cum Davide initum, seu propter promissionem Davidi factam de familiæ & regni ejus conservatione & perpetuitate, quia ex ejus stirpe nasciturus erat Messias, cujus regnum oportet esse æternum. Promissio illa exstat 2. Sam. 7. v. 12. & seqq. Psal. 89. v. 4, 5. item vers. 28. & sequentibus. Hinc fideles expostulant eodem Psalmo 89. vers. 50. *Ubi sunt benignitates illæ pristinæ, Domine, quas juraveras Davidi per fidem tuam?* Psal. 132. phraseos hujus explicatio traditur v. 11. *Iuravit Iehova Davidi veritatem, à qua non avertet se, dicens: De fructu ventris tui ponam in solio tuo.* Deinde hic ipse Psalmus Davidis est: cui autem piorum fiet verisimile, Davidem sensisse propter se preces suas exauditum iri à Deo? Aliarum objectionum refutatio videatur suprà in capite vicesimoseptimo de officio Mediatoris.

Semper Deus exaudivit & exaudit preces propter Christum Dominum, sicut ante incarnationem ejus, ita etiamnum post ascensionem ejus in cœlum.

OBIICITUR quod Christus ait Johan. 16. v. 26, 27. *Non dico vobis me rogaturum Patrem pro vobis: Ipse enim Pater amat vos, quia vos me amastis, & credidistis me à Deo prodiisse:* Ergo Deus non semper exaudivit & exaudit preces propter Christum Dominum.

RESP. Non simpliciter hoc loco negat Christus se intercessorem fore; sed hoc tantùm vult, tam propensum fore erga discipulos Patrem, ut sine ulla difficultate spontè daturus sit quicquid precati fuerint. Occurret Pater, inquit, ac pro immenso erga vos suo amore patronum, qui alioqui pro vobis verba esset facturus, præveniet. Est autem insignis hic locus ad intelligen-

Digitized by Google

telligendam intercessionis Christi in cœlis rationem, A
ne de ipso carnale quicquam imaginemur, ac si ad Patris genua procumbens preces suppliciter conciperet; sed virtus sacrificii quo semel Deum nobis placavit semper vigens & efficax, sanguis quo expiavit peccata nostra, obedientia quam præstitit, continua est pro nobis intercessio.

Finis summus exauditionis precum est gloria DEI, sicut Daniel dicit cap. 9. vers. 9. *Propter te Deus.* q.d. *Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam*, Psal. 115. v. 1. *Exaltare supra cœlos, ô Deus, super totam terram gloriâ tuâ*, Psal. 57. vers. 6. & 12. *Auxiliare nobis Deus salutis nostræ propter honorem nominis tui, & eripe nos, expiationemq; fac de peccatis nostris propter nomen tuum. Cur dictura essent istæ gentes, ubinam est Deus istorum?* Psal. 79. vers. 9, 10. Restitue nos in sede nostra & cultu tuo: *ut cognoscant omnes populi, te, cui soli nomen est Iehova: excelsum esse supra* B
universam terram, Psal. 83. vers. 19. *Celebrent nomen tuum magnum & reverendum, sanctum esse*, Psal. 99. vers. 3. *Et nos populus tuus, & grex pastus tui celebrabimus te in seculum, in quamq; generationem enarrabimus laudem tuam*, Psal. 79. v. 13. Hinc colligimus *primò*, omnium beneficiorum Dei finem ultimum esse gloriam Dei. *Secundò*, nobis in precibus ad Deum solummodò ad gloriam Dei esse respiciendum: dicam aliquid ampliùs, nempe, gloriam Dei omnibus quæcunque nobis charissima esse possint, etiam vitæ huic, imò etiam saluti nostræ æternæ esse anteponendam; quemadmodum Moses malebat *deleri de libro vitæ*, quàm gloriam Dei periclitari, Exod. 32. v. 32. Quòd si gloriam Dei spectabimus, majore cum zelo, ardore & vehementia orabimus. *Tertiò*, quum in precibus ad gloriam Dei omnia C
sint dirigenda, etiam atque etiam videndum, quid à Deo petamus, ne gloriam Dei impuris nostris affectibus prætexamus, atq; ita gloriâ Dei abutentes, ipsum ignominiâ afficiamus.

Quod *effecta* attinet, exauditio precum in electis gignit amorem erga Deum, Psal. 116. v. 1. *Diligo, quòd Iehova exaudit vocem meam, deprecationes meas:* Desiderium & studium continuum invocandi Deum, Psal. 17. v. 6. *Ego invoco te, quia exaudis me, Deus fortis.* Psal. 116. 2. *Quia inclinavit aurem suam mihi, idcirco diebus meis invocabo ipsum.* Item Psal. 65. v. 3. *O qui exaudis orationem, ad te usque omnis caro ventura est.*

Exaudit Deus preces verè fideliũ in nomine Christi ex vera in ipsum fide profectas ut loca paulò ante allegata docent. Quòd si interdum verè fidelium preces non exaudit, est istud quoque beneficium: quoniam fideles & sancti non semper petunt id quod ad D
gloriam Dei & salutem ipsorum pertineat, ut videre est in exemplo Mosis, Deuteron. 3. v. 23. & sequentib. *Quumq; deprecarer Iehovam, tempore illo dicendo, Domine Iehovi, tu cœpisti ostendere servo tuo magnitudinem tuam, & manum tuam robustissimam; quâ quis est Deus fortis in cœlo aut in terra, qui faciat secundùm opera tua & secundùm virtutes tuas? Transeam quæso ut videam terram istam optimam, quæ est trans Iordanem; montem istum optimum & Libanum: Prout excanduerat Iehova contra me propter vos, sic non auscultavit mihi; sed edixit Iehova mihi, satis esto tibi, ne ultra deinceps alloquitor me de hac re*, &c. Item in exemplo Samuelis, 1. Sam. 15. v. 11. & cap. 16. v. 1, 2. In exemplo Regis Davidis, 2. Sam. 12. v. 16, 17, 18. Elijæ Prophetæ, 1. Reg. 19. v. 4. Pauli Apostoli 2. Corinth. 12. vers. 7, 8, 9. E
Sic putant interdum fideles se petere à Deo rem ipsis profuturam, quę si eam impetrarent ipsis obfutura esset, ut ostendit exemplum matris filiorum Zebedæi, *quæ venit ad Iesum cum filiis suis, adorans & petens aliquid ab eo. Ipse verò dixit ei, Quid vis? Ait ei, Dic, ut sedeant isti duo filij mei, unus ad dexteram tuam, & alter ad sinistram, in regno tuo. Respondens autem Iesus dixit, Nescitis quid petatis*, Matth. 20. v. 20, 21, 22.

Interdum exaudit Deus preces fidelium ex carnis affectibus aliquid turbulentum trahentes, & concedit per indulgentiam quod tamen illi non probatur. Exemplum est Genes. 19. vers. 21. ubi Deus ad preces Loti non in monte, sed in urbecula quadam se salvare cupientis ex quadam infirmitate & inani metu, in hunc modum respondit: *Ecce suscepi faciem tuam etiam in hoc, ut non subvertam civitatem, ut loquutus es.* Si Deus tam benignè preces fidelium cum magnis nævis conjunctas exaudit: multò magis approbabit preces ex Spiritus sancti moderatione ritè compositas atque ex ejus verbo conceptas.

Interdum Deus exaudit preces etiam infidelium opem ejus implorantium, ut Psalmus 106. & 107. testatur, & salutem corporalem evasionemque è periculis & afflictionibus largitur: non quòd preces illorum ipsi placeant, sed ad hosce fines; *primò*, ut suam misericordiam amplificet & illustret, quod ne incredulis quidem vota ipsorum negat, verùm sicut promiscuè solem suum oriri sinit super bonos & malos, & pluit super justos & injustos, ita nec fletus & clamores eorum contemnit, quorum justa est causa & qui injustè opprimuntur, & auxilio dignæ ærumnæ: *deinde* ut probos suos cultores ad orandum magis exstimulet, & in fiducia exauditionis confirmet; nam si Deus exaudit etiam infideles ad danda illis corporalia aliqua beneficia, multò magis preces sanctorum ratas habebit secundùm verbum ejus formatas.

Ad salutem verò æternam non exaudit preces impiorum & sceleratorum, imò nec ad salutis corporalis præstationem, maximè si in peccatis contumaciter contemto verbo Dei persistant: ut hæc dicta testantur, Johan. 9. v. 31. *Scimus autem quòd Deus peccatores non audiat: sed si quis Dei cultor est, & facit quod ille vult, ille hunc audit.* Proverb. cap. 1. v. 28. cap. 5. vers. 15. & cap. 65. versic. 24.

Quin etiam dæmonum postulatis interdum locum dat, ut videre est Jobi cap. 1. v. 11, 12. & cap. 2. v. 5, 6. Matthæi 8. v. 31, 32.

Exaudit illico & approbat fidelium preces justas, quæ per fidem in nomine Christi fiunt, eo ipso momento quo fiunt, imò antequam fiant, & quædam postulata illico implet, quorundã præstationem inchoat & successivè per incrementa præstat, quædam differt ad certum tempus nostro bono. Daniel. 9. v. 21, 22, 23. *Adhuc me loquente in oratione; vir ille Gabriel, quem videram in illa visione principiò, jussus advolare contentissimè, tetigit me sub tempus muneris vespertini: Et informans me loquutus est mecum, ac dixit, ô Daniel, nunc prodij ut imbuam te intelligentiâ: In principio deprecationum tuarum prodiit verbum, ad quod indicandum venio, quia desideratissimus es.* Act. 10. v. 3, 4. Cornelius *quum assiduè precaretur Deum, vidit per visionem manifestè quasi horâ diei nonâ, Angelum Dei introeuntem & dicentem ipsi, Corneli: At ille intentis oculis in eum & expavefactus dixit: Quid est Domine? Dixit autem ei, Preces tuæ & Eleemosynæ tuæ adscenderunt in memoriam in Dei conspectu.*

CAPUT XLI.

In quo de defensione adversus hostes spirituales.

DEFENSIO *adversus hostes spirituales*, est beneficium DEI, dum electos adversus spirituales hostes, id est,

Digitized by Google

est, impuros spiritus, hæreticos & Antichristum, & alios, ita tuetur, ut electorum saluti obesse nullo modo, ipsosque nec vincere nec opprimere possint.

Nam quia Deus immundos spiritus, qui ἀσπονδον, id est, implacabile bellum cum ipso & filiis ipsius gerunt, prout libitum est huc illuc inflectit, hoc regimen ita temperat, ut fideles pugnando exerceant, adoriantur insidiis, incursionibus solicitent, pugnando urgeant, fatigent etiam sæpè, conturbent, pavefaciant, ac interdum vulnerent, sed nunquam vincant, nec opprimant. Consternantur quidem sæpe fideles, sed non exanimantur quin se recolligant; concidunt violentiâ ictuum, sed postea eriguntur; vulnerantur, sed non lethaliter; denique sic militant toto vitæ curriculo, ut in fine victoriam obtineant.

Hoc beneficium defensionis fidelium adversus spirituales hostes promissum fuit in Paradiso, Genes. 3. v. 15. cum æternus Filius Dei promisit, caput serpentis contritum iri à semine illo benedicto mulieris; quæ promissio, si fructum contritionis capitis serpentis spectes, ad omnes verè fideles pertinet, sicut Paulus Apostolus docet, cùm ait Roman. 16. vers. vigesimo: *Deus pacis conteret Satanam sub pedes vestros citò.* Idem beneficium jussit Christus petere à Deo in Oratione Dominica, petitione secunda & sexta: & promisit Matth. 16. v. 18.

Exemplum est in Jobo, quem Satan quidem oppugnavit, sed non expugnavit, quem uxor sarcasmis suis ad deficiendum à Deo impellere conata est Deo defendente Jobum & minimè concedente, ut à Satana subverteretur; aut ab uxore adduceretur ad maledicendum Deo, Job. 1. & 2. Exemplũ est in Maria Magdalena & aliis liberatis miraculosè à dæmoniis. Exemplum est in Apostolo Paulo, quem angelus Satanæ colaphis cecidit, Christus autem gratiâ suâ confirmavit ac defendit, 2. Cor. 12. v. 7, 8, 9.

Exempla plurima sunt in tot Confessoribus & Martyribus, quorum constantiam in veritate cœlesti concutere & expugnare conatus est Satan per hæreticos, seductores, tyrannos, per cruciatus & tormenta, per egestatem, per amissionem facultatum, per promissiones honorum, bonorum, favorum, & alios modos ut eos à Deo abduceret, Deo ipsos confirmante conservanteque adversus Satanæ insultus. Ac in summa, Ecclesiam Dei inde ab initio Satan variis modis & per varios homines tanquam instrumenta sua non desitit oppugnare, Deo eam semper defendente. Facit huc insigne caput duodecimum Apocalypseos Johannis, in quo mulier amicta Sole, sub cujus pedibus est Luna, & in cujus capite corona stellarum duodecim, id est, Ecclesia sancta ac Catholica quæ tum Jerosolymis & in Judæa erat, amicta Christo Sole justitiæ, terrena ac mutabilia omnia quæ sub Luna sunt parvipendens & regno cœlorum contenta à dracone oppugnatur, sed à DEO conservatur. Capite septimo Apocalypseos Angelus adscendens ab ortu Solis, habens sigillum DEI vivi, id est, Christus DEI Filius, habens & donans nobis Spiritum sanctum quo obsignati sumus, defendit electos, ne lædantur à malis angelis. Imò ferè tota Apocalypsis atque adeò passim divinitus inspirata Scriptura describens certamina Ecclesiæ DEI aut singulorũ fidelium cum Satana, mundo, hæreticis, Antichristo, & quibusvis solicitatoribus ad peccata, inprimis ad defectionem à DEO, celebrat tutelam quâ DEUS Ecclesiam & fideles oppugnatos defendit ne in fide subvertantur. Quàm magnificè describitur in Psalmis & Prophetis defensio quam Ecclesiæ & fidelibus singulis Jehova præstat! Psal. 1. v. 6. *Agnoscit Iehova viam justorum.* Psal. 2. v. 4, 5. Psal. quadragesimo sexto toto: item 124. & 125. & passim per totos Psalmos. Sic Jesai. 1. vers. 9. *Nisi Iehova exercituum reliquos fecisset nobis superstites, utcunque paucos; ut Sodoma essemus, Gomorrhæ similes essemus.* Et cap. 43. vers. 1, 2. *Nunc verè sic ait Iehova creator tuus ô Iacob, & formator tuus ô Israel: ne timeto; nam vindicavi te, vocavi te nomine tuo; meus es. Quum transis per aquas, tibi adsum, & per flumina, ne inundent te; quum ambulas per ignem, non ureris, & flamma non incendet te,* Zachar. 12. vers. 1. & sequentibus.

Videtur quidem deseri & oblivioni tradi interdum à Deo Ecclesia, videntur deseri fideles & oblivioni mandari, ut ex querelis sanctorum patet: veluti Psal. 10. v. 1. & 13. v. 2. Psal. 73. & 74. & 77. & in Threnis Jeremiæ; & ex tot exemplis Ecclesiarum quæ dissipantur & Martyrum qui interficiuntur; sed nequaquam Deus deserit, nequaquam obliviscitur Ecclesiam suam & fideles, verum etiam tum cùm cruciantur, cùm interficiuntur Martyres, defendit eos ne à Satana & ministris ejus superentur & in communione Christi conservat eos, quod inde apparet, quia in confessione veritatis persistunt constanter usque ad extremam guttam sanguinis, usque ad extremum halitum oris. Huc facit locus Jesai. 49. vers. 14, 15, 16. *Quòd si dicat Tzijon, dereliquit me Iehova; & Dominus oblitus est mei: An oblivisci potest mulier fœtus sui, ut non misereatur filij uteri sui? etiam hæ oblivisci possint; tamen ego non obliviscar tui. En in manibus sculpsi te: muri tui è regione mei versantur jugiter.*

Causa efficiens defensionis hujus est amor, gratia & misericordia Dei in Ecclesiam & singulos fideles, & constantia ejus in fœdere cum electis inito; sicut testatur ipse Deus, Zachar. 10. v. 6. *Corroborabo autem domũ Iuda, & domum Iosephi servabo, & tranquille collocabo eos, quia misereor eorum, eruntq́ue ac si non abjecissem eos: quia ego sum Iehova DEUS ipsorum, & exaudiam eos.*

Si causas administras consideres, earum respectu defensio hæc vel *immediata* est vel *mediata*. Nam interdum Deus absque mediis per se defendit fideles, & in communione sua conservat, maximè si illi ab aliis hominibus deserti sint aut confirmari non possint ob violentiam & impedimenta ab hostibus Dei objecta: interdum ad eam rem utitur administris vel sanctis Angelis, ut Actor. 5. vers. 19, 20. vel hominibus piis qui docendo, consulendo, hortando, consolando, aliisque modis suppetias ferendo fideles confirmant, ut Apostoli fecerunt coràm & per epistolas.

Imò interdum Deus utitur operâ etiam infidelium & hostium ad defensionem fidelium; sicut usus est operâ Gamalielis, Actor. 5. v. 34. & seqq.

Instrumenta atque arma quibus Deus tutos præstat fideles suos ne vincantur, sunt; fides verbo Dei adhibita, fiducia in Christo, spes quæ non confundit, charitas erga Deum & Ecclesiam, conscientiæ integritas; pia ac sancta vita, Evangelii cognitio, quæ sunt armatura illa Dei, qua possumus stare adversus artes diaboli, ut docetur 1. Johan. 5. vers. 1, 2, 3, 4, 5. Ephes. 6. v. 10. & sequentib. aliquot. Roman. quinto, vers. tertio, quarto, quinto.

Finis summus defensionis hujus est gloria Dei: subordinatus verò gloria fidelium & ædificatio Ecclesiæ.

Defensio eadem semper parata est & erit fidelibus non solùm usque ad finem vitæ uniuscujusque, sed etiam usque ad finem mundi.

CAPUT

A

Caput XLII.
In quo de Liberatione ex periculis animæ.

ACTUM est de defensione Ecclesiæ & singulorum fidelium adversus hostes spirituales; sed quia illi bellum assiduè renovant, etiamsi sæpè repulsi, sæpè profligati sint, & subinde nova pericula fidelibus concitant, ut eos tandem opprimant; considerandum jam de liberatione è periculis animæ.

Liberatio e periculis animæ, est beneficium Dei, dum suos electos in periculis animæ constitutos, mirabiliter sæpè præter spem eripit, ut ipsius gratiosam præsentiam experientes, lætentur in ipso, & spem certam concipiant, se adhuc etiam & tandem penitus ereptũ iri, ut sic in communione cum Deo maneant in æternum, Psal. 4. v. 2. *Deus justitiæ meæ; in angusto dilatasti mihi locum.* Psal. 18 v 3. & seqq. & 25. v. 15. *Oculi mei jugiter ad Iehovam respiciunt; quia ipse educit è retis pedes meos.* Psal. 34. v. 5. *Quæsivi Iehovam, & exaudivit me: ac ex omnibus pavoribus meis eripuit me.* 2. Cor. 1. v. 10. *Qui ex tanta morte nos eripuit & eripit: in quo speramus nos adhuc etiam ereptum iri*, Johan. 10. v. 28, 29. B

Quia Deus electos suos veluti ex incendio eripit, ideo illi vocantur titiones erepti ex igne, Zachar. 3. vers. 2. Sic liberat Deus Ecclesiam suam & fideles singulos è periculis animæ, quæ proficiscuntur ab erroribus doctrinæ & cultus Dei, quos Antichristus & alii hæretici invexerunt & invehunt: reformat & instaurat Ecclesiam, Johannis secundo, versic. 15, 16. *Facto flagello è funiculis, omnes ejecit è templo, & oves, & boves, & argentariorum nummulos effudit, mensasq; subvertit: Et columbarum venditoribus dixit, Tollite hinc ista: ne facite domum Patris mei domum mercatus.* Actor. 15. v. 16, 17. *Post hæc revertar, & restaurabo tabernaculum Davidis collapsum, & ruinas ejus restaurabo, & rursus erigam illud: Ut requirant reliqui homines Dominum, & omnes Gentes super quas invocatum fuerit nomen meum: dicit Dominus qui facit hæc omnia.* C

Liberatio fidelium vel *occulta* est, vel *manifesta*.

Occulta liberatio, fit tum propter ipsos fideles in meliorem vitam transferendos, tum propter ipsos persequutores triumphandos: nam in morte martyrum triumphat Deus de persequutoribus, quos suâ constantiâ martyres vicerunt. Sic occultè liberavit Deus fratres illos septem, de quibus historia Machabæorũ. Nam etsi de ignibus persequutoris Antiochi ipsos non eripit, occulte tamen eos liberavit spirituali atque æternâ liberatione. D

Hæc liberatio occulta ad animam pertinet: in occulto enim anima liberatur: Nam etsi persequutores corpus occidant: animam tamen non possunt occidere.

Manifesta liberatio fidelium, fit tum propter inimicos eorum confundendos, tum propter ipsos fideles confirmandos. Sic manifestè liberavit Deus tres socios Danielis in fornace ardente: Danielem è lacu leonum.

Hæc liberatio manifesta non tantùm ad animam, sed etiam ad corpus pertinet; & quia corpus eorum ereptum est, salus eorum publica fuit.

Illi ergo sunt in occulto coronati, isti in aperto liberati, omnes tamen salvati, ait *Augustinus* Tomo octavo in Enarratione Psalmi sexagesimi octavi. E

Rursus liberatio fidelium vel *immediata* est, vel *mediata*. Illa, est cùm Deus ipse per se sine ullis mediis liberat quos vult: hæc, cùm Deus mediis seu instrumẽtis utitur, sive Angelis sanctis, sive hominibus.

Caput XLIII.
In quo de dono Perseverantiæ.

PERSEVERANTIÆ *donum*, est beneficium DEI quo salvificam gratiam Christi per Spiritum sanctum in electis regenitis obsignat, ut finaliter in ea permaneat, nec ea unquam penitus excidere possint, Rom. 11. v. 29 & 16. v. 25 Matth. 24. v. 24. 1. Joh. 2. v. 19. 27. 2. Pet. 2. v. 18. Johan. 10. v. 28. Rom. 8. v. 35. Luc. 22. v. 32. 2. Cor. 1. v. 21, 22. Ephes. 4. v. 30. *De perseverantia Sanctorum.*

Ejus causa efficiens princeps est Deus, ideoq; ab eo peti debet nobis & aliis, ut Paulus Apostolus facit Ephes. 3. v. 16.

Partes ejus duæ sunt: *Prima* est, perpetuum propositum seu perpetua voluntas perseverandi in bono. Hac voluntate donantur electi omnes, cùm regenerantur: regenerat enim ita voluntatem, ut velit & amet bonum, cupiatq; in illo usque ad finem perseverare. *Altera pars* est realis & actualis quædam boni in finem usque vitæ continuatio ac persecutio, cùm scilicet ad bonum faciendum, continenter voluntate saltem cõtendimus, quanquam subinde modò ad dextram, modò ad sinistram deflectamus & labamur affectibus & actionibus carnis Pars hæc continuari in nobis non potest sine speciali Spiritus sancti actione & gubernatione. Atque hæc pars modò remittitur, modo intenditur, prout Spiritus sanctus efficacius, aut minùs efficaciter in nobis operatur. Illa verò prior, hoc est, voluntas & propositum perseverandi, nunquam penitus deficit in sanctis. Utramque partem comprehendit Paulus Philipp. 1. v. 6. & 2. v. 13.

Peccant quidem etiam electi renati, atq; interdum gravissime; ac propterea excidunt propter peccatum gratiâ Dei & fide: sed *primo*, non omni; *secundò*, non in perpetuum.

Omni enim gratiâ ac fide & in perpetuum, electi renati excidere non possunt unquam:

1. Quia omnes electi Dei sunt instar arboris plantatæ ad rivos aquarum, quæ fructum suum edit tempore suo, & cujus folium non decidit, Psal. 1. v. 3.

2. Quia electi Dei cadentes non dejiciuntur, sed manu Jehovæ sustentantur, Psal. 37. v. 24.

3. Quia omnes electi Dei confidunt Jehovæ, & sunt similes monti Tzijonis, qui non dimovetur, sed in seculum permanet, Psal. 125. v. 1.

4. Quia omnes electos suos Jehova portaturus est usque ad senium, & usque ad canitiem, & eos erepturus, Jesai. 46. v. 4.

5. Quia omnibus electis ad vitam æternam Deus promisit, benignitatem suam ab eis non recessuram, & fœdus pacis Dei non dimotum iri, Jesai. 54. vers. 10. *Quamvis montes recederent, & hi colles dimoverentur: attamen benignitas mea a te non recedet, & fœdus pacis mea non dimovebitur, ait miserator tuus Iehova.*

6. Quia electis ad vitam æternam indit Deus cor unum, & viam unam, ad reverendum se omnibus diebus: sui reverentiam indit animo ipsorum, ut à se non recedant, Jerem. 32. v. 39, 40.

7. Quia electi ad vitam æternam audiunt sermones Christi & eos præstant, similesq; sunt viro prudẽti, quæ ædificavit domum suam super petram, quę nec nimborum, nec fluminum, nec ventorum impulsu cadit, Matth. 7. v. 24, 25.

8. Quia omnibus electis ad vitam æternam promissio facta est, arundinem quassatam non confractũ, & linum fumigans non exstinctum iri, Matth. 12. v. 20. Jesai. 42. v. 1.

9. Quia omnibus electis ad vitam æternam Chri-

stus promisit, eos ne quidem à portis inferorum superatum iri, Matth. 16. 18.

10. Quia de omnibus electis ad vitam æternam certum est, quòd non possint à Pseudochristis & Pseudoprophetis seduci, Matth. 24. v. 24.

11. Quia pro omnibus electis ad vitam æternam Christus precatus est, ne eorum fides deficeret, Luc. 22. 23. Joh. 17. 15, 17, 20. Rom. 8. 34.

12. Quia electi ad vitam æternam in corde honesto ac bono auditum sermonem retinent, & fructum afferunt per tolerantiam, Luc. 8. 5.

13. Quia omnes electi ad vitam æternam, sunt immunes a periculo æterni exitii, & ereptionis sui è manu Christi, atque adeo Patris cœlestis, Johan. 6. v. 39. & 18. v. 28, 29.

14. Quia electis ad vitam æternam Christus pollicitus est, quod nunquam sitient, Joh. 6. 35.

15. Quia omnibus electis ad vitam æternam Christus recepit, se eos nequaquam ejecturum foràs, Joh. 6. vers. 37.

16. Quia omnes electi ad vitam æternam, habent vitam æternam.

17. Quia cum omnibus electis Dei Spiritus sanctus in æternum manet, Joh. 14. 16. & 1 Joh. 2. 27. & 1. Joh. 3. v. 9. ubi per semen Dei intelligitur Spiritus sanctus, metaphorà pulcerrimâ, quia ejus virtute tanquam ex semine quodam novi homines efficimur.

18. Quia electos ad vitam æternam Deus vocavit, justificavit & glorificavit, Rom. 8. 29.

19. Quia electi ad vitam æternam certi sunt, se non posse separari à charitate Dei, quæ est in Christo Jesu, Rom. 8. 38, 39.

20. Quia omnibus electis ad vitam æternam à Deo data sunt ad salutem dona ἀμεταμέλητα, Roman. 11. vers. 29.

21. Quia omnes electi Dei obsignati sunt Spiritu sancto in diem redemtionis, Ephes. 1. 13, 14. & 4. 30.

22. Quia omnes electi ad vitam æternam virtutis Dei præsidio custodiuntur per fidem ad salutem paratam patefieri tempore ultimo, 1. Pet. 1. v. 2, 3, 4, 5.

23. Quia omnes electi ad vitam æternam permanent cum Ecclesia Christi, 1. Joh. 2. 19.

24. Quia omnes electi ad vitam æternam, ex Deo geniti, & à peccato ad mortem sunt immunes, 1. Joh. 3. vers. 19.

25. Quia electi ad vitam æternam conservant se ipsos, ita ut Malus ille ipsos non tangat, 1. Joh. 5. 18.

26. Quia electis ad vitam æternam facta est promissio, Deum fore ipsorum Patrem, & ipsos fore Dei filios; & si peccârint, Deum eos correpturum virgâ hominum & plagis humanis; at benignitatem suam non amoturum ab eis, 2. Samuel. 7. 14, 15. Psal. 89. v. 31. & seqq.

27. Quia si ab electis ad vitam æternam, unquam penitùs fides salvifica amitti posset, multa inde absurda consequerentur; nam propositum electionis falleretur: propositum electionis penderet, non ab immutabili voluntate Dei, sed ab hominis voluntate: non esset firmum fundamentum Dei, *Novit Dominus qui sint sui:* in hominum potestate & manu posita esset æterna salus, &c.

28. Quia Spiritus sanctus electis dat hoc testimonium, ipsos esse filios Dei, Rom. 8. 16.

29. Quia Deus in illis manet, 1. Joh. 3. 24.

30. Quia certi sunt electi, Deum depositum ipsorum confirmare posse usque ad diem illam, 2. Timoth. 2. v. 12.

31. Quia pro electis Christus est mortuus, Galat. 2. 20. Rom. 8. 34.

32. Quia electi petunt à Deo perseverantiam in fide, & exaudiuntur. Pelagiana contra sententia dubitationem introducit. At si petendum est à Deo perseverantiæ donum, non ergo dubitandum, Deum id nobis daturum.

33. Quia electis promisit Deus perseverantiam, Zachar. 10. v. 12. *Roborabo autem illos in Iehova, ut in nomine ejus continenter ambulent dictum Iehova.* Johan. 8. v. 12. ait Christus: *Ego sum lux illa mundi: qui sequitur me, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitæ.*

Contrà objicit Bellarminus, Tom. 3. lib. 3. de Justificatione cap. 14. testimonia & exempla Scripturæ, definitionem Ecclesiasticam & rationem.

TESTIMONIA SCRIPTURÆ profert duodecim.

I. Ezechiel. 18. vers. 26. *Cùm averterit se justus à justitia sua, & fecerit iniquitatem, morietur in illa.* Addit Bellarminus: *Quid clarius? Quomodo quæso avertitur justus à justitia, si fide solâ justificatur, & fides semel concepta extingui non potest?*

RESP. Syllogismus Bellarmini talis erit: *Si fides, quâ solâ electi justificantur, semel concepta extingui non potest; tum justus à justitia sua se non avertit. Atqui justus à justitia sua se avertit, teste Propheta: Ergo, &c.*

Primò autem ambiguum est medium. Nam in propositione *justus* significat verè justum, id est, justificatum coram Deo gratis propter Christum: & *justitia* significat justitiam Christi per quam coram Deo justi constituimur. At in assumtione & dicto Prophetæ *justus* intelligitur non qui verè justus sit, sed qui opinione suâ est justus, quales sunt hypocritæ & πρόσκαιροι, credentes ad tempus & postea deficientes. Nam verè justus *est ut arbor plantata ad rivos aquarum, cujus folia nunquam decidunt*, Psal. 1. v. 3. *Verè justus erit in æterna memoria*, Psal. 112. vers. 6. *Verè justi justitia perstat in æternum*, Psal. 112. v. 3. Proinde verè justus non morietur. Loquitur ergo Ezechiel de illis, qui suâ & aliorum opinione sunt justi, de qualibus Christus ait Matth. 9. v. 13. *Non veni vocatum justos, sed peccatores ad resipiscentiam:* non autem de verè justis. Adhæc *justitia* in assumtione & loco Ezechielis non significat justitiam Christi per quam coram Deo justi constituimur, sed opera apparenter justa, qualia hypocritæ faciunt. *Secundò*, etiamsi daretur, assumtionem & Prophetam loqui de verè justo, & de vera justitia: tamen nihil hinc concluderetur: Quia Propheta conditionaliter loquitur: *Cùm averterit se justus.* Conditionalis autem nihil ponit in esse, ut Dialectici loquuntur.

II. Luc. 8. v. 13. *Nam quod super petram, qui cum gaudio suscipiunt verbum, & hi radices non habent, sed ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt.* Isti certè suscipiunt semen Verbi Dei cum gaudio, & credunt; neque deest illis fides, sed perseverantia in fide.

RESP. Argumentatio est talis: *Qui suscipiunt semen Verbi Dei cum gaudio, & credunt, sed non perseverant; ii possunt fidem amittere: Electi suscipiunt semen Verbi Dei cum gaudio, ac credunt, sed non perseverant, teste Domino apud Lucam: Ergo electi possunt fidem amittere.*

At *primò* ambiguum est in hac argumentatione medium: nam in propositione verbum *credere* significat simpliciter assentiri verbo Dei quòd verum sit: at in assumtione significat de misericordia Dei erga se & remissione peccatorum firmissimè & indubitatò persuasum esse. *Secundò*, assumtio est falsa parte posteriore; quia electi semper perseverant in fide. *Tertiò* peccatur in probatione assumtionis, allegatione impertinentis testimonii: nam assumtio loquitur de electis, dictum Christi de hypocritis ac proinde reprobis: isti enim ad tempus credunt, & tempore tentationis recedunt.

Digitized by Google

dunt; electi autem *in corde honesto ac bono auditum sermo-* A
nem retinent, & fructum adferunt per tolerantiam. Quartò,
malà fide testimonium accommodatur; nam in textu
dicitur, *ad tempus credunt*, sed in accommodatione ver-
ba *ad tempus* sunt prætermissa.

REPLICAT Bellarminus, & nititur ostendere,
Christum de electis agere. Qui excipiunt semen verbi cum gau-
dio & credunt, ij sunt electi: Isti de quibus Christus loquitur,
excipiunt semen verbi Dei cum gaudio & credunt: Ergo isti
sunt electi.

RESP. *Primò* est homonymia in verbo *credere*, quod
hoc loco non significat de misericordia Dei & remis-
sione peccatorum adepta certo per Spiritum sanctum
persuasum esse: sed ut cum sensu Christi congruat,
nudè assentiri & historice pro vero amplecti Evange-
lium. *Secundò*, verbo *credere* ita accepto, ut accipi ne- B
cesse est, propositio laborat elencho falsi proprii, quia
exceptio seminis verbi Dei cum gaudio & assensus hi-
storicus tribuitur electis ut proprio subjecto, sed falsò.
Nam hæc adjuncta non sunt propria electis, sed ipsis
communia cum multis reprobis. Non enim soli ele-
cti excipiunt semen verbi Dei cum gaudio & histori-
cè assentiuntur, sed etiam multi reprobi, ut liquet ex
Epistola Pauli ad Hebræos cap. 6 vers. 4. & 5. ubi re-
probis quibusdam tribuitur, *quod fuerint illuminati gu-*
staverintque donum illud cœleste, & participes facti fuerint Spi-
ritus sancti, gustaverintque bonum Dei verbum, ac virtutes fu-
turi seculi. Et 2. Petri 2. vers. 20. & 21. *quod inquinamen-*
ta mundi per agnitionem Domini & Servatoris Jesu Christi
effugerint, quod & cognoverint viam justitiæ. Tertiò, in as-
sumtione dictum Christi iterum mala fide allegatur: C
truncatur enim omissis verbis *ad tempus*: ex quibus a-
pertè cognoscitur, Dominum non de salvifica, sed hi-
storicâ duntaxat fide loqui. Falsa est igitur conclu-
sio.

III. Joh 15. v. 2. *Omnem palmitem in me non ferentem fru-*
ctum, tollet eum. Ex eo sic concluditur:

Si electi quidam tolluntur à Christo: tum possunt justitiam
& fidem amittere: Antecedens est verum, teste Domi-
no: Ergo & consequens.

RESP. *Primò* assumtio est falsa. *Secundò*, testimoniū
adductum eam non probat.

REPLICAT & contendit, assumtionem testimo-
nio illo probari, idque sic demonstrare conatur:

Omnes palmites non ferentes fructum, a Christo tolluntur:
Electi quidam sunt palmites non ferentes fructum: Ergo electi
quidam à Christo tolluntur. D

RESP. *Primò*, homonymia est in nomine *palmitum*.
Omnes enim qui externa vocatione ad Christum vo-
cantur, & fidem in Christum profitentur palmites
Christi dicuntur, sed ὁμωνύμως. Nam Dominus aper-
tè discrimen constituit duplicium palmitum, fructuo-
sorum & infructuosorum. De infructuosis dicit, eos
adjici extra vineam, arescere, cogi, igni tradi & com-
buri. De talibus loquitur *propositio*. At *assumtio* est fal-
sa: quia electi omnes, sunt palmites ferentes fructum,
quos Pater indies magis magisque purgat, ut plus fru-
ctus adferant: tantum abest ut excidendi sunt.

TRIPLICAT & assumtionem sic nititur statumi-
nare: *Qui renascuntur in Christo vivi, ij sunt electi: Palmites*
non ferentes fructum renati fuerant in Christo vivi: Ergo pal- E
mites non ferentes fructum fuerant electi.

Assumtionem Bellarminus confirmat: *quia palmes*
esse non potest, qui aliquando non vixerit in vite, non enim pal-
mites aliunde inseruntur, sed nascuntur ex vite, & non mortui,
sed vivi nascuntur. Sic igitur fideles renascuntur in Christo, &
cum renascuntur non mortui sunt, sed vivi: & tamen si post-
quam renati sunt, fructum bonorum operum ferre recusent; are-
scunt, præciduntur & pereunt.

RESP. In hac probatione multa sunt vitia. Nam
primò peccatur falsa accommodatione similitudinis à
Christo usurpatæ. Non enim Christus ad se vocatos
ideo comparat palmitibus, quòd illi non sint aliunde
inserti, sed nascantur ex ipso vivi: Nam omnes palmi-
tes Christi, aliunde sunt ipsi inserti. Nascuntur enim
ex radice Adami: gratiâ verò inseruntur Christo. *Se-*
cundo falsò præsupponitur, omnes palmites in Chri-
sto renasci & vivere; nam hoc proprium est palmi-
tum fructuosorum. *Tertiò* falsum est, renatos fructum
bonorum operum ferre recusare: nam renati etiam
voluntate sunt renati, ac proinde non recusant ferre
fructum. *Quartò*, falsissimum est, renatos arescere, præ-
cidi & perire.

INSTAT: *Dominus non solùm dicit, palmitem arescen-*
tem, separandum à vite, sed addit, & colligent eum, & in ignem
mittent, & ardet. Potest igitur, qui aliquando palmes in vite,
id est, membrum in corpore Christi per fidem vivam fuit, mitti
in ignem æternum, ut semper ardeat.

RESP. *Primò* nulla est consequentia; nam antece-
dens loquitur de palmite infructuoso: consequens ve-
rò de palmite fructuoso. De illo verum est, quod con-
jicietur in ignem æternum & uretur; de hoc non item.
Secundo definitur palmes in vite, quòd sit membrum
in corpore Christi per fidem vivam. At hæc definitio
est nimis angusta: competit enim soli palmiti fructuo-
so. In genere autem palmites in Christo dicuntur o-
mnes externa vocatione ad Christum vocati per præ-
dicationem, Ecclesiæ visibili adjuncti & fide in Chri-
stum profitentes. Horum alii sunt fructuosi, alii infru-
ctuosi; discrimen hoc Domino manifestè constituen-
te. *Insitio* hic est conjunctio cum visibili Ecclesia. Inse-
runtur autem visibili Ecclesiæ, nō tantum viva mem-
bra, sed etiam mortua.

IV. Matth. 24. v. 12. & 13. *Et quoniam abundabit ini-*
quitas, refrigescet charitas multorum. Qui autem perseveravit
usque in finem, hic salvus erit. Ex hoc loco colligit Bellar-
minus, *non omnes justos perseverare, ac per hoc non omnes justos*
salvari. Illud enim (refrigescet charitas) extinctionem planè
significare charitatis, alioquin non opponeretur perseverantiæ
usque ad finem.

RESP. Syllogismus erit talis. Si electorum quidam
usque in finem nō perseverant: tum electi fidem pos-
sunt amittere. Verum est antecedens, teste Christo. Er-
go & consequens. At *primò* falsum est assumtum: O-
mnes enim electi in finem usque perseverant, sicut
promittit Dominus Jerem. 32. v. 40. *Reverentiam mei in-*
dam cordi ipsorum, ut non recedant a me. Et Johan. 6. v. 37.
Quicquid dat mihi Pater, ad me veniet: & eum qui venit ad
me, nequaquam ejiciam foras. Secundò ad probandum as-
sumtum perperam allegatur Christi testimonium:
Assumtum enim contendit, electorum quosdam non
perseverare usque ad finem; at Christus hoc nequa-
quam testatur, sed perseverantibus usque in finem
promittit duntaxat salutem.

INSTAT: *Si perseverans usque ad finem, salvus erit:*
sequitur quosdam non perseverare. Illud verum est: Ergo &
hoc.

RESP. Concedo totū, rectè intellecto consequen-
te, quosdam, nimirum eos qui non sunt electi, sed hy-
pocritæ ac proinde reprobi, non perseverare. At electi
omnes perseverant.

INSTAT rursus: *Si multorum electorum charitas refri-*
gescet & planè extinguetur, sequitur illos non perseverare usque
in finem. Prius est, teste Christo. Ergo & posterius.

RESPON. *Primò* falsa est assumtio. *Secundò* ad illam
probandum non facit Christi dictum, quod non lo-
quitur de electis; nam electi perseverant usque ad fi-
nem. Etsi enim in electis propter multorum ingrati-
tudinem, perfidiam & improbitatem, benevolentiæ

studium interdum languescit: plane tamen nunquam A
extinguitur.

V. 1. Corinth. 9 v. 27. *Castigo corpus meum, & in servitutem redigo, ne fortè cùm aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar.*

RESP. Argumentatio talis fuerit: *Si electi possunt fieri reprobi, possunt etiam fidem amittere. Illud est, teste Paulo: Ergo & hoc.* At falsum est assumtum: Deinde probatio ejus est aliena.

VI. Galat. 5. vers. 4. *Evacuati estis à Christo, qui in Lege justificamini à gratia excidistis.* Quomodo possent evacuari à Christo & à gratia excidere, si in Christo, & in gratia verè nunquam fuissent?

RESP. Objectio erit hujusmodi: *Qui possunt evacuari à Christo & gratiâ excidere, ii possunt & fidem amittere: At electi possunt evacuari à Christo & gratiâ excidere; teste Paulo: Ergo possunt & fidem amittere.* B

At *primò* est amphibolia in phrasibus, *evacuari à Christo & gratiâ excidere.*

Nam in majore & minore Syllogismi significant separari à Christi conjunctione ante revera habita & excidere gratiâ in qua verè fueris. At in testimonio Pauli, *evacuatum esse à Christo*, significat Christum inutilem sibi reddere, excludi à Christi communione, vacuum esse Christi, non esse participem Christi, nullam cum ipso communionem habere: & *à gratia excidisse*, significat prolapsum esse ab Evangelio antea recepto: (*Per gratiam* enim hoc loco Paulus doctrinam Evangelii intelligit, Legi oppositam:) repudiasse gratiam in Evangelio oblatam. *Secundò* falsa est assumtio. *Tertiò* ad illam probandam non facit Pauli testimonium, quod loquitur de reprobis, non de electis. C

REPLICAT Bellarminus illud de electis loqui: idque sic ostendere conatur: *Qui sunt verè in Christo & in gratia, ii sunt electi: Isti fuerunt verè in Christo & in gratia: Ergo isti sunt electi.*

Assumtionem probare conatur in hunc modum: *Qui evacuati sunt à Christo & gratiâ exciderunt, ii in Christo & gratia verè fuerunt:* Isti evacuati sunt à Christo & gratiâ exciderunt: Ergo in Christo & in gratia verè fuerunt.

RESP. Exceptionis assumtio est falsa, & probatio subjecta illam non probat; *primò*, quia exstructa est ex testimonio Pauli incommodè verso. Hieronymus enim vulgatam interpretationem disertè reprehendit, vertens, *A Christi opere cessastis*, infeliciter id quidem, sed ita ut vel ex hoc loco satis appareat, ipsum non esse Vulgatæ editionis interpretem. *Secundò*, quia amphibolia est in phrasi Pauli, ut paulò antè explicatum. D

INSTAT: *Atqui disertè dicuntur gratiâ excidisse: Ergo in ea verè fuerunt.*

RESP. Dicuntur *excidere* qui illius adipiscendæ iter erant ingressi; quod etiam reprobis contigit, quum aliqui sint etiam ad veram fidem gradus.

VII. IIX. & IX. 1. Timoth. 1. v. 19. *Nonnulli naufragium fidei fecerunt.* 1. Tim. 4. v. 1. *Spiritus autem disertè dicit fore ut posterioribus temporibus desciscant quidam à fide.* 1. Timoth. 6. v. 10. *Radix omnium malorum est amor pecuniæ: quã quidam dum appetunt aberrarunt à fide.* Hinc ita concluditur: *qui naufragium fidei faciunt, qui à fide desciscunt, à fide aberrant, ii possunt fidem amittere: Electi naufragium fidei faciunt, à fide desciscunt, à fide aberrant; teste Paulo:* Ergo electi possunt fidem amittere. E

RESP. *Primò* est homonymia in nomine *fidei*. Nam in propositionis prima parte significat sanam seu veram Dei doctrinam: at in secunda significat certam electionis & misericordiæ divinæ persuasionem. *Secundò*, assumtio est falsa. *Tertiò*, dicta Pauli illam non probant, nec enim loquuntur de electis: ac præterea nomen *fidei* in illis non significat persuasionem cordis de misericordia Dei, sed μετωνυμικῶς sanam doctrinam.

X. Hebr. 6. v. 4, 5, & 6. *Fieri non potest ut qui semel fuerint illuminati, gustaverintque donum illud cæleste, & participes facti fuerint Spiritus sancti, gustaverintque bonum Dei verbum, ac virtutes futuri seculi: si prolabantur, denuo renoventur ad resipiscentiam.* Hinc ita colligitur: *Qui prolabuntur, ii possunt fidem amittere: Electi prolabuntur, teste Paulo: Ergo electi possunt fidem amittere.*

RESP. *Primo* propositio est falsa: Nam qui prolabuntur, fidem illam salvificam nunquam habuerunt: proinde amittere eam non possunt. *Secundò*, falsa est & assumtio, nam impossibile est electos *prolabi*, hoc est universali apostasiâ ab Evangelio deficere. *Tertiò*, ad eam probandam testimonium impertinens adducitur: nam assumtio loquitur de electis; at testimonium Pauli non loquitur de electis, sed de apostatis & temporariis, ac proinde reprobis.

REPLICAT: Testimonium Pauli loqui de electis; idque sic vult probare: *Qui verè justificantur, illuminantur, gustant donum cæleste & participes facti sunt Spiritus sancti, ii sunt electi: Atqui isti de quibus loquitur Paulus, verè justificantur, illuminantur, gustant donum cæleste & participes facti sunt Spiritus sancti: Ergo isti prolapsi de quibus Paulus loquitur sunt electi.*

RESP. Valde differentia sunt media quæ in præmissis conjunguntur. Nam primum, videlicet *verè justificari*, est proprium electorum, ac proinde omnes qui verè justificantur, sunt electi, ut testatur aurea salutis æternæ catena quæ exstat Rom. 8. v. 30. *Quos prædestinavit, eos vocavit*, (puta secundùm æternæ prædestinationis propositum) *& quos vocavit, eos etiam glorificavit.* Sequentia verò media primum partim *ambigua*, partim *obscura* sunt. Nam *illuminari* hoc loco significat vel Evangelii doctrinam cognoscere, vel per metonymiam significat baptizari, ut declarat Syrus interpres, quia ab effectu baptismi adultorum catechumenorum, φωτίζειν pro *baptizare*, & φώτισμα *Baptismus*, & baptizãdis catechumenis status dies τῶν φώτων, apud Græcos vetustiores Theologos accipitur, ut liquet ex *Iustini Martyru* Apologia secunda pro Christianis ad *M. Antoninum* Imperatorem, pag. 74. editionis Commel. *Gustare donum cæleste* significat, quendam gustum percipere vitæ æternæ. *Participem verò fieri Spiritus sancti*, significat hoc loco adipisci doctrinæ Evangelii lucem & intelligentiam & aliquam inde lætitiam percipere, quam communicat Spiritus sanctus operatione generali. *Secundò* hæc sunt communia electis & reprobis. Distinctis ita & explicatis mediis facile est ad singulas præmissas respondere. Propositio partim vera est, partim falsa. Verum est in illa hoc: Qui verè justificantur, ii sunt electi. Falsa sunt sequentia: Qui illuminantur, gustant donum cœleste, & participes facti sunt Spiritus sancti, ii sunt electi. Nam falsò solis electis tribuitur, quod ipsis commune est cum reprobis. Attamen in his electi non subsistunt, verùm ulterius progrediuntur. Assumtio itidem partim vera est, partim falsa. Verum quidem est, istos de quibus Apostolus loquitur illuminari, gustare donum illud cœleste, participes fieri Spiritus sancti; sed falsum est eosdem verè justificari, nam justificationis hoc in loco Paulus ne syllabâ quidem unicâ meminit. Sed præterea depravat Bellarminus dictum Pauli, cùm ait, *impossibile* idem valere, quod difficillimum & rarissimum, quod à verbi significatione longè est alienum.

INSTANTIA: *Pro quibus Christus est crucifixus, ii sunt electi: Pro istis prolapsis Christus est crucifixus: Ergo isti sunt electi.*

Digitized by Google

dicti. Assumtionis probatio est: quia Paulus dicit, *quòd rursum crucifigant sibi Filium Dei. At quòd denuo fit, semel jam factum esse oportet. Perditi denuo sibiipsis crucifigunt Filium Dei. Ergo jam antea ipsis quoque crucifixus est, hoc est, ipsorum redimendorum causâ.*

RESP. Est amphibolia duplex in hoc sophismate. Una oritur ex fallacia cōpositionis & divisionis. Nam in assumtione illud *denuo* non erat cōstruendum cum *sibiipsis*, sed cum verbo *crucifigunt*, sicut Græce est vna voce, ἀνασταυροῦντες. Altera amphibolia oritur ex phrasi *crucifigere sibiipsis*, quâ minime significatur, Christum pro apostatis crucifixum esse; seu ipsorum redimendorum causâ, ut impie in conclusione exponitur: sed indicatur eâ, quod apostatæ Christum rursus condemnant, ludibrio habeant, & ut mox διχοσφήσεως causâ in textu additur, ignominiæ exponant. Sic dicit Paulus Gal. 6. 14. *sibi mundum crucifixum esse & se mundo*, hoc est, sicut à mundo despiciatur, se vicissim mundū pro nihilo habere, sicut Judæi Christum, quem crucifigebant, pro nihilo ducebant.

INSTANTIA secunda. *At expressè dicitur, quòd rursum, rursum crucifigant sibi: Ergo antea Christus vere pro ipsis est crucifixus.*

RESP. 1. Est ἀνακόλουθον: 2. contrarium potiùs sequitur: nimirum Christum pro ipsis non esse mortuum. Nam illi dicuntur Christum sibi crucifigere, qui odio implacabili, Christum crucifixum ludibrio exponunt, quod semel fecerunt scelerati Judæi, & quod rursus faciunt Apostatæ. Si autem Christus pro ipsis semel esset crucifixus, ipsi eum denuo non crucifigerent sibi, id est, pro nihilo ducerent, sed potiùs amore & honore prosequerentur.

XI. Heb. 10. v. 26. *Voluntariè peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur hostia pro peccatis: terribilis autem quadam exspectatio judicij & ignis æmulatio, quæ consumtura est adversarios.*

RESP. Objectio talis erit: *Qui voluntariè peccant post acceptā notitiam ii fidē amittunt. Electi voluntarie peccāt post acceptam notitiam veritatis, teste Paulo: Ergo electi fidem amittunt.* At *primò* medium est ambiguum. Nam *voluntariè peccare post acceptam notitiam veritatis*, dupliciter accipi potest, vel particulare peccatum aliquod committere puta furtum, adulterium, homicidium, scienter quidem, tamen ex infirmitate: vel universali apostasiâ à Christo & Evangelio ipsius deficere, idque elata manu ex destinata malitia. *Secundò* falsa est propositio utrovis modo medium accipias. Nam de iis qui particulari aliquo lapsu delinquunt, vera non est: alioquin actum fuisset de Davide & Petro: imò nullus non hominum maneret hac ratione morti æternæ mancipatus. De iis verò qui universali apostasiâ à Christo se alienos declararunt, multò minùs vera est, quia fidem illam salvificam nunquam habuerunt; proinde nec amittunt. *Tertiò* si assumtio intelligatur de peccato ex consensu quidem voluntatis, sed tamen per infirmitatem ab electis admisso, vera quidem erit, sed de tali peccato nec propositio, nec dictum Pauli loquitur. Sin verò intelligatur de universali apostasia, falsissima est: nec ad eam probandam facit Pauli testimonium, quod non de electis loquitur, sed de impiis apostatis, qui deserunt aggregationem Domini, ut est v 25. hoc est, qui penitus ab Ecclesia Christi deficiunt, ut Arius, Julianus Apostata, & alii.

REPLICAT, illud loqui de electis: idque sic cupit probare: *Qui acceperunt cognitionem veritatis, sunt electi: Illi de quibus testimonium Pauli loquitur, acceperunt cognitionem veritatis: Ergo illi sunt electi.*

RESP. Propositio non est universaliter vera: quidam enim duntaxat eorum qui veritatis agnitionem

A acceperunt sunt electi: Quidam verò sunt reprobi, quorum multi veritatem Evangelicam agnoscunt, ut sit ipsis in testimonium. Conclusio igitur est ἀσυμπέραστος.

XII. 2. Pet. 2. v. 21. & 22. *Meliùs erat ipsis non agnovisse viam justitiæ, quàm post agnitionem retrorsum converti ab eo, quod illis traditum est sancto mandato. Contigit enim illis illud veri proverbij, canis reversus ad suum vomitum & sus lota in volutabro luti.*

RESP. Objectio talis fuerit: *Qui post agnitionem viæ justitiæ à sancto mandato sibi tradito regrediuntur, qui per vomitum pectore purgato ad vomitum redeunt, qui ex luto antea egressi & verè loti ad volutabrum cœni revertuntur, ii fidem amittunt. Electi illud faciunt: Ergo & hoc.*

At *primò* falsa est propositio: nam qui talia faciunt, fidem illam salvificam nunquam habuerunt; nec igi-
B tur amittunt. *Secundò* falsa est & assumtio. *Tertiò* illa adducto testimonio Petri non probatur, quia Petrus non loquitur de electis, sed de hypocritis & temporariis patientibus se à falsis doctoribus seduci & ad pristina peccata revertentibus, ac proinde reprobis.

REPLICAT, & Petrum loqui de electis sic conatur evincere: *Qui verè effugerant eos qui in errore versantur, & inquinamenta mundi per agnitionem Domini & Servatoris nostri Iesu Christi effugerunt, ii sunt electi. Isti de quibus Petrus loquitur illa fecerūt: Ergo isti de quib. Petr⁹ loquitur sunt electi.*

RESP. Propositio laborat elencho falsi proprii: Nam electorum proprium esse statuitur, quod ipsis commune est cum reprobis quibusdam. Etenim reprobi quidam verè se ab idololatris & gentilibus sejunxerant rejectis eorum erroribus: iidem percepta
C agnitione Domini & Servatoris nostri Jesu Christi externos mores emendarant & externas mundi turpitudines ad tempus reliquerant. Ergo qui hæc fecerunt non continuò possunt censeri electi.

INSTANTIA 1. *At implicantur rursus: Ergo semel erant explicati & soluti.*

RESP. Concedo totum secundùm quid: Explicati & soluti fuerant, nimirum erroribus pristinis, utpote idololatriâ & externâ morum perversitate, idque ad tempus. Sed non omnes in quibus qualiscunque externa cernitur emendatio, sunt electi.

INSTANTIA 2. *Quibus vera fides tribuitur, ii sunt electi: Istis à Petro vera fides tribuitur, adscribitur enim illis*
D *quòd Christum agnoverint, & viam justitiæ sanctique præcepti, Ergo, &c.*

RESP. *Primùm* assumtio est falsa: *secundò* peccatur in probatione elencho falsæ definitionis: Vera enim & salvifica illa fides non est duntaxat cognitio Christi & viæ justitiæ sanctique præcepti, nam ipsis dæmonibus horum cognitio inest, & major quidem quàm hominibus: Corruit igitur conclusio.

Hactenus vindicata sunt duodecim illa Scripturæ testimonia, quæ Bellarminus depravavit: nunc sequuntur exempla octo.

E

Primò sic Bellarminus ait: *Veniamus nunc ad exempla eorum, qui Spiritu Sancto referente, fidem vel charitatem amiserunt. Atque ut alte incipiamus.* PRIMO, *Angeli mali, qui Scripturâ teste peccaverunt, & ex Angelis diaboli fieri meruerunt, certe antequam peccarent, justi fuerant, ut colligunt sancti Patres ex cap. 14. Iesaiæ & 28. Ezechielis.*

RESP. *Primò* peccatur elencho τῆς πολυζητήσεως seu fallaciâ secundùm plures interrogationes: Alia est enim quæstio de fide justificante quæ amitti non po-

Digitized by Google

test: alia de charitate quæ vel Dei creatoris est, vel Dei Redemtoris. Charitas Dei creatoris amitti potest, sic ut eam amiserunt mali Angeli: sed charitas Dei Redemtoris amitti nequit, cum sit necessarium & inseparabile fidei justificantis effectum. *Secundò* exemplum malorum Angelorum est planè alienum à proposito; nam quæstio est, an homines electi fidem justificantem amittere possint? At mali Angeli nec homines sunt, nec electi, nec fidem justificantem unquam habuerunt nec habere potuerunt, cùm ipsis nulla promissio de justitia per Christum danda, unquam sit facta; nec per & propter Christum sint justificati.

Instantia: *At justi tamen fuerunt antequam peccarent: ut colligunt sancti Patres ex capite decimoquarto Iesaiæ & 28. Ezechielis. Ergo per peccatum justitiam amiserunt.*

RESP. *Primò* sophistica est hæc homonymiæ aucupatio. Nam antecedens loquitur de justitia inhærente, & qualitate in prima creatione insita: sed consequens loquitur de justitia non inhærente, sed propter Christum imputata. *Secundò* conceditur antecedens: sed peccatur περιεργείᾳ in eo probando cùm à nemine in dubium vocetur. *Tertiò* dicta quæ citantur ad illud probandum non sunt idonea. Nam quod Jesaias ait cap. 14. vers. 12. *Quomodo decidisti de cælis Lucifer, nate Aurora?* illud non de satana, sed de rege Babylonio propheta dixit, quem regem appellat *Luciferum natum Aurorâ*, metaphoricè, propter magnificentiam ejus & splendorem, quo præ cæteris regibus fulgebat. Cum illum *de cœlo decidisse* ait, significat illum privatum esse summâ illâ velut cœlesti luce & dignitate suâ. Quòd de Satana hunc locum quidam exposuerunt, à sensu prophetæ longissime discesserunt: valdè autem absurdum est, quod Luciferum diabolorum regem, eiq; hoc nomen a Propheta inditum esse, finxerunt. Locus Ezechielis est cap. 28. v. 13. 14. 15. *In Hedene horto Dei eras, omnes lapides preciosi operiebant te, pyropus, topazius & adamas, beryllus, thalassius sardius & jaspis, sapphirus, Chrysoprasus, smaragdusque cum auro: opus tympanorum tuorum & fistularum tuarum in te, die quo procreatus fuisti, parata erat. Tu Cherub eras ex quo unxi te protectorem, ex quo præposui te, in monte sancto Dei eras, inter lapides ignotos indesinenter ambulabas. Integer eras in viis tuis inde à die quo procreatus fuisti, donec præsto fuit iniquitas in te.* At Ezechiel non habet sermonem ad Satanam, sed ad regem Tyri, ut contextus palàm evincit.

SECUNDUM EXEMPLUM. *Primi nostri parentes ad Dei imaginem & similitudinem conditi, fide & gratiâ ornati erant, etiam adversariis testibus: & tamen eos gravissimè lapsos esse, adversarii negare non possunt.*

RESP. Objectio talis fuerit: *Si primi nostri parentes fidem amiserunt, tum renati fidem amittere possunt, Verum est antecedens: Ergo & consequens.* At vitiosa est hæc objectio, *primùm* ob homonymiam nominis *fidei*. Nam in antecedēte fides non significat persuasionem illam de remissione peccatorum propter Christum, quam nostri primi parentes ante lapsum habere non poterant; sicut in consequente. *Secundò* peccatur adductione exempli non appositi: nam quæstio est de electis per regenerationis gratiam fide justificante donatis: at primi parentes nostri ante lapsum fide justificante per regenerationis gratiam donati nondum erant, quia adhuc in statu primævæ integritatis erant.

TERTIUM EXEMPLUM: *Saul Rex Israelitarum amisit fidem justificantem: Saul Rex Israelitarum fuit electus ad vitam æternam: Ergo electi ad vitam amittunt fidem justificantem.*

RESP. Utraque præmissa est falsa: Nam Saul nec amisit fidem justificantem, quam nunquam habuit: nec ad vitam æternam electus fuit.

A Replicatio ad refutationem majoris: *Si Saul erat bonus & non erat vir de filiis Israelis melior illo, tum profectò fidem justificantem habuit: Verum est antecedens teste Spiritu Sancto 1. Reg. 9. seu 1. Samuel. 9. vers. 2. Ergo & consequens.*

RESP. Est *primò* in loco citato homonymia orta ex idiotismo linguæ Hebraicæ, in qua nomen טוב & *bonum* & *pulchrum* significat, at in hoc loco *pulchrum* denotat, quemadmodum etiam R. David Kimchi explicat & Hebræi communiter, unde & Thargum Jonathæ habet שפיר pulcher aspectu. Quocirca hoc nomen isto loco non ad animum, sed ad dignitatem corporis refertur. Nos verò nunc agimus de spirituali prorsus fidei dono, in anima inhærete. *Secundò* etiamsi

B daretur, accipi hoc loco nomen טוב, *bonum*, de animo: tamē alienum esset hoc testimonium à proposito: nam nos nunc loquimur non de justitia legali quæ est qualitas in anima inhærens: sed de justitia Evangelica, quæ in nobis non inhæret subjectivè, verum duntaxat imputatur nobis propter Christum, in quo tanquam in proprio subjecto inhæret.

Replicatio ad refutationem minoris: *Spiritus Sanctus dicit, Saulem fuisse electum 1. Reg. seu 1 Sam. 9. v. 2. Erat Saul electus. Ergo fuit electus ad vitam æternam.*

RESP. Versio dicti allegati est mala: Verti debet; *Erat Saul juvenis.* Nam בחור significat quidem alias etiam *electum*: sed huic loco ista significatio minimè quadrat. Juvenis autem dicitur Hebræis בחור quod

C sit *electus*, hoc est, aptus ad omnem rem, ad omne opus, ad bellum, potiùs quàm senex, inquit Rabbi David Kimchi.

Instantia 1. *Sam. 10. v. 24. dicitur, Videtisne quem elegit Iehova? Ergo Saul fuit electus ad vitam æternam.*

RESP. Homonymia est in dicto Samuelis; nam *elegisse* in eo non est ordinasse ad vitam æternam, sed designasse ad suscipiendam regiam functionem, quod contextus clarè indicat.

QUARTUM EXEMPLUM: *David amisit fidem justificantem. David fuit electus ad vitam æternam: Ergo quidam electi ad vitam æternam amittunt fidem justificantem.* Propositionem sic conatur probare: *Qui magnum aliquod peccatum admittit, fidem justificantem amittit: David*

D *magnum peccatum admisit, ut liquet ex Psalmo sexto. Ergo fidem justificantem amisit.*

RESP. Propositio est falsa: Quia fortior est Christus, quàm ut diabolus per instrumenta sua ut peccata, ut tentationes, ut persecutiones, ut seductores possit ullam ovium è manu ejus rapere. Impellit quidem Satanas etiam electum hominem ad peccandum, (sicut impulit Davidem) & quidem eo fine, ut illum subvertat & a Christo abripiat: sed non patitur Christus, ut is dejiciatur de gradu salutis. Fortior est Christus quā Satanas: ideo membra Christi suis persuasionibus nūquam Satanas à Christo divellet. *Secundò* peccatur περιεργείᾳ in probanda assumtione, de qua nemo ambigit.

E Replicatio: *Si electi fidem justificantem non amittunt, etjamsi graviter peccent, tum licet impunè peccare, tum electi servabuntur, quomodocunque in peccatis sese volutent. Atqui totum hoc consequens est absurdum: Ergo & antecedens.*

RESP. Propositio est vitiosa elencho παρὰ τὸ ὑπόθεσιν. Nam ex antecedente non sequitur, licere impunè peccare, vel electos servatum iri quomodocunque sese gerant: sed hoc potius; Ergo electi in peccata lapsi, non desperent, ut Cajin, ut Saul; sed resipiscant & conversi ad DOMINUM credant, sibi peccata quantumvis gravissima remissum iri propter Christum, ac sese hac consolatione erigant, nihil condemnationis esse

esse in iis, qui sunt in Christo Jesu. *Deinde do instantiam.* Nam si replicationis consequentia est bona : tum valebit & hæc: Si ii qui peccaverint, Advocatum apud Patrem habent, JESUM CHRISTUM Justum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris, tum licet impunè peccare & in peccatis sese volutare, &c.

QUINTUM EXEMPLUM: *Salomon amisit fidem justificantem: Salomon fuit electus ad vitam æternam: Ergo quidam electi ad vitam æternam amittunt fidem justificantem.* Assumtionem probat Bellarminus duobus testimoniis & ratione. Sed *primo* peccat περιεργείᾳ, dum multis probat, quod nemo negat : Deinde fallitur homonymiâ in ratione, cū ait, *filius erat Davidis hominis sancti, igitur secundùm doctrinam Calvini & Petri Martyris & ipse sanctus erat.* Nam homo *sanctus* dicitur qui vel inhærēte sanctitate sanctus est, sicut sancti erant primi nostri parentes ante lapsum : vel qui per imputationem sanctitatis Christi sanctus est & per inchoationem sanctitatis inhærentis ut sanctificati in Christo: vel qui pertinent ad sanctum populum cum quo Deus iniit fedus, se semper ex illo aliquos convertere & vera atq; interna sanctitate donare velle: Postrema significatione ajunt Calvinus & Martyr à sanctis parentibus nasci sanctam prolem, idque autoritate Pauli, qui idem docet Rom. 11. v. 16. *Si radix sancta est, etiam rami.* Similiter 1. Corinth. 7. 14. *Maritus infidelis, sanctificatus est in uxore, & uxor infidelis sanctificata est in viro : alioqui certè liberi vestri impuri essent: nunc autem sancti sunt.* Propositio autem est falsa. Eam sic probare conatur Bellarminus: *Hunc virum in senectute à gratia & justitia excidisse Scriptura testatur, quæ refert eum etiam idola omnium concubinarum suarum turpissimè coluisse: Eundem planè reprobum atque damnatum esse indicat Cyprianus libr. primo Epistolâ quintâ, & Augustin. lib. viges. secund. contra Faustum cap. octogesoct.*

RESP. *Primò* peccat allegando Scripturam testem, quæ nihil tale testatur quod asserit ipse Bellarminus, scil. Salomonem à gratia & justitia excidisse: Ubi enim hoc Scriptura dicit? *Secundò* errat adducto non sufficiente adjuncto signo: Idola coluit, Ergò gratiâ excidit. Quia etsi Deus ipsum gravissimè labi passus est, misericordiam tamen suam non abstulit ab eo, ut per Nathanem pollicitus erat, 2. Sam. 7. v. 14. & 15. Proinde Salomon resipuit, ut Ecclesiastes ab ipso scriptus testatur: Quòd si resipuit, gratiâ Dei penitus non exciderat.

Replicatur, *promissionem Nathanis intelligendam de regno corporali.*

RESP. Petitio est principii. Nam nō esse hanc promissionem intelligendam de regno corporali, liquet *primo* ab experiētiâ, nam maxima pars regni, Salomonis posteritati fuit ademta, successu temporis totum regnum ; sic promissioni eventus non respondisset: *Deinde* idem cōstat ex applicatione promissionis ejus ad omnes electos Psalm. 89. versic. 31. & seqq. *Si dereliquerint filii eius legem meam & in judiciis meis non ambulaverint. Si statuta mea prophanaverint & præcepta mea non observaverint : visitabo quidem virgâ defectionem eorum & plagis iniquitatem eorum. Sed benignitatem meam non irritam faciam ab eo, neque mentiar contra fidem meam.* *Tertiò* petit principium Bellarminus allegatione testimoniorum Cypriani & Augustini quæ non sunt in disputationibus Theologicis authentica.

SEXTUM EXEMPLUM: *Petrus amisit fidem justificantem: Petrus fuit electus ad vitam æternam : Ergo quidam electi ad, &c.*

RESP. Propositio est falsa : quia Christus rogaverat pro Petro, ne fides ejus deficeret.

Assumtionis probatio talis adfertur : *Petrus valdè*

A *peccavit negando Christum & negationem perjurio confirmando : Ergo amisit fidem justificantem.*

RESP. Antecedens tantum κατὰ τι verum est, Petrus peccavit, sed non ex toto animo & plena voluntate: quod abundè resipiscentia ejus testatur. Confessio defecit in ore, sed non defecit in corde.

SEPTIMUM EXEMPLUM: *Simon Magus amisit fidem justificantem: Simon Magus fuit electus ad vitam æternam : Ergo, &c.*

Majorem probare vult Bellarmin. testimonio Lucæ qui Act. 8. v. 18. ait: *Ex iis credidit & Simon Magus.*

RESP. Homonymia est in voce *credere.* Minor loquitur de fide justificante : at testimonium Lucæ de fide duntaxat historica. *Addit Bellarminus calumniam*, quum Calvino impingit, eum dicere, Simonem Magum non
B verè credidisse, sed fidem simulasse. At Calvinus hanc ipsam de simulatione fidei sententiam reprehendit, ut liquet ex commentariis ejus in Acta Apostolica.

OCTAVUM EXEMPLUM. *Judas proditor amisit fidem justificantem: Judas proditor fuit electus ad vitam æternam : Ergo, &c.*

RESP. Ambæ præmissæ sunt falsæ : nam Judas nec electus fuit ad vitam æternam, nec fidem justificantem amisit, quam nunquam habuit.

Probatio minoris affertur hujusmodi : *Quicunque datus est Christo, est electus ad vitam æternam : Judas proditor datus fuit Christo, ut ipse Christus testatur Ioh. 17. 12. Quos dedisti mihi, ego custodivi, & nemo ex eis periit, nisi filius ille perditionis: Ergo Judas proditor fuit electus ad vitam æternam.*

RESP. *Primo* est ambigua phrasis *datum esse Christo.*
C Nam alii dati sunt Christo ut Mediatori & Redemtori: quo sensu soli electi dati sunt ipsi, ut ipsis daret vitam æternam Joh. 17. v. 2. alii ut Domino & regi, quo sensū omnia in cœlo, terra & infernis data sunt Christo, *hoc est*, dominatui & imperio ejus subjecta. 1. Cor. 15. Heb. 2. Rursus alii sunt dati Christo quibus daret vitam æternam : alii, quibus committeret Apostolatū. *Secundò* propositio intelligenda est de datis Christo ut Mediatori & Redemtori quibus daret æternam vitam: Assumtio vero de datis Christo ut Domino & Regi & quibus committeret Apostolicum munus. Sensus ergo verborum Christi est: *Quos dedisti mihi*, nimirum ut illis Apostolicam functionem concrederem, *ego custodivi*, ne videlicet fermento Pharisæorum vel sacerdotum inficerentur & à tua veritate, quam ego illis annunciavi, abducerentur. *Tertiò* etiamsi daretur,
D Christum loqui de electis ad vitam æternam, tamen inde colligi non posset aliud, nisi solum Judam proditorem periisse, quia exclusive loquitur DOMINUS; *Nemo ex iis periit*, NISI *filius ille perditionis.* Sed adversarii de aliis etiam electis idem asserunt ἀσυλλογίστως: Nemo ex datis Christo periit nisi Judas proditor : Ergo alii etiam electi possunt perire. Imo contrarium potius colligi debet; Ergo alii electi nō possunt perire.

Replicatio ad refutationem Majoris : *Qui est justus, habet fidem justificantem: Judas proditor fuit aliquando justus: Ergo habuit fidem justificantem.* Minorem nititur probare Bellarmin. ex dicto Christi Joh. 17. 12. de quo jam respondimus.

Instantia : *Qui est in grege Christi, habet fidem justificantem: Judas proditor fuit in grege Christi. Ergo.*

E RESP. *Primò* propositio non est vera universaliter: nam conceditur tantum de iis, qui ita sunt in grege Christi, ut etiam sint ex eo. *Secundò* Judas proditor fuit quidem in grege Christi, sed non fuit ex eo : nam si fuisset ex eo, mansisset utique cum eo.

Hactenus de octo exemplis responsum.

Tertium argumentum ducit Bellarminus à testimonio

ſeu definitione Eccleſiaſtica : *quia eundem hunc errorem olim in Ioviniano Eccleſia damnavit, teſte Hieronymo lib. 2. adverſus Iovinianum & Auguſtino hæreſi 82.*

RESP. *Primò* peccat in eo, quòd confirmationem petit à teſtimonio non authentico in controverſiis Eccleſiaſticis. *Secundò*, decipere conatur imperitos ficto teſtimonio: ait enim ab Eccleſia damnatum in Joviniano hoc dogma: *Electos non poſſe fidem ſalvificam penitus amittere*, quod in eo damnatum non eſt. Nec ex Hieronymo vel Auguſtino id oſtendi poteſt: quia hi Patres damnarunt in Joviniano quod docuit: *Non poſſe peccare hominem lavacro regenerationis accepto.* Atqui diſtinctum eſt hoc dogma a præcedente. *Deinde* ſi hoc ita ſimpliciter docuit Jovinianus, erravit: ſin vero ὑγιῶς & eodem ſenſu quo Johannes primâ cap. 3. v. 9. nimirum, *renatum non poſſe peccare*, hoc eſt, non poſſe peccatis ſeſe totum dedere, non poſſe peccare ad mortē, *eò quod ex Deo natus eſt*, non video cur damnari debuerit. Proinde ſi damnatus fuit propterea Jovinianus, eâdem operâ damnatus fuit Apoſtolus Johannes cujus expreſſa hæc ſunt verba: *Quiſquis natus eſt Deo, peccato non dat operam: quoniam ſemen ipſius in eo manet: nec poteſt peccare, eò quod ex Deo natus eſt.* Quocirca plus apud nos eſſe debet verbi divini veritas, quàm Conciliorum autoritas. Hieronymus quia conjugii infeſtiſſimus hoſtis ac oſor fuit, acerbiſſime quoque illos eſt inſectatus, qui conjugii ſanctitatem defendunt, ut Jovinianum & Vigilantium, quibus varias hæreſes impegit, ſed cum injuria.

Refutatâ objectione quam Bellarminus petiit à definitione Eccleſiaſtica: reſtant quinque rationes.

I Omnis habitus amitti poteſt: Fides juſtificans eſt habitus: Ergo fides juſtificans amitti poteſt.

RESP. *Primo* propoſitio vix concedetur à Philoſopho, ſiquidem habitus eſt confirmata conſtitutio animi & altera quædam natura: ideo vix amitti poteſt. Deinde etiam ſi detur propoſitio, non eſt tamen univerſe vera: Omnis habitus amitti poteſt, nimirum noſtrâ induſtriâ comparatus & niſi ſit à Deo in animo hominis confirmatus. At fides juſtificans *primò* non comparatur noſtrâ induſtriâ, ſed eſt habitus à Spiritu Sancto infuſus per regenerationis gratiā cujus Deum pœnitere nō poteſt: deinde in omnibus, quibus a Deo datur, confirmatur ab eodem ita ut perſeveret: nam *quos Deus juſtificavit, eos etiam glorificavit*, Rom. 8. 30. non poteſt igitur amitti.

Inſtantia. *Qui facit actum infidelitatis, perdit habitum fidei: Qui habet habitum fidei, poteſt facere actum infidelitatis:* Ergo qui habet habitum fidei poteſt eum perdere. Majorem dicit eſſe veram *ſecundum Scripturam & ex doctrina adverſariorum, quæ eſt, per omne peccatum excuti fidem juſtificantem & effundi ex corde Spiritum Sanctum.* Minorem vero ſic probat: *quia habitus non impedit ex neceſſitate actum contrarium, ut perſpicuum eſt ex ratione & natura omnium aliorum habituum, qui inclinant ad actum ſuum, ſed non cogunt.*

RESP. *Primò* Major eſt falſa: nam ut habitus non pendet ab actu, quemadmodū eruditè diſputat J. Cæſar Scaliger Exercitat. 71. ita etiam non evertitur uno & altero actu: ſicut David non exuit ſtatim omnem clementiam cum Urijam interfici curavit: nec ſtatim abjecit omnem in Deum fidem, cum metu Saulis ad Philiſtæos profugit. In probatione Majoris impudenter provocat Bellarminus ad teſtimonium Scripturæ, quod nullum habet, & ad teſtimonium adverſariorū, quibus falſam ſententiam affingit: quia illa doctrina quam nobis tribuit, noſtra non eſt.

A *Secundò* falſa eſt & Minor & inepta ejus probatio: nam habitus eſt impreſſa animis noſtris qualitas ſive affectio talis, quæ affert ad idem in perpetuum agendum non tantum animi propēſionem & alacritatem, ſed determinatum penitus voluntatis noſtræ motum & deſiderium: neque etiam contrariæ affectionis rationes vel motus admittit.

Tertiò, peccat ἀσυλλογισίᾳ, quia argumentationem ex quatuor terminis contexit: nam facere actum infidelitatis, & poſſe facere actum infidelitatis non eſt idē.

Poſt inſtantiam Bellarminus fingit nos excepturos, quod non excipimus, nimirum *Deum non permittere homines ſemel vere juſtificatos labi in peccatū, ſecundùm ſuam promiſſionem. Tum quærit, ubi ſit illa promiſſio & contrà diſputat, hoc eſt, pugnat cum monſtro à ſeipſo genito: ſed pugnat in-* B *eptiſſimè.* Sic enim colligit:

Scriptura dicit, *Cùm averterit ſe juſtus à juſtitia ſua*, Ezech. 18. *& ſi negaverimus, & ille negabit nos*, 2. Tim. 2. *Ergo Deus permittit vere juſtificatos labi in peccatum.*

RESP. Impertinentia nihil probant. Nam hæc teſtimonia non agunt de vere juſtificatis: at quæſtio eſt de vere juſtificatis. Deinde nunquam negatum eſt à nobis, verè juſtificatos labi in peccatum: quid igitur contra diſputat, ac ſi id negatum eſſet? quid Andabatarum more ſine hoſte bellum gerit?

SECUNDA RATIO: *Multi in infantia baptizati, cùm adoleverint graviſſimè peccant & damnantur. Omnes in infantia baptizati ſunt prædeſtinati ad vitam, per baptiſmum verè juſtificantur & fidem accipiunt: Ergo multi prædeſtinati ad vitam & qui per baptiſmum verè juſtifican-* C *tur & fidem accipiunt, cùm adoleverint graviſſimè peccant & damnantur.* Minorem probat teſtimonio Lutheranorum.

RESP. *Primò* in concluſione committit Bellarminus ſophiſma ἑτεροζητήσεως, quia mutat ſtatum controverſiæ: falſò nobis impingit dogma, quod non eſt noſtrum: nec enim docemus, infantes per baptiſmum juſtificari; nec negamus electos & juſtificatos etiam graviſſimè peccare. Decipere conatur etiam elencho πολυζητήσεως, quia miſcet duas quæſtiones diſtinctas, ſiquidem alia eſt quæſtio, an electi graviſſime peccēt? alia an damnentur? *Secundò* falſiſſima eſt aſſumtio. *Tertiò* quod ad probationem attinet, viderint Lutherani quid Papiſtis concedant, & quomodo ſe ab errore D operis operati in ſacramentis liberent.

Inſtantia 1. *Imò etiam ſine baptiſmo ex ſententia Calvini & Petri Martyris & Buceri, filij fidelium naſcuntur ſancti.*

RESP. *Primò* inſtantia eſt aliena à propoſito: quia de baptizatis jam quæritur. *Secundo*, non tam ex piorū iſtorum doctorum, quam ex Pauli Apoſtoli ſententia, filii fidelium ſunt ſancti, ut liquet ex cap. 11. ad Rom. v. 16. *Si radix ſancta eſt, etiam rami. &* ex 1. Cor. 7. 14. *Maritus infidelis, ſanctificatus eſt in uxore, & uxor infidelis ſanctificata eſt in viro, alioquin certè liberi veſtri impuri eſſent: nunc autem ſancti ſunt.* Unde liquet, fidelium liberos vi fœderis ſanctos eſſe vel ante baptiſmum; accedit autē baptiſmus tanquam ſanctitatis ſigillum.

Inſtantia 2. *Omnes filios fidelium, vel certè omnes qui in infantia baptizantur eſſe prædeſtinatos & non poſſe peccare, teſtis* E *eſt Calvinus, vel non poſſe damnari, teſtes ſunt Bucerus & Martyr.*

RESP. Hæc verò eſt calumnia: iſtud enim ſancti illi viri nō docuerunt. Quocirca inanis etiam eſt argumētatio, quam Bellarm. ſubjicit: *Si verum eſſet paradoxum iſtorum, Omnes Catholici, qui in infantia baptizati ſunt, prædeſtinati eſſent ad vitam & perire non poſſent: quos tamen iſti pro membris Antichriſti & infidelibus habent.* Nam paradoxum illud non eſt Calvini, Buceri & Martyris. Si quid tale Lutherani aſſeruerunt, cum Bellarmino

deco

Digitized by Google

de eo litigent: nos alienam litem nostram non facie- A
mus.

TERTIA RATIO: *Si electi fidem justificantem amittere nequeunt, nulli erunt hæretici in mundo. Atqui multi sunt hæretici in mundo.* Ergo, &c.

RESP. Major laborat elencho παρὰ τὸ ἑπόμενον: non enim istud sequitur, sed potiùs, electos ad vitam æternam non posse fieri hæreticos, *hoc est*, errores fundamentum salutis evertentes pertinaciter tueri.

Majoris probatio: *Quia hoc interest inter paganos & hæreticos: quòd pagani fidem nunquam habuerunt, hæretici habuerunt & amiserunt. Ex nobis ipsis (inquit Apostolus* Act. 20.) *exsurgent viri loquentes perversa.* Et 2. Tim. 2. *Hymenæus & Philetus à veritate exciderunt.* Et ad Tit. 3. *Hæreticum devita, sciens, quia subversus est, &c.*

RESP. *Primò* probatio hæc aliena est & locum habere non potest, nisi præsupponatur, tantùm electos B
ad vitam æternam fieri hæreticos: quam ὑπόθεσιν nunquam concedemus. *Secundò* si intelligatur *fidei* nomine cognitio doctrinæ Evangelii, differentia hæc inter paganos & hæreticos, non erit universè vera. Nam Lucianus factus est paganus, cùm Christianam religionem antea fuisset professus: ergo cognitionem ejus habuit. Sic Julianus Apostata: nam *paganorum* nomine cum Augustino & aliis patribus intelligimus Gentiles seu Ethnicos. Sin verò *fidei* nomen capiatur pro firma illa persuasione de remissione peccatorum propter Christum data, falsa est hujus differentiæ ἀνταπόδοσις seu pars altera de hæreticis: nam illi fidem justificantem nunquam habuerunt: & testimonia adducta illam C
neutiquam probant.

QVARTA RATIO: *Si justi peccare non possunt vanæ sunt admonitiones Apostolorum ut timeamus, ut caveamus, ut solliciti simus: frustra Dominus orare jussit, Dimitte nobis debita nostra, &c. supervacaneè resipiscentia, absolutio & reconciliatio lapsorum defenditur contra Novatianos. Sed consequentia omnia sunt absurda Ergo & antecedens.*

RESP. *Primò* peccat Bellarminus sophismate τῆς ἑτεροζητήσεως, quia mutat statū controversiæ. Non enim quæstio est inter nos, *An justi peccare possint?* Sed, *an electi ad vitam æternam fidem justificantem quà semel à Deo donati sunt, possint penitus amittere? Secundò* ambigua est dupliciter quęstio Bellarmini, An justi peccare possint? *Prima* ambiguitas est in subjecto nempe in nomine *justi*. Intelligi enim possunt vel originaliter justi, quo D
sensu Adamus ante lapsum erat justus, vel *Evangelice*, quo sensu post lapsum credentes in Christum justi dicuntur: posterius significatum hîc locum habet. *Altera* ambiguitas est in prædicato videlicet in verbo *peccare*, quod intelligitur vel de quovis peccato ex infirmitate commisso, vel de peccato ad mortem. Priore significatione non negatur, justos posse peccare. Nam ut ait Johannes epistolâ 1. c. 1. v. 8, 9. & 10. *Si dixerimus nos peccatum non habere, nos ipsos fallimus, & veritas in nobis non est. Si confiteamur peccata nostra, fidelis est Deus & justus, ut remittat nobis peccata & purget nos ab omni iniquitate. Si dixerimus nos non peccasse, mendacem faciemus eum, & sermo ejus non est in nobis.* Proinde absurda illa à Bellarmino collecta nos non attingunt. Posteriore significato negamus justificatos obedientiâ Christi & renatos ex Deo per E
Spiritum Sanctum posse peccare: quia idem negat Apostolus Johannes epistolâ suprà citatâ, cap. 3. vers. 9. *Quicunque natus est ex Deo, peccato non dat operam, quoniam semen ipsius in eo manet: nec potest peccare, eo quòd ex Deo natus est.*

QVINTA RATIO: *Quæ sententia desperationem inducit, ea non est vera. Hæc sententia Electos non posse fidem justificantem amittere, desperationem inducit. Ergo non est vera.*

RESP. Utraque præmissa est falsa. Assumtionem Bellarminus probare nititur: sed à proposito planè discedit *Qui (inquit) de futuris eventibus nihil sibi certi polliceri nisi temerè potest, is certò sperare non potest se verè justum esse: Atqui nullus sani cerebri de futuris eventibus quicquam sibi certi polliceri nisi temerè potest. Ergo, &c.*

RESP. Bellarmino opus est helleboro ut cerebrum expurget quod profectò sanum non est, nam & *oratio* & *ratio* ejus ægrotat. *Oratio* quidem, quia verbum *sperare* usurpat de re præsenti. Atqui futura speramus: præsentia sentimus vel de illis confidimus. *Ratio* verò Bellarmini planè est insana: quia cùm probare debuisset; Sententiam, de infallibili certitudine & firmitate fidei justificantis desperationem inducere; conclusit, nullum sani cerebri certò sperare posse se verè justum esse. O caput Anticyris dignum tribus! Deinde probat assumtionem prosyllogismi testimoniis, cùm eam nemo neget. Refutatis ita omnibus quæ Bellarminus attulit; firmum manet, Electos ad vitam æternam per Spiritum Sanctum regenitos, fidem justificantem amittere nunquam penitus posse.

Tantum de conservatione fidelium in communione cum Christo: restat de donatione vitæ æternæ.

CAPUT XLIV.

In quo de donatione vitæ æternæ.

DONATIO *vitæ æternæ*, est beneficium Dei per Christum nobis partum, quum Deus tum in hac vita gustum atque initia quædam illius sempiternæ vitæ exhibet renatis, tum eam planè post universalem mortuorum omnium resuscitationem dabit, ut cum ipso vivant in omnem æternitatem, Rom. 6. 23. *Stipendia peccati, mors: donum autem Dei est vita æterna in Christo Iesu Domino nostro.*

Beneficium hoc recensemus inter illa beneficia Dei quæ electis & federatis suis in hac vita largitur. Etsi enim vita æterna est futurum bonum quoad consummationem: est tamē etiam præsens bonum, tum quoad præsentem voluntatem Dei nobis eam dandi, tum quoad ejus initium in hac vita juxta hæc testimonia. Johan 5. v. 24. *Amen amen dico vobis, qui sermonem meum audit, & credit ei qui misit me, habet vitam æternam, & in condemnationem non venit: sed transivit à morte in vitam.* Et cap. 17. v. 3. *Hæc est vita æterna, ut te cognoscant esse illum solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum*: tum quia opposita ei condemnatio ad mortem æternam habet etiam in hac vita initium, juxta dictum Johannis 3. v. 18. *Qui credit in Filium Dei, non condemnatur: qui verò non credit, jam condemnatus est, quia non credidit in nomen unigeniti Filii Dei.*

OBIICITUR: *Quod speratur, illud est futurum, non præsens: Vita æterna speratur: Ergo illa est futura, non autem præsens.* Major probatur testimonio Pauli Apostoli qui ait Rom. 8. vers. 24. *Spes si cernatur, non est spes: quod enim quis cernit, cur speret?* Minor etiam probatur testimonio Pauli qui capit. & versicul. eodem ait, *Spe servati sumus.*

RESP. Major propositio indefinita est & vera de eo quod tantum speratur & nullo modo creditur. At vita æterna speratur quidem, quoad consummationem & hactenus speratur & patienter exspectatur: eadem tamen etiam creditur, sicut in Symbolo Apostolico profitetur fidelium unusquisque dicens, *Credo vitam æternam.*

Digitized by Google

Beneficium hoc confertur à solo Deo, Patre, Filio & Spiritu Sancto, servato ordine operationum personis divinis naturali. Nam Deus Pater tanquam autor & fons vitæ dat illam per Filium & Spiritum Sanctum: Filius dat eam a Patre per Spiritum Sanctum: Spiritus Sanctus per seipsum. Huc pertinent testimonia sequentia: Johannis 5. vers. 21. *Sicut Pater suscitat mortuos & vivificat, ita & Filius quos vult vivificat.* Et vers. 26. *Sicut Pater habet vitam in seipso, sic dedit & Filio habere vitam in seipso*, id est, uterque pari virtute vivificat quos vult qui in peccatis mortui erant. Johannis 10. vers. 10. ait Filius Dei; *Ego veni ut oves vitam habeant & abundent.* Et vers. 28. *Et ego vitam æternam do eis, nec peribunt in æternum, neque rapiet eas quisquam è manu mea.* De Spiritu Sancto dicitur Johan. 3 v. 5. *Nisi quis fuerit regenitus ex aqua & Spiritu, non potest introire in regnum Dei.* Hæc testimonia observanda probe, de donationis vitæ æternæ causa efficiente principe, ex qua æterna Deitas Filii & Spiritus Sancti & ὁμοουσία eorundem cum Deo Patre validè probatur.

OBIICITVR: etiam ministri Evangelii dant vitam æternam, sicut dicitur Rom. 11. v. 14. *ministerium meum illustro, ut experiar, si quomodo ad æmulationem provocem consanguineos meos, & servem aliquos ex ipsis.* Et 1. Tim. 4. v. 16. *Id si feceris, & teipsum servabis & eos qui te audierint.* Et in epistola Judæ v. 23. *alios verò metu servate.* Ergo non solus Deus dat vitam æternam.

RESP. Processus est à dictio secundùm quid ad dictum simpliciter. Nam ministri Evangelii servant alios, ut ministri Dei adducentes alios ad fidei obedientiam per prædicationem Evangelii quod est potentia Dei ad salutem cuivis credenti, totâ virtute & efficaciâ servandi residente penes Patrem, Filium & Spiritum Sanctum, qui dant vitam propriâ suâ potentiâ & virtute.

REPLICATVR: *Christus dat nobis vitam communicatâ sibi à Patre potentiâ: Ergo non propriâ potentiâ & virtute.*

RESP. Christus dat nobis vitam communicatâ sibi à Patre potentiâ, sed per naturam & generationem æternam, sic ut vitam habeat in seipso quemadmodum Pater: Ergo dat eam propriâ potentiâ ac virtute.

Vita æterna dicitur *refrigerium*, Act. 3. v. 19. quia refrigerat fessos & lassos.

Hactenus dictum de principalibus bonis federis gratiæ.

Caput XLV.

In quo de accessoriis bonis federis gratiæ.

ACCESSORIA *verò bona federis gratiæ*, sunt hujus vitæ temporalis adjumenta & commoda quæ Deus addit suis federatis pro suo sanctissimo arbitrio, & prout saluti cujusque federati ac in-primis gloriæ suæ novit expedire. Sic Deus Abrahamo, Isaaco & Jacobo atque adeò toti populo Israëlitico promisit & dedit bona corporalia velut additamentum bonorum spiritualium in federe gratiæ promissorum, ut passim Vetus Testamentum testatur.

Bona corporalia, inquam, fidelibus Veteris Testamenti à DEO data, accessoria duntaxat fuerunt: non autem principalia. Fedus enim gratiæ à Deo cum fidelibus Veteris Testamenti initum præcipuè ad bona spiritualia & spem beatæ immortalitatis futuramque vitam æternam spectabat, ut Petrus docet Actor. 15. vers. 11. cum ait, *Per gratiam Domini nostri IESV CHRISTI credemus nos servatum iri, quemadmodum & Patres:* ut item caput undecimum epistolæ Pauli ad Hebræos,

A caput quartum, nonum, decimum & undecimum ad Romanos, caput tertium & quartum ad Galatas & plurima alia Scripturæ Sacræ loca testantur.

Proinde graviter errant, qui putant, Deum in federe cum Abrahamo, Isaaco, Jacobo, & posteris illorum inito terrena bona solummodo aut principaliter saltem promisisse, nimirum carnis delicias, ventris saturitatem, florentes opes, externam potentiam, liberorum fœcunditatem & quicquid animalis homo in precio habet: non autem spiritualia bona & cœlestem beatitatem; quasi Deo nihil aliud propositum fuisset, quàm populum Israëliticum tanquam aliquem porcorum gregem in hac terra saginare. *Quem errorem prolixè refellit Ioh. Calvinus Institutionis Christianæ religionis secundo libro, capite decimo.*

B Finis autem propter quem Deus bona corporalia spiritualibus in Veteri Testamento adjecit, erat, ut fideles in spe vitæ æternæ meliùs alerentur, quam Deus contemplandam sub beneficiis terrenis ac quodammodo degustandam exhibebat. Quapropter in terrena, quâ fruebantur, possessione terræ Chanaan, veluti in typo, futuram quàm sibi in cœlis præparatam credebant, hæreditatem sunt intuiti.

In Novo Testamento Deus fidelibus itidem præter spiritualia & æterna bona quæ eis præstat, adjicit etiam in hac vita terrena commoda, non ut nobis sint typi futuræ felicitatis quemadmodum fidelibus Veteris Testamenti fuerunt, sed ut sint divinæ benevolentiæ indicium aliquod & paternæ curæ pro nobis, Deo

C providentiâ suâ ita res omnes moderante, ut liberrima voluntate det bona corporalia fidelibus suis, aliis plura, aliis pauciora; ut discamus ad spiritualia potius respicere & æterna.

Ac licet non pauci fidelium in hac vita egestate & penuriâ premantur & rebus necessariis ad commodiorem sustentationem destituantur: inde tamen colligere minimè debent, se federe gratiæ cum Deo exclusos esse, nec propter paupertatem, morbos, duram servitutem aut subjectionem, aliasque afflictiones dolere: sed potiùs gaudere, quòd principalibus ac sempiternis bonis in federe gratiæ promissionis certò fruantur & cœlestes opes beatitudinemque finem nullum habituram in Christo federis gratiæ sponsore & propter ipsum sint consequuturi.

D *Hucusq; de uno capite federis gratiæ nempe ex parte DEI.*

Caput XLVI.

In quo de Stipulatione officii ex parte hominis Deo debiti.

ALTERVM *caput federis*, est ex nostra parte obligatio, quâ DEVS nos sibi obstrinxit, VT IPSI POPVLVS SIMVS.

DEO *populum esse*, est ambulare coram Deo cum integritate, Genes. 17. 1. vivere in conscientia Dei sincerè & veluti sub oculis Dei ut probos decet servos.

E Quod fit viva in Deum fide, & obedientiâ Legis continuo bonorum operum studio declaratâ.

Nam & per fidem incedimus, non per adspectum, 2. Cor. c. 5. vers. 7.

Et ambulamus in Lege Jehovæ Psalm. 119. ut qui sumus opus DEI, conditi in Christo Jesu ad opera bona, quæ præparavit Deus ut in eis incederemus, Ephes. 2. vers. 10.

Hæc obligatio est *stipulatio illa bonæ conscientiæ*, quâ nos Deo repromittimus nos ipsius beneficia quæ in fe-

Digitized by Google

A dere gratiæ promittit & federatis exhibet vera fide accipere, atque etiam in vera justitia & sanctitate ipsi servire velle totâ vitâ nostrâ, ad gratitudinem debitam erga ipsum declarandam & ad conservandam bonam conscientiam erga ipsum. 1. Petr. 3. vers. 21. *Cui rei nunc correspondens exemplar Baptismi nos quoque servat (non quo carnis sordes abjiciuntur, sed stipulatio bona conscientiæ apud Deum) per resurrectionem Iesu Christi.* Psalm. 119. vers. 7, 8. *Celebrabo te recto animo, descendo jura justitiæ tuæ: Statuta tua observabo; ne dereliquas me admodum.*

Bona autem conscientia esse non potest, donec correctus fuerit vetus homo noster, & in Dei justitiam renovati simus.

Proinde sicut Deus in federe gratiæ promittit vitam æternam sub conditione fidei in Christum Jesum efficacis per charitatem: ita nos stipulamur gratiam, & B spondemus stipulanti Deo fidem & bona opera ex fide profecta.

Hujus obligationis respectu, partium federatarum diversa est ratio. Nam respectu Dei est libera ipsius gratia & misericordia, qui merâ suâ voluntate fedus hoc nobiscum pepigit, quo è natura nostra corrupta ad communionem gratiæ & gloriæ Dei eveheremur. Causa enim efficiens federis gratiæ est Deus communiter quidem & immediatè Pater, Filius & Spiritus Sanctus: singulariter verò & mediatè CHRISTUS θεάνθρωπος, qui ut electionis, ita & gratiæ Dei in tempore communicatæ fundamentum est, cui hoc fedus superstruitur, Ephes. 1. vers. 3, 4. Actor. 3. vers. 15. 16. & cap. 4. vers. 11, 12. & cap 10. vers. 43.

C Solus autem Deus est causa efficiens & autor federis gratiæ: nec enim duarum hic partium dispositio est, quæ personarum & juris æqualitatem, inter partes præsupponere solet; talis namque dispositio inter Deum & creaturam nequaquam cadere potest, sed Dei solius est: imò creatura quæ Legem transgressa est & peccavit, timet & fugit Deum ut severum judicem & ultorem peccati, nec redire in gratiam cum Deo potest aut vult, nisi quæsita & vocata & reducta à Deo ipso, ut caput tertium Geneseos apertè docet versicul. 8. & sequentibus. *Deinde audiverunt vocem Iehovæ Dei itantem per hortum ipsum adventum illius diei: quare abscondit se Adam & uxor ejus à facie Iehovæ Dei, inter arbores illius horti. Inclamavit autem Iehova DEUS Adamum: & dixit ei: ubi es? Qui dixit, vocem tuam audiebam in hoc horto: extimui autem eò quòd nudus sim, & abscondi me.* D *Dixit verò Deus, quis indicavit tibi nudum esse te? an de fructu illius arboris, de quo interdixeram tibi ne comedas ex eo, comederis? Cui dixit Adam: mulier ista quam posuisti mecum, ipsa dedit mihi de fructu illius arboris, & comedi. Tum dixit Iehova DEUS mulieri, quid hoc est, quod fecisti? dixit autem mulier, serpens iste seduxit me, & comedi. Quapropter dixit Iehova DEUS serpenti illi, cùm feceris istud, maledictus esto præ omni jumento, & præ omni bestia agri: super ventrem tuum ito, & pulverem comedito omnibus diebus vitæ tuæ. Præterea inimicitiam pono inter te & mulierem hanc, similiterque inter semen tuum & semen hujus: hoc conteret tibi caput, tu autem conteres huic calcaneum.* Propterea Apostolus Paulus ait 2. Corinth. 5. vers. 18. *Deus reconciliavit nos sibi per Iesum Christum:* & vers. 19. *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi.* E Quocirca Deus se nobis obstrinxit, ex mera gratia amando nos & promittendo.

Quod autem nos attinet, tota obligatio nostra quâ sumus obstricti Deo est juris & debiti.

Finis summus federis gratiæ est declaratio summæ bonitatis, misericordiæ & justitiæ divinæ in salute nostra: *subalternus finis* est salus nostra æterna, quam per fidem vivam in Christum Jesum unicum sponsorem federis hujus consequimur.

Pertinet fedus gratiæ ad omnes homines electos in Christo, ac proinde etiam ad Adamum, Evam & alios fideles qui fuerunt ante Abrahamum. Quòd verò cum Abrahamo dicitur Deus illud iniisse, non sic intelligendum ac si aliud fedus cum ipso iniisset, quàm cum Adamo & Eva post lapsum: sed quia fedus illud deinde ad solos Abrahami posteros vestigiis fidei Abrahami incedentes voluit pertinere, exclusis ab eo omnibus infidelibus.

Hactenus de federe spirituali: restat de federe corporali à Deo cum hominibus inito.

CAPUT XLVII.

In quo de federe corporali à Deo cum hominibus inito.

FEDUS *corporale*, est in quo DEUS hominibus & propter homines aliis etiam creaturis terrenis promittit temporalem & corporalem conservationem pro natura ipsarum, ex libera providentiæ suæ lege. Hujusmodi est fedus, quod Deus post diluvium cum Noacho & omnibus ejus posteris percussit, se non perditurum homines & animalia ampliùs diluvio: Noachum verò & ejus posteros obstrinxit ad humani generis propagationem & conservationem, latâ etiam in homicidas lege, Gen. 9. versiculo primo & sequentibus.

Istius federis etiam ipsæ bestiæ commodum percipiunt, quæ in gratiam hominis à totali perditione sunt immunes: sicuti propter hominem diluvio immisso antea perditæ fuerant. De hoc federe legitur Genes. 8. versicul. 21, 22. *Quumque odoratus esset Iehova odorem illum gratum, dixit Iehova cum animo suo: non iterum maledicturus sum ampliùs terræ propter hominem, eò quòd figmentum cordis hominis sit malum à pueritia ipsius: iterumque non percutiam ampliùs omnia viventia, quemadmodum feci. Deinceps quamdiu erit terra, sementis & messis, frigusque & æstus, & æstas & hiems, diesque & nox non cessabunt.* Et cap. 9. versicul. 9. 10. 11. *Ecce ego stabilio fedus meum vobiscum: & cum semine vestro sequuturo vos, Et cum omnibus animantibus quæ vobiscum sunt de genere volucrum, pecudum, & omnium bestiarum terræ vobiscum: tum omnibus egressis ex arca, tum omnibus bestiis terræ: Stabilio igitur fedus meum vobiscum, quòd non exscindetur ampliùs omnis caro ab aquis diluvii: neque futurum est ampliùs diluvium ad perdendam terram.* Jerem. 33. versicul. 20. *Si irritum facere potestis fedus meum de die & fedus meum de nocte: idque ut non sit diurnum tempus & nocturnum tempore suo, &c.*

Fedus igitur istud est *generale, terrenum temporarium,* proptereà quòd generatim ad creaturas in terra visibiles pertinet, & terrenarum rerum stabilitatem concernit, nec durabit ultra mundi hujus statum aliquando periturum. Est autem magnificanda hæc generalis gratia Creatoris nostri, sine qua mundus ne ad momentum quidem durare posset. Planè indignus est sempiternis bonis, qui temporarium fedus Dei nullo aut parvo in pretio habet.

Hactenus fuit de federe divino: sequitur de obsignatione beneficiorum divinorum.

Digitized by Google

Caput XLIIX.

In quo de Obsignatione beneficiorum salutis.

OBSIGNATIO *beneficiorum divinorum*, est Dei beneficium, quo certitudinem jam collatorum, & adhuc conferendorum beneficiorum salutis æternæ nobis confirmat per signa divina ac proinde certa, ad corroborandam fidem nostram.

Estque obsignatio illa tum *externa*, tum *interna*.

Obsignatio externa, est quæ fit per signa divina extrinsecus verbo Dei addita, per juramentum divinum & per visibilia dona Spiritus Sancti.

Notandus ordo Fedus obsignat nobis signis veluti sigillis: deinde juramento: tertio accedunt dona eximia Spiritus Sancti. Quemadmodum in rebus humanis inter partes antea dissidentes, fedus initum & scripto exaratum obsignatur sigillu, postea juramento, tum donis.

Signa divina externa, sunt res incurrentes in sensus, quæ de voluntate Dei nos commonefaciunt, & confirmant, obsignantque nobis beneficia quæ verbo Dei sunt annunciata & à Deo nobis dantur.

Omnium divinorum signorum communis est usus, ut homines de voluntate ac beneficiis Dei commonefaciant, & fidem promissionum confirment atque obsignent. Ideo enim Deus verbo addit signa, ut infirmitati nostræ consulat, & promissiones nobis confirmet.

Id verum est de omnibus signis divinis, percurrendo à primo immortalitatis Sacramento in Paradiso, usque ad extrema signa ultimi adventus Christi.

Omnia enim in hoc scopo conveniunt tam universalia, quam particularia: tam in rebus naturalibus, quàm in miraculis exhibita; tam denique ordinaria, quam extraordinaria.

Signum externum vel *naturale*, est, vel *datum divinitus*.

Signum naturale, est signum, quod idipsum naturâ habet, quod significat; id est, quod naturâ præter se aliud ex se cognosci facit, non ex arbitraria institutione. Hujus generis est *Iris*, vel imbres vel serenitatem significans, si Physicè consideretur. Sic *Aurora* signum est naturale vicini Solis. *Fumus* est signum naturale ignis.

Signum datum divinitus, est signum, quod non naturâ, sed gratiâ, instituto, voluntate & ordinatione Dei id significat, cujus est signum: ut *Iris* ex Dei instituto est signum, mundum non amplius periturum diluvio.

Signum datum vel *Sacramentum* est, vel *miraculum*, vel *signum temporum*.

Caput XLIX.

In quo de Sacramentis in genere.

DE SACRAMEMTIS tractaturi, initio *de voce* seu *nomine* Sacramenti eique æquipollentibus, deinde *de re ipsa* agemus.

Vocem *Sacramenti* ajunt quidam non reperiri in Sacris literis: quod cur dicant, mirum est; quum ignorare non possint aut debeant, sacras literas non esse Latinè à Prophetis & Apostolis scriptas, sed Hebraicè & Græce: Sacramentum autem vox Latina est. Exstant vero Hebraicæ voces in Veteri, & Græcæ in Novo Testamento, quæ Latinâ voce Sacramenti redduntur. Hebraica vox est אות Genes. 17. versicul. 11. Græcæ autem σημεῖον item σφραγίς. Rom. 4. vers. 11. ἀντίτυπον, 1. Petr. 3. versic. 21. ὑπόδειγμα Hebr. 8. versicul. 5. & 9. versicul 23. Nominatur etiam *mysterium*, non quòd sit miraculi alicujus effectio, sed signum aliud exsistens, aliud verò significans: unde etiam σύμβολον appellatur.

Porro vox seu nomen *Sacramenti* varias habet significationes, & tum de rebus prophanis, tum de sacris usurpatur.

Primo enim sacramentum pecunia dicebatur à duobus coram judice contendentibus apud Pontificem in sacro deposita, eâ conditione ut qui vicisset suam auferret, victus vero suâ multaretur in pœnam injustæ litigationis; eaque ærario sacraretur: Varro libro quarto, de lingua Latina.

Secundo, Sacramentum dicitur jusiurandum, quo quis interpositis sacris obligatur: unde militare juramentum nuncupatur sacramentum, & milites militiæ sacrati dicuntur. Nec olim pugnare fas erat, nisi sacramento adactis: nec licebat *exauctoratis*, id est, qui Sacramento militari soluti erant, in aciem descendere. Tantum religionis adhibebant Ethnici in re prophana. Forma jurisjurandi quæ militibus dictabatur, exstat apud Vegetium libro secundo de re militari. Hieronymus jusjurandum quod Hippocrates Medicorum princeps à discipulis suis exigebat, sacramentum etiam vocat, primo tomo, epistolâ ad Nepotianum de vita clericorum & sacerdotum.

Tertiò, sacramentum dicitur ipse miles, qui jurejurando est militiæ sacratus, Juvenalis Satyra 15. *Præmia nunc alia atque emolumenta notemus Sacramentorum*, id est, militum sacramento rogatorum & adstrictorum juramento militari.

Quartò, significat votum Baptismale seu obligationem quâ quis se in baptismi susceptione Deo obstrinxit. Ita Hieronymus tomo primo, epistolâ primâ, quæ exhortatoria est ad Heliodorum de laude vitæ solitariæ, *Recordare* (inquit) *tyrocinij tui diem, quo Christo in baptismate consepultus, in sacramenti verba jurasti.*

Quintò, accipitur pro quavis re arcana & naturaliter ignota rationi humanæ, divinitus autem in Ecclesia patefacta: Ita incarnatio Sermonis illius æterni dicitur à Patribus *sacramentum incarnationis*. Sic in vulgata versione Latina Bibliorum usurpatur vox Sacramenti Dan. 2. 18, 30, 47. Et ca. 4. 6 Ephes. 1. 9. Et c. 3. 5. Coloss. 1. 27. 1. Tim. 3. v. 16.

Sextò, usurpatur pro re quavis habente sacram & occultam significationem, veluti in vulgata versione Latina Ephes. 5. 23. Apocal. 1. 30. Et 17. 7. Sic Hieronymus primo tomo epistolâ ad Nepotianum de vita clericorum & sacerdotum ait; *Divinorum voluminum sacramenta cognosce: David annos natus septuaginta, bellicosus quondam vir, senectute frigescente non poterat calefieri, &c.*

Septimò, usurpatur lata significatione pro toto quodam aggregativo complectente signum & rem signatam, & actionem externam internamque, cum verbo quo Deus signum propter rem signatam commendavit.

Octavò, Usurpatur strictè pro signo visibili externo, à Deo instituto ut & beneficia illius nobis obsignet & nos illi ad obsequium obliget.

Postremis his duabus significationibus adhibetur omnium frequentissimè in hac doctrina de Sacramentis Ecclesiæ Dei.

Sacramentum latâ significatione acceptum, est actio sacra quâ Deus in Ecclesia sua per ministros verbi dat nobis fidelibus visibilia signa, ut nobis sic testetur & confirmet, se non minus certò nobis offerre, dare & concedere res signatas seu beneficia sua; fideles autem signa accipientes, simul vera fide res cœlestes accipere

Digitized by Google

accipere iisque frui: eo fine, ut fedus à Deo cum hominibus initium obsignetur, & fideles in fide & obsequio Dei confirmentur.

Sacramenta nequaquam sunt novorum articulorum fidei, aut novarum promissionum traditio: sed sunt signa addita promissioni federis ad eam significandam, confirmandam & applicandam credentibus.

Quod per verbum Dei annunciatur & promittitur, hoc idem per Sacramenta significatur & obsignatur: Ideo Sacramentum dicitur *verbum visibile*.

Sacramentum strictè acceptum, est signum externum visibile, quod solus Deus suo federi cum hominibus inito adjunxit, eo fine, ut per illud ex parte Dei tum significentur bona hominibus promissa, & obsignetur promissio bonorum promissorum, tum obligentur & admoneantur homines ut studiosissimè adhæreant Deo, seque in fide & obsequio illius contineant: ex parte verò ut homines Sacramento utentes, pietatem suam erga Deum testificentur, seque ad obsequium illius solenniter obstringant.

Si vox Sacramenti latè accipiatur, tunc Sacramentum constat *partim* duabus rebus, terrenâ & cœlesti: *partim* actione externâ & internâ ad rerum illarum perceptionem requisita: *partim* divino verbo institutionis, promissionis, exhibitionis & applicationis, hoc est, quo Deus signum propter rem signatam commendavit, & rem signatam promisit, & quo rem signatam exhibet, tradit & applicat singulis verbum promissionis vera fide accipientibus cum signo; nudo aliàs & inutili ad eum qui exspectatur effectum, si utens Sacramento fide verâ careat. Verbum enim creditum comitatur gratia Spiritus sancti, à quo est Sacramenti efficacia & virtus.

Proinde verbum signo adjunctum, in animabus nostris id supernaturaliter per Spiritum sanctum operatur, quod proprietate naturali, in corporibus nostris signum.

Sin vero Sacramenti vox strictè accipiatur pro signo visibili, tum cujusque Sacramenti duæ sunt partes: *elementum Sacramentale* & *ritus Sacramentalis*: seu *res terrena* & *actio externa*; illa *materia*, hæc *forma* rationem habens.

Elementum Sacramentale, est res quædam corporea ordinata à Deo, ut esset rei in verbo Dei promissæ sacrum Symbolum.

Est inquam res *corporea*, tum quia substantia est externa ac sensibilis: tum quia sensibus externis & membris corporis tractatur vel accipitur.

Eadem nihilominus est *spiritualis* quomodo 1. Cor. 10. v. 3, 4, 5. manna & petra spiritualis dicitur, non quidem ratione substantiæ, sed ratione finis, idque quadrupliciter.

Primò, quia non est res prophana ac vulgaris, ut aliæ; sed sancta, hoc est, ad usum sanctum ac spiritualem à Deo ordinata atque instituta.

Secundò, quia est Spiritus sancti instrumentum per quod spiritualiter est efficax in credentium animis.

Tertiò, quia bona spiritualia per eam fidelibus significantur, exhibentur, communicantur & obsignantur, 1. Cor. 10. v. 16.

Quartò, quia propriè & quatenus Sacramentum est, non corpori, sed spiritui seu animæ servit, hoc est, non corporis, sed spiritus est adminiculum, non corporis usibus sed fidei confirmandæ atque exercendæ est divinitus destinata, 1. Petr. 3. 21.

Idque elementum Sacramentale, non est inane symbolum, sed fedus inter nos & Deum obsignat & promissionem adjunctam habet bonorum quæ Deus nobis dare vult.

A Res in verbo Dei promissa cujus sacrum symbolum est elementum Sacramentale, nominatur etiam *res signata*, *res significata*, *res Sacramenti*, *substantia Sacramenti*, *veritas Sacramenti*.

Non est pars Sacramenti propriè & strictè accepti. 1. quia non est signum externum. 2. quia est Sacramenti correlatum. 3. quia finis Sacramenti ei non competit; siquidem res signata non significat, non obsignat, non confirmat gratiam, sed est ipsa gratia significata & obsignata.

Dicitur à Patribus esse in elemento Sacramentali, sed sacramentaliter seu significativè, non causaliter nec subjectivè: quia elementum Sacramentale significat, testatur & obsignat credentibus rem Verbo Dei promissam, eam autem nequaquam causat, efficit aut producit, neque eam corporaliter seu substantialiter B in se continet & inclusam habet.

Ritus Sacramentalis ad elementi Sacramentalis usum requisitus, est liturgia seu sacra actio divinitus mandata, quâ elementum Sacramentale ita tractatur, administratur & usurpatur, ut fide referatur ad finem illum, cujus gratiâ ritus ille à Deo institutus est. Sola enim usurpatio elementi Sacramentalis absq; fide non est legitimus Sacramenti usus. Proinde ad salutarem usum Sacramenti necessaria est fides salvifica: & ratio est certissima, quia idem verbum promissionis Dei in administratione & usu Sacramenti necessarium est ad credendum, & vim Sacramenti intelligendum, quod in ejusdem institutione fuit necessarium, ut fieret Sacramentum. Alioquin non plus absque repetitione, C explicatione & intelligentia verbi promissionis valeret tota Sacramenti actio, quàm scenica & theatrica; nec magis nos una, quàm altera de salutaribus Dei erga nos donis confirmaret. Hoc manifestum est ex 1. Cor. 11. ubi memoratur Pauli & Apostolorum aliorum liturgia in usu Cœnæ Dominicæ adhibita Paulus enim volens ostendere, quomodo sancta Domini cœna administranda & quomodo eâ utendum esset, verba institutionis & promissionis repetivit, & necessaria docenda, commemoranda & explicanda tradidit, ut sit efficax Sacramentum in credentibus. Quod si verbum promissionis in usu Sacramenti est necessarium: tum & fides.

Forma Sacramenti.

Estque hic ritus Sacramentalis, modus administrationis à DEO præscriptus ac proinde *externa forma* Sacramenti.

D *Forma interna Sacramenti*, est pulcherrima illa analogia & similitudo signi & significati (Joh. Jacob. Grynæus in Theorem. Theolog. de Sacramentorum nucleo.) Similitudo, inquam, quâ res promissa animis nostris ita repræsentatur, ut etiam verè communicanda præbeatur.

Verbum institutionis non est forma Sacramenti, sed causa efficiens instrumentalis, per quam Deus ex clementia facit Sacramentum, juxta illud Augustini: *Accedit verbum ad elementum & fit Sacramentum.*

Subjectum ejus, id est, cui à Deo Sacramentum institutum, est homo federatus Deo seu cum quo Deus fedus junxit.

E

CAPUT L.

In quo de Sacramentis federis operum.

QUOD ad *species* Sacramenti attinet, est Sacramentum vel *spiritualis federis*, vel *corporalis*.

Sacramentum spiritualis federis, est Sacramentum, quo Deus promissionem vitæ æternæ nobis confirmat & obsignat, nosque sibi in æternum consecrat.

Digitized by Google

Idque est vel *fœderis operum*, vel *fœderis gratiæ*.

A *Sacramentum fœderis operum*, est Sacramentum, quod Deus in statu primævæ integritatis primis parentibus dederat, quo ipsis significabatur & obsignabatur, eos perpetuò felici illâ vitâ, in qua conditi erant, fruituros, si Dei præcepto obtemperarent.

De arbore vitæ in Paradiso.

Eratq; duplex: *arbor vitæ*, & *arbor scientiæ boni & mali*.

Arbor vitæ, erat Sacramentum, quo primis parentibus nostris fructum arboris istius comedentibus significabatur & obsignabatur immortalitas vitæ, ipsis à Filio Dei continuanda, si in obsequio Dei perstarent: Nominatur etiam *sacramentum immortalitatis*, quia immortalitatis erat symbolum & memoriale iis quibus ejus fructu vesci licebat.

B Arbor vitæ non ideò dicta fuit, quod sua virtute & qualitate aliquâ insitâ præstaret hominibus immortalitatem, quam sibi ipsa dare non poterat: sed quòd Adamo & Evæ esset sacramentum & arrhabo immortalitatis, ut eâ videlicet securè sibi promitterent, quàm diu obedientiam Legi præstantes ederent ex illius fructu. Hoc indicatur Apoc. 2. vers. 7 his verbis: *Qui habet aurem audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis, victori dabo edere ex arbore illa vitæ quæ est in medio Paradisi Dei*: Quibus verbis anagogicè indicatur, quidnam lignum vitæ in medio Paradisi Genes. 2. significârit, nempe vitam illam beatam, & verè vitam quam Christus nobis in regno cœlorum promisit. Paradisus enim, *Eden*, significavit regnum cœlorum, ut docet Christus ipse his verbis: *Hodie mecum eris in Paradiso.* Similem allusionem à symbolo ad rem significatam vide Proverb. 3. ubi dicitur Sapientia *lignum vitæ omnibus apprehendentibus eam*, Et Apoc. 22. v. 2. *Ex utraque parte fluminis est arbor vitæ in* in cœlesti urbe Jerosolyma: & v. 14. *Beati qui præstant ejus præcepta, ut sit eis jus in arborem vitæ.*

C Elementum sacramentale erat arbor ipsa in sensus externos incurrens, qua significabatur Christus verus autor & conservator vitæ: erat igitur arbor vitæ non per se, sed spirituali significatione, ad Christum deducente.

Nam Filius Dei non tantùm post lapsum, sed etiam ante lapsum vivificavit hominem, ut Joh. 1. v. 4. docetur: *In ipso vita erat, &c.* Coloss. 3. v. 4. *Christus est vita illa nostra.*

D Porrò vita hæc non fuit tantùm corporalis, qua primi parentes nostri & omnes ipsorum posteri corpus floridum & vegetum, quod diuturnitate ætatis nunquam languesceret, retinuissent: sed multò magis vita spiritualis, qua animæ ipsorum vivifica cum Deo communicatione fruentes, in perpetua beatitudinis possessione mansissent, & ratione, intelligentia, aliisque dotibus semper excelluissent.

Ritus Sacramentalis ad usum arboris hujus requisitus, erat religiosa comestio fructus arboris hujus, qua significabatur & obsignabatur primis parentibus nostris communicatio & continuatio vitæ per Filium Dei.

Tantum de arbore vitæ.

De arbore scientiæ boni & mali.

E *Arbor scientiæ boni & mali*, erat Sacramentum, quo primis parentibus nostris significabatur & obsignabatur, eos in perpetuum immortali vita summo cum ipsorum bono conjuncta fruituros, si obedientiam Deo constanter præstarent ab esu fructuum arboris hujus abstinendo: contrà autem, si non obedirent, eos magno suo malo in mortem ruituros.

Mors hæc non est tantù corporalis, qua corpus vita temporali & sensu ac motu privatur, divulsa ab illo anima: sed præcipuè spiritualis, qua anima separatur à vivifica communione cum Deo, & orbatur beatitudine & excellentibus illis dotibus, quibus fuerat ornata.

Elementum Sacramentale erat arbor ipsa in sensus externos incurrens, qua significabatur Christus positus ad bonum iis qui ipsum colunt obedientia; ad malum verò iis qui eum violant sua inobedientia. Unde arbor scientiæ boni & mali vocatur *Sacramentum obedientiæ*: item *Sacramentum probationis*, quia institutum à Deo erat ut obedientia hominis per abstinentiam à fructu vetito probaretur.

Ut autem cæterorum Sacramentorum veritas est Christus Filius Dei: ita etiam hujus Sacramenti.

Ritus sacramentalis ad ejus usum requisitus erat positus in abstinendo ab esu fructuum arboris illius.

Ad hoc autem prohibuerat Deus vesci fructibus arboris scientiæ boni & mali, ut ostenderet, hominem non in sua potestate, sed Deo subditum esse debere, & ordinem suæ salutis per obedientiam custodire, per inobedientiam corrumpere.

Hinc & arborem quam tangi vetuit appellavit *arborem scientiæ boni & mali*, metonymicè ab eventu, quia homo, ex fructu arboris illius comedens sciturus & experturus erat quãtum bonum amisisset & in quantum ruisset malum per suam inobedientiam: ac proinde si eam contra vetitum tangeret, experiretur pœnam peccati, & eo modo dignosceret, quid interesset inter obedientiæ bonum & inter inobedientiæ malum; ut docet August. tom. 16. lib. de natura boni adversus Manichæos. Cum quo consentit, quod idem tomo in Enarratione Psal. 70. ait: *Arbor scientiæ boni & mali sic vocata est, quia homo qui nollet bonum à malo discernere, per præceptum, discretus ut erat per experimentum, ut tangendo vetitum, inveniret supplicium.* Ita his Sacramentis informabatur homo tum de mutabili natura sua, ut sibi à se metueret, tum de immutabili constantia Dei, ut studiosissimè adhæreret Deo, seque in fide & obsequio illius contineret.

Hactenus de Sacramento fœderis operum: sequitur

Caput LI.

In quo de Sacramento fœderis gratiæ in genere.

SACRAMENTUM *fœderis gratiæ*, est Sacramentum, quo Deus singulos fideles Sacramento utentes tum certos reddit, quòd fedus gratiæ & omnia beneficia, quæ in eo fœdere promittuntur, non tantum ad alios, sed etiam ad ipsos singulatim pertineant, qui Sacramento secundùm divinam institutionem utuntur; tum ipsos admonet obligationis ipsorum, qua illi sunt obstricti: & ipsi vicissim fideles pietatem suam tam coram Deo & Angelis, quàm apud homines testantur. Dicitur etiam *signum invisibilis gratiæ*, quia fœderis gratiam quasi sigillum obsignat; minimè autem quia gratiam in se continet vel efficit.

Dicitur frequentissimè *mysterium*, quia significat res arcanas & ignotas illis qui verbo Dei de significatione & usu ejus non sunt edocti: quia in eo aliud videtur, aliud intelligitur.

Ubiquitarii [illegible] mysterium dici putant, quia modus perceptionis corporalis sit imperscrutabilis. At falsa est hæc causa: quia perceptio corporalis fundamentum in Scriptura nullum habet, sed est humanum figmentum & somnium. Deinde verus modus perceptionis est nobis patefactus, quòd perceptio sit spiritualis, quod fiat fide.

Aliud est Sacramentum, aliud Testamentum: quia Sacramentum est Testamenti sigillum.

Sacramenta

Sacramenta federis gratiæ solis fidelibus instituta sunt à Deo.

Sicut verbum non acceptum fide est inanis sonitus: sic Sacramentum non acceptum fide, quæ credit id quod ritus significat, est inutilis ceremonia & inane spectaculum. Ideo Sacramenta impiis & incredulis non sunt Sacramenta quantum ad ipsos attinet: quia ipsis non sigilla justitiæ fidei. Nec eorum externa perceptio prodest iis qui destituti manent & vacui veritate eorum interna.

Sacramenta quidem manent Sacramenta quod ad Deum attinet: Sacramenta sunt signa gratiæ conversis, sed amittunt vim & rationem Sacramenti quod attinet ad infideles iis abutentes. Nam expresse dicitur Roman. 2. vers. 25. *Si transgressor legis es, circumcisio tua præputium est.* Et Jerem. 9. vers. 26. *tota domus Israelis præputiati sunt corde.* Et 1. Corinth. 11. 20. de Cœna Domini utentibus sine vera pietate: *Hoc non est cœnam Domini edere.* Unde rectè dictum est ab Augustino in Johan. tractat. 80. *Si carnaliter accipis spirituale esse non desinit, sed tibi non est:* & à Chrysostomo super quartum caput ad Romanos homilia octava, σημεῖον καὶ τοῦτό ἐστιν, ὅταν πρᾶγμα φαίνεται παρὰ σοὶ, τουτέστιν ἡ πίστις. ὡς ἂν μὴ ταύτην ἔχῃς οὐδὲ τὸ σημεῖον λοιπὸν εἶναι σημεῖον δύναται. τίνος γὰρ ἔσται σημεῖον; τίνος δὲ σφραγὶς, οὐκ ὄντος τοῦ σφραγιζομένου; hoc est: *Signum & hoc est, quum ipsa res penes te exstiterit, hoc est, ipsa fides; quandoquidem si hâc carueris, ne ipsum quidem signum, signum esse potest: Cujus enim signum erit? cujus signaculum? quum non sit qui obsignetur.* Et mox: εἰ γὰρ δικαιοσύνης ἐστὶ σημεῖον, δικαιοσύνην δὲ οὐκ ἔχεις, οὐδὲ σημεῖον ἔχεις, hoc est, *Si enim justitiæ ea signum est, justitia autem carueris, fit ut ne signum quidem habeas.*

Usus ergo legitimus, seu usurpatio legitima Sacramenti federis gratiæ, non est sola observatio ritus externi sine fide referente ritum ad finem illum, cujus gratia a Deo institutus est.

Sacramentis enim federis gratiæ non alia promissio est addita, quàm gratiæ, quæ semper habet adjunctam conditionem fidei, sive expressam, sive intellectam.

Sacramenta non facit fides, sicut eadem fides non facit verbum audibile: sed fides est instrumentum, medium, & manus, qua accipiuntur res significatæ & oblatæ à Deo per verbum & Sacramenta.

Sacramenta ergo prosunt, hoc est, exhibent & obsignant gratiam in vero usu:

Non *ex opere operato*, hoc est, naturali aptitudine ac vi externi ipsius operis peracti etiam sine fide & interno bono motu utentis: vel, ut alii volunt, per modum assistentiæ virtutis divinæ adsignata, ex pacto, etiam sine fide, & interno motu utentis: Undè falsum est Scholasticorum commentum, *Sacramenta justificare ex opere operato*; neque enim Sacramenta utentibus justitiam infundunt, ut cùm urceus effunditur in vas; aut sibi indita imprimunt gratiam, sicut malleo impellitur clavus in parietem aut metallo imprimitur signum aliquod.

Nec *ex opere operantis*, hoc est, ex devotione & merito utentis.

Sed ex promissione Dei instituentis Sacramentum & ex fide vivâ hominis utentis Sacramento.

Cæterum & verbum & Sacramenta fidem nostram ad Christum, tanquam unicum salutis nostræ fundamentum, deducunt.

Sacramenta federis gratiæ idem nunciant oculis, quod verbum Evangelii nunciat auribus. Hinc appellatur Sacramentum, Evangelium visibile.

Igitur nihil aliud in Sacramentis nobis proponitur, offertur & datur & obsignatur, quàm in Evangelio promittitur & annunciatur sed unum idemque, nempe Christus cum suis beneficiis. Nihil aliud in Sacramentis percipimus, quàm in simplici verbo, nempe Christum cum suis beneficiis.

Atq; eadem est Christi sive in simplici verbo, ut Johan. 6. sive in Sacramentis perceptio, nempe spiritualis, id est, quæ Spiritus sancti virtute & unico fidei instrumento peragitur. Non differt perceptio Christi in verbo & Sacramentis *reipsa*: nam utrobiq; est eadē res, eadem substantia, nempe Christus cū suis beneficiis. Non differt *modo*: utrobiq; enim est spiritualis. Nō differt *instrumento perceptionis*: nam utrobiq; instrumentum perceptionis est fides. Quomodo igitur differt perceptio Christi in simplici verbo & Sacramentis? Externa tantùm formâ: quoniam videlicet in Sacramentis signa corporalia verbo promissionis adjunguntur. In simplici verbo Deus per prædicationem & aures tantùm nobiscum agit; in Sacramentis verò adhibet præterea signa in reliquos sensus etiam incurrentia: unde fit ut vehementior & expressior sit Sacramentalis, quàm nuda per simplex verbum communicatio.

Partes Sacramenti federis gratiæ voce Sacramenti latè accepta, sunt; signa, res & verbum institutionis promissionisque: strictè verò accepta voce Sacramenti, partes ejus duæ sunt: *res terrena, & actio externa seu ritus externus*, Genes. 17. 11. Exod. 12. 8. & seqq. Matth. 3. 11. & 28. 9. Matth. 26. 26. & seq. 1. Cor. 11. 23, 24, 25.

Res terrena sola perfectum & integrum Sacramentum non est: sed oportet actionem externam seu ceremoniam, & usum rei terrenæ à Christo institutum accedere, cum vera fide conjunctum.

Nihil enim habet rationem Sacramenti extra usum à Christo institutum.

Res terrena in Sacramento, est signum seu Symbolum, quo res cœlestis fidelibus promissa non tantùm similitudine quadam repræsentatur & significatur, sed etiam simul cum eo exhibetur, ita ut certi reddantur fideles tam certò rem cœlestem spiritualiter adesse, eisq; dari, quàm certò corporaliter ante oculos rem terrenam præsentem vident, Genes. 17. 11. Rom. 4. 11. Ezech. 36. 25. Dicitur *res terrena*, quia est è terra, & in terris, & terreno modo, hoc est, corporaliter accipitur. *De re terrena.*

Ipse Christus per Spiritum sanctum fidei nostræ res promissas præsentes facit, fides autem eas accipit.

Fides non efficit eam præsentiam: sed ipse Christus.

Res cœlestis per rem terrenam in Sacramento significata, nobisq; obsignata ac confirmata, est novum Testamentum, seu fedus gratiæ, sanguine Christi ratum factum: seu, quod eodem redit, Christus cum beneficiis salutis æternæ in federe gratiæ promissis. Dicitur *res cœlestis*, quia in cœlis est, & modo cœlesti, id est, fide & spiritu percipitur: & vitam cœlestem in nobis alit.

Ergo non est in ministro aut terrenis elementis hærendum: sed ad res promissas oculi fidei sunt convertendi.

Propterea res terrena, more loquendi in Scriptura & Ecclesia trito & perspicuo etiam sæpe nomine rei cœlestis appellatur; quia per rem terrenam significatur, intelligitur & obsignatur res cœlestis. Exod. 24. 8. sanguis victimarum dicitur sanguis federis. Genes. 17. 10. Circumcisio nominatur fedus. Exod. 12. 11. Agnus paschalis appellatur transitus. Tit. 3. 5. Baptismus nominatur lavacrum regenerationis.

Quomodo autem hæ Sacramentales locutiones intelligi & explicari debeant, ipsa Scriptura declarat: quia res terrena fit signum federis, Gen. 17. 11. quia fit sigillum justitiæ fidei, Rom. 4. 11. quia fit memoriale mortis Christi Luc. 22. 19. 1. Cor. 11. 24.

Idque fit per *metaphoram & metonymiam sacramentalem.*

Digitized by Google

lem, quâ nempe signum vel ponitur pro re signata, vel appellatur nomine rei signatæ.

Sic fuit de re terrena: sequitur de actione externa, in Sacramento.

Actio externa in Sacramento, hoc est, ritus seu ceremonia, quæ in Sacramento juxta institutionem Christi observari debet, *est signum actionis internæ*, quæ à Deo & anima fidelis hominis perficitur. Deut. 30. 6. Matth. 3. 11. Roman 6. 3. 1. Corinth. 6. 11. Coloss. 2. 11. Act. 22. v. 16.

Actio hæc duplex est: *alia ministri Sacramentum administrantis, alia fidelis Sacramento utentis.*

Actio ministri Sacramentum administrantis est duplex: *sanctificatio rei terrenæ, & administratio ejusdem.*

Sanctificatio rei terrenæ, est actio ministri, quâ destinat rem terrenam ad sanctum usum ex mandato Dei, ad significandum, æquè certò rem cœlestem à Deo ipso ad salutem animarum nostrarum destinatam esse.

Proinde doctrinæ de federe Dei cum hominibus ante omnia explicatio requiritur: & tum recitatio verborum institutionis Sacramenti est necessaria, ut sic verbum Dei proponatur, quo ordinatum & institutum est à Deo ipso Sacramentum: quo res terrena sanctificetur, & ad sacrum usum consecretur, quia eâ verbum mandati & promissionis Dei continetur. Ideo ait Augustinus: *Accedit verbum ad elementum, & fit Sacramentum* 1. Corinth. 11. vers. 23, 24, 25. Appellatur etiam *Consecratio & confectio Sacramenti*, item μεταβολή, *mutatio signorum* non quoad substantiam, quantitatem aut qualitatem: sed tantùm quoad finem, officium seu usum; quia illius usus mutatur, qui non ampliùs est corporalis & profanus, sed spiritualis & sanctus, ad substantiam signi adjecta gratia.

Administratio rei terrenæ, est altera ministri actio, qua significatur, tam certò DEUM nobis promissa bona offerre & dare: quàm certò rem terrenam à ministro verbi nobis offerri & dari videmus, 1. Corinth. 11. 23.

Rem terrenam dispensat & exhibet minister verbi: rem cœlestem autem ipse Christus. Matth. 3. 11. *Ego baptizo vos aquâ, alius est qui baptizat Spiritu sancto.*

Hæc de actione ministri Sacramentum administrantis.

De actione fidelis in Sacramento.

Actio fidelis Sacramento utentis, est perceptio rei terrenæ, qua significatur ipsum tam certò spiritualiter promissa bona cœlestia accipere, quàm certò rem terrenam corporaliter percipit. Roman. 4. v. 11. Matth. 26. v. 26.

Verba promissionis gratiæ & rem terrenam, accipimus ex ore & manu ministri: at res cœlestes ex manu ipsius Christi.

Externa perceptio fit corpore, interna non nisi per fidem & Spiritus sancti in cordibus efficaciam: complectitur enim interna perceptio unionem cum Christo, justificationem, regenerationem, &c.

Rem terrenam accipimus *corpore*, hoc est, membris, actionibus & sensibus corporis, oculis, auribus, manibus, ore & stomacho, visu, auditu, tactu, gustu & olfactu: res autem cœlestes accipimus anima, per fidem & Spiritus sancti efficaciam.

Ideo accipiunt rem terrenam non tantùm fideles, sed etiam infideles: sed rem cœlestem tantùm fideles.

Hæ igitur sunt partes Sacramenti, quæ ad cujusque Sacramenti stricta significatione sic dicti, quo fedus gratiæ obsignatur, perfectionem requiruntur: cum quibus si in vero usu res cœlestes & actio interna & cœlestis conjungantur, nominatur hæc conjunctio unio Sacramentalis, quæ etiam Sacramentalium locutionum causa est.

Unio Sacramentalis, est spiritualis conjunctio Sacramenti cum rebus quarum est Sacramentum, seu est conjunctio signorum & rerum, id est, rei terrenæ cum cœlesti, & actionis externæ cum actione interna, non physica & localis, sed spiritualis, pactionalis & relativa, quæ in ordinatione divina signi ad rem, & spirituali exhibitione & perceptione signorum, verè conjuncta exsistit.

Ut autem Sacramenti strictè accepti duæ sunt partes: ita etiam unionis sacramentalis.

Prima pars est unio rei terrenæ cum re cœlesti.

Hanc rem cœlestem non necesse est substantialiter & corporaliter esse in re terrena, vel in eo loco in quo res terrena est: quia hæc unio est merè spiritualis.

Nec sequitur, si corporaliter præsens non est in terra, in re terrena vel in loco, in quo est res terrena, propterea præsentem non esse: quia etiam verè præsens est, quod spiritualiter præsens est.

Altera pars unionis sacramentalis est conjunctio actionis externæ cum actione interna.

Nam in legitimo usu Sacramenti conjuncta est exhibitio & perceptio signi & rei signatæ: signi quidem corporalis ex manu ministri; rei verò signatæ spiritualis per fidem veram, ex manu ipsius Christi.

Sacramentum enim non tantùm terrena & corporalis, sed etiam cœlestis & spiritualis actio est in qua non tantùm res terrena, quæ in terra est, sed etiam illæ res quæ in cœlo & quæ in Deo & quæ in cordibus fidelium sunt, nobis sunt præsentes.

Et Spiritus sanctus nos cum Christo conjungens, etiam longissimè distantia, quod ad loci intervallum attinet, copulat multò arctiùs & propiùs, quàm vel anima cum corpore, vel vitis cum palmite est conjuncta.

Hactenus fuit de partibus Sacramenti federis gratiæ: sequuntur fines.

Sacramenti federis gratiæ sunt hi *fines*, omnibus speciebus Sacramenti federis *communes*:

1. Ut sit monimentum, signum & sigillum federis gratiæ & communionis cum Christo in federe promissæ, atque adeo beneficiorum Dei tum exhibitorum, tum exhibendorum: id est, ut commonefaciat, certos reddat & obsignet fideles de collatis vel conferendis in eos Christi beneficiis. Sic Pascha erat memoriale non modò præteritæ liberationis ex Ægypto, sed etiam futuræ liberationis per Christum. Sic sacra Cœna est memoriale non tantùm redemtionis factæ in cruce, sed etiam perficiendæ, cum veniet judicatum vivos & mortuos, & suos electos plenè liberabit à peccato & omnibus hostibus resuscitans corpora eorum ex mortuis Luc. 21. 28. 1. Cor. 11. 26.

Hinc etiam intelligitur, quomodo Sacramenta nos servent, nimirum non ut causæ efficientes vel instrumenta conferentia gratiam & salutem, & quidem ex opere operato, sine bono motu utentis, ut impiè docuerunt Papistæ: sed velut signa & sigilla obsignantia credentibus gratiam & salutem, quæ à Deo ipso confertur.

2. Ut nos admoneat obligationis quâ nos Deo obstrinximus, nos futuros ejus populum; ac proinde ut eo exerceatur, augeatur & confirmetur fides nostra.

3. Ut eo excitemur ad recordationem Christi & gratiarum actionem pro beneficiis redemtionis.

4. Ut sit vinculum mutuæ dilectionis & concordiæ in Ecclesia, hoc est, ut ejus communicatione, mutua charitate magis ac magis inter nos devinciamur.

Digitized by Google

mur: *unus panis, unum corpus multi sumus.* 1. Cor. 10. 17.

5. Ut sit nervus publicorum congressuum & conservationis ministerii Ecclesiastici. Exod. 12. vers. 16. 1. Cor. 11. 20.

6. Vt sit nota professionis, qua tanquam tessera, Ecclesia ab infidelibus discernatur. Exod. 12. v. 43. *Nullus alienigena vescitor illo.* Sic circumcisio discernebat Judæos ab aliis Gentibus.

Vt ab esu Deo immolatorum omnes impuri prohibebantur, comminatione addita, quod quicunque immundus de iis edisset, ejus anima exscindenda foret è populo suo, Levit. 7. v. 20. ita nemo impurus & infideli Sacramento federis gratiæ uti debet.

7. Vt sit testimonium confessionis & societatis cum Ecclesia. *Sextus* finis pertinet ad totam Ecclesiam: at *septimus* ad singulos fideles.

Qui non fuerit circumcisus, ejus anima exscindatur è populo DEI. Genes. 17. v. 14. Qui non utitur Sacramentis cùm possit, ostendit se non esse membrum Ecclesiæ & socium confessionis. Sacramentum enim est testimonium, quod testatur, eum qui Sacramento utitur, pertinere ad coetum Ecclesiæ, habere societatem cum ea. Qui in coetu aliquo Sacramento utitur, is hoc usu testatur, se amplecti confessionem illius coetus, & habere societatem cum ipso.

8. Vt præbeat occasionem tum junioribus inquirendi & discendi beneficia DEI, tum parentibus alisque ea explicandi. Exod. 13: 14.

Sic etiam fuerunt fines federis gratiæ riique communes.

Sacramentum federis gratiæ duplex est, *Veteris Testamenti* vel *novi*.

Eæque conveniunt & paria sunt *significatione & re significata:* quia eandem rem signatam ambo significant & obsignant, nempe Christum cum omnibus suis beneficiis. Augustinus in Psal. 77 & Tractat. 26 in Joh.

Hinc Sacramenta veteris & novi Testamenti inter se collata, dicuntur *antitypa* 1. Pet. 3. v. 21. sicut ad Christum relata, sunt typi illius.

Differunt verò aliquot modis.

1. *Signis Sacramentalibus:* alia enim fuerunt signa externa in veteri Testamento, alia & simpliciora sunt in novo.

2. *Modo significandi:* nam Sacramenta vetera Christum exhibendum significabant: nova exhibitum significant.

3. *Amplitudine:* nam vetera tantum ad posteros Abrahami pertinuerunt: nova ad totam Ecclesiam ex quocunque populo collectam pertinent.

4. *Claritate:* nam vetera obscuriora fuerunt; nova clariora sunt. Hinc dicitur, vetera Sacramenta fuisse *umbram*, nostra esse *imaginem*, idque intelligendum de obscuritate veterum, & claritate novorum Sacramentorum. Non enim possunt signa rerum exhibitarum non esse clariora & meliùs intelligi, signis rerum futurarum; sicut narratio præteritorum est clarior prædictione futurorum. Sicut doctrina, sic etiam signa veteris Testamenti sunt obscuriora, quàm novi.

5. *Efficaciâ:* nam per nova Sacramenta efficacius & uberius Spiritus sancti gratia operatur quàm per vetera. Nam ut res figuratæ, sic earum communio seu perceptio non differt specie, sed tantùm gradu. Col. 2. *In quo etiam circumcisi estis.* Per Sacramenta enim novi Testamenti expressiùs & vehementiùs beneficia Christi repræsentantur & obsignantur, quam per veteris Testamenti Sacramenta repræsentata fuerunt.

6. *Duratione:* nam vetera Sacramenta solummodo usq; ad complementum à Christo factum durare debuerunt: at nova usq; ad finem mundi sunt duratura.

A 1. Cor. 11. v. 26. Ex his iisdem modis perspicitur etiam, nostra Sacramenta esse præstantiora Sacramentis veteris Testamenti.

Sacramenta autem veteris Testamenti non fuerunt figura Sacramentorum novi Testamenti.

1. Quia sic Sacramenta novi Testamenti fuissent res signata veterum Sacramentorum: quod est absurdum. Sic enim Sacramentorum Sacramenta fuissent, non autem signa federis cum Patribus à Deo initi: non signa gratiæ:

2. Quia sic fuissent signa rerum, quæ Patribus neque cognitæ, neque à Deo datæ fuissent.

3. Quia sic veteres credendo futurum baptismum & coenam Domini, servati fuissent: nam profectò id credendo, quod ipsorum Sacramenta significabant

B servati sunt.

4. Quia sic alia fuisset res significata veterum Sacramentorum, alia novorum. Nam veterum res significata essent nova Sacramenta: novorum autem Christus cum suis beneficiis. *Vide Zach. Ursini consider. part. 2. pag. 539. in octavo.*

Caput LII.

In quo de Circumcisione.

De Sacramentis federis gratiæ in veteri Testamento.

SACRAMENTUM *veteris Testamenti*, est quod ante Christi adventum Ecclesiæ veteris Testamenti institutum fuit, Genes. 17. Exod. 12. & 16. 15. 1. Cor. 10. v. 1. 2. 3. 4.

C Sacramenta veteris Testamenti vel *ordinaria* fuerunt, vel *extraordinaria*.

Ordinaria, fuerunt quæ ad Ecclesiam Israëliticam veteris Testamenti ordinariè & semper pertinebant, Gen. 17. Exod. 12.

Fueruntque duo, *Circumcisio* & *Pascha*.

De Circumcisione.

Circumcisio, fuit Sacramentum veteris Testamenti, quo omnes mares in populo Israëlitico in præputio circumcidebantur, ut obsignaretur, ipsos federi à Deo cum Abrahamo inito insertos, ac proinde in Christum venturum incorporatos, & in populum Dei cooptatos esse, Genes. 17. 10, 11. Jos. 5. 7. Rom. 4. 11.

Præputium jussu Dei abscindendum, erat signum, nostram naturam corruptam esse, homines in hac generatione carnali reos nasci: & ideo egere regeneratione & renovatione, quæ futura erat per Semen illud

D benedictum, qui contriturus erat caput serpentis, & in quo benedicendæ erant omnes Gentes.

Actio externa in circumcisione erat duplex: *altera* ministri circumcisionem administrantis, *altera* fidelis qui circumcidebatur, Genes. 17. vers. nono, decimo. Romanorum duodecimo, vers. decimonono, & quarto, vers. undecimo.

Ministri circumcisionem administrantis, duplex erat actio: *Sanctificatio rei Sacramentalis, & amputatio præputii.*

Sanctificatio rei Sacramentalis in circumcisione, erat destinatio refectionis præputii ad finem sanctum ex institutione Dei.

Amputatio præputii, erat signum circumcisionis cordis, id est, internæ repurgationis animæ à peccatis &

E justificationis per fidem, Rom. 4. 11. remissionis peccatorum & regenerationis, Deut. 30. v. 6.

Fidelis qui circumcidebatur actio, erat susceptio circumcisionis, & amissio præputii, qua ei significabatur & obsignabatur, ipsius animam perinde certò intus repurgari à peccatis, & exui liberariq; à nativa immunditie. Rom. 4. 11. Coloss. 2. 11. Deut. 10. 16. Jerem 4. v. 4. quàm certò præputium ei ademtum esset.

Circumcisio fiebat octavo die post nativitatē pueruli, ut esset signum, die Dominico qui octavus est,

 sicut Sab-

Digitized by Google

A sicut Sabbathum septimus, regenerationem nostram quam circumcisio obsignabat, perfectum iri. Regenerationem consequuti sumus per resurrectionem Christi ex mortuis, 1. Petr. 1. v. 3. Rom. 6. v. 4. 5. eaque facta est non Sabbatho, qui septimus dies erat, sed die octavo. *Athanasius* de Sabbathis & circumcisione pagina septingentes. sexagesima tertia, primi tomi Edit. Commelinianæ. *Ambrosius* in secund. Lucæ, per octavum circumcisionis diem culpæ totius futura purgatio resurrectionis præfigurabatur ætate.

Hæc de Circumcisione fidelium veteris Testamenti communiter ex Scripturæ sententia dicuntur.

DE CHRISTI Servatoris nostri circumcisione paulò aliter statuendum. Nam Christus non est pro seipso circumcisus, nec circumcisione ipsi pro se opus erat. Quia quod ipsi obsignaret circumcisio, non erat:
B non enim habebat cor immundum, cujus circumcisio ipsi externa circumcisione significaretur, applicaretur, & obsignaretur.

Sed circumcisus est pro fidelibus, seu propter fideles, quorum intererat Christum circumcidi, ad quos proinde etiam usus circumcisionis Christi pertinent. Voluit enim Christus circumcidi externâ circumcisione propter has causas.

Ut testaretur nobis, se esse filium seu semen Abrahami, quidem semen illud benedictum, quod erat Abrahamo promissum. Nobis enim opus erat, ut certò sciremus, hunc Jesum esse semen Abrahami: alterius enim semen Servator mundi esse non debebat.

2. Ut ostenderet, quòd voluntariè se subjecerit toti legi implendæ pro nobis: siquidem circumcisionis
C Sacramentum instar solennis obligationis erat, quâ circumcisi ad integram legem præstandam adstringebantur. Gal. 4. v. 4. & cap. 5. v. 2.

3. Ut fedus gratiæ inter Deum & nos, quod ipse sanxerat, ratum in seipso faceret nobis tanquam federis illius Mediator & sponsor.

4. Ut circumcisionem Patrum in sua ipsius carne sanctificaret & confirmaret.

5. Ut testaretur, se etiam Patrū Veteris Testamenti Servatorē esse, & pro illis quoq; sanguinem fundere.

6. Ut fideles Novi Testamenti à lege circumcisionis liberaret, quam in suo corpore implevit. Exhibita veritate, figura cessare debuit: Quapropter fideles jam non magis circumcidi debent: ita ut si quis circumcidatur, facto hoc neget Christum advenisse & eum sibi
D inutilem reddat, Galat. 5. vers. 1. 2. *In libertate igitur quâ Christus nos liberavit perstate, & ne regredientes implicamini servitutis jugo, Ecce, ego Paulus dico vobis, si circumcidamini, Christum nihil vobis profuturum.* Paulus quidem Timotheum circumcidit non ex necessitate, sed ut pacem Ecclesiæ retineret, cursum Evangelii magis promoveret, donec melius innotesceret libertas per Christum parta, Act. 16. 3.

7. Ut nos admoneret, nobis spirituali cordium nostrorum circumcisione maximè opus esse, Deuter. 10. v. 16 & 30. v. 6. Jerem. 4. vers. 4.

8. Ut hanc spiritualem cordium nostrorum circumcisionem in se fundaret nobisque communicaret: ideo etiam in ipso circumcisi censemur, Coloss. 2. vers. 11. Philipp. 3. vers. 3. Sicut enim concepti sumus
E cum ipso, nati cum ipso nascente, mortui cum illo moriente, resuscitati cum illo resurgente, ita in eodem circumcisi sumus circumcisione non manufacta, corpore peccati carnis exuto per circumcisionem Christi. Proinde nos circumcisione carnali non indigemus.

9. Ut Sacramentorum usum nobis commendaret, & suo exemplo ad observationem disciplinæ à Deo præscriptæ invitaret & adduceret.

Tantum de circumcisione, sequitur

CAPUT LIII.

In quo de Paschate.

PASCHA, fuit Sacramentum Veteris Testamenti, quo fideles comesto agno Paschali admonebantur tum præteritæ ereptionis corporalis in Ægypto à cæde primogenitorum & ex servitute Pharaonica seu Ægyptiaca, tum futuræ spiritualis liberationis per Christum. Exod. duodecimo, vers. primo, secundo, tertio, quinto, & undecimo.

Paschatis strictâ significatione accepti partes duæ fuerunt: *Agnus Paschalis, & actio ad ejus usum pertinens.*

Agnus Paschalis spirituali significatione denotabat CHRISTUM agnum DEI, auferentem peccata mundi, in priori ad Corinthios quinto, versiculo septimo, octavo & decimo tertio.

Actio in paschate erat vel *administrantis*, vel *percipientis.*

Actio administrantis erat duplex: tum *sanctificatio agni paschalis*: tum *mactatio, assatio, & prabitio ejusdem ad edendum.* Exod. 12. v. 3, 4, 5, 21.

Sanctificatio Agni Paschalis, erat separatio ejus à reliquo grege ad sanctum usum, nimirum ut fieret Sacramentum seu Symbolum ereptionis populi Israëlitici, cum à cæde primogenitorum, tum à morte æterna per Christum, verum illum Agnum Dei pro nobis mactandum. Exod. 12. 3. & seqq. Joh. 19. 1. Cor. 5 v. 7.

Ad hunc finem explicatio institutionis Sacramenti Paschæ præcepta fuit, Exod. 12 v. 26, 27.

Altera actio erat mactatio, assatio & prabitio agni paschalis ad edendum, quæ fiebat à Patrefamilias, & significabatur Deum Filium suum exhibiturum, ut pro peccatis mundi mactaretur, & animarum nostrarum cibus fieret, 1. Cor. 5. v. 7.

Fidelis percipientis actio erat comestio agni Paschalis, qua significabatur participatio Christi mactandi pro peccatis mundi, 1. Cor. 5, 7, 8.

Adjuncta erat *gratiarum actio*, qua recolebatur ad laudem Dei beneficium ereptionis primogenitorum à cæde, & eductionis populi Dei ex servitute Ægyptiaca, & futuræ liberationis ex spirituali Ægypto, hoc est, ex servitute peccati sacrificio Messiæ, Exod. 12. v. 24, 26. & 13. v. 8, 9, 10.

Quapropter Pascha seu comestio agni Paschalis erat simul sacrificium Eucharisticum, propter adjunctam gratiarum actionem: erat etiam sacrificium propitiatorium, non proprium & reale, sed solummodo significativum futuri sacrificii propitiatorii.

Quotannis Pascha renovabatur: tum ut posteri acceptorum beneficiorum identidem commonefierent: tum ut ad majorem beneficiorum exspectationem excitarentur.

Plura de agno Paschali videantur in Exegesi Analytica illustrium aliquot vaticiniorum Veteris Testamenti in lectionibus de capite duodecimo Exodi.

Sic est de ordinariis Sacramentis Veteris Testamenti: sequitur

CAPUT LIV.

In quo de extraordinariis Sacramentis Veteris Testamenti.

EXTRAORDINARIA *Sacramenta Veteris Testamenti*, fuerunt quæ extraordinariè tum ante Institutionem duorum ordinariorum fuerant, tum ad ea postea accesserant. Antè fuerunt, ignis è cœlo sacrificia comburens & Arca in qua Noë cum suis est à

communi

communi μεταλήψει in aquis diluvii conservatus, ut ipsi significaretur & obsignaretur conservatio ab æterna pernicie per Christum, 1. Pet 3. v. 20. 21.

Ad ordinaria duo accesserunt multa: *Baptismus nubis & maris: cœna manna atque aqua ex petra profluentis: effusio sanguinis victimarum voluntate Dei mactatarum terra Canaan: tabernaculum: templum: Arca fœderis & propitiatorium: lychnuchus aureus in sacrario Dei: lapides duodecim* è medio Jordane sumti & erecti Gilgale: & totidem erecti in medio Jordane, Jos. 4. v. 5. & seqq. *aqua piscina Bethesda ab Angelo turbata certo tempore*, Joh. 5. v. 4. &c.

Baptismus nubis & maris, fuit Sacramentum extraordinarium in Veteri Testamento, quo Israëlitæ sub nube illa exsistentes, & per mare transeuntes, omnes præeunte administro Mose baptizati sunt nube & mari, 1. Cor. 10. v 1, 2.

Cœna manna, atque aqua ex petra profluentis, fuit Sacramentum Veteris Testamenti, quo Israëlitæ cibo cœlitus demisso alebantur, ad significandam spiritualem alimoniam carnis Christi; & aqua ex petra profluente potabantur, ad significandum spiritualem potum sanguinis Christi. 1. Cor. 10. v. 3. 4.

Effusio sanguinis victimarum voluntate Dei mactatarum, & ipsa facta est ad hunc finem, ut obsignaretur fedus à Deo cum hominibus initum. Sic enim Exod. 26. v. 6, 7. 8. effusione sanguinis juvenci oblati Deo confirmatum & ratificatum est fedus inter Deum & Israëlitas ex Ægyptiaca servitute liberatos pactum. Hebr. 9. 18, 19. 20. Sanguis autem pecuinus erat typus sanguinis Christi, cujus effusione in rei veritate sancitum & obsignatum est fidelibus omnibus fedus gratiæ, ut Paulus testatur Hebr 9. v. 15, 16, 17. Unde communiter quo sancta esset federum religio & fides, omnibus seculis, etiam apud profanas Gentes, interposita fuerunt sacrificia. Sanguis pecudum sanctificabat ad carnis puritatem, Hebr. 9. v. 13. id est, erat symbolum sanctificationis.

Terra Canaan, erat fidelibus Veteris Testamenti Sacramentum, ut ejus aspectu, possessione & fruitione, in spem veræ illius, quæ nondum apparebat, cœlestis hæreditatis se exercerent ac confirmarent.

Tabernaculum, id est, portatile templum ex lignis & pellibus animalium, ære, auro & argento confectum, erat fidelibus Vet. Test. Sacramentum, quo illis Deus præsentiam suam inter illos ad sanctificationem & benedictionem ipsorum propter Christum Dominum & in ipso, testificabatur non tantum in hac vita in qua peregrinamur, sed etiam in altera vita quum erimus in patria. Jes. 33. 20. Ezech. 37. v. 27. Apo. 13. 6. Luc. 16. 9. Heb. 8. 2. & c. 9. v. 11 Apoc. 15. v. 5. & c. 21. v 3.

Templum Ierosolymitanum erat fidelibus Vet. Test Sacramentum quo illis significabatur, ipsos in Christo, cujus corpus sanctissimum est verè templum in quo Deitas habitat, uniri Deo cum in Ecclesia militante, tum etiam in Ecclesia triumphante, in templo cœlesti. Joh. 2. v. 21. Zach 6. v. 12, 13, 14, 15. Malach. 3. vers. 1. Apoc. 3. v. 12 & c. 21. v. 22.

Arca foederis, erat Sacramentum gratiosæ præsentiæ Dei in Christo Domino qui respondebat interrogantibus os ejus è medio Cherubinorum, ut per fidem intelligerent fideles fedus gratiæ à Deo cum ipsis initum per Christum ad æternam ipsorum salutem. Exod 25.

Propitiatorium ἱλαστήριον, vocabatur tectorium Arcæ federis, eratque Sacramentum quo significabatur & confirmabatur fidelibus, Deum ipsis propitium esse propter Christum Dominum. Paulus enim Rom 3. v. 25. explicans hoc Sacramentum ait de Christo quòd *illum præstituit Deus ut esset ἱλαστήριον, propitiatorium seu placamentum per fidem, &c.*

Lychnuchus aureus in sacrario Dei, erat Sacramentum quo significabatur Deum illustrare & sanctificare Ecclesiam per verbum divinum virtute Spiritus sancti, idque φωτισμῷ διδαχῆς, per illustrationem Evangelii Christi. 2 Cor. 2. Ephes. 5.

Lapides duodecim in medio Iordane & totidem Gilgale erecti, erant Sacramentum quod fidelibus monimentum erat, Ecclesiam Dei in mediis rerum adversarum undis conservari à Deo per Christum & propter ipsum tanquam sponsorem federis illius gratiæ à Deo nobiscum initi, & per eundem introduci ex calamitatibus vitæ hujus in cœlestem quietē & hæreditatem.

Aqua piscina Bethesda ab Angelo Dei turbata præstituto tempore, qua qui primus post turbationem ingressus erat sanabatur à quocunque detineretur morbo, ut legitur Johan 5. v 2, 3, 4 erat Sacramentum quo Deus testabatur gratiam suam erga populum Israëliticum & consolabatur fideles exhibitionem exspectantes Servatoris illius, qui non tantum corpora, verum etiam animas sanat ad vitam sempiternam.

Hactenus dictum est de Sacramento Veteris Testamenti: sequitur de Sacramentis Novi Testamenti.

CAPUT LV.

In quo de Baptismo.

SACRAMENTUM *novi Testamenti*, est quod ab ipso Christo Ecclesiæ suæ institutum, Sacramentis Vet. Testamenti successit, Matth 26 v 26 & 28. v. 19.

Sacramenta novi Testamenti duo sunt tantummodo: *Baptismus & Cœna Domini*. Hæc enim à Christo instituta esse, in novo Testamento reperimus: Alia autem præterea esse instituta, non invenimus. Si plura sunt, tum iis qui affirmant, incumbit illa ex Novo Testamento demonstrare. A nobis autem nonnisi ineptè postulatur, ut probemus, alia præter baptismum & Cœnam Domini non esse Novi Testamenti Sacramenta: Sic enim totum Novum Testamentum nos proferre oporteret, quum negemus ullibi in Novo Testamento plura duobus instituta a Christo esse.

Baptismus est primum Sacramentum Novi Testamenti, in quo illi, ad quod fedus gratiæ Dei pertinet, juxta mandatum Christi aqua perfunduntur seu abluuntur in nomen Patris, Filii & Spiritus sancti, id est, ut illis qui baptizantur significetur & obsignetur, eos in communionem federis gratiæ susceptos, Christo & corpori ejus mystico Ecclesiæ insertos, justificari à Deo propter effusum pro nobis sanguinē Christi, & regenerari per Spiritum Christi: & vicissim obligentur ad colendum fide & bona conscientia, & invocandum religiosè solum hunc Deum, Patrem, Filium & Spiritum sanctum. Matth. 28 19. *Baptizantes eos in nomen Patris & Filii & Spiritus sancti* Act. 2. 38. *Resipiscite, & baptizetur unusquisque vestrum in nomen Iesu Christi in remissionem peccatorum: & accipietis donum Spiritus sancti.* Matth 3 v 11. *Ego quidem baptizo vos aqua ad resipiscentiam: is verò qui pone me venit, validior me est, cujus non sum dignus qui solcas portem, ipse vos baptizabit Spiritu sancto.* Marc 16. v. 16 *Qui crediderit & baptizatus fuerit, servabitur qui verò non crediderit, condemnabitur*, Luc. 3. 3. Mar. 1. v 4 Rom. 6. v. 3. 1. Pet. 3. v. 21. *Baptismus quid sit.*

Baptismus successit circumcisioni, ejusq; αὐτὴ χρεία retinet: utrumq; enim Sacramentum est & dicitur *Sacramentum initiationis*, seu susceptionis in fedus gratiæ.

Baptismi latè accepta voce partes sunt, tum aqua Spiritus S. & sanguis Christi: tum ablutio externa & interna: tum verbum divinum, quo elementum aquæ institutum est sacrum signum, quo promissa est gratia invisibilis, quo eadem exhibetur & applicatur singulis.

 Stricto

Digitized by Google

Stricte autem acceptâ voce Baptismi, partes ejus A duæ sunt: *Aqua baptismi, & ejusdem usus legitimus.*

Aqua Baptismi, est signum sacrum quod adhibere Christus jussit, eoque significatur sanguis Christi in in cruce effusus, Spiritus item sanctus. Nam baptismo nobis obsignatur tam regeneratio, quàm purgatio à peccatis: regeneratio autem fit per Spiritum sanctum. Heb. 12. 24. 1. 1. Pet Zach. 13. 1. Ezech. 36. 25. Matth. 3. 11. Iohan 3. 5. & c. 7. v 37, 38. 39. Act. 11. 16.

Usus aquæ baptismi legitimus perspicitur in actione tum ministri Baptismum administrantis, tum fidelis Baptismo utentis, tum fine Baptismi.

Soli ministri verbi divini qui legitimè vocati sunt: debent baptizare: non mulieres, non alii: quia quibus à Deo demandatum est munus verbum Dei prædicandi, ii soli possunt jure baptismum conferre. Christus e- B nim ministris verbi à se constitutis, non autem mulieribus aut alii dixit; *Prædicate Evangelium omni creaturæ, Qui crediderit & baptizatus fuerit, servabitur, &c* Marc. 16. v. 15, 16. Et Matth 28. v. 19. *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, Filii & Spiritus sancti.*

Casus necessitatis frustra obtenditur, cùm nulla sit necessitas, quæ nos cogat præscriptum à Deo ordinem violare.

Paulus quidem scribit 1. Corinth. 1. 17. *se non missum à Christo ut baptizaret, sed ut Evangelizaret:* Sed id κατά τι intelligendum; Non missum fuisse à Christo Apostolum ut baptizaret, nimirum præcipuè; quia Sacramenta sunt tantum appendices verbi Dei: & poterant administrari etiam ab illis qui non erant Apostoli, sed tamen ad functionem prædicandi verbum Dei legiti- C mè vocati, ut videre est Act. 10. 48. ubi Petrus Apostolus legitur præcepisse ut ii qui S. S. acceperant baptizarentur in nomine Domini.

Minister itaq; Baptismi est præco Evangelii, minister, inquam, est, non autem propriè autor & dominus Baptismi, unde qui baptizatur, non à ministro propriè baptizatur, sed à Deo, seu à Christo qui Baptismum instituit.

Quapropter vis & efficacia Baptismi à solo Deo, à solo Christo pendet: non à ministro verbi divini, qui hæreticus & impius esse potest. Nec propterea irritus est Baptismus & reiterandus, quod ab hæretico vel flagitioso sit administratus, sicut dicitur, *Vim Sacramenti non tollit vitia ministri* A notorio tamen hæretico aut notoriè flagitioso ministro Baptismus non expetendus. D

Ministri autem actio duplex est: *sanctificatio aquæ & ablutio externa.*

Sanctificatio aquæ, est destinatio ejus ad hunc usum, ut sit sacramentum sanguinis & Spiritus Christi non ex Magica aut superstitiosa consecratione, sed ex ordinatione Christi, quam verba institutionis Baptismi exponunt.

Ablutio externa est adspersio aquæ, ablutionis interioris, quâ sanguine & spiritu Christi à peccatis abluimur, signum, obsignatio, & pignus certissimum credentibus, Apoc. 1. 5. Rom. 6. 3. 1. Corinth. 6. 11. 1. Petr. 3. 21. Eph. 5. 26. 1. Ioh. 1. 7. Ioh. 15. 3.

Quemadmodum enim à sordibus corporis aquâ purgamur: ita à peccatis nostris sanguine & Spiritu Christi liberamur, Apocal. 1. 5. & 7. v. 14. 1. Cor. 6. v. 11. E Gal 3. 17. 1. Ioh. 1. 7. Eph. 5. 26.

Ablutio interna fit tum *sanguine* tum *Spiritu Christi.*

Ablutio per sanguinem Christi, est justificatio, Marc. 1. v. 4 Actor. 22. 16.

Ablutio per Spiritũ Christi, est regeneratio, 1. Cor. 6. 11.

Hæ sunt actiones ministri baptismum administrantis: sequitur actio fidelis qui baptizatur.

Quemadmodum soli illi baptizandi sunt, qui in fœdere gratiæ censentur: ita fidelis qui baptizatur suscipit externum aquæ baptismum, ut ei significetur & obsignetur, ipsum tam certo à peccatis sanguine & Spiritu Christi ablui, quam certò aqua corpus ipsius perfunditur & abluitur. Apoc. 7. 14. Ezech. 36. 25.

Ablui sanguine & Spiritu Christi, est uniri & conjungi cum Christo arctissimè & participem fieri, tum personæ ejus, tum beneficiorum fœderis gratiæ, hoc est, reconciliationis, justificationis, regenerationis, adoptionis in filium à Deo, libertatis filiorum Dei, &c.

Externus homo sentit vim aquæ, sed internus efficaciam sanguinis & Spiritus Christi.

Aqua abluuntur etiam infideles; sed sanguine & Spiritu Christi tantum credentes.

Ergo non omnes qui baptizantur, accipiunt remissionem peccatorum & regenerantur, sed tantum credentes.

Susceptioni baptismum conjuncta debet esse *stipulatio bonæ conscientiæ & gratiarum actio*, quæ vel ab ipso baptizato statim fit, si sit adultus: vel à parentibus & susceptoribus ejus loco, si est infans, qui tamen deinceps ubi ad annos venerit discretionis, non tantum stipulationem bonæ conscientiæ in baptismo loco ipsius à parentibus & patrimis factam ratam habere, sed etiam tota vita sua pro fœdere gratiæ & beneficiis illius gratus DEO esse debet.

Fines Baptismi particulares sunt: 1. Ut nobis sit obsignatio susceptionis in fœdus gratiæ & admissionis ad communionem cum Christo & Ecclesia. Actor. 2. 39. Gal. 3. 27. 1. Cor. 12. 13 Gal. 3. 27. Ideo ab Augustino baptismus vocatur *character regius, item character Imperatoris nostri Christi:* quia baptismo tanquam certâ notâ Christiani ab aliis sectis discernuntur, quòd Christum pro Rege & Imperatore suo agnoscant. Baptismus est sigillum efficaciæ & virtutis quæ ex morte, sepultura & resurrectione Christi ex mortuis ad nos promanat Rom. 6. 2. & seq.

2. Ut nobis per ablutionem externam significet seu repræsentet, confirmet & præbeat sacramentaliter internam mundationem animarum in justificatione & regeneratione sitam. Ephes. 5. 26. Baptismus ergo unicuique nostrum confirmat, tum omnia peccata, originale & actualia, nobis remissa esse propter mortem Christi, Actor. 2. 38. & 22. 16. Rom. 6. 3. tum justitiâ ejus nos indutos, Galat. 3. v. 27. tum nos regenerari per Spiritum sanctum, Tit. 3. 5. Eodem sensu *Baptismus nos salvos facit*, 1. Petr. 3. 21. quia salutem æternam nobis obsignat: & à veteribus peccatis nos purgat 2. Petr. 1. 9. & à peccatis abluit. Act. 22. 16. quia purgationem & oblationem internam à peccatis per signa externa repræsentat & obsignat credentibus.

3. Ut nos admoneat de resipiscentia & vita in melius commutanda & recordatione sui quotidiana nos excitet ad pietatem & obedientiam Deo debitam cum perpetuâ gratiarum actione, sic ut memores diei quo in militiam Christi adscripti sumus, tanquam fidi milites pugnemus adversus diabolum, peccatum, mundum, Antichristum, carnem propriam, militemus bonam militiam, retineamus fidem & bonam conscientiam, Matth. 3. v. 11.

4. Ut sit vinculũ cõmunionis Ecclesiæ & reciprocæ eorũ charitatis, qui eodẽ lavacro tincti sunt & tinguntur.

5. Ut eo obsignemur in certam spem resurrectionis corporum ex mortuis ad beatam & æternam vitam. Hinc dicimur *baptizari pro mortuis.* 1. Cor. 15. v. 19.

Baptizandi autem sunt non tantum adulti fidem in Christum profitentes, sed etiam infantes Christianorum. Adultis, sed fidem in Christum professis baptismum posse & debere conferri extra controversiam: est

est: nam exempla sunt in Actis Apostolicis, veluti Act. 2.41. & c.8.v.12,36,37,38. & c.9.v 18. & c.10.47,48.

De infantium autem baptismo & olim controversia fuit & nunc est. Infantes Christianis parentibus natos, esse baptizandos, validissima argumenta confirmant:

1. Quia omnes federati Deo, sunt baptizandi: At ipsi quoq; infantes in fœdere gratiæ comprehenduntur, 1. Cor.7.v.14. Universale mandatum de baptizandis omnibus Deo federatis, includit particulare mandatum de infantibus qui in federe sunt, baptizandis. Quod ad omnes ex æquo pertinet, ad partem seminis adultam restringendum non est. Infantes esse in fœdere gratiæ perspicuè ostendit fœderis promissio: & quia infantes Deo placent, cui à Christo benedictione & precibus sunt consecrati. Ac proinde etiam ipsorum parentum & totius Ecclesiæ fides confirmatur hoc signo, DEUM esse, ut ipsorum fidelium parentum, sic eorum seminis & liberorum DEUM & Servatorem: quam suam promissionem implet suo tempore in suis electis. Rom.8. 29,30. Tit.3. v.5.

2. Quia ad ipsos quoq; pertinet promissio remissionis peccatorum per sanguinem Christi. Acto. 2.38.39. Unde in hunc modum scribit *Origenes* secundo tomo, homilia decimaquarta in Lucam: *Parvuli baptizantur in remissionem peccatorum. Quorum peccatorum? vel quo tempore peccaverunt? aut quomodo potest ulla lavacri in parvulis ratio subsistere, nisi juxta illum sensum de quo paulò ante diximus, Nullus mūdus à sorde, nec si unius diei quidem fuerit vita ejus super terram? Et quia per baptismi sacramentum nativitatis sordes deponuntur, propterea baptizantur & parvuli.*

3. Quia pertinent ad Ecclesiam DEI: quia illorum est regnum cœlorum.

4. Quia sunt sanguine Christi redemti à peccatis abluti, atque ita virtute Spiritus Sancti habent rem signatam. cur igitur à signi participatione excludantur?

5. Quia ipsis promittitur Spiritus Sanctus: imò & habent Spiritum Sanctum. Aug. epist.57. ad Dardanum pagina.180.

6. Quia sunt discernendi ab infidelium liberis: ergo discretionis signo illos communicare necesse est.

7. Quia & Apostoli integra familias baptizarunt: ut familiam Lydiæ purpurariæ, Act.16. 5. & Commentariensis, ibid 37. & Stephanæ 1. Cor. 1. v.16 Domus autem familiæve nomine infantes continentur.

8. Quia etiam in federe veteri infantes circumcidebantur.

Porrò semel tantùm baptizari quilibet fidelium debet: 1. quia semel Israëlitæ circumcidebantur. 2. quia semel tantùm fedus gratiæ cum uno quoque nostrum Deus init & paciscitur: prima ista pactio semel a Deo facta, non potest reddi infecta 3. quia semel tantùm nascimur. Ut enim circumcisio erat nativitas Iudaismi: ita Baptismus est nativitas Christianismi.

Proinde Baptismus iterari non debet, non quia characterem indelebilem animæ expressit, quem characterem nec Scriptura docet, nec ratio necessaria demonstrat, nec Patrum autoritas probat: sed quia ejus iteratio à Deo mandata non est, & quia rationes jam allatæ eam non permittunt.

Quamvis autem semel duntaxat baptizamur: est tamen baptismus nobis perpetuum Sacramentum ablutionis à peccatis & regenerationis: hoc est, baptismus non tantum evacuat & abluit peccatum originale, sed omnino omnia peccata, præterita ac præsentia. Qui enim baptizantur, in Christi mortē baptizantur: mors autem Christi non tantum valet ad peccata abluenda quæ baptismum præcedunt, sed etiam quæ in omni vita baptismum consequuntur, ut nō sit necesse novum Sacramētum & secundā tabulam comminisci. Quemadmodum Galatas Apostolus ad Baptismi gratiam revocat Gal.3.27. *Quicunq; in Christum baptizati estis, Christo induti estis*: non ad novum aliquod Sacramentum.

In baptismo nō tollitur radicitus quoad actum, sed abluitur & aboletur peccatū originale quoad reatum, hoc est, culpam & pœnam, remanente ipso vitio & morbo, hoc est, pravâ concupiscentiâ & inclinatione ad malum: idq; eo fine, ut per totam vitam pugnemus cum peccato & Diabolo peccati autore Dominum interea jugiter implorantes: & eidem perseveranter adhærentes.

Concupiscentia mala post baptismum in renatis residua, est verè & propriè est peccatum.

Nec confertur gratia invisibilis ab elemento aquæ per se, sed adscribenda est sanguini Christi & Baptismo interno Spiritus, qui occulta operatione gratiam illam invisibilem confert, quæ externo baptismo figuratur: nec confertur illa ex opere operato: nec imprimitur animæ indelebilis character, ut Scholastici senserunt.

Iohannis & noster baptismus sunt essentia idem.

1. Quia Johannis baptismus ad Christum duxit, sicut Johannes Baptista ait Joh.1.v.31. *Ut manifestus fiat Israeli, propterea veni ego baptizans aquâ.* Sic Paulus expressè docet, Johannem baptizasse in resipiscētiam & fidem Jesu Christi venturi. Act. 19. 4.

2. Quia Johannes prædicavit baptismum resipiscentiæ ad remissionem peccatorum. Marc. 1. 4.

3. Quia Johannis Baptismus fuit in Christi ipsius persona consecratus: Christus enim baptismo Johannis est baptizatus.

4. Quia Johannis Baptismus Christi ipsius autoritate & testimonio fuit approbatus.

5. Quia neque Christus, neque Apostoli usquam leguntur rebaptizasse à Johanne baptizatos.

6. Si Johannis baptismus nō esset idem cum nostro, sequeretur Christum tantum aqua fuisse baptizatum: item Christum alio baptismo fuisse baptizatum, quam nos baptizamur, vel nos non habere communem baptismum cum Christo item in Christi persona alium baptismum fuisse consecratum, quàm nostrum, vel nostrum baptismum in Christi persona non esse sacrificatum. Item stabiliretur Anabaptismus, nam si baptismus Johannis alius fuit, quā Christianorum; sequitur, omnes à Johanne baptizatos debuisse rebaptizari. Item Apostolos non esse ritè baptizatos: nam illi à Johanne fuerunt baptizati, nec postea rebaptizati.

Differt autem Johannis baptismus à nostro tantum in modo significandi, videlicet in circumstantia temporis: quia Johānes baptizabat in Christum passurum & resuscitandum: teste Paulo Act. 19. 4. *Iohannes baptizavit baptismo resipiscentiæ, dicens populo, ut in eum qui veniebat post ipsum crederent, hoc est, in Christum Iesum.* Nunc autem in Christum passum & resuscitatum baptizàmur.

QVÆSTIONES aliquot de Baptismo moras, operæpretiū est explicari. Quæritur, *An ii parentes qui norunt Papisticam Ecclesiam in Antichristianis erroribus versari, possint bonâ conscientiâ liberos suos in eam Baptismi causâ deferre, maximè cum à magistratu suo edictis, minis & multis ad id faciendum urgentur?*

REPS. Non possunt: idque ob sequentes rationes.

I. Quia tale opus est peccatum. Esse autem peccatum inde liquet, quia non proficiscitur ex fide. Ex fide non proficisci inde constat, vel quia fit invito animo: vel quia fit cum dubitatione an placeat Deo: vel quia fit metu mulctæ: vel quia fit causâ ineundi gratiam apud Magistratum Papanum.

II. Quia hoc facto approbant sordes illas, quibus Antichristus Baptismum fœdissimè cōspurcavit, quales sunt, exorcismus, fax, linea cuculla, oleum, sal, flatus, sputum, lutum: quæ Baptismum non ornant, sed contaminant, cùm præter Christi institutionem ex homi-

Digitized by Google

hominum superstitione accesserint. *Quid si parentes à sacrificulis postulent, ut additamenta illa in conferendo baptismo omittant?* RESPONDEO, Quid si non impetrent, cùm nequeant sacrificuli pati, in ipsorum ceremoniis quicquam improbari? Nunc si parentes ægrè admittant, sordes illas adhiberi; propter hoc ipsum committitur jam peccatum, quia ex fide non proficiscitur, quæ ab omni ejusmodi ægritudine est aliena.

III. Quia hoc facto approbatur ministerium Antichristi, si à ministro Antichristi potiùs, quàm à Christi ministro baptismi collatio petatur.

IV. Quia hoc facto produnt labascentem fidem, maxime si metu persolvendæ mulctæ vel amittendæ gratiæ vel perferendi persecutionem aliquam, se in hoc Magistratui & sacrificulis accommodant.

V. Quia offendunt fratres infirmos, quibus sunt scandalo, quos vel suo exemplo ad similem claudicationem invitant, vel ad dubitandum de veritate orthodoxæ religionis abducunt.

VI. Quia offendunt etiam alios fratres, qui licet cum illis post Antichristum non claudicent, nec de veritate religionis dubitent: tamen tantum deferri Antichristi ministris in contumeliam Christi, quantum non debebat, meritò indignantur, & de talium parentum constantiâ in fide dubitare jure incipiunt.

VII. Quia hoc facto stabiliunt opus operatum in Sacramentis. Nam si censent se non posse citra salutis liberorum dispendium baptismum differre, ac potiùs sordibus Antichristianis cōspurcatum expetunt, quam purum expectare malunt donec alibi commoda occasione purum habere possint; eo ipso testantur, se vim justificandi & salvandi Baptismo allegare, & Sacramento tribuere, quod est Christi.

VIII. Quia materiam gloriandi Antichristo præbent & argumentum adversus reformatas Ecclesias suppeditant. Sic enim Antichristiani argumentari solent: *Si nostrum baptismum pro vero habetis, cur non communicatis nostræ Ecclesiæ?*

IX. Quia hoc facto profitentur se & suos liberos Antichristianæ factionis membra esse. Nam cum Sacramenta sint signa professionis & societatis cum Ecclesia; & notæ discernentes Ecclesiam ab omnibus aliis sectis in mundo: quicunque ab Antichristiana Ecclesia Baptismum petunt, se cum illa societatem habere profitentur. Hinc Papistæ argumentantur: *Si Papam habetis pro Antichristo, & cultus ejus pro idololatria, cur igitur recipitis nostrum Baptismum?*

X. Quia hoc facto testantur, se factionem Antichristi pro vera ac pura agnoscere Ecclesia Christi. Nam cùm verus Baptismus legitimè non sit nisi in vera atque orthodoxa Ecclesia, quicunque scientes & volentes ab Antichristiana factione baptismum petunt, eam pro vera atque orthodoxa Ecclesia agnoscunt. *At*, inquies, *ita non fuerit verus Baptismus eorum, qui in Papatu superioribus annis sunt baptizati & postea ad orthodoxas Ecclesias accesserunt.*

RESP. Discernenda sunt tempora scientiæ à temporibus ignorantiæ: Baptismus item collatus temporibus ignorantiæ & conferendus jam, lucente Evangelio parentibus.

Erant in Babylone pii, sed servati sunt ex natione ista prava, exiverunt è Babylone: cur igitur in illam nunc redire cogitent? *Baptismus*, ajunt, *est janua in Ecclesiam*: sed particularem, non Catholicam, cujus janua & ostium est Christus.

XI. Quia hoc facto approbant vanum cultum Dei: *Frustra me colunt*, inquit DEUS, *docentes doctrinas & præcepta hominum.* Jam verò additamenta Papistica ad Baptismum adjecta, sciunt esse doctrinas & præcepta hominum.

XII. Quia hoc facto approbant contumeliam quæ ab Antichristianis ministris Christo in Baptismo infertur. Nam illi Christum, quem in Baptismo verbis invocant & confitentur, reipsa oppugnant & abnegant.

XIII. Quia hoc facto stabiliunt in Papistis opinionem necessitatis in adhibendis sordibus Baptismo adspersis. Tam enim necessarias esse illas sordes judicant, ut ab Ecclesia secessionem facere & schismaticum esse eum declarent, qui illas negligit. Sic enim Petrus Sotus in Catholica assertione de Baptismo ait: *Non solùm chrisma, sed reliquas ceremonias salis, salivæ, & vestium, quæ omnia constat in Ecclesia semper servata, amplectitur Catholica Ecclesia: quodlibet juxta gradum suum: sic tamen, ut apertum sit, propria autoritate aliquid mutantem, hoc ipso ab Ecclesiæ unitate recedere & schismaticum esse.*

QUÆRITUR etiam, *An Evangelici Christiani possint bonâ conscientia compatres seu patrimi & testes esse Baptismi à Pontificio sacrificulo collati?* RESP. Non possunt idque propter easdem causas propter quas ab iisdem non possunt petere Baptismum suis liberis. His causis & hanc adjunge, quia sine scelere non possunt se obstringere sponsionibus impiis quas patrimi in Papatu facere tenentur, & majore scelere sponsiones illas adimplerent.

QUÆRITUR insuper, *An externus Baptismus aquæ sit necessarius ad salutem?* RESP. Primo distinguenda est necessitas: alia enim *absoluta* est alia *conditionalis*. Deinde attendenda *institutio divina* & *conditio baptizandorum*. *Institutionis divinæ* scopus non est, aut rem signatam signis, aut homines Sacramentis necessitate absoluta alligare: quin Deus immediata atq; extraordinaria actione rem signatam cùm vult & quibus vult cōferat; Nec simplex privatio, sed contemtus Sacramenti, qui nec in infantes, nec in omnes adultos cadit, nocere possit: Sed scopus quem in Sacramenti institutione DEUS spectavit est, pro libera voluntate sua rem signatam obsignare in iis, qui signorum usum percipere & possunt & debent.

Conditio baptizandorum si consideretur, illi aut *adulti* sunt, aut *infantes*, *adultis* necessarius est baptismus ad salutē duobus modis: aut *voto & voluntate*, si nō concedatur facultas lavacrū aquæ suscipiendi: aut *reipsa & facto*: si facultas concedatur. Fides enim conjunctum semper habet studium obediendi mandato Christi. Ambrosius Valentiniani secundi Imperatoris, qui ante susceptum Baptismum ex hac vita excesserat, sorores lugentes consolatur eo, quod Valentinianus votum habuerit ut initiaretur & proximè significaverit se velle baptizari. Et addit Ambrosius: *Non habet ergo gratiam quam desideravit? Non habet quam poposcit? Et quia poposcit, accepit.* Sic latro in cruce conversus, salutem consequutus est absque externo baptismo aquæ.

Infantibus necessarius est baptismus, non simpliciter ad invisibilem, sed secundùm quid ad visibilem insitionem ipsorum in Christum & corpus Ecclesiæ, quam si articulus necessitatis aut impossibilitas per externum baptismum consequendi excludat: invisibiliter sine externo baptismo impletur, quod alioquin baptismo visibili demonstratur.

De Baptismo externo Christi seu quo Christus ipse fuit baptizatus.

Cùm Matth. 3. & Joh. 1. commemoretur, Christum ipsum aquâ in Jordane à Baptista esse baptizatum: de hoc quædam addenda.

Christus externo baptismo aquæ non habuit opus pro

Digitized by Google

pro sese, quia quod ipsi significaret, obsignaret & præberet baptismus externus aquæ, non erat. Non enim fuit pollutus peccatis, quorum detersio baptismo ipsi significaretur & obsignaretur: nec opus habuit regeneratione per Spiritum Sanctum.

Sed voluit Servator Christus à Johanne baptizari pro nobis seu propter nos:

1. Vt omnem justitiam impleret, Matth 3.15. nempe pro nobis seu propter nos.

2. Vt in uno CHRISTO omnium peccata abluerentur. Vt enim Christus omnium peccata suscepit: ita in illo omnium peccata sunt abluta. Purificavit se ille pro nobis, qui purificatione non eguit. Vno momento in uno corpore Deus fraudem vetusti erroris abolevit, gratiam regni cœlestis effudit. Vnus mersit, sed lavit omnes. Vide *Ambrosii* librum tertium in Lucam.

3. Vt susceptione Baptismi à Johanne, illius baptismum in sua propria persona confirmaret & commendaret adversus ejus extenuatores. *Augustinus* ait secundo tomo, epistola quinquages. septimâ pag. centes. octoges. primâ: *In eo quod Christus baptizatus est, nostra regenerationis Sacramentum suâ humilitate altiùs commendavit.*

4. Vt in seipso nostrum baptismum sanctificaret. *Chrysost.* comment. in cap. 3. Matthæi: Christus voluit baptizari, *non ut ipse remissionem peccatorum acciperet per baptismum, sed ut sanctificatas aquas relinqueret postmodum baptizandis. Augustin.* in Cat. aur. in tertium Matthæi: *Salvator ideo baptizari voluit, non ut sibi mundiciem acquireret, sed ut nobis fluenta mundaret.*

5. Vt baptismo initiatum sciremus in munus suum. *Ambros.* lib. 2. in Lucam ad 3 sub finem: *Si pro nobis Christus lavit, imò nos in corpore suo lavit, quantò magis nostra delicta lavare deberemus?* (hoc est baptismum suscipere.)

6. Vt præberet humilitatis exemplum. Nam si Dominus ipse non dedignatus est accipere baptismum à servo suo: multò minus nos superbè aversari ministerium Ecclesiasticum debemus. Vide Augustinum tractatu decimotertio in Johannem.

Vtrumque Sacramentum nempe tum Circumcisionis tum Baptismi in se suscepit Christus.

1. Vt Judæos & Gentiles inter se conjungeret; quia ipse est pax nostra, qui utraque fecit unum.

2. Vt indicaret, omnium Sacramentorum Veteris & Novi Testamenti se autorem esse.

3. Vt obsignaret, se utriusque populi Mediatorem & Redemtorem esse.

Hactenus fuit de Baptismo: sequitur

CAPUT LVI.

In quo De Cœna Domini.

COENA DOMINI, est secundum Novi federis Sacramentum, iis qui per Baptismum regenerati seipsos probare possunt à Christo ipso institutum, ad hunc finem, ut Christus eis non tantum significet, sed etiam revera exhibeat corpus suum in mortem traditum, & sanguinem suum in cruce effusum in remissionem nostrorum peccatorum cum panem & vinum eis per manus ministrorum suorum præbet; utque eis obsignet & confirmet, eos pane & vino suo per ministros legitimè vocatos distributo, ore corporis utentes, certo animis suis per veram fidem frui corpore ipsius in mortem pro eis tradito, & sanguine pro eis effuso in remissionem peccatorum: illi verò vicissim fide vivâ & gratis animis memoriam Christi recolentes, passionem & mortem ipsius annuncient donec veniat ad judicium universale vivorum & mortuorum. Eodem sensu *mensa Domini* dicitur, 1. Cor. 10. 21. Ergo ad Christi convivium accedis, Christi conviva es quoties in Cœna Dominica edis & bibis. Dicitur item *fractio panis*, Synecdochicè. A Græcis Patribus nominatur Σύναξις, Ἀγάπη, Εὐχαριστία, Λειτουργία. Προσφορά: à Latinis Patribus *Oblatio* propter collectas pro pauperibus: & *Sacrificium* propter memoriam sacrificii à Christo in cruce peracti. Vocatur etiam *Sacramentum altaris*, ab Augustino tomo quinto, lib. 10. de Civitate Dei, capite sexto. quia in Cœna Domini Ecclesia sacrificium offert Christianorum, quod est ipsa Ecclesia.

Cœna Domini successit agno Paschali, ideo etiam ejus ἀναλογίαν retinet: utrumque enim Sacramentum est *nutritionis & educationis spiritualis*.

Et quemadmodum manducatio Agni Paschalis sæpè repetebatur: Ita etiam manducatio Cœnæ Domini sæpè iteratur.

Vt enim Pascha erat educatio Judaismi: Ita Cœna Domini est educatio Christianismi, cibo potuque, id est, instauratione & renovatione sæpè indigens; quemadmodum vita nostra eget quotidiana refectione, quæ fit cibo & potu.

Causa efficiens Cœnæ Dominicæ instituens atque etiamnum principaliter celebrans illam est Dominus noster Jesus Christus. Nihil quippe interest inter primam Cœnam & hanc quam nunc celebramus: non enim hæc ab homine, illa ab ipso Christo conficitur: sed utrique præest Christus autor illius.

Materia & forma essentiam Cœnæ Dominicæ constituunt & partibus ejus explicantur. Partes verò Cœnæ Domini, latè acceptâ voce, sunt: tum res terrenæ & cælestes: tum actio externa & interna ad usum earum requisita: tum verbum divinum, quo Christus panem & vinum & actionem externam sacra signa esse jussit, quo res cælestes promisit, quo denique illas exhibet, tradit & applicat singulis verè fidelibus Sacra Cœna utentibus.

Strictè verò accepta voce Cœnæ Domini partes ejus duæ sunt: *res terrena: & actio ad rei terrenæ usum legitimum requisita.*

Res terrena in Sacra Cœna duplex est: *Panis Domini & vinum Domini.* Prov. 9. 5. *Venite, vescimini cibo meo, & bibite de vino quod miscui.* Idem testatur institutio Sacræ Cœnæ ab Evangelistis & Paulo descripta.

Eaq; non sunt nuda ac inania signa: quia fedus gratiæ nobis obsignant & promissionem adjunctam habent communionis cum Christo, & remissionis peccatorum propter Christum Jesum, & una cum eis præbet & exhibet nobis Christus seipsum cum omnibus suis beneficiis ad salutem æternam pertinentibus.

PANIS DOMINI, (qui etiam *panis Sacramentalis, & panis Eucharisticus* dicitur,) est corpus Christi pro nobis in mortem traditum.

Secundùm verba Domini: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur.* Quę sunt primò *verba Consecrationis*, verba operatoria & effectiva, per quæ conficitur Sacramētum, quibus panis in aliud, non substantialiter, sed sacramentaliter, commutatus est: nam ante consecrationem erat panis cōmunis, post consecrationem est corpus Christi, hoc est, Sacramentum corporis Christi: Quando enim fractus panis percipit verbum Dei, fit Eucharistia corporis Christi, ut loquitur *Irenæus Martyr* libro quinto adversus hæreses capite quarto. Deinde eadem verba sunt *verbum concionale*, hoc est, promissio Evangelica de salutari κοινωνίᾳ carnis Christi, deque salvifica unione fidelium cum Christo. Promissio, inquam, ex concione Domini Joh. 6. repetita, & ritu Sacramentali vestita atque obsignata.

Hæc autē verba nequaquā dicimus falsa, ut nos calumniātur dipnosophistæ. sed *verissima* esse asserimus.

Nec

Digitized by Google

A
Nec fingimus esse obscura, ut nobis affingunt iidem adversarii: sed profitemur esse clara & perspicua.

Nec dicimus aliena esse aut peregrina: sed sunt convenientissima, sacramentalem locutionem appositissimam continentia.

In quibus pronomen HOC, quod non adjectivè, sed substantivè sumitur, non demõstrat ipsum corpus. Etsi enim pronomen HOC sit generis neutrius, tamen usurpatur etiam ad demonstrãdum ea quæ vocibus masculini vel fœminini generis efferuntur; sicut Gen. 2. v. 23. Adamus dicit de Eva: *Hoc nunc os ex ossibus meis & caro de carne mea, ut legitur in vulgata versione.* & Gen. 9. v. 12. dicit Deus de arcu cælesti seu Iride: *Hoc signum fœderis quod do inter me & vos.* & v. 17. *Hoc est signum fœderis, quod constitui inter me & omnem carnem super terram.*

B
Sed demonstrat panem cibarium quem Christus in manus suas sumserat & gratiis Deo actis fregerat & distribuebat discipulis.

Et non accidentia panis: tum quia Christus non tenebat manu, neque frangebat nuda accidentia, sed ipsam materiatam, accidentibus vestitam & terminatam: tum quia falsum erat, accidentia panis esse corpus Christi: tum quia Paulus optimus Christi interpres non externa accidentia, sed panem quem frangimus, dicit esse communionem corporis Christi. 1. Cor. 10. 16. Atque ita Irenæus dicit lib. quarto adversus hæreses, capite trigesimo quarto, *Panem in quo gratia acta sunt, esse corpus Domini.* item libro quinto, capite quarto. Similiter *Cyrillus Ierosolymitanus* Catechesi quartâ mystagogica ait, *Christum dixisse de pane, Hoc est corpus meum.*
C
Plurima Patrum loca huc facientia videantur in Symphonia nostra Catholica capite decimoseptimo, thesi primâ.

Nec *vagum* aliquod *individuum* demõstrat, quia non erat substantia vaga, sed determinata, id quod Christus manibus tenebat, frangebat & discipulis dabat.

Nec ipsum naturale corpus Christi visibile vel invisibile demõstrat. Visibile enim Christi corpus ipsum gestabat, frangebat & discipulis dabat rem demonstratam. Invisibile verò corpus, Christus nullum in Cœna habuit: & Papistæ fatentur corpus Christi non priùs adesse, quàm extrema syllaba *um* pronunciata fuerit in his quinque verbis; *Hoc est enim corpus meum.* Quin si pronomen HOC, Christi corpus demonstrat, tum sensus istorum verborum erit, Corpus meum est cor-
D
pus meum: quam interpretationem Holcotus in 4. sentent. quæst. 3. vanam, præposteram & ineptam appellat.

Est autem panis corpus Christi *metonymia Sacramentali.*

Quæ non inest in subjecto: per id enim verus & naturalis intelligitur panis, nempe qui cibus est corporalis, seu corpori alendo à Deo destinatus.

Nec in prædicato: quia per illud intelligitur verum & naturale corpus Christi, priorem & naturalem retinens formam, speciem, circumscriptionem & essentiam: etiamsi per resurrectionẽ immortale factum est & ad dextram Dei collocatum, ab omni creatura adoratur. Vide *Theodoretum* Dialogo secundo, qui *Inconfusus*
E
inscribitur, paginâ trecentesimâ vigesimaseptimâ & sequentibus in secundo tomo.

Ac proinde *verus* panis est *verè*, non falsò, *verum* corpus Christi: non mysticum, quod Ecclesia est: sed *proprium, reale, naturale & substantiale corpus Christi*, ex Maria Virgine natum, passum sub Pontio Pilato, crucifixum & mortuum in cruce.

At non *propriè, realiter, naturaliter & substantialiter.* Quia illa adjectiva determinant prædicatum; hæc verò adverbia copulam: & *verum*, non opponitur *figurato*, sed falso: nec *verè* & *figuratè* opposita sunt, sed verè & falsò sunt contraria. Sicut Joh. 15. 1. Christus affirmat, se esse vitem illam veram: & tamen non est vitis, nisi figuratè seu tropicè loquendo. Proinde panis in Cœna Domini est verum corpus Christi, & est verè corpus Christi, etsi figuratè & tropo quodam. Nec enim illa tantùm vera sunt, & verè sunt id quod esse dicuntur, quæ propriè, sed etiam ea quæ figuratè seu tropo quodam de aliis enunciantur.

Sed in est metonymia illa in copula EST, quâ prædicatum subjecto attribuitur: & modus attributionis indicatur non ὑπαρκτικῶς, non substantialis seu essentialis, quia nulla prorsus ratione disparatũ de disparato, propriè & essentialiter dici potest: sed μυστικῶς & sacramentalis, quo ostenditur, panem Domini esse corpus Christi significante mysterio, seu mysticè & Sacramentaliter. *Esse* enim in hac enunciatione non valet idem quod exsistere substantialiter, ut quum dicitur, Christus est DEVS: nec idem valet quod fieri substantialiter: sed tantundem valet ac significare, seu repræsentare sacramentaliter.

Proinde panis est sacramentaliter corpus Christi, seu est Sacramentum corporis Christi pro nobis in mortem traditi.

Idq; dupliciter: *primò*, quia est signum visibile, memoriale, figura, typus, symbolum, imago, in memoriam reducens & repræsentans corpus Christi: ut quemadmodum oculis corporis panem Domini videmus: ita oculis animæ corpus Christi in cruce pendens intueamur, non secus ac si cruci ipsimet adstaremus.

Secundò, quia est sigillum fidei nostræ obsignans, certò & verè Christi corpus pro nobis in mortem traditum esse, & nobis esse panem vitæ.

Breviter: Panis est corpus Christi pro nobis traditũ, quia est Sacramentum quod nobis in memoriam reducit corpus Christi pro nobis oblatum in cruce in sacrificium propitiatorium: quodque nobis obsignat, idem corpus nobis exhiberi & communicari per fidem in escam vitæ æternæ.

Est verò Sacramentum non vivi, non gloriosi corporis, aut quatenus jam gloriosum est:

Sed passi, sed crucifixi, sed mactati pro nobis & mortui, seu quatenus traditum est in mortem; sicut Dominus expressè dicit: *Hoc est corpus meum quod pro vobis traditur*, seu *quod pro vobis frangitur.*

Ideo fideles ad Sacram Cœnam accedentes, cùm intuentur panem Sacramentalem oculis corporis, visibili illo symbolo admonentur, ut simul intueantur & complectantur oculis fidei corpus Christi pro nobis fractum in cruce, seu crucifixum. Ideo enim panis habet nomen corporis, ne fideles hæreãt in pane, ne corpus Christi quærant in terreno elemento, sed fide corda attollant in cœlũ, quò adscendit, & ubi est, & oculis fidei contemplentur & comedant in mensa cœlesti Agnum immaculatum, pro ipsis mactatum, sicut canit Ecclesia: SVRSVM CORDA.

Neque panis est Sacramentum corporis Christi ex Magica consecratione per submissam demurmurationem quinque verborum: *Hoc est enim corpus meum*: factam à sacerdote ad panem cum afflatu halituve.

Nec demum ex recitatione verborum CHRISTI super panem:

Sed ex prima consecratione CHRISTI in institutione Cœnæ facta, ubi accedente verbo ad elementum, factum est Sacramentum:

Mutatione Sacramentali finis seu usus, quò panis ille non ampliùs vulgari & communi, sed sacro fini & usui serviret. Non enim ut communem panem, neque ut communem potum ista sumimus; sed quemadmodum per verbum Dei caro factus JESVS CHRISTVS Servator noster, & carnem & sanguinem salutis

nostræ

nostra causâ habuit: ad eundem etiam modum eam in qua per preces verbi ejus ab ipso perfecti gratiæ sunt acta, alimoniam, unde sanguis & caro nostra per mutationem aluntur, incarnati illius JESU carnem & sanguinem esse edocti sumus: ut ait *Iustinus Martyr* in Apologiâ secundâ pro Christianis ad M. Antonium Imperatorem, paginâ septuagesimasextâ & septimâ.

Ac proinde panis est Sacramentum, duntaxat verè credentibus verbo promissionis & pane illo ad commemorationem mortis Christi cum vera fide utentibus.

Incredulis autem Sacramentum non est, quantum ad ipsos attinet: sicut rectè dictum est ab Augustino in Joh. Tractat. 80. *Si carnaliter accipis, Spirituale esse non desinit, sed tibi non est*: Quanquam quod Deum attinet, Sacramentum esse non desinat.

Cæterum panis est CORPUS CHRISTI, *non propriè & absque tropo*:

Primò, quia hæc enunciatio est Sacramentalis locutio.

Secundò, quia in illa disparatum de disparato affirmatur.

Tertiò, quia nec verba de poculo propriè & absque tropo dicuntur.

Quartò, quia si panis est propriè & substantialiter corpus Christi, sequentur inde multa absurda:

Primùm, etiam fractionem panis esse propriè & substantialiter fractionem corporis Christi.

Secundùm, panem etiam personaliter esse unitum Λόγῳ & pro nobis passum, crucifixum & mortuum, & sic propriè de pane dici posse, quæcunque de vero Christi corpore dicuntur.

Tertium, corpus CHRISTI ex farina factum, in fornace pistum, & sic propriè de corpore Christi dici posse, quæcunque de pane cibario dicuntur.

Quartùm, non manere verum panem, ac proinde non esse Sacramentum corporis Christi.

Quintùm, Christum cum discipulis communicantem, se ipsum edisse, Augustinus inquit de doctr. Christi. libro secundo capite tertio: *Sacramento corporis & sanguinis sui prægustato, significavit quod voluit.*

Sextum, Verum corpus à vero corpore, id est, à seipso gustatum, fractum & distributum fuisse.

Septimum, tot fieri corpora Christi, quot sunt panes consecrati.

Nec panis est corpus Christi inusitata prædicatione:

Primò, quia panis est corpus Christi Sacramentali prædicatione, ac proinde usitata, tum in Sacra Scriptura, tum in vetustis Ecclesiasticis Scriptoribus. Quemadmodum Scripturam sequutus Irenæus Martyr, libro quinto adversus hæreses, capite quarto ait; Calicē Eucharistiæ esse communicationem corporis Christi: panem quem frangimus esse cōmunicationem corporis Christi: calicē qui est creatura, Christum suum corpus confirmasse: mixtum calicem & fractum panem percipientem verbum Dei, fieri Eucharistiam sanguinis & corporis Christi.

Secundò quia Philippus Melanchthon, Ecclesiarum Germanicarum lumen, à quo inusitata prædicatione sumta, eam disertè ait esse duntaxat in propositionibus de Filio Dei, quales sunt, DEUS *est homo: & Homo est* DEUS: *Sermo caro factus est*.

Nec panis est corpus Christi transsubstantiatione: id est, mutatione substantiæ panis in substantiam corporis Christi:

Primò, quia transsubstantiatio nullo Scripturæ testimonio probari potest.

Secundò, quia in prima Cœna panis non est in corpus Christi conversus, sed revera ab ipso corpore visi-

A biliter mensæ assidente distinctus substantialiter mansit.

Tertiò, quia nec in ullo alio Sacramento sive Veteris sive Novi Testamenti, res terrena substantialiter in rem cœlestem conversa legitur. Nam mansit substantia Arboris vitę in Paradiso, mansit substantia agni Paschalis, manet substātia aquæ in Baptismo & non mutatur in substantialem sanguinem Christi.

Quartò, quia Paulus aliquoties disertè panem nominat panem etiam post consecrationem: nam ait, panem edi. 1. Cor. 11. 26. 27. 28.

Quintò, quia *esse* non significat *transsubstantiari* apud ullum probatum autorem sacrum vel profanum.

Sextò, quia si panis substantia convertitur in corpus Christi, sequuntur inde multa absurda:

B *Primum*, Cœnam Domini non esse sacramentum: quia sublato pane tollitur signum externum: sine quo nullum est Sacramentum: tollitur analogia seu corporis Christi similitudo, sine qua Sacramenta non sunt Sacramenta, ut docet Augustinus epist. 23. Nam analogia inter panem & corpus Christi consistit in his:

1. Sicut Panis est vera substantia: ita corpus quod res signata est panis Eucharistici veram substantiam esse necesse est.

2. Sicut panis habet vim nutriendi corporaliter nostrum corpus ad hanc vitam: ita corpus Christi habet vim nutriendi spiritualiter nostram animam ad vitam æternam.

Sicut panis in S. Cœna realiter & revera manducatur: ita & corpus Christi. Si autem panis non amplius

C est, hæc analogia prorsus abolita est, & per consequens & Sacramentum.

Secundum, sola panis accidentia nutrire: at nisi Sacramentum hoc nutriat, Sacramentum corporis Christi non est.

Tertium, ex accidentibus generari vermes vel cineres: nam fatentur Pontificii, hostias diutius asservatas vermibus absumi vel tineis: rursus memoriæ proditum est, reliquias Eucharistiæ comburi solitas.

Quartum, corpus & sanguinem Christi venenatum posse fieri: nam Monachus quidam Ordinis Jacobitarum nomine Bernardus de monte Politiano de Domcastro porrexit Henrico VII. Imp. hostiam intoxica-

D tam, quâ sumta mortuus est: Et Victor Papa Romanus vino intoxicato in Missa sumto interiit.

Quintum, accidentia subsistere sine subjecto.

Sextum, corpus Christi a sanguine separari: nam alia verba Christi separatim pronunciantur de pane, alia de vino.

Septimum, animam Christi ab ejus corpore separari: nam panis tantùm in corpus converti dicitur, non etjam in animam.

Octavum, Christum habuisse duplex corpus, visibile & invisibile: nam visibile assidebat mensæ, & invisibile ex panis substantia effectum ex Papistarum sententia porrigebatur discipulis.

Nonum, nunc non esse in Cœna tale corpus quale

E Apostolis porrectum fuit: nam discipulis datum est mortale corpus, at hodiè docent Pontificii panē transsubstantiari in illud corpus, quod jam est in cœlo, gloriosum nimirum & immortale.

Decimum, corpus Christi non esse verum corpus, quia nullum verum corpus eodem momento potest esse simul in cœlo & in terra, humile & gloriosum.

Undecimum, corpus Christi descendere quotidie de cœlo ut sit in manibus sacerdotum, ab illis rumpatur, dentibus illorum atteratur.

Duodecimum, custoditum in loco aliquo, veluti ciborio, quod vocant, successu temporis posse mutari & converti in aliam substantiam, puta in vermem: posse

Digitized by Google

idem à muribus arrodi , à vermibus consumi, in vermem converti, ut factum Alphonsus Magnus rex Aragoniæ confirmavit.

Nec panis Eucharisticus est Corpus Christi consubstantiatione & exsistentia vel absconsione invisibilis corporis in, cum, vel sub pane:

Primò, Quia in prima Cœna corpus Christi, in cum vel sub pane invisibiliter absconditum non latuit: sed visibiliter mensæ assedit, & in ejus sinu dilectus discipulus Johannes cubuit.

Secundò quia Christus non dicit, In, cum, sub hoc est corpus meum: sed, Hoc est corpus meum: quæ enunciationes sunt dissimilimæ & verbis & sensu.

Tertiò, quia nec in aqua Baptismi est substantialiter sanguis Christi.

Quartò, quia panis est corpus Christi invisibile: non enim corpus invisibile est pro nobis traditum.

Quintò, quia nec in, cum, vel sub manna in deserto fuit corpus Christi, quod fideles in veteri fœdere non minùs manducarunt ac nos.

Sextò, quia corpus Christi adscendit ad cœlos, & sedet ad dextram Dei in cœlis.

Septimò, quia corpus Christi non descendit de sede gloriæ suæ in hæc terrena elementa.

Octavo, Si corpus Christi invisibile in pane absconditum est, sequentur inde multa absurda:

Primum , corpus Christi non habere partem extra partem, non habere suam magnitudinem & lineamẽta, esse in corporeum, ac proinde non corpus.

Secundum , corpus Christi non esse corpori nostro ὁμοούσιον: ac proinde nos non esse os ex ossibus ejus, & carnem de carne ejus.

Tertium, panem non esse κοινωνίαν veri corporis: quia corpus invisibile, & quod in parvo pane absconditur, non est verum corpus humanum.

Quartum, corpus Christi de cœlo detrahi in hæc terrena elementa.

Quintum , corpus Christi multiplicari: quotquot enim erunt panes, & quotcunque in locis Eucharistia celebrabitur , totidem corpora & tot in locis erunt cum, sub, in pane.

Sextum, Christum in prima Cœna habuisse duplex corpus: unum visibile, quod panem ipsum discipulis præbebat: alterũ invisibile, quod cum pane in os ipsorum discipulorum intrabat, & in eorum ventriculum descendebat: tum invisibile aut tam multiplex fuisse, quàm multi erant discipuli quibus panem dabat, aut comestum non mansisse intra discipulos, sed ex uno in alium migrasse: & si Judas Iscariotes ultimus assedit, vel in eo solo mansisse, vel in alium quempiam remigrasse, qui propterea cæteris omnibus fuerit felicior, vel evanuisse.

Septimum, sanguinem etiam in pane esse: quia sanguis non est extra vivum corpus, quale in Cœna præsens esse ait Apologia Augustana artic. X. Atque sic cõfirmaretur *concomitantia* Papistica.

Octavum , nullum esse argumentum Patrum Orthodoxorum, ex his verbis, *Hoc est corpus meum*, contra hæreticos probantium veritatem corporis Christi: nam si corpus Christi est invisibiliter in pane absconditum, non verum corpus: & si non verum corpus neque panis figura erit veri corporis , sed imaginarii. Theodoretus: *Cur corporis antitypa, quæ propriè tantum in eo mutationem introducunt, percipiunt cum supervacaneus sit typus, ubi sublata est veritas?*

Ex his quæ dicta sunt, planum est, quo sensu à Christo dictum sit de pane, *Hoc est corpus meum:* Item distingui oportere sacramentale Christi corpus à reali cor-

A pore Christi: panem Domini à pane Domino: panem sanctificatum à pane sanctificante.

Tantum de pane: sequitur de vino Domini.

VINUM DOMINI, quod & *vinum sacramentale* appellatur, est sanguis ab ipso in cruce pro nobis effusus ad ratum faciendum novum fœdus gratiæ à Deo nobiscum in manu ipsius Christi Mediatoris initum.

Luc. 22. v. 20 dicitur poculum esse *novum illud fœdus per Christi sanguinem qui pro nobis effusus est.*

Idque *primò* Synecdoche quadam , qua poculum ponitur pro vino in poculo contento. *Deinde* metonymia Sacramentali: quia nec poculum , nec vinum in poculo substantialiter est ipsummet novum illud fœdus, sanguine Christi pro nobis effuso sancitum:

Sed est Sacramentum illius fœderis: Idque dupliciter: *primò*, quia est signum externum, revocans nobis
B in memoriam, & quasi ante oculos repræsentans, fœdus illud novum sanguine Christi sancitum.

Secundò, quia est sigillum, fidei nostræ obsignans illius fœderis certitudinem, & nobiscum continuationem.

Vinum Domini est Sacramentum non rei ullius alterius, quàm sanguinis Domini nostri Jesu Christi, cujus sanguinis perpetuam memoriam retineri & celebrari vult Christus Dominus. Ille enim sanguis Domini nostri Jesu Christi est pretiosior sanguine victimarum Veteris Testamenti , & sanguine sanctorum Martyrum, imò omnium hominum: ut sequentia argumenta confirmant:

I. Quia est sanguis unigeniti Filii Dei 1. Joh. 1. 7. est sanguis Dei Actor 20. vers. 28. Sanguis Agni illius in-
C culpati & incontaminati 1. Pet. 1. 19.

II. Quia est sanguis Novi federis, Matth. 26. v. 28. id est, serviens ad confirmationem novi federis. Sicut enim in federibus sanciendis olim adhibebantur vini libationes: ita & Christus vinum adhibuit, sed quod sacramentum esset sanguinis sui quo novum fedus est sancitum.

III. Quia ejus efficacia se extendit inde ab initio mundi, usque ad finem mundi. Quotquot enim servati sunt unquam & servabuntur, sanguine Christi servati sunt & servabuntur.

IV. Quia effusus est pro multis, Matth. 26. v. 28. Bonum quo pluribus prodest, eò est pretiosius.

V. Quia effusus est in remissionem peccatorum no-
D strorum, Matth. 26. v. 28.

Est autem vinum Sacramentum sanguinis non cõtenti in venis, sed effusi ex corpore in cruce, seu quatenus effusus est in remissionem peccatorum: ut itidem Dominus expresse testatur Matth. 26. v. 28. *Hoc est enim sanguis meus novi federis, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum:* Quæ verba itidem sunt *verbum concionale*, hoc est , promissio Evangelica de salutari κοινωνίᾳ sanguinis Christi, deque salvifica fidelium unione cum Christo.

Cur autem Christus non dixerit, *Hoc est signum corporis mei*, item, *Hoc est signum sanguinis mei* , ratio est, quia locutio ista non est sacramentalis & mystica , sed propria: in cujus vulgari & literali sensu nulla rei signatæ
E promissio, nec virtus, aut energia mysterii inest & cõtinetur, sed simplex & nuda solùm rei signatæ adumbratio. At verò quia Dominus noster sacra illa mysteria non tantùm ad rerum spiritualium & divinarum significationem , sed ipsarum quoque communicationem instituta & tradita esse voluit, dixit, *Hoc est corpus meum*, ut hac mysticâ locutionis formâ, quasi promissione gratiæ , Sacramenti virtutem & efficaciam; ex ipso usu & fine institutionis suæ, in arcana & spirituali rerum cum signis dispensatione , tantò exprimeret significantiùs: quo sensu dixit Euthymius, in 26 cap.

Matth.

Digitized by Google

Matth. *Non dixit Dominus, Hæc sunt signa corporis mei, sed hoc est corpus meum. Oportet ergo non ad naturam eorum, quæ proposita sunt, adspicere, sed ad ipsorum virtutem & gratiam.* A

Cæterum res terrena duplex in Sacra Cœna à Christo est instituta duabus de causis:

Prima est, ut significaret, sicut vinum hoc à pane distinctum videmus, ita in cruce sanguinem suum à corpore suo nostrâ causâ separatum fuisse.

Secunda est, ut doceret & confirmaret nobis, sicut non solùm pane, sed etiam potu vivimus: ita nos in ipso non modò cibum, sed etiam potum, id est, non unam tantùm salutis nostræ & vitæ æternæ causam ac partem, sed quicquid omnino ad eam requiritur, perfectè & integrè invenire.

QUÆRITUR I. *Si Ecclesiæ colligerentur in iis orbis regionibus, & in iis locis, ubi nec vini guttula reperiretur, nec haberi posset: num propterea communio mensæ Domini sepelienda foret? an verò fidelibus pro vino liceret uti aquâ simplici quâ plerumque illic utuntur, vel alio illis usitato potus genere?* B

RESP. Considerandum est Christi in instituendo Eucharistiæ Sacramento consilium, nempe ut spiritualis alimoniæ, id est, sui ipsius χοινωνίαν nobis usitatis cibi ac potus symbolis repræsentaret: ac proinde si non fuisset tunc in Judæa communis vini usus, procul dubio aliâ vulgari potione Christus usus fuisset. Itaq; nihil à mente Christi alienum facere viderentur, qui non contemtu Creatoris aut rerum creatarum, neque temeritate novationis studio, sed necessitate adacti, pro vino aliud in iis regionibus usitati potus genus usurparent: neque illis esset dubitandum, tam cum hoc potu, quàm cum vino sanguinem Christi cōmunicari, quum promissio sit generalis & ad omnes fideles spectet. Tantùm commonefaciendus esset cœtus rei istius, ne quis infirmus offenderetur. C

QUÆRITUR II. *An non amore & studio sobrietatis liceret in Eucharistia à vino abstinere, & aquâ loco illius uti?*

RESP. Quum Cœna Domini non sit ebrietatis causâ instituta, & quemadmodum parum panis, ita etiam parum vini sumitur; vino cujusdam sanctitatis majorisque sobrietatis prætextu nequaquam abstinendum, sed mandato Christi obtemperandum. Unde hæreseos damnati *Tatiani*, qui hydroparastatæ sunt cognominati & Aquarii, quod in Eucharistia pro vino aquam substituerent: Theodoretus libro primo hæreticarum fabularum, Nicetas Choniates libro quarto de hæresibus, Augustinus de hæresib. ad Quod vult Deum, cap. 64. D

QUÆRITUR III. *An non vinum aquâ mixtum in Sacra cœna usurpandum, ita ut triplex res terrena adhibenda sit, panis, vinum & aqua?*

RESP. Quòd Christus panem, item vinum adhibuerit, historia institutionis testatur; aquæ nulla prorsus fit mentio: ita ut verisimile sit, Christum ἄκρατον bibisse & discipulis porrexisse. Itaque non est necesse aquam sive solam sive vino mixtam addi: sed institutionem & exemplum Christi potiùs sequi oportet.

Reclamant Pontificii qui ajunt; *Non debere in calice Domini aut vinum solum aut aquam solam offerri, sed utrumque permixtum.* Argumentis ad opinionem suam stabiliendam sequentibus utuntur, quæ breviter refellemus. E

I. *Quia utrumque ex latere Christi in passione sua profluxisse legitur, can. 1 dist. 2 de Consecratione.*

RESP. Negatur: non enim vinum & aquam, sed sanguinem cum aqua è latere Domini profluxisse legimus Joh. 19.34. *quidam ex militibus lanceâ latus ejus fodit, & statim exivit sanguis & aqua.*

II. *Veteres meminerunt calicis diluti seu aquâ temperati in usu Eucharistiæ, ut Iustinus Martyr Apologiâ secundâ pro Christianis: Irenæus libro quinto adversus hæreses, cap. 3. & 5.*

RESP. MISCERE sicut Hebræum מסך & Græcum μίσγω æquè significat infundere ac confundere. Itaque calicem mistum vino Latini dixerunt, cui infusum vinum, ut noverunt Grammatici. Ovidius de Ganymede Metamorph. 10.

Arripit Iliaden, qui nunc quoque pocula miscet.
Invitâque Iovi nectar Iunone ministrat.

Cicero de Finibus 2. *Dico ergo in eadem voluptate et eum qui alteri misceat mulsum ipse non sitiens, & eum qui illud sitiens bibit.* Sic Plautus, sic alii. Sic Cyprianus ait, calicem mixtum vino Dominicæ traditionis esse, hoc est, à Domino traditum ut calici vinum infundatur & fidelibus præbeatur.

Hactenus de rebus terrenis in Sacra Cœna: sequitur de actione in usu Cœnæ Dominicæ requisita.

Actio externa in cœna Dominica, seu tota illa liturgia & actionum Sacramentalium complexus & harmonia, est forma externa quâ cœna Domini in cœtu fidelium celebratur secundùm Christi institutionem. Vera enim celebrandæ cœnæ Dominicæ forma ex solius Christi institutione petenda est, exemplo Pauli & aliorum Apostolorum, 1. Cor. 11. v. 23. & sequentibus: non autem ex Romani Pontificis autoritate seu Romanæ Ecclesiæ consuetudine perversa. *Forma externa Cœnæ Dominicæ.*

Actio autem externa in Cœna Dominica, ut in aliis Sacramentis, duplex est: *ministri Cœnam Domini administrantis, & fidelium sacrâ Cœnâ utentium*: & quidem utraque actio ad finem à Christo institutum relata.

Minister Sacram Cœnam administrans, est qui legitimâ vocatione Ecclesiastico muneri atque ita Sacræ Cœnæ administrandæ præfectus ea externè facit, quæ Christus externè fecit instituens Sacrum hoc epulum, aut potiùs per quem Christus adhuc facit externè, quod ipsemet in prima Cœna externè fecit: quia etiam nunc illa Cœna celebratur, in qua Christus ipse accumbebat.

Ministri Sacram Cœnam administrantis actio est duplex: *acceptio & sanctificatio panis & vini: & administratio utriusque.* Has actiones minister verbi Dei perficiens, dicitur à Patribus sacrificare Sacerdos ergo sacrificat, id est, symbola mensæ Domini consecrat & populo communicat.

Acceptio & sanctificatio panis & vini, est actio ministri, quâ panem & vinum accepta è mensa Domini ad sacrum usum destinata esse docet verbo Christi, invocato Dei nomine & cœnæ Dominicæ institutione cū precibus explicata. Eadem etiam *consecratio & confectio* sacramēti seu corporis & sanguinis Christi dicitur, quia per verbum Christi ex communi pane & vino fiunt Sacra symbola corporis & sanguinis Christi. *De consecratione panis & vini.*

CHRYSOSTOMUS in secundam epistolam ad Timotheum homiliâ secundâ sub finem: *Volo* (inquit) *quiddam adjicere planè mirabile, & nolite mirari; neque turbemini. Quid verò istud est? Sacra ipsa oblatio, sive illam Petrus, sive illam Paulus, sive cujusvis meriti sacerdos offerat, eadem est, quam dedit Christus ipse discipulis, quamque sacerdotes modò quoque conficiunt. Nihil habet ista quàm illa minus. Cur id? Quia non hanc sanctificant homines, sed Christus qui illam antè sacraverat. Quemadmodum enim verba quæ loquutus est Christus: eadē sunt quæ sacerdotes nunc quoque pronunciant: ita & oblatio eadem est eademque baptismi ratio, adeò omnia in fide consistunt.* Et idem CHRYSOSTOMUS homiliâ de proditione Judæ, tomo tertio pagina octingentes. vige. secunda. *Non enim homo est qui*

Digitized by Google

proposita de consecratione mensæ Domini corpus Christi facit & sanguinem, sed ille qui crucifixus est pro nobis Christus. Sacerdotis ore verba proferuntur, & Dei virtute consecrantur & gratiâ. Hoc est, ait, corpus meum: hoc verbo proposita consecrantur.

Recitatio enim verborum institutionis & promissionis fit, non ut ipse minister propriâ autoritate faciat Sacramentum, sed ut ostendat, Christi institutione & consecratione ex communi pane & vino fieri sacra corporis & sanguinis Christi symbola. Quæ panis & vini ad sacrum usum *consecratio*, sanctificatio & destinatio à veteribus appellata fuit μεταβολὴ, id est, *mutatio* nempe Sacramentalis. Unde verba quibus sanctificata sunt à Christo panis & vinum & destinata ad usum sanctum, sunt OPERATORIA & EFFECTIVA non conversionis panis in corpus Christi substantialiter, ut Papistæ volunt; sed quia operantur & efficiunt ut elementum convertatur in Sacramentum corporis Christi.

De sacramentali mutatione.

Quæ mutatio rerum terrenarum non est substantialis, hoc est, substantiæ, ut Pontificii cum errore asserunt, sed finis: quia panis & vinum non sunt amplius profanus cibus & potus, sed sacro fini & usui serviunt.

Nam symbola mystica etiam post sanctificationem non amittunt propriam naturam, id est, substantiam; & Paulus post benedictionem, panem adhuc appellat panem. 1. Cor. 11. v. 26. 27. 28. Cum verò *Cyprianus* Tractatu de Cœna Domini sectione sexta ait, *Panem quem Dominus discipulis porrigebat, non effigie, sed naturâ mutatum, omnipotentiâ Verbi factum esse carnem*: naturam vocat non substantiam panis, sed proprietatem & conditionem panis, quia panis cujus proprietas & usus antea erat tantùm corporalis, mutatione sacramentali consequitur proprietatem & usum spiritualem, ut fiat corporis Christi Sacramentum quod antea non erat. Id autem non potuit fieri sine divina potentia: nam Sacramēta gratiæ divinę nulla creatura instituere potest, sed Deus solus, qui solus Spiritu suo & virtute divinâ implet in nobis, quod per Sacramenta nobis significat & promittit. Ut igitur panem Eucharisticum comedentes, edamus corpus Christi, fit omnipotentiâ Verbi, nos suo corpori inserentis.

Administratio rei terrenæ, est altera ministri actio, quâ res terrenas ad sanctum usum destinatas in Sacra Cœnâ administrat.

Ministri Ecclesię iique tum Pastorès, tum presbyteri seu Seniores Pastoribus gubernandæ Ecclesiæ causâ additi, tum Diaconi legitimè vocati Eucharistiæ administrationi præesse debent, non alii. Quòd si soli Pastores administrationem perficere possunt, veluti in cœtibus parvis, tum aliorum opera non requiritur, sicut *Tertullianus* scribit lib. de Corona, capite tertio: *Eucharistiæ Sacramentum non de aliorum manu, quam præsidentium sumimus.* Sin verò cœtus magni sint & Pastores non sufficiant ut soli administratione Cœnæ Dominicę defungantur, Presbyteros & diaconos in poculi inprimis distributione adjutores assumere possunt, ut religiosè factitatum in Ecclesia Christiana primitiva docet Justinus Martyr Apologiâ pro Christianis ad Antoninum Pium Imperatorem, paginâ septuagesimasèxtâ & sequente. Similiter in Veteri Testamento Levitæ quum non sufficerent Sacerdotes, partem muneris Sacerdotalis in se receperunt, ut factum tempore Ezechiæ 2. Chron. 29. 34. & cap. 30. 17. & tempore Josiæ 2. Chron. 35. 11.

Eaque administratio ex parte ministrorum Ecclesiæ est duplex: partim *panis*, partim *vini*.

Administrationis panis duæ sunt partes: *fractio*, & *distributio*.

A *Fractio panis*, est actio ministri, quâ fidelibus significatur & obsignatur.

1. Corpus Christi non minùs certò pro ipsis laceratum gravibus passionis doloribus ac quasi fractum esse, divulsâ animâ à corpore, quàm certò oculis cernũt, panem Domini sibi frangi.

2. Multorum de uno pane participantium, communionem cum uno corpore Christi esse. 1. Cor. 10. v. 17.

Fractio igitur panis est de essentia & forma Cœnæ Dominicæ; ideoque non omittenda: eâque Christus est usus non tantùm gratiâ dividendi & distribuendi, sed mortis suæ repræsentandæ causâ.

Distributio panis, est actio ministri quâ nobis significatur & obsignatur, tam certò nobis offerri & conferri corpus Christi, quàm certò nobis panis fractus offer- B tur & confertur.

Panis confertur à ministro verbi: corpus Christi ab ipso Christo. Ideo quando ministrum verbi Dei vides panem Domini tibi præbere, noli arbitrari, ministri sed Christi manum ad te porrigi.

Panis confertur in manu ministri: corpus Christi in promissione Evangelii.

Panis confertur foris & externè: Christi corpus intus vel internè.

Panis confertur ori corporis: corpus Christi animæ hoc est, salvificæ fidei.

Panis confertur credentibus & hypocritis: corpus Christi tantùm credentibus.

C *Tantum de administratione panis.*

Administrationis vini etiam duæ sunt partes: *distributio poculi, & effusio vini in ora fidelium.*

Distributio poculi, est actio ministri, quâ significatur & obsignatur, nobis tam certò sanguinem Christi exhiberi, quàm certò nobis poculum traditur.

Effusio vini ex poculo in ora fidelium, est actio ministri (sive etiam fidelis sacrâ Cœnâ utentis, siquidem alicubi à ministro etiam poculum fidelibus traditur in manum, sicut panis) quâ significatur & obsignatur, tam certò sanguinem Christi ex sanctissimo ejus corpore effusum esse in remissionem nostrorum peccatorum, quàm certò vinum ex poculo in os nostrum effunditur. In libro sentent. Prosperi: *Cum frangitur hostia, dum sanguis de calice in ora fidelium funditur, quid aliud quàm* D *Dominici corporis in cruce immolatio, ejusque sanguinis de latere effusio designatur?* Citatur in Jure Canonico, Dist. 2. de consecr. cap. cùm frangitur. 37.

Tantum de actione ministri: sequitur de actione fidelium Sacra Cœna utentium.

Actio fidelium Sacrâ Cœnâ utentium, est perceptio panis & vini, quâ unicuique speciatim significatur & obsignatur, ipsum tam certò verâ fide corpus Christi manducare & sanguinem ejus bibere, quàm certò ore corporis panem manducat & vinum ex poculo bibit.

Manu panem Domini accipere solitos fideles in E primitiva Ecclesia, apparet ex libro Tertulliani de idololatria, ubi cap. 7. de statuariis Christianam fidem profitentibus ait, zelum fidei ingemere, Christianum *eas manus admovere corpori Domini, quæ dæmoniis corpora conferunt.* Idem patet ex sermone Ambrosii ad Theodos. Magnum Imper. Hist. Tripart. lib. 9. cap. 30. *Quomodo de hujusmodi manib. suscipies sanctum Domini corpus?*

Manibus suscipere corpus Domini nihil est aliud quàm manibus suscipere Sacramentum, seu sacrum signum

Digitized by Google

signum corporis Domini, id est, panem Eucharisticū. Sic edere corpus Christi sacramentaliter, seu ut Augustinus loquitur, sacramentaliter, est edere sacramentum seu sacrum signum corporis Christi, id est, panem Eucharisticum.

Porrò laici etiam è poculo Domini vinum ejus bibere debent: 1. quia illis id Christus mandavit. Quicquid Christus Dominus Ecclesiæ mandavit, id ab Ecclesia prohiberi nec potest nec debet.

2. Quia laici in primitiva Ecclesia idem fecerunt.

3. Quia laici bibendo Sacramentū sanguinis Christi, provocari debent & commonefieri, ut non dubitent martyrii poculum bibere, & sanguinem in confessione nominis Christi fundere, qui pro ipsis sanguinem effudit in cruce. Cyprian. epist. 54. & 56. juxta editionem Pamelianam.

Manducare corpus & bibere sanguinem Christi, est habere communionem cum Christi vera carne & sanguine, & participem esse reconciliationis, justificationis, regenerationis, & ut adhuc clariùs dicatur, est per Spiritum sanctum in Christo & credentibus habitantem, Christo, tanquam membra Capiti inseri & incorporari, & ejus quæ in ipso est justitiæ, & vitæ & gloriæ æternæ participem fieri: & hanc ipsius Christi & beneficiorum ejus communionem tam verè nobis contingere, quàm verè verba promissionis & symbola externa, panis nimirum & vinum percipiuntur.

Panis & vinum sumuntur ore corporis: corpus & sanguis Christi ore animæ, hoc est, vera fide; Vera, inquam, fide, non quâ creditur, corpus Christi in pane existere & ore corporis manducari; hæc enim non fides est, sed humana opinio quæ verbo Dei destituitur, sine quo nulla fides esse potest; sed quâ credim⁹ Christum propter nos corpus suum in mortem tradidisse, & sanguinem effudisse in remissionem peccatorum, & quâ hoc credentes Christo incorporamur & ejus participes simus.

Corpus igitur & sanguis Christi non accipiuntur ore corporis; quia nec in prima Cœna ab Apostolis ore corporis sunt accepta.

Panis & vinum sumuntur ab externo homine: corpus & sanguis Christi ab interno. Nam externa ab externo, interna ab interno homine sumi necesse est.

Panis & vinum sumuntur à credentibus & incredulis: corpus & sanguis Christi tantùm à credentibus.

Panis & vinum sumuntur foris: corpus & sanguis Christi intus.

Panis & vinum sumuntur corporaliter: corpus & sanguis Christi spiritualiter. Nam corporalium acceptio est corporalis, & spiritualium spiritualis.

Panis & vinum possunt sumi indignè; at corpus & sanguis Christi non queunt sumi indignè.

Utque panis fractus & vinum in os effusum sumitur; ita corpus Christi editur, non quatenus est gloriosum, sicut nec discipuli in prima Cœna gloriosum comederunt, sed quatenus est mactatum & mortuum pro nobis; & sanguis Christi bibitur, non quatenus continetur in venis, sed quatenus effusus est in cruce.

Hæ igitur sunt Cœnæ Dominicæ partes externæ, cum quibus res signatæ ac spirituales quas significant & nobis obsignant *unione sacramentali* in vero usu sunt conjunctæ.

Unio sacramentalis, non est physica aut localis colligatio, sed est spiritualis conjunctio signorum & rerum signatarum, id est, rerum terrenarum cum bonis cœlestibus, & actionis externæ cum actione interna.

Utque Cœnæ Domini duplex est materia & forma: ita etiam unio sacramentalis in Cœna est duplex.

Prima est unio rerum terrenarum cum bonis cœlestibus, hoc est, panis & vini cum corpore & sanguine Christi.

De præsentia corporis & sanguinis Christi in Cœna Domini.

Utræque igitur res adsunt in Sacra Cœna: panis & vinum, corporaliter & sensibiliter: corpus & sanguis Christi, spiritualiter & fidei contemplatione.

Panem & vinum oculis corporis videmus: at corpus & sanguinem oculis animæ, id est, fide.

Corpus Christi in cœlo est corporaliter: nobis autem in terra exsistentibus, non corporaliter, sed spiritualiter præsens est, hoc est, mediante Spiritu suo in illo & in nobis habitante, nobis tanquam caput membris unitur.

Corpus Christi absens est nobis loco; sed præsentissimum est nobis unione nostri cum illo, per habitantem in eo & in nobis Christi Spiritum.

Non igitur tantùm panis & vinum, nec tātùm Deitas Christi, nec tantùm Christi virtus & efficacia in Cœna præsens est; sed etiam IPSUM CORPUS ET IPSE SANGUIS CHRISTI REVERA ADSUNT IN SACRA COENA.

Imò Cœna Dominica non esset, si corpus & sanguis Domini in ea non adessent.

Alioquin quomodo fieret communicatio corporis & sanguinis Christi, si abessent? communicatio enim non est absentium, sed præsentium rerum.

Adsunt autem non inclusa vel abscondita invisibiliter in, cum & sub pane & vino; quia in prima Cœna non fuerunt inclusa vel abscondita invisibiliter in, cum, vel sub pane & vino; sed adsunt oblata & exhibita in adjuncta promissione gratiæ: dantur in verbo promissionis hujus: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur: Hic est sanguis meus qui pro vobis effunditur, in remissionem peccatorum.* Ut D. Lutherus in magna Catechesi de Sacramento altaris ipse docet & loquitur.

Adsunt homini credenti, non pani & vino; quia homini credenti facta est promissio, non pani & vino; ideo adsunt propter hominem credentem, non propter panem & vinum.

Adsunt per Spiritum sanctum & fidem, non per cōtactum corporalem; quia per Spiritum sanctum & per fidem habitat Christus in cordibus nostris, 1. Joh. 3. v. 24. Ephes. 3. v. 17.

Denique per Spiritum sanctum & per fidem unimur cum Christo. Tum ea est vis fidei ut quantumvis dissita & remotissima locis, arctissimè conjungat. *Nihil certè prodest loco juxta Christum esse, si fide non sis*, ait Chrysostomus Homil. 51. Commentariis perfectis in Matthæum.

Adsunt nō delapsa aut detracta de cœlo in hæc terrena elementa; quia Christum suo corpore oportet cœlo suscipi usque ad tempora restitutionis omnium, ut non tantùm Lutherus verbum δέξασθαι, Actor. 3. v. 21. passivè vertit in sua Novi Testamenti translatione Latina, VVittembergæ edita; sed etiam Gregorius Nazianzenus in oratione secunda de Filio.

Adsunt nostræ menti per Spiritum sanctum & fidē in cœlum sublatæ, & ibi in cœlesti mensa corpore & sanguine Christi potienti & fruenti. Hinc dicit Irenæus, Panem esse Eucharistiam ex duabus rebus constantem, terrenâ & cœlesti.

Mens verò fidelis in cœlum tollitur, non loci mutatione seu migratione è corpore, sed sancto & devoto affectu.

Corpus & sanguis Christi adsunt in Cœna spiritualiter, quatenus nimirum efficaciter objiciuntur mentibus credentium, ut in contemplatione illorum fideli occupatæ, spiritualiter iis potiantur atque inde percipiant vitam æternam; hoc est, adsunt in verbo promissionis, ut Luth. in Catechesi majore explicat. Quia præsentiæ corporis & sanguinis Christi in Cœna Do-

Digitized by Google

minica fundamentum est promissio divina. Quod autem Christus promisit, id vult & potest efficere & præstare.

Et eam præsentiam nō efficit fides nostra; sed Christus ipse suo Spiritu facit, ut corpus & sanguis ipsius nobis adsint.

Fides autem oblata hæc bona cœlestia accipit sibiq; applicat.

Unde panis & vinum non tantùm *significativa* signa sunt, sed etiam *exhibitiva:* quia Christus cum iis ita verè corpus & sanguinem suum exhibet, sicut suis discipulis verè dedit Spiritum sanctum signo afflatus oris sui, sicut tactu manus multis contulit sanitatem, cum circumcisione carnis circumcisionem cordis, & cum baptismo regenerationem.

Sic modus præsentiæ corporis & sanguinis Christi in Sacra Cœna est *sacramentalis* & *spiritualis*. *Sacramentalis*, quia ut fert natura Sacramētorum, Christus cum signis simul exhibet communicantibus rem signatam: *Spiritualis*, quia corpus & sanguis Christi, nō simpliciter & quatenus sunt in sese res subsistentes, sed intellectualiter consideranda ut res mysticæ proponuntur; & menti, non corpori; fidei, non sensibus; mente quoque & solâ fide sumenda præbentur.

Adsunt igitur in Sacra Cœna corpus & sanguis Christi eâ præsentiâ, quam fides, nō os corporis: quam Spiritus, non litera; quam Christi sententia, non Capernaitica interpretatio requirit, ut potiùs nostros animos per fidem sursum attolli oporteat, quàm gloriosam illam ac beatam Domini nostri Jesu Christi carnem de cœlo in has miserrimas terras detrahi, ejusque descensum invisibilem in panem, & iterum adscensum in cœlum post celebratam sanctam Cœnam fingere.

Hæc de prima sacramentalis unionis parte.

Secunda pars unionis sacramentalis, est conjunctiò actionis externæ cum actione interna.

Nam in legitimo Cœnæ Dominicæ usu, qui fit per fidem, revera conjuncta est cum exhibitione & perceptione panis & vini etiam exhibitio & fruitio veri corporis & sanguinis Christi.

Estque perceptio fidei multò certior omni comprehensione sensuum vel rationis humanæ etiam exquisitissimæ.

Cum pane ergo & vino exhibetur à Christo & percipitur à verè fidelib⁹ corpus & sanguis Christi; quod non intelligi debet ὁμοῦ, id est, simul loco, ac si in vel sub pane corpus, item in vel sub vino sanguis Christi in eodem loco hîc in terris essent; sed ἅμα, id est, simul tempore, ut sit sensus: Quando homo fidelis edit panem Domini, & bibit vinum Domini ore corporis, tum eodem tempore simul edit corpus & bibit sanguinem Christi ore animæ.

Hactenus de materia & forma sacræ Cœnæ.

Fines seu usus Cœnæ Domini peculiares sunt:

Christus quoties immolatus.

I. Ut sit mèmoria sacrificii propitiatorii Christi semel in cruce peracti, per quod cum Deo reconciliati sumus, 1. Cor. 11. 26. Semel immolatus est Christus in seipso; in Sacramento Cœnæ autem toties immolatur credentibus, quoties illa celebratur. Idem docet *Augustinus* Epist. vigesimatertiâ quæ est ad Bonifacium: & *Hieronymus* Epist. 146. quæ est ad Damasum. Et in Psal. 95. ait: *Quotidie nobis Christus crucifigitur.* Unde Cœna Domini est simul *sacrificiũ propitiatorium* μετωνυμικῶς, non proprium, verum & reale, sed μνημονικόν, hoc est, memoriale proprii, veri & realis illius sacrificii propitiatorii, quod Christus ipse obtulit. Est etiam eadem Cœna Domini *sacrificium Eucharisticum*, quia Ecclesia in eo, tum seipsam, tum laudes Deo offert debitas pro redemtione nostri facta per verum & unicum sacrificium Christi expiatorium in cruce consummatum.

Cœna Domini quomodo sit sacrificium.

Idque quoties Sacra Cœna celebratur, non tantùm Deo Patri, sed etiam Christo ipsi & Spiritui sancto offertur. *Hieronymus* adversus Vigilantium, capite quarto: *Sacrificia die Dominico Christo offerenda.* *Augustinus* sive *Fulgentius* de fide ad Petrum Diaconum, cap. 19 *Firmissimè tene & nullatenus dubites, ipsum Unigenitum Deum, Verbum carnem factum, se pro nobis obtulisse sacrificium & hostiam Deo, in odorem suavitatis. Cui nunc, id est, tempore Novi Testamenti, cum Patre & Spiritu sancto, cum quibus illi est una divinitas, sacrificium panis & vini in fide & charitate, sancta Ecclesia Catholica per universum orbem terræ offerre non cessat.*

II. Ut sit signum continuationis fœderis gratiæ, sanciti sanguine Christi jam effuso in remissionẽ peccatorum nostrorum, Matth. 26. vers. 28. Luc. 22. v. 20. 1. Cor. 11. v. 25.

III. Ut sit obsignatio & symbolum arctissimæ & efficacissimæ conjunctionis nostri cum carne Christi, quòd verè simus caro ex carne Christi, & os ex ossibus ejus. 1. Cor. 10. v. 16. *Poculum benedictionis cui benedicimus, nónne communio corporis Christi est?*

IV. Ut sit vinculum mutuæ charitatis & pacis fidelium de eodem pane Domini comedentium, & ex eodem poculo Domini bibentium. Qui verò charitatem mutuam & pacem Ecclesiæ scindunt, illi Dominicam Cœnam non edunt, 1. Cor. 11. v. 17. & seqq.

Chrysostomus Homil. quinquagesimaprimâ in Matthæum: *Audiamus* (inquit) *oro, & perhorrescamus: carnes suas nobis tradidit, seipsum immolatum proposuit. Quam igitur satisfactionem offeremus, cum tali pabulo nutriti peccemus, quum agnum comedentes in lupos convertimur? quum ovinis carnibus saturati, ut leones rapiamus? præsertim quum id Sacramentum non à rapina solùm, verùm etiam ab omni suspicione inimicitiarum mundum semper servare jubeamur. Facis enim Sacramentum est hoc Sacramentum, inquisitioni pecuniarum & simonia non convenit. Nam si ipse sibi gratiâ nostri non pepercit, quo supplicio non erimus digni, si animæ non parcimus, pro qua Christus seipsum tradidit, & pecuniis parcimus? Et Iudæis quidem singulis annis beneficiorum suorum monimenta post festos dies Deus proposuit, tibi verò quotidie ipse, ne obliviscaris, proponitur. Noli ergo crucem verecundari: hæc enim sunt decora nostra, hæc Sacramenta: hoc ornamur dono, hoc gloriamur: nec si cælum, si terram, si maria dixero à Deo creata, si Prophetam, si Angelos missos quicquam huic æquale offeram. Hoc certè caput bonorum est, quia proprio Filio non pepercit, ut fugitivos servos servaret. Nullus ergo Iudas, nullus Simon hanc mensam adeat, quorum uterq; æris cupiditate periit. Quare fugiamus oro hanc foveam, neq; putemus satis esse nobis ad salutem, si cum viduas, & orbos parentibus spoliaveris, aureum calicem & gemmis ornatum huic mensæ offeras. Vis hoc sacrificium honorare? animam tuam offeras, propter quam Christus immolatus est: eam auream facito. Quòd si anima plumbea testa æris est, quid tibi proderunt aurea vasa? Non igitur laboremus ad aurea vasa offerenda solùm, verùm etiam multò magis justo labore acquisita offeramus. Hæc enim aurea sunt & preciosa, quæ avaritiâ non maculantur: non enim auri vel argenti fusorium, sed Angelorum celebritas Ecclesia est. Animarum ergo mundutia opus est, propter quas etiam vasa hæc Deus recipit. Et certè non erat ex argento illa mensa, nec ex auro ille calix, quo Christus discipulis sanguinem præbuit suum: preciosa tamen erant omnia, & venerationis plena, quia spiritu abundabant. Vis corpus Christi honorare, non despicias ipsum nudum: neq; hic quidem in Ecclesia sericis pannis induas foris autem frigore ac nuditate cõfici negligas. Qui enim dixit:* Hoc est

corpus

corpus meum, & item simul cum verbo confecit, idem dixit: Esurientem me vidistis, & non cibastis: &, in quantum non fecistis uni eorum minimorum, nec mihi fecistis. *Hoc certè corpus Christi non amictu, sed animâ mundâ indiget: illud autem multâ curâ, & magnâ diligentiâ eget. Perdiscamus igitur Christum Iesum philosophari, & ipsum ex voluntate sua honorare: nam qui honoratur, eo maxime honore lætatur, quem ipse vult, non quem optamus. Sic & Petrus honorare Christum credebat, si eum à lotione pedum prohibuisset: quod certè contrarium erat. Pariter tu etiam ita eum honorato, ut ipse vult: expone divitias tuas pauperibus. Non est opus vasis, sed animis aureis. Hæc dico, non quia vetare velim talium vasorum oblationem, sed quia dignum putem ante omnia misericordiæ ac benignitati esse incumbendum: nam & vasa Deus suscipit, sed illa multò magis ipsi gratiosa sunt. Et vasa quidem, danti solum profuerunt: benignitas verò etiam accipienti. Et hic quidem ostentatio nonnunquam potest accusari: ibi verò totum misericordi animo attribuitur. Responde, quæso, quænam utilitas est, si cum mensa ejus multis calicibus aureis ornatur, ipse inedia pereat? Priùs igitur ipsum esurientem satura, deinde ex quadam superabundantia mensam etiam ejus ornabis.*

V. Ut sit Sacramentum unionis cum Ecclesia Dei & nutritionis, mansionis & conservationis in eadem Ecclesia Dei eorum, qui semel per Baptismum Ecclesiæ sunt inserti, Johan. 6. v. 56. Cœna Domini revocat fideles ad fœdus initum in Baptismo, 1. Cor. 10. v. 17. *Quoniam unus est panis, unum corpus, nos illi multi sumus: nã omnes ex uno illo pane participamus.* Et cap. 12. v. 13. *Omnes potati sumus in unum Spiritum.*

VI. Ut nos semel Christo & Ecclesiæ ejus unitos, retrahat ab omni idolololatria & consensione cum idololatris; sic Paulus ait 1. Corinth. capite decimo, vers. vigesimoprimo: *Non potestis poculum Domini bibere & poculum dæmoniorum: non potestis mensæ Domini participes esse & mensæ dæmoniorum.*

VII. Ut nos in perpetuo studio veræ pietatis conservet, & à peccatis arceat, ne indigni convivæ Christi simus, 1. Cor. 11. v. 27, 28, 29.

VIII. Ut nobis confirmet resurrectionem corporum nostrorum: Nam significat & obsignat nobis, quod Christus pro nobis mortuus & resuscitatus sit, quodq; corpus & sanguis ipsius sit nutrimentum nobis spirituale ad vitam æternam. Pro quibus autem Christus mortuus & resuscitatus est, quibus morte suâ vitam æternam promeruit, quorum animabus est nutrimentum spirituale ad vitam æternam; illorum etiam corpora certò ex mortuis resurgent ad vitam æternam. Unde dicit Christus Johan. capite sexto, versiculo quinquagesimoquarto: *Qui edit carnem meam, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam: & ego suscitabo ipsum ultimo illo die.* Ideo panis & vinum à veteribus nominantur *symbola resurrectionis.*

IX. Ut nos admoneat nobisque confirmet, Christum rediturum in gloria & in regnum gloriæ ad Patrem adductos perfectè spirituali animarũ pastu, qui Dei cognitione continetur, nos satiaturum. Hunc finem indicat Christus, quum dicit Matth. 26. v. 29. *Dico autem vobis, Non bibam ab hoc tempore ex hoc fructu vitis, usque ad diem illum, quum ipsum bibam vobiscum novum in regno Patris mei.* Quis enim est hic potus, & quæ est hæc oblectatio in cœlo? Nostra quidem, perfectè Deum cognoscere: Christi verò, docere nos perfectam illam cognitionem Dei. Doctrina enim etiam docenti alimenti instar est, ut ait *Gregorius Nazianzenus* oratione quartâ in sanctum Pascha.

Hi sunt fines, hi usus Cœnæ Dominicæ.

Usus Cœnæ Dominicæ sunt eximia. I. Confirmat fidem nostram in Christum pro nobis natum, passum, mortuum & resuscitatum.

II. Confirmat articulos fidei. Nam illa demum est veri corporis Domini nostri Iesu Christi vera communicatio, quæ cum veritate carnis Christi non pugnat. Stabilit eadem Cœna Christum verè adscendisse in cœlum, sedere ad dexteram Dei Patris in cœlo, rediturum è cœlo ad judicium vivorum & mortuorum, donare nobis Spiritum sanctum, inseruisse nos corpori mystico suo, quod est Ecclesia, & in eo conservare, remittere nobis peccata, & resuscitaturum etiam corpora nostra ad vitam æternam.

III. Per usum Cœnæ Dominicæ incorporamur Christo, ut ipse in nobis, & nos in ipso simus. Christus autem est in nobis & nos in Christo, non per realem corporis ipsius præsentiam in nobis, non per corporalem manducationem corporis ipsius & ingressum in nos per os corporis: sed quia templum ipsius & membra corporis ejus mystici sumus, quod nõ aliter quàm per spiritualem connexionem fieri potest. Idque confirmat Christus Johan. 14. vers. 20. cùm ait: *In illa die vos cognoscetis, quod ego sum in Patre, & vos in me, & ego in vobis.* Sicut tunc in Christo non erimus, nec ille in nobis, per modum corporalis præsentiæ & manducationis corporis ejus; ita neque nunc per modum corporalis præsentiæ & manducationis Christus in nobis est, & nos in Christo.

IV. Per Cœnam Domini anima fidelis nutritur & saginatur ad vitam æternam.

V. Per religiosum Cœnæ Dominicæ usum gignitur & augetur in nobis immundi hujus mundi contemtus, vitæ sanctioris meliorisque meditatio & perpetua in Deo lætitia.

VI. Per eandem animamur ad quidvis patiendum, imò & ad moriendum & fundendum sanguinem pro Christo qui nos sanguine suo pretiosissimo redemit, & mortem pro nobis acerbissimam in cruce obivit.

Hæc & similia usus religiosus Cœnæ Dominicæ in nobis efficit.

Subjecta Cœnæ Dominicæ.

Ad Cœnam Domini admittẽdi soli Christiani jam baptizati & adulti & seipsos probare, gratisque animis memoriam Christi recolere & mortem ejus annunciare valentes: nam à Christo Domino instituta est solis discipulis qui jam baptizati erant & ætatis ejus quâ se probare possent, &c. Non enim alios adhibuit Christus ad hoc sacrum epulum, quàm discipulos suos: illis dedit panem & poculum, ut historia institutionis docet.

Qui ad Cœnam Domini admitti debeant?

Proinde infantes quamvis baptizati, ad Sacram Cœnam non admittendi, ut sequentia argumenta evinount:

I. Quia nondum possunt per ætatem seipsos probare. Hoc argumentum suppeditat Paulus, qui 1. Cor. 11. v. 28. ait: *Probet quisq; seipsum, & ita de pane illo edat, & de poculo illo bibat.* Hinc demonstrationem firmissimam exstruimus: *Quicunq; seipsos probare non possunt, illi ad Sacram Cœnam non sunt admittendi: At infantes seipsos (per ætatem) probare non possunt: Ergo infantes ad Sacram Cœnam non sunt admittendi.*

Propositio est verissima; alioquin frustra præciperet Paulus probationem sui, si perinde esset, sive quis citra probationem, sive cum probatione sui ad hoc sacrum epulum accederet.

Si *excipiant Antagonistæ:* Pauli præceptum ad adultos tantum pertinere: infantum verò aliam esse rationẽ: *Replico:* illud adversus ipsos facere; hoc vero petitionem principii esse. Nam si Pauli præceptum adultos tantum

tantùm attingit, colligimus hinc, eos solos hujus Cœnæ convivas fieri debere. A Sed quod de infantibus affirmant, posse eos etiam citra probationem sui sanctâ Cœnâ uti, quo testimonio Scripturæ Sacræ confirmabunt?

II. Quia infantes per ætatem memoriam Christi nondum possunt recolere, & mortem Domini annunciare. Hoc argumentum præbet nobis ipse Dominus, Luc. 22. v. 19. & D. Paulus 1. Cor. 11. v. 24, 25, 26. ubi ait: *Hoc facite in mei recordationem: Quotiescunque ederitis panem hunc, & poculum hoc biberitis, mortem Domini annunciabitis, donec veniat.* Notandum, quòd Apostolus dicit illos qui edunt panem hunc & poculum hoc bibunt, debere annunciare mortem Domini. Hinc igitur ita concludimus:

B *Quicunque memoriam Christi recolere, & mortem Domini annunciare non possunt, illi ad Sacram Cœnam non sunt admittendi: At infantes per ætatem memoriam Christi nequeunt recolere, & mortem Domini annunciare: Ergo infantes ad Sacram Cœnam non sunt admittendi.*

Propositio, est certa ex fine Sacræ Cœnæ, quem Dominus dicit esse recordationem sui; quæ certè in infantes non cadit.

III. Quia per ætatem nequeunt discernere corpus Domini. Hoc argumentum Paulus monstrat 1. Cor. 11. v. 29. ubi ait: *Qui edit & bibit indignè, damnationem sibi ipsi edit & bibit, non discernens corpus Domini.* Quis non videt, ad dignam Sacræ Cœnæ usurpationem requiri, ut manducans & bibens discernat corpus Domini? Sic igitur concludimus: *Quicunque corpus Domini discernere non queunt, ij ad Sacram Cœnam non sunt admittendi: C Infantes per ætatem corpus Domini discernere non possunt: Infantes igitur ad Sacram Cœnam non sunt admittendi.*

Contrà, qui infantibus Eucharistiam administrat, factum suum sequentibus rationibus probare conantur, quas paucis refellemus:

Prima est: *Ideo infantibus Eucharistiam præbendam, ut post acceptum baptismum perfectiùs ad fidem Christianam pervenire queant.* RESP. Elenchus est tum falsi finis, tum falsi instrumenti, tum homonymiæ. Nam perfectiùs ad fidem Christianam pervenire, perfectioris est ætatis, non infantiæ. *Deinde*, sacra cœna non est instrumentum per quod ad fidem perfectiùs perveniatur. Nam si fides ante usum Sacræ Cœnæ nulla adest, per usum Sacræ Cœnæ non procreabitur. 1. quia Sacramenta fidem jam in corde exsistentem confirmant: qui Sacramentorum omnium communis finis est. 2. D quia ante usum Sacræ Cœnæ quisque se probare debet, an sit in fide. 3. quia si per usum Sacræ Cœnæ perveniretur perfectiùs ad fidem, multi hypocritæ & reprobi qui frequentissimè Sacrâ Cœnâ utuntur, essent verè fideles, utpote perfectiore fide præditi: quod est absurdum. *Tertiò*, homonymia est in nomine *fidei*. Nam per *fidem* vel cognitionem doctrinæ Christianæ intelligunt, vel fiduciam in corde. Si illam; adversantur ordinationi Dei, qui non per Sacræ Cœnæ usum, sed per institutionem ex verbo Dei scripto vult infantes, imò omnes homines cognitionem rerum divinarum sibi parare, sicut docet Paulus Rom. 10. v. 17. *Fides ex auditu est, auditus autem per verbum Dei.* Et 2. Tim. 3. v. 15. *Sacræ literæ te possunt sapientem reddere ad salutem.* Tum ante usum Cœnæ Dominicæ cognitio mysteriorum æternæ E salutis necessaria est. Sin verò per fidem intelligunt fiduciam in passione & merito Christi recumbentem, illa etiam absque usu Sacræ Cœnæ perficitur à Spiritu sancto in quibus ipsi visum est.

Secunda ratio est: *quia Christus dicat* Matth. 19. vers. 14. *Sinite parvulos ad me venire: talium enim est regnum cœlorũ.* RESP. Contextus loci Matth. 19. ostendit, Christum jubere admitti ad se pueros, non quibus Sacram Cœnam administraret, sed quibus manus imponeret eisque benediceret. Et puerorum est regnum cœlorum, non propter usum Sacræ Cœnæ, sed propter meritum Christi, cujus sanguine sunt à peccatis abluti. Denique non dicit, *horum* est regnum cœlorum; sed *talium*; quia comprehendit tam puellos, quàm eorum similes.

Tertia ratio est: *quia dicat Christus* Joh. 6. 53. *Nisi manducaveritis carnem Filij hominis & sanguinem ejus biberitis, non habebitis vitam in vobis.* RESP. Hæc Christi verba non de externa Cœna loquuntur, quæ est Sacramentum, hoc est, externum & visibile signum: caro autem & sanguis Filij hominis non sunt Sacramenta, sed res per Sacramenta significatæ. Panis in Sacra Cœna est Sacramentum corporis Christi: Vinum, est Sacramentum sanguinis Christi: non contrà, corpus Sacramentum panis: aut sanguis Sacramentum vini. *Deinde* alia est manducatio carnis & bibitio sanguinis Filii hominis: alia manducatio panis & bibitio vini Domini. Illa infantibus electis & regenitis per operationem Spiritus sancti obtingit: hæc verò minimè competit. *Maneat* igitur fixum, infantes ad Sacram Cœnam non esse admittendos.

Deinde ad eam ipsimet irruere non debent, & à ministris Ecclesiæ non sunt admittendi *peregrini*, hoc est, alieni à societate verè fidelium. Ab eâdem meritò in nomine & autoritate Christi excommunicantur idololatræ, blasphemi, contemtores Dei, hæretici & omnes schismatici qui sectas faciunt ad rumpendam unitatem Ecclesiæ, omnes perjuri, omnes rebelles parentibus & superioribus suis, omnes seditiosi, tumultuosi, percussores, rixosi, implacabiles, adulteri, scortatores, latrones, fures, avari, usurarii, raptores, prædatores, ebriosi & omnes illi qui scãdala præbent & non resipiscunt seriò; 1. Cor. 10. v. 21, 22.

Tales à mensa Domini sunt arcendi:

I. Quia si infideles & impœnitentes ad Cœnam Domini admitterentur, profanaretur fœdus Dei, tam communicando symbola fœderis iis quibus Deus nihil promittit, quàm usurpando symbola sacra sine fide & resipiscentia.

II. Quia pollueren & contaminarent cibum & potum consecratum, quem Christus non destinavit nisi suis domesticis & fidelibus.

III. Quia tales indignè edunt panem Domini & indignè bibunt poculum Domini, sic ut rei fiant corporis & sanguis Christi, 1. Cor. 11. v. 27.

IV. Quia judicium sibiipsis ederent, eò quòd non discernant corpus Domini, 1. Cor. 11. v. 29.

V. Quia si Ecclesia sciens & volens tales admitteret, iram Dei in se concitaret.

VI. Quia incredulos & manifestè impios Christus prohibuit admitti ad Sacram Cœnam: nam instituit illam solis fidelibus. De hypocritis & occultè impiis, qualis erat adhuc Judas antequam à Christo deficeret palàm, non judicat Ecclesia.

VII. Quia increduli & manifestè flagitiosi, non sunt habendi pro membris Ecclesiæ.

Nec ad eam admittendi sunt ulli, nisi prius Pastoribus Ecclesiæ exploratum sit, eos veram fidei doctrinam rectè tenere & profiteri: ac intelligere, quid in Sacra Cœna agatur quóve fine; & seipsos probare posse an sint in fide, &c. Ideo ut infantibus Eucharistia non exhibenda, sicut antea probatum: Ita nec furiosis ac mente captis, nec illis qui Christianæ religionis cognitione vel nulla, vel non sufficiente imbuti sunt. Quocirca etiam catechumeni, aut imperiti è vulgo tam diu differendi, donec de fide & vita eorum Pastoribus probè constet. 1. Cor. 10. v. 15. 16, 17. 1. Corinth. 11. v. 28, 29.

Digitized by Google

v.28,29. *Probet quisque seipsum, & ita de pane illo edat, & de poculo illo bibat.*

Nec ad eam admittendi sunt venientes ab alia Ecclesia absque testimonio Pastoris illius, cujus propriæ subjacent curæ; quia vel ignoti sunt quoad fidem & vitam vel fortè ab Ecclesia sua excommunicati vel justa reprehensione proprii Pastoris offensi; nisi fortè sint in conventibus publicis, veluti Comitiis aut Synodis, quibus diversarum Ecclesiarum homines ex officio adsunt, & tum Pastoris proprii testimonio non egent; aut nisi fortè in aliqua peregrinatione sint & alicubi celebrationi Sacræ Cœnæ intervenerunt: aut nisi alioquin Pastoribus probè sint cogniti quoad fidem & vitam.

Multò minùs ad eam sunt admittendi, qui autoritate clavium Christi à suo cœtu sunt excommunicati, nisi priùs cum Ecclesia quam offenderunt reconcilientur: nam 1. qui meritò excommunicati sunt, ii ederent panem Domini & biberent poculum Domini indignè, ac proinde tenerentur rei corporis & sanguinis Domini; quod ne fiat, omnibus modis cavendum.

2. Quia qui meritò sunt excommunicati ab uno cœtu & in alio ad usum Cœnæ Dominicæ obrepunt, ii non discernunt corpus Domini.

3. Quia tales facto suo ostendunt se esse contemtores Ecclesiæ Dei.

4. Quia tales facto ipso testantur, se nihili facere disciplinam quam Jesus Christus in Ecclesia sua vult exerceri.

5. Quia tales occasionem præbent ut Ecclesiæ unio turbetur, & introducunt impunitatem scandala committendi.

Quapropter si aliqui scandala excitantes & impiè viventes, offensi disciplinâ & reprehensione proprii Pastoris, aut volentes subterfugere censuram Ecclesiasticam, à sua Ecclesia secedere; & alterius Pastoris, majoris licentiæ & impunitatis peccandi causâ, curæ se committere velint; tales nulla ratione alterius cœtus minister suscipere debet, præsertim si ea de re ab illorum proprio Pastore admoneatur.

Porrò administratur Cœna Dominica fidelibus in publico cœtu præsentibus: absentibus autem diuturni morbi aut senii & nimiæ debilitatis causâ Eucharistia è cœtu publico defertur, seu per diaconos eo ipso tempore quo publicè eam fideles celebrant ut factitatum in primitiva Ecclesia refert Justinus Martyr Apologia secunda pro Christianis ad Antoninum Pium Imperatorem, pag. septuages. sextâ & sequente: aut finitâ publicâ liturgiâ, celebratur etiam intra privatos parietes cum senibus & aliis, qui publicis cœtibus interesse ob invaletudinem non ampliùs possunt, ita tamen ut simul aliorum fidelium & domesticorum sit communio.

Soli igitur fideles baptizati & eâ ætate quâ se probare possunt & scandalis publicis nomen Dei & Ecclesiam ejus non deformantes, ad Cœnam Dominicā sunt admittendi. Hæc de iis qui ad mensam Domini sunt admittendi vel non admittendi; quod ad officiū ministrorum verbi Dei & Ecclesiæ pertinet. Nunc de iis qui Cœna Domini uti, qui ad mensam Domini accedere debeant, quod ad officium pertinet.

Iis tantùm accedendum est ad mensam Domini, qui peccata sua agnoscunt & verè dolent se illis Deum offendisse: confidunt autem sibi ea propter Christum remissa esse, & infirmitates reliquas tectas justitiâ Christi; & qui habent serium propositum in fide & vitæ integritate magis magisque proficiendi. Hi tales Cœna Domini uti debent.

Sed simul illâ uti debent fideles omnes qui adsunt

A in cœtu, aut saltem qui seipsos probârunt. I. Quia pluribus conjunctim & non uni tantùm instituta est à Christo, ut historia institutionis docet.

II. Quia à fidelibus conjunctim usurpari jubetur, 1. Cor. 11. v. 33.

III. Quia Cœna Dominica est Sacramentum fraternitatis & communionis Sanctorum, 1. Cor. 11. v. 33. *Itaq; fratres mei, quum convenitis ad comedendum,* &c.

IV. Quia est testimonium publicum & solemne consensionis fidelium tum in doctrinæ veritate, tum in fide, spe, charitate mutuâ, & sanctis affectibus.

V. Quia est nervus conservans piorum conventus, ad cultum unanimiter exhibendum Deo, 1. Cor. 11. v. 33.

B Malè faciunt ergo, qui ex publico & communi totius fidelis cœtus epulò faciunt privatam & propriam Cœnam, in qua duntaxat quidam iique ditiores & potentiores in hoc mundo aliis non exspectatis aut non admissis de pane Domini edant, & de poculo ejus bibant: I. Quia discedunt ab institutione Christi, qui non uni & alteri, sed omnibus conjunctim dixit: *Accipite, edite, bibite ex hoc OMNES.*

II. Quia qui ex omnium fidelium communi sancto epulo propriam quorundam Cœnam faciunt, graviter ab Apostolo reprehenduntur, sic ut præcisè neget, eos Cœnam Domini celebrare, 1. Cor. 11. v. 20, 21. *Quum igitur convenitis eòdem loci, hoc non est Dominicam Cœnam edere. Nam unusquisq; propriam cœnam præoccupat in vescendo: & hic quidem esurit, ille verò ebrius est.*

III. Quia Ecclesiam Dei contemnunt & pudefaciunt eos qui sunt inopes, quod superbiæ adversus Deū
C indicium est, 1. Cor. 11. v. 22.

IV. Quia publicam ac communem commemorationem & annunciationem mortis Christi, quæ in usu Cœnæ Dominicæ ab omnibus conjunctim fieri, juxta Christi mandatum, debet, quantum in se est impediunt. Ideo Paulus ad primam institutionem Cœnæ Dominicæ eos revocat, 1. Cor. 11. v. 23, 24, 25, 26.

V. Quia tales indignè edunt panem Domini, & indignè bibunt poculum Domini, 1. Cor. 11. v. 27.

VI. Quia fiunt rei corporis & sanguinis Christi, 1. Cor. 11. v. 27.

VII. Quia seipsos non explorant ut decet, 1. Cor. 11. v. 28. Nam si seipsos explorarent, alios à communione sua non excluderent. Fides enim vera quærit omnium fidelium unionem.

VIII. Quia judicium sibi ipsis edunt & bibunt,
D non discernentes corpus Domini, 1. Cor. 11. v. 29.

Nec minus male faciunt, qui nullam justam Deoq; probatam ob causam ab usu Cœnæ Dominicæ se ultro subducunt:

I. Quia contemnunt & nihili faciunt institutionē & mandatum Christi, qui usum Cœnæ suæ non liberum nobis reliquit, sed frequentationem ejus injunxit, 1. Corinth. capite undecimo, vers. vigesimoquinto & vigesimosexto.

II. Quia Ecclesiam Dei & communionem Sanctorum parvipendunt.

III. Quia fiunt rei corporis & sanguinis Domini. Nam non illi tantùm fiunt rei corporis & sanguinis Christi, qui sacris symbolis corporis & sanguinis Christi abutuntur, sed etiam qui illis uti cum aliis fidelibus
E renuunt.

Multò pejus faciunt, qui publicè aut in privatis ædibus, Sacram Cœnam administrant tantummodo uni homini, sive ex insolentia communionem cum aliis aversanti, & pro se solo singularem Cœnam exigenti; sive domi suæ ægrotanti, & dum rectè valuit, Cœnæ Dominicæ in publico cœtu usum temerè negligenti aut parum curanti.

Digitized by Google

De privata Missa. Omnium verò pessimè faciunt sacrificuli Papani, A qui ex Cœna Dominica, quæ commune fidelium cōvivium est, privatam Missam faciūt, hoc est, propriam unius. Nam Sacrificuli Missatici sibi solis Eucharistiam parant, & corpus Christi, quod ajunt conficiunt: sibi solis, non Ecclesiæ loquuntur; ipsi soli pane vescuntur, ipsi soli vinum bibunt, non communicant de illo cum fidelibus præsentibus, sed illis duntaxat mōstrant; & volunt ut humi provoluti & pectus tundentes, Sacramentum latriā soli Deo debitā adorent, ac spectatores histrioniæ suæ, & verè Scenæ Missalis esse sinunt, & sine manducatione panis & bibitione vini Domini domū dimittunt. Qua de re etiam DURANDUS in rationali divinorum officiorum lib. 4. in hunc modum loquitur: *Olim fideles omnes qualibet die cum Sacerdote corpori & sanguini Christi communicabant, sed hodie* B *Sacerdos ipse omnes partes hostiæ comedit.* Ac licèt in Missa adstantes tantùm spectaverint quid Sacrificulus egerit, ipsi autem de pane Domini nihil ederint, de vino Domini nihil biberint: tamen negare audent sacrificuli. Missas tales esse privatas, hoc est, proprias unius eas celebrantis, qui omnia sibi solus reservat, nec aliquid adstantibus distribuit. Tum Missas alias dicit Missale Romanum esse pro defunctis, imò pro uno, veluti pro defuncto Episcopo, pro defuncto Sacerdote, pro uno defuncto, pro una defuncta, pro patre & matre, pro constituto in carcere, pro Papa, &c. Et nonne singulis diebus etiam Sacerdos & puer in angulo aliquo templi Missam perficiunt soli? & indignantur Papani, ab Evangelicis appellari privatas Missas, quæ revera tales sunt? Publicas esse ajunt, quia celebrantur in loco publico, quamvis sæpe unico puero tan- C tùm seu æditruo & vetulā aliquā, seu coquā aut concubinā præsente. Atqui illa demum Missa est verè publica, in qua universi aut plerique omnes præsentes de pane & vino participant; communio enim non est unius, sed plurium; sic ut Scena Missalis (sic enim verius appellatur, quàm Cœna Dominica) in qua Sacerdos qui conficit, ut loquuntur, solus comedit, solus bibit, cōtra omnem veritatem nominetur COMMUNIO, quum omni careat communione.

Hac de subjectis Cœna Dominica.

ADJUNCTA Cœnæ Dominicæ deinceps sunt exponenda; cujusmodi sunt, *tempus, præparatio ad salutarem ejus usum, charitas, frequens iteratio, &c.* D

De *tempore* ejus quæritur, quando à Christo instituta sit, & quando à nobis celebranda.

Tempus institutionis sacræ Cœnæ. Instituta est à Domino nostro Jesu Christo ea nocte quā proditus est Judæis à Juda perfido discipulo, 1. Cor. 11. v. 23. absoluto esu agni Paschalis, Matth. 26. v. 26. quod tempus non temerè, sed certo consilio institutioni novi epuli quod esui agni Paschalis succederet, destinatum fuit.

I. Voluit Christus hac temporis circumstantiā indicare, quemadmodum observanda fuit illa nox quā populus Israëliticus primum Pascha peregit, & ex Ægypto eductus est, sicut legitur Exod. cap. duodecimo, versiculo quadragesimosecundo: *Nox plurimùm observanda est Iehova, quā eduxit eos è terra Ægypti: hac est illa nox Iehova plurimùm observanda omnibus Israëlitis per ætates suas:* E ita observandam esse etiam hanc noctem quā prima Cœna Christiana celebrata est, & Christus veritatem liberationis populi Dei ex servitute diabolica præstare cœpit.

II. Voluit demonstrare consummationem & abrogationem omnium Sacramentorum Veteris Testamenti, adeoque ipsius agni Paschalis quem antea cum discipulis manducaverat.

III. Voluit Cœnam suam tantò magis nobis commendatam esse, ut ei nihil addamus, nihil adimamus, sed religiosè eam, sicut tradita est à Domino, in omnibus observemus, quòd mox prodendus & pro nobis moriturus eam instituit: sicut commendatissima esse solent, quæ ab amicis seu parentibus morituris instituuntur, veluti testamenta & ultimæ voluntates. Ac proinde cùm in hac Cœna ultimam voluntatem suam nobis testatam reddiderit de communione bonorum quæ in ipso consequimur, non minùs religioso studio eam omnibus in clausulis observare nos decet, quàm filii morigeri sui patris ultimam voluntatem observant. Viderint igitur quid olim responsuri sint Christo Pseudoepiscopi Papani, qui ultimam ejus morituri voluntatem tot modis corruperunt, tum sensum ejus pervertendo, tum aliquot partibus eam mutilando, velut fractione panis, & poculo Domini quod laicis quos vocant præbere recusant, tum in Missis privatis omnem communionem populi tollendo, tum Sacramentum totum in alium planè usum quàm à Christo institutum fuit, transmutando.

IV. Voluit Cœnam hanc ineffabilis amoris sui erga nos perpetuum monimentum esse, eo quòd à passuro & morituro pro nobis instituta: ac proinde amorem Christi erga nos cognoscere, & nostrum vicissim erga illum declarare nos decet.

Ut autem à nobis nocte celebretur, necessarium non est; quia temporis circumstantia, sicut & accubitus, vestitus, certus numerus communicantium, materia poculi, non continent mysterium aliquod: neq; sunt partes substantiales Sacramenti: neq; mandatum Christi expressum habent; non enim dixit Christus: Hoc facite cœnati, sedentes aut stantes, aut tot numero: Itaque in temporis circumstantia observanda Cœnæ Dominicæ celebratione non est Ecclesia Christiana obligata. Quæ autem Christus expresè mandavit, ea omittere vel mutare vel corrumpere nefas: & quæ prohibuit, ea facere est impium. *Cœna num nocte celebranda.*

Veteres quidem jejunii maximè tempore, quia totum diem precibus, concionibus & hymnis sacris impendebant, sub noctem Cœnam Domini celebrabāt: & Augustini tempore in multis Ecclesiis in Africa, ut ipse refert, die Jovis ante Pascha, ut magis Christi actio referretur, noctu atque post Cœnam Eucharistia fidelibus dabatur. Sed hęc consuetudo sublata est per sextam Synodum Oecumenicam quæ Constantinopoli in Trullo habita.

Matutino autem tempore Eucharistiam distribuere commodius esse observatum: I. quia facilius est matutino tempore cœtum sacrum habere, quam procedente die multa negotia incidant, quibus homines à sacris abducuntur. II. quia matutino tempore magis sobrii sumus, & mentem rebus divinis percipiendis magis idoneam & attentiorem habemus.

Insuper Cœna Domini alicubi quotidie, alicubi certis dierum intervallis in mensa Dominica præparabatur, & de mensa Dominica sumebatur, etiam tempore Chrysostomi, ut liquet ex Homilia sexagesima prima ad populum: & tempore Augustini, ut videre est Tractat. 26. in Johannem. Unde Christus quotidie immolari dicebatur, sicut Augustinus Bonifacio scribit, secundo Tomo, Epistolā vicesimatertiā: *Nonne semel immolatus est Christus in seipso, & tamen in Sacramento non solùm per omnes Pascha solennitates, sed omni die populis immolatur, nec utique mentitur qui interrogatus, eum responderit immolari? Si enim Sacramenta quandam similitudinem earum rerum quarum Sacramenta sunt non haberent, omnino Sacramenta non essent. Ex hac autem similitudine plerunque etiam ipsarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergò secundùm quemdam modum Sacramentum corporis Christi corpus Christi est,*

Digitized by Google

est, Sacramentum sanguinis Christi sanguis Christi est, ita Sacramentum fidei fides est. Et certè Cœna Dominica est illud ipsum sacrificium quod Christus obtulit, sicut panis est illud ipsum corpus quod Christus tradidit pro nobis, verùm sacramentaliter utrumque, quia Sacramenta habent quandam similitudinem earum rerum quarum Sacramenta sunt.

Hæc de tempore Cœnæ Dominicæ tum institutæ, tum celebrandæ: sequitur de præparatione ad salutarem ejus usum.

Antecedere debet *Christiana præparatio* fidelis hominis, ante usum Sacræ Cœnæ. Cavendum enim ne animâ sordidâ ad mensam Domini accedamus, ne sordidis vestibus ad nuptias Filii magni illius Regis veniamus; ut ne destituti veste nuptiali, jussu Regis in tenebras exteriores ejiciamur.

Præparatio autem ad usum Sacræ Cœnæ duplex est: *interna* & *externa*.

Præparatio interna spiritualis est, quę consistit in recta cognitione dignitatis vel indignitatis utentium pane & vino Domini, & probatione sui ipsius, meditatione attenta beneficiorum Christi & seria invocatione Dei.

Dignitas & indignitas accedentium ad Sacram Cœnam, & utriusque effectus, est duplex: vel *personæ*, vel *tractationis*.

Differunt enim hæc, dignum & indignum esse: & dignè vel indignè panem & vinum Domini accipere.

Dignitas personæ, est fides, seu imputata per fidem justitia Christi, quam quicunque habent, digni sunt convivæ Christi, & sumunt hanc escam ad salutem æternam.

Ergo dignitas personæ in fide consistit, ejusque effectum est vitatio pœnæ æternæ.

Indignitas personæ, est infidelitas, quâ laborantes indigni sunt hac mensâ, & sumunt sibi judicium & damnationem æternam.

Dignitas tractationis, est vera reverentia, interna & externa, ignoscentia, dilectio, seria peccatorum deploratio & resipiscentia, meditatio beneficiorum Christi, discretio corporis Domini & gratiarum actio, & vitatio scandalorum omnium. Eáque locum habet in solis fidelibus.

Ergo *dignè manducant panem & bibunt poculum Domini*, non qui omni peccato carent, quales nulli sunt in terra, & omnes naturâ sumus indigni tanto beneficio, & non idonei ad hæc mysteria percipienda: sed 1. qui indignitatem suam nativam agnoscunt & deplorant, & è contrario dignitate Christi nituntur. 2. qui corda habentes famelica & sitientia Dei gratiam, cófugiunt ad Christum tanquam unicum promum & condum panis vitæ & fontem potus vitæ: & hujus fiduciâ eriguntur, firmâque assensione statuunt, sed propter Christum à Deo in gratiam recipi, & bonorum in Evangelio promissorum compotem fieri, videlicet communionis corporis & sanguinis Christi participatione meriti & efficaciæ ipsius, justitiæ per fidem imputatæ, remissionis peccatorum, renovationis per Spiritum sanctum & vitæ æternæ. 3. quibus firmum est propositum & serium constansque studium obediendi Deo totâ vitâ, omnibusque actionibus internis & externis: ac proinde charitatem erga Deum & proximum habent atque exercent, omnia sua cogitata, dicta atque facta ad Dei gloriam dirigunt; tum iras, inimicitias & odia remittunt, ut præcipitur Matth. 5. v. 24. *Omitte munus tuum coram altari, & abi: primùm reconciliator fratri suo, & tunc ubi veneris offer munus tuum:* proximos suos juvant & pro eis ad exemplum Christi, se impendere parati sunt. 4. qui missionem Filii Dei in carnem, obedientiam & satisfactionem ejus plenissimam in vita & in morte ejus, redemtionisque beneficium totum gratis animis recolunt, & pro eo Deo gratias agunt. 5. qui confessionem nominis Christi liberè & intrepidè edunt, sic ut promti sint ac non dubitent, si necesse sit, mori & vitam suam profundere pro Christo, qui pro ipsis mori & sanguinem suum pretiosum dignatus est.

Proinde fideles, propter peccatum originale in quo concepti & nati sunt, & propter lapsus priores, usum Sacræ Cœnæ refugere non debent, si modò seriò resipiscant; quia ipsis ideo hoc tantum pignus à Deo datur, ut fides de remissione peccatorum velut ignis in cinere sopitus accendatur, confirmetur, alatur, augeatur & usque ad finem perseveret: & mens reconciliata Deo & de reconciliatione cum Deo per usum Sacræ Cœnæ confirmata, rursus eum invocet & ei in posterum bonâ conscientiâ serviat.

Indignitas tractationis, est irreverentia seu irreligiosa tractatio Cœnæ Dominicæ.

Ea semper quidem in personas indignas, aliquando tamen etiam in convivas dignos cadit.

Ideo duplex est: alia *in impiis*, alia *in piis*.

Indignitas tractationis in impiis, est privatio & absentia veræ reverentiæ internæ & externæ, ignoscentiæ, dilectionis; seriæ peccatorum deplorationis & resipiscentiæ, meditationis beneficiorum Christi & gratiarum actionis, discretionis corporis Domini, & vitationis scandalorum omnium.

Indignitas tractationis in piis, est negligentia & frigidior sensus in exploratione sui.

Et si enim pii revera edunt panem Domini & panē Dominum, ac proinde edunt salutem æternam, immunes à judicio æterno: tamen irreverenter accedentes ad mensam Domini, id est, negligentiùs & frigidiùs se explorantes, edunt sibi judicium temporale, hoc est, offendunt Deum, & castigationibus variis in hac vita revocantur ad emendationem horum peccatorum, eò quòd non discernant corpus Domini, id est, non habeant eam illius rationem quam debebāt. Ita Paulus Corinthios irreverenter accedētes ad mensam Domini, etiam aliquos verè conversos, terret comminatione pœnæ temporalis; & tamen rursus erigit consolatione, 1. Cor. 11. v. 30, 31, 32.

Chrysostom. Tom. 3. Homil. 59. in Iohan. cap. 10. Indignè mysterio participamus, quod reos nos facit corporis & sanguinis Christi.

Nam etiam fideles sæpè peccant hoc genere negligentiæ & securitatis: & licèt salus eorum æterna non fit irrita, tamen in hac vita dupliciter castigantur. Docet hoc Apostolus disertè cum Corinthios irreligiosa tractatione Cœnæ Domini, sive affectibus, sive ignorantiâ peccantes, tamen appellat fratres, & eos dicit castigari à Domino morbis & morte temporali, propter hanc culpam, ne cū hoc mundo condemnentur, 1. Cor. 11. v. 30, 31, 32. sicut 1. Cor. 3. v. 12. dicit, exstruentes fœnum & stipulam super fundamentum, quod est Christus, servandos quidem esse, ita tamen ut per ignem.

Hujus indignitatis est quidem aliquid in omnibus fidelibus, sed in aliis plus, in aliis minùs: & habentibus studium eam vitandi, & retinendi bonam conscientiam condonatur propter Christum.

Ideoq; requiritur exploratio utriusque dignitatis; ut non modò æternam, sed etiam temporariam Dei iram & pœnam effugiamus, 1. Cor. 11. v. 28.

De probatione sui ipsius ante usum Cœnæ Domini.

Probatio seu examen sui ipsius duabus reb9 constat:

Digitized by Google

prima est, an sis in fide, an intelligas articulos fidei, promissionem Evangelii, & doctrinam de Sacramentis. Hîc Lydius lapis est Symbolum Apostolicum, seu doctrina Evangelii. Hic eximenda est populo opinio, quâ multi imbuti sunt, qui arreptis trib⁹ verbis: HOC EST CORPUS MEUM, opinantur non esse necessarium diligentius naturam Sacramentorum scrutari, se simpliciter credere velle. At hoc non est credere, sed errare, & quidem obstinatè errare, si constituisti, te nolle quicquam discere, te nolle in veritatis cognitione proficere. Si rectè credere vis, intelligas oportet quid credas: nam fides est certa notitia. Quem enim fructum percipient ex usu Sacramentorum ii, qui naturam & usum eorum nunquam rectè didicerunt? A

Altera probationis pars versatur in exploranda vita. Hic Lydius lapis est Decalogus, hoc est, explorandum qualis fuerit vita tua, quam à Lege Dei aliena, qualis debebat esse: an præstiteris quæ Deo in Baptismo promisisti, an Deum supra omnia diligas, & proximum sicut teipsum, hoc est, an facias, & deinceps facturus sis quæ Deus præcepit, & fugias atque fugiturus sis quæ Deus prohibet: an habeas firmum propositum emendandi vitam, & instituendi eam secundùm verbum Dei. Si qui talem inclinationem sentiunt, hortandi, ut ad Sacram Cœnam eant. Reliqui, qui neque intelligunt doctrinam promissionis Evangelii & Sacramentorum, nec cupiunt vitam emendare; sed animũ habent perseverandi in delictis, dehortandi, ne adeant Sacram Cœnam, ne sibiipsis judicium manducent. B

Præter probationem sui ipsius necessaria est beneficiorum Christi attenta meditatio, ut per illam anima excitetur ad invocationem Dei seriam & ex intimo affectu proficiscentem, quâ exoretur à Deo peccatorum remissio, vera resipiscentia, gubernatio per Spiritum sanctum, salutaris usus Cœnæ Dominicæ, & perseverantia in communione Christi. C

Sic fuit de interna præparatione ad usum Cœnæ Dominicæ.

Externa præparatio, est quæ consistit in lectione Sacræ Scripturæ, & scriptorum utilium de Sacramentis & in specie de Cœna Domini: in auscultatione concionis proparascevasticæ, seu præparatoriæ, in externa confessione & detestatione peccatorum admissorum, in externa precatione pro remissione peccatorum & pro salutari ac digno usu Cœnæ Dominicæ in jejunio, in morum externorum conformatione ad decentem gravitatem & modestiam, in reconciliatione quærenda cùm aliis, in usurpatione honesti vestitus, & si quæ sunt alia à quibus cavendum fidelibus ne scandalum præbeant. Ita tamen externa præparatio requiritur, ut tamen interna principatum obtineat. D

Præparatio utraque est necessaria. Nam si fideles in Veteri Testamento, ut sacrificiorum participes essent, continentia utebantur & semper expiabantur; si de agno Paschali non comedebant nisi purificati: quantò magis nos Christianos cum animæ sinceritate & puritate ad corporis & sanguinis Christi participationem venire necesse est.

Conjuncta esse debet cum Cœnæ Dominicæ usu charitas erga Deum, declarata precatione ad Deum, commemoratione mortis Christi, & gratiarum actione ad Deum, sicut hymnum cecinerũt discipuli Christi absoluta Cœna, Marc. 14. v. 26. Simul charitas erga alios fideles, tum divites, tum inprimis pauperes, quæ declaranda est, *primè* illorum justa æstimatione & voluntaria communione cum illis. E

I. Quia omnes fideles sunt fratres, habentes eundem Patrem Deum, cohæredes Christi fratris primogeniti, participes ejusdem Spiritus, heredes eorundem bonorum à Deo Patre oblatorum & dandorum, priori ad Corinth. undecimo, versic. trigesimotertio. *Itaque fratres mei*, &c.

II. Quia Cœna Domini est vinculum societatis & communionis fidelium, sic ut renovandæ, firmandæque societatis & communionis causâ conveniatur; 1. Corinth. undecimo, vers. vigesimotertio: *Quum convenitis ad vescendum.*

III. Quia charitas talis præcipitur fidelibus Cœna Domini utentibus, 1. Corinth. 11. vers. 3. *alius alium exspectate.*

Secundò declaranda est charitas liberali erga pauperes eleemosynâ: Hinc *Agapæ*, id est, convivia, quibus ditiores testificandæ charitatis Christianæ causâ excipiebant eos maximè qui pauperiores erant, eodem in loco eodemque tempore quo Cœna Domini celebrabatur, diu & quidem laudabiliter autoribus ipsis Apostolis, in Ecclesiis primitivis usurpatæ fuerunt, donec Corinthi propter abusum tollendas Paulus Apostolus censuit, 1. Corinth. 11. v. 21, 22. *Unusquisque propriam cœnam præoccupat in vescendo: & hic quidem esurit, ille verò ebrius est: Enimverò num domos non habetis ad edendum & bibendum? aut Ecclesiam Dei contemnitis, & pudefacitis eos qui non habent? Quid vobis dicam? laudabo vos? in hoc non laudo.* Qualis ratio *Agapes Christianæ* fuerit, exponit Tertullianus in Apologetico adversus Gentes, capite trigesimonono: *Cœna nostra de nomine rationem sui ostendit: vocatur enim ἀγάπη, id est, quod dilectio penes Græcos est. Quantiscunque sumptibus constet, lucrum est pietatis nomine facere sumtum: siquidem inopes quoque refrigerio isto juvamus, nõ quâ penes vos parasiti affectant, ad gloriam famulandæ libertatis, sub autoramento ventris inter contumelias saginandi, sed quâ penes Deum major est contemplatio mediocrium. Si honesta causa est convivij, reliquum ordinem disciplinæ de causa æstimate, quid sit de religionis officio: nihil vilitatis, nihil immodestiæ admittit: non priùs discumbitur quam oratio ad Deũ prægustetur: editur quantum esurientes cupiunt: bibitur quantum pudicis est utile: ita saturantur, ut qui meminerint etiam per noctem adorandum Deum sibi esse: ita fabulantur, ut qui sciant Dominum audire. Post aquam manualem & lumina, ut quisque de Scripturis sanctis, vel de proprio ingenio potest, provocatur in medium Deo canere: hinc probatur quomodo biberit. Æquè oratio convivium dirimit: inde disceditur non in catervas cæsionum, neque in classes discursationum, nec in eruptiones lasciviarum, sed ad eandem curam modestiæ & pudicitiæ, ut qui non tam Cœnam cœnaverim, quàm disciplinam.*

Liberalis eleemosynarum contributio mansit in Eucharistiæ administratione etiam post Apostolorũ tempora, ut commemorat Justinus Martyr Apologia secunda pro Christianis ad Antoninum Pium Imperatorem, pag. septuagesimaseptima: *Cæterùm* (inquit) *qui copiosiores sunt & volunt, pro arbitrio quisque suo quod visum est contribuunt: & quod ita colligitur, apud Præpositum* (id est Episcopum seu Pastorem Ecclesiæ) *deponitur: atque inde ille opitulatur pupillis & viduis, & his qui propter morbum aut aliquam aliam causam egent, quique in vinculis sunt, & peregrè advenientibus hospitibus: & ut simpliciter dicam, indigentium is omnium curator est.*

Cœna Domini nobis frequenter utendum, ut rationes istæ ostendunt:

I. Quia ad ejus frequentem usum nos Christus tam benignè mandato suo invitat, 1. Cor. 11. v. 25. *Hoc facite quotiescunque biberitis ad mei recordationem.*

II. Quia memoria Christi frequenter iteranda: At Cœna Domini est memoria Christi. Certè per ejus frequentem usum testamur nos frequenter recordari Christi, vitã seriò quærere in JESU CHRISTO. Nam non te-

non temerè dictum à Christo, *Hoc facite ad mei commemorationem.* Luc. 22. v. 19.

III. Quia ea nobis tantò magis confirmat & obsignat durationem & continuationem fœderis gratiæ, quantò frequentiùs eâ utimur.

IV. Quia est medicina subinde necessaria illis qui spiritualiter ægroti sunt.

Non leviter ergo peccant, qui temporis & moris, non pietatis studio ducti, Cœna Domini utuntur; veluti qui tantum in magnis festis aut etiam tantùm Paschatis tẽpore ad mensam Domini accedunt: Quos graviter reprehendit Chrysostomus homilia septuagesima ad populum Antiochenum.

Nec minus illi peccant, qui quum uti possent Sacrâ Cœnâ spectantes eam abstinent: quos reprehendit ibidem Chrysostomus & objectiones illorum præoccupat ac refellit: *Non es hostia dignus, vel communione, igitur nec oratione. Adstantem audis præconem, atque dicentem: Quotquot estis in pœnitentia omnes orate. Quicunque non participes fiunt, in pœnitentia sunt. Quid stas, si es in pœnitentia? sumere non debes: qui namque non communicat, est ex pœnitentibus, Cur itaque dicit: Abite qui non potestis orare? Tu verò stas impudens. At ex his non es, sed ex his, qui possunt esse participes, & nihil curas, aut magnum opus censes. Considera, quæso, mensa regalis est apposita, angeli mensa ministrantes, ipse rex adest, & tu adstas oscitans. Sordescunt tibi vestimenta, & nihil est tibi cura. At pura sunt, igitur adora, & communica. Per singulos dies venit discũbentes visurus, omnes alloquitur. Et nunc in conscientia dicet: socii, quomodo adestis hic, non habentes vestem nuptialem? Non dixit: Quare discubuisti? sed ante reclinationem & ingressum semetipsum indignum esse fatetur. Non enim dixit: Quare recubuistis? sed quid intrasti? Hæc etiam nunc nobis omnibus loquitur, impudenter & procaciter adstantibus. Omnis enim qui mysteriorum participio non fruitur, impudens & procax est, si adstat. Propterea qui sunt in peccatis, priores ejiciuntur. Sicut enim ad mensam veniente Domino, servos qui Dominum offenderunt, adesse non oportet, sed procul arcentur: ita scilicet & hic dum profertur sacrificium, & Christus immolatur, & ovis dominica: quum audieris, oremus omnes communiter: quum velis videris retrahi, tunc supernè cælum aperiri cogita, & angelos descendere. Sicut itaque prophanorum fas est adesse neminem, ita nec ullum sacratorum quidem ac sordidorum. Dic mihi, si quis in cõvivium vocatus, manus ablueret & mensæ paratus adesset, postmodum nihil gustaret, non afficit contumelia vocantem? Nonne melius hujusmodi nec venisse? Ita scilicet & tu, venisti cecinisti Deo laudem, cum omnibus es confessus de dignis esse, cum indignis non secedendo: quomodo mansisti, neq; participas de mensa? Indignus sum, inquit, igitur & illa quæ per preces fit communione.*

Insuper pro Cœna Domini ut illius sinceritatem & integritatem retineant, omnia dura & horrenda perpeti parati esse debent Christiani, & omnes abusus corruptelasque ejus procul pellere, exemplo Pauli 1. Cor. 10. & 11.

Adhæc eadem observari religiosè usq; ad finẽ mundi, nec alia forma cultus Dei, aut alia ratio Sacramentorum exspectari debet usque ad gloriosum illum adventum Christi ad judicium vivorum & mortuorum. Hoc Paulus docet, cum ait 1. Cor. 11. v. 26. *Quotiescunq; enim ederitis panem hunc, & poculum hoc biberitis, mortem Domini annunciabitis usquequo venerit.*

A Patribus & maximè à Chrysostomo dicitur esse *tremendum mysterium, horrendum sacrificium*: quia cum vero timore Dei tractari debet & usurpari, ne indignè tractetur & usurpetur, ne pro vita judicium manducetur & bibatur: & quia infidelibus & hypocritis est horrori & terrori. Fidelibus autem & defœcatis animis non est horrori, sed honori Dicũt. Patres Cœnam Domini ipsis Angelis sanctis esse venerandam, qui ei assistunt: nam Angeli sancti adsunt piorũ cœtibus. 1. Cor. 11. 10. 1. Pet. 1. 12.

Cœna Domini est spiritualis.

Tum hæc Cœna est *spirituale epulum*, non corporale, non carnale. Dicit quidem Chrys. hom. 67. ad populũ, *Christum se nobis præbere non solum videndum, sed etiam palpandum & comedendum, nos carni dentes infigere & cõplicari:* Et Cypr. ad Corn. Papam de card. operib. Christi, tract. 11. qui est de Cœna Domini, ait quòd *sanguinem Christi sugimus:* sed spiritualiter hæc intelligenda sunt & mystice, quia de corpore & sanguine Christi dicuntur Sacramentaliter quæcunq; propriè pani & vino Domini cõpetunt, ad commendanda fidelib. Sacramẽta & exprimendum clariùs eorum usum. Corpori Christi Sacramentali, id est, pani, qui est Sacramentũ corporis Christi, dentes infigimus: & sanguinem Christi Sacramentalem, i. vinum, quod est Sacramentũ sanguinis Christi, ore corporis sugimus. Quod verò rem Sacramenti, i. ipsum corpus & ipsum sanguinem Christi attinet, propriè spiritualiter, corde non ore corporis accipitur, quũ non ventris, sed mentis sit alimonia, intellectu ruminanda & fide digerenda. Ut *Aug.* nono tomo tract. 26. in Johannem: *Si quis manducaverit de hoc pane, non morietur. Sed qui pertinet ad virtutem Sacramenti, non qui pertinet ad visibile Sacramentũ: qui manducat intus, non foris, qui mãducat in corde, nõ qui premit dente.* Item decim. tom. serm. 33. de verbis Domini: *Ego sum panis vivus qui de cælo descendi. Nolite parare fauces, sed cor: inde cõmendata est ista Cœna. Ecce credimus in Christũ, quum fide accipimus: in accipiendo novimus, quid cogitemus: modicũ accipimus, & in corde saginamur. Non ergo quod videtur, sed quod creditur pascit.* Et Cyp. tract. paulò antè citato de Cœna Domini; *Panis,* inquit, *iste cõmunis in carnem & sanguinẽ mutatus* (i. ex cõmuni pane factus Sacramentum carnis & sanguinis; non n. substantiæ sed finis & usus mutatio ex naturali in Sacramentalẽ, ex communi in sanctũ intelligitur) *procurat vitã & incrementũ corporib. ideoq; ex consueto rerum effectu fidei nostræ adjuta infirmitas, sensibili argumento edocta est visibilib. Sacramentis inesse vitæ æternæ effectum, & non tam corporali, quàm spirituali transitione Christi nos uniri.*

Cœna Domini est sancta. Commune dicitur ὁμωνύμως

Præterea Cœna Domini est *sanctum convivium*, non prophanum, non commune, quatenus *commune* opponitur *sancto*, (Hebræi n. commune vocant id quod est prophanum, cujus usus est vulgaris, quod promiscuo usu velut inquinatum est:) etsi Cœna Domini sit epulum plurium fidelium commune, quatenus *commune* opponitur *proprio*, nam Cœna Domini non debet ab uno solo celebrari & usurpari sive publico loco & cœtu, sive intra privatos parietes & privato cœtu. Cœnam vero Domini esse sanctum convivium, liquet:

I. Quia illius autor, summus præses & Magister seu convivator, id est, qui nos invitat & convivas habet, qui nos hoc convivio excipit, est sanctus ille sanctorum, Dominus noster Jesus Christus.

II. Quia cibus & potus qui in ea apponitur est sanctus, sive panem & vinum spectes quæ sancta Sacramenta sunt, sive corpus & sanguinem Christi, quæ sanctissimæ res signatæ sunt.

III. Quia convivas sanctos & strenuos, non prophanos, non hypocritas Christus habere vult & requirit: sicut in Ecclesiis Græcis cũ Sacræ Cœnæ cõmunicandum erat, priùs clamabat præco, ἅγια τοῖς ἁγίοις, *Sancta Sanctis*, id est, si quis non est sanctus, non accedat, ut legere est in Chrysost. hom. 61. ad populum. Non dicebat præco, si quis est à peccatis purus, accedat; ita enim nullus hominũ accedere deberet, quia nullus hominũ est à peccatis purus: sed *sanctis*, id est, illis quorũ corda fide purificata & per Spiritum regenerationis sanctificata sunt, destinata sunt *sancta*, i. tum symbola, tum res symbolis significatæ. Nam panis & vinum Domini sanctis destinata sunt & corpus ac sanguis Christi solis

Digitized by Google

sanctis autem verè credentibus in Christum conferuntur.

IV. Quia modus quo celebratur & peragitur sanctus est, de quo supra.

V. Quia finis cujus gratia celebratur sanctus est, de quo itidem supra.

VI. Quia effecta ejus sancta sunt. Facit enim nos unum cum Christo & sanctitatis ejus justitiæque nos participes efficit. Corpus Christi nos in se mutat: & sanguis Christi floridam nobis reddit regiam imaginē & decus indelebile, animæ generositatem tabescere non permittit, eam irrigans jugiter & nutriens, dæmonas pellit & procul esse facit. Hujus cibi & potus communione spiritualis fames & sitis expletur, mens exhilaratur, vegetatur & fortis redditur noster animus, & tanquam leonis generosus, factus diabolo terribilis. Tum mentis pastus hujusmodi & instauratio in corpus redundat, idq; vitæ felicis & æternæ capax reddit atque indies ea ratione instrumentum spiritus Sancti efficit magis idoneum ad opera Dei sancta & incorrupta præstanda. Breviter, Cœna Dominica ad totius hominis vitam salutemq; proficit, & animam à corporalium rerum desiderio abstractam ad intuitum & fruitionem rerum invisibilium informat.

Cœna Dominica veritas.

Amplius Cœna Domini semper est vera *Cœna Domini* quantum in se, à parte instituentis Dei & ex vero destinatoq; suo fine: etiamsi incredulis, improbis, indignis non sit vera Cœna Domini ipsorū vitio & culpa: ideo increduli, improbi, indigni externa signa sine cōmunione corporis & sanguinis Christi accipiunt. *Sacramenta sunt vera propter Deum, cujus sunt*, ut ex Augustino dicitur de Consecr. dist. 2. in fidelib. aūt, qui eorū institutionē debito modo non observant & ad finem destinatum ea non referunt, vera Sacramenta nō sunt, nec hoc in illis efficiunt, quod figurant: Sicut baptismus, quantū in se est, etiam quo Simon Magus tinctus est, verus Baptismus fuit respectu Dei, qui nihil falsum, nihil fictū offert: sed ipsi Simoni Mago verus, hoc est, lavacrū regenerationis, indumentū Christi, (sicut S.S. Baptismum, qualis ex divinæ institutionis pacto in se est, definit) non fuit quia condemnationem pro salute accepit. Verè fidelib. autem & dignis Sacra Cœna utētibus est vera Cœna Domini omni respectu & ratione & quoad Deum finemq; ejus, & quo ad effectum, quia hoc efficit in eis quod significat & promissionem gratiæ, cujus est signum, eis obsignat, & hoc interius est in veritate, quod esse creditur fidei virtute.

Cœna Domini per se bona.

Eadem per se semper *bona* est: malis tamen non bona, sed mala & noxia fit per accidens quod signa visibilia attinet: sic ut Cœna quæ bonis vita ac salus est, improbis & indignis, mors sit & non vita, quia ut ipsi falsi sunt & ficti Christiani, ita Christum putant esse mendacem & fictum.

Cœna Domini rata atque efficax fidelibus.

Eadem semper est rata atque *efficax* in verè fidelibus tum quoad symbola sacra tū quoad res signatas: Nam panis & vinum sunt illis Sacramenta corporis & sanguinis Christi: & corpus atque sanguis Christi sunt illis cibus & causa vitæ æternæ. In infidelib. autem Cœna Domini nec rata est, neque efficax: Nam symbola Sacra illis non sunt Sacramenta, illis nihil obsignant: corpus verò & sanguinem Christi non accipiunt, quæ si acciperent, in æternum viverent. Caro enim & sanguis Christi omnibus vita sunt & efficacia sunt in iis qui illorum participes sunt per fidem.

Hæc de adjunctis Cœnæ Dominicæ: sequuntur dissentanea.

Cœnæ Dominicæ è diametro adversatur Missa Papana, sic ut Missa Papistica non sit Cœna Dominica: quod sequentia argumenta evincunt:

A I. Cœnæ Dominicæ & nomen & res ipsa traditur in Scriptura Sacra, ut vel undecimum caput primæ epistolæ Pauli ad Corinthios docet: Missæ Papisticæ nec nomen nec res in Scriptura divinitus inspirata reperitur. Quod si quid è Scripturis Canoni Missæ inseritur, id ad Cœnam Domini, non ad Missam pertinet.

II. Cœna Dominica in usu Apostolorum & primitivæ Ecclesiæ fuit, ut Acta Apostolica testātur cap. 20. 7. ubi refertur, *primo die hebdomadis congregatos fuisse discipulos ad frangendum panem*: item decimum & undecimum caput primæ ad Corinthios: Missa autem Papana in Apostolorum usu fundamentum nullum habet. Quæ Missæ tribuuntur D. Jacobo, Marco, Andreæ, Petro, sunt supposititiæ.

B III. Cœna Dominica à Christo Domino est instituta, ut legitur Matthæi 26. v. 26. & seq. Marc. 14. 22. 23. 24. Luc. 22. 19. 20. 1. Cor. 11. v. 23. 24. 25. Missa Papistica autem à Christo instituta non est, etiamsi verba Christi, sed depravata Canoni Missæ sint infarcta præter scopum Christi: sed à diversis Pontificibus Romanis, instar centonis ex pluribus veluti pannis diversorum colorum est consuta.

IV. Cœna Dominica, si externam materiam spectes, constat vero pane & vero vino, ut veris signis veri corporis & sanguinis Christi. Missa autem tollit panem & vinum, dum substantia eorum mutatur in substantiam corporis & sanguinis Christi: transformat signum in rem signatam: evertit Sacramentorum naturam, quæ non patitur aboleri signorum substantiam

C Cœnæ Dominicæ materia externa est tantum panis & vinum: at in Missa additur aqua, quasi Christus imperfectum Sacramentum instituisset.

V. Cœnæ Dominicæ celebratio longè alia est quàm Missæ. Nam in celebratione Cœnæ Dominicæ fiunt illa quæ Christus eam instituens fecit & facere jussit. Postquam Ecclesiæ Pastor explanatione verbi Dei & invocatione nominis ejus & perspicua omnibus declaratione mysterii Cœnæ Dominicæ populum præparavit, panem Domini acceptum cum gratiarū actione frangit & dat cōmunicantibus, qui eum accipiunt & comedunt: poculum gratiarum actionis porrigit cōmunicantibus omnibus, qui omnes ex eo bibunt vinū Domini: & hæc fiunt cum recordatione Christi & an-

D nunciatione mortis ejus, & gratiarū actione ad Deum & quidem omnia lingua illa quam communicātes intelligunt. Missæ vero qualis est forma? qualis celebratio? In illa unus homo vestitu indutus Scenæ prophanæ potiùs quàm Cœnæ sanctę convenienti agit, dicit, legit, murmurat imò tantùm & gesticulatur: ex gestu quomodo intelligendus qui non ex loquela? Spectatoribus minùs quàm Mimus, auditoribus plus quàm Barbarus, neminem proinde ædificaturus. Comedit idem & bibit, nemine communicante ipsi, planè solus, quanquam perpetuò loquitur ut plures, & in postcōmunione gratias agit Deo, ac si non solus ipse, sed oēs spectatores edissent & bibisset. Ritus servandus in ce-

E lebratione Missæ operosus & Scenicus prolixè describitur in secunda sectione Missalis Romani quod ex decreto Concilii Tridentini restitutum & Pii V. Pontificis Romani jussu editum & Antuerpiæ in quarto excusum in officina Plantiniana apud Johannem Moretum Anno 1588. Summa hæc est: Missam sacerdos missaticus rasus vertice, vestitu veluti Comico indutus, apud altare idolis plenum, variis gestibus ac motibus corporis celebrat. Nunc enim rectus est, nunc incurvus: nunc se in orbem versat, quandoque in medio orbe subsistit: sæpè stat, nonnunquam tardè inambulat: brachiis modò passis modò contractis, nunc sublatis, nunc depressis gesticulatur: digitis verò, in designandis crucibus perpetuò occupatis micat: sæpè apud se tacitè

Digitized by Google

tacitè murmurat, nunc alios (quos tamen ne adspectu quidem dignatur) altâ voce compellat: aliquoties in panem & calicē inhalat, & corpus Christi, ut loquuntur, conficit: aliquando etiam clausis oculis dormientem repræsentat, rursus expergiscitur: alta deinde suspiria ducit, pectus pugno ferit, & continuò in cantum clarissimū erumpit: hostiam, quam vocant, in altū elevat, ut à populo humi strato, & pectus subinde tundente tanquam Numē adoretur: mox reponit; eandem in tres partes dividit, unam comedit, alterā in calicē demergit, retinet tertiam: patellam deauratam aversus extenso brachio populo demōstrat, admovet eam frōti atq; pectori: deosculatur nunc altare, nunc imagunculā metallo inclusā, & alia multa instar comœdi agit, populo interea quid Missator agat solummodò spectāte, & nec de pane Domini, nec de vino participāte, &c.

B VI. Cœna Domini nobis testatur, nos perfectam remissionem omnium nostrorum peccatorum habere, propter unicum illud Christi sacrificium, quod ipsemet semel in cruce peregit: Tum etiam nos per S.S. inseri Christo, juxta dicta: *Panis est corpus Christi pro nobis traditum: poculum sanguis Christi pro nobis effusus in remissionem peccatorum. Hac facite in mei recordationem: Mortem Domini annunciate donec veniat.* Heb. 7. v. 27. *Id fecit semel, quum semetipsum obtulit.* Heb. 9. v. 12. *Per proprium sanguinem ingressus est semel sacrarium, aternam redemtionē nactus:* Et v. 20. *Alioquin oportuisset eum sape passum fuisse a jacto mundi fundamento: sed nunc semel in consummatione seculorum, ad peccatum per sui ipsius immolationem abolendum patefactus est.* Heb. 10. v. 10. *Qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel factam.* v. 14.

C *Unica enim oblatione consecravit in perpetuum eos, qui sanctificantur.* Et v. 22. *Hic verò una pro peccatu oblata victima in perpetuum sedet ad dextram Dei.* Contra verò in Missa negatur, vivos & mortuos habere remissionem peccatorum propter unicam Christi passionem, nisi etiamnum quotidiè Christus pro ipsis à sacrificulis offeratur: imò in illâ homines à sacrificio Christi abducti in Missæ sacrificio retinentur, Sic enim habet Canon Missæ pagina ducentes. quintâ: *Memento Domine, famulorum famularumque tuarum: & omnium circumstantium, quorum tibi fides cognita est, & nota devotio, pro quibus tibi offerimus: vel qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis, pro se, suisque omnibus: pro redemtione animarum suarum, pro*

D *spe salutis & incolumitatis sua, tibique reddunt sua vota aterno Deo vivo & vero.* Et pagina ducentesima decimasexti: *Placeat tibi sancta Trinitas, obsequium servitutis mea, & prasta: ut sacrificium quod oculis tua majestatis indignus obtuli, tibi sit acceptabile, mihique & omnibus, pro quibus illud obtuli, sit, te miserante, propitiabile. Per Christum Dominum nostrum. Amen.*

VII. Cœna Domini stabilit omnes articulos fidei: Missa omnes evertit, dum loco unius veri Dei in quē solum credendum est, introducit Deum panaceum: dum omnipotentiam Dei blasphemat, fingendo id per illam præstari, quod Deus præstare non vult, nempe ut unum idemque corpus sit simul pluribus in locis: dum sacrificulus dicitur creare corpus Christi: dum Christi vera humanitas negatur, adscēsio item in cœlum

E & sessio ad dextram Dei Patris: sacerdotium item & reditus ad judicium vivorum & mortuorum: quod necessariò fit si panis & vinum transsubstantiantur in corpus & sanguinem Christi, si corpus latet corporaliter sub specie panis in terra, si manibus sacerdotis realiter gestatur & tractatur, si corpus Christi offertur Deo Patri ab alio quàm ab ipso Christo, si aliud est sacrificium propitiatorium pro peccatis nostris præter sacrificium à Christo ipso oblatum.

Cœna Domini conservat in nobis & corroborat fidem & adfert consolationem spiritualem animabus

A nostris: at in Missa fingunt sacerdotem opere suo non tantùm remissionem peccatorum impetrare, sed etjam beneficia corporalia, ut sanationem ægrotantium hominum, pecorum, equorum, boum, porcorum, id est, fingunt per Missam conferri bona toto genere diversa ab iis, quæ in Evangelio promittuntur & sacramentis obsignantur.

IIX. Cœna Domini est instituta à Christo proviventibus adhuc in terra & præsentibus celebrationi ejus & annunciantib. mortem Domini: at in Missa fingunt sacrificuli se etiam absentibus, imò & mortuis & in purgatorio fictitio exsistentibus impetrare remissionem peccatorum & redemtionem animarum. *E subjectis.*

IX. In Cœna Domini adoratur Christus sedens in cœlis ad dexteram Dei Patris, ubi vult à nobis adorari: at in Missa adoratur religiosè corpus Christi sub specie panis, ita adoratio religiosa alligatur ad rem ad quam Christus ipse eam minimè alligavit; imò panis religiosè adoratur & in idolum convertitur. *Ex adjunctis.*

Plura discrimina non addo: ex his plusquam manifestum est, Cœnæ Dominicæ Missam è diametro adversari; ac proinde Missam non esse Cœnam Dominicam.

Cœna Domini non est verum, proprium ac reale sacrificium propitiatorium: multò minus Missa est sacrificium hujusmodi.

Neque etiam Missa est applicatio efficaciæ sacrificii Christi, quam fingitur facere sacrificulus missaticus vivis & mortuis, quia Christus ipse tanquam sacerdos æternus applicat principaliter nobis effectus & fructus sui sacrificii realiter & quotidie in propitiationem pro nostris peccatis, dum comparet coram vultu Dei pro nobis. Instrumentaliter verò ministri verbi applicant eos fidelibus per prædicationem Evangelii & administrationem sacramentorum: tum unusquisq; fidelium ipsemet applicat sibi eos per fidem. Nam omnes verè fideles sunt hac in parte sacerdotes, & ut *Augustinus* loquitur tomo quarto, in libro Expositionis in epistolam Pauli ad Romanos inchoatæ pag. octingentes. quadragesimasecunda Edit. Froben. 1528. *holocaustum Dominica passionis eo tempore offert quisque pro peccatis suis, quo ejusdem passionis fide dedicatur, & Christianorum fidelium nomine baptizatus imbuitur.* Nos sumus omnes uncti Spiritu Christi ad repræsentandum quotidie Deo sacrificium filii ejus unici in ardore precum nostrarum, ex viva fide factarum.

Sacramentum non est res permanens extra usum à Christo præceptum: quia Sacramēti forma extra usum non manet. Ergo panis extra usum, asservatus in ciborio, quod vocant circumgestatus in pompa Persica, conclusus in pixide, &c. non est corpus Christi.

Sacramentum non est elevandum & populo ostendendum adorationis gratia.

Cœna Domini non est convertenda in convivium in quo corpus satietur.

I. quia ad animum communione Christi reficiendum à Christo instituta est, non ad ventrem pascendum implendumque 1. Cor. 11. 26.

II. Quia id vituperat Paulus in Corinthiis quod Cœnam Domini in convivium corporale converterent, 1. Cor. 11. v. 20. 21.

III. Quia Christus per Paulum Apostolum prohibet Cœnam Domini in convivium corporale transmutare, 1 Cor. 11. v. 34. *Quod si quis esurit, domi edat.*

IV. Quia Cœna Domini in convivium corporale conversa non est Cœna Domini, 1. Cor. 11. 20.

V. Quia Cœna Dominica in convivium corporale versâ, panis Domini indignè comeditur, & poculum Domini indignè bibitur, 1. Cor. 11. 27.

VI. Quia Cœna Dominica versa in corporale convivium,

vium, manducantes & bibentes rei fiunt corporis & sanguinis Christi, 1. Cor. 11. v. 27.

VII. Quia Cœna Dominica versâ in corporale convivium manducantes & bibentes judicium sibi edunt & bibunt, non discernentes corpus Domini, 1. Cor. 11. v. 29. 30.

Cœna Domini non est medium reconciliationis cum Deo, seu opus per quod homo se reconciliet cum Deo: sicut malè quidam loquuntur, *Ich wil mich mit Gott versühnen*, cum significant, se velle uti sacrâ cœnâ, aut quum dicunt, *Ich hab mit Gott versünt*, significare volunt, se usos Sacrâ Cœnâ.

Neque est viaticum, quod animam agentibus dandum sit, ut eo fortificati non deficiant in via, sed perveniant ad vitam æternam.

Hactenus de Sacramento fœderis spiritualis: sequitur

Caput LVII.

In quo de Sacramento fœderis corporalis.

SACRAMENTUM *fœderis corporalis*, est Sacramentum, quo Deus promissionem corporalem confirmat. Tale est *Iris*, qua Deus nobis confirmat, se nō amplius perditurum mundum diluvio, Gen. 9. v. 12. & seq. Est itaq; Iris symbolum reconciliationis Dei cum mundo. Signum externū seu materia Iridis est nubes tenuis, densa æquabilis ac rorida, quæ Soli ex adverso objecta, radios ejus rectos, instar speculi, recipit atque reflectit. Nubes autem est substantia.

In visione divinæ majestatis quæ exhibita est Ezech. c. 1. v. 28. & Johanni Apoc. 4. v. 3. in circuitu throni divini erat *Iris*, ut significaretur, Deum memorem esse federis sui cum Noacho, & omnibus posteris ejus initi. Apo. 10. v. 1. apparuit Johanni Angelus robustus, qui est Christus Dominus amictus nube, supra cujus caput erat *iris*, id est, indutus humana natura, & autor federis & reconciliationis cum Deo. Apocal. 4. v. 3. *Iris* in circuitu throni Dei erat, adspectu similis *Smaragdo*, ad significandam misericordiam Dei erga resipiscentes, quos benevolo vultu respicit & reficit. *Smaragdus* enim est gemma *semper* virens, unde nulla gemma ita reficit oculos, ut ista, quemadmodum Plinius scribit. Tale fuit *vellus Gedeonis*, Jud 6. v. 36. usq; ad finem: item *retrogressio* tum umbræ in horoscopo seu horologio Achazi, tum Solis, cum Deus Regi Ezechiæ promisisset liberationem civitatis à Sennacheribo, & adjectionē quindecim annorum ad spacium vitæ, 2. Reg. 20. v. 11. Jes. 38. v. 5. 6. 7. 8. Hîc signum visibile & corporeum erat horoscopus.

Hactenus fuit de Sacramentis: sequitur

Caput LVIII.

In quo de miraculis.

DE miraculis tractaturi, primò de *voce*, deinde de *reipsa* agemus.

Vox *miraculi* homonyma est: interdum latè accipitur, interdum strictè.

Quum *latè* accipitur, non tantùm vera miracula significat, sed etiam falsa quæ aut non sunt id quod vi-
A dentur, aut si sunt non aliquâ vi quæ naturam superet sed ejus viribus licet occultis exsistunt.

Quum *strictè* accipitur significat miraculum verè & propriè sic dictum: cujus subjiciemus definitionem, conditiones, modum, effecta, subjecta, adjuncta dissentanea, comparata, distributiones.

DEFINITIO.

MIRACULUM verè & propriè sic dictum, est signum divinum, externum nimirum aliquod opus seu factum visibile, verùm & simpliciter mirabile, supra & præter totius creatæ naturæ ordinem, sola DEI virtute editum vel immediatè, vel mediatè per Angelos aut homines, ad bonos fines, inprimis ad promovendam Dei gloriam & hominum salutem. Exodi tertio,
B versiculo secundo & capite decimoquarto, versiculo vigesimoprimo, vigesimosecundo, vigesimotertio. Danielis tertio versiculo vigesimoquinto & capite sexto, versiculo vigesimosecundo. Matt. decimoquarto vers. decimonono & vige. Vocatur etiam *prodigium* & Synecdochicè *signum*: & tropo metonymiæ, *Virtus*.

CONDITIONES miraculi verè & propriè sic dicti sunt sex:

Prima, ut sit factum aliquod visibile: Matth. 9. v. 1. cap. 11. 4. & cap. 14. v. 26. & cap. 15. v. 31. & cap. 21. v. 20. & cap. 27. vers. 54. ergo quicquid est invisibile, veluti transsubstantiatio panis Cœnæ Dominicæ in Corpus Christi, aut corporalis præsentia corporis Christi in, cum, sub pane Eucharistico, & quidem in pluribus
C simul locis, non miraculū est, sed merum figmentum.

Miracula enim necesse est sensui exposita esse, quia debent convincere infideles, & confirmare etiam fideles, Marc. 16. Joh. 2. & 4. & 6. & 7. & 9. & 12. Actorum secundo. 1. Corinth. 1. & 12. 2. Cor. 12. Proinde quæ invisibilia & occulta sunt, miracula non sunt.

Altera, ut sit verum factum: ergo si quid non est verum, hoc est, revera tale quale esse videtur, non est miraculum, ut sunt præstigiæ Diaboli & Magorum, aliorumque impostorum.

Tertia, ut sit simpliciter mirabile, hoc est, cujus causa omnes lateat: ergo si quid non est simpliciter, id est, apud omnes mirabile, sed per causas naturales, saltem quibusdam notas fieri potest, miraculum non est. Non
D quodvis admirabile factum, cujus causam ignoramus, miraculum est. Multa enim sunt, quorum causæ nos latent, quæ proinde admiramur & miracula nobis esse videntur, quæ tamen alii qui illorum causas tenent, non admirantur. Imperitus videns etiam ordinariam Eclipsin miraculum esse judicabit, propterea quòd causam eius ignorat: qui causam novit, non miratur. Quare ut opus aliquod miraculum verè dici possit, eius causam simpliciter occultam & nemini hominum perspectam esse necesse est.

Quarta, ut supra & præter totius creatæ naturæ ordinem fiat, atque idcirco sit arduum & inusitatū: Nam miracula non moverent, nisi mira essent: at mira non essent, si solita essent. Ergo si quid sit secundum com-
E munem naturæ ordinem & rationem, miraculosum non est, sed naturale. Quæ autem naturalia sunt, miracula non sunt. Quin ad miraculi rationem non satis est ut aliquid fiat præter ordinem singularis cujuspiam naturæ: sic enim & lapis ab aliquo in sublime jactus, miraculi speciem præberet, cum sit præter naturam lapidis sursum ferri: sed necesse est, ut prȩter totius creatæ natæ ordinem fiat.

Quinta, ut sola Dei virtute editum sit: nam nullius naturæ creatæ vi naturali miraculum ullum produci potest. Quapropter nec CHRISTUS vi humanæ suæ naturæ edidit miracula, sed virtute sua divinâ: ut non confundantur, sed discernātur duæ Christi naturȩ in æter-

Digitized by Google

in æternum, ficut LEO MAGNVS in celeberrima illa A
ad Flavianum Episcopum Cōſtantinopolitanum epiſt. ait: *Agit enim utraq; forma cum alterius communione, quod proprium eſt, Verbo ſcilicet operante quod Verbi eſt, & carne exſequente quod carnis eſt. Vnum horum coruſcat miraculis, aliud ſuccumbit injuriis.* Atque ex miraculis confirmat Chriſtus, ſe eſſe natura verum Deum, eiuſdem eſſentiæ, voluntatis & potentiæ cum Patre, Joh. 5. v. 17. & ſeq. & ca. 14. v. 10. 11. Unde Chriſtus ut doceret, naturales vires naturæ ſuæ humanæ nihil facere ad miracula edenda, matri ſuæ miraculum expetēti in nuptiis in Cana Galileæ dixit, *Quid mihi & tibi mulier?* Joh. 2. v. 4. Non enim matris autoritatem ſpretā & depreſſam voluit, ſed eo reſponſo declaravit, naturam quam ex ea ſumſerat, nihil ſuapte vi ad miracula facienda valere eaq; non niſi omnipotētia divina fieri, cui à nulla creatura quid, ubi B
& quando facto opus ſit præſcribendū: atq; ſic perpetuam ac communem ſeculis omnibus doctrinam tradidit, ne immodico matris honore divina ſua gloria obſcuraretur. Ergo opera quæ ſupra naturam cōditam ſola potentia ac virtute Dei, naturales facultates totius creatæ naturæ omnino ſuperāte fiunt, ea ſunt miraculoſa; licet eadem alias ſecūdum ordinem naturæ facta, non ſint miracula. Ita miracula fuerunt quæ Deus per Moſen edidit, deſcripta inde à capite quarto Exodi uſque ad duodecimum: deinde diviſio maris rubri, Exod. 14. v. 21. Pſal. 66. v. 6. tempeſtas in promulgatione decalogi Exod. 19. tonitru & pluvia precibus Samuelis ſubito à Deo impetrata 1. Sam. 12. v. 18, 19, 20. terræmotus & Eclipſis ſolis Chriſto patiente in cruce, & ſimilia opera DEI, ſupra ordinem creatæ naturæ totius effecta C
ſola Dei virtute. Sic Apoſtoli miracula edentes non ſuæ, ſed divinæ virtuti ea adſcripſerunt, Act. 3. v. 6, 12, 16. & c. 9. v. 34. ait Petrus *Ænea, Ieſus Chriſtus te ſanat.*

Sexta, ut ad bonos fines fiat. Ergo ſi quæ putantur mira, ſed ad malos fines eduntur, ad dogmata falſa ſtabilienda ac proinde ad homines fallendos ac perdendos & contra Dei gloriam non ſunt vera miracula, ſed mendacia ſigna. Quapropter ob talia ſigna nemini fides adhibenda: imo ne quidem ob vera etiam ſigna adhærendum ei qui aliam doctrinam & aliam rationem cultus divini ſuadet quam in verbo Dei præſcribitur, Deut. 13. v. 1, 2, 3, 4.

Miraculorum verorum fines fuerunt duplices: quidam *generales* & communes omnium, quidam *ſpeciales* miraculorum Propheticorum, Chriſti & Apoſtolorū. D

Fines generales fuerunt: I. Ut per illa verus Deus innoteſceret Exod. 6. v. 7. *Sic experiemini me eſſe Iehovam Deum veſtrum eximentē vos ne ſubjecti ſitis oneribus Ægyptiorum.* Et ca. 7. v. 17. *Hac re experiemini me eſſe Iehovam: ecce ego percuſſurus ſum baculo hoc qui eſt in manu mea,* &c. Et c. 8. verſ. 22. Et c. 10. v. 2. *Edam ſigna mea hæc in medio Ægypti, &c. ut agnoſcetis me eſſe Iehovam.* 1. Reg. 18. v. 23. 24. 36, 37, 38. 39. 2. Reg. 5. v. 15.

2. Ut ſigilla eſſent promiſſionum divinarum & benignæ voluntatis Dei erga fideles. Nam quia invocatione nominis DEI, & per illius Spiritum edebantur, cum illa DEVS faciebat, ſuarum promiſſionum à gratioſa ſua voluntate pendentium veluti arrham dabat. Hic finis erat in miraculis DEI editis per Moſen in Ægypto quod ad populum Iſraëliticum attinet, ut declaratur Exod. 6. v. 3, 4, 5, 6, 7. in ſignis Joſuæ & populo Iſraëlitico exhibitis, qualia erant, diviſio Iordanis, Ioſu. 3. ruina murorum Ierichuntis, Joſ. 6. v. 20. Solis ſtatio E
pugnante Joſuā & populo Iſraëlitico, Ioſ. 10. v. 12, 13, 14. & Gideoni exhibitis ut certus de voluntate Dei eſſet Iud. 6. v. 36. & ſequentibus. Hic finis erat ſigni cujus optionem Deus offerebat Achazo Regi Iudææ Ieſa. 7. v. 11. Hic finis eſt nativitatis Meſſiæ ex Virgine ut ſignum eſſet voluntatis Dei erga nos, certò implentis promiſſiones ſuas & exhibētis liberationem & ſalutem ſuam quam ſe effecturum promiſerat. Hic finis indicatur Jeſa. 7. v. 14. *Idcirco dat Dominus ipſe vobis ſignum, Ecce Virgo concipiet & pariet filium, & vocabit nomen ejus Immanuelem.* Idem finis fuit ſignorum Regi Ezechiæ exhibitorum, Jeſa 37. v. 30, 36. & c. 38. v. 6, 7, 8. *Et è manu Regis Aſſyriæ eripiam te, & civitatem hanc, protegamque civitatem hanc. Atque hoc tibi eſto ſignum à Iehova: facturum eſſe Iehovam rem iſtam quam loquutus eſt. Ecce ego reducturus ſum umbram graduum illorum, qua deſcendit gradibus Achazi ſolaribus, retrorſum decem gradibus: & reverſus eſt ſol decem gradibus iiſdem gradibus quibus deſcenderat.*

3. Ut illa divinam potentiam demonſtrarent, quia omnibus modis naturam vincunt Exod. 8. v. 10. & c. 19. & 20. Pſal. 66. 5, 6. Danielis tertio.

4. Ut veritatem doctrinæ cæleſtis confirmarent, 1. Reg. 17. v. 24. Marc. 16. v. 20. Hoc fine etiam primis Eccleſiæ Chriſtianæ temporibus inter infideles Evangelio Chriſti adverſantes ad obſignandam veritatem ſuam quam ſancti Martyres ſunt profeſſi, fecit miracula Deus, Deus, inquam, ad corpora & monumenta Martyrum, quos infideles mactaverant.

5. Ut oſtenderent divinam miſſionem ſeu vocationem Prophetarum, Chriſti & Apoſtolorum, hoc eſt, à Deo immediate Prophetas, Chriſtum & Apoſtolos eſſe miſſos & non à ſeipſis veniſſe, atq; ſic facilius apud populum audientiā impetrarent. Exod. 4. v. 5. & ſeqq. Num. 16. v. 29. 1. Reg. 17. v. 24. & cap. 18. v. 36. Joh. 5. 36. & 11. 42. & 20. 31.

6. Ut fidem electorum Dei erga verbum Dei confirmarent, Exod. 14. v. 31. Marc. 16. v. 17. Joh. 20. 30. Nam ut admiratio ſignorum eſt introitus ad fidem hominibus Dei oblitis: in miracula verbo Dei adjuncta in iiſdē fidem erga verbum Dei confirmant. Dico *miracula verbo Dei adjuncta*: quia per ſe non ſufficiūt ad fidem confirmandam: ſed cum verbo Dei fuerunt adjecta, tum credentes adhuc magis illis conſtabiliti ſunt, quique nondum crediderant verbo Dei, ſaltem reddebantur illis attentiores & ad credendum via ſternebatur.

7. Ut teſtimonia eſſent iræ Dei in peccatores, & maximè in reprobatos: unde cognoſcerent quantum diſcrimen ponat Deus inter ipſos & electos ſuos quemadmodum plagæ decem in Ægypto iram Dei in Pharaonem & Ægyptios teſtabantur Exod. 11. 7. grando ſeu imber lapidum in Cananæos Joſuæ 10. v. 11. tonitrua precibus Samuelis a Deo impetrata 1. Sam. 12. v. 18. 19. exareſcentia ſubita manus Iarobeami Regis Iſraëlitarum 1. Reg. 13. 5. ignis è cœlo delapſus qui devoravit præfectos & milites Iorami Regis Iſraëlitarum 2. Reg. 1. verſ. 10. & ſequentibus. Scriptura Beltſchatzari Regi Babyloniorum oſtenſa Dan. 5. v. 5. ſubita mors Ananiæ & Sapphiræ Act. 5. v. 5. 10. ſubita excæcatio Elymæ Act. 13. verſ. 11.

8. Ut eſſent teſtimonio adverſus incredulos, & omnē excuſationem incredulitatis ipſis adimerent: Sic facti ſunt inexcuſabiles Pharao & Ægyptii. Sic inexcuſabiles erunt Judæi & alii qui miracula Chriſti & Apoſtolorum viderunt & tamen non reſipuerunt. Matt. 11. v. 20, 21, 22, 23, 24. Joh. 9. 39. & c. 15. 24. 25. Act. 3. & 4.

9. Ut eſſent teſtimonia gratioſæ præſentiæ Dei in medio fidelium, exaudientis & liberantis defendentiſque eos: ut diviſio maris rubri & Iordanis, aquis ſtantibus inſtar muri ſeu montis excelſi: tempeſtas quæ deſcribitur 2. Sam. 22. v. 7. & Pſal. 18. v. 7. & ſeq. ſucuſſio loci in quo fideles precati erant Act. 4. 31. terræmotus magnus exſiſtens media nocte orantibus Paulo & Sila & hymnos canentibus Deo in carcere Act. 16. v. 25. 26.

Miracula ergo vera ſunt ſigna 1. veri Dei 2. voluntatis divinæ. 3. divinæ potentiæ 4. divinæ veritatis. 5. divinæ & immediatæ vocationis Prophetarum, Chriſti &

Digitized by Google

Apostolorum.6.confirmationis fidei.7.iræ Dei in peccatores,8.convictionis incredulorum.9 præsentiæ Dei gratiosæ. Atq; hi generales fines: speciales sequuntur.

Miraculorum quorundam per Prophetas in veteri Testamento editorum specialis finis fuit, ut iis confirmaretur evēturum certò quod à Prophetis prædictum erat. Hoc fine exhibitum prodigium Jarobeamo Regi Israelitarum, nimirum fissio altaris idololatrici & cineris qui in eo erat. 1. Reg.13 versicul.3,4,5,6. ita Deus umbram decem gradibus quibus descenderat in solario Achazi reduxit uno momento, ut hoc signo confirmaretur Rex Ezechias de promissione Dei, 2. Reg. 20.v.8,9,10, 11.

Miraculorum verò Christi fines speciales hi fuerunt.

1. Ut testarentur, ipsum esse verum illum Servatorem Mundi,& Messiam promissum,& â Patre missum in mundum Joh.2.v.11.& ca.9.3.& c 10.25.& c. 11.v 4, 40,42. Matth.8.v.16,17.& c.11.v.1.& seq. & ca.27.v.45, 51,52. Actorum 2. v. 22.

2. Vt testarentur ipsum verum natura Deum, ejusdem essentiæ cum Deo Patre,sapiētem,bonum,omnipotentē. Nam miracula sua ipsius virtute edidit & vim eorūdem edendorum aliis largitus est. Huc facit quod Dominus dicit Joh.5 v.17. *Pater meus usque adhuc operatur & ego operor.* Et v. 20. *Pater enim amat Filium,& omnia ostendit ei quæ ipse facit:& opera istis majora ostendet ei,ut vos miremini* Matth. 10. 8. *Infirmos curate, leprosos purificate, mortuos suscitate, dæmonia ejicite: gratis accepistis,gratis date.*

3. Vt comprobarent Christo competere potestatem remittendi peccata in terris, Matth. 9. 6.

4. Vt significarent & declararent, quæ beneficia corporalia & spiritualia Christus nobis conferat.

Aquam convertit in vinum, ut hoc miraculo manifestè ostenderet, se eum esse, qui vites creavit ad usum hominis,qui vineas irrigat: pluviam per vitis radicem in vinum vertit,cùm quod in planta longiori temporis spacio efficitur,id repentè in nuptiis operatus est: ut ostenderet se eum esse qui nobis quotidie vinum aliūve potum ad vitam hanc sustentandam necessarium præbet: quin etiam se esse qui animas nostras sitientes potat & exhilarat salvifico potu, ne unquā illæ sitiant.

Panes & pisciculos multiplicavit, ut ostenderet, se esse eum qui ab initio creavit & adhuc largiatur & conservet fruges & animalia ad usum hominum, se nobis quotidianū panem dare, se nobis cibum ad vitæ hujus sustentationem necessarium suppeditare: se etiam animas nostras pane vitæ æternæ cibare, nempe tum verbo suo, tum seipso oblato in Evangelio & Sacramētis.

Aperuit cæcorum oculos & visum eis restituit, & hoc facto significabat,suo quoque beneficio visum corporis nobis dari & conservari: quin etiā se insipientium,qui Deum nesciebant, pectora luce sapientiæ illuminare, & ad veritatem contemplandam oculos cordis aperire: Verè enim cæci sunt, qui cælestia non videntes & tenebris ignorātię circumfusi,terrena & fragilia venerātur.

Patefecit aures surdorum, & hoc facto declaravit, se quoq; nobis aditum corporis dedisse & hactenus conservasse & conservare: quin etiam se efficere,ut qui erant veritatis expertes audiant & intelligant divinas Dei voces. Verè enim surdi sunt,qui cœlestia, & vera & facienda non audiunt.

Mutorum linguas in eloquium solvit, ut ostenderet se eum esse,qui etiam nobis usum linguæ dederit, & hactenus conservarit: & quod multo majus est beneficium, se efficere, ut rerum cælestium nuper ignari, percepta sapientiæ disciplina, de Deo & veritate disserant. Nam qui de Deo nihil, vel saltem nihil sani loqui didicit aut consuevit, is verè elinguis & mutus est, licet omnium disertissimus sit. Lingua enim cum verum & bonum loqui cœperit, id est, majestatem virtutemque

A Dei interpretari, tum demum officio suo fungitur: quamdiu autē falsa & mala loquitur, in usu suo nō est.

Pedes claudorum ad rectè gradiendum reformavit, ut indicaret, se quoque nobis corpus erectum conservare: ac præterea multò majore beneficio nos afficere, quod cohibitis erroribus vitæ secularis ac deviæ, iter veritatis aperuit, per quod homines firmis gressibus ad vitam æternam contenderent. Is verè claudus æstimandus est,qui caligine ac tenebris insipientiæ implicatus, & quo tendat ignarus, offensibilibus & caducis gressibus per viam mortis incedit.

Leprosos mundavit, ut declararet, non minus magnum beneficium ipsius esse, quod nos à lepra & contagiosis aliis morbis hactenus conservavit: quodq; animas nostras peccatorum lepra ac maculis inquinatas suo sanguine, Spiritu & verbo purgat. Leprosi enim verè haberi debent, quos vel infinitæ cupiditates ad scelera, vel insatiabiles voluptates ad flagitia compellunt, & dedecorum maculis infectos, labe afficiūt sempiterna.

Jacentia mortuorum corpora erexit, eosq; nominibus suis inclamatos, à morte revocavit Joh. 11. 43. ut significaret, ipsius quoque beneficium esse, quod in hac corporali vita conservamur: Deinde ut significaret, multò majus beneficium ipsius istud esse, quod nos qui alieni eramus à vita Dei, & subjecti morti spirituali & æternæ cognitione veri luminis animavit, & ad immortalitatem beatam reduxit; Eos enim rectè mortuos existimaveris, qui datorem vitæ Deum nescientes, atque animas suas è cœlo in terram deprimentes, in laqueos æternæ mortis incurrunt: Tertiò ut significaret, se datorem esse vitæ æternæ & in extremo die resuscitaturum omnes mortuos, fideles quidem ad vitam æternam, infideles ad condemnationem æternam.

Sic, quæ Christus miracula edidit, iis ostendit quorum bonorum corporalium & spiritualium autor ipse nobis exsistat.

Miraculorū ab Apostolis Christi editorū præter generales fines suprà enumeratos sunt etiā hi spirituales.

1. Vt testarentur Regem Messiam & Servatorem mundi jam à Deo exhibitum & in carne manifestatū esse, & esse illum JESVM Nazarenum quem Judæi crucifixerunt Matth.10.v.1,7,8. Actor.2.v.16,17,18,19, 20.& c.3.v.12,13,14,15,16. Et cap.4. v 9, 10.

2. Vt per ea instauratio religionis & Ecclesiæ, & introductio, novi status utriusque abrogato cultu Levitico, faciliores progressus haberet, Actor.8.v.6,7,10.& c. 9.35,42.

3. Vt per ea universalis vocatio Gentium ad regnum Christi expeditiùs promoveretur, atque sic plurimi Gentiles ad fidem in Christum amplectendam moverentur, & in ea confirmarentur Actor.10,44 45.46. Et cap.13 v.12. Miraculis fuit excitata admiratio doctrinæ Evangelii, admiratione reverentiæ ejusdem, quæ præparatio erat ad finem.

4. Vt per ea Apostoli autoritatem Evangelii validè assererent; ut Petrus fecit in Ananiā & Sapphiram, qui Spiritui Sancto mentiti erant, vindictam exserens Act. 5. Paulus cum Elymam Magum obsistentem sermoni Dei & rectas Domini vias pervertere non cessantem, miraculosè cæcum subitò fieri jussit, Actor.13,11,12 vide 2. Corinth.10,4,5,6. Sicut igitur pollebant Apostoli virtute Spiritus Dei ad juvandos miraculis fideles: sic eâdem ad improbos puniendos & obstinatos domandos instructi & armati erant. Hebr. 2. v. 3,4.

MIRACVLORVM MODVS.

Porrò etsi in miraculis ordo naturalis summa Dei potestate interrumpitur, tamen nunquam destruitur & evertitur: neque rerum ipsarum essentiæ perimuntur, licet aliquando forma immutetur. Sic cùm Sol stetit

pugnante

Digitized by Google

pugnante Josua, cùm retrogressus est ægrotante Ezechia, ordo naturæ fuit interruptus, non eversus: nam postea Sol iterum eundem cursum tenuit, qui ei in creatione attributus erat: mansit etiam nihilominus Solis essentia. Cùm mare divisum est, interruptus est cursus maris: sed peracto opere quod DEVS decreverat, ad priorem statum rediit, eumque continuavit: mansit etiam essentia maris. Cùm virga Aaronis facta est draco, non fuit annihilatio, sed conversio. Sic aqua in Cana Galilææ non fuit annihilata, sed conversa in vinum.

Agit autem miraculorũ effectione liberrimè. Nam ipse ordinem naturæ indidit liberrimè: ergo etiam liberrimè interrumpere, cùm vult, potest. Deinde, quia non est alligatus ad ordinem naturæ.

B Quanquam autem Deus omnia possit: tamen non omnia quæ potest, facit: ac ne vult quidem. Proinde nequaquam ubique fingenda miracula; præsertim ubi nec de voluntate Dei constat, neque necessitas postulat. Vt in sacra Cœna non sunt fingenda miracula, quasi corpus Christi supernaturaliter & miraculosè ex pane fiat, vel sit in pane: quia nullibi Christus se id velle dixit: nullibi, inquam, dixit se velle panem in corpus converti, aut corpus suum in pane esse. Deinde id non est necessarium: potest enim CHRISTUS corpore & sanguine suo noster fieri etiamsi è cœlo, è sede gloriæ & majestatis suæ in hæc terrena elementa, nempe in panem & vinum non descendat, & in ea non convertatur, nec in iis in os nobis inseratur.

C Operatio miraculorum quæ Deus per servos suos facit, plerunque attribuitur fidei miraculorum seu signorum non hæsitanti: quia fides innititur omnipotentiæ divinæ per quam miracula fiunt, Matthæi decimoseptimo vers. vigesimo & cap. 21. vers. 21. 1. Corinth. 13. 2. Act. 3. v. 16.

Interdum tamen sine fidei interventu miracula sunt edita: ut aqua ex petra contradictionis bis baculo percussa fluxit, etiamsi Moses & Aaron tunc incredulitate peccarint Num. 20. versiculo 10, 11, 12. Naaman Syrus nõ credidit, se in aquis Jordonis recuperaturum sanitatem & abire noluit, tamen Deus miraculum nihilominus edidit 2. Reg. 5. v. 11. & sequentibus Quum mortuus conjectus in sepulcrum Elisæi vitæ est restitutus, fides ibi nulla fuit, nec in ossibus Prophetæ, neq; in homine mortuo, neque in illis qui mortuum in sepulcrum Prophetæ abjecerant, 2. Reg. 13. v. 21.

D Miracula ista Deus fecit etiam sine interventu fidei hominum, non tantùm ad promissionis & veritatis divinæ confirmationem: sed etiam ut ostenderetur, miracula non vi aliqua creaturarum, sed sola divina virtute fieri.

MIRACULORVM EFFECTA.

Miracula excitant admirationem & stuporem in animis hominum, Matth. 8, v. 27. & 9. v. 8.

Introitum ad fidem & timorem Dei faciunt, Exod. 4. v. 30, 31. & c. 14. v. 13. Act. 9. v. 35, 42.

E Bonos ad glorificandum Deum invitant Matth. 9. v. 8. Mali ex illis CHRISTVM blasphemandi & sui in erroribus obdurandi occasionem arripiunt Matth. 9. 34. & 11. v. 20.

MIRACVLORVM SVBIECTA.

Miracula divina ad certum locum veluti ad templa, ad monumenta sanctorum Martyrum adstricta non sunt: sed in quovis loco à Deo patrata sunt & patrari possunt. Quanquam non imus inficias, ad Martyrum sepulcra edita esse, sed non à Martyribus, verum à Deo ipso miracula, quibus fides Christianæ religionis in illis Ecclesiæ cunabulis aut illa ejus adolescentia, tanquam signaculis quibusdam apud Gentes firmaretur, eique autoritas apud Philosophos ipsos & Principes Gentiles conciliaretur.

Eadem non tantùm credentibus, sed quandoq; etiam incredulis dantur, ut Pharaoni & Ægyptiis, Israëlitis plurimis in deserto ut Achabo Regi Israëlitarum, Achazo Regi Judææ, Judæis incredulis tempore Christi & Apostolorum.

Eadem tum verbo Dei addita sunt, tum etiam interdum Sacramentis tanquam verbo DEI visibili, Baptismo & Cœnæ Dominicæ, & quidem ad hos fines, ut facinorosi homines ab eorum usu arcerentur, & ut sanctitas dignitasque eorum commendaretur: qualia miracula refert Cyprianus in libro de Lapsis, sect. 21.

MIRACVLORVM ADIVNCTVM TEMPVS.

Miracula non semper in Ecclesia cernuntur, nec requiruntur quidem. *Neq; enim fidelis opus habet, ut signum videat, sed solùm doctrina indiget & institutione*, ait Chrysostomus homilia trigesima septima. in 1. Epist. ad Cor.

Ad fundationem Ecclesiæ fuerunt quidem necessaria: quocirca edita sunt à Christo & Apostolis quamplurima: & post tempora ipsa Apostolorum etiam multa cum adhuc passim in orbe terrarum Ecclesiæ plantandæ essent.

Nunc verò necessaria non sunt: *Primò*, quia doctrina cœlestis miraculis Prophetarum, Christi & Apostolorum abundè est confirmata, & in mundo recepta. Quid igitur subinde nova & sine fine signacula, iisdem tabulis adhibenda, postulamus? Nostra autem doctrina non alia est, quam Prophetarum, Christi & Apostolorum: Proinde eorundem miracula fidem faciunt iis quæ docemus. Unde Augustinus libro vigesimosecundo de Civitate Dei cap. 8 *Quisquis*, inquit, *adhuc prodigia, ut credat inquirit, magnum est ipse prodigium, qui mundo credente non credat.*

Secundò, Quia non sola miracula absque verbo Dei expresso, veritatem doctrinæ confirmant nec autoritatem ei conciliant: nam etiam à Satana, Antichristo & Pseudoprophetis fieri debuerunt, ut prædictum Matth. 24. 24. 2. Thessalonic. 2. 9. Apocal. 16. 14. tum ad tentandos homines, quanti Verbum Dei faciant & an hujuscemodi miraculis se ab eo patiantur abduci, Deuter. 13. 3. tum ad puniendos justo Dei judicio homines veritati adversantes & superstitiosos. 2. Thessalonic. 2. 9, 10, 11, 12. Quin etiam ad idololatriam impellunt, non accedente Verbo Dei ut Lystris accidit, quum turba vidisset miraculum quod fecerat Paulus, Act. 14. v. 11. & sequentibus.

Tertiò, quia neq; olim miracula ab omnibus sanctis facta sunt, qui tamẽ multos homines, multas civitates, multos populos erudierunt. Nam quod signum Iohannes Baptista fecit? Nihil miraculosi ipsum fecisse testatur Evangelista dicens: *Iohannes quidem signum nullum fecit.* Similiter multi alii absque miraculis religionem Christianam persuaserunt Gentibus.

Quartò, quia illi etiam sancti quibus miracula edere concessum fuit, non ediderunt ea omni loco, omniq; tempore: nam ut Paulus testatur 1. Cor. 12. 7. *Vnicuique datur declaratio Spiritus ad utilitatem.* Illo enim modo, loco & tempore, miracula per gratiam Spiritus Sancti fiunt: quo Ecclesiæ requiritur utilitas: ut rectè ex allegato Pauli loco colligit Thomas Aquinas in Explanatione prior. ad Corinth. 13.

Quintò, ut Decalogus in monte Sinai promulgatus est cum miraculis stupendis ad autoritatem illi conciliandam, quæ postea destiterunt eunt cum populus ad terram promissam venit: ita primitivo etiam tempore

quo primùm annunciabatur Evangeliũ, miracula tanquam buccinæ fuerunt, quibus Evangelium commendabatur, nunc vero sublata sunt, postquam Evangelium per universum orbem est diffusum.

Sexto, quia miracula vilescerent facilè, si continuè fierent, cum ea Deus in precio habere decreverit.

Septimò, quia longè majus miraculum est, absque miraculis persuadere Evangelii doctrinam rationi corruptæ adversam.

Octavò, quia miracula edere possunt etiam illi qui contraria pietati docent, Deut. 13.1,2.

MIRACULORUM DISSENTANEA.

Miracula non sunt opera omnia quæ admirationem pariunt, etiamsi maxima & sumtuosissima sint & κατ᾽ ἐξοχήν πως miracula à vulgo nominentur: qualia sunt plurima à scriptoribus celebrata, ut Dianæ Ephesiæ templum, Mausoleum Artemisiæ reginæ Cariæ, Solis Colossus apud Rhodios, muri Babylonis & si quæ sunt alia arte humana fabricata opera, quæ *miracula mundi* vocant.

Nec opera diabolica, sunt miracula etiamsi sint mira. Mirum enim est, cujuscunq; rei insolitæ causa superat cognitionem nostram: velut quod Magi in Ægypto mutarunt virgas in serpentes: nam dæmones incredibili celeritate virgis remotis serpẽtes earum loco subjecerunt aliunde allatos. Itaq; Moses & Aaron fecerunt miraculum. Magi fecerunt mirum, ac non miraculum. Item quod in sacrificio Iulii Cæsaris non fuit cor deprehensum: Nam ut vivat bestia sine corde, fieri non potest. Itaq; in sacrificio illa bestia cor revera primum habuit, postea verò non apparuit subtractum fraude Diaboli in mactatione ad perturbandos animos, & confirmandam Hetruscam extispiciorum disciplinam aut potiùs superstitionem. Item quòd Simon Magus in ariete volavit. Diabolus enim nulla vera miracula edere potest Johannis decimo, versiculo vigesimo & vigesimoprimo. quum de Iesu dixissent multi Judæorum; *Dæmonium habet & insanit, quid eum auditis? Dicebant alii, Hæc verba non sunt dæmoniaci num dæmonium potest cæcorum oculos aperire?*

Nec verè & propriè miracula sunt signa à Pseudoprophetis, ab Antichristo & aliis Prophetis edita ad fallendum & decipiendum homines, ad confirmationem mendaciorum, falsorum dogmatum, cultuum idololatricorum, & superstitionum: qualia illos facturos miracula prædixit Christus Matth. 24. Paulus 2. Thess. 2.9 & Johannes Apocal. 13 v.13,14.

Nec vera sunt miracula Exorcistarum Papisticorũ, qui ad sepulcra sanctorum & reliquias eorum conantur dæmonia ex hominibus pellere. Omnia ibi fictè aguntur: absq; fide mortui invocantur & diabolus cum idololatricis colludit, fingitque se exorcismis illorum cedere, ut idololatria retineatur.

Nec sunt miracula, Monachorum maleficia: quale est stigmatizatio Francisci Bernardonis, item novitii cujusdam Monachi Dominicani Bernæ Anno 1509.

Minime omnium sunt miracula qualia plurima à Monachis & aliis Papistis ementita celebrantur, ut sunt miracula reliquiarum, imaginum ligni crucis, signi crucis, sanctorum mortuorum, &c.

Miracula non constant magnitudine operum: majus quippe alioquin est opus, universam hanc machinam orbis gubernare, quàm cœco visum, quo destituitur, restituere.

Miraculorum donum non est gratia salvifica nec homines meliores & Deo gratiores efficit, quia multi qui miracula fecerunt etiam in nomine Christi, repellentur a Christo & gehennæ infernali adiudicabuntur, Matth. 7 v.23.

Miracula non sunt sufficiens vel doctrinæ veræ vel vitæ sanctæ testimonium, 2. Thessal. 2.9. Apocal. 16. 14.

Miracula non sunt à verbo Dei separanda. τὸ γὰρ κήρυγμα διὰ θαυμάτων βεβαιοῦται, τὰ δὲ θαύματα διὰ τοῦ κηρύγματος. πολλοὶ γὰρ πολλάκις θαύματα ἐποίησαν ἀπὸ δαιμόνων, ἀλλ᾽ οὐκ ἦν αὐτῶν τὸ κήρυγμα ὑγιές, διὸ οὐδὲ τὰ θαύματα αὐτῶν ἀπὸ θεοῦ, ait Theophyl. in Luc. cap. 9. hoc est, *prædicatio enim per miracula confirmatur, miracula verò per prædicationem. Multi enim sæpè miracula fecerunt operâ dæmonum, sed non erat prædicatio eorum sana: propterea neque miracula eorum à Deo erant.*

Miracula non sunt notæ ac signa puræ atque Orthodoxæ Ecclesiæ, ut sequentia argumenta evincunt:

1. Quia communia sunt bonis & malis, Christianis & Ethnicis, Orthodoxis & hæreticis, Deut. 13. v. 1,2,3. Matth. 7. v. 22, 23.

2. Quia seducunt & ad mendacium pertrahunt illis potius credentes quàm Sacræ Scripturæ, Matth. 24. versi. 24.

3. Quia ab illis ut nobis caveamus præmoniti sumus, Deut. 13, 1,2,3. Matth. 24. v. 24, 25.

4. Quia illa ne quidem discipuli Christi seu Apostoli, qui certè orthodoxa Ecclesia erant, semper facere potuerunt: non enim potuerunt sanare lunaticum Matth. 17. v. 16,17,19.

MIRACULORUM COMPARATA.

Miracula non sunt Sacris Scripturis autoritate paria, multò minùs superiora:

1. Quia à miraculis Deus ad Scripturas Sacras nos revocat Deut. 13. v. 1,2,3,4. Jesa. 8 v. 19,20. *Quum enim dicunt vobis, consulite Pythones aut ariolos, qui pipiunt, aut qui mussitant: nónne populum Deus suum consulturus est? pro viventibus mortuos consulat? Legem & contestationem consulunto: an non loquuntur in sententiam illam cuicunque nulla est lucis scintilla?* Matth. 12. 38, 39. *Tunc responderunt quidam è Scribis ac Pharisæis, dicentes, Magister, velimus ex te signum videre. Ipse verò respondens, dixit eis, Gens improba & adulterina signum requirit, sed signum non dabitur ei nisi signum illud Ionæ Prophetæ.* Et c. 16. 4. *Gens improba & adulterina signum requirit: sed signum non dabitur ei nisi signum illud Ionæ Prophetæ.* Luc. 16. v. 27. & sequentibus. *Dicit dives in inferno, Rogo te igitur pater, ut eum mittas in domum patris mei. Habeo enim quinque fratres, ut hoc attestetur eis, ne & ipsi veniant in hunc locum tormenti: Dicit ei Abrahamus, Habent Mosen & Prophetas: audiant eos. Ille verò dixit, Non, pater, Abrahame: sed si quis e mortuis abierit ad eos, resipiscent. Abrahamus autem dixit ei, Si Mosen & Prophetas non audiunt, ne si quidem quispiam ex mortuis resurgat, persuadebuntur.*

2. Quia in miraculis potest inveniri mendacium & falsitas, sicut Antichristi miracula à Paulo appellantur signa & prodigia mendacia 2. Thessal. 2.9. Sed Scripturæ sanctæ nequaquam sunt mendaces & falsæ.

3 Quia miracula decipere & seducere possunt Matt. 24. v. 24. *Excitabuntur enim pseudochristi & pseudoprophetæ, & edent signa magna & miracula: ita ut seducant (si fieri possit) etiam electos.* At Scripturæ Sanctæ neminem decipiunt & seducunt.

4. Quia miracula revera non sufficiunt ad fidem confirmandam absque Sacris Scripturis: Sacræ Scripturæ autem sufficiunt ad fidem & producendam & confirmandam etiam absque miraculis. Sic enim legitur Luc. 16. 31. *Si Mosen & Prophetas non audiunt, ne si quidem quispiam ex mortuis resurgat, persuadebuntur.* Et Johan. 20. 29. *Beati qui non viderunt & crediderunt.*

5. Quia doctrina præire, miracula subsequi debent, ut patet ex institutione ministerii Ecclesiastici Marc. 16. v. 15. usque ad finem capitis.

Miracula

Digitized by Google

Miracula igitur sunt postponenda doctrinæ, sicut veritas doctrinæ & religionis miraculis ipsis præeat: ideo prius de doctrina judicium ex sacris literis faciendum: antequam miracula acciperentur: miracula ex doctrina judicanda sunt, non doctrina ex miraculis: ac si doctrina cum Sacris Scripturis consentiat, illi vel citra miracula credendum est, ut fecerunt qui crediderunt Johanni Baptistæ prædicanti, sed nulla miracula facienti: ut fecerunt Berœenses: Act.17.v.11.12. *Iis autem Iudæis qui erant Thessalonica, fuerunt isti generosiores, ut qui receperint Sermonem cum omni alacritate, quotidie examinantes Scripturas an hæc ita se haberent. Multi igitur crediderunt ex eis, & Græcarum mulierum honoratarum & virorum non pauci.*

Si verò doctrina à Sacris literis aliena fuerit, & idololatriam suaserit, non est præconibus ejus fides adhibenda, B non est eis auscultandum, etiamsi miracula ederent: sic enim præcepit Dominus Deut.13. versibus primis quinque: *Quum surgens in medio tui Propheta, aut somnians somnium, ediderit tibi signum aut prodigium, Quamvis eveniat signum illud aut prodigium quod prædixerat tibi dicendo, sequamur Deos alienos quos non noveras & colamus eos: Ne auscultato verbis Prophetæ istius, aut isti somnianti somnium: quia tentat Iehova Deus vester vos ad cognoscendum an sitis amantes Dei vestri ex toto corde vestro, & ex toto animo vestro. Iehovam Deum vestrum sequimini, & ipsum timete: & mandata ejus observate, ac voci ejus auscultate eumq; colite & adhærete ei. Propheta autem iste, aut somnians somnium iste plectitor morte, quia suasit apostasiam contra Iehovam Deũ vestrum: qui eduxit vos è terra Ægypti, & qui redemit vos è domo servorũ, depulsurus te à via qua præstituit tibi Iehova Deus tuus ut ambules in ea: ita sustuleris illud malum è medio tui.*

Proinde miracula, si quæ eduntur, tum acceptanda sunt, & Deus ob illa laudandus quum doctrina cui confirmandæ adhibentur, est vera: quum autem doctrina falsa est & sacris literis adversans, tum miracula una cum patratore illorum & cum doctrina ipsa falsa aversari & detestari necesse est.

Miraculis majora sunt fides, spes, charitas, ut Chrysost. ait homiliâ quadragesimâ in Acta Apostolorum.

Miracula sunt aliquo modo Sacramentis similia. Nam 1. utraque promissionibus divinis confirmandis à Deo ut sigilla quædam addita fuerunt: proinde utraque sunt promissionum divinarum arrhæ & fidem nostram confirmant.

2. Neutra per seipsa sufficiunt absque verbo Dei: quemadmodum sigilla nihil prosunt, nisi apposita instrumento quod authenticum reddendum. Sacramenta autem & miracula sunt sigilla doctrinæ.

3. Sicut Sacramenta nihil commodi conferunt, sed judicium afferunt, nisi fide sincera percipiantur: ita miracula nihil prosunt, sed multum nocent, nisi doctrina cui stabiliendæ accedunt, sit vera atque sancta.

4. Utraq; probatione opus habent, ut vera à falsis discernantur. Nam ut non quævis miracula sunt acceptanda: ita nec Sacramentis quomodocunque administratis utendum.

Eadem differunt 1. *Naturâ.* Nam vera miracula sunt opera insuitata, hoc ipsum quod demonstrant exsistentia & res ipsas exhibentia, ad quæ hominum mentes obstupescunt: Sacramenta autem maximè in Novo Testamento sunt opera usitata ex usu quotidiano desumta quæ nihil stuporis afferunt, aliud exsistentia, aliud significantia.

2. *Causâ administrâ.* Nam administri miraculorum sunt certi, iique tam laici esse possunt quam ministri verbi: sed Sacramentorum administri sunt omnes & soli ministri Ecclesiæ, veluti Pastores, Presbyteri & Diaconi.

3. *Fine* [illegible]. Nam miracula credentibus & incredulis A exhibentur, ut hos vel percellant & ad fidem præparent: proprio sensu convictos, vel inexcusabiles reddant, illos in fide confirment: Sacramenta autem instituta sunt solis fidelibus confirmandis & evehendis à sensu ad spiritũ, ab opinione ad fidem, è terra in cœlũ.

4. *Subjecto cui.* Nam miraculum ad certam aliquam personam pertinet, in qua perpetratur: At Sacramenta ad universam Ecclesiam spectant.

5. Subjecto circa quod. Nam in miraculis gratia Dei patet, in Sacramentis autem latet.

6. *Tempore.* Miracula sunt extraordinaria & certi temporis, hoc est, quæ ad tempus in Ecclesia durare debuerunt ac proinde non semper necessaria sunt: At Sacramenta inprimis in Novo Testamento, sunt opera ordinaria pertinentia ad omnia tempora, ac proinde in usu usque ad consummationem seculi posita.

7. *Relatione ad totum.* Miracula non sunt pars ministerii Evangelici: At Sacramenta sunt pars ministerii Evangelici, in quo Christus ordinatione certâ ac perpetuâ agit non faciens mutationem aliquam miraculosam in naturâ aut naturalibus qualitatibus signorum.

MIRACULORUM DISTRIBUTIONES.

Miracula è causis efficientibus sunt opera Dei vel *immediata* vel *mediata*.

Immediata, sunt quæ Deus sola sua virtute absq; ullius creaturæ ministerio edidit: ut erat mannæ pluvia.

Mediata, sunt quæ Deus adhibito ministerio Angelorum C vel hominum effecit.

Miracula mediata sunt quadruplicia *è formis* seu *modis* illorum.

1. quædam *precibus à Deo impetrata* sunt, quemadmodum Moses ranas & alias quasdam plagas intercedens pro Pharaone abegit, Exod.8. v.12.13. & v.30.31. c 9. v.23. Elias Propheta à Deo precibus impetravit ignem, qui è cœlo decidens holocaustum consumsit, 1.Reg.18.v 36,37,38. Jesaias Propheta inclamavit Jehovam, ut retrocederet umbra decẽ gradibus in solario Achazi, pariter retrocedẽte Sole, 2.Reg.20.11. Jes.38.8.

2. Quædam *jussu atque imperio Christi aut sanctorum* hominum evenerunt: quemadmodum Christus objurgavit ventum, dixitque mari, Sile obmutesce: Tum quievit ventus factaq; est tranquillitas magna, Marc. D 4.39. Josua Soli & Lunæ mandavit, ut subsisterent tantisper donec vindicata esset gens Israelitica ab hostibus suis Jos.10.12. Elias imperavit ut ignis de cœlo descenderet & ministros crudelitatis Jorami Regis Israelitarum devoraret, 2. Regum 1. v.9. Sic Petrus sanavit claudum, dicens ei, *In nomine Iesu Christi Nazaræi surge & ambula.* Act.3 v.6. Sic Paulus expellens Pythonis spiritum ex ancilla quadam dixit ei: *Mando tibi per nomen Iesu Christi, ut exeas ab ea. Exiit igitur eodem illo momento,* Act.16.vers.18.

3. Quædam adhibito *externo medio quopiam*, licèt naturâ suâ nullam vim habente ad miraculosum effectum producendum; aut etiam naturâ vim habente impediendi miraculum: ut contactu sive corporum sive vestium; vel baculis, vel etiam umbrâ sanctorũ, &c. E quemadmodum contactu ossium corporis Elisæi resuscitatus est mortuus 2.Reg.13. v.21. Si Christus tetigit oculos cæcorum & statim visum receperunt oculi eorum Matth.20.v.34. Mulier profluvio sanguinis laborans sanata est contactu fimbriæ vestimenti Christi, Luc.8.v.44. Sic ad infirmos deferebantur a corpore Pauli sudaria seu semicinctia & discedebant ab ægrotis morbi & spiritus improbi ab eis exibant, Act.19.12. Moses baculo divisit mare rubrum Exod.14.21. baculo percussit petram & effluxit aqua copiosissima

Digitized by Google

Exod. 17. 5. 6. Elias togâ suâ convolutâ percussit Jordanem & divisit, 2. Reg. 2. v. 8. Adspectus ænei serpentis sanavit læsos a serpentibus, Num. 21. 8, 9. Elisæus sale curavit aquas, 2. Reg. 2. vers. 19. 20, 21, 22. Sic Actor. 5. 15. commemoratur, *infirmos elatos in plateam & positos in lectulo ac grabatu, ut venientis Petri vel umbra inumbraret aliquem eorum.* A

4. Quædam duobus vel pluribus ex jam enumeratis modis conjunctis: ut Elijas resuscitavit ex mortuis filium viduæ Sareptanæ seu Tzarphatanæ ter incubando puero ad fovendam carnem ejus & inclamando Jehovam, 1. Reg. 17. 21. Similibus modis Elisæus resuscitavit ex mortuis filium hospitæ suæ Sunamitidis 2. Regum 4. v. 33, 34, 35. Christus quendam cæcum à nativitate sanavit spuendo humi, faciendo lutum ex sputo, illinendo lutum oculis cæci, & mandando ut iret & oculos in piscina Siloam ablueret Johannis capite 9. versiculo 6. B

In his autem omnibus nec verba, nec media alia à Prophetis, Christo & Apostolis adhibita, miracula sunt operata, imò nec humana ipsa natura Christi, sed divina omnipotentia: verba autem & media alia, fuerunt tantum mentis eorum symbola, per quæ declararunt assistentibus quid & facere vellent & à Deo peterent. Non igitur vox externa Christi, non contactus externus, non lutum, non digiti in aurem immissi miracula produxerunt: sed ipsa Christi virtus divina. Luc. 5. v. 17. & cap. 6. v. 19. & cap. 8. v. 46.

Rursus miracula mediata vel *per bonos Angelos & homines*, vel per *malos* fiunt. Per bonum Angelum Sennacheribi exercitus interfectus 2. Reg. 19. vers. 35. Jesa. 37. v. 36. per malos Angelos grex porcorum præcipitatus in mare, Matthæi 8. 32. Sic non tantum boni Apostoli Jesu Christi miracula ediderunt, sed etiam Judas Ischariotes Matth. 10. v. 1. Sic mali & in ignem infernalem abituri dicent Christo, ut est Matth. 7. 22. *Domine, Domine nonne per nomen tuum prophetavimus, & in nomine tuo dæmonia ejecimus, & per nomen tuum multas virtutes edidimus?* C

Mali autem homines miracula ediderunt, quia fide miraculorum seu signorum donati fuerunt, etiamsi fide justificante caruerint 1. Cor. 13. 2.

Secundò miracula quædam admiranda sunt *ob ipsam rem* quæ facta est, cujus similem non licet in rerum natura reperire: ut pluvia mannæ in deserto, statio Solis pugnante Josua, reversio umbræ in solario Achazi sub Ezechia, Christi conceptus & partus ex Virgine à viro nullo cognita. Quædam *ob modum* productionis, hoc est, quòd non per naturales causas, sed ad voluntatem & preces sanctorum fiebant, sive res ipsæ alioqui per causas naturales fieri possint sive non possint: ut germinatio virgæ Aaronis, conversio aquæ in vinum a Christo facta in Cana Galilææ. D

Quædam miracula precibus ad Deum fusis postulata & impetrata fuerunt, ut paulò ante dictum: quædam ultrò a Deo exhibita etiam nemine ea petente.

Miracula quædam precibus ad Deum fusis esse postulata atque impetrata testantur exempla, ut Mosis Exod. 8. & 10. Gideonis, Samuelis, Eliæ, Elisæi.

QUÆSTIO hic occurrit, *An licitum sit miracula à DEO petere?* RESPONSIO: Aliquando *licitum* est, E aliquando *illicitum*. Licet miraculum petere, *primò*, quando sancti ob effectionem rei alicujus extraordinariæ & magnæ à Deo illis singulariter promissæ, ampliore confirmatione fidei suæ infirmæ indigent: maximè si de re illa singulariter promissa nihil ex divinis literis exploratì habent, & talibus rebus extraordinariis neque hominibus neque Angelis facilè credendum, cùm & mali Angeli nonnunquam in Angelos lucis se transforment. Sic Gideon petivit confirmationem fidei suæ per miracula, cùm promissum ei esset, fore ut ipse vindicaret populum Israëliticum à Midjanitica Tyrannide, Jud. 6. v. 36. & sequentibus usque ad finem capitis. Sic Ezechias petivit signo confirmari promissionem sanitatis & prorogationem regni in annos quindecim: Et Jesaias Propheta inclamavit Jehovam ut ederet miraculum quod Ezechias expetebat, 2. Reg. 20. v. 8, 9, 10, 11.

Secundo licet tum miraculum petere, cùm Deus ipse optionem miraculi in subsidium spiritualis infirmitatis sponte offert & petere aliquod jubet, veluti Jes. 7. v. 10, 11. Quapropter peccavit Achaz rex Judææ quod miraculum à Deo oblatum aspernatus est.

Tertiò licet tum miraculum petere quum testimonium divinæ doctrinæ necessariò requiritur, ut cùm Elias & Elisæus filios hospitum suarum resuscitârunt ex mortuis: cum Elias ab idololatria Baalis populum Israëliticum ad veri Dei cultum revocare voluit 1. Regum 18. Act. 4. vers. 29. 30. Sic initio Ecclesiæ Christianæ erant *Exorcistæ*, qui miraculorum dono pollentes, energumenis, id est, à dæmonio obsessis manus imponebant cum divini nominis invocatione.

Ex adverso illicitum est miracula postulare extra istas causas, & maximè quum doctrina quæ annunciatur ex Sacris literis dijudicari possit; tum enim miracula postulanda non sunt, sed doctrina annunciata ad Scripturam Sacram exigenda, exemplo Berœensium qui audientes doctrinam à Paulo annunciatam, non miracula ad confirmationem ejus postularunt, sed quotidiè inquisiverunt in Scripturis an hæc ita se haberent quæ Paulus docuerat, & consensum doctrinæ Pauli cum Scriptura animadvertentes crediderunt, Actorum capite decimo-septimo, versiculo undecimo & duodecimo. Contrà aliorum, ad confirmandam dogmatum veritatem miracula desiderantium notatur & reprehenditur ἀπιστία, ut Joh. 4. v. 48. dicit Jesus regio cuidam qui Capernaumi habitabat; *Nisi signa & prodigia videritis, non creditis.*

Item quum postulatores miraculorum tentant Deum: & veritatem, bonitatem, potentiam & providentiam ejus in dubium vocant, nec aliud quærunt quàm ut de his rebus experimentum capiant, nec sacris literis acquiescunt, de veritate, bonitate, potentia & providentia divina luculenter testantibus. Tales erant Scribæ & Pharisæi signum à Christo flagitantes, ideo nullum ab ipso impetrârunt, Matth. 12. v. 38, 39. & cap. 16. v. 1, 2, 3, 4. Joh. 6. 30. 1. Cor. 1. 22.

Item quum miraculum carnalis alicujus commodi causâ postulatur, ut fecerunt Israëlitæ carnes in deserto desiderantes ut lautius victitarent, etiamsi carnes impetraverint: ut fecerunt filii Scevæ Pontificis exorcistæ, qui voluerunt ejicere dæmonia in nomine Christi quem Paulus prædicabat, sed pro miraculis plagas & vulnera acceperunt, Act. 19. v. 13, 14, 15, 16.

Item quum quis miracula expetit, ut vanæ curiositati ipsius satisfaciant & instar ludicrorum ipsum oblectent: sicut Herodes & aulici ipsius cupiebant signum aliquod fieri à Christo, ut suam [illegible] curiositatem pascerent & oblectamentum [illegible] quod caperent, Luc. 23. v. 8.

Tertiò, è finibus miracula vel *beneficia* sunt, vel *pœnæ*: ut miracula divina in Ægypto diversa erant; quædam erant beneficia quibus Deus afficiebat Israëlitas, quædam erant pœnæ seu plagæ quibus afficiebat Ægyptios. Similiter deductio populi Israëlitici per mare rubrum erat beneficium: submersio Pharaonis & exercitus illius in mari rubro erat Pharaoni & Ægyptiorum pœna. Unde è proximis finibus miracula sunt signa vel *confirmantia*, vel *punientia*. *Signa confirmantia*, sunt exempli gratiâ, quæ confirmant divinam vocationem alicujus

alicujus ad aliquid perficiendum: qualia erant signa à Mose primum edita coram Israëlitis Exod. 4. vers. 4 & coram Pharaone impio, Exod. 5. vers. 12, 13, 14. *Signa punitiva*, sunt quibus Deus punit impios; qualia fuerunt plagæ decem Ægypti, ut conversio aquæ in sanguinem, productio ranarum, pediculorum, & colluviei animalium, pestis, ulcera, grando, locustæ, tenebræ, cædes primogenitorum.

Hactenus de miraculis: sequitur

Caput LIX.

In quo de Signis Temporum.

MIRACULIS sunt cognata *signa temporum*, hoc est, insignes eventus nobis à Deo ob oculos statuti, quibus ostendit adesse tempora de quibus per servos suos prædixit & nos præmonitos voluit, ut signorum illorum exhibitione nobis obsignet veritatem verbi sui, & in primis prædictionum, promissionum & comminationum suarum.

Signa temporum sunt duplicia: quædam declarant *quomodo Deus erga homines affectus sit*, quædam *quòd ultimus Christi adventus immineat*.

Priora signa temporum, tum *præsentem erga homines affectionem* Dei ostendunt, tum *futuram*.

Utraque rursus vel *favoris* sunt, vel *iræ*.

Signa favoris divini erant opera quæ Christus edebat, ut & resurrectio ejus tertio die ex mortuis testabantur enim, venisse jam tempora illa, de quibus tam multa sancti Prophetæ prædixerunt, quibus ex intima misericordia sua Deus populum suum invisere voluit exhibito Christo Servatore mundi. Sic & nunc signa favoris divini sunt, admiranda Ecclesiæ vel singulorum piorum liberatio è præsentissimis periculis: gloriosa martyria sanctorum qui nullis promissis, nullis damnis, nullis tormentis ac ne mortis quidem terrore à fide Christi abduci potuerunt, sed victoriam de persequutoribus spiritualem obtinuerunt: generalis multis in locis & inopinata reformatio Ecclesiæ Dei & religionis, rerumpublicarum, scholarum invitis hostibus Dei & veritatis cœlestis, frustraque renitentibus clàm & palam, privatim & publicè: magna & insperata incrementa Ecclesiæ, Act. 9 v. 31.

Generalis Reformatio Ecclesiæ Dei & religionis non est postremum inter signa temporum: qualis fuit tempore Mosis post eductum populum Israëliticum ex Ægypto, iterum per Samuelem, iterum per Ezechiam 2. Reg. 18. rursus per Josiam 2. Reg. capite vigesimo secundo & vigesimo tertio: deinde per Ezram & Nehemjam, postea per CHRISTUM Dominum in carne manifestatum & per Apostolos. Reformatio Ecclesiæ Dei & Religionis quam Deus superiore seculo instituit in Germania, Gallia, Anglia & multis aliis regnis ac populis est profectò summè notandum signum temporum: nam Deus per unum & alterum hominem contemptibilem, solo verbi sui sono, Antichristiani regni fundamenta parvo momento validissimè concussit, quantumvis adversus omnium temporum injurias solidè cæmentata viderentur. At quibus temporibus concussit? Quum leges suas Papa non aliter quàm Deus ipse universo orbi præscriberet, quum Imperatores servirent Papæ, & Reges eum adorarent potentissimi & ad ejus nutum contremiscerent.

Causa instrumentalis fuit verbum Dei linguis primariis traditum. Ideo Deus reformaturus religionem in toto mundo per Apostolos & adjutores eorum, dona linguarum multarum eos ornavit & instruxit. Ita superiore seculo generalem reformationem instituturus, primo linguæ Hebraicæ cognitionem per Johannem Reuchlinum, tum Græcæ per Budæum & alios. & Latinæ elegantiam pulsâ barbarie Scholasticorum per Erasmum Roterodamum reduxit: deinde religionis instauratio sequuta invitis Romanis Pontificibus & Cardinalibus & Episcopis, & frustra renitentibus & reformationem impedire conantibus brachiis ipsorum.

Signa iræ divinæ, sunt pœnæ, tum publicæ, tum privatæ: interitus hostium & persequutorum Ecclesiæ: confusio hæreticorum: tragici exitus Apostatarum; ingens annonæ caritas & horrenda fames; pestilentiæ; clades bellicæ; Imperatorum, Regum, Principum, Magnatum, aut certorum alioquin hominum inopinati obitus: amissio veræ religionis: perturbationes Ecclesiæ; hæreses: schismata; terræmotus; magnæ inundationes; inconsueta & supra modum supraque memoriam hominum acria frigora: æstus vehementissimi supra ordinarium naturæ modum: inusitati ventorum turbines totum mundum pervadentes, quibus turres dejiciantur, ædificia concutiantur, aut etiam subvertantur, cujusmodi Anno 1606. die 16, 17, 18, & 19. Martii stylo antiquo fuerunt.

Posteriora sunt signa finis mundi, & extremi diei & ultimi adventus Christi, de quibus Matth. 24. Luc. 21.

Inter illa signa finis mundi & extremi diei est *Iudaicus populus*, quem post destructam politiam Mosaicam Dominus prædixit semper duraturum, & inter Christianos mansurum, (licet ante mundi finem multi ex iis sint etiam ad Christum convertendi Rom. 11.) ut sit Christianis perpetuum monimentum & signum, tum iræ divinæ, tum veritatis & certitudinis prædictionum de fine mundi: siquidem ex complemento unius prædictionis colligimus certò futurum complementum cæterarum etiam prædictionum, Luc. 21. v. 32.

Inter signa illa finis mundi sunt etiam signa in Sole, Lunâ, stellis, terrâ & mari, quæ licet etiam inde ab initio mundi sint visa, manent tamen & sunt signa finis mundi. Quemadmodum enim morbi corporis sunt signa mortalitatis nostræ, & mortis revera sequuturæ suo tempore, ita ut licèt infans vel adolescens, vel alius homo quivis ex morbo convaluerit, tamen propterea mortalis esse non desinat; ac etiamsi longissimè vivat, etiamsi Mathusalemi ætatem attingat, tandem tamen moritur: Sic etiam Eclipses & alia signa à Christo memorata, non desinunt esse signa finis mundi, licèt illis toties jam conspectis mundus nondum finem habeat. Habet mundus ætates suas, ut homo quilibet: & quum extremum senium ejus venerit, tandem dissolvetur.

Tantum de signis divinis extrinsecus verbo Dei additis: sequitur

Caput LX.

In quo de Iuramento Divino.

IURAMENTUM *divinum*, est asseveratio verbo Dei addita, non quòd voluntas Dei sit mutabilis, aut verbum Dei dubium, sed quòd infirmitati nostræ de Deo ex hominum moribus judicanti consulti ita Deus velit, ut si cui non sufficiant verba nuda DEI, satisfaciant juramenta, Psal. 110. 4. *Iuravit Iehova, & non pænitebit eum; tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedeki.* Jes. 14. 24. *Iuravit Iehova exercituum dicendo: nisi quemadmodum propositum mihi ita fuerit; & quemadmodum consilium inivi, illud exstiterit.*

Notatu dignum est Tauleri dictum: *O beatos quorum causâ*

Digitized by Google

causâ Deus jurat! ò miseros qui ne juranti quidem Deo credunt!

Alioqui omnia verba Dei tam certa sunt, ac si à Deo jurato facta fuissent. Ideo ut eleganter dixit Philo, *Omnia verba Dei sunt juramenta*, nimirum quoad certitudinem, neq; per se ullâ confirmatione indigent, ut quorum veritas effectu ipso, quasi nativæ lucis splendore emisso seipsam comprobet ac tueatur. Quod autem Deus juramento utitur, facit id nostræ infirmitatis causâ, ne ullam dubitandi materiam nobis relinquat. Unde intelligimus, quanta sit ejus erga nos indulgentia, quum imbecillitatem nostram adhibito hoc remedio sublevet, quum alioquin omnibus sufficere debeat, eum simpliciter loqui. Jurat Deus, ut si non credimus ipsi promittenti, credamus saltem pro nostra salute juranti. Quod igitur verbo suo juramentum addit, ad confirmationem & consolationem piorum facit.

Deus autem per seipsum jurat: quia nullus major ipso. Quod docet & explicat Paulus Apostolus Heb 6. v. 13, 14, 15, 16, 17, 18. *Deus enim pollicitus Abrahamo, quum non posset per quemquam majorem jurare, juravit per seipsum, Dicens, Certè benedicens benedicam tibi, & multiplicans multiplicabo te. Atq; ita patiente animo fretus, nactus est promissum. Nam homines quidem per eum jurant qui sit major: atq; iisdem omnis controversiæ terminus, est jusjurandum ad confirmationem adhibitum. Qua in re Deus volens ex abundanti hæredibus promissionis ostendere immutabilitatem consilii sui, fidejussit jurejurando: Ut per duas res immutabiles, in quibus fieri non potest, ut mentitus sit Deus, validam consolationem habeamus nos qui cursum eò corripimus, ut spem propositam retineamus.*

Ita per seipsum jurat DEUS Ezech. capite trigesimo tertio, versiculo undecimo: *Vivo ego, dicit Dominus, si delector morte improbi, sed delector cum revertitur improbus à via sua, ut vivat.* Quum DEUS jurat per vitam suam, per seipsum jurat: in DEO enim vivere & esse, vita & essentia reipsa non differunt, sed idem sunt.

Juramentum DEI vel *sermone tantum constat*, vel *etiam symbolo externo*.

Juramenti divini sermone tantum constantis exemplum est Jesa. 49. 18. *Vivo ego, dicit Iehova, istis omnibus tanquam ornamentis vestieris.*

Juramenti quod Deus & symbolo humanitatis & sermone suo præstitit, mentio fit Deuter. 32. vers. 40. *Attollo ad cœlos manum meam, & dico, vivo ego in seculum.* Jesa. 62. vers. 8. *Iuravit Iehova per dexteram suam & brachium roboris sui, si dabo frumentum amplius cibo inimicis tuis, & si bibent alienigenæ mustum tuum, in quo laboraveris.*

Formula juramenti quâ Deus utitur ferè constat ellipsi seu omissione & reticentiâ exsecrationis: veluti Jesa. 22. v. 14. *Si remittetur vobis hæc iniquitas, donec moriamini, dicit Dominus Iehova exercituum.* Eâ reticentiâ & omissione Dominus religionem inferre voluit, ne nimium licentiosi essemus in juramentis, ad quæ audacter & temerè prorumpimus. Frænum ergo sibi injicere debent homines, ne temerè in exsecrationes prosiliant vel horrendis diris devoveant caput suum: sed proterviam suam hinc temperare discant.

De juramento Christi.

In Evangelio Jesu Christi sæpè occurrit hæc jurandi formula, quâ Christus Dominus utitur; *Amen dico vobis*, & tum geminatione, *Amen amen dico vobis*: ut quod dicit, esse verum sine dubitatione credatur. Poterat & debebat credi simplici ejus verbo: sed quod juramentum addit, in eo se infirmitati humanæ attemperat. Quum autem Christus jurat, *Amen Amen dico vobis*, per seipsum jurat: ipse enim est *Amen, testis ille fidelis & verax*, ut legitur Apocal. 3. versic. 14. Ipse est veritas, in qua omnis veritas consistit & extra quam

A nulla est veritas: Christus ergo jurat per veritatem, quæ ipse est. Exsecrationem sui nullam addidit, ut exemplo suo doceret, qualiter se Christiani in juramentis gerere & quam religiosè sibi cavere debeant, ne sibiipsis dira imprecentur.

Hucusque de Iuramento Divino: sequitur

CAPUT LXI.

In quo de donis Spiritus sancti extrinsecus se manifestantibus.

B DONA *Spiritus sancti extrinsecus se manifestantia*, & ipsa sunt medium per quæ Deus vocationem ad salutem æternam & fœdus gratiæ obsignat quibus vult: veluti visibilia dona Spiritus sancti die illo magno Pentecostes & deinceps effusa in credentes, quibus donis confirmatas fuisse fidelibus promissiones divinas, docet Petrus cùm ait Actor. 2. vers. 16, 17, 18 *Hoc illud est quod dictum est per Prophetam Ioelem, Et erit ultimis temporibus, (dicit Deus) effundam ex Spiritu meo in quamvis carnem: & prophetabunt filii vestri, & filiæ vestræ, & juvenes vestri visiones videbunt, & seniores vestri somnia somniabunt. Et quidem in servos meos & in ancillas meas in diebus illis effundam ex Spiritu meo, & prophetabunt* Et cap. 10. v. 15. 16, 17. *Tum vox rursus ad eum secundò: Quæ Deus purgavit, tu ne polluito. Hoc autem factum est ter: & rursum receptum est vas in cœlum.* C *Quum autem apud sese ambigeret Petrus quidnam esset visum illud quod viderat, tum ecce, viri, qui missi fuerant à Cornelio, percontati de domo Simonis, supervenerunt ad vestibulum.* & cap. 15. vers. 8, 9. *Et ille cordium cognitor Deus præbuit eis testimonium, dato ipsis Spiritu sancto sicut & nobis: Nihilq; discrevit inter nos & illos.* Huc facit caput duodecimum primæ epistolæ Pauli ad Corinthios.

Hucusque de obsignatione beneficiorum Dei externa sequitur

CAPUT LXII.

In quo de obsignatione beneficiorum DEI interna.

D OBSIGNATIO *beneficiorum Dei interna*, est quæ fit per testimonium internum in corde uniuscujusque verè credentis.

Testimonium illud internum est geminum: unum *Spiritus nostri*; alterum *Spiritus sancti*.

Testimonium internum Spiritus nostri, est conscientia nostra per sanguinem Christi mundata quæ nobis testatur, quòd filii Dei simus & vitæ æternæ hæredes; quum fide vivâ, charitate non fictâ & spe vitæ æternæ donati simus à Deo. Rom. cap. 8. vers. 16. *Ipse Spiritus testatur, unà cum spiritu nostro nos esse filios Dei.* 1. Johan. cap. 5. vers. 10. *Qui credit in Filium Dei, habet testimonium in seipso: qui non credit Deo, mendacem eum facit, quia non credidit testimonio quod testificatus est Deus de Filio suo.*

E *Testimonium internum Spiritus sancti*, est revelatio interna per Spiritum sanctum, unicuique fidelium facta, dum corda nostra perfundit ineffabili quodam sensu charitatis Dei, quâ nos complectitur in Christo Jesu Domino & Servatore nostro, pro nobis in mortem tradito, ut certitudinem salutis æternæ nobis obsignet. Roman. cap. 5. vers. 5. *Spes non pudefacit, eò quòd charitas Dei effusa est*, id est, abundanter & opulenter testificata, *in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis.* Et cap. 8. 16.

Hoc

Digitized by Google

Hoc testimonio interno Spiritus sancti omnium efficacissimè certitudo tum omnium beneficiorum divinorum ad salutem æternam pertinentium, tum etiam externorum & aliorum internorum signorum infallibiliter nobis confirmatur, 2.Cor.1. vers. 21, 22. *Qui nos confirmat vobiscum in Christum, & qui unxit nos, Deus est. Qui etiam obsignavit nos, & indidit arrhabonem Spiritus cordibus nostris.* Item cap.5.5. Ephes.1.vers 13.14. *Per quod etiam* Evangelium, *posteaquam credidistis, obsignati estis Spiritu illo promissionis sancto: Qui est arrhabo hæreditatis nostræ, dum in libertatem vindicemur, ad laudem gloriæ ipsius.* Et cap. 4.30. *Ne tristitia afficite Spiritum illum sanctum Dei, per quem obsignati estis in diem redemtionis.* Apocal.2.17. *Ei qui vicerit tribuam ut edat ex Manna illo abscondito, & dabo illi calculum album, & in calculo nomen novum scriptum, quod nemo novit, nisi qui accipit.* Calculus iste albus est testimonium internum Spiritus sancti, quo nobis Christus Dominus declarat & obsignat nos esse electos ad vitam & absolutos à condemnatione æterna, nosque esse per Spiritum sanctum novos homines factos, & in filios Dei adoptatos, sic ut non ampliùs filii iræ & diaboli, sed filii Dei simus & verè nominemur, 1.Joh. 3.1. *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur.* De hoc testimonio Spiritus sancti *Bernardus* præclarè in epistolâ centesimâ-septimà ait: *Prodit lucem ad miseri consolationem, magnum consilium quod ab æterno latuerat in sinu æternitatis: quod nolit videlicet Deus mortem peccatoris, sed magis ut convertatur & vivat. Habes homo hujus arcani indicem Spiritum justificantem: eoque ipso testificantem spiritui tuo, quod filius Dei & ipse sis.* Et mox: *Iustus autem quis est, nisi qui amanti se Deo, vicem rependit amoris. Quod non fit nisi revelante spiritu per fidem homini æternum Dei propositum super sua salute futura. Quæ sanè revelatio non est aliud quàm infusio gratiæ spiritualis: per quam dum facta carnis mortificantur, homo ad regnum preparatur quod caro & sanguis non possident, simul accipiens in uno spiritu, & unde se præsumat amatum & unde redamet, ne gratis amaturus sit. Hoc itaque est illud sacrum secretumq; consilium, quod a Patre Filius in Spiritu sancto accipiens, suis quos novit per eundem Spiritum justificando eos communicat, & communicando justificat, quando id quisq; accipit in sui justificatione, ut incipiat & ipse cognoscere sicut & cognitus est, cùm videlicet datur & ipsi præsentire aliquid de sua ipsius futura beatitudine, quemadmodum ab æterno latuit in prædestinante, pleniùs apparitururum in beatificante.*

Hactenus dictum est de spiritualibus Dei beneficiis: sequitur

CAPUT LXIII.

In quo de corporalibus Beneficiis Dei.

CORPORALIA *beneficia Dei*, sunt bona externa, quæ ad hanc vitam corporalem pertinent, à Deo data, ut tum necessariæ nostræ sustentationi dum in hac vita sumus, tum oblectamento quoque ac hilaritati honestè inservirent: ut conservatio Rerumpublicarum, pax publica, 2.Chron.20.v.29.30. conservatio vitæ corporalis, defensio adversus homines improbos & hostes externos, ereptio è periculis corporalibus, peritia rei bellicæ, Psal.144.v.1. liberatio à morbis, bona valetudo, somnus quietus, Psal.3. vers.6.& 4.3.9. honesta familia, probi liberi, divitiæ, amici, gloria in mundo, gratia apud homines, Dan.1. Proverb.16.7. victoria corporalis adversus hostes, omnia denique hujus vitæ adjumenta, Psal.21. v.4,5,6,7. & 13. v.18,19. & 65.v.10.& seqq. item 107.v.11.14. sic 111.v.5,6.& 113.v.7, 8,9.

Eaque Deus exhibet vel *immediatè* per se, vel *mediatè*, per creaturas suas, quę omnes ad ministerium ipsius præstò sunt.

Beneficiorum Dei corporalium fines communes, propter quos Deus illa exhibet, sunt.

I. *Gloria Dei*, hoc est, ut cognoscamus, Jehovam esse DEUM nostrum, Deuteronom. capite vigesimo-nono, versiculo sexto: hoc est, federis sui nobiscum initi memorem & observantem: utq; eum propterea laudemus & celebremus.

II. *Institutio nostra*, ut Deus per illa nos commonefaciat de spiritualibus beneficiis. Sic vita hæc animalis est præparatio & gradus ad vitam spiritualem atque cœlestem. Vide plura in commentariis nostris in trigesimum-sextum caput Ezechielis.

Deus eripit pios è periculis è quibus evadere non posse videbantur humanitus: sicut Davidem circumclusum à Saule & hominibus ejus, cumque humanitus nullum effugium pateret, eripuit è manibus Saulis, allato nuncio de irruptione Pelischthæorum, 1.Samuel.23.v.26,27.

Ereptionis piorum è periculis, & liberationis eorum è morbis aliisque malis. fines speciales sunt:

I. Ut pudefiant piorum osores, hostesq; qui quærunt illorum exitium & malo illorum delectantur, Psal.40.vers.15,16. *Pudefiant & rubore perfundantur pariter quærentes animam meam ad perdendum eam: agantur retrorsum & ignominiâ afficiantur, qui delectantur malo meo, Desolentur pro mercede pudoris sui; qui dicunt de me, euge, euge.* Psalm.70.v.2,3,4. *Deus ad eripiendum me; Iehova, ad auxilium meum festina. Pudefiant & rubore perfundantur quærentes animam meam, &c.*

II. Ut pii omnes exhilarentur, & in fide Deum confirmati celebrent eum, Psal. 40. v.4. *Indidit ori meo canticum novum, laudationem Deo nostro: videntes multi reverebuntur, & confident in Iehova.* Et 17 *Gaudeant & lætentur in te omnes quærentes te; ac dicant jugiter, magnificetur Iehova, amantes salutis tuæ,* Ps. 70.v.5.

Liberationis piorum ab hostibus *effectus* est fortitudo animi in piis excitata, sic ut in hostes suos intrepidè oculos suos figant & faciem opponant, Ps.54.9.

Liberationis tempus opportunum atque optimum soli Deo notum est, ipsique relinquendum.

Quum de piis videtur actum quum res eorum stant in acie novaculæ, cum interitui sunt proximi; tum Deus ἀπὸ μηχανῆς illis succurrit, eosque liberat viâ apertâ per invia, suppeditatis mediis de quibus nemo hominum cogitaverat: veluti quum populus Israëliticus staret ad mare rubrum & tergo ejus jam instaret exercitus Pharaonis, Exod.14.v.5.& seqq. quum David à Saule obsessus esset, 1.Sam.23.26,27. quum socii Danielis in fornace Babylonica essent Dan.3 23. & seqq. cum Daniel ipse in fovea leonum esset, Dan.6 17.& sequentibus quum populus Judaicus Hamanis astu & crudeli consilio totus tollendus esset, Ester.7. & seqq. cùm idem populus ab Antiocho Epiphane exscindendus esset, Dan.1.v.1.

Divitiæ dantur homini à Deo, Prov.10.v.22. *Benedictio Iehova ipsa ditat.*

Idque ad quatuor usus: 1. Ad honorem Dei, id est, propagationem & conservationem ministerii Ecclesiastici & Scholarum, Proverb 3.v.9. *Honora Iehovam de substantia tua, & de præcipuo totius proventus tui.*

2. Ad conservationem boni publici, seu Reipublicæ, Rom.13. v.6.

3. Ad honestam sustentationem suiipsius & suæ domus, Prov.31.8.& cap 30.v.14,15.

4. Ad subsidium pauperum, Prov.31.20.

Proles numerosa quibusdam datur in pœnam, sicut Jobus dicit capite 27.14 *Si multiplicantur filii ejus, multiplicantur ad gladium: & prognati ejus non saturantur pane.*

E *subjectis* beneficia corporalia ſunt vel *publica*, vel *privata*.

Bona corporalia ſunt piis & impiis communia: ut Chriſtus docet Matth. 5. 45. & oſtendunt exempla: ut Cajino dedit Deus copioſos liberos & nepotes, divitias itidem, Gen. 4. v. 17. & ſequentibus Chamum Deus à diluvio conſervavit, Geneſ. 7. 1. Eſavo opes magnas dedit.

Achabo Regi impio pœnas prorogavit 1. Reg. 21, 29.

Victoria datur à Deo interdum etiam hoſtibus Eccleſiæ propter peccata Magiſtratus & populi, 1. Sam. 31. & 1. Chron. 10.

Imò impii homines plerunque diu rebus ſecundis utuntur, ut legitur Pſ. 73 v. 4 & ſequentibus.

Ideo quoad animalem vitam æquales ſumus omnes, 1. Cor. 15. v. 46.

Bona corporalia quod *adjuncta* attinet, ſunt temporalia, incerta, amiſſibilia, &c.

Hactenus dictum eſt de beneficiis Dei: ſequitur

CAPUT LXIV.
In quo de Iudiciis DEI.

JUDICIA DEI, ſunt ipſius opera, quæ in exſequutione juſtitiæ ſuæ exercet, tanquam univerſalis judex totius mundi. *Die Gerichte Gottes.* Exodi capite ſexto, verſiculo quinto, & capite ſeptimo, verſiculo ſeptimo. Ezech. capite undecimo, v. nono & decimo.

Ea Deus Pater exſequutus eſt inde ab initio, atque adhuc exſequitur per Filium. Geneſ. 19. v. 24. Ezech. 10. v. 2 & 21. v. 15. Zach. 1. 8. Joh 5. v. 22. Apoc. 8. v. 5.

Ideo ſæpè Deus viſus eſt Prophetis tanquam judex inſidens throno, quum judicia ſua in impios exſequi voluit, 1. Reg. 22. v. 19. Jeſa. 6. Ezech. 1. Dan 7. Apoc. 4.

Viſus eſt Filius Dei Ezechieli colore vividiſſimo, quaſi ſpecies ignis intimi circumquaque & ſplendoris circumſtantis eum, Ezechiel. cap. 1. verſ. 27. quia hæc ſpecies quadrat judici æſtu iræ ſuæ impios conſumenti.

Viſus eſt Johanni Apocal. 4. ſimilis adſpectu lapidi Jaſpidi & Sardio: quorum coloribus ſignificatum fuit, Deum Patrem per Filium eſſe judicem illum, qui priſcum mundum perdidit diluvio & ultimum igni perditurus ſit. Nam *Iaſpis* eſt lapis colore viridi, vel cœruleo, eoque pellucido: *Sardius* autem ſubrubro ſeu igneo.

Viſus eſt cum ſuis aſſeſſoribus, hoc eſt, ſanctorum numero, qui mundum judicant & judicaturi ſunt, Apocal. 4 v. 4. Matth. 19. verſ. 28. 1. Cor. 6. 2. Sancti enim tum in terris adhuc verſantes, agnoſcunt & approbant juſtiſſima judicia Dei in mundum impium, tum in ultimo illo univerſali judicio palàm coram toto mundo agnoſcent & approbabunt juſtiſſimam ſententiam Judicis. Aſſeſſores Dei tanquam Iudicis Apocal. 4. v. 4. viſi ſunt amicti veſtibus albis, & ad indicandam integritatem eorum & juſtitiæ ſtudium: & habentes impoſitas capitibus ſuis coronas aureas, ut ſignificaretur, quòd ipſi regio intellectu præditi ſint ad inſtituendum dextrè cognitionem cauſarum omnium & rectè judicandum; quòd mundum vicerint, quòd in communionem regni Chriſti admiſſi, quòd coronâ gloriæ ornati ſunt.

Throni Dei ſtipatores ſunt ſancti Angeli, exſecutores judiciorum divinorum, ut in loco de Angelis copioſè explicatum 5. lib. cap. 12.

Vox judicis eſt terribilis & Spiritus ejus omnia etiam obſcuriſſima ſcrutatur, illuſtrat & in lucem producit, Apoc. 4. v. 5.

Finis ſupremus judiciorum Dei eſt gloria Dei. Exo. 9. verſ. 16. Propterea quoties Deus judiciorum ſuorum exempla ante oculos noſtros ſtatuit, eſt à nobis gloria ejus prædicanda, ut Eccleſia Iſraëlitica facit, Ieſ. 25. 1, 2, 3. Si verò *fines proximos* conſideres, exercet Deus judicia ſua vel ad conſervationem ſtatus Eccleſiaſtici vel politici benè cõſtituti: vel ad reformationem illius: vel ad vindicationem Eccleſiæ ab infidelium tyrannide.

Iudicia Dei quædam pertinere ad conſervationem ſtatus Eccleſiaſtici & Politici rectè conſtituti, teſtantur exempla eorum, qui adverſus Moſen & Aaronem ſeditiones concitârant, ut ſtatum Eccleſiæ & politiæ optimè & ex præſcripto voluntatis divinæ conſtitutum perturbarent: Deus enim ſeditioſos & perturbatores ſtatus publici horrendis judiciis è medio ſuſtulit, ut Dathanem, Korachum, & Abiramum, item alios murmuratores; Teſtantur & exempla eorum quos paternè Deus ad officium reduxit, ut Mariam ſororem Moſis, quam leprâ Deus percuſſerat.

Iudicia autem quædam Dei pertinere ad inſtaurationem & reformationem ſtatus Eccleſiaſtici & politici, qui incuriâ aut malitiâ ſacerdotum & gubernatorum collapſus vel corruptus fuerat, teſtatur hiſtoria de punito populo Iſraëlitico poſt idololatriam vituli: hiſtoria item libri Iudicum, item hiſtoria captivitatis Babylonicæ, Ieſ. 1. v. 25. & ſequentibus: Hiſtoria item ultimæ deſolationis urbis Ieroſolymorum. Idem teſtatur generalis illa reformatio Eccleſiæ Chriſtianæ ſuperiore ſeculo, quum Deus Pſeudoepiſcopos Papanos & ſacrificulos miſſaticos ab Eccleſiis depulit & Reges atque Principes Eccleſiæ reformationem impedire in gratiam Antichriſti conantes regnis & principatibus exuit.

Iudicia quædam Dei pertinere ad vindicandam Eccleſiam à tyrannide & oppreſſione infidelium, oſtendit hiſtoria Pharaonis cum exercitu Ægyptiorum in mari rubro ſubmerſi: hiſtoria hoſtium populi Dei per varios Iudices cæſorum & hiſtoria Syrorum: Philiſtæorum per Davidem devictorum: hiſtoria Antiochi Epiphanis.

Effecta. Iudicia Dei in impios exercita afferũt terrorem aliis, atq; inprimis hoſtibus Dei. Ex. 15. v. 14, 15, 16.

Docent juſtitiam incolas orbis habitabilis, Ieſ. 26. 9. *Quum judicia tua exſtant in terra, juſtitiam diſcunt incolæ orbis habitabilis.*

Mundus totus qui coram tribunali Dei ſe ſiſtit judicio, eſt inſtar maris vitrei & cryſtallini, Apoc. 4. v. 6. Nam in mundo nihil eſt firmum, ſed omnia fragilia: nihil abſconditum coram Deo, ſed omnia pellucida & conſpicua.

Porrò judicia Dei varia ſunt, & alia aliis graviora, & diverſis temporibus exercentur, ut ſub Veteri Teſtamento factum libri Prophetici teſtantur: & in novo fieri debuiſſe *Chriſtus* Mat. 24. & Luc. 21. *Paulus* 2. Theſ. 2. & *Apocalypſis Iohannis* teſtatur, maximè per apertionem ſeptem ſigillorum, per ſeptem tubas, & ſeptem phialas. Deus enim non uno modo nec unâ vice mundum punit, nec eadem ſemper eſt Eccleſiæ conditio.

Iudicia Dei ſunt fluvius ignis manans & prodiens à conſpectu antiqui dierum. Dan. 7. v. 10.

Si *objecta* ſpectes exercet illa Deus, interdum promiſcuè *in electos, & reprobos*: interdum ſeorſim *in alterutros.*

In electos & reprobos promiſcuè exercere Deum judicia ſua oſtendunt exempla bellorum, exſiliorum captivitatum, peſtium, inundationum, terræ motuum, &c. In bello Peliſchthæorum non tantùm impius Saul, ſed etiam pius Ionathas interemptus eſt. In captivitatem Babylonicam, ſeu exſilium Babylonicum non tantùm impii, ſed etiam Ezechiel Daniel & alii pii abducti ſunt. In Antiocheno terræmotu Trajano

Impera-

Imperatore non tantùm Gentiles, sed etiam Christiani ruinis ædium oppressi sunt.

Quædam judicia seorsim in alterutros à Deo exerceri exempla ostendunt. Quum Deus judiciis magnis seu plagis afficeret Ægyptios, Israëlitæ ab illis immunes fuerunt. Nam Ægyptiis tantùm conversæ fuerunt aquæ in sanguinem, Exod. 7. v. 21, 27. Ægyptiis molestæ fuerunt ruinæ, Exod. 8. 4. iisdem infesta fuit colluvies animalium, non autem Israëlitis, Exod. 8. v, 21, 22. Sic Ægyptiorum pecora pestis sustulit, Israëlitarum minime Exod. 9. 3, 4, 5. 6, 7. cum omnia primogenita in Ægypto interficeret, primogenitis Israëlitarum pepercit, ut cognoscerent omnes, Deum inter vasa iræ & vasa misericordiæ discrimen ponere.

Iterum judicia DEI è subjectis vel *universalia* sunt vel *particularia*.

Universalia, sunt quæ in universum mundum exseruntur à Deo, ut *diluvium universale* Genes. 7. *Particularia*, sunt quæ in unam quandam gentem, aut familiam aut personam à Deo exseruntur: ut sunt *diluvia particularia, bella, pestis* κατὰ τόπους, incendia urbium, &c.

Rursus è subjectis judicia Dei vel *publica* sunt, vel *privata*.

Publica, sunt quæ Deus in rempublicam aliquam communiter exercet, ut sunt, fames, pestis, bella, clades ab hostibus acceptæ, tyrannis Ies. 19. vers. 4. Ezechiel. 14 v. 21. eversiones regnorum, inundationes insitatæ, tempestates longè lateque damna inferentes. Bellorum πρόδρομοι & præsagia solent esse inusitati & extraordinarii ventorum turbines: Sicut in Gallia Anno 1561. circa finem Novembris ante bellum civile à Triumviris Claudio Guisio, Anna Mommorantio Conestabili & Mareschallo Santandreano excitato, & recens Anno 1606. mense Martio horribilis ventus, quo multa ædificia & turres dejectæ & sylvæ aut saltem plurimæ arbores radicitus evulsæ sunt, antecessit motus intestinos in Ungaria & Polonia & Austria.

Privata judicia Dei, sunt quę aliquem privatim attingunt, qualia describuntur, Iob. 27. v. 13. & sequentibus.

Si *adjuncta* ipsorum spectes, vel *occulta* sunt, vel *manifesta*.

Iudicia Dei occulta & inscrutabilia, adoranda sunt & timenda: non autem excutienda: multò minùs reprehendenda.

Rursus judicia Dei interdum *velocia* sunt, interdum *tarda*.

Velocia Dei judicia comparantur jaculis & sagittis, Psl. 64. 8.

Omnia autem judicia Dei sunt recta ac justa, Psal. 119. Apoc, 19. 2. *vera & justa sunt judicia ejus*.

Iudicia Dei quamvis gravissima non permovent reprobos ut ad Deum convertantur & resipiscant, ut legitur Ies. 1. vers. 5, 6, 7, 8.

Sic ergo fuerunt opera specialis providentiæ Dei, quæ in hac vita fiunt: restant quæ post hanc vitam fient.

Caput LXV.

In quo de adventu Domini ultimo.

OPERA Dei quæ post hanc vitam fient sunt *adventus Domini ultimus: resurrectio universalis mortuorum omnium: immutatio superstitum quos ultimus ille dies deprehendet in hac vita: raptus omnium fidelium simul in nubes in occursum Domini: judicium ultimum universale: mundi finis: & manifestatio gloriæ Dei in omnem æternitatem.*

De ultimo adventu Domini quæritur. *An futurus sit?* Prophani & Epicuræi in dubium vocant, imò negant, ut legitur 2. Pet. 3. v. 2, 3, 4. *Vt memores sitis verborum quæ prædicta sunt à sanctis Prophetis, & mandati illius nostri qui sumus Apostoli Domini & Servatoris. Illud primùm scientes, venturos extremis diebus irrisores, in suis ipsorum cupiditatibus incedentes: Et dicentes, ubi est pollicitatio adventus ejus? nam ex quo die Patres obdormierunt, omnia ita permanent ab initio creationis.*

Atqui ille Domini adventus certò futurus est, quia à Domino promissus est, Canticor. 4. v. 6. *Donec adspiraverit dies ille, & fugerint istæ umbræ, ibo ad montem hunc myrrhæ, & ad collem thuris.* Matth. 24. v. 30. Ioh. 14. 3. *Rursus veniam & assumam vos ad meipsum ut ubi ego ero, & vos sitis.* Non tardat autem Dominus promissionem, ut nonnulli tarditatem hanc esse ducunt, 2. Petr. capite tertio, versiculo nono.

Adventus ille ultimus Domini, est opus Dei, quo ipse Dominus in fine mundi cum hortationis clamore, cum voce Archangeli, & cum tuba Dei descendet de cœlo cum Angelis suis potentibus, & cum igne flammante. Matth. 24. 30. & sequentibus. Luc. 21. 27. Ezech. 44. 3. *Princeps viâ suâ egredietur.* Act. 1. 11. dicunt Angeli discipulis Christi: *Viri Galilæi, quid statis intuentes in cœlum? Hic Iesus, qui sursum receptus est à vobis in cœlum, ita veniet, quemadmodum conspexistis eum proficiscentem in cœlum.* Ioh. 14. 3. 1. Thess. 4. 16 & 2. Thess. 1. 7. & 8. Apoc. 1. 7. Appellatur *revelatio Iesu Christi*, 1. Cor. 1. v. 7. 1. Pet. 1. v. 7. 13.

Finis proximus adventus illius est, tum ut perficiatur redemtio Ecclesiæ, Luc. 21. 28. Hebr. 9. 28. ut Christus sponsus ille cum Ecclesia nuptias illas sanctissimas celebret, & sacrum illud conjugium cum ea perficiat, coagmẽtato & adunato totius Ecclesiæ corpore, Cant. 2. v. 17. Apoc. 21. Tum ut judicet orbem terrarum & penitus aboleat regnum Satanæ & Antichristi, 2. Thess. 2. 8. & omnibus rependat improbis præmia quæ promeriti sunt, Iudæ epist. 14, 15. *Ecce venit Dominus cum sanctis millibus suis, Vt ferat judicium adversus omnes, &c.*

Finis supremus adventus Christi est ut glorificetur in sanctis suis, & admirandus fiat in credentibus omnibus in die illo. 2. Thess. 1. 10.

Effectus. *Effectus* illius erit luctus & planctus impiorum, Matth. 24. v. 30. *Tunc apparebit signum Filii hominis in cœlo, & tunc omnes tribus terræ plangent.* Apoc. 1. v. 7 *Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, etiam qui eum transfixerunt & plangent coram eo omnes tribus terræ.* Zach. 12. v. 10. Apoc. 6 v. 15, 16, 17.

Subjecta. *E cœlo* venturus est in quod adscendit, & descensurus est *in nubes.* 2. Thess. 1. 7. *Revelabitur Dominus Iesus de cœlo cum Angelis suis potentibus.* Matth. 26. vers. 64. *Videbitis Filium hominis sedentem ad dexteram potentiæ Dei, & venientem in nubibus cœli.* Philip. 3. v. 20. *Nos autem ut municipes cœlorum nos gerimus: unde etiam Servatorem exspectamus Dominum Iesum Christum.* 1. Thess. 4. 16. *Ipse enim Dominus descendet è cœlo.* Hoc Deus in Scriptura Sacra tam perspicuè consignatum voluit, ut Ecclesia & fidelium unusquisque sciat, unde sit exspectandus Redemtor: & ut simus certi, Redemtorem nostrum non deposuisse naturam humanam quam assumsit.

Adjuncta. Adventus ille Christi subinde nobis in Scriptura sacra inculcatur.

1. *Propter gloriam Dei*, ut refutentur Epicuræi qui doctrinam de ultimo adventu Christi irrident 2. *propter consolationem nostram*, ut sciamus securturam aliquando afflicti & miseri status hujus mutationem. 3. Ut nos contineamus in officio demusque operam ut in adventu Christi consistamus. 4. Ut improbi homines reddantur inexcusabiles, quasi de adventu illo nihil scivissent.

Dies ejus nobis ignotus est, ut dicitur Marc. 13. v. 32.

Digitized by Google

De die illo ac hora nemo scit, ne Angeli quidem qui in cœlo sunt, neq; ipse Filius, sed Pater. Vult autem Deus illum nos latere. I. Ut observemus omnes dies, & ad omnia momenta parati simus, ut Dominus monet Matth. 25. vers. 42. *Vigilate ergo: nescitis enim quâ horâ Dominus vester venturus sit.*

II. Ut frenetur nostra curiositas, qui diem & horam adventus Christi inquirere curiose malumus, quàm ad illam nos parare.

III. Ut etiam impii resipiscentiam non differant.

Adventus ille subitus & inopinatus erit, Matth. 24. v. 27. item v. 37. & sequentibus. 1. Thessal. 5, 2, 3. Idcirco in adventum illum Domini dies & noctes intentos nos esse decet, ne incauti opprimamur: & proinde vigilanti animo exspectandus, cavenda crapula atq; ebrietas & anxia solicitudo hujus vitæ & precibus ad Deum incumbendum: Sic enim mandat Dominus, Marc. 13. v. 35, 36, 37. *Vigilate igitur: (nescitis enim quando Dominus veniet, vespere, an media nocte, an ingallicinio, an mane:) Ne quum repentè venerit, inveniat vos dormientes. Quæ autem dico vobis, omnibus dico, Vigilate.* Luc. 21. v. 34, 35, 36. *Cavete vobis ne quando gravetur corda vestra crapulâ & ebrietate, & curis hujus vitæ: & repentè vobis superveniat dies ille. Nam ut laqueus invadet in omnes, qui habitant in superficie totius terræ: Excubate igitur omni tempore rogantes ut digni habeamini qui effugiatis ista omnia quæ futura sunt: & consistatis ante Filium hominis.*

Optandus est & precibus à Deo exposcendus:

I. quia id mandavit Dominus in oratione sua cùm nos precari jussit, Veniat regnum tuum.

II. quia promissus est a Domino Joh. 14. 3. & Apoc. 22, 12. *Ecce venio citò.* & v. 20. *Venio citò, Amen.*

III. quia ejus desiderium in cordibus fidelium efficit Spiritus sanctus, ut legitur Apoc. 22. v. 17. *Et Spiritus & sponsa dicunt, Veni* Et v. 20. *Veni Domine Iesu.*

IV. quia verè fideles se mutuò exhortantur ad optandum adventum Christi, ut Apoc. 22. 17. *Et qui audit, dicat, veni.*

Differtur aut differri videtur à Domino.

I. Ut exerceat in piis fidem, patientiam, spem & invocationem.

II. quia Dominus patienter exspectat, dum electi ad Ecclesiam aggregentur & ad resipiscentiam adducantur: ut nullus ipsorum pereat, ut dicitur 2. Petr. 3. 8, 9. *Unum autem hoc ne fugiat vos, dilecti, unum diem apud Dominum perinde esse ut mille annos, & mille annos ut diem unum. Non tardat Dominus promissum, (ut nonnulli tarditatem hanc esse ducunt) sed patiens est erga nos, nolens ullos perire, sed omnes ad resipiscentiam tendere.*

Electorum igitur, non improborum gratiâ mundus consistit.

Signa ultimi adventus Christi. Adventus illius ultimi signa prænuncia Deus constituit electorum bono, ut legitur Matth. 24. v. 29, 30. *Statim post compressionem dierum illorum Sol obscurabitur, nec dabit Luna splendorem suum, & stellæ cadent è cælo, & potestates cœlorum concutientur. Tunc apparebit signum Filii hominis in cælo; & tunc omnes tribus terræ plangent, & videbunt Filium hominis venientem in nubibus cœli cum potentia & gloria multa.* Luc. 21. v. 25, 26, 27. *Tunc erũt signa in Sole & Luna & stellis: & in terra anxietas gentium in consilii inopia, resonante mari & salo: Exanimatis hominibus præ metu & exspectatione malorum eorum supervenientium in orbem terrarum: nam potestates cœlorum concutientur. Et tunc videbunt Filium hominis venientem in nube cum potentia & gloria multa.*

Signa ista verè fidelibus non terrorem incutere, sed lætitiam ob appropinquationem plenæ redemtionis & regni gloriæ adferre debent, ut monet Dominus Luc. 21. vers. 28, 29, 30, 31. *Quum autem hæc fieri incipient, suspicite & attollite capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestri. Dixit etiam eis parabolam, Videte ficum & omnes arbores: Quum jam emiserint folia, vos eas cernentes per vos ipsos agnoscitis jam propè esse æstatem: Ita & vos quum videritis hæc fieri, agnoscite propè esse regnum Dei.*

Adventus ille verus erit, visibilis & localis: non phantasticus: non imaginarius, non invisibilis & illocalis. Absint à corde Christiano spectra Marcionitica. Sicut enim Christus verè, visibiliter & localiter in cœlum adscendit: ita etiam verè, visibiliter & localiter de cœlo veniet in nubes. Hoc docet Dominus ipse cùm ait Matth. 23. vers. 39. *Dico vobis, nequaquam me videbitis ab hoc tempore usque dum dicatis, Benedictus qui venit in nomine Domini:* Et cap. 24. v. 30. *Videbunt filium hominis venientem in nubibus cœli.* Et c. 26. 64. *Videbitis Filium hominis sedentẽ ad dexteram potentiæ Dei, & venientem in nubibus cœli* Joh. 19. 37. *Intuebuntur quem transfixerunt.* Act. 1. v. 11. dicunt Angeli ad Apostolos: *Viri Galilæi, quid statis intuentes in cœlum? hic Iesus qui sursum receptus est à vobis in cœlum, ita veniet quemadmodum vidistis eum proficiscentem in cœlum.*

Adventus ille ultimus Christi, erit gloriosus & plenus majestate divinâ, cum immortalitatis fulgore, cum immensa divinitatis potentia, cum Angelorum satellitio Matth. capite decimo-sexto, versiculo vigesimo-septimo: *Futurum est ut Filius hominis veniat cum gloria Patris sui cum Angelis suis.* Idem docent testimonia suprà allegata, veluti Matt. capite vigesimo-quarto, versiculo trigesimo, & capite vigesimo-quinto, versiculo trigesimo-primo, & capite vigesimo-sexto, versiculo sexagesimo-quarto, &c.

Ad illum adventum Christi debent se fideles præparare, & vigilanter Dominum exspectare, ut quum venerit, paratos illos inveniat. Veniet Dominus Jesus, veniet: vide quomodo te inveniat. Huc pertinent parabolæ Matth. 25. de decem virginibus & de talentis quæ dominus peregrè proficiscens servis suis concredidit.

Caput LXVI.

In quo de resurrectione mortuorum universali.

RESURRECTIO *mortuorum universalis*, est opus Dei, quo post expletum electorum numerum omnes homines ab initio mundi mortui ex pulvere terræ resurgent, animabus eorum reunitis cum corporibus. Apocal. 6. v. 11. 1. Corinth. 15. 1. Thessalon. 4. vers. 14.

Resurrectionem mortuorum universalem futuram, naturali lumine nemo cognoscit: quia pendet à libero Dei decreto & supernaturali operatione Dei: nemo autem hominum naturali lumine scire potest arcanum Dei consilium & supernaturalem operationem; sed patefactione divinâ nobis innotescit.

Certò autem futura est, & absque ulla dubitatione credenda est: quia à Deo ab æterno decreta: per Prophetas, Christum & Apostolos prædicta: & absolutè promissa est, Job. 19. vers. 25, 26, 27. *Ego novi redemtorem meum vivere; & posteriorem super pulverem resurrecturum: Et postquam vermes confoderint istud, evigilante me ex carne mea me visurum esse Deum. Idem qui sum, ac non alienus visurus sum mihi, & oculi mei adspecturi.* Act. 17. 31. *Deus statuit diem quo justè judicaturus est orbem terrarum, per eum virum quem definiit, fide ejus rei palàm facta omnibus, illo ex mortuis suscitato.* Ergo etiam statuit diem quo omnes mortui sunt resurrecturi, Dan. 12. v. 2. *Tandem multi ex dormientibus in pulverulenta terra expergiscentur.* Joh. 5. 28, 29. *Veniet horâ, quâ omnes qui in monumentis sunt, audient vocem ejus, & prodibunt, &c.* Apoc. 20. 12, 13.

Idem

Digitized by Google

Idem evincunt argumenta ex Scripturis Sacris depromta.

I. Christus Matth. 22. v. 31, 32. adversus Sadducæos, qui dicunt non esse resurrectionem, sic argumentatur: *De resurrectione verò mortuorum non legistis quod vobis dictum est à Deo dicente, Ego sum Deus Abrahami & Deus Isaaci & Deus Iacobi? Deus non est Deus mortuorum, sed viventium.*

II. Christus resurrexit ex mortuis: Ergo & nos ex mortuis resurgemus. Hoc argumento utitur Paulus 1. Cor. 15. v. 12. *Quòd si Christus prædicatur ex mortuis suscitatus esse, quomodo dicunt quidam inter vos, non esse resurrectionem mortuorum?* Consequentia certa est: quia Christus non resurrexit ut privata aliqua persona: sed resurrexit ut primitiæ factus eorum qui obdormierunt. Deinde quia Christus considerandus est velut Adamo oppositus, ut sicut ex uno homine Adamo propagata mors est, sic etiam ex uno homine Christo propagetur vita. Hanc probationem geminam cõsequentiæ tradit Paulus v. 20, 21, 22, 23. *Nunc autem Christus suscitatus est ex mortuis: & primitiæ eorum qui obdormierunt factus est. Quia enim per hominem mors, per hominem quoq; resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adamo omnes moriuntur, ita etiam per Christum omnes vivificabuntur: Unusquisq; autem suo ordine: primitiæ Christus, postea qui sunt Christi, in adventu ipsius.*

III. Si resurrectio mortuorum non est, Christus quoque non est suscitatus. Hanc propositionem habet Paulus 1. Cor. 15. v. 13. & 16 At Christum non esse resuscitatum, est absurdum, ut idem Apostolus probat vers. 14, 15, 17, 18. *Quòd si Christus non est suscitatus, vanum videlicet est præconium nostrum, vana autem est etiam fides vestra. Invenimur autem etiam falsi testes Dei: quoniam de Deo testificati sumus, eum suscitasse Christum: quem tamen non suscitavit, si videlicet mortui non suscitantur. Quòd si Christus non est suscitatus, inanis est fides vestra: adhuc estis in peccatis vestris. Nempe & qui obdormierunt in Christo perierunt.* Resurrectio igitur mortuorum est.

IV. Si non est resurrectio mortuorum, tum in hac solùm vita speramus in Christo. At consequens hoc est absurdum: nam *si in hac solùm vita speramus in Christum, miserrimi omnium hominum sumus*, 1. Cor. 15. 19.

V. Si non est resurrectio mortuorum; tum nec Deus Pater summus Rex, nec Christus omnium Dominus haberi potest. Atqui absurdum est, Deum Patrem non esse summum Regem & Christum non esse Dominum omnium: Ergo est resurrectio mortuorum. Argumentum hoc exstat 1. Cor. 15. v. 24, 25, 26, 27, 28. *Et tunc erit finis, quum tradiderit regnum Deo ac Patri: quum aboleverit omne imperium & omnem dominatorem, & omnes potentes. Futurum enim est ut regnet quousque posuerit inimicos suos omnes sub pedes suos. Ultimus autem hostis aboletur mors. Nam omnia subjecit sub pedes ejus. Quum autem dicit omnia esse ei subjecta, palam est hoc dici excepto eo qui subjecit ei omnia. Postquam verò subjecta fuerint ei omnia, tunc & ipse filius subjicietur ei qui subjecit ipsi omnia, ut Deus sit omnia in omnibus.*

VI. Si baptizamur in resurrectionem ex mortuis; tum certè est resurrectio mortuorum: At quod antecedit verum est: Ergo & consequens. Assumtio certa est, quia Baptismus est symbolum resurrectionis ex mortuis. Hoc argumentum Paulus tradit 1. Cor. 15. vers. 29. *Alioquin quid facient, qui ablutione utuntur super mortuis? Si omnino mortui non suscitantur, cur ablutione utuntur super mortuis?*

VII. Si nulla est resurrectio mortuorum, tum frustra fideles religionis divinæ causâ periculis variis & morti ipsi se objiciunt: Atqui absurdum est, hoc frustra facere fideles: Ergo, &c. Argumento isto utitur Paulus 1. Cor. 15. v. 30, 31, 32.

VIII. Si nulla est resurrectio mortuorum, cur non potiùs luxui & ventri studeatur, quàm pietati? Atqui absurdum est luxui & ventri potiùs indulgere. Hoc argumentum Paulus adhibet 1. Cor. c. decimo-quinto, versic. trigesimo-secundo *Si mortui non suscitantur, edamus & bibamus: cras enim moriemur.* Firmum igitur maneat, resurrectionem mortuorum esse.

Causa efficiens resurrectionis mortuorum est Deus Pater, Filius & Spiritus Sanctus, ut ostendunt hæc testimonia, Romanor. capite octavo, versiculo undecimo: *Si Spiritus ejus qui suscitavit Iesum ex mortuis habitat in vobis: is qui excitavit Christum ex mortuis, vivificabit etiam mortalia corpora vestra per inhabitantem ipsius Spiritum in vobis?* Joh. capite quinto, versiculo vigesimo-primo: *Sicut Pater suscitat mortuos & vivificat: ita & Filius quos vult vivificat.* & ver. 28. *Veniet hora quâ omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filii Dei: & prodibunt qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ.* &c. Resuscitabit autem Christus omnes mortuos potentiâ suæ divinitatis & voce suâ potentissimâ: non autem per vim carnis humanæ quæ ipsa indigebat resuscitatione & etiamnum indiget conservatore Deo.

Forma resurrectionis est instauratio ejusdem corporis quod mortuum fuerat & unio ejus cum eadem anima quam prius habuit & vivificatio per eam & effectio immortalitatis in illo.

Finis principalis est gloria justitiæ, veritatis, potentiæ & gratiæ Dei: *subordinatus* verò est resurgentium quorundam gloria & salus, quorundam ignominia & pœna sempiterna, Daniel. 12. vers. 2. *Tandemq; multi ex dormientibus in pulverulenta terra expergiscentur: hi ad vitam æternam, illi ad opprobria & contemtum æternum.* Johan. 5. v. 29. *Et prodibunt, qui bona fecerint in resurrectionem vitæ: qui verò mala egerint, in resurrectionem condemnationis.*

Unde è finibus duplex est resurrectio: alia *vitæ seu ad vitam*, alia *judicii seu ad judicium*. Resurrectionis ad vitam causa est meritum Christi, & vis resurrectionis ipsius, id verbum Dei testatur, Rom. 8. vers. 11. & cap. 6. v. 5. & sequentibus. Idem obsignant & confirmant nobis Sacramenta Baptismus & Cœna Domini. Resurrectionis autem ad judicium causa est decreti divini necessitas & efficacitas.

Subjectum resurrectionis universalis.

Subjectum resurrectionis sunt omnes homines cujuscunque sexus & ætatis, quicunque inde ab initio usque ad finem mundi fuerint mortui, Johan. 5. v. 28. Ac proinde abortivi etiam fœtus, qui cùm jam vixissent in utero materno, ibi sunt mortui. Vide Augustinum lib. 20. de Civitate Dei, cap. 13.

Iiq; tum pii, tũ impii: unde è subjectis resurrectio est tum *justorum*, qui κατ' ἐξοχὴν *filii resurrectionis* dicuntur Luc. 20. v. 36. tum *injustorum*, Act. 24. v. 15.

Non erit autem resurrectio animalium brutorum: quia nec ad immortalitatem condita sunt, nec illorum animæ extra corpus manent superstites, sed unà cum corporibus ipsis extinguuntur. Quod verò Rom. 8. 21. dicitur, *conditum mundum liberatum iri ex servitute corruptionis ad libertatem gloriæ filiorum Dei*: id non de brutis animalibus intelligitur; sed de cœlesti machina mundi, & æthera regione, quæ asserentur in statum illum felicem incorruptionis à corruptione, cui nũc sunt propter peccatum hominis mancipatæ.

Resurget totus quidem homo ὅλως consideratus, at non totum hominis: quia non anima, sed corpus surget quod ceciderat: ideo in symbolo credimus *carnis resurrectionem*.

Idem numero corpus uniuscujusque quo in hac vita habuit & gestavit, resurget ex mortuis, & non aliud, Job. 19. v. 26, 27.

Ratio I. Quia unusquisque reportabit in corpore sive bonum, sive malum quod fecit, 2 Cor. 5. v. 10.

II. Quia absurdum esset aliud corpus ornari coronâ

Digitized by Google

gloriæ quàm in hac vita passum est; & aliud puniri, quàm peccavit in hac vita.

III. Quia etiam idem numero corpus Christi resurrexit quod in cruce mortuum & in sepulcro positum fuerat.

IV. Quia sic decretum à Deo, ut hoc mortale corpus resurgat; sic enim Paulus ait 1. Cor. 15. 53. *Oportet corruptibile istud induere incorruptibilitatem, & mortale istud induere immortalitatem.*

Resurgemus autē corporibus immortalibus, incorruptibilibus, gloriosis, potētibus, spiritualibus; quemadmodum Paulus docet, 1. Cor. 15. v. 35. & sequentibus: *At dicet aliquis, Quomodo suscitantur mortui? quali autem corpore prodeunt? Desipiens, quod tu seris, non vivificit, nisi mortuum fuerit: Et quod seris, non corpus oriturum seris, sed nudum granum, si casus tulerit, tritici aut alicujus ex reliquis seminibus. Sed Deus ei dat corpus, ut voluit, & singulis seminibus suum corpus. Non omnis caro, eadem caro, sed alia quidem caro hominum, alia autem caro pecorum, alia autem piscium, alia verò volucrium. Et sunt corpora cœlestia, & sunt corpora terrestria: sed alius quidem cœlestium decor, alius verò terrestrium. Alius decor Solis, & alius decor Lunæ: & alius decor stellarum: stella enim stella præstat decore. Ita erit & resurrectio mortuorum: seritur corpus cum corruptione, suscitatur cum incorruptione: seritur fœdum, suscitatur cum gloria: seritur omnium virium expers, suscitatur potens: seritur corpus animale, suscitatur corpus spirituale: Est corpus animale & est corpus spirituale. Ita etiam scriptum est: Factus est prior homo Adamus animal vivens: posterior autem Adamus factus est spiritus vivificus. At spirituale non est prius, sed animale, deinde spirituale. Primus homo è terra, pulvereus: secundus homo, ipse Dominus è cœlo. Qualis pulvereus ille, tales & pulverei sunt: & qualis ille cœlestis, tales & qui cœlestes erunt. Et sicut gessimus imaginem terreni, geremus etiam imaginem cœlestis.* Et talia quidem erunt corpora justorum.

Injustorum verò corpora immortalia quidem & incorruptibilia resurgent, sed passibilia: quia cruciatibus & doloribus ineffabilibus afficientur ut puniantur. Recipiente corpora non ad ornamentum, ut justi, sed ad tormentum.

Adjuncta resurrectionis universalis. Resurrectio universalis quidem ultimo die mundi, juxta dicta, Joh. 6. v. 44. *Ego suscitabo eum in novissimo die:* & Joh. 11. 24. Martha de fratre suo Lazaro dicit, *Scio resurrecturum in resurrectione ultimo illo die.* Quando autem dies ille futurus sit, occultum nobis esse Deus voluit.

Eadem erit manifesta & gloriosa; non occulta, non trepida. Fiet enim spectantibus omnibus, Angelis & hominibus cum lætitia piorum & horrore impiorum.

Dicitur *resurrectio secunda*, ut discernatur à *resurrectione prima:* hæc enim est animarum vivificatio ex morte peccati, & fit in hac vita: illa, est corporum vivificatio è pulvere terræ, & fiet in extremo die.

Differt à *resurrectione particulari*, qualis fuit quorundam particularium hominum tum in Veteri, tum in Novo Testamento, ut filii viduæ Sareptanæ excitati ab Elia 1. Reg. 17. v. 22. filii mulieris Sunamitidis 2. Reg. 4. 33. Lazari Bethaniensis Joh. 11. 43. & aliorum quorundam; quia hi rursus mortui sunt: atqui in ultimo die resurgent, corporali morte non amplius morientur.

Meditatio universalis resurrectionis mortuorum est utilissima:

I. Quia resurrectio illa est efficax solatium adversus omnes calamitates, persequutiones, morbos, contemtum, adversus dolorem nostrum ex morte amicorum, 1. Thess. 4. 13. adversus terrorem mortis imminentis.

II. Quia nos admonet, ut sanctorum corpora in honore habeamus, & honorificè sepeliamus spe resurrectionis.

Caput LXVII.

In quo de immutatione superstitum quos ultimus ille dies deprehendet.

IMMUTATIO *superstitum quos ultimus ille dies deprehendet in hac vita*, est opus Dei, quo illi qui in adventu Domini ad judicium universale adhuc vivi in terris reliqui erunt, momento & jactu oculi, ad ultimam tubam mutabuntur, ut renoventur & deposita corruptione & mortalitate consequantur incorruptibilitatem & immutabilitatem, 1. Cor. 15. v. 51, 52, 53. *Ecce, mysterium vobis dico, Non omnes quidem obdormiemus: sed omnes mutabimur, momento & jactu oculi, ad ultimam tubam. Canet enim tuba, & mortui excitabuntur incorrupti, & nos mutabimur. Oportet enim corruptibile istud induere incorruptibilitatem, & mortale istud induere immortalitatem.*

Caput LXVIII.

In quo de raptu omnium fidelium in nubes in occursum Domini.

RAPTUS *omnium fidelium in nubes in occursum Domini*, est opus Dei, quo fideles, tum ex mortuis resuscitati, tum vivi sed immutati, simul repentè & oculi momento subvehuntur in nubes in occursum Domini in aëra, 1. Thess. 4. 17. *Deinde nos vivi, qui reliqui erimus, rapiemur simul cum eis in nubes, in occursum Domini in aëra.*

Caput LXIX.

In quo de judicio extremo universali.

JUDICIUM *extremum universale*, est quo Christus omnes homines sine exceptione ex verbo suo judicatos, alios vitæ æternæ hæredes, alios ignis infernalis cum diabolo hæredes declarabit. Ecclesiastes Salom. 12. v ult. *Nam omne opus Deus ipse adducet in judicium cum omni re occulta: sive bonum, sive malum.* Matth. 25. vers. 31. *Quum autem venerit Filius hominis cum gloria sua, & omnes sancti Angeli cum eo, tunc sedebit in throno gloriæ suæ.* Rom. 14. vers. 10. *Omnes sistemur apud tribunal Christi.* 1. Corinth. 4. vers. 5. *Proinde ne ante præstitutum tempus quicquam judicate, id est, usquedum venerit Dominus, qui & illustraturus est res tenebris occultatas, & manifesta faciet consilia cordium, ac tunc laus erit unicuique à Deo.* 2. Corinth 5. vers. 10. *Omnes enim nos manifestos fieri oportet coram tribunali Christi, ut unusquisque reportet quæ in corpore fecerit, congruenter ad id quod fecerit, sive bonum, sive malum.*

Illud certò futurum confirmant tum *testimonia Veteris & Novi Testamenti*, tum *rationes*.

Testimonia sunt hæc, Ecclesiastæ 12. vers. ult. Matt. 25. 31, Roman. 14. 10. 1. Cor. 4. v. 5. 2. Cor. 5. v. 10.

Rationes inter alias sunt istæ:

I. Quia postulat immutabilis justitia Dei, quò tandem bonis benè sit, & malis malè in æternum, 2. Thess. 1. v. 6 & sequentibus.

II. Quia id futurum indicant persequutiones & afflictiones quas Christi & Evangelii causâ perferimus in hac vitâ, 2. Thessal. 1. v. 4, 5.

Judex futurus. Judex erit Christus Matth. 25. 31. Joh. 5. 27. Actor. 10. 42. quoad visibilem actum judicialem: tota autem individua Trinitas erit judex quoad consensum & autoritatem. Christus judicabit secundùm utramque naturam, sed servatis utriusq; proprietatibus. Nam omnia occulta

Digitized by Google

occulta hominum scire & producere, est Deitatis: ferre sententiam, etiam humanæ naturæ. Potentia efficax vel ad vitam, vel ad mortem, rursum Deitatis est. Ita judicabit Christus mundum Deitatis & humanitatis suæ actione, etsi non eædem partes futuræ sint humanitatis, quæ Deitatis in Judicio.

Quòd verò Matth. 19. 28. dicitur, Apostolos in extremo judicio sessuros in thronis duodecim, judicantes duodecim tribus Israël; hoc non est aliter intelligendum, quàm quòd fides Apostolorũ (qui & ipsi sunt ex Israële, iiq; viri idiotæ, & tamen Christum amplexi, & ministri regni Dei facti) Israëlitis incredulis sit ademtura omnem excusationem. Similiter mundum judicabunt sancti ut & Angelos malos 1. Cor. 6. 2.

Hæc extremi judicii consolatio piis est, quòd Pater omne judicium tradidit Filio, ut conscientias nostras tranquillas redderet, & omnem condemnationis terrorem eximeret, Joh. 5. 27. Act. 17. v. 31.

Ejusdem universalis judicii ultimi consideratio docet, Deum justum esse, qui quum non punit in hac vita impios, demonstrat se eos reservare puniendos in universali suo judicio. Retinet nos in timore Dei, revocat à peccatis, Rom. 14. 10. 12, 13. impellit ad credendum Evangelio, 2. Cor. 5. ver. 11. Consolatur adversus persequutiones Evangelii causâ, 2. Thess. 1. v. 4. & seqq.

Omnes sunt judicandi homines, Rom. 14. 10. 2. Cor. 5. 10.

Iudicii ultimi partes duæ erunt: *Processus judicialis*, & *exsequutio*.

Processus judicialis erit tum *separatio electorum à reprobis*, tum *sententiæ dictio*.

Separatio electorum à reprobis erit, quâ coactis per Angelos ab omnibus mundi plagis omnibus hominibus, electi ad dexteram, reprobi ad sinistram Christi statuentur, Matth. 25. 33.

Sententiæ dictio erit, quâ Christus omnibus jus dicet, & attribuet secundùm opera ipsorum, quæ uniuscujusque vel fidem vel infidelitatem testantur etiam, Matth. 25. v. 32. 33. Rom. 2. v. 6. 1. Cor. 4. v. 5. Apocal. 20. v. 12, 15.

Omnes autem judicabuntur aut secundùm Evangelium, aut secundùm Legem. Qui Evangelium receperunt, secundùm illud & ex illo judicabuntur. Rom. 2. v. 16. imò etiam Legis voce absolventur pii quatenus eam Christus pro ipsis implevit: qui verò Evangelium non receperunt, judicabuntur ex Lege, Roma. 2. v. 12. Evangelium exigit, ut credamus in Christum, per illum peccata nobis omnia condonata esse, ac testatur inchoatam, licet mancam & valdè imperfectam obedientiam nostram perinde gratam esse Patri propter Christum ac si perfectissima fuisset: quoniam Christi justitia & obedientia nostra est. Electi igitur, licet opera ipsorum sint imperfecta, tamẽ propterea damnari non poterunt, quia nihil damnationis est his qui sunt in Christo Jesu, Rom. 8. v. 1.

Lex verò exigit, ut tota perfectissimè impleatur. Quicunq; igitur non impleverint eam, ex ea damnabuntur. Rom. 2. v. 12.

Christus ergo omnibus occultis hominum, virtute Deitatis suæ in apertum productis, sententiam feret, eamque duplicem: alteram *electis*, alteram *adversus reprobos*.

Sententia electis ferenda, est: *Venite benedicti Patris mei, possidete regnum paratum vobis à jactu fundamenti mundi, &c.* Matth. 25. v 34.

Sententia adversus reprobos pronuncianda, est: *Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo & Angelis ejus, &c.* Matth. 25. v. 41.

Hæc de processu iuredicali.

A *Exequutio judicii*, erit altera judicii ultimi pars, nimirum certa atque actualis sententiæ latæ in effectum productio: nam abibunt damnati ad inferos, *ad supplicium æternum*: justi verò à Christo assumentur in cœlum ad possidendam perfectè *vitam æternam*, Matth. 25. v. 46. Psal. 49. v. 15, 16.

Caput LXX.

In quo de fine mundi.

MUNDUM habiturum finem irrisores & Epicuri de grege porci negant, sed perpetuum futurum contendunt, quoniam hactenus continuus est naturæ cursus qualis ab initio fuit. *An sit finis mundi futurus?*

B Sed refellit istos prima mundi creatio, diluvium universale & veritas Dei. Nam mundus initio per Dei sermonem exstitit: idem mundus olim aquâ inundatus periit: eundem igne periturum Dominus prædixit: mundus igitur finem est habiturus. Argumenta hæc leguntur, 2. Petr. 3. vers. 5, 6, 7. *Illud enim volentes ipsos fugit, cælos jam olim exstitisse per Dei sermonem, & terram ex aqua & in aqua consistentem. Quamobrem is qui tum erat mundus, aquâ inundatus perijt. Qui verò nunc sunt cœli & terra, eodem sermone reconditi, servantur igni in diem damnationis & exitij impiorum hominum.*

Confirmant idem testimonia sequentia, Matth. 5. vers. 18. *Amen quippe dico vobis* (ait Christus) *usque dum C prætererit cœlum & terra, &c.* Luc. 21. vers. 35. *Cœlum & terra præteribunt.* 1. Corinth. 7. vers. 31. *Præterit habitus hujus mundi.* 1. Johan. 2. vers. 17. *Mundus præterit & cupiditas ipsius.*

Ergo cœlum sidereum non est naturâ suâ incorruptibile: sed quòd jam non corrumpitur, ut elementa, id habet à potentia & voluntate Dei, qui illud conservat.

Quomodo futurus sit finis & supremus interitus mundi, exponitur, 2. Pet. 3. v. 10. *Cœli cum stridore præteribunt, elementa verò æstuantia solventur, terraq; & opera quæ in ea sunt exurentur.* Et vers. 12. *cœli conflagrantes solventur & elementa æstuantia liquescent.* Sententia est: Cœli transibunt à mutabilitate ad immutabilitatem, à forma priore ad formam & speciem longè augustiorem.
D Cœlum proinde seu æatherea regio incendio illo postremo tanquam aurum in fornace, purgabitur, abstersisque omnibus maculis & sordibus, purior reddetur: præstantioribus qualitatibus exornabitur, ac post in omnem æternitatem durabit, absque vicissitudine & mutatione ulla, ut sanctorum & electorum habitaculum sit, eisque inserviat ad sempiternam felicitatem. Ergo cœli præteribunt & solventur, non quòd in nihilum redigentur & novi substantiâ creabuntur: sed quia in melius mutabuntur; ut loquitur *Hieronymus* in Psalm. 102. hoc est, in meliorem ac præstantiorem formam, sublatis iis omnibus, quæ imperfecta & caduca sunt, quasi quibusdam mortalitatis sordibus & fecibus vel scoriis detersis, ac per ignem expurgatis, restituentur, alterabuntur & innovabuntur, ac in omnem
E æternitatem instaurabuntur. Sic erunt cœli novi: quia renovati: sed novis qualitatibus, non substãtiâ. Sic & Patres explicuerunt: ut *Augustinus* de Civitate Dei, li. 20. c. 16. Illâ conflagratione mundana elementorum corruptibilium qualitates quæ corporibus nostris corruptibilibus congruebant, ardendo penitus interibũt: atq; ipsa substantia eas qualitates habebit, quæ corporibus immortalibus mirabili mutatione conveniant: ut scilicet mundus in melius innovatus, aptè accommodetur hominibus, etiam carne in meliùs innovatis. Eu-

tis. *Eusebius* disertè ait: οὐ παντελῶς πρὸς φθορὰν ὁ κόσμος χωρήσει, ἀλλὰ πρὸς ἀνακαινισμόν.

CAPUT LXXI.

In quo de supplicio æterno damnatorum.

SUPPLICIUM *æternum*, est miserrimus ille damnatorum status post hanc vitam, cujus initia quidem in hac vita sentiunt, incrementa vero in animis à corpore separatis, post extremum autem judicium plenè sentient, cùm expulsi à facie Domini & à gloria virtutis ejus pœnam pendent æterni exitij, præcipitati & detrusi in ignem æternum, qui paratus est Diabolo & angelis ejus, & torquebuntur cruciatibus ineffabilibus in anima & corpore, Johan. 3. vers. 36. *Qui credit in filium, habet vitam æternam: qui verò non obtemperat Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.* Luc. 16. vers. 23. 2. Thess. 1. vers. 9. Matth. 25. vers. 41. Jesa. 30. vers. 33. & 66. v. 24, Matth. 8. v. 12. 22. Apoc. 20. v. 10. 15. Matth. 10. v. 28.

Gradus supplicij æterni futuros constat ex Matth. cap. 10. vers. 15. *Amen dico vobis, tolerabilior erit conditio terræ Sodomorum & Gomorrhæorum in die judicij, quàm urbis illius.* Et cap. 11. vers. 22. *Quin etiam dico vobis, Tyro & Sidoni tolerabilior erit conditio in die judicij, quàm vestra.*

Arbitrium damnatorum hominum erit tantùm ad malum in omnem æternitatem; quia hi sine ulla resipiscentia & spe veniæ ac liberationis semper erunt & manebunt in regno Satanæ, & ab eo atque cupiditatibus suis impellentur, & adversus Deum ruent, Matth. 25. v. 46. Marc. 9. v. 43.

CAPUT LXXII.

In quo de vita æterna electorum hominum.

VITA *æterna*, est beatissimus ille electorum status post hanc vitam, cujus quidem gustum aliquem etiam in hac vita percipiunt, majorem autem in animabus suis à corpore separatis, plenum autem & perfectum percipient post universalem corporum resuscitationem & cum animabus suis iteratam conjunctionem, quum nimirum animabus & corporibus in cœlum suscepti, apud Christum & beatos Angelos erunt ab omnibus miseriis liberi, & perfecta atque æterna felicitate fruentes, Psalm. 16. vers. 11. *Notam facis mihi semitam vitæ: satietatem gaudiorum in conspectu tuo amœnissimorum: dextera tua, in æternitatem.* Et 17. vers. 15. *Ego in justitia videbo vultum tuum: satiabor quum expergiscar similitudine tua.* Psal. 21. v. 5 & 22. v. 27 Joh. 5. v. 25. & 6. v. 47. & ca. 13. v. 3. & 17. v. 3 Philipp. 1. v. 23. Luc. 23. ver. 43. Apoc. 21. v. 4.

Ea gratis à Deo nobis datur. I. Quia id testatur Scriptura Sacra. *Donum autem Dei est vita æterna in Christo Iesu Domino nostro.* Roman. 6. v. 23.

II. Quia per gratiam Jesu Christi datur. Act. 15. vers. 11. ait Petrus: *Per gratiam Domini Iesu Christi credimus nos servatum iri.* Ephes. 2. v. 8, 9. *Gratiâ estis servati per fidem: (& hoc non est ex vobis: sed Dei donum est:) Non ex operibus, ne quis glorietur.*

III. Quia gratia vocatur, 1. Petr. 1. vers. 13. *Succincti lumbis mentis vestræ, sobrij, integrè sperate in eam quæ vobis defertur gratiam, in patefactione Iesu Christi. Si autem gratia non datur, gratia quare vocatur?* ait *Augustinus* decimo tomo, Sermone undecimo de verbis Apostoli.

IV. Quia est hæreditas, quæ nobis obvenit, quia filij DEI sumus, non naturâ quidem, non meritis, sed adoptione gratuitâ; sicut legitur, Matth. 25 v. 34. *Adeste benedicti Patris mei,* κληρονομήσατε, hoc est, *hæreditario jure possidete regnum paratum vobis à jactu mundi fundamento.* Vita æterna igitur manat ex gratuita misericordia Dei, non autem meritis nostris, aut dignitate nostra.

Eâque fruentur electi tum in *anima*, tum in *corpore*, post universalem omnium resurrectionem ex mortuis, in quod tempus differtur plena beneficii & victoriæ Christi fruitio. Job 19. v. 25, 26, 27. *Equidem ego novi redemtorem meum vivere & posteriorem super pulverem resurrecturum: Et postquam vermes confoderint istud, evigilante me: tum carne mea me visurum esse Deum. Idem quisum, ac non alienus visurus sum mihi, & oculi mei adspecturi.* Et 1. Cor. 15. v. 54, 55, 56, 57.

Idque in cœlo, in quo erit *Sabbatismus ille æternus*, de quo Hebr. 4. v. 9. hoc est, quies illa vera, beata, solida, finem nunquam habitura, cujus typus fuit quies illa quam populus Dei post diuturnam peregrinationem & multa bella, certamina & pericula tandem consequutus est in terra Canaan, Psal. 95. v. 11.

In cœlum nullus ingredietur injustus, sed tantùm scripti in libro vitæ & justi, Apoc. 21. v. 27. & c. 22. v. 14, 15. 2. Petr. 3. v. 13.

Hactenus de universali judicio: restat de manifestatione gloriæ Dei in omnem æternitatem.

CAPUT LXXIII.

In quo de manifestatione gloriæ Dei post hanc vitam.

MANIFESTATIO *gloriæ Dei in omnem æternitatem*, erit opus DEI post hanc vitam, quum Christus regnum tradet DEO & Patri, & ipse quoque Christus secundùm humanitatem se subjiciet DEO Patri, ut DEUS Pater sit omnia in omnibus, 1. Cor. 15. vers. 24. *Deinde erit finis, quum regnum tradiderit Deo ac Patri: quum aboleverit omne imperium, & omnem potentiam & virtutem.* Et vers. 28. *Postquam verò subjecta fuerint ei omnia, tunc & ipse Filius subjicietur ei qui subjecit ipsi omnia, ut Deus sit omnia in omnibus.* Ephes. 2. v. 7. 2. Thess. 1. 10.

Quum Apostolus dicit, *Deus erit omnia in omnibus*, non docet, quodnam sit cœlum electorum, sed qualis futura sit conditio Ecclesiæ post resurrectionem, disserit: nempe talis, ut Deus ipse, resignato jam per Christum Mediatorem regno, in omnibus electis, sine opera Mediatoris, sine verbo, sine Sacramentis, nulla in nobis adversus illum reluctante concupiscentiâ immediatè per sese, eoque perfectissimè regnaturus sit.

CAPUT LXXIV.

In quo de plena Dei patefactione post hanc vitam.

MANIFESTATIO gloriæ Dei complectitur *plenam Dei patefactionem, & consummatam beatificationem electorum.*

Plena Dei patefactio, erit opus Dei post hanc vitam, quando Deus longissimè perfectiùs & clariùs, quàm in hac vita, cognoscendum sese electis præbebit, 1. Cor. 13. v. 10, 11, 12.

CAPUT

Digitized by Google

Caput LXXV.

In quo de consummata electorum beatificatione.

Consummata *electorum beatificatio*, erit opus Dei post hanc vitam, quum electos omnes in cælestes habitationes introductos cælesti beatitudine donabit in æternum perfruenda, Roman. 8. v. 17. 18. 19. 20. 21.

In illa cælesti civitate ipse Jehova Sol erit fine occasu & fine ortu: in illa erit summi boni communio fine invidia, gaudiorum satietas fine fastidio, perpetuus triumphus fine bello, perfectio fine defectu, perpetuitas fine fine. Uberem beati illius status iustorum in cælo descriptionem Scripturæ Sacræ suppeditant, Apoc. 2. & 3. & 21. & 22. In illis qui in cælum translati erunt, manifestius Deus quàm in hac vita habitabit: illos Deus bonis omnibus coronabit: ab illis moerorem omnem & luctum amovebit. Illis Christus dabit edere ex arbore illa vitæ quæ est in medio paradisi Dei: illis dabit stellam matutinam: illorum nomen agnoscet in conspectu Patris sui & in conspectu Angelorum suorum. Ad illos purus fluvius aquæ vivæ fluet: illi ex fructu arboris vitæ satiabuntur: illi sanitate sempiterna fruentur: illi amplius peccare & anathema fieri non poterunt: illi cum Agno & Deo semper erunt.

Quamvis autem facilius mala, quibus in cælum translati carebunt, quam bona quibus fruentur, numerari possint; docendi tamen causa duo bonorum illorum genera statui possunt, quorum alterū ad cælestis beatitudinis essentiam & naturam pertinet: alterum ipsam beatitudinem consequitur.

Essentia & natura beatitudinis cælestis sita est in *clara visione Dei, perfecta conformitate cum Deo, sufficientia seu acquiescentia in Deo & certa scientia æterna suæ felicitatis.*

Ut rectè de clara visione Dei disseratur, distinctione opus est. Videmus vel *propriè*, vel per *translationem*. Propriè illa *videri* dicuntur, quæ per oculos corporis cernuntur. Hæc visio corporalis à præsenti instituto est aliena.

Per translationem illa *videri* dicuntur, quæ per intellectum animæ propriè & prout in se sunt, conspiciuntur. Non autem omnis cognitio etiam evidens, visio propriè appellari potest, nam *visio* intuitivam cognitionem propriè significat, potest autem cognitio esse evidens abstractiva. Item *visio* significat claram rei cognitionem in se ipsa & prout in se est: cognitio autem evidens potest esse confusa & per conceptus improprios seu connotativos.

Deinde visio per intellectum vel *naturalis* est, vel *supernaturalis*. Deum nullus hominum videre potest naturaliter, hoc est, naturali virtute sui ingenii inquirente Deum; etiamsi illum invenire & intelligere contingat cum summa perfectione, quam humanum ingenium discursu, inventione, doctrina, & quæcunque naturali intelligentia acquirere potest. Hoc est quod Deus dicit Mosi Exod. 33. vers. 20. *Non poses videre faciem meam, quia non potest me homo videre & vivere.* Et quod Johannes Baptista dixit, Johan. 1. v. 18. *Deum nemo vidit unquam: Unigenitus ille Filius, qui est in finu Patris, ille enarravit.*

Quapropter errarunt, qui asseruerunt, Deum posse naturaliter ab homine videri.

Supernaturalis autem visio Dei per intellectum animæ dupliciter consideratur, vel *dum anima est in corpore mortali*, vel *quum est ab eo separata*. Illa visio est per ænigma & speculum: hæc autem facie ad faciem. Illa imperfectioni & quasi pueritiæ servit, quia nondum ad liquidum cernimus, nec claro adhuc intuitu fruimur: Hæc autem perfectioni congruit, quā post resurrectionem universalem plenè potiemur.

Augustinus tomo secundo, epistola centesima undecima & duodecima, de videndo Deo admodum copiosè disserit, unde plura peti possunt.

Ista de clara visione Dei sufficiant: quæ prima est pars cælestis beatitudinis hominis.

Altera pars cælestis beatitudinis hominis, est perfecta conformitas cum Deo, quæ necessario & indissolubili nexu cum visione Dei copulata est, quemadmodum Apostolus Johannes docet, 1. epist 3. vers. 2. *Charissimi, nunc filii Dei sumus sed nondum patefactum est quod erimus: scimus autem fore ut quum ipse patefactus fuerit, similes ei simus: quoniam videbimus eum sicuti est.* Qui Deum supernaturali visione vident de facie ad faciem, ii quamvis propriam substantiam retineant, admirabilem tamen quandam & propè divinam formam induunt, ut Filio Dei ac proinde Deo similes evadant. Hoc autem cur ita fiat, ex eo perspicuum est, quod unaquæque res transformatur in imaginem illius, cuius gloria illustratur. Quod facilius intelligitur ex verbis Pauli, 2. Corin. 3. v. 18. *Nos autem omnes retecta facie, gloriam Domini ut in speculo intuentes, in eandem imaginem transformamur ex gloria in gloriam tanquam a Domini Spiritu.* Unde sic colligimus: Si etiam in hac vita, dum Christum oculis fidei videmus & contemplamur in Evangelio tanquam in speculo, imago Christi quæ ibi relucet mentibus nostris imprimitur, ita ut fiamus ei similes in vera iustitia & sanctitate: tum profectò multò magis in imaginem eius transformabimur, & ei similes efficiemur, quum anima è corporis ergastulo liberatâ, & plenissimè cum post resurrectionem universalem coràm eum intuebimur facie ad faciem.

Αὐτάρκεια in DEO erit talis, ut illam nullum amplius malum, imò etiā nullum amplius bonum externum interturbaturum sit, nullum interturbare possit, ut frequenter in hac vita accidit. Tunc implebitur quod dicitur de fidelibus & iustis, Apocal. 7. v. 14. 15. 16. 17. *Hi sunt qui venerunt ex afflictione magna: & laverunt stolas suas ac dealbarunt in sanguine Agni. Ideo sunt ante thronum Dei, & colunt eum die ac nocte in templo eius: & qui insidet throno, proteget eos umbraculo. Non esurient amplius, neque sitient amplius, nec in eos cadet Sol, neque ullus æstus. Quoniam Agnus qui in medio throni est, pascet eos, & via dux erit ipsis ad vivos fontes aquarum: & abstersurus est Deus omnem lacrymā ab oculis eorum.* Et cap. 21. v. 3. 4. *Ecce tabernaculum Dei est cum hominibus, & habitabit cum eis: & ipsi, populi eius erunt, & ipse Deus cum eis erit, Deus ipsorum. Et abstersurus est Deus omnem lacrymam ab oculis eorum: & mors amplius non exstabit: neque luctus, neque clamor, neque labor exstabit amplius: quia præcedentia abierunt.*

Quin etiam scientiam æternæ felicitatis suæ certam atque immutabilem habebunt.

Tantum de primo genere bonorum, quæ ad beatitudinis essentiam pertinent, quibus perfectè in ultimo mundi die fruemur.

Alterum genus bonorum quod ipsam beatitudi-

Nnnnn

Digitized by Google

nis essentiam consequitur, sunt amœnitates in dextra Dei in æternum: nempe *gloria, honor, pax*, de quibus dicitur Rom. 2. v. 10. *Gloria verò & honor & pax erit cuivis operanti bonum.* Gloria duplex est tum *animæ*, tum etiam *corporis* post resurrectionem universalem.

Gloria animæ erit, quòd salutarem cognitionem Dei & similitudinem cum eo habitura est immutabiliter & inamissibiliter. Gloria animæ erit æterna immunitas & libertas à peccato & miseria peccatum consequente: nam hominum beatorum post hanc vitam liberum arbitrium erit tantum ad bonum, non etiam ad malum, ita vt non tantum peccent aut malum eligant, sed ne peccare quidem aut malum eligere, hoc est, vt nonnisi bonum velle amplius possint.

1. Quia perfecta erit regeneratio, non inchoata, ut nunc est, Matth. 22. 30. 1. Cor. 3. 12. 1. Johan. 3. 2.

2. Quia nunquam deserentur, sed continuè & efficaciter regentur & gubernabuntur à Deo in omnibus actionibus suis, ne à rectitudine aberrent, 1. Corinth. 15. v. 28. Gloria animæ erit clara & aperta notitia sanctorum inter se, &c.

Gloria corporis erit, quòd conforme erit corpori Christi glorioso, Philipp. 3. v. 21. nam cum antea fuerit animale crassum, opacum, infirmum, corruptibile, mortale; futurum est spirituale, tenue, splendidum, robustū, incorruptibile, immortale: quum antea alimentis & vestimentis indiguerit, nullis amplius egebit; nam gloriæ Dei pabulo, quod magni illius convivii autor omnibus exhibebit, cum summa voluptate exsaturabitur, & pretiosas vestes aut regales corporis ornatus desiderare non poterit, ubi nullus harum rerum usus futurus est, omnesq; iustitia & sanctitate amicti, & splendore sempiterno ornati erunt.

Spirituale corpus vocatur à Paulo; Ergo non spiritus: nam spiritus non habet corpus, id est, carnem, ossa. Ergo spiritus & spirituale corpus non sunt idem; Et Paulus non dicit, mutandam esse substantiam corporis in resurrectione, sed corporis & substantiæ qualitates: sic enim scribit Corinth. vt hoc quod est corruptioni obnoxium, induat incorruptā naturam, & mortale induat immortalitatem. At (ais) vacabit materia obnoxia interitui. Quis negat? non vacabit tamen materia. Excipis: At erimus similes Angelis: Non ergo Angeli: nostra enim caro resurgere debet, & nos in illa (ut Jobus ait) videbimus Deum Servatorem nostrum. Si corpora nostra mutabuntur in spiritus: Ergo homo non resurget, quod valde est absurdum: quia homo constat ex corpore & anima, & corpus in spiritum transire nequit, quia non conveniunt in materia. A Paulo opponitur Physico corpori spirituale: sed intellige Physico mutabili & caduco. Nam Physicum corpus esse nostrum non desinet, etsi immortale & impatibile fiet, tum potens & admirabili fulgore gloriosum. *Augustinus* ad Crescentium: *Sicut animale corpus non est anima, sed corpus: Ita & spirituale corpus non spiritum debemus putare, sed corpus.*

HONOR beatorum est, quòd reipsa declarabitur, eos esse amicos, filios & hæredes Dei, & fratres cohæredesque Christi. Sed & laudibus à Christo Domino coram Patre cælesti & Angelis eius celebrabuntur, sicut Dominus ait Matth. 10. vers. 32: *Quisquis confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo qui est in cælis.* Et Luc. 12. v. 8. *Quisquis me confessus fuerit coram hominibus, Filius quoque hominis confitebitur eum coram Angelis DEI.* Huc pertinet quod Dominus bona ipsorum opera commemorabit & pietas ipsorum locupletissimus testis erit ipse, ut legitur Matth. 25. v. 35. 36.

Tum si amplæ & magnificæ domus possessio honorem magnum adfert, quid cælo ipso, quod DEI claritate undique collustratur, vel amplius vel magnificentius cogitari potest? Memores simus eius, quod Dominus dicit, Johan. 14. v. 23. *In domo Patris mei habitationes multa sunt: alioquin dixissem vobis, proficiscor paraturus vobis locum: quum profectus fuero & paravero vobis locum, rursus veniam & assumam vos ad meipsum, ut ubi ego ero & vos sitis.*

Adhæc si honor est, alicuius civitatis laudatissimæ ius in his terris habere, quanto maior erit honor civitatem obtinere illām quæ habet fundamentum, cuius artifex & conditor est Deus? Heb. 11. 10.

Preterea si ex consortio hominum honoratorum in hac terrena conversatione non minimus accedit honor: quod consortium præferri potest consortio Christi, sanctorum Angelorum, & beatorum hominum in cælesti aula coniunctorum, quo in cælo fruemur?

Huius verò gloriæ, honoris, splendoris & claritatis gradus erunt, sicut Angelus dicit, Dan. 12. v. ult. *Stabis in sorte tua in fine dierum.* unusquisque stabit in sorte sua in fine dierum: Patriarchæ & Prophetæ in sua sorte: Apostoli in sua sorte: Evangelistæ in sua sorte: Martyres in sua sorte: Pastores & Doctores in sua sorte: alii denique fideles omnes quisque in sua sorte. Eadem omnibus fidelibus continget beatitudo, eadem vita æterna, eadem fruitio Dei & gratiosi conspectus eius, distincta tamen erit sors gloriæ. O beatos quorum sors erit inter sanctos, qui sortientur hæreditatem gloriæ cælestis, quam ipsis tanquam filiis & hæredibus Dei, fratribus autem & cohæredibus suis Christus est promeritus! Idem docet Apostolus ille Gentium Paulus 1. Corin. 15. v. 40. & seqq. *Et sunt corpora cælestia, & sunt corpora terrestria: sed alius quidem cælestium decor, alius verò terrestrium: alius decor Solis, & alius decor Lunæ: & alius decor stellarum: stella enim à stella differt decore; Ita erit & resurrectio mortuorum, &c.* Vide epistolam *Augustini* centesimam-quadragesimam-sextam ad Consentium, pagina quadringentesima-trigesima-septima.

PAX denique est cum DEO, pax erit cum electis Angelis, pax cum beatis hominibus, pax à diabolo, pax ab inimicis hominibus æterna: tranquillitas sine bello: securitas sine hoste, quum maximè ultimus hostis mors abolebitur. In cælo non amittemus amicum, non timebimus inimicum, ibi vivemus cum bono affectu, sine defectu: ibi nemo nascetur, quia nemo morietur: ibi nemo iam proficiet & nemo deficiet: ibi nemo esuriet, nemo sitiet, sed satietas erit immortalitas, & cibus varietas.

Recapitulatio totius libri.

Sic explicata sunt opera Actualis Providentiæ Dei, quanta fieri potuit perspicuitate prout Dominus largitus est. Summa huc redit: Deus nonsolum opifex est universorum; sed etiam curator & gubernator universorum. Fecit creaturam, non ut navicularius cymbam, clavo & gubernatore destitutam, & quam contrarii venti huc & illuc impellant, scopulisque & rupibus allisam confringant: sed eam curat, gubernat, & dirigit, & ad suos fines per media destinata perducit: sic ut providentia divina sapientiæ, bonitatis & potentiæ Dei infinitæ theatrum sit illustrissimum: fidei & spei fulcimentum: superbiæ & impatientiæ frenum: gratitudinis stimulus: optima denique religionis magistra. Lucidissimum verò

verò providentiæ divinæ speculum est in generis A humani per peccatum corrupti, & in miserias infinitas coniecti cura speciali, sive hanc vitam, sive alteram spectemus. Patefecit se Deus humano generi: dedit Legem: promisit Christum Servatorem mundi, verum Deum & verum hominem in una persona; exhibuit eundem gratiosè & per illum nos sibi reconciliavit; & ad eundem nos vocat per Evangelium & per Spiritum Sanctum efficaciter trahit: fœdus nobiscum in manu illius iniit: fide salvifica nos donat: gratis iustificat coram tribunali suo: regenerat per Spiritum Sanctum: beneficia sua Sacramentis, miraculis & testimoniis internis obsignat: donum perseverantiæ largitur: consolatur; defendit: bonis etiam corporalibus ornat: Interim & iudicia in peccatores exserit. Tandem Christus gloriose veniet, & iudicium universale exercebit: reprobos morte æterna puniet: electos vita æterna beabit: plenè se patefaciet, & filios Dei revelabit, pleneque glorificabit. Idem faxit ut gloriam ipsius videamus, & ipsum in sempiternum laudemus & celebremus, Amen.

FINIS LIBRI SEXTI.

SYNTAGMATIS THEOLOGIÆ CHRISTIANÆ LIBER SEPTIMUS,

Qui est

DE ECCLESIA.

CAPUT I.

In quo de nomine ECCLESIAE.

IN nomine ECCLESIÆ considerari debet, tum *origo*, tum *acceptio*. B

Si *originem* spectes, *Ecclesia*, ἐκκλησία vox est Græca origine, communiter significans cœtum evocatorum seu convocatorum ex aliorum multitudine, ab ἐκκαλεῖν, quod est evocare ex aliis seu convocare, Johan. 10. v. 16. nominatur *ποίμνη*, *grex*, Actor. 20. v. 28. *ποίμνιον*, *grex*. ut & 1. Petr. 5. vers. 2. *ποίμνιον τοῦ Θεοῦ*, *grex Dei*. Græcis etiam *συναγωγὴ* interdum appellatur, hoc est, congregatio. Hebraicè modò קהל, *Kahál*, id est, cœtus convocatus, modò עדה, *Hedáh*, hoc est, congregatio dicitur. Latinis etiam *Concio* vocatur, à conciendo, id est, convocando. Germanicè interdum Kirch / à Græco C κυριακὴ, hoc est, Dominica, sic dicta quòd sit DOMINI peculium seu populus: interdum Gemeind Gottes / hoc est, communitas DEI seu cœtus in commune congregatus in nomine Dei. Bohemicè modò Cyrkew à Græco itidem *κυριακὴ*, eodem sensu quo apud Germ. Kirch: modò zbor od sebranj / quòd colligatur verbo nimirum Dei.

Usitatissima autem est Latinis Theologis appellatio *Ecclesia*, quæ propriè, ut dictum, idem valet, quod cœtus evocatorum, isq; vel profanus ad profanum finem convocatus, seu legitimè seu per seditionem, ut Actor. 19. v. 32. *Erat ἡ ἐκκλησία*, hoc est, *concio confusa, & plerique nesciebant cuius rei causa convenissent*. Vel est cœtus sanctus ad sanctum finem convocatus, ut quum de multitudine electorum Dei Angelorum & hominum in filiorum Dei dignitatem vocatorum accipitur: & quum de cœtu hominum usurpatur significat cœtum omnium fidelium, pastorum & ovium coniunctim, Ephes. 5. v. 23. 24. 25. & passim. *Synecdochicè* vel solos pastores & presbyteros, ac præpositos cœtui, ut Matth. 18. v. 17. *Dic Ecclesiæ*, quæ Ecclesia repræsentativa appellatur; vel solas oves, ut Actor. 20. v. 28. *vos Spiritus ille Sanctus constituit Episcopos ad pascendam Ecclesiam Dei*. *Metonymicè* verò significat locum seu ædificium in quo fideles conveniunt; Patres tamen quum propriè loqui volunt, distinguunt ἐκκλησίαν & ἐκκλησιαστήριον: illam vocant, verè fideles verbo Dei congregatos; hoc verò, nominant ædificium Ecclesiæ cœtibus habendis destinatum. Discrimen hoc explicat perspicuè *Isidorus Pelusiota* Chrysostomi discipulus secundo epistolarum libro, epistola 247. *Discat Eusebius Pelusiotarum, &c.* *Lactantius* item quarto libro divinarum Institutionum, cap. 13. *Ecclesia est verum templum Dei, quod non in parietibus est, sed in corde ac fide hominum, qui credunt in eum ac vocantur fideles.* Καταχρηστικῶς sive abusivè pro falsis Christianis usurpatur, quales sunt Papistæ, & pro Conciliabulis Papanis, cuiusmodi fuit

Digitized by Google

Constantiense, Florentinum, Tridentinum. Durio- A
re catachresi à Papistis Ecclesia dicitur solus clerus Papanus, & interdum solius Romanæ Ecclesiæ clerus: & magis intolerabili catachresi seu abusu à Papistis usurpatur interdum ad designandum Papā Romanum, quam unus homo quantumvis sanctissimus non possit esse Ecclesia: multò minus verò Antichristus potest Ecclesia dici. Est & illa usurpatio vocis Ecclesiæ ἄκυρ☉, quum unius & alterius hominis affectui in discreto nomen Ecclesiæ prætenditur. Locus insignis est, secundo tomo epistolarum Hieronymi, epistola ad Theophilum adversus errores Johannis Jerosolymitani: *Ex quo perspicuum est*, inquit, *dolorem proprium causam Ecclesiæ non putandum: nec stomachum unius hominis, imò per* B
illum aliorum generali ecclesiæ vocabulo nuncupandum.

In præsentia intelligimus Ecclesiæ nomine sanctum cœtum, non autem prophanum.

Caput II.

In quo de vera Ecclesia in communi.

ECCLESIA vel *vera* est vel *falsa*.

ECCLESIA *vera*, est cœtus electorum ad vitam æternam, quos Deus ex innumerabili illa C
multitudine omnium creaturarum rationalium è naturali statu ipsarum vocavit ad supernaturalem statum & gratiæ gloriæq; communionem in Christo, 1. Cor. 1. v. 9. *Fidelis est Deus, per quem vocati estis in communionem Filii ipsius Iesu Christi Domini nostri*, 1. Petr. 5. v. 10. *Deus omnis gratiæ autor, qui vocavit vos ad æternam suam gloriam in Christo Iesu paulisper afflictos, is perficiat vos, stabiliat, roboret, fundet.* 1. Johan. 1. v. 3. *Vt & vos communionem habeatis nobiscum: & communio nostra sit cum Patre & cum Filio eius Iesu Christo.* 1. Thessal. 2. v. 12. *Obtestabamur, ut incederetis sicut dignum est Deo vocanti vos ad suum regnum ac gloriam.* Et cap. 4. v. 7. *Non vocavit nos Deus ad impuritatem, sed ad sanctificationem.* 2. Thess. 2. v. 14. *Quò vocavit* D
vos per Evangelium nostrum, ad obtinendam gloriam Domini nostri Iesu Christi.

Causa efficiens princeps. *Autor* eius est Deus, qui eam vocavit, 1. Cor. 1. v. 9. 1. Petr. 1. v. 10. 1. Thess. 2. v. 12. & cap. 4. v. 7. 2. Thessal. 2. v. 14.

Materia. Materia eius est multitudo creaturarum rationalium, Angelorum & hominum, Hebr. 2. vers. 22. 23. *Accessistis ad montem Sion, & civitatem Dei vivi, Hierusalem cœlestem, & myriadas Angelorum, Conventum universalem & concionem primogenitorum, qui conscripti sunt in cœlis, & iudicem universorum Deum, &c.* 1. Petr. 1. v. 12. *Quibus revelatum est, eos non sibi, sed nobis ea administrare, quæ nunc annunciata sunt vobis per eos, qui vobis prædicarunt Evangelium per emissum è cœlo* E
Spiritum Sanctum, in quæ desiderant Angeli introspicere.

Forma. *Forma* eius est vocatio gratiosa in filiorum Dei dignitatem, per quam vocationem Angeli & homines fiunt Ecclesia. Quapropter non omnes electi ad vitam æternam, sed tantum vocati, sunt Ecclesia: Unde & fideles Scriptura passim appellat *vocatos sanctos*, Rom. 1. v. 7. 1. Cor. 1. v. 2.

Finis duplex. *Finis Ecclesiæ supremus* est gloria Dei: *Subordinatus* verò ipsorum vocatorum salus æterna.

Effecta. *Effecta* quod attinet, ea Deum agnoscit & colit, prædicat verbum eius, annunciat virtutes futuri seculi, &c.

Subiectum. Quod ad *subiecta*, est partim in cœlo, partim in terra: habet communionem cum Deo Patre, Filio, & Spiritu Sancto: estque Dei, quem caput, Dominum atque Monarcham agnoscit.

Adiuncta. Estque electa ad vitam æternam in Christo, est sancta, &c.

Diff. Ecclesia non sunt, qui vocati non sunt: velut homines electi ad vitam æternam, etsi potentia seu δυνάμει pertinent ad Ecclesiam, non sunt tamen actu Ecclesia ante vocationem. Ecclesia etiam Dei non sunt vel dæmones, vel infideles, qui gratiosa & supernaturali vocatione carent.

Com. Ecclesia Dei est præstantior omnibus aliis creaturis, atque adeo toto mundo.

Sim. Est civitas Dei, domus Dei, 1. Tim. 3. ver. 15. quam ædificavit, fundavit, stabilivit & ornavit absolutissimè Christus Dominus, Proverb. 9. 1. Matth. 16. v. 10. est sponsa Dei, exercitus Dei, &c.

Diss. Dissimilis & diversa à regnis terrenis, & exercitibus mundanis, &c.

Coniug. Ab *Ecclesia* denominantur *Ecclesiastica*, quæ nimirum ad Ecclesiam pertinent, vel ab ea, & in ea peraguntur & fiunt. Item *Ecclesiastes*, hoc est, qui Ecclesiam instruit docendo Verbum Dei.

Caput III.

In quo de Ecclesia catholica absolutè sic dicta.

Diff. EST autem Ecclesia Dei vel *Catholica* vel *particularis*.

Ecclesia Catholica vel *absolutè* dicitur, vel *secundum quid*.

Ecclesia Catholica absolutè dicta, est tota universalitas omnium ad vitam æternam electorum Angelorum & hominum efficaciter vocatorum ad beatificam communionem cum Deo.

Eaque duplici respectu consideratur, tum *Capitis cui subest*, tum *corporis quo constat*.

Caput Ecclesiæ Catholicæ, est summus eius Princeps & Monarcha, sponsus & coniunx.

Idque vel *communiter*, vel *singulariter*:

Caput Ecclesiæ communiter, est Deus Pater, Filius, & Spiritus Sanctus, in unitate essentiæ unus Deus, à quo, in quo, per quem & propter quem omnia consistunt.

Singulariter verò caput Ecclesiæ formale & analogicum, est solus Christus, æternus æterni Patris Filius, corpus Ecclesiæ informans & vivificans, illud continens in unitate Spiritus, & vi sua influentiam vitæ, sensus & motus gratiæ cum illo intus cōmunicans, tum etiam exterius illud dirigens atque eius gubernans, 1. Corinth. 12. v. 27. *Vos estis corpus Christi, & membra particulatim.* Ephes. 1. 22. *Omnia subiecit eius pedibus, eumq; constituit caput super omnia ipsi Ecclesiæ.* Et cap. 4. v. 15. 16. Et 5. cap. v. 23. Colossi. 1. v. 18. & cap. 2. v. 10. Joan. 15. v. 5. *Ego sum vitis, vos palmites: is qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum: nam seorsim à me nihil potestis facere.* Psal. 80. v. 16. *Propter Filium quem fortificasti tibi.* & vers. 18. *Adsit manus tua viro dexteræ tuæ, Filio hominis quem fortificasti tibi*: quem Christum Dominum Augustinus intelligit septimo tomo, libro de bono perseverantiæ, cap. 7.

Quo sensu se appellat vitem, fideles verò palmites, Johan. 15. v. 5. Hic est lapis ille angularis ædificii spiritualis, Psal. 118. v. 22. Zach. 3. v. 9. Hic est singulariter sponsus Ecclesiæ, quem celebrat David, Psal. 45. Sa-

Digitized by Google

45. Salomon in libr. Cantici Canticorum, Jesaias cap. 5. Paulus 2. Cor. 11. v. 2. Angelus Apoc. 21. v. 9.

Hujus sponsi amor erga Ecclesiam est melior vino, Cant. 1. vers. 2. id est, suavior, salubrior & gratior Ecclesiæ & unicuique electæ animæ, quàm quævis res in hoc mundo quæ possit vel maximam voluptatem adferre.

Christus est unum caput Angelis & hominibus, inquit *Chrysostomus* homilia secunda in epistolam ad Ephesios.

Petrus aūt Apostolus caput Ecclesiæ Catholicæ non fuit, multò minùs Papa Romanus illud est:

1. Quia caput Ecclesiæ Catholicæ est etiam caput Angelorum, Joh. 1. v. 52. At purus putus homo, qualis erat Petrus, & qualis est Pontifex Romanus, non est nec esse potest caput Angelorum.

2. Quia capitis universæ Ecclesiæ est efficacitatem ministerio Evangelii per Spiritum Sanctum tribuere: At Petrus id non potuit, ut & Papa id non potest.

3. Capitis universæ Ecclesiæ est, virtute sui Spiritus fulcire eos omnes, à quibus nomen eius sincerò invocatur. Atqui nec Petrus nec Papa id potest.

Tantum de Capite Ecclesiæ.

Corpus Ecclesiæ Catholicæ est mysticum, Rom. 12. v. 5. *Multi unum corpus sumus in Christo, singulatim autem, alij aliorum membra*, Ephes. 1. v. 22. 23.

[margin: ...na Ec... Catholi... ...ia]

Membra ejus sunt tantùm electi ad vitam æternam, tum *sancti Angeli* tum *homines vocationis cœlestis participes*:

Sanctos Angelos esse membra Ecclesiæ Catholicæ constat: I. ex testimonio Pauli, Heb. 12. v. 22. 23.

II. Quia sunt electi in Christo ad vitam æternam, 1. Timoth. 5. ver. 21. *Obtestor in conspectu Dei, & Domini Iesu Christi, & electorum Angelorum, ut hæc serves*, &c.

III. Quia ipsorum quoq; Mediator est Christus.

IV. Quia cùm singuli in se, tum omnes inter se & cuncti ad Christum velut Caput suum, & per Christum ad Deum vocati sunt naturali simul & supernaturali gratia.

V. Quia Angeli sunt σύνδουλοι nostri, 1. Petr. 1. vers. 12.

VI. Quia sunt nobiscum uniti sub eodem Capite Christo, & conservi nostri & fratrum nostrorum, Zach. 3. vers. 7. *Sic ait Iehova exercituum, si in viis meis ambulabis, & si observationem meam observabis, &c. utique disponam tibi qui ambulent inter adstantes istos*, id est, conversentur in eadem Ecclesia inter myriadas Angelorum mihi ministrantium. Apocal. 19. v. 10. *Procidi ante pedes eius ut adorarem eum: sed dixit mihi, Vide ne feceris: conservus tuus sum & fratrum tuorum qui habent testimonium Iesu, Deum adora*, & cap. 22. v. 9. Joh. 1. v. 52.

VII. Quia cum ipsis sumus una civitas Dei.

Idem docuit *Augustinus*, qui libro decimo de Civitate Dei, cap. septimo: *Merito* (inquit) *illi in cælestibus sedibus constituti, immortales & beati, qui Creatoris sui participatione congaudent, cuius æternitate firmi, cuius veritate certi, cuius munere sancti sunt; quoniam nos mortales & miseros, ut immortales beatique simus, misericorditer diligunt; nolunt nos sibi sacrificare; sed ei cuius & ipsi nobiscum sacrificium se esse norunt. Cum ipsis enim sumus una civitas Dei: cui dicitur in Psalmo; Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei: cuius pars in nobis peregrinatur, pars in ipsis opitulatur, &c.*

Et tertio tomo, enchirid. ad Laurentium, cap. sexagesimo sexto & septimo: *Templum ergo Dei, hoc*

A *est, totius summæ illius Trinitatis, sancta est Ecclesia scilicet universa in cælo & in terra. Sed de illa quæ in cælis est, affirmare quid possumus? nisi quod nullus in ea malus est, nec quisquam deinceps de illa cecidit aut casurus est, ex quo Deus Angelis peccantibus non pepercit, sicut scribit Apostolus Petrus, sed carceribus caliginis inferni retrudens tradidit in iudicio puniendos reservari.* Et cap. sexagesimoprimo: *Hæc ergo quæ sanctis Angelis & virtutibus Dei est Ecclesia, tunc nobis sicuti est innotescet, quum ei coniuncti fuerimus in finem, ad simul habendam beatitudinem sempiternam. Ista vero quæ ab illa peregrinatur in terris, eo nobis notior est quod in illa sumus, & quia hominum est, quod & nos sumus. Hæc sanguine Mediatoris nullum habentis peccatum, ab omni redemta est peccato, eiusque*

B *vox est, Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui Filio proprio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Non enim pro Angelis mortuus est Christus. Sed ideo etiam pro Angelis fit quicquid hominum per eius mortem redimitur & liberatur à malo, quoniam cum eis quodammodo redit in gratiam post inimicitias quas inter homines & sanctos Angelos peccata fecerunt, & ex ipsa hominum redemtione ruinæ illius Angelicæ detrimenta reparantur.*

Homines electos ad vitam æternam esse membra Ecclesiæ Catholicæ absolute sic dictæ, id est, civitatis illius cœlestis, extra controversiam est. Sed non omnes homines electi ad vitam æternam statim sunt actu ejus membra, sed ij tantùm, qui vocationis cœlestis sunt participes, Hebr. 3. v. 1.

C Iique singuli sunt puellæ seu virginis amantes Christum tanquam sponsum & ipsum sequentes cupidissimè Cantic. 1. v. 3. Apoc. 14. v. 4.

Tantum de Ecclesia Catholica absolutè dicta: sequitur

CAPUT IV.

In quo de Ecclesia Catholica secundum quid sic dicta.

D ECCLESIA *Catholica secundum quid dicta*, est ea Ecclesiæ Catholicæ pars, quæ constituta est ex hominibus electis ad vitam æternam.

Eaque consideratur velut totum quoddam universale sive essentiale, & integrale: ideo partes ejus aliæ sunt *essentiales* aliæ *integrales*.

Essentiales partes Ecclesiæ huius sunt materia & forma Ecclesiæ. Materia, est humanum genus: forma, est relatio sive ordinatio & applicatio eius ad Deum in communione Christi per Spiritum & verbum ipsius.

Integrales huius Ecclesiæ partes secundùm locum distinguuntur, cui & modus adjunctus est. Nam vel adhuc in terris est, vel jam in cœlis. Illa, terrestris: hæc, cœlestis: illa, in via; hæc, in patria:

E illa, militans, hæc, triumphans: illa imperfecta; hæc, perfecta: illa, in fieri; hæc, in facto esse.

Pars Ecclesiæ Catholicæ, quę in terris adhuc colligitur, κατὰ συνεκδοχὴν strictiorem etiam Ecclesia Catholica dicitur per comparationem cum iis partibus quæ in orbe terrarum sparsæ sunt.

Ecclesia Catholica secundùm quid dicta est ex hominibus vel *omnium temporum*, vel *unius temporis*.

Ecclesia Catholica ex hominibus omnium temporum constans, est cœtus eorum hominum, quos Deus secundum propositum æternæ electionis inde

 abinitio.

Digitized by Google

ab initio mundi convocavit, & ad finem usq; mundi convocaturus est in Christo Jesu ad cõmunionem sanctorum & participationem remissionis peccatorum, & gloriosæ resurrectionis carnis & vitæ æternæ, Rom. 8. vers. 28. 30. Hebr. 12. vers. 22. 23. ubi appellatur [illegible], hoc est, conventus universali, & Ecclesia primogenitorum qui conscripti sunt in cœlis, Hebr. 3. vers. 1. Atque hæc est illa Ecclesia Catholica seu universalis, quam in Symbolo profitemur.

Hanc Ecclesiam describit *Ignatius* epistola ad Magnesios: *Unus est Christus, per quem omnis gens, omnisque lingua fide & confessione unita est: sicque qui corde fuerunt lapides, filij facti sunt Dei & amici Abraham, cuius in semine benedicti intelliguntur, quotquot ordinati sunt in Christo ad vitam æternam. Augustinus* tomo tertio, Enchirid. ad Laurentium capit. quinquagesimumsexto, exponens articulum Symboli Apostolici, *Credo sanctam Ecclesiam Catholicam* ait: *Quæ tota hic accipienda est non solum ex parte, quæ peregrinatur in terris à solis ortu usque ad occasum laudans nomen Domini, & post vetustatis captivitatem cantans canticum novum: verum etiam ex illa quæ in cœlis semper ex quo condita est, cohæsit Deo, nec ullum sui casus malum experta est.* Et paulo post: *Utraque una erit consortio æternitatis, & nunc una est vinculo charitatis, quæ tota instituta est ad colendum unum Deum.* Idem tomo octavo in Enarratione Psalmi quinquagesimisexti, in principio: *Totus Christus caput est & corpus, quod bene vos esse non dubito: caput est ipse Salvator noster passus sub Pontio Pilato, qui nunc postea, quam resurrexit à mortuis, sedet ad dextram Patris. Corpus autem eius est Ecclesia, non autem ista aut illa, sed toto orbe diffusa. Nec ea quæ nunc est in hominibus qui præsentem vitam agunt, sed ad eam pertinentibus etiam his qui fuerunt ante nos, & his qui futuri sunt post nos usque in finem seculi. Tota enim Ecclesia constans ex omnibus fidelibus, quia fideles omnes membra sunt Christi, habet illud caput positum in cœlestibus quod gubernat corpus suum, etsi separatum est à visione, sed annectitur charitate.*

Cœtum nominamus propterea, quòd ex multis omnium gentium populorum & nationum hominibus velut membris & lapidibus vivis inter se coeuntibus & congruenter coagmentatis compactisq; assurgit, ut sit templum sanctum Domini & domicilium Dei per spiritum, superstructum super fundamentum Apostolorum ac Prophetarum, quum imus angularis lapis sit ipse Jesus Christus. Eph. 2. v. 20. & seqq. & cap. 4. 16.

Sed ne fortè quis cœtum quemvis nomine illius universalis vel Catholicæ Ecclesiæ intelligat, planè addendum fuit, esse cœtum *omnium in Christo ad vitam æternam electorum.* Hi materiæ instar sunt, ex qua Ecclesia illa Catholica constat. Sic enim dicitur Hebr. 12. vers. 23. *Accessistis ad conventum universalem & Ecclesiam primogenitorum qui conscripti sunt in cœlis*: & Apocal. 21. vers. 27. *In novam Hierusalem & sponsam Agni descendentem è cœlo, non intrabit quicquam, quod inquinat, aut abominandum quidpiam patrat, vel mendacium loquitur: sed qui scripti sunt in libro vitæ Agni.* Clemens Alexandrinus libr. 7. Stromatum. pagina 239. editionis Latinæ Florentinæ: *electorum congregationem appello Ecclesiam.* Augustinus tractat. vigesimo sexto ad cap. sextum Johannis: *Hunc itaque cibum & potum societatem vult intelligi corporis & membrorum suorum, quod est Ecclesia in prædestinatis*: Citatur in jure Canonico, De Consecr. distinctione secunda, cap. Hoc sacramentum. 63. Gregorius Magnus homilia 19. in Evangel. *Conditor noster habet vineam, universalem scilicet Ecclesiam, quæ ab Abel iusto usque ad ultimum electum, qui in fine mundi nasciturus est, quot sanctos protulit, quasi tot palmites misit.*

Sed quum omnibus temporibus extra Ecclesiam multi electi ad vitam æternam fuerint & sint, velut olim Athenis Dionysius Areopagita, Damaris, alijque Athenienses ante prædicationem Evangelij de Jesu Christo auditam: ideo cætera adjecta sunt, ex quibus intelligeretur, eos electos Ecclesiæ nomine indigitari, qui secundum propositum æternæ electionis, verbo Dei manente in æternum ex humano genere inde ab initio mundi vocati sunt, adhuc vocantur, & ad finem usque mundi vocabuntur in Christo Jesu ad vitam æternam: ut ex multis testimoniis Scripturæ liquet. Nam sancti & verè fideles, qui diligunt Deum, dicuntur *ex proposito Dei vocati*, Roman. 8. vers. 28. & de ijs mox subjicitur vers. 30. *Quos prædestinavit, eos etiam vocavit: & quos vocavit, eos etiam justificavit: quos autem justificavit, eos etiam glorificavit.* Actor. 13. vers. 48. *Crediderunt quotquot erant ordinati ad vitam æternam.* Hinc appellantur membra Ecclesiæ Catholicæ, *fratres sancti, vocationis cœlestis participes.* Heb. 3. vers. 1. *vocati sancti*, Rom. 1. v. 7. 1. Cor. 1. v. 2.

Dicitur autem quòd vocati sint *verbo Dei manente in æternum, inde ab initio mundi*: principio nimirum facto ab Adamo & Eva: sicut *Augustinus* quæst. super Judic. quadrages. nona, Ecclesiæ ætates describens ab Adamo incepit. Nam quod Papani nonnulli initium Ecclesiæ Catholicæ arcessunt à magno illo Pentecostes die, quo Spiritus Sanctus de cœlo effusus est in Apostolos, & quo quasi ter mille animæ Ecclesiæ sunt additæ; alij ab Abele excluso Adamo & Eva, id vel explicationem commodam requirit, vel falsum est. Nam Adamus & Eva cœtu Ecclesiæ neutiquam sunt excludendi; sed Ecclesia ante jactum mundi fundamentum designata, in primis nostris parentibus reipsa ortum habuit. Per creationem primum exstiterunt, velut homines ad imaginem Dei creati: at per vocationem facti sunt Ecclesia Dei. Vocati enim sunt ad colendum Deum obedientia fidei & operum bonorum: & vocati sunt per prædicationem Verbi Dei, quod ipsemet æternus SERMO ille eis annunciavit, significata voluntate Dei, ad quam se cõformarent, obsequendo Legi ipsis latæ, in qua voluntas Dei expressa. Prædicationem verbi quæ exstat Gen. 2. v. 16. præcessit translatio Adami è mundo in Paradisum, ut esset symbolum & testificatio translationis & vocationis ejus ex mundo in Ecclesiam, ut observavit *Tertullianus* libro secundo contra Marcionem, cap. quarto: Ita *causa instrumentalis* Ecclesiæ ab initio est verbum Dei prædicatum, & vocatio per verbum Dei nos introducit in Ecclesiam: per vocationem sumus Ecclesia. Qui non vocantur, ij non pertinent ad Ecclesiam Dei, etiam electi. Nulli sponte sua veniunt ad Ecclesiam Dei, eique se adjungunt, nisi vocati à Deo. Ita vocavit Deus Abrahamum ex Ure Chaldæorum: ita Paulum Gal. 1. v. 15. ita de fidelibus communiter ait Paulus 1. Cor. 1. v. 9. *Fidelis Deus per quem vocati estis in communionem Filij ipsius Iesu Christi Domini nostri.* Joh. 6. v. 37. & 44.

Sic fuit definitio Ecclesiæ Catholicæ ex hominibus omnium temporum collecta.

Ea autem *Catholica* dicitur respectu hominũ, locorum.

corum, temporum, dogmatum. 1. Quia est universitas electorum, qui universum corpus mysticum constituunt.

2. Quia universos DEUM credentes & salvandos, oportet, in hoc esse cœtu. Nam extra Ecclesiam non est salus.

3. Quia amplectitur doctrinam Catholicam, quam DEUS omnibus & semper ubiq; præscripsit observandam.

4. Quia dispersa est per totum orbem terrarum, Jesa. 2. vers. 2. 3. Actor. 10. v. 34. 35.

Et tantum una est, Ephes. 2. vers. 14. 15. 16. 17. tum quia unum est tantum corpus mysticum, cujus caput est Christus; non plura corpora specie distincta: tum quia omnes verè fideles sunt unum in Patre, Filio & Spiritu Sancto, unum, inquam, sunt affectu, unum pietatis consensu, unum sanctæ carnis Christi communione, unum unius Sancti Spiritus participatione, unum ejusdem Patris in Christo adoratione.

Eaque differentiæ causâ non est appellenda *Catholica Romana*.

1. Quia Ecclesia Catholica non cœpit Romæ; neque habet ortum à Romana Ecclesia, sed fuit ante Ecclesiam Romanam, imò etiam antequam esset urbs Roma.

2. Quia Ecclesia Catholica non accepit Evangelium seu verbum Dei à Romana. Num Evangelium per cujus prædicationem Ecclesia Christi colligitur, Romæ natum est? num illud Româ primum prodiit?

3. Quia promissio salutis non est facta Romanæ Ecclesiæ. Non est dictum, *In semine tuo benedicitur Romana Ecclesia*, sed, *benedicentur omnes gentes terræ*. Non dicitur, Laudate Deum Romani; sed, *Laudate Deum omnes Gentes*, celebrate eum omnes populi. Non dicit Christus, qui fuerit in Romana Ecclesia; sed, *Qui in me credit, habet vitam æternam*.

4. Quia non Romani, sed universi populi promissi sunt Christo: Psal. 2. *Postula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam & possessionem tuam terminos terræ*. Unde Augustinus non dubitavit dicere epistolâ octogesimâ: *Non enim Romanos, sed omnes Gentes Dominus semini Abrahæ, media quoq; juratione promisit. Ex qua promissione iam factum est, ut nonnullæ Gentes, quæ non tenentur ditione Romana, reciperent, Evangelium, & adiungerentur Ecclesiæ, quæ fructificat & crescit in universo mundo.*

5. Quia Romano-Papana Ecclesia est excisa ex olea illa cui olim fuerat insita: nam defecit à Christo & Ecclesia verè Catholica. Pro Christo enim quem solum pro Capite suo Ecclesia verè Catholica agnoscit, Romana pro capite sibi elegit Papam qui est propterea Antichristus. Excisionem Ecclesiæ Romanæ ex olea illa, non obscurè prædixit Paulus, Rom. 11. v. 21. 22.

6. Quia Romano-Papana Ecclesia defecit à vera fide & doctrina Christi, quam primitiva Ecclesia Romana tenuit: Quod collatio hodiernæ doctrinæ Romanæ cum epistola Pauli ad Romanos evincit: sic ut verè dici possit, epistolam Pauli ad veteres Romanos esse scriptam adversus hodiernos Romanos.

7. Quia Ecclesia Catholica nullo penitus mandato Dei est alligata ad Romanam. Proferatur vel unicum mandatum Dei.

8. Quia nec in Symbolo Apostolico, nec in Niceno, nec in aliis veterum Conciliorum Symbolis Ecclesia Catholica appellatur Romana.

9. Quia non sola Ecclesia Romana luce Evangelij olim fuit illustrata, sed etiam aliæ Ecclesiæ, 1. Cor. 1. vers. 4. 5. nec solius Romanæ Ecclesiæ fides annunciata fuit in toto mundo, sed etiam aliarum Ecclesiarum, 1. Thess. 1. v. 8.

10. Quia in ipsis etiam Canonibus Ecclesia Catholica per universum mundum sparsa anteponitur Ecclesiæ Romanæ. Distinctione nonagesima tertia, capitulo *Legimus* dicitur: *Si autoritas quæritur, orbis maior est urbe.* Et mox: *Sed dicis, quomodo Romæ ad testimonium diaconi presbyter ordinatur? Quid mihi profers unius urbis consuetudinem? Quid paucitatem, de qua ortum est supercilium, in leges Ecclesiæ vindicas?*

11. Quia pars non est totum. At Ecclesia Romana, si sit pura atque orthodoxa, est tantum pars Catholicæ.

Caput V.

In quo de membris Ecclesiæ Catholicæ.

MEMBRA Ecclesiæ verè Catholicæ quam in Symbolo Apostolico confitemur, sunt soli electi ad vitam æternam, vocationis cœlestis participes, Heb. 3. v. 1. qui sunt sancti, habentes communionem cum Deo Patre, Filio & Spiritu Sancto & inter se, quorum est remissio peccatorum, resurrectio carnis gloriosa & vita æterna.

Bellarminus tomo primo, quarta controversia generali, quæ est de Conciliis & Ecclesia militante, libr. tertio, cap. septimo, non solos prædestinatos seu electos (nam prædestinatorum nomine ipse solos electos intelligit, quanquam alias nomen latius patet,) sed etiam reprobos ad Ecclesiam pertinere posse, contra VViclefum, & Hussum, & Calvinum probare nititur: idque parabolis, aliis Scripturæ testimoniis, Patrum autoritatibus, exemplis, ratione & incommodis.

Parabolas adducit quinque: *Primo*, ait, *comparatur Ecclesia*, Matth. 3. v. 12. (*Permutabit aream suam, & congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili.*) Subiicit Bellarminus: *Certè nomine areæ non potest intelligi nisi Ecclesia in qua tamen inveniuntur paleæ, quæ si comburentur igni inextinguibili, certè non significant electos.*

RESP. Argumentatio talis fuerit:

Quod comparatur areæ in qua inveniuntur paleæ quæ comburentur igni inextinguibili, ibi non sunt tantum electi sed etiam reprobi:

At Ecclesia comparatur areæ, in qua inveniuntur paleæ quæ comburentur igni inextinguibili:

Ergo in Ecclesia non sunt tantum electi, sed etiam reprobi:

At *primo* totum damus de particulari Ecclesia intellectum; in qua inveniunt mistæ cum tritico paleæ, imò plures sæpè paleæ, quam triticum. Sic autem nihil ad rhombum argumentatio ista faceret, quum non de particulari aliqua, sed de universali omnium temporum Ecclesia jam controversia sit.

Secundo, si assumtio de Catholica omnium temporum Ecclesia intelligatur, tum falsa est: nam in ea nullæ inveniuntur paleæ. Probatio autem ex parabola Johannis Baptistæ, Matth. 3. v. 2. adducta, est planè ἄκυρος. Per *aream* enim intelligit Johannes Baptista, non Ecclesiam Catholicam, sed particularem Ecclesiam Israeliticam, seu populum Israeliticum: idque patet ex contextu. Nam quum vidisset

vidisset Johannes Baptista multos ex Pharisæis & A
Sadducæis venire ad Baptismum suum, viperinam ipsis malitiam exprobrans, & admirans quis ipsis præmonstrasset, ut à ventura ira fugerent, quæ paulò post per Romanos excidium urbi Jerosolymorum & templo, ob non agnitum visitationis tempus erat allatura; hortatur eos ad seriam resipiscentiam, admonet ne superbiant nobilitate carnis, quòd secundum carnem patre Abrahamo oriundi essent: minatur excidium illud, quod per Romanos isti genti postea illatum est. Comminationem illustrat duplici similitudine; quarum prior est sumpta ab hortulano, posterior ab agricola. Nam ut hortulanus infrugiferam arborem tandem excidit, & in ignem abjicit: ita minatur Johannes fore ut Deus incredu- B
lam Judæorum gentem excidat & perdat: quia similitudine etiam de Judæis Christus, Luc. 23. v. 1. & Paulus Rom. 11 usus est. Deinde, ut Johannes Baptista orationem suam gravi reprehensione cœpit, ita & minarum severitate concludit, & similitudine agricolæ triticum suum purgantis; judicium Dei quod populo Judaico imminebat ob oculos ponit. Per *aream* enim intelligit populum Judaicum; per *horreum*, regnum Dei; per *ventilabrum*, sermonem regni; per *purgationem*, separationem & discriminationem credentium Judæorum ab incredulis; per *triticum*, verè fideles Judæos, veros Israelitas in quibus dolus non est, ut de Nathanaele Dominus testatur, Johan. 1. vers. 48. per *paleam*, externa- C
tantùm larva & nomine, vel titulo tenus Israelitas, sed reipsa reprobos & incredulos; per *ignem*, bellum à Romanis inferendum, quo penitus vastari debuit urbs Jerosolymorum cum templo, & deleri politia Mosaica in Palestina. Jam enim tempus advenerat probandi ac discernendi Israelis, quod post Evangelij prædicationem factum est: per quam patefactum est, qui veri, qui falsi fuerunt Israelitæ. Ad quam respexit Simeon Luc. 2. dicens, *Hic positus est in ruinam & in resurrectionem multorum in Israel, & in signum cui contradicitur, ut revelentur ex multis cordibus cogitationes.* Hoc est quod Christus dixit, Luc. 12. vers. 51. se non pacem, sed separationem afferre. Sic parabolam hanc no- D
biscum explicat Augustinus septimo tomo, in Psalmo contra patrem Donati: *Omnis qui Scripturas legit, novit quod volo aperire. Ioannes Baptista dixit tunc ad Iudæos aperte, quod illos tanquam aream suam Christus posset ventilare. Misit in messem operarios discipulos prædicare: Per quos area collecta est, & ventilata de cruce. Tunc iusti tanquam frumentum Ecclesias impleverunt castè, Vendentes quæ possidebant, & mundo dicentes Vale. Illi tanquam semen erant, quod toto dispersum est orbe, Vt alia surgeret messis, quæ ventilanda est in fine. Hæc crescit inter zizania, quia sunt hæreses ubique. Hi in palea sunt iniusti, qui non sunt in unitate.* Quum igitur Assumtio de Ecclesia Catholica intellecta falsa fit, E
falsa etiam est conclusio.

SECUNDA parabola exstat Matth. 13. ver. 47. *ubi Ecclesia comparatur sagenæ missæ in mare, ex omni genere piscium congreganti, quorum tandem aliqui mittuntur in caminum ignis, qui certe non erant de prædestinatis.*

RESP. Argumentatio talis erit:

Quod comparatur sagenæ missæ in mari ex omni genere piscium congreganti bonos & putres: eius membra non sunt tantum electi, sed etiam reprobi.

At Ecclesia Catholica comparatur sagenæ missæ in mari, ex omni genere piscium congreganti bonos & putres:

Ergo.

At assumtio falsa est. Nam Christus non Ecclesiam Catholicam sagenæ, seu verriculo comparat, sed prædicationem Evangelii. Hæc enim est rete Evangelicum & primarium piscationis Apostolicæ instrumentum. Ut enim ipsos Apostolos Christus nominat piscatores hominum Matth. 4. vers. 17. In hoc loco docet, *regnum cælorum*, id est, prædicationem Evangelij esse instar sagenæ & retis, quo non tantum boni, sed etiam mali vocantur & congregantur *in mari*, hoc est, non tantum in unius Judææ angustiis, sed in universo orbe.

Instantia: At vers. 47. *regnum cælorum dicitur esse simile sagenæ iactæ in mare. Ergo non prædicatio Evangely, sed Ecclesia sagenæ similis est.*

RESPON. *Regnum cælorum*, item *Regnum Dei*, *ὁμωνύμως* in scriptura variis de rebus intelligitur: interdum de cœlo, interdum de Ecclesia Dei post Christi plenam manifestationem sub Evangelio; interdum de Evangelij prædicatione per quam Christus regnum suum spiritualiter exercet in electis, & eosdem ad regnum cœleste seu gloriæ præparat, Matth. cap. 12. vers. 28. & cap. 13. vers. 11. & cap. 16. vers. 19. & cap. 19. vers. 12. & c. 20. vers. 43. Hoc postremo significato etiam in hac parabola accipitur.

TERTIA parabola est Matth. 22. vers. & sequentibus, *ubi Ecclesia comparatur convivio nuptiali, ad quod introierunt boni & mali, & postea mali, non habentes vestem nuptialem proiiciuntur in tenebras exteriores, & ideo concludit Dominus: multi sunt vocati, pauci electi; id est, multi sunt in Ecclesia quæ est vocatio quædam, sive cœtus vocatorum, qui tamen non sunt de electis.*

RESPON. Talis est argumentatio:

Quod comparatur convivio nuptiali, ad quod introierunt: boni & mali, &c. eius membra non sunt tantum electi, sed etiam reprobi: At Ecclesia Catholica comparatur convivio tali: Ergo, &c.

Primo, Negatur assumtio: nam, non Ecclesia, sed gratia Evangelij comparatur convivio nuptiali. Ecclesia enim non sunt ipsæ nuptiæ; sed vocati ad nuptias, & venientes ad eas sunt Ecclesia; & quidem visibilis Ecclesia, in qua boni & mali sunt: *Deinde*, non sequitur, Mali sunt membra Ecclesiæ adspectabilis: Ergo etiam Catholicæ.

Instantia. *At in Ecclesia sunt non habentes vestem nuptialem, & qui sunt eiiciendi in tenebras exteriores.*

RESPON. sunt in Ecclesia visibili seu particulari: sed non in illa invisibili.

Instantia alia. *vers. 14. dicitur: Multi sunt vocati, pauci electi: Ergo non tantùm electi sunt Ecclesiæ Catholicæ membra.*

RESPON. Propositio omissa est falsa, si universaliter accipiatur, nempe, omnes vocati sunt membra Ecclesiæ Catholicæ.

I. Quia non omnes vocati sunt membra Ecclesiæ particularis, quia multi vocati prorsus noluntvenire, ut hæc ipsa parabola testatur: quomodo igitur sint membra Ecclesiæ Catholicæ, qui ne visibilis quidem Ecclesiæ membra fiunt?

II. Non omnes qui vocationi externæ forinsecus parent, & veniunt, fiunt membra Ecclesiæ Catolicæ; quia multi non sunt induti veste nuptiali, ac propterea foras ejiciuntur; ut qui ad Ecclesiam minimè pertineant. Nam si ad eam pertinerent, non eiicerentur, sicut ait Dominus Johannis 6. vers. 37. *Quidquid dat mihi Pater, ad me veniet, & eum qui venit ad me, nequaquam ejecerim foras.*

QUARTA parabola est Matth. 25. vers. 1. & sequentibus, *ubi Ecclesia comparatur decem virginibus*

(ait

Digitized by Google

(ait Bellarminus) *quarum quinque prudentes intrabunt in die iudicii cum sponso ad nuptias, quinque fatuæ excludentur*. Hinc colligit Ecclesiam Catholicam, non tantùm electis, sed etiam reprobis constare.

RESPON. Negatur consequentia; quia aliud colligitur, quàm fert parabola à Christo adhibita. Christus enim de externa ac visibili loquitur Ecclesia, in qua alii sunt prudentes, alii fatui: non autem de Catholica, interna, invisibili, in qua quotquot sunt, sapientes sunt ad salutem. Christiani quotquot sunt in Ecclesia aspectabili, similes sunt decem virginibus, quarum aliæ sunt prudentes, aliæ fatuæ. *Lampades* ipsarum sunt corda: *ellychnium ardens*, est fides: *oleum* est Spiritus Sanctus, qui fidem in corde accensam conservat. Etiam fatuæ virgines B sumunt lampades suas, id est, vasa cordium; sed quia carent Spiritu Sancto & fide, nihil ipsis vasa vacua prosunt.

QUINTA parabola est itidem Matth. 25. v. 32. *Ecclesia ibidem comparatur ovili* (ait Bellarminus) *in quo sunt oves & hœdi: & illæ, Domino ipso explicante, significant electos, isti reprobos*.

RESP. Enthymema erit:

Ecclesia Matth. 25. v. 32. *comparatur ovili in quo sunt oves & hœdi: & illæ, Domino ipso explicante, significant electos, isti reprobos*:

Ergo Ecclesia Catholica constat electis & reprobis:

At *primò* antecedens est falsum. Nam Ecclesia in C illo Matthæi loco non comparatur ovili. Hoc de suo Bellarminus addidit.

Secundò, locus ille prorsus alienus est à proposito. Nos enim iam agimus de iis hominibus, qui sunt & erunt in Ecclesia Catholica: at locus ille agit de omnibus omninò hominibus, qui unquam fuerunt ab initio mundi, & erunt usque ad finem mundi, ac proinde agit etiam de hominibus, qui fuerunt, sunt, & erunt extra Ecclesiam. Nam omnes homines sistentur coram tribunali Christi, tum qui in Ecclesia, tum qui extra Ecclesiam fuerunt in hac vita.

Tertiò, contradicit ipse sibi Bellarminus: nam hoc capite omnes Gentes, quæ in extremo iudicio coram Christo cogentur, Ecclesiæ nomine comprehendit: at capite secundo citati libri tertii de Eccle- D sia militante, nunquam fuisse in Ecclesia ait, Iudæos, Turcas, Paganos, non esse item in Ecclesia hæreticos, & apostatas.

Quartò, Christus nunquam comparat Ecclesiam Catholicam ovili, in quo simul oves & hœdi sint; sed tantum in quo oves sint; quod caput decimum Iohannis abundè probat. Ecclesia Catholica ovile Christi dicitur, nusquam hœdile: Ergo ovium tantum est, non hœdorum.

Hæ sunt probationes adversarii ex parabolis falsò ab ipso explicatis desumptæ: sequuntur probationes, quas ex aliis Scripturæ locis malè detortis exstruit. E

I. *Primò*, ait: 1. Corin. 5. v. 5. *Paulus iubet expelli de Ecclesia incestuosum; & tamen non poterat illum facere reprobum ex prædestinato, imò nec volebat; nam eiecit illum, ut humiliatus rediret, & salvus fieret in die Domini.*

RESP. Fortunatus sit oportet, qui Syllogismum hinc exstruere possit, opinionem adversarii confirmantem. Probandum est adversario, Ecclesiam Catholicam non tantum electis, sed etiam reprobis constare; at num istud Paulus in loco allegato A dicit? num tale aliquid docet, unde istud colligi possit? & quæso, quo medio? nisi fortè quia incestuosus ille fuerit reprobus? At negat hoc adversarius ipse, quum ait, Paulum non potuisse illum facere reprobum ex prædestinato, imò nec voluisse: nam eiecit illum (ait) ut humiliatus rediret, & salvus fieret in die Domini. Hinc necessariò sequitur incestuosum illum, non fuisse reprobum. Sed illud multò magis liquet ex resipiscentia quam declaravit, ut patet ex 2. Cor. 2. 5. & seqq. Reprobi enim tam resipiscere possunt, quàm mutare potest Æthiops cutem suam, aut pardus liventes maculas suas, Ierem. 13. 23.

Replicatio. *Incestuosus ille erat membrum Ecclesiæ: Incestuosus ille erat reprobus, quia peccato conscientiam vastante contaminatus erat: Ergo reprobi quidam sunt membra Ecclesiæ.*

RESP. *Primò*, Major & conclusio dantur, si in illis Ecclesia visibilis, & particularis intelligatur. Nam incestuosus ille erat membrum visibilis, seu particularis Ecclesiæ Corinthiorum: & reprobi quidam sunt membra Ecclesiæ visibilis seu particularis. Si verò Ecclesia invisibilis Catholica intelligatur, negantur: nam incestuosus ille nondum erat eo tempore membrum Ecclesiæ Catholicæ, quum nondum efficaci illa & interna vocatione vocatus esset, licet secundum externam vocationem in cœtu Corinthiorum esset: quum nondum secundum Spiritum incederet, quum nondum Spiritu actiones corporis mortificaret: Quotquot enim Spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei, Rom. 8. v. 14. Nec ullus reprobus membrum Ecclesiæ Catholicæ invisibilis esse potest.

Secundò, falsa est assumtio. Etsi enim incestuosus ille peccato conscientiam vastante contaminatus erat; propterea tamen in reprobis non erat: quia electi ob nativam infirmitatem in gravissima, atrocissima & tristissima peccata incidere possunt, ut David, ut Salomon, ut Petrus Apostolus, ut Saulus ante conversionem.

Triplicatio. *Qui eiectus est ex Ecclesia, erat antea membrum Ecclesiæ: Incestuosus ille eiectus est ex Ecclesia: Ergo, &c.*

RESP. Conceditur minor intellecta de Ecclesia visibili particulari Corinthiorum: ex illa eiectus incestuosus ille fuit: at de invisibili negatur. Nam ex particulari Ecclesia potest etiam electus per excommunicationem eiici & tradi Satanæ, ad interitum carnis, hoc est, ad mortificationem veteris hominis, ut spiritus salvus fiat die illo Domini Iesu: atque ubi resipuerit & Ecclesiæ satisfecerit, in communione Ecclesiæ recipi potest. At qui membrum factus est Ecclesiæ Catholicæ invisibilis, is ex ea eiici non potest: iuxta promissionem Christi Iohan. 6. vers. 37. *Quidquid dat mihi Pater, ad me veniet: & eum, qui venit ad me nequaquam eiecerim foras.* Licet igitur incestuosus ille ex societate Ecclesiæ Corinthiorum eiectus fuit: ex universali tamen invisibili Ecclesia eiectus non est, quia actu nondum illius membrum erat.

Quintuplicatio: *Qui excommunicatur, declaratur esse reprobus: At incestuosus ille excommunicatus fuit: Ergo declaratus esse reprobus.*

RESP. Maior est falsa. Nam excommunicationis finis non est, ut excommunicatus declaretur reprobus, sed ut sit medicina & cautela: *Medicina* quidem excommunicato, ut is agnoscat peccata sua & humiliatus resipiscat: *Cautela* verò Ecclesiæ, ut ea ædificetur, ablatis scandalis, & metu iniecto cæteris ut sibi à similibus peccatis caveant.

Digitized by Google

Instatur. *Incestuosus ille traditus est Satanæ: Ergo* A
erat reprobus.

RESP. Maior omissa universè intellecta, est falsa: *Qui per excommunicationem traditur Satanæ, is est reprobus.* Nam *tradi Satanæ*, nempe per excommunicationem, non est detrudi in gehennam, sed ius civitatis Christianæ amittere, haberi sicut ethnicum & publicanum, exterminari è cœtu Ecclesiæ, extra quam Satanas regnat. Sic autem non soli reprobi traduntur Satanæ, sed interdum etiam electi, ut incestuosus ille, ut Imp. Theodosius Magnus.

Rursus instatur: *Incestuosus ille fuit improbus: ut Paulus ait* 1. Cor. 5. v. 13. *Tollite igitur istum improbum ex vobis ipsis: Ergo & reprobus fuit.*

RESP. Maior omissa, nempe, *Omnis improbus est* B
reprobus, falsa est. Differunt πονηρὸς & ἀδόκιμος, *improbus & reprobus*. Omnis quidem reprobus est improbus, sed non omnis improbus continuò est reprobus, quia ab improbitate sua resipiscere, & à malo ad bonum, à diabolo ad Deum converti potest. Improbus erat Manasses rex Juda, sed non reprobus, quia resipuit. Improbus erat Saul Ecclesiam persequens, sed non reprobus, quia conversus est ad CRISTUM.

Hæc de primo loco.

Alter locus à Bellarmino allegatus exstat 2. Tim. 2. v. 20. [*In magna domo non tantum sunt vasa aurea & argentea, sed etiam lignea ac testacea: & alia quidem ad decus, alia verò ad dedecus.*] Subiicit: *Nec dubium* C
esse videtur, quin vasa in gloriam sint electi; vasa in contumeliam, reprobi, etiamsi in eadem domo sint.

RESP. Argumentatio talis fuerit:

In Ecclesia tanquam in domo magna sunt vasa in gloriam, & vasa in contumeliam:

Ergo Ecclesiæ sanctæ & Catholicæ membra sunt electi & reprobi.

At si illa est vera Scripturæ interpretatio, quam Patrum universalis consensus tradit, ut Papani contendunt, tum Bellarminus à vera huius loci interpretatione aberrat. Nam Chrysostomus, Oecumenius, Theophylactus, Hieronymus per domum magnam hoc in loco, non Ecclesiam, sed mundum significari volunt. Sic enim Chrysostomus planè & apertè loquitur in commentariis super hunc lo- D
cum, homilia sexta: *Quemadmodum in maiori domo, necessaria est magna differentia vasorum, ita & in orbe toto. Non enim eam similitudinem ad Ecclesiam refert, verùm ad mundum universum. Quippe in Ecclesia nullum vult esse vas ligneum aut fictile, sed argentea omnia & aurea. Ibi enim est corpus Christi, virgo casta, non habens maculam neque rugam.* Oecumenius verò sic explicat: ὥσπερ ἐν οἰκίᾳ μεγάλῃ διάφορα σκεύη, οὕτως καὶ ἐν τῷ κόσμῳ διάφοροι ἄνθρωποι. *Ut in magna domo vasa diversa sunt: ita in mundo varii ac diversi sunt homines.* Similis est explicatio Theophylacti. Hieronymus tomo nono in commentario super hunc locum ait: *Magnam domum, non Ecclesiam dicit, ut quidam putant, quæ non habet maculam, neque rugam, sed mundum.* Verùm quia adversarii replica- E
re possunt alios Patres hunc locum de Ecclesia interpretari, veluti sunt, Ambrosius in commentario super hunc locum tomo quinto: ubi Novatianum per magnam domum intelligentem mundum vocat insanum: At Augustinus tomo septimo, de Baptismo contra Donatistas libro septimo, capite quinquagesimo primo agit, & nos de illa interpretamur; & quidem nostro iudicio rectius de Ecclesia, quàm de mundo: Verum ne sic quidem adversariorum causæ patrocinabitur. Nam Paulus non loquitur de Ecclesia invisibili Catholica, de qua iam controversia est, sed de visibili.

Idque ex proposito eius est manifestum. Nam quoniam mentionē fecerat defectionis quorundā à vera doctrina, velut Hymenæi, & Phileti, & aliorum, quorum isti subverterant fidem; nunc offendiculo inde exorto medetur: docens primò, electos extra huiusmodi defectionis periculum cōstitutos, esse eò quòd electio cum immutabili Dei amore sit coniuncta: Deinde docens, quo signo unusquisque Christianus de electione sua certus esse possit, nempe si seriò studeat pietati, vers. 19. Tertio, docens, Quemadmodum non cedit in dedecus patrisfamilias in magna aliqua domo, si in ea sint, non tantum vasa aurea & argentea, sed etiam lignea ac testacea; & alia quidem ad decus, alia ad dedecus; ita non ad dedecus, sed potius ad Dei gloriam pertinere, quòd in Ecclesia visibili reprobi electis, ac proinde hypocritæ verè credentibus admixti sint. Quo ipso significat non esse contra hanc Ecclesiæ constitutionem Deo obmurmurandum: utpote qui non solum vult patefieri suam misericordiam in salute electorum, sed etiam suam iustitiam & iram in exitio reproborum. Conferatur hic locus cum Roman. 9. vers. 20. 21. 22. 23. ubi Paulus ait: *Imò verò, ò homo, tu quis es qui ex adverso responsas Deo? nū dicet figmentum fictori, cur me tale fecisti? Annon habet potestatem figulus in lutum, ut ex eadem massa faciat aliud quidem vas ad decus, aliud verò ad dedecus? Quid si verò volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, pertulit multa lenitate vasa iræ, coagmentata ad interitum: Et ut notas faceret divitias gloriæ suæ erga vasa misericordiæ, quæ præparavit ad gloriam?*

Cæterum de externa Ecclesiæ Dei societate domum hanc magnam interpretatur etiam Ambrosius tomo quinto commentario super hunc locum, ut liquet ex probatione seu inductione Ecclesiarum particularium: Ait Ambrosius: *Hoc dicto significavit* [Paulus] *in Ecclesia diversos esse homines. Quosdam bonos & summos viros, quos in auro intelligi vult; Quosdam bonos tantum, quos in argento designat: Alios verò non bonos, quos vasa lignea & fictilia appellat, quod nisi ambiguum puto.*

Quòd verò Ambrosius non intelligat hic Ecclesiam Catholicam seu internam, sed externam cœtuum particularium, id manifestum est ex subiecta inductione cœtuum particularium. *Nam*, inquit Ambrosius, *in Corinthiorum hac Ecclesia probat frequens sermo obiurgantis Apostoli: Nunc autem in Ecclesia nostra palam est, & in templo Hierosolymis, in quo typus erat Ecclesia, manifestis lectionibus approbatur. Erant enim ibi Sadducæi, ex quorum radice erant Hymenæus & Philetus. De quorum prava sententia quum Apostolus esset locutus, statim hoc subiecit, ut non esset mirabile in Ecclesia videri homines dissentientes. Nam & in Corinthiorum Ecclesia, de qua dixi, quidam erant qui dissentientes resurrectionem negabant.* Quòd verò reprobi non sint membra Ecclesiæ Catholicæ invisibilis, & compagis illius sanctorum, Augustinus subscribit tomo septimo, de Baptismo contra de Donatistas libro septimo, capite quinquagesimo primo: *Quibus omnibus consideratis, puto me non temerè dicere alios ita esse in domo Dei, ut ipsi etiam sint eadem domus Dei, quæ dicitur ædificari super petram, quæ unica columba appellatur, quæ sponsa pulchra sine macula & ruga, & hortus conclusus, fons signatus, puteus aquæ vivæ, paradisus cum fructu pomorum.* Et mox: *Hæc domus etiam triticum dicitur sive tricenum, sive sexagenum, sive centenum fructum afferens cum tolerantia. Hæc domus est*

Digitized by Google

est in vasis aureis & argenteis, & lapidibus preciosis & lignis imputribilibus. Huic domui dicitur, sufferentes invicem in dilectione studentes servare unitatem Spiritus in vinculo pacis: Et, templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. Hæc quippe in bonis fidelibus est, & sanctis Dei servis ubique dispersis, & spirituali unitate devinctis eadem communione sanctorum, sive facie noverint, sive non noverint. Alios autem ita dici constat esse in domo; ut non pertineant ad compagem domus, nec ad societatem fructifera pacificaque iustitia; sed sicut esse palea dicitur in frumentis: nam & istos esse in domo negare non possumus, Paulo Apostolo dicente, In magna autem domo, &c. Augustinus Bellarmini sophisma perspicuè refutat. Bellarminus enim sic argumentatur: *In domo Dei seu Ecclesia sunt etiam vasa ad dedecus seu reprobi. Ergo reprobi sunt membra domus Dei, seu Ecclesia.*

Augustinus verò negat consequentiam; & rationem hanc habet: Etsi enim vasa ad dedecus sunt in domo Dei: tamen non pertinent ad compagem domus Dei: docetque bonos fideles & sanctos Dei servos, sic *esse in domo Dei, ut ipsi sint domus Dei, sive iam spirituales sint, sive adhuc parvuli lacte nutriantur, sed tamen ad spiritalem habitum intento corde proficiant*, ut subiicit capite quinquagesimosecundo. Clarè idem asserit libro tertio de Baptismo contra Donatistas cap. decimonono; ubi de Pseudochristianis & Antichristis ait: *Quum intus videntur, ab illa invisibili charitatis compage separati sunt.* Et libro sexto, capite tertio, ait de malis: *Quos non pertinere ad sanctam Ecclesiam Dei, quamvis intus esse videantur, ex hoc apertissimè apparet, quia isti sunt avari, raptores fœneratores, invidi, malevoli, & cætera eiusmodi: illa autem columba unica, pudica & casta sponsa sine macula & ruga hortus conclusus, fons signatus, paradisus cum fructu pomorum, & quæ de illa similiter dicta sunt, quod non intelligitur nisi in bonis, & sanctis, & iustis, id est, non tantum secundum operationes munerum Dei bonis malisque communes, sed etiam secundum ultimam & supereminentem Spiritus Sancti gratiam habentibus, &c.*

Ex his patet, quòd neque ex testimoniis Scripturæ Bellarminus probaverit, reprobos membra Ecclesiæ Catholicæ invisibilis esse.

Deinde Patrum autoritates adducit, & quidem tantum duorum: Gypriani nimirum & Augustini. De illo ait, *Confirmatur hoc idem ex Cypriano libro tertio, epist. & libro quarto, epistola secunda, qui apertissimè docet in eadem Ecclesia esse triticum & zizania, & vasa aurea & lignea, quum certum sit zizania comburenda, & lignea vasa esse in contumeliam.*

RESPOND. Cyprianus loquitur de Ecclesiis particularibus, ut Carthaginensi seu Romana, & reliquis huiusmodi: in iis cum tritico sunt zizania: in iis vasa aurea & lignea: at nunc non de particularibus Ecclesiis est quæstio, sed de sancta Ecclesia Dei, quæ est sponsa Christi, quæ incorrupta est & pudica, ut eam describit Cyprianus libro de Unitate Ecclesiæ, c.5.

Ex Augustino adducit duo loca: Prior locus exstat tractatu quadragesimoquinto in Joannem. *Secundum præscientiam & prædestinationem, quàm multæ oves foris, quàm multi lupi intus?* Ubi prædestinatos multos dicit esse extra Ecclesiam, & reprobos multos intra Ecclesiam.

RESPOND. Hinc non sequitur reprobos esse membra Ecclesiæ illius Catholicæ sanctæ, quæ est corpus Christi mysticum & spirituale, quod totum congruenter coagmentatum & compactum per omnes suppeditatas commissuras, ex vi intus agente pro mensura uniuscuiusq; membri, incrementum capit corpori conveniens ad sui ipsius exstructionem per charitatem: Ephes. quarto, versiculo decimosexto. Augustino enim aliud est, esse intra Ecclesiam, seu pertinere ad sanctam Ecclesiam DEI: quemadmodum nuper citato libro sexto de Baptismo, contra Donatistas, capite tertio, de malis pronunciat, eos *non pertinere ad sanctam Ecclesiam DEI, quamvis intus esse videantur.* Non omnes qui sunt intra Ecclesiam, sunt protinus membra Ecclesiæ: sicut nec omnia quæ sunt intra corpus humanum, sunt protinus humani corporis membra: nam intra corpus sunt interdum apostemata, vitiosi & pravi humores, calculi & similia. Ita sunt lupi intra Ecclesiam, qui tamen non sunt ipsa Ecclesia, nec membra Ecclesiæ. Deinde lupi sunt intra Ecclesiam externam seu visibiles cœtus, nos autem de membris compagis illius invisibilis iam agimus.

Secundus Augustini locus exstat libro secundo contra Cresconium, capite 34. quem tamen Bellarminus non recitat: Verba sunt: *Mali quum sint à bonis vita moribusque spiritualiter separati, corporaliter tamen cum iis in Ecclesia videntur esse permisti usque in diem iudicii.*

RESPOND. *Primò* Augustinus loquitur de Ecclesia externa, seu quod ad externam eius societatem attinet: nos autem nunc agimus de Ecclesia interna. Ergo locus Augustini impertinenter allegatur.

Deinde, facit contra Bellarminum: Nam, Quicunque spiritualiter separati sunt à bonis, illi non sunt membra eiusdem corporis spiritualis cum bonis: At mali sunt spiritualiter separati à bonis: Ergo non sunt membra eiusdem corporis spiritualis cum bonis. Proinde Augustinus pro Papistis non facit. Quod autem nobiscum Augustinus sentiat, manifestum est ex locis supra allegatis ex tomo septimo, libris de Baptismo contra Donatistas. Illis addamus & hæc. Tom. octavo, in Psalmum quinquagesimum sextum, pag. trecentes. octoges. ait: *Totus Christus caput est & corpus, quod bene vos nosse non dubito: caput est ipse Salvator noster; passus sub Pontio Pilato, qui nunc posteaquam resurrexit à mortuis, sedet ad dextram Patris. Corpus autem eius est Ecclesia, non autem ista, aut illa, sed toto orbe diffusa: Nec ea quæ nunc est in hominibus qui præsentem vitam agunt, sed ad eam pertinentibus etiam his qui fuerunt ante nos, & his qui futuri sunt post nos usque in finem seculi. Tota enim Ecclesia constans ex omnibus fidelibus, quia fideles omnes membra sunt Christi, habet illud caput positum in cœlestibus, quod gubernat corpus suum etsi separatum est à visione, sed annectitur charitate.* Ita Augustinus Ecclesiam quæ est corpus Christi, & toto orbe diffusa est, distinguit primo ab ista, aut illa, id est, à particulari Ecclesia: Deinde ait eam constare ex omnibus fidelibus, qui omnes membra sunt Christi. Eodem tomo, in Enarratione Psalmi sexages. secundi, pagina quadringentes. triges. sex. *Si ille caput est, nos membra sumus, tota Ecclesia eius, quæ ubique diffusa est, corpus ipsius est, cuius est ipse caput. Non solùm autem fideles qui modò sunt, sed & qui fuerunt ante nos, & qui post nos, futuri sunt usque in finem seculi, omnes ad corpus eius pertinent, cuius corporis ipse caput est, qui ascendit in cælum.* Sic Ecclesia toto orbe diffusa, hoc est, Catholica, secundum Augustinum est corpus Christi, ad quod pertinent fideles omnes, qui fuerunt, sunt, & erunt. Malos verò apertè removet ab hoc corpore Christi, tomo septimo, libro secundo contra literas Petiliani Donatistæ, c. centesimooctavo, pagina centes. decima. *Nec ideo putandi sunt esse in Christi corpore, quod est Ecclesia, quia Sacramentorum eius corporaliter participes sunt.*

Digitized by Google

Illa enim & in talibus sancta sunt, & eis indignè tractantibus & sumentibus ad maius iudicium valebunt. Ipsi autem NON SUNT IN ILLA ECCLESIÆ CHRISTI *compage, quæ in membris Christi per connexum & contactum crescit in incrementum Dei.* Matth.10. *Illa quippe Ecclesia in petra est sicut Dominus dicit, Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Illi autem in arena ædificant, sicut idem Dominus dicit, Qui audit verba mea, & non facit ea, similabo eum viro stulto, qui ædificat domum suam super arenam.* Math.7. Augustinus apertè docet, malos licet verbum Dei audientes, licet Sacramentis Christi corporaliter participantes, nō esse in Christi corpore, quod est Ecclesia, non esse in illa Ecclesiæ Christi compage, de qua Paulus loquitur Ephes. quarto, versic. decimosexto, non esse Ecclesiam illam, quæ in petra est ædificata, de qua Matthæi decimosexto. Idem contra Cresconium Grammaticum ait libro secundo, cap. vigesimoprimo. *Damnati à Christo, iam in corpore Christi non sunt, quod est Ecclesia, quoniam nō potest Christus habere membra damnata.* Eant nunc Papani, & Augustinum pro se facere iactent.

Tantum de testimoniis Patrum respondimus: sequitur de exemplis.

Exempla affert Bellarminus duo; nempe *Pauli*, & *Iudæ*. Sed prius nihil ad rem facit: posterius falsum est. Prius, inquam, nihil ad rem: nam Bellarminus probare debuit, Etiam reprobos esse membra Ecclesiæ, quæ est corpus Christi. At num ad hanc thesim probandam exemplum Pauli Apostoli pertinet? quid? fuitne Paulus Apostolus reprobus? In cæteris, quæ adversus Hussum disputat adversarius, ἀφεὶς τὴν ὑπήνην, τῶν ποδῶν διώκει omissa hypera, pedem insequitur, quod aiunt. Aliam enim quæstionem nunc tractamus, aliam è navi delapsus insequitur Bellarminus, nempe, An Paulus qui electus est ad vitam æternam, semper fuerit de Ecclesia? Johannem Hussum ait id affirmasse, & contra eum disputat. An hieromartyr Christi Johannes Hussus, quem patres Concilii Constantiensis, contra datam fidem publicam comburi curarunt, id affirmaverit, dubito. Nam in Concilio multa ipsi falsi hostes eius affingebant, ut odiosum omnibus redderent: Sed etiamsi is affirmasset, Paulum semper fuisse de Ecclesia: tamen, si dextrè accipiatur, non errasset. Semper enim Paulus fuit de Ecclesia, nimirum secundum æternam prædestinationem, secundum decretum Dei: actu autem tum demum de Ecclesia fuit, postquā efficaciter vocatus & ei consociatus est. Atque hoc est, quod ipsemet Bellarminus antea ex Augustini tractatu quadragesimoquinto in Johannem citavit: *Secundum præscientiam & prædestinationē, quam multa oves foris!* Qui foris sunt dicuntur ab Augustino oves, quia tales sunt secundum prædestinationem: etsi actu demum oves fiant, postquam vocati verbo Dei in ovile Christi sunt adducti. Dilemma igitur Bellarmini propter homonymias quibus constat, vitiosum est.

Posterius exemplum falsum est, Judas enim proditor Christi, non fuit membrum Ecclesiæ illius, quæ est corpus Christi spirituale, cuius caput est Christus. Bellarminus autem quatuor argumentis probare nititur, Judam Iscariotem fuisse Ecclesiæ illius Catholicæ membrum. Primum est: *quia fuit Apostolus ex duodecim.*

RESP. Syllogismus huiusmodi erit: *Quicunq; fuit Apostolus ex duodecim, fuit aliquando membrum Ecclesiæ Catholicæ quæ est corpus Christi: Iudas Iscariotes Apostolus ex duodecim:* Ergo, &c.

At *primò*, falsa est Maior, quia peccatur elencho, sive παρὰ τὸ μὴ αἴτιον ὡς αἴτιον, secundum non causam, ut causam, sive adiuncti signi. Apostolatus enim nec causa est, cur quisquam fuerit membrum Ecclesiæ Catholicæ, quæ est corpus Christi; nec signum est τεκμηριῶδες ac infallibile, unde necessariò illud colligi possit. *Secundò*, minor vera est, non ἁπλῶς, simpliciter, sed tantùm κατά τι, secundum quid. Judas Iscariotes fuit Apostolus ex duodecim; Iuda... nimirum in muneris Apostolici communione, non in corporis Christi mystici unione. Fuit unus ex duodecim Apostolis, sed quemadmodum Augustinus docet tomo nono, tractatu sexagesimoprimo in Johan. pagina ducentesima septuagesimasexta: *Unus numero, non merito; unus specie:* (id est, externa apparentia) *non virtute: commistione corporali, non vinculo spirituali: carnis adiunctione, non cordis socius unitate.* Pergit Augustinus explicans verba Christi; [Unus ex vobis prodet me:] *Proinde non qui ex vobis est, sed qui ex vobis exiturus est. Nam quomodo erit verum quod protestatus est Dominus, & dixit, unus ex vobis, si verum est, quod ait idem ipse in epistola sua, cuius est hoc Evangelium, Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis: nam si fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum? Non erat igitur ex illis Iudas, mansisset enim cum illis, si esset ex illis. Quid est ergo? unus ex vobis tradet me, nisi unus ex vobis exiturus est qui me tradet? Quia & ille qui ait, si fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum, iam dixerat, ex nobis exierunt: ac per hoc utrumque verum est, & ex nobis, & non ex nobis: secundum aliud ex nobis, secundum aliud non ex nobis: secundum communionem sacramentorum ex nobis, secundum suorum proprietatem criminum non ex nobis.* 1.Ioh. Fuit igitur Judas Iscariotes in numero Apostolorum duodecim Apostolus unus, sed non in corpore Christi spirituali membrum unum, quia non fuit cæteris Apostolis vinculo spirituali unitus. Unus fuit inter illos, sed non unitus illis: & quemadmodum Bernard. sermone tertio de cœna Domini, verba Christi explicans loquitur: *Unus ex vobis exiturus est, & tradet me: unus ex vobis, sed non vinculo charitatis unitus, est me traditurus.* Ex his apparet primi argumenti Bellarmini inanitas.

Secundum est; *quia Episcopus vocatus est à David. Psalm.* 108.

RESP. Syllogismus est: *Quicunque Episcopus vocatus est à Davide, is fuit membrum Ecclesiæ Catholicæ: At Iudas Iscariotes Episcopus vocatus est à Davide Psalm.* 108. nempe iuxta numerationem Vulgatæ versionis Latinæ, & iuxta supputationem Hebræam *Psal. 109. v. 8. Ergo, &c.*

At *primò* falsa est propositio maior propter elenchum adiuncti signi. Nomen enim Episcopi alicui tributum, non est essentiale signum, ex quo concludi possit necessariò aliquem esse de Ecclesia Catholica: Non enim magis vera est ista propositio, atque hæc: Quicunque ab Evangelistis nominatur Summus Sacerdos seu Pontifex, is est de Ecclesia. Sic enim Hannas, & Caiaphas, & ipsorum similes de Ecclesia fuissent. Bellarminus observantissimus est præceptorum Aristotelicorum de Sophistica, è quibus etiam hoc unum est, locum à nominibus ad sophisticationem esse aptissimum. Nam quum pauciora sint nomina quàm res, ac proinde unum idemque nomen ὁμωνύμως diversis rebus tribuatur: facit maximè ad artificium sophisticum, ut sub nomine eodem res confundantur, ne ab imperitis & incircumspectis distingui possint.

Deinde

Deinde assumtio est infirma: nam Judas Iscariotes à Davide non fuit vocatus Episcopus. Verba Hebræa sunt: פקדתו יקח אחר. ad verbum sonant, *Visitationem, seu curationem, functionem, munus eius accipiat alter*.

Petrus quidem Actor. 1. vers. 20. loquens de Juda Iscariote, & hunc locum allegans dixit Episcopatum, quum ait, *Episcopatum eius accipiat alter*. At quis non videt, si sit attentus Petrum allegare locum, in quo de Doego Davidis proditore agitur? Atqui Doegus non fuit Episcopus Ecclesiasticus, sed præfectus bubulcorum, & opilionum. Itaque si argumentatio Bellarmini ex hoc loco valeat de Juda proditore Christi, valebit etiam de Doego proditore Davidis: nam hunc non minus Episcopum vocarit David, atque illum. Vanum igitur & hoc Bellarmini argumentum. B

Tertium est: *quia fuit filius Christi: ut loquitur Augustinus in Psalm. 3.*

RESP. Argumentatio talis erit. *Quisquis est filius Christi, est membrum Ecclesiæ Catholicæ: Iudas Iscariotes fuit filius Christi, ut testatur Augustinus in Psalm. 3. Ergo, &c.*

Primo, Major est ambigua. Filius enim Christi dupliciter dici quis potest: nimirum, vel κατ᾽ ἀλήθειαν, vel κατὰ δόξαν ἀληθείας dicuntur filii Christi qui verè sunt justificati, & spiritualiter ab ipso regeniti, quemadmodum paralyticus ille ad quem, ut est Matthæi 9. vers. 2. Christus dixit, *Confide fili, remissa sunt tibi peccata tua.* κατὰ δόξαν filii Christi dici possunt, qui vel ob externam fidei Christi professionem videntur esse tales, quum revera non sint: quemadmodum filii regni dicuntur, qui tamen ejiciendi foras Matthæi 8. vers. 12. vel ob perceptam à Christo externam institutionem, quemadmodum in veteri fœdere *filii prophetarum* dicuntur, quicunque à Prophetis instituebantur. Si prima significatione accipiatur in majore, vera est illa: sin posteriore, falsa est. C

Deinde, Minor est falsa, si filius Christi intelligatur, qui à Christo est regenitus: hoc enim de Juda Iscariote dici non potest. Præterea in Scriptura sic non appellatur, sed ab Augustino. Ideo hoc argumentum nō est petitum ἐξ ἀρχῶν οἰκείων, ex principiis propriis, sed alienis. Patres enim nō sunt nobis principiū disputandi de controversiis Theologicis, sed sola Scriptura Canonica: Igitur ex hac argumentū petendum erat. Quod verò ad Augustinum attinet, nominat ille Iscarioten filium Christi, non *κυρίως proprie*, sed *καταχρηστικῶς abusive*: constituens Absalomam filium Davidis typum quendam Judæ proditoris. Quam apte, non est necesse nunc dicere. D

Quartum Bellarmini argumentum est: *quia Augustinus dicit libro de Vnitate Ecclesiæ cap. 13, Iudam in Ecclesia fuisse, in qua erant cæteri Apostoli.*

RESP. Syllogismus hic erit: *Quem Augustinus dicit in Ecclesia fuisse, in qua erant cæteri Apostoli, is fuit membrum Ecclesiæ Catholicæ quæ est corpus Christi: At Iudam proditorem Augustinus dicit in Ecclesia fuisse, in qua erant cæteri Apostoli:* E
Ergo, &c.

At primò peccatur petitione principii: rursus enim probatio petitur ἐξ ἀρχῶν ἀλλοτρίων, οὐκ οἰκείων, ex principiis alienis, non propriis. *Deinde*, Major universè intellecta est falsa. Minor est vera de Ecclesia externa, in qua Judas Iscariotes fuit: at nos jam agimus de membris Ecclesiæ internæ, quæ corpus est Christi mysticum & spirituale.

Ex his constat, quàm vana sint Bellarmini argumenta, quibus evincere conatus est Judam Iscariotem Christi proditorem, Ecclesiæ Catholicæ membrum fuisse. Quod verò Jesuitæ Judæ Iscariotæ patrocinium suscipiunt, & membrum Ecclesiæ Catholicæ fuisse contendunt, in eo proximè ad veteres hæreticos accedunt, qui Cainitæ dicti sunt; nam & illi Judam Iscarioten defendebant, ut testis est Irenæus libro primo adversus hæreses, capite trigesimo quinto: & Tertullianus libro de præscriptionibus adversus hæreticos, capite quadragesimo septimo. Quis non videt; homines istos, non Jesu, sed Judæ proditoris socios esse, quem suæ Ecclesiæ membrum fuisse profitentur. Hanc refutationem probationis ab exemplo Judæ proditoris petitæ concludo sententiâ huc faciente, quæ exstat in concione quadam Ambrosii nomen præferente: *Qui debuerant esse vicarii Apostolorum facti sunt socii Iudæ.*

Refutata est probatio ab exemplis ducta: sequitur probatio à ratione, quam his verbis Bellarminus proponit.

Accedat quoque ratio; nam si sola prædestinatio faceret hominem esse de Ecclesia, sequitur Turcas, Iudæos, hæreticos, & quoslibet impios, si prædestinati sint, nunc esse de Ecclesia, & viva membra Christi; & contrà, quoslibet sanctos & pios baptizatos, si non sint prædestinati, non esse de Ecclesia, nec de corpore Christi: at utrumque est falsissimum & contra expressas Scripturas. Nam quòd non baptizati, & hæretici non sint de Ecclesia, suprà ostendimus: quod autem impii non sint viva membra, dicitur Roman. 8. (Qui Spiritum Christi non habet, hic non est ejus,) nimirum vivum membrum. Quod autem impii non habeant Spiritum Christi, sed spiritum diaboli, patet ex operibus eorum. Non enim sunt patientes, casti, &c. quæ sunt opera spiritus; sed sunt adulteri, homicidæ, blasphemi, &c. quæ sunt opera carnis ad Galat. 6.

RESP. Multi sunt in hac ratione errores. *Primus* error est ignorationis elenchi: nam quum elenchus sit Syllogismus contradictionis: Bellarminus autem in hac ratiocinatione non contradicat nostræ Thesi, ignorat elenchum. Non contradicit autem nostræ Thesi, quia mutat quæstionem. Nam quæstio initio proposita, & quam nos tuemur, est; *Solos prædestinatos ad vitam æternam esse membra Ecclesiæ Catholicæ quæ est corpus Christi mysticum.* At Bellarminus perinde in hac ratione disputat, ac si statueremus; *Solam prædestinationem facere hominem esse de Ecclesia.* Hinc absurda deducit quæ nos non attingunt, quum non sint ex nostra sententia collecta, sed ex monstro quod ipse sibi adversarius confinxit. Ideo totam hanc ratiocinationem, tanquam extra oleas vagantem, jure rejicimus. Quòd si quæstio verè controversa revocetur, sic argumentatio constituenda erit: *Si soli prædestinati ad salutem sunt membra Ecclesiæ Catholicæ: sequitur Turcas, Iudæos, hæreticos, & quoslibet impios, si prædestinati sint ad salutem, nunc esse de Ecclesia & viva membra Christi: & contrà, quoslibet sanctos & pios baptizatos, si non sint prædestinati ad salutem, non esse de Ecclesia, nec de corpore Christi. At utrumque posterius est falsissimum & contra expressas Scripturas. Ergo & prius.*

Ast ita *secundus* error Bellarminus erit παρὰ τὸ ἑπόμενον. Primum enim consectarium absurdum, quod adversarius infert, ex nostro dogmate non sequitur: quia etsi dicimus solos prædestinatos ad

Digitized by Google

salutem esse membra Ecclesiæ Catholicæ quæ est corpus Christi, tamen non simpliciter id dicimus de quibusvis prædestinatis, sed prædestinatis, vocatis justificatis, regeneratis. Nam quum Ecclesia sit cœtus vocatorum, justificatorum, & sanctificatorum: nemo actu est membrum Ecclesiæ, nisi efficaciter vocatus, justificatus, & regeneratus. Proinde Turcæ, Judæi, hæretici, & alii impii dum tales manent, non sunt Ecclesiæ Catholicæ membra, etiamsi sint ad vitam prædestinati: quum vero conversi sunt ad Christum, vocati, justificati, sanctificati, tum demum actu Ecclesiæ Catholicæ, ac proinde corporis Christi vera membra fiunt, non antè. Secundum consectarium, quod tanquam absurdum infertur, quale à Bellarmino ponitur, verè est absurdum, non vitio nostri antecedentis, sed culpâ Bellarmini, qui partim ambigua, partim ἀσύστατα profert, quum fingit quosdam sanctos & pios baptizatos, & non esse prædestinatos ad salutem. Et hic *tertius* est istius ratiocinationis error. Sancti enim ὁμωνύμως dicuntur; *propriè* quidem soli sanctificati Spiritu adoptionis: *impropriè* vero & καταχρηστικῶς ij qui sanctam fidem Christi ore profitentur, licet non sint Spiritu Sancto sanctificati. Jam omnes propriè dicti sancti sunt prædestinati ad salutem; impropriè verò appellati sancti, ad vitam prædestinati non sunt. Deinde quod pios quosdam baptizatos ait non esse prædestinatos ad vitam, est ἀσύστατον & falsum. Omnes n. pij (pietatis quippe simulatores non pios, sed hypocritas nominamus) sunt prædestinati ad vitam. Quod si inferatur: *quoslibet baptizatos, si non sint prædestinati, non esse de Ecclesia nec de corpore Christi*; concedimus id sequi, sed absurdum esse negamus. Nam si soli prædestinati ad vitam sunt de Ecclesia & membra corporis Christi, tum quicumque non sunt prædestinati ad vitam, non erunt de Ecclesia & membra corporis Christi.

Non omnes prædestinati ad salutem sunt actu mēbra Ecclesiæ Catholicæ quæ est corpus Christi spirituale.

Sancti quodmodo dicantur?

B

Pergit Bellarminus, & utrumque consectarium probat esse falsissimum. Ait: *Nam quod non baptizati & hæretici non sint de Ecclesia, suprà ostendimus.* Ita *Quartus* error Bellarmini in hac ratione est, quòd falsò universos non baptizatos negat esse de Ecclesia Catholica. At non est eadem omnium non baptizatorum ratio. Alij enim fidem Christi pertinaciter contemnunt, & à religione divina prorsus alieni manent; tales & nos negamus esse de Ecclesia Catholica. Alii verò fide vivâ in Christum præditi sunt, etiamsi externo baptismo non sint tincti: ut fuerunt verè fideles ante institutum baptismum externum: ut fuit latro in cruce invocans Christum: ut multi olim Catechumeni ante baptismum mortui: ut multi vi externâ à baptismi susceptione prohibiti.

C

Hos quis audet negare esse de Ecclesia Catholica quæ est corpus CHRISTI, nisi iste cum suis sociis adversus JESUM conjuratis? Sed audiant saltem ipsummet Jus-Canonicum, quod de Consecrat. Distinct. quarta, capit. *Baptismi vicem*, in hunc modum pronunciat: *Etiam atque etiam considerans invenio, non tantum passionem Christi id quod baptismo deerat posse supplere, sed etiam fidem confessionemq́ cordis, si fortè ad celebrandum mysterium baptismi in angustiis temporum succurri non potest.*

Et mox: *Quartum itaque valeat, etiam sine visibili Sacramento baptismi, quod ait Apostolus, corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem, in illo latrone declaratum est: sed nunc impletur invisibiliter, quum mysterium baptismi, non contemtus religionis, sed articulus necessitatis excludit*: Ex quibus verbis ita colligo: Quicunque servantur, ij sunt de Ecclesia Catholica quæ est corpus Christi: At non baptizati eo quod necessitate à baptismo sint exclusi, sed passione Christi redemti, & corde credentes ad salutem, servantur. Ergo illi sunt de Ecclesia Catholica quæ est corpus CHRISTI.

Quintus error Bellarmini in hac ratione est περιεργία; dum absq; necessitate probat hæreticos non esse de Ecclesia: Impios item non esse viva membra Christi: quum nemo nostrum contrarium affirmaverit.

Sextus error est, quòd impios quidem negat esse viva corporis Christi membra, at interea statuit esse mortua membra corporis Christi. At primò ambiguitate luditur: nam membra corporis Christi vel κατ' ἀλήθειαν sunt vel κατὰ δόξαν. Deinde si de membris Christi κατ' ἀλήθειαν sermo fit, falsa est distributio, quædam membra Christi esse viva, quædam mortua. Ut enim in vivo corpore naturali, sanitate & valetudine bona prædito, omnia mēbra vivunt, & ex capite vim sentiendi & movendi participantes, sentiunt & moventur; (nam fingere vivum corpus naturale sanum, quod tamen mortua plurima membra habeat, est plusquam absurdū:) ita omnia membra corporis Christi mystici viva sunt, quia spiritus Christi per totum ejus corpus fusus omnia membra vivificat: Nam ut Paulus docet Ephes. capite quarto versic. decimosexto. *Ex quo*, scil. Christo, TOTUM *corpus congruenter coagmentatum & compactum per* OMNES *suppeditatas commissuras, ex vi intus agente pro mensura* UNIUS CUJUSQUE *membri, incrementum capit corporis conveniens ad sui ipsius exstructionem per charitatem.*

Septimus error est ψευδερμηνεία & malitiosa depravatio dicti Paulini Roman. 8. vers. 9. (*Qui Spiritum Christi non habet, hic non est eius*) *nimirum vivum membrum*: ait Bellarminus. Atqui non est hæc Apostoli sententia: nec ex ea colligi debet, impium non esse vivum ejus membrum; sed, penitus non esse ejus membrum. Sic enim ex hoc loco firmissimâ consequentia colligimus:

D

Quisquis Spiritum Christi non habet, is non est actu CHRISTI membrum:
At qui impius est Spiritum Christi non habet:
Ergo qui impius est nō est actu membrū Christi.

Octavus error est, quod ipse sibi adversatur: ait quod impij non habent Spiritum Christi, sed spiritum Diaboli: hoc adversus ipsummet facit: sic enim hinc colligo:

Qui non habent spiritum Christi, sed spiritum Diaboli, ij non sunt actu membra Christi:
At impij non habent spiritum Christi, sed spiritum diaboli.
Ergo impij non sunt actu membra Christi.

E

Progreditur Bellarminus, & alterum consectarium falsum esse probans ait: *E contrario autem, quod omnes pij baptizati sint membra Christi, habetur, 1. Cor. 12. Omnes nos uno spiritu in unum corpus baptizati sumus. Et Galat. 3. Omnes enim filij Dei estis per fidem in Christo Iesu; quicunque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis. Et tamen non est credibile omnes Corinthios & Galatas fuisse prædestinatos. Denique* Augustinus in Epistola ad Dardanum: *In compagem*, inquit, *Christi tanquam in vivam structuram templi Dei, quæ est Ecclesia, nati homines, non ex operibus justitiæ, quæ fecerint, sed renascendo per gratiam transferuntur, tanquam demissa ruina ad ædificii firmamentum.* Et lib. 2. contra Crescónium, cap. 21. ostendens impios non pertinere ad membra viva Christi; *Absit*, inquit, *ut intrare possint limites horti conclu-*

Digitized by Google

conclusi, cujus ille custos est, qui non potest falli: qui tamen si confitentur, & corriguntur, tunc intrant, tunc mundantur, tunc in arboribus horti conclusi, tunc in membris unica columba numerantur.

RESP. (De Pœnit. Distinct. 4. Peccatum) Etsi in aliquibus communia omnibus sunt omnia Sacramenta, sed non communis gratia: ita & nunc baptismus est communis, sed non virtus baptismi.

Ultimam probationem ducit Bellarminus ex incommodis. Nam (ait;) *Si soli prædestinati essent de Ecclesia, omnia essent incerta. nam nemo tunc cognosceret fratres suos, & nec pastores cognoscerent oves suas, nec ab illis cognoscerentur, cum nemo sciat, qui sint prædestinati: & præterea nemo sciret, quæ sint vera Scriptura, quæ vera Sacramenta, quæ vera fides, &c. omnia enim pendent ex testimonio veræ Ecclesiæ.*

RESP. In ista etiam probatione Bellarminiana multi sunt errores. *Primus παρὰ τὸ ἑπόμενον* in connexo: nullum enim istorum incommodorum ex nostra sententia sequitur. Nam etsi soli prædestinati ad salutem sint de Ecclesia Catholica quæ est Christi corpus: tamen cognoscunt se mutuò fratres, pastores item & oves, & sciunt quæ sint veræ Scripturæ, quæ vera Sacramenta, quæ vera fides. *Secundo* erronea est connexi probatio ista: *Si nemo scit, qui sint prædestinati, si soli prædestinati essent de Ecclesia; nemo cognosceret fratres suos, nec pastores & oves se mutuo cognoscerent, &c. At verum est antecedens. Ergo & consequens.* Error enim est in antecedente ex homonymia. Nam quod dicit Bellarminus, *Neminem scire qui sint prædestinati*: dupliciter intelligi potest, vel quòd nemo sciat aut eo modo quo Deus scit, de quo dicitur 2. Tim. 2. v. 19. *Novit Dominus eos qui sunt sui*: aut eo modò quo unusquisque scit de seipso ex interno testimonio Spiritus Sancti testantis unà cum spiritu nostro nos esse filios Dei, Rom. 8. v. 16. vel quod nemo, qui prædestinati sint, sciat ullo modo. Prioribus duobus modis intellectum antecedens concedimus: at postremo modo acceptum, negamus. Etsi enim prædestinati ad vitam se non cognoscant mutuò tali notitiâ qualis est Dei, nec tali qualis est uniuscujusque de sua propria electione: tamen ex fructibus externis fidei & prædestinationis possumus aliquo modo cognoscere & judicare qui sint prædestinati, ac de illis confidere. Ex quo enim cognoscimus qui sint verè discipuli Christi, qui item verè filij Dei: ex eodem cognoscere possumus qui sint prædestinati ad salutem; qui veri discipuli Christi & vere filij Dei sunt ad salutem prædestinati. At ex charitate & vitæ puritate fideles agnoscunt qui sint verè discipuli Christi: ut Dominus ipsemet testatur Johan. 13, vers. 35. *Ex hoc omnes cognoscent vos esse discipulos meos, si charitatem habueritis alii in alios.* & dilectus ejus discipulus Joh. 1. Epist. cap. 3. vers. 9. 10. *Quisquis natus est ex Deo, peccato non dat operam; quoniam semen ipsius in eo manet: nec potest peccare, eo quod ex Deo natus est. Per hoc manifesti sunt filii Dei.* Ergo etiam ex charitate eâdem & vitâ sanctâ cognoscere possumus aliquo modo fratres ad salutem prædestinatos. Nec minus pastores cognoscere possunt oves suas; an sint in electorum numero. Ita enim Apostolus Paulus, Silvanus & Timotheus, Thessalonicenses esse electos collegerunt ex eorum fidei efficacia, charitate indefatigabili & spe patientissima & ex efficacia Spiritus Sancti, ex spirituali energia conjuncta prædicationi Evangelii & sese exserente in auditoribus: sicut ajunt 1. Thess. 1. vers. 2. & sequentibus, *Gratias agimus Deo semper de omnibus vobis mentionem vestri facientes in precibus nostris: Indesinenter commemorantes efficaciam vestram fidei, & laboriosam charitatem & tolerantem illam spem in Domino nostro Iesu coram Deo & Patre nostro. Ut qui sciamus, fratres dilecti à Deo, electionem vestram. Quoniam Evangelium nostrum constitit apud vos non loquutione duntaxat, sed etiam virtute & in Spiritu Sancto, & in multa certa persuasione.* Sic igitur electio Dei quæ per se nobis abscondita est, certis notis & testimoniis patefit, nempe cum efficax est Evangelij prædicatio apud eos quibus annunciatur & in illis gignit fidei constantiam, charitatis fervorem, spei tolerantiam aliaque dona Spiritus Sancti & regenerationis argumenta infallibilia. Hinc pastores fidi non dubitant de se & aliis fidelibus profiteri cum Johan. 1. epist. cap. 3. ver. 2. *Charissimi, nunc filii Dei sumus; sed nondum patefactum est quod erimus: scimus autem fore, ut quum ipse patefactus fuerit, similes ei simus: quoniam videbimus eum sicuti est.* Nec obstat quòd mundus non cognoscat electos Dei: sicut 1. Johan. 3. vers. 1. dicitur, *mundus non novit nos, quia non novit eum*; quia satis est si electi verè credentes se inter se agnoscant. Ex his patet, falsum esse quod Bellarminus ait, *Neminem scire qui sint prædestinati*, si simpliciter intelligatur: nam Christus dicit, *cognoscent vos esse discipulos meos*: Johannes dicit, *per hoc manifesti sunt filii Dei*: Paulus, Silvanus & Timotheus dicunt, *scimus fratres dilecti à Deo electionem vestram.*

Quartus error est, quod asseverat, ex testimonio veræ Ecclesiæ pendere, quæ sint veræ Scripturæ, quæ vera Sacramenta, quæ vera fides. Ex istis enim vera Ecclesia pendet, non ista ex testimonio Ecclesiæ. *Nullo modo cognoscitur quæ sit vera Ecclesia, nisi tantummodo per Scripturas*; ait Chrysost. secundo Commentario in Matth. homil. 94. pag. 722. editionis Froben. Anni 1530. *In Scripturis didicimus Christum, in Scripturis didicimus Ecclesiam*, scribit Augustinus epistola centes. sexta. De Sacramentis ait Augustinus in epistol. centes. decimaoct. quæ est ad Januarium: *Sacramentis numero paucissimis, observatione facillimis, significatione præstantissimis societatem novi populi Salvator colligavit. Ecclesia ibi est, ubi fides vera est. Ecclesia vera illic erat, ubi vera fides erat*: ait Hieronymus Romanæ Ecclesiæ presbyter in Psalm. centes. triges. tertium. Per quod Ecclesia cognoscitur, per quod Ecclesiæ societas colligatur, per quod cognoscitur ubi sit Ecclesia, illud nequaquam pendet ex testimonio Ecclesiæ. At per Scripturas Ecclesia cognoscitur, per Sacramenta societas Ecclesiæ colligatur, per veram fidem cognoscitur ubi sit vera Ecclesia: Ergo Scripturæ, Sacramenta, & fides vera nequaquam pendent ex testimonio Ecclesiæ. Sed de hoc fusius actum primo libro.

Ex his quæ dicta sunt evidenter patet, probationes quibus Bellarminus confirmare conatus est, etiam reprobos membra esse Ecclesiæ Catholicæ quæ est corpus Christi, vanas & nullas esse.

Videamus nunc quid ad nostra quædam argumenta, quib. probamus Ecclesiæ illius Catholicæ membra solos electos esse, respondeat. Primum argumentum nostrum quod Bellarm. refellere nititur, est depromtum ex cap. 4. Canticor. vers. 12. *Ut hortus clausus es, soror mea sponsa: ut scaturigo clausa, fons obsignatus.* Sensus est: Ecclesia Catholica quæ per hortum conclusum, scaturiginem clausam & fontem obsignatum intelligitur, optima fide castam se conservat Christo & suos fructus integros; estque conceptaculum salutaris illius doctrinæ, qua omnes horti Christi partes, areolæ & plantæ

Explicatio loci Cantic. 4. v. 12.

irri-

irrigantur: est conceptaculum quod nemini extero pervium est, quia nemo ingreditur illuc nisi per Christum. Hinc talem demonstrationem extruimus.

Si Ecclesia Catholica clausa & obsignata est il lis qui alieni sunt à Christo Ecclesiæ sponso: tum profecto membra illius sunt soli electi in Christo ad vitam æternam. Verum est antecedens teste ipso Christo in loco ex Canticis allegato. Verum igitur & consequens. Hoc argumentum etiam est *Cypriani, Augustini, Gregorii Magni. Cyprianus* enim scribit in Epistol. septuag. sexta quæ est ad Magnum: *Si hortus conclusus est sponsa Christi, quæ est Ecclesia, patere res clausa alieno & profano non potest. Augustinus* vero tomo 7. libro 5. de Baptismo contra Donatistas, cap. 27. ait: *Quod in Cantico Canticorum Ecclesia sic describitur, Hortus conclusus soror mea sponsa, fons signatus, puteus aquæ vivæ, paradisus cum fructu pomorum, hoc intelligere non audeo nisi in sanctis & iustis.* Et mox: *In quantum ergo lilium, in tantum & hortus conclusus & fons signatus, in illis videlicet iustis, qui in occulto Iudæi sunt circumcisione cordis. Omnis enim filia regum pulchritudo intrinsecus, in quibus est numerus certus sanctorum prædestinatus ante mundi constitutionem.* Et mox: *Numerus ergo ille iustorum, qui secundum propositum vocati sunt, de quibus dictum est, Novit Dominus qui sunt eius, ipse est hortus conclusus, fons signatus, &c.* Et paulo post: *Ex illis ergo omnibus qui ut ita dicam, intrinsecus & in occulto intus sunt, constat ille hortus conclusus, fons signatus, puteus aquæ vivæ, &c.* Item libro 6. de Baptismo contra Donatistas cap. 3. ubi ait de malis: *Quos non pertinere ad sanctam Ecclesiam Dei, quamvis intus esse videantur, ex hoc apertissimè apparet, quia isti sunt avari, raptores, fœneratores, invidi, malevoli & cætera eiusmodi: Illa autem columba unica, pudica & casta, sponsa sine macula & ruga, hortus conclusus, fons signatus, paradisus cum fructu pomorum & quæ de illa similiter dicta sunt, quod non intelligitur nisi in bonis & sanctis & iustis, id est, non tantum secundum operationes munerum Dei bonis malisque communes, sed etiam secundum intimam & supereminentem Spiritus Sancti gratiam habentibus, quibus Dominus dicit, Si cui dimiseritis peccata, dimittuntur ei, & si cui tenueritis, tenebuntur. Gregorius Magnus* Episcopus Romanus in Comment. in Cantic. Canticor. similiter ait: *Hortus sanctæ Ecclesiæ exsistit, quia dum populos multos in fide gignit, quasi flores pulchros bona terra emittit. Qui hortus conclusus bene esse dicitur, quia charitas vallo circumquaque munitur, ne intra numerum electorum reprobus aliquis ingrediatur.*

Respondet Bellarminus dupliciter: *Primò, sæpe Scripturam per figuram intellectionis attribuere aliquid toti, quod solum convenit parti; sicut Matth. 27. dicuntur latrones qui erant cum Domino crucifixi, blasphemasse contra eum; cum tamen constet ex* Luc. 23. *unum tantum eorum blasphemasse: & Philipp* 2. 21. Omnes quæ sua sunt quærunt: *Et tamen tales non fuerunt per multi sancti, qui tunc vivebant, & præcipuè Philippenses. Secundo dico quæ dicuntur in Canticis de sponsa, non necessario intelligenda de Ecclesia, quidam enim ea intelligunt de Ecclesia, quidam de B. Virgine, quidam de qualibet anima perfecta, quod probabilius videtur. nam cap. 6. dicitur:* Sexaginta sunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adolescentularum non est numerus, una est columba mea, perfecta mea, una est matri suæ, electa genetrici suæ. *Quo loco si per unicam illam sponsam* A *intelligas Ecclesiam, quid intelliges per reginas, concubinas & adolescentulas, quas omnes fovet sponsus & diligit? igitur per matrem intelligitur Ecclesia, per reginas, concubinas & adolescentulas intelliguntur animæ imperfectiores; fideles tamen & bonæ. Dicitur enim cap.* 1. Propterea adolescentulæ dilexerunt te, *ac per unicam perfectam, sponsam & columbam intelligitur anima perfecta. Sic etiam in eo quod dicitur cap.* 2. Sicut lilium inter spinas: sic anima mea inter filias. *Si per unicam intelligas Ecclesiam, quid intelliges per cæteras filias? num congregationem infidelium? absit. loquitur igitur de anima perfecta, quæ inter multas peccatrices in eodem horto Ecclesiæ commoratur. Augustinus epistol.* 48. Dicuntur, *inquit*, spinæ, propter ma- B lignitatem morum; dicuntur filiæ propter communionem Sacramentorum.

REPL. Summa responsionis Bellarminianæ est: Esse primo Synecdochen quam ille figuram intellectionis vocat, in loco Canticorum: quia toti tribuatur, quod solum convenit parti. Deinde quæ in Canticis dicuntur de sponsa, non esse necessario de Ecclesia intelligenda, sed posse intelligi vel de B. Virgine, vel de qualibet anima perfecta; ac ut de qualibet anima perfecta intelligantur, probabilius videri.

Ad utramq; responsionem replico primum communiter, eas se mutuò evertere: nam prima cōcedit, hunc locum intelligendum de Ecclesia, sed esse in C eo Synecdochen: altera vero negat intelligendum de Ecclesia: quomodo hæc conveniunt? cur respondet tam asystata? Disputatoris veritatem amantis est, unam certam responsionem afferre, non plures dissentientes & se mutuo destruentes. Deinde ad quamlibet responsionē distinctè replico. Prima responsione Bellarminus principium petit: Synecdochen in loco citato statuens, sed id nō probans, imò nequidem declarans. Exempla vero Synecdoches duo quæ adducit planè sunt aliena, quia cum præsente loco convenientiam & analogiam nullam habent. Nam quum plures sint species Synecdoches, si in hoc loco Canticorum esset Synecdoche (quod tamen non concedimus,) esset Synecdoche integri, D quia Ecclesiæ Catolicæ non sunt multę species, sed unum est ejus corpus plurib. constans membris: at in locis illis duob. sfitidem est figura intellectionis, est Synecdoche generis, qua id quod generatim dicitur, speciatim de uno vel quibusdam intelligitur. Verum nec in priore exemplo necesse est Synecdochen statuere. Nam etsi Lucas affirmet, unum latronem blasphemasse; tamen nihil impedit quo minus initio uterq; latronum Christum blasphemarit, ut Matthæus scribit plurali numero disertè, ὠνείδιζον αὐτῷ: deinde v. alter resipuerit & Christum pro Servatore mundi agnoverit, de quo Lucas commemorat. Hoc Theophyl. apertè ait, docens hoc duos E latrones fuisse typos duorum populorum, Ethnici & Judæi: utrumque populum primo multis contumeliis Christum affecisse, sed Ethnicum postea resipuisse, Judaicum in sua contumacia perstitisse. Hugo Cardinalis de S. Charo explicans Matthæi locum ait: *Hic ponitur plurale pro singulari. Vel potest dici & melius: quod primo conviciatus est cum alio latrone: sed Christo Domino miserante visitatus est & pœnituit.* In loco vero Pauli Philip. 2. 21. Synecdoche est generis: *omnes* enim intelligit Paulus scil. quos tunc coadjutores in prædicando Evangelio secum in contubernio suo habebat; illi enim ad sua commoda attentiores erant, quàm par esset, excepto Timotheo.

Secūda responsione triplicē affert interpretationem

Digitized by Google

nem eorum, quæ de sponsa in Canticis dicuntur. A Quosdam ait intelli gere de Ecclesia; quosdam de B. Virgine, quosdam de qualibet anima perfecta. Primam interpretationem, quæ est Orthodoxorum veterum Patrum Cypriani & Augustini, imo etiam Pontificis Romani Gregorii Magni, reiicit; ita discedit à consensu Patrum, quem tamē alibi normam interpretationis Scripturarum S. constituit, imò dissentit à capite suo vel Ecclesiæ Romanæ, nempe Papa, & tamen consensionem cum Pontifice Romano audet statuere notam veræ Ecclesiæ: viderit iam utrum ipse sit membrum Ecclesiæ, cum à capite suo dissentiat. Dissentit etiam ab aliis Papistis: nam Eccius in Enchiridio per sponsam in Canticis, intelligit Ecclesiam: item Turrianus Jesuita in disputationibus adversus Antonium Sadeelem. Secunda interpretatio est nonnullorum superstitiosorum Papistarum, qui Mariæ divinos attribuunt honores, & ad eam accommodant quæ ei nequeunt aptari. B Tertia interpretatio ei probabilior videtur: Ait; quidā de anima perfecta intelligunt: Istorum interpretationem confirmat hoc argumēto: Quia si per sponsam intelligatur Ecclesia, & quæcunque in Canticis de sponsa dicuntur, de Ecclesia sint accipienda; quorundam locorum absurdus evadet sensus. Duos vero locos adducit: Prior est c. 6. v. 5. 6. *Sexaginta sunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adolescentularum non est numerus: Una est columba mea, perfecta una est matri suæ electa genetrici suæ.* Ex hoc loco sic argumentatur: *Si per unicam illam sponsam intelligas Ecclesiam, quid intelliges per reginas, concubinas, & adolescentulas, quas omnes fovet sponsus & diligit? Igitur per matrem intelligitur Ecclesia, per reginas, concubinas & adolescentulas intelliguntur animæ imperfectiores, fideles tamen & bonæ. Dicitur enim cap. 1. Propterea adolescentulæ dilexerunt te; at per unicam, perfectam, sponsam & columbam intelligitur anima perfecta.* C

REPL. Aut ἀσυλλόγιστον est, aut Syllogismus sic formandus erit:

Per sponsam unicam in Canticis intelligitur vel Ecclesia, vel anima perfecta: Non Ecclesia: quia alioquin incertum foret, quid esset intelligendum per reginas, concubinas & adolescentulas: Ergo anima perfecta, &c.

At *primò*, propositio non est verè disiunctiva: quia non constat membris immediatè oppositis. In omni D autem enunciato disjuncto bimembri contraria membra esse oportet, hoc est, quorum unum uni tantum verè opponitur. At Ecclesia & quælibet anima perfecta non sunt verè contraria: quia Ecclesia illa Catholica ex *animabus perfectis* velut ex partibus constat & componitur, ut corpus è membris: animæ perfectæ sunt materia Ecclesiæ Catholicæ. Tum non potest intelligi una tantum anima perfecta, sed omnes & singulæ animæ perfectæ: eæ autem nihil sunt aliud quam ipsa Ecclesia. Eandem propositionem nō concedent alii Papistæ, qui negabunt disjunctionem esse ἄμεσον, quum tertium dari possit; & contendent per sponsam illam intelligendam potius B. Virginem: Disceptet igitur prius Bellarm. E litem suam cum illis Papistis. *Secundò*, falsum est assumtum: & dissentit in eo Bellarminus, ut nuper dictum, ab Orthodoxis patribus, & ab ipso Pontifice Rom. ab aliis etiam Papistis velut Eccio & Turriano. *Tertiò*, probatio assumti vitiosa est παρὰ τὸ ἑπόμενον. Non enim sequitur; Si per sponsam intelligatur Ecclesia, incertum futurum quid sit intelligendum per reginas, concubinas, puellas. Nam sive literaliter interpretemur, sive allegoricè, certum erit, quid sit per illas intelligendum.

Si literalem sensum requiras, per reginas, concubinas, & puellas intelligentur propriè reginæ, concubinæ, & puellæ quales sunt in regnis mundanis: & sententia erit: Hæc sponsa & columba, quæ est Ecclesia Christi, longissimè præstat quibuscunq; reginis, & concubinis cum toto comitatu puellarum, quas habent: spiritualis hæc sponsa & columba omnes corporales antecellit: Propterea omnes Reginæ & concubinæ Regum huius mundi & puellæ, quæ sunt in earum comitatu beatam prædicabunt & laudabunt Ecclesiam, eam admirabuntur & honorabunt; quemadmodum prædixit & Jesa. Propheta c. 49. 23. *Et erunt reges nutricii tui, & fœmina principes eorum nutrices tuæ, vultu in terram* demisso *incurvabunt se* honorem habentes *tibi, pulveremq́ pedum tuorum lingent: ut experiaris me esse Iehovam, non erubescere eos qui exspectant me.* Hæc igitur sponsa & columba, ut hoc Canticorum loco appellatur, est Ecclesia, interprete quoque Cypriano, qui epist. septuages. sexta, quæ est ad Magnum, iuxta edit. Pamelianam sect. 2. ait: *Quòd autem Ecclesia una sit, declarat in Cantica Canticor. Spiritus S. ex persona Christi dicens: Una est columba mea, perfecta mea, una est matri suæ, electa genitrici suæ.* Et in lib. de Unitate Ecclesiæ Catholicæ sect. 3. *Quam unam Ecclesiam in Cant. Cant. Spiritus S. ex persona Domini designat & dicit: Una est columba mea, &c.* Interprete etiam Gregorio Magno Pont. Rom. qui tom. 2. in Exposit. c. 6. Cantic. super hæc verba ait: *Mater nostra est regeneratrix gratia, apud quam una columba eligitur, quia illos solos colligit, qui in simplicitate permanent, & ab unitate non scinduntur. Multi quippe fideles dum in idipsum intendunt: dum uno desiderio Christi se invicem nutriunt, dum habentes cor unum & animam unam in charitate se uniunt, ex multis membris unum corpus efficiunt: Omnesq́ in unitatu simplicitate & unitate viventes, una columba existunt.* Similiter & Bernardus per hanc columbam intelligit Ecclesiam Ser. sexages. secund. super Cantica: *Ecclesia* (inquit) *columba est, & ideo requiescit. Columba, quia innocens, quia gemens. Columba inquam, quia in mansuetudine suscipit insitum verbum.*

Et requiescit in verbo, hoc est, in petra: nam petra est verbum. Hieronymus tom. 6. homil in Cant. Cantic. per sponsam iubet intelligere Ecclesiam: Ait enim; *Christum sponsum intellige, Ecclesiam sponsam sine macula & ruga.* Epiphanius contra hæreses hæres. 33. hunc ipsum Canticorum locum allegans ait: *Columba mea, perfecta mea, hoc est, ipsa sancta sponsa Catholica Ecclesia: columba quidem propter mansuetudinem, innocentiam ac vitæ puritatem: perfecta verò, quia perfectam ex Deo accepit gratiam ac scientiam ab ipso Salvatore per Spiritum S.* Rursum Bernardus Serm. sexages. octavo super Cantic. ait: *Quæ est sponsa, & quis est sponsus? Hic Deus noster est: & illa, si audeo dicere, nos sumus, cum reliqua quidem multitudine captivorum, quos ipse novit.* Et paulò post: *Ipsa est enim Ecclesia electorum: de quibus Paulus: Omnia, inquit, propter electos.* Et rursum paulò post: *Quid est sponsa, nisi congregatio iustorum?* Per hanc unam columbam & perfectam, intelligit Ecclesiam & Eccius in Enchiridio. Sic iterum dissentit Bellarm. ab Orthodoxis Patribus, à Pont. Rom. ab aliis Papistis.

Si verò allegoricè interpretemur hunc locum, per reginas, concubinas, & puellas intelligi possunt vel particulares Ecclesiæ in urbibus regiis, in civitatibus regiarum urbium æmulis, in opidis & pagis tanquam puellis illarum: vel possunt intelligi per reginas animæ sanctorum, per concubinas prædicatores falsi, per adolescentulas animæ vagæ, ut interpretatur Gregorius Magnus.

Explicatio loci Cantic. 6. v. 5. 6.

Ecclesia Catholica est sponsa & columba Christi.

Ecclesia Catholica cui columba similetur

PPPPP

Digitized by Google

Hac de priore loco.

De loco Cantic. 2. v. 2.

Posterior locus est Cantic. 2. v. 2. *Vt lilium inter spinas ita est amica mea inter filias.* Ex hoc loco sic argumentatur adversarius: *Si per amicam intelligas Ecclesiam, quid intelliges per cateras filias? num congregationem infidelium. absit. Loquitur igitur de anima perfecta, qua inter multas peccatrices in eodem horto Ecclesia commoratur.* Et citat locum Augustini ex epist. 48. *Dicuntur spina propter malignitatem morum; dicuntur filia, propter communionem sacramentorum.*

REPL. Quale artificium fuit prioris argumentationis, tale est & istius posterioris. Nam vel Syllogismus nullus est, vel hoc modo erit formandus:

Per amicam cap. 2. Cant. intelligitur vel Ecclesia, vel anima perfecta. Non Ecclesia; Ergo anima perfecta.

Non esse Ecclesiam intelligendam probat hoc modo.

Si per amicam esset intelligenda Ecclesia, tum per filias intelligi deberet congregatio infidelium:

At per filias non debet intelligi congregatio infidelium, sed anima fideles, verum peccatrices, exponente Augustino:

Ergo per amicam non est intelligenda Ecclesia.

At *primò* propositio non est verè disjunctiva, ut in superioris loci vindicatione est dictum. *Secundò* falsum est assumtum. Nam locum illum Cantic. 2. v. 2. de sancta Ecclesia dictum esse, omnem Christianum agnoscere docet Augustinus septimo tomo, libro de Unitate Ecclesiæ, cap. 13. Verba Augustini sunt: *Est in Canticis Canticorum, quod de sancta Ecclesia dictum omnis Christianus agnoscit, sicut lilium in medio spinarum, ita proxima mea in medio filiarum. Tertiò* etiamsi concederetur, animam perfectam intelligi debere per amicam sponsi Christi: non tamen sequeretur, Ecclesiam non esse intelligendam. Nihil enim impedit quò minus de tota Ecclesia rectè dici possit, quod de anima perfecta dicitur, quum omnium verè credentium sit cor unum & anima una. Sicut enim totus Oceanus est aqua & quælibet gutta Oceani est aqua; sicut tota massa auri est aurum & quælibet pars auri est aurum: ita tota Ecclesia illa Catholica, quæ est corpus Christi est amica Christi, & quælibet anima perfecta, quæ est pars corporis illius mystici est amica sponsi Christi. Nam quæ sunt communia, possunt de toto & de partibus prædicari. Privilegia cuiusque animæ perfectæ, sunt privilegia totius sanctæ Ecclesiæ Catholicæ. Quælibet anima perfecta amatur à Christo: & tota Ecclesia Catholica amatur à Christo. Quælibet anima perfecta est gloriosa sine macula & ruga in Christo: & tota Catholica Ecclesia est gloriosa sine macula & ruga in Christo. Proverb. 8. vers. 17. dicit Christus de qualibet anima perfecta: *Ego amantes meos amo*: & de discipulis suis Johan. 3. v. 1. dicitur: *Quum dilexisset suos illos qui erant in mundo, usque ad finem dilexit eos.* & de tota Ecclesia Paulus ait Ephes. 5. v. 25. *Christus dilexit Ecclesiam & semetipsum exposuit pro ea: Vt eam sanctificaret, postquam eam purgasset lavacro aqua per Verbum: Vt sisteret eam sibi gloriosam, Ecclesiam non habentem maculam aut rugam, aut quicquam eiusmodi, sed ut esset sancta & inculpata.* Quælibet anima perfecta in Christo, quæ non est inquinata impietate, idololatria, superstitione, iniustitia, scortatione, luxu, est virgo: ut dicitur Apoc. 14. v. 4. *Hi sunt qui cum mulieribus (nimirum impudicis, scortantibus, meretricibus,* id est, urbibus idololatricis, à quibus idololatria & abominatio varia ad alios quoque propagata, cuiusmodi sunt Babylon, Roma, &c.) *non sunt inquinati: virgines enim sunt; hi sequuntur Agnum quocunque ierit: hi emti sunt ex hominibus primitia Deo & Agno sacra.* Et quælibet particularis pura ac vera Ecclesia est sponsa Christi propter electos, qui sunt in ea: sicut Paulus dicit de Ecclesia Corinthiaca 2. Corinth. 11. v. 2. *Ambio vos Dei Zelotypia: praparavi enim vos quos uni viro, ut virginem puram sistam, nempe Christo.* Et ipsa tota Ecclesia Catholica est virgo & sponsa Christi, ut dicit Johannes Apocal. 21. vers. 2. *Et ego Ioannes vidi sanctam illam civitatem Hierusalem novam, descendentem à Deo è cælo, paratam ut sponsam ornatam viro.* & vers. 9. dixit Angelus Johanni: *Veni, ostendam tibi sponsam uxorem Agni.* Et Apoc. 22. v. 17. *Et Spiritus & sponsa dicunt, Veni. Quartò* in prosyllogismo seu probatione Minoris concedo propositionem: at nego assumtionem. Nam per filias alias intelligit Salomon alios omnes cœtus sive apertè infidelium; sive clam, velut hypocritarum: hi enim collati cum Ecclesia, sunt spinæ. Sic ut sententia sit: *Tam superat Ecclesia alios omnes cœtus dignitate, præstantia, bonitate, quàm lilium spinas: cæteri omnes cœtus sunt spina, si cum Ecclesia comparentur*: ut optimè interpretantur Tremellius & Junius. Quod autem Bellarminus negat per filias alias intelligi debere congregationes infidelium: ex eo sequitur, sententia eius esse intelligendos etiam fideles. Nam inter fideles & infideles nullum est medium. Jam vel verè fideles sunt intelligendi, vel externa tantum professione. Non verè fideles: hi enim sunt animæ perfectæ, sunt lilium: ergo externa tantum professione fideles.

At isti sunt hypocritæ, sunt improbi, qui non sunt Ecclesia, etiamsi in illorum medio sit Ecclesia, sicut spinæ non sunt lilium, etsi inter spinas sit lilium. Atque hanc ob causam reprobos filias dici censet Augustinus epist. 48. quem locum ipsemet Bellarminus citavit. Causam eandem repetit Augustinus libro de Unitate Ecclesiæ capite decimo tertio: *Vnde appellat spinas, nisi propter malignitatem morum? Et easdem unde filias, nisi propter communionem Sacramentorum?* Quem locum si inspexisset Bellarminus, reperisset immediatè p[ræc]edere, locum in Canticis, de quo iam agimus de [san]cta Ecclesia dictum ab omnibus Christianis a[gno]sci. Ita Bellarminus in huius etiam loci explic[atio]ne ab Augustino, imò ab omnibus Christianis di[sse]ntit. Etsi enim Gregorius Magnus & Bernardus et[iam] de anima perfecta eum exponunt; non negant ta[men] de Ecclesia sancta intelligendum, cum hæc non p[ug]nent: imò si quis rectè verba eorum perpendat tam de Ecclesia sancta, quàm de anima perfecta accipiunt. Ac revera lilium inter spinas sunt & singuli & universi fideles in hac vita versantes. Undique enim septi sunt spinis tentationum & tribulationum, suos aculeos hinc inde intendentibus.

Ergo *spina*, tentationes sunt: spinæ tribulationes sunt: Quin etiam spinæ peccata sunt: spinæ pœnæ peccatorum sunt, spinæ falsi fratres sunt: spinæ mali vicini sunt, increduli, subversores, persecutores, hostes: spinæ pravi sunt & malignantes. Singuli proinde & universi verè fideles, siquidem sponsa & amica Christi esse volunt, vigiles & soliciti esse debent super custodia sui. Ut enim nec vel levissimam spinæ punctionem sustinet lilii teneritudo, sed mox ut modicè premitur, perforatur: ita fidelis; nisi cum timore & tremore suam ipsius salutem operetur, & ab improbis sibi caveat, facilè perforatur.

Spina quid sint.

Hactenus

Digitized by Google

Hactenus de primo argumento.

A

SECUNDUM argumentum, quod adversarius nostrum esse dicit, & sibi refutandum proposuit hoc est: *Arca Noe figura fuit Ecclesiæ, ut Augustinus docet libro 5. de Baptismo, cap. ult. At in arca non fuerunt nisi qui salvandi erant ex aquis; ergo in Ecclesia non sunt nisi prædestinati.*

Respondet Bellarminus duo: *Primum est, similitudines non in omnibus convenire, alioquin omnis baptizatus esset etiam prædestinatus, quia 1. Petr. 3. comparatur Baptismus cum Arca Noe, & non solum boni, sed etiam mali salvarentur, quia in Arca salvati sunt animalia munda & immunda. Alterum est, in eo Arcam convenire cum Ecclesia, quòd sicut extra Arcam nemo salvari potuit, ita nec extra Ecclesiam, ut Augustinus loco notato, Cyprianus libro de Unitate Ecclesiæ & Hieronymus in Epist. ad Damasum de tribus hypostasibus docent, nec esse quærendam aliam similitudinem.*

B

REPLICATIO nostra: Annotare Bellarminus debuit, qui nostrorum doctorum hoc argumento usi sint. Nam cum argumenta verè Theologica & ἀποδεικτικὰ, unanimi consensu statuant ducenda nō esse ex ipsis allegoriis, nisi allegoriarum illarum interpretatio locis expressis Scripturæ nitatur, tum magni Theologi ex nostris non concedunt, à Petro Ecclesiam cum Arca Noe comparatā, ut Antonius Sadeel in disputat. adversus Turrianum: sed docet, nostrum Baptismum ἀντίτυπον dici Baptismo Noe, id est, correspondentem fine seu usu; ut patet ex Commentariis Johannis Calvini in locum 1. Petr. 3. Nostrum Baptismum & liberationem Noe in Arca per medias aquas, adumbrasse Ecclesiæ sanctificationem & emersionem à peccati & mortis gurgite, ut explicat Th. Bezæ in maioribus Annotationibus. Si verò Arcæ Noe veritas sit explicanda, rectius dicitur, Arcam Noe fuisse figuram Christi. *Nam ut extra Arcam Noe non erat ulla salus, pereunte mundo in diluvio: ita credimus extra Christum, qui se electis in Ecclesia fruendum præbet, nullam esse salutem certam; ut loquitur Confessio Helvetica posterior in capite de Ecclesia.*

C

Proinde reiicere poteramus argumentum, & eius defensionem omittere, cum nō sit nostrum. Verum quia Cyprianus epist. septuages. sexta ad Magnum, sect. secunda. Augustinus item, Hieronymus, Cyrillus, Nazianzenus Ecclesiam cum Arca Noe compararunt, item Arcam Noe typum & figuram Ecclesiæ esse docuerunt, aliquid dicendum. Argumentum ex allegoria Patrum tale affert adversarius:

D

Arca Noe fuit figura Ecclesiæ: At in Arca Noe non erant nisi qui salvandi erant ex aquis: Ergo in Ecclesia non sunt nisi prædestinati ad vitam.

Si quis hoc argumento usus est, non observavit ambiguam esse conclusionem. Nam etsi prædestinati ad vitam ita sint in Ecclesia, ut ipsi etiam sint Ecclesia super petram ædificata: tamen & reprobi possunt dici esse in Ecclesia, sed ita ut nō pertineant ad compagem Ecclesiæ; quod discrimen explicat Augustinus tomo septimo, de Baptismo contra Donatistas libro septimo, capite quinquages. primo. Hinc est illud tritum: *Non omnes qui sunt in Ecclesia, sunt de Ecclesia.*

E

Sed videamus exceptionem Bellarmini. Respondet similitudines non in omnibus convenire. Hoc libentissimè damus, & adversus ipsum usurpare possumus in refellendis plurimis argumentis eius allegoricis. Suam responsionem duabus confirmat rationibus ab absurdo ductis. *Prima* est: quia alioquin omnis baptizatus esset etiam prædestinatus, quoniam 1. Petr. 3. comparatur Baptismus cum Arca Noe. Hæc ratio partim adversatur Bellarmino, partim falsa est. Adversatur in eo, quod docet, non omnem baptizatum esse prædestinatum ad salutē: Cur igitur omnibus baptizatis alibi tribuit, quod tantum est electorum? Adversatur etiam in eo quod ait 1. Pet. 3. comparari Baptismum cum Arca Noe: falsum igitur est, quod in tomi prim. part. tert. lib. pri. capite nono ait, Ecclesiam comparari 1. Petr. 3. Arcæ Noe, ut inde probet Monarchicum regimen in Ecclesia esse debere. Fieri enim non potest, ut in uno & eodem loco disparata cum re eadem comparentur. Præterea neutrum ex loco Petri colligi potest. Falsum verò in hac ratione est, quod dicit, Baptismum cum Arca Noe comparari.

Etsi enim Petrus meminit Baptismi vers. 21. tamen non dicit eum esse ἀντίτυπον Arcæ Noe: nec id ferunt verba contextus: κατασκευαζομένης κιβωτοῦ, εἰς ἣν ὀλίγαι (τουτέστιν ὀκτὼ) ψυχαὶ διεσώθησαν δι' ὕδατος, ᾧ καὶ ἡμᾶς ἀντίτυπον νῦν σώζει βάπτισμα (οὐ σαρκὸς ἀπόθεσις ῥύπου, ἀλλὰ συνειδήσεως ἀγαθῆς ἐπερώτημα εἰς θεὸν) δι' ἀναστάσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ. Relativum masculinum ᾧ vers. 21. (sic enim legit codex Complutensis, cum mendosè in aliis legitur neutrum ὃ) non potest referri ad κιβωτὸν, quod est generis femini: sed ad totam rem præcedentem. Quod verò ad Ecclesiam attinet, eius ne quidem meminit Petrus hoc loco, sic ut παρὰ σύστασιν fit, quod de Ecclesia Jesuita alibi dicit.

Altera ratio est, quia non solum boni, sed etiam mali salvarentur, quia in Arca servata sunt animalia munda & immunda. adde, in arca Noachi non tantum Sem & Japhet fuerunt, sed impurus etiā Chamus, qui non minus servatus est in Arca atq; fratres alii. At istud absurdum nihil nos attingit: quia Ecclesiam Catholicam nos Arcæ Noe non comparamus, quum Scriptura Sacra id nusquam faciat. Tum data hac comparatione, ex sensu Patrum illorum, qui ea utuntur explicanda erit, & ex illa adversus Papæos sic argumentandum: Omnes in Arca Noe servati sunt: Ergo omnes in Ecclesia servantur. Ut salus temporalis erat communis omnibus in arca existentibus: ita salus æterna est communis omnibus, qui sunt membra Ecclesiæ Catholicæ, ac proinde membra Ecclesiæ Catholicæ sunt soli prædestinati ad salutem æternam. Collatio hic instituitur salutis: hæc enim est sententia Petri: Ut octo animæ in Arca Noe servatæ sunt per aquam, id est, in aqua diluvii Arcam illam sustinente: sic qui interno baptismo baptizantur, ii omnes servantur. Interno autem baptismo baptizati sunt, qui stipulationis bonæ conscientiæ apud Deum sunt observantes, atque hinc colligit Augustinus, nullos reprobos ad Ecclesiam verè Catholicam pertinere. Sic enim septimo tomo, libro quinto de Baptismo, cap. ult. ait: *qui seculo solis verbis, non factis renunciant, quomodo pertinent ad huius Arcæ mysterium, in quibus non est conscientia bona interrogatio?*

Tantum de secundo argumento.

Tertium argumentum nostrum, quod Bellarminus conatur refellere, sumitur ex loco Pauli Ephes. 5. vers. 23. *Christus est caput Ecclesiæ, & is est qui salutem dat corpori*: unde talem argumentationem extruimus:

Quicunq; pertinent ad corpus illud, cuius caput est Christus, illi sunt membra Ecclesiæ Catholicæ:

Digitized by Google

At soli prædestinati ad salutem, pertinent ad corpus illud cuius caput est Christus: Ergo soli prædestinati ad salutem, sunt membra Ecclesiæ Catholicæ. Maior per se patet: minor ex dicto Pauli manifesta est.

Respondet Bellarm. per distinctionem in hunc modum: *Cum dicitur: Christus non est caput, nisi eius Ecclesiæ, quam salvabit: illud.* Eius Ecclesiæ, *potest significare, eius partis Ecclesiæ, quam salvabit, & tunc propositio est falsa: Nam est caput totius corporis sui, licet quædam membra desitura sint esse membra, & in æternum peritura. Potest etiam significare illud:* Eius Ecclesiæ, *totam Ecclesiam, ut distinguitur ab aliis congregationibus infidelium, & tunc propositio est vera, sed consequentia est mala. Quamvis enim aliqua membra huius Ecclesiæ non salventur, non propterea sequitur, Christum non salvare Ecclesiam suam, cuius est caput.*

Replicatio nostra. Primò, responsio Bellarmini est ἄλογος: nam distinctio ista disertè excluditur propositione exclusivâ: quorsum igitur distinctio adhibetur? *Deinde* negamus, falsam esse propositionem nostram exclusivam: nam Christus est caput formaliter tantum servandorum, ut ex verbis Apostoli luculentissimè apparet: *Christus est caput Ecclesiæ: & is est qui salutem dat corpori.* Si enim quis interroget, *cuius Ecclesiæ caput est Christus?* respondet Apostolus: illius, quæ est corpus Christi: sicut Ephes. 1.22.23. ait: *eum esse datum caput super omnia ipsi Ecclesiæ, quæ est corpus ipsius.* Si quis rursus interroget, *An Christus omnia membra corporis sui mystici servet?* affirmatè respondet Apostolus, dicens de Christo, *dat salutem corpori: Christus dilexit Ecclesiam, & semetipsum exposuit pro ea; ut eam sanctificaret, ab eo purificatam lavacro aquæ per verbum: ut sisteret eam sibi gloriosam, Ecclesiam non habentem maculam aut rugam, aut quicquam eiusmodi, sed ut sit sancta & inculpata.* Et mox: *Nullus unquam suam ipsius carnem odio habuit: imò enutrit & fovet eam, sicut & Dominus Ecclesiam, Quoniam membra sumus corporis eius, ex carne eius, & ex ossibus eius.* Patiuntúrne verba Apostoli, statui aliqua membra corporis Christi mystici, quæ sint in æternum peritura? Nequaquam. Apostoli argumentatio talis est: Quicunque sunt membra corporis Christi, ex carne eius & ex ossibus eius, illis Christus dat salutem, dilexit eos ita ut pro eis se exposuerit in mortem, enutrit ac fovet eos: At nos sumus membra corporis Christi, ex carne eius & ex ossibus eius: Ergo nobis Christus dat salutem, &c. Eodem modo quilibet maritus erga uxorem suam affectus esse debet. Propositionem maiorem universaliter veram esse necesse est, quum ex meris particularibus nihil sequatur. Unde Augustinus septimo tomo, libro secundo contra Cresconium Grammaticum, cap. XXI. ait: *Non potest Christus habere membra damnata.*

Tertiò, quædam membra corporis Christi mystici desitura esse membra illius, & peritura in æternum, neutiquam concedimus. Christus enim ipse ait Johan. 6.39. *Hæc est voluntas eius qui misit me Patris, ut quicquid mihi dederit, non perdam ex eo, sed suscitem illud in ultimo illo die.*

Quartum argumentum, quod nostrum Bellarminus esse dicit, tale est: Corpus mysticum simile est corpori eius vero: sed totum corpus Christi verum cum omnibus suis partibus salvum, & gloriosum est; igitur etiam corpus mysticum in omnibus suis membris & partibus salvari debet.

RESP. *Primò, similitudines non in omnibus consentire. Secundò, sicut corpus Christi verum, salvum est & gloriosum quoad omnes partes formales, non tamen quoad omnes materiales: fluebant enim & mutabantur in Christo partes materiales, ut in nobis fieri videmus: ita etiam corpus mysticum salvum futurum est, quoad omnes partes formales, quæ sunt Apostoli, Prophetæ, Pastores, Doctores, &c. ex omni enim genere hominum aliqui salvantur, non tamen quoad omnes partes materiales, quæ sunt homines singulares.*

REPLICATIO nostra. *Primò* an ullus nostrorum antecessorum argumento isto usus sit, ego quidem ignoro. *Deinde* si quis eo usus est, aut aliter loquutus est, aut perperam sententia eius intellecta. Nam corpus Christi mysticū non est ἀντιδιῃρημένως distinctum à corpore Christo verò: quia etiam mysticum corpus Christi est verum; non enim est falsum corpus. Verum quippe opponitur falso, non autem mystico & spirituali. *Tertiò* si quis argumento hoc usus est, sententia eius talis fuit: Quemadmodum omnes partes naturalis corporis Christi salvæ sunt & gloriosæ: ita quoque omnes partes mystici corporis Christi servantur & glorificantur. In utraque autem parte comparationis huius intelliguntur partes veræ, propriæ & formales, & hactenus similitudo ista consentit. Similia non conveniunt quidem in omnibus, sed in iis tamen rebus ea consentire necesse est, quarum causa fuerunt adhibita. Iam simile istud huius ipsius rei causa usurpatur, ut declaretur, nulla vera membra Ecclesiæ Catholicæ perire, non autem cuiusquam alterius. *Quartò* illudere conatur Bellarminus æquivocatione partium formalium & materialium. Ac sanè fecisset rectè si explicasset definitione formales partes naturalis corporis Christi: nam materiales quidem partes eius aliæ sunt similares, numero decem, videlicet *ossa, ligamenta, fibræ, arteriæ, caro, cartilago, membrana, nervi, venæ, cutis*: aliæ dissimilares, quæ in ventres & artus distribuuntur. Specialem omnium explicationem Physici & Medici tradunt. Earum partium aliquam è naturali corpore Christi periisse negamus: nec Bellarminus affirmaverit. Inter illas non sunt humores & spiritus, qui tamen nomine *partis* latè sumpto partes materiales dici possunt, quoniam iis demtis totum animal non fuerit, qua de re Julius Cæsar Scaliger ad Cardanum de subtilitate, exercitatione ducentesima octogesima, sectione secunda. Mirum autem si asserere Bellarminus audeat, sanguinem Christi qui è corpore effluxit, periisse, quum ignorare non possit, ipsos Papistas scribere, imò & pingere, sanguinem à corpore Christi fluentem ab Angelis exceptum, ne in terram deflueret atque ita periret. *Quintò* partes Ecclesiæ formales & materiales ineptè assignat: *formales* esse Apostolos, Prophetas, Pastores, Doctores, &c. *materiales* partes esse homines singulares. Si per formales partes intelligantur propriæ partes, non minus quilibet laicus ad vitam æternam electus est formalis, id est, propria pars Ecclesiæ Catholicæ, quàm verbi Dei præcones. Sin verò formales partes intelligantur, quæ formam Ecclesiæ constituant, illa non sunt homines, sed vocatio illa divina & gratiosa efficax ad communionem gloriæ & beatitudinis æternæ in Christo, per quam efficacem vocationem Ecclesia Catholica informatur. Tum singuli Prophetæ, Apostoli, Pastores, Doctores nōne sunt homines singulares? Adhęc nullus est singularis homo in mystico Christi corpore, qui non salvus fiat, propterea quòd quisque per Spiritum S. & fidem unitur Christo Capiti, à quo vitam & salutem haurit. An fortè partes formales sunt illa universalia nomina, quibus Ecclesiæ membra varia designantur? Sed istud sophistarum proprium est, sub vocum obscurarum & ambiguarum involucris latitare.

Quintum

Digitized by Google

Quintum argumentum nostrum quod Bellarminus conatur refutare sic proponit: *Ecclesia est unum ovile, Ioh. 10 At oves non sunt nisi prædestinati, ut Augustinus docet tractatu 45. in Iohannem: igitur soli prædestinati sunt de Ecclesia.*

RESPONDET, *nomen ovis in Scripturis interdum significare solos prædestinatos, ut Matth. 21. ubi separantur oves ab hœdis, & Ioannis 10.* Oves meæ vocem meam audiunt. *Interdum tamen significare omnes in genere tam bonos, quam malos, qui sunt in Ecclesia, ut Iohan. ult:* Pasce oves meas. *Et Psalm.* 73. Iratus est furor tuus super oves pascuæ tuæ. *Et Ezech. 34. describuntur oves Dei, aliæ pingues, aliæ macilentæ, aliæ sanæ, aliæ ægrotæ, &c. & quidem secundùm hanc significationem argumentum non habet ullam vim. At secundùm priorem* B *respondemus, in ovili non esse solas oves, sed etiam hœdos, ut patet Matth. 25. ubi separantur oves ab hœdis, quum antea simul fuissent in eodem ovili. Ovile autem dicitur, etsi non solas oves contineat, à meliore parte: Quemadmodum Roma dicitur civitas, licet etiam multos non cives amplectatur.*

Replicatio nostra. Argumentum nostrum sic formamus; Quicunq; in unicum illud ovile Christi per Christum intrant, illi sunt membra Ecclesiæ illius Catholicæ: At soli oves, id est, prædestinati ad salutem æternam, in unicum illud ovile Christi per Christum intrant: Ergo solùm oves, id est, prædestinati ad salutem æternam, sunt membra Ecclesiæ illius Catholicæ. Major per se manifesta est: nam illi certè qui non ingrediuntur per ostium in caulam ovium, sed adscendunt aliunde, non sunt membra Ecclesiæ illius Catholicæ, sed fures & latrones. Minor patet ex testimonio Christi qui ait Joh. 10. 9. *Ego sum illud ostium: per me si quis introierit, servabitur: & ingredietur & egredietur, & pascua inveniet.* In hoc argumento oves ubique uno & eodem significato dicuntur soli prædestinati ad salutem æternam. Ad hoc argumentum responsio Bellarmini non congruit: nam neque consequentiam, neque ullam præmissarum vel negat vel distinguit; sed thesin tantummodo suam probat isto modo: *In ovili Christi non sunt tantum oves, sed etiam hœdi: Ergo Ecclesiæ Catholicæ membra non sunt tantum electi ad vitam æternam, sed etiam reprobi.* Antecedens firmare conatur ex Matth. 25. ubi dicuntur separatum iri oves ab hœdis, quum antea simul in eodem ovili fuissent. Enthymematis istius antecedens negamus: nam in ovili Christi quoad internam ejus formam, sunt tantum oves, etiamsi in externa aspectabilique conversatione in hac vita ovibus hœdi permixti sint. Deinde antecedens minimè probatur ex Matthæi loco, in quo non dicitur hœdos & oves simul fuisse in uno illo ovili, sed omnes omnino homines ex omnibus partibus mundi ab Angelis coram tribunali Christi coactum iri, ac tum Christum separaturum oves ab hœdis. Nefando quidem auditum est, omnes omnino homines qui tunc à se invicem separabuntur, in uno illo ovili Christi in terra fuisse.

Sextum *argumentum quod nobis Bellarminus tribuit, sic proponit Iohan.* 10. Alias oves habeo quæ non sunt ex hoc ovili. *Et Ioh.* 11: JESUS moriturus erat pro gente, & non solum pro gente, sed etiam ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum. *In quibus locis prædestinati dicuntur oves, & Filij Dei, etiam quum in erroribus gentilitatis versarentur, quare prædestinati semper sunt de Ecclesia. Item 2. Timoth. 2.* Firmum Dei fundamentum stat habens signaculum hoc, novit Dominus, qui sunt ejus.

A *Et 1. Iohan. 2.* Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis; nam si fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum. *Igitur etiam antequam exirent, non erant ex nobis, sed videbantur esse. Et confirmatur ex* Augustino *libro de corrept. & gratia, cap. 9. ubi tractans loca citata, sic ait:* Quidam, *inquit,* Filij Dei, propter susceptam vel temporaliter gratiam, dicuntur à nobis, nec sunt tamen Deo. *Et infrà:* Ex nobis, *inquit,* exierunt, sed non erant ex nobis, hoc est, & quando videbantur in nobis, non erant ex nobis. Item, non erant filij, etiam quando videbantur in professione, & nomine filiorum. *Et infrà:* Quia ergo non habuerunt perseverantiam, sicut non verè discipuli Christi, ita nec verè Filij Dei fuerunt, etiam quando esse videbantur, & ita vocabantur. *Præterea libr. 3. doctr. Christ. cap. 32. arguens Ticonium, qui vocaverat corpus Domini mysticum, id est, Ecclesiam, corpus bipertitum:* Non ita, *inquit,* debuit appellari, non enim revera Domini corpus est, quod cum illo non erit in æternum.

RESP. *autem duplici distinctione.* Prima *est, hominem posse dici Christi ovem, filium, membrum, duobus modis; uno modo secundum prædestinationem; altero modo secundum præsentem justitiam.* Altera *est, posse aliquem dici verè filium Dei aut membrum corporis Christi duobus modis; uno modo veritate essentiæ sive formæ; altero modo veritate finis; vel ut alij dicunt, veritate permanentiæ. Et secundum has distinctiones postea declarat quomodo sive electi sive reprobi sint aut non sint oves, filii & membra Christi.*

C REPLIC. nostra. *Primò* Bellarminus magno studio elenchi ignoratione peccat: Non enim tantùm nobis tribuit argumentum quod nostrum non est & quod à quæstione jam controversa aberrat; nos enim affirmamus, prædestinatos esse semper actu in se de Ecclesia; quum prædestinatio sola non faciat ut quis actu de Ecclesia Catholica sit, sed ad hoc requiratur vocatio efficax, & sic fides salvifica in Christum, justificatio & regeneratio: sed ipsemet etiam ita respondet, ut à quæstione jam controversa discedat. Quæstio enim quæ jam controvertitur hæc est: *Soli ne prædestinati ad salutem, sint verè membra Ecclesiæ illius Catholicæ:* Proinde argumentum ut ad rem faciat, tale proponimus;

D Quicunque sunt veræ oves à Christo adductæ in ovile illud unum, qui sunt vere filii Dei à Christo congregati in unum, quos Dominus novit quod sint eius, qui non exeunt ex vere fidelibus sed perpetuo cum illis manent; illi vere sunt membra Ecclesiæ illius Catholicæ.

At soli prædestinati ad salutem efficaciter vocati, sunt vere oves à Christo adductæ in ovile illud unum, sunt vere filii Dei à Christo congregati in unum, illos Dominus novit, quod sint eius, non exeunt ex vere fidelibus, sed perpetuo cum illis manent:

Ergo soli prædestinati ad salutem efficaciter vocati, sunt vere membra Ecclesiæ illius Catholicæ.

Hoc argumentum firmissimum est & non titu- E bat, nec metuit quicquam. Distinctiones Bellarmini illud non attingunt: neutra ad causam hanc pertinet, quam in manibus habemus. Ac præterea distinctio secunda est vitiosa, quia membra distinctionis inter se non differunt, sed semper simul sunt & ἀντίστροφα sunt: quia omnes qui sunt filii Dei & membra corporis Christi veritate essentiæ sive formæ; ij quoque sunt filij Dei & membra corporis Christi veritate finis seu permanentiæ. Hæc enim duo sunt ordine conjuncta & necessariò uni eidemq; subjecto competunt & inter se reciprocantur.

Digitized by Google

Ista argumenta sunt quæ Bellarminus refellere conatus est; sed frustra. Itaque fixum & firmum manet, solos electos ad vitam æternam, cœlestis vocationis participes, esse membra Ecclesiæ Catholicæ invisibilis.

Sed de iisdem tamen electis quæstiones adhuc sunt, *An Catechumeni nondum baptizati, item excommunicati, sint re & actu membra Ecclesiæ invisibilis?* De utrisque distincte respondebimus.

An Catechumeni nondum baptizati, sint membra Ecclesiæ Catholicæ invisibilis?

Catechumeni nondum baptismo externo tincti, quicunque fide salvifica à Deo donati & baptismo interno baptizati sunt, Ecclesiæ Catholicæ invisibilis membra sunt re & actu; non voto tantum & potentia; ut ex his argumentis liquet:

I. Omnes qui æternum servantur, sunt re & actu membra Ecclesiæ Catholicæ invisibilis: At Catechumeni fide salvifica præditi & baptismo interno baptizati, æternùm servantur: Ergo Catechumini illi, sunt re & actu membra Ecclesiæ Catholicæ invisibilis. Maior propositio certissima est: quia extra Ecclesiam nulla est salus. Assumtio patet; quia omnes qui fide salvifica præditi sunt, æternum servantur, ut liquet ex illis testimoniis quibus vita æterna promittitur omnibus vere credentibus in Christum, ut Johan. 1. vers. 12. *Quotquot eum exceperunt, dedit eis hoc jus ut filij Dei fint facti, nempe iis qui credunt in nomen eius.* Et cap. 3. versic. 15. 16. *ut quisquis credit in eum, non pereat sed habeat vitam æternam.*

Bellarminus *excipiens* dicit, *Catechumenos vera fide præditos, esse in Ecclesia voto & potentia: & posse aliquem servari qui voto tantum & potentia sit in Ecclesia:* Utrumque falsum est. Nam Catechumeni vera fide præditi, non tantùm in Ecclesia, sed etiam de Ecclesia Catholica invibili sunt re & actu, non tantum voto & potentia: & nemo servatur qui re & actu non est membrum Ecclesiæ Catholicæ invisibilis. Tum quicunque re & actu sunt membra Christi, ij quoque re & actu sunt membra Ecclesiæ Catholicæ: Jam Catechumeni vera fide præditi, re & actu sunt membra Christi; quia servantur; at nemo vivit, nisi per fidem Christo insitus, ut palmes viti: Catechumeni ergo vera fide præditi, re & actu sunt membra Ecclesiæ Catholicæ.

II. Latro conversus in cruce & nondum baptizatus, multi martyres nondum baptizati, Valentinianus Imperator, de quo Ambrosius in oratione de obitu illius, fuerunt re & actu membra Ecclesiæ Catholicæ invisibilis: Ergo, &c. Antecedens ex eo manifestum est, quia salutem æternam adepti sunt. Latroni qui externo baptismo non erat baptizatus, dixit Christus, *Hodie mecum eris in Paradiso*: de martyrum salute dubitare nefas.

Hæc de Catechumenis nondum baptizatis, sed vera fide præditis.

An excommunicati, fint membra Ecclesiæ Catholicæ invisibilis?

Excommunicatorum duo sunt genera: alij *iustè*, alii *iniustè* excommunicati. *Qui iustè excommunicati sunt*, illi ex particulari Ecclesia eiecti sunt, non autem proprie ex Ecclesia Catholica:

I. Quia excommunicatio non Ecclesiæ Catholicæ invisibilis, sed Ecclesiæ particularis censura est.

II. Quia excommunicatio iusta est medicina spiritualis excommunicatorum, non autem præcisio à corpore servandorum, alioquin hoc non esset sanare, sed perdere.

III. Quia excommunicatus Ecclesiæ Catholicæ invisibilis membrum nondum actu esse potest, ut incestuosus ille Corinthius, de quo 1. Cor. 5. ergo ab Ecclesia abscissus non fuit.

Qui iniustè excommunicati sunt, illi nec ex visibili Ecclesia iure; nec ex Catholica invisibili, iure aut facto eiecti sunt, & nihil prorsus amittunt, non sunt traditi Satanæ, sed Christo adhuc adhærent, nec sunt in deteriori statu quàm ante excommunicationem fuerunt, sed illi potius à quibus excommunicati sunt.

Exemplum est Johan. 9. versic. 22. *Iudæi constituerant, ut si quis IESVM Nazarenum profiteretur esse Christum, synagoga moveretur*, id est, excommunicaretur. Iidem eiecerunt foras & excommunicarunt eum qui cœcus natus fuerat & à Jesu donatus visu, v. 34. 35. Hic excommunicatus quidem fuit à Pontificibus Maximis & Sacerdotibus & eiectus ex Ecclesia particulari & visibili; sed nequaquam ex Ecclesia Catholica invisibili: & qui eum excommunicaverant, deteriore conditione fuerunt, quam excommunicatus.

Deinde, quicunq; servantur, ij sunt actu membra Ecclesiæ Catholicæ invisibilis: At quicunque iniustè excommunicati sunt, nihilominus servantur; ut exemplum ostendit illius qui cæcus natus fuerat, Stephani item protomartyris, Jacobi Apostoli & aliorum qui ab Ecclesia Judaica iniuste excommunicati sunt, actu membra sunt Ecclesiæ invisibilis.

Certum igitur manet, solos prædestinatos ad salutem, postquam efficaciter vocati sunt & cœlestis vocationis participes redditi, esse membra Ecclesiæ Catholicæ invisibilis, etiamsi nondum sint baptizati externo baptismo, non propter infidelitatem & contemtum, sed propter incapacitatem sive ætatis, sive professionis fidei, aut propter impedimenta ab hostibus fidei obiecta: etiamsi etiam excommunicati sint, verum resipiscant.

Contrà, reprobi non sunt membra Ecclesiæ Catholicæ invisibilis.

Neque etiam magni & grandes peccatores, qui peccandi quasi quandam artem factitant & in peccatis suis computrescunt, Ecclesiæ Catholicæ invisibilis membra sunt; etsi magni peccatores, etiam manifesti, Ecclesiæ Catholicæ invisibilis membra actu in posterum fieri & esse possunt, si vere & ex animo resipuerint, ut Paulus qui antea persecutor fuerat, ut incestuosus ille Corinthius.

Neq; mebra Ecclesiæ Catholicæ invisibilis, sunt infideles occulti, qui neque fidem internam nec ullam Christianam virtutem habent, sed externe tantum propter temporale aliquod commodum fidem Catholicam profitentur, & communione Sacramentorum veris fidelibus permiscentur.

Multo minus sunt Catholicæ Ecclesiæ membra aperte infideles, hæretici, schismatici, apostatæ.

Quanquam autem ex iis quę hactenus dicta sunt, abunde constet nostra sententia: tamen hæc etiam argumenta adiungimus.

Quicunque sunt lapides vivi in ædificio illo spirituali quod Christus ipse ædificat super petram, quodque portæ inferorum non superabunt, ii sunt membra Ecclesiæ Catholicæ invisibilis: At soli electi ad vitam æternam efficaciter vocati, non autem reprobi, non aperte flagitiosi, non occulti infideles; lapides sunt vivi in ædificio illo spirituali, quod Christus ipse ædificat super petram, &c. Ergo, &c. Maior manifesta ex Matth. 16. vers. 18. Ephes. 2. vers. 20. 21. 22. Matth. 7. vers. 24. 25. 1. Petr. 2. v. 5.

Quicunq; sunt corpus illud mysticum, cujus caput est Christus, quodque est complementum eius qui omnia implet in omnibus; illi sunt membra Ecclesiæ invisibilis: At soli electi ad vitam æternam efficaciter vocati, non autem reprobi, non magni peccatores, non occulti infideles sunt corpus illud mysticum, cuius caput est Christus, quodque est complementum eius qui omnia implet in omnibus: Ergo, &c. Maior est Ephes. 1. vers. 22. cap. 4. Coloss. 2.19. Ephes. 5.23. & seqq.

Quicunque sunt sponsa Christi, ij sunt membra Ecclesiæ Catholicæ: At soli electi ad vitam æternam efficaciter vocati, non autem reprobi, nonalij; sunt sponsa Christi: Ergo, &c. Major patet ex Cantico. 4. v. 7. & c. 6. v. 8. Apo. 21. v. 19. 20. Eph. 5. v. 31. 32.

B Quicunq; sunt verè sancti, illi sunt membra Ecclesiæ Catholicæ invisibilis: At soli electi ad vitam æternam vocationis cœlestis particeps sunt verè sancti, non autem reprobi, non magni peccatores, non occulti infideles: Ergo soli electi ad vitam æternam cœlestis vocationis participes, non autem alij, sunt membra Ecclesiæ invisibilis.

Hactenus ostensum est solos electos ad vitam æternam, vocationis cœlestis participes esse membra Ecclesiæ verè Catholicæ.

Illi autem sunt tum ex *Iudæis*, tum ex *Gentibus*.

C Et utique vel in *cœlis* sunt, vel *in terra*, Ephes. 1. vers. 10. Illi *comprehensores* appellantur hi, autem *viatores*.

In cœlis sunt, qui in fide Christi ex hac vita translati sunt in Paradisum cœlestem, velut in patriam.

In terra sunt, qui in Christum credentes adhuc in terra vivunt, inchoata in ipsis communne Christi & Spiritus ejus, & adhuc sunt in via quà in cœlestem patriam contendunt. Hi sunt ros juventæ Christi, Psalm. 110. vers. 3. Hi ostia sunt seculi per quæ ingreditur Rex gloriæ, Psalm. 24. v. 7.

D Hi in Ecclesia foti cum infantibus in utero matrum, versantibus comparantur: nam ut infantibus in utero matrum alimentum subministratur umbilico ad intimas etiam partes confirmandas: sic pii in Ecclesia fide, agnitione, reverentia & obsequio Dei pascuntur atque educantur, Prov. 3. v. 8.

Iique vel *firmi* sunt fide, vel *infirmi*.

Firmi fide, sunt fideles in cognitione doctrinæ Evangelii, constabiliti, Rom. 15. 1. Iidem appellantur *spirituales*, Galat. 6. 1. & *perfecti*, Heb. 5. 14.

Infirmi fide, sunt qui nondum sunt confirmati & corroborati in cognitione doctrinæ Evangelii, sed egent solidiore institutione, Roman. 14. vers. 1. *Eum qui fide est infirmus assumite, non tamen ad certamina disceptationum*. Hebr. 5. v. 12. ubi etiam appellantur *infantes*.

E Hæc Ecclesia Catholica hominibus vocatis constans, si partes ejus spectes, vel *militans* est, vel *triumphans*. Ephes. 1. vers. 8. & 3. vers. 15. Coloss. 1. 18. Ecclesiæ Catholicæ nequaquam sunt multæ species, quia unum est tantum corpus mysticum, non plura corpora specie distincta. Sed hac distributione partes ejus duntaxat, seu membra distinguuntur ex effectis.

Ecclesia militans, est fidelium adhuc in terris agentium, & adversus diabolum, mundum & carnem suam spiritualibus armis sub Christi vexillo perpetuum bellum gerentium Psal. 110. v. 3. Dicitur etiam *Ecclesia viatorum* seu eorum qui adhuc in via sunt, Psal. 105. v. 12. 13.

A Ecclesia militans in his terris sub cruce continua: oppugnatur indesinenter à Satana & angelis ejus, sed non superatur, verum invincibilis manet. ut ex his argumentis liquet:

1. Quia ejus Deus est Jehova exercituum.
2. Quia ædificata est super petram firmissimam, & portæ inferiorum non superabunt eam, Matth. 16. v. 18.
3. Quia est instar pelvis soporiferæ, qua hostes ejus poti soporentur, ademtâ eis mente & incussa cæcitate, Zach. 12. 2. 4. Est instar lapidis onerosissimi omnibus populis, quem qui tollere è medio conantur nervos rumpunt, super quos verò ceciderit, eos conterit Zachar. 12. vers. 3. est instar foculi ignis invadentis & consumentis ligna, Zach. 12. v. 6. est instar tædæ ignis invadentis & exurentis manipulum, Zach. 12. vers. 6. est instar incudis quæ quidem continue tunditur, sed mallei quibus tunditur franguntur, una cum fabris qui eam tundunt.

Ad ejus ædificationem, conservationem & propagationem Deo servire oportet sæpenumero ipsos etiam infideles, imo ipsos etiam præcipuos hostes: veluti Gamaliel Actor. 5.

Hæc est lychnuchus ille aureus totus, Zach. c. 4. cujus lecythus supra summitatem eius est, & septem lucernæ eius in eo, septemq; infundibula, septem illis lucernis quæ sunt in summitate illius.

Eaque similis est *lilio inter spinas sito*, Cant. 2. v. 2. Ut enim lilium illud spinarum aculeis pungitur, sed non extinguitur: ita Dei Ecclesia circumstantium adversariorum machinis premi potest, sed non opprimi.

Similis est *myrteto sito in profundo*, Zach. 1. ver. 8. id est, in loco fluctibus & procellis exposito.

Similis est *vinea*, Jes. 5.

Hæc est *sponsa illa*, quæ Christi sponsi amplexum expetit, nomen eius commendat & ad nuptias in ultimo de ingressura est: de qua in Cantico Canticorum Salomonis multa, in Apocalypsi cap. duobus ultimis.

Hæc *columba illa degens in salebris petræ, in latibulo prærupto*, Cantic. 2. v. 14. id est, pulcherrima, integerrima, & castissima amica & sponsa Christi, quæ ante jacta fundamenta mundi in sempiterno decreto ac electione Dei, tanquam in rupe inaccessa & immota, delituit, nunc etiam delitescit & in æternum ibidem conquietura est.

Similis est *olea*, cui Deus Gentiles, qui oleastri erant, insevit, Rom. 11. v. 17.

Ecclesia triumphans, est quæ in cœlis glorioso Dei conspectu perfruitur, devicto Satana, suo & Dei adversario, Deumque adorat & celebrat. Apoc. 4. v. 8. usque ad finem, & cap. 5. v. 9. & sequentibus.

Proinde sancti in Domino mortui, fruuntur iam visione Dei & beatitudine cœlesti; abjiciunt coronas suas ante thronum, Apocal. 4. v. 10. id est, agnoscunt solum Deum autorem victoriæ suæ.

Et triumphus in animis ipsorum iam cœpit, in ultimo autem die, post universale illud judicium vivorum & mortuorum perficietur, Jesa. 66. v. ult.

Triumphans & militans Ecclesia una nunc est, vinculo fidei, charitas & spei, olim una erit consortio æternitatis. Sancti enim mortui, sunt nobiscum: coniuncta una fide, non quatenus illam Apostolus adspectui opponit, 2. Cor. 5. v. 7. sed quatenus adhuc super est quiddam quod non vident, & interim dum non vident, credunt, Heb. 11. v. 1. & videre cupiunt, carnis nempe resurrectionem & supremam Dei & Christi gloriam implendam & manifestandam die iudicii, quando satiabuntur adspectu vultus.

Digitized by Google

vultu Dei; Psalm. 17. vers. 15 Unde etiam ipse adhuc nobis sunt coniuncti, quatenus sperant futuram corporum suorũ gloriam, ut Bellarminus ipsemet fatetur de Ecclesia triumphante primo libro, c. 4. A

Caput VI.

In quo de Ecclesiæ Catholicæ invisibilitate.

Ecclesia Catholica ex solis electis ad vitam æternam efficaciter vocatis constans, est *invisibilis nob.* non quod homines qua homines, oculis corporeis videri nequeant, sed quod oculis corporis non videantur & cognoscantur, qua electi sunt ad vitam æternam, donec dies ille decretorius veniat, quo ab hœdis Ecclesia ovium discernetur ad dextram Christi constituta, & ab eo adducetur in cœlum sistetur que Deo Patri in cœlo, ibi demum nobis visibilis erit: In hac autem vita est invisibilis nobis; ut sequentia argumenta evincunt; B

1. Quia à nobis creditur esse. Quicquid enim creditur, non videtur oculis corporis. Fides est notitia obscura, nec rem ipsam in se videmus, ut fatetur Franciscus Toletus Commentariis in caput vigesimumsextum libri primi Posteriorum Analyticorum. Qui ergo contendunt, Ecclesiam Catholicam ex solis electis constantem, esse visibilem, ii emendant articulum Symboli Apostolici, ut iam non dicendum sit; *Credo sanctam Ecclesiam Catholicam*: sed, video, sed palpo Ecclesiam: quum tamen fides earum rerum sit quæ non videntur, Hebr. 11. vers. 1. C

2. Quia soli Deo nota est: *Novit enim Dominus qui sui sint*, 2. Tim. 2. v. 19. Hi autem sunt Ecclesia illa Catholica de qua disserimus, sicut Augustinus ait quinto tomo, libr. vigesimo de Civitate Dei capite octavo. *Numquam ab illo Ecclesia seducetur prædestinata & electa ante mundi constitutionem, de qua dictum est, Novit Dominus qui sunt eius.* Et septimo tomo, libro quinto contra Donatistas, capite vigesimoseptimo: *Numerus ille iustorum, qui secundum propositum vocati sunt, de quibus dictum est, novit Dominus qui sunt eius: ipse est hortus conclusus, fons signatus, puteus aquæ vivæ, paradisus cum fructu pomorum.* Per hortum autem conclusum intelligit Ecclesiam Catholicam. D

3. Quia est corpus mysticum, non physicum seu naturale.

4. Quia non venit cum observatione, Luc. 17. v. 20. *Non venit regnum Dei, ita ut observari possit.*

5. Quia non est de hoc mundo, sicut Christus ait, *Regnum meum non est de hoc mundo*, Joh. 18. 36.

6. Quia pars eius maxima in cœlis est, & ea etiam quæ in terris est, occulta est in oculis tyrannorum & persequutorum; imo etiam fidelium, sicut Elias putavit, se solum relictum, 1. Reg. 19. v. 10. 14. Roman. 11. v. 3. 4. E

7. Quia in hac vita nunquam simul eodem loci fuit aut erit, sed post universalem illam resurrectionem demum coniuncta erit & simul videbitur à nobis. Thomas Aquinas ait, tertia parte Summæ, quæstione octava, articulo tertio: *Membra corporis naturalis sunt omnia simul: membra autem corporis mystici non sunt omnia simul, neque quantum ad esse naturæ, quia corpus Ecclesiæ constituitur ex hominibus, qui fuerunt à principio mundi usque ad finem ipsius: neque etiam quantum ad esse gratiæ, quoniam eorum etiam qui sunt in uno tempore quidam gratia carent, postmodum habituri, aliis iam habentibus eam.*

8. Quia caput eius à nobis in terra oculis corporis non videtur: ergo nec ipsa. Quod si corpus Ecclesiæ videtur à nobis, caput etiam videri à nobis necesse est. Corpus enim visibile sine capite, est monstrum.

9. Quia est cœtus omnium electorum ad vitam æternam, quotquot inde ab initio mundi fuerunt, sunt & erunt: illum cœtum quis hominum in hac vita unquam oculis corporis vidit?

10. Quia est multitudo tantum illorum hominum, quibus Deus Legem in cordibus inscripsit & quorum ipse est Deus, & qui eius populus sunt, Jerem. 31. 33: *Indam Legem meam cordibus eorum, & ero eis Deus, & ipsi erunt mihi populus.*

11. Quia est cœtus tantum illorum qui spiritu & veritate Deum colunt & adorant, Johan. 4. v. 23. Ut religiosus ille cultus Dei qui consistit in spiritu & veritate est internus & invisibilis: ita & veri adoratores invisibiles sunt, qua tales adoratores.

12. Quia est conventus ille universalis primogenitorum qui conscripti sunt in cœlis, Hebr. 12. 18. Quis, quæso, est, qui oculis corporis viderit & diiudicaverit, quinam sint primogeniti illi?

13. Quia est domus spiritualis ædificata super doctrinam Propheticã & Apostolicam de Christo, 1. Corinth. 3. vers. 9. 10. 11. Matth. 16. vers. 18. Ephes. 2. vers. 20. 1. Petr. 2. v. 5. id est, non est domus materialis quæ ex lapidibus corporalibus, calce, cæmento, lignis constructa est. Domum autem spiritualem huiusmodi quis unquam in hac terra oculis corporis vidit?

14. Quia est numerus eorum quos Christus ita dilexit ut se pro illis tradiderit, quos sanctificavit, quos purgavit lavacro aquæ per verbum, quos sanguine suo redemit, quos denique iam quodammodo glorificavit, sed in extremo die plene glorificabit, & sistet eos sine macula & ruga, Ephes. 5. vers. 25. 26. 27. Numerum & cœtum illum sensus externus profecto non diiudicat.

15. Quia est regina cuius omnis gloria, omnisque maiestas est interna atq; invisibilis, Psal. 45. 14. *Omnis gloria filiæ Regis ab intus.*

16. Quia est grex ovium Christi, id est, tantum eorum qui audiunt vocem Christi & sequuntur eum Johan. 10. vers. 27. Quis unquam gregem talem in terris vidit oculis corporeis?

17. Quia à Johanne tantùm in spiritu visa est, Apocalyp. 21. 10. *Et sustulit me per Spiritum in montem magnum & sublimem & ostendit mihi civitatem illam magnam, sanctam illam Ierusalem è cœlo descendentem à Deo.* Civitas ista est Ecclesia toto terrarum orbe diffusa, ut Augustinus declarat in expositione Apocal. in hunc locum: & subjungit: *Ideo per quatuor partes civitatis terna portæ dicuntur esse, quia per totas quatuor partes mundi, Trinitatis mysterium in Ecclesia prædicatur.*

18. Quia omnia ejus membra sunt invisibilia, non quidem qua homines sunt, sed qua sunt membra Ecclesiæ Catholicæ, id est, electi ad vitam æternam.

19. Quia est totum quiddam & *continuæ* & *discretæ* quantitatis: *continuæ*, qua est corpus Christi; *discretæ*, qua est grex Christi, oves Christi, populus Christi. Tale totum oculis corporis in hac vita nunquam est visum, nunquam in hac vita videbitur.

20. Quia si Ecclesia Catholica sunt omnes Ecclesiæ particulares per totum terrarum orbem fusæ, ut Papistæ ipsi volunt: tum Ecclesia Catholica est invisibilis. Quamdiu enim particulares Ecclesiæ seorsim exsistunt, una ex his omnibus aggregata, cogi-

cogitari quidem potest, videri non potest. *Hoc argumentum pluribus tractat illustris Theologus Antonius Sadeel in libris adversus Turrianum.*

Non alia est Patrum Orthodoxorum doctrina. *Augustinus* ait septimo tomo, lib. 3. de Baptismo contra Donatistas, cap. 19. *Huius autem fraternæ charitatis inimici, sive apertè foris sint, sive intus esse videantur, pseudochristiani sunt & antichristiani. Inventis autem occasionibus foras exeunt, sicut scriptum est, Occasiones quærit qui vult discedere ab amicis. Sed etiamsi occasiones desint, cùm intus videntur, ab illa invisibili charitatis compage separati sunt.* Invisibilis compages charitatis quid est aliud quàm invisibilis illa Catholica Ecclesia vinculo charitatis unita? Ecclesia enim *nunc una est vinculo charitatis*, ut idem Augustinus ait in Enchiridio ad Laurentium cap. 56.

Optatus lib. 2. *Catholica dicta, quasi rationabilis & ubique diffusa.* Ubi Balduinus, *id est, quæ non tam oculis cernitur, quàm intellectu, mente, ratione.*

Idem confirmant omnia illa Patrum testimonia, quę docent, Ecclesiam Catholicam esse societatem omnium prædestinatorum ad salutem, qui fuerunt ab initio mundi, & erunt usq; ad finem mundi: Quis enim hominum vidit unquam in terris societatem illam?

Contra, Bellarminus lib. 3. de Ecclesia militante, cap. 12. contendit octo argumentorum generibus, veram Ecclesiam esse visibilem. In qua tota disputatione sophisticatur homonymiis.

Nam *vera Ecclesia* vel de congregatione universali primogenitorum conscriptorum in cœlis accipitur, & illa invisibilis est mortalibus oculis: vel de Ecclesia particulari veram religionem habente, sive in concilio, sive in presbyterio, sive in colloquio, sive alioquin congregata; & hanc visibilem esse agnoscimus: Et de hac particulari probant argumenta Bellarmini.

Deinde Ecclesia consideratur aut secundùm materiam, id est, homines hos vel illos, ex quibus Ecclesia constat & secundùm formam externam ipsius quatenus homines conveniunt, & externas actiones Ecclesiasticas peragunt visibiliter: & hactenus concedimus & religiosè affirmamus, veram Ecclesiam in hac vita esse visibilem: aut consideratur Ecclesia secundùm formam internam secundùm illam, est profectò mortalibus oculis inconspicua in hac vita.

Hæc de Ecclesia Catholica ex hominibus omnium temporum: sequitur

CAPUT VII.

In quo de Ecclesia Catholica ex hominibus unius temporis.

ECCLESIA *Catholica ex hominibus unius temporis*, est cœtus eorum omnium qui doctrinam Evangelij de JESU CHRISTO in carne jam manifestato per universum mundum profitentur.

Dicitur ἡ οἰκουμένη ἡ μέλλουσα, Heb. 2. ℣. 5. id est, *mundus ille futurus*, quem prædixerant Prophetæ, priore Christi adventu inchoatus, cuius complementum adhuc exspectamus.

A Dicitur Catholica seu universalis ad differentiam Judaicæ: quia hæc duntaxat ex uno populo; illa ex omnibus populis est collecta: hæc in angustiis Judææ terminis fuit; illa per universas regiones & populos sparsa est: hæc ad templum Jerosolymitanum alligata fuit, tanquam arcem religionis & cultus Dei & summi sacerdotij; illa nulli loco, nullis personis, nulli certæ sedi est alligata.

Hæc *Catholica visibilis* dicitur ad differentiam *Catholica invisibilis*.

Ad Catholicam autem visibilem in terris se recipere debent, quotquot invisibilis illius cives esse cupiunt: si modò visibilis Ecclesia non sit ob persecutiones occulta, ut fuit tempore Eliæ.

B *Differentia* inter visibilem & invisibilem Ecclesiam istæ sunt. Invisibilis est tantùm bonorum societas: visibilis bonis malos permixtos excipit.

Invisibilis solos electos habet: visibilis nullo discrimine electos & reprobos, quotquot introducit veritatis prædicatio.

Invisibilis partim in cœlo est, partim in terris degit, ex iis constans, tum qui jam cum capite suo Christo Domino in cœlis triumphum agunt, tum qui sub ipsius signis adversus Satanam, mundum, carnem militant: visibilis autem est propriè eorum qui etiamnum decertant in terris non à partibus Christi tantùm, verùm & ipsius nomine sæpè falso & ementito.

C Invisibilis omnes ad unum electos complectitur collectis in unum omnibus temporibus: visibilis autem temporum & locorum differentias admittit, neque enim in universum, nec eodem simul tempore, verùm certis sui partibus & temporibus spectatur.

Invisibilis multas habet oves in Ecclesiam visibilem nondum adductas: visibilis lupos multos habet in invisibilem nunquam admittendos, sicut dicitur Romanor. 9. ℣. 6, 7. *Non omnes qui sunt ex patre Israële, sunt Israël. Neque quia sunt semen Abrahami, ideò omnes sunt filij.* Et 1. Joh. 2. 19. *E nobis egressi sunt, sed non erant ex nobis nam si fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum: sed egressi sunt ex nobis, ut D manifestum fieret non omnes esse ex nobis.* Hoc est, quod dicit Augustinus 9. tom. Tractatu 45. in Johannem: *Secundùm istam præscientiam Dei & prædestinationem, quàm multæ oves foris, quàm multi lupi intus! & quàm multæ oves intus, quàm multi lupi foris!*

Invisibilis Ecclesia est perpetua & non deficit, Psal. 89. 37. *Semen eius in seculum erit, & solium eius ut Sol coram me, ut Luna stabile erit in seculum.* Matth. 16. ℣. 18. *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam & portæ inferorum non prævalebunt ei.* Semper itaque conservatur & conservabitur inter horribiles opinionum & superstitionum cōfusiones, & regnorum, imperiorum, urbiumque ruinas, etiamsi interdum in magnas angustias ob Antichristi & aliorum per-E sequutorum violentiam redacta fuit: Visibilis verò Ecclesia potest seduci & deficere.

Invisibilis Ecclesia latet in Ecclesia visibili ut pars in toto, si utramque consideres ut cœtum vocatorum externa vocatione, quæ communis est invisibili & visibili Ecclesiæ.

Invisibilis Ecclesia est universalis, quatenus omnes electi ubicunque locorum sint, & quocunque tempore vixerint, unam habent veritatem cœlestem & fidem: Visibilis Ecclesia est universalis, quoad æternam professionem unius doctrinæ & fidei & cultus divini.

Invisibilis Catholicæ Ecclesiæ partes sunt invisibiles Ecclesiæ particulares: visibilis autem Ca-

Digitized by Google

tholicæ Ecclesiæ partes sunt visibiles Ecclesiæ particulares.

OBJICITUR: *Si Ecclesia Catholica est vel visibilis vel invisibilis; tum non est una Ecclesia sancta Catholica. At consequens est absurdum & repugnans Scriptura Sacra & Symbolis universalibus: Ergo & antecedens absurdum est.*

RESPOND. Negatur connexæ propositionis consequentia, ob ambiguitatem antecedentis. Si enim distinctio Ecclesiæ Catholicæ in visibilem & invisibilem esset divisio generis in species: tum sequeretur, non esse unam sanctam Ecclesiam Catholicam. At distinctio illa est solummodo ex adjunctis, quæ dum statuimus, nequaquam geminam Ecclesiam aut sponsam Christi geminam, sed unicam duntaxat, alio atque alio modo consideratam credimus, vel ut herbescentem & hactenus visibilem, vel ut efformatis maturisque granis divitem & hactenus invisibilem: illam in area, hanc horreo reconditam: illam in fodina, hanc perpurgatam: illam impuri mundi perturbationibus circumfusam, hanc coram sponso nullâ rugâ aut maculâ fœdatam. Nonsecus ac familiæ nomine, generali quidem ratione mancipia complectimur, propriè tamen solos liberos censemus. Et civitatis appellatione civium unitatem intelligimus, pars licet aliqua sæpissimè turbas moliatur, & separatim considerata, sit exterminationis pœna dignissima.

Tantum de Ecclesia universali seu Catholica: sequitur de particulari.

CAPUT VIII.

In quo de notis puræ atque orthodoxæ Ecclesiæ.

ECCLESIA *particularis*, est pars Ecclesiæ Catholicæ, nempe quivis cœtus unius gentis, aut civitatis, aut pagi, aut domus, aut cuiuscunque denique particularis loci, Christum colens. Unde & quilibet cœtus Christianorum vocatur Ecclesia Dei, sicut enim una sit Ecclesia Catholica, particulares tamen Ecclesiæ sint multæ, 1. Thessal. 2. ℣. 14. qualis Ecclesia fuit Israëlitica, Judaica, Jerosolymitana, Corinthiaca, Galatica, & qualis hodiè est quacunque Christianitatis regione, gente, civitate, pago, domo, &c. Nam & domesticæ Ecclesiæ meminit Paulus, Rom. 16. 5.

Hæc Ecclesia quatenus externam religionis professionem externumque religionis exercitium habet, *visibilis* est, eiusque membra alij sunt *propriè*, alij *æquivocè*.

Propriè sunt eius membra homines ad vitam æternam electi & efficaciter vocati, qui non solùm materialiter in externa societate Ecclesiæ sunt: sed etiam formaliter atque intrinsecus ex ea sunt Christo per Spiritum Sanctum ac veram vivamq; fidem aliisq; electis ad vitam æternam communione cum Christo uniti. Idcircò propter electos ad vitam æternam efficaciter vocatos qualibet Ecclesia particularis est propriè Ecclesia Dei.

Æquivocè verò & impropriè dicuntur eius membra, qui materialiter solùm in Ecclesia sunt, & de Ecclesia dicuntur, licet formam non teneant illius, id est, qui quidem de doctrina, professione externa

A assentiuntur, sed tamen sunt vel hypocritæ & occultè infideles, vel manifestè impie vivunt absque resipiscentia, illique verè fidelibus admisti sunt & erunt usque ad novissimam diem, 1. Joh. 2. 19. *E nobis egressi sunt, sed non erant ex nobis: nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum: sed egressi sunt ex nobis ut patefieret, non omnes esse ex nobis.* Joh. 6. 70. 71. *Respondit Jesus: Nonne ego vos duodecim elegi? & tamen unus ex vobis est diabolus. Loquebatur autem de Juda Simonis filio Iscariota: futurum enim erat ut hic proderet eum, quum esset unus ex illis duodecim.* Matth. 13 idem docet Christus parabola seminantis & zizaniorum.

B Ideò Ecclesia quælibet particularis comparatur ædificio habenti pro fundamento Jesum Christum; super quod fundamentum ministri verbi Dei superædificant aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam, 1. Cor. 3. ℣. 9. 10. 11. 12. id est, adducunt ad Ecclesiam non tantùm illos qui in persequutionibus constantes manent instar auri, argenti, & lapidum pretiosorum: sed etiam illos qui in persequutionibus non manent constantes, sed deficiunt à Christo, suntq; velut ligna, fœnum, stipula quæ in igne exuruntur.

Ecclesia particularis est primò vel *pura*, vel *impura*.

Ecclesia pura, est cœtus qui veram religionem habet incorruptam. Hæc etiam *orthodoxa Ecclesia* dicitur: Qualis erat Israëlitarum tempore Davidis

C Regis, Psal. 111. 1. Christianorum Jerosolymis Apostolorum tempore: qualis vetus Romana Pauli tempore.

Ea licet loci respectu universalis & Catholica dici propriè non possit: tamen quia Catholicam profitetur fidem, id est, quam universi Prophetæ & Apostoli tradiderunt, & omnes verè fideles semper tenuerunt: idcircò apud Patres vocatur Catholica. Patres enim Catholicas dixêre omnes illas Ecclesias, quæ Catholicam profitebantur fidem. Et omnes illos vocarunt *bonos Catholicos*, qui fidem Catholicam sincerè profitentur. Sunt enim Catholici duplices, boni & mali, ut distinguit Augustinus 7. tomo, lib. 5. de Baptismo contra Donatistas, cap. ul-

D timo, ubi *malos Catholicos* nominat eos qui quidem gloriantur, se esse Catholicos, quum re vera hæretici sunt.

Frequentissimè dicitur *vera Ecclesia*, sed per Synecdochen. Omnis enim pura Ecclesia Dei est etiam vera: sed non omnis vera est continuò pura: nisi verum & purum pro eodem sumantur, ut sæpissimè fit. Sicut omne purum aurum est etiam verum, sed non omne aurum est continuò purum: nam aurum scoriis permixtum verum quidem aurum est, sed nondum purum, donec à scoriis separetur. Leprosus homo est quidem verus homo, sed non purus. Ita sicut leprosus homo est quidem verus homo, sed impurus: ita est Ecclesia Romana adhuc quidem Ec-

E clesia Christiana, sed leprosa & impurissima. Clarius dico: *Ecclesia vera*, ambiguè dicitur; vel quatenus opponitur *impura*, vel quatenus opponitur *falsa*. Si Ecclesia vera dicitur quatenus opponitur impuræ, tum idem est quod pura ac orthodoxa: Si verò opponitur falsæ ac proinde nulli Ecclesiæ, non est idem quod pura: nam tempore nascentis & in terra versantis Christi, Ecclesia Judaica erat vera Dei Ecclesia, sed non erat pura: quia & doctrina & disciplina eius erat corrupta. Nisi hæc distinguantur, sequetur, fuisse tempus aliquod quo nulla vera Ecclesia Dei fuit in mundo, quod est absurdissimum.

Ecclesię puræ & orthodoxæ sunt *duæ* notæ essentiales:

Digitized by Google

fides: *doctrina divina* sana & incorrupta, qualis in Scripturis verè Canonicis, juxta mentem Spiritus Sancti intellectis, comprehensa est; & *disciplina divina*, tum in Sacramentorum legitima administratione, tum in mandatorum divinorum quoad sincerum cultum religiosum solius Dei, & quoad vitæ sanctimoniam, obedientiâ.

Sanam doctrinam Christi, Prophetarum & Apostolorum, esse puræ & orthodoxæ Ecclesiæ Christi notam, ex certissimis hisce testimoniis liquet, Joh. 8.31. ait Christus: *Si vos manseritis in sermone meo, verè discipuli mei eritis. Et cognoscetis veritatem, & veritas vos in libertatem vendicabit.*

Quicunque sunt verè discipuli Christi, ij sunt pura ac orthodoxa Dei Ecclesia: At quicunque manent in sermone Christi, ij verè sunt discipuli Christi: Ergò quicunque manent in sermone Christi, ij sunt pura ac orthodoxa Ecclesia Dei, Joh. 8.47. *Qui ex Deo est, verba Dei audit: propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.* Quicunq; ex Deo sunt, ij sunt orthodoxa Ecclesia Christi: At qui verba Dei audiunt, ij ex Deo sunt: Ergò, &c. Joh. 14.23. *Si quis diligit me, sermonem meum servabit.* Quicunque diligunt Christum, ij sunt pura Ecclesia Dei: At quicunque sermonem Christi servant, ij diligunt Christum: Ergò quicunque sermonem Christi servant, ij sunt pura Dei Ecclesia.

Similiter Johannis 10.27. *Oves meæ vocem meam audiunt, & ego eas agnosco & sequuntur me.* Quicunque sunt oves Christi, ij sunt pura Ecclesia Christi: At quicunque vocem Christi audiunt, ij sunt oves Christi: Ergo, &c. Et cap. 18. ℣. 37. *Quisquis est ex veritate, audit vocem meam.* Quicunque sunt ex veritate, ij sunt pura Ecclesia Christi: At quicunque audiunt vocem Christi, sunt ex veritate: Ergo &c. De primis fidelibus die Pentecostes conversis dicitur, Actorum 2.42. *Perdurabant in doctrina Apostolorum.* Si perdurantes in doctrina Apostolorum sunt pura atque orthodoxa Ecclesia, tunc profectò doctrina Apostolorum est nota essentialis puræ atque orthodoxæ Ecclesiæ: Antecedens verum est: Ergò & consequens. Galat. 3.7. *Qui ex fide sunt, illi sunt filij Abrahami;* ac proinde Ecclesia Dei orthodoxa. Ephes. 2.20. dicuntur *concives Sanctorum ac domestici Dei, superstructi super fundamentum Apostolorum ac Prophetarum, cujus imus angularis lapis est ipse Jesus Christus.*

Hoc verò fundamentum est Evangelium de JESU CHRISTO, quod Apostoli & Prophetæ prædicârunt, postea autem per Dei voluntatem in Scripturis nobis tradiderunt, fundamentum & columnam fidei nostræ futurum; ut loquitur IRENÆUS lib. 3. adversus hæreses, cap. 1. 1. Timoth. 3. 15. dicitur *Ecclesia Dei vivi, columna & stabilimentum veritatis.*

Ergò conservatio veritatis seu veræ doctrinæ de Christo est certissima nota Ecclesia Dei vivi. Omne enim id cuius columna & stabilimentum est Ecclesia Dei, id est, quod Deus deposuit in Ecclesia, velut in columna & sustentaculo firmissimo, & proinde in sola Ecclesia conservatur & reperitur) est nota Ecclesiæ Dei puræ atq; orthodoxæ: At veritatis, hoc est, veræ doctrinæ de Deo, de Christo, ac in summa de rebus divinis, columna & firmamentum est Ecclesia Dei: Ergò veritas illa est nota certissima puræ atque orthodoxæ Ecclesiæ Dei. 2. Johan. 9. *Quisquis transgreditur, nec manet in doctrina Christi, Deum non habet: qui manet in doctrina Christi, hic & Patrem & Filium habet;* Quicunque Patrem & Filium ha-

A bent, ij sunt vera ac pura Ecclesia Christi: At quicunque manent in doctrina Christi, ij & Patrem & Filium habent: Ergò quicunque manent in doctrina Christi, ij sunt vera ac pura Ecclesia Christi.

Cæterùm per doctrinam divinam, per doctrinam Christi intelligimus veram orthodoxam & Catholicam fidem, quam Prophetæ & Apostoli tradiderunt, & in scriptis Ecclesiæ reliquerunt, Martyres roboraverunt, & fideles nunc usque custodiunt. Nam sine quo Ecclesia nullo modo esse potest, id certè vera est eius nota: At sine fide Ecclesia nullo modo esse potest. Ergò illa est vera Ecclesiæ nota. Ubi autem vera fides est, ibi etiam verbum Dei esse necesse est, quod est fundamentum unicum fidei:
B verum autem & indubitatum verbum Dei est, quod jam in Scriptura Prophetica atq; Apostolica comprehensum est.

Porrò orthodoxa Ecclesia credit in unum Deum essentiâ, trinum personis *ὁμουσίους*, Patrem, Filium & Spiritum Sanctū, & Jesum Christū credit esse verū Deum & verum hominem in una persona & duabus distinctis naturis. Hanc fidem tenentes sunt *Christiani Catholici*, ut olim definiverunt pij Imperatores Codic. de Summa Trinitate & fide Catholica. l. Cunctos populos, & l. 2. Nullus hæreticus. §. Is autem. l. 5. Cum recta. §. Credentes. Quò pertinent etiam sequentes aliquot constitutiones.

C Eandem esse notam orthodoxæ Ecclesiæ clarè quoque docuerunt Patres: *Hieronymus* ait in Psalmum centesimum trigesimum tertium: *Ecclesia non in parietibus consistit, sed in dogmatum veritate. Ecclesia ibi est ubi fides vera est.* *Chrysostomus* in Matth. homil. sextâ. *Ubi est fides, illic est Ecclesia: ubi non est fides, ibi non est Ecclesia.* Et mox: *Ecclesia est Hierusalem, cuius fundamenta sunt posita super montes Scripturarum.* Et idem in Acta homilia trigesima tertia. *Quum Scripturas accipimus & illa sint simplices & vera, facilè tibi fuerit judicare. Si quis illis consentit, Christianus est: si quis contra illas pugnat, procul est ab hoc Canone.* *Augustinus* in Psalmum quinquagesimum septimum; *Ubi enim latet Ecclesia Christi: ibi*
D *latet veritas Christi.*

Nazianzenus Oratione ad Arianos: *Ubi sunt isti qui Ecclesiam multitudine definiunt: Hi habent vulgus, nos fidem: illi aurum & argentum, nos repurgatam fidei doctrinam.* *Isidorus* Pelusiota epistola ducentesima quadragesima septima: *Discat Eusebius Pelusiotarum Antistes, quid sit Ecclesia: est enim absurdissimum, & perquam grave, ipsum qui ista ignorat, in hac opinione versari, ut episcopum se esse existimet. Nam quod sanctorum cœtus ex recta fide atque optima vivendi ratione collectus, Ecclesia sit, inter eos constat, qui sapientiam degustârunt.* JOH. DRIEDO, Theologus Lovaniensis, quantumvis Papista, libro quarto de dogmatibus variis, & libris apocryphis, cap.
E quarto ait; *Ecclesiam quæ nunc est, ex Scripturis cognoscimus apud eos esse, ubi est doctrina quatuor Evangeliorum.* *Lactantius* libro divinarum Institutionum quarto, qui est de vera sapientia, cap. decimotertio: *Ecclesia, quæ est verum templum Dei, quod non in parietibus est, sed in corde ac fide hominum, qui credunt in eum, ac vocantur fideles.* *Athanasius* contra Arianos disputatione seu oratione secunda, pagina centesima trigesima sexta: *Quomodo de numero Ecclesiæ Catholicæ habeantur, qui Apostolicam fidem excusserunt?* *Hilarius* in Psalmum quinquagesimum primum: *Est autem Dei domus secundum Apostolum Petrum Ecclesia, & omnes fidei Evangelicæ sectatores.* *Basilius* in primum caput Jesaiæ:

Digitized by Google

De ea Ecclesia quæ contaminat Sacramentorum puritatem, & dogmata impietatis disseminat, potest meritò dici: Quomodo facta est meretrix, civitas fidelis?

Hactenus prima nota puræ atque orthodoxæ Ecclesiæ Dei.

Altera nota est *disciplina divina* in Sacramentorum divinitus institutorum legitimo usu, in religioso cultu solius Dei, & in vitæ sanctimonia Evangelio Christi conveniente.

Sacramentorum à solo Christo institutorum rectam usurpationem, esse signum infallibile veræ & puræ Ecclesiæ Christi, hæc testimonia demonstrant. Matthæi 28.19. *Euntes docete omnes gentes: baptizantes eos in nomen Patris, & Filij, & Spiritus Sancti.* Marc.16.6. *Qui crediderit & baptizatus fuerit, salvus erit.* Actorum 2.38. *Baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi in remissionem peccatorum.* Actorum 17.47. *Et jussit eos baptizare in nomine Domini Jesu Christi.* Lucæ 22. 19. de Sacra Cœna ait Christus ipse: *Hoc facite in mei commemorationem.* Actorum 2.42. *Perseverabant autem in doctrina Apostolorum, & communicatione, & fractione panis, & orationibus.* Ex his testimoniis sic colligimus: Quicquid Christus in Ecclesia sua usurpari præcepit usque ad finem mundi, illius rectus usus est veræ puræque Ecclesiæ Dei signum: At Sacramenta Baptismi & Cœnæ Sacræ Christus in Ecclesia sua usurpari præcepit usque ad finem mundi: Ergò eorum rectus usus est veræ puræque Ecclesiæ Dei signum. Quicunque faciunt, quod Christus in Ecclesia sua fieri præcepit, ii sunt pura Ecclesia Christi: At quicunque utuntur Sacramentis, secundùm institutionem Christi, ij faciunt quod Christus in Ecclesia sua fieri præcepit, Matth.28.19. Quicquid testatur nos ad populum & familiam Christi pertinere, eius rectus usus signum est veræ Ecclesiæ Christi: At Sacramenta Baptismi & Cœnæ Domini testantur nos ad populum & familiam Christi pertinere. Propterea enim dicuntur sacramenta, item tesseræ & symbola, quia ut ex militari sacramento, tessera ac symbolo cognoscuntur milites in legionem adscripti: sic ex sacramentis istis cognoscuntur Christiani. In baptismo enim nomen Christo profitentur, & in populum eius adscribuntur: & in Eucharistia pasti, se ad Christi familiam pertinere ostendunt. Sicut in Veteri Testamento Ecclesiæ Dei symbola erant circumcisio & esus Agni Paschalis, quibus Israëlitæ ab aliis populis discernebantur: ita & in Novo Testamento sunt Baptismus & Cœna Domini symbola, quibus Christiani ab aliis dignoscuntur. Quo Apostolica Ecclesia ab aliis internoscebatur, id certè est signum veræ Ecclesiæ Christi: Atqui Sacramentorum Baptismi & Cœnæ Domini usurpatione Apostolica Ecclesia ab aliis dignoscebatur, Actorum 2.42. Quicunque salvi erunt, ij sunt vera ac pura Ecclesia Dei: At quicunque credunt & baptizati sunt, salvi erunt, Marc.16.℣.6. Tit. 3.5. 1.Petr.3.℣.21. Ergò quicunque credunt & baptizati sunt, vera ac pura Ecclesia Dei sunt. Nec aliud statuendum de Cœna Domini, ab adultis & baptizatis fidelibus celebranda: sicut Concilium Agathense ait cap.18. *Seculares qui in Natale Domini, Pascha & Pentecoste non communicaverint, Catholici non credantur, nec inter Catholicos habeantur.* Citatur in Jure Canonico Distinct. secunda de Consecratione, cap. *Seculares* 19.

Solum illum cultum religiosum, qui verbo Dei

A mandatus est, esse indubitatum veræ & puræ Ecclesiæ Dei signum, evincunt hæc testimonia. Johan.4. ℣.23. *Veri adoratores adorabunt Patrem Spiritu ac veritate: etenim Pater tales quærit qui ipsum adorent. Deus est Spiritus: & qui adorant eum, oportet ut Spiritu ac veritate adorent.* Matthæi 18.℣.19.20. *Si duo ex vobis consenserint in terra, de omni re quam petierint, fiet eis à Patre meo, qui in cœlis est. Vbi enim sunt duo vel tres coacti in nomine meo, illic sum in medio eorum.* Actorum 2.℣.42. *Perdurabant autem in doctrina Apostolorum, & communicatione, & fractione panis ac precibus.* Actorum 9.℣.14. veri Christiani describuntur, *qui invocant nomen Christi.* Ezech.20.℣.18.

B 19. *In statutis patrum vestrorum ne ambuletis: Ego sum Jehova Deus vester, in statutis meis ambulate, ac jura mea observate & facite ea.* Si illi sunt veri Christiani, qui sunt veri adoratores Patris, qui in nomine Christi convenientes Patrem invocant, qui nomen Christi invocant, qui perdurant in precibus: tum certè veræ & orthodoxæ Ecclesiæ nota est cultus religiosus, Verbo Dei præscriptus. Verum esse antecedens testimonia allegata ostendunt: Verum igitur est & consequens. Certè quicunque sunt veri adoratores Dei, ij sunt vera ac pura Ecclesia Dei.

Jam qui solum Deum invocant spiritu & veritate, ij sunt veri adoratoratores Dei: Ergò, &c. Quicunque faciunt id quod Deus à vera ac pura Ecclesia requirit, ij sunt vera atque pura Ecclesia Dei: Jam qui solum DEUM adorant, eique soli serviunt, ij faciunt id quod Deus à vera ac pura Ecclesia requirit: *Dominum Deum tuum adorabis, & illi SOLI servies*, nimirum cultu religioso, Deut.4. Matth.4. ut in vulgata versione Latina rectè habetur. Ergò illi sunt vera atq; pura Ecclesia Dei.

Consentiunt Patres; Lactantius divinarum Institutionum libro 4. qui est de vera sapientia, cap.30. ait: *Sola igitur Catholica Ecclesia est, quæ verum cultum retinet. Hic est fons veritatis, hoc est domicilium fidei, hoc templum Dei: quod si quis non intraverit, vel à quo si quis exiverit, à spe vitæ ac salutis æternæ alienus est.*

C *Augustinus* primo tomo, libro 1. de moribus Ecclesiæ Catholicæ, cap. triges. *Meritò Ecclesia Catholica, mater Christianorum verissima, non solùm ipsum Deum, cuius adeptio vita est beatissima, purissimè atque castissimè colendum prædicas, nullam nobis adorandam creaturam inducens, cui servire jubeamur, & ab illa incorrupta & inviolabili æternitate, cui soli homo subiiciendus, cui soli rationalis anima cohærendo non misera est, excludens omne quod factum est, quod obnoxium commutationi, quod subditum tempori, neque confundens, quod æternitas, quod veritas, quod denique pax ipsa distinguit, nec rursum separans quod maiestas una coniungit*, &c. Idem enarratione Psalmi 21. expositione secunda: *Vbicunque timetur Deus & laudatur: ibi est Ecclesia.*

D Denique *obedientiam in vita & morum integritate juxta voluntatem & verbum Dei declaratam*, esse notam veræ ac puræ Ecclesiæ Dei, testimonia hæc evincunt. Matthæi 5.℣.3. & sequentibus: *Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Beati qui lugent: quoniam ipsi solamen recipient. Beati qui sunt mites: quoniam ipsi terram hæreditario jure obtinebunt. Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam: quoniam ipsi saturabuntur. Beati qui sunt misericordes: quoniam ipsis misericordia tribuetur. Beati qui sunt mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Beati qui sunt pacifici: quoniam filij Dei vocabuntur.* Et cap. 7. vers. 24. 25. *Quisquis igitur audit*

Digitized by Google

audit ex me sermones istos, & eos præstat, aßimilabo eum viro prudenti, qui ædificavit domum suam super petram: Decidit autem nimbus & venerunt flumina, & flaverunt venti, & inciderunt domui illi: sed non cecidit, fundata enim fuerat super petram. Luc. 14. v. 26. 27. *Si quis venit ad me, & non odit patrem suum & matrem, & uxorem & liberos, & fratres & sorores, atque adeò etiam animam suam, non potest esse meus discipulus. Et quisquis non portat crucem suam, & sequitur me, non potest esse meus discipulus.* Johan. 13. v. 35. *Ex hoc omnes cognoscent vos esse discipulos meos, si charitatem habueritis alij in alios.* Johan. 14. v. 21. *Qui tenet mandata mea, & servat illa, is est qui diligit me.* Johan. 15. v. 8. *In hac re glorificatus fuerit Pater meus, ut fructum multum adferatis: & eritis mei discipuli.* Et vers. 14. *Vos amici mei eritis, si feceritis quæcunque ego mando vobis.* Gal. 5. 24. *Quicunque sunt Christi, carnem crucifixerunt cum affectibus & concupiscentiis.* 1. Johan. 1. v. 6. 7. *Si dixerimus nos communionem habere cum eo, & in tenebris incedimus, mentimur, nec sincerè agimus. Quòd si in luce incedimus, sicut ipse est in luce, communionem habemus cum eo mutuam.* 1. Johan. 2. v. 3. 4. 5. *Per hoc scimus, quòd ipsum novimus, si mandata ipsius observamus. Qui dicit, novi eum, & mandata eius non servat, mendax est, & in eo veritas non est: Qui autem servat sermonem eius, verè in hoc charitas Dei adimpleta est: per hoc scimus, nos in ipso esse. Qui dicit se in eo habitare, debet sicut ille incessit, incedere.* Et 1. Joh. 3. v. 18. 19. *Filioli mei, ne diligamus verbo neque lingua, sed facto & veritate. Et per hoc cognoscimus nos ex veritate esse, & coram ipso secura reddemus corda nostra.* Ex his testimoniis argumentamur in hunc modum: Quicunque sunt beati & quorum est regnum cœlorum, ii certè sunt vera ac pura Ecclesia Dei: Jam quicunque humilitate, mansuetudine, justitiâ, misericordiâ, munditie cordis, & aliis virtutibus condecorati sunt, quæ in regeneratis à Spiritu sancto efficiuntur, qui faciunt voluntatem Patris cœlestis, qui fundati sunt super petram quæ est Christus, illi sunt beati, illorum est regnum cœlorum: Ergo illi sunt vera ac pura Ecclesia Christi. Quicunque sunt veri discipuli & amici Christi, illi sunt vera ac pura Ecclesia Dei: Jam verò qui Christum ita amant, ut ejus causâ etiam res in hoc mundo charissimas deserant, & constanter patientiam sub cruce Christi causâ probant, qui alios diligunt quantumvis inimicos, qui mandata Christi tenent & servant illa, qui bona opera studiosè faciunt ut Pater cœlestis glorificetur, ii sunt veri discipuli & amici Christi: Ergo hi tales sunt vera ac pura Ecclesia Dei. Quicunque sunt Christi & communionem cum eo habent, illi profectò sunt vera ac pura Ecclesia Dei: At qui impietates mundi fugiunt, in luce bonorum operum incedunt exemplo Christi, & charitatem sedulò exercent, ii sunt Christi & communionem cum eo habent: Ergo, &c. Per quod scimus, quòd Deum novimus, per quod cognoscimus nos ex veritate esse, illud certè est nota veræ ac puræ Ecclesiæ Dei: At per observationem mandatorum Dei scimus quòd Deum novimus & quòd ex veritate sumus: Observatio igitur mandatorum Dei est nota veræ ac puræ Ecclesiæ Dei. Hanc verè Christianæ Ecclesiæ notam tradit M. Minucius Felix in Octavio: *Nos denique* (inquit ad hominem Ethnicum) *non notaculo corporis, ut putatis, sed innocentia ac modestiæ signo facilè dignoscimus. Sic mutuo, quod doletis, amore diligimus, quoniam odisse non novimus: sic nos, quod invidetis, fratres vocamus, ut unius Dei parentis omnes, ut consortes fidei: ut spei cohæredes.*

Hæc sunt Ecclesiæ Dei veræ ac puræ sacrificia,

A quibus dignoscitur ab infidelibus. Quælibet enim vera ac pura Ecclesia Dei debet necessariò habere aliquod sacrificium sive unum, sive plura. Sicut autem in Sacramentorum legitima administratione recolitur memoria unici illius sacrificii propitiatorii quod Christus ipsemet Deo Patri obtulit ad expianda peccata nostra: Ita sincero cultu Dei & vitâ sanctâ comprehenduntur etiam sacrificia Eucharistica quæ Deo debentur & offerenda sunt ex verbi divini præscripto.

Ecclesia sacrificia propria unde cognoscitur.

Quæcunque igitur Ecclesia habet verè divinam doctrinam, eamque sanam & incorruptam, qualis in Scripturis divinitus Canonicis rectè intellectis traditur, & divinam disciplinam observat in Sacramentis, toto cultu solius Dei & vita inculpata: illa
B est verè pura atque orthodoxa. Et quia disciplina divina complectitur sacrificia, quæcunque Ecclesia habet optima, verissima ac purissima sacrificia, ea quoque est bona, vera ac pura Ecclesia. Optimum verò verissimum atque purissimum sacrificium propitiatorium pro peccatis nostris est illud quod à Christo ipso oblatum est Deo Patri & in cruce consummatum: & sacrificia Eucharistica optima, verissima ac purissima sunt ipsa Ecclesia quæ se ipsam offert Deo quotidie, religiosæ preces & bona opera illa, quæ Deus in Scriptura Sacra à nobis requirit.

Hæ notæ in dignoscenda aliqua Ecclesia, an sit pura, non sunt separandæ, sed conjungendæ: nec enim ex una aliqua earum particula, puta vitæ san-
C ctimoniâ, de Ecclesiâ aliquâ judicandum, sed ex notis conjunctis.

Hæ notæ puræ atq; orthodoxæ Ecclesiæ sunt essentiales & inseparabiles à pura Ecclesia, quarum defensionem adversus Papistas cũ refutatione notarum veræ Ecclesiæ quas astruunt Papistæ & inprimis Bellarminus, vide in libris nostris de notis Ecclesiæ puræ atq; orthodoxæ, separatim conscriptis.

Pura autem dupliciter dicitur vel *tota & absolutè*: vel *maxima ex parte & secundum quid*. Suntque notæ veræ Ecclesiæ, sed quatenus est pura.

Tum harum notarum finis est, ut ostendant, quæ Ecclesia particularis sit pura, quò sciamus an nos ei adjungere & sacris ejus communicare debeamus. Nam Ecclesiæ Dei puræ conjunctos nos esse
D necessarium nobis est:

I. Quia ad ejus conjunctionem nos Deus vocat.

II. Quia in sola Ecclesia Dei est communio sanctorum, Psalm. 133. 1.

III. Quia in sola Ecclesia Dei est salus æterna, Psal. 133. v. 3. *Illic mandat Iehoua benedictionem suam, vitam usque in seculum.* Actor. 2. v. 47. *Dominus autem addebat quotidie Ecclesiæ, qui salvi fierent.*

Ecclesia impura, est cœtus in quo religio est corrupta.

Eaque vel *minus*, est impura, vel *magis*, vel *impurissima*.

Quò enim minùs deflectit à sinceritate doctrinæ, & disciplinæ in Sacramentis, cultu divino & moribus, eò minùs est impura: contrà, quò magis
E ab illa sinceritate abscedit, eò est impurior.

Etsi igitur in cœtu aliquo, vel in doctrina, vel in Sacramentorum administratione, cultu DEI & moribus vitii quippiam obrepat: tamen cœtus in Ecclesia Dei esse non desinit, dummodò fundamentum retineat, quod est Christus. Quemadmodum Corinthiis & Galatis non detrahit Paulus Ecclesiæ Dei nomen, etsi falsa dogmata apud ipsos spargi cœpissent, & quidam dissolutè viverent.

Nec propter disciplinæ Ecclesiasticæ neglectum

Digitized by Google

vel cessationem, statim Ecclesia est neganda. A

Adhæc, quum de notis Ecclesiæ puræ agimus, non loquimur de singulis Ecclesiæ membris dignoscendis an sint electi, nec ne: sed de cœtibus totis, an sint puri, vel secus, de toto Ecclesiæ cujusq; corpore, cujus sanitas non ex unius membri, sed ex majoris aut melioris saltem partis habitu & valetudine æstimatur. Non igitur obstat, quòd in externa Ecclesiæ societate quidam & interdum multi sunt, in quibus hæc non reperiantur, cum semper nonnulli vel à doctrina publicè recepta dissentiant, vel Sacramentis non utantur, vel malè vivant. Nam sicut rempublicam aliquam non ex quibusdam vitiosis & perversis civibus, sed ex legibus & sanioris partis moribus judicamus: Ita Ecclesia non ex quorundam erroribus, infirmitatibus, flagitiis, sed ex legibus illius & melioris partis moribus æstimanda est, quum veræ atque orthodoxæ Ecclesiæ semper in hac vita admixta sint zizania & paleæ. Ut Ecclesia Judaica in qua nemo audebat palàm de Jesu loqui quòd esset Christus, erat adhuc Ecclesia Dei propter paucos illos qui in Jesum credebant, quòd esset Christus, Joh. 7. Neque enim potest illa esse Ecclesia, quæ universa aut à Verbo Dei Prophetico & Apostolico deficit, aut rectam disciplinam in Sacramentis reliquoque cultu divino & moribus planè deserit: talis enim populus tanquam desperata adultera planè à spirituali conjugio Dei discedit, ideo Deus illum dimittit & dat ei libellum repudii, ut de tribubus decem Israeliticis Deus loquitur Jerem. 3. ℣. 3. Quocirca Israeliticus populus tum desiit esse Ecclesia Dei. Talis est quilibet cœtus Mahumetanus, quia Christum non habet ampliùs pro sponso, Capite & Deo suo.

De hodierna Romana Ecclesia, Hieronymus Zanchius Præfatione librorum de natura Dei. Philippus Mornaus de Ecclesia, cap. 2.

Hodierna Ecclesia Romana est adhuc Ecclesia Christi, sed omnium impurissima, sed omnium corruptissima, ac propè animam agens, quia est in ea adhuc Deus vocans, sunt in ea vocati & vocatio, quæ Ecclesiam constituunt, quia aliquid adhuc doctrinæ Christi retinet, quamvis multis erroribus permistum: & quia Christianismi tesseram Baptismũ, quantumvis multis nævis ac maculis fœdatum, in sua substantiali forma retinet, tum quia adhuc retinet invocationem Christi Mediatoris aliquam: alioquin ii qui in Papatu sunt baptizati, extra Ecclesiam Christi, ac proinde nec baptismo Christi fuissent baptizati: Summa, Romana hodierna Ecclesia habet corrupta omnia, sed non omnino.

Quemadmodum olim Jerosolymitana, ita hodie Romana Ecclesia est similis vineæ, quam Christus circummunivit, elapidavit, generosis vitibus consevit, & in ea turrim exstruxit, & torcular excidit, sed quæ non uvas, verùm labruscas edit. Jesa. 5. v. 1. & sequentibus.

Discernenda enim est Ecclesia Romana ab Ecclesia Papana seu Antichristi factione, quæ in Romana Ecclesia prævalet, & eos qui puriùs Christum profitentur pati non vult, sed opprimere conatur, ut sola obtineat.

Et, ut adhuc apertiùs distinguam, Romana Ecclesia vel *collectiva* est, vel *repræsentativa*.

Collectivam, esse Ecclesiam Christi, quamvis doctrinâ & moribus contaminatissimam, nos minimè negamus simpliciter.

Repræsentativam verò, negamus Ecclesiam Christi esse, quia non pascit, sed depascit & deglubit: non ducit, sed seducit & rapit gregem, non institutione justa, sed violenta usurpatione.

Itaque Romanam Ecclesiam collectivam agnoscimus pro Ecclesia Christi; repræsentativam negamus, quum sit illud corpus Pseudoprophetæ, qui in domum Dei involavit.

Romana Ecclesia vel *propriè* dicitur vel *abusivè*. *Propriè* dicta est cœtus Christianorũ Romæ degentium, membrum corporis illius Ecclesiæ Christianæ. *Abusivè* autem Ecclesiam Romanam Pontificii appellant Papam & Cardinales aliosque primates Romæ imperitantes. Romana Ecclesia propriè dicta, est adhuc Ecclesia Christi, sed impurissima: abusivè autem dicta, non est Ecclesia Christi, sed tuber illud pestilentissimũ quod Ecclesiã inficit & perdit.

Quo autem sanior & purior est Ecclesia aliqua, eò libentiùs nos cum illa conjungere debemus: & quò impurior, eò magis cavenda.

B Proinde quum hodierna Romana Ecclesia sit impurissima, Papana autem Ecclesia sit Babylon illa spiritualis, est omnino deserenda, sicut Spiritus Dei jubet Apoc. 18. 4. *Exite ex ea populus mi, ne participes sitis peccatorum eius, & ex plagis eius accipiatis.*

CAPUT IX.

In quo de Ecclesia particulari veteris & novi Testamenti.

EXPLICATA est prima distributio Ecclesiæ particularis. SECUNDO, Ecclesia particularis vel *veteris Testamenti* est, vel *novi*, Ephes. 2. 17.

Ecclesia veteris Testamenti, est quæ ante Christi adventum fuit inde ab initio mundi: qualis fuit Adami & Evæ in Paradiso, & post ejectionem è Paradiso C ejusdem Adami, Evæ, Abelis credentium in Semen illud mulieris, quæ Ecclesia continuata est in familia Sethi, post Enoschi, Noachi, Semi, Abrahami, Isaaci, Jacobi & posterorum ejus Israelitarum, unde Ecclesia Israelitica, & postea Israelitis à Jehova planè deficientibus, tandem Ecclesia Judaica dicta fuit.

Ecclesia novi Testamenti, est quæ post Christi adventum fuit, atque etiamnum est, credens in Christum jam exhibitum & manifestatum in carne, Ephes. 2. 13. 14.

Eaq; ortum habuit inde à primo momento conceptionis Christi, & progressus fecit per varias persequutiones, quas Christus in se & membris suis pertulit & perfert. Unde κατ' ἐξοχὴν *Christiana Ecclesia* dicitur, & fideles in Christo Jesu dicuntur D Christiani: quia in regnum & in sacerdotium & in prophetiam unguntur, *Chrysostomus* homil. decimanonâ in Matthæum in opere imperfecto: sed Christiani dicuntur Synecdochicè, quia alioquin omnes electi quotquot ab initio mundi in Christum crediderunt, Christiani fuerunt.

Felicior fuit, quàm Ecclesia Veteris Testamenti, Matth. 13. v. 16. 17. *Vestri beati sunt oculi, quòd videant: & aures vestræ, quòd audiant. Amen enim dico vobis, multi Prophetæ & justi desiderârunt videre, quæ videtis, & non viderunt: & audire, quæ auditis, & non audierunt.* Luc. 10. v. 23. 24. Hebr. 11. v. 40. *Atque omnes hi testimonio per fidem ornati, non obtinuerunt promissum illud: Quoniam Deus de nobis melius quid-E dam providerat, ne absque nobis consummarentur.* 1. Petr. 1. vers. 10. 11. 12.

Ea principio fuit *tantùm gentis Iudæorum*, deinde *omnium Gentium*.

Ecclesia Christiana gentis Iudæorum, est cœtus ille fidelium, quos principio inde à primo momento conceptionis Christi, Deus Pater vocavit ad Christum incarnatum, donec aliæ etiam Gentes vocarentur. Jerem. 23. ℣. 3.

Hæc est mulier illa parturiens, mirificè, subitò & glo-

Digitized by Google

& gloriosè gignens multos liberos. Jesa. 66. vers. 7. 8. cujus partui insidiatus est Draco, Apocal. 12. id est, quæ peperit Ecclesiam Christianam aliarum Gentium: nec enim de Maria matre Christi in capite illo agitur, sed de Ecclesia Christiana Jerosolymitana: Nam ex Tziione debuit prodire sceptrum regni Christi, Psalm. 110. 2. Jesa. 2. vers. 3.

Hæc jussa est *surgere & lucere*, Jesa. 60. v. 1. hoc est, lucem Evangelii diffundere per universum orbem.

Ejusque viva membra sunt *veri filij Abrahami*, qui incedunt per vestigia fidei Patris nostri Abrahami, Rom. 4. vers. 12. & cognoscuntur ex imitatione operum bonorum Abrahami. Qui autem opera Abrahami non faciunt, non sunt filii Abrahami, etiamsi secundum carnem semen ejus essent, Johan. 8. vers. 37. & sequentibus. Romanor. 9. vers. 7. 8. *Neque qui sunt semen Abrahami, ideo omnes sunt filij, sed in Isaaco vocabitur tibi semen. Hoc est, non qui filij carnis, ij filij Dei: sed qui sunt filij promissionis, censentur in semine.*

Ecclesia Christiana omnium Gentium, est quæ ex Judæis & aliis populis omnibus adunata est in Christo. Significata fuit Actor. 10. vers. 11. 12. per vas illud quod erat velut linteum magnum è cœlo descendens & quatuor extremis devinctum, quod demittebatur in terram, in quo erant quævis quadrupedia terræ & feræ & reptilia & volucres cœli.

Fidelium autem multitudo repentè fidem Christo dedit, Actor. 2. vers. 41. 47. & capitibus sequentibus: ut meritò compareantur rori stillanti è cœlo. Psalm. 110. vers. 3.

Electi in primis ex Gentibus infinito numero accurrerunt & Ecclesiæ Christi se adjunxerunt, ut testantur Acta & Epistolæ Apostolorum, sicut prædictum fuit Jesa. 2. v. 2. 3. & 60. cap. v. 3. & sequentibus.

Gentium illa accessio ad Ecclesiam Christi, primò fideles Judæos commovit & conturbavit, Actor. 10. & 11. De ea prædictum erat Jes. 60. vers. 6. *Agmen camelorum operiet te, dromades Midjanis & Hepha, omnes è Scheba venient, aurum & thus adferent, laudesque Iehova prædicabunt.* Postea autem utrique lætitiam & solatium attulit, Actor. 11. v. 18. *His autem auditis quieverunt & glorificaverunt Deum, dicentes. Nempe etiam gentibus Deus resipiscentiam dedit ad vitam:* ut prædictum erat, Jes. 66. vers. 10. 11. *Lætamini cum urbe Ieruschalaimorum, & exsultate in ea omnes amantes eam, gaudete cum ea gaudio quicunque lugebatis de ea: Ut sugatis & saturemini ubere consolationum ejus, ut exprimatis & delicias agatis è splendore gloriæ ejus.*

Ut communio sanctorum cum Deo salvifica est, ita eorundem communio inter se bona est & amœna, Psalm. 133. vers. 1.

Ecclesia autem Christiana in Novo Testamento primis ortus sui temporibus ita erat in Republica civili, ut tamen Reipublicæ pars non censeretur, adeo ut separatas penitus rationes suas haberet à rationibus Reipublicæ. Persequutionibus enim gravissimis subjecta erat, facultatibus spoliabatur, carceribus vel exsiliis mulctabatur, aut omni suppliciorum genere & tormentorum diritate passim afficiebatur per aliquot secula ab iis qui Rempublicam regebant. Ita Ecclesia à reliquis mundi hominibus, non tam loco quàm institutis secreta vivebat: sanctimoniam, pietatem, integritatem illibatam tanto servabat commodiùs, quanto erat ab hujus vitæ commerciis magis seducta & remota: mundo enim sic utebantur primi illi fideles, tanquam non uterentur, quod Paulus monet, quum interim flagrante pietatis zelo, morum innocentiâ,

A mutuo inter se amore ac dilectione sincera, humilitate non ficta, jugi futuræ beatitudinis meditatione, fide atque obedientiâ erga potestates civiles, quantum per conscientiam licebat, postremo in tolerandis pro vera religione cruciatibus constantia inenarrabili, & plusquam humanâ, theatrum universo mundo quotidie fierent: & ipsos etiam hostes in admirationem sui vel invitos raperent: hujusmodi fuerunt nascentis Christianismi primordia: hæc prima Ecclesiæ Christi ætas: quam supplicia beatam, ignominia gloriosam, auri contemtus auream, corona martyrii, non autem regni, reddebat augustam.

CAPUT X.

B In quo de gubernatione Ecclesiæ.

TERTIO, Ecclesia particularis habet vel *invisibilem tantum*, vel *simul invisibilem & visibilem gubernationem*.

Est enim gubernatio Ecclesiæ duplex: *invisibilis & visibilis*.

Invisibilis gubernatio, est interna gubernatio, quâ Deus Pater omnipotens Ecclesiæ est pater, ex quo tota familia in cœlis & in terra nominatur, & qui est super omnes, per omnes & in omnibus, generans, fovens & educans electos in communione illa sanctissima secum & inter ipsos in Ecclesia: Christus verò caput est Ecclesiæ à Patre datus, per quem Pater immediate Ecclesiam gubernat, autor exsi-
C stens & gubernator communionis: Sanctus autem Spiritus omnia in omnibus pro bona sua voluntate efficiens communionem perficit & obsignat, Ephes. 3. vers. 15. & 4. vers. 6. 11. 12. 1. Corinth. 12. v. 4. seqq. Ephes. 1. v. 13. 1. Reg. 19. v. 18. Rom. 11. v. 4.

Visibilis gubernatio, est externa gubernatio, quâ adspectabiliter reguntur fideles, ut in communionem cũ Deo & inter se adducantur, & in ea retineantur, augescant, & suos faciât progressus usq; ad metam, donec pervenerint in patriâ, Ephes. 4. v. 12. 13.

Eaque omnis à Deo constituta sit necesse est: sicut solus Paterfamilias jus habet suæ domus constituendæ.

Estque *διακονία*, id est, ministerium, non autem dominium in Ecclesiam, Actor. 1. v. 17. *Annumera-*
D *batur enim nobiscum, & sortitus erat sortem ministerij hujus.* Coloss. 4. v. 17. *Et dicite Archippo, Vide ut ministerium quod accepisti in Domino, impleas.* 1. Petr. 5. vers. 3. *Pascite Dei gregem, non ut dominantes cleris, sed ut qui sitis exemplaria gregis.*

Visibilis gubernatio tum *publica* est tum *privata*.

Publica, quâ publice Ecclesia Dei gubernatur maxime in conventibus publicis.

Estque vel *Ecclesiastica*, vel *politica*. Sic enim placet Deo Ecclesiam suam in hac vita gubernare non tantum spirituali regimine, sed etiam corporali. Nam cum homo anima & corpore constet, duplici eget regimine.

Ecclesiastica gubernatio, est spiritualis gubernatio Ecclesiæ in conventibus Ecclesiæ, observato ab o-
E mnibus fidelibus ordine divinitus instituto, ut ad supernaturalem & cœlestem finem adducantur, quem assequuntur quum ad Christũ adducuntur, salutem animæ in ipso & propter ipsum percepturi.

Hæc est vel *propria*, vel *communis*.

Propria, quæ pertinet ad officia singularum personarum quæ sunt in Ecclesia, Rom. 12. v. 6. 7. 8. *Habentes autem diversa dona pro gratia quæ nobis data est, sive prophetiam, prophetemus, pro proportione fidei: Sive ministerium, versemur in ministrando: sive qui*

Digitized by Google

qui docet, in docendo: Tum qui exhortatur, in exhortatione: qui distribuit, cum simplicitate: qui præest, cum diligentia: qui miseretur, cum hilaritate.

Eæ personæ sunt vel *ministri Ecclesiæ*, vel *plebs Ecclesiastica*.

CAPUT XI.

In quo de ministris Ecclesiæ.

MINISTRI *Ecclesiæ*, sunt personæ legitimè vocatæ, quarum Deus in colligenda atque gubernanda Ecclesia utitur ministerio, ad hunc finem directo, ut per illud manifestus fiat Jesus Christus ad gloriam Dei & salutem electorum, Rom. 12. vers. 6.7.8. 2. Corinth. 2. vers. 6. Johan. 1. vers. 7.8.15.23. 26.29.30.31.

Unde soli legitimè vocati sunt veri ministri Ecclesiæ Dei.

Ii sunt peculiariter propinqui Dei, Levit. 10. v. 3. tum quia in veteri Testamento solis sacerdotibus licuit in tabernaculum ad Deum propiùs accedere, tum quia adhuc in novo Testamento nomine Ecclesiæ precibus ad Deum appropinquant.

Iiq; omnes sunt vicarij & legati Christi per quos ipse prædicavit in Veteri Testamento & in Novo etiam prædicat, 1. Petr. 3. vers. 19.20. *Per quem CHRISTUM etiam spiritibus qui sunt in carcere profectus prædicavit. Olim immorigeris, quum semel exspectabat Dei lenitas in diebus Noe, quum appararetur arca, in qua pauca (id est octo) animæ servatæ sunt in aqua.* 2. Corinth. 5. vers. 19.20. *Nempe quia Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non imputando eis lapsus ipsorum: posuitq; in nobis sermonem illum reconciliationis. Itaque nomine Christi legatione fungimur, & velut Deo vos precante per nos, oramus Christi nomine, reconciliamini Deo.*

Et ad ministerium Ecclesiæ à Deo vocantur ex misericordia, 2. Corinth. 4. vers. 1.

Comparantur cum puellis pudicis & modestis, Proverb. 9. vers. 3. *Misit puellas suas, invitat per collegia & loca excelsa urbis.*

Signa verorum & sincerorum ministrorum Ecclesiæ sunt: Si ad Christum, qui est verum illud ostium in caulam ovium Dei, primi accedant & alios ad Christum adducant, Johan. 10. vers. 2.

Ecclesia *propriè* totum corpus est ex ipsis pastoribus atque ovibus constitutum: *Synecdochicè* verò, oves solùm, aut Pastores solùm significat. Propriè sumta, superior Pastoribus est: Nam Spiritus Prophetarum Prophetis etiam subjecti sunt, 1. Cor. 14. Synecdochicè verò, si pro ovibus sumas, superior certè in administratione dici jure non potest.

Suntque vel *extraordinarij*, vel *ordinarij*.

Illorum functio in Ecclesia est *temporaria*, horum verò *perpetua*.

Extraordinarij, dicuntur qui extra ordinem excitati fuerunt vel ad Ecclesias fundandas, vel collapsas restituendas, vel labefactatas resarciendas. 1. Corinth. 12. 28. 29. Ephes. 4. 11.

Eorum quidam infimæ sortis & conditionis fuerant ut Amos in veteri Testamento fuerat pastor pecuarius: Petrus, Andreas & Johannes fuerant piscatores in novo Testamento.

Extraordinariè & simul immediatè vocati habuerunt hoc testimonium, quòd non errarent in doctrina, quia Deus de ea testificabatur. Attamen in vita & potuerunt peccare, & peccarunt interdum. 1. Reg. 13. 20. Gal. 2. 14.

Ministrorum extraordinariè vocatorum etiam A dona extraordinaria fuêre: nempe Prophetia extraordinaria, donū edendi miracula. 1. Cor. 12. v. 9. 10.

Prophetia extraordinaria, fuit quâ ex dono Dei singulari potuerunt tum Scripturas interpretari & applicare, tum futura certissimè clarissimèque prædicere, Joh. 16. 8. 13.

Donum edendi miracula fuit quo Deus Prophetiam & doctrinam ipsorum obsignabat.

Ordinarij sunt, qui ordinariam Ecclesiæ operam navant, tum mediatè vocati, tum ordinariis donis ornati. Rom. 12. 6. 1. Corinth. 12. 4. & seqq.

Extraordinariè vocati in veteri Testamento fuerunt *Prophetæ* Dei, qui vel primi annunciabant verbum Dei hominibus, vel excitabantur ad instaurationem doctrinæ corruptæ, ad accusanda peccata & B prædicendas pœnas, tum ad vaticinandum de Messia exhibendo, eiusque conceptione, nativitate, passione, morte, resurrectione, assumtione in cœlum, regno, & aliis futuris, tum ad quorundam politicorum consiliorum gubernationem: quales fuerunt *Adamus, Enochus, Noachus, Abrahamus, Isaacus, Iacobus, Iosephus, Moses, Samuel*, & cæteri Prophetæ Jehovæ.

Quidam Prophetæ habebant etiā speciale mandatum Dei exsequendi justitiam publicam & interficiendi eos quos Lex Dei interficere jubet, non faciente Magistratu politico officium: Ita *Samuel* occidit Agagum regem Amalekitarum quem Saul vivum conservaverat contra interdictum Jehovæ, 1. Samuel. 15. vers. 33. *Elija Propheta* jugulavit omnes C Prophetas Jezebelis abducentes populum Israeliticum à vero Deo, quum rex Achabus non faceret officium, 1. Reg. 18. vers. 40.

Veri Prophetæ Jehovæ sunt discernendi à pseudoprophetis, qui homonymos prophetæ appellantur, ut 1. Reg. 22. vers. 6.

Verorum Prophetarum Dei notæ erant: I. Si improbis hominibus denunciabant pœnas & judicia Dei, ut Jeremias Chananjæ declarat, Jerem. 28. v. 8.

II. Si eventus prædictioni respondebat, Jerem. 28. vers. 9.

Omnes Prophetæ & ipsa Lex, usque ad Johannem Baptistam prophetaverunt, Matth. 11. vers. 13. quatenus videlicet de Christo venturo prædixerunt; quo tempore, quo loco, quibus circumstan- D tiis esset proditurus. Postquam enim prodiit Johannes Baptista virtute & spiritu Eliæ, & Christum præsentem demonstravit, non opus erat ampliùs Prophetis, qui futurum vaticinaretur. Quòd verò potiorem prophetiarum partem attinet, earum impletio & vera præstatio post Johannem Baptistam demum facta, & quæ ex illis nondum impletæ sunt, certò adhuc complementum sortientur.

Abrahami tempore erat Sacerdos Dei Altissimi Melchisedech rex Salem, typus Christi eximius, secundùm cujus ordinem Christus est Sacerdos in æternum, Gen. 14. vers. 18. Psalm. 110. vers. 4. Hebr. 7.

Perpetui autem atque ordinarij fuerunt ante legem quidem latam *plerique Patriarchæ, & primogeniti familiarum*: post legem verò latam *posteri Pa-* E *triarchæ Levi*.

Primogenitos familiarum, quos sibi Dominus consecraverat, ut legitur Exod. 13. vers. 2. Num. 8. vers. 16. & seq. administrasse sacra donec Levitæ in eorundem locum assumerentur, docetur Exod. 19. vers. 22. ubi dicitur: *Etiamq; ipsi sacrorum administri, qui ad Iehovam appropinquant, seipsos sanctificanto: ut non irrumpat in eos Iehova.* Et cap. 24. vers. 5. *Postea misit pueros filiorum Israelis, qui obtulerunt holocausta, & sacrificaverunt sacrificia eucharistica Iehovæ, ju-*

Digitized by Google

vo, juvencos. Num. 8. verſ. 18. & ſeqq. *Aſſumſi autem Levitas, pro omni primogenito, in filiis Iſraelis; Et dedi Levitas ipſos dono Aaroni & filiis eius è medio filiorum Iſraelis, ut exerceant miniſterium filiorum Iſraelis in tentorio conventus. & ut ſint pretium redemtionis pro filiis Iſraelis: ſic non erit in filiis Iſraelis plaga, quum accedent filij Iſraelis ad ſanctuarium. Quod fecit Moſes & Aaron, & totus cœtus filiorum Iſraelis Levitis: ſecundùm omnia quæ præceperat Iehova Moſi fieri Levitis, ſic fecerunt eis filij Iſraelis. Purificantes enim ſe Levitæ quum laviſſent veſtimenta ſua, obtulit eos Aaron oblatione coram Iehova, & expiationem fecit pro eis Aaron ad purgandum eos. Poſtea demum acceſſerunt Levitæ ad exercendum miniſterium ſuum in tentorio conventus coram Aarone & coram filiis ejus: quemadmodum præceperat Iehova Moſi de Levitis, ſic fecerunt eis.*

Ex poſteris autē Patriarchæ Levi unus erat *Summus Sacerdos*, cæteri verò vel *Sacerdotes*, vel *Levitæ*.

Summus Sacerdos Leviticus, fuit itidem Chriſti typus, ejuſque officium proprium erat, quotannis ſemel, die nimirum anniverſariæ expiationis, ingredi in Sanctum Sanctorum, & expiationem facere pro ſe & pro familia ſua & pro tota congregatione Iſraelis, Levit. 16. Hebr. 9. verſ. 7. 25.

Commune autem illi cum aliis Sacerdotibus & Levitis officium erat, Legem populo explicare, populo benedicere, & cauſarum jura ex præſcripto Legum Moſis in rebus dubiis, maximè ſacris declarare & dijudicare, Levit. 10. v. 10. 11. & cap. 9. v. 22. Deut. 17. 8. & ſeqq.

Sacerdotum aliorum officium erat, explicare populo Legem, adminiſtrare ſacras ceremonias à Deo per Moſen præceptas, ac in-primis ſacrificia, populo benedicere, cauſas ad ipſos delatas dijudicare, & hortari milites in prælium adverſus hoſtes proceſſuros, & clangere cum tubis clangoris contra hoſtes, Malach. 2. verſ. 7. & 1. verſ. 7. 8. 2. Chron. 13. verſ. 10. 11. & cap. 19. verſ. 8. Numer. 6. v. 23. Deuter. 21. verſ. 5. & cap. 20. verſ. 2. 2. Chron. 13. verſ. 12.

Levitarum officium erat, Sacerdotes adjuvare in peragendo cultu Dei, curare tabernaculum & omnia ad id pertinentia, & cauſas dubias unà cum Sacerdotibus dijudicare, Numer. 1. ℣. 50. & cap. 3. verſ. 7. & 4. 2. Chron. 19. v. 8.

Hactenus de miniſtris Eccleſiæ in Veteri Teſtamento.

Miniſterium Evangelii in novo Teſtamento, eſt gloria illa Jehovæ promiſſa, Jeſ. 60. verſ. 1. *Surge, luce, quandoquidem advenit lux tua, & gloria Iehovæ ſuper te orta eſt.*

In Novo Teſtamento extraordinariè miſſi fuerunt Johannes Baptiſta præcurſor Chriſti, CHRISTUS ipſe in ſtatu humilitatis, & diſcipuli Chriſti ab ipſomet immediatè ad docendi munus electi.

Johannes Baptiſta præcurſor Chriſti, fuit Propheta Altiſſimi, præcedens Meſſiam cum ſpiritu & veritate Eliæ, ut converteret corda Patrum, & rebelles ad prudentiam juſtorum, & pararet Domino, ſtatim ſequuturo, populum inſtructum: quin etiam Dominum præſentem demonſtraret, Luc. 1. verſ. 17. Johan. 1. verſ. 29.

Johannis Baptiſtæ miniſterium pertinet ad novum Teſtamentum: nam I. Jam ante Johannis miniſterium Evangelium de Chriſto nato prædicatum, ut ex Luc. 1. & 2. item Matth. 1. & 2. conſtat. II. Johannes quoque Evangelium de Chriſto annunciavit, Marc. 1. verſ. 1. 2. 3. III. Eundem adminiſtravit Baptiſmum, quia poſtea traditus fuit Apoſtolis à Chriſto.

A

CHRISTUS ipſe in ſtatu humilitatis, fuit miniſter circumciſionis, pro Dei veritate, ut confirmaret promiſſiones Patrum, Rom. 15. v. 8. Hebr. 1. v. 1.

Diſcipuli Chriſti ab ipſomet immediatè ad docendi munus electi fuerunt tum *Apoſtoli Chriſti*, tum *ſeptuaginta alij* adventus Chriſti præcones.

De Apoſtolis.

APOSTOLI CHRISTI, fuerunt Chriſti diſcipuli, immediatè ab ipſo edocti, & miſſi ad Evangelium de Meſſia exhibito, ante adſcenſionem quidem Chriſti ad cœlos tantùm in Judæa, poſt adſcenſionem autem Chriſti in univerſo terrarum orbe prædicandum, atque ita ad ponendum fundamentum, habentes à Deo hoc teſtimonium, quòd

B

non errarent in doctrina, Matth. 10. v. 7. *Profecti prædicate, dicentes, Appropinquavit regnum cœlorum.* Et 28. v. 19. *Profecti, docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti.* Actor. 1. v. 8. Gal. 1. verſ. 1. *Paulus Apoſtolus (non ab hominibus, neque per hominem, ſed per Ieſum Chriſtum, ac Deum Patrem, qui ſuſcitavit eum ex mortuis.)* & verſ. 12. *Neque enim ego ab homine id accepi, neque edoctus ſum, ſed patefaciente mihi Ieſu Chriſto.* 1. Corinth. 3. verſ. 10. Epheſ. 2. verſ. 20. Apocal. 21. verſ. 14.

Duodecim tintinnabula è veſte Pontificis talari ſuſpenſa, duodecim Apoſtolorum, à virtute æterni Sacerdotis Chriſti dependentium, quorum voce terra univerſa, gloriâ & gratiâ Chriſti repleta eſt, ſymbolum typuſque fuerunt: Juſtinus Martyr Dia-

C

logo cum Tryphone Judæo, paginâ ducenteſimaſecundâ. Quocirca David etiam ait: *In omnem terram exivit ſonus eorum, & in fines orbis verba eorum.*

De iis prædictum erat, Jeſa. 66. v. 19. 20. *Non erit tibi ampliùs Sol in lucem diurnam, & quod ad ſplendorem noctis, Luna non illuſtrabit te, ſed erit tibi Iehova luci perpetuæ, & Deus tuus ornamento tibi. Non occidet ampliùs Sol tuus, & Luna tua non recipiet: nam Iehova tibi erit luci perpetuæ, & completi erunt dies luctus tui.*

Docuerunt autem Evangelium tum veritatem confirmando, tum errores refutando. Actor. 9. verſ. 22. 29. Et quia annunciarunt Evangelium quod eſt potentia Dei ad ſalutem cuivis credenti, & vocârunt miniſterio prædicationis Evangelii homines ad ſalutem per Chriſtum partam, nominantur ſer-

D

vatores à Propheta Obadja verſu ultimo, vel Salvatores, ut vulgata verſio Latina habet.

Apoſtolorum Chriſti præordinariis novi Teſtamenti miniſtris, privilegia ſeu prærogativæ fuerunt:

1. Immediata à Chriſto inſtitutio.
2. Immediata ab eodem miſſio ad docendum.
3. Generalis legatio in univerſum orbem terrarum, cum poteſtate plantandi & fundandi ubivis Eccleſias, non in uno duntaxat loco, 2. Cor. 11. v. 28.
4. Hujus generalis legationis & poteſtatis viſibile ſymbolum, nempe manuū impoſitio, per quam viſibiliter dona Spiritus ſancti conferebantur.
5. Immunitas ab omni errore doctrinæ poſt acceptum die Pentecoſtes Spiritum ſanctum.
6. Extraordinarius Spiritus & extraordinaria

E

autoritas adjuncto adverſus rebelles ſpiritualis coercitionis jure, 2. Chron. 10. verſ. 6. 8.

7. Donum prædicendi futura: ſicut Paulus prædixit de reſtitutione Judæorum, Rom. 11. verſ. 25. & de Antichriſto. 2. Theſſal. 2. v. 3. Johannes in Apocalypſi plurima.
8. Autoritas quâ nullus ex diſcipulis ipſorum comparari cum ipſis unquam potuit, aut poteſt: quâ enim Apoſtoli Chriſti ſupra Eccleſiam reliquam extiterunt. Secundum legationem Apoſto-

Digitized by Google

licam à Christo ipsis commissam, supra Ecclesiam sunt: secundum se verò in Ecclesia sunt ut membra ipsius, autoritatem Domini sui & legationis suæ testificantia.

Omnes autem Apostoli Christi fuerunt pares dignitate, autoritate, jure & potestate. Omnes Apostoli Christi fuerunt vicarii Christi. Vide Ambrosium Commentar. in tertium caput ad Corinthios.

Nec Petrus inter eos primatum aut Monarchiam gessit: nec universalis Apostolus fuit.

Sed omnibus & singulis Apostolis Christi totius Ecclesiæ regimen datum est pari jure & potestate Matth. 28. v. 19. Joh. 20. v. 21. 2. Corinth. 11. vers. 28.

Apostolis Christi etiam post adscensionem Christi ad cœlos, adjuncti fuêre *Evangelistæ & Prophetæ novi testamenti*, quorum functio etiam ad tempus durare debuit, dum erigerentur Ecclesiæ ubi nullæ ante fuerant, vel certe à Mose ad Christum traducerentur.

Distinguendi ab illis sunt *Apostoli Ecclesiarū*, hoc est, quos Ecclesiæ ad aliquod munus obeundū ablegârunt, de qualibus loquitur Paulus 2. Cor. 8. v. 23.

Item *Apostoli illi*, qui ab Apostolis Christi fuerant missi, ut passim Evangelio prædicando impenderent operam, & Ecclesias instituerent, non adstricti ad unam certam Ecclesiam, quales fuerunt Andronicus & Junias, Rom. 16. vers. 7.

Opponuntur autem illis *Pseudoapostoli*, qui sunt operarii dolosi, transformati in Apostolos Christi, 2. Corinth. 11. vers. 13.

De Evangelistis.

EVANGELISTÆ duplici fuerunt gradu: *priore gradu* sunt Apostoli ipsi, qui Evangelium de Jesu Christo non tantùm prædicârunt vivâ voce, sed etiam inspirante Spiritu sancto conscripserunt ipsimet: ut Matthæus, Johannes, Paulus Apostolus, cujus epistolæ non minùs sunt Evangelium Christi atq; Evangelium à Matthæo & Johanne perscriptū.

Evangelistæ posteriore gradu, fuerunt qui Apostolis officio proximi erant, adeoque vices eorum gerebant, velut Apostolorum comites & *συνεργοί*, qui una cum Apostolis & jussu illorum Evangelium prædicabant apud quosvis: quales fuerunt Marcus, Lucas, Timotheus, Titus, Philippus, Actor. 8. v. 5. & cap. 21. vers. 8.

Ex iis Marcus & Lucas etiam Evangelium de Jesu Christo conscripserunt, quod Apostoli per Spiritum sanctum illis dictârunt, & exceptum postea per eundem Spiritum sanctum approbârunt.

Prophetæ novi Testamenti fuerunt, qui Scripturæ Propheticæ sensum, quem ex singulari revelatione Spiritus sancti didicerant, Ecclesiæ aperiebant, quorum aliqui simul res futuras prædicebant: velut *Agabus*, Actor. 11. vers. 27. & cap. 21. v. 10. Ephes. 3. vers. 5. *Iudas & Silas* Actor. 15. vers. 32.

His adjungimus *Prophetissas*, quæ peculiari dono prædicendi futura instructæ erant, quales fuerunt quatuor filiæ Philippi Evangelistæ, Actor. 21. v. 9.

Tum quia Ecclesia novi Testamenti ex omnibus Gentibus colligenda erat, ideo præcipuè dono linguarum Apostoli & Evangelistæ ornati fuerunt, Actor. 2. vers. 4.

Septuaginta discipuli alij, adventus Christi prænuncii ante Christi passionem missi à Christo fuerant in omnem urbem & locum, quò futurum erat ut ipse veniret. Luc. 10. vers. 1.

Tantum de extraordinariis Novi Testamenti ministris: sequitur de ordinariis.

Ordinarij ministri Ecclesiæ Novi Testamenti, sunt A quorum functio post constitutum semel ordinem Ecclesiasticum est perpetua, & usq; ad finem mundi in Ecclesia duratura.

Non autem alii ministri Ecclesiæ sunt constituendi aut humano arbitrio constituti recipiendi, quàm quales Christus ipse per Apostolos instituit. Nulla enim melior potest esse jam gubernatio Ecclesiæ Christianæ, quàm qualis à Christo ipso per Apostolos est instituta: ac proinde in talibus ministris Ecclesiæ acquiescendum, quales Christi voluntate ab Apostolis præfecti Ecclesiis.

Eorum aliis *rerum spiritualium* procuratio est demandata, aliis *corporalium*. Rom. 12. vers. 6. 7. 8.

Qui rerum spiritualium procurationem habent, aut *doctrina*: præsunt, aut *disciplina*.

B. *Doctrina præsunt illi*, quibus munus docendi & interpretandi verbum Dei est legitimè commissum. Vocantur Synecdochicè *prophetantes* seu *Prophetæ*, id est, Scripturæ sensum & usum dono Spiritus sancti intellectum, aliis aperientes & exponentes ad communem ædificationem, exhortationem & consolationem, 1. Corinth. 14. vers. 1. 3. & aliis pluribus.

Qui doctrinæ præsunt, eorum officium est *λειτουργία ἱερά*, ministerium sacrum in præconio verbi Dei, sic ut declaratione veritatis commendent seipsos, apud omnem conscientiam hominum in conspectu Dei, Actor. 13. v. 2. 2. Corinth. 4. vers. 2.

Eorum officium est, testes esse Domini Jesu.

Non possidere opes terrenas superfluas: *Primò*, ne abstrahantur à servitio Dei. *Secundò*, ne se implicent negotiis secularibus, 2. Tim. 2. *Tertiò*, ne relicto officio suo & cura animarum sibi commissarum fiant procuratores, oeconomi, quæstores, facientes ea quæ ministerio sunt indigna. *Quartò*, quia cœlestia potiùs meditari debent, quàm terrena. C

Non acceptare legata Ecclesiæ privatis veris hæredibus, AUGUSTINUS ad fratr. in erem. serm. quinquages. secundo. Moses Exod. 36. quum satis esset oblatum à populo ꝓ tabernaculo, curavit proclamari in castris, ne quis ampliùs quicquā offerret.

Ecclesiasticorum privilegia & exemtiones ab oneribus quibusdam, non eodem tempore illis sunt concessæ, sed paulatim. Constantinus Magnus exemit Ecclesiasticos functionibus publicis, personalibus & curialibus C. Theod. de Episcopis & Clericis D l. 2. Constantius & Constans adjunxerunt exemtionem ab actibus sordidis & censu. Ibidem l. 10. & concesserunt solis Episcopis exemtionem à judiciis fori secularis, manentibus aliis Ecclesiasticis subjectis judici seculari, in causis ut criminalibus, ita civilibus. Circa annum 420. Honorius & Theodosius II. & postea Theodosius & Valentinianus III. concesserunt judicium Clericorum Episcopis, si utraq; pars litigantium acquiesceret: remittendo eas ad Magistratus seculares, si una partium nollet acceptare Episcopum. Ibid. l. 41. & l. 47. Idem confirmavit Martianus circa annum 460. & Leo successor ejus. Justinianus circa annum 560. legem tulit, ut Ecclesiastici in causis civilibus subjecti essent Episcopo, in criminalibus judici seculari, C. de Episc. & E Cler. l. cum clerici. C. ead. l. omnis qui. Hoc duravitusque ad annum 630. quando Heraclius exemit Ecclesiasticos Magistratui seculari tam in civilibus, quàm in criminalibus causis, salva tamen semper autoritate delegatorum Principis. Novell. 83. Sub Imperatoribus, Francis & Saxonibus variè observatum fuit, prout jam Imperatores, jam Pontifices prævaluerunt. Tandem Fridericus II. circa annum 1220. fecit authenticam insertam Codici Justinianeo, ne quis possit trahere in judicium seculare, tam civile

civile quàm criminale, ullam personam Ecclesiasticam. Legantur tituli de Episcopis & clericis, & de Episcopali audientia, & de Episcopali judicio, in Codice Theodosiano & Justinianeo, ex quibus patet, immunitatem & exemtionem Ecclesiasticorum à Judiciis secularibus, non esse juris divini, sed humani, nempe ex concessione diversorum Principum.

Doctrinæ præsunt tum *Pastores Ecclesiæ*, tum *Doctores Theologi*, Ephes. 4. vers. 11. Actor. 13. vers. 1.

PASTORES *Ecclesiæ* sunt qui certo alicui gregi, tanquam parti Ecclesiæ Christi præsunt, ad eum pascendum verbo & Sacramentis, & arcendum ab eo lupos, qui eum per insidias invadere cupiunt, Actor. 20. v. 17. 28. 1. Petr. 5. vers. 2. Jerem. 23. vers. 4.

Iidem etiam *Episcopi* nominantur. Est autem Episcopus officii nomen, quod officium est attendere sibiipsi & toti gregi commisso à Spiritu sancto ad pascendum, Act. 20. v. 28. Cajetanus in locum hunc.

Tum Pastores sunt Episcopi particulares, Ecclesiæ particularis. Nam Apostolorum Episcopatus est Catholicus seu universalis.

Iidem Episcopi vocantur etiam *Presbyteri*, sicut Actor. 20. vers. 17. accersivisse dicitur Paulus Epheso Presbyteros Ecclesiæ: Eosdem versu 28. appellat Episcopos: *Attendite animum vobisipsis & toti gregi, in quo vos Spiritus sanctus constituit episcopos, ad pascendam Ecclesiam Dei, quam suo illo sanguine acquisivit.* Sic Tit. 1. vers. 5. Presbyteri vocantur, qui mox versu septimo Episcopi dicuntur.

Ideo jure divino iidem sunt Presbyteri, qui episcopi: quod ipsum etiam Jus Canonicum docet, Dist. 93. cap. *Legimus.*

Proinde etiā Presbyteri & Episcopi sunt jure divino pares, id est, administrant idem officiū, eodem modo & eâdem autoritate: Sicut Ecclesia Dei, quæ respectu Capitis, nempe Domini nostri Jesu Christi est Monarchia, debeat gubernari Aristocraticè per Episcopos & Pastores, qui sunt æquales potestate, etiamsi differant functionibus distinctis & gradibus propter ordinem & politiam Ecclesiæ.

Unde presbyteri impositionis manuum in Pastoribus ordinandis jus habent, 1. Timoth. 4. vers. 14. Can. Presbyter. Dist. 23.

Post Apostolorum demum ætatem in remedium schismatis inter presbyteros unus est cæteris præpositus, qui Episcopus deinceps κατ' ἐξοχὴν est dictus seu Antistes.

Cæterùm Episcopi omnes Apostolorum successores sunt in munere Ecclesiam pascendi, ut scribit Anacletus Dist. 21. c. Innovo. *Ipsis* (nempe Apostolis) *decedentibus in locum eorum successerunt Episcopi.* Et Hieron. ut citatur Dist. 35. c. Ecclesiæ. *Si in Apostolorum loco sumus, non solùm sermonem eorum imitemur, sed conversationem quoque & abstinentiam amplectamur.* Et Urbanus secundus ex Augustino Dist. sexagesimaoctavâ c. *Quorum vices*, in hunc modum pronunciat: *Pro Apostolis filii nati sunt tibi: constituti sunt Episcopi.*

Distinctio autem hoc loco notanda est. Petrus, Andreas, Johannes & cæteri illorum in Apostolatu collegæ considerantur vel ut pastores, vel ut Apostoli. Ut pastores, habent successores: ut Apostoli, successores non habent.

Tum omnis ille Episcopus successor est Petri, qui doctrinā eandem quam Petrus annunciat: Non habent enim Petri hæreditatem, qui Petri fidem nō habent, quam impia divisione discerpunt, ait Ambros. de Pœnit. lib. primo cap. sexto, & citatur in Jure Canonico de Pœnit. Dist. prima, cap. *Potest.*

Quisquis autem non eandem doctrinam, quam

A Petrus prædicavit, docet vel sequitur, Petri successor non est, velut hodiernus Pontifex Romanus, qui falso Petri se esse successorem jactat.

Ad hæc omnes Episcopi sunt inter se pares quod ad officium attinet pascendi, hoc est, docendi, Sacramenta administrandi, absolvendi & ligandi. Quod & ipsum docet Jus Canonicum Dist. 93. cap. *Legimus. Sic enim ibi legitur: Ubicunque fuerit Episcopus, sive Romæ, sive Eugubii, sive Constantinopoli, sive Regii, sive Alexandriæ, sive Tanis, ejusdem meriti, ejusdem est & sacerdotii. Potentia divitiarum & paupertatis humilitas vel sublimiorem vel inferiorem Episcopum non facit: cæterùm omnes Apostolorum successores sunt.*

B Ordinis tamen & regiminis Ecclesiastici conservandi causâ pluribus unus aliquis ex veteri instituto præest, qui cæteros in officio contineat, & ἀτάκτους coerceat.

Ac licèt omnes Pastores Ecclesiæ sint Episcopi gregis Dominici, & communiter omnes Episcopi nominabantur, Actor. 20. vers. 28. Philipp. 1. vers. 1. tamen successu temporis tantùm is qui collegis suis cæteris ordinis causâ præerat, Episcopus κατ' ἐξοχὴν vocatus fuit, reliquis pastoribus nomine presbyterorum relicto, ut antea dictum.

Nullus tamen Episcopus est caput Ecclesiæ universalis: multò minùs Romanus Papa, qui jam ne Episcopus quidem est.

Nullus homo est universalis vicarius Christi: & omnium minimè Romanus Pontifex.

C Episcopi enim non sunt, nisi donis ad Episcopatum necessariis sint instructi, vocatione item & opere vocationis. Vocatio sine dono, simulacrum est, imò & ludibrium Dei atque hominum: vocatio sine opere vocationi consentaneo, est vocati condemnatio, perniciei communi juncta.

Partes officii sui quodammodo Christus cum servis suis communicavit, sed totam seu universalem procurationem (quæ est ipsius propria, & cui nemo homo par est,) in quemquam non contulit.

Pastorem officium duplex est, *publicum* & *privatum*.

Publicum est, orationem ad Deum in publico Ecclesiæ conventu concipere: concionem habere seu verbum Dei fideliter docere & explicare, & ad

D usum plebis applicare cum decente affectuum motione: Sacramenta administrare: exemplo pietatis & virtutis omni gregi præire. 2. Thessal. 3. vers. 9. 1. Timoth. 4. vers. 12. Tit. 2. vers. 7. 1. Petr. 5. vers. 3. paterno affectu gregem sibi commissum amplecti, ac proinde eum amare, orare pro ejus profectu in vera ac salvifica agnitione Dei, ut fecit Moses Deuteron. 32. vers. 2. Paulus Apostolus Ephes. 1. vers. 16. 17. 18. 19. & cap. 3. vers. 14. & sequentibus, cum lenitate agere cum omnibus, dubitantibus rationem doctrinæ & actionum suarum reddere, Actor. 11. vers. 2. & sequentibus.

Oratio ad Deum tum *confessio peccatorum* est, tum *precatio*, tum *gratiarum actio*. Confessio peccatorum in principio concionis adhibetur. Confessioni pec-

E catorum precatio subjungitur pro remissione peccatorum, pro fructu concionis, Deuter. 32. vers. 2.

Concio in cœtu Ecclesiæ vocatur verbum exhortationis Actor. 13. vers. 15. Eaque non fit sine scripturarum sacrarum lectione seu recitatione; & est officium divinum: & differt à collatione seu disputatione. 1. Corinth. 14. in quo capite agitur primùm de exhortatione, sub finem de collatione.

Concio seu exhortatio ab uno habetur solùm: collatio verò prophetica est plurium.

Digitized by Google

Tum concio seu explicatio Scripturæ non est instituenda cum verborũ pompa & orationis pigmentis, cum splendida & ambitiosa facundia, qualis ab Oratoria facultate proficiscitur: sed cum simplicitate divinis eloquiis consentanea tum in sententiis, tum in verbis. 1. Corinth. 1. v. 17. & cap. 2. vers. 1. 4. 5.

Privatum verò officium pastorum est, quod speciatim tum erga se, tum erga quemlibet exercere tenentur.

Officium Pastorum erga se, est attendere sibiipsi & doctrinæ, 1. Timoth. 4. vers. 16. non laborare sollicitè de victu & amictu, quia Christus servis suis nihil deesse patitur, Luc. 22. vers. 35.

Officium privatum pastorum erga alios est multiplex: nempe coercere alios ministros suæ inspectioni commissos, ne diversam doctrinam à Prophetica & Apostolica doceant. 1. Timoth. 1. vers. 3. oves Christi exorbitantes in viam reducere, peccantes admonere. Actor. 20. vers. 24. visitare ægrotos, curis afflictos, casu aliquo insperato conturbatos, tentationibus Satanæ vel aliis calamitatibus obnoxios, eosque consolari, Jesa. 40. vers. 1. Ezech. 34. vers. 4. Consolatores potiùs ministros verbi in mœroribus suis, quàm convivas in prosperis noverint auditores. Facilè contemnitur divini verbi minister, qui sæpè vocatus ad convivium, ire non recusat.

De modo visitandi ægrotos & cum illis agendi sic habendum:

Postquam minister verbi testatus est εὐμενῶς ἑαυτοῦ suam erga ægrotantem, revocare eum primò debet eò ut agnoscat causam morbi quo affligitur, esse peccatum. Nam sicut David, qui fuit vir secundum cor Dei, ægrotans se gessit: ita & alii fideles, quum ægrotant, sese gerere debent. At David ægrotans agnovit causam morborum suorum esse peccatum, Psalm. 38. v. 4. 5. Ergo idem aliis ægrotantibus faciendum. Quum verò ægrotus peccata sua agnoscit, consolandus & erigendus est promissionibus Evangelicis, & ea adhibenda consolationum argumenta, quæ præsens conditio ægrotantis requirit: legenda capita Bibliorũ vel Psalmi qui in rem præsentem faciunt: concipiendæ preces ad Deum præsenti necessitati consentaneæ, &c. Sed de officio Pastoris ab aliis ex professo copiosè tractatum.

Pastoralis muneris neminem pudere debet, Roman. 1. v. 15. 16. ne quidem in vico aut pago: quia ipse Christus in vicis seu pagis quoque docuit, Luc. 13. vers. 22. *Transibat igitur singulas urbes & vicos docens.*

Pastores vel *boni* sunt, vel *mali*.

Utrorumque sunt certa signa & notæ, quibus cognoscuntur.

Boni pastores, sunt qui bona fide pascunt oves Christi ex Sacra Scriptura veritatem cœlestem docendo, errores refellendo, peccata redarguendo, in bonis operibus instituendo, afflictos consolando, Sacramenta juxta institutionem Christi administrando, precibus & exemplo veræ constantisque pietatis & sanctitatis toti gregi præeundo, Jerem. 3. vers. 10. *Daturus sum vobis pastores ex sententia animi mei, qui pascent vos scientiâ & intelligentiâ.*

Iique à mundo, hoc est, improbis hominibus odio habentur, eò quòd testantur opera illorum mala esse. Johan. 7. v. 7. *Non potest mundus vos odisse: me autem odit, quoniam ego testor de eo, opera ejus mala esse.*

Mali pastores, sunt qui mala fide gregem Christi pascunt, nocentes ei corruptelis doctrinæ, Sacramentorum & morum, Ezech. 34. vers. 4. 5. *Morbo affectas non confirmatis, ægrotamque* (ovem) *non curatis, & confractam non obligatis, ac depulsam non reducitis, pereuntemque non requiritis: sed vi dominamini in eas, &*

A *per sævitiam: Adeò ut dispergantur destitutæ pastore, & sint cibo omnibus bestiis agri dispersæ.*

Hæc pauca de Pastoribus Ecclesiæ.

DOCTORES THEOLOGIÆ, sunt qui in id tantùm incumbunt, ut sincera doctrina inter fideles retineatur. Ergo non ampliùs quàm docent: nec tamen alia docent, quàm Pastores, sed tantùm aliter, quia non student movendis affectibus.

Pastores circa scientiam & cõscientias hominum occupantur: Doctores præcipuè circa scientiam.

Porrò Doctorum Theologiæ perpendi debet tum *designatio*, tum *munus*, tum *requisita alia*.

Quod ad designationem illorum attinet, pertinet ea ad Facultatem Theologicam in bene consti-
B tutis & privilegiatis Academiis: gradusque doctrinæ nequaquam extorquendus quasi jure debitus, cùm non soleat, nec debeat, nisi juxta venerandas leges dignis à spontaneis conferri, & sic quidem conferri, ut ad capessendum illum digni potiùs sint invitandi vel legibus adigendi, quàm ut quisquam ultrò ambitione quadã motus eum exigere debeat.

Ante collationem autem, instituendum duplex examen candidati, primum *vitæ*: secundum *doctrinæ*. Si quis in illo non subsistit, ad hoc non est admittendus, aut certè frustrà admittitur.

Munus Doctorum Theologiæ est tum Scripturam Sacram interpretari *analyticè*: tum universam doctrinam Ecclesiæ *syntheticè* complecti: tum eandem ab hæresibus vindicare, maximè in schola.

C Interpretatio analytica Scripturæ appellatur Prophetia 1. Corinth. 14. v. 3. & duas habet partes: *Explicationem veri sensus, & ostensionem usus.*

Ista analytica Scripturæ interpretatio duplicibus prælectionibus perficienda, aliis *brevioribus*, aliis *paulò prolixioribus*.

Brevioribus, quibus quasi σύνοψις quoddam singulorum librorum & capitum Biblicorum ante oculos discentium spectandum collocetur.

Paulò prolixioribus, quibus liber aliquis διεξοδικῶς & exegeticè tractetur, ad instruendos magis auditores ad concionandi facultatem.

Hactenus de Analytica Scripturæ explicatione.

D Synthetica verò universæ doctrinæ Ecclesiæ comprehensio, vel est *Catechetica institutio*, vel *locorum communium Theologicorum tractatio*.

Catechetica institutio requiritur in docendis tyronibus, quibus lac tradendum rudimentorum, & fundamentum jaciendum principiorum fidei & vitæ Christianæ, quâ maximè fieri potest brevitate, gratiâ & facilitate.

Locorum communium Theologicorum tractatio servit provectioribus, quibus Sacrarum Scripturarum thesauri sunt accuratè, plenè, perspicuè & bona fide exponendi.

Ut verò Doctores Theologiæ officio suo rectè defungantur, opus est illis quatuor subsidiis & admi-
E niculis; *linguarum* nempe, *artium*, *scientiarum* & *historiæ*.

Necessaria enim est Doctoribus cognitio linguarum, in-primis Latinæ, Græcæ, Hebraicæ, Chaldaicæ, Syriacæ.

Necessaria etiam est ἐγκυκλοπαιδεία artium & scientiarum.

Necessaria denique est cognitio historiæ tum *Ecclesiasticæ* tum *prophanæ*.

Ecclesiasticæ historiæ nomine comprehenduntur non-

Digitized by Google

tur non solùm narrationes de plantatione & incrementis Ecclesiæ, persecutionibus item hæresibus, Conciliis, &c. sed etiam Tractationes Theologicæ, Patrum & Scholasticorum, Latinorum, Græcorum, & Hebræorum seu Rabinorum, atque adeò Doctorum Ecclesiasticorum veterum & recentium: controversiæ deniq; Ecclesiasticæ.

Summa, in callendis & probè tenendis rebus Doctores Theologiæ oportet esse occupatos, studiumque maximum legendis libris sacris & aliis adhibere.

Hac de Synthetica Theologia tractatione.

Vindicabunt denique Doctores veram doctrinam è contrariis hæresibus cum zelo lenitate temperato, maximè verò in Scholasticis *disputationibus*, quibus multum operę impendent, ut habeant διὰ τὴν ἕξιν τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ, id est, *propter habitum sensus exercitatos ad discretionem boni & mali*, Heb. 5. ℣. 4.

Porrò utrique tum Pastores, tum Doctores fugere debent segnitiem. 2. Cor. 4. ℣. 1. pudendas latebras, calliditatem, falsationem verbi Dei, 2. Cor. 4. ℣. 2. debent humilitati & modestiæ studere. Actor. 11. ℣. 4. Confirmare alios fideles in vera religione. Confirmatio illa fit non tantùm doctrinæ veræ inculcatione frequentique repetitione, Philip. 3. ℣. 1. & exemplo, sed etiam commendatione fidei, charitatis & spei fidelium; gratiarum actione pro ipsis ad Deum, precatione pro ipsis. consolatione ipsorum, &c. 2. Thess. 1. Act. 15. ℣. 23.

Debent prudenter discernere cum quibus agendum sit de religione, cum quibus communicandus thesaurus sapientiæ cœlestis, nempe non cum derisoribus & improbis, sed cum sapientiæ salvificæ cupidis; Prov. 9. ℣. 7, 8, 9. Matth. 7. ℣. 6.

Proinde non cum quovis de religione disputabunt & colloquium instituent, quamvis provocati, ut exemplo præivit Christus, Joh. 18. ℣. 21.

Multò minùs ipsi adversarios, derisores & improbos ad disputationem & colloquium de religione provocabunt, Prov. 9. ℣. 7, 8, 9.

Quin etiam inter diversum ab illis sentientes discrimen tenebunt. Nam non omnes diversum sentientes ab ipsis, ab Ecclesiæ Catholicæ communione præcident, aut ab aliis inconsulto & impetuoso zelo latis præcidi patientur, memores eius quod Apostolus præcipit, Philip. 3. ℣. 15, 16. *Quotquot igitur perfecti sumus, hoc sentiamus: quòd si quid aliter sentitis, hoc quoq; vobis Deus reteget. Attamen in eo ad quod pervenimus, eâdem incedamus regulâ, & itidem simus affecti.*

Errantes tolerandi sunt patienter & mansuetè erudiendi, donec Deus ipsis veritatem revelaverit. Ita Irenæus & alij Episcopi Galliæ non præciderunt à communione Ecclesiæ Catholicæ Ecclesias Asiaticas ab ipsis in celebratione Paschatis dissentientes, nec passi sunt eas præcidi à Victore Episcopo Romano inconsiderato zelo excommunicationem Asiaticarum Ecclesiarum molienti, ut refert Eusebius histor. Ecclesiasticæ lib. 5. 24.

Sic Cyprianum & Episcopos Africanos licet de baptismo ab hæreticis collato errantes, non præciderunt alij rectè sentientes à communione Ecclesiæ Catholicæ: ut nec Cyprianus alios ab ipso dissentientes ab ea præcidit, aut præcidi passus est, ut re-

A fert *Augustinus* 7. tomo, lib. 5. de baptismo adversus Donatistas, cap. 22.

Quòd si dissentientes non desinant reluctari veritati, relinquendi sunt, ut contentiosi, ut pudeat ipsos, quemadmodum præcipit Apostolus, 1. Cor. 11. ℣. 16. & monet Cyprianus lib. 3. epist. 13. ad Stephanum.

Nec debent simul Pastores & Doctores Ecclesiæ cum ministerio verbi Dei gerere dignitates merè politicas & mundanas; ut sequentia argumenta ostendunt:

I. Quia ex quo Deus per Mosen Ecclesiasticum ministerium instituit, separatum illud à politicis & humanis dignitatibus esse voluit, sic ut non concesB serit ulli in humana ac politica dignitate constituto officium sacerdotale usurpare, quod satis evidenter ostendit exemplum Uzziæ Regis Judææ. Inprimis autem vult Deus in Novo Testamento distinctas esse & manere functiones Ecclesiasticas & merè politicas seu mundanas: sic ut non velit, unam eandemq; personam simul & ministerio verbi Dei & merè politicâ ac mundanâ dignitate fungi, 2. Tim. 2. ℣. 4. *Nemo qui militat*, (nempe ut bonus miles Jesu Christi) *implicatur huius vitæ negotiis, ut ei placeat à quo delectus est miles.* Ad quem locum Ambrosius in Commentariis ait; *Manifestum est quod dicit, quia nemo potest duobus dominis servire. Negotia enim secularia avaritiæ serviant necesse est.* Et mox: *Ecclesiastiu C cus autem idcirco Deo se probat, ut huic devotus, officium impleat, quod perpendit, in Dei rebus solicitus, à seculari negotio alienus. Non enim convenit unum duplicem professionem habere.* Et Hieronymus: *Comparatione militantium utitur, ut ostendat multò magis nos à secularibus negotiis liberos esse debere, ut Christo placeamus: quum etiam seculi milites à reliquis actibus vacent, ut possint Imperatori suo placere perfectè.* Quapropter etiam meritò improbamus, quod Episcopi Papani simul Principes mundani sint & esse velint.

II. Quia ministri verbi Dei sunt ministri Christi, & dispensatores mysteriorum Dei, 1. Cor. 4. ℣. 1. Non ergò debent simul esse dispensatores officiorum & dignitatum mundanarum.

D III. Quia ministri verbi Dei funguntur legatione Christi, 2. Cor. 5. non ergò possunt nec debent gerere personam sive Imperatoris Romanorum, sive Principis alterius mundani.

IV. Quia ministerium verbi Dei tam arduum est, ut si quis in eo fidus cupiat inveniri, ab aliis functionibus merè mundanis abstinere debeat. Unde in Disciplina Ecclesiarum Gallicarum Reformatarum constitutum est, ne quis minister verbi Dei exerceat ex professo medicam praxin, ne à ministerij sui curâ avocetur ulla ex parte.

V. Quia si Apostoli censuerunt non esse coniungendam cum ministerio verbi Dei, diaconatum Ecclesiæ seu administrationem ærarij Ecclesiastici, E Actor. 6. multò minus coniungi cum ministerio Ecclesiæ debet dignitas & potestas merè politica.

VI. Quia minister verbi Dei non debet esse cupidus turpis lucri: at politicorum honorum consectatio non potest fieri sine cupiditate turpis lucri.

VII. Minister verbi Dei non debet actus exercere ministro verbi Dei è diametro repugnantes. Quâ in re exemplô præit ipse Christus Dominus, non noluit partes civilis Magistratus ad se trahere. Noluit dividere hæreditatem inter fratres, Lucæ 12. ℣. 14. noluit cognoscere de causa mulieris in adulterio deprehensæ, & sententiam de ea ferre, contentus ad fidem & resipiscentiam peccatricem adducere, Joh. 8. ℣. 7, 11.

Digitized by Google

VIII. Nullum exemplum probatum vel ex Novo Testamento, vel historia Ecclesiastica aut Conciliis proferri potest ullius ministri verbi Dei, qui simul dignitate mere politica functus sit. Nam exempla Episcoporum & Clericorum Papanorum nonsunt proba: illa ordini divino præjudicare non debent nec possunt.

IX. Repugnat canonibus Ecclesiasticis ista functionum confusio.

Ministerium docendi verbum Dei comparatur sacrificio Ideo Petrus Apostolus Act.10.ỷ.13.jussus est *mactare & edere*,id est,spirituali gladio verbi Dei præparare Gentiles,ut fierent sacrificium Deo gratum & acceptum: & cum illis se unire,seu ad communionem ejusdem corporis Christi mystici eos admittere.

Hucusque de ministris qui doctrinæ præsunt: sequitur de iis qui præsunt disciplinæ.

Ii vocantur in Scriptura usitatè *presbyteri*.

Suntq; duplices: *alij* simul & disciplinæ præsunt, & in sermone ac doctrina laborant; *alij* tantum disciplinæ sunt gubernatores, 1.Tim.5.ỷ.17. *Qui benè præsunt presbyteri, duplici honore digni habentor, maximè qui laborant in sermone & doctrina.* De Presbyteris.

Posteriores, nimirum disciplinæ tantùm moderatores, sunt viri pij & graves ex plebe delecti, & Episcopis seu Pastoribus tanquam adiutores adiuncti,ut communio Ecclesiæ tantò meliùs conservetur. Ac de iis agitur Rom.12.ỷ.8. 1.Cor.12.ỷ.28.

Presbyterorum collegium vocatur *presbyterium*.

Vocatur etiam *Ecclesia repræsentativa particularis*, quia commune Ecclesiæ;instituto & ordine publico repræsentat.

Eiusq; officium est, disciplinam Ecclesiæ regere, omnibus in officio contentis, aut si semel abducti fuerint,ad illud revocatis.

Idq; in omnibus disciplinæ capitibus, tum *essentialibus*, tum *accidentariis*.

Essentialia, sunt quæ omninò in Ecclesiæ recta administratione sunt necessaria & velut fundamentalia.

Cuiusmodi sunt, ordo quidam in Ecclesia quæ est domus Dei, legitimæ vocationes personarum, velut pastorum, doctorum, presbyterorum, diaconorum; & earundem, si numero suo non rectè funguntur,abdicationes; censuræ item Ecclesiasticæ.

Accidentaria, sunt accessoria quædam, quæ pro temporum, personarum & locorum ratione statuuntur,& necessitate vel utilitate postulante mutari possunt.

Tantum de ministris quibus rerum spiritualium cura est demandata.

Personæ quibus corporalium rerum ad Ecclesiam pertinentium procuratio est commissa, sunt *Diaconi* & *Diaconissæ*. Eorum functiones appellantur ἀντιλήψεις,*opitulationes*,1.Cor.12.v.28.

Διακονίας nomen usurpatur *latâ* significatione & *strictâ*.

Latâ significatione, quælibet functio Ecclesiastica,etiam pastoralis,imo etiam Apostolica est διακονία,Coloss.4.ỷ.17.Act.1.ỷ.17.

Strictâ significatione,sola collectio & dispensatio bonorum Ecclesiasticorum,dicitur diaconia,Rom. 12.v.7. & ex hac stricta significatione describuntur Diaconi in hunc modum:

Diaconi,sunt qui bona Ecclesiastica colligunt, & distribuunt quibus opus est, cum simplicitate, etiam pauperrimis & vilissimis libenter inservientes, Act.6.ỷ.3.Rom.12.ỷ.8. De Diaconis.

Diaconos oportet esse honestos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpem quæstum facientes,tenentes mysterium fidei in pura conscientia. Atque hi etiam probentur priùs,deinde ministrent,si sunt inculpati,1.Tim.3.ỷ.8,9,10.

Bona Ecclesiastica in quatuor partes dividuntur: De bonis Ecclesiasticis.

Una distribuitur iis,qui ministerio Ecclesiæ sunt addicti,Matth.10.ỷ.10.1.Cor.9.ỷ.9.1.Thess.3.ỷ.8.

Alter quadrans pauperibus alendis impenditur, in-primis viduis ministrorum Ecclesiæ & docentium in Scholis.

Tertius tuendis ædificiis templorum,Scholarum nosocomiorum & xenodochiorum aliisque inopinatis necessitatibus Ecclesiæ destinatur.

Quadrans reliquus Episcopo conceditur, quo pauperes advenas & exsules ob veritatem Christi excipiat,& captivos etiam fratres,cum opus est, juvet,1.Tim.3.v.2.Tit.1.v.8.

Quòd si publica totius Reipublicæ & Ecclesiæ necessitas exigat,& reditus alij non sufficiant,ex bonis Ecclesiasticis residuum peti potest, quod ad Reipublicæ conservationem requiritur,2.Reg.18.ỷ.15.

Diaconi tamen nunc in Ecclesiis Germanicis vocantur etiam illi, qui pastoribus sunt adiuncti, ut eos adjuvent in docendo,cōcionando, administrandis Sacramentis,visendis ægrotis & captivis, aliisq; negotiis ad ministerium sacrum pertinentibus.

Diaconissæ,sunt piæ viduæ & ætate provectæ, quæ ministrorum Ecclesiæ, pauperum item & ægrotorum,& hospitum, in-primis verò exsulum Christi, usibus serviunt,Act.6.ỷ.1.Rom.16.ỷ.1. 1.Timoth. 5.ỷ.9. De Diaconissis.

Hucusque dictum est de ministris Ecclesiasticis: sequitur

CAPUT XII.

In quo de plebe Ecclesiastica.

PLEBS ECCLESIÆ, sunt præter Ecclesiæ ministros alia omnia Ecclesiæ membra,quæ usitatè nominantur *Auditores verbi Dei*, item *idiota*, 1.Cor.14.ỷ.16.*grex*,1.Pet.5.ỷ.3.item *sedentes*.Vulgò *Laici*.

Officium eorum triplex est; *erga Deum: erga pastores & doctores Ecclesiæ: & erga se invicem.*

Officium auditorum verbi Dei *erga Deum* est:

I. Verbum Dei cupidè,libenter & religiosè audire & amplecti.Jacob.1.ỷ.19.21.

II. Obedientiam erga Deum fide & bonis operibus testari,Jacob.1.ỷ.22.

III. Doctrinam veritatis & ministerium Ecclesiæ pro virili promovere donis sibi à Deo datis,operâ & quomodocunq; possunt usq; ad mortem.

Officium eorundem *erga fidos Pastores & Doctores suos* est.

I. Libenter doctrinæ & illorum institutioni, tum in publicis concionibus & cœtibus, non in privatis exhortationibus seu visitationibus attendere, & ex animo obedire, Hebr.13.ỷ.17. Officium hoc tam

tam præclarum est, ut ipsi etiam auditores, imò etiam mulieres dicantur *prophetare*, quando *prophetia*, id est, interpretationi literarum sacrarum attendunt, & verum sensum usumque illarum discunt & percipiunt, animoque approbant. 1.Corinth.11.℣.4.5.

II. Spiritum non extinguere, sed piè judicare & explorare audita, an cum sacris literis conveniant, & quod bonum est retinere. 1.Thessal.5.℣.19.20. 1.Cor.10.℣.15. Act.17.℣.11.12.

III. Pietatem & vitam piorum doctorum sanctam imitari, 1.Cor.4.℣.6.& ℣.16. *Precor vos igitur, imitatores mei estote.* Philip.3.℣.17. *Estote simul imitatores mei, fratres, & eos considerate, qui ita incedunt, sicut habetis nos pro exemplari.* Heb.13.℣.7.

IV. Affectum filialem erga eos gerere, ac proinde eos magnifacere, honorare, amare, precibus Deo commendare, gratitudinem erga eos declarare, securitati & incolumitati ipsorum, inprimis periculosis persequutionum sævarum temporibus prospicere, omnibusque modis operam dare, ut eorum sint spes & gaudium, & corona, & gloria. 1. Corinth.4.℣.1. *Sic de nobis reputet homo, ut de ministris Christi, & dispensatoribus mysteriorum Dei.* Heb.13. ℣.18. *Orate pro nobis, &c.* Actor.12.℣.5. *Petrus igitur servabatur in custodia: preces autem assidua fiebant ab Ecclesia ad Deum pro ipso.* Philipp.2.℣.29. *Excipite igitur eum* (Epaphroditum) *in Domino cum omni gaudio: & tales in pretio habete.* 1.Corinth.16.℣.10.11. *Quod si venerit Timotheus, videte ut tutò sit apud vos: opus enim Domini operatur ut & ego. Ne quis igitur illum pro nihilo habeat: sed prosequimini eum cum pace, ut veniat ad me.* 1.Thessal.2.℣.19.20. *Nam qua est nostra spes aut gaudium, aut corona de qua glorier? annon & vos in conspectu Domini nostri Jesu Christi in eius adventu? Itaque vos estis gloria & gaudium.*

Causæ officij huius sunt magnæ. 1. quia pij Pastores Ecclesiarum excubant pro animabus auditorum suorum tanquam rationem reddituri, Heb.13.℣.17. 2. quia sunt firmamentum Ecclesiæ & Reipublicæ, sicut de Elia Propheta Elisæus ait, Currus Israëlis & equites eius.

V. Malos Pastores & falsos doctores vitare, Philip.2.v.2. *Explete meum gaudium; ut itidem sitis affecti; eandem charitatem habentes, unanimes, & sententiis uni.*

Officium auditorum verbi Dei *erga se invicem* est.

I. Non deserere congregationes ne quidem tempore persecutionum, Heb.10.℣.25.

II. Sese mutuò observare & acuere ad charitatem & bona opera. Heb.10.℣.24.

III. Sese mutuò amare & juvare consilio & ope, 1.Tim.5.℣.17.18.

Hoc officium præstare tenentur non solùm privati homines, seu magistratibus subditi: sed etiam, & quidem inprimis Magistratus ipsi, si modò sint Christiani.

Ex adverso Ecclesia graviter peccat, si aliam religionem, alios cultus Dei postulet, & institui sibi velit, quàm Deus præscripsit, ut Israëlitæ fecerunt in deserto, Exod.32.

Hactenus de propria Ecclesiastica gubernatione: sequitur de communi.

A

CAPUT XIII.
In quo de libertate religionis Christianæ.

ECCLESIASTICA *gubernatio communis*, est quæ ad omnia membra universi corporis Ecclesiæ pertinet; & plerunque *Potestas Ecclesiæ*, item *libertas religionis Christianæ* appellatur. Estque jus omnia illa agendi, quæ ad purum & sincerum cultum Dei plenè exercendum requiruntur, à CHRISTO DOMINO Ecclesiæ Christianæ datum.

B Huius potestatis & juris Ecclesiæ, ut & omnis doctrinæ actionisque Ecclesiasticæ fundamentum est solum Verbum Dei, quod jam in scriptura Prophetica & Apostolica est comprehensum. Nec aliunde potestas & jus Ecclesiæ probari & demonstrari debet aut potest, quàm ex solo Verbo Dei.

Libertatem religionis Christianæ esse totius Ecclesiæ Christianæ, & pendere à potestate mandatoque Christi, qui Dominus & Caput est Ecclesiæ universæ, testatur Christus quum ait, Matth.28.℣.18.19.20. *Data est mihi omnis potestas in cœlo & terra: Profecti ergò docete omnes gentes, baptizantes eos in nomen Patris & Filij, & Spiritus Sancti: Docentes eos servare omnia quæ mandavi vobis.* Et Petrus Apostolus, Act.10.v.42. ait de Christo, *Mandavit nobis ut prædicemus populo, &c.* Ita Paulus rationem reddens, cur doceret

C Evangelium de Jesu Christo, nihil aliud, quàm Christi mandatum allegat, Act.22.& 26.16. Unde sic colligimus:

Qui ex legitima potestate & irrefragabili autoritate quam habet in cœlo & in terra, mandavit ut omnes Gentes Evangelium docerentur, utq; Sacramenta illis administrarentur, & omnia docerentur servare quæ ipse præcepit; ab eodem profectò libertas Christianæ religionis Ecclesiæ Christianæ data est & pendet:

CHRISTUS DOMINUS ex legitima potestate & irrefragabili autoritate quam habet in cœlo & in terra, mandavit ut omnes Gentes Evangelium

D docerentur, ut Sacramenta illis administrarentur, & omnia docerentur servare quæ ipse præcepit:

Ergò à CHRISTO DOMINO libertas Christianæ religionis Ecclesię Christianæ data est & pendet.

Idem confirmat primitivæ Ecclesiæ exemplum. Nam prima Ecclesia Christiana post effusum Spiritum Sanctum è cœlo, liberè exercuit religionem Christianam, prædicavit & audivit Evangelium de Jesu Christo, Sacramenta contulit & accepit, & cætera omnia quæ ad religionem Christianam pertinent administravit & exercuit, ut videre est Act.1.℣.14.& seqq. & cap.2.℣.40.& seqq. cap. item 3.4. & aliis, solo mandato Dei & Servatoris nostri Jesu

E Christi nixa & freta, nō postulata aut impetrata antea libertate religionis ab Imperatore, Regibus, Principibus, Magistratibus aliis, vel clero Jerosolymitano, aut summo Pontifice Romano: imò contra interdicta Magistratus & cleri Jerosolymitani, & deinde Imperatorum, Regum, & Magistratuum aliorum. Testantur hoc Acta & Epistolæ Apostolorū.

Libertas hæc religionis Christianæ semel à Christo data Ecclesiæ, bonâ conscientiâ usurpatur à fidelibus etiam contra interdicta Imperatorum, Regum, Magistratuum aliorum. Nam sancti Angeli ipsimet exhortati sunt servos Dei ad prædicandum Evangelium Jesu Christi etiā tum quum Magistratus & clerus Jerosolymitanus prædicatione illis

interdixisset. Quum enim Pontifex Maximus & complices eius manus in Apostolos iniecissent, Angelus Domini per noctem aperuit fores carceris, eductisque illis, dixit; *Ite, & vos sistentes loquimini populo in templo omnia verba vitæ huius. Illi verò quum hæc audissent introierunt sub diluculum in templum & docebant.* (Actor.5.18.& seqq.)

Deinde sancti Apostoli, qui certè à seditionibus & rebellione adversus Magistratum politicum alienissimi erant, contra interdicta Pontificis Maximi, & Magistratus Jerosolymitani Evangelij Christi prædicarunt, statuentes oportere Deo potiùs obedire quàm hominibus, Actor.4.℣.18,19,20. & cap.5. ℣.27,28,29.

Tertiò, Apostolus Paulus Christianos etiam persecutionem patientes ob Evangelium Christi admonet, ne deserant aggregationem sui mutuam, Heb.10.℣.35.

Libertas hæc est distinguenda à libertate data à Principe, de qua infrà cap.19. huius libri. Hoc loco nihil de ea traditur, quum propositum mihi sit hic de iis agere, quos Deus per verbum suum dedit Ecclesiæ: at cap.19. de iis quos Deus per Magistratum politicum dat Ecclesiæ suæ. Libertas quam Deus dat Ecclesiæ est spiritualis: libertas quam Princeps dat, Ecclesiæ est corporalis.

Est autem hæc libertas seu potestas, tum *conventuum Ecclesiasticorum*, tum *Electionum vocationumque seu missionum Ecclesiasticarum*, tum *dijudicandi controversias religionis*, tum *ordinis Ecclesiastici*, tum *jurisdictionis Ecclesiasticæ*.

CAPUT XIV.

In quo de Conciliis.

LIBERTAS *seu potestas conventuum Ecclesiasticorum*, est quod Deus Ecclesiæ dedit, ut fideles in nomine Christi convenirent ad communem suam ædificationem. De hac dicit Dominus ipse, Matth. 18.℣.20. *Vbi sunt duo vel tres in nomine meo, illic sum in medio eorum.* Et exemplum ostenditur Luc.24.℣.53. *Erant discipuli Christi omni tempore in templo, laudantes & benedicentes Deo.*

Conventus Ecclesiastici vel *ordinarij* sunt vel *extraordinarij*.

Ordinarij sunt, qui stato qualibet septimanâ die, aut etiam singulis diebus fiunt.

Suntque tum *conciones sacræ*, tum *Scholæ bonarum literarum*.

Conciones sacræ, sunt cœtus fidelium qui ad exercendum cultum Dei religiosè conveniunt.

(De Scholis.) SCHOLÆ *bonarum literarum*, sunt cœtus in quibus juventus piè docetur, & discit artes liberales, & in primis salvificam è Verbo Dei doctrinam, ad veræ religionis in Ecclesia DEI conservationem & propagationem, dum perpetuum de legitimis scriptis Propheticis & Apostolicis, verisque illorum interpretationibus testimonium juventuti inculcatur & commendatur: ad ministerij Ecclesiastici conservationem, dum adolescentes idonei ad ministeriū educantur & exercentur, ad promovendum regnū Christi & electorum salutem: & denique ad rerumpublicarum & Oeconomiarum evidentem utilitatem. Unde Scholæ dictæ sunt seminaria Ecclesiarum, rerumpublicarum & Oeconomiarum.

Extraordinarij conventus Ecclesiastici, sunt qui requirente aliqua evidente necessitate præter ordinarios conventus instituuntur.

Suntque vel *Consistoria*, vel *Colloquia*, vel *Concilia Ecclesiastica*.

Consistorium Ecclesiasticum, est cœtus in quo presbyteri Ecclesiæ unius conveniunt ob negotia Ecclesiastica.

Colloquium Ecclesiasticum, hoc in loco appellamus cœtum, in quo vicinarum Ecclesiarum deputati conveniunt, ut de negotiis Ecclesiam spectantibus colloquantur & deliberent.

Concilium Ecclesiasticum seu *synodus Ecclesiastica*, est publicus conventus piorum virorum, à diversis Ecclesiis etiam diversarum provinciarum legitimè missorum vel congregatorum, ut inter eos de rebus sacris, & ad fidelium ædificationem pertinentibus communi Ecclesiarum consensu agatur & statuatur, pro potestate quæ illis est à Deo concessa. Dicitur etiam *Ecclesia repræsentativa*. (Dici-)

Concilia primò vel sunt *Prophetarum* aut *Apostolorum*, vel *aliorum Episcoporum*.

Concilia à Prophetis & Apostolis celebrata divinam habent autoritatem, sic ut nefas sit eis ullà in re quicquam derogare. *Tale fuit Concilium Israëliticum, cui Elias Propheta præfuit*, 2. Reg.18. *Tale fuit Apostolicum, quod Act.15. describitur.*

Concilia aliorum Episcoporum, quæ post Apostolos sunt celebrata, vel adhuc celebrantur, Propheticis & Apostolicis Conciliis nequaquam sunt paria autoritate: nec eorum autoritas Scripturarum Sacrarum autoritati est exæquanda.

Secundò, Concilium vel *Particulare* est, vel *Universale*.

Particulare Concilium, est quod aliquarum certarum Ecclesiarum nomine collectum est.

Idque est vel *Diœcesanum*, vel *Provinciale*, vel *Nationale*.

Diœcesanum Concilium, est in quo ex una diœcesi, Ecclesiæ, religionis & disciplinæ divinæ causâ conveniunt. Huiusmodi Concilia κατὰ πόλιν συνόδοι vel συνόδοι τοπικαὶ dicuntur.

Provinciale Concilium, est in quo legati Ecclesiarum unius provinciæ conveniunt.

Nationale Concilium, est in quo legati Ecclesiarum integræ alicuius nationis seu integri regni conveniunt. Concilia Provincialia & Nationalia dicuntur συνόδοι κατ᾽ ἐπαρχίας.

Concilium Vniversale, est quod universæ Ecclesiæ nomine collectum est: quale fuit *Israëliticum*, 1. Regum 18.℣.19. *Nicenum* adversus Arium: *Constantinopolitanum* adversus Macedonianos: *Ephesinum* adversus Nestorium: *Chalcedonense* contra Eutychen, & alia quæ *Oecumenica* appellari consueverunt, item *generalia*.

Vniversale Concilium dicitur ambiguè, vel quod est orthodoxum, & hoc sensu Milevitanum Concilium, quod alioqui particulare erat, tamen universale dicitur tomo primo conciliorum, pag. quingentes. quinquages. quartâ & quintâ: similiter Carthaginense pag. quingentes. quinquages. octavâ: Vel quod ex universæ Christianæ Ecclesiæ consensu & legatis est collectum. (Vniversale Concilium)

Generale Concilium similiter non semper pro Oecumenico Concilio sumitur, sed aliquando pro nationali, sicut in Conciliis Romanis sub Symmacho habitis, semper legitur Symmachus Concilio generali præsidens, & tamen Episcopi tantùm Italiæ illis Conciliis interfuerunt. Sic Toletanum tertium, c.18. dicitur generale, in quo erant tantùm Hispaniæ Episcopi. (Generale Concilium)

Tertiò

Digitized by Google

Tertiò, Concilium vel *legitimum & probum* est, vel *illegitimum & non probum.*

Concilium probum & legitimum, est quod legibus Verbi Dei est consentaneum. Leges autem & conditiones concilij legitimi sunt aliquot.

Prima est, ut convocatum sit vel per Magistratum politicum, 1. Reg. 23. 19. 20. maximè si sit fidelis, Josu. 23. & 24. 1. Chron. 28. & 28. 29. 2. Chron. 29. 7. 4. vel per ipsos Episcopos seu pastores, si Magistratus infidelis, aut religionem Christianam planè non curet, vel adversetur, Act. 15. 2. Concilium Nicenum primum & alia convocata sunt à Constantino Magno, sicut Eusebius lib. 1. de Vita Costantini Magni ait: *Ecclesia tamen Dei peculiarem solicitudinem impertiens* (Constantinus Magnus,) *quum per varia loca exorirentur inter Episcopos dissensiones: ipse ceu communis aliquis Episcopus à Deo constitutus συνόδους τῶν θεοῦ λειτουργῶν συνεκρότει, synodos ministrorum Dei indicebat & congregabat.* Constantinopolitanum Concilium primum à Theodosio Magno coactum, alia ab aliis Imperatoribus: qua de re videatur Symphonia nostra Theologica, cap. 18. thesi 23.

Secunda conditio legitimi Concilij est, ut habeant in Concilio vocem deliberativam & decisivam quicunque sunt ab Ecclesiis delecti & delegati, non tantum ab una, sed etiam altera parte dissidentium, quorum videlicet res agitur.

Legati autem Ecclesiarum debent esse tum in primis pij, docti, prudentes, modesti, humiles, mansueti, & veritatis amantes & pacifici Pastores & Theologi, maximè præcipui defensores dogmatum pugnantium: tum ipsi quoque Imperatores, Reges, Principes, & alij viri idonei, id est, pij, sancti & docti, sive Scholarum sint moderatores, sive politici ordinis, quos ad deliberationem, collationem & dictionem sententiarum, pari cum cæteris jure convenit admitti. Quod & in concilio Apostolico factum, Actor. 15. 2. Laicos fuisse in concilio Niceno admissos testantur Histor. Tripart. lib. 2. cap. 3. item Tomus primus Conciliorum Colon. excus. pag. 334. Gelasius Cizicenus, Ruffinus. Videatur Symphonia nostra Catholica, cap. 18. thesi 24.

Tertia conditio legitimi Concilij est, ut locus Cōcilij opportunus, tutus, & sine periculo accessus omnibus, idq; propter sententias dicendas, quas omninò liberas esse oportet.

Quarta conditio est, ut summus quidem Concilij præses sit Christus, in cuius nomine cōgregatur, qui etiam supremus judex est in controversiis religionis, qua de re videatur Symphonia nostra Catholica cap. 1. thesi 9. Ministerialis præses sit etiam idoneus, tum *Ecclesiasticus* tum *Politicus.*

Ecclesiasticus præses, est qui disceptationi sacræ præest, hoc est, qui moderatur totam concilij actionem, indicit tempus cōveniendi, convocat cœtum, proponit agenda, sententias interrogat & Notariis adhibitis colligit; si qui Sacræ Scripturæ aut Patrum orhodoxorum loci perperam allegentur, eorum verum sensum exponit & ostendit; ipse quoque post alios sententiam dicit, eodem jure quo cæteri.

Præses Ecclesiasticus is erit, qui ex numero Episcoporum seu Pastorum à toto Concilio erit electus & probatus, sive Concilium generale sit, sive speciale.

Nam Pontificis Romani non est, omnibus generalibus Conciliis præsidere, ut sequentia argumenta evincunt:

1. Quia nullum tale privilegium Pontifici Romano à Christo datum est.

A 2. Quia exempla ostendunt, eum jus præsidendi generalibus Conciliis non habuisse. Præfuerunt enim illis alij, quàm Romani Episcopi: qua de re videatur Symphonia nostra Catholica, c. 18. thesi 25.

Hodiè verò multò minus est eius præsidere, quia est reus, quia accusatur de idololatria, hæresibus innumeris, totius cultus divini prophanatione, & aliis criminibus à maxima Christianitatis parte. Nullo igitur jure in sua propria causa potest præsidere.

Politicus præses est Imperator, Rex seu Princeps & summus Magistratus fidelis, qui Concilium convocavit, aut eius nomine legati ipsius. Sic præsedit in Concilio Niceno Constantinus Magnus 12. q. 1. C.
B *Futuram.*

Eiusque officium est curare εὐταξίαν, hoc est, bonum ordinem & pacem concilij, illudque tueri ab omni vi externa & confusione interna, coërcere rixantes Episcopos, cogere adesse non sistentes se cum evocantur, continere coadunatum Concilium, ne ipso initio & non permittente dissolvatur, Episcopus sui officij metas transgredientes & tumultuantes ad officium revocare, quod ex maioris meliorisque partis synodi sententiis & suffragiis à Præside Ecclesiastico juxta sacram Scripturam Canonicam fuerit collectum & conclusum approbare, decreta à Concilio, juxta sacrarum litterarum præscriptum facta ab omnibus subsignari jubere, eadem publico
B edicto sancire & curare servari per totam suam ditionem, deniq; decretis Concilij legitimè factis rebellantes punire.

Distingui oportet causam Ecclesiasticam ab actu ordinis externi. Ad causam Ecclesiasticam, hoc est, rem fidei & Ecclesiæ electivus præses est: actus verò ordinis externi est planè politicus, ideò Magistratus summus illius conservandi causâ præses est.

Edicta Imperatorum & Regum, quibus Synodorum præsertim Oecumenicarum decreta confirmātur, Græci vocant διατάγματα, θεσπίσματα, χρυσόβουλλα κυροῦντα τὰς συνοδικὰς ἀποφάσεις, *edicta, aureas bullas ad synodales sententias regia autoritate muniendas:* id enim est κυροῦν, sancire ut vim Le-
C gis aliquid habeat, quod eius est ac solius Principis.

Jus pronunciandi quid sanctum sit, quid non, est Patrum Synodi: at sancire decreta Synodi est Principis. Res divinæ administrantur synodali κρίσει, judicio: eædem confirmantur regia ἐπικρίσει, judicio quasi secundo.

Quòd si Magistratus non sit fidelis, vel concilium planè non curet, tum totius concilij consensu præses politicus est eligendus, qui rectum ordinem & pacem concilij tueatur, & cætera curet, quæ summi Magistratus officium tamen non attingant, ut quod de edictis & pœnis dictum est.

D *Quinta* conditio legitimi Concilij est, ut liberum sit concilium, hoc est, ut concessum sit cuiq; etiamsi laicus, vel etiam infidelis sit, concilio proponere, in quo ædificari & instrui quoad religionem possit. Quivis enim audiri potest & debet modò id ordine & ritè fiat. Tum ut quivis liberum habeat aditum & abitum. Qui autem hæreseωs vel sceleris alicuius convictus fuerit, & pertinax manserit, pœnâ Ecclesiasticâ afficiatur, hoc est, depositione ab officio Ecclesiastico, vel Abstentione, vel Excommunicatione.

Sexta conditio est, ut συζητήσεις de motis controversiis ab Episcopis seu Pastoribuus & Presbyteris cæterisque Ecclesiarum legatis, citra præiudicium

Digitized by Google

domi paratum fiat; utq; pars utraque dissentium audiatur, absens vero & non audita pars neutiquam damnetur.

A συζητήσει seu colloquio absint contentiones & rixæ, ut consulatur ædificationi quæ inter rixandum nulla est. Exemplum est in Jeremia Propheta. cui cùm contradixisset in publico conventu Chananja Pseudopropheta, redarguit eum modestè Propheta Jeremias contentionem fugiens, donec Deus servo suo occasionem exhiberet ad ædificandum commodam. Jerem. 28.

Forma & ratio legitima atque fructuosa colloquij de religionis controversiis describitur ab Augustino in secundo tomo, epistola 152. quæ est ad populum Donatianæ factionis: *Carthaginem venimus, & nos & Episcopi vestri, & quod prius nolebant & indignum esse dicebant, in unum convenimus. Electi sunt ex nobis & ex ipsis, septem hinc & septem inde qui pro causa omnium loquerentur. Electi sunt alij septem hinc & septem inde, cum quibus ubi opus erat, consilium pertractarent. Electi sunt quatuor hinc, & quatuor inde, qui gestis conscribendis custodes essent, ne infalsatum aliquid ab aliquo diceretur. Dati sunt etiam à nobis & ab ipsis notarij quatuor hinc, & quatuor inde, ut bini cum exceptoribus Judici alternarent, ne aliquis nostrum se dixisse aliquid causaretur, quod non fuisset exceptum. Huic tanta diligentia etiam illud est additum, ut & nos & ipsi, quemadmodù ipse Judex, verbis nostris subscriberemus, ne quisquam diceret in illis gestis aliquid, vel postea fuisse corruptum. Cùm enim adhuc viventibus eis qui subscripserunt innotuerint eadem gesta omnibus locis, in quibus oportet ut innotescant, sic etiam ad posteros confirmata veritas perdurabit.*

Septima conditio Concilij legitimi est, ut finis Concilij sit legitimus. Is autem duplex est. 1. Ut puram doctrinam in Sacra Scriptura traditam adversus hæreticos asserat, & publico suo testimonio approbet: ac proinde sit non judex, sed index potiùs judicij divini ex Scriptura Sacra. 2. Ut Politiæ Ecclesiasticæ decreta pro diversa temporum, locorum & personarum ratione constituat, vel constituta confirmet. Non est autem concilij videre, ut personæ errantes supplicio capitali puniantur: nec sanguinaria chirurgia Ecclesiam decet, salubrior est diæta.

Histor. tripartitâ lib. 2. cap. 5. & 7. *Octavò*, ut nihil definiatur, nihil decidatur, nisi ex Sacræ Scripturæ, tanquam unicæ NORMÆ VERITATIS in Ecclesia, judicio, quod judicium & publicum est Dei ipsius, qui in Scriptura loquitur, & solus potestatem habet præscribendi Ecclesiæ, quid sit credendum & faciendum in Ecclesia. In Synodis sola vox Dei audiri debet, & ab eius decisione omnibus pendendum: alioqui vocem decisivam à qua veritatis autoritas dependeat nullus hominum in Synodo, ac ne ipsa quidem Synodus tota habet. Vox illa Dei sonat in scriptura Prophetica & Apostolica, quæ tum Conciliis omnibus, tum singulis etiam privatis est magistra fidei secundùm Deum; Cui Scripturæ judicio publico si subscribat Concilium, ipsum rectè judicat.

Proinde decreta Concilij Scripturis Sacris consentanea acceptanda sunt, sed Scripturis ipsis neutiquam exæquanda. Ideò nondum intelligentibus eorum veritatem, licet ea examinare, an cum Scripturis consentiant, ut factum est de Symbolo Niceno, Historiâ tripartitâ, lib. 2. cap. 11. &, quod ampliùs, ut factum est de doctrina Apostoli à Berœensibus, Act. 17. 11.

Extraordinarium fuit, quòd Elija Propheta miraculo cū prophetis Bahalis spopondit, ut nempe is

A esset Deus, qui igne testaretur se esse Deum, 1. Reg. 18. ℣. 24. Nam Prophetæ Baalis non complectebantur Scripturam Sacram.

Sic fuit de Concilio legitimo & probo.

Concilium non probum & illegitimum, est quod legibus Verbo Dei præscriptis repugnat: hoc est, in quo illa desunt, quæ in Concilio legitimo requiri Scriptura Sacra docet. Tale Concilium vocatur etiam *Pseudosynodus*: cuiusmodi est Synodus Nicena secunda, quæ falsò dicitur septima Synodus generalis: item Concilium Constantiense, Lateranensia aliquot, Florentinum, Tridentinum, quod postremū

B cur non sit legitimum lib. 1. expositum cap. 35.

Dissentanea Conciliorum Episcopalium.

Concilia non habent potestatem condendi novos articulos fidei vel proferendi alia dogmata, quàm sunt à Deo præscripta in Propheticis & Apostolicis libris.

1. Quia Deus etiam ipsos Prophetas prohibet aliquid afferre ex seipsis, sed iniungit ipsis, ut loquātur ex ore Domini. Ezech. 3. ℣. 17. *Fili hominis, ait Dominus, speculatorem, te dedi domui Israel: audies igitur ex ore meo verbum, & annunciabis illis ex me.* Idem

C est apud Jeremiam aliis verbis, Jerem. 23. ℣. 28. *Propheta*, inquit, *apud quem est somnium, narret somnium: & qui habet verbum meum, loquatur verbum meum verum.*

2. Quia ipsis etiam Apostolis à Christo iniungitur, ut doceant omnes Gentes servare, quæ ipse præcepit, Matth. 28. 19.

3. Quia ipse etiam Christus, quamvis Magister & Doctor omnium constitutus, nihil docuit, nisi quod Pater ipsi mandavit; sicut profitetur ipsemet. Joh. 7. ℣. 16. *Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me Patris.* Jam si Prophetæ, si Apostoli, si Christus deniq; ipsis hanc in se legem recepit, ne quid docerent aliud, quàm Deus mandasset: multò magis ea

D Conciliis est imposita.

4. Quia Moses, Prophetæ, Christus ipse & Apostoli, dogmata sua ex Scriptura probarunt: quod ipse Bellarminus fatetur lib. 1. de Verbo Dei. cap. 2.

5. Quia Prophetæ ipsi nullam novam doctrinam protulerunt, sed Legis duntaxat interpretes fuerūt.

6. Quia Concilium Apostolicum nihil tradidit, extra Prophetas, ut videre est, Act. 15.

7. Quia solus Deus nobis in spirituali doctrina est magister: ut solus est verax, qui nec mentiri nec fallere potest.

OBJICITUR: *Prophetæ & Apostoli addiderunt multa libris Mosis: Ergò habet Ecclesia potestatem etiam addendi aliqua Sacris Scripturis.*

E RESP. In propositione omissa est elenchus falsorum parium: nam falsò fingitur eadem potestas & autoritas competere Ecclesiæ cum Prophetis & Apostolis. Alij ministri Ecclesiæ non sunt Prophetæ & Apostoli. Quod attinet ad assumtionem, sciendū est in libris Mosis vel dogmata contineri vel historiam. Si dogmata spectes, nulla nova sunt addita à Prophetis & Apostolis, sed tradita à Mose ab illis tantùm declarata. At si historiam spectes, est addita, sed ad illustranda dogmata, non evertenda. Est igitur sophisma falsorum parium: nam quicquid Prophetis & Apostolis licuit, id aliis ministris non continuò licet.

II. Concilia Episcopalia neminem obligant, si à Scri-

à Scriptura Sacra discedant: ut hæc argumenta ostendunt: *Primum*, quia Conciliis etiam probatissimis Patres Orthodoxi alios adstringere in controversiis fidei noluerunt. Quod enim Concilium Universale probatius est Niceno primo? ad illud tamen noluit Augustinus revocare adversarios fidei, sed ad Sacram Scripturam. Nam 6. tomo lib 3. contra Maximinum Arianorum Episcopum, c. 14. ait: *Nec ego Nicenum, nec tu debes Ariminense tanquam praejudicaturus proferre Concilium: Nec ego huius autoritate, nec tu illiu detineris: Scripturarum autoritatibus, non quorumcunque propriis, sed utrisque communibus testibus, res cum re, causa cum causa, ratio cum ratione concertet. Utrique legimus; Ut simus in vero Filio eius Jesu Christo: ipse est verus Deus & vita aeterna. Utrique tanti ponderis molibus cedamus.*

B

Secundum argumentum est: Si ne Apostolis quidem, imò ne Angelis quidem è cœlo aliquid præter id quod Scripturæ Sacræ docent annunciantibus obediendum est: multò minus Conciliis Episcopalibus. Antecedens est Apostoli Pauli, Gal. 1. 8, 9. *Sed etiamsi nos, aut Angelus è cælo evangelizet vobis præter id, quod vobis evangelizavimus, anathema esto. Ut antè diximus, etiam nunc iterum dico. Si quis vobis evangelizaverit præter id quod accepistis, anathema esto.* Sic CHRYSOSTOMUS ait homil. 2. in 2. epist. ad Tim. *Plus aliquid dicam, ne Paulo quidem obedire oportet, si quid dixerit proprium, si quid humanum, sed Apostolo Christum in se loquentem circumferenti.*

Tertium argumentum, quia Conciliorum codices sunt corrupti & falsati. Nam ipsimet Pontifices Romani falsarunt Canones Niceni Concilij & Milevitani. Vide Symphoniam nostram Catholicam 18. cap. thesi 21.

Quartum, quia Conciliis si à Sacra Scriptura deflectant, anteponenda est etiam unius hominis quantumvis laici sententia in sacris literis fundata: sicut Gerson ait Tractatu de Examinatione doctrinarum parte prima principali, consideratione quinta: *Examinator huiusmodi doctrinarum est per modum doctrinæ quilibet in sacris literis sufficienter eruditus.* Et paulo post: *Iungatur huic considerationi cum sua declaratione duplex veritas. Prima staret quod aliquis simplex non autorizatus, esset tam excellenter in sacris literis eruditus: quod plus esset credendum in casu doctrinali sua assertioni quàm Papæ declarationi. Constat enim plus esse credendum Evangelio quàm Papæ. Si doceat igitur talis eruditus veritatem aliquam in Evangelio contineri, ubi & Papa nesciret, vel ultrò erraret: patet cuius præferendum sit judicium.* Altera veritas: *Talis eruditus deberet in casu, si & dum celebraretur generale Concilium: cui & ipse præsens esset illi se opponere, si sentiret maiorem partem ad oppositum Evangelij malitia vel ignorantia declinare. Exemplum beatissimus dedit Hilarius.* Idipsum diserte scribit Panormitanus extra. de elect. c. significasti: *Plus credendum est vel simplici Laico Scripturam proferenti, quàm toti simul Concilio.*

Plura de Conciliis videantur in prima parte nostræ Sylloges Thesium Theologicarum.

Hucusque de libertate conventuum Ecclesiasticorum: sequitur

CAPUT XV.

In quo de electionibus Ecclesiasticis.

LIBERTAS *seu potestas electionum vocationumque seu missionum Ecclesiasticarum*, est jus quod tota

A

Ecclesia habet in eligendis sibi vocandisque ministris probatis atque idoneis, & in ordinem sacrum cooptandis.

Eius exactam & accuratam rationem Ecclesia habere debet. Sicut enim pro fide, ita etiam pro hac pugnandum est, ut Chrysostomus ait homil. 11. in Epistolam Pauli ad Ephesios. Nemo enim sibi ipse functionem Ecclesiasticam absque electione & vocatione legitima sumere debet, Heb. 5. 4, 5, 6. *Neque sibi ipse quisquam sumit hunc honorem, sed qui vocatur à Deo, sicut & Aaron. Ita & Christus non ipse sibi hunc honorem tribuit: ut fieret Pontifex, sed is qui dixit ei, Filius meus es tu ego hodie genui te. Sicut & in alio Psalmo dicit, Tu es Sacerdos in æternum, secundùm ordinem Melchisedechi.*

Imò ne quidem ultrò appetere & ambire quisquam munus Ecclesiasticum debet ac inprimis pastoratum seu Episcopatum: ut nec Aaron, nec Prophetæ ulli, nec Apostoli, nec Episcopi ab Apostolis constituti, tum nec alij pij Episcopi, ut Ambrosius & Augustinus ultrò appetiverunt, & ambiverunt Episcopatum. Nec est quòd quisquam obtendat illud Pauli, 1. Tim. 3. 1. *Certus est hic sermo si quis Episcopatum desiderat, præclarum opus desiderat.* Nam Paulus non dicit qui vult, aut qui se doctum eximiè & idoneum esse putat, Episcopatum desideret. Non præcepit, non imperavit, non lege sanxit, non hortatus est. Episcopatus cupiditatē in seipsis alentes, ad desiderandum eum: verùm quoniam multos esse notat, qui excellendi & dominandi in Ecclesia cupiditate, velut ebrietate quadam correpti tenerentur, ac virtutibus illis, quibus Episcopus ornatus esse debet, minimè præditi essent, neque Episcopatus labores, sudores, certamina, pericula, curas & vigilias perspicerent, sed nec viribus suis perpensis, nec functionis magnitudine cōsideratā ad episcopatum prosilirent; docere his verbis voluit Episcopatum esse arduum negotium: opus esse, non ludum: curā, non luxum: munus reddendis rationibus obnoxiū, non imperium ab omni censura liberum atque immune: paternam procurationem, non tyrannicam licentiam. Hoc autem eo fine docuit, ut periculosum ambitiosorum hominum impetum reprimens, eosque ne munus quod plerorumque captum ac facultatem excedit, temerè aggrederentur moneret. Vide loci huius Paulini explicationem lib. 3. epistolar. Isidori Pelusiotæ, epist. 216.

Explicatio dicti 1. Tim. 3. 1.

C

D

Multò minus quisquam sibi functionem Ecclesiasticam precio emere debet, Act. 8. ℣. 18, 19, 20, 21. aut per vim invadere. Imò neque Episcopi neque Ecclesiæ eam pecuniā cuiquam vendere debent, Actor. 8. ℣. 20, 21.

Porrò in electionibus seu vocationibus Ecclesiasticis sunt quatuor inprimis cōsideranda, nimirum, *à quibus electio seu vocatio ministrorum Ecclesiæ fieri debeat: quales eligi & vocari debeant: qualiter eligi debeant: quo ritu seu ceremonia Ecclesiæ præsentandi & initiandi.*

E

PRIMUM quod attinet, ad legitimam ministrorum Ecclesiæ, inprimis Pastorum electionem, postulatur totius Ecclesiæ cuius interest, id est, presbyterorum & gregis liber & ingenuus, non prece, non precio venditus, multò minus coactus & extortus consensus atque suffragium: sic ut totius Ecclesiæ sit, sibi ministros eligere, quod sequentia argumenta evincunt.

1. Quia etiam Apostolorum tempore tota Ecclesia cuius intererat, ministros sibi eligebat: nec ipsi Apostoli quēquā suā tantū autoritate Ecclesiasticis muneribus præficiebant, sed semper consen-

Digitized by Google

tiente & approbante Ecclesiâ, Actor. 6. ℣. 2. & seqq. & 14. ℣. 23.

2. Quia ita servatur Ecclesiæ sua libertas quam Christus illi dedit. Nec enim Ecclesiæ invitæ pastor seu minister Verbi Dei est obtrudendus. Can. *Nullus invitus*, distinct. 61.

3. Quia ad hoc facit, ut & minister bonâ cum conscientiâ gregi Dominico præsit, à quo est electus: & grex Domini vicissim illi sese faciliùs erudiendum pascendumque præbeat, quàm ei qui præter ipsius voluntatem est intrusus.

Quòd si plebi personæ idoneæ non sint cognitæ, aut de iis judicare non potest: tum Presbyterij est, & quidem totius, sive Senatus Ecclesiastici, aut etiam Magistratus politici, cui religio pura curæ est, ubi Presbyterium aut Senatus Ecclesiasticus non est, quærere personas idoneas.

Nec tamen Magistratus politicus arbitratu suo aget in electione ministrorum Ecclesiæ, sed ministris Ecclesię negotium committet, ut fecit pius Imperator Valentinianus, de quo Theodoretus Historiæ Ecclesiasticæ lib. 4. cap. 5. & 6. ista commemorat:

Cùm Auxentius, Ecclesiæ Mediolanensis Episcopus, labe Arriana infectus, & in multis Conciliis abdicatus, è vita exivisset, Imperator iste, accersitis ad se Episcopis, sic apud eos verba facit. Est vobis, utpote sacris & divinis literis institutis exploratè cognitum, qualis debeat esse is, qui sit ad Episcopatum gerendum delectus: & quòd necesse sit gregem suum non doctrina solùm, verùm etiam præclarâ vivendi ratione moderari, & se cuiusque virtutis exemplar ei præbere, suaque disciplina rectam vitæ & morum institutionem testem habere. Quare hominem ita instructum in sede & gradu Episcopali jam collocate, uti & nos, à quibus gubernatur imperium, ei verè & ex animo capita inclinemus, & illius reprehensionem (nam quum simus homines, errore labi necesse est) velut medicinam animorum cupidè amplexemur. Hac oratione ab Imperatore habita, Concilium Episcoporum contendit ab eo, ut ipse, utpote sapientia & pietatis insignibus præclarè exornatus, Episcopum deligat. At ille, maior est, inquit, hac provincia, quàm quæ viribus nostris sustineri possit. Proinde vos divinâ repleti gratiâ, & illius splendore illuminati, multò melius hos Episcopi deligendi negotium transfigitis. Illi igitur egressi, separatim per se de eo deliberare cœperunt. Ita pius Imperator, quamvis Episcopi ei liberum facerent eligere Episcopum, noluit tamen acceptare potestatem illam, sed eam reliquit illis quibus debebatur ex divino instituto Tit. 2. 5. Mansitque instituti huius stricta observatio in primitiva Ecclesia etiam sub Imperatoribus & Regibus CHRISTIANIS, adeò quidem ut pro legitimo Pastore Ecclesiæ non agnosceretur, qui Principis imperio esset Ecclesiæ intrusus, quod testatur Consilium Parisiense primum, Canone 8. tomo 2. Conciliorum.

SECUNDUM est, *qualis ad ministerium Ecclesiæ eligi & vocari debeant:* quam ad rem Examen religiosum requiritur.

EXAMEN personarum eligendarum & vocandarum ad officia Ecclesiastica, est accurata exploratio quales sunt illi, qui ad munera Ecclesiastica eligendi & vocandi sunt, juxta normam præscriptam divinitùs per Apostolum Paulum 1. Tim. 3. item 2. Tim. 2. Tit. 1.

Examen illud duplex est: *vitæ* & *doctrinæ*, 1. Timoth. 3.

Examen vitæ, est quo exploratur, an personæ eligendæ honesto & legitimo thoro natæ, & an honestos & inculpatos mores habeant, 1. Tim. 3. ℣. 2. & seqq. Tit. 1. ℣. 6, 7, 8, 9.

Quicunque sive astu irrepere, sive vi irrumpere in functiones Ecclesiasticas conantur, sunt ab illis arcendi: quia qui non ingreditur per ostium in caulam ovium, sed adscendit aliunde, ille fur est & latro, Joh. 10. ℣. 1.

Beatus Ambrosius in ministris Ecclesiæ etiam gestus externos corporis observabat, & si indecentes essent, propter eos vel non admittebat ad ministerium Ecclesiæ, vel antea admissos excludebat. Testatur id libro primo officiorum, capite decimo octavo: *Meministis fily, quendam amicum, quum sedulis se videretur commendare officiis, hoc solo tamen in clerum à me non receptum, quod gestus eius plurimum dedeceret:*

Alterum quoque quum in clero reperissem, jubere me ne unquam præiret mihi, quia velut quodam insolentis incessus verbere oculos feriret meos: Idq; dixi quum redderetur post offensam muneri: hoc solùm excipi: nec fefellit sententia.

Uterque enim ab Ecclesia recessit, ut qualis incessu prodebatur, talis perfidia animi demonstraretur.

Namque alter Arrianæ infestationis tempore fidem deseruit, alter pecuniæ studio, ne judicium subiret, sacerdotem se nostrum negavit: Lucebat in illorum incessu imago levitatis, species quadam scurrarum percursantium.

Doctrina non debet præferri vitæ inculpatæ, nec spectandum tantùm quàm doctus aliquis sit, sed quàm piè vixerit quamque rectè se gesserit. Nam Johannes Marcus Apostolorum discipulus, & aliquandiu comes peregrinationum Pauli, doctus procul dubio fuit, sed tamen Paulus Apostolus æquum censebat, eum non assumere comitem visitationis Ecclesiarum, qui abscessisset ab ipsis ex Pamphylia, nec eorum comes in illo opere fuisset, Act. 15. 36. 37. 38.

Ad examen doctrinæ non admittendus, quem vita & mores à ministerio arcent.

Ex qualib. ministri Ecclesiæ sint eligendi, docet Illyrici Concilij libellus synodicus apud Theodoretum libro quarto Historiæ Ecclesiasticæ, cap. octavo: *Tum Presbyteri, tum Diaconi de ordine Sacerdotali sumantur, ut omni ex parte inculpati sint, minimè verò de curia, aut militum ductoribus.* Deinde inviti potiùs ad ministerium Ecclesiæ cogendi, quàm ultrò se ingerentes admittendi: sic enim Cyprianus Martyr scribit epistolâ quinquagesima secunda, sectione quarta de Cornelio Episcopo Romano: *Nam iste ad Episcopatum subitò pervenit, per omnia Ecclesiastica officia promotus, & in divinis administrationibus Dominum sæpè promeritus, ad sacerdotij sublime fastigium cunctis religionis gradibus adscendit: Tum deinde Episcopatum ipsum nec postulavit, nec voluit, nec ut cæteri, quos arrogantiæ & superbiæ sua tumor inflat, invasit: Sed quietus & modestus, & quales esse consueverunt, qui ad hunc locum divinitùs eliguntur, pro pudore virginalis conscientiæ suæ, & pro humilitate ingenita sibi & custodita verecundia non ut quidam vim fecit, ut Episcopus fieret: Sed ipse vim passus est, ut Episcopatum coactus exciperet.*

Examen doctrinæ, est quo exploratur an personæ eligendæ possint Ecclesiam docere: Nam quod quia non didicit, aut si quod didicit docendi dono destituitur, quo modo alios docebit? 2. Timoth. 2. ℣. 2. Tit. 1. 9.

Exam-

Digitized by Google

Examen vitæ præcedit, sed doctrinæ examen sequitur demum. Hunc ordinem præscripsit Deus 1.Tim.3. Tit.1.℣.5. & sequentibus. Hunc ordinem postulat ratio, quia si cujus vita improba est & eum ab officio Ecclesiastico arcet, frustra doctrinæ exploratio instituitur. Imò etiamsi quis eruditissimus sit, & jam muneri alicui præsit, si vitam inculpatam non ducat, jure deponitur. Hunc ordinem secuta est vetus Orthodoxa Ecclesia. Sic enim *Concilium Laodicenum* canone duodecimo ex editione secunda docet: & *Concilium Carthaginiense quartum*, capitulo primo: & *Imperatoris Justiniani* Novella constitutio de ordinatione Episcoporum & Clericorum, quæ numero est centesima trigesimaseptima, cap. primo: Et *Hilarius* libro octavo de Trinitate mox ab initio.

Personæ idoneæ ante electionem sunt plebi nominandæ & præsentandæ, ut si necesse sit specimina concionum edant semel atque iterum.

Olim in Ecclesiis Christianis consuetudo fuit, ut ministrorum verbi eligendorum nomina publicè in cœtibus proponerentur, ut, si quis contra illos sciret aliquid, cur pastores seu ministri Ecclesiæ fieri non possent, indicaret. Vide Lampridium in Alexandro Severo, folio centes. viges. octavo, editionis Florentinæ in octavo.

TERTIUM est, *qualiter seu quo modò ministri Ecclesiæ eligi & vocari debeant:* nimirum adhibito religioso timore Dei, summâ reverentiâ & solicitudine, cum jejuniis & seriis precibus, quibus electores Spiritum consilii & discretionis à Deo petunt, Actor.14. vers.23. Deinde personæ illæ, è quibus electio & vocatio fieri debet, sunt nominandæ, ut liberis suffragiis totus cœtus vel ii quibus Ecclesia jus & potestatem eligendi commisit, ex illis unum comprobet & acceptet.

Suffragia colliguntur vel à Pastore aliquo Ecclesiæ vel ab alio cui is commiserit. Dantur autem vel ordine à singulis electoribus viva voce, vel conjunctim ab omnibus vel pluribus χειροτονίᾳ, id est, manuum elevatione, vel utroque modo. Nam si in suffragiis viva voce dandis variatum est, & in plures sententias itum, inutilis & tædiosæ prolixitatis vitandæ gratiâ, rursus illi qui vota aliqua habuerunt ordine nominantur, & quolibet nominato jubentur illi qui eum eligunt, elevare manus: ad cujus nominationem vel omnes vel plures manum elevaverint, is electus legitimè censetur. Hoc modo Paulus & Barnabas Presbyteros crearunt, Act.14. v.23.

QUARTUM est, *quo ritu & ceremonia sint illi qui electi sunt, Ecclesiæ præsentandi & initiandi.*

Qui ab Ecclesia liberis suffragiis electus fuerit, demum à Pastoribus Ecclesiæ accipit *ordinationem Ecclesiasticam.*

Ordinatio Ecclesiastica, est personæ examinatæ & liberis suffragiis electæ approbatæque ad functionem obeundam introductio & confirmatio.

Fitque in Pastore Ecclesiæ maximè cum precibus & manuum impositione, ad personam Deo & Ecclesiæ consecrandam. 1.Timoth.4.14. & 5.22.

Quinetiam cum manuum impositione ordinati fuerunt ab Apostolis diaconi, Actor.6. vers.6.

Ordinatio hæc seu confirmatio atque manuum impositio fieri debet à solis Pastoribus seu præfectis Ecclesiæ, id est, Episcopis & Presbyteris, præsente toto Ecclesiæ cœtu, cui is qui confirmatur, ministrare debet: jus autem, consensus, votum, nomen, approbatio & autoritas ordinationis seu confirmationis illius, est totius Ecclesiæ.

Graviter itaque peccant, qui plebem Ecclesiasticam ab electionibus ministrorum planè arcent, quod faciunt Pseudepiscopi Papistici.

Imò & illi graviter peccant, qui Ecclesiis invitis Episcopos & pastores imponunt.

Ex his etiam quæ dicta sunt constat, quæ sit legitima ministrorum Ecclesiæ electio, vocatio seu missio, nempe quæ facta est secundùm leges à Deo ipso in Sacris literis præscriptas: item Prælatos seu Præpositos Pontificios non habere legitimam vocationem & missionem.

Hæc de libertate seu potestate electionum Ecclesiasticarum.

CAPUT XVI.

In quo de potestate judicandi controversias religionis.

LIBERTAS *seu potestas judicandi controversias religionis*, est jus ac simul donum quod Deus Ecclesiæ dedit in controversiis religionis dijudicandis, explicandis & decidendis 1. Cor.14. ℣.29.30.31.32. *De libertate seu potestate judicandi controversias religionis?*

Hæc potestas tum *privata* est, tum *publica*.

Privata potestas judicandi controversias est, quâ potest, imò debet unusquisque fidelium, sive Pastorum, sive auditorum, de dogmatum explicatione privatim judicare, ut pro se rectè cognoscat quævis dogmata ne decipiatur decipiatque 1. Cor.10.15. 1.Joh.4. 1.Thessal.5.21. Philipp.1.9.10. 1.Cor.14. vers.20.& 2.15. Johan.10.5. Hebr.5.14.

Publica potestas judicandi controversias est, quâ pollent publicam vocationem & autoritatem habentes, sive *singuli sigillatim*, sive *plures conjunctim*.

Unus enim sigillatim judicare potest, velut Episcopus, vel Pastor, vel Doctor Ecclesiæ.

Plures autem conjunctim judicare possunt, cùm causa aliqua difficilior & perplexior requirit plurium legitimam vocationem habentium, non tantùm episcoporum, sed etiam aliorum peritorum Christianorum, qui doctrinâ & experientiâ valent, & sensus exercitatos habent cujuscunque ordinis erunt, cognitionem & decisionem, legitimo processu rectè institutam.

Id autem facere possunt vel in presbyterio, vel in colloquio, vel in Synodo.

Cæterùm hæc potestas Ecclesiæ est limitata, ut non debeat Ecclesia privatum suum spiritum sequi, nec absoluta autoritate decidere quicquam, sed autoritate & judicio Sacræ Scripturæ Propheticæ & Apostolicæ, quæ sola est de controversiis Ecclesiasticis judicandi norma unica, cum qua quicquid consentit, verum: quicquid pugnat, falsum esse statuendum est:

1. Quia hoc est mandatum Domini, Joh.5.39. Jes.8.20. 2.Petr.1.19.

2. Quia ipsemet Christus, Apostoli & alii pii controversias de capitibus religionis non aliunde, quam ex Sacra Scriptura deciderunt. Matth.22.29. 31. Marc.12.24.26.27. Matth.22.43. Luc.24.26.27. 44. Actor.15.14.15. Rom.16.25.26. Actor.17.2.3.11. & 26.22.& 28.23.

3. Quia ædificati sumus super fundamentũ Prophetarum & Apostolorum, Ephes.2.20. aliudque fundamentum nemo ponere potest, 1.Corinth.3.11.

4. Quia Solus Deus in scripturis loquens est summus controversiarum de religione judex, cujus suprema, sufficiens ac proinde irrefragabilis est autoritas, & à quo appellare non liceat, utpote qui in sententia dicenda non fallat.

Quod si de vera Scripturarum sententia quæritur, ea quoque non aliunde quam ex ipsis scripturis cognoscenda: quia illæ possunt sapientem reddere hominem Dei ad salutem, perfectum denique & ad omne opus bonum perfectè instructum 1. Timoth. 3. 15. 16. 17.

Dijudicatio dogmatum religionis an illa ex Deo sint, non omnium hominum est, sed eorum qui volunt Dei voluntatem facere, Johan. 7. vers. 17.

Proinde Ecclesia non habet potestatem novos fidei articulos condendi, & extra Scripturam aliquid statuendi præscribendique cæteris, quod sit credendum: quemadmodum Ecclesia Papana extra Scripturam statuit & credendum præcepit; *Purgatorium esse, Sanctos demortuos esse invocandos, Papam Romanum esse caput universæ Ecclesiæ, Missam esse sacrificium propitiatorium*, & multa alia.

Tum Ecclesia errare potest, atque reipsa errat, quoties à Scriptura Sacra recedit.

Tantum de libertate seu de potestate judicandi controversias religione.

CAPUT XVII.

In quo de potestate ordinis Ecclesiastici.

LIBERTAS *seu potestas ordinis Ecclesiastici*, est jus à Deo Ecclesiæ datum constituendi ordinem & politiam Ecclesiæ, facientem ad communem fidelium ædificationem.

Politia Ecclesiæ, est externus ordo, secundum quem omnia decenter geruntur & fiunt in Ecclesia, tanquam in domo Dei viventis.

Hac verò potestate constituit Ecclesia tum *ceremonias externas* ad cultum Dei decenter peragendum utiles: tum *externam morum formam* homini Christiano convenientem.

Idque in solis rebus *externis* & *indifferentibus*, hoc est, ad externum decorum pertinentibus quod externè omnes ædificare possit.

Non autem in rebus *internis*, hoc est, internam animi pietatem & sanctitatem concernentibus, aut verbo Dei præscriptis.

Nam quæ internam animi pietatem & sanctitatem spectant, ea non potest nec debet præscribere Ecclesia: hoc enim solius est Dei.

Nec debet Ecclesia quicquam Verbo Dei scripto repugnans ordinare & præcipere.

Decreta verò super politia Ecclesiæ, appellari consueverunt Canones Ecclesiastici Hist. Trip. lib. sec. cap. decimoquarto.

Initio *Canones* vocabantur regulæ dogmaticæ de fide: *διατυπώσεις* verò formulæ Agendarum quas vocant, seu officiorum, *ὁρισμοὶ* definitiones seu determinationes, ad disciplinam & ordinem Ecclesiæ spectantes, quas posteriores *capitula* vocarunt. Postea aut imprudentiâ aut Synecdochicè omnia *Canones* appellata.

De quorum autoritate duæ sunt cautiones notandæ.

Prima est, ne illi canones tanquam præcepta divina conscientias obligare aut ad salutem animarum pertinere censeantur.

Ideo inepti sunt, qui in canonum Ecclesiasticorum observatione veram pietatem & sanctitatem, & salutis certitudinem versari putant.

Secunda est, ne existimentur immutabiles & irrevocabiles, aut etiam ubique eosdem esse debere.

A Iidem canones sunto pauci numero, faciles, utiles ad ædificationem Ecclesiæ, & ex fidei charitatisque regula sumti: non autem multi, onerosi, inutiles, fidei denique & charitati adversantes.

Sic est de libertate seu potestate ordinis Ecclesiastici.

CAPUT XIIX.

In quo de potestate jurisdictionis Ecclesiasticæ.

LIBERTAS *seu potestas jurisdictionis Ecclesiastica*, est jus à Deo Ecclesiæ datum tuendi Ecclesiasti- B cam disciplinam in offendiculis judicandis & tollendis.

Ecclesiasticam disciplinam vocamus, non quam Ecclesia suo arbitrio introduxit, sed quam Christus Dominus Ecclesiæ suæ præscripsit & imperavit. Proinde Christo Domino resistunt, qui disciplinam Ecclesiasticam oppugnant.

Estque vel *communis*, vel *propria*. *Communis*, cui subesse omnia membra Ecclesiæ debent nullo excepto. Hæc appellatur usitatè *potestas clavium*. Sed erat propriè potiùs appellanda ministerium. Vide Ambrosium libro tertio de Spiritu sancto, capite decimonono. Potestas tamen etiam dici potest ex 2. Corinth. 13. 10. verùm non alia nisi ministerialis: nam potestas clavium principalis Christo soli com- C petit.

Sunt igitur claves regni cœlorum, non summa seu principalis potestas, quæ soli Christo competit, sed ministerialis, data Ecclesiæ à Christo, ad fores regni cœlorum credentibus Evangelio & resipiscentibus aperiendas, incredulis autem & non resipiscentibus claudendas.

Claves regni cœlorum sunt duæ: prædicatio Evangelii & disciplina Ecclesiastica, seu doctrina & disciplina.

Claves illæ manent formaliter in manibus Christi & Ecclesiæ simul, Christi principaliter, & Ecclesiæ secundariò, at omnium ex æquo ministrorum Verbi, instrumentaliter. Ergo in Ecclesia semper manent & illius ministerio. Unde Ecclesia illarum D usum exercet per ministros Verbi & presbyteros. Quapropter omnes fidi ministri Christi in Ecclesia verbo & disciplinæ invigilantes, sunt janitores cœli, claves regni cœlorum obtinentes & aperientes vel claudentes fores illius. Huius jurisdictionis Ecclesiasticæ respectu Episcopi seu ministri Ecclesiæ nominantur etiam *judices* à Patribus orthodoxis, ut à Cypriano epistolâ sexagesimanonâ ad Florentium Pupianum.

Partes potestatis clavium duæ sunt: *Ligatio* & *Solutio*.

Ligatio, est pars potestatis clavium, cùm peccantibus ira Dei denunciatur, sub qua constricti sunt mansuri, donec resipiscant. Appellatur etiam *censura*.

E Ligatur retinendum, retinetur ligatum: utrumque eodem spectat. Nec peccatum tantùm ligatur & retinetur, sed etiam peccator ipse. Peccator quidem à peccato distinguitur, sed in hac causa separari nequit: nam peccatum subsistit in peccatore, & hic vicissim est subjectum peccati. Si ligatur aut solvitur peccatum, ligatur quoque aut solvitur peccator: & contrà, si peccator, etiam peccatum.

Estque vel *privata*, vel *publica*.

Privata, quæ fit privatim à presbyteris.

Estque

Digitized by Google

Estque vel *admonitio*, vel *abstentio*.

Admonitio, est reprehensio seu objurgatio severa cum lenitate spiritus temperata.

Estque vel *domestica*, vel *presbyterialis* seu *capitularis*.

Domestica admonitio, est quum quis ab uno aliquo vel altero presbytero, intra privatos parietes de peccato suo admonetur.

Pastorum enim partes sunt, non modò concionari ad populum, sed etiam per singulas domos monere & exhortari, Actor. 20. 20. 26.

Istas privatas admonitiones etiam exercebunt alii presbyteri, qui non laborant in sermone & doctrina.

Admonitio capitularis, est quum is qui peccavit, ad Capitulum (ut vocant) seu presbyterorum collegium vocatur, & ibi coram toto collegio de peccato suo à Pastore admonetur & arguitur, quò acriùs pungatur. Nominatur ab aliis *admonitio consistorialis*; quia conventus presbyterorum ab iisdem *consistorium* appellatur.

Abstentio, est quum pastor Ecclesiæ in Capitulo seu consistorio presbyterorū interdicit delinquenti usum Sacræ Cœnæ, donec resipiscentiam testetur. Appellatur etiam *suspensio ab usu S. Cœnæ*.

Hæc de privata ligatione.

Publica ligatio, est quæ publicè in universæ Ecclesiæ cœtu usurpatur à Pastore adversus eum qui publico aliquo flagitio enormi offendiculum dedit.

Estque vel *admonitio*, vel *abstentio*, vel *excommunicatio*.

Publica admonitio adhibetur, ubi privata & consistorialis nihil apud peccantem profecit.

Abstentio publica usurpatur, cùm coram Ecclesia jubetur abstinere Sacræ Cœnæ usu, is qui contra privatum interdictum aliis ad mensam Domini accedentibus se ingerit, vel cujus tam notorium est flagitium, ut Pastor Ecclesiæ ei panem & poculum Domini porrigere nequeat, citra aliorum fidelium offensionem. Sic Ambrosius Theodosium Magnum Imperatorem ab usu cœnæ Dominicæ arcuit.

Excommunicatio adhibetur vel adversus manifestos adulteros, scortatores, fures, prædones, seditiosos, perjuros falsos testes, & ejus generis reliquos, qui enormi aliquo flagitio Ecclesiæ scandalum dederunt & dedecori sunt: quemadmodum Paulus Corinthium incestum excommunicatione ligari voluit. 1. Corinth. 5. vers. 4.

Vel adversus contumaces, qui perniciosos in fundamento errores pertinaciter defendunt, & Ecclesiam schismatibus hæresibusq; dividunt, & præfractè factioseque Ecclesiæ pacem perturbant: aut de levioribus etiam vitiis rite sæpiùs admoniti & reprehensi, Deum ejusque judicium ludibrio habent, 1. Timoth. 1. vers. 20. Tit. 3. vers. 10.

Est autem *excommunicatio*, censura Ecclesiastica quâ præeunte legitimâ cognitione quispiam propter enormitatem scandali quod dedit aut propter malitiosam contumaciam excluditur à communione totoque consortio fidelium, inter quos est Christi communio: quâ exclusione declaratur, etiam regno Dei exclusum ac Satanæ traditum esse excommunicatum donec resipuerit. Matth. 5. 18. vers. 17. 1. Corinth. 5. vers. 3. 1. Timoth. 1. vers. 20.

Tradi Satanæ, est jus civitatis Christianæ amittere; haberi sicut Ethnicum & publicanum, exterminari cœtu Ecclesiæ extra quam Satanas regnat.

Excommunicatio est vel *simplex* vel *anathema*.

Anathema est gravior excommunicatio.

A Estque etiam duplex: nempe vel *simplex anathema*. Galat. 1. v. 8. Rom. 9. v. 3. vel *anathema maranatha*, quæ est species extremi anathematis. 1. Cor. 16. vers. 22. quo extremæ Christi mundi judicis condemnationi, absque spe veniæ, peccator addicitur. Hac enim solemni formula *Maranatha*, id est, Dominus venit, prisca Ecclesia docuit, se omnibus sui officii partibus erga virum ejusmodi perfunctam esse: deinceps ab eo de communi consilio abstinere, eumque Dei judicio & adventui, ut deploratæ inter homines spei, permittere.

Tres sunt ejusmodi Ecclesiasticarum censurarum fines.

1. Ne nomē Dei propter flagitiosos pro Christianis se gerentes, contumeliâ afficiatur. Rom. 7. v. 14.

B 2. Ne contagio ad reliquos pervadat eosque corrumpat. 1. Corinth. 5. vers. 6. 7.

3. Ut excommunicatos pudore victos suæ turpitudinis pœnitere incipiat, & ad resipiscentiam impellantur. 1. Corinth. 5. vers. 5. 2. Corinth. 2. vers. 7. 2. Thessal. 3. vers. 14. 1. Timoth. 1. vers. 20. Est ergo non desperationis, sed resipiscentiæ & salutis medicina Excommunicatio.

Excommunicatio quam Papa Romanus in Reges & Principes Evangelicos seu reformatos, item in Evangelicas seu reformatas Ecclesias vibravit atque etiamnum quotannis vibrat, est illegitima & ipso jure nulla, sive *personam excommunicantis* spectes, sive *excommunicationem ipsam per se*, sive *excommunicatos ab ipso*. *De excommunicatione Papali.*

C Nam si *personam excommunicantis* consideres, Papa non potest jure Evangelicos seu Protestantes excommunicare: est enim judex suspectus & incompetens in causa Reformatorum obsequentes rationes:

Prima ratio, quia est hostis capitalis publicus Reformatorum.

Papam esse capitalem reformatorum hostem, nō eget juramenti probatione, cùm rerū documenta adsint.

Nam id 1. testatur abundè Inquisitio Hispanica, Papæ mandato & autoritate introducta atque hactenus usurpata. 2. Clamant tot lanienæ in Gallia & alibi ab ipso & asseclis ejus exercitæ. 3. Evincunt tot bella ab ipso adversus Evangelicos in multis Regnis & provinciis accensa. 4. confirmant tot

D machinationes, tot acta hostilia ejus & consilia Imperatoribus, Regibus, Principibus & Magistratibus aliis data contra Evangelicos inde à primordio reformationis.

5. Ostendunt tot crudelia supplicia quibus Romæ & passim in Italia atque alibi reformati ob religionem Evangelicam affecti.

6. Demonstrant deliberationes, consultationes & confederationes ejus cum hostibus reformatorum. 7. Planum faciunt condemnationes ab ipso publicatæ adversus reformatos non auditos, nec ullius hæreseos convictos.

Secunda ratio, quia est infamis ob hæreses plurimas & multiplicem idololatriam.

Tertia ratio, quia est Simoniacus, cauponans ver-

E bum Dei, religiones, officia Ecclesiastica, sacra denique omnia.

Quarta ratio, quia ipse principaliter in causa & lucrum sperat & damnum metuit.

Quinta ratio, quia ipse jurisdictionē in reformatos nullam habet. Plures rationes jam no addemus.

Si *excommunicationem ipsam per se* consideres, vana est & inanis ob rationes subjectas:

I. Quia adversatur Juri divino: excludit enim Evangelicos communione fidelium propter id ipsum

quod Deus à fidelibus requirit, nempe propter veram fidem, propter sincerum cultum Dei & opera bona quæ Deus à fidelibus requirit.

II. Quia falsâ causâ nititur: impingit enim plurimas hæreses & plurima crimina Evangelicis falsò calumniosè & contra omnem veritatem.

III. Quia laborat defectu ordinis judicialis: pronunciata enim non præmissâ citatione, causæ cognitione, examinatione, &c.

IV. Quia formula ejus est stulta, inepta atque absurda.

Si denique *excommunicatos ipsos* spectes, excommunicatio ipso jure nulla est:

I. Quia Evangelici non sunt jurisdictioni Pontificis Romani subjecti.

II. Quia Evangelici non profitentur communionem cum Ecclesia Romano-Papana: frustra igitur excommunicantur.

Hæc de ligatione: sequitur de Solutione.

Solutio, est altera pars potestatis clavium quâ Ecclesia peccatorem censuræ nodo legitimè illigatum, post testatam satis ab ipso resipiscentiam, vinculo censuræ eximit, & ad communionem fidelium rursus admittit. Vocatur etiam *absolutio Ecclesiastica*.

Estque vel *privata* vel *publica*.

Privata, quâ vel objurgati vel abstenti, censuræ vinculo liberati privatim declarantur.

Publica, quâ maximè excommunicati, post resipiscentiam sufficienter ab ipsis testatam publicè reconciliantur Ecclesiæ, & in ejus societatem iterum recipiuntur. 2. Corinth. 2. vers. 6. 10. Exemplum est etiam apud Augustinum tomo octavo post Enarrationem Psalm. 61.

Hactenus partes potestatis clavium: sequitur de ejus subjecto.

Potestati claviũ subjecti sunt omnes fidem Christi profitentes, cujuscunq; sint ordinis: non tantùm laici, sed etiam ipsi ministri verbi seu Episcopi, & Diaconi Ecclesiarum: nec tantùm subditi, sed etiam Magistratus politici, etiam Magnates, etiam Principes, Reges & Imperatores. I. Quia sic mandavit Deus, Psal. 2. v. 10. 11. 12. *Nunc ergo Reges, animadvertite, eruditionem percipite, ô judices terræ. Colite Iehovam cum reverentia, & exsultate cum tremore. Osculamini Filium ut non irascatur & pereatis in via.*

II. Quia sic instituit Christus Matth. 16. vers. 19. QUICQUID *ligaveris in terra, &c.* & cap. 18. vers. 18. *Quæcunq; ligaveritis in terra, erunt ligata in cœlo, &c.*

III. Quia exempla probata id testantur. David objurgatus est à Nathane 2. Sam. 12. Rechabeam à Schemaja 2. Chron. 12. 5. Jarobeam à quodam viro Dei 1. Reg. 13. 1. Asa à Chanani 2. Chron. 16. 7. Josaphatus à Propheta Jehu. 2. Chron. 19. 2. ac rursus à Propheta Eliezare 2. Chron. 20. vers. 37. Ezechias à Jesaia, Achabus ab Elia, Herodes à Johanne Baptista, Imperator Philippus Arabs & filius ejus à Fabiano Episcopo Romano, Theodosius Magnus ab Ambrosio Episcopo Mediolanensi.

Disciplinæ Ecclesiasticæ subjecit se ultro Imperator Valentinianus senior, qua de re Theodoretus Historiæ Ecclesiasticæ libro quarto, cap. quinto & sexto. Theodosius item Magnus, ut prolixè describit idem Theodoretus Historiæ Ecclesiasticæ libro quinto, capite decimoseptimo.

Hæc de communi jurisdictione.

Propria, est cui Episcopi Ecclesiæ & cæteri Ecclesiastici subjecti sunt peculiari ratione.

Estq; vel depositio ab officio vel etiam ἀφορισμὸς & segregatio omnimoda ab Ecclesia.

Hactenus dictum est de Ecclesiæ gubernatione Ecclesiastica: sequitur

CAPUT XIX.

In quo de politica Ecclesiæ gubernatione.

POLITICA *Ecclesiæ gubernatio*, est gubernatio ejus corporalis sub politico Magistratu, cui Ecclesiam Deum in his terris vult esse subjectam, ad externam pacem & quietem conservandam. Rom. 13. 1. Tit. 3. 1. 1. Petr. 2. 13. Ab hac subjectione nemo est exemtus, etiamsi Apostolus, etiamsi Evangelista, etiamsi Propheta sit.

Ea non est constituta à Christo in his terris versante: nam Christus non fuit in eum finem incarnatus ut politiam terrenam constitueret. Ipse enim disertè negavit se constitutum judicem inter fratres de hæreditate contendentes Luc. 12. vers. 13. 14. nec adulteram ad se adductam judicare voluit Joh. 8. & negavit regnum suum esse de hoc mundo Joh. 18. 36.

Ecclesiastici omnes debent subjecti esse Magistratui seculari, *primò* quoad externum & civile dominium:

1. Quia illis Deus id mandavit, 1. Petr. 2. 13. 14. *Subjecti estote cuivis humanæ ordinationi propter Dominum: sive Regi, ut qui supereminet, Sive præsidibus ut qui per eum mittuntur tum ad ultionem maleficiorum, tum ad laudem rectè agentium.* Rom. 13. 1. *Omnis anima potestatibus supereminentibus subjecta esto.*

Proinde politica potestas Magistratus in Ecclesiasticos est juris divini, non autem humani, nec consuetudinarii.

2. Quia Sacerdotes in Veteri Testamento fuerunt subjecti Regibus.

3. Quia Christus ipse, & Apostoli, & pii Episcopi successores ipsorum subjecti fuerunt in temporalibus Magistratui seculari. Christus censum solvit Cæsari, judicatus est coram Pilato, Paulus Apostolus coram Festo, Felice, Nerone Imperatore: & Paulus à Festo præside non appellavit ad Petrum Apostolorum Principem, sed ad Neronem Imperatorem. Augustinus subjectum se fatetur, Exposit. ad Roman. num. 72. Polycarpus Smyrnensis, Eusebius Histor. Eccles. lib. 4. cap. decimoquinto.

Secundò subjecti esse debent in omnibus, quæ Reges in Ecclesiastico ordine constituerunt secundum voluntatem Dei sive ceremonias, sive decorum externum, sive res indifferentes spectemus, sicut sacerdotes & Levitæ fuerunt subjecti ordini illi quem David constituerat, & postea confirmavit Salomon, revocavit in usum Ezechias & Josias.

Talis primatus in Ecclesia datus est à Deo piis Regibus & Principibus & Magistratibus: ac proinde primatum habent in suis ditionibus, tum quoad regimen corporale, tum quoad curam religionis & cultus Dei, ut docet exemplum Mosis, Josuæ, Davidis, &c.

Proinde Papa Romanus cum suis Cardinalibus & Pseudepiscopis & clericis, voluntati Dei resistit, subjectionem Magistratui politico debitam denegans.

Jam vi-

Jam videamus, quid sit Magistratus politicus quòd necessarius Ecclesiæ, quotuplex sit, &c. A

Magistratus politicus, est persona publica potestatem in subditos legitimè gerens ad conservandum ordinem humanum in societate civili, Roman. 13. vers. 1. Vel, cui pro potestate jubere datum est.

Etsi nomen Magistratus à Politicis scriptoribus strictâ significatione non tribuatur summo Principi, sed iis qui à Principe sunt constituti gubernationis & justitiæ administri: tamen à scriptoribus Ecclesiasticis latâ significatione usurpatur & sub eo etiam summus Princeps, ut Imperator, Rex, atque adeò quodvis regimen comprehenditur.

Necessarius est Ecclesiæ: I. Quia à Deo ordinatus est ad defensionem Ecclesiæ, Judic. 2. vers. 16. *Postea excitabat Iehova vindices, qui servabant eos è manu diripientium eos.* B

II. Quia sine eo religio vera nequit diu consistere, Judic. 17. 6. *Temporibus illis non erat rex in Israele: quisque quod rectum videbatur in oculis suis faciebat.* Et cap. 19. 1.

Necessarius est Magistratus & *Reipublicæ*, quæ est recta seu justa gubernatio plurium familiarum & ejus quod illis cōmune est, cum potestate suprema.

Formæ Reipublicæ vel *simplices* sunt vel *compositæ*.

Formæ simplices Reipublicæ seu regiminis seu gubernationis politicæ tres sunt; *Principatus seu Monarchia, Aristocratia* & *Democratia*.

PRINCIPATUS seu MONARCHIA, est regimen in quo penes unum est summa rerum potestas ac præcipiendi autoritas, legitimè concessa, nempe vel à Deo vel à populo. Talis fuit principatus Mosis, Josuæ, Davidis Regis in populo Israelitico. C

Principatus aliis imperiis seu formis gubernationis præferendus videtur: quia est antiquissimus, communissimus, ad justitiam tuendam accommodatissimus, tranquillissimus, modo regendi optimus & tutissimus, & maximè diuturnus.

ARISTOCRATIA, est regimen in quo summa Reipublicæ potestas est penes optimates, id est, nobiles aut patritios. Tale regimen fuit post Josuam in populo Israelitico in terram promissam deducto, Judic. 1. Ejusque mutationem Deus sibi displicere testatus est, 1. Samuel. 8. vers. 7. 8. & cap. 10. v. 18. 19.

Democratia est regimen, in quo populus ex se deligit eos, qui Rempubl. administrent. D

Formæ compositæ regiminis sunt plures ex mistione simplicium formarum constantes. Sed de formis rerumpublicarum humanarum ex professo agunt politici: quemadmodum & de vitiis contrariis, nimirum Tyrannide, Oligarchia & Anarchia.

Magistratus fidelis, sapiens & bonus, est indicium amoris Dei in subditos: quemadmodum Regina Schebæ dixit Salomoni 1. Reg. 10. 9. *Eo quòd diligit Iehova Israelem in seculum, ideo imposuit te Regem, ut exerceres judicium & justitiam.*

Cæterum Magistratus politicus vel *fidelis* est, vel *infidelis*.

Infide-li. *Magistratus fidelis*, est qui verè fidei ac religionis professione Ecclesiæ est conjunctus, à Deo excitatus in bonum Ecclesiæ, 1. Chron. 14. 2. Quales olim erant Moses, Josua, David, Salomon, Josaphat, Josias, Ezechias, Constantinus Magnus, & alii Christiani Principes. E

Christianis enim licet Magistratum politicum gerere, sicut & judiciis præesse, bellum necessarium gerere, in turbatores pacis publicæ supplicio capitis animadvertere, & alia officia Magistratus exercere.

Magistratus dicuntur dii Psalm. 82. 1. & 6. quia sunt vicarii Dei in administrando jure & exsequendâ justitiâ tuendo bonos & puniendo malos.

In eorum medio adstat Filius Dei & judicat, Psal. 82. vers. 1. Proverb. 8. vers. 15. 16.

Ecclesia est in Republica, ut Optatus Milevitanus dicit, attamen rectè hoc intelligendum. Nam Ecclesia & Respublica interdum re & ratione: interdum ratione duntaxat differunt. Post Christi adscensionem in cœlum Ecclesia re & ratione differebat à Republica & penitus separatas suas peculiares rationes habebat à rationibus Reipublicæ, antequam obstinatos animos & pervicaciam infidelium salutifera Evangelii doctrina perfregisset. *Eccl. Respub. & quomodo differant?*

Depulsâ verò Gentilium errorum caligine & Christianismi professione vulgò à plerisque omnibus susceptâ, Ecclesia eadem fuit quodammodo cum Republicâ. Ex eo enim tempore, qui Rempublicam constituebat populus, idem etiam Ecclesia fuit, verùm diversa ratione & fine. In-primis autem tum iidem fuerunt Ecclesia & Respublica, quum Imperatores fideles libertatem religionis Christianæ edictis promulgarunt & Christianam Rempublicā reddiderunt quæ antea Gentilis erat.

Quapropter Imperator fidelis est caput temporale populi Christiani, rector & temporale caput fidelium.

Libertatem autem religionis vocant Impp. Constantinus & Licinius in Edicto suo, liberam religionis Christianæ professionem, liberam facultatem omnia agendi quæ ad religionem Christianam plenè exercendam requiruntur, quo in genere sunt jus conveniendi ad sacras conciones, publicas preces & Sacramentorum administrationem: ædes sacras ædificandi: Synodos cogendi: & disciplinæ Ecclesiasticæ usurpandæ. Errant periculosè qui non distinguunt inter libertatem potestatemque à Deo datam Ecclesiæ, & eam cujus autor est Princeps. Illa separat Ecclesiam à Republica, dum peculiarem Deo populum ipsam efficit: hæc, Ecclesiam Reipublicæ adjungit, & ad communionem ejusdem juris cum cæteris Reipublicæ membris admittit, vel ad illam pertinere declarat. Nam ut antea dicebamus, Ecclesia hactenus ita in Republica fuerat, ut tamen pars illius non censeretur, sed exterminio deputaretur: ac propterea æquo jure cum reliquis civibus non utebatur, neque alium ferè suarum injuriarum aut contemtæ disciplinæ vindicem, nisi Deum habebat. Ubi verò libertatem religionis à Principe fuit consequuta, & injuriarum suarum ultorem eundem Principem habuit, & disciplinæ quoq; Ecclesiasticæ custodem ac vindicem: ex quo etiam illud postea evenit, ut hæretici, qui hactenus in eadem causâ cum orthodoxis Catholicis fuerant sub infidelium Principum imperio, edicto Constantini ab Ecclesia separarentur, & libertate Catholicis concessâ privarentur.

Etsi igitur iidem sint Ecclesia, quorum est Respublica: manet tamen Ecclesiæ & Reipublicæ discrimen. Sicut instituendæ Reipublicæ finis est adeptio humani boni: Sic Ecclesiæ congregandæ finis est Numinis cultus, & ad futuram beatitudinem præparatio. Nec diverso fine duntaxat Ecclesia & Respublica distinguuntur: verùm etiam conditione, institutis ac regimine. Respublica in hoc mundo tanquam in legitima sua patria versatur: opes terrenas & omnia vitæ hujus instrumenta conquirit: potentiam sibi parat: & fines suos quantum potest promovet; Quippe in eo humanum bonum positum esse, vulgo homines autumant. Ecclesia ad brabium supernæ vocationis Dei in Christo Jesu

Digitized by Google

contendens, ut ait Apostolus Philipp. 3. v. 14. & ad melioris vitæ fruitionem spes cogitationesque suas indesinenter referens, terrenis bonis non fruitur, sed utitur: neque ut patriam suam terras colit: sed ut inquilina vel peregrina, non autem ut civis in iis hospitatur, memor ejus quod Apostolus ait 1. Corinth. 7. v. 29. 30. 31. *qui emunt, ut non obtinentes. Et qui utuntur hoc mundo, ut non abutentes: præterit enim habitus hujus mundi.* Idcirco Scripturæ Ecclesiam alio nomine CIVITATEM DEI vocitant Psal. 87. vers. 3. Apocal. 21. v. 2. Habet enim πολίτευμα suum & municipatum in cœlis, quod idem inquit Apostolus Philip. 3. vers. 20. didicitque Ecclesia à Christo Rege suo dicere, *Regnum meum non est de hoc mundo*, Johan. 18. 30. Hæc tanta diversitas & rectores diversos esse desiderat. Qui Ecclesiam regit, communi nomine Sacerdos: qui Rempublicam, Princeps dicitur.

A Christo autem Rege & Sacerdote potestatem accipiunt Princeps & Sacerdos: ille civilem, hic Sacerdotalem. Utriusque potestatis autor Christus, Deus & homo: neque vel Sacerdotalis in rebus divinis à Rege vel Regia in humanis pendet à Pontifice, quod posterius falsò multi hodie nituntur persuadere, Imperator Justinianus Novell. VI. Sacerdotium ac regnum ab eodem principio scribit manare, nempe à Christo, qui universitati Episcoporum dixit in Petro, Joh. 21. ℣. 16. *Pasce oves meas:* & universo populo Matth. 22. vers. 21. *Date Cæsari, quæ sunt Cæsaris*, & per Paulum Rom. 13. v. 1. *Omnis anima potestatibus supereminentibus subdita sit, &c.* Quapropter Gregorius Nazianzenus in concione Nazianzi habita dicebat, Magistratum civilem χριςῷ συνάρχειν, χριςῷ συνδιοικεῖν. Proverb. 8. ait Sapientia æterna: *Per me Reges regnant.*

Ex his consequitur, non pugnare inter se politicam & Ecclesiasticam gubernationem, sed alteram alteri aptam esse.

Neque tamen sunt confundendæ, ut Pseudoepiscopi Papani faciunt, qui Ecclesiasticam & politicam simul gubernationem usurpant, cùm in Novo Testamento nemo debeat simul & Episcopus & Princeps secularis esse.

Gubernatio politica & Ecclesiastica quomodo differant?

Sed differt utraque gubernatio aliquot modis: *Primò*, quia politica gubernatio est conjuncta cum imperio & potestate coactiva: Ecclesiastica veriùs est famulitium & simplex ministerium, solo Christo, velut Capite Ecclesiæ, imperium sibi reservante, Lucæ 22. 25. 1. Corinth. 3. 5. 21. 2. Cor. 1. vers. 24. & 4. vers. 5. 20. 1. Petr. 5. vers. 1. & sequentibus.

Secundò, quia politicæ gubernationis subjectum proprium sunt res humanæ, nimirum vita, corpus, facultates, bona existimatio subditorum vel aliorum: Ecclesiasticæ verò proprium subjectum sunt res divinæ & Sacræ, tum quas Deus ad animarum nostrarum & conscientiarum sanctificationem ut necessarias imperat, tum quas Ecclesiæ honestas & ordo postulat constitui atque observari. Rex non est propriè Rector Ecclesiæ, sed Reipublicæ; Ecclesiæ verò defensor est. Potestas civilis non solùm in temporalibus directum imperium habet, sed etiam de rebus Ecclesiasticis rectè constituendis indirectum imperium, maximè non facientibus officium ministris Ecclesiæ, 2. Chron. 24. 6. 8. 11. 12. 2. Reg. 12. vers. 4. 5. 6. 7. 8. 9. at ministris verbi Dei ita res divinæ permittuntur, ut secularibus negotiis se immiscere prohibeantur. Possunt sanè ex officio charitatis illa attingere, sed non ex vi & imperio ullo sacerdotali.

Obiiciuntur exempla sacerdotum veteris Testa-

A menti & Prophetarum, qui non solùm rempublicam attigerunt, sed etiam res maximas in ea gesserunt. Verùm id vel expresso Dei mandato fecerunt, ut quum Elisæus ungit Regem Jehu, 2. Reg. 9. vel extraordinario quodam jure, requirente id publica Reipublicæ salute.

Tertiò, quia politicæ gubernationis proprius finis est conservatio civilis hominum societatis: Ecclesiasticæ vero conservatio communionis sanctorum, Actor. 2. vers. 42. & seqq. & 4. vers. 32.

Quartò, suprema in Republica Christiana bene ordinata potestas est civilis, non sacerdotalis. Voluit enim Deus, ut Ecclesia Magistratui politico in hoc mundo esset subiecta, regnum suum exspectaret in cœlis, ibi demum, non antè cum Capite suo B regnatura: Respublica autem regnum in terris gereret, sed regnum temporale, quod in terris ortum, in terris desinit. Ecclesiastica potestas non ad dominandum à Deo instituta est, verùm ad ministerium verbi & rerum divinarum.

Sic ergo differunt gubernatio Ecclesiastica & politica.

Unde hoc consequitur, in omni societate quæ diversos habet fines, eosdem & præesse & subesse posse diversis rationibus. Quando legio ad pugnandum cum hoste triremem ingreditur, duplex hic societas, & finis duplex: quatenus sunt vectores, gubernatori navis omnes parent: quatenus milites tribuno legionis. Respectu gubernatoris, etiam Tribunus militũ inter vectores est & tam hujus quàm C omnium aliorum salus à peritia & arte illius pendet: rursus gubernator respectu militarium imperiorum, Tribuno paret & jussa illius capescit. Et Ecclesia & Respublica instar navis habent, eáque similitudine passim veteres utuntur.

Proinde in rebus merè divinis sacerdote plenariam potestatem obtinente, Princeps ovis erit 1. Reg. 12. vers. 3. At in rebus civilibus sacerdos communi jure cum cæteris è populo censebitur, nisi beneficio Principis prærogativa honoris & privilegia illi fuerint indulta. Hinc sequitur necessariò Sacris legibus, & universalis Ecclesiæ canonibus Principem Christianum teneri: civilibus & politicis sacerdotem.

Unde & hoc consequitur, Magistratus politici D non esse, religionem & res sacras pro arbitrio instituere, mutare, tractare, sed ex Dei præscripto sua agere.

Episcoporum & Pastorum Ecclesiæ est docere & alias sacras functiones secundùm verbum Dei obire: Magistratus verò in has sese non ingeret, ut Uzias rex Judaicus fecerat.

Nec Magistratus imperabit religionem quam volet, sed quam Deus præscripsit.

Quòd si quid Magistratus contra veritatem Dei statuerit, Ecclesia apertè modestéque exponat, se nihil contra veritatem posse, sed pro veritate: magisque esse obediendum Deo, quàm hominibus.

Tantum de Magistratu fideli.

E *Magistratus infidelis*, est qui à fide & religione divina est alienus: qualis olim erat Pharao, cui populus Israeliticus diu subjectus fuit, nec nisi consensu ejus ex Ægypto migrare voluit: qualis erat Nebucadnetzar Magnus cui Israelitæ subditi erant: qualis est hodie Magistratus Gentilis vel Turcicus, vel Papanus.

Huic quoque, si necessitas ita postulet, subjectionis officia præstare debet Ecclesia, Rom. 13. v. 1. Tit. 3.

Digitized by Google

Tit.3. vers.1. 1.Petr.2. vers.13. Exempla Achab rex Israelitarum erat impius, idololatra & crudelis, ei tamen subjectus erat Hobadia timens Jehovæ valdè, 1.Reg.18.3.

Pro eo etiam orandum Ecclesiæ, 1. Timoth. 2. 1. & seqq.

Impiis verò edictis ipsius neutiquam obtemperandum: Sed potiùs Christi & Evangelii causâ vel moriendum. Exod.1.vers.17. Dan.3.vers.16.& seqq. & cap.6.vers.11. Actor.4. vers.19.& 5.29.

Ubi Princeps est idololatra, ibi plerunque malo succedit in principatu pejor, ut *Homri* rex Israelitarum fuit pejor Jarobeamo & aliis suis antecessoribus, 1. Reg.16. vers.25. *Achab* fuit deterior & improbior patre suo *Homri*, 1.Reg.16. vers.30. & seqq.

Impius Magistratus accusare solet fidos Dei servos perturbationis, tranquillitatis & prosperitatis publicæ, quum ipse Magistratus sit autor perturbationis illius, dum derelinquit præcepta Jehovæ, 1. Reg.18.vers.17.18.

Adhuc dictum est de publica Ecclesiæ Dei in his terris gubernatione.

CAPUT XX.

In quo de privata gubernatione Ecclesiæ.

PRIVATA *gubernatio Ecclesiæ Dei*, est quæ exercetur privatim à singulis pro ratione vocationis & donorum cujusque, quum ubivis, tum maximè intra privatos parietes, aut in privatis congressibus, aut in itineribus, aut ubi occasio se obtulerit & necessitas atq; ædificatio aliorum postulaverit: idque tum quovis tempore, tum maximè quum propter tyrannidem publica gubernatio est impedita.

Nam non tantùm publicæ personæ & publico officio in Ecclesia fungentes: sed etiam privati omnes in id incumbere debent, ut alii sint aliis exemplo atque adjumento ad salutem æternam, precibus, lectione & meditatione verbi, sancta conversatione, admonitionibus, &c.

Ad hæc officia alii *communi jure*, alii *singulari quodam* obstringuntur.

Commune jus appellamus, quod sola efficit charitas Christiana, hanc enim Christiani omnes sine exceptione alii debent aliis in Christo, Rom.13.v.8.

Idq; tum volentibus & petentibus, tum nolentibus: ut si hominem erroribus idololatriæ implicatū, vel voluptatibus deditum in viam revocaveris.

In canes autem & porcos (quemadmodum appellat Christus) ut spiritualia ejusmodi officia conferamus, non obligat aut cogit charitas, sed prudentia sancta Christo autore vetat, Matth.7. vers.6.

Singulare jus vocamus, quod certa aliqua efficit vocatio, ad communem charitatis vinculum peculiariter accedens.

Vocationis hujus tanta vis est, ut etiam nolentes, gubernare teneantur eos quibus ipsi aliquo jure sunt obstricti, sive ex aliqua sanguinis necessitudine, sive ex voluntatum conjunctione & officii sponsione.

Itaque viri uxores suas instituunt, & reluctantes etiā officiis prosequuntur, parentes liberos, patres familias domesticā familiam, tutores pupillos, &c.

Hactenus dictum est de vera Ecclesia Dei: sequitur de falsa.

A

CAPUT XXI.

In quo de apertis hostibus Christi & Ecclesiæ ejus.

ECCLESIA FALSA, est quæ pro Ecclesia Dei habetur opinione hominum, quum non sit.

Eaque tum *in terra* est, tum *in Purgatorio* fingitur esse, & olim *in limbo*.

Ecclesia falsa in terra, est quæ sequitur falsam religionem, cum verbo Dei in Sacra Scriptura tradito pugnantem.

Hanc quicunq; amplectuntur, hostes sunt Christi & regni ipsius seu veræ atque orthodoxæ Ecclesiæ, & cum dracone illo & serpente antiquo irreconciliabili hoste Dei & Ecclesiæ ejus, conjungunt se ad oppugnandum Christum & Ecclesiam, juxta illud Genes.3.15. *Dixit Deus, inimicitiam pono inter te & mulierem hanc, similiterq; inter semen tuum & semen huius: hoc conteret tibi caput, tu autem conteres huic calcaneum.* Imò quicunque veram religionem non amplectuntur & profitentur, sunt hostes Christi: quemadmodum Christus ipse testatur, Luc.11.23. *qui non est mecum, adversum me est: & qui non colligit mecum, dispergit.*

PRIMO' autem hostes Christi & Ecclesiæ ejus vel *perpetuò tales manent;* vel *suo tempore ad Christum convertuntur.*

C Ex priorum numero erant Hannas, Cajaphas, Pilatus, Herodes & illi de quibus Paulus queritur 1.Thess.2. v.15.16. *Qui etiam Dominum Iesum occiderunt, & proprios Prophetas, & nos exegerunt, neq; Deo placent, & omnibus hominibus adversantur: Prohibentes nos Gentibus loqui ut serventur, ut semper compleant peccata sua: occupavit enim eos ira ad extremum usque.*

Ex posteriorum autem numero erant Nicodemus & Saulus, qui postea Paulus dictus fuit; nam ambo aliquandiu Pharisæi fuerant, ut legitur de Nicodemo Johan.3. vers.1. *Erat autem quidam ex Pharisæis (cui nomen erat Nicodemo) ex primoribus Iudaeorum*, &c. De Paulo Actor.26. vers.5. illum *secundum exquisitissimam illam sectam nostræ religionis vixisse Pharisæum.*

D Proinde non omnes hostes Christi pari loco sunt habendi, & reprobis accensendi: quum inter eos etiam sint aliqui electi, quos Deus Pater, suo tempore ad Christum trahit ut ad eum veniant.

DEINDE hostes Christi vel *aperti* sunt, vel *dissimulati.*

Aperti hostes, sunt qui se pro hostibus Christiani nominis manifestè gerunt.

Suntque tum *blasphemi Iudæi*, tum *Ethnici.*

De blasphemis Iudæis.

Blasphemi Iudæi, sunt aperti religionis Christianæ hostes, qui Jesu Christo promisso Messia exhibito, tamen alium exspectant, & Domino Jesu ejusque membris maledicunt, nec Evangelio de Jesu Christo credere volunt.

Quales multi erant tempore Christi, qui non E erant filii Abrahami, quique studebant interimere & palam aperteque rejecerunt & tandem interemerunt Christum qui loquutus erat eis veritatem quam audiverat à Deo, Johan. 8. v.37. & sequentibus Matth.27.20. Johan.19.15. Actor.4.vers.11.

Obiicitur, *Iudæos recipere Scripturam Sacram, nempe Vetus Testamentum.* RESP. Judæi non sunt amplius vera Ecclesia Dei: tum quia illis publica testificatione Deus renunciavit: tum quia potissimam partem Scripturæ Sacræ non recipiunt, in qua

Digitized by Google

complementum veteris Testamenti docetur. Etsi autem Scripturam Veteris Testamenti recipiunt: tamen rem Scripturæ Veteris Testamenti non retinent, sed à fundamento veræ ac salvificæ fidei quam longissimè discedunt & contradicentes ei blasphemant, Actor. 13. 45. 1. Thessal. 2. 15. 16.

Judæorum præterea consideranda est, tum *rejectio*, tum *restitutio*.

Rejectio Iudæorum, est justissima pœna, quâ sunt affecti à Deo, dum ipsos ut ingratos erga Christum ejusque Evangelium, excæcavit, induravit, & ex regno suo seu Ecclesiâ suâ ejecit, ut in ipsorum locum Gentes vocaret & adoptaret, Actor. 13. v. 46. *Vobis necesse fuit primùm exponi sermonem Dei: postquam autem repellitis illum, & indignos vos ipsos decernitis æternâ vitâ, ecce, convertimur ad Gentes.* Rom. 11. cap. ferè toto.

Ea rejectio nec universalis est nec perpetua. Roman. 11.

Restitutio Iudæorum, est beneficium Dei, quum Deus postquam plenitudo Gentium introierit in Ecclesiam, Judæos convertet, ut Evangelium de Christo æmulatione misericordiæ Gentibus factæ accensi amplectantur, ac rursus Ecclesiæ Dei inserantur æternùmque serventur, Rom. 11. vers. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32.

Hactenus de Iudæis: sequitur de Ethnicis.

De Ethnicis. *Ethnici*, sunt aperti Christianæ religionis hostes, qui solum illum verum Deum, Patrem, Filium & Spiritum sanctum, & unicum illum Mediatorem inter Deum & homines Jesum Christum Dominum nostrum non agnoscunt & invocant, sed falsum & commentitium Deum, aut etiam plures deos colunt & modos salutem æternam consequendi extra Christum fingunt.

Quales olim erant Gentiles Philosophi, & qui errores eorum sectabantur Romani, & postea Christianos crudelissimè persequebantur;

Quales etiam hodie sunt *Mahumetani & alij Gentiles*.

Mahumetani, sunt aperti Christianæ religionis hostes, qui Mahumetem tanquam divinum prophetam habent, & Alcoranum ab ipso traditum amplectuntur. Iidemque etiam *Turcæ* dicuntur, quibus in religione conjuncti sunt *Tartari* & *Persæ*.

Gentiles alij sunt præter Mahumetanos reliqui Ethnici omnes, qui Christum non colunt, & fictitios Deos adorant, ut *Malabares* in Orientis magno tractu, *Sinitæ* aut *Sinenses*, in America *Peruviani*, *Mexicani*, &c.

Atque hæc de hostibus apertis: nunc sequitur de dissimulatis.

CAPUT XXII.

In quo de hæreticis & schismatis.

DISSIMULATI *hostes Christi & Ecclesiæ puræ*, sunt qui Christum sub ipsius nomine oppugnant.

Isti nominantur *fatui* Proverb. 9. 6. *Relinquite fatuos, & vivite.*

Veniunt in nomine suo, Joh. 5. 43. hoc est, quærunt suam propriam gloriam, non Dei, sicut dicitur Joh. 7. 18. *Qui à semetipso loquitur, gloriam propriam quærit.*

Suntque vel *Antichristi*, vel *Pseudochristi*.

Antichristi, sunt dissimulati hostes Christi, qui A doctrinæ Christi, cujus se sectatores profitentur, quoquo modo adversantur, 1. Joh. 2. 18. 22. & cap. 4. vers. 3. 2. Joh. vers. 7.

Iidem dicuntur etiam *Pseudoprophetæ*, Matth. 7. vers. 15. & *lupi graves*, Actor. 20. vers. 9.

Antichristus est duplex: aut enim *uni vel alteri tantùm parti doctrinæ Christianæ*, aut *ferè toti ejus corpori adversatur*.

Prioris generis sunt omnes hæretici, 1. Johan. 2. vers. 18. & 2. ep. Johannis vers. 7.

Hæreticus, est antichristus qui dogma aliquod erroneum pugnans cum sacris literis & fidei aliquem articulum oppugnans atque convellens, quod sibi sive sponte sua sive aliena seductione delegit, quamvis convictus autoritate verbi divini etiam in conscientia sua, voluntariâ animi obfirmatione pertinaciter tuetur, Rom. 16. vers. 17. 18. cap. *hæresis*. 24. q. 3. Item l. 1. & 2. C. de summa Trinit. & Nov. 115. cap. 3. §. 14. *Hæreticus quid?* B

Hæreticum hominem igitur tria hæc conjuncta faciunt: *error*, *evictio* & *contumacia*. *Error* autem non quivis hæreticum facit, veluti qui tantùm attingit dogma aliquod inferius, non ita ad fidem propriè simpliciterque necessarium, talis enim error est hominis miseri in via à via aberrantis, sed retinentis caput ac proinde cadentis suo Domino & suo Domino surrecturi, potest enim Deus eum stabilire, ut Paulus Apostolus loquitur Rom. 14. v. 4. Quapropter etiam hominem tali errore præoccupatum nec veritas hæreticum & Antichristum vocat, nec debet charitas, nec Domini jubet autoritas. Sed error ille hæreticum facit, qui præcipuo alicui dogmati fidei Christianæ seu articulo aliquo fidei aut pluribus contrarius est & sic in doctrinæ Christianæ fundamentum impingit: Hæresis enim est propriè in quæstionibus fidei. *Quæ requirantur?* C

Deinde non omnis qui errat in fide, hæreticus est, potest enim ex simplicitate & ignorantia errare in fide. Nec quisquis sic errat, ut tamen veriora & meliora docentem paratus sit audire & veritati locum dare, nec omnis qui semel aut bis erroris evictus est: sed quisquis in errore demonstrato & autoritate verbi Dei evicto, est contumax & in eo persistit. Insignis est locus Augustini secundo tomo, epistolâ centesimâ sexagesimasecundâ, quem operæpretium est huc adscribi: *Dixit quidem Apostolus Paulus: Hæreticum hominem post unam correptionem devita, sciens quia subversus est ejusmodi, & peccat, & est à semetipso damnatus. Sed qui sententiam suam, quamvis falsam atque perversam nulla pertinaci animositate defendunt, præsertim quam non audaciâ præsumtionis suæ pepererunt, sed à seductis atque in errorem lapsis parentibus acceperunt, quærunt autem cautâ solicitudine veritatem, corrigi parati cùm invenerint, nequaquam sunt inter hæreticos deputandi. Tales ergo vos nisi esse crederem, nullas fortasse vobis literas mitterem. Quanquam & ipsum hæreticum quamlibet odiosâ superbiâ tumidum & pervicaciâ malæ contentionis insanum, sicut vitandum monemus, ne infirmos & parvulos fallat, ita non abnuimus quibuscunque modis possimus corrigendum. Unde factum est, ut etiam ad nonnullos Donatistarum primarios scriberemus, non communicatorias literas, quas jam olim propter suam perversitatem ab unitate Catholica quæ toto orbe diffusa est non accipiunt, sed tales privatas, qualibus nobis uti etiam ad paganos licet, quas illi etsi aliquando legerunt, respondere tamen eis sive noluerunt, sive ut magis creditur nequiverunt. Ubi nobis satis visum est implevisse nos officium charitatis, quàm non solùm nostris sed & omnibus nos debere Spiritus sanctus docet, qui nobis ait per Apostolum: Vos au-* D E

Vos autem Dominus multiplicet, & abundare faciat in charitate, in invicem & in omnes. Monet etiam alio loco, in modestia corripiendos diversa sentientes, si fortè, inquit, det illis Deus pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, & resipiscant de diaboli laqueis, captivati ab ipso in ipsius voluntatem. Hæc prælocutus sum, ne quis me existimet impudentiùs vobis quàm prudentiùs scripta misisse, & hoc modo vobiscum de negotio animæ vestræ aliquid agere voluisse, quia nostræ communionis non estis, cum tamen si de negotio fundi, aut alicuius pecuniariæ litis dirimenda vobis aliquid scriberem, nemo fortasse reprehenderet. Usque adeò charus est hic mundus hominibus, ut sibimetipsis viluerint. Erit ergò mihi ad defensionem testis hæc epistola in judicio Dei, qui novit quo animo fecerim, & qui dixit: Beati pacifici, quia ipsi filij Dei vocabuntur.

Quapropter etiam non omnis error mentis in fide est *hæresis*, sed qui autoritate verbi Dei demonstratus & evictus, pertinaciter defenditur. Est enim propria forma hæreseos, error mentis voluntate pertinaci confirmatus.

Porrò hæretici distinguuntur variis modis pro ratione hæresium quibus infecti sunt. Aut enim totaliter à doctrina veræ fidei discedunt, ut Simoniani, Menandriani, Gnostici: aut ex parte solùm.

Qui ex parte solùm tenentur hæreseos aut *in causa capitis errant*, aut *in causa corporis*, aut *in causa adiunctorum*. *In causa capitis errant*, qui caput & arcem fidei subruere tentant, id est, fidem de Deo & inprimis de Christo Servatore nostro oppugnant.

In causa corporis errant, qui malè de Ecclesia sentiunt.

Qui *in causa adiunctorum errant*, ii aut errores de rebus necessariò adiunctis capiti vel corpori mystico pertinaci animositate defendunt; aut de rebus non æquè necessarijs: aut denique de rebus mediis, in quibus plurimùm imperiti & simplices errare solent, ut de circumstantiis, ritibus, ceremoniis.

Rursum horum omnium alij plus, alij minus errorum habent: & in iisdem erroribus alij graviùs, alij leviùs à veritate aberrant.

Postremò hæreticorum alij sunt *errantes solùm*: alij *in errorem inducentes alios, aut saltem conantes inducere*.

Errantes aut privatim Deo & sibi cadunt: aut publicè erroris sui professione & demonstratione aliis sunt offendiculo.

Inducentes verò aut ex parte in errorem tentant abducere: aut plenam suadent apostasiam.

Non igitur omnes errantes, sed qui à fundamento discedunt, & in errore demonstrato persistunt, pertinaciter ab Ecclesia Dei fiunt alieni.

Ecclesiæ hæreticæ similiter aliæ aliis graviùs & periculosiùs errant: Quædam in unico capite doctrinæ Christianæ, quædam in pluribus: ac rursus, quædam in principali aliquo capite, quædam in minus principali.

Si verò ab hæresi in ἀπιστίαν demergantur, tum planè Ecclesiæ Christi esse desinunt. Id autem fit, ubi Christus caput Ecclesiæ, Salvator & Mediator non agnoscitur: ubi mediatio illa, quà Christus Ecclesiam, ut jugulum corpori caput coniungit, abscissa est: ac proinde publicè Christus illis Ecclesiis repudium edixit, quæ in alterius nuptias & thorum aperte convolarunt, & Deum non ampliùs per Christum invocant, salutemq; æternam non ampliùs per Christum quærunt. Exemplū est in Asiaticis Ecclesiis, quæ passim à Nestoriana hæresi ad Mahumetanam impietatem desciverunt, & Christo relicto in Mahumetis thorum transierunt.

Hæreticos esse mirandum non est: quia futuros Sacræ Scripturæ prænunciarunt.

Hæreticos fidem quorundam subvertere minimè mirandum: quia hæreses ad hoc sunt, ut fides habendo tentationem, habeat etiam probationem, Deut.13. ℣.3,4.

Hæreticus cum schismatico non est confundendus: nec omnis schismaticus in numero hæreticorum censendus. Etsi enim hæretici plerunque fiunt schismatici, & vicissim schismatici plurimùm fiunt hæretici, tamen differunt *hæreticus* & *schismaticus*. *Hæreticus & schismaticus differunt.*

Nam *primò* hæretici falsis dogmatibus sinceritatem fidei corrumpentes non semper sese ab Ecclesia scindunt: schismatici verò, interdum etiam fidei puritatem retinentes sine hæreseos labe, fraternæ societatis vinculum disrumpunt ambitione honoris aut functionis alicuius, in qua sibi alium prælatum ferre nolunt, aut odio & impatientia ordinis divini & disciplinæ Ecclesiasticæ, aut prætextu scandalorum quæ passim committantur.

Secundò, hæretici propriè in veritatem dogmatum fidei impingunt, quà hæretici: schismatici verò in charitatem, quà schismatici.

Qui autem in veritatem fidei & charitatem simul impingunt, & errorem fidei pertinaciter tuentes sese ab Ecclesia Dei discindunt, ij simul hæretici & schismatici sunt.

Persæpè usu venit, ut alij diversum ab aliis sentiant orthodoxi, attamen sine schismate: ut Hieronymus & Augustinus.

Schismatici aut se in totum ab Ecclesia scindunt: aut ex parte etiam ab hac aut ab illa Ecclesia singularium offensionum nomine.

Qui substantiam seu caput doctrinæ fidei pertinaciter oppugnat, & hæreticus est, non qui alicuius loci Scripturæ interpretationem humanam.

Porrò hæretici fuerunt Sacerdotes Jerosolymitani tempore Jeremiæ, Jer.5.℣.30,31.

Et deinceps diversi hæretici in populo Judaico fuerunt, nominatissimi *Scribi & Pharisæi, Sadducæi & Essæi*, qui spem Israëlis, & exspectationem Messiæ à Deo promissi profitendo, Messiam tamen exhibitum oppugnabant: de quibus prædictum fuit, Zachar.11.v.8. De his *Flavius Josephus* libro duodevigesimo Antiquitatum Judaicarum, cap.2. Nos autem ex Novo Testamento de illis quædam commemorabimus.

SCRIBÆ & PHARISÆI, erant hæretici in populo Judaico, & communia pleraque dogmata & facta habebant. Ædificabant sepulcra Prophetarum, & ornabant monumenta justorum, ut legitur Matth.23.29. ligabant onera gravia difficiliaq; portatu, & imponebant in humeros hominum, digito autem suo nolebant ea movere, Matth.5.4. omnia opera sua faciebant ut spectarentur ab hominibus, Matth.23.℣.5. dilatabant phylacteria sua, & producebant fimbrias palliorum suorum, Matth. 23.℣.5. præcludebant regnum cœlorum hominibus: ipsi enim non introibant, & volentes introire non permittebant, Matth.23.13. Nam quum regni cœlestis ostium apertum esset per prædicationem Evangelij ab ipso Christo, Scribæ & Pharisæi execrabili simulatione veræ religionis decipientes alios & seipsos, præcludebant ostium illud: & nec ipsi in Christum credebant, & alios pedem habentes in limine, à fide Evangelij arcebant, tum sinistra Scripturæ Sacræ interpretatione, tum excommunicationis comminatione & terrore. Exedebant insuper domos viduarum, idque in speciem longis

Digitized by Google

utentes precibus; circumibant mare & terram, ut facerent unum proselytum, & cùm erat factus, faciebant eum filium gehennæ duplo magis quàm ipsi erant, Matth.23 ℣.14.15. perperam de juramento sentiebant, quemadmodum Christus ostendit, Matth.23.à ℣.16. usque ad 23. decimabant mentham & anethum & cuminum, & omittebant quæ graviora sunt Legis, judicium & misericordiam ac fidem; percolabant culicem, camelum autem deglutiebant, ut legitur Matth.23.℣.23,24. hoc est, in minutis ceremoniarum servandis erant anxij, præcipua Legis ex professo negligebant: Purgabant exteriorem poculi patinæque partem, intus autem illa plena erant rapinâ & intemperantiâ, Matth.23 ℣.27. ceremonias externas & traditiones à patribus profectas solicitè observabant, præcepta verò moralia Legis divinæ securè contemnebant & violabant. Galat.1.℣.14. Docetur id passim in Novo Testamento, veluti quum Jesus Sabbatho per sata iret, discipuli eius esuriebant, cœperuntque vellere spicas & comedere. Pharisæi verò quum hoc vidissent, dixerunt Jesu, Ecce discipuli tui faciunt, quod non licet facere Sabbatho. Sic ceremoniis addicti charitatis officia pro nihilo ducebant, & condemnebant innocentes, ut videre est Matth.12.℣.1.& sequentibus. Ijdem indignissimè ferebant Christum sanare Sabbatho: sed pro peccato non ducebant, quòd Sabbatho consilium caperent adversus Jesum, ut eum perderent, Matth.12.℣.10.& sequentib. Nec pro peccato habebant, quòd opera Dei, quæ Jesus edebat, Beelzebuli principi dæmoniorum adscriberent, Matth.12.℣.24. Ijdem accusabant discipulos Jesu, quòd transgrederentur traditionem seniorum, non lavantes manus suas, quum ederent panem: at ipsimet securè & impiè irritum faciebant mandatum Dei per traditionem suam, ut pluribus explicatur Matth.15.℣.1.& sequentib. Quum tradidissent Jesum Pilato, non ingressi sunt Prætorium, ne immundi fierent, sed Pascha edere possent: interim Jesum innocentem accusabant falsò & ad necem deposcebant. Persequutiones adversus Christi Apostolos & alios Christianos excitabant, ut Acta Apostolica passim testantur & epistolæ Paulinæ. Adversus Christum Concilia & conventus celebrârunt: quòd doceret & se esse Christum profiteretur, ægerrimè tulerunt: ministros ad illum capiendum miserunt, ut legitur Johan.7.℣.32. Dies observabant & menses & præstituta tempora & annos, & cogebant fideles circumcidi, Galat.4.℣.10.& cap.6.℣.12,13. Superstitiosè ciborum delectum habebant, Ne ederis, aiebant, neque gustaris, neque attigeris, ut docet Paulus Coloss.3.℣.21. Se errare & seduci non posse præ seferebant, summum judicium in religione sibi sumebant, adversus Christum crudelitatem non exercentes tanquam seductos reprehendebant, se pro norma fidei proponebant, ab aliis id solùm credi volebant quod ipsi crederent, populum Christo adhærentes negabant Legis notitiam habere & exsecrabilem esse statuebant, atque ita plebem contemnebant & nihili faciebant, si quis iniquis præiudiciis ipsorum resisteret, etiamsi ex ipsorum numero esset, superbè & contumeliosè rejiciebant, ut videre est, Joh.7.℣.45. usque ad finem capitis. Circumcisionis & legum Mosaicarum observationem tanquam necessariam ad salutem urgebant, Actorum 15.℣.5. bonis operibus nos coram Deo justificari asserebant, Matth.5.℣.20.

SADDUCÆI erant hæretici in populo Judaico quædam habentes dogmata cum Scribis & Pharisæis communia: sed peculiariter contendebant, non esse resurrectionem mortuorum, Matth.22.℣.23.Marc.12.18.Luc.20.27. Ijdem negabãt esse Angelos & spiritus, Act.23.8. Videntes miracula quę Apostoli edebant repleti sunt invidiâ, & iniecerunt manus in Apostolos, & in custodia publica eos posuerunt, Act.5.℣.17,18. Ab illorum, ut Pharisæorum fermento, ut sibi fideles caverent, Christus monuit, Matth.16.11,12.

Sadducæi si denominentur à nomine appellativo צדקים *justi*, tum scribitur gemino dd, sin verò à nomine proprio Sadoc vel Tzadoc, quod nomen est hoc loco non summi Sacerdotis illius de quo ESSÆI, erant hæretici in populo Judaico, sic dicti ab Hebræo חסיד, id est, ὅσιος, *sanctus*, quasi sancti, & à sanctitate nomen ducentes. De iis Philo Judæus in libro cui titulus, Quòd omnis probus liber, seu, Quod liber fit quisquis virtuti studet.

A temporibus autem Apostolorum exstiterunt, atque etiamnum exsistunt varij hęretici, veluti *pharisaisantes*, de quibus Act.15. & in epistola Pauli ad Galatas, Coloss.2.℣.16.& seqq. Angelolatræ, Coloss.2.℣.18. Nicolaitæ, Apocalyps.2.℣.14,15. Simoniani sic dicti a Simone Mago, de quo Act.8.℣.9.& seqq. Cerinthiani, Ebionitæ, Valentiniani, Marcionitæ, Sabelliani, Samosateniani, Ariani, Nestoriani, Eutychiani, Pelagiani & alij, quorum plerorumque Patriarchæ fuerunt Philosophi Gentiles: & contra quos scripserunt Irenæus, Tertullianus, Epiphanius, Augustinus, & superiore seculo Lambertus Danæus.

MORES hæreticorum quales sint, passim Scriptura Sacra describit:

Fascinant alios ne obsequantur veritati, Galat.3.℣.1.

Concilia ineunt de Christo è medio tollendo, & interficiendis cultoribus eius sinceris, Joh.5.16,18. & cap.7.℣.30.& cap.11.℣.53:& 12,℣.10.

Persequuntur Christum Jesum, tum in ipso, Joh.5.℣.16. tum in membris ipsius, Act.6.℣.9.& seqq.

Prohibent annunciare verbum Dei, Jerem.11.℣.21. Act.4.℣.17,18.

Ineunt cogitationes & consilia de tollendis è medio præconibus veritatis; Jerem.11.℣.19: Johan.8.℣.37,40. Sic mores produnt animum, & mihi credite, semper junctus cum falso est dogmate cædis amor.

Christi nomen prædicant, commune tamen illis cum piis fundamentum non est, sed manet Ecclesiæ proprium. Nominetenus invenitur Christus apud hæreticos, reipsa non est: ideò hæretici caput non tenent.

Laudant tempora quibus idololatriæ dediti fuerunt & calamitates publicas adscribunt omissioni seu neglectui suæ idololatriæ, Jer.44.17,18.

Queruntur ab aliis negligi religionem, quam ipsi gravissimè violant ac propè evertunt. Ita enim Pharisæi querebantur, à Christo, à discipulis eius violari Sabbathum, cuius sanctitatem ipsi propè universam tollebant.

Veritatem & sermonem Christi accipiunt carnaliter, ludificantur, exagitant, Joh.7.℣.35,36.& cap.8.

Verbum Dei pervertunt, & alio sensu accipiunt, quàm dictum est Joh.2.℣.20,21:& cap.6.52. & cap.7.35,36.& cap.8.℣.22,33,52,57.

Offenduntur & ad iram concitantur verbo Dei, Joh.6.41,52.

Commendant maiores & Patres, & se illorum discipulos ac sectatores esse gloriantur, & interim Christum & doctrinam eius damnant, & diabolo adscri-

Digitized by Google

adscribunt: id fecerunt Judæi, qui dicebant, Joh.8. 39. *Pater noster Abrahamus est.* & ℣.52.59. *Nunc cognovimus te dæmonium habere, Abraham mortuus est & Prophetæ: & tu dicis, Si quis sermonem meum servaverit, non gustabit mortem in æternum. Sustulerunt ergò lapides ut jacerent in eum: Jesus autem occultavit se, & exivit è templo, transiens per medium eorum: & sic præteriit.* Et Joh.9.℣.28,29. *conviciati sunt ei,* cui Christus visum dederat, *& dixerunt, Tu discipulus illius esto: nos autem Mosis discipuli sumus. Nos scimus Deum esse loquutum Mosi: hic autem unde sit, nescimus.*

Accommodant se cupiditatibus impij Magistratus, ut olim fecerunt Baalitæ ad votum regis Achabi loquentes & consulentes 1. Reg.22.6,11,12.

Decipiunt libenter muliebrem sexum ut per illum alios seducant. 2.Tim.3.v.6. Simon Magus Hæresin condidit, Helenæ meretricis adiutus auxilio. Nicolaus Antiochenus omnium immundiciarum repertor, choros duxit femineos. Marcion Romam præmisit mulierem, quæ decipiendos sibi animos præpararet: Apelles Philomenem suarum comitem habuit doctrinarum. Montanus immundi spiritus prædicator, multas Ecclesias per Priscam & Maximillam, nobiles & opulentas feminas, primùm auro corrupit, deinde hæresi polluit. Arius, ut orbem deciperet, sororem Principis antè decepit. Donatus per Aphricam ut infelices quosque fætentibus pollueret aquis, Lucillæ opibus adiutus est. In Hispania Agape Elpidium, mulier virum, cæcum cæca duxit in foveam, successoremque sui Priscillianum habuit, Zoroastris magi studiosissimum, & ex mago Episcopum; cui juncta Galla, non gente, sed nomine, germanam huc illucq; currentem alterius & vicinæ hæreseos reliquit hæredem.

Sic fuit de Antichristo prioris generis: sequitur

CAPUT XXIII.

In quo de Antichristo illo magno.

ANTICHRISTUS *ille magnus*, est eximius quidam Christi & Ecclesiæ eius adversarius, qui κατ' ἐξοχὴν & principaliter appellatur Antichristus, qui sibi arrogat ea in Ecclesia universâ, quæ soli Christo competunt. 2.Thessal.2.℣.7. 1.Joh.2.18.& cap.4.℣.3.

Quemadmodum olim Christo nato & revelato Herodes turbatus fuit & urbs Jerosolyma cum eo, & in ea summi Pontifices, Pharisæi & Scribæ: ita nunc quum Antichristus qui jam venit, magis atque magis retegitur, turbantur plurimi, tum Politici, tum Ecclesiastici, atque ægrè ferunt de Antichristo doceri, de quo mallent altum esse silentium, pacis & tranquillitatis mundanæ causâ. Atqui de Antichristo illo eximio est docendum:

I. Quia Scriptura Sacra de eo docet.

II. Quia de pseudoprophetis cavendis ministri verbi Dei auditores suos admonere tenentur, exemplo Christi, Matth.7.℣.15. Antichristus autem est præcipuus Pseudopropheta, Apocal.16.℣.13.& cap. 19.℣.20.&cap.20.10. De Antichristo igitur cavendo ministri verbi Dei auditores suos admonere debent.

III. Quia omnibus fidelibus est cognoscendus, ut sibi ab eo cavere possint, ne cum aliis à Christo & vera fide deficiant.

A IV. Quia retegendus est 2. Thessal.2.℣.2.& 8. Ministrorum ergo Evangelij officium est eum retegere.

V. Quia qui Antichristum retegere formidant, Christum quodammodo abnegant, dum æquo animo patiuntur, alium præter Christum se pro capite universæ Ecclesiæ Christianæ gerere & jactare. Ut infidelis est Regi & Magistratui suo, qui ferre potest ut alius se pro Rege & Magistratu gerat, & factiones defectionesque excitet: ita infidelis est Christo, quicunque ferre potest, ut alius quàm Christus se pro capite Ecclesiæ gerat. Et si ministri verbi graviter peccarent, si auditores suos non admonerent de fugienda factiosorum in civili republica & rebellium
B adversus legitimum Magistratum societate: quantò magis peccarent, si non admonerent auditores suos de fugiendo Antichristo?

VI. Quia Antichristi factio abominabilibus peccatis est dedita, & certò horribiles plagas expertura. De illa cavẽda igitur monendi fideles, ne participes fiant peccatorum eius, & de plagis eius accipiant, Apocal.18.4.

VII. Quia Antichristus est hostis Ecclesiæ Christi. Ab hostibus autem Ecclesiæ Christi ut sibi fideles caveant, monere debent ministri verbi Dei, utpote qui speculatores dati sunt à Deo Ecclesiæ Christi, Ezech.3.

Quid sit Antichristus ille, ambiguè quæritur: Nã
C interdum Antichristi nomine intelligitur multitudo seu factio quædam habens unum monarcham, oppugnans Christum, quamvis ipsum verbis confiteatur; sicut Christi nomine interdum intelligitur tota Ecclesia cum capite Christo.

Interdum Antichristi nomine intelligitur solum caput, seu solus monarcha multitudinis illius adversantis Christo, etsi eum verbis confiteatur; & describitur in hunc modum:

Antichristus ille magnus, est homo peccati, Christo sub Christi nomine adversans, Christum verbis profitens, sed facto personam & officium, quod solius Christi est, sibi usurpans, pro summo propheta & doctore, pro summo Pontifice & Monarcha Eccle-
D siæ universâ sese gerens & haberi volens, quum non sit. Hoc est, ut paulò plenius describatur: Est universalis apostasiæ seu defectionis à fide & doctrina Christi caput, & Christianum quidem nomen profitens, sed tamen Christo & doctrinæ Christi sese opponens: usurpans sibi regnum seu Monarchiam in Ecclesia Christi; tum duplici, eaq; supremâ potestate, spirituali & seculari, & cum fallacibus signis ac miraculis se ostentans, magus, cum Diabolo paciscens: Idololatra, hypocrita, blasphemus, ambitiosus & superbus, exlex, cælebs, & coniugium prohibens, sed tamen impurus scortator, adulter & Sodomita & meretrix Babylonica: certorum ciborum abstinens, sed tamen luxuriosus: avarus, emunctor
E pecuniæ, vafer, vanus, mendax, crudelis, tyrannus, persequutor & parricida sanctorum; se tanquam Deum venditans, & contra potestates & maiestates omnes, tum terrenas, tum cœlestes, sed efferens; divinam potentiam & Christi absolutum dominium sibi arrogans: divisâ & dilapsâ Romanâ Monachiâ, & eius ruderibus, in septicolli civitate, hoc est, Romæ (ut interpretatur Bellar. lib.2. de Romano Pontifice, c.2.) quæ est spiritualis ille Babylon, mater illa scortationum & abominationũ terræ, illa corrupta, illa nefanda, illa pudoris sui nominisque decoctrix, & quæ cruribus hinc inde distinctis per secula aliquammulta libidines suas obtrusit orbi terrarũ, atq; in templo Dei, hoc est, in Ecclesia, vi & efficaciâ

Digitized by Google

Satanæ paulatim exsistens & crescens, retegendus postremis mundi temporibus, ac tandem glorioso illo Christi adventu penitus abolendus. 2. Thessal. 2. 3. 1. Tim. 4. 1. & seqq. Joh. 2. 22. Proverb. 9. ℣. 13. usque ad finem capitis, Daniel. 7. 8. Apocal. 17. 1. & 18. Apocal. 13. 11. & passim in Apocalypsi.

Antichristi typus fuit *Rex Babylonia*, de quo Jesa. 14. ℣. 13. 14. 15. *Tu dicebas in corde tuo, in cœlos adscendam, supra stellas Dei fortis exaltabo solium meum & sedebo in monte conventus, &c.* quem locum Cyprianus Martyr epist. 55. quæ est ad Cornelium Episcopum Romanum interpretatur de Antichristo: Et ratio est certa: Nam si corporalis illa Babylon fuit typus Romæ, quæ propterea & ipsa dicitur Babylon in Apocalypsi: tum Rex Babylonicus fuit typus Antichristi Romæ sedentis.

Eiusdem typus fuit *Antiochus Epiphanes*, id est, illustris, dictus ab Historicis Epimanes, id est, furiosus: item *Gog*, Ezech. 38, 39. Apoc. 20. 8.

Prædictum fuit de eodem sub imagine mulieris adulteræ, Prov. 9. ℣. 13. & seqq.

Antichristus ille magnus jam venit, in templum Dei, tanquam Deus sedens, id est, in Ecclesiam Dei sibi autoritatem & potestatem supremam sumens, præ se ferens se esse Deum, sicut 2. Thess. 2. ℣. 6, 7, 8. ait Paulus de Antichristo: *Nunc verò quid obstet nostis, ut is suo tempore retegatur. Jam enim peragitur mysterium impietatis huius: tantùm qui nunc obstat, obstabit usquedum è medio sublatus fuerit. Et tunc retegetur impius ille, quem Dominus conficiet Spiritu oris sui, & illustri adventu suo abolebit.* 1. Joh. 2. ℣. 18. *Pueruli, ultimum tempus adest: & sicut audivistis Antichristum venturum, etiam nunc Antichristi multi cœperunt esse: unde scimus ultimum tempus adesse.*

Antichristi illius magni malitia duplex est: una in *doctrina*, altera in *vita*. *Doctrina* enim Antichristi est contraria doctrinæ Christi, ut sequentia ostendunt testimonia, 1. Joh. 2. 22. *Quis est mendax, nisi qui negat, Jesum esse Christum illum? hic est Antichristus, Qui negat Patrem & Filium*, & cap. 4. 1, 2, 3. *Dilecti, ne cuivis spiritui credite, sed probate spiritus an ex Deo sint: nam multi pseudoprophetæ venerunt in mundum. Ex hoc cognoscite Dei Spiritum: Quicunque spiritus confitetur Jesum Christum in carnem venisse, ex Deo est: At quicunque Spiritus non confitetur Jesum Christum in carnem venisse, ex Deo non est: sed hic est ille spiritus Antichristi, de quo audivistis eum venturum fuisse, & jam nunc in mundo esse.* 1. Timoth. 4. ℣. 1, 2, 3. *Spiritus autem disertè dicit fore ut posterioribus temporibus desciscant quidam à fide, spiritibus deceptoribus attendentes ac doctrinis dæmoniorum, Per hypocrisin falsiloquorũ, quorum conscientia cauterio resecta est, Prohibentium contrahere matrimonium jubentium abstinere à cibis, quos Deus creavit ad participandum cum gratiarum actione, fidelibus & iis qui cognoverunt veritatem.* 2. Tim. 4. 3. 4. *Erit tempus cùm sanam doctrinam non tolerabunt, sed auribus prurientes, ipsi sibi pro suis cupiditatibus coacervabunt doctores. Et à veritate quidem aures avertent, ad fabulas verò convertentur.* 2. Pet. 2. cap. toto. Epist. Judæ ℣. 4. *Subrepserunt quidam homines, priùs jam olim descripti ad hanc damnationem impij, qui Dei nostri gratiam transferunt ad lasciviam, & solum illum verum Deum ac Dominum nostrum Jesum Christum negant.*

Vita item Antichristi est contraria vitæ Christi: unde Antichristus ille describitur, 2. Thess. 2. ℣. 3, 4. quòd sit *homo ille, filius ille perditionis, sese opponens & efferens adversus quicquid dicitur Deus, aut numen: adeò ut in templo Dei tanquam Deus sedeat, præ se ferens* A *se esse Deum.* Et ℣. 9, 10. *Cuius adventus est ex efficacia Satanæ, cum omni potentia & signis, ac prodigiis mendacibus, Et cum omni fraude iniustitiæ in iis qui pereunt: pro eo quòd amorem veritatis non receperunt, ut salvi fierent.* 2. Timoth. 3. ℣. 1, 2, 3, 4, 5. ait Paulus de moribus Antichristi & factionis eius: *Illud autem scito, fore ut extremis diebus instent tempora molesta. Erunt enim homines sui amantes, avari, gloriosi, superbi, maledici, parentibus immorigeri, ingrati, impuri, Charitatis expertes, nescij fœderis, calumniatores, intemperantes, immites, minimè amantes bonorum, proditores, præcipites, inflati, voluptatum amantes potiùs, quàm amantes Dei: Habentes formam pietatis, sed qui vim eius abnegârint.* 2. Pet. 2. ℣. 10. & seqq. *Qui carnem sequentes, in impura cupi-* B *ditate incedunt, & dominatum despiciunt, qui, inquam, ut sunt audaces & sibi placentes, non horrent dignitates probris incessere. Quum ipsi Angeli qui sunt robore ac potentiâ maiores non ferant adversus eas apud Dominum maledictionis judicium. At isti, veluti animantia rationis expertia, quæ naturali impetu feruntur, facta ad eum finem ut capta intereant, ea vituperantes quæ ignorant, suâ ipsorum corruptelâ interibunt: Reportaturi mercedem iniustitiæ, ut qui pro voluptate ducant quotidianas delicias, labes ac maculæ, qui fraudibus suis se oblectant, vobiscum epulando. Oculos habentes plenos adulterij & qui à peccando cessare nesciant, inescantes animas instabiles, cor habentes ad avaritiam exercitatum, exsecrandi homines: Qui relictâ rectâ viâ aberrârunt,* B *sequuti viam Balaam filij Bosor, qui mercedem iniquitatis amavit. Sed redargutionem suæ transgressionis habuit: nam subiugale asina muta, humanâ voce loquuta, prohibuit Prophetæ dementiam. Isti sunt fontes aquâ carentes, nebulæ à turbine agitatæ: quibus caligo tenebrarum in æternum servata est. Nam prætumida vanitatis loquendo inescant eos per carnis cupiditates lascivas, qui verè effugerant eos qui in errore versantur: Libertatem iis pollicendo, quum ipsi servi sint corruptelæ: siquidem à quo quis superatus est, huic etiam in servitutem est addictus. Nam si postquam inquinamenta mundi per agnitionem Domini & Servatoris Jesu Christi effugerunt, his rursum implicati superentur, facta est ultima eorum conditio deterior priore. Satius enim fuisset eis non co-* C *gnovisse viam justitiæ, quàm cognita illa, regredi à sancto mandato sibi tradito. Sed accidit eis quod vero proverbio dici solet, Canis reversus est ad suum ipsius vomitum, & Sus lota, ad volutabrum cœni.* Epist. Jud. ℣. 8. & seqq. *Similiter tamen & isti sopiti carnem quidem polluunt, dominatum verò rejiciunt, & dignitates probris incessunt. At Michaël Archangelus, quum adversus diabolum certans, disceptaret de corpore Mosis, non ausus est illi impingere, notam maledicti, sed dixit, Increpet te Dominus. At isti, quæcunque non noverunt, vituperant: quæcunque verò naturaliter, ut animantia rationis expertia, sciunt, in iis sese corrumpunt. Væ ipsis, nam viam Cain ingressi sunt, & deceptione mercedis, quâ deceptus fuit Balaam, effusi sunt, & contradictione Core perierunt.* D *Hi sunt in agapis vestris maculæ, dum vobiscum epulantur, absque ullius metu scipsos pascentes, nubes aquæ carentes, ventis circumactæ, arbores emarcidæ, infrugiferæ, bis emortuæ, eradicatæ: Undæ maris efferatæ, despumantes sua ipsorum dedecora, stellæ erraticæ, quibus caligo tenebrarum in æternum servata est. Prophetavit autem etiam de istis septimus ab Adam Enoch, dicens, Ecce, venit Dominus cum sanctis millibus suis. Ut ferat Judicium adversus omnes, & redarguat quicunque ex ipsis sunt impij de factis omnibus, quæ impiè patrarint, deque omnibus duris quæ loquuti fuerint adversus ipsum peccatores impij. Hi sunt murmuratores, querului, in cupiditatibus suis incedentes: & quorum os loquitur prætumida, admirantes personas utilitatis gratia.*

Digitized by Google

De modis quibus Antichristus usurus erat ad subjiciendos alios homines sedi suæ, ita scribit Gregorius Magnus Episcopus Romanus Expositione Morali super Jobum trigesimotertio libro, capite vigesimotertio: *Antichristus veniens, ipsas etiam summas hujus seculi potestas obtinebit, qui duplici errore saviens conatur ad se corda hominum & missis prædicatoribus trahere, & commotis potestatibus inclinare. Quorum* emissariorum *prædicatio* (ut paulò pòst idem Gregorius ait) *facilè despici ab auditoribus poterat: sed hanc ante humana judicia adjunctus secularium potestatũ terror exaltat. Rectè ergo dicitur* (Job.41.v.14. de Leviathane, quem Gregorius Antichristi typum facit:) *Per gyrum dentium ejus formidò, id est, iniquos prædicatores, Antichristi perversa hujus seculi protegunt potestates. Nam quos illi appetunt loquendo seducere, multi potentium student saviendo terrere. Per gyrum ergo dentium ejus formido est. Ac si apertè diceretur: Idcirco isti perversi prædicatores, aliquos suadentes conterunt: quia circa ipsos sunt alij, qui infirmorum mentes terrentes affligunt. Quale itaque illud tempus persequutionis apparebit, quando ad pervertendam fidelium pietatem, alij verbis savient, alij gladiis? Quis enim etiam infirmus, Leviathan istius dentes non despiceret, si non eos per circuitum potestatum secularium terror muniret? Sed duplici contra eos calliditate agitur: quia quod eis ab aliis verbis blandientibus dicitur, hoc ab aliis gladiis ferientibus imperatur. Quæ utramque actio, id est, potentium atque loquentium, in Iohannis Apocalypsi* (c.9.v.19.) *brevi est sententia comprehensa, quæ dicitur: Potestas eorum in ore & in caudis eorum erat. In ore namque doctorum scientia, in cauda verò secularium potentia figuratur. Per caudam quippe quæ retrò est, hujus seculi postponenda temporalitas designatur, de qua Paulus Apostolus dicit* (Philip.3.) *Unum autem, quæ retro sunt oblitus ad ea quæ antè sunt extentus. Retro enim est omne quod transit: antè verò est omne quod veniens permanet. Istis ergo equis, id est, nequissimis prædicatoribus ubique carnali impulsu currentibus, in ore & in cauda potestas est: quia ipsi quidem perversa suadendo prædicant, sed temporalibus potestatibus fulti per ea se quæ retro sunt exaltant. Et quia ipsi apparere despicabiles possunt, ab iniquis auditoribus suis per eos sibi reverentiam exigunt, quorum patrocinus fulciuntur. Unde hic quoque non immerito per gyrum dentium ejus formido inesse describitur: quia multis terroribus agitur, ut in perversis eorum prædicationibus & si non veritatis sententia, certè temporalis potentia timeatur.* Et capite vigesimosexto: *Prædicatores Antichristi quia sanctitatis sibi speciem arrogant, sed tamen opera iniquitatis exercent, quasi blandum quiddam est quod redolent, sed nigrum, quod lucent. Olent enim per simulationem justitiæ, sed obscurum ardent per nequitiæ perpetrationem. Quorum simulationis malitiam Iohannes in Apocalypsi brevi descriptione comprehendit, dicens: Vidi aliam bestiam adscendentem de terra: habentem duo cornua similia agni, & loquebatur ut draco. Priorem quippe bestiam, id est, Antichristum superiore jam descriptione narraverat post quem etiam hæc alia bestia adscendisse dicitur: quia post eum multitudo prædicatorum illius ex terrena potestate gloriatur. De terra quippe ascendere, est de terrena gloria superbire. Quæ habet duo cornua agni similia: quia per hypocrisin sanctitatis, eam quam in se veraciter Dominus habuit singularem, sibi inesse & sapientiam mentitur & vitam. Sed quia sub agni specie auditoribus reprobis serpentium virus infundit, rectè illic subditur: Et loquebatur ut draco. Ista ergo bestia, id est, prædicantium multitudo si apertè ut Draco loqueretur, agno similis non appareret, sed assumit agni speciem, ut draconis exerceat operationẽ. Quod hic utrumque per tædarum lampadem exprimitur: quia & obscurum ardent per effectum malitiæ, & quasi suave redolent per simulationem vitæ. Sed nequaquam æstimandum est, quòd tunc solum Antichristi prædicatores apparebunt, & nunc ab humanis deceptionibus desunt. Modò namque priusquam per semetipsum appareat, nonnulli illum vocibus, pleriq; a moribus prædicãt. An prædicatores simulationis illius non sunt, qui cùm sacros Dei ordines obtinent fugientẽ totis desideriis mundum tenent: qui virtutes esse ostendunt, quæ faciunt, sed vitium est omne quod agunt?*

De Antichristo videantur plura in Commẽtariis nostris in Danielis caput octavum & undecimum: item in Ezechielis caput trigesimumoctavum & trigesimũnonum. Inprimis videantur quæ de Antichristo ediderunt Theologi eximii *Sibrandus Lubbertus, Matthæus Sutlivius, Lambertus Danæus, Franciscus Iunius, Guilielmus Whitakerus, in controversia de Romano Pontifice, Robertus Abbatus & alij.*

Caput XXIV.

In quo de Pseudochristis.

PSEUDOCHRISTI, sunt dissimulati hostes Christi, qui seipsos pro Christo venditant, Matth.24.26. Marc.13.21. Luc.17.23. Cujusmodi fuerunt Simon Magus, Bencochab, David Georgius, qui Basileæ est combustus Anno 1559.

Differt *Antichristus ille à pseudochristo.* Nam Antichristus ille de quo Scripturæ prædixerunt sub nomine Christi oppugnat Christum, ac proinde externè profitetur Jesum Nazarenum Mariæ Virginis filium esse Christum, occultè autem illum abnegat: At Pseudochristus apertè negat, Jesum Nazarenum Mariæ Virginis filium esse verũ illum Christum à Deo Patre promissum, & contrà simul jactat se esse Christum illum de quo Prophetæ vaticinati sunt, Marc.13.6. Luc.21.18.

Hactenus de falsa Ecclesia in terra: sequitur

Caput XXV.

In quo de Ecclesia, quam Papistæ dicunt in Purgatorio esse infra terram.

ECCLESIA IN PURGATORIO, est falsa Ecclesia quam Papistæ opinantur esse infra terram, quum nusquam sit in rerum natura, eo quòd Purgatorium, quod Papistæ credunt & propugnant, revera prorsus nihil sit.

Ut autem error Papistarum rectius intelligatur & accuratiùs confutetur, initio expedienda est quæstio, *an sit aliquod purgatorium?* Deinde aliæ quæstiones de ea excutiendæ.

Quum quæstio, *An sit purgatorium aliquod aut ignis purgatorius,* ambigua sit, distinctione respondendum est. Quum constet, nos esse peccato originali contaminatos & multis præterea peccatis actualibus sordidatos, nec posse manentes tales regni Dei hæreditatem possidere, 1.Cor.6.v.9.10. Gal.5.19 20.21. nec posse in cælestem illam civitatem quicquam immundum ingredi, Apoc.21.27. cõfitemur esse purgatorium animarum, esse purgatorium ignem quo à peccatis nos purgari necesse est, ut regni Dei hæredes fiamus.

Verum autem purgatorium animarum nostrarum ab omni sorde peccati est Christus Dominus qui sanguine & Spiritu suo & verbo fideq; salvificâ & baptismo nos ab omnibus peccatis purgat: juxta dicta 1.Joh.1.7. *Sanguis Iesu Christi Filij Dei purgat nos ab omni peccato.* 1.Cor.6.v.9.10.11. *An ignoratis, injustos non esse Dei hæreditatẽ possessuros? Ne errate: neq; scortatores, neq; idololatræ, neq; mœchi, neq; molles, neq; qui concumbũt cũ masculis, neq; fures,*

Vuuuu neque

neque avari, neque ebriosi, neque conviciatores, neque rapaces, regni Dei hæreditatem possidebunt. Et hæc eratis nonnulli, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini Iesu, & per Spiritum Dei nostri. Joh. 15.3. *Iam vos puri estis propter sermonē quem loquutus sum vobis.* Act. 15.9. *Nihil discrevit inter nos & illos, fide purgatis cordib. eorum.* Eph. 5.25.26.27. Tit. 2.14. Joh. 15.2. *Pater meus omnem in me palmitem, qui fert fructum, purgat, ut plus fructus adferat.*

Verus ignis purgatorius, quo à peccatis purgamur est Christus Dominus qui igne verbi sui & Spiritus S. crucisque & afflictionis nos purgat. Sic enim dicitur Malach. 3.2.3. *Ipse quasi ignis conflatoris & smegma fullonum est. Ut sedet conflans & purgans argentum, ita purgabit filios Levi, defæcans eos velut aurum & argentum:* Ut enim ignis calore suo metalla liquefaciens, pura reddit: ita etiam Christus verbo suo pios terrens, & quasi dissolvens, & ad peccatorum suorum agnitionem ac resipiscentiam adducens, à peccatis purgat. De Spiritu Sancto dicit Johannes Baptista Matt. 3. v. 11. *Christus vos baptizabit Spiritu Sancto & igne.* Nam Spiritus Sanctus sordes animarum nostrarum, non aliter purgat, quàm aurum igne excoquitur, concupiscentiæ nostræ vitia assiduè excoquendo & exurendo. De cruce & afflictionibus dicitur Dan. 11.15. *Ex ipsis autem erudientibus corruent ad conflandum eos, & ad purificandum & ad dealbandum:* & cap. 12.10. *Purgabuntur, dealbabuntur & conflabuntur multi.* Videantur Commentarii nostri in Danielem ad hæc loca.

Hoc igitur verum est purgatorium, hic verus purgatorius ignis, quo animas nostras purgari necesse est:

Idque dum in hac vita, dum in corpore sumus:

I. Quia tempus gratiæ in hac vita, non post hanc vitam, Psal. 95.7.8. Neh. 3. v. 7.8.15 & cap. 4. v. 7.

II. Quia animæ ex corporibus migrantes, illico & rectà vel ad Christum in cœlum, vel in infernum migrant, Luc. 16. Patrum orthodoxorum consensum vide in Symphonia nostra Cathol. cap. 26. thesi primâ & secundâ.

III. Quia justificati sanguine Christi & remissionem peccatorum adepti, pœnam ulterius subeunt nullam, neque in hac, neque post hanc vitam.

IV. Quia nulla reconciliatio, nulla satisfactio est pro peccatis, nisi satisfactio Christi semel consummata in cruce.

V. Quia qualis unusquisque à Christo in morte corporali invenitur, talis judicatur.

VI. Quia in hac tantùm vita locus est resipiscentiæ: post hanc autem vitam ut nulla amplius facultas est resipiscentiæ, ita nulla restat satisfactio pro peccatis, nulla redemtio.

Hæc orthodoxa est de vero purgatorio sententia.

PAPISTÆ autem dicunt, Purgatorium esse locum quendam infra terram, in quo tāquam in carcere purgentur animæ separatæ à corpore, quæ in hac vita non fuerint plenè purgatæ, ut exsolvant pœnas temporales, in quas virtute clavium æternæ pœnæ conversæ fuerint, quæ ipsis exsolvendæ restabant & sic purgatæ in cœlum ingredi valeant, quò nihil intrabit coinquinatum.

De isto loco & opere purgationis animarum in eo, quæritur inter nos & Papistas an sit? Papistæ affirmāt: nos autem negamus.

Papistæ affirmationem suam probare conantur testimoniis Veteris & Novi Testamenti & rationibus: nam alia probationum genera ex Conciliis & Patribus non sunt οἰκεῖα. Loca è Veteri Testamēto dicit Bellar. se proferre decem, è quibus tantùm primum statuit necessariò confirmare purgatorium, cætera solùm probabiliter suadere.

PRIMUS Locus habet 2. Machab. 12.43.44.45.46. *Iudas Machabæus facta collatione duodecim millia drachmas argenti, misit Ierosolymam, offerri pro peccatis mortuorum sacrificium, benè & religiosè de resurrectione cogitās (Nisi enim eos qui ciciderant, resurrecturos speraret superfluum videretur & vanum, orare pro mortuis:) & quia considerabat quòd hi qui cum pietate dormitionem acceperant optimam repositam haberent gratiam. Sancta ergo & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut à peccatis solvantur.* Hinc colligit Bella. Purgatorium esse.

RESP. *Primò* petitur principium dum probatur dogma dubium ex libro autoritatis prorsus dubiæ & neutiquam divinæ: Negamus enim locum istum è libris verè & divinitus Canonicis sumtum esse: quia libri Machabæorum sunt apocryphi quemadmodum à nobis abundè demonstratum suprà primo libro, cap. 33. & 34. De hoc tamen loco *Perionius* in Topicis Theologicis dicit: *Solus locus Machabæorum depromi potest ex Scripturis divinis, qui apertè doceat preces & sacrificia prodesse mortuis.* Mirandum igitur, imò & miserandum, quòd iste purgatorius ignis, qui adversariis tanti momenti, cui defendendo, tot passim ignes toto orbe Christiano succensi, ad exurendos vivos & veros Christi cultores, uno duntaxat loco, eoque apocrypho nitatur. *Roffensis* autem in confutatione Lutheri, *Tametsi*, inquit, *ex Scripturis probari non possit Purgatorium, veritas ejus nihilominus Christianis omnibus credenda est.* Item: *Quanquam fortassis unam aliquam Scripturam, quæ protervientem adigat, uti velit nolit, confiteatur, in promptu non sit adducere: potest esse nihilominus illic aliqua, tametsi diligentissimos hactenus inquisitores illa latuerit.* Et post eum Petrus à Soto in Instit. Christ. *Licet*, inquit, *in Scriptura nihil perspicuè de Purgatorio tradatur: tamen multa credenda quæ scripta non sunt.* Utut autem isti ingenuè fateantur, ex Scriptura Purgatorium suum probari non posse: ausa est tamen Synodus Tridentina Sessione vigesimaquintà in Decreto de Purgatorio impudenter affirmare Ecclesiam Sacris literis edoctam, purgatorium esse, etiamsi ne unicam quidem Scripturam Synodus de Purgatorio protulerit.

Secundò, etiamsi liber iste Machabæorum esset verè divinus & Canonicus, tamen non probaret purgatorium Papisticum, quia vitiosa versione est corruptus. Nam ut de isto solummodo loco agam, *primò* versum est, Judam misisse Jerosolymam duodecim millia drachmarum argenti, quum ex Græco textu constet, tantùm duo millia drachmarum missa. *Secundò* est in vulgata versione, *pro peccatis mortuorum sacrificium*: at in Græco est, προσαγαγεῖν περὶ ἁμαρτίας θυσίαν, ut habent Biblia Complutensia, Regia item Hispanica ex editione Plantini, ac præterea Germanica, Veneta; imò & Romanum exemplar anno 1587. Sixti V. autoritate editum. Quapropter reddi debet, *offerre sacrificium pro peccato. Tertiò*, ubi in Vulgata Latina est *religiosè*, Græcus textus habet *ἀστείως, urbanè.*

Tertiò quamvis versio rectissimè se haberet, tamen nihil ad probādum purgatorium faceret. Qualis enim est argumentatio: *Iudas Machabæus cogitans pro defunctis exorare ut à peccatis solvantur: Ergo credidit esse purgatorium?* Nam antecedens falsum est: Judas enim Machabæus nihil tale cogitavit: sed misit pecuniam ut offerretur sacrificium pro peccato Ecclesiæ totius ad expiationē ipsius ex Lege Levit. 4. v. 13. Quòd verò autor libri Machabæorum aliter accipit factū Judæ, id erroris est humani, cùm nec autoritate Dei nitatur in Lege nec piorum exemplis probis. Deinde etiam si re vera tale quid cogitasset Judas, quod ei autor libri tribuit & multi assentiuntur: tamen inde potius colligi deberet, ipsum cogitasse de resurrectione ex mortuis; quod

veri-

vers.43. & 44. attestantur: ut propriè hæc oratio eum finem habuerit, ut ne peccatum illud militum interfectorum, sub quorum tunicis τὰ ἱερώματα, anathemata seu donaria idolorum Jamniensium à quibus Lex prohibet Judæos inventa fuerant, in judicio Domini, universalem resurrectionem ex mortuis sequuturo, iis imputetur. Quâ proinde oratione, nihil defunctorum conditioni aut additur, aut demitur; non magis quàm illâ Pauli pro Onesiphoro 2. Tim. 1. 4. *Det ei Dominus, ut inveniat misericordiam in die illo.* De resurrectione igitur ratiocinatus fuerit Judas, nō de purgatorio animarū post mortem. Nec posse inde colligi purgatorium probant leges Purgatorii, quas ipsi Papistæ statuerunt. Nam qui in peccato mortali ex hac vita excesserunt, locum in purgatorio nō habere Papistæ tradunt: At milites isti in peccato mortali ex hac vita excesserunt, quia polluerant se sacrilegio & idololatriâ, exemplo Achanis abscondentes sub tunicis res sacratas idolis Jamniensibus. Deinde qui semel temporali pœnâ pro peccato suo à Deo affecti sunt, illi pro eadē culpa non puniuntur post hanc vitam in purgatorio; quia Deus eandem culpam nunquam bis ulciscitur, ut iidem Papistæ docent: At milites illi semel temporali pœna pro peccato suo à Deo affecti sunt, ut memoratur v. 42. *genero sum Iudam hortatum esse multitudinem, ut conservarent seipsos integros à peccatis, cùm ante oculos suos viderint ea quæ facta sunt propter istorum peccatum qui ceciderant.* Non igitur alterâ pœnâ temporali in purgatorio opus fuit. Insuper in purgatorio non satisfieri pro culpa, sed pro pœnâ temporali, in quam virtute clavium æterna pœna commutata sit, Papistæ tradunt: At Judas Machabæus sacrificium obtulit, pro peccato, quod nusquam in Lege pro sola pœna, sed pro culpa semper. Nō igitur cogitavit, purgatorium esse, in quod militum istorum animæ venissent. Ita locus hic purgatorium ignem extinguit, non autem confirmat, omnibus circumstantiis probantibus, sacrificium Judæ non alium habuisse scopum, quàm ut Deus in ultima resurrectione his defunctis propitius esse dignetur. Verùm de hoc loco vide suprà primo lib. cap. trice. quart.

SECUNDUS locus à Bellar. allegatus est Tob. 4. 18. ut vulg. Latina vel v. 23. ut Græca editio habet: *Panem tuum & vinum super sepulturam justi constitue, & noli ex eo manducare & bibere cum peccatoribus.* Hinc argumentum tale exstruendum. Tobias senior jussit instruere convivium & vocare pauperes fideles iisque distribuere eleemosynas ut pro anima defuncti orent: Ergo credidit esse purgatorium in quod animæ defunctorum veniant.

RESP. *Primò* sophisticatur Bellar. petitione principii, quia dogma dubium probare nititur ex libero æquè dubio atque ipsum est dogma: quum certum sit librum Tobiæ esse apocryphum. *Secundò*, vitiosa est versio vulgata: textus enim Græcus habet: ἔκχεον τοὺς ἄρτους σου ἐπὶ τὸν τάφον τῶν δικαίων, καὶ μὴ δῷς τοῖς ἁμαρτωλοῖς: vertendum igitur, *effunde panes tuos super monumentum justorum & ne des peccatoribus.* *Tertio* negatur antecedens enthymematis. Tobias enim senior non jussit orare pro anima justi defuncti, sed filio suo injunxit ut pius de obitu defuncti alicujus propinqui sed hominis justi lugentes consoletur munere convivali, sicut apud Judæos receptum erat, ut amici lugentium, convivio exciperent lugentes consolandorū illorum gratia, quemadmodum videre est Jer. 10. v. 7. *Neque impartientur cibum illis in luctu ad consolandum ullum de mortuo: neque bibendum dabunt eis ex poculo consolationum de parte ullius & de matre ullius eorum.* Unde Ezec. 24. v 17. prohibet Deus Prophetæ, ne mortuo desiderio oculorum suorum, id est, uxore sua, lugeat, neve cibum ullorum comedat, id est, ne acceptet convivium quod amici exhibere volent ad levandum ipsius luctum. Itaque Tobias præscripsit filio suo officium præstandum posteris hominum justorū lugentib. si modò & ipsi pii sint: nam si impii sint, conversatione & convivio illorum interdicit. Non dicit Tobias, cibos tuos effunde super monumētum meum: sed de officio aliis lugentibus exhibendo instruit. Sic ex hoc loco purgatorium nullum colligi potest: sed hoc tātum, erga pios lugentes super obitu alicujus è suis propinquis, esse charitatis officia exercenda.

Instat Bellar. & allegat tum consuetudinem Ecclesiæ, *ut affines hominis defuncti convivium faciant, & mittant etiam cibum & potum pauperibus & religiosis, ut orent pro anima defuncti:* tum Chrysostomum, *qui hom. 32. in Matt. ait, Cur post mortem tuorum pauperes convocas? cur presbyteros, ut pro eis velint orare, obsecras?*

RESP. *Primò* mala consuetudo non minùs perniciosa corruptela vitanda est, ut monet Nicolaus Papa, capitulo *Mala*, distinctione octava: & talis est consuetudo quam Bellarminus allegat. *Veritate manifestata cedat consuetudo veritati, Nemo consuetudinem rationi & veritati præponat: quia consuetudinem ratio & veritas semper excludit:* ut eâdem distinctione subjicitur. *Secundò*, in cōtrarium planè sensum Bellarminus allegat Chrysostomum, qui non laudat consuetudinem illam, sed reprehendit. Apparet Bellarminum monitore vel consarcinatore usum imperito & ignorante, loco Chrysostomi inconsulto.

TERTIUS locus est lib 1. Samuel. aut ut Vulg. habet, 1. Reg cap. ult. v. 13. ubi legimus, quod habitatores Jabes *Galaad audita morte Saul, jejunaverunt, septem dies. Et 2. Samuelis, seu, ut Vulgata habet, Reg. 1. v. 11. 12. David flevit & jejunavit pro Saule & Ionatha, & aliis occisis: quod idem fecit pro Abnere, 2. Samuel. seu Reg. 3. vers. 32. 33. 34. 35. Quamvis enim hac videbantur fieri in signum doloris & tristitiæ, tamen credibile est, præcipuè facta esse adjuvandas animas defunctorum, ut Beda exponit in fine commentarii in lib. 1. Reg id quod ex duobus colligimus. PRIMO, ex eo, quòd irrationabile fuisset, in signum doloris septem dies jejunare. SECUNDO, ex eo, quòd David 2. Samuelis aut Reg 12. v. 16. jejunavit & oravit pro filio suo infantulo, dum ægrotaret: postea verò quando audivit eum esse mortuum, non ampliùs jejunavit: quo facto suo ostendit se jejunare solitum, ut aliquid à Deo impetraret: ideo enim pro morte pueri non jejunavit, quia sciebat, non esse puerum ad vitam rediturum, & præterea eum suffragiis non egere: quò etiam spectat illa solicitudo Patriarcharum, qui cupiverunt in terra promissionis sepeliri, Gen. 47 30. & 50. 25 nimirum ut essent participes precum & sacrificiorum quæ ibi offerebantur.*

RESP. Argumentatio hujusmodi fuerit; *Fideles in veteri Testamento aliis aut mortuis aut ægrotantibus jejunarunt, aut in terra promissa sepeliri voluerunt ad juvandas animas defunctorum: Ergo purgatorium esse crediderunt.* Antecedens enthymematis istius negatur, quia falsus finis in eo assignatur. Jabeschitæ enim jejunarunt luctus & calamitatis publicæ conscientiâ ut & David cognitâ morte & Saulis & Jonathanis. David lugens de Abnere jejunio usus est, ut innocentiam suam testificaretur luctusq; sui veritatē, & se à suspicione cædis purgaret publicē, quod inprimis confirmatur 2. Sam. 3 28. 36. 37. Tum David pro filiolo suo ægrotante oravit cum jejunio, eo autem mortuo desiit jejunare: unde sequitur pro defunctis juvandis non esse jejunandum, nec eos juvari iejuniis, cùm David mortuo puero statim jejunare desierit. Denique Jacobus Genes. 47. 30. & Josephus Gen. 50. 25. Patriarchæ voluerunt sepeliri in terra promissa, non ut in purgatorio existentes juvarentur precibus & sacrificiis; nam id Scriptura nusquam dicit,

Digitized by Google

& preces atq; sacrificia tum nulla offerebantur in Cananæa, cùm illud Patriarchæ sancti postularent: sed ut hoc pacto suam de Dei promissionibus erga populum Israëliticum implendis fidem testarentur & in eadem filios & fratres suos confirmarent, Heb. 11. v. 22. *Per fidem, Iosephus obiens de egressione filiorum Israelis meminit: deque ossibus suis præcepit.*

QUARTUS locus est Psalm. 6. 2. & 38. v. 2. Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. *Etsi enim hæc verba variè exponi possint, tamen B. Aug. ita exponit, ut in furore argui à Deo sit in æternum damnari: in ira corripi, sit purari se etiam post hanc vitam, ad correctionem tamen & emendationem. Unde subdit:* In hac vita: *inquit*, purges me, & talem me reddas, cui jam emendatorio igne non opus sit, *&c. Eodem modo exponit Beda, Haymo, Dionys. Carth. & alij.*

RESP. Argumentatio talis fuerit: *David deprecatur puniri tum in inferno, tum in purgatorio: Ergo purgatorium est.* Antecedens probatur quia *Psal. 6, & 38. per* FUROREM *intelligitur damnatio æterna in inferno, per* IRAM *pœna severa in purgatorio: interprete Augustino & aliis.* Sed negatur antecedens parte posteriore: negatur & probatio ejus. Nec interpretatio ista est Augustini, ut liquet ex Psalmi sexti & trigesimioctavi, qui ipsi est trigesimus septimus, enarratione. In Psalmum sextum ita Augustinus habet: *Domine ne in ira tua arguas me. (Dicit etiam Apostolus iram judicij. Thesaurizas tibi, inquit, iram in die iræ justi judicij Dei. In qua se non vult argui quisquis in hac vita sanari desiderat. Nec in furore tuo corripias me.) Corripias, mitius videtur. Ad emendationem enim valet: Nam qui arguitur, id est, accusatur: metuendum est, ne in finem habeat damnationem. Sed quoniam furor plus videtur esse quàm ira, potest movere, cur illud quod est mitius, id est, correptio, cum eo positum est quod est durius, id est, cum furore. Sed ego puto unam rem duobus verbis significatam. Nam in Græco θυμὸς, quod est in primo versu, hoc significat quod ὀργὴ quod est in secundo versu. Sed cùm Latini vellent etiam ipsa duo verba ponere, quæsitum est quid esset vicinum iræ, & positum est furor. Ideo variè codices habent. Nam in aliis priùs invenitur ira, deinde furor. In aliis prius furor, deinde ira. In aliis pro furore indignatio ponitur, aut bilis. Sed quicquid illud est, motus est animi provocans ad pœnam inferendam. Qui tamen motus, non tanquam animæ Deo tribuendus est, de quo dictum est. Tu autem Domine virtutũ cum tranquillitate judicas. Quod autem tranquillum est, non est perturbatum. Non ergo cadit in Deum judicem perturbatio, sed quod in ejus ministris fit quia per leges ejus fit, ira ejus dicitur. In qua ira non solùm argui se non vult anima quæ nunc orat, sed nec corripi, id est, emendari vel erudiri. Nam in Græco παιδεύσῃς positum est, id est, erudias. Arguuntur enim in die judicij omnes qui non habent fundamentum quod est Christus. Emendantur autem, id est, purgantur, qui huic fundamento superædificant lignum, fœnum, stipulam. Detrimentum enim patientur, sed salvi erunt tanquam per ignem. Qui ergo iste orat, qui non vult in ira Domini vel argui vel emendari? Quid nisi ut sanetur. Ubi n. sanitas est, nec mors metuenda est, nec urentis aut secantis Medici manus.* Ita Augustinus unam & eandem rem accipit per furorem & iram, & iram judicii ultimi intelligit, non igitur purgatorium. Idem docet in enarratione Psal. 37. ubi de purgatorio igne post hanc vitam altum silentium. *Domine, inquit, ne in indignatione tua arguas me. Non sim inter illos quibus dicturus es. Ite in ignem æternum qui paratus est diabolo & angelis ejus. Neque in ira tua emendes me, ut in hac vita purges me, & talem me reddas cui jam emendatorio igne non opus sit.* Ut adulterata lectio: sic enim legendum est, *cui jam emendato, igne non opus sit.* Illud *emendato* est tertii casus & convenit voci antecedenti *cui:* quasi diceret, purges me in hac vita & talem reddas, quem jam emendatum & liberatum à peccatis in hac vita, non sit opus tradi in ignem æternum. Hanc germanam esse lectionem Augustini, nõ tantùm meliora exemplaria & manuscripta testantur, sed etiam consequentia arguunt.

QUINTUS locus est Psal. 65. vel 66. juxta supputationem Hebræam, v. 12. Transivimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium. *Hic etiam locus potest habere varios sensus, tamen Origenes homi. vigesquintâ in Num. & B. Ambrosius in Psalm. 36. & Serm. 3. in Psal. 118. exponit per aquam, Baptismum: per ignem, purgatorium:* Hic, *inquit*, per aquam, illic per ignem; per aquam, ut abluantur peccata, per ignem ut exurantur.

RESP. Locus ad probandum purgatorium planè est impertinens. Nam hæc verba Psalmi sunt viventium adhuc in terris, non autem mortuorum, ut contextus magis quàm evidenter ostendit. Et *transire per ignem & aquam*, idem est quod diversis & gravissimis in hac vita exerceri afflictionibus, è quibus Deus educit invocantes & ab æstu calamitatum recreat, secundum promissionem quæ exstat Jes. 42. 27. *Quum transis per aquas, tibi adsum, & per flumina, ne inundent te: quum ambulas per ignem, non ureris, & flamma non incendit te.* Hoc factum etiam secundùm literam, quum populum Israëliticum duxit Deus per mare rubrum & Jordanem: & socios Danielis conservavit in fornace Babylonica. Adhæc quia in hoc Psalmi loco fit mentio non tantùm ignis sed etiam aquæ, qui fit quòd Papistæ non statuant etiam purgatoriam aquam in quam animæ velut in balneum post hanc vitam ingrediantur?

SEXTUS locus est Jes. 4. v. 3. Purgabit Dominus sordes filiorum & filiarum Sion, & sanguinem emundabit de medio eorum spiritu judicii & spiritu combustionis. *Hunc locum exponit de pœna Purgatorij B. Augustin. lib. 20. de civitate Dei, cap. 25.*

RESP. Locus hic ad probandum purgatorium prorsus est alienus: nam agit de mediis quibus *Germen Iehovæ*, id est, Christus Dominus in carne exhibitus erat gloriam collaturus in Ecclesiam suam. Sunt autem inter alia media illa, justitia & sanctitas illius quæ efficitur nostra ad vitam æternam: & remissio peccatorum atque ablutio. q. d. Christus Dominus expiabit fideles suos & sistet eos sibi puros, populum studiosum bonorum operum.

SEPTIMUS locus est Jes. 9. v. 18. Succensa est quasi ignis impietas, vepres & spinas devorabit. *Basilius in hunc locum dicit, per confessionem peccatum arefieri, ut igne purgatorio post hanc vitam absumi possit, & ex hoc loco probat.*

RESP. Locus est omnino ἀπροσδιόνυσος ad stabiliendum purgatorium: nam in loco prædicitur, populum Israëliticum non tantùm oppressum iri Assyriorum dominatu per Sancheribum & Esarchaddonem Reges, sed etiam suâ ipsius operâ magis ac magis labefactatum iri, sic ut suo ipsius igne in pulverem & fumum abiturus sit, quia populus comparatur dumeto seu vepreto, excidium populi comparatur igni. Quod ad expositionem Basilii in hunc locum attinet, verba illa, *post hanc vitam*, à Bellar. præter mentem Basilii sunt adjecta. Hæc ad verbum Basilius habet: *Si igitur per confessionem detexerimus peccatũ, jam succrescens gramen arefecimus, dignum planè quod depascatur ab devorante purgatorio ignis, &c.* Esse autem ignem illum in hac vita confirmat proximè sequentibus, quum in illa Jesaiæ verba, *quia propter indignationem iræ Domini succensa est terra omnis*, his verbis utitur: *declarat ingratiam & beneficium animæ, terrena ipsa tradi depascenda igni punitivo: quemadmodum & ipse Dominus subindicat dicens, ignem veni mittere in terram: & quid volui nisi ut accendatur?* De igne in terra omnino agit, & affirmat Christus, non de fictitio Purgatorii vaporario.

OCTAVUS locus est Mich. 7. v. 8. Ne læteris inimica

Digitized by Google

mica mea; nam si cecidi, resurgam, quum sedero in tenebris, iram Domini portabo, donec causam meam judicet. Adducet me in lucem, videbo justitiam ejus. *Hunc locum adferri solitum pro Purgatorio, docet Hieronymus in capite ultimo Iesaiæ, & Glossa ordinaria exponit: Iram Domini portabo hic, vel in Purgatorio.*

RESP. Locus iste longius distat à Purgatorio Papistico, quam cœlum à terra. Nam Ecclesia Dei in hoc loco manifestè Babylonem cæterasq; Gentes admonet, non esse quòd calamitatibus ipsius insultent, quia Deum liberatorem non frustra exspectet. De Hieronymo falsum dicit Bellarminus: nam Hieronymus loquitur de igne castigationum seu punitivo in hac vita. Glossæ ordinariæ quoque tribuuntur quæ non sunt ejus, sed desumta ex altera parte expositionum Nicolai Lyrani, quæ inscribuntur *Moralitates Bibliæ*, & allegoriis alienis, ineptis, falsisque distinctæ. Tandem dubium relinquit lectorem. Glossa à Bellarmino allata: *Iram Domini portabo hic, vel in Purgatorio.* Melior est Glossa interlinearis in Mich. cap. 7. quæ habet: *Ne insultes mihi, quia pro peccatis punior: Consurgam, Deo miserante, cum sedero in tenebris, in captivitate.* Et Lyranus ipse: *Ne læteris*, id est. *Tu Babylon ne læteris de captivitate Iudæ, quia cecidi in manibus tuis. Consurgam per Cyrum, liberando:* Theodoretus Commentariis in hunc locum: *Resurgam divina curatione sublevata: ipse in tenebris agenti mihi suam lucem adferet. Nunc verò iram Dei sustinebo, quia peccavi contra eum: cognosco enim ultionis æquitatem, quum peccati magnitudinem considero. Sed tamen expecto justum judicium adversus eos, qui bellum intulerunt. Etsi enim ego pœnas persolvi de his quæ deliqui, tamen illi injustè contra me usi sunt voluntate, & sententiâ. Eundem intellectum habet hoc quod deinceps ait:* Donec justificet causam, & faciat judicium meum, & educat me in lucem, & videbo justitiam ejus: & videbit me inimica mea, & operiet eam cõfusio, quæ dicit ad me, Ubi est Deus tuus? *Etsi non injustè ab eo condemnata sum, at contra illos jura permulta habeo, & ea de causa divinam sententiam expecto, quando hanc latam videbo, & illorum servitute liberata ero, videbit inimica mea me, & operiet eam confusio, quæ dicit ad me, ubi est Deus tuus? Non verò solùm hæc videbit meam felicitatem, & Dei mei robur, in quem maledicta intentavit, sed & ego videbo ejus infelicitatem.*

NONUS locus est Zachar. 9. Tu autem in sanguinẽ Testamẽti tui eduxisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua. *Etsi enim hunc locum adducunt passim pro liberatione Patrum ex limbo, tamen melius convenit liberationi animarum ex Purgatorio, quas Christus eduxit, quum eò descendit post mortem suam.* PRIMO, *quia isti rectiùs dicuntur vincti.* SECUNDO, *quia in Purgatorio non est aqua cõsolationis, quæ est in limbo, ut patet Luc. 16. de Lazaro:* Hic verò consolatur. *Unde Augustinus Epist. 99. ad Evodium, & lib. 12. in Genes. c. 33. contendit, Christum quum descendit ad inferos, non solùm Patres invisisse, sed etiam eos, qui cruciabantur in inferno, id est, in Purgatorio, & multos eorũ inde liberasse.*

RESPOND. *Primò* de hujus loci recta versione & expositione videatur suprà sexto libro, capite vigesimoprimo. *Secundò*, Bellarminus sibi ipsi contradicit: nam libro quarto de Christo, cap. 11. ex hoc loco probat, animas sanctorum ante Christi adventum non fuisse in cœlo, sed quod communiter Papistæ tenent, ut hoc loco Bellarminus fatetur, in limbo Patrũ: hic verò eodem loco dicit Purgatorium doceri. *Tertiò*, rationes Bellarmini nihil probant, quum Zacharias agat de captivitate Babylonica. *Quartò*, Augustinus Epistola 99. ad Evodium per infernum non intelligit Purgatorium, sed locum cruciandis impiis destinatũ: & lib. 12. in Genesin cap. 33. nulla fit mentio purgatorii, sed inferni quò descendit anima Christi sive essentiâ sive virtute suâ, nam utrumque Augustinus in medio relinquit.

DECIMUS locus est Malach. 3. Ipse sedebit quasi ignis cõflans, & purgabit filios Levi, & colabit eos, &c. *Hunc locum exponunt de pœna purgatoria Origenes Homil. 6. in Exodum, S. Ambrosius in Psal. 36. B. Augustinus lib. 20. de Civitate Dei, cap. 25. & B. Hieronymus in hunc locum, & quanquam pœna illa purgatoria non est ea, de qua nunc agimus: nam illa purgabit viventes, nos autem agimus de pœna mortuorum: tamen inde rectè infertur Purgatorium. Nam ideo tũc præcedet tribulatio gravissima, & postea etiam ignis descendet, & purgabit celerrimè omnes reliquias peccatorum in hominibus justis, quia, ut Irenæus etiam notat in fine lib. 5. tunc repentè Ecclesia, quæ est in terris, assumenda erit ad sponsum, nec erit tempus purgationis ulteriùs, ut nunc est post mortem ante Judicium.*

RESP. Locus hic impertinenterq; adducitur ad probandum purgatorium Papisticum. Nam purgatio hæc de qua prædixit Malachias, *primò* ad culpam referenda, quam Pontificii in suum Purgatorium ingredi nolunt nisi fortè venialem, ut vult Bellarminus. *Secundò*, fit à Christo: non ergo à fictitio igne purgatorio.

Tertiò, fit ad hunc finem, ut purgati legitima deinceps munera Deo offerant, ut *Augustinus* ostendit libro vigesimo de Civitate Dei, cap. vigesimo quinto, & *Hieronymus* Commentariis ad hunc locum: at num animæ in Purgatorio Deo oblationes faciunt? an in Purgatorio Missas celebrant? num ex Purgatorio huc revertuntur ut sacerdotio perfungantur? *Quartò*, debuit fieri hæc purgatio primo adventu Christi, & quidem efficacitate ministerii Evangelici, & cruce ob veritatem Christi, ut testantur Lyranus in hunc locum, Theodoretus, Arias Montanus.

Contra hanc respõsionem *replicat*, Origenem, Ambrosium, Hieronymum, Augustinum hunc locum ad Purgatorium retulisse. At *Origenes* loco citato à Bellarmino Malachiæ verba refert ad tempus Evangelii, tentationisque seu afflictionis Evangelio conjunctæ, ut verba Origenis manifestè commõstrant: *Sicut* (inquit) *fornax probat aurum, sic homines justos tentatio. Veniendum ergo est omnibus ad ignem, veniendum est ad conflatorium. Sedet enim Dominus & conflat & purgat filios Iuda.* Ubi est tentatio, ibidem & purgatio *filiorum Levi & Iuda*, id est, Ecclesiæ Dei, ut interpretatur verba hæc Augustinus libro vigesimo de Civitate Dei, cap. vigesimoquinto. Atqui in hac vita est tentatio, ergo & purgatio; quæ proinde non fit post mortem in loco aliquo subterraneo. *Deinde* ad ignem hunc purgationis omnibus fidelibus veniendum: at in Purgatorium Papanum non veniunt omnes fideles. *Tertiò*, ignis ille purgans filios Levi & Juda est Christus ipse, non ergo materialis aliquis ignis infra terram. Et hinc probabitur purgatorius ignis infra terram? Eadem plane est sententia *Hieronymi* Commentar. in Malachiam: *Unde & Dominus in Evangelio loquitur: Ignem veni mittere super terram, & quàm volo ut ardeat? Et purgabit filios Levi: tempus est enim ut judicium incipiat à domo Dei, &c.*

Ambrosius verò in Psal. 36. & *Augustinus* libro vigesimo de Civitate Dei, capite viges. quinto, intellexerunt hunc Malachiæ locum de purgatione universali in novissimo die per ignem conflagrationis mundanæ, quo si non exurendos, saltem urendos & purgandos instar auri statuunt omnes qui sunt, qui fuerunt, quique futuri sunt homines non exceptis Prophetis & Petro, Johanne, aliisque Apostolis, non excepta B. Virgine Maria, ut docet Hilarius in Psal. centesim. decimum octavum, literâ Gimmel; sed uno Christo excepto, qui est justitia Dei, quia peccatum non fecit. At hæc quid ad Purgatorium Papanum, in quo fingunt statim animas fidelium è corpore excedentes cruciari & torqueri, in quod animæ Prophetarum & Petri, Johannis aliorumque Apostolorum & Beatæ Virginis Mariæ

Digitized by Google

non venerunt? Quin ipsemet Bellarminus fatetur, pœnam illam purgatoriam, de qua Patres isti loquuntur, pertinere ad viventes, non autem ad mortuos; nec magis ex illa potest pœna Purgatorii Papistici probari, quàm plumbum esse aurum.

Ex his plus quàm manifestum est, nullum locum è Veteri Testamento à Bellarmino prolatum, qui pro purgatorio Papistico faceret. Alii Papistæ alia quoque loca è Veteri Testamento producunt non minùs impertinentia, veluti Levit. 12. v. 4. 1. Sam. 2. v. 6. Psal. 49. qui Latinis 48. 46. Psal. 107. qui Latinis 106. v. 13, 14. Ecclesiastæ 4. v. 10. Jesai. 8. v. 19. Jesai. 54. v. 8. Jerem. 1. v. 13. quæ omnia ut & superiora à depravationibus Papistarum validissimè & dexterrimè vindicavit verè nobilis vir *Philippus Mornæus* Plessiaci Marliani Dominus, Salmuriensis ditionis Gubernator, libro tertio de Sacra Eucharistia, capite septimo.

Nunc videamus loca quæ Bellarminus ex Testamento Novo allegat.

PRIMUS locus est Matth. 12. v. 32. *Quisquis fuerit loquutus adversus Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc seculo, neq; in futuro.* Inde sic argumentantur Papistæ: *Si quædam peccata remittuntur in futuro seculo, nempe in Purgatorio per orationes & suffragia Ecclesiæ, tum sequitur esse purgatorium animarum è corporibus migrantium. Antecedens verum est: Ergo & consequens.*

RESP. Negatur assumtum: & ex dicto Christi illud probari nequit. Nam verba illa, *non remittetur ei neque in hoc seculo, neq; in futuro*, idem valent quod *non habet remissionem in æternum, sed tenetur æterno judicio*, ut explicat Evangelista Marcus eundem sermonem Christi referens cap. 3. 29. id est, citra ullam remissionem punietur & in hoc & in futuro seculo.

REPLICAT Bellarminus, *non debere exponi Matthæum per Marcum, sed potiùs Marcum per Matthæum, cùm Matthæus pluribus verbis utatur, & constet Matthæum copiosiùs scripsisse, & Marcum fecisse quasi compendium ex Evangelio Matthæi.*

RESP. Falsum est, non debere exponi Matthæum per Marcum, sed contrà potiùs: nam alter est interpres alterius promiscuè pro ratione locorum: præsertim verò posterior est interpres prioris, ut Marcus est posterior Matthæo. Rationes quibus utitur Bellarminus, nihil probant, ut liquet si ad leges Syllogisticas revocentur. Prima ratio talis erit:

Quicunq; pluribus verbis utitur & copiosius scripsit, ejus interpres non est qui paucioribus verbis utitur: Matthæus pluribus verbis scripsit, & copiosius scripsit quam Marcus: Ergo Matthæi interpres non est Marcus. Propositio major sic universaliter enunciata & intellecta negatur: & do instantiam. David Psal. 110. v. 1. pluribus verbis utitur describens dignitatem Christi regiam, quum ait: *Dixit Dominus Domino meo: Sede ad dexteram meam.* Paulus verò Apostolus paucioribus verbis utens 1. Cor. 15. 25. ait: *Oportet Christum regnare:* & quis negabit, Paulum esse interpretem Davidis? Certè quod Davidi est sedere ad dexteram Dei Patris, id Paulo est regnare. Do aliam instantiam: Verbum Evangelicum de Passione & cruce Domini descripserunt Evangelistæ quatuor copiosè; & tamen illud Athanasius pag. septingentes. octoges. 2. primi tomi, editionis Commelinianæ interpretatur ex Epistola Pauli ad Hebræos, in qua breviùs de Passione & cruce Domini agitur. Nihil ergo impedit, quò minùs copiosius ab aliis dicta, paucioribus verbis exponantur: nam sæpè usu venit, ut brevitas copiam superet evidētiâ, put est hujus aut illius sermo facilis.

Altera ratio talis est: *Qui fecit compendium alterius, is*

A *non est interpres alterius: Marcus fecit compendium Matthæi: Ergo Marcus non est interpres Matthæi.* Primò major propositio est particularis: nam suam quoq; evidentiam habent compendia, & sæpè majorem quam scripta prolixa. Imò propterea compendia fiunt, ut faciliùs intelligi & capi possint scripta copiosa quorum sunt compendia. Deinde minorem propositionem atque ita seipsum refellit Bellarminus lib. 2. de Rom. Pontif. capite 2. sectione vigesimaquartâ, ubi affirmat, *scribere constanter gravissimos autores, Marcum Romæ scripsisse Evangelium, prout ibidem Petrum prædicantem audierat.* & ibidem Tertullianum ait dicere, *Marci Evangelium Petro adscribi, eò quòd Marcus Petri interpres & discipulus fuerit.* Jam si Marcus excepit Evangelium ex ore prædicantis Petri, tum non fuit epitomator Matthæi. Sed bene

B est; fecerit Marcus compendium Matthæi: tum quod prolixiùs Matthæus dixerat, *non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro:* id compendiosè Marcus enunciavit dicens, *non habebit remissionem in æternum*; & ne quis de obscuritate conqueri possit, apertis verbis exponit, quum addit, *sed reus erit æterni judicij, αἰωνίου κρίσεως.*

Adhuc instat Bellarminus: *Christus dixit vel ut habet Matthæus, vel ut habet Marcus, vel utroque modo. Si primū vel tertium, habeo intentum; si secundum, quanquam hoc non est probabile, tunc Matthæus duce Spiritu sancto, exposuit verba Christi, & nisi ineptè exposuerit, indicavit, in alio seculo dimitti aliqua peccata.*

RESP. De antecedente disjunctiva nihil opus est laboremus, quia inanis est per se, nec aliter quam ina-

C nibus conjecturis quicquam affirmari potest de ea: nam Christus sermone illo usus est qui tum vernaculus fuit auditoribus suis, Apostoli summam concionū Christi conscripserunt Græco idiomate. Altera disjunctiva æquè falsa est, *aut ineptè exponi à Matthæo verba Christi, aut in alio seculo dimitti aliqua peccata.* Prius distinctionis membrum falsum est: nam Matthæus emphaticè exposuit verba Christi usus enumeratione apposita, & commodissima ad præcidendam omnem tergiversationem. Posterius membrum itidem falsum est: nam in Purgatorio illo fictitia nulla peccata remittuntur.

SECUNDUS locus est 1. Cor. 3. v. 12, 13, 14, 15. *Si quis superædificat super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam: Cujusq; opus manifestū*

D *fiet, dies enim declarabit: nam per ignem retegetur: & cujusque opus quale sit, ignis probabit. Si cujus opus māserit, quod superædificaverit, mercedem accipiet. Si cujus opus arserit, detrimētum patietur: ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem.*

RESP. Locus hic planè impertinens est ad probandum ignem purgatorium materialem; quia scopus ejus est, hortari tum fideles, ne de præconibus Evangelii per quos Ecclesiæ Christi adjuncti sunt, carnaliter glorientur; tum præcones Evangelii, ne de multitudine discipulorum laborent & glorientur, sed potiùs quales ædificent, tales nimirum qui constantes in fide Christi permaneant in igne persequutionum, tentationum & afflictionum quarumcunque. *Aurum, argētum, lapides pretiosi, ligna, fœnum, stipula*, sunt homines qui per prędicationem Evangelii ad Christum vocan-

E tur & membra ædificii Ecclesiæ Catholicæ visibilis fiunt: sicut Paulus ait hoc ipso capite v. 9. *Dei ædificium estis:* & v. 16. *An nescitis, vos esse Templum Dei?* & vers. 17. *Templum Dei sanctum est, quod estis vos.* Confirmant idē loca παράλληλα: Matth. 16. v. 18. *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo meam Ecclesiam, & portæ inferorum nō superabunt eam.* Ephes. 2. v. 20. *Superstructi super fundamentum Apostolorum ac Prophetarum, quum imus angularis lapis sit ipse Iesus Christus.* Coloss. 2. v. 7. *Radicati ac superstructi*

in eo ac

Digitized by Google

in eo ac confirmati fide, 1. Pet. 2. 5. *Ipsi quoq; veluti vivi lapides ædificemini, fiatis domus spiritualis.* Similiter per aurũ, argentum, &c. homines intelligit *Hieronymus* in Commentariis in hoc caput, inquiens: *Hic magistros & doctores significat super fundamentum quod est Christus homines rectè instituere vel pravè, in quibus magistrorum doctrina in die judicij in igne revelabitur, ubi consumtis peccatoribus probati manebunt: Doctores autem super his qui probati fuerunt, mercedem retributionis accipient: in illis verò quos ignis exurit, damno afficientur: quia in vacuum laboraverint. Iidem autẽ magistri in judicium venientes, salvi fient, si tamen ipsi causa non fuerint perditorum. Quod autem ait: Si cujus opus arserit, damno affectus erit. Non hic ut quidã putãt in igne flamma arsura sunt opera, sed homines qui ita operati sunt ut mereantur incendio deputari. Si autem opera, id est, crimina punientur, salvo eo qui perpetraverat, nõ erit ei damnum, sed lucrum. Unde manifestè ostenditur sicut suprà comprehensum est, homines esse aurum, argentum, lapides preciosos, ligna, fœnum, stipulam. Quia acceptis institutionibus magistrorum vel observant præcepta vel negligunt.* THEODORETUS etiam in Commentariis ad hoc caput negat doctrinas intelligendas, sed activam virtutem & vitia, ipsosq; homines: Verba autem Theodoreti hæc sunt: *Nonnulli existimant hæc ab Apostolo dicta esse de dogmatibus, ego autem existimo eum hæc dicere de activa virtute & vitio, & parare accusationem in eũ qui fornicatus est. Porrò autem aurum & argentum & lapides pretiosos appellat species virtutis, ligna autem & fœnum & stipulam, ea quæ sunt virtuti contraria, quibus paratus est ignis gehennæ: Hæc autem non à Doctorum vitio, sed à discipulorum instituto dependent. Illi enim divinas quidem doctrinas exhibent, ex iis autem qui audiunt, hi quidem seipsos aurum, illi verò argentum, alij verò lapides pretiosos seipsos reddunt, studiosè ea quæ dicuntur attendentes. Alij autem rursus in socordia & ignavia vitam agentes, lignorum & fœni & stipulæ opus quod facile exuri potest, imitantur, vitium eligentes. Materiæ autem differentiã non vita præsens, sed futura coarguet. Hoc enim dixit illud:* Dies Domini revelabit. *Pro eo quod est dies judicij.* Quia in igne revelabitur, & uniuscujusque opus quale sit ignis probabit. Si cujus opus manserit, quod superædificabit mercedem accipiet. Si cujus opus arserit, detrimentum patietur. Ipse autem salvabitur, sic tamen quasi per ignem. *Doctores quidem divina docent. Qui autem audiunt pro sua sententia arbitrio id quod agendũ est eligunt. Sed in die adventus Domini, erit acris & vehemens examinatio, & eos quidem qui rectè vixerunt, tanquam aurum & argentum, reddet ignis splendidiores, eos autem qui iniquitatem fecerint, instar ligni & fœni & stipulæ comburet. Doctor autem qui quæ oportet docuerit, non luet pœnas, sed salute dignus habebitur. Hoc enim dicit, Ipse autem salvus erit, nempe Doctor. Opus autem comburetur, pro eo quod est, Ii qui seipsos malum opus effecerunt. Si ita autem legamus, perfectè inveniemus eorum quæ scribuntur sententiam. Si cujus opus arserit, detrimentum patietur. Ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem. Pro eo quod est, Ejus opus ab igne comburetur. Ipse autem salvus erit, nempe Doctor. Neq; enim ipse eis causa ut ad id quod est deterius se converterent, eis enim quam oportuit doctrinam præbuit. Si quis autem non vult illud, tanquam per ignem operi attribuere, sed Doctori, ita intelligat, quòd ipse quidem pro eis non luet pœnas. Servabitur autem ipse quoq; per ignem examinatus, si habet vitam doctrinæ convenientem. Quòd autem non de dogmatibus, sed de operibus hæc dicta sunt, ea etiã testantur quæ inducuntur. Dicit enim,* Nescitis quòd templum Dei estis, &c. *His consentit.*

B. ATHANASIUS Oratione tertia contra Arianos, pagin. 20 40. 4. Tomi 1. *Non enim dixit, ante ævum Verbum aut Filium me fundavit, sed simpliciter, fundavit me, ut denuo ostenderet (quemadmodum dixi) se non sui causã, sed propter eos qui ipsi inædificandi erant, ita de seipso proverbialiter loquutum esse, idq; quum cognitum haberet Apostolus, dixit:* Aliud fundamentum nemo potest collocare præter id quod positum est, quod est Jesus Christus; quisque autem videto, quomodo superinædificet. *Necessum autem est fundamentum tale esse, qualia ea quæ superædificantur, ut congruant inter se. Verbum igitur quatenus Verbum est, non habet aliquos qui secum congruant, unigenitum enim est: cæterùm, quatenus homo factus est, similes sibi & congruentes habet, utpote, cum quibus etiam similem carnem induerit. Quocirca, quantum ad humanitatem, fundatur, ut & nos super eum veluti preciosi lapides inædificemur, efficiamurq; templum habitantis in nobis Spiritus sancti. Ut autem ipse fundamentum est, nos autem lapides super eum inædificati, ita ipse rursum vitis est, nos autem palmites cohærentes.* Similiter Bernardus, Sermone de ligno, fœno & stipula, pag. trecentes. octoges. primà, edit. Hervagiana, Anno 1566. *Nusquam*, inquit, *est securitas fratres, neque in cælo, neque in Paradiso, multo minus in mundo. In cœlo enim cecidit Angelus sub præsentia divinitatis: Adam in Paradiso de loco voluptatis: Iudas in mundo de schola Salvatoris. Hæc idcirco dixerim, ne quis sibi de loco isto blandiatur, quia dicitur locus iste sanctus est: quia non locus homines, sed homines locum sanctificant. Sunt enim etiam inter nos tria genera hominum, ipsáque statu incongrua & ordini & homini qui hanc viam ingressus est. Sunt enim qui bene inceperunt, sed statim defecerunt. Et sunt qui nunquam inceperunt, sed in sua mollicie permanserũt & permanent. Et sunt qui rapiantur spiritu levitatis, tardi ad audiendum, veloces ad loquendum, paratissimi cursim enumerare quod faciunt, si quid faciunt tamen. Nunquid vel istos repellet Deus? Non si in fundamento permanserint, sed salvi erunt, sic tamen quasi per ignem. Per quem ignem? Dicit Apostolus:* Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Jesus. *Si quis ædificaverit super fundamẽtum hoc lignum, fœnum, stipulam: detrimentum patietur. Ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem. Fundamentum Christus est, lignum fragile est, fœnum molle, stipula levis. Lignum sunt qui fortiter inceperunt, sed fracti non renodantur. Fœnum sunt, qui fugienda mollicie tepefacti, nec summitate digiti (ut dicitur) labores arduos attingere volunt. Stipula sunt, qui levitatis motibus exufflati, nunquam in eodem statu permanent. Et timendum quidem est de istis, sed non desperandum: quia si in fundamento Christum habuerint, hoc est, in hac via vitam finierint, salvi erunt, sic tamen quasi per ignem. Ignis tria habet, fumum, lucem, ardorẽ. Fumus excitat lachrymas, lux vicina illuminat, ardor adurit. Ita & qui ejusmodi est, fumum, hoc est, amaritudinem in mẽte habere debet, quia tepidus est, quia remissus est, quia levis, quia ordinem quantum in se est subruit & perturbat. Sed & lucem in ore, ut qualis est in mente, talem se in confessione & dicat & plangat, ut & linguam acuat conscientia, & conscientiã arguat lingua. Necesse est quoq; ut ardorem sentiat in corpore, id est, pœnitentiæ tribulationem, etsi non multimodam, aliquã tamen. Putas quia sic compunctos corde, ore confessos, corpore fatigatos abiiciet, qui omnes homines vult salvos fieri, & neminem vult perire? Sunt & alij qui ædificant super fundamentum hoc, aurum, argentum, & lapides preciosos, qui vehementer incipiunt, vehementiùs proficiunt, vehementissimè perficiunt, non attendentes quid caro possit, sed quid spiritus velit.*

Cujusque opus sunt itidem discipuli seu homines ipsi per prædicationem Evangelii Ecclesiæ Christi adjuncti: sicut Paulus ait 1. Cor. 9. 1. *Nonne opus meum vos estis in Domino?* Cujusq; opus manifestum fiet, dies enim declarabit, nam per ignẽ retegetur. *Ignis* hoc loco significat afflictionem, persecutionem, tentationem, in qua tum conflantur & formantur, tum etiã reformati probantur fideles. Quò pertinent loca, Zach. 13. 9. *Et inducam tertiam istam partem in ignem* (nempe afflictionum & crucis,) *conflamq; eos ut conflatur argentum, probabo eos quemadmodum probatur aurum.* 1. Petri 4. v. 12. *Dilecti, ne, tanquam peregrini exploratione illa per ignem quæ fit in vobis ad vestri experimentum, percellemini, ut si peregrinum aliquid vobis accideret.* Sic Augustinus 3. Tomo, Enchiridio ad Lauren-

Ignis quid significet in loco 1. Cor. 3.

Digitized by Google

Laurentium, capite sexagesimo octavo, per ignem hoc Pauli loco intelligit *tentationem tribulationis*: & lib. de fide & operibus cap. 16. *ignem doloris*, nempe ex tentatione & tribulatione orti interpretatur. *Gregorius Magnus* libro quarto Dialog. cap. trigesimo nono ait, *ignem tribulationis nobis in hac vita adhibitum posse intelligi.* Ergo per ignē afflictionis, persecutionis, tribulationis retegetur, *quale sit cujusque opus*, id est, quales sint discipuli cujusque, quales sint illi quos lucratus est, & ad Christianam religionem adduxit. Eundem sensum habet, quod Apostolus subjicit: *Cujusq; opus quale sit, ignis probabit*, id est, an opus alicuius sit aurum, argentum, lapis pretiosus, an potiùs lignum, fœnum, stipula, ignis persecutionum & afflictionum probabit, idque in hac vita, ut Augustinus docet Enchiridio ad Laurentium, cap. sexages. octavo. *Si cujus opus manserit quod superædificaverit, mercedem accipiet*, id est, seipsum servabit & eos qui ipsum audierint, 1. Tim. 4. v. 16. Quam enim aliam mercedem quæret doctor, nisi salutem auditorum suæ saluti conjunctam? *Si cujus opus exustum fuerit, damnum faciet*, id est, in vanum laboraverit in illo docēdo, instituendo, erudiendo, hortando, monendo: sicut Paulus scribit Galat. 4. v. 11. *Metuo de vobis, ne frustra fatigatus sim apud vos.* Damnum igitur facit, qui frustra fatigatus est apud eos qui se passi sunt averti à veritate Jesu Christi ne ei obsequerentur. *Ipse verò servabitur*, id est, discipulorum apostasia à vera fide doctori non oberit, quin ipse æternùm servetur, *ita tamē ut per ignem*, id est, si modò & ipse in persecutionibus, afflictionibus, tentationibus, seductionibus, in fide Christi perseveraverit usque ad finem, sicut Christus ait Matth. 24. v. 9, 10, 11, 12. 13. *Tunc tradent vos afflictioni, & trucidabunt vos: & eritis exosi omnibus Gentibus propter nomen meum. Et tunc offendentur multi: & alius alium prodet, & odio habebit alius alii. Et multi Pseudoprophetæ exorientur, ac seducent multos. Et quoniam multiplicata erit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Sed qui sustinuerit ad finem usque, is servabitur.* Hæc genuina est Pauli in hoc loco sententia, ut Paulus livores, contentiones, schismata è Corinthiaca Ecclesia propulsaret; tum discipulos, tum doctores, ad humilitatem, modestiam & concordiam revocavit, ne alii de aliis, discipuli de doctoribus, doctores de discipulis carnaliter gloriarētur, & schismatum autores fierent, sed & illi Christo superædificati in ipso permanerent; & hi non quam multos, quamque nobiles & divites in hoc mundo, sed quàm sinceros, veros & constanter in Evangelio Jesu Christi discipulos haberent, quos ignis persecutionum, tribulationum, tentationum, seductionum, non exureret, sed probaret & purgaret. Hanc sententiam antecedentia & consequentia requirunt. Ideo mox Apostolus comminationem subjicit: *An nescitis vos esse Templum Dei, & Spiritum Dei habitare in vobis? Si quis Templum Dei violat, hunc perdet Deus.* Comminatio hæc pertinet ad schismatum autores, qui merâ ambitione Ecclesiam, qua Deus sibi in templum consecravit, per factiones distrahunt, & quantum in se est corrumpunt & prophanant. Proinde locus hic nihil facit ad probandum Purgatorium.

TERTIUS locus est 1. Cor. 15. vers. 29. Quid facient qui baptizantur pro mortuis? Si mortui non resurgūt, ut quid baptizantur pro illis? *Non enim dari potest huic loco aptior expositio (ait Bellarminus) quàm si per baptismum intelligamus opera pœnitentiæ & afflictionis, quæ viventes suscipiunt pro animabus defunctorum: unde colligitur Purgatorium esse.*

RESP. Expositio hæc est falsa; quia dissentit à proposito & argumento Pauli. Nam Paulus confirmat, esse resurrectionem mortuorum corporum: quid ad hanc confirmationem opera pœnitentiæ & afflictionis, quæ viventes suscipiunt pro animabus defunctorum? Deinde Paulus argumentum petit ex baptismi aquæ significatione & fine, q. d. Si nulla est corporum mortuorum resurrectio, frustra sumimus baptismum significantem & obsignantem tam certò nostra corpora virtute resurrectionis Christi ex mortuis resurrectura, quàm certò baptizantur in mortem Christi: significat enim immersio nostri in aquam, conformationem nostri cum Christo mortuo in sepulchrum; emersio autem ex aqua resurrectionem ex mortuis ex sepulchro; ut docet Paulus Rom. 6. v. 3, 4, 5. *An ignoratis, nos quotquot baptizati sumus in Christum Jesum, in mortem ejus esse baptizatos? Sepulti sumus igitur cum eo per baptismū in mortem: ut sicut suscitatus est Christus ex mortuis in gloriam Patris, ita & nos novâ vitâ incedamus. Nam si cum eo plantati coaluimus conformatione mortis ejus, nimirum etiam resurrectionis conformatione coalescemus.* Hoc igitur vult Paulus, si nulla sit resurrectio corporum; frustra suscipi baptismum tanquam tesseram divinam, tum factæ nobis applicationis mortis & resurrectionis Christi, quæ mors & resurrectio fuit in corpore Christi: tum futuræ nostræ conformationis cum Christo in morte & resurrectione nostri corporis, Atqui absurdum est & inconveniens, frustra à nobis suscipi baptismum hoc fine: Ergo absurdum est etiam & inconveniens, nullam esse resurrectionem carnis. Hanc nostram interpretationem habet etiā HUGO DE SANCTO CHARO Romanæ Ecclesiæ Cardinalis in Postilla super hunc locum: *Hic probat per naturam baptismi quoniam erit resurrectio: quoniam sicut in similitudine mortis Christi immergitur puer in aqua quando baptizatur: ita elevatur in signum resurrectionis Christi: & sacramentū non habet virtutem, nisi quantum est signum Sacra Cœna: ideo cùm baptismus sit signum resurrectionis Christi, oportet quòd ipse resurrexerit: & ita alij qui cum gratia decesserunt. Et continuatur ad id quod ante dictum est: Sicut in Adam, &c. ita & in Christo omnes vivificabuntur.* Et GLOSSA apud eundem aliter & meliùs hunc locū interpretatur, quàm Bellarminus; sic enim habet: *Et si ipse (Christus) non resurrexit, tunc in Baptismo nō fit remissio peccatorum. Contra: Antequam resurrexit, dimittebatur peccatum in baptismo. Et dicendum, quòd hoc est verū: sed si non esset resurrecturus, non dimitterentur peccata virtute baptismi: quoniam virtute ejus non dimittuntur peccata, nisi in quantum est sacramentum. Est autem signum resurrectionis Christi per elevationem ab aqua: & si non resurrexisset, esset falsum signum: & ita non haberet virtutem ad similitudinem mortis. Rom. 6 Consepulti sumus cum illo per baptismū in mortem. Nisi causâ futuræ resurrectionis non virtute baptismi, qui non est tantùm signum passionis in immersione, sed resurrectionis in elevatione ab aqua.* Hactenus Glossa apud Hugonē. Sic CAIETANUS Cardinalis in hoc caput: *In hoc quòd merguntur sub aqua, mortuos agunt: & in hoc, quòd ad hoc immerguntur ut emergant, agunt mortuorum resurrectionem. Et similiter in hoc quòd profitentur se mortuos mundo agunt mortuos. Et in hoc, quòd ad hoc profitentur se mortuos, ut transeant in novitatem vitæ, profitentur resurrectionem mortuorum.* Et ante hos Theodoretus in 1. Cor. 15. *Qui, inquit Apostolus, baptizatur, Domino consepelitur; ut cùm mortis fuerit particeps, sit etiam particeps resurrectionis. Sin autem corpus est mortuum, & non resurgit, cur etiam baptizatur?*

QUARTUS locus est Matth 5. v. 25, 26. & Luc. 12. v. 58, 59. *Esto consentiens adversario tuo citò dum es cum eo in via, ne fortè tradat te adversarius judici, & judex tortori, & militaris in carcerem: Amen dico tibi, non exibis inde donec reddas novissimum quadrantem.*

RESP: Ex his locis purgatorium probari nō potest: ut ex scopo Christi apparet. Christus enim ad æquam concordiam exhortatur, ostendens quot periculis ac malis se objiciant, qui summum Jus obstinatè pertentare malunt, quàm ex æquo & bono agere. Observavit id Johannes Ferus Papista, qui in hunc modum in cap. quin-

cap. quintum Matthæi scribit: *Multi multa scripserunt qui sit adversarius ille, nec tamen quæ scripserunt, satis videtur concordare litera. Omissis igitur omnibus iis, id vult Christus. In externis rebus nonnunquam satius est, etiam iniquis conditionibus cum adversario rem componere, quàm lites & contentiones sequi. Primò quia multum temporis insumendum est litibus. Deinde serviendum est advocatis & notariis, & ambiendus favor judicis. Tertiò, cùm ad judicem res veniet, non ampliùs es negotii dominus, nec potes ordinare ut velles. Adde quòd incertus est exitus: neq; enim semper superior discedit cui causa melior: super omnia autem perit animi tranquillitas ac pax erga proximum. Omnia hæc mala vitat, qui cum adversario rem componit.* A

QUINTUS locus Matth. 5. v. 22. *Qui irascitur fratri suo, reus erit judicio; qui dixerit fratri suo racha, reus erit concilio; qui dixerit fatue, reus erit Gehenna ignis.* Ergo est Purgatorium. B

RESP. Nihil hic suadet ut Purgatorium intelligamus, sed Christus falsas Decalogi expositiones corrigit, & eius docet. Legis transgressiones actibus exterioribus non definiendas, ac proinde quas culpas leviores Scribæ existimabant, fratri irasci, fratrem contumeliosè alloqui supremam Dei justitiam subire indicat. Etsi enim gradus pœnarum distinguat, unam tamen pœnam intelligit, & eum qui irascitur temere, & eum qui fratrem suum levem & stultum appellat, eâdem inferni pœnâ, etsi nō eâdem pœnæ gravitate dignum docet, ut Maldonatus Papista in Matth. 5. scribit.

SEXTUS locus est Luc. 16. v. 9. *Facite vobis amicos de Mammona iniquitatis, ut cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.*

RESP. Hinc Purgatorium colligi nequit: nam sententia est, pauperes sanctos acceptas habere eleemosynas & benedicere benefactoribus suis, & compensationem æternam illis precari, atque in extremo die testes fore beneficentiæ erga ipsos exercitæ. Tum pauperes Christi ita recipient alios in æterna tabernacula, sicut & mundum judicaturi sunt, 1. Cor. 6. v. 2. C

SEPTIMUS locus est Luc. 23. v. 42. *Memento mei dum veneris in regnum tuum.*

RESP. Alienissimus à Purgatorio Papistico locus. Nam latronis in cruce conversi anima non venit post mortem latronis in Purgatorium, sed in Paradisum, sicut Christus ei dixit: *Hodie mecum eris in Paradiso.* Unde Clemens Rom. Episcopus lib. 5. Constitut. c. 16 ait: *Christus concessa illi* (latroni) *rerum præteritarum oblivione, in Paradisum eum introduxit, ad fruendum mysticorum bonorum suavitate.* D

OCTAVUS locus est Actor. 2. v. 24. *Quem Deus suscitavit solutis doloribus inferni, juxta quod impossibile erat teneri eum ab illis.* Hinc ita argumentatur Bellarminus: *Si Christus cùm descendit ad inferos, multos liberavit à cruciatibus Purgatorii; tum est Purgatorium.* Antecedens probare conatur ex hoc Petri testimonio, in quo ait, *non agi de solutis doloribus Christi, quia illi in cruce finiti sunt: nec de doloribus damnatorum, quia illi æternis ignibus addicti sunt: nec de doloribus sanctorum Patrum qui erant in limbo, illi enim nullos patiebantur dolores: relinquitur ergo ut de doloribus animarum in Purgatorio agatur isto loco.*

RESP. *Primò* antecedens ex testimonio Petri non potest probari. Nam Petrus loquitur de Deo Patre, qui Jesum suscitavit & solvit dolores inferni aut mortis: non autem de Christo ad inferos descendente. Loquitur hic Petrus de operibus Patris, non de operibus Christi. *Secundò*, falsum est, dolores illos inferni aut potiùs mortis, ut pleraque exemplaria legunt, non esse intelligendos de doloribus lethalibus quos Christus mortuus superavit: nam ratio adjecta falsitatem Bellarmini evincit; illico enim additur: καθότι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπ᾽ αὐτοῦ, id est, *eo quòd fieri non* E *poterat ut ipse ab eo* (videlicet inferno, vel ab ea, videlicet morte) *retineretur.* Quis est ille qui non poterat retineri ab inferno seu à morte? An non Christus? Certè ipse solus est qui mortuus infernum & mortem vicit, dum Deus Pater eum suscitavit ex mortuis, dum Deus Pater solvit dolores inferni aut mortis à qua Christus tenebatur, sed non poterat retineri. Augustinus quidem lib. 12. De Genesi cap. 33. ait sententiam Petri esse quod Christus solverit dolores quorundam apud inferos, sed contextus Petri istam interpretationem non admittit. Cætera igitur Bellarmini vana sunt omnia.

NONUS locus est Philipp. 2. v. 10. *Ut in nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum.* Addit Bellarminus, Augustinum uti hoc loco lib. 12. de Genesi cap. 33. quanquam per illud *infernorum* non improbabiliter accipiantur dæmones.

RESP. *Primò*, utitur quidem Augustinus hoc loco, sed non ad probandum Purgatorium, de quo ne gry quidem allegato capite. Siccine Patrum autoritate abutendum? Deinde Bellarminus ipse fatetur, nomine *infernorum* nō improbabiliter accipi dæmones: non ergo animas humanas in Purgatorio.

DECIMUS locus est Apoc. 5. v. 2. 3. *Quis dignus est aperire librum, & solvere septem signa ejus? & nemo inventus est neq; in cœlo, neq; in terra, neque subtus terram.* Ergo sunt animæ infra terram in Purgatorio: Ergo est Purgatorium.

RESP. Falsum consequens ex falsa interpretatione loci allegati; ut Bellarminus ipse fatetur, qui addit hæc verba: *Utuntur nostri hoc loco, sed tamen non videtur multū urgere: nam probabile est intelligi per eos, qui sunt infra terram, Patres qui erant in limbo.* Rectè fatetur, hunc locum non videri multum urgere, & profectò nihil urget, quia nihil illi commune cum fictitio Purgatorio. Sed perperam per creaturas infra terram intelligit Patres in limbo: quia & limbus ille fictitius, & Patres in eo nunquam fuerunt. Simpliciter autem juxta Scripturæ consuetudinem & partitionem omnium rerum creatarum, qualis est Exod. 20. & Deuteron. 4. intelligendum est, nusquam inventam ullam creaturam, quæ librum aperire posset.

Vindicata sunt testimonia Sacræ Scripturæ, quibus Bellarminus abutitur ad probandum purgatorium: sequuntur rationes ejusdem.

PRIMA ratio: *Quædam peccata sunt venialia, solāq; pœnâ temporali digna: At fieri potest ut cum solis talibus homo decedat ex hac vita: Ergo qui in eis decedunt ex hac vita, veniunt in Purgatorium ut possint purgari.* Antecedens probare conatur ex Jacob. 1. v. 14, 15. *Unusquisq; tentatur à concupiscentia sua; concupiscentia, cùm conceperit, parit peccatum: peccatum cùm consummatum fuerit, generat mortem.* Hic enim aiunt distingui peccatum veniale à mortali & explicari processum peccati secundùm se.

RESP. *Primò* rationis istius propositio major laborat fallaciâ secundùm plura interrogata: conjunguntur enim quorum diversa est ratio. Primùm, *quædam peccata esse venialia*, est ambiguum: nam venialia dicuntur aut per se, aut per accidens. Nullum peccatum per se veniale est, sed mortalia omnia, fiunt autem venialia per accidens, id est, per gratiam & misericordiam Dei, peccatum delentis, & hominem actionemque illius acceptantis in Christo Jesu. Omnia peccata sunt electis venialia per gratiam; omnia sunt reprobis mortalia per se & per justitiam Dei homines actionesque ipsorum per se considerantis in ipsis. Secundum, *quædam*

dum peccati sola temporali pœnâ dignasse, falsum est: omnia A enim mortem æternam merentur. Rom. 6. v. 23. *Deinde* quod in minore dicitur, *fieri posse ut cum solu venialibus peccatis homo decedat ex hac vita*, falsum est: nam electi per Christum justificati cùm moriuntur, cum peccatorum plena remissione decedunt ex hac vita; credentes enim remissionem peccatorum omnium propter Christum qui omnia omnium credentium peccata perfectissimè expiavit, in Domino moriuntur & beati sunt: reprobi autem cum peccatis mortalibus, id est, in mortem æternam eos præcipitantibus ex hac vita excedunt.

Secundò, locus Jacobi non facit ad probandam majorem: nam nec peccatorum distinctionem facit, nec processum peccati cujusvis secundùm se explicat; sed agit speciatim de peccato tentationis, id est, seductionis ad malè agendum, quale nascitur per impatien- B tiam ex cupiditate vel vindictæ vel rei alterius præter & contra voluntatem Dei; quod peccatum homines αὐτάρεσκοι, *sibi ipsis placentes* rejiciunt in Deum suâ impietate. Illius autem peccati describit Jacobus initiũ, progressum & exitum: docens illud oriri non à Deo, sed propria cupiditate mala & corrupta à qua homo abstrahitur & inescatur ad peccatum actuale quod peractum gignit mortem. Loquitur ergo Jacobus de uno eodemque peccato secundum ejus initium, progressum & exitum, idque sumtâ metaphorâ à generatione; non autem de variis generibus peccatorum, quorum alia sint venialia, alia mortalia.

INSTAT: 1. Cor. 3. v. 12. & seqq. *Qui superædificat ligna, fœnum, stipulas, salvus erit quasi per ignem. Hic, aiunt, describi peccata venialia ex levitate materiæ, quia qui peccata illa habet, quæ per ligna, fœnum, stipulas intelliguntur, salva-* C *tur quasi per ignem: idq; docere Augustinum libro octogintatrium Quæstionum, quæst. 26.*

RESP. *Primò* negatur interpretatio ista, quia per *ligna, fœnum, stipulas* intelliguntur homines qui in igne persecutionis ob Evangelium Christi non manent cõstantes, non perseverant ad finem usque ut salvi fiant; quod tamen doctoribus illorum nocumentum salutis non adfert, sed servantur illi, perseverantes in fide Christi usque ad finem, & per ignem multarum tribulationum ingredientes in regnũ cœlorum. *Secundò*, peccata non dicuntur venialia ex materiæ levitate, sed per accidens, quia accedente gratiâ Dei remittuntur electis ad vitam æternam. *Tertiò*, liber octogintatrium Quæstionum non est Augustini: & sive sit ejus, sive alterius, attamen ab Augustino approbatus, non juvat Papistarum causam, quia hoc tantùm docet, omnia D peccata piis & rectè cognoscentibus Deum esse venialia, reprobis mortalia.

SECUNDA ratio: *Cùm reconciliantur Deo peccatores, non dimittitur semper cum peccato tota pœna temporalis: at potest fieri & sæpè fit ut in tota vita aliquis non satis fecerit plenè pro temporali illa pœna: Ergo necessariò statui debet Purgatoriũ.* Majorem sic probant: 2. Reg. 12. quum David dixisset: *Peccavi Domino*; ait Propheta: *Deus quoque transtulit à te iniquitatem, sed quia blasphemare fecisti inimicos nomen Domini, filius qui natus est tibi, morte morietur.* Num. 12. *Quum Maria murmurasset contra Dominum, punita est morbo lepræ: orante autem pro ea Mose, dimissa est ei culpa, & tamen pœnam voluit Deus ut illa lueret per unam hebdomadam. Item mors est pœna peccati originalis omnibus.*

RESP. Argumentatio Bellarmini est distorta & a- E liena à præceptis rectæ argumentationis; fortè sic formari potest:

Reconciliati Deo, non sunt semper immunes ab omni pœna temporali.

Reconciliati Deo, sæpè non satisfaciunt plenè in hac vita pro temporali illa pœna:

Ergo oportet eos necessariò satisfacere in Purgatorio.

At vitiosa est *primò* connexio & nulla planè consequentia: quia ex puris negativis præmissis infertur cõclusio affirmans contra leges bonæ consequentiæ. *Deinde* major est ambigua: reconciliati Deo, nõ sunt semper immunes ab omni pœna, nimirum castigatoria, sed semper sunt immunes à pœna satisfactoria, quam Christus plenissimè pro nobis exsolvit. *Tertiò*, nulli reconciliati satisfaciunt, nulli satisfacere possunt pro pœna; sed Christus sufficientissimè satisfecit loco ipsorum: ac proinde non est necesse ut ipsi sive in hac vita, sive post hanc vitam satisfaciãt. *Quartò*, 2. Reg. 12. & Num. 12. agitur de pœna castigatoria; at Bellarmini propositio de pœna satisfactoria; aliena igitur probatio. *Quintò*, quod de morte additur, distinguendum est. Mors universè dicta, præsens & futura, est vera ac totalis pœna peccati originalis, hæc autem & illa seorsim est pœna partialis. Redemtis per Christum mors corporalis non est satisfactio pro pœnis, sed peccati abolitio & transitus in vitam æternam.

TERTIA ratio: *Purgatorium animarum post mortem communi opinione omnium Gentium statuitur, ut Hebræorum, Mahumetanorum, Gentilium tam Philosophorum, quàm Poëtarum: Ergo Purgatorium est.*

RESP. Antecedens enthymematis vitiosum est petitione principii: nam error communis non est legitimum probandi Ecclesiastica dogmata principium, sicut nec multitudo errantium parit errori patrocinium.

INSTAT: *In quibus omnes ferè nationes conveniunt, vix possunt aliunde provenire, quàm à naturali lumine omnibus hominibus communi: At purgatorium esse, in eo omnes ferè nationes conveniunt: Ergo Purgatorium esse, est luminis naturalis.*

RESP. Major propositio est tantùm particulariter vera, in rebus solùm naturalibus, quæ naturam hominis non transcendunt. At quæ fidei sunt & ad rationẽ futuri seculi pertinent, supernaturalia sunt, divina sunt, quæ ut capiat homo, naturam hanc transcendat necesse est, & ut à Deo ipso reveletur & doceatur. Jam purgatorium animarum post mortem est fidei ut Papistæ dicunt, & ad rationem futuri seculi pertinet: Ergo à Deo revelari illud & doceri necesse est.

INSTANT ulterius: *Sicut Deum esse, & pœnas ac præmia post hanc vitam esse, recipimus ut verum, quia in eo omnes Gentes consentiunt: ita etiam Purgatorium.*

RESPON. Negamus, quia magna est dissimilitudo. Deum esse & præmia pœnasque retribuere docent natura & Scriptura: at Purgatorium animarum post mortem esse, opinio insinuat ex tenebris involans in mentes hominum aut sibi in peccato & errore indulgentium, aut lucrum ex aliena superstitione colligentium.

QUARTA ratio: *Animæ apparuerunt & se in Purgatorio esse renunciarunt atq; opem à vivis implorarunt, quas apparitiones viri gravissimi retulerunt: Ergo Purgatorium est.*

RESP. Antecedens est fabulosum; quia pugnat cum autoritate Dei severè prohibentis sciscitationem veritatis à mortuis, Deut. 18. 11. Jesai. 8 v. 19. Nos apparitiones tales animarum factas, non credimus, & qui eas retulerunt alii graves fuerunt somno, alii graves errore isto, qui jam olim invaluit; alii illusionibus dæmonum (qui huic scenæ aut potiùs culinæ quàm lubentissimè operam commodant) imprudentes licèt prægravati.

INSTAT: *Non est credibile, tam sanctos viros qui apparitiones istas narrant: decipere voluisse, aut etiam ipsos deceptos fuisse, quum haberent spiritum discretionis, & essent amici Dei.*

RESP. Rectè dicitur in Glossa Decretalium: *Non semper*

semper credendum est viro sancto, quia non est semper necessarium ut quisquis habet spiritum discretionis & amicus Dei est, non decipiatur; nam in hac vita sancti habent spiritum discretionis certâ mensurâ & sunt amici Dei imperfectè.

QUINTA ratio: *Opinio qua tollit Purgatorium non solùm falsa est, sed etiam est perniciosa, siquidem homines socordes facit in peccatis cavendis & bonis operibus faciendis. Ergo est Purgatorium animarum post hanc vitam.*

RESP. Antecedens est falsum: nam alioquin Prophetæ & Apostoli doctrinam falsam & perniciosam docuissent; quia ex iis quæ Prophetæ & Apostoli in Scriptura Sacra docuerunt, sequitur necessario, Purgatorium Papisticum esse nihil.

Sic refutata sunt argumenta Bellarmini, quibus frustra conatur probare, Purgatorium esse.

Nos contrà dicimus: *Purgatorium animarum à corporibus separatarum non esse:* & hanc sententiam nostram sequentibus argumentis confirmamus:

I. Purgatorium animarum post mortẽ nec in Prophetica, nec in Apostolica Scriptura docetur sive directè, sive indirectè; sive apertis verbis, sive figuris & typis: Ergo non est.

II. Si omnes electi ad vitam æternam perfectam purgationem à peccatis in solo Christo consequuntur in hac vita per fidem; tum non est purgatorium animarum post hanc vitam. Antecedens verum est, ut Paulus ait Rom. 8. v. 1. *Nulla nunc condemnatio est iis qui sunt in Christo Iesu qui non secundùm carnem incedunt, sed secundùm spiritum.* Psal. 32. v. 1. *Beati quorum remissa sunt iniquitates.* Verum igitur & consequens.

III. Si Christus in cruce moriens omnem nostram culpam delevit, omnemque pœnam peccatis nostris debitam sustulit: tum certè nullum est post hanc vitã Purgatorium in quo animæ pœnas aliquas exsolvant. Prius est: Ergo & posterius.

IV. Si duo tantùm loca sunt, in quæ animæ defunctorum post mortem veniunt, nempe cœlum & infernus damnatorum locus; & tertius locus non est: tum non est Purgatorium animarum. Primum est: ergo & postremum. Assumtionis probationem vide in Symphonia Catholica cap. 26. Thesi secunda.

V. Si in hac tantùm vita est tempus gratiæ, non autem post hanc vitam: tum purgatorium animarũ post mortem non est. Quod antecedit verum est: Ergo & quod sequitur. Assumtionis probationem copiosam reperies in Symphonia nostra Catholica, cap. vigesimosexto, Thesi sexta.

VI. Si qualis unusquisque à Christo in morte corporali invenitur, talis judicabitur: tum frustra fingitur purgatorium animarum post mortem. Prius est certum: Ergo & posterius. Assumtum constat ex 2. Cor. 5. v. 10. *Omnes nos manifestos fieri oportet coram tribunali Christi, ut unusquisque reportet qua in corpore fecerit, congruenter ad id quod fecerit, sive bonum, sive malum.* Assumti approbationem habes in Symphonia Catholica, cap. vigesimo sexto, Thesi quinta.

VII. Si nulla reconciliatio, nulla satisfactio est pro peccatis, nisi satisfactio Christi; tum non opus est alia satisfactione in Purgatorio. Antecedens verum est: Ergo & consequens.

IIX. Si Deus una remissione & culpam remittit & pœnam; tum animæ non demum patiuntur in Purgatorio. Prius est verum: Ergo & posterius.

IX. Si animæ verè fidelium ex corpore exeuntes, illico & rectà ad Christum in cœlum transeunt, & in locum beatitudinis veniunt; animæ verò impiorũ in infernum migrant; tum nullum est purgatorium post hanc vitam. Antecedentis probatio est Apoc. 14. v. 13. *Beati ab hoc tempore mortui ii, qui in Domino moriuntur.* Eiusdem probatio traditur copiosè in Symphonia Catholica, cap. 26. Thesi prima. Certum igitur est & consequens.

Disceptata est prima quæstio de Purgatorio Papistico, & evictum, illud non esse. Proinde etiam ejus confessio ad fidem Catholicam non pertinet: frustra etiã & ineptè disputatur, *quinam in Purgatorium illud veniant? quibus personis purgatio post hanc vitam conveniat? an in purgatorio anima mereantur vel peccent? utrum anima in Purgatorio certa sint de sua salute? Ubi sit Purgatorium? quam diu duret Purgatorium? qualis sit Purgatorii pœna? an ignis Purgatorii sit corporeus? quomodo ignis corporeus animas in purgatorio urat? an in purgatorio torqueantur anima à dæmonibus? quàm graves sint pœna purgatorii?* & si quæ sunt hujus farinæ quæstiones; quarum disputatio ociosa est & superflua & tædiosa, quia in æternum probari non poterit, purgatorium animarum post hanc vitam esse.

Hæc de Purgatorio.

Addendum erat aliquid de Ecclesia Patrum veteris Testamenti, quæ fingitur fuisse olim in LIMBO, qui dicitur esse inferni accessio, ut in ora vestis appellamus limbum; sed quia sexto lib. capite vicesimoprimo explicata sunt loca illa quæ ad probationem limbi Patrum Papistæ adferre solent, eadem repetere hîc supersedebo.

Recapitulatio totius libri.

Explicatum est methodicè hoc libro, quid de vera Ecclesia, quid item de falsa ex literis Sacris credamus. Credimus unam esse Ecclesiam Dei, sed eam pro diversa locorum, temporum & gubernationis ratione distingui in Catholicam & particularem: Catholicam vel absolutè sic dici vel secundùm quid: ejus Caput, Sponsum, Regem, Monarcham esse solum Christum, non Petrum Apostolum, multò minùs Papam Romanum: particularem quamq́; Ecclesiam puram ab impura dignosci duabus essentialibus notis, doctrinâ divinâ & disciplinâ Sacramentorum, sinceri cultus Dei, vitaq́; Evangelio Christi digna: distinctos esse ministros Ecclesia extraordinarios ab ordinariis: datam à Christo Ecclesia libertatem religionis Christiana: velle Deum ut in hac vita Ecclesia politico Magistratui subjecta sit: velle eundem ut unusquisque sibi quàm religiosissimè à communione Ecclesiarum impurarum, & inprimis à communione Antichristi caveat, & ex hac vita in fide Christi migrans nullas fictitii purgatorii pœnas metuat sed cum gaudio proficiscatur habitatum cum Christo Domino, cui sit laus, honor & gloria in omnem æternitatem;

AMEN.

FINIS LIBRI SEPTIMI.

Digitized by Google

SYNTAGMATIS THEOLOGIÆ CHRISTIANÆ LIBER OCTAVUS,

Qui est

DE BONIS OPERIBUS IN GENERE.

CAPUT PRIMUM,

In quo bonorum operum definitio & nomenclatura, simulq; cultus Dei & obedientia Deo debita definitio & distributio traditur, ut & definitio officii & virtutis Christianæ in genere.

A ALTERA pars Theologiæ est *De bonis operibus*, instituens nimirum qualia opera fidelibus sint facienda ad debitam Deo pro liberatione à peccatis & morte æternâ, gratitudinem præstandam, Philipp. 1. v. 27. *Tantum ut convenit Evangelio Christi vos gerite, ut sive postquam venero & videro vos, sive absens, audiam de rebus vestris, & vos perstare in uno Spiritu, uno animo concertantes per fidem Evangelii.* Jacob. 2. v. 20. *Vis verò nosse, homo vane, fidem quæ est absq; operibus mortuam esse?* Tit. 3. v. 8. *Certus est hic sermo, & hæc volo te asseverare, ut qui crediderint Deo, curent bene agendo præire.*

Principio autem de *nomine* bonorum operum dicendum; deinde de *reipsa*.

Bona opera ὁμωνύμως dicuntur.

Si *nomen* spectes, bona opera dicuntur ὁμωνύμως, B vel *naturalia*, vel *moralia*. *Bona opera naturalia*, sunt omnes actus in natura à Deo conditi ad naturalem finē consequendum: cujusmodi sunt, *edere, bibere, dormire, ire seu incedere, prolem gignere*, &c. Eáque sunt etiam malorum & infidelium hominum. Omnes proinde actus, quatenus illi quidem sunt actus, etiam malorum, sunt boni *naturaliter*, hoc est, sunt quiddam à Deo conditum in natura, sed non omnes sunt boni *moraliter*, hoc est, cum justitia Dei congruentes. De talibus operibus hoc loco non agimus, sed de *moralibus*, quæ sic dicuntur, quòd ad mores hominum cum justitia Dei congruentes pertineant. De iis, (ut ad rei explicationem veniamus,) agemus dupliciter *primò*, quatenus habentur à renatis hominibus in hac vita: *deinde* quatenus habentur à beatis hominibus post hanc vitam.

Bona opera naturalia quid sint?

C Ut autem de ordine tractationis constet, tradenda est bonorum operum *definitio, & nomenclatura*; considerari deinceps debent eorundem *causa, effecta, subjecta, adjuncta, dissentanea, comparata, conjugata*: & deniq; *distributio*. Definiuntur hoc modo:

Bona opera quid sint?

BONA OPERA, sunt opera à Deo nobis mandata, A quæ gratiâ Christi, ii, qui regenerati sunt, ex vera fide habent & faciunt ad solius Dei gloriam. Psal. 1. vers. 2. *Sed cujus oblectatio est in Lege Iehovæ, & qui de Lege illius meditatur interdiu ac noctu.* Et Psal. 119. ferè toto. Rom. 14. v. 23. *Qui verò dubitat, si ederit condemnatus est, quoniam non edit ex fide: quicquid verò ex fide non est, peccatum est.* Hebr. 11. 6. *Atqui fieri non potest, ut absq; fide quisquam Deo sit gratus: nam qui accedit ad Deum, hunc credere oportet esse Deum, & præmia largiri iis qui ipsum requirunt.* Jacob. 2. v. 22. *Vides fidem administram fuisse operum ipsius, & ex operibus fidem ad finem perductam fuisse?* Psal. 116 10. *Credidi quū hæc loquutus fuissem: ego fatus fueram supra modum.* 1. Cor. 10. v. 31. *Sive igitur editis, sive bibitis, sive quid facitis, omnia ad gloriam DEI facite.* Matth 5. 16. *Ita splendeat lux vestra coram hominibus, ut videant vestra bona opera, glorificentq; Patrem illum vestrum qui est in cœlis.*

B Nominatur etiam *cultus Dei*, sic ut bona opera & cultus Dei sint idem. Nam CULTUS DEI, est quodvis opus internum vel externum, mandatum à Deo, factum ab homine regenerato per gratiam Christi, ex vera fide, hoc principali fine, ut Deus glorificetur.

Ergo ut opus aliquod sit verè bonum & Deo placens, cultusque Dei, requiruntur duæ conditiones:

Prima conditio pertinet ad boni operis substantiā, nimirum, ut opus illud sit à Deo mandatum. Proinde & cultum Dei & quicquid ad cultum Dei pertinet à Deo mandatum esse oportet. Confirmant id initio Scripturæ Sacræ testimonia. Ezech. 20. 19. *In præceptis meis ambulate.* Jesai. 29. 13. *Dixit enim Dominus, propterea quòd appropinquans populus iste, ore suo & labiis suis honorant me, cor autem suum procul amovet à me: estq; reverentia eorum erga me, quum præcepto hominum edocti sunt.* Et Matth. C 15. v. 9. *Frustra me colunt, docentes doctrinas quæ sunt mandata hominum.*

Secunda conditio pertinet ad modum boni operis, qui dupliciter consideratur: *primò*, ut bonum opus habeatur & fiat per gratiam Christi à regeneratis, ex

vera

Digitized by Google

vera fide, per quam fidem certò scimus esse illud mandatum à Deo per quam corda nostra ex quibus opera bona prodeunt purificátur, per quam certi sumus, nos atque opera nostra Deo placere propter Christum, testis ipsius justitiâ perfectâ omnibus defectibus & vitiis nostris & operum nostrorum. Rom. 14. 23. *Qui verò dubitat, si ederit, condemnatus est, quoniam non edit ex fide: quicquid verò ex fide non est, peccatum est*, Heb. 11. 6. *Atqui fieri non potest ut absque fide quisquam Deo sit gratus: Nam qui accedit ad Deum, hunc credere oportet, esse Deum, & præmia largiri iis qui ipsum requirunt.* Sic vera fides est modus seu medium per quod efficitur bonum opus. Ergo ubi fides non est, bonum opus non est.

Secundò, ut bonum opus referatur principaliter ad gloriam solius Dei, 1. Cor. 10. 31. *Sive igitur editis, sive bibitis, sive quid facitis, omnia ad gloriam Dei facite.* Matth. 5. v. 16 *Ita splendeat lux vestra coram hominibus, ut videant vestra bona opera, glorificentque Patrem illum vestrum, qui est in cœlis.* Philip. 1. 11 *Repleti fructibus justitiæ, qui sunt per Iesum Christum ad gloriam & laudem Dei*, 1. Pet. 4. 11. *Si quis loquitur, loquatur ut eloquia Dei: si quis ministrat, ministret tanquam ex viribus quas suppeditat Deus: ut in omnibus glorificetur Deus per Iesum Christum, cui est gloria & robur in secula seculorum, Amen.* Ita in omni opere bono intentio habenda perpetuò ad gloriam Dei.

His conditionibus excluduntur.

I. Omnia opera à Deo prohibita seu cum Lege Dei pugnantia, ut sunt peccata quæ per se mala sunt.

II. Adiaphora, quæ per se nec bona nec mala sunt, quum nec præcepta nec prohibita sint à Deo, sed per accidens fieri mala possunt accedēte aut opinione necessitatis vel cultus Dei aut scandalo proximi.

OBJICITUR. *Quicquid fit ex fide & Deo placet, est cultus Dei: Adiaphoræ actiones possunt fieri ex fide & placere Deo. Ergo adiaphoræ actiones sunt cultus Dei.*

RESP. Negatur consequentia, quia major est particularis in prima figura Aristotelica. Neque enim ad cultus Dei definitionem sufficit; ut aliquid ex fide fiat & Deo placeat: sed requiritur præterea ut sit mandatum à Deo. Deinde quicquid fit ex fide & Deo placet, nimirum ita ut ejus oppositum ei displiceat ac proinde non possit fieri ex fide. Adiaphora autem sic fiunt ex fide & Deo placent, ut tamen opposita eorum non improbentur Deo, ac proinde utraque fieri possint ex fide quæ statuat, personam & opus ejus Deo placere.

III. Præcepta & conficta ab hominibus opera, quæ pro cultu Dei obtruduntur & quæ Col. 2. 23. dicuntur ἐθελοθρησκεία, id est, cultus proprio arbitratu excogitati, quales damnat Deus Jes. 66. v. 3. *Etiam isti eligūt vias suas, & abominationib. suis anima eorū delectatur.* v. 4. *Fecerūt quod malum est in oculis meis, & id quod non delector elegerunt.*

IV. Quæ quidem per se bona sunt & à Deo præcepta, sed per accidens mala fiunt, quum non debito modo fiant, id est, non ex fide & ad solius Dei gloriam.

V. Excluditur & commentum de bona intentione in re mala: non enim sunt facienda mala ut eveniant bona. Cæterùm.

Intentio est actus seu motus voluntatis tendentis in finē certum per aliqua media. Interest enim plurimū quâ causâ, quo fine, quibus mediis quid fiat. Intentio igitur & finem & media ad illum ducentia spectat.

Eaque duplex est, vel *bona*, vel *mala*.

Intentio bona, est tantùm in opere bono quod Deus præcepit; aut adiaphoro; quæ gubernata verbo Dei & fide verâ, tantum à verbo Dei pendente, ad finem justum & bonum contendit per media bona ac honesta. In opere malo, quod Deus prohibet, non potest esse bona intentio, ut in idololatria, blesphemia, stupro,

A furto, falso testimonio, homicidio injusto. Ideo ea opera quæ constat esse peccata, nullo bonæ causæ obtentu, nullo quasi bono fine, nullâ velut bonâ intentione facienda sunt.

Intentio mala, est quæ non gubernata verbo Dei & fide vera à verbo Dei pendente, vel finis, vel mediorum, vel amborum simul pravitate peccat. Exempli causâ: *Gideo* Ephod seu amiculum ex præda construxit & in sua civitate statuit hac intentione, ut esset monimentum victoriæ de Midianitis & Hamalekitis obtentæ. Jud. 8. v. 27. Sed hoc factum non potest excusari ex intentione Gideonis, quum illam fides non gubernārit. Qui Evangelium Christi prædicabant per contētionem non puro animo, ut Pauli vinculis afflictionē adderent, Philip. 1. v. 15. 16. illis pravus finis propositus erat; mala ergo intentione Evangelium prædicabant,

Intentio mala quid sit?

B etsi alioquin pura esset eorum doctrina. Scipio abstinebat à sponsa aliena non propter gloriam Dei, sed propter suam gloriam. intentio igitur ipsius mala erat. Saul rex Israëlitarum finem bonum habebat in persequendis hostibus, ut de illis ultionē sumeret, sed eum duobus malis mediis definivit, nimirum interdicto necessarii cibi, & exsecratione, 1. Sam. 14. v. 25. *Ubi Israëlita pressi sunt eodem die: quia exsecratione obstrinxit Saul populum dicendo, maledictus esto vir ille qui comederit cibum usque ad vesperam, usquedum ultionem sumsero de inimicis meis, neque gustavit totus ille populum cibum.* Intentio igitur Saulis bona dici nequit: quia licèt finis bonus esset, mediis tamen malis vitiata fuit. Idem sustulit Pythonissas è medio, sed fine malo, ut ostenditur in Justini Martyris Quæst. & Respons. ad Orthodoxos, quæstio-

C ne quinquagesimasecunda: proinde opus vitio Saulis corruptum fuit. Ita si quis furaretur, ut eleemosynam daret is qui finem bonum sibi proponeret, sed quia medium pravum est, idcirco intentio bona dici non potest, sed mala est: Si quis Missam Papanam & elevationem hostiæ in illa & imagines in templis retinet, ut ægrè faciat aliis servis Christi à quibus in aliqua controversia dissentit, ejus intentio mala est & finis & mediorum respectu. Sacrificuli Papistæ fregerunt Rotomagi & alibi in Gallia imagines, & postea rumorem, quòd ab hæreticis fractæ essent, disseminarunt, eo fine ut populum ad seditionem & mactationem hæreticorum incitarent. Hic etsi fractio idolorum in se

D bona esset, tamen ob accedentem calumniam & finem mediumque illicitum mala fuit. Finis erat, ut Reformati trucidarentur: medium, seditio & furor populi, cujus operâ sacrificuli abuti volebant & alicubi abutebantur. Intentio ergo ipsorum mala erat, etiamsi sacrificuli affirmarent, se bona intentione illud fecisse. Scribæ & Pharisæi ut legitur Joh. 8. v. 3. & seqq. *adduxerunt ad Christum mulierem in adulterio deprehensam, & quum statuissent eam in medio, dixerunt ei, Magister, hæc mulier deprehensa est in ipso facto, quum mœcharetur. In Lege verò Moses præcepit nobis ut tales lapidentur: tu quid dicis? Hoc autem dicebant, tentantes eum, ut possent eum accusare.* Intentio ergo ipsorum mala erat, ac proinde opus ipsorum malum.

Bonum opus igitur intentio bona facit: intentio-

E nem fides actualis dirigit: (non enim sufficit fides in habitu, sed actu etiam credendum est) fides à solo Verbo Dei pendet. Verè bonum opus est quòd à bono principio ortum ad bonum finem tendit Mala autem intentio, ut & quodlibet aliud vitium reddit opus malum, quamvis ex genere suo bonum esset.

Scholastici Theologi concedunt, quòd fides intentionem regat eamque bonam reddat: sed errores addunt minimè ferendos. *Primum* enim volunt, fidem non tantùm à Verbo Dei pendēre, sed etiam Patribus & Conciliis initi. *Deinde* volunt, per bonam intentio-

nem bona opera fieri meritoria, & quidem vitæ æternæ. *Tertiò* statuunt, opus reddi bonum, vel sola intentione bona habituali, quam in eo collocant, ut si is, qui opus aliquod operatur, interrogetur, cur sic faciat? sit paratus respondere, quòd illud faciat ad gloriam Dei, præsertim cùm in agendo non habuerit contrariam mentem seu repugnantem voluntatem etiamsi opus absque bono motu cordis factum sit: veluti si quis precetur, Psalmos legat, eleemosynas det, tametsi de Deo nihil actu cogitet sic arbitrantur habitualem intentionem sufficere. Atqui istâ negligentiâ quâ in faciendis bonis operibus de Deo & gloria ejus non cogitatur, Dei mandatum violatur, quod nos jubet diligere Deum toto corde, totâ animâ, totis viribus. *Quartò* putant satis esse, modò in ipso boni operis initio de Deo & gloria ejus aliquid cogitetur, ita ut eò dirigatur, quòd instituitur. Atqui necesse est, ut non tantùm bono initio auspicemur quicquid facimus, verùm etiam in progressu operis usq; ad finem, Deum & gloriam ejus spectemus. Qui desistit à cogitationibus de Deo & gloria Dei, peccat.

VI. Excluditur desiderium gloriæ propriæ: Duobus autem modis homines gloriam suam spectant. vel dum bonum quod faciunt, non gratiæ Dei, sed suæ virtuti assignant: vel dum laudari ab hominibus quærunt. Cavẽdum igitur ne nobis adscribamus quidquid boni operis facimus, sed Deo soli: imò firmiter teneamus, nullam nobis facultatem inesse posse voluntatis aut operis, nisi eam gratuito munere divinæ miserationis acceperimus. Sciamus Deum in nobis operari & velle & perficere pro bona volũtate. Ab illo poscamus voluntatis exordium, ab ipso postulemus bonæ operationis effectum, ab ipso perseverantiæ donum petamus. Ne reputemus unquam, illius adjutorio destitute aliquid posse nos boni velle seu facere. Illum rogemus ut avertat oculos nostros, ne videãt vanitatẽ. Ipsum oremus, ut nobis demonstret viam quâ ambulemus. Ipsum obsecremus, ut gressus nostros secundùm verbum suum & opera manuum nostrarum dirigat.

Cavendum deinde ne opere bono nobis adsit voluntas innotescendi aliis hominibus, quod Christus monet Matth. 6. v. 1. & seqq. *Attendite ne eleemosynam vestram faciatis coram hominibus, ut spectemini ab eis: alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum qui est in cœlis. Itaque quum præstabis eleemosynam, ne curato buccinà cani coram te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis & in plateis, ut gloriam consequantur ab hominibus: tamen dico vobis, perceptam habent mercedem suam. Quum verò tu præstas eleemosynam, ne noverit sinistra tua quid faciat dextera tua: Ut sit tua eleemosyna in occulto: Pater autem tuus qui te aspicit in occulto, reddet tibi in propatulo. Et quum orabis, ne esto ut hypocritæ: amant enim in conventibus & in angulis platearum stantes orare, ut appareant hominibus: amen dico vobis, perceptam habent mercedem suam. Tu verò quum orabis, introito in conclave tuum, & clauso ostio tuo ora Patrem tuum in occulto: & Pater tuus qui te aspicit in occulto, reddet tibi in propatulo,* &c.

Nisi ad honorem Dei pertineat, opus bonum innotescere aliis hominibus, ut idem Christus docet Matt. 5. v. 16. *Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant vestra bona opera, glorificentque Patrem illum vestrum qui est in cœlis.* 1. Pet. 2. 12. *Ut pro eo quod obloquuntur vobis ut facinorosis, ex bonis operibus quæ spectarint, glorificent Deum die visitationis.* Bona opera sic facienda sunt, ut nõ nosipsos sed Deum velimus in nostra operatione laudari. Laudari quidem in bonis operibus debes, sed in eo quod operaris hominum laudes exspectare non debes. Ita fiet ut dum tu laudem ab hominibus non quæsieris, Deus laudetur in operibus tuis.

A In exercitio igitur & actione bonorum operum, ante omnia mandatum Dei sequendum: ita ex vera fide & ad solius Dei gloriam operandum, ut non tantummodo bonum opus, sed etiam bene operemur: nec similes fiamus non renatis, qui bonum malè operantur, ac proinde bonum quod operantur fit per accidens peccatum.

Ex his patet quæ sit *recta censura bonorum operum.* Nam multis sua opera atque instituta videntur bona, quæ tamen Deo non probantur, quum non sint conformata ad præscriptum verbi Dei, quod Rex Salomon docet Prov. 16. 2. his verbis: *Qualibet viarum viri mũda est, at ponderat Spiritus Iehova.* Sic deportatio Arcæ federis ex urbe Jeharimorum in urbem Jerosolymorum vitiata fuit modo seu formâ deportationis, quòd plaustro devecta fuerit & temere ab Huzza manu comprehensa, quod utrumque verbo Dei non erat consentaneum, 2. Sam. 6. & 1. Chron. 13. nam Sacerdotes Arcam humeris gestare debuerunt.

B Prætextus & opinio bonæ intentionis non facit opus bonum: ut cum Huzza extendit manum ad arcam federis eamque prehendit, habuit opinionem & prætextum bonæ intentionis, ut retineret arcam, ne decideret è curru, sed opus ipsius propterea bonum non fuit, dum contra legem Num. 4. v. 11. rem sanctam attigit: ideo in eum Deus animadvertit, 2. Sam. 6. v. 6. 7.

Hæc de conditionibus bonorum operum & cultus Dei: sequitur distributio cultus Dei.

C Cultus Dei vel *immediatus* est, vel *mediatus.* *Cultus quotuplex?*

Cultus Dei immediatus, est qui Deo præstatur immediatè, exhibendo honorem ipsi soli debitum, qualis in prima Decalogi tabula præcipitur.

Cultus Dei mediatus, est qui Deo præstatur mediatè, faciendo ea quæ in secunda Decalogi tabula requiruntur.

Uterque tum *internus* est, tum *externus.* 1. Cor. 6. 20. *Glorificate Deum in corpore vestro & in spiritu vestro, qua sunt Dei.*

Internus, est motus seu actio cordis animive purificati sanguine Christi, cum verbo Dei congruens. *Cultus interni primum cura.*

Huic inprimis opera danda:

D I. Quia illum Deus maximè requirit, Prov. 4. v. 23. *Supra omnem observationem custodi cor tuum: nam ex eo prodeunt actiones vita.*

II. Quia sine illo externus cultus Dei est mera hypocrisis, est peccatum, & Deo displicet, Jes. 1. v. 11. 12. 13. 14. 15. *Quorsum mihi multitudo sacrificiorum vestrorum? dicit Iehova: Satur sum holocaustis arietum, & adipe pinguium: & sanguine juvencorum, agnorumque, & hircorum non delector. Quòd advenitis, an ut compareatis in conspectu meo? quis quæsivit hoc à manu vestra, ut conculcetis atria mea? Ne pergitote afferre munus vanitatis, suffitus abominationi est mihi: novilunio, & sabbatho convocando convocationem, non possum ferre iniquitatem, neque interdicti die. Neomenia vestra, & statas ferias vestras odit anima mea, sunt mihi laboriosa, defessus sum ferendo. Propterea expandentibus* E *vobis manus vestras, occulto oculos meos à vobis: etiam quum utimini multâ oratione, non exaudio: manus vestra cædibus plena sunt.* Et cap. 29. 13. *Dixit enim Dominus, propterea quòd appropinquans populus iste, ore suo & labiis suis honorant me, cor autem suum procul amovet à me: estque reverentia eorum erga me, quam præcepto hominum edocti sunt:* Et cap. 61. 8. *odi rapinam conjunctam holocausto.* & c. 66. 3. *Qui jugulat bovem ac si percuteret virum: qui mactat parvam pecudem ac si decollaret canem, qui offert munus, ac si sangui-*

Digitized by Google

sanguinem porci, *qui adolet thus ac si muneraretur idolum.* Matt.15.7.8.9. *Hypocritæ, bene de vobis prophetavit Esaias, dicens, Appropinquat mihi populus hic ore suo, & labiis me honorat: cor autem eorum procul distat à me. Sed frustrà me colunt, docentes doctrinas quæ sunt præcepta hominum.*

III. Quia sine interno cultu Dei externus nihil prodest, & plane irritus est, sic ut infortunia ab hypocritis non arceat, etiamsi per multos annos continuaretur: sicut Deus ait Jes. 29.1. & 2. *Væ Arieli, Arieli, urbi in qua castra metatus est David: adjicite annum ad annum, sacrificia festorum capita exscecent: Attamen angustabo Arielem, eritque mœror & mœstitia, quum erit mihi urbs ut Ariel.*

Externus cultus Dei, est motus seu actio externa seu opus externum cum Lege Dei congruens, à corde fide purificato proficiscens.

Totus cultus Dei tam externus quam internus est spiritualis, quia à spiritu nostro per Spiritum Sanctũ, quo fideles aguntur renovato, totus proficiscitur, Joh. 4.v.23. *Tales quærit Deus adoratores, qui adorent eum in spiritu & veritate*, id est, qui à spiritu Dei acti, omnia sincerè, ex fide, secundùm Dei voluntatem & ad ejus gloriam agant.

Sed si externus cultus ab interno sit separatus & à spiritu non proficiscatur, tum corporalis tantùm est exercitatio quæ ad pauca utilis est 1. Tim. 4. v. 8. *Nam corporalis exercitatio ad pauca utilis est: at pietas ad omnia utilis est*, *ut quæ promissionem habeat vitæ præsentis ac futuræ.*

Eadem bona opera omnia comprehenduntur nomine *obedientiæ Deo debitæ*, seu *obedientiæ Legis*, item *justitiæ universalis Christianæ*, sed latiore significato quàm in Philosophia Gentili Ethnica sumitur: item nomine *justitiæ Dei* Jaco.1.20 quia Deus illam Lege sua præscribit & à nobis requirit: item nomine *sanctitatis*: cõprehenduntur etiam nomine *gratitudinis Deo debitæ pro liberatione seu redemtione nostri per Christum.*

Nam *obedientia Deo debita*, seu *obedientia Legis*, est habitus per Spiritum Sanctum in animis nostris effectus, ut sicut debemus, totos nos quanti quanti sumus Deo subjiciamus ejusque voci ac voluntati simpliciter in omnibus quæ mandat, aures cùm corporis tum maximè animi præbeamus, atque ea quæ vult, eoque modo quo vult, ex corde puro atque sincero, fideli atque constanti, omnibusque & animi & corporis viribus, sine ulla vel minima repugnantia aut tergiversatione in sempiternum faciamus & quæ prohibet fugiamus; idque cum ad utilitatem Ecclesiæ, tum principaliter ad æternam gloriam ipsius Dei, Patris, Filii & Spiritus Sancti.

Non est igitur obedientia Legis tantùm externa qualiscunque disciplina & rectio locomotivæ, ut Pharisæi opinabantur, quos Dominus refellit, Matt 5. sed etiam internus habitus, interna conformatio animi ad voluntatem Dei.

Eaque duplex est, *perfecta* & *inchoata*.

Perfecta, est quæ constat tum partibus, tum gradibus Lege Dei requisitis. Talis in nullo hominum in hac corrupta natura invenitur; Sed in sola Christi humanitate est: in cœlo autem eâ donandi sumus tandem per Christum.

Inchoata obedientia erga Deum, est propria regeneratorum in hac vita, promanans ex beneficio Christi perfectæque illius obedientiæ, virtute & operatione Spiritus Sancti nos magis magisque regenerantis & imaginem Dei in nobis instaurantis.

Obedientia Deo præstanda:

I. Quia præcepta est à Deo, Exod.23.v.21. *ausculta voci ejus.*

A II. Quia est admodum utilis, Exod.23.v.22. Deut. 28. versibus primis quatuordecim.

III Quia est testis nos in Christo esse, in quo omnia sumus adepti Rom.8.1.

Obedientia Deo debita præferenda est omnibus obsequiis & officiis quæ homines, quicunque illi sint, nemine excepto, efflagitant. Nam jure divino hac regulâ constringimur, quam Apostoli protulerunt Act. 5.29. *Obedire oportet Deo potius quàm hominibus.* Si quando igitur contingat, aliud Deum, aliud hominem præcipere: nullus superetit scrupulus, utri debeamus obsequium.

Contraria est ei *inobedientia adversus Deum*, quæ fugienda:

B I. Quia prohibita est à Deo, Ps.95 7.8.

II. Quia punitur à Deo juxta comminationem Deu. 28.v.15.& seqq. usque ad finem capitis. Jes.66.4. *Etiam ego eligam propter facinora eorum & inducam quæ formidant sibi: eò quòd mihi vocanti nemo responderit, loquenti non auscultaverit.* Testantur exempla Israelitarum in deserto, Saulis Regis voce Dei Bethlehem missi, 1.Reg.13.v.21.& seqq.

Præterea bona opera nostra nominantur *officia nostra.*

OFFICIUM enim dicitur illud, quod quisque agere & efficere debet, observata personarum, locorum & temporum ratione, sic ut ratio reddi possit, cur factum sit. Græcis nominatur κατόρθωμα, quod omnes numeros virtutis continet. Hinc *in officio esse* dicuntur illi qui C agunt quæ debent. *Officium quid sit?*

Cæterùm bona opera à Deo nobis mandata, ex cõsuetudine loquendi Scripturis divinis recepta, non tãtum actiones sunt sive internæ sive externæ, sed etiam habitus animi, per quos actiones bonæ fiunt inter quos præcipuus & primus est fides quâ in Deum credimus; qui habitus nominantur *virtutes fidelium*, seu *virtutes Christianæ*, & sic definiuntur:

VIRTUTES FIDELIUM seu VIRTUTES CHRISTIANÆ, sunt habitus in anima regenerata à Spiritu Sancto ex gratia creati, inclinantes ad Deo placentes actiones secundùm regulam in Verbo Dei præscriptã, Philippens.4.versic.8. *Quod reliquum est, fratres, quæcunque sunt vera, quæcunque veneranda, quæcunque justa,* D *quæcunque pura, quæcũque amabilia, quæcunque boni nominis, si qua virtus, & si qua laus est, hæc reputate.* Roman. 8. versic 4.& sequentibus: *Ut jus illud compleatur in nobis, qui non secundùm carnem ambulamus, sed secundum Spiritum. Nam qui secundùm carnem sunt, quæ carnis sunt sapiunt: qui verò sunt secundum Spiritum, quæ Spiritus sunt. Nam quod sapit caro, mors est: quod autem sapit Spiritus, vita & pax, &c.* Galat.5. versic.22. *At fructus Spiritus, est charitas, gaudium, pax, iræ cohibitio, benignitas, bonitas, fides, lenitas, continentia.* Et versi.25. *Si vivimus Spiritu, Spiritu etiam incedamus.* Psalm. 41. versic 12. *Hac re expertus fuero quòd delectaris me, quum non clanget inimicus meus de me.* Psalm.1.vers.2. *Cujus oblectatio est in lege Iehovæ, & qui de lege illius meditatur interdiu ac no-* E *ctu.* Et Psalm.119. ferè toto. Proverb. 16. vers.1. *Penes hominem sunt acies cogitationum animi, sed à Iehova est sermo linguæ.* Dan.1.vers.8. *Sed statuens Daniel cum animo suo, ut non contaminaret se portione cibi regij & vino potionum ejus: requisivit à principe aulicorum, ut non contaminaret se.* *Virtutes fideliũ quid sint?*

Crebriùs autem Scriptura utitur appellatione bonorum operum quàm virtutum & officiorum, ut nos avocet à vanitate Gentilium, qui gloriosum virtutis & officii nomen semper in ore habuerunt, sed rem ipsam nec in corde possederunt, nec opere exercuerunt prout Deus requirit.

Virtutes Christianæ omnes cõprehẽduntur usitatè nomi-

Digitized by Google

nomine *justitiæ universalis Christianæ*, item *sanctitatis*, item *gratitudinis Deo debitæ pro redemtione nostri per Christum*.

CAPUT II.

In quo de causis efficientibus bonorum operum.

DIFFINITA sunt bona opera & varia ipsorum nomina explicata.

CAUSÆ EFFICIENTES bonorum operum aliæ sunt *principales*, aliæ *instrumentales*.

Principalis causa, à qua in nobis & per nos efficiuntur bona opera, est DEUS 2. Cor. 3. v. 5. Pater, per Filium, virtute Spiritus Sancti.

Causa efficiens impulsiva, est gratia Dei, quâ nō tantùm nos denuò creat seu regenerat, sed etiam regeneratos continuè gubernat, unumquodque bonum opus sigillatim quoad principium, medium & finem in nobis & per nos efficiendo; sine quâ gratiâ, (quæ gratia regenerationis & gratia Christi appellatur) ne unicū quidem bonū opus facere possumus: sicut bona opera non sint quæ sine gratiâ fiunt. Omnes ergo fideles bona opera faciunt, qui gratiam Christi acceperunt. Heb. 13. v. 20. 21. *Deus vero pacis, qui magnum illum ovium per sanguinem pacti æterni, pastorem, Dominum nostrum Iesum, ex mortuis reduxit, Compingat vos ad omne opus bonum, ad præstandam ipsius voluntatem, efficiens in vobis quod gratum sit in conspectu suo, per Iesum Christum: cui sit gloria in secula seculorum. Amen.* Jes. 59. vers. 21. *De me autem: hoc erit fœdus meum cum istis, ait Iehova, spiritus meus qui est in te, & verba mea quæ posui in ore tuo: non recedent ex ore tuo, aut ex ore seminis tui, ait Iehova, ex hoc tempore usque in seculum.* Jerem. cap. 31. vers. 33. 34. *Nam hoc illud est fœdus, quod pangam cum domo Israëlis post dies hos, dictum Iehovæ, indam legem meam menti eorum & cordi eorum inscribam eam: & ero eis Deus & ipsi erunt mihi populus. Non autem solùm docebunt amplius quisque amicum suum & quisque fratrem suum, dicendo cognoscite Iehovam: Nam quotquot erunt cognoscent me à minimo eorum usque ad maximum eorum, dictum Iehovæ, me condonare iniquitatem ipsorum, & peccati ipsorum non recordari amplius.* Ezechiel. 36. v. 27. *Et spiritum meum ponam in medio vestri: quo faciam ut in statutis meis ambuletis, & jura mea observetis, facientes ea.* Hinc vocantur etiam *opera Dei*. Johan. 6. v. 28. *Dixerunt ergo ad eum, Quid facemus ut operemur operibus Dei? Respondit Iesus, & dixit eis, Hoc illud est opus Dei, ut credatis in eum quem ille misit. Quia is illorum autor est, ac propterea ipsi placent atque accepta sunt.*

Cæterùm gratia Dei nobis ad singulos actus bonos est necessaria, ita ut sine illa ne unicum quidem bonū opus facere possimus, sicut Dominus ait Joh. 15. 5. *Sine me nihil potestis facere.* Ideo homo sibi relictus, id est, vel ad momentum non gubernatus à gratia Dei, non potest non peccare & se & alios perdere. Videatur Hieronymus secundo epistolarum tomo, epistola ad Cresiphontem adversus Pelagianos, in qua prolixè hac de re agit.

Instrumentales sunt aliquot. *Prima*, est doctrina cœlestis, quâ ad opera instituimur, nempe VERBUM DEI Lex & Evangelium, quo nos voluntatem suam & quænam sint verè bona opera Deus docet, & per quod nos regenerat ad illa, nobisque ob oculos ponit ea quibus impelli ad bona opera debeamus. Psalm. 1. v. 1. 2. *Beatus est vir ille, qui non ambulat in consilio impiorum, & via peccatorum non insistit: ac in consessu derisorum non* A *sidet: Sed cujus oblectatio est in lege Iehovæ: & qui de lege illius meditatur interdiu ac noctu.* Psal. 17. v. 4. 5. *Ad opera humana instituenda: ex verbo labiorum tuorum, ego observo semitas effractoris. Contineo gressus meos in orbitis tuis: ne dimoveantur pedes mei.* Psalm. 119. ferè toto Proverb. 1. primis sex versib. *Proverbia Salomonis filij Davidis, Regis Israelitarum: Ad sciendum sapientiam & eruditionem, ad intelligendum dicta prudentiæ: Ad percipiendum eruditionem intelligentiæ, justitiæ, jurisque & omnis recti: Ad dandum fatuis astutiam, puero scientiam & sollertiam: Quibus auditis sapiens adjiciat disciplinam, & intelligens industriis consilia comparet: Ad docendum proverbium & interpretationem, verba sapientum & ænigmata eorum.*

Multa autem sunt quæ in Verbo Dei proponuntur, quibus ad bona opera facienda impelli debeamus. Quæ … debeant

B I. Est *consideratio naturæ & attributorū Dei*, velut omniscientiæ, justitiæ & omnipotentiæ Dei. Quibus enim est negotium cum omniscio, justo & omnipotente Deo, & qui ipsorum Pater atque Dominus est, ii certè bonis operibus studere seriò debent. 1. Pet. 1. v. 17. *Et si patrem cognominatis eum, qui citra personarum respectū judicat ex cujusque opere, cum timore versamini commorationis vestræ tempore.* Luc. 6. v. 46. *Quid autem vocatis me Domine, Domine: & non facitis quæ dico?* Malach. 1. vers. 6. *Filius honorat Patrem & servus Dominum suum: quod si pater sum, ubi est honor meus? & si Dominus sum, ubi reverentia mei? ait Iehova exercituum vobis ô Sacerdotes, contemtores nominis mei, qui dicitis, quâ in re contemnimus nomen tuum?*

C II. *Opera Dei*, quæ efficit, tum in natura, tum speciatim in humano genere ac peculiariter per gratiam in Ecclesia sua: sic David Psal. 29. exhortatur ad laudandum Deum, ad humilitatem coram Deo, ad ipsius adorationem, sumto exhortationis argumento à tonitru, à judiciis, à beneficiis Dei.

III. *Mandatum Dei*: Quicquid enim Deus nobis mandat, id modis omnibus faciendum. Atqui bona opera Deus nobis mandat, Jes. 1. vers. 17. *Discite benefacere.* Ad quæ verba Hieronymus in Commentariis: *Virtus ergo discenda est, nec natura tantum bonum sufficit ad justitiam, nisi quis erudiatur congruis disciplinis.* 1. Thess. 4. v. 1. & seqq. *Quod reliquum est igitur fratres, rogamus vos & precamur per Dominum Iesum, ut sicut accepistis à nobis quomodo oporteat vos ambulare, & placere Deo, magis excellatis. Nostis enim quæ mandata dederimus vobis per* D *Dominum Iesum. Nam hæc est voluntas Dei, nempe sanctificatio vestri, id est, ut abstineatis à scortatione: Ut sciat vestrûm unusquisque suum vas possidere in sanctificatione & honore: Non in morbo cupiditatis, sicut Gentes quæ non noverunt Deum.* Tit. 2. vers. 11 12. *Illuxit enim gratia illa Dei salutifera quibusvis hominibus. Erudiens nos ut abnegata impietate & mundanis cupiditatibus, temperanter, & justè, & piè vivamus in præsenti seculo.* 2. Tim. 3. 15. 16. *Te quia puero sacras literas novisse, quæ te possunt sapientem reddere ad salutem per fidem quæ est in Christo Iesu. Tota Scriptura divinitus est inspirata, & utilis ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad disciplinam in justitia.* 1. Petr. 4. 2. *Voluntati Dei, quod in carne reliquum est temporis vivat.* 2. Pet. 3. versic. 1. *Hasce jam alteras vobis literas scribo, dilecti, quibus sinceram mentem vestram per submonitionem expergefacio.* Qui autem mandatum Dei aspernatur, E Deum ipsum aspernatur 1. Thess. 4. vers. 8. *Proinde qui hæc aspernantur, non aspernantur hominem, sed Deum qui etiam dedit nobis Spiritum suum sanctum.*

IV. *Promissiones Dei*, præmia pollicentis bona opera facientibus Exod. 15. v. 26. *Dixit enim, si sedulò attenderis ad vocem Iehovæ Dei tui, quod rectum videtur in oculis ejus feceris, & si autem accommodans ad præcepta ejus, observaveris omnia statuta ejus, nullum morbum quem imposui Ægypto, imponam tibi, sed ego Iehova curator tuus.*

Digitized by Google

tum. Prov. 23. v. 17, 18. Ezech. 18. v. 5, 6, 7, 8, 9, itē v. 14, 15, 16, 17. 1. Tim. 4. v. 8. *Nam corporalis exercitatio ad pauca utilis est: at pietas ad omnia utilis est, ut quæ promissionem habeat vitæ præsentis ac futuræ.*

V. *Meditatio finis* ad quem sumus electi, creati, redemti, vocati, justificati, regeniti seu sanctificati. Ephes. 1. v. 4. *Sicut elegit nos in ipso ante jactum mundi fundamentum, ut simus sancti & inculpati in conspectu eius cum charitate.* Genes. 1. v. 27. *Itaq; creavit Deus hominem ad imaginem suam, ad imaginem, inquam, Dei creavit eum: marem & fœminam creavit eos.* 2. Corinth. 6. vers. 20. *Nam emti estis pretio: glorificate igitur Deum in corpore vestro, & in spiritu vestro, quæ sunt Dei.* Tit 3. v. 14. *Discant autem etiam nostri bene agendo præire ad necessarios usus, ut non sint fructus expertes.* 1. Pet. 1. 18, 19. *Ut qui sciatis vos non corruptibilibus rebus, argento vel auro, fuisse redemtos ex vana illa vestra conversatione, à patribus tradita: Sed pretioso sanguine, utpote agni inculpati & incontaminati, nempe Christi.* Psal. 130. v. 4. *Nam apud te est condonatio, ut reverenter colaris.* 1. Thess. 4. v. 7. *Non enim vocavit nos Deus ad impuritatem, sed ad sanctificationem.* Rom. 6. v. 22. *Nunc verò liberati à peccato, servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctimoniam: finem autē, vitam æternam.* 1. Cor. 6. v. 11. *Et hæc eratis quidam: sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis: in nomine Domini Iesu, & per Spiritum Dei nostri.* 1. Joh. 1. v. 6. *Si dixerimus nos communionem habere cum eo, & in tenebris ambulamus, mentimur, nec sincerè agimus.* Ephes. 2. v. 10. *Nam ipsius sumus opus conditi in Christo Iesu ad opera bona quæ præparavit Deus ut in eis ambulemus.* Et c. 4. v. 20. & sequentibus. *Vos autem non ita didicistis Christum: Si modo de eo audivistis, & per eum edocti estis, (sicut est veritas in Iesu.) Deponere quod ad pristinam conversationem attinet, veterem illum hominem qui se seductricibus cupiditatibus sese corrumpit: Renovari vero spiritu mentis vestræ. Et induere novum illum hominem, qui secundùm Deum conditus est ad justitiam & sanctimoniam veram. Quapropter deposito mendacio, loquimini veritatem quisq; proximo suo: nam sumus alii aliorum membra. Irascimini, & ne peccate: sol ne occidat super exacerbatione vestra. Neq; locum date Diabolo, &c.* 1. Joh. 3. v. 9. *Quisquis natus est ex Deo, peccato non dat operam: quoniam semen ipsius in eo manet: nec potest peccare, eo quòd ex Deo natus est.*

VI. *Exempla* quæ nos ad imitationem invitant: ac primò quidem *exemplum Dei* qui nobis ut pater filiis imitandus Matth 5. vers. 48. *Estote igitur vos perfecti, ut Pater vester ille, qui est in cælis perfectus est.* Levit. 9. vers. 2. *Alloquere totum cœtum filiorum Israëlis edicens eis, sancti estote: quia sanctus sum, ego Iehova Deus vester.* Et cap. 21. v. 8. *Itaq; sanctificabis illum, quia cibum Dei tui ipse offert: sanctus esto tibi, quia sanctus est, ego Iehova sum sanctificator vester.* Ephes. 5. v. 1. *Estote igitur imitatores Dei, ut filii dilecti.* 1. Joh. 3. v. 7. *Filioli nemo vos seducat: qui exercet justitiam, justus est, sicut ille justus est.* 1. Pet. 1. v. 15, 16, 17. *Sicut is qui vos vocavit sanctus est, ipsi quoq; sancti in omni conversatione reddamini. Propterea quòd scriptum est Sancti estote, nam ego sanctus sum. Et, si Patrem cognominatis eum, qui citra personarum respectum judicat ex cujusq; opere, cum timore versamini commorationis vestræ tempore.*

Deinde incitat nos *exemplum Christi* capitis nostri, cui nos ut membra decet conformes fieri. Matth. 11. v. 29. *Attollite jugum meum in vos, & discite à me quòd mitis sim & summissus corde: & invenietis requiem animabus vestris* Eph. 5. v. 2. *Et ambulate in charitate, sicut & Christus dilexit vos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem ac victimam Deo in odorem bonæ fragrantiæ.* Coloss. 1. v. 10. *Ut ambuletis sicut Domino convenit, cui per omnia placeatis, omnis operis boni fructum proferentes, & crescentes in agnitione Dei.* Rom. 13. v. ult. *Sed induimini Domino Iesu Christo, & carnis curam ne habete ad explendas cupiditates.*

Præterea provocant nos *exempla* aliorum sanctorum tam Angelorum tum hominum quos imitari par

A est. Matth. 6. v. 10. *Fiat voluntas tua, sicut in cælo sic etiam in terra.* 1. Cor. 4. 16, 17. *Precor vos igitur, imitatores mei estote. Propterea misi vobis Timotheum, qui est filius meus dilectus & fidelis in Domino, qui vobis in memoriam revocabit quæ sint viæ meæ in Christo, sicut ubique in omnibus Ecclesiis doceo* 2. Thess. 3. 7. *Ipsi scitis quomodo oporteat nos imitari: quoniam non inordinate nos gessimus inter vos.* Heb. 13. 7. *Memores estote ductorum vestrorum, qui loquuti sunt vobis sermonem Dei: quorum imitamini fidem, contemplantes quis fuerit exitus conversationis ipsorum.*

VII. *Communio nostra* cum Deo & Christo 1. Joh. 1. v. 5, 6, 7. *Hic est igitur nuncius ille quem audivimus ex ipso, & renunciamus vobis, Deum lucem esse, nec tenebras in eo esse ullas. Si dixerimus nos communionem habere cum eo, & in tenebris ambulamus, mentimur, nec sincerè agimus. Quòd si in luce*
B *ambulamus, sicut ipse est in luce, communionem habemus cum eo mutuam, & sanguis Iesu Christi: Filii ejus purificat nos ab omni peccato.* Et ca. 2. 6. *Qui dicit se in eo habitare, debet, prout ille ambulavit, ita & ipse ambulare.* Et c. 3. 24. *Nam qui observat ejus præcepta, in eo habitat, & ipse in eo: per hoc novimus eum habitare in nobis, nempe ex Spiritu quem nobis dedit* Ro. 6. 3, 4, 5. *An ignoratis, nos quotquot baptizati sumus in Christum Iesum, in mortem ejus esse baptizatos? Consepulti sumus igitur ei per baptismum in mortem: ut sicut suscitatus est Christus ex mortuis in gloriam Patris, ita & nos novâ vitâ ambulemus. Nam si cū eo plantati coaluimus assimilatione mortis ejus, nimirum etiam resurrectionis assimilatione cum eo coalescemus.*

IIX. *Beneficia Dei* magna & innumera quibus nos tum communiter, tum singulariter totâ vitâ nostrâ affecit, adhuc quotidie afficit & deinceps quoq; afficiet.
C 1. Sam. 12. 26. *Timete Iehovā ut colatis eum verè ex toto animo vestro: nam cōsiderate res magnas quas fecit erga vos,* Rom. 2. 4. *An divitias benignitatis ejus & tolerantiæ ac iræ cohibitæ contemnis, ignorans benignitatem Dei ad resipiscētiam te deducere?* Rom. 12. 1. *Adhortor igitur vos fratres, per miserationes Dei, ut sistatis corpora vestra hostiam vivam, sanctam, placentem Deo, rationalem illum cultum vestrum.* Jes. 1. ver. 2. & 3. *Audite cæli, & auribus percipe terra: nam Iehova loquitur: filios educavi & extuli, ipsi autem deficientes rebellaverunt in me. Agnoscit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui: Israël non agnoscit populus meus non animadvertit.* 1. Joh. 3. 2, 3. *Dilecti nunc filii Dei sumus, sed nondum manifestum factum est quod erimus: scimus autem fore, ut quum ipse factus fuerit manifestus, similes ei simus: quoniam videbimus eum sicuti est. Et quisquis habet hanc spem in eo sitam, castum se conservat,*
D *sicut & ille castus est.*

In-primis beneficium redemtionis nostri per sanguinem Christi. 1. Pet. 1. 18, 19. *Ut qui sciatis vos non corruptibilibus rebus argento vel auro, fuisse redemtos ex vana illa vestra conversatione, à patribus tradita: Sed pretioso sanguine, utpote agni inculpati & incontaminati, nempe Christi.* Tit. 2. 14. *Qui dedit semetipsum pro nobis, ut redimeret nos ab omni iniquitate, & purificaret sibi ipsi populum peculiarem, accensum studio bonorum operum:* & regenerationis Rom. 6. 11. *Ita etiam vos colligite, vos tum mortuos esse peccato, tum verò vivere Deo per Christum Iesum Dominum nostrum:* & adoptionis in filios Dei, 1. Pet. 1. v. 14. *Ut filii obedientes, qui vos non configuretis pristinis, quæ in ignorantia vestra viguerunt, cupiditatibus:* & fidei salvificæ. 1. Pet. 1. v. 21. *Per eum credentes in Deū, qui suscitavit eum ex mortuis, & gloriam ei de-*
E *dit, ut fides ac spes vestra in Deo esset.* Eph. 5. 8. *Eratis enim olim tenebræ, nunc autem lux in Domino: ut filii lucis incedite.*

IX. Manifestatio & confirmatio & veluti obsignatio electionis gratiosæ ad vitam æternam, vocationis efficacis, fidei vivificæ, justificationis, regenerationis & adoptionis in numerum filiorum Dei. Nam bona opera sunt signa infallibilia quæ unicuique verè fidelium confirmant beneficia memorata. Qui enim sincerè & constanter bonis operibus studet, is est electus ad vitā æternam, efficaciter vocatus ad Christum, fide salvificā

Digitized by Google

donatus, justificatus coram Deo, regeneratus & sanctificatus per Spiritum Sanctum, filius Dei &c. 2. Petr. 1. 10. *Studete vocationem & electionem vestram firmam efficere.* 1. Joh. 3. 7, 9, 10. Qui exercet justitiam, justus est, sicut ille justus est.

X *Terrores* quos Deus immittit. Exod. 20. v. 20. *Edixit vero Moses populo ipsi, ne timeatis, nam ut tentaret vos, venit Deus ipse, & ut sit timor ejus ante faciem vestram, ne peccatis.* Ita cum Deus somnia terribilia immittit, ad studium bonorum operum nos excitat, Dan. 4. vers. 27. *Quapropter ô Rex, consilium meum placeat tibi, & peccata tua justitiâ abrumpe & iniquitates tuas gratia erga afflictos: si forte erit prorogatio tranquillitati tuæ.*

XI. *Instabilitas rerum humanarum*, quia res secundæ non perpetuo durant, & ætas paulatim ingravescit, & senium accedit. Ecclesiastæ 12. vers. 3. & seqq. *Recordare Creatoris tui diebus juventutis tuæ: tantisper dum non adveniunt dies ipsius mali, & pertingunt anni quibus dicas, non est mihi in istis delectatio: Tantisper dum non obtenebrescit sol, & lux, lunaq; ac stella: neque recurrunt densæ nubes post pluviam: Quo tempore commovebuntur custodes illi domus, & pervertent sese valentes robore, & intermittent molitrices illæ quum mandent, & obtenebrescent illi qui spectant per speculas, &c.*

XII. *Morbi & aliæ afflictiones*, quibus nos Deus domat, humiliat & ad pietatem excitat. Psalm. 119. versic. 67. *Quum nondum affligerer, ego errabam: nunc autem sermonem tuum observo:* Et ver. 71. *Bono mihi fuit me affligi, ut discerem statuta tua.*

XIII. *Brevitas hujus vitæ* 1 Petr. 1. vers. 17. *Et si patrem cognominatis eum, qui citra personarum respectum judicat ex cujusque opera, cum timore versamini commorationis vestræ tempore.* 1. Cor. 7. v. 29. *Hoc autem ajo, fratres, quoniam oportunum tempus est & angustum in posterum ut & qui habent uxores, sint ut non habentes.*

XIV. *Meditatio mortis.* Psalm. 90. 12. *Numerare dies nostros ita doce nos: ut inducamus animum sapientem.* Ecclesiastæ 12. vers. 5, 6, 7. *Quo tempore commovebuntur custodes illi domus, & pervertent sese valentes robore, & intermittent molitrices illæ quum mandent, & obtenebrescent illi qui spectant per specula: Occludenturq; valvæ foro, dejecta sono a molitionis: & surget ad vocem aviculæ, deprimenturq; omnia canora: Etiam a re alta timebunt, & contritionibus in via: & efflorescent amygdalum, & pinguefacientem se locustam, irritam faciet animus iste appetens: quum abit homo in locum seculi sui, circumiturii in platea lugentibus.*

XV. *Cogitatio continua certo instantis finis mundi & ultimi illius diei & adventus Christi, & horrendi illius extremi & universalis judicii.* Ecclesiastæ. 11. 7. 8. *Est quidem dulcis hæc lux, & bonum hisce oculis aspicere hunc solem: Sed si annos multos vivens homo in eis omnibus lætetur: attamen recordari eum oportet dies tenebrarum, multos esse illos, quicquid evenit vanitatem esse.* Et cap. 12. vers. ult. *Nam omne opus Deus ipse adducet in judicium cum omni re occulta: sive bonum sive malum.* Matth. 3. vers. 10. Omnis arbor non ferens fructum bonum exciditur & in ignem conjicitur & vers. 12. cujus ventilabrum est in manu sua & qui perpurgabit aream suam: & coget tritici suum in horreum, paleam autem exuret igni inextincto. Et ca. 12. 36, 37. *Sed dico vobis, quodcunq; verbum otiosum loquuti fuerint homines, de eo reddituros rationem in die judicii: Ex sermonibus enim tuis justificaberis, & ex sermonibus tuis condemnaberis.* Et 25. e toto, ubi Christus tum bona opera fidelium recenset, tum mala infidelium. Luc. 21. v. 34, 35, 36. *Cavete vobis ne quando graventur corda vestra crapula & ebrietate, & solicitudinibus hujus vitæ & repente vobis superveniat dies ille. Nam ut laqueus invadet in omnes, qui habitant in superficie totius terræ. Excubate igitur, omni tempore deprecantes, ut digni habeamini qui effugiatis ista omnia quæ futura sunt: & consistatis ante Filium hominis.* Act. 17. v. 30, 31. *Deus igitur temporibus istius ignorantiæ connivendo dissimulatis, nunc mandat*

A *omnibus ubiq; hominibus ut resipiscant. Eo quod statuit diem quo juste judicaturus est orbem terrarum, per eum virum quem definivit, fide ejus rei palam facta omnibus, illo ex mortuis suscitato.* Act. 24. v. 25. disserens Paulus coram Felice *de justitia & continentia, simul etiam disseruit de judicio futuro.* 2. Cor. 4. 14. *Scientes fore ut qui suscitavit Dominum Iesum, nos quoque per Iesum suscitet, & sistat vobiscum.* Et cap. 5. v. 9, 10, 11. *Quapropter etiam contendimus ut hic præsentes, & hinc absentes, ipsi placeamus. Omnes enim nos manifestis fieri oportet corã tribunali Christi, ut unusquisq; reportet quæ in corpore fecerit, congruenter ad id quod fecerit, sive bonum, sive malum. Scientes igitur terrorem illum Domini, homines ad fidem adducimus, Deo autem manifesti sumus: & spero nos etiam conscientiis vestris manifestos esse.* Tit. 2. vers. 12, 13. *Erudiens nos ut abnegata impietate & mundanis cupiditatibus, temperanter & juste*

B *& pie vivamus in præsenti seculo: Exspectantes beatam illam spem & illustrem illum adventum gloriæ magni illius Dei ac Servatoris nostri, nempe Iesu Christi.* Hebr. 10. vers. 25, 26, 27. *Non deserentes aggregationem nostri mutuam, sicuti mos est quibusdam, sed adhortantes alii alios: idq; eo magis, quod videtis illum diem appropinquare. Nam si ultro peccaverimus post acceptam cognitionem veritatis, non adhuc pro peccatis reliqua est hostia: Sed horrenda quædam expectatio judicii, & ignis fervor, qui devoraturus est adversarios.* Jacob. 5 vers. 7, 8, 9. *Patiente igitur animo estote fratres, usque ad Domini adventum. Ecce, agricola expectat pretiosum fructum terræ, patiente animo eum exspectans, dum accipiat pluviam matutinam & serotinam. Patiente animo estote & vos, & stabilite corda vestra, quoniam adventus Domini appropinquat. Ne suspirate alius adversus alium, fratres: ut ne condemnemini: ecce, judex ante*

C *fores adstat.* 1. Petr. 1. 17. *Et si patrem cognominatis eum, qui citra personarum respectum judicat ex cujusque opere, cum timore versamini commorationis vestræ tempore.* Et cap. 4. ver. 5 *Qui reddituri sunt rationem ei qui paratus est ad judicandum vivos & mortuos.* Et vers. 7. *Omnium autem finis imminet: Estote igitur temperantes & sobrii ad preces.* 2. Petr. 3. 10. 11, 12, 13. 14. *Veniet autem sicut fur in nocte dies ille Domini, quo cœli cum stridore præteribunt, elementa vero æstuantia solventur, terraque & quæ in ea sunt opera exurentur. Quum igitur hæc omnia dissolvenda sint, quales oportet esse vos in sanctis conversationibus & pietatis officiis, Exspectantes & properantes ad adventum diei Dei, in quo cœli conflagrantes solventur, & elementa æstuantia liquescent? Sed cœlos novos ac terram novam secundum promissum exspectamus, in quibus justitia inhabitat. Quapropter dilecti, quum hæc exspectetis, studete ut incontaminati & inculpati ab eo inveniamini cum pace.* 1.

D Joh. 4. 17. *Per hoc adimpletur charitas nobiscum, ut fiduciam habeamus in die judicii, quod qualis ille est, tales & nos sumus in hoc mundo.* Apoc. 1. v. 3. *Beatus qui legit, & beati qui audiunt verba prophetiæ hujus & observant ea quæ in ea scripta sunt: præstitutum enim tempus illud prope est.*

Chrysostomi locus homiliâ vigesimasecundâ ad populum Antiochenum, dignus est qui huc adscribatur: *Vt animam tuam velut Dei habitaculum præpares, memento horrendi multùm, & tremendi illius diei, in quo omnes Christi throno assistêtes, rerum hic gestarum rationes reddemus, ante omnium oculos peccata nostra ponentur, & rursum revelabuntur, & ignorantibus ostendentur actiones, ubi ignis fluvius, & insopitus vermis, ubi omnia nuda & præcipitata. Vbi cordium nostrorum libri aperientur, & in medio manifeste*

E *legentur etiam occulta, nocturna, & diurna, ex ignorantia & oblivione facta, quæ membris effecimus, quæq; nunc latent revelabuntur. Cogita igitur, quod omnino nos hinc ad infallibilem migrare judicem oportet: ubi non tãtùm actiones, verum & verba, & cogitata judicantur: ubi terribiles etiam eorum quæ videntur esse parva, pœnas dabimus. Hac semper recordare, & inextinctæ nunquam obliviscaris flammæ. Prævide venientem judicare vivos & mortuos. Cogites Angelorum millia, & myriadas tunc judicii assistentes: nunc auditus vocem tubarum, & tremendam illam condemnantis vocem præveniat. Prævideat*

oculus

oculus hos quidem velut zizania colligari, & in clibanos proiici, alios manibus & pedibus vinctos in exteriores mitti tenebras: & alios insopito vermi, & luctus, & dentium stridori traditos: hunc quidem de intempestivo risu judicari, hunc verò quod proximũ affecit injuriâ, vel quod fratrem scandalizavit: hunc quidem de incertis damnari criminibus hũc verò de otioso verbo pœnas exigi: hunc verò de mala sententia judicium subire, hunc verò propter convicium regno excludi: quendam autem propter servatam iram intolerabilia patientem, illum verò in ignominiam resurgentem æternam: hos autem Christi cognitione privari, & audire, Amen dico vobis, nescio vos: quoniã fecerunt quæ Christus prohibuit. His igitur sic se habentibus quales nos oportet esse? vel quales emittere lacrymas, & dicere: Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum, & lugebo dies ac noctes? Sed ut exspectatam effugiamus pœnam, venite præoccupemus faciem Domini in confessione, & vitæ diligentia propitiationes Domini Dei invocemus. In inferno (namq; ait) quis confitebitur tibi? Omnia nobis duplicia Deus dedit, duos oculos, duas aures, duas manus, duos pedes. Si igitur horum alterum lædatur, per alterum necessitatem consolamur. Animam verò unam dedit nobis: si hanc perdiderimus, quacunq; vivemus? Hujus igitur providentiam faciamus, nihil ipsius saluti præferentes: quoniam hæc etiam est quæ cum corpore judicatur, & simul defenditur, & comparet ante Christi tribunal. Si tunc dixeris, pecuniæ me allexerunt: dicet tibi judex: Non audisti, quæ utilitas si quis totum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum patiatur? Si dixeris, diabolus me decepit: dicet tibi & ipse, quòd nihil profuit Evæ, quia dixit, serpens me decepit. Hæc igitur mente tenentes, Venite excitemus nos ipsos priusquam obruamur, priusquam veniat dies Domini magnus, & appareat, de quo Propheta dicit: Ecce venit, & quis sustinebit, vel quis tolerabit diem adventus ejus? Tremenda dies illa tumultus, & tenebrarum. Sed dices. Quomodo igitur licet prædicta mala effugere? dicam. Non tãtùm corpus tuum custodias purum, sed cum mala passus benefeceris, si accuseris, continens sis & patiens: cum jejunaveris, ne glorieris: non enim ciborum abstinẽtia jejunium operatur, sed abstinentia peccatorum. Scrutare enim Scripturas. Vide quomodo primùm virgam nuceam videt propheta, postea lebetem super ardentem, demonstrans quod non sustinentem virgæ castigationem ignis suscipit. Sic & per Mosen demonstrabat ignis columnam rebus clamans, quòd legem audiens, videt lucem, inobediens autem suscipit ignem. Legite Salvatoris Scripturas, & discite, quomodo eos hinc illuc migrantes adjuvare potest nemo. Non frater fratrem redimet ex interminabilibus tormentis: non amicus amicum, non parentes filios, non filii parentes. Et quid dico homines miserabiles, cùm neq; si Noë veniat, & Iob, & Daniel, tunc judicantem exorare possint? Sed dices: Unde horum demonstratio? Vide non indutum veste nuptiali ex sponsali domo expulsum, neminem pro illo intercedentem. Vide talentum habentem creditum, & non negociatum, & quomodo pro ipso supplicat nemo. Respice mihi quinq; virgines exclusas, & æquales pro ipsis non deprecatas quas & stultas Christus nuncupavit, quoniam post calcatas voluptates, post extinctum concupiscentiæ fornacem, post jejunium, & lectum humi stratum & vigiliam, tunc stultæ sunt inventæ, & meritò quidem: propterea quòd servato magno virginitatis munere, mandatum humilitatis parvum non custodierunt. Vide mihi in judicii die judicem oves à dextris constituentem & infructuosos hædos à sinistris: & à dextris quidem positis dicentem Venite benedicti Patris mei, accipite paratum vobis regnum. A sinistris verò positos in tenebras exteriores repellentem, & ejectis posse succurrere neminem. Verus enim sermo dicens: Ecce homo, & opus ejus.

XVIII. *Spes vitæ æternæ*, in qua perfectam imaginem Dei recuperabimus & Deum videbimus, sicuti est. 1. Joh 3. v. 2. & 3. *Dilecti, nunc filii Dei sumus, sed nondum manifestum factum est quod erimus: scimus autem fore ut quum ipse factus fuerit manifestus, similes ei simus: quoniam videbimus eum sicuti est. Et quisquis habet hanc spem in eo, castum se conservet, sicut & ille castus est.*

Tantum de prima causa instrumentali bonorum operum, nimirum doctrina cœlesti.

Secunda causa instrumentalis, est fides viva, per quam in justificatis per Christum, & regeneratis per Spiritum Sanctum, producuntur ceteræ virtutes fidelium, & actiones bonæ à virtutibus illis manantes: sicut dicitur Jac. 2. 22. quod *fides sit administra bonorum operum*. Huc pertinẽt loca. 1. Pet. 1. 5. *Qui virtutis Dei præsidio custodimini per fidem, ad salutem paratam revelari præstituto tempore ultimo.* 1. Joh. 2. v. 3, 4. *Et per hoc scimus quod ipsum novimus, si præcepta ipsius observemus. Qui dicit, novi eum, & præcepta ejus non observat, mendax est, & in eo veritas non est.* Et cap. 3. v. 3. *Et quisquis habet hanc spem in eo sitam, castum se conservat, sicut & ille castus est.*

Fides autem est causa bonorum operum, non quatenus est qualitas nobis inhærens: sed quatenus est instrumentum apprehendẽs Christum, qui per Spiritum Sanctum nos regenerat, reformat, sanctificat, atq; imaginem Dei in nobis instaurat. Actor. 15. versic. 9. *Nihilque discrevit inter nos & illos, fide ab ipso purificatis cordibus eorum.*

Eadem fides est causa bonorum operum non proxima sed remota. Nam est proxima causa justificationis: deinde est causa eorum quæ justificationem consequuntur, nimirum regenerationis seu sanctificationis & bonorum operum.

Omnia proinde opera quæ fiunt absque fide sunt mala, sunt peccata, Roman. 14. Et talia sunt omnia opera, quæcunque homines faciunt ante justificationem suam coram Deo.

Tertia instrumentalis causa bonorum operum, est natura nostra per Spiritum Sanctum regenerata, hoc est, homines ipsi regenerati, qui sunt Dei instrumenta per quæ is operatur, qui acti à Spiritu Sancto ipsi quoque agunt, ac proinde actionum bonarum ipsi quoq; sunt causæ cooperantes, Matthæ. 3 versicul. 8. *Ferte igitur fructus convenientes resipiscentiæ.* Ephes. 2. vers. 10. *Nam ipsius sumus opus, conditi in Christo Iesu ad opera bona, quæ præparavit Deus ut in eis ambulemus.* 2. Cor. 5. vers. 17. *Si quis igitur est in Christo, nova creatura est: vetera præterierunt: ecce nova facta sunt omnia.* Roma. 6. vers. 4, 5, 6. *Consepulti sumus igitur ei per baptismum in mortem: ut sicut suscitatus est Christus ex mortuis in gloriam Patris, ita & nos nova vita ambulemus. Nam si cum eo plantati coaluimus assimilatione mortis ejus, nimirum etiam resurrectionis assimilatione cum eo coalescemus: Illud scientes, veterem illum nostrum hominem cum eo crucifixum esse, ut aboleatur corpus peccati, ne nos amplius serviamus peccato.* Gal. 5. 22.

Agunt autem regenerati *animâ & corpore.*

Animâ quidem, dum mente, intellectu, voluntate & affectibus sanctis Deo serviunt Legique ipsius, Roman 7. vers. 25. *Gratias ago Deo per Iesum Christum Dominum nostrum. Nempe igitur ipse ego mente quidem servio Legi Dei, carne verò legi peccati.* Liberum ergo arbitrium in renatis est causa efficiens instrumentalis bonorum operum, sed quatenus liberatum per Christum & regeneratum per Spiritum Sanctum, & à gratia regenerationis semper motum & adjutum aut potius promotum.

Corpore verò dum membra illius sistunt arma justitiæ Deo, Roman 6. vers. 12, 13. *Ne regnato igitur peccatum in mortali vestro corpore, ut auscultetis ei in cupiditatibus corporis: Neque sistite membra vestra arma injustitiæ peccato: sed sistite vos Deo, ut ex mortuis vivos, & membra vestra arma justitiæ Deo.*

Unde infideles & non justificati coram Deo per Christũ, & non regenerati per Spiritum Sanctum non

Digitized by Google

possunt facere verè bona opera: quia sunt malæ arbores: & opera eorũ non sunt bona, sed mala, sed peccata.

Quarta causa instrumentalis bonorum operum, est assidua ac continua illorum exercitatio, quâ fit ut in illis abundantiores & præstantiores fiamus indies, nec nos ab illis per ullas tentationes avocari & averti patiamur, sed instar bonorum militum in iis fortiter progrediamur. 1. Timoth. 4. v. 7. *Exerce teipsum ad pietatem.* Tit. 2. v. 8. *Sermonem sanum, qui damnari non possit: ut qui se ex adverso opponit, erubescat, nihil habens quod de vobis dicat mali.* 1. Timoth. 1. v. 18, 19. *Hoc mandatum commendo tibi fili Timothee, nempe ut secundum prægressas de te prophetias, milites per eas bonam illam militiam. Retinens fidem & bonam conscientiam: quâ expulsâ nonnulli naufragium fidei fecerunt.*

Sic fuit de causis efficientibus bonorum operum.

Caput III.

In quo de materia bonorum operum.

MATERIA bonorum operum sunt, tum habitus animi, tum ex illis prodeuntes actus ipsi seu officia ipsa, quæ præstanda sunt, quæ sola non sufficiunt ad censum bonorum operum, sicut Augustinus ait libro quarto contra Julianum Pelagianum, capite tertio, *bona opera finibus metienda sunt, non officiis.* Pluribus hoc explicat primo tomo, de moribus Manichæorum lib. 2. capite decimotertio: *Finis quò referuntur ea quæ facimus, id est, propter quem facimus, quicquid facimus, si non solùm inculpabilis, sed etiam laudabilis fuerit, tunc demum etiam facta nostra laude aliqua digna sunt: Sin ille jure meritoq́; culpatur quem spectamus & intuemur, cùm in aliqua versamur officio, id quoque officium nemo improbandum vituperandumq́; dubitaverit. De Catilina memoria proditum est, quòd frigus, sitim, famem ferre poterat. Hæc erant illi spurcio sacrilegoq́; cum Apostolis nostris communia. Unde ergo discernitur parricida iste ab Apostolis nostris, nisi fine illo quem diversissimum sequebatur? Namq́; ille ista tolerabat, ut immoderatissimas ad immanissimas expleret cupiditates: Illi contra, ut eas premerent, & dominanti rationi servire cogerent.*

Materiam hanc, vocant alii bonorum operum substantiam, ad quam necesse est accedere formam seu modum & finem, ut verè sint bona opera.

Caput IV.

In quo de forma bonorum operum.

FORMA bonorum operum est congruentia eorum cum voluntate Dei patefacta in Lege Dei seu Decalogo, qui propterea etiam bonorum operum norma & regula ad quam exigi debent, appellatur, & in Evangelio. Psalmo. 1. v. 2. & 19. v. 8. & 119. v. 1, 2. *Beati integri viâ, qui ambulant in lege Iehovæ: Beati custodientes testimonia ejus, ex toto animo quærentes eum:* & passim in toto Psalmo. Ezechiel 20. v. 18, 19. Matth. 5. Galat. 5. Congruentia illa in eo consistit, ut bona opera non tantùm sint mandata Lege Dei, fiantq; ex fide ad gloriam Dei, sed etiam ut nihil in iis sit vitii & culpæ & defectus, sed in eo bonitatis constituta gradu, quem Lex requirit: utq; eo prorsus modo fiant, quem Deus præscribit, & non alio. Cultus enim legitimi regula est voluntas non honorantis, sed honorandi: non servi, sed Domini: adeò ut opera etiã ab ipso Deo præcepta, si non eo quo præcipit modo fiant, prorsus ei displiceant, Jes. 1. v. 11. Jer. 7. v. 22. Ezech. 20. v. 19. *Ego sum Iehova Deus vester, in statutis meis ambulate: & jura mea observate, ac facite ipsa.*

Proinde forma bonorum operum *non est proprium naturalis rationis judicium.* Num. 15. v. 39. *Recordemini omnium mandatorum Iehovæ ut faciatis ea, ac non attenta observatione sequamini cor vestrum & oculos vestros.*

Neq; voluntas uniuscujusq; propria: quia ἐθελοθρησκείας, id est, propria voluntate excogitatos cultus Deus damnat, Coloss. 2 v. 23.

Neq; traditiones Majorum aut Patrum: nam Jesa. 29. v. 30. causa judiciorum Dei in homines indicatur esse superbia hominũ, non acquiescẽs præceptis Dei, sed humana anteponens: *Dixit enim Dominus, propterea quòd appropinquant populus iste, ore suo & labiis suis honorant me, cor autem suum procul amovet à me: estq́; reverentia eorum erga me, quam præcepto hominum edocti sunt.* Matth. 15. 9. *Frustra me colunt, docentes doctrinas quæ sunt mandata hominum.* Ezech. 20. v. 18. *In statutis patrum vestrorum ne ambuletis & jura illorum ne observetis.* Huc facit quòd Christus Matthæi 5. aliquoties veterum traditionibus opponit veritatem suam divinam.

Neq; exempla aliorum, maximè non proba sed mala: ac proinde nec consuetudo quantumvis antiqua: nam in Ecclesia Dei non exemplis, sed legibus vivitur. Unde Psal. 1. v. 1. beatus prædicatur *qui non insistit via peccatorum.* Tum si solus Christus audiendus est, non debemus attendere, quid aliquis ante nos faciendum putaverit, sed quid qui ante omnes est Christus prior fecerit: Neq; enim hominis consuetudinẽ sequi oportet, sed Dei veritatẽ.

Neq; hominum aliorum quantumvis maximè propinquorum, intimorum & charissimorum consilia & suasiones ad faciendum aliquid cum Dei voluntate pugnans: quò pertinet illud Christi Matth. 5. v. 29, 30. *Quod si oculus tuus dexter facit ut tu offendas, erue eum & abiice abs te. expedit enim tibi ut pereat unum ex membris tuis, ac non totum corpus tuum coniiciatur in gehennam. Et si dextra tua manus facit ut tu offendas, exscinde eam, & abiice abs te. expedit enim tibi ut pereat unum ex membris tuis, ac non totum corpus tuum coniiciatur in gehennam.* Deut. 13. vers 6, 7, 8, 9. *Si clam incitet te frater tuus, filius matris tuæ, aut filius tuus, aut filia tua, aut uxor charissima tibi, aut amicus tuus qui est sicut tu ipse, dicendo, eamus & colamus deos alienos, &c. Ne acquiescito illi, neq; auscultato illi, neq; parcito oculus tuus illi, neq; clementiâ utitor, neq; celato illum, &c.*

Neq; externa operum species aut apparentia.

I. quia bonorum operum vera atque essentialis forma est interna.

II. quia externa operum species est in operibus Pharisaicis & hypocriticis splendida & præclara judicio humano: nec tamen propterea opera illa sunt verè bona ac Deo placentia.

Caput V.

In quo de causis finalibus bonorum operum.

SI *causas finales* spectes, bona opera sunt necessaria & à nobis facienda tum DEI tum *nostri*, tum *proximi causâ.*

DEI *causâ*, sunt facienda: I. Ut gloria ejus solius illustretur, 1. Cor. 10. v. 31. *Sive igitur editis, sive bibitis, sive quid facitis, omnia ad gloriam Dei facite.*

II. Ut ei debita obedientia à nobis præstetur, cùm voluntas & mandatum ejus sit, ut bona opera faciamus Psalm. 119. v. 4. *Tu præcepisti mandata tua, observari valde* 1. Pet. 1. v. 13, 14, 15. & 16. *Quapropter succincti lumbis mentis vestræ, sobrii ad finem usque sperate in eam quæ vobis defertur gratiam, quum revelabitur Iesus Christus. Ut filii obedientes, qui vos non configuretis pristinis, quæ in ignorantia vestra viguerunt, cupiditatibus. Sed sicut is qui vos vocavit sanctus est, ipsi quoque sancti in omni conversatione reddi-*

Digitized by Google

vidomini. Propterea quod scriptum est, sancti estote: nam ego sanctus sum.

III. Ut ei grati simus pro redemtione ex morte æterna & pro aliis beneficiis ab ipso acceptis & accipiendis, qualia sunt electio ad vitam æternam, creatio ad imaginem Dei, justificatio, &c.

Nostri causâ sunt facienda bona opera: I. Ut iis testemur fidem nostram vivam, & ex illis de ea certi simus Jac. 2. v. 17. *Ita quoque fides, si opera non habeat, mortua est per se.* Et versic. 26. *Nam sicut corpus absque spiritu* (id est, absque respiratione) *mortuum est, ita & fides illa quæ est absq; operibus mortua est.* Nam *spiritus* hoc loco intelligitur quem homo vivus ex ore spirat, qui non causa, sed τεκμήριον vitæ est: ita bona opera sunt τεκμήρια, id est, certa signa vivæ fidei. Etsi igitur bona opera nostra nos apud Deum justificare non possunt: tamen fidem nostram justificant, id est, testificantur coram Ecclesia.

II. Ut ex iis simus certi nos esse justificatos, coram Deo: nam bona opera sequuntur justificatos, non præcedunt justificandos, ac proinde sunt necessaria in justificatis & salvandis, non ut causæ justificationis & salutis, sed ut τεκμήρια & signa justificatorum & salvandorum Jac. 2. vers. 21. *Abrahamus pater ille noster nónne ex operibus justificatus, quum obtulisset Isaacum filium suum super altare?* Et vers. 24. 25. *Videtis igitur ex operibus justificari hominem, & non ex fide tantum? Similiter autem etiam Rahab illa meretrix annón ex operibus justificata est, quum accepisset nuncios illos, & alia via emisisset?*

III. Ut ex iis certi simus nos esse regeneratos per Spiritum sanctum 3. Joh. v. 11. *Qui agit bene, ex Deo est.*

IV. Ut ex iis certi simus, nos esse electos ad salutem æternam, ac proinde germana veræ Catholicæ Ecclesiæ DEI membra. Act. 10. v. 35. *Sed in quavis Gente acceptum ei esse quemvis qui eum timeat & operam dat justitiæ,* 2. Petr. 1. v. 10. *Quapropter, fratres, potius studete vocationem & electionem vestram firmam efficere: hæc enim si feceritis, nunquam impingetis.* Ps. 15. toto Joh. 15. v. 8. ait Dominus: *Ut multum fructum afferatis, & eritis mei discipuli.*

V. Ut sint nobis via ad beatitudinem veram & ad regnum cœleste. Psal. 1. v. 1, 2. Psal. 112. v. 1. Ps. 119. v. 1, 2, 3 Matth. 5. v. 3. & aliquot sequentibus. Johan. 13. v. 17. & 14. v. 23.

Unde Bernardus dicit Tractatu de Gratia & libero arbitrio sub finem: *Bona opera sunt via regni, non causa regnandi.*

VI. Ut illis fides nostra non tantùm plenè perfecteque comprobetur & ostendatur, sed etiam exerceatur, alatur & corroboretur. Jac. 2. v. 22. *Vides fidem administram fuisse operum Abrahami & ex operibus fidem perfectam fuisse,* id est, planè perfecteque comprobatam & ostensam, corroboratamque.

VII. Ut illis ornemus vocationem nostram & obthuremus ora calumniantium nos tanquam sceleratos. Matthæi 5. vers. 9. *Beati qui sunt pacifici: quoniam filii Dei vocabuntur.* 1. Pet. 2. v. 15. *Quoniam ita est voluntas Dei, ut bene agendo os obstruatis despientium hominum ignorantiæ.*

IIX. Ut vitemus pœnas tum temporales, veluti justum vituperium, infamiam, supplicium corporale: tum æternas, 2. Cor. 8. v. 20, 21. *Vitantes hoc, ne quis nos vituperet in hac ubertate quæ administratur à nobis. Ut qui procuremus honesta non solùm in conspectu Domini, sed etiam in conspectu hominum.*

IX. Ut præmia benè operantibus gratuitò promissa consequamur; sicut dicit Moses Deuteron. 6. 2. *Ut timeas Iehovam Deum tuum, observando omnia statuta ejus & præcepta ejus quæ ego præcipio tibi, tu & filius tuus & nepos tuus omnibus diebus vitæ tuæ: & ut prolongent dies tuos.*

Huc pertinet parabola de operariis in vinea. Matth.

A 20. item c. 25. Matthæi: Et quod dicitur Joh. 12. v. 26. *Si quis mihi ministrat, me sequatur, & ubi ego fuero, illic & minister meus erit: & si quis mihi ministraverit, honorabit eum Pater.* Sic dicitur Heb. 11. 6. *Qui accedit ad Deum, hunc credere oportet esse Deum, & præmia largiri iis qui ipsum requirunt.* Moses intuebatur in præmii retributionem. Heb. 11. vers. 26. *Majores ducens divitias probrum Christi, quàm Ægyptiorum thesauros. Intuebatur enim in præmii retributionem.*

Proximi causâ opera bona à nobis sunt facienda: I. Ut simus utiles proximo, hoc est, ut exemplis officiisque nostris ædificemus fideles & lucrifaciamus infideles. Matth. 5. vers. 16. *Ita splendeat lux vestra coram hominibus, ut videant vestra bona opera, glorificentq; Patrem illum vestrum qui est in cælis.* 1. Pet. 2. 12. *Ut pro eo quod obloquuntur vobis ut facinorosis, ex bonis operibus quæ spectârint,*
B *glorificent Deum die visitationis.* Et cap. 3. 1, 2. *Similiter uxores sese subjiciant suis viris: ut etiam si qui non assentiuntur Sermoni, per uxorum conversationem absq; Sermone lucrifiant, ubi spectârint cum timore conjunctam castam conversationem vestram.* 1. Corinth. 10. 33. *Sicut & ego per omnia omnibus placeo, non quærens meam ipsius utilitatem, sed multorum, ut serventur.*

II. Ut nulli simus noxii, hoc est, ne scandalum demus, aliterve proximo noceamus. Matth. 18. vers. 6. & seqq. *Quisquis autem offendiculo fuerit uni ex parvis istis qui in me credunt, præstiterit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, ac demergatur in profundo maris. Væ mundo ab offendiculis: necesse est enim ut eveniant offendicula: verumtamē væ homini illi per quem offendiculum evenit. Si verò manus*
C *tua vel pes tuus facit ut tu offendas, exscinde ea, & abjice abs te: bonum est tibi ad vitam ingredi claudum aut mancum potius, quàm duas manus vel duos pedes habentem conjici in ignem illum æternum. Et si oculus tuus facit, ut tu offendas, erue eum, & abjice abs te: bonum est tibi luscum ingredi in vitam potiùs quàm duos oculos habentem conjici in ignem æternum.* 1. Cor. 10. v. 32. *Estote sine offendiculo & Iudæis, & Græcis, & Ecclesiæ Dei.* 2 Cor. 6 v. 3. *Nullam ulla in re præbentes impingendi causam, ne vituperetur ministerium.*

Caput VI.

In quo de effectis bonorum operum.

EFFECTA bonorum operum sunt I. Glorificatio Dei seu sanctificatio nominis divini Joh. 15 8 ait
D Christus, *In hoc glorificatus fuerit Pater meus, ut fructum multum adferatis.* Et Matth. 5. v. 16. *Ita splendeat lux vestra coram hominibus, ut videant vestra bona opera, glorificentque Patrem illum vestrum qui est in cælis.* 1. Cor. 6. v. 20. *Nam emti estis pretio: glorificate igitur Deum in corpore, & in spiritu vestro, quæ sunt Dei.* Jes. 8. v. 13. *Iehovam exercituum ipsum sanctificate, & ipse sit timori vobis, idemq; sit pavori vobis.* 1. Pet. 2. v. 9. *Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus quem sibi Deus ut proprium vendicat: ut virtutes prædicetis illius qui vos vocavit è tenebris in admirabilem suam lucem.*

II. Bona innumera quæ redeunt, tum *ad habentem bona opera,* tum *ad alios.*

Ad habentem bona opera redeunt fructus optatissimi;
E nimirum intima & familiarissima benevolentiæ divinæ communicatio, confirmatio electionis, vocationis, justificationis, sanctificationis, & adoptionis Proverb. 3. 32. *Nam abominationi est Iehovæ præfractus; apud rectos autem arcanum ejus est.* 2. Petr. 1. v. 10. *Quapropter fratres, potius studete vocationem & electionem vestram firmam efficere: hæc enim si feceritis, nunquam impingetis.* 1. Ioh. 3 7. *Filioli, nemo vos seducat, qui exercet justitiam, justus est, sicut ille justus est.* Iustitiæ & sanctitatis nobis inhærentis augmentum, Apocal. 22. 11. *Qui injustè agit injustè agat ad-*

 huc

Digitized by Google

huc: & qui sordidus est, sordescat adhuc & qui justus est, justificetur adhuc: & sanctus sanctificetur adhuc. Bona conscientia. Psal. 119. 6. *Tunc non erubescam, quum intuebor in omnia præcepta tua.* Benedictio omnimoda, successus felices, Proverb 3. vers. 3. 4. *Benignitas & fides ne derelinquant te; alliga eas faucibus tuis, inscribe eas tabulæ cordis tui: Ita consequere gratiam & successum optimum ante oculos Dei & hominum.* & v 7, 8 *Revere Iehovam & recede à malo. Salutare id erit umbilico tuo, & irrigatio ossibus tuis.* Et v. 33. *Exsecratio Iehovæ incumbit domui improbi, at habitaculo justorum benedicitur.* Josuæ 1. 8. *Ne discedito Liber iste Legis ex ore tuo, sed meditaberis de eo interdiu ac noctu, ut cum observantia facias omnino prout scriptum est in eo: tunc enim prosperaberis in viis tuis; & tunc secundaberis.* Psal. 111. 10. *Caput sapientiæ est reverentia Iehovæ, successus optimus omnibus facientibus ista, laus ejus perstat in æternum.* Conservatio aut recuperatio honestæ existimationis nostræ apud alios, dum eos etiam qui nobis detrahunt cogimus tandem sententiam de nobis mutare, 1. Petr. 2. 11. *Conversationem vestram habentes honestam inter Gentes: ut pro eo quod obloquuntur vobis ut facinorosis, ex bonis operibus quæ spectarint glorificent Deum die visitationis*, & ver. 15. *Quoniam ita est voluntas Dei, ut bene agendo os obstruatis desipientium hominum ignorantiæ.* Vitæ hujus prorogatio. Proverb. 3. ver. 2. *Nam longitudinem dierum annosamque vitam; cum pace adjicient tibi.* & cap. 19. 16. Ecclesiastæ 8. vers. 12. *Bonum autem non fore improbo, neque prorogaturum esse dies similes umbræ, illi qui non timet à facie Dei ipsius.* Deuteron. 30. 20. *Diligendo Iehovam Deum tuum, auscultando voci ejus, & adhærendo ei: nam ipse est vita tua & longitudo dierum tuorum, ut habites super terram, quam juramento promiserat Iehova majoribus tuis, Abrahamo, Isaaco, & Iacobo se daturum eis.* Spes vitæ æternæ, 1. Joh. 2. 17. *Porrò mundus præterit, & cupiditas ipsius: qui verò præstat voluntatem Dei, manet in æternum.*

Ad alios redeunt ex nostris bonis operibus hi fructus: *Primò* illis incitantur & adducuntur alii ad verum pietatis studium 2. Corinth. 8. 1. & sequentibus: *Porrò notam facimus vobis, fratres, gratiam Dei præstitam Ecclesiis Macedonum: Nempe in multa exploratione afflictionis, exundans gaudium ipsorum, & profundam eorum paupertatem exundasse in copiosam benignitatem ipsorum. Nam pro viribus (testor) atque supra vires voluntarii fuerunt: Multis cum precibus nos deprecantes ut hanc beneficentiam & societatem hujus ministerii sanctorum causà subeundi in nos reciperemus. Ac non prout sperabamus ita fecerunt, sed semetipsos dediderunt primùm Domino, deinde & nobis per Dei voluntatem, &c.* Et cap. 9. 2. *Novi enim promtum animum vestrum, quem de vobis jacto apud Macedones, Achaiam videlicet paratam esse ab anno superiore: & ex vobis ortus zelus provocavit complures.* Hinc Minucii Felicis Octavius ait: *Quòd indies nostri numerus augetur, non est crimen erroris, sed testimonium laudis. nam in pulchro genere vivendi & perstat & perseverat suus, & accrescit alienus.*

Secundo afferunt piis aliis atq; in primis servis Dei fidis solatium & gaudium, 1. Thess. 3. v. 6, 7, 8.

Tertiò avertuntur bonis operibus nostris pœnæ & calamitates publicæ, etiam à totis urbibus & regionibus: nam etiam propter justos paucos parcit Deus totis urbibus. Gen. 18. v. 23. *Et accedens Abraham dixit, an etiam perimes justum cum injusto?* Jerem. 5. 1. *Percurrite plateas urbis Ierusch alaimorum, & videte jam atque cognoscite & disquirite in plateis ejus, an inveniatis virum, an sit qui exerceat jus, requirat fidem; & condonabo illi.*

Quartò, prosunt etiam posteris nostris. Sic enim Deus ait, Exod. 20. v. 6. *se exercere benignitatem in millesimos à patribus, qui diligunt ipsum, & qui observant mandata ejus.* & Salomon Proverb. 10. 7. *Indesinenter ambulans in integritate sua sistit, beatus est, beati filii ejus post eum.* Exemplum 1. Reg. 15. vers. 4, 5. *Propter Davidem dedit Iehova Deus illius illi lucernam Ierosolymis, suscitando filium ejus post eum & stabiliendo Ierosolyma: Eò quòd fecisset David quod rectum est in oculis Iehovæ, neq; recessisset ab omnibus quæ præceperat ei omnibus diebus vitæ suæ, præterquam in re Vrijæ Chitthæi.*

CAPUT VII.

In quo de subjectis bonorum operum.

SUBJECTA bonorum operum sunt *homines in quibus illa requiruntur, qui q; illa habent: locus in quo fieri debent: res atq; persona circa quas studium bonorum operum occupatur & exercetur.*

Homines bonorum operum ac proinde virtutum verarum ornamentis præditi, soli sunt regenerati à Spiritu sancto, & verâ atque vivâ fide donati, Jacob. 2. vers. 14. *Quæ utilitas fratres mei, si fidem dicat aliquis habere se, opera verò non habeat? num potest fides illa eum servare.* Et 17. 18. *Ita quoque fides, si opera non habeat, mortua est per se. Quin imò dicet aliquis, Tu fidem habes, & ego opera habeo, ostende mihi fidem tuam absque operibus tuis, & ego ostendam tibi ex operibus meis fidem meam.* Dicuntur quidem *moralia opera* vulgò, quæ etiam in infidelibus esse possunt, quæ scilicet officio & actione bona sunt, sed non fine; ut esse castum cum uxore, servare fidem datam, reddere cuique quod suum est; licèt hoc ex fide in Christum non fiat. Sed omnia illa infidelium opera, quantumvis optima videantur, omnes Ethnicorum virtutes, sunt peccata.

Pelagiani contrarium statuerunt, suamque opinionem conati sunt defendere sequentibus argumentis, quæ ordine proponemus, & quanta fieri poterit perspicuitate refellemus:

I. *Si infideles peccant etiam cùm civilia & moralia officia præstant, ut est, depositum reddere, pauperibus benefacere, jus dicere & similia, tum præstabit eos hæc etiam officia omittere, ne peccent:*

At consequens est absurdum:

Ergo & antecedens.

RESP. Plus colligitur quàm debet. Hoc tantùm sequitur, non debere eos officia præstare illa, eo modo, quo sunt peccata: interim præstare ea debent quoad substantiam illorum. Officia enim civilia & moralia à non renatis præstita, non sunt peccata quoad substantiam, hoc est, quum præstant ea infideles, quæ præstanda esse omnes Leges docent: imò tantùm abest ut hæc per se sint peccata, ut ea etiam Deus remuneret. Quod ad modum autem operandi attinet, sunt peccata. 1. quia fiunt à personis non placentibus Deo & impuris 2. quia absque fide, quâ sciant hæc opera Deo placere. 3. quia non ad gloriam Dei fiunt.

II. *Si civilia & moralia officia sunt peccata, tum ad ea hortandi non erunt infideles:*

At consequens est absurdum:

Ergo & antecedens.

RESP. Plus colligitur, quàm debet. Nam hoc tantùm sequitur, non esse ad ea hortandos eatenus, quatenus sunt peccata. Sed non sunt per se & simpliciter peccata, verum solummodò quoad modum quo ab infidelibus fiunt.

III. *Cornelii*, de quo Act. 10. cap. *opera non fuerunt peccata; licèt ipse ante Petrum auditum infidelis fuerit:*

Ergo, &c.

RESP. Negatur, Cornelium ante Evangelium à Petro

Petro auditum infidelem fuisse. Habuisse antea fidem, & quomodo ostendit *primò* sanctus AUGUSTINUS, quarto tomo, libr. primo ad Simplicianum, quæstione secundâ: *Incipit autem homo percipere gratiam, ex quo incipit Deo credere, vel in terrena, vel ex terrena admonitione motus ad fidem. Sed interest quibus articulis temporum vel celebratione sacramentorum gratia plenior & evidentior infundatur. Non enim catechumeni non credunt, aut verò Cornelius non credebat cùm eleemosynis & orationibus dignum se praberet cui angelus mitteretur: sed nullo modo ista operaretur, nisi antè credidisset. Nullo modo autem credidisset, nisi vel secretis per visa mentis aut spiritus, vel manifestioribus per sensus corporis admonitionibus vocaretur. Sed in quibusdam tanta est gratia fidei quanta non sufficit ad obtinendum regnum cælorum sicut in Catechumenis, sicut in ipso Cornelio, antequam Sacramentorum participatione incorporaretur Ecclesia. In quibusdam verò tanta est, ut jam corpori Christi & sancto Dei templo deputentur. Templũ enim Dei sanctum est, inquit Apostolus,* Johannis tertio, *quod estis vos. Et ipse Dominus: Nisi quis natus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non intrabit in regnum cælorum. Fiunt ergo inchoationes quadam fidei, conceptionibus similes, non tamen solùm concipi, sed etiam nasci opus est, ut ad vitam perveniatur æternam. Nihil horum tamen sine gratia misericordia Dei, quia & opera si qua sunt bona, consequuntur ut dictum est, illam gratiam, non præcedunt. Deinde,* GREGORIUS MAGNUS Papa Romanus, libro secundo super Ezechielem, homiliâ decimanonâ: *Non virtutibus venitur ad fidem, sed per fidem pertingitur ad virtutes. Cornelius enim Centurio, cujus eleemosyna ante Baptismum, Angelo testante, laudata sunt, non operibus venit ad fidem, sed fide venit ad opera. Nam & ei per Angelum dicitur: Orationes tua & eleemosyna adscenderunt in conspectum Dei. Si enim Deum verè & ante baptismum non crediderat, quid orabat? vel quomodo hunc omnipotens Deus exaudierat, si non ab ipso se in bonis perfici petebat? Sciebat igitur creatorem omnium Deum, sed quod ejus omnipotens Filius incarnatus esset, ignorabat. Neq; enim poterat bona agere, nisi antè credidisset. Scriptum namque est: Sine fide impossibile est placere Deo. Fidem ergo habuit, cujus operationes & eleemosyna placere potuerunt. Bona autem actione promeruit, ut Deum perfectè cognosceret, & incarnationis ejus mysterium crederet, quatenus ad sacramentum baptismatis perveniret. Per fidem ergo venit ad opera, sed per opera est solidatus in fide.*

IV. Actor. 17. 23. *Athenienses dicuntur ἀσεβεῖν, id est, colere Deum ignotum: qui tamen erant infideles, & idololatra.*

RESP. Homonymia committitur in verbo ἀσεβεῖν, quod ab Apostolo usurpatur κατὰ δόξαν, secundum opinionem Atheniensium, quos Christo lucrifacere cupiebat.

V. *Peccatis non est studendum: At virtutes Ethnicorum tales res fuerunt, quibus Ethnici studere debuerunt: Ergo virtutes Ethnicorum non sunt peccata.*

RESP. Concedo totum, si conclusio sic intelligatur, virtutes Ethnicorum non esse peccata per se. Si verò sic accipiatur, virtutes Ethnicorum nec per se nec per accidens esse peccata, negatur, quia plus tum erit in conclusione, quàm in præmissis. Major enim nonnisi de iis quæ per se peccata sunt, rectè intelligi potest, hoc est, de iis, quæ contra præcepta Dei admittuntur. Sic autem intellecta majore, manifestum est hoc tantùm sequi, quod virtutes Ethnicorum non sint per se peccata, etiamsi interea fiant peccata per accidens.

VI. *Qui multa praclara opera faciunt, eorum virtutes non sunt peccata. Ethnici multa praclara opera faciunt: Ergo, &c.*

RESP. Faciunt præclara opera ex parte, non ex toto secundùm quid, non simpliciter.

VII. *Qui agunt secundum veras notitias de Deo & voluntate ejus, atq; vita rectè instituenda, & secundùm recta rationis judicium: eorum virtutes non sunt peccata: At Ethnici egerunt secundum veras notitias de Deo, &c.* Rom. 2. 14. *Ergo, &c.*

RESP. Qui agunt secundùm veras notitias de Deo, &c. nimirum integras & sufficientes, & ex vera fide atq; hoc fine principali, ut Deus honore afficiatur: & si voluntas atque affectus rectæ rationis judicio obtemperent. At Ethnicos egisse secundùm veras notitias de Deo, &c. integras & sufficientes, & vera fide, atque hoc fine principali, ut Deus honore afficeretur, negatur. Juxta notitias post lapsum in mentibus non regenitorum reliquas, Deus rectè coli non potest, nisi accedat agnitio Dei & voluntatis divinæ ex verbo Dei Ecclesiæ tradito. Deinde homines non instituti in Ecclesia assuunt multa falsa veris notitiis naturę impressis, & erroribus peccata cumulant. Ad hæc voluntatis & affectuum in non renatis ea est contra judicium rectæ rationis contumacia, ut ne naturalibus quidem notitiis, ne dum iis quæ ex verbo Dei debent accedere, obtemperent: unde illa querela; *Video meliora proboque, Deteriora sequor.*

VIII. *Quicquid à Deo praceptum est, id peccatum non est: At virtutes Ethnicorum à Deo pracepta sunt: Ergo, &c.*

RESP. Quicquid à Deo præceptum est, id peccatum non est, videlicet quatenus præceptum est, ac proinde per se; & nisi accedat aliquid propter quod fit peccatum. At virtutes Ethnicorum esse à Deo præceptas, conceditur, sed nihil ad eas accessisse propter quod in peccatorum censu haberi debeant, negatur. Deinde non omnes virtutes Ethnicorum à Deo præceptæ sunt, ut magnanimitas & magnificentia, quemadmodum ab Aristotele describuntur.

IX. *Dona Dei non sunt peccata: Virtutes Ethnicorum sunt dona Dei, ut conversio & continentia Polemonis, qui Xenocratis oratione permotus ex ebrioso atq; ebrio repentè modestus & temperans evasit, Ergo, &c.*

RESP. Dona Dei non sunt peccata, scilicet per se, si absque depravatione maneant: nam virtutes Ethnicorum esse dona DEI, concedimus: sed ea absque depravatione mansisse negamus.

X. *Res bona non sunt peccata: Virtutes Ethnicorum sunt res bona: Ergo, &c.*

RESP. Res bonæ, videlicet, quæ non tantùm substantia sua bonæ sunt, sed etiam bene fiunt, quod ad modum attinet, non sunt peccata. At virtutes Ethnicorum, quoad modum benefactas fuisse, imus inficias.

XI. *Quacunque meritò & rectè laudamus atq; admiramur, ea non sunt peccata: Virtutes Ethnicorum meritò & rectè laudamus atq; admiramur, Ergo.*

RESP. Ad Majorem, non sunt peccata, nimirum, si per omnia respondeant voluntati divinæ: Bonitas enim rerum non est probanda ex nostro judicio. Sed virtutes Ethnicorum non respondent per omnia divinæ voluntati.

XII. *Quicquid Deus amplissimè remuneratur in hac vita per modum justitia, id non est peccatum: Virtutes Ethnicorum Deus amplissime in hac vita remuneratur per modum justitia:* Ezechielis trigesimo. *Nebucadnetzari in pramium expugnata Tyri promittitur Ægyptus. Augustinus* libro quinto, de Civitate Dei, capite decimoquinto, *Romanorum virtutibus,* ait, *imperium mundi loco pramii datum. Ergo virtutes Ethnicorum non sunt peccata.*

RESPON. Ad majorem, eam universaliter intellectam, nequaquam veram esse: merces enim terrena non semper veram virtutem arguit, quia nonnisi rerum caducarum est, quas Deus tam reprobis quam electis

Digitized by Google

electis promiscuè largitur: illæ autem veræ virtutes sunt, quas Deus æternis præmiis dignatur: virtutes autem illæ sunt veræ quarum fundamentum Christus est, quæ ex fide in Christum & ad gloriam Christi fiunt. Evincit id apertissimè sententia quam Christus in ultimo die pronunciabit, ut videre est Matth. 25. v. 35. & sequentibus. Jam quod ad minorem attinet, virtutes Ethnicorum ut Nebucadnetzaris, ut Romanorum mercedem quidem à Deo habuerunt: sed illa merces hujus brevis vitæ finibus & bonorum periturorum præmiis continetur. Estque hoc insigne justitiæ Dei documentum, quod non modò veras virtutes æternis præmiis, sed virtutum etiam imagines amplè in hac vita remuneratur, ne etiam infideles de summi & veri Dei justitia conquerantur: perceperunt enim mercedem suam. Adhæc quæcunque bona moralia sunt in B Gentilibus etiam dona Dei sunt: DEUS autem coronat dona sua.

Tantum de bonorum operum subiecto ἀσχολικῷ.

Eadem in omni loco exerceri debent, publicè & privatim, Ps. 119. 46. *Et loquar de testimoniis tuis, coram Regibus, neque erubescam.* Et v. 54. *Psallendi argumenta esse mihi statuta tua, in loco peregrinationum mearum:* Et 63. *Socius sum omnibus qui reverentur te, & observantibus mandata tua.* Et vers. 74. *Timentes tui videant me & lætentur, quòd in verbo tuo exspectationem habeam.* Matth. 5. v. 16. *Ita splendeat lux vestra coram hominibus, ut videant vestra bona opera, glorificentque Patrem illum vestrum, qui est in cælis.* Johan. 3. vers. 20, 21. *Quisquis enim quæ mala sunt agit, odit lucem, nec venit ad lucem, ne arguantur opera ipsius: Qui verò dat operam veritati, venit ad lucem: ut manifesta fiant opera ipsius, quod secundum Deum facta fuerint.* Rom. 12. v. 17. *Nemini malum pro malo vicissim reddentes. Procurantes honesta in omnium hominum conspectu.* 1. Pet. 2. v. 11. 12. *Dilecti precor, ut tanquam inquilini & advenæ abstineatis à carnis cupiditatibus, quæ militant adversus animam, conversationem vestram habentes honestam inter Gentes: Ut pro eo quod obloquuntur vobis ut facinorosis, ex bonis operibus quæ spectarint, glorificent Deum die visitationis.*

Sunt autem bona opera primò & præcipuè in corde, unde effecta eorum prodeunt: sicut opposita vitia itidem in corde sunt præcipuè & primariò, unde vitiosæ actiones prodeunt, ut Christus docet Matth. 15. vers. 18, 19.

Porrò bona opera lege præcepta requirit Deus in omnibus hominibus, inprimis autem in illis quæ præsunt populo Dei in regimine Ecclesiastico & Politico, id est, in Ministris Ecclesiæ & Magistratu politico.

Ministros Ecclesiæ oportere præ aliis omnibus bonorum operum studio excellere argumenta subjecta confirmant:

I. Quia illis hoc Deus peculiariter injunxit, 1. Timoth. 3 vers. 2. & seqq. Et cap. 6. v. 11. & 12. *tu verò ô homo Dei, ista fuge: sectare autem justitiam, pietatem, fidem, charitatem, tolerantiam, lenitatem. Decerta præclarum illud certamen fidei: apprehende vitam æternam, ad quam & vocatus es, & professus præclaram illam professionem coram multis testibus.* Tit. 1. v. 6. & sequentibus.

II. Quia ipsi aliis exemplo præclaro præire debent, Matth. 5. 13, 14, 15, 16. 1. Tim. 4. 12. *Esto exemplar fidelium in sermone, in conversatione, charitate, in spiritu, in fide, in castitate.*

III. Quia ipsi cavere debent, ne aliis scandalum præbeant. Nam sacerdotes Ierosolymitanos reprehendit Deus quod scandala darent. Malach. 2. v. 8.

IV. Quia illis obsequentibus promissa sunt à Deo ingenita præmia 2. Timoth. 4. 7, 8. *Certamen illud præclarum decertavi, cursum consummavi, fidem servavi. Quod reliquum est, reposita est mihi justitiæ corona, quam reddet mihi Dominus in illo die, justus ille judex: non solum mihi sed & omnibus qui expetiverint illustrem illum ipsius adventum.*

V. Quia ipsis immorigeris paratæ sunt graves pœnæ temporales & æternæ: Nam ipsorum ministerium Deo ingratum & Ecclesiæ inutile est, Malach. 1. 8. & c. 2. vers. 2. inopia & contemtu totius populi puniuntur Malach. 2. v. 3, 9.

Res & personæ circa quas studium bonorum operum occupatur, pro cujusque operis ratione variantur; ut videre est Romanorū duodecimo & decimotertio.

Caput VIII.

In quo de adjunctis bonorum operum.

ADJUNCTA bonorum operum nostrorum sunt duplicia: alia si opera illa *in se* spectemus: alia si ea *relatè* consideremus.

Bona opera nostra in se, in hac vita sunt omnia tum *imperfecta*, tum *impura*.

Imperfecta sunt tam *partibus*, quàm *gradibus*.

Partibus sunt imperfecta, quia semper restat aliquid quod eis addi possit. Multa enim omittimus, quæ Lex Dei præcipit, multa committimus quæ prohibet.

Gradibus non sunt perfecta, quia longè absunt ab illa exacta & summa excellentia, quam Legis ἀκρίβεια requirit. Ergo neque fides, neque charitas, neque virtus alia ulla in nobis perfecta est in hac vita.

Eadem bona opera nostra in hac vita sunt contaminata & impura: quia semper illis mala admiscemus & vitia ex reliquiis carnis residua. Promanant quidem pura à Spiritu sancto, sed à nobis vitio carnis nostræ impurantur, sicut aqua purissima ex fonte limpidissimo fluens à canalium & meatuum impuritate inquinatur.

Verùm quicquid defectus & vitii in bonis operibus nostris reperitur, id credentibus in Jesum non imputatur, sed gratiosè condonatur. Inhærens concupiscentia facit, ut in omni actione nostra etiam bona peccemus. Imò vita à justis seu regeneratis in hac vita mortaliter semper peccatur ex natura rei & actionum ipsarum, licet pro hujusmodi non reputentur. Peccamus autem in quavis actione, quin & minus facimus quam debuimus: & multum nostrarum affectionum, D id est, sordium admiscemus. Quapropter Jesaias capit. 64. nostras justitias panno menstruato similes esse pronunciavit.

Bonorum operum nostrorum relatè consideratorum adjuncta sunt itidem duplicia: alia si *Deum* spectes: alia *si homines*.

Si Deum spectes *primò* bona opera nostra placent atque accepta sunt Deo, non propter ullam ipsorum aut nostram perfectionem aut dignitatem, sed propter Christum. 1. Pet. 2. vers. 5. in quo dilecti sumus & placemus Deo, & cujus perfectione seu perfecta justitia atque obedientia & intercessione illorum defectus & vitia teguntur: & quoniam illa Deus; non qualia sunt in sese, sed ut Spiritus sui in nobis effecta & fidei nostræ testimonia sunt, gratis approbat.

E *Secundò*, bona opera nostra remunerationem habent atque habebunt à Deo non ex illorum aut nostro merito, sed ex gratia ipsius qui non nostra bona, sed sua dona coronat: neque ex pacto & promissione, non enim sumus sub Lege, sed sub gratiâ, non vivimus sub fœdere illo legali, in quo promittit Deus vitam æternam sub conditione operum Legis, sed sumus sub fœdere gratiæ, in quo promittit Deus vitam æternam sub conditione fidei apprehendentis meritum Christi, Heb. 10. 35. & ca. 11. 6. Deus ergo conatus nostros bonos.

Digitized by Google

nes, etsi tenues admodum & plenas errorum atque offensionum pro sua immensa misericordia in bonam partem accipit, & remuneratur: quicquid aut admissum aut admixtum fuit mali, propter Christũ ignoscit.

Si homines spectes, adjuncta bonorum operum sunt duplicia, alia *nostri respectu*, alia *proximi*.

Nostri respectu alia sunt *antecedentia*, alia *connexa*, alia *consequentia*.

ANTECEDENTIA *adjuncta bonorum operum*, sunt quæ præeunt operationi bonorum operum, eaq; dirigunt & gubornant, ut bene fiant: quum non satis sit bona opera fieri, nisi & bene fiant.

Suntque tum *sapientia* & *prudentia*, tum *bona conscientia in studio bonorum operum & promptitudo ad illa.*

SAPIENTIA *adjuncta studio operum bonorum*, est notitia per quam intelligimus tum voluntatem Dei, quæ opera ei placeant, & quid nobis præcipiat, quid prohibeat: tum nativam nostram infirmitatem ad bona opera facienda, & ad peccata cavenda. Ut enim tota fere sapientiæ nostræ summa, quæ vera demum ac solida sapientia censeri debeat, duabus partibus constat, Dei cognitione & nostri: Ita etiã in studio bonorum operum necessaria est nobis cognitio, tum voluntatis Dei, bonæ illius, placentis ac perfectæ: tum nostri, sicut maximè hic locum habeat illud γνῶθι σεαυτὸν. Et quia sapientia dirigit actiones pias & honestas: sapiens est qui versatur in integritate coram Deo & hominibus, qui omnia cultus divini opera & omnia vitæ instituta moresq; ad voluntatem Dei componit Rom. 12. v. 2. *Transformate vos per renovationem mentis vestræ, ad hoc ut probetis quæ sit voluntas Dei, bona illa, placens ac perfecta* Prov. 2. 8, 9, 10 *Custodiendo itinera juris & viam eorum quos benignè accepit conservat. Tunc intelliges justitiam & jus: & quicquid rectum est, omnem orbitam bonam: Quum venerit sapientia in animum tuum, & scientia menti tuæ amœna erit*, Et c. 10. 1. *Filius sapiens lætitia afficit patrem, filius vero stolidus mœstitia est matri suæ.* Et v. 5. *Comportat in æstate filius intelligens: somno sopitus est in messe filius pudefaciens.* Et v. 8, 13, 14. *Sapiens animo accipit præcepta: stultus verò labiis seipsum conturbat. Labiis prudentis adest præsens sapientia, ut virga corpori dementis. Sapientes recondunt scientiam: ori autem stulti contritio propinqua est.* Eccl. c. 8. 5, 6. *Tempus ac rationem novit cor sapientis. Nam cuique voluntati est tempus ac ratio.* Rom. 16, 19. *Volo vos sapientes quidem esse in rebus bonis.* Ephes. 5. 15. *Videte igitur quomodo accuratè ambuletis, non ut insipientes, sed ut sapientes.* Jacobi 3. 13, 17. *Quis sapiens & scientia præditus est inter vos? demonstret ex bona conversatione opera sua, tum lenitate sapientiæ. Quæ autem supernè est sapientia, primum quidem casta est, deinde pacifica, æqua, obsequens, plena misericordia & fructuum bonorum absque disceptatione, & minimè simulata.*

Datur à Deo, Prov. 2. 6. *Iehovah dat sapientiam, ex ore ejus scientia & intelligentia procedit.* Ab eo impetranda est precibus ex verâ fide profectis Jacob. 1. v. 5, 6, 7, 8.

Conservat à malis omnibus spiritualibus & corporalibus, quę alioquin homini impendent, tum per maleficia propria, tum per allectamenta & seductiones aliorum, Proverb. 2. 16. & seqq. *Quum venerit sapientia in animum tuum, & scientia menti tuæ amœna erit: Solertia observabit te, intelligentia custodiet te, Eripiendo te à via mali, ac viris loquentibus perversitates. Qui derelinquunt itinera recti, ut ambulent per vias tenebrarum, Qui lætantur faciendo malum exsultant in perversitatibus pessimis. Qui itineribus suis perversi sunt, & perfracti orbitis suis, &c.*

Robur confert sapienti, magis quàm decem dominatores qui sunt in eadẽ civitate, Ecclesiastæ c. 7. v. 19.

Est mater prudentiæ Prov. 16. v. 21. *Sapiens animo vocabitur prudens.*

Nulla est vera virtus sine sapientia, Rom. 1. v. 21. 22. *Augustinus* septimo tomo, libro quarto contra Iulianum Pelagianum, c. 3. pag. 700. *Nec in istis est vera justitia, qua justus ex fide vivit. Fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi, finis legis Christus ad justitiam omni credenti. Quomodo sunt verè justi, quibus vilis est humilitas veri justi? Quo enim propinquarunt intelligentia, inde superbia recesserunt, quia cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt: sed evanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum, Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Quomodo est in eis vera justitia, in quibus non est vera sapientia? Quam si eis tribuemus, nihil erit causa cur eos non ad illud regnum pervenire dicamus de quo scriptum est: Concupiscentia sapientiæ deducit ad regnum.* [Rom. 1. Rom. 10. Rom. 1.]

Sapientia non cuivis contingit, sed intelligenti, [Sap. 6.] Prov. 17. v. 24. *Sapientia est in conspectu intelligentis.*

Cognitio nostri non requiritur, ut scientes nativam ignorantiam & infirmitatem nostram quod nihil boni ne quidem cogitare & intelligere, nedum facere possimus, seriis precibus apud Deum instemus, ut ille nos voluntatem suam doceat, & facultate instruat illam faciendi. Hinc sunt precationes illæ, Ps. 25. vers. 4, 5 & passim in Psalmis, maximè per totum Psalmum centesimum decimumnonum.

Contraria sapientiæ est *insipientia* seu *stultitia*, quam Græci μωρολογίαν nominant, quæ est rerum appetendarum & vitandarum non quælibet, sed vitiosa ignorantia: Est ignorantia earum rerum, quas scire ex officio unusquisque debet, id est, voluntatis Dei & infirmitatis nostræ, Jerem. 5. vers. 4. *stultè agunt, quia ignorant viam Iehovæ jus Dei sui.* Talis justitia, talis stoliditas non solum est privatio sapientiæ, sed etiam contrarius habitus animum stupidum sapientiæ contrariis & pravis opinionibus imbuens & ad repugnandum Deo & nocendum hominibus pronus.

Stultitia ejusmodi est admodum noxia. Nam *pervertit viam hominis* Proverb 19. id est, est causa infortuniorum quæ homini accidunt & rerum malè gestarum, efficit ut malè succedant conatus & negotia.

Ab sapientia vero disparatur *sapientia carnis, sapientia mundi hujus*, δοξοσοφία, *opinio sapientiæ*, quum quispiam falso existimat, se egregie intelligere quid verum sit, aut falsum, quid bonum aut malum, & præclare tenere omnia quæ sibi facienda & omittenda sint, quum tamen non intelligat.

Est fugienda: I. Quia prohibita est à Deo, Proverbiorum 3. vers. 7. *Ne esto sapiens in oculis tuis*, Ecclesiastæ 7. v. 26. *Ne sis sapiens nimium.*

II. Quia hominem præcipitat in perniciem Ecclesiastæ 7. vers. 16. *quare desolationem tibi arcesseres?* Prov. 16. v. 25.

Hæc de sapientia directricè bonorum operum: sequitur de prudentia.

Prudentia Græcè dicitur φρόνησις, quæ differt à σωφροσύνη, id est, sobrietate: Sic φρόνιμος est prudens: σώφρων, temperans.

Definitur prudentia in hunc modum:

PRUDENTIA, est recta ratio rerum agendarum per quam prævidemus quo quidque tempore, quoque modo agendum vel faciendum, qui denique eventus consiliorum & negotiorum susceptorum futurus sit, Ecclesiastæ 3. v. 4, 5, 6, 7, 8. & cap. 8. 4, 5. Matth. 7. 24. Eph. 5, 15, 16, 17. Ideo per eam prævidemus, quid agendum, quomodo, quo loco, quo tempore, coram quibus, ut omnia convenienti loco, tempore & modo, ac in summa, secundùm Legem Dei fiant, & quid boni vel mali ex iis quæ agimus sequuturum sit vel sequi possit, Psal. 119. vers. 59.

Prudentia utendum est in negotiis omnibus, quæ consilio rectè fieri possunt, ad evitanda adversa, etiam

Digitized by Google

quum scimus certò, Deum nobis adjutorem esse. Id docuit Deus exemplo suo: nam populum Israeliticum à Pharaone dimissum non duxit via regionis Pelischthæorum, quod propinqua esset: dicebat enim Deus: ne pœniteat hunc populum, quum viderint bellum & revertantur in Ægyptum: sed circumduxit eum via ipsa deserti ad mare algosum, Exod. 13. v. 17, 18.

Per eam rectè consulimus nobis & aliis, ut Iithro socer Mosis consilium dat ei de recta gubernatione populi Israëlitici, Exod. 18. vers. 17, & seq. Sic Propheta Nathan consilium dedit Batsebæ reginæ matri Salomonis ad conservandam suam & Salomonis vitam. 1. Reg. 1. v. 12. & seqq. Sic consulit Christus Dominus, quomodo evitari possint morbi & aliæ afflictiones, Johan. 5. 14. *Ne pecca amplius, ut ne quid deterius tibi fiat.*

Ejus causa efficiens & dator est Deus.

Causa ejus efficiens proxima est sapientia, à qua oritur prudentia, quæ oculus vitæ nostræ est. Nam universam vitam modo ac ratione gubernat, rerum delectum habet & secundis juxta atque adversis rebus uti novit.

Causæ ejus instrumentales sunt, *Natura, usus, doctrina.* Natura multum potest: sed usus si accesserit, etiam mediocris natura attollitur, & in consiliis actionibusq; se probat. Quod si doctrina adjungatur, illa est optima regendi imperandique ratio: ac proinde gubernatoribus aliorum imprimis conveniens.

Effecta. Prudentia infimos extollit ad honores, Prov. 17. 2.

Prudentia non est virtus moralis: quia omnis virtus moralis nos bonos efficit: at prudentia sola neutiquam dicimur boni.

Prudentiæ partes duæ sunt: *Perspicientia, & rectum judicium.*

Perspicientia, est notitia rerum eventuumq; seu accurata & solers consideratio, quid in unaquaque actione atq; adeo in totius vitæ ratione Deo acceptum ac proinde honestum seu decens atq; utile sit, ac è contrario quid Deo displiceat ac proinde quid inhonestum, dedecens & damnosum sit: item quæ sint aliorum consilia & cogitationes: etsi enim adeò profundæ sint hominis cogitationes, ut nemo noverit eas, nisi spiritus hominis qui est in ipso 1. Cor. 2. v. 11. eas tamen rimatur, observat, recognoscit, & expiscatur prudens, Prov. 20. vers. 5, 27. Aliàs *circumspectio.* Philipp. 1. vers. 10. Heb. 5. vers. 14.

Rectum judicium, est per quod rectè omnia & singula æstimantes & discernentes, volumus & eligimus id, quod Deo acceptum, atque sic honestum & verè utile est. Ps. 119. v. 30, 173.

Quod Deo acceptum & honestum est, id solum verè utile est.

Prudentia igitur diriguntur consilia & deliberationes in dijudicatione & electione rerum Deo placentium, honestarum & utilium: omnesq, actiones: item ut convenientia loci, temporis & personarum aliarumque circumstantiarum observetur. Prov. 22. v. 1.

Sic Paulus λατρείαν vult esse λογικὴν, Roman. 12.

Sic idem opportunitatem nos observare jubet in virtutum exercitio, Rom. 13. v. 11.

Prudentiæ est rectè æstimare res & personas, præferre præponendas, postponere posthabendas, 2. Corinth. 4. v. 18. cap. 5. v. 8. & 16.

Non pauca præcepta & exempla prudentiæ occurrunt in Scripturis divinis, in quibus nimirum una res melior pronunciatur & anteponitur alteri, veluti Proverb. 3. v. 14, 15. Ecclesiastæ 7. v. 1. & seqq. In ethnicis etiam prudentia commendatur, ut in Nerva Cocceio, qui publicæ utilitati atque saluti societatem sanguinis postposuit, cum Trajanum hominem peregrinum at-

A que alienigenam Cæsarem & collegam imperii designavit, existimans virtutem hominis, non genus aut patriam spectari oportere, ut Dion autor est.

Prudentiæ est declinare ac refugere homines sibi adversos, quemadmodum faciunt serpentes, Matth. 10. vers. 16. Ita Jeremias abibat itinere suo fugiens contentionem & consulens ædificationi piorum, quæ inter rixandum nulla est, donec Deus commoditatem exhiberet servo suo ad ædificandum, Jeremiæ 28. vers. 11.

Prudentiæ est diffidere, id est, non facilè nec temerè cuivis credere, etiam propinquis & popularibus, etiamsi bonis verbis blandiantur. Hæc prudentia mandatur à Deo, veluti Jer. 9. v. 4. *Quisque ab amico suo cavete, & ulli fratri ne confiditote: nam omnis frater omnino*

B *supplantat, & omnis amicus cum detractione ambulat.* Et cap. 12. v. 9. *Quandoquidem etiam fratres tui & domestici patres tui, etiam ipsi perfidè agunt in te, ipsi quoq, convocant post te multitudinem; ne credito istis, quamvis alloquantur te bonis verbis.* Mich. 7. v. 5. 6. *Ne creditote amico: ne confiditote duci: ab ea quæ cubat in sinu tuo observa fores oris tui. Nam filius turpitudine afficit patrem, filia insurgit in matrem suam, nurus in socrum suam; inimici cujusque sunt domestici ipsius.* Matth. 7. v. 15. *Cavete vobis à Pseudoprophetis.* & 10. v. 16. 17. *Ecce ego mitto vos ut oves in medium luporum: estote igitur prudentes ut serpentes, & simplices ut columbæ. Cavete vero ab hominibus, tradent enim vos in consessus, & in conventibus suis flagellabunt vos.* 1. Joh. 4. v. 1. *Dilecti, ne cuivis spiritui credite sed probate spiritus, an ex Deo sint.* Ea est in Christo nostro Domino: nam quamvis multi credidissent in no-

C men ejus, spectantes signa quæ edebat; tamen ipse non credebat eis semetipsum, Joh. 2. v. 23, 24. Sic non patiebatur sibi imponi à Pharisæis & Herodianis Matth. 22. v. 16, 17, 18. Eadem fuit in sanctis Deoque probatis hominibus, ut in *Nechemia* qui non credidit hostibus & falsis fratribus qui ædificationem Jerosolymorum impedire conabantur, Nechem. 6. capite toto.

Si te inter hostes veræ religionis & persecutores versantem, (quum nec Propheta, nec Apostolus sis, neque vocatio peculiaris id requirat,) nemo roget de religione, neq; cogat de ea dicere, non leviter nec temere est dicendū, ne margaritas ante porcos projicias & ne suscipias inimicitias supervacaneas, Matth. 7. 6.

Prudentiæ est simulare & dissimulare aliquid, modò id fiat salvâ gloriâ Dei & citra fraudem veritatis &

D charitatis, itemque justitiæ & vocationis. Proinde simulatio & dissimulatio res est media sive indifferens, id est, modò bonis & certis rationibus bona, modò mala aliis.

Utrumque tribus modis dignoscitur, nimirum re, in qua dissimulatio adhibetur; *modo* dissimulationis & *fine.* Nam si in re media, modus & finis bonus est, per se non potest dici mala dissimulatio, contrà, si res similiter necessaria & quæ non erat dissimulanda, si item modus & finis dissimulationis malus sit, non potest dici bona.

In rebus politicis & externis & mediis, quæ neminem offendunt, sed commune juvant, licita est & bona dissimulatio: sed in rebus divinis in quibus gloria & jus Dei & salus æterna nostra & proximi agitur, nullus

E dissimulationi locus est.

Modus autem dissimulationis duplex est: nam aut dissimulatur *verum* aut *falsum.*

Verum cum dissimulatur, tolerabilius est vulgò, quam si falsum dicatur.

Sed tamen in utroque observandum est illud: primum, utrum seriò dicitur, an non seriò. Deinde si non seriò utrum joco, an alia specie.

Si seriò adhibetur dissimulatio, videndum utrum dissimuletur verum, aut falsum simuletur in præjudicium

Digitized by Google

cium, (ut loquuntur) id est, in fraudem veritatis ipsius aut personarum. Nam si alterutrum sit sine damno veritatis aut personæ ullius, non potest ea dissimulatio damnari. Verbi gratiâ: Deus dissimulat multa consilia sua hominibus, & cùm retegit, partem dicit, partem apud se continet clausam. Dissimulat autem bono nostro, quòd alioquin plenè dicturus esset. Eadem ratione parentes liberis, & alii aliis similiter dissimulant, quæ opus est dissimulari, non malo, sed bono eorum quibus cum agitur. Atque hæc quidem dissimulatio & simulatio juris & libertatis est, qua pro suo jure Deus & parentes & alii utuntur in causis consimilibus.

Sed quia sæpè accidit ut res per se liberæ, tamen extra libertatem nostram positæ sint propterea veniendum est in causis veri & falsi ad leges illas duas, ne quid in fraudem veritatis aut charitatis fiat: In causis vero justi & injusti, ne quid in fraudem justitiæ vel vocationis eorum qui has artes occupandas putant: idque tribus modis, sermone, opere aut specie.

Nunc exempla adferamus, Genes. 19. dissimulatio & simulatio non falsa, sed honesta atque civilis est, cum Angeli apparent humana specie, recusant commoditatem à Loto sibi oblatam & se pernoctaturos facile in platea prædicant. Gen. 42. Josephus usus est dissimulatione, alienum se fingens fratribus & alloquens eos duriter: nam primum visum erat Josepho explorare veritatem & complementum somniorum quæ divinitus antè ipsi obvenerāt: Deinde visum erat eadem ratione explorare fratrum animos: tertiò visum erat, totam paternæ familiæ rationem immutatam, ex sermonibus eorum agnoscere Moses Exod. 4. v. 18. veniam petens à socero redeundi in Ægyptum, prudenter vocationem divinam dissimulavit, ne quod sibi impedimentū à socero familiaq; adferretur. Idem Moses & Aaron, jussu Dei, postulaverunt a Pharaone populum Israëliticum ex Ægypto dimitti, ut in deserto sacrificaret: quæ una causa dimissionis erat: alias vero causas, ut nempe populus è durissima servitute liberaretur, & in terram Canaan introduceretur prudenter apud Pharaonem dissimularunt Exod. 3. v. 18. 1. Samuel 16. Samuel Dei mandato Bethlehemum ad Ischaium proficiscitur, dissimulata publicè præcipua adventus sui causa, & una tantum indicata trepidis senioribus civitatis. 1. Samuel 21. David simulavit insaniam seu amentiam. Jerem 38 vers. 27. Propheta à Rege Sedechia discedens & interrogatus à Principibus Judæ, tantùm partem sermonis cum Rege Sedechia habiti explicat, partemque reticet, quam exponi fuisset inutile & damnosum. Nehem. 2. vers. 12, 16. Johan. 7. CHRISTUS civili modestia atque prudentia erga suos agnatos est usus: Nam illis urgentibus ut abiret Jerosolymā & sese daret in coronam populi, respondit Christus suum tempus nondum advenisse, se nondum adscendere ad festum. Illa Christi negatio, quæ simplex videtur esse, tamen secundùm quid dicitur, & implexam habet dissimulationem simulationemque per illud tempus ex causa necessaria. Luc. 24. vers. 28. simulabat Christus se longiùs iturum & non mansurum cum duobus discipulis Emaunte. Lucas Evangelista capite 3. in Genealogia Christi, Cainanis nomen positum medio loco inter Salam & Arpaxadum versiculo 36. retinuit ex LXXII. interpretum Græcorum fide, quorum versionem sequi maluit, ut Beda ad eum locum docet, quam intempestiva mutatione nascenti Ecclesiæ Novi Testamenti & illucescente primùm Evangelii veritate, materiam rixæ obtrudere. Lucas igitur id officii cum Græcorum interpretationi, tum receptæ in vulgus opinioni tribuit, prout multa in Scripturis δοξαστικῶς sunt enunciata

A & opinioni vulgi accommodata: neque intempestivo certamine de causa alicujus nominis voluisse committere, ut Ecclesiæ pax aut piarum mentium quies in discrimen vocaretur; nutaret eorum fides, vel periclitaretur Scripturæ autoritas. Scivit falsum esse, sed quod rem tantum unam historicam variaret, non autem fidei Christianæ fundamentum aut articulos ejus fundamentales convelleret. Hæc igitur est συγχώρησις ἀναμάρτητος, id est, concessio peccato vacans. Sed nonne Lucas errorem falsum hoc pacto confirmavit? Minimè omnium. Nam & publicus error à privato differt, & inveteratus à recente novoque. Lucas autem errorem neque publicum ex privato fecit, neque nascentem aluit: sed publicum errorem jamdiu inveteratum, verum non offendentem fidei Catholicæ veritatem, pertulit: quin autore Spiritu Dei, ex duobus malis vidit eligendum minus. **B** Malum quidem fuit illud, quod septuaginta duo interpretes ausi sunt à veritate historiæ discedere, quocunque tandem studio aut consilio fecerint: ac proinde ipsorum facto falsum invaluit in Sacra historia. Sed cum ille error historicus per se fidei salvificæ non afferat damnum, gravius malum eventurum fuisse vidit, si illud inveteratum atq; apud omnes receptum intempestivè tentaret eximere. Quod malum gravissimum certè, nimirum quod ita propter causam quæ non attingit fundamentum ullum fidei propriè & per se, periclitata fuisset Scripturæ autoritas, piorum fides nutavisset tempore nascentis Evangelii, & conturbata fuisset Ecclesiæ ædificatio. Quis enim ista omnia pericula futura fuisse dubitet, **C** si per illud tempus quæstionem ejusmodi nondum necessariam pertinaciter intulisset in Ecclesiam Dei, ac non potius modestè prudenterque in tempus oportunius distulisset. At hæc videtur esse carnis prudentia. Imò vero non carnis est. Sed Spiritus hæc prudentia si quam veritatis diminutionem feras saluti non advertantem, ubi non potest corrigi sine perturbatione Ecclesiæ. Indulgentur infirmis & teguntur coram illis errores, qui in hominibus valentioribus castigantur: neq; id infirmis, aut in doctrina solum: sed etiam iis quos pervicax σκληροκαρδία obtinet, etiam in ipsa juris & justitiæ causa toleratur aliquid ne Ecclesia scindatur, aut ædificationis via obstruatur: quēadmodum Christus Matth. 19. docuit & exempla ostendunt. **D** Deniq; si quid a veritate historiæ & juris, aut à probitate vitę deflectit: illud fit κατ' θείαν τινὰ συγχώρησιν, ad veritatem & justitiam puta cæteris in rebus quas pluris interest exponi Ecclesiæ Dei, apud homines obtinenda. Minus enim conceditur atq; supponitur, majus ut obtineatur alioquin ut justitia per se, sic etiam veritas omnibus in rebus colenda est: Sed ita ut cum pace & charitate, quoad ejus fieri potest, temperetur. Summa, quod septuaginta olim mutaverunt Mosen indignè factum quod Evangelistæ & Apostoli mutatum receperunt & usurpaverunt, sapienter factū per Spiritum Dei & convenienter suis temporibus: quod autem jam sine periculo Ecclesiæ demonstratur veritas, id tempestivum est & dignum laude officium. Atq; hanc virorū Dei modestiam in ferendis erroribus alienis, qui sine offensa conscientiæ ad pacē & ædificatione publicā tolerari possunt, **E** seculo nostro dignetur dare Dominus, & ferventem illū contentionis spiritū extinguere, qui nihil fratribus condonare, nihil publicæ pacis ædificationi, & charitati, perfectionis vinculo, tribuere, nihil tegere & dissimulare potest in eo quod tegit peccata nostra & misericordia maxima toleravit tempora ignorationis nostræ. Act. 21. Paulus uno eodemque facto suam conditionem dissimulavit & se voti Nazireatus teneri simulavit. Hanc simulationem

tionem sanctam fuisse, nec ullo pacto damnari à piis oportere duobus argumentis demonstramus. Unum est quod certo consilio Apostolorum qui aderant, & Ecclesiæ Dei res illa gesta est: alterum est quod si ullum ea in re peccatum extitisset, plurimũ causæ Paulus habuisset agnoscendi & detendi illud in singulis suis defensionibus, sed de ea re verbum nullum. Act. 23 cum Paulus prudentissime committeret inter se Pharisæos & Sadducæos dicens se accusatum esse propter spem resurrectionis ex mortuis: dixit quod verum erat, sed multum veri dissimulavit, & fecit sine fraude veritatis. Nam ut in eo consensu Paulus multum de charitate erga istos homines conjuratos in Christum cogitaret, tanquam ad pietatem revocaturus ipsos, non fuit locus. Augustin quarto tomo, lib. de fide & oper. ait c. 3. *Est ratio dissimulandi & tolerandi malos in Ecclesia; & est rursus ratio castigandi & corripiendi, non admittendi, vel a communione removendi.*

Similiter prudentis est multa dissimulare quæ audit aut videt, quasi non audisset, aut vidisset.

Ac proinde aliorum errata veluti connivens dissimulet, quum nemo sit qui non peccet Eccl. 7. 20.

Insuper, ut si prudens es, aliorum in te maledicta & contumelias dissimulato, quia tibi istud consulit Deus in li. Eccl. c. 7. v. 21. quia tu quoque sæpe aliis maledixisti, cujus te conscientia tua convincit, Eccl. 7. v. 22.

Prudentis etiã est dissimulare scientiam & reconditam habere, quã depromat ubi opus est Prov. 10. v. 14.

Prudentis est in rebus indifferentibus & non necessariis ita se gerere, ne det scandalum, si videat proximum per incapacitatem suam inde accepturum illud. Quo pertinet illud Pauli 1. Cor 8. v. 13. *Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum.*

Sed si doctrina vel factum necessaria sunt, intermitti non debent, etiamsi aliquis scandalum inde accipiat. Quantum sine peccato possumus vitare proximorum scandalum, debemus: Si autem de veritate scandalum sumitur, utilius permittitur, nasci scandalum, quam veritas relinquatur, ait Greg. Mag. hom. 7. in Ezech. Ex his igitur exemplis conficitur simulationem & dissimulationem, modò citra fraudem veritatis & charitatis, itemq; justitiæ & vocationis adhibeatur, in homine Christiano minimè damnandam esse: maximè si observatio illa accesserit, ut videant pii, quotiescunque de dissimulatione cogitant, apud quos adhibeant ipsam. Nam alia est simulationis ratio apud ignorantes, quam apud scientes: alia apud infirmos, quã apud firmos: alia apud amicos, quàm apud inimicos: alia apud simplices, quàm apud malitiosos: alia apud eos de quorũ salute spes est, alia apud desperatos.

Hæc de modo dissimulationis.

Finis dissimulationis est diversus pro factorum diversitate. Nam spectatur vel ædificatio Ecclesiæ aut singulorum piorum, vel exploratio rerum necessariò cognoscendarum: vel aversio periculorum: vel studium vitandi ἀλαζονίαν, &c. Mala autem simulatio aut dissimulatio, est in rebus divinis, in quibus gloria Dei & salus nostra atque proximi agitur: Item cujus modus & finis est malus: cujusmodi fuit dissimulatio Aaronis qui populi consilio & volũtati obsequutus, dissimulavit grande peccatũ esse facere idolum, dissimulavit etiã sensum suæ cõscientiæ, Exod. 32. Sic mala fuit simulatio Petri Apostoli de qua Gal. 2. v. 11. 12. & seq.

Hæc de prudentia quæ in simulando dissimulandoque, necessaria est.

Prudẽtia in electione malorũ singularis requiritur.

Inter duo mala minus malum est eligendum. Sed hæc regula est intelligenda de malo pœnæ, pugnante cum bono utili, non autem de malo culpæ, pugnante cum bono honesto. Nam si Deus utrumque malum prohibeat, neutrum est faciendum.

Ideo in malis culpæ nulla debet fieri electio: id est, mala culpæ & peccata nullo modo eligenda, sed omnia sunt ex æquo fugienda.

In malis pœnæ electio fieri potest: ut si bello captus, vel in latronem incidens optionem habeat, pecuniane velit se redimere, an vitam profundere; præstat pecuniam amittere, quàm vitam.

Sic 2. Sam. 24. v. 12. Davidi, cum numerato populo peccasset, offert Dominus optionem triplicis pœnæ, è qua unam eligeret quam vellet, nempe, vel septennem famem in toto regno: vel bellum, quo fugeret tribus mensibus coram hostibus suis eum persequentibus: vel triduanam pestem: *Delibera nunc* (ait Propheta Gad) *& despice, quid referam ei qui me misit.* Ait ergo David ad Gad: *Supra modum angor: sed præstat incidere in manum Domini (quoniam multæ sunt miserationes ejus) quam in manus hominum.*

Malorum, quorum insonti omnino vel propter veræ religionis professionem optio datur, nulla debet fieri electio, sed exspectandum & patienter perferendum quicquid Tyrannus decreverit, ne si supplicium & mortem ultro eligas, te suspicioni admissi alicujus sceleris involvas, & calumniis tuæ famæ ad posteritatem aspergendis occasionem præbeas, te supplicium ultro electurum non fuisse, si nullius culpæ conscius tibi fuisses. Talis prudẽtiæ spiritualis exemplum est in historia Gallica, in Principe Condæo Carolus IX. Galliæ Rex, Anno 1572. post cruentas illas nuptias Parisientes Principem Condæum ad se accersit, & tres illi conditiones proponit, ex quibus unam eligeret: Missam, mortem aut perpetuum carcerem. Condæus illi respondit, se nunquam, Deo ita bene favente, commissurum, ut primum eligat: ex duobus reliquis alterum Regis voluntati & arbitrio relinquere: Deum vero rem omnem sua providentia gubernaturum.

Quum igitur persequutores Ecclesiæ dant spacium ad deliberandum, utrum velis facultatibus privari, in exilium ejici, proscribi, aut etiam miserè interfici: an vero edictis quibus idololatriam suam imperant, parere deliberandum non est, nec oblatum deliberandi spatium acceptandum: sed simpliciter idololatria & obedientia impio edicto recusanda: exemplo sociorum Danielis ipsiusque Danielis. Cyprian. referente Augustino, cum ad suppliciũ duceretur, Præses ei dixit, ut qui voluisset eum evadere. Jam do tibi spatium ad deliberandum, utrum velis decernas, an ita miserè interfici, an parere, ac liber dimitti? Respondit vir Dei; *in re tam sancta deliberatio non habet locum.*

Præterea prudentis est, sapienter verba ponderare & facere Proverb. 10. v. 13. Recta ac salutaria consilia aliis dare, ut fecit Iithro socer Mosis. Exod. 18. v. 19. & seqq.

Prudentiæ opponuntur tum *prudentia carnalis, versutia, & opinio prudentiæ:* tum *imprudentia:* illa ut disparata, hæc ut adversa.

Prudentia carnalis, est cum vel aliis vel nobis ipsis concedimus, & suademus ea quæ caro & sanguis dictant, & non quæ spiritus Dei: qualis est prudentia Petri & aliorum discipulorum Christo dissuadentium profectionem in Judæam, Joh. 11. 8.

Versutia, est observatio nostri commodi in aliqua re cum alterius detrimento. Vocatur etiam *calliditas*, item *prudentia* Proverb. 23. 4. & versuti dicuntur prudentes, Luc. 16. 8. sed κατὰ τι χρηστικῶς; quum sit carnalis prudentia. Prudentia enim propriè sic dicta est in bonis: at versutia in malis operibus.

Exemplum versutiæ seu calliditatis est in Achabo qui

Digitized by Google

voluit eludere Prophetiam Michajehu Prophetæ, 1. Regum vigeſimoſecundo verſiculo trigeſimo

Aſtutia eſt μέσον quiddam, nunc in bonam, nunc in malam partem accipitur, ut Auguſtinus docet ſecundo tomo, epiſtola vigeſimanonâ.

Opinio prudentia, eſt quum quis exiſtimat ſe probè ſuis & aliorum conſilio & monitis non egere, & proinde tenere, quo loco & tempore rebus conſulere poſſe aliorum, & qua ratione quid faciendum.

Eſt autem fugienda: I. Quia prohibita eſt à Deo, Roman. 12. v. 16. *Non elate de vobis ipſis ſentientes, ſed humilibus obſecundantes. Ne eſtote prudentes apud voſmetipſos.*

Imprudentia & temeritas, eſt ignorãtia rerum eventuumque & judicium in iis pravum, unde in conſiliis actionibuſque errores, & ii interdum non tantùm privatim, ſed etiam publicè pernicioſi comitantur. Cavẽda eſt: I. Quid prohibetur à Chriſto, Matth. 7. 6.

II. Quia eſt cauſa peccandi, Proverbiorum decimonono ſecundo. *Æque cujus non dignoſcit animus quod non eſt bonum, ac praceps pedibus peccat.*

III. Quia ſummos deiicit, Matthæi ſeptimo, verſiculo vigeſimoſeptimo.

Imprudentia & temeritas eſt leviter ſe immiſcere negotiis alienis & fidem ſuam pro alio interponere.

Dictum eſt de prudentia: ſequitur de bona conſcientia.

Bona conſcientia in ſtudio bonorum operum, eſt certa notitia, ex verbo Dei, opera illa, quæ facturi ſumus, aut facimus, eſſe à Deo mandata, noſque habere vivam fidem & ſerium propoſitum obediendi Deo ſecundum omnia ipſius mandata, & nos atque obedientiam noſtram, quãtumvis imperfectam, & vix inchoatam, placere Deo, non quia Legi ipſius ſatisfaciat, ſed quia peccata & defectus in nobis reliqui, nobis propter imputatam Chriſti juſtitiam non imputentur, Act 23. 1. *Intentis autem in conſeſſum oculis Paulus, ait, Viri fratres, ego omni conſcientia bona ſervivi Deo ad hunc uſq; diẽ.* 2. Cor. 1. v. 12. *Nam gloriatio noſtra hæc eſt, teſtimoniũ videlicet conſciẽtia noſtra, quod cum ſimplicitate & ſinceritate Dei, non cum ſapientia carnali, ſed cum gratia Dei, verſati ſumus in mundo, plurimum autem apud vos.* 2. Timot. 1. v. 3 *Gratiam habeo Deo, quem colo cum majoribus cum munda conſcientia, prout continuam tui memoriam teneo in deprecationibus meis nocte ac die.*

Opponitur ei *mala conſcientia*, & *ſimulatum ſtudium bona conſcientia.*

Mala conſcientia hominem accuſat peccati & vacuitatis fidei vivæ & ſerii ſtudii obediendi Deo: ideo ubi illa eſt, ibi verè bonum opus non eſt. Exemplo ſunt Phariſæi & Scribæ qui adulteram ad Chriſtum adduxerant, Joban. 8. v. 9.

Simulatum ſtudium bona conſcientia eſt hypocritarum, qui vel ignorant vel ſcire nolunt voluntatem Dei, & tamen prætendunt ſe per conſcientiam hoc vel illud facere teneri, vel facere non poſſe, quum nihil minus curent, quam bonã conſcientiam. Exemplo ſunt Pontifices & Sacerdotes Ieroſolymitani, qui præ ſe ferebant ſtudium conſervandæ bonæ conſcientiæ, non ingrediendo prætorium Pilati: & interim poſtulatores & autores erant necis Chriſti. Similiter hodierni Pontifices Romani & pſeudepiſcopi, aliique clerici Romani prætendunt ſe non poſſe bona conſcientia conſulere vel aſſentiri ut Imperatores, Reges & Principes Magiſtratus ſuis ditionibus aut urbibus Evangelicæ religionis libertatem concedant, ac interim conſcientiæ nullam rationem habent, dum Imperatores Reges, Principes, Magiſtratus ad cædes injuſtas ſubditorum inflammant.

Sic fuit de pura conſcientia.

PROMTITVDO *ad bona opera*, eſt propenſio animi qua ad rectè agendi ſtudium non inviti ferimur, ne innata carnis infirmitate, cum qua perpetuo luctandum eſt, vel in principio deficiamus. Eam commẽdat Chriſtus in diſcipulis ſuis cum ait Matth. 29. 41 *Spiritus quidem promtus eſt.* De eadem Exod 35, 21. Rom. 1. verſ. 15. 2. Cor. 8. v. 11, 12. & cap 9. 2. *Nemo invitus bene facit, etiamſi bonum eſt, quod facit.*

Sic explicata ſunt adiuncta bonorum operum antecedentia.

CONNEXA adjuncta bonorum operum noſtri reſpectu ſunt, *ſinceritas & hilaritas.*

Sinceritas quæ & ſimplicitas *Chriſtiana* & *integritas* dicitur, eſt per quam ſerio, & integro animo agimus quę Deus requirit, ſine ſimulatione, tanquam coram oculis Dei ſcrutatoris cordium & renum Deuteron. 18. v. 13. *Integer eſto cum Iehova Deo tuo.* Matth. 10. verſ. 16. *Eſtote igitur prudentes ut ſerpentes, & ſimplices ut columba.* Luc. 1. verſiculo ſexto. *Erant autem juſti ambo in conſpectu Dei, incedentes in omnibus praceptis & ritibus Domini inculpatè.* 2. Corinth. 1. verſiculo 11. *Nam gloriatio noſtra hac eſt, teſtimonium conſcientia noſtra, quòd cum ſimplicitate & ſinceritate Dei, non cum ſapientia carnali, ſed cum gratia Dei verſati ſumus in mundo, plurimum autem apud vos.* Et cap. 7. verſ. 12. *Itaq; etſi ſcripſi vobis, non ſcripſi vobis ejus reſpectu qui injuriam fecerat, nec ejus reſpectu qui injuria affectus fuerat: ſed ut apud vos manifeſtum fieret ſtudium illud noſtrum pro vobis in conſpectu Dei* Et c. 11. 3. *Sed metuo ne quomodo, ſicut ſerpens ille Evam ſeduxit calliditate ſua, ita corrupta cogitationes veſtra degenerent à ſimplicitate qua eſt in Chriſto.*

Eique ſummè ſtudendum:

I. Quia à Deo mandatur.

II. Quia ſecuritatem affert, Prov. 10. 9. *Qui ambulat in integritate, ambulat ſecurè.*

Hilaritas, eſt per quam ſponte & libenter cum gaudio obedimus præceptis Dei. Pſal. 40. 9. *Facere voluntatem tuam, Deus mi, delector: & Lex tua eſt in viſceribus meis.* Et Pſal. 105. 3 *Laudibus vos efferte in nomine ſancto ejus, latetur animus quarentium Iehovam.* Et 110. 3. *Populi tui oblationes voluntaria die copiarum tuarum in decoris locis ſanctitatis inde ab utero, futura ſunt: tibi aderit ros juventa tua accuratiſſimè.* Et 119. 14. *De via teſtimoniorum tuorum gaudeo, ut ſuper omnibus opibus.* Jeſ. 64. 5. *Occurrit gaudenti & exercenti juſtitiam*, id eſt, ei qui cũ gaudio incumbit juſtitiæ. Coloſſ. 3. 23. *Quicquid feceritis, ex animo praſtate, tanquam Domino, & non hominibus.* 1. Pet. 1. 13. *Quapropter ſuccincti lumbis mentis veſtra, ſobrij ad finem uſq; ſperate in eam qua vobis defertur gratiam, quum revelabitur Ieſus Chriſtus*, 1. Theſſ. 5. 16 *Semper gaudete.*

Ei opponitur *pracipitantia & coactio*: illa ut deſperata, hæc ut contraria.

Pracipitantia, eſt inconſideratus impetus aliquid faciendi ſub prætextu obediendi Deo, cum tamen nondum cognoveris, an id quod facis à Deo ſit præceptũ. Qualis eſt in idololatris, qui propenſi ſunt & hilares ad exercendam idolomaniam & quævis à ſacrificulis prę-cepta.

Coactio, eſt quum quis invitus obedit vel metu pœnæ vel pudore coram aliis: ideo talis quoque obedientia Deo ingrata eſt.

CONSEQVENTIA adjuncta bonorum operum noſtri reſpectu ſunt, *ſtudium excellendi in bonis operibus & conſtantia in obſequio Dei.*

Studium excellendi in bonis operibus eſt, cum enitimur in illis magis ac magis excellere, ac cum alios tum nos ipſos quotidie ſuperare, 1. Theſſ. 4. v. 1. *Quod reliquum eſt igitur, fratres, rogamus vos & precamur per Dominũ Ieſum, ut ſicut accepiſtis à nobis quomodo oporteat vos ambulare, & placere Deo, magis excellatis.* Tit. 3. 1. *Ipſis ſuggere, ut ſeſe ſubiici-*

Digitized by Google

ant principatibus ac potestatibus, ut obtemperent, ut ad omne opus bonum sint parati.

Constantia in obsequio Dei, est perpetua voluntas ac studium continuum obediendi verbo Dei: seu est in Verbi Divini obedientia permansio stabilis etiam in persecutionibus, Dan. 1. v. 8. *Statuens Daniel cum animo suo, ut non contaminaret se portione cibi regis & vino potionum ejus: requisivit à principe aulicorum, ut non contaminaret se.* Psal. 119. 17. *Beneficium confer in servum tuum.* Et v. 33. *Doce me, Jehova, viam statutorum tuorum, quam custodiam in finem usque.* Et v. 44, 45. *Et observabo legem tuam jugiter, in seculum & sempiternum: Indesinenterque ambulabo in ipsa latitudine, quia mandata tua quæro.* Item vers. 51. 61. *Superbis deridentibus me admodum, à lege tua me non declinare. Turbis improborum dispoliantibus me: legis tuæ non obliviscor.* Et v. 83, 87. *Quamvis sim similis utri adfumum: statutorum tuorum non oblitus sum. Propemodum consumserunt me dejectum in terram: ego verò non dereliqui mandata tua.* Et v. 95. 97. *Me exspectantibus improbis ad perdendum me, testimonia tua considero. Quam diligo legem tuam! toto die est meditatio mea.* Et v. 109. 110. *Anima mea in manu mea jugiter versante, tamen legis tuæ non obliviscor. Ponentibus improbis laqueum mihi, à mandatis tuis non aberro.* Exempla. David constans fuit in proposito non interficiendi Saulem quamvis hostem. Christus Dominus constanter dilexit suos discipulos usque ad mortem Johan. 13.

Ei opponitur *inconstantia in obsequio Dei, & pervicacia in peccatis.*

Inconstantia in obsequio Dei, est levitas animi temerariè deserentis exercitia bonorum operum à Deo mandatorum.

Pervicacia in peccatis, est durities animi refractarii Deo & verbo ejus permanens in flagitiis & sceletibus contra conscientiam.

Hactenus dictum est de bonorum operum adiunctis nostri respectu: sequitur de adiunctis eorundem proximi respectu.

Adjuncta bonorum operum proximi respectu sunt: *studium placendi proximo ad ædificationem* & *cura vitandi scandala.*

CAPUT IX.

In quo de dissentaneis bonorum operum.

SI DISSENTANEA bonorum operum nostrorum spectes, PRIMO, opponuntur bonis operibus *mala opera*, quæ & *peccata* appellantur: item inobedientia erga Deum, injustitia universalis.

Porrò peccata omnia nobis diligenter sunt fugienda: ut rationes subjectæ ostendunt:

I. Quia à Deo prohibentur; ut ex Decalogo & aliis Scripturis patet.

II. Quia multa mala homini pariunt. Nam accendunt iram Dei in peccantes, Jesa. 64. 5. *En tu effervescis quum peccamus*: separant à Deo, Jesa. 59. 2. *Iniquitates vestræ discerminant inter vos & Deum vestrum: & peccata vestra faciunt ut occultet faciem à vobis, ne exaudiat*: maledictionem Jehovæ attrahunt, Proverb. 3. 33. *Exsecratio Jehovæ incumbit domui improbi, at habitaculo justorum benedicitur*: sunt causa morborum, Deut. 28. 58. 59, 60, 61. Joh. 5. v. 14. *Ne peccata amplius, ut ne quid deterius tibi fiat.* Vt ventus auferunt nos, Jesa. 64. v. 6. dissolvunt nos, Jesa. 64. v. 7. faciunt ut Deus non exaudiat preces, Jesa. 1. v. 15. & ca. 59. 2, 3. *Quisque propter iniquitatem suam morietur: omnis hominis qui comederit omphacem, obstupescent dentes ipsius*, Jer. 31. v. 30. Ezechiel 18. v. 4. *anima quæ peccat, ipsa morietur.* Et v. 11. & seqq. Excludunt non resipiscentes hæreditate regni Dei, Galat. 5. 19, 20, 21. *Porrò manifesta sunt opera carnis: quæ sunt, adulterium, scortatio, impuritas, lascivia, idololatria, veneficium, inimicitiæ, lites, æmulationes, excandescentiæ, rixæ, dissidia, hæreses, invidiæ, cædes, ebrietates, commessationes, & his similia, quæ prædico vobis, prout etiam prædixi: ea videlicet qui talia agunt, regni Dei non fore hæredes.*

III. Quia peccatis mortui sumus, Rom. 6. *Absit: qui mortui sumus peccato, quomodo adhuc vivemus in eo?*

IV. Quia peccati non amplius servi sumus Rom. 6. v. 14. & sequentibus: *Peccatum vobis non dominabitur: non enim estis sub Lege sed sub Gratia: Quid igitur? peccabimus, quòd non simus sub Lege, sed sub Gratia? Absit. An nescitis quod cui sistitis vos servos ad obediendum, ejus servi estis cui auscultatis, sive peccati ad mortem, sive obedientiæ ad justitiam: Gratia autem habetor Deo, quod fuistis quidem servi peccati, sed ex corde auscultastis ei formæ doctrinæ in quam estis traditi. Et liberati à peccato, servi facti estis justitiæ*, &c.

V. Quia abominationi sunt Deo, Proverb 3. vers 32. *Abominationi est Jehovæ præfractus: apud rectos autem arcanum ejus est.*

VI. Quia ab eis sumus purgati sanguine IESV CHRISTI, 1. Joh. 1. 7. Ne igitur nos iis denuò polluamus. 1. Petri quarto versiculo primo.

VII. Quia sunt nobis remissa & condonata à Deo, Psal. 130. 4. *Nam apud te est condonatio, ut reverenter colaris.* 1. Joh. 2. 1. *Filioli mei, hæc scribo vobis*, nempe quod peccata vobis sint remissa, *ut ne peccetis.* Cui debita remissa sunt, operam dare debet, ne nova debita contrahat.

VIII. Quia sumus in communione Christi, nobis ergo non peccandum, 1 Johan. 3. 6. *Quisquis in eo manet, non peccat: quisquis peccat, non vidit eum, neque novit eum.* Exod. 23. 21. *Cave tibi ob præsentiam ejus & ausculta voci ejus, ne exacerbes eum: quia non feret defectionem vestram, quia nomen meum est in eo.*

IX. Quia sunt opera carnis, Galat. 5. v. 19. *Porrò manifesta sunt opera carnis: quæ sunt, adulterium, scortatio, impuritas, lascivia*, &c.

X. Quia cum filiali timore Dei nequeunt consistere, Exodi vigesimo, versiculo vigesimo. *Edixit verò Moses populo ipsi, ne timeatis, nam ut tentaret vos venit Deus ipse, & ut sit timor ejus ante faciem vestram, ne peccetis.*

XI. Quia arguunt ignorantiam Dei, Joh. 3. v. 11. *Qui malè agit, non vidit Deum.*

XII. Quia nimium multa iam à nobis commissa sunt, quibus rei sumus coram Deo: non igitur alia peccata sunt addenda & novis sceleribus cumulanda. Hoc argumento utitur Propheta Hoded ad Israëlitas, 2. Chr. 28. 10, 11. item primores Ephrajimitarum versicul. 13.

XIII. Quia militant adversus animam, 1. Pet. 2. 11. Cupiditates carnis blandiuntur quidem nobis, sed tamen salutem nostram non desinunt oppugnare.

XIV. Quia peccato servientes, sunt ex diabolo, 1. Johan. 3. 8. *Qui dat operam peccato, ex diabolo est: quoniam à principio diabolus peccat.*

XV. Quia peccati vitiatio est signum regenerationis per Spiritum Sanctum, 1. Joh. 3. 9, 10. *Quisquis natus est ex Deo, peccato non dat operam quoniam semen ipsius in eo manet: nec potest peccare, eo quod ex Deo natus est. Per hoc manifesti sunt filii Dei & filii Diaboli, quisquis non dat operam justitiæ, non est ex Deo, & qui non diligit fratrem suum.*

XVI. Quia peccatum vitatione nobis optimè consulimus, certè qui cavent à peccatis, sibi optime consulunt. Nam velut in loco circum munito, aggesto tuto, editoque versantur, sicut dicitur Proverb. 16. v. 17. *Agger rectorum est, recedere à malo: conservat animam suam, qui custodit vitam suam.* Et cap. 19. 16.

Uni autem boni operi opponuntur plura peccata,

vel

Digitized by Google

vel ut *contraria*, vel ut *disparata*. August. secundo tomo, epistola viges. nonâ quæ est ad Hieronymum.

Contraria bonis operibus sunt peccata illa, quæ eis velut è regione positis perpetuò adversantur: ut *impietas pietati, infidelitas fidei, injustitia justitiæ*.

Quæ verò ut disparata bonis operibus opponuntur, plura esse possunt, è quibus communissimum est *hypocrisis*, quæ est peccatum cum quis opera facit specie externa bona, aut quæ cum bonis operibus cognationem & convenientiam habere videntur, ideo similitudine & vicinitate boni hominibus illudunt, revera autem bona non sunt: vel quia à Deo non sunt præcepta, sed ab hominib. opinione recti conficta, vel etsi à Deo præcepta sint, omnibus etiam externis quæ requiruntur circumstantiis præstantur, tamen malè fiunt, id est, non est animo prædito fide salvifica, charitate erga Deum & proximum, veraque resipicentia & fide, decipiendorum aliorum gratia aut ostentandæ pietatis & consequendæ ab hominibus gloriæ aut utilitatis alicujus causa, Jesa. 66. vers. 1, 2, 3, 4. *Sic ait Iehova, cælum ipsum solium meum est, & terra scabellum pedum meorum: ubinam esset domus quam ædificaretis mihi? & ubinam locus quieti meæ? Atqui omnia ista fecit manus mea, & per eam exsistunt omnia ista, dictum Iehova: sed in hunc intueor, in pauperem & contritum spiritu, ac trepidantē ad verbum meum. Qui jugulat bovem, ac si percuteret virum: qui mactat parvam pecudem, ac si decollaret canem: qui offert munus, ac si sanguinem porci: qui adolet thus, ac si muneraretur idolum: etiam isti eligunt vias suas, & abominationibus suis anima eorum delectatur: Etiam ego eligam propter facinora eorum, & inducam quæ formidant eis: eo quod mihi vocanti nemo responderit, loquenti non auscultaverint: nam fecerunt quod malum videtur in oculis meis, & id quo non delector elegerunt.* Jesa. 1. v. 11, 12, 13, 14, 15. *Quorsum mihi multitudo sacrificiorum vestrorum? dicit Iehova: Satur sum holocaustis arietum & adipe pinguium: & sanguine juvencorū agnorumq, & hircorum non delector. Quod advenitis an ut compareat is in conspectu meo? quis quæsivit hoc à manu vestra, ut conculcetis atria mea? Ne pergitote offerre munus vanitatis, suffitus abominationi est mihi: novilunio & sabbatho convocando convocationem, non possum ferre iniquitatem neq; interdicti die: Novilunia vestra, & statas ferias vestras odit anima mea, sunt mihi laboriosa: defessus sum ferendo. Propterea expandentibus vobis manus vestras, occulto oculos meos à vobis: etiam cum multimini multa oratione, non exaudio: manus vestræ cædibus plena sunt.*

Estq; duplicis generis: *Vnum*, est eorum, qui norunt, quod agunt & dicunt, illud se simulatè agere & dicere, tantùm ostentandæ suæ sanctitatis & aucupandi commodi alicujus causâ: *alterum* genus est eorum qui id nō norunt, sed putāt potiùs sincerè se agere & loqui, cum interim dolus cordis ipsorum Deo sit notissimus. *Prioris generis* hypocriseos exemplum erat in Judæis ad Ezechielis conciones accedentibus, Ezech. 33. 30, 31, 32. item in Pharisæis qui eleemosynas dabant in Synagogis & plateis curantes buccina cani coram se, qui item in conventibus & in angulis platearū stantes orabant, qui jejunantes vultum tetricum fingebant, ut ab hominibus spectarentur & ab illis gloriam consequerentur: de quibus Matth. 6. & c. 15, 7, 8. *Hypocritæ, bene de vobis prophetavit Iesaias, dicens, Appropinquat mihi populus hic ore suo, & labiis me honorat: cor aute eorum procul distat à me.* Et cap. 32. ferè toto Et Luc 16. v. 14. 15. *Posterioris generis* hypocriseos exemplum est in Pharisæo illo apud Lucam cap. 18. vers. 11, 12. qui consistens seorsim orabat ista, *Deus gratias ago tibi quod non sim ut reliqui homines, rapaces, injusti, mæchi. vel etiam ut iste publicanus. Ieiuno bis hebdomade, decimo quæcunque possideo.* Talis erat hypocrisis Pauli in Judaismo: quia putabat se verè & sincere Deum colere, cum nihil minus faceret, destitutus vera fide, & charitate erga Deum & proximum. Talis est inter Papistas multorum, qui sibi persuadent se rectè colere Deum, idque magno cum zelo faciunt, sed absque vera fide & charitate.

Rursus hypocrisis vel *habitualis* est, vel *actualis*.

Hypocrisis habitualis, est quæ cōsistit in habitu, & continue exercetur à reprobis, sed ab electis tātisper dum per gratiam Spiritus regenerantis eximatur. Est enim in omnibus etiam sanctissimis hominibus multum hypocriseos reliquum, sicut dicitur. Omnis homo mendax: sed tamen ingens discrimen est inter eos & reprobos.

Hypocrisis actualis, est quæ in actione aliqua committitur, speciem habens pietatis, sed nō veritatem. Qualis erat hypocrisis Petri & aliorum Iudæorum, de qua Gal. 2. vers. 12, 13, 14. *Nam antequam venissent quidam à Iacobo, una cum Gentibus Petrus edebat: quum autem venissent, subterfugiebat ac separabat sese ab eis, metuens eos qui erant ex circumcisione. Ad simulabant una cum eo reliqui etiam Iudæi: adeo ut Barnabas quoque simul abduceretur eorum simulatione. Sed quum vidissem (ait Paulus) eos non recto pede incedere, ut veritati Evangelii congruebat, dixit Petro coram omnibus, Si tu, quum sis Iudæus, gentiliter vivis, ac non Iudaicè: cur Gentes cogis judaizare?*

Ex his constat, quicquid externè fit, sed non animo sincero, sive id notum sit agenti, sive ignotum, id esse hypocrisin.

Ita hypocrisis est, ore suo alicui benedicere, in corde vero maledicere eidem, ut aulici Saulis fecerunt Davidi, Psal. 62. v. 5. *Tantummodo de excellentia ejus consilia ineunt depellendi eum, delectantur mendacio: ore suo benedicunt vehementissimè.*

Hypocrisis est inanis & varia quæ suos ipsius concinnatores frustratur, Psalmo centesimodecimonono, versiculo centesimodecimooctavo: *Conculcas omnes errantes à statutis tuis: quia falsus est dolus eorum.*

Hypocritarum etiam discrimen est: nam alii simpliciter sunt hypocritæ ex malitia animi & sibi de sua hypocrisi placent, & nullum habent in cordibus veræ pietatis initium & sensum: alii sunt hypocritæ secundum quid, reliquias hypocriseos in se cognoscentes & deplorantes, simulque habentes initia veræ fidei & conversionis ad Deum. Illi à Deo damnantur: hi in gratiam recipiuntur propter imputatam ipsis perfectam obedientiam Christi.

Hypocritæ sunt arrogantes & fastuosi, quibus etiam germana Ecclesiæ membra præ ipsis sordent: ideo dicunt ad illa, ut legitur Iesa. 65. versicul. 5. *Appropinqua ad tuos, ne attingito me, quia sanctior sum te.* Exemplo sunt Pharisæi qui justitiam sibi arrogabant, alios pro injustis & peccatoribus habebant. Matthæi nono, versiculo vndecimo.

In propatulo sunt fideles secundum literam, sed revera germanis fidelibus sunt inimici, eosque à se arcent, ut dicitur de illis Jesa. 66. 5. *fratres vestri, osores vestri, procul arcentes vos.*

Deum inhonoratum fore iactant, nisi ab ipsis coleretur: aliorum cultum præ suo nihili faciunt, & Deum perinde sibi obstrictum putant ac si in ore ipsorum esset. Iesaias sexagesimosexto versiculo quinto. *dicunt fratres vestri, osores vestri, procul arcentes vos, propter nomen meum honoratur Iehova.*

Non possunt ferre ullos sese meliores, Matth. 23. 13. *Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quoniam præcluditis regnum cœlorum hominibus: vos enim non introitis, nec introeuntes sinitis introire.*

Pro peccato habent quod peccatum non est, & contra pro peccato non habent, quod tamen revera peccatum est, Matth. 12. v. 1. 2. *Eo autem tempore ibat Iesus sabbatho per sata: discipuli vero ipsius esuriebant, cœperuntq; vellere spicas, & edere. Pharisæi vero, quū hoc vidissent, dixerūt ei:*

Ecce

Ecce discipuli tui faciunt quod non licet facere sabbatho. Et c. 15. v. 1. & seq. *Tunc quidam qui Hierosolymis advenerant Scribæ & Pharisæi, adierunt Iesum dicentes, Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem Seniorum? non enim lavant manus suas, quum edunt panem, &c.*

Humanarum traditionum observantiores sunt, quā divinorum mandatorum, Matth. 15. v. 3 & seq. *At Iesus respondens dixit eis, Quare & vos transgredimini præceptum Dei per traditionem vestram? Nam Deus præcepit, dicens, Honora patrem tuum & matrem. Qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur. Vos autem dicitis, Quicunq; dixerit patri aut matri, Donum est quocunq; à me juvari posses, insons erit: & nequaquā honoraverit patrem suum aut matrē suam. Et irritum fecistis præceptum Dei per traditionem vestram, &c.*

Fallendi causa aliud versant in animo quam lingua affirment.

Ore & labiis Deum honorant corde procul ab eo absunt, Matth. 15. v. 7. 8. *Hypocritæ bene de vobis prophetavit Esaias dicens, Appropinquat mihi populus hic ore suo, & labiis me honorat: cor autem eorum procul distat à me.*

Frustra Deo serviunt, Matth 15. v. 9. *Sed frustra me colunt docentes doctrinas quæ sunt præcepta hominum*

Aliorum errata ac nævos subinde carpunt, suorum autem erratorum ac delictorum nec observatores, nec emendatores sunt, Matth. 7. v. 3, 4, 5.

Falsis & simulatis verbis alios eodem perducunt, quo ipsi pervenerunt, Proverb. 11. v. 9. *Ore hypocrita corrumpit proximum suum: at scientia justi liberantur.*

Exspectatio eorum perit. Job. 8. v. 11. & sequentibus: *An attollit se juncus absq; cœno? augetur ulva absq; aquis? Adhuc exsistens in virore suo, quum nondum decerpitur: tamen ante omne gramen arescit. Ita sunt semitæ obliviscentium Dei fortis: nam exspectatio hypocritæ perit. Quem fastidit spes sua: cujus fiducia est domus araneæ. Innitentur domui suæ quæ non consistit, apprehendentur ea, quæ stare non potest.*

CAPUT X.

In quo de meritis humanis.

SECUNDO bona opera nostra non sunt propriè loquendo merita seu meritoria vitæ æternæ. Nam *meritum* in bonam partem acceptum, (est etiā meritum malum,) propriè loquendo, est opus perfectè bonum, & non debitum, & tantummodo ex nostro in profectum & utilitatem alicujus præstitum, cui causa naturæ debetur merces, proportione ei respondens. Hæc enim in merito bono propriè dicto requiruntur. 1. ut sit perfectè bonum. 2. nō sit debitum. 3. ut tantum ex nostro præstetur. 4. ut fiat in commodum & emolumentum alterius. 5. ut sua natura sit tale, cui merces debeatur. 6. ut merces cū eo proportionem habeat in valore.

At nostra bona opera *primò* in hac vita non sunt absolutè & perfectè bona, non sunt absolutè justa ac pura. 1. quia etiam sanctissimi quiq; multa faciunt mala & per se peccata, propter quæ rei sunt coram Deo, & digni, ut abiiciantur in pœnas æternas. Jacob. 3. vers. 2. *In multis labimur omnes.* & c. 2. v. 10 *qui impegerit in uno, omnium factus est reus.* David commisit adulterium, interfecit Uriam, conatus est scelus tegere, numeravit populum. Petrus Apostolus ter abnegavit Christum Dominum. 2. quia multa omittunt bona, quæ facere tenentur secundùm Legem. 3. quia opera ipsorum bona semper sunt conjuncta cum nævis, ac inquinata peccatis. In optimis eorum operibus nunquam est ea rectitudinis perfectio, quæ esse debebat. Fides enim, regeneratio, & dilectio Dei & proximi, unde bona opera proficiscuntur, manent in nobis imperfecta in hac vita: Ex causa igitur imperfecta, non possunt sequi perfecti effectus: Roma. 7. v. 23. *Video aliam Legem in membris meis rebellantem legi mentis meæ.* Hæc est causa, cur opera piorum non possint consistere in judicio Dei: Psal. 143. 2. *Ne ingrediaris in judicium cum servo tuo, quia coram te, non justificabitur ullus vivens,* Deut. 27. v. 26. *Maledictus omnis, qui non manserit in omnibus,* quæ scripta sunt in libro Legis, &c Quum igitur omnia sint imperfecta, agnoscamus potius & deploremus nævos & imbecillitatem nostram, atque ad perfectionem tantò majore studio contēdamus potius, quàm meritoria opera jactemus.

Argumento isti contradicunt Papistæ aliquot objectionibus quas ordine refellemus.

PRIMA: *Quibuscunque Lex Dei est absolutè possibilis, eorum etiam bona opera sunt verè bona atque absolutè justa ac perfecta: Iustis hominibus lex Dei est absolutè possibilis: Ergo justorum hominum bona opera sunt verè bona atque absolutè justa ac perfecta.*

Assumtionem probat Bellarminus libr. 4. de justificatione cap. 11. his testimoniis, Matth. 11. vers. 30. *Iugum meum suave est, & onus meum leve.* & 1. Joh. 5. v. 3. *mandata eius gravia non sunt.*

RESP. *Primò* amoliendarum ambiguitatum gratia rectè explicanda est conclusio objectionis. *Per justos homines* hic intelligimus justificatos per Christum & renatos per Spiritum Sanctum: deinde *bona opera* eorundem agnoscimus esse *verè bona*, id est, non falsò & simulatè bona, sed non absolutè & simpliciter pura ac justa: sicut aurum cui adhuc permistæ sunt scoriæ verum quidem est aurum, sed non purum.

Deinde assumtio negatur hominibus quidem in statu integritatis erat possibilis integra totius Legis obedientia secundum omnes partes & gradus, sicut Angelis. Hominibus autem lapsis & non regeneratis adeò impossibilis est Legis impletio, ut obedientiam Deo placentem, ne quidē inchoare possint, secundùm hæc testimonia: Gen. 6. 5. *omne figmentum cogitationum cordis hominis tantummodò malum est omni tempore.* Et ca. 8. v. 21. *Figmentum cordis hominis est malum à pueritia ipsius* Jer. 13. v. 23. *An mutare potest Æthiops cutem suam, aut pardus diversitates maculas suas? etiam vos possetis benefacere, edocti male facere.* Matth. 7 v. 18 *Non potest arbor mala bonos fructus ferre.* Rom. 8. vers. 7. *Intelligentia carnis, inimicitia est adversus Deum: Legi enim Dei non subiicitur: nam ne potest quidem* Et c. 14. 23. *Quicquid non est ex fide, peccatum est,* 2. Cor. 3. v. 5. *non quod idonei simus per nos ipsos ad cogitandum quicquam, velut ex nobis ipsis.* Renatis verò Lex fit possibilis. 1 quo ad disciplinam externam. 2. quo ad imputationem justitiæ Christi perfectissimæ; nam quia Christus loco nostro Legem totam absolutissimè implevit, perinde Deus id acceptat ac si à nobis absolutissimè impleta esset. 3. quoad inchoationē obedientiæ internæ & externæ in hac vita. Iisdē renatis quāvis instructis gratia Christi Lex Dei est absolutè impossibilis respectu Dei in præsente vita, nempe quoad absolutè perfectam Legis divinæ obedientiam internam & externam: quia Christus hic perfectè non vult communicare gratiam electis suis, sed eos quotidie clamare jubet, remitte nobis peccata nostra, & jubet nos ad perfectionem tendere Hebr. 12. v. 1. 28. & monet, semper dum hic sumus futuram luctam carnis & spiritus Gal. 5. vers. 17. & esse in renatis luctam illam testatur Paulus suo exemplo Rom. 7.

Posset quidem gratia Christi efficere, ut renatis Lex Dei in hac vita esset absolutè possibilis: si Deus vellet. Deus autem non vult agere omnia prout potest, sed prout ordinat sapiētia suā. Est autem illud divinæ planè sapientiæ, quòd Deus omnipotens ordinem instaurationis nostræ successivum esse velit, donec ad metam perfectionis in gloria veniamus deposita peccati catena. Hanc sapientiam cœlestem negat Romanæ sedis sapientia:

Digitized by Google

sapientia: contra hæc dicta Psalm.143. verſ.3. *Ne ingrediaris in judicium cum ſervo tuo: quia in conſpectu tuo non juſtificabitur ullus vivens.* Rom.3.20. *Ex operibus Legis nulla caro juſtificabitur in conſpectu Dei.* Idem repetitur Gal.2 16.

Tertiò loca à Bellarmino allata ad probandam minorem, ſunt impertinentia. Chriſtus enim Matt.11.30. non vult, hominibus renatis legis impletionem eſſe abſolutè poſſibilem: nam non agit illic de Lege, aut de obſequio à nobis præſtando Legi, ſed agit de communione cum ipſo, ut jugum ipſius Chriſti efficiatur noſtrum. *Jugum Chriſti*, eſt doctrina & diſciplina Chriſti conjuncta cum afflictionibus & caſtigationibus quæ ab ea depēdent, quod jugum in nos attollimus, quum doctrinam & diſciplinam Chriſti recipimus, ei nos ſubjicimus, eam ſervamus, nec detrectamus crucem & afflictionem multiplicem ejus causâ ſubire, ferre & perferre. Hoc jugum renatis in Chriſtum verè credentibus non moleſtum eſt ſenſu, ſed ſuave: non grave, ſed leve. De jugo Chriſtus loquitur, non de operibus jugum Chriſti portantium: de ſenſu, non de motu ſive actu & operatione noſtra. Præcepta Dei ſunt aſpera & gravia actu propter infirmitatem carnis noſtræ & ἀσθένειαν illorum: jugum Chriſti eſt ſuave ſenſu, & leve onus illius propter ζυγίαν Chriſti in nobis habitantis per Spiritum Sanctum. Hinc fit ut verè fideles non tantùm libenter recipiant doctrinam Chriſti, ſed etiam ultro diſciplinæ ejus ſe ſubjiciant, imò & cum gaudio pro Chriſto patiantur.

Quod attinet locum 1. Joh.5.v.3. *Hæc eſt charitas Dei, ut mandata ejus ſervemus: & mandata ejus non ſunt gravia:* in eo *mandata gravia* non intelliguntur impoſſibilia, ſed moleſtia, ingrata, injucunda, acerba. Chriſtiano enim homini ac verè fideli mandata Dei ſunt jucunda atque grata.

Inſtat: *Qui poſſunt diligere Deum & proximū, iis lex Dei eſt abſolutè poſſibilis: At renati poſſunt diligere Deum & proximum: Ergo illis lex Dei eſt abſolutè poſſibilis.* Major probatur ſequentibus dictis, Joh.14.v.23. *Si quis diligit me, ſermonem meum ſervabit.* Rom.13.8. *Qui diligit proximum, Legem implevit.* Gal.5.14. *Omnis lex in uno ſermone impletur, Diliges proximum tuum, ſicut teipſum.*

RESP. Eſt diſtinguendum: Qui poſſunt diligere Deum & proximum, nimirum perfectione eâ quam lex requirit, iis lex Dei eſt abſolutè poſſibilis. At renatos poſſe diligere perfectionē eâ quam Lex requirit, negatur. *Deinde* teſtimonia allegata non probant majorem ita reſtrictam: nam Johan.14. 23 tantùm docetur, dilectionis erga Chriſtum effectum & τεκμήριον, eſſe obſervationē ſermonis Chriſti: ac proinde quantò plus quiſpiam Chriſtum amat, tantò magis ſtudet Chriſti ſermonem ſervare. In dicto Rom.13. verſ.8. & Gal.5. v.14. Paulus non agit de tota Lege verùm ſynecdochicè Legis nomine intelligit ſecundam Decalogi tabulam, & tantùm de officiis loquitur quæ nobis erga proximum demandantur, ut contextus indicat. Nihil enim hic ait de cultu DEI immediato. Dilige proximum tuum, quemadmodum lex præſcribit, & ſecundæ tabulæ legis ſatisfacies. Sed hoc præſtare minimè potes. Nihil ergo eſt, quòd te tuæ charitatis opinione vendites, quæ quidem etſi tanta eſſet, quanta in nullam unquam hominem (Chriſtum excipio) cecidiſſet, longè tamen à Legis præſcripto abeſſet, nec te juſtum efficere poſſet coram Deo: nam ad abſolutam Legis impletionem pertinet præcipuè Dei dilectio perfectiſſima.

Inſtat rurſus. *Aliqui juſti ſervarunt mandata Dei: Ergo juſtis Lex Dei eſt abſolutè poſſibilis.* Antecedens probatur exemplis. Pſal.118. qui Hebræis eſt 119. v.10. inquit

A David: *In toto corde meo exquiſivi te.* De Aſa, Ezechia, Joſia ſimiliter dicitur quòd *toto corde Deum quæſiverint.* De Joſua dicitur cap.11. verſ.15. *quòd univerſa compleverit quæ Dominus Moſi præceperat, quòd non præterierit de univerſis mandatis nec unum quidem verbum, quod juſſerat Dominus Moſi.* Luc.1.v.6. de Zacharia & Eliſabetha dicitur: *Erant juſti ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis & juſtificationibus Domini ſine querela.* De Apoſtolis Dominus ait Johan.17. verſ.6. *Tui erant, & mihi eos dediſti, & ſermonem tuum ſervaverunt.* Eoſdem etiam vocat amicos Luc 12. verſ.4. *Dico autem vobis amicis meis.* Et Johan.15. verſ.15. *Vos autem dixi amicos.* Et tamen ibidem jam dixerat, ſolos amicos eſſe, qui præcepta cuſtodiunt. Apoſtolus verò Paulus Rom.7. verſic. 19. 20.

B de præcepto, Non concupiſces, verba faciens: *Quod nolo*, inquit, *facio, ſi autem quod nolo facio, jam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum.* Ubi apertè demōſtrat, ſe non peccare, dum invitus concupiſcit, quia nō ipſe illud opus facit, proinde ſervare ſe legem, quæ quum jubet, non concupiſces, voluntati præcipit, ne velit concupiſcere, non ſenſui, qui legis capax non eſt. Unde ibidem addit ver.25. *Ego ipſe mente ſervio Legi Dei.* At ſi mente ſerviebat Legi, certè non peccabat, non enim peccatum eſſe poteſt niſi in mente, aut cum aliquo mentis conſenſu.

RESP. *Primò* antecedens enthymematis iſtius eſt ambiguum: Nam aliqui juſti ſervarunt mandata Dei, id eſt, ſerio ac non ſimulato ſtudio, non ſecundùm aliqua tantùm, ſed ſecundùm omnia DEI præcepta vitam inſtituerunt:

C nemo tamen Legem Dei ſecundùm omnes ejus partes & gradus perfectè implevit. Deinde ambigua eſt etiam probatio antecedentis, in qua toto corde, toto animo, tota voluntate eſt idem quod ſincero ac non ſimulato ſtudio. Joſu.11.v.15. ſermo eſt de Joſua ſecundùm quid, cùm omnia, quæ Deus Moſi mandaverat, feciſſe dicitur, nimirum quæ ad expeditionem illam bellicam attinent, quæ ibi deſcribitur: non autem agitur ibi de univerſæ Legis impletione Locus Luc.1. verſ.6. de Zacharia & Eliſabetha ſuprà eſt explicatus ſexto libro, capite trigeſimoſexto Johan.17. 6. cum de Apoſtolis dicitur, quòd *ſermonem Dei ſervaverint*, non eſt ſententia quòd implevērint perfectè omnib. numeris præcepta Dei, ſed quòd

D doctrinam Dei à Chriſto annunciatam amplexi ſint fide & bonâ cōſcientiâ & eam profeſſi ſint atq; propagaverint. Luc.12.v.4. & Joh.15.v.15. non docetur, diſcipulos Chriſti impleviſſe legem Dei omnibus partibus & gradibus alioqui non fuiſſet neceſſe Chriſtum pro ipſis mori & ſanguinem effundere in remiſſionē peccatorum ipſorum. Locus ad Rom.7.19.20. 25. probat potiùs, Paulum non impleviſſe Legem Dei.

Sic reſponſum eſt ad primam objectionem.

SECUNDA: *Quicunque non peccant in bonis operibus quæ faciunt, eorum bona opera non ſunt imperfecta atque impura: Juſti non peccant in bonis operibus quæ faciunt: Ergo, &c.* Minor probatur exemplo Jobi, de quo dicitur Job.

E 1. verſ.22. *In omnibus his non peccavit Iob labiis ſuis, nec ſtultum aliquid contra Deum loquutus eſt:* & cap. 2. verſ. 3. Deus ipſe ait de Jobo ad Satanam: *Nunquid conſideraſti ſervum meum Iob, quòd non ſit illi ſimilis in terra: vir ſimplex & rectus, & recedens à malo, & adhuc retinens innocentiam?*

RESP. Sophiſticum eſt accipere ſimpliciter, quæ ſecundùm quid dicuntur. De Jobo autem hæc dicuntur in Scriptura ſecundū quid. q.d. hactenus neque facto, neque dicto indice ullius impatientiæ Jobus Deum offendit, ſed totis virib. ſeſe à malo ſubtraxit, ne aliorum vitiis inficeretur, ſtudens religioni erga Deum, &

Digitized by Google

justitiæ erga homines absque fuco & simulatione. Nequaquam verò accipienda hæc sunt simpliciter, ac si nunquam in ullis bonis operibus suis peccasset. Nam caput tertium & multa quæ sequuntur, item trigesimum octavum & sequentia aliquot in eodem libro Jobi abunde testantur, Jobi patientiam nutasse & à Deo graviter increpatum, quod in sermonib. suis imperitè & sine consilio sensa animi sui effunderet, quod etiam consilium Dei obscurare niteretur. Atqui Jobus non tantùm innocentiam suam tueri conabatur, sed etiam Dei sapientiam, bonitatem, justitiam, potentiam asserere volebat, quod certè bonum opus erat: sed etsi initio patientissimè omnia ferret & contra Deum neque dictis neque factis, neque animo, neque ore impatientiâ peccaret: auctis tamen calamitatibus, bonum opus illud cōtaminavit immodicis querelis de sua afflictione & parum consideratis sermonibus de Dei judiciis.

TERTIA objectio: *Qui bona opera sua nomine justitiæ ornanda censent, & in judicio Dei ea posse consistere confidunt: illorum certè opera bona sunt perfectè bona & pura: At justi bona opera sua nomine justitiæ suæ ornanda censent & confidunt ea in judicio Dei posse consistere: Ergo, &c.* Minor probatur exemplo Davidis, qui ait Psalm. 7. vers. 9. *Judica me Domine secundum justitiam meam, & secundùm innocentiam meam super me.* Psalm. 16. qui Hebræis est 17. vers. 1. & sequentibus: *Exaudi Domine justitiam meam. De vultu tuo judicium meum prodeat. Oculi tui videant æquitatem. Probasti cor meum & visitasti nocte, igne me examinasti & non est inventa in me iniquitas.* Psalm. 17. qui Hebræis est 18. vers. 21. 22. *Retribuet mihi Dominus secundùm justitiam meam & secundùm puritatem manuum mearum retribuet mihi, quia custodivi vias Domini, nec impiè gessi à Deo meo.* Psalm 25. qui Hebræis est 26. vers. 1. *Judica me Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum.* Psalm. 118. qui Hebræis est 119. versiculo centesimo vigesimprimo: *Fecit judicium & justitiam, non calumnientur me superbi.*

RESP. Fallacia nectitur à dicto secundùm quid. Nam David de bonis operibus suis non simpliciter loquitur, sed comparatè ad opera adversariorum suorum, nec id etiam absolutè, sed in certa aliqua causa in qua innocens erat, nempe quòd à Saule & aulicis ejus accusaretur conjurationis & criminis læsæ majestatis. Quod vero *replicat* Bellarminus, verba Davidis generalia esse, fallere conatur: nam David non loquitur universaliter, sed indefinitè: circumstantiæ autem omnes evincunt, restringenda esse verba ejus ad certam causam in qua falsò accusabatur.

QUARTA objectio: Matth. 6. v. 22. *Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit.* Et Luc. 11. 36. *Si ergo corpus tuum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum, erit lucidum totum, & sicut lucerna fulgoris illuminabit te. Hoc loco,* ait Bellarminus, *describitur opus perfectè bonum. quod videlicet sit bonum ex genere suo, & ex intentione, aliisque circumstantiis. Nam oculus simplex, est intentio recta, corpus lucidum, est opus bonum, de quo dicitur* Matth. 5. vers. 16. *Sic luceat lux vestra, ut videant opera vestra bona, &c. Tale autem opus pronunciat Dominus esse lucidum totum, nec ullam habere partem tenebrarum. At si illud opus peccatum esset mortale naturâ suâ, ut Lutherani dicunt, magnam partem haberet tenebrarum, imò esset tenebrosum totum, ut Dominus ibidem dicit de opere quod malâ intentione fœdatur. Sicut enim mala intentio, ita quodlibet aliud vitium reddit opus malum, quamvis ex genere suo bonum esset.*

RESP. *Primò* Bellarminus depravat hunc locum falsâ interpretatione: nam sentētia ejus est: Quoniam oculi sunt præcipui mentis indices, ideo pro toto hominis ingenio apud Hebræos oculus ponitur. Itaque mentis ipsius judicium hic significatur: cui comparando potiùs quàm accumulandis opibus incumbere nos oportuit: ut sicut oculis corpus, ita etiam rectâ ratione (id est, Spiritu Dei) illustrata tota vita nostra regeretur. Simplicem ergo intelligit oculum seu vultum qui purum & integrum animum intuentibus testetur: nimirum purum & integrum: cui opponitur improbus, id est, male affectæ mentis testis, id est, aliquo vitio inquinatus. Lucidum autem corpus vocat, quod luce oculorum, id est, recto cernentis judicio illustratur: cui opponitur tenebrosum, id est, quod in tenebris positum est, vitiosis videlicet affectibus luminibus mentis officientibus.

QUINTA objectio ex 1. Corinth. 3. v. 12. 13. 14. 15. *Si quis superædificat supra fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides preciosos, ligna, fœnum, stipulam, uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit. Si cujus opus manserit, quod superædificavit, mercedem accipiet: si cujus opus arserit, detrimentum patietur, &c. Quo loco indicantur esse quædam opera supra fundamentum veræ fidei ædificata adeò bona, ut nihil omnino habeant vitij. Id enim primùm ostendit comparatio ad aurum, argentum, lapides preciosos. Deinde quòd illa opera in igne divini judicij manere dicantur, & mercedem accipere. Certè enim peccata nec aurum dici possunt, nec in divini judicij igne subsisterēt, nec mercedem, sed pœnam, suppliciumque perciperent.*

RESP. Et hunc locum corrumpit Bellarminus falsa interpretatione: verum autem sensum ejus vide superiore libro, capite ultimo.

SEXTA objectio Jacob. 2. vers. 2. dicit Apostolus; *In multis offendimus omnes: Ergo non omnia opera justorum sunt imperfecta & impura.*

RESP. Non istud sequitur, sed hoc potiùs, possibile esse ut vir bonus faciat malum: non enim qui bonus est nihil nisi bonum facit in eo statu in quo bonitas nondum est perfecta, qualis est status hujus vitæ.

SEPTIMA objectio: *Justis proponuntur cohortationes & admonitiones ut non peccent:* veluti Psalm. 4. *Irascimini & nolite peccare.* Jesa. 1. *Quiescite agere perversè, discite bene facere,* Joh. 5. *Noli amplius peccare, &c. Ergo bona opera justorum non sunt imperfecta & impura.*

RESP. Ex eo potiùs sequitur, justos peccatis obnoxios esse & sæpè peccare.

OCTAVA objectio: Quæ opera placent Deo, ea sunt perfecta ac simpliciter pura: Justorum opera placent Deo, Malach. 3. *Placebit Deo sacrificium Judæ.* Actor. 10. *Qui timet Deum & operatur justitiam, acceptus est illi.* 1. Pet. 2. *Offerentes spirituales hostias acceptabiles Deo, &c. Ergo, &c.*

RESP. Quæ opera placent Deo propter se seu ob suam dignitatem propriam, illa sunt perfecta ac simpliciter pura. Sed justorum opera placere Deo propter se seu ob illorum dignitatem, negatur. Nam sicut nemo hominum placet Deo, nisi propter CHRISTUM: ita nulla opera hominum placent Deo nisi propter Christum.

NONA objectio: *Justorum opera nominantur absolutè bona opera,* Matth. 5. *Ut videant vestra bona opera,* 1. Tim. 6. *divites fieri in operibus bonis.* Tit. 3. *Curent operibus bonis præesse, qui credunt DEO.* Ephes. 2 *Creati in Christo Jesu in operibus bonis: Ergo sunt perfecta atque pura.*

RESP. Sophistarum est ea quæ secundùm quid dicuntur, simpliciter accipere. Opera nostra dicuntur bona non quòd absolutè & simpliciter sint bona; quis enim hominum in hac vita eò perfectionis veniat? Sed quia bona esse debent jussu & autoritate Dei.

Digitized by Google

Sic explicatum & defensum est primum argumentum quo confirmatur, bona opera nostra non esse meritoria vitæ æternæ: sequuntur alia.

II. Bona opera nostra sunt debita Deo: sicut Dominus ait: Luc. 17. v. 10. *Quum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite, servi inutiles sumus: nam quod debuimus facere, fecimus.* Unde sic argumentamur: Quicquid pro debito exigitur, meritum non est; Bona nostra opera pro debito exiguntur: Ergo bona opera nostra non sunt merita. Majorem probat Dominus comparatione v. 7. & sequentibus: *Quis autem vestrum habet servum arantem, aut pascentem, qui regresso ab agro, dicat statim, Accede, & recumbe? Imo nonne dicit ei, Para quod cœnem, & præcinctus ministra mihi usquedum edero ac bibero: & postea edito tu & bibito? Num gratiam habet servo illi, quia fecit quæ ipsi edicta fuerant? non puto*, Si dominus servo, quem non fecit, & cui nullam agendi vim præbuit, gratiam tamen pro omnibus officiis nullam debet, quia servus contra domino debet, quicquid omnino præstare potest: quantò minus nobis Deus aliquid debebit, quos & creavit, & redemit, & viribus donavit? Si fecimus quod debuimus, gratiam non meremur, quia debuimus, antequam fecimus: merentur enim aliquid, qui faciunt quod non debent.

III. Opera nostra quatenus sunt bona, non sunt propriè nostra sed sunt gratuita Dei dona.

IV. Nulla opera nostra Deo prosunt, Jobi 22. 2. & 35. 7. Psal. 16. 2. & Psal. 50. v. 9. & sequentibus Rom. 11. 35. Unde quum fecerimus omnia quæ præcepta sunt nobis, servi inutiles sumus, ut Christus ipse docet Luc. 17. 10. Nulla igitur opera nostra quicquam suâ naturâ de Deo mereri possunt & eum obligare ad præmium dandum.

V. Inter bona opera nostra & vitam æternam nulla est proportio. Omne meritum necesse est æquari præmio. At illi beatæ vitæ in qua cum Deo & de Deo vivitur, nullus potest æquari labor, nulla opera comparari, præsertim cum Apostolus dicat Rom. 8. v. 18. *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis*: quemadmodum docet Gregorius Magnus Papa Romanus in explanatione septimi Psalmi pœnitentialis, super verba, Auditam fac mihi manè misericordiam tuam.

VI. Angeli boni nihil apud Deum promereri possunt; nec homines integri in primo suo statu potuissent: multò minus opera nostra sunt meritoria vitæ æternæ post lapsum.

VII. Ne quidem Christus ipse quicquam apud Deum nobis meritus fuisset, aut mereri potuisset, nisi simul verus Deus esset.

IIX. Si bona opera essent meritoria, sequerentur multa absurda.

Primò, bona opera præcederent gratiam Dei.

Secundò, esset de quo gloriaremur apud Deum.

Tertiò, turbaretur certitudo fidei de justificatione & salute nostra per Christum.

Quartò, Christus frustrà esset mortuus.

Quintò, irrita esset promissio gratiæ.

Sextò, Christus non esset perfectus Servator.

Septimò, diversi modi justificandi & salutem consequendi introducerentur: aliter enim justificatus & servatus esset Abraham: aliter nos justificaremur & servaremur.

Repudianda igitur Papistarum opinio de MERITO quod duplex faciunt, *de condigno*, & *de congruo*. Biel in 2. dist. 27. q. unica, notab. 3. Bonavent. in lib. 1. Sententia. dist. 41. quæst. 1.

A *Meritum de condigno*, vocant opus bonum à voluntate elicitum ad præmium alicui secundùm debitum justitiæ retribuendum, quæ consistit in quadam proportione meriti ad præmium & æqualitate.

Meritum de congruo seu *meritum congrui*, nominant opus bonum quod homo nondum renatus ante fidem facit per se, quod ex se quidem imperfectum est & nihil meretur, sed tamen propter quod sit congruum misericordiæ Dei dare homini operanti quod in se est, conversionem & vitam æternam. Sic Biel ait: *Animam bono motu in Deum ex arbitrii libertate elicito primam gratiam mereri posse de congruo.* Hoc autem sic probat, *quia actum facientis quod in se est, Deus acceptet ad tribuendam gratiam primam.* Richardus similiter in 2. distinct. 27. in
B 2. p. q. 1. *Ex divina libertate* (inquit) *homini facienti quod in se est, gratia datur.* Et q. 3. planiùs: *Idem actus fit à gratia & libero arbitrio: primo modo non est meritorius vitæ æternæ de condigno, sed de congruo. Congruum enim videtur, ut homini operanti pro Deo secundùm suam virtutem Deus præmium reddat quod decet excellentissimam virtutem & bonitatem.* Bonaventura in 2. Distinct. 28. p. 2. q. 1. *Tenendum est igitur, quòd liberum arbitrium si excitetur per aliquod donum gratiæ gratis datæ potest ad gratiam gratum facientem se de congruo disponere.*

Jam autem recentiores quosdam Papistas opinionis istius pudet. *Thomas Stapletonus* de universa justificationis doctrina hodie controversa, libro secundo, capite quarto ait, *Meritum de congruo respectu primæ gratiæ jam olim explosum esse & quorundam duntaxat Scholasticorum fuisse* ait: at neque Concilium Tridentinum, ne-
C que Pontifex ullus Romanus meritum congrui explosit. Parum autem refert quid Stapletonus aut quivis disputator privatim censeat, cùm res ista nullo sit publico judicio Ecclesiæ Romanæ constituta. Bellarminus in judic. de lib. Concord. mendac 8. confidenter affirmat, quod omnes falsissimum esse intelligunt, Scholasticos illis operibus, quæ ex fide & auxilio Dei fiunt, non tale meritum tribuere ut ei ex justitia merces respondeat: sed *meritum* duntaxat *impetrationis*, quod Scholastici meritum de congruo, non de condigno, nominare solent. Sic Bellarminus meritum de congruo retinet, sed illud in operibus cum fide factis constituit: merito autem de condigno nullum locum relinquere videtur. Vult enim mercedem non deberi meritis ex justitia, sed tantùm impetrari, & *meritum*
D *impetrationis* vocat, quod veteres Scholastici meritum de condigno semper appellabant. Ita mercedem tantùm impetrari, non meritis nostris tribui concedit. Sic tolluntur merita operum: atque utinam nomē ipsum meriti, quod gratiæ usque adeò infestum est, ex omnibus Christianorum scholis & Ecclesiis tollatur. Sed Scholasticorum longè diversa est sententia, quod Bellarminus ignorare non potuit.

Idem ait meritum nostrum vel *ex nobis* esse vel *ex Deo*. Atqui ex nobis esse nō potest: quia ex nobis ipsis, ut ex nobis, nihil boni operis prodire potest. Quod verò est ex Deo, id Dei donum est, non meritum nostrū.

E contrario Papani contendunt, bona opera nostra esse meritoria vitæ æternæ: & istam opinionem suam conantur confirmare sequentibus argumentis.

PRIMUM: *Bona opera nostra vocantur in Sacris literis*
E *merita vel expressè vel æquipollentibus vocibus: Ergo sunt meritoria vitæ æternæ.* Antecedens enthymematis istius probatur ex Ecclesiastici cap. 16. vers. 16. ubi legitur: *Omnis misericordia faciet locum unicuique secundùm meritum operum suorum.*

RESP. *Primò* antecedens enthymematis negatur: nam vox meriti non tribuitur bonis operib. in Scriptura, nec minùs nova vox, quàm res ipsa. *Deinde* probatio ejus laborat petitione principii, quia sumta est

Digitized by Google

ex libro apocrypho. *Tertiò* testimonium allegatum vitiosâ versione est depravatũ. Græcus textus ita habet: Πάσῃ ἐλεημοσύνῃ ποιήσει τόπον, ἕκαστος κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ εὑρήσει. Verti igitur debet: *Omni misericordi beneficentia dabit locum: unusquisque secundum opera sua inventurus est. Dicit, secundùm opera*, non autem *secundùm meritum operum*, aut *pro merito & dignitate operum*, id est, *sicut merentur opera*, neque *propter opera*. Ista enim differunt, ut docet Gregorius Magnus Papa Romanus in explanatione septimi Psalmi pœnitentialis, super verba, *Auditam fac mihi manè misericordiam tuam*, ubi sic scribit: *Si illa sanctorum felicitas misericordia est & non meritis acquiritur, ubi erit quod scriptum est, Et tu redde unicuique secundùm opera sua? Si secundùm opera redditur, quomodo misericordia æstimabitur? Sed aliud est secundum opera reddere, & aliud est propter ipsa opera reddere.*

Instant: Hebr. 13.16. dicitur: *Beneficentiæ & communionis nolite oblivisci: talibus enim hostiis promeretur Deus: Ergo bona opera nostra sunt merita.*

RESP. *Primò* barbara est versio, quia *promeretur* passivè in ea ponitur quum passivum verbum non sit, quod vel pueri norunt. In Græco est εὐαρεστεῖται, quod Latinè est *delectatur*. Placent enim bona opera Deo propter Christum.

Instant rursus: *Patres orthodoxi bona opera nostra appellant merita, & dicunt nos promereri Deum fide & vivendo ex fide: veluti Augustinus nono tomo, tractatu tertio in Evangelium Iohannis.*

RESP. Peccant Papistæ petitione principii: Patres enim non sunt principium dogmatũ religionis Christianæ. *Deinde* Patres ad tales loquendi modos adducti sunt vitiosa versione Bibliorum: proinde & illi loquendi modi sunt vitiosi. *Tertiò* etiamsi Patres bona opera vocent merita, & dicant nos promereri Deum: tamen non docent, bona opera esse meritoria vitæ æternæ. Augustinus enim loco allegato etsi bona opera nostra vocet merita, etsi dicat, *cùm promerueris Deum vivendo ex fide, accipies præmium immortalitatem & vitam æternam:* tamen expressè addit, *Non pro merito quidem accipies vitam æternam, sed tantùm pro gratiâ.*

SECUNDUM argumentum Papistarum: *Si vita æterna est merces, tum datur propter merita operum. Antecedens verum est: Ergo & consequens.* Antecedens probatur ex Matth. 5. v. 12. *Gaudete & exultate, quia merces vestra copiosa est in cœlis.*

RESP Luditur homonymiâ in nomine *mercedis*. Est enim merces duplex: *gratuita & debita*: sicut Ambrosius ait epistolâ primâ libri primi, ubi ait: *Alia est merces liberalitatis & gratiæ: aliud virtutis stipendium, laboris remuneratio.* Quæ distributio nititur illo loco Pauli Rom. 4.4. *Ei qui operatur, merces non imputatur ex gratia, sed ex debito.* Papistæ perinde faciunt ac si cum Deo negotiationem seu mercaturam exercerent, non secus ac si vitam æternam operibus suis à Deo emerent. Si vita æterna esset merces debita, tum daretur propter merita operum nostrorum Sed debita merces non est, verùm gratuita: non ergo datur pro meritis operum. Vita quidem nostra æterna præsupponit meritum, non nostrum, sed Christi, cujus merces est penes ipsum Jes. 62. 11. De loco Matth. 20. 8. vide sexto libro, capite trigesimosexto.

TERTIUM argumentum: *Si secundùm opera Deus reddet unicuique mercedem, tum bona opera sunt meritoria vitæ æternæ: Illud est: Ergo & hoc.* Assumtum probatur his locis, Matth. 16. *Filius hominis reddet unicuique secundùm opera sua.* Rom. 12. Apoc. ult.

RESP. Negatur connexum: quia aliud est secundùm opera, aliud propter merita operum, ut paulò antè explicatum.

A QUARTUM: *Bonis operibus reddetur præmium ex justitia: Ergo bona opera sunt meritoria vitæ æternæ.* Antecedens probatur ex 2. Timoth. 4. 8. *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi: in reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex.*

RESP. Homonymia est in verbo *reddere*, quod hoc in loco Pauli non accipitur propriè sed figuratè. Nam si propriam verbi significationẽ spectes, nemini quicquam Deus reddet: *Quis enim prior dedit ei & reddetur ei?* ait Paulus Rom. 11. 35. Quum igitur Paulus neget, cuiquam redditum iri à Deo quicquam, necesse est in hoc loco verbum *reddi* impropriè usurpari. Deinde reddet Deus coronam gloriæ, non quia debet, sed quia ex gratia promisit ut dicitur Jacob. 1. 12. BASILIUS MA-

B GNUS concione in Psalmum centes. decimumquartum, pag. centesimâ trigesimaseptimâ Edit. Froben. 1566. *Convertere in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi: Proposita est enim æterna requies his legitimè in hac vita decertarunt, quæ non secundum operum debitum ac meritum retribuitur, sed juxta munificentissimi Dei gratiam iis qui in ipsum speraverunt exhibetur.* Hoc ipsum metaphora coronæ indicat: Paulus enim similitudine utitur ab eo quod in gerendo bello fit, in quo olim moris erat destinare coronas illis, qui præclare certassent. Dabanturque coronæ illæ ultra stipendia, & considerabantur, ut donum Imperatoris exercitus, virtutem militum honorantis. Tum vita atque gloria æterna vocatur *corona justitiæ*, quia justis datur, justâque sententiâ Judicis, ut Theodoretus exponit.

C QUINTUM, 2. Thessal. 1. v. 5 dicitur: *Quæ est demonstratio est justi judicii Dei, ut digni habeamini regno Dei, pro quo etiam ista patimini. Ergo propter opera digni habentur vitâ æternâ.*

RESP. Imò Paulus nihil hîc loquitur de operibus, sed tantum de passionibus fidelium. Deinde *digni* habentur fideles, non ex meritis seu operibus, sed ex gratiâ quâ Deus dignos facit ad participandam sortem sanctorum in luce, ut dicitur Coloss. 1. v. 12. Ideo hoc capite v. 11. precatur Paulus, ἵνα ἀξιώσῃ, ut dignos faciat Deus Tessalonicenses vocatione, id est, gloriâ ad quam vocati sunt.

Replicatur: *Si passiones fidelium merentur regnum Dei: multò magis opera: Illud est: Ergo & hoc.*

RESP. Falsum est assumtum: *Primò*, quia Paulus

D non docet, passiones nostras mereri regnum Dei: *Deinde*, quia non possunt mereri, quum nulla sit proportio inter passiones & gloriam regni cœlestis, ut Paulus ait Roman. 8. 18. *Statuo minimè esse paria, quæ præsenti tempore perpetimur, gloriæ in nobis retegendæ.* Item secundâ epistolâ ad Corinthios, capite quarto, versiculo decimoseptimo: *Momentanea enim levitas afflictionis nostræ, excellentis gloriæ pondus æternum conficit nobis.*

SEXTUM, Apocal. 3. vers. 4. dicitur: *Habes tamen aliquot capita etiam Sardibus quæ non inquinârunt vestimenta sua, ideoque incedent mecum albati: digni enim sunt: Ergo propter bona opera digni habentur vitâ æternâ.*

RESP. Sententia loci hujus est: *Incedent mecum albati*, id est, plenè glorificabuntur, gloriâ plenæ regenerationis & sanctificationis amicientur: quia digni sunt

E facti glorificatione per gratuitam justificationem. *Quos enim justificavit, hos & glorificavit*, Roman. 8. *Digni enim sunt*, scilicet, non naturâ suâ, sed ex gratiâ, quâ Deus dignos fecit & idoneos ad participandam sortem sanctorum, Coloss. 1. 12. 2. Thessal. 1. versicul. 11. Illi cum Christo regnabunt, quos Deus gratuitâ suâ bonitate prædestinavit ad regnum: quia enim tales prædestinando præparavit ut regno digni essent, præparavit utique secundùm

prope-

Digitized by Google

propositum vocandos, ut obediant: præparavit A justificandos, ut acceptâ gratiâ rectè credant & benè vivant; præparavit etiam glorificandos, ut Christi cohæredes effecti, regnum cœlorum sine fine possideant.

Aliorum argumentorum refutationem vide suprà sexto libro, capite tricesimosexto, quod est de Justificatione nostri apud Deum.

CAPUT XI.

Hucusque dissentanea bonorum operum: sequuntur comparata.

BONA opera sunt posteriora gratiâ Dei: nam sequun- B tur gratiam, non præcedunt. Sunt posteriora justificatione; nam non præcedunt justificandum, sed sequuntur justificatum.

Comparantur bona opera hostiis & sacrificiis Veteris Testamenti, unde etiam hostiæ & sacrificia appellantur, Hebr. 13. v. 16. *Beneficentiæ verò & communicationis ne obliviscimini: talibus enim victimis delectatur Deus.* Psal. 4. v. 6. *Sacrificate sacrificia justitiæ.* Et Psal. 51. v. 19. *Sacrificia Dei sunt Spiritus fractus; animum fractum & contritum, ô Deus, ne spernas.*

Comparantur fructibus bonis, sicut & pii arboribus bonis per Spiritum sanctum plantatis & irrigatis, Gal. 5. v. 22. Matth. 3. v. 8. Coloss. 1. v. 10.

Quòd si fideles quibus bona opera insunt consideres, diversa sunt gradu: sicut & fideles gradu sunt diversi. Status quidem gratiæ fidelium omnium unus C est in Christo, sed diversus gradibus. Omnes fideles sunt pares causis æternæ salutis, nempe electione gratuita, vocatione efficaci, justificatione, glorificatione & gratiâ in Christo Jesu, pares imputatâ justitiâ & sanctitate Christi; quemadmodum Paulus ad Romanos docet cap. 3. v. 22, 23, 24.

Iidem verò inhærente ipsis habitibus, nimirum religione seu pietate, sanctitate & justitia, pro varia regenerationis mensura sunt dispares. Quapropter etsi beata Virgo Maria & alii fideles, & piæ mulieres statu gratiæ & reconciliationis cum Deo in Christo pares sint: tamen Virgo Maria gratiâ infusâ dotibusque atque aliis prærogativis præ cæteris mulieribus insignis extitit.

Eadem comparata subjecto cui insunt, longè præstantiora sunt illo: nam quod abstractum est, id in suo D genere, præstantius eo est quod compositum est, quia simplicius. Exempli causâ, justitia præstantior est justo; quandoquidem justitia nihil potest injustè agere, justus tamen potest.

CAPUT XII.

In quo de bonis & malis hominibus.

SI conjugata consideremus, à bonis operibus, dicuntur BONI, sicut è contrario à malis operibus, & peccatis MALI & PECCATORES.

BONI, sunt qui bonorum operum studio sunt de- E diti ut Deo qui summè bonus est placeant & alios in bono & ad bonum ædificent: iidemque Synecdochicè etiam, FIDELES, RECTI, JUSTI, INTEGRI, PII, SANCTI, PROBI, appellantur.

Tales ut simus nobis elaborandum est omnibus modis:

I. Quia tales nos Deus esse vult & jubet.

II. Quia soli justi sunt beati etiamsi in carcere Ægyptio essent cum Josepho, etiamsi in fornacem Babylonicam aut lacum leonum conjicerentur, Psal. 112. v. 1. & 119. v. 1, 2, 3. Unde justis omnia bonorum genera divinitus tribuuntur, Proverb. 10. v. 6. *Benedictiones adsunt capiti justi.* Quia omne munus bonum bonumque perfectum supernè descendit à Patre luminum, Jacob. 1. vers. 17. propterea capitis potiùs Scriptura meminit, quod primum perfunditur optime percipit, & ex quo ad cætera membra bonum derivatur, Psal. 97. v. 10, 11. *Amantes Iehovæ odio habete malum: servans animas suorum quos benignitate prosequitur, è manu improborum eripit eos. Lux sata est justo, & rectis animo lætitia.* Cum illis Deus arcana sua communicat, Proverb. 3. v. 32. *Abominationi est Iehovæ præfractus; apud rectos autem arcanum ejus est.* Illorum habitaculo benedicitur, Proverb. 3. v. 33. *Exsecratio Iehovæ incumbit domui improbi, at habitaculo justorum benedicitur.* Et cap. 10. v. 29. *Robur est cuique integro via Iehovæ.* Jesai. 3. vers. 10. *Dicite justo bene esse: nam fructum actionum suarum fruituros esse.*

III. Quia sunt accepti Deo, Actor. 10. v. 35.

IV. Quia justorum absentium aut mortuorum grata est, suavis & odora recordatio, Proverb. 10. v. 7. *Memoria justi est benedicta, nomen autem improborum putridum est.*

V. Quia justis dabit Deus quod desiderant, Prov. 10. v. 24. *Quod formidat improbus, id eveniet; quod autem desiderant justi, dabit Deus.* Et vers. 30 *Iustus nunquam dimovetur, improbi verò non inhabitabunt terram.*

VI. Quia justis fundamentum erit perpetuum, Proverb. 10. v. 25. *Ut tanquam transeunte turbine non exstet improbus, justo verò sit fundamentum perpetuum.* & cap. 30. *Iustus nunquam dimovetur.* Matth. 7. v. 24. *Quisquis igitur audit ex me sermones istos, & eos præstat, assimilabo eum viro prudenti, qui ædificabit domum suam super petram.* Et capite 16. v. 18. *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo meam Ecclesiam: & portæ inferorum non superabunt eam.*

VII. Quia justorum spes est lætitiæ, Prov. 10. v. 28. *Spes justorum est lætitia, exspectatio verò improborum perit.*

IIX. Quia justi ex angustia liberantur, Proverb. 11. vers. 8. *Iustus ex angustia liberatur, & devenit improbus in locum ejus.*

IX. Quia de illorum bono urbs exsultat, Prov. 11. v. 10. *De bono justorum exsultat urbs; & cùm pereunt improbi, cantus exercetur.*

X. Quia in illorum gratiam Deus benefacit propinquis ipsorum & aliis hominibus, eosque ab interitu servat: ut in gratiam Abrahami servavit Lothum cum filiabus ejus, Genes. 19. v. 29. *Et fuit quum disperderet Deus urbes planitiei, recordatus est Deus Abrahami, & emisit Lothum è medio subversionis.*

Quotquot boni, pii & justi sunt, divinâ gratiâ tales sunt.

Non parentum meritis; quia Esau & Jacobus uno concubitu ab Isaaco sati & à Rebecca concepti, tamen dissimillimis moribus exstiterunt.

MALI & PECCATORES seu *impij* sunt duplices: alii convertuntur ad Deum, alii manent mali & peccatores.

Qui manent mali & peccatores & impii ex contemtu Dei & verbi ejus atque disciplinæ, nil nisi rebellionem quærunt contra Legem Dei, Proverb. 17. v. 11. dicuntur *improbi* item reprobi, Psal. 1. v. 1. *Beatus est vir ille, qui non ambulat in consilio improborum, & via peccatorum non insistit, ac in consessu derisorum non desidet.* Prover. 10. vers. 6. *Os improborum obtegit violentia.* Dicuntur *peccatores* Psal. primo, vers. 1. Johan. 9. vers. 31. κατ' ἐξοχὴν, quia peccato sunt dediti, & peccati quasi artē factitāt.

Digitized by Google

Dicuntur *derisores*. Psal. 1. v. 1. quia Deum & homines bonos derident. Dicuntur *præfracti, rebelles*, Ose. ultim. vers. ult. *contumaces*: Dicuntur *maligni* & *mali* κατ᾽ ἐξοχήν.

Improbi ne simus aut fiamus unquam, solicitè nobis cavendum:

I. Quia improbos nos esse Deus vetat: ut videre est in Decalogo, & passim in Scriptura Sacra.

II. Quia improbi sunt infelices & miseri, etiamsi possiderent opes Crœsi, imperium Cyri & gloriam Alexandri Magni. 1. Sam. 12. v. 27. *Quòd si ultrò malefeceritis, tum vos, tum Rex vester consumemini*. Proverb. 17. v. 20. *Perversus corde non inveniet bonum. Os ipsorum obtegit violentia*. Proverb. 10. v. 6. id est, improbitas os illis præfocat, obturat, occludit, ita ut nesciant quid dicant & faciăt, & non habeant quo se defendant adversus justum judicium Dei. Job. 5. vers. 16. *Nequitia obdit os suum*, id est, vir improbus obmutescit præ stupore, adeò præsentibus judiciis Dei percellitur, Proverb. 10. vers. 24. *Quod formidat improbus, id eveniet ei*. Jesai. 3. v. 11. *Væ, improbo malè est: nam retributio manuum ipsius conficietur ipsi*. Matth. 3. v. 10. & cap. 7. v. 19. Proverb. 17. v. 11.

III. Quia improborum nomen aut interit aut est ingratum & exosum, ut quod putriditate sua fœteat, Proverb. 10. v. 7. *Nomen improborum putridum est*.

IV. Quia improborum vita est brevis. Psal. 37. v. 2. *Nam sicut fœnum citò succidentur, & sicut viriditas teneræ herbæ decident*. Item vers. 9, 10. *Malefici exscindentur: exspectantes verò Iehovam, ipsi hæreditario jure possidebunt terram. Et adhuc paululum, planè non erit improbus: quòd si consideraveris locum ejus, non exstabit*. Et vers. 35, 36. *Vidi improbum magna vi erumpentem; & sese explicantem tanquam arbor indigena virens. Deinde præteriit, & ecce non erat amplius: nam quæsivi eum, sed non inventus est*. Proverb. 10. v. 25. *Ut tanquam transeunte turbine non exstet*. Et vers. 27. *Anni improborum decurtantur*.

V. Quia improborum exspectatio perit, etiamsi judicio ipsius firmissima & fulta maximis viribus videatur, Proverb. 10. v. 28. *Exspectatio improborum perit*. Et cap. 11. v. 7. *Quum moritur homo improbus, perit exspectatio; etiam spes valentissima perit*.

VI. Quia improbi non inhabitabunt terram, Proverb. 10. v. 30. *Improbi non inhabitabunt terram*.

VII. Quia sunt Deo abominationi, Proverb. 3. v. 32. *Abominationi Iehova est præfractus*.

VIII. Quia ipsorum domui incumbit execratio Jehovæ, Proverb. 3. v. 33. *Exsecratio Iehovæ incumbit domui improbi*.

IX. Quia improbitate sua concidunt, Proverb. 10. v. 29. & cap. 11. v. 5. *Improbitate sua concidit improbus*.

X. Quia de illorum interitu urbs lætatur, Proverb. 11. v. 10. *Quum pereunt improbi, cantus exercetur*.

Loco recapitulationis libri, visum est aliquot veterum sententias adscribere de bonis operibus.

AUGUSTINUS secundo Tomo, Epistolâ centesimaquintâ scripta Sixto Presbytero: *Opera bona fiunt ab homine, fides autem fit in homine, sine qua illa à nullo fiunt homine*.

Idem tertio Tomo, Enchiridio ad Laurentium, capite trigesimo: *Hæc pars generis humani, cui liberationem Deus regnumq́ promisit æternum, nunquid meritis operum suorum reparari potest? Absit. Quid enim boni operari potest perditus, nisi quantum fuerit à perditione liberatus?*

FULGENTIUS de statu viduali ad Gallam Epistolâ secundâ: *In omnibus operibus bonis cave ne laudis humanæ desiderio ventileris: laudari quippe in bonis operibus debes, sed in eo quod operaris, hominum laudes exspectare non debes. Laudet te quidem humana lingua, sed tu laudem à solo Deo desidera. Atque ita fiet, ut dum tu laudem ab hominibus non quæsieris, Deus laudetur in operibus tuis*. Et mox: *Sic jubet Christus bona opera fieri, ut non nosipsos, sed Deum, velimus in nostra operatione laudari. Nam & Apostolus in suis operibus gloriam humanam vitabat, sed divinam gloriam quærebat*. Et paulò pòst: *In studio ergo bonorum operum & laudis humanæ contemtu, cave ne bonum quod facis, non gratiæ Dei, sed tuæ velis assignare virtuti: imò firmiter tene, nullam tibi facultatem inesse posse voluntatis aut operis, nisi id gratuito munere divinæ miserationis acceperis. Scito ergo Deum in te operari & velle & perficere pro bona voluntate. Proinde cum timore & tremore tuam salutem operare. Humiliare in conspectu Domini, exaltet te. Ab illo posce voluntatis exordium, ab ipso postula bonæ operationis effectum, ab ipso perseverantiam [illegible] pete. Nec aliquando te putes, illius adjutorio desistente, aliquid posse boni velle seu facere. Illum roga ut avertat oculos tuos, ne videant vanitatem. Ipsum postula, ut demonstret tibi viam in qua ambules. Ipsum obsecra, ut gressus tuos dirigat secundùm verbum suum*. Ipsi soli Deo immortali, bonorum omnium largitori & effectori, sit laus & gloria in æternum.

AMEN.

FINIS LIBRI OCTAVI.

SYN-

SYNTAGMATIS

THEOLOGIÆ CHRISTIANÆ

LIBER NONUS,

Qui est in specie de RELIGIONE seu operibus immediati cultus DEI, in prima Decalogi Tabula requisitis.

CAPUT PRIMUM,

In quo de veræ religionis seu pietatis definitione, causis, effectis, subjectis & adjunctis.

POSTQUAM superiore libro de bonis operibus in genere actũ est: deinceps in specie singula explicanda. A

Bona opera sunt duplicia, alia *immediati cultus Dei*: alia *mediati*. Illa in prima tabula Decalogi præcipiũtur & communiter *veræ religionis* seu *pietatis & officii erga Deum*, quod in ipsum immediatè fertur; hæc autem *virtutis moralis* nomine comprehenduntur.

Veram religionem & pietatem omnes in ore habent, pauci in corde, pauci in opere, quum eam nec intelligant, nec ament, nec exerceant. Nobis jam propositum est declarare *essentiam & affectiones & partes* ejus, cum serio voto, ut Deus ille benignissimus veræ religionis & pietatis autor, eam in corde nostro gignat, corroboret, conservet; & ad opus ejus nos informet & confirmet. B

Essentiam veræ religionis seu pietatis monstrat definitio, quæ hujusmodi est: VERA RELIGIO seu PIETAS, est virtus animis nostris à Deo per Spiritum sanctum indita seu infusa, quà religiosi & pii effecti, Deum rectè agnoscimus & colimus, id est, ex ipsius voluntate in scriptis Propheticis & Apostolicis revelata. Nam sola illa religio est vera, quæ Deo Patri, Filio & Spiritui sancto debitum cultum & honorem, quem nimirum in verbo suo requirit, sincerè & constanter exhibet. Græcè θρησκεία, Jac. 1. v. 27. item εὐσέβεια. 1. Tim. 4. v. 7, 8. aut propriissimè & plenius θεοσέβεια appellatur, ut ait Augustinus Epistola vigesimanonâ: item τιμὴ Θεοῦ, *honor Dei*, Johan. 5 v. 23. θεοπρέπεια vocatur à *Clemente Alexandrino* libr. septimo Stromatum. C Eandem *Iustinus Martyr*, & idem *Clemens Alexandrinus* passim vocârunt κατ' ἐξοχὴν *Philosophiam*: Chrysostomus in oratione de libello repudii *altiorem Philosophiã*; ut Græcorum tollerent supercilium, qui Philosophiæ suæ tantùm tribuebant.

Metonymicè religionis nomen tribuitur etiam effectis ejus, veluti Jac. 1. v. 27. *Religio pura & incontaminata apud Deum & Patrem hæc est, invisere orphanos & viduas in afflictione ipsorum, & immaculatum sese servare à mundo.*

Est ergo religio habitus infusus; seu virtus infusa, non autem status.

Differentia est rectus de Deo sensus & cultus divinus secundùm Deum & verbum ipsius.

Proinde falsa est definitio religionis, quam Bellarminus tradit controversiarum primo Tomo, controversiâ generali quintâ, libro secundo, capite secundo: *Religio, est status hominum ad perfectionem Christianam, per paupertatis, continentiæ & obedientiæ vota tendentium.*

Veræ autem religionis considerari debent tum *affectiones*: tum *partes*.

Affectiones veræ Religionis sunt multæ, è quibus istæ: nimirum, *divinitas & unitas, utilitas & necessitas, subjectum, & adjuncta varia ut antiquitas, sanctitas, vis, perfectio, deformatio & reformatio, propagatio & defensio, oppugnatio, firmitas insuperabilis, &c.*

Religio vera est DIVINA *ortu, materiâ formâ, fine & effectis.*

Ortu, quia θεόσδοτος, id est, à Deo data & de cœlo est, non paucorum vafritia & calliditate excogitata, ut hac arte simplicem populum in officio continerent, ipsi nullum esse Deum credentes: non à terrena aliqua civitate aut potestate instituta; nec propagatur & profluit per naturalem generationem è parentibus in liberos, sed nec ex institutione ipsa nascitur, sed est χάρισμα Dei & ab ipso in uniuscujusque corde creatur. Dona enim supernaturalia in anima hominis à DEO creantur, ut & Scholastici loquuntur. Jacob. 1. v. 17. *Omnis donatio bona, & omne perfectum donum est supernè, descendens à Patre luminum, apud quem non est transmutatio aut vicissitudinis obumbratio.* 2. Pet. 1. v. 1, 2, 3. *Gratia vobis & pax multiplicetur in agnitione Dei & Iesu Domini nostri: Prout divina vis ipsius omnia nobis donavit quæ ad vitam &*

pietatem

Digitized by Google

pietatem pertinent, per agnitionem illius qui vocavit nos ad gloriam ac virtutem.

Proinde religio vera ex jure divino & naturali promanat, & facilè primas in eo obtinet: unde à solius Dei autoritate pendet; à solo Deo humano generi tradi potest, qui solus voluntatem suam patefacere potest, solus cultus sui normam præscribere, solus quibus delectetur aut offendatur, jubere aut vetare. Item, qui veram religionem non suscipiunt, terreni sunt.

Materiâ est divina, quia constat veri Dei cognitione & cultu.

Formâ est divina, quia ad solius Dei voluntatem nobis in Sacra Scriptura patefactam & declaratam, ceu ad perpetuam regulam congruit, & ad eam semper conformari debet.

Fine est divina, tum *principali*, quia ad solius Dei gloriam pertinet: tum *subordinato*, quia ad veram beatitudinem, hoc est, ad communionem cum Deo homines perducit, 1. Johan. 1. v. 3. *Quod, inquam, vidimus & audivimus, id annunciamus vobis, ut & vos communionem habeatis nobiscum: & communio nostra sit cum Patre & cum Filio ejus Iesu Christo.* Et vers. 7. *Quod si in luce ambulamus, sicut ipse est in luce, communionem habemus cum eo mutuam, & sanguis Iesu Christi Filii ejus purificat nos ab omni peccato.* Unde à veteribus religio *via ad Deum* dicta. B

Effectu est divina: 1. quia hominem Deo, à quo se per peccatum abruperat, reconciliatione religat & obstringit, unde religio dicta. 2. quia divinam & solidam consolationem in Christo exhibet. 3. quia virtutum omnium, quibus similes Deo simus, mater est, sicut dicitur Jacob. 1. v. 27. *Religio pura & incontaminata apud Deum & Patrem hac est, invisere orphanos & viduas in afflictione ipsorum, & immaculatum sese conservare à mundo.* C

Et cap. 3. v. 17. *Quæ supernè est sapientia, primùm quidem casta est, deinde pacifica, æqua, obsequens, plena misericordia & fructuum bonorum absq; disceptatione & minimè simulata.*

4. Religio vera duntaxat UNA est.

1. Quia unicus est Deus cui religione obstricti sumus, & qui salutis æternæ autor est: unica via ad Deū per unicum Mediatorem Christum Jesum: unicum corpus doctrinæ veram religionem docens perfectissimè & perspicuè Scriptura Sacra: unica fides, quæ ab unica & æterna Dei veritate profecta agnoscit unum corpus mysticum totius Ecclesiæ Catholicæ: unus Spiritus nos illuminans & vivificans: unum Baptisma in quo Christum induimus: una vocationis nostræ spes & meta, Ephes. 4. v. 5, 6. *Unum est corpus, & unus Spiritus, sicut & vocati estis in unam spem vocationis vestræ. Unus Dominus, Una Fides, Unum Baptisma: Unus Deus & Pater omnium, qui est super omnes, & per omnes, & in omnibus vobis.* D

2. Quia unica est tantùm ratio rectè colēdi Deum.

3. Quia verum & unum inter se convertuntur, ut uno plus verum esse non possit. Ideo in Scripturis sanctis vera religio κατ᾽ ἐξοχὴν vocatur ἀλήθεια, *Veritas*, Tit. 1. v. 1. *Paulus servus Dei, Apostolus autem Iesu Christi secundùm fidem electorum Dei, & agnitionem veritatis quæ est secundum pietatem.* Johan. 17. v. 17. *Sanctifica eos tua veritate: sermo ille tuus veritas est.*

Proinde vera religio sola propriè est, aliæ non sunt, sed dicuntur esse: sicut *etiam si sint qui dicantur dii, & in cælo & in terra (sicut sunt dii multi, & domini multi.) Nobis tamen Unus est Deus*, &c. 1. Cor. 8. v. 6. E

Religio vera est summè NECESSARIA & UTILIS, tum unicuique homini pro se, tum in tota societate humana sive Magistratum sive subditos communiter spectes; tum peculiariter in Magistratu & ministris Ecclesiæ.

Quod ad unumquemque hominum pro se attinet, est ei vera religio seu pietas *necessaria*, quia à Deo præcepta, 1. Tim. 4. v. 7. *Exerce teipsum ad pietatem*: est ei ad omnia *utilis*, habens promissiones hujus & futuræ vitæ, 1 Timoth. 4. v. 8. Exod. 23. v. 25, 26. *Sic coletis Iehovam Deum vestrum, qui benedicet pani tuo & aquæ tuæ: & amovebo quemvis morbum è medio tui: Non erit abortiens aut sterilis in terra tua: numerum dierum tuorum complebo.* Deuter. 4. v. 4. *Vos qui adhæsistis Iehovæ Deo vestro, vos, inquam, omnes, vivitis hodie.* Psal. 1. vers. 1, 2, 3. *Beatus est vir ille, qui non ambulat in consilio improborum, & via peccatorum non insistit, ac in consessu derisorum non desidet: Sed cujus oblectatio est in Lege Iehovæ, & qui de lege illius meditatur interdiu ac noctu. Est enim sicut arbor plantata ad rivos aquarum, quæ fructum suum edit in tempore suo, & cujus folium non decidit: adeo quicquid faciet prosperabitur.* Matth. 6. v. 33. *Quærite primò Regnum DEI, & justitiam ejus, & ista omnia adjicientur vobis.* Proverb. 3. v. 1. *Fili mi, doctrina mea ne obliviscaris: sed præcepta mea custodiat animus tuus:* & multis per totum caput. Econtrariò contemtus veræ religionis est valdè noxius, Rom. 1. v. 21, 22, 23. *Propterea quòd cum Deum norint, tamen ut Deum non glorificaverunt, neque gratias ei egerunt: sed vani facti sunt in ratiocinationibus suis, & obtenebratum est cor eorum intelligentiâ carens. Quum se dicitent sapientes, stulti facti sunt. Mutarunt enim gloriam incorruptibilis Dei in efformatam imaginem corruptibilis hominis, & volucrium, & quadrupedum, & reptilium.*

Necessitas verò & utilitas veræ religionis & pietatis amœnissimis similitudinibus passim in Scriptura declaratur. Exempli gratiâ, Proverb. 3. v. 8. *Salutare id erit umbilico tuo, & irrigatio ossibus tuis*, &c.

Quod ad totam humanam societatem attinet, religio vera est necessaria ac utilis, quia est vinculum humanæ societatis, ac firmamentum Reipublicæ, & velut basis ejus.

Sine religione enim societas non erit, quia non fides, non justitia, non humanitas, non virtus ulla; sed fraus, licentia, injustitia, crudelitas, protervitas, & ut uno verbo dicam, confusio hominū ac rerum; ut Paulus Apostolus testatur Rom. 1. v. 24. & seqq. usque ad finem capitis; ubi docet religionis veræ contemtum esse originem omnium vitiorum, flagitiorum, scelerum, calamitatum. Id docent exempla, nempe mundi impii ante diluvium, Gen. 6. Regni Ægyptii sub Pharaone Israëlitarum persequatore, Exod. 1. & seqq. capitibus. Reipublicæ Israëliticæ post mortem Simsonis, Judic. cap. 17. & seqq. Regni Judaici, ut & Israëlitici sub Regibus impiis & falsam religionem defendentibus, ut videre est in libris Regum & Chronicorum, Rerumpublicarum Græcarum & Romani imperii Ethnici, Rom. cap. 1. vers. 21. & seqq. usque ad finem capitis.

Illa subditos meliores tranquillosque facit: nulla enim res magis animos & mores componit, quàm religio: & illa ubi in pectus demissa, virtutum agmen sequitur, inprimis mansuetudo quædam animi & tranquillitas, quæ faciles bona imperantibus obnoxiosq; edictis reddit. Illa frænum est peccaturis, Proverb. 2. v. 1. & seqq. Et cap. 8. v. 13. *Reverentiam Iehovæ, odium mali: fastum & elationem, viamq; mali, denique os perversitatibus deditum odi.* Illa metum satis validum ingenerat, qui cohibeat à maleficiis, Psal. 119. v. 120. *Horret pavore tui caro mea; adeò à judiciis tuis timeo.* Nam externum illum metum qui à pœnis aut morte est, multi contemnunt, & desperatio, impetus aut iracundia eò ducunt, ut exemplum ostendit Benjaminitarum religionem divinam non curantium, Jud. 20.

Sine ea nec Magistratus, nec subditi officium faciunt, ut docet exemplum Jarobeami Regis Israëlitarum, 1. Reg. 2. v. 16. & seqq. Achazi Regis Judæ & subditorum ejus, 2. Reg. 16. Manassis Regis Judæ & subditorum ejus, 2. Reg. 21. & subditorū Amonis Regis Judaici,

Digitized by Google

drici, 2. Reg. 21. v. 23. Sedechiæ item & subditorum ejus 2. Reg. 25. & 2. Chron. 36. v. 11. & seqq. Jerem. cap. 36. & sequentibus.

Utinam hæc considerarent Reges, Principes & Magistratus omnes qui veræ Religionis curam nihil ad se pertinere putant, & propositis solis politicis legib⁹, fieri posse sperant, ut justitia, ac proinde pax & tranquillitas inter cives suos conservetur; quasi priùs exhauriri possint rivi quàm fons ipse obstruatur.

Magistratui inprimis vera Religio est amplectenda: ut ex argumentis sequentibus planum fit.

Primum est, quia Magistratui illam Deus ipse peculiariter imperat, ut constat ex subjectis testimoniis: Genes. 17. v. 1, 2. *apparuit Iehova Abrahamo, & dixit ei: Ego sum Deus fortis omnipotens; indesinenter ambula coram me, & esto integer: & disponam fœdus meum inter me & te; & multiplicabo te quàm plurimùm.* Deuter. 17. vers. 18, 19, 20. *Rex describat sibi exemplum hujus Legis in libro, ex eo qui erit in conspectu Sacerdotum Leviticorum: eritq́ penes eum, & leget in eo omnibus diebus vitæ suæ; ut discat timere Iehovam Deum suum, & observare omnia verba hujus Legis & statuta ista faciendo ea: Ne efferatur animus ejus præ fratribus suis, & ne recedat ab hoc præcepto dextrorsum aut sinistrorsum; ut prolonget dies in regno suo, ipse & filij ejus in medio Israëlis.* Jos. 1. v. 7, 8. *Tantummodo confirmare & fortis esto valdè, ut cum observātia prorsus facias secundùm Legem illam, quam præcepit tibi Moses servus meus, ne recede ab eo dextrorsum aut sinistrorsum: ut secunderis quocunq; iveris. Ne discedito liber iste ex ore tuo, sed meditaberis de eo interdiu ac noctu: ut cum observantia facias omnino prout scriptum est in eo: tunc enim prosperaberis in viis tuis, & tunc secundaberis.* Psal. 2. vers. 10, 11, 12. *Nunc ergo Reges animadvertite, eruditionem percipite Iudices terræ. Colite Iehovam cum reverentia & exsultate cum tremore. Osculamini Filium, ut non irascatur, & pereatis in via cùm exarserit vel minimùm ira ejus: beati omnes qui se recipiunt ad eum.* Psal. 29. vers. 1, 2. *Cedite Iehovæ filij fortium, cedite Iehovæ gloriam & laudem. Cedite Iehovæ gloriam nominis ejus, incurvate vos honorem exhibentes Iehovæ in decore sanctitatis.*

Secundum, quia Magistratus à Deo habet potestatem quamcunque habet, ac proinde gratus in Deum esse debet. Psal. 75. v. 5, 6. *Non enim ab exortu aut ab occasu, neq; à deserto est exaltatio: sed Deus Iudex hunc deprimit, & illum extollit.* Daniel. 4. v. 17, 34, 35. *eò quòd dominatus ejus sit dominatus æternus, & regnum ejus in omnes generationes: omnes verò habitatores terræ ut nihili reputentur, & pro voluntate sua faciat in exercitu cœli & habitatoribus terræ: neq; est qui prohibeat manum ejus, aut dicat ei, quid facis?* Proverb. 8. vers. 14, 15, 16 ait æterna Dei Patris sapientia *Meum est, meum est consilium: & quicquid est: mea est prudentia, meum robur. Per me Reges regnant, & dominatores decernunt justitiam. Per me Principes gerunt principatum & ingenui omnes judices terræ.* Proinde si Magistratus es, à Deo habes; & quò major altiorque plura benefico illi Numini debes; & per cultum igitur venerationemque ejus agnosce.

Tertium, quia Magistratum Deus loco movere & deponere potest. Jesai. 40. v. 23. 24. *Disponit dominatores in nihilum, judices terræ sicut rem inanem efficit. Neque plantantur neq; seruntur, neq; radicatur in terra succisus truncus eorum: quia etiam sufflante eo in illos exsiccantur, ac turbo quasi stipulam tollit eos.* Job. 12. v. 21, 24, 25. *Effundit contemtum in Principes, & zonā validos destituit: amovet animum primoribus populi terræ, & facit ut aberrent in loco inanitatis avio, palpantes in tenebris deficiente luce, quum facit ut errent sicut ebrius.* Psal. 76. v. 13. *Vindemiat spiritum Principum, formidabilis est Regibus terræ.* Proinde si Magistratus es, ut diu & feliciter esse possis, datori supplica: & scito tollere posse, qui tribuit, & evertere qui sublimavit.

Quartum, quia Magistratum religio reddit felicem, venerabilem & tutiorem. Nam veris virtutibus illum imbuit, & maximè humilitate coram Deo, & justitiâ clementiâque in homines. Tum amor ex illa & veneratio erga ipsum animis aliorum innascitur; nec facilè exteri aut subditi lædent, cui Numen amicum & proprium arbitrantur. Quin externam quoque felicitatem religio Magistratui adfert: quia ab omni ævo observatum, Deum cultores suos attollere, & inprimis piis religiosisque Magistratibus prospera plurima largiri. Quod usque adeò certum est, ut Deus etiam imaginem & speciem religionis in Gentilibus Principibus & populis honestarit & munerarit. 1. Reg. 2. v. 1, 2, 3, 4. *Quumq; prope essent dies Davidis, ut moreretur; Præcepit Salomoni filio suo, dicendo: Ego decessurus sum brevi pro consuetudine totius terræ; tu verò confirmaberis, & vir futurus es: & observabis observationes Iehovæ Dei tui, ambulando in viis ejus, servando statuta ejus, & præcepta ejus, judiciaq; ejus, & testimonia ejus, sicut scriptum est in Lege Mosis; ut secundes quicquid feceris, & quocunq; te verteris.* Et cap. 3. v. 14. ait Jehova ad Salomonem: *Quòd si ambulaveris per vias meas observando statuta mea & præcepta mea, quemadmodum ambulavit David pater tuus, etiam prolongabo dies tuos.* Et cap. 6. v. 12, 13. *Si ambulaveris (ô Salomon) in statutis meis, & statuta mea exercueris, ac observaveris omnia præcepta mea ambulando in eis, utiq; præstabo verbum meum erga te, quod loquutus sum Davidi patri tuo; & habitabo inter Israëlitas, neq; derelinquam populum meum Israëlem.*

Exempla Principum piorum, quos Deus felicitate ornavit, sunt plurima tum in Sacra Scriptura, tum in historia Ecclesiastica.

Quintum, quia Magistratus pietate suâ etiam populo prodest, ut David, Ezechias; impietate autem plurimum nocet, & publicas calamitates ei accersit, ut Achaz, 2. Chron. 28. vers. 19, 20. *Deprimebat Iehova Iudam propter Achazum Regem Israëlis; qui abstraxerat Iudam, ut omnino prævaricaretur contra Iehovam. Veniens itaque ad eum Tiglath-Pilneeser Rex Assyriæ; angustiâ affecit eum, non autem confirmavit eum.* Et Manasses 2. Reg. 21. v. 11, 12. & cap. 23. v. 26. & cap. 24. v. 3, 4. & Jerobeamus Rex Israëlitarum.

Sextum, quia Magistratus pietate sua etiam liberis & posteris suis prodest, ut exemplum Davidis ostendit.

Septimum, quia Magistratus debet exempla aliorum piorum Regum & Principum imitari in vera religione amandâ, colenda, conservanda, atque ad posteros propaganda, ut Mosis, Josuæ, Davidis, Asæ, 1. Reg. 15. v. 11, 12, 13. Ezechiæ, Josiæ.

MINISTRI ECCLESIÆ itidem præ cæteris pietati & religioni studere debent.

Si consideremus SUBJECTUM, vera religio est *Christiana*, & *interna* potiùs quàm externa. *Christiana* est, tum respectu *objecti circa quod* præcipuè versatur, quod est CHRISTUS JESUS, seu per Christum Deus omnipotens, cui uni religio nos religat; quia inter mentem nostram quâ illum intelligimus & veritatem, id est, lucem interiorem, per quam illum agnoscimus, quâque illum colimus, nulla interposita creatura est, Johan. 20. v. 31. *Hæc autem scripta sunt, ut credatis Iesum esse Christum illum Filium Dei, & ut credentes vitam habeatis per nomen ejus.* Actor. 9. vers. 20. *Statim in synagogis prædicavit Christum, nempe eum esse Filium illum Dei.* 1. Cor. 2. vers. 2. *Non enim statui scire quicquam inter vos, nisi Iesum Christū, eumq́; crucifixum:* tum respectu *subjecti cui* inest, quod est Christianus populus, qui induit Christum ejusque particeps & imitator est; hoc est, verè Christiana, Catholica atque orthodoxa Ecclesia, in qua sola est vera religio, cùm ipsa sola in mundo sit columna & stabilimentum veritatis, 1. Tim. 3. v. 15. *Quòd si tardavero, ut noris quomodo oporteat in domo Dei versari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna & stabilimentum veritatis.*

Digitized by Google

Eadem est *interna* potius quàm externa, quia in animis Christianorum sita est, Jesa. 1. vers. 11. & sequentibus: quia non in litera, sed in spiritu consistit, hoc est, non in externa tantummodo sacramentorum acceptione, externa verbi divini auscultatione & ceremoniarum observatione; sed interiore & vera cordis pietate Rom. 2. v. 27, 28, 29. *Et quod est ex natura præputium, Legem præstans, damnabit te qui per literam & circumcisionem transgressor es Legis. Non enim qui est in propatulo Iudæus, Iudæus est: nec ea quæ est in propatulo circumcisio, id est, in carne, circumcisio est: Sed qui in occulto Iudæus est, & circumcisio cordis, id est, in spiritu, non litera: cujus Iudæi laus non est ex hominibus, sed ex Deo.*

Si ADJUNCTA expendamus, religio vera est *prima*, & *antiquissima*, hoc est, quæ in paradiso cœpit & per sanctos Patriarchas continuata est & a Mose deinde literis consignata, & postmodum à Prophetis & Apostolis illustrata, & in Scriptura Sacra comprehensa: ac proinde testimonium habet & approbatur à Lege & à Prophetis & ab Apostolis in Scriptura Sancta. 2. Petr. 1. v. 19. *Et habemus firmiorem illum sermonem Propheticum: quem benefecitis quòd attenditis, velut lucernam splendentem in obscuro loco, usquedum dies illucescerit, & lucifer exoriatur in cordibus vestris.* Et cap. 3. 2. *Ut memores sitis verborum quæ prædicta sunt à sanctis Prophetis, & præcepti illius nostri qui sumus Apostoli Domini & Servatoris.* 1. Joh. 2. v. 24. *Quod igitur audivistis à principio, in vobis maneat: si in vobis manserit quod audivistis à principio, vos quoq; in Filio & Patre manebitis.*

Hæc enim est vera religionis antiquitas, quam Scriptura Sacra commendat, ut Genes. 48. v. 15. 16. 1 Reg. 15. 11. 2. Regum 18. 3. & cap. 22. 2. Actor. 24. 14. 2. Timoth. 1. v. 5.

1. Quia vera est *sola sancta*.

Quia sola autorem habet Deum qui sanctus est, Levit 19. v. 21. *Postea afferet vir reatum suum Iehovæ, ad portam tentorii conventus, arietem reatus.*

2. Quia doctrina illius solius sancta est quæ huc spectat, ut per agnitionem Iesu Christi fugiamus inquinamenta mundi, 2. Petr. 2. vers. 20, 21. *Nam si postquam pollutiones mundi per agnitionem Domini & Servatoris Iesu Christi effugerint, his rursum implicati superentur, facta est ultima eorum conditio deterior priore. Melius enim fuisset eis non cognovisse viam justitiæ, quàm cognitâ illâ; regredi à sancto præcepto sibi tradito.*

3 Quia genti sanctæ divinitus patefacta est, 1. Petr. 2. v. 9. *Vos autem genus electum regale sacerdotium, gens sancta, populus quem sibi Deus ut proprium vendicat: ut virtutes prædicet is illius qui vos vocavit è tenebris in admirabilem suam lucem.*

Est *sola salutaris*, hoc est, in ea sola homines æternum servantur: quia Christum Jesum solum agnoscit esse salutem Dei quam paravit in oculis omnium populorum, Luc. 2. 30, 31. *Nec est in alio quoquam salus, nec enim aliud nomen est sub cœlo quod datum sit inter homines, per quod oporteat nos servari*, Act. 4. v. 12.

Est *sola perfecta*, cui nihil omnino deest, ac proinde nihil à quoquam ei addendum, nihil adimendum. Perfecta fuit statim ab initio, ad scopum suum idonea & sufficiens.

Non est similis inventis humanis: quæ enim homines seu ad voluptatem seu ad utilitatem inveniunt, progrediuntur ab aphorismo ad aphorismum, à theoremate ad theorema, ab experimento ad experimentum, & rudia primum sunt scabraque, deinde expoliuntur paulatim, non ab uno aliquo homine, sed à pluribus, & per secula interdum plura.

Deformatur vel additione humanarum opinionum & traditionum: vel detractione ejus quod Deus præscripsit Deut. 4, 2. *Ne addite ad verbum illud quod ego præ-* A *cipio vobis, neque detrahite de eo, ut servetis præcepta Iehovæ Dei vestri quæ ego præcipio vobis.* Et cap. 12. vers. 32. *Unumquamq; rem quam ego præcipio vobis, eam observantes facite: ne addito ei, neq; detrahito ex ea.* Vel perversitate morum religioni veræ non respondẽtium, Rom. 2. v. 17. & seq. *Ecce tu cognominaris Iudæus & acquiescis in Lege, & gloriaris in Deo. Et nosti ejus voluntatem, & exploras quæ discrepant, institutus ex Legis auditu. Confidisque te via ducem esse cæcis, lucẽ eorum qui sunt in tenebris, Eruditorem desipientium, magistrum infantium, quod habeas informationem cognitionis ac veritatis in Lege. Qui igitur doces alium, teipsum non doces? qui prædicas non furandum, furaris? Qui dicis non mœchandum, mœcharis? qui abominaris idola, sacrilegium admittis*, &c.

Reformatur tum errorum qui invaluerunt eradicatione & falsorum cultuum abrogatione, abolitis tum opinionibus cum verbo Dei pugnantibus, tum cere- B moniis veræ religioni humana audacia adspersis in Sacramentis & reliquo cultu Dei: tum veræ religionis instauratione, & in theoria & in praxi illius, revocatis omnibus ad prudentiam justorũ, ut omnes pendeant toti à patribus illis justis qui vera sapientia divinitus instructi per Spiritum S. loquuti sunt, id est, Prophetis & Apostolis, Luc. 1. v. 17. Petr. 1. 10. *De qua salute exquisierunt, & quam scrutati sunt Prophetæ, qui de ventura in vos gratia prophetarunt.* 2. Petr. 1. 19. *Et habemus firmiorem illum sermonem propheticum: quem benefacitis quod attenditis, velut lucernam splendentem in obscuro loco, usquedum dies illucescat, & lucifer exoriatur in cordib. vestris.* Et c. 3. 1, 2. *Hasce jam alteras vobis literas scribo dilecti, quibus sinceram mentẽ vestram per submonitionem expergefacio: Ut memores sitis verborum quæ prædicta sunt à sanctis Prophetis, & præcepti illius nostri qui sumus Apostoli Domini & Servatoris.*

C Introductio publica veræ religionis aut publica Reformatio à corruptelis fieri ordinarie à Principe seu Magistratu summo debet: Est enim officii ipsius, ut ostendit exemplum Mosis, Josuæ, Davidis, Asæ. 2. Chron. 14. & 15. Josaphati c. 17. & 19. Ezech. cap. 29. & 30. & Josiæ 2. Chron. 34. & 35. Constantini item Magni & Theodosii Magni & aliorum.

Quod si Princeps seu Magistratus summus religionem veram non curet, aut etiam hostiliter & tyrannicè impediat aut opprimat: licet etiam frequens populus falsam religionem sequatur & veram persequatur: tum ad introducendam aut reformãdam religionem, operam jure impendit, quicunq; à Deo cognitionem ejus, & facultatem eam introducendi aut reformandi consequutus est: nec tum exspectandus est Politici Magistratus consensus, ut nec populi:

D I. Quia religio est Dei, non Magistratui Politici, ut nec populi.

II. Quia & olim introducta aut reformata fuit à piis, qui principes & Magistratus politici non erant, ut à Jehojadaho Sacerdote, 2. Chro. 23. à Machabæis, juxta prophetiam Dan. 11. & 12. Apostolis & aliis Christianis in primitiva Ecclesia, non exspectato consensu Magistratus politici & populi, Act. 2. 4. & seqq. ut & in aliis capitibus per totum librum. Censuerunt enim potiùs obediendum esse Deo, quàm hominibus.

Imò nec Ecclesiæ ipsius aut Episcoporum ejus consensus est exspectandus.

I. Quia talem consensum Christus exspectare non jussit.

II. Quia quisque pro seipso in solidum adstringi- E tur Legi Dei, sive alii consentiant, sive dissentiant.

III. Quia Apostoli & alii fideles Ecclesiæ Judaicæ & Pontificum Summorum atque Sacerdotum consensum non exspectaverunt: & contra interdictum illorum annunciare Evangelium Christi non destiterunt, ut Acta Apostolica docent.

IV. Quia si Ecclesiæ nomine intelligatur Pontifices Roma-

Digitized by Google

Romani, Cardinales & cæteri Clerici Romanenses, illi reformationem nunquam approbabunt, nunquam in eam consentient; quanquam ipsi vera Ecclesia Christi non sunt.

Præterea vera religio est *spontanea*.

I. Quia non imperatur ab hominibus, sed ex præcepta veritatis opinione, accedente divini Numinis gratiâ, bene præparatis mentibus infunditur.

II. Quia cogi non vult, sed doceri expetit.

III. Quia immanitate non stabilitur, sed evertitur.

IV. Quia exempla idem docent, Josu. 24. v. 21, 22.

Proinde armis corporalibus non est introducenda aut propaganda, non conjurationibus adversus Principem seu Magistratum summum, non parricidiis Regum, non oppressione violenta aliorum, sed verbi Dei prædicatione, sed doctrinâ & sedulâ institutione, quæ in animum leniter instillata descendit; sed confessione intrepida coram quibusvis; sed & vitæ suæ sanguinisque effusione ad ejus obsignationem.

Armis tamen defendi atque asseri potest adversus vim publicam atque injustam, tum imprimis hostium externorum, tum etiam internorum dolis & armis sinceros Dei cultores & veræ religionis assertores opprimere & exstirpare conantium contra Legem Dei, naturæ & omnis legitimæ politiæ.

I. Quia vim vi repellere, etiam jure naturæ, licet.

II. Quia veram religionem armis defenderunt atque asseruerunt cum laude æterna olim pii Reges & Duces populi Dei adversus Philistæos & alios hostes populum Dei & religionem divinam odio habentes ac exstirpare conantes: idem fecerunt Machabæi adversus Antiochum Epiphanem: Christiani Imperatores & Reges, ut Constantinus Magnus, Theodosius Magnus, & alii adversus Gentiles: & jam à multis seculis adversus Turcas.

Adhæc religio vera acerrimè *oppugnatur* à mundo: & quidem nullius rei prætextu crudelius & vehementius oppugnatur, quam ipsius religionis, idque ab illis ipsis qui veræ religionis conservatores, & columnæ Ecclesiæ videri volunt. Sic enim oppugnata fuit à Judæis prætextu Sabbathi, Joh. 5. v. 10. *Iudæi ergo dicebant ei, qui curatus fuerat, Sabbathum est, non licet tibi attollere grabatũ.*

Est *firma ac insuperabilis*: nam ad eam extorquendam verè fideli & regenerato, nihil valent cruciatus, carceres, mulctæ, facultatum ereptiones, proscriptiones, exilia, perversa consilia, pravæ suasiones, aureorũ montium promissiones, dignitates & honores mundi istius & si quæ aliæ sunt tentationes à dextris vel sinistris. Certè quod de sua illa sapientia tam magnificè prædicavere Stoici, hoc nos multò justius de religione vera dixerimus. Nam ubi quis veram religionem Spiritus divini gratia infusam animo penitus hausit & tenet, in eo nullum habent momentum vexatio & dolor, & quicquid aliud incommodi est, virtute & alacritate quæ à religione præcepta ingeneratur, superatur: Nihil illi eorum quæ ferenda sunt displicet: quicquid cadere in hominem potest, in se cecidisse non quæritur; vires suas novit, dumque se Dei gratia fretum persuasus est, oneri ferendo se quoque parem futurum confidit: et illic licet carnifex, licet tortor ferrum & flammam admoveat, perseverabit: nec quid passurus, sed quid facturus sit cogitabit. Felicitas illi quippe domestica est; & si quid extrinsecus intervenit, leve est & summam tantum cutem stringit. Docet hoc Jobi exemplum, cujus religionem ac in Deum pietatem nulla calamitas potuit expugnare, & eum ab illa dimovere, Job. 1. v. 8. & seqq. tum versib. tum capitibus. Exemplum item septem fratrum in Machabæorum historia: Johannis Hussi, Hieronymi Pragensis & aliorum Martyrum, quos nulla damna rei familiaris, nulli carceres, nulli cruciatus, nullæ mortes potuerunt superare, & à vera religione dimovere, sed ipsi cum victi per supplicia putarentur, victores constanter omnia perferendo evaserunt.

Caput II.

In quo repugnantia veræ religioni exponuntur.

SI DISSENTANEA religionis veræ spectemus: ei opponuntur quædam ut repugnantia, quædam ut contraria, &c.

REPUGNANTIA veræ religioni multa sunt: *Primò* nulla planè vera religio homini animali tribui potest:

1. Quia illa cum veritate conjuncta est: hic autem mendax est.

2. Quia vera religio non solùm in agnitione Dei posita est, sed etiam in ardentissima charitate erga eũ, studioque summo ei obediendi: neutrum autem homini ψυχικῷ competit, 1. Cor. 2. v. 6. & seq. Eo nomine Paulus dicit Gentes fuisse ἀθέους, serviisse iis qui natura non sunt dii, Galat. 4. v. 8.

Deinde religio vera non est ἐμπορικὴ, hoc est, institoria seu mercatoria, in qua nimirũ turpis lucri compendia quæruntur, nundinatione & venditione gratiæ divinæ, remissionis peccatorum, cœli & salutis æternæ, dignitatum & functionum Ecclesiasticarum, dispensationis de Lege divina in conjugiis, rerum consecratarum, veluti sphærularum precatoriarum quibus Deo preces adnumerantur, rosarum aurearum, gladiorum & pileorum à Papa nocte ac die Nativitatis Domini consecratorum, &c. item reliquiarum & aliarum rerum.

Religio enim nundinatoria est propria seductorũ, hæreticorum & Antichristi, Matth. 21. v. 12. 13. *Et introivit Iesus in Templum Dei, & ejecit omnes qui vendebant, & qui emebant in Templo, mensasq́; numulariorum, & cathedras vendentium columbas subvertit. Et dixit eis: Scriptum est, Domus mea, domus precationis vocabitur: at vos fecistis eam speluncam latronum.* Actor. 8. v. 18. & seqq. *Quum autem conspexisset Simon per impositionem manuum Apostolorum dari Spirit. S. obtulit eis pecuniam, Dicens, Date etiam mihi potestatem istam, ut cuicumq; imposuero manus, recipiat Spiritum S. Petrus autem dixit ei: Pecunia tua tecum pereat, qui donum Dei existimaris pecunia acquiri: Non est tibi pars neq; sors in hoc negotio: cor enim tuum non est rectum in Dei conspectu.* Tit. 1. vers. 11. *Quibus oportet os obthurare, qui totas domos subvertunt, docentes quæ non oportet, turpis lucri gratia.* 2. Petri 2. v. 3. *Et per avaritiam fictis sermonibus vos negotiabuntur, quibus damnatio jam olim non otiatur, & quorum exitium non dormitat,* Apocal. 18. v. 11 & seqq.

Et prohibetur Episcopis Ecclesiæ, 1. Timoth. 3. v. 3. *Oportet Episcopum esse irreprehensum, nõ turpem quæstum facientem; sed æquum, alienum ab avaritia.* Et vers. 8. *Diaconos itidem venerandos, non bilingues, non multo vino addictos, non turpem quæstum facientes.* Tit 1. v. 7. *Oportet Episcopum inculpatum esse, tanquam Dei dispensatorem, non sibi pertinaciter placentem, non iracundum, non vinosum, non percussorem, non turpem quæstum facientem.*

Præterea, vera religio non est apud Philosophos Gẽtiles quærenda, qui sunt in rebus divinis cæci Rom 1. vers. 21. & sequentibus: 1. Corinth. 1. vers. 19. & sequent. Coloss. 2. vers. 8. *Videte ne quis sit qui vos deprædetur per Philosophiam, & inanem seductionem secundùm traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum.*

Non habet pro regula ac norma nostram voluntatem aut intentionem bonam: Num. 15. v. 39. *Recordemini omnium mandatorum Iehova & faciatis ea, ac non attenta observatione sequamini cor vestrum & oculos vestros*: nec aliorum quamvis multorum exempla: Exod. 32. multi Levitæ nō sequuti sunt exemplum Aaronis, aliorumque Levitarum & Israelitarum idololatria vituli aurei peccantium, ut videre est Deut. 33 v. 9. Ezech. 44. v. 15. Ruth noluit fratriæ suæ Horpæ exemplum sequi, & religionem Israeliticam relinquere, Ruth. 1. v. 15, 16. Et Apostoli Christi noluerunt Christū deserere aliorum multorum exemplo, Joh 6. v. 66, 67, 68, 69.

Nec habet pro regula & norma autoritatem atque exempla Majorum, Jerem. 9. v. 14. *sequuntur sententiam animi sui & Baalimos, quod docuerunt ipsos majores ipsorum.* Nam Majores potuerunt esse idololatræ sicut ad populum Israeliticum Deus per Josuam dicit, Josu. c. 24.
B
v. 2. *Ultra flumen* Euphratem *habitabant majores vestri olim, utpote Therach pater Abrahami & pater Nachoris, colebantq; deos alienos.* Stephanus HieroMartyr Christi in oratione quæ A. 7. describitur, commemorat diligenter Patrum quorundam etiam horrenda scelera, ut doceat, non temerè acquiescendum esse in Patrum autoritate & exemplis. Majorum proinde quorumvis exemplum in religione non sequendum, sed Dei mādatum. Non debet commisceri cum dogmatibus & ceremoniis humano arbitrio excogitatis: sic enim Christus ait, Matth. 15. v 9. *Frustra me colunt docentes doctrinas quæ sunt mandata hominum.* Et Apostolus Hebr. 13. v. 9. *Doctrinis variis & peregrinis ne circumferemini.* Imò non debet conjungi cum ceremoniis typicis ab ipsomet Deo institutis, sed postea veritate in Christo exhibita abrogatis: sicut Paulus Apostolus ait Hebr. 13. v.
C
10. *Habemus altare, ex quo non habent jus edendi qui tabernaculo deserviunt*, id est, non possunt Christi fieri participes, qui legales ritus obstinatè retinent. Non est æstimanda qualicumque antiquitate & duratione, ne cōsuetudine quantumvis diuturna, Psal. 95. vers. 8, 9, 10. Ezech. 20. v. 18, 19. *Edixi enim filiis illorum in deserto, in statutis patrum vestrorum ne ambuletis, & jura illorum ne observetis, neq; stercoreis diis illorum vos polluatis: Ego sum Iehova Deus vester, in statutis meis ambulate, & jura mea observate, ac facite ipsa.* Zach. 1. v. 4. *Ne sitis similes majoribus vestris, quibus proclamaverant Prophetæ priores, dicendo: Sic ait Iehova exercituum, revertimini jam à viis vestris pessimis, & ab actionibus vestris pessimis: Non enim auscultarunt, neq; attenderunt ad me, dictum Iehovæ.* Neque ex hominum eam amplectentium & sectantium, aut ad eam deficientiū autoritate, dignitate, potentia, multitudine, eruditione. Neque ex felicitate externa ac temporali, neque ex ubertate & tranquillitate rerum.
D

Eadem non pendet à Romani Pontificis aut sedis Romanę autoritate, judicio, testimonio, confirmatione. Neque per Romanorum duntaxat Pontificum, sed etiam aliorum Episcoporum successiones & consensum olim ostendebatur. Neque ab hominum aliorum cujuscunq; sint ordinis, dignitatis & status autoritate & approbatione pendet. Neque ejus exercendæ potestas & libertas nititur privilegiis & concessionibus humanis, sed Christ sive Dei solius mandato & autoritate, Matth. 10. 7. *Iter facientes vero proclamate, dicentes, Appropinquavit regnum cœlorum.* Item v. 23. *Quum autem persequentur vos in ea urbe, fugite in aliam. Amen enim dico vo-*
E
bis, nequaquam obieritis urbes Israelis quin venerit Filius hominis. Et vers. 27. *Quod dico vobis in tenebris, dicite in luce: & quod in aurem auditis, prædicate in solariis.* Cap. 28. v. 18, 19. *Accedens autem ad eos Iesus, loquutus est eis dicens, Data est mihi omnis autoritas in cœlo & in terra: Profecti ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomen Patris & Filij & Spiritus sancti.* Actor. 5. v. 20. *Ite, & vos sistentes loquimini populo in*

A
templo omnia verba vitæ hujus. Et cap. 10. v. 42. *Mandavit autem nobis ut prædicemus populo, & cum testificatione denunciemus eum esse qui definitus sit à Deo judex vivorum ac mortuorum.* Neque in periculis deserenda aut negligenda, aut ejus exercitium intermittendum à piis propter edicta severa Regum, Principum vel aliorum Magistratuum, Dan. 6. v. 11. *Daniel autem cum cognovisset exaratum esse scriptum illud ingressus est domum suam, cui fenestra aperta erant in cænaculo ejus ex adverso Ieruschelemi: & temporibus tribus de die ipse procumbens in genua sua orabat & confitebatur coram Deo suo, quemadmodum fecerat antea.* Actor. 4. v. 18, 19. *Itaq; vocatis ipsis denunciarunt ne omnino loquerentur néve docerent in nomine Iesu. Petrus autem & Iohannes respondentes dixerunt eis: An justum sit in conspectu Dei vobis potius auscultare quàm Deo, judicate.* Et cap 5. 28, 29 *Nonne etiam atq; etiam demandavimus vobis ne doceretis nomine*
B
isto? & ecce, replevistis Hierosolymam doctrina vestra, & vultis in nos inducere sanguinem hominis istius. Respondens autem Petrus & Apostoli dixerunt, obedire oportet Deo potius quam hominibus. Ita enim Deus imperat, ratio suadet, exempla proba firmant. Mandatum Dei est Matth. 10. v 26, 27. *Ne eos timete: nihil enim est opertum quod non sit retegendum, & nihil occultum quod non sit cognoscendum. Quod dico vobis in tenebris, dicite in luce: & quod in aurem auditis, prædicate in solariis.* Et cap. 28. v. 19. *Docete omnes gentes.* Marc. 16. v. 15 *Prædicate Evangelium omni creaturæ.* Hebr. 10. v. 25. *Non deserentes aggregationem nostri mutuam, sicuti est mos quibusdam, sed adhortantes alij alios.*

Ratio est, quia quicquid eo facit, ne in Deum, in naturam, in religionem veram, in patriā & gentem nostram in nos ipsos, & in libertatem publicam Ecclesiæ peccemus: id nequaquam ob interdicta potentū inter-
C
mittendum. At religionis veræ exercitium eò facit.

Erga Deum enim religionis veræ exercitio officium fieri oportere constat *ex reipsa*, & *ex contrario*.

Ex reipsa, quia omnes sciunt Dei cultum rebus omnibus anteponendum esse: unde fuit vetus illud adagium, USQUE AD ARAS.

Ex contrario; quia impium est, & in Deum opinione etiam Gentium contumeliosissimum veræ Religionis exercitium vetare: impiis autem mandatis ne specie quidem, pia & proba mens assentiri debet.

Erga naturam religionis veræ exercitio officium faciendum; quia illud ipsum officium juris naturalis est, quod jus naturale non homines genuerunt, sed hominibus natura ingeneravit, eosque tantisper obstrictos tenet, dum in rerum natura sunt.
D

Propter ipsam religionem veram præstandum hoc officium; quia præter illum religionis naturalem sensum imbuti sunt Christiani jure supernaturali gratiæ, quo jure tam obstringuntur singuli pii in conscientia, qua conscientia pii sunt, quàm obstringuntur singuli homines in natura sua qua homines sunt.

Propter patriam & gentem nostram officium hoc præstandum; quia patriæ & gentis nostræ præcipuum ornamentum & decus est vera religio, ac proinde ad hanc conservandam exemplo prælucendum popularibus, etiamsi certum dignitatis, facultatum & vitę discrimen subeundum foret. Propter nos ipsos officium hoc faciendum; quia etsi quantum ad corpus & vitam præsentem attinet expedire videatur, si interdicto religionis pareatur: tamen nos docet conscientia id magis expedire, quod Deo, naturæ, religioni ipsi, patriæ &
E
saluti æternę animarum nostrarum debemus. Propter libertatem publicam Ecclesiæ præstandum hoc officium; quia non est præjudicandum aliis fidelibus ubicunq; terrarū versantur; qui exemplo nostro si impio edicto pareamus, oppugnari, urgeri, premi & opprimi possent; nec libertas Christiana in bonum commune data, servituti impiæ in malū subjicienda. Etsi Ecclesia

Christi

Digitized by Google

Christi partibus in multa & diversa loca distributa sit, uno tamen Spiritu fovetur, una charitatis & libertatis conscientiarum lege continetur. Quapropter religionis veræ exercitium ob interdicta Regum, Principum, aliorumve Magistratuum neutiquam intermittẽdum. *Exempla atque proba* idem firmant. Socii Danielis Schadrach, Meschach & Abednego perseverarũt in religione vera ejusque confessione, contemto edicto Nebucadnetzaris Magni Daniel 3. DANIEL Propheta perrexit quotidie in precibus ad Deum Jehovam habendis, non curato edicto regio quo invocatio DEI ad dies triginta vetita fuerat Dan. 6. Apostoli & alii fideles Christiani continuarunt in templo Jerosolymitano conventus ad docendum & audiendum Evangelium Jesu Christi contra interdictum summorum Pontificum, primorum & Seniorum populi Judaici, Act. 4. & 5. Catholici in civitate Edessa non intermiserunt congregationes sacras, quamvis Imperator Valens eas severissimè prohibuisset, ut refert *Theodoretus* Historiæ Ecclesiasticæ lib. 4. c. 16.

Quin ne Gentiles quidem in periculis religionem suam, quæ tamen falsa erat, negligendam censuerunt: ut exemplum ostendit Q. FABII, obsessis Romanis in arce Capitolina à Gallis: & PAUSANIÆ Spartanorum Regis in pugna nobili ad Platæas cum Persis. Quãto minus igitur vera religio negligenda?

Insuper religio vera non formidat homines quantum vis potentes & crudeles, Matt. 10. v 28. *Ne metuite vobis ab iis qui interimunt corpus, animam autem non possunt interimere: sed metuite potius eum qui potest animam & corpus perdere in gehenna.*

Non debet mutari à quoquam regum & Principum, nec à Conciliis ullis, imò nec à toto genere humano, imò ne quidem ab Angelis, Gal. 1. v. 8. 9. *Sed etiam si nos aut Angelus è cœlo evangelizet vobis præter id quod vobis Evangelizavimus, anathema esto. Ut antè diximus, etiam nunc iterum dico: Si quis vobis evangelizaverit præter id quod accepistis, anathema esto.* Non potest impediri humana autoritate, edictis, potentia, astu, sicut Christus ait Matt. 10. v. 26. *Itaque ne ipsos metuite: Nihil enim est opertum quod non detegatur, & nihil occultum quod non innotescat.* Act. 4. v. 18. & c. 5. v. 29.

Non potest consistere cum hypocrisi & falsitate, quibus in religione nihil est exsecrabilius, Psal. 32 v. 2. *Beatus homo, cui non imputat Iehova iniquitatem, & cujus spiritui non inest dolus*, Matth. vigesimotertio, versiculo decimotertio. *Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quoniam exeditis domos viduarum, idque in speciem utentes longis precibus: propterea auferetis graviorem condemnationem.*

Non est inconstans.

Non est in multas sectas dissecta: quia est unica. Si accrescunt sectæ, eæ non sunt de religione. Adventitia sunt vitia hæc, non innata bona. Quanquam catachresi quadam sectæ vocentur vulgò religiones.

Nobis verò liberum & fas non est quamcunque velimus religionem amplecti: sed illa tantùm amplectenda quæ nobis à Deo mãdata est & Scripturis Sanctis præscripta.

Religio vera non est hostis ullius regiminis legitimi & divinitus instituti, ac proinde nec Monarchiæ, quam nequaquam tollit, sed potius stabilit, ut testatur Paulus Romanorum decimotertio, versiculo primo & sequentibus & Petrus priori epistola secundo, versiculo decimotertio, decimoquarto, & ostendit exemplum Monarchiæ Davidis, Salomonis, Ezechiæ, Josiæ, Constantini Magni, Theodosii Magni.

A

Caput III.

In quo de falsa religione; ubi & de idololatria ac religione simulata in genere.

UT disparata veræ religioni seu pietati opponitur *falsa religio*, & *religio simulata*.

Religio falsa, Græcè ψευδοθρησκεία, est vitium animo inhærens, à diaboli astutia ortum, per quod homines in cultu Dei à verbo Dei, quod jam in Scripturis Propheticis & Apostolicis comprehensum est, discedentes erroneas opiniones de Deo & falsas rationes eum colendi sectantur. Nominatur etiam *superstitio*.

Religio vera differt à falsa.

B 1. Vera est Deo, 2. Petr. 1. v. 3. *Prout divina vis ipsius omnia nobis donavit quæ ad vitam & pietatem pertinent, per agnitionem illius qui vocavit nos ad gloriam ac virtutem.* Falsa à Diabolo, Jac. 3. v. 15. *Non est enim ista sapientia supernè descendens, sed terrena, animalis, dæmoniaca.*

2. Vera colit verum Deum modo verbo Dei præscripto: falsa vel fingit alium Deum ab eo qui se patefecit verbo & operibus, vel verum Deum aliter colit quam ipse vult & mandat.

3. Vera habet Legem Dei integram: falsa doctrinam Legis integram non habet, & quicquid ex ea habet, id multis modis corrumpit.

4. Vera habet Evangelium, idque perfectum: falsa illud vel ignorat, vel depravat.

C 5. Sola vera religio habet testimonia & solatia quæ pacatas & quietas reddunt conscientias: falsa non habet. Sola enim Christiana religio docet, quodnam sit illud remedium, per quod perpetuum illud dissidium inter Deum & nos per & propter peccata ortum Jesa. 59. v. 2. tollitur, & vera εὐθυμία, hoc est, tranquillitas animi nobis restituitur. De illo remedio dicitur Rom. 5. v. 1. 2. *Iustificati ex fide pacem habemus apud Deum per Dominum nostrum Iesum Christum: Per quem etiam fide adducti fuimus in hanc gratiam in qua stamus.*

6. Vera religio est pacifica, & benignitatis, misericordiæ, mansuetudinis, charitatisque autor: falsa religio est turbulenta, & crudelitatis, immisericordiæ, odii, cædium, rapinarum, omnisq; injustitiæ causa. Te-
D stantur de vera religione exempla verè fidelium, persecutionem patientium omni tempore: de falsa verò religione exempla infidelium Gentilium, hæreticorum item & Antichristianorum persecutionem fidelibus moventium quovis tempore.

Religio falsa seu superstitio est tum *idololatria & ἐθελοθρησκεία: tum Iudaismus, Samaritanismus, Mahumetanismus.*

IDOLOLATRIA, est falsa religio, quum cultus soli Deo debitus exhibetur idolo. *Idolum* autem intelligitur Deus alius præter Jehovam qui se patefecit verbo & operibus suis. Estque tum simulacrum quo numen repræsentatur & colitur: cujusmodi fuit vitulus ab Aarone fusus, & à populo Israelitico in deserto cultus,
E Mose in monte commorante, ut legitur Exod. 32. v. 4. Act. 7. v. 41. Unde memorantur Apoc. 9. v. 20. *aurea & argentea & ærea, & lapidea & lignea idola, quæ nec videre possunt, nec audire, nec ambulare*: Tũ numẽ seu simulacro effictum & cultũ, ut plerunq;: seu adoratũ absq; simulacro, ut nonnunquam: unde omnes populorum dii dicuntur esse idola, 1. Chr. 16 v. 26. Sic Paulus 1. Cor. 8. v. 4 dicens: *De esu igitur eorum quæ idolis immolantur, scimus idolum nihil esse in mundo, & nullum esse Deum alium, nisi unum*: per idola non intelligit simulacra, sed numina ipsis simulacris repræsentata: quamvis enim coram simulacris Gentiles immolarent: tamen non simulacris, sed numinibus per ea repræsentatis immolabant.

Digitized by Google

Non autem omnes dii Gentium imaginibus fuerunt repræsentati & culti: velut apud Seras homines justitiæ amantissimos, lege cautum erat ne colerentur simulacra, ut autor est Bardesanes Syrus omnium Chaldæorum doctissimus apud Euseb. præparat. Evang. li. 6. c. 8. Persæ non solum simulacra nulla deorum ipsi statuebant: sed etiam eos, qui statuerent stultitię dānabant, teste Herodoto in Clione: Hermes Trismegistus in Ascanio affirmat Solem Deum esse: statuas explodit: tanquam ab errore proavorum profectas, Romani veteres, qui eosdem habebant deos quos posteri, sine simulacris ex interdicto Numæ Pompilii eos plusquam 100 & 70. annos coluerunt, ut refert ex Varrone Aug. l. 4. de civ. Dei, c. 31. Imo etiam idolum est omne id in quo, loco unius Dei aut preter unum illum & verum Deum, qui se in suo verbo patefecit, homo spem reponit: ut mammona seu pecunia, sicut dicit Christus Matt. 6. v. 24. *Nemo potest duobus dominis servire: aut enim unum habebit odio & alterum diliget: aut uni adhærebit & alterum contemnet. Non potestis Deo servire & mammonæ:* Ut propria prudentia, scientia, pietas, justitia, sanctitas, urbs munita, robur corporis, forma venusta, fedus cum vicinis, amicorum copia, Princeps aut quivis alius homo, in quo quis fiduciam ponit. Quicunque seipsos admirantur, & suæ propriæ prudentiæ, scientię, pietati, justitiæ, sanctitati, fortitudini confidunt, ex seipsis idola faciunt. Totum hoc potest illustrare locus insignis Tertul. li. de idololatria, c. 3. *Idolum aliquandiu retro non erat. Prius quam hujus monstri artifices ebullissent, sola templa & vacua ædes erāt: sicut in hodiernum quibusdam locis vetustatis vestigia permanent. Tamen idololatria agebatur non in isto nomine, sed in isto opere. Nam & hodie extra templum & sine idolo agi potest. At ubi artifices statuarum & imaginum & omnis generis simulacrorum diabolus seculo intulit, rude illud negotium humanæ calamitatis, & nomen de idolis consequutum est & profectum, Exinde jam caput facta est idololatria ars omnis quæ idolum quoquo modo edit. Neque enim interest an plastes effingat, an cælator exsculpat, an Phrygio detexat: quia nec de materia refert, an gypso, an coloribus, an lapide, an ære, an argento, an filo formetur idolum. Quando enim & sine idolo idololatria fiat: utique cum adest idolum, nihil interest quale sit, qua de materia, qua de effigie sit consecratum.* Hæc Tertullian.

Idololatria ergo, est quum cultus soli Deo debitus exhibetur idolo, sive idolum illud colatur pro Deo: sive cum Deo, ita ut unus actus religiosi cultus Deo & idolo exhibeatur communiter, atque sic Deo creatura æquetur: veluti Papistæ cum una & eadem δοξολογία laudant Deum & B. Virginem Mariam, committunt idololatriam.

Vera religio non potest cum idolorum cultu consistere Proinde qui veram religionem sunt amplexi, eos idola amovere necesse est: Sicut Josua populum Judaicum docuit c. 24. v. 22. 23.

Quæritur hic: *An etiam imagines veri Dei, item Trinitatis, Christi, Beatæ Virginis Mariæ, & Sanctorum demortuorum sint idola.*

RESP Omnes imagines manu humana factæ, quæcunque religiose coluntur aut cultæ sunt, sunt idola.

Idololatria ergo est quum cultus soli Deo debitus exhibetur idolo, sive propriè sic dicto sive figuratè.

Incidit hic quæstio: *An etiam idololatria sit si quis Christum negans esse Deum ὁμοούσιον Patri, tamen divino cultu veneretur?*

RESP. Est idololatria: nam quicquid præter Deum honore soli Deo debito colitur, idolum est. Unde Ariani hæretici à sanctis patribus Athanasio contra Arianos oratione prima, & Gregorio Nysseno oratione in laudem Basilii Magni, damnati sunt idololatriæ, quod Christum creaturam esse contenuentes, non Deum Patri ὁμοούσιον, divino tamen cultu persequerentur. Et in Act. 6. Synodi Nicenæ secundæ dicitur, Arianos justè à Catholica Ecclesia idololatras appellari. Et quoniam Nestorius divinum item cultum Christo deferebat, quem merum hominem esse volebat, non Deum; eadem Nicæna Synodus in Act. 7. epistola Synodi ad Constantinum & Irenen, dicit *se fidenter anathematizare Nestorij idololatriam in homine.*

Idololatria duplex est: *Una* est tectior & subtilior, cum verus quidem Deus colitur, sed alio modo quam se in verbo suo coli præcepit. Exempli gratiâ: qui colūt Deum per statuas & imagines, sunt idololatræ, etiamsi centies millies negarent se colere alium præter verum Deum. Fingunt enim Deum corporeum & qui velit coli ad statuas: proinde mutant Deum, mutata ejus essentia & voluntate. Ita cultus Jehovæ per vitulum aureum ab Aarone fusum erat idololatria: Similiter cultus Jehovæ per vitulos aureos Jarobeami Regis Israelitarum collatos Dane & Bethele fuit idololatria: etiamsi & Aaron & Jarobeam prætenderent se eo modo colere Jehovam qui populum Israeliticum ex Ægypto eduxerat, Exod. 32. 4. 5. 1. Reg. 12. v. 28.

Idololatriæ autores, propagatores, propugnatores & administri prætendunt commoda populi, quum tamen spectent & quærant compendia ac lucra ut Jarobeamus Rex Israelitarum 1. Reg 12. v. 26. & seq. ut Demetrius Act. 19. v. 24. & seqq. Iidem præficiunt sacris idololatricis etiam ex infimis populi qui modo volunt, & rejiciunt sacerdotes à Deo constitutos, ut fecit Jarobeamus 1. Reg. 12. v. 31. 2. Chr. 11. v. 14. 15.

Idololatria est omnibus modis fugienda

I. Quia severissimè est à Deo prohibita in Decalogo Exod. 20.

II. Quia peccatum horrendum est: nam non simplex est peccatum, sed duo mala gravissima complectitur, nempe aversionem à Deo, & conversionem ad alia pro Deo: ut patet verbis Jer. 2. v. 12. 13. *Obstupescite cœli de hac re: & horrescite: desolemini valdè, dictum Iehovæ. Nam duo mala fecit populus meus: me dereliquerunt scaturiginem aquarum viventium, ut effoderēt sibi cisternas, cisternas fractas, quæ nō capiunt aquas.* Duo ergo mala cōcurrunt in idololatria, aversio à Dei, & cōversio ad alia pro Deo: quorum malorum prius formale posterius quasi materiale est, ut ipsi docent Scholastici. Prius ergò gravius omnino & magis perhorrescendum est. Aversio à Deo est exsecrabilior invocatione sanctorum.

III. Quia inter omnia peccata omnium frequentissimè & gravissimè in Sacra Scriptura accusatur, ut libri historici & Prophetici Veteris Testamenti in primis ostendunt.

IV. Quia Deum maximè ad iram provocat & pœnas exitiumque attrahit totis familiis, imo etiam totis regnis, ut libri vet. Test. docēt exemplis populorum qui in terra Canaan ante Israëlitas habitarunt, exemplis item Israelitarum in deserto Deut. 4. 3. & postea in terra promissa tempore Judicum, exemplis regni decem tribuum Israeliticarum & regni Judaici. Propter idololatriam Achabi & Israelitarum siccitas in Israele fuit per annos tres & menses sex, 1. Reg. 17.

V. Quia ab uno scelere ad alia impellit multo graviora, ut videre est in exemplo Achabi 1. Reg. 16. v. 30. & seqq.

VI. Quia est defectio à Deo, quæ in Magistratibus punitur defectione subditorum ab eis: ut Moabitæ defecerunt à regno Israelis ob idololatriam, 2. Reg. 1. v. 1.

Idololatræ sunt crudeles, ut Jezebel regina 1. Reg. 18. 4.

Hactenus de idololatria tectiore & subtiliore.

Digitized by Google

Altera Idololatria est apertior & crassior, cum religiose colitur pro Deo id quod non est Deus: qualis fuit olim atque etiamnū est idololatria Gentilium, dæmonia, homines & alias res creatas colentium: qualis item est hodie Papistarum in cultu religioso nō tantum rerum creatarum, ut sanctorum Angelorum & hominū & imaginum seu statuarum quibus Angeli vel homines sancti aut etiam scelerati (quales fuerunt Georg. Cappadox, Franciscus Bernardonis, Dominicus & similes qui nequaquam sancti fuerunt) effinguntur, sed etiam crucis, reliquiarum, imò & eorum qui nunquam fuerunt in rerum natura ut fictitii Christophori, & Catharinæ fictitiæ. Species ejus exsecrabilissimæ sunt *fedus cum Diabolo & Magia diabolica*.

Fedus cum diabolo, est exsecrabilissima idololatria quum quispiam pollicitatione rei alicujus à diabolo accepta, ejus promissis fidem adhibet, eique obedientiam promittit, falso de ejus potentia in præstandis promissis persuasus. Esse idololatriam certū est: I. quia qui fedus cum diabolo init facit sibi ex diabolo deum quendam eoque idolum, tribuens ei quod veri Dei proprium est, nempe immutabilem veritatem & potentiam absolutam quum diabolus sit mendax & pater mendacii, & nihil possit nisi quantum Deus ei concedit. II. quia colit eum ista confederatione & fiducia sua in eum. Exempla fedus cum diabolo percusserunt aliquot Pontifices Romani ut Pontificatum assequerentur & alia quæ volebant.

MAGIA *diabolica*, est exsecrabilissima idololatria, quum quispiam malorum spirituum consortio, consiliis, artibus ad secreta futuraque cognoscenda, aut ad falsa miracula edenda fallendorum hominum gratia utitur.

Superstitio etiam est cum certis vocib. recitatis aut scriptis & appensis de collo tribuitur vis sanādi morbos, inferēdi morbos, &c. Atqui voces vim talē nec à natura habent, nec ab ordinatione Dei. Non à natura: quia si voces à natura nō sunt ortæ nec à natura quicquā significant, sed ab hominū instituto, voluntate, cōsensu: tum multo minus à natura habent effectus naturales.

Superstitio igitur erat in eligendo cultu Dei, vel iis quibus cultum divinum impendit: vel modum excedit in colendo, & serviliter, muliebriter, pueriliter se gerit.

Proprius ei timor sinistrorum eventuum in vita & actionibus, & hinc inquietudo: quæ animos deprimūt, & ad nullam rem seriam aut altam patiuntur applicari.

Itaque cum omnibus, tum maximè Principi & Magistratui cuivis fugiendā: etsi in rebus tristibus aut adversis sæpè se insinuat, in frivolis aut parvis se ostēdit.

Nec populo utilis: quia tum viles & formidolosos animos reddit, tum ad motus aut rebellionem proniores.

Nec Principi aut Magistratui Christiano fas illam approbare aut fovere.

Tantum de falsa religione.

Religio simulata, est cum externus cultus præstatur, vel potius simulatur, absque interna veritate: qualis est hypocritarum religio quam Deus damnat Jesa. I. v. 11. & seqq.

Hactenus fuerunt disparata religionis veræ seu pietatis. sequuntur contraria.

A

CAPUT IV.

In quo de irreligione seu impietate, quæ è diametro contraria est religioni & pietati veræ.

IRRELIGIO *seu impietas*, est cùm beluinę quædā hominum naturæ, Deum aut saltem providentiam Dei esse negant, aut quamvis Deum se nosse verbis profiteantur, factis tamen suis impiis abnegant. Vocatur Græcè *ἀσέβεια*, item *ἀθρησκεία*, *Irreligiositas* vocatur à Tertulliano Apologetico adversus Gentes c. 24.

Eaq; est vera fatuitas, stultitia, stoliditas, insania: ejusq; sectatores sunt fatui, stulti, stolidi, insani, qui ra-
B tione sua abutūtur ad insaniam, Prov. I. v. 22. Psal. 14. v. 1.

Impietas est omnibus modis fugienda:

I. Quia prohibetur à Deo, Prov. I. v. 22. *Quousque ô fatui, amabitis fatuitatem: & derisores derisionem desiderabunt sibi: & stolidi odio habebunt scientiam?* II. Quia Deo displicet, Psal. 5. 6. 7. *Nam non es Deus fortis qui delectetur improbitate: non est commoraturum apud te malum. Non consistunt insani è regione oculorum tuorum: odisti omnes qui operam dant iniquitati. Perditurus es loquentes mendacium: virum sanguinarium & dolosum abominatur Iehova.* III. Quia est causa infelicitatis omnis magnarumque calamitatum, Prov. I. v. 24. & seqq.

Ostendunt id exempla in omnium ordinum hominibus, veluti in Regibus & Principibus aliisq; magnatibus. Vide Innocentii Gentiletti, Discursum contra Machiavellum. Irreligionis sunt quinque species:
C atheismus, contemtus externi cultus Dei, mutilatio & corruptela cultus Dei, negligentia in cultu Dei, irreverentiæ qua profanatur cultus Dei, ad quam irreverentiam pertinet sacrilegium & simonia. Vide Hier. Zanc. in enarratione Decalogi in I. part. de Redemtione.

CAPUT V.

In quo comparata, conjugata & partes religionis seu pietatis veræ.

COMPARATA. Religio & pietas vera pretiosior & melior est omnibus hujus mundi opibus, favo-
D ribus, amicitiis, honoribus, dignitatibus imò patria, parentibus ipsis, uxore, liberis: imò etiam vita propria: ideo illis longè anteponenda. Exempla *Noachus* veram pietatem & religionem erga Deum prætulit totius mundi favori & amicitiæ Gen. 6. v. 9. *Abrahamus* veram religionem prætulit patriæ, & cognationi suæ, & familiæ patris sui Genes. 11. v. 31. & c. 12. 1. Act. 7. 2. 3. 4. *Asa* rex Iudæ veram religionem prætulit aviæ suæ Mahacæ quam dignitate & potestate privavit propter introductam seu auctam ab ipsa idololatriam in populo Dei, & idolum ejus comminuit & exussit 1. Reg. 15. 12. 13. Socii Danielis & ipse *Daniel* veram religionem prætulerunt gratiæ maximorum Regum & vitæ suæ Dan. 3. & 6. *Macchabæi* itē & innumeri Martyres & cōfessores: *Conjugatum.* A religione dicuntur *religiosi εὐλαβεῖς,*
E *εὐσεβεῖς*, quatenus observationi primæ tabulæ Decalogi sunt addicti, ut fuit Simeon ille senex, de quo Luc. 2. 25. & Corn. Centurio Act. 10. 2. *σεβόμενοι*, id est, *religiosi. proselyti* verò dicuntur à Luca Act. 13. 43. extranei seu gentiles Judaismum amplexi & circumcisi: sic & *σεβομένας γυναῖκας*, *religiosas* foeminas, v. 50. vocat mulieres Mosaicā Legem amplexas, quib. tamen incognitus erat Christi adventus. Quod deniq; partitionē attinet.

attinet, Religionis veræ partes generatim sunt: rectus de Deo sensus & in eum cultus ex præscripto verbi ejus. Partes proinde veræ religionis sunt speciatim oẽs virtutes, quæ in prima tabula Decalogi præcipiuntur, ut sunt: *fides qua verbo Dei credimus, cognitio Dei, fiducia in Deo, spes in Deo, charitas erga Deum, timor Dei filialis, humilitas coram Deo, patientia, servitus Deo debita, hoc est, oratio religiosa ad Deum, confessio veritatis, zelus pro gloria Dei, rituum à Deo institutorum debita observatio, &c.* Synecdochicè autem *servitutis*, item *timoris Dei* vocabulo tota religio comprehenditur passim in Scriptura.

Caput VI.

In quo virtutibus antea enumeratis per διχοτομίαν distinctè agitur De Fide Salvifica.

RELIGIO seu pietas, si strictè accipiatur, differt à cultu DEI, ut causa ab effecto. Nam religio seu pietas est causa interna cultus *Dei*: at cultus Dei est propriè actio seu opus à religione seu pietate proficiscens: Quanquam plerunque per metonymiam, religio, pietas & cultus Dei per eodem sumantur.

Opera religionis & pietatis, sunt virtutes immediati cultus Dei, in quibus directe consistit nostrum erga Deum officium.

Suntque vel *interni tantum cultus Dei*, vel *simul interni & externi*. Interni tantum cultus Dei sunt: *fides salvifica, vera cognitio Dei, fiducia in Deum, spes in Deo, charitas erga Deum fidelis timor Dei, humilitas coram Deo & patientia.* FIDES SALVIFICA, est virtus animæ infusa per S.S. ut per eam tanquam instrumentum homines justificationem coram Deo & salutem consequantur æternam per & propter Christum. Appellatur etiam *fides justificans*: nominatur etiam *fides Christi, fides gratia Christiana, id est, quæ per dilectionem operatur, quæ neminem perire permittit*, ut loquitur Augustinus quarto tomo, libro de octo Dulcitii quæstionibus. quæst. 1 cum fidem *salvificam* dicimus, fidem rerum humanarum, seu fidem Theologicam intelligimus, & distinguimus eam à fide rerum humanarum & in rebus humanis, quæ non est salvifica: cujusmodi est fides assentiens humanis promissionibus aut scriptis: item fidelitas seu integritas in dictis & factis, in functione & negotiis commissis, Tit. 2. 10. item cognitio certa Christianæ libertatis in rebus adiaphoris, Romanorum decimoquarto, versiculo vigesimosecundo. *Tu fidem habes, apud temetipsum habe in conspectu Dei.* Quum *virtutem* esse dicimus animæ infusam distinguimus eam à doctrina Evangelii, quæ & ipsa *fides* nominatur, Act. 6. v. 7. 1. Tim. 1. 19. & c. 4. vers. 1. & à Patribus frequenter dicitur *fides Christiana, fides Apostolica, fides Catholica*, & à rerum à Deo promissarum plena manifestatione, impletione & veritate quæ à Christo est præstita, ad Gala. 3. 23. *Antequam autem venisset, fides sub Legis præsidio custodiebamur*: & v. 25. *At postquam venit fides: non amplius sub pædagogo sumus.* Et ab externa religionis professione, de qua Jacob. 2. 24. *Videtis igitur ex operibus justificari hominem & non ex fide tantum*, id est, externa religionis professione. Et à *prima fide*, 1. Timoth. 5 12. id est, promissione quam Christo dat Christianus in Baptismo: hæc enim promissio præcedit alias omnes: hæc est prima illa obligatio ad profitendam veram fidem & religionem Christianam, ad credendum in hunc Deum in cujus nomen baptizamur, & ad colendum religiosè illum solum.

Fides salvifica inter virtutes ordine est *prima*, ut sequentia argumenta ostendunt: I. Quia ipsa est fundamentum & radix totius divini cultus: absq; fide enim nec Deum agnoscere possumus, nec illi fidere, nec sperare vitam æternam, nec illum amare, adorare, invocare, nec alias cultus divini partes ei præstare, Hebr. 11. 6. *Atqui fieri non potest, ut absque fide quisquam Deo sit acceptus: Nam qui accedit ad Deum, hunc credere oportet esse Deum, & præmia largiri iis qui ipsum requirunt.* Hoc argumentum urget Gregorius Magnus lib. secundo super Ezechielem homiliâ decimanonâ.

II. Quia prima nobis à Deo mãdatur, prima à nobis requiritur, Joh. 6. 28. 29. Act. 16. 30. 31. 1. Joh. 3. 23.

III. Quia prima à Deo datur, unde cæteræ virtutes omnes & bona opera promanant, Rom. 14. 23. *Quicquid ex fide non est, peccatum est.* Gal. 5. 5 6. Jac. 2. 18. 22. Sic dicit Gregorius Magnus Episcopus Romanus, prologo expositionis primi libri Regum: *In salute fidelium fides operibus prior est.* Et lib. 2. super Ezech. homiliâ decimanonâ: *Priusquam bona opera insinuet, prædicat fidem per quam anima humiliter veniens, ad bonam actuum altitudinem sublevetur.* Et aliquantò post: *Non virtutibus venitur ad fidem, sed per fidem pertingitur ad virtutes.* Et mox: *Cornelius Centurio non operibus venit ad fidem, sed fide venit ad opera.* Et rursus: *Neque enim poterat bona agere, nisi antè credidisset.* Et mox: *Per fidem venit ad opera, sed opera est solidatus in fide.*

IV. Quia est initium & princeps pars justitiæ in nobis inchoatæ & nobis inhærentis, 1. Tim. 1. 14.

V. Quia ei opposita infidelitas est primum peccatum, ex quo alia peccata promanant, Roman. 14. 23. 1. Tim. 1. 13 Tit. 1. 15.

Consentiunt & Patres Orthodoxi. Petrus Diaconus & alii Orientis Episcopi, in epistola ad Fulgentium & alios Africæ Episcopos: *Ab hac igitur damnatione & morte nullus omnino liberatur, nisi gratia Redemtoris.* Et paulo post: *Sine hac igitur gratia potest quidem cogitare & desiderare humana, non autem potest cogitare aut velle divina, quorum primum & præcipuum fundamentum est, credere in Dominum gloriæ crucifixum.*

Porro fides salvifica est tum *in infantibus*: tum *in adultis*.

In infantibus fidem salvificam esse hinc constat:

I. Quia sunt in fœdere Dei gratuito, Act. 2. 39. & 3. 25.

II. Quia illis promissum est regnum cœlorum, Matth. 19. 14.

III. Quia placent Deo & justificantur coram ipso, Matth. 19. 14. *Omittite istos parvulos & ne prohibete eos ad me venire. Sine fide autem impossibile est placere Deo.* Heb. 11. 6.

IV. Quia illos Christus sibi adduci jubet, Matt. 19. 14. Quid ita? quia vita est, ut eos suis participes faciat & vivificet.

V. Quia Christo inseruntur, Christi participes fiunt: alioquin manerent filii Adami, & morti adjudicarentur. Nam quum in Adamo oẽs moriantur, 1. Cor. 15. 50. & nulla nisi in Christo vita nobis restet, quo infantes (maximè qui in tenella infantia moriuntur) vitæ æternæ hæredes fiant, eos cum Christo communicare oportet. VI. Quia promissus est illis Spiritus Sanctus, & revera donantur Spiritu Sancto, qui non potest esse in illis otiosus, sed ab eo sanctificantur & regenerantur, sicut ad Jeremiam dicit Deus Jer. 1. 5. *Quum nondum prodiisses ex vulva, sanctificavi te*: & 1. Reg. 14. 13. de Abija filio infante Jarobeami Regis Israelitarum: *Inest huic è domo Jarobeami aliquid boni erga Jehovã Deum Israelis*, Luc. 1. 15. dicitur de Johanne Baptista: *Spiritu Sancto implebitur etiam à ventre matris suæ.* Et v. 80. *Ipse autem puerulus crescebat & corroborabatur Spiritu.*

VII. Quia salutem obtinent æternã: licet in infantia moriantur, etiam in utero materno. Jam verò certum est, neminem salutem æternam consequi, nisi per fidẽ.

Fides autem salvifica in infantibus, est virtus in cordibus infan-

Digitized by Google

infantium ad vitam æternam electorum, absque externo ministerio verbi Dei creata immediate à Spiritu Sancto, qui pro ipsorum captu & modulo motus & inclinationes Deo placentes in ipsis excitat, & si adultam ætatem attigerint, paulatim fidem in eis auget & confirmat, ut non tantum habitu, sed etiam deinceps actu credant, veritatem Christi cognoscant, fiduciam in eo collocent, & Deo vivant ac serviant spiritu; quemadmodum ratio qua homines sunt, & à bestiis distinguuntur in ipsis est, etiamsi cum adolescente ætate demum actus rationis exserant: Aut si ante annos discretionis moriantur, ea fide serventur in æternum.

Fides ergo salvifica in infantibus est in principio habitus, & velut in semine quod in cordibus illorum Spiritus Sanctus insevit. Est autem in infantibus tantum electis ad vitam æternam, ut iam dictũ: at non in omnibus, sed tantummodo in illis, quibus visum est Deo semen fidei inserere. Multis enim electis ad vitam æternam fides salvifica confertur à Deo in adulta demum ætate, ut Dionysio Areopagitæ, Damari, & aliis.

Fides salvifica in adultis, est virtus qua illi non tantum in genere omni verbo DEI rectè intellecto, quod iam in Sacra Scriptura Canonica continetur, & in eo speciatim promissioni gratiæ in Evangelio annunciatæ firmiter assentiuntur, verum etiam unusquisque eorum pro se certa fiducia persuasus est non solum ad alios, sed ad se quoque pertinere promissionem gratiæ, & omnia beneficia salutis æternæ per unicum meritum Christi parta & in Evangelio oblata, Joh. 2.22. cap. 5.46.47. Rom. 4. v. 16.17. 18.19.20.21. Appellatur ab Augustino *fides Christianorum*, ab aliis *fides Christiana*: item *fides Theologica*.

Fides hæc est *habitualis*: quia virtus animi est habitus. De hac loquuntur Scripturæ, quum fidem vocant donum Dei quum docent illam nõ deficere, quum vocant πληροφορίαν, ὑπόστασιν, πεποίθησιν. Dicimus habitualem esse ad differentiam fidei actualis in iisdem adultis, de qua agetur infrà.

Partes eius tres sunt: *notitia verbi Dei, & in primis promissionis gratiæ: assensio eidem adhibita, & persuasio seu fiducia de certò obtinenda gratia promissa*. Nam nemo sanus certè negat in genere etiã fidem esse persuasionem animi, qua dictis alicuius assentimur, propter dicentis autoritatem, nulla oblata probatione dictorum.

Fidei salvificæ *partem primam* dicimus esse cognitionem & notitiam, non quod naturali ratione nostra assequamur & intelligamus an & quomodo sint vel fieri possint ea, quæ Deus dicit & credere iubet, quodque in causis & proprietatibus ea comprehendamus aut comprehendere possimus & debeamus, ut falsò sententiam nostram Papistæ interpretantur: Nam probè novimus, quod ea, quæ Deus iubet credere, naturalem superent & excedant intellectum, & naturaliter in causis & proprietatibus suis ab homine animali cognosci nequeant; ut Paulus 1. Cor. 2. docet: sed ideo cognitionem seu notitiam primã fidei salvificæ partem esse asseveramus, quod credentem seu crediturum necesse sit primum omniũ nosse verbum Dei, cui credendum est, quia *fides est ex auditu, auditus autem per verbum Dei*, Rom. 10.17. Cui autem verbum Dei nec auditum, nec prædicatum, sed prorsus ignotum est, quid credit ad salutem? Sicut Apostolus ait Rom. 10.14. *Quomodo autem credent ei, de quo non audierint?* Et quoniam nos non sumus Prophetæ & Apostoli, qui immediatè à Deo ipso verbum ipsius audiamus, sed per Scripturam Sacram, & externum aliorum hominum ministerium ordinariè nobis innotescit, quid ad salutem credendum sit: ideò secundum modum ordinarium & cõmunem fidelibus, fidei salvificæ pars prima est ἐπίγνωσις seu notitia certa veritatis credendæ, religiosè atque accuratè exploratæ, an verè sit verbum DEI, aut consentiat cum Sacris Scripturis, extra quas nihil nobis ad salutem credendum est. Loquimur iam (quod repetendum est) de notitiæ consequendæ communi modo nobis conveniente & destinato post traditam nobis à Deo Scripturam Propheticam & Apostolicam, quæ verè est verbum Dei, & ex quo doctrinæ omnes examinandæ.

Certa notitia exploratę veritatis divinæ fidelibus est necessaria:

I. Quia est mandata à Deo, Jes. 33. v. 13. *Audite longinqui quod feci, & agnoscite propinqui potentiam meam*. Hose. 14. 9. *Qui est sapiens intelligat ista, intelligens etiam agnoscat ista: nam recta sunt via Iehova, & iusti ambulabunt in eis*. Et Joh. 5.39. *Scrutamini Scripturas, quia vos videmini vobis in ipsis vitam æternam habere: & illæ sunt quæ testantur de me*. Roman. 16.19. *Volo vos sapientes quidem esse in rebus bonis, simplices verò in malis*. 1. Cor. 10.15. *Ut intelligentibus loquor: iudicate vos quod aio*. Si dogmatibus quæ Apostoli ipsi proponebant, non erat temerè credendum, sed iubebat Apostolus iudicare, quod ipse proponebat: multò magis iudicanda & examinanda sunt decreta Conciliorum Episcopalium, & cognoscendum an verè congruant cum verbo Dei in Sacra Scriptura Ecclesiæ & omnibus fidelibus commendato. Et 1. Thess. 5.19.20.21. *Spiritum ne extinguite: Prophetias ne pro nihilo habete: Omnia explorate: quod bonum fuerit, retinete*. 1. Joh. 4. 1. 2. *Dilecti, ne cuivis Spiritui credite, sed probate Spiritus an ex Deo sint: nam multi pseudoprophetæ venerunt in mundum. Ex hoc cognoscite DEI Spiritum: quicunque Spiritus profitetur Iesum Christum in carnem venisse, ex Deo est*.

II. Quia præclarè à S. S. commendatur, veluti in Berœensibus, Act. 17.11.12. *Hi autem Iudæi, qui erant Thessalonicæ fuerunt isti generosiores, ut qui receperint sermonem cum omni alacritate, quotidie examinantes Scripturas, an hæc ita se haberent. Multi igitur crediderunt ex eis, & Græcarum mulierum honoratarum & virorum non pauci*. Si Berœenses generosè & rectè fecerunt, quod dogmatibus Apostoli Pauli non temerè crediderunt, sed illa prius ex Scriptura Sacra examinarunt, an cum illa consentirent, & postquam id certò cognovissent, demum crediderunt: tum & illi generosè & rectè faciunt, qui hodie dogmata, sive Conciliorum Episcopalium, sive aliorum non approbant & suscipiunt, nisi ad Scripturam ea examinaverint, & certò cognoverint prius, ea cum Sacra Scriptura consentire. Roman. 15. 14. *Persuasum autem habeo, & ipse ego de vobis: fratres mei: quod ipsi per vos pleni sitis bonitate, impleti omni cognitione, & qui possitis etiam vos mutuo admonere*.

III. Quia eius neglectus certum periculum atque damnum affert. Qui enim ab alio audiunt quidpiam pro verbo Dei proponi, quod non explorant & cognoscunt, prius certò an verè sit verbum Dei: ii facilè & sæpenumero decipi & seduci possunt, imò facto ipso decipiuntur & seducuntur. Exemplo est 1. Reg. 13. vir ille Dei iussus Iarobeamo regi Israelitarum idololatræ denunciare vindictam Dei, & prohibitus edere & bibere quicquam Bethele: qui quum alii Prophetę falsò prętexenti verbum Dei credidisset & obtemperasset, non tantum obiurgatus, sed etiam morte affectus in itinere fuit. Facile autem cognovisset, alterius illius Prophetæ mentientis sermonem nõ esse verbum Dei, sed cum

ad illud verbū Dei, quod prius ipsemet à Deo acceperat examinasset. Ita Iudæi gravissimas pœnas sibi attraxerunt quod Pseudoprophetis verbum Dei prætexentibus crediderunt, quo nomine à Propheta Jeremia sæpe fuerunt reprehensi. Achabus rex Israelitarum ad interitum festinavit, quum Pseudoprophetarum suorum sermonem verbum Dei esse credidit, eique mortem gessit, 1. Reg. 22. Quam multos perdidit doctrina Pharisæorum, quam tamen illi verbum Dei esse dictitabant? Quantum in periculum animarum se coniecerunt Galatæ, credentes illis, qui eis persuaserant, oportere ipsos circumcidi & observari ceremonias Mosaicas? Quidam è secta Pharisæorum, quasi ab Apostolis edocti, docuerunt Antiochiæ, nisi Christiani circumciderentur ritu Mosis, non posse eos servari, Act. 15. 1. quod tamen ab Apostolis non acceperant, ut ipsimet Apostoli testantur, Act. 15. 24. quam Pharisaicam doctrinam, quicunque pro Apostolica amplexi fuerunt, & absque ulteriore cognitione & inquisitione crediderunt, in periculum certum se præcipitarunt. Sic apud Thessalonicenses & alios, qui pro Apostolicis dogmatibus aut epistolis & scriptis susceperunt humana somnia aut figmenta aliorum, extra periculum minimè fuerunt. Notitia igitur certa veritatis credendæ primo omnium requiritur, ne pro verbo Dei habeamus, quod non est, neve pro vero & Scriptis Sacris consentaneo recipiamus, quod verum non est, nec Scripturis Sacris consentiens.

IV. Quia illa est petenda à Deo nobis & aliis: ut David facit sæpe Ps. 119. v. 34. *Fac ut intelligam, ut custodiam legem tuam, observemque eam ex toto animo.* v. 73. *Redde me intelligentem, ut discam præcepta tua.* v. 125. *Servus tuus sum, prudentem me redde: ut cognoscam testimonia tua.* v. 144. *Iustitia testimoniorum tuorum est in seculum: prudentem me effice, ut vivam.* Et v. 169. *Appropinquet clamor meus ante faciem tuam, Iehova: secundum verbum tuum prudentem redde me.* Ephes. 1. 16. 17. 18. *Non cesso gratias agere pro vobis, mentionem vestri faciens in precibus meis. Ut Deus Domini nostri IESV Christi, Pater ille gloriæ, det vobis Spiritum sapientiæ & revelationis per agnitionem ipsius: Illuminatis oculis mentis vestræ: ad sciendum quæ sit spes illa vocationis ipsius, & quæ opes gloriæ hæreditatis ipsius in sanctis.*

V. Quia pro illa gratiæ Deo à sanctis aguntur & sunt agendæ, 1. Cor. 1. v. 4. 5. *Gratias ago Deo meo semper de vobis ob gratiam Dei, quæ data est vobis in Christo Iesu: Quod in omnibus ditati sitis in ipso, omni loquendi facultate, omnique cognitione.*

VI. Quia interdum Synecdochicè totam fidem salvificam complectitur, ut Joh. 19. v. 23. *Scio redemptorem meum vivere.* Jesa. 53. 11. *Cognitione sui iustificabit iustus servus meus multos.*

Papani contra negant, fidem salvificam esse notitiam, quorum argumenta Bellarminus recitat libro 1. de iustificatione capite 7. ad quæ distinctè respondebimus:

I. *Causa notitiæ non est ipsa notitia.*
Fides est causa notitiæ.
Ergo fides non est ipsa notitia.

Assumtionis probatio. Nam in primis Jesaias cap. 7. apertè protestatur: *nisi credideritis, non intelligetis.* Ubi videmus, fidem non esse intelligentiam, sed viam & gradum ad intelligendum. Quod aliis verbis dixit etiam de rebus naturalibus ille Philosophus: *Adolescentem oportet credere.*

RESP. *Primò*, propositio est tantum vera de propriis loquutionibus, non autem de metonymicis, in quibus causa ponitur pro effectu. *Secundò*, est in assumtione processus à dicto secundum quid. Fi-

A des enim est quidem causa amplioris notitiæ: Nam posteaquam credidimus verbo Dei, crescit & augetur in nobis notitia: sed tamen fides etiam est notitia. Nisi enim noverimus Deum esse, & esse veracē, servantem promissorum: item, esse revera Dei verbum, quod credendum proponitur: non credemus. Ut autem sciamus illud, efficit Spiritus S. *Tertiò*, adducitur testimonium ex Jesaia, falsa versione depravatum. Textus enim Hebræus habet versicul. 9. כי לא תאמנו אם לא תאמינו, hoc est, *nisi credideritis, profectò non stabilemini*, vel *non permanebitis.* Ubi videmus, Prophetam non loqui de notitia seu de intelligentia, sed de confirmatione, seu stabilitate regni Iuda. *Quartò*, Philosophi dictum de rebus naturalibus est *ἀπροσδιόνυσον* ad res divinas traductum.

B II. *Quicquid distinctum est à notitia, id non est notitia:*
Fides distincta est à notitia:
Fides igitur non est notitia.

Assumtionis probatio, 1. Corin. 13. ver. *Apostolus distinguit notitiam à fide, tanquam duo diversa dona: Si* (inquit) *habeam prophetiam, & noverim mysteria omnia, omnemque notitiam, & si habeam fidem, &c.*

RESP. *Primò*, Assumtio non rectè probatur ex allegato testimonio: Nam in assumtione intelligitur fides iustificans: At in testimonio Paulino, tantum fides miraculorum; quòd liquet ex sequentibus verbis: *adeò ut montes transferam. Secundò*, dissentit Jesuita à Thoma Aquinate, qui in explanatione

C huius loci, fidem nequaquam separat à cognitione; sed disertè dicit: Apostolum proponere quatuor dona gratuita, ad cognitionem pertinentia; scil. sapientiam, scientiam, FIDEM & prophetiam. Eadem est Nicolai Lyrani sententia.

Replicatio: *Non intelligi in testimonio Paulino tantum fidem miraculorum, aiunt Papistæ inde liquere, quia Paulus expressè nominat, Omnem fidem, πᾶσαν τὴν πίστιν.*

RESP. Homonyma est vox *omnis*; quæ hoc loco non significat universalem complexum specierum, sed unius speciei quandam perfectionem, & (ut ita loquar) totalitatem declarat: Ita ut *omnis fides* hoc

D loco idem sit ac *tota* seu *perfecta fides.* Sicut etiam Thomas Aquinas in huius loci explanatione declarat; Sic enim ait; *Potest exponi id, quod dicit omnem fidem, idest, omnium articulorum: sed melius est, ut exponatur omnem, id est, perfectam fidem, propter illud, quod subditur, ita ut montes transferam. Dicitur enim Matt. 17. Si habueritis fidem, sicut granum sinapis, dicetis monti huic, transi hinc & transibit. Et quamvis granum sinapis sit minimum quantitate, non tamen intelligitur parva, sed perfecta fides grano sinapis comparari.* Similiter declarat Glossa ordinaria interlinearis.

Triplicatio: *Per omnem fidem non intelligitur hic perfecta fides, qua miracula eduntur: quia multi sancti perfectam fidem habuerunt, nec tamen ullus legitur montes transtulisse.*

E RESP. Thom. Aquinas in explanatione 1. Cor. 13. rectè respondet: *Hoc solvitur per id, quod 1. Cor. 12. dicitur: Vnicuique datur declaratio Spiritus ad utilitatem. Illo enim modo, loco & tempore, miracula per gratiam Spiritus S. fiunt, quo Ecclesia requirit utilitas. Fecerunt autem sancti multò maiora, quam translationem montium, prout erat fidelibus utile, putà suscitando mortuos, dividendo mare, & alia huiusmodi opera faciendo. Et hoc etiam fecisset, si necessitas affuisset.*

Instantia: *Similiter distinguit Apostolus notitiam à fide*, 1. Cor. 12. 8. 9. *Huic quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii verò sermo notitiæ per eundem Spiritum: alteri verò fides per eundem Spiritum.*

RESP.

Digitized by Google

RESP. *Primò*, allegatur testimonium impertinens. Falsum enim est Apost. in hoc discernere notitiam à fide iustificante: sed discernit *sermonem notitiæ à fide. Secundò*, hic quoque homonyma est vox *fides*; quæ in dicto Pauli, *vel* significat specialem fidem, per quam eduntur miracula: quod fatetur ipsemet Bellar. qui ait: hic intelligi eximiam fidem, quæ montes etiam transferre possit: At in assumtione probanda intelligitur fides iustificans. *Vel* per metonymiam subiecti, intelligitur sermo, seu facultas proponendi doctrinam de fide; ut exponit Thomas Aquin. in explanatione huius loci, ubi ait: *Alteri datur fides in eodem spiritu, non autem hic accipitur pro fidei virtute, quoniam hoc commune est omnibus membris Christi; secundum illud Hebr. 11. Sine fide impossibile est placere Deo. Sed accipitur pro sermone fidei, prout scilicet homo potest recte proponere ea, quæ fidei sunt.* Similiter explicat Glossa ordinaria interlinearis. A B

III. *Si fideles est necesse captivare intellectum in obsequium Christi, tum fides non est notitia: At prius est; ut patet ex 2. Cor. 10. v. 5. & in captivitatem redigendo omnem cogitationem ad obediendum Christo: Ergo & posterius.*

RESP. *Primò*, Amphibolia est in phrasi propositionis, *captivare intellectum in obsequium Christi.* Nam si idem declarat, ac credere Evangelio Christi, utcunq; intellectui non regenerato ac rationi corruptæ illud absurdum videatur; & propterea etiam notitia, de hominis animalis sapientia intelligatur: vera erit propositio. Neque etiam nos dicimus, fidem esse notitiam rationi humanæ, à Spiritu S. non regeneratæ, consentientem. Sin verò denotet, non intelligere ea, quæ sunt credenda, ita ut etiam notitia negetur articulorum fidei; tum falsissima est propositio. *Secundò*, perperam accommodatur testimonium Pauli, ex 2. Cor. 10. 5. ad probandam assumtionem. Nam in assumptione dicitur, fidelibus esse necesse, captivare intellectum in obsequium Christi: At Paulus ait, *arma militiæ suæ divinitus esse valida, ad subversionem munitionum, ratiocinationes evertendo, omnemq; sublimitatem, quæ sese extollit, adversus cognitionem Dei: & in captivitatem redigendo omnem cogitationem, ad obediendum Christo.* Assumtio igitur *primò* tribuit fidelibus, quod Paulus ascribit armis militiæ suæ. *Deinde* assumtio tollit omnem cognitionem: At Paulus tollit tantum cognitionem terrenam, quæ se extollit adversus cognitionem DEI cælestem & spiritualem. C D

IV. *Quod est coniunctum cum obedientia, id non est notitia:*

Fides est coniuncta cum obedientia: Fides igitur non est notitia.

RESP. Propositio est falsa, propter errorem falsorum oppositorum. Obedientia enim fidei non tollit notitiam, sed requirit, Joh. 10. 38. *Vt cognoscatis & credatis, Patrem in me esse, & me in eo.* 1. Joh. 4. 16. *Et nos cognovimus & credidimus, charitatem, quam habet Deus in nos.*

Propositionis probatio. Quorsum enim obedientia in credendo opus esset, si per fidem notitia præberetur? E

RESP. Est manifesta principii petitio, in qua idem prorsus ταυτολογίᾳ quadam, tantum interrogatione figurata petitur; similis huic: *Vera Ecclesia est Catholica: Quomodo enim esset vera, si non esset Catholica?*

His igitur argumentis non evincitur, fidem notitiam non esse; ac proinde etiam absurdissimum est, quod Bellar. ait; *Fidem melius per ignorantiam, quam per notitiam definiri.*

Hæc de prima parte fidei salvificæ.

Secunda pars fidei salvificæ, est συγκατάθεσις, id est, assensus firmus omni verbo Dei, & speciatim promissioni gratiæ adhibitus, non propter evidentiam rei & probationum, nec propter notitiam causarum & proprietatum rei, de qua aliquid credendum, sed propter autoritatem dicentis Dei. Nam verbo Dei assentimur, propter Dei autoritatem, nō autem propter rationes à Deo nobis allatas; Assentiendum enim est Deo dicenti & promittenti, etiam si non intelligeremus, an & quomodo esse vel fieri possit, quod Deus dicit & promittit. Credimus nobis *incognita* videlicet naturaliter, sed tamen cognita per revelationem divinam, propter quam firmiter assentimur.

Tertia est πληροφορία, ὑπόστασις seu πεποίθησις, id est, plena persuasio & fiducia veracitatis seu fidelitatis, potentiæ & misericordiæ Dei, ac proinde & salutis seu vitæ æternæ per & propter Christi meritum seu iustitiam, quam certò unusquisque statuit sibi quoque donari & imputari.

Hactenus fuerunt partes fidei salvificæ.

Eius *caussa efficiens & conservans* ἀρχιτεκτονικὴ & *princeps* est Deus Pater, Filius & Spiritus S. unus ille Jehova, cuius donum supernaturale est Fides salvifica, & quoad initium, & quoad incrementum, & quoad consummationem, quum ab eo detur ut credamus, ut in fide proficiamus, & in eadem usque ad finem perseveremus.

Quòd à DEO sit initium fidei salvificæ, docet Paulus cum ait Phil. 1. v. 6. *qui incepit in vobis opus bonum*: & clarius v. 29. *Gratis datum est vobis in Christi negotio, non solum in eum credere, sed etiam pro eo pati.* Docet Christus dicens Petro Matth. 16. v. 17. *Caro & sanguis hæc non retexit tibi, sed Pater meus qui est in cælis.* & Paulus iterum 2. Cor. 3. v. 5. *Non quod idonei simus per nos ipsos ad cogitandum quicquam, veluti ex nobis ipsis: sed quòd idonei sumus id ex Deo est.*

Deinde ipsum etiam velle credere est à Deo, non à nobis, Phil. 2. 13. *Deus enim is est qui efficit in vobis & ipsum velle, & ipsum agere pro gratuita sua benevolentia.* Joh. 16. v. 44. *Nemo potest venire ad me*, id est, credere in me, *nisi pater qui misit me, traxerit eum*, id est, ex nolente volentem effecerit. Non ait *duxerit*, ne putemus illic aliquo modo præcedere voluntatem humanam. Quis enim trahitur, si iam volebat? Ergo in initio fidei in eiusque acceptione homo se habet purè passivè, quum homo ipse in se non efficiat fidem, sed à Deo infusam accipiat tantum. Nemo tamen venit ad Christum nisi volens. Pater enim trahit ad Christum non cogendo invitos, sed operando intus ut velint, revelando Filium suum & largiendo Spiritum S. per quem fidem Evangelii inspirat, per quem oculos mentis nostræ illuminat, per quem nos docet, & dulcissimo raptu ad Christum trahit, sic ut volentes ex nolentibus faciat, utq; cupidè trahentem Patrem sequamur: Et v. 45. *Quisquis audivit à Patre, & didicit, venit ad me*, id est, credit in me. Matth. 11. v. 25. *Illo ipso tempore respondens Iesus, dixit. Gloriam tibi tribuo Pater Domine cæli & terræ, quòd hæc occultaveris sapientibus & intelligentibus: & ea detexeris infantibus.* 1. Cor. 2. v. 4. 5. *Neque oratio mea & præconium meum versatum est in persuasoriis humanæ sapientiæ verbis, sed in demonstratione spirituali, & potente. Ne fides vestra consistat in sapientia hominum, sed in potentia Dei.* Jo. 15. 5. *Seorsim à me nihil potestis facere.* 2. Cor. 12. 9. Gal. 5. 22. *Fructus Spiritus est charitas*

Digitized by Google

gaudium, pax, iræ cohibitio, benignitas, bonitas, fides, A
lenitas, continentia.

Obiicitur I. *Quicquid est in nobis ante Spiritum S. eius causa efficiens non est Spiritus S.*
At fides est in nobis ante Spiritum S.
Ergo fidei causa efficiens non est Spiritus S.

Assumtio probatur: *quia fide accipimus Spiritum Sanctum.*

RESP. *Primò*, Maiorem limito: Quicquid est in nobis ante Spiritum S. nempe *reipsa*, eius causa efficiens non est Spiritus S. At fidem in nobis ante Spiritum S. esse *reipsa*, negatur. Nam Spiritus S. est etiam in illis qui non credunt, verum ut Deus ubiq; existens sua essentia, & ut suadens tantum, non ut sanctificans. In electis autem repente fidem inserit cordibus, sic ut causa sit fidei, prior illa & ordine & B dignitate. Fides quidem prius à nobis sentitur, quàm præsentia Spiritus regenerantis: reipsa tamen Spiritus regenerationis est in nobis ante fidem.

Deinde assumtionis probatio est ambigua. Fide enim accipimus Spiritum S. nõ quòd fides sit prius in nobis ex naturæ viribus, & postea demum accedat Spiritus S. Ille enim error est Pelagianorum: & actio Spiritus sancti creantis in nobis fidem est prior fide, etsi tempore simul sit: sed quòd fidei initium sit acceptio Spiritus sancti: & quòd fide inchoata, magis magisque per eam augeantur dona Spiritus sancti, quæ per fidem in nobis operatur.

Obiicitur II. Fides impetrat Spiritum S. per preces, Luc. 11. v. 13. *Quantò magis Pater vester cœlestis dabit Spiritum S. petentibus ab ipso?* Ergo fidei causa C efficiens non est Spiritus S.

RESP. Antecedens non est simpliciter intelligendum, sed secundum quid. Fides impetrat Spiritum S. nimirum maiore copia, per preces videlicet renatorum per Spiritum S. qui in eis format preces, Rom. 8. 26. 27. Initio autem datur Spiritus S. electis non petentibus. Rom. 10. 20. Ex his patet initium fidei salvificæ esse à Deo: Unde non dubitavit Augustinus retractare opinionem suam, qua aliquando initium fidei nobis adscripserat nostrum esse credere, Tomo primo retractationum libro primo, cap. 23.

Quòd à Deo sit progressus seu profectus fidei salvificæ, patet inde, quia à Deo incrementa fidei petenda sunt, sicut pater lunatici adolescentis fecit, D exclamans cum lacrymis ad Christum, Marc. 9. v. 24. *Credò Domine, succurre incredulitati meæ*: Et Apostoli dixerunt Domino, Luc. 17. 5. *Adauge nobis fidem.* Patet etiam inde, quia Deo pro incrementis fidei gratiæ agendæ sunt; Sic enim Paulus scribit 2. Thess. 1. 3. *Gratias agere debemus Deo semper de vobis fratres, ut par est, quòd vehementer augescat fides vestra.*

Quòd denique perfectio & consummatio fidei sit à Deo, sequentia testimonia Scripturæ ostendunt. Philip. cap. 1. v. 6. *Persuasum habens hoc ipsum fore ut qui incepit in vobis opus bonum, perficiat usque ad diem Iesu Christi.* 2. Thessal. 1. v. 11. *Cuius etiam rei gratia oramus semper pro vobis, ut vos dignetur ista vocatione Deus noster, & compleat omnem suæ bonitatis gratuitam* E *benevolentiam, & opus fidei potenter.* Ita neque velle credere possumus, nisi Deus ipse præparet voluntatem, & det illud velle: & postquam dono Dei voluerimus, non sufficit voluntas nostra, & cursus noster, nisi Deus & vires currentibus præbeat, & ad metam salutis perducat.

Hinc Scholastici vocant *fidem infusam & Theologicam*. Sic enim Thomas Aquinas ait: *Virtutes Theologicas ita vocari, quòd à solo Deo in nobis creentur.*

Proinde fides salvifica Dei regenerantis est, non liberi nostri arbitrii: doni est, non meriti: gratiæ, non naturæ: adventitia, non hæreditaria: supernaturalis, non naturalis.

Nam quod naturale est, semper est cum natura simul: fides autem salvifica non est semper cum natura simul. Fuit enim tempus cum Paulus fidei expers fuit, 1. Timoth. 1. 13. Damaris item & Dionysius Areopagita & alii innumeri ad fidem Christi conversi, sive ex Judæis, sive ex Gentibus.

Item quod à Deo ex gratia infunditur, naturale non est: Atqui fides salvifica à Deo ex gratia infunditur. Non est igitur naturalis.

Præterea quod naturale est, omnium est: at fides non est omnium.

Fixum igitur firmumque esto, fidem salvificam esse donum Dei, eamq; totam, tam quoad initium, quàm quoad incrementa & consummationem: ac nequaquam initium fidei esse à nobis, seu à viribus naturæ nostræ, & consummationem tantum à Deo.

Quapropter damnamus Pelagianorum errorem, quo fides naturalis esse statuitur, & fidei initium nobis seu naturæ nostræ corruptæ viribus tribuitur: & probamus Concilii Arausicani secundi canonem quintum: *Si quis, sicut augmentum, ita etiam initium fidei ipsum credulitatis affectum, quo in eum credimus, qui iustificat impium, & ad regenerationem baptismatis pervenimus, non per gratiæ donum, id est, per inspirationem Spiritus sancti corrigentem voluntatem nostram ab infidelitate ad fidem, ab impietate ad pietatem, & naturaliter nobis inesse dicit, Apostolicis dogmatibus adversarius approbatur, beato Paulo dicente: Confidimus, quia qui cœpit in vobis bonum opus, perficiet usque in diem Domini nostri Iesu Christi. Et illud: Vobis datum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed etiam ut pro illo patiamini. Et, gratia salvi facti estis per fidem, non ex vobis: DEI enim donum est. Qui enim fidem qua in Deum credimus, dicunt esse naturalem, omnes eos, qui ab Ecclesia CHRISTI alieni sunt, quodammodo fideles esse definiunt.*

Causa προηγουμένη, id est, antecedens interna, est primò propositum æternæ electionis, Johan. 6. v. 37. *Quicquid dat mihi Pater, ad me veniet*, id est, quisquis electus est à Patre meo in me, & separatus à mundo reprobato, in me credet, Actor. 13. v. 48. *Et crediderunt quotquot erant ordinati ad vitam æternam.* Matth. 11. v. 46. Deinde gratia seu gratuita Dei benevolentia, Philip. 1. v. 29. *Gratis datum est vobis in Christi negotio, non solùm in eum credere, sed etiam pro eo pati.* Tum vocatio secundum propositum, non tantum externa, sed multò magis interna: vocamur enim ut credamus 2. Thessal. 2. 3. 14. Atque hæc est vera præparatio nostri ad fidem suscipiendam, nempe gratuita Dei electio & efficax vocatio.

Causa προκαταρκτική, seu impellens externa propter quam Deus nos fide salvifica donat, est meritum Christi, non autem meritum nostrum, non præparatio nostra, aut opera nostra præparatoria. Rom. 9. v. 30. & 10. 20.

Causa organica fidei extraordinariè in hominum mentibus accensæ, id est, antequam verbum Dei illis auditum per prædicationem externam fuerit, ex quo & propter quod fides nascatur, non est: ut ostendit exemplum Abrahami, quem colentem deos alienos Deus fide donavit non adhibito prius externo verbi præconio, Genes. 12. 1. *Dixerat enim Iehova Abrahamo* (sed nullo interveniente hominis ullius externo ministerio) *abi à terra tua*, &c. Josuæ 24. 2. 3. Hebr. 11. 8. *Per fidem vocatus Abrahamus auscultavit Deo, abiundo in locum quem accepturus erat in hæreditatem, & exivit, nesciens quò esset venturus.*

In

In generatione autem ordinaria fidei salvificæ in adultis, est causa organica.

Eaque non est externa visio eorum quæ credenda sunt Joh.6.36. & 20.29. unde fides salvifica non nascitur ex sensu externo, tactu, adspectu: neque miracula Joh.12.37. neque eloquentia ac disciplina ulla humana. 1.Cor.1.v.17. & sequentibus, & cap.2. v.1. & sequentibus: neque frequens iteratio actuum humanorum: neque generatio carnalis ex parentibus fidelibus Johan. 1. vers.13. neque propinquitas sanguinis Johan. 7.5. neque testimonium Ecclesiæ: sed testimonium divinum & supernaturale, hoc est, verbum Dei, tum totum in genere & communiter, tum Evangelium in specie & propriè; idque per alios fideles seu Ecclesiam prædicatum & auditum, non tantum auribus corporis sed etiam cordis, vel religiosè lectum, seria meditatione perpensum, & in puro corde custoditum, Johan.4.41.42. Rom.10.17. Joh.6.45. Actor.4.v.4. & cap.17.v.11.12. Sic Angelus ut fidem resurrectionis Christi ex mortuis adstrueret, revocavit mulieres ad verbum Christi, Matth.28.6. Marc.16.7. Sic passionis & resurrectionis suæ fidem adstruxit Christus ex verbo Dei nempe ex Prophetis, Luc.24. Hoc enim instrumento nimirum Verbo DEI prædicato externè ab homine aliquo sive pastore Ecclesiæ sive privato aliquo, Spiritus Sanctus ordinariè in adultis fidem procreat. Verbum enim Dei credenda proponit, Rom. 10. 8. *Prope te verbum est in ore tuo & in corde tuo. Hoc est verbum illud fidei quod prædicamus.* Verbum Dei mandat nobis ut credamus, Marc.1.15. *Credite Evangelio.* Johan. 12: 36. *Dum lucem habetis, credite in lucem* & cap. 14. 11. Ita fides nascitur ex verbo Dei audito, sed afflante Spiritu Dei: & nititur testimoniis non humanis, sed divinis. Proinde fides salvifica hoc etiam nomine non est naturalis: quum sit ex testimonio divino supernaturali. Imò fides salvifica absque verbo Dei esse non potest, sic ut ubi nullum verbum Dei est, ibi nulla sit fides.

OBJICIUNT quidam: *Si Spiritus Sanctus est autor fidei per instrumentum verbi Dei: cur igitur non omnes credunt, qui verbum Dei audiunt?*

RESP. Quia Spiritus Sanctus efficaciam verbo prædicato & audito adjungit in quibus vult, & non omnes intus etiam docet, sed quos vult. Causam autem voluntatis ejus nos reddere non possumus; nec tenemur, sed in beneplacito Dei nobis acquiescendum, ut Christus docet Matth.11.v.25.26. Unde Evangelium prædicatum est aliis odor vitæ ad vitam, aliis odor mortis ad mortem.

INSTANT: *Si ita res habet, tum auditoribus non est necesse adhibere studium in auditione verbi Dei: quia frustra id facerent, quum universum pendeat à Spiritu Dei.*

RESP. Negatur consequentia: quia etsi universum à Spiritu Dei pendeat, & nemo per externum auditum verbi Dei credat, nisi accesserit interna operatio Spiritus Sancti regenerantis & fide donantis: tamen necesse est studium adhiberi in auditione verbi DEI quia omnes mandato Dei obligati sunt, ut verbum Dei studiose & attente audiant, eique assentiantur; & ni fecerint, pœnas incurrunt. Nec audiendi sunt, qui dicerent, se non potuisse credere, & etsi periculum virium suarum fecissent, conatum tamen irritum futurum. Nam hoc non magis excusat eos, quam si servus claudus ab hero suo jussus aliquo ire, non eat, sed excusare se velit eo quod claudus sit.

OBJICIUNT II. *Multis datur fides sine ministerio verbi Dei, ut infantibus: ut Paulo in itinere Damasceno converso,* Actor. 9. *Ergo verbum Dei non est organum per quod fides nobis datur.*

RESP. Quum dicimus fidem dari per ministerium verbi Dei, loquimur de adultis, & de via ordinaria qua Deus fidem in nobis gignit.

Organum autem fidei salvificæ communiter quidem est, ut paulo ante dictum, totum verbum Dei, quod jam libris Veteris & Novi Testamenti comprehensum; proprie vero est Evangelium de Christo, Rom.10.vers.8.14.15.16.17. Fidem enim in Christum Lex in genere, Evangelium in specie præcipit. Lex præparat credituros: Evangelium autem immediatum est organum Spiritus Sancti, quo fidem accendit.

Idem verbum Dei est organum seu instrumentum, quo fides semel procreata alitur & conservatur.

Et ut magis succurreret Deus infirmitati nostræ, addidit verbo sacramenta; quæ fidem jam procreatam non tantum confirmant, sed etiam augent & conservant. Ac ut fides causa est precationis, ita precatio causa est incrementorum & conservationis fidei.

Causa συνεργοῦσαι sunt ministri Dei, non quidem gignentes in nobis fidem, sed verbum fidei annunciantes, 1.Corinth.3.v.5. & alii fideles suo exemplo & sermonibus ad credendum invitantes, Hebr.13 7. Joh.4.39.

Nam ministerio Ecclesiæ ordinarie opus est, per quod Deus efficaciter operatur & fidem in nobis gignit.

Fides tamen non pendet; ut nec nascitur ex autoritate Ecclesiæ aut ejus qui prædicat verbum Dei, sed ex divino illo verbi semine, Deo per Spiritum Sanctum operante & dante incrementum, 1.Cor.3.v.6.7.

Unde duo sunt ex quibus fides nostra pendet; verbum Dei, quod foris per ministerium Ecclesiæ sonat: & Spiritus Sanctus, qui intus fidem accendit, Jes.59.21. *Hoc erit fœdus meum cum istis ait Iehova, Spiritus meus qui est in te & verba mea quæ posui in ore tuo.* Et Johan.15.26.27. Sic verbum Dei est unicum externum fundamentum, quo fides nostra nititur, sicut idem est unicum externum medium, per quod fides nascitur, teste Paulo, qui Roman.10.17. ait: *Fides est ex auditu, auditus autem per verbum Dei.*

Ex auditu fides est non tantum externo, sed conjuncto cum interno. Huc facit illud Christi; *Qui habet aures ad audiendum, audiat.* In eo enim per verbum Dei accenditur fides, qui non tantum auribus corporis audit, sed etiam corde.

Quapropter verbum Dei est necessario audiendum, eique auscultandum, tum quia sic mandatum à Deo, Jesa 1. vers. 10. *Audite verbum Iehovæ, ductores Sodomi: auribus percipite doctrinam Dei nostri, populi Hamoræ:* tum quia per illud fides salvifica in nobis procreatur & conservatur.

Errant proinde qui fidei statuunt tria fundamenta, *naturam, Scripturam & consuetudinem.* Fides enim Christiana proprie est rerum, quæ sunt supra & præter naturam, ut articuli Symboli Apostolici satis perspicuè docent; qua in re fortitudo & vis fidei Christianæ perspicitur. Fide intelligimus & accepimus quæ sunt supra & præter naturam. Fidei igitur fundamentum non est, nec potest esse natura.

Multò minus *consuetudo* est fundamentum fidei: quia consuetudo ad externas ceremonias & politiam Ecclesiam externam pertinet, non ad fidei mysteria salvifica.

OBJICITUR. *Ex natura & consuetudine Paulus* A *Apostolus argumenta sumit, quibus ea quæ dicit confirmat: Ergo natura & consuetudo sunt fundamenta fidei.* Antecedens probare conatur ex 1. Cor. 11. v. 14. 15. 16. *An ne natura quidem ipsa hoc vos docet, quod viro quidem comatum esse dedecori sit? Contra mulieri, comatam esse decori sit? nam coma pro velamine data est ei. Quod si quis videtur contentiosus esse, nos ejusmodi consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei.*

RESP. Antecedens distinctio. Ex natura & consuetudine argumentantur Paulus, non ad confirmandos articulos fidei, sed ad asserendum decorum in externa Ecclesiæ politia & moribus externis; ut verba Pauli perspicue monstrant. B Papistarum etiam assertio falsa est Ecclesiæ autoritatem sufficere ad generandam in nobis fidem.

OBJICITUR quod Paulus dicit Rom. 10. v. 14. *Quomodo credent ei de quo non audierint? quomodo autē audient absque prædicante?* Hinc colligunt Papistæ. Scripturis sacris non aliter credi nisi propter Ecclesiæ prædicationem & testimonium.

RESP. Negatur consequentia. Nam verbi quidem prædicatio externum medium est à Deo institutum, per quod fides in mentibus audientium generatur: sed tamen non propter prædicationem Ecclesiasticam creditur. Distingui debent particulæ *per* & *propter*. Per Ecclesiam quidem credimus, 1. Cor. 3. v. 5. sed non propter ecclesiam. C

MATERIA fidei salvificæ, non est voluntas nostra, ex qua fides generetur, aut tanquam è potentia educatur, quum fides sit donum Dei: sed certa non tantum verbi Dei in genere, verum etiam propitiæ voluntatis Dei erga electos notitia, à Spiritu Sancto nobis indita ac revelata, gratuitæ in Christo promissionis veritate nitens & coniuncta cum firmo assensu. Sicut enim artium & scientiarum materia in mente humana, est notitia certa præceptionum, regularum, axiomatum è quibus artes & scientiæ constant: ita fides salvifica est notitia & assensio axiomatum & promissorum divinitus revelatorum & animæ impressorum per Spiritum Sanctum, Ephes. 1. 17. 18. 19. 2. Cor. 6. 1. Heb. 10. 34. 1. Joh. 3. v. 2. D *Scimus autem fore, ut quum ipse factus fuerit manifestus, similes ei simus.* Et vers. 5. *Scitis illum patefactum esse, ut peccata nostra tolleret.* Et vers. 14. *Nos scimus nos translatos esse ex morte in vitam.* Et cap. 5. v. 15. *Quod si scimus, eum audire nos, quicquid petierimus, scimus nos habere petitiones quas ab eo petimus.*

ESSENTIALIS FORMA salvificæ fidei, est πληροφορία ἀδιάκριτος, id est, *plena ac certa persuasio, dubitationis ac disceptationis expers* de veracitate, fidelitate, potentia & misericordia Dei, ac proinde de reconciliatione nostri cum Deo per Christum, Luc. 1. 37. Rom. 4. 21. Coloss. 2. v. 2. Hebr. 10. 22. & 11. vers. 19. quæ etiā dicitur πεποίθησις, *persuasio*, Rom. 8. 38. 2. Cor. 3. v. 4. Eph. 3. 12. & ὑπόστασις, Heb. 11. v. 1.

Quocirca fides salvifica non est nuda notitia seu E cognitio veritatis credendæ, sed etiam firma assensio, sed etiam πληροφορία seu fiducia misericordiæ DEI & salutis æternæ per & propter Christū.

Id manifestum est ex sequentibus argumentis:

I. Quia fides salvifica est πληροφορία, id est, plena persuasio, Deum quod promisit, posse etiam efficere. Sic enim describitur fides Abrahami Roman. 4. 21. quòd *plene persuasum habuerit, Deum quod promiserat posse etiam efficere*: & fides Saræ Hebr. 11. vers. 11. *quod fidelem esse duxerit eum promiserat.* autem persuasio de potentia Dei in præstandis promissis, non est tantum notitia, sed firma ac indubitata fiducia.

A II. Quia fides salvifica est intima acquiescentia in divina benevolentia ac gratia.

OBJICITUR I. *Effectum fidei salvificæ non est essentialis forma eius. Fiducia est effectum fidei salvificæ: Ergo non est essentialis forma fidei salvificæ.* Assumtio probatur testimonio Pauli Ephes. 3. v. 12. *In quo habemus libertatem & aditum cum fiducia per fidem in ipsum.*

RESP. Assumtio est distinguenda, quia est ambigua. Nam fiducia in ea, ut in dicto Pauli allegato, est persuasio certa de exauditione precum in nomine & fide Christi factarum. Sed fiducia quæ est B essentialis forma fidei salvificæ est persuasio certissima, de veracitate, fidelitate, potentia ac misericordia Dei & reconciliatione nostri cum Deo per CHRISTUM. Fiducia exauditionis rectè dicitur esse effectum fidei.

OBJICITUR II. *Nullius virtutis intellectualis, forma essentialis est fiducia: Fides est virtus intellectualis: Ergo fidei forma essentialis non est fiducia.*

RESP. Nullius virtutis intellectualis, nimirum tantum intellectualis, tantū in intellectu sitæ, forma essentialis est fiducia. At fidem esse virtutem tantum intellectualem, negatur: quia totius animæ est perfectio.

OBJICITUR III. *Quicquid est solus assensus firmus ac certus ad ea omnia quæ Deus credenda pro-* C *ponit; id non est fiducia misericordiæ Dei propter Christum. Fides salvifica est solus assensus firmus ad ea omnia quæ Deus credenda proponit: Ergo fides salvifica non est fiducia misericordiæ Dei propter Christum.*

Assumtionem probare nituntur adversarij ex toto capite undecimo epistolæ ad Hebræos.

RESP. Negatur minor propositio, nam vel solum exemplum Abrahami evincit, fidem salvificam esse fiduciam.

OBJICITUR IV. *Substantiam rerum sperandarum non est fiducia: Fides justificans est substantia rerum sperandarum,* Hebr. 11. vers. 1. *Ergo fides justificans non est fiducia.*

Propositionem sic conantur probare: *Repræsen-* D *tatio rerum quæ sperantur non est fiducia: Substantia rerum sperandarum est repræsentatio rerum quæ sperantur: Non est igitur fiducia.*

Propositionis in hoc prosyllogismo epilogismus: *In intellectu non est fiducia: Repræsentatio rerum quæ sperantur est in intellectu: Ergo repræsentatio rerum quæ sperantur non est fiducia.*

RESP. *Primo* probare ea quæ in dubium non vocantur, præmissam autem in qua κρινόμενον est, præterire ac si extra omnem controversiam esset, sophisticum est. Propositio prosyllogismi non negatur quorsum igitur opus est ejus probatione? *Secundo*, Assumtio prosyllogismi laborat elencho secundum quid ad dictum simpliciter. Nam substantia rerum sperandarum est quidem repræsen- E tatio rerū quæ sperantur, sed per Metonymiam qua effectum pro causa ponitur. Repræsentatio siquidem est effectum ὑποστάσεως, atque adeo fiduciæ ita ut repræsentatio rerū quæ sperantur fieri nequeat, nisi fiducia acquiescens promissioni divinæ antecesserit. Nam ὑπόστασις ἐλπιζομένων est fiducia qua ita acquiescimus promissioni divinæ, ut persuasi simus tam certò nobis Deum præstiturum ea quæ speramus, ac si illa jam exstarent, idque propter certitudinem promissionis divinæ. Fides igitur dicitur ὑπόστασις ἐλπιζομένων: quia est fiducia promissioni divinæ acquiescens, quæ ita certos reddit credentes de eo quod sperant, ac si jam illud completum esset & effectu præstitum. Repræsentatio autem sola

Digitized by Google

sola non exprimit naturam fidei justificantis: quia etiam Verbum Dei repræsentat ea quæ sperantur. Cum hac exemplatione consentit Glossa ordinaria marginalis, quæ dicit, fidem esse substantiam sperandarum rerum, id est, causam quæ res sperandas faciet quandoque subsistere in nobis.

OBJICITUR V. Demonstratio non est fiducia: Fides justificans est demonstratio: Hebr. 11. v. 1. Ergo non est fiducia.

RESP. *Primo* propositio est vera tantum de illa re quæ propriè est demonstratio: non est autem vera de illa re quæ per Metonymiam dicitur demonstratio.

Secundo duo sunt notanda ad intelligendam rectè assumtionem. *Unum*, fidem justificantem dici ἔλεγχον per Metonymiam qua effectum pro causa ponitur: Demonstratio enim rerum quæ cernuntur est effectum fidei: illa enim menti demonstrat, quæ non cernuntur oculis corporis: eamque convincit contra omnem dubitationem, ut res quæ non apparent vel sensibus externis vel quoad impletionem & consummationem, tamen ita certò credat, ac si oculis conspicerentur. Fides, inquam, eximit omnem hæsitationem & proposita promissione DEI qui mentiri est nescius, convincit mentem ut certò statuat esse ac fore ea quæ Deus promittit. *Alterum*, hoc effectum præstari non posse nisi antecesserit fiducia, acquiescens in promissione Dei: alioquin mens perpetuò vacillabit & ambiget de rerum futurarum præstatione: ac propterea istius demonstrationis causa est fiducia. Sunt igitur in hac objectione quatuor termini, ex mutato genere prædicationis existentes: cum vox demonstrationis in propositione proprie, at in assumtione metonymice capiatur.

Nequaquam autem salvificæ fidei forma est charitas nostra: ut sequentia argumenta adversus Papanos evincunt.

I. Si fides salvifica à Spiritu Sancto illuminante intellectum & movente voluntatem infusa est tum formam, vim & vitam suam non habet à charitate vel ulla alia virtute, sed ab ipso Spiritu fidei quo inspiratur, à quo & illud fides accipit, ut cunctis aliis virtutibus & bonis operibus vim tribuat, qua virtutes sunt & bona opera. Quod antecedit verum est: Ergo & quod sequitur.

II. Quicquid præcedit charitatem, ejus forma essentialis non est charitas: At fides salvifica præcedit charitatem. Sic enim ait *Gregorius Magnus* Episcopus Romanus, homilia decima-sexta super Ezechielem; *Non charitas fidem, sed fides charitatem præcedit: nemo potest amare, quod non crediderit.* Et *Thomas Aquinas* in 3. Sent. D. 23. artic. 4. scribit; Tempore quidem omnes virtutes sunt simul, quia simul divinitus infunduntur: sed secundum naturam ordo virtutum pensandus est ex actibus, & ideo fides prior est omnibus aliis virtutibus secundum naturam.

III. Virtutum diversarum eiusdem generis una non est alterius forma: At fides & charitas sunt diversæ virtutes ejusdem generis: ut Paulus docet 1. Cor. 13. v. 13. *Nunc vero manet fides, spes, charitas; tria hæc: maxima autem harum charitas.*

IV. Si fidei forma est charitas, tum charitas erit principium actionum fidei, & in primis actus credendi. Ratio consequentiæ est, quia forma est principium actionum. At charitas non est principium actionum fidei; certè non est principium actus credendi. Nam fides ex vi propria efficit ut

A verbum Dei apprehendamus, neque charitas eo spectat, quæ potius nos ad amandum impellit Deum, quem iam fide cognovimus.

V. Si fidei forma est charitas, tum fides charitati obsequitur & à charitate continetur. Ratio consequentiæ est: nam materia formæ obedit & à forma continetur. At fides charitati non obsequitur, nec à charitate continetur: sed contrà charitas fidei obtemperat & charitatem fides moderatur. Quicquid enim rectè diligimus, oportet ut fide cognoscamus diligendum: siquidem amor sequitur cognitionem; ignoti enim nulla cupido.

VI. Quicquid gignit bona opera omnia, ac proinde & charitatem, eius certè forma non est charitas. Nam causæ efficientis forma non est effectum
B eius. Causa efficiens per effectum non informatur. At fides gignit bona opera omnia ac proinde & charitatem: nam ex fide in nobis exsistit omnis recta voluntas & verè bonum opus: sicut dicitur Roman. 14. 23. *Quicquid non est ex fide peccatum est.* Psalm. 110. 11. *Credidi propter quod loquutus sum.* Et 2. Corinth. 4. vers. 13. *Et quoniam habemus eundem Spiritum fidei, secundum illud quod scriptum est, credidi, & ideo loquutus sum: nos quoque credimus, quamobrem etiam loquimur.* Et Roman. 10. vers. 14. *Quomodo igitur invocabunt eum, in quem non crediderunt?* Ephes. 3. 12. *In quo habemus loquendi libertatem & aditum cum fiducia, per fidem ipsius.* 1. Petr. 1. 7. 8. *Ut exploratio fidei vestræ multo pretiosior
C exploratione auri quod perit, & tamen per ignem exploratur, inveniatur vobis esse laudi & honori & gloria, quum revelabitur Iesus Christus: Quem quum non videritis, diligitis; in quem nunc eum non videntes, tamen credentes, exsultatis gaudio ineffabili & glorioso.* Quod etiam charitas sit ex fide docet Paulus expresse 1. Timoth. 1. vers. 5. *Finis mandati est charitas ex mundo corde & conscientia bona, & fide minimè simulata.* Chrysostomus in 1. Timoth. homil. 2. *Ex sincera fide charitas gignitur.* Nec aliter fieri potest, quam ut ex fide charitas ut effectus proficiscatur: nam quum fide apprehendimus Deum, ut Summum Bonum nostrum ut potentem, sapientem, & nostri amantissimum qui Filium de-
D derit pro nobis in mortem atque omnia cum eo nobis donaverit: tum non potest non erumpere charitas erga eundem & omnia quæ ad illum pertinent.

VII. Quicquid est perfectius charitate, eius profecto forma non est charitas. Fides est perfectior charitate; nam id quod gignit, perfectius est eo quod gignitur: fides autem gignit charitatem ut iam ostensum.

IIX. Si aliquis effectus fidei tribuitur, qui charitati non competit: tum profecto charitas non est forma fidei. Ratio consequentiæ est, quia forma est principium actionum rei illius cujus est forma. Quod antecedit verum est: nam fidei apprehendenti iustitiam Christi quæ perfectissima est, tri-
E buitur justificatio, coram Deo, quæ minime competit charitati, quæ imperfecta semper est dum hic vivimus. Fidei tribuitur admissio & perceptio promissionum de Christo & de nobis salutis æternæ nobis dandis; quæ charitati non congruit. Ergo & quod sequitur verum est.

IX. Quicquid est mensura charitatis, ejus profecto forma non est charitas. Atqui fides est mensura charitas: nam modum fidei sequitur charitas: fidei mensura æstimatur charitas; & quemadmodum Gregorius Magnus loquitur super Ezechielem homilia ultima circa illud, &

mensus

mensus est atrium longitudine centum cubitorum, &c. *quantum credimus, tantum amamus.* Propterea ubi fides maior in Deum, ibi & maior charitas erga Deum est: ut exemplum ostendit Abrahami, qui firmiter credens in Deum, non dubitavit filium proprium offerre Deo in sacrificium: exemplum item Mosis & Pauli, quorũ fides eminentissima genuit in ipsis ferventissimam charitatem in Deum & Israeliticum populum, dum ipsi è libro vitæ deleri & anathema rejectum à Christo fieri optarunt potius quam ut gloria veritatis Dei in servando populo Israelitico vel minimum labasceret. Exod. 32. Rom. 9. 3.

X. Si nulla virtus moralis est forma prudentiæ: tum nec charitas est forma fidei. Ratio est certissima; nam sicut se habet prudentia ad virtutes morales, quoniam in illa omnes virtutes morales connectuntur, & illa per virtutes morales operatur; ita se habet fides ad charitatem, quemadmodum Chrysostomus homilia tertia super epistolam ad Titum ait, fidem non minus valere ad nostram regendam vitam, quam prudentiam. Jam autem certum est, nullam virtutem moralium esse formam prudentiæ: Ergo pariter certum est, charitatem non esse formam fidei.

XI. Sine quo vera fides potest exsistere, id certè non est essentialis forma fidei: At sine charitate fides vera potest exsistere, ut Papistæ ipsi vehementer contendunt. Charitas ergo non est essentialis forma fidei.

Sed refellenda jam sunt argumenta, quib. utuntur adversarij ut confirment, charitatem formam fidei esse.

PRIMUM: *Fides per charitatem est efficax, ut Paulus docet* Galat. 5. v. 6. *Ergo fidei forma est charitas.* Ratio consequentiæ: quia qualibet res agit per formam suam.

RESP. Primo non est universaliter vera major propositio quæ est omissa, nempe, *Per quod fides operatur, id est fidei forma*: quo vitio etiam laborat ratio consequentiæ. Nam nõ semper id per quod aliquid operatur, est ejus forma. Potest n. esse causa efficiẽs princeps: veluti 1. Cor. 12. 3. dicitur: *Quapropter notum facio vobis, nullum per Spiritum Dei loquentem, dicere Iesum anathema, & neminem posse dicere Iesum Dominum, nisi per Spiritum Sanctum.* Et 2. Tim. 1. 12. *Præclarum illud depositum custodi per Spiritum Sanctum qui in habitat in nobis.* Nam Spiritus Sanctus est causa efficiens princeps salutaris confessionis de Christo & custodiæ doctrinæ penes ministros verbi Dei depositæ. Vel potest esse instrumentum, ut cum dicitur; Deitatem Christi agere per humanam naturam, animam agere per corpus, prudentiam per virtutes morales, sapientiam per benevolentiam & humanitatem: nam humana Christi natura non est forma deitatis; & corpus non est forma animæ, nec ulla moralis virtus prudentiæ, nec benevolentia aut humanitas sapientiæ. Ita quoque fides efficax est per charitatem, ut per instrumentum à se generatum, non ut per formam.

SECUNDUM: *Finis præcepti est charitas: Ergo fidei forma est charitas.*

RESP. Negatur consequentia: Nam non magis hoc sequitur, quàm istud; Finis Legis est Christus: Ergo fidei forma est Christus.

TERTIUM: *Sine charitate etiam præstantissima opera nihil sunt.* 1. Cor. 13. v. 1. 2. 3. *Si linguis hominum loquar & Angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum æs resonans, aut cymbalum tinniens. Et si habeam prophetiam, & noverim mysteria omnia, omnemq; cognitionem: & si habeam totam fidem, adeò ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Et si insumam alendis egenis omnia quæ mihi suppetunt, & si tradam corpus meum ut comburar, charitatem autem non habeam, hoc nihil mihi prodest: Ergo charitas est fidei forma.*

RESP. Negatur consequentia. Nam non magis istud sequitur, quam hoc: Omne quod non est ex fide, peccatum est: Ergo fides est forma aliarum virtutum aut bonorum operum omnium.

QUARTUM: *Quo sublato, fides salvifica tollitur, id est essentialis forma fidei salvificæ: Charitate sublata, fides salvifica tollitur.*

RESP. Maior universè intellecta, negatur.

QUINTUM: *Fides ex operibus perfecta est,* Iacob. 2. 22. *Ergo fidei forma est charitas.*

RESP. Negatur consequentia: nam dictum Jacobi tantum docet, fidem perfectius declarari comprobari & cognosci per opera bona: Quælibet enim res agnoscitur esse perfecta, cum operatur. Quemadmodum Philosophi docent, formam non esse perfectam, cum accipitur ut actus primus; sed quando spectatur ut actus secundus: nam operando exserit vires suas ac sese declarat. Ita & fides ex charitate perficitur, non quod natura seu essentia fidei per charitatem compleatur & absolvatur; sed quia se per charitatem declarat & manifestat. Et hoc non est proprium uni operi, puta charitati, sed omnibus virtutibus commune; sicut Jacobus disertè dicit, Fides ex Operibus perfecta est.

SEXTUM: *Quod principium est dignoscendi fideles ab infidelibus, id est forma fides salvifica: Charitas principium est dignoscendi fideles ab infidelibus, ut constat ex sententia iudicij extremi* Matth. 25. vers. 35. 36. *Ergo charitas est forma fidei.*

RESP. Maior est limitanda: Quod principium est dignoscendi fideles ab infidelibus, nempe à priori, qualis cognitio habetur per causas, id potest esse aliqua causa; nec tamen necessarium illico ut sit forma, quum possit esse alia causa. Charitatem autem esse principium dignoscendi fideles ab infidelibus à priori negatur: nam est principium cognitionis à posteriori, id est, ex effectis fidei. Cognitio autem per effecta, non est forma: quia effectus non est essentialis forma rei. Tum dignotio fidelium ab infidelibus ex operibus charitatis respectu nostri statuitur; quia nos non possumus fideles cognoscere, nisi ex effectis: sed Christus Dominus cognoscit eos à priori, nempe ex electione æterna & aliis causis fidei; ut patet ex eodem capite vigesimo quinto Matthæi v. 34. Imò cognitio ex causis præponitur cognitioni ex operibus seu effectis, ut contextus ibi evidenter ostendit.

SEPTIMUM: *Fides est dilectio, ut definit Augustinus: Ergo fidei forma est dilectio.*

RESP. Mutato genere prædicationis non valet consequentia. Nam antecedens figuratam, consequens vero propriam prædicationem habet. Sic eidem Augustino, fides est in Christo perseverare: & quis dixerit, fidei formam esse perseverantiam?

Hæc de forma fidei.

Finis fidei salvificæ ἀρχιτεκτονικὸς est gloria Dei, Rom. 4. 20. Eph. 1. 12. 2. Thess. 1. 10. 11. 12. Subordinatus verò, salus electorum, Hebr. 10. 39.

Effectus fidei salvificæ plurimi tribuuntur ut instrumẽtali causæ seu instrumento creato in nobis à Spiritu Sancto, quum principalis illorum causa efficiens sit Deus ipse.

Digitized by Google

Illi effectus modis aliquot distribuuntur. Nam A *primò* effectus seu actus eius, alii sunt *interni*, alii *externi*.

Interni actus fidei salvificæ, sunt qui corde fiunt, sic ut dicitur Rom.10.v.10. *Corde creditur ad iustitiam.* Scholastici vocant actus fidei elicitos: cuiusmodi sunt, credere proque divinis & certissimis habere, quæ Verbum Dei, ac inprimis Evangelium narrat ac ad credendum proponit: venire ad Christum, Joh.6. 37.45. id est, credere in Christum: confidere sibi remitti peccata gratis propter Christum, per quem semel expiata sunt: amplecti promissionem gratiæ & vitæ æternæ, & firmiter acquiescendo in præsenti gratia ex eadem se confirmare de futuris bonis, ut resurrectione carnis & consummatione vitæ æter- B næ, de veritate & potentia Dei sic persuasum esse, ut pro facto impletoque habeatur quicquid is loquitur, Rom.4.v.18.19.20.21.

Externi actus fidei, sunt quos Scholastici dicunt imperatos: cuiusmodi est constans confessio Christi & professio veræ religionis, de qua dicitur Act.14. v.22. Paulus & Barnabas *confirmabant animos discipulorum, hortantes ut permanerent in fide*, hoc est, in professione religionis Christianæ: & 2.Cor.4.v.13. Cuiusmodi sunt & alia bona opera, quorum studium fides nequaquam extinguit, sed auget & inflammat.

Secundò effecta fidei salvificæ quædam sunt *respectu Dei*, quædam *respectu nostri*, quædam *respectu proximi nostri*. C

Dei respectu fides est organum, quo ad Dei obsequium aptamur: efficit enim in nobis voluntatem promtam & serium studium obediendi Deo, sine exceptione, in omnibus faciendis aut patiendis quæ Deus iubet, etiam diabolo & mundo reluctantibus: proinde verum genuinum cultum Deo præstat, sistens nos Deo ut præstò simus ad obediendum, reddens nos morigeros Deo servos, Hebr.10.vers.38.39. Hebr.11.v.4.6.7.8. & aliquot aliis per totum propè caput.

Per fidem proficimus in agnitione Dei, 1.Tim.1. vers.4. ubi Paulus ait, *ædificationem Dei esse per fidem.* Fides gignit necessariò in nobis charitatem erga D Deum. Nam animus qui divinæ bonitatis gustum per fidem firmiter percipit, non potest non simul ad redamandum Deum totus accendi. Verè cognosci illa suavitatis affluentia non potest, quam Deus timentibus se recondidit, ut non simul vehementer afficiat ad diligendum Deum. Proinde charitas non est accidens, sed proprium fidei salvificæ in quarto modo. Joh.6.68.69. Apostoli noluerunt Christum relinquere: unde apparet fidei coniunctam fuisse charitatem in illis, excepto Juda proditore.

Si effecta fidei ad nos ipsos pertinentia spectes; accipimus fidei manu bona tum *spiritualia*, tum *corporalia*. Nam fides salutarem efficit Evangelii prædicationem, Rom.1.v.16. Hebr.4.v.2. Fides est instrumentum, est medium Spiritus sancti, per quod unicuiq; E nostrum Christum & omnia eius merita ac beneficia communicat & applicat ad salutem: hoc verum ac maximè proprium est fidei salvificæ effectum ad quemq; fidelium pertinens. Fide igitur apprehendimus & accipimus CHRISTUM ut Mediatorem & Servatorem nostrum, nobis à Patre oblatum & datum: fide eum habemus in nobis & possidemus, Ephes.3.v.17. sive in Evangelio, sive in Sacramentis. Sed totum utrobiq; accipimus, non partem in Evangelio, partem in Sacramentis. Fide meritum eius accipimus & nostrum facimus. Hoc est *videre per fidem diem Christi*, id est, non tantum nosse & certum esse de Christi incarnatione & Legis impletione per illum & redemtione, sed etiam eam apprehendere, & sibi applicare: Sic enim Abrahamus vidit diem Christi, Johan.8.v.56. Proinde non habitu, sed actu præstita nos servat, Eph.2.8. Per fidem sumus DEO grati & accepti, Heb.11.6.

Fides est vinculum quod nos Christo & per Christum Deo coniungit; & quidem sufficienter coniungit, sic ut alia vincula quibus coniungamur Christo in nobis non sint. Quod verò paterculi Tridentini Sessione sexta, cap.7. aiunt, *Fidem nisi ad eam spes accedat & charitas, neque unire perfectè cum Christo, neque corporis eius vivum membrum efficere*; eo improbitatem suam produnt & satis ostendunt, se non intelligere quid sit fides salvifica, dum statuunt fidem salvificam charitate vacuam, quæ à Sophistis vulgò fides informis vocatur.

Fide, seu ex fide, seu per fidem iustificamur coram Deo: Fides imputatur nobis in iustitiam; sicut dicitur: *Ex fide iustus vivet*, Habac.2.v.4. Rom.1.17. non quod fides initium sit iustitiæ qua coram tribunali Dei iustificamur, (etsi sit initium iustitiæ in nobis inchoatæ,) nec quòd tanta sit eius dignitas, ut propter eam iustificemur, nec quòd sit bonum opus præcipuum, quod Deus nobis imperat, sed quia fide apprehendimus iustitiam perfectam Christi, nobis gratiosè imputatam & donatam propter quam peccata nobis remittuntur, & vita æterna adiudicatur.

Per fidem regeneramur & interius ad novam vitam renovamur, Col.2.v.12.

Vivimus per fidem Filii Dei, Gal.2.v.20. quia illa excipit vitam Dei, non quia ipsa eam affert, vel ex se præstat: & ut clarius dicatur, Fide vivimus, quatenus fides percipit Christum, qui autor nobis & causa vitæ est.

Fide Deus purificat corda nostra, Actor.15.v.9. sic ut Dei donum utrumque sit: Fides quidem, ut instrumentum divinum in nobis à Deo effectum; purificatio verò cordium nostrorum, ut opus instrumento fidei productum à Deo.

Fide adducti fuimus in gratiam hanc per quam stamus, Rom.5.v.2.

Per fidem habemus aditum & libertatem alloquendi Deum in precibus ut Patrem, Ephes.3.v.12. Heb.10.v.22.

Fides salvifica maiora ac plura apprehẽdit, quàm mens nostra & ratio comprehendit. Eph.3.19.20.

Fide accipimus Spiritum S. nos regenerantem, & eandem fidem in nobis generantem & augmentantem, Joh.7.39. Eph.1.17.

Per fidem accipimus promissionem Spiritus, Galat.3.14.

Per fidem cum Christo resurreximus, Col.2.12.

Per fidem unusquisque de electione sua certus redditur, & de salute æterna confirmatur, 2.Thess. 2.13. Col.2.7.

Per fidem inserimur & unimur Christo, ut ille sit caput, nos membra eius; ut ille sit vitis, nos palmites, & ut in eo maneamus, & ipse in nobis: non igitur per corporalem συναφὴν seu contactum, Coloss.2. versicul.7.

Per fidem inhabitat Christus in cordibus nostris, Eph.3.v.17. Ergo non per oralem manducationem corporis Christi.

Fide percipimus quod Evangelium promittit & offert, & Sacramenta significant atque obsignant, Marc.16.v.16. ac proinde fide manducamus corpus & bibimus sanguinem Christi: non ore corporis. Est enim fides salvifica nostræ animæ oculus, quo Christum Dominum, quo corpus & sanguinem ipsius

Fides animæ oculus.

Digitized by Google

manus, vas, os, &c. intuemur: est nostræ animæ manus, qua Christum accipimus: est vas & instrumentum, verè recipiens quod signa Sacramentalia testificantur nobis exhiberi: est animæ os, lingua, dentes, stomachus, & calor ille corpus & sanguinem Christi acceptum spiritualiter manducans & digerens, ut cibum & caussam vitæ æternæ, Johan. 6. v. 35. Quocirca qui fide salvifica caret, ex Sacramentis fructum nullum percipit.

Per fidem firmi resistimus adversario nostro diabolo, instar leonis rugientis obambulanti & quærenti quem devoret. 1. Petr. 5. 8. 9. Fidei enim scuto possumus omnia iacula Mali illius ignita extinguere, Eph. 6. 16.

Per fidem efficimur filii Dei, Johan. 1. v. 12. Galat. 3. v. 26.

Fide Deum videmus, fide tangimus, fide amplectimur, Joh. 14. v. 9.

Fide sibi Deus nos desponsat, ut ipsum agnoscamus, Ose. 2. v. 20. hoc est, ita sibi nos adiungit, ut dona ad salutem spectantia percipiamus fide, augescente in omnem cognitionem Dei.

Fide sic in Christo satiamur, ut penuriam nullam simus perpessuri, id est, rei ullius ad salutem æternam necessariæ defectu laboraturi, Joh. 6. v. 35. Psal. 23. v. 1.

Fide stamus, Rom. 11. v. 20. 2. Cor. 1. 24.

Fide acquirimus nobis multam παῤῥησίαν in profitendo Evangelio Christi, 1. Tim. 3. 13.

Ex fide spem iustitiæ exspectamus, hoc est, hæreditatem quam speramus. Gal. 5. v. 5. Heb. 6. 12.

Fides solidum affert gaudium, quod propterea *gaudium Fidei* appellatur, Philip. 1. vers. 25. *Exempla*: Abrahamus vidit diem Christi ac gavisus est, Joh. 8. v. 56. nempe cum accepta à Deo promissione de nascituro sibi illo semine, in quo omnes gentes benedicendæ erant, sese prostravit, & risit, ut legitur Genes. 17. v. 17. Prostravit sese, ut gratias ageret: risit, quod lætitiæ signum fuit. Iste enim risus Abrahami non dubitationis vel incredulitatis, sed lætitiæ indicium fuit; unde Onkelos verbum *risit* hoc Geneseos loco, interpretatur gavisus est. Quapropter risus iste Abrahami non reprehenditur ut risus Saræ, Gen. 18. 12. Commentariensis Philippensis exsultavit, quòd cum universa domo sua credidisset Deo, Act. 16. v. 34.

Fides demonstrat ea, quæ non cernuntur, Hebr. 11. v. 1.

Ob fidem testimonio sunt ornati maiores: ut inductione exemplorum probat Apostolus ad Hebr. undecimo capite, in quo multa etiam alia fidei salvificæ effecta recensentur.

Fide vincimus mundum, 1. Joh. 5. v. 4. 5.

Per fidem contemnimus omnia huius vitæ commoda, & subimus varia incommoda, imò & mortem ipsam Dei causa adire non dubitamus, Hebr. 11. v. 8. 24. 25. 26. 36. 37.

Per fidem Deum eiusq; mandata præferimus rebus nobis in hac vita charissimis ut patriam, liberos, opes huius mundi, hanc denique vitam, Hebr. 11. v. 8. 13. 17. 26.

Per fidem custodimur ad salutem paratam patefieri præstituto tempore ultimo, 1. Petr. 1. v. 5.

Fidei merces est salus animarum, 1. Petr. 1. v. 9.

Fide impetramus etiam *corporalia beneficia*, Matt. 8. v. 10. 13. & cap. 9. v. 22. & cap. 15. v. 28. Dan. 6. v. 24. Hebr. 11. v. 11. 12. 20. 22. 23. 28. 29. 30. 31. 33. 34. 35.

Per fidem obtinuit Josaphatus Rex Juda memorabilem victoriam contra Moabitas, Ammonitas, Edomeos, & alios hostes 2. Chron. 20.

Per fidem obtinuit Elias Propheta & vidua Sareptana ne farina in cado, & oleum in ampulla deficeret, 1. Reg. 17. v. 14. 15. 16.

Per fidem obtinuit claudus ille à Petro sanatus integritatem corporis, Act. 3. v. 16.

Per fidem quidam sancti fuerunt translati, ne morerentur, ut Enochus Hebr. 11. v. 5. & Elias Propheta, 2. Reg. 2. v. 11.

Per fidem sanctificantur nobis dona Dei, ut pura sint, & cum legitimo usu coniuncta in salutem nobis cedant, Luc. 7. v. 19.

Summa, tantum possumus, quantum credimus, ait Cyprianus.

Hactenus enumerata sunt effecta fidei, quæ ad nos pertinent: sequuntur quæ ad proximum nostrum se extendunt.

Fides salvifica proximum sincera charitate complectitur, Galat. 5. v. 6. *Fides per charitatem efficax.* 1. Tim. 1. v. 5. 1. Cor. 13.

Per fidem operam damus iustitiæ, Heb. 11. 33.

Eadem prodest etiam aliis: ut Abrahæ fides profuit posteris, dum gratuitum salutis fœdus sibi & semini suo oblatum est amplexus. Ita fides parentum fœderatorum Deo prodest ipsorum liberis hactenus ut censeantur esse in fœdere gratiæ & proinde baptizentur. Præterea si fides parentum efficax sit per charitatem erga Deum & proximum, & bona opera edat, mala autem opera fugiat, prodest liberis tum exemplo, tum aversione calamitatum ab illis: sicut contra infidelitas parentum sæpè etiam liberis noxia est.

Fides orantium pro infantum baptizandorum sanctificatione, pro conversione incredulorum, pro auxilio ægrorum, afflictorum bellis, peste, vel aliis malis, profectu non caret, Jacob. 5. 15. Matth. 8. 13. & cap. 9. 2.

Per fidem Martyres sancti, quamvis mortui, adhuc loquuntur, Hebr. 11. 4.

Fides impetrat terrena beneficia etiam incredulis: ut Moses impetravit liberationem à plagis impio Pharaoni & Ægyptiis aliquoties: Elias impetravit pluviam etiam impio Achabo & aliis incredulis.

Hucusque effecta fidei salvificæ: sequuntur subiecta eius.

Subiectum est fidei salvificæ non sunt omnes homines: nam eam non habent universi & singuli homines, 2. Thessal. 3. v. 2. sed tantum vocati per prædicationem verbi Dei, sicut dicitur Rom. 10. v. 14. *quomodo autem credent ei, de quo non audierint? quomodo autem audient absque prædicante?*

Sed non omnes vocati per prædicationem verbi DEI consequuntur fidem: Nam quidam electi ad vitam æternam non illico credunt, sed alii citius, alii serius, prout Deus illos donare fide dignatur. Reprobi autem nunquam vera & salvifica fide credunt, ut legitur Rom. 10. v. 16. *Sed non omnes auscultarunt Evangelio; Esaias enim dicit, Domine, quis credidit sermoni nostro?* Jesa. 53. v. 1. & Johan. 12. v. 37. 38. *Quum autem tot signa coram eis edidisset, non credebant in eum: Ut sermo Iesaiæ Prophetæ impleretur, quem dixit, Domine, quis credidit sermoni nostro, & brachium Domini cui detectum est?* Causa autem cur reprobi non credant fide salvifica in Christum, est quia non sunt

sunt oves Christi; sicut Joh. 10. vers. 26. ad Judæos Christus dicit: *Vos non creditis, non enim estis ex ovibus illis meis.* Omnes qui verè credunt in Christum, sunt oves Christi: Reprobi non sunt oves Christi: Propterea non credunt verè in Christum. Nec volunt credere, ut Christus dicit, Joh. 5. 40. *Sed non vultis venire ad me ut vitam habeatis,* Matth. 23. 37.

Imò reprobati à Deo, non possunt credere, *quia iterum dixit Iesaias, Excæcavit oculos eorum, & obduravit corda eorum, ne videant oculis & sint intelligentes corde, & sese convertant & sanem eos,* Jesai. 6. vers. 9. Joh. 12. v. 39. 40.

Quòd autem non possunt credere, non fit culpa Dei, sed vitio ipsorummet hominum reproborum. Nam impotentia illa credendi, per lapsum primorum parentum, est ultrò attracta; sicut & impotentia cogitandi, expetendi & persequendi bonum cæleste: sic ut impotentia illa credendi sit iustissima pœna peccati.

Non posse credere in CHRISTUM est iusta pœna peccati.

Quin etiam nemo electorum ad vitam æternam potest in Christum credere, nisi id ei datum fuerit gratia Dei, Joh. 6. 44. ait Christus, *Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit, traxerit eum.* Nemo, inquam, potest actu credere, ex vi naturæ suæ, sed quisquis credit, ex dono gratiæ credit.

Quapropter fidem salvificam non habent adversarii Evangelii Christi, neque hæretici, neque illi, in quibus peccatum regnat, quibusque ludus & iocus est flagitia committere, & publica scandala dare, neque hypocritæ: quia Spiritu regenerationis carent, quia non sunt ex ovibus Christi, Joh. 10. 26. *Sed vos non creditis: non enim estis ex ovibus illis meis, sicut dixi vobis.*

Sed tantum illi, quibus dat Deus ut salutariter intelligant verbum Dei, & credant. Phil. 1. 29. nempe soli electi ad vitam æternam, Act. 13. vers. 48. *Et crediderunt quotquot erant ordinati ad vitam æternam.* Matth. 13. vers. 11. quorum propria est fides salvifica, Tit. 1. vers. 1. sed efficaciter vocati, Roman. 11. vers. 14. & per Spiritum S. regeniti, 1. Joh. 5. v. 1. *Quisquis credit, Iesum esse Christum illum, ex Deo genitus est.*

Et quia est in illis etiam electis ad vitam æternam quibus virtus edendi miracula non est concessa, ideo *fides communis* nempe Christianorum seu electorum Dei appellatur, Tit. 1. v. 3.

QUÆSTIONES hic incidunt aliquot, quarum decisionem subiicio:

QUÆRITUR I. *An fides in anima CHRISTI fuerit?*

RESP. Distinguendum est: Nam si per fidem intelligatur donum, quo creduntur ea, quæ non videntur, ut definitur Hebr. 11. vers. 1. ἐλπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων, *rerum quæ sperantur* ὑπόστασις, *& demonstratio rerum, quæ non cernuntur*; tum fides in Christi anima non fuit. CHRISTUS enim etiam secundum humanam mentem à primo incarnationis momento fuit comprehensor & clarè vidit & novit Deum, resque divinas quæ sunt obiectum fidei.

Contrà obiicitur:

I. *Omnes virtutes fuerunt in anima Christi; Fides propriè loquendo est virtus:*
Ergo, &c.

RESP. Per distinctionem. Omnes virtutes, scilicet quæ sunt perfectionis, & pertinent ad statum perfectionis, fuerunt in anima Christi. At fidem propriè loquendo esse perfectionis, negatur. Nam fides est huius tantum vitæ, in qua cognoscimus ex parte 1. Cor. 13. v. 8. in qua nondum clarè videmus Deum, 2. Cor. 5. v. 7. *Per fidem enim ambulamus, non per adspectum.*

Instantia: *Per quod pervenitur ad vitam æternam, id pertinet ad statum perfectionis: Per fidem pervenitur ad vitam æternam: Ergo fides pertinet ad statum perfectionis.*

RESP. Maior terminus est ambiguus. In propositione maiore, *pertinere ad statum perfectionis*, idem est, quod esse causam, instrumentum, medium ducens ad perfectionem: At in conclusione idem est, quod esse partem vel proprium essentiale seu perpetuum atque essentiale requisitum, ornamentum, decus perfectionis. Sunt igitur quatuor termini.

II. *Cognitio Dei fuit in anima Christi: At fides est cognitio Dei: Ergo fides propriè loquendo fuit in anima Christi.*

RESP. Nego consequentiam: quia minor propositio est figurata: conclusio propria: Fides est cognitio Dei impropriè & generaliter. At propriè fides, est cognitio verbi Dei & donum quo creduntur quæ non videntur.

III. *Omnia dona Dei quæ in nos conferuntur, multò magis fuerunt & sunt in anima Christi: Fides propriè loquendo est donum Dei: Ergò fides propriè loquendo, fuit & est in anima Christi.*

RESP. Omnia dona Dei, scil. quæ ad perfectionem naturæ humanæ pertinent, ut pars vel propriū essentiale perfectionis illius, &c. Fides autem propriè loquendo non est pars aut proprium perfectionis naturæ humanæ.

Instantia: *Ergo nobis plura donata sunt, quàm humanitati Christi.*

RESP. Nequaquam: nam qui centies mille nummos aureos habet, an non ditior est illo, qui unum duntaxat nummum habet? Ita & Christi anima clariorem DEI cognitionem habuit & habet, quàm est ea, quæ per fidem habetur: ditior igitur fuit, quàm si prædita fuisset fide.

IV. *Si in anima Christi non fuit fides propriè loquendo, tum nec charitas in illa fuit: Absurdum est posterius: Ergo & prius:*

Probatur connexi consequentia; ex 1. Corinth. 13. v. ult. *Nunc verò manet fides, spes, charitas, tria hæc: maxima autem harum charitas.*

RESP. I. Negatur consequentia connexi.

II. Ea non probatur adducto loco, qui agit tantum de nobis, in quibus charitas in hac vita ex fide oritur, qui ex parte cognoscimus, &c. de anima verò CHRISTI intelligi nequit, cuius charitas non promanavit ex fide, sed ex perfectissima cognitione DEI.

V. *Si in anima Christi non fuit fides, tum actiones Christi fuerunt peccata: Falsum est consequens: Ergo & antecedens.*

Connexum probatur ex Rom. 14. v. ult. *Quicquid non fit ex fide, peccatum est.*

RESP. Alena est probatio: quia hæc lex pertinet ad eos, ad quos rectus usus libertatis Christianæ in rebus mediis pertinet: Atqui ad animam Christi non pertinet: Ergo neque hæc lex.

QUÆRITUR II. *An fides in Angelis sit?*

RESP. Quatenus fides est notitia verbi Dei & mysteriorum eius & assensio verbo Dei adhibita, eatenus est in Angelis. Fiducia autem in Dei misericordia propter meritū Christi, nō est in Angelis, sed

Digitized by Google

propria est hominum, qui per peccatum in miseriam æternam se coniecerant, à qua per Christum liberantur. A

QUÆRITUR III. *An unicuique hominum electorum sua propria fides sit?* Causa dubitandi est, quia Ephes. 4. v. 5. dicitur esse una fides.

RESP. Est quidem fides in omnibus electis ad vitam æternam, & efficaciter vocatis *una*, tum *specie*, quia fides est species specialissima, tum *obiecto* circa quod fides versatur, & in quod credimus, quia res credita una est: tamen differt tum *numero*, tum *gradu*.

Numero differt, quia unusquisq; credentium habet propriam suam fidem specialem seu individuā & singularem, ab aliorum fide disparatam, & ad successores non transeuntem, Hab. 2. v. 4. Matth. 8. v. 22. 1. Cor. 12. 9. 2. Petr. 1. v. 1. B

Exempli gratia: Fides Petri pro qua Christus rogavit ne deficeret, numero distincta fuit ab aliorum discipulorum Christi fide, ut & à successorum suorum fide, nam personale donum fuit, atque transire ad alios non potuit.

Talis fides *singularis* seu *specialis* in quolibet fidelium est, quia singulatim & in specie unusquisq; pro se promissiones generales Evangelii seu gratiæ atq; ita & bona in Christo promissa ac præstita, & in Evangelio oblata amplectitur, sibique particulariter applicat, unicè in Christo conquiescens: Sicut Paulus Gal. 2. v. 20. ait: vivo *per fidem illam Filii Dei, qui dilexit* ME, *& tradidit semetipsum pro* ME. Sic Rom. 8. vers. 38. MIHI *persuasum* est, &c. Sic in Symbolo Apostolico unusquisque pro se dicit, CREDO *remissionem peccatorum*; persentiens applicatum sibi hoc beneficium per efficacitatem & operationem Spiritus sancti. C

Talis fides specialis prorsus necessaria est unicuique credenti pro se:

I. Quia in specie eam in quolibet servandorum Deus requirit. Sic enim Christus dicit paralytico, Matth. 9. v. 2. *Confide fili, remissa sunt tibi peccata tua*: & Thomæ, Joh. 20. 27. *Ne esto incredulus, sed credens.* Et Paulus atq; Silas commentariensi Philippis dicunt, Act. 16. v. 31. *Crede in Dominum Iesum Christum, & servaberis tu ac domus tua.* Sicut Johannes Baptista dicebat populo, *ut in eum qui venturus erat post ipsum crederent, hoc est, in Christum Iesum*, ut Paulus Act. 19. 4. testatur, 1. Joh. 3. v. 23. *Hoc est igitur eius praeceptum, ut credatis nomini Filii eius Iesu Christi*, Marc. 11. v. 22. *Habete fidem Dei.* & vers. 24. *Quaecunque precantes petitis, credite vos accepturos: & erunt vobis*, Joh. 14. v. 1. *Ne turbator cor vestrum. Creditis in Deum, etiam in me credite.* D

II. Quia speciatim in singulis fidelibus testimonio Spiritus sancti commendatur, ut totum caput undecimum epistolæ Pauli ad Hebr. ostendit.

III. Quia fidem non habens, mendacem Deum facit, dum non credit testimonio, quod vitam æternam dedit nobis Deus in Christo, 1. Joh. 5. v. 10. 11.

IV. Quia nisi nostrum unicuique adsit hęc fides cuius forma est fiducia, in perpetua dubitatione, anxietate & formidine iudicii divini versari nos necesse est. Nulla igitur est fides salvifica, nisi sit fiducia de certitudine salutis. E

V. Quia, qualis esset fides, si crederes Deum esse Patrem, sed non tuum Patrem, esse omnipotentem, sed non tuo bono, Jesum Christum esse natum, factum Legi subiectum, passum, crucifixum, mortuum, at non pro te? Ecclesiam esse, at te ex ea non esse? peccatorum remissionem, sed non tuorum? resurrectionem carnis fore in vitam æternam, sed non tuæ?

VI. Quia hac fide unusquisque credentium accipit, obtinet & possidet Filium Dei Unigenitum, sibi datum, sibi natum, sibi mortuum, sibi resuscitatum: sic ut hæc receptio sit modus & ratio obtinendæ salutis, quæ nulla esse potest, si Christus & eius beneficia offerantur tantum à Deo, non etiam ab homine, cui offeruntur, fide accipiantur, Ps. 2. v. 12. *Beati omnes qui confidunt in eo.*

VII. Quia nulla est certitudo cum affectu, quin sit etiam particularis certitudo: sic ut non sit Christianus, qui non credit se esse electum in Christo ad vitam æternam, se esse efficaciter vocatum, iustificatum, adoptatum in filium, se certò servatum iri propter Christum, & glorificatum in æternum, Rom. 8. v. 30.

Quisquis ergo verè credit, non tantum ore articulos fidei confitetur, sed etiam corde illos singulos sibi applicat, seque illis solatur in hunc modum: *Credo in Deum*, ut qui non tantum aliorum, sed etiam meus Deus est, & seminis mei post me, qui me in fedus gratiæ suscepit, &c.

Sic ergo differt fides electorum numero.

Gradu verò differt, tum quia unicuiq; distribuitur pro mensura doni Christi, Ephes. 4. v. 7. 1. Cor. 12. v. 11. Nam fides est in aliis maior, in aliis minor: in aliis firmior, in aliis infirmior: Tum quia in uno eodemque homine aliàs est maior & firmior, aliàs minor & infirmior.

QUÆRITUR IV. *An in sanctis, qui iam in cœlum translati CHRISTUM vident, fides sit?* Causa dubitandi est, *quia ubi visio est, ibi fides non est; & ubi fides est, ibi visio non est.*

RESP. Distinguenda est ratio fidei. Nam aliter se habet fides in iis, quæ ad essentiam beatitudinis cœlestis pertinent, aliter in adiunctis ipsius. Essentiam beatitudinis hic fide credimus, in cœlo visione evacuatur fides: Adiuncta verò eius & hic & illic creduntur quædam, nempe quæ visioni beatæ minimè adversantur. Utrobique lumen est fidei, in via & in patria: sed in via movens ad perfectionem, in patria sic conquiescens in perfectione beatitudinis & plena visione Dei, ut tamen alia, quæ via sunt, nō desinat propterea cernere; sive præterita, ut sunt omnia quæ Christus in vita fecit nostra causa; sive futura, ut sunt complementum regni Dei secundo adventu Christi, resurrectio carnis, & Ecclesiæ perfectio. Quapropter ut nos cum sanctis, imò etiam cum Christo, fide coniuncti sumus: sic & sancti nobiscū fide coniuncti sunt. Illi re & adspectu præsentem Christum præsentes tenent, nos verò exspectant, & nobis hærent coniuncti fide. Vident complementum Christi, credunt complementū Ecclesiæ, quod futurum est secundo adventu Christi: nos complementum utrumque credimus; & hoc futurum nobis, nos & illi communiter exspectamus. Est enim fides teste Apostolo Hebr. 11. vers. 1. ἔλεγχος τῶν μὴ βλεπομένων, *index eorum quæ non videntur.* Suorum autem corporum resurrectionem & gloriam, nostri coniunctionem secum, & complementum Ecclesiæ, & supremam gloriæ Dei manifestationem cœlestem nondum vident: ergo index est ipsis eorum, quæ non videntur fides. Quod ad causam dubitandi attinet ea particulariter tantum vera est, sic ut limitatione opus sit. *Ubi fides est, ibi non est visio*, nimirum eius rei cuius est fides. Pari ratione *ubi visio est, ibi non est fides*, nimirum eius rei cuius est visio. Nulla autē necessitate ex particulari sequitur universè, ubi fides est, ibi nullā esse visionem; autē diverso,

Digitized by Google

verso, ubi visio est, ibi nullam esse fidem, nisi alterũ affirmetur aut negetur universe Summa, sanctis mortuis & jam quoad animas in cœlum translatis, adhuc superest quiddam, quod non vident, nempe resurrectio carnis & gloria Dei suprema implenda die judicii, quando satiabuntur adspectu vultus Dei, & interim dum ea non vident, credunt.

Subiectum i v ũ, id est, *in quo* fides inhæret in homine est cor, ut scriptura loqui solet, id est, anima eaque tota, nempe & intellectus & voluntas: Est enim totius animæ perfectio & ornamentum, ac non intellectus tantum. Nam Spiritus Sanctus & cor hominis ad agnoscendum Deum & verbum ejus recipiendum idoneum reddit, Ezech. 11. vers. 19. 2. Corinth. 3. v. 5. & intellectum ad intelligendum illuminat, 1. Cor. 2, 14. & 15. & voluntatem flectit ac movet, ut verbo intellecto assentiatur, Christumq; apprehendat, ei adhæreat, eo nitatur, ei confidat: sic ut subjectum salvificæ fidei non intellectus tantum sit, sed etiam voluntas ac proinde tota anima. Fides salvifica quatenus est notitia, est in intellectu: sed quatenus est firmus assensus & corroborata persuasio nitens verbo Dei, est in voluntate. Nam & hærens est in tota anima: quatenus enim est opinio trunca de dogmatibus fidei, est in intellectu: quatenus autẽ est persuasio pertinax, est in voluntate.

Subiectum seu *obiectum* fidei salvificæ in quo illa occupatur & in quo recumbit, sunt res divinæ & ad salutem nostram pertinentes.

Quatenus igitur est notitia, subjectum seu objectum circa quod versatur, sunt nobis invisibilia, seu quæ à nobis non videntur oculis corporis, Hebr 11. v. 1. 7. 2. Cor. 5. vers. 7. etsi enim fides est certa cognitio, tamen non est evidens. Neque enim quæ fide credimus, aut sub sensum cadunt, aut lumine naturalis intellectus percipiuntur; sed à Deo revelantur. 2. Cor. 4. 18. Heb. 11. 1. 7. Ita fides non nititur corporali visu & tactu, sicut Christus dicit Johan. 20. 29. *Beati qui non viderunt & crediderunt.*

Quatenus est assensus, objectum ejus est in genere omnis divina veritas seu omne Verbum Dei, quod jam Prophetarum & Apostolorum scriptis comprehensum est. Joh. 2. 22. In specie autem promissio gratiæ in Evangelio tradita in qua offertur Christus cum suis beneficijs. Marc. cap. 1. versiculo decimo-quinto: *Credite Evangelio.*

Metonymicè autem objectum fidei, quatenus illa est assensus, dicuntur etiam ministri verbi Dei, qui annunciant verbum fidei, ut 2. Chronic. 20. vers. 20. *firmè credite prophetis eius.* Johan. 5. vers. 46. *Si crederetis Mosi; crederetis mihi.* Exod. 14. 31. *timuerunt populus ipse Iehovam, credideruntque Iehova & Mosi servo eius.*

Proinde fidei salvificæ fundamentum est nunc sola Scriptura verè divinitusque sacra ac Canonica: in primis promissio Evangelii, à qua fides salvifica incipit, & in qua consistit. Johan. 5. 47. *Quod si scriptis Mosis non creditis, quomodo verbis meis credetis?* Roman. 10. vers. 8. *Prope te verbum est in ore tuo & in corde tuo. Hoc est verbum illud fidei quod prædicamus.*

Tum fides salvifica non est probabilium seu contingentium, sed necessariorum: nec singularium, sed ratione communi Deum & res divinas contemplatur & percipit. In hunc modum ratione communi apprehendit verbum Dei & essentiales articulos.

Partes integrales multæ sunt in verbo Dei, quæ non de fide, sed de verbo Dei dicendæ sunt. Nam etiam domesticæ & particulares res habentur multæ, non ad fidem: sed ad exemplum positæ: quas credimus, non quod pertineant ad fidem salvificam nostram, sed quia ad verbum Dei pertinent Spiritu Dei exaratum, ut partes integrales ejus, materialiter ac non formaliter.

Itaque de fide sunt propriè atque univoce ea, quæ ad rationem & essentiam fidei pertinent primò & per se, ut sunt dogmata Evangelii, quorum summa in Symbolo Apostolico comprehenditur, & quorum ignoratio damnat, & negatio est hæretica: æquivoce vero quæ ad rationem illam perpetuam essentiamque fidei accedunt, sive ut adjuncta necessaria, sive ut contingentia quocunque modo, propter aliud ad fidem aut instrumenta fidei pertinent etiam materialiter.

Quapropter canem Tobiæ caudam motitasse; aliquem Petro in præfectura totius Ecclesiæ succedere debuisse: eumque successorem esse Papam Romanum: Romanum Pontificem esse pastorem universæ Ecclesiæ non est de fide: quia non est ex verbo Dei.

Item Paulum Apostolum habuisse penulam, non est proprie & univoce de fide salvifica: quia hoc non est dogma Evangelii; & huius rei ignoratio neminem damnat.

Quatenus vero fides salvifica est fiducia, objectum ejus est solus Deus, unus essentia & trinus personis ὁμοούσιοι, Pater, Filius & Spiritus Sanctus: profitemur enim nos credere in Deum Patrem, Filium & Spiritum Sanctum: Synecdochicè autem veracitas, fidelitas, potentia ac misericordia Dei propter Christum atque adeo Christus Mediator, Redemtor & Servator (in quo uno fides salvifica defixa est) cum suis beneficiis, fide percipiendus & fruendus, cum beneficiis, inquam, tum præteritis Heb. 11. 3. 1. Corinth. 15. v. 15. tum præsentibus Johan. 6. 69. Rom. 3. 28. tum futuris quidem quoad consummationem, sed tamen etiam præsentibus quoad præsentem voluntatem Dei nobis ea dandi & quoad eorum initium in hac vita, 2. Cor. 4. 14. & 5. v. 1. & Joh. 5. 24. Hebr. 11. v. 20. 22. Fides igitur respicit & apprehendit bona præsentia, & futura ac si jam essent exhibita ob certitudinem promissionis divinæ cuius impletio minime fallit, ac proinde fides pro præsentib. ea habet, Heb. 11. 1. Unde & fides est visio bonorum, quæ non videntur; quanquam distinguatur à clara visione quam habebimus in cœlo.

Fidei salvificæ vere & spiritualiter præsens est etiam quod situ loci absens est, ut corpus Christi vere præsens est credentibus hic in terra degentib. & ab illis spiritualiter percipitur, etiamsi jam illo in cœlis Christus versatur. Præclare ait Augustinus nono tomo, tractatu primò in epistolam primam Johannis: *Dominum iam in cœlo sedentem manu contrectare non possumus, sed fide contingere.* Ac certe si ad Solem conspiciendum, necesse non est ut aut Sol descendat in terras, aut oculus noster adscendat in cœlum; sed oculus noster illustratus à radiis solaribus, porrigit eo usque visum, eumque reipsa & vere intuetur, nihil prohibente locorum distantia: multo magis cernimus spiritualiter & per fidem corpus Jesu Christi in cœlo constitutum, quod hoc modo præsens est oculis nostræ fidei & quo fruimur spiritualiter, quamvis corporaliter sit in cœlo, nos autem corporaliter simus in terra. Hoc est quod Augustinus ait sexto tomo, libro trigesimo-tertio contra Faustum Manichæum, capite octavo: *Qui hæc non litigiose, sed placide ac fideliter quærunt, accedant ad Iesum, non carne, sed corde: non corporis præsentia, sed fidei potentia, sicut ille Centurio.* Et nono tomo,

Digitized by Google

tractatu quinquagesimo in Evangelium Johannis: CHRISTUS *adscendit in cœlum, ibi sedet ad dextram Patris: qui indicatus est, venturus est iudex: audiant & teneant. Respondet, quem tenebo absentem? Quomodo in cœlum manum mittam, ut ibi sedentem teneam? Fidem mitte & tenuisti: parentes tui tenuerunt carne, tu tene corde, quoniam Christus absens etiam præsens est: nisi præsens esset, à nobis ipsis teneri non posset.*

Ac sicut fidei no obstant locorum intervalla quo minus res locis dissitas possit spiritualiter præsentes habere: ita temporum quoque spacia non impediunt, quominus & præteritas & futuras res spiritualiter præsentes habeat. Sic enim spiritualiter præsentem habet creationem mundi Heb.11.vers.3. nativitatem, passionem, crucifixionem, mortem, resurrectionem Christi, adscensionem in cœlum, Joh.20.vers.29. *Beati qui non viderunt & crediderunt.* 1.Cor.15.v.1.& seqq.

Sic Abraham vidit, id est, in promissionibus præsentem oculis fidei habuit diem Christi & gavisus est Joh.8.v.56.

Similiter fidei nostræ spiritualiter præsens est reditus Christi ad judicium universale vivorum & mortuorum, resurrectio carnis & consummatio beatitudinis ac perfecta possessio vitæ æternæ.

Adhuc quod ad objectum in quod dirigitur attinet, fides est vel in *Creatorem*, vel in *Redemtorem*.

Fides in Creatorem, est qua quis in Deo Creatore suo recumbit, ejusque se providentiæ committit, persuasus Deum se ut creaturam suam nunquam deserturum.

Fides in Redemtorem qua est Redemtor, est qua quis credit se redemtum à peccato & morte æterna per Christum Dominum & sanctificatum per Spiritum Sanctum, & in extremo die perfecte redemtum regeneratumque iri. Johan.11. vers.25.26. *Ego sum resurrectio & vita: qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet: Et quisquis vivit & credit in me, non morietur in æternum.* Hæc fides nominatur *fides Iesu Christi*, Rom.3.v.22.

Talis fides in Redemtorem qua est Redemtor, in Adamo ante lapsum non fuit. Nam ut ante lapsum Redemtore non eguit, ita nullam in Redemtorem fidem habuit. Post lapsum demum interventu Mediatoris & sponsoris CHRISTI donatus fide, in Redemtorem fuit.

Proinde fidei quatenus est fiducia, objectum seu subjectum occupans, non est Ecclesia. Non enim credimus in Ecclesiam, quia Ecclesia non est Deus, sed domus Dei.

OBJICITUR locus Pauli epistola ad Philemonem v.4. & 5. *Gratias ago Deo meo, semper mentionem tui faciens in precibus meis. Quod audiam tuam charitatem, ac fidem quam habes erga Dominum Iesum, και εις πάντας τοὺς ἁγίους, & in omnes sanctos:* Unde sic argumentantur: *Sancti sunt Ecclesia: Fides habenda est in sanctos: Ergo fides habenda est in Ecclesiam.*

RESP. Negatur minor, quæ ex Pauli verbis probari nequit. Nā in illis Paulus relata relatis accomodat, etsi ordine inverso: sic ut in veri sensus expositione, charitas sit referenda in omnes sanctos, fides verò erga Dominum Jesum. Pauli hunc sensum fuisse ex aliis locis patet, veluti Eph.1.15.16. *Propterea etiam ego, audita ea quæ in vobis est fide in Dominum Iesum, & charitate in omnes sanctos, Non cesso gratias agere pro vobis, mentionem vestri faciens in precibus meis.* Col.1.v.2.3. *Iis, qui sunt Colossis, sanctis ac fidelibus fratribus in Christo Iesu. Gratia sit vobis & pax à Deo Patre nostro & Domino Iesu Christo. Gratias agimus Deo & Patri Domini nostri Iesu Christi semper pro vobis orantes.*

A *Hæc de subiectis fidei salvificæ: sequuntur adjuncta ejus.*

Fides salvifica datur cuique electorum tempore divinitus ab æterno definito: præcedentibus interdum & occasionem dantibus miraculis, Joh.4.48. Actor.9.vers.34.35.42. & cap.13.12. & cap.16.29.30. & afflictionibus, 2. Corinth.23.11.12.13. Miracula igitur & afflictiones non causæ sunt efficientes fidei, sed adjuncta antecedentia & præparationes ad fidem.

Datur semel tantum cuique electorum.

Continua confirmatione & augmentatione eget. Confirmatur autem & corroboratur augeturque tum verbo Dei, tum Sacramentis ordinariis B miraculis vero extraordinarie.

De ea gratiæ agendæ Deo, 2.Thess.1.v.3.

Fides est necessaria: Habet autem in se necessitatem triplicem, sic ut non possit se aliter habere: prima necessitas, est ex parte rei quæ creditur, hæc enim non potest aliter se habere, quā sicut creditur: secunda necessitas, ex parte credentis; quia qui credit firmiter persuasus est, rem aliter se habere non posse: tertia necessitas, est ex parte medii & causæ credendi, quæ est divina autoritas, quæ talis est causa, ut secundum eam deceptio fieri non possit. Hæc triplex necessitas inest fidei Christianæ.

Fides salvifica est tantum una.

Est *vera*, non tantum ratione objecti, id est, earum C rerum quas credit: sed etiam propria ratione suæ essentiæ & in sese, ἀνυπόκριτος & sine simulatione existens.

Est *viva*, id est, efficax per charitatem & producens bona opera, Jac.2.21, 22.1.Thess.1.v.3. Matth.3. vers. 23. Hæc proprietas nisi adsit, minimè vera ac salvifica est: qualis fides charitate & bonorum operum luce destituta, est mortua Jacob. 2. 17. 20.26.

Probatur à Deo per tentationes varias, ut fides Abrahami probata fuit. Gen. fides viduæ Sareptanæ 1.Reg.17.13.

Eadem fides salvifica exploranda est an sit in nobis, 2.Cor.13.5.

D Intelligitur quid sit & videtur cognosciturque in seipso ab eo qui vere credit; nam vere credens scit se credere: sicut Paulus ait de se & omnibus vere credentibus, 1.Corinth.2. versic.12. *Nos vero non spiritum mundi accepimus, sed Spiritum qui est ex Deo: ut sciamus quæ Deus est nobis gratificatus.* Unde & quivis verè fidelium cum Paulo dicere potest, *Novi cui crediderim.* 2.Tim.1.12.

Fidei autem salvificæ sunt cuilibet vere fidelium notæ tum internæ tum externæ, ex quibus certo cognoscere potest se ea præditum esse.

Internæ notæ sunt hæ: *Primo* vere fidelis credit corde suo divina ac vera esse omnia quæ verbū Dei, quod iam in Scriptura Sacra continetur, tradit.

Secundo, sentit se obligari ad ea firmiter credenda E & amplectenda. Si enim divina ac vera sunt, æquum est ut eis assentiamur.

Tertio, præcipue intuetur, amplectitur & sibi applicat promissionem gratiæ in Christo.

Quarto, firmiter acquiescit in præsenti gratia Dei & ex ea certus est de salute æterna.

Quinto, sentit in se luctam fidei cum dubitatione tandem cedente.

Sexto, percipit in corde suo ingens gaudium & tranquillitatem conscientiæ superantem omnem humanum intellectum.

Septimo habet voluntatem promtam & seriū studium

Digitized by Google

dium obediendi Deo sine exceptione in omnibus quæ Deus vel facere vel omittere vel pati jubet: sic ut faciat officium Deo debitum, quamvis diabolo, mundo & Antichristo reluctantibus.

Hæc omnia in se sentit qui fide salvifica est præditus: ex iisdem eam in seipso cognoscit.

Externæ notæ sunt hæ: *Prima*, intrepida fidei confessio, sicut Paulus ait 2. Cor. 4. v. 13. *Et quoniam habemus eundem Spiritum fidei, secundum illud quod scriptum est: Credidi, & ideo loquutus sum: nos quoque credimus, quamobrem etiam loquimur.*

Secunda, charitatis declaratio erga alios, tam inimicos quam amicos: Nam fides est efficax per charitatem, Gal. 5, v. 6.

Tertia, studium conservandi bonam conscientiam apud Deum & homines, Actor. 24. 16.

Ad hasce notas fidei internas & externas accedit internum testimonium Spiritus Sancti, Roman. 8. v. 16. 1. Cor. 2. v. 10. 11. 12.

Subscribunt Orthodoxi Patres, *Augustinus* secundo tomo, epistola centesima duodecima, cap. tertio: *Fides ipsa mente utique videtur, quamvis hoc fide credatur, quod non videtur.* Et mox sic de homine fideli: *Videt ipsam fidem suam, qua se credere sine dubitatione respondet.* Et capite quarto: *Menti nostræ fides nostra conspicua est*, Et capite quinto: *Mente videmus ipsam in nobis qua credimus fidem.*

Proinde veri Christiani ignorare non possunt, sed certo sciunt se credere, se fide salvifica à Deo donatos esse & in eo recumbere.

Eandem in aliis quoque membris Ecclesiæ Dei esse, canone charitatis sibi persuadent & credunt, sicut Paulus ait 2. Timoth. 1. vers. 5. *Memoria repetens eam quæ in te est minime simulatam fidem, quæ habitavit prius in ava tua Loide & matre tua Eunica, persuasus sum autem quod in te quoque.* Hebr. 6. vers. 9. *sed nobis persuasimus de vobis, dilecti, quæ meliora sunt, & saluti adhærentia.*

Confirmat idem articulus Symboli Apostolici quo profitemur, Nos credere sanctam Ecclesiam Catholicam. Multos ergo fideles salvifica fide præditos esse credimus & novimus.

Huc pertinet illud Augustini capit. quarto epistolæ paulò ante citatæ: *Abest ab aspectu mentis meæ fides tua, quamvis eam esse in te credam, cum eam non videam corpore quod nec tu potes, nec mente quod tu potes, sicut ego meam, quam tu non potes.*

Ante ultimum adventum Christi ad judicium rara erit in terra, Luc. 18. v. 8. Ubi Dominus loquitur non de fide miraculorum aut alioquin eximia quapiam fide qualis optimis etiam Ecclesiæ temporibus in paucos cadit: sed de fide communi omnium Christianorum.

Ex adjunctis fides salvifica vel *magna* est vel *parva*, *fortis* vel *languida*, pro mensura donationis Christi. In aliquibus enim magna & fortis est, ut fuit in Abrahamo patre fidelium, Rom. 4. 18. 19. 20. 21. in sociis Danielis Dan. 3. in Daniele ipso Dan. 6. in muliere Cananæa Matthæi 15. vers. 28. In aliis parva seu pusilla, & infirma, quæ propterea ὀλιγοπιστία, & ea præditi ὀλιγόπιστοι appellantur Matth. 6. vers. 30. nonnunquam & ἀπιστία, incredulitas nominatur, veluti Marc. 9. v. 24. Matth. 17. v. 20.

Imo in uno eodemque homine fideli aliquando exigua & debilis est, aliquando major & confirmatior: exempli gratia in Petro Apostolo modica fuit fides, cum ambulans super aquas cœpit mergi, Matth. 14. 31. item cum Christum abnegavit in ædibus summi Sacerdotis, Matth. 26. 70. & sequentibus: in eodem fuit fides magna & fortis post resurrectionem, cum Christum intrepidè & magna constantia prædicavit contemtis minis Concilii sacerdotalis & Seniorum populi, & morte etiam ipsa.

A

Parva etiam & languida fides dum modo vera ac viva sit, ad veram insitionem in Christum sufficit.

Veram ac vivam esse cognoscitur *primo* ex vero sensu adeptę remissionis peccatorum & receptionis in gratiam propter Christum: nam quum David Psalm. 32. 1. pronunciet beatum cui remissa sunt peccata; felicitas esset infelix, felicem esse sine felicitatis sensu. *Secundo*, ex fiducia in sola Dei bonitate & Christi merito, & non in meritis nostris ullis: *Tertio* ex sensu amoris Dei erga nos & nostri vicissim erga Deum Patrem & Filium eius JESUM CHRISTUM. *Quarto* ex promtitudine & fiducia invocandi eum, & studio aliorum bonorum operum à Deo præceptorum: Sicut Christus dicit Joh. 7. v. 17. *Si quis voluerit, quod ille vult facere, cognoscet de doctrina utrum ex Deo sit, an ego à meipso loquar.*

B

Non est in nobis unquam quamdiu hic vivimus *perfecta*, neque *intensive*, ratione nimirum fiduciæ perfectæ qua creditur in Christum; neque *extensive*, ratione nempe rerum, quum omnia omnino credenda credantur: sed est *imperfecta*:

I. Quia in hac vita ex parte regeneramur & ex parte cognoscimus res divinas & in ænigmate tantum videmus, 1. Cor. 13. 12.

C

II. Quia in hac vita crescit, & suis provehitur gradibus prout regeneratio incrementa sumit, Rom. 1. vers. 17.

Exemplum est in Gideone, cui quum promisisset Deus, se per ipsum liberaturum ab hostibus populum Israeliticum, credidit Deo promittenti, sed ut cōfirmaretur & cresceret in ipso fides, ad eius petitionem vellus expansum rore madefactum fuit, reliqua humo sicca manente, postridie humus irrorata fuit sicco vellere. Sic provecta fuit gradibus suis fides Gideonis.

III. Quia indies novis eget incrementis intensive & extensive: pro quibus & Apostoli rogarunt & nobis quotidie necesse est orare, *Domine auge nobis* fidem Luc. 17. 5. 2. Cor. 10. 15. 2. Thess. 1. vers. 3. Eph. 1. 17. 18. & 4. 29.

D

IV. Quia luctam habet continuam usque ad vitæ hujus finem adversus varias tentationes, mentis nostræ nativam cæcitatem, insidentem imis medullis pravam concupiscentiam, di r.dentiam, dubitationes ex nostrâ infirmitate proficiscentes, securitatem, affectus, sensum & prudentiam carnis, Psal. 30. 7. 8. Psalm. 73. Rom. 7.

V. Quia fides versatur circa res profundas & altas quas in hac vita plene & perfecte assequi non valemus.

VI. Quia ejus effecta in nobis sunt imperfecta in hac vita: ut sanctificatio, charitas, justitia nobis inhærens.

E

Nihilominus tamen vera est, etiamsi sit parva instar grani sinapis, & imbecilla instar infantis & graviter ægrotantis.

Est & sincera seu ἀνυπόκριτος, minime simulata, 1. Tim. 1. v. 5.

Coniunctam habet lætitiam veram ac solidam ortā ex apprehensione Christi & sensu gratiæ Dei.

Multis tentationum variarum insultibus à diabolo & mundo oppugnatur & labefactatur, sic ut interdum secundum gradum aliquem minuatur interdum secundum actum aliquem occultetur interdum oppressa videatur, Luc. 22. v. 31. tamen est, *perpetua* & semper perseverat secundum formam suam.

Digitized by Google

suam usque ad finem & firmitatem retinet inexpugnabilem; ut sequentia argumenta evincunt:

I. Quia fluit ab immutabili electione nostri ad vitam æternam, Actor.13.v.48.

II. Quia est donum Dei ἀμεταμέλητον, Rom 11.29. Epist. Judæ v.3. *semel tradita est sanctis*, id est, constantissime plantata est à Deo in sanctis, sic ut nunquam mutari & convelli possit.

III. Quia ab intercessione Christi habet ut deficere non possit. Luc.22.

IV. Quia obsignata est à Spiritu Sancto & confirmata in cordibus electorum ut penitus evelli nunquam possit. 2.Cor.1.21.22.

Sic invincibilis firmitas salvificæ fidei pendet à Dei Patris nos ad fidē eligentis ab æterno & donantis ea in tempore, immutabili voluntate: à Christi nos redimentis intercessione, & à Spiritus Sancti in nobis fidem obsignantis fidelitate & perpetua in nobis mansione.

Tandem post universalem resurrectionem omnium ex mortuis desinet, quum totam Ecclesiam Christi sistet Patri, quum id quod perfectum est advenerit & Deum facie ad faciem videbimus, 1. Corinth.13.10.13.

Hucusque de adiunctis fidei salvificæ: sequuntur dissentanea.

Dissentanea à fide salvifica vel *diversa* sunt, vel *opposita*.

Diversa à fide salvifica sunt quæ sic ab ea distincta sunt, ut tamen possint cum ea in eodem homine simul consistere; cujusmodi sunt *fides historica* & *fides miraculorum*, quæ simul fuerunt unà cum fide justificante in Apostolis & aliis electis ad vitam æternam, qui dono edendi miracula, & res futuras vaticinandi & aliis dotibus Ecclesiam Dei instaurandi à Deo ornati fuerunt: etsi in aliis sint absque fide justificante.

Fides historica, est qua aliquis credit Deum esse, & id quod Dei verbum tradit, agnoscit & statuit verum esse propter Dei ipsius autoritatem, testimonium & asseverationem. Dicitur etiam *fides dogmatum*, seu *fides dogmatica*.

Dicitur *fides historica* ab Augustino libro de vera religione, cap. quinquagesimo, non quod tantum sit notitia historiæ, id est, eorum quæ Deus dicitur fecisse, aut facere, aut facturus esse; non quod tantum credat historias veras esse: nam universa etiam præcepta & dogmata Scripturæ Sacræ vera esse statuit, utpote à Deo profecta: sed quia tantum est γνῶσις, id est, cognitio cum assensu quidem, sed absque applicatione & fiducia gratiæ in Evangelio credentibus promissæ: quæ applicatio atque fiducia gratiæ, quando ad γνῶσιν accedit; fides historica, fit salvifica sive justificans, & bonum opus Deoque placens: etsi etiam per se sit bonum opus, sed fit malum per accidens.

Papistæ nomine *historicæ fidei* non utuntur, sed simpliciter vocant *fidem Catholicam*. Interim & hanc & illam nesciunt vel depravant. Bellarminus de justificatione libro primo cap. quarto, *Catholici* (inquit) *non utuntur nomine fidei historicæ, ne videantur sentire (ut revera non sentiunt) res gestas Sanctorum quæ referuntur in Scripturis non credi nisi propter ipsius historici autoritatem: sed vocant simpliciter fidem Catholicam.* Unde apparet *primo*, quod *fidem historicam* cum *fide historiarum* inscitè confundant; cum etiam præcepta & dogmata Scripturæ tantum historicè, hoc est, nuda cognitione & assensu credi possint, quod sint vera. *Secundo*, quod fidem Catholicam vel cum fide Theologica in generali confundant, vel de historica notitia atque assensione (quam nos fidem historicam vocamus) accipiant, & sic homonymiâ ludant, contra veteris Ecclesiæ consuetudinem quæ *fidem Catholicam propriè* vocabat solam confessionem fidei orthodoxæ, seu doctrinam credendorum Symbolo Apostolico comprehensam, & symbolis Ecclesiasticis declaratam, ut patet ex symbolo Athanasiano, in quo dicitur, *Hæc est fides Catholica, quã nisi quis, &c.* Et apud Vigilium lib. quarto: *Hæc est fides & confessio Catholica, quam Apostoli tradiderunt, Martyres roboraverunt, & fideles hucusque custodiunt.* Sic Ambrosius ait libro secundo de Vocatione Gentium capite octavo: *Qui gratiam Dei secundum merita hominum dari audet asserere, contra fidem Catholicam prædicat*, id est, contra doctrinam orthodoxam de fide.

Fides historica et fides historiarum differunt.

Fides Catholica quid propriè.

Fides historica tantū in intellectu sita est, eaq; etiam dæmones credunt & contremiscunt, Jac.2.v.19. Unde passim à Patribus vetustis *fides dæmoniorum* appellatur, seu *fides dæmonum*, August. quarto tomo, libro octo quæst. Dulcitii. quæstio. prima. Eadem dæmones & illi homines, qui fide justificante destituti sunt; Scripturas intelligere possunt. Eadem credidit Simon ille Magus, Actor.8. versic.13.

Contingere potest non tantum hypocritis qui sunt intra Ecclesiam, sed etiam hominibus extra Ecclesiam: nam credunt etiam Turcæ esse Deum, eundem esse Creatorem mundi, Christum natum ex virgine MARIA, futuram resurrectionem mortuorum.

Eaque impios non iuvat, sed magis arguit & damnat.

Sine charitate esse potest & sine bonis operibus.

Eadem dicitur etiam respectu hominum *fides acquisita*, id est, quæ habetur ab Ecclesia, ab hominibus, vel ex nuda lectione Scripturæ Sacræ, quam Papistæ ipsi fatentur non sufficere ad πληροφορίαν, id est, ad certam ac plenam persuasionem.

Fides historica vel *universalis* est, vel *particularis*.

Fides universalis, est assensio quæ universam Scripturam Sacram ejusq; doctrinam approbat & credit esse vere verbum Dei, id est, esse vere divinam, ubique veram, certam & Canonicam: Hæc intelligitur Heb.11. v.3: *Fide sola credimus mundum esse constructum*. Ita à Scholasticis fere agnoscitur & ab illis *virtus Theologica* dicitur, quia est donum Dei intellectum illuminantis, in electis quidem speciali actione divina, qua sanctificantur; in dæmonibus autem & reprobatis hominibus generali & universali actione. Nam etiam in dæmonibus & hypocritis quicquid est cognitionis, Deus per Spiritum suum efficit, sed non ita ut eos justificet & regeneret, neque ita ut ipsi eum doni huius autorem agnoscant & celebrent, Hebræorum 6.4.5.

Proinde illa sola, in electis non est viva nec justificans: in dæmoniis autem & reprobatis hominibus est semper mortua, id est, bonorum operum expers, qualem intelligit Apostolus Jacobus cap.2.

Fides particularis, est quæ particulare aliquod obiectum respicit: quale hoc est, Christum esse Prophetam Dei, & hominem à Deo missum; qualis fides unum & alterum articulum fidei credit, reliquos aut ignorans, aut spernens.

Ad hanc pertinet etiam *fides experimentalis*, quæ est eorum hominum, qui dicto alicui Dei & denunciationi Prophetiæ assentiuntur ex metu judiciorum Dei, quæ vel experti sunt vel experiri formidant: non autem ex constanti animi affectu, pio vere tactu, per quem veritatē salvificam amplectantur

& in promissione gratiæ Christi acquiescant, & coram Deo iustificentur. Talis fuit fides Ninevitarum de quibus dicitur Jonæ 3. v. 4. *Crediderunt Ninevitæ DEO.* A

Fides historica & iustificans non est eadem, ne quidem diverso respectu:

I. Fides historica est à Spiritus sancti actione divina generali: fides salvifica est ab eiusdem actione speciali.

II. Fides historica est etiam hominum reprobatorum, & qui sunt extra Ecclesiam DEI, imò & dæmoniorum: at fides iustificans est duntaxat hominum electorum ad vitam æternam.

III. Fides historica sola neminem servat: at fides iustificans servat ad vitam æternam. B

IV. Fides historica tantum est in intellectu: at fides iustificans in tota anima, ac proinde adhæsionem habet voluntatis, & apprehensionem Christi salutarem.

V. Quædam tantum historica fide creduntur: quædam non tantum historica, sed etiam fide salvifica credenda sunt.

Historica tantum fide creduntur, quæ ad salutem per se non sunt necessaria: historica autem & salvifica simul fide credenda sunt ea, quæ ad salutem sunt per se necessaria. Exempli gratia; Sacram Scripturam sive essentialiter, sive accidentaliter dictam tum in generali, tum in particulari esse divinam & Canonicam & revelatam à DEO propter salutem nostram, non solum historica, sed etiam salvifica fide credendum est, Joh. 5. 39. & cap. 20. 31. Rom. 15. 4. 2. Tim. 3. 16. Numerum autem & seriem librorum Canonicorum, item capitum singulorum, ut nunc in Bibliis habentur, & quòd liber aliquis in particulari, puta Evangelium secundum Matthæum, secundum Marcum, secundum Lucam, &c. sit Matthæi, Marci, Lucæ, &c. fide tantum historica tenemus. Sic omnes articuli fidei in Symbolo Apostolico comprehensi non tantum historica sed etiam salvifica fide credendi sunt, Johan. 17. 3. C

Hactenus de fide historica.

Fides miraculorum est vehemens quædam fiducia qua quis certò credit, Deum hoc vel aliud miraculum esse facturum, aut prædicit certum eventum, quem eventum novit ex speciali revelatione divina; Est fidei vis singularis existens etiam extra iustificationem & sanctificationem per Christum, data à Deo quibus voluit, ut edere possent miracula & futura prædicere. Dicitur *fides signorum*, quòd per eam signa eduntur: item *fides vaticiniorum*, quia donum est vaticinandi de rebus futuris ex speciali revelatione divina. D

Non potest concipi ex nudo verbo generali, nisi accedat specialis promissio aut revelatio.

Eaq; tam mortuæ quàm vivæ fidei coniuncta esse potest, ac proinde tam reprobis quàm electis datur. De ea igitur Marc. 16. v. 17. 18. 1. Cor. 13. 2. *Si habeam πᾶσαν τὴν πίστιν*, seu potius *totam fidem*, id est, perfectam ad edenda miracula, *adeò ut montes transferam, charitatem autem non habeam nihil sum.* Paulum loqui de fide mortua liquet, quia addit, *charitatem autem non habeam.* Christus autem de viva fide loquitur, cum ait discipulis Matth. 21. v. 21. *Si habueritis fidem neque addubitaveritis, non solum hoc quod factum est ficui, facietis, verum etiam si monti isti dixeritis, tollitor & proiicitor in mare, fiet.* Sic fidem miraculorum habuit Agabus prædicens famem magnā futuram in toto terrarum orbe, quæ etiam fuit sub Claudio Cæsare, Act. 11. v. 28. E

A Fides miraculorum non est eadem cum fide iustificante, ne quidem diverso respectu:

I. Quia fides miraculorum etiam pravis, & à Spiritu S. non regeneratis quibusdam hominibus donata fuit, ut Judæ Iscariotæ, Matth. 10. v. 1. & illis, qui Christo dicent, *Domine, Domine, nonne per nomen tuum prophetavimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & per nomen tuum multas virtutes edidimus?* Matth. 7. v. 22. at fides iustificans est tantum electorum ad vitam æternam.

II. Fides miraculorum non est semper coniuncta cum iustificante, ut Abraham, Johannes Baptista & multi alii sancti, habuerunt firmam fidem iustificantem absque dono miraculorum.

B III. Fides miraculorum ad certa tantum opera & eventus extraordinarios pertinet: ut ostendit exemplum Josuæ 10. v. 12. & exemplum Eliæ Prophetæ in cælo claudendo & aperiendo 1. Reg 17. & 18. at fides iustificans ad opera Dei communia & promissionem gratiæ Dei omnibus electis communem.

IV. Fides miraculorum annumeratur donis, quæ privatim aliquibus distribuuntur, 1. Cor. 12. 9. Sed fides iustificans omnibus verè Christianis concessa est.

V. Fidei miraculorum causa organica non est simpliciter verbum Dei, sed requiritur revelatio & promissio singularis: at fidei salvificæ organum commune est totum verbum Dei, proprium autem

C prædicatio Evangelii.

VI. Fides miraculorum seu donum edendi miracula sine charitate esse potest 1. Cor. 13. 4. At fides salvifica absque charitate esse nequit.

VII. Fides miraculorum quæ viguit in primitiva Ecclesia, iam pridem cessavit; quandoquidem doctrina Christiana miraculis iam satis est confirmata:

At fides salvifica non cessavit.

Eadem fides miraculorum distincta est specie etiam à fide historica: quia fidem historicam habentes non propterea possunt edere miracula, ut dæmonia, ut Simon Magus, Exorcistæ filii Scevæ, Actor. 19. 14.

D Fides miraculorum nequaquam præferri debet benedictioni electionis nostræ ad vitam æternam, Luc. 10. v. 20.

Diversa est à salvifica fide etiam *ratio humana*, quam tamen fides nequaquam extinguit, sed instaurat, illuminat, sanat, perficit, ac proinde ab investigatione veritatis non excludit. Facilè enim alienis erroribus decipiuntur tanquam rationis expertes, qui sine ullo iudicio dogmata aliorum probant, & ab aliis pecudum more ducuntur.

Quin etiam à fide salvifica habituali est diversa *fides seu fiducia actualis*, quæ tamen est actus fidei: quia fides habitualis in corde residet, etiam cum actu nihil de Deo homo fidelis cogitat aut loquitur,

E ut cum de Politicis aut Oeconomicis negotiis cogitat aut loquitur, vel cum dormit: aut cum homo fidelis interdum deflectit alio naturali quadam infirmitate, sic ut peccet; tum enim actualis fides amittitur, cum actus peccati ex consensu admissi, consistere nequeat cum actuali fiducia de remissione peccatorum: quod Isaaco accidit, qui admonitus oraculo de honore primogenituræ ad minorem filium divinitus translato, nō desiit tamen propensus esse in primogenitum suum Esau, & benedictionem primigeniti ei conferre voluit, Genes. 27. v. 3. & sequentib. Nec minus peccavit Rebecca fraude, quam excogitavit, & qua Jacobum instruxit, ibid. v. 8. & sequentibus: imò etiam quum subito & ino-

Digitized by Google

pinato metu confessio Christi deficit in ore, fidei habitu seu virtute non deficiente in corde, quod accidit Petro Apostolo.

Etsi autem fides actualis ad tempus amissa est: tamen denuò fides habitualis ad novum actualis fiduciæ actum excitatur nova verbi Dei prædicatione, lectione, meditatione, & Sacramentorum administratione, aliisque mediis quibus Deus utitur ad excitandam in cordibus electorum fidem, ut in Davidis & Petri exemplo videre est, 2. Sam. 12. vers. 13. Psal. 51. Matth. 26. v. 75. Luc. 22. v. 61.

Hæc diversa sunt à fide salvifica.

Adversa autem atque opposita fidei salvificæ vel *contraria* sunt vel *disparata* vel *repugnantia*.

Contraria fidei salvificæ sunt *infidelitas*, & *fides perversa*.

Infidelitas est peccatum cum quis fide salvifica destitutus est, ἀπιστία.

Et quemadmodum fidei salvificæ tres sunt partes: notitia verbi Dei, assensus eidem adhibitus & πληροφορία: ita infidelitatis partes sunt tres, *ignoratio veritatis divinæ*, *negatio veritatis eiusdem* & *diffidentia*.

Ignoratio veritatis divinæ, est cum quis veritatem traditam in Verbo Dei, quod iam Sacra Scriptura comprehensum est, & inprimis promissionem gratiæ ignorat. Quò etiam pertinet, quum quis ignorat, Sacræ Scripturæ doctrinam sive in generali, sive in particulari, esse verè divinam & Canonicam.

Estque è subiectis vel *universalis*, vel *particularis*.

Universalis, est quum quis universam veritatem in verbo Dei patefactam ignorat.

Particularis, est quum quis partem hanc vel illam veritatis à Deo patefactæ ignorat: qualis erat Jiphtachi, qui ignorabat, se filiam redimere posse, Jud. 11. 37. 41.

Præterea ignoratio veritatis cœlestis vel *affectata* est, vel *non affectata*.

Ignorantia affectata, quum quis voluntaria inscitia ignorat quæ non poterat non scire. De quali agitur 2. Pet. 3. v. 5. Ignorantia non affectata, contrà.

Ignoratio autem veritatis divinæ damnabilis est & fugienda:

Primò, quia est peccatum à DEO prohibitum, Psal. 32. 9. *Ne estote ut equus, ut mulus, expertes intelligentiæ: cuius os fræno & habena constringendum est, ne appropinquet ad te.* Ephes. 4. v. 17. 18. 1. Thessal. 5. v. 13. *Nolim vos in ignorantia versari, fratres, &c.*

Secundò, quia reprehenditur à Deo gravissimè, Jes. 1. v. 3. & cap. 44. 13. 14. Psal. 92. 7. & 94. 8. Matth. 15. v. 16.

Tertiò, quia est mater omnium hæresium & errorum: sic ut rectè ab Hieronymo dictum sit, Scripturarum ignorationem, Christi ignorationem esse, ut citatur in Jure Canonico, capitulo *si iuxta*, Distinctione 38.

Sic ut detestandum sit dogma Papistarum, ignorantiam esse veræ pietatis atq; obedientiæ matrem atque causam.

Quartò, quia eam fideles detestantur, Ps. 106. 7.

Quintò, quia pœnas certas attrahit, Ps. 28. 4. 5.

Distinguenda est ab ignoratione qua quis ignorat ea, quæ per se non sunt necessaria ad salutem æternam: cuiusmodi ignoratio non damnat, veluti cum quis nescit, quod Scriptura Sacra sive in generali, sive in particulari accidentaliter, seu quoad literas & apices quibus exarata est, sit divina & Canonica; Nam Patres ante Mosem olim servati sunt, ignorantes quòd aliquando scribendi essent libri Biblici: & post scriptos libros multi illiterati nescierunt eos, & tamen credentes doctrinæ servati sunt & servantur: Imò Turcæ & barbari alii, si prædicationi Evangelii crederent, servarentur, licet scriptos libros ignorarent.

Similiter cum quis ignorat numerum & seriem librorum Canonicorum, item capitum singulorũ, ut nunc sunt in Bibliis, talis ignoratio non damnat: quia sine notitia numeri & seriei librorum Canonicorum & capitum singulorum multi salvantur.

Ita non damnat ignoratio quòd liber aliquis in particulari sit illius cuius nomen præfert, exempli gratia quòd Hoseæ liber sit Hoseæ; quia sine ea notitia salvati sunt Patres ante Hoseam. & hodie salvantur multi nescientes nomen Hoseæ. Alioquin etiam ad salutem æternam pertineret scire scriptorem libri Josuæ, Judicum, Estheræ, Jobi: de quo tamen hactenus in Ecclesia ignoratum aut dubitatum fuit absque periculo salutis.

Negatio veritatis divinæ, opposita plo assensui est erronea & blasphema, & si pertinaciter contemtis omnibus monitis, & evictionibus defendatur, est hæresis atque hæreticum facit, sive per se & simpliciter, sive per accidens: Exempli gratia, si quis neget Sacram Scripturam sive quoad doctrinam, sive quoad libros, quibus continetur esse divinam, & Canonicam, Jes. 8. v. 20. *Ad Legem & ad testimonium. Quòd si non dixerint secundum verbum hoc non erit eis lux matutina*, 1. Johan. 2. 22. *Quis est mendax, nisi qui negat, Iesum esse Christum illum? hic est antichristus, qui negat Patrem & Filium.* Et cap. 5. v. 10. *Qui non credit Deo, mendacem eum facit, quia non credidit testimonio, quod testificatus est Deus de Filio suo.*

Negare tot esse libros Canonicos & tot singulorum capita quod in Bibliis exstant, item librum aliquem esse illius cuius nomen præfert; idque negare eo fine ut derogetur Scripturæ Sacræ, aut turbetur, & in dubium vocetur fides Ecclesiæ, est hæresis per accidens.

Diffidentia opposita plerophoria fidei, est quum quis notitias de DEO & promissiones divinas ad se non applicat, ac metu desertionis divinæ ab officio recedit, & extra Deum præsidia quærit.

Istæ sunt partes incredulitatis, quarum tamen quælibet Synecdochicè dicitur infidelitas, item incredulitas communiter.

Porro infidelitas est primò vel *positiva*, vel *negativa*.

Infidelitas negativa, est peccatum, cum quis Evangelium de Christo non audivit, ac propterea non credit, proinde non habet salutarem habitum fidei vivæ, sed tamen exitiali habitu incredulitatis caret.

Hæc infidelitas negativa est peccatum, non tantum pœna peccati.

Eaq; vel sola damnat & à regno cœlorum arcet: Nam non audisse aliquid de Christo, non sufficit ad infidelitatis excusationem: quandoquidem quòd multi de Christo non audiverint, id ipsorum culpa contigit, DEO iustissimè puniente peccatum ipsorum, denegatione prædicationis verbi DEI. Ignorantia igitur non excusat eos, qui fidei capaces sunt, quandoquidem ignorantia in Adamo, in quo omnes peccaverunt, voluntaria fuit, & debent omnes & scire & credere.

Infidelitatem negativam non esse peccatum, nititur Stapletonus Thomam Aquinatem sequutus probare his argumentis:

I. Quia sit peccati pœna:

RESP. Est ignoratio Elenchi, quasi non & peccatum

causam esse possit, & peccati quoque pœna: & si A
peccatum non sit, possit aliquis cum ea infidelitate servari; quia saluti nihil nisi peccatum adversatur.

II. Ex Johan. 15. v. 22. ubi Christus ait: *Si non venissem & loqutus eis fuissem, peccatum non haberent.*

RESP. Non voluit indicare Christus, Judæos infidelitatis reos minimè futuros, nisi ipse ad eos venisset, loquutusq; eis fuisset, tum enim omnes, qui Christum ipsum nunquam audierunt infidelitatis noxæ Christus eximeret: sed habituros tamen aliquid fuisse, quo se excusarent, quodque suæ infidelitatis peccato quasi velum quoddam obtenderent. Id enim sensisse Christum ex iis quæ sequuntur verbis apertissimum est, quando ait: Nunc vero πρόφασιν οὐκ ἔχουσι, nihil habent quod peccato suo prætexant, quandoquidem ego ipse ad illos veni, B
atque illis ipse viva voce loquutus sum.

III. *Qui habitus non fuit in Adamo ante lapsum, eius habitus privatio non est peccatum: At fidei salvificæ habitus non fuit in Adamo ante lapsum:*

Ergo, &c.

RESP. Maior tantum est particularis, pro toto in ea ponitur, quod totum non est, sed tantum pars, tum esset vera, si sic proponeretur: Qui habitus non fuit in Adamo ante lapsum, nimirum ullo modo, eius privatio non est peccatum. Secundò minor nō est simpliciter vera, sed tantum secundum quid: Fidei salvificæ habitus non fuit in Adamo ante lapsum, scilicet non simpliciter, sed eo modo non fuit quo pòst lapsum. Nam post lapsum in Adamo fuit C
fides in Christum moriturum propter peccata nostra: At ante lapsum fides in Adamo erat in Filium Dei datorem vitæ æternæ homini præstanti perfectā constantemq; Legi obedientiam. Fides ante lapsum non minus erat in Filium DEI, quàm post lapsum: sicut Filius Dei non minus ante lapsum erat autor & dator vitæ æternæ, quod significabat sacramentum arboris vitæ quàm est post lapsum: sed diversus fidei modus erat. Nam ante lapsum credebat Adamus se vitam æternam Filio DEI autore & datore habiturum, si ipse Adamus perstaret in præcepta à Deo obedientia: Post lapsum verò accepta promissione de semine mulieris credebat, se vitam æternam Filio Dei autore & datore habiturum, si ipse in sola obedientia & merito Christi plena fiducia recumberet. D

Infidelitas positiva, est peccatum, quum quis verbum Dei & in eo promissiones Dei, aut de Christo Evangelium sibi annunciatum audivit, & tamen ei non credit, saltem cum fiducia, aut saltem aliquandiu, & proinde ex utroque laborat malo, nimirum & vacuitate fidei & habitu incredulitatis.

Incredulitas enim, est propriè, cum quis audito & cognito verbo Dei, ac præcipuè Evangelio de Christo & promissioni gratiæ non assentitur.

Ea non tantum peccatum est, sed etiam pœna; sic ut Tertullianus dicit de Judæis Apologetico adversus Gentes, capite vicesimo primo: *Ne enim intelligerent pristinum* [id est, primum adventum Christi nempe in carnem,] *credituri si intellexissent, & consecuturi salutem si credidissent, meritum fuit delictorum.* E
Meritum hoc loco idem est, quod pœna commerita.

Incredulitas duplex est: *manifesta* & *occulta*.

Incredulitas manifesta, est eorum qui verbo DEI improbè & contumaciter contradicunt, illudque contemnunt & reiiciunt: Qualis erat Achabi Regis Israelitarum, 1. Reg. 22. 18. Et Amatziæ. 2. Chron. 25. 16. & Achazi Regis Judæ, Jes. 7. v. 10. & seqq. & Judæorum Johan. 8.

Incredulitas occulta, est eorum, qui quidem verbo Dei assentiuntur, sed fiducia in Christum destituuntur. Istam incredulitatem quidam tandem produnt ut Simon Magus, Act. 8. v. 18. & seqq.

Incredulus & *non credens* differunt: Nam illud ferè de habitu, hoc de actu intelligitur. Potest autem aliquis non credere rem aliquam, qui tamen universaliter & simpliciter non potest dici incredulus.

Rursus incredulitas vel *temporaria* est, vel *perpetua*.

Incredulitas temporaria, est qua electi Dei ad tempus occupati sunt, donec Deus illos plenius illuminet: qualis fuit Mosis & Aaronis ad petram contradictionis. Num. 20. v. 10. 11. 12. qualis fuit Zachariæ patris Johannis Baptistæ, Luc. 1. v. 20. & fratrum seu cognatorum Christi, Johan. 7. vers. 5. discipulorum Christi, Marc. 16. v. 14. quam eis Christus exprobravit, eò quòd iis, qui ipsum conspexerant suscitatum, non credidissent. Qualis fuit nominatim Thomæ, cui Dominus post resurrectionem dixit, Joh. 20. 27. *Ne esto incredulus, sed credens.* Et Pauli persequentis Ecclesiam Christi, 1. Tim. 1. 13.

Ista incredulitas non est habitualis, sed actualis duntaxat, qua qui peccant postquam Christum cognoverunt, & fidem in eum professi sunt, dicuntur ὀλιγόπιστοι, item tardi ad credendum, Luc. 24. v. 25.

Incredulitas perpetua, est propria reproborum, qua illi ad extremum occupati manent, quam certa condemnatio & mors æterna sequitur, Johan. 8. v. 24. Qualis fuit illorum Judæorum, de quibus Paulus 1. Thess. 2. 15. 16.

Ut autem incredulitas temporaria est religiosè cavenda, ita multò magis perpetua:

I. Quia Christum abigit, sic ut postea frustra quæratur, Johan. 7. vers. 33. 34. dixit Jesus incredulis Judæis; *Adhuc paulisper ero vobiscum, deinde abibo ad eum qui me misit. Quæretis me, nec invenietis.*

II. Quia excludit cœlo; sicut Jesus dicit Judæis incredulis Johan. 7. v. 34. *Ubi ego ero, eò vos non poteritis pervenire*, id est, ab ingressu in cælum, in quod ego adscendam, vos vestra incredulitas arcebit, Apocal. 21. 27. Joh. 3. 36. *Qui non assentitur Filio, non videbit vitam.*

III. Quia est causa condemnationis, Joh. 3. 18.

IV. Quia in infernum & mortem æternam præcipitat, Apoc. 21. 8.

Secundò infidelitas vel *universalis* est, vel *particularis*.

Infidelitas universalis, est quum quis nihil eorum credit quæ credi debent ex verbo Dei, quod totum reiicit: ut faciunt Epicuri de grege porci, quibus totum verbum Dei est fabula.

Infidelitas particularis, est cum quis caput aliquod fidei non credit: ut si quis non credat, Christum corpore suo iam esse tantum in cælo.

Infidelitatis effectus est *tentatio Dei qua quis Deum tentat*, periculum illius facere volens, an sit verax & omnipotens: nam Israelitæ in deserto Deum ideo tentarunt, quia illius promissis non eam adhibuerunt fidem, quam debebant.

Sic fuit de infidelitate.

Perversa fides, Græcè κακοπιστία, est cum quis promissiones divinas, & verbum Evangelii aliter credit quàm debebat. Hoc genere peccarunt ante acceptum Spiritum S. ii, qui regnum Christi cogitabant terrenum & corporale fore, non autem cæleste & spirituale.

Digitized by Google

Hactenus de contrariis fidei salvificæ.

Disparata est à fide salvifica *temeraria credulitas in religione, fides implicita, fides hypocritica seu simulata præsumtio fidei, fides temporaria, coniectura, opinio, clara visio, conceptio seu imaginatio rei absentis, fides moralis, fides humana, scientia humana, experientia.*

Temeraria credulitas in religione, est levis assensio, quæ in negotio religionis adhibetur alicui dogmati, quod Verbo Dei neq; continetur, neque convenit.

Istam stolidam credulitatem nonnulli sub nomine *simplicis fidei* identidem commendant, dum paradoxa sua simpliciter credenda esse dicunt, & explorandа exanimandaque esse negant, & sic alunt captivari rationem in obsequium Christi.

At talis simplicitas est fugienda: I. quia prohibetur à Deo, 1. Cor. 14. v. 20. *Fratres, ne estote pueri intelligentia, sed malitia infantes, intelligentia verò adulti estote.* Eph. 4. 14. *Vt ne simus amplius pueri, qui fluctuemus & circumferamur quovis vento doctrina, in hominum alea, per veteratoriam ad artificiosè fallendum versutiam.* Et cap. 5. v. 6. *Nemo vos seducat inanibus sermonibus, propter hac enim venit ira Dei in homines contumaces.* Coloss. 2. v. 4. *Ne quis vos falsò ratiocinando fallat, sermonis probabilitate.* Et v. 8. *Videte, ne quis sit qui vos deprædetur per philosophiam & inanem seductionem.* Et 1. Joh. 4. 1. *Dilecti, ne cuivis spiritui credite, sed probate spiritus an ex Deo sint.*

II. Quia est noxia, ut docet exemplum primorum parentum, qui tam facilè crediderunt serpenti antiquo mentienti, Genes. 3. vers. 4. 5. 6. Exemplum item viri Dei ad vaticinandum adversus altare Jarobeami missi, credentis seni cuidam Prophetæ Bethelæo oraculum divinum prætexenti, 1. Reg. 13. v. 18. 19.

Quapropter meritò à Patribus reprehenduntur, qui ignorantes & negligentes verum sensum Scripturæ & in verbis hærentes, dictitant se simpliciter credere. Locus insignis est in dialogo Hieronymi adversus Luciferianos in secundo tomo epistolarū, pagina centesima quadragesima secunda, editionis Basiliensis Frobenianæ, anni 1524. Ibi ait Orthodoxus ad Luciferianum: *At dicis simpliciter in Patre & Filio & Spiritu sancto credidit: & ideo baptisma consequutus est. Quæ est ista quasi simplicitas, nescire quod credas? Simpliciter credidit. Quid credidit? certè aut tria nomina audiens, tres deos credidit, & idololatra effectus est: aut in tribus vocabulis trinominem credens Deum, in Sabellii hæresim incurrit: aut edoctus ab Arianis, unum esse verum Deum Patrem, Filium & Spiritum S. credidit creaturam: aut extra hæc quid credere potuerit nescio.* Si ne in summo quidem mysterio Sacrosanctæ Triados est probanda simplex fides absq; recta cognitione eorum quæ creduntur: multò minus in aliis quæstionibus. Et si noxia est simplicitas, nescire quod credas: multò magis noxa & stolida est simplicitas, credere quod nec fuit unquam, nec est, nec futurum est.

Item ad Pammachium adversus errores Johannis Jerosolymitani, eodem tomo, pagina centesima septuagesima prima: *Simplicem ac rusticum te simulas, & sub verbis Scripturæ, ea quæ Scriptura non sentit, abscondis.*

Fides implicita, est sensum suum obedientia stolida Ecclesiæ submittere, & credere non intellecta, ac pro vero amplecti quicquid Ecclesia præscripserit, & inquirendi cognoscendique provinciam ad ipsam relegare, & non esse solicitam an vera præcipiat Ecclesia, necne.

Hoc commentum implicitæ fidei Scholastici fabricarunt, quo nomine crassissimam ignorantiam ornantes, miseræ plebeculæ cum magna pernicie illuserunt. Nam simul ac dogma de fide implicita receptum fuit, adeò crevit hominum stupiditas, tum inscitia, ut iam etiam nescirent, se nescire; quum res divinas ignorare magnæ virtutis & pietatis, & inprimis Catholicæ fidei esse ducerent.

Atqui quæ ignota sunt, credi non possunt: oportet enim quæ credenda sunt nosse & intelligere eo modo quo in Scripturis divinis patefacta sunt.

Et quæ corde credimus, ore confiteri debemus: certò igitur scienda sunt.

Fides hypocritica seu simulata, est eorum qui se credere gloriantur, sed fallaci simulatione, dum vacui sunt vera fiducia, charitate erga Deum & proximum, & spe patienti, qualis fides intelligitur Jacob. 2. 14.

Eaque fides mortua etiam est, quia nunquam homines movet ad odium peccati, & ad amorem iustitiæ, neque ad honestam Christianamque vitam quæ bonis operibus relucet.

Præsumtio fidei, est vana opinio præter verum Spiritus sancti testimonium concepta, quam quis de se habet, quòd sit de numero electorum, quòd credat, quòd sit filius Dei, proficiscens ex mera animi elatione.

Fides temporaria, est eorum, qui amplectuntur & profitentur doctrinam Evangelii cum gaudio ad tempus, sed sine fiducia promissionis gratiæ divinæ, & sine regeneratione, ac propterea tentationibus, persequutionibus, vel spe commodorum & honorum, vel minis, vel metu incommodorum & periculorum victi, professionem veritatis *rursus* abiiciunt, Matth. 13. v. 5. 20. 21. Luc. 8. v. 13. Actor. 8. v. 13. Hebr. 6. v. 4.

Est & ipsa *mortua*: quia etsi initio florentem quidam Christianæ vitæ herbam profert, nunquam tamen maturos, & iustos fructus bonorum operum adfert, sed in aliis mox, in aliis non ita multò post herba illa exarescit. Est reproborum. Hebr. 6. vers. 4. 5. 6.

Eaque etsi potest dici aliquo modo *vera*, nempe quoad obiectum eius, quod verum est, quodque fatetur; tamen respectu formæ & naturæ suæ & absolutè non est vera, quum fiducia in Christum destituatur: Qualis fuit fides Judæorum multorum, Johan. 2. v. 23. & primorum quorundam, Johan. 12. v. 42. 43.

Differt à fide historica. Historica enim fides tantum habet notitiam, & potest esse sine gaudio, & professione, ut in dæmonibus: temporaria autem habet lætitiam comitem, quamvis non veram ac solidam, utpote ortam non ex sensu gratiæ Dei & perceptione Christi, sed ex spe commodorum, vel quia Evangelium est temporariis illis res nova, vel quia videtur blandiri illorum affectibus, vel quia libertatem Christianam putant esse licentiam peccandi, vel ex aliis caussis temporariis, quibus mutatis fides illorum deficit.

Fides temporaria differt etiam à fide hypocritica seu simulata: quia potest esse fides aliqua temporaria, quæ tamen simulata non sit; ut fides Simonis Magi, Act. 8. 13. temporaria erat, simulata tamen non erat. Apertè enim Lucas testatur, eum credidisse; & additur ratio, quòd admiratione tactus fuerit.

Quinetiam fides salvifica non est *coniectura*, id est, probabilis collectio ex verisimilibus rationib.

Fides eadem salvifica non est *opinio*: sed ab ea disparata est.

Nam *primum* opinio naturalis est: fides salvifica donum

donū Dei supra naturā est, omnes habitus naturalis intelligentiæ superans. Hinc ita argumentamur.

Quæ toto genere differunt, eorum unum non potest esse alterum.

At fides salvifica & opinio toto genere differunt, nam supernaturalia non possunt communi esse cum naturalibus genere: fides salvifica est supernaturalis, opinio est naturalis:

Ergo fides salvifica non est opinio.

Secundo opinio paratur per viam quæ non est certa, nimirum per autoritatem humanam vel medium Topicum: at fidem consequimur per medium firmissimum, nempe per autoritatem divinā.

Tertio opinio est omnium hominum: fides salvifica non est omnium, 2. Thessal. 3.

Tum habituum intellectus naturalium infimus est opinio, ut Aristoteles libro tertio de anima, cap. tertio optimè declaravit, quam opinionem dignitate longe superent intelligentia ac scientia: Atqui fides salvifica excellentior est intelligentia ac scientia naturali. Quomodo igitur fides salvifica erit opinio?

Adhæc opinio est sententia animi de re aliqua vacillans & dubia: fides autem salvifica est firma ac certa, Jacob 1. v. 6. Rom. 4. v. 19. 20. 21.

Præterea opinioni falsitas subesse potest, ut quæ sit rei opinabilis ac non necessariæ, quæ vera, aut falsa esse potest: at fidei salvificæ falsitas subesse nequit, sed est veritas necessariæ, cœlestis, divinæ, immutabilis.

Insuper fides salvifica disparatur à clara visione, quali in cœlis intuebimur Deum de facie ad faciem, quali adspiciemus bona nobis promissa, quæ hic credimus. Huc facit quod legitur 2. Cor. 5. v. 7. *Per fidem enim ambulamus, non per aspectum.*

Eadem fides salvifica non est *conceptio mentis & imaginatio rei absentis*, sed ab ea disparata est.

Primum quia fides salvifica est donum Dei ὑπερφυσικὸν, supernaturale: at conceptio mentis & imaginatio rei absētis, est res mere humana ac naturalis.

Deinde quia fides salvifica habet res, quas credit, sibi vere spiritualiter præsentes; ut sequentia testimonia ostendunt. Heb. 11. v. 1. Est autem fides ἐλπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων, id est, fiducia quæ facit ut jam existent quæ sperantur, & quæ demonstrat res quæ non cernuntur, dum ita certos reddit fideles de eo quod Deus sperare jubet, ac si jam illud completum esset & effectu præstitum. Fide vidit Abrahamus diē Christi & gavisus est, Joh. 8. 56. Fide intuebatur Moses in præmii retributionem Heb. 11. 25. Fide viderant Galatæ Christum ob oculos suos crucifixum Gal. 3. 1. *Qui credit, habet vitam æternam, & in condemnationem non venit, sed transivit à morte ad vitam* Joh. 5. 24. Ita fidelis futuram resurrectionem & vitam æternam certissime fide contemplatur atque apprehendit & suam jam esse credit eaq; in mediis vitæ procellis sustentatur. Fideles etadhuc in terris agentes, habent suū πολίτευμα in cœlo sūnt municipes cœlorū, Phil. 3. v. 20. Sunt igitur in cœlo per fidē spiritualiter præsentes.

Tertio quia si fides salvifica est tantum imaginatio, multa inde sequenter absurda: Nam fides erit tantum opinio; aut tantum historica fides communis cum plerisq; reprobis: non erit πληροφορία & fiducia: non erit donum Dei supernaturale: non obsignabitur à Deo in animis nostris per Spiritum regenerationis: non creditur corde ad justitiam, sed φανταστικῶς ad opinionem: nulla erit pii & hypocritæ, nulla electi & reprobi, nulla certitudinis & dubitationis, nulla denique veri & falsi differentia.

A *Fides moralis*, est per quam quis de aliis omnibus Christianum nomen externe profitentibus credit ex charitatis affectu, ipsos quoque esse vera membra Ecclesiæ Catholicæ: quam *credulitatem charitativam* aliqui nominant. Sed talis fides Ecclesiam Dei hypocritis replet, & veram Ecclesiam cum falsa confundit: & eos vere fideles & pios facit, non quos Deus elegit, sed quos aliorum credulitas tales judicavit.

Fides humana, est quæ humanæ promissioni adhibetur: veluti si captivus vel ære alieno obstrictus ab hoste obsessus acciperet ab homine quopiam puta à Rege seu Principe promissionem, se esse liberandum.

B Talis etiam fides mirificos animi motus secum trahit, sic ut animus qui antea tristitia ac metu circumdatus erat, ad hilaritatem mutetur & unicum liberationem pollicentem amare incipiat, eique quacunque in re potest obsequatur.

Scientia humana etiam disparatur à fide salvifica. Nam etsi utraq; circa res eas versatur quæ veræ sunt & animo tantum percipiuntur, non autem sensu corporis 2. Cor. 4. 18. differunt tamen inter se *primo* origine seu causa efficiente: nam fides salvifica est donum Spiritus Dei & lumen supernaturale animo hominis credentis infusum à Deo: at scientia humana est habitus animi à nobis comparatus ex scintillis lucis naturalis post lapsum reliquis,
C atque ex frequentibus actionibus & exercitiis.

Secundo, fides est rerum planè cœlestium, divinarum & salutarium: scientia vero est rerum humanarum, mundanarum & non pertinentium ad æternam salutem.

Tertio, ad cognoscenda ea quæ sunt fidei, opus est afflatu divini Spiritus ejusque illuminatione, inspiratione & gratia infusa, 1. Cor. 2. v. 7. 11. ea vero quæ scientiæ subjecta sunt, percipiuntur humana industria & ingenii viribus.

Quarto, fides nititur veritate ac potentia Dei, præter & supra humanæ naturæ vires & totius mundi judicium sese efferens & extollens: scientia nititur principiis & causis naturalibus & ex iis proprias affectiones de subjectis concludit.

D *Quinto*, fides salvifica habet firmum assensum ex testimonio & autoritate Dei: scientia vero ex demonstrationibus.

Sexto, fides est notitia obscura: scientia est notitia clara atque evidens.

Experientia itidem à fide salvifica disparatur: Fides enim cognoscit res etiam ante eventum Hebr. 11. v. 1. Experientia vero post eventum.

Disparata recensuimus: videamus repugnantia.

Repugnat fidei salvificæ *primo* dubitatio seu titubatio, an simus in gratia apud Deum, an promis-
E sio gratiæ ad nos pertineat, an peccata nobis sint remissa, an simus justificati & adoptati in filios Dei, an salus nostra æterna sit certa; nam talem dubitationem à fide salvifica proficisci est impossibile, alioquin fides non esset fides: quanquam à nostra infirmitate, à carne, & humano sensu emergunt, sæpe etiam nolentibus nobis, dubitationes, quæ fidem in nobis oppugnant, non tamen expugnant, Rom. 7. v. 15. & sequent.

Proinde fides salvifica non est hæsitabunda, non plena dubitatione & Christiani non est fide vacillare, titubare, ambigere, dubitare.

Deinde cum fide salvifica personarum acceptio consistere non potest, Jac. 2. v. 1.

Digitized by Google

Eadem fides salvifica quo magis erescit & perficitur, eo magis à consortio suo pellit hypocrisin.

Eidem repugnat metus ab hominibus: Nã qui salvifica fide præditus est, non metuit sibi ab hominibus quamvis truculentis & potentibus: sicut Hamram & Jocebed per fidem occultarunt filium suum Mosen, & non metuerunt edictum Regis, Hebr. 11. 23. Moses per fidem dereliquit Ægyptum, non metuens excandescentiam Regis, Hebr. 11.27.

Nullo modo consistere potest cum peccatis ex destinata malitia proficiscentibus.

Non potest esse sine charitate erga Deum & proximum.

OBJICITUR: *Quod natura & tempore antecedit charitatem, id exsistit sine illa: Sed fides vera antecedit natura & tempore charitatem: Ergo fides vera exsistit sine charitate.*

RESPOND. Concedimus totum recte intellectum, si nimirum *exsistere* non accipiatur pro *esse*. Nam aliud est apud omnes tam Theologos quam Philosophos τὸ εἶναι, *esse*: aliud, τὸ ὑπάρχειν, *exsistere*. *Esse* enim generale est; *exsistere*, est speciale: sicut essentia differt ab exsistentia, sicut universale à singulari. Exsistentia præsupponit essentiam, sed sua est cuique individuo propria *exsistentia*, quæ est essentiæ operatio per quam ipsa essentia actu subsistit. Fides ergo potest sine charitate *exsistere*, sed non potest sine charitate *esse*.

Semel donata, nunquam deficit penitus in cordibus regeneratorum, nec totaliter, nec finaliter ullo unquam tempore amitti potest: ut sequentia argumenta evincunt.

Primum quia fidei semen perpetuo conservatur à Deo in regeneratis, 1. Johan. 3. 9. *Quisquis natus est ex Deo, peccato non dat operam: quoniam semen ipsius in eo manet.*

Secundum, quia à Deo habet promissionem, quod sit victoriam obtentura, 1. Joh. 4. v. 4. *Quicquid natum est ex Deo vincit mundum: & hæc est victoria quæ vicit mundum, nempe fides nostra.*

Tertium, quia sustentatur intercessione Christi quæ nunquam fit irrita, Luc. 22. 23. *Ego deprecatus sum pro te, ne deficiat fides tua.*

Præterea fides salvifica non est meritoria apud Deum.

Fides salvifica etsi apprehendat justitiam illam perfectam propter quam peccata nobis remittuntur à Deo & vita æterna adducitur: non est tamen ejus initium & pars.

Hactenus de fide salvifica: sequitur

CAPUT VII.

In quo de vera cognitione.

NUPER de fide salvifica tractavimus: nunc sequitur ut agamus de vera cognitione Dei, quæ fidem immediate sequitur. Prima enim virtus est credere verbo Dei, & postquam persuasi sumus, eum qui nobis in verbo, quod nunc in Sacra Scriptura comprehensum est, loquitur, esse Deum; nihil deinceps menti nostræ prius occurrit, quod ante omnia cognoscendum sit, quam quis sit Deus ille, qualis sit, quæ eius voluntas. Ita primo necesse est credere Deo de seipso testificanti, deinde demum Deus veritasq; ejus cognoscitur; sicut Petrus suo & aliorum Apostolorum nomine dicit Joh. 6. vers. 69. Et nos credidimus & novimus te esse Christum illum Filium Dei viventis.

A Proinde doctrinam de vera cognitione Dei, CHRISTO DOMINO, qui lux illa mundi est, per Spiritum Sanctum nos in veritatem suam ducente, explicabimus, ita ut ostendamus *quid sit vera cognitio Dei, quæ eius causa, &c.* VERA COGNITIO DEI; est virtus per quam non modo concipimus esse aliquem Deum, sed etiam tenemus quod de eo scire nostra interest, ut eum recte colamus.

Analysis definitionis.

Definitionis hujus tres sunt partes: *Genus, subjectum proprium, & proximus finis agnitionis Dei.* Genus veræ cognitionis Dei est *virtus*, id est, habitus in anima regenerata à Spiritu Sancto ex gratia creatus, B inclinans ad Deo placentes actiones secundum regulam in verbo Dei præscriptam. Subjectum proprium cognitionis Dei est τὸ γνωστὸν τοῦ θεοῦ; quod de Deo cognosci potest à creatura rationali nempe non tantum quod Deus sit, sed multo magis, quid & qualis sit, quæ ejus voluntas de nobis & erga nos, quid à nobis velit fieri, ac in summa, quicquid nobis de eo scire expedit. Finis proximus cognitionis Dei est rectus Dei cultus.

Causa cognitionis Dei efficiens princeps est Deus ipse, Pater, Filius & Spiritus Sanctus. Johan. 6. v. 45. *Scriptum est in Prophetis, & erunt omnes docti à Deo: Quisquis ergo audivit à Patre & didicit, venit ad me.* Matth. 11. v. 27. *Nemo novit Filium nisi Pater, neque Pa-* C *trem quisquam novit, nisi Filius, & cuicunque voluerit Filius retegere.* 1. Cor. 2. v. 11. 12. *Quis enim hominum novit ea quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui est in eo? ita etiam ea quæ sunt Dei nemo novit nisi Spiritus Dei. Nos vero nõ spiritum mundi accepimus, sed Spiritum qui est ex Deo: ut sciamus quæ Deus est nobis gratificatus.*

Causæ administræ sunt tum *Angeli boni*, tum *homines*.

Nam Angelos bonos ad Deum cognoscendum hominibus autores & duces fuisse, tot eorum apparitiones in veteri & novo Testamento descriptæ, ostendunt.

Homines vero Deo servire adducendis aliis hominibus ad veram ejus cognitionem, extra controversiam est. Propterea enim ministerium Ecclesia- D sticum institutum esse quis ignorat?

Instrumenta autem quibus Deus ad rem utitur, sunt libri duplices: nempe *naturæ & gratiæ*. *De libris naturæ & gratia. Liber naturæ ge-*

Liber naturæ est geminus, *internus & externus.*

Liber naturæ internus est *conscientia nostra.* Omnium enim hominum mentibus notitia Dei naturaliter est inscripta: *quoniam id quod de Deo cognosci potest, manifestum est in ipsis: Deus enim eis manifestum fecit*, ut Paulus ait Rom. 1. v. 19. Ac proinde unumquemq; conscientia sua propria docet & convincit esse Deum, & esse sapientem, bonum, justum, beneficum, potentem, amantẽ boni, vindicem scelerũ.

Liber naturæ externus est *fabrica mundi exhibens Dei opera in natura*, cuiusmodi sunt cœlum, terra, mare, & omnia quæ in eis sunt & fiunt, sive secun- E dum sive præter ordinarium naturæ cursum, in quibus homines veluti legunt & ex quibus colligunt esse Deum & qualis sit, ut Paulus itidem docet Roman. 1. v. 20. *Ipsius enim invisibilia, iam inde à condito mundo ex iis quæ fecit mente perpensa pervidentur, æterna videl. eius tum potentia tum divinitas: ad hoc ut sint inexcusabiles.* Et David Psalm 8. & 19. & exempla docent, Daniel. 2. 47. *Deinde respondens rex Danieli dixit, ex veritate est, quod Deus vester est Deus deorum, & Dominus regum, ac revelans arcana: quum potueris revelare arcanum hoc*: Et cap. 6. 27. 29. *A me proponitur decretum; ut in toto dominatu regni mei trement & ti-*

Digitized by Google

& timeant omnes à conspectu Dei Danielis: quia ipse est Deus vivens & stabilis in secula & regnum eius incorruptum, ac dominatus eius ad finem usque. Liberat; & eripit facitque signa ac miracula in cœlo & in terra, qui liberavit Danielem à leonibus. Quo etiam pertinent beneficia & judicia quibus homines perducuntur ad Deum agnoscendum, ut ostendit exemplum Nebacadnezaris Magni Daniel. 4. vers. 25. 26. & cap. 5. v. 21.

Liber gratiæ est itidem duplex, *internus* & *externus*.

Liber gratiæ internus, est Scriptura non atramento sed Spiritu Dei vivi in carneis tabulis cordis inscripta, Jer. 31. vers. 33. 34. *Indam legem meam menti eorum, & cordi eorum inscribam eam; & ero eis Deus & ipsi erunt mihi populus, &c.* 2. Corinth. 3. vers. 3. *Dum manifestum sit vos esse epistolam Christi subministratam à nobis, inscriptam non atramento, sed Spiritu Dei vivi: non in tabulis lapideis, sed in carneis tabulis cordis.* Hebr. 8. 10. 11. *Quamobrem hoc est pactum quod pacistar domui Israelis post dies illos, dicit Dominus, Indam leges meas menti eorum, &c.* Et cap. 10. 16. *Hoc est pactum quod pangam cum eis post dies illos, &c.*

Liber gratiæ externus, est Scriptura Prophetica & Apostolica continens Legem & Evangelium.

Vera Dei cognitio nobis semper & ubique condi esse debet:

I. Quia à Deo præcipitur, Proverb. 3. 6. *In omnibus viis tuis recognosce eum.*

II. Quia utilitatem eximiam adfert: Nam qui Deum in omnibus viis suis agnoscit, ei *Deus* ubique adest, ejusque itinera dirigit, Proverb. 3. 6.

III. Quia de ea nobis gloriandum, Jerem. 9. 24.

IV. Quia magis Deo placet quã sacrificia, Hose. 6. 6

Distinctiones cognitionis Dei sunt aliquot.

Cognitio Dei est duplex, nimirum, Dei *Creatoris*, & Dei *Redemtoris*.

Cognitio Dei Creatoris, est qua intelligimus, & in omnibus negotiis nostris & rebus prosperis atque adversis attente, & per fidem consideramus, Deum sapientia sua creasse omnia, & eadem sapientia nunc instituere omnia, sua nos potentia fulcire, providentia regere, bonitate fovere, omnique benedictionum genere prosequi, Jesa. 40. 26. 28.

Cognitio Dei Redemtoris, est qua scimus nos esse à Deo Patre per Christũ redemtos à peccato, potestate diaboli & morte æterna, Job. 19. 25. Hæc naturalis non est, sed tantum patefacta, Matth. 16. vers. 17.

Hujus pars est *cognitio Christi*; quæ duplex est: alia *corporalis*, alia *spiritualis*.

Corporalis cognitio Christi, est qua Christus in carne manifestatus, visus est & cognitus olim, & rursus post gloriosum adventum ad universale judicium vivorum & mortuorum videbitur cognosceturque oculis corporeis, 2. Cor. 5. 16. Johan. 19. 37. Luc. 21: 27.

Ista communis est electis & reprobis & neminem per se salvat, Luc. 2. 26. 30. Joh. 20. v. 29. Johannis. 7. 28.

Hanc expetiverunt multi Prophetæ, justi & Reges; sed non sunt consequuti, Matth. 13. 17. Luc. 10. 24.

Hac Christum in carne exhibitum non omnes electi tunc viventes in terris cognoverunt; imo ad tempus etiam Johannes Baptista non cognoverat, donec signo divinitus dato cognosceret, Johan. 1. 31. 32. 33.

Corporalis cognitionis carentia in hac vita nemini electorum obest; sicut non oberat Johanni Baptistæ, quum nondum Christum nosset de facie: A & nunc non amplius novimus Christum secundum carnem, 2. Cor. 5. v. 16.

Spiritualis cognitio Christi, est qua Christus ab electis ad vitam æternam visus oculis animi cognoscitur in Spiritu ad vitam æternam. Hac sancti Patres in veteri Testamento cognoverunt Christum ex promissionibus de semine illo benedicto Genes. 3. versic. 15. ex sacrificiis & expiationibus & aliis typis.

Hac Abraham cognovit Christum, Johan. 8. 56. de hac dicitur Jes. 53. 11. *Exemtum molestia seipsum videns satiabitur, cognitione sui iustificabit*
B *iustus servus meus multos; quorum ini uitates ipse bajulaverit*, Et Johan. 20. v. 29. *Beati qui non viderunt, & crediderunt.*

Quod de fidelibus veteris Testamenti diximus, illos cognovisse Christum, ei non repugnant loca Johan. 1: v. 18. Matth. 13. v. 16. & Luc. 10. 23. I. Pet. 1. 10. 11. 22. Spiritualis cognitio Christi est à nobis serio appetenda, & custodienda. I. Quia nos justificat apud Deum, Jesa. 53.

Hæc in reprobos non cadit, Joh. 8. v. 19.

Rursus cognitio Dei quæ in homines cadit vel *perfecta* est, vel *imperfecta*.

Perfecta cognitio Dei, est qua homines in cœlo consummati Deum illustri mentis intuitu cognoscunt, totam & integram utpote simplicissimam
C Dei naturam & majestatem, sed non totaliter, hoc est, infinite, verum eatenus tantum intelligentes, quatenus ipse se illis revelat, & quantum ad conformitatem rationalis creaturæ satis est. Infiniti enim cognitionem perfectam & totalem non nisi infinitus intellectus capit.

Imperfecta cognitio Dei, est qua homines in hac vita Deum cognoscunt, minus quam ex creationis beneficio poterant, ac propterea ex mandato divino debebant. Estque duplex, *naturalis* & *patefacta*.

Naturalis cognitio, est quæ ex principiis naturæ notis & consideratione operum Dei in rerum natura percipitur.

D *Patefacta cognitio Dei*, est quæ ex doctrina Prophetarum & Apostolorum hausta est.

Patefacta cognitio Dei duplex est: *Spiritualis*, vel *literalis*.

Spiritualis cognitio Dei, est notitia de Deo in mentibus à Spiritu S. secundum verbum & per verbum Dei accensa, vera, viva, efficax, salutaris, efficiens in voluntate & corde inclinationem & studium ea magis magisque cognoscendi, credendi & faciendi, quæ Deus in verbo suo cognoscere, credere & facere jubet.

Literalis cognitio Dei, est notitia de Deo sive ex creatione retenta, sive deinceps à Spiritu Sancto per verbum Dei effecta in mentibus, quam non comitatur studium ad eam se conformandi. De qua dicitur 1. Corinth. 8. v. 1. *Cognitio inflat.*

E Utraque, nimirum tum spiritualis tum literalis cognitio Dei vel *media* est, vel *immediata*.

Mediata, est quæ fit a Spiritu Sancto per media ordinaria, nimirum per prædicationem doctrinæ cœlestis auditam, lectam & studiose meditatam, cui Deus de se testimonia naturalia adjungit, quæ electorum fidem confirmat, reproborum autem impietatem coarguunt.

Immediata, est quæ à Spiritu S. sine mediis ordinariis per immediatam illuminationem accēditur.

Mediata cognitio Dei est ordinaria & à Deo præscripta ac proinde consectanda: immediata autem est extraordinaria, quam à Deo postulare ant

exspe-

Digitized by Google

exspectare non debemus, nisi hanc ultro nobis offerat & testimoniis certis confirmet.

Rursus cognitio Dei vel *innata* est, vel *acquisita*, vel *infusa*.

Innata cognitio Dei, est quam nobis insitam habemus natura.

Acquisita cognitio Dei, est quam habemus ex institutione & disciplina:

Comparatur auscultatione verbi accepti in corde bono, continuatione attentionis quum non sit satis semel bene cœpisse, amore intelligentiæ, invocatione Dei & sedula indefessaque scrutatione, Proverb. 2. v. 1. & sequentibus.

Infusa cognitio Dei, est quâ obtinemus ex singulari gratia Spiritus Sancti, qui eam in nobis creat.

Iterum cognitio Dei vel *generalis* est, vel *specialis*.

Generalis cognitio Dei, est qua cuncti mortales, qui non omnino mente capti & destituti sunt, Deum aliquem esse intelligunt, naturali quadam relicta nobis luce; ideoq; sunt inexcusabiles. Rom. 1. v. 10. τὸ γνωστὸν τοῦ θεοῦ.

Specialis cognitio Dei, est quæ tantum vere fidelium hominum propria est & peculiaris, & ex solo ipsius verbo habetur ut cognoscamus quis sit verus ille Deus, & quod in una eademque essentia divina sint tres personæ, Pater, Filius & Spiritus Sanctus, quod Deus Pater nos elegerit in Christo, redemerit per eum, & sanctificet per Spiritum S. & vero servaturus sit & vita æterna donaturus. Psal. 76 vers. 2. Hæc proprie *Agnitio Dei* dicitur. Differunt enim *cognitio* & *agnitio Dei*: illa communis est etiam reprobis, hæc propria electorum & vere fidelium. Nominatur *lux vitæ* Joh. 8. v. 12.

Hac speciali cognitione novimus, quæ nos jubet Evangelium de nobis ipsis credere: proinde de iis certi sumus, non eo quidem notitiæ & certitudinis genere, quo solus Deus novit qui sunt sui, *notitia* & *certitudine scientiæ*; sed *notitia* & *certitudine fidei*, quæ verbo Dei nititur.

Cognitionem Dei nos habere constat inde tanquam ex signo certissimo, si præcepta Dei observemus. 1. Joh. 2. 3. 4.

Opposita est ipsi ignorantia Dei *privativa*, quæ est non scire de Deo illa quæ scire quisque debet. & *præsumta notitia* Dei.

Ignorantia enim duplex, *negativa* & *privativa*.

Ignorantia negativa, est cum quis nescit ea, quæ per naturam scire non potest & ex officio non debet: Qualis est etiam in bonis Angelis, qui innumera ignorant quæ Deus scit; qui solus est omniscius. Qualis erat primorum parentum in statu integritatis; qualis item erit omnium regeneratorum post hanc vitam, quia non erunt omniscii: Qualis est etiam Christi secundum humanitatem, secundum quam in statu humiliationis multa ignoraverat. Istam nonnulli *nescientiam* malunt dici, quam ignorantiam.

Hæc igitur peccatum non est, & agnitioni Dei, de qua jam agimus, non adversatur.

Ignorantia privativa, est quum quis nescit ea quæ per naturam scire potest & ex officio debet.

Ista peccatum est & cognitioni Dei, qualis à nobis requiritur, adversatur. Ista redarguitur graviter Jes. 40. 21. 22. 23. 24. 28.

Est causa ignorationis eorum quæ placeant Deo. Cuicunq; enim Deus minus notus est, is etiam minus novit quod Deo placeat.

Est causa calamitatũ variarum, Jes. 5. v. 13. *Idcirco migrat populus meus, quod expers sit scientiæ*. Similis est tenebris, Jes. 60. v. Exẽplũ in filiis Heli 1. Sam. 2. v. 13.

Præsumta notitia Dei, est quum quis sibi falso persuadet & gloriatur se nosse Deum, quum eum non noverit. Joh. 7. 27.

Disparantur etiam à vera cognitione Dei omnes falsæ opiniones de Deo, quales sunt Gentilium, blasphemorum Judæorum, hæreticorum.

Hæc de vera cognitione Dei sequitur.

CAPUT VIII.

In quo de Fiducia in Deum.

FIDUCIA in Deum, est virtus à Spiritu Sancto infusa, per quam in Deo acquiescimus & toti ab illo pendemus simpliciter & per se & in omnibus rebus, sive ad salutem æternam, sive ad hanc vitam pertinentibus, quas nobis promisit, nascens ex cognitione & contemplatione cum immutabilis voluntatis divinæ in promissionibus Dei declaratæ, tum potentiæ divinæ, non qualicunque: sed conjuncta cum certissima persuasione de veritate promissionum Dei, qua confidimus nos certo consequuturos quæcunque nobis simpliciter pro sua gratia pollicitus est. Jerem. 17. 7. *Benedictus vir ille qui fiduciam habet in Iehova, & cujus confidentia est Iehova.*

Ejus *causa efficiens principalis* est Deus, qui eam in cordibus nostris excitat.

Causa impellentes nos ad eam sunt tentationes & afflictiones in quibus versamur, Psal. 57. 2. beneficia ab ipso nobis præstita, Psal. 18. 2. Joh. 16. 33.

Causa instrumentalis respectu Dei est verbum Dei, seu promissio divina: Respectu nostri est fides, Ephes. 3. v. 12. ac proinde fiducia in Deo nascitur ex cognitione Psal. 20. 7.

Fiduciæ *subjectum* cui inest, est voluntas regenerata hominis credentis.

Ejusdem *subjectum in quo* collocatur & collocari debet simpliciter & per se est Deus, & quod eodem redit, sapientia, bonitas, justitia, gratia, misericordia, ac potentia Dei.

Nam in Deo solo, cum de aliis rebus omnibus tum maxime de remissione peccatorum ac vita æterna consequenda, simpliciter & per se fiducia collocanda est.

I. Quia id nobis mandatum, Proverb. 3. 5. *Fiduciam habe in Iehova ex toto corde tuo.* Psalm. 4. 6. *Fiduciam habete in Iehova.* Psalm. 73. 3 *Confide in Iehova.* Et vers. 5. *Devolve super Iehovam viam tuam & confide in eo.* Et Psal. 62. 6. *Tantummodo in Deo conquiesce anima mea.* Et v. 9. *Confidite ei omni tempore, o populi.* Jesa. 26. 4.

II. Quia Deus providentia sua nos servat & tuetur, Psal. 4. v. 9. *In pace simul cubabo & dormiam: tu in Iehova solus facias ut secure habitem.* Jes. 26. vers. 4. *Confidite Iehova usque in sempiternum: nam in Iah Iehova rupes seculorum est*, id est, instar immotæ arcis & propugnaculi fideles tuetur.

III. Quia Deus opera edit eximia: nam succurrit omnibus in quacunque afflictione constitutis. Psalm. 62. vers. 2. *Tantummodo in Deo conquiescit anima mea, ab eo salus mea est.* Et Psalm. 37. vers. 4. 5. 6. *Oblecta te in Iehova: qui dabit tibi petitiones animi tui. Devolve super Iehovam viam tuam, & confide in eo; nam ipse efficit. Proferens tanquam lucem justitiam tuam, & jus tuum tanquam meridiem &* vers. 39. 40. *Salus justorum à Iehova est, robur eorum tempore angustiæ: Et adjuvat eos Iehova, ac liberat eos; liberat eos ab improbis ac servat eos, quia recipiunt se ad*

Digitized by Google

se ad ipsum. Et Psal. 115. v. 8. *Israel confide Iehova, auxilium eorum & scutum eorum est. Coercet vel destruit* A
suos & Ecclesiæ suæ hostes, Jesa. 26. v. 5.

IV. Quia in Deo verè fideles & sancti fiduciam suam posuerunt, ut David, Psal. 11. v. 1. *In Iehova confido, quomodo dicitis animæ meæ, emigrate è monte vestro ut avicula?* Et 13. v. 6. *Ego in benignitate tua fiduciam habeo.* Et Ps. 16. v. 1. *Recipio me ad te.* Et 25. v. 2. *Deus mi, in te confido*, & 26. v. 1. *Iehova confido me non vacillaturum.* Psal. 57. v. 2. *Gratiam fac mihi Deus, gratiam fac mihi: nam in te confidit anima mea, & ad umbram alarum tuarum me recepturus sum, donec transiverint ærumnæ.* Similiter Judæi tempore Abijæ pugnantes adversus Jarobeamum, & Israelitas nitebantur Jehova Deo maiorum suorum 2. Chron. 13. v. 18. Josa- B
phatus rex Juda 2. Chr. 20. audita Moabitarum contra se expeditione, etsi haberet ingentem exercitum, nempe undecies centenorum millium & sexaginta millium præter præsidiarios, ut ex cap. 17. liquet: tamen in tam numeroso exercitu non acquievit, sed ac si exercitu omni destitutus esset, timuit & ad Deum se convertit & publico indicto ieiunio precibus publicis divinam opem imploravit, & in ea promissa acquievit. Istud est insigne exemplum veræ fiduciæ in Deo.

V. Quia fiduciam in Deo collocantes beati sunt, Ps. 2. v. 12. *Beati omnes qui confidunt in eo, seu qui se recipiunt ad eum.* Et Ps. 40. v. 5. Prov. 16. v. 20.

VI. Quia fiducia in Deo est utilissima, Prov. 22. C
v. 18. 19. *Amœnum erit, si servaveris hæc in ventre tuo, si comparentur pariter in labiis tuis: si fuerit in Iehova fiducia tua.* Et cap. 28. v. 25. *Qui confidit Iehova, pinguis efficitur*, id est, benedictionibus Dei ditabitur. Qui nituntur Jehova, prosperantur & victorias de hostibus obtinent, ut Judæi de Israelitis, 2. Chron. 13. 18. & de Æthiopibus 2. Chron. 16. v. 8. *Annon Æthiopum illorum & Libyum erant copiæ numerosæ curribus & equitibus quamplurimum? tamen quum innixus eris Iehova, tradidit eos in manum tuam.* Fiducia in DEO parit sanctam securitatem & tranquillitatem animi, & adimit omnem metum hostilem, ut Davidis exemplum docet, Ps. 3. v. 6. 7. *Ego cubui & dormivi, expergefeci me; quia Iehova sustentat me. Non timebo à my-* D
riadibus populi; quæ circum disposuerint metatores contra me. Omnigenam benedictionem homini præstat. Jer. 17. v. 7. 8. *Benedictus vir ille qui fiduciam habet in Iehova, & cuius confidentia est Iehova. Nam erit similis arbori plantatæ secundum aquas, & secundum processum aquarum mittenti radices suas, quæ non sentit quum advenerit æstus, sed sunt folia eius virentia: & anno cohibitionis non est sollicita, neque desinit quin faciat fructum.* Ps. 21. v. 8. *Quoniam ipse rex confidit Iehova, ideo fretus benignitate excelsi non dimovebitur.* & 125. v. 1. *Qui confidunt Iehova, similes sunt monti Tzijonis, qui non dimovetur, in seculum permanet.* Jer. 39. v. 18. ait Deus ad Hebedmelechum: *Omnino liberabo te & gladio non cades: eritque tibi vita tua spolii loco, quia fiduciam habuisti* E
in me.

VII. Quia parit in credentibus sanctam securitatem, Ps. 3. v. 6. *Ego cubui & dormivi, expergefeci me: quia Iehova sustentat me.*

QUÆRITUR, *An & quare in* CHRISTO JESU *sit fiducia collocanda, quum sit homo, ac proinde creatura?*

RESP. Si Christus Jesus esset tantum homo & nuda creatura, tum non esset in eo fiducia collocanda; sed quia non tantum homo & creatura est, sed etiam verus natura Deus & creator omnium, idcirco est in ipso fiducia religiosè ponenda. Qui autem negant æternam & increatam Deitatem Christi, & faciunt Christum cum Cerinthianis, Samosatenianis, Arianis, Nestorianis, purum putum hominem, & tamen in eo fiduciam salutis æternæ collocant; illi sunt idololatræ, & percutiuntur anathemate illo, Jer. 17. v. 5. *Maledictus vir ille, qui fiduciam habet in homine, & statuit carnem brachium suum; à Iehova autem recedit cor eius.*

Fiducia in Deum sincera esto, ut præcipitur Prov. 3. v. 5. *Fiduciam habe in Iehova ex toto corde tuo.* Eadem stabilis esto, quamvis tentationibus, minis, & terroribus oppugnatur: qualis fuit Ezechiæ & Israelitarum, quum rex Assyriæ regnum Judæ invasisset, 2. Reg. 18. & 19.

Est imperfecta in hac vita: nam habet admixtum aliquid diffidentiæ, aut saltem aliquid dubitationis proficiscētis ab infirmitate carnis nostræ, ut ostēdit exemplum Zachariæ Sacerdotis, patris Johannis Baptistæ, Luc. 1. Est tamen perpetua, quæ neq; præsentibus periculis & tentationibus, neque futuris, quæcunque carnis timor ingerit, convellitur, sed stabilis permanet, sic ut illa Deo per omnem vitam firmiter innitamur: sicut David Ps. 18. v. 3. ait futuro tempore, quòd se ad Deum *recepturus sit*.

Eam fideles testificantur & profitentur ad gloriam Dei & consolationem suam aliorumque fidelium, ut David Ps. 3. v. 4. 7. Ecclesia item Ps. 20. 7.

Fiduciæ in Deum contraria est diffidentia erga Deum, quæ sic describitur:

Diffidentia erga Deum, est peccatum, quum quis aut omnino non fidit soli promissioni divinæ, de re aliqua vel ad salutem æternam, vel ad præsentem vitam pertinente, quamvis certæ; aut de promissionis illius impletione dubitat: proficiscens à nativa infidelitate hominum propter defectum mediorū ordinariorum & apparentem impossibilitatem consequendi id quod Deus promisit.

Causa efficiens diffidentiæ erga Deum est nativa infidelitas hominum. Cur enim diffidunt plurimi homines de salute æterna per Christum solum habenda? nisi quia promissioni divinæ non credunt. Exemplum est in Pharisæis qui diffidebant de vita æterna per Christum solum consequenda sine suis meritis. Exemplum diffidentiæ erga Deum est in Asa Rege Juda, qui licet alioquin fidelis esset, tamē metu Bahasæ Regis Israelitici à Benhadado Rege Syriæ auxilium petivit & non potius à Deo, 2. Chro. 16. Exemplum est in Achazo Jesa. 7. qui diffidebat Deo promittenti liberationem urbis Jerosolymorum & regni Judæ à Retzine Rege Syriæ & Pekacho filio Remaljæ Rege Israelis, & alia sibi via prospicere adversus hostes volebat.

Effectus diffidentiæ erga Deum, est anxietas animi & supervacaneæ curæ.

Seriò est cavenda:

I. Quia à Deo prohibita est in primo præcepto Decalogi & passim in Scriptura Sacra.

II. Quia à Deo reprehenditur in quovis: ut in Achazo Rege Judæ, Jes. cap. 7. versiculo 13. *Audite iam* (ait Propheta per Spiritum Dei) *domus Davidis, an parva res est præ vobis, fatigare homines, quòd etiam fatigatis Deum meum?* Id reliquis Judæorum ex præsente tenuitate sua diffidentium magnificis promissionibus Dei, Zach. 8. v. 6. *Sic ait Iehova exercituum, quia mirabile est in oculis reliquiarum populi huius diebus his, an etiam in oculis meis mirabile esset*, id est, factu impossibile.

III. Quia certum affert damnum, Jesa. 31. v. 1. *Væ illis qui non respiciunt ad Sanctum Israelis, & Iehovam non requirunt.*

Digitized by Google

Disparantur à vera fiducia in Deo, *confidentia temeraria, fiducia in Deo temporaria, fiducia idololatrica.*

De confidentia temeraria.

Confidentia temeraria, est peccatum, quum quis aliquid ad præsentem vel futuram vitam pertinens, se posse à Deo impetrare confidit, aut potius confidere se inaniter gloriatur, aut neglectis mediis à Deo ordinatis aut adhibitis mediis voluntati D E I adversantibus quasi volens Deum ipsum antevertere: quum novam aut peculiarem non habeat à Deo extraordinariorum mediorum promissionem.

Media enim ad aliquid consequendum ordinata à Deo, adhibenda & nequaquam contemnenda aut negligenda sunt. Ille verò temerarius est; qui sine mediis divinitus ordinatis aliquid agere conatur, & se posse perficere confidit, nisi novam & peculiarem habeat promissionem divinam, quæ talia ordinaria media non exigat. Ad talem confidentiam Satanas Christum perducere conabatur, quum eum tentans assumsisset in sanctâ urbem, & statuisset super pinnas templi, diceretque ei: *Si Filius es Dei, deiice teipsum deorsum.* Exemplum confidentiæ temerariæ est in sacrificiis Papisticis, Monachis & aliis clericis in Papatu, qui humanæ suæ infirmitatis obliti, perpetuo cœlibatui se pares esse, & semper castè victuros confidunt absq; peculiari promissione divina: item in illis, qui præsumunt se vitam habituros æternam, quod credant in Christum, sed fide mortua, quodque Sacramentis utantur, contemto interim studio bonorũ operũ & neglecta obedientia Legis divinæ.

Confidentia huiusmodi est fugienda:

I. Quia prohibita est à Deo Legibus duarum tabularum, nimirum lege prima, *Non habebis Deos alienos coram me.*

II. Quia est vana atque irrita: ut ostendit exemplum Petri, & aliorum Apostolorum, qui præsumebant, se non offensum iri in Domino Jesu, se non abnegaturos ipsum, etiamsi oporteret eos mori cum ipso, sed inanis fuit illa confidentia: nam non multò pòst omnes, relicto Jesu, fugerunt, Matth. 26. v. 33. 35. 36.

III. Quia est noxia: ut ostendunt exempla, *Amatzia rex Iuda* insignem contra Edomæos consequutus victoriam, temerè bellum movit adversus Israelitas fiducia temeraria auxilii divini & victoriæ etiam de Israelitis consequendæ concepta, sed prælio inito fusus, captus & gravi mulcta affectus est, 2. Reg. 14. *Iosias rex Iuda* non necessarium bellum adversus Neconem regem Ægypti quærens, fiducia inani auxilii divini & victoriæ de Rege Ægypti reportandæ concepta contra monita divina signis collatis cum eo conflixit: sed lethali vulnere accepto mortuus regnum turbatum reliquit 2. Reg. 23. v. 29. 30. & 2. Chron. 35. v. 20. 21. 22. 23. 24. *Post omnia hæc, quum Ioschija constituisset domum, ascendebat Neco rex Aegypti ad oppugnandum Carcemischum ad Euphratem; cui procedebat obviam Ioschija. Et quamvis mitteret ad ipsum legatos, dicendo, quid mihi tecum, rex Iehuda? non contra te, heus tu, hac die, sed contra domum belligerantem adversum me, quò Deus edixit accelerare me: abstine te à Deo qui mihi adest, & ne perdat te: Tamen non avertit Ioschija faciem suam ab illo, sed ut pugnaret contra eum, dissimulavit se, neque auscultavit verbis Neconis ex verbo Dei, venit autem ad pugnandum, in convallem Megiddonis. Vbi quum iaculati essent iaculatores in regem Ioschijam; edixit rex servis suis, devehite me quia ægrotus factus sum valdè. Devehentes itaq; servi eius, è curru eius demissum imposuerunt currui secundario, quem habebat: & deduxerunt eum Ierusalaima, ubi mortuus est, & sepultus in sepulcris maiorũ suorum, toto Iehuda & Ierusalaimis lugentibus propter Ioschijam.*

IV. Quia vitata fuit à sanctissimis quibusque & ob fidem testimonio divino ornatis, ut ab Abrahamo, Isaaco & Jacobo qui famis depellendæ causa è terra promissa aliò se contulerunt. Nechemias & cum eo fideles alii audita conspiratione vicinorum hostium qui constituerant venire ut oppugnarent Jerosolyma aut impedirent cœptam urbis instaurationem, oraverunt quidem Deum & defensionem eius implorarunt; nihilominus tamen constituerunt custodiam adversus hostes interdiu & noctu metu eorum & disciplinam militarem instituerunt, ut legitur Nechem. 4. v. 8. & seqq.

Tentare Deum quid sit.

V. Quia temeraria confidentia tentatur Deus. Nam *tentare Deum*, est ex incredulitate aut diffidentia erga Deum, aut contemtu Dei & fiducia propriæ sapientiæ, iustitiæ aut potentiæ, aut gloriæ, discedere à verbo & ordine divino, & media ordinaria ad aliquid consequendum à Deo constituta relinquere, & ad sua propria figmenta confugere, atque ita experimentum capere divinæ veritatis aut potentiæ; ac Deum provocare ut edat veritatis, potentiæ, & præsentiæ suæ signa, atque sic eum contumaciter atque superbè ad iram irritare: quod summè Deo displicet, & ab ipso graviter prohibetur, Deut. 6. v. 16. *Ne tentatote Iehovam Deum vestrum.* Matth. 4. vers. 7. *Scriptum est, Non tentabis Dominum Deum tuum.* Act. 15. v. 10. *Nunc ergo quid tentatis Deum ad imponendum iugum cervici discipulorum, quod neque Patres nostri, neque nos portare potuimus?* id est, quid fiducia temeraria vestrarum virium inflati estis, ac si possetis Legem implere, & per eius impletionem salutem æternam consequi: ac proinde idem iugum legis servandæ imponere aliis quoque vultis?

De fiducia in Deum temporaria.

Fiducia in Deum temporaria, est quæ in homine etiam improbo apparere aliquando potest, etiam in magno aliquo periculo, sed quia veræ fidei radices non habet, evanida est: qualis fuit fiducia Abijæ improbi Regis Juda pugnaturi contra Jarobeam Regem Israelis, 2. Chr. 13. v. 10. 11. 12. Improbum autem fuisse, narratur 1. Reg. 15. v. 3.

Attamen Abija D E O confisus felicissimè contra Jarobeamum pugnavit, Deo plaga afficiente Jarobeamum & totum Israelem, 1. Chron. 13. v. 15. 16. 17. Non verò propter illam fiduciam Abijæ, victoriam Deus largitus est, & lucernam, id est, regnum & religionem Jerosolymis conservavit, sed propter fœdus cum Davide initum, & promissionem Davidi factam, ut ostenditur 1. Reg. 15. v. 4.

Temporariam autem illam fiduciam muneratus est Deus tam insigni victoria ad consolationem nostram, ut nimirum inde statuamus, Deum multò magis præmio affecturum veram ac perpetuam fiduciam qualem verè fideles in Deo habent.

Fiducia idololatrica, est peccatum cum quis confidit in quacunque re alia præter Deum, veluti in creaturis aut consiliis humanis, aut rebus aliquibus manu humana factis, ut templis, muris urbium, munitionibus, & non in Deo; aut plus quàm in Deo, aut plus saltem quàm debebat, aut in quo fidere illis non debebat, sic ut honorem soli Deo debitum in res alias transferens, revera plures & alios deos habeat. Asa in Benhadado Rege Syriæ plus confidebat, quàm in Deo, 1. Reg. 15. v. 18. 2. Chron. 17. v. 2. 7. item morbo afflictus ad medicos tantum, non ad Deum recurrit, 2. Chron. 16. v. 12. Qui vitam acceptam fert cibo & potui, aut sanitatem medicamentis, plus fidit creaturis quàm debebat. Hoc peccato peccant, qui confidunt divitiis, qui fiduciam salutis æternæ collocant in re externa aliqua, velut in externo cultu Dei, in Sacramentis: aut in re non ordinata

nata à Deo ut esset medium salutis æternæ, ut si homo confidat in meritis suis vel aliorum hominum præter Christum, in indulgentiis, in missis Papisticis, in sanctis demortuis, (nam Thomas Aquinas secunda secundæ quæst. 96. ar. 4. ait de reliquiis: *Quod si portentur ex fiducia Dei & sanctorum quorum sunt reliquiæ, non erit illicitum*,) in cucullis aut promissis monachorum, in rebus consecratis, in vigiliis, precibus pro defunctis, & similibus nugis, imò etiam in fide sua, in charitate, in Evangelio ipso, quum fiducia salutis æternæ in solo Deo sit collocanda.

Fiducia quoque idololatrica omnino est fugienda:

I. Quia est à Deo prohibita. Psal. 62. v. 11. *Opulentia si abundet, ne apponatis animum.* Jerem. 7. v. 4. *Ne habetote fiduciam vestram in rebus falsis, dicendo: templum Iehovæ, templum Iehovæ, templum Iehovæ istud est.*

II. Quia à Deo reprehenditur, Jerem. 7. vers. 8. *Ecce vos habetis fiduciam vestram in verbis falsis, minimè profuturis.*

III. Quia est inanis: ut ostendit exemplum Asæ Regis Juda 2. Chron. 16. v. 7. cui Chanani Propheta dixit: *Quandoquidem innixus es Rege Syriæ, ac non innixus es Iehovæ Deo tuo, idcirco proripiunt se copiæ Regis Syriæ, ne sint ad manum tibi.* Sic Psalm. 49. v. 7. 8. *Eorum qui confidunt in opulentia sua, & in multitudine divitiarum suarum gloriantur: Fratrem nullo modo redimere potest quisquam, non dare Deo redemturam eius.*

IV. Quia est valde noxia, ut dicitur Proverb. 11. v. 28. *Qui confidit in divitiis suis, ipse decidet*, nempe, ut folium aridum & putridus ramus. Jesa. 31. v. 1. *Væ descendentibus in Ægyptum ad auxilium, & qui innituntur equis: qui confidunt curribus quum multi sunt & equitibus cum sunt numerosi valde.*

Huius peccati species sunt; *fiducia in Principe seu homine alio, fiducia in idolis, fiducia in meritis.*

Fiducia sui, est peccatum cum homo in suis viribus confidit, & se facturum præsumit, quod nonnisi gratia Dei facit, & habere se aliquid putat, cuius merito apud Deum commendetur, ac proinde aliquid quod ad præsentem vel futuram vitam pertinet, se obtenturum confidit propter suam aliquam dignitatem vel per sapientiam & prudentiam suam. Talis est fiducia perfectionis Papistica & Anabaptistica.

Fiducia sui abiicienda & sedulò cavenda est:

I. Quia prohibetur à Deo, Prov. 3. v. 5. *Intelligentiæ tuæ ne innititor.*

II. Quia à Christo reprehenditur etiam in sanctis hominibus, ut in Petro Johan. 13. v. 38.

III. Quia vana est, & fallax, ut docet exemplum Petri, cui præsumenti de se, respondit Dominus Johan. 13. v. 38. *Animam tuam pro me depones? Amen, amen dico tibi, non emittet vocem gallus, donec ter me abnegaveris.*

In nullo Principe seu quocunque alio homine fiducia est collocanda:

I. Quia in homine fiduciam habere Deus prohibet, Psal. 146. v. 3. *Ne fiduciam habetote in Principibus.* Jes. 3 v. 1. *Abstinete vos ab ipso homine.*

II. Quia in hominis nullius potestate est, aliis salutem præstare. Psal. 146. v. 3. *penes quem nulla est salus.* Ita rex Syriæ nihil profuit Asæ Regi Judææ 2. Chron. 16. v. 7.

III. Quia homo est mortalis, Psalm. 146. vers. 4. *Exit spiritus eius, revertitur in terram suam.* Jesa. 3. v. 1. *halitus est in naso ipsius*, id est, vita eius est fumus, ac proinde nulla ex parte est cum DEO omnipotente comparandus.

IV. Quia hominis cogitationes die uno pereunt, Psal. 146. v. 4.

V. Quia homo est mera vanitas, sic ut exspectationem & fiduciam aliorum omnino frustretur. Ps. 62. vers. 10. *Tantummodo vanitas sunt nati plebeio homine; mendacium sunt nati præstante viro: lancibus illi simul impositi, ascensuri essent supra vanitatem.* Jes. 2. v. 1. *quanti æstimandus esset homo?* q. d. quid est homo? quid est homini? aut quid inesse potest tãtum, quod non intereat ex se, aut amittatur per voluntatem Dei momento uno? Exemplo est Achaz rex Juda, qui ab Edomæis & Pelischthæis pressus recurrit ad Assyrium Thiglath Pilheeserum, qui veniens angustia affecit eum, non autem confirmavit eum, 2. Chron. 28. v. 20. 21.

VI. Quia melius est recipere se ad Jehovam, quàm fiduciam habere in ullo homine. Melius est recipere se ad Jehovam, quàm fiduciam habere in Principibus, Ps. 118. v. 8. 9.

Cæterum idololatrica fiducia est discernenda à liberali de aliis fiducia, qua nobis persuademus nostrum laborem illorum caussa susceptum non esse inanem, nostram de illis exspectationem in præstando officio non fore irritatam: qualis fuit πεποίθησις seu fiducia Pauli Apostoli de Corinthiis, quã profitetur 2. Corinth. 3. v. 2. 3. 4. & cap. 8. v. 22. Et de Galatis Galat. 5. v. 10. *Ego confido de vobis in Domino, vos nihil aliud esse sensuros.* Sic Augustinus secundo tomo epistola decimanona ait: *Peto vel potius fiducia charitatis iubeo, &c.*

Fiducia in idolis itidem non collocanda:

I. Quia à Deo severè vetita est Lege, *Non habebis Deos alios præter me.*

II. Quia idola nihil sunt in mundo, 1. Cor. 8. 4. nimirum, non quoad materiam vel formam suam, nec quoad repræsentationem, sed quoad virtutem, potentiam, efficacitatem, qua minimum valent, id est, *non afficiunt malo, etiamq; benefacere non est penes ipsa*, ut dicitur Jerem. 10. v. 5.

III. Quia idolis confidentes, evadunt illis similes, Ps. 135. v. 18. *Similes illis futuri sunt, qui faciunt illa, quisquis confidit illis.*

IV. Quia fiducia in idolis est noxia, Jesa. 42. 17. *Avertentur retrorsum, suffundentur pudore qui confidunt sculptili, qui dicunt fusili, vos estis dii nostri.*

Etiam in meritis nostris nulla fiducia collocanda: quia nulla planè sunt propriè loquendo; sicut dicitur Luc. 17. 10. *Quum feceritis ea omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite, Servi inutiles sumus: nam quod debuimus facere, fecimus.*

Contra Bellarminus tertio tomo controversiarum, tertia controversia generali, parte secunda, quæ est de Justificatione, quinto libro, capite septimo, huiusmodi propositionem statuit: *In bonis meritis, quæ verè talia esse compertum sit, fiducia aliqua collocari potest, modò superbia caveatur.* Eam confirmare conatur exemplis divinæ Scripturæ & aliis ex testimoniis Patrum: & ratione.

Exempla divinæ Scripturæ producit quinque: primum est *Nechemia*, quia cap. 5. versic. 19. ait: *Memento mei Domine in bono secundum omnia, quæ feci populo huic.*

RESP. Nechemias in meritis suis nequaquam fiduciam collocavit, sed verborum eius sensus hic est; Nihil mihi apud homines hac narratione arrogo, cuius testis est Deus; & multò minus apud Deũ, cuius fidem & misericordiam imploro, fretus non

Digitized by Google

meis factis, sed eius bonitate, utcunque mihi bene sim conscius. Qui sensus facilè innotescit ex collatione horum verborum cū oratione eius ad Deum cap. 1. vers. 6. 7. ubi ait: *Confiteor peccata Israelitarum, quibus peccavimus tibi, ego quoque & familia patris mei peccavimus. Nexu obstrinximus nos ipsos tibi, qui non observavimus præcepta statutaq́ ac iudicia illa quæ præcepisti per Mosen servum tuum.* Qui serio agnoscit & confitetur peccata sua, is profecto in meritis suis fiduciam non collocat. At Nechemias seriò agnovit, & confessus est peccata sua: Ergo fiduciam in meritis suis non collocavit.

Secundum exemplum est *Davidis*, qui Psalm. 17. iuxta vulgatæ editionis vel 18. Psalmo iuxta Hebrææ editionis supputationem, ait v. 21. 22. *Et retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi: Quia custodivi vias Domini, nec impiè me gessi à DEO meo.* Sic enim vulgata versio habet.

RESP. *Primò* vitiosa est versio vulgata. Etsi enim in textu Hebræo v. 21. sint futura, tamen certum est illa per enallagen poni loco præteritorum, quia David commemorat beneficia à Deo iam accepta, & in eadem illa narratione antecedunt præterita; & futura per Vau hippuch in præterita commutantur. Deinde verbum גמל non oportet necessariò verti *tribuere*, quasi compensatio merita significaretur: sed significat & simpliciter tribuere seu conferre beneficium, quod satis evidenter ostendit Psal. 119. v. 17. גמל על עבדך אחיה, id est, *Beneficium confer in servum tuum, ut vivam.* Reddendum igitur: *Tribuit mihi Iehova secundum iustitiam meam: secundum puritatem manuum mearum restituit mihi. Quia observavi vias Iehova, neque improbè averti me à Deo meo.* Deinde etiam si verteretur, *Retribuit mihi Iehova secundum iustitiam meam*: tamen nec inde inferri posset, Davidem meritis suis confisum fuisse. David enim in hoc & similibus locis non profitetur fiduciam suam in meritis propriis, nec merita sua iactat, sed prædicat Dei iustitiam, qui ipsum bonam causam habentem, & à criminibus quorum à Saule & adulatoribus eius accusabatur innocentem, & à voluntate Dei cognita non deflectentem, ut contra officium quicquam adversus Saulem faceret: contra hostes defenderit, ab illorum insidiis liberaverit, & in regio solio tandem collocaverit.

Tertium exemplum est *Ezechiæ* orantis apud Iesaiam cap. 38. v. 3. *Obsecro Domine, memento quæso, quomodo ambulaverim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quod bonum est in oculis tuis fecerim.*

RESP. Ezechias non confisus fuit propria iustitia, sed hac oratione nihil sibi aliud voluit, quam ex ipsa regeneratione servum Dei se ac filium testari, qualibus ille fore se propitium recipit: ac munivit se & alios fideles adversus difficilem tentationem, ne Deum videatur iratum habere, quòd vitia correxerit & corruptelas, quæ passim in regno, ac præsertim quoad religionem vigebant. Nam si tunc Ezechias mortuus fuisset, potuissent plurimi cogitare & dicere, eum propterea è medio sublatum, quòd religionem Gentilium abrogasset, quæ publicè recepta erat, & pro vera habebatur, quum tamen esset abominabilis idololatria. Sed caro iudicium fert sinistrum ex iis quæ contingunt, non ex rei veritate.

Quartum exemplum est *Hestera* ita orantis cap. 14. v. 16. 17. 18. 19. *Tu scis necessitatem meam quòd abominer signum superbiæ & gloriæ meæ, quod est super caput meum in diebus ostentationis meæ, & detester illud, sicut pannum menstruatæ; & non portem in diebus silentii mei; & quòd non comederim in mensa Aman, nec mihi placuerit convivium Regis, & non biberim vinum libaminum, & nunquam læta fit ancilla tua, ex quo huc translata sum usque in præsentem diem, nisi in te Domine Deus Abraham. Deus fortis super omnes, exaudi vocem eorum qui nullam aliam spem habent, & libera nos de manu iniquorum.*

RESP. *Primò* petitur principium; quia caput hoc libro Estheræ adiectum, non est Canonicum, sed Apocryphum: Canonica enim libri Estheræ capita tantum decem sunt. *Deinde* etsi esset caput hoc Canonicum, nihil aliud inde inferri posset, quàm licere piis sese in fiducia exauditionis precum confirmare beneficio regenerationis spiritualis. Nam regeneratorum preces Deus exaudit. *Tertiò* hic ipse locus refutat sententiam Bellarmini: nam Esthera testatur & alios fideles Iudæos nullam aliam spem habere nisi in Deo: non ergo in suis meritis.

Quintū exemplū est *Apostoli Pauli*, 2. Tim. 4. 7. 8. *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi, quod superest reposita est mihi corona iustitiæ.*

RESP. Apostolus Paulus non profitetur his verbis fiduciam meritorum suorum: sed consolatur & præmunit Timotheum & alios fideles adversus gravem & periculosam tentationem, quæ alioqui obrepere ipsis potuisset ex morte Pauli. Nam quia caro solet ex eventu de aliis facere iudicium, poterat damnari, aut saltem in dubium vocari Pauli certamen an bonum fuisset, an Deo placuisset, quum minus prosper esset exitus. Timotheum ergo & cæteros fideles consolatur, & ad constantiam exemplo suo hortatur. Sic interpretatur Chrysostomus hunc locum homilia nona in secundam ad Timotheum: *Sæpe ego* (inquit) *quum Apostolum in manus sumerem, & locum istum inspicerem, hærebam ambigens, cuinam rei gratia sic magnificè loquatur Paulus, ut dicat, Bonum certamen certavi.*

Nunc Dei gratia causam mihi invenisse videor, propter quam tunc loqui sic maluit. Mœrorem profectò discipuli solari cupit, bono illum esse animo iubens, quasi ipse ad coronam pergat, omnibusq́ rite peractis, præclarum reperit finem. Gaudendum, inquit, non dolendum est. Cur? Bonum enim certamen certavi. Veluti si quis indulgentissimus pater, parvulum sibi assistentem, & orbitatem non ferentem consoletur, ac dicat: Noli flere fili, bene enim viximus, pervenimus ad senectutem, atque in ætate relinquimus te. Fuit irreprehensibilis vita nostra, cum gloria hinc proficiscimur: etiam & ipse mirantur pro his, quæ gesta sunt à nobis. Sæpe rex ipse nobis gratias egit: ac si diceret, trophæa sæpe retulimus, hostesq́ superavimus, non ista magniloquentiæ studio. Sed ut erigeret puerum, laudibusq́ erudiret orbitatis suæ casum leviter ferre, meliores q́ esse iam spe prosequeretur, ne putaret eam rem molestam esse atque gravem. Est enim revera perquam dura ea separatio. Audi denique quid idem Apostolus dicat: Nos autem destituti à vobis ad tempus hora, facie, non corde. Si igitur ipse quum à discipulis separaretur, ita affectus erat animo, quid putas Timotheum passum esse, si vivente illo ad tempus separatus, ita lacrymabatur, ut diceret: Memor lacrymarum tuarum ut gaudio impleat: quantò magis vita functo? Has itaque consolandi eum gratia scribit, totaq́ epistola consolatione plena est, quam sibi ille Testamenti cuiusdam vice servaret.

Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. Certamen, *inquit*, bonum: *& tu ergo ipsum apprehende. Itane, ubi catena, ubi vincula, ubi mors denique, ibi certamen est? Ita sanè, pro Christo misi sunt omnia, coronas habent eximias.*

Certamen

Certamen bonum. *Nihil hoc certamine melius, nihil illustrius, nulla corona hac fine concluditur, non ea ex oleastri floribus texitur, non habet editorem munerum hominem, neque homines spectatores. Ex Angelis confectum est theatrum. In certaminibus seculi laborant dies plurimas, & in arumnis degunt. unius hora momento accepta corona, protinus voluptas omnium emarcuit: hic autem non sic, sed semper claritas, semper gloria, semper honor augetur. Iam gaudere oportet, quia ad requiem propero, ad stadium ex eo. Audisti quod dissolvi, & cum Christo esse sit melius.*

Cursum consummavi. *Et certare enim oportet, & currere: illud tribulationes perferendo, hoc non absque ratione, sed ad utile aliquid faciendo. Bonum profecto certamen, quod non modo voluptatem, verum utilitatem quoque spectantibus prastat. Cursus ille non in nihilum desinit, neque roboris ostentatio, vel aucupatio gloria est, sed omnes ad cœlum subvehit. Cursus hic Sole purior est, quem Paulus currebat in terra, plusque illustrat orbem, quam Solis igneum iubar: quomodo autem cursum consummavit? Orbem totum pervagatus est, incipiens à Galilaa & Arabia, & usque ad fines terra progrediens. Vt à Hierusalem, inquit, & in circuitu usque Illyricum impleverim Evangelium Christi, universumque orbem pervolans, volucris cuiusdam instar, imo velocitate omni pernicior, atque vehementior. Nam siquidem avis fuisset, simpliciter pervolasset: non sic autem ille egit, sed pennis Spiritus praditus innumera impedimenta transiliit, mortes, calamitates, insidias, fuitque omni, ut diximus, ave pernicior: si fuisset avis quandoque de lapsu caperetur, quia ubi in sublime ferebatur à Spiritu, veluti ave igneis suffulta alis, etiam omnia & impedimenta transcendit.*

Fidem, *inquit,* **servavi,** *Plurima illum violare cupiebant non modo amicitia hominum, verum & commotiones, & mortes, & alia innumera: verum his omnibus restitit: Quo pacto? Sobrius scilicet, ac pervigil durans: sufficere quidem & ista poterant discipulis consolandis, sed ipse pramia quoque subiecit. Quanam vero illa sunt?* De reliquo reposita est, *inquit,* mihi iustitiæ corona. *Iustitiam hic, totam simul virtutem dixit. Non ergo dolendum, inquit est, quod proficiscor percepturus coronam quam imponat capiti meo Dominus Iesus Christus: quod si excidissem, ac perirem, dolendum profecto & ingemiscendum esset.* Quam reddet mihi iustus iudex: Non solum autem mihi, sed & omnibus qui diligunt adventum eius. *Ex his item illum erigit: nam si omnibus, multo magis Timotheo. Non ait, & tibi, sed* omnibus: *multo magis & tibi.*

His igitur verbis Paulus non fiduciam meritorum jactat, sed Timotheum & alios sanctos consolatur & præmunit adversus scandalum quod ex morte ejus poterat oboriri. Præterea collatio huius loci cum aliis Paulinis clarè evincit; Paulum in suis meritis fiduciam non collocasse. Certamen enim illud bonum & cursus fuit constans prædicatio Evangelij Jesu Christi contemtis omnib. periculis, etiam morte ipsa. De eo autem ait 1 Cor. 9. v. 16. 17. *Etenim si evangelizem, non est quod glorier: necessitas enim mihi incumbit. Va autem mihi est nisi evangelizem. Nam si volens hoc faciam, mercedem habeo: sin invitus, dispensatio credita est mihi.* Quicquid ex debito fit necessario, id nequaquam est meritum. At certamen illud bonum quod certavit Paulus & cursus quem cucurrit, & conservatio fidei, ex debito necessario fiebat: Non igitur meritum erat. Et cap. 4. vers. 2. 3. 4. *Illud requiritur in dispensatoribus ut quis fidus inveniatur. Mihi vero pro minimo est quod à vobis dijudicer, aut ab humano iudicio: imo ne ipse me dijudico. Nullius enim rei mihi conscius sum,*

A *sed non per hoc iustificatus sum: Dominus autem is est qui me dijudicat.* Quid potest esse clarius? Indicat, quamvis possit profiteri se bona conscientia in suo munere esse versatum: tamen non ausit propterea sibi quicquam tribuere, utpote qui sciat se nihilominus non esse irreprehensibilem, coram Deo, qui æstimat unumquemque suo pretio, ut qui norit cordis latebras quæ sæpissime homines fallunt. Quid potest alienius esse à fiducia meritorũ suorũ?

Quapropter his exemplis Bellarminus minime evicit, nos in bonis nostris meritis fiduciam aliquam posse ponere. Neque vero magis id evincit exemplis aliis quæ allegat ex testimoniis Patrum: quæ exempla sunt, Pauli primi Eremitæ. Hilarionis. S. Martini. S. Francisci Monachi. Verba Bellarmini

B sunt ista: *Scribit S. Hieronymus in vita Pauli primi Eremita, eundem Paulum morti propinquum dixisse, Peracto cursu superest mihi corona iustitia. In vita vero Hilarionis refert idem* Hieronymus, *dixisse Hilarionem: Egredere anima mea: egredere, quid times? septuaginta prope annis servisti Christo, & mortem times? Scribit quoque* SULPITIUS, *S. Martinum in exitu Diabolo astanti, magna cum fiducia dixisse: Quid hic astas cruenta bestia? nihil in me funeste reperies: Abrahame sinus excipiet. Denique* S. BONAVENTURA *scribit, illa fuisse verba extrema S. Francisci: Educ de custodia animam meam ad confitendum nomini tuo. Me exspectant iusti, donec retribuas mihi.*

R E S P. Primum in genere: Exempla hominum superstitiosorum ac ex vitæ externa austeritate seu

C potius agrestitate sanctitatis opinionem aucupantium non esse idonea ad constituendum vel confirmandum aliquod dogma de fide vel bonis operibus. Isti autem quorum exempla ex Patribus adducuntur, fuerunt homines superstitiosi. Deinde quibusdam ex illis parum conveniunt, quæ ipsis tribuuntur. *Paulum primum Eremitam* morti propinquum scribit Hieronymus dixisse, verbis Pauli Apostoli: *Peracto cursu superest mihi corona iustitia.* Atqui Pauli Apostoli cursus fuit, prædicatio constans Evangelij usq; ad vitæ finem absq; metu mortis: huius autem continuata quies per sexaginta annos & latitatio in spelunca metu mortis ob fidem Christi. *Hilarionis verba* desperationem potius præ

D se ferunt & metum mortis, quam fiduciam aliquam *S. Franciscus* ea moriturus precatur, quæ non conveniunt nisi diuturniorem in hac vita mansionem expetenti. *Tertio* etiamsi optime quadrarent omnia: tamen ex iis colligi nõ potest, eos in meritis suis fiduciam ullam collocasse, nisi fore Monachus Franciscus, in hac vita gloriam quærens iustitiæ.

Ratio denique Bellarmini est talis; *In omni vera salutis aterna causa licet confidere: Bona merita sunt vera salutis aterna causa: Ergo in bonis meritis licet confidere.* Propositionem maiorem probare nititur simi-

E li tali: *Nam* (inquit) *& in rebus corporalibus agrotus recte confidit non solum in arte & industria medici, sed etiam in medicamentorum virtute & efficacia. Neque hoc est confidere in propria virtute, sed in Deo eius gratia, cuius sunt munera omnia bona merita.* Assumtionem videtur probare velle à pari: *quoniam* (inquit) *sicut misericordia Dei, ita etiam bona merita sunt vera salutis causa.*

R E S P. *Primo* distinguenda est principalis argumentationis propositio, quia est ambigua: nam per *veram causam* intelligit Bellarminus vel principalem tantum causam efficientem & προηγουμένην internam, id est, gratiam & misericordiam Dei: vel etiam causam προκαταρκτικὴν & instrumentalem. Si principalem tantum causam & προηγουμένην in-

ternam intelligat, tum major propositio conceditur. Nam in Deo & in gratia atq; misericordia Dei simpliciter & per se fiducia est collocanda. Sin autem intelligat etiam causam προκαταρκτικήν, id est, carnem & sanguinem Christi, tum distinguitur; quasi Christi caro & sanguis per se considerantur, id est, quatenus sunt creaturæ, non est in iis fiducia collocanda: Hæc enim est voluntas Dei, hoc mandatum, ne in ulla creatura quatenus est creatura, æternæ salutis fiduciam reponamus, sicut legitur Jerem. 17. vers. 5. *Maledictus vir ille qui fiduciam habet in homine, & statuit carnem brachium suum; à Iehova autem recedit cor eius*: Sed in solo Deo qui solus nobis remittit peccata & nos servat in nomine Christi, sicut dicitur Jesa. 43. vers. 11. *Ego, ego sum Iehova; & nullus est præter me servator*: & vers. 25. *Ego, ego ipse deleo defectiones tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordor*. Actor. 4. vers. 12. *Nec est in alio neq; nam salus, nec enim aliud nomen est sub cœlo quod datum sit inter homines, per quod oporteat nos servari*. Sin vero caro & sanguis Christi considerantur, quatenus sunt caro & sanguis Dei seu personæ quæ est verus natura Deus, ὁμοούσιος Patri: tum in iis recte fiducia collocatur, quum carne & sanguine suo Christus nos servet. Attamen vis servandi non non est à carne aut sanguine Christi per se, sed à Deitate ipsius. Sic enim dicit ipsemet Johan. 6. vers. 63. *Spiritus est id quod vivificat, caro non prodest quicquam*, hoc est, Deitas aut virtus Deitatis vivificat, non caro Christi per se, ut Cyrillus in huius loci explicatione dicit. *Decebat enim nullam aliam rem & creaturam vivificare posse, & corruptione superiorem, terrenam carnem ostendere, etiamsi intelligatur Christi secundum quod caro dicitur, nisi solam Deitatis naturam*, ut idem Cyrillus ait secundo tomo, libro sexto Dialogorum de Trinitate, folio centesimo vigesimooctavo, litera C. Pari prorsus ratione sanguis Jesu Christi Filii Dei emundat nos ab omni peccato. 1. Joh. 1. v. 7. non quatenus est sanguis, sed quatenus est sanguis Filii Dei, quatenus est sanguis Dei, sicut Paulus docet Actor. 20. vers. 28. quod Deus sanguine suo Ecclesiam redemerit. Sic etiam intelligimus sanguinem Christi, non ut simpliciter est medium aliquod expiandi peccata separatum à Deitate Christi, sed conjunctum, ac proinde sanguis Christi hoc sensu etiam recte principalis causa proxima expiationis peccatorum nostrorum & meritum propter quod peccata remittuntur, statuitur, quia est sanguis non meri ac nudi hominis, sed veri, æterni & omnipotentis Dei, tum etiam in eo fiducia collocanda, ut dictum est.

Si deniq; eadem major propositio etiam de causa instrumentali salutis æternæ intelligatur, nimirum de Evangelio, fide & Sacramentis; tum major simpliciter negatur: nam certum est, non esse in eis fiduciam salutis æternæ collocandam: quia non sunt Deus, sed tantum separata instrumenta Dei ad nos servandum; & fides salvifica est donum Spiritus Sancti in nobis ab eo creatum & excitatum, non aût Deus ipse. Ac sane vana est illorum fiducia, qui se existimât vitam æternam cõsequuturos ideo, quod Evangelium habeant, quod Sacramenta, quod fidem habeant, aût potius se habere inaniter jactent.

Sic responsum est ad propositionem majorem. Probatio majoris est sophistica, quia ambigua: nam etiam quod ad res corporales attinet in solo Deo simpliciter & per se fiducia est collocanda, in rebus creatis autem nequaquam simpliciter & per se fidendum, sed tantum quatenus sunt instrumenta Dei, quæ id tantum præstant quod Deus per illas dignatur efficere; imo nihil præstant sine Deo: Quiquam Deus ordinariis instrumentis alligatus non est, sed tam per inepta, quam per aptissima operari potest & solet, feliceme; ad exitum sua perducere consilia atque opera: Imo etiam absq; ullis instrumentis quæcunq; vult efficere potest & solet. Quapropter Josaphatus rex Juda laudatur quod etiamsi exercitus numerosus ei non deesset, tamen ad solum Deum confugit & opem eius contra Moabitas, Ammonitas, Edomæos & hostes alios imploravit, perinde ac si exercitum nullum haberet 2. Chron. 20. Contra Asa rex Juda vituperatur 2. Chron. 16. v. 12. quod fiduciam recuperandæ valetudinis non in Deo, sed in Medicis collocaverit, quum medici & remedia sint duntaxat instrumenta Dei ad valetudinem curandam & conservandam, sed valetudinis bonæ autores & causæ efficientes principales non sunt.

Deinde simpliciter falsa est assumtio; Nam nulla nostra bona merita sunt vera salutis æternæ causa: quia proprie loquendo nulla habemus, quum omnia bona opera quæcunq; facimus sint debita. Ac licet fides salvifica sit causa instrumentalis salutis nostræ: tamen non est causa proprie quatenus est opus bonum, sed impropriè seu figurata quatenus per illam intelligitur Christus salutis nostræ autor, quem fides apprehendit.

Probatio assumtionis est prorsus blasphema, quia misericordiæ Dei nostra bona merita æquat.

Hucusque de fiducia in Deum: sequitur

Caput IX.

In quo de spe in Deo.

Spes in Deo, est virtus à Spiritu Sancto cordibus nostris infusa, qua futura beneficia Dei, in-primis vero complementum inchoatæ salutis & vitam æternam gratis dandam propter Christum, & mitigationem præsentis crucis, vel liberationem ab illa juxta consilium Dei, indubitato exspectamus nixi divinis tantum gratuitisq; promissionibus & meritis Christi gratiaque Dei in Christo per fidem jam apprehensis, 1. Petr. 1. v. 13. Psal. 40. v. 2. Psal. 52. v. 11. Psal. 130. v. 3.

Spes in Deo est à nobis collocanda, ut sequentia argûmenta ostendunt.

I. Quia id Deus à nobis requirit, ut Psal. 130. v. 7. *Exspectationem habeat seu speret Israel in Iehova*. Ps. 27. v. 14. *Exspecta Iehovam, confirmare, & fortificabit cor tuum: itaque exspecta Iehovam.*

II. Quia spes in Deo collocata adfert ingens emolumentum, sicut dicitur Jesa. 40. v. 30. 31. *Defetiscuntur quidem pueri & defatigantur, & juvenes prorsum impingunt: At exspectantes Iehovam mutant vires, adscendunt pennis veluti aquilæ: currunt, neque defatigantur, pergunt, nec defetiscuntur.*

III. Quia apud Jehovam est benignitas, & plurimum ad eum redemtionis & ipse redimet Ecclesiam ab omnibus iniquitatibus eius, Psal. 130. v. 7. 8.

IV. Quia auxilium nostrum & scutum nostrum est. Psal. 33. v. 20. & Psal. 25. v. 15. *Oculi mei jugiter ad Iehovam respiciunt: quia ipse educit è reti pedes meos.*

V. Quia spes in Deo non pudefacit, Rom. 5. v. 5. hoc est, non frustratur sperantes; Nam frustrationem pudor semper consequitur: Solent enim qui sua spe frustrantur, quum res longè aliter acciderint, quam sperarant, pudore suffundi. Sic metonymia effecti ponitur pudefactio pro frustratione. Psal. 42. v. 12.

Digitized by Google

42.v.12.& 43.v.5. *Spera in Deo; Nam adhuc celebrabo eum, qui sum eum, omnimodam salutem faciei mea, & Deum meum.*

VI. Quia spem in Deo & alij sancti posuerunt & pudefacti non sunt, quorum exemplum nos imitari decet, Jesa.33. vers.2. *Iehova, gratiam fac nobis, te exspectamus.* Ita exemplū est in Davide Ps. 40.v.2.

Spei in Deo *causa efficiens princeps* est Deus bonorum omnium largitor: sicut dicitur 1.Pet.1.ver.3. *Benedictus esto Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, qui ex multa sua misericordia regenuit nos in spem vivā.*

Causa instrumentalis eius est fides salvifica ex qua nascitur, dicente Apostolo Heb.11.v.1. *Fides est hypostasis seu subsistentia eorum qua sperantur*, id est, fundamentum spei. Ideo enim futura bona speramus & per patientiam constanter exspectamus, quia divinis promissionibus credimus. *Causa impellens* ad eam sunt beneficia antea à Deo accepta.

Finis spei *summus* est gloria Dei in quo spem ponimus: *subalternus* est beatitudo & salus æterna fidelium, ut dicitur Jesa.30.vers.18. *Deus iuris est Iehova, beati omnes qui exspectant eum.* Unde spes salutis est galea qua munitur adversus hostes, 1.Thes.5.vers.8.

Effecta spei multa sunt; nam spes in Deo collocata reddit hominem magis ac magis pium: efficit ut homo de se humiliter sentiat, totus autem à Deo pendeat: efficit ut nihil suis operibus, sed omnia gratuitæ bonitati tribuat: efficit ut homo certus sit de futuris bonis per solam Dei misericordiam & propter meritum Christi consequendis; efficit ut forti animo feramus adversa omnia & constanter perseveremus in officio tum erga Deum, tum erga proximum faciendo: efficit bonum eum qui illam habet, & opera ejus bona. efficit gaudium in mediis afflictionibus, Rom.12.v.12.

Spei Christianæ *subiectum* ꝗ sunt Christiani, iique soli. Ut enim fides salvifica est tantum verorum Christianorum: ita etiam spes Christiana; unde *spes piorum* dicitur: idq; tum viventium adhuc in terra, quibus spes simpliciter tribuitur: tum etiam sanctorum defunctorum & jam quoad animas in cœlum translatorum, spem tamen adhuc aliquam habentium; nam sperant & exspectant futurā resurrectionem & gloriam corporum suorum, sperant cōjunctionem universalem omnium sanctorum & supremam gloriæ Dei manifestationem, quam credunt, sicut Heb.11.v.1. fides dicitur ὑπόστασις τῶν ἐλπιζομένων: Quo pertinet quod legitur Apoc.6.v.9.10. 11. *Quum vero aperuisset sigillum quintum, vidi sub altari animas eorum qui mactati fuerant propter verbum Dei, & propter testimonium quod tuebantur. Clamabant autem voce magna dicentes, Usque quo Domine, qui sanctus es & verax, non iudicas ac sanguinem nostrum vindicas, eum reposcendo ab iis qui habitant in terra? Tum data sunt singulis stola alba, & dictum est eis, ut requiescerent adhuc paululum temporis, usquequo compleantur etiam conservi eorum & fratres eorum, qui trucidandi sunt sicut & ipsi.*

Subiectum eius *recipiens proximum* est cor, ut Scriptura loquitur, quod est sedes affectuum, non sensitivæ partis, sed intellectivæ, hoc est, voluntas ipsa, quæ & appetitus mentis appellatur.

Spei *locus* simpliciter est *in terra* viventibus adhuc anima & corpore: *in cœlo* secundum quid animabus justorum sperantibus extremum complementum promissionum divinarum: complemento illo præstito nullus in cœlo deinceps spei locus erit. *In inferno* autem damnatis neque jam neque deinceps in æternum ullius boni spes est eritve.

Subjecta quibus tanquam fulcris spes piorum A nititur, tria sunt: *promissiones Dei gratuita: gratia Dei in Christo: & meritum Christi.* Synecdoche Christus fide vera apprehensus est totius spei nostræ immobile fundamentum, quo niti firmiter possumus & inchoatæ salutis complementum exspectare. Proinde Apostolus Christum vocavit spem nostram, 1.Tim.1.v.1. & spem illam gloriæ Col.1.v.27.

Spei fulcra tria.

Subjectum circa quod spes piorum occupatur seu obiectum in quod fertur est *primo* DEUS, unde *Deus spei* dicitur Rom.15.v.13. & spes ipsa in censum refertur virtutum Theologicarum, id est, quæ à Spiritu Sancto cordibus nostris infusæ, feruntur B immediate in Deum. Hinc toties in Scriptura dicitur, Deum esse spem nostram, veluti Ps.71.v.5. & fideles profitentur, se in Deo spem ponere, ut Ps.62. v.6.8.& 73.v.28. Quum vero Deum dicimus esse spei obiectum, intelligimus simul, bonitatem, gratiam, clementiam, potentiam, iustitiam Dei: nec solum Patrem, sed etiam Filium & Spiritum Sanctum.

Deinde obiectum spei sunt beneficia à Deo promissa, nempe *venia, gratia & gloria*; quam fideles certo à Deo exspectant: unde spes triplex à Patribus antiquis statuitur, *venia, gratiæ, & gloriæ.*

Spes veniæ, est qua exspectamus veniam & remissionem omnium peccatorum nostrorum propter meritum Christi. De hac dicitur 2.Corinth.3.v.12. C *Itaque quum huiusmodi spem habeamus, multa in loquendo evidentia utimur*, id est, quum in Christo speremus, ipsum sanaturum quos Lex vulneravit parrhesia utimur.

Spes gratiæ, est qua exspectamus gratiam & ex ea omnia beneficia alia tum spiritualia tum corporalia quibus in statu gratiæ nos Deus afficit & se affecturum nos promisit, etiamsi supra naturam essent; sicut ad Rom.4. vers.18. dicitur de *Abrahamo quod contra spem sub spe credidit.* Eadem spes mandatur, Chabak.2 vers.3. *Adhuc visio ad constitutum tempus quam effabitur suo tempore, neq; fallet: si cunctabitur, exspecta eam, nam veniendo veniet ac non tardabit.* De eadem intelligenda & hæc, Psal.25.v.3. *Etiam ulli exspectantes te, ne erubescant.* & v.21. *Integritas & rectum custodiant me, quia exspecto te.*

D *Spes gloriæ*, est qua exspectamus resurrectionem carnis & vitam ac salutem æternam in statu gloriæ secundum promissionem à Deo factam. De hac spe multa leguntur in novo Testamento, ut Actor.2. v.26. *caro mea commorabitur cum spe*: & cap.23. v.6. ait Paul. *de spe & resurrectione mortuorum ego in iudicium vocor.* Et cap.24. vers.15. *spem habeo in Deo fore, quam etiam ii ipsi exspectant, resurrectionem mortuorum.* Roman.5.v.2. *gloriamur sub spe gloria Dei.* Nominatur etiam *spes Evangelii* Coloss.1. vers.23. quia Evangelium promittit vitam & gloriam æternam propter Christum. *Spes salutis* 1.Thess.5.vers.8. *Spes vita æterna.* Tit.3.v.7. Metonymice autem ipsa vita & gloria æterna quam speramus, nominatur spes, ut Rom.8.v.24. *Spes si cernatur non est spes.* Sic vita E æterna nominatur *spes iustitia* Gal.5.vers.5 quia per Christum gratis iustificatos manet. Vita & gloria æterna nominatur *spes vocationis.* Ephes.1.vers.18. *beata spes.* Tit.2.vers.13. *spes viva* 1.Petr.1.vers.3.

Vita autem & salus æterna, quæ nobis in Evangelio Jesu Christi est patefacta, oblata & promissa, est perseveranter ad finem usque speranda:

I. Quia Deus id mandat, 1.Petr.1.vers.13.

II. Quia in tantæ rei exspectatione defatigari non debemus, quam summo desiderio ipsi etiam Angeli exspectant. 1.Petr.1.v.12.

III. Quia tantum beneficium Deus ipse ad nos usq; descendendum curat, 1.Petr.1.vers.13.

IV. Quia

Digitized by Google

IV. Quia si totus mundus instaurationem exspectat: multo magis nos eam constanter exspectare convenit. Rom. 8. v. 19. 20. 21. 22. 23.

Adjuncta spei. I. Spei adjuncta esse debet praeparatio animi, ne in cursu spei impediamur, 1. Petr. 1. v. 13. ἀναζωσάμενοι τὰς ὀσφύας τῆς διανοίας ὑμῶν: *succincti lumbis mentis vestra*: Sumta est similitudo ex more veterum, quum enim longioribus tunicis & vestibus uterentur, non poterant nisi succincti iter facere: Sic opus est animi praeparatione ad ingrediendum iter spei.

II. Spei cōjunctam esse necesse est puram & sanctam vitam, atq; in-primis sobrietatē, 1. Pet. 1. v. 13.

III. Spem oportet constantem esse usque ad finem, tantisper dum re sperata potiamur, 1. Petr. 1. v. 13. τελείως ἐλπίσατε, *ad finem usque sperate*.

IV. Spei tempus quo durat est, dum revelabitur Jesus Christus, & obtineamus plenè salutem promissam: non autem erit in aeterna felicitate postquam Christus totam Ecclesiam ad Patrem adduxerit, eamque ei stiterit, Rom. 8. v. 23. 24. 1. Cor. 13. v. 13. 1. Petr. 1. v. 13.

V. Spes salutis aeternae *certa* est & *firma*, id est, complementum salutis nostrę, resurrectionē videl. ex mortuis, adventū gloriae magni Dei ac Servatoris nostri Jesu Christi, plenam denique caelestis haereditatis possessionem certò & cōstanter exspectat.

Certa autem est & firma non tantum quod ad objectum attinet in quod respicit, nimirum, bonitatem, gratiam, clementiam, potentiam Dei, per quae nihil stat quin unusquisque servetur: sed etiam quoad subjectum, videlicet voluntatem sperantis cui inest, quam Deus verbo & Spiritu suo ita confirmat, ne unquam ab eo deficiat.

Verum *spei certitudo unde est*?

RESPONSIO: Sicut non ex humanis promissionibus nascitur: sic neque humanis meritis alitur, aut nititur, sed *primo* sola divinarum promissionum veritate, multis modis confirmata & in cordibus nostris obsignata.

Secundo, sola ejusdem promittentis Dei efficaci omnipotentia, tum erga omnes credentes declarata, tum verò maximè in Christo palam exserta, quum nimirum illum suscitavit à mortuis & sedere fecit in supercoelestibus ad dexteram suam.

Tertio sola Christi in quem credimus & in quo speramus, obedientia atque meritis, quibus nititur, quibus sustentatur.

Spei in Deo collocandae contraria est tum *desperatio & dubitatio de accipiendis beneficiis Dei*, tum *spes in creaturis aut figmentis humanis*.

Desperatio, est peccata sua majora aestimare, quam meritum Filij Dei, & misericordiam Dei in Filio Dei Mediatore oblatam repudiare; ideoq; non exspectare à Deo beneficia credentibus promissa, sed horribili sensu irae Dei & metu futurae abjectionis in poenas aeternas, cruciari, ac Deum tanquam crudelem tyrannum exhorrescere atque odisse, Gen. 4. v. 13. 1. Thess. 4. v. 13.

Dubitatio de accipiendis beneficiis Dei, est peccatum, quum quis ambigit de vita aeterna, & defensione ac liberatione in tentationibus.

Dubitatio de accipiendis beneficiis Dei, est peccatum; quum quis auxilium & vitae aeternae donum exspectat à rebus creatis, aut figmentis humanis, quod à solo Deo per Mediatorem Christum exspectandum erat: quemadmodum Papistae in sanctis & reliquiis spem ponunt. Nam in Antiphona *Salve Regina*, dicunt ad Mariam, *spes nostra salve*; in Breviario Romano, ad completorium; Et in cantico Ambrosij & Augustini in laudem Mariae transformato dicunt: *In te dulcis Maria speramus, nos defenda in aeternum*, Officio B. Virginis reformato, & jussu Pij V. edito, in exemplari Rorschachij excuso, anno 1598. Ibidem lectione secunda diei Dominici, dicunt ad eandem; *Tu es unica spes nostra*. In hymno, *Vexilla Regis prodeunt*, dicunt ad lignum crucis: *O crux ave* SPES UNICA *hoc passionis tempore*. Papistis opponimus quod scribit *Augustinus* quarto tomo, libro de catechizandis rudibus, cap. vigesimoquinto: *Nec tamen etiam in istis bonis qui te vel praecedunt vel comitantur ad Dominum, spem tuam collocare debes: quia nec in teipso debes quantumcunq; profeceris, sed in illo qui vos & te justificando tales facit. Securus es enim de Deo quod non mutatur, de homine autem imprudenter securus es*. Et cap. vigesimoseptimo: *Ipsa trinitas Deus est, in quo Deo, spes omnis ponenda est: in homine non est ponenda, qualiscunque ille fuerit: Aliud est enim ille à quo justificamur*.

In figmentis autem humanis spē collocat, quum quis propter bullas seu diplomata impij Antichristi Romani, ipsiusq; indulgentias, vel propter sua bona aliqua opera, praesertim à Deo non praecepta, ut peregrinationes votivas ad sepulchra sanctorum, aedificationes monasteriorum; donationes Ecclesiasticas, vel assumtum monachalem cucullum, &c. se vitam aeternam adepturum falso sperat.

Spei in Deo *repugnant* impedimenta ejus: I. falsae & vanae opiniones, quum sibi temere pollicentur & frustra exspectant homines ea quae Deus non promisit, 1. Petr. 1. v. 13.

II. Intemperantia: qui enim vel cibo vel potu vel aliis carnis illecebris, vel mundi curis sunt ebrij, in illis spes locum habere nequit, 1. Pet. 1. v. 13.

III. Merita humana: Nam spes non nascitur, nec pendet à nostris meritis seu operibus: alioqui enim saepè falleret.

Spes cōparatur *anchora* Heb. 6. v. 19. quoniā sicut anchora in profundum maris projecta totū navim firmat: ita et spes in ipsā usq; coelorū adyta penetrat.

Conveniunt *fides salvifica* & *spes*:

I. In causa efficiente communi: nam utraque est donum à Spiritu Sancto animis nostris infusum.

II. In adjuncta certitudine: nam par est utriusq; certitudo. Quantum habemus fidei; tantundem etiam habemus spei.

Differunt vero *fides* & *spes*: nam

Fides ex se gignit spem, sic ut spes sit posterior fide ejusque comes individua.

Fides est certa de veritate Dei persuasio, quod nec mentiri nobis, nec fallere, nec irrita esse queat: *Spes* exspectat fore, ut promissiones suas Deus praestet.

Fides credit promissioni divinae: *Spes* patienter exspectat praestationem promissionis.

Fides Deum veracem credit: *Spes* exspectat ut is temporis occasione veritatem exhibeat.

Fides credit Deum nobis esse Patrem: *Spes* exspectat ut se talem erga nos semper gerat.

Fides datam nobis vitam aeternam credit: *Spes* exspectat ut aliquando reveletur.

Fides accipit praesentia beneficia Dei vel etiam in spe posita, repraesentat ac veluti oculis subjicit: *Spes* exspectat futura.

Fides fundamentum est, cui *Spes* incumbit.

Fides alit spem ac sustinet. Ut enim exspectare à Deo nemo quicquam potest, nisi qui prius ejus promissis crediderit: ita rursus fidei nostrae imbecillitatem, ne velut fessa concidat, sustineri ac foveri patienter sperando & exspectando oportet. Ita spes est fidei alimentum & robur.

Digitized by Google

Hæc de spe: sequitur

Caput X.

In quo De Charitate erga Deum.

Spem in Deo sequitur ordine charitas erga Deum quæ spe posterior est ordine. Quum enim per fidem promissionem de vita æterna admisimus, spes eam assequendi concipitur, atque hinc amor erga Deum oritur. Non enim amamus eum, à quo non speramus nos posse adipisci quæ exoptamus, & quæ ille promisit.

De charitate autem erga Deum duo sunt consideranda: Unum in genere, *An sit discrimen inter dilectionem, amorem & charitatem?* Alterum in specie, *quid sit charitas erga Deum, quæ eius causa, effecta, subiecta, adiuncta, dissentanea, &c.*

Differunt communiter *dilectio, amor, & charitas:* Dilectionem enim minorem faciunt amore, amorem maiorē dilectionē, charitatem maiorem amore. Cicero epistola ad Dolabellam; *Quis erat qui putaret ad eum amorem, quem erga te habebam, posse aliquid accedere? tantum tamen accessit, ut mihi denique nunc amare videar, antea dilexisse.* Eodem sensu ad Filium scribit: *Sed tamen ut scires, eum à me non diligi solum, verum etiam amari, &c.* Dilectio, & electio, idem penè sunt: significantior tamen vox est *dilectio,* quia includit & iudicium eligentis, & actionem seiungentis electam rem ab aliis. Dilectionem amor sequitur, per quam rei quam diligimus affectu unimur: Amor enim unit amantem cum amato. Amore autem maior est charitas, per quam ita complectimur rem amatam, ut omnibus modis enitamur, ne ea careamus unquam. Dilectio ergo est affectus levior, amor vehementior, charitas ibi statuitur, ubi coniunctio artior & perpetua intercedit. Hæc est usitata trium istarum vocum distinctio: at in rebus divinis discrimen istud non semper observatur, inprimis quum de charitate erga Deum agitur: & si quod discrimen est, amor & charitas erga DEUM causa sunt dilectionis; hæc vero effectum est charitatis & amoris erga Deum. Sic autem definitur charitas erga Deum;

Charitas erga Deum, est virtus, per quam creatura rationalis Deo unita adhæret, in eo se oblectat, in eo lætatur, & unicè acquiescit, propterea quod ipse sit summum bonum.

Estque vel *naturalis* vel *supernaturalis*.

Charitas naturalis erga Deum, est quæ Adami naturæ à DEO concreata erat ab origine. Nam si sine charitate à DEO creatus est, eius similitudinem in creatione sui nequaquam accepit, Si sine charitate creatus est, iustus & innocens à Deo factus non est: creatura namque rationis capax & liberi arbitrii, iustitiæ & innocentiæ, sine charitate erga DEUM particeps esse non potest; colligitur ergo, quòd Adam antequam peccaret, charitatem habuit, sine qua iustus & innocens esse non potuit. Nec tamen illa Deum diligere potuit sine auxilio Dei moventis. Charitatem autem illam Adamus violatione præcepti Dei perdidit, Sed quia sine charitate erga Deum nemo intrat in regnum cælorum; opus fuit alia ut iustitia, sic & charitate erga Deum eaque supernaturali, qua renati donarentur, auxilio gratiæ sanata natura: sic ut impium dogma illorum sit, qui docent, posse hominem suis naturalibus viribus Deum supra omnia diligere. Definitur autem charitas erga Deum supernaturalis in hunc modum;

Charitas erga Deum supernaturalis, est virtus per Spiritum S. cordibus nostris infusa, qua toto corde, tota anima, tota mente, totisque viribus, Deo uniti adhæremus, uti summo nostro bono, ita ut sicut ipsum ante & super omnia amamus, sic etiam propter ipsum alia, quæ secundum voluntatem eius diligenda sunt, amore nostro complexi tamen in ipso solo cordibus nostris unicè conquiescamus. Appellatur etiam *charitas Dei*, Johan. 5. v. 42. 1. Joh. 3. v. 17. *charitas Patris*, 1. Joh. 2. 15.

Charitas erga Deum, ut & charitas erga proximum est *virtus* ac proinde habitus, secundum Sacræ Scripturæ doctrinam: etsi charitas seu amor sit affectus seu passio secundum Philosophorum sententiam, qui tria cōstituunt humanarum actionum principia interna in hominibus existentia, δυνάμεις, πάθη & ἕξεις. Nos Scripturam Sacram ducem sequimur, quæ refert charitatem seu amorem erga Deum inter virtutes Theologicas, id est, quæ infunduntur à Deo per Spiritum S. & immediatè in Deum feruntur.

Causa efficiens illius alia est *primaria*, alia *secundaria*.

Primaria est Deus ipse, qui charitatem infundit cordibus nostris per Spiritum Sanctum nos regenerantem, sicut dicitur 1. Johan. 4. vers. 7. *Charitas ex Deo est.* Unde charitatem Sancti à Deo petunt, velut Paulus Ephes. sexto, vers. 23. *Pax sit vobis fratribus, & charitas cum fide à Deo Patre & Domino Iesu Christo.* Et Galat. quinto, versic. 22. *Fructus Spiritus est charitas.* Subscribit Concilium Arausicanum alterum, canone vigesimoquinto sic pronuncians: *Prorsus donum Dei est, diligere Deum. Ipse ut diligeretur dedit, qui non dilectos diligit. Displicentes amati sumus, ut fieret in nobis, unde placeremus.* Ergo charitas erga Deum est à Spiritu Sancto; ac proinde non est Spiritus Sanctus ipse: sic ut Petrus Lombardus turpissimè erraverit libro primo Sententiarum, Distinctione decimaseptima, capite secundo, & aliquot sequentibus contendens, charitatem Dei in nobis esse ipsummet Spiritum Sanctum. Iste error damnatus est ab ipsamet Sorbona Parisiensi, & primus positus inter articulos, in quibus Magister sententiarum nō tenetur communiter ab omnibus; quem tamen Guilielmus Occamus excusare conatus est. Atqui aliud est charitas, aliud charitatis autor. Charitas in nobis erga Deum est à Spiritu Sancto; Ergo non est ipsemet Spiritus Sanctus. Charitas in nobis est virtus & qualitas in nobis: Spiritus Sanctus est illius effector. Charitas in nobis est res creata: Spiritus Sanctus est eius creator.

Secundaria causa efficiens illius est tum verbum Dei, per quod in nobis gignitur fides efficax per charitatem, tum fides salvifica, quæ per agnitionem bonitatis Dei in nobis charitatem generat; charitas enim erga Deum ex agnitione bonitatis Dei oritur, 1. Timoth. 1. v. 5. Galat. 6. v. 8. ac proinde quod tradunt Scholastici, charitatem fide ac spe priorem esse, merum est deliramentum; tum natura nostra Spiritus Sancti virtute regenita, atque sic & arbitrium nostrum per gratiam regenerationis liberatum, atque adeo imago & similitudo Dei in nobis per spiritualem regenerationem instaurata: nam quisquis diligit, ex Deo natus est, & novit Deum 1. Johan. 4. vers. 7. Huc pertinet quod legitur Deuteron. 30. vers. 6. *Circumcidet Iehova Deus tuus cor tuum & cor seminis tui ad diligendum Iehovam Deum tuum ex toto corde tuo & ex tota anima tua.* Expresse autem dicimus causam instrumentalem charitatis esse no-

stram naturam per Spiritum sanctum regeneratam, ac proinde & arbitrium nostrum per gratiam regenerationis liberatum: quia amor erga Deum naturalis in nobis, quales sumus post lapsum, nullus est. Ut enim natura sumus filii iræ, ita etiam natura prorsus à DEO aversi sumus eiusque odio referti, donec ipse ex gratia corda nostra mutet. Perperam igitur Papistæ aliqui duplicem statuunt amorem, quo Deum post lapsum prosequamur; unum, *naturalem*: alterum, *infusum*. *Naturalem* vocant, quo naturaliter à nobis Deus diligatur, priusquam nos Spiritu suo regeneret, & quo amore naturali tanquam præparatione nos mereamur regenerationis gratiam. Quæ opinio improba est & pestilens. Nam in hominibus post lapsum nullus potest esse amor erga Deum, nisi divina gratia infusus per Spiritum sanctum. Quapropter etiam Bellarminus ipsemet nostram sententiam approbat tertio tomo controversiarum, controversiæ tertiæ parte prima, libro sexto, capite septimo, ubi ait sententiam hanc (quæ nostra est) esse Augustini, imò etiam Scripturarum & Conciliorum, quicquid aliqui [nimirum Papistæ, de illis enim loquitur] minus considerate in hac parte scripserint.

Finis charitatis nostræ erga DEUM *supremus* est Deus ipse. Nam Deus diligendus est propter se. *Subordinatus* finis est ut propter Deum alia etiam diligamus, quæ ex Dei voluntate diligenda sunt, sicut dicitur, 1. Johan. 4. versic. 21. *Et hoc præceptum habemus ab eo, ut qui diligit Deum, diligat etiam & fratrem suum.*

Effecta charitatis erga Deum sunt actiones eius *interna* & *externa*.

Interna prima ac principalis est *diligere seu amare Deum*; cui coniungitur actio desiderandi seu appetendi eum, si quis eo nondum fruatur, aut nondum plenè fruatur: & gaudium de eo, si quis eum habeat præsentem, eoque fruatur, inque eo tanquam in fine acquiescat. Hæ enim tres sunt veri & perfecti amoris actiones propriæ atque inseparabiles; *diligere*; id est, affici & inclinari erga obiectum, hoc est, appetere & studere ut ei uniaris: denique in fruitione eius tanquam finis adepti unicè *acquiescere*.

Deus autem est à nobis diligendus:

I. Quia ipse nobis hoc mandat, Deuteron. 6. v. 5. Matth. 22. v. 23. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis.* Deuter. 10. v. 12. *Nunc itaque Israel, quid Iehova Deus tuus petit abs te, nisi ut timeas Iehovam Deum tuum, ambules in omnibus viis eius, & diligas eum?* Deuter. 11. v. 1. *Diliges Iehovam Deum tuum.* Et cap. 30. vers. 16. *Præcipio tibi hodie, ut diligas Iehovam Deum tuum ambulando in viis eius, & observando præcepta eius.* Josu. 22. v. 5. vel 8. iuxta distinctionem Junii, & cap. 23. v. 11. *Attendetis igitur valdè animis vestris, ut ametis Iehovam Deum vestrum.* Epist. Judæ vers. 21. *Vos ipsos in charitate Dei conservate.* 1. Timoth. 1. v. 5. *Finis mandati est charitas.*

II. Quia est summum nostrum bonum, ac proinde bonus, misericors, gratiosus, &c. Hoc argumentum innuitur, quum dicitur: *Diliges Dominum* DEUM TUUM. Est enim *Deus noster*, quia fœdere nobiscum inito declarat se esse summum bonum nostrum, ac proinde bonum, misericordem, gratiosum.

III. Quia innumeris beneficiis nos affecit, singulis adhuc momentis afficit, & in posterum afficere non desinet. Hoc argumento pollicetur David Psalmo 18. vers. 2. se dilecturum Deum, quia sit firmitas eius, id est, autor & donator firmitatis. Sic Psal. 31. v. 24. *Diligite Iehovam omnes quos benignitate prosequitur; fideles custodientem Iehovam, & rependentem excellentissimè, facientem res magnificas.* Psal. 37. v. 4. *Oblecta te in Iehova, qui dabit tibi petitiones cordis tui.* Et Psal. 119. v. 1. *Diligo, nam exaudit Iehova vocem meam, deprecationes meas.* Exod. 20. v. 6. *exercet benignitatem in millesimos qui diligunt ipsum.* Deut. 5 v. 10. Item c. 7. v. 9. *Ut agnoscas Iehovam Deum tuum esse Deum ipsum; fortissimum, fidelissimum, observantem fœderis sui & benignitatis suæ erga diligentes se, & observantes mandata sua in mille generationes.* Dan. 9. v. 4. Psal. 145. vers. 20. *Servat Iehova omnes amantes ipsum.* Sic amorem Deo debemus nomine gratitudinis ipsi præstandæ.

IV. Quia dilectio Dei est τεκμήριον veræ cognitionis Dei, 1. Corinth. 8. vers. 3. *Si quis diligit Deum, hic cognitus fuit ab eo*, id est, vera cognitione Dei donatus.

V. Quia est certum signum unionis nostræ cum Deo, 1. Johan. 4. v. 16. *Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.*

VI. Quia est nobis infallibile argumentũ, quòd Deus nos diligat, 1. Joh. 4. 19. *Nos diligimus eum, quoniam ipse prior dilexit nos.*

VII. Quia ad dilectionem DEI nos impellere debent exempla: *Primò* quidem exemplum Christi, in cuius humana natura semper fuit & est charitas erga Deum perfectissima: usque adeò ut illa motus etiam pro nobis mortem oppetierit. Quò pertinet quod dixit Johan. 14. v. 31. *Sed ut norit mundus, Patrem à me diligi: & prout præcepit mihi Pater, ita me facere, surgite, abeamus hinc.*

Deinde ad eandem nos invitat exemplum sanctorum Angelorum, quorum similes esse debemus: Angeli enim amant Deum super omnia. Propterea orare iubemur, *Fiat voluntas tua sicut in cælo, sic etiam in terra.*

Præterea aliorum etiam sanctorum hominum exempla ad diligendum Deum nos provocant: ut Mathusalem, Noachi, Abrahami, Isaaci, Jacobi, Josephi, Mosis, Josuæ, Danielis, Davidis, Pauli, & aliorum sanctorum.

VIII. Quia dilectionis Dei præmium est certum. Præmium dilectionis est id quod amatur: Proinde & dilectionis Dei est præmium Deus ipse. Anima verò amans Deum aliud præter Deum sui amoris præmium non requirit: aut si aliud requirit, illud profectò, & non Deum diligit. Ideo David præter Deum nihil requirit, Psal. 73. v. 25. *Quis esset mihi in cælis præter te? & præter te nullo delector in terra.* Qui verò Deum habet, ab ipso omnia habet: sicut dicitur Deuter. 30. v. 6. *Circumcidet Iehova Deus tuus cor tuum, & cor seminis tui, ad diligendum Iehovam Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua propter vitam tuam*, & v. 19. 20. *Contestor hodie contra vos cælum & terram, me vitam ac mortem proposuisse tibi, benedictionem ac maledictionem: quare vitam electurus es, ut vivas tu cum semine tuo, Diligendo Iehovam Deum tuum, auscultando voci eius, & adhærendo ei.* Rom. 8. v. 28. *Novimus autem iis qui diligunt Deum, omnia simul adiumento esse ad bonum.* 1. Cor. 2. v. 9. *Prædicamus sicut scriptum est, quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in mentem hominis venerunt, quæ præparavit Deus iis à quibus ipse diligitur.* Hebr. 11. v. 26. Jacob. 1. v. 12. *Beatus est vir qui sustinet tentationem: quoniam probatus compertus, accipiet coronam vitæ, quam promisit Dominus iis à quibus ipse diligitur.* Et cap. 2. vers. 5. *Audite fratres mei dilecti, nonne Deus elegit pauperes mundi huius ut fierent divites fide & heredes regni quod promisit iis qui ipsum diligunt.*

Ex-

Ex his omnibus manifestum est, DEUM esse diligendum. A

Ast non diligendus tantum est, sed etiam solus verè & per se & simpliciter diligendus, ut sequentia argumenta evincunt:

I. Quia ipse solus verè, simpliciter & per se est, causaque omnis Entis.

II. Quia ipse solus est verè, & per se & simpliciter bonus; sicut Christus dicit Matth. 19. v. 17. *Nullus est bonus, nisi unus Deus.*

III. Quia ipse solus est verè & propriè summum nostrum bonum.

IV. Quia est diligendus ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, & ex omnibus viribus nostris.

V. Quia solus propter se amatur, omnia alia propter ipsum. B

VI. Quia in ipso solo verè est omnis vera virtus, ut sapientia, iustitia, misericordia, charitas, &c. sic ut non tantum sapiens, iustus, & misericors sit, & nos charos habeat, sed etiam ipsa sit sapientia, iustitia, misericordia, charitas.

VII. Quia ipse solus nos verè diligit & amat amore æterno, ardentissimo & constanti. Quò pertinet quod legitur 1. Joh. 4. v. 19. *Nos diligimus Deum, quoniam ipse prior dilexit nos.*

VIII. Quia non solum ipse non potest vinci, sed etiam solus dilectores suos reddit invictos.

QUÆSTIO est: *An Deus sit diligendus ideo quòd nobis benefacere possit?*

RESP. Nequaquam: nam etsi amor erga Deum non caret mercede, tamen non debet esse mercenarius, sed filialis. Esset autem mercenarius, si Deum diligeremus propter mercedem, seu spe mercedis consequendæ: imò iam non diligeremus Deum, sed mercedem. Ac proinde sine intuitu mercedis diligendus Deus. Affectus est, non contractus charitas. Deus gratis diligendus est, quia totum præmium nostrum ipse erit, ut in cœlo bonitate eius & pulchritudine perfruamur. Non sine præmio diligitur Deus, etsi absque præmii intuitu diligendus sit. C

Porrò ut nemo in Deum verè credit, nisi qui in Jesum Christum credit: ita nemo verè Deum amat, nisi qui Jesum Christum amat.

Ad dilectionem autem Jesu Christi impellere nos debet: D

I. Mandatum Dei, quod tum in generali mandato de diligendo Deo continetur; Nam si Deus diligendus est certè & Jesus Christus: tum speciatim extat Johan. 15. v. 9. ubi Christus dicit; *manete in illa mea charitate.*

II. Promissio gratiosa eximiorum bonorum quæ destinata sunt diligentibus Christum, Joh. 14. v. 21. *Qui diligit me, diligetur à Patre meo: & ego diligam eum, & ei conspiciendum exhibebo meipsum.* Amplius incrementum cognitionis Christi est merces dilectionis erga Christum.

III. Comminatio inevitabilis pœnæ denunciatæ non diligentibus Christum, 1. Corinth. 16. v. 22. *Si quis non amat Dominum Iesum Christum, esto anathema, maran-atha.* E

IV. Dilectio Christi erga nos, Johannis 13. v. 1. *Ante festum autem diem Paschæ, sciens Iesus venisse horam illam digrediendi ex hoc mundo ad Patrem, quum dilexisset suos illos qui erant in mundo, usque ad finem dilexit eos.* & cap. 15. v. 9. *Prout dilexit me Pater, ita & ego dilexi vos.* Galat. 2. v. 20. *Vivo per fidem illam Filii Dei, qui dilexit me & tradidit semetipsum pro me.* Quis non diligat eum à quo tantopere dilectus fuit?

V. Exempla aliorum sanctorum amantium Christum, ut Petri Johan. 21. versic. 15. 16. 17. Pauli, & aliorum.

VI. Excellentia amoris erga Christum. Nam amor erga Christum est melior vino, imò omnibus rebus, quæ homini in hac vita gratissimæ & charissimæ esse possint, Cantic. 1. v. 2.

VII. Finis charitatis erga Christum: est enim γνώρισμα & signum verorum Dei filiorum: Sicut Christus ait ad Judæos, Joh. c. 8. v. 42. *Si Deus Pater vester esset, diligeretis me.* Est signum quòd Pater nos diligat, Joh. 16. v. 27.

Sic est prima actio interna charitatis erga Deum.

Ei coniunctæ sunt aliæ actiones, nempe desiderare & appetere Deum & gaudium in Deo. Jesai. 26, vers. 9. Psal. 42. vers. 2. 3.

Dictum est de internis effectis charitatis erga Deum.

Externa effecta eius sunt actiones omnes quæcunque ad cultum Dei pertinent, ipsaque mandatorum DEI omnium obedientia, & odium mali. Nam qui charitate erga Deum præditus est, is humilis est & patiens, Dei mandata observat & malum odit, sicut dicitur 1. Johan. 2. vers. 5. *Qui observat sermonem Dei, verè in hoc charitas Dei adimpleta est.* Et cap. 5. v. 3. *Hæc est enim charitas Dei, ut præcepta eius observemus: & præcepta eius gravia non sunt.* Et 2. Joh. 2. vers. 6. *Hæc autem est charitas ut ambulemus secundum præcepta ipsius.* Psal. 97. v. 10. *Amantes Iehovæ, odio habete malum.*

Charitatis erga Deum effectus est etiam charitas erga proximum & in primis erga domesticos fidei, ut dicitur 1. Joh. 3. v. 17. 1. Joh. 4. v. 21. *Hoc præceptum habemus ab eo, ut qui diligit Deum, diligat etiam & fratrem suum.* & c. 5. v. 1. *Quisquis diligit eum qui genuit, diligit etiam eum qui ex eo genitus est.*

Atque hæc externa effecta sunt etiam certissima signa charitatis erga Deum, 1. Johan. 4. v. 20. *Si quis dixerit, diligo Deum, & fratrem suum oderit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum, quem vidit, Deum quem non vidit, quomodo potest diligere?*

Similiter effecta, ac proinde signa amoris erga Christum sunt.

I. Observatio mandatorum eius, Johan. 14, v. 15. *Si diligitis me, præcepta mea servate.* & v. 21. *Qui tenet præcepta mea, & observat illa, is est qui diligit me,* & v. 23. *Si quis diligit me, sermonem meum servabit.*

II. Gaudium ob discessum Christi ad Patrem, Johan. 14. v. 28. *Si diligeretis me, gauderetis utique quòd dixerim, proficiscor ad Patrem.*

Adhæc charitas erga Deum timorem servilem foràs eiicit in iustificatis.

Tantum de effectis charitatis erga Deum.

Subiectum I, seu ii qui sunt præditi charitate erga Deum, sunt regenerati per Spiritum S. 1. Joh. 4. v. 7. *Quisquis diligit, ex DEO natus est, & novit Deum.* & vers. 16. *qui manet in charitate, in Deo manet & Deus in eo.*

Subiectum II, id est, in quo inest charitas erga Deum, non est sola voluntas hominis regenerati, sed etiam mens seu intellectus, ac proinde tota anima, imò totus homo cum omnibus suis partibus, facultatibus & viribus: sicut Dominus ait Matth. 22. v. 37. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota cogitatione tua, & ex omnib.*

Digitized by Google

viribus tuis. In hoc enim mandato, quod est primum & maximum, *cor* significat affectus, appetitus & inclinationes: *anima* significat partem volentem, & motus voluntatis: *cogitatio* significat mentem, seu partem intelligentem: *vires hominis* significant omnes actiones simul, internas & externas, animi & corporis. Magna autem ratio est, cur non tantum voluntas; sed etiam mens seu intellectus subiectum [illegible] charitatis erga Deum statuitur: quia dilectio Dei absque cognitione eius esse non potest, sicut dicitur, *Ignoti nulla cupido*. Nulla ergo nostri pars charitate erga Deum vacua esse debet, sed omnis noster zelus, cogitatio, voluntas, animi studium, & corporis labor eò tendere debet, quò Deum diligamus & amemus: unde Paulus ait Rom. 6. v. 12. *Ne regnato igitur peccatum in mortali vestro corpore, ut auscultetis ei in cupiditatibus corporis.* Nihil est in ulla nostri parte, quod non sit diligendo dicatum & consecratum, sive vires, sive opus; sive affectum, sive effectum; sive conatum, sive rem ipsam; sive vim & facultates eius spectes.

Subiectū seu obiectum circa quod charitas hæc versatur, est Deus qui amandus est, non sicut aliquid quod videtur oculis, sed sicut amatur sapientia, & veritas, & sanctitas, & iustitia, & charitas, & si quid aliquid tale dicitur; non quemadmodum sunt ista in hominibus, sed quemadmodum sunt in ipso fonte incorruptibili & immutabili. Amandus est Deus non tantum quatenus est bonus, misericors, gratiosus, clemens, benevolus erga nos, & quatenus nos amat, & beneficiis multis afficit; sed etiam quatenus est sapiens, iustus, potens; etiam quatenus nos iudiciis suis, quantumvis severis, visitat & castigat. Ut enim verus amor liberorum erga parentes hoc efficit, ut diligant suos parentes, etiamsi à parentibus obiurgentur, reprehendantur, castigentur; etiamsi non omnia, quæ volunt impetrent ab illis; intelligunt enim probi liberi, id bono suo fieri, & licet castigentur, licet non omnia à parentibus obtineant, tamen se ab illis amari: ita vera charitas erga Deum respicit in eum, etiam crucem imponentem, persequutionem, bella, morbos & alias calamitates immittentem, etiam virga sua ferientem, imò etiam interficientem, ut exemplum Abrahami, Josephi Patriarchæ, Jobi, Davidis, Danielis, in-primis verò Christi Servatoris nostri ostendit: exemplum item Pauli, &c. Nam Abrahamus quamvis iussus Isaacum offerre in sacrificium, Jobus quamvis calamitatibus variis & magnis afflictus, & in-primis Christus Dominus quamvis à Deo traditus in mortem, charitatem erga Deum firmiter retinuit. Idem statuendum de aliis sanctis, inter quos excellunt Martyres veritatis cælestis, quos ab amore erga Deum nulla vis, nullæ promissiones, nullæ minæ, nulla damna rei familiaris, nulla exsilia, nulli cruciatus, non gladius, non ignis, non supplicia aut terrores avertere potuerunt.

ADJUNCTA charitatis erga Deum iam consideranda sunt: de quibus sequentes theses observandæ:

I. Etsi charitas naturalis seu originalis, cum qua Adam conditus à Deo fuerat, per lapsum Adami amissa est: tamen supernaturalis in regeneratis per Spiritum sanctum est inamissibilis ac perpetua, sicut ea Deum diligamus constanter usque ad finem vitæ nostræ. Hoc significat David, cum ait futuro tempore, Psalm. 18. v. 2. *Diligam te, Iehova, firmitas mea.* Sic legitur in quarto tomo operum Augustini in libro de salutaribus documentis ad quendam Comitem, capite septimo, & citatur in Jure Canonico, capitulo *Charitas*. Distinctione secunda de Pœnitentia: *Charitas quæ deseri potest, nunquam fuit vera.* Sic Ambrosius super epist. 2. Corinth. ad cap. sextum, & citatur capitulo *Ficta charitas*, Distinct. secunda de Pœnitentia, ait: *Charitas semel habita, ulterius non amittitur.* Et Prosper lib. 3. de vita contemplativa, c. 13. ut citatur ibidem capitulo, charitas ait: *Charitas est, ut mihi videtur, recta voluntas, ab omnibus terrenis ac præsentibus prorsus aversa, iuncta Deo inseparabiliter & unita, igne quodam Sancti Spiritus, à quo est, & ad quem refertur, incensa, inquinamenti omnis extranea, corruptionis nescia, nulli vitio mutabilitatis obnoxia supra omnia, quæ carnaliter diliguntur, excelsa, affectionum omnium potentissima, divinæ contemplationis avida, in omnibus semper invicta.* Ac rationes sunt invincibiles quibus adstruitur, charitatem erga Deum regeneratis non posse unquam penitus deficere, sed esse perpetuam.

Prima est; quia dona Dei ad salutem regeneratis data sunt [illegible], id est, eiusmodi, quorum Deum pœnitere non possit, ut Paulus docet Rom. 11. v. 29. Tale autem donum est charitas erga Deum: quia nemo destitutus charitate erga DEUM servatur.

Secunda: Si fides per charitatem efficax amitti nunquam penitus à renatis potest, sed perpetua est; tum & charitas erga Deum & proximum. Quod antecedit verum est: Ergo & quod sequitur. Consequentia sumti probatur: quia fides vera & salvifica nunquam potest esse sine charitate; quod & Jus Canonicum ipsummet fatetur, capitulo *Charitas est aqua*, Distinct. secunda de Pœnitentia: *In Christum verè credit, qui charitatem habet. In Christum quippe credere est amando in ipsum tendere. Hæc fides, ut definit Apostolus, quæ per dilectionem operatur: huic duntaxat remissio delictorum promittitur. Quòd si charitas à fide Christianorum seiungi nequit, cui scilicet soli venia promittitur, quomodo qui charitatem non habuerit, fidem Christianorum habuit, id est, in Christum credidit?*

Sed inimici perseverantiæ sanctorum obiiciunt nonnulla:

Primò aiunt tum electos, tum reprobos charitatem quam habebant, criminaliter delinquendo amisisse. Quod ad electos attinet, producunt Adamum, & Evam, Mosen, Davidem, Petrum, quos aiunt peccando charitatem erga Deum perdidisse. De reprobis adducunt testimonia Patrum, velut Augustini, qui in libro de correptione & gratia capite nono ait: *Apostolus sciens nonnullos diligere Deum & in eo bono usque ad finem non permanere, mox addidit, His qui secundum propositum vocati sunt.* Et Gregorii Magni libro octavo Moralium, capite trigesimo-quinto: *Multi bene incipiunt, qui in malo vitam finiunt.* His verbis Gratianus capitulo *Multi*; Distinctione secunda de Pœnitentia adiicit: *Non autem bene incipit, qui nunquam ex charitate operatur. Quod si ex charitate aliquando aliquid agit, & charitatem aliquando necesse est esse.*

RESP. Quod ad electos attinet, committunt fallaciam secundum plura interrogata, quia non est omnium eorum, quorum exempla adducuntur, par ratio. Nam si Adamum & Evam spectes, fatemur illos charitatem per lapsum amisisse: sed illorum exemplum nostræ sententiæ inconvenienter opponitur. Nos enim de charitate supernaturali loquimur, ast Adami & Evæ fuit naturalis: nos de regeneratis per Spiritum Sanctum asserimus charitatem in illis esse inamissibilem & perpetuam; Adamus autem & Eva post lapsum demum ac proinde post amissam originalē charitatē beneficiū regenerationis

rationis consequuti sunt. Moses verò, David, Petrus & alii regenerati, charitatem semel ipsis infusam à Spiritu Sancto per regenerationem, nunquam penitus amiserunt. Semper enim virtutem ipsam seu habitum charitatis retinuerunt, etsi virtutem opere non semper, ut decebat, declararunt. Tum si habitus acquisitus non pendet ab actu uno & altero, nec evertitur opposito actu uno & altero, ut magno consensu Philosophi docent: multo minus potest habitus à Spiritu Sancto infusus ab opposito actu uno & altero everti, quum ab actibus, ut causa efficiente, non pendeat, sed à mera gratia Dei cujus dona salvifica sunt ἀμεταμέλητα.

Quod autem reprobos attinet, illorum nullus habuit, nullus habet; nullus habebit charitatem veram per quam fides est efficax. Contrariæ sententiæ probatio ex testimoniis Augustini & Gregorii Magni; petitione principii laborat: quia autoritas Augustini & Gregorii non est genuinum probandi assertiones Theologicas principium: deinde loquuntur de charitate reproborum erga Deum κατὰ δόξαν, secundum opinionem sive ipsorum reproborum sive aliorum de ipsis.

Secundo obiiciunt quod Dominus dicit Matth. 24. v. 12. *Quoniam multiplicata erit iniquitas, refrigescet charitas multorum.* Inde colligunt charitatem in regeneratis deficere posse.

RESP. Homonymia est in nomine *charitatis*; nam in loco adducto non intelligitur charitas à Spiritu Sancto infusa, sed naturalis amor cognati sanguinis & communis amor qui est inter homines vel ex consuetudine, vel ex beneficiorum communicatione, de quali charitate etiam Christus loquitur Luc. 6. vers. 32. *Quod si diligitis eos qui vos diligunt, quæ vobis erit gratia? nam & peccatores diligunt eos à quibus diliguntur*: Qui amor tempore persecutionum ita refrigescit, ut illum penitus quidam exuant, sic ut consanguinei se mutuo prodant & ad necem ob religionem offerant, ut videre est Matthæi. 24. v. 9. & 10. *Tunc tradent vos affictioni & trucidabunt vos: & eritis exosi omnibus Gentibus propter nomen meum. Et tunc offendentur multi: & alius alium prodet; & odio habebit alius alium.* Istud clarius prædixit Dominus Matth. 10. vers. 21. 22. *Tradet frater fratrem ad mortem; & pater filium: & insurgent liberi in parentes, & morte multandos eos curabunt. Et eritis exosi omnibus propter nomen meum: verum qui sustinuerit ad finem usque; is servabitur.* Et Luc. 21. vers. 16. 17. *Prodemini autem etiam à parentibus & fratribus & cognatis & amicis; & morte mulctandos curabunt ex vobis: Et eritis exosi omnibus propter nomen meum.* Hoc est quod Christus dicit, *refrigescet charitas multorum.* Loquitur ergo de charitate ergo cognatum sanguinem qualis natura est etiam in infidelibus & de charitate orta ex cohabitatione, conversatione, officiis & beneficiis: at nos agimus de perpetuitate charitatis à Spiritu Sancto regeneratis infusæ per quam fides est efficax.

Tertio objiciunt quod legitur Apoc. 2. v. 4. *Sed habeo aliquid adversum te quod charitatem tuam primam omiseris: Ergo charitas vera amitti potest.*

RESP. *Primo* Christus in hac epistola non loquitur de vere regeneratis, sed communiter de corpore Ecclesiæ Ephesinæ, in qua ut & aliis particularibus Ecclesiis multi erant non regenerati. Nam etsi *Angelo*, id est, pastori seu Episcopo Ephesinæ Ecclesiæ scribere jubeat, reliquam tamen Ecclesiam simul comprehendit, in qua erant etiam non regenerati ut jam dictum, & ex regeneratis multi qui charitatem primam omiserant.

Secundo loquitur Christus non de totali amissione, sed de omissione seu remissione pristini zeli & fervoris, quem commendat v. 2. & 3. *Novi opera tua, & laborem tuum & tolerantiam tuam, & quod non possis ferre malos: & exploraris eos qui se dicunt Apostolos esse & non sunt, & comperisti eos esse mendaces. Et onere pressus fuisti, & sustines: & propter nomen meum laborasti, & non es defatigatus.* Istam charitatem, id est, zelum & fervorem charitatis non penitus AMISISSE, sed OMISISSE Ephesios scribit, ideo monet ut ad illum redeant. Cum enim Ephesij initio recepissent primum à Paulo, deinde à Johanne & aliis viris Apostolicis doctrinam Evangelii de Jesu Christo, maximus fervor in omnibus eorum dictis & factis apparebat, id quod ex Actis Apostolicis & epistola Pauli ad Ephesios scripta colligere licet: sed progressu temporis deferbuit ille fervor, & in studio pietatis frigidiores & remissiores facti sunt. Hoc igitur ipsis exprobrat Christus & corrigere jubet.

Tantum de primo adjuncto.

II. Charitas ergo Deum *perfecta ac sincera esse debet*, ut præcipitur Deut. 6. v. 5. Matth. 22. v. 37. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, &c.* Ex toto enim corde Deum deligere, est eum solum agnoscere & habere pro summo nostro bono, sic ut in eo solo cor nostrum totum acquiescat, ne partem ejus ipsi, partem alteri tribuamus; nihilque sit, quod ei æquare, nedum anteponere, vel in amoris partem admittere velimus.

Ratio idem docet: nam summum & unicum bonum est summe & unice appetendum amandumque. Quod si remisse amet quis, non amat summe, multò minus unice. Deus autem est summum & unicum bonum nostrum. Deus igitur summe & unice amandus.

III. Est in nobis dum hic vivimus, *imperfecta*, id est, cui restat semper aliquid quod addi possit; ut sequentia argumenta evincunt:

Primum quia illa dum hic vivimus; semper procul adhuc abest à modo & gradu illo quem Lex requirit, sic ut Legi nequaquam satisfaciat. Nam Lex dicit; *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua & ex tota cogitatione tua & ex omnibus viribus tuis.* Quis autem regenitorum vere gloriari potest, se eo modo & gradu Deum diligere?

Secundum: quia illa dum hic vivimur, destituitur vi tollendi à nobis omne peccatum. *Si dixerimus nos peccatum non habere, nosipsos fallimus, & veritas in nobis non est*, ait Johannes de se & aliis regeneratis Deum diligentibus 1. epist. cap. 1. 8.

Tertium: quia illa dum hic vivimus, paulatim in nobis crescit & augetur, Philipp. 1. v. 9.

Quartum: Si fides in nobis imperfecta est, tum & charitas. Verum est prius: Ergo & posterius. Connexum est certum; quia fides est causa charitatis: impossibile est autem ut effectus sit præstantior causa sua efficiente.

Quintum: Si cognitio Dei est imperfecta in hac vita, tum & charitas erga Deum. Nam tantum diligimus, quantum cognoscimus. Sciri enim aliquid vel credi, & tamen non diligi potest: diligi autem quod neque scitur neq; creditur: non potest. Quanto maior est notitia, tanto est major dilectio: & quantum deest cognitioni Dei; tantum perficiendæ charitati erga Deum deesse statuendum est.

Sextum: Si regeneratio nostra imperfecta est in hac vita, tum & charitas erga Deum: Verum est antecedens: Ergo & consequens.

Digitized by Google

Subscribunt & orthodoxi Patres, veluti Aug. 2. tom. epist. 29. & 3. tom. libr. de Spir. & litera, cap. ult. Bernardus super Cant. Serm. 50. Videantur verba eorum in Symphonia nostra Catholica. Fatentur idem nonnulli Papistæ, ut Thomas Stapletonus lib. 6. de universa justificationis doctrina, c. 7. Et Bellar. 3. tom. controversia tertia, parte 2. li. 4. c. 11. ubi ait, dilectionē in hac vita imperfectam esse, quia potest crescere, & quia major erit in patria. Idem tamē Bellarminus contendit, eā in hac vita posse esse tam perfectā, ut præcepto adimplēdo sufficiat. Sed jam videbimus tum aliorū, tum ipsius argumēta quæ doctrinæ nostræ orthodoxæ opponitur.

Obyciunt primo quod legitur, 1. Joh. 4. v. 12. *Si diligamus alii alios, Deus in nobis habitat, & charitas eius adimpleta est in nobis: Ergo charitas nostra erga Deum est nobis dum hic vivimus perfecta.*

RESP. Negatur consequentia, quia cōmittitur fallacia homonymiæ in nomine complexo *charitatis Dei*, quod in dicto Johannis non accipitur de nostra charitate erga Deum, de qua iam quæritur, sed de charitate Dei erga nos: & sensus est, dilectionem nostram erga proximum esse signum quod habitet Deus in nobis, & quod vere & reipsa comprobetur in nobis quod Deus nos diligat perfecto atq; æterno amore in CHRISTO. Res n. quælibet dicitur adimpleri ab effectu, quando vere & reipsa innotescit & comprobatur ab effectu: ita charitate nostra erga proximum tanquam effectu, vere & certo innotescit & cōprobatur nobis quod Deus nos diligat. Quia nemo proximum suum diligit, nisi quem Deus prius dilexit & charitate erga se & proximū donavit. Ergo charitas Dei adimpleta est in nobis, quando sensus eius diffusus est in cordibus nostris, sic ut intime sentiamus & vere pleneque cognoscamus quod Deus charos nos habeat: sicut v. 16. Johannes subjicit; *Et nos cognovimus & credidimus charitatem quam habet Deus erga nos.* Eodē sensu dicitur de charitate Dei qua is nos diligit in Christo, Rō. 5. v. 5. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis.* Augustinus quidem hunc Pauli locum accipit de charitate qua nos Deū diligimus, sed *primo* Paulus seqq. versib. diserte se explicat quod agat de charitate Dei erga nos, quam ostendit dum Filium dedit pro nobis in mortem: nam quum dixisset Apostolus, charitatem Dei diffusam esse in cordibus nostris, hanc illico rationem subiicit: *Christus enim, quum nullis adhuc viribus essemus, præstituto tempore pro impiis mortuus est, &c.* Et multo manifestius v. 8. *Cōmendat autem suam erga nos charitatem Deus, eo quod quum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus sit.* *Secundo* quia salutis nostræ certitudo nititur charitate Dei erga nos, ut videre est Joh. 3. v. 16. Rō. 8. v. 37. Gal. 2. v. 2. Thess. 2. v. 16. 1. Joh. 4. v. 10. *Tertio* quia si spes nostra niteretur nostra dilectione, millies confunderetur, quoniā nostra dilectio sæpe est admodū frigida. Ambrosius in Comment. ad hunc Pauli locum interpretatur de charitate qua Deus nos charos habet. Haymo ac Thomas Aquinas magis ēt ptāt, ut intelligatur charitas qua nos à Deo diligimur.

Instant & ajunt: *Charitas Dei, quæ est in nobis, est illa qua nos Deum diligimus: at Iohannes loquitur de charitate Dei qua est in nobis: Ergo de illa qua nos Deum diligimus.* Ait enim diserte: *Charitas Dei adimpleta est in nobis.*

RESP. Maior est particularis duntaxat: Nā & charitas Dei qua Deus nos diligit est in nobis quoad cognitionem & vivum sensum eius: Sicut Christus ait Joh. 17. v. 26. *Notum ipsis feci nomen tuum & notum faciam: ut charitas qua dilexisti me, sit in eis, & ego in eis.*

Instant rursus & urgent v. 17. & 18. *Per hoc adimpleta est charitas nobiscum ut fiduciam habeamus in die iudicii, quod qualis ille est, tales & nos sumus in hoc mundo. Metus non est charitate; integra charitas foras eiicit metum, quoniam metus cruciatum habet: qui autem metuit, non est consummatus in charitate.* Aiunt Johannem docere, *quo quis plus charitatis habet erga Deum, eo minus metuere diem iudicii: De nostra proinde charitate loqui & eam vocare perfectam.*

RESP. Etiam v. 17. per charitatē intelligitur charitas Dei erga nos, quæ perfecta seu adimpleta est nobiscum, quia plena copia effusa ac solide præstita est nobis in Christo ut veluti numeris omnibus cōstet, eo fine ut fiduciam habeamus in die judicij, vivo & efficaci sensu charitatis Dei erga nos diffuso in cordibus nostris per Spiritum Sanctum. Nam quo quis plenius sentit & gustat in corde suo Dei erga se amorem, eo minus timet diem judicii divini. Qui enim scit & credit atq; reipsa sentit in corde suo se à Deo in Christo amore æterno & perfecto amari, is non metuit se condemnatum iri ab eo: ac proinde non reformidat diem judicij, sed cum gaudio exspectat. Quapropter nullus ad Dei tribunal tranquillo animo unquam accedet, nisi qui statuet, gratuito se amari à Deo in Christo. Quod & Paulus docet cum ait Rom. 8. v. 31. *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* & vers. 38. 39. *Nam mihi persuasum est, neque mortem, neque vitam, neque Angelos, neque principatus, neque potestates, neque præsentia, neque futura, neque sublimitatem, neque profunditatem, neque ullam rem aliam conditam posse nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro.* Similiter vers. 19. agit de charitate Dei erga nos. *Metus non est charitate*, quia hoc consequimur cognita Dei erga nos charitate, ut metu judicij divini non exagitemur. Amor Dei erga nos est remedium quo à misero illo metu liberamur. *Integra charitas foras eiicit metum*; quia hoc est singulare beneficium Dei, quod nobis per Spiritum Sanctum penitus persuadet, quod nos perfecta sempiternaque charitate in Christo complectatur, & quia quo perfectius per fidem perspecta ac cognita nobis est charitas illa Dei erga nos, eo pacatiores fiunt conscientiæ nostræ propulsato metu, *quia metus cruciatum habet*, quo Deus nos liberat, quum sui amoris erga nos sensum efficacem nobis indit. *Qui autem metuit, non est consummatus in charitate*, quia metus & trepidatio assidua conscientiæ est certum indicium, hominem non habere probe cognitam charitatem Dei erga se: charitas enim Dei probe cognita, animum tranquillat. Sed etiamsi versum hunc de charitate nostra erga Deum intelligeremus, tamen inde probari non posset, illam in nobis in hac vita perfectam esse: tum quia Apostolus id non docet; non enim ait, charitatem esse in nobis integram, sed de charitatis perfectæ fructu duntaxat disserit: tum quia etiam sanctissimi quique, dum hic vivunt, habent aliquem metum judicij ultimi; Sunt enim simul jam in sanctis hæ duæ contrariæ qualitates, nempe charitas erga Deum & metus judicii divini & æternarum pœnarum, in gradibus remissis, crescente paulatim charitate in Deum & decrescente metu, & succedente lætitia in Deo, donec lætitia vincat & perfecte ejiciat omnem trepidationem in altera vita, cum Deus absterget omnem lacrymam. Nullus ergo sanctorum in hac vita omnibus numeris perfectam habet charitatem.

OBJICITUR secundo: *Deus promisit Deuter. 30. v. 6. se effecturum ut tempore novi Testamenti diligatur ex toto corde & tota anima: Ergo charitas in nobis etiam in hac vita est perfecta.*

RESP. Negatur antecedens, Deus enim nusquam promisit, se in hac vita perfectam & absolutam omnibus numeris dilectionem sui, hominibus inditurum.

Digitized by Google

turum, sed principium & media se effecturum promittit, quæ ad perfectionem illius ordinantur. Nam Deus non dicit Deut 30. Dilecturus es Deum toto corde: sed, *circumcidet Dominus cor tuum & seminis tui, ut diligas eum toto corde, &c.* Quod promisit, præstat, sed ordine & demenso suo, ut eo ordine successive ad præstationem partium nostrarum perducamur. Utque impletio præcepti, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, &c.* ad vitam illam immortalem pertinet, si nos post lapsum consideres: ita & perfecta omnibus numeris charitas erga Deum in patria demum in nobis futura est.

OBJICIUNT tertio: *Si non esset in hac vita in nobis charitas tam perfecta ut præcepto divino adimplendo sufficeret, tum non possemus esse Christi discipuli & amici:* cum ipse dicat Johan. 13. vers. 35. *Ex hoc cognoscent omnes, vos esse discipulos meos, si charitatem habueritis alij in alios:* Et c. 15. v. 14. *Vos amici mei eritis, si feceritis quæ ego præcipio vobis.* Quid autem præcipiat, explicat ibidem dicens v. 17. *Hoc est præceptum meum, ut diligatis alij alios.* Valde autem absurdum est, *neminem posse esse Christi discipulum vel amicum: Ergo est in hac vita in nobis charitas tam perfecta ut præcepto divino adimplendo sufficiat.*

RESP. Negatur sumti consequentia: Nam etiamsi in hac vita non est in nobis charitas tam perfecta ut præcepto divino adimplendo satisfaciat: possumus tamen esse Christi discipuli & amici, quales sunt omnes illi qui credunt vera ac viva fide in Jesum Christum, in quorum cordibus simul Spiritus Sanctus accendit sinceram charitatem erga Deum & proximum, ut videre est Act. 2. v. 41. & sequentibus usque ad finem capitis, item cap. 4. 32. Charitas enim non facit discipulos & amicos Christi, sed factos ostendit tanquam certum eorum signum.

OBJICIUNT quarto: *Qui possunt in hac vita esse perfecti, in iis etiam charitas in hac vita est perfecta: At justi possunt in hac vita esse perfecti: Ergo, &c.* Assumtionem probare nituntur ex sequentibus dictis Gen. 6. vers. 9. *Noe vir justus fuit atque perfectus.* Genes. 17. 1. *Ambula coram me & esto perfectus.* Matth. 5. v. 48. *Estote perfecti.* Matth. 19. v. 21. *Si vis perfectus esse.* Philip. 3. v. 15. *Quicunque perfecti sumus.*

RESP. *Primo* distinguendum est: Qui possunt esse in hac vita perfecti, nempe in se, idque perfectione non tantum partium & sinceritatis, sed etiam graduum, in iis etiam in hac vita est charitas perfecta nimirum perfectione jam dicta. At justos nimirum sua propria ac sibi inhærente justitia, posse in hac vita esse perfectos in se, non tantum perfectione partium & sinceritatis, sed etiam graduum, negatur. Justificati autem propter Christum & regenerati per Spiritum Sanctum, in conspectu Dei perfecti sunt in Christo non tantum partibus veræ pietatis quæ omnes in ipsis inchoatæ sunt, sed etiam gradibus veræ & integræ justitiæ Christi ipsis imputatæ, sicut dicitur Coloss. 2. v. 10. *In ipso estis completi:* Heb. 10. v. 14. *Unica enim oblatione consummavit in perpetuum eos qui sanctificantur.*

Deinde quod ad testimonia attinet quæ ad probationem assumtionis allegantur, illa dissimilem rationem habent, Gen. 6. v. 9. *Noachus dicitur perfectus fuisse,* sed perfectione partium, seu integritate & sinceritate opposita hypocrisi & simulationi pietatis: quia habuit verum & non simulatum affectum studiumque & propositum obediendi Deo secundum omnia ipsius præcepta, & repugnandi pravis cupiditatibus. Gen. 17. v. 1. & Mat. 5. v. 48. mandatum est de perfectione consequenda, unde non sequitur, illam in nobis hac in vita esse aut esse posse Matt. 19. v. 21. hypothesis est quæ nihil ponit in esse: nam cum imprudenti fiducia adolescens Christo respondisset, se omnia quæ Lege Dei mandantur observasse à juventute sua, & quæsivisset, quo adhuc deficeretur; Christus ex hypothesi ei respondet, q. d. quicquid præstitisse tibi videare, tamen unum tibi deest (non dicit *unicum* per remotionem, ut vocant plurium: sed *unum* positiva significatione, non exclusis aut negatis aliis defectibus.) *si vis perfectus esse, abi vende quæ habes, &c.* non ut perfectionis modum simpliciter ostenderet, sed ut hoc signo evinceret imperfectionem illius, qui cum se Legem Dei affirmaret observasse, tamen nondum amare Deum & proximum eousque didicisset, ut renunciaret opibus suis: quanto minus sibi ipsi, & mundo toti propter Deum & proximum? Phil. 3. v. 15. *perfecti* dicuntur non respectu obedientiæ illius quam Lex requirit, sed respectu infirmorum qui minus habent cognitionis & certitudinis, promptitudinisque ad obtemperandum Deo. Paulus non absolute *perfectum* se esse dicit, sed comparate de perfectione maiore loquitur secundum gradum, quam aliorum sit, non de perfectione plena secundum statum: quemadmodum adultus secundum gradum est puero perfectior. Quapropter eum locum recte vertit Beza, *quotquot itaque adulti sumus:* sensum Apostoli vere exprimens. Imperitus puer vel omnia præsumit de se; adultus vero periculo facto infirmitatis suæ, eo perfectus est comparate, quod conscius est imperfectionis suæ ad justam perfectionem tendit. Quod paucis verbis contraxit Theophylactus: *Perfecti est (inquit) se ipsum non existimare perfectum: hæc enim est perfectio, non considere:* servata nimirum graduum in ætate nostra & profectibus nostris comparatione.

OBJICIUNT quinto: *Qui servat sermonem Dei, vere in hoc charitas Dei perfecta est,* ut dicitur, 1. Joh. 2. v. 5. *At veri discipuli Christi in hac vita servant sermonem Dei:* teste Christo qui ait Joh. 17. v. 6. de discipulis suis, *Tui erant & mihi eos dedisti: & sermonem tuum servarunt.* Ergo in veris discipulis Christi in hac vita charitas Dei perfecta est.

RESP. Conceditur totum recte intellectum, nempe si charitas erga Deum intelligatur perfecta partium & sinceritatis perfectione: quomodo perfectam in piis esse charitatem in hac vita ultro damus. Sed si intelligatur perfecta graduum perfectione, tum negatur consequentia quia sunt in argumentatione quatuor termini propter ambiguitatem medii. Nam *servare sermonem Dei* in maiore propositione significat implere præcepta Legis Dei: legitima enim & constans atq; absoluta præceptorum Legis Dei impletio, est perfecta De charitas, qualis in hac vita in nemine mortalium reperitur. At in minore propositione & in dicto Christi, *servare sermonem Dei,* idem est quod amplecti & in corde puro custodire Evangelii doctrinam quæ homines efficit vere discipulos Christi & Dei filios. Reprobis effluit sermo Dei, sed apud electos radices agit; unde servare eum dicuntur. Sic legitur Apoc. 22. v. 7. *Beatus qui observat verba prophetiæ huius,* nempe in mente sive animo per fidem: Loquitur enim de observatione intellectus, non autem actionis vel operis. Sunt qui locum 1. Joh. 2. v. 5. exponunt de charitate qua nos prosequitur Deus & comparant hunc versum cum v. 1. capitis, in quo dicitur: *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, nempe ut Filii Dei vocemur:* & verbum τετελείωται distinguunt à verbo τετέλεσται: ita ut hoc significet perfectum seu consummatum esse: illud vero sanctificatum seu consecratum esse. Ita ut sensus Johannis sit; Qui observat præcepta Dei, in illo charitatem Dei qua is diligit suos esse sanctificatam, & illum in ea sanctificatum per communicationem Spiritus S. in ipso habitantis. Quæ expositio si recipitur, sententiam Papistarum plane evertit.

Istæ

Istæ sunt præcipuæ obiectiones adversariorum: ex quarum refutatione constat, charitatem nostram erga Deum in hac vita non esse perfectam, utpote cui semper aliquid addi possit dum hic vivimus.

Quod Papistæ disputant de charitate animarum in Purgatorio post hanc vitam, an illa perfecta sit, nugatorium est; quia animarum Purgatorium quale Papani statuunt, nullum est; Proinde supervacanea & inutilis est disputatio quam Bellarminus habet primo Controversiarum tomo, controversia sexta, libro secundo cap. tertio.

QUÆRITUR. Quum dictum sit & probatum, charitatem in hac vita esse imperfectam, ac proinde charitatem perfectissimam, id est, cui nihil addi potest, non esse huius vitæ: *An defectus perfectæ charitatis sit peccatum?* Nos affirmamus: Papistæ negant. Sententiam nostram sic confirmamus:

Omnis ἀνομία est peccatum;
Defectus charitatis perfectæ est ἀνομία;
Ergo defectus charitatis perfectæ est peccatum.

Maior propositio est certa, nam cum definitio cum definitio convertatur, sicut peccatum est ἀνομία, ita ἀνομίαν esse peccatum necesse est.

Minor etiam certa est; Nam *primo* Lex non requirit charitatem defectu laborantem, sed omnibus numeris absolutissimam ac perfectissimam: *Deinde*, quicquid Lege prohibetur, culpatur, damnatur, id certe est ἀνομία: At defectus charitatis Lege prohibetur, culpatur, damnatur; quia quicquid Lex requirit, id perfecte bonum esse vult, cui nihil addi possit, cui id non desit quod ad perfectionem eius exigitur: ac proinde Lex perfectionem cui nihil addi possit requirens, defectum prohibet, culpat, damnat: Unde consequitur, defectum illum ἀνομίαν esse.

Papistarum sententiam Thomas Stapletonus de universa Justificationis doctrina hodie controversa sexto libro, capite septimo probare conatur ex Augustino, qui libro de Spiritu & litera cap. ult. ait: *Dici potest quædam iustitia minor huic vitæ competens, de qua non absurde dicitur ad eam pertinere ne peccet. Neque enim si esse nondum potest tanta dilectio Dei, quanta illi cognitioni plenæ perfectaque debetur, iam culpa deputandum est, &c.*

RESP. Peccatur petitione principii; quia Patres non sunt legitimum principium Theologicorum dogmatum, sed sola Sacra Scriptura. Augustinus hoc quidem dicit, sed ex Sacra Scriptura non probat.

Tantum de imperfectione charitatis nostræ in hac vita: sequitur quarta Thesis de ejusdem adjunctis.

V. Charitas nostra durabit & manebit etiam in futuro seculo, sicut Paulus docet 1. Corinth. 13.

Declarata sunt adjuncta charitatis nostræ erga Deum; sequitur de dissentaneis ejus.

Dissentanea charitatis nostræ erga Deum quædam *diversa* sunt tantum, quædam *opposita*.

Diversa sunt à charitate omnes aliæ virtutes Christianæ, quæ etsi realiter, id est, ut res & res differant à charitate, tamen una cum ea simul esse possunt ac revera simul sunt in eodem subiecto. Opponitur ei etiam, ut diversum quid, metus iudicii divini & pœnarum æternarum, qualis in hac vita est in omnibus sanctis.

Quod ad opposita attinet, in excessu nihil charita-
A ti erga Deũ oponitur: quia in diligendo Deo excessu peccari non potest; nunquam enim tam valde diligimus Deum, quam debemus. In diligendo Deo modus est, non habere modum.

In defectu autem opponitur ei, *odium adversus Deum, simulatus amor erga Deum, amor mundi, &c.*

De odio adversus Deum quæritur, *An sit, quid sit, quæ eius causa, effecta, &c.*

An sit, non absque causa quæritur: videtur enim plane ἀδύνατον, ut quis Deum odisse possit, quum Deus summum sit bonum: Bonum autem amoris, non odij subjectum sit. Sed esse odium adversus Deum, testatur Scriptura Sacra Exod. 20. vers. 5. *Ego Iehova Deus tuus, Deus fortis, zelotes sum, visitans iniquitatem patrum in filios, in nepotes & in abnepotes, in eos qui odio prosequuntur me.* Numm. 10.
B v. 35. *Quum profectura esset arca, dicebat Moses, Surge Iehova, & dispergantur inimici tui, fugiantque osores tui à facie tua.* Joh. 15. v. 18. *Si mundus vos odit (ait Christus,) scitis me prius quam vos, illo odio habitum.* Et vers. 24, 25. *Oderunt tum me tum Patrem meum. Sed oportet ut impleatur sermo qui in lege ipsorum scriptus est, Oderunt me immerito.* Quod vero dubitandi causam attinet; Bonum non est simpliciter obiectum odij, sed quia illud homines ut sibi adversum atque malum considerant. Quum itaque impii Deum non apprehendant, quatenus is est summum bonum, sed eatenus tantum quatenus ipsorum adversatur cupiditatibus (illas enim prohibet, & punitur justus judex,) inde fit ut eum oderint impii homines &
C cacodæmones.

Odium adversus Deum, est peccatum quum quis animo alieno est à Deo eumque fugit, ei peccatum accusanti & punienti irascitur, & adversus eum inimicitias exercet malo isto orto ab eo quod sapit caro: sicut dicitur Rom. 8 v. 7. *Quod sapit caro inimicitia est adversus Deum; Legi enim Dei non subjicitur ac ne potest quidem.*

Causæ efficientes odii hominum adversus Deum aliæ sunt *externa*, aliæ *interna*.

Externa sunt: I. Diabolus qui impellit homines ad odium adversus Deum.

II. Alii homines impii & osores Dei, conantes alios sui similes facere.

D *Causa interna* est φρόνημα τῆς σαρκός, quod Gen. 6. v. 5. dicitur, *figmentum cordis*, id est, quod sapit caro seu corruptela totius animæ à ratione & intelligentia usque ad affectus. Apostolus quidem expresse usurpat nomen φρονήματος, quod de excellentissima illa animi parte proprie dicitur, ut intelligamus hærere hoc malum in ipso etiam ἡγεμονικῷ: Synecdochice vero omnes animi partes complectitur ut intelligamus corruptelam totius animæ. Ut igitur fides salvifica, est causa charitatis erga Deum; ita infidelitas est causa interna odii adversus Deum,
E qua fit ut homines impii obtenebratam mentem habentes, videre & cognoscere non possint quam bonus sit Deus & clemens erga omnes & quod sit summum illud bonum; eadem infidelitate fit ut non assentiantur verbo Dei & promissionibus eius, sed sint aversi à Deo & iustitia eius, & inclinati ad peccatum & amantes iniquitatis, nec in Deo acquiescant quem sibi infestum sentiuntatque iratum & cui facti sunt dissimilimi. Ac proinde qui non agnoscunt Deum ut summũ bonum, nec verbo eius assentiuntur, nec acquiescunt in eo & dissimillimi ei existentes iniquitatem amant, illi Deum odio habeant necesse est. Ita φρόνημα τῆς σαρκός, id est, nativa & affectata ignorantia Dei & voluntatis eius, amor iniquitatis, persuasio Deum esse adversarium

Digitized by Google

sarium, & ultorem iniquitatis, opinio injuriæ à Deo acceptæ, est causa interna odii adversus Deum.

Ab ipso autē Deo & Servatore nostro CHRISTO Domino, revera nullæ sunt odii causæ, sicut Christus ait Psal. 69. v. 5. *Oderunt me immeritò.* Joh. 15. v. 24. 25. Odii istius impiorum adversus Deum finis apud pios est, ut se eo solentur & confirment adversus odia mundi. Sic enim Christus ait Joh. 15. v. 18. *Si mundus vos odit, scitis me prius quàm vos, illis odio habitum.*

Odii istius effecta sunt, tristitia & servilis metus ex præsentia Dei, fuga à Deo, audacia ad perpetranda scelera, pœna certissima. Sic Adam & Eva post lapsum timuerunt audita voce Dei & fugerunt à Deo Gen. 3. v. 8. 9. 10. De audacia osorum Dei, quâ omni metu posito & audientibus animis erigunt se ad scelera sua perpetranda, dicitur Psal. 83. v. 3. *Ecce inimici tui perstrepunt, & osores tui extollunt caput.* De pœna odii adversus Deum legitur Exod. 20. v. 5. Sic Deuter. 7. v. 10. dicitur, quòd Deus *rependat odio habentibus se cuique in faciem ejus perdendo eum, qui non dilaturus est odio habenti se, in faciem ejus rependet ei.* Prov. 8. v. 36. *Omnes osores mei, amant mortem.* Psalm. 21. versicu. 9. 10. 11. 1. Corinth. 16. vers. 22. *Si quis non amat Dominum Iesum Christum, esto anathema, maranatha.*

Simulatus amor erga Deum, est peccatum, quum quis præ se fert amorem erga Deum, quem tamen revera non amat: ut faciunt hypocrytæ & persequutores piorum sub specie & prætextu conservandi defendique religionem antiquam.

Amor mundi, est peccatum quum quis res & cupiditates eas quas mundus amat magnifacit, & consectatur, spreta voluntate Dei; quod faciunt illi qui suas cupiditates aut voluptates, aut vitam aut gloriam mundanam aut alias res anteferunt Deo & ipsius voluntati & gloriæ, ac malunt ipsum negligere & offendere, quàm res illas, quæ nobis charæ sunt, amittere, Matth. 10. v. 37.

Amor autem mundi est fugiendus:

I. Quia à Deo prohibitus est, 1. Joh. 2. v. 15.

II. Quia non potest conjunctus esse cum amore in Deum seu pugnat cum amore in Deum. 1. Johan. 2. vers. 15.

III. Quia quicquid mundi est proprium, non est à Deo, 1. Joh. 2. v. 16.

IV. Quia mundus præterit & cupiditas ipsius, 1. Joh. 2. vers. 17.

Repugnantia à charitate erga Deum deinceps removenda:

I. Charitas hominis erga Deum non est gratia gratum acceptumque Deo hominem faciens, ut suprà ostensum secundo libro, ca. 21.

II. Charitas nostra non est causa nec efficiens nec formalis, amoris Dei erga nos: causa enim amoris, quo nos Deus complectitur, non in nobis sed extra nos est. Hoc docet Paulus quum ait Rom. 8. v. 39. *Nihil nos separabit à charitate qua est in Christo Iesu.* Rationes magnæ sunt: 1. Charitas nostra est imperfecta: non ergo est causa perfecta ejus amoris, quo nos Deus prosequitur, qui est perfectissimus. 2. Quod posterius est naturâ, non potest ratio formalis esse ejus quod præcessit. At nostra charitas est naturâ posterior charitate Dei erga nos, ut dicitur 1. Joh. 4. v. 19. *Nos diligimus Deum, quoniam ipse prior dilexit nos.* Nostra ergo charitas non potest causa formalis esse charitatis Dei erga nos. 3. Finitū nō potest esse efficiēs ac formalis causa infiniti: At nostra charitas erga Deum est finita, est exigua admodū & tenuis: Non potest igitur causa esse infiniti illius amoris, quo nos Deus diligit.

III. Charitate nostra non justificamur apud Deum.

OBJICITUR: *Maxima virtus maximè justificat apud Deum.* Nam cùm nihil sit præstantius justitiâ, consentaneum videtur, ut summum donum à præstantissima virtute promânet. *At charitas nostra est maxima virtus: Ergo maximè justificat apud Deum.* Assumtio probatur eo quod Paulus dicit 1. Corinth. 13. versic. 13. *Nunc verò manet fides, spes, charitas, tria hæc: maxima autem harum charitas.*

RESP. Major negatur: quia nititur hac falsa hypothesi, nos virtute nostra justificari coram Deo, quum Scriptura Sacra doceat, nos justificari apud Deum gratis, id est, pro nullo nostro merito. Deinde in justificatione coram Deo quæritur, quæ res apprehendat Christum, qui nostra est justitia. Fide autem Christus, non charitate apprehenditur: quia nobis ea conditione Christus offertur & justitia nostra est, si credimus in Christum. Adhæc charitas est justificationis consequens: ergo non est causa illius.

IV. Charitas nostra erga Deum non vivificat, nec in justificatione, nec postea: quia fide vivimus, quia fide vivificati sumus quum inimici Dei & impii essemus Rom. 4. v. 5. Gal. 2. v. 20. Eph. 2. v. 5.

Hæc de dissentaneis charitatis nostræ erga Deum.

COMPARATA si spectes, charitas nostra erga Deum major est fide & spe, 1 Corinth. 1. versic. 13. non simpliciter & omni modo, sed πῇ, nimirum tum quoad amplitudinem quatenus fructus ipsius longiùs progreditur quàm fidei & spei, nempe etiam ad proximum, quum illa non egrediantur credentis & sperantis personam: tum quoad diuturnitatem perpetuam Nam Charitas in altero etiam seculo permanet, ut Chrysostomus scribit homiliâ trigesimaquartâ in epistolam priorem ad Corinthios, at fidei & spei nullum erit post universalem resurrectionem munus. Adeptis nobis plenam rerum promissarum quibus credidimus & quas speramus possessionem, certè neque fide jam, neque spe opus erit: charitas verò & in Deum quo tunc fruemur, & in Angelos bonos hominesque electos æternæ salutis socios, quibus arctissimè conjuncti erimus, tunc maximè vigebit.

Tantum de charitate erga Deum: sequitur

Caput XI.

In quo de fideli timore Dei.

FIDELIS TIMOR DEI, est virtus, dum ad verbum Dei trementes per quod agnoscimus Dei justitiam & jus quod habet in omnes creaturas, & potentiam quâ potest infligere pœnas, ex fide subigimur in obsequium Dei, & timemus ut summū malum, ne Deum tam bonum, tam beneficum Patrem peccatis offendamus: sed ea sedulò fugiamus, non tantum formidine pœnæ, sed multò magis amore in Deum impulsi. Vocatur quoque *filialis timor timor Dei*, quia est propriùs filiorum Dei. Prov. 8. v. 13. Psalm. 5. vers. 8. A Hieronymo dicitur *sanctus timor*, Commentariis in Psalm. 18. Vocatur etiam *reverentia Dei*, quæ differt à *veneratione Dei*: Omnes enim promiscuè venerantur Deum, pauci reverentur.

Ergo timor Dei ab amore ejus separatus non est filialis, nec cultus Dei. Rectè Gentilis Poëta dixit:

Oderunt peccare mali formidine pœnæ,
Oderunt peccare boni virtutis amore.

Nos Scripturæ Sacræ ductū sequuti, dicimus quòd boni oderint peccare amore Dei & pietatis.

Porrò talis timor filialis est in electis, ut in Noacho, Hebr. 11. v. 7.

Consistit in tribus rebus:

Primò, ut Deum semper omnia nostra intuentem nobis ante oculos proponamus.

Deinde, ut eum nostrarum cogitationum, dictorum, factorumq; omnium testem & vindicem agnoscamus, ac revereamur.

Tertiò, ne quidquam sit, quod magis metuamus, quàm ne DEUM benefactorem nostrum offendamus, & iram atque judicium ipsius adversus nos irritemus.

Ad timorem Dei filialem incitare nos debet.

I. Quia ad illum nos passim Scriptura exhortatur, veluti Psal. 2. vers. 11. *Colite Iehovam cum reverentia; & exsultate cum tremore.* Psal. 33. v. 8. *Timeant à Iehova omnes incolæ terræ: ab ipso metuant omnes habitatores orbis.* Proverb. 3. v. 7. *Reverere Iehovam & recede à malo.* Jesa. 8. v. 13. *Iehovam exercituum ipsum sanctificate, & ipse sit timor vester, idemq; sit pavor vester.* Hebr. 12. vers. 28. *Ita serviamus Deo, ut ei placeamus, cum verecundia & reverentia.*

II. Quia ad eundem nos invitant attributa Dei. Nam Deus est omniscius, quem nihil prorsus latere potest: est omnipotens: est Dominus noster, Malach. 1. vers. 6.

III. Quia ad eundem nos incitant opera Dei, Psal. 33. v. 8, 9, 10, 11. *Timeant à Iehova omnes incolæ terræ: ab ipso metuant omnes habitatores orbis; Nam ipso dicente quicquid est; ipso præcipiente exsistit, &c.*

IV. Quia est Deo gratus, Jesa. 66. v. 2. *Ad hunc respicio, qui tremit ad sermones meos.*

V. Quia nobis est utilis, Psalm. 33. vers. 18. Effecta enim ejus sunt: consecutio omnis generis boni, & elapsio è malo, Psal. 15. v. 12, 13, 14, 15. Ubi exponitur quæ timenti Deum promittantur. Huc pertinent ea quæ leguntur, Psal. 25 v. 12, 13, 14. Psal. 34. versic. 10. *Timete Iehovam sancti ejus: quia non est penuria timentibus eum.* Psal. 112 toto. Jesa 33. vers. 6. *Reverentia Iehovæ est thesaurus ejus.* Prover. 3. vers. 7, 8.

Bona quæ ex timore Dei filiali velut fonte promanant, sunt plurima, è quibus primum est illuminatio intellectus per sapientiam, prudentiam: sic enim dicitur Psalm. 111. v. 10. *Caput sapientiæ est reverentia Iehovæ.* Et Prov. 1. v. 7. *Reverentia Iehovæ est caput scientiæ*; in quibus dictis *caput* idem est quod principium & fons ex quo profluit scientia, sapientia & prudentia. A maleficiis seu peccatis abstrahit, & in officio continet. Prov. 16. v. 6. Adjicit dies vitæ nostræ, Prover. 10. v. 27. Est scaturigo vitæ, ad recedendum à tendiculis mortis, Prov. 14. c. 27 & c. 19. v. 23. Facit ut homini melius sit parum, quàm thesaurus amplus homini reverentiâ Dei destituto, Prov. 15. v. 16.

Timor Dei & in vita αὐτάρκειαν atque εὐθυμίαν: & in morte, futuræ vitæ spem minimè dubiam facit, quibus vera atque genuina felicitas absolvitur.

Idem parit veram sapientiam & veram justitiam.

VI. Quia Deo omnibus momentis indigemus: timendus igitur à nobis filiali timore.

OBJICITUR 1. *Summum bonum non potest timeri: quia timor est fuga mali: Deus est summum bonum: Deus ergo non potest timeri.*

RESP. Major propositio negatur intellecta uni-

A versaliter. Ut vera sit, oportet eam restringi. *Summum bonum non potest timeri*, nimirum quatenus est bonum; eatenus enim diligitur: sed quatenus est etiam aliud quid, nempe quatenus idem est justum & potens ad puniendum. Deus ergo timetur, non quatenus est summum bonum, sic enim amatur: sed quatenus est justus & potens ad infligendas pœnas malis.

Timoris Dei τεκμήρια sunt bona opera quæ Deus requirit, præsertim temporibus periculosis præstita: Ita Hobadja commendatur quòd fuerit valdè timens Jehovæ, idque probatur, quia centum prophetas Dei absconderit & aluerit, exercente Jesabele in eos tyrannidem. 1. Reg. 18. v. 3, 4, 12, 13.

Timori Dei fideli opponitur tum *infidelis timor Dei*: tum *securitas carnalis, timor idololatricus, & timor hominum*
B *potiùs quàm Dei.*

Infidelis timor Dei, est qui ex infidelitate proficiscitur.

Estque vel *timor Dei κακοζηλωτικῶς sic appellatus*, vel *timor Dei vanus*, vel *servilis timor Dei.*

Timor Dei κακοζηλωτικῶς sic appellatus, est vitiosus & perversus cultus Dei. 2. Reg. 17. v. 32, 33. *Sic reverebantur Iehovam: & faciebant sibi e numero suo sacerdotes excelsorum, qui sacra faciebant eis in æde excelsorum Iehovam reverebantur; & deos suos colebant ex ritu Gentium quas deportaverant inde.*

Timor Dei vanus, est timere offensionē & iram Dei, ubi non est timendi causa ulla, Psalm. 14. v. 5. est hypocriticus timor, qualis est Papistarum, qui timent iram Dei quum violant traditiones stultas, quum nolunt vesci carnibus diebus à Pontifice Romano interdictis;
C & non timent iram Dei, quum pertinaciter propugnant idololatriam, & homines pios innocentesque ferro & flammis persequuntur, eosque trucidant.

Servilis timor Dei, est metus iræ Dei & judicii divini adversus peccata, quo impii percelluntur ut fugiant Deum & fremant adversus eum, separatus à charitate in Deum & cum odio Dei conjunctus. Qualis est in dæmoniis, item in hominibus impiis, ut Cajino, Saule, Juda; de quo timore dicitur 1. Johan. 4. v. 18. *Metus non est in charitate: integra charitas foras ejicit metum: quoniam metus cruciatum habet: qui autem metuit, non est consummatus in charitate.*

Differunt igitur filialis timor Dei & servilis: ille à charitate in Deum proficiscitur, hic ab odio.

Præterea differt timor hic Dei à *terrore Dei*, id
D est, quem Deus incutit hominibus, iisque vel *fidelibus*, ut eos comparet ad sanctam & religiosam perceptionem verbi divini, ut Abramo Gen. 15. vers. 12. Mosi, Exod. 3. v. 6. Danieli c. 10. vel *infidelibus*, ut veluti freno aliquo contineantur, ne quid in pios tentare ausint; de quali terrore dicitur Gen. 35. v. 5. *Deinde profecti sunt (nam inerat terror Dei civitatibus illis, quæ circumstabant ipsos, adeò ut non persequerentur abeuntes filios Iacobi.* Exod. 23. v. 27. Deut. 4. v. 34. 2. Chron. 14. v. 14. Ejusmodi terrorem vulgò *terrorem Panicum* nominant.

Servilis timor Dei est nobis deponēdus & cavēdus:

I. Quia est à Deo prohibitus, ut ad Mariam dicebat Angelus Gabriel Luc. 1. vers. 30. *Ne time Maria*: ad pastores Bethlehemiticos Luc. 2. v. 10. *ne timete.*

II. Quia sumus in gratia apud DEUM. Luc. 1. v. 30.

E III. Quia nobis natus est Servator, qui est Christus Dominus, Luc. 2. vers. 10.

Securitas carnalis, est peccatum, quum vivitur sine cura, sine timore iræ Dei & judicii divini adversus peccata. Proverb. 28. v. 14. *Beatus homo, qui abunde pavet jugiter; qui autem obdurat animum suum, ruet in malum.* Matth. 12. v. 44.

Securitas duplex est, vel in impiis, vel etiam in piis.

Securitas in impiis, est omnimoda carentia reverentiæ

Digitized by Google

rentiæ Dei, gignens Epicuræum & Cyclopicum contemtum Dei, & stuporem planè stolidum, negligentem iram & judicium Dei.

Illi, in quibus talis securitas est, nominantur in Scriptura Sacra *stulti*, velut Prov. 3. vers. 7. *Sapientiam ac eruditionem stulti spernunt*, id est, vacui reverentiâ Dei. Hinc intelligitur quàm diversum sit de stultis judicium mundi & Spiritus Dei. Mundus illos stultos esse judicat, qui vel mente capti sunt vel ad rem suam augendam & alios circumveniendos, aut ne ab aliis circumveniantur non satis attenti, callidi & circumspecti: At Spiritus Dei verè stultos esse affirmat eos, qui reverentiâ Dei sunt destituti.

Securitas in piis, est frigidus & languidus timor Dei, in rebus præsertim secundis. Exemplum est in Davide, quemadmodum ipsemet fatetur Psalm. 30. vers. 7. *Ego dicebam in tranquillitate mea, non dimovebor in seculum: Iehova, benevolentiâ tuâ constitueras in monte meo robur.* Similiter in Corinthiis, ad quos in hunc modum scribit Paulus, 1. Cor. 11. vers. 29. 30. 31. *Qui edit & bibit indigne, judicium sibi ipsi edit & bibit, non discernens corpus Domini. Propterea inter vos multi sunt infirmi & valetudinarij & dormiunt multi. Etenim si nos ipsos judicaremus, non judicamur.*

Alia est *securitas fidei*, quâ nihil hæsitamus de promissionibus divinis sed futura à Deo promissa tam certa habemus, quàm si præsentia essent. Sancta hæc & Christiana est securitas, quam Scriptura passim commendat, 1. Joh. 3. v. 19.

Timor idololatricus, est quum timetur ab idolis: qualis erat timor Gentilium, qui à signis cœli, à diis suis metuebant: Atqui dii Gentilium metuendi non sunt quia non sunt. Gentiles imitantur Papani, timentes *à sanctis*, quos iratos sibi fore arbitrantur, nisi honore eo illos afficiant, quo Papa jubet: qui metuunt indignationem Petri & Pauli, quam incursuros Papa minatur eos, qui edictis ejus contravenitunt.

Timor hominum potiùs quàm Dei, est peccatum quum quis plus timoris non ratione sed respectu præsentis potestatis hominibus dicat, quàm Deo Triuno. Quemadmodũ Saul plus timuit populũ quam Deum 1. Sam. 15. v. 24. Pharisæi plus timebant populum ne lapidarentur, quàm Deum.

Sic *Tertullianus* ait de Romanis in Apologetico adversus Gentes, cap. 27. *Ventum est igitur ad secundum titulum læsæ augustioris majestatis: siquidem majore formidine & callidiore timiditate Cæsarem observatis, quàm ipsum de Olympo Iovem, & meritò si sciatis. Quis enim ex viventibus non quolibet mortuo potior? Sed nec hoc vos ratione facitis potiùs quàm respectu præsentaneæ potestatis, adeò & in isto irreligiosi erga Deos vestros deprehendimini, quum plus timoris humano dominio dicatis: citiùs denique apud vos per omnes deos, quàm per unum genium Cæsaris pejeratur.*

Tantum de fideli timore Dei: sequitur

CAPUT XII.

In quo de Humilitate coram Deo.

HUMILITAS *coram Deo*, est virtus, cum nos verbo & mandatis Dei ultro & ex animo subjicientes, submittimus sub potenti manu Dei & nos ipsos, id est, nostram dignitatem coram Deo agnoscen-

A tes, humanam nostram imbecillitatem, rerumque secundarum instabilitatem considerantes, animis non efferimur, sed omnem fiduciam nostrarum virtutum & virium abjicimus, & agnoscimus quòd omnia bona, quæ in nobis sunt & per nos fiunt, non ex dignitate aut facultate aliqua nostra, sed ex gratuita Dei bonitate exsistant, atque ita nos comparamus, ut qui commutatis rebus secundis cum adversis, miserias ac calamitates jam jamque instantes exspectemus. 1. Corinth. 4. vers. 7. Job. 1. v. 21. 1. Chron. 29. v. 12. 14. 17.

Humilitatis commendatio exstat in Joh. Cal. instit. lib secundo, cap. 2. sect. 10.

Huic virtuti studendum:

B 1. Quia à Deo præcipitur primo præcepto Decalogi & passim in Scriptura.

2. Quia est Deo grata, Jes. 66. v. 2. *In hunc respicio in pauperem & contritum spiritu.*

3. Quia cum ea conjuncta est sapientia. Provec. 11. vers. 2.

4. Quia affert homini quicquid ipsi utile & gratum & suave est, sicut dicitur Proverb. 3 v. 34. *Deus humilibus dat gratiam.* Proverb. 16. vers. 19. *Melius est submissum esse spiritu cum mansuetis, quàm partiri spolium cum superbis.*

5. Quia coram Deo nihil sumus, imò minus nihilo, Jes. 40. vers. 15. 16. 17. Humilitas oritur ex cognitione sui: γνῶθι σεαυτόν. Nam cui cognita est misera post lapsum Adæ cognitio nostra, is pudore obrutus verè

C sibi ipsi displicebit.

6. Quia comitem habet beatitudinem, sicut Christus ait Matth. 5. vers. 3. *Beati pauperes spiritu.* Intelligit per *pauperes spiritu* corde suo revera humiles, qui agnoscunt se naturâ suâ vel ex se nihil boni habere, nudos & egentes esse omnium bonorum & à Deo ea gratuito accipere, Luc. 9. v. 48.

7. Quia sine ea nihil sunt bona opera. Miranda quippe actio cum elatione animi, non elevat, sed deprimit. Qui enim sine humilitate virtutes congregat, quasi in vento pulverem comportat.

8. Quia est vera ad sublimitatem via: sicut Christus dicit, *Qui seipsum humiliat, exaltabitur.* Prov 15. vers. 33. *ante honorem abjectio.* Et cap. 18. v. 12. *Anteit honorem abjectio.*

9. Quia ad illam Christus suo exemplo nos invitat:

D veluti Johan. 13. vers. 4. & sequentibus: Ad eandem invitant nos exempla aliorum sanctorum, ut Abrahami qui agnoscit se pulverem & cinerem esse Apostoli Actor. 3. v. 12. profitentur, miraculum sanati claudi non factum ipsorum virtute & pietate.

10. Quia illa propria est Christianorum; *Augustinus* secundo tomo, Epistolâ quinquagesima sextâ, pag. centes. septuages. ait: *Nec aliam tibi ad capessendam & obtinendam veritatem viam munias, quàm quæ munita est ab illo qui gressuum nostrorum tanquam Deus videt infirmitatem. Ea est autem 1. humilitas, 2. humilitas, 3. humilitas, & quoties interrogares hoc dicerem, non quod alia non sint præcepta quæ dicantur, sed nisi humilitas omnia quæcunque benefacimus & præcesserit & comitetur & consequuta fuerit, & proposita quam intueamur, & apposita cui adhæreamus, & imposita quâ reprimamur, jam*

E *nobis de aliquo bono facto gaudentibus, totum extorquet de manu superbia: vitia quippe cætera in peccatis, superbia verò etiam in rectè factis timenda est, ne illa quæ laudabiliter facta sunt, ipsius laudis cupiditate amittantur. Itaque sicut rhetor ille nobilissimus cùm interrogatus esset, quid ei primum videretur in eloquentia præceptis observari oportere, pronunciationem dicitur respondisse, quum quæreretur quid secundò, eandem pronunciationem, quid tertiò, nihil aliud* Demosthenes.

Digitized by Google

quàm pronunciationem dixisse: si interrogares, & quoties interrogares de praeceptis Christianae religionis, nihil me aliud respondere nisi humilitatem liberet, etsi forte alia dicere necessitas cogeret. A

Humilitas coram Deo est vel *occulta*, in sensu animi: vel *manifesta*, in sermone, aut in cultu corporis, aut in gestu ejusdem, aut in factis.

Humilitati opponitur *superbia & simulata humilitas.*

Superbia, quae & *arrogantia* dicitur, est peccatum, quum quis Deum & verbum illius contemnit & deridet, praeceptis Dei non acquiescit, sed humana anteponit, & elatâ manu adversus Deum peccat, & nec mandatis, nec promissionibus, nec minis divinis; imò nec castigationibus & calamitatibus cor suum emolliri, flecti & domari patitur, sed Deo adversari pergit, tum sine agnitione propriae infirmitatis, sese admiratur & magnificat propter aliquas dotes, & animo inflatus est propter res secundas sibi ex voto fluentes, & propriâ sapientiâ, prudentiâ, sanctitate & viribus turget, sibique tribuit majora virib. & alios despicit, Jes. 3. v. 4 & sequentibus. & 29 v. 13. Matth. 15. v. 8. Proverb. 8. vers. 13 & cap. 16. vers. 5. Apoc. 3. vers. 7. Gal. 6. v. 3. B

Eaque est vel *occulta*, in sensu animi; vel *manifesta*, in sermone, qualis erat Nebucadnetzaris Magni, Dan. 3. v. 15. & 4. v. 30. & juvenis illius Matth. 19. vers. 20. aut in corporis, qualis erat Herodis Actor. 12. vers. 21. aut in gestu corporis, aut in factis superbis, ut fuit Nebucadnetzaris Magni, Dan. 5. vers. 20. & Belschatzaris Dan. 5. versic. 23.

Est autem fugienda, ob sequentes rationes: quarum est

I. Quia à Deo prohibetur, Prov. 3 v. 7. *Ne esto sapiens judicio tuo.* Psal. 75. v. 5. 6. *Dicens insanientibus, ne insaniatis, & improbis, ne attollatis cornu: Ne attollatis contra excelsum cornu vestrum: ne loquamini collo duro.* C

II. Quia oritur ex vana fiducia rerum quae vel non habentur vel non diu retinentur. Nam quidam superbiunt ex opinione pietatis, virtutis, dignitatis, opulentiae, quum nihil horum possideant, 1. Joh. 1. vers. 8. quidam ex possessione divitiarum, Proverb. 18. vers. 11. dignitatum, regnorum, principatuum, quibus facillimè vel per mortem vel per alios casus privantur, ut ostendunt exempla tot Regum, Imperatorum & Principum, qui morte vel aliis modis exuti sunt regnis, imperiis, Principatibus.

III. Quia comitem habet ignominiam, Prov. 11. v. 2. *Advenienti superbia evenit ignominia.* Testatur exemplum Nebucadnetzaris Magni. D

IV. Quia Deum habet adversarium, Prov. 3. vers. 34. *Derisores ipse deridet*, Jacob. 4. v. 6. *Deus superbis resistit.* 1. Pet. 5. v. 5.

V. Quia accersit magnas calamitates & ruinam. Certè qui superbiunt, magnae alicui calamitati & ruinae exitioque vicini esse solent. Proverb. 15. vers. 25. *Domum superborum evellit Iehova.* Et cap. 16. vers. 18. *Ante confractionem* (id est, gravem aliquam calamitatem) *superbia, & ante lapsum altis sunt spiritus.* Et cap. 18. v. 12. *ante confractionem attollit se animus viri.* Jesa. 8. v. 6. & 10. v. 12. & sequentibus. Testatur exemplum Herodis Agrippae Act. 12 v. 21. 22. 23.

VI. Quia illam inprimis à se amoveri fideles precantur, Psal. 19. v. 14.

VII. Quia est scopulus virtutum, in quem allidentes non pauci naufragium fecerunt. E

VIII. Quia mendacem facit Deum, 1. Joh. 1. v. 10. id est, reddit sermonem Dei, nos peccati arguentis vanum quantum in se est. Si non peccavimus, quorsum sacrificiis olim & promissione expiationis per Christum futurae, vel nunc Christo & Evangelio fuisset opus?

IX. Quia servos facit. Nam etsi quis liber est, si superbus sit, servus est; & quod pejus est, malae dominae, ipsius superbiae.

Simulata humilitas, est peccatum quum quis humilitatis laudem venatur negatione eorum quae in animo sibi tribuit seu verè seu falsò, & recusatione eorum quae expetit & consequi clam conatur. Graecè dicitur *βαωχογηπαιυργία*.

Istud vitium est hypocritarum, Coloss. 2. vers. 23. ut Pharisaeorum Matth. 6. v. 16. Anabaptistarum & Monachorum, qui volunt esse *humiles sine despectu, pauperes sine defectu, divites sine labore*, ut Bernardus ait.

Hucusque de Humilitate: sequitur

CAPUT XIII.

In quo de patientia.

PATIENTIA, est virtus, quum ex agnitione divinae sapientiae, providentiae, voluntatis, justitiae, bonitatis & majestatis Deo nos subjicimus ad placidè ferendum cùm persequutionem veritatis & justitiae causâ, tum quamvis aliam afflictionem & crucem ab ipso nobis impositam. Jobi 1. v. 20. & 2. v. 10.

Causa efficiens & autor ejus est Deus, Rom. 15. vers. 5.

Causae adjuvantes sunt:

I. Afflictio, Roman. 5. versic. 3. *afflictio parit patientiam.* Jacob. 1. v. 3.

II. Sapientia, id est, cognitio firma doctrinae divinae, quòd à Deo affligamur & quorsum, & quis fructus ex afflictione sit capiendus, sicut statuamus quae carni sunt adeo repugnantia, nobis tamen optima esse. Hic nobis longè aliâ sapientiâ opus est, quàm humanâ, Jac. 1. v. 5.

Statumen ejus est fides quâ ad Christum qui venturus est ad redemtionem nostri respicimus.

Ea est praestanda:

I. Quia mandata nobis est à Deo, Jacob. 1. v. 2. *Pro summo gaudio ducite, fratres mei, quoties in tentationes varias incideritis*, & cap. 5. vers. 7. 8. *Patiente animo estote.* 2. Timoth. 1. vers. 8. *esto particeps afflictionum Evangelij ex potentia Dei.*

II. Quia ad eam vocati sumus, 1. Pet. 2. v. 21.

III. Quia illâ nobis est opus, ut voluntate Dei obsequuti promissionem praemii reportemus, Hebr. 10. v. 36. Sine patientia nulli praecepto Dei obedire, nullum facere quisquam potest.

IV. Quia cedit gratiae apud Deum, 1. Pet. 2. versiculo 19. 20.

V. Quia ad illam exemplo Christi invitamur, 1. Pet. 2. v. 21. 22. 23. Heb. 12. vers. 2. 4. Exemplis item sanctorum, ut Abelis, Josephi Patriarchae, Jobi, Davidis, Pauli, 2. Cor. 12. v. 7. & sequentibus. Jacob. 5. v. 10. 11. & aliorum, Heb. 12. v. 1.

VI. Quia ad illam nos ducit providentia Dei, curam nostri gerens. Quicquid enim mali fit & contingit, divinâ providentiâ fit & contingit: quicquid autem mali divinâ providentiâ fit & contingit patienter ferendum.

VIII. Quia illam certa sequetur redemtio, quam exserto capite exspectare debemus, Heb. 10. 37. *Adhuc enim pusillum quantulumcumque, & qui venturus est, veniet, neque tardabit*, Jacob. 5. v. 7. 8.

VIII. Quia illa sola omnibus Philosophis commendatur. Nam cùm illi inter sese variis sectarum opinio-

opinionibus & sententiarum æmulationibus discordent, solius tamen patientiæ in communi memores, huic uni studiorum suorum commiserunt pacem: In eam conspirant, in eam fœderantur, illi in affectatione virtutis unanimiter student, omnem sapientiæ ostentationem de patientia præferunt. Grande testimoniũ ejus est, quum etiam vanas seculi disciplinas, ad laudem & gloriam promovet.

IX. Quia patientia est indicium adeptæ cœlestis sapientiæ, Jacob. 1. v. 5.

Patientiæ adjunctum est primò *sacrum silentium*, quo fideles utuntur, taciti judiciis Dei acquiescentes, & tum apud Deum animo approbantes ejus justa judicia; tum apud homines, nec refellentes adversariorum calumnias & convicia, nec conquerentes hinc inde ut faciunt impatientes & vindictæ cupidi, Amos 5. v. 13. *Intelligens tempore illo silebit, quum tempus mali erit.* Exemplo est Aharon, cùm filios ejus duos Nadabum & Abihu ignis è conspectu Jehovæ egressus exanimasset, Levit. 10. vers. 3. *Christus*, 1. Petri 2. v. 23. *David*, Psal. 38. vers. 13, 14, 15. Psal. 39. v. 2. & sequentibus; item vers. 10. Fideles quibus ob religionem Christianam facultates ademtæ, Hebr. 10. v. 34. Deinde adjunctum est ei *ardentius studium* audiendi verbum Dei, & custodiẽdi mandati Dei, Psal. 85. vers. 9. *Audiam quid loquatur Deus ille fortis Iehova.* Psal. 119. vers. 69, 70. *Concinnantibus contra me falsitatem superbis, ego ex toto animo custodio mandata tua. Obesatur quasi adipe cor illorum, ego lege tua oblector.*

Tertium adjunctum patientiæ est *gaudium cordis*, expellens tristitiam & dolorem ob injurias & res adversas. Præcipitur 1. Thessal. 5. v. 16. *Semper gaudete.* Philipp. 4. vers. 4. *Gaudete in Domino semper: rursum, inquam, gaudete.* Jacob. 1. vers. 2. Exemplum in Apostolis, Actor. 5. vers. 41.

Quartum, *assidua invocatio Dei*, quâ & oramus eum & gratias agimus. 1. Thess. 5. v. 17, 18. *Indesinenter orate: In omnibus gratias agite.*

Quintum, *fiducia & spes* divini auxilii & liberationis Psal. 37. v. 34. *Exspecta Dominum & custodi viam ejus, & exaltabit te.*

Sextum, vera patientia est perpetua, Jacob. 1. v. 4.

Cum virtute patientiæ non pugnat luctus moderatus; ut Jobus patienter tulit jacturam opum & liberorum, & tamen simul luctum declaravit, laceratione pallii sui & tonsione capitis sui, Job. 1. v. 20, 21. Nehemia flevit & luxit accepto nuncio de adversis rebus in Judæa, Nechem. 1. v. 4. Sic fideles luxerunt Stephanũ, qui tamen martyrio suo Christum glorificaverat, Actor. 8. v. 2.

Patientiæ opponuntur *hypocritica tolerantia*, & *impatientia*.

Hypocritica tolerantia, est perpessio cruciatuum sponte accersitorum seu susceptorum: ut in Baaliticis Sacerdotibus, 1. Reg. 18. v. 28. in Eremitis, in Monachis, in Flagellatoribus qui ad pœnitentiam hypocriticam testandam seipsos flagellis cædunt.

Impatientia, est peccatum quum quis non vult obedire Deo in perferendis ærumnis, quas ipsi Deus imposuit, sed irascitur & adversus Deũ murmurat, ejusq; gubernationem culpat, & indignatur adversus homines à quibus se læsum putat: ac ne ea quidem pati vult, quæ vulgo cæteri homines facilè patiuntur & ferunt: ut Israëlitæ, Exod. 5. v. 21. & 14. v. 11. & cap. 16. vers. 3. & 17. vers. 2, 3.

Est procul à nobis arcenda:

1. Quia à Deo nobis prohibetur, Ecclesiast. 5. v. 6. *Ne permittito ori tuo ut peccato obstringat carnem tuam; & ne dicito coram angelo illo errorem istud esse: ecquid effervesceret Deus ipse propter vocem tuam, & perderet opus manuum tuarum?* Et cap. 7. v. 9. *Ne perturbatè spiritu tuo indigneris*, id est, ne sis impatiens, ne murmures adversus voluntatem & administrationem Dei. Et vers. 10. *Ne dixeris, quid est, cur dies priores fuerint meliores istis?*

2. Quia condemnationem accersit, Jacob. 5. v. 9.

3. Quia provenit ex stoliditate, Proverb. 19. vers. 3. Eccles. 7. v. 9.

Impatientiæ species est *μεμψιμοιρία*, & *mollities animi*.

Μεμψιμοιρία, hoc est, *accusatio sortis nostræ*, est quiritatio de judiciis Dei & malis quæ patimur, quasi illa præter meritum nostrum pateremur, quasi alienorũ peccatorum pœnas lueremus, & non nostrorum. Exemplum est in Israëlitis, Ezech. 18.

Impatientia autem & indignatio ob calamitates publicas seu privatas est fugienda:

1. Quia à Deo prohibetur, Eccles. 7. v. 9. *Ne perturbatè spiritu tuo indigneris.*

2. Quia est stolidorum propria, Eccles. 7. v. 9. *Nam indignatio in sinu stolidorum conquiescit.*

Mollities animi, est vitium, quum quid ingratum & insuave sensibus ferimus quidem, sed mollius, quàm viros graves & patientes deceat. Itaque ejulamus, conquerimur, imprecamur iis, qui nos affligũt, &, fœminarum more, ploramus. Quanquam enim in afflictione plorare homini Christiano licet: (Id quod sæpè Davidi, & aliis piis viris accidit, Eccles. 3. v. 4. & 1. Sam. 20. v. 41. Actor. 8. v. 2.) muliebris vel ejulatus, vel ploratus, qui animi mollitiem misertimam ostendit, tamen est prorsus etiam mulieribus ipsis indecorus, nedum viris, 1. Thess. 4. v. 13.

Hactenus de operibus cultus Dei immediati tantumq; interni: sequuntur opera interni simul & externi cultus.

Caput XIV.

In quo de servitute religiosa.

OPERA *cultus Dei immediati interni simul & externi*, sunt quæ animi & corporis obsequium complectuntur, sic ut non tantùm de Deo rectè & honorificè sentiamus, sed eum etiam ritè ac prout præscripsit veneremur. Psal. 108. vers. 2. Deuter. 5. v. 19. & 6. v. 5. & 10. v. 12. Rom. 12. v. 1.

Illa plerunq; comprehenduntur nomine δουλείας, *Servitutis religiosæ & Deo debitæ*, Galat. 4. v. 8. quoniam hæc præter cultum interiorem in animo situm, complectitur simul externum qui ceremoniis continetur. Vocatur etiam λατρεία, deducta voce à particula λα augendi significationem habẽte, & verbo τρεῖν, quod tremere significat.

Δουλεία & λατρεία non tantùm in profanis scriptoribus, sed etiam in Scriptura Sacra promiscuè idem significant. *Laurentius Valla* in caput quartum Matthæi ostendit, λατρεύειν esse tam hominibus quàm Deo servire, adducens locum ex *Xenophonte*, ubi maritus dicit, se vitâ paratum esse redimere, ne uxor cuiquam λατρεύῃ, *serviat*. Et vicissim uxor dicit, se vitâ redimere velle, ne maritus δουλεύῃ, *serviat*. *Suidas* scribit λατρεύειν idem esse quod mercede servire. Similiter Matth. 4. v. 10. dicitur, *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli λατρεύσεις, servies*; ut habet versio Vulgata Sixti V. Papæ jussu recognita atque edita, quam

 reject-

reiicere quocunque prætextu Concilium Tridentinum vetat. Matth.6.v.24. *Non potestis Deo & mammonæ* δουλεύειν, *servire*. Galat.4.v.8. ἐδουλεύσατε, *serviebatis iis qui naturâ non sunt dii*. 1.Thessal.1. vers.9. *conversi estis ad Deum à simulacris*, δουλεύειν *servire Deo vivo & vero*.

Λατρείας, δουλείας & ὑπερδουλείας distinctio, quasi λατρεία soli Deo deberetur, δουλεία, hoc est, servitus etiam Angelis & sanctis hominibus: ὑπερδουλεία autem MARIÆ Virgini, nullo modo admittenda.

I. Quia δουλεία seu servitus religiosa etiam soli Deo debetur, juxta mandatum Dei quod exstat Deut. 6. vers.13. *Dominum Deum tuum timebis, & illi soli servies*: Quod repetitur Matth.4. vers.10. *Dominũ Deum tuum adorabis, & illi soli servies*, ut habet Bibliorum versio Vulgata Latina Sixti V. Papæ jussu recognita atque edita.

II. Quia ex servitute religiosa probatur Deitas Christi & Spiritus Sancti à Catholicis patribus; quod argumentum eorum nullum esset, si servitus religiosa exhiberi creaturæ posset. Ambrosius lib. 1. de fide ad Gratianum Augustum, capite septimo ait: *Prohibuit me Paulus creaturæ servire, sed Christo admonet serviendum. Non ergo creatura Christus, Paulus, inquit, servus Iesu Christi: Bonus servus qui Dominum recognoscit, ipse creaturæ servire non prohibet. Quemadmodum ergo Christo ipse serviret, si creaturam Christum putaret?* Et libro secundo de Spiritu sancto, capite sexto ait: Si igitur Creator est Spiritus non est utique creatura: *Creaturam enim Apostolus creationemq́; divisit, dicens: servierũt creaturæ potiùs quàm Creatori: simul Creatori admonet serviendum, damnando eos qui serviunt creaturæ, quàm Creatori servitium debeamus. Et quoniam Creatorem Spiritum noverat, docet eidem serviendum, dicens: Videte Canes, videte malos operarios, videte concisionem. Nos enim sumus Circumcisio, qui Spiritui Deo servimus. Quod si quis de Latinorum codicum varietate contendit, quorum aliquos perfidi falsaverunt. Græcos inspiciat Codices, & advertet quia scriptum est, οἱ πνεύματι Θεοῦ λατρεύοντες, quod interpretatur, qui Spiritui Deo servimus. Ergo si serviendum dicat Spiritui idem Apostolus, qui non creaturæ, sed creatori asserit serviendum: evidenter utiq; ipse Sanctum ostendit Spiritum Creatorẽ, & in æterna divinitatis honore venerandum, quia scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies.*

III. Quia λατρεία definitur δουλεία; sexto Tomo Augustini, libro vicesimo contra Faustũ Manichæum, cap. vigesimoprimo.

IV. Quia Martyres colimus quidem, sed eo cultu dilectionis & societatis, quo & in hac vita coluntur sancti homines Dei, quorum cor ad talem pro Evangelica veritate passionem paratum esse sentimus. Sed illos tantò devotiùs, quantò securiùs post incerta omnia superata, quantò etiam fidentiore laude prædicamus, jam in vita feliciore victores, quàm in ista adhuc usque pugnantes. Augustinus sexto Tomo, libro vigesimo contra Faustum Manichæum, cap. vigesimo primo.

CAPUT XV.

In quo de oratione religiosa.

CULTUS Dei immediatus internus simul & externus, est tum *oratio ad Deum religiosa, & Zelus pro gloria Dei*; tum *confessio veritatis, & cultus Dei in cœtibus fidelium*.

Oratio ad Deum religiosa, est cultus Dei, quando Deũ

A alloquimur cum vera atque humili cordis devotione de iis rebus, de quibus illum compellari convenit secundùm voluntatem ipsius, ex vera in illum fide, per Spiritum Sanctum, Ephes.6.v.18.

Orationis nomen est per se generale & commune precationi, juramento, voto, gratiarum actioni, celebrationi Dei, &c. ut constat ex titulo Psalmi nonagesimi, qui est תְּפִלָּה id est, *oratio Mosis*, in quâ non tantùm precatio est, sed etiam celebratio gratiæ Dei, narratio instabilitatis vitæ humanæ & miseriarũ humanarum, accusatio nostri coram Deo. Et ex oratione Davidis, 2. Sam.17.18. & sequẽtibus; ex oratione Israëlitarum, Nehem.9.v.6. & seqq. & oratione Danielis 9. ex Psalmis diversis: frequenter tamẽ per syn[...]eo generis pro sola precatione accipi sole[...]

B generaliter accipitur.

Oratio religiosa ad Deum ut in Veteri, ita etiam Novo Testamento fuit interdictum directâ ad *unam personam Deitatis*; interdum *ad omnes communiter*.

Ad *unam*, veluti ad *Patrem*, ut Dan.9. videre est.

Ad *Filium*, Psal.4.v.5,7. *Solium tuum, ô Deus, in seculum & sempiternum, sceptrum rectum est sceptrum regni tui*, Psal.102.v.25,26. Coloss.3.v.17. *Quicquid egeritis sermone, aut facto, in nomine Domini Iesu id facite, gratias agentes Deo & Patri per eum.*

Filius autem Dei est religiosè adorandus:

I. Quia in eum credimus, Rom.10.v.14. *Quomodo invocabunt eum, in quem non crediderint?*

II. Quia mandato Dei Patris jubetur adorari, Heb. 1.v.6. *Quum inducit primogenitum in orbem terrarum, dicit:*

C *Et adorent eum omnes Angeli Dei.*

III. Quia à verè sanctis religiosè adoratus fuit, quorum exempla meritò imitamur; veluti à Magis, de quibus Matth.2.v.2,11. à leproso, Matth.8.v.2. à Centurione Capernaumi, Matth.8. vers.5. à cæcis duobus, Matth.9.v.27. ab eo qui cæcus natus & postea miraculosè visu donatus fuerat, Johan.9.v.38. Actor.7.59. orat Stephanus Martyr: *Domine Iesu, suscipe spiritum meum*. Apocal.22.v.20. *Veni Domine Iesu.*

Excipiunt hostes veritatis, *Christum ab istis adoratum fuisse civili tantùm cultu, tanquam hominem operibus miraculis excellentem, aut Prophetam: Eorum igitur exemplum perperam adduci ad probandum, Christum esse religiosè adorandum.*

Defensio nostra. Antecedens exceptionis negatur. Nã

D adoratio civilis est absque ulla in eum fide qui externo cultu afficitur: neque enim licet salutis fiduciam in nudis hominibus collocare, juxta dictum Jerem.17. v.5. *Maledictus qui confidit in homine.* Hæc verò adoratio, qua memorati fideles Christum adoraverunt, conjunctam habuit secum fidem in Christum: imò ex fide illa, quam postulavit Christus, adoratio illa fuit profecta. Ergo non tantùm civili honore Christum coluerunt, sed cultu qui soli Deo debetur.

Excipiunt rursus: *Etsi ea adoratione quâ solus Deus adorandus est, illi adoravissent Christum: tamen ex eorum exemplo nihil colligi posse; eò quòd non rectè fecerint Christum religiosâ adoratione adorantes.*

Defensio nostra. Sanctos illos qui Christum religiosè adorarunt rectè fecisse, inde liquet, quia Christus per-

E misit hoc adorationis genere se adorari, neque reprehendit ullos, quòd se ita adorarent. Quod igitur Christus permisit se ea adoratione coli, quæ soli debetur Deo, aut bene fecit, aut malè. Si bene; ergo illi debebatur, ac proinde naturalis est Dei Filius. Sin malè; fuisset igitur in Deum blasphemus, & idololatriam non tam permisisset, quàm probasset. Absit autem, ut hæc de Filio Dei sentiamus, vel etiam cogitemus.

Ad *Spiritum Sanctum* oratio religiosa dirigi debet:

I. Quia in eum credimus, ut Symbolo Apostolico profite-

Digitized by Google

profitemur. In quem autem credimus, eundem etiam religiose adorare tenemur, Rom. 10. v. 14.

II. Quia mandatum nobis est, ut eum invocemus. Mandatum continetur in Baptismi institutione: *Baptizate eos in nomen Patris, & Filij, & Spiritus Sancti*, hoc est, obligate eos ad colendum & invocandum Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum.

III. Quia ipse distribuit dona privatim singulis, ut vult, 1. Cor. 12.

IV. Quia à verè fidelibus invocatus fuit, quorum nos exempla optimo jure sequimur; de quibus videatur suprà tertio libro, capite sexto.

Ad Patrem & Filium directa est oratio Jacobi Patriarchæ, Genes. 48. vers. 15, 16. *Deus ille ante cujus conspectum indesinenter ambularunt patres mei Abraham & Isaac: Deus ille qui pascit me ex quo die sum usque in diem hunc: Angelus ille qui vindicat me ab omni malo, benedicat pueris istis & vocetur in eis nomen meum & nomen patrum meorum Abrahami & Isaaci.* Et Pauli 1. Thessal. 3. v. 11. *Ipse verò Deus & Pater noster & Dominus noster Iesus Christus dirigat viam nostram ad vos.*

Ad omnes tres personas Deitatis directus fuit hymnus Angelicus, Jesai. 6. vers. 3. *Sanctus, Sanctus, Sanctus est Iehova exercituum: implet totam hanc terram gloria ejus.* De Deo Patre nullum est dubium. Filio autem hymnum hunc dictum esse, manifestum est ex Johan. 12. v. 41. Similiter Spiritui Sancto dictum esse apparet ex Actor. 28. vers. 25, 26, 27. Sic mandata est precatio ad omnes tres personas in Baptismi institutione, & directa ad eas, 2. Corinth. 13. vers. 13. Apocalyps. 1. versicul. quarto, quinto.

Caput XVI.

In quo de precatione religiosa.

ORATIO religiosa ad Deum vel est *invocatio Dei*, vel *gratiarum actio ad Deum* vel *votum*.

Invocationis vox est homonyma: nam latâ significatione denotat vocationem in auxilium seu implorationem auxilii, quo sensu etiam hominum in his terris viventium auxilium invocari, id est, implorari licitè potest: strictè vero significat religiosum cultum soli Deo debitum, quo significato accipimus hoc loco & sic definimus:

Invocatio Dei, est oratio religiosa, quâ solum Deum ex spiritibus invisibilibus & simpliciter ad omnia invocamus ex vera in ipsum fide, Psal. 50. vers. 15. *Invoca me tempore angustiæ; eripiam te ut honore afficias me.* Et Psal. 116. v. 13. *Poculum omnis salutis acceptum exhibebo, & nomen Iehovæ prædicabo.* Rom. 10. v. 14. *Quomodo invocabunt eum in quem non crediderint?*

Invocatio Dei est vel *precatio religiosa*, vel *juramentum*.

Precatio religiosa, est invocatio Dei, per quam mala à nobis depelli, bona autem necessaria animæ & corpori à Deo nobis & aliis dari rogamus, Genes. 17. v. 18. & cap. 24. v. 12. & 28. v. 3. & 32. v. 11. Exod. 8. v. 12. 2. Sam. 7. v. 29. 1. Reg. 8. v. 15.

Eaque sedulò est facienda ab omnibus hominibus, cujuscunque sexus, gentis, conditionis, professionis seu status; idque non tantùm ab adultis, sed etiam ab infantibus quàm primùm possunt institui & doceri.

Causæ impellentes ad precandum Deum sunt *quædam ex parte Dei*; quædam *ex parte nostra*: quædam *ex parte aliorum*: quædam *ex consideratione precationis ipsius*.

A *Ex parte Dei* sunt: I. Quia ipse est Deus, 2. Reg. 19. vers. 15. *Et precatus est Chizkya coram Iehova, dicens: Iehova Deus Israëlis, insidens Cherubinis, tu es Deus solus omnibus regnis terræ: tu fecisti cælum & terram.* Psal. 63. v. 2. *O Deus, Deus fortis meus es, tempestivè requiro te; sitiens est tui anima mea.*

II. Mandatum Dei, Psalm. 27. vers. 8. *Tuum illud, Requirite faciem meam, cogitat cor meum: faciem tuam Iehova requiro.* Psal. 50. vers. 15. *Invoca me tempore angustiæ, eripiam te ut honore afficias me.* Jesai. 55. vers. 6. *Requirite Iehovam quum præsto est; invocate eum, quum est propinquus.* Matth. septimo, vers. septimo: *Petite, & dabitur vobis: quærite, & invenietis: pulsate, & aperietur vobis.* Et capite undecimo, vers. 28. *Venite ad me omnes vos laborantes & sustinentes onera, & ego refocillabo vos.* Jacob. 5. versic. 13. 14. *Æger est animo aliquis inter vos? oret: Ægrotat aliquis*
B *inter vos? accersat Presbyteros Ecclesiæ, & orent pro eo, ungentes eum oleo in nomine Domini.* 1. Timoth. 2. v. 1. *Adhortor igitur ante omnia ut fiant deprecationes, preces, postulationes, gratiarum actiones pro quibusvis hominibus.*

III. Promissio certæ exauditionis, Psal. 91. vers. 15. *Simulac invocaverit me, exaudiam eum: ipsi adero in angustia: eripiam eum, & honore afficiam eum.* Jesai. 65. versic. 24. Matth. septimo, vers. septimo, & 8. vers. *Quisquis enim petit, accipit: & qui quærit, invenit: & ei qui pulsat, aperietur.* Et capite undecimo, vers. 28. Johan. 14. v. 13, 14. *Quicquid petieritis nomine meo, hoc faciam: ut glorificetur Pater in Filio. Si quid petieritis in nomine meo, ego faciam.* Jacob. 5. v. 15. *Et oratio fidei servabit laborantem, eriget q́ eum Dominus; quòd si peccata commiserit, remittentur ei.* Eáque promissio juramento est firmata, Johan. 16. v. 23. *Amen, amen dico vobis, quæcunque petieritis à Patre in nomine meo, da-*
C *bit vobis.*

IV. Exauditio & benignitas à Deo sæpè antè exhibita, Psal. tertio, vers. quinto: *Voce mea ad Iehovam clamanti, respondit mihi è monte sanctitatis suæ maximè.* Psal. 119. vers. 65. *Benè affecisti servum tuum Iehova, secundùm verbum tuum.*

V. Gloria DEI, Psalm. 119. vers. 74. *Timentes tui videant me & lætentur, quòd in verbo tuo exspectationem habeam.*

VI. Certa liberatio quam Deus præstat, Psal. 18. v. 4. *Laudatum invoco Iehovam, & ab inimicis meis servor.* Et Psalm. vigesimoquinto, vers. 15. *Oculi mei jugiter ad Iehovam respiciunt; quia ipse educit è reti pedes meos.* Proverb. 18. vers. 10. *Turris robusta est nomen Iehovæ, quò confugiens justus, in edito collocatur.* Luc. 18. vers. 7. *Deus autem non vin-*
D *dicabit electos suos, clamantes ad ipsum die ac nocte, etiamsi iram differat super ipsis?*

VII. Natura Dei, quia est bonus, misericors, benignus, Psal. 86. vers. quarto, quinto: *Lætifica animam servi tui: quia ad te, Domine, animam meam attollo. Tu enim Domine bonus es & condonans; multusq́ benignitate omnibus invocantibus te.* Item 119. vers. 68. *Bonus es & beneficus, doce me statuta tua.* Psal. 44. vers. 27. *Redime nos propter benignitatem tuam.*

VIII. Fœdus gratiæ, quod Deus nobiscum iniit, Psal. 77. vers. 4. *Recordor Dei, quum fluctuando perstrepo: meditor, quum obruit se spiritus meus vehementissimè.* Jesaiæ 64. vers. nono: *Intuere quæsumus, nos omnes sumus populus tuus.*

IX. Opera Dei, 2. Reg. 19. vers. 15. Psal. 119. v. 73. *Ma-*
E *nus tuæ fecerunt me & aptaverunt me: redde me intelligentem, ut discam præcepta tua.* Psal. 70. v. 6. *Ego sum pauper & egens, ô Deus, festina meâ causâ: auxilium meum & liberator meus es; Iehova, ne tardes.* Jesai. 64. v. 8. *Iam verò Iehova pater noster es; nos quidem lutum sumus, tu verò fictor noster es, & opus manus tuæ sumus omnes.*

X. Bene-

Digitized by Google

X. Beneficia Dei quæ antea quoque ab ipso nos accepimus, Psalm. 3. versf. 8. *Surge Iehova, fac salvum me, Deus mi, qui percussisti omnes inimicos meos maxillam; dentes improborum confregisti.* Et Psalm. 4. versic. 2. 8. *Invocantem me exaudi, Deus justitiæ meæ; in angusto dilatasti mihi locum, gratiosus esto mihi, & audi orationem meam. Indideris lætitiam animo meo; majorem quàm temporis quo frumentum istorum & mustum istorum percipiuntur ab ipsis copiosè.* Et Psal. vigesimoseptimo, versic. nono: *Auxilium meum fuisti, ne deseras me neque derelinquas me.* Psal. 61. versf. 4. *Nam fuisti receptus mihi, turris robusta adversus inimicum.*

XI. Beneficia aliis quoque à Deo præstita, Psal. 34. versic. septimo: *Iste pauper invocavit, & Iehova exaudivit, ac ab omnibus angustiis ejus servavit eum.* Sic CHRISTUS sanavit innumeros ægrotantes, qui ipsum invocarunt: idem facit adhuc. Licèt enim corporaliter absens sit: tamen non minùs sanat nunc malè affectos ad ipsum per preces fidei confugientes, quàm olim sanavit puerum Centurionis, Matth. 8. v. 13. Filiam mulieris Cananææ, Matth. 15. versf. 28.

Causæ *ex parte nostra* sunt:

I. Naturæ dictamen, etiam nemine extrinsecus submonente nos, aut fieri jubente. Judicium enim naturalis rationis & testimonium conscientiæ innatæ omnes homines docent atque convincunt, ut quem esse Deum fatentur, eundem precandum ac invocandum esse sentiant atque concedant. Nam Paulus Rom. 1. versic. decimonono, ait: *id quod de Deo cognosci potest, manifestum esse animis* omnium hominum etiam Gentilium, nempe Deum esse, & esse potentem ac bonum, ac proinde esse precandum. Et capite secundo, versf. decimoquarto ait: *Gentes naturâ quæ Legis sunt facere.* Et versf. decimoquinto: *opus Legis scriptum in cordibus Gentilium.* Jam & hoc opus Legis est naturâ omnibus inscriptum, Deum esse colendum. Unde & Gentiles conceperunt & concipiunt preces ad Deum.

II. Necessitas nostra, Psal. 25. versic. 16, 17. *Respice ad me, & gratiam fac mihi, quia solitarius & pauper sum. Oppressiones animi mei dilatant se: ab angustiis meis deduc me.* Psal. decimooctavo, versic. quinto, sexto, septimo: *Circumdantibus me doloribus mortis; & torrentibus hominum nequam perterrentibus me: Doloribus sepulcri circumeuntibus me: occurrentibus mihi tendiculis mortis: In ipsa angustia mea, invoco Iehovam, & ad Deum meum vociferor: exaudit è Templo suo vocem meam, & vociferatio mea coram eo pervenit ad aures ejus.* Psalm. trigesimooctavo, versic. 2. & sequentibus: *Iehova, ne in fervente ira tua arguas me; aut in excandescentia tua castiges me,* &c. Psal. 76. versf. sexto: *Ego verò sum pauper & egens, ô Deus, festina meâ causâ: auxilium meum & liberator meus es, Iehova, ne tardes.* Psal. 68. versic. primo: *Inclina, Iehova, aurem tuam, exaudi me; nam pauper & egens sum.* Εὔχεσθαι, πάντες δὲ Θεοῦ χατέουσ' ἄνθρωποι: *Precamini. omnes enim homines Deo indigent.* Quisquis igitur morbis aut aliis modis affligitur, precibus ex vera fide profectis ad Deum, ad Christum Dominum confugiat.

III. Fides in Deum, Psal. 119. versf. sexagesf. sexto: *Præstantiam rationis & scientiæ doce me: nam præceptis tuis credo.*

IV. Spes in Deo, Psal. 33. v. 22. *Sit benignitas tua, Iehova, super nos; prout exspectamus te.*

V. Studium obsequendi Deo, & observandi mandata ejus, Psal. 119. versf. 67, 69. *Quum nondum affligerer, ego errabam: nunc autem sermonem tuum observo. Concin-* A *nantibus contra me falsitatem superbis, ego ex toto animo custodio mandata tua.*

VI. Brevitas vitæ nostræ in his terris, Psal. 39. versf. 13, 14. *Audi orationem meam, Iehova, & clamorem meum; aurem adverte ad lacrymas meas, ne surdum agas: quia peregrinus sum coram te inquilinus ut omnes majores mei. Desiste à me, ut recreem me; quum nondum abeo, ut non amplius sim.*

VII. Quia nos ad preces invitat & excitat exemplum Christi & aliorum sanctorum. Christum precibus ad Deum in statu humiliationis invigilasse docetur Psal. 22. versf. 40. & 69. Docetur & in Novo Testamento, Matth. 14. versf. 23. *Dimissa igitur turba adscendit in montem privatim, ad orandum.*

B Causæ ex parte aliorum sunt, tum *amicorum nostrorum*, tum *inimicorum*.

Si *amicos nostros* spectemus, consideratio illorum ad precandum Deum nos impedit:

I. Quia penes amicos nostros; etiam naturæ jure conjunctissimos nobis, non est situm, ut nos juvare & eripere possint. Hoc argumento impulsus fuit David ad faciem Dei quærendam, Psal. 27. versf. 9, 10. *Ne deseras me, neque derelinquas me, Deus salutis meæ. Nam pater meus & mater mea dereliquerunt me, sed Iehova recipiet me.*

II. Quia amici nostri ipsimet auxilio divino egent.

Si *inimicos nostros* intueamur, consideratio illorum ad precandum Deum nos impellit.

C I. Quia observant nos, ut nobis noceant, Psal. 5. v. 9. *Iehova deduc me in justitia tua propter observatores meos.* Psal. 27. v. 11. *Doce me, Iehova, viam tuam, & deduc me per semitam planam; propter observantes me.*

II. Quia inimici nostri sunt potentiores nobis, violenti, astuti, crudeles, Psal. 25. versf. 19. *Aspice inimicos meos, quia potentiores sunt: & odio violento oderunt me.* Psal 5. versf. 10. *Nam non est in ore illius rectum, intimum illorum ærumna; sepulcrum apertum guttur illorum: linguâ suâ dolosè blandiuntur.* Psal. 27. v. 12. *Ne tradas me desideriis hostium meorum: nam consistunt contra me testes mendaces, & qui spirat violentiam.*

Si *precationem ipsam* consideremus, ad precandum Deum nos impellere debet precationis: I. causa efficiens princeps, D quæ est Spiritus sanctus in nobis habitans, Roman. 8. versic. 26, 27. *Itidem autem & Spiritus unà sublevat infirmitates nostras, quid enim oremus ut oportet, non novimus: sed ipse Spiritus intercedit pro nobis suspiriis inenarrabilibus. Qui verò scrutatur corda, novit quid sapiat Spiritus: quia secundùm Deum intercedit pro sanctis.* Qui ergo libenter & frequenter precatur, ex eo cognoscit, in se Spiritum sanctum habitare.

II. Finis, qui est ut declaremus debitam gratitudinem erga Deum, Psal. 18. v. 4. *Laudatum invoco Iehovam, & ab inimicis meis servor.*

III. Effectus de quo Jacob. 5. versf. 15. *Oratio fidei servabit laborantem:* & versf. 16, 17, 18. *Multùm valet precatio justi efficax. Elias homo erat iisdem quibus nos affectionibus* E *obnoxius, & ardentissimè oravit ne plueret: & non pluit super terram annos tres & sex menses. Et rursum oravit, & cælum dedit pluviam: & terra produxit fructum suum.* Preces firmissimum præsidium nobis suppeditant, ne sub afflictionum pondere fatiscamus, Roman. 8. versf. 26.

Eædem causæ impellentes ad precandum Deum etiam fiduciam exauditionis precum in animis nostris confirmant: ideo eas pii allegant in petitionibus suis, non ut Deum illis moveant ad exauditionem; nam Deus nulla re externa moveri potest propriè loquendo: sed ut cordiũ suorum fiduciam, de impetra-

Digitized by Google

impetratione beneficiorum quæ petunt, alant, confirment & declarent.

Conditiones precationis Deo*q*, placentis, sunt res illæ quæ ad precationem requiruntur, ut secundùm volũtatem Dei fiat & ab eo exaudiatur. 1. Joh. 5. v. 14. *Hac est fiducia quam apud Deum habemus, ipsum, si quis petierimus secundum voluntatem ejus, nos audire.*

Conditiones illæ sunt: I. Directio precationis ad solum verum Deum, tanquam unicum religiosæ precationis objectum. Psal. 5. v. 2, 3. *Dicta mea auribus percipe Iehova; considera meditationem meam: Attende voci clamoris mei, Rex mi & Deus mi; nam apud te orationem habeo.* Johan. 4. v. 22. *Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus: quia salus ex Iudæis est.* Psal. 77. v. 2, 3. *Vox mea ad Deum fertur, quum exclamo: vox mea ad Deum, ut aurem advertas ad me. Tempore angustiæ meæ Dominum requiro manu meâ noctu perfusâ, & non intermittente: renuente consolationem admittere animâ meâ.* Non tanquam ad procul absentem, sed tanquam habitantem gratiosè in cordibus nostris, & cogitationes cordium nostrorum videntem.

II. Cogitatio mandati divini de invocatione facienda; quia cultus quem Deus in verbo suo à nobis exigit, non potest non ei gratus esse. Psal. 27. v. 8. *Tuum illud, Requirite faciem meam, cogitat cor meum: faciem tuam Iehova requiro.*

III. Cogitatio rerum petendarum. Non enim petendæ sunt a Deo res nisi ipsi placentes, quas petere jussit, quæ nobis in vocatione nostra sunt necessariæ, quæ utiles sunt ad salutem æternam, quas se daturum precantibus promisit. 1 Reg. 3. vers. 5. & seqq. aliquot. Matth. 20. v. 20, 21, 22. *Tunc venit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filiis suis, adorans & petens aliquid ab eo: Ipse vero dixit ei: Quid vis? Ait ei: Dic ut sedeant isti duo filij mei, unus ad dexteram tuam, & alter ad sinistram, in regno tuo. Respondens autem Iesus dixit: Nescitis quid petatis.* Jacob. 4. v. 3. *Petitis, & non accipitis, eo quòd male petatis, ut in voluptates vestras insumatis.*

IV. Verum & ardens desiderium earum rerum quas à Deo petimus, Psal. 5. v. 4. *Mane disseram coram te & speculabor*, id est, veluti in specula constitutus desiderabo & exspectabo dum præstes postulata: Et 77. v. 3. Psal. 130. v. 6. *Et ipse redimet Israëlem, ab omnibus iniquitatibus ejus.* Ardentis in precãdo desiderii index est repetitio frequens ejusdẽ petitionis vel iisdẽ & aliis verbis.

V. Sinceritas cordis, sic ut oratio non fiat labiis dolosis, Psal. 17. v. 1. *Exaudi Iehova justitiam, attende ad clamorem meum; aurem præbe orationi meæ, quam habeo absque labiis dolosis*, Psal. 25. v. 1.

VI. Sensus & agnitio indigentiæ nostræ. Nam qui non sentit, qui non agnoscit indigentiam suam, is aut non invocat Deum, aut non seriò. Psal. 77. vers. 3. & 86. v. 1. *Inclina, Iehova, aurem tuam, exaudi me: nam pauper & egens sum.* Cui munus docendi injunctum est, is conscientiâ vocationis & necessitatis intelligit se adstringi ad petendum a Deo Spiritum prophetiæ.

VII. Vera humilitas & agnitio nostræ indignitatis, Eccles. 5. v. 2. *Ne acceleres ore tuo, & animus tuus ne festinet proferre quicquam coram ipso Deo: nam Deus ipse in cælis est, tu autem super terram: idcirco sunto verba tua pauca.* Jesaiæ 64. v. 10, 12. *Sed sumus ut immundus omnes nos, & sicut panniculus abjectissimus omnes justitiæ nostræ: defluimusq, veluti folium omnes nos, & iniquitates nostræ, ut ventus auferunt nos. Iam verò Iehova, pater noster es: nos quidem lutum sumus, tu verò fictor noster es, & opus manus tuæ sumus omnes.* Daniel. 9. vers. 18. *Inclina, Deus mi, aurem tuam & audi: aperi oculos tuos & vide desolationes nostras, & civitatis quæ vocata est de nomine tuo: non enim propter ullam justitiam nostram nos procidentes deprecamur te, sed propter miserationes tuas amplissimas.*

VIII. Obedientia erga Deum, ac proinde filialis timor Dei seu reverentia Dei declarata observatione præceptorum Dei & fugâ peccatorum; ut corde repleto verâ reverentiâ Dei, corde puro & casto precemur. Psal. 5. v. 8. *Ego autem instructus amplitudine benignitatis tuæ ingrediar domum tuam: incurvabo me versus templum sanctitatis tuæ cum reverentia tui.* Proverb. 15. v. 29. *Procul abest Iehova ab improbis, orationem autem justorum exaudit.* 1. Johan. 3. v. 22. *Quicquid petierimus accipimus ab eo, quoniam præcepta ejus observamus, & quæ in ipsius conspectu placent facimus.* Johan. 15. v. 7. *Si manseritis in me & verba mea in vobis manserint, quicquid volueritis petite, & fiet vobis.* Casta Deus mens est, castâ vult mente vocari: Et castas jussit pondus habere preces. Pertinacium verò in inobedientia preces non exaudiuntur, Jerem. 11. v. 11. *Etiamsi inclamarent me, non exaudirem eos.*

IX. Agnitio Mediatoris Christi Domini & fides in eum, ita ut in ipsius solius nomine Deum invocare debeamus, Dan. 9. v. 17. *Nunc, inquam, ausculta, Deus noster, orationi servi tui & deprecationibus ejus, & fac ut luceat facies tua super sanctuarium tuum quod desolatum est, propter Dominum.* Johan. 16. v. 23. *Amen, amen dico vobis, quæcumq, petieritis à Patre in nomine meo, dabit vobis.* Hic enim est altare in quo ponendæ sunt preces nostræ, Hebr. 13. v. 10. Jac. 1. v. 6. *Sed postulet cum fide.*

X. Fiducia certæ exauditionis & præstationis eorum quæ petuntur, nitens promissionibus, veritate, fidelitate & omnipotentia Dei. Oportet enim fideles omnino certos esse, habere se ipsum postulatũ suum, aut certè exaudiri à Deo licèt non statim postulatum assequantur. Psal. 18. v. 4. *Laudatum invocabo Iehovam, & ab inimicis servabor.* Psal. 25. v. 2. Heb. 11. v. 6. Psal. 86. v. 7. Marc. 11. v. 24. 1. Tim. 2. v. 8. Jacob. 1. v. 6. *nihil ambigens: nam qui disceptat, similis est fluctui maris qui ventis agitatur & jactatur.* 1. Johan. 5. v. 15.

XI. Agnitio & cogitatio promissionis divinæ, Psal. 50. v. 15. *Atque invoca me tempore angustiæ; eripiam te ut honore afficias me.* Jesai. 65. v. 24. *Eritq, nondum clamantibus ut ego respondeam; adhuc ipsis loquentibus, ut ego exaudiam.*

XII. Spes patienter exspectans præstationem seu impletionem precationis, Psal. 40. v. 2. *Constanter exspectavi Iehovam, qui inclinans ad me audivit vociferationem meam.* Psal. 130. v. 5. *Exspectavi Iehovam, exspectavit anima mea: etiam in verbo ejus exspectationem habeo.* Et vers. 7. *Exspectationem habeat Israël in Iehova.*

XIII. Animus mansuetus & ab omni injusta ira & offensione in proximum purus, Psal. 10. v. 17. *Desiderium mansuetorum exaudivisti Iehova.* 1. Tim. 2. v. 8. *Volo igitur viros orare in quovis loco, puras manus attollentes absque ira & disceptatione.* Matth. 5. v. 23, 24. & cap. 6. v. 14. *Si remiseritis hominibus ipsorum offensas, remittet etiam vobis Pater ille vester cælestis.* Marc. 11. v. 25.

XIV. Assiduitas, constantia & perseverantia in precando, Luc 18. 1. & seqq. Sic mulier Chananæa non destitit instare precibus apud Christum, donec eum exorasset.

XV. Finis seu scopus precationis conveniens voluntati divinæ: nam qui etiam licita, verùm in perversos usus petunt, nihil impetrant. Jacob. 4. v. 3. *Petitis, & non accipitis, eo quod male petatis, ut in voluptates vestras insumatis.* Qui in munere docendi versans donum intelligendi & rectè interpretandi Scripturas à Deo petit ad Dei gloriam & Ecclesiæ ædificationem, bono fine petit, & si per fidem in Deum in nomine Christi poscit, impetrat.

XVI. Acquiescentia in voluntate Dei, quid, quale, quantum, quomodo, quãdo dare ipsi visum sit. Quicquid fideles à Deo postulãt conditione voluntatis Dei, nempe ut det quando vult.

Digitized by Google

Luctandum cum tentationibus quæ preces oppugnant & abrumpere possunt.

Cavendum igitur ne longior mora precandi cursum abrumpat, ne imitemur Saulem, qui animum à Spiritu Dei alienum prodidit, quòd non illico accepto responso à Deo, statuit non esse sibi ampliùs in consulendo Deo hærendum, 1. Sam. 14. v. 20. Vid. Instit. Calvini lib. 3. cap. vigesimo, section. 51, 52.

Precatio religiosa vel *absoluta est Deitatis λατρεία*, vel est *ἀξίωμα Mediatoris Christi proprium.*

Absoluta Deitatis λατρεία, est quæ propriè in Deitatem dirigitur: eâque etiam Christum, quatenus Deus est, adoramus, quâque ei honorem omnipotentiæ, omniscientiæ & omnipræsentiæ tribuimus.

Ἀξίωμα Mediatoris Christi proprium, est adoratio quę Christo defertur tum personæ, tum officii ipsius ratione, ut Mediatori θεανθρώπῳ, ita ut sicut totus secundùm utramque naturam Dominus & Rex noster est, totus etiam nobis sit, nullâ factâ naturarum vel per animi cogitationem distractione, colendus & adorandus.

Ut enim agnitio Christi consistit in agnitione personæ & officii ipsius: sic in invocatione utroq; modo cogitandum est de Christo.

Primùm invocandus est, ut Deus dator bonorum cum Patre & Spiritu Sancto.

Deinde cogitandum est de eo tanquam de Mediatore seu intercessore, propter quem nos recipi & exaudiri credimus.

Ea adoratio Mediatoris una est, nō respectu & gradu, sed numero. Unâ λατρείᾳ colitur unus Christus.

Ut autem fides nostra in agnitione Christi naturas discernit: ita etiam in adoratione ipsius.

Ideò adoratur Mediator non humanitatis creatæ, sed æternę & omnipotentis Deitatis ipsius causâ. Nam Deitas creatrix omnium, est proprium religiosæ adorationis subjectum: non humanitas, quia est creatura. Cyrillus ad Theodosium regem de recta fide: *Num igitur tanquam hominem adorabimus Emanuelem? Absit: deliramentum enim hoc esset, & deceptio ac error. In hoc enim nihil differremus ab his, qui creaturam colunt ultra conditorem & factorem.*

Utq; fides ei tribuit juxta utramq; naturam, quod secundùm Scripturas oportet: ita petit ut in opere exauditionis, tanquam officii apotelesmate, secundùm utramque naturam agat quod suum est.

Secundùm Deitatem, ut inspiciat corda, audiat gemitus, det Spiritum Sanctum & alia bona pro immensa sua sapientia & potentia.

Secundùm humanitatem verò & preces & exauditionem etiam humanâ suâ voluntate approbet, & in ea quod ipsius est faciat. Sic precatur Ecclesia Apocal. 22. v. 20. *Etiam veni Domine Iesu:* in qua precatione petit, non ut Deitate sua conspicuus veniat in nubibus, sed suâ humanitate; liberet verò & glorificet Ecclesiam divinâ suâ omnipotentiâ, unus & idem ille Dominus JESUS.

Precatio rursus vel *nostrâmet causâ* fit vel *aliorum.* 1. Tim. 2. v. 1. *Adhortor igitur ante omnia, ut fiant deprecationes, petitiones, interpellationes, &c.*

Quæ nostrâmet causâ fit, est vel *deprecatio* vel *petitio.*

Deprecatio est δέησις, est precatio, quam facimus pro nobis ipsis, ut Deus nihil mali nobis immittat, sed à nobis avertat omnia mala, præsentia & futura, tum culpæ, tum pœnæ: si autē nobis imponat pœnas quas peccatis nostris promeriti sumus, ut eas mitiget pro suâ clementiâ, & neutiquā nos illis subverti & in sempiternam perniciem præcipitari sinat, Psalm. 6. 2. & 38. v. 1. 22. & Psalm. 27. 9. *Ne abscondas faciem tuam à me, ne avertas in ira servum tuum: auxilium meum fuisti, ne deseras me, neq; derelinquas me, Deus salutis meæ.*

Ea sæpè conjunctam habet querelam de gravitate afflictionum quas perferimus, veluti Psal. 6. v. 7. 8. & 38. v. 3. & sequentibus & 80. v. 5. & seqq.

Quæritur, *An liceat deprecari mala pœnæ?*

RESP. Licet I. quia Christus pœnas illas quas loco nostro in se susceperat, deprecatus est, cum oraret Matth. 26. v. 39. *Pater transeat à me calix iste*, quatenus nempe erat cruciatus, & destructio.

II. Quia alii fideles idem fecerunt, ut David Psal. 6. & 38.

Quæritur etiam, *An liceat deprecari confusionem seu pudefactionem sui?* RESP. Distinguenda est confusio seu pudefactio. Est enim confusio faciei coram Deo ex peccatorum ingenua confessione. Talis confusio non est deprecanda, sed ultro subeunda, quia confessio peccatorum coram Deo minimè subterfugienda. Talem confusionem non reformidavit *David* Psal. 51. *Daniel* c. 9. *Publicanus* Luc. 18. 13. *filius perditus seu resipiscens*, Luc. 15. v. 18. & seqq. *Paulus* 1. Tim. 1. 13, 14. *Fideles Ephesii* Act. 19. 18. Est etiam pudefactio coram hominibus quā subeunt confessores veritatis cœlestis & martyres propter nomen Christi: illa quoq; non deprecanda, sed exoptanda, & ubi obtigerit, cum gaudio suscipienda, ut fecerūt Apostoli Act. 5. v. 41 Moses Hebr. 11. v. 24, 25, 26. fideles Hebræi, Hebr. 10. v. 32. & seqq. Qui eam subeunt, prædicantur beati Matth. 5. v. 11, 12. Alia verò est confusio quæ conjuncta est cum ignominia in Deum, ut primò si quis fidelium peccaret, & propter peccatum illud accerseret sibi infamiam & occasionem præberet ad blasphemandum nomen Dei inter infideles & hostes veritatis divinæ. Talem confusionem deprecatur David, cum ait Psal. 119. v. 31. *Inhæreo testimoniis tuis Iehova, ne sinas me erubescere*, id est, ex infirmitatis prolabi atque peccare, ut mihi probrosa sit vita mea. Et v. 39. *Averte opprobrium meum quod reformido*, id est, Ne sinas me labi in peccatum, quod motuo, quodq; deinceps probrosum mihi futurum esset.

Secundò, si quis fidelium opprobrio & contemptui afficeretur eo nomine quòd pietati studeat & observationi mandatorum Dei inhæreat. Talem confusionē deprecatur David Psal. 119. v. 22. *Devolve à me opprobrium & contemtum, quia testimonia tua custodio.*

Tertiò, si quis fidelium videatur frustra Deo servire, frustra ipsum invocare, sed in periculis succumbere, in calamitate probrosa permanere, delusus esse exspectatione suâ, nihil salutis à Deo posse obtinere aut sperare, ut Psal. 3. v. 3. & 42. v. 11. Talem confusionem deprecatur David. 25. 2. *Deus mi, in te confido, ne erubescam.* Et Psalm. 31. 2.

PETITIO, Græcè αἴτησις, est precatio, quam facimus pro nobis, ut Deus bona necessaria nobis largiatur.

Eaq; *primò* vel *determinata* est, vel *indeterminata.*

Petitio determinata, est quâ speciatim certum quid exprimitur quod à Deo petitur.

Petitio indeterminata, est quâ id quod petitur nō exprimitur apertis verbis, sed in corde sentitur, & Deo, quin etiam interdum plerisq; hominibus satis notum esse scitur, etiamsi nō exprimatur, ut Psal. 115. v. 1, 2. & in iis Psalmis, in quibus David tantùm exauditionem precationis postulat, non expressâ speciatim re quam velit, ut Psal. 4. v. 2. Psal. 5. 1, 2, 3. Psal. 28. v. 1, 2. Psal. 54. v. 2. & 55. v. 1, 2. Et 61. v. 1 Et 86. v. 1. Sic Joh. 12. v. 27, 28. narratur, Christum esse precatum, verùm quid à Deo petiverit, disertè non exprimitur, etsi bonâ consequentiâ possit colligi.

Secundò petitio est vel *spiritualium bonorum*, vel *corporalium.*

Petitio

Tertio bonorum spiritualium, est qua à Deo petuntur ea quæ ad spiritualem vitam pertinent, ut sanctificatio nominis divini, advẽtus regni Dei, præstatio volũtatis Dei, fides, spes, charitas: & ea debet fieri sine cõditione.

Tertio corporalium bonorum, est qua à Deo petimus ea quæ ad hanc corporalem vitam pertinent. Ea debet fieri cum conditione, si videlicet Deus velit ea bona nobis dare, & si saluti nostræ expediat. Ita orat leprosus Matth. 8. v. 2. *Domine, si velis, potes me purgare.*

Sic fuit de precatione quam nostramet causa facimus.

Precatio quæ aliorum causâ fit, vel *pro ipsis* est, vel *contra ipsos*.

Precatio pro aliis vel *intercessio est*, vel *benedictio*.

Intercessio, Græcè ἔντευξις, est precatio quam sancti seu fideles faciunt pro aliis, ut Deus ipsis bonum aliquod conferat, aut ab ipsis malum aliquod auferat.

De hac tres sunt quæstiones graves. Una est; *Quorumnam sanctorum sit, intercedere pro aliis apud Deum, degentiumne tantum in his terris, an vero etiam viventium jam in cœlo?* Altera, *pro quibus hominibus sit apud Deum intercedendum?* Tertia, *Quid aliis hominibus sit à Deo petendum?*

Quod ad *primam quæstionem* attinet, quia duobus membris constat, duo ad illam respondeo. Primum, Sancti in his terris degentes deprecantur & intercedunt pro aliis, idque facere debent ex officio; *primò*, quia mandatum est à Deo, 1. Tim. 2. v. 1. & 2. *Adhortor igitur ante omnia, ut fiant deprecationes, preces, postulationes, gratiarum actiones pro quibusvis hominibus: Pro regibus & quibusvis in eminentia constitutis: ut tranquillam ac quietam vitam degamus cum omni pietate & honestate*, Jacob. 5. 14. *Ægrotat aliquis inter vos? accersat presbyteros Ecclesiæ & orent pro eo*, Et v. 16. *Orate alii pro aliis, ut sanemini. Deinde*, quia deprecatio & intercessio piorum hîc degentium pro se mutua habet promissionem exauditionis, Jacob 5. v. 14. & seqq. *Tertiò*, quia probata sanctorum exempla idem confirmant: ut Moses, Samuel, David, Salomon, Elias, Paulus Apostolus & alii orarunt pro populo Dei: Ecclesia Dei oravit pro Petro, Act. 12. v. 12. *Quartò*, quia ipsi etiam sancti, aliorum fidelium preces pro se expetiverunt, ut Paulus Colos. 4. v. 1. 3. Thessal. 5. 25. 2. Thessal. 3. v. 1. Hebr. 13. v. 8.

Peculiariter autem ministri verbi Dei precari debẽt pro Ecclesia tota, & nominatim pro Ecclesia ipsorum fidei commissa, Eph. 1. 17, 18, 19 & cap. 3. 14. & seqq.

Iidem ministri verbi precari debent pro illis etiam à quibus læsi sunt, & læduntur gravissimè, ut fecit Stephanus Actor. 7. 60.

Ecclesia vicissim pro ministris verbi Dei precari debet, Act. 12. v. 5.

Magistratus pro subditis, 1. Chron. 29. v. 18. Psal. 3. vers. ult.

Etiam pro subditis peccantibus & rebellibus, ut fecit Moses, Exod 32. v. 11.

Subditi pro Magistratu seu Principe suo, Psal. 20.

Conjuges pro se mutuo, ut Isaacus precatus est pro Rebecca conjuge sua, quæ sterilis erat. Gen. 25. v. 21.

Parentes pro liberis suis, Psal. 72.

Jam ad secundum membrum primæ quæstionis respondeo. An sancti Angeli & beati homines viventes jam in cœlo, pro nobis orent & intercedant, nullibi Scriptura Sacra apertè testatur. Nullibi etiam hortatur sanctos vitâ functos & cum Christo jam regnantes, ut pro aliis adhuc in terra degentibus orent: nam Scriptura Sacra est viventibus in seculo & viatoribus data; non autem mortuis & in patria quiescentibus.

Hactenus de prima quæstione.

A Secunda quæstio est, *Pro quibus hominibus sit apud Deum intercedendum?* Causa quæstionis est, quia Deus vetat Ezechielem pro Senioribus Israëlis intercedere, Ezech. 20.

Videtur autem quod sit pro omnibus intercedendum, quum Paulus 1. Tim. 2. v. 1 dicat: *Adhortor igitur ante omnia, ut fiant deprecationes, preces, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus.* Et v. 4. additur ratio, quia *Deus omnes homines vult servari, & ad agnitionem veritatis venire.* Præterea quicunque sunt diligendi, pro illis etiam preces concipiendæ: At omnes homines sunt diligendi: Ergo etiam pro illis preces concipiendæ. Item, quicunque sunt proximi nostri, pro iis est orandum: At omnes homines sunt proximi nostri: Ergo.

B Sed contrà est quòd Deus vetuit Jer. 7. v. 16. Et Ezechielem pro Senioribus Israëlis intercedere: item non voluit ut Samuel lugeret de Saule, & illius causâ ulterius laboraret, 1. Sam. 16. v. 1, 2. Et 1. Joh. 5. v. 16. prohibetur oratio pro iis qui peccant ad mortem. Scholastici etiam statuunt, pro inimicis nostris non esse specialiter orandum: communia enim humanitatis officia tantùm illis tribui oportere, non autem hæc tam egregia quæ solis amicis debemus: ut docet Thomas in 2. secundæ quæst. 25. Et Durandus in lib. 3. Sent. dist. 30. quæst. 1. Tum pro excommunicatis & hæreticis nõ videtur orandum; quia qui orat cum excommunicato, est & ipse excõmunicatus, si laicus est; vel deponitur, si sacerdos est, Can. *Qui communicaverit.* 11. quæst. 3. Deinde, qui non sunt salutandi, pro iis nec orandum: C At excommunicati & hæretici non sunt salutandi, 2. Joh. 10. 11. Ergo pro iis nec orandum.

Pro mortuis autem quibusdam esse orandum & intercedendum Papistæ contendunt.

Sed concilium Braccarense 1. cap. 34. interdicit, ut nulla oratio fiat pro his qui seipsos interficiunt, ut videre licet in Jure Canonico, causâ vigesimâ tertiâ, quæstione quintâ, capitulo *Placuit ut qui.* 12.

Jubent etiam Canones Pontificii ne precemur pro clerico qui aut in bello, aut in rixa, aut in Gẽtilium ludis mortuus fuerit, 23. quæst. 8. *Quicunque clericus.* 4.

Cæterùm responsio ad quæstionem propositam nostra hæc est: Pro omnibus electis hominibus è mũdo ubicunque sint & adhuc futuri sint terrarum orandũ est universaliter: at pro mundo seu omnib. omnium D ordinum hominibus viventibus adhuc in terris est orandũ communiter, 1. Tim. 2. 12. Psal. 5. v. 12. Ps. 28. 9. exceptis iis qui ad mortem peccant, quemadmodum docet Johannes epist. primâ, cap. quinto, versu decimosexto. Idem exemplo Saulis confirmatur, & populi Judaici in rebellione adversus Deum confirmati, Jerem. 7. v. 16. & cap. 11. v. 14. & cap. 14. 11. & Seniorum illorum Israëlis, pro quibus prohibitus est Ezechiel intercedere.

Ergóne etiam orandum pro hostibus & persequutoribus Ecclesiæ? Etiam, quàm diu non constat eos ad mortem peccare. Sic enim ait Christus Matth. 5. v. 44. *Precamini pro iis qui vobis infesti sunt, & persequuntur vos:* & exemplo suo præivit, orans in cruce pro iis à quibus crucifigebatur, Luc. 23. 34. Et Paulus jubet 1. Tim. 2. v. 2. orare pro regibus & quibusvis in emi- E nentia constitutis, quorum aliqui hostes & persequutores Christianorum fuerunt.

Quin etiam orandum pro infidelibus, pro excommunicatis & hæreticis, cùm aberrantes sint in viam revocandi, juxta præceptum Jacobi cap. 5. vers. 19, 20. *Fratres, si quis inter vos aberrarit à veritate, & converterit eum quispiam, Sciat eum qui averterit peccatorem ab errore via sua: servaturum animam à morte & obtecturum multitudinem peccatorum.* Nec excommuni-

Digitized by Google

catio ad subversionem, sed ad ædificationem est instituta, ut excommunicati humilientur, ad Deum cõvertantur & serventur, quemadmodum Paulus docet 1. Cor. 5. v. 5. *Ejusmodi, inquam, homo tradatur Satanæ ad interitum carnis, ut spiritus salvus sit die illo Domini Iesu.* Imò pro excommunicatis & hæreticis, ut convertantur, eò ardentiùs est orandum, quo remotiores sunt à Deo & viciniores exitio. Quod verò attinet Canonẽ, *Qui communicaverit*, eo non prohibetur oratio pro excommunicatis, sed cum illis communicatio in sacris & precibus: quia *Excommunicatio*, est exclusio alicujus à communione totoq; consortio fidelium, inter quos est Christi communio, qua exclusione declaratur, excommunicatũ etiam regno Dei exclusum ac Satanæ traditũ esse, donec excõmunicatus resipiscat, Et quod Johannes 2. epist. v. 10, 11. dicit, *Si quis venit ad vos, & hãc doctrinam non adfert, ne recipite eum domum, nec Ave ei dicite, Qui enim dicit ei Ave, communicat operibus ejus malis:* eo tantùm prohibet commercium cum errorum contra fundamentum defensoribus, quibus profectò non est exhibendum ullum testimonium fraternitatis & communionis. Interim non est vetitum orare pro illis, ut Deus illos illuminet & conservet.

Inprimis orandum est pro tota Ecclesia militante, quod David facit Psalm. 3. v. 9. & Psalm. 25. v. ult. Psal. 125. v. 4, 5. & alibi. Pro certis itidem fidelibus in calamitate aliqua constitutis, Job. 30. 24.

Pro mortuis verò, sive piis sive impiis, sive naturali morte excesserint, sive seipsi interfecerint, sive ab aliis interemti sint, non est orandum, non est intercedendum: nam qui piè mortui sunt & in cœlum translati ad Christum, precibus nostris opus non habent; & injuriam facit martyribus & sanctis qui pro illis orat: qui vero impiè mortui sunt & ad inferos descenderunt, precibus nostris nihil juvantur.

OBJICIUNT Papistæ ex 2. Machab. 12. v. 44. *Nisi enim eos qui ceciderant, resurrecturos Iudas speraret, superfluum videretur & vanum, orare pro mortuis.* Et v. 46. *Sancta ergo & salubris est cogitatio pro defunctis orare, ut à peccatis solvantur.*

RESPON. *Primò* est petitio principii, quia libri Machabæorum nõ sunt divinitus Canonici, sed Apocryphi: ideo ad confirmanda dogmata Ecclesiastica nulla est eorum autoritas. *Deinde* negamus, Judã Machabæum orasse pro defunctis. Non enim causâ mortuorum militum, sed viventium reliquiarum conceptæ sunt preces, ne judicium illud Dei ampliùs exardesceret in populum, sed ita illius desineret, ut Deuter. 21. 7. Quod autem libri Machabæorum autor aliter interpretatur factum id erroris humani est. *Tertiò*, si Judas oravit pro defunctis, ut judicat autor libri Machabæorum, tum & factum Judæ & judicium autoris ipsius de eo pugnat cum verè Canonica Scriptura, quia oblatio sacrificiorum & precum pro iis qui se anathemate polluerant, planè adversatur Lege Dei.

OBIICITUR secundò; *Quod Ecclesia in more fuit positum, id est, sanctum & faciendum: Precatio pro mortuis Ecclesiæ in more fuit posita. Ergo precatio pro mortuis est sancta & facienda.*

RESP. Primò nego consequentiam, quia ex puris particularibus nihil sequitur: major propositio indefinitè quidem enunciata est, sed particulari æquipollet, si admitti debeat. Si verò universaliter intelligatur, est falsa: non enim omnis consuetudo Ecclesiæ, sed tantùm ea quæ cum Lege divina convenit & sancta est, retinenda. Legibus enim Dei in Ecclesia vivendum est, nõ hominum superstitiosorum exemplis. Imò ne quidem sanctorum hominum facta quævis, quæ in Scriptura divina memorantur, imitanda, sed quæ Deus jussit, facienda. Precationem verò pro

A mortuis Ecclesiæ in more positam cum veritate Scripturæ Sanctæ convenire, negatur.

OBIICIUNT adhuc: *Quod sancti & orthodoxi Patres approbârunt, id est sanctum: Precationem pro mortuis, sancti Patres approbârunt, ut* Epiphanius contra Aërianos hæres. 75. Augustinus in libro de cura pro mortuis: Arnobius libro 4. adversus gentes sub finem libri. *Ergo, &c.*

RESP. Quod sancti Patres approbarunt, scilicet secundùm Scripturas, id est sanctum. At precationem pro mortuis esse approbatam secũdùm Scripturas, negatur. Argumenta Augustini in libro allegato sunt meræ & infirmę conjecturæ & Augustinus est in hac quæstione varius.

Hactenus de secunda quæstione.

Tertia est, *Quid aliis hominibus à Deo sit petendum?*

B RESP. Non tantùm id quod delectat & gratum illis est: verùm etiam ut impœnitentes & peccatis indulgentes Deus castiget quò resipiscant. Sic Elihu, Jobi 34. v. 36. precatur, ut tantisper Job flagelletur donec Deo vincenti cedat, & responsis vanis renunciet.

Tantum de intercessione: sequitur

Benedictio, *εὐλογία*, est precatio qua bona à Deo dari aliis optamus.

Estque si causas efficientes spectes vel *divina* vel *humana*.

Benedictio divina, est quæ à Spiritu Dei inspirata, res eventuras Prophetico more precatur: qualis fuit Patriarcharum moriturorum, ut Isaaci Genes. 27. v. 6. & sequentibus, & Jacobi Genes. 48. Et Mosis Deut. 33.

C *Benedictio humana*, est quæ ab humano civiliq; studio profecta res bonas aliis à Deo precatur.

Rursus benedictio è subjectis locis, vel *publica* est vel *privata*.

Publica, est quæ fit in cœtu publico à ministris Dei cujus formula exstat Numer. 6. v. 24, 25, 26. *Benedicat tibi Iehova & custodiat te: faciat Iehova, ut luceat facies sua tibi; & gratiam faciat tibi; attollat Iehova faciem suam erga te, & apponat tibi pacem.*

Privata, est quæ privatim fit à quovis fideli aliis beneprecante: veluti cum parentes benedicunt liberis, inprimis ex hac vita migraturi: ut Genes. 27. 6. Et cap. 48. 8, 15.

D Rursus benedictio adhibetur tum *amicis* tum *inimicis*, Matth. 5. 44. Rom. 12. v. 14.

Adhæc benedictio vel *spiritualis* est, vel *corporalis*: Illa est precatio bonorum spiritualium, hæc est precatio bonorum corporalium.

Salutatio & *Valedictio* sunt species benedictionis, qua salutem bonamque valetudinem & bona omnia aliis precamur à Deo ex charitate erga illos profecta. Exempla passim occurrunt in Veteri & Novo Testamẽto, præsertim in epistolarum Apostolicarum exordiis & conclusionibus.

QUÆSTIONES hoc loco incidunt:

I. *An fidelibus salutatione sit utendum?*

II. *An imagines Dei & sanctorum manu humana facta, sint salutandæ?*

E Ad *primam quæstionem* responsio. Salutatione fidelibus est utendum:

I. Quia est precatio qua aliis bona salutaria à Deo optamus.

II. Quia præcepta est fidelibus. Matth. 10. v. 12. ait Christus: *Introeuntes autem domum, salutate eam.* Rom. 16. v. 3. & sequentibus jubet Paulus complures officiosè salutare.

III. Quia exemplo Christi & aliorum fidelium est nobis commendata, Nam Christus salutavit discipulos, Luc. 24. v. 36. *dixit eis, Pax vobis.* Johan. 20. v. 19. 21, 26.

Digitized by Google

21,26. Paulus & alii Apostoli in exordiis epistolarum suarum utuntur salutationibus, & sub finem epistolarum adscribunt salutem ab aliis fidelibus. Johannes Apocal. 1. versic. 4, 5.

IV. Quia comes & humana salutatio inter officia Christiana numeratur.

V. Quia ut est quidam ad colloquẽdum cum aliis ingressus: ita est simul declaratio charitatis erga alios.

OBIICITUR: 2. Reg. 4. vers. 29 edixit Elisæus Gechazi: *Si quem inveneris, ne salutato eum, & si quis te salutaverit, ne respondeto ei.* Et Luc. 10. v. 4. ait Christus septuaginta duobus discipulis, *Neminem in via salutaveritis.*

RESP. Non est simpliciter & propriè accipiendum quod figuratè dicitur. Propheta enim Elisæus & Christus Dominus usi hyperbolica loquutione, nihil aliud sibi voluerunt quàm præcipere, ut mandata obirentur celeriter nullâ interjectâ morâ, quam adferre solet colloquium cum quovis obvio institutum.

Ad *secundam quæstionem* responsio. Imagines Dei & Sanctorum manu humana factæ, non sunt salutandæ: quia quum animâ careant rationali & vitâ, salutem illis precari est plane ineptum & stolidum.

Hucusq; de precatione pro aliis: sequitur de precatione contra alios.

Precatio quæ fit contra alios est duplex: *querela Sanctorum apud Deum de hostibus, & imprecatio in illos.*

Querela Sanctorum apud Deum de hostibus, est quum in precibus ad Deum narrant hostium vel multitudinem, vel malitiam, crudelitatem, injurias & insultationes, quum itẽ conqueruntur de gravitate vel diuturnitate afflictionum quibus premuntur, de infirmitate animi & corporis, de desertione ab amicis, &c. Ejusmodi querelæ plurimæ sunt in Psalmorum libro, Psal. 3. & 10. & 13 & 38. Chabak. 1. v. 12. & sequentibus, in Threnis Jeremiæ.

Querelæ ergo de hostibus sunt licitæ apud Deum, qui solus vel coërcere eos potest vel convertere.

Imprecatio Sanctorum in adversarios, est quum sancti Deum orant, ut hostes suos & Ecclesiæ, qui implacabili odio non desinunt Deum furenter irritare & pios hostiliter persequi, confundat & perdat tamquam justissimus Mundi judex, qui injuriam facit nemini. Tales imprecationes passim in Scriptura occurrunt, suntque Propheticæ denunciationes pœnarum adversus hostes non resipiscentes, ut Genes. 9. v. 25. Num. 16. 15. Jos. 7. v. 25. Psal. 5. v. 11. Psal. 125. v. 5. & passim. 1. Cor. 16. v. 22. Gal. 1. v. 9. & 5. v. 12. Actor. 8. v. 20. David Psalm 144. v. 5, 6 orat Deum, ut potentissimos hostes, quos per metaphoram *montes* appellat, tangat, ut in fumos abeant, ut eos suis cœlestibus armis potentiâque prosternat. Sic Moses precatus est contra seditiosos Korachum, Dathanem & Abiramum, Num. 16.

Species ejus est *maledictio* seu *exsecratio*, quâ Prophetæ & Apostoli ex inspiratione divina efficaciter usi sunt: ut quum Propheta Elisæus maledixisset in nomine Jehovæ pueris Bethelensibus, qui ei illudebant, 2. Reg. 2. v. 24. Sic David maledixit calumniatoribus suis apud Saulem, 1. Sam. 26. 10 Petrus Apostolus exsecratus est Simonem Magum volentem pecuniâ emere potestatem conferendi Spiritum Sanctum, Act. 8. v. 20. Sic Paulus exsecratur eos qui non diligunt Dominum Jesum, 1. Cor 16. 22. *Si quis non amat Dominum Iesum Christum, esto anathema, maran-atha.*

Sunt ergo imprecationes, maledictiones seu exsecrationes aliquando licitę, sed cum his conditionibus: 1. Si mala imprecemur iis quibus Deus ea denunciat, nempe hostibus Dei. 2. in causa Dei, sine privato odio

A & cupiditate vindictæ. 3. cum conditione si sint insanabiles. 4. sic tamen, ne exitio eorum lætemur, sed tantùm gloriæ Dei vindicationem & Ecclesiæ liberationem expetamus.

Ab his distingui debet *imprecatio seu exsecratio impia atque injusta*, quæ fit ex odio & vindicta privata in perniciem proximi, & quâ Deus quasi carnifex statuitur & exsequutor pravarum cupiditatum hominis odio & desiderio vindictæ flagrantis.

Quæritur, *An liceat fideli contra seipsum precari & sibi ipsi malum imprecari & optare aut seipsum devovere aliorum causâ?* Et videtur licere, quia Moses petivit deleri à Deo ex libro vitæ, ut Israëlitis parceretur, Exod. 32. v. 32. Et Paulus Apostolus optavit ipse anathema esse separatum à Christo, pro fratribus cognatis suis secũ-
B dùm carnem, potiùs quam ipsi persisterent in ea cœcitate & pertinacia quâ detinebantur, Rom. 9. 3. Job maledixit diei ortus sui Job. 3. 1. & sequentibus.

RESP. Nemine licet salvâ pietate sibi ipsi ad redimendam aliorum, quantumvis charissimorum, salutem, imprecari æternum exitium & expunctionem è numero eorum qui grati sunt Deo, cùm fieri non possit, quin tunc transeat in castra inimicorũ Dei. Quod verò Mosen & Paulum attinet, utriusque oratio non simpliciter intelligenda, sed cum conditione, si fieri possit, si Deo placebit & videbitur: sic ut sentẽtia Mosis sit; O Jehova, dele me potiùs de libro vitæ, si fieri possit, quàm ut populum perdas & tuum inde nomen inter Gentes blasphemetur. Ita Moses suam salutem posthabuit gloriæ Dei. Sic etiam Paulus optatũ suum
C proposuit, sed cum intellecta conditione: expetivit enim se unum potiùs, si fieri posset, æterna felicitate, quâ cum Christo habiturus erat privari, quàm omnes Israëlitas à gratia excludi, & inde nomen Christi, ac gloriam Dei in discrimen vocari. Utriusq; oratio profecta est ex fide nõ vulgari, sed eximia per charitatem itidem singularem & eximiam agente: quia uterq; ut singulari excellentia fidei & cognitionis Dei donatus fuit, ita sensu charitatis singulariter excellentis anathema fieri optavit pro populo Israëlitico. Uterque etiam votum illud & optatum facere potuit, in quo ex cognitione eminentissima zelus pro gloria Dei, & amor in fratres ferventissimus arsit, hac ipsa ὑπερβολῇ verborum vix exprimendus. Quos sanè ut reipsa imitari nobis non datum, ita & verbis nefas.

D

Ex subjectis locis precatio ad Deum rursus vel *privata* est, vel *publica*.

Precatio ad Deum privata, est quam quivis sive separatim & solus facit ubicunque locorum, sive cum aliis, & inprimis cum familiâ suâ domi, aut in quocunque loco privato.

Sic fideles domi suæ, in cubiculis suis aut ubicunque locorum, & olim precati sunt, atque etiamnum precantur, Matth. 6. v. 6.

Quod si in precatione privativa plures sint conjuncti, absente ministro Ecclesiæ, potest aliis voce præire etiam laicus, veluti paterfamilias aut alius.

Nec solùm togati, sed etiam milites precationis ad Deum officio olim defuncti sunt & defungi debent religiosè. Exemplo est *Centurio* Matt. 8. 5. & alter Cen-
E turio Act. 10. 1. 2. 3. *Legio Christiana* in castris Marci Antonini Philosophi Imperatoris, ut ipse refert in epistola ad Senatum Romanum, quæ exstat in operibus Justini Martyris paginâ septuagesimâ nonâ.

Milites item in castris Constantini Magni, qui illis precandi disciplinam tradidit, ut memorat Eusebius in oratione de laudibus Constantini Magni, pagin. nongentesimâ quadragesimâ octavâ: & brevem formulam precandi præscripsit quam manè & vesperi

Digitized by Google

dicerent. Eam recitat Eusebius libro quarto de vita Constantini, paginâ nongentesimâ sextâ.

Theodosius Magnus Imperator prælium initurus contra Eugenium & Arbogastum, insomnem noctem precum continuatione transegit, & magis orando, quàm feriendo pugnavit, ut Augustinus scribit quinto tomo, lib. 5. de Civitate Dei, capite vigesimosexto.

Precatio ad Deum publica, est quam cœtus fidelium in Christi nomine congregatus publicè facit, vel Pastore Ecclesiæ, vel presbytero vel diacono præeunte voce clarâ seu exhortatione & exemplo.

De publica præcatione quæritur. I. *An in publico loco coram aliis precandum?* II. *An in certa Gente & urbe?* III. *Cujus sit in publica precatione voce aliis praire?*

Quòd ad *primam quæstionem* attinet, videtur non esse in publico coram aliis precàdum, ex Matth. 6. v. 5. & 6.

Sed respondemus ad quæstionem; Esse etiam in publico loco precandum.

I. Quia in omni loco id faciendum, 1. Tim. 2. 8.

II. Quia Christus ipse in publico coram aliis precatus est. Johan. 11. 41. & cap 17. Et fideles alii in veteri & novo Testamento.

III. Quia publica multorum precatio est efficacior privatâ, Matth. 18. v. 19.

Quod verò attinet verba Matth. 6. vers. 5. & 6. in iis Christus non simpliciter, sed comparatè loquitur; potiùs; in conclavi occluso privatim orandum, quàm appetendam hominum frequentiam, quæ nos orantes videat.

Ad *secundam quæstionem* responsio: In veteri quidem Testamento in una gente, & uno tantùm certo loco ad publicum cultum & invocationem Dei fideles conveniebant, Johan. 4. v. 20. Act. 8. Sed in novo Testamento locorum discrimen sublatum est, sic ut quovis in loco fideles convenire possint ad fundendas ad Deum communes preces, Johan. 4. v. 21. 1. Timot. 2. 8. Damnandæ igitur votivæ peregrinationes Romam ad ad sepulcrum Petri & Pauli, &c.

Ad *tertiam quæstionem* responsio: Ex veteri Ecclesiæ disciplina etiam diaconi possunt & Presbyteri in precibus publicis cœtui voce præire. Nam ad diaconum quoque pertinet officium precum, ut & ad Presbyterum, ut docet Isidorus Hispalensis Episcopus in epistola ad Ludifredum, & repetit confirmatque Jus Canonicum, canone Perlectis.

Soli autem ii qui Ecclesiastico ministerio funguntur, in publicis precibus possunt præire voce vel exhortatione ad precandum. Sic enim fert mandatum Dei: Sic in veteri Testamento Sacerdotes & Prophetæ fecerunt, ut ostendit exemplum Mosis, Exod. 15.

Huic assertioni non obstat, quod Salomon, licet adstante Summo Sacerdote, preces publicas pro populo fudit, 1. Reg. 8. Nam Salomon semel tantùm id fecit, idque extraordinariè ut Propheta Dei extraordinarius. Idem de Josaphato statuendum, 2. Chron. 20. v. 5. & sequentibus.

Quapropter rex Azaria, qui & Huzzias dictus, cùm Sacerdotii munus invaderet, à Deo leprâ percussus, ideoque hominum consortio exclusus est, 2 Reg. 15. 5. & 2. Chron. 26. 16 & sequentibus.

Ex *adjuncto tempore* precatio vel *diurna* est, vel *nocturna*: item vel *matutina*, vel *vespertina*: item *ante pastum & post pastum*: item *ante & post negotii alicujus tractationem*. Psalm. 22. 3. & 42. 1. 9. & 55. 17. 18. & 77. 3. & 119. v. 147. & 5. 4. Jacob. 4. 15.

Quæritur de tempore precationis I. *An semper & continuè & sine intermissione orandum?* Videtur affirmandum simpliciter: quia Christus dicit Luc. 18. 1. *oportere nos semper orare, nec segnes esse.* Et Paulus 1. Thessal. 5. 17. *Sine intermissione orate.*

A RESP. Cavendum est ne simpliciter accipiatur, quod secundùm quid dictum est. Christus enim & Paulus non hoc sibi volunt, ut nihil aliud unquam faciamus, quàm precemur, atque ita prætextu precationis alios labores vocationis nostræ omittamus & negligamus, ut fecerunt Messaliani seu Euchetæ hæretici, qui tantùm orabant, & opinabantur, Monachis non licere vitæ sustentandæ causâ aliquid operari, de quibus Augustinus de hæresibus ad Quodvult Deum cap. 57. Sed hoc volunt Christus & Paulus, nullo die intermittenda certa tempora orandi; in quacunque necessitate esse precandum Deum.

Quæritur II. *An certa hora canonica in precibus observanda?*

B RESP. Neque iisdem, neq; totidem horis omnes Ecclesiæ aut fideles omnes obstringi debent. Sed ex cujusque Ecclesiæ prudenti judicio & deliberatione constituendum est, quot horis & quibus preces publicæ fieri debeât. Privatæ verò preces possunt fieri à singulis fidelibus, quotiescunque voluerint, seu potius quotiescunque Spiritus Dei autor precum os impulerit ad invocationem Dei, etiam singulis horis.

Adhæc precationis religiosæ vel *præscripta est divinitus formula*, vel *libera* est.

CAPUT XVII.

C
In quo de Oratione Dominica.

OMNIUM optima & perfectissima formula precationis est *Oratio Dominica*.

ORATIO DOMINICA, est quâ Dominus noster Jesus Christus ipsemet nos docuit, divino planè artificio constans. Matth. 6. v. 9. & seqq. Luc. 11 2. & seq. his verbis: ΠΑΤΕΡ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου. Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου. Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον. Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ
D ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

PATER *noster, qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum. Veniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, ita etiam in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem; sed libera nos à malo. Quia tuum est regnum, & potentia, & gloria in secula. Amen.*

Orationis Dominicæ quatuor sunt partes:

Exordium, Propositio petitionum, confirmatio & Epilogus.

Exordium non tàm captans, quàm commendans benevolentiam Dei erga nos, & nos ad attentionē excitans & docilitatem, est tale: PATER NOSTER,
E QUI ES IN COELIS: quo nos uti vult Christus Doctor noster, ut Deum debito honore & reverentiâ & cum certâ exauditionis fiduciâ invocemus.

Exordii hujus duæ sunt partes: *compellatio veri Dei, & ejusdem descriptio.*

Compellatio docet quem debeamus invocare, nempe *Patrem nostrum*. 1. Chronic. 29. 10.

Pater noster est Deus. Est autem Pater duplici respectu:

Primò, respectu Christi, quia illum genuit ex se.

Secundò, respectu nostri. 1. Quia nos elegit ab æterno in Christo, & prædestinavit quos adoptaret in filios per Jesum Christum, Ephes. 1. v. 4. 5.

2. Quia

2. Quia nos creavit ad imaginem suam, Luc.3.38. *Adam fuit Dei*, nempe filius: non simpliciter quia eum Deus creavit; nam etiam cœlum & terram, stellas boves, oves & alia omnia creavit; sed quia creavit ad imaginem suam.

3. Quia nos redemit ex tyrannide diaboli ac recepit in gratiam, adoptavitque in filios, ex malis servis diaboli bonos sibi filios faciendo per Christum Mediatorem.

4. Quia nos regenuit per Spiritum Sanctum sermone veritatis Jaco.1.18.1.Pet.1.v.3.4.23.

In precibus verò Patrem nominamus his de causis.

1. Ut oraturi discernamus nostram invocationem ab infidelium precibus, convertentes nos ad hunc Deum, qui se in Filio suo Jesu Christo patefecit.

2. Ut indicemus, nos invocare Deum in nomine Christi, in quo nos elegit, per quem nos ad imaginem suam creavit, per quem in filios adoptavit, & pater noster factus est: preces nostras non dignitate aliquâ nostrâ, non meritis nostris niti, sed Christi patrocinio fundatas esse. Hoc igitur nomen blandum admonet nos præcipuorum beneficiorum Dei, nimirum electionis nostri ad vitam æternam, creationis ad imaginem Dei, adoptionis in liberos.

3. Ut excitetur augeaturque in nobis filialis amor, reverentia seu timor Dei, humilitas & patientia, quæ sunt optimæ ad bene precandum & ad perseverandũ in precibus præparationes. Accenditur enim ad amorem, qui cogitat se patrem adire, ut cum eo de rebus sibi necessariis colloquatur. Concipit timorem & reverentiam qui cogitat sibi patrem alloquendum. Humilitatem declarat qui perpendit sibi cum patre negotium esse. Patienter sibi exspectanda bona optata censet, qui cogitat, se ea à patre petere, 1.Pet.1.v.17. Malach.1.v.6. Quapropter qui in peccatis persistunt, mendaciter dicunt, Pater noster: quia se non gerunt ut filios Dei decet. Qui Deo non obtemperant præcipienti, orantes non exaudiuntur ab eo.

4. Ut hac ipsa blanda compellatione audientiam impetremus & exauditionem precum: quò pertinent omnia illa loca in Psalmis & Prophetis, in quibus audientia & exauditio precum imploratur, veluti Psalm. 7.2.3. *Dicta mea auribus percipe Iehova, considera meditationem meam. Attende voci clamoris mei, Rex mi, & Deus mi: nam apud te orationem habeo.*

5. Ut precemur eum multò certiore obtinendi quod petimus fiducia, firmiter statuentes nos à Deo veluti à Patre propitio exaudiri, quia nos in filios adoptavit, quia Christi membra sumus: quia ipsum per Christum invocamus, *quia non accepimus Spiritum servitutis admetum, sed Spiritum adoptionis, per quem clamamus Abba, id est Pater*, Rom. 8. v.15. *qui una sublevat infirmitates nostras, quid enim precemur ut oportet, non novimus: sed ipse Spiritus interpellat pro nobis suspiriis inenarrabilibus.* Ergo Patris tam blandum nomen fiduciam exauditionis & spem adeptionis bonorum quæ ab ipso petimus in nobis generat. Nam ut admonet Magister & Servator noster Christus, Matt.7.11. Si terreni patres cum mali sint, non possunt tamen filiis suis bona negare, nec eos dimittere inanes sustinent, nec venenum porrigunt illis pro pane: quantò plus beneficentiæ à cælesti Patre exspectandum est, qui non tantùm summè bonus est, sed ipsa etiam bonitas, quique multò meliùs novit quid nobis necessarium & utile sit, quam terreni parentes norant quid liberis ipsorum necessarium sit & expediat?

Unus idemque Deus, est Pater noster & Dominus noster. Pater, clementiâ: Dominus, disciplinâ. Pater potestate blandâ: Dominus, severâ. Pater diligendus pie: Dominus timendus necessariè.

A 6. Ut Deum profitendo *Patrem*, gratias agamus ei pro beneficiis nobis ex paterno amore exhibitis, & laudemus bonitatem Dei, qui Pater appellari dignatur à vilissimis servulis. Vide Chrysost. in Psal.150. & August. libro secundo de sermone in monte, cap.18.

NOSTRUM autem Patrem dicere jubemur ad testandam fidem in Deum, ad declarandam charitatem in ipsum & proximum, ad fovendam spem in Deo, ad consolationem nostram, hoc est, ut pluribus verbis explicemus.

1. Ut accessus noster per preces ad Altissimum sit intrepidus, nimirum ut per fidem intrepidè & familiariter ad eum implorandum invitemur, excussa ex animis nostris omni anxietate. Sic enim fideles apud se ratiocinatur; Pater noster est, Ergo invocemus eum

B intrepide. Jes.64.1.2. *Intuere è cœlis, & vide ex habitaculo sanctitatis tuæ & ornatus tui: ubi est zelus tuus, & maxima potentia tua? fremitusne viscerum tuorum & misericordia tua erga me continerent sese? Tu enim Pater noster es, quamvis Abraham nesciturus nos, & Israel non agniturus esset nos: tu Iehova pater noster es, vindici nostro à seculo nomen est tibi.*

2. Ut declaremus charitatem in Deum ut liberi, & in proximos nostros ut fratres & sorores, ne aliis neglectis, tantùm se quisque curet; ac proinde ut cogitemus, non pro nobis tantùm, sed pro cæteris etiam hominibus orandum esse, præsertim pro iis, qui nobiscũ sunt membra in corpore Christi, fratres & sorores, & filii ac filiæ ejusdem Patris in cœlis, & iisdem bonis indigent, quibus & nos indigemus, ac proinde tam illis quàm nobis imploranda: & ne divites ac nobiles se ex-

C tollant supra cæteros & contemnant pauperes & obscuros, neve pauperes & inferioris conditionis homines spernant opulentos & nobili genere natos, cum in hac precatione fateantur se pro fratribus Christianos omnes agnoscere, quorum omnium est unus idemque Pater: & ne irâ, odio & invidiâ præditi simus adversus alios qui eundem nobiscum Patrem habent, sed ut iram, odium & invidiam deponamus, fugiamusque; & concordiam, unitatem ac pacẽ cum aliis colamus, tueamurque alioquin non rectè Deum vocaremus Patrem nostrum, quum debeat eorum, qui unũ Patrem communiter invocant esse cor unum & anima una.

3. Ut spem in Deo alamus & foveamus, futurum ut accipiamus quę petimus, ac proinde animosiùs precemur, cogitantes totam Ecclesiam ipsumque Mediato-

D rem ut fratrem nostrum nobiscum orare.

4. Ut nos consolemus, quum Deus sit noster Pater, nos esse ipsius filios & filias hæredesque, ac fratres cohæredesque Christi, Rom.8.v.15.16.17. nos Deo curæ esse ut filios, ac etiamsi terrenam hæreditatem non habeamus, habere tamen certò cœlestem: nos cœlesti hæreditate privari non posse, etiamsi bonis terrenis omnibus spoliaremur: nobis nihil defuturum quod ad hanc futuram vitam necessarium est: nobis non magnopere lugendum si privati simus terrenis parentib. & amicis, quum immortalem Patrem in cœlis habeamus, qui nunquam nos deseret: pro unoquoque nostrûm etiam alios fideles orare; nam dum singuli orãt pro omnibus, sequitur quòd omnes orent pro singulis: ita omnes omnino fideles ubicunque sunt terrarũ,

E pro me, pro te, pro quolibet nostrûm orant, quæ sanè magna est utilitas, magna consolatio; unde consequitur precationem generalem omnium pro se invicem esse meliorem & utiliorem precatione speciali uniuscujusque pro sè tantùm concepta.

Hactenus est prima exordii pars sequitur secunda.

Quæ est *descriptio Dei* quem comprecamur, his verbis

bis comprehensa. *Qui es in cœlis.* Similis est Psal.123.1. *Ad te attollo oculos meos ô tu qui sedes in cœlis.*

Deum esse in cœlis, significat esse summè excelsum & omnipotentem, & Rectorem universitatis qui possit nobis dare ea quæ ab ipso petimus.

Deus quidem ubique est, Jerem.23.23,24. Esa 66.1. sed cœlum est velut ordinarium Dei palatium, in quo ejus solium est, & præcipua Dei gloria apparet: quia magnificentiùs se patefacit Deus in cœlo Angelis & beatis animis, Psalm.115.16. *Ipsi cœli, cœli sunt Iehovæ, terramq; quam dedit filiis hominum.*

Additur verò, *qui es in cœlis*, propter subjectas causas:

1. Ut admoneamur, sursum cor nobis habendum, & nihil nisi cœlestia cogitanda cùm adorandum accedimus, ac proinde quum Deum invocamus animos nostros è terra sursum elevem' ad cœlos, Ps.25 & 121.

2. Ne quid de Deo carnale aut terrenum cogitemus, néve eum moduli nostri metiamur captu, ne humiliùs de ipso aliquid sentientes, in obsequium voluntatis nostræ redigere ipsum velimus, sed potius cum timore & reverentia suspicere discamus majestatem ejus gloriosam, Psalm.8.2. *Qui ponis decorem tuum supra cœlos.* quasi dicat, Potentia, laus, gloria, magnificentia tua elucet etiam in cœlo, cum omnium sanctorum Angelorum admiratione, non tantùm in terra.

3. Ut excitetur confirmeturque nostra in Deo fiducia, sic ut ab ejus omnipotentia, quæcunque animo & corpori nostro sunt necessaria, exspectemus.

4. Ut cum humilitate & vera reverentia Deum precemur sicut Ecclesiastes ait cap.5.2. *Ne acceleres ore tuo, & cor tuum ne festinet proferre quicquam coram ipso Deo: nam Deus ipse in cœlis est, tu autem super terram; idcirco sunto verba tua pauca.*

5. Ut memores simus Deum nostrum cœli & terræ dominium tenere, ubiq; adesse, arbitrio suo regere & dispensare omnia, & invocantes audire atq; juvare.

6. Ut discernamus inter Patrem cœlestem & patrem terrenum. Ille æternus est, hic mortalis. Unde quantò cœlum est excelsius terrâ, tantò præstat cœlestis terreno & adhuc magis.

7. Ut admoneamur, nos non ad hujus mundi, sed cœli societatem pertinere, hoc est, ad adoptionis familiam quæ est in domo superna Patris cœlestis, Hebr.12.22,23.

8. Ne adorationem Dei ad locum aut rem ullam in terra dirigamus, præter ipsius mandatum.

9. Ut intelligamus, magno clamore opus esse, si à Deo exaudiri volumus cum nos in profundo terrarũ, ille in summo cœlo sedem habeat. Clamor autem iste non corporis, sed cordis: non vocis, sed desiderii est.

10. Ut admoneamur, in hac peregrinatione terrena nos auxilio egere è cœlo.

11. Ut admoneamur cœlestem vitam nobis agendam, & non in terris, sed in cœlis patriam & hæreditatem nostram esse quærendam, quia Pater noster est in cœlis.

Tantum de exordio orationis Dominicæ: sequuntur petitiones.

Petitiones orationis Dominicæ sunt sex; è quibus tres priores pertinent immediatè *ad gloriam Dei*: tres posteriores *ad nostram necessitatem.*

Ordo petitionum orationis Dominicę est sapientissimus & præclarissimus. Nam quum simus ideo conditi, & in hoc mũdo collocati, ut Dei Summi boni nostri, cujus communione & fruitione beati sumus, nomen sanctificemus, & ejus sanctificationem rebus aliis omnibus præferamus, etiam posthabita propriæ vitæ & gloriæ nostræ ratione, & ante omnia expetamus; ideo sapientissimè primùm omnium jubemur petere ut nomen Dei sanctificetur. Atq; hæc demum vera est votorum omnium moderatio, si Dei gloriam ita expetimus, ut reliqua omnia locum ei cedant. Hoc ipsum, quod nos primo loco & ante omnia petere Christus jussit, ipsemet fecit, & in eo quod præcepto præscripsit, exemplo quod imitaremur, nobis præivit, & unâ Dei Patris gloriâ contentus, reliqua omnia pro nihilo duxit. Johan.12. v.27. *Nunc* (inquit) *anima mea turbata est, & quid dicam? Pater, serva me ex hac hora: sed propterea veni in horam hanc. Pater glorifica nomen tuum.*

Quoniam vero nomen Dei sanctificari non potest nisi ubi Regnum Patris cœlestis viget; Nam ubi regnum diaboli, regnum peccati & Antichristi obtinet, ibi nomen Dei ignominiâ afficitur: ideo secundo loco adventus regni Dei petitur.

Et quum regula sanctificationis nominis divini sit, non nostrum arbitrium vel opinio, sed sola voluntas Dei in verbo ipsius nobis revelata: ideo necessariò tertio loco petimus, ut voluntas Dei fiat.

Sed quia nomen Dei non sanctificant & celebrant qui mortui sunt vel spiritualiter vel corporaliter, sicut dicitur Psal.115.17. *Non mortui laudabunt te Domine, neque ulli descendentes in infernum:* ideo panem vitæ spiritualis & corporalis quarto loco petimus.

Quandoquidem verò innumeris vitiis & modis deficimus in sanctificãdo nomine Dei & peccatis nomen Dei contumeliâ afficimus: ideo necessario quinto loco remissionem peccatorum à Deo petimus.

Denique ne deinceps ullum peccatum vel Satanas nos impediat vel avocet à sanctificatione nominis divini; sed ut constanter usque ad finem in sanctificatione nominis divini perseveremus, victis & superatis omnibus impedimentis: ideo ultimo loco petimus, ne Deus nos inducat in tentationem, sed nos à malo illo liberet. Vidésne, quàm divinus sit petitionum istarum ordo?

Deinceps igitur petitiones hoc ipso ordine expendemus.

Qualibet autem petitione precamur bonum aliquod & deprecamur malum oppositum: Proinde religiosè considerandum & attendendum, quodnam bonum expetamus & quod malum deprecemur. In cujuslibet petitionis expositione etiam indicari potest qui nam homines frustra eâ utantur. Sed nos copiolam expositionem relinquimus.

PRIMA PETITIO est: *Sanctificetur nomen tuum:* quâ postulamus nominis divini, quod quidem in seipso sanctum est, adeo ut nihil possit ei addi sanctitatis, sanctificationem apud nos, & in nobis, & ablationem omnium rerum, quibus nomen Dei prophanatur & blasphematur, cujusmodi sunt, infidelitas, hæreses, idololatria, & vita impia & quæcunque sanctificationi nominis divini opposita sunt.

Sanctificatio nominis divini, est exaltatio majestatis, sapientiæ, bonitatis, potentiæ, justitiæ, misericordiæ & aliarum virtutum Dei, Psal.35.27. *Cantabunt & lætabuntur, qui delectantur justitiâ meâ, dicentq; jugiter; magnificetur Iehova, qui delectatur pace servi sui.* Et Psal.40.17. *Gaudeant & lætentur in te omnes quærentes te; ac dicant jugiter, magnificetur Iehova, amantes salutis tuæ.* Et 70.5. idem repetitur: Nam per *nomen Dei* in hac petitione intelligitur majestas, sapientia, bonitas, justitia, potentia Dei, atque adeò ipsemet Deus.

Sanctificatur autem nomen Dei, tum à *Deo ipso:* tum à *creaturis ipsius.*

A Deo ipso per patefactionem sui & editionem documentorum suæ sapientiæ, bonitatis, misericordiæ, clementiæ, justitię, veritatis, potentię in operibus ejus lucentis Joh.12.28. *Pater glorifica nomen tuum: Venit ergo*

voce

Digitized by Google

voce è cælo, dicens, Et glorificavi & rursus glorificabo. Ezech. 36.23. Vt sanctificem nomen meum maximum quod prophanatum fuit in Gentibus, quod prophanatis in medio earum, ut sciant gentes me esse Iehovam, dictum Domini Iehovi, quum sanctificabo me in vobis ante oculos earū. Exod. 9.16 Propterea feci ut exstares, ut ostendam in te potentiam meam, & ut enarretur nomen meū in tota terra. Et c. 14.18. Et experientur Ægyptii me esse Iehovam, quum glorificabor in Pharaone, in curribus ejus, & in equitibus ejus. Ps. 115.v.1. Non nobis, Iehova, nō nobis sed nomini tuo da honorem propter benignitatem tuam, propter fidem tuam. Psal. 67. Deus gratiam facit nobis, & benedicat nobis, illustret faciem suam erga nos maximè. Vt agnoscamus in terra viam tuam, in omnibus gentibus salutem tuā. Celebrent te populi Deus, celebrent te populi omnes. Lætentur & cantent nationes: quum iudicabis populos rectè & nationes ipsas in terra deduces potentissimè. Celebrent te populi Deus, celebrent te populi omnes. Terra dante proventum suum benedicat nobis Deus, Deus noster. Benedicat nobis Deus, & revereantur eum omnes fines terræ. Ps. 145.v. 4,6,7,8,9,10,11,21. Generatio generationi laudibus commendet opera tua, prout hæc indicant omnimodam potentiam tuam. Et robur mirabilium tuorum opetum prædicent: prout singula magna gesta tua enarraturus sum. Memoriam amplæ bonitatis tuæ eructent, & justitiam tuā cantent: gratiosum & misericordem Iehovam esse, longanimem & magnum benignitate, bonum esse Iehovam omnibus & misericordiā ejus in omnibus operibus ejus. Celebrent te Iehova omnia opera tua, & quos benignitate prosequeris benedicant tibi: gloriam regni tui prædicent, & potentiā tuam eloquantur. Laudationem Iehovæ eloquatur os meū: & benedicat omnis caro nomini sancto ejus, in seculū & sempiternum. Ps. 57.v.6.& 17. & Ps. 108.v.6,7. Exultare supra cælos, ô Deus: & super totam terram gloriā tuā: ut liberentur dilecti tui, serva dexterā tuā & exaudi me. Psal. 9.v.17. Notum se fecit Iehova judicio quod exercuit, quum suo ipsius facto illaqueatus est improbus: rem meditandā summè. Ps. 115.1. Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriā. Ezech. 20.v. 41. Cum odore grato acceptos habebo vos, quando eduxero vos ex populis & congregavero vos ex regionibus in quas dispersi fueritis: & sanctificabo me in vobis ante oculos ipsarum gentium. item c. 38,16,23 Jesa. 5. v.16. Et exaltatur Iehova exercituum judicio suo: & Deus fortis sanctissimus sanctificatur justitia. Et c. 64.6. Quemadmodum conflagrante igne cremia, aquarū bullas excitat ignis, ut notum faceres nomen tuum hostibus tuis, à facie tua gentes contremiscant.

Inprimis facit id Deus in hac vita, patefaciendo se in Christo in mundo universo, docendo nos vias suas Psalm. 25. 4. & vocando nos ad agnitionem Christi 2. Thessal. 1. v. 11, 12.

Plenè verò sanctificabit Deus nomen suum in extremo illo die, quum Christus judex vivorum & mortuorum venerit. 2. Thes. 1. 10.

A creaturis Dei sanctificatur nomen Dei quum illæ majestatem & beneficentiam divinam testantur ac celebrāt, omnes suo modo sibiq; congruente. Psal. 103.22. Benedicite Iehovæ omnia opera ejus in omnibus locis dominationis ejus, & 104.31. Sit honor Iehovæ in seculum, lætetur Iehova in operibus suis. & 145.10. celebrent te Iehova omnia opera tua.

Iisque tum *ratione carentibus*, ut cælo, stellis, aquis, meteoris, terra, nascentibus è terra, bestiis denique, Ps. 148. à v. 3. usq; ad undecimum: Laudate eum Sol & Luna, laudate eum omnes stellæ lucidæ. Laudate eum cæli calorum, & aquæ quæ supra hoc cælum sunt. Laudent nomen Iehovæ, quia ipso præcipiente illicò creata sunt, Quæ stabilivit in sempiternū, in seculum: quibus decretum dedit quod nullum transgrediatur Laudate Iehovam terrestria: cete & omnes abyssi: Ignis & grando, nix & exhalatio: ventus turbineus efficiens verbum ejus: Ipsi montes, & omnes colles: arbores fructiferæ omnesque cedri: Ipsæ bestiæ, & omnia jumenta: reptilia, & aves alatæ. Psal. 8. & 19. & 97.6. Jes. 43.20. Glorificabit me bestia agri, dracones & ululæ.

Tum à rationalibus creaturis, *Angelis* & *hominibus*. De Angelis dicitur Psalm. 103.20,21. Benedicite Iehovæ angeli ejus: valentissimi robore, efficientes verbum ejus, auscultantes voci verbi ejus. Benedicite Iehovæ omnes exercitus Iehovæ, ministri ejus facientes placitum ejus. Et Psalm. 148.2. Laudate eum omnes Angeli ejus, Laudate eum omnes exercitus ejus. Jes. 6. v. 2, 3.

Ab hominibus verò sanctificatur nomen Dei tum in cælo jam triumphantibus, Apocal. 4. v. 10, 11. & ca 5. v. 13, 14. & c. 6. v. 9, 10. & c 7. v. 9, 10 & c. 18. v. 20. & capite 19. primis versibus octo.

Tum à nobis adhuc militantibus in terra sanctificatur nomen divinum, tum *communiter*, sive in Ecclesiasticis cœtibus à ministris Ecclesiæ & plebe Ecclesiastica, sive in politia civili à Magistratu & subditis, sive in Oeconomiis à patribus & matribusfamilias & reliqua familia tota: tum *singulariter*, à quolibet fidelium pro se.

In Ecclesiasticis cœtibus sanctificatur nomen Dei à ministris Ecclesiæ, quum illi doctrinam & disciplinam Ecclesiæ ex præscripto Dei administrant. A plebe Ecclesiastica, quum exhibet cultum Deo debitum in auscultatione verbi divini, Sacramentorum perceptione, precibus & gratiarum actione ad Deum, eleemosynarum distributione, &c. In politia civili sanctificatur nomen Dei à Magistratu per legum exsequutionem: à subditis per debitam obedientiam.

A quolibet fideli singulariter *verâ fide* & *bonis operibus*.

Verâ fide nomen Dei sanctificamus, quum Deum ipsiusque opera rectè agnoscimus, promissionibus ejus credimus, & in ipso omnem fiduciam collocamus, & in ipso collocatam liberè & intrepidè profitemur, certò statuentes, nos propter solius Christi meritum servari, Num. 20.12. Jes. 8.13. Iehovam exercituum ipsum sanctificate.

Bonis operibus nomen Dei sanctificamus, tum rectè colendo Deum, inprimis glorificatione & prædicatione virtutum & operum ejus. Psal. 71.8. Impleatur os meum laude tuâ, toto die gloriâ tuâ. Jes. 29.23. Nā quum videbit natos suos, opificium manuum mearum in medio sui, sanctificantes nomen meū: tum sanctificabunt sanctum Iacobi, & Deum Israëlis expavescendū prædicabunt. 1. Pet. 2.9. Vos autem genus electum, regale sacerdotiū, gens sancta populus quem sibi Deus ut propriū vendicat, ut virtutes prædicetis illius qui vos vocavit è tenebris in admirabilē suam lucem: tum virtutis studio, idq; ad hunc finem, ne sanctissimum nomen Dei propter nos contumeliâ afficiatur, sed potiùs ut alii videntes nostra bona opera glorificent Patrem nostrū cœlestem.

Rursus sanctificari nomen divinum à nobis debet tum *in spiritu*, tum *in corpore nostro*. 1. Cor. 6.20. Nam empti estis pretio: glorificate igitur Deum in corpore vestro, & in spiritu vestro quæ sunt Dei.

Idq; tum *in tota vita*, sive res nobis sint secundæ, sive adversæ; sicut Jobus sanctificavit nomen Dei in mediis calamitatibus Job. 1. 21, 22. Nudus exivi ex utero matris meæ, & nudus redibo illuc, Iehova dedit, & Iehova recepit: sit nomen Iehovæ benedictum. In hoc toto non peccavit Iob, neque attribuit insulsitatem Deo. Et c. 2. 10. Scilicet bonum acceperimus à Deo, & malum non acciperemus? 1. Pet. 3. v. 14, 15. Sed si quid perpetiamini propter justitiam beati tamen estis. Cæterùm timorem eorum ne timete neque turbamini: sed Dominum Deum sanctificate in cordibus vestris.

Tum *in ipsa morte*, Job. 13. ver. 15. Si occideret me non sperarem? ac præsertim propter Christum: quâ ratione morte glorificant Deum tam infantes, sicut infantes Bethlehemitici, qui quum Christus ad necem ab Herode quæreretur occisi sunt, Matth. 2. quàm adulti, sicut de Petro Apostolo legitur. Joh. 21. 19. Hoc autem dixit, significans, quâ morte glorificaturus esset Deum.

Cæterum hæc petitio prima ponitur, ut sciamus quodnam primum & præcipuum omnium votorum nostro-

Digitized by Google

nostrorum esse debeat, & quò dirigẽda sint omnia nostra desideria, cogitata, dicta & facta, imò & quæcunq; eveniunt nobis læta ac tristia, atque adeò tota vita nostra & mors ipsa corporalis. Sanctificatio enim nominis divini ante omnia est expetenda: eadem scopus est desideriorum, cogitationum, sermonum & operum Christianorum omnium, & omnium bonorum & malorum quæ nobis accidunt: hæc si fuerint in scopum illum directa, non facilè aberrabunt.

Sensus igitur primæ petitionis est: Hoc primum est & principale votum atque summum desiderium nostrum, ut nomen & gloria tua exaltetur & emineat super omnia in cælo & in terra, Psal. 72 19. *Et benedictum nomen gloriæ ejus in seculum: impleaturq; gloriâ ejus tota terra.* Et Psal. 67. 2, 3, 4, 5, 6. *Deus gratiam faciat nobis & benedicat nobis, illustret faciem suam erga nos maximè: Ut agnoscamus in terra viam tuam, in omnibus Gentibus salutem tuam. Celebrent te populi, Deus: celebrent te populi omnes. Lætentur & cantent nationes: quum judicabis populos rectè, & nationes ipsas in terra deduces potentissimè. Celebrent te populi, Deus: celebrẽt te populi omnes*: ut tu magnificeris in omnibus operibus tuis.

Sanctificare igitur inter nos, dando ut nomen tuum per universum orbem inclarescat & adoretur: dando nobis agnitionem tui verã, & vivam fidem in te & charitatem erga te & proximũ, spem patientem, &c. Sanctificare inter nos conservãdo & liberando nos ab hostibus & malis omnibus, & ostendendo potentiam tuã in hostibus tuis, ut olim in Pharaone. Sanctificare inter nos dando nobis ut totam vitam nostram, omnia nostra cogitata, desideria, dicta & facta atq; adeò omnia nostra & nos ipsos impendamus ad tuam gloriam & laudem. Da ut te sanctificemus nõ tantùm in rebus lætis, sed etiam in morbis & aliis calamitatibus. Sanctificare in vita & morte nostra. Effice in nobis quicquid novisti nomini tuo fore honorificum. Econtrario autem abige aut impedi omnia illa quibus nomen tuum prophanatur, eradica ex cordibus nostris omnem infidelitatem, hæresin, idololatriam; coërce peccata, propter quæ nomen tuum blasphematur inter Gentes: deficiat quæso malum improborum Psal. 7. v. 10. convelle maleficia sive servatis adhuc, sive perditis improbis. Largire quemadmodũ tu unus es omnium gloria, ita nullus de se glorietur, sed suam agnoscentes indignitatem tuamq; munificentiam, in te glorientur omnes, quæ sola est vera gloria.

Hæc de prima petitione.

SECVNDA PETITIO est: *Veniat regnum tuum.* Hac petimus regni Dei advẽtum: & è contrario destructionem atq; abolitionem regni Satanæ, peccati, Antichristi & denique mortis.

Regnum Dei quod venire petimus, est quo solus Deus regnat & dominium exercet.

Estque duplex: *Vniversale* vel *speciale*.

Vniversale regnum Dei, est quod Deus in toto mundo exercet in universas creaturas, potentiam suam declarans in movendis vel coërcendis omnibus in conservandis illis quas vult cõservare & destruendis quas vult destruere. Hoc regnũ usitatè dicitur *regnum potentiæ Dei.*

Speciale regnum Dei, est quod Deus in Ecclesia sua exercet in creaturas rationales, Angelos & homines.

Estque duplex: *gratiæ* nimirum & *gloriæ*.

REGNVM GRATIÆ, est quod Deus in hac vita exercet in terris adhibitis mediis ab æterno ad id destinatis, nempe missione Filii Mediatoris in mundum, institutione & cõservatione ministerii Ecclesiastici, vocatione & collectione Ecclesiæ ex genere humano per prædicationem Evangelii, efficacia Spiritus Sancti operantis in electis hominibus fidem vivam & resipi-

A scentiam, justificatione gratuitâ credentium, sanctificatione continua illorum, liberatione illorum à peccatis, gubernatione per verbi divini ministerium defensione contra hostes, consolatione adversus omnes miserias quibus in hac vita sumus subjecti, & si quæ sunt alia media quæ Deus ad gubernandam in hac vita Ecclesiam suam adhibet. De hoc regno dicitur Roman. 14. 17. *Regnum Dei est justitia, pax, & gaudium per Spiritum Sanctum.* Colos. 4. v. 11.

Hoc regnum nominatur sæpè absolutè *regnum*, item *regnum Dei, regnum Christi, regnum cælorum.*

Regnum appellatur simpliciter Matth. 4. v. 23. & 9. 35. ubi legitur, *Iesum prædicasse Evangelium regni.* Intelligitur autem promissum illud à Deo regnum gratiæ, regnum Messiæ seu Christi. Sic Luc. 19, 12, 15.

B *Regnum Dei* dicitur, quia Deus in eo regnat.

Regnum Christi dicitur, quia per Christum Mediatorem Deus Ecclesiam suam regit.

Regnum cælorum dicitur, tũ quia per illud ad regnum cæleste & gloriæ præparamur: tum quia administratio ejus non est mundana, sed cælestis & spiritualis: tum quia plenitudo ejus contingit demum electis, quum translati fuerint in cælum.

REGNVM GLORIÆ, est quod Deus post hanc vitam exercebit in cælo, spectãdam præbens electis manifestè gloriam suam & gloriam Christi quam illi dedit, & Ecclesiam suam perfectè glorificans non adhibitis mediis illis quibus in regno gratiæ utitur, sed ipse erit omnia in omnibus, patefaciens & communicans se beatis immediatè. 1. Cor. 13. 10. & c. 15. 28. Apoc. 21. v. 22.

C 23. & sequentibus.

Hoc quoque absolutè dicitur *regnum* Matth. 25. 34. Luc. 12. 32. & c. 22. 29. Jac. 2. v. 5. item *regnum Dei.* Marc. 9. 47. & 10. v. 14. & *regnum Patris Christi.* Matth. 26. v. 28. & *regnum Patris justorum*, Matth. 13, 43. & *Regnum cælorum.* Matth. 5. v. 3.

Regnum gratiæ & gloriæ est quidem unum reipsa, sed differunt tempore & modo. Nam I. regnum gratiæ est in hac vita, regnum gloriæ post hanc vitam.

II. Regnum gratiæ administrat Deus per media, regnum gloriæ immediatè.

III. Regnum gratiæ finem habebit 1. Cor. 15. 24. Nã Christus tradet regnum Deo & Patri, quia desinet facere officium Mediatoris, non ampliùs colliget Ecclesiam per prædicationem Evangelii, sed jam collectam

D sistet Deo, &c. Sed regni gloriæ non erit finis, Luc. 1. 33. Hebr. 12. 28.

Hactenus distinctio regni Dei declarata est.

Adventus regni Dei, est continua patefactio gubernationis divinæ quam in toto mundo adhibet omnipotenti operatione, & inprimis in Ecclesia tum in gratia in hac vita, tum in gloria æterna post hanc vitam.

Est igitur adventus regni duplicis, *regni universalis* & *regni particularis.*

Vniversalis regni Dei adventus, est quum Deus indies cognoscendum præbet toti mundo, se potentiâ sua universum mundum gubernare. Dan. 4. v. 17, 23, 25.

Particularis regni Dei adventus, est cum Deus per Christum regem cæli & terræ manifestat tum in regno gra-

E tiæ tum in regno gloriæ.

Adventus regni gratiæ, est cùm Deus Pater Christum pro rege nobis dat, ejecto è nobis foras Satana Principe mundi, & destructo regno Satanæ peccati & mortis, & regno Antichristi; ac proinde Pater, Filius & Spiritus Sanctus ad nos veniunt & mansionem apud nos faciunt Joh. 14. 23. Rom. 8. v. 9, 11. 1. Joh. 2. 27. nos gratiâ, misericordiâ & amore prosequuntur, nos ad se trahunt, Joh. 6. 44.

Estque duplex: tum *ad singulos electos*, tum *ad totam Ecclesiam.*

Adven-

Digitized by Google

Adventus regni gratiæ ad totam Ecclesiam, est cum Deus in toto mundo Ecclesiam sibi colligit, & eam ubicunque illa sit tuetur & gratiosè regit.

Idq; dupliciter: tum instituendo Ecclesias ubi nullæ erant: tum conservando & augendo eas & conservando ministerium Ecclesiasticum, Psalm. 67. toto Psalm. 3. v. 9. *Super populum tuum sit benedictio tua, Sela.* Et Psalm. 26. 9. tum destruendo regnum peccati & diaboli, amovendo è medio populi sui hæreses & scandala. Psalm. 79. v. 6, 7. Jerem. 10. v. 25. perdendo regnum Antichristi & abolendo denique regnum mortis.

Adventus regni gratiæ ad singulos electos, est quum Deus unumquemq; electorum non tantùm externâ vocatione Ecclesiæ visibili adjungit, sed etiam interna vocatione Ecclesiæ Catholicæ invisibilis membrum actu efficit, eumq; fide salvificâ donatum justificat & regenerat, atq; ita regit verbo & Spiritu suo, ut se illi magis magisq; subjiciat, sic ut regnum peccati & Satanæ adeoq; impietatem omnem è corde suo exterminare studio habeat, donec carnem exuerit. Incestuosus ille Corinthius de quo 1. Cor. 5. erat quidem jam in Ecclesia externa, sed nondum erat actu in Ecclesia Catholica invisibili, ac proinde nondum ad illum advenerat regnum gratiæ, donec verâ fide & resipiscentiâ donatus fuit. Sic precatur David Psal. 5. 9. *Iehova deduc me in justitia tua propter observatores meos.* q. d. Sis tu mihi dux & rector in via tua & in justitiam omnem.

Eodem pertinet *paterna castigatio* nobis nunquam non necessaria: est enim gratiosæ gubernationis pars, quâ nos Deus Pater vel in officio continet, vel ad officium revocat, ut boni & fidi cives regni ipsius maneamus, Job. 5. 17. *Ecce beatus est mortalis, quem arguit Deus: quapropter castigationem omnipotentis ne spernas.* 1. Cor. 11. 31, 32. Hebr. 12. 6. & seqq.

Ideo fideles subjiciunt se castigationi divinæ, Ps. 6. v. 2. Ps. 38. 2. Jer. 10. 24. *Castiga me Iehova, verumtamen in modo: ne castiges in ira tua, ut non comminuas me.* Hinc orandus Deus, ut castiget impœnitentes quò resipiscant. Jobi 34. v. 36, 37. petit Elihu, ut Deus Jobum tantisper flagellet, donec Deo cedat & victoriæ laudem tribuat.

Adventus regni gloriæ, est patefactio Christi Domini in gloria.

Estque itidem duplex: tum *ad singulos fideles*, tum *ad totam Ecclesiam*.

Ad singulos fideles, quum ad unumquemq; fidelium venit, ut animam ejus ad se in cælestem gloriam transferat. Quem adventum exoptat Paulus, cùm ait; *Cupio dissolvi, & esse cum Christo.*

Adventus regni gloriæ ad totam Ecclesiam, erit quum Christus in gloria Patris redibit in nubibus ad judicium omnium vivorum & mortuorum ex pulvere terræ resuscitatorum, assumturus nos in cælum ut videamus gloriam ipsius ejusque participes simus æternum. Itaque hac petitione postulamus adventum ultimi diei & futuram corporum resurrectionem universalem.

Ultimus dies est nobis expetendus.

I. Quia Christus jussit in petitione secunda orationis, quam ipse nos docuit.

II. Quia est beatissimus ille dies nuptiarum Agni & sponsæ suæ Ecclesiæ, Apocal. 19, 7. est tempus refrigerij à conspectu Domini Actor. 3. v. 19.

III. Quia à fidelibus semper expetitus fuit, Cant. 8. 7. *Accurre, dilecte mi, & similis esto capreæ aut hinnulo cervorum*, qui versaris *in montibus aromatum* 2. Cor. 5. v. 2, 3. 4. Apocal. 6. 9, 10. *Quum verè aperuisset sigillum quintum, vidi sub altari animas eorum qui mactati fuerant propter verbum Dei, & propter testimonium quod tuebantur. Clamabant autem voce magnâ dicentes: Usquequo Domine, qui sanctus es & verax, non judicas, & sanguinem nostrum vindicas, eum reposcendo ab iis qui habitant in terra?* & cap. ult. v. 17. *Et Spiritus & Sponsa dicunt, Veni, & qui sitit veniat: & qui vult, accipiat aquam vitæ gratis.* Versu item 20. *Dicit qui testatur ista: etiam, venio citò. Amen. Veni igitur Domine Iesu.*

IV. Quia die illo plenam atq; perfectam redemtionem, regenerationem & restitutionem consequemur, Luc. 21. 28. Matth. 19. 28. Joh. 5. 28, 29. Actor. 3. v. 21.

V. Quia illius amor & exspectatio est nota hominũ verè piorum: unde piorum periphrasis sumitur à Paulo Apostolo, qui 2. Tim. 4. v. 8. ait: *reposita est mihi justitiæ corona, quam reddet mihi Dominus in illo die, justus ille judex: non solùm autem mihi, sed & omnibus qui dilexerint illustrem illum ipsius adventum*, id est, omnibus verè piis: Quemadmodum olim piorum erat periphrasis, qui exspectabant regnum Dei, & redemtionem Israëlis.

Itidem futura corporum resurrectio universalis expetenda est:

I. Quia illam Christus secunda petitione orationis quam nos docuit petere jussit.

II. Quia promissa est nobis à Deo.

III. Quia à fidelibus semper expetita. Rom. 8. v. 20, 21, 22, 23.

Expeti autem debet adventus regni gloriæ & resurrectio fidelium, non tam unde aut ad gloriam Dei aut resurrectionem universalem fidelium acceleremus, quibus ante jactum mundi fundamentum est suum præstitutum tempus, quàm ut fidem & suam & nostram testemur, vota nostra ad gloriæ Dei salutisque nostræ consummationem, conjungamus.

Sensus igitur secundæ petitionis est: Te agnoscimus Regem esse regum omnium, quo nihil esse potest neque majus, neque melius: Veniat regnum potentiæ tuæ: Patefiat magis magisque toti mundo te esse Iehovam illum, Regem cæli & terræ, & omnium quæ in eis sunt, te dominari ubique potentissimè.

Veniat etiam regnum gratiæ tuæ: Regnes inter nos gratiosè per Unigenitum Filium tuum, prosequere nos gratiâ, misericordiâ & amore tuo sempiterno Cantic. 1. versicul. 2. trahe nos & post te curremus Cantic. 1. versic. 4. ne auferas à nobis regnum illud tuum gratiosum, cõserva, auge & confirma illud inter nos: conserva, corrobora & confirma nos in illo, ne vel vi vel insidiis diaboli & mundi ab illo separemur, sed perpetuò cives ejus simus: cõserva & auge Ecclesiam tuam, destrue regnum diaboli & Antichristi, omnemq; potentiam se adversus majestatem tuam efferentem: irrita fac omnia consilia quæ contra verbum & Ecclesiam tuam capiuntur: rege nos Spiritu Sancto & verbo tuo, ut nos tibi magis magisque subjiciamus, ut maneamus constanter & sincere servi tui. Ne dominetur nobis peccatum Psalm. 19. versic. 14. Ne regnet peccatum in mortali corpore nostro. Veniat denique regnum gloriæ tuæ: veniat Filius tuus in fine vitæ unicujusque nostrûm & suscipiat animam cujusque nostrûm in gloriam & beatitudinem cælestem: veniat Filius hominis in nubibus cæli cum gloria sua & omnibus sanctis Angelis suis, sedeat in throno gloriæ suæ: cogantur coram eo gentes omnes, separet oves ab hœdis, sistat nos tibi Deo & Patri & introducat nos in regnum tuum cæleste, paratũ nobis ut benedictis tuis à jactis mundi fundamentis, in quo te videamus de facie ad faciem, perfruamurque satietate gaudiorum in conspectu tuo amœnissimorũ in æternitatem, & te in illo regno cum omnibus sanctis Angelis & beatis hominibus laudemus & celebremus absque ullo fine: veniat regnum illud tuum in quo plenè tandem & perfectè regnabis, cùm eris omnia in omnibus.

Hucusque de secunda petitione.

TERTIA PETITIO est: *Fiat voluntas tua, sicut in cælo, ita etiam in terra.*

Digitized by Google

Eâ postulamus, nobis gratiam hanc dari, ut omnes divinæ voluntati obtemperemus, toti Deo serviamus, & quod gratum ei est faciamus tam promte & voluntariè, quam fit in cælo: utq; è contrario nobis constanter caveamus, ne unquam faciamus voluntatem diaboli, mundi, Antichristi, carnis nostræ propriæ.

Voluntas Dei, quam fieri Christi jussu petimus, non est arcana illa, sed revelata in verbo Dei: ac proinde est id quod Deo gratum acceptumque est, quodq; ideo à nobis requirit voluntario obsequio præstandum: non autem id, ad quod Satanas, mundus, Antichristus & caro nostra propria nos solicitat.

Rogamus fieri voluntatem Patris nostri cælestis, non autem nostram: quia voluntas nostra semper est secundum affectus pravos, voluntas autem Patris nostri cælestis semper est optima justissimaque.

Continuè autem voluntas Dei à nobis facienda in rebus omnibus *secundis* & *adversis*: *Ecclesiasticis* & *politicis*: *externis* & *domesticis*: *publicis* & *privatis*: *in vita* & *in morte*: donec in cælum translati Angelis similes fiamus & quod Deo placet in æternum faciamus. Sic petitione ista nõ tantùm hoc petimus, ut in hac vita voluntatem Dei faciamus, sed quũ fieri illa à nobis in hac vita perfectè non possit, ut tandem obtineamus perfectionem illam quâ Angelis & Capiti nostro Christo similes erimus. Huc pertinent precationes multis in Psalmis, veluti Psal. 5. v. 9. *Complana coram me viam tuam*, id est, quam præscribis verbo tuo Psalm 25, 4, 5.

Ita autem petendum nobis ut voluntas Patris nostri cælestis fiat in terra: quemadmodum fit in cælo tum *à Christo Capite nostro*, tum *à beatis Angelis*, tum *ab hominibus sanctis eorumque spiritibus seu animabus in cælum iam translatis*: idque duabus de causis. 1. ut nostræ voluntates in studio perficiendi quæ Deo placent, fiant Christi, sanctorum Angelorum, & beatorum spirituum voluntatibus pares, quos tanquam exemplum perfectionis ad quam contendere debemus, imitari, quorum similes fieri nos docet. 2. Ut ex perfectionis desiderio certi simus, Patrem nostrum cælestem completurum in nobis quod in hac vita inchoavit, quum in cælo voluntas Dei fiat perfectissimè.

Vindicanda est hæc petitio tertia ab abusu & depravatione Papistarum. Nam Bellarminus libro quarto de Justificatione, capite decimotertio, ratione quarta, sic argumentatur:

Si Legis perfecta impletio nobis in hac vita est impossibilis: tum non fit unquam Dei voluntas in terra, sicut in cælo, & sic frustra hanc orationem frequentamus, Fiat voluntas tua sicut in cælo sic etiã in terra: Atqui consequens absurdum est: Ergo.

RESP. Negatur propositi connexa. Nam non ideo Christus nos jussit orare, Fiat voluntas tua in terra, sicut fit in cælo; ac si fieri illa à nobis in hac vita perfectè posset, sed ut tandem obtineamus perfectionem illam quæ nobis parata est in cælis. Nec enim existimandum est, fructum & effectum precationis nostræ, hujus vitæ angustis spatiis terminari, aut nos hac petitione tantùm ea jussos à Deo petere, quæ in hac vita requiruntur, & perfici debent.

Sensus igitur tertiæ petitionis est: Effice benignissime Pater cælestis, ut nos tibi veram & perfectam obedientiã exhibeamus, quemadmodum caput nostrum Christus, sancti Angeli tui, valentissimi robore efficiunt verbum tuum auscultantes voci verbi tui, Psalm. 103. vers. 20. in cælis semper intuentes faciem tuam. Matth. 18. v. 10. & sancti homines consummati in cælis: sic ut hic in terra magis magisque uniamur Christo Capiti nostro, & Ecclesiæ Angelorum tuorum & sanctorum jam triumphantium in cælo, donec & nos illis planè similes fiamus. Compleatur voluntas tua à nobis sine contradictione, da ut nos ordini tuo subjicia-

A mus & tibi serviamus atque placeamus, renunciantes propriæ voluntati nostræ, & desideriis Satanæ, mundi, Antichristi & carnis nostræ. Da ut Imperatores, Reges, Principes, atque adeò omnes Magistratus politici, Pastores item & ministri Ecclesiæ tuæ, Doctores, discipuli, cives, atque adeo omnes & singuli suo loco officium sibi à te injunctum rectè & fideliter faciant, consilio tuo sanctè serviant, tibique placeant. Da ut simus organa non iræ, sed gratiæ tuæ, simus utiles Ecclesiæ tuæ, non simus pestes & ἀλάστορες, &c.

Sic explicatæ sunt priores tres petitiones: sequuntur tres posteriores.

B Posteriores tres petitiones ad nostram necessitatem pertinent, tum quò ad sustentationem nostri, ut petitio quarta: tum quò ad justificationem & regenerationem nostri, ut quinta & sexta.

QVARTA petitio est: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*: quâ postulamus panem quotidianum ad sustentationem nostri, & deprecamur subtractionem panis quotidiani & noxiam famem verbi Dei, paupertatem probrosam, bella, annonæ caritatem, morbos, inprimis contagiosos, ut pestem, lepram, &c.

Panis quotidianus quem Christus nos à Patre cælesti petere jussit, est omne id quod ad sustentationem totius hominis, hoc est, non tantùm corporis, sed etiam animæ quotidie necessarium est.

Estque duplex: *Spiritualis* & *corporalis*.

C *Spiritualis*, est quo pascimur ad vitam æternam.

Hunc quoque Christus petere jussit hac petitione: hic nobis quotidie necessarius. Nam quoniam infirma est natura nostra, quoniam animus quotidie multis impetitur arietibus; quotidie pane spirituali confirmemur oportet, impares alioquin futuri tot tamque validis hostibus tot assultibus, tot terriculamentis. Quis enim ferat esse mundi ludibrium, relegari, protrudi in carcerem, vinciri, damnari, torqueri, exui facultatibus, spoliari uxore charissimâ ac dulcissimis liberis; deniq; crudeli morte perimi nisi fuerit cælesti pane continuè confirmatus?

Panis spiritualis est duplex; *panis verbi Dei: & panis ille vivificus qui de cælo descendit.*

Panis verbi Dei, est cibus spiritualis continuè nobis necessarius, per quem quotidianis veræ cognitionis D Dei & virtutum accessibus, juxta internum hominem grandescimus in Deo, donec adolescamus in virum & in mensuram plenitudinis Jesu Christi, Proverb. 9. 5. Jes. 55. 2. Jerem. 15. ver. 6. Psal. 65. 5. *Saturamur bonis domus tuæ: rebus sanctis templi tui*. Ephes. 4. 13. Hebr. 5. vers. 13. 14. Per verbum Deus nos genuit cùm nihil essemus: per idem nos denuò genuit quum per Adamum infeliciter nati essemus: eodem alit ac vegetat quos regenuit. Hic est panis ille cælestis, hoc est vinum novum, quo jugiter ac feliciter saturantur omnes beati spiritus qui in domo Dei habitant. Cujus portionem si quotidie dignatur impartire nobis filiis suis Pater cælestis, indies decrescẽt in nobis fames ac sitis rerum mundanarum. Panem verbi Dei porrigunt nobis quotidie qui Evan-E gelium docent, sed frustra porrigunt, nisi Pater cælestis dederit & contulerit. Cum pane verbi Dei petimus simul spiritum intelligendi verbum Dei, qui spiritus successivè obtinetur à Deo, ex demenso donationis Christi, lege vocationis, & modulo tenuitatis nostræ.

Panis ille vivificus qui de cælo descendit, est Christus Dominus in carne exhibitus. Joh. 6. v. 32, 33, 35, 48, 50, 51, 53, 54, 55, 56, 57, 58. Sic Augustinus ait decimo tomo, libr. homiliarum quinquaginta, homiliâ decimaquarta: *Panis noster quotidianus, Christus in carne*. Hic est omnipotens

potens ille vitæ largitor & autor, quem nobis fame contabescentibus & pereuntibus Pater cœlestis de cœlo mittere dignatus est. Hic est panis ille qui vitam reddit mortuis: de quo quisquis ederit, non morietur in æternum. Per hunc panem reviximus: per hunc alimur ac saginamur, & adolescimus ad perfectum robur spiritus. Hic nobis quotidiè trajiciendus in animæ viscera. Corpus Christi est panis ille vivificus, cujus participes sunt omnes verè fideles, qui versantur in magna domo Dei, quæ est Ecclesia. Unus panis est, omnium verè credentium communis, quemadmodum & nos unum corpus sumus, constans ex membris diversis, sed eodem spiritu vegetatis. Hic panis verè suavis est, reficit afflictos, erigit collapsos, robur addit infirmis, erigit pusillos, denique & vitam confert æternam. Orandus igitur benignissimus Pater cœlestis, ut B hunc panem nobis liberis suis quotidiè impartiatur, donec eo vesci contingat in mensa illa cœlesti, quæ regni filios genuinos abundè explebit perenni satietate & copiâ gaudiorum in conspectu Dei amœnissimorum, ad dexteram Dei in æternitatem, Psalm. 16. v. 11. Per hunc panem vitæ unimur Deo Patri, Filio & Spiritui sancto, quo perfrui perfecta felicitas est, nesciens desiderium alterius rei, sive quæ in cœlis est, sive quæ in terris. In ipso enim Deo nostro uno sunt omnia & extra eum nihil est quod sit expetendum.

Corporalis panis quotidianus, est qui ad corporis nostri sustentationem requiritur. Dicitur viaticum nostrum, Psal. 132. v. 15. *Viatico ejus affatim* (seu benedicendo) *benedicam, egentes ejus saturabo cibo.*

C Estque non tantùm victus seu cibus & potus, sed etiam in illo vis alendi & nutriendi corpus, vis conservandi & confirmandi seu instaurandi bonam valetudinem & tuendi hanc corporalem vitam, quæ vis promanat à benedictione seu beneficentia procedente ex omnipotente & arcanâ virtute divinâ, Deuter. 8. v. 3. Matth. 4. ver. 4. quâ vi etiam pauculum diu durare potest & multiplicari, 1. Reg. 17. v 14, 15, 16. & diu robur corporis sustentare, 1. Reg. 19. vers. 8. quâ vi ne ditissimi quidem carere queunt: item mens sana in corpore sano, animus lætus & contentus eo quod largitur Deus, Prov. 15. v. 15. *Omnes dies pauperis* (id est, hominis suâ sorte minimè contenti) *mali sunt: boni autem corde* (id est, acquiescentis in suâ sorte, dies) *sunt convivium juge*: amictus seu vestimentum, habitatio commoda, bonus & D clemens Princeps seu Magistratus, conservatio Reipublicæ, pax & tranquillitas publica & privata, victoria adversus hostes, felix & blandum conjugium, probi liberi, familia morigera, boni vicini, fidi amici, honesta fama & existimatio præsertim apud bonos, charitas mutua inter homines, tempestas commoda, fertilis fructuum terræ proventus, evasio è periculis, protectio ab inimicis, Ps. 64. v. 2, 3. prolongatio & conservatio hujus vitæ corporalis, Psal. 6. v 5, 6. & Ps. 30. v. 10, 11. Psal. 91. v. 16. sanatio morborum Psal. 6. 3. remedia idonea ac commoda vel ad depellendos morbos vel ad præservationem ab illis, benedictio medicamentorum ut valetudini prosint, &c. Hæc omnia & alia similia vitæ hujus corporalis adjumenta nomine corporalis panis quotidiani intelliguntur.

E Eum quidem Deus manuum nostrarum labore parari jussit, sed tamen eum à Deo petimus, quia neque labor noster, neque labore parta prosunt nobis absque divinâ benedictione, quæ & ipsa panis quotidiani pars est.

Quòd si dives es & abundans, attamen velut inops, opum tuarum benignum usum indies exorato & cogitato plenas cellas & plenas arcas subitò posse evacuari, nisi manu Domini custodiantur: imò nisi Dominus cibum potumque suâ benedictione aspersesit, edentes tabescunt fame & bibentes arescent siti. Ezech. 4. v. 14. *Comedetis & non saturabimini*. Levit. 26. v. 26.

Nominamus eum quidem *Nostrum panem*, & tamen petimus eum à Deo nobis *dari*: quia Dei dono fit noster: neque potest quicquam esse aut fieri nostrum, nisi dante Deo. Quid enim habes, quod non accepisti? Quid ergo tibi assignas, quod non tibi ipse dedisti? Agnosce largitorem, confitere te accipere, ut libenter ille dignetur dare. Qui superbus est, qui panem quo vescitur, non agnoscit Dei donum esse, is non suo, sed alieno pane vescitur, ac per hoc injustus esse & fur agnoscitur. Præterea quod dari nobis à Patre cœlesti panem quotidianum petimus, eo admonemur, ut frugaliter & reverenter illo utamur ac nequaquam abutamur, aut prodigalitate, voracitate & ebrietate perdamus. Quicquid enim à Patre cœlesti nobis datur, eo nequaquam abutendum, sed rectè utendum. Si liberi corrumpere & perdere non debent ea quæ à terrenis parentibus acceperunt dona: multò minùs nos corrumpere & malè perdere decet dona à Deo Patre nostro cœlesti tam gratiosè nobis data.

Nominamus eum NOSTRUM panem, ut eum acquiramus jure, hoc est, aut successione hæreditaria, aut labore, aut dono: nam mendicitas validorum, ut sunt monachi mendicantes, contra jus est; quos manibus suis laborare oportebat ex institutione Dei Gen. 3. v. 7. Ephes. 5. v. 28. ut habeant unde iis dent qui necessitate premuntur; alioquin homines inordinati sunt 1. Thess. 5. v. 14. & 2. Thess. 3. v. 6.

Nostrum panem etiam ideo nominamus, ut eo contenti non appetamus alienum.

Dicimus verò *nostrum* panem & non *meum*, ut quisque sciat, se non sibi soli, sed etiàm suo proximo panem necessarium petere debere.

Petimus denique QUOTIDIANUM panem, eumque HODIE nobis dari, propter quinque causas:

1. Ut diffidens de crastino solicitudo è nostris animis eximatur.
2. Ut meminerimus, pro quotidiano pane quotidianis precibus opus esse.
3. Ne ultra præscriptum Dei immoderatè & avarè opes hujus mundi appetamus & concupiscamus. Unde Propheta Agur Prov. 30. 8. orat: *divitias ne des mihi: ale me pane demensi mei.*
4. Ut brevitatis hujus nostræ vitæ corporalis quotidiè admoneamur, quasi hodiè tantùm victuri.
5. Ut altiùs erigamus animos, ad beatam nempe & cœlestem vitam, quam filiis suis Pater noster cœlestis promisit.

Quemadmodum autem panem quotidianum petimus à Deo nobis dari, ita pudendam paupertatem deprecamur, sicut Propheta Agur facit Prov. 30. v. 10. *Paupertatem ne des mihi, &c.*

Sensus igitur quartæ petitionis est: Liberalissime Pater, da nobis quotidiè quo ad sustentationem nostri egemus. Sed ante omnia, quoniam juxta testimonium fidi servi tui Pauli Apostoli, præcipuè spirituum pater es, pasce animos nostros alimonia spirituali verbi tui, sive lacte opus est infirmis, sive solido cibo ad altioribus. Pasce animos nostros pane illo vivifico, quem nostri amore impulsus nobis dedisti, ut omnis qui in eum credit, non pereat, sed vitam æternam habeat. Da etiam nobis benedictionem tuam & omnia necessaria in hac temporali, caduca & fragili vita: da nobis alimenta corporis, amictum necessarium, hospitium seu habitationem commodam: bonam valetudinem corporis: da clementem & benignum Magistratum: fac ut regnet alma inter nos pax & tranquillitas: prohibe quæso, ne bellorum tumultibus & dissi-

Digitized by Google

1.Tim.2. 2. diis affligamur. Adsis auxilio tuo Magistratui nostro summo & omnibus administris illius in regimine politico, prosperos redd as conatus illius, dona illi sapientiam, prudentiam civilem & intellectum, guberna omnia illius consilia, omnes cogitationes, ut rempublicam pacifice & justè gubernent, ut tranquillam ac quietam vitam degamus cum omni pietate & honestate, &c. Psal. 20. & 21.

QUINTA PETITIO est: *Et remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debetoribus nostris:* quâ petimus remissionem peccatorũ propter justitiam Christi ex gratia nobis imputatam, atque adeò beneficium justificationis gratuitæ coram tribunali Dei: & firmiter credentes, precationem nostram à Deo exauditam, nosque obtinuisse remissionem peccatorum, declaramus, quòd gratitudinis adversus Deum testificandæ gratiâ parati simus ad condonandum proximis nostris offensas ipsorum.

Partes igitur petitionis hujus sunt duæ; *postulatio à Deo remissionis peccatorum*; & *declaratio gratitudinis nostra pro impetrata remissione peccatorum.*

Postulatio remissionis peccatorum, est petitio absolutionis tum à culpa, tum à pœnis peccatorum propter satisfactionem & justitiam Mediatoris nostri Christi fide applicatam, quâ digni simus vitâ æternâ.

Partes postulationis ejus duæ sunt: *imploratio imputationis justitiæ Christi, & deprecatio imputationis nostrorum peccatorum atque sic reatus & flagellorum ob peccata.*

Quòd orando pro remissione peccatorum, imploremus imputationem justitiæ Christi, planum est inde, quia nemini remittuntur à Deo peccata, nisi propter justitiam Christi gratiosè imputatam, sicut dicitur 1. Joh. 2. v. 12. *Scribo vobis, filioli, quoniam remissa sunt vobis peccata propter nomen ejus.* Et Actor. 10. v. 43. *Huic etiam omnes Prophetæ testimonium dant, remissionem peccatorum accepturum per nomen ejus quemvis qui crediderit in eum.*

Quòd orando pro remissione peccatorum, etiam deprecemur imputationem nostrorum peccatorum atque sic culpam & pœnas, plurimi Psalmi indicant; ut Psal. 6. vers. 2. orat David; *Iehova ne in ira tua reprehendas me, neque in excandescentia tua castiges me. Gratiosus esto mihi Iehova.* Item Psal. 19. vers. 13, 14. *Nam errores quis intelligat? me, inquam, ab occultis absolve: Tum à contumaciis subtrahe servum tuum, ne dominentur in me; tunc integer & insons ero à defectione magna.* Psal. 32. vers. 5, 6. *Peccatum meum notum faciam tibi, & iniquitatem meam non tegam (inquiebam.) Confitebor defectiones meas Iehovæ; & tu sustulisti pœnam peccati mei maximè. Propter hoc oraturus est te, quemcunque benignitate prosequeris quo tempore obvenerit, &c.* Et 38. v. 2. *Iehova, ne in fervente ira tua arguas me; aut in excandescentia tua castiges me.* Et 51. vers. 3. & sequentibus: *Gratiam fac mihi, ô Deus, secundùm benignitatem tuam; secundùm amplitudinem miserationum tuarum, dele defectiones meas. Multum ablue me ab iniquitate mea, & à peccato meo munda: Nam defectiones meas ego agnosco, & peccatum meum obversatur mihi jugiter, &c.* Et Psal. 143. v. 2. *Ne congrediaris judicio cum servo tuo: nam non esset justus coram te ullus vivens.*

Quæ verò debita nobis petimus remitti? omnia debita, tum culpæ, tum pœnæ: & quòd ad debita culpæ attinet, tum originale quod peccantis primi hominis voluntate contractum est & in nobis residuum manet dum in mortali corpore sumus: tum illa quæ quotidiè contrahimus. Non enim ea dimitti precamur, quæ jam in baptismo dimissa sunt: & nisi dimissa credimus, de ipsa fide dubitamus, ait *Augustinus* decimo tomo, homil. quinquages. in lib. homil. quinquaginta, Non tantùm debitum culpæ nobis remitti petimus, sed simul etiam debitum pœnæ. Porrò quod non dicimus, remitte mihi debita mea, sed potiùs, *Remitte* NOBIS *debita* NOSTRA; eo significamus, nos remissionem peccatorum etiam aliis expetere, non amicis tantùm, sed etiam inimicis, à quibus malè habiti & tractati, & injuriis affecti sumus: sicut Christus in cruce oravit pro illis qui ipsum crucifigebant, Luc. 23, 34. *Pater, remitte ipsis: nesciunt enim quid faciant.* Et Stephanus protomartyr Act. 7. v. 60. *Positis genibus, clamavit voce magna, Domine, ne statuas eis hoc peccatum.* Et Paulus 2. Tim. 4. 16. *In prima mea defensione nemo mihi adfuit, sed omnes me deseruerunt: ne illis imputetur.*

Secunda pars hujus petitionis est declaratio gratitudinis nostræ Deo debitæ pro impetrata ab ipso remissione peccatorum. Nam quicunque serio & ex vera fide orat Deum pro remissione peccatorum, illico credit & certò persuasus est, suam precationem jam esse exauditam à Deo, sibi jam esse remissa peccata: ac propterea lætus ob impetratum tantum beneficium, gratitudinem suam erga Deum declarat eo dum statim verè & sincerè ignoscit omnibus illis qui eum offenderunt, & hunc suum animum coram Deo cordium scrutatore testificatur.

Quum enim Deus in fœdere suo æterno sponte & gratuitò promiserit nobis remissionem peccatorum, nos quoque sibi obligavit stipulatione bonæ conscientiæ ad remittendum fratribus nostris, nomine gratitudinis ipsi præstandæ: Ita ut ipse non teneatur nobis servare promissa, nisi nos quoque steterimus obligationi & pactis seu conditioni.

Nostra igitur remissio non est causa remissionis divinæ: nam Deus prior sponte promisit nobis & præstitit remissionem quum adhuc inimici ejus essemus: Deinde nos sibi obstrinxit ad condonandum etiam fratribus.

Causa non potest esse posterior suo effectu:

At nostra remissio, posterior est remissione divina:

Ergo nostra remissio nõ est causa remissionis divinæ.

Assumtio certa est: nam ii soli possunt ignoscere fratribus, quibus à Deo remissa sunt peccata: hocq; testimonium sentimus in cordibus nostris, condonata esse nobis delicta, si firmiter nobis sit propositum, omnibus qui nos offenderunt, ex animo ignoscere.

Sensus ergo quintæ petitionis est: Condona nobis miserrimis peccatoribus omnia peccata nostra, tum actualia, tum originale quod in nobis etiam post baptismum actu inhæret, & ex quo actualia omnia tanquam è scaturigine manant: quotidiè egemus tuâ misericordiâ, quæ justitiam Christi nobis imputet & lapsus nostros ignoscat, ne excidamus à charitate tua, sed perseveremus in ea pace, quâ tibi per Unigeniti tui sanguinem reconciliati sumus, ac pariter nobis dones, ut quemadmodum tu misericorditer condonasti nobis omnia delicta nostra, ita nobis invicem condonantes quotidianas offensiunculas, mutuam inter nos pacem, concordiam & charitatem alamus in testimonium, tum gratiæ tuæ erga nos, tum gratitudinis ergà te nostræ pro remissione peccatorum à te impetrata.

USUS petitionis hujus magnus est. Nam primò ex ea colligimus, etiam justificatos & regeneratos esse adhuc peccatores & absq; operibus suis bonis coram Deo justificari. Nam quicunq; usque ad vitæ hujus finem necesse habent orare, Remitte nobis debita nostra; illi sunt peccatores & operibus suis bonis apud Deum non justificantur. Atqui etiam justificati & regenerati usque ad vitæ hujus finem necesse habent orare, Remitte nobis debita nostra: Ergo, &c.

SEXTA PETITIO est: *Et ne inducas nos in tentationem*; (Augustinus septimo tomo, libro de natura & gratia contra Pelagianos, cap. sexagesimoseptimo habet, Ne nos inferas in tentationem.) *Sed libera nos à malo.*

Digitized by Google

malo: quâ postulamus gratiam continuæ regenerationis & sanctificationis, positam in mortificatione veteris hominis & vivificatione novi. Mortificationem veteris hominis à Deo petimus quum deprecamur inductionem in tentationem.

Tentatio alia est *probationis*, alia *seductionis*.

Tentatio probationis, est quâ Deus hominum fidem & obedientiam explorat, ut palàm fiat, & alii cognoscant quales sint; de qua tentatione dicitur Genes. 22. vers. 1. *Evenit autem his rebus transactis, ut Deus ipse tentaret Abrahamum, &c.* Exod. 15. 25. *Sed quum inclamasset Moses Iehovam, ostendit Iehova ei lignum, quo injecto in aquas illas, dulces facta sunt aqua: ibi imposuit ei statutum & judicium, postquam ibi tentavit ipsum Deus.* Et cap. 16. v. 4. *ut tentem eum, utrum ambulaturus sit in lege mea, necne.* Et cap. 20. v. 20. *ut tentaret vos, venit Deus ipse.* Deuter. 8. 2. & v. 16. *ut affligeret te tentando te, ad cognoscendum id quod erat in animo tuo, utrum observares præcepta ejus, néene.* Ex cap. 13. 4. *Ne auscultato verbis Prophetæ istius, aut ipsi somnianti somnium; quia tentat Iehova Deus vester vos, ad cognoscendum an sitis amantes Dei vestri ex toto corde vestro, & ex toto animo vestro,* Christus tentavit Philippum Joh. 6. vers. 5, 6. tentavit discipulos conjunctim Joh. 6. 67. & c. 11. 7. Istam tentationem hac petitione non deprecamur: 1. quia illâ nobis magnopere opus est, ut eâ excitemur, pungamur, vellicemur, ne nimium resides torpeamus: 2. quia illa est opus Dei salutare nobis, sicut dicitur Psal. 11. 5. *Iehova justum explorat.* 3. quia sancti homines optant tentari à Deo, ut David Psalm. 26. v. 2. *Proba me Iehova & tenta me.*

Tentatio seductionis, est solicitatio ad defectionem à Deo, à Christo, à veritate cœlesti, ab Ecclesia, ad hæreses & alia peccata, profecta à Satana per seipsum, per mundum, per Antichristum ejusque administros & hæreticos per alios homines eosque interdum propinquos; imò & domesticos, denique per carnem nostram propriam, ut nos à Deo avellat & in æternum exitium impellat. Istam tentationem hac petitione deprecamur.

Estque vel *à dextris*, vel *à sinistris*.

Tentatio à dextris, est quum à Satana solicitamur ad defectionem à Deo Summo nostro Bono, ad hæreses & peccata alia, divitiis, potentiâ, honoribus, dignitatibus, blanditiis, promissionibus, donis, laudibus, carnalibus cupiditatibus, malis exemplis propinquorum, Imperatorum, Regum, Principum, magnorum virorum in primis, amicorum suasionibus, consiliis in speciem amicis, oblatione & spe magnorum privilegiorum & commodorum, aliisque mediis carni & sanguini gratis. Tali tentatione aggressus est & vicit primos parentes nostros serpens ille antiquus, quum eis diceret; *Eritis sicut dii scientes boni & mali*, Genes. 3. vers. 5, 6. Hujusmodi tentatione aggressus est Josephum per libidinosam uxorem Potipharis in Ægypto, Genes. 39. v. 7, 10. Hujusmodi tentatione aggressus est Christum Dominum, Matth. 4.

Tentatio à sinistris, est cùm à Satana solicitamur ad peccatum paupertate, probris, Psalm. 119. v. 22, 29. contemtu, Psalm. 119. vers. 22. ludibriis & exagitationibus, præcipuè profectis à propinquis. Job. 2. vers. 9. afflictionibus, minis, metu, terrore, severis Regum & Principum edictis mandatisque aliisque mediis carni & sanguini ingratis ad ferendum, & difficillimis ad perferendum.

Rursus tentatio vel *diabolica* est vel *humana*.

Tentatio diabolica, est quâ diabolus homines aggreditur & ad peccandum solicitat, & ab ea superati, peccant securi, sine ullo Dei timore ac proinde ex contemtu Dei.

Tentatio humana, est quâ ingenitum hominibus peccatum & prava concupiscentia, solicitat eos ad peccandum, quâque superati peccant, non ex contemtu Dei, sed ex infirmitate & ignorantia: quali tentatione superatus peccavit David adulterium cum Bathseba committens.

Diabolus ergò tentat, quum ad defectionem à Deo, ad abnegationem veræ religionis, ad acceptationem hæresium aut alia peccata homines solicitat, ut in sempiternam perniciem eos impellat.

Deus verò in tentationem inducit, non quòd solicitet & impellat quemquam ad peccandum, quod à nobis credi dicique Jacobus Apostolus vetat cap. 1. vers. 13. Sed cùm quos punire vult, abjicit, deserit, suâ gratiâ destituit, cæcitate percutit, in reprobam mentem conjicit, & Satanæ tradit impellendos in peccata & exitium, sic ut prorsus sint peccato mancipati & expositi ad omnes tentationum insultus.

Inductio in tentationem quam ex Christi mandato deprecamur, non est nuda permissio, sed actio Dei. Nam qui punit, agit: At Deus quum in tentationem inducit, punit: Ergo Deus quum in tentationem inducit, agit. Renati non possunt induci in tentationem diabolicam quam Christus jussit deprecari. Vide H. Zanchii Miscellanea pag. 124, 125, 145.

Deprecatio inductionis in tentationem est nobis necessaria.

I. Quia inductio in tentationem est vindicta divina gravissima.

II. Quia eam jussit Christus deprecari tum in hac petitione, tum Matth. 26. 41.

III. Quia eandem alii sancti etiam deprecati sunt, ut David Psalm. 12. 8. & Psalm. 19. 14. 27. 9, 12. & Psalm. 28. 3. & 31. 2. *Ne pudore confundar unquam*, & vers. 18. & Psalm. 36. 12, 13. & Psalm. 71. vers. 9, 12, 18. Psalm. 119. 9.

Vivificationem novi hominis à Deo petimus, quum imploramus liberationem à malo illo & adeptionem summi boni.

Mali illius nomine intelligitur Satanas qui nobis adversatur, variisque modis nos conatur in peccatum & per hoc in exitium sempiternum impellere, à Deo cujus communione beati sumus, divulsos.

Liberatio à malo illo, est beneficium Dei, quo nos vindicat à Satana, ejusque sævitia corporali & spirituali, fraudibus & insidiis, mundi fallaciis, carnisque illecebris tanquam causis peccatorum, & ab ipsis peccatis conservat & exitio. Prov. 30. 8. Psal. 39. 9. Psal. 19. 14.

Liberatio à malo illo est assiduè & seriò petenda: quia hostis ille ad solatium malevolentissimum damnationis suæ, cum quibus damnetur & qui secum pereant quærit indesinenter.

Estque vel *particularis*, vel *universalis*.

Liberatio particularis à malo, est quæ fit quovis tempore ab una aliqua tentatione. Utque magnum Dei beneficium est liberatio à sævitia Satanæ, contingens obsessis corporaliter vel alio modo à Satana afflictis: ita non minus Dei beneficium est præservatio nostri à sævitia Satanæ. Et fit vel *immediatè* vel *mediatè*. *Immediatè* à solo Deo nullius creaturæ interventu: *mediatè* verò per Angelos vel homines vel alia media.

Liberatio universalis à malo, est quæ fit in ultimo vitæ articulo ab omnibus tentationibus, perficienda ultimo illo die. Nullo autem tempore magis opus nobis est liberatione à malo illo, quàm in fine hujus vitæ, in ultimo momento militiæ in his terris, annitente tum maximè Satanâ ut nos vincat, à Deo avellat & ad inferos secum rapiat. Ideo si unquam, tum certè ardenter deprecanda inductio in tentationem & imploranda liberatio à malo.

Quum

Digitized by Google

Quum autem liberari à malo petimus, simul potiri summo bono quod Deus ipse est, expetimus; utque in ejus communione in æternum conservemur, & perseveremus. Huc pertinet quod legitur Psal. 4. v. 7. *Attolle super nos lucem faciei tuæ Iehova*, hoc est, fac ut te, qui summum nostrum bonum es, potiamur, utque in tui communione in sempiternum permaneamus. Sic ista petitione etiam perseverantiam in gratia Dei, in bono, in fide in Deum usque ad finem petimus.

SENSUS igitur sextæ petitionis est: Ne sinas ruere nos aut labi in peccatum: ne diabolo nos, ne mundo carnisque nostræ cupiditatibus, quæ assiduum nobiscum bellum gerunt, vincendos permittas. Quin potiùs tuâ nos ad resistendum virtute instruas, sustineas nos manu tuâ, præsidio tuo robores ac tegas, tam animæ quàm corporis protectorem te nobis exhibendo, adversus omnes Satanæ insultus nos confirmes ac munias, & ab illius mali, qui circuit instar leonis rugientis & quærentis quem devoret, astu fallaciisque & periculis omnibus quæ nobis per seipsum, per mundum, per cupiditates carnis nostræ, per mala aliorum exempla creat, nos manu tuâ liberes, ne aut fraudibus Satanæ opprimamur, aut à peccato superemur. Ac cùm parum sit, bene cœpisse, nisi perseveremus; ideo à te Pater noster petimus, ne nobis in hodiernum diem tantùm sis protector & liberator, sed usq; ad vitæ hujus finem nos in tuam fidem suscipias, quò sub tuis auspiciis & vexillo fortiter & constanter adversus Satanam, mundum & carnem nostram militemus bonam illam militiam, retineamus fidem & bonam conscientiam, & tandem victoriam obtineamus per Jesum Christum Dominum nostrum, & per illum ad plenam & inamissibilem communionem tui, qui Summum bonum nostrum es, perducamur & in ea conservemur in æternum.

Usus hujus petitionis. Colligenda hinc didascalia: Nobis continuum gratiæ Dei adjutorium ad non peccandum est necessarium. Augustin. 7. tomo, libro de perfectione justitiæ contra Celestium in fine. Nam quibus semper opus est, ut non inducantur in tentationem, sed liberentur à malo, illis continuum gratiæ Dei adjutorium ad non peccandum est necessarium.

Sic fuit secunda pars orationis Dominicæ: sequitur tertia.

Tertia pars orationis Dominicæ est *confirmatio*, quam quidem Lucas omisit, quia visum fuit Spiritui sancto solas petitiones ab ipso perscribi, & quia ad substantiam precationis per se non pertinet: Matthæus verò expressit, c. 6. v. 13.

Confirmatio illa continet tria argumenta, quibus impulsi ista quæ Christus jussit, à Deo petimus, quibusque corroboratur fides nostra, Deum certè nostras preces exaudire. 1. Chron. 29. v. 10, 11, 12.

Primum argumentum est, quia Patris nostri cœlestis est regnum, id est, est rex imperium habens in omnia.

Secundum, quia ipsius est potentia, hoc est, est potens, qui valeat nobis dare quæ petimus. Psalm. 115. vers. 3.

Tertium à *fine* exauditionis, quia ipsius est gloria in secula, hoc est, ut laudetur & celebretur in omne ævum, quòd sit Deus & pater benignissimus. Psal. 25. v. 11. *Propter nomen tuum Iehova condonabis mihi iniquitatem meam.* & Psal. 115. v. 1, 2. *Non nobis Iehovah, non nobis; sed nomini tuo da honorem, propter benignitatem tuam, propter fidem tuam. Quare dicerent Gentes ubi nunc est Deus istorum?* & Psal. 143. v. 11, 12. *Propter nomen tuum vivum conserva me; propter justitiam tuam educ ex angustia animam meam: & propter benignitatem tuam exscinde inimicos meos, perdens omnes affligentes animam meam, quia ego sum servus tuus.*

A Unde colligitur, coronidem seu appendicem hanc esse simul δοξολογίαν & celebrationem Patris nostri cœlestis.

Hactenus etiam fuit tertia pars orationis Dominicæ: restat Epilogus.

Epilogus orationis Dominicæ constat uno verbo, AMEN: quod est tum votum, ut rata sint quæ petimus; tum nota fiduciæ, quâ indicamus nos persuasos esse, Deum certò preces nostras exaudivisse.

Caput XVIII.

In quo de jejunio pio ac sancto.

B PRECATIONIS adminicula, quibus ardor precandi adjuvatur & accenditur, sunt *pium jejunium, & gestus externus in precibus.*

Pium jejunium est abstinentia ab omni cibo & potu ad certum tempus quâ lasciviens caro subigitur, ut ad preces concipiendas & sanctas meditationes verbi Dei meliùs simus comparati, utque nos totos cum vero animi dolore coram Deo humiliemus dum reatum nostrum coram ipso confiteri volumus, & hoc exercitio externo tum non ipsos tum alios ad resipiscentiam & preces acuamus 1. Cor. 9. 25, 26, 27. Lev. 23. v, 27. Jes. 58. 4. Luc. 2. 37. Act. 13. & 14. v. 23. 1. Cor. 7. v. 5. Lev. 16. v. 29, 30, 31. Joël 2. 14, 15. 1. Sam. 7. v. 5, 6. Vocatur etiam *afflictio animæ.*

C Jejunium adminiculum est precationis & signum humilitatis ac resipiscentiæ, non autem cultus Dei est:

I. Quia à Deo non est imperatum, Zach. 7. 5. *Quum jejunatis & plangitis quinto & septimo mense, ut illis septuaginta annis, an ullo pacto mihi, mihi,* Jehovæ, *inquam jejunatis?* Jes. 58. 5. *An hujusmodi esset jejunium quod eligo, dies quo affligit homo animam suam? an incurvare ut juncum caput suum? an ut quis cilicium ac cinerem sibi sternat? an hujusmodi vocabis jejunium, & diem acceptum Iehovæ?*

OBJICITUR id quod dicitur Joël. 2. 15. *Indicite seu sanctificate jejunium.*

RESP. Indicendum jejunium ut adminiculum precum ad Deum, quemadmodum ex sequentibus ibidem liquet. Mox enim additur v. 16, 17. *Colligite populum, indicite congregationem, congregate senes, colligite parvulos & sugentes ubera; egrediatur sponsus è cubiculo suo, &* D *sponsa è thalamo suo: Inter ipsum vestibulum & altare fleant Sacerdotes ministri Iehovæ & dicant, parce Iehova populo tuo, & ne exponas possessionem tuam opprobrio, ut dominentur in eo Gentes, cur dicerent in populis, ubi est Deus istorum?* Alioqui & fletus esset cultus Dei, quia dicitur, *fleant sacerdotes.*

II. Quia inter adjuncta conversionis ad Deum & precationis apertè refertur Joël. 2. v. 12. *Convertimini ad me ex toto corde vestro; & jejunio, & fletu & planctu.* Alioquin dicendum esset, etiam fletum & planctum esse cultum Dei.

III. Quia regnum Dei non consistit in cibi & potus usu vel abstinentia; sicut Paulus ait Rom. 14. 17, 18. *Non enim est regnum Dei esca & potus, sed justitia & pax, &* E *gaudium per Spiritum sanctum. Nam qui per hæc servit Christo, placet Deo, & probatus est hominibus.*

IV. Quia jejunium est res per se adiaphora ac media, non necessaria per se, nec quicquam habens momenti, nisi propter eos fines ad quos respicere debet, ut satis ostendit exemplum Pharisæi superbi Luc. 18. 12.

V. Quia illius neglectum Christus in discipulis suis excusavit. Nam quum illum adiissent discipuli Johannis Baptistæ, dicentes: Quare nos & Pharisæi

multum

Digitized by Google

multum jejunamus, discipuli verò tui non jejunant? Dixit ei, Num possunt filii thalami lugère quamdiu cum eis est sponsus? ut Legitur Matth. 9. vers. 14. 15. Nequaquam verò Christus excusasset jejunii neglectum, si illud cultus Dei esset.

VI. Quia jejunium est corporalis exercitatio quæ ad pauca prodest, 1. Tim. 4. 8. ubi Paulus per corporalem exercitationem intelligit jejunium, externam vitæ austeritatem & similia.

VII. Quia jejunium versatur tantùm circa ea quibus farcitur caro, Coloss. 2. 23.

IIX. Quia si jejunium esset cultus Dei, tum die Dominico jejunare Patres veteres non dixissent esse scandalum & nefas: At esse dixerunt Epiphanius hæres. 75. Tertullianus, Augustinus & alii. Ex his sequitur, jejunium non esse cultum Dei, quamvis sit cultus divini adminiculum.

Idem non consistit in abstinentia à certis cibis ac potissimùm à carnibus, ut manifestum ex Coloss. 2. v. 21. & 1. Tim. 4. 3.

Opponitur exemplum Danielis & sociorum cap. 1. v. 12 Danielis iterum cap 10. 3. RESP. Daniel & socii ejus, pro carnibus non elegerunt pisces, vel lactucas præstanti oleo delibutas, & amygdalas, vel ficus vel uvas passas vel alios cibos saccaratos, conditos & delicatos, sed cibum vilissimum & aquæ communis potum. Tum Daniel & socii ejus non indixerant sibi jejunium, sed constituerant se non polluere cibis qui lege divina Israelitis vetiti erant. Idem Daniel cap. 10. 3. abstinuit ab omni cibo rerum desiderabilium, non ut iram divinam placaret, sed ut fratrum suorum miserias quasi συγχειμασθῶν vehementiùs doleret atque animo ad Deum paratiore accederet. Id verò non magis carnium, quàm piscium abstinentiam postulat: Tum Daniel non stato anniversario tempore, ut Papistæ solent, jejunavit, sed quando Ecclesiæ calamitas serias ad Deum preces postulabat.

Opponitur deinde *exemplum Elisæi qui sylvestribus ramis & amaris Prophetas pascebat*, 2. Reg. 4. v. 38.

RESP. Elisæus id non fecit jejunii & religionis causâ, sed quia alius cibus tum non suppetebat.

Opponitur *exemplum Iohannis Baptistæ, qui totâ vitâ suâ ieiunans, non carnes, sed locustas & mel sylvestre comedit* Matth. 3. vers. 4.

RESP. Neque Johannes Baptista pisces optimè & opiparè paratos & vinum optimum loco carnium elegit: neque Papistæ imitantur Johannem Baptistam locustas & mel sylvestre totâ vitâ comedendo. Jejunent Papistæ, ut Johannes Baptista totâ vitâ, & nos illis non invidebimus.

Opponitur *exemplum veterum Christianorum* RESP. Quantum à Papisticis jejuniis vetera Ecclesiæ jejunia differrent, ostendit Augustinus libr. 30. contra Faustum, cap. 3. & 5. Nam olim usi jejuniis Christiani sunt, ut corpus edomarent, animam humiliarent: in Papistarum jejuniis hic fructus minimè reperitur. Veteres Christiani cibos nullos unquam prohibitos & immundos putabant: at Papistæ cibos quosdam vetitos existimant, quorum usu conscientia polluatur. Veteres Christiani quum jejunabant, à carnibus non tantùm terrestrium bestiarum, sed piscium etiam & à fruictibus abstinebant: at Papistis jejunantibus fructus & pisces in deliciis sunt. Veteres Christiani liberè jejunabant prout quisque aut vellet aut posset: at Papistis de jejuniis communes leges sunt.

Videamus nunc distributiones jejunii. PRIMO jejunium vel *privatum* est, vel *publicum*.

Ieiunium privatum, est quod quis sibi ipse privatim indicit ob certas causas & necessitates, 2. Sam. 3. 35. & cap. 12. v. 16. Nehem. 1 v. 4. Esther. 14. 2. Dan 9. v. 3. Idque apud alios homines dissimulandum, quum satis sit, notum esse Deo, Matth. 6. v. 17, 18.

Ieiunium publicum, est quod à toto populo observatur.

SECUNDO jejunium vel *votivum* est vel *liberum à voto*.

Ieiunium votivum, est ad quod quis voto obstrictus est. Augustinus epistolâ octogesima sextâ. Quale fuit Davidis, 2. Sam. 3. 35.

Ieiunium liberum à voto, est quod quis absq; voto ultro observat quocunq; tempore.

TERTIO, jejunium vel *ordinarium* est vel *extraordinarium*.

Ieiunium ordinarium, est quod statis temporibus observatur: Ut quum quis singulis septimanis certo die semel aut bis jejunat. Sic & olim in Ecclesia & nunc in quibusdam reformatis Ecclesiis observantur quatuor jejuniorum tempora quotannis ordinariè.

Ieiunium extraordinarium, est quod ingruente aliquâ necessitate quocunq; tempore suscipitur: veluti si quis ob calamitatem aliquam suam vel suorum jejunium sibi indicit, ut fecit David ægrotante primo filiolo ex Bathsebâ, 2. Sam. 12. vers. 16, 17. Aut quum ex presbyterii & pii Magistratus autoritate universaliter indicitur, quoties ita postulat temporum ratio, nempe quum vel publica calamitas imminet, peccatis nostris debita, vel beneficium aliquod singulare à Deo petendum, vel reformatio aliqua publica Ecclesiæ & Reipublicæ instituenda. Appellatur etiam *Ieiunium indictivum*. Judic. 20. v. 26. Joel. 2. v. 12. Joh. 3. v. 5, 7. 1. Sam. 7. 6. 2. Sam. 1. v. 11, 12. 2. Chron. 20. 3. Esther. 14. 3. Act. 13. 2. 3. & 14. 2. 3. Ezr. 8. 21, 22. 23.

Jejunio pio tempore luctus conjunctus est fletus: ideò fletus μεταυνμικῶς pro ipso jejunio ponitur, Zach. 7 v. 3.

Jejunio conjunctam esse oportet seriam resipiscentiam, alioquin abominabile erit coram Deo. Jesa. 58. 6, 7.

A religioso jejunio distingui debet tum *impium*, item *hypocriticum ieiunium*, tum *medicum*, tum *coactū*.

Impium ieiunium, est quod ex causa impia & pessimo fine indictum aut susceptum est: Quale erat *Ieiunium Iezreelitarum* jussu Izebelæ indictum cum vellet lapidari innocentem Nabothum, 1. Reg. 21. 9, 10, 11, 12. Item *ieiunium Iudeorum* qui in Apostoli Pauli necem conjuraverant. Act. 23. 14.

Hypocriticum ieiunium, est quum quis in peccatis permanens, & non resipiscens, ex superstitione quadam, vel opinione cultus Dei ab omni aut à certo cibi potusq; genere abstinet, sive ad sanctitatis famam ex jejuniis venandam, sive ad corporalia & spiritualia bona promerenda.

Est fugiendum: I. Quia displicet Deo. Jesa. 58. v. 3, 4, 5.

II. Quia prohibetur à Deo, Matth. 6. 16.

III. Quia cibus hominum non polluit. Matt. 15. 11.

Ieiunium Medicum, est abstinentia à cibo & potu à Medicis præscripta valetudinis gratiâ.

Ieiunium coactū, est abstinentia à cibo & potu ob ejus defectum, quale est eorum qui cibo & potu privantur, aut fame moriuntur vel ob violentum superioris imperium, quale fuit jejunium Israëlitici exercitus à Saule violenter injunctum, 1. Sam. 14. v. 24. & sequentibus.

DE JEJUNIO QVADRAGESIMÆ quæritur, *an sit observandum*? Papistæ affirmant allegato exemplo Mosis, Eliæ & Christi. RESP. Exempla sunt prorsus

 dissimilia

Digitized by Google

dissimilis à jejunio quadragesimæ pro quo Papistæ contendunt. Nam jejunium quadragesimale Papisticum quotannis observatur: at jejunio quadraginta dierum Moses, Elias & Christus jejunarunt tantùm semel. *Deinde* Papistæ in jejunio quadragesimali nō abstinent ab omni cibo & potu: at Moses, Elias & Christus omni cibo & potu abstinuerunt. Tale jejunium nemo aliorum hominum rectè alioquin valentium in ista imbecillitate imitatus fuerit. *Tertiò*, jejunium Mosis, Eliæ & Christi miraculosum fuit & planè extraordinarium: at Papisticum & commune & quotannis ordinariū. *Quartò*, Moses, Elias & Christus jejunarunt quadraginta dies & noctes, ut comprobaretur, vocationem illorum non humanam sed divinam esse; & doctrinam q̄ annunciabant non ab humano ingenio excogitatam, sed è cœlo profectam esse: talem finem jejunium Papistarum non habet. *Quintò*, Moses & Elias jejunium per quadraginta dies & noctes ut typi Christi: & Christus jejunando quadraginta dies & totidem noctes typum Mosis & Eliæ implevit: At Papisticum jejunium quadragesimale cujus est typus vel veritas?

Nos autem negamᵒ jejunium quadragesimale anniversarium, quale Papani commendant, esse observandum:

I. Quia in Sacris literis nusquam fidelibus est mandatum.

II. Quia doctrinæ Christi & Apostolorum adversatur. Christus enim dicit Matth. 15. v. 11. *Non quod ingreditur in os, polluit hominem.* Paulus verò Rom. 14. v. 17. *Non est regnum Dei esca & potus* Col. 2. 2. 16. *Nequis vos damnet ob cibum vel potum.* 1. Tim. 4. v. 1, 2, 3. 4. 5. Tit. 1. 15. *Omnia munda mundis.*

III. Quia si Apostoli quadragesimam esse observandam decrevissent, tum omnes Ecclesiæ Apostolicæ illam eodem ritu & modo celebrassent, præsertim cùm Pontificii contendant, Ecclesias in Apostolicis statutis fideliter perstitisse. At verò maximam fuisse primis temporibus hujus jejunii varietatē, non modò in temporū, sed etiam in ciborū ratione patet ex Euseb. li. 5. c. 26. Socratis histor. Eccles. lib. 5 c. 22.

Tantum de ieiunio: sequitur de gestibus externis in precatione.

Caput XIX.

In quo de gestibus precantium Deum.

GESTUS EXTERNI in precando sunt, *situs corporis: capitis nuditas: expansio manuum: oculorum vel elevatio ad cœlum vel depressio versus terram: tunsio pectoris: lacryma: vox clara, &c.*

Quod ad *situm corporis* attinet, perinde est quomodo corpus constitutum sit ad orandum, perinde est sive stantes, sive sedentes, sive humi procumbentes, sive in lecto decumbentes precemur, dummodo animus Deo præsens peragat intentionem suam. Vide August. tom. 4. pag. 465.

Stans precatus est Rex Salomon 1. Reg 8. vers 22. Christus Dominus Joh. 11. 14. publicanus Luc. 18. 11.

Jacens in lecto precatus est David 2. Sam. 7. 18. Psal. 6. v. 7. Ezechias 2 Reg 20. 2, 3 & paralyticus Matth. 9. 2. & jacentes precantur morbo in lectum conjecti.

Sedens super lectum suum precatᵒ est Isaacus Gen. 27 v. 30. 31. & Jacobus Patriarcha Gen. 48. v. 15, 16, 20.

Ambulantes precantur fideles in itineribus, ut *David* cùm fugeret crudelitatem Saulis, ut confessores veritatis cœlestis fugâ se eripientes è persecutorum manibus. Vectus curru precatus est Josaphatus 1. Regum 22. v. 32. 2. Chron 18. v. 31.

Judæi versus Occidentem faciem convertebantᵣ quum precabantur, ex adverso Jerosolymorum Dan. 6. ver. 11. adorantes Orientem versus improbabantur Ezech. 8. v. 16. Christiani autem veteres vultu ad Orientem converso precabantur. Sed perinde est versus quamcumq; plagam cœli vultum convertant fideles, dummodò cum vera fide ad thronum gratiæ accedant. Videatur Commentarius noster in caput octavum Ezechielis.

Procidere in faciem seu humi in genua procumbere, quum fieri potest, non tantùm decet, ut humilitatē nostram & observantiam erga Deum tantò magis testemur: sed etiam expedit, ut ad humilitatem coram Deo & majorem venerationem tantò magis nos excitemus. Elias Propheta precaturus pronum se abjecit in terram & posuit faciem suam inter genua sua 1. Reg. 18 42. Christus ipse Matth. 26 39. fideles communiter Psal. 95. 6. *Venite incurvemus nos & procumbamus: flectamus genua coram Iehova qui fecit nos.*

Fideles plerunq; precantur Deum, *capite nudo, quia non erubescunt*, ut Tertull. in Apologet. c 30. ait.

Manus suas expandit versus cœlum Salomon ante altare Jehovæ orans, 1. Reg. 8. 22. David Psal. 28. 2 ait: *Audi vocem deprecationum mearum, dum vociferor ad te; dum attollo manus meas ad adytum sanctitatis tuæ* Et Psal. 141. 2. ait: *Statuatur oratio mea, ut suffitus coram te; elatio manuum mearum, ut munus vespertinum* Et Psal 143. 6. *Pando manus meas ad te.* Et Paulus Apostolus ait 1. Tim. 2. vers 8 *Volo viros orare in quovis loco, puras manus attollentes absq; ira & disceptatione*

Oculos in cœlum elevavit *Christus* precaturus Matt. 14. v. 19. Joh. 11. 41 & c. 17. 1. Contra publicanus resipiscens nolebat vel oculos in cœlum attollere Luc. 18. 13. Uterq; rectè: Christus ex certa animi fiducia: publicanus ex serio suorum peccatorum sensu.

Tunsio pectoris ex vehementi cordis dolore & affectu adhibetur, sicut publicanus resipiscens Luc. 18. 13. *cædebat pectus suum, dicens, Deus, propitius esto mihi peccatori* Sic Christo in cruce mortuo *omnis turba quæ simul ad hoc spectaculum accesserat, spectans quæ facta fuerant, cadens pectora sua revertebatur*, Luc. 23. v 48. nam pectora tundendo, piaculi reatum deprecati sunt, quòd sentirent piaculum injusta & nefanda cæde contractum esse.

LACRYMÆ cùm precibus piorum conjunctæ sunt interdum, ut ostendunt exempla, *Channæ* matris Samuelis 1. Sam. 1. v. 10. *Davidis* Psal. 6. v. 9.

Lacrymæ illæ piorum profluunt vel à cogitatione peccatorum, quum dolemus quòd Deum illis offendimus, ut David Psal. 6. v. 7. Ezra c. 10. 1. vel à gravitate afflictionum Psal. 77. 3.

VOX CLARA, est quidem adjumentum ad attentionem in precando & vehementiam Psal. 5. 2. 3. & 77. 2. clamor enim ardorem vehemensque studium in precando innuit & accendit: non tamen semper est necessaria: non enim tam vox externa oris, quam gemitus & clamor cordis requiritur; sicut Deus Mosi dixit Exod. 14. 15. *Quid clamas ad me?* Non tamen Moses ore corporis tum inclamabat Deum, sed in silentio vocis coram Deo corde.

Inprimis vox clara adhibetur si cantu precemur, ut fit plurimùm in publicis conventibᵘˢ Ecclesiasticis.

De aliis gestibus idololatricis, & superstitiosis, ut quod Baalitici Sacerdotes *incidebant sese pro ratione ipsorum gladiis & spiculis, usq; adeò ut perfunderent se sanguine*, ut legitur 1. Reg. 18. v. 28. idq; ex more Gentium suo loco dicetur.

Dictum est de adiunctis adminiculis religiosæ precationis: sequitur de dissentaneis.

CAPUT

Caput XX.

In quo de omissione precum ad Deum.

PRECATIONI ad Deum opponitur tum *omissio precum*, tum *precatio prava*.

Omissio precum ad Deum, est peccatum cùm quis negligit invocationem Dei, perinde ac si auxilio & benedictione Dei non egeret.

Omittendas autem preces ad Deum tum ἄθεοι, tum hæretici quidam contenderunt. ἄθεοι, quia nullam suæ sententiæ rationem ex verbo Dei, sed nec probabilem aliunde afferunt, à nobis contemnantur. Hæretici verò qui Deum adorandum negârunt, sunt Adamitæ & Prodiciani: teste Clemente Alexandrino lib. 7. Stromatum. Atque hi suam sententiam sequentibus argumentis, quæ Syllogisticè proponemus, concludere sunt conati.

I.

Si Deus per se scit, quibus egeamus; neutiquam est invocandus; At Deus per se scit, quibus egeamus: Ergo neutiquam est invocandus.

Assumtio probatur ab ipsis his Scripturæ testimoniis. Heb. 4. 13. *Omnia sunt nuda & patentia oculis ipsius.* Psal. 121. v. 4. *Non dormit, neq; dormitat qui custodit Israelem.* Matth. 6. v 23. *Novit Pater ille vester cœlestis, vos indigere his omnibus.*

RESP. 1. Propositio est falsa, dum finguntur pugnare, quæ non pugnant: nimirum per se scire quibus rebus egeamus & invocari.

2. Assumtionem libentissimè damus, imò pro nobis eam facere asserimus: Nam si Deus per se scit, quibus egeamus, tantò majore desiderio ad ipsum confugiamus, certi daturum quæ petimus, quia scit nos omnium egentes esse. Probatio assumtionis laborat ἀσυνεργίᾳ, quia soli faces admovet, firmans quod nemo negat: ac nostro potiùs instituto dicta Scripturæ citata serviunt: nam cogitatio omniscientiæ DEI ad invocandum Deum impellit.

II.

Si Deus citra nostras preces omnia largitur, non est invocandus: At Deus citra nostras preces omnia largitur: Non est igitur invocandus.

Assumtio probatur his dictis, Jes. 65. vers. 24. *Antè quàm clament, ego exaudiam.* Psal. 21. v. 4. *Quoniam prævenisti eum benedictionibus boni* Matth 6. v 8. *Novit Pater ille vester quibus sit vobis opus, antequam vos petatis ab eo.*

RESP. Primò propositio laborat vitio τοῦ ἀντὶ τὸ ἑπόμενον: non enim consequens istud ex illo antecedente sequitur.

2. Assumtionem concedimus: & ex ea causæ nostræ firmamentum petimus. Nam quia Deus citra nostras preces omnia largitur: Ergo multò magis ea largietur invocatus & rogatus.

3. Probatio assumtionis est ἀσυνεργός: nam assumtio est manifesta, quorsum igitur probatur? Sed major propositio fuerat probanda, quæ est falsa: ac proinde falsa etiam conclusio.

Caput XXI.

In quo de precatione idololatrica.

PRECATIO *prava*, est quæ destituitur conditionibus sive omnibus sive aliquibus quæ requiruntur ad precationem Deo gratam.

Estque vel *precatio idololatrica* vel *precatio ad verum Deum inanis*.

Precatio idololatrica, est quæ ad deos gentium, vel angelos & sanctos demortuos aliásve res creatas aut etiam fictas, vel ad dæmones etiam dirigitur. Qualis est Ethnicorum, Papistarum, incantatorum.

Exempla *Ethnicarum precationum*: 1. Reg. 18. vers. 26, 27, 28, 29. Prophetæ Baalis *quum invocassent nomen Baalis à mane usq; ad meridiem dicendo, ô Baal exaudi nos, & nulla esset vox, nullus & exaudiens: insultarunt in altare quod fecerat Elias. Fuit enim ipso meridie, ut ludificans eos Elias diceret, clamate voce magnâ quandoquidem Deus est, nam colloquium, aut nam insectatio est ei, aut nam iter est ei: fortassis dormit ut evigilet. Qui clamabant voce magnâ & incidebant sese pro ratione ipsorum gladiis & spiculis; usq; adeò ut perfunderent se sanguine. Fuit verò quum præteriisset meridies, ut Prophetas agerent usquedum offertur munus: sed nulla erat vox, & nullus exaudiens, nullaq; attentio.*

Daniel. 3. vers. 2, 3, 4, 5, 6, 7. *Tunc congregati Satrapæ, antistites, & duces, senatores, thesauris præfecti, legisperiti, exactores, omnesq; dominatores provinciarum ad dedicationem imaginis, quam erexerat Nebucadnezar Rex; stabant coram imagine quam erexerat Nebucadnezar: Et præco proclamavit strenue; vobis edicitur, ô populi, nationes & linguæ: Quo tempore audietis sonum cornu, fistulæ, citharæ, sambucæ, psalteriorum, symphoniæ, & omnium generum musices; procidite, & adorate imaginem auream quam erexit Nebucadnezar Rex: Nam si qui non prociderit & adoraverit, eadem horâ proiicietur in mediam fornacem ignis accensam. Propterea eodem tempore quum adirent omnes populi sonum cornu, fistulæ, citharæ, sambucæ, psalteriorum, omniumq; generum musices: procidentes omnes populi, nationes & linguæ adorarunt imaginem auream quam erexerat Nebucadnezar Rex.*

Quod verò *Papistas* attinet, illi multiplicem idololatriam committunt, in adoratione religiosa & invocatione creatorum Angelorum, B. Virginis Mariæ & aliorum divorum seu demortuorum Sanctorum hominum, imò & eorum qui nunquam fuerunt in rerum natura in adoratione imaginum, hostiæ consecratæ, crucis: in veneratione reliquiarum & rerum consecratarum.

Papistæ enim invocant & precantur Angelos creatos, B. Virginem Mariam & alios divos seu demortuos sanctos homines; nec tantùm ab eis petunt ut intercedant pro ipsis, sed idipsum ab eis directè petunt, quòd à solo Deo petendum est, & quod à solo Deo sancti ipsi semper petiverunt, quod solus etiam Deus tribuere potest. Nam à Maria petunt in hymno: *Ave maris stella*; Offic. B. Mariæ in Breviario Romano.

Funda nos in pace: Et mox:
Solve vincula reis,
Profer lumen cæcis,
Mala nostra pelle. Et mox:
Nos culpis solutos,
Mites fac & castos.
Vitam præsta puram,
Iter para tutum,
Ut videntes Iesum,
Semper collætemur.

Et in hymno: *Memento salutis autor.* in Officio parvo B. Mariæ in eodem Breviario.

Maria mater gratiæ,
Mater misericordiæ,
Tu nos ab hoste protege,
Et horâ mortis suscipe.

Et paulò post ibid. talis est precatio ad eandem; *Sub tuum præsidium confugimus sancta Dei genetrix, nostras deprecationes ne despicias in necessitatibus, sed à periculis cunctis libera nos semper virgo gloriosa & benedicta.*

Et in officio B. Mariæ Virginis, nuper reformato, & Pii V. Pont. Rom. jussu edito Roschachii An. 1591.

lectione tertia: O Regina mundi: scala cæli, thronus Dei, janua paradisi, &c. Dele peccata: relaxa facinora: erige lapsos: solve compeditos: per te succidantur vepres & germina vitiorum: præbeantur flores & ornamenta virtutum: placa precibus judicem, &c.

Ibidem in Cantico S. S. Ambrosii, & Augustini, in laudem B. Virginis transformato in 2. Tomo opusc. D. Bonaventuræ, ad calcem Psalterii B. Virginis.

Æterna fac, pia Virgo, cum sanctis tuis nos gloria munerari. Et paulò post:

Dignare, dulcis Maria, nunc & semper nos sine delicto conservare.

Miserere pia nobis, miserere nobis.

Fiat misericordia tua magna nobiscum, quia in te Virgo Maria, confidimus.

In te, dulcis Maria, speramus, nos defendas in æternum.

Ab eadem non tantùm petunt, ut intercedat pro ipsis apud Christum, sed etiam ut imperet Christo. Sic enim in Missali Parisiensi ad Mariam cantant: *O felix puerpera, nostra pians scelera, jure matris impera Redemtori.* O detestandam blasphemiam! ô insaniam igne sempiterno vindicandam!

Verùm ne sine ratione insanire videantur, argumentis quibusdam probare nituntur, Angelos creatos & demortuos sanctos homines esse religiosè invocandos, quæ recitabimus & simul refellemus.

PRIMUM.

Gen. 48. v. 16. *Angelus qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis.* Hic apertè Sanctus Jacob Angelum invocavit, ait Bellarminus lib. 1. de Sanctorum Beatitudine cap. 19.

Syllogismus erit talis:

Quicunque à Sancto Patriarcha Iacob est invocatus, is est invocandus:

Angelus à Sancto Patriarcha Iacobo est invocatus:

Ergo Angeli sunt invocandi.

RESP. *Primò* negatur consequentia; quia plus infertur q̃ ferant præmissæ: concludi enim debebat: Ergo Angelus ille, nempe à Patriarcha Jacobo invocatus, nobis est invocandus: ꝙ ultro concedimus.

Deinde propositionem majorem libenter damus, modò hoc observetur, exempla Jacobi esse sequenda, quatenus cum lege divina congruunt, qua le est istud: Nam si idôlum aliquod à Jacobo fuisset invocatum, ejus exemplum nequaquam ad imitationem esset trahendum.

Tertiò assumtionem distinguimus, quia homonymia est in nomine *Angeli.* Angelus duplex est, *creatus* vel *increatus.* Increat' Angelus est æternus Dei Filius, qui *Angelus* ab officio appellatur, ipse enim inde ab initio quæcunq; cognitu oportet ad salutem annunciat, ut Justinus Martyr ait Apologiâ secundâ pro Christianis, paginâ 75. Ipse nunciavit voluntatem Dei Patris de fœdere nobiscum inito, illiusq; fœderis Mediator & conservator est inde ab initio, & bona in fœdere promissa confert fidelibus, & mala contraria ab illis depellit. Hinc appellatur *Angelus seu nuncius fœderis.* Malach. 3. v. 1. & absolutè *Angelus* Exod. 14. v. 19. sed qui idem dicitur *Jehova* Exod. 13. v. 21. & cap. 14. v. 24. & 23. vers. 20 Gen. 31. v. 11, 13. Creati Angeli sunt cæteri, qui hunc Angelum increatum adorant, sicut dicitur Hebr. 1. v. 6, 7. *Quum inducit primogenitum in orbem terrarum, dicit, Et adorent eum omnes Angeli Dei. Et de Angelis quidem dicit, Qui Angelos suos facit ventos, & ministros suos, ignis flammam.*

Assumtio igitur de Angelo increato accepta, est vera. Ac increatum Angelum à Jacobo Patriarcha

A intelligi, patet: quia eadem iisdemq; verbis Jacobus ab hoc Angelo petit, quæ à Deo ipso, eumq; eodem honore, quo Deum Abrahami atq; Isaaci afficit. Sic intelligunt locum hunc etiam Patres veteres.

TERTULLIANUS sive NOVATIANUS Romanæ Ecclesiæ presbyter lib. de Trinit. cap. 15. *Nemo Christum, sicut Angelum non dubitat dicere; ita etiam Deum hæsitet pronunciare, quum hunc eundem & puerorum horum benedictionem per Sacramentum passionis digestum in figura manuum, & Deum Angelum intelligat invocatum fuisse. Ac si aliquis hæreticus* (nempe de Simoniacis, Menandrianis, Appelletianis maximè, uti vult Pamelius Papista in Notis ad hunc Tertulliani sive Novatiani locum) *pertinaciter obluctans adversus veritatem, voluerit in his omnibus exemplis propriè Angelum aut intelligere, aut intelligendum esse contenderit, in hoc*
B *quoque viribus veritatis frangatur necesse est.*

Et rursus cap. 27. *Non cessat eadem Scriptura divina, angelum Deum dicere, Deum angelum pronunciare. Nam quum Manassen atque Ephrem filios Ioseph benedicturus esset, hic ipse Iacob, transversis super capita puerorum manibus collocatis, Deus, inquit, qui pascit me à iuventute mea usque in hunc diem, angelus qui liberavit me ex omnibus malis, benedicat pueris his. Usque adeò autem eundem Angelum ponit quem Deum dixerat, ut singulariter in exitu sermonis sui posuerit personam de qua loquebatur dicendo, benedicat pueris his. Si enim alterum Angelum voluisset intelligi, plurali numero duas personas complexus fuisset: nunc unius personæ singularem numerum in benedictione deposuit, ex quo eundem Deum atque Angelum intelligi voluit. Sed e-*
C *nim Deus pater accipi potest: Deus autem & Angelus Christus accipi potest. Quem ut huius benedictionis autorem etiam transversas super pueros manus Iacob ponendo significavit, quasi pater illorum sit Christus.*

ATHANASIUS 1. Tom. contra Arianos orat. 4. pag. 259 *Ipse donandi modus clarè demonstrat unitatem Patris & Filii: Nunquam enim quispiam precaretur accipere à Deo, & ab Angelis, aut ab ullis rebus creatis. Neque quispiam hanc verborum formam concepit, det tibi Deus & Angelus, sed contrà, à Patre & Filio propter unitatem, uniformemque rationem dandi. Siquidem per Filium dantur ea quæ in dationem veniunt: Nihil autem est omnium, quod non per Filium efficiat Pater: ita enim qui accipit, tutam & certam gratiam adipiscitur. Iam si Iacob in benedicendis nepotibus Ephraim & Manasse ad istum modum loquutus*
D *est:* Deus aluit me à pueritia mea usq; in hunc diem, Angelus qui liberavit me ex omnibus malis benedicat pueris istis; *non tunc aliquem Angelorum creatorum & qui naturâ Angeli erant, in unum copulavit cum Creatore Deo, neque omisso nutritio suo Deo ab Angelo benedictionem suis nepotibus postulavit: sed quia disertè loquutus est de Angelo qui illum ab omnibus malis liberaverat, satis præ se tulit, non ex creatitiis Angelis aliquem, sed Filium fuisse Patris, quem Patri in suis precibus consociavit, per quem Deus liberat quos vult. Hunc enim magni consilii Patris Angelum noverat, nec alium, nisi illum ipsum, qui benedicit & liberat ex malis, suis verbis expressit. Non enim ille sibi à Deo, nepotibus autem ab Angelo benedictionem dari voluisset, sed eundem illum quem interpellabat, Non dimittam te (inquiens) nisi benedixeris mihi. Is enim erat Deus,*
E *ut verba Iacobi clarè testantur: Vidi Deum facie ad faciem, illum ipsum (inquam) precatus est, ut nepotibus benediceret. Angeli enim proprium est, Dei mandatis inservire, ac proinde aliquando progreditur, ut eiiciat Amorrhæos, aliquando amãdatur, ut tueatur populum in itinere. Cæterùm, illud ipsum quod fit, non est opus eius, sed Dei, qui imperat & emittit eum: eiusdem quoque est, ut liberet quos voluit liberari. Non igitur alius quàm ipse Dominus Deus fuerit, qui ei apparens ita loquutus est: Ecce ego tecum sum, conservans te in viâ, quacunque ieris, & non alius.*

CYRIL-

Digitized by Google

CYRILLVS ALEXANDRINVS lib. 5.
Thesauri, capite primo: *Cur si creatura est Filius, ipse so-*
lus, & nulla creaturarum alia cum Patre operari, & Spi-
ritum dare dicitur? Nemo certè audire patietur dicentem
aliquem, utinam Deus Pater & Angelus (verbi gratia)
quispiam dirigat viam tuam. Gratiam enim dare, Deo soli
convenit. Quum igitur unà cum Filio, & per Filium omnia
in Spiritu Sancto Pater faciat, patet Filium non esse creatu-
ram, sed verè genitum ex Patre, & Patrem in ipso esse, &
ipsum in Patre: & ita universa fieri, & gratiam sanctis
dari ex Patre per filium, ut Paulus testatur: Gratias ago
Deo meo semper de vobis propter gratiam Dei, quæ vobis da-
ta est in Christo Iesu. Sed si nulla, inquiunt, creatura cum
Deo simul in faciendo, dandove aliquid accipitur, quam-
8. *obrem Patriarcha Iacob nepotibus Iosephi filiis benedicens,*
ait: Deus qui me alit ex infantia mea usque ad hunc diem, &
Angelus qui liberat me ex omnibus malis, benedicat pueris
istis: Ecce Deus nominatur, & Angelus unà cum eo: & qui-
dem in singulari numero benedicere dicitur. Si prophetico
spiritu decoratũ hæretici fatentur, & sanctum Iacob fuisse
virum non negant, cujus gratiâ ita ipsum errasse conten-
dunt, ut Angelum Deo conjunxerit, & unà cum Deo posse
benedicere putaverit? Nolint quæso ita sanctum virum illũ
vituperare, sed verum suorum verborũ sensum inquirant,
si sanctum fuisse illum arbitrantur: sin verò minimè id pu-
tant, cur autoritate ipsius ad confirmanda dogmata utun-
tur? Sed nos nugis hæreticorum contemtis, Patriarchæ ver-
ba breviter exponamus. Spiritu ergo ille Sancto ad veritatẽ
dogmatum ductus, primò Deum orat, ut pueris benedicat,
& simul etiam Angelũ, qui liberabat eum ex omnibus ma-
lis: ut per Deum Patrem ipsum significaret, per Angelum
autem verbum Patris. Non enim ignorabat, quia nomen
ejus magni consilii Angelus est. Quod autem non Angelum
(ut intelligũt hæretici) sed Filiũ Dei significârit, inde patet,
quòd quũ dixisset, Angelus, statim addidit, qui me liberat ex
omnibus malis. A verbis igitur ipsius consideremus, Deúsne
ipsum à malis omnibus liberarit, an aliquis angelorum qui
2. *sunt creati. Luctatus dicitur Angelus cum Patriarcha illo*
fuisse, idque Scriptura divina testatur: quem Patriarcha te-
nuisse, dixisseque ad ipsum dicitur: Non te dimittam, nisi mihi
benedicas. Erat autem ille Deus in specie creaturæ cum Pa-
triarcha luctatus, sicut ipsius Patriarchæ voce apparet:
Vidi faciem Dei. Hunc igitur Angelum quem tunc vidit,
orabat ut pueris benediceret. Præterea, visus est (ut Scriptu-
ra dicit) Dominus Deus Patriarchæ Iacob, & dixit ipsi: Ec-
8. *ce ego tecum sum, & custodiam te in omnia via quocunque*
ieris. Deus igitur erat, qui liberabat ipsum, non Angelus. Et
11. *rursus, quando Laban persequutus, deprehendit eum, tunc*
quoque Deus ipsum liberavit, ut ipse uxoribus dicens testatur:
Et non dedit, inquit, Deus Laban potestatem malè faciendi
mihi. Et quando rursum frater Esau insidiabatur ei, non
angeli, sed Dei auxilium implorabat, dicens: Libera me Do-
12. *mine de manu fratris mei Esau, quia timeo ipsum. Deus*
igitur ipse, hoc est, Filius Dei, nomine Angeli à Iacob in be-
nedictionem filiorum Ioseph nominatur.

SECVNDVM.

Job. 5. 1. *Voca si quis est, qui tibi respondeat, & ad ali-*
quem Sanctorum convertere. Ubi nomine Sanctorum
intelligi Angelos, ait Bellarminus.

RESP. Syllogismus est talis:

Quem Iobus jubetur invocare, is est invocandus:
Angelos Iobus jubetur invocare:
Ergo Angeli sunt invocandi.

Primò propositio major non est universaliter ve-
ra: sed *κατά τι*: Quem Jobus jubetur invocare, non à
quovis, puta idololatra, sed à Deo vel ministris Dei
ex mandato divino: deinde si is quem jubetur invo-
care, sit Deus; is est invocandus. *Secundò* assumtio est
falsa. *Tertiò* assumtionis probatio est nulla: quia alle-
gatur testimonium tum imperitâ versione depravا-

A tum, tum impertinens. Nam textus Hebræus ita
habet:

קרא-נא היש עונך ואל-מי
מקדשים תפנה:

Sic autem verti debet: *Voca quæso, an sit qui respon-*
deat seu attestetur tibi? & ad quem è Sanctis respicies? seu,
ad quem de Sanctis obtueberis? ut Arias Montanus Pa-
pista ipse vertit. Jam vulgata versio orationem sim-
plicem, hoc est, citra interrogationem prolatam ha-
bet, quum textus Hebræus interrogatione vim nega-
tionis habente constet. Deinde testimonium est im-
pertinens: Nam in eo Job non jubetur angelos invo-
B care: sed quoniam cap. 3. v. 25. protestatus erat, men-
tem suam consciam sibi esse bene anteactæ vitæ cum
summa religione, seque sollicitè cavisse ne Deum of-
fenderet, tamen calamitatem sibi tantam evenisse: ab
Eliphazo Themanite redarguitur, quòd tantâ cala-
mitate afflictus auderet se justum asserere, ac per
consequens Deum injustitiæ arguere. Negat igitur
Eliphazus, quemquam hominum unquam tam gra-
viter afflictum fuisse à Deo, quin peccatis id sit pro-
meritus. Negatio autem figurata est *primò* concessio-
ne Ironicâ q. d. Agè verò, voca huc & adduc quem-
piam qui tibi attestetur, qui sermonibus tuis assen-
tiatur: *Deinde ἀνακοινώσει, ad quem sanctorum conver-*
teris? qui videlicet tam gravia passus sit ac tu? q. d. ad
neminem. Per sanctos verò intelliguntur homines
C pii, quibus oppositi versu sequente impii, vocantur
stulti & fatui, quos interficit indignatio. Et hanc ve-
ram esse interpretationem ostendit contextus. Pro-
inde hic locus Angelorum invocationi non patro-
cinatur.

INSTANT. *Per sanctos hic intelligi Angelos, Au-*
gustinus docet in annotationibus in Iobum.

RESP. *Primò* ipsemet Augustinus Retractat. lib.
2. cap. 13. Annotationib. illis in Jobum non multum
tribuit, ac propè pro suis non agnoscit. Sic enim ait:
Liber cujus est titulus, Annotationes in Iob, utrum meus
habendus sit, an potiùs eorum, qui eas sicut potuerunt vel
voluerunt redegere in unum corpus descriptas de frontibus
codicis, non facilè dixerim. Suaves enim paucissimis intelli-
D *gentibus sunt, qui tamen necesse est offendantur multa non*
intelligentes, quia nec ipsa verba quæ exponuntur ita descri-
pta sunt in multis locis, ut appareat quid exponatur. Deinde
brevitatem sententiarum tanta est sequuta obscuritas, ut
eam lector vix ferre possit, quem necesse est plurima non in-
tellecta transire. Postremò tam mendosum comperi opus
ipsum in codicibus nostris, ut emendare non possem, nec edi-
tum à me dici vellem, nisi quia sui fratres id habere, quo-
rum studio non potuit denegari. Hactenus Augustinus:
unde liquet, quid sit annotationibus illis tribuendũ.
Secundò etiamsi Augustinus citra dubitationem de
Angelis intellexisset: opponi ei possent alii interpre-
tes, qui de viris sanctis acceperunt, ut R. Mosche ben
Nahman, Aben Ezra, R. Schelomo Jarchi. Quin et-
iam Thomas Aquinas & Lyranus non de Angelis,
sed de sanctis demortuis interpretantur, licet falsò.
E *Tertiò*, Interpretatio Augustini Bellarmino adversa-
tur: quia negat Angelos responso dignari aut audire
stultũ, quia immundus sit. Hinc certè nequit colligi,
suaderi invocationẽ Angelorũ, sed potiùs dissuaderi.

INSTANT. rursus; *Interpretationem Augustini aliis*
locis Iobi confirmari. Nam Augustinus illud, cap. 19.
Miseremini mei amici mei, ad Angelos dici existimat,
juxta quod dicitur, cap. 33. *Si fuerit Angelus loquens pro*
eo unus de millibus miserebitur ejus, & dicet, libera eum Sic-
ut etiam c. 15. quum dicit: Ecce inter sanctos ejus nemo im-
mutabilis. Nomine sanctorum intelliguntur Angeli; nam

 idem

Digitized by Google

idem habetur cap.4. his verbis: Ecce, qui serviunt ei, non sunt A
stabiles, & in Angelis suis reperit pravitatem.

RESP. Instantia comprehenditur hoc Syllogismo: *Si per sanctos in aliis locis Iobi intelliguntur Angeli, ergo & hoc loco. Sed prius est; Ergo & posterius.* At *primò* propositio est inconsequens: Nam diversitas circũstantiarũ, diversã vocis alicujus significationẽ requirit. *Deinde* ad assumtionẽ probandã tres loci inducuntur, quorũ primus & ultimus planè sunt impertinentes, quia nulla mentio fit sanctorũ in illis. Imò locus ex c.19. perperã ad Angelos torquetur: Nec Augustinus quicquã certi ibi asseverat, sed alternativè dicit; Angelos VIDETUR postulare, ut pro eo deprecentur, aut certè sanctos, ut pro pœnitente orent. Non affirmat, nec sibi videri dicit, sed videri solùm. Jobus nec Angelos B postulat, nec sanctos homines demortuos; sed facit Apostrophã ad amicos suos præsentes, ut eos ad misericordiã flectat cõmemoratione suarũ calamitatũ. Dictum verò ex c.33. non habetur in dicto loco Augustini, sed à Bellarmino est additum, & malã versione prorsus est depravatum. Locus autem ex c.15. solus non evincit veritatem assumti: sed opus erat inductione omnium aliorũ locorum consentientium. Itaque ex particulari nihil sequitur.

INSTANT. ampliùs; *Quamvis hæc verba non videantur convincere, quia non sunt ipsius scriptoris libri, sed Eliphazi, amici Iobi: tamen ideo convincunt, quia indicant tunc fuisse consuetudinem invocandi patrocinium sanctorum Angelorum.*

RESP. *Primò*, instantia ista est ἀπροσδιόνυσος: C quia nihil tale fuit respõsum, ad quod istud replicari necesse esset. Nihil n. interest, sive sint Jobi, sive Eliphazi verba esse dicantur: nam etsi Eliphazi institutũ improbandũ sit, quũ eò tendat ut Job sibi persuadeat, se à Deo ob gravissima aliqua scelera rejectũ: veras tñ sententias de Dei judiciis & justitia affert & doctrinę Spiritus Sancti consonas, itaq; omnino recipiendas, ut rectè monuit Mercerus Præfatione in librum Jobi. *Secundò*; Verba Eliphazi non indicant tunc fuisse cõsuetudinem invocandi patrociniũ sanctorum Angelorum: nam alium sensum ea habere, ostendimus: Ergo non convincunt, esse invocandos Angelos.

INSTANT. ulteriùs; *Videtur tamen, per sanctos esse intelligendos Angelos.*

RESP. *Primò*, videtur solvitur per non videtur. D *Deinde*, etiamsi per sanctos, beati Angeli intelligerentur: tamen hic locus invocationi illorum non patrocinaretur. Nam ex eo potiùs colligeretur, Angelos non respondere vel comparere, ab hominibus sceleratis vocatos.

TERTIUM.

Gen 48.16 *Invocetur super eos nomen meum, nomina quoque patrum meorum Abrahami & Isaaci: Ergo sancti defuncti sunt invocandi.*

RESP. Syllogismus est hujusmodi:

Abrahamus, Isaacus & Iacobus sunt invocandi.

Abrahamus, Isaacus & Iacobus sunt sancti demortui.

Ergo sancti demortui sunt invocandi.

Primò, Propositio major negatur. *Secundò*, ad eam E probandam allegatur testimonium tum malè translatum, tum alienum. Nam textus Hebræus habet:

ויקרא בהם שמי ושם אבתי
אברהם ויצחק׃

Verti debet: *Et vocetur in eis nomen meum; & nomen patrum meorum Abrahami & Isaaci.* Alienum est autem à propositione probanda: quia Jacobus ea non præcepit invocationem sui & Abrahami & Isaaci: sed adoptat Manassem & Ephrajimum in filios. q. d. vocantor nomine meo, denominentur à me: dicantor & habeantor non nepotes, sed filii mei, vocanto mei & meorum majorum filii eodem gradu quo reliqui mei filii: sunto mei, Isaaci & Abrahami filii, atque ita in numerum filiorum meorum adoptati, sic ut non in stirpem, sed in capita tanquam duæ distinctæ tribus, unà cum aliis meis filiis succedant in partitione & possessione terræ Cananææ, quod & deinceps factum. Hæc ergo verba sunt adoptantis legitimè Ephrajimum & Manassem, sic ut deinceps filii & hæredes sui judicarentur ipsius Jacobi, & de ipsius nomine appellarentur habentes dignitatẽ & jus Patriarcharum, atq; ut duæ tribus Israël ex illis descenderent: In summa, adoptat illos, ut genere suo censeantur, ut ita ad utrumque ipsorum transmittat æqualiter successionem federis, quod Deus cum ipso, Abrahamo & Isaaco pepigerat. Similis loquutio exstat Jesaiæ 4. v.1. *Septem mulieres dicent uni viro; tantum vocetur nomen tuum super nos*, hoc est, dicamur uxores tuæ, sinas nos sub tua, tanquam mariti fide & tutela degere. *Tertiò*, sancti qui ante Christi adventum moriebantur, ex Papistarum opinione non intrabant in cœlum, sed in limbum Patrum, nec Deum videbant, nec cognoscere poterant preces eorum qui supplicabant: proinde à nullo fidelium in Veteri Testamento fuerunt invocati: nullus fidelium unquam sic oravit in Veteri Testamento, Sancte Abraham, Sancte Isaac, Sancte Iacob ora pro nobis. Quod si fideles Veteris Testamenti ita intelligenda judicassent verba Jacobi Patriarchæ, ut ea exponunt Papani, tum profectò Abrahamum, Isaacum & Jacobum invocassent, aut contemnentes mandatum sancti Patriarchæ Jacobi graviter peccassent non invocando ipsum & Abrahamum & Isaacum.

QUARTUM.

Exod 32 13. Moses ita orat? *Recordare Domine Abraham, Isaac & Israel servorum tuorum. Ergo sancti sunt invocandi.*

RESP. Syllogismus talis est: *Quorum recordationem haberi à Deo petit Moses, ii sunt invocandi: Sanctorũ Patriarcharum recordationem haberi à Deo petit Moses: Ergo sancti Patriarchæ sunt invocandi.* *Primò* Propositio est falsa; Nam oratio Mosis quâ petit ut Deus Abrahami, Isaaci & Iacobi recordetur, non est causa cur ipsi sint invocandi: nec invocatio, recordationis illius est consectarium. *Deinde*, Moses non invocavit sanctos Patriarchas, sed Jehovam ipsum.

QUINTUM.

Si sancti viventes adhuc in terris, sunt à verè fidelibus invocati, & à nobis sunt invocandi: tunc multò magis nunc cum Christo regnantes sunt invocandi. Illud est: Ergo & hoc. Assumtum probare conantur aliquot Scripturæ locis: Nam lib. 1. Reg. cap.7. dicunt filii Israel ad Samuelem: *Ne cesses pro nobis clamare ad Dominum Deum nostrum.* Item Job ultimo: *Ite ad servum meum Iob, ille orabit pro vobis.* Roman. 15. Paulus ait: *Obsecro vos, fratres, ut adjuvetis me in orationibus pro me ad Deum.* Idem repetit Eph.6. 1. Thess.5. 2. Thess.3. Col.4. & Heb.13.

RESP. *Primò*, negatur consequentia, quia sunt quatuor termini in isto paralogismo. Alio enim significato verbum *invocari* accipitur in antecedente propositionis connexæ, alio in consequente. Nam in antecedente sancti dicuntur *invocari*, id est, coram aut per epistolam rogari ut apud Deum preces fundant pro nobis, ut ex locis allegatis explicari necesse est, quanquam significatio hæc inusitata sit: in consequente autem idem est quod religiosè in auxilium vocari jam demortuos & absentes homines, qui neque ...

que noverunt calamitates singulorum, neque preces illorum exaudiunt, neque exaudire possunt. *Deinde* assumtum si ita intelligatur, sanctos in hac vita adhuc degentes à verè fidelibus invocatos, id est, postulatos ut intercederent apud Deum, & debere *invocari*, id est, rogari ut pro nobis Deum orent, conceditur, quanquam sit insolens ἀκυρολογία, si verbum invocari ita usurpetur: sic ut potiùs rejicienda sit assumtio ob phraseos insolentiā, aut corrigenda phraseos mutatione: etsi non diffitear, quosdā ista phrasi uti & statuere quòd nobis liceat invocare sanctos præsentes nobis in terra vel absentes intervētu nuncii alicujus vel epistolæ. In vulgata tamen versione Latina nunquam invocandi verbum ad homines in terra refertur, nisi unico in loco, nempe Jesa 34.12. idque malam in partem: *Regem potiùs invocabunt, & omnes principes ejus erunt in nihilum*. Sententia est, Edomæi in statu deplorato ad regni gubernationem ex nobilibus vocabunt, sed frustra. Sin verò aliter intelligatur, nimirum, sanctos in hac vita degentes religioso cultu in auxilium vocatos aut vocandos, simpliciter negatur: neque loca adducta probant, religioso cultu sanctos in his terris viventes, invocatos fuisse aut vocari debere in auxilium, sed hoc tantùm; expetere licere, imò & expetendum esse nobis, ut precibus adjuvemur aliorum fidelium his in terris viventium, qui vel nostras necessitates in particulari vident, vel per sermonem, nuncios, epistolamve certiores de rebus nostris fieri possunt.

SEXTUM.

Si sanctos demortuos nunc cum Christo regnantes invocare non licet, tum ideo non licet, vel quia nolunt, vel quia non possunt, vel quia non sciunt quid oremus, vel demum quia sit injuria Deo aut Christo, si alius quàm ipse invocetur. At nullū horū quatuor est: nō primū, quū sint majori charitate præditi, quàm antea, & (ut loquitur Cyprianus sermone de mortalitate) de sua immortalitate securi, & de nostra incolumitate soliciti: non secundū, quia si poterant, quū hic essent peregrini, quantò magis nunc poterunt in patria? non tertiū, quia unde sciunt Angeli conversionem peccatorum, pro qua tantopere gaudent in cælis, ut dicitur Luc. 15. inde sciunt sancti nostras preces: non deniq; quartum, quia tunc non liceret viventes invocare. Ergo sanctos demortuos nunc cum Christo regnantes invocare licet.

De hoc argumento tanquam invisibili Achille Bellarminus gloriosè triumphat, jactatque Thrasonicè quòd illud adversarii nunquam solvere potuerint.

RESP. Aliis cornibus Bellarminum uti necesse est, si victor evadere & currum triumphalē conscendere velit. Nam assumtionis omnia quatuor membra sunt vitiosa. *Primùm* enim falsum est, sanctos jam cū Christo regnantes velle à nobis invocari: producatur ex Scriptura Sacra vel unicus locus qui id affirmet. Ratiuncula quâ nititur Bellarminus id probare, talis est: *Qui nunc majori sunt charitate præditi quàm antea, & de sua immortalitate securi & de nostra incolumitate soliciti, illi volunt à nobis invocari: At sancti cum Christo regnantes, nunc majori sunt charitate præditi quàm antea, & de sua immortalitate securi & de nostra incolumitate soliciti: Ergo volunt à nobis invocari.* Argumentationis istius major propositio negatur: est enim falsa nec ex Scriptura Sacra probari potest. Pugnat etiam cum natura veræ charitatis erga Deum & homines. Quo enim major ac perfectior est charitas sanctorum erga Deum & homines, eò magis volunt ut Deus solus religioso cultu invocetur, se verò sic invocari nolunt: ut ostendit exemplum Angeli, qui Johanni procidenti ante pedes ejus ut adoraret eum, dixit, non solùm ex modestia ac humilitate, sed etiam ex veritate; *Vide, ne feceris: conservus tuus sum & fratrum tuorū qui habent testimonium Jesu. Deum adora*, Apoc. 19. 10. & cap. 22. 9. Exemplum item Petri Apostoli, qui Cornelium Centurionem accidentem ad ejus pedes & adorantem erexit, dicens, *Surge: & ego ipse homo sum*, Actor. 10. v. 25. Exemplum item Pauli & Barnabæ, *qui in turbam volentem ipsis sacrificare, insilierunt diruptis palliis suis, clamantes, ac dicentes, Viri, cur ista facitis? nos quoque sumus homines, iisdem quibus vos affectionibus obnoxii; annunciantes, ut à vanis istis rebus convertatis vos ad Deum illum vivum, qui fecit cœlum & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt*, Actor. 14 vers 14. 15. Jam si sancti adhuc in terris versantes noluerunt religioso cultu adorari; multò minus jam vitâ functi & in cœlo regnantes volunt spoliis gloriæ divinæ honorari, quum charitas ipsorum in Deum sit multò amplior, quàm antea erat quum in terra adhuc viverent peccatis obnoxii.

Secundum membrum itidem falsum est. Non enim jure possunt sancti vitâ functi invocari à nobis, tum propter defectum mandati, & promissionis Dei de exauditione, & exempli probi invocationis talis; nusquam enim Deus mandavit, ut sancti cœlites religiosè invocarentur; nusquā promisit exauditum iri qui eos invocant; nusquam probatum exemplum, quòd à verè fidelibus invocati sint, in Scriptura divina invenitur: tum propter rationem communem naturæ ipsorum & nostræ; cùm neque nos per naturam nostram voces & vota nostra ferre in cœlum possimus ad sensum ipsorum; neque illi è cœlo quæ hic dicuntur, optantur, fiunt, per suam naturam percipere possint. Probatio à Bellarmino affertur à comparatione: *Si*, inquit, *poterant invocari, quum hic essent peregrini, quantò magis nunc poterunt in patria?* Negatur connexio, quia dispar omnino ratio. Nam cùm hic essent peregrini, tum vel spectatores erant necessitatum particularium hujus vel illius Ecclesiæ aut hominis, vel de iis certiores reddi poterant per sermonem aut per epistolam: tum ex mandato Dei, & promissione postulari poterant, ut preces pro aliis conciperent, sicut dicitur Jacob. 4. v. 14 15. *Infirmatur aliquis inter vos? accersat presbyteros Ecclesiæ, & orent pro eo, ungentes eum oleo in nomine Domini. Et oratio fidei servabit laborantem, &c.*

Tertium membrum ambiguum est, ideo distinguimus. Nam quòd sancti cœlites sciant in universali seu generali quid precemur, concedimus: quòd autē sciant in particulari seu in specie hujus vel illius Ecclesiæ aut fidelis hominis orationem, negamus. Non enim scire per naturam possunt particularia hæc nostra. Bellarminus tamen scientiā ejus, quod oramus in particulari, sanctis vitâ functis tribuit, isto argumento: *quia, unde sciunt Angeli conversionem peccatorū, pro qua tantopere gaudent in cœlis, inde sciunt sancti nostras preces.* Sed elenchus est à falsis paribus, ut ex duobus his planum est. *Primò* enim alia est ratio conversionis ac precum. Conversio peccatoris externis signis declarata ab Angelis videri potest: precatio quæ fit tantùm intus in corde, à creatura alia nec auditur, nec videtur. A sanctis verò jam versantibus in cœlo nec conversio peccatorum videri, nec precatio ullius audiri potest. *Secundò* etiam diversa Angelorū conditio atq; sanctorū est. Angeli à Deo ministerii causâ emittuntur propter hæredes salutis futuros, Heb. 1. v. 14 ideo de cœlo descendunt, videntque præsentes & audiunt quæ ab iis fiant & dicantur ad quos missi sunt, & in cœlum redeuntes recordantur eorū, quæ in terris viderunt & audiverunt: sancti autem vitâ functi conquiescunt in cœlo, neq; per naturam videre & audire possunt, quæ in terris fiant aut dicantur.

INSTANT.

INSTANT. *Sancti cœlites ex Angelorum relatione cognoscunt hominum in terra versantium preces.* RESP. petitio est principii. Tu scilicet preces tuas dixeris ad sanctum quempiam hominem in cœlo degentem, Angelo audiente; Angelus in cœlum retulerit ad illum sanctum ad quem preces direxisti, sanctus ex Angelo cognoverit. Fabulæ: imò impietas. *Primò* enim Angeli, sunt Angeli Dei, legationes ab eo mandatas obeuntes, non à te vel sanctis hominibus ullis in cœlo impositas. *Deinde* sancti Angeli non sunt approbatores, multò minùs administri alienæ idololatriæ: sciunt nec se, nec conservos suos sanctos homines esse adorandos, sed Deum solum: ideo si preces nostras in cœlum referunt, ad Deum ad quem eas fundimus & à quo mittuntur, referunt, non ad homines sanctos.

Quartum denique membrum itidem falsum est: nam planè fit injuria Deo, fit injuria Christo unico Mediatori inter Deũ & homines, si quis sanctos vitâ functos religioso cultu invocet, quia gloriâ soli Deo debitam, dat creaturis. Ratiuncula Bellarmini, quâ hoc membrum probare conatur est ambigua ob homonymiam verbi *invocare*. Nam sanctos in terra viventes licet absque religioso cultu invocare, id est postulare ut precibus suis ad Deum nos adjuvent: sed nequaquam licet eos invocare religioso cultu. De posteriore jam invocatione agitur, non de priore: sed Bellarminus sophisticè omnia permiscet. Bellarmini igitur Achilles prostratus victusque jacet.

Eandem idololatriã in religioso sanctorum cultu conatur Bellarminus confirmare ex *Conciliis, & Patribus, & miraculis sanctorum.* Sed nullum istorum argumentorũ est idoneum ad confirmandum dogma religionis divinæ: quia *primò* Conciliorũ Episcopaliũ & Patrum Ecclesiasticorũ humana duntaxat est autoritas: & Conciliorum alia quidem proba sunt, sed improbantur tum ea quæ illis falso tribuuntur, tum interpretationes quæ ipsis attexuntur; alia verò negamus esse proba, videlicet quæ posterioribus seculis involuta fuerunt tenebris publici erroris.

Primum testimonium à Bellarmino prolatum ex epistola Episcoporũ Europæ scripta ad Leonem Imperatorem, actis Concilii Chalcedonensis adjuncta, non est Concilii Chalcedonensis, nec Episcoporum totius Europæ, imò nec magni cœtus Episcoporum; sed quatuor Episcoporum solùm in Europæ illa parte quæ Orientali imperio suberat, degentium: iique non interfuerunt Concilio, sed scripserunt judicium suum ad Imperatorem de Concilii Chalcedonensis definitionibus, deque Prætorio orthodoxo Episcopo Alexandrino Martyre & Timotheo successore ejus hæretico. Ac etiamsi epistola Concilii esset, tamen nihil aliud inde colligi posset, quàm quatuor illos Episcopos optasse generales orationes Proterii pro Ecclesia militante, aut communes in Christo.

Alterum testimonium est ex Actione undecima Concilii Chalcedonensis, ubi dicunt Patres: *Flavianus post mortem vivit, Martyr pro nobis oret.*

RESPON. Hoc Patres Concilii intellexerunt de oratione communi seu generali, non autem in particulari: aut in Christo συνεκδοχικῶς: sicut mox dicitur ibidem, Flavianus post mortem fidem exposuit. Flavianus hic est, Orthodoxus hic est. Flavianus nobiscum judicat.

Tertium testimonium est ex Synodo generali, cap. 7. ex canonibus recens editis, ubi sic dicitur: *Solo Deo creatore adorato invocet Christianus sanctos, ut pro se intercedere apud majestatem divinam dignentur.* RESP. Petitio est principii, qa canon iste suppositititius est, neque à Concilio sexto Oecumenico profectus. Testis nobis ipse Surius, qui lectori candido hac consuluit censurâ suâ: *Hi novem*, inquit, *sequentes canones falsò describuntur sextæ Synodo, &c.* Atqui ψευδεπίγραφον non est ἀψευδὴς autoritas.

Quartum est septimæ Synodi generalis, actione sexta, in qua sub finem dicitur: *Cum timore omnia agamus, postulantes intercessiones incontaminatæ Deiparæ, item sanctorum Anglorum, omniumq́ Sanctorum.* RESP. Nicena secunda Synodus autoritatem nullam habet, quia & ψευδοσύνοδος est & ψευδής.

Alia concilia omitto quæ & posteriora sunt & planè corruptis jam temporibus celebrata.

Testimonia Patrum aut aliena planè sunt, aut ambigua aut corruptis jam temporibus edita: vetustiores patres primis seculis nihil tale docuerunt.

Argumentum à miraculis tale ducunt Papistæ:

Quicquid miraculis confirmatum est, id est licitum.

Invocatio sanctorum defunctorum est miraculis confirmata:

Ergo est licita.

Assumtionem probant commemoratione miraculorum multorum quæ à sanctis invocatis sunt edita. RESP. Miraculorum illorum alia falsa fuerunt, alia narrantur falsò, alia à Deo facta, non à sanctis, licet ad sanctorum sepulcra seu memorias.

Sic refutata sunt argumenta, quibus Papistæ invocationem Angelorum & sanctorum demortuorum confirmare conantur.

Nos verò negamus, Angelos & divos aut sanctos demortuos religiosè esse invocandos, & adorandos, freti sequentibus argumentis:

I. Quia cultum religiosum Deus prohibuit per Apostolum Paulum Col. 2. 18. *Nemo adversum vos rectoris partes sibi ultro sumat, in demissione animi & cultu Angelorum.*

II. Quia de illis invocandis nullum exstat in toto Sacra Scriptura mandatum Dei, sine quo religiosus cultus nullus est instituendus vel usurpandus.

III. Quia internos animorũ nostrorũ motus atq; affectus perspectos nõ habent. At qui invocãdus est, eũ desideria sensumq; spiritus nostri nosse oportet.

IV. Quia & nos & statum cujusq; nostrûm singularem ignorant. Jes 63. v. 16. *Tu enim Pater noster es, & Abraham nescivit nos, & Israel ignoravit nos: tu Domine pater noster, redemtor noster, à seculo nomen tuum.* Idem traditur in ipsomet Jure Canonico causâ 13. quæst. 2. capitulo Fatendum: *Nescire mortuos quæ hic à vivis geruntur.* At quorsum attinet ab iis opem implorare, qui quis sis, aut ubi sis, aut quid agas quibúsve rebus indigeas nesciunt?

V. Quia preces nostras non audiunt. At qui est invocandus, eum preces nostras audire oportet.

VI. Quia non adsunt ubique nec possunt adesse ubique se invocantibus At qui est invocandus, eum adesse ubique se invocantibus oportet.

VII. Quia in sanctos nõ est credendũ. At qui invocãdus est in eũ & credendũ est: sicut Paulus ait Rom. 16. v. 14. *Quomodo invocabunt eum, in quẽ non crediderint.*

IIX. Quia sunt nostri conservi. At conservi nostri non sunt invocandi: quẽadmodũ hoc ipso argumẽto se adorari vetat Angelus Apoc. 19. & 22. *Vide ne feceris, cõservus tuus sũ & fratrũ tuorũ qui habent testimoniũ Iesu.*

IX. Quia non sumus nec fieri debemus servi Angelorum vel sanctorum hominũ defunctorum. Paulus ait 1. Cor. 7. v. 23. *Nolite fieri servi hominum.* Loquitur autem de religionis servitute. At qui invocãdus est, ejus, nos esse servos oportet.

X. Quia

X. Quia à nullo piorum vel in veteri vel in novo Testamento à Scriptura probato exemplo sunt invocati.

XI. Quia ipsimet noluerunt invocari: sicut Angelus ait Apoc. 19. & 22. *Vide ne feceris*: Act. 10. cùm Cornelius centurio accidisset ad pedes Petri & eū adoraret, *Petrus erexit eum, dicens, Surge: & ego ipse homo sum.*

XII. Quia solus Deus est invocandus: hunc enim ubiq; Scriptura invocare jubet, ac nullum præterea alium.

Id patres etiam docuerunt.

Cyrillus Thesauri lib. 2. cap. 1. *Sed sic primùm in idololatriā incides, quum dominum verè non fatearis adoresq; illum, quem Deo Patri consubstantialem esse non credas, sed potius creaturam. Quicquid enim verè Deo consubstantiale non est, id natura Deus esse non potest. Dominus (inquit) Deus vester, dominus unus est. Una enim natura Deitatis est, quā* SOLUMMODO *adorare oportet. Dominum (inquit) Deum tuum adorabis, & ipsi soli servies: servitute videlicet quā Deus est colendus.*

Idem ibidem.

Non enim ex adorantibus verbum est, sed cum Patre atq; Spiritu S. simul adoratur. Adorent (inquit) ipsū omnes angeli Dei. Nemo autem ignorat, nulli prorsus naturæ præterquam Dei adorationē à Scriptura contribui. Scriptum est enim: Dominum tuum adorabis, & ipsi soli servies.

XIII. Quia si Angeli & demortui sancti essent invocandi, rueret argumentū orthodoxorum Patrum qui ex invocatione probarunt Christum esse naturâ Deum, item Spiritum Sanctum esse verum naturâ Deum. Sic enim argumentatur Tertullianus libro de Trinitate: *Si homo tantummodò Christus, quomodo adest ubiq; invocatus, cum hæc hominis natura non sit, sed Dei, ut adesse omni loco possit?* Athanasius cōtra Arianos orat. 2. Christum esse verum Deum demonstrat, quia ejus auxilium in rebus afflictis imploratur. Ita Basilius libro de Spiritu Sancto cap. 22. Spiritum Sanctum esse Deum probavit, quia piorum preces ubique locorum exaudit. Si igitur Angeli & sancti demortui invocantur, dii omnino sunt.

XIV. Quia sunt tantùm creaturæ. At qui est tantùm creatura, non est invocandus. Damnat. n. Paulus Rom. 1. illos qui coluerunt ac servierunt creaturę potiùs, quàm Creatori. Si Christus tantùm creatura esset, non esset invocandus: nam si quis Christum tantùm creaturā esse credit, & eum tamen invocat idololatra est: quemadmodum ipsamet Synodus Nicena secunda Action 7. epistolâ Synodicâ ad Constant. & Irenen *anathematizat Nestorii idololatriā in homine*, hoc est, idololatriæ damnat Nestorium, quia Christum filium virginis Mariæ dicebat merum esse hominem, quē divino tamen cultu venerabatur: Unde & à Cyrillo *anthropolatriæ* arguitur, de Recta fide ad Reginas: & *anthropolatrā* nuncupatur à Justiniano Constitut. 5. C de summa Trinit. & fide Catholica. §. *Hæc igitur.* Et Constit. 6. Cùm Salvatorem §. *His ita.* Hinc non dubitavit Cyrillus ad Theodosium Regem de recta fide sic scribere: *Num igitur tanquam hominem adorabimus Emanuelem? Absit: deliramentum enim hoc esset, & deceptio ac error. In hoc enim nihil differremus ab his, qui creaturam colunt ultra conditorem & factorem.* Eodem modo censuit Athanasius idololatras esse Arianos, quia Christum negabant esse Deum ejusdem cum Deo Patre naturæ, sed ἐκ τῶν μὴ ὄντων creatum asserebant & tamen eum adorabant. Sic n. ait Orat. 5. contra Arianos: *Non creaturam adoramus, absit. In Ethnicos & Arianos ejusmodi delirium competit: sed Dominum verum creaturum, incarnatum Verbum Dei adoramus*: Et paulò pòst: *Cognoscant, nos, qui Dominum in carne adoramus, non creaturam adorare, sed Creatorem* corpore creato indutum. Item orat. 4. contra Arianos: & Gregor. Nyssen orat. in laudē Basilii Magni: Et quidē è præcipuis Synodi Nicenæ 2. antesignanis ait Action. 6. Tom. 2. Arianos justè à Catholica Ecclesia idololatras appellari. Jam si idololatra est, si delirat, si decipitur & errat, qui Christum invocat tantùm creaturā esse credens: multò magis idololatrę sunt, multò magis delirant, decipiuntur & errant, qui invocant Angelos & divos, quos tantummodo creaturas esse cōstat.

XV. Quia nullus creatorum Angelorum vel sanctorum defunctorum est naturâ Deus. At invocandus est solus naturâ Deus: nam qui invocant eos qui non sunt naturâ Dii, ii nihil differunt à Gentilibus, qui ignorantes Deum, serviunt iis qui naturâ non sunt dii, ut Paulus loquitur Gal. 4. v. 8.

XVI. Quia eos vetus Ecclesia Catholica non adoravit: sicut Hieronymus cōtra Vigilantium inquit: *Quis, ô insanū caput, aliquando Martyres adoravit?* Et iterum: *Nos non Angelos, non Archangelos, non Seraphim, non Cherubim colimus & adoramus.* Et Epiphanius lib. 3. adversus hæreses scribit in hunc modum de B. Virgine Maria: καὶ δὴ παρθένος ἦν ἡ παρθένος καὶ τετιμημένη, ἀλλ' οὐκ εἰς προσκύνησιν ἡμῖν δοθεῖσα, ἀλλὰ προσκυνοῦσα τὸν ἐξ αὐτῆς σαρκὶ γεγεννημένον, ἀπὸ οὐρανῶν δὲ ἐκ κόλπων πατρῴων παραγενόμενον, hoc est, *Nã certè virgo erat, virgo illa & honorata, verùm nō ad adorationē nobis data, sed ipsa adoravit eū qui ex ipsa quo ad carnē est genitus, de cœlo verò ex sinu paterno advenit.* Aug. Epist. 44. scribit; *Sciat à Christianis Catholicis nullū coli mortuorū: nihil deniq; ut numē adorari quod sit factū & conditū à Deo, sed unū ipsum Deū, qui fecit & condidit omnia.* Et lib. 20. de Civitate Dei c. 10. ait: *Uni Deo & martyrū & nostro sacrificiū immolamus: ad quod sacrificiū, sicut homines Dei, qui mundū in ejus confessione vicerunt, suo loco & ordine nominantur: non tamen à Sacerdote qui sacrificat, invocantur.* Ex his apparet, quòd veteres Christiani Catholici nec Angelos, nec B. Virginem Mariā nec martyres aliosve sanctos demortuos invocārint. Papani igitur qui eos invocant, Catholici Christiani nō sunt. Quin Papani et eos invocāt velut sanctos, qui vel sancti non fuerunt, ut Georgius, vel nunquam in rerū natura exstiterunt, ut Catharina, ut Christophorus. Georgius n. Cappadox, quē Romanenses pro sancto colūt, fuit homo improbus, hæreticus Arianus, malus genere, pejor animo, qui cum militari manu & satellitib. Alexandriā à Constantio missus, pro episcopo ejus urbis se gessit: ut testatur Athanasius in Apologia de fuga sua. & Apologia 2. Epist. ad solitariā vitam agentes & ad ubiq; orthodoxos: item Gregorius Nazianzenus Orat. in laudē Athanasii. Hic Georgius Cappadox, quū ab Ethnicis sub Juliano Apostata crudelissimè peremptus esset, cadaverq; ejus igne crematū & cineres in mare projecti, ut refert Ammian. Marcellin. lib. 22. à nōnullis postea pro martyre coli cœpit, sed imeritò, ut eos redarguēs docet Epiphan. Hæres. 76. Etiā passio ejusdē Georgii Cappadocis à nōnullis est conscripta, de qua Gelasius in Jure Can. Dist. 15. Capitulo *Sancta Romana*, aperte ait: *Georgii passionē ab hæreticis perhiberi conscriptā.* Gelasio Pontifici Romano subscribit Baronius Cardinalis Rom. Notationibus in Martyrol. Rom. April. 23. ubi docet, *illam de actis Georgii fabulam fuisse commentum Arianorum.*

Catharina verò virgo & martyr, Alexandrina, Costi regis filia, quæ quinquaginta Philosophis, quos Maxentius Imperator ad ipsam à Christi fide abducendam adhibuisse fertur, non cesserit. & cujus mortuæ cadaver ab Angelis in monte Sinai asportatū sit; Catharina, inquam, hæc nunquam exstitit, sicut neq; rex Costus unquam ullus fuit. Non enim in Eusebio, neq; in Socrate.

Digitized by Google

etate, neq; in ullo alio veteri historico qui de persecutionibus Christianorum scripserunt, vel iota de Catharina Costi regis filia reperitur, sed tantùm in recentibus Monachorum fabulis.

Christophorus itidem, homo giganteâ proceritate corporis, duodecim minimū ulnas cubitósve altus, qui Christū in humeros suos sublatū, longâ trabe innitens; periculosi fluminis aquas traduxerit, & postea sub Dagno rege, in Samo nescio quæ passus sit. Christophorus, inq, hic nunq exstitit. Nam testis antiqu' qui historiā veterum martyrū scripsit produci potest nullus: fictitius etiā est rex Dagnus: impia est fabula hæc de Christophoro, cùm fingat Christum corpore suo post ascensionem in cœlum iterum in terris versatum, contra Scripturam, contra testimonium Petri Apostoli dicentis Act. 3. v. 21. de Christo, *Quem oportet cœli capiant, usq, ad tempora restitutionis omnium, de quibus loquutus est Deus à seculo per os omnium sanctorum suorum Prophetarum.* Est eadem fabula blasphema, quia fingit CHRISTUM nonnisi ope hominis istius flumen periculosum transire potuisse.

Sic igitur Papani invocant Angelos, sanctosque demortuos: quin etiam eos qui vel sancti non fuerunt, vel nunquam in mundo exstiterunt.

Iidem adorant imagines seu idola. & quidem si de re ipsa agatur, dicit Bellarminus tomo 1. Controv. 7. lib. 2. c. 23. admitti posse, imagines posse coli impropriè vel per accidens eodē genere cultus, quo exēplar ipsum colitur, ac pinde imagines Christi impropriè, vel per accidens posse honorari cultu latriæ Et communiter hoc statuerunt Thomas Aquinas, Bonaventura & alii, eodem cultu coli imaginem & exemplar, ut fatetur Bellarminus dicto lib. cap. 25. At imaginum seu idolorum adoratio & veneratio est illicita.

I. Quia quicquid à Deo prohibitū est, id illicitū est. At imaginū adoratio à Deo est prohibita Exod. 20. v. 4. & 5. *Ne facito tibi sculptile, aut ullam imaginē eorū quæ sunt in cœlis suprà, aut quæ in terra infrà, aut quæ in aquis infra terrā. Ne incurves te eis, neq, colito ea.* Hujus prohibitionis rationē gravissimā addit Deus: *Nam ego, Iehova Deus tuus Deus fortis zelotes sum, visitans iniquitatem patrum in filios, in nepotes, & in abnepotes, in eos qui odio prosequuntur me. Exercens verò benignitatem in millesimos* [nempe à patribus] *qui diligunt me & qui observant mandata mea.* Hæc ipsa prohibitio repetitur Deut. 5.

II. Quia cujus rei ipsa etiam factura divinitus est prohibita, illius certè adoratio est illicita. At imaginū ad religionem ipsa etiam factura est divinitus prohibita. Sic enim Moses expressè ait Deut. 4. v. 15. *Cavebitis vobis ipsis valde: nam non animadvertistis ullā similitudinē, quo die alloquutus est Iehova vos in Chorebo è medio illius ignis; Vt non corrumpatis vos, & faciatis vobis sculptile, similitudinē ullius simulacri; formā maris aut fœminæ: Formam ullius animalis, &c.* Et Exod. 20. v. 22. *Vos vidistis, ex cœlis me locutum esse vobiscum. Ne facite deos mecū: deos argenteos, aut deos aureos ne facite vobis.* Et rursum Deut. 4. v. 22. *Cavete vobis, ne obliviscamini fœderis Iehovæ Dei vestri, quod pepigit vobiscum; aut faciatis vobis sculptile, similitudinem ullius rei, quia interdixit tibi Iehova Deus tuus.* Hoc argumentum usq; adeò firmum est, ut ipsa etiam Synodus Nicena secunda imaginum aliarum alioquin approbatrix, imagines tamen Dei non admiserit: Nam Actione 3. dicit: *Invisibilis est divinitatis natura, nec depingi, nec figurari se permittit.*

III. Quia quicquid Deus mandat tolli & aboleri, illius adoratio atq; veneratio est illicita. At imagines & idola Deus mandat tolli & aboleri Exod. 23. v. 24. *Ne incurvato te diis eorum, neq, colito eos, neq, facito secundùm opera eorum: sed omnino demolitor eos & confringito statuas eorum,* & cap. 34. v. 14. *Altaria eorum demolimini*

A *& statuas eorum frangitote, ac lucos eorum succiditote: Nam non convenit te incurvatum honorem exhibere Deo alieno; Iehova n. nomen est Zelotes, Deus fortis zelotes est.*

Ad hoc argumentum, ut etiam ad alia, duo excipere solent Papani. Primum est, suas imagines non esse idola. Alterum est, mandatum divinum quo prohibeatur & aboleri jubeatur idola, intelligendum esse duntaxat de idolis gentilium, non de imaginibus Christianorum.

REPLICO ad primam exceptionem, Papanorum imagines sunt idola: *primò*, quia omnes imagines fictitiæ, quūm colantur & adorantur, sunt idola. Atqui Papistarū imagines coluntur & adorantur. Sunt igitur idola. Major est certissima: nā Scriptura imagines ab

B hominibus factas & cultas vocat idola: Ita vitulum à populo Israëlitico cultū vocat idolū Act. 7. v. 41 Imago à Rachele surrepta in Græca interpretatione & in Latina versione Vulgata vocatur idolū Gen. 31. v. 34. Simulacrum Michæ vocatur idolum Jud. 18. v. 31. Vituli Ephrajim vocantur idola Hoseæ 4. v. 17 & 13. v. 2. & 14. v. 9 Idem testantur complurimi alii Prophetarum loci. Minor Papistarum confessione vera est.

Secundò, quia quicquid de idolis Scriptura dicit, in imagines Papanorum competit: *Sunt opera manuum hominum: Os est eis, sed non loquuntur; oculi sunt eis, sed non vident: Aures sunt eis, sed non audiunt; nasus est eis, sed non odorantur: Manus sunt eis, sed non palpant: pedes sunt eis, sed non ambulant; non mutiunt gutture suo.* Psalm. 115. vers. 4. & sequentibus.

C *Tertiò*, quia omnes imagines manu humana factæ sunt idola: nam hæc ὁμώνυμα sunt, nempe imago manu humana facta, & idólum; tantùm in eo differunt, quod illud Latinum est, hoc Græcum: & unum de altero enunciat Tertullianus libro de idololatria cap. 4. *Omnia colit humanus error, præter ipsum omnium conditorem: eorum imagines idola, imaginum consecratio idololatria.* *Quartò*, quia omnis forma vel formula opere hominis facta est idolum: sicut Tertullianus libro de idololatria cap. 3. dicit: *Omnis forma vel formula idolum se dici exposcit.* Universaliter pronunciat, OMNIS *forma*: Loquitur autem de forma artificio humano effecta. At omnes Papisticæ imagines sunt formæ vel formulæ manibus humanis factæ.

D REPLICO ad secundam exceptionem. Mandatū divinum quo prohibentur & aboleri jubentur idola intelligendum est de omnibus imaginibus quæ hominum manibus coluntur: Quia lex non distinguit inter imagines Judæorum & Gentilium, ideo nec nos distinguere debemus inter imagines Christianorum & Gentilium. Deinde imagines quibus Deus ab hominibus repræsentatur sunt simpliciter vetitæ, fatente etiam Concilio Niceno secundo, etsi alias imagines fieri & coli concedens, idololatriam confirmarit: at nullum ferè est apud Papanos templum, in quo non sit aliqua Dei imago. Et audent negare, divinum mandatum de suis imaginibus intelligendum?

IV. Quicquid in Gentilibus ipsis detestatur Apostolus Paulus, id multò magis Christianis est illicitum.

E At imaginum adorationē in Gentilibus ipsis detestatur Apostolus Paulus Rom. 1. v. 25. *Vt qui Dei veritatem transmutarint in falsitatem, & coluerint ac servierint rebus creatis, præterito Creatore, qui est benedictus in secula, Amen.*

Excipiunt Papani, Simulacra Gentilium fuisse idola, at se non habere idola, sed imagines tantùm.

REPLICO. Imò simulacra à Gentilibus culta Paulus et vocat imaginès Rom. 1 v. 23. *Mutaverunt gloriā incorruptibilis Dei in similitudinē* IMAGINIS *corruptibilis hominis & volucrium, & quadrupedū & serpentium.*

Excipiunt

Digitized by Google

Excipiunt rursum; Paulū hic loqui tantùm de idolis Gentilium, non autē de imaginibus Christianorū.

REPL. Quod Paulus in Gentilibus exsecratur, id Christianis nequaquam est licitum. Ideo Augustinus ad hunc ipsum Pauli locum Tomo 3. lib. de Fide & Symbolo c. 7. hoc notat. *Exsecratur Apostolus eos qui commutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem corruptibilis hominis. Tale enim simulacrum Deo nefas est Christiano in templo collocare, multò magis in corde nefarium est, ubi verè est templum Dei, si à terrena cupiditate atque errore mundetur.*

V. Imaginum illarum, quas ipsemet Deus fieri expresse jusserat, cultus fuit illicitus: nā serpentis ænei, quē Deus fieri jusserat cultus improbatus fuit: unde pius & laudatissimus Rex Ezechias, eò quòd ei Israëlitæ adolerent eū contudit & confregit 2. Reg. 18. v. 4. Multò magis igitur erit illicitus cultus imaginū, quas Deus non jussit fieri, quales sunt Papistarum omnes.

Imò imagines religionis causâ factæ, nequaquam sunt retinendæ, sed auferendæ & comminuendæ exurendæque:

I. Quia sunt à Deo vetitæ in Decalogo.
II. Quia impurant terram, Ezech. 30. v. 48.
III. Quia sunt stercorei dii.
IV. Quia sunt doctores mendacii & vanitatis.

Hactenus de imaginum adoratione & veneratione sequitur de adoratione hostiæ consecratæ.

Papani adorant etiam hostiam consecratā, quam Romæ palàm ac publicè *crustulum* nominant, ut videre est apud Anastas. German Protonotariū Apostolicum de sacror. immunit. lib. 3. c. 1. §. 20. ex typographia Apostol. Vaticana ad Gregorium XIV. quam *sanctificum crustulum* appellat Philander Annot. in Vitruv. lib. 4. c. 8. quam denique *Deum suum & Dominum* vocant, quod Thomas Hardingus adversus Juellum tueri non dubitavit Articul. 21.

Adorant autem Sacramentum cultu latriæ, hoc est, cultu qui vero Deo debetur, quasi Sacramentum esset verus Deus. Nam cultum latriæ esse Sacramento exhibendum decernere non erubuerunt patres Concilii Tridentini Session. 13. c. 5 his verbis: *Nullus dubitandi locus relinquitur, quin omnes Christi fideles, pro more in Ecclesia Catholica semper recepto, latriæ cultum,* QUI VERO DEO DEBETUR, *huic sanctissimo Sacramento in veneratione adhibeant.* O blasphemam idololatriam! ô idololatricam blasphemiam! Fatentur latriæ cultum vero Deo deberi, tamen eum crustulo adhibendum decernere ausi sunt.

Atqui I. Latriæ cultus soli vero Deo debetur:
At Sacramentum non est verus Deus.
Ergo Sacramento latriæ cultus non debetur.

II. Nec Christus Sacramento cultum latriæ adhibere uspiam jussit, nec Apostoli, neq; alii fideles in Ecclesia Catholica primitiva unquam adhibuerunt:
Ergo Sacramento latriæ cultus non debetur.

At probare conantur patres Tridentini decretum suum hoc argumento:

Ubi præsens adest Deus ille, quem Pater æternus introducens in orbem terrarum dicit; Et adorent eum omnes Angeli Dei, quem Magi procidentes adoraverunt, quem denique in Galilæa ab Apostolis adoratum fuisse Scriptura testatur: ibi est cultu latriæ adorandus:

At in Sacramento, hoc est, in accidentibus panis (nam panis substantiā adesse negant & accidentia sine substantia subsistere fingunt) *præsens adest Deus ille, &c.*

Ergo in Sacramento, hoc est, in accidentibus panis est cultu latriæ adorandus.

A RESP. Primò peccatur sophismate ἑτεροζητήσεως seu alienæ quæstionis. Nam cùm probandum fuisset Sacramentum esse cultu latriæ adorandū: probarunt aliud, nimirū, In Sacramento esse Deum cultu latriæ adorandū. Deinde Major est ambigua. Nam cùm in Christo Domino duæ sint naturæ, divina & humana, explicandū fuerat patribus Tridentinis de cujus naturæ præsentia & adoratione loquantur. Nam si de divina natura loquantur non potest ei assignari *ubi* vel *ibi*, hoc est, locus determinat⁹, quū sit ubique, hoc est, nō in aliquo *ubi* seu loco circumscriptivè, ut corpus; neq; definitivè, ut spiritus creatus: sed in omni loco repletivè non inclusa, nec exclusa, cœlū & terrā implens essentiā & potentiā. Ac etiāsi divina natura

B sit ubique, nō vult tā Deus ut adoraturi cōvertamus corda nostra ad res creatas in his terris, in quibus tā omnibus divina natura est præsens, ad res usq; minimas: sed precaturi jubemur accedere cum fiducia ad thronū gratiæ, ut consequamur misericordiam, & gratiā inveniamus ad opportunū auxiliū Heb. 4. v. 16. Thronus autem ille est in cœlis Hebr. 8. v. 2. Sin verò de humana Christi natura loquuntur, tum rectè *ubi* & *ibi*, hoc est, locus ei tribuitur: & rectè ibi adoratur, ubi præsens visibiliter adest, sicut ab Angelis adoratur & à Magis Bethlehemi atq; à discipulis in Galilæa adorabatur visibiliter præsens aderat.

Jam ad Minorē respondeo. Ajunt, in Sacramento, hoc est, in crustulo illo, aut potiùs in accidentib. sine substantia subsistentibus, adesse Deum illū quē Pater

C æternus introducēs in orbē terrarū dicit, Et adorent eum omnes Angeli Dei, quē Magi procidentes adoraverunt, quē deniq; in Galilæa ab Apostolis adoratū fuisse Scriptura testatur. Hæc oratio itidem ambigua est: & tā præ se tulerunt patres isti bellisse controversias decidere & determinare, sic ut dicere ausi sint, *Nullus dubitandi locus relinquitur.* Quid? nullus dubitandi locus est in oratione tam ambigua? Ajunt, *Deus ille adest*: at secundùm quàm naturā? divinā ne vel humanam? Si secundùm divinā: at secundùm illam nō minùs adest in aqua Baptismi; Ergo & aqua baptismi cultu latriæ adoranda erit. Imò hoc pacto omnes res creatæ, et ligna & lapides cultu latriæ adorari debebunt; quū in omnibus etiā minimis & vilissimis creaturis secundùm divinam naturam sit præsens: sed ubi

D tandem thronū gratiæ isti homines sibi non constituent? Sin verò secundùm humanā naturā præsentē adesse in crustulo illo dicant; adversantur illis Scripturæ, adversantur Symbola, adversantur vetusta Oecumenica Concilia, adversantur patres vetusti orthodoxi, adversantur rationes plurimæ & validissimæ. Ex his n. omnibus constat; *corpus Christi non esse in pane Eucharistiæ.* Hoc ex Scriptura manifestum est:

I. Quia ne quidē in prima Cœnæ institutione fuit corpus Christi in pane. Docet Scriptura, Christum accubuisse, & in sinu ejus dilectum ei discipulum Johannem, manibus corporis sui panem accepisse, ejusdem corporis manibus fregisse & discipulis suis dedisse, ejusdē corporis ore dixisse de pane quē dabat, Accipite, comedite, hoc est corpus meum. Hinc fir-

E missimam hanc demonstrationem exstruo:

Quod corpus mensæ accubuit, in sinu suo dilectū discipulum Johannem complectens, & in manibus suis panem habuit, fregit & distribuit & de pane loquutum est: illud nequaquam fuit in eodem pane.

At corp⁹ Christi mēsæ accubuit in sinu suo dilectū discipulū Johannem complectens, & in manibus suis panē habuit, fregit & distribuit & de pane locutū est:

Proinde corpus Christi in pane eodem non fuit.

II. Quod corpus in cœlos adscendit & est in cœlis, sedetq; ad dexteram Dei in cœlis, & cœlis oportet

capi usque ad tempora restitutionis omnium: id non est in terris in pane Eucharistiæ.

At Christi corpus in cœlos adscendit, & est in cœlis, sedetq; ad dexterā Dei in cœlis, & cœlis oportet capi usq; ad tēpora restitutionis omniū. Quòd in cœlos ascenderit, testatur historia ascensionis descripta Marc. 16. Luc. 24. Act. 1. Quòd sit in cœlis, sedeatq; ad dexteram Dei in cœlis docetur. Colos. 3. v. 1. *Si resurrexistis cum Christo, superna quærite Ubi Christus est ad dexteram Dei sedens* Eph. 1. v. 20. *Suscitavit eum ex mortuis, & collocavit ad dexterā suam in cœlis.* Heb. 1. v. 3. *purgatione peccatorum nostrorum per seipsum facta, sedit ad dextram majestatis illius in excelsissimis.* Hebr. 8. v. 1. *Eorū quæ dicimus, hæc summa est, Talem nos habere Pontificem, qui consedit ad dextram throni majestatis illius in cœlis.* Quòd oporteat cœlis capi usque ad tempora restitutionis omnium, testatur Petrus Actor. 3. v. 21.

Ergo corpus Christi nunc non est in terris in pane Eucharistiæ.

III. Si corpus Christi esset jam in terra, Christus non esset Sacerdos: At posterius est absurdum: Ergo & prius. Connexi veritas patet ex epistola ad Hebr. cap. 8. v. 4. ubi Apostolus ait: *Si esset in terra, ne Sacerdos quidem esset.*

Idem patet ex Symbolis. Nam in illis profitemur Christum corpore suo ascendisse in cœlos, sedere ad dexterā Dei Patris omnipotentis & reditur ū è cœlo ad judicandū vivos & mortuos: Ergo non est jā eodē corpore in terra, in locis præsertim tam innumeris.

Idem evincunt rationes subjectæ.

I. Quod in terra in, vel sub specie panis adest, ad illius consideratione non est necesse fide sursum exaltari mentē. Atqui ad corporis Christi considerationem necesse est fide sursum exaltari mentem. Hoc liquet ex eò quòd in Sacræ Cœnæ celebratione semper oporteat habere SURSUM CORDA. Hæc mensa non est graculorum, sed aquilarum. *Aquilas in hac vita fieri nos oportet, & ad alta contendere, si ad hoc corpus accedere volumus*, ait Chrisostomus in 1. Cor. homil 24. Ergo, &c.

II. Res cœlestis non est in vel sub specie panis in terra. At corpus Christi est res cœlestis, hoc est, in cœlo exsistens. Alioquin non esset cœlestis, sed terrena si in terra esset. Perpetuum discrimen maneat oportet in Eucharistia inter rem terrenam & cœlestem. Terrena est in terra, cœlestis in cœlo: & res terrena nos admonet, ut fide elevemus animum ad fruendum corpore Christi in cœlis exsistente.

III. Quicquid est & manet semper verè visibile & palpabile, id non est invisibiliter & impalpabiliter in vel sub specie panis.

At corpus Christi naturale, est & manet semper verè visibile & palpabile. Ergo.

IV. Quod in uno loco esse oportet, id non est eodem tempore in locis præsertim tam innumeris in vel sub specie panis.

At corpus Christi in uno loco esse oportet. Quod ipsummet Jus Canonicum fatetur De consecrat. Distinct. 2. cap. Prima quidem. in quo hæc exstant verba. *Donec seculum finiatur*, SURSUM DOMINUS *est, sed tamen etiam hic nobiscum est veritas Domini. Corpus enim in quo resurrexit* IN UNO LOCO ESSE OPORTET, *veritas autem ejus ubiq; diffusa est.*

Ergo corpus Christi non est eodem tempore in locis præsertim atq; innumeris in vel sub specie panis.

Hactenus de adoratione Sacramenti.

Iidem Papani adorant imaginē crucifixi & ipsam crucem latriā, quanquā aliàs dicant, latriam soli Deo deberi. Quòd autem imaginem crucifixi & ipsam crucem latriā colant, manifestum est ex Thoma Aquinate, Cajetano Cardinale, Bellarmino: & forma cultus.

Thomas Aquinas parte 3. Summæ quæst. 25. art. 3. ait, quòd *eadē reverentia exhibeatur imagini Christi & ipso Christo.* [Sic in exemplari excuso legitur, quod Carthusiæ Basiliensis fuit; si typographi culpa non est, & Aquinas scripsit *ipso Christo*, erravit & in Theologia & in Grammatica; Dativus enim pronominis *ipse* non est *ipso*, sed *ipsi*] Addit Thomas: *Cùm ergo Christus adoretur adoratione latria, consequens est quòd ejus imago sit adoratione latria adoranda.* Et paulò pòst; *Nos adoramus adoratione latria imaginem Christi qui est verus Deus, non propter ipsam imaginem, sed propter rem cujus imago est.* Hanc rationem colendi imaginem Christi exstruxit in hoc articulo Aquinas non ex Scriptura Sacra: sed ex Philosophia, id est, Aristotelis libro de memoria & reminiscentia. Ita fons idololatriæ hujus Papisticæ est gentilismus ex Aristotelis Philosophia haustus.

Articulo verò quarto Aquinas ait de cruce ipsa: *Si loquamur de ipsa cruce, in qua Christus crucifixus est, utroq; modo est à nobis veneranda, uno modo in quantum nobis repræsentat figuram Christi extensi in ea, alio modo ex contactu ad membra Christi, & ex hoc quod ejus sanguine est perfusa. unde utroq; modo adoratur eadem adoratione cum Christo.* ADORATIONE LATRIÆ. *& propter hoc etiam crucem alloquimur & deprecamur quasi ipsam crucem.* (ô intolerandam idololatriam!) *Si verò loquimur de effigie crucis Christi, in quacunque alia materia, puta lapidis vel ligni, argenti vel auri, sic veneramur crucem tantùm ut imaginem Christi,* QUAM VENERAMUR ADORATIONE LATRIÆ.

Thomæ Aquinati subscribit Cardinalis Cajetanus, qui itidē dicit imaginē Christi adorari latriā: ut testis est Bellarminus Tomo 1. controv. 7. generali lib. 2. qui est de reliquiis & imaginibus sanctorum cap 23.

Bellarminus hoc ipso libro & capite docet, *admitti posse, imagines posse coli impropriè, vel per accidens eodē genere cultus, quo exemplar ipsum colitur.* In eodē verò capite, quanquā brevi, sibi ex parte contradicens ait: *Quòd possit imago adorari adoratione ipsius exemplaris, propriè quidem, sed per accidens.* Ita eadem imago eodē genere cultus quo exemplar ipsum colitur IMPROPRIE & PROPRIE secundùm Bellarminum. Capite verò 24. apertiùs ait: *Imago adoratur* LATRIA, *sed propter aliud.* Hinc liquet vanissimum esse effugium, quando Papistæ vulgò dicunt, se distinguere latriam, duliam & hyperduliam: & latriam exhibere soli Deo, duliam sanctis, hyperduliam B. Virgini Mariæ. Nam Angelici ipsorum Doctores & Cardinales dicunt latriā adorari etiam imaginem Christi, item crucem Christi: item Sacramentum Eucharistiæ: at num imago Christi est Deus? num crux est Deus? num Sacramentum est Deus?

Verùm etiamsi verbis non faterentur, se imaginem crucifixi & ipsam crucem adorare latriā: tamen forma cultus eos convinceret.

Nam ipsam crucem alloquuntur & deprecantur quasi ipsam crucem: ut Thomas Aquinas expressè dicit Parte 3. quæst. 25. art. 4.

Lignum crucis invocant & ab eo petunt quod à solo Deo est petendum: Sic enim ad crucē clamant: *Salva catervam in tuis laudibus congregatam.* Breviar. Roman. in festo Inventionis & Exaltationis S. Crucis. Et in Antiphona canunt: *O crux ave spes unica, auge piis justitiam, reisq; dona veniam.*

Sic concionatores Papistici alloquuntur imaginem crucifixi, eiq; dicunt: *Tu nos redemisti, tu nos Patri reconciliasti*: ut docet Bellarminus Tomo 1. controv. 7. lib. 2. qui est de reliquiis & imaginibus sanctorū cap 23.

quan-

Digitized by Google

quanquam hanc idololatriam conatur salvare fictitiâ distinctione.

Eandem crucem colunt templis, aris & officiis quæ vocant, quæ non nisi ad latriam pertinent.

Eandem colunt festo quod Innocentius VI. Anno 1460. instituit. Atqui festorum dierum celebratio est pars lætitiæ seu cultus soli Deo debiti.

Sequitur de reliquiarum veneratione.

Reliquias quasdam Papani invocarunt & adorarunt, ut ut Bellarm. Tomo 1. controv. 7. lib. 2. cap. 2. neget. Nam ante Veronicam (hoc est, ante sudarium seu linteum in quo facies Christi expressa à Veronica, ut fingunt, vel Veronicæ datum, ut aliis placet) dicere solet: *Salve sancta facies impressa panniculo: nos ab omni macula purga vitiorum, atque nos consortio junge beatorum*: ut recitat Durandus ex oratione Johannis XXII Papæ, quæ ita habet:

B

Salve sancta facies nostri Redemtoris,
In qua nitet species divini splendoris,
Impressa panniculo nivei candoris,
Dataq; Veronicæ signum ob amoris.
Salve decus seculi, speculum sanctorum,
Quod videre cupiunt spiritus cælorum;
Nos ab omni macula purga vitiorum.
Atq; nos consortio junge beatorum.
Salve vultus Domini imago beata,
Ex æterno munere mirè decorata:
Lumen funde cordibus ex vi tibi data,
Et à nostris sensibus tolle colligata.
Salve robur fidei nostræ Christianæ,
Destruens hæreticos qui sunt mentis vanæ:
Horum auge meritum qui te credunt sanè,
Illius effigie qui rex fit ex pane.
Salve nostrum gaudium in hac vita dura,
Labili, & fragili, citò peritura:
Nos deduc ad propria, O FELIX FIGURA.
Ad videndam faciem quæ est Christi pura.

Orationem istam devotè dicentibus, inspiciendo Veronicam memorantur libro orationum inscripto *Antidotarium animæ*, à Papa illo Johanne XXII. concessa decem millia dierum indulgentiarum. Cæterùm Veronica asservatur Romæ in æde S. Petri, & ibi populo adoranda ostenditur. Lucius verò Marineus Siculus, historiographus regius Imperatoris Caroli Quinti libr. 5. de rebus Hisp. illam in Hispania esse scribit. Romanâ an Hispanica Veronica vera sit, Pontificii viderint.

C

D

In Processionali Cadurcorum qui sunt Galliæ Aquitanicæ populi, Vulgò *Cahors* dicti, sudarium Christi invocabatur his verbis: *Sancte Sudari ora pro nobis, Sudarium Christi liberet nos à peste & morte tristi.* Apud eosdem Cadurcos in Abbatia Fontis invocabatur *Mappa*, super quam dicitur Christus Cœnam celebrasse, & cantabatur magno Monachorum boatu: *Sanctissima Dei mappa ora pro nobis.*

Bellarminus religiosè venerandas reliquias Sanctorum contendit. Tom. 1. Controv. 7. libr. 2. qui est de reliquiis & imaginibus Sanctorum cap. 3.

E

Veneratio autem & cultus earum incredibilis esset, nisi ante omnium oculos esset. Nam capita, dentes, manus, pedes & alia corporum humanorum frustra è terra effossa aut aliunde accepta magno sumtu ornant. Petri & Pauli capita, si tamen Petri & Pauli sunt, argento, quod excedere fertur quatuor millia pondo, sunt inclusa, ut est in Comment. Pii II. libr. 8. adjectis gemmis & margaritis, inæstimabilisq; pretii unionibus, ut refert Onuphrius de septem urbis Ecclesiis. Tum sepulcra Sanctorum Papistæ ornant argento, auro & unionibus. Ratisbonæ corpus S. Dionisii Areopagitæ in argenteo loculo asservatur in templo S. Emerani. Aureum Thomæ Cantuariensis mausoléum tectum fuit adamantibus, unionibus & carbunculis, ut est in Comment. Pii II. libr. 1. vilissima pars erat aurum, gemmis raris ac prægrandibus collucebant, nitebant, ac fulgurabant omnia Erasm. colloq. de peregrinat. religionis ergô.

A

Porrò reliquiæ sanctorum tali cultu qualem Papani adhibent, venerandæ non sunt, propter has rationes:

I. Quia divino mandato nullo sic coli jubentur.

II. Quia illarum talis cultus à Christo damnatur. Matth. 23. v. 29. *Væ vobis Scribæ & hypocritæ, qui ædificatis sepulcra Prophetarum, & ornatis monumenta justorum.* Luc. 11. vers. 47. *Væ vobis quoniam ædificatis monumenta Prophetarum, patres autem vestri trucidarunt eos. Nempe testimonio vestro comprobatis facta patrum vestrorũ: quoniam illi quidem eos trucidarunt, vos autem ædificatis eorum monumenta.* Quod Christus in Scribis & Pharisæis Judaicis damnavit, id neutiquam in Scribis & Pharisæis Romanensibus approbat. Quid aliud faciunt Romanenses, q̃ ut ædificent sepulcra Apostolorum & Martyrum & ornent monumenta Sanctorum, quos patres ipsorum trucidarunt? Ædificatione & exornatione monumentorum comprobant facta patrum suorum: quoniam illi quidem eos trucidarunt, ipsi autem sepulcra ipsis exstruunt & ornant, ut ostendant, se gaudere de ipsorum morte, ut ex reliquiis ipsorum lucrum facere possint?

III Quia reliquias sanctorum, vel ossa, manus pedes, &c sepeliri vult Deus ne colantur. Sic n. corpus Mosis abscondit, ne coleretur ab Israëlitis. Deut. ult.

IV. Quia reliquiarum cultus est inventum hominum superstitiosorum.

V. Quia nobis Christianis nemo secundùm carnem quærendus & cognoscendus. 2. Cor. 5. 16.

VI. Quia reliquiæ pleræq; omnes sunt suppositiciæ: ꝙ indè apertissimè manifestum est, quia unius ejusdemque sancti plura corpora, vel eædem partes corporis diversis in locis monstrantur. D. Petrus (exempli gratiâ) reconditus est integer uno loco Romæ in Vaticano, ut autor est Baron. Annal. Eccl. tom. 1. & 3. ann. Dom. 69. & 324. Dimidiatus habetur in alio loco Romæ, in via Ostiensi. Onuphr. de 7. urbis Ecclesiis, cap: de Basil. S. Pauli. Et aliquæ particulæ reliquiarum Petri sunt loco tertio videl. Constantinopoli ut refert Bellar. li 2. de Eccl. Triumphante c. 3. & 4 Caput ejus asservatur in quarto loco, nimirum Romæ in Basilica Lateranensi. Onuphr. de 7. urbis Ecclesiis. Pars capitis in quinto loco, Romæ nimirum in Ecclesia S. Praxedis Onuphr. ibid. In sexto loco, videl. Pictavii in Gallia, mandibula cum barba, Calvin. de reliquiis. In septimo loco, vel in septem potiùs locis, dentes, alibi plures, alibi singuli, velut Romæ in Eccl. SS. Vincentii & Anastasii, S. Crucis, S. Salvatoris Lateranensis, S. Laurentii extra muros, S. Sebast. S Praxedis, ut recitat Onuphr. de 7. urbis Ecclesiis. Octavo loco erat cerebrum, nempe Genevæ; quale autem cerebrum fuerit in Reformatione Ecclesię Genevensis reipsâ deprehensum est, pumex videl. pro cerebro ostentabatur, ut docet Calvin. admonitione de reliquiis: Adde ossa multa, Romæ in templo B. Mariæ populi, ut testatur liber inscriptus, *Mirabilia Romæ*, excusus permissu Superiorum cum privilegio Sixti V. Item in templo S. Laurentii extra muros, Onuph. de 7. urbis Eccl. Adde partem lacerti, Romæ in basilica S. Crucis, Onuphr. ibid. partem costæ & digitum manus, Romæ in Ecclesia S. Sebastiani Onuphr. ibid digitum pedis, Romæ in Eccl. S. Praxed. Onuphr. ibid. articulum digiti gigantei, in Anglia,

Digitized by Google

glia, ad D. Parathalassiæ; Erasm. peregrinat. relig. A ergò præter reliquias absq; nomine, Romæ, in Eccl. S. Sebastiani, S. Crucis, S. Mariæ majoris. Onuphr. de 7. urbis Ecclesiis. In templo S. Chrysogoni, Mirabil. Romæ.

Hoc non soli Petro accidit, sed aliis etiam Sanctis. S. Dionysii corpus ostendunt Monachi in monasterio S. Emerani Ratisbonæ, cum Bulla Pontificis attestante, verum corpus Ratisbonæ esse: ejusdem Dionysii caput apud S. Dionysium in Gallia monstratur. Corpora trium Regum, seu Magorum qui Christum Bethleheme adorarunt ostenduntur Coloniæ Agrippinæ; eorundem corpora Modiolani monstrantur. Summa, nullus est sanctus ferè, aliquantum celebris, B cujus non monstrentur apud Papistas diversis in locis duo aut tria corpora.

Satis de reliquiis.

Quanta idololatria in rerum variarum consecratione & reb⁹ consecratis committatur, horreo commemorare. Papa solet certo & stato die imagunculas quasdam effingere in formam agni, ex cera alba oleo delibuta, adhibitis certis preculis: has imagunculas Agnos Dei vocat, eisq; tribuit vim divinam, q̃ ipsi Filio Dei, qui solus est verè Agnus ille Dei, competit. Has imagunculas affirmat de collo suspensas, & mundè gestatas fulgura depellere, peccata æquè purgare, ut Christi sanguis purgat, parturientibus opem ferre & homines ex incendio ac naufragio eripere. Qua de re exstant versus Leonini, impietatis plenissimi lib. 1. Ceremoniar. Pontificalium, tit. 7. C

Balsamus & cera munda, cum chrismatis unda
Conficiunt Agnum: quod munus do tibi magnum.
Fonte velut natum, per mystica sanctificatum.
Fulgura desursum depellit, & omne malignum,
Peccatum frangit, ut Christi sanguis, & angit.
Pregnans servatur, simul & partus liberatur.
Dona refert dignis, virtutem destruit ignis,
Portatus mundè de fluctibus eripit unda.

Quid sceleratiᵘˢ dici aut cogitari potuit? quid est avertere corda à Creatore ad creaturas, si hoc non est?

De consecrationibus Papisticis vide sub finem in Missali Romano ex Decreto Concilii Trident. restituto & Pii V. jussu edito primùm Romæ, deinde Antverpiæ. Quid verò de illis sentiendum vide in Concilii Trident. recusatione ab Electoribus, Principibus & Ordinibus Imperii Protestantibus publicata, pag. 168. & sequentibus, Editionis Anni 1597. D Gabrielis Carterii in octavo.

De idololatrico usu campanarum baptizatarum & consecratarum, vide in eadem Recusatione Ordinum Imperii Protestantium pag. 175. & sequentibus.

Hucusq; de precatione idololatrica: sequitur

Caput XXII.

In quo de precatione ad verum Deum, sed qua inanis. E

PRECATIO *ad verum Deum, sed qua inanis*, est quæ etsi ad verum Deum dirigitur, tamen conditionibus aliis ad precationem Deo acceptam & efficacem requisitis destituitur, & modis variis polluta ac contaminata est, ac proinde non magis potest placere Deo quàm olim sacrificia polluta, de quibus Jes. 1. Malach. 1. & alibi.

De quali precatione dicitur Psal. 18. v. 42. *Vociferantur, sed non est qui servet; ad Iehovam, non exaudit eos.* Et Prov. 1. vers. 28. *Tunc invocabunt me, sed non exaudiam; manè quærent me, sed non invenient: Propterea quòd oderunt scientiam, & reverentiam Iehovæ non elegerunt. Non acquieverunt consilio meo, sed contempserunt omnem correctionem meam.* Et cap. 21. 13 *Qui obthurat aurem suam à clamore tenuis; etiam ipse clamabit, sed non exaudietur.* Jesa. 1. v. 15. *Propterea expandentibus vobis manus vestras occulto oculos meos à vobis; etiam quum utimini multâ oratione, non exaudio: manus vestræ cædibus plenæ sunt.*

Talis precatio est *battologia & precatio conjuncta cum ambitione, cum tædio, cum ira, cum disceptatione, &c.*

Battologia, est longarum seu multarum precum recitatio inani labiorum strepitu, sine verò motu cordis & sine fide.

Fugienda est: I. Quia à Christo prohibetur Matth. 6 v. 7. *Quum oratis, ne sitis multiloqui.*

II. Quia propria est Ethnicorum quibus Christiani assimilari non debent, Matth. 6. v. 7. 8.

III. Quia frustra adhibetur, quum non exaudiatur à Deo, Matth. 6. v. 7. Jes. 1. v. 15. *Etiam quum utimini multâ oratione, non exaudio.*

IV. Quia novit Pater ille noster, quibus sit nobis opus, antequam nos petamus ab eo, Matth. 6. v. 8.

Battologiæ species sunt, *adnumeratio precum quasi sphærulis precatoriis, monachorum boatus templicus,*

QVÆRITUR. *An longæ preces damnentur à Christo!* RESPONSIO: Longæ preces non damnantur à Christo, sed vanæ, inanes & superstitiosæ: Longa enim non est oratio in qua nihil redundat: contrà verò brevis esse non potest, quæ non proficiscitur ex animo pio & fideli.

Ambitio in precatione, est peccatum, cùm quis ex frequentibus precibus gloriam ac prædicationem apud homines quærit.

Vitanda est: I. Quia prohibetur à Christo, Matth. 6. v. 5. *Et quum precaberis, ne esto ut hypocritæ: amant enim in conventibus, & in angulis platearum stantes precari, ut appareant hominibus: amen dico vobis, retulerunt mercedem suam.*

II. Quia est propria hypocritarum, quibus similes esse nequaquam debemus, Matth. 6. 5.

III. Quia precationem reddit irritam apud Deum, Matth. 6. v. 5.

Tædium in orando, est peccatum, quum quis aliarum rerum studio, animo peregrinante & cupiente preces finire, precatur.

Repugnat precationi veræ & seriæ etiam *ira, disceptatio, &c.*

Ira repugnat; quia offensiones animi in proximum prohibent, quòminùs bonâ conscientiâ possimus Deum precari & efficiunt ne preces à Deo exaudiantur, 1. Tim. 2. 8. Matth. 5 v. 23. 24. & cap. 5 v. 15.

Disceptatio, seu dubitatio de exauditione itidem repugnat veræ precationi, 1. Tim. 2. v. 8. *Volo igitur viros precari, in quovis loco, puras manus attollentes absq; ira & disceptatione,* Jacob. 1. v. 6. *Sed postulet cum fide, nihil addubitans: nam qui disceptat, similis est fluctui maris qui ventis agitatur & iactatur.*

Hactenus de precatione: sequitur de Iuramento.

Caput XXIII.

IURAMENTUM, est religiosa invocatio Dei, quâ ipsum sine dolo præmeditatè in testem eorum quæ dicimus aut promittimus, tanquam unicum cordis scrutatorem, appellamus: ut illi quibus juramus propter interjectum Dei nomen de veritate nostrorum verborum ne dubitent. Deut. 6. v. 13; & 10. vers. 20.

20,21. Rom. 1. vers. 9. 2. Cor. 1. 23 & cap. 11. 31. Phil. 1. 8.

Per solius veri Dei nomen est juramentum præstandum: ut ex his argumentis liquet:

I. Quia sic Deus præcepit, Deut. 6. v. 13. *Iehovam Deum tuum timeto, & illum colito: & per nomen ejus jurato* Jes. 45. 23.

II. Quia solus Deus est religiosè invocandus.

III. Quia solus Deus est inspector cordium, omniscius, omnipræsens, qui possit scire, quòd jurans verum dicat.

IV. Quia solus Deus est omnipotens, qui possit defendere veritatem eamque testantes, & punire perjuros.

Iuramentum per Dei nomen, quum vel Magistratus id exigit, vel alioqui necessitas postulat, piè præstari potest & licitum est: ut sequentes rationes evincunt:

I. Quia verbo Dei præcipitur, Deut. 6. v. 13. & cap. 10. v. 20. Jesa. 62. 16.

II. Quia juramenti finis est bonus & voluntati Dei consentaneus. Pertinet enim ad confirmationem fidei & veritatis ad decisionem litium & controversiarum, Hebr. 6. v. 16. quò gloria Dei illustretur & aliorum saluti consulatur.

III. Quia est moralis cultus Dei perpetuus: est enim invocatio Dei.

IV. Quia nititur exemplis probis, nimirum Dei ipsius, Christi Domini, sanctorum Angelorum & fidelium Veteris & Novi Testamenti, Matth. 5. v. 18. Rom. 1. v. 9. & cap. 9 v. 1. & 2. Corinth. 1 vers. 23. Phil. 1. v. 8. 1. Thess. 2. v. 10.

OBIICIUNT Anabaptistæ: *Iuramentum Christianis est prohibitum: Ergo ab illis piè præstari non potest: Ergo non est illis licitum.* Antecedens probare conantur testimoniis Christi & Jacobi. Christus dicit Matth. 5. 34. 35. 36. 37. *Ego verò dico vobis, ne jurate omninò: neque per cælum, quia thronus Dei est: Neq; per terram, quia scabellum est pedum ejus: neq; per Hierosolymam, quia urbs est magni regis. Neque per caput tuum jures, quia non potes unum capillum album aut nigrum facere. Esto autem sermo vester, etiam etiam, non non, quod autem supra hæc redundat, à malo est.* Apostolus verò Jacobus cap. 5. 12. ait: *Ante omnia verò fratres mei, ne jurate neque per cælum, neque per terram, neque aliud ullum jusjurandum: sit autem vestrum est, est; & non, non: ne in condemnationem incidatis.*

RESP. Anabaptistæ simpliciter accipiunt, quod secundùm quid dicitur. Quum enim ex aliis Scripturæ locis tum veteris tum novi Testamenti constet, juramentum per nomen Dei probari à Deo: sequitur non omne juramentum à Christo & Jacobo esse prohibitum, sed tantùm pugnans cum Lege Dei, quam Scribæ & Pharisæi corrumpebant partim falsâ interpretatione, partim additamentis. Nam quod dixit Deus, *Non sumes nomen Dei tui in vanum*, hoc Scribæ & Pharisæi interpretabantur, *Non peierabis*: tanquam si dixissent; Quocunque modo libuerit, licet uti nomine Jehovæ Dei tui, modò non pejeres. Additamentum fuit; *Sed reddes Domino quæ juraveris*, id est, quòd si fortè non poteris ea præstare, quæ jurasti, hoc imprudens factum tuum expiato muneribus Domino oblatis. Utrumq; reprehendit Christus; sed prius quidē disertis verbis, posterius verò (ut loquuntur) tacitè, per consequentiam. In interpretatione à Christo reprehenduntur ista. *Primùm*, quòd abusum nominis divini hâc doctrinâ suâ Pharisæi & Scribæ non solùm ferebant; sed etiā impiè comprobabant. *Secundò*, quòd obliquū abusum excusabant eorum, qui dissimulato Dei nomine, per res creatas jurare se posse statuebāt. *Tertiò*, quòd utrumq; hunc abusum, extra necessitatē & causam justam atq; legitimam jurisjurandi, in familiari sermone patiebantur usurpari. Hoc enim propriè significatur nomine λόγος, quo Matthæus utitur v. 37. Ac primū quidem & secundū reprehensionis caput his verbis ostendit, *Ne juretis omnino*, putà sive directè nomen Dei assumentes, sive obliquè pro Dei nomine appellationem rerum creatarum adhibentes. Quod posterius quia ampliùs & facilius ab hominibus excusatur, prudentissimè Christus aliquot illius exempla attulit; ut omnia ejusdem generis prohiberi quoq; ostenderet, quamvis ab ipso non fuerint hoc loco expressa. *Deinde* verò ad tertium venit reprehensionis caput in his verbis, *Esto autem sermo vester, Etiam, etiam; Non, non:* ut ab omni levi, temerario, & otioso sermone sanctissimum Dei nomen vindicaret, ne ab ullo sine vocatione justa & necessitate usurpari posset. Additamentum verò, his rebus positis, suâ infirmitate corruit. Nam ex ea regula, quam postremis verbis hîc tradit Christus, continuò manifesta iniquitas illius & falsitas convincitur, *quod autem supra hæc redundat, à malo est.* Hinc enim assurgit hæc argumentatio: Quod à maligno est, probari Deo non potest: Pejerare a. à maligno est: Non igitur Deo probari potest. Huic adjungenda est, autore Christo, altera argumentatio; Merces meretricis, pretiū canis, sacrificium improbi, & alia hujusmodi sunt abominationi Jehovæ: Pretium autem vel munus pejerantis, est munus improbi: Est igitur abominationi Domino; contra quàm Pharisæis esse videbatur, maximam licentiam cuiq; ad pejerandum attribuentibus ad commoditatem sui καπηλεύματος.

Instant Anabaptistæ: Christus dicit, *Ne juretis omnino*: & Jacobus: *Neq; aliud ullum juramentum jurate*: Ergo omne juramentum Christianis probetur.

RESP. Fallacia est à dicto secundùm quid ad dictū simpliciter. Nam in verbis Christi, particula *omnino* restringenda est ad formulas temerarii juramenti quas Pharisæi fingebant esse licitas: id patet ex distributione mox addita, *neq; per cælum, neq; per terram, &c.* Jacobus etiam omne duntaxat juramentum temerarium seu falsum prohiberi indicat. Manet igitur, juramentum per nomen Dei, exigente Magistratu aut necessitate, piè præstari posse & licitum esse fidelibus.

Juramentum licitum est de rebus cum verbo Dei cōsentientibus, nempe de rebus veris, certò cognitis, licitis, possibilibus, gravibus, necessariis, utilibus, dignis tali confirmatione, id est, postulantibus juramentum propter gloriam Dei & salutem proximi. *De quib. rebus sit jurandum.*

Juramentum aliquot modis distribuitur: Est enim.

I. vel *simplex*; vel *compositum*.

Simplex, quod est absque imprecatione.

Compositum, quod cum imprecatione est conjunctū.

Partes ejus duæ sunt: *Contestatio Dei*, & *imprecatio vindictæ divinæ*.

Contestatio Dei, est quâ jurans Deum suæ asseverationis testem citat, Rom. 1. v. 9. Deut. 6. v. 13. & 10. v. 29. Josu. 23. 7. Jes. 65. v. 16. Jer. 5. v. 7. & 12. v. 16. 2. Cor. 1. 18. Gal 1. 20.

Imprecatio vindictæ divinæ, est quâ jurans se devovet, & ad pœnā perjurii obligat, ut anathema sit corā Deo, & Deus eū puniat, si sciens fallat, 1. Reg 2. v. 23.

II. Juramentum est vel *assertorium*, quo confirmatur res præterita aut præsens: vel *promissorium*, quo aliquid futurum promittitur.

Omne verò promissum, jurejurando firmatum, de iis quæ quis & bonâ conscientiâ perque Legem Dei promittere, & reipsa non solùm ante, sed etiam post promissionē præstare potest; ita obligat conscientiā apud Deum, ut sine ullo prorsus dolo jure Gentium, Legeq; Dei, ipsis etiam hostibus, ut Turcis, hæreticis & latro-

Digitized by Google

& latronibus necessariò servare teneatur, atq; eo à nemine hominum liberari possit: sicut Psal. 15. v. 4. de germano cive Ecclesiæ Dei & verò hærede cœli dicitur, *Iuravit damno suo & non mutat.* Quin etiam hosti & fidem frangenti, fides data est servanda; ut David fecit servans fidem promissam Sauli, 1. Sam. 9. 5. Imò etiam illi, qui fraude & dolo promissionem aliquam obtinuit: Ita duces Israëlitarum conservarunt vitam Gibeonitis, quantumvis astutiâ horum circumventi, Jos. 9. 19. Et multò magis fides servanda, si quis nullâ circumventus fraude juramento legitimo se obstrinxit, sicut Jonatham filius Saulis Davidi fecit, qui maluit amittere regnum, quàm violare jusjurandum.

III. Juramentum *è caussis efficientibus*, est vel *delatum*, vel *spontaneum*.

Juramentum delatum, est quod ab aliquo alteri defertur ad contestandam invocato Dei nomine veritatem.

Estque vel *iudiciale*, vel *extraiudiciale*.

Juramentum iudiciale, est quod à Magistratu seu judice seu parte adversa judicialiter defertur, quãdo ex aliis documentis veritas causæ alicujus liquere non potest. Græcè dicitur ἐπακτὸν juramentum. Vocatur etiam juramentum *publicum* & *solenne*. De eo sermo est Hebr. 6. 16. Exemplum causarum in quibus juramentum judiciale defertur, Exod. 22. 8, 11.

QUÆRITUR; *Si magistratus hostis veræ religionis deferat alicui orthodoxæ religioni addicto iuramentum, quo eum obstringat, ut veritatem dicat de omnibus rebus de quibus interrogatus fuerit, an iuramentum tale præstare & ad omnia interrogata quæ novit, respondere teneatur.*

RESP. Juramentum præstare potest, sed addita expressè exceptione: nempe, se de omnibus dicturum veritatem, & de omnibus responsurum, exceptis iis, ad quæ respondendo peccaret adversus gloriam Dei & charitatem in Deum & proximum: Exempli gratiâ; si per juramentum interrogaretur, quínam præter ipsum sint ejusdem cum ipso religionis? quibus in ædibus, & quando conventus instituti sint aut instituantur concionum causâ? ad talia rogata respondere non tenetur, neque enim bonâ conscieniâ potest: quia respondendo peccaret contra gloriam Dei; præjudicium enim adferret divinæ religioni cujus exercitium et clandestinum impediretur; peccaret contra charitatem in Deum & proximum; proderet n. & in difficultates magnas conjiceret fratres, quorum incolumitati etiam cum facultatum & vitæ suæ dispendio consulere debet.

Juramentum extraiudiciale, est quod extra forensem seu judicialem actionem à quopiam juratur.

Ad juramentum delatum pertinet *adiuratio*, quatenus illa est actio quâ p Deum aut exigimus ab aliquo juramentum, quo se ad aliquid faciendum obstringat: aut nos eum circa juramenti exactionẽ ad aliquid vel mandando vel rogando obstringimus: idq; ut certior fiat petitio nostra, religiosa adjuratione firmata. Exempli gratiâ. Gen. 24. Abrahamus adjuravit servum suum, id est, exegit ab eo juramentũ, ut non acciperet Isaaco filio uxorem de filiabus Cananæorum, sed ex cognatione. 1. Reg. 2. Rex Salomon adjuravit Semejum p Jehovam, ne egrederetur huc aut illuc.

De adiuratione vide plura libr. 1. Hieronymi Zanchii orthodoxi de operibus Redemtionis in tertium præceptum.

Hæc de iuramento delato.

Juramentum spontaneum, est quod fit ad asserendam gloriam Dei & promovendam aliorum salutem, non delatum ab alio, sed sponte, quum necessitas & voca-

A tio nostra exigit ut Deum in testem allegemus, nos vera dicere; ut Paulus fecit Rom. 9. 1.

IV. Juramentum vel *directum* est vel *obliquum*.

Juramentum directum, est in quo expressè assumitur Dei nomen per quod juratur.

Iuramentum obliquum seu indirectum, est in quo creaturis nominatis Dei nomen dissimulatum intelligitur: cujusmodi erat apud Judæos juramentum per cœlum, p terram, per templum, &c. Matth. 5. v. 34. 35.

Jurisjurandi religioni opponuntur, *recusatio legitimi iuramenti*, *impium iuramentum*, & *impletio impii iuramenti*.

Recusatio legitimi iuramenti, est peccatum, cùm quis recusat præstare juramentum, q vel magistratus justè exigit, vel alioqui necessitas hoc pacto fidem fir-
B mari & veritatem stabiliri postulat: quo & gloria Dei illustretur & aliorum saluti consulatur. Legitimè enim p Deum jurare, Chistianis licet, ut suprà confirmatum.

Impium iuramentum, est peccatum, cùm contra Legem Dei juratur.

Estq; vel *temerarium*, vel *idololatricum*, vel *iniquum*, vel *periurium*.

Juramentum temerarium, est cùm quis sine judicio, temerè & sine causa, ex levitate quadam & profana consuetudine jurat. Vocatur uno nomine *Deieratio*, vel *Deiurium*. Cujusmodi fuit juramentum Saulis: 1. Sam. 14. 40. 45.

Juramentum idololatricum, est cùm juratur, per sanctos aut alias creaturas: ut fit à Papistis.
C Quod Papistæ p creaturas jurent, patet ex Thoma Aquinat. 2. 2. quæst. 89. a. 6. item ex juramentorum, quibus utuntur, formulis, quas plerunq; hæc clausula finit: *Ita me Deus adiuvet & mater Dei cum omnibus sanctis*: Vel, *ita me Deus adiuvet & omnes Sancti*.

At per nullum Sanctorum esse juramentum faciendum, sequentibus argumentis probatur.

I. Juramentum faciendum est per solum Deum: Nullus autem sanctorum est Deus. Quanquam quid non audet impietas? Jovius Histor. lib. 24 deos tutelares appellat eos: & Leo X. Pontifex Romanus nomen DEÆ tribuit Mariæ lib. 8. epist. illius nomine à Bembo scriptarũ epist. 17. ut inter Papanos & Gentiles nihil sit discriminis in deorum dearumq; cultu.

Propositionis veritatem sequentia confirmant
D testimonia: Deut. 6. v. 13. *Iehovam Deum tuum timeto & ipsum colito; ac per nomen eius iurato*, Et cap. 10. v. 20. 21. *Iehovam Deum tuum timeto, eum colito; & ei adhæreto ac per nomen eius iurato. Ipse est laus tua, idemque Deus tuus* Jes. 45. v. 23. *Per me iuravi, prodiit ex ore meo iustè verbum, quod non revocabitur, mihi incurvatum iri omne genu, iuraturam omnem linguam.* Et cap. 65. v. 16. *Qui iurat in terra, iurabit in Deo amen.*

II. Per nullas creaturas est jurandum: Matth. 5. vers. 34. & sequentibus.

Sancti sunt tantùm creaturæ.

Ergo per sanctos non est jurandum.

Additur in assumtione *tantùm*, ut excipiatur Christus, qui non est tantùm creatura, sed etiam verus naturâ Deus.

E Major evidens est; nã ipsũ quoq; Jus Canonicũ illam asserit causâ 22. quæst. 1. in aliquot canonibus. Can. *Considera* dicitur: *Considera quod Salvator non per Deum iurare prohibuit, sed per cœlum & terram, etiam per Ierosolymam & per caput tuum.* Et mox ex Conc. Carthaginensi IV. *Clericum per creaturas iurantem, acerrimè esse obiurgandum: si perstiterit in vitio, excommunicandum decernimus.* Et mox iterùm can. *Si quis.* ex decretis Pii Papæ, dicitur: *Et si quis per creaturas iuraverit, acerrimè castigetur, & iuxta illud id quod Synodus diiudicaverit peniteat.*

Digitized by Google

pœniteat. Si quis autem talem hominem non manifestaverit, non est dubium, quin divinâ condemnatione coerceatur. Sed si Episcopus ista emendare neglexerit, acerrimè corripiatur. Et paulò pòst, Can. *Movet te*, ait Gratianus: JURARE PER CREATURAS MALUM EST, QUIA A DEO PROHIBITUM. Et mox ibidem: *Deus per creaturas jurare prohibuit, ne vel more Gentilium aliquod Numen Deitatu creaturis inesse crederetur, vel ne creaturas contemtibiles judicando, per eas promissa pro nihilo duceremus.*

Et paulò pòst: *Dupliciter reus est, qui per creaturas jurat mendaciter: quia & contra prohibitionem jurat per quod sibi jurare non licet,* (à quo peccato est immunis, qui nonnisi per Creatorem jurat.) & proximum dolo capit, &c.

A

III. Quod idololatricum est, faciendum non est.

B

Juramētum per sanctos demortuos est idololatricum: ut ipsummet Jus Canonicum fatetur Causâ 22. q 1. can. *Et jurabunt*: ubi dicitur; *Quòd per mortuos juret omnis idololatra.*

Ergo juramentum per sanctos demortuos non est faciendum.

IV. Quicquid à Deo severissimè punitur, id neutiquam est faciendum:

Juramentum per creaturas à Deo severissimè punitur: sicut Deus Sophon. 1. 4. & 5. comminatur se exscindere velle eos qui jurant per Jehovam & per Melechum suum, hoc est, qui in juramentis cum Deo conjunxerint creaturas: Unâ enim creaturâ exempli causâ nominatâ veluti Melecho, (per quem Sol intelligitur, à Gentilibus pro deo habitus & cultus) per Synecdochen speciei omnes creaturæ intelliguntur.

C

V. Qui non sunt scrutatores cordium, & videre nequeunt, an mentiri vel fallere velimus: per eos non est jurandum. Qui enim jurat per eos, qui cordis arcana non vident; is ludificatur illos qui juramentum ab ipso exigunt.

At sancti non sunt cordium scrutatores, & videre nequeunt, an mentiri vel fallere velimus. Solus enim Deus est καρδιογνώστης, solus Deus cordium recessus intimos intuetur.

Ergo, &c.

VI. Per quem juramus, eum etiam invocamus. Nam juramentum est invocatio ejus, per quem juratur, ut sit testis eorum quæ dicimus aut promittimus.

D

At sancti demortui non sunt invocandi.

Ergo &c.

VII. Per quem jurandum est, is etiam est religioso cultu colendus. Nam juramentum est pars cultus religiosi: ut suprà adducta ex Deuteronomio & Jesaiâ testimonia ostendunt.

At sancti demortui non sunt religioso cultu colendi: Quia cultus religiosus Deo soli debetur:

Ergo, &c.

IIX. Per quem jurandum est, eum ubique esse & jurantes audire necesse est. Nam stultum est jurare per eum, qui non audiat quæ dicuntur.

At sancti demortui non sunt ubique & jurantes non audiunt. Nam ubique esse & ubique audire quæ dicuntur vel promittuntur est Dei solius proprium.

E

Ergo, &c.

IX. Per quem jurandum est, eum jus & facultatem habere oportet eos perdendi qui mentiuntur. Nam per quem jurant, eum obtestantur, ut pœnam perjurii sumat si pejerent.

At sancti demortui jus & facultatem non habent eos perdendi qui pejerant. Hoc enim jus, hæc facultas est solius Dei.

Ergo per sanctos demortuos non est jurandum.

Ex his omnibus liquet, Papanos in juramentis per sanctos, idololatriam committere.

OBIECTIO: *Per salutem seu vitam Pharaonis Josephus Patriarcha juravit*, Gen 42. v. 25. *Ergo per homines & alias creaturas licet jurare.*

RESP. Negatur antecedens: quia oratio Josephi non est juramentum, sed affirmationis genus apud nationes omnes pias & impias receptum olim, evidentiæ seu vehementiæ causâ, cum collatione alicujus rei certæ & manifestæ, ut sententia sit, ea quæ asseverantur, tam esse certa quàm est certum, vivere eum, quem nominat asseverans. Similia exempla: 1. Sam. 1. vers. 26. dixit Channa mater Samuelis ad sacerdotem Helin; *Vivit anima tua Domine mi, sum mulier illa quæ stabat tecum hic supplicando Iehovam.* 1. Sam. 17. vers. 55. Abner Regi Sauli interroganti de Davide dixit: *Vivit anima tua, Rex, non novi.* Et cap. 20. ait David ad Jonathanem: *Certè vivit Iehova, & vivit anima tua, quasi passus inter me & mortem est.* Et cap. 25. vers. 26. dicit Abigail ad Davidem: *Nunc ergo Domine mi, per viventem Iehovam & vitam tuam*, &c. Sententia ergo verborum Josephi est: Quàm verè vivit aut salvus est Pharao, aut ego eum salvum esse volo, tam verè hæc dico. Quòd si quis *instet*, orationem Josephi esse juramentum; tum respondeo, inesse in ea metonymiam effecti, ut per salutem & vitam Pharaonis intelligatur causa efficiens & autor salutis & vitæ Pharaonis, id est, Deus: nam Josephum virum à Deo donatum salvificâ fide, jurasse per creaturam, nequaquam est verisimile. Sic Gen. 31. 53. *Iacob juravit per pavorem patris sui Isaaci*, id est, Deum, quem pavebat Isaacus.

Hucusque de iuramento idololatrico.

Iuramentum iniquum, est quum aliquis jurat se facturum quod illicitum est & verbo Dei repugnans, aut planè sibi impossibile: ut si quis iratus jurat, se occisurum alterum: ideo ipso jure nullum est, nec servandum. Quale fuerat juramentum Davidis de trucidando Nabale & tota ejus familia, 1. Sam. 25. v. 21 22 quapropter David prudenti oratione Abigajile revocatus juramentum illud non est exsequutus eodem capite v. 34.

Perjurium dicitur à pejerando. *Pejerare* autem non est, quodvis falsum jurare; sed scienter falsum jurare, aut quod ex animi sententia juraris, sicut verbis concipitur more nostro, id non præstare, cùm possis & debeas, pejerare est. Dixi primùm, pejerare non esse, quodvis falsum jurare: nam qui non animo fallendi & non scienter jurat falsum, quod putat verum esse, non pejerat. Deinde dixi, *sicut verbis concipitur more nostro*, hoc est, juxta sensum verborum communiter à nobis intellectum: nam cum Romanus ille sanctè promisisset Antiocho Regi, se daturum mediam partem navium, (quod Antiochus intellexerat juxta morem & usum communem omnium Gentium de totius classis parte media navium integrarum,) postea autem dimidiam singularum navium dissectarum partem exhibuit, pejeravit. Tertiò dixi *præstare, quum possis & debeas*: nam qui juravit se aliquid facturum quod per se malum non est, postea autem non potest præstare gravibus causis vel divinitus impeditus, is non pejeravit; veluti quum Apostolus Paulus sanctè promisisset se venturum Perjurio.

Digitized by Google

turum Corinthum, postea autem non venit impeditus divinitus, nequaquam censendus est pejerasse.

Perjurium ergo, est peccatum, quum quis contra jus divinum naturale & scriptum, interposito juramento, aut asserit quod certo novit vel putat se aliter habere: aut promittit quod vel animo cogitat non præstare, vel etsi quum juraret cogitaverat facere, postea tamen, quum possit & debeat, non præstat.

Perjurium vel *assertorium* est, vel *promissorium*.

Perjurium assertorium, est quum quis interposito juramento asserit animo fallendi quod certò novit vel putat se aliter habere.

Species ejus duæ sunt: *Prima*, est si quis aut falsum pro vero juret sciens esse falsum, aut verum tanquam falsum jurando neget, sciens esse verum.

Altera species, est si quis aut verum juret, putans esse falsum: aut falsum neget, putans esse verum. Hoc quoque perjurium peccatum est ex accidenti, quia fit animo fallendi.

Perjurium promissorium, est quum quis jurejurando promittit, quod vel animo cogitat non præstare, vel etsi quum juraret cogitaverat facere, postea tamen, quum possit & debeat non præstat.

Istius quoque duæ sunt species: *Prima*, est quum quis jurejurando promittit, quod animo cogitat non præstat facto ipso.

Altera species, est quum quis quod ex animi sententia promiserat, illud mutata voluntate postmodum non præstat, quum possit & debeat præstare: velut quum quis vitæ redimendæ causâ latroni jurat certam summam pecuniæ se numeraturum, latrone nemini detecto; postea autem, ut pecuniam, quam poterat numerare, retineat, rem aliis revelat. Istius speciei erat perjurium Sichemitarum, qui Abimelecho juraverant fidelitatem & subjectionem, postea verò mutârunt voluntatem: item Israelitarum à Davide deficientium ad Absalomum.

Utrumque perjurii genus tum assertorium, tum promissorium duplex rursum est, nempe, vel *privatum*, vel *publicum*.

Privatum est quod committitur contra juramentum privatim alicui præstitum.

Publicum est quod committitur contra juramentum publicè solenniter juratum, puta in judicio vel in homagii solennis exhibitione, quæ fit à subditis Magistratui. Tale perjurium publicum fuit Sedechiæ Regis Judææ, irritum facientis fœdus cum Nebucadnezare Magno initum, spreto jurejurando ipsi in nomine Jehovæ præstito. Simile fuit perjurium Ottocari Bohemiæ Regis, qui juramentum fidelitatis Rodolpho Romanorum Imperatori juratum, uxore reginâ instigante violans Imperatori rebellavit.

Omne autem perjurium, sive assertorium, sive promissorium, sive privatum, sive publicum sit, nobis summa religione cavendum est.

I. Quia prohibitum est à Deo in Decalogo, Exod. 20. v. 7. Levit. 19. v. 12.

II. Quia per illud prophanatur nomen Dei, quod sanctum nobis esse debeat, Levit 19. 12.

III. Quia certum infortunium & ultionem divinam inevitabilem accersit. Exemplum est in Sedechia Rege Judææ, Ezech. 17.

Tantum de perjurio.

Impletio impii juramenti, est peccatum cùm quis impium juramentum implet sub specie religionis, quum tamen minimè sit religiosus: ut Herodes Johannis Baptistæ interfector, implevit quod impiè juraverat Herodiadi, Matth. 14. v. 9.

Hucusq; de invocatione Dei: sequitur

CAPUT XXIV.

De quo Gratiarum actione erga Deum.

GRATIARUM ACTIO ERGA DEUM, est cultus Dei, quum Deo pro bonis datis vel promissis debitam laudem reddimus non tantùm verbis, sed etiam factis, Psal. 50. 15. *Invoca me tempore angustiæ; eripiam te ut honore afficias me.*

Vocatur etiam *gratitudo erga Deum*, idque Synecdochicè, nam alioquin totus cultus Dei immediatus & mediatus, in operibus tum primâ tum secundâ Decalogi tabulâ à nobis requisitis consistens, præstatur à nobis nomine gratitudinis Deo debitæ pro redemtione nostri per Christum.

Bonorum à Deo datorum vel promissorum nomine intelligimus non tantùm ea, quæ carni nostræ grata sunt, sed etiam afflictiones quibus nos Deus vel paternè castigat, vel gratiosè probat, vel veritatem suam cœlestem obsignare vult, Psal. 119. 71. *Bonum est mihi Ihova, quod humiliasti me.* Tum etiam judicia Dei, quæ exercet in impios, ad ostendendam suam gloriam, & ad fidelium consolationem. Sic Christus gloriam tribuit Patri, quòd mysteria Evangelii occultaverit à sapientibus & intelligentibus Matth. 11. 25. Sic laudatur Deus ob judicia in Babylonicam meretricem exserta, Apoc. 19. 1. 2. 3.

Ad gratiarum actionem & gratitudinem erga Deum incitare nos debet:

1. Mandatum Dei.

2. Assidua meditatio tum beneficiorum, quæ Deus in nos contulit, tum periculorum & malorum à quibus Deus liberavit.

Beneficia quæ Deus in nos contulit vel *singularia* sunt erga nos, vel *communia* nobis cum aliis, Psalmo trigesimo Deum celebrat David beneficii erga se singularis nomine, v. 2. 3. 4.

3. Exemplum aliorum fidelium.

4. Ædificatio aliorum nostro exemplo.

Partes gratiarum actionis erga Deum sunt: tum *Recordatio operum Dei*, & *meditatio de illis*: tum *recta æstimatio eorundem*, & *Celebratio Dei*. Psal. 77. 12. 13. 14. 15. Psal. 145. 5.

Recordatio operum Dei, est pars gratiarum actionis seu gratitudinis erga Deum, quum nobis & aliis subinde in memoriam revocamus opera Dei & beneficia, quæ inde ab æterno & ab initio mundi usque ad hoc tempus fecit & præstitit, & deinceps faciet & præstiturus est in æternum: sic ut gratam eorum memoriam simul obedientiâ & observatione mandatorum Dei in Lege & Evangelio præscriptorũ ostendamus. Deut. 8. 18. Psal. 105. 5. Joh. 5. 14. *Ecce sanus factus es, ne pecca amplius.* q. d. Christus. retine perpetuò in memoria beneficium sanationis, quod à Deo accepisti, & gratum animum declara fugiendo peccata in posterum.

Parentes liberis, grandiores natu junioribus opera Dei & beneficia commemorare debent.

1. Quia id jubet Exod 13.

2. Quia id alii quoque fideles fecerunt, quod commendatur Psal. 44. v. 2. & 78. v. 1. & sequentibus.

Oppo-

Digitized by Google

Opposita est Recordationi operum & beneficiorum divinorum primò: *Oblivio Dei, & operum ejus*; quia non tantùm illi peccant qui prorsus memoriam Dei & operum ejus deposuerunt, sed etiam illi qui non meminerunt fructuosè, piè, ut officio præstando ex doctrinæ norma, cujus memoria custos est, doceant reipsa, se Dei & operum ejus, de quibus fit sermo, meminisse. Qualis oblivio prohibetur Deut. 4. v. 23. & 6. v. 12. & 8. v. 11. & sequentibus. Psalm. 78. 7. & 103. 2.

Exemplum oblivionis hujusmodi est in Israëlitis contumacibus, de quibus legitur Deut. 32. 18. Psalm. 78. vers. 10. 11. & 106. 21. Israelitæ obliti dicuntur Jehovæ & operum ejus, non quòd nullam Dei & operum ejus memoriam retinerent & haberent, sed quia non ita meminerant ut oportuit, quum Deum ex præscripto Legis non coluerint, sed Legem nefariè violaverint multis modis.

Opposita est secundò & *illegitima & hypocritica recordatio Dei*, qualem exprobrat Jesaias Israelitis cap. 48. vers. 1. 2. *Iurant per nomen Iehovæ, & Dei Israëlis mentionem faciunt, non fideliter, neque justè. Quamvis à civitate sancta se vocent & Deo Israëlis innitantur*, id est, se niti glorientur.

Meditatio seu consideratio verbi & operum Dei, est pars gratiarum actionis & gratitudinis erga Deum, cùm interdiu & noctu, tum verbum Dei, tum magnitudinem & excellentiam operum & beneficiorum judiciorumque divinorum consideramus & vero cordis motu admiramur, & Dei in illis sapientiam, voluntatem, bonitatem, misericordiam, justitiam, potentiam, atque virtutes alias intuemur, contemplamur, magis magisque agnoscimus & animis nostris imprimimus, ad accendendum augendumque in nobis amorem in Deum tam munificum benefactorem. Psal. 48. 10. 11. Psalm. 8 toto & 16. 7. 8. & 107. 43. Hose. 14. vers. ult. Marc. 7. 37. Matth. 9. 8. 33.

Opponitur ei neglectus verbi & operum Dei, qui neglectus certas pœnas attrahit. Jer. 12. vers. 1. 12. 15. *desolabitur tota hæc terra, quia nemo est qui reponat in corde, &c.*

Recta æstimatio operum Dei, est pars gratiarum actionis, cum omnia quæcunque Deus facit, approbamus quòd bona sint, ac propterea placere nobis sinimus, nosque minores & indignos cunctis beneficiis ejus serio agnoscimus & ingenue profitemur. Gen. 32. 9. 10. Psal. 8. Sic decet nos etiam approbare judicia Dei, providentiam ipsius, & gubernationem tempestatum, serenitatis, pluviarum, bellorum, valetudinis nostræ, rei familiaris, & cæterarum rerum omnium. Marc. 7. v. 37. Psal. 119. v. 71.

Celebratio Dei, est pars gratiarum actionis seu gratitudinis erga Deum cùm Deum in omnibus operibus ipsius laudamus, & beneficia ab ipso accepta commemoramus; tum alios ad videnda, cognoscenda & consideranda opera Dei, & laudandum ipsum cohortamur, 1. Chron. 29. vers. 10. & seqq. Psal. 9. 2. Psal. 10. & 33. & 34. Psal. 46. 9. 10. & Psal. 47. toto, & 64. 10. & 66. toto.

Deo non tantùm pauperes & inferioris ordinis homines, verùm etiam potentissimi & generosissimi quique gloriam & laudem cedere debent.

I. Quia ad id David eos exhortatur. Psal. 29. vers. 1. 2.

II. Quia Dei opera id requirunt. Psalm. 29. toto, Psal. 33.

III. Quia celebratio Dei decet rectos Psal. 33. 1.

IV. Quia est bona Psal. 92. 1.

V. Quia verbum Dei est rectum Psal. 33. 4.

Fit autem celebratio Dei tum *animo*: tum *verbis* quum per nos ipsos Deum laudamus, & alios ad eum nobiscum laudandum exhortamur; sive id fiat cantu, sive simplici pronunciatione absque cantu, Exod. 15. 1. Psal. 33. 1. 2. 3. & 34. vers. 1. 2. 3. 4. Canendum verò Deo *novum canticum* Psalm. 33. 3. id est, quod non senescit, sed perpetuò durat in Ecclesia, quasi renovatum indies aliis hymnis & canticis, secundum occasiones quas Deus nobis suppeditat veluti singulis momentis ad celebrandam bonitatem suam.

Tum *factis*, quum tota vita nostra composita est ad glorificandum Deum.

Inter alia facta, quibus gratitudinem erga Deum declaramus est & hoc, quum ad conservandum & propagandum purum cultum Dei è bonis & facultatibus nobis divinitus concessis impendimus pro viribus: quò pertinet hortatio Prov. 3. v. 9. *Honora Iehovam de substantia tua, & de præcipuo totius proventus tui.* Hinc decimæ à Deo ordinatæ fuerunt ad alendos Sacerdotes & Levitas, item oblationes variæ. Præter illas fuerunt oblationes extraordinariæ, sed voluntariæ, quarum exempla sunt Exod. 35. & 1. Chron. 29.

Huic parti pietatis facta est singularis promissio, Prov. 3. vers. 10.

Argumenta celebrationis Dei sunt tum attributa Dei, tum opera ejus, ut compendio quodam docent Psalmi multi, veluti 33. totus 103. & sequentes aliquot 111. 112. & 117. & 135. & 136. & 145. & sequentes ad finem usque libri. Argumenta etiam celebrationis Dei breviter complexa est beata Virgo Maria Luc. 1. vers. 46. & sequentibus. Et Zacharias pater Johannis Baptistæ Luc. 1. vers. 68. & seqq. Et Paulus Apostolus Eph. 1. 3. & sequentibus. Coloss. 1. vers. 12. & sequentibus.

Gratiarum actio erga Deum, si locum spectes, vel *privata* est, vel *publica*.

Privata, est quæ fit domi, aut in alio privato loco. Psal. 149. 5.

Publica, est quæ fit in cœtu publico. Psal. 111. 1. & 149. 1.

Ea ardentissimo studio desideratur & obitur à verè fidelibus, Psal. 42. ferè toto, & Psal. 43. v. 3. 4. Interturbatio seu privatio ejus mœrorem & luctum piis adfert, Psal. 42. Sophon. 3. v. 18.

Adjuncta gratiarum actionis Deo debitæ sunt multa:

Tempus. Psal. 92. v. 3. & 113. v. 2. & 119. 62. 164.

Lætitia vera ac sancta, quæ est. Psal. 92. v. 5.

Gratiarum actio continua esse debet. Psal. 34. 2. & 72. vers. 5.

Celebrationi Dei & gratitudini in illum opponitur *blasphemia in Deum, ingratitudo adversus Deum, hypocritica gratiarum actio, falsa gratiarum actio.*

Blasphemia in Deum, est peccatum cum quis de Deo, à quo tam multa accepit beneficia, pugnantia cum ipsius natura & voluntate dicit, sive ex ignorantia, sive ex odio veritatis & ipsius Dei. Hujus species est *maledicere Christo*, ad quod scelus persecutores olim compellabant Christianos, ut ex historia beati Martyris Polycarpi & epistola Plinii secundi ad Trajanum Imperatorem constat.

Ingratitudo erga Deum, est peccatum, cùm bona quæcunque habemus, quibus fruimur, non referuntur Deo accepta, ut fecerunt Israelitæ, Hos. 2. vers. 5. 8. item cùm quis non recordatur sed obliviscitur beneficiorum à Deo acceptorum, ut par erat: item cùm quis utitur Dei donis sine gratiarum actione; item cùm quis ex desidia dona Dei supprimit

primit & ad gloriam Dei aliorumque usum non impendit, ut servus ille qui talentum unum acceperat Matth. 25 vers. 25. item cum quis negat aut reprehendit opera & beneficia Dei, vel cùm quis extenuat & parvi pendet opera & beneficia Dei, ut fecerunt Israëlitæ, Num. 11 vers. 6. aut cùm quis res terrenas & viles præponit cœlestibus & eximiis, ut iidem Israëlitæ fecerunt, Num. 11. vers. 4, 5. aut cùm quis beneficia Dei pro maleficiis habet, ut iidem similiter fecerunt, Num. 13. vers. 32. Deuteron. 1. vers. 27. aut cum quis non est contentus eo quod Deus dat, & Deo quid aut quantum dare debeat præscribit: & maximè cùm quis pro beneficiis ac copiis Deo maleficia reponit, ut fecerunt Israëlitæ de quibus querelæ exstant passim.

Summo studio fugienda.

I. Quia à Deo gravissimè prohibetur.

II. Quia severè à Deo reprehenditur, in Saule 1. Sam. 15. vers. 17, 18, 19 in Salomone 1. Reg. 11. vers. 9. in Israëlitis Jesa. 1. v. 2. 3. Rom. 1. v. 21. 1. Cor 4. v. 7. in novem leprosis à Christo sanatis Luc. 17. vers. 17. 18. Matth. 25. v. 26.

III. Quia causa est ut gloria Dei, ut Christus Dominus discedat ab ingratis, Ezech. 11. vers. 22. 23. Joh. 11. 53. 54.

IV. Quia pœnas accersit temporales & æternas; quales sunt amissio commodorum corporalium, Hose. 2. v. 9. 10 11. 12. 13. præsentissimus interitus Num. 14. v. 35. 36. 37. abjectio in tenebras extimas, Matth. 25 v 30.

Hypocritica gratiarum actio erga Deum, est quum quis gratias quidem Deo agit pro bonis quæ habet aut se habere jactat, sed aut non fert accepta Deo, aut non soli Deo; aut etiamsi fateatur se à Deo illa habere, tamen fiduciam in illis collocat coram Deo & alios homines despicit. Cujusmodi gratiarum actio fuit Pharisæi illius Luc 18. v. 11. 12.

Falsa gratiarum actio ad Deum, est quæ pro gratiarum actione Deo exhibita habetur, quum non sit: quemadmodum Papistæ salutationem Angelicam Luc. 1. 28. fingunt esse gratiarum actionem, quâ Deum summis habendis laudibus, & gratiis agendis celebrent, quòd sanctissimam Virginem omnium cœlestium donorum munere cumulaverit, ipsique Virgini singularem illam gratulentur felicitatem, ut habet Catechismus Romanus quartâ parte, capite quinto, ubi in margine adscriptum est, *Salutationem Angelicam ad gratiarum actionem pertinere.*

QVÆSTIO proinde oritur hinc duplex. 1. *An salutatio illa Angelica sit gratiarum actio?* 2. *An beata Virgo Maria jam in cœlo triumphans, sit adhuc salutatione illâ Angelicâ compellanda?*

Ad *primam quæstionem* responsio: Salutatio Angeli Gabrielis ad Mariam, non est gratiarum actio: quia est salutatio ut expressè dicitur Luc. 1. 29. *Maria perturbata est super ejus sermone: & cogitabat, qualis esset salutatio ista.* Salutatio autem est exoptatio salutis, ac proinde precatio quâ à Deo salutem ac prosperitatem precamur ei quem salutamus.

Ad *secundam quæstionem* responsio: Beata Virgo jam in cœlo triumphans, non est amplius salutatione illâ Angelicâ compellanda:

I. Quia Angelus illam salutans & dicens, *Ave Maria, &c.* pro ea oravit, ut Deus eam gaudio & pace cumularet. Tali oratione pro se Maria ampliùs non indiget.

II. Quia qui Mariam adhuc salutant innuunt, eam nondum æternæ beatitudinis gaudio & Dei visione frui.

III. Quia si injuriam facit Martyri, qui orat pro martyre, ut Innocentius tertius, Romanus Pontifex dicit in Decretalibus Gregorii, tertio libro, titulo quadragesimoprimo de Celebratione Missarum, cap. *Cùm Martha*: tum certè magis sunt injurii in Beatam Virginem, quàm in quenquam alium omnium sanctorum, quicunque adhuc pro ea orant; quod omnino faciunt Papistæ qui quotidie Mariam salutant. Nam Johannes vicesimus secundus instituit, ut ter in singulos dies tintinnabula ad vesperum pulsarentur, ac tum unusquisque Salutationem Angelicam Divæ Virgini sacram recitaret, ut refert Polydorus Virgilius de inventoribus rerum libro 6. capite 12. & aucta est superstitio ista per rosarium, psalterium & coronam Beatæ Virginis majorem in modum, ita ut pro nullo hominum crebriùs Papistæ orent, quàm pro Maria, dum eam salutant: hoc enim certo certius est, salutationem esse precationem pro illo, qui salutatur, ut Deus ei salutem & alia bona largiatur. Quapropter Beatam Virginem inprimis dedecorant istâ quasi labe, quum salutatione Angelicâ ad precandum utuntur, quod Papistas facere, testatur Catechismus Romanus parte quartâ, capite pro quibus orandum sit, quod numero est quintum, quæst. 8.

Sic fuit de gratiarum actione: sequitur de voto.

CAPUT XXV.

De Voto.

VOTUM Hebr. נדר *nader*, Græcè εὐχή, Latinis dicitur non à precibus, sed à voluntate seria conceptaque animo rei alicujus agendæ.

Votum pium, est pollicitatio religiosa, soli Deo facta voluntariè, de re aliqua licita, sancta, Deo grata, & quæ præcepta à Deo, sive indifferens, in nostra est potestate, nomine gratitudinis ipsi debitæ præstanda.

Soli autem Deo vota nuncupanda & reddenda esse, ex his argumentis manifestum fiet:

I. Quia ei vota nuncupare & solvere jubemur in Scriptura: velut Psalm. 76. vers. 12. *Vovete & vota reddite Iehovæ Deo vestro.* Nullibi autem in tota Scriptura ulli creaturæ vota nuncupare jubemur.

II. Quia in divinis literis perpetuò vota dicuntur fieri Deo: ut Num. 30. v. 2. & 3 Deut. 23. v. 23. Psal. 116. v. 14. Jesa. 19. vers. 21. Quod Bellarminus ipse fatetur tom. 1. Controv. 7. lib. 3. c. 9.

III Quia Deo soli vota sancti viri in Scriptura nuncupârunt: ut Jacobus Patriarcha Gen. 28. vers. 20. 21.

IV. Quia qui invocandus est, ei vota sunt nuncupanda: ad votum enim invocatio concurrit. Atqui solus Deus est invocandus. Soli igitur Deo sunt nuncupanda.

V. Quia ei soli à quo bona sunt omnia, est vovendum: In votis enim petimus bona. At à solo Deo bona sunt omnia.

VI. Quia cui gratiæ ex fide agendæ & habendæ sunt pro acceptis beneficiis, ei vota sunt nuncupanda: nam votis nos ad gratias agendas & habendas ex fide

Digitized by Google

fide obstringimus. Jam soli Deo gratiæ ex fide agendæ sunt pro acceptis beneficiis. A

VII. Quia qui vota nostra intelligere queat, ei soli sunt nuncupanda: Stultum est enim vovere ei qui non sciat vel intelligat. At solus Deus vota nostra intelligere potest.

IIX. Quia qui possit castigare non reddentem votum, etiam si occultè factum, ei soli etiam est nuncupandum. Alioquin vovere ei qui non possit voti neglectum punire, quid est aliud, quàm merum ludibrium? Atqui solus Deus potestatem habet castigandi eum qui votum præsertim occultè nuncupatum non exsolverit. Soli igitur Deo vota sunt nuncupanda & reddenda.

Votum est pollicitatio ab homine facta Deo, non B autem promissio, qualem vult Bellarminus, hoc est, ultro citroque inter Deum & nos contracta obligatio; non contractus inter nos & Deum. Nec enim Deus quicquam nobis in votis pollicetur, sed nos solùm illi.

Deinde si subjectum de quo votum Deo fit consideres, non tantùm de consilio, sed in genere de iis omnibus rebus quæ sunt Dei, sive præceptis, sive mediis, sive consiliis votum nuncupari potest.

Vota de legitimis & concessis, vel ut clarius dicatur, præceptis à Deo rebus, sunt Dei cultus: non quia sunt vota, sed quia sunt res à Deo sibi offerri præceptæ, velut votum Naziræatus olim Levit. 27. & Num. 6. Deut. 12. Ergo votum perpetui cœlibatus vel monachismi non est cultus Dei. De rebus tamen C mediis & adiaphoris etiam votum pium fieri potest, ut confirmat exemplum Pauli Actor. 18. vers. 18. 1. Cor. 8. vers. 13. Paulus conceperat votum de alenda coma ad tempus, quam Cenchreis postea totondit: & de abstinendo in perpetuum à carnibus, si proximi ædificatio poposcisset: Augustin. Serm. 2. de Tempore,

Votum perpetuæ continentiæ à nemine est requirendum: quia perpetua continentia est impossibilis naturâ, quum sit particulare donum Dei, quod paucis datur.

Non quodvis hominum votum est Dei cultus.

1. quia non quicquid homines fingunt, volunt aut offerunt, est cultus Dei Sed id solùm, quod Deus sibi fieri & offerri disertè jussit, Deut. 12. v. 8. Jes. 29. D v. 13. Matth. 15. v. 9. Col. 2. v 23.

2. quia quædam sibi voveri & offerri Deus disertè vetuit, veluti pecudes claudas, cœcas, mutilas. Lev. 22. vers. 23. pretium meretricis aut canis: Deut. 23. vers. 18.

3. quia vota quædam sunt mala, quæ etsi de facto voventur, jure tamen non valent.

Sequuntur distributiones voti.

Votum vel *universale est omnium fidelium*, vel *singulare unius alicujus*.

Votum universale omnium fidelium, est unum, quo omnes fideles æqualiter Deo se in servitutem addi- E cunt, ut sanctis ejus mandatis obediant, non autem pravis carnis suæ desideriis obsequantur. Psal. 119. vers. 106

Id a filiis Dei omnibus exigitur: in sacramento initiationis nuncupatur: in sacramento nutritionis confirmatur, sive vetus testamentum spectes, sive novum.

Quod ad vetus testamentum attinet, in circumcisione nuncupabatur, in comestione Agni Paschalis confirmabatur.

Quod ad novum testamentum attinet, in Baptismo nuncupatur, in Sacræ verò Cœnæ sumtione confirmatur.

Itaque omnium Christianorum votum commune est, quod in Baptismo nuncupamus, cujus summa est, quod Satanæ, mundo, & carni nostræ renunciantes, Deo nos obligamus, eique obedientiam pollicemur.

Idque ab iis qui adulti seu in annis discretionis sunt baptizati, illico testatum est redditum: ab iis verò qui infantes baptizantur, pro quibus patrimi & susceptores spoponderunt, cùm ad annos discretionis venerint, & spontaneæ suæ voluntatis testimonium manifestum reddere possunt, rata habetur, & nova promissione, præsertim cùm primùm ad usum Cœnæ Dominicæ sunt admittendi, confirmatur.

Hæc promissio posterior retrotrahitur ad illud, quo baptizati fuerunt, tempus, ac proinde promissionis in Baptismo factæ est ratihabitio.

Confirmatur autem toties, quoties tum baptismi nostri recordamur, (recordari autem quotidie debemus:) tum Sacrâ Domini Cœnâ utimur.

Neque enim novo voto fidelibus opus est, ut se de iis obligent Deo, quæ in suo Baptismo promiserunt, nisi ad recordationem, confirmationem & firmiorem perseverantiam sibi imponendam.

Singulare unius alicujus votum, est quod aliquis singulariter ex speciali causa vovet.

2. Votum vel *expressis verbis fit*, vel *sine verbis solâ animi conceptione*. Quia apud Deum cordis nostri scrutatorem perinde est, sive quis linguâ etiam, sive solo corde aliquid nuncupaverit. Votum Annæ matris Samuelis solo animo Deo conceptum fuit 1. Sam. 1. 13. 28.

3. Votum vel *conditionale* vel *absolutum* est.

Votum conditionale, est votum cui conditio personæ vel temporis vel loci vel alterius circumstantiæ est annexa, ut nimirum præstetur id quod votum est habitâ ratione conditionis. 1. Sam. 1. v. 11.

Votum absolutum, est quod omni conditione caret, Psal. 102. Ps. 34. v. 2. 3. *Benedicam Iehovæ omni tempore: jugiter laus ejus erit in ore meo. In Iehova jactabit se anima mea: audient mansueti & lætabuntur.*

Votum vel *temporarium* est, vel *perpetuum*.

Temporarium, est quo se quis duntaxat ad certum tempus ad aliquid obligat. Tale erat votum Act. 18. vers. 18.

Votum perpetuum, est quo se quis per omnem vitam ad aliquid obstringit, Ps. 102.

Cum voto pio pugnat votum impium, cujusmodi fuit Judæorum de Paulo Apostolo interficiendo, Act. 23. vers. 12.

Item imprudens, incautum & temerarium, quale erat votum Israëlitarum. Judic. 21. v. 1.

Item votum Saulis 1. Sam. 14. v. 25. *Israelitæ pressi sunt eodem die: quia exsecratione obstrinxit Saul populum dicendo, maledictus esto vir ille qui comederit cibum usque ad vesperam, usque dum ultionem sumsero de inimicis meis, neque gustavit totus ille populus cibum.*

Sic fuit de oratione ad Deum: sequitur de Zelo pro gloria Dei.

CAPUT XXVI.

ZELUS PRO GLORIA DEI, est vehemens animi studium tuendi & propagandi gloriam

Dei,

Digitized by Google

Dei,& justus dolor atq; indignatio adversus ea quæ contra voluntatem & gloriam Dei fiunt, cum conatu suo loco illa prohibendi pro ratione vocationis à Deo demandatæ. Johan.2.versic.14. & sequentibus. Psalm.68 versic 10. 1.Regum.19. versic. 10. Actor.17.versic.16. Numer.25 vers. 11. 2.Corinth.7. vers 7.& 11.vers.2 Psal. 119. versic. 139. Zelo hoc moti pii uberes lachrymas profundunt, quum vident Legem Dei contemni. Psal.119.vers. 136.& horrorem concipiunt ex transgressione Legis divinæ, quum transgressione illâ Deus contumeliâ afficiatur, Psal 119.vers. 53. & procul ab improbis abesse optant. Jer 9.2. Exempla in *Lotho* 2 Petr. 2. 8. *Mose* Exod 32.19. *Pinchaso* Num.25.9. *Eliâ* 1 Reg. 19 10. *Johanne Baptistâ* Matth.14.4. *Christo Domino*, Joh. 2.v. 14 15 16.17 Matth.21 12.13 In *Jeremiâ*, Jerem.23.9.10. 11 *Paulo Apostolo* conspiciente urbem Athenas idolis refertam, Act.17.16 17. *Ambrosio* Episcopo Mediolanensi de quo Theodoretus Hist. Eccl. quinto libro. cap. 17.

Hic zelus cum scientia conjunctus esse debet, id est, cum voluntatis Dei & veritatis solidâ cognitione & prudentia spirituali, & non recedens à præscripto verbi Dei.

Hujus zeli est, Christum seriò quærere, veræ cognitionis & cultus ejus causâ non parcere laboribus & sumtibus, quamvis longum iter conficiendum, quamvis multa incommoda experiunda, quamvis varia pericula subeunda. Exemplo sunt Magi qui ab Oriente Jerosolymam venerunt, Messiam recens natum quæsiverunt, suscepto itinere longo, milliarium nempe 150. aut plurium, eoque sinituoso & periculoso, Matth.2. Ob zelum pro gloria Dei passus est David persecutionem ab hostibus, ut & Christus Dominus, Psal 69.10. Joh.2.vers. 13. & seqq. Rom 15 3.

Hujus zeli est imagines seu statuas religionis causâ humano arbitrio & contra divinum interdictum factas, evertere, auferre & corrumpere Id autem faciendum est propter subjectas rationes.

1. quia imagines seu statuæ à Deo sunt prohibitæ in cultu Dei, ut ex secundo præcepto Decalogi patet: Item Deut.4.v.15.

2. quia illas Deus auferri & aboleri jubet. Exod. 23.vers.24.& cap.34.13. Deut.8. vers. 25. 26. Ezech. 20.vers.7.

3. quia fuerunt erectæ ad adorationem, præterito Creatore, qui est benedictus in secula, Rom.1.25.

4. quia fuerunt instrumenta & objecta scortationis spiritualis seu idololatriæ, ut passim Deus in Scriptura queritur.

5. quia sunt periculosæ, sunt scandalum & occasio idololatriæ, cum jam viventibus hominibus tum maxime posteris: sunt doctores mendacii: flectunt & incurvant miseras animas ad superstitionem. Ezech. 14.3,4,5.

6. quia etiam olim à piis & Deo probatis viris è medio sublatæ sunt, approbante factum ipsorum Deo: ut à *Jacobo* Genes. 35. vers. 14. à *Mose* Deuter 9. vers. 21. à *Gideone* Judic.6.vers.27. à *Samuele* 1. Sam 7. vers.8. à *Chizkija* 2. Chron.29.5 2. Reg.18. vers.4. à *Josia* 2. Paralip.34.vers.4. *Epiphanio Cyprio*, ut testis est epistola ejus quam Hieronymus è Græca Latinam fecit.

7. quia illæ à nullo Patriarcharum, Prophetarum & Apostolorum sunt factæ vel introductæ in Ecclesiam Dei: sed ab hominibus falsâ religione & superstitione imbutis, Jes 40.v.19.20.

8. quia illas olim Orthodoxa Ecclesia Christiana prima per 400. annos non habuit.

A 9. quia illas improbârunt & amovere jusserunt Christiani Imperatores & Reges & Principes: ut Historia Ecclesiastica testatur.

10. quia sunt abominationes coram Deo, Ezech. 14. vers 6.

11. quia sunt idola Zelotypiæ, quæ ad zelotypiam provocant Jehovam qui solus coli vult, qui gloriam suam in alium transferri indignatur, Deut. 32. v.16. 17 Ezech.8 v.3.

12. quia attrahunt certas pœnas habentibus illas. Nam non tantùm singuli eas habentes à Deo puniuntur, juxta comminationem divinam Ezech.14. vers.7 8. sed propter illas evertuntur totæ Respublicæ & regna, ut testatur exemplum regni Israelitici & Judaici: exemplum item Imperii Orientalis, quod B restitutis in templa imaginibus perditum est. Certò imagines religionis causâ ab hominibus factæ abalienant à Deo cui soli conjuncti sacro conjugio esse debemus.

13. quia illis homines impurant seipsos, Ezech. 20.v.30.31.

14. quia nequeunt cum vero cultu Dei consistere, Ezech.20 v 31. Josu.24. v. 14. & seqq.

15. quia illis prophanatur nomen Dei, Ezech 20. vers.39.

16. quia ab orthodoxis Patribus sunt damnatæ, Vide Symphoniam nostram Catholicam, cap. 44.

DEI *in primis imagines corporeæ manu humana factæ, non sunt ferendæ*; quia Dei imagines corporeas hu-C manâ manu facere diserte est prohibitum Lege Dei Deut. 4. vers. 15. 16. Dei imagines manu humanâ factæ divinâ Lege damnantur, cujusmodi imago fuit vitulus aureus ab Aarone fusus: Dei imagines manu humanâ factæ etiam à Synodo Nicena secunda repudiantur.

Zelo pro gloria Dei opponitur *stupor non curans gloriam Dei, & zelus errans, & simulatus zelus pro gloria Dei.*

Stupor non curans gloriam Dei, est peccatum, quum quis non cupit tueri & propugnare gloriam Dei, & non afficitur dolore & indignatione propter ea quæ contra voluntatem Dei tam proterve fiunt, nec studium habet ea prò sui officii ratione prohibendi & impediendi. In hoc vitium incurrunt, qui ferunt de-D jerationes & blasphemias in Deum, quibus non est curæ etiamsi pii persequutiones & indignissima quæque patiantur.

Hujusmodi stupor est deponendus: quia reprehenditur à Spiritu sancto etiam in infidelibus, velut in Gallione Proconsule Achajæ, Act. 18. v.12.13.14. 15.16.17.

Zelus errans, est quum quis gloriæ Dei curam declarat cum vehementi studio, sed à vera cognitione voluntatis Dei sejuncto; Vocatur communiter *zelus indiscretus, zelus Judaicus, zelus sine scientia.*

Estque triplicis modi: *primus modus* est, quum quis indignatur adversus ea quæ recta sunt & bona, quibus gloria Dei lædi falso existimatur, nec debent impediri & depelli: qualis erat zelus Sacerdo-E tum & Scribarum indignantium, pueros acclamare Christo, *Hosanna filio David*, Matthæi 21. versic. 15.16 & aliorum Judæorum adversus opera Christi die Sabbathi facta, & adversus Evangelii Christi prædicationem Actor 9. versic 17. & capite 13. versic.50.& capite 14. versic.2 & capite 17 vers. 13 Roman, 10. versic. 2. 3. Talis erat zelus multorum Gentilium olim & nunc Papistarum adversus Evangelii de Christo prædicationem & puri cultus Dei restitutionem. Sic Petrus Apostolus peccavit zelo indiscreto objurgans Christum qui dixerat, oportere

re se abire Jerosolymam, pati multa & occidi, Matth. 16. vers. 22.

Secundus modus zeli errantis, est quum id quod gloria Dei non est nec defendi debet, existimatur esse gloria Dei & eum magno conatu defenditur: Qualis erat itidem Judæorum pro perpetuitate templi Jerosolymitani & cultu Levitico, pro traditionibus majorum; qualis Gentilium pro idolis suis & idololatria: qualis Papistarum & quorundam aliorum malè informatorum pro tuendis imaginibus & statuis religiosis, pro Ecclesia Romana, pro sede Apostolica Romana pro primatu Papæ: Quali zelo multi Jesuitæ, maximè juniores, & alii à Jesuitis seducti conantur interficere Reges, Principes, omnesque denique Antichristo Romano adversantes: testatur Gallia & Anglia.

Tertius modus, est quum quis gloriam Dei aliter defendit, aut defendere vult, quam defendi debet, & gloriæ Dei læsionem aliter propulsat aut propulsare cupit, quàm propulsari debet, nimirum cum internecione hominum: qualis erat zelus Saulis Regis in Gibeonitis interficiendis, 2. Sam. 21. vers. 2. Zelus item Jacobi & Johannis, qui indignantes recusari Christo hospitium in quodam vico Samariæ, contumeliam Christo factam igne cœlitus evocato propulsare cupiebant, Luc. 9. v. 52. 53. 54. Sic Petrus gladio corporali voluit Christum defendere adversus Judæos, Matth. 26 v. 51.

Talis etiam zelus fugiendus: I. Quia culpatur à Christo, Luc. 9. 55. Matth. 26. 52.

II. Quia dedecet renatos Spiritu Christi, Luc. 9. 55.

III. Quia ab officio Christi & Christianorum est alienus, Luc. 9 v. 56.

Simulatus zelus pro gloria Dei, quum quis gloriæ Dei & verbi ejus & Ecclesiæ & religionis curam, propagationem, assertionem, defensionemque prætexit ambitioni suæ & avaritiæ aliisque cupiditatibus suis. Qualis fuit zelus Pharisæorum & Scribarum, qui adulteram in facto ipso deprehensam ad Christum adduxerant, quasi Legis magni zelatores, cujus tamen transgressores erant, Johan. 8. qualis Demetrii aurifabri, qui faciebat Ephesi templi Dianæ argentea, & præbebat artificibus non parvum quæstum, is avaritiæ suæ & scelerato quæstui prætexit conservationem religionis, Actor. 19. versi 24. & sequentibus: Qualis fuit zelus Cardinalis Lotharingii & Ducis Guisii in Gallia, qui ambitioni & avaritiæ suæ prætexebant defensionem gloriæ Dei, religionis Catholicæ & Ecclesiæ Dei.

Zelus inconsideratus ut & simulatus res est vesana ac furiosa. Qui enim illo agitantur, iis nullæ ad cognitionem causæ aures suppetunt, manus autem ad cædem sunt armatæ. Exemplum est in Judæis, qui quum audivissent Jesum asserentem suam Deitatem, zelo inconsiderato impulsi lapidare eum voluerunt, tanquam blasphemum, Joh. 8. vers. ult. & cap. 10. 31.

Atque hac de zelo pro gloria Dei: sequitur de confessione cœlestis veritatis.

CAPUT XXVII.

CONFESSIO *cœlestis veritatis*, est cultus Dei, cùm veritatem cœlestem, ex Scriptura Sancta certò cognitam apertè & intrepidè profitemur, pro

A ratione officii nostri, ex sincero amore erga Christum, ad illustrandam Dei gloriam & promovendam aliorum salutem, Matth. 10. 32. 1. Petr. 3. ver. 15. Rom. 10. 10. 2. Tim. 1. v. 8.

Non frustra in definitione hac additur proxima causa efficiens confessionis, nempe amor sincerus erga Christum. Ea quippe sola dicenda sunt bona opera, quæ fides per charitatem agens producit. Nam & dæmon Marc. 1. 24. dicebat ad Christum: *Novi te, quis sis, nimirum Sanctus ille Dei*, & spiritus Pythonis clamabat per puellam de Paulo & Sila; *Isti homines servi sunt Dei illius altissimi, qui annunciant vobis viam salutis*, Actor. 16. vers. 17. Sed non dicebat, id ex amore Christi, sed ex timore servili:

B nec studio propagandi & promovendi cœlestem veritatem, quum sit pater mendaciorum, sed ut eam misceret cum suis mendaciis & suspectam redderet. Ideo confessio ejus à Christo repudiatur, ideo Christus eum jubet tacere, quemadmodum & Paulus.

Eaque fit vel *ore* vel *scripto* vel *martyrio*.

Ore, cùm sine ambiguitate & obscuritate profitémur, quod corde de veritate Dei sentimus. Rom. 10. vers. 10. Psal. 119. 46. Talis fuit confessio Magorum qui ex Oriente Jerosolymam venerant, Matth. 2. versic. 2.

Talis fuit confessio Petri Matth. 16. v. 16. & Joh. 6. 68. 69.

C Eâque toties utimur, quoties corâm veritatem cœlestem defendimus adversus calumnias. Non enim semper tacendum, ne ovandi materiem ex silentio nostro καὶ ἐχεμυθίᾳ hostes nostri aucupentur, néve videamur agnoscere errores nobis objectos.

Scripto fit confessio veritatis cœlestis, quum sive nostro sive totius Ecclesiæ alicujus nomine doctrinam orthodoxam de controversis capitibus religionis scriptam complectimur: cujusmodi confessiones à Synodis aliquot sunt editæ, & superiore seculo à multis Ecclesiis, in omnibus ferè regnis.

Martyrio fit confessio veritatis cœlestis, cùm perpessione injuriarum veluti calumniarum, exagitationum, carceris, ereptionis facultatum, ademtionis functionum seu dignitatum, perpessione item ignominiæ, verberum, exilii: imò etiam si Deo ita visum

D est, morte ipsa veritati divinæ testimonium perhibemus. 1 Pet. 2. v. 20. & 3 v. 14. & v. 12. Phil. 1. 29.

Confessio autem veritatis cœlestis est facienda:

I. Quia est mandata à Deo. 1. Petr. 3. vers. 15 *Estote semper parati ad respondendum cuilibet petenti rationem ejus spei quæ in vobis est.*

II. Quia præmium habet eximium & exoptandum: de quo Matth. 10. 32. *Quisquis confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo qui est in cœlis.*

III. Quia confessio ex vera fide per charitatem erga Deum manans est infallibile signum communionis cum Deo, 1 Joh. 4 15.

IV. Quia est τεκμήριον salvificæ fidei, 2. Cor. 4.

E vers. 13.

Confessioni veritatis cœlestis conjuncta esse debet *constantia*, quâ contemtis omnibus periculis & morte adeò ipsa, perseveretur in confessione illa usque ad finem:

I. Quia mandatur à Christo Domino, Joh. 12 26. *Si quis mihi ministrat, me sequatur*, id est, mortem libenter subeat meo exemplo potiùs, quàm ut a veritate cœlesti desciscet & alios constantiâ suâ non lucretur. Apoc. 2. v. 10. *Esto fidelis usque ad mortem*, 2. Thess. 2. 15. *Perstate & retinete traditam doctrinam.*

II. Quia

II. Quia præmium habet certissimum, salutem nempe æternam, Matth. 24 13. Joh. 12. 26. *ubi ego fuero, illic & minister meus erit, & si quis mihi ministraverit, honorabit eum Pater.* Heb. 10. v. 35. & seqq. Apoc. 2. vers. 7. 11. 17. & cap. 3 v. 5. 12. 21.

III. Quia exemplis aliorum fidelium, & inprimis sanctorum martyrum nobis commendatur, Hebr 12. 1. & cap. 13. 7. Ita Magi confessi sunt Jerosolymis, Christum regem Judæorum natum, spreto omni periculo quod ab Herode rege ipsis creari poterat, Matth. 2.

Confessioni veritatis adjuncta esse debet etiam *anathematizatio impiorum dogmatum.* Tunc enim demum fructuosissime doctrina vera defenditur, quando etiam à sectatoribus ejus, opinio falsa damnatur.

Confessioni veritatis opponuntur, *confessio erronea*, qualis est hæreticorum, schismaticorum, ac proinde *hæresis, corruptela doctrinæ, & omissio confessionis doctrinæ, fuga doctrinæ, tædium doctrinæ, confessio intempestiva, confessio hypocritica, dissimulatio veritatis: & abnegatio Christi & veritatis divinæ.*

Confessio erronea, est quæ errorem aliquem contra verbum Dei sive apertè sive rectè continet: qualis erat confessio Eutychis, quam his verbis refert Leo Magnus in celeberrimma illa ad Flavianum Episcopum Constantinopolitanum epistola: *Confiteor ex duabus naturis fuisse Dominum nostrum ante adunationem, post adunationem vero unam naturam confiteor.* De qua Eutychis confessione censuram ibidem Leo subjicit; *Miror* (inquit) *tam absurdam, tamq; perversam ejus professionem nulla judicantium increpatione reprehensam, & sermonem nimis insipientem, nimiq; blasphemum, ita omissum, quasi nihil, quod offenderet, esset auditum, quum tam impie duarum naturarum ante incarnationem unigenitus Dei Filius fuisse dicatur, quàm nefariè, postquàm verbum caro factum est, natura in eo singularis asseritur. Quod ne Eutyches ideo vel rectè vel tolerabiliter æstimet dictum, quia nulla vestra est sententia confutatum: dilectionis tuæ diligentiam commonemus, frater charissime, ut si per inspirationem misericordiæ Dei ad satisfactionem causa perducitur, imprudentia hominis imperiti etiam ab hac sensus sui macula per te purgetur. Qui quidem (sicut gestorum ordo patefecit) bene cœperat à sua persuasione discedere, quum vestra sententia coarctatus, profiteretur se dicere quod ante non dixerat, & ei fidei acquiescere cujus priùs fuisset alienus.*

Hæresis, est peccatum, cùm quis errans in fundamento salutis, in errore quamvis evicto ex verbo Dei, pertinaciter persistit.

Subjectum ejus in quo inhæret, est tota anima. Nam quatenus est erronea opinio de dogmatibus fidei, est in intellectu: quatenus vero persuasio pertinax, est in voluntate.

Ideo non est confessio veritatis illa impia pertinacia hominum fanaticorum in suppliciis, quæ perferunt propter seditionem, ut Anabaptistarum: aut errores palàm blasphemos, ut Serveti, qui anno 1552. Genevæ est combustus.

Hi enim non sunt Martyres Christi: quia *causa facit Martyrem, non supplicium*, ut ait Cyprianus. Et Apollinaris, *Ubi non est veritas Christi: ibi non est veritas Martyrii.* De hæresi vide Matthæi WVesenbecii Commentarium in Codicem D. Justiniani libro primo, titulo quinto de hæreticis & Manichæis & Samaritanis.

Corruptela doctrinæ, est cùm doctrinæ veræ falsi aliquid de Deo vel voluntate ejus aspergitur.

Omissio confessionis & doctrinæ, est neglectus occasionum & facultatis erudiendi alios, & ad veritatis agnitionem perducendi, præsertim liberos aut filios qui fidei & curæ nostræ sunt commissi. Reprehenditur Jes. 59 v. 4. *Nemo est qui clamet pro justitia & nemo qui disceptet pro fide.*

Fuga doctrinæ est peccatum, cùm quis fugit colloquia de Deo & rebus divinis.

Tædium doctrinæ, est peccatum cùm quis satietate capitur verbi Dei.

Confessio veritatis intempestiva, est quæ fit sine vocationis sive officii faciendi necessitate; coram quovis & tempore minimè opportuno; ideo nec gloria Dei tali confessione illustratur, nec cujusquam salus promovetur, sed irritatur potiùs vel derisio vel exagitatio veritatis cœlestis vel sævitia hominum adversus pios. Ea prohibetur Matth. 7. v. 6 & cap. 16 v. 20. Nam cùm discipuli confessi essent, Jesum esse Christum illum, *interdixit discipulis suis ut nemini dicerent, se Jesum esse illum Christum.* Non enim jam tunc ita erant confirmati, ut si id passim confessi essent, possent disputando idoneis testimoniis Scripturæ Sacræ confirmare: sed uberiorem illorum instructionem duxit exspectandum. Noluit veritatem omnino taceri, sed tamen ad eam patefaciendam tempus opportunum deligebat. Priùs est discendum, quàm docendum. Veritas non est perpetuò silenda, sed illius publicandæ melior occasio captanda.

Confessio veritatis hypocritica, est quæ vel extorta est minis aut promissis, vel etsi voluntariè, tamen aut metu mali aut spe commodi alicujus facta est absque amore erga Christum: qualis fuit confessio dæmonis Marc 1. v. 24.

Dissimulatio veritatis divinæ, est peccatum, cùm quis dissimulat veritatem divinam, ubi gloria Dei & salus proximi confessionem postulat.

Abnegatio Christi & veritatis divinæ, est peccatum cùm quis Christum & veritatem divinam post satis claram ejus patefactionem aut agnoscit, sed repudiat, ut fecerunt Judæi multi, Actor. 3 vers. 13 14. aut certò agnitam abnegat, sive apertè Christum & veritatem ejus abjuret, sive improbis moribus perseveranter testetur quod Christum pro Domino suo & Servatore non agnoscat & ex veritate non sit.

Eaque religiosè cavenda.

I. Quia est severè vetita.

II. Quia est summè perniciosa; sicut Christus dicit Matth. 10 vers. 33.

Abnegatio veritatis divinæ est duplex: vel *ex infirmitate profecta*, vel *deliberata.*

Illa est, cùm quis subito & inopinato metu victus & coactus, ore quidem abnegat veritatem vitandi periculi causâ, corde tamen nihilominus eam retinet, nec ab ea deficit: sed respicit serio & ad Christum conversus in ejus fide & confessione perseverat usque ad finem. Qualis abnegatio fuit Petri Apostoli, qui Christum abnegavit. Matt. 26. v. 69. & seqq.

Abnegatio veritatis divinæ deliberata, est peccatum cùm quis abnegat veritatem divinam certò cognitam, nullo subito & inopinato metu victus & coactus, sed sponte & consilio, vel retinendæ dignitatis & vitæ causâ, vel spe adipiscendorum honorum & divitiarum. 1. Joh 2. v. 19.

Eaq; propriè dicitur *Apostasia*, id est, impia defectio à Deo & veritate divinâ semel agnitâ & confessâ ac proinde à Christo: qualis fuit olim Israelitarum qui relicto Deo variis idolis servierunt: Judæorum itidem: qualis fuit Juliani Apostatæ, & Francisci Spiræ: qualis est Apostasia Antichristi & factionis ejus.

Ea nemini nostrûm debet scandalo esse:

I. Quia à Deo prædicta fuit, 2. Thess. 2. v. 3. 1. Tim. 4. 1. 2. 3.

II. Quia

II. Quia perpetua apostasia non cadit in electos Dei, Matth.24.v.24. & 2.Tim.3.19.

III. Quia in eam soli reprobati cadunt, 2.Thess.2.10,11,12,13.

IV. Quia commissa fuit etiam ab illis qui ipsiusmet Christi Domini in his terris docentis fuerant auditores & discipuli, Joh 6.66.

Cavenda autem omni studio:

I. Quia à Deo vetita est, Hebr.10.v.25.

II. Quia certas pœnas atttrahit, temporales & æternas, 2.Chron.28.v.6. Heb.6.v.4,5,6,7,8. & cap.10. v.26,27,28,29,30,31.

Dominus Jesus aut doctrina ejus nequaquam deseri debent, etiamsi plurimi alii id facerent.

I. Quia ipse verba vitæ æternæ habet, Joh.6.68.

II. Quia ipse est Christus ille Filius Dei viventis, Johan.6.69.

QUÆRITUR, *an illi sint apostatæ, qui se ab hodierna Ecclesia Romana separarunt?*

RESP. Non sunt: non enim ille ab Ecclesia exit, qui corporaliter exit, sed qui spiritualiter veritatis Ecclesiasticæ fundamenta relinquit. Nos à Romanensibus exivimus corpore; illi à nobis, animo: nos ab illis, loco: illi à nobis fide. Nos apud illos reliquimus fundamenta parietum; illi apud nos Scripturarum: Nos ab illis egressi sumus, secundùm adspectum hominũ; illi à nobis, secundùm judicium Dei, ut in pari causa de Christianis secessionem facientibus ab hæreticis pronunciavit Chrysostomus in opere imperfecto in Matthæum, in cap.23.homil.46.

Tantum de confessione veritatis cœlestis: sequitur

CAPUT XXIIX.

In quo de honore ministerii Ecclesiastici.

HONOR *ministerii Ecclesiastici*, est cultus Dei, quũ officium præstamus debitum ministerio in Ecclesia divinitus instituto, ejus meritum repræsentans.

Honor est omnino exhibendus ministerio Ecclesiastico; quia est mandatus à Deo, Act.9.6. & c.10.5,6.

Complectitur *reverentiam, amorem, obedientiam, gratitudinem erga ministerium Ecclesiasticum, & ἐπιείκειαν erga ministros Ecclesiæ.*

Reverentia erga ministerium Ecclesiasticum, est pars honoris ministerio Ecclesiastico debiti, quum agnoscimus ordinem divinum & voluntatem divinam in ministerii illius institutione & conservatione ad colligendam per illud Ecclesiam, sic ut hoc judicium nostrum de ministerio Ecclesiastico dictis & factis declaremus, 1.Cor.4.1. & 2.Cor.1.20. Exemplum in Hobadja 1.Reg.18.7.

Amor erga ministerium Ecclesiasticum, est pars honoris ministerio Ecclesiastico debiti, quum libenter & cupidè audimus ministros Ecclesiæ verbum Dei annunciantes illisque bene volumus non tantùm propter communis dilectionis officium, sed etiam propter munus quo funguntur, Psal.84.11. & 122.1. Jacob.1.19. *Sit omnis homo celer ad audiendum*, id est, studiosissimè audiat verbum Dei.

Auscultatio verbi Dei requirit necessariam præparationem animorum, quæ fit per reverentiam Dei quâ mansueti reddimur, ac proinde tardi ad loquendum & tardi ad iram: & per depositionem omnium sordium & excrementi malitiæ, Jacob.1.19,20,21.

Obedientia erga ministerium Ecclesiasticum, est pars ho- A noris ministerio Ecclesiastico debiti, quum in cultu Dei & tota reliqua vita ea facimus, quę vox divina per os ministrorum Ecclesiæ annunciat & præcipit, Hebræ.13.17. Act.9.6. Jacob.1.22.

Gratitudo erga ministerium Ecclesiasticum, est pars honoris ministerio Ecclesiastico debiti, quum pecuniam aliasve res contribuimus ad conservationem propagationemq; veræ doctrinæ & disciplinæ in Ecclesia, & ministerii Ecclesiastici, itẽ ad exstructionem, conservationem vel instaurationem ædificiorum sacrorum, nempe templorum, Scholarum, Collegiorum, Xenodochiorum, aliarumq; domorum usibus Ecclesiæ Dei servientium.

Eaque non detrectanda ab iis quibus aliquid facultatum Deus concessit, sed pro modo illarum hilariter exercenda.

B I. Quia præcepta est à DEO in mandato Decalogi, quo Sabbathi sanctificatio edicitur: Deinde Prover.3.v.9. Chagg.1.8. Exod.22.v.29.30. & cap.23.15, 19. & cap.25.vers.primis septem: & cap.30.11,12,13,14, 15. & c.35.v.4. & sequentibus. Item à Christo Domino Matth.10.v.10.

II. Quia compensatur à Deo abundanti benedictione etiam facultatum corporalium, ut promittitur Proverb.3.vers.10. *Ita implebuntur horrea tua saturitate, & musto lacus torcularii tui perrumpent.*

III. Quia illius detrectatio aut negligens præstatio affert detrimentum rei familiari, Chagg 1.v.6. *Seritis multum, & infertis parum, comeditis, minimè verò ad saturitatem; bibitis, sed minimè affatim; induimini, sed nemo ita ut sit calor ipse: & qui mercedem reportat sibi, mercedem* C *reportat in loculum pertusum.* Et v.9,10,11. *Spectatis ad multa, sed ecce ad pauca pervenitis, & quod infertis domum, efflo illud: quamobrem dictum Iehova exercituum, propterea quod domus mea est vasta, & vos excurritis quisque pro domo sua. Idcirco contra vos, cohibentur cæli à rore; & terra cohibetur frumento suo. Me advocante siccitatem super hanc terram, & super hos montes, & super frumentum & super mustum, & super oleum, & super id quod prolatura esset hæc terra: etiam super homines, & super jumenta, denique super omnem laborem manuum.*

IV. Quia illã declararunt pii quovis tempore, velut *Israëlitæ* in deserto Exod.35.v.21. & seqq. *David* rex Israelis 1.Chron.22. *David* item & *Israëlitæ*, 1.Chro.29.

D *Iudæi* reduces ex Babylonia, Ezr.2.68,69.

Contributio ad conservationem & propagationem veræ religionis fit vel cum consecratione definita certæ summæ pecuniæ aut aliorum bonorum ad usus pios, vel simpliciter absque definita consecratione.

Qui definitè certam pecuniæ summam aut alia bona ad usus pios consecravit, totum quod consecravit repræsentare & religiosè cavere sibi debet, ne quid ex eo intervertat:

I. Quia quicquid destinavit ad pios usus, Domino & Ecclesię Dei consecravit: nec illud amplius est consecrantis, sed Dei & Ecclesiæ.

II. Quia qui ex eo quod consecravit Domino & Ecclesiæ, aliquid intervertit, diaboli suggestionibus seductus peccat gravissimè; Nam mentitur Spiritui E Sancto ac proinde Deo, sacrilegium committit, hypocrisi conatur Deo & Ecclesiæ illudere: ut Ananias & Sapphira fecerunt, Act.5.

III. Quia qui ex eo quod Domino & Ecclesiæ Dei consecravit, aliquid intervertit, Deum ad iram provocat, & pœnas sibi accersit, ut ostendit exemplum Ananiæ & Sapphiræ. Act.5.

Porrò contributio ista debet esse voluntaria, Exod. 25.2. & 35.21,22,29.

Et sejuncta ab hypocrisi, alioqui displicet Deo: sicut exstructio templorum ab hypocritis procurata ingrata

grata est Deo, eò quòd hypocritæ putent se opere illo externo præclare demereri Deum. Jesa. 66. versic. 1. Act. 7. 48, 49. & c 17. v. 24, 25.

Sejuncta etiam esse debet ab idololatria; sicut *exstructio* templorum creaturis dicandorum, monasteriorum ad alendos monachos idololatricos, collegiorum ad docendam & plantandam idololatriam, altarium, capellarum seu sacellorum, crucium, imaginum seu statuarum religiosarum: *liberalitas* item in conferenda seu leganda pecunia ad celebrandas Missas, obeundas vigilias pro mortuis, conservanda loca idololatrica & cultus idololatricos quoscunque, est idololatrica.

Nam *templum alicui facere*, est latriam exhibere: sicut Augustinus ait epist. 66.

Ἐπιείκεια seu *aequitas erga ministros Ecclesiæ*, est pars honoris ministerio Ecclesiastico debiti, quum toleramus infirmitates ministrorum Ecclesiæ, quæ non enormiter & manifestè corrumpunt aut impediunt officium quo funguntur, nec scandalo Ecclesiam lædunt. 1. Tim. 5. 19.

Opponitur ei tolerantia manifestorum vitiorum, in ministris Ecclesiæ: quemadmodum in Papatu tolerantur ministri libidinibus dediti & vitiis notoriis infames.

Ad honorem ministerio Ecclesiastico debitum pertinet etiam Scholarum institutio & conservatio: quia sine studiis literarum & artium nec idonei fiunt homines ad docendum, nec puritas doctrinæ conservari, nec contra hæreticos defendi potest.

Dictum est de Confessione veritatis cœlestis: sequitur de ceremoniis Ecclesiæ.

CAPUT XXIX.

In quo de Ceremoniis Ecclesiæ in communi.

SUPERIORIBUS capitibus explicata sunt bona opera moralia, quæ in cultu Dei immediato requiruntur: deinceps agendum est de Ceremoniis Ecclesiæ. Antequam autem de re ipsa dicatur, vox priùs est explicanda.

CEREMONIÆ vox Romanis veteribus usitata fuit & ab illis omnis cultus divinus hac voce appellatus fuit. Dicitur vel à *Cere* oppido Italiæ, in quod Romani sacra sua tempore tumultus Gallici transportaverant, & in quo illa servata sunt, teste Livio libro quinto: vel à *carendo*, ut vult Macrobius & Augustinus, quòd ceremonia res sit quâ Ecclesia omnino carere non possit: vel à *charitate*, quòd ceremonia sit maximè chara atque grata hominibus, ut Festus Pomp. scribit.

Est autem vox *ceremonia* ambigua: nam interdum *latâ significatione* accipitur, interdum *angustâ*.

Latâ significatione ceremonia nominatur actio religiosa, quæ in Ecclesia Dei externè fit in cultu visibili & externo, sive à Deo sive ab hominibus instituta sit, vel propter significationem vel ordinem & decorum: ut internam pietatem Deo notam, ipsis etiam hominibus in Ecclesia testatam reddamus ad Dei gloriam & proximi salutem promovendam. Hac significatione ceremoniæ dicuntur *Sacramenta*; *sacrificia*; *observationes seu observantia sacra*, ut vulgò loquuntur; & *aliæ actiones ad Sacra* (quæ vocant) *pertinentes*.

Strictâ significatione ceremoniæ dicuntur observationes externæ & sacra ab hominibus instituta.

A De omnibus ceremoniis in genere notandi sunt hi canones.

I. Ceremoniæ cedunt operibus bonis moralibus & dilectioni tum Dei, tum etiam proximi, si necessitas & salus proximi postulet, 1. Sam. 15. v. 22. Ceremonia igitur potiùs omittenda, quàm salus proximi negligenda, sicut Deus ait Hose. 6. v. 6. *Benignitate delector, non autem sacrificio; & cognitione Dei magis, quàm holocaustis.* Exempli gratiâ, quum Pharisæi vitio verterent Christo, quòd cum publicanis & peccatoribus ederet, respondit eis, *Iis qui valent non est opus Medico, sed iis qui malè se habent. Ite verò & discite quid sit: Miserationem volo, & non sacrificium. non enim veni vocatum justos, sed peccatores ad resipiscentiam*, ut legitur Matth. 9. v. 1. 12, 13. Unde colligimus, humanitatem quam proximo debemus ad revocandum eum à peccatis ad resipiscen-

B tiam, magis placere Deo quàm sacrificium, maximè oblatum ab hypocritis justitiam sibi arrogantibus quâ destituuntur. Matth. 12. v. 3. & seqq. laudatur à Christo factum Davidis, qui panes propositionis contra legem ceremonialem edit potiùs, quàm contra legem moralem se & suos fame conficeret. Et hoc ipso exemplo Christus defendit discipulos suos, quòd esurientes cœperant spicas vellere & edere sabbatho: & eandem ex Propheta Hosea sententiam accommodans ait v. 7. *Quòd si nossetis quid sit, Misericordiam volo, & non sacrificium, non condemnassetis inculpabiles.* Similiter sacrificia & oblationes præceperat Deus: sed si fierent neglectis parentum & cognatorum necessitatibus, non observationem, sed violationem præcepti divini oblationes eas esse docet Christus Matt. 15. 3. & seq.

C II. Ceremoniæ differunt ab operibus moralibus. Nam ceremoniæ sunt temporariæ: moralia perpetua. Ceremoniæ semper fiunt similiter: moralia non semper. Ceremoniæ significant: moralia significantur. Moralia habent se ut genus: ceremonialia sunt determinata in specie. Moralia sunt finis & scopus ceremonialium: ceremonialia subserviunt moralibus.

III. Ceremoniæ in religione partim ad communem omnibus Gentibus Naturæ legem pertinent: partim ad specialem propriamq; cujusq; populi religionem. Nam omnes homines inde ab initio mundi, censuerunt ceremoniis Deum colendũ: sicut Cajinus & Abel externis sacrificiis Deum coluerunt: idem fecerũt postea omnes populi & nationes. Sic ipsa natura instigat omnes homines ad Deum colendum. Israelitis autem Christianis certæ ceremoniæ divinitus mandatæ fuerunt.

D IV. Ceremoniæ in religione in Deum directæ esse debent, qui solus est objectum circa quod cultus religiosus occupari debet.

V. Ceremoniæ non sunt ipsa justitia quâ apud Deum justificamur: ac proinde propriè loquendo non justificant.

VI. Ceremoniæ aliæ sunt *necessariæ*, aliæ *adiaphoræ*: *illæ* à Deo præceptæ: *hæ* ab hominibus institutæ. *Illæ* secundùm voluntatẽ Dei ab omnibus quibus sunt præceptæ observari debent: *hæ* liberam habent & habere debẽt observationem pro ratione uniuscujusq; Eccle-

E siæ, nec propter illas movendæ lites & contentiones.

VII. Ceremoniarum diversitas, manẽte unâ fide non officit Ecclesiæ & saluti credentium.

IIX. Ceremoniæ placent Deo observatæ per fidem: absque fide autem & verâ resipiscentiâ Deo displicent, ut dicitur Heb 11 4. *Abel per fidem, majoris pretii sacrificium obtulit Deo quàm Cajin: per quam testimonio fuit ornatus, quòd esset justus, testimonium perhibente Deo de donis ejus: & mortuus adhuc per hanc loquitur.* Psal. 50 16. Prover. 15. 8. & c. 21. v. 27. Ecclesiast. 5. v. 1. Jesa. 1. v. 11. & & cap. 66. Jer. 7. v. 9, 10.

IX. Ce-

Digitized by Google

IX. Ceremoniæ aliæ sunt *veteris Testamenti*, aliæ *novi*. *Ceremoniæ veteris Testamenti* erant tum *ante legem* per Mosen latam: tum *post legem*, quæ speciatim *ceremoniæ Mosaicæ* & *Leviticæ* nominantur. Intelliguntur nomine *carnis*, Gal.3.vers.3 *Quum spiritu inceperitis, nunc carne perficimini*.

Earumq; usus in Scriptura traditur multiplex. *Primò* enim erant pædagogia ad Christum, & ipsius regnū, hoc est, erant typi & figuræ rerum spiritualium ac cœlestium in Christi regno: significabant enim vel Christum vel Ecclesiam, vel beneficia Christi erga Ecclesiam, vel Ecclesiæ officium erga Deum & Christum. Gal.3.24.1.Cor.5.v.7. *Secundò* iis fideles veteris Testamenti Deo consecrabantur. *Tertiò* iis tanquam visibilibus notis & illustri discrimine fideles ab infidelibus segregabantur & discernebātur, propter Dei gloriam, & hominum salutem, ut inquirentes Ecclesiam in mundo, invenire & conspicere eam possent. Deuter.4.v.5,6,7,8 & cap 12. *Quartò* subserviebant obedientiæ & exsequutioni præceptorū moralium. Morale enim est, ut sit publica & solemnis invocatio & celebratio Dei: hujus adminiculum & formam externam voluit Deus esse ceremonias à se præscriptas. *Quintò* erat multiplicium ceremoniarum observatio exercitium & testificatio obedientiæ erga Deum: sicut Deus Abrahamo volenti mactare Isaacum dixit, *Nunc expertus sum, timentem Dei esse te, quum non subtraxeris filium tuum, unicum tuum, à me*, ut legitur Gen.22.12. *Sextò* ceremoniæ pleræq;, videlicet beneficia Christi significātes, erant peculiaris obsignatio federis gratiæ & confirmatio fidei, Gen.17. Rom.4 Exod.31. Ezech.20. *Septimò* sunt novi Testamenti confirmatio: quia etsi quantum ad typos attinet, sunt abolitę; tamen res per eas significatæ sunt perpetuæ, & in novo Testamento exhibitæ atque etiamnum exhibentur, Johan.19. *Os non franget ei.* Heb 9. *Per proprium sanguinem ingressus est semel in sancta sanctorum.* Hose.14. *Reddemus vitulos labiorum nostrorum.* Heb.13. *Per ipsum assiduè offeramus Deo sacrificium laudis, id est, fructum labiorum confitentium nomini ejus.*

Ceremoniæ novi Testamenti, sunt quæ in Ecclesia Christiana post Christum in carne exhibitum obtinuerūt.

Porrò nos hoc loco de Sacramentis non agemus, de quibus tractatum sexto libro: de reliquis ceremoniis quanta fieri poterit brevitate disseremus.

Caput XXX.

In quo de Sacrificiis.

DICTUM est superiore capite, post Sacramenta ceremonias Ecclesiæ esse sacrificia, observationes seu ritus & sacra: hoc capite de sacrificiis agemus.

Sacrificium vel *divinitus est præceptum*, vel *humano arbitrio introductum*.

Sacrificium divinitus præceptum vel *typicum* est, vel *non typicum*.

Sacrificium typicum, erat ceremonia in Veteri Testamento divinitus instituta, quā res aliqua externa soli vero Deo offerebatur & consecrabatur, ut significaret beneficia à Deo promissa, & per Messiam exhibēda, ut sacrificium Abelis, Noachi, Abrahami, Israëlitarum.

Sacrificia igitur fidelium in Veteri Testamento distincta fuerunt à Gentium sacrificiis subjecto, quia fideles soli vero Deo sacrificabant, Exod.22.& 20.& fine, qui erat Christus Mediator inter Deum & homines, ad quem sacrificia omnia ducebant.

Eratque vel *expiatorium*, vel *eucharisticum*.

Expiatorium sacrificium, Græcè ἱλαστικόν, aliàs *piaculare*, erat quo fideles testificabantur, tot bonis à Deo A acceptis, se nil nisi sordes, crimina, peccata rependere posse, quibus mortē meritissimo jure rependendā, effuso animalium sanguine agnoscebant quidem; at eodem subinde effundendo totiesq; repetendo & significabant & sibi significatum intelligebant, ab alio illis sanguine, Agni nempe immaculati & gratiam & vitam petendam; à vero, unico, æterno, & perpetuo Ecclesiæ propitiatorio, Messiæ promissi sacrificio, quod in Cruce perficiendum erat.

Ita sacrificium expiatorium in Veteri Testamento erat typus venturæ victimæ, quæ pro peccatis humani generis fuerat mactanda. Sacrificio igitur expiatorio typico fideles non expiabant, Heb.9.v.9.& cap.10.v.4.& seqq. sed magis peccata confitebātur, & se mortis reos fatebantur, qui in locum suum catharmata B substituebant ut symbola Christi ipsos Deo reconciliaturi. Ideo Paulus Coloss.2.v.14. ritus sacrificiorum vocat *chirographum contrarium nobis*, id est, testans nos esse peccatores & mortis reos seu obligatos ad mortem æternam, nisi per Christum fieret redemtio. Proinde expiatorium dictum fuit, non propriè, sed metonymicè: eò quod signum esset veri & proprii expiatorii sacrificii, quod à Christo deinceps Deo est oblatū.

Eratque vel *propitiatorium*, vel *redimens sacrificium*.

Sacrificium propitiatorium, Græcè διαλλακτικὸν, erat in quo tota victima igni imposita comburebatur Deo, & in cineres redigebatur, sacerdotibus nihil inde accipientibus: vocatur etiam *holocaustum*, item *holocautoma*.

Eratque tum *ordinarium*, tum *extraordinarium*.

Ordinarium, aliud fuit *Iuge sacrificium* seu perpetuū, C quod peragebatur quotidiè duobus agnis, quorū alter manè, alter inter duas vesperas offerebatur. Exod.28.38.& seqq. aliud erat *statum*, quod statis diebus offerebatur: Eratq; vel *Sabbathinū*, quod Sabbathis singulis: vel *menstruum*, quod in noviluniis: vel *anniversarium*, quod quotannis offerebatur, Levit.23.Num.28.

Extraordinarium, erat quod pro incidente vel publica totius populi vel privata cujusque fidelis necessitate peragebatur, 1.Sam.7.v.8. 2.Sam.24.v.25.

Sacrificium redimens, Græcè ἀπολυτρωτικὸν, erat quo redimebantur certa quædam peccata aut reatus.

Erat igitur vel *sacrificium pro peccato*, vel *sacrificium pro reatu*.

Sacrificium pro peccato, erat sacrificiū redimens peccata errore aut ignorantiâ commissa, Lev.4.v.2,3.&c.

D *Sacrificium pro reatu*, erat sacrificium redimens delicta ex infirmitate commissa, Lev.5.&7. Vocatur etiam *sacrificium pro delicto*.

Utrumque vel *ordinarium* fuit in noviluniis, festo Paschatis & Pentecostes, Levit.23.19. Num.28.15. vel *extraordinarium* alio quovis tempore.

Eucharistica sacrificia, erant quæ gratiarum actionis nomine, pro beneficiis Deo offerebantur, Gen.8.v.10. Lev.19.v.5. Synecdochicè *hostiæ pacificorū* appellantur.

Eucharistica sacrificia erant *libatio*, *hostia pacificorum*, & *sacrificium laudis*.

Libatio, erat sacrificium Eucharisticum, in quo cibi offerebantur. Horum partem capiebat Sacerdos, reliquum cum thure adolebatur. Vocatur etiam *munus* & *sacrificium gratulatorium*.

E *Hostia pacificorum*, erat sacrificium, in quo sola pinguedo victimarum incendebatur: reliquum recipiebant ii, quorum erant victimæ.

Sacrificium laudis, erat sacrificium, in quo pecudes mactabantur, & libamento immolabantur, ad celebrandas laudes Jehovæ debitas.

Hæc de sacrificiis typicis, quæ tantùm veteris Testamenti fuerunt.

Ab illis distingui debent *sacrificia seu oblationes Zelotypiarum*,

piarum, de quibus Num. 5. quæ non ad Leges ceremoniales, sed politicas referri debent. Pertinebant enim ad Politicam honestatem, & pacem: non ad cultum Dei immediatum.

In *novo Testamento* nulla nobis à Deo mandata sunt, nulla à nobis requiruntur externa ac typica sacrificia propriè sic dicta. Sacrificia enim externa ac typica omnia Christus suo sacrificio implevit & abrogavit.

Sacrificium ergo verum est Christi secundum naturam humanam, sacrificiorum omnium veritas; propterea etiam sacrificium univocè dicitur; estque verum, proprium & reale & unicum sacrificium propitiatorium, nec in Novo Testamento aliud est sacrificium propitiatorium propriè dictum: quodcunque est aliud, eucharisticum est.

Ac proinde licèt in Veteri Testamento varia erant sacrificia typica: tamen illis abrogatis & finitis, duplex tantùm in verè Catholica atq; Christiana Ecclesia sacrificium ex verbo Dei agnoscimus; *unum* verũ, proprium ac reale sacrificium ἱλαστικόν, *propitiatorium*, quod Christus ipse semel per Spiritum æternum Deo obtulit, nunquam iterandum, Heb. 9. v. 14. Id unicum est, non specie, sed numero, quia nulla potest esse oblatio Christi propitiatoria, nisi intercedente morte ipsius. Imò nullum sacrificium ἱλαστικὸν sine mactatione esse potest, & absque sanguinis effusione. Nam ut Paulus docet Hebr 9. v. 22. *absque sanguinis effusione nulla fit remissio*. Itaque falsa est sacrificii propitiatorii in cruentum & incruentum distinctio.

Christus obtulit sacrificium non typicum, sed reale & significatum, quippe non typicus, sed significatus Sacerdos exsistens.

Alterum sed figuratè dictum sacrificium Novi Testamenti est eucharisticum, quale & Christus obtulit, & à fidelibus offertur.

Sacrificium eucharisticum quod fideles Novi Testamenti Deo offerunt, vel *à solis verbi divini ministris* peragitur, vel *ab universis fidelibus*.

A solis ministris sacrificatur, tum *Evangelium*, tum *corpus Christi mysticum*, quod est Ecclesia.

De Evangelio ait Paulus Rom. 15. v. 16. εἰς τὸ εἶναί με λειτουργὸν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὰ ἔθνη, ἱερουργοῦντα τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ: *Ad hoc ut sim minister Christi apud Gentes, sacrificans Evangelium Dei*. Hinc ORIGENES in epist ad Rom. lib. 10. ait: *Sacrificare opus est annunciare Evangelium. Pura victima cujus Malachias meminit, quæque est omni loco offerenda, est prædicatio Evangelii usq; ad finem mundi*; ait TERTULLIANUS libro contra Judæos, & CHRYSOSTOMUS in epist. ad Roman. homil. vigesimâ nonâ ait: *Ipsum mihi sacerdotium est prædicare & evangelizare: hanc offero oblationē*. Ita Paulus & sancti Patres ad Mosaicæ Legis ritus & ceremonias intuentes, Evangelii præconium sacrificii nomine appellârunt: etsi propriè loquendo sacrificium non sit.

Quod ad *corpus Christi mysticum* attinet: sistit & offert illud Deo sacerdos seu minister verbi Dei, idque in nomine Christi quotidie in precibus quotidianis in publico cœtu, tanquam hostiam vivam, sanctam, acceptam Deo, ad testificandam gratitudinem Ecclesiæ pro sacrificio illo propitiatorio, quod Christus ipsemet sacrificavit, offerens corpus suum proprium in cruce pro Ecclesiæ redemtione.

De hujus corporis Christi mystici oblatione loquitur *Augustinus*, tomo quinto, libro vigesimo secundo, de civit. Dei, cap. 10. *Gentiles diis suis, & templa ædificaverant, & statuerunt aras, & sacerdotes instituerunt, & sacrificia fecerunt: Nos Christiani autem martyribus nostris, non templa sicut diis, sed memorias sicut hominibus mortuis, quo-*

A *rum apud Deum vivũt spiritus, fabricamus: nec ibi erigimus altaria, in quibus sacrificemus martyribus, sed uni DEO & martyrum & nostro sacrificium immolamus, ad quod sacrificium sicut homines Dei, qui mundum in ejus confessione vicerunt, suo loco & ordine nominantur: non tamen à sacerdote qui sacrificat, invocantur: Deo quippe non ipsis sacrificat, quamvis in memoria sacrificat eorum, quia Dei sacerdos est, non illorum. Ipsum verò sacrificium corpus est Christi quod non offertur ipsis, quia hoc sunt & ipsi*. Hactenus verba Augustini. Cæterum *corpus Christi* hoc loco Augustinus non intelligit naturale corpus Christi, quod Christus ex Maria Virgine assumsit: illud n. nemo nisi ipse Christus per Spiritum æternum Deo offerre potest: nec fictitium illud corpus, quod sacerdotes missifici per transsubstantiationem demurmuratis quinq; verbis,
B *Hoc est enim corpus meum*, se conficere dicũt; nam quod penitus non est, id Deo offerri non potest: Sed mysticũ corpus Christi, quod est Ecclesia; hoc corpus Christi, *id est*, Ecclesiam, ait *Augustinus*, offerri Deo à Sacerdote. Hoc ostẽdit contextus apertissimè: nam mox negans martyribus corpus Christi offerri, rationem subjicit, *quia hoc*, nimirum corpus, *sunt & ipsi*, hoc est, sunt corporis illius mẽbra. Atqui martyres non sunt ipsum naturale corpus Christi, nec missaticum illud corpus, sed mysticũ corpus Christi, quod est Ecclesia.

Proinde sacrificium hoc non est propitiatorium, sed gratiarum actorium; Sacerdos enim offert Deo Ecclesiam seu corpus Christi mysticum in sacrificium gratitudinis pro redemtione facta sacrificio illo Christi propitiatorio.

C Idque sacrificium offert Sacerdos Deo, non tantùm in celebratione S. Cœnæ, sed quotidie in publicis precibus Ecclesiæ.

Ita insignis ille Episcopus GREGORIUS NAZIANZENUS in oratione ad plebem, ait: *Hostiam vos ipsos obtuli*.

Sacrificium Eucharisticum quod ab universis fidelibus offertur Deo, est, tum *holocaustum Dominicæ passionis*, tum *ipsimet fideles & quicquid boni ex mandato Dei dant, vel faciunt*.

Holocaustum Dominicæ passionis offert quisque pro peccatis suis, ait Augustinus in expositione inchoata epistolæ ad Romanos. *Quum credimus in Christum ex ipsis reliquiis cogitationis, Christus nobis quotidie immolatur*, inquit idem Augustinus in Psal. septuages. quintum.

D Idque fit, tum *in usu Cœnæ Domini*, tum *extra ejus usum*.

Panis enim Eucharistiæ & poculum Eucharistiæ nominantur Christianorum sacrificia à Just. Martyre, Dialogo cum Tryphone Judæo, pag. ducentesimâ primâ & ducentesimâ sexages. nonâ, edit. Commel.

Offerunt autem fideles holocaustum Dominicæ passionis in usu Cœnæ Domini, non substantiali aut reali modo, non propriè & realiter, sed per memoriam seu recordationem, per significationem, per mysterium, per figuram.

Nam *in Cœna* (ut verbis utar Eusebii de demonstratione Evangelica libro primo cap. decimo) *Christus cæteris omnibus perfectu admirabilem oblationem & sacrificium singulare Patri suo fecit pro salute nostrûm omnium, dans nobis*
E *memoriam pro sacrificio perpetuò offerendam*: & cap. vigesimo: *Sacrificium & incendimus memoriam illius sacrificii secundùm ea quæ ab ipso tradita sunt, mysteria celebrantes, & gratias Deo pro salute nostra agentes*. Ergo nostrum sacrificium est memoria magni illius sacrificii. Nostrum sacrificium est συμβολικὴ ἱερουργία, *symbolicum sacrificium*, ut appellatur à Dionysio Ecclesiasticæ Hierarchiæ, cap. 3.

In isto sacrificio gratiarum actio est & commemoratio carnis Christi, quam pro nobis obtulit, & sanguinis, quem pro nobis
idem

idem Dominus effudit, ait Augustinus de fide ad Petrum Diaconum, cap. decimonono. Iterum ait contra Faustum, libro vigesimo, capite vigesimo primo: *Hujus sacrificii caro & sanguis ante adventum Christi per victimas similitudinum promittebatur: in passione per ipsam veritatem reddebatur: post ascensum verò Christi per Sacramentum memoriæ celebratur.* Idem ait de Civitate Dei, lib. 10. cap. quinto: *Quod ab omnibus appellatur sacrificium, signum est veri sacrificii.* Rursum ait: *Vocatur ipsa immolatio, quæ sacerdotis manibus fit, Christi passio, mors, crucifixio, non rei veritate, sed significante mysterio:* quod ipsum recitatur de Consecrat. distinct. sec. ca. Hoc est. (Glossa de Consecr. dist. 2. cap. Semel.) *Christus immolatur, id est, Christi immolatio repræsentatur, & fit memoria passionis.* Distinct. 2. de Consecrat. cap. Quum hostia frangitur. (citatur ex August. *Quum hostia frangitur, & sanguis in ora fidelium funditur, quid aliud quàm Domini corporis in cruce immolatio significatur?* Ibidem cap. in Christo.) *In Christo semel oblata est hostia ad salutem sempiternam potens. Quid ergo? Nonne per singulos dies offerimus? sed ad recordationem mortis ejus. Et una est hostia, non multæ. Quomodo est una, non multæ? Quia semel oblatus est Christus, hoc autem sacrificium EXEMPLUM est illius.* Et mox ibid. *Quod nos facimus, in commemorationem fit ejus quod factum est. Hoc enim facite, ait, in mei commemorationem.*

Ergo Eucharistia est sacrificium μνημονικὸν, in quo corporis & sanguinis Christi symbolis utentes, sacrificium mortemque Christi vivâ fide grataq; memoriâ celebramus.

Hoc sacrificium *Incruentum* vocant Patres, quia in eo sanguinis nihil realiter inest, sed totum in memoria & gratiarum actione, & in mystica rerum per symbola repræsentatione versatur: non ut Papistæ nugantur, quia sanguinem habet, at sanguinis effusionem non habet.

Quum ergo illius unici sacrificii quod Christus cũ sanguinis sui effusione obtulit, in hoc sacramento memoriam renovamus, illud ipsum sacrificium offerimus, sed incruentum, quia non jam Christi sanguinem reipsâ fundimus, sed illud cruentum sacrificium gratis animis celebramus: Sic ut ista ἀναίμακτος θυσία, nihil sit aliud quàm λογική.

Sic intelligendum docet AUGUSTINUS Epist. vigesimatertiâ: *Sæpe ita loquimur, ut Paschate propinquante dicamus, crastinam vel perendinam Domini passionem: quum ille ante tam multos annos passus sit, nec omnino nisi semel illa passio facta sit. Nempe ipso die Dominico dicimus: Hodie Dominus resurrexit; quum ex quo resurrexit, tot anni transierint. Cur nemo tam ineptus est, ut nos ita loquentes arguat esse mentitos, nisi quia istos dies secundùm illorum quibus hæc gesta sunt similitudinem nuncupamus, ut dicatur ipse dies, qui non est ipse, sed revolutione temporis similis ejus: & dicatur illo die fieri, propter sacramenti celebrationem, quod non illo die, sed jam olim factum est? Nonne semel immolatus est Christus in semetipso? Et tamen in Sacramento, non tantùm per omnes Paschæ solennitates, sed etiam omni die populis immolatur. Nec utiq; mentitur, qui interrogatus, eum responderit immolari. Si enim Sacramenta quandam similitudinem earum rerum, quarum Sacramenta sunt, non haberent, omnino Sacramenta non essent. Ex hac autem similitudine plerunque etiam ipsarum rerum nomina accipiunt.*

Ergo Christus in Sacramento immolatur symbolicè & mysticè, non propriè ac reipsâ.

Hoc symbolicum, hoc mysticum sacrificium Eusebius vocat *Incruentum, & rationabile sacrificium. Hoc* (inquit Irenæus) *est Novi Testamenti sacrificium: hoc sacrificium Ecclesia ab Apostolis accepit, Apostoli à Christo, qui nova fecit omnia.*

Hoc sacrificium offertur in usu Cœnæ Dominicæ, non à solis ministris verbi, sed ab omnibus fidelibus Cœnâ Domini utentibus. Etsi enim administratio Cœnæ Dominicæ ad solos Ministros verbi pertinet; tamen spiritualis illius sacrificii oblatio atque immolatio est cujusque pii & fidelis hominis. Hoc est quod *Chrysostom.* inquit in sec. ad Cor. Homil. dec. oct. *In mysteriis nihil differt sacerdos à subdito.* Quod clariùs explicat *Ambrosius* in pri. ad Cor. cap. undec. *Invicem exspectate, ut multorum oblatio simul celebretur.*

Extra Cœnæ Dominicæ usum Christus etiam nobis immolatur, tum *in baptismo, tum in fideli auscultatione & meditatione Evangelii.*

Holocaustum Domini tum pro unoquoque offertur quodammodo, quum ejus nomine baptizando signatur, habet *Augustinus* in expositione inchoata ad Rom. pag. octingentes. quadrages. secunda. Et rursus ibidem: *Non relinquitur sacrificium pro peccatis, id est, non potest denuo baptizari.* Atque hoc est quod *Chrysostomus* ait in Epist. ad Hebr. Homil. decimasextâ: *Baptisma Christi, sanguis Christi est.* Similiter *Ambrosius* de pœnit. libro secundo, cap. secundo: *In Baptismo crucifigimus in nobis Filium Dei.*

De auscultatione & meditatione Evangelii, ait *Hieronymus* in Psal. centes. quadrages. septimum: *Quum audimus sermonem Domini, caro Christi, & sanguis ejus in auribus nostris funditur.*

Auscultatio & meditatio Evangelii cum fide conjuncta esse debet, de qua ait *Augustinus* Quæst. Evangel. libro secundo. *Tunc unicuiq; Christus occiditur, quum credit occisum. Hieronymus* sic habet ad Damasum: *Semper Christus credentibus immolatur.*

Tantum de holocausto Dominicæ passionis.

Ipsi verò fideles, & quicquid est in ipsis, aut proficiscitur ab ipsis Deo gratum sacrificium μεταφορικῶς dicitur & in Scriptura, & in Patribus orthodoxis.

De fidelibus ipsis dicitur Rom. 12. v. 1. *Adhortor vos, fratres, per miserationes Dei, ut sistatis corpora vestra, hostiam vivam, sanctam, acceptam Deo, rationalem illum cultum vestrum.*

De eo quod est in fidelibus, ut ab ipsis proficiscitur Deo gratum, dicitur Hebr. 13. v. 15, 16. *Per ipsum assiduè offeramus Deo sacrificium laudis, id est, fructum labiorum celebrantium nomen ejus. Beneficentiæ verò & communicationis ne obliviscimini: talibus enim victimis delectatur Deus.* Psal. 50. v. 14. *Sacrifica Deo laudem, & redde Excelso vota tua.* 51. 19. *Sacrificia Dei sunt spiritus fractus; animum fractum & contritum, ô Deus, non spernis.* Paulus Philipp. 2 v. 17. meminit hostiæ sacrificiique fidei: & cap. 4. 18. beneficentiam quâ à Philippēsibus in summa rerum inopia fuerat sublevatus, appellat *odorem bonæ fragrantiæ hostiam Deo acceptam ac gratam.* 1. Petri 2. vers. 5. dicitur: *Ipsi quoque veluti vivi lapides ædificati, fiatis domus spiritualis, sacerdotium sanctum ad offerendum spirituales hostias acceptas Deo per Christum Iesum.*

Hoc sacrificium Laudis appellant orthodoxi Patres itidem ἀναίμακτον θυσίαν, incruentam victimam: velut ATHENAGORAS in Legatione pro Christianis ad Imperatores Antoninum & Commodum, ait: *Opifex ille & pater universorum, non sanguine eget, non nidore, non floribus, & suffimentis fragrantibus, quum ipse sit odor longè suavissimus, quum nullâ re indigeat, nihil extra se desideret: Imò maximum hoc sacrificium ducit, si cognoscamus qualis ille sit tantus qui cœlos extendit, & conglobavit, qui terram centri instar constabilivit, qui aquas in maria derivatas congessit, lucē à tenebris discrevit, ætherem stellis ornavit, & omne genus fructuum e terra produxit, qui animalia creavit, & hominē finxit.*

Digitized by Google

A *finxit. Hæc cum cogitamus & animo complectimur, Deum opificem, conservantem, & gubernantem arte ac scientiâ res universas, manusq; ad eum puras attollimus, quânam amplius hecatombe, quo magnificentiore sacrificio indiget?* Et mox, *Deposcit ille sibi victimam incruentam, & animum rationis compotem sibi offerri.*

EUSEBIUS libr. secundo Demonstrat. habet: *Offerant illi λογικὰς καὶ ἀναίμους θυσίας, rationales & incruentas hostias.*

CYRILLUS ad Reginas, vocat *incruenta sacrificia* preces, atque Angelorum, beatorumque spirituum, Dei nomen continuis laudibus celebrantium divinissimas cantilenas.

OECUMENIUS in cap. duodec. Hebræ. ait: ἀναιμάκτους θυσίας τὰς διὰ χειλέων, incruentas victimas quæ offeruntur labiis.

B JUSTINUS MARTYR, Dialog. cum Tryph. Judæo, pagin. ducentesimâ septuagesimâ, edit. Commelin. affirmat, *supplicationes & gratiarum actiones, quæ à dignis peraguntur, solas perfectas esse, & Deo charas victimas.*

CLEMENS ALEXANDRINUS lib. sept. Stromatum, pagin. trecentesimâ quartâ ait: καὶ γάρ ἐστιν ἡ θυσία τῆς ἐκκλησίας, λόγος ἀπὸ τῶν ἁγίων ψυχῶν ἀναθυμιώμενος, ἐκκαλυπτομένης ἅμα τῆς θυσίας, καὶ τῆς διανοίας ἁπάσης τῷ Θεῷ.

Si Christiana nostra sacrificia in Evangelio præcepta, quandoquidem spiritu tota fiunt atque à mente ipsa proficiscuntur, incruenta dici solent à Patribus.

C CYPRIANUS ait de Unctione Chrismatis: *Omnes qui à Christi nomine dicuntur Christiani, offerunt Deo quotidianum sacrificium ordinati à Deo sanctimonia sacerdotes.*

Tantum de sacrificiis divinitus præceptis.

Sacrificia humano arbitrio introducta, sunt quæcunque idololatræ absq; Dei mandato, & contra verbum Dei invexerunt.

Eaque duplicia sunt: alia idolis seu falsis diis aut potiùs dæmoniis oblata: alia vero quidem Deo, sed ab ipso non requisita.

D Idolis seu falsis diis aut potiùs dæmoniis oblata sacrificia adeò offendunt Deum, ut sacrificantes idolis perdi jubeat instar anathematis, Exod. 22. 20.

Suntque duplicia, *cruenta* & *incruenta*.

Cruenta rursus duplicia, θηριοθυσίαι & ἀνθρωποθυσίαι.

Θηριοθυσίαι, sunt sacrificia pecorum: Nam Gentiles diis suis hecatombas & chiliombas, imò integros ovium greges, integra boum armenta jugulabant, ut refert Theodoretus sermone septimo de curatione Græcarum affectionum. Centum nonnunquam pingues boves unâ die immolarunt.

Ἀνθρωποθυσίαι, sunt humanæ hostiæ: de quibus vide Commentarium nostrum in caput sedecimum Ezechielis.

E *Incruenta sacrificia* idololatrarum erant cætera omnia præter pecunias, & humanas hostias. Ita sacrificia, quæ olim fiebant *Fidei* & *Termino*, ἀναίμακτα, id est, *incruenta* dicebantur, quòd suffitibus duntaxat quibusdam, atque odoribus perficerentur cruore nullo imbuerentur.

Sic fuit de sacrificiis quæ contra verbum Dei oblata fuerunt idolis seu falsis diis aut potiùs dæmoniis.

Sacrificium quod quidem vero Deo in speciem offertur, sed ab eo non requiritur, est Missa Papistica, quam paterculi Tridentini fingunt esse proprium, verum & reale sacrificium propitiatorium, in quo mortalis & planè miser homo audet gloriari se immortalem Dei Filium Patri offerre.

MISSAM autem *non esse sacrificium propitiatorium pro peccatis*, fert animus confirmare.

At ne quis perperàm sententiam nostram accipiat, *principiò* terminos theorematis istius declarabimus: *deinde* argumenta confirmationis nostræ subjungemus.

MISSÆ nomine non intelligitur à nobis Cœna Domini, sed actio illa apud Papistas *Missa dicta*, quam Sacerdos Missaticus vestitu ferè Comico indutus, rasus vertice, variis gestibus ac motibus corporis celebrat histrionis instar.

Sacrificium autem *propitiatorium* intelligitur, non quod sit tantum commemoratio sacrificii Christi in cruce peracti, sed quod sit verum, reale & proprium sacrificium propitiatorium, quo ira Dei placetur, per quod misericordiam consequamur, & gratiam inveniamus in auxilio opportuno, cujus oblatione placatus Dominus, gratiam & donum pœnitentiæ concedens, crimina & peccata, etiam ingentia dimittat, ut loquitur Concilium Tridentinum Sess. 6. in Canonibus & c. 2.

Terminis declaratis sequuntur *argumenta*, quibus evincitur Missam sacrificium propitiatorium pro peccatis non esse: quorum *primum* hoc est:

Quicquid est sacrificium expiatorium pro peccatis, exstat in Sacra Scriptura Canonica. Missa Papistica nusquam exstat in Sacra Scriptura Canonica: Ergo, &c.

Major propositio est certissima: nam

Omnis legitimus cultus Dei exstat in Sacra Scriptura: quia Deus dicit Jesa. 29. v. 13. Matth. 15. vers. 9. *Frustra me colunt docentes doctrinas quæ sunt mandata hominum.* Omne verum sacrificium propitiatorium est legitimus cultus Dei: Ergo, &c.

Assumtio itidem verissima est: nam nec in Veteri, nec in Novo Testamento Missa exstat; sive rem ipsam spectes sive nomen. Volvant & evolvant Papani omnia scripta Prophetica & Apostolica, & ferant ex illis ῥητὸν, si possunt.

Secundum argumentum.

Quicquid adversatur Sacræ Scripturæ, id non est sacrificium pro peccatis: Missa Papistica adversatur Sacræ Scripturæ: Ergo, &c.

Minor est vera: quia Sacra Scriptura docet Heb. 9. versic. 28. *quòd Christus semel oblatus sit, ut auferret multorum peccata.* Et cap. 10. versic. 8. *Quòd nos sanctificati simus per oblationem corporis Christi semel.* Et versic. 14. *quòd Christus unicâ oblatione conservaverit in perpetuum eos qui sanctificantur.* At in Missa Papistica offertur Christus seu corpus Christi, ut dicunt Pontificii, offertur toties, quoties Missa celebratur & celebrabitur, hoc est, innumerabilibus vicibus, nimirum quotidie, idque non semel, sed sæpius etiam in eodem templo.

Tertium

Digitized by Google

Tertium argumentum.

Quidquid post Apostolos à Pontificibus Romanis demum excogitatum & inventum est, id sacrificium propitiatorium pro peccatis esse non potest: Missa post Apostolos à Pontificibus Romanis demum excogitata & inventa est: Ergo, &c.

Minor est verissima: nam tempore Apostolorum & aliquot seculis post in Ecclesia Novi Testamenti nec *Canon Missæ* fuit, nec Ceremoniæ quæ in Missarum solennibus usurpantur, nec infinitus aliarum rerum apparatus, sine quo missam vel vitiosâ nuce non emissent: non fuerunt instructa *altaria*; non *rasi Sacerdotes*, non *vestes missatica*, ex quibus præcipuæ sunt, humerale, alba, cingulum, stola, manipula, casula: non aliæ res, ut aqua benedicta, candelabra, lucernæ, ampullæ, thuribula, thymiamata, oscula imagines, cruces & campanæ: nullum istarum rerum vestigium habuerunt Ecclesiæ Apostolicæ. Quin Missæ Pontificiæ partes longo temporis tractu paulatim consarcinatæ & à pluribus consutæ, hoc quod nunc videmus superstitionis corpus efformarunt. Cœlestinus Missæ *introitum* dedit: Gregorius longo post intervallo, *Kyrie eleison*. In celebratione Sixtus I. mandasse dicitur, ut *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth* cantaretur. *Gloria in excelsis Deo*, à Thelesphoro additum est: *Collationes* à Gelasio: *Epistola & Evangelij* recitatio ad Hieronymum refertur: *Alleluja* ex Jerosolymitanæ Ecclesiæ consuetudine fluxit: *Symbolum Nycenum*, ab incerto autore in Missam intrusum: *commemorationem mortuorum* Pelagius primus introduxit: *preces ad mortuos* Innocentius III. nam cùm primò pro Leone Papa orare isti soliti essent, instituit ille, ut Leo deinceps invocaretur. Decret. Gregor. libr. 3. titu. 41. *de celebratione Missarum* capit. 6. *Osculum pacis* in Missa Innocentium primum autorem habuisse fertur. Volater. libro vigesimo secundo & Platin. in Sixto I. Sergius instituit ut caneretur *Agnus Dei*. Thus à Leone III. additum fuit pars illa Canonis: qui *pridie quàm pateretur*, usque ad hanc clausulam, *Hoc est corpus meum*, Ad Alexandrum I. *Gradualia* autem, & pars *Te igitur*, &c. ad Gelasium refertur. Quòd *aqua* vino admixta fuerit, primum Alexander I. invenit. Verba illa; *Orate pro me fratres*; &c. item ista, *Sacrum Sacrificium*, *immaculatam hostiam* à Leone I. ad Canonem addita dicuntur. *Antiphonas & Psalmodias* in Missa ordinasse, *offertoriumque* invenisse *& tres postulationes* fertur Gregorius primus. *Transsubstantiatio & tintinnabula* cum *lumine* Innocentio III. tribuuntur. *Elevationem panis* & ejusdem *adorationem* Honorius instituit. c. sanè cùm Decret. Gregor. libro tertio Titul. 41. de celebrat. Missæ. Ista omnia non tantùm novitatem sapiunt, sed etjam corruptos Ethnicorum & Judæorum mores. Consecrationes enim, & aquam lustralem & incensum, & lotionem manuum & vestium mirificam distinctionem, & lumen & reliquas ceremonias partim à Judæis, partim ab Ethnicis mutuati sunt. Polydor. Virgil. de inventoribus rerum libr. 5. cap. 10. Nec ista, nec partes Missæ à Christo, aut Apostolis, aut Patribus habuerunt.

Quartum argumentum.

Quicquid intolerabili blasphemiâ ac contumeliâ Christum afficit, id nequaquam est Sacrificium propitiatorium pro peccatis. Missa intolerabili blasphemiâ ac contumeliâ Christum afficit: Ergo, &c.

Minoris probatio: Quicquid Christo hunc honorem detrahit, quòd ipse sit unicus & perpetuus Sacerdos, qui Sacrificium propitiatorium pro nostris peccatis Deo obtulit, quique Sacerdotibus, Vicariis & Successoribus nullis egeat; id certè intolerabili blasphemiâ ac contumeliâ Christum afficit.

Missa Christo hunc honorem detrahit, &c. Quia quot sunt missatores, tot Sacerdotes in Papatu habentur & dicuntur, qui Sacrificium propitiatorium pro peccatis offerant, &c.

Quintum argumentum.

Quicquid crucem Christi evertit & destruit, id nequaquam est sacrificium propitiatorium pro peccatis: Missa crucem Christi evertit & destruit: Ergo, &c.

Assumtionis probatio. Quicquid post Christum in cruce oblatum, altere aliud erigit, & habet in quo sacrificium pro peccato offeratur, id crucem Christi evertit & destruit;

Missa post Christum in cruce oblatum, altare aliud erigit & habet, in quo sacrificium pro peccato offeratur: Ergo, &c.

Sextum argumentum.

Quicquid arguit sacrificium à Christo peractum insufficientiæ & infirmitatis, id neutiquam est sacrificium propitiatorium: Missa arguit sacrificium à Christo peractum insufficientiæ & infirmitatis: Ergo, &c. *Minoris probatio*: quia Quicquid post sacrificium a Christo peractum, pro sacrificio propitiatorio habetur; id arguit sacrificium Christi insufficientiæ & infirmitatis. Quemadmodum sacrificia propitiatoria veteris testamenti insufficientia & infirma erant, quia post illa quotannis alia adhuc requirebantur.

At Missa post sacrificium à Christo peractum, pro sacrificio propitiatorio habetur: quasi sacrificium à Christo peractum non esset sufficiens, aut quasi esset infirmum ad expianda omnia omnium temporum peccata: Ergo, &c.

Septimum argumentum.

In omni sacrificio propitiatorio, sanguinis effusio necessariò requiritur: At in Missa nulla fit sanguinis effusio: Ergo, &c.

Propositionis probatio: quia absque sanguinis effusione non fit remissio. Hebr. 9. v. 22.

Octavum argumentum.

Quicquid fructum mortis Christi nobis præripit, id nequaquam est sacrificium propitiatorium: Missa fructum mortis Christi nobis præripit: Ergo, &c. *Assumtionis probatio*. Quicquid remissionem peccatorum alibi quærere docet, quam in sola morte Christi, id profectò fructum mortis Christi nobis præripit: Missa remissionem peccatorum alibi quærere docet, quàm in sola morte Christi: sicut Canon Missæ dicit: *Offerimus tibi hoc sacrificium pro redemtione animarum, pro spe salutis & incolumitatis*: Et tandem Canon ita concluditur: *Hoc sacrificium quod obtuli, sit tibi acceptabile: mihique & omnibus, pro quibus illud obtuli, sit te miserante propitiabile*; Ergo, &c.

Digitized by Google

Nonum argumentum.

Quicquid cœnam Domini abolet, id nequaquam est sacrificium propitiatorium: Missa Papistica cœnam Domini abolet: Ergo, &c.

Assumtionis probationes.

I. Quicquid formam cœnæ Dominicæ perimit, id eam abolet:

Missa Papistica formam Cœnæ Dominicæ perimit. Nam in Cœna Domini jubentur omnes fideles edere panem Domini, & bibere ex poculo Domini: at hoc in Missa non fit, in qua præter sacrificulum cæteri fideles nec edunt nec bibunt. In Cœna Domini sunt signa visibilia invisibilis gratiæ: at in Missa, positâ, transsubstantiatione quæ est anima Missæ, tolluntur & signa per mutationem substantialem, tolluntur res signatæ per detractionem qualitatum & proprietatum essentialium: tollitur ἀναλογία signorum & rerum significatarum, per negationem facultatis nutriendi, cùm sola accidentia non nutriant. In Cœna Christus seipsum nobis offert: at in Missa sacrificulus Christum Patri offert.

II. Quicquid finem Cœnæ Dominicæ tollit, id Cœnam Domini abolet:

Missa finem Cœnæ Dominicæ tollit: Nam Cœna Domini fidelibus significat & obsignat, remissionem peccatorum nobis esse partam unico sacrificio Christi in cruce oblato: at Missa longè aliam cantilenam canit, Christum oportere quotidiè sacrificari, ut aliquid nobis commodet. Cœna Domini est vinculum communionis sanctorum: At Missa hanc communionem dissolvit, & quasi excommunicat fideles, solo sacrificulo victimam suam devorante.

Ex his concluditur, *Missam sacrificium propitiatorium pro peccatis non esse.*

Quę ab adversariis veritatis in contrarium afferuntur, eorum confutationem vide in Antonii Sadeelis scriptis in libris de Eucharistia editis à Philippo Mornayo Plessiaci domino & aliis.

Consectarium.

Proinde fideles non possunt bonâ conscientiâ interesse Missæ aliisque ritibus idololatricis.

OBJICIUNT Nicodemitæ & Libertini I. *Quæ à Christo ortum habent, iis fideles bona conscientia adesse possunt.*

At Missa à Christo ortum habet: Ergo &c.

Minor probatur; *quia constat verbis & ceremoniis à Deo profectis.*

RESPON. *Primò*, Major limitanda est. *Quæ à Christo ortum habent:* scilicet, si illo modo & fine peragantur quo Christus jussit, iis fideles bonâ conscientiâ adesse possunt. Deinde minor negatur. Probationis si ad Syllogismi formam revocetur, major propositio itidem est limitanda: *Quicquid constat verbis & ceremoniis à Deo profectis*, nimirum tantùm, & quidem si eâ formâ, & eo fine adhibeantur, qui verbo Dei est congruens; id ortum à Christo habet. Sed Missam constare verbis & ceremoniis tantùm à Christo profectis, eaque eâ formâ, & eo fine adhiberi, qui verbo Dei sit consentaneus, negatur. Nam missa est cultus idololatricus, qui veluti Samaritanismus ex diversis verbis & ceremoniis divinis & humanis, piis & impiis est conflatus.

II. *Si missæ aliisque ritibus Papisticis non licet interesse, tum amitti oportet opes, dignitates, gratiam & favorem Magistratus, benevolentiam plurimorum hominum, libertatem patriam & alia hujus vitæ commoda, & conjicere se & uxorem liberosque in difficultates, pericula, paupertatem, &c. At hoc posterius est inhumanum & durum: Ergo & illud:*

RESP. Est quidem durum, fateor, sed hac lege Christiani sumus, ut Christum omnibus rebus anteponamus, nos ipsos abnegemus, &c.

III. *Qui animo non approbant Missam, sed corpore duntaxat adsunt & externis gestibus Papisticis illudunt, ii possunt bonâ conscientiâ interesse Missæ.*

At nos animo non approbamus Missam, &c. Ergo.

RESPON. Major negatur, quia externæ actiones sunt species quædam confessionis: & ut linguæ non licet in religione ab animo discrepare, ita nec externis gestibus. Tum non est vera fides, quæ actiones sibi consentientes non edit.

Instant: *At rectam in corde sententiam retinemus.* RESPON. Hoc non est rectam in corde sententiam retinere, quando corpus idolis & diabolo prostituitur. Paulus ait, corpora nostra esse membra Christi, non igitur meretrici aptanda. Replicant. *Paulus id scripsit de scortatione corporali.* RESP. At αἰαλόγως pertinent ad idololatriam quæ est scortatio spiritualis.

Instant rursus. *Nos cultum Dei non vitiavimus, imò integrum & incorruptum haberi vellemus: Ideo quicquid hic peccatur, nobis adscribi non debet.* RESPON. Nemini alienum peccatum imputatur, nimirum nisi ei communicet: At qui prophanis ritibus intersunt, alienæ impietati communicant. Paulus verò ait: *Nolim vos participes esse dæmoniorum*, 1. Cor. 10. 20.

Replicant. *Missa non est cum idololatria Ethnica comparanda: nam utut ab instituto Christi nonnihil deviarit, tamen prophana & idololatrica censeri non debet.* RESP. Rectè Missa cum idololatria Ethnica comparatur: & à Christi instituto tam procul deviavit, ut cum eo nihil ferè commune habeat, sed ab eo δὶς διὰ πασῶν dissonet, quod ostendere in promtu esset, per antithesin communionis, oblationis, transsubstantiationis, adorationis panis, linguæ ignotæ, applicationis ad vivos & defunctos, venerationis imaginum, &c.

IV. *Naamani Syro concessit Elisæus, ut genu flecteret in ædi idoli Rimmon.* 2. Reg cap. 5. vers. 18, 19. *Ergo & fideles possunt bonâ conscientiâ interesse Missæ.*

RESPOND. Negatur antecedens. Deinde illud ex allegato loco probari non potest: nam verba Elisæi sunt tantùm dimittentis abeuntem, non autem concedentis postulatum.

V. *Ex epistola Ieremiæ in libro Baruchi* cap 6. v. 5. *Quum videbitis turbam ante & post deos Babyloniorum adorantium eos: sed dicite cogitatione vestrâ, te oportet adorare Domine. Ergo fideles possunt cultibus idololatricis adesse, dummodo corde suo Deum adorent.*

RESP. *Primò* liber Baruchi est apocryphus. *Secundo* in epistola illa non conceditur fidelibus templa idolorum accedere ac sacris idololatricis adesse: sed monentur illi, cùm in Babylonia simulacra circumgestabuntur & fideles occursus illorum fortuitos evitare non poterunt, ne ea adorent.

VI. *Daniel cultui statuæ Nebucadnezaris interfuit, & simul cum aliis procidit: Ergo, &c. Antecedens probatur: quia Daniel non fuit cum sociis conjectus in fornacem.*

RESP. At non adfuit Daniel: aut si adfuit, non fuit accusatus, eò quòd accusationem adversus illum Rex non accepisset utpote quem vehementer adamaret, sic ut eum dominatorem constituerit in tota provincia Babyloniæ, Dan. 2. 48.

VII. *Paulus* Actor. 21. *ceremonias adventu Christi jam abrogatas usurpavit, votum suscipiendo ac se de more Iudæorum*

Judaeorum purificando. Ergo licet ritibus tam diu receptis interesse. RESP. Dispar est ratio: Nam ceremoniae legales erant à Deo institutae: nec damnabantur in Euangelii praedicatione tēpore *Apostolorum*, nisi eo animo retinerentur, quasi in iis posita esset justitia coram Deo; ideo Timotheum circumcidit Paulus, cùm id Ecclesię aedificatio requireret, nempe ne Judaei infirmi, à Christianismo suscepto abalienarentur. At Missa & alii ritus Papistici non sunt divinitus instituti, & sunt damnati verbo Dei.

IIX. *Si Missae prorsus adversemur, erimus aliis magno scandalo; eo quòd existimabunt nos impios & aliud esse, ipsi velint nostro exemplo volentimpii & ... esse. At non debemus esse aliis scandalo: Ergo, &c.*

RESP. Nego connexi consequentiam. Deinde ratio consequentiae addita, est falsa: quia illi non praebent scandalum, qui à Deo prohibita fugiunt, sed qui ea faciunt. Deinde est fallacia accidentis, si ex eo quòd negligimus Missam, alii praetextum atheismi arripiunt; nam illi non debent opinionem suam sequi, sed causam neglectae Missae sciscitari, ut & ipsi erudiantur.

Instant. *At est infirmis aliquid concedendum.* RESP. In adiaphoris: non autem in iis quae per se mala sunt.

IX. *Si Missa aversanda, tum aut fugiendum nobis erit, aut suppliciis pereundum, sic ut Ecclesia Evangelica brevi funditus apud nos sint cessatura: At hoc non committendum: Ergo nec illud.* RESP. Scimus aut fugiendum, aut suppliciis pereundum. Quin etiam, quod pluris est faciendum, Deum ipsum hoc non latet, cui tamen jubenti parendum est, exitus illi cōmittendus, cujus est Ecclesia. Tum uno affecto supplicio, plures ex sanguine ejus nascentur.

X. *Zacharias & Elisabeth parētes Johannis Baptistae, ipse Joannes Baptista, Simon, Anna, Maria, Josephus & alii fideles templum Ierosolymitanum adibant, & corrupto Judaeorum sacris interant: Ergo & nunc fideles possunt Missis interesse.* RESP. Antecedentis postremum membrum est ambiguum. Nam si de sacrificiis & Sacramentis intelligatur, falsum est: in iis enim Sacerdotes non recesserant à Lege Dei: Sin de doctrina; conceditur ex parte, nam falsa dogmata Sacerdotes veris miscebant, sed ea fideles non amplectebantur, verùm reprehendebant. At Missa à Deo non est mandata, sed cum verbo Dei pugnat.

XI. *Et si peccatum est, Missis interesse; leve tamen, id est, & non ita graviter reprehendendum. Ergo fideles possunt bona conscientia Missis interesse.* RESP. Secunda pars antecedentis est falsa: quia nullum peccatum nostro judicio est aestimādum, sed divino. Tum *qui in uno praecepto offenderit, factus est omnium reus*, Jac. 2. v. 10.

XII. *Quod quis coactus facit, bona conscientia facere judicandus est: Sed fideles alicubi Missae interesse coguntur: Ergo, &c.* Assumptio probatur, *quia alioquin suarum facultatium damna, famave ac vita dispendium incurrerent.* RESP. Assumtio distinguitur, quia si qui violentia cui resistere nequeunt, trahuntur vel fustibus compelluntur in templa idololatrica ut Missę intersint nolint velint, ut factum superiore seculo quibusdam in locis in Gallia; illi verè dicuntur coacti. Sed si qui adeunt Missam, ne bona corporalia, vel vitam hanc temporalem amittant: ii non coactè, sed voluntariè id faciunt, quia deliberationem adhibent & scientes volentes Missam adeunt. Bonam igitur conscientiam non retinent.

Hucusque de Sacrificiis: sequitur de observationibus sacris.

CAPUT XXXI.

In quo de observationibus sacris.

OBSERVATIONES *sacrae*, sunt ceremoniae pertinentes ad justam dispositionem eorum, qui sanctè Deum colunt.

Suntque vel *communes totius Ecclesiae*, vel *propriae ministrorum Ecclesiae*.

Communes totius Ecclesiae observationes versantur in *frequentatione sacrorum coetuum & exercitiis publicis religionis & pietatis*.

Coetibus sacris interesse assiduè & libenter debemus:

I. Quia id Deus mandat. Psal. 149. 1.

II Quia ad id Christus Dominus nos suo exemplo invitat. Nam solitus est non tantùm in magnis festis diebus Jerosolymam ex Galilaea ascendere, sed etiam Sabbatho aliisque diebus in templo & in synagogis adesse, ut has etiam in parte obedientiam Patri probaret, nobis verò exemplum praeberet.

III. Quia ad id exemplo suo nos invitant alii fideles, 95. 16. Psal. 122. v. 1. Ies. 2. v. 3.

IV. Quia est beneficium Dei ingens, si cui conceditur, sacros coetus frequentare, sicut David ait Psal. 5. 8. *Ego autem instructus amplitudine benignitatis tua ingrediar domum tuam.* Id beneficium summè desiderant & sibi à Deo dari petunt fideles, ut David Ps. 42. 5. & 43. 34.

V. Quia praestat nos inveniri à Christo in templo & exercitiis verae religionis & pietatis, quàm in cōvivio, quam in taberna vinaria aut cerevisiaria. Nullibi libentiùs inveniri à Christo optare debemus quàm in tēplo: hoc enim gratiosè nos alloquitur paternè nobis consulit, donum fidei salvificae largitur & auget, Joh. 5. 14.

Frequentationi sanctorum coetuum opponitur *contemtus & desertio sanctarum congregationum*, quae fit absque fide in Christum & absque resipiscentia, & non ad gloriam Dei, sed solummodo ad aucupandam opinionem & famam pietatis & sanctitatis apud homines; qualis fuit Israelitarum, de quibus Deus queritur Jesa. 1. v. 12. *Quòd advenitis, an ut compareatis in conspectum meo? quis quaesivit hoc à manu vestra, ut conculcetis atria mea?* nempe tantùm corpore praesentes, non autem animum vestrum integrum sistentes & offerentes mihi. Ut Ezech. 14. v. 1. & sequentibus: Qualis item fuit fratrum seu cognatorum Christi, de quibus Johannis 7. ℣. 10.

Aut quae fit maligno & doloso animo ad aucupandam occasionem nocendi fidis praeconibus verbi Dei; quali animo Pharisaei saepè Christum adierunt: aut ad observandos sermones praeconum verbi Dei, deridendi, exagitandi & calumniandi causâ per convivia & tabernas vinarias, & alios congressus, ut fecerunt Judaei Ezech. 33. v. 26. 27.

At quae fit tantùm delectationis ergò, non pietatis & reverentiae Dei nomine; proinde qui isto fine conciones accedunt, ii neque concionibus credunt, neque obsequuntur, ut fecerunt Judęi ad conciones Ezechielis accedentes, de quibus Ezech. 3. vers. 30. 31. 32.

Exercitia publica religionis & pietatis consistunt in meditatione verbi Dei, perceptione Sacramentorum, precatione & gratiarum actione ad Deum, deductione funerum, matrimoniorum consecratione, collatione eleemosynarum ad subventionem & consolationem egenorum, ægrotantium, vinctorum, captivorum, viduarum, pupillorum, incendia aut naufragium perpessorum, aut aliis modis auxilio nostro egentium, &c. 1. Cor. 14. capite ferè toto, & cap. 16. 1. 2. Jac. 1. 27. Matth. 9. vers. 2. & cap. 12. ℣. 22.

Propria observationes sacra ministrorum Ecclesiæ, sunt illæ actiones quæ à ministris Ecclesiæ sunt perficiendæ prout vocatio ipsorũ exigit in administrando officio divino coram populo Dei; de quibus Apostolus agit 1. Cor. 12. & 14.

De observationibus sacris & ritibus legitimis tũ communibus tum propriis in Ecclesia Israelitica à Deo præscriptis multa in libris Mosis leguntur.

CAPUT XXXII.

In quo de usu linguæ populo notæ in sacris.

QUÆSTIO magni momenti hic movetur, nimirum, *An religionis exercitium seu officium divinum, quod vocant, id est, cantus Ecclesiasticus, lectio Sacra Scriptura, gratiarum actio & precatio ad Deum, administratio Baptismi & Cœnæ Dominicæ, inauguratio novorum conjugum in conventibus Ecclesiasticis lingua auditoribus nota fieri debeat?* Nos affirmamus: Papistæ negant.

Sententiæ nostræ argumenta hæc sunt:

I. Quicquid Christus per Apostolum Paulum jubet in Ecclesia fieri, id est, omnino faciendum. At cantum Ecclesiasticum, lectionem Sacræ Scripturæ, gratiarum actionem & precationem ad Deum, ac reliqua sacra in conventibus Ecclesiasticis Christus per Apostolum Paulum jubet lingua auditoribus nota fieri: Ergo ita omnino faciendum.

Minorem probamus ex 1. Cor. 14. v. 1. & sequentibus.

Bellarminus libro secundo de verbo Dei, capite decimosexto, negat minorē, & ad testimonium quo eam probamus respondet, *certum esse in magna parte capitis decimiquarti prima ad Corinthios non agi de lectione Scripturarum nec officio divino, sed de exhortatione spirituali sive collatione.*

Verbum exhortationis quid?

Ad illam exceptionem tria *replicamus*. *Primò*, falsa est distinctio inter lectionem Scripturarum & exhortationem; nam *exhortatio spiritualis* seu *verbum exhortationis*, in Ecclesia est concio seu explicatio Scripturarum, ac proinde nec potest, nec debet fieri absque lectione vel recitatione Scripturarum, estque officium divinum. Tum ipsa propositio Apostoli est generalis in principio capitis, *Ambite spiritualia, sed magis tamen ut prophetetis*: posteà verò reliquo capite percurrit species ad genus illud pertinentes, modumque & finem illarum præscribit: modus est quòd proponi debeant sic ut intelligantur: finis ædificatio Ecclesiæ Dei. In hoc autem genere Christiana *exhortatio* seu collatio inter Prophetas recensetur sub finem capitis. *Secundò* perperam Bellarminus pro eodem sumit *exhortationem* & *collationem*, quum non sint idem: Nam *exhortatio* est concio, qua Scripturæ explicata ad usum populi accommodantur, & ab uno habetur solùm: *collatio de rebus divinis* est disputatio & nunnisi à pluribus, nempe minimùm à duobus aut tribus instituitur. Unde etiam Bellarminus falso dicit, nonnisi ad exhortationem referri posse istud, *Prophetæ duo aut tres dicant & cæteri dijudicent.* Et istud, *Si alii revelatum fuerit, prior taceat:* & illud, *Mulieres in Ecclesia taceant.* Prima enim duo ad collationem seu disputationem pertinent, tertium quod est de mulieribus simul ad collationem & exhortationem. *Tertiò* versus 14. 15. & 16. capitis istius manifestè docent, preces publicas lingua omnibus nota concipi oportere: *Si precer lingua, Spiritus meus precatur, &c.*

Exhortatio & collatio differunt.

Duplicat Bellarminus ad tertiam replicationis nostræ partem & ait, *Apostolum in versib. illis non agere de divinis officiis nec de publica Scripturarum lectione, sed de Canticis spiritualibus, quæ Christiani componebant ad laudandum Deum & mutuam consolationem. Apostolum autem non loqui de Scripturis vel officiis divinis, ex eo dicit probari, quòd Scripturæ sine dubio legebantur Græcè, & divina officia fiebant Græcè in Græcia. Apostolum autem hic loqui de oratione & gratiarum actione, quæ fit per donum linguæ extraneæ, quam nemo intelligebat, & interdum neque is qui loquebatur, ut illa verba indicant: Si orem lingua, spiritus meus orat, mens autem sine fructu est, id est, si orem ex dono linguarum, lingua quam non intelligam, Spiritus, id est, affectus meus orat, tamen mens sine fructu est, id est, intellectus non eruditur, quia non intelligo quid dicam. Item illa:* Qui loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo, nemo enim audit, *id est, nemo attendit, quia nemo intelligit.*

Ad illam Bellarmini duplicationem nos in hunc modum *triplicamus*. *Primò* falsum est, Apostolum non agere in versibus illis de officiis divinis & publica Scripturarum lectione: nam quia agit de exhortatione Christiana & spirituali, necesse est, ut simul agat de Scripturarum lectione, in quibus exhortationem Christianam & spiritualem fundari necesse est. *Deinde* Bellarminus æquivocatione fallit triplici, quarum una est in voce *Spiritus*, altera in voce *intelligentia*, tertia in voce ἄκαρπος *infructuosus seu sine fructu*. Nam Bellarmino *Spiritus* hoc loco est affectus, quum significet donum spirituale agens intus in illis fidelibus quibus est datum: quo sensu versu 12. dicitur *spiritus ambitu*, id est, dona spiritualia. *Intelligentia* autem eidem est proprius intellectus precantis, quum sit sententia externo eloquio intelligenter prolata, sicut possit ab aliis intelligi. ἄκαρπος, i. *sine fructu*, refertur à Bellarmino ad ipsum precantem, quasi ipse non intelligeret, quid diceret quod longè est absurdissimum, quum referri debeat ad alienam intelligentiam seu ad alios qui audiunt, & nesciunt quid dicatur, si lingua ipsis incognita preces fiant. Spiritu ergo fidelis orat, quando quacunque lingua dono Spiritus Sancti ipsi data orat: sed intelligentia ejus, id est, sententia orationis prolatæ lingua extera, ut intelligeretur ab aliis, est *sine fructu*, quia is qui audit nescit quid dicat, ignarus linguæ qua uteris, non intelligit; nam tu quidem benè gratias agis, sed alius non ædificatur, ut Paulus ipse interpretatur, v. 16. 17. Bellarminus verò planè ridiculam & absurdam interpretationem substituit, ut paulò ante dictum.

Spiritus et ... quid ...

Tertiò res ab Apostolo distinctas confundit & sermonem Apostoli totum conturbat. Nam *primò* de prophetando agit Apostolus universè ad versum usque duodecimum. *Deinde* de precibus & gratiarum actione ad Deum tractat, vers. 13. sequentibus, ubi simul

simul

Digitized by Google

mul agit de Psalmis seu canticis. Sub finem capitis demum collationum modum præscribit.

Hactenus primum argumentum ejusque defensio: sequitur secundum.

II. Quod ab omnibus audiri & intelligi debet, id profectò lingua auditoribus nota legendum.

At Scriptura Sacra ab omnibus audiri & intelligi debet: juxta hæc testimonia, Deut. 31. vers. 12. 13. *Quum veniens totus Israel comparebit ante faciem Jehovæ Dei tui in loco quem elegerit: legito tu legem hanc coram toto Israele illis audientibus: congregando populum, viros feminasque & parvulos & peregrinum tuum, qui erit in portis tuis: ut audiant & ut discant, timeantque Jehovam Deum vestrum & observantes faciant omnia verba Legis hujus. Filii quoque ipsorum qui experti non fuerint, audientes discant timere Jehovam Deum vestrum* Et 1. Corinth. 14 ℣. 2. *Nam qui loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo, nullus enim audit spiritu verò loquitur mysteria.* & v. 7. 8. 9. 10. 11. *Atqui inanima quæ sonum edunt, sive tibia sit, sive cithara, nisi distinctionem tonis dederint, quomodo cognoscetur, quod tibiá canitur aut cithara? etenim si incertum sonum tuba dederit, quis apparabitur ad bellum? Ita & vos nisi per linguam bene significantem sermonem ediderits, quomodo intelligitur quod dicitur? eritis enim in aerem loquentes. Tot, prout inciderit genera vocum sunt in mundo, & nihil est mutum. Nisi igitur sciero vim vocis, ero ei qui loquitur barbarus, & qui loquitur, apud me barbarus fuerit.*

Ergo Sacra Scriptura est legenda lingua auditoribus nota.

Quod de Scriptura conclusum est, idem de precibus concludimus:

Quicquid debet à populo intelligi; id profectò lingua populo nota dicendum:

At orationes Ecclesiæ, hoc est, preces & gratiarum actiones, quæ fiunt ab Ecclesia, debent à populo intelligi.

Ergo & lingua populo nota dicendæ.

Assumtio probatur: quia ex oratione non intellecta nulla utilitas sequitur, ut patet ex his testimoniis. Jesa. 29. & Matth. 15. 8. *Appropinquat mihi populus hic ore suo & labiis me honorat: cor autem eorum procul abest à me:* quod dictum est contra omnem hypocrisin, cujus species est, putare Deum coli orationibus, ex superstitione, certa quadam lingua, quamvis non intellecta, veluti Latina, quasi præ aliis sanctiore concepts. Et 1. Corinth. 14. v. 14. 15. 16. *Nam si precer lingua spiritus meus precatur, sed intelligentia mea est infructuosa. Quid est igitur? precabor spiritu, sed precabor etiam intelligentia: psallam spiritu, sed psallam etiam intelligentia. Quandoquidem si benedixeris spiritu, is qui implet locum idiotæ, quomodo dicturus est Amen ad tuam gratiarum actionem? nam quid dicas nescit.*

Assumtionis probationem negat Bellarminus libro secundo de verbo Dei, capite decimo sexto, & testimonia adducta expositione sophistica depravat. Negationem suam firmat aliquot argumentis, ad quæ singula replicabimus.

Primum argumentum negationis Bellarmini est: *Oratio Ecclesiæ non fit populo, sed Deo pro populo, itaque non est opus ut populus intelligat, ut ei prosit; sed satis est si intelligat Deus. Quemadmodum si quis apud Regem Latinè oraret pro aliquo rustico, certe rusticus fructum inde percipere poterit, etiamsi nō intelligat orationē advocati sui.*

Ad hoc replicamus tria. *Primò* ludit Bellarminus æquivocatione. Nam oratio Ecclesiæ ei est, quæ fit ab aliquo ex clero in Ecclesia & pro Ecclesia; at nobis ex mente Apostoli Pauli oratio Ecclesiæ, est non tantùm quæ fit in Ecclesia & pro illa, sed etiam quæ fit ab Ecclesia, hoc est, à populo Dei. Nam si qua non fit à populo Dei, non est oratio Ecclesiæ, etiamsi in Ecclesia fieret: & Ecclesia non est solus clerus, quem vocant, sed etiam illi qui implent locum idiotarum, seu privatorum, hoc est, plebs Ecclesiastica. *Deinde* quæ in probatione à nobis, ex sensu Pauli secundùm quid, id est, certo respectu dicuntur, ea Bellarminus accipit alio respectu. Etenim cùm nos dicimus cum Paulo, orationem, non intellectam esse infructuosam, agimus de fructu, seu utilitate ædificationis, per sermonem ejus qui preces publicas concipit ad Ecclesiam perveniente: Bellarminus verò refert id ad fructum exauditionis à Domino ad Ecclesiam pervenientem. Atqui nos cum Paulo jam de illa utilitate non de hac agimus.

Aliud est autem agere de utilitate audientium ex auditu percepta, quam ædificationem vocat Paulus, aliud de impetratione bonorum, quæ à Deo dantur iis, pro quibus preces concipiuntur. Sic Bellarminus, dum manus petitur, pedem porrigit. *Tertiò* exemplum advocati Latinè agentis apud Regem pro rustico, est dissimile. Nam coram Deo tota Ecclesia reipsa orat, & orare debet, idque intelligenter, id est, ut ipsa intelligat, quid à Deo petat, licet unus tantum verbis præeat, quia Christus omnes in se & secum effecit Sacerdotes Deo & Patri, ut dicitur Apocalyps. 1. tum Apostolus agit de communi fidelium congregatorum oratione. Simile igitur nihil ad rem.

Secundum argumentum negationis Bellarmini: Ecclesia orat pro fidelibus, & aliis peccatoribus, qui sæpe non solùm non intelligunt, sed nec audiunt, nec volunt pro se orari, & tamen non frustra Ecclesia orat; quanto igitur magis non frustra orat pro fidelibus præsentibus, & cupientibus orari pro necessitatibus suis? Hinc Levitici 16. Deus præcipiebat, ut dum Sacerdos Sanctuarium ingressus pro se & pro populo oraret, populus foris maneret, ita ut nō solùm non intelligeret, sed nec audiret, nec videret Sacerdotem: quod etiam factum esse tempore Zachariæ legimus Luc. 1. & tamen quis dubitare potest, quin illa oratio populo prodesset?

REPLICATIO nostra. Elenchus idem committitur, qui in primo argumēto. Agitur enim à nobis ex sensu Pauli de utilitate ædificationis fidelium ad quam ministri Ecclesiæ facere debent omnia. Bellarminus autem egit de utilitate exauditionis precum: ac proinde extra oleas vagatur.

Tertium argumentum negationis Bellarmini à testimoniis Patrum:

ORIGINES homilia 20. in Josue: si vides, inquit, aliquando legi Scripturam in auribus tuis, quam non intelligis, interim hanc primam scias te suscepisse utilitatem, quòd solo auditu, velut precatione quadam noxiarum virtutum, quæ te obsident, virus depellitur.

Et CHRISOSTOMVS homilia tertia de Lazaro. Quid, inquit, si non intelligamus, quæ continentur in sacris libris? maximè quidē, etiamsi non intelliges illic recondita, tamen ex ipsa lectione multa nascitur sanctimonia.

REPLICATIO NOSTRA. Non probat Bellarminus quod probandum erat. Quia probandum ipsi erat, orationes Ecclesiæ ad Deum, etsi nō intellectas ab Ecclesia, utiles tamē ei esse, quòad ædificationē in fide & pietate: testimonia a. Patrū, à Bellarmino allegata, agūt, nō de oratione ad Deum, sed de lectio-

Digitized by Google

lectione vel auditione Scripturæ, de qua ipsemet Bellarminus negat verba fieri 1. Corinth. 14. unde nostrum argumentum sumtum est.

Atqui diversa & disparata non probant. Non decet probando extra curriculum ferri.

Quartum argumentum Bellarmini.

Populus non solùm ex oratione alterius fructum percipere potest quamvis eam non intelligat, sed etiam ex ea, quam ipsemet pro se ipso ad Deum fundit nam ut S. August. docet lib. 3. doct. Christian. c. 9. Judæi non frustra colebant Deum figuris & ceremoniis variis, quarum significationes multi eorum minus intelligebant, quàm verba Latina nostri rustici.

REPLICATIO nostra. Error à Bellarmino geminus committitur. Primus est falsorum parium. Dispar enim est ratio orationis quam pro se unusquisq; ad Deum fundit & orationis alterius quā pro alio concipit. Quia aliquis per multa millaria à me dissitus precari pro me potest, sic ut fructus precationis illius ad me redeat, etiamsi ego precantem non audiam, imò nec videam, nec quā linguā precetur sciam: sed cum quo mihi præsente in eodem cœtu unà orandum, cum profectò ut intelligam necesse est, ut precationē ejus approbans dicere possim Amen. Qui alibi pro aliquibus orat, uti potest lingua etiam illis ignota: sed in oratione in qua populus præsens precantem verbis præeuntem corde sequi debet, imperatur à Deo intelligentia, velut ad ædificationem cœtus Ecclesiæ pertinens; quemadmodum & in illa oratione quam unusquisque pro se ad Deum fundit, intelligentia imperatur. Alter error est falsitas, quæ inest similitudini à Judæis sumtæ. intelligebant enim Judæi olim, pro suo modulo significationes figurarum & ceremoniarum variarum, quas Sacerdotes, Levitæ, imò & Prophetæ fidelibus, quantum illis necesse erat, exponebant: etsi in Novo Testamento clariùs sunt explicatæ. Negamus etiam profuisse aliis quæ videntes vel audientes non intellexerunt: quia si infideles fuerunt, nihil illis profuerunt etiam intellecta; sin verò, fideles, intellexisse eos vaticinia de Christo, inter quæ erant figuræ & ceremoniæ tamquam vaticinia visibilia, necesse est: quia fides non est ignorantia, sed notitia, sicut Jesaias ait cap. 53. v. 11. *Cognitione sui justificabit justus servus meus multos, quorum iniquitates ipse bajulaverit.*

Quintum argumentum Bellarmini: Si etiam preces malæ, hoc est, in quibus aliquid hæretici admistum est nō sunt infructuosæ, bonis evacuantib. mala quæ sunt in eis: quanto magis preces optimæ ab Ecclesia institutæ, etiamsi non intelligantur proderunt? Antecedens verum est, teste Augustino lib. 6. de Baptismo cap. 25. Ergo & consequens.

REPLICATIO. *Primò* sophisma committitur à Bellarmino ignorationis Elenchi, dum mutat terminos controversiæ. Nam concludit preces Ecclesiæ prodesse, nempe quoad fructum exauditionis, illis pro quibus concipiuntur, etiamsi eas non intelligant: atqui hoc non est controversum, sed an preces incognita lingua factæ prosint Ecclesiæ quò ad ædificationē illius, h. e. an ædificent & instruant Ecclesiam. Sūma agimus de fructu ædificationis ex auditu ad alios perveniente, non de exauditione precum apud Deum. *Secundò* inconsequens est propositio connexa ex dissimili: nam in precibus, quibus aliquid admistum est hæretici, quibus imperiti per ignorantiæ simplicitatem non valentes eas discernere utuntur, & decepti specie boni adjuncti arbitrantur, quòd bonæ sint, bonum intelligitur, malum ab ipsis non animadvertitur, quorum illud accipit; hoc factum per simplicem ignorantiam, non voluntariam condonat Deus; Quòd igitur preces ejusmodi fructuosæ sunt, & exaudiuntur à Deo, non est ab ipsis, sed à gratia Dei acceptante, qui ignorantiam simplicem tolerat, voluntariam damnat. At in precibus Latinis illi qui Latinam linguam nesciunt, nihil intelligunt, nec bonum nec malum, idque ex ignorantia voluntaria & crassa in qua eos sacrificuli confirmant, & ipsi in ea confirmari stultè patiuntur.

Sextum argumentum negationis Bellarmini ductum est ab auctoritate Origenis.

ORIGENES homil. 20. in Josue. Et si nos, inquit, non intelligimus, quæ de ore proferimus, illæ tamen virtutes quæ nobis adsunt, intelligunt, & velut carmine quodam invitatæ adesse nobis, & ferre auxilium delectantur, &c. Quam rem duabus similitudinib. illustrat. Si enim creditum est, inquit, à gentibus, quòd quædam carmina, quas præcantationes appellant, quibus istud artis quidem qui vocant norunt, ex solo vocis sono, vel sopiantur serpentes, vel etiam de cavernis protrahantur; quanto magis totius præcantationis, & carminis validiorem & potentiorem ducendam credimus quamcunque Scripturæ Sanctæ, vel sermonum vel nominum appellationem? Et infrà: solent medici præbere interdum cibum aliquem, interdum etiam potum dare, nec tamen in edendo ipso cibo, vel in potando sentimus, quia utile est, &c. hoc ergo modo, & animæ prodest, etiamsi sensus noster ad præsens intelligentiam non capit.

REPLICATIO NOSTRA. Iterum peccat Bellarminus ignoratione elenchi: nam controvertitur jam de oratione Ecclesiæ ad Deum: at Origines loquitur de lectione Scripturæ divinæ. Est autem dispar omnino ratio: nam lectione Scripturæ nos alloquitur Deus, & sensum nobis exponit. at oratione nostra nos loquimur ad Deum, & sensa animi nostri exponimus Deo. Sensum Dei in Scriptura nobis loquentis tantùm ex parte assequi possumus, dum hic vivimus; ideò lectio Scripturæ utilis nobis est, etiam si non perfectè res divinas in hac vita intelligamus, quia ex parte cognoscimus, ex parte prophetamus: at oratio qua cor nostrum coram Deo effundimus, quæ index est sensus animi nostri, sine intellectu nostro nulla est, ridicula, indigna quæ Deo offeratur.

Septimum Bellarmini argumentum.

Si necessarium esset intelligere quicquid orantes vel Deum laudantes dicimus, profectò, rari, aut nulli possent Psalmos Davidis canere, & Prophetas atq; Apostolos in divinis officiis legere. Quotus enim quisque est qui intelligat omnium Psalmorum, Prophetarum & Apostolorū sententias? Quàm multa occurrūt dū psallimus, quæ nō intelligimus? nec tamen

Digitized by Google

tamen debemus currere ab Ecclesia ad commentaria; & non propterea frustra psallimus modò cum devotione & reverentia psallamus. Scimus enim quicquid illud sit ad Dei laudem pertinere. Quid, quod Sanctus ANTONIUS dicere solebat, illam esse perfectam orationem, in qua animus ita absorbetur in Deum, ut non intelligat ipse verba sua.

REPLICATIO nostra. Negatur connexi consequentia, quia aliud est, si utcunq; aliud intelligas, aliud si perfecte. Perfecta intelligentia non est hujus vitæ: at cognitio ex parte est necessaria. Etsi igitur perfectam illam intelligentiam hic non consequimur, ac proinde in Psalmis & Prophetis atque Apostolis non omnia perfectè intelligimus: tamē & Psalmos canere, & Prophetas atque Apostolos legere debemus, ut qui sciamus à Deo exaudiri nos studentes verbo illius & obtemperantes illi.

His argumentis subjicit Bellarminus exceptionē ad dicta duo allegata ex Jesaia & Paulo, quibus probamus ex oratione nō intellecta nullam utilitatem ædificationis ad Ecclesiam audientem redire.

Prius est Jesaiæ capite vigesimo nono, *Populus hic labiis me honorat*. In hoc dicit non agi de oratione aut lectione, sed de iis, qui ore profitentur pietatem, dicuntque se Deum diligere & tamen factis contrariū agunt, ut exponunt Hieronymus & Augustinus. Si tamen quis velit ea verba ad orationem referre, tū ait reprehendi eos, qui quamlibet sibi nota lingua orantes, non attendunt quid dicant, sed vagantur animo ad alia negotia.

REPLICATIO nostra. Primo frustra negatur agi apud Esaiam de oratione Nam agitur de toto cultu DEI: ergo etiam de oratione, quæ honoris divini species est maxima dignissimaque. Quicquid autem est generis, idem quoque est speciei. In toto cultu DEI nostro corde proximi esse debemus DEO, non tantum ore, non tantum labiis: Ergo etiam in oratione. Tum oratio ad DEUM est professionis modus sanctissimus: nam qui DEUM invocat, is eo ipso profitetur pietatem & dilectionem erga DEUM. Tertiò de oratione præcipue agitur in hoc Jesaiæ dicto: qua enim specie cultus, corde propius esse Deo nos decet, quam cum eum invocamus? quomodo autem cor nostrum proximum erit DEO si nihil intelligat eorum quæ à DEO petit? Quartò in concessione sua nimis strictè Bellarminus verba DEI ad orationem accommodat. Addi enim oportet reprehendi etiam eos, qui non intelligunt preces quas dicunt, nec operam dant ut intelligant, sed labiorum motu & pronunciatione externa verborum satis putant se officio suo fecisse ex opere operatò, ut vocant, crassa ignorantia & stulta persuasione sua.

Ad posterioris dicti ex 1. Corint. 14. allegationem sic excipit Bellarminus:

In posteriore Scriptura non reprehenditur oratio quæ non intelligitur. Non enim Apostolus dicit orationem esse sine fructu, sed mentem. Qui enim orat lingua quam non novit, ut cum rudes homines recitant Latine septem Psalmos affectu quidē & spiritu proficiunt, tamen mens eorum sine fructu est, quia non eruditur. Ejusmodi verò orationem, non reprehendi ut malam & penitus infructuosam, declarat Apostolus illis verbis: *nam tu quidem bene gratias agis*. Et idem aperte confirmat Chrysostomus hoc loco. Adde, quod, ut supra ostendimus, Apostolus loquitur de lingua, quam nemo in tota Ecclesia intelligere potest. Quocirca frustra hæc Apostolica verba adversus consuetudinem Ecclesiæ Catholicæ adducuntur. Etsi enim in communibus Ecclesiæ precibus Latinis mens rusticorū sine fructu maneat;

A tamen non manet affectus rusticorū sine fructu, nec mens plurimorum aliorum, qui Latine sciunt, & fructus mentis qui deest idiotis, compensatur utilitatibus multis; quæ inde proveniunt, quod Scripturæ in publico conventu, communissimo idiomate, id est, Latino assidue leguntur.

REPLICATIO NOSTRA. *Primò* frustra tergiversatur Bellarminus, non reprehendi à Paulo orationem quæ non intelligitur: nam vers. 23. apertè dicit: Si eodem loci convenerit tota Ecclesia & omnes linguis loquantur (nimirum quas audientes non intelligant, ac proinde iis non instituantur) ingrediantur autem idiotæ vel infideles, nonne dicent vos furere, in eo profecto reprehenditur.

Secundò depravat Bellarminus interpretatione
B sua hunc locum. Nam Paulus agit de intellectu audientium, ut illi instituantur & ædificentur, ut ex allegato loco liquet, & deinde ex vers. 18. 19. *Gratias ago DEO meo quod magis quam vos omnes linguis loquar. Sed in Ecclesia malim quinque verba ex intelligentia mea loqui, ut & alios instituam, quàm decem millia verborum lingua.*

Tertiò affingitur falsum Chrysostomo, cujus hæc sunt verba: Tu quidem rectè gratias agis spiritu, sed ille nihil audiens neque sciens quæ dicuntur, stat nō magnam capiens utilitatem.

Quartò Apostolum loqui de lingua quam nemo in tota Ecclesia intelligat negatur: nec probari ullo pacto potest.

Quintò ludit ambiguitate Bellarminus dum La-
C tinum idioma communissimum vocat, nam aliud est commune doctis, aliud est commune in vulgo. Latina lingua est communissima doctis, sed non in vulgo. Ædificatio autem Ecclesię requirit ut preces concipiantur idiomate, non communi tantum doctis, sed communi in vulgo Ecclesiæ; in quo quotusquisque doctus est, & Latinam linguam intelligit?

Sextò quæ de fructu orationis dicit, aliena sunt à mente Pauli, qui de fructu ædificationis loquitur, ut instituatur Ecclesia. Ita in magno conatu Bellarmini pro amphora urceum exit, ut est in proverbio.

Hucusque secundum argumentum ejusque defensio: sequitur tertium.

D Cujus finis est instructio, consolatio & ædificatio populi, id lingua populo cognita peragi debet.

At publicæ lectionis Scripturarum Sacrarum finis est instructio, consolatio & ædificatio populi.

Ergo lingua populo cognita peragi debet.

Major certa est, quia ex lingua ignota & peregrina quæ instructio, quæ ædificatio, quæ consolatio percipi potest?

Assumtio patet ex Romanorum decimo quinto capite versiculo quarto: *Quæ antè scripta sunt, ad nostram doctrinam antè scripta sunt: ut per tolerantiam & consolationem Scripturarum spem habeamus.* 1. Cor. 14. v. 3. & seq. *Qui aūt prophetat hominibus loquitur ad ædificationem & exhortationem & consolationem. Qui loquitur lingua, se ipsum ædificat: qui verò prophetat, Ecclesiam ædificat. &c.* & ℣. 19. *In Ecclesia malim quinque*
E *verba ex intelligentia mea loqui, ut & alios instituam, quam decem millia verborum lingua*, Et versic. 26. *quoties convenitis quisque vestrum canticum habet, doctrinam habet, interpretationem habet, omnia ad ædificationem fiant.*

Bellarminus ad hanc argumentationem excipit, primo *negando assumtionem*, secundò *respondendo ad probationem ejus. Negationem suam firmat rationibus duabus:*

Digitized by Google

prima est, quia finis præcipuus divinorũ officiorũ nõ sit populi instructio vel consolatio, sed cultus Deo ab Ecclesia debitus: eo quod clericorum officium sit, nomine totius populi Christiani perpetuo immolare Deo sacrificium laudis, ut ipse requirit Psal. 49. & more militum excubare ac vigiliis & orationibus tota castra Ecclesiæ protegere. Jesaiæ capite vigesimo sexto: Super muros tuos, Hierusalem, constitui custodes, tota die & nocte in perpetuum non tacebunt. *Secunda ratio est, quia non sunt imperitissimi, si Latinè sciunt, & instruuntur qui audiunt divina officia. Cæteri autem non instruerentur, etiãsi vulgari lingua officium celebraretur: non enim in verbo, sed in sensu instructio est. Quare (concludit rationes Bellarminus) plebis instructioni deserviunt conciones frequentissimæ, quæ in singulis Ecclesiis fieri debent.*

REPLICATIO nostra. Assumtio negari non potest, quia est verissima. Rationes negationis nullius sunt ponderis.

Prima ratio est vitiosa pluribus modis: *primò* propter sophisma falsorum pugnantium. Nam cultus Deo ab Ecclesia debitus & ædificatio Ecclesiæ non pugnant, quia sunt fines coordinati, seu ut alii loqui solent subordinati. Coordinata autem seu subordinata non pugnant, neque positio unius est remotio seu negatio alterius. Si assumtio esset, ædificationẽ Ecclesiæ præcipuum vel solum esse finem officiorum divinorum, tum rectè negaretur: jam vero assumtio est indefinita.

Secundo vitiosa est prima ratio propter homonymiam in nomine Ecclesiæ: nam Bellarminus restringit ad Clerum, quem vocant, cum de tota multitudine fidelium intelligi debeat: non enim à solis Clericis cultus Deo exhiberi debet, sed etiam à cæteris fidelibus omnibus.

Tertio locus Psalmi vitiose à Bellarmino restringitur ad solos clericos, quum ad universos Christianos pertineat.

Quarto locus Jesaiæ Bellarmino adversatur: Si custodes Ecclesiæ tacere nõ debent, tum loquantur quæ à fidelibus intelligi possint. Etenim si vocem incertam det tuba quis se apud pugnam comparet? 1. Cor. 14. 8.

Secunda ratio quinque modis vitiosa est: *Primum* enim finem officiorum divinorum tantum ad Latinè doctos restringit, qui cõmunis est omnib. fidelib.

Deinde agit de eventu sacrorum officiorum, quum nostrum argumentum de fine eorum agat. Servum autem Dei oportet officium suum facere & Deo eventum finere.

Tertiò eventus ipse hic falsò ponitur, quum Bellarminus haud secus de plebe pronunciet, quam de pecude experte omnis doctrinæ atque judicii. O miseram plebem, & eo miseriorem, quod desperantes de profectu & salute ipsius doctores habeat?

Quartò evertit hæc ratio Papanorum sententiam: nam si plebis instructioni deserviunt conciones: Ergo Scripturæ quæ concionum Sacrorum basis & fundamentum sunt, lingua plebi cognita legi debent.

Quinto accusat hæc ratio Papisticos doctores negligentiæ in concionibus habendis: debent enim cõciones frequentissimæ in singulis Ecclesiis fieri, sed in Papatu non fiunt. Sic replicatum est ad negationis rationes.

Ad probationem assumtionis nostræ in hunc modum Bellarminus excipit: Primo negat Scripturæ testimonia adducta sententiæ Papistarum ulla ratione officere. Ait enim illos fateri, Sacras Scripturas magnam adferre fidelibus consolationem, sed doctis quidem dum leguntur, indoctis autem dum à concionatoribus explicantur.

Deinde Paulum 1. Corinth. 14. v. 26. per Psalmum doctrinam, apocalypsin, linguam & interpretationem, non intelligere Scripturas divinas, sed quinq; dona gratis data, nempe donum psallendi seu componendi spiritualia cantica & ea in Ecclesia modestè canendi, donum docendi, donum revelationis, quia Deus sæpè tunc sedentibus in Ecclesia revelaverit mysteria donum linguarum: & donum exponendi Scripturas & de una lingua in aliam transferendi: quæ omnia referri debeant ad ædificationem & non ad ostentationem.

REPLICATIO nostra. *Primò* Bellarminus consolationem ex lectione Scripturæ provenientẽ falsò restringit ad solos Latinè doctos: nam cum indoctorum longe major sit multitudo in plebe Ecclesiastica, quam doctorum, quis non intelligit pauciorum majorem rationem absurde haberi, quàm plurium? scilicet Christianæ plebi istic vellus non carpitur. *Secundò* in expositione versus vigesimi sexti 1. Corin. 14. tragelaphos fingit: quis enim illum sic exposuit præter ipsum? siquidem Paulus non de externis donis, sed de externis officiis in Ecclesia præstandis à docentibus agit.

Tertiò quæcunque in cœtibus Ecclesiasticis lingua ignota peraguntur, ea nequaquam ad ædificationem, sed ad ostentationem fiunt.

QVARTUM argumentum nostrum est. Si Prophetæ, Christus ipse & Apostoli in conventibus populi vernacula, aut omnibus nota lingua in legenda Scriptura usi sunt: tum etiamnum idem nobis faciendum. Quod antecedit verum est, ut videre licet. Nehem. 8. v. 2. 3. 4. 8. 9. Luc. 4. v. 16. 17. Act. 13. v. 15. Ergo & quod sequitur, verum est.

QUINTUM. Si Scriptura Sacra ideo olim in tot linguas vernaculas est translata, ut ex illius auscultatione omnes auditores fructum aliquem capere possent, tum profectò linguis vernaculis est legenda. Prius est, ut testatur Socrates Historiæ Ecclesiasticæ libro quarto, capite trigesimo tertio: & Augustinus tertio tomo, libro secundo, de doctrina Christiana, capite quinto. Quapropter etiam vetus Testamentũ translatum est in Græcam Linguam, item in Chaldaicam, tota Scriptura in Latinam. Hieronymus qui erat Stridonensis Dalmata, transtulit Scripturam in linguam Dalmaticã: Methodius Moravorum Episcopus in Illyricam vel Sclavonicam, Chrysostomus in Armeniacam, Umphilas Gothus in Gothicam, alii in alias. Ergo verum & posterius.

Respondet Bellarminus varia: *Primò* se non negare posse Scripturas verti in linguas vulgares, sed tãtum nõ debere publicè legi lingua vulgari, nec passim omnibus permitti legendas lingua vulgari:

Deinde non ideo olim versas Scripturas ut publice legerentur, sed tantum ad consolationem eorum hominum qui iis sine periculo uti poterant.

Tertio Græcam Linguam item Latinam non fuisse omnibus vulgarem licet fuerit communissima:

Quartò Chaldaicam versionem esse potius paraphrasin.

REPLICATIO nostra. Ad primam responsionis partem replicamus, frustra negari, Scripturas debere publicè legi lingua vulgari seu omnibus nota. Nam si transferendæ sunt in linguam vulgarem, certè etiam in illa legendæ publicè privatimque, quia posito destinato ponitur & finis. Sed translatio est destinata ad hunc finem, ut Scripturę in linguis vernaculis legerentur. Bellarminus perinde concedit versionem & negat lectionem ac diceret: possunt quidem hospites invitari ad convivium, sed plerisque nihil edendum nihilque bibendum: vel si quis

convivio

convictoribus suis cibos & potus apponeret, sed ne omnes illis utantur Legendas esse ostendimus, quia Deus imperat, quia legentibus & audientibus promittit dona sua & salutem, quia ipsæ Scripturæ natura sua omnibus sunt salutares in secunda parte responsionis negatur restrictio: nam illis gentibus sua lingua Scriptura edebatur, ut barbarie posita, inquit Chrysostomus, melius philosophari discerent omnes. At Bellarminus certis hominibus pauculis concedit, ne omnes philosophari discant sed inter pauculos sint Scripturæ velut sacra opertanea.

Ad tertiam partem replicamus satis esse ad argumentum quod linguæ Græca & Latina fuerint communissimæ, quia etiam vulgo communes erant.

Ad quartam partem replicamus, satis itidem esse ad argumentũ nostrũ, quod Chaldaica versio sit paraphrasis, quia perscripta est lingua vulgari Genti Chaldæorum, & communi finitimis multis, ideoq; publice nota.

SEXTUM. Pontifex Rom. Innocentius III ipsemet libro primo decretalium Gregorii IX. titulo trigesimo primo de officio Judicis ordinarii, capitulo *Quoniam in plerisque* quod est numero decimũ quartum, præcipit, ut, cũ in aliqua urbe permisti diversarum linguarũ homines, Episcopus provideat ut viri idonei diversis linguis divina officia celebrent & Ecclesiastica Sacramẽta ministrent instruendo eos verbo pariter & exemplo Similiter Papa Rom. concessit Cyrillo & Methodio, ut lingua Sclavonica Moravis divina officia celebrarent, quemadmodum refert Æneas Sylvius de Bohemorum origine: Ergo Sacra linguis vernaculis celebranda.

Respondet Bellarminus, Primò Innocentium tantũ loqui in eo capitulo de lingua Græca & Latina, non de linguis vulgaribus, alioquin hoc decretum etiam fuisset in Italia observatum, in qua officia Latine celebrata fuerunt, cum tamen vulgaris lingua Italorũ non sit Latina *Secundò* causam fuisse justam, cur Moravis Apostolica sedes concesserit lingua Sclavonica officia celebrare, quia nimirum totum regnum simul convertebatur ad Christianismum, & non poterant reperiri tot ministri, qui Latine celebrarent: postea autem ubi crevit eruditio, melius fuisse Latine sacra peragere. ut etiãnum Moravi Catholici faciant, secũdũ cõmunẽ totius ecclesiæ consuetudinẽ.

REPLICATIO nostra. Quod ad decretũ Innocẽtii attinet, negatur ejus restrictio quã Bellarminus facit: nã primũ ex verbis capituli illa non potest probari: deinde etiamsi expressa ibi extaret restrictio, consequi tamen juris ejusdem analogiam oporteret de linguis aliis quibuscunque quum id quod commune est, ita de una & altera specie affirmetur, ut non negetur de aliis speciebus. postremo ipsa repugnant verba Canonis: sic n. ille habet: *Quoniam in plerisque partibus* (non Constantinopoli aut in Græcia solũ) *intra eandem civitatem atque diœcesin permisti sunt populi diversarum linguarum* (non Græcæ & Latinæ solum) *habentes sub una fide varios ritus & mores, districtè præcipimus, ut Pontifices hujusmodi civitatum provideant viros idoneos, qui secundum diversitates rituum & linguarum divina officia illis celebrent, & Ecclesiastica Sacramenta ministrent, instruendo eos, verbo pariter & exemplo.* Evidentia omnia, & istã restrictionem evidenter refellentia. Ratio quam Bellarminus restrictioni suæ addit, nulla est: quia in Italia communis diu fuerat Latina lingua, etsi vulgaris esset Italica. & adhuc ex parte communis erat: dispar igitur est ratio Italorum & aliorum populorum Tum quanta linguarum Latinæ & Italicæ inter se affinitas?

Quod vero ad Moravos attinet, quæ causa fuit illis concedendi usum linguæ Sclavonicæ initio conversionis ipsorum, eadem fuit semper & est nunc continuandi usum illius. Nam etsi sacrificuli quidã fortè sint Latinè eruditi: tamen plerosque indocta esse animalia constat, & quæ Missa ventri obediẽtia reddidit: vulgus autem rusticorum & civium plerorumq; tam novit hoc tempore Latinã linguã, quam initio conversionis. Ideo melius esset lingua vernacula sacra ubiq; peragi, & sacrificulos pseudocatholicos utilitatem potius cœtuum suæ fideicommissorum sequi, quam stolidã atq; ineptam Romanæ & Antichristianæ Synagogæ (nã eã pro pura & orthodoxa Ecclesia Christi non agnoscimus) consuetudinẽ veritati divinæ & ædificationi Ecclesiæ repugnantem.

Sic fuit de observationibus sacris: sequitur de actionibus religiosis ad sacra, quæ vocant, pertinentibus.

CAPUT XXXIII.

In quo de Ministrorum Ecclesiæ consecratione.

SUPERIORIBUS capitib. explicatæ sunt observationes sacræ in Ecclesia: restãt aliæ ceremoniæ seu actiones religiosæ ad Sacra, q̃ vocãt, pertinẽtes.

SACRA vocamus quæ ecclesiæ ministerio, quo maxime externus cultus Dei exercetur, destinata ac consecrata sunt, ut sunt *ministri Ecclesiæ*, quorum *consecratio* verbo Deo consentanea esse debet, *loca sacra tẽpora sacra instrumẽta sacra, veluti altaria, & mẽsa sacra, vasa sacra & instrumẽta alia, vestes sacræ*, &c.

Ministrorum Ecclesiæ consecratio, est ceremonia qua illi initiantur & inaugurantur sancto ministerio Ecclesiæ, & in ejus possessionem mittuntur, secundum præscriptũ Dei. Vocatur ẽt *ritus ordinandi ministros Ecclesiæ*: item *Confirmatio ministrorum Ecclesiæ*.

Consecratio illa alia fuit *in veteri Testamento*: alia est *in novo*.

In Veteri Testamento consecratio fuit solennis summorum Pontificum & cæterorum sacerdotum, & describitur *Levit* 8.

Perficiebatur reb. & ritib. mysticas & spirituales significationes habẽtibus, quas explicat sive Origenes sive Cyrillus Alexandr. Cõmentariis in Leviticũ & Francisc. Junius in Analytica explicatione Lev.

Inter alia consecratio fiebat lotionibus, perfusione olei, sanguinis illitione, adspersione olei & sanguinis, &c. quæ usque ad Christũ duraverunt & abrogata sunt præstatione rerum per illa significatarum.

In Novo Testamento ceremoniæ illæ sunt sublatæ à Christo, qui Apostolos consecravit ministerio Ecclesiæ, verbo suo eos instruendo, informando & sãctificando, precibus *Patri* suo cælesti cõmendando Joh 17. loco materialis olei ungendo eos oleo spirituali, oleo inquã, Sp S. cũ afflans eos, dedit eis Spiritũ S. & simul & mãdatũ remittendi peccata ac retinẽdi: unica hac afflatus ceremonia usus, Joh. 20. 22. 23.

Apostoli in consecratione ministrorum Ecclesiæ, usi sunt itidẽ verbo Dei in eligendo & vocando, & precibus ad Deum, Act. 14. v. 23 Sed loco afflatus soli Christo convenientis, eo quod sit symbolum communicationis Sp. S. usi sunt manuum impositione, ut habetur in Actis Apostolicis, Act. 6. v. 6. & c. 13. 3. 1. Tim. 4. v. 14. & 2. Tim. 1. 6. tum quia ministri ecclesiæ sic Deo quasi repræsentabantur & offerebantur, tum quia illis quibus manus imponebant Apostoli cum precibus, Deus Spiritum Sanctum dabat, ut legitur Act. 8. v. 15. 16. 17. & cap. 19. v. 6. tum quia sic populo ministerii dignitas comendabatur, Sic triplex erat

De manuum impositione.

erat ratio, cur manuum impositio fieret: *prima ratio* est, ut intelligeret is cui manus imponebantur se totum Deo & Ecclesiæ asseri & destinari, & in seà Deo manus injici, ut jam abrenunciatis rebus omnibus suis & mundi negotiis totus muneri suo ad Dei gloriam incumberet atque inserviret: unde preces adjungebantur, ut eum Dominus ipse talem præstaret & efficeret.

Secunda ratio est ut Spiritus Sancti dona in electum effunderentur, eumque quatenus quaq; mensura Dominus ipse videbat conducere, impleret. Quod ipsum etiam tota Ecclesia pro electo, summis votis à Deo petebat.

Tertia ratio est ejusmodi symbolo ministerii Ecclesiastici dignitas populo commendaretur.

Vera igitur consecratio, ordinatio & confirmatio ministrorum Ecclesiæ fit per verbum Dei & preces tanquam essentiales consecrationis partes & à Deo expresse præceptas.

Manuum autem impositio est in rerum indifferentium numero: *primò* quia à Deo expresse præcepta non est. *Secundò* quia non requiritur in omnibus personis Ecclesiasticis, velut in acoiuthis & subdiaconis ordinandis, ut Papistæ ipsi fatentur, Canone *Subdiaconus* & canone sequente, distinct. 24. *Tertiò* quia vis tota impositionis manuum à precibus pendet: illis omissis nihil omnino valet, ut videre est in canone. *Quorundam*, Distinct, 24. Quod si in aliquibus Ecclesiis impositio manuum recepta est & usitata, improbari minimè debet, quum exemplo Apostolico nitatur: sed à verbo Dei & precibus minime separanda est, sine quibus vana est & inutilis ceremonia.

Pontificii ritus consecrationis multos habent; partim à Mose, partim à Christo, partim ab Apostolis acceptos, partim à propria autoritate invectos, de quib. vide Distinctionem vigesimam tertiam in prima parte Decreti Gratiani in Jure Canonico: & *Petrum Lombardum* Magistrum sententiarum quarto libro, distinctione vigesima quarta, quæ est de Ordinibus Ecclesiasticis, & alios complures.

Quapropter consecratio seu ordinatio ministrorum Ecclesiæ duplex est: *legitima* & *illegitima*: illa est, quæ verbo Dei consentanea est: hæc, quæ à legibus verbo Dei præscriptis, dissentit.

CAPUT XXXIV.

In quo de Locis sacris.

LOCA SACRA vel *lata significatione* dicuntur, vel *stricta*. *Lata significatione* quilibet locus sanctus dicitur. in quo Deus signum aliquod præsentiæ suæ gloriosæ ostendit fidelibus: qualis erat locus ille in quo dormienti Jacobo visa scala constituta in terra, cujus summitas pertingebat ad cœlū; de quo loco Jacobus expergefactus dixit; *Certè est Jehova in hoc loco: attamen ego nesciveram. Postea ductus reverentia dixit, quam reverendus est hic locus, nihil est hic locus nisi domus Dei, & hæc porta cœli est*, ut legitur Gen. 28. versic. 16. 17. Et Exod. 3. versic. 5. dixit Deus Mosi ex rubo ardente: *Ne appropinques huc: extrahe calceamēta tua à pedibus tuis, nam locus in quo stas, terra sancta est.* Sic Jos. 6. ver. 3. Princeps militiæ Jehovæ edixit Josuæ: *extrahe calceamentum tuum à pedibus tuis, nam locus in quo stas, sanctus est.* Locus erat sanctus ob præsentiam Dei sanctificantem; qua abeunte, loci sanctitas tollebatur. Quod vero mandavit Deus ut Moses & Josua calceos exuerent, factum ideo videtur, ut pedum nuditas religionem animo incuteret & foris testatam faceret: hæc simplicissima hujus ceremoniæ ratio.

Stricta significatione in hoc tractatu *loca sacra* dicuntur quæ; cultui divino destinata sunt ut in iis cœtus fidelium conveniat ad colendum Deum, prout verbo suo præcepit.

Ea fuerunt tum *in veteri Testamento*, tum *in novo*.

In Veteri Testamento vel *legitima* erant vel *illegitima*. *Loca sacra legitima*, erant quæ voluntati divinæ congruebant: alia quidem *ante Legem per Mosen latā*, alia *post Legem latam*.

Ante Legem per Mosen latam loca sacra erant indefinita; sed primum proprià cujusque domus illic erat locus sacer, ubi Ecclesia & familia coleret Deū: deinde ubicunque peculiariter sese patefacere solitus erat Deus ibi sancti Patriarchæ altaria exstruebant & sacrificia offerebant, in quacunque regione essent, ut videre est, Gen. 1. & 13. & 21. 9. & 28. 16. 17. & 33. v. 20.

Post Legem latam locus cultui divino destinatus erat initio *tabernaculum Mosaicum* ante exstructum templum: postea *templum Ierosolymitanum*. Extra hæc duo loca altaria exstrui & sacrificia offerri ordinariè postmodum Deus vetuit, ut legitur Levit. 17. versib. primis novem, & Deuter. 12. à ℣. 2. usq; ad 15. Quanquam permisit, ut extra ordinem in montibus sine tabernaculo, exemplo veterum Patrum, sacrificarent, usque ad tēpli Ierosolymitani exstructionē.

TABERNACULUM MOSAICUM, nihil aliud erat quam templum quoddam portatile, ex lignis & pellibus animaliū, ære, auro & argēto cōfectū, ut ad illud conveniret Ecclesia seu populus Dei, ibiq; Deum coleret & invocaret. *Materia* ex qua fuit exstructū, & *forma* ejus describitur Exo. 25. & 26. & 36.

Hoc tabernaculum jussit Deus ipse fieri: quia enim Israelitæ in tabernaculis degebant, cum essent viatores & milites ambulatoria existente ipsorum Republica: Deus quoque ut se ex ineffabili benevolentia accōmodaret suo populo, cujus erat ductor, voluit & sibi ædificari tabernaculum, inq; medio sui populi collocari, in quo habitaret gratiose.

Typus fuit primario Christi, qui assumta natura humana veluti tabernaculo, in medio ecclesiæ suæ habitaturus erat: sicut veritas typi explicatur Heb. 9. v. 11: ut Paulus ait: *Adveniens autem Christus Pontifex futurorum bonorum, per majus & perfectius tabernaculum non manufactum, id est, non hujus structuræ.* Unde Joh. 1. v. 14. dicitur de Christo, [illegible] habitavit inter nos ut in tabernaculo existens. Itaq; humana Christi natura est verum illud tabernaculum. Mosaico tabernaculo olim adumbratū. Ut autē tabernaculū Mosaicū fuit testimonium præsentiæ Dei: sic et postmodum idem Deus est in carne manifestatus & conspicuus factus. Utq; ad tabernaculū Mosaicum conveniebat ecclesia ut ibi Deum coleret & invocaret: sic nonnisi in Christo vult Deus invocari & adorari. Adhæc tabernaculo Mosaico præcedente, Israelitæ sequebantur, & stante, castra metabantur: ita nullus alius nobis datus est dux ad salutē: nullus alius princeps militiæ Jehovæ, sub cujus vexillo nobis pugnādam adversus Satanam, mūdum, carnem nostram, quā Sermo Dei, homo factus.

Idem tabernaculum secundario fuit typus Ecclesiæ Dei, ut videre est Ps. 15. v. 1. Duravit usus ejus annos circiter 478. usque ad Salomonem Regem.

TEMPLUM JEROSOLYMITANUM fuit à Salomone primum ædificatum Jerosolymis, ut ibi omnia sacrificia Deo offerrentur & alia cultus divini exercitia peragerētur, quemadmodum Davidi Regi antea declaraverat locum templo ædificando, ut legitur

Digitized by Google

legitur 1. Chron. 22.1.2.3.4. *Tempore illo videns David Iehovam exaudivisse ipsum in area Ornanis Iebusai, quũ sacrificasset ibi:* (Tabernaculum autem Jehovæ quod fecerat Moses in deserto, & altare holocausti tempore illo erat in excelso Gibhone: Neque potuerat David ire ante ipsum ad requirendum Deum; eo quod territus esset metu gladii Angeli Jehovæ:) *Dixit David, hic est locus Iehova Dei, & hic locus altaris ad holocaustum pro Israele.* Et Ps. 78. v. 68. 69. dicitur: *Eligens verò tribum Iuda, montẽ Tzyonis quã diligat, Ædificavit simile excelsis palatiũ sanctuarium suum.* Et Ps. 132. v. 13. 14. *Eligit Iehova Tzyonem, expetivit pro habitatione sua dicens, Hac est requies mea usque in sempiternum, hic habitaturus sum, quia hoc expetiveram.* A

Templi illius materia & forma describitur in primo libro Regum aliquot capitibus. Postquam destructum esset à Babyloniis, reædificatum fuit à reducibus Judæis, juxta prædictionem Angeli Daniel. 9. & absoluta instauratio templi, inter varia impedimenta & interruptionem ædificationis, annis circiter quadraginta-novem, ut prædictum erat Daniel. 9. v. 25. Quamvis templum quod tempore Christi incarnati fuit, exciso veteri, Herodes magnificentissimo & immani sumtu, intra octo annos præter hominũ opinionem absolvit ut refert Flavius Josephus libro Antiquitatum decimo-quinto, capite ultimo. Sed quod Judæi Joh. 2. v. 20. Christo dicunt, templum quod tum erat, quadraginta sex annis exstructum; id procul dubio factum ideo, quod odio Herodis perinde habuerunt novam templi structuram, ac si vetus illud semper in suo statu durasset, quò plus veneratio nis inesset. B C

Fuit typus *principaliter* Christi: unde Christus corpus suum appellavit templum, cum diceret Joh. 2. v. 19. *Destruite templum hoc & intra triduum excitabo illud*: Loquebatur autem de templo corporis sui, ut est v. 21 Eodem pertinet quod dicitur Apocal. 21. v. 22. *Nec templum vidi in ea: Dominus enim Deus Omnipotens, templum illius est & Agnus.* *Secundariò* typus fuit Ecclesiæ Christianæ, ut ostendit visio Ezechielis ultima & Apocalypsis Johan. & Paulus 1. Corinth. 3. v. 16. 17. imo typus fuit et cujusq; verè fidelis Christiani, quorũ quilibet est templum in quo Christus per Spiritum S. & fidem habitat, 1. Corinth. 6. v. 19. Fuit etiam typus cœli, Hebr 9. v. 24.

Præter templum fuerunt etiam *Synagogæ* veluti Scholæ sacræ in unoquoque oppido & pago, in quibus per singula sabbatha legebatur & explicabatur Lex Dei, populus instituebatur in religione, invocabat Deum, & eleemosynas contribuebat, Act. 15. v. 21. *Moses ab ætatibus antiquis oppidatim habet qui ipsum prædicent quum in Synagogis per singula Sabbatha legatur.* In Synagogas illas etiam Christus ipse & Apostoli ingredi soliti sunt & in illis docuerunt. D

Hæc de locis sacris legitimis in veteri Testamento.

Loca sacra illegitima, erant in quibus contra Legẽ divinam populus sacrificia offerebat: ut fuerunt *excelsa*, in quibus ædificato jam templo Jerosolymitano & constituto certo sacrificiorum loco, populus tamẽ sacrificabat, sed eo nomine à Deo reprehẽsus.

Præterea in monte *Garizim* Sannaballath Chuthæus exstruxit templum permissu Alexandri Magni post victoriam Issicam, ibique summum Pontificem constituit Manassen generum suum, ut refert Josephus lib. 11. Antiquitatum Judaicarum. De illo templo opposito templo Ierosolymitano legitur Joh. 4. v. 20. E

Hucusque de locis Sacris in Veteri Testamento.

In *Novo Testamento* post Christi in cœlos adscensionem fideles & primi Christiani in cujusdam domus cœnaculo, quod superior domus pars est, conveniebant & ibi perdurabant concorditer in precib. & supplicationibus Act. 1. v. 13. 14. Postea in templo Jerosolymitano Evangelium de Jesu Christo annũciatum, Act. 3. & 4. maxime in porticu Salomonis Act. 5. v. 12. 25. Mota persecutione ab hostibus Evãgelii in ædibus privatis convenerunt, veluti in ædibus Mariæ matris Johannis, qui cognominabatur Marcus Act. 12. v. 12.

Fideles autem qui inter Gentiles versabãtur primis illis seculis nulla templa habebant: sed conventus in privatis domibus, in sylvis, in speluncis, in Cœmiteriis celebrabant: item in levibus quibusdã ædificiis exstructis in Cœmiteriis, eaq; ædificia fabricas vocabant. Longe demum post, templa habere cœperunt, de quibus sequentia theoremata observanda.

Sine templis religio Christiana & vera Ecclesia consistere potest: si tamen illorum usum Deus concedat & Magistratus politicus, est illis utendum.

Templa puris putis creaturis ædificari & consecrari non debent, sed soli vero Deo.

Idque non ad sacrificia proprie sic dicta:

Nec ad cultum sanctorum Martyrum, vel Angelorum, vel Beatæ Virginis Mariæ: nec ad asservandum Sanctorum reliquias.

Ceremonia dedicandi templa non est Legis naturæ vel Moralis.

Papistica dedicatio templorum est illegitima & damnanda.

I. Quia Papistæ dedicant templa in idololatriæ usum, ac proinde in veri Dei contumeliam: quum ea consecrent ut in illis cultũ religiosum non soli Deo, sed etiam creaturis iisque non vivis tantum, sed etiã mortuis creaturis exhibeant: imo et hominibus impiis & sceleratis, ut Georgio Cappadoci: imo etiam sanctis fictitiis & qui nunquam in rerum natura exstiterunt, ut Christophoro & Catharinæ.

II. Quia templa dedicant ceremoniis partim Judaicis, partim Ethnicis & Christiano populo neutiquam à Deo præceptis, cujusmodi ceremoniæ sunt variæ unctiones, aspersiones, signationes, characteres, aliique ritus mirifici.

III. Quia honori & nominibus creaturarum ea consecrant, quum solius Dei honori & nomini consecrari debeant; Propterea nec Ecclesia antiqua Angelis vel sanctis de mortuis templa exstruxit: sicut testatur *Augustin.* lib. octavo de Civitate Dei. c. ult. in cujus principio sic scribit: *Nec tamen nos eisdẽ martyrib. templa, sacerdotia, sacra & sacrificia constituimus: quoniam non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus.* Quem locum non expurgatores, sed falsatores potius Papistæ in Parisina editione Augustini in octavo: Et Tyræus Jesuita Moguntinus in disputatione de Antichristo contra Georgium Sohnium, ausi sunt corrumpere, & pro *Nec*, substituere *Et*, ac si Augustinus scripsisset: Et tamẽ nos eisdem martyribus, templa, sacerdotia, sacra & sacrificia constituimus. Sed ratio ab Augustino subjecta, nempe *quoniam non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus*, evincit negative esse legendum *Nec*, non autem affirmative *Et*: Apertius testimonium exstat tomo sexto, libro primo contra Maximinum Arianorum Episcopum, pag quadringentes. septuagesima-septima; *Nonne si templũ alicui sancto Angelo excellentissimo de lignis & lapidibus faceremus, anathematizaremur à veritate Christi & ab Ecclesia Dei, quoniam creaturæ exhiberemus eam servitutem, quæ uni tantum debetur Deo? Si ergo sacrilegi essemus faciendo*

Qqqqq templum

templum cuicunque creaturæ, quomodo est verus Deus, cui non templum facimus, sed nosipsi templum sumus. A

Templa non sunt divina quadam virtute prædita.

Templa quæ olim idololatriæ servierunt, aut alia loca publica, et popinariorum, non in privatos usus, sed in publicos pios usus conventuum sacrorũ possunt à Christianis repurgata converti. Vide Symphoniam nostram Catholicam cap. 41.

Ornatus templorum sumtuosus & inanis Christianis non est necessarius: sed verus illorum & necessarius ornatus est sincera Verbi Dei prædicatio, legitima sacramentorum à Christo institutorum administratio, purus cultus Dei & pietas virtusque fidelium.

In tẽplis privatim precari, ac si in illis factæ preces gratiores essent Deo, & magis exaudirentur quã conceptæ domi intra conclave, est superstitiosum. Obstant enim hæc loca, Matth. 6. v. 6 Joh. 4. v. 21. 1. Tim. 2. 8. Act 7 v. 49. & 17. 24. B

Templa Christianorum non est necesse trib. partibus ad modum templi Salomonis omnino constare: nec partem templi intimam, quam *Chorum* vocãt, est necesse ad Orientem spectare, quo etiam orantes se necessario convertere debeant.

In templis solennes illas benedictiones seu exorcizationes aquæ, salis, cinerum, palmarum, petasonum & aliarum rerum fieri non modo recte posse, sed etiam omnino debere, falsum est.

De peregrinationibus ad loca sancta, quæ vocant.

Peregrinationes votivæ religionis causa susceptæ in terram sanctam, quam vocant, & ad varia sanctorum loca Romam, Compostellas & alio ad sepulcra, ad templa sanctis dicata, ad Mariam Lauretanã, &c. sunt idololatricæ & improbandæ, ut sequentia argumenta evincunt. C

I. Quia tales peregrinationes præter verbum Dei suscipiuntur, nusquam enim sunt Christianis in Scriptura Sacra mandatæ. At quodcunque opus citra mandatũ Dei suscipitur religionis causa velut cultus Dei, est idololatria: sicut ait Christus Matth. 15. *Frustra me colunt, docentes doctrinas, quæ sunt mandata hominum.* Omnia n. religionis opera ad regulã Scripturæ & normam præceptorum Domini exigendã sunt an sint à Domino mandata nec ne.

II. Quia illis tribuitur meritum acquirendi vitã æternam, quod soli Christo unico vitæ nostræ Principi est adscribendum. D

III. Quia sanctorum, ad quorum delubra peregrinationes hujusmodi suscipiuntur, intercessioni & meritis impetratio remissionis peccatorũ & liberatio ex morbis atq; ex aliis calamitatibus & periculis accepta fertur à superstitiosis istis peregrinatoribus, seu potius vagatoribus.

IV. Quia istis peregrinationibus religionis causa gratiosa & salutifera præsentia Dei certis locis alligatur præter verbum Dei, imo contra verbum Dei qui promittit se omni in loco adfuturum & opem laturum iis qui ipsum invocant in nomine Christi. E

V. Quia peregrinationes votivæ ad sepulchrum Domini Jerosolymam, vel ad alia sepulchra & delubra in terras longinquas susceptæ, Deo displicent, quum pugnent cum charitate Christiana. Nemini n. prosunt, nec ipsis voventibus, nec aliis. Ipsis erronib. non prosunt, sive animum spectes, sive corpus & fortunas: nam animæ salus non procuratur rebus humana superstitione inventis: Deinde valetudo corporis, imo vita ipsa non necessariis istis vagationib. in discrimen adducitur: sic ut homicida fiat sui ipsius qui superstitione impulsus in periculum se conjicit in quo perit: Tum in paupertatem se redigunt errones isti, aut alioquin fortunas suas affligunt ære alieno contracto. Aliis vero votivæ istæ peregrinationes non prosunt: quia cum maximo proximi & familiæ erronum istorum damno perficiuntur, quia proximo non serviunt ed ædificationem in vera pietate in Deum, quia nulla ad proximum inde redit sancta utilitas, sic ut errones isti similes sint ficui fructib. carenti, cui propterea Christus maledixit.

OBIICITUR: *Si Deus certis in locis se ad fideles venturum, id est, propitium futurum & preces invocantium exauditurum declarat, tum profecto votivæ peregrinationes ad loca sancta sunt probanda*: Antecedens verum est quum Deus ipse dicat, Exod 20. v. 24. *In omni loco in quo jubebo celebrari memoriam nominis mei, veniam ad te.* Ergo verum est & consequens.

RESP. *Primò* negatur connexi consequentia Antecedens n. & locus iste Mosis agit de tempore veteris Testamenti, quo DEUS cultum & sacrificia adstrinxerat tandem Lege ad certum locum, tanquam ad figuram & typum Ecclesiæ Catholicæ in Novo Testamento colligendæ. Exhibita aũt veritate quid opus est amplius illo typo? Judaismum igitur revocant, quicunq; votivas peregrinationes ad loca certa cõmendant & defendunt *Secundo* magna est dissimilitudo. Nã profectiones ad tabernaculum & ad tẽplũ Jerosolymitanũ erant à Deo mandatæ, & promissio erat addita de adventu Dei ad fideles, de exauditione precum, de acceptatione sacrificiorũ in altari Jehovæ oblatorũ: at votivæ peregrinationes aut potius vagationes & discursationes Papistarũ ad loca sancta nec mandatũ Dei, nec promissionẽ ullã à Deo habent. *Deinde* fideles veteris Testamenti, qui ad tabernaculũ vel templũ veniebant, soli Deũ invocabãt, eiq; soli sacrificabant, at Papistæ nõ ad Deũ, sed ad sanctos demortuos, imo potius ad sepulcra eorũ, & quidẽ pleraq; fictitia, ad reliquias sanctorũ commentitias, ad idola currunt & non Deum solũ, sed idola invocant & colunt. Tum profectiones ad tabernaculum & templum Jerosolymitanũ fideles veteres Testamenti utiliter suscipiebant & sibi proximoque in iis fructuosè serviebant: at votivæ peregrinationes Papistarũ ad loca præsertim longinqua, neq; peregrinantibus prosunt, neq; aliis; imo plerũque cum maximo proximi & familiæ ipsorum damno, certè cum animæ detrimento perficiuntur.

Quapropter etiam veteres orthodoxi Patres & alii post eos et in ipso Papatu votivas illas peregrinationes ad loca sancta improbarũt, ut GREGORIUS NYSSENUS in Tractat. Lutetiæ impresso Anno 1551. apud Morel. de iis qui Jerosolymitana loca vice pietatis invisunt: *Quum itaq; sint qui solitariam & privatam sibi delegerunt vitam, quib. vice pietatis habetur Hierosolymitana loca vidisse, in quibus indicia Dominici adventus in carne visuntur: præclarè se res habet si ad regulam ipsam respiciamus, idque si velit præceptorum doctus: ut opus faciamus quasi mandatum Domini. Sin præter Domini præcepta id appareat introductum, haud scio quid sit quod præcipiat velle quid alium facere, qui seipsum legẽ boni fecerit. Ubi ad regnum cœlorum hæreditatem consequendum appellat benedictos Dominus, profectionem in Hierosolyma inter rectè facta quæ eo dirigant non enumeravit. Ubi beatitudinẽ enunciat, tale studium, talemque operam non est complexus, Quod autem neque beatum efficit, neque ad regnũ cœlorum conducibile est, quod in eo studium aut pœna ponatur: Qui mentẽ habet, consideret.*

Summa hoc Syllogismo cõprehẽditur: Quicquid ab hypocritis ortu ducit & in quo vera pietas non consistit, & à DEO mandatum non est. & inter opera eorũ qui hæredes sunt futuri regni cœlorũ à Christo nõ recẽsetur & ad beatitudinẽ hominis non pertinet: in eo profecto studiũ religionis non ponendũ.

Atqui

Atqui peregrinationes ad loca sancta ab hypocritis errorem ducunt, & in iis vera pietas non consistit, & à Deo mandatæ non sunt, &c. Ergo in peregrinationibus ad loca sancta studium non ponendum.

HILDEBERTUS Turonensis Archiepiscopus ad quendam Comitem scribit in hæc verba suo libro Epist. *In memoriam Beati Iacobi strennißime Comes, & prædicandæ virtute sublimis, iter (ut fertur) sumsisti. Quod nos quidem bonum nõ negamus: sed quũquis administrationẽ suscipit, alligatur obediẽtiæ. Quin. ad majora vocatur & utiliora, si relinquit, delinquis. Vnde te, fili charißime, culpa inexcusabilis exspectat, qui necessariis nõ necessaria, dispensationi otiũ, debitis indebita proponis. Inter talenta quæ servis suis paterfamilias distribuit circuire vagũ orbẽ terrarũ, nullus doctor, nulla omnino scriptura cõmemorat Hieronymi testimonio B. Hilarion, quum esset proximus civitati Hierusalẽ, semel eã vidit, ne loca sanctorum contempsisse videretur. Porro præter solitum mentis tuæ oculus caligavit, si nõ vides plenam periculosis casibus assumtam tibi peregrinationẽ,* & quæ sequuntur: Paulo post subiicit. *Fortaßis aũt dicis, votũ vovi Domino: transgreßionis arguar, si irritũ facio votum. Agnosce, O Princeps, quia tu quidẽ alligasti te voto, sed Dominus officio: tu via, sed Dominus obedientiæ: via, quæ sanctorum memorias videas: obedientia, quæ sanctorum memoriis provideas. Appende ergo si tantus sit fructus itineris, ut supplere poßit intermissæ dispendiũ obedientiæ.* Et sub finem *Tu itaque pro voto rapacitatẽ atque exactiones tuorũ cõpesce, quas pauperũ clamor, & orphanorũ gemitus & lacrymæ comitantur viduarũ. Hæ tibi, si nescis, thesaurizatur ira in die iræ & revelationis iusti iudicii Dei, qui reddet unicuique secundũ opera sua. Qui n. malũ, quũ poßit, non corrigit, quia malefactori consors est in culpa, consors erit & in pœna. Sicut ergo præsenti pagina cõmmoneris, utere tuorum consilio amicorũ, utere meo, domi sedens, pauperũ subsidiis insistens loca sanctorũ non desiderans intueri sed tuorũ satagens: nec circũferri per memorias lapidum, sed circumferre memoriam virtutum.* Alia testimonia Patrum videantur in Symphonia nostra Catholica, capite quadragesimo tertio.

Tantum de locis sacris: sequitur.

CAPUT XXXV.

In quo de Temporibus sacris.

TEMPORA SACRA, sunt quæ cultui divino destinata sunt.

Eaque tum *Veteris Testamenti* sunt, tum *Novi*.

Tempora sacra in veteri Testamento erant tum *diei*, tum *anni*.

Tempora sacra diei vel *uniuscuiusque* erant, vel *septimi* vel *Calendarum singularum*.

Tempora sacra uniuscuiusque diei, erant quibus iuge sacrificium offerebatur, nimirum mane & inter duas vesperas. Exod. 29. v. 38. & sequentibus.

Tẽpora sacra septimi cuiusque diei, erãt quib. Sabbathũ observabatur. Feriæ in annue... hebdomadariæ.

Sabbathum, erat dies festus, qui septimo quoque die celebrabatur, mandato Dei, ut esset signum inter Deum & cultores ejus: & monimentum perpetuũ, tum quietis Dei absolutis operibus creationis primæ, tum nostræ quietis spiritualis à peccatis in hac vita & æternæ post hanc vitã: utq; esset quies & recreatio à cõtinuis laborib. hominibus & jumentis. Exo. 20. v. 8. 9. 10. 11. & c. 23. 12. Jer. 17. 18. & seq. De eo videantur plura in explicationibus Catecheticis.

Tempora sacra Calendarum singularum, erant quib. Neomeniæ celebrabantur,

Neomenia, erat dies festus, qui novilunio quolibet religiose observabatur, Num. 28. 11.

A *Hactenus de temporibus sacris diei: sequuntur tempora sacra anni.*

Tempora sacra anni, erant quibus celebrabãtur solennitates vel *anniversariæ*, vel *post plures annos recurrentes*.

Solennitates anniversariæ, erant quæ quotannis recurrebãt, & pluriũ dierũ erant, in quibus primus & ultimus dies pari ceremonia & solennitate celebrãdi erant. Lev. 21. Propterea ultimus ille dies commode vocatur à Luca Sabbathum δευτερόπρωτον, ca. 6. v. 1.

Solennitates illæ erant vel *legitimæ* vel *indictivæ*.

Legitimæ, quæ ab ipso Deo erant in Lege expressè præceptæ.

Eæque vel *magnæ* fuerunt vel *minores*.

B Magnæ erant tres, nempe *Festum Pascha, Pentecostes & tabernaculorum*, Exod. 23. v. 14. 17.

Festum Pascha, erat dies festus magnus, qui decimo-quinto die mensis primi, qui abib dicitur, celebrabatur, tũ ad sempiternam memoriam eductionis populi Israelitici ex Ægypto, tum ad præfigurandũ verum illum Agnum Paschalem pro peccatis totius humani generis immolandum, Exod. 12. 1. & 23. 15. Ezech. 45. 21.

Festũ Pentecostes, erat dies festus magnus die quinquagesimo à secunda feria Paschæ, quo quælibet familia duos panes ex primitiis frugum offerebat, ad memoriam promulgatæ Legis. Exo. 23. 16. ubi *festum messis* appellatur, quia eo incipiebat segetum messis, Deut. 16: 19. Lev. 23. 15,

Festum tabernaculorum, erat dies festus magnus, C qui die decimoquinto mensis septimi celebrabatur ad memoriam conservationis populi in tabernaculis deserti commorãtis, & gratiarum actionem pro terra promissa ipsis tradita, & pro anni frugibus collectis: unde & *festum collectionis* dicitur Exod. 23. ver. 16. De eodem agitur Deut. 16. v. 13. 14. 15. Ezech. 45. 25.

Illi festo etiam CHRISTUM DOMINUM interfuisse legitur, Joh. 7. 14.

Solennitates minores, erant quæ minore cum apparatu celebrabantur.

Erantq; vel *festum tubarum*, vel *festum expiationũ*.

Festum tubarum, primo die mensis septimi celebrabatur: *Expiationum*, decimo eiusdem sacrum erat Lev. 23. 24. 27.

Adhuc fuerunt solennitates legitimæ.

D *Indictivæ solennitates*, quæ & *conceptivæ* dicuntur, erant quæ extra ordinem à Deo præscriptũ à Judæis institutæ fuerunt pio consilio, & approbatæ à Deo ad recordationem beneficiorum divinorum ipsis suo tempore exhibitorum:

Eæque vel *una tantũ vice* celebratæ sunt, vel *quotannis*.

Vna tantum vice celebratæ fuerunt feriæ conceptivæ ab Ezechia Rege & populo Israelitico, ad professionem grati erga Deum animi pro reformatione & instauratione puri cultus Dei, 2. Chron. 30. 23.

Quotannis. verò celebrabantur *Purim* & *Encania*.

Purim, fuerunt imperativæ feriæ Judæorũ, à regina Esthera & Mardochæo institutæ, quæ 14. & 15. diebus mensis Adar celebrabantur, ad memoriam cru- E delissimi consilii Hamanis, de Judæis ubique trucidandis, divinitus impediti; Esth. 9. 17.

Encania, fuerunt imperativæ feriæ Judæorum, à Machabæo institutæ, qui die vigesimo-quinto & septem sequentibus mensis noni, qui Kislev dicitur, celebrabantur, ad memoriam instauratæ religionis templi ante ab Ethnicis profanati, 1. Machab. 4. ver. 59. Joh. 10. 22.

Digitized by Google

Adhuc fuerunt solennitates anniversariæ.

Solennitates post plures annos recurrentes, erant *Sabbathum terræ*, & *Annus iubilæus*.

Sabbathum terræ, erat solennitas septimo quoque anno, qui *Sabbathicus & hebdomadarius annus* vocatur, recurrens. quo Israelitis à cultu agrorū, vinearum & olivetorum cessandum fuit, & voluntarii insativiq; fructus egentibus relinquendi aut communi jure cum illis participandi, aut bestiis potius agrestib. relinquendi erant, quam à Dominis fundorum colligerentur: & quo intermittenda erat exactio nominum, ne videlicet populares Israëlitæ cogerentur æs aliennum exsolvere, quamvis ab alienigenis debita potuerint exigi, Exod. 23. v. 11. Lev. 25. v. 6. 7. Deut. 15. v. 1. 2. 3.

B *Annus Iubilæus*, erat solennitas quinquagesimo quoque anno recurrens, quo omnes possessiones ad suos dominos redibant, & servi Hebræi manumittebantur ut esset typus & prædictio vindiciarū & manumissionis è servitute peccati & diaboli per Christum Dominum, Lev. 25, Luc. 4. v. 18. 19.

Tantum de temporibus sacris veteris Testamenti.

Tempora sacra Novi Testamenti, sunt quæ cultui divino inter Christianos destinata sunt, tum *publicè*, tum *privatim*.

Publicè, in conventu communi fidelium in Christi nomine congregatorum concorditer, ad alendum fidei consensum inter ipsos per prædicationem verbum Dei & usum Sacramentorum, & exhibendum unanimiter cultum Deo debitum in sacrificio gratiarum actionis, precum & eleemosynarum.

C Tēpora illa vel in *dies festos* incidunt, vel *alios dies*.

Dies festus Novi Testamenti vel *hebdomadarius* est, vel *anniversarius*.

Hebdomadarius, est DIES DOMINICUS, qui & Solis dies dicitur, qui est primus cujusq; hebdomadæ dies, quo Christiani communiter ordinarios cōventus agunt, ad exercendum una publicum cultū Dei, Act. 20. v. 7. 1. Cor. 16. 2. Apoc 1. 10.

Dies hic Christianis status est, de quo *Iustinus Martyr* in Apologia secunda pro Christianis ad Imperatorem Antoninum Piū pagina septuagesima septima: & *Plinius* in epistola ad Trajanum.

D Celebratur autem Dominicus dies à nobis Christianis propter has causas, 1. Ut nos admoneat, hunc primum diem esse, quo DEUS lucem è tenebris splendescere jussit, non tantum ut illa mundum illustraret & diem efficeret, sed etiam ut figura esset lucis notitiæ gloriæ Dei in facie Iesu Christi, 2. Cor. 4. v. 6. Coloss. 1. v. 12. 13.

2. Ut perpetuo revocet nobis in memoriam Dominicæ resurrectionis beneficium.

3. Ut credentes intelligant se Legis jugo liberatos esse.

4. Ut sit discrimen inter nos Christianos & Judæos, Legi etiamnum, sed abs re addictos.

Dies festus Novi Testamenti *anniversarius* est festum vel *Christi* vel *Spiritus Sancti*.

E *Festum Christi*, est quod à Christianis in honorem Salvatoris nostri Iesu Christi celebratur, repetitione & sancta recordatione præcipuorum beneficiorum ab ipso Ecclesiæ præstitorum.

Estq; tū festū *nativitatis Christi*; tum *circumcisionis Christi*, tū *Paschatis Christiani*, id est, *passionis & mortis, & resurrectionis Christi*, tū *adscensionis Christi ad cælos*.

De *festo Paschatis Christiani* olim gravissima mota fuit controversia, de qua Eusebius Historiæ Ecclesiasticæ quinto libro, capito vigesimo tertio & duobus sequentibus. Alii festum Paschæ die 14. mensis primi celebrabant, alii de Solis. Qui die 14. primi mensis illud celebrabant: ob hanc solam causam immerito sunt hæretici judicati & excommunicati.

Festorum dierum observatio in initio primitivæ Ecclesiæ Christianæ fuit adiaphora seu indifferēs & libera, ideo dissidium & contentio propter celebrationem illorum moveri non debuit, aut nunc debet.

Festum Spiritus sancti, est festum Pentecostes, quo recolitur memoria missionis Spiritus Sancti è cœlo in Apostolos, Act. 2. 1.

Hæc de temporibus sacris in dies festos incidentibus.

Tempora sacra alia vel in *singulos dies* incidunt, vel in *dies precum indictivos*.

Singulis diebus, si fieri potest divini cultus causa vel semel, maxime tempore matutino vel sæpius convenire fidelibus molestum esse non debet:

I. Quia id utile ipsis est.

II. Quia idem veteres Christiani factitarunt: Act. 1. 14. & cap. 2. v. 46. & 5. 42.

In quibusdā Ecclesiis reformatis ēt in festis nuptialibus & deductionibus funerū horæ destinatæ sunt certæ concionib. nuptialib. & funebribus audiendis.

Dies precum indictivi, vel *ordinarii* sunt, vel *extraordinarii*.

Ordinarii, sunt qui stato die singulis hebdomadibus observantur.

Perinde autem est quis dies sit præter Dominicū, sive Martis, sive Mercurii, sive Jovis, sive Veneris, nā hac in re libertas cuiq; Ecclesiæ permissa est.

Extraordinarii, sunt qui singulari aliqua necessitate publica exigente extraordinem cōsensu Ecclesiæ indicuntur, ut si periculum aliquod commune immineat, si expeditio bellica instruenda, si pax cū hoste ineunda, si Magistratus novi creandi. &c.

Hæc de temporibus sacris publico cultui divino in Novo Testamento destinatis.

Privatim colitur Deus quotidie sive cum familia & domestica Ecclesia, sive seorsim, tum statis horis, nempe matutina, ante & post pastum, vesperi, ante noctē vel etiā noctu: tum quacunq; hora, qua vel necessitas impellit vel Deus devotionem gratiosè excitat ad sacras literas legendas, meditandasq; & ad invocationem Dei religiosam vel seorsim vel cum reliqua familia.

De festis diebus inter nos & Papistas sunt controversiæ. Nostram sententiam sequentibus thesibus proponimus:

I. Festi dies natura, & per se non sunt sanctiores aliis diebus: ideo discrimen dierum præcise & necessario observare Christianis non est necesse, maxime cum per Christū liberati sint ab onere ceremonialis Legis, sed observatio dierum, quasi alius alio sanctior per se esset & ad cultū Dei aptior, est superstitiosa. Hoc intelligi pōt ex his dictis, Rom. 14. v. 5. 6. *Alius quidē æstimat diē præ die, alius aūt per æquè æstimat quēvis diē. Vnusquisq; in animo suo plene certus sit. Qui curat diē, Domino curat: & qui non curat diem, Domino non curat.* Coloss. 2. v. 16 17 *Ne quis igitur vos dānet ob cibum vel potū, aut respectu festi, aut novilunii, aut Sabbathorum. Quæ sunt umbra rerum futurarum, at corpus est Christi.*

II. Ista propositio Bellarmini; Non teneri fideles diebus festis ex præcepto peculiari ad non peccandum, sive ad actum contritionis vel dilectionis Dei, est impia ac nefaria.

III. Ecclesia non potest ad observationem certorum dierum festorum conscientias obligare.

IV. Festa

IV. Festa & vigiliæ in honorem & cultum religiosum sanctorum sive Angelorum sive hominum à Christianis institui, cõsecrari & celebrari non debet. A

Contra Papistæ committunt idololatriam in celebratione festorum in honorem Angelorum creatorum & sanctorum demortuorum. Nam *primò* soli Deo hoc debetur, ut in ej' honorẽ festi dies celebrẽtur, quẽadmodum certũ est ex omnib. festis veteris & novi Testamenti, quorum Scriptura meminit: Festum enim Paschatis, festum Pentecostes, festum Tabernaculorum in solius Dei honorem celebrabatur; sic in novo Testamento dies Dominicus: nec potest ex Scriptura proferri dissimile exemplum ullum. Tum nec in vetere nec novo Testamento exstat præceptum Dei ullum de festo die ulli sancto- B rum demortuorum dicando; nec in veteri, nec in novo testamento exstat ullum diei festi cuipiam sancto vita functo consecrati exemplum: non festũ ullum fuit Abrahami patris fidelium; non Mosis excellentissimi servi Dei: non Samuelis Deo gratissimi: non Davidis qui fuit Rex secundùm cor Dei: non Jesaiæ, non Jeremiæ, non Ezechielis, nõ Danielis Prophetarum Dei: non Stephani protomartyris post ascensionem Christi in cœlum: non Jacobi, quem Herodes occidit, nec denique ullius sancti demortui. Hinc primitiva Ecclesia Christianorum festa in honorem Mariæ, Apostorum & Martyrum habuit nulla: sed posterioribus demum seculis ab idololatricis hominibus sunt inventa. C

Secundò, Quia Papani majorem tribuunt sanctitatem diebus festis, quàm aliis diebus; contra Paulũ dicentem Galat. 4. ℣. 8. 9. 10. 11. *Tum quidem ignorantes Deum serviebatis iis qui natura non sunt dii. At nũc quum cognoscatis Deum, imò potiùs cogniti sitis à Deo, quomodo convertitis vos retrorsum ad infirma & egena elementa, quibus ad superiora regressi servire vultis? Dies observatis & menses & tempora & annos. Metuo de vobis, ne frustra fatigatus sim apud vos.*

Tertiò, quia sibi persuadent, propter sanctitatem diei festi, Missas & alia opera esse gratiora Deo, quàm aliis diebus.

Quartò, quia putant opera quæ festo die sanctis præstant, esse cultum Deo gratum. D

Quintò, quia tribuunt festis vim per quam salutem; protectionem & vitam æternam homines consequantur. Sic enim canunt vel orant in vigiliis Apostolorum, ut est in Breviario Romano in Communi Sanctorum: *Da Deus, &c. ut veneranda solennitas devotionem nobis augeat & salutem:* Sic in communi plurimorum Martyrum: *Beatorum martyrum pariterque Pontificum*, N. & N. *nos, quæsumus Domine festa tueantur:* Item: *Da ut per hæc festa, æterna gaudia consequamur.* Contra Petrum Apostolum dicentem de Christo, Act. 4. v. 11. 12. *Hic est lapis ille pro nihilo habitus à vobis ædificantibus, qui factus est caput anguli. Nec est in alio quoquam salus: nec enim aliud nomen est sub cælo quod datum sit: inter homines, per quod oporteat nos servari.* E

Sextò quia putant, sanctos quorum festum celebrant, suis cultoribus adesse suis patrociniis, magis quàm alio tempore.

Septimò, quia putant gravius peccare, qui festo aliquo die agrum vel hortum coluerit, vel opus aliud domesticum vel rusticum quantumvis per se honestum fecerit, quàm qui ipsa Dei mandata trãsgrediuntur. Nam opus rusticum vel domesticum festo aliquo die facientes puniunt: interim indulgẽt, si quis eodem die perpotet, inebrietur, choreas ducat, lasciviis & ludis indulgeat.

Octavò, quia præcipuam sanctificationis festorũ partem collocant in celebranda atq; audienda missa solenni in honorem sanctorum quorum festa obeunt: suffitum præterea faciunt idolis, geniculationibus ea venerantur frequẽtioribus quàm aliàs: ossa & reliquias sanctorum veneranda atque osculanda exponunt: superstitiosas processiones instituunt, quibus vel templum vel partem urbis circumeunt, prælatis idolis, eorumque signis & vexillis, cereisq; accensis: sanctos demortuos invocant, loco precum ad Deum: pro Euangelio Jesu Christi, mendaces legendas fabulasque sanctorum, compositas ad oblectandum vetulas & infantes, populo proponunt: pro hymnis & psalmis vernaculo sermone decantandis, boant & barriunt, cantantque lingua incognita, ad nullius ædificationem: pro sono verbi Dei, aures titillant instrumentis Musicis, sicut apud Danielem factum circa cultum statuæ à Nebucadnetzare erectæ: loco eleemosynarum pro pauperibus, sacrificuli pro se stipem colligunt: adjungunt herbarum, fructuum atque aliarum rerum exorcismos, & benedictionem: sepulchra sanctorum visitant: & ne quid desit eorum, quæ in festo Bacchi Gentiles maximè Romani adhibere solebant, solennia convivia instruunt, largas compotationes instituunt, choreas item insanas atque impudicas ducunt: & hæc omnia in honorem illius sancti, cujus festum agunt, cedere existimant.

Hæc de temporibus sacris: sequitur.

CAPUT XXXVI.

In quo de altaribus & mensis sacris.

INSTRUMENTA cultus divini alia fuerunt in *veteri Testamento*: alia sunt *in novo*. In veteri Testamento fuere multa, in quibus numerantur *altaria & mensæ sacræ.*

ALTARE propriè loquendo, est instrumentũ sacrum, ex terra aggesta vel lapidibus vel alia materia à terra in altum elevatum, ut in eo sacrificium offeratur.

Duo autem altaria Moses exstruxit: unum, *thysiasterium:* alterum *thymiaterium.*

ALTARE THYSIASTERIUM, erat, in quo victimæ adolebantur, ut esset illustris imago & figura Christi crucifigendi, in quo peccata nostra omnia expianda erant: quod & *altare sacrificiorum,* idem synecdochicè *altare holocausti* dicitur: & describitur Exod. 20. ℣. 24. 25. 26.

Causa ejus efficiens princeps, fuit Deus, cujus jussu & principali autoritate altare illud factum à Mose Duce populi Dei, ut à causa administra ac famulante. Cujus causæ utriusque consideratio magnum usum habet.

I. Quemadmodum voluntate Jehovæ factum fuit altare sacrificiorum: ita etiam voluntate Jehovæ Christus non tantùm natus, sed etiam passus, crucifixus & mortuus est.

II. Ut Moses altare sacrificiorum fecit: ita eodem altari Israelitis pædagogus ad Christum fuit. Quid enim aliud altari illo spectavit Moses, quàm ut populum Dei ad Christum passurum, crucifigendum & moriendum quasi manu duceret? In altari enim illo victimæ offerebantur Deo. Moses ergo fideles duxit ad Christum tum oraculis, tum typis & figuris variis.

III. Quod ad cultum Dei pertinet, à Deo mandatum sit necesse est.

IV. In religione non humana autoritas, sed divina voluntas attendenda. Quantacunque enim sapientia ac sanctitate præditi sint homines, quibus Deus in cultu suo instituendo usus est aut utitur: tamen solus Deus est Ecclesiæ legislator. Exemplo sit Moses, cujus insignis fuit sapientia ac sanctitas; in religione tamen non ipsius autoritas, sed sola voluntas divina sequenda fuit.

V. Principis Reipublicæ officium est constituere publicum religionis exercitium, sed ita ut meminerit, se Dei tantùm ministrum esse in religione cōstituenda. Ac proinde in illa solius Dei mandatum indubitato verbo Dei traditum, quod nunc in sola Scriptura sacra continetur, sequi debet. Id docet exemplum Mosis, qui quum princeps populi Dei & rex in Jeschurune esset, religionis formam publicā constituit, sed tātummodo ex voluntate Dei, quam præcisè sequutus est. Graviter ergo peccāt illi Principes & Magistratus, qui in religione constituenda non Dei præscriptum, sed Papæ Romani libitum, aut uxorum, aut horum vel illorum theologastrorum consilium & suasionem pro regula sibi proponunt. Operæ pretium igitur Principes & Magistratus fecerint, si ipsemet in Scripturis Sacris voluntatem Dei veritatemque ejus scrutati fuerint.

Materia ex qua altare holocausti constabat erat primò quidē quum Ecclesia populi Israelitici in deserto adhuc versaretur vel terra; vel lapidum incultorum congeries: exstructo autem templo à Salomone, ex ære factum erat, 1. Regum 8. v. 64. & 2. Chron. 7. ℣. 7. instrumenta ejus erant ex ære, Exod. 27. ℣. 2. & sequentibus:

In deserto quidem & postea ante templi exædificationem è terra erat altare, vel ex lapidibus incultis constructum, ut eodem tempore, quo populus Israeliticus pedem moturus esset, dejiceretur altare illud, aut per se collaberetur, ne aut abusui aut superstitioni posteris serviret. Sed quum locum fixum cultui suo Deus Jerosolymis designasset, altare sacrificiorum æreum fuit.

Hinc subjecta documenta colligenda:

I. Sicut altare sacrificiorum initio è vili constabat materia: ita Christus in carne exhibitus vilis & contemptus coram hominibus fuit corpus habens terreum sicut & nos. Sed ut altare sacrificiorum deinceps æneum erat: ita Christus licèt imbecillum corpus habuerit, fortissimus tamen fuit ad sustinendam iram Dei pro nobis propter suam Deitatem.

II. Instrumenta & media externi cultus Dei vilia & abjecta esse possunt coram oculis humanis: sed placent Deo & placere atque sufficere nobis quoque debent propter Dei mandatum & autoritatem. Ut enim altare sacrificiorum è re vili, nempe terra aut lapidibus incultis constabat & tamen sacrificia ex fide in Christum in eo oblata Deo grata erant: ita in novo Testamento instrumenta & media externi cultus Dei tenuia & vilia vult adhiberi, aquam in Baptismo, panem & vinum in Cœna Dominica: ne quis putet efficaciam ministerii Ecclesiastici à mediis externis potiùs, quàm à gratia Dei pendere.

III. Externum cultum Dei non commendat, nec acceptiorem Deo reddit aurum aut argentum, aut gemmæ aliæve res pretiosæ, non templa sumtuosa, non Basilicæ marmoreæ, quas Deus non requisivit à nobis: sed obsequium sincerum ex fide vera. Externa ornamenta, quæ possunt & solent animos hominum ab interno & vero cultu Dei avertere, Deus parvi facit. Non igitur vasa & pocula aurea in cultu Dei requirenda, sed corda fidelia.

IV. Ut altare sacrificiorum voluit Deus esse temporarium, quia terreum vel ex lapidibus impolitis, quod migranti populo Israelitico ex una statione in aliam nō relinquebatur, sed dejiciebatur, aut per se collabebatur: Ita Christus gratia reconciliationis non est extra Ecclesiam, nec extra eam quærendus.

V. Si altare sacrificiorum terreum vel lapideum dejici Deus voluit, stationem suam alio transferente Ecclesia Israelitica, ne altare sic relictum in abusum aut superstitionem converteretur: multò magis ceremoniæ vel res ab hominibus inventæ aboleri debent, si quis illis ad superstitionem abutatur.

Altare holocausti tantūmodo unū esse debebat: sic enim Jehova ait; Exod. 20. v. 24. ALTARE è *terra facito mihi:* non dicit Plurali numero *altaria*, sed numero singulari *altare*, ut fideles intelligerent, unico altari sacrificiorum se contentos esse debere. Unde Deus per prophetas queritur de populo suo, Oseæ 8. ℣. 11. *Multiplicavit Ephraim altaria ad peccādum, facta sunt ei ara in delictum.* Ita CHRISTUS, qui veritas est altaris sacrificiorum, unicus est, in quo crucifixo omnium fidelium peccata sunt expiata & illi Deo reconciliati: *Nec est in alio quoquam salus, nec enim aliud nomen est sub cælo, quod datum sit inter homines, per quod oporteat nos servari,* ut Petrus Apostolus Actor. 4. ℣. 12. ait: & capite 10. vers. 42. 43. *Mandavit nobis* (nempe Deus) *ut prædicemus populo, & cum testificatione denunciemus eum esse, qui definitus sit à Deo judex vivorum ac mortuorum. Huic etiam omnes Prophetæ testimonium dant, remissionem peccatorum accepturum per nomen eius quemvis qui crediderit in eum.* Quod & Paulus Apostolus cōfirmat, quum ait Roman 5. ℣. 15. *gratia Dei & donatio per gratiam, quæ est unius illius hominis Jesu Christi, in multos exundavit.* Et ℣. 17. 19. *Etenim si per unam offensam mors redundavit per unum, multò magis ij qui exundantiam illam gratiæ & doni justitiæ recipiunt, in vita regnabunt per unum Jesum Christum. Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi: ita per unius obedientiam, justi constituentur multi.*

Altare holocausti in introitu tabernaculi stabat: ut intelligerent fideles, neminem posse ad Deum Patrem accedere, nisi per Christum.

ALTARE THYMIATERIUM, erat in quo suffitus ex odoramentis fiebat: quod etiam *altare thymiamatis*, & *altare suffitus dicitur.* Erat imago Christi, in quo solo preces nostræ in conspectum Dei ascendunt, ceu suffitus incensus in odorem suavissimum.

In *novo Testamento* altaribus corporalibus opus non est ampliùs: sed altare nostrum spirituale est, nempe Christus Dominus, Heb. 13. ℣. 10.

MENSA in tabernaculo Mosaico & templo Jerosolymitano, in qua panes propositionis quotidie Deo offerebatur, erat itidem typus Christi, & ostendebatur, in solo Christo Ecclesiam membraq; ejus singula ali, nutriri, educari, & se in conspectu Dei constanter & indesinenter sistere.

In *novo Testamento* Christiani & antequam templa habuerunt & ex quo templa habere cœperunt, unicam tantùm mensam Domini, quæ altare μυστικόν dicitur, in quolibet oratorio seu templo habebant, ut unum esse omnium fidelium Christum profiterentur. Sic ait Ignatius Martyr epistola ad Philadelphienses. *Unum altare omni ecclesiæ.* Et Eusebius Historiæ Ecclesiasticæ libro decimo, cap. quarto, de magno illo templo constructo à Constantino Magno, *Augustum,* (inquit) *ingens & unum altare.* Rationem adfert Chrysostomus in secundam epistolā ad Corinthios, homilia decima-octava: *Omnes tanquam domum unam, sic Ecclesiam habitare, omnes unum*

unum corpus, *ita affectos esse convenit: quemadmodum videlicet & baptisma unum est, & mensa una, & denique Pater unus.* Sic Gentianus Hervetus Papista. *In Græcorum templis*, inquit, *unum tantum est altare.* Et in tota Græcia & Italia antiquam Christianorum templorum structuram unum tantum altare pati animadvertas: quod ab omnibus antiquariis observatum. Et sicubi plura jam visuntur, extrinsecus advenerunt. Quin & de hodiernis Ecclesiis Græcæ religionis Sigismundus Baro ab Herberstein in Commentariis rerum Moscoviticarum scribit; *In singulis templis unicum est altare.* De Abyssinis Franciscus Alvarez in Æthiopia cap. 11. *Non est in eorum Ecclesia nisi unum altare.*

B Invalescente autem idololatrià & crescentibus superstitionibus, multitudo altarium in templa & loca fuit introducta Ethnicorum imitatione: & ingruente Missarum multiplicitate, in immensum excrevit.

Committunt detestabilem Papistæ idololatriam in altarium erectione: *Primò* quia Angelis & sanctis demortuis altaria erigunt & dicant. Atqui soli Deo in veteri Testamēto altaria erigi præceptum in Scripturis, nulli verò Angelo creato vel sanctis demortuis: quia *ara est qua testatur, pro numine id haberi, cui erigitur*; ait Augustinus tom. 10. Serm. 6. In novo autem Testamento altaria erigi ulla præceptum non est; quòd si erigantur, Judaismus revocatur,

C quum altaria jussu Dei erecta typi fuerint Christi, in quo peccata nostra expiari debuerunt, & in quo solo preces nostræ gratæ sunt Deo, ceu fumus incensi in odorem suavitatis. Propterea etiam in Novo Testamento Christiani veri nullum aliud altare agnoscunt, quàm Christum, de quo altari dicitur Heb. 13. ℣. 10. *Habemus altare ex quo non habent facultatem edendi, qui tabernaculo deserviunt.* Altare hic vocat Apostolus Christum cum suis beneficiis; his frui non licet iis, qui sub Lege manent Mosaica. Patres quidem othodoxi mensas ad quas celebratur memoria Christi pro nobis in cruce oblati, appellabant altaria, sed eodem tropo, quo Cœnam Domini

D nominabant *sacrificium*, quum sit memoria vel sacramentum memoriæ sacrificii Christi, ut explicat Augustinus tomo sexto, libr. vigesimo contra Faustum Manichæum capite vigesimo-primo, pagina ducentesima sexagesima prima, ubi ait: *Hujus sacrificij caro & sanguis ante adventum Christi per victimas similitudinum promittebatur: in passione Christi per ipsam veritatem reddebatur: post adscensum Christi per sacramentum memoria celebratur.* Hinc intelligendum, quid Patribus sit, *in cœna Domini sacrificium offerre*, nempe, sacrificium Christi in cruce peractum, per sacramentum memoriæ celebrare: seu offerre Deo solennem gratiarum actionem pro sacrificio quod Christus in cruce obtulit ad peccatorum nostrorū expiationē, cujus sacrificii propitiatorii memo-

E riale est Cœna Dominica. Phrases Patrum de Cœna Domini ita sunt intelligendæ, ut institutioni Cœnæ Dominicæ conveniant, non ut eū ea pugnent. Verba autem institutionis docent, in Cœna Domini recordandum Christi, hoc est, mortem ejus annunciandam donec venerit: sacrificium autem propriè & verè propitiatorium offerendum ne syllaba quidem unica docent.

Secundò, ideò cōmittunt Papani horrendam idololatriam in altaribus: quia in illis sacrificia verè & propriè propitiatoria se Deo immolare asseverant; Synod. Tridētina Session. ca. 2. can. 1. & 3. quod vergit ad injuriam illius *unica hostia* Hebr. 10. ℣. 12.

A *non sæpè* Hebr. 9. v. 25. sed *semel*, inquam Hebr. 9. v. 26. *pro peccatis oblata.*

Tertiò, quia ad altaria illa colunt idola illis imposita: ad illa venerantur & osculantur reliquias: ad illa varias superstitiones exercent.

Hæc de altaribus & mensis sacris: sequitur.

CAPUT XXXVII.

In quo de vasis sacris & instrumentis aliis.

VASA Sacra in tabernaculo Mosaico & templo Jerosolymitano multa fuerunt, ut & instrumeta sacra alia, quorum quædam enumerat Paulus Heb. 9. ℣. 2. & seqq. uti sunt lychnuchus aureus, lucernæ, Arca federis undique circumtecta auro, supra Arcā Cherubini gloriæ obumbrantes operculum propitiatorium, urna aurea habens manna, virga Aaronis quæ germinaverat, tabulæ federis. Plura recensentur Exod. 25. & 26. & 27. & 40. & 1. Reg. 7. & 8. item 1. Chron. 28. & 2 Chron. 3. & 4.

In novo Testamento paucioribus vasis & instrumētis opus est. Præcipua sunt; *aqua vas* seu *Baptisterium* seu *fons sacer*, in quo aqua Baptismatis servatur ad baptismi administrationem requisita: & vasa ad Cœnæ Dominicæ celebrationem necessaria, cujusmodi sunt patina pro pane Domini & poculum pro vino Domini.

Ex qua materia esse debeant, Christus & Apostoli non præscripserunt, & revera etiam nihil interest ex qua sint materia. Initio Christiani utebātur mòdò ligneis, modò vitreis poculis: sed postea accessit luxus, ut ex auro & argento fierent.

Notatu digna est sententia Bonifacii Episcopi & Martyris, quæ recitatur in Iure Canonico, De Consecratione, Distinctione prima, canone quadragesimo-quarto ex Concilio Triburiensi; *Quondam sacerdotes aurei ligneis calicibus utebantur: nunc è contrario lignei sacerdotes aureis utuntur calicibus.*

Papistæ multa admodum vasa & instrumenta idololatriæ in Ecclesiam invexerunt, ut sunt campanæ quibus templa resonant in missarum celebratione, candelabra, lucernæ, cerei, reliquiæ sanctorū quas vocant, thus, thuribulum, organa, lampades, monstrantiæ, cruces, vexilla, statuæ, aspersorium, cineres qui die cinerum asperguntur, asinus ligneus qui in die Palmarum circumducitur & alia, quæ in prima parte Sylloges Thesium Theologicarum enumeravimus in thesibus de Traditionibus.

Veteres Christiani, quia nocturnos conventus instituere cogebantur, cùm non liceret diurnos habere ob tyrānidem Gentilium qui religionis Christianæ infensissimi hostes erant, lychnos accendebāt ad solandas tenebras nocturnas: at Papistæ interdiu cereos & candelas accendunt, idque coram imaginibus; qua in re morem imitantur Ethnicorum. Vt enim Chaldæi lucernas diis accendebant, quarùm nullā dii illi videre poterāt, ut est in epistola adscripta Ieremiæ in libro Baruchi nomen præ se ferente cap. 6. v. 18: quam epistolam Papistæ præcipuè legere debent, hortante Bellarmino: (atque utinam eam legant Platonica in alienis peccatis meditatione! *Nā ego talis sum:*) ita etiā Papani cereos accendunt coram divis suis ligneis & lapideis, qui non magis suas candelas vident, ac Chaldæorum dii lucernas sibi appositas viderūt. Similiter Ethnici accēsis luminib. excolebāt Saturnias aras, ut videre est apud Macrobiū Saturnaliū lib. 1. c. 7. & 11. & in Februis suis deorum

rum manium, seu Feralibus, sepulcra facibus, lustrabant, ut est apud Ovidium Fastor. lib. 2. Ad eorũ exemplum item Pontificii lustrales cereos gestant mense Februario, die, cui nomen *Candelaria* inditum est ab isto ritu, ad laudem & venerationem Beatæ Mariæ. A

Iidem idololatriam committunt thura imaginibus & reliquiis sanctorum adolendo. Quod enim incensum imaginibus & reliquiis sanctorum adoleant, constat ex Missali Romano titulo de ritu servando in celebratione Missæ. Atqui thuris oblatio adeò Soli Deo convenit, ut Claudianus, aut quisquis Poeta ille fuerit cujus carmen Claudiano adscribitur in editione Plantiniana, non dubitaverit asserere, ideò Magos Jesu Mariæ filio thus obtulisse, quia Deus sit. Sic enim canit, Christum alloquens: B

Dant tibi Chaldæi prænuntia munera Reges,

Myrrham homo, Rex aurum, suscipe thura Deus.

Sed thuris accensionem Deo vivo offerendam clariùs evadit ex Levi. 2. v. 1. 2. *Cujus vis autem anima, quum offeret oblationem muneris Jehovæ, è simila esto oblatio; cui superfundet oleum & imponet thus. Sic afferet illud aliquè ad filiorũ Aharonis, sacerdotum; quia accipiet inde plenum pugillum suum e simila ejus muneris & ex oleo ejus cum toto thure ejus: adolebitque sacerdos suffimentum memoriale eius in ipso altari, munus igne absumtum odoris grati Jehovæ.* Soli autem Deo thus adolendum & non creaturæ ulli, liquet manifestè ex eo, quod Ezechias rex pius atque religiosissimus *contudit etiam serpentem aneum quem fecerat* (jussu Dei) *Moses, eo quod usque ad dies illos Israelitæ adolerẽt ei, quem vocavit Nechuschthanem* (id est, æreum, à materia) 2. Reg. 18. ỷ. 4. Liquet idem ex eo, quod Josias rex verì cultus divini studiosissimus & assertor abolevit & è medio sustulit eos, *quos constituerant Reges* Juda, *ut adolerent in excelsis per civitates Judæ & ambitum Jerosolymorum: similiter eos qui adolebant* Baali, Soli, *& Lunæ, ac planetis, denique toti exercitui cœlorum*, 2. Reg. 23. 5. Bellarminus ipsemet de Ecclesia Triumphante lib. 2. cap. 16 ait; Carpocratem (inter cujus hæreses libr. 1. Irenæi adversus hæreses, cap. 24. Apud Epiphanium hæres. cap. 27. Apud Augustinum de hæres. cap. 7. recensetur cultus imaginibus Christi exhibitus adorando, incensumque ponendo) coluisse Christi imaginem eo modo quo Gentes colunt idola. *De reliquiis & aliis instrumentis idololatriæ Papanæ videantur libri duo nostri*, De Origine errorum Papisticorum. C D

Sic fuit de vasis sacris & instrumentis aliis: sequitur.

CAPUT XXXIIX.

In quo de vestibus sacris.

VESTES Sacræ, sunt quæ ad cultum divinum destinatæ sunt.

Earum alia ratio fuit *in veteri Testamento*, alia est *in novo*.

In veteri Testamento Sacræ vestes aliæ *propriæ* erant Aaronis summi Sacerdotis, aliæ *communes* illi cum filiis: aliæ denique *filiorum singulares*; ut videre est Exodi 28. E

Summus Sacerdos totus à capite ad pedes usq; vestiebatur pretiosissimis & splendidissimis vestibus, cum gemmis permultis maximi valoris, præsertim duodecim super scapulas, & totidem in pectorali, in quibus nomina singularum tribuum Israelitarum insculpta erant.

Finis vestium illarum *proximus* erat, ut conciliarent magnam gratiam & autoritatem Summo sacerdoti, & sacerdotibus aliis, adeoque & toti cultui divino, quò sic populus in cultu Dei retineretur, ne dilaberetur ad idololatrias Ethnicas.

Præcipuus autẽ finis erat, ut essent typi & imagines in summo quidem Sacerdote ducentes populum ad Christum, qui est verus Pontifex summus per Leviticum summum Pontificem significatus, tum quoad *personam suam*, tum quoad *officium*: in aliis verò sacerdotibus nostram repræsentantes dignitatem in Christo & officium, quemadmodum Christus nos fecit sacerdotes Deo & Patri, 1. Pet. 2. Apoc. 1. Exod. 19. Ornamenta Summi Sacerdotis fuerunt ista; *pectorale, amiculũ, pallium, tunica ocellata, cidaris & balthe*us. His partim redemtionis beneficium per sacerdotium Christi, partim ejus doctrina per prophetiam, partimque administratio & regimen æternum per regnum illius fuerunt adumbratã. Na amiculum & pectorale unius fuerant argumenti. Etenim amiculum eò propriè pertinebat, ut pectorale sacrum in justa sede ipsius sustineret. His autem cõmuniter significabatur officium Mediatoris nostri partes suas utrinque defungentis: nam quisquis mediator est, inter duas partes minimum intervenit: ac proinde utrumque procurat mediator noster, ut Apostolus ad Hebræos loquitur, à Deo quidem, sive (ut vulgò loquuntur) à parte Dei, τὰ πρὸς ὑμᾶς, quæcunque nobiscum perficienda, vel apud nos perficienda sunt; à nobis verò, sive ex parte nostra, τὰ πρὸς θεὸν, quæcunque cum Deo aut apud Deum oporter procurari. Hæc duo distinctè in summo sacerdotę significabantur in amiculi & pectoralis sacri gestatione: quia inerãt amiculo gemmæ cum nominibus singularum tribuum populi Israelitici: quã Ecclesiam typicè sacerdos sistebat coram Domino, quemadmodum & Sacerdos noster Ecclesiam sine labe & macula sistit coram Deo & Patre nostro purgatam per Spiritum. E diverso autem (illa enim à parte nostra) latentia in pectorali gestabat Sacerdos summus *Urim & Thummim*, i. lumina & perfectiones, ex quibus dabat Ecclesiæ responsa Deus: ut eo pacto ostenderet per Mediatorem nostrum id beneficii nobis comparatum esse, ut à Deo communicentur nobiscum omnia, quæ ad lucem veritatis, & perfectionem justitiæ & vitæ æternæ pertinent. Sic meditatio commodè olim adumbrata, nunc perfectè in Christo consummata est.

Ex. 28. ... Exod.

Ad hanc mediationem tribus officiis est opus; *prophetia sacerdotii, & regni*: *prophetia*, qua & nostra mala, & bona à Deo obvenientia doceamur. *sacerdotij*, quo nostrum malum deleatur, & bonum Dei comparetur per remissionem peccatorum & reconciliationem gratiæ; *regni* denique, quo salus hæc nostra per Christum parta, i. liberatio à malo, & fructus sive possessio boni in æternum conservetur regali virtute & autoritate ejus. *Prophetiam* adumbravit pallium, tintinabula & malo-granata de eo pendentia: *sacerdotium* significavit lamina illa aurea, cui insculptum, *Sanctitas Jehovæ*: *regnum* deniq; cidaris imposita capiti illius. Reliqua, etsi ratione aliqua differentia, re tamen atque substantia fuerunt communia sacerdoti summo cum sacerdotib. reliquis; ad quæ respexit Apostolus Eph. 6. quum πανοπλίαν Christianã, i. omnem ejus armaturam describeret: ea autem sunt tunica, baltheus, tiaræ, & femoralia. Quid Ecclesiæ olim hæc significaverint, eo loco demõstrat Apostolus ex parte, quem modò attulimus tunicã justitię nominat, baltheũ veritatis & cõstãtię, quo tota armatura nostra cõstringitur atq; firmatur in Do-

Digitized by Google

in Domino notitiae gloriae in singulis diversae pro conditione ipsorum femoralia honestatis exstiterunt. Justitiam enim veritatemq; hominis Christiani coram Deo gloriosam esse constat, & honestatem in omnibus ab eo procurandam, non solùm coram Deo, verùm etiam coram hominibus, ut praecipit Apostolus 2. Cor. 6. & 1. Thess. 5. *De vestibus sacris summi sacerdotis videantur plura in nostra Exegesi Analytica illustrium aliquot vaticiniorum veteris Testamenti de Christo in lectione ex vigesimooctavo capite Exodi.*

In *novo Testamento* neque Christus, neque Apostoli quicquam de vestibus peculiaribus in administratione Sacrorum usurpandis praeceperunt: imò neque vestem ipsi mutarūt, cùm vel docebant, vel baptizabant vel coenam sacram administrabant. Sed neque vetuerunt, ne quispiam alias vestes sumat. Liberum igitur est per se, uti aliis vestibus. Et certè tempore Hieronymi consuetudo fuit in Ecclesia, ut sacramenta administraturi, veste lineâ induerentur: sic enim contra Pelagian. libro primo scribit: *Quae sunt rogo inimicitiae contra Deum, si Episcopus, Presbyter, Diaconus, & reliquus ordo Ecclesiasticus in administratione sacrificiorum, candidâ veste processerint?* Verùm quia in cultu idololatrico veste lineâ utuntur clerici Papani, & in ea non parum sanctimoniae ponunt superstitiosi homines: valedicendum est non solùm cultui idololatrico, sed etiam omnibus idololatriae instrumentis & adminiculis: & ministri Ecclesiae consuetâ veste, sed honestâ, gravi & mundâ induti officio suo publicè defungantur.

Delirium verò est quòd tot monachorum familiae, Dominicani, Franciscani, & cucullatorum greges stolido vestitus genere sibi placent & in cucullis sanctitatem quandam salvificam inesse praedicant; unde Imperatores, Reges & Principes in cucullis sepeliri voluerunt.

Inepta etiam est κακοζηλία clericorum Papisticorum, qui vestitu theatrico in sacris suis ac praesertim in Missis utuntur: & vestitu à laicis distingui volunt. Neque verò illa κακοζηλία ex illis Veteris Testamenti locis, in quibus de vestibus Sacerdotum Leviticorum agitur palliari potest. Nam multiplex illa vestium sacerdotalium distinctio & varietas erat in veteri Testamento typica: veritate autem exhibitâ, quid amplius typos requirunt? Tum sacra nostra vestis, quâ à prophanis hominibus differimus, est Christus Iesus & imitatio sanctitatis ipsius, sicut Apostolus ait Roma. 12. v. 12, 13, 14. *Abjiciamus opera tenebrarum & induamur habitu qui luci conveniat. Ut interdiu, compositè ambulemus, non in comessationibus & ebrietatibus: non cubilibus ac lascivius, non lite & invidiâ. Sed induimini Domino Iesu Christo, & carnis curam ne habete ad* explendas *cupiditates.* Et Galat. 3. v. 27. *Quicunque in Christum baptizati fuistis, Christo fuistis induti.* Haec de vestibus sacris jam sufficiant.

CONCLUSIO ET RECAPItulatio totius libri.

Sic igitur explicatum est quae sit sincera religio, quae vera pietas, quis purus cultus Deo immediatè debitus, tum internus, tum externus. Fundamentum ejus est mandatum Dei: Deus enim coli vult, prout ipse mandavit: & vera atque orthodoxa Ecclesia hoc tantùm facit, quod praeceptum est verbo Dei; nec quicquam vel addit vel minuit. Nihil autem sincerus cultus Dei aliud ab homine desiderat quàm vivam fidem, veram Dei agnitionem, fiduciam & spem in Deo, charitatem erga Deum, fidelem timorem Dei, humilitatem, patientiam, orationem ad Deum religiosam quâ precatio, Juramentum, votum, gratiarum actio ad Deum & celebratio ejus continetur, zelum pro gloria Dei, confessionem veritatis caelestis & ceremonias à Deo praescriptas. Non leve autem peccatum est in religione quicquam contra ac praeter voluntatem sanctae & singularis illius majestatis statuere: & graves poenas merentur, qui non tantùm alienum & novum cultum Dei invexerunt; sed etiã leges à Deo latas suis institutis multifariam violarunt. Tum Ecclesia Catholica, mater Christianorum verissima, solum ipsum DEUM, cujus adeptio vita est beatissima, purissimè atque castissimè colendum praedicat: nullam nobis adorandam creaturam inducens, cui servire jubeamur, ut Augustinus ait de moribus Ecclesiae Catholicae primo libro, capite trigesimo. *Tu benedicte Iehova, doce me statuta tua. Tu praecepisti, mandata tua observari valdè. Utinam comparentur viae meae, ad observandum statuta tua! Tunc non erubescam, quum intuebor in omnia praecepta tua, sed celebrabo te rectò corde & nomen tuum praedicabo in aeternum,*

AMEN.

FINIS LIBRI NONI.

Digitized by Google

SYNTAGMATIS THEOLOGIÆ CHRISTIANÆ LIBER DECIMUS,

Qui est in specie

DE VIRTUTIBUS MORALIBUS SEU DE *operibus mediati cultus Dei in secunda Decalogi tabula praeceptis.*

CAPUT PRIMUM,

In quo de Virtute morali in genere.

OPERA MEDIATI CULTUS DEI, sunt quæ in secunda Decalogi tabula præcipiuntur, & VIRTUTES MORALES usitatè appellantur.

VIRTUS MORALIS, est habitus in voluntate à Spiritu Sancto regeneratâ creatus, inclinans ad honestos mores seu honestas actiones secundùm Legis divinæ præscriptum, propter charitatem in Deum. 2. Petri 1. vers. 5. Psal. 1. vers. 2. & 39. 2, 20. & 51. 12. & 102. 2, 3. & sequentibus, & 119. vers. 2, 5, 8, 16, 30, 35, 40, 44, 47, 57, 59, 60, 69, 70, 77, 93, 106, 111, 112, 115, 117, 121, 128, 141, 143, 153, 157, 166, 167, 168, 173, 174, Dan. 1. versicul. 8. Proverb. 16. 1. Job. 39, 37, 38. 2. Corinth. 8. 10, 11, 12. in quibus locis semper voluntas seu propositum voluntatis distinguitur ab ipsis actionibus ex proposito voluntatis profectis. Tit. 3. v. 8. 1. Thessa. 4. 12. Rom. 12. 17. Heb. 13. 18.

Genus virtutis moralis est habitus. *Forma* ejus essentialis est vis inclinans ad honestos mores, ad honestas actiones, est vis quâ actus laudabilis efficitur, secundùm Legis divinæ normam, Roman. 12. 2. *Et ne vos configurate seculo isti, sed transformate vos per renovationem mentis vestra, ad hoc ut probetis qua sit voluntas Dei: bona illa: accepta ac perfecta.* Ephes. 5. v. 10. *Probantes quid sit acceptum Deo.* Et vers. 17. *Ne estote imprudentes, sed intelligentes qua sit voluntas Domini.*

Causa ejus efficiens princeps, est Deus, cujus munere regeneratis virtus obtingit per Spiritum Sanctum, Romanorum cap. 14. 17. *Non enim est regnum Dei esca & potus, sed justitia, & pax, & gaudium per Spiritum Sanctum.* Galat. cap. 5. 22. *Fructus Spiritus est charitas, gaudium, pax, lenitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo temperantia.* Eph. 5. 9. *Fructus Spiritus situs est in omni bonitate & justitia & veritate.*

Causa administra, est viva fides & charitas erga Deum, Rom. c. 14. 23. *Quicquid ex fide non est, peccatum est.* 1. Joh. 2. vers. 5. *Qui observat sermonem Dei, verè in hoc charitas Dei adimpleta est.* Unde fit, ut virtus appelletur metonymicè charitas Dei: & Augustinus primo tomo, de moribus Ecclesiæ Catholicæ, capite decimo quinto *temperantiam* dicat esse amorem Deo sese integrum incorruptumq; servantem: *fortitudinem* amorem omnia propter Deum facilè perferentem: *justitiam* amorem Deo tantùm servientem, & ob hoc bene imperantem cæteris quæ homini subjecta sunt: *prudentiam* amorem, bene discernentem ea quibus adjuvetur in DEUM, ab his quibus impediri potest. Hactenus Augustinus.

Certè nulla virtus moralis est verè virtus, nisi fiat propter charitatem in Deum per quam fides operatur, ut *Clemens Alexandrinus* ait libro tertio Stromatum paginâ nonagesimâ sextâ, editionis Latinæ Florentinæ.

Finis summus est gloria Dei, 1. Corinth. 6. 20. *Glorificate Deum in corpore vestro & in spiritu vestro.* Philipp. 1. 11. *Pleni fructibus justitia, qui sunt per Iesum Christum ad gloriam & laudem Dei.*

Finis subordinatus, est vita æterna, Rom. 6. 22.

Quemadmodum vera fides nō est ociosa, sed actuosa & efficax per charitatem: ita etiam vera virtus moralis non est nuda animi affectio, vel nudum voluntatis propositum; sed exserit se externis actionibus honestis, illisque elucet: unde ejus laus omnis in actione consistit.

Virtus igitur moralis honestarum actionum est effectrix: ideo ipsæ quoque honestæ actiones per metonymiam effecti appellantur usitatè virtutes. Sic virtus est partim in habitu, partim in opere.

Virtu-

Digitized by Google

Virtutibus autem moralibus seriò studendum:

I. Quia à Deo præceptæ sunt, Philip. 4. v. 8. *Quod reliquum est, fratres, quæcunq; sunt vera, quæcunq; veneranda, quæcunq; justa, quæcunq; pura, quæcunq; amabilia, quæcunq; boni nominis, si qua virtus, si qua laus est, hæc cogitate.* 1. Pet. 1. v. 5. *Omni præterea collato studio adjicite fidei vestræ virtutem, virtuti verò scientiam.*

II. Quia sunt τεκμήρια veræ fidei, *Nam sicut corpus absq; spiritu mortuum est, ita & fides illa quæ est absq; operibus mortua est*, Jacob. 2. 26.

III. Quia sunt notæ ex quibus cognoscimus nos esse beatos, Matth. 5. v. 4, 5, 6, 7, 8, 9. *Beati qui lugent: quoniam ipsi solamen recipient. Beati qui sunt mites: quoniam ipsi terram hæreditario jure obtinebunt. Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam: quoniam ipsi saturabuntur. Beati qui sunt misericordes: quoniam ipsis misericordia tribuetur. Beati qui sunt mundo corde: quoniam ipsi Deum videbunt. Beati qui sunt pacifici: quoniam filii Dei vocabuntur.*

IV. Quia certum sunt documentum adeptæ justificationis apud Deum per Christum, & regenerationis per Spiritum Sanctum, Jacob. 2. 21, 22, 24, 25. *Abrahamus pater ille noster nónne ex operibus justificatus est, quum obtulisset Isaacum filium suum super altare? Vides fidem mundi nistram fuisse operum ipsius, & ex operibus fidem perfectam fuisse? Videtis igitur ex operibus justificari hominem, & non ex fide tantum? Similiter autem etiam Rahab illa meretrix, annon ex operibus justificata est, quum accepisset nuncios illos, & alia via emisisset?* Gal. 5. v. 25. *Si vivimus spiritu, spiritu etiam incedimus.*

V. Quia sunt testimonium communionis cum Deo Patre, Filio & Spiritu Sancto, 1. Johan. 2. versicul. 6, 7. *Si dixerimus nos communionem habere cum eo, & in tenebris incedimus, mentimur, nec sincerè agimus. Quod si in luce incedimus, sicut ipse est in luce, communionem habemus cum eo mutuam.* & cap. 2. 6. *Qui servat sermonem ejus, verè in hoc charitas Dei adimpleta est: per hoc scimus nos in eo esse.* Rom. 8. v. 1, 9. Gal. 5. 22.

VI. Quia per illas servimus Christo. Roman. 14. 18. *Qui per hæc servit Christo, gratus est Deo, & acceptus hominibus.*

VII. Quia sunt signum electionis ad vitam æternam. Eph. 1. versf. 4. *Sicut elegit nos in ipso ante jactum mundi fundamentum, ut simus sancti & inculpati coram eo cum charitate.*

IIX. Quia sunt testimonium vocationis efficacis ad Christum, Eph. 4. 1, 2. *Precor itaq; vos ego captivus in Domino, ut incedatis ita ut dignum est vocatione quâ vocati estis: Cum omni modestia ac mansuetudine, cum animi lenitate, tolerantes alii alios per charitatem.*

IX. Quia ad virtutes sumus conditi in Christo Jesu Eph. 2. 10.

X. Quia illarum præmium Deus est.

XI. Quia sunt signum ex quo certi sumus, nos esse per Christum redemtos & purgatos, Ephes. 5. 25, 26, 27. *Christus dilexit Ecclesiam, & semetipsum exposuit pro ea: Ut eam sanctificaret, postquam eam purgasset lavacro aquæ per verbum: Ut sisteret eam sibi gloriosam, id est, Ecclesiam non habentem maculam aut rugam, aut quicquam hujusmodi, sed ut esset sancta & inculpata.*

XII. Quia ad eas nos Christus exemplo suo invitat, Matth. 11. 29. electi item Angeli: alii itidem sancti homines quinetiam Gentiles.

Vera enim virtus moralis post lapsum primorum parentum est perfectissimè in Christi Domini & Capitis nostri natura humana, quæ speculum est lucidissimum verarum virtutum moralium: Deinde est in iis qui sunt membra Christi, nimirum tum in sanctis Angelis, tum in electis hominibus qui per Spiritum Sanctum Christo insiti, & per fidem ejus participes facti sunt, seu quod eodem redit, tantùm in verè fidelibus seu regeneratis per Spiritum Sanctum; ut fuit in Adamo & Eva reconciliatis Deo per Mediatorem, in Setho, Enocho, Noacho, Abrahamo, Isaaco, Jacobo, Josepho, Mose, Josuâ, Samuele, Davide, Ezechiâ, Josaphato, & aliis fidelibus in veteri Testamento: Similiter in Zacharia, Elisabetha, Mariâ matre Domini & Josepho cui fuerat desponsa, in Zachæo, Paulo converso & aliis sanctis in novo Testamento.

In Christi capitis nostri humana natura veras virtutes morales esse & quidem perfectissimè constat:

I. Quia conceptus est de Spiritu Sancto & natus absque ullo peccato.

II Quia ejus vita tota exactissimè congruit cum Lege Dei, Joh. 8. 46. 2. Cor. 5. 21. Hebr. 7. 26.

III. Quia ab ipso discere veras virtutes ejusque exemplum imitari jubemur Matth. 11. 29.

In sanctis etiam Angelis virtutes morales esse his argumentis liquet:

I Quia sunt creati boni, justi & sancti, talesque permanserunt.

II Quia illis in hac vita conformari debemus, utq; id possimus, à Patre nostro cælesti in oratione Dominica petimus Christi mandato.

III. Quia illis post hanc vitam similes erimus.

Augustinus septimo tomo, libro quarto contra Julianum Pelagianum, capite tertio, pag. septingentes. secundâ: *Vera virtutes Deo serviunt in hominibus, à quo donantur hominibus: Deo serviunt in Angelis, à quo donantur & Angelis.*

Sunt autem virtutes morales in Angelis electis non tales, quales à Philosophis definiuntur, aut quales in nobis in hac vita exsistunt; sed perfectiores & perfectiori modo quã in nobis, ab omni nimirum eo, quod imperfectionem aliquam indicat, defæcatæ & repurgatæ, carentes omni defectu, omni vitio, & nullum adferentes laborem, molestiam, difficultatem.

Et in animis tantùm resident, non in ullo corporeo affectu.

Cùm omnes autem, tum vel maximè rectores populi, qui muneri alicui publico aut familiæ à Deo præfecti sunt, ut Principes & Magistratus, ut ministri verbi Dei, ut patresfamilias & senes alii sicut divinæ religioni, ita & virtutibus aliis ante omnes alios dediti esse debent.

I. Quia Deus hoc vult præcipuè 1. Tim. 3. versf. 2, 3, 4. Tit. 1. 7, 8, & cap. 2 v. 2.

II. Quia Principes seu Magistratus atque ministri verbi Dei cæteris omnibus exemplo probitatis prælucere debent. Hoc enim mandatum est peculiariter Principibus & Magistratibus Deut. 17. versf. 18, 19, 20. & ministris verbi Dei 1. Tim. 4. 12. Tit. 2. 7.

III. Quia illorum exempla bona alios emendant, mala alios depravant multò validiùs, quàm edicta & præcepta ulla. Nam homines in-primis ad eos qui in publicis versantur officiis flectunt oculos, & exempla ab illis morum sumunt, eosque imitantur. Et ut in corporibus gravissimus est morbus, qui à capite diffunditur: sic qui à Rectoribus seu Pastoribus populi. Verum est adagium vetus: *Piscis à capite fœtet.* Exemplo sunt Achaz Rex Judæ & Urijas Sacerdos. Proverb. 29 v. 12. *Dominatoris attendentis verbo falsitatis, omnes ministri sunt improbi.*

IV. Quia rectorum populi facta cuncti mortales attentiùs observant, judicant & noverunt, quàm aliorum hominum: unde tantò major ad alios aut gloria aut infamia redit, ut exemplum docet Simsonis, Davidis, Salomonis, &c. Hoc Gentiles etiam monuerunt. Pindari ad Hieronem Siciliæ regem aurea dicta sunt:

Digitized by Google

Ἀλλ' ὅμως, κρέσσων γὰρ οἰκτιρμοῦ φθόνος,
μὴ παρίει καλά. νώ-
μα δικαίῳ πηδαλίῳ στρατόν. ἀ-
ψευδεῖ δὲ πρὸς ἄκμονι χάλ-
κευε γλῶσσαν.
εἴ τι καὶ φλαῦρον παραιθύσ-
σει, μέγα τοι φέρεται
πὰρ σέθεν. πολλῶν ταμίας
ἐσσί· πολλοὶ μάρτυρες ἀμφοτέροις πιστοί.

id est:

Attamen (melior enim miseratione Invidia)
Ne omitte honesta, guberna
Iusto clavo populum,
Veracemq; ad incudem
Fabrica linguam.
Si enim vel leve eruperit,
Magnum fertur
Abs te. multorum dispensator
Es: multi testes utrinq; fidi.

Virtuti morali opponitur *vitium morale* & *simulata virtus moralis*: illud ut contrarium, hæc ut disparata. Quantum boni virtus habeat, vitia demonstrat: clariusque fit lumen comparatione tenebrarum.

Vitium morale, est habitus voluntatis inclinans ad mores inhonestos & actiones inhonestas contra divinæ Legis præscriptum.

Fugiendum est studiosè: I. Quia vetitum est à Deo in secunda Decalogi tabula, & passim per totam Scripturam, veluti Gal. 5. v. 16. *Quod concupiscit caro, ne perficite.* Coloss. 3. v. 5. *Mortificate membra vestra terrestria, scortationem, impuritatem, mollitiem, cupiditatem malam, & avaritiam, quæ est idololatria.*

II. Quia non tantùm temporales, sed ætiam æternas pœnas attrahit. Rom 6.21. *Quem igitur fructum habebatis tunc ex eis de quibus nunc erubescitis? nam finis illorum mors est.* Et c. 8 v. 13. *Si secundùm carnem vixeritis, futurum est ut moriamini.* 1. Cor. 6. 9, 10. Galat. 5. 19, 20, 21. Eph. 5. vers. 5. Col. 3. 6, 8. Apoc. 21. v. 8. & c. 22. v. 15.

III. Quia fuga vitiorum est testimonium unionis cum Christo, Gal. 5. vers. 24. *Qui enim sunt Christi, carnem crucifixerunt cum affectibus & concupiscentiis.*

IV. Quia fuga vitiorum est documentum regenerationis, Eph. 4. 22.

V. Quia vitiis dediti, non possunt Deo placere, Roman. 8. v. 8. *Qui in carne sunt, Deo placere non possunt.*

VI. Quia vitiorum sectatores sunt similes infidelibus Gentibus, quales nos esse nos decet, Eph. 4. v. 17, 18, 19. *Hoc itaq; dico, & obtestor per Dominum, ne ampliùs incedatis, sicut reliquæ gentes incedũt, in vanitate mentis suæ, Obtenebratam cogitationem habentes, & alienati à vita Dei propter ignorantiam quæ est in ipsis, per obdurationem cordis ipsorũ. Qui postea quã dedoluerunt, sese dediderunt protervia ad certatim patrandam impuritatem omnem*, Eph. 5. v. 11.

VII. Quia vitia dedecent credentes in Christum, Eph. 4. 20, 21. & 5. 7.

IIX. Quia vitia contristant Spiritũ Sanctũ, Eph. 4. 30.

IX. Quia ostendunt deditos illis non nosse Deum, Tit. 1. 16. *Deum profitentur se scire, sed factis negant, quum sint abominandi, & rebelles, & ad omne opus bonum rejectanei.*

De falsa aut simulata virtute.

Simulata virtus moralis, est falsa seu fucata & fallax species, prætextus & apparentia virtutis: qualis est omnium Gentilium & hypocritarum.

Veras enim virtutes morales oportet ex fide manare, atq; ad Dei gloriam, tanquam ad finem suum referri. Virtutes vero Gentilium, simulacra potiùs virtutum erant, quàm solidæ virtutes: ideoque ab Augustino splendida peccata nominantur. Nam plerunque illi A omnia propter vanam gloriam faciebant, semper autem sine fide. Tales etiam sunt virtutes hypocritarum, habentium formam pietatis, sed qui vim ejus abnegarint, 2. Tim. 3 v. 5.

Facile est simulare, sed per quam difficile habere virtutem. Omnibus virtutibus non solùm sunt vitia manifestâ discretione contraria, sicut prudentiæ temeritas: verùm etiam vicina quodammodo, nec veritate, sed quadam specie fallente similia, sicut ipsi prudentiæ non temeritas vel imprudentia, sed astutia. Nec istorum vitiorum quæ finitima virtutibus sunt, possunt omnium facilè nomina reperiri: verùm etsi non inveniatur, quomodo nuncupentur: cavenda sunt.

Non officiis autem, sed finibus à vitiis discernendæ sunt virtutes. *Officium* est, quod faciendum est: *finis* verò B propter quod faciendum est. Quum itaque facit homo aliquid, ubi peccare non videtur, si non propter hoc facit propter quod facere debet, peccare convincitur. Manus abstinere ab alieno, si officium cogites, potest videri esse justitiæ. Sed quum quæritur, quare fiat, & respondetur, ne plus pecuniæ litibus pereat: quomodo jam hoc factum veræ poterit esse justitiæ, quum serviat avaritię? Videantur hac de re plura septimo tomo operum *Augustini*, contra Julianum Pelagianum quarto libro capite tertio.

Hactenus de virtute morali in genere: sequitur eius distributio.

C

CAPUT II.

In quo de Charitate erga proximum communi.

VIRTUS moralis vel *affectuum* est moderatrix vel *actionum*.

Virtus moderatrix affectuum versatur circa affectus, vel *vehementiores* vel *sedatiores*.

Virtus moderatrix affectuum vehementiorum, est vel *charitas erga proximum*, vel *fortitudo animi*, vel *temperantia*.

De *charitate erga proximum* priùs agendum quàm de aliis virtutibus secundæ tabulæ Decalogi: tum quia causa est aliarum: (fides enim salvifica per charitatem D est efficax, Galat 5. vers. 6.) tum quia subiecto est latior & necessitate, utilitate atque dignitate præstantior omnibus aliis virtutibus quæ in secunda tabula Decalogi requiruntur: adeò quidem ut ipsa synecdochicè impletio Legis, si Decalogi tabulam secundam respicias censeatur, & sine ea nulla alia virtus quicquam sit: ut sequentia loca Scripturæ ostendunt. Matth. 22. ver. 37, 38, 39, 40. *Iesus autem dixit ei: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota cogitatione tua. Istud est primum & magnum mandatum: Secundum autem simile est huic, Diliges proximum tuum ut teipsum. Ab istis duobus mandatis tota Lex & Prophetæ pendent.* Roman. 13 versicul. 8, 9, 10. *Nemini quicquam debete, nisi hoc, ut alii alios diligatis: Nam qui diligit alterum Legem implevit. Siquidem illud, Non mœchaberis, Non occides, Non* E *furaberis, Non falsum testimonium dices, Non concupisces: & si quod aliud est præceptum, in hoc sermone summatim comprehenditur: nempe, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Charitas proximum non afficit malo. Itaque charitas est completio Legis*, Galat. 5. versiculo 13, 14. *Vos enim ad libertatem vocati estis, fratres: tantùm ne libertatem arripite ut datam carni occasionem, sed ex charitate servite alii aliis. Nam tota Lex uno dicto completur, isto videlicet, Diliges proximum tuum, ut teipsum.* 1. Corinth. 13. ver. 1. & sequentibus: *Si linguis hominum loquar & Angelorum, charitatem autem*

Digitized by Google

autem non habeam, factus sum as resonans aut cymbalum tinniens. Et si habeam prophetiam, & noverim mysteria omnia, omnemq; cognitionem: & si habeam totam fidem, adeò ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Et si insumam alendu egenis omnia quæ mihi suppetunt, & si tradam corpus meum ut comburar, charitatem autem non habeam, hoc nihil mihi prodest. Charitas iram cohibet, benigna est charitas, non invidet charitas, non agit perperam, non inflatur. Non agit indecorè, non quærit quæ sua sunt, non exacerbatur, non cogitat malum. Non gaudet injustitiâ, gratulatur autem veritati: Omnia tegit, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Charitas nunquam excidit: sed & prophetiæ evanescent, & linguæ cessabunt, & cognitio evanescet. Videatur vigesimum caput secundi libri Ethices Christianæ Lamberti Danæi.

A

Quapropter primo loco agendum de charitate erga proximum, quæ in hunc modum definitur:

B

CHARITAS ERGA PROXIMUM, est virtus, per quam post Deum ii diliguntur, qui ex mandato Dei diligi debent.

PROXIMUS NOSTER, est quilibet cui vel officium, vel auxilium nostrum exhibere debemus, aut cujus officio auxiliòve nos indigemus, Luc. 10. v. 36, 37.

Rectè quoque Augustinus tertio tomo, libro primo de doctrina Christiana, capite tricesimo: *Proximus est vel cui à nobis præbendum est, vel à quo nobis præbendum est officium misericordiæ.*

CAPUT III.

In quo de charitate hominis erga seipsum.

C

Ex SUBJECTIS charitas erga proximum, est tum *erga seipsum*, tum *erga alios*. Levit. 19. vers. 18. *Diliges proximum tuum sicut te: Ego sum Iehova.* Idem repetit Christus Dominus Matth. 22. vers. 39. *Secundum mandatum simile est primo, Diliges proximum tuum, sicut teipsum.*

Unusquisque sibi ipsi primùm proximus est, deinde aliis: sicut *Tertullianus* libro de Resurrectione carnis, cap. ult. ait: *Quid anima invides carni? Nemo tam proximus tibi, quem post Dominum diligas.* Et *Chrysostomus* homil. septuag. quinta in Matth. dicit, quod *propinquiores nobis nosipsi sumus, quam servi nostri.* *Augustinus* decimo tomo, homil. quint. in lib. homiliarum quinquaginta; *Proximum vis corripere? nihil est tibi teipso propinquius. Quid is longe? Te habes ante te. Quid enim per Scripturam? Diliges proximum tuum, tanquam teipsum. Si ergo teipsum non diligis, proximum quoq; diligis? &c.*

D

CHARITAS *legitima erga seipsum*, est quâ unusquisque sibiipsi attendit, volens, exoptans, quærens & operans suam ipsius salutem non tantùm corporalem, sed etiam & multò quidem magis æternam, proficiscens ex charitate erga Deum per quam fides est efficax. Act. 20. v. 28. *Attendite igitur ad vos ipsos.* Matth. 7. v. 12. *Quæcunq; volueritis, ut faciant vobis homines, ita & vos facite eis, ista enim est Lex & Prophetæ.* & v. 15. *Cavete vobis à pseudoprophetis.* 1. Tim. 4. v. 16. *Attende tibiipsi & doctrinæ, & permane in istis, id enim si feceris & teipsum servabis & eos qui te audierint.* Phil. 2. v. 12. *Cum timore ac tremore vestram ipsorum salutem conficite.* 1. Cor. 11. v. 28. 29. *Exploret quisque seipsum & ita de pane illo edat, & de poculo illo bibat: Nam qui edit & bibit indignè, judicium sibiipsi edit & bibit, non discernens corpus Domini.* Et v. 31. *Si nos ipsos dijudicaremus, non judicaremur.* Et 2. Cor. 13. 5. *Vos ipsos tentate an sitis in fide, vos ipsos explorate; an non agnoscitis vosmetipsos, videlicet Iesum Christum in vobis esse? nisi rejectanei estis:* Hoc est verum illud γνῶθι σεαυτόν, NOSCE TEIPSUM. Prov. 12. v. 9. *Iustus curat vitam jumenti sui.*

E

Naturâ omnes sibi bene volunt, & suiipsorum conservationem appetunt & quærunt. Primus atque adeò princeps amor humanus, suiipsius est.

Qui sibi malignus est, cui bonus erit? Augustinus quinto tomo, libro vigesimo primo de Civ. Dei cap. vigesimoseptimo.

Idem tomo decimo, Sermone ducentesimo trigesimosecundo, de ebrietate vitanda: *Velim tamen scire fratres charissimi, quum dominus habet plures servos, si vel unum ex illis velit fieri ebriosum. Sine dubio nullus tam malus qui hoc voluerit aliquando aut velit. Et quâ fronte, quâ conscientiâ, qui servum non vult habere ebriosum, ipse vult ebriosus fieri? Ecce de donis Dei tu habes servum, & te habet Deus servum, qualiter vis ut tibi serviat servus tuus, taliter & tu servire Deo tuo debes. Dic mihi, rogo te, si justum tibi videtur ut tu habeas servum sobrium, & Deus habeat ebriosum, ac sic te dignum judicas, cui servus sobrius servire debeat? Hæc ergo fratres charissimi diligenter attendite & considerate, quia non est justum, ut faciamus Deo quod nolumus nobis fieri.*

Item homiliâ quintâ libro homiliarum quinquaginta: *Corrige ergo te, & tunc poteris fratrem corripere.*

Charitas legitima erga seipsum unicuique licita & exercenda est:

I. Quia est à Deo præcepta, Jacob. 4. v. 9.

II. Quia in Davide & comitibus ejus, item in Apostolis à Christo approbata fuit: Nam quum esurientes die Sabbathi spicas vellerent & ederent, & à Pharisæis os nomine reprehenderentur, defendit eos Christus adversus Pharisæos & dixit, ut legitur Matth. 12. v. 34. *Non legistis quid fecerit David, quum esuriret ipse & qui cum eo erant? Quomodo introierit domum Dei & panes præpositionis ederit, quibus vesci non erat ipsi licitum, neq; iis qui cum eo erant, sed sacerdotibus solis?* Et v. 7. *Quòd si nossetis quid sit, Misericordiam volo & non sacrificium, non condemnassetis inculpabiles.*

III. Quia & in Christo ipso fuit. Nam evitavit insidias & pericula quum nondum venisset hora ipsius.

IV. Quia magno constamus: nam pro nobis redimendis sese ipsum pretium Christus dedit.

V. Quia sumus templa Spiritus sancti.

Charitas autem erga nos ipsos manat ex charitate nostra erga Deum: sicut Augustinus ait secundo tomo, epistolâ vigesimanonâ; *Qui Deum non diligit, nec se, nec proximum diligit.* Et quarto tomo libro de Fide & operibus, cap. dec. sext. *Neque enim diligeret proximum tanquam seipsum, nisi recepta dilectione Dei, sine qua non diligeret seipsum.*

De charitate erga nos ipsos præclarè disserit idem Augustinus tertio tomo, de doctrina Christiana libro primo, capite vigesimo tertio & aliquot sequentibus.

Porrò amor sui ubi laudandus sit & quo mandato præceptus sit, explicat cap. viges. quint. & viges. sext. his verbis: *Modus ergo diligendi præcipiendus est homini, id est, quomodo se diligat ut prosit sibi. Quin autem se diligat & prodesse sibi velit, dubitare dementis est. Præcipiendum etiam quomodo corpus suum diligat, ut ei ordinatè prudenterque consulat. Nam quod diligat etiam corpus suum, idq; salvum habere atq; integrum velit, æquè manifestum est. Aliquid itaque amplius diligere aliquis potest, quam salutem atq; integritatem corporis sui. Nam multi & dolores & amissiones nonnullorum membrorum voluntarias suscepisse inveniuntur: sed ut alia quæ amplius diligebant saltem consequerentur. Non ergo propterea quisquam dicendus est, non diligere salutem atq; incolumitatem corporis sui, quia amplius aliquid diligit. Nam & avarus quamvis pecuniam diligat, tamen emit sibi panem. Quod quum facit, dat pecuniam quam multùm amat & augere desiderat: Sed quia pluris æstimat salutem corporis sui, quæ illo pane fulcitur, supervacaneum est diutiùs de re manifestissima disputare, quod tamen plerunque nos facere cogit error impiorum*

Tum . . . ut se quisque corpus suum . . . quod sumus, & id quod infra nos est . . . , inconcussa naturæ lege diligimus. quæ . . . promulgata est: nam & bestiæ se atq; corpora sua . . . restabat ut & de illo quod supra nos est, & de illo quod juxta nos est, præcepta sumeremus, Diliges, inquit, *Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & diliges proximum tuum tanquam teipsum. In his duobus præceptis universa lex pendet & Prophetæ. Finis itaq; præcepti est dilectio, & ea gemina, id est, Dei & proximi. Quòd si te totum intelligis, id est, animam & corpus tuum, & proximum totum, id est, animam & corpus ejus: homo enim ex anima constat & corpore, nullum rerum diligendarum genus in his duobus præceptis prætermissum est. Quum enim præcurrat dilectio Dei, ejusque dilectionis modus præscriptus appareat, ita ut cætera in illum confluant, de dilectione tua nihil dictum videtur. Sed cùm dictum est, Diliges proximum tuum tanquam teipsum, simul & tui abs te dilectio non prætermissa est.*

Charitati legitimæ erga seipsum opponitur *odium suiipsius perversum* & *inordinatus amor sui*.

Odium suiipsius perversum, est quum quis obstinatè Deo rebellat & ultro in exitium ruit.

Differt ab odio suiipsius salutari, de quo legitur Johan. 12. v. 25. *qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodiet eam.* Apoc. 12. v. 11. *& non dilexerunt animam suam usque ad mortem.*

Inordinatus amor sui, est quum quis se & sua magis amat, quàm Deum, quam Christum Dominum. De eo dicitur Joh. 12. v. 25. *Qui amat animam suam, perdet eam.* Talis φιλαυτία est vitiosa & illicita. Vide de eadem Augustinum de doctrina Christiana cap. viges. tertio.

CAPUT IV.

In quo de Charitate erga homines in communi.

CHARITAS *erga alios*, est virtus, per quam uniti aliis sumus constanter in bono, propter Deum quem ex animo diligimus.

Causa conservans charitatem mutuam est affectio ultro citroque exercita: sicut Gregorius Nazianzenus ait: οὐδὲν οὕτω ἰσχυρὸν πρὸς ἀγάπην, ὡς αἱ ἀντιδιδόμεναι διαθέσεις: *Nihil tam validum est ad charitatem, quàm affectio ultro citroque exercita.* Vis ut ameris, ama.

Charitas erga alios tum *erga homines*, est, tum *erga sanctos Angelos*. De hac distributione vide Augustinum tertio tomo, de doctrina Christiana primo libro, capite vigesimo tertio & trigesimo.

CHARITAS ERGA HOMINES, est quâ nobis animitus unimus & unitos manere desideramus, illos homines, quibus bene volumus laudabiliter & justam ob causam.

Ea sedulò & libenter exercenda:

I. Quia à Deo nobis mandata est, & in Veteri & in Novo Testamento, Levit. 19. vers. 18. *Diliges proximum tuum sicut te.* Matth. 5. v. 44. *Diligite inimicos vestros.* Joh. 13. 34. *Mandatum novum do vobis, ut alii alios diligatis: sicut dilexi vos etiam diligatis alii alios.* Coloss. 3. 14. 1. Pet. 4. 8. 1. Joh. 2. v. 7, 8. & cap. 3. 11, 23. & 4. 7, 17. & 2. Johan. 4. v. 5, 6.

II. Quia est nobis summè utilis & necessaria propter effecta præclara & amabilia quæ producit, 1. Johan. 2. v. 10. Nam est pacis & concordiæ conservatrix: dum multa proximi peccata operit & offensas facilè ei condonat, Proverb. 10. 12. 1. Petr. 4. vers. 8. Hoc argumento exhortatur Paulus Apostolus ad charitatem 1. Cor. 13. v. 4. & sequentibus: *Charitas iram cohibet, &c.*

A Amabilis effectus charitatis est *concordia*, quæ est & animi & sensus & orationis & actionum multorum hominum inter se consensio divinæ voluntati congrua, ex charitate mutua proficiscens. Aliàs enim conjuratio est damnabilis, si plures quid Deo adversum conspiratione quadam inter se factâ tuentur & probant, Jesa. 8. v. 12.

III. Quia præservat nos à damno quod ex odio in proximum concepto promanat, 1. Joh. 2. 11.

IV. Quia debetur à nobis Deo ad declarandam gratitudinem nostram in ipsum, 1. Joh. 2. 12.

V. Quia charitas in proximum est indicium nos translatos à morte in vitam, seu est argumentum adeptæ justificationis coram Deo, 1. Joh. 3. v. 14.

VI. Quia ad charitatem in proximum invitat nos
B exemplum Christi, Johan. 15. 12. *Hoc est mandatum illud meum, ut diligatis alii alios, prout dilexi vos.* Eph. 5. 2. *Incedite in charitate, sicut & Christus dilexit nos.* 1. Joh. 3. 16.

VII. Quia ad eandem invitat nos exemplum Dei Patris, 1. Joh. 4. v. 8. 9, 10, 11, 16.

IIX. Quia ex charitate erga proximum intelligimus nos verè esse filios Dei, 1. Johan. 3. 19. charitas nostra erga proximum certum est nobis nostræ adoptionis testimonium.

IX. Quia charitas reddit pacatam conscientiam coram Deo, 1. Joh. 3. v. 19.

X. Quia charitas hoc nobis præstat, ut Deum cum libertate loquendi invocare possimus, 1. Ioh. 3. v. 21.

XI. Quia charitas est pacis artifex: ἡ ἀγάπη, εἰρήνης δημιουργὸς, ut Gregorius Nazianzenus ait.

C XII. Quia ex Deo est, 1. Ioh. 4. v. 7.

XIII. Quia est documentum nostræ regenerationis per Spiritum sanctum & veræ cognitionis Dei, 1. Iohan. 4. vers. 7. *Quisquis diligit, ex Deo natus est, & novit Deum*, Gal. 5. 22.

XIV. Quia testatur Deum habitare in nobis seu conjunctum esse nobis, 1. Ioh. 4. 12. *Si diligamus alii alios, Deus in nobis habitat.*

XV. Quia per eam cognoscimus nos Deo conjunctos esse, seu nos in Deo habitare, 1. Ioh. 4. v. 13.

XVI. Quia per eam cognoscimus, Spiritum sanctum nobis datum esse, 1. Ioh. 4. 13.

XVII. Quia est signum veræ fidei in Christum, Gal. 5. v. 6. *Fides per charitatem efficax.*

D XIIX. Quia est signum verorum Christi discipulorum, Ioh. 13. 35.

XIX. Quia certum est nobis instauratæ in nobis imaginis Dei testimonium, 1. Iohan. 4. 17. *Per hoc adimpletur charitas nobiscum ut fiduciam habeamus in die judicii, quòd qualis ille est, tales & nos sumus in hoc mundo.*

XX. Quia expellit corde metum servilem, hoc est, trepidationem & cruciatum illum conscientiæ, 1. Iohan. 4. 18. *Metus non est in charitate: integra charitas foras ejicit metum: quoniam metus cruciatum habet: qui autem metuit non est integer in charitate.* Hoc dictum de charitate quidem Dei erga nos agit, sed per consequens etiam de charitate nostra erga Deum. Nam quem Deus diligit, & qui sensum charitatis Dei in se percipit, is etiam proximum diligit.

E XXI. Quia est argumentum charitatis erga Deum: nam inseparabilis est à charitate erga Deum, 1. Ioh. 4. 21. *Et hoc mandatum habemus ab eo, ut qui diligit Deum, diligat & fratrem suum*, & cap. 5. v. 1.

XXII. Quia testimonium nobis est charitatis Dei erga nos. Nam ex charitate nostra in proximum cognoscimus, quòd & Deus nos diligat, 1. Ioh. 4. 12.

XXIII. Quia ad charitatem erga proximum invitant nos aliorum fidelium exempla: veluti Iohannis, 2. Ioh. v. 1.

XXIV. Quia

Digitized by Google

XXIV. Quia ad eandem nos invitare debet exemplum sanctorum Angelorum, qui sese mutuò & nos amant.

Vera charitas erga alios homines est perpetua: sicut dicitur Joh.13. v.1. *Iesus usque ad finem dilexit suos discipulos.*

Charitati erga homines opponitur tum *simulata aut momentanea charitas in proximum, & amor inordinatus in proximum*, tum *odium iniquum in proximum.*

Simulata charitas in proximum, est quæ in verbis tantùm, non in reipsa posita est, quum ab effectu sincero non proficiscatur. Ita simulavit Saul charitatem in Davidem promissâ ei filiâ, 1. Sam. 18. Sic Carolus IX. Rex Galliæ simulavit charitatem in Regem Navarræ, Principem Condæum, Casparum Colignium Amiralium, Anno 1572.

Momentanea charitas in proximum, est quæ vel levi occasione abrumpitur: qualis erat Saulis in Davidem 1. Sam. 16. 22. *Dilexit Saul Davidem valdè, adeò ut esset ei armiger.*

Amor in proximum inordinatus, est vitium quum quis homines plus diligit quàm par est, ita ut furor potiùs censeri debeat, quàm amor. Veluti si quis amore hominis alicujus faciat quod Deo displicere novit. Prohibetur Matth. 5. 29, 30.

Odium iniquum in proximum, est peccatum, quum quis aversatur atque à se amovet homines alios vel ex recordatione aut persuasione illatæ injuriæ, vel ex mera animi elatione, quòd sese illis superiorem & meliorem putat. Hujusmodi odium si inveteratum sit, appellatur vulgò *rancor*, unde & rancidæ epulæ dictæ, ἀπὸ τοῦ ῥαίνειν: à Scholasticis *acidia* dicitur ab acido.

Est fugiendum sedulò: I. Quia à Deo prohibetur præcepto Decalogi, *Ne occidas*. Item Lev. 19. v. 17. *Ne odio habeto fratrem tuum in corde tuo.*

II. Quia facit homines Cajino fratricidæ similes, 1. Joh. 3. v. 12.

III. Quia in morte æterna hominem detinet, 1. Johan. 3. 14.

IV. Quia homicidio par censetur coram Deo, 1. Johan. 3. v. 5. *Quisquis odit fratrem suum, homicida est, & nostis nullum homicidam habere vitam æternam in se manentem.*

V. Quia arguit vacuitatem veræ notitiæ Dei, 1. Johan. 4. v. 8. *Qui non diligit, non novit Deum: nam Deus est charitas.*

VI. Quia cum charitate in Deum nequit conjunctum esse, 1. Ioh. 4. vers. 20. *Si quis dixerit, diligo Deum & fratrem suum oderit, mendax est: qui enim non diligit fratrem suum quem vidit, Deum quem non vidit, quomodo potest diligere?*

VII. Quia excitat *discordiam*, quæ est animorum, sententiarum, orationis & actionum in re, in qua consentire homines debebant, dissensio ex mutuis odiis proficiscens. Excitat contentiones, Proverb. 10. 12. id est, convicia & contentiosas exprobrationes peccatorum ab humanitatis charitatisque officio alienissimas.

IIX. Quia est vitium verè diabolicum. Diabolus enim ut odit Deum, ita etiam odit humanum genus, & in eo maximè electos ad vitam æternam.

IX. Quia perniciosum est humano generi, Gal. 5. v. 14. *Quod si alii alios mordetis & exeditis, videte ne vicissim alii ab aliis consumamini.*

X. Quia est vitium infidelium proprium, sicut Paulus de illis ait Rom. 1. v. 31. quòd sint *charitatis expertes*. Hinc Christiani exprobrabant olim Gentilibus mutua odia, ut M. Minucii Felicis Octavius. *Vos, inquit, nec invicem agnoscitis, ut in mutua odia sævitis: nec fratres vos, nisi sanè ad parricidium recognoscitis.*

Differt ab *odio justo*, quod est appetitus amovendi

A à nobis illos quorum incorrigibilem esse malitiam animadvertimus, proficiscens ex constanti amore Dei & probitatis. Tali odio prosequendi sunt osores Dei exemplo Davidis. Psalm. 139. v. 21, 22. & qui dediti sunt vanitatibus fallacibus, Psalm. 31. v. 17. id est, idolis, divitiis, fiduciæ in hominibus. Exemplo item Christi, Proverb. 8. 13. *fastum & elationem, viamque mali, denique os perversitatibus deditum odi.*

Est etiam justum odium peccatorum seu vitiorum & scelerum: quia præcipitur Psal. 97. 10. *Amantes Iehova, odio habete malum*, Amos 5. 15. *Odio habete malum & diligite bonum.*

CAPUT V.

B

In quo de Charitate erga inimicos.

CHARITAS erga homines tum *vivos* est, tum *mortuos*.

Charitas erga homines vivos, tum *erga quosvis* est, tum *erga certos*.

Charitas erga quosvis homines, est quâ diligimus absque discrimine tam alienos quàm propinquos, tam exteros quàm domesticos, tam ignotos quàm notos, tam inimicos quàm amicos.

Quod charitas erga amicos gerenda sit, omnes homines etiam naturâ duce agnoscunt.

Sed eandem etiam erga inimicos exercendam, παράδοξον videtur: Confirmans autem sequentibus argumentis:

C I. Quia à Deo præcipitur, Matth. 5. v. 44. *Ego dico vobis, diligite inimicos vestros, benedicite iis qui devovent vos, & benedicite iis, qui oderunt vos, & precamini pro iis qui vobis infesti sunt, & persequuntur vos.* Rom. 12. 14. *Benedicite iis qui vos insectantur, benedicite, inquam, & ne deprecamini.* Et 20. *Itaque si esurit inimicus tuus, ciba eum: si sitit, da ei potum, &c.* Exod. 23. v. 4, 5.

II. Quia inimicum ita afficit ut eum reddat amicum, Prov. 25. v. 21, 22. *Si esuriat osor tuus, ciba eum pane, & si sitiat, da ei bibendum aquam: Nam velut prunas coacervabis super caput ejus, & Iehova rependet tibi.* Rom. 12. 20.

III. Quia ad eam nos incitant exempla Dei Patris, Christi Servatoris nostri & aliorum hominum fidelium. Exemplum Dei Patris proponit Christus Matth. 5. v. 48. *Estote igitur perfecti, ut Pater vester, qui in cælis est,*

D *perfectus est*: & commemorat Paulus Apostolus, Rom. 5. 8. *Commẽdat suam erga nos charitatem Deus, eo quod quum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus est.* Et v. 10. *quum inimici essemus, reconciliati fuimus Deo per mortem Filii ejus.* Iam qualis est Pater, tales liberos ejus esse oportet. Exemplum Christi commemorat idem Paulus Rom. 5. 6. *Christus quum nullis adhuc viribus essemus, præstituto tempore pro impiis mortuus est.* Idem benefecit hostibus suis multis modis ut historia Evangelica passim testatur: Evangeliũ illis prædicavit, malè affectos sanavit, Malcho auriculam à Petro abscissam restituit, pro interfectoribus suis oravit. Exempla fidelium non pauca exstant. *Iosephus Patriarcha* dilexit & beneficiis affecit fratres suos à quibus odio habitus fuerat, ut liber Genesis testatur: *Moses* dilexit Israëlitas à quibus

E sæpè injuriosè tractabatur. *David* dilexit Saulem à quo persecutionem patiebatur, *Paulus* Apostolus Judæos à quibus multa passus erat, nihilominus dilexit, ut caput nonum & undecimum ad Romanos testatur. *Stephanus* protomartyr oravit pro inimicis suis.

IV. Quia maximè decet filios Dei, imò filiorum Dei est signum, ut Christus docet Matth. 5. v. 44, 45. *Diligite inimicos vestros, &c. Ut sitis filii Patris illius vestri qui est in cælis, facit enim ut sol suus exoriatur super malos ac bonos, & pluit super justos & injustos.*

V. Quia

V. Quia per eam filii Dei præstant filiis hujus seculi: sicut Christus ait Matth. 5. 46, 47. *Nam si dilexeritis eos qui diligunt vos, quam mercedem habebitis? nonne & publicani idem faciunt? Et si complexi fueritis fratres vestros solum, quid amplius facitis? nonne & publicani ita faciunt?*

VI. Quia illa medium est perveniendi ad perfectionem quâ Deo similes simus, Matth. 5. 84.

Sic est de charitate erga homines in communi: sequitur charitatis illius distributio.

CAPUT VI.

In quo de Misericordia.

CHARITAS erga homines est tum *Sympathia laudabilis & humanitas*; tum *officiositas & hospitalitas*.

Sympathia laudabilis, est charitas per quam convenienter ob aliorum statum afficimur. Opponitur ei ἀπάθεια & ficta sympathia & illicita misericordia.

Sympathia laudabilis est duplex: *misericordia* & *favor*.

MISERICORDIA, est sympathia laudabilis, ac proinde virtus per quam nobis cordi est miseria aliorum, etiam hostium, sic ut eam tum consolando, tum in necessitatibus adjuvando, aliisque modis lenire aut tollere studeamus, quantum justitia permittit. Seu; *Misericordia*, est virtus inclinans voluntatem ad sublevandam alienam miseriam, Matth. 5. v. 7. *Beati qui sunt misericordes, quoniam ipsis misericordia tribuetur.* Rom. 9. 1, 2, 3. Ephes. 4. 32. 1. Thess. 4. 18. 1. Petr. 3. 8. *Mutuo molestiarum sensu affecti, ad intimam misericordiam proponi.* Dicitur etiam *commiseratio*, item *compassio*.

Hujus virtutis officium igitur est, visitare orphanos & viduas in calamitatibus, easq; consolari, Ecclesiast. 7. v. 2.

Μετριοπαθεῖν, id est, moderatè tangi miseratione, quantum satis est misereri vicem ignorantium & aberrantium, quòd & ipsi circumdati simus infirmitate, Heb. 5. 2.

Errata atque peccata proximi tegere quantum bonâ conscientiâ licet, Proverb. 10. 12.

Egenos & mendicantes cibare, potare, vestire, hospitio accipere.

Dolere ob aliorum calamitates, inprimis quum absque suâ culpâ in eas inciderunt.

Lugere cum lugentibus: ita amici Jobi initiò luxerunt cum Jobo, sedentes cum eo humi septem diebus & septem noctibus, & commiseratione tantæ calamitatis Jobi adeò afficiebantur, ut verba eis interciperet & consolandi facultatem adimeret, Job. 2. 13.

Consolari lugentes tum verbis, tum factis. Sic olim fideles in populo Dei, quum funus alicujus prosequuti fuerant, conficiebant silicernium, id est, cœnam quâ funus exsequuti utebantur, ad consolandos proximos & necessarios mortui, ut videre est Jerem. 16. v. 7. Ezech. 24. v. 17. Tob. 4. v. 18. Non solebant lugentes ipsi convivium exhibere, sed amici lugentium eos convivali munere consolari, sive ad monumentum ipsum, sive in loco prædioque religioso illius.

Ei est studendum: Quia mandata est nobis à Deo, Luc. 6. v. 36. *Estote misericordes.* Rom. 12. vers. 15. *Flete cum Flentibus.* 1. Thess. 5. 14. *Consolamini eos qui pusillo animo sunt: sublevate infirmos, leni animo estote erga omnes.*

II. Quia est donum Dei, 1. Reg. 8. v. 50.

III. Quia ad eam exemplo suo nos invitat Deus ipse & Servator noster Christus Dominus, Luc. 6. v. 36. Et alii pii, ut *Iobus*, Job. 30. vers. 25. *Ionathan* filius Saulis

A dolore afficiebatur propter Davidem, 1. Samuel 20. v. 34, 41. *Paulus Apostolus propter Iudaeos*, Rom. 9. vers. 1. 2, 3.

IV. Quia misericordes sunt beati, Matth. 5. 7. Psal. 41. 2. *Beatus qui attendit ad attenuatum.*

Misericordiæ species præcipua est *beneficentia in egenos & pauperes*, non tantùm domesticos, sed etiam peregrinos in communicatione bonorum cum ipsis, sive donando liberaliter, sive mutuò dando inopibus gratuitò & absque usura, ad sublevandam ipsorum inopiam, famem, sitim, nuditatem, invaletudinem, aliasque afflictiones animi & corporis: Unde quolibet beneficium egeno & pauperi præstitum dicitur κατ' ἐξοχὴν *eleemosyna*, id est, misericordia. *De Eleemosyna.*

Eaque est exercenda ob subsequentes rationes:

B I. Quia à Deo præcipitur singulariter & strictè, Deuter. 15. 7. & sequentibus: In libro Ecclesiastæ Salomonis cap. 11. 1, 2, 6. Levit. 19. 9, 10.

II. Quia est gratia Dei præstita benefactoribus, 2. Corinth. 8. vers. 1. Est certè beneficium divinum, et inenarrabile donum Dei pro quo ipsi gratia habenda, si quis beneficentiam in pauperes Christi cultores exercet. Videndum ergo unicuique fidelium facultates aliquas habentium, ut hac quoque gratiâ abundent, 2. Cor. 8. 7.

III. Quia Deo in primis placet, Jes. 58. 6, 7, 8.

IV. Quia exercetur ex eo quod est Dei & non nostrum, quum nos tantùm dispensatores bonorum temporalium à Deo constituti sumus, Luc. 16.

C V. Quia datur ex bonis quæ Deus usibus pauperum destinavit. Nam Deus pauperes & egenos bonorum tuorum dominos necessitate effecit, te verò illorum dispensatorem, Proverbiorum 3. vers. 27. Unde eleemosyna & munificentia in egenos in Scripturis appellatur *justitia*, Proverb. 11. vers. 18. 2. Corinth. 8. v. 9. eò quod justum sit dari à dispensatore dominis ea quibus opus habent, & quorum illi sunt domini.

VI. Quia certa præmia à Deo habet, Psalm. 112. v. 5, 6. *Bonus quisq; gratiosè largitur & mutuò dat, moderatur res suas ex officio: Quia in seculum non dimovetur, in memoria perpetua est justus.* Et 9. *Dispergit, dat egentibus; justitia ejus perstat in æternum*, (id est, semper habet unde aliis benefaciat) *cornu ejus elevatur honore.* Prov. 19. 17. Ecclesiastæ Salom. 11. v. 1, 3. Jesa. 58. 8, 10, 11. Luc. 16. 9.

D VII. Quia est argumentum veræ fidei, & testificatio obedientiæ in confessione Evangelii Christi, 2. Cor. 9. v. 13. Nam qui benignè communicant de suis bonis cum aliis fidelibus, etiam in aliis regionibus habitantibus, facto ipso declarant, se cum illis unum amplecti Evangelium, cui seipsos libenter subjecerint; unum agnoscere Deum Patrem, unum Christum, se uno Spiritu regi & gubernari, se unum cum illis corpus mysticum esse.

IIX. Quia est documentum fidelitatis Deo debitæ in bonis nobis ab ipso concreditis, Luc 16. 10.

IX. Quia ad eam exempla invitant aliorum piorum. Sic Macedonicarum Ecclesiarum quamvis multis ærumnis ad extremam penuriam redactarum & tamen alacriter & liberaliter in piorum subsidium

E contribuentium exemplo inflammavit Paulus Corinthios ad beneficentiam, quâ Jerosolymitanæ Ecclesiæ inopia necessario tempore sublevaretur, 2. Corinth. 8.

X. Quia est documentum veræ ac sinceræ charitatis, 2. Cor. 8. *Non ex imperio dico, sed aliorum studio vestra quoque dilectionis sinceritatem reddens exploratam*, 1. Johan. 3. 18. Tum apparet germana esse charitas, quum reipsa, idque promtè ac liberaliter fidelibus egenis succurrimus propter Christum.

XI. Quia

Digitized by Google

XI. Quia ad eam meritò impellere nos debet exemplum Christi, qui quum dives esset, pauper est factus propter nos, ut nos illius paupertate ditesceremus, 2 Cor. 8.9.

XII. Quia illa fructus præstantissimos adfert: Nam benefactoribus plurimùm conducit, 2. Corinth. 8.10. Illam enim uberrima messis benedictionis divinæ consequitur, sic ut piis beneficentia sit pro omnibus latifundiis, dante illis Deo, ut nunquam desit quod aliis largiantur. 2. Corinth. 9. vers. 6, 8, 9. Occasionem præbet orandi Deum pro benefactoribus, 2. Cor. 9. v. 10. efficit ut Deo gratiæ agantur, 2. Cor. 9. v. 11, 12, 13. refocillat sanctos & supplet quæ illis desunt, 2. Cor. 9. 12.

XIII. Quia si vel ipsam vitam tenemur proximis impendere, quantò magis ipsorum inopiam facultatibus nostris sublevare? 1. Joh. 3. 16, 17.

Misericordiæ opponitur, *immisericordia, simulata misericordia*, & *illicita misericordia*.

Immisericordia. *Immisericordia*, est peccatum, cùm alicui miseria aliorum, atque in-primis fidelium persequutionem Christi causâ patientium, afflictorum, egenorum, cordi non est, sic ut officium quod præstare eis commodè possit, recuset.

Fugienda est modis omnibus:

I. Quia à Deo prohibetur, Prov. 3. v. 27, 28. *Ne cohibeto bonum ab eis qui opus habent, quum est in potestate manus tuæ efficere illud: Ne dicito proximo tuo, abi, deinde revertere, cras enim daturus sum, quum fuerit penes te.*

II. Quia est documentum injustitiæ & improbitatis, Luc. 16. vers. 10. *qui in pauco injustus est, etiam in multo injustus est.* Prov. 12. vers. 9. *Miserationes improbi sunt miserationes crudeles*, id est, planè nullæ.

III. Quia est argumentum infidelitatis in bonis nostræ fidei à Deo commissis adhibitæ, Luc. 16. 11.

IV. Quia privat hominem æternis bonis, Luc. 16. v. 12.

V. Quia meretur damnationem absque misericordia, Iac. 2. 13.

VI. Quia est argumentum animi vacui charitate Dei, 1. Ioh. 3. 17.

Simulata misericordia, est peccatum quum quis verbis præ se fert commiserationem alterius, quem tamen oppressum cupit, aut saltem ope suâ sublevare non vult: ut *Herodes* rex, quum Herodias caput Iohannis Baptistæ in disco sibi dari petiisset, præ se tulit commiserationem Iohannis. Talis est commiseratio Crocodili, qui lacrymas fundit hominem devoraturus. Exemplum fictæ commiserationis est Iacob 2. 15, 16. Item, Iudæ proditoris Christi fuit simulata misericordia in Pauperes, Ioh. 12. 4.

Illicita misericordia, est quum quis condolet eis qui malitiose, contumaciter, præfractè & elato animo Deo & verbo ejus restiterunt & incorrigibili contumaciâ suâ commeritas pœnas sibi accersiverunt. Crudelis misericordia!

Talis misericordia minimè commendanda: quia à Deo prohibita est Ier. 12. 1, 2, 3, 4, 5.

Caput VII.
In quo de Favore seu Benevolentia.

FAVOR seu BENEVOLENTIA, est συμπάθεια laudabilis ac proinde virtus, per quam animus noster inclinatur ad bonum & commodum aliorum ex amore in ipsos, sic ut grata atque accepta nobis sit illorum prosperitas, quam illi experiuntur in bonis alicujus vel continua fruitione vel incrementis, aut in novi alicujus boni accessione, ita ut propterea sincerè & ex animo gaudeamus illorum causâ, & Deo gratias agamus, atque illis gratulemur & bene precemur. Gratulatio autem etiam animo tantùm fieri potest & erga absentes.

Virtuti huic est studendum: I. Quia mandata est nobis à Deo, Rom. 12. vers. 15. *Gaudete cum gaudentibus.* Inprimis autem mandat Deus, ut Ecclesiæ ipsius bene cupiamus, Iesa. 66. vers. 10. *Lætamini cum urbe Ierosolymorum & exsultate in ea omnes amantes eam, gaudete cum ea gaudio quicunque lugebatis cum ea.*

II. Quia ad eam exemplo suo nos invitant tum *beati Angeli*, tum *sancti homines*: Angelorum exemplum est, Luc. 3. v. 10, 11, 13, 14. & Luc. 15. v. 10. Exempla sunt in Iithrone socero Mosis Exod. 18. 9. in Paulo Roman. 1. v. 8. 1. Cor. 1. 4. Phil. 1. v. 3. Col. 1. 3. 1. Thess. 1. 2. & cap. 3. 6. & seqq. in Iohanne, 2. Ioh. 4. & 3. Ioh. 3. 4. 5.

III. Quia efficit ut ex aliorum, ac inprimis Ecclesiæ Dei prosperitate ad nos quoque consolatio redundet, Iesa. 66. 11, 12, 13, 14.

IV. Quia est signum amoris: etenim amorem sequitur.

Opposita favori est tum *invidia* & *malevolentia*: tum *simulatus favor* & ἐπιχαιρεκακία.

Invidia vel *activè* capitur, vel *passivè*. *Passivè*, quum intelligitur de eo cui invidetur; sicut in isto dicto Pindari, κρέσσων οἰκτιρμοῦ φθόνος, *melior miseratione invidia*: ac tum vitium non est. *Activè* capitur quum de eo intelligitur qui invidet alii: & sic quum accipitur, vel *laudabilis* est invidia, vel *vituperabilis*. *Invidia laudabilis*, est quum quis, exempli gratiâ, tristatur, quod unà cum aliis martyribus Iesu Christi non est particeps factus martyrii, cujus & ipse est cupidus, sic tamen ut gaudeat de aliorum in veritate Christi constantia. Talis invidia non est vitium. *Invidia vituperabilis*, & quæ vitium est, ejusque causa efficiens proxima est odium adversus proximum, Ezech. 35. v. 11. definitur in hunc modum:

INVIDIA, φθόνος, est peccatum, quum quis vellet alteri bonum quodpiam non obtigisse aut non obtingere, eò quod excellentiam suâ eo minui opinatur. De Invidia.

Causa ejus efficiens proxima est superbia: sicut diabolus idem est invidus, quia superbus.

Ejus quadruplex est species: *Una*, quum quis dolet alium frui aut fruiturum eodem bono quo ipse fruitur, sed solus eo frui vellet; ut si quis alii invideat eundem secum honorem, eandem aliorum beneficentiam & gratiam, eundem aliorum favorem & amorem, Matthæi 20. vers. 11. & sequentibus. Sic Saul rex Israëlitarum invidit Davidi dignitatem regiam: Iudæi inviderunt Gentibus, quod & ipsæ populus Dei fieri deberent, quum illi soli populus Dei esse vellent. Act. 13. v. 45.

Altera invidiæ species, est quum quis ægrè fert, alterum frui bono aliquo quo ipse potiri non potest, atque ita alienam felicitatem suum interpretatur infortunium: ut si quis molestè ferat videns alium se præstantiorem, honoratiorem, gratiorem, successus majores habentem. Exemplum talis invidiæ est in diabolo, qui nobis invidet Dei gratiam, quâ potiri non potest, nec in æternum poterit. Exemplum fuit in Cajino invidente fratri Abeli gratiam Dei, Genes. 4. vers. 3, 4, 5. In fratribus Iosephi Patriarchæ, Actorum 7. vers. 9. In Miriamo sorore Mosis & Aarone invidentibus Mosi honorem ampliorem quem præ illis obtinebat Numer. 12. vers. 2. Exemplum itidem est in Rege Saule, qui gloriam ampliorem invidebat Davidi, 1. Samuel. 18. vers. 7, 8. In proceribus Medis & Persis qui invidebant Danieli summam eparchiam, Danielis cap. 6. vers. 4, 5. In Sanballato Choronita & Tobia

Digitized by Google

Ammonita, qui ægerrimè tulerunt advenisse hominem ad procurandum bonum Israëlitis, Nechem. 2. vers. 10. In Pharisæis & Scribis, Matthæi 23. vers. 13. In Sadducæis Actorum 5. v. 17. In Judæis quum vidissent propè totam urbem Antiochiam congregatam fuisse ad audiendum sermonem Dei à Paulo, Actorum cap. 13. v. 44, 45. Rursus in Judæis Actorum cap. 17. 5.

Utriusque istius invidiæ exemplum est in Pompejo Magno & Julio Cæsare, de quibus *Lucanus* ait:

Nec jam ferre potest, Cæsarve priorem, Pompejúsve parem.

Exemplum item in aulicis Regis in Davidem, Psalmo 62.

Est fugienda:

I. Quia prohibetur à Deo, Psalm. 37. v. 1. Proverb. 3. v. 31.

II. Quia reprehenditur à Deo. Reprehensa enim fuit in Cajino Gen. 4. v. 6. In Mirjamo sorore Mosis & Aarone. Num. 12. v. 8.

III. Quia impellit ad gravia delicta, veluti ad homicidium imò etiam ad parricidium, ut ostendit exemplum Cajini Genes. 4. & exemplum Joabi occidentis Abnerem. 2. Samuel. 3. v. 27. & Amasam. 2. Samuel. 20.

Impellit ad obtrectationem, ut ostendit exemplum Mirjami sororis Mosis & Aaronis, Num. 12.

Impellit ad seditiones, ut ostendit exemplum Chore, Dathanis & Abirami.

IV. Quia attrahit pœnas: ut docet exemplum Mirjami sororis Mosis.

V. Quia est veluti rubigo hominem consumens.

VI. Quia efficit inquietam vitam & omne opus pravum, Jac. 3. v. 16. *Ubi enim invidia est & rixa, ibi inquieta vita & omne opus pravum.*

Tertia invidiæ species est cum quis molestè fert aliis contigisse à Deo tale aliquod bonum, quali ornatus est ille quem diligit: Ut *Iosua* quum audisset quòd Eldad & Medad in castris prophetarent, invidit illis donū prophetiæ, Mosis causâ, cujus autoritati ne quid decederet frustrà metuebat, Num. 11. v. 27, 28, 29. Discipuli Johannis ægrè tulerunt, quòd Christus quoque baptizaret, & quòd omnes ad ipsum venirent, Johan. 3. v. 26. Discipuli Christi ægrè tulerunt, quendam qui ipsum non sequebatur cum aliis discipulis, miracula edere in nomine Christi, Marc. 9. v. 38.

Quarta species invidiæ, est quum quis destruit & corrumpit bona sua, vel aliorum, ne quisquam hominum illis utatur fruaturve: Exemplum est in Philistæis, qui omnes puteos quos foderant servi Abrahami occluserunt, implentes eos pulvere, Gen. 26. v. 14, 15. Ista inprimis reddit hominem meritò exosum & maledictis aliorum obnoxium, instar stellionis, qui est animal supra modum invidum: cutem enim quam quotannis exuit, protinus devorat, invidens homini comitialis morbi remedium, Plinius lib. 30, cap. 10.

Ista invidiæ species est in-primis diabolica. Diabolus enim invidens humano generi datum à Deo verbum salutis æternæ, quum ipsi (diabolo nempe) non prosit; ejus fructum atque salutarem utilitatem etiam hominibus eripere cupit: Ideo quantum in ipso est, corrumpit illud & planè corruptum atque ablatum vellet, ne saluti hominum serviret. Sic corrupit verbum Dei. Gen. 3. v. 4. & 5. Hinc producit hæreses, ut per illas verbum Dei depravet. Hinc excitat persequutiones per tyrannos, per Antichristum, per satellites ejus, ut verbum Dei supprimat, ut olim Philistæi puteos Abrahami.

Interdum priores species invidiæ, cum hac concurrunt, ut in falsis justis seu iniquis, qui invident viris justis & hoc agunt quomodo viri justi amittant justitiam vel abducantur à justitia. Exemplum est in diabolo, qui cùm cecidisset stanti homini invidit integritatem, & quia ipse amiserat regnum cœlorum, hominem illuc pervenire noluit & non vult, id agit ut homo illuc non perveniat, unde ipse ejectus est. Exemplum est, ut in Summis Sacerdotibus Scribis, Pharisæis, Sadducæis, qui non tantùm invidebant Domino Jesu, quòd passim jam agnosceretur pro Christo illo: sed etiam ipsummet Dominum Jesum Pilato tradiderunt interficiendum, ut eum è medio tolleret, ne ampliùs quisquam de eo tanquam Christo illo gaudere posset. De hac diabolica invidia dicitur Matth. 27. v. 18. *Sciebat enim quòd per invidiam tradidissent eum.*

Malevolentia, est peccatum, quum quis in animo suo malè vult alteri, in perniciem ejus malum cogitans & optans odio privato & vindictæ cupiditate.

Simulatus favor, est peccatum, quum quis verbis quidem alteri gratulatur bonum quod ei obtigit, animo tamen ei invidet & malè vult.

Ἐπιχαιρεκακία, est peccatum, quum quis lætatur alienis malis, damnis seu infortuniis.

Caveri debet: I. Quia à Deo prohibetur Lege Decalogi: *Non occides.* Proverb. 24. 17. *Quum cadit inimicus tuus, ne lætator: quumque corruit, ne exsultato animus tuus.*

II. Quia est noxia, Proverb. 24. 18. Attrahit certas pœnas, Proverb. cap. 17. 5. *Qui delectatur calamitate, non impunis erit.*

III. Quia in quovis reprehenditur: ut in Doëgo Psal. 52. vers. 3. *Quid te jactas in malo, ô potens?* In Simejo 2. Sam. 16. v. 8. in hostibus Servatoris nostri Jesu Christi, Psal. 22.

Ab ἐπιχαιρεκακίᾳ distingui debet *gaudium piorum, ob pœnas seu interitum improborum & crudelium persequutorum*, quod concipiunt sanctè ex documentis divinæ justitiæ in improbos persequutores declaratæ à Deo ad suam gloriam & consolationem fidelium atque confirmationem in bono. De quali gaudio dicitur Psalm. 52. 7, 8, 9, 10. *Etiam Deus fortis demoliturus est te in æternum; abripiet te, & avellet te à tentorio; eradicabitque te è terra viventium vehementissimè. Quod videntes justi, reverebuntur; & de isto ridebunt, dicentes: Ecce virum illum, qui non proposuerat Deum robur suum: sed confidebat amplitudini divitiarum suarum, roborabat se in substantia sua. Ego verò ut oliva virens in domo Dei; confido benignitati Dei in seculum & sempiternum*, Psal. 58. v. 10, 11, 12. *Quum nondum sentientur spinæ vestræ; spina cynosbati; tam redivivam, quàm adustam percellet quæque. Lætabitur justus, quum viderit ultionem: pedes suos lavabit in sanguine improbi; Dicetque homo, utique est fructus justo; utique est Deus, est judex in terra.*

Hæc de sympathia.

Caput VIII.

In quo de Humanitate.

HUMANITAS, est charitas erga proximum, quâ bonum ipsius tum hanc vitam, tum maximè salutem æternam concernentes, nobis curæ esse sinimus, eo fine ut pro viribus illud provehamus, cùm animo ipsi benè volentes, tum facto id præstantes, precando pro illo ad Deum & quoties opus est illum monendo, hortando, consulendo, mala & pericula ab illo avertendo & quocunque alio modo licito Ps. 122. à vers. 6. usque ad finem. & 141. vers. 5. Philipp. 2. v. 4. & cap. 4. 10. 1. Thessal. 5. v. 11. Hebr. 10. v. 24. Vocatur *studium pro aliis*, σπουδὴ ὑπὲρ ἄλλων 2. Cor. 7. v. 12. & cap. 8 vers. 16.

Hujus virtutis est, conservare & tueri bonam atque honestam

Digitized by Google

honestam famam & existimationem proximi, & alia vitæ commoda proximo à Deo concessa, Exod. 23. v. 1. A

Omnes defectiones obtegere Proverb. 10. v. 12. id est, non promulgare, sed aut dissimulare, quicquid bonâ fide & conscientiâ potest, aut corrigere ex mandato Dei, Levit. 19. 17, 18.

Damna rei familiaris aliorum avertere, Exod. 23. 4, 5. Deut. 22. v. 1, 2, 3, 4.

Animalibus ratione carentibus parcere, ut pluribus hominibus serviant. Deut. 22. 6, 7. Prov. 12. 9. *Curat justus vitam jumenti sui.*

Prævenire pericula in quæ incidere alii possent, Deut. 22. v. 8.

Pauperi & extraneo egenti spicilegium in messe & racemationem in vindemia relinquere, Levit. 19. 9, 10.

Pro aliis curam gerere, pro illis apud alios deprecari, 2. Cor. 8. v. 4. B

Commendare pios & bonos aliis, Rom. 16. v. 1.

Salutare alios, Rom. 16. v. 3. & sequentibus.

In servitutem iniquè redactos libertate donare, onera relaxare, Jes. 58. 6.

Sese mutuò hortari ad bonum & in eo ædificare, 1. Thess. 5. 11, 14. Heb. 3. v. 13.

Mutuum dare pauperi Matth. 5. 42. idque sine usura Exod. 22. v. 25. imò & sine pignore Exod. 22. v. 26, 27.

Est exercenda:

I. Quia est præcepta à Deo, Deut. 22. v. 1, 2, 3, 4.

II. Quia est reverentiæ Dei signum, Levit. 19. v. 14.

III. Quia magis Deo probatur quàm jejunium, Jes. 58. v. 6.

Ei opposita est *inhumanitas* & *intempestiva humanitas.* C

Inhumanitas seu *immanitas*, est peccatum, quum quis sensum humanitatis exuit & sive hominum aliorum sive etiam animalium ratione carentium nec malum avertere, nec commodum vult provehere, sed perire sinit, aut etiam ipse perdit, omnibus artibus pervestigans viam afficiendi alios malis, aut perdere jubet, si quis incommodat alteri, etiam non animadvertenti, sermone aut facto, veluti si quis surdo maledicit, si quis ante cæcum ponit offendiculum. Cujusmodi inhumanitas est in homicidis, in consultoribus & suasoribus homicidiorum. Talis inhumanitas fuit in Pharisæis & Scribis identidem consilium capientibus adversus Jesum, ut eum perderent, veluti Matth. 12. v. 14. D

Si communiter hostes veritatis Dei sunt inhumani & persequutiones movent adversus pios.

Ea autē est sedulò fugienda ob sequentes rationes.

1. Quia prohibetur à Deo in Decalogi præcepto: *Non occides.* Item Psalmo 62. v. 4. *Quousque machinabimini ærumnas in virum?* Prov. 3. v. 29. *Ne fabricator contra proximum tuum rem malam qui confidet securè tecum.* Deuter. 22. 6, 7. Levit. 19. 14.

2. Quia impunita non manet, Psalmo 62. 4. *occidemini vos omnes, eritis similes muro pando, maceria impulsæ.*

3. Quia autori suo est perniciosa, Psal. 7. v. 15, 16, 17. *Ecce parturiet vanitatem; ut concepit laborem, ita mendacium pariet. Cisternam fodit & excavavit eam: dejecit eò se, in fovea operaturus opus suum: Redibit labor ejus: & super verticem ejus injuria ejus descensura est.* Prov. 11. 6. *ærumnâ suâ perfidiosi capiuntur.* E

4. Quia est odio & abominationi Deo, Prov. 6. v. 18.

5. Quia est indicium hominis nequam, Prover. 16. vers. 27. *Vir Beliahal*, id est, nequam *effodit malum, ejusque labiis insidet velut ignis adurens.*

Inhumanitatis effectus est homicidium voluntarium, quod nequaquam perpetrandum:

I. Quia prohibitum est à Deo in Decalogi præcepto: *Non occides:*

II. Quia capitis supplicio à Magistratu vindicandum jussu Dei, Gen. 9. v. 6. *Qui effundit sanguinem hominis, per hominem sanguis illius effunditor.* Exod. 21. v. 12, 14. *Qui percutit quemquam ita ut moriatur, omnino morte plectitor. Quum autem quis arrogaverit contra proximum suum occidere eum astu; etiam ab altari meo rapito eum ad mortem.*

III. Quia violat, imò abrumpit arctum illud fraternitatis vinculum, quo Deus homines vult esse inter sese conjunctos, Gen. 9. v. 5.

IV. Quia destruit eum quem Deus ad imaginem suam creavit, Gen. 9. 6.

V. Quia vindicatur à Deo etiam in regibus, ut in Rege Achabo, 1. Reg. 21. 19. & cap. 22. 38.

Inhumanitatis effectus est etiam damnum proximo illatum voluntariè, sive per jumentum quod hominem occidit aut læsit, admonito antea Domino quadrupedis aut jumenti, ut caveret ne quis damnum acciperet: sive per fossam non obtectam, in quam homo vel pecus incidat & lædatur, Exod. 21. vers. 20. & seqq.

Intempestiva humanitas, est quum quis rerum alienarum curam temerariè & inconsultè suscipit, & sibiipsi difficultates & damna, quibus carere poterat accersit: ut si quis patrocinium suscipit hominis qui ignaviâ ac supinâ negligentiâ res suas perturbavit.

Caput IX.

In quo de Officiositate.

OFFICIOSITAS seu *officiosa voluntas*, est charitas erga proximum, quæ in officiosorum honestorum delatione & præstatione elucet, ut mutuis adjumentis vita hæc sustentetur & dulcescat.

Hujus virtutis est gratificari aliis nostrâ operâ indigentibus vel eam implorantibus, ut cùm alicui præstamus officia ad consequendum sanitatem Marc. 7. v. 32. Matth. 9. 2.

Est alacriter præstanda:

I. Quia à Deo est præcepta, Rom. 16. v. 2. item Gal. 5. v. 13. *Ex charitate servite alii aliis.*

II. Quia ad eandem exempla aliorum laudata nos invitant.

Huic virtuti opponuntur *intempestiva* seu *imprudens officiositas, inhonesta officiositas*, & *inofficiositas.*

Intempestiva seu *imprudens officiositas*, est cùm quis officia præstat ei cui non debebat, aut qualia non debebat, aut non in loco, aut tempore: veluti si quis spondeat pro quovis temerè.

Sponsiones seu fidejussiones pro aliis non temerè & imprudenter faciendæ.

I. Quia dissuadentur à Spiritu Dei, Proverb. 6. v. 1. & seqq.

II. Quia noxiæ sunt spondentibus, illi enim confringuntur, Prov. 11. vers. 15. id est, gravissimam faciunt jacturam & maximam rei suæ familiaris ac facultatum detrimentum patiuntur. Illorum bona pignoris loco à creditoribus capiuntur, Prov. 20. 16.

III. Quia indicium sunt hominis stulti & improvidi, Prov. 17. v. 18. *Homo demens complodit manum.*

Intempestivè officiosus fuit Propheta ille senex Bethelemis erga virum Dei è Iuda missum ad reprehendum Ierobeamum sacrificantem Bethele, dum eum reduxit ex itinere Bethelem, 1. Reg. 13. vers. 15. & seqq.

Inhonesta officiositas, est cùm quis ad officia inhonesta & illicita est promtus: qualis erat officiositas Ionadabi erga Amnonem filium Davidis, 2. Sam. 13. 3, 4, 5.

Digitized by Google

Inofficiositas, est vitium, cùm quis debita necessaria atque honesta officia aliis recusat.

Caput X.

In quo de Hospitalitate.

HOSPITALITAS, φιλοξενία, est charitas erga proximum, per quam peregrinos & advenas, ac præcipuè exulantes propter veritatis divinæ professionem in publicam patriæ calamitatem, hospitio excipimus & officiis hospitalibus pro facultate nostra commodè ctimur, prout in Domino convenit sanctis, absque murmurationibus, ut consolationem à nobis hospites recipiant, & in veritate cœlesti confirmentur conserventurque, Rom.16.2,3. epist. Johan.v.5,6. 1.Petr.4.v.9.

Est maximè exercenda:

I. Quia à Deo mandata est, Rom.12 v.13. *Hospitalitatem sectantes* 1. Petr. 4.9. *Hospitales estote alii erga alios.* Iesa.16 3.4. *Dispone tanquam noctu umbram tuam ipso meridie: abscon de propulsos, vagantem ne prodito. Commorentur apud te propulsi mei, esto latibulum ipsis à conspectu vastatoris.* 3 epist. Ioh. v 8. *Nos debemus recipere hujusmodi.*

II. Quia Deo magnopere placet, Ies.58.7.

III. Quia multam utilitatem adfert, Jes.58.8. Hebr. 13 2. *Hospitalitatis ne estote immemores: per hanc enim quidam inscii exceperunt Angelos hospitio.*

IV. Quia probatis exemplis nobis commendatur; ut *Abrahami* Gen.18.v.1 & sequentibus: *Lothi* Gen.19. v.1,2,3. *Phœbes* quæ ministra erat Ecclesiæ Cenchreensis, Rom. 16.2. *Gaji* 3 Ioh.v 5,6.

Opponuntur ei *inhospitalitas*, quæ graviter reprehenditur in Diotrephe 3 Ioh.10. & *inconsiderata hospitalitas*, quâ sic profunduntur sumtus in hospites, ut fons beneficentiæ exhauriatur & nobis nostrisque necessaria non suppetant.

Hæc de charitate erga quosvis homines.

Caput XI.

In quo de Amicitia.

CHARITAS *erga certos homines*, est charitas erga illos quibus speciali vinculo uniti sumus.

Estque vel *naturalis* vel *adventitia*.

Naturalis charitas dicitur στοργὴ, quæ est amor cognati sanguinis naturâ insitus: qualis est amor parentum in liberos, liberorum in parentes, conjugum inter se, fratrum & sororum inter se. Qualis charitas fuit Iosephi in Benjaminē fratrē, Gen.43.29,30. & c.45.14.

Charitas erga certos homines adventitia, est *amicitia* & *fraternitas Christiana*.

Amicitia, est mutua & non latens benevolentia inter illos qui se ultro citroque bonis afficere student & conantur. In amicitia requiritur amor reciprocus.

Eaque est vel in æqualitate sive parilitate, vel in ὑπεροχῇ: quarū prior *socialis*, altera *politica* dici potest.

Amicitia socialis, est quâ duo vel plures, ætate & moribus æquales se mutuo amore, ob boni alicujus amabilis opinionem prosequuntur. Estque vel *perfecta* vel *imperfecta*.

AMICITIA *perfecta*, est charitas per quam duo pluresve homines probi se mutuò verâ benevolentiâ complectuntur ob virtutem, ad præstanda sibi invicem officia honesta & possibilia. Qualis fuit inter Ionathanem & Davidem. 1.Sam.18. v.1. inter Davidem & Chuschajum Arcæum, 2. Sam.15.v.37.

Causa invitans ad ineundam amicitiam est virtus amici, & inprimis vera religio & pietas, virtutum princeps.

Causa adjuvans est dissimulatio offensarum, Proverb 17. v. 9. *Qui tegit defectionem, quærit amicitiam seu dilectionem.*

Eaque non tantùm rebus prosperis colitur, sed etiam in adversis sanctè conservatur, Proverb.17. v.17.& cap.18. v.24. Ecclesiastæ 7.2,3,4. Exempla Chuschaji Arcæi, 2 Sam.17.7.

Amicitia piorum & justorum est expetenda & studiosè colenda:

I. Quia illa mandatur à Deo; Prov.18.v.24. *Viro cui sunt amici, colenda est amicitia: Est enim amicus conjunctior fratre.*

II. Quia piorum tota vita est similis luci splendidæ, pergenti lucere usq; ad stabile seu perfectum diei, Proverb.4.v.18. id est, felix est & abundat bonis, præeunte illis semper luce Dei, donec plenam beatitudinem consequantur.

III. Quia illi tecum amant DOMINUM tuum & Regem tuum, de quo nunquam erubescet amator ejus, quia non solum ipse non potest vinci, sed etiam dilectores suos reddet invictos.

IV. Quia amicitia piorum nobis plurimum prodest: ut amicitia Iobi profuit amicis ipsius, quos insolentia penè perdiderat, nisi Iobus pro illis sacrificasset, Iobi cap. ult.

Amicitia vera est perpetua, Proverb.17. vers.17. quæ verò desinere potest, nunquam vera fuit.

Differt à dilectione.

1. Quia dilectio est affectus; amicitia est habitus.

2. Quia diligimus etiam res inanimes, quibuscum amicitia non constat.

Hæc de amicitia perfecta.

Amicitia imperfecta, est quæ suscipitur propter bonum aliquod non absolutè & per se bonum, sed quod nobis videtur, ut puta, utile & jucundum. De tali amicitia dicitur, Proverb. 19. 4. *Substantia addit amicos multos, tenuis autem ab amico suo disjungitur.* Et vers.5. *Quisque amicus adhæret viro munifico.*

Cum amicitia pugnat, tum *inimicitia injusta*, tum *amicitia malorum*.

Inimicitia injusta, est peccatum, quum quis malevolentiâ impulsus habet conceptum animo desiderium nocendi aliis quos absque justa causa odit.

Causa provocans inimicitias est refricatio & instauratio offensarum, Proverb. 17 9. *Qui iterat rem, disjungit ducem.*

Estque vel *occulta* vel *aperta*; illa, est quæ in animo adhuc latet, eaque appellatur *simultas*: hæc verò, est quæ manifestis signis sese declarat.

Inimicitia injusta est hostiū veræ religionis & infidelium adversus fideles, Mich.7.v.6. Matth.10.v.35,36.

Distingui debet ab *inimicitia justa*, qualis est Christi & membrorum ejus, id est, sanctorum Angelorum & hominum electorum ad vitam æternam, adversus diabolum & semen ejus posita à Deo ipso, Genes.3. v.15.

Amicitia malorum, est peccatum quum quis malos homines diligit, quos odisse & fugere debebat, & familiaritatem nimiam colit cum illis, eos probis anteponit, eos imitatur, cum illis consortium init. Vocatur *amicitia mundi*, Iacob.4.v 4.

Propriè tamen loquendo amicitia est inter bonos, inter malos autem factio.

Est fugienda amicitia malorum:

I. Quia prohibetur à Deo, Prov.1. v.10. & sequentibus, & 3. v.31. & 4. vers.14,15 & 9.6. & cap 23.17,20. 1.Ioh.2.15. Prov.24.1. Eph.5.v.6,7,11. 2.Thess.3.6.

II. Quia

II. Quia ejus causa efficiens est odium Christi & pietatis: ut Pilatum & Herodem amicos fecit commune odium in Christum, Luc. 23 12.

III. Quia summè perniciosa est. Est enim causa multorum peccatorum & multarum calamitatum. Prov. 1. v. 16. & sequentibus. 1. Cor. 15, 33. *Ne errate, Mores bonos commercia corrumpunt mala.*

IV. Quia displicet Deo & reprehenditur asperè, ut in Josaphato 2. Chron. 19. 2.

V. Quia illam à se submoveri & depelli orant pii, ut David, Psal 36. versibus duobus ultimis. & Psal. 14. 14.

VI. Quia illam à se repellunt pii, ut David Psal. 101. v. 3. & sequentibus & Psal. 119. v. 115.

VII. Quia illi beati sunt qui malorum amicitiam & consortium vitant, Psal. 1. v. 1.

IIX. Quia amicitia malorum est inimicitia adversus Deum, Jacob 4. v. 4. 1. Joh 2. 15.

IX. Quia mali non conquiescunt, nisi ipsi perpetraverint maleficia, aut alios ad ea perpetranda adduxerint: anteponunt maleficia cibo & potui, Prov. 4. v. 16, 17. & cap. 16 v. 27, 28, 29, 30. & cap. 24. 2.

X. Quia illorum via similis est caligini: nesciunt in quid impacturi sint, Prov. 4. 19. hoc est, densissimis malis velut tenebris circumfusa est, quas nulla calliditate possunt effugere, quin justo Dei judicio corruant, non possunt cavere atque avertere judicia Dei.

Amicitiæ malorum species est *fedus cum infidelibus & impiis temerarium & non necessarium*, quod Deo displicet; quale fedus cum Cananæis inire Deus Israëlitico populo prohibuit Exod. 23. v. 32. 33.

Quale fedus fuit Josaphati cum impio Achabo 1. Reg. 22. Chro. 19. 2. & cum impio Achazja Rege Israëlitarum 2. Chron. 20. v. 35 & sequentibus.

QUÆRITUR, *An fidelibus omnia federa cum infidelibus sint illicita?*

RESP. Distinguenda sunt federa è causis efficientibus, finibus & effectis. Nam quæcunq; federa ab ipsis fidelibus quæruntur vel ex diffidentia auxilii divini, vel avaritiâ & cupiditate magnarum opum terrenarum; vel ad placendum infidelibus, & testificandam communionem idololatriæ cum ipsis, vel ad perturbādam pacem publicam, ad deprædandos vicinos, ad movenda injusta bella, & si quæ similes sunt causæ; item quæcunq; federa occasiones præbere possent aut corrumpendi puri cultus Dei, aut corruptelas serpentes augendi: ea profectò illicita sunt, divinitus prohibita, & infelicia Exod. 34. v. 12. *Cave tibi, ne pangas fedus cum habitatore illius terræ ad quam venturus es, ut non sit in laqueum in medio tui.* Et v. 15. *Ne pangas fedus cum habitatore illius terræ.* Talia erant federa gentis Judaicæ cum Ægyptiis, Assyriis & Chaldæis inita, qui Ezech. 16. ver 26. 27. 28. 29. Deus damnat. Hujusmodi erat fedus Josaphati Regis Judaici cum impio Achabo Rege Israëlitico, quod reprehenditur 2. Chron. 19. 2. Ejusdem Josaphati cum impio Rege Israëlitico Achazja, 2. Chron. 20, ver. 35 & seqq. Talia prohibentur Exodi 23. v. 32. & cap. 34. 12. 15. Deuteron. 7. 2.

At si quæ federa ineuntur vel ad mutuam defensionem adversus nō tam bellatorum, quàm latronum violentiam, quale fuit Abrahami cum Eschole & Hanele, Gen. 14. 13. vel de non lædendo se mutò, cujusmodi fuit ejusdē Abrahami cum Abimelecho, Gen. 21 v. 27. Jsaaci cum Abimelecho, Gen 26. 20 & seqq. Salomonis cum Chiramo, 1. Reg. 5 v. 12. & in summa quæ veram religionem & pietatem erga Deum nec lædant, nec minuant, talia federa sunt licita. Cæterùm ii quibuscum iniit fedus, etiam atq; etiam cavendum est, ne cum hostibus & persequutoribus Ecclesiæ Dei sese federe cōjungat, tum ne adversus illam injustè invasam ab idololatris, injustè pugnare teneantur, quod propè

A acciderat Davidi, quum se junxisset Philistæis; tum quia impiorum auxilia piis aut raro aut nunquam in bellis gerendis fausta sunt.

QUÆRITUR etiam, *An fidelibus licita sit promiscua conversatio cum infidelibus seu hæreticis & idololatris.*

Libertini affirmant, & affirmationem suam aliquot argumentis confirmare nituntur quæ recensebimus & simul refutabimus.

I. *Christus cum publicanis, Pharisæis & peccatoribus est conversatus: Ergo, &c.*

RESP. Non valet à dissimili. Christus, quia æterna est Patris sapientia, ita cum malis conversari potuit, ut illis prodesset, & ipsi aliorum malitia nihil officeret. At nostra alia est ratio. Quamquam constantibus & benè doctis licet cum infidelibus hæreticis hactenus conver-B sari, quò illos lucrifaciant Christo.

II. *Conjunx fidelis potest manere cum conjuge infideli: Ergo & aliis fidelibus licita est promiscua conversatio cum infidelibus:* Antecedens probatur ex 1. Cor. 7.

RESP. Non valet à dissimili. Nam naturales & civiles consuetudines à Deo institutæ retineri possunt; & ad eas pertinet conjugium: At promiscua conversatio cum illis non est naturalis nec civilis. Deinde Paulus loco allegato loquitur de conversatione conjugum qui conjugium inieverant ambo adhuc Gentilismo addicti: è quibus postea demum alter Christianismum amplexus, conjugem infidelem deserere non debebat.

III. *Si fidelibus non est licita conversatio cum infidelibus, tum è mundo est exeundum. Sed non hoc. Ergo nec illud.*

RESP. *Primò* cōmittitur ignoratio Elenchi, non e-C nim simpliciter conversatio, sed promiscua & indiscreta conversatio cum infidelibus à nobis negatur esse licita. *Deinde* negatur etiam connexi consequentia ob ambiguitatem antecedentis: nam duobus modis intelligi potest, fidelibus non esse licitam conversationem cum infidelibus.

IV. *Abrahamus versatus est inter nationes infideles: ut Cananæos & Ægyptios: Ergo, &c.*

RESP. Non valet à dissimili. Primò Abrahamus Deo jubente id fecit: Deinde tantæ constantiæ ac sapientiæ fuit, ut cum idololatris absque suo damno & magno cum illorum fructu versari potuerit: nam Dei nomen & religiosum ejus cultum secum circumtulit quocunque pergebat. At hoc de quovis fidelium dici D non potest.

V. *Lothus cum improbis Sodomitis conversatus est: Ergo,* &c.

RESP. *Primò* exemplum adducitur ambiguæ probitatis. Nam si Lothus ad Sodomæos se contulit, ut eos pietatem edoceret, rectè fecit; Sin verò tantùm loci commoditate adductus ad eos abiit, non rectè fecit. Et sanè habitatio cum Sodomitis parum ipsi feliciter cessit: nam captivus abductus est, & captivus mansisset, nisi Abrahamus eum liberasset: & cum postea divinitus Sodoma perderetur, coactus est nolens volens inde migrare & facultatibus suis privari: Istud præmium cohabitationis cum impiis reportavit. *Secundò* etiamsi daretur, Lothum rectè fecisse: tamen fuit & ipse firmus in fide erga Deum, qualis non est cuivis concessa.

E VI. *Josephus Patriarcha conversatus est cum infidelibus Ægyptiis. Ergo,* &c.

RESP. Exemplum esse dissimile. Josephus invitus ductus est in Ægyptum, venditus à fratribus. At quæstio agit de conversatione voluntaria cum infidelibus.

VII. *Naaman Syrus ad suos idololatras rediit. Ergo,* &c.

RESP. Non valet ab exemplo ambiguo.

IIX *Multi à Christo sanati, jussi sunt ab ipso ad suos redire, qui tamen impii erant: Ergo,* &c.

RESP. Exemplum est dissimile. Nam sanati à Christo ad suos remittebantur, ut illis prædicarent benefi-

dium divinum quod accepissent, eosque hoc pacto ad Messiæ agnitionem adducerent, Luc. 8.

IX. *Iudæi jussi sunt exire ex urbe Ierosolymorum ad Chaldæos infideles:*

Ergo. &c.

RESP. Exemplum est dissimile. Judæi jussi sunt se dedere Chaldæis, & in captivitatem in Babyloniam abire: quæstio nostra agit de ultronea conversatione cum infidelibus extra captivitatis servitutem.

X. *Legibus civilibus datus est olim locus hæreticis quibusdam, ut Novatianis in urbe Constantinopolitana: & hodie Iudæis passim conceditur, ut inter Christianos habitent: Ergo fidelibus licita est cum illis promiscua conversatio.*

RESP. Exempla sunt dissimilia.

QVÆRITVR præterea: *An Christiani in fide infirmi & imperiti debeant infidelium conviviis interesse?* Qui affirmant, utuntur isto argumento:

Quod concessum est omnibus Christianis, id etiam infirmis in fide & imperitis est licitum: Convivatio cum infidelibus concessa est omnibus Christianis. Ergo, &c.

Minor probatur ex 1. Cor. 10. 27. *Si quis infidelium vos vocat* [nempe ad convivium] *& vultis ire, quicquid apponitur vobis, edite nihil interrogantes propter conscientiam.*

RESP. Minor negatur. Secundò probatio ejus peccat processu à dicto secundum quid: nam non quibusvis Apostolus liberum permittit adire infidelium convivia, sed tantùm rectè ac bene institutis, qui possint ita circumspectè se gerere, ne scandalo sint illis, néve ipsi seducantur, ut ex contextu liquet.

Sic refutata est affirmativa sententia.

Nos autem negamus, fidelibus esse licitam miscuam conversationem cum infidelibus, cum hæreticis, cum idololatris. Hanc sententiam confirmamus his argumentis:

I. Quia talis conversatio prohibetur à Deo: Exod. 34. 15. *Cave tibi inquam, ne pangas fœdus cum habitatore illius terræ: ne quum scortabitur sectando Deos suos & sacrificabit Diis suis, invitet te & comedas de sacrificio ejus.*

Similiter Deus interdixerat Prophetæ illi è Judæa quem miserat ad Jarobeamũ Bethelem, ne cibum potumque caperet Bethele, 1. Reg. 13. Apocal. 18. 4. *Exite ex ea popule mi.*

II. Quia conversatio cum infidelibus, cum hæreticis, cum idololatris noxia est, nam eò adducit incautos ut bibant de aureo calice Babylonis, ut & ipsi idololatriæ communicent aliorum exemplo: & iisdem pœnis quibus illi, se involvant: Num. 25. vers. 1. 2. 3. *Tum manebat Israel Schittimis, ubi cœpit populus scortari cum filiabus Moabitarum. Nam invitaverunt populum ad Sacrificia Deorum suorum: comedebatq; populus, ac incurvabat se diis illarum honorem exhibens: Sic copulato Israele cum idolo Pehoris, accensa est ira Iehovæ in Israelem.* Apocal. 18. 4. *Exite ex ea popule mi, ne particepes sitis peccatorum ejus, & ex plagis ejus accipiatis.*

Hucusq; de amicitia: sequitur

CAPVT XII.

In quo de fraternitate Christiana.

FRATERNITAS CHRISTIANA, est singularis & eximia charitas, per quam veri Christiani tanquam domestici fidei, propter veritatem quæ in illis in æternum manet, se mutuò agnoscũt pro fratribus in Christo, & conservant unitatem spiritus, idem sentiunt, & se mutuò instruunt, docent, monent, adjuvant consilio & re, non dubitantes etiam animam suam pro aliis fidelibus ponere, ut vera religio inter ipsos conservetur ad Dei gloriam & Ecclesiæ salutem. 2. Joh. v. 1, 2.

Ei summopere studendum:

I. Quia mandata est à Deo, Roman. 12. 10. Philipp. 2. vers. 2, 3, 4, 5. 2. Petr. 1. 7. 1. Johan. 3. vers. 16. *Debemus pro fratribus animas deponere*, 1. Thessal. 4. 9. Hebr. 3. vers. 13 & cap. 12. vers. 15, 16. 1. Petr. 2. 17. *Fraternitatem diligite*, & cap. 2. 8.

II. Quia ad illam invitant nos aliorum verè fidelium exempla, ut *Maccabæorum & aliorum fidelium Iudæorum* pro fratribus adversus Gentiles pugnantium. *Iohannis & aliorum* Christianorum 2. Joh. v. 1. Pauli Apostoli, 1. Thessal. 2. v. 8.

III. Quia exercetur erga illos quos Christus tanti fecit ut pro illis pretium fieret.

Maximè declaranda est erga ministros verbi Dei, 1. Thessal. 5. v. 13.

Opponitur ei odium erga consortes Christi, quod modis omnibus fugiendum.

1. Quia quos Christus sibi univit, pro quibus ille natus, passus, & mortuus est, illi nequaquam odio habendi.

Tantum de charitate erga vivos: sequitur de charitate erga mortuos

CAPVT XIII.

In quo de luctu pro Mortuis.

CHARITAS *erga mortuos*, est quum affectum cordis bonum in illos, quamvis non ampliùs nobiscum in terra degentes, retinemus, & quibuscunque nos decet, ex animo declaramus, propter viventes quibus illi conjuncti fuerunt.

Eaque est erga illos conservanda:

1. Quia à Deo mandata est, Hebr. 12. v. 1.

2. Quia illam exempla probata piorum nobis commendant: ut Abrahami, Isaaci, Josephi David etiam in Saulem hostem suum charitatem retinuit, 2. Sam. 1.

Partes ejus sunt: *luctus* & *cura pro mortuis: charitas erga posteros & propinquos mortuorum*, & *honor mortuorum.*

LVCTVS *pro mortuis*, est charitas, per quam discessum eorum è vivis, qui nobis chari in hac vita fuerunt, lugemus, ad testandam amorem nostrum erga illos etiam defunctos.

Isque non est illicitus per se:

1. Quia mandatus Rom. 12. v. 15. *Flete cum flentibus.*

2. Quia exempla Deo probata habet, ut Abrahami, qui luxit obitum uxoris Saræ, Gen. 23. ver. 2. Et Isaaci, qui deploravit obitum matris, Gen. 24. 67. & Josephi, qui deflevit obitum patris Jacobi, Gen. 50. v. 1

Sic Israelitæ planxerunt Samuelem mortuum, 1. Sam. 28. v. 3. David & comitatus ejus luxit Saulis & Jonathanis mortem, 2. Sam. 1. vers. 11, 12, 13. & sequentibus usque ad finem capitis: David iterum & totus populus Abnerum, 2. Sam. 3. ver. 31. & sequentibus. Totus populus & Ieremias Propheta luxerunt propter Iosiam regem defunctum, 2. Chron. 35. 24, 25. Thren. Ieremiæ. Imò Elisæus luxit Elijam Prophetam, & magistratum à se sublatum, 2. Reg. cap. secundo, versiculo duo-decimo.

Sed tamen luctus hic moderatus esse debet, seu modus in eo adhibendus, 1. Thessal. 4. 14. Levit. 21. v. 4, 5. Deut. 14. 1.

CAPVT XIV.

In quo de sepultura honesta.

CVRA PRO MORTVIS est charitas erga illos, per quam illis præstamus quæ veræ fidei nõ repugnãt. Eaque

Digitized by Google

Eaque consistit in *sepultura honesta*, & *voto pro beata corporum resurrectione*. A

SEPULTURA *honesta*, est quum corpora mortua prout decet, terræ mandantur.

Et perficitur vel *praeunte combustione corporum* vel *absque combustione eorum*.

Combustio adhibita fuit in sepultura Saulis & filiorum ejus, quorum corpora Jabeschitæ à muro Betschanis ad quem affixa à Philistæis fuerant, ablata combusserunt, tum quia jam dudum soli & aëri exposita computruerant; tum quia hac ratione prospiciebatur, ne rursus corpora illa ludibrio exponerentur; deinde demum ossa sepeliverunt sub nemore ad Jabeschum, 1. Samuel. c. 21. v. 12, 13.

Eandem rationem, puta ut ludibriis eximerentur cadavera, veteres Gentiles observaverunt; quemadmodum de L. Sylla Dictatore testantur Tullius lib. 2. de Legibus, Plin. lib. 7. natural. hist. c. 54. & Plutarchus. B

Plerunque autem semper citra combustionem fidelium corpora tumulata sunt, atque etiamnum tumulantur.

Olim autem corpora aromatibus condiebantur, ut videre est Gen. 50. idque factum, propter spem resurrectionis.

Nobis verò Christianis mos ille condiendi aromatibus corpora necessarius non est, quia veritatis de resurrectione universali lux plenissima nobis fulget, & certior firmiorque esse debet fides resurrectionis nostrorum corporum ex Christi à mortuis resurrectione, quàm ut illam ritibus supervacaneis confirmari oporteat. C

Sepultura religiosa inter Christianos esse debet & honesta:

I. Quia semper apud verè fideles religiosè observata fuit. Sic enim Abrahamus sepelivit Saram, Gen. 23. Josephus Arimathæensis & Nicodemus Christum, Matth. 26. v. 59, 60. fideles Christiani Stephanum protomartyrem, Act. 8. 2.

II. Ut ne contra humanitatis legem negligantur aut etiam infestentur corpora defunctorũ, quæ quum viverent, organa & templa Spiritus Sancti fuerunt, primâ epistolâ ad Corinthios c. 2. v. 16. & c. 6. v. 19.

III. Ut corpora defunctorum quiescant in sepulcris tanquam in tabernaculo.

OBIICITUR. Matth. 8. v. 22. *Christus cuidam discipulorum suorum dicenti, Domine permitte mihi primùm abire, & sepelire patrem meum, ait Sequere me & sine ut mortui sepeliant mortuos suos. Ergo Christus damnat sepulturæ officium.* D

RESP. Christi verba sunt intelligenda κατά τι: non damnat enim sepulturæ officium, sed docet eos qui in mundo subsidunt, atque ut se præbeant hominibus morigeros, Deum prætereunt aut deserunt, similes esse mortuis, qui se in habenda mortuorum cura frustra & inutiliter occupant: eos verò qui vocatione vitæ instruuntur, cæteras occupationes præ vocatione sua nihili facere oportere.

Locus sepulturæ honestus & ab infidelibus sejunctus deligendus est citra superstitionem exemplo Abrahami, Isaaci, Jacobi, qui religiosè caverunt, ne in sepultura cum infidelibus & idololatris commiscerentur: Ideo Jacobus Rachelem non sepelivit in oppido Ephratha, sed in via ad Ephratham, Genes. 48. 7. E

Jacobus Patriarcha voluit sepeliri in terra promissa, Gen. 49. v. 29. & Josephus in eandem voluit deportari ossa sua Gen. 50. v. 25. Josu. 24 32. ut hoc pacto suam de Dei promissionibus populo Israëlitico implendis fidem testarentur, & in eadem fideles alios confirmarent, Hebr. 11. 22.

Sepulcreta Christianorum nuncupantur Græcè κοιμητήρια, *Cœmiteria*, id est, dormitoria, ubi corpora fidelium resurrectionem exspectantia quiescunt: ἀπὸ τοῦ κοιμᾶν, quod est dormire. Dormire enim fideles mortui in Scripturis dicuntur. Johan. cap. 11. vers. 11. 1. Cor. cap 11. versic. 30. 1. Thessalo. capite 4. versiculo 13. 14, 15.

Cœmiteria Christianorum sunt *sacra*, non magicis susurris, aut lustralibus aquis ab Ethnicismo mutuatis consecrata: sed propter corporum, quæ sanguine Christi sunt redemta ac sanctificata, & Spiritus Sancti templa fuerunt, dignitatem.

Vetus Ecclesia Christiana multam reverentiam, ab idololatria & superstitione remotam, in sepeliendis Christianis adhibuit: ceremonias quasdam ad locorum, temporum, personarum, considerationes accommodatas adhibuit, ita tamen ut Ecclesiæ aliæ aliis legem non præscriberent.

Amoveantur ergo omnis idololatriæ & superstitionis vestigia: mortuorum corpora cum Dei timore & mortis accurata piâque meditatione in dormitorio illo recondantur: superstitum juxta præscriptum verbi Dei, cura habeatur.

In his omnibus moderatio Christiana adhibenda: nam alioqui pompa funeris, agmina exequiarum, sumtuosa diligentia sepulturæ, monumentorum opulenta constructio, vivorum sunt qualiacunque solatia, non adjutoria mortuorum.

CAPUT XV.

In quo de voto pro beata corporum resurrectione.

VOTUM *pro beata corporum resurrectione*, est charitas erga mortuos, per quam optamus illis & à Deo petimus, ut in extremo illo die corpora ad vitam æternam resurgant.

Idque cum fide non pugnat:

1. Quia præceptum est à Christo: Nam quum jubet nos orare, ut regnum Patris nostri qui in cœlis est veniat, non tantùm regnum gratiæ, sed etiam regnum gloriæ intelligit, quod sine corporum resurrectione non veniet.

Ergo quum orantes dicimus, *Veniat regnum tuum*, etiam pro resuscitatione corporum ex mortuis futura oramus: Non tam unde regnum gloriæ & resurrectionẽ fidelium acceleremus, quibus ante secula suum præstitutum tempus, quã ut fidem nostram testemur gloriæ Dei salutisque nostræ consummationem exoptantes.

2. Quia habemus promissionem de resurrectione carnis ad vitam æternam.

Quicquid autem nobis & aliis, etiam defunctis in Christi fide promissum est, pro ejus præstatione preces concipere æquum est.

3. Quia nititur probatis exemplis, Apocal. 22. v. 17. *Et Spiritus & Sponsa dicunt, Veni.* Et v. 20. ait Johannes, *Veni Domine Iesu.*

Quid hoc aliud est, quàm revela te in gloria tua, resuscita omnes mortuos, introduc fideles tuos in regnum gloriæ, introduc sponsam tuam in cælestem illam civitatem.

Atque hæc est vera ac fidelis cura pro mortuis; à qua dissentit Ethnica cura pro mortuis: Ethnicorum enim mos fuit, ut lugentes ipsi parentalibus suis quàm superstitiosissimè occupati exhiberent aliis silicernia, Græcis περίδειπνα appellata Latinis parentalia id est, convivia in quibus parentibus justa celebrarentur; eaque exhibeant etiam religiosis suis & sacerdotibus, ut pro mortuis orarent. Impiam istam consuetudinem Christiani infirmi & non rectè instituti retinebant

Digitized by Google

nebant vel imitabantur, ne minus officiosi viderentur erga parentes defunctos, quam ipsi Gentiles.

Quam consuetudinem CHRYSOSTOMUS reprehendit commentariis prioribus in Matthæum homilia trigesima-secunda: *Nihil autem hujusmodi de futuris rebus scribitur, quin imò totum oppositum. Effugit*, inquit, *dolor, tristitia, gemitus: Et rursum: Ab Oriente atq; Occidente venient, & recumbent in sinu Abrahæ, Isaac & Iacob. Et alibi: thalamus sunt, quæ illic sunt, spiritalis, inextinguibilis, fulgidaque lucerna, cælestis vita.*

Cur ergo defunctum exagitas? Cur committis, ut timeant mortem alii, atq; formident? Cur causam præbes, ut nonnulli Deũ incusare audeant, quod mala nobis tanta invexerit? Imò verò cur post mortem tuorum pauperes convocas? Cur presbyteros, ut pro eo velint orare, obsecras? Non ignoro te responsurum, ut defunctus requiem adipiscatur, ut propitium judicem inveniat: his ergo de rebus flendum atq; ululandum arbitraris? nonne vides quàm maximè tibiipse repugnas? Nam quum illum abesse in prata florentia putes, ingentes tamen adversus teipsum fluctus suscitas tempestatis.

Attamen ad impiam istam consuetudinem & à Chrysostomo graviter reprehensam revocant Papistæ Christianos.

Precationes etiam pro mortuis, ut eis peccata remittantur, utque liberentur è loco in quo sunt, Deo sunt ingratæ & mortuis inutiles:

I. Quia non sunt conceptæ ad formam precum in sacris literis traditarum.

II. Quia sunt peccatum: nam nõ sunt ex fide. Quòd non sint ex fide, patet: quia nullum Dei mandatum, nullum promissum, nullum exemplum probatum in Scriptura Sacra habent.

III. Quia mortui resipiscere ampliùs nequeunt. In hac enim vita est tempus gratiæ, non post hanc vitam.

CAPUT XVI.

In quo de charitate erga posteros mortuorum.

CHARITAS *erga posteros & propinquos mortuorum*, est quum ob charitatem quâ complexi fuimus viventes & retinemus erga mortuos, benevolentiam & officia utilia ac necessaria exhibemus etiam posteris & propinquis illorũ superstitibus. Ea enim est veræ charitatis natura, ut morte ejus quem diligimus non abrumpatur, sed veluti hæreditario jure ad posteros & propinquos ejus continuetur.

Ita David declaravit charitatem suam erga Jonathanem, post mortem ejus benefaciendo Mephiboscheto filio Jonathanis. Sic fideles ob amorem in defunctum, convivia exhibebant, vel cibos mittebant posteris defuncti ad eos consolandos, Jer. 16.7. Ezech. 24.17. Tobi. 4.18. Nam qui mortuorum necessariis benefacit, mortuis ipsis dicitur benefacere.

CAPUT XVII.

In quo de honore mortuis sanctis exhibendo.

HONOR *mortuis sanctis exhibendus*, est charitas quum illos quamvis è conspectu nostro subductos honoramus & colimus constanti dilectione & societate, non autem servitute. Augustinus de vera religione, cap. ult.

Honor iste & cultus distingui debet à divino cultu religionis: Cultus enim religionis seu religiosæ adorationis soli Deo est debitus: minore verò cultu sanA ctos mortuos honoramus, quem *cultum dilectionis & societatis* Augustinus vocat sexto tomo contra Faustum Manichæum libro vigesimo, capit. vigesimo-primo; Verba Augustini sunt: *Colimus Martyres eo cultu dilectionis & societatis, quo & in hac vita coluntur sancti homines Dei, quorum cor ad talem pro Evangelica veritate passionem paratum esse sentimus. Sed illos tantò devotiùs, quantò securiùs post incerta omnia separata? quantò etiam fidentiore laude prædicamus, jam in vita feliciore victores, quàm in ista adhuc usque pugnantes. At illo cultu, qui Græcè latria dicitur, Latinè uno verbo dici non potest, quum sit quædam propriè divinitati debita servitus, nec colendum docemus, nisi unum Deum.* Honor iste & cultus quem sanctis hominibus jam in cœlo cum Christo regnantibus habemus, est politicus seu civilis & humanus: Nam sancti in cœlo versantes non B desierunt esse nobiscum cives ejusdem civitatis Dei, & commune nobiscum colunt πολίτευμα, ut vocat Paulus. Idem cultus humanus est, quia sancti homines fuerunt homines, ubi sumus: & sunt homines, quod sumus.

Papistæ negãt sanctis hominibus jam in cœlo degentibus, posse exhiberi cultum & honorem politicum seu civilem: eò quòd non conversentur nobiscum ampliùs politicè seu civiliter.

RESP. Discernenda est politia corporalis à spirituali: & conversatio cum aliis corporalis à spirituali. Nostrum autem πολίτευμα est in cœlis & spirituale est. Sed Papistæ nihil nisi corporale cogitant & carnale.

Honoris, qui mortuis sanctis exhibendus, partes sunt: *gratiarum actio ad Deum pro illis: memoria cum laude* C *conjuncta & imitatio illorum debita: exsequutio justa voluntatis ipsorum: & desiderium conjunctionis cum illis apud Christum Dominum.*

GRATIARUM ACTIO *ad Deum pro mortuis*, est quum agnoscentes dona & beneficia Dei, tum in eos qui mortui sunt, tùm per eos in nos collata, Deo pro illis etiam post mortem illorum gratias agimus.

Ea cum pietate est consentanea:

I. Quia generali mandato de gratitudine in DEUM requiritur.

II. Quia exempla probata habet. Sic enim Ecclesia Christiana hactenus gratias egit Deo pro beneficiis, quæ in Prophetas, in Apostolos, in Sanctos Martyres, in confessores, & per eosdem in nos contulit. Gratias agit pro liberatione fidelium ex hac miseriarum D valle, pro fidei & spei & charitatis charismatibus in ipsos effusis.

MEMORIA *cum laude conjuncta & imitatione mortuorum debita*, est quum nobis & aliis pietatem & virtutes illorum in memoriam revocamus, & in vera pietate virtutibusque quas meritò celebramus, eos imitamur & honestam eorum famam adversus calumnias asserimus. Sic David celebravit virtutes Jonathanis, 2. Samuel. 1. Sic laudat Paulus fidem plurimorum, Hebr. 1. Jacobus patientiam Jobi, Jacob. 5. v. 11. Sic memoriam Apostolorum & aliorum sanctorum libenter & sanctè colimus.

Scitè admodum AUGUSTINUS sexto tomo, libro vigesimo contra Faustum Manichæum, capite vigesimo primo, ait: *Populus Christianus memorias mar-* E *tyrum religiosâ solemnitate concelebrat, & ad excitandam imitationem, & ut meritis eorum consocietur, atque orationibus adjuvetur.*

Et mox: *Quod offertur, offertur Deo qui martyres coronavit, apud memorias eorum quos coronavit: ut ex ipsorum locorum admonitione major affectus exsurgat, ad acuendam charitatem & in illos quos imitari possumus, & in illum quo adjuvante possumus.*

Quomodo veteres Christiani anniversaria commemoratione passiones & dies martyrum celebraverint,

Digitized by Google

vide annotationes Simonis Grulartii ad trigesimam-quartam epistolam Cypriani. A

EXSECUTIO *justa voluntatis defunctorum*, est pars honoris qui defunctis exhibetur, quum nimirum bonâ fide præstamus quæ illi justè voluerunt & à nobis requisiverunt, vel jure naturali, vel pacto amicitiæ, vel alio honesto titulo. Sic ergo liberi præceptis parentum suorum defunctorum obtemperant, quemadmodum Josephus Patriarcha corpus patris sui Jacobi in Canaanam ex Ægypto duxit Genes. 47. v. 29. 30. & capite 50. v. 4. & sequentibus. Rechabitæ patris sui defuncti præceptum servarunt. Jerem. 35. v. 6. Huc spectat, quum testamenta demortuorum religiosè servantur, Galat. 3. v. 15. Sic David exsequutus est bonâ fide quod Janathani pollicitus erat.

DESIDERIUM *conjunctionis cum sanctis defunctis apud Christum Dominum*, est pars honoris qui sanctis defunctis exhibetur, quum & animo expetimus & verbis profitemur nos desiderare conjungi cum sanctis qui jam cum Christo in cœlo triumphant, ut & nos gloriam ejus videamus, & unà cum ipsis Christum in cœlesti Ecclesia celebremus. B

In his consistit vera ac legitima honoratio memoriæ sanctorum defunctorum.

Papistæ verò gravem injuriam sanctis defunctis faciunt & debito honore illos spoliant. Nam *primò* illis tribuunt honorem qui soli Deo debetur & quem ipsi recusarunt serio. Invocant enim eos religiosè & aliis religiosis cultibus eos venerantur. Atqui si quis sanctis tribuat, quod eis non debet tribui, quodque in terris viventes sibi tribui noluerunt, eò quod Deum diligerent, & multò minus nunc sibi tribui volunt, charitatis Dei perfectionem consequuti: etiamsi videatur honor, contumelia est. C

Deinde, preces pro defunctis sanctis fundunt atque hoc modo negant, illos jam beatos esse. Quum enim Mariam Virginem matrem Christi salutant & dicunt, *Ave Maria*, &c. pro Maria precantur. Quid enim salutatio est aliud quàm precatio pro eo qui salutatur? In Canone Missæ in commemoratione pro defunctis sacrificulus precatur *ut Deus omnibus in Christo quiescentibus locum refrigerii, lucis & pacis indulgeat*. Hoc autem ait Bellarminus de Missa secundo libro, capite vigesimo-quinto, se orare, quoniam illi nondum pacem & quietem habent à tormentis, & à desiderio visionis divinę. Dicit quidē, id solis iis convenire, qui in Purgatorio degunt: sed Canon Missæ habet, OMNIBUS *in Christo quiescentibus lucis & pacis locum, ut indulgeas deprecamur*: atqui OMNES sancti mortui, in Christo quiescunt, nullo excepto: Itaque pro omnibus nullo excepto orat. Et in proprio Missarum pro defunctis, Missa in Commemoratione OMNIUM fidelium defunctorum talem Tractum habet; *Absolve, Domine, animas OMNIUM fidelium defunctorum ab omni vinculo delictorum, & gratiâ tuâ ipsis succurrente, mereantur evadere judicium ultionis, & lucis æterna beatitudine perfrui*. Hinc profectò sequitur nullorum fidelium defunctorum animas adhuc videre Deum. Atqui injuria est pro Martyre orare, ut ait Augustinus. De verbis Apostoli Serm. 17. quod dictum laudat Magister Sententiarum libr. 4. distinction. 45. Et Papa Innocentius tertius Capitulo *cùm Martha*. Decretalibus Gregorii IX. tertio libro, titulo quadragesimo-primo, De celebratione Missarum §. *Tertio loco*, ait: *Cum Sacra Scriptura dicat autoritas, quòd injuriam facit martyri, qui orat pro Martyre: idem est ratione consimili de sanctis aliis sentiendum*. D

Tertiò, nónne Papistæ debito honore spoliant sanctos Patriarchas, Apostolos, Martyres, aliosq; sanctos, dum illorum veram historiam, item dicta, facta, eventa ad imitationem & consolationem aliis fidelibus ne- E

Raynol. ...om. Ec... ...olola- lib. 1. c. 4.

cessaria, cognoscere è sacris Bibliis vetant, in quibus solis verè commemorantur? nónne prohibent lectionem Scripturæ Sacræ populum Dei, quam Prophetæ & Apostoli ob hanc causam populo Dei tradiderūt ut eam legeret & audiret? honorátne Prophetas & Apostolos ille qui prohibet quod illi jubent, & mandat quod illi prohibent? num ad honorem Mariæ matris Christi facit, prohibere populum Dei à legendo & audiendo ea quæ de illa Scripturæ Sacræ commemorant.

Quartò accusant Prophetas & Apostolos quod Scripturam tradiderint Ecclesię obscuram & imperfectam, qua in re Papistæ hæreticos illos veteres imitantur de quibus Irenæus tertio lib. adversus hæreses, capite secundo.

Quintò, sanctorum ossa exhumant, quæ in lectulo quietis, in dormitorio ipsorum relinquere debebant.

Sextò, pro veris sanctorum reliquiis suppositítias reliquias videndas atque osculandas exhibent offerentibus pecuniam.

Septimò, Petrum dignitate Apostolatus exuunt Apostolosq; cæteros de gradu suo deturbant. Nam Petrum proprium Ecclesiæ Romanæ pastorem & Episcopum fuisse contendunt; quum Christus eum in universum mūdum proficisci jusserit & Evangelium prædicare omni creaturæ: & eidem uni Petro soli, Petrique successori Romano Pontifici, in potestatis plenitudine gubernandam à Christo traditam Ecclesiam ajunt. Si uni soli Petro potestas illa data, tum ad cæteros Apostolos frustra Christus dixerit Matth. 18. v. 18. *Amen dico vobis, quæcunque ligaveritis in terra, erunt ligata in cœlo: Et quæcunq; solveritis in terra, erunt soluta in cœlo*. Et c. 28. v. 18, 19. *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Profecti ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti*. Et Joh. 20. v. 21, 22, 23. *Sicut misit me Pater, ita & ego mitto vos. Et quum hæc dixisset afflavit eos: & dixit eis, Accipite Spiritum Sanctum. Si quorum remiseritis peccata remittuntur eis: si quorum retinueritis, retenta sunt*. Et si mortuo Petro unus solus Romanus Pontifex in potestatis plenitudine gubernandam habuit Ecclesiam, tum major fuerit potestas Lini, Cleti, Clementis Episcoporum Romanorum, quàm Johannis & Judæ Taddæi Apostolorum. Nam quo tempore Clemens Romanam gubernat Ecclesiam, Johannes Apostolus, adhuc in Asia vitam traducens, Ecclesias ibi administravit, ut refert Eusebius Histor. Ecclesiast. libro tertio, capite decimo-sexto. Jam si verum est Pontificibus Romanis universam Ecclesiam commissam, tum Johannes Apostolus longè minor fuisset Episcopis Romanis & Ecclesias Asiaticas administrasset tantùm ut Romani Pontificis vicarius diœceseos Asianæ.

Bellarm. de Rom. Pont. lib. 2. c. 4.

Papa Pius V. sent. declarator. contra Elizab Angl. Reginam.

Octavò, sanctis demortuis tribuunt procurationem illarum rerum quæ illis sine ludibrio tribui nequeunt. Olim enim Venus ex Gentilium figmento agebat curam nautarum, quia nata credebatur ex mari, ea quoniam desiit curare, suffecta est à Papistis huic matri non virgini Virgo mater. Unde nautæ in periculo naufragii versantes & canētes, Salve regina, implorant matrem Virginem appellātes eam stellam maris, reginam cœli, dominam mundi, portum salutis, aliisq; multis titulis illi blandientes, quos nusquā illi tribuunt sacræ literæ.

Hactenus de charitate nostra erga homines: sequitur

CAPUT XIIX.

In quo de Charitate nostra erga sanctos Angelos.

ANGELI sancti sunt à nobis diligendi & honorandi:

I. Quia præcepto quo jubemur diligere proximum etiam sancti Angeli continentur: qua de re AVGVSTINVS tertio tomo libro primo de doctrina Christiana, cap. trigesimo.

II. Quia sunt nobiscum membra ejusdem corporis Ecclesiæ Catholicæ, cujus Caput est Christus.

III. Quia ipsi sunt amici nostri per Christum nobis conciliati & nos diligunt: quod declarant abundè officiis & beneficiis suis quæ nobis cupidissimè jussu Dei præstant, & lætitiâ quam ex resipiscentia nostra percipiunt, Lucæ 15.7,10. Imò quò diutiùs nostræ saluti serviunt, eò magis ipsorum erga nos amor augetur. Nam amor quò magis officiis, obsequiis erga personam amatam exercetur: eò etiam semper fit major. Unde & ad quæstionem, *uter magis amet, qui beneficium confert, an qui accipit:* responsum est à sapientibus, illum qui confert. Et quò quis diutiùs alicui inservit, si præsertim hoc faciat ex animo, & ex amore, ut Angeli boni certè nobis inserviunt: eò etiam indies majori erga eum, cui inservit, amore afficitur: sive Doctor erga suam Scholam, sive Pastor erga Ecclesiam, sive pædagogus erga suum discipulum, sive aulicus erga suum Principem, sive mater & pater erga suos liberos, sive denique famulus & ancilla erga suum herum atque dominam. Dubitandum igitur non est, quin ex tam multis diuturnisque & magnis Angelorum sanctorum officiis, ipsorum erga nos amor, suo quodam modo, indies auctior fiat. Quapropter si nos quoque, quantus sit ipsorum erga nos amor, qualiáve & quanta nobis præstent obsequia ac beneficia, diligenter perpendamus: æquum est ut vicissim erga illos magis ac magis amore & reverentiâ afficiamur.

IV. Quia illorum imitatores esse debemus. Qui ergo non diligamus eos, quorum exemplum continenter imitari debemus? Sic enim in Oratione Dominica quotidie precamur mandato Christi, *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo sic etiam in terra.*

V. Quia illis in altera vita similes erimus. Qui ergo non diligamus eos, quibus similes erimus? quibus similes ut simus exoptare debemus.

Honor seu cultus qui à nobis exhibendus est & exhibetur sanctis Angelis, non est cultus religiosus, quia is soli Deo debetur; sed politicus seu civilis, quem συμπολῖται concivibus suis habent: nam sancti Angeli sunt cives τῆς πόλεως, hoc est, civitatis Dei & concives nostri & commune nobiscum habent πολίτευμα in cœlis.

Hactenus de charitate erga proximum: sequitur

Caput XIX.

De fortitudine animi.

De Fortitudine animi priùs agimus, quàm de Temperantia: quia naturâ homines priùs experiuntur & sentiunt ea quæ molesta & adversa sunt, quàm voluptates corpus delectantes: Adversus illa igitur principiò firmandus animus; in istis deinde moderandus.

Deinde fortitudo ante omnium aliarum virtutum moralium exercitium requiritur: quia nulla est alia virtus moralis cujus exercitium non retardare vel impedire soleant res molestæ & adversæ, quæ fortitudine animi sunt vincendæ & superandæ, ut virtutes aliæ exerceri possint.

Fortitudo animi, si vocis significationem spectes, vel *vera* est, vel *apparens*: Illa hoc modo definitur:

FORTITVDO ANIMI VERA, Græcè ἀνδρεία, A est virtus quæ timorem nimium cohibet, & impetum confidentiæ sapienter moderatur, studio parendi voluntati Dei, rectè cognitæ ex verbo ejus & honestatis publicæque utilitatis gratiâ, ita ut contra omnes res adversas, cõtra omnia pericula maximè præmeditata, & quæ subire oportet, ac præcipuè contra mortem ipsam, quæ extremum & maximè formidabile malum est, & in laboribus arduis, animus semper firmus, ac proinde tum à præcipiti audaciâ remotus, tum intrepidus & imperterritus retineatur. Subjecta occupantia seu objecta circa quæ fortitudo versatur vel *immediata* sunt vel *mediata.*

Immediata sunt *timor ac audacia*: mediata sunt *pericula & labores ardui*, quò etiã morbi corporis & quævis afflictiones pertinent, in quibus perferendis & superandis fortitudine animi opus est, sicut dicitur Proverbio. 18. versiculo 18. *Spiritus viri sustentat ægritudinem.*

Eaque tum *Christi θεανθρώπου* est, tum *aliorum hominum.*

Fortitudo animi Christi θεανθρώπου, est quâ ille non tãtùm pericula ab hominibus structa non reformidavit ut illorum metu ab exsecutione voluntatis divinæ & præstatione officii sui averteretur, nec tantùm pericula quum hora sua venisset ultrò adiit & injurias atroces, quibus afficiebatur plurimis, vindictâ privatâ non repulit aut ultus est, nec tantùm dolores & cruciatus corporis mortemq; corporalem magno & constanti animo pertulit: sed etiam horrendam iram Dei adversus peccata generis humani, & mortem spiritualem animæ sustinuit & superavit propter nos homines & propter nostram salutem æternam. Huic fortitudini nullius hominis, imò ne omniũ quidem simul hominum fortitudo potest æquari, nedum præferri. De ea Joh. 11.7. Luc. 13.31,32,33.

De aliorum hominum fortitudine dicitur Proverb. 24. versicul. 5. *Vir sapiens est cum robore, & vir sciens fortificat vires.*

Eaque *primò* vel *togata* est, vel *bellica.*

Fortitudo togata, est quâ non tantùm in ægritudine & morbis, in tempestate maris, in sylvis & incursu latronum, sed etiam in ferendis injuriis quibus nos adversarii afficere conantur aut afficiunt, illisque non privatâ vindictâ, sed auxilio legum depellendis, animi firmitatem deliberatam retinemus.

Fortitudo bellica, est quæ adversus hostes præliando declaratur, sive prælium illud sit corporale, sive spirituale.

Fortitudo bellica in prælio corporali, est quum legum auxilio destituti & Deo freti, pericula subimus, prudentiâ adhibitâ deliberatione & deposito vulnerum adeoque mortis ipsius metu, injuriam notoriam nobis, aut aliis nostram opem jure implorantibus vel imminentem, externâ vi animosè propulsemus, vel illatam vindicemus, propter gloriam Dei & salutem Ecclesiæ ac Reipublicæ, & propter defensionem conservationemque vitæ & salutis propriæ vel alienæ.

Fortitudo bellica in spirituali prælio, est cùm quis nõ dubitat se objicere certis periculis atque adeò etiam cruciatibus corporis crudelissimis & morti acerbissimæ propter summum bonum quod est Deus, seu quod eodem redit, pro veritate cœlesti & gloriâ Iesu Christi testificanda, tuenda, ac propaganda. De hac dicitur 1. Johan 2. versiculo 14. *Scripsi vobis, adolescentes, quòd fortes estis, & verbum Dei habitat in vobis, & improbum illum vicistis.*

Hæc species fortitudinis est pulcherrima, quæque propter finem quem solum spectat, laudem fortitudinis bellicæ in prælio corporali declaratæ longissimè superat

perat. Exempla sunt in sociis Danielis, Schadracho, Meschacho & Abednegone, item in Daniele ipso ac tot denique martyribus CHRISTI, de qualibus Heb. 11. vers. 35, 36, 37.

Deinde fortitudo vel *heroica* est, vel *vulgaris*.

Fortitudo heroica, est quâ excellunt viri heroici, præsertim gubernatores Reipublicæ & publicæ libertatis vindices, assertoresque: qualis fuit in Abrahamo cum exigua manu copiosum aliquot regum exercitum invadente, Gen. 14. 14, 15. qualis item fuit in Josua, Calebo, Ehude, Samoare, Gideone, Simsone, Davide, Josiâ, Macchabæis, de quibus passim in vetere Testamento & de quibus Hebr. 11. 32, 33, 34. Catalogus heroum insigni fortitudine præditorum est, 2. Sam. 23. vers. 8. & sequentibus.

Ita heroica fuit fortitudo Nehemjæ, ut liber ejus testatur. Quin etiam heroica fuit fortitudo *Deboræ & Iabelis* Jud. 4. *Esthera regina*, Esth. 4. 16.

Fortitudo vulgaris, est quâ etiam vulgares homines præditi sunt, veluti milites gregarii.

Causa efficiens princeps fortitudinis animi est Jehova Deus, ut 18. Psalmo David de Jehova dicit v. 33. *Accinxit me fortitudine*. Sic Jobi 12. vers. 13. *Penes illum est sapientia & fortitudo*. Psalm. 27. vers. 14. *Iehova fortificabit animum tuum*. & Psalm. 31. 25. *Iehova fortificabit animum vestrum*. Psalm. 60. 14. *In Deo faciamus strenuè*. Psalm. 68. 36. *Deus fortis Israëlis ipse dat robur & vires huic populo: benedictus sit Deus*. Unde etiam fortitudo appellatur spiritus seu donum fortitudinis.

Causa instrumentalis est fides, fiducia in Deo, spes in Deo & charitas Dei & proximi, Hebr. 11. 33 *per fidem debellarunt regna*. & vers. 34. *corroborati sunt ex infirmitate, effecti sunt fortes in bello, exercitus exterorum in fugam verterunt*. Sic ait David ad Goliathum 1. Sam. 17. 45. *Ego venio ad te in nomine Iehovæ exercituum* Psalm. 60. 14. *In Deo faciamus strenuè*, seu ut ex Hebræo sonat, *virtutem*.

Causa προηγουμένη impellens, est studium parendi voluntati Dei rectè cognitæ ex verbo ejus: ac proinde fortitudini conjuncta est προαίρεσις. *Causa προκαταρκτικὴ* sunt exempla Christi & aliorum fidelium: ira item moderata & zelus pro gloria Dei, sicut dicitur, quòd ira sit cos fortitudinis.

Proprii effectus seu propria munera fortitudinis, si *objecta* ejus *immediata* spectes, nempe *timorem & audaciam*, sunt: I. pellere & tollere ex animo aut saltem reprimere metum tormentorum & mortis, quo metu sæpè multi impediuntur, ne audeant adire pericula, ne audeant liberè veritatem profiteri, ne audeant pugnare pro patria, pro aris & focis, pro religionis & Ecclesiæ defensione. Ergo fortitudinis est removere impedimentum quo retrahitur voluntas à rebus difficilibus & periculosis quas refugere minimè debebat, tueri voluntatem hominis ne retrahatur à bono rationis propter timorem mali corporalis; ac proinde retinere voluntatem hominis in bono à DEO præcepto contra maxima mala corporis, inter quæ maximè terribilis est mors, quæ tollit omnia corporalia bona.

II. Moderari confidentiam animi seu audaciam, ne à recta ratione, aut potius, ne à Lege Dei discedat, quæ rectæ rationis est regula.

Sin verò *mediata objecta fortitudinis* consideres, nimirum *pericula & labores arduos*, actus ejus sunt: I. Intrepidè aggredi: II. sustinere, id est, immobiliter persistere donec pericula & labores superentur, quamvis diuturnitas temporis intercedat 1. Johan. 2. 13. & 5. 4, 5.

Opposita est fortitudini *timiditas & audacia*.

TIMIDITAS, est vitium, quum quis metuit, ubi non erat metuendum, ac proinde turbatur, trepidat ac pericula necessaria refugit.

A Exemplum in discipulis Christi, Joh. 11. 8.

Nos verò timiditate vacuos esse decet propter sequentia argumenta:

I. Quia nobis à Deo prohibetur, Proverbio 3. 25. *Ne timeto à pavore repentino: & à vastatione improborum, ut adveniat*. Jes. 51. vers. 7. Matth. 24. 6. *Futurum est ut audiatis bella, & rumores bellorum: videte, ne turbemini*.

II. Quia nobis Jehova adest, & salutem præstat. Huc faciunt loca ista: Psalm. 23. versicul. 4. *Etiamsi ambularem per vallem umbræ mortis, non timerem malum, quia tu mecum es: virga tua & pedum tuum ipsa consolantur me*. Et Psalm. 27. 1. *Iehova lux mea & salus mea est, à quo timerem? Iehova robur vitæ meæ est, à quo expavescerem?* Psalm. 46. 2, 3, 4. *Deus nobis est receptus & robur: auxilium in angustiis præsentissimum. Idcirco non timeremus, si commu-*
B *taret terra locum, aut si dimoverentur montes in ima maria: Fremerent, lutosæ fierent aquæ cujusque illorum: commoverentur montes elatione ejus maximè*. Proverb. 3. 26. *Ne timeto: nam Iehova aderit fiducia tua & servabit pedem tuum à captura*. Jes. 41. 10. *Israel serve mi: Ne timeto, quia tecum sum: ne stupeto, ego sum Deus tuus: fortifico te, etiam auxilior tibi, etiam sustento te dexterâ justitiæ meæ*. Et versicul. 13, 14. *Cum ego Iehova Deus tuus prehendam dexteram tuam: edicens tibi, ne timeto, ego auxilior tibi. Ne timeto, vermicule Iacobi*, id est, qui instar vermiculi jaces in pulvere afflictionum gravitate; *Israëlitarum: ego auxilior tibi, dictum Iehovæ*. Et cap. 43. 1, 2. *Nunc verò sic ait Iehova creator tuus ô Iacob, & formator tuus ô Israël, ne timeto: nam vocavi te nomine tuo, meus es: Quum transis per aquas, tibi adsum, & flumina, ne inundent te: quum ambulas per ignem, non*
C *ureris, & flamma non incendit te*.

III. Quia fideles timiditas dedecet; Unde David Psalm. 49. 6. dicit: *Cur timerem diebus mali, ut iniquitas vestigiorum meorum circumdet me?* Psalm. 112. 7, 8. dicitur de homine pio & justo: *A rumore malo non timet, erecto corde suo confisus Iehovæ: Fultus corde suo non timet, donec videat in hostibus suis*, id est, ne tunc quidem metuit sibi à malo, quum impendentes undique hostes ipsi minitantur malè: ac proinde multò minùs metuit, quum illos in suum ipsorum malum dejectos videt, id est, nunquam metuit.

IV. Quia timiditas in quovis homine reprehenditur, ut Psal. 53. 6. *Ibi expavescunt pavore, ubi non est pavor*. Ioh. 12. 42. *Veruntamen etiam ex primoribus multi crediderunt in eum: sed propter Pharisæos hoc non profitebantur, ne*
D *Synagogâ moverentur*.

V. Quia timiditatem fugerunt sancti & probati Deo homines: ut *parentes Mosis*, de quibus dicitur Hebr. 11. 23. *Per fidem Moses quum natus esset, occultatus est menses tres à parentibus suis, quòd viderunt venustum esse puerulum: & non metuerunt edictum Regis*. Item *Moses* ipse, ut ibidem de eo dicitur: ver. 27. *Per fidem dereliquit Ægyptum, non metuens excandescentiam regis, nam ut qui videret eum qui est invisibilis, ita forti animo fuit*. Item *David*, qui ait Psalm. 3. 7. *Non timebo à myriadibus populi, quas circum disposuerint contra me*. Et Psalm. 23. 4. Psalm. 27. 3. Psal. 49. 6. *Cur timerem temporis mali?* Ita socii Danielis non timuerunt iram Regis Nabucadnetzaris, non flammas fornacis Babylonicæ, Daniel ipse non timuit leones. Nechemja non timuit cùm Sanballat & Tobija & Geschem
E Arabs conarentur ei timorem incutere, Nechem. 6. toto. Josephus Arimathæensis & Nicodemus, non timuerunt summos Pontifices & Sacerdotes & primores populi quò minùs Christum sepelirent.

VI. Quia timiditas ac præsertim in profitenda veritate Christi, adfert sempiternum exitium, sicut dicitur Apocal. 21. 8. *Formidolosis autem & incredulis, & exsecrabilibus, & homicidis, & scortatoribus, & veneficis, & idololatris, & omnibus mendacibus portio assignata est in stagno ubi ardet ignis & sulphur, quod est mors secunda*.

Digitized by Google

De timore naturali.

Porrò timiditas ista discernenda est à *timore naturali*, qui est passio innocua naturâ indita à Creatore à principio, sine quo timore nunquam est vera fortitudo etiam in heroicis naturis: ut Jacobus Patriarcha timuit, Gen. 32 v 7 & sequentibus: *Moses* Exod. 2. v. 14, 15. rex Josaphatus timuit, quum audisset de Moabitarum & aliorum hostium expeditione 2. Chron. 20. v. 3. Elija Propheta timens sibi à violentia Jerubalis, abiit consulens vitæ suæ 1. Reg. 19. 3. Nechemja timebat plurimum suorum studio solicitatrice & magnitudine Regis postulatique apud illum faciendi difficultate deterritus, Nechem. 2. v. 2. Talis timor etiam in Christo Domino fuit, quo nullus hominum fortior exstitit aut existet unquam. Discrimen istud explicat Johannes Damascenus libro tertio Orthodoxæ fidei, cap. viges. tertio: *Timoris nomen duplicem habet intelligentiam. Nam est timor naturalis, nolente animâ separari à corpore, propter naturalem inditam illi à rerum Conditore à principio compassionem, & familiaritatem: propter quam naturaliter timet, agonizat, & renuit mortem. Cujus definitio est: Secundum naturam timor est contractionis virtus, ipsius appetitiva esse. Nam si ex nihilo ad esse deducta sunt omnia à rerum opifice ipsius esse, & nequaquam non esse naturaliter habent desiderium. Eorum autem quæ secundum naturam sunt proprius est motus ad ea quæ constituunt atque salvant. Deus igitur verbum, homo factus, habuit hoc desiderium, in iis quæ naturæ erant constitutiva motuum declarans, cibi & potus & somni appetens, & naturaliter harum rerum experientia usus. In corruptivis autem reformitationem, ut in tempore passionis contractionem ad mortem spontaneè factam. Nam etsi lege naturæ ea quæ gesta sunt fiebant, non tamen more nostro coacta: sponte enim naturalia volens suscepit. Quare ipse timor & pavor & agonia, naturales sunt & innocuæ passiones, & nequaquam subjecta peccato. Est rursus timor, qui ex errore cogitationum provenit & diffidentia, & ex eo quòd quis mortis horam ignoret: ut quando nocte timemus strepitu aliquo facto, qui quidem præter naturam est. Quem & definientes dicimus: Præter naturam timor, est irrationalis contractio. Hunc autem Dominus non sustinuit, ideo non timuit unquam: nisi passionis tempore, etsi dispensativè in semetipso infremuit sæpè: non enim ignorabat tempus.*

QUÆRITUR, An ministris Dei liceat fugâ vitæ suæ consulere tempore periculoso.

Hæc de timiditate.

De audacia.

Audacia, θράσος, est vitium, quum quis pericula non necessaria adit, aut etiam necessariis temerè se objicit. Nominatur etiã *temeritas*, item *audacia temeraria*.

Cavenda est: I. Quia prohibita est à Deo Lege Decalogi, *Non occides*.

II. Quia eam Christus Dominus fugit. Etsi enim nullus hominum fortior eo unquam fuerit aut erit, & necessario mors ei adeunda fuerit: tamen ne ante tempus & temerè morti se objiceret, hostium suorum furori ad tempus cessit, Johan. 7. vers. 1. *Versabatur autem Iesus post hæc in Galilæa: nolebat enim in Iudæa versari, quia studebant eum Iudæi trucidare.* Et cap. 11. 53, 54. *Ab illo ergo die consultabant unà ut trucidarent eum: Iesus ergo palàm amplius non versabatur inter Iudæos: sed abiit illinc in regionem quæ est prope desertum, in urbem quæ dicitur Ephraim: & illic agebat cum discipulis suis.*

III. Quia est noxia. Qui amat periculum, peribit in eo. Ostendit exemplum Josiæ Regis qui audaciæ castigationem luit interemtus in prælio temerè commisso cum Nechone Rege Ægypti, 2. Reg. 23. 29. 2. Chron. 35. v. 20, 21, 22. Ita fortitudo si improvida fuerit, & minùs contra vitia circumspecta, ipsa sui præsumtione in casum ruit.

IV. Quia aliena est à vera sapientia. Nam sapientia vera firma est, non tamen elata: non timet pericula, sed nec provocat aut lacessit. Ascanii illius apud Poëtam juvenilis nimis ardor est, qui *Optat aprum, aut fulvum descendere monte leonem*. Non ita nos, qui abunde fortes sumus, si excipimus, non etiam incurrimus in discrimen.

Hæc de fortitudine animi vera & oppositis ejus.

Fortitudo animi apparens, est quæ propter alias causas, quàm propter studium parendi Deo & honestatem aliorumq; utilitatem, quosdam impellit, ut labores, pericula, mortemque ipsam audeant adire & sustinere.

Ejus species sunt quinque: *Prima*, est *fortitudo politica* seu *civilis*, quam leges à singulis civibus requirunt in defendenda & propugnanda patria, propositis præmiis vel pœnis, honoribus aut ignominia, iis qui sese in defensione Reipublicæ & civitatis strenuos vel ignavos præbuerint. *Secunda*, est *fortitudo militaris*, quæ animositas & confidentia in adeundis periculis, profecta ab experientia eorum, qui antea sæpius ex hujusmodi periculis salvi evaserunt. *Tertia*, est animositas quædam in adeundis periculis propter vindictæ cupiditatem excitata ab ira. *Quarta*, est animositas in adeundis periculis, orta propter spem evasionis aut victoriæ. *Quinta*, denique est animositas in adeundis periculis, profecta ex periculi ignorantia.

De αὐτοχειρία seu interfectione sui ipsius.

Quæstiones hîc incidunt aliquot: Prima, *Αὐτοχειρία*, id est, *interfectio sui ipsius sit licita?* seu *an sibi ipsi mortem consciscere sit licitum?* Qui affirmant, sequentibus utuntur argumentis, quæ refellemus.

I. *Quod homines laudatissimi fecerunt, id est licitum: Mortem sibi consciverunt homines laudatissimi, ut Curtius, Lucretia, Cato, virgines Lemniæ: Ergo mortem sibi consciscere est licitum.*

RESP. ad Majorem; Quod homines laudatissimi fecerunt, videlicet juxta legem & voluntatem Dei, id est licitum. Ad minorem; Mortem sibi homines laudatissimos conscivisse juxta legem & voluntatem Dei; negatur.

II. *Fortitudo est licita: αὐτοχειρία: est fortitudo: Ergo*, &c.

RESP. Minor negatur: *αὐτοχειρία* enim non est fortitudo, sed mollities, sed impatientia, Ut Cato non fuit fortis, quia non potuit ferre res adversas. Lucretia non fuit fortis: quia non potuit ferre iniquam de se populi suspicionem. Curtius non fuit fortis, quia credidit diabolo, quem putabat esse Deum: virtus autem ex causa efficiente æstimatur, non minùs atque ex fine: Virgines Lemniæ quæ nulla certa de causa seipsas suspenderunt, ut Plutarchus narrat, non fuerunt fortes: quia fortitudo non est, quæ certam causam non habet, cum virtutes ex causis æstimentur: unde cùm nullus finis furori imponeretur, ex consensu publico civitatis, quæ ita fuissent mortuæ, unco impacto, nudæ summâ cum ignominiâ trahebantur per publicum: postea desierunt se suspendere. Deinde exempla ista prophana sunt exterorum, Gentilium, alienorum à Deo.

Instant & adferunt exempla ex sacris literis, *nimirum Saulis Regis Israëlitarum* 1. Sam. 21. 4. *Ionæ qui se jussit abjici in mare*, Jon. 1. 12. *Raziæ ex 2. Machabæorum 14. vers. 37. & sequentibus. Adferunt etiam exempla sanctarum quarumdam mulierum, quarum memoria frequentatur in Ecclesia, quæ ad defendendam castitatem atque religionem, semetipsas interfecerunt, sicut tempore Augustini captâ Româ, cùm Barbari injuriam facerent puellis & matronis, multæ potiùs quàm ea paterentur, seipsas occiderunt, ut videre est apud Augustin. libro primo de Civitate Dei capite sexto & sequentibus. Sic cùm Attila occupasset Aquilejam, femina quædam honoratissima, nomine* Digna, *ex alta turri se præcipitavit in aquam, ne corrumperetur à Barbaris: nam formosissima*

Digitized by Google

monstris fœmina conservabantur à morte ut exponerentur ab- A *usui Barbarorum.* Pelagia *virgo se dedit præcipitem metuens ne à carnificibus constupraretur. Ambros. lib. 3. de Virginibus: Illud factum Ambrosius laudat.* Mater Pelagiæ *cum duabus aliis filiabus cùm fugientibus obstaret flumen, ultrò sese in illud præcipitàrunt. atque ita fuerunt suffocatæ: Eusebius lib. 8. cap. 15. recenset, Roman. quandam matronam, ne libidinibus Maxentii Tyranni serviret, seipsam gladio trajecisse. Atque hæ omnes laudantur.*

RESPON. Exempla adducuntur longè dissimilia, de quibus non est idem judicium. Saul graviter peccavit seipsum occidens. Jonas fuit Propheta & vidit voluntatem Dei, & ejus instinctu jussit se in mare projici. Deinde voluit Deus in eo exstare typum Christi: ut quemadmodum Jonas ultrò se in mortem obtulit, ut cæteri qui in navi erant servarentur, & deinde B per tres dies noctesque in ventre piscis fuit: ita Christus ultrò se offerre pro nobis in mortem debuit, ut nos à morte servaremur, & tres dies noctesque in corde terræ fuit. Raziæ exemplum est petitum ex libro Apocrypho, unde dogmata non possunt constitui. Fœminæ verò & virgines quæ tuendæ castitatis & religionis causâ se ipsæ interemerunt, in modo tutelæ peccârunt: in eo igitur non sunt laudandæ.

Instant adhuc, & *exemplum Simsonis ex* Iudic. 16. 28, 29. *producunt, qui necem sibi accersivit ipse: Item exemplum Eleazari qui elephantem occidit, à quo ipse quoque oppressus periit* 1. Mach. 6. v. 46.

RESPON. Simsonem impulsum fuisse Spiritu Dei certum est: nam Deus illi restituit vires, quas antea abstulerat. Deinde Simson moriens invocavit Dominum. Et epistola ad Hebræos testimonium illi fert C fidei & pietatis, eumque in albo sanctorum numerat. Tum Simson fuit typus Christi, ultrò sese offerens in mortem, ut de hostibus Dei vindictam caperet: ac proinde per fidem morte suâ hostes populi Dei morti tradidit, tanquam typus Christi devicturi morte suâ hostes populi Dei. Simsonis factum verè heroicum fuit, & opus vindictæ divinæ in hostes Dei.

Eleazari factum reprehendi non potest: fuit enim bellicæ fortitudinis opus; & alienum à præsente quæstione, alioquin omnes milites essent αὐτόχειρες.

III. Joh. 12. 25. *Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodiet eam. Ergo licet se ipsum interficere.*

RESP. Christi sententia prorsus alio pertinet, nimirum ne quicquam ac ne quidem hanc vitam ipsam D honori Dei præferamus, non ut nos occidamus.

IV. Ex 1. Corinth. 13. v. 3. *Si tradam corpus meum ut comburar, charitatem autem non habeam, hoc nihil mihi prodest. Ergo licet seipsum tradere igni & comburere, modo fiat in charitate.*

RESP. Verba Pauli sic intelligenda sunt; Si aut mors necessariò oppetenda sit, aut scelus aliquod admittendum; homini pio multò potiùs est moriendum; non ita tamen, ut quisquam debeat esse autor mortis suæ, sed ut paratus sit à tyranno & carnifice quidvis perpeti. Exemplum est in sociis Danielis. Tamen si quis vel ita tradat se, ut à tyranno comburatur, vacuus autem sit charitate, nihil illi proderit.

V. *Arbitrium hominis in suis rebus est liberum: Ergo fas* E *cuique est, ut seipsum occidere possit, si velit.*

RESP. Arbitrium est liberum: semper tamen retrahendum à peccatis.

VI. *Si gloriæ Dei causâ se occidere licet, tum αὐτοχειρία est licita: Illud est: Ergo & hoc.*

RESP. Assumtum negatur. Probant *Si ea quæ quis vivens passurus esset, redundatura essent in dedecus Dei; tum gloriæ Dei causâ se occidere licet. Prius testatur de multis experientia; Ergo posterius licet.*

RESP. Negatur connexum: Est enim constans & æterna regula; Non esse faciendum malum, ut eveniat ex eo bonum. Ita Martyres omnes fierent αὐτόχειρες, si argumentum istud valeret. Sed quodnam peccatum hostium timetur? Certè peccatum quod videtur instare, non est hominis injustè patientis, sed improborum à quibus patitur.

Nos verò αὐτοχειρίαν esse licitam negamus, sequentibus moti argumentis:

I. Quia est à Deo prohibita lege Decalogi, *Non occides*; quæ propterea simpliciter absque additione promulgata est, ut intelligeretur vetitum esse occidere, imò & lædere tam seipsum, quam alium hominem. Augustinus libro primo, de Civitate Dei, cap. viges. Chrysostomus in cap. primum epist. Pauli ad Galatas.

II. Quia judicio Spiritus sancti improbatur in Saule Rege Israëlitarum, 1. Sam. 31. in Achitophele, 2. Sam. 17. 23. in Juda Ischariote Actor. 1. v. 18.

III. Quia pœnam etiam civilem meretur legibus humanis: Nam corpus ejus qui seipse occidit sepulturâ indignum judicatur & carnificis potestati permittitur: bonaque ejus hæredibus non cedunt.

IV. Quia odium suiipsius non est licitum, cùm sit contra naturam, sicut Paulus ait Ephes. 5. 29. *nemo carnem suam odio habet*: Ast αὐτοχειρία proficiscitur ex odio suiipsius.

V. Quia αὐτοχειρία est injuria in naturam ipsam humanam.

VI. Quia nemo est suiipsius, sui corporis, suæ vitæ dominus: nemo ergo seipsum occidere debet. Antecedens certum est: nam unusquisque hominum, & corpus ac vita cujusque, est Dei: is est Dominus, is solus habet potestatem & jus vitam adimendi cui vult.

VII. Quia αὐτοχειρία etiam à Gentilibus sanioribus improbata fuit, veluti à Cicerone lib. 5. de finibus bonorum & malorum. Martialis damnat Catonem, qui se occidit:

Nolo virum, facili redimit qui sanguine vitam
Hunc volo laudari, qui sine morte potest.
Rebus in adversis facile est contemnere mortem:
Fortiter ille facit, qui miser esse potest:

VIII. Quia comitem habet pœnam & ignominiam sempiternam: quod Gentiles etiam ipsi statuerunt. Virgilius enim lib. 6. Æneid. putat eos qui sibi mortem consciverunt, à beatorum conditione separatos esse; quum ait:

Proxima deinde tenent mœsti loca, qui sibi lethum
Insontes peperère manu, lucemq; perosi
Projecere animas, &c.

IX. Quia insons condemnatus injustè ad supplicium, exempli gratiâ martyr aliquis Christi, non debet mortis genus sibi ipse eligere, sed judicis sententiæ permittere, Iohan. 21. v. 18. multò minus licita est suiipsius interfectio.

Quæstio II. *An pœna in αὐτόχειρας legibus civilibus decreta ad omnes αὐτόχειρας se extendat?*

RESP. Non: distinguendum enim est. Nam interest quâ ex causâ quis sibi mortem consciverit, morbine vi destitutus rectoq; mentis usu, an verò ex desperatione, aut ex impatientia doloris animi vel ob amissionem lucri sperati, vel ob perpessionem damni insperati, qualis impatientia in avaros cadere solet: aut ex conscientia scelerum & ex metu pœnæ & infamiæ irrogandæ ob maleficia, qua de causa facinorosi quidam capti aut capiendi mortem sibi interdum consciscunt, &c. Ac sanè distinguunt etiam Iurisconsulti in l. Qui rei. §. Papinianus. D. de bonis eorum qui ante senten-

sententiam latam mortem sibi consciverunt. l. si quis aliquid. §. miles. D. de poen.

Quæstio III. *An provocatio ad duellum & congressus cum provocante sint vera fortitudinis signa ac testimonia?*

RESPON. Distinctione opus est: Nam David cum Goliatho provocare aliquem ex Israëlitis ad duellum non cessante, congressus est; & hoc factum ejus Spiritus S. laudat; utpote profectum ab instinctu divino, approbatum à Rege & populo. Res gesta describitur 1. Sam. 17. Ac certè fuit factum Davidis heroicæ fortitudinis evidentissimum testimonium, maximè quod puer imbellis cum viro robusto & Gigante; inermis, id est, non instructus gladio, non hastâ, non munitus thorace ferreo, non galeâ, cum probè armato congressus est vindicandæ gloriæ Dei & defendendi populi Israëlitici à servitute causâ: & provocatorem vicit, vitaque & armis exuit. Qui verò injuriâ se affectum putans contumeliis ab humana passione animi ortis provocat; aut provocatus, itidem humana passione animi honoris sui defendendi gratiâ proruit ad duellum; non fortis, sed impatiens & temerarius jure censetur. Fortis enim animi est patienter ferre injurias & contumelias & se illis non sinere impelli ad impatientiam.

In contumeliarum causâ legem habent iniquissimam pleræque nationes, *ne quis contumeliam perferat, si tulerit & dissimulaverit, pro convicto habeatur.* Iniquissima est lex ista, *primò* quia Christi Servatoris nostri præcepto adversatur Matth. 5. 39. 40. 44. & Pauli Apostoli Roman. 12. 19, 20, 21. *Secundò* quia repugnat humanitatis officiis, quæ Gentiles ipsi Jurisconsulti agnoverunt, dicentes, *neminem ad persequendum injuriam sibi factam cogi oportere.*

Tantum de fortitudine animi: sequitur

CAPUT XX.

In quo de Temperantia in genere.

TEmperantiæ nomen interdum *strictè* accipitur vel pro sobrietate vel pro castitate: interdum autem, ut & hoc loco, *latè* pro complexu plurium virtutum particularium, & definitur in hunc modum:

Temperantia, est virtus, quæ animi nostri motum & affectionem in voluptatibus corporis appetendis fugiendisve regit & moderatur, sic ut illis fruamur, prout divinæ voluntati, naturæ & rectæ rationi, ordini item personarum, locorum & temporum consentaneum est.

Officia temperantiæ & sic temperantis sunt duo: 1. honestas & licitas voluptates corporis absentes moderatè expetere & præsentibus moderatè frui. 2. illis voluptatibus sic uti & frui, ne quid propter eas committat, quod possit vel famam, vel valetudinem, vel rem familiarem lædere.

Virtuti huic continenter studendum:

I. Quia mandata est à Deo in Decalogo. Item 1. Petri 3. v. 7. *Estote temperantes.* Mandata est autem omnium ordinum & ætatum hominibus, inprimis verbi Dei ministris, senibus, anibus & adolescentibus, ut ex sequentibus dictis planum evadet. De ministris verbi dicitur 1. Tim. 3. v. 2. *Oportet Episcopum irreprehensum esse, unius uxoris virum vigilantem, temperantem, &c.* Idem repetitur Tit. 1. 8. De aliis legitur Tit. 2. 1, 2. *At tu loquere quæ decent sanam doctrinam, ut senes sobrii sint, venerandi, temperantes.* Et v. 5. *ut adolescentulæ sint temperantes:* Et v. 6. *Adolescentulos itidem adhortare ut sint temperantes.* 1. Timoth. 2. 9. vult Paulus *ut mulieres ornent sese cum temperantiâ.*

II. Quia debita est Deo pro redemtione nostri per Christum & illuminatione per Evangelium. Quò pertinet quod Paulus Apostolus dicit Tit. 2. v. 11, 12. *Illuxit enim gratia illa Dei salutifera quibusvis hominibus. Erudiens nos ut abnegatâ impietate & mundanis cupiditatibus: temperanter & justè & piè vivamus in præsenti seculo.*

III. Quia unà cum justitia & pietate requiritur ad exspectationem plenæ redemtionis per Christum tandem perficiendæ: sicut loco jam citato Apostolus subjicit vers. 13. *Exspectantes beatam illam spem & illustrem illum adventum gloriæ magni illius Dei ac Servatoris nostri Iesu Christi.*

IV. Quia præclaros effectus habet sive corpus sive animam hominis spectes. Conservat enim corporis sanitatem & pulcritudinem; in anima autem conservat ac confirmat ingenium, judicium ac memoriam; adhæc prudentiam fovet, unde nomen *σωφροσύνης* accepit, & inprimis reddit & conservat hominem aptum ad cultum divinum.

Temperantiæ opposita est *intemperantia & stupiditas sensuum & temperantia nocens.*

Intemperantia, est vitium quum quis voluptates corporis cum adsunt aut cum haberi possunt: immoderatè appetit iisque abutitur; vel quod eæ absint iisve minime fruitur, nimium dolet & tristatur, contra voluntatem divinam, contra omnem rectam rationem & honestatem.

Oritur ex prava educatione vel corruptela. Unde nominatur Græcè *ἀκολασία*, à privativa particula *ἀ* & verbo *κολάζειν*, quod est, punire, coërcere, castigare q. d. vitium non punitorum, non coërcitorum, non castigatorum ac proinde malè educatorum. Et intemperantes nuncupantur Græcè *ἀκόλαστοι*, id est, indomiti & necessariæ castigationis bonæque educationis expertes.

Istud vitium est fugiendum:

I. Quia à Deo est prohibitum in Decalogo.

II. Quia est vitium admodum noxium. Nam intemperantia non tantùm corpus ægrum & deforme facit: verùm etiam animam corrumpit, ingenii vivacitatem paulatim extinguit, judicium obfuscat, memoriam debilitat, imprudentiam gignit, & hominem tardum impeditumque ad virtutes reddit.

III. Quia hominem reddit similem bestiis quæ natura ventri obedientia finxit.

Stupiditas sensuum, *ἀναισθησία*, est vitium quum quis omnes voluptates corporis, etiam necessarias, honestas & licitas, quas Deus homini ad se, suamque hanc vitam tuendam insevit, aspernatur, ac si stipes esset & truncus expers omnis sensus vel syncero animi judicio privatus.

Vitium istud est improbandum:

I. Quia est veluti naturæ immanitas, est vitium penitus alienum à natura, utpote quæ non tantùm doloris, sed etiam voluptatis sensu est prædita.

II. Quia animi etiam stupiditatem arguit.

Temperantia nocens, est hypocritica & simulata temperantia, qualis est eremitarum & monachorum, qui temperantiæ opinionem apud alios venantur, quum sint revera intemperantes.

Ista opposita sunt temperantiæ: sequitur distributio ejus.

Temperantia tum *continentia* est & *parsimonia*: tum *verecundia* & *honestas.*

Continentia *ἐγκράτεια* Græcè, est temperantia per quam nos continemus ab usu rerum ad voluptates corporis pertinentium, velati cibi & potus, somni & Veneris

Digitized by Google

Veneris; has res omnes rectæ rationis imperio subjicientes, ne in iis peccemus. Rom. 13. vers. 13, 14. Actor. 24. v. 25. Gal. 5. 22. 1. Petr. 2. 11. & 2. Petr. 1. 6.

QUÆRITUR, *An continentia sit virtus?* Sunt qui negant: nos autem affirmamus moti his argumentis:

I. Quia præcepta est à Deo in lege Morali & passim in Scriptura Sacra.

II. Quia est vis quâ laudabilis actus moralis efficitur.

III. Quia à Spiritu sancto inter virtutes numeratur Act. 24. v. 26. Galat. 5. v. 22. Tit. 1. v. 8. 2. Petr. 1. v. 6.

Continentia tum *sobrietas* est & *vigilantia*: tum *pudicitia* & *castitas*.

CAPUT XXI.
In quo de Sobrietate.

SOBRIETATIS vox vel *latè* vel *strictè* capitur. *Latè* capitur non tantùm pro cibi & potus, sed etiam aliarum voluptatum moderatione, sic ut æquipolleat voci temperantiæ. *Strictè* capitur duobus modis; vel pro moderatione in usu cibi & potus: vel strictissimè pro moderatione in potu; & tum distinguitur ab abstinentia nimii cibi & opponitur ebrietati. Jam à nobis primâ significatione stricta accipitur, & sic definitur:

Sobrietas est continentia à superfluo cibo & potu, proficiscens ex charitate in Deum ut ad cultum Dei semper aptiores simus. Græcè dicitur νηφαλιότης.

Virtuti huic studendum:

I. Quia à Deo est mandata in Decalogo. Item 1. Thess. 5. v. 6. *Sobrii simus.* 1. Tim. 3. v. 2. & 11. Tit. 2. v. 2.

II. Quia maximè decet filios lucis & diei, id est, quibus illuxit Evangelii doctrina quâ nobis Sol justitiæ Christus patefit. Hoc argumento utitur Paulus cùm ait 1. Thess. 5. 8. *At nos qui sumus diei, sobrii simus.*

III. Quia nos reddit magis idoneos ad sanctas preces ad Deum: Sicut 1. Petr. 4. 7. dicitur: *Estote sobrii ad preces.*

IV. Quia omnium finis imminet: sobrietate igitur nobis opus est, ne imparati opprimamur. Hoc argumentum exstat 1. Petr. 4. v. 7. *Omnium autem finis imminet. Estote igitur temperantes & sobrii ad preces.*

V. Quia necessaria est nobis ad perveniendum ad spem nostram in cœlis repositam. 1. Petr. 1. v. 13. *Quapropter succincti lumbis mentis vestræ, & sobrii (νήφοντες) ad finem usque sperate in eam quæ vobis defertur gratiam, quum revelabitur Iesus Christus.*

VI. Quia necessaria est ad præcavendas & vitandas insidias diaboli nos perdere cupientis 1. Petr. 5. 8. *Sobrii estote, vigilate: nam adversarius ille vester diabolus, ut leo rugiens, obambulat, quærens quem absorbeat.*

VI. Quia corporis & animi bona confirmat. Conservat enim bonam valetudinem & formam corporis: tuetur vim ingenii, acumen judicii, felicitatem memoriç, prudentiam, sapientiam. Flammas impurarum libidinum supprimit, totam hanc vitam castam & honestam reddit: summa. Sobrietas est mater sanitatis & dulcis nutricula senectutis.

VIII. Quia est aliarum virtutum servatrix: tutela castitatis: pudicitiæ munimentum: amicitiæ & pacis altrix: criminum & vitiorum fugatrix.

Sobrietati opponitur tum *cupedia* & *ingluvies*, tum *abstinentia noxia*.

Cupedia, est vitium, cùm quis cibum & potum exquisitum lautumque expetit, ad satisfaciendum gulæ, quamvis immaturis etiam animalibus vescendum esset. *Schleckerhafftigkeit.*

A Caveri debet ubique, maximè verò in convictu cum superioribus.

I. Quia prohibetur à Deo, Exod. 23. v. 19. Proverb. 23. v. 3.

II. Quia plurimum nocet: facultates enim exhaurit & paupertatem probrosam attrahit.

Ingluvies, est vitium cùm quis corpus nimis multis alimentis onerat ultra necessitatem cum bonæ valetudinis læsione & detrimento, Eccles. 10. v. 19.

Atqui cibo & potu ad ingluviem non est abutendum: cibus & potus non sunt abusu aliquo à nobis perdenda.

I. Quia sunt Jehovæ, ut dicitur Psal. 24. 1. *Jehovæ est terra & plenitudo ejus.* Quicquid autem Jehovæ est, eo ad ingluviem non est abutendum, id non est abusu aliquo à nobis perdendum.

B II. Quia sunt dona Dei, quæ magnifacienda, non corrumpenda, non perdenda. Quis pater æquo animo ferret, dona à se liberis suis data, ab illis corrumpi?

III. Quia ad sustentationem & conservationem vitæ humanæ data sunt.

Estque duplex: *voracitas* & *ebrietas*.

Voracitas, est vitium cùm quis corpus nimio & nimis exquisito aut immaturo cibo saginat & explet.

Est autem vitanda:

I. Quia à Deo prohibetur in Decalogo: & reprehenditur in Israelitis, Num. 11. v. 17, 19, 20.

II. Quia est noxia: nam & valetudini corporis obest atque affigit humi divinæ particulam auræ.

Ebriositas seu *temulentia* est vitium, cùm quis nimio potu se ingurgitat, sive sponte sua, sive à compotoribus provocatus. Synecdochicè dicitur *vinolentia*, 1. Petr.

C 4. v. 3. Metonymicè *ebrietas*.

Hæc summoperè est vitanda:

1. Quia est à Deo prohibita, Prov. 23. v. 20, 31. Luc. 21. v. 34. Rom. 13. v. 13.

2. Quia valdè dedecet servos Dei, quos coram ipso ebrios comparere quàm indignum est?

3. Quia ebrietatis sectatores Christo sunt indigni.

4. Quia corda gravat tanquam onus quoddam & deprimit ne se ad Deum attollant. Luc. 21. 34.

5. Quia impedit meditationem operum Dei nunquam non necessariam.

6. Quia impedit seriam cogitationem de magno illo die Domini, & præparationem sui ad illum, Luc. 21. v. 34, 35.

D 7. Quia efficit homines stupidos animo & corpore, & improvidos, ut ne quidem vitæ hujus pericula evitare possint, Prov. 23. vers. 34, 35.

8. Quia impedit preces ad Deum. Ebrius enim an precabitur? aut quâ devotione precabitur?

9. Quia accendit iras, rixas, altercationes, pugnas: in prælia trudit inermem, Proverb. 20. v. 1. & cap. 29. v. 30.

10. Quia est hostis pudicitiæ, accendit libidines. Prov. 23. v. 31, 32, 33. ut exemplum Lothi testatur, Genes. 19. v. 33. & sequentibus.

11. Quia est scandalum aliis, præsertim junioribus, seu sint Ecclesiæ Dei juncti, sive non sint: & occasio illis est vel abalienandi se à vera Ecclesia, vel non adjungendi se illi, ut exempla docent Anabaptistarum

E & infidelium. Væ autè illi per quem veniunt scandala.

12. Quia ludibrio exponit ebrium, ut Noachi exemplum docet, Gen. 9. v. 21. & sequentibus.

13. Quia illam nemo paterfamiliâs & frugi ferret in servo suo: & quâ fronte, quâ conscientiâ, qui servum non vult habere ebriosum, ipse vult ebriosus esse? Ecce dono Dei habes servum & te habet Deus servum. Quemadmodum vis ut tibi serviat servus tuus: ita & tu servire Deo tuo debes.

14. Quia

Digitized by Google

14. Quia æternas pœnas accersit non resipiscentibus & causa est ne homo consistere possit coram Filio hominis in extremo illo die: maximè si homo ebrius interierit. 1. Cor. 6. vers. 10. Gal. 5. 21. Luc. 21. 34, 35, 36.

15. Quia etiam corporales pœnas in hac vita attrahit, Ies. 5. vers. 11, 12 ut paupertatem, Prov. 23. v. 21. delirium, unde ebrietas voluntaria insania esse dicitur: & varios eosque sæpè concatenatos morbos.

16. Quia est indicium insipientiæ, Proverb. 20. v. 1. *Quisquis oberrat in vino, non sapit.*

Inprimis Principibus & Magistratibus ebrietas fugienda est:

I. Quia illis præ cæteris prohibetur, Proverb. 31. vers. 4.

II. Quia facit ut Principes & Magistratus obliviscantur legum & juris, Prov. 31. v. 5.

III. Quia inducit ad afficiendos injuriâ afflictos & pauperes, Prov 31. v. 5.

Convivia ebriosorum sunt studiosè fugienda: quia plerunque sunt theatra & occasio ebrietatis & contentionum: nam vino invalescente contentiones fervent. Huc facit quod dicitur Prov. 17. 1. *Melior est bucca cibi sicci, qui cum est tranquillitate, quam domus plena mactatis animalibus in qua sit contentio.*

Abstinentia noxia, est peccatum cùm quis abstinet à cibo & potu, sive omni, sive necessariò, corporis valetudinem temerè affligens aut ex errore hæretico, aut ex superstitione & hypocrisi, aut ex pertinacia quadam. Qualis abstinentia fuit Severianorum qui vinum non bibebant, eò quòd fabulosa vanitate de Satana & terra germinasse asserebant vitem, ut refert Augustinus libro de hæresibus ad Quodvult Deum, cap. 24. Qualis fuit Encratitarum discipulorum Tatiani, qui vinum non approbabant, ipsum quoque diabolicum esse causati, atque illos qui eo utebantur iniquos & peccatores vocitabant ut scribit Nicetas Choniates lib. 4. de hæresibus. Qualis post Christum exhibitum est Iudæorum à certis cibi & potus generibus ex superstitione quadam abstinentium, & ex illa abstinentia justificationem coram Deo sibi frustra pollicentium, Coloss. 2. v. 18, 21, 22, 23. Eremitæ ex hypocrisi quadam vino omni abstinent: sic monachi aliiq; hypocritæ opinionem sanctitatis ex nimia abstinentia venantur. Ex pertinacia verò peccant, qui omnem cibum & potum recusant, ut vitam hanc tantò citiùs sibi abrumpant.

Ab ea differt abstinentia à certo sibi genere & à vino imperata divinitus alioquin necessitate quadam absque hypocrisi & superstitione: qualis fuit abstinentia Israëlitarum in veteri Testamento à cibis impuris, Levit. 11. Deuteron. 14. Rechabitarum à vino Ierem. 35. ægrotantium aut malè affectorum à certis cibis & potibus valetudinem lædentibus.

Caput XXII.

In quo de Vigilantia.

VIGILANTIA, est continentia à nimio aut intempestivo somno ad hunc finem ut de Deo meditemur & in cognitione ejus salutari proficiamus: ut orationi ad ipsum vacemus, exspectantes adventum Domini nostri Iesu Christi ad judicium vivorum & mortuorum: item ut charitatis officia quibus opus est præstemus, aut ut periculo instante unà cum aliis Deum precemur, aut ut labores vocationis nostræ necessarios obeamus. Proverb. 6. v. 6. & seq. & 24. v. 33. Psalm. 63. vers. 7, 8. Psalm. 16. 7. & 22. 3. Matth. 26. 41.

Virtuti huic studendum:

I. Quia à Deo nobis mandatur, Matth. 24. vers. 42. Matth. 26. 41. Luc. 21. vers. 36. 1. Cor. 15. 34. 1. Thess. 5. vers. 6. Psal. 134. vers. 1.

II. Quia comitem habet beatitudinem. Matth. 24. v. 43. & seqq. Apoc. 16. v. 15.

III. Quia in ea Christus nobis exemplo præivit, Matth. 26. 38. item David, Psalm. 77. 7. & 92. 2. & 119. 55, 62.

IV. Quia nos reddit comparatos ad excipiendum Christum venientem ad judicium vivorum & mortuorum, Luc. 12. v. 40. 1. Thess. 5. 2. & seqq. Luc. 21. 36.

V. Quia in aliis divino testimonio commendatur, ut in pastoribus Bethlehemiticis Luc. 2. v. 8. in Anna Prophetissa Luc. 2. 37. in Nicodemo Johan. 3. 2.

VI. Quia utilis est, ad comparandas res vitæ sustentandæ necessarias, Prov. 20. 13.

Vigilantiæ opponitur *somnolentia vitiosa, & vigiliæ superstitiosæ*, item *vigiliæ scelerata*.

Somnolentia vitiosa, est peccatum cùm quis vel nimio somno indulget, quo non tantùm valetudo bona læditur, sed etiam necessarii labores officii intermittuntur: vel intempestivo somno sopitus est, nempe quum periculo magno instante vigilandum erat: vel cùm quis voluptatibus carnalibus mancipatus securè somno se dat absque timore Dei fideli, sic ut in Dominum intentus non sit.

Vitanda nobis est omni studio:

I. Quia à Deo nobis est prohibita, 1. Thess. 5. vers. 6. Prov. 20. 13.

II. Quia oritur ab ignavia, Prov. 19. 15.

III. Quia reddit similes infidelibus, 1. Thess. 5. 6, 7.

IV. Quia securum reddit hominem, ne ad Christum excipiendum se paret, 1. Thessal. 5. v. 2. & sequentibus.

V. Quia reprehenditur à Christo in discipulis suis Matth. 26. 40, 45. Meritò reprehensa fuit à naucleroin Jona Propheta Jon. 2. vers. 5. 6.

VI. Quia ad inopiam redigit, Proverb. 6. v. 9, 10, 11. & cap. 20. 13. & cap. 23. 21.

Vigiliæ superstitiosæ, sunt peccatum quum hypocritæ etiam necessario & licito somno tantum detrahunt ut valetudinem lædant, persuadentes sibi se vigiliis suis aliquid apud Deum promerituros aut sanctitatis famam apud homines consecuturos. Quales sunt vigiliæ Monachorum.

Vigiliæ sceleratæ, sunt quum quis somnum ab oculis suis arcet, ut deliberare & intentus esse possit in omnes occasiones nocendi piis hominibus, ut perdat justum & innocentem, aut alia peccata quæ in animum induxit perpetret. Quales sunt vigiliæ hominum improborum, qui ut dicitur Proverb. 4. 16. *non dormiunt, nisi malefecerint; & eripitur somnus illorum, nisi fecerint ut impingat quispiam.* Et Psalm. 55. v. 10, 11. *video violentiam & contentionem in civitate: Interdiu & noctu circumdant eam in muris ejus.* Cujusmodi erant vigiliæ hostium Christi, Matth. 26. 59.

Caput XXIII.

In quo de Pudicitia & Castitate.

PUDICITIA, est continentia quæ non tantùm omnia externa illegitimæ Veneris signa tollit & abolet in nobis, ne ulla appareant: sed etiam cordis & affectus mundi & à Venere impura immunis signa demonstrat, gestus, dicta & facta nostra moderando, aversandoque omnes delectationes visu, auditu & tactu perceptibiles, per quas appetitus impuræ Veneris irritatur & provocatur in nobis vel aliis.

Castitas

Castitas, est continentia ab omni coitu illegitimo A & commixtione præter fidem datam & contra præceptum Dei, tum in matrimonio, ut mundicies puritásque cordis & corporis tanquam insigne tum extra matrimonium, decus conservetur. Synecdochicè vocatur in sacris literis *sanctitas*; nam alioquin sanctitas idem est quod justitia universalis. Vocatur etiam *sanctimonia*, Rom. 6. 19, 22.

Ea duplex est: *cælebs* & *conjugalis*: illa, extra conjugium: hæc, in conjugio.

.1. Quia à Deo est mandata 1. Thessal. 4. v. 3. *Hæc est voluntas Dei*; nempe *sanctificatio vestri*, id est, *ut abstineatis à scortatione*. Hebr. 12. 14.

.2. Quia per illam Angelis sanctis assimilamur.

.3. Quia per illam Deo similes simus, ad cujus imaginem conditi fueramus, ad cujus imaginem renovamur. B

.4. Quia ad illam exemplo suo alii sancti nos stimulant, ut Josephus Patriarcha, Genes. 39. v. 8. & seqq. Paulus Apostolus 2. Cor. 6. v. 6.

5. Quia per illam corpus possidetur in sanctificatione & honore, 1. Thess. 4. v. 4.

6. Quia ad illam nos Deus vocavit, 1. Thess. 4. v. 7.

7. Quia illius sectatores Deum videbunt: Matth. 5. v. 8. Heb. 12. 14.

Cum castitate pugnat *simulatio castitatis* & *impuritatis omnis*.

Simulatio castitatis, qualis est Monachorum, Monialium, Pontificum Romanorum, & totius cleri Pontificii.

Impuritas, est peccatum, quum quis contra interdictum Jehovæ se polluit quomodocunque vel alios ad libidines prostituit. Vocatur à Paulo *morbus cupiditatis*, 1. Thess. 4. v. 5. C

Estque vel *illicitus concubitus cum propria uxore*, vel *scortatio quævis*, vel *lenocinium*.

Illicitus concubitus cum propria uxore, est quum maritus cum uxore alioquin justa atque legitima, coit injustè & illegitimè, nempe vel quum omnino vacandum est animo comparando ad religiosam perceptionem verbi & mysteriorum Dei, vel tempore quo menses uxori fluunt, vel alioquin nimis frequenter, vel quum est ebrius & repletus cibo atque potu, &c. sic, ut non utatur, verùm abutatur uxore suâ.

Vitari debet: 1. Quia divino jure est interdictus, Exod. 19. 15. Lev. 15. v. 19. & sequentibus, & cap. 18. v. 19. D

2. Quia noxius est; nam ex concubitu cum menstruata uxore pascitur proles leprosa, aut alioquin morbosa: & ex nimis frequenti coitu nascitur mola.

3. Quia vitatus fuit etiam ab honestioribus Ethnicis: ut Zenobia Palmyrenorum regina amans erat Odenati mariti sui, sed ob matrimonii finem liberos, quos ut concepisset, tangi à marito mox abnuebat.

Scortationis multæ sunt species: *fornicatio, adulterium, stuprum, incestus, raptus, mollities, sodomia, bestialitas*.

Fornicatio, est scortatio cum persona soluta corrupta seu meretrice. *Concubinatus* est species scortationis indifferenter omnibus hominibus & clericis & laicis severè à Deo prohibitæ. Ideo gravissimè peccant Romani Pontifices, qui concubinatum probant, Dist. 34. c. *Omnibus*. 3. & sequente. Caveri scortatio debet solicitè. E

1. Quia divinitus prohibita est.

2. Quia est malum lubricum & vix evitabile iis qui semel in illud barathrum ingressi sunt, Prov. 23. v. 27.

3. Quia illa tanquam prædator insidiatur homini, & multos reddit sceleratos perfidosque in Deum & homines, Proverb. 23. v. 28.

4. Quia punietur æternâ exclusione è regno Dei, 1. Cor. 6. v. 10.

Et quia vitare peccata est vitare occasiones peccati, summoperè à puellarum & feminarum impudicarum, blandimentis suis alios allicientium, colloquiis & conversatione unicuique cavendum:

I. Quia puella aut femina impudens blanditiis suis alios provocans est quiddam amarius morte, Eccles. 7. 26. *Inveni ego amarius quiddam morte, nimirum feminam illam cujus in animo sunt retia & plagæ*, id est, doli, artes & technæ omnis generis ad venandum, inescandum, decipiendum & necandum homines tanquam feras, volucres aut pisces.

II. Quia miseros homines captivos agit.

Adulterium, est scortatio cum alterius conjuge.

Sedulò declinandum est: I. Quia à Deo est interdictum, Levit. 18. v. 20. Prov. 2. v. 16, 17. & c. 5. v. 7, 8, 20. & c. 6. v. 23, 24, 25. & cap. 7. v. 24. 25.

II. Quia ut nullum peccatum, ita nec adulterium Deum latere potest. Prov. 5. v. 21.

III. Quia gravia judicia Dei attrahit etiam in hac vita, Proverb. 2. v. 18, 19. & cap. 5. v. 3, 4, 5, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 22, 23. & 6. v. 26. usque ad finem capitis. Item cap. 7. v. 21, 22, 23. Docet id exemplum Davidis.

IV. Quia est indicium fatuitatis & dementiæ, Proverb. 7. v. 4, 5, 6, 7, 8.

V. Quia punietur exclusione æternâ è regno Dei, 1. Cor. 6. v. 10.

Stuprum, est scortatio cum virgine.

Incestus, est scortatio cum consanguinea vel affine maximè in gradibus Lege divinâ vetitis. Sic incestum commiserunt filiæ Lothi ex patre concipientes. Cajus Cæsar Caligula, cum omnibus sororibus suis stupri consuetudinem fecit, ut Suetonius refert.

Religiose est fugiendus:

1. quia divino jure severiter est interdictus, Levit. 18. v. 6. & sequentibus usque ad 18.

2. quia morte capitali plectēdus est de jure divino.

Raptus, est scortatio cum puella violenter de domo patris rapta: qualis narratur Genes. 34. in Dina filia Jacobi Patriarchæ.

Mollities, est scortatio, cùm quis per seipsum voluntarie polluitur.

Sodomia, est scortatio masculi cum masculo, feminæ cum femina.

Est studiosè cavenda: 1. quia jure divino est interdicta, Levit. 18. v. 22. *Cum mare ne concubito concubitu muliebri: abominatio est.*

2. quia à Magistratu jussu Dei capitali supplicio punitur.

3. quia punietur æterna exclusione è regno Dei, 1. Cor. 6. v. 10.

Bestialitas, est scortatio hominis cum bestia.

Est vitanda: I. Quia divinitus est interdicta, Levit. 18. v. 23. *Cum ulla bestia ne committito ut concumbas, polluendo te cum ea: mulier quoque ne consistito coram bestia ut incubet sibi, confusio est.*

II. Quia mortis supplicio est à Magistratu punienda jussu Dei, Exod. 22. v. 19. *Quisquis cubat cum jumento, omnino morte plectitor.*

Lenocinium, est peccatum, quum quis servit alienis libidinibus sive prostituendo uxorem aut filiam aut sororem aliamve è familia sua, sive conquirendo & adducendo scorta, lucri favorisve turpissimi gratia.

Summopere caveri debet: quia prohibetur à Deo, Levit. 19. v. 29. *Ne profanato filiam tuam prostituendo eam: ut non scortetur terra illa, & impleatur illa terra scelere.*

Omnis autem impuritas castitati repugnans est fugienda.

I. Quia etiam jure naturali est illicita. Lev. 18. v. 27.

Digitized by Google

II. Quia prohibita est à Deo in Sacra Scriptura Eph 5.3,4. 1.Thess.4.3,5. A

III. Quia etiam in Gentilibus à Deo punita est, Levit.18. vers.24,25.

IV. Quia certas attrahit pœnas, Levit.18. v. 26,28, 29. Eph.5.v.5.

V. Quia similes reddit Gentibus infidelibus, 1 Th. 4.v.5.

VI. Quia est signum ignorantiæ Dei, 1. Thessal.4. v.5.

VII. Quia ad eam Deus nos vocavit, 1. Thessal.4. v.7.

Inprimis fugienda est Principibus & Magistratibus:

1. quia illis præ cæteris est prohibita, Prov.31. 3. *Ne dedito feminis robur tuum, & vires tuas facientibus ut deleantur Reges.* B

2. quia adimit illis fortitudinem, Prov.31.3.

3. quia evertit Reges & regna, Prov.31.3.

Hucusque de continentia: sequitur

Caput XXIV.

In quo de Parsimonia.

PARSIMONIA, est moderatio sumtuum, ut tantùm honesti & necessarii fiant, idque animo promto & cum lætitia: Eccles.2.v.ult. & c.5 v.18,19,20. residui autem ad futuros usus asserventur. Johan.6.v.12. Vocatus etiam *frugalitas*, à qua frugi homines appellantur. C

Ei studendum:

I. Quia mandatur à Christo Johan.6.12.

II. Quia eam suadet Christus cum jubet petere panem quotidianum, Matth.6.v.11.

III. Quia remedium est adversus inopiam optimum: alioquin ad inopiam redactis, quamvis etiam non suo vitio, omnes ignoscunt, nemo succurrit.

IV. Quia præcavet ne quid donorum Dei pereat, Joh.6.v 12.

V. Quia conservat & auget rem familiarem. Frugalitati enim Deus benedicit, Johan.6.v.13.

VI. Quia illius exemplis prælucent nobis homines laudatissimi: velut Apostoli, Joh.6.13.

Bono autem tempore parsimoniâ utendum: nam sera parsimonia in fundo est. Non enim tantùm minimum in imo, sed etiam pessimum remanet. D

Cum parsimonia non pugnat necessaria cura & cultus corporis, Matth.6. 17. Cum ea pugnant *sordities* & *luxuries*.

Sordities, est tam parcè opibus uti, ut nec vitæ generi suus honor deferatur: nec quicquam ferè ex facultatibus suis, nisi molestiam & durum laborem capere. Hoc vitium appellat Augustin. *tenacitatem* epistol. 29. Hanc fugiendam docet Salomon in Eccles.c.2.v.22.& sequentibus, & cap.3.v.9. & sequentibus aliquot.

Luxuries, est vitium, cùm quis opes suas non necessario & immodico vitæ splendori impendit, in nimis sumtuoso vestitu, & victu, ædificiis, supellectili domestica, hortis, &c. Ea fugienda tum viris tum feminis. E

I. Quia à Deo prohibetur 1. Petr. 3. v.3. II. Quia Deo summopere displicet. III. Quia certas pœnas luxuriosis attrahit. Nam & privatim illorum opes quantumvis maximas sensim dissipat & tandem perdit & publicis judiciis Dei punitur, veluti bellis, per quæ luxuriosi delicias suas amittunt, malis gravissimis durisque afficiuntur & sui erigendi facultatem nullam neque viri neque mulieres deinceps consequuntur, Jes.3.v.17.& sequentibus.

IV. Quia in divitibus etiam culpatur: ut in divite illo Luc.16.vers.19.

Caput XXV.

In quo de Verecundia.

VERECUNDIA, Græcis αἰδὼς, est virtus abhorrens ab omni turpitudine, conjuncta cum honesto pudore, qui nos in officio continet, & cum dolore & contristatione, vel ob præteritam turpitudinem, vel ob metum futuræ, & habens propositum fugiendi non ipsam tantùm turpitudinem, sed & omnes ejus occasiones, iritamenta & signa, cujusmodi sunt delectationes Venereæ, ut amplexus, oscula, cantica & colloquia amatoria ac impudica: quin etiam cogitationes, gestus & signa libidinis: ut sunt saltationes inhonestæ & illicitæ, impudicus oculorum obtutus, &c.

Breviter: Verecundia, est virtus per quam veremur & metuimus censuram atque reprehensionem justam propter peccata ac vitia à superioribus & præstantioribus, imo ab omnibus rectè judicantibus.

Quæritur, *An verecundia sit virtus?* Negant quidam, quia sit animi affectio: quia faciei; sed Deus aliter determinat. Et Christiani pudorem non facie, sed mente præstant.

Verecundiæ est studendum:

I. Quia mandatur nobis à Deo, Heb.12.v.28. *Quapropter regnum assumentes quod concuti non potest, teneamus gratiam, per quam ita colamus Deum ut ei grati simus, cum verecundia & reverentia.* Inprimis requiritur virtus hæc in sexu femineo, sicut Paulus ait 1.Timoth.2.v.9. *Velo itidem mulieres amictu honesto, cum verecundia & modestia ornare sese.* Item in adolescentibus.

II. Quia est sancta virtus, quæ turpitudinem omnem temperantiæ contrariam fugit: id quod ipso vultus colore: inprimis autem rubore patefacit & declarat.

III. Quia est testimonium sanæ mentis & sinceri judicii adhuc in nobis permanentis de rebus obscuris.

Saltationes seu choreæ lascivæ sũt à Deo prohibitæ.

I. Quia omnes lascivi motus animi & corporis sunt à Deo prohibiti.

II. Quia omnes occasiones & causæ scortationis sunt à Deo prohibitæ.

Extrema sunt, *inverecundia & pudor rusticus.*

Inverecundia seu *impudentia*, ἀναισχυντία, est vitium cum quis turpitudinis vel nullum vel hebetem & obtusum sensum habet.

Est fugienda:

I. Quia prohibetur à Deo.

II. Quia hominem reddit abominabilem Deo.

III. Quia est signum deleti in animo rerum honestarum & turpium spiritualis κρίσεως.

Pudor rusticus, κατάπληξις est vitium cùm quis reprehensionem & ignominiam metuit etiam ab inferioribus, idque in ea re quæ per se honesta est: quum eorum pudet quempiam, quorum pudere non oportet.

Caput XXVI.

In quo de Honestate.

HONESTAS, Græcè σεμνότης est virtus quæ versatur tum in moderando vestitu & cultu & incessu corporis, ne quid in eo sordidum vel lascivum vel affectatum vel inhonestum appareat, tum in cavendis lascivis ludis & jocis, ut omnia allectamenta seu incitamenta

Digitized by Google

tamenta & occasiones ad illicitæ Veneris appetitus admoveantur.

Virtuti huic studendum:

I. Quia à Deo mandatur, Exod.20.v.26. 1.Cor.11. v.10.

II. Quia est altera temperantiæ famula, & illius velut in animis nostris obstetrix. Nam temperantiæ præparat nostros animos, dum affectus rectæ rationi contrarios, ex animis nostris evellit jam insitos: aut ne inserantur, obstat & impedit.

Honestati opponuntur *inhonestas* & βαναυσία.

Inhonestas, Græcè ἀσχημοσύνη, est vitium cùm quis ea sibi permittit aut facit in vestitu cultuque & incessu corporis & sermonibus quæ naturali honestati repugnant. Hoc vitio igitur peccatur vel in vestium & cultus corporis nimio pretio, nitore, formâ, ornamentis, mollitie, additione variâ fucis præter decorum sexus aut personæ nobis à Deo impositæ & præter rationem ætatis, loci, temporis, & aliarum circumstantiarum: vel in lascivis ludis & jocis ex studio placendi hominibus impudicis.

Hujus vitii est si mulier vestem virilem, vir vestem muliebrem induat: si quis fucis pingat faciem, si vir comam studiosè alat, si mulier retecto capite in cœtibus sacris compareat.

Est studiosè fugienda:

I. Quia à Deo prohibita est.

II. Quia illam cavendam etiam Gentiles ipsi statuerunt. Sic enim Romani quoque idololatriæ Dialibus suis Flaminicis caverant, ne scalas nisi quæ Græcè vocabantur plus tribus gradibus adscenderent, teste Gellio lib.10.cap.15.

Hucusq; de virtute affectuum vehementiorum moderatrice: sequitur

CAPUT XXVII.

In quo de studio honestè rem parandi.

VIRTUS moderatrix affectuum sedatiorum, est vel *cupiditatis opum aut gloriæ & honorum:* vel *iræ*.

Virtus moderans cupiditatem opum est: tum *studium honestè rem parandi*, tum αὐτάρκεια.

Studium honestè rem parandi, est virtus per quam quis pietate in Deum & reverentiâ ejus ductus rerum suarum satagit, comparans honestis laboribus & artibus facultates, ut vitæ suæ & suorum aliorumque consulat; dum tempestivum est. Psalm.34.11. Proverb.14.26. & cap.19.23.

Virtuti huic est studendum.

I. Quia à Deo præcepta est, Genes.2. versic.15. *Accipiens Iehova hominem collocavit ipsum in horto Hedenis, ad colendum eum & ad custodiendum eum.* Unde constat Deum Adamo injunxisse, ut hortum coleret proscissione, irrigatione, satione, plantatione, & si quæ sunt ejusmodi. Unde colligitur, hominem etiam in statu integritatis laboraturum seu labores divinitus præscriptos obiturum fuisse. Homini itidem post lapsum demandavit laborem Gen.3.v.19. *In sudore vultus tui vescitor pane tuo.* Exod.20.7. & cap.23. 10,12. Joh. 6. v.12. *Colligite quæ superfuerunt fragmenta, ne quid pereat.* 1.Thess.4.11.

II. Quia à Spiritu Dei laudatur, ut documentum prudentiæ. Proverb.10.5.

III. Quia est utilis, Proverb.10.v.15. Opes honestè partæ præsidium sunt & munitio, quâ quis se & alios defendit à malo, & c.12.11.

A IV. Quia finis ejus bonus & laudabilis est, Prover. 10. vers.16. *Opus justi est ad vitam*, id est, quod opere suo comparat justus, hoc consilio comparat ut ad necessitatem suæ & aliorum vitæ serviat. Ephes.4. versic.28.

V. Quia ad illam bruta animalia suo exemplo nos excitant, veluti formicæ, de quibus Proverb. 6. v. 6. 7.8.

Opponitur ei *pigritia* & *studium consequendi opes per fas & nefas*.

Pigritia seu negligentia in comparandis necessariis hujus vitæ subsidiis est cavenda: 1. Quia à Deo prohibetur & reprehenditur; 6.v.9.10.

2. Quia paupertatem probrosam attrahit. Prov. 6. v.11 & cap.10.5

B 3. Quia servitutem pudendam adfert. Cogit enim pigrum & res suas negligentem tandem mutuo accipere atque ita creditorum servum fieri, sicut dicitur Proverb. 22. v. 7. *Dives pauperibus dominatur, & mutuum accipiens servus erit viri mutuanti.*

4. Quia est argumentum dementiæ, Proverb.12. 11. *qui sectatur vana, ipse est demens est*, Eccles.4.1.2 *Stolidus complicat manus suas, & comedit carnem suam. Melior est, inquit, plena vola quietis plenis pugnis molestiæ & afflictionis spiritus.*

5. Quia est vana, Eccles. 4. v.3. *Sed rursus ego vidi hoc esse vanitatem sub sole.*

Studium consequendi opes per fas & nefas, est vitium cùm quis malis artibus & à Deo honestisque humanis legibus interdictis mediis conatur rem facere.

C φιλοκέρδεια.

Differt ab avaritia: quia potest aliquis studium adhibere consequendi aliquid, quod non retineat avarè, sed prodigalitate profundat vel voluptatibus impendat, sicut dicitur Proverb.10.v.16. *Proventus improbi est in peccatum*, hoc est, non ut necessitati, sed ut voluptatibus, deliciis aut aliis depravatis studiis illius inserviat.

Est fugiendum:

I. Quia prohibitum est à Deo, Proverb.23. 4.

II. Quia est noxium, ut ostendit exemplum Gehazi ministri Prophetæ Elisæi 2.Reg.5. Sic Paulus ait 1.Timoth.6.9. *Qui volunt ditescere incidunt in tentationem & laqueum, & cupiditates multas amentes & damnosas, quæ demergunt homines in exitium & perniciem.*

D III. Quia est vanum, Proverb.23.v.5. nempe dum quis fatigatur in iis comparandis, quæ neque retenturus, neq; secum exportaturus est, cum ex hac vita decedet. 1.Tim.6.7. Job.1.v.21. Ecclesiastæ 5.15.

Quæritur; *An non malæ fidei possessor sit & peccet, qui rem alienam per errorem obtinet & possidet ut suam?* velut si hæres aliquis defuncto succedit, & inter ejus bona nonnulla reperit, ab eo cum viveret usurpata, vel in pignore accepta, id autem ignorans hæres omnia ea bona possidet, vero domino rem suam nunquam repetente.

RESPON. Qui ignarus & inscius alienam rem ut suam obtinet, non est malæ fidei possessor, præsertim si verus Dominus rem suam nunquam repetat & tacitè juri suo renunciet. Proinde hæres justum ejus rei

E dominium acquirit jure præscriptionis, *vvann et vvas verjaret ist.*

Præscriptio, est adjectio dominii in rem aliquam bono titulo & bona fide acquisitam per continuationem possessionis tempore à Lege definito.

Possessio continuata seorsim ac sola non præscribit, sed præterea opus est *bono titulo & bonâ fide possessionis.*

Bonus titulus possessionis, est ut ordine recto, & laudabili modo ad rem aliquam perveniatur: veluti si quis

Vuuuuu 2 vel

vel hæreditate, vel emtione, vel donatione, vel jure belli legitimi, aut modis aliis, concessis legibus, quippiam adeptus sit. Qui autem furto aut rapinâ quidpiam ceperit, aut fraude aliqua retinuerit, quantumvis diu id possederit, non præscribit.

Bona fides possessionis, est quâ sumus nobis conscii, quod jus alicujus in eo quod possidemus non intervertatur; nec sciamus aliquid esse quod nobis justis rationibus obsistat. Nam possessor malæ fidei nulla temporis longinquitate præscribit: In Sexto, de Regulis Juris. Verbum Dei spectare jubet, quâ conscientiâ quispiam aliquid possideat.

Tempus præscriptionis in rebus mobilibus quoad nostra jura civilia triennium est: in rebus autem immobilibus, decem aut viginti annorum, si non intervenerit ignoratio. Nam si dominus rem suam esse sciverit, quæ ab alio possidetur, & tenuerit tam diu, non potest eam deinceps repetere. Et lex juste ejusmodi ignaviam & negligentiam punit.

Sin verò dominus ignoraverit, tempus longiùs producitur, nimirum ad triginta vel quadraginta annos. Hoc autem fit quando ignoratio intervenit; & sibi non alteri possidet: alioqui non præscribitur.

Ergo si & titulus possessionis bonus est & bona fide possidetur quidpiam & continuatio temporis accesserit, præscriptio rectè habet & valet. Exempli gratiâ, Iiphtach Jud 11. v. 28. adversus Hammonitas jure præscriptionis causam Israëlitarum tuetur: *Dum habitavit Israel Cheschbonæ & in illis ejus, & Harhore & in villis ejus atque in omnibus civitatibus quæ sunt secundùm Arnonem, trecentos annos: & quare non eripuistis eas tempore illo?* Israëlitæ bono titulo terram Emoræorum consecuti sunt, jure belli & donatione Dei: possederunt eandem bonâ fide, neque fraude, neque rapinâ: idque per annos trecentos: legitimè ergo eam possederunt.

CAPUT XXVIII.

In quo de αὐταρκείᾳ.

Αὐτάρκεια, est virtus per quam contenti sumus præsentibus bonis justè acquisitis, ita ut etiam in exiguo acquiescamus læto animo, imò etiam paupertatem placidè feramus, vel etiam animo propter Christum relinquamus omnia, parati etiam ex facto omnia relinquere, ubi res desideraverit. Latinis circumscriptione quadam dicitur *animus sua sorte contentus*. Germanicè optimè nominatur *Vergnuglichkeit*.

Virtuti huic est studendum:

I. Quia à Deo mandata est. Hebr. 13. 5. *Estote contenti præsentibus.*

II. Quia illa præditos Deus nunquam destituet, Hebr. 13. vers. 5. *Dixit enim* IPSE, *Nequaquam te deseram, neque unquam te derelinquam.*

III. Quia virtute hac præditis pietas quæ magnus quæstus est, omnia supplet. 1. Tim. 6. v. 6.

IV. Quia est indicium veræ fidei acquiescentis voluntati Dei. Matth. 19. v. 21.

V. Quia vitam efficit jucundam, Proverb. 15. v. 15. *Boni cordis sunt convivium juge*, id est, iis qui acquiescunt læto animo in sua sorte tam sunt jucundi dies, tam suavis vita, quàm si semper lautissimis epulis alerentur.

VI. Quia melius est parum cum reverentia Jehovæ, animum hominis tranquillante; quàm thesaurus amplus cum vexatione animi, cujus possessor animo fluctuat & seipse excruciat, Proverb. 15. v. 16, 17. & cap. 16. 8.

VII. Quia ad eam exemplo suo nos alii fideles invitant; ut Paulus Apostolus qui Philipp. 4. 11. ait *ego didici, in quibus sum, iis ipsis contentus esse.*

Paupertas autem piis *æquo animo ferenda*:

I. Quia cedit illis bono, nimirum ad fidei probationem, cœlestis vitæ meditationem, seriam resipiscentiam, & ad mundi hujus odium & abrenunciationem meditandam.

II. Quia paupertas veras divitias non adimit piis, repositas in cœlo, ut exemplum docet Lazari mendici Luc. 16.

III. Quia illam etiam alii fideles experti sunt, ut David fugiens Saulem & famelicus 1. Sam. 21.

IV. Quia est omnibus hominibus connata. Nullus enim non hominum nudus egressus est ex utero matris in mundum, Job. 1. v. 21. Eccles. 5. 15. *Infantem nudum cùm te naturâ crearit, Paupertatis onus patienter ferre memento.*

Τῇ αὐταρκείᾳ opponitur *anxia solicitudo de sustentatione vitæ hujus corporalis, avaritia, simulatus contemtus divitiarum, fastidium rerum præsentium.*

Anxia & perversa solicitudo de sustentatione vitæ hujus corporalis, de corporali victu & amictu est omnibus modis fugienda.

I. Quia vetita est nobis à Christo, Matth. 6. vers. 25. *Propterea dico vobis, ne estote soliciti de anima vestra, quid esuri sitis, aut quid bibituri: neque de corpore vestro, qua re sitis induendi.* Et v. 31. 34. Luc. 12. v. 22, 29.

II. Quia ab ea nos revocant beneficia multò majora à Deo percepta: qualia sunt anima & corpus, quæ certè præstantiora sunt alimentis & vestimentis. Matthæi 6. v. 25. Si Deus animam & corpus nobis dedit: multò magis dabit nobis alimenta & vestimenta.

III. Quia ab ea nos dehortatur ipsa volucrium cœli sustentatio. Si Deus volucres cœli sustentat: multò magis nos homines sustentabit. Matth. 6. vers. 26. *Intuemini in volucres cœli: non enim serunt, neque metunt, neque cogunt in horrea, sed Pater ille vester cœlestis alit eas, nonne vos multò præstatis eis?*

IV. Quia anxia illa solicitudo est inutilis & vana. Matth. 6. v. 22. *Quis autem ex vobis solicitè cogitando potest apponere ad staturam suam cubitum unum?*

V. Quia ab ea nos dehortantur ipsa etiam lilia agrorum. Nam si Deus liliis aliisque herbis augmenta & ornatum tribuit: quantò magis nos homines alet & vestiet? Matth. 6. 28, 29, 30. *Ac de vestitu quid soliciti estis? discite quomodo lilia agrorum augescant: non fatigantur, neque nent. Sed dico vobis, ne Solomonem quidem cum universa gloria sua, sic amictum fuisse ut unum ex istis. Quòd si herbam agri, quæ hodie extat; & cras in clibanum conjicitur, Deus ita circumvestit; nonne vos multò magis?*

VI. Quia est indicium ὀλιγοπιστίας aut etiam incredulitatis in Deum, Matth. 6. vers. 30. *ô exiguâ fide præditi.*

VII. Quia est vitium proprium Gentilium, qui Deum non noverunt, quibus nequaquam similes esse debemus. Matth. 6. v. 32.

VIII. Quia ~~ab ea nos~~ meritò avocare debet consideratio providentiæ Dei cui sustentatio nostri curæ est, Matth. 6. 32. *Novit Pater ille vester cœlestis vos indigere his omnibus.*

IX. Quia ille crassum & socordem animæ, cœlestisque vitæ neglectum arguit, Matth. 6. 33. *Quin potius quærite primum regnum Dei & justitiam ejus.*

X. Quia non necessarias & diuturnas molestias hominibus creat, ita ut sponte efficiantur ante tempus miseri, dum seipsos curis macerant, somno naturali privant, ita ut sanam etiam mentem amittant. Matth. 6. 34. *Ne sitis igitur soliciti in crastinum: nam crastinus dies curam habebit suiipsius, sufficit sua diei afflictio.*

Proverb.

Digitized by Google

Proverb.15. verſ. 15. *Omnes dies pauperis*, id eſt, hominis ſua ſorte minime contenti, *ſunt mali.*

Avaritia, eſt peccatum, quum quis non eſt contentus iis quæ Deus dedit ad ſuſtentationem hujus temporalis vitæ, ſed quò plus habet, eò plus appetit & cumulat & tenaciter aſſervat, nec in ſuos nec in aliorum uſus neceſſaria impendens ex diffidentia de providentia Dei & fiducia bonorum terrenorum, quaſi ſine abundatia illorum vivere non poſſet & à Deo ſuſtentari. Græcè nominatur πλεονεξία, id eſt, cupiditas plus habendi.

Eſt fugienda, propter ſequentes rationes:

I. Quia a Deo prohibetur, Matth.6.v.19. *Ne theſauros recondite in terra, ubi tinea & eroſio corrumpit, & ubi fures perfodiunt ac furantur.* Luc.19.v.15. ait Chriſtus: *Videte & cavete ab avaritia.* Heb.13.5.

II. Quia eſt idololatria. Coloſſ.3.v.5. ſicut avarus eſt idololatra, Epheſ.5.v.5. quia confidit opibus ſuis, Marc. 10.24.

III. Quia nequit cum veri Dei famulatu & cultu conſiſtere, Matth.6.v.24. *Non poteſtis Deo ſervire & mammonæ.* Luc.16. 13.

IV. Quia eſt radix omnium malorum: nam ad multa ſcelera deteſtanda impellit, velut ad apoſtaſiam, ad injuſtitiam, ad proditionem etiam optimè meritorū; ad mendacia 1. Timoth.6.v.10. Id oſtendit exemplum Judæ Iſcariotæ, qui avaritiâ inductus prodidit Dominum & Magiſtrum ſuum Chriſtum. Periculoſa cura eſt velle diteſcere: & grave onus innocentia ſubit incrementis opum occupata. Milites qui ſepulcri Chriſti cuſtodes fuerant, avaritiâ impulſi pecuniam acceperūt, & à diſcipulis Chriſti corpus furto ſublatum mentiti ſunt, Matth.28.12,13, 14, 15. Gechazi miniſter Prophetæ Eliſæi mentitus eſt ex avaritia Naamani 2. Reg. 5.v.22.

V. Quia nullius vita ex iis quæ ipſi ſuppetunt, in eo ſita eſt ut redundet, Luc.12.v.15.

VI. Quia avaritia eſt malum inſatiabile, ut Eccleſiaſtes ait ca.5.v.10. *Qui amat pecuniam, non ſatiatur pecunia, &c.*

VII. Quia eſt feriò deprecanda. Pſalm.119 36.

VIII. Quia ſibi deditos efficit ſocios Gechazi & Judæ Iſcariotæ proditoris Chriſti. Imò pleriq; avari ſunt deteriores Judâ Iſcariotâ: hic enim triginta argenteos non retinuit, ſed reddidit, illi autem quæ per nefas aliis ademerunt, non reſtituunt, ſed retinent.

IX. Quia comitem habet pœnam certiſſimam, tum in hac vita, tum poſt hanc vitam: Prov 15.v.27. *conturbat domum ſuam qui deditus eſt quæſtui.* 1.Tim.6.10. *quidam dum appetunt pecuniam, ſeipſos undiquaq; transfixerunt doloribus multis.* Dolor & cura ſunt avaritiæ meſſis, animum quodammodo perfodientes: ſic avari ſeipſos excarnificant. De pœna avaritiæ æterna legitur. Epheſ.5.v.5.

Quod avaritia impediat ingreſſum in vitam æternam, docet Chriſtus Matth.19.v.21.& ſequentibus. Exempla. *Gechazi* miniſter Prophetæ Eliſæi propter avaritiam divinitus ipſe cum poſteris leprâ percuſſus fuit, 2.Reg 5.verſ.20.& ſequentibus. *Iudas Iſcariotes* ſeipſum ſtrangulavit, Matth. 27.5.

Inprimis autem miniſtris verbi Dei & Magiſtratibus judicibusque eſt fugienda atque cavenda:

I. Quia illis præ cæteris prohibetur, Matth. 10.9.10. Exod.18.v. 21.

II. Quia in illis maximè reprehenditur, ut in Bileamo, Num.22.2.Petr.2.14,15. Jeſa. 56. 11 Jerem. 6. v.13. Antiquitus clerici nihil ultrà decimas appetebant, iiſque contenti vivebant: nunc Papa clericorum caput, nonniſi tertiâ civium & bonorum ac fundorum parte, in omnibus Regnis & provinciis acceptâ, acquieſcit. Sic in Magiſtratibus reprehenditur 1. Sam. 8.v.3.

A Divitiæ non ſunt appetendæ & avarè congerendæ:

I. Quia impedimento ſunt præſtandis charitatis in proximum & pietatis in Deum officiis, ut oſtendit exemplum divitis illius adoleſcentis Matth. 19.v.21,22. epulonis item illius Luc. 16.

II. Quia pleriſque ſunt Satanæ tendiculæ quibus capti retinentur ne introëant in regnum cœlorum, ſicut Chriſtus teſtatur Matth.19. v. 23,24. Marc.10.v.24. 1.Timoth.6.v.9.

III. Quia illarum poſſeſſores doloribus & curis multis undiquaque ſeipſos transfigunt, 1. Timoth. 6. verſ. 10.

IV. Quia illas jubet Chriſtus deprecari in Oratione Dominica, in petitione quarta, *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie.*

B V. Quia illas fideles deprecantur, ut Propheta Agur filius Jahe, Prover.30 v. 8. *Paupertatem aut divitias ne des mihi: ale me cibo demenſi mei.*

VI Quia facilè poſſunt hominem adducere ad abnegandum Deum, ſicut Propheta Agur, Prov.30.v.9. ait, *Ne ſaturatus abnegem*, nimirum Dominum, *& dicam, Quis eſt Iehova?* 1.Tim.6.v.10. Et teſtantur id exempla.

VII. Quia illæ potiùs relinquendæ, ſi neceſſitas requirat, ut expeditiſſimus ad ſequendum Chriſtum & tolerantiam crucis, Matth.19. v.21.

VIII. Quia corruptibiles ſunt, Matth.6. v. 8.

IX. Quia amitti multis modis poſſunt, vel per furtum, Matth.6.v.19. vel per incendium, vel per bellum, vel per tyrannidem ſuperiorum, vel per ſpeciem juris, vel eorum à quibus cenſus emti ſunt infidelitatem aut
C everſionem, vel per mortem corporalem quam ne Reges quidem evitare queunt.

X. Quia impediunt, imminuunt aut etiam tollunt deſiderium theſaurorum cœleſtium, quos præſtabat colligere, Matth.6.v. 20.

IX. Quia aſperos reddunt pauperibus, Prov.18.v.23. *Supplica eloquitur pauper dives autem reſpondet aſpere.*

Ergóne illicitum eſt habere opes?

RESP. Habere opes, crimen non eſt, ſed modus in habendo retinendus eſt. Nam quomodo impertiendum eſt, quomodo communicandum, ſi impertiendi & communicandi materia non relinquatur? Ego nocenter magis habere, quàm illud ipſum habere, fit crimen.

Diſtingui debet avaritia Lege Dei prohibita ab ava-
D ritia ſancta ac laudabili, de qua Hieronymus ſecundo tomo epiſt.ad Cteſiphontem adverſus Pelagianos, paginâ ducenteſimâ quinquageſimaſeptimâ: *Peto ut accipiam: & cùm accepero, rurſus peto: Avarus ſum ad accipienda beneficia Dei, nec ille deficit in dando, nec ego ſatior in accipiendo. Quantò plus bibero, tantò plus ſitio. Legi enim a Pſalmiſta cantari: Guſtate & videte, quoniam ſuavis eſt Dominus.*

Paupertas probroſa eſt deprecanda:

I. Quia illam jubet Chriſtus ipſe deprecari in oratione Dominica hac petitione, *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie.*

II. Quia illam verè fideles ſunt deprecati, ut Propheta Agur filius Jahe Proverb.30. v. 8 *paupertatem aut divitias ne des mihi: ale me cibo demenſi mei.*

III. Quia impellit ad furtum, & ad abuſum nomi-
E nis divini, ſicut Propheta Agur ait Prov. 30.v. 9. *ne pauper factus furer, & abutar nomine Dei mei.* Pauperibus enim non timentibus Deum & honeſtam famam non curantibus moris eſt furari & pejerare, quò rem faciant.

IV. Quia illam Spiritus Sanctus jubet vitare. Sic enim legitur Proverb. 20. v. 13. *Ne diligito ſomnum, ut non efficiaris pauper: aperi oculos tuos, ſatiare cibo*, id eſt, invigila rebus tuis & effugies paupertatem.

V Quia eſt debita pœna pigritiæ & ſcelerum: quemadmodum dicitur Proverb.19. v. 15. *Dedita pigritia, quæ*

Digitized by Google

injicit altum soporem: & dolosa anima esuriet, id est, & pigri cessantes ab officio,& fraudulenti contra officium venientes,egestate punientur.

Simulatus contemtus divitiarum est in hypocritis, velut in monachis qui pauca deserunt ut multa consequantur.

Fastidium rerum præsentium,est peccatum quum quis non acquiescit in eo quod Deus largitur, sed quiritatur subinde etiam cum contemtu boni quod Deus dedit,ut fecerunt Israelitæ in deserto fastidientes Manna.

CAPUT XXIX.

In quo de Philotimia in genere.

Hactenus de virtute cupiditatem opum moderante.

VIRTUS *moderans appetitionem gloriæ & honorum* dicitur φιλοτιμία,nomine in bonam partem accepto; estque virtus quæ honores debitos oblatos non temerè recusat; aut si non offerantur, convenienti modo flagitat ad Dei gloriam & humani generis commodum:indebitos autem nō appetit, nec exigit. Proinde virtus hæc regit nos in expetendis fugiendisq; honoribus. Hæc virtus quæ circa voluptatem honorum versatur,si eā in genere spectes,est quibusdam ἀνώνυμος: unde fit ut duo extrema de ea tanquam loco deserto ambigant ex illorum sententia.

QUÆRITUR, *an gloria sit à fidelibus expetenda & appetenda?*

RESP. Ut hæc quæstio rectè expediatur, primò explicandum quid sit *gloria* in hac quæstione:deinde quid sit *expetitio & appetitio* illa gloriæ; ut quæstio ambiguitatibus libera; rectè intelligatur. *Gloria* hoc loco est approbatio rei alicujus bonæ profecta à recto judicio. Eaque duplex est:*interna & externa*. *Gloria* interna est, approbatio rei alicujus bonæ, profecta à nostra conscientia rectè judicante. De ea loquitur Paulus Galat. 6. versicul. 4. *Opus autem suum probatum reddat unusquisque: & tunc in semetipso gloriam habebit & non in alio. Gloria externa*, est approbatio rei alicujus bonæ, proficiscens ab aliis hominibus probis & laudatis rectè judicantibus de nobis vel de aliis. Loquimur de gloria quæ juste habetur, tum rectè factis, tum æstimantium æquitate comparata. Eaque interdum separatur ab honore, interdum ab eo non differt. Cùm separatur, in eo est discrimen, quod gloria tribuitur à multis; honor etiam ab uno vel paucis: itaque major est in gloria claritas, quam in honore. Nec malè *Ambrosius* Commentariis in epistolam ad Romanos gloriam definit claritatem cum laude Nam gloriâ fit quisque clarus & claritate gloriosus, ac per hoc quod utroque verbo significatur,idipsum est,ut ait *Augustinus*,nono tomo, tractatu centesimo in Johannem. Quanquam Seneca epistolâ centesimatertiâ gloriam & claritatem differre contendit, quòd illa multorum, hæc bonorum judiciis constet. *Augustinus* tractatu jam citato ait, quòd antiqui Latinæ linguæ clarissimi autores definierint gloriam, quòd sit *frequens de aliquo fama cum laude*.

Aristoteles libro primo Rhetoricorum,capite quinto nostram differentiam gloriæ & honoris declarat his verbis: *εὐδοξία δ' ἐστὶ, τὸ ὑπὸ πάντων σπουδαῖον ὑπολαμβάνεσθαι, ἢ τοιοῦτόν τι ἔχειν, οὗ πάντες ἐφίενται, ἢ οἱ πολλοὶ ἢ οἱ ἀγαθοὶ, ἢ οἱ φρόνιμοι. Τιμὴ δὲ, ἐστὶ μὲν σημεῖον εὐεργετικῆς ἕξεως τιμῶνται δὲ, δικαίως μὲν καὶ μάλιστα οἱ εὐεργετηκότες· οὐ μὴν ἀλλὰ τιμᾶται καὶ ὁ δυνάμενος εὐεργετεῖν*: hoc est, *Gloria est, ab omnibus virum probum existimari, aut quidpiam habere, quod omnes appetunt, aut plerique, aut viri boni, aut prudentes. Honor autem est signum habitus ad bene merendum propensi. Ac justè quidem & maximè honorantur qui bene meriti sunt: veruntamen & is honoratur, qui bene mereri potest.*

Deinde *expetitio & appetitio* differunt. *Expetere* est tantùm in animo sicut optare: *appetere* est moveri ad potiundum.

Explicatis terminis in quæstione hac occurrentibus, jam illa est solvenda. Si *gloria* intelligatur approbatio rei alicujus bonæ,seu bona ac honesta fama profecta à recto judicio,& quatenus ad Dei ipsius gloriam & ad proximi nostri ædificationem facit, eam expetere & appetere, attamen citrà ambitionem licet. Affirmationis argumenta sunt hæc:

I. Quia præcepta est à Deo per Apostolum Paulum, qui Philip 4.v.8.ait: *Quod reliquum est, fratres, quæcunque sunt vera, quæcunque veneranda, quæcunque justa, quæcunque pura, quæcunque amabilia, quæcunque boni nominis, si qua virtus, & si qua laus est, hæc reputate.* Jubet nos Deus λογίζεσθαι ὅσα εὔφημα, *cogitare quæ sunt boni nominis seu bona fama*: ergo jubet appetere gloriam quæ nihil est aliud quàm bona ac honesta fama.

II. Quia bene operantibus à Deo destinata & promissa est:ut Deus ipse ait ad Salomonem,1.Reg 3 v.13. *Insuper etiam quod non petiisti do tibi, tum divitias, tum gloriam, adeò ut non sit par tibi ullus inter Reges omnibus diebus tuis.* Sic dicitur Psalm.84. vers. 6,12. *Gratiam & gloriam dabit Deus.* Jes.61.v.9. *Et innotescet in gentibus semen eorum, & prognati eorum inter populos, omnes videntes eos agnoscent eos, esse semen cui benedicit Iehova.* Ita Ezech. cap. 39. vers. 16. Deus dicit, populum Dei sibi comparaturum nomen. Tzephaniæ 3.vers. 20. *Dispositurus sum vobis nomen & laudem in omnibus populis terræ.* Et Paulus ait Rom.2.v. 6,7. *Qui reddet unicuique secundùm opera ipsius: Iis quidem qui per tolerantiam quærunt boni operis gloriam & honorem & incorruptibilitatem, vitam æternam.* & vers. 10. *Gloria verò & honor & pax erit cuivis rectè facienti bonum, tum Judæo imprimis, tum & Græco.*

III. Quia à Deo ut eximium beneficium confertur. Ita enim Deus Mosen reddiderat magnum valde in terra Ægypti ante oculos servorum Pharaonis & ante oculos ipsius populi, Exod.11.v.3.

IV. Quia pro ea Deo gratias agunt fideles: ut David Psal.8.v.6. *Gloria & honore coronasti eum.*

V. Quia eam verè fideles expetiverunt & appetiverunt: sicut David ait Psalm. 73. 24. *Consilio tuo deduc me, & postmodum in gloriam recipias me.* Psalm. 4. vers. 3. *Filii virorum, quousque gloria mea ignominiæ futura est?* Et Paulus Apostolus, qui ait 1.Corinth. 9. versicul. 15. *Bonum est mihi mori potius quàm ut gloriam meam aliquis inanem reddat.* Hinc Paulus sinceritatem suam in munere Apostolico & vitæ integritatem profitetur, maximè in epist. sec. ad Corinth.

VI. Quia est pars imaginis Dei: nam gloria est attributum Dei: Sic dicitur Psalm. 111. 3. *Gloria & decor est opus ejus.*

VII. Quia non minùs necessaria nobis est coram proximo, quàm bona conscientia coram Deo. Necessaria autem est ad hunc finem, ut proximum ædificare possimus in Dei gloriam. Nam cujus fama mala est, is vel parum vel nihil ædificat. Semper autem curæ esse debet homini Christiano, vitam componere in proximorum ædificationem, & sedulò cavere, ne quem obloquendi prætextum habeant Satanæ ministri in Dei contumeliam & bonorum offensionem.

VIII. Quia ejus neglectus est indicium crudelis animi

Digitized by Google

mi. Sic enim August dicit; *crudelis est qui famam negligit.*

IX. Quia fax est mentis honestæ gloria. Accendit animos ad honesta, ad virtutes, ad gloriam Dei appetendam. Non facile flagitiis, aut rebus frivolis & vanis deditus est, qui scit de se semper loquendum, quia infamiam scelerum reformidat atque fugit.

QVÆRITVR secundo, *Quibus modis & mediis gloria & honor acquiri possit?*

RESP. *Primo* cognitione vera sapientiæ rerum divinarum, id est, Dei & operum ejus. Deut. 4. v. 6. Jerem. 9. v. 24.

II. Obedientiâ Deo debitâ. Deuteron. 28. vers. 9, 10, 13. 1. Sam. 2. versicul. 30. Rom. 2. versic. 10. Obedientiæ hujus partes tot sunt, quot bona opera quæ Deus à nobis requirit. Nullum igitur bonum opus est, quod non pertineat ad gloriæ & honoris acquisitionem: inprimis *vera religio seu pietas: humilitas* Proverb. 15. v. 33. & 18. v. 12.

Porrò in solo Christo est vera gloria ac gloriatio nostra: quia ille solus est factus nobis a Deo sapientia, justitia, sanctificatio & redemtio 1. Cor. 1. v. 30.

Extra Christum, verbi causâ, in sapientia mundi & disciplinis mundanis, in honoribus hujus seculi, in divitis, gloriatio omnis est culpabilis.

Cæterum gloria hæc distingui omnino debet à gloria humana seu mundana, quę est à nobis contemnenda, propter sequentes rationes.

I. Quia impedit fidem veram in Deum: sicut Christus ait Johan. 5. versicul. 44. *Quomodo vos potestis credere, quum gloriam aliy ab aliis captetis & gloriam illam, quæ à solo Deo proficiscitur non quæratis?* Et Johan. 12. versicul. 42, 43. *Etiam ex primoribus multi crediderunt in eum: sed propter Pharisæos hoc non profitebantur, ne Synagogâ moverentur. Dilexerunt enim gloriam hominum potius quàm gloriam Dei.*

II. Quia à Christo contemta fuit: sic enim ait Joh. 5. v. 41. *Gloriam ab hominibus non capto:* Ideo vetuit miracula à se edita prædicari, sicut legitur Matthæi 8. vers. 4. & cap. 9 vers. 29, 30. Similiter dicitur de ipso Matth. 12. vers. 15. & seqq. *Sequuta est eum turba multa, sanavitq; eos omnes. Et interminatus est eis ne se manifestum facerent: Vt impleretur quod dictum erat per Esaiam Prophetam dicentem: Ecce servus ille meus, quem elegi: dilectus ille meus, in quo acquiescit anima mea: ponam Spiritum meum super eum, & judicium Gentibus annunciabit. Non litigabit, neque clamitabit neque audiet quisquam in plateis vocem ejus.* Et honores mundanos non ambiebat, sed fugiebat: nam quum plebs illum voluisset regem facere mundanum post editum miraculum multiplicationis panum, secessit in montem solus ipse, Johan. 6. vers. 15. & quum ipsum hortarentur fratres seu cognati ipsius, ut in Judæam iret Jerosolymam & seipsum mundo manifestaret, stultis ipsorum votis minimè obsequutus est, Joh. 7. v. 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9.

III. Quia à vere fidelibus repudiata ac neglecta fuit: ut à Mose Hebr. 11. versicul. 24. item à Paulo, qui ait 1. Corinth. 4. versicul. 3. *Mihi verò pro minimo est, quod à vobis dijudicer, aut ab humano judicio: imò nec ipse me dijudico.* Sic 1. Thessal. 2. vers. 6. *Neque ex hominibus quærentes gloriam.*

IV. Quia à Deo reprehenditur in Israëlitis, qui ut sibi nomen & famam compararent inter Gentes & apud illos in honore haberentur, idololatriam illarum amplexi erant, Ezech. 16. v. 15.

V. Quia ei præstat & præferenda est infamia atque ignominia, Christi causâ, quam perferre parati esse debemus Sic enim jubet Scriptura, Hebr. 13. v. 13. & invitant exempla, veluti Mosis, Hebr. 11. v. 26. Pauli & aliorum Apostolorum & fidelium.

VI. Quia efficit ut Christo displiceas. *Si adhuc*, inquit

A Apostol. Galat. 1. v. 10. *hominibus placerem, Christi servus non essem.* Desiit, imò noluit placere hominibus vanis, ut Christi servus esset. Per bonam famam & malam, Christi miles graditur, nec laude extollitur, nec vituperatione frangitur: non divitiis tumet, non contrahitur paupertate: & læta contemnit & tristia ambit. Cave igitur, ne hominum rumusculos aucuperis, ne offensam Dei, populorum laude commutes. Quanto satius est, Deum habere fautorem, quàm homines.

Virtuti moderanti cupiditatem gloriæ & honorum opponitur *ambitio* & ἀφιλοτιμία.

AMBITIO, φιλοτιμία vitiosa, est vitium seu studiũ vanæ laudis apud homines, nempe quum quis aut indebitos honores venatur, aut propter officium aut dona sibi à Deo concessa aut propter factum aliquod præ-
B clarum sese effert & ostentat, aliosq; præ se contemnit & negligit, & quærit honores atque applausum hominum non studio gloriæ Dei aut salutis proximorũ, sed cupiditate supra alios eminendi & divitias amplas consequendi. Ut Pharisæi erant ambitiosi in precibus & eleemosynis faciendis, ut famâ sanctitatis supra alios eminerent & ut amplas divitias consequerentur. Ita nunc sunt Monachi, & inprimis Jesuitæ, qui gloriantur se disciplinas tradere GRATIS. Sic Mirjam Mosis soror & Aaron ambitione peccarunt. Num. 12.

Est fugienda:

I. Quia à Deo prohibetur, Gal. 5. v. 26. *Ne simus inanis gloriæ cupidi, alij alios provocantes, alij alijs invidentes.*

II. Quia res alias, quæ alioquin Deo probatæ fuissent, irritas coram Deo facit, veluti eleemosynas, pre-
C ces, jejunia, Matt. 6. Optima quæque vitiat, honestissima quæque deformat, ac suavissimi odoris sacrificia fœtere facit coram Domino.

III Quia illam verè sancti & fideles homines solicitè fugerunt, ut *David*, Psal. 131. *Paulus Apostolus*, 1. Corinth. 1. v. 14. & sequentibus.

IV. Quia divinitus reprehenditur in quovis. Sic reprehensa fuit in discipulis Christi, Luc. 9. v. 46.

V. Quia non potest latere Christum Dominum, etiamsi hominibus non esset perspecta, Luc. 9. v. 47.

VI. Quia ab illa arcere nos debet etiam intuitus & consideratio infantum qui sunt ab ambitione alieni. Psal. 131. v. 2. Lucæ 9. v. 47. Sic infantes sunt magistri & doctores senibus à Christo dati.

VII. Quia impedit ingressum in regnum cœlo-
D rum. Matth. 18. v. 3.

VIII. Quia pœnas etiam in hac vita attrahit Comitem enim habet ruinam, sicut Dominus ait Matth. 23. v. 12. *Qui sese extollit, deprimetur.*

IX. Quia indicium est incredulitatis: ut videre est in fratribus seu cognatis Christi, qui ambitioni studebãt, quia non credebant in Christum, Joh. 7. v. 3, 4, 5.

Contra obiicitur.

I. *Honores sunt præmia virtutum: Ergo sunt fidelibus ambiendi.*

RESP. *Primo* major omissa negatur, nempe *præmia virtutum esse fidelibus ambienda:* negatur inquam hæc propositio sive ipsas virtutes, sive homines eis ornatos spectes. Pessime quippe cum utrisque ageretur, si non
E alium finem, quam præmia hujus mundi & in hoc mundo, præstitutum haberent. Atqui bonorum virorum & virtutum finis proximus est vita æterna; ultimus, gloria Dei.

Secundò minor est limitanda: nec enim accipi debet quò ad ipsas virtutes, nec quò ad eos qui eis ornati sunt, sed quò ad alios, qui dona DEI in hominibus probis cernunt, admirantur & magnificiunt, cumque illis cupiant aliquid offerre seu rependere, ac nihil habeant honore præstantius, illum exhibent.

II. *Licet*

Digitized by Google

II. *Licet fidelibus suas virtutes magnificè prædicare*: *Ergo etiam honores ambire*. Antecedens probatur *exemplis sanctorum qui se laudant ipsi*, ut Samuel, 1. Sam. 12. v. 5. David Psal. 18. & 119. & passim. Ezechias 2. Reg. 20. v. 3. Paulus Apostolus in epistolis ad Corinthios.

RESP. Cavendum ne simpliciter accipiamus, quod tantùm secundùm quid verum est. Nam fideles cùm suas virtutes videntur magnificè prædicare, non ostentant aut venditant eas: sciunt enim eas esse dona Dei, se autem ipsos vitiatos & multis modis corruptos esse. Deinde agnoscunt, eas sibi datas esse, non tantùm suâ ipsorum causâ, sed etiam populi, ut provideant & curent quæ sunt aliis necessaria. Tertiò sciunt & agnoscũt se non satisfecisse Legi Dei, nec posse coram Deo in judicio ejus subsistere: ideo ut in loco exponũt bona sua, ita aliàs non dissimulant mala sua. At si cum adversariis suis conferantur, non dubitant se etiam coram Deo fore illis superiores. Deinde volunt suâ vitâ illustrari gloriam Dei. Præterea volunt suo exemplo alios incitari ad piè rectèque vivendum. Adhæc commemorant facta sua, non ut se prædicent apud alios, sed ut pondus addant doctrinæ suæ: nec sunt illorum falsæ, aut vanæ, aut ventosæ orationes. Insuper agunt Deo gratias de donis suis, quotiesque ea in mentem revocant, toties incipiunt esse spe confirmatiore, Deum ita sibi perpetuò adfuturum. Postremò nolunt illam lucem, quam vident in se à Deo accensam esse, abdi sub modium. Hæc spectârunt Samuel, David, Ezechias, Paulus, qui nequaquam similes fuerunt Pharisæo Luc. 18. Quod ad rem ipsam attinet, idem fit & à pio & ab impio: quod tamen ab illo piè fit, ab isto impiè. Nam duo cùm faciunt idem, non est illico idem.

Tantum de ambitione: sequitur de ἀφιλοτιμία.

Ἀφιλοτιμία seu *contemtus gloriæ & honorum*, est vitium quum quis nullo etiam mediocris gloriæ & honoris studio ducitur, quantumvis per Dei voluntatem liceat & gloriæ Dei Reipublicæque ratio id exigat.

Caveri debet. 1. quia ignominia, dedecus & infamia caveri debet. Caveri autem potest fugiendo peccata à Deo prohibita, in-primis irreligionem, impietatem, superstitionem, contemtum Dei 1. Sam. 2. v. 30. superbiam, Proverb. 18. v. 12.

Caput XXX.

In quo de Magnanimitate.

VIRTUS moderans cupiditatem gloriæ & honorum vel *magnanimitas* est, vel *modestia*.

MAGNANIMITAS, μεγαλοψυχία, *magnitudo animi*, est virtus quæ est cognitione officii seu gradus, servat convenientiam personæ, dictorum, factorumque in appetitione vel recusatione magnorum honorum, vel in passione repulsæ legitime expetitis magnis honoribus, tuendo honestam existimationem atque autoritatem, ne officium nobis injunctum contumeliâ afficiatur.

Aut potest etiam hoc pacto definiri: *Magnanimitas*, est virtus quæ regit desideria in magnis honoribus aut legitimè expetendis, aut recusandis etiam si offeratur, aut si in eorum petitione repulsam passi simus, fusque deque ferendis, aut si obtenti sint tuendis ad Dei gloriam & humani generis commodum.

JOSEPHUS Patriarcha dignitatem Proregis Ægypti suscepit, quum è carcere eductus fuisset & Pharaoni somnium explicuisset & consilium publicè privatimque profuturum dedisset, Gen. 41.

A MOSES jam grandis, per fidem renuit vocari filius filiæ Pharaonis: Potiùs eligens, simul malis vexari cum populo Dei, quàm temporariam retinere peccati fruitionem: Majores ducens divitias probrum Christi, quàm Ægyptiorum thesauros, Hebr. 11. versic. 24, 25, 26.

DAVID affinitatem Regis Saulis quamvis à Rege ultro oblatam non expetebat, sed recusabat, 1. Sam. 18. v. 18, 22, 23. regiam dignitatem sibi à Deo promissam, cùm tempus ejus capessendæ divinitus destinatum venisset mortuo Saule, suscepit in urbe Chebrone & regiam defensionem Israëlitis pollicitus est 2. Sam. 2. v. primis septem: & cap. 3. v. 13 & ca. 5. Et quum esset per conspirationem Absalonis pulsus regno, expetivit recuperationem ejus, 2. Sam. 19. v. 12, 13, 14.

B DANIEL acceptavit dignitatem sibi tributam à Rege Nebucadnetzare Magno, quin & amicis suis præfecturas petivit, Dan 2. v. 48. 49. Idem magno animo recusavit *primò* dona ac honores amplissimos à Beltschatzare Rege promissos: postea tamen ita omnino volente & edicente Rege admisit, Dan. 5. v. 17, 29. & sub Dario Medo retinuit, Dan. 6.

NECHEMIA petivit à Rege Artaxerxe sibi dari facultatem instaurandæ urbis Jerosolymorum & principatum in Judæa, Nechem. 2. 5.

JOHANNES BAPTISTA exspectante populo & cogitantibus omnibus in cordibus suis de ipso, numnam ipse esset Christus ille, noluit sibi arrogare tantũ honorem sed ingenuè & apertè professus est, se non esse Christum illum, Luc. 3. v. 15, 16. Joh. 1. v. 19, 20.

C CHRISTUS Servator noster, quum nosset venturos Judæos quos miraculosè paverat, & se abrepturos ut facerent se regem, secessit in montem solus ipse, Johan. 6. v. 15.

SAMUEL cessit administratione Reipublicæ Israëliticæ & ipsemet Saulem unxit in regem, 1. Samuel. 10. vers. 11. & 12. nec desiit supplicare Jehovæ pro Israëlitis & instituere eos in via optima & rectissima, 1. Samuel. 12. v. 25, 26.

JONATHAN filius Saulis magno animo tulit regnum patris sui non ad se continuatũ sed ad Davidem translatum iri, 2. Sam. 20. & cap. 23. vers. 16, 17, 18.

M. Portius Cato, quum Præturam petivisset, & Cæsare, Pompejo, & illâ potentium manu se objiciente & impediente repulsam passus fuisset, accepit & tulit injuriam eo animo, quo alii beneficium: & vultu etiam

D nihil dejectus, eodem die in forum venit, ambulavit & pilâ lusit.

Opponuntur ei χαυνότης, *elatio animi* & μικροψυχία *pusillanimitas*.

Elatio animi, est vitium, quum quis magnos honores nec oblatos, nec debitos appetit, aut illegitimè oblatos & minimè debitos acceptat; aut aliis in dignitate legitimè constitutis, nimia præsumtione sese æquat vel præfert.

Est fugienda. I. Quia Deo displicet, Prov. 19. v. 10. & graviter ab ipso punitur: ut videre est in exemplo Mirjami sororis Mosis & Abaronis, Nu. 12. v. 2. item in exemplo Korachi, Dathanis & Abirami, Nu 16. Item in

E Exemplo Regis Ezechiæ thesauros suos ostentantis vanæ gloriæ causâ 2. Reg. 20. v. 12. & sequentib.

II. Quia parit turbas & confusiones magnas in Republica: ut regnum Galliæ expertum est, quum Dux Guisius & Cardinalis Lotharingus dignitatem Principibus regii sanguinis debitam usurparent sub Francisco II. quum Dux Guisius regiam dignitatem rapere expeteret, deturbato è solio regio Henrico III. Rege Galliæ & excluso Henrico IV. nunc per Dei gratiam Rege Galliæ & Navarræ feliciter regnante.

III. Quia illam Christus summopere fugit. Noluit enim

Digitized by Google

enim rex ab hominibus fieri , sed modestiæ & veræ magnanimitatis viam ostendit illis quos à Deo superbia, & ambitio separaverat.

IV. Quia illam verè fideles & sancti homines fugerunt, ut *David*, qui recusabat gener Regis Saulis fieri.

V. Quia in profanis etiam hominibus est detestabilis, ut in Hamane, Esth. 6. v. 6.

VI. Quia perfundat hominem: ut ostendit exemplum Absalomi, Adonijæ , Ducis item Guisii in Gallia conantis regnum Galliæ eripere Henrico III. & Henrico IV. Anno 1588. die 23. Decemb.

PUSILLANIMITAS, est vitium, quum quis magnos honores legibus debitos legitimeque oblatos, ex nimia animi parvitate refugit, nec autoritatem suam, dignitatem, honorem & privilegia tuetur ut par & necessarium erat propter Dei gloriam & Ecclesiæ Dei ædificationem.

Est pellenda. I. Quia Deo displicet, ut ostendit exemplum Saulis, qui regiam dignitatem initio refugiebat & sese abdebat.

II. Quia causa est confusionum in Republica, quas sequi necesse est non acceptatis honoribus, qui virtute legum & privilegiorum suscipi debuerant. Exempli gratiâ ; si in regno seu Principatu aliquo , Rege seu Principe adhuc existẽte minorenne, proximus agnatus refugiat tutelã Regis seu Principis & administrationem Reipublicæ ; & patiatur exteros sibi rapere & usurpare dignitatem & autoritatem proximo agnato Regis seu Principis debitam: Item, si quis in patria vel recuset vel deponat officium, quod cum publico commodo gerere debebat & poterat, aut aliquandiu gessérat , atque sic januam aperit ambitiosis alieni officii usurpatoribus; non possunt non magnæ & periculosæ confusiones sequi.

Hæc de Magnanimitate: sequitur

CAPUT XXXI.

In quo de Modestia.

VOX *modestiæ* non semper eodem modo usurpatur. Nam interdum latâ significatione capitur pro ordine decorè agendi in omni virtute: interdum strictè sumitur, ut hoc loco, & sic definitur:

MODESTIA est virtus, quæ regit desideria in mediocribus honoribus, aut expetendis tuendisque aut recusandis si offerantur, aut si in eorum petitione repulsam passi simus, susque deque ferendis, ad Dei gloriam & humani generis commodum, Ps. 131. v. 1. 2.

Hujus virtutis est, non arrogare sibi alienum honorem, vel majorem debito, non appetere officium aliquod seu functionem supra vires , nihil ambitiosè de seipso prædicare aut ab aliis prædicari velle, suas proprias laudes non ebuccinare , de seipso non testari quicquam fastuosè , Prov. 27. v. 2. sanctam sanctisque congruentem disciplinam optimè conservare, præsertim in communibus conventibus non omnes confusè, nec prosilientes impudenter , quasi raptâ uti oratione: sed cedere iis, qui & ordine & consilio præpositi sunt & majores, 1. Cor. 14. v. 28. 29 30. 31. 32. In consultationibus seu deliberationibus, si aliorum consilia & sententiæ improbari debeant, eleganti [illegible] id facere, conveniente modesto & urbano viro, exemplo Chuschai Arcæi, 2. Sam. 17. v. 7. factorum suorum rationes reddere aliis quorum interest. Actor. 10. v. 4. etiam in locis obscuris & non celebribus in hoc mundo, libenter permanere, si vocatio ita postulat & con-

A filio Dei servire, ut Christus exemplo suo prælvit, Joh. 7. v. 9. non agnoscere elogia & laudes , quibus ab aliis sive adulatoriè sive nimium extolleris : non ultro se ingerere Principum alloquiis, sed ea fugere : nec ad illos accedere, nisi vocatus sis, & tum quoque ubi vocatus fueris, modestè te gerere.

Virtuti huic studendum:

I. Quia à Deo nobis præcipitur, Rom. 12. v. 3. *Enimverò per gratiam quæ mihi data est, edico cuivis versanti inter vos ne sapiat supra quàm oportet sapere : sed sapiat ad sobrietatem, prout cuique Deus partitus est mensuram fidei.* Jacob. 1. v. 9. 10.

II. Quia illâ Christo similes simus, ac proinde ad eam suo exemplo nos Christus invitat, Matth. 12. v. 15. 16. 17. 18. 19. Joh. 5. v. 31. 34. 41. Joh. 7. v. 8. 9. 10. Et cap. 8. v. 54. & cap. 13. lavans pedes discipulis suis. & cap. 18. v.
B 37. modestissimè affirmans se regem esse. Item quum esset naturâ Deus naturam humanam assumẽs , ut dicitur Philip. 2. v. 5. 6. 7. 8.

III. Quia ejusdem & alii sancti fuerunt studiosi, veluti Josephus Patriarcha modestè Regis Pharaonis animum in sede fixum ad Deum revocavit, cujus solius est sapientiam præstare, Gen. 41. v. 15. 16. David Psalm. 131. v. 1. ait : *Iehova non fuit altus animus meus, neque elati oculi mei: & non aggressus sum res magnas aut arduas suprà quàm conveniat mihi.* Vir Dei qui contra altare à Jarobeamo Bethele erectum vaticinatus est, noluit cibum capere in regia Jarobeami quamvis invitatus à Rege, 1. Reg. 13. v. 7. 8. Johannes Baptista, Matth. 3. v. 11. Johan. 1. v. 20. 21. 37. Petrus & Johannes Apostoli laudem sanationis claudi noluerunt sibi arrogare , Act. 3. v. 12.
C Modestiæ studiosissim' fuit Paulus Apostolus, 1. Thessal. 2. v. 6.

IV. Quia est signum animi sapientis, Prov. 11. v. 2. *Apud modestos est sapientia.*

V. Quia est medium per quod pervenitur ad excellentiam, Luc. 9. v. 48. Matth. 23. v. 12. *Qui sese deprimit, extolletur.*

VI. Quia melior est, quàm jactantia cum egestate conjuncta , Proverb. 12. vers. 8. *Melior est qui agnoscit se vilem & servum habet ; eo qui se extollit honore & deficitur cibo.*

Modestia inprimis à divitibus declaranda : quum illis præcipuè mandetur, Jacob. 1. v. 10.

D Ut & à ministris verbi Dei præ cæteris modestia præstanda.

I. Quia illis præ cæteris mandatur.

II. Quia imitatores modestiæ Christi esse præ aliis debent.

III. Quia aliis bono esse exemplo debent.

QUÆRITUR, *An fidelibus liceat detrectare munus sibi divinitus impositum?*

RESP. Non licet: quia Mosi id non licuit , ut videre est Exod. 3. & 4.

Modestiæ opponitur & *immodestia seu arrogantia*, & *intempestiva modestia.*

Immodestia seu arrogantia, est vitium cùm quis ordinis sui & sortis suæ oblitus, plus sibi arrogat & usurpat quàm par est , & de seipso ambitiosè jactat aliquid,
E propriusque suas laudes prædicat, aut ab aliis prædicari desiderat & gaudet atque ita gloriam vanam ab hominibus captat: aliis se præfert , eosque contemnit: κενοδοξία, *inanis gloriæ cupiditas* quoque insignitur:

Ea cùm aliis hominibus omnibus tum maximè ministris verbi Dei est fugienda:

I. Quia prohibetur à Christo, Matth. 23. v. 8. *Vos autem ne vocamini Rabbi : unus est enim doctor vester, nempe Christus: omnes autem vos, fratres estis.* Et v. 10. *Nec vocemini doctores, unus enim vester est doctor, nempe Christus.* Gal. 5. v. 26. *Ne simus inanis gloriæ cupidi.*

Digitized by Google

A
II Quia illam Christus ipse fugit, Joh. 5. v. 31. *Si ego testor de meipso, testimonium meum non est idoneum.* v. 34. *Ego ab homine testimonium non capto.* Et v. 41. *Gloriam ab hominibus non capto.*

III. Quia eandem fideles Deo probati studiosè fugerunt, ut David Psal. 131. v. 1. Paulus 1. Thes. 2. v. 6. Petrus Actor. 3. v. 12.

IV. Quia est turpis. Turpe est suas aliquem virtutes laudibus efferre, etiamsi vera de seipso prædicet. Propria laus sordet.

V. Quia est molesta aliis. Molestum est audire aliquem suas res jactantem.

VI. Quia præcipuè in mendaces cadit, Prov. 20. v. 6. ut docet exemplum senis illius Prophetæ Bethelami, qui viro Dei ad vaticinandum contra altare Jarobeami misso dicebat, Etiam ego Propheta sum ut tu, &
B
Angelus allocutus est me ex verbo Jehovæ, mentiebatur autem ei, ut legitur, 1. Reg 13. v. 18.

VII. Quia probro afficit Deum, Prov. 17. v. 5. *Qui subsannat pauperem, probro afficit opificem ejus.*

VIII. Quia comitem habet pœnam. Prov. 17. v. 19. *Qui ostium suum exaltat,* (qui in edito loco ædificat) *quærit contritionem,* id est, qui sese inflat & offert ultra conditionem suam, quærit & amat ruinam suam.

QUÆRITUR: *An non immodestiæ & arrogantiæ sit, si quis alios docere cupiat?* Videtur affirmandum, quia Christus dicit Matt. 23. v. 10 *Ne vocemini Doctores: unus enim vester est Doctor, nempe Christus.* Et Jacob. Apost. ca. 3. v. 1. *Ne estote multi Doctores, fratres mei, scientes fore ut gravius judicium auferamus.* RESP. Distinctione opus est. Nam si
C
quis præter vocationem legitimam alios docere cupiat, est immodestus & arrogans, & de tali intelligi debent Christi & Jacobi dicta. Si quis verò legitimè vocatus docendi munus suscipiat, immodestiæ & arrogantiæ accusari non potest nec debet.

QUÆRITUR etiam, *an deceat pios studium pietatis seu propria benefacta commemorare?* RESP. Distinguendũ est. Non dedecet, cum necessitate requirente id fit, ut fecit Hobadja, 1. Reg. 18. v. 12. 13.

Intempestiva modestia, est quum quis ubiq; aut nimis abjectè & demissè loquitur & agit, & officia aliorum temerè recusat, nullâ habitâ ratione officii sui & ædificationis aliorũ. Vide *Chrysostom.* hom. 22. in 2. ad Corin.

D
Vocatur etiam *immodesta modestia*. Frequens est nonnullis in comparatione sui cum aliis: ut quum quis alium ut ejus favorem aucupetur, Prætoris magni loco habet, se nec lixam.

Apage immodestam hanc modestiam: 1. Quia illam vitavit Christus, asserens suam innocentiam, integritatem & autoritatem, quandocunque opus fuit, veluti quum ait Joh. 8. v. 46. *Quis ex vobis arguit seu convincit me de peccato?* Matt. 12. v. 6. *Dico autem vobis, quendam templo majorem hic esse.* Et v. 41. *Et ecce, plus quàm Jonas est in hoc loco.* Et v. 42. *Et ecce, plus quam Salomon est in hoc loco.*

2. Quia illa reprehensa fuit à Christo in Petro Apostolo recusante admittere officium lotionis pedũ quod Christus humilitatem commendaturus discipulis suis
E
exhibebat, Joh. 13. v. 6. 7. 8.

3. Quia illam fugit Paulus Apostolus, veluti cùm asseruit autoritatem Apostolatus sui, quum sinceritatem suam professus est & confirmavit; maximè in secunda epistola ad Corinthios: Idque tam sedulò fecit, ut necesse etiam habuerit ambitionis suspicionem & crimẽ à se removere, ut 2. Cor. 2. v. 16. 17. & sequentibus capitibus multis.

Hactenus de virtute moderante appetitionem gloriæ & honorum: sequitur de virtute moderante iram.

CAPUT XXXII.

In quo de Gratiositate.

VIRTUS moderans iram est tum *Gratiositas & Nemesis moralis laudabilis:* tum *mansuetudo & ἐπιείκεια.*

GRATIOSITAS, est virtus per quam in conversatione cum aliis ita placidè & animo sedato nos gerimus, ut alieni ab iracundia, nos tum sermonibus, tum factis, tum totius vitæ consuetudine & morum suavitate & in omnibus rebus venustate, gratiam quodammodo cum omnibus bonis inire cupiamus, nosque illis amabiles, gratos seu gratiosos, acceptosque
B
reddamus, studio gloriæ Dei & ædificationis proximi.

Ei studendum:

I. Quia à Deo mandatur, Coloss. 4. v. 6. Philipp. 2. vers. 14.

II. Quia est donum Dei eximium. Notandum probè: gratiâ quâ valemus apud homines, à Deo primùm est, quòd Deo primùm simus grati & accepti in Filio illo dilectionis Christo.

III. Quia est fructus Spiritus regenerationis, Gal. 5. vers. 22.

IV. Quia illâ Christus Dominus nobis præluxit, Ps. 45. v. 3. Luc. 4. v. 22. Gratia enim illa quâ Jesus profecit unà cum ætate, erat habitus in anima illius, quo externis actionibus se exserente, in morum suavitate & in
C
rebus omnibus venustate, gratiosum & amabilem illum reddebat apud Deum & homines

Opponitur ei tum *austeritas*, tum *gratiositas vitiosa & simulata gratiositas.*

Austeritas, est vitium, quum quis in conversatione cum aliis & vitæ consuetudine, morosum, austerum & tetricum se præbet, sicut nihil absq; iracundia & murmuratione loquatur & agat, *σκυθρωπία.*

Gratiositas vitiosa, est vitium cùm quis gratiosum se aliis reddit alia de causa quàm studio gloriæ Dei & ædificationis proximi.

Gratiositas simulata, est vitium quum quis externis & gestibus gratiosum se præbet alicui, cui tamen animo irascitur & malè vult.

D

CAPUT XXXIII.

In quo de Nemesi morali laudabili.

VOX *Nemesis* variè usurpatur: Ab Aristotele libero demundo Deus ipse Nemesis intelligitur ἀπὸ τῆς ἀγίου διανεμήσεως: ab aliis justitia & ultio divina intelligitur, quæ insolentiam hominum reprimere, & de injuriosis pœnas sumere solet, quam Gentiles peculiarem deam esse finxerunt: interdum pro invidia ca-
E
pitur aut indignatione cum quadam invidia: hoc autem loco virtus moralis intelligitur & sic definitur.

NEMESIS *moralis laudabilis*, est virtus, quum quis justè indignatur & tristatur, aut propter contumeliam & atrocem injuriam quâ vel Deus vel proximus afficitur, eamque depellere aut vindicare nititur pro facultate & officii sui ratione: aut propter malitiam & obdurationem hominum in peccatis, quibus seipsis perditum eunt. Appellatur etiam *zelus, ira justa.*

Virtus hæc est exercenda: I. Quia eadem in Christo fuit, ut testatur Marcus cap. 3. v. 4. 5. Christus Pharisæis & Scribis dixit, *Licet sabbatho benefacere, an malefacere? hominem servare aut occidere? Ipsi verò silebant.*

Et quum

Et quum circumspexisset eos cum ira, simul dolens, quòd occalluisset cor eorum, dicit homini manum aresfactam habenti, extende manum tuam. Johan.2.v.4. quum Maria mater A
ejus inconsideratè & intempestivè postulasset novis sponsis in Cana oppido Galilææ vinū miraculo quopiam dari ab eo, fuit offensus & justâ indignatione motus, sic ut graviter eam reprehenderit his verbis: *Quid mihi tecum rei est mulier? nondum venit hora illa mea.* Hac phrasi, *quid mihi tecum rei est?* certum est, gravem loquentis offensionem intelligi, ut 2.Sam.16. versic.10. *Quid mihi vobiscum filii Tzerujæ?* Matth 8. vers.29. Luc.8. vers.28. Quapropter *Athanasius* primo tomo, oratione quartâ adversus Arianos pagin. ducentesimâ octogesimâ primâ ait, quòd Christus ἐπετίμησε τῇ μητρί, id est, increpuit seu reprehendit matrem: *Chrysostomus*, homiliâ vicesimâ in Johannem ait, quòd Christus asperius responderit, Quid B
mihi & tibi mulier? Et paulò pòst ait esse verba asperæ & indignationis. Et *Augustinus* nono tomo, libro secundo de Symbolo, capite quinto, satis perspicuè docet, quòd Christus his verbis matrem reprehenderit. *Irenæus Martyr.*, libro tertio adversus hæreses, capite decimooctavo ait: *Properante Mariâ ad admirabile vini signum, & ante tempus volente participare compendii poculo. Dominus repellens ejus intempestivam festinationem, dixit: Quid mihi & tibi est mulier?* *Hieronymus* Commentariis in caput quartum ad Galatas ait: *Ab ipso Domino quasi mulier increpatur.*

II. Quia in aliis quoque sanctis & Deo probatis hominibus fuit, ut in *Mose*, qui exivit à Pharaone cum ira, Exod.11. vers.8. qui item accensus fuit irâ valdè quum Dathan & Abiram conjurati Korachi recusassent venire accersiti & contemtim provocassent Jeho- C
vam, Num 16. vers.15. In pio *Ionathane*, qui cognito definitum esse à patre suo Saule, ut morte afficeret Davidem, surrexit à mensa accensus irâ, neq; comedit in die novilunii secundo quicquam; dolore enim afficiebatur propter Davidem, quum ignominiâ affecisset ipsum pater ipsius, 1.Samuel.20. vers.33,34. In *Davide*, qui ait Psal.119 vers.136. *Rivi aquarum descendunt ex oculis meis, propter eos qui non observant Legem tuam*, id est, effundor in lachrymas improborum causâ, à quibus legem tuam violari, indignissimè fero. & versic.139. *Conficit me Zelus, quòd obliviscantur verbi tui hostes mei.* Et vers.158. *Simul ac video perfidè agentes, fastidio meipsum torqueo, quòd sermonem tuum non observent.* In *Paulo* Gal.1.v.9. & cap.5.v.12. 2.Cor.13 v.10.

III. Quia accepta est DEO & laudatur à Spiritu Sancto in sanctis hominibus, ut in Phinee Sacerdote. D

IV. Quia calcar est virtutis.

Nemesi opponitur, tum *stupiditas in tolerandis contumeliis & injuriis quibus Deus aut proximus afficitur*, tum *asperitas nimia ac turbulenta & simulata Nemesis.*

Asperitas nimia ac turbulenta opposita Nemesi laudabili, est quum indignatio quæ alioquin justa futura erat, modum transit, asperiùs tractando alios, quàm par est.

Illa est vitanda: quia publicum etiam statum perturbare potest: ut factum est, quum Judæi nimis asperè responderunt Israelitis ægre ferentibus, Davidem à solis Judæis reductum ad regnum, 2.Sam.19. & 20.

Simulata Nemesis, est vitium cùm quis præ se fert indignationem & tristitiam propter contumeliam & atrocem injuriam in Deum vel proximum, sed depellere eam nec nititur ac ne vult quidem. E

* *
*

Caput XXXIV.

In quo de Mansuetudine.

MANSUETUDO Græcè πραότης, μακροθυμία, χαλάσεως καὶ ἠρεμήσεως ὀργῆς, placatio & remissio iræ, est virtus quæ iram moderatur, ut tractabiles nos aliis in communi conversatione efficiat: seu ut pluribus verbis mansuetudo describatur, est virtus iræ moderatrix, quæ cavet omnem iram injustam, & justam etiam sic frenat, ut hominem ad eam tardum faciat, & commotam sic continet, ne egrediatur limites à Deo præscriptos, nec ardeat cupiditate vindictæ, sed condonet offensas quamvis graves, etiam inimicis: ne ira feratur in personas, sed in peccata & vitia, ut etiam eorum, qui gravissimè peccârunt & atrocibus injuriis nos læserunt salutem optemus atq; procuremus & perniciem avertamus, utque pacem colamus cum omnibus quantum in nobis est, dissidentes inter se reconciliemus, causas offensionum evitemus, præcidamus, tollamus, tegamus quantum gloria Dei & salus publica permittit: ut vita ac conversatio nostra cum aliis sit tranquilla ac pacata. Unde etiam hæc virtus vocatur *lenitas, mitis animus*, μακροθυμία *longanimitas, placabilitas*, φιλησυχία, *studium pacis.*

Officia igitur virtutis istius sunt, nec propter nullā, nec propter levem causam irasci, nec ubi etiam legitima est iræ causa, personæ lædentis destructionem optare: opinionem injuriæ non concipere, sed à se repellere; siquidem causa iracundiæ, opinio injuriæ est: injuriam potiùs pati & damnum accipere, quàm ullius quantumvis magnæ injuriæ vindicandæ cupiditatem in animo admittere, sed aliis offensas remittere, etiam inimicorum & malè meritorum salutem & incolumitatem ex animo optare & ei tuendæ pro nostra facultate & ipsorum necessitate studere, vitare φιλονεικίαν, lenire animum & iracundiam alterius molli seu leni responso, suadere pacem, conciliare concordiam, præterire defectionem quum aut dissimulari bonâ fide potest, aut ex usu & necessitate futurum est. Prover.19.v.11.

Mansuetus ergo seu mitis est qui iram ita moderatur, ut non irascatur nisi ob justas causas, & quidē quibus, quando, quamdiu & quemadmodum irasci honestum est & commodum ad ædificationis aliorum usum: qui est patiens *injuriarum* sive *verbalium*, quæ verbis fiunt, veluti criminum falsò impositorum, conviciorum, sermunculorum, judiciorū sinistrorum, provocationum, exagitationū, cavillationum, jocorum, contumeliarum, calumniarum, ferocium & asperorum sermonum; sive *realium*, quæ re fiunt, ut injustæ incarcerationis, corruptionis familiæ alterius contumeliæ causa, intentationis litis vexationis causa; arrestationis iniquæ; impedimenti quo minus quis in suo publicóve ire, agere, piscari, aucupari possit, resignationis aut celationis literarum alienarum, injustę persequutionis; sive *personalium* quæ inferuntur personæ ut verberum, vulnerum, injustæ torturæ, cruciatuum ab aliis injustè illatorum: qui à vindicta privata alienus est, & nec ipse eam expetit, nec permittit ut per alios sumatur.

Mansuetudini est studendum.

I. Quia illa à Deo præcipitur, Psal.34. vers.15. *Require pacem, & sectare eam.* Ecclesiastis cap.7. vers.21. *Etiam ad omnia verba quæ dicuntur, ne adhibeto animum tuum: quum non debeas audire vel servum tuum maledicentem tibi*, id est, dissimulare perinde ac si non audisses,

non autem ad ultionem prorumpere. Tzephanjæ 2. v.3. *Quærite mansuetudinem.* Zach. 8. v. 19. *Veritatem & pacem amate.* Marc. 9. v. 50. *pacem habete alij cum aliis.* Rom. 12. v. 17. 18. 19. *Nemini malum pro malo vicissim reddentes. Si fieri potest, quantum in vobis est, cum omnibus hominibus in pace viventes, &c.* Et c. 14. v. 19. *Quæ ad pacem faciunt sectemur, & quæ ad mutuam ædificationem.* Coloss. 3. v. 8. *At nunc deponite etiam vos hæc omnia, iram, excandescentiam, malitiam, maledicentiam, verborum obscœnitatem ab ore vestro.* Et vers. 12. 13. *Induimini igitur, ut electi Dei, sancti, & dilecti, visceribus miserationum, benignitate, animi submissione, lenitate, iræ cohibitione. Sufferentes alij alios, & condonantes vobis mutuò si quis adversus aliquem habuerit querelam: sicut & Christus condonavit vobis, ita & vos.* Et vers. 15. *Pax Dei sit gubernatrix in cordibus vestris, ad quam etiam vocati estis in unum corpus: & grati estote.* Philipp. 4. vers. 5. *Æquitas vestra innotescat omnibus. Dominus propè est.* Hebr. 12. vers. 14. *Pacem sectamini cum omnibus & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Dominum.* 1. Petr. 3. vers. 9. *Non reddentes malum pro malo, aut convicium, pro convicio, sed contra, benedicentes: ut qui sciatis vos ad hoc vocatos esse, ut benedictionem hæreditario jure obtineatis.* Matth. 5. vers. 44. *Ego verò dico vobis, Diligite inimicos vestros, benedicite eis qui exsecrantur vos, benefacite iis qui oderunt vos, & orate pro iis qui vobis sunt infensi, & persequuntur vos.* Proverb. 12. vers. 17. 18. 19. 20. 21. *Est qui pronunciat similia transfodienti gladio: at lingua sapientum, medicina. Labium verax stabilitur in æternum, donec momentum transigam, lingua falsa. Dolus recidit in cor fabricantium malum, in consiliarios autem pacis lætitia. Non abjicietur justus in ullam molestiam, improbi autem pleni erunt malo. Abominationi sunt Iehovæ labia fallacia: qui autem agunt fideliter, accepti sunt ei.* 1. Corinth. 6. vers. 7. *Iam igitur omnino defectus in vobis est, quòd judicia habeatis inter vosmetipsos: quare non potiùs injuriam patimini? cur non potiùs damnum accipitis?* Ephes. 4. vers. 2. *Cum omni animi submissione & lenitate, cum iræ cohibitione, sufferentes alij alios per charitatem,* Galat. 6. vers. 1. *Sed & , ut operam nostram accommodantes, hortamur ne frustra gratiam Dei receperitis.* 1. Thes. 5. vers. 13. 14. 15. *Et eos supra modum charos ducatis, propter opus ipsorum: pacem colite inter vos mutuò. Precamur autem vos, fratres, admonete inordinatos, consolamini eos qui pusillo animo sunt: sublevate infirmos, iram cohibete erga omnes. Videte ne quis malum pro malo cuipiam reddat, sed beneficentiam semper sectamini, tum inter vos mutuò, tum erga omnes.* Tit. 3. v. 2. *Ipsis suggere: Ne cui maledicant ut sint à pugnis alieni, æqui, omnem exhibentes lenitatem erga quosvis homines.*

II. Quia felicitatem temporalem adfert, efficiens ut ejus sectatores possideant terram jure hæreditario, hoc est, ut quietè & pacificè possideant quæ habent, & inter alios tranquillè vivant. Psalm. 37. vers. 11. *Mansueti hæreditario jure possidebunt terram & oblectabunt se in multitudine pacis.* Matt. 5. v. 5. *Beati qui sunt mites: quoniam ipsi terram hæreditatis jure obtinebunt.*

III. Quia est signum eorum quibus beatitudo æterna à Deo promissa est. Matth. 5. v. 9. *Beati qui sunt pacifici.*

IV. Quia est signum quo cognoscuntur filii Dei, ac proinde illis qui eâ præditi sunt, hanc eximiam affert gloriam, quò filii Dei vocabuntur, Matth. 5. vers. 9. *pacifici filij Dei vocabuntur*, id est, agnoscentur & celebrabuntur & in ultimo illo judicio patefient quòd sint tales.

V. Quia per eam Deus nobis testatur & confirmat, se quoque nobis offensas remisisse, Matth. 6. v. 12. *Remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris.* Sensus enim est: Condona nobis peccata nostra, quemadmodum nos quoque hoc tuæ gratiæ testimonium in cordibus nostris sentimus, quòd

A firmiter nobis propositum habemus, omnibus qui nos offenderunt, ex animo ignoscere. Et v. 14. *Si remiseritis hominibus suos lapsus, remittet etiam vobis Pater ille vester cœlestis.* Condonantibus injurias, condonantur peccata.

VI. Quia ad illam exemplo suo nos Matth. 18. v. 27. 33. Deus ipse invitat. Est enim mansuetus, mitis, clemens, longanimis, ut in attributis ejus explicatum. Ad eandem nos exemplo suo *Christus Dominus* invitat, Matth. 11. vers. 29. *Attollite jugum meum in vos, & discite à me quòd lenis sim & summissus corde: & invenietis requiem animabus vestris.* Matth. 21. vers. 5. *Ecce rex tuus venit tibi mansuetus.* Jesa. 53. vers. 7. *Exigitur pœna, & ipse affligitur, neque aperit os suum: ut parva pecus ad mactationem ducitur, & velut ovis coram tonsoribus suis obmu-*

B *tescens: neque aperit os suum.* Matt. 26. vers. 62. 63. *Et quum surrexisset Pontifex maximus dixit ei, Nihil respondes? quid est, quod isti adversum te testificantur? Iesus autem silebat.* Et cap. 27. vers. 12. 13. 14. *Et quum ipse accusaretur à primariis Sacerdotibus & Senioribus, nihil respondet. Tunc dicit ei Pilatus, Non audis quàm multa adversum te testificentur? Et non respondit ei ad ullum verbum: ita ut miraretur præses valdè.* 1. Petr. 2. vers. 23. *Qui convitiis affectus, non vicissim convitiabatur, quum malis afficeretur, non minabatur: sed committebat causam suam ei qui justè judicat.*

VII. Quia ad eandem nos exemplis suis alii fideles incitant, ut Abrahamus noluit contentiones esse inter se & Lothum, & pastores suos & illius, Gen. 13. v. 8. *Iosephus Patriarcha* qui injurias à fratribus acceptas &

C venditionem sui in Ægyptum non est ultus, Gen. 50. v. 19. 20. 21. *Dixit verò eis Ioseph, ne timeatis: nam an loco Dei sum ego? Vos quidem cogitaveratis contra me malum: sed Deus cogitavit illud in bonum convertere, ut faceret sicut est die hoc, conservando in vita populum multum. Nunc itaque ne timeatis, ego sustentabo vos & parvulos vestros: ita consolatus est eos; & loquutus quæ erant eis cordi. Moses*, de quo legitur Numer. 12. vers. 3. *Vir autem ille Moses mansuetus erat valde, præ omnibus hominibus qui erant in superficie terræ.* Et vers. 13. intercedit Moses pro sorore sua quæ contra illum obloqui ausa fuerat. *David*, qui Saulem non interfecit cùm potuisset 1. Samuel. 24. & 26. ideo ait Psalm. 17. v. 4. *Ad opera hominum* quod attinet, *secundùm verbum labiorum tuorum, ego cavi semitas effractoris*, qui non temere prorupit ad puniendum Joa-

D bum ob Abnerem interfectum, 2. Samuel. 3. vers. 38. 39. qui maledictis & contumeliis, imò & lapidibus à Simejo petitus, miti animo tulit, à vindicta abstinuit & Abisajum ad vindictam pronum impedivit ne quid adversus eum faceret 2. Samuel. 16. *Paulus Apostolus*, qui de se profitetur 1. Thes. 2. v. 7 *fuimus mansueti in medio vestri, ut si nutrix foveret liberos suos.*

VIII. Quia ejus etiam species in Gentilibus est laudabilis, ut in M. Catone, qui accepit & tulit injuriam eo animo, quo alii beneficium, nec turbas movit, cùm præturam, quam petebat, non impetrasset, Vatinio mortalium pœne postremo ei prælato, effusâ & apertâ largitione Caji Cæsaris, Pompeii Magni & aliorum potentiorum. LACONES apposité in publicis sacris apprecari solebant, *ut possent injurias pati.*

E Iram positurus est is, qui in exempla superiorum dignitate, potentiâ, honore, meritis, eorumque lenium oculos animi converterit. Dicat igitur quisque sibi, quoties lacessitur: Nunquid potentior sum Davide, Antigono & Philippo regibus Macedonum, & Augusto Cæsare? illis tamen impune maledictum est. Nunquid in domo mea plus possum, quàm toto orbe terrarum Cæsar Augustus potuit: Ille tamen contentus fuit à conviciatore suo secedere.

IX. Quia

Digitized by Google

IX. Quia est indicium sapientis ac prudentis animi, Proverb. 19. v. 11. Est enim sapiens ac prudens, qui est moderatus, continens, sedatus animo, qui nõ præceps exardescit in iram, sed ab æstu animi prudenter cavet, qui ignominiam & injuriam sibi factam tegit & dissimulat patientiâ, ne turbas & contentiones excitet: pati mavult quàm ulcisci, aut furorem omnibus suum propalare. Proverb. 11. v. 12. *Spernente*, id est, contemtim onerante contumeliis & rodente calumniis *proximum suum dementi, vir prudentissimus surdum agit.* Et cap. 12. v. 15. *Tegit ignominiam astutus.* & cap. 17. v. 27. *Cohibet sermones suos vir scitus, & frigidus est spiritu vir intelligens.* Jacob. 3. v. 13. *Quis sapiens & scientiâ præditus est inter vos? demonstret ex bona conversatione opera sua cum lenitate sapiente.* Et vers. 17. *Quæ autem superne est sapientia, primùm quidem casta est, deinde pacifica.* A

X. Quia est argumentum magni & fortis animi. *Nullum est argumentum magnitudinis certius, quàm nihil posse, quo instigeris, accidere,* ait Seneca lib. 3. de ira, cap. 6. Hic aut ille in te jocatus est? convicio aspersit? calumnias dispersit? contemne. *Ille magnus & nobilis est, qui more magnæ feræ, latratus canum securus exaudit:* Seneca libro secundo de ira, cap. trigesimo. B

XI. Quia est melior fortitudine bellicâ: Proverb. 16. v. 19. *Melius est submissum esse cum mansuetis, quàm partiri spolium cum superbis.* Et vers. 32. *Melior est longanimis robusto; & qui dominatur in spiritum seu animum suum, eo qui capit civitatem.* Cum hoc congruit illud Poëtæ Ethnici:

Fortior est qui se quàm qui fortissima vincit
Mœnia. ---

Et Plato ait: ἑαυτὸν νικᾷν, μεγίστη καὶ ἀρίστη νίκη. *Seipsum vincere, maxima & optima victoria.* C

XII. Quia possessores suos reddit Deo procurante gratiosos & amabiles apud bonos: Proverb. 3. v. 34. *Jehova derisores ipse deridet: mansuetis autem dat gratiam;* id est, illis apud homines gratiam conciliat. Effectus & fructus hic mansuetudinis non est parvi faciendus, sed magnopere expetendus; quum & de Christo Scriptura prædicet Luc. 2. vers. 52. ipsum profecisse *gratiâ apud Deum & homines.*

XIII. Quia invitat alios non tantùm ad exhibendum honorem ultroneum suo possessori, verùm etiã ad præstanda cupide obsequia & omnis generis officia, Proverb. 20. v. 3. Hoc argumento usi sunt consiliarii Regis Salomonis, 1. Reg. 12. v. 7. quum Rechabeamo consilium darent ut mansuetudine erga populum uteretur: *Si hodie fueris servus populo huic ut servias eis, id est respondens eis alloquutus fueris eos verbis bonis; utiq; erunt tibi servi omnibus diebus.* D

XIV. Quia necessariò requiritur in iis qui preces suas cupiunt à Deo exaudiri: Psal. 10. v. 17. *Desiderium mansuetorum exaudivisti Jehova.* Zephan. 2. v. 3. *Quærite Jehovam omnes mansueti terræ.* Unde Paulus ait 1. Tim. 2. v. 8. *Volo igitur viros orare in quovis loco puras manus attollentes absq; ira, & disceptatione.*

XV. Quia in illis necessariò requiritur qui paternâ Dei providentiâ, tutelâ ac institutione frui expetunt. Psal. 25. v. 8, 9. *Bonus & rectus Jehova est, idcirco docet peccatores viam: Facit ut incedant mansueti ex jure* (seu *dirigit mansuetos in judicio*) *& docet mansuetos viam suam.* Psal. 76. v. 10. *Quum surgit ad judicium Deus, ad servandum omnes mansuetos terræ.* Et 147. v. 6. *Sustentat mansuetos Jehova.* Et 149. v. 4. *Ornat mansuetos salute.* E

XVI. Quia est documentum communionis sanctorum, Psal. 34. v. 3. *In Jehova jactabit se anima mea; audient mansueti & lætabuntur.*

XVII. Quia est testimonium evidens adeptæ communionis cum Christo; qui ut prædictum fuerat Jesai. 11. v. 4. *Corripit ex æquo mansuetos terræ;* hoc est, gratiosè gubernat, & gratiis salutaribus donat: nam per correptionem intelligitur synecdochicè gratiosa gubernatio, cujus pars non minima est, quòd nos paternè corripit & resipiscetia donat, ne cum hoc mundo damnemur. Et Jesai. 61. v. 1. ait Dominus: *Spiritus Domini Jehova est super me, eò quòd unxit Jehova me ad evangelizandum mansuetis.* Nam iis solis promittitur Christus qui mansueti sunt, & malorum suorum sensu confusi in modestia se continent.

XVIII. Quia avertit iram Jehovæ, Tzephaniæ 2. v. 3. *Quærite mansuetudinem, fortasse abscondemini die iræ Jehovæ.*

XIX. Quia est fructus spiritus regenerationis & τεκμήριον ejus, Galat. 5. v. 22. *At fructus spiritus, est charitas, gaudium, pax, iræ cohibitio, benignitas, bonitas, fides, lenitas, continentia.*

XX. Quia illa probat, verè & salutariter receptum esse à nobis Evangelium Christi, Jacob. 1. v. 21. *Quapropter abjectis omnibus sordibus & excremento malitiæ, cum lenitate excipite insititium illum sermonem, qui potest servare animas vestras.*

XXI. Quia multam parit lætitiam in Jehova, Jesai. 29. v. 19. *Et cumulabunt mansueti in Jehova lætitiam.* Prov. 12. v. 20. *Dolus residit in cor fabricantium malum, in consiliariis autem pacis, lætitia.*

XXII. Quia etiam potentium iras compescit, & pacem concordiamq; inter homines alit, Proverb. 15. v. 1. *Responsio mollis avertit iram.* Nam mansueti est animi, sedare irã aliorum molli responso. Gideon Ephraimitarum contra se contentionem prudenti & mansueto responso sedavit, ut non impediretur in persequendis Midjanitis, Jud. 8. v. 1, 2, 3. Mansuetudo sedat litem, Proverb. 15. v. 18.

XXIII. Quia ad illam à Deo vocati sumus, 1. Cor. 7. vers. 15. *Ad pacem vocavit nos Deus:* ergo ad mansuetudinem.

XXIV. Quia illi conjuncta est gratiosa præsentia Dei, 2. Cor. 13. v. 11. *Idem sapite, in pace agite: & Deus charitatis & pacis erit vobiscum.*

XXV. Quia illius præmium est vita æterna, quam suo tempore veluti fructum sationis nostræ metemus, Jacob. 3. v. 18. *Fructus autem justitiæ, seritur cum pace iis qui operam dant paci.*

Argumenta hæc omnibus communia sunt:

Inprimis tamen ministris verbi Dei mansuetudini studendum:

I. Quia illis præ cæteris est mandata à Deo, ut 1. Timoth. 6. v. 11. *Tu verò ô homo Dei sectare justitiam, pietatem, fidem, charitatem, tolerantiam, lenitatem.* 2. Timoth. 2. vers. 22, 23, 24, 25. *Juveniles autem cupiditates fuge: sed sectare justitiam, fidem, charitatem, pacem cum iis qui invocant Christũ ex mundo corde. Stultas autem & ineruditas illas quæstiones aversare, sciens eas gignere pugnas. Servum autem Domini non oportet pugnare, sed mansuetum esse erga omnes, aptum ad docendum, tolerantem malos: Cum lenitate erudientem eos qui contrario animo sunt affecti: experturum num aliquando daturus sit eis Deus resipiscentiam ad agnitionem veritatis.*

II. Quia illis præcipuè exemplo suo prævivit Paulus Apostolus, qui 2 Cor. 6. v. 6 ait: *In omnibus nos approbantes ut Dei ministri, &c. cum castitate, cum notitia, cum iræ cohibitione, cum benignitate, cum Spiritu sancto, cum charitate minimè simulata, &c.* Et 2. Tim. 3. v. 10. *Tu verò assequutus es doctrinam meam, vitæ meæ rationem, propositum, fidem, iræ cohibitionem, &c.*

Contumelias, exagitationes, maledictiones, derisiones spernere & æquo animo ferre decet, cùm unumquemque tum inprimis Principes & Magistratus,

 qui

qui ut contumeliarum, etiam conviciorum factarum patientes esse ita si quis absentibus conviciatus fuerit aut in occulto detraxerit, neque deferentem audire, neque delatum punire debent.

I. Quia providentiâ & justo judicio Dei contingunt; quod agnoscit David maledictis & lapidibus petitus à Simejo, 2. Sam. 16. v. 10. *Si maledicit, atq; si Iehova edixit ei, maledic Davidi, ecquis dicat, quare sic facis?* & v. 11. *sinite eum ut maledicat, quia edixit ei Iehova.*

II. Quia illæ aut meritò contingunt, aut immeritò. Si meritò, corrigere debent ea propter quæ fiunt; sicut Philippus Rex Macedoniæ dicere solebat, Gratias se debere Atheniensium Oratoribus, quod conviciis suis redderent se meliorem, dum illos factis conatur refellere? Sin immeritò: dissimulare debent; nam ultione illarum, quid nisi plures sermones & plurium provocarent? Ne move, quod motum magis exhalet: ne move, quod movendo non sedes.

III. Quia illarum patientia ingens instrumentum est ad tutelam potestatis, 1. Reg. 12. v. 7.

IV. Quia contumeliæ à perditis profligatisque hominibus profectæ, nullius gloriam dignitatemq; violant: Illæ potentiam Principum & Magistratuum lædere, & gloriam (si bene agunt) adimere non possunt.

V. Quia illarum impatientes, parum idonei sunt ad Rempublicam gerendam. Sedatus enim animus decet imperantes.

VI. Quia illas laudatissimi quique Principes & Magistratus mansueto animo tulerunt. Exempla: MOSES dux & gubernator populi Israëlitici in deserto frequenter murmura, convicia, jurgia, contumelias à rebellibus & seditiosis & invidis sustinuit; sed ut erat mansuetus valde, præ omnibus hominibus qui erant in superficie terræ, injuriarum erat patientissimus, Numer. 12. DAVID Rex Israëlitarum pulsus à filio Absalomo & profugus, cum manu tamen fortium virorum, cùm Bachurima versus progrederetur, ausus est Simei è Saulis cognatis, petere virum non tantùm conviciis, sed & lapidibus quos ex alto in eum jecit. Indignati comites, & ex iis Abisajus: *Itáne* (inquit) *canis iste mortuus domino meo Regi maledicat, idq; impunè? Ibo, mi Rex, & recidam ei caput, domicilium protervæ istius linguæ.* At mitissimus virorum David: *Sine eum ut maledicat. En filius quem genui, sanguis meus, sanguinem hunc quærit: & indignemur si conviciatur alienus?* Cœlestis quædam hæc mansuetudo: quid mirum in viro cœlesti? Gentiles historiæ virtutis hujus nomine celebrant Pisistratum, Artaxerxen Persarum Regem, Philippum Macedonem Alexandri Magni patrem, Antigonū & Pyrrhum Reges Macedoniæ, Periclem, Ptolemæum Lagi filium, Julium Cæsarem, Augustum Cæsarem & alios.

Non tantum offendentes, sed etiam offensi aliorum quantumvis frequentibus & magnis injuriis, vel primi reconciliationem quærere debent, & eos à quibus offensi sunt omnibus charitatis & humanitatis officiis prosequi.

I. Quia Christus Dominus, Servator noster id mandat tum offendenti, tum offenso: velut Matth. 5. v. 23. 24, 25. *Si munus tuum attuleris ad altare, & illic memineris fratrem tuum habere aliquid contra te, Omitte illic munus tuū coram altari, & abi: primùm reconciliator fratri tuo, & tunc ubi veneris offer munus tuum. Esto amicus adversario tuo citò, dum es in via cum eo.* Et cap. 18. v. 15. *Si peccaverit in te frater tuus, ito, & argue eum inter te & ipsum solum: si te audierit, lucratus es fratrem tuum.* & 21, 22. *Petrus dixit, Domine, quoties peccabit in me frater meus, & remittam ei? An usque septies? Dicit ei Iesus: non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies.*

II. Quia Deus à nobis offensus gravissimè, non expectavit dum nos supplices fieremus ipsi & reconci-

A liationem expeteremus, sed ultro nos primus quæsivit & in gratiam recepit: Sic enim fecit in Paradiso, quum Adamus & Eva in peccatum lapsi essent. Huc pertinet quod Paulus ait Rom. 5. v. 8. *Commendat autem suam erga nos charitatem Deus, eo quòd quum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus sit:* & v. 10. *quum inimici essemus, reconciliati fuimus Deo per mortem Filii ejus.* 2. Corinth. 5. v. 18. *Reconciliavit nos sibi per Iesum Christum.* & vers. 19, 20. *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non imputando eis offensas eorum: posuitq; in nobis sermonem illum reconciliationis. Itaque nomine Christi legatione fungimur, & velut Deo vos rogante per nos, oramus Christi nomine, reconciliamini Deo.*

III. Quia etiam Gentiles laudatissimi id fecerunt, à quibus Christianos mansuetudine superari turpe foret.

B Cum mansuetudine pugnat *iracundia, ira injusta, & lenitudo.*

Iracundia, est vitium cùm quis plus æquo indulget concitationi animi ad ultionē properantis, ὀργιλότης.

Iracundi igitur sunt qui plus æquo iræ indulgent.

Eorum variæ sunt differentiæ; quidam enim dicuntur ὀργίλοι, quidam ἀκρόχολοι, quidā πικροί, quidam χαλεποί.

Ὀργίλοι, sunt qui citò & facilè irascuntur, at non diu iram sustinent, sed mox sedari possunt.

Ἀκρόχολοι, sunt qui supra modum sunt celeris iræ & ad omnia & omnibus de causis exardescunt, sive facilè placentur, sive difficulter; propter bilis tamen tenuitatem verisimile est, eos non diu servare iram.

C Πικροί, id est, acerbi & amari homines sunt, qui iram cōceptam diutissimè fovent, nec facilè desistunt, nisi ultionem sumserint, quæ in iis voluptatem parit; atque hi tempore opus habent, ut ira concoquatur.

Χαλεποί, id est, sævi, asperi & infesti sunt, qui omnia quæ fiunt, ægrè & difficulter ferunt: graviùs & diutiùs quàm debent irascuntur, & nunquam nisi sumtâ ultione, iram exuunt: hi omnium sunt pessimi.

Iracundiam, ἀκροχολίαν, & iram injustam, ac vindictæ cupiditatem, & contentiositatem magno studio & cautione vitabit Christianus:

I. Quia à Deo illa prohibetur, Ecclesiast. 7. v. 9. *Ne perturbato spiritu tuo indigneris.* Lev. 19. v. 18. *Ne ulciscitor, neq; iram asservato in populares tuos.*

D II. Quia ex diametro cum sapientia pugnat, & vitium est stolidorum proprium. Excutit enim rationes omnes, consilium, mentem, intellectum denique eripit, ita ut à furioso, nisi temporis brevitate, nihil differat, cujus animum iracundia occupaverit, Proverb. 12. v. 15. *Stulti ipsius indignatio eodem die agnoscitur.* & cap. 18. v. 6. *Sermones stolidi ineunt contentionem, & os ejus confictus advocat.* & cap. 20. v. 3. *Quisquis stultus est, immiscebit se liti.* Ecclesiast. 7, vers. 9. *Indignatio in sinu stolidorum conquiescit.*

III. Quia est vitium muliebre, imò vitium stultorum proprium, qui propter animi impotentiam ac debilitatem levissimâ quaque re offenduntur, & offensi ad inanem viriumque expertem vindictæ cupiditatem accenduntur, Proverb. 12. v. 15. Et cap. 14. v. 17. *Præceps irâ efficit stultitiam.*

E IV. Quia in omnibus improbatur & vituperatur, ut in Cajino, Genes. 4, 5. & 6. in Eliabo fratre Davidis, 1. Sam. 17. v. 28. in Achaho Rege decem tribuum Israëlis, 1. Reg. 21. v. 4. in discipulis Christi, Luc. 9. v. 54, 55.

V. Quia iræ ingentis exitus furor est: immodica ira gignit insaniam: iracundiæ comes tristitia est.

VI. Quia ira plus nocet quàm injuria.

VII. Quia vitanda sanitatis causâ.

VIII. Quia

Digitized by Google

VIII. Quia pœnam meretur. Matth.5.v.29. A

IX. Quia dedecet renatos Spiritu Christi. Luc.9. vers.55.

X. Quia ab illa nos dehortatur exemplum Christi, qui injurias vindicare noluit. Luc.9.vers.56. 1.Petri 2. vers.23.

XI. Quia malum malo retaliare nullo modo licet; imò potius repetitæ injuriæ sunt perferendæ, & ipsis capitalibus hostibus benefaciendum. Matth.5. vers.38. & seqq.

XII. Quia contentiones excitat sese longè lateque diffundentes & perturbãtes multos. Proverb.17.v.14. *Laxat aquas, qui est caput contentionis: quare antequam sese immisceat, litem ipsam desere.*

XIII. Quia causa est multorum malorum. Proverb. 17.v.19. *Diligit defectionem, qui diligit jurgium.* B

Non igitur contendendum cum ullo homine immeritò sive privatis jurgiis, sive litibus in jure, Prov.3. vers.25.

Imò nec adversus contradicentes veritati divinæ est iracundè agendum, sed contentio fugienda & consulendum ædificationi quæ inter rixandum nulla est, donec Deus opportunitatem exhibeat commodam ad ædificandum.

I. Quia sic præcipit Deus, Philipp.3.v.15. *Quotquot adulti sumus, hoc sentiamus: quod si quid aliter sentitis, hoc quoq; vobis Deus revelabit.* q. d. Si qui nondum veritatem intelligant, iis turbæ non movendæ, sed benignè tolerandi sunt, dum & ipsi erudiantur à Deo.

II. Quia & alii fideles non contenderunt cum contradicẽribus: Exemplo est Jeremias, qui Chananjæ Pseudoprophetæ protervè in se irruenti cessit, Jer. 28.v.11. Sic Paulus ait 1.Cor.11.v.16. *Quod si quis videtur contentiosus esse, nos ejusmodi consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei.* C

Proinde ne quidem de religione sacrosancta cum quoquam contendendum, ac præsertim cum eo qui dat operam, ut quomodocunque fiat superior, & modo victor habeatur, veras rationes negligit. Justinus Martyr in Epistola ad Zenam & Serenum.

Inprimis fugienda indignatio adversus ministros verbi Dei aliosque fidos monitores & reprehensores peccatorum ac vitiorum.

I. Quia talis indignatio inprimis à Deo prohibetur.

II. Quia non tantùm in privatis hominibus, sed etiam in regibus à Spiritu sancto culpatur, ut in Achabo, 1.Reg.20.v.43. D

Ab iracundia & ira injusta differt Nemesis seu ira justa, de qua suprà capite decimosexto.

Effectus iracundiæ sunt, *ultio privata, contentiones & jurgia.* Proverb.15.v.18. *lites forenses injustæ.*

Ultio privata, est peccatum quum quis injuriâ aliqua seu revera seu opinione suâ læsus à quopiam, in illum sola animi perturbatione percitus, sine cognitione, sine judicio, sine ratione, partes judicis sibi assumit, quas judici publico relinquere debebat.

Ea nequaquam usurpanda:

1. Quia cuique à Deo est interdicta in præcepto Decalogi: Non occides; Matth.5.v.39. Roman.12.vers. 19.

2. Quia perturbat rationem ordinis publici quæ constantissima esse debet. Fraudat enim autoritate sua judices, ad quos cognitio pertinet. E

3. Quia ejus autoribus, suasoribus & patronis Pharisæis & Scribis Christus ipse restitit, Matth.5.v.38.39. Pharisæi enim & Scribæ talionem unicuique homini permittebant, & privatas ultiones animo cujusque indulgebant, & armabant contra publicum ordinem uniuscujusque manum.

Contentiones & jurgia vitari debent; inprimis à Christianis & propinquitatest junctis inter se.

I. Quia prohibemur à Deo, Galat.5.v.20.

II. Quia nequaquam decent fratres, id est, qui religionis ejusdem & sanguinis communione sunt juncti. Sic Abram dicebat Loto quum esset identidem inter pastores ipsorum contentio, Genes.13.vers.8. *Ne quaeso sit contentio inter me & te, aut inter pastores meos & pastores tuos: nam viri fratres sumus*, id est, tum singulare jus sanguinis & religionis communis inter nos, tum ipsa humanitas colere nos pacem jubet.

Lites forenses injustæ, sunt quas quis prosequitur habens causam injustam, aut etiamsi justam causam habeat, tamen injusto modo eam prosequitur, nempe vel ex iracundia, cupiditate vindictæ & studio molestias exhibendi proximo damnisque eum afficiendi; vel coram judicibus infidelibus:

Ab illis abstinendum:

I. Quia sunt à Deo prohibitæ, 1.Corinth.6.versic. 1.6,7.

II. Quia sunt indicium defectus magni & pudendi fidelibus, 1.Corinth.6.v.7.

III. Quia proficiscuntur ex injustitia quæ punietur exclusione è regno Dei, ut Paulus testatur, 1.Cor. 6.vers.9.

Lentitudo, ἀοργησία, est vitium, quum quis omnis iræ est vacuus, etiam quum justa ira requiritur. Stulti hominis est & sensu carentis, non irasci quum oportet.

Hactenus de Mansuetudine: sequitur

Caput XXXV.

In quo de ἐπιεικείᾳ.

Ἐπιείκεια, est virtus mansuetudini cognata, stricti juris quod pœnas peccatis æquat, moderatrix, propter causam probabilem; ut cùm propter factum aut officium, vel propter salutem publicam aut privatam eorum qui peccant, aut propter scandalum vitandum, aliquid remittitur de nostro jure in peccatis puniendis aut persequendis injuriis.

Est exercenda:

I. Quia præcepta nobis est à Deo, Galat.6.v.1. Philipp.4.v.5.

II. Quia maximè decet homines qui ex infirmitate variis lapsibus & ipsi sunt obnoxii.

III. Quia illâ unusquisque nostrum indigere ab aliis potest.

Opponitur ei *nimia indulgentia & rigor importunus.*

Nimia indulgentia, est peccatum, quum quis nõ movetur iis rebus, quibus oportebat moveri ex officio ad pœnam irrogandam delinquentibus secundùm mandatum Dei, sed impunita quævis promiscuè peccata sinit.

Rigor importunus, est peccatum cùm quis erga delinquentes & lapsos immodicè durus est, censuras & reprehensiones illorum Spiritu mansuetudinis minimè temperans.

Hactenus de virtute affectuum moderatrice: sequitur de virtute actionum moderatrice.

CAPUT XXXVI.

In quo de Liberalitate.

VIRTUS actionum moderatrix versatur circa actiones vel *decentes* vel *necessarias*.

Virtus moderatrix actionum decentium, elucet vel *in communicatione facultatum*, vel *in sermone*, vel *in moribus externis*.

Facultates, χρήματα, & pecunias appellamus omnia quorum æstimationem metitur numus, ut sunt aurea & argentea vasa, fundus, domus, vestis, medicamentum, cibus, potus, frumentum; summa, omnis res cujus æstimatio pecunia mensuratur.

Virtus moderans communicationem facultatum, vel *liberalitas* est, vel *magnificentia*.

LIBERALITAS, est virtus, quæ decentem moderationem observat in minoribus largitionibus vel faciendis vel non acceptandis.

Dupliciter ergo liberalitas exercetur: Primò & principaliter in dando, minùs principaliter in accipiendo; maximè verò erga domesticos fidei ad sublevandum illorum inopiam necessario tempore, idque ex voluntate spontanea absque aliorum impulsu, nedum ab ambitione, 2. Cor. 8.

Vocatur etiam *benignitas, beneficentia, munificentia*.

Ea est alacriter & cum gaudio exercenda:

I. Quia à Deo mandata est, Galat. 6. v. 10. *Nempe igitur dum tempus habemus, simus benefici erga omnes, maximè verò erga domesticos fidei.* 1. Thess. 5. vers. 15. *Beneficentiam semper sectamini, tum inter vos mutuò, tum erga omnes.*

II. Quia est gratia à Deo præstita, 2. Cor. 8. v. 1.

III. Quia est fructuosa, Galat. 6. v. 7, 8. *Ne erratc: Deus non irridetur; quicquid enim seminaverit homo, hoc & metet. Nam qui seminat carni suæ, ex carne metet interitum; qui verò seminat spiritui, ex spiritu metet vitam æternam*, 2. Cor. 8. vers. 10.

IV. Quia est documentum sinceræ charitatis, 2. Cor. 8. vers. 8. *Non ex imperio loquor, sed aliorum studio, vestræ quoque dilectionis sinceritatem reddens exploratam.* Et vers. 24. *Itaq; demonstrationem charitatis vestræ, & nostræ de vobis gloriationis, edite in eos, in conspectu Ecclesiarum.*

V. Quia in sanctis hominibus à Spiritu sancto commendatur, quorum exempla nos decet æmulari; ut in Macedonibus, 2. Cor. 8. Vir Dei qui Bethele prophetavit contra altare à Jarobeamo erectum, recusavit accipere munus à Rege, 1. Reg. 13. v. 7, 8.

VI. Quia ad illam suo exemplo nos Apostolus exhortatur, 2. Corinth. 8. vers. 9. *Nostis enim beneficentiam Domini nostri Iesu Christi, eum videlicet propter vos pauperem factum esse, quum esset dives: ut vos illius paupertate ditesceretis.*

VII. Quia facit ad ipsius Dei gloriam, 2. Corinth. 8. vers. 19.

IX. Quia est res expetenda, Proverb. 19. v. 22.

Liberalitati opponuntur *illiberalitas* & *prodigalitas*.

Illiberalitas seu *tenacitas*, est vitium quum quis de bonis suis vel non communicat iis, quibus communicare debebat, vel maligno animo id facit.

Illiberalis igitur est, non tantùm is, qui nihil vel nimis parum de bonis suis communicat cum aliis, sed etiam qui non æquo & candido animo communicat; ut si quis te invitaret ostentandæ beneficentiæ seu munificentiæ causâ, id tamen maligno animo faceret, & te maligno oculo adspiceret, & cibum quidem potumque apponeret; sed quibus doleret te uti. Talis hominis conversatio & convictus vitari debet, quemadmodum consulit Salomon, Proverb. 23. v. 6, 7, 8. *Ne vescitor cibo maligni oculo, neq; afficiter desiderio cupediarum ejus: Nam ut æstimat te, cum animo suo, ita ille cibus est: comede & bibe dicet tibi; sed animus ejus non adhæret tibi: Buccam tuam quam comederis, ipsam evomes; ubi corrupens verba tuas amœnissimas.*

Illiberalitas differt ab avaritia; quia illa in retinendis tenaciter suis bonis occupatur; hæc verò in acquirendis nimis cupidè.

Illiberalitas est fugienda: Quia prohibita est à Deo, Levit. 19. v. 9. 10. *Quum messueris messem terræ vestræ, ne prorsus demetito latus agri tui: neq; spicilegium messis tuæ facito. Similiter vineam tuam ne racemato, & decidentes acinos vineæ tuæ ne relegito: ipsi pauperi & peregrino relinquito ista, Ego sum Iehova Deus vester.* Proverb. 3. v. 27, 28. *Ne cohibeto bonum ab eis qui opus habent, quum est in potestate manus tuæ efficere illud. Ne dicito proximo tuo abi, deinde revertere, cras cum daturus sum; quum fuerit penes te.*

Prodigalitas, est vitium quum quis de facultatibus suis expendit præter rationem rectam & sine necessitate, cum gaudio profusionis honorum.

Est fugienda: I. Quia à Deo est vetita in Decalogo.

II. Quia exhaurit etiam amplissimas facultates & ad inopiam redigit.

CAPUT XXXVII.

In quo de Magnificentia.

MAGNIFICENTIA, μεγαλοπρέπεια, est virtus quæ in magnis largitionibus vel faciendis vel rejiciendis mediocritatem observat.

Eáque vel *publica* est, vel *privata*.

Publica, quum ad publicos usus magni sumtus conferuntur.

Iique vel *in pios usus & res sacras & fovendas optimas disciplinas* impenduntur: ut sunt donaria seu legata ad alendos ministros Ecclesiæ, optimarum disciplinarum doctores, pauperes, stipendiarios studiosos, &c. ad exstruenda aut conservanda aut instauranda publica ædificia sacra Templorum, Scholarum, Collegiorum, Xenodochiorum. Exempla sunt Exod. 35. & 1. Chron. 29. Esræ 2. vers. 68, 69. *Vespasianus Imperator*, etsi cætera parcus, ingenia artesque fovit vel maximè, & primus è fisco (ait Suetonius) Latinis Græcisq; Rhetoribus annua centena Romæ constituit, id est, bis mille & quingentos Philippicos. *Antoninus Pius* non Romæ tantùm, sed per omnes Provincias Rhetoribus & Philosophis, honores ac salaria detulit. Quibus *Alexander Severus* addidit Grammaticos, Medicos, Mathematicos.

Vel tribuuntur *in usus politicos* aut Reipubl. conservandæ, augendæ & condecorandæ causâ: ut ad ædificationem curiæ, granariorum publicorum, armamentarii, fori, molarum, murorum, propugnaculorum; item donaria ad alendos annuis sumptibus duces copiarum & milites, vel alios qui Reipubl. prosunt. PERICLES Athenis magnam vim pecuniæ in opera & ornatum urbis contulit.

Aut *honestè recreandi & reficiendi populi gratiâ*: ut epulæ publicæ, quales fuerant Davidis, 2. Sam. 6. v. 19.

Talis magnificentia est laudabilis, si ad Dei gloriam referatur; secus monstrosa & exsecrabilis superbia fuerit, ut Regis Ahasveri, Esther. 1.

Magnificentia privata, est quum quis dona magna in quempiam privatim confert, aut ea recusat.

Alexander Magnus in Historiam animalium scribendam contulit Aristoteli octingenta talenta, id est, nostræ pecuniæ quadringenta & octoginta millia Philippico-

Digitized by Google

lippicorum. Hiero Rex Syracusanus Archimelo Poëtæ A
mille modios tritici Athenas donum misit pro brevi epigrammate. *Augustus Cæsar* Horatio servos, suppellectilem & fundos totos dedit. *Vespasianus Imperator* Salejo Basso, eximio Poëtæ unâ donatione quingenta donavit, id est, duodecim millia Philippicorũ & quingentos, censum tunc equestrem. *Antoninus Caracalla Imperator*, delectatus elegantiâ carminum Oppiani, quæ illi inscripta legimus, in singulos versus singulos aureos jussit rependi, & versus numera, stupebis. *Diocletianus Imperator* sexcenta annua, id est, quindecim millia Philippicorum assignavit Eumenio Rhetori, in schola Augustodunensi Doctori.

Recusationis magnorum donorum exemplum est in Elisæo Propheta, qui magno animo recusavit munus à Naamane Syro oblatum, 2. Reg. 5. v. 15, 16. B

Opponitur ei, *largitio profusa*, & *parvificentia*.

Largitio profusa, ἀπειροκαλία καὶ βαναυσία est vitiũ, quum quis nimio luxu facultates suas profundit, vel nulla vel levi de causâ seipsum ita exhauriens ut non habeat unde deinceps liberalitatem exercere possit. Qualem ἀπειροκαλίαν pollicebatur Herodes.

Parvificentia, μικροπρέπεια, est vitium, quum quis longè minus quàm personæ, dignitati & facultatibus ejus conveniens sit, largitur, ubi plus largiendum erat, & cùm magnos aliàs sumtus sustinuerit, sæpè in exiguo decorum perdit, sumtusque omnes cunctanter facit, & semper opinatur se plus expendere quàm expendendum erat.

Hæc de virtute moderante communicationem facultatum. C

Caput XXXVIII.

In quo de studio loquendi bona ac salutaria.

VIRTUS moderans sermonẽ Græcè dicitur ἀρετὴ ὁμιλητικὴ, quæ ad conversationem cum hominibus fovendam conservandamque pertinet.

Eáque duplex est: *studium loquendi bona*, & *taciturnitas*.

Studium loquendi bona ac salutaria, est virtus per quam D
ea quis loquitur quæ scit Deo placere & hominibus prodesse, Proverb. 10. v. 31.

Virtus hæc est consectanda:

I. Quia à Deo mandatur. Ephes. 4. v. 29. *Nullus sermo putris ex ore vestro egreditor: sed si quis est commodus ad ædificationis usum, ut gratiam auditoribus adferat.* Coloss. 4. v. 6. *Sermo vester semper cum gratia sit sale conditus.*

II. Quia à Spiritu sancto laudatur, Prov. 10. v. 11. *Os justi est scaturigo vitæ.* Et cap. 18. v. 4.

III. Quia utilis est & salutaris humano generi, Prov. 10. v. 32. & 12. v. 14. *De fructu oris sui vir saturabitur bono*, id est, sermonis sui fructum amplissimum & optimũ percipiet. Et vers. 18. *Lingua sapientum est medicina*, id est, oratio sapientum est salutaris ipsis & aliis. Prov. 18. vers. 20, 21.

IV. Quia signum est justi hominis, Proverb. 10. v. E
31. *Os justi abundè profert sapientiam.* Et cap. 15. v. 28.

Contraria est ei *maledicentia*, quæ est vitium, quum quis ea loquitur quæ Deo displicent, & hominibus obsunt.

Vitari debet:

I. Quia à Deo prohibetur.

II. Quia totis etiam urbibus obest, Prov. 11. vers. 11. *Benedictione rectorum effertur urbs: ore autem improborum destruitur.*

III. Quia obest etiam autori suo, Proverb. 10. v. 32. *Labia justi experientur benevolentiam, at verò improborum pœnam perversitatum.* Et cap 17. v. 20. *Perversus linguâ suâ incidet in malum.* Et cap. 18. v. 7.

IV. Quia signum est insipientis & mali animi, Proverb. 10 v. 31. & cap. 15. v. 28.

V. Quia est homicidii instar coram Deo, Prov. 12. v. 17. *Est qui profert verba, quæ sunt veluti confossiones gladii*, id est, maledici verba sunt perniciosa, ut gladii cuspides: ita lingua etiam homo occiditur.

Caput XXXIX.

In quo de Veracitate.

STUDIUM loquendi salutaria, tum *veracitas*, tum *gravitas in sermone*.

Veracitas (quæ & *veritas moralis* dicitur,) est virtus quâ propensi efficimur, tum ad investiganda seu audienda, tum ad dicenda verbis, gestibusque externis monstranda, quæ vera sunt, ita ut neque plura, neque pauciora, vel de nobis, vel de aliis dicamus, quàm quæ novimus, & quàm nostrâ vel aliorum interest; néve aliud gestibus externis præ nobis feramus, quàm animo sentimus & verbis proloquimur.

Virtutem igitur hanc exercemus: *Primò*, quum studiosè investigamus & libẽter audimus quæ vera sunt, sicut Christus ait Johan. 18. v. 37. *Quisquis est ex veritate, audit vocem meam.* *Deinde*, quum coram Deo & hominibus immutata quæ sunt, quæque fuerunt & futura sunt, dicimus: veras sententias in doctrina, in judiciis & extra judicia, constanter amplectimur: & easdem pro ratione officii nostri & circumstantiarum profitemur ac defendimus: & in sermone ac gestu vitamus insidiosas occultationes, ad Dei gloriam & proximi salutem, Proverb. 12. v. 17. *Qui loquitur veritatem, indicat quod justum est*, id est, alienum ab injuriâ aliorum, non comminiscens dolum in quemquam.

Veracitatem quum dicimus esse virtutem ac proinde habitum, cujus finis est gloria Dei & proximi salus; ostendimus, diabolum & homines mendaces, non esse veraces, licèt aliquando verum dicant: quia neque ex habitu id faciunt, neque istum finem spectant.

Veracitas in-primis requiritur in dictione testimonii. Porrò ad testimonium dicendum ultrò ac non vocatum sese ingerere ac obtrudere, meritò improbatur. Qui enim sponte ad perhibendum testimoniũ ruunt, videri plerunque solent, non veritatem rerum, sed voluntatem & affectum animi sui persequi, aut subornati esse. Ideo Dominus ad asserendum autoritatem testimonii Johannis Baptistæ de se ait, Johan 5. vers. 33. *Vos misistis ad Iohannem, & ille testimonium perhibuit veritati*, q. d. non ultro ille ad vos accessit, interrogatum misistis ad eum.

Requiritur veritas etiam in Historia, in qua res gestæ posteris tradendæ fide sincera, procul ab odio & gratia.

Veracitati est nobis studendum sedulò: I. Quia mandata est nobis à Deo, Zachar. 8. v. 16. *Loquimini veritatem.* II. Quia ea præcipuè sumus similes Deo qui veracissimus, imò veritas ipsa est. III. Quia illius exemplo nobis Christus præivit. Nam ad hoc venerat in mundum, ut daret testimonium veritati, Joh: 18. v. 37. Propterea testatus est de mundo, opera ejus mala esse, Johan. 7. v. 7. IV. Quia ad eandem alii quoque pii exemplo suo nos invitant. V. Quia testimonium est ve-

Digitized by Google

tæ ingenuitatis, quæ lucem amat, ac nequaquam reformidat, Johan. 3. v. 31. *Qui dat operam veritati, venit ad lucem, ut manifesta fiant opera ipsius, quòd secundum Deum facta fuerint.*

Ad veritatem igitur pertinet, examen doctrinarum & sententiarum humanarum, ut in omnibus disciplinis, ita in primis in religione, ut illæ probentur ad Canonem judicis & Legislatoris nostri Dei.

Illud non Pontifici, non Concilio solùm, sed piis omnibus competit, etiam privatis, quia omnibus est mandatum, 1. Joh. 4. v. 1.

Examen illud est adhibendum in probando omni humano spiritu, non solùm in spiritu hominum privatorum. Omnes humanos spiritus privatos & publicos, probari oportet ex convenientia & conformitate cum Canone divino.

Opponitur veritati tum *vitiosa εἰρωνεία, dissimulatio culpabilis*: tum *ἀλαζονεία, jactantia seu arrogantia.*

Vitiosa ironia seu mendacitas, est peccatum, quum quis delectatur mendaciis seu falsis testimoniis dicendis sive in judicio sive extra judicium, vel facile & libenter admittendis, ad injuriam, ignominiam & detrimentum proximi. Prover. 12 vers. 17. *Testis falsus loquitur dolum*, id est, dolosè falsum excogitat & profert in alterum, ut injuriâ, ignominiâ, aut detrimento eum afficiat. Proverb. 17. v. 4.

Fugienda est: I. Quia à Deo prohibetur, præcepto Decalogi, *Non dices falsum testimonium adversus proximum tuum*: Item Exod. 22 v. 7. Levit. 19. v. 11.

II. Quia est vitium diabolicum. *Nam diabolus in veritate non perstitit: non est enim veritas in eo. Quotiescunque loquitur mendacium, de suo loquitur, quia mendax est & pater ille mendacii*, Johan. 8. vers. 44. Unde falsi testes nominantur filii Belijahal, vulgò filii Belial 1. Reg. 21 v. 10, 13.

III. Quia comes & signum est animi ad crudelitatem & homicidia propensi: ut videre est in *diabolo* seu serpente antiquo, Gen. 3 in *Cajino* fratricida, mentiente se non nosse ubi esset Abel, Gen. 4. v. 9.

IV. Quia noxia est tum utenti eâ, tum aliis, Proverb. 19. v. 5, 9, 28, 29. Ut ostendunt exempla Ananiæ & Sapphiræ, Act. 5. & Prophetæ senis Bethelani mentientis viro Dei misso ad vaticinandum contra altare Jarobeami, 1. Reg. 13. v. 19. & sequentibus. Et custodum sepulchri Christi, qui mentiti sunt à discipulis Christi corpus furto ablatum, quod mendacium multis millibus Judæorum sempiternam perniciem attulit, Matth. 28 v. 15.

Non omnis ironia est vitiosa; ut si tendat ad erudiendum, neque id sibi propositum habeat, ut homines fallantur, qualis fuit Socratis: Is fuit maximè omnium *εἴρων*: dicebat, se nihil scire, nisi hoc, quòd nihil sciret; non ut quempiam falleret, sed partim ut doceret, eos, qui se plurima scire jactitabant, nihil aut parum profecisse: partim hæc dicebat comparatione eorum, quæ novit, imò & comparatione eorum quæ ignorabat ipse: horum enim comparatione, etiam quæ sciebat, nihil erant. Ironiâ usus est Propheta Michajehu, 1. Reg. 22. v. 15. Bildad, Job. 8. v. 19. Jobus cap. 26. vers. 2, 3, 4. Apostolus ille Gentium Paulus, 2. Corin. 11. vers. 19. & Deus ipse Job 38. vers. 5, 20. & cap 14. vers. 9.

Ad ironiam pertinet *Sarcasmus*, qui non semper vitiosus est, ut sarcasmus quo Elija ludificatus est prophetas Baalis, 1. Reg. 18. v. 27.

De MENDACIO quæstiones aliquot moventur.

Primò quæritur, *quid sit mendacium?*

RESP. *Mendacium*, est aliter loqui vel gestibus declarare, quàm animo sentias & scias rem se habere.

A Et *mendax* est qui habet studium mentiendi, etiamsi sciat rem se aliter habere.

Nam si quis dicat aliquid: ignorãs rem se aliter habere, non dicit mendacium, nec mendax est cẽsendus.

Deinde quæritur, *Annón mendacium sit licitum?*

RESP. Omne mẽdacium quod disertè veritatem dissimulat, damnatur: nec excusantur mendacia quæ vocantur *officiosa*: quia non sunt facienda mala, ut eveniant bona. Et certè Lactantius in Epitome divinarum institutionum, cap. sexto dicit: *Ejusdem legis est, falsum testimonium non dicere: quod & ipsum latiùs patet, si mendacium nocet ei, contra quem dicitur, & fallit eum, apud quem dicitur. Nunquam igitur mentiendum est: quia mendacium semper aut fallit, aut nocet. Non est vir justus, qui non sine noxa vitioso sermone mentitur.*

B Proinde nemini modestiæ causâ de seipso mentiri licet.

OBJICITUR I. *Quod Christus sine peccato fecit, idem & aliis licet: At Christus sine peccato modestia causâ de seipso est mentitus: Ergo, &c.* Assumtio probatur ex Psalm. 22. vers. 7. *Ego sum vermis ac non homo, opprobrium hominum & contemtus populo.*

RESP. Cavenda est deceptio à dicto secundùm quid. Nam Christus se appellavit vermem & negavit esse hominem, quòd propter afflictiones & crucem homines vulgò ita de illo judicarent. q. d. non pluris fio apud adversarios meos, quã si vermis essem ac non homo; ut sequentia ostendunt quæ tanquam κατ᾽ ἐξήγησιν adduntur.

C II. *Quod Aguri Propheta & sapienti viro licuit, idem cuivis fidelium licet: At Aguri Propheta & sapienti viro modestia causâ mentiri de seipso licuit: Ergo, &c.* Minor probatur ex Proverb. 30. vers. 2, 3. ubi Agur de se ait: *Stultior sum omnibus hominibus & sapientia hominis non est in me. Non didici scientiam, neque intelligentiam sanctorum habeo.* Tamen & Propheta erat, & sapiens & ad interrogata prudenter respondit.

RESP. Aguris verba sunt intelligenda κατὰ τί. Vera enim sunt *primò* ex collatione ad ea de quibus interrogabatur. Dicit se non habere sapientiam, non quòd revera illa sapientia quam habebat, nulla esset, sed quòd ad res tantas collata, videri posset nulla. Ita Socrates dicere solebat, *Hoc tantùm scio, quòd nihil scio*: quod scientia illa quam habebat, nihil esset, ad multitudinem eorum quæ nesciret. *Secundò* loquitur Agur

D de se à natura sua considerato, non à gratia prophetiæ: Agnoscit enim his verbis, se à natura nihil scire eorum quæ ad salutem pertinent, & nihil posse extra Christum. Nam vertendum potiùs: *Brutus sum ego ex quo homo sum*, id est, inde ab ortu meo: *Et sapientia hominis non est in me*, hoc est, quæ primùm fuit in homine antequam obbrutesceret ac proinde in homine inesse deberet. *Tertiò* loquitur de se comparato ad Angelos: *Intelligentiam sanctorum non habeo.* q. d. Non intelligo, non comprehendo ea quæ beati Angeli intelligunt, & comprehendunt. Quòd si quis contendat per sanctos hîc non intelligi beatos Angelos, sed homines sanctificatos Spiritu Dei, tũ Agur loquitur de se ut est à natura & in seipso. Siquidem sapientiam & scientiam

E salutis & vitæ æternæ, quò soli sancti perveniunt, nullus hominum in seipso consideratus & à natura habet, sed ex gratia revelationis, sicut Christus Petro dixit: *Caro & sanguis hoc non revelavit tibi, sed Pater meus qui est in cœlis.* Hæc non naturæ sunt bona, sed gratiæ Spiritus Sancti munera.

III. Paulus videtur de seipso nonnihil mentiri modestiæ causâ; quum ait 1. Tim 1. v. 15. *Certus est hic sermo & dignus modis omnibus qui recipiatur: Christum Iesum venisse in mundum, ut peccatores conservaret, quorum primus*

Digitized by Google

primus sum ego. Non enim erat Paulus peccator præcipuus aut maximus. Ergo de seipso mentiri modestiæ causâ licet.

RESP. Paulus appellat se primum peccatorum, vel quòd ex illis qui persequuti fuissent Ecclesiam Dei, primus accessisset ad Christum, vel quòd reipsa se judicaret esse præcipuum & maximum peccatorum ex illis omnibus qui redemti essent per Christum & assequuti misericordiam Dei. Alii enim peccaverant vel ex infirmitate, vel ex simplici errore & incredulitate, etsi eo usque progressi fuerant, ut Christum affigerent ad crucem, qui tamen postea prædicatione Apostolica ad resipiscentiam revocati sunt: at Paulus nõ curavit Apostolorum conciones, opus habebat majoribus vinculis, ut ille ad Christum attraheretur. Deinde peccatorum primum se appellat πρῶτ☉, nempe quatenus fuerat persequutor & blasphemus, non autem quòd fuerit adulter, scortator aut latro.

Nemini etiam veritas dissimulãda & mentiendum, avertendi vel à se vel ab aliis periculi causâ.

OPPONUNTUR I. Exempla. *Abrahami* qui dissimulavit, Saram uxorem suam esse, sed dixit, sororem suam esse, Genes. 12. v. 10. & cap. 20 v. 2. Item *Isaaci* dicentis de sua uxore Rebecca, sororem suam esse, Gen. 26. v. 7. *Iacobi* dicentis se esse Esavum, Gen. 27. v. 21. *obstetricum Ægyptiarum.* Exod. 1. v. 19. *Rachaba*, Josu. 2. v. 4, 5. *Davidis fugientis*, 1. Sam. 21. v. 3.

RESP. *Primò* peccata sanctorum ex infirmitate ab illis commissa, nõ sunt ad exemplum imitationis trahenda. *Deinde* exempla illa allegata sunt dissimilia in quibusdam circumstantiis. *Abrahamus* enim neque contra veritatem peccavit, neque contra pietatem in Deum simpliciter, neque etiam contra charitatem communem; sed contra singularem vocationem quâ ipse & uxor inter se cõstricti erãt, ita peccavit Abrahamus, ut ex eo peccato charitas publica periclitata nõ sit. Alioquin dissimulatio est res media, eaque omnino probatur à bonis, quæ sine jactura primùm veritatis, secundò pietatis in Deum, charitatisque in homines, & ædificatione etiam in rebus indifferentibus adhibetur: charitas autem ex vocatione aut communi aut particulari determinanda est. Idem statuendum de exemplo Isaaci, Gen. 26. v. 7. De *Iacobi* exemplo vide Francisci Junii analyticam explicationem in Gen. cap. 27. *Obstetrices Ægyptiæ* an mentitæ sint, certò affirmari nequit: nam utrumq; fieri potuit, tum ut clãculum præmonitæ puerperæ Israëliticæ eniterentur ante adventum obstetricum; tum ut studium maternum & singularis Dei benedictio prægnantes ita corroboraverit, ut vividè eniterentur & obstetrices antevertenent. Quòd si mentitæ sunt, ut plerique putant, tum usæ quidem sunt mendacio, officioso fine, quod tamen genere suo malum erat: nec ad imitationem trahendum: Deusque benefecit eis, non quòd mentitę essent, sed quia timuerunt Dominum & non occiderunt infantulos Israëliticos. *Rachabam* mentitam esse non est necesse statuere. Potuerunt enim alii apud illam, puta cauponam, eodem die divertisse & abivisse, de quibus illa responderit; prout opus est divinæ providentiæ, alios hospites receptos indicari ex veritate, & alios ex fide & charitate dissimulari. Nam fide Rachaba exploratores accepit cum pace, Hebr. 11. v. 31. & dimisit viâ alterâ, Jac. 2. v. 25. Quòd si tamen, ut plerique omnes judicant, mendacium dixit, de eo oportet judicari ut jam dictum de aliis. *David* fugiens Saulem & dicens Achimelecho Sacerdoti se Regis jussu celeriter aliquid expedire debere, mentitus est ex infirmitate: & neque excusare neque imitari ea in re ipsum quisquam fidelium debet.

OBIICITUR II. *Quod nemini nocet & alicui prodest, id est licitum: Mendacium officiosum nemini nocet & alicui prodest: Ergo est licitum.*

RESP. Negatur minor propositio: quia quod Deus prohibet, semper nocet: & si prodest, fit per accidens propter Dei bonitatem. Vide plura apud Augustinum quarto Tomo, libro de mendacio ad Consentium.

Tertiò quæritur, *An mendacium sit facile?* Vulgò dicitur, quid facilius est quàm mentiri? sed experientia testatur, mendacium esse laboriosum & difficile. Laborant homines loqui mendacium, nam veritatem tota facilitate loquerentur. Ille enim laborat, qui fingit quod dicit: nam qui verum vult dicere, non laborat. Ipsa enim veritas sine labore loquitur. Et quantopere laborant homines ut defendant mendacium? August. in Psal. 139.

Ἀλαζονεία, id est, *jactantia seu arrogantia seu gloriatio vana*, est vitium quo quis plura sibi dictis simul & factis quàm mereatur arrogat vel inanis gloriæ studio, vel quæstus & emolumenti gratiâ, vel tantùm ex vanitate. Vituperatur Proverb. 20. v. 6.

Versatur circa ea quæ omnino non sunt, tanquam sint: vel circa ea quæ parva sunt, tanquam magna sint.

Ut nemini mendacium est decorum, ita minimè omnium ministris verbi Dei & Principibus & Magistratibus, Proverb. 17. v. 7 *Non decet stultum magnificus sermo, multò minus Principem sermo mendax.* Quapropter Principem decet bona fide promissa servare & nequaquam retractare: sic ut detestanda sit Machiavelli institutio, quâ statuit, Principem debere promissa servare tantisper dum è re sua esse existimat, & rescindere quum commodum videtur.

Ut autem non decet mentiri sive de aliis, sive de seipso: ita etiam non decet attentas aures præbere mentientibus:

I. Quia præbere aurem mentientibus est à Deo prohibitum præcepto Decalogi, *Ne proferto contra proximum tuum testimonium falsum*, Exod. 20. v. 6. Si testimonium falsum contra proximum non est proferendum: ergo nec audiendum, multò minus acceptandum.

II. Quia est opus hominis malefici & mendacis, Prov. 17. v. 4. *Maleficus attendit ad sermonem molestum, fallax aurem advertit ad linguam ærumnosam.*

CAPUT XL.

In quo de Docilitate.

UT certò si veritas inter homines, requiruntur conjunctæ virtutes istæ, *docilitas* & *candor*; *sinceritas seu simplicitas prudens* & *constantia in veritate.*

Docilitas, est virtus per quam studemus intelligere, non solùm ea quæ ad præsentis & temporariæ hujus vitæ salutem & commoditatem pertinent; sed etiam multò magis res divinas & doctrinam earum ac proinde documenta fidei & bonorum operum, quæ gloriæ Dei serviunt, & animarum saluti æternæ sunt necessaria. Hac virtute acquirimus intelligẽtiam, artem, scientiam, prudentiam, sapientiam, Proverb. 1. & 2. & 3. & 8. 1. Corinth. 14. v. 1. 39. Proverb. 4. vers. 1, 2, 4, 5, 6, 7, &c. Proverb. 16. vers. 16. Hujus virtutis est rimari & scrutari obscura, ut intelligantur. Ideo Christus discipulos suos objurgavit, quòd non intelligerent ipsius conciones, Marc. 7. v. 18. id est, quòd non rimarentur & scrutarentur ut intelligerent. Ejusdem virtutis est reprehensiones & correctiones animo composito admittere, & re obsequi: in monitis sapientiæ proficere; agnitum errorem repudiare.

Docilitate præditi esse debemus:

Digitized by Google

I. Quia à Deo nobis præcipitur. Psal. 34. v. 12. & 49. A
v. 2, 3, 4. Proverb. 1. v. 8. & 4. verſ. 1. & ſeqq. & 5. v. 1, 2. & cap. 19 v. 27. & cap. 23. v. 12.

II. Quia bona multa nobis præſtat, Prov. 16. v. 20. *Qui attendit ad verbum, conſequitur bonum:* & cap. 19. v. 8. nimirum *ſapientiam, prudentiam, ſcientiam.* Proverb. 2. verſibus primis decem. & cap. 17. v. 10. & cap. 10. v. 26. *gratiam apud Deum & homines,* Proverb. 1. v. 8, & 9. *conſervationem vitæ.* Proverb. 10 v. 17. *honorem.* Prov. 13. v. 18.

III. Quia eſt argumentum ſapientis animi, Prov. 10. verſ. 8. & cap. 12. verſ. 15. & cap. 15. v. 14. & v. 31, 32. & cap. 18 verſ. 15. & cap. 23. v. 15. Sapientiæ eſt explorare omnia.

VI. Quia etiam in Gentilibus commendatur, ut in Solone, Epaminonda, M. Catone Uticenſi, Jul. Cæſare, &c. B

V. Quia docentibus lætitiam affert, Proverb. 23. v. 15, 16. ut & diſcentibus, Proverb. 15. v. 30.

VI. Quia reddit hominem quamvis juvenem & pauperrimum præſtantiorem rege ſene & ſtolido, Eccleſiaſtæ 4. v. 9, 10. *Melior eſt puer indigus & ſapiens, Rege ſene & ſtolido, qui neſcit admoneri amplius. Nam ille è vinculis prodit ad regnandum: quum hic etiam in regno ſuo naſcatur pauper.*

Inprimis verò ſapientiæ rerum divinarum & prudentiæ divinitus patefactæ eſt ſtudendum:

I. Quia præcipitur à Deo, Proverb. 4. v. 5, 7. & cap. 23. v. 24.

II. Quia illa beatos efficit, Proverb. 3. v. 13, 18.

III. Quia omnia bona adjuncta habet, & veluti ambabus manibus largitur. Prov. 3. v. 16, 17, 18. & 4. v. 5, 6, 8, 9, 10, 12, 13. & cap. 10. v. 17. Jeſ. 33. v. 6. *Eſt firmitas temporis tui, robur ſalutum ſeu omnis ſalutis, ſapientia & ſcientia.* C

IV. Quia omnibus theſauris terrenis præſtat, Proverb. 3. v. 14. 15. & cap 16. v. 16.

V. Quia bona eſt, Proverb. 4. v. 2.

VI. Quia ejus contemtus & defectus eſt valdè noxius, Oſe 4. v. 6.

Docilitas etiam ſenes decet. Nam ad diſcendum quod opus eſt nulla ætas ſera videri poteſt; quia etſi ſenes magis decet docere, quam diſcere, magis tamen diſcere, quam quid doceant ignorare.

Cognitio rerum neceſſariarum ſimilis eſt melli, quod comedere bonum, Prov. 24. v. 13, 14.

Repudium agniti erroris nō meretur pœnam; quia magis meretur laudem. Sic Tertullianus ait Apologetico adverſus Chriſtianos, cap. 12. *Nonne laudem magis quàm pœnam merebatur repudium agniti erroris?* D

Bonorum & juſtorum hominum doctrinæ, inſtitutiones, reprehenſiones ſunt acceptandæ.

1. Quia id Deus jubet.

2. Quia illorum lingua eſt velut argentum lectiſſimum, Proverb. 10. v. 20.

3. Quia juſtorum labia paſcunt multos, Proverb. 10. verſ. 21.

4. Quia à juſto homine reprehendi pii duxerunt pro beneficio, & exoptarunt. Pſal. 141. v. 5. *Retundat me juſtus, benignitas erit; & corripiat me, unguentum erit præſtantiſſimum, ne irritum faciat à capite meo;* (id eſt, ne deſinat unquam odoratiſſimis ſuis reprehenſionibus & jucundiſſimis me aſpergere:) *quò amplius fecerit, eò amplius oratio mea erit in malis eorum.*

5. Quia etiam à quolibet reprehendi magis optandum amatori veritatis, quàm ſive ab errante ſive ab adulante laudari. Nullus enim reprehenſor odio habendus & rejiciendus eſt amatori veritatis. Etenim aut inimicus reprehendit aut amicus. Si inimicus eſt, ferendus eſt: ſin amicus, tantò magis audiendus. Laudator verò, errans confirmat errorem, & adulans illicit in errorem. E

6. Quia correptio manifeſta eſt melior amore occulto, id eſt, otioſo & non exhibente amicitiæ officia, non exſerente ſe ad corripiendum amicum ubi opus eſt, Proverb. 27. v. 5.

7. Quia etiam aſperæ reprehenſiones, ſed ingenuæ & tempeſtivæ quæ fiunt ab amicis ſunt documentum ſinceræ fidei, Prov. 27. v. 6. *Fidelia ſunt vulnera amici.*

8. Quia reprehenſio & correptio eſt ſalutaris ei qui reprehenditur & corripitur, Prov. 19. v. 25.

Reges etiam, Principes, Magiſtratus, adeoque magnates omnes, debent ſe dociles exhibere in percipienda cœleſti inſtitutione; quum illis id à Deo mandetur, Pſal. 2. verſ. 10. *Nunc ergo Reges, animadvertite; eruditionem percipite, ò judices terræ.*

Ei opponuntur *temeraria ſciendi aviditas, ſtudium apparentis ſapientiæ, offenſio ob dictam ab alio liberè veritatem, & indocilitas ſeu odium contemtusq́ ſapientiæ.*

Temeraria ſciendi aviditas, eſt vitium quum quis ſtudet cognoſcere non patefacta à Deo, vel non neceſſaria, vel non ad ſe pertinentia.

Vitium hoc fugiendum: 1 quia prohibitum eſt à Deo. 2. quia redarguitur à Chriſto in diſcipulis ſuis. Johan. 14. v. 22, 23. & cap. 21. v. 22. Actor. 1. v. 6, 7.

Studium apparentis ſapientiæ, eſt vitium, quum quis falſam ſapientiam, hoc eſt, vel κακοτεχνίαν, id eſt, malas artes, aut ματαιοτεχνίαν, id eſt, vanas artes ſectatur. Ideo fugiendum, quia noxium, Proverb. 9. verſ. 18. Jerem. 10. v. 2.

Offenſio ob dictam ab alio liberè veritatem, eſt peccatum, quum quis iraſcitur ſive rectè ſive apertè, quòd ab alio, inprimis à miniſtro verbi Dei liberè veritas cœleſtis annunciata, aut vitiorum & peccatorum reprehēſio inſtituta ſit, & in ſuam interpretatur contumeliam, quod ad ſuam & aliorum omnium ædificationem dictum eſt.

Eſt fugienda: I. Quia à Deo vetita eſt præcepto Decalogi: *Non dices falſum teſtimonium.*

II. Quia eſt indicium animi imprudentis & ſtolidi. Nam qui aliis ob reprehenſionem errorum & vitiorum iraſcuntur, ſuam indicant conſcientiam, multoq́; pejus de ſe, quàm de reprehenſoribus errorum & vitiorum judicant. Prudentium autem eſt diſſimulare; imò emendare quod in ſe intelligant, & indignari ſibi magis quàm reprehendenti; nec in monitorem maledicta congerere; qui etſi iiſdem olim tenebatur erroribus vel criminibus, vel fortaſſe iiſdem adhuc per infirmitatē teneatur vitiis, certè in eo melior eſt, quòd ſua ei mala non placent.

Indocilitas ſeu odium & contemtus ſapientiæ, eſt peccatum quum quis ſapientiam & ſalutarem doctrinam atque inſtitutionem doctosque pariter doctrinæ nomine averſatur & contemnit, ſive clam ſive apertè, & correctionem bonumque conſilium derelinquit, & conſortium eorum à quibus doctior & melior evadere poterat, fugit, abductus à docilitate & obſequio ſive aliorum perverſis dehortationibus & malis conſiliis, ſive propriâ opinione ſapientiæ & innatâ ſtoliditate. Proverb. 12. v. 15. & cap. 15. v. 12. Nuncupatur etiam *ſuperbia,* quo improbi obdurati nolunt fida aliorum monita accipere.

Vitari debet: 1. Quia damnatur à Deo præcepto Decalogi: *Non dices falſum teſtimonium.* Item Jeſaiæ 29. verſ. 9, 10.

2. Quia eſt indicium ſtulti animi, Prov. 1. v. 7, 22. & 10. v. 8, 18. & cap. 15. v. 14. *Os ſtolidorum paſcitur ſtultitiâ.* & cap. 17. v. 10, 16.

3. Quia ſeducit in errores vitæ, Prov. 10. v. 17.

4. Quia ejus excuſatio non eſt libera à peccato, Proverb. 10. v. 19.

5. Quia

Digitized by Google

5. Quia certas pœnas accersit, Prov. 1. v. 24. & seqq. & cap. 15. v. 10. & cap. 13. v. 18. & cap. 15. v. 32.

6. Quia argumento est, hominem, cui inest, esse derisorem, id est, contemtorem Dei, Prov. 15. v. 12. *Non diligit derisor corripientem se, sapientes non audit.*

7. Quia ejus fuga arguit beatum esse hominem, Psal. 1. vers. 1.

8. Quia indignum reddit hominem etiam terrenis bonis quæ pretium sunt quo potest acquiri sapientia. Prov. 17 v. 16.

Duo autem sunt hominum improborum genera, sapientiam odio habentium: unum hypocritarum & coràm quasi ad oculum se obsequi fingentium, clam verò omnia ludificantium: alterum refractariorum seu protervorum apertè præceptis datis resistentium.

Hypocritæ simulant docilitatem & ad alios accedunt, quasi ab illis edoceri cuperent & docentibus obtemperare vellent, quum nihil minus velint: sicut seniores Israelis ad Ezechielem venerunt quasi consulturi Jehovam, quum simulatè agerent, Ezech. 20. v. 1. 2. 3. Idem fecerũt Principes Judæorum residuorum post interfectum Gedaliam Jer. 42. & 43. Item Judæi cingentes Jesum in templo in porticu Salomonis & dicentes ei, *Quousque animam nostram suspendis? Si tu es Christus ille, dic nobis aperte*, Joh. 10. v. 24.

Hypocritæ nictatione oculorum & aliis externis signis fingunt se magnificere præcepta & paratos obsequi, tegentes odium labiis fallacibus, Prov. 10. v. 10. 18. Protervi obmurmurant, obloquuntur, & præcepta atque monita apertè rejiciunt, & non dubitant etiam infamiam proferre adversus bene monentes.

Atqui protervia talis fugienda:

I. Quia a Deo prohibetur.

II. Quia est perniciosa. Protervi enim seipsos conturbant, sibiipsis malum inferunt. Prov. 10. v. 8. 10.

III. Quia est indicium animi stolidi, Prov. 10. v. 18.

Docilitati etiam repugnant crebræ mutationes locorum: & lectio multorum autorum omnisque generis voluminum præter Sacras literas.

Crebræ mutationes locorum & discursationes sunt ægri animi jactatio, Prov. 27. v. 8. primum verò argumentum compositæ mentis est, posse consistere & secum morari. Lapis sæpè obvolutus, non obducitur musco. Non convalescit planta, quæ sæpius transfertur.

Lectio multorum autorum & omnis generis voluminum præter sacras literas.

I. Habet aliquid vagum & instabile, quia detrahit animum.

II. Defatigat & molestiam adfert, Ecclesiastæ cap. 12. vers. 14.

III. Utilitatem solidam non habet. Peregrinantibus hoc evenit, ut multa hospitia habeant, nullas amicitias: idem accidat necesse est iis, qui nullius se ingenio familiariter applicant, sed omnia cursim & properanter transmittunt. Nec prodest cibus, nec corpori accedit, qui sumtus statim emittitur. Nihil æquè sanitatem impedit, quàm remediorum crebra mutatio. Non venit vulnus ad cicatricem, in quo crebra medicamenta tentantur. Fastidientis stomachi est multa degustare, quæ ubi varia sunt & diversa, inquinant, non alunt.

Quin etiam oblivio doctrinæ & negligentia in studio sapientiæ rerum divinarum est fugienda: quia à Deo prohibetur, Prov. 3. v. 1. & c. 4. 5. 6.

A

Caput XLI.

In quo de Candore.

CANDOR, est virtus, per quam ingenuè veritatem dicimus, judicando de singulis ex rerum veritate, reprehendendo quæ reprehendenda sunt, & laudando quæ laudanda sunt, profitendo quæ profitenda sunt, communicando quæ communicanda sunt ad aliorum institutionem, credendo & admittendo de aliis quæ ἀληθινὰ sunt, nec temerè credendo & admittendo de aliis mendacia & falsos rumores.

Hujus ergo virtutis est, interpretari in bonam partem ea quæ bona sunt, aut bono animo & fine dicta aut facta, aut ambiguè dicta & facta, proximo non detrahere, & detrahentibus aures non præbere: rectam

B

& veram de aliis censuram ferre. Ut autem quali quisque sit animo ex actionibus ejus cognoscitur: ita ex iisdem judicium rectum fieri potest ac debet, ut Dominus docet Matth. 7. v. 16. 17. 18. 19. 20. & cap. 12. v. 33. Et Salomon Prov. 20. v. 11.

Candori in dicenda veritate & judiciis est studendũ:

I. Quia mandatur à Deo Legibus duarum tabularum, Lege nona, *Non dices falsum testimonium, &c.* Joh. 7. v. 24. *Iustum illud judicium ferte* Matt. 12. v. 33.

II. Quia ad eum nos invitant exempla aliorum piorum: ut *Pauli Apostoli*, qui in Corinthiis laudat laudanda, 1. Cor. 11. v. 2. & vituperat dissidia & abusus in cœtibus Ecclesiasticis introductos, 1. Cor. 11. v. 17. 18. 20. 21. 22. *Christi*, Joh. 8. v 16.

C

III. Quia verę in proximum charitatis est indicium.

Candori opponuntur in defectu, *libido obtrectandi & suspicacitas*: in excessu, *stulta credulitas & adulatio*.

Libido obtrectandi, est vitium quum quis in deterius rapit & sinistro judicio condemnat, quod æquius interpretari licebat, proficiscens ex malevolentia & livore: qualis libido obtrectandi erat in Scribis Matth. 9. v. 3 4.

Libidinis obtrectãdi genuinus partus est *calumnia*.

CALUMNIA, est vitium, quum quis non tantum innocentes falsò criminatur, sed etiam rectè aut mediocriter aut saltem non malo animo dicta aut facta in malam partem interpretatur & temerariè carpit ac condemnat aut falsum etiam adspergit & affingit, perversèque de aliis judicat, rigidâ censurâ aliorum vitia

D

excutere affectans secundùm carnales suos affectus, ut illi quos calumniatur, aliis puteant, illorumque existimatio apud bonos imminuatur, Joh. 8. v. 15. *Vos secundùm carnem judicatis.*

Calumniæ igitur proxima causa efficiens est *caro*, id est, carnales affectus hominis, nempe odium, &c.

Calumniatorem enim culpant etiam optimè dicta ac facta aliorum, quia illos oderunt: sicut contrà laudant etiam pessimè dicta ac facta quorundam, quia eos perversè amant.

Calumnia vel *interna* est vel *externa*. *Calumnia interna*, est quum quis in corde suo mala cogitat de factis alterius easque condemnat: qualis erat quorundam e Scribis Matth 9. v. 3. 4.

Calumnia vel *publica* est vel *privata*.

E

Est summopere detestanda & fugienda calumnia:

I. Quia à Deo prohibetur, Exod 23. v. 1. Psalm. 4. v. 3. Matth. 7. v. 1. *Ne judicate.*

II. Quia ab eo nos dehortatur exemplum Christi & aliorum hominum laudatorum.

III. Quia est vitium Satanæ proprium, unde & *diabolus*, hoc est, calumniator dicitur. Satanas enim calumniatus est æternum Filium Dei & ab obsequio illius multos angelos avertit. Idem Satanas abusus serpente in Paradiso calumniatus est Deum apud Evam, quasi

Deus invidus esset, Genes. 3. v. 5. Idem accusat nos in conspectu Dei nostri dies ac noctes, Apoc. 12. v. 10. A

IV. Quia pœnam habet comitem. Qui enim curiosè inquirunt in aliena facta eaque reprehendunt temere & odio quodam proximi, ut meliores sanctioresque videantur; illi vicissim judicia aliorum & inprimis judicium Dei non effugiunt. Hoc argumento à calumniando avertit nos Christus Matth. 7. v. 1. 2. *Ne judicate, ut ne judicemini. Quo enim judicio judicatis, judicabimini: & quâ mensurâ metimini, eâdem contrà metietur vobis.*

V. Quia arguit calumniatorem majoribus vitiis laborare, quàm eos quos culpat, Matth. 7. v. 3. 4.

VI. Quia est vitium quo communiter laborant hypocritæ qui severissimi aliorum reprehensores sunt, in aliis perspicacissimi, in seipsis cæci, ut planum est ex dicto Christi Matt. 7. v. 3. 4. 5 Luc. 6. v. 41. 42. Et Joh. 8. B v. 15 ait Christus de Pharisæis calumniantibus id quod Christus de se dixerat, se esse lucem illam mundi: *Vos secundùm carnem judicatis.*

VII. Quia unusquisque seipsum prius judicare & vitia sua corrigere, quàm alios carpere debet, Matt. 7. v. 5. Luc. 6. v. 42.

VIII. Quia bonus est non quisquis novit alios carpere, sed qui integritatem suam tum verbis tum factis probat, Luc. 6. v. 43.

IX. Quia hoc vitium proprium est ut serpentis illius antiqui, qui propterea κατ' ἐξοχὴν diabolus appellatur ut paulò ante dictum: ita & seminis illius, id est, malorum angelorum & hominum reproborum, qui capitali & irreconciliabili odio Semen illud mulieris CHRISTUM Dominum & Ecclesiam DEI persequuntur, & calumnias, quamvis impudētissimas & C palpabiles, confingere & spargere solenne habent adversus Christum & fidos cultores ejus, ut eos exosos reddant toti mundo & è medio tollant per seditiones, bella, persequutiones crudelissimas, ut Scriptura Sacra & historia Ecclesiastica testatur. Ut serpens antiquus calumniatus est Deum in Paradiso ad seducēdos & inimicos reddendos Deo homines: ita idem est autor calumniarum omnium quibus inde ab initio mūdi homines perturbati fuerunt. Doëgus calumniatus est Davidem & Sacerdotem: In aula Saulis calumniatores Davidis fuerunt plurimi: Judæi calumniati sunt Christum & Apostolos aliosque Christianos, ut historia Evangelica & cæteri libri novi Testamenti ostendunt. Gentiles calumnias teterrimas adversus Christianos confinxerunt: Papistæ & alii adversus fideles reformatam religionem amplexos. D

SUSPICACITAS, est vitium quum quis mala suspicatur de bonis, inductus aut falsis suspicionib. haustis ex rectè vel ambiguè dictis aut factis quæ sinistrè accipit, aut etiam veris suspicionibus quibus nimium indulget.

Ab ea differt SUSPICIO quæ est opinio mali de aliquo, propter probabilem causam, sive veram sive apparentem. Suspiciones licet habere, nisi velimus esse stulti & bardi: nobis enim à Christo dictum est Matt. 20. v. 16. 17. *Cavete ab hominib. estote prudentes sicut serpentes.*

Sed aliud est habere suspicionem: aliud suspicioni indulgere.

Suspicio duplex est; *mala & bona:* inter quas aliquot sunt differentiæ.

1. *Mala* est suspicio, quando proficiscitur ex causa vel prorsus falsa, vel non sufficiente; ut cùm fingitur aut cogitatur aliqua causa quæ nulla est & proxim' est innocēs: *Bona* verò cum ex causa sufficiente suspicamur E

2. *Mala* est suspicio, quando ex suspicione aliquid certi statuitur: *Bona*, quando res, cùm sint probabiles rationes in utramque partem, in dubio relinquitur.

3. *Mala* est suspicio, quando ex illa quis in animum inducit nocere proximo: *Bona*, contra.

4. *Mala* est suspicio, quando ex illa oritur odium in proximum: *Bona*, contra.

Suspicacitas est fugienda.

I. Quia est à Deo prohibita.

II. Quia à Spiritu Dei vituperatur in omnibus in quibuscunque est: ut in Saule qui falsò suspicabatur, conjurationem adversus se initam, & insidias vitæ suæ & regno à Davide structas, 1. Sam. 22. v. 7. 8. 13. in Judæis Joh. 5. v. 45.

III. Quia impellit ad pessima & scelerata consilia nocendi proximo, ad crudelitatem, ad homicidia, ut ostendit exemplum Saulis Regis, 1. Sam. 18 v. 7. 8.

STULTA CREDULITAS, est vitium quum quis temere sive uni alicui sive famæ assentitur sine justa vel probabili causa: vel quando sunt rationes manifestæ aut probabiles, tamen credit contrarium de aliquo. Exemplū talis credulitatis est in Achabo. 1. Reg. 20. v. 34.

Natura *famæ* omnibus nota est. Poëtæ Gentilis est, *Fama malum quo non aliud velocius ullum, Mobilitate viget, viresque acquirit eundo. Tam ficti pravique tenax, quam nuncia veri. Cur fama malum? quia velox? quia index? an quia plurimum mendax? quæ ne tunc quidem quum aliquid veri affert, sine mendacii vitio est, detrahens, adjiciens, demutans de veritate? Quid? quòd ea illi conditio est, ut nonnisi quum mentitur perseveret: & tamdiu vivit quamdiu non probat. Siquidem ubi probavit, cessat esse, & quasi officio nunciandi functa, rem tradit: exinde res nominatur. Fama nomen incerti, locum non habet, ubi certum est. An verò famæ credat, nisi inconsideratus? quia sapiens non credit incerto. Omnium est æstimare, quantacunque illâ ambitione diffusa sit, quantacunque asseveratione constructa, quod ab uno aliquando principe exorta sit: necesse est exinde in traduces linguarum & aurium serpat: & ita modici seminis vitium cætera rumoris obscurat, ut nemo recogitet, num primum illud os mendacium seminaverit, quod sæpè fit aut ingenio æmulationis, aut arbitrio suspicionis, aut non novâ sed ingenitâ quibusdam mentiendi voluptate.*

Tertul- ... Apolo- geti ad- versus Gen- tes, cap.

ADULATIO, quæ & *assentatio* dicitur, est vitium quum quis probat & laudat quod malum est, vel vituperat quòd bonum est, sive id apertis verbis aut nutu & gestibus faciat, sive ea quæ mala sunt, studio nolit reprehēdere, ut aucupetur bona vel gratiam alicujus, κολακεία.

Est fugienda.

I. Quia est nobis à Deo prohibita præcepto duarum tabularum, *Non dices falsum testimonium.*

II. Quia imitatores Christi dedecet. Is enim testatus est de mundo, quòd opera ejus mala sint: Johan. 7. v. 7. quisquis igitur non vult reprehendere mala, sed ea silentio suo approbare videtur, aut mala apertè laudat & bona vituperat in aliorum gratiam, is Christi imitator non est.

III. Quia vitata fuit à verè sanctis & fidelibus hominibus: ut à Paulo Apostolo qui etsi in fidelibus laudaverit laudanda, tamen nunquam sermone assentatorio usus est, 1. Thes. 2. v. 5.

IV. Quia fatalis est magnarum potestatum pestis.

V. Quia est deprecanda, Prov. 27. v. 6. *Fidelia sunt vulnera amici, deprecanda verò oscula osoris.*

OBJICITUR I. *Loqui ad gratiam aliorum non dedecet fideles:* Coloss. 4. v. 6. *Sermo vester semper cum gratiâ sit sale conditus. Adulatio est loqui ad gratiam aliorum: Ergo adulatio non dedecet.*

RESP. Loqui ad gratiam aliorum, scil. non simulatè aut fictè, & ut eos lucrifacias Christo vel Christo lucrifactos confirmes, non dedecet fideles. At adulationem esse loqui ad gratiam aliorum hoc modo, negatur: quia adulator accommodat se dictis factisque ad alte-

Digitized by Google

alterius voluntatem, idque fictè, non verè, ut aliquid ab eo temporarii commodi consequatur.

II. *Paulus Apostolus aliis adulatus est: Paulus Apostolus fuit fidelis: Ergo fideles adulatio decet.*

Major probatur, *quia Paulus ipsemet fatetur, se omnibus omnia factum esse*, 1. Cor. 9. v. 19. 20. 21. 22.

RESP. Major negatur: & verba Pauli ad eam probandam adducta, secundum quid intelligenda. Paulus est omnibus omnia factus: 1. non fictè, non simulatè, sed verè. 2. non ut reportaret ab illis aliquid temporarii commodi, sed ut omnino aliquos lucrifaceret Christo.

Instant. *Paulus laudavit eos ad quos scripsit, velut Romanos, & Thessalonicenses & alios: Ergo est adulatus.*

RESP. Major omissa est falsa: nempe. Quisquis laudat eos ad quos scribit vel loquitur, is adulatur. Nam aliud est cum veritate & sincerè alios laudare boni illorum causâ: aliud adulari.

III. *David est adulatus Achi Regi Philistaeorum: David fuit fidelis: Ergo fideles adulatio non dedecet.* Major probatur ex 1. Sam. 28. v. 2. & cap. 29. v. 8.

RESP. Exemplum vitiosum adducitur: ideo nihil probat. David enim peccavit, cum ita turpiter adulatus est Acischo Regi, idque astutissimo genere adulationis. Is enim est astutissimus adulator, qui cum maximè aduletur, tamen eam prae se fert speciem libertatis, ut possit videri non adulari, sed refragari. De quo solertissimo adulandi genere monet etiam Plutarchus in libello, *Quomodo discernendus sit adulator ab amico.*

CAPUT XLII.

In quo de Sinceritate in veritate.

SINCERITAS seu SIMPLICITAS *prudens in veritate*, est virtus, per quam vera tum in religione divina, tum in disciplinis, tum quae sunt in communi vita, propriè & perspicuè dicimus & facimus, absque ambiguitate.

Ei studendum solicitè: I. Quia à Deo nobis mandata est, Phil. 2. v. 15.

II. Quia signum est veri civis coelorum, Ps. 15. v. 2.

Simplicitati opponitur, tum διπλότης *in sermone & moribus*, tum *simplicitas imprudens*, & *simulata simplicitas.*

Διπλότης *in sermone & moribus*, est peccatum, quum quis aliud ore loquitur & forinsecus agit, aliud verò in corde habet, ad alios decipiendos.

Vitium istud est sedulò fugiendum: I. Quia à Deo interdictum est.

II. Quia detestabile est fidelibus, Psal. 12. v. 2. *Defecerunt veraces ex filiis hominum. Vanum loquuntur alter cum altero labio blanditiarum, duplice corde loquuntur.*

III. Quia detestabile est ipsis etiam infidelibus: Locus est notatu dignus apud Homerum nono Iliados:

Ἐχθρὸς γάρ μοι κεῖνος, ὁμῶς Ἀΐδαο πύλῃσιν,
Ὅς χ᾽ ἕτερον μὲν κεύθει ἐνὶ φρεσὶν, ἄλλο δὲ εἴπῃ.

id est,

Inimicus est enim mihi ille, similiter atque inferorum fores,
Qui aliud quidem abscondit in corde, aliud verò dicit.

Simplicitas imprudens in veritate, est quum quis sive ultro, sive subdolè, & ironicè interrogatus dicit veritatem, de re aut persona quapiam, non loco & tempore debito, aut coram illis qui vera dicentem ludos habent, aut in discrimen adducere cupiunt, vel quòd

A aegrè ferant veritatem de re aut persona quapiam dici, vel quòd alioquin veritatem oderint.

Et peccatur saepè cùm aliàs, tum in conviviis, eorum praesertim qui molestè ferunt ab aliis, qui inferioris sunt status & conditionis, aut aetatis, aut pauperiores, veritatem dici; quique eo fine interrogata aliis proponunt, ut eos respondentes simpliciter, aliorum qui adsunt ludibrio exponant & pro stultis habeant.

Cavenda est semper:

I. Quia à Christo prohibetur Matth. 7. v. 6. *Ne date quod sanctum est canibus, nec projicite Margaritas vestras coram porcis.*

II. Quia occasionem praebet ut veritas ludibrio habeatur, quod ne fiat procurandum, sicut Christus dicit Matt. 7. v. 6. *Ne quando conculcent eas pedibus suis.*

B III. Quia irritat hostes veritatis ad crudelitatem, ut Dominus dicit Matt. 7. v. 6. *& conversi lacerent vos.*

IV. Quia & Christus Dominus eam cavit. Nam interrogatus à Pharisaeis & Scribis non semper ad interrogata respondit.

Simulata simplicitas, est peccatum quum quis prae se fert studium ingenuae simplicitatis in dicenda veritate, quum tamen plus à simplicitate deflectat, quàm virum bonum decet. Exemplum est in Davide 1. Sam. 27. v. 10. qui interroganti Acischo Regi Gathi, in quem irruisset, (traductus infirmitate carnis & metuens sibi ab Acischo,) respondit, se irruisse in meridianum tractum Judaeae, aut in meridianum tractum Jerachmeelis, aut in meridianum tractum Kenzi: Nam intelligebat Acisch Davidem in Judaeam irripuisse, contrà verò

C sentiebat David, se involasse in tractus Judaeae conterminos.

CAPUT XLIII.

In quo de Constantia in veritate.

CONSTANTIA *in veritate*, est virtus in agnita & approbata veritate contra omnes tentationes, oppugnationes & persequutiones ad finem vitae usque perseverans, à recto judicio animi per Spiritum Sanctum illustrato confirmatoque proficiscens.

D Haec inprimis in vera religione & fide est unicuiq; nostrûm probanda:

I. Quia in illa à Deo nobis praecepta est lege Decalogi, *Non dices falsum testimonium contra proximum tuum.* Item Ephes. 4. v. 15. *Sincere nos gerentes in charitate, prorsus adolescamus in eum, qui est caput, nempe Christus.* 1. Thes. 5. v. 21. *Quod bonum fuerit, retinete.* Heb. 6. v. 11. *Cupimus ut unusquisque vestrûm idem studium ad finem usque ostendat, ad certam spei persuasionem.*

II. Quia est à Deo indesinenter petenda.

III. Quia illius praemium est salus aeterna, Matt. 24. v. 10 *Qui perseveraverit usque ad finem, servabitur.*

IV. Quia est signum firmae spei in Deo, Hebr. 6. vers. 11.

V. Quia ad eam nos invitant aliorum fidelium exempla. *Michaiihu* Propheta non suasionibus cubicula-

E rii Regis Achabi, nô consensu Prophetarum ejusdem Achabi, non indignatione ejusdem potuit dimoveri à constantia in dicenda veritate 1. Reg. 22. v. 13. & sequêtibus. Heb. 6. v. 12. *Ut ne sitis segnes, sed imitatores eorum, qui per fidem & patientem animum haereditariò jure obtinent promissionem.*

VI. Quia côstantiam ipsi infideles praestant in falsâ sua religione & idololatria: sicut Deus ait Jer. 2. v. 10. 11.

Pa-

Digitized by Google

Peragrate regiones Citthaeorum & videte: aut ad Kedarem mittite & animadvertite valde: videte, inquam, an fuerit quid hujusmodi: An mutaverit gens deos, quamvis illi non sunt dii?

Quantò magis nos constantiam probare in vera religione æquum est?

Opposita ei est *inconstantia in veritate, & pertinacia in errore.*

Inconstantia in veritate, est peccatum, quum quis mutat aut deserit veras sententias præter rationem.

Eaque est fugienda; quia prohibita est à Deo in præcepto nono Decalogi; *Non dices falsum testimonium.* Eph. 4. v. 14. *Ut ne simus amplius pueri, qui fluctuemus & circumferamur quovis vento doctrinæ, in hominum alea, per veteratoriam ad artificiosè fallendum versutiam.* Matth. 24. v. 4. *Videte ne quis vos seducat.*

Pertinacia in errore, est peccatum, quum quis etiamsi de errore convictus sit, tamen cedere non vult de sententia, sed rigide perseverat in falsis opinionibus aut injustis & inutilibus actionibus, cui origo à superbia, nimio pretio sui & gloriæ ostentationisque vento. αὐθάδεια, pervicacia, obstinatio, tenebrositas. Gallis opiniastreté.

Planè vitanda est:

I. Quia prohibita est à Deo præcepto Decalogi, *Non dices falsum testimonium.*

II. Quia reprehenditur à Spiritu Dei, Prov. 18. v. 1.

III. Quia est index animi stolidi. Proverb. 18. vers. 2. *Non delectatur stolidus intelligentiâ, sed iis quæ exsistunt in animo ipsius.*

CAPUT XLIV.

In quo de Affabilitate & Comitate.

UT veracitas de qua dictum, est virtus ὁμιλητική, id est, ad fovendam conversationem cum aliis pertinens: ita ut eadem veritas seu veracitas utiliter sit inter homines, requiritur tum *affabilitas & comitas*, tum *urbanitas & decens παρρησία seu libertas in dicenda veritate, & patientia in audienda.*

AFFABILITAS, est virtus ὁμιλητική per quam libenter & cum significatione benevolentiæ alios, quantumvis pauperes, & extraneos & infimæ sortis, ad congressum & colloquium nostrum admittimus, eosque benignè audimus, aut eosdem benignè alloquimur, ubi opus est propter causā necessariam vel probabilē. Græcè vocatur εὐπροσηγορία. A Gallis *Courtoisie* vocatur, quod in curialibus & aulicis hominibus hæc virtus maximè cerni soleat. In hominibus Reipub. præfectis *popularitas*, item *facilitas.*

Ei studendum:

I. Quia nobis à Deo mandatur, 1. Pet. 3. v. 8.

II. Quia jucundā conversationem cum aliis efficit.

III. Quia communi omnium hominum consensu requiritur: sicut vetus dictum habet, *Omnibus te affabilem præbe.*

IV. Quia etiam in Gentilibus summopere laudabilis est: multò magis in Christianis.

Affabilitati opponitur *morositas & culpabilis affabilitas, & ficta affabilitas.*

Morositas δυσπροσηγορία, est vitium quum quis nec visu facilis nec dictu affabilis ulli est, nimiâ & intempestivâ gravitate.

Culpabilis affabilitas, est vitium quum quis absque discrimine cuivis se visu facilem & dictu affabilem exhibet, nulla habitâ ratione gravitatis decentis personā suam aut etiam honestatis: ut si quis se affabilem præbeat scortis aut similibus infamibus personis.

A *Ficta affabilitas*, est vitium quum quis affabilem quidem se extrinsecus præbet aliis, quos mallet procul à suo alloquio arcere & abesse.

COMITAS, est virtus ὁμιλητική per quam eos quos ad alloquium admisimus aut alloquio dignati sumus, candidā animi lætitiā, quæ ipso vultu & oculis à nobis significatur & suavitate sermonis retinemus, & ea omnia quæ probanda sunt, probamus, offendimurque contrariis.

Quanquam enim comitatis maximè proprium videtur, ne quem pium offendat, sed ut suaviter & benignè delectet potiùs: eos tamen quos delectare est inhonestum aut damnosum, improbabit.

Ejusdem virtutis est eos quos decet blandè ad nos B invitare ex communi quadam nostra erga omnes homines benigna animi propensione: & eosdem qui nos accedunt retinere cum amabili suavitate & dulcedine colloquii.

Virtus hæc etiam in summa dignitate constitutos decet. *Vespasianus & Titus*, quamvis in excellissimo rerum humanarum fastigio positi, nihil de comitate sua remiserunt. *Trajanus* Imperator amicis culpantibus, quòd nimis erga omnes comis esset, respondit; *Talem se Imperatorem esse privatis, quales esse sibi Imperatores privatus optasset*; ut Eutropius refert.

Cognata admodū est affabilitati, eamq; comitatem ideo à quibusdā pro una & eâdem virtute haberi solet.

Opponitur ei *severitas tetrica, & comitas vituperabilis, simulata item comitas.*

C *Severitas tetrica*, σκυθρωπότης, δυσκολία est vitium, quum quis ipso vultu demonstrat tristitiam quandam in colloquio cum aliis, eosque gravatim audit, nec minùs gravatim eis respōdet, atque sic exceptos durè habet & tractat, præter modum & rationem nemini ne in iis quidem quæ honesta sunt placere volens, sed omnia aliorum dicta & facta improbans & suggillans.

Comitas vituperabilis, ἀρεσκεία est vitium quum quis nullā habita ratione personarum, locorum & temporum, jucundè cum quovis communicat sermonem, sicut neminem ulla in re offendere velit, etiamsi necessitas & honestas id postulet, sed omnibus placere cupit in omnibus.

D *Comitas simulata*, est vitium quum quis comem se extrinsecus exhibet ei à quo tamen animo maximè aversus est, & ei nocere cupit.

CAPUT XLV.

In quo de Urbanitate.

URBANITAS, quæ & *festivitas*, est virtus ὁμιλητική, per quam veritatem dicimus aut ab aliis dictam accipimus cum quadam venustate & gratia, sive apertè, sive obliquè, simplici aut figurato sermonis genere, eoque accommodato ad alios vel justè & meritò reprehendēdos vel docēdos vel consolādos, vel monendos, vel delectandos & exhilarandos, servatis circum- E stantiis personarum, loci, temporis & aliarum, ita ut ratio habeatur honestatis & decori & vitetur aliorum justa offensio. εὐτραπελία.

Eā quandoque utendum:

Quia à fidelibus Deo probatis laudabiliter adhibita fuit, veluti à Propheta Elia 1. Reg. 18. v. 27. à Job. c. 12. 3. à Paul. Apo. ad Cor. scribēte 1. Cor. 8. 1. & 2. Cor. 11. 19.

Hæc virtus cōsistit in dexteritate dicendi veritatem cum ironiā aut joco dicente, & audiendi eandem absq; offensione quæ ex ironiā aut joco accipi poterat. Joci enim sunt duplices: *liciti & illiciti.*

Joci

Digitized by Google

Joci liciti, sunt qui possunt audientes non solùm oblectare, sed etiam erudire: veluti sunt joci honesti, liberales, conditi sale sapientiæ, & convenientes personis, locis atq; temporibus.

Joci illiciti, sunt qui possunt auditorem justè offendere: quales sunt joci illiberales, obscœni, lascivi contumeliosi, comparati & directi ad ludibrium, qui facilè possunt præbere occasionem rixis & contentionibus. Opponitur urbanitati in defectu *rusticitas* & insulsitas: in excessu *scurrilitas*, dicacitas & obtrectatio.

Rusticitas, ἀγροικία, & ἀγροῖκος, est vitium quum quis neque ipse commodè jocos proferre, neque aliorum jocos æquo animo audire potest. Vitium istud est cavendum:

I. Quia reddit hominem planè ineptum ad jucundam conversationem cum aliis.

II. Quia est stupiditas in fatuis, immanitas in barbaris, agrestitas in omnibus.

III. Quia est indicium inhumanitatis: est enim honestæ recreationis animi & refocillationis virium corporis recusatio & fuga. Qui risum omnem & remissionem animi aversantur & molestè ferunt, nihilque ludicri & jocularis admittere possunt, sunt tum in seipsos sævi, tum etiam in alios agrestes & duri.

Scurrilitas, βωμολοχία, est vitium quum quis in jocando & modum & decorum excedit, non habitâ ratione aut honestatis, aut personarum, aut loci & temporis, aut gestuum & motus corporis, aut aliarum circumstantiarum. Hoc vitium non tantùm in verbis, & facetiis ineptis & inurbanis infacetisque, sed etiam in gestu motuq; corporis indecoro, quem quis ad risum aliis excitandum adhibet, versatur. Displicere bonis omnibus & improbari caverique debet.

I. Quia expressè verbo Dei est prohibita. Eph. 4.29. *Nullus sermo putris ex ore vestro egreditor.*

II. Quia non convenit sanctis. Nam Ephes. 5.4. vetatur *obscœnitas, & stultiloquium, & scurrilitas quæ non conveniunt: sed potiùs gratiarum actio.*

III. Quia est mentis perversæ character & index latentis malitiæ: sicut Dominus ait. Matth. 12. ℣. 34. *Progenies viperarum quomodo possitis bona loqui, quum sitis mali? nam ex redundantia cordis os loquitur.* Et ℣. 35. *malus homo ex malo thesauro profert mala.*

IV. Quia est impudentia in audacibus, molestia in histrionibus, vanitas in omnibus.

V. Quia de ea reddenda erit ratio Christo judici vivorum & mortuorum. Sicut Christus ait Matthæi 12. ℣. 36, 37. *Dico vobis, quodcunq; verbum otiosum loquuti fuerint homines, de eo reddituros rationem in die judicij. Ex sermonibus enim tuis justificaberis, & ex sermonibus tuis condemnaberis.*

Damnantur ideò & fugiendi sunt sales, quos homines jaculantur, ut vel inane quiddam spectetur, vel exemplo, vel maledicentia peccetur.

CAPUT XLVI.

In quo de Parrhesia.

Παῤῥησία seu *ingenua libertas in dicenda veritate*, est virtus per quam pro ratione officij, quantum tempus, locus & necessitas postulat, veritatem liberè atque intrepidè profitemur, aliorumque flagitia & peccata pro officij nostri ratione reprehendimus debita severitate, & obiurgamus errantes peccantesq; nec metu periculorum absterremur.

Παῤῥησία hæc vocatur etiam à Patribus quibusdam, veluti à Chrysostomo lib. de Sacerdotio *libertas Christiana*, id est, Christianis conveniens: ac revera est fiducia illa, quæ bonæ conscientiæ est comes individua, quando quis uni Deo placere laborans, gratiam & odium hominum pariter contemnit. A Petro Damiani vocatur *libertatis audacia*. Eaque est tempestivè adhibenda:

I. Quia divinitus est præcepta. Levit. 19. ℣. 17. *Ne odio habeto fratrem tuum in corde tuo: liberè corripito proximum tuum, neq; ferto in eo peccatum.* Act. 18. ℣. 9. *Dixit Dominus noctu per visionem Paulo, Ne metue, sed loquere.*

II. Quia in sanctis hominibus commendatur: Exemplum in Samuele 1. Sam. 12. & cap. 13. ℣. 13, 14. in viro Dei contra altare Bethelanum vaticinante, 1. Reg. 13. 1, 2, 3. in Elia, 1. Reg. 18. ℣. 18. Johanne Baptista, Christo Domino nostro, Paulo Apostolo in reprehendendo Petro, Gal. 2. in reprehendendis Corinthiis, 2. Cor. 11. & Galatis, Gal. 1. ℣. 6. & cap. 3. ℣. 1. & seqq. in Petro & Johanne, Act. 4. 8. & seqq. in Traiano exercitus Christiani ductore; ut est apud Theodoretum, lib. 4. Histor. Eccles. cap. 29. *Valens, ubi traiecto Bosphoro venit in Thraciam, primùm quoniam bellum vehementer extimescebat, longo tempore Constantinopoli ipse commemoratus est. Traianumq; ducem contra Barbaros misit cum exercitu. At postquam Traianus ab hostibus superatus revertit, Valens illum convitiis valdè lacerare, & mollitiem ignaviamq; ei obiicere cœpit. At ille liberè, uti virum generosum decebat, non ego, inquit, ô Imperator, victus sum, sed tu ipse prodidisti victoriam, qui contra Deum aciem instruere non desinis, & ita eius auxilium Barbaris concilias. Nam abs te oppugnatus, se illis adiungit. Atq; Deum semper sequitur victoria, & ad eos accedit, quibus Deus se ducem præbet. Non nosti, inquit, quos viros Ecclesiis expuleris, & quibus eas tradideris? Ista quidem ita se habere & Arintheus, & Victor, qui duces quoq; erant, ingenuè confessi sunt: Imperatoremq; hortati, ne reprehensiones cum veritate coniunctas iniquo animo ferret.*

Item in Isaacio, ut idem Theodoretus autor est, lib. eod. cap. 30. *Ferunt Isaacem*, inquit, *qui in eo loco cellam habebat monasticam, ubi vidit Valentem cum exercitu egredi, contentâ voce ei dixisse: Quo proficisceris, ô Imperator qui auxilio Dei, quem contra bellum gessisti, prorsus destitutus es? Nam quoniam tu multorum linguas ad blasphemias adversus eum loquendas acuisti: & pios laudibus eum celebrantes Ecclesiis exturbasti, idcircò ille Barbaros adversus te concitavit. Desine igitur tu bellum contra eum facere, & ipse bellum contra te commotum sedabit. Redde gregibus optimos pastores, & victoriam facilè reportabis. Quòd si his omnibus neglectis, bellum suscipias, rerum eventu experiere, quàm durum sit contra stimulos calcitrare. Nam neque ipse reverteris, & exercitum præterea amittes. Cui admodum iratus Imperator, revertar, inquit, & te interficiam, falsæq; prædictionis pœnas abs te repetam. Tum ille minas neutiquam veritus, clara voce, Eneca, inquit, si quid falsi me dixisse deprehenderis. Bretannion quoque omni genere virtutis insigniter decoratus, totius Scythiæ Episcopus, animo divinæ pietatis amore accenso, pestiferam dogmatum Arianorum corruptelam, & iniqua facinora Valentis contra sanctos edita coarguit, & cum sanctissimo Davide clamavit: Loquebar in testimoniis tuis in conspectu regum, & non confundebar.*

III. Quia à Deo petenda est, ut docet Paulus Ephes. 6. 20. *Psal. 118.*

IV. Quia utilis est iis qui corripiuntur, Prover. 19. ℣. 25.

Eadem à potentibus etiam Regibus & summo

Digitized by Google

Magistratuum æquo animo ferenda, etiamsi ipsorum aut maiorum aut parentum ipsorum, coram ipsis peccata reprehenderentur. Nam præ aliis hominibus Reges & Principes & Magistratus alij, locum veritati dare, eamque approbare debent, & salutaria monita admittere, ut fecit David reprehensus à Propheta Nathane, 2. Sam. 12. ℣. 7. & seqq. Josaphatus reprehensus à Propheta Jehu, 2. Chron. 23. ℣. 19. & Ezechias audiens à Sacerdotibus justè vituperari Achazum patrem suum, 2. Chron. 29. ℣. 19. imò & ipse reprehensus à Propheta Jesa. 39. ℣. 5, 6, 7, 8. Ita παῤῥησίαν Episcopi Ecclesiæ benigno animo se suscepturum professus est Imperator Valentinianus Magnus, ut refert Theodoretus libro 4. Histor. Eccles. cap. 5. *Est vobis*, ait ad Episcopos ad se accersitos, quum eligendus esset Episcopus Mediolanensis,) *utpote sacris & divinis literis institutis exploratè cognitum qualis debeat esse is, qui sit ad Episcopatum gerendum delectus: & quòd necesse sit gregem suum non doctrinâ solùm, verùm etiam præclarâ vivendi ratione moderari, & se cuiusq; virtutis exemplar ei præbere, suaq; disciplina rectam vitæ & morum institutionem testem habere. Quare hominem ita instructum in sede & gradu Episcopali jam collocate, uti & nos, à quibus hoc gubernatur imperium, ei verè & ex animo capita inclinemus, & illius reprehensionem, (nam quum simus homines, errore labi necesse est,) velut medicinam animorum cupidè amplexemur.* Et rursus cap. 6. libertatem Ambrosij cupidè amplexatus est: *Nam paucis post diebus quum Divus Ambrosius valdè liberè apud Imperatorem verba faceret, resq; nonnullas tanquam minus rectè à Magistratibus administratas coargueret, respondit Imperator: novi jampridem tuam in loquendo libertatem. Quâ exploratè cognitâ, non modò non tuæ in Episcopum ordinationi restiti, verùm etiam suffragatus sum. Quare sicut divina præscribit Lex, nostrorum animorum erratis medicinam facito. Ista sunt ab Imperatore & dicta Mediolani, & factitata.* Idem fecit Imperator Theodosius Magnus, ut commemorat idem Theodoretus libro quinto Histor. Ecclesiastic. cap. decimoseptimo. Nam reprehensus liberè & excommunicatus ab Ambrosio, Mediolanensi Episcopo; *Huic orationi obsequutus Imperator (nam divinis educatus eloquiis, accuratè norat, tum quæ essent officia Sacerdotum, tum quæ Regum propria) cum gemitu & lachrymis ad palatium revertitur:* Et paulò post Imperator, *Venit mihi in mentem*, inquit, *sententia à Domino prolata, quæ palam dicit: Quemcunque ligaveritis super terram, erit ligatus & in cœlis. Cui Ruffinus, curram, ait, si placet ad Episcopum, ei supplicabo, persuadeboq; ut tua solvat vincula. At non est, inquit Imperator, tibi morem gesturus. Novi enim adeò justam æquamq; Ambrosij esse sententiam, ut non metu potestatis imperatoriæ sit legem divinam violaturus:* Et aliquanto post: *Ambrosius Imperatoris adventum dixit esse tyrannicum, eumq; ipsum contra Deum insanire, & illius leges proterere. Tum Imperator, non obstinato animo, inquit, leges sancitas impugno, neque sacra vestibula per nefas introire cupio, sed oro, ut mihi solvas vincula, & proponas tibi ante oculos clementiam illius, qui est Dominus omnium, & ne mihi occludas januam, quam ille omnibus, quos peccatorum suorum pœniteat, patefecit.*

A libertate ingenua in dicenda veritate disparatur *libido alios temerè judicandi*, lust oder gelust andere frevetlich auszurichtē/ quæ est peccatū, quū quis curiosè in alienos mores, alienaque facta ac dicta inquirens, atq; aliorum seu rectè facta seu vitia rigidè excutiens, temerè illos reprehendit, ac perversâ censurâ percutit, ex odio quodam illorum,

A idque ut sanctior videatur.

Est fugienda: I. Quia prohibetur à Christo, Matthæi 7. ℣. 1 *Ne judicate*. Joh. 7. 24. *Ne iudicate secundùm vultum.*

II. Quia talionis à Deo punitur, Matth. 7. ℣. 1, 2. *Ne iudicate, ut ne iudicemini. Quo enim iudicio iudicatis, judicabimini: & quâ mensurâ metimini, eâdem contrà metietur vobis.*

III. Quia est vitium hypocritarum proprium, qui in videndis, judicandis & reprehendendis aliorum moribus, dictis & factis sunt lyncei & rigidi, in suis autem vitiis cernendis, cognoscendis & corrigendis sunt talpâ cæciores & nimis blandi, atq; sibi ipsis indulgentes, Matth. 7. ℣. 3. 4. 5.

B IV. Quia graviter à Christo reprehenditur, Matth. 12. ℣. 7. *Quòd si nossetis quid sit, Misericordiam volo & non sacrificium, non condemnassetis inculpabiles.*

Hactenus de veracitate: sequitur

CAPUT XLVII.

In quo de Gravitate in sermone.

GRAVITAS *in sermone*, est virtus, per quam in loquendo ea, quæ necessaria & salutaria sunt, &
C in primis quæ alios ad pietatem & honestos mores forment, & his contrarios corrigant, servamus convenientem personæ nostræ dignitatem, ut tueamur autoritatem & honestam existimationem nostram, ne officium nostrum contumelia afficiatur, & ut vita tota sit digna Evangelio Jesu Christi.

Huic virtuti est opera danda:

I. Quia mandatur à Deo, Coloss. 3. ℣. 5, 6. *Mortificate igitur membra vestra terrestria, scortationem, impuritatem, mollitiem, cupiditatem malam, & avaritiam, quæ est idololatria. Ob quæ venit ira Dei super homines contumaces.*

II. Quia laudatur à Spiritu Dei, Prov. 10. ℣. 20, 21. *Velut argentum lectissimum est lingua iusti, animus*
D *improborum perparvi est. Labra iusti pascunt multos, stulti verò dementiâ moriuntur.*

III. Quia est justi hominis judicium, Prov. 10. ℣. 31. *Os iusti abundè profert sapientiam: lingua verò perversitatum rescissa est.*

IV. Quia alios informat ad disciplinam, Prov. 16. ℣. 23, 24.

V. Quia vitam conservat suis discipulis, Prov. 16. ℣. 16. 22.

Gravitatis in sermone ornamentum serviens ad maiorē eius profectum est facundia sive eloquentia, quæ permagnam vim habet ad informandos alios in pietate & virtute, Prov. 16. ℣. 21. *Suavitas labiorum addit disciplinam.* Et cap. 18. 4. *Velut aquæ*
E *profunda sunt verba oris viri præstantis enunciata: torrens eructans est scaturigo* (id est, os profundens & communicans præclara & utilia documenta) *praditi sapientiâ.*

Contraria est ei *levitas in sermone*, quæ est peccatum, quum quis multiloquio seu turpiloquio indulget, ad nocendum proximo aut non servat in dictis decorum personæ conveniens, ex negligentia retinendi famam & existimationem. Vocatur etiam *eruditio stultorum.*

Ea fugienda: I. Quia prohibetur à Deo.

II. Quia est noxia, Prov. 10. ℣. 13. 14. parit contemtum, Prover. 10. ℣. 20. animus improborum, sermone ipsorum explicatus, nihili fit, mortem deniq; accersit.

accersit. Prov.10.✝.21. est scaturigo stultitiæ ac proinde & mortis, Prov.16.✝.22.

III. Quia est signum dementiæ. Prov.10.✝.21. & cap.18.13. *Qui respondet aliquid, cum nondum audierit, in stultitia est ei & ignominia.*

Tantum de studio loquendi bona ac salutaria: sequitur

CAPUT XLVIII.

In quo de Taciturnitate.

TACITURNITAS, est virtus, quum reprehensionem rectè judicantium incurrentia tacemus.

Estque vel *modestia*, vel *prudentia*, vel *necessitatis*.

Taciturnitas modestia, est quum à sermone abstinemus, quando nobis non convenit loqui, vel ob interdictum superioris, vel ob ætatem & reverentiam aliorum, vel aliam ob causam justam, 2 Reg.18.✝.36. Jes.36.✝.21. Præcipitur Prov.10.✝.14. & 30.✝.32. Notandum illud, *Non rogatus sile.*

Taciturnitas prudentia, est quum à sermone prudenter abstinemus, vitandarum inimicitiarum & periculorum gratiâ. Tali taciturnitate usi sunt Jabeschitæ; curantes nunciari Ammonitis, se cras exituros ad illos, sed reticentes adventum Israelitarum, ut Ammonitæ imparati opprimerentur, 1. Sam.11,10. De hac dicit Chrysostomus homil. 11. in epistol. ad Coloss. pag.1393. *Si causa non sit, Gracum ne voces sceleratum & exsecrandum: neque sis contumeliosus. Sed si de dogmate quidem rogeris, responde id esse exsecrandum & impium. Si nemo autem roget, nec quæ cogat, non leviter, nec temere est dicendum, ne suscipias inimicitias. Quid enim necesse est supervacaneas sibi comparare inimicitias? Rursus si quempiam catechesi instituas dic ut postulat subiectum argumentum: alioqui tace. Si sermo sit sale conditus, etiamsi in diffluentem inciderit animam, mollem vero ingit & flaccidam: & si in asperam, levigat duritiem. Si sit lepidus ac facetus, nec sit gravis ac molestus, nec rursus mollis sed & austeritatem habeat & voluptatem. Nam & si sit supra modum austerus, magis lædit quàm prodest. Sin autem sit supra modum lepidus & urbanus, magis est molestus, quàm juvat. Quamobrem oportet ubique esse modum.*

Taciturnitas necessitatis, est quum silemus coram iis, coram quibus aliqua loqui non expedit, ut quum à Deo prohibitum, vel periculosum vel infructuosum, vel quum citra læsionem gloriæ Dei & nostræ conscientiæ reticemus res arcanas, inprimis fidei nostræ concreditas, ne in perniciem nostram vel aliorum unquam divulgentur, vel saltem donec tempus sit ea retegendi. Exemplo est Samuel veniens Bethlehemum, & interrogatus de causa adventus non aperuit præcipuam sui adventus causam apud cives, sed eam dissimulavit jussu Dei, 1 Sam. 16. Sic Apostoli & alij Christiani de mysterio salutis non loquuti sunt coram quibusvis; atque etiamnum de iis non loquendũ coram quibusvis, quia nõ fert mandatum Christi, Matth.7.✝.6. Paulus & Silas prohibiti sunt à Spiritu Sancto loqui sermonem Dei in Asia, Actor.16.✝.6. Sic de forma administrationis Reipublicæ non conquerendum apud quosvis, ut monet Eccles.10.✝.17. *Ne quidem in conscientia tua regi maledicito, & in conclavibus cubilis tui ne ma-*

A *ledicito diviti, nam vel avis cælorum perferret vocem illam & ales indicaret verbum.* Mich.7.5. *Ne credito te amico, ne confidite te duci: ab ea quæ cubat in sinu tuo, observa fores oris tui.*

Eaque adhibenda maximè in retinendis in corde nostro arcanis nobis concreditis, item in dissimulandis erratis atq; peccatis proximi.

Taciturnitati studendum:

I. Quia est mandata divinitus, Prov.23.9. *Audiente stolido ne loquaris: nam spernet te cum prudentia dictorum tuorum.* Matth.7.6. *Ne date quod sanctum est canibus, ne proiicite margaritas vestras coram porcis: ne quando conculcent eas pedibus suis, & conversi lacerent vos.*

B II. Quia est signum intelligentis animi, Prov. 10.19. *Cohibet labia sua intelligens.*

III. Quia eius exemplo Christus Dominus noster nobis præivit.

IV. Quia fuit in sanctis Deoque probatis hominibus, ut in Nechemia qui non indicavit cuiquam, quid Deus indidisset animo eius ad faciendum Jerosolymis, Nechem. 2,12.16.

Diversum est à Taciturnitate *silentium patientia*, dum taciti acquiescimus judiciis Dei, de quo Amos. 5.13. *Idcircò intelligens tempore illo silebit, quum tempus mali erit.*

Contraria est ei *loquacitas seu garrulitas*, ac illa præsertim quâ infamia effertur proximi, vel arcana
C concredita propalantur, vel alioquin tacenda proferuntur.

Est procul pellenda: I. Quia prohibita est à Deo.

II. Quia est documentum stoliditatis, Prov.10, 18. *Qui profert infamiam, est stolidus.*

III. Quia est occasio multorum peccatorum, Proverb.10.19. *Multitudine verborum non cessabit defectio.*

Species garrulitatis est *proditio seu propalatio arcanorum.*

Disparatur ab eadem *silentium intempestivum & impium*, quum quis silet tum, quum loquendum erat ad Dei gloriam & aliorum ædificationem seu
D conservationem, & avertendam ab innocentibus injuriam.

Est cavendum sedulò: I. Quia à Deo prohibitum est, Ezech. 24.✝.27. Prov.24.11. *à declinantibus ad necem an cohiberes te?* Actor.18.9 *Dixit Dominus nocte per visionem Paulo, Ne metue, sed loquere; & ne taceris.*

II. Quia displicet Christo, eiusq; iram provocat, Marc.3.✝.4.5.

III. Quia etiam in Gentilibus reprehenditur, ut in Gallione, Act.18.✝.17.

Disparatur ab eadem silentium ex hæsitatione ortum: quale fuit Israëlitarum, 1. Regum 18. vers. 21.

E Disparatur ab eadem *silentium hypocriticum*, quum quis continuè tacet, propterea quod existimet in continuo silentio cultum Dei esse positum: Cuiusmodi erat silentium Pattalorinchitarum, de quibus Augustinus de hæresibus ad QuodvultDeum, cap. 63.

Præterea ab eadem disparatur *silentium coactum*, quale est eorum, qui veritatem oppugnantes, & innocentibus insidiantes, vi veritatis victi ad metam silentij adiguntur: è quo numero fuerunt insidiatores, qui missi à Sacerdotibus & Scribis ad Jesum, proposuerunt ei quæstionem de censu, an Cæsari dandus esset, sed convicti responso Christi siluerunt, Luc.20.26.

Digitized by Google

Disparatur denique ab eadem *silentium impositum pœna loco*: quale erat silentium Zachariæ Sacerdotis patris Johannis Baptistæ, Luc. 1.

Hæc de virtute moderante sermonem: sequitur de virtute moderante externos mores & gestus.

CAPUT XLIX.

In quo de Gravitate & Civilitate morum.

VIRTUS moderans decorum in moribus & gestibus externis, vocatur *dignitas morum*, quæ est virtus per quam moribus & gestibus externis nos gerimus, uti dignum est.

Eius species sunt: *gravitas morum*, *& civilitas eorundem*.

Gravitas morum, est virtus, quum quis ex agnitione officij seu gradus servat decorum conveniens personæ & dignitatem in externis moribus & gestibus totius corporis & singulorum membrorum, ita ut animus gravis & à levitate omni alienus inde eluceat, ad tuendam honestam existimationem & autoritatem, ne officium contumeliâ afficiatur. *κοσμιότης*. 1. Tim. 3. 2.

Opponitur ei *levitas morum & fastus*.

Levitas morum, est vitium quum quis non servat in moribus & gestibus decorum personæ aut constantiam, aut non habens studium retinendi existimationem honestam & autoritatem.

Fastus, est vitium quum quis propter officium aut dona sua sese effert & ostentat, & moribus gestibusq; suis alios contemnit & negligit, quærens loca altiora & applausum hominum, non studio gloriæ Dei & salutis proximorum, sed merâ cupiditate supra alios eminendi.

CIVILITAS MORUM, est virtus, per quam moribus & gestibus elegantibus studemus, qui cum honestis consuetudinibus hominum, quibuscum vivimus, conveniunt: Unde & *elegantia morum* appellatur.

Consuetudines illæ vel *patria* sunt vel *peregrina*; in quarum usu observandum decorum, ut nempe ibi usurpentur, ubi valent. Nam qui peregrinas consuetudines in patriam suam adferunt, illisque se ostentant, meritò sunt ridiculi. Tum quod uno in loco civile putatur, in alio incivile judicatur.

Porrò civilitas morum pro hominum ratione variat: Quædam enim decent omnes, cuiuscunque sint ætatis, conditionis & sexus: quædam certam ætatem, conditionem & sexum: sic ut alia deceant puerum, alia juvenem, alia virum, alia senem, alia virilem, alia femineum sexum: ac rursus alia superiores, alia inferiores. Qua de re plura monent, qui de civilitate morum, & de Aulico præcepta tradiderunt.

Opponitur ei *Rusticitas morum*, & *gesticulatio* histriones potiùs decens quàm homines elegantes & civiles.

Hactenus de virtute moderatrice actionum decentium.

CAPUT L.

In quo de Iustitia universali.

ACTIONES *necessariæ*, sunt quæ omninò ad humanam societatem requiruntur, in quibus JUSTITIA elucet.

A Justitiæ vox interdum *propriè* accipitur, interdum *tropicè*.

Propriè, est habitus voluntatis bonus.

Tropicè vel *metonymicè* effecta significat ex habitu illo bono promanantia, vel *ironicè* injustitiam: Exemplum talis ironiæ est, Jesa. 57. 16. *Ego indicabo justitiam tuam, & facta tua quæ non profuturæ sunt tibi.*

Justitia autem in hoc capite intelligitur habitus nobis inhærens seu Justitia personæ, non autem facti seu causæ, & sic definitur:

Justitia, est virtus inclinans ad volendum & faciendum id, quod requiritur jure, quo secundùm voluntatem Dei obstringimur.

B Justus est igitur, qui vult & facit quod jus requiritur.

Jus autem intelligimus tum divinum sive naturale sive scriptum; tum humanum, juri divino consentaneum. Evangelium enim non tollit politias honestas & leges politicas voluntati divinæ in verbo Dei patefactæ congruentes. Quòd si jus humanum cum divino pugnet, nequaquam sequendum: OPORTET enim DEO MAGIS OBEDIRE QUAM HOMINIBUS, Act. 4. ℣. 19. & cap. 5. ℣. 29.

Justitia vel *universalis* est vel *particularis*.

Justitia universalis, est conformitas seu congruentia universæ nostræ naturæ & vitæ omniumque actionum nostrarum cum Lege divina atque omni-

C bus justis, Legiq; divinæ consentientibus legibus ad nos pertinentibus. Psal. 119. 142. 144. Usitatè in Scriptura Sacra appellatur *Sanctitas*, item *Sanctimonia*. quæ quidem propriissimè in Deum competit. Quod enim apud homines justum vocatur, illud cùm ad Deum transfertur, sanctum dicitur & est. Nihil autem est justius Deo: proinde etiam verè & propriè ipse solus *sanctus* est, id est, universali perfectissimaq; justitia justus, in quo nihil vitij, nihil iniqui, nihil mali esse potest. Proinde SANCTITAS, seu Sanctimonia, est universalis perfectissimaque justitia, cui nihil vitij, nihil iniqui, nihil labis est admistum.

Porrò in justitia universalis & sanctitas omnes vir-

D tutes in sese continet, ut videre est Ezech. 18. v. 5. & seqq. Heb. 7. 26. ubi Paulus dicit, Pontificem nostrum sanctum esse, & sequentibus verbis explicat: unde intelligimus, *sanctum esse*, qui universali perfectissimaq; justitia justus & omni virtute ornatus est, sine macula, sine labe, sine ullo vitio.

Justitiæ universali sive Sanctitati seriò & continuè studendum:

1. Quia à Deo nobis mandata est, Psalm. 4. ℣. 6. *Sacrificate sacrificia justitiæ.* Levit. 19. 2. *Estote sancti*, Jes. 56. 1.

2. Quia Deo summè placet, Psal. 11. 7. *Justus Jehova, quæ justa sunt, diligit.* Jes. 61. 8. *Ego Jehova amo jus.*

E 3. Quia multiplicem utilitatem affert. Nam liberat à morte, Proverb. 10. 2. & 11. 4. famam honestam conciliat, Prov. 10. 7. erectum conservat in vitæ huius cursu, Prov. 11. 5, 6.

4. Quia ei operam dantes sunt Deo accepti, Actor. 10. 35.

5. Quia benedictionem Dei habet comitem. Psal. 5. ℣. 13. Prov. 10, 6.

6. Quia nos similes Deo reddit, 1. Joh. 3. 7. *Qui exercet justitiam, justus est, sicut ille justus est.* Levit. 19. 2. *Estote sancti, quia & ego sanctus sum, ego Jehova Deus vester.*

7. Quia est signum regenerationis, 1. Johan. 3. 10. *Quisquis non dat operam justitiæ, non est ex Deo.*

8. Quia

Digitized by Google

8. Quia sine ea Deũ nemo videbit, Heb.12.v.14.
9. Quia acceptior est Deo quam sacrificium, Proverb.21.6.

Opponuntur ei, *injustitia universalis & justitia hypocritica.*

Injustitia universalis, est discrepantia actionum & vitæ à Lege divina atque aliis justis Legibus Legiq; divinæ consentientibus.

Ea est sedulò fugienda:

I. Quia prohibita est à Deo in Decalogo & passim.

II. Quia signum est hominis non regenerati, 1. Johan.3.10. *Quisquis non dat operam justitiæ, non est ex Deo.*

III. Quia reprehenditur à sanctis hominibus in quovis, ut à Paulo in Corinthiis 1.Corinth.6.✝.8. *At vos injuriâ afficitis & fraudatis, idq; fratres.*

IV. Quia arcet ab hæreditate regni cœlorum, 1.Corinth.6.✝.9. *An ignoratis injustos non esse Dei hæreditatem possessuros?*

Justitia hypocratica, est peccatum, quum quispiam justus videri vult, quum non sit, ut qui falsò sibi persuadeat, se legibus omnibus ad se pertinentibus plenè satisfecisse, etiam plura præstitisse, quàm legibus requiritur, sic ut opera supererogationis venditet. Dicitur etiã justitia Pharisaica, Matth.5.✝.20.

Est cavenda: I. Quia à Deo prohibetur, Eccles. 7.16. *Ne sis justus nimium.*

II. Quia non prodest quicquam ad regnum cœlorum, Matth.5.✝.20. *Dico enim vobis* (ait Christus) *nisi abundaverit vestra justitia plusquam illa Scribarum & Pharisæorum, vos nequaquam ingressuros in regnum cœlorum.*

III. Quia homini exitium affert, Eccles. 7.16. *quare desolationem tibi accerseres.*

Hæc de justitia universali: sequitur de justitia particulari.

CAPUT LI.
In quo de Sedulitate.

JUSTITIA particularis, est virtus suum cuique tribuens.

Estque vel *privata* vel *publica*.

Privata, est quâ quisq; privatim præstare tenetur in iis rebus in quib⁹ peculiaris obligatio intercedit.

Idque vel in *sua propria vocatione*, vel *in societate*.

In sua propria vocatione est *sedulitas*.

Sedulitas, quæ & diligentia seu fidelitas, est virtus per quam labores nostri officii rectè intellectos, libenter & diligenter exsequimur, ut Deo grata, hominibus utilia præstemus. 2. Thessal. 3.10. Roman.12.✝.11. Proverb.12.4.5.

Sedulitatis est amovere omnia impedimenta à libera exsequutione muneris nobis demandati nos avocantia. Id Deus monstrat in exemplo Mosis Exod.4. vers.24.

Requiritur inprimis in verbi divini ministris qui in rebus sacris diligentiam summam adhibere debent, Levit.19.6.7.

Hac continemur in officio, ne eo deserto errones simus & huc illuc vagemur, meliorem quærentes conditionem. Jubemur manere in vocatione nostra. Psalm.37.v.3. *Habita in terra*, id est, mane in vocatione tua ubi illa est, ne sias error: noli deserere stationem tuam propter quosdam impios qui te exagitant, calumniantur, premunt, affligunt.

Sedulitati in officio faciendo studendum.

I. Quia à Deo mandatur Genes.3. vers.19. Ro- A manor.12.8.1. Thessal. 4.11. *Contendatis operari propriis manibus vestris, sicut vobis mandavimus.*

II. Quia ad eam nos impellere debet brevitas vitæ nostræ & certitudo mortis & necessitas comparendi coram tribunali Christi, 2.Cor.5.v.6.& seq.

III. Quia etiam in hac vita utilis est: nam facit ad rem parandam & abigendam paupertatem. Proverb.10.16. conciliat gratiam & pretium apud Principes, Proverb.22. vers.29.

IV. Quia hoc præstat, ut nos geramus decenter erga extraneos & nullius indigeamus. 1.Thess.4.12.

V. Quia ipsis etiam Gentilibus summopere probata fuit, unde apud illos admonitio, HOC AGE.

Hujus virtutis est *tempus bene collocare*, nec pati illud effluere per negligentiam: quia turpissima B jactura est quæ fit per negligentiam: quia quotidie morimur, quicquid enim ætatis retro est, mors tenet: quia tempus tantùm nostrum est: quia tempus preciosum est admodum, quum hoc unum sit quod ne gratus quidem reddere possit.

Sedulo homini omnia sunt expedita & facilia, Proverb.5. vers. 19.

Opposita ei est *ignavia, & simulatio diligentiæ atque curiositas.*

Ignavia seu desidia, socordia, negligentia, pigritia, est vitium quum quis vel non inquirit officii sui partes, vel etiamsi eas probè sciat, tamen volens omittit & deserit, & non facit quæ facienda sunt, cùm agendi est tempus, ac si alto somno dormiret, aut non libenter, aut non integrè, aut non assiduè facit.

C Proverb.15. vers.19. *Via pigri est velut sepimentum spinosum*, id est, quicquid homini pigro ex officio faciendum erat, id adeò molestum & difficile est ei ac si ei per viam totam spinosam & salebrosam incedendum esset. Proverb.19. vers.24.

Est vitanda: I. Quia à Deo prohibetur.

II. Quia paupertatem pudendam tandem attrahit. Prov.10.5.& cap.18.9. & cap.19.15. & cap.20.4.

III. Quia molesta est iis à quibus officium demandatum est, Proverb.10.vers.26. *Ut acetum dentibus* [molestiam affert quum eos nimiâ acrimoniâ suâ hebetat,] *& velut fumus oculis* [molestus est quum eos infestat:] *ita piger* [id est, quisquis deserit officium suum] *mittentibus ipsum* [nimirum non tantùm ad legationem, sed etiam ad quodvis opus D officii demandati; molestiam affert.]

IV. Quia Deo summopere displicet, inprimis in ministris verbi divini, Levit.19.7.8.

V. Quia virtutem enervat quæ tempore angustiæ enitere debebat, Proverb.24.10.

VI. Quia tandem ad desperationem rerum suarum adducit desides, sic ut infideles & hostes fidei sectentur, illisque adulentur, aut etiam prorsus apostatæ fiant, quò miseræ hujus vitæ subsidia obtinere possint momentanea.

Simulatio diligentiæ, est vitium quum quis officium principaliter suæ gloriæ vel commoditatis causâ facit, non habitâ ratione gloriæ Dei, & commodorum proximi.

Curiositas, est vitium quum quis se officiis alienis E & negotiis ad se nihil pertinentibus sponte sua ingerit absq; vocatione legitima, καὶ ὁ τοιοῦτος περίεργος, ἀλλοτριοεπίσκοπος dicitur huic vitio deditus.

Est summopere fugienda:

I. Quia à Deo prohibetur.

II. Quia in magnas & inextricabiles difficultates; imò & in exitium curiosos conjicit.

Hucusque de privata justitia particulari in sua propria vocatione: sequitur

CAPUT LII.

In quo de justitia distributiva in genere.

IN societate justitia particularis est, tum *distributiva*, tum *commutativa*.

JUSTITIA *distributiva*, est quæ versatur in distributione officiorum, honorum, præmiorum, pœnarum, ut unicuique consentanea pro conditione, statu & dignitate cuiusque præstentur. δικαιοσύνη διανεμητική. Rom. 13. ℣. 7. *Cui honorem, honorem; cui tributum, tributum*. Rom. 12. ℣. 10. Sic justitia distributiva requirit, ut cuique justus & debitus locus assignetur: ut Josephus Patriarcha, quum fratres suos convivio exciperet, pro ætate cujusque loca illis designavit, Genes. 44. 33.

Eaque est Primo vel *erga alios*, vel *erga nos ipsos*. *Propriè* quidem est erga alios: *metaphoricè* & secundum similitudinem quandam erga nos ipsos.

Secundò justitia distributiva, vel *remunerans* est, vel *puniens*.

Justitia remunerans, est justitia distributiva, per quam rectè factis debita præmia redduntur, ut virtutum studium alatur augeaturque.

Justitia puniens, est justitia distributiva, per quam malè factis debita pœna irrogatur, ut vitia magis magisque coerceantur & eradicentur.

Tertio justitia distributiva vel *Oeconomica* est, vel *politica*.

Justitia Oeconomica, est quæ in societate domestica officiorum oeconomicorum præstatione & communicatione exerceri debet, ad familiæ honestam conservationem.

Hæc sita est in *sanctitate coniugij*, & *cura rei familiaris*.

CAPUT LIII.

In quo de Conjugio.

CONJUGIUM, est legitima unius maris & unius feminæ coniunctio, individuam vitæ consuetudinem continens ad sobolem procreandam, vel fornicationem vitandam, vel mutuum adiumentum. 1. Corinth. 7. ℣. 2. 9. Genes. 2. ℣. 18. Ei opponitur Cœlibatus, impurus maximè & impius, qualis est Papisticus; nam non tantum laicis, sed etiam ministris verbi uxores ducere licet.

1. Quia honorabile est inter omnes coniugium & cubile impollutum: scortatores autem & adulteros damnabit Deus, Hebr. 13. ℣. 4.

2. Quia Apostoli ipsi quoque uxores habuerunt & retinuerunt. Actor. 1. ℣. 14. 1. Corinth. 9. vers. 5. Clemens Alexandrinus Stromatum lib. 7. pag. 205. Edit. Florentinæ Anni 1551.

3. Quia etiam post Apostolos primitivæ Ecclesiæ ministri & Episcopi coniugati fuerunt, testante id Canone quinto inter Canones dictos Apostolicos. Item c. Nicen. Dist. 31. Item c. his igitur. Dist. 23. Item c. volumus. Distinct. 81. Cyprian. epist. 35. Hieronym. lib. 1. adversus Jovinianum pag. 33.

4. Quia coniugia Episcoporum & presbyterorum approbarunt Concilia & Canones Pontificum Romanorum, quibus per jus novum Pontificium derogari non debuit, alioquin sequetur, Concilia & Papam in jure errare posse.

Chæremon Episcopus Nilopolitanus in Ægypto cum multis fidelibus in exilium eiectus, una cum uxore grandæva in monte Arabico amissus: ut refert

A Dionysius Alexandrinus epistolâ ad Fabianum Antiochenum Episcopum lib. 6. Historiæ Ecclesiasticæ cap. 41. Edit. Græcæ Roberti Stephani Anni 1544. & cap. 31. Edit. Latinæ Basil. Frobenianæ eiusdem anni, ut etiam editionis Henricpetrinæ Anni 1570.

Præterea opponitur coniugio legitimo *digamia* & *polygamia*.

Digamia, est quum quis uxori legitimæ adhuc viventi superinducit alteram, sive utramque simul retineat, sive primâ repudiatâ extra causas verbo Dei comprehensas, aliam illi repudiatæ superinduxerit. Olim à multis uxores repudiabantur ex non justis causis, tum inter Judæos ipsos, tum etiam inter Gentes. Polygamia, est quum quis eodem tempore plures uxores habet.

B Utraque est omnino cavenda unicuique marito:

I. Quia est divino jure cuivis interdicta, Levit. 18. ℣. 18.

II. Quia per eam maritus veram justamque uxorem suam maximâ iniuriâ afficit, & se illamque gravissimo excruciatu, Levit. 18. vers. 18. Id ostendit exemplum Lemechi Genes. 4. Jacobi, Genes. 30. Elkannæ 1. Samuel. 1. ℣. 6.

Patriarcharum exempla hac in re non sunt proba: itaque non imitanda.

Non est digamia aut polygamia, si quis primâ uxore mortuâ, secundam ducit, & hac mortuâ, tertiam, & sic consequenter: nec transitio talis ad secunda vota est illicita ulli sive ministro verbi Dei, sive laico. Id docet Paulus 1. Cor. 7. & Rom. 7. 1. 2. 3.

C & firmant exempla proba, ut Abrahami patris credentiu qui à morte Saræ duxit Keturam Gen. 25. 1.

Coniugii sanctitas consistit tum *in legitima coniugum desponsatione*, tum *in officiis coniugij*.

Desponsatio, est firma certaque coniugii inter duos promissio.

Aliâs *sponsaliorum* nomine insignitur.

Ea ut justa ac legitima sit requiritur tum *ut personæ coniugium contrahentes sint idoneæ ad coniugium ineundum*: tum *consensus earundem & aliorum quorum interest*.

Ut personæ sint idoneæ ad contrahendum inter se coniugium, tria requiruntur:

Primum est, ut eiusdem sint religionis veræ atque orthodoxæ. (loquimur enim jam ut Christiani de

D coniugio Christianorũ,) propter sequentes causas:

1. Ut unâ & eâdem mente & eodem spiritu atque affectu Deo simul servire possunt: sic ut uxor non tantùm vitæ & thori coniugalis, sed etiam precum piarum ad Deum & exercitiorum sanctorum in Scripturæ divinæ lectione & meditatione sit socia atque consors.

2. Ut in pace unà vivant quæ diu consistere nequit, si animi coniugum in Deo uniti non sint.

3. Ut liberos educare possint in eadem doctrina & disciplina Domini, in eadem vera religione, sese mutuo adjuvantes hortationibus & opere.

4. Ut familiam ὁμόψηφον in religione alere & facilius regere possint: sic ut Ecclesiam in ædibus domesticam verè sanctam habeant.

E Cum persona autem quæ alterius religionis est quàm veræ orthodoxæ, non est coniugium contrahendum, propter sequentes causas:

1. Quia cum tali contrahere Deus prohibuit. Exod. 34. ℣. 12. & seqq. Deut. 7. ℣. 3.

2. Quia coniugium cum infideli persona Deo displicet, ut videre est Genes. 6. 1. 2. 1. Reg. 16. ℣. 31. vel 33. juxta distinctionem Tremellii & Junii.

3. Ut evitentur impedimenta cultus Deo debiti.

4. Quia flecteret animum ad idololatriam seu falsam

Digitized by Google

falsam religionem, Deuter. 7. ℣. 4. non igitur cum ea matrimonium ineundum, ut evitetur seductio à puro cultu Dei. Nam Salomonis Regis alioquin sapientissimi animum feminæ inclinarunt ad deos alienos. 1. Reg. 11. ℣. 1. & sequentibus. Achabum seducebat Izabel uxor ipsius 1. Reg. 21. ℣. 25. Valentem Imperatorem coniunx hæreseos Arianæ laqueis irretivit, Theodoret. lib. 4. cap. 11.

5. Ut dissidia & turbæ à coniugio absint.

6. Ut ne liberi etiam & posteri à vero Deo abducantur. Malè fecit Josaphatus quòd filio Joramo uxorem dederit filiam Achabi, à qua Joramus fuit seductus. 2. Reg. 8. ℣. 18. Et Achazja filius Jorami, nepos Josaphati ambulavit in via domus Achabi, quia gener domus Achabi erat 2. Reg. 8. ℣. 27.

7. Ut ne calamitates graves familiæ attrahantur. Quid enim ab Athalia evenerit domui & familiæ Davidis, legitur 2. Reg. 11. ℣. 1. itē 2. Chron. 22. ℣. 10.

Si quis igitur de coniugio ineundo cogitat, ante omnia spectet & quærat in eo divini nominis gloriam, juxta dictum 1. Corinth. 10. ℣. 31. *Sive igitur editis, sive bibitis, sive quid facitis aliud, omnia ad gloriam Dei facite.*

Id autem fieri nequit, nisi religionis justam rationem habeat.

Proinde à Deo sibi uxorem intelligentem (intelligentiæ autem primum caput est vera religio) dari petat: nam illa ab eo est, Proverb. 18. ℣. 22. & cap. 19. 14. *Domus & substantia possessio est patria: à Iehova autem est uxor intelligens.*

Secundum quod requiritur ut personæ matrimonium contrahentes sint idoneæ, est istud, ut ob ætatem & dona ad oeconomiam necessaria maturæ sint. 1. Corinth. 7. ℣. 36. 40. Proverb. 31. ℣. 10. 11.

Ætas justa requiritur, ut quæ non solùm consentire pacto possit, sed etiam ad rei familiaris administrationem sit apta.

Desponsatio igitur impuberum, facta à parentibus vel tutoribus, non est initium veri coniugii: potestque dissolvi, cùm deinde voluntas puberum non accedit. Nec cogenda est persona repugnans, quæ se non obligavit ipsa postea, cùm ætas jam matura esset coniugio & suo judicio statuere posset.

Tertium quod requiritur ut personæ coniugium ineuntes sint idoneæ est, ut possint coniungi vel *ex potentia procreandæ sobolis* vel *ex lege divina*.

Ex potentia procreandæ prolis possunt coniungi, qui non sunt inepti ad commixtionem coniugalem: nempe qui non sunt spadones, vel quibus natura non est læsa fascino aut veneficio.

Spadones, sunt qui prorsus nō sunt idonei ad commixtionem coniugalem sive naturâ tales sint, sive arte castrati sint. Vocantur & *Eunuchi*: quamvis communiter distinguant spadones ab Eunuchis. Spadones enim dicuntur propriè, quibus aut testes evulsi sunt, aut ipsi cremasteres, id est, nervi, è quibus testes dependent. A Græco verbo σπάω, id est, evello. Eunuchi autem etiam naturâ esse possunt, ob frigidiorem temperaturam. Christus enim tria genera Eunuchorum esse dicit Matth. 19. ℣. 12. *Sunt eunuchi qui ex matris utero nati sunt ita: & sunt eunuchi, qui castrati sunt ab hominibus, & sunt eunuchi qui seipsos castrarunt propter regnum cælorum.* Sunt igitur Eunuchi alii naturâ, alii necessitate, alii voluntate, id est, decreto & firmo proposito abstinendi à coniugio. Spadones sunt eunuchi naturâ vel manu humanâ castrati, nequaquam fiunt coniuges: ideo etiam nuptiis celebratis, cùm triennii spatio explorata est spadonis frigiditas, aut toto triennio frustra tentata est naturæ læsæ medicatio, judex pronuncia-

A re potest, illas personas liberas esse: nec fit tunc divortium, quia non erat coniugium: & personæ quæ habent naturæ vires integras, potest concedi alia felicior copulatio legitima.

Eunuchi autem tertii generis, possunt naturâ apti esse ad coniugium, sed ab eo abstinent deliberato consilio.

Tantum de iis qui ex potentia procreandæ prolis possunt conjungi.

Ex lege divina possunt cōtrahere matrimonium, qui nō sunt propinqui carne, gradu illo in quo coniugium lege divina vetitum est. Levit. 18. ℣. 5. & seq.

B Hi enim coniungi semper prohibentur, nisi mera necessitate urgeantur deficientibus nempe personis, quæ non sint propinquæ carne, ut in prima & secunda populorum origine: illa sub Adamo, hæc sub Noacho.

Propinqui carne, sunt ii qui carnem attingunt. Levit. 18. ℣. 6. & 25. ℣. 49.

Propinquitas igitur est contactus carnis.

Propinqui carne vel *cognati* sunt, vel *affines*: unde duplex quoque propinquitas carnis, *cognatio* vel *affinitas*.

Cognati, sunt propinqui ex communi parente, patre vel matre, Levit. 18. ℣. 12. vel cognati sunt propinqui ab eodem orti & propagati.

Unde etiam consanguinei dicuntur, qui sanguinis & naturæ societate propius juncti sunt.

C *Cognatio* igitur seu *consanguinitas*, est propinquitas personarum, quæ propterea quod ab eadem stirpe ortæ sunt, sanguinis & naturæ societate propiùs junctæ sunt.

Stirps, est persona à qua aliæ sunt derivatæ & prognatæ.

Discernuntur autem cognati seu consanguinei *lineâ & gradu*.

Linea, est series cognatorū ab una stirpe deducta.

Estque vel *recta* vel *collateralis*.

Linea recta vel *ascendentiū* est, vel *descendentium*.

Adscendentes sunt omnes maiores, primò pater & mater: secundò avus tum paternus tum maternus, avia tum paterna tum materna: tertiò proavus, proavia: quartò abavus, abavia: quintò atavus, atavia:

D sexto tritavus, tritavia: & quicunque maiores.

Descendentes, sunt omnes posteri: primò filius, filia: secundò nepos, neptis: tertiò pronepos, proneptis: quartò abnepos, abneptis: quintò trinepos, trineptis: & posteri quicunque.

Collateralis seu transversa linea duplex est, *æqualis* vel *inæqualis*.

Æqualis, est quâ cognati æqualiter à communi stirpe distant. Ergo cognati in linea æquali sunt primò *fratres & sorores* ex eodem patre aut matre: secundò *patrueles*, id est, duorum fratrum liberi: tertiò *consobrini & consobrinæ*, id est, duarum sororum liberi: quartò, *sobrini & sobrinæ*, id est, consobrinorum & consobrinarum liberi.

Inæqualis, est qua cognati inæqualiter à commu-

E ni stirpe distant.

Cognati in linea inæquali vel *superiores* sunt vel *inferiores*.

Et utrique vel paterna origine vel materna.

Superiores, sunt primò *patruus*, id est, patris frater, *amita*, id est, patris soror: *avunculus*, id est, matris frater, *matertera*, id est, matris soror: secundò *patruus magnus*, id est, avi frater, *amita magna*, id est, avi soror, *avunculus magnus*, id est, aviæ frater, *matertera magna*, id est, aviæ soror: tertiò propatruus,

Digitized by Google

proamita, proavunculus, promatertera, quartò, patruus maximus, amita maxima, avunculus maximus, matertera maxima.

Inferiores, sunt horum filii ad superiores relati.

Tantum de linea: sequitur de gradu.

Gradus, est distantia personarum.

Idque vel è *stirpe*, vel *inter se sub stirpe*.

At in unaquaque persona à stirpe numeratur.

Quæ numeratio Genealogia dicitur. Est enim Genealogia, series generationis ordine enumerata. Eaq; ita enumeratur, ut positâ stirpe à qua inchoanda est graduum supputatio, supra eam stirpem collocentur majores ejus, infra subiiciantur filii & nepotes: in lateribus addantur fratres & sorores.

Exemplum.

THARE.

Aram ABRAHAM Nachor.

Isaac.

Jacob.

Joseph.

Genealogiæ cognitio est necessaria, ut intelligatur tum *supputatio graduum*, tum *prohibitio conjugii*.

Supputatio graduum requiritur, ut sciamus quot gradibus personæ, de quarum consanguinitate quæritur, distent. Semper autem numerata persona gradum adiicit. Itaque *quot sunt generationes, tot sunt gradus*: unde regula Jurisconsultorum: *Numera generationes, & gradus numerasti.*

Cùmq; linea duplex sit, recta vel collateralis: ideo graduum supputatio pro linearũ differentia duplex quoque est, altera in *recta linea*, altera *in collaterali*.

In recta linea quot sunt personæ, tot sunt gradus, demta stirpe à qua inchoanda est supputatio: ut Joseph distat tertio gradu ab Abrahamo, Jacob secundo, Isaac primo.

Itaq; filius primum gradum constituit, nepos secundum, pronepos tertium, abnepos quartum, &c.

In collaterali linea, cùm ea duplex sit, æqualis vel inæqualis, duplex etiam est supputationis ratio: alia in *linea æquali*, alia in *inæquali*.

Et rursus alia secundùm *jus Canonicum*, alia secundùm *Ius Civile*.

Secundùm jus Canonicum, *Quot gradibus in linea æquali distat altera persona à communi stirpe, tot gradibus inter se distant.* At secundùm jus Civile, *Quot sunt personæ, unâ demtâ, cujus causâ instituitur supputatio, tot sunt gradus.*

Ergo duo fratres, seu frater & soror, juncti sunt sibi consanguinitate in primo gradu juxta Jus Canonicum: ut Jacob primo gradu junctus est Esavo.

Sic idem secundo gradu juxta jus Canonicum junctus est Racheli & Liæ.

BETHUEL

Rebecca, Laban

Jacob, Rachel

& Lea.

In linea inæquali, quot gradibus remotior distat à stirpe, tot gradibus inter se distant: juxta jus Canonicum.

THARE.

Abraham Aram

Sara.

A Sara distat duobus gradibus à stirpe: ergo & ab Abrahamo distat totidem gradibus: Junctaque est ipsi secundo gradu juxta Jus Canonicum: sed tertio gradu juxta Jus Civile: fuitq; sobrina Abrahami.

THARE.

Abraham Nachor

Isaac Bethuel

Rebecca.

Rebecca distat tertio gradu à stirpe: ideo & ab Isaaco distat tertio gradu, quo ei etiam juncta est, secundùm Jus Canonicum: at secundùm Jus Civile, quinto gradu.

KENAZ.

B Pater Othnielis Jephunne

Othniel Caleb

Axa.

Axa distat tertio gradu à stirpe, ideo & ab Othniele distat tertio gradu, juxta Jus Canonicum, at secundùm Jus Civile quinto gradu.

Exposita supputatione graduum: sequitur prohibitio conjugii secundùm gradus.

Prohibitio conjugii, è lineæ duplici differentia, duplex quoque est: altera in *recta linea*, altera in *collaterali*.

C *In linea recta omnes tum adscendentes, tum descendentes prohibentur à mutuis connubiis*, ut naturæ ordine, ita ob sanguinis reverentiam. Levit. 18. vers. 7.

Quare si Adam hodie superstes esset, non posset ducere uxorem: nec Eva posset nubere alii marito.

In linea collaterali prohibitio duplex est, una in *linea æquali*, altera in *linea inæquali*.

In linea collaterali æquali, quanquam jure divino concessum est conjugium in secundo gradu, juxta supputationem juris Canonici, seu quarto gradu juxta supputationem juris Civilis, *ideóq; fratrum & sororum filiis & filiabus licet jure divino inter se conjugium contrahere: tamen nunc jure humano, nimirum Canonico, prohibitum est intra quartum gradum*, ut majore reverentiâ divinæ prohibitiones observentur.

Jacobus duxit consobrinam suam Rachelem, cui junctus erat gradu secundo juxta Jus Canonicum, &

D quarto juxta Jus Civile.

Non valent autem dispensationes, quæ concedunt commixtionem in gradibus prohibitis in textu Levitici, cap. 18. vers. 20. Nam Leges in Levitico, quæ prohibent certarum personarum commixtionem, sunt leges naturæ, & obligant omnes gentes. Quia Deus propter incestas libidines punit etiam Gentes, quæ sunt extra politiam Mosis, & quæ fuerunt ante Mosen: sicut textus in Levitico expressè dicit, Ægyptios & Cananæos puniri propter incestas libidines. Ita Paulus excommunicavit Corinthium, qui attigerat novercam.

In linea collaterali inæquali prohibita sunt conjugia jure divino in secundo gradu: quia universaliter majorem reverentiã Deus tribui vult superiori gradui,

E quàm æquali: propterea quòd hi in linea inæquali parentum & liberorum vicem gerunt. 1. Tim. 5. v. 4.

Frater igitur non debet ducere sororem, nec nepos amitam aut materteram, nec neptis nubere debet patruo aut avunculo. Initio quidem humani generis frater sororem ducere necesse habuit, & deinceps quidam amitas suas duxerunt, quod tum in sancti generis paucitate, tum in confusione publica toleratum à Deo, sed postea interdictum est Lege divina, Levit. 18.

Kehath

Digitized by Google

Kehath Jocebed mater Mosis.

Hamram pater Mosis

Moses, Aaron, Miriam.

Hamram duxit amitam suam, id est, patris sui sororem Jocebedam, & ex ea suscepit Mosen, Aaronem & Miriam. Num. 26. ℣. 58. 59.

Hucusque dictum est de cognatis seu consanguineis: sequitur de affinibus.

Affines, sunt propinqui alterius coniugis propter personæ illis consanguineæ cum hoc contractum coniugium: ut David alienus est à Jonatha, sed quia duxit uxorem sororem Jonathæ, factus est affinis Jonathæ.

Affinitas quid? *Affinitas* igitur, est propinquitas personarum, quam coniugium efficit inter unum coniugem, & alterius coniugis consanguineos.

Affines autem sunt: 1. Socer & gener: 2. Socrus & nurus. 3. Vitricus & privignus, item privigna. 4. Noverca & privignus, item privigna. 5. *Levir*, id est, mariti frater, & *Glos*, id est, mariti soror vel uxoris soror. 6. *Sororius*, hoc est, sororis maritus, & *fratria*, id est, fratris uxor, quæ etiam glos à quibusdam appellatur.

Affinitatis tria sunt genera: *Primum* genus est proximum quod ad personam ipsam affinem pertinet, exempli causâ, uxorem fratris, vel sororis virum. *Secundum* genus est medianum quod ad personam affini coniugatam pertinet, ut si quis duxerit uxorem defuncti fratris. *Tertium* genus est remotum, quod pertinet ad personam insuper venientem, ut si quæ nupserit viro uxoris fratris mei.

Quoto gradu est mihi quispiam consanguineus, eodem gradu uxor eius mihi est affinis: ut duo fratres sunt juncti primo gradu consanguinitatis, ergo fratris mei uxor est mihi juncta primo gradu affinitatis. Ita duæ sorores sunt junctæ primo gradu consanguinitatis: ergo soror est juncta marito suæ sororis primo gradu affinitatis.

Prohibitio coniugii in primo gradu affinitatis est juris naturæ: Incestum igitur commisit Herodes, ducta Herodiade Philippi fratris adhuc viventis uxore: quia Herodias Herodi fuit juncta primo gradu affinitatis.

HERODES

Herodes Philippus, cuius uxor Herodias.

Sic peccavit etiam Ruben, quia violavit thorum patris Jacobi.

Jacob

Ruben Noverca Bilha.

Ergo Ruben attigit novercam primo gradu affinitatis.

Non latè extenditur affinitas: nam consanguinei mei non sunt affines uxoris meæ. Ego à consanguinea uxoris meæ abstinere debeo: & mei consanguinei debent abstinere à mea uxore, non à consanguineis meæ uxoris. Quare duo fratres cum duabus sororibus contrahere possunt: non enim impediuntur affinitate. Pater & filius cum matre & filia contrahere possunt. Eorundem coniugum liberi privigni & privignæ possunt contrahere matrimonium.

Quæritur, *Si sit mater vidua habens filiam, & pater*
A *viduus habens filium, an pater possit ducere filiam & filius matrem?*

RESP. Non: quia ordo naturæ quodammodo inverteretur. Sic enim filia fieret matri socrus, & mater filiæ, nurus. Turpe igitur coniugiũ tale foret.

Quæritur: *An pater & filius possint ducere duas sorores?*

RESP. Turpe etiam tale coniugium foret, nam una soror, alteri fieret socrus.

Tametsi affines uxoris meæ, mihi nō sint affines, puta ipsius noverca: mihi tamen defuncta uxore & eius patre, non liceret per leges civiles, easq; honestas illā novercam ducere in matrimonium Leg. 15. Digest. de ritu nuptiarum: *Uxorem quondam privigni coniungi matrimonio vitrici non oportet: nec in matrimonium novercam ei convenire, qui privigna maritus fuit.*
B Idem de uxore sororii mei dicendum est.

De gradibus lege divina vetitis dispensandi potestatem nulla creatura habet. Extra de Restitutione spoliatarum, cap. 13. literas: *In gradibus consanguinitatis divina Lege prohibitis dispensari non potest.* Nam si inter homines inferior Magistratus nullam autoritatem habet in superiorem: multò minus homines in Deũ, legesve Dei. Autoritatem igitur dispensandi de jure divino nemo hominum, imò ne universa quidem Ecclesia, sine summa in Deum iniuria, usurpare sibi potest. Quocirca graviter peccavit Senatus Romanus, qui sancivit licere fratris sui filiam in uxorem ducere, idq; fecit in gratiam Claudii Neronis Imperatoris, qui duxit Agrippinā Germanici fratris sui filiam: Sed ne tam mali exempli
C nuptiæ in posterum frequentarentur, Nerva Imperator vetuit, ne fratrum filiæ ducerentur. Enormiter peccarunt Papæ Romani, quod ausi sint de lege Dei dispensare. Nam Martinus V. dispensavit, ut frater & soror inirent coniugium. Ex dispensatione Pontificis Romani Emanuel rex Portugalliæ duas habuit in matrimonio sorores: Catharina regina Angliæ duos fratres, Arturum & Henricum VIII. Sigismundus Augustus Rex Poloniæ duas sorores, filias Ferdinandi Imperatoris. Sigismundus alter itidem rex Poloniæ & Sueciæ duas sorores filias Caroli Archiducis Austriæ Ducis Styriæ, Carinthiæ & Carniolæ: Ferdinandus rex Neapolitanus amitam suam Alexandro VI. approbante.

D *Hucusq; dictum quæ personæ ad conjugium contrahendum sint idoneæ: sequitur de Consensu.*

Consensus est sponsi & sponsæ: tum parentum, seu eorum qui parentum vicem gerunt.

Consensus sponsi & sponsæ sit expressus: quia coniugia mutuo consensu junguntur.

Consensus fit vel *cum conditione* vel *sine conditione.*

Si consensus fit cum conditione, nominantur *sponsalia de futuro.* In quibus si conditio *honesta* & *pertinens ad coniugium*, adiecta in principio contractus, non fuerit impleta, dissolvitur contractus. Quales sunt hæ conditiones: *Si parentes consenserint: si dos mihi dabitur conveniens:* & similes.

E Sed cùm sequitur concubitus, non exspectata conditionis impletione, ea coniunctio judicatur esse coniugium: quia personæ convenientes à conditione discesserunt.

Sin autem conditio est *peregrina*, id est, nihil pertinens ad coniugium, vel *turpis*, vel *impossibilis*, à judice reiicitur, tanquam non esset addita, nec propter eam dissolvitur contractus, etiamsi non sit impleta, ut sophistica & petulantia in decipiendo misero & imbecilli sexu prohibeatur.

Digitized by Google

Si consensus fit sine conditione, vocantur *sponsalia de præsenti*, in quibus per verbum præsentis temporis seu categoricè promittitur coniugium: estque jam verum initium coniugii præsentis.

A consensu autem sponsi & sponsæ absint tum *error*, tum *coactio*.

Error vel *personæ* est vel *fortunæ*.

Error personæ, est cum dolus intervenit de homine: sicut Jacobo tradita est Lea pro Rachele.

Propter hunc errorem personæ, possunt dissolvi sponsalia & coniugium. Poterat igitur Jacobus repudiare Leam: sed non est usus summo jure.

Error fortunæ, est cùm altera persona alterius statum ignoravit.

Error fortunæ duplex est, vel ad *statum rei familiaris* pertinens, vel ad *statum castitatis* alterius personæ.

Error fortunæ ad statum rei familiaris pertinens, est si qua putet sponsum esse divitem, aut nobilem, aut non habere liberos.

Propter talem errorem fortunæ non dissolvuntur sponsalia aut coniugium: quia talis error nihil ad substantialia coniugia pertinet.

Error fortunæ ad statum castitatis alterius personæ pertinens, est si quis ignorans ducit ab alio compressam, aut gravidam ex alio.

In tali errore alia est sententia *Mosis*: alia *usitati juris*.

Mosis sententia est in Deuteronom. cap. 22. quæ jubet lapidibus obrui compressam ab alio, quæ postea tanquam virgo nupsit alteri; si fuerit accusata, & vir petit divortium.

Usitati juris processus duplex est: alius *ante concubitum*, alius *post concubitum*.

Ante concubitum factum hic processus est tenendus. *Primùm* tentanda est reconciliatio, ut is qui errore duxit cōpressam ab alio, retineat eam, præsertim si est modesta, & castè deinceps sit victura. Quia etiam divortia sæpè magnæ calamitates sequuntur, quarum habenda est ratio à judice & ab actore.

Si autem reconciliatio non procedit, fiat divortium. Præstat enim exemplum Legis Mosaicæ imitari, quàm alias rationes. Etsi enim Leges forenses Mosis nō pertinent ad nostras politias: tamen in eis conspicitur, quid Deus approbet. Deinde exemplū Legis Mosaicæ plus munit conscientias, quàm alia argumenta: quia ex testimonio Legis divinæ certi sunt judices, se non facere contra voluntatem Dei.

At *post concubitum* pronunciatur, ut sponsus seu maritus retineat antè compressam à se vel ab alio, sive sciens, sive inscius talem duxerit.

Idque in recentibus constitutionibus sancitum est propter tres causas:

Prima est, ne armetur levitas eorum, qui libenter uxores qualicunque prætextu abiiciunt; quoquomodo voluntate mutata.

Secunda est, ne propter suspiciones aut offensiones qualescunq; in periculum veniant innocentes.

Tertia est, ne patefiant arcana delicta, quæ tegi multò honestius & utilius est, juxta illud: *Omnia delicta tegit dilectio.*

Sic dictum est de errore, qui à consensu sponsi & sponsæ abesse debet: sequitur de coactione.

Coactio etiam debet abesse: non enim est consensus, nec coniugium, cùm persona vi cogitur ut coniugium promittat. Et in hac re accidunt multa tristia exempla.

A *Consensu sponsi & sponsæ explicato: sequitur de consensu aliorum quorum interest.*

Consensus aliorum quorum interest, vel *parentum* est, vel *eorum qui parentum vicem gerunt.*

Consensus parentum requiritur de necessitate: & desponsationes judicantur irritæ, refragantibus parentibus, *ante concubitum*: quia non est violanda autoritas parentum.

Verùm ad judicum officium pertinet considerare, ubi parentes probabilem causam habeant refragandi, ubi non sit probabilis causa.

At *post concubitum* non potest coniugium autoritate parentū rescindi: quia non est jam quæstio de futuro coniugio, & fieret iniuria desertæ mulieri.

B Consensus eorum qui parentum vicem gerunt, velut *tutorum*, non requiritur de necessitate, sed solùm de honestate.

Porrò errores veterum hæreticorum & Papistarum de Coniugio improbamus.

Coniugium & fideles coniuges placere Deo affirmamus: & promiscuum cōcubitum damnamus.

Coniugium esse sacramentum negamus contra Papistas.

Sic dictum est de desponsatione quæ coniugium præire debet: sequitur de officiis coniugii.

C

CAPUT LIV.

In quo de justitia conjugum communi inter se.

Conjugii officia versantur *in justitia coniugum inter se, & justitia parentum & liberorum.*

Justitia coniugalis, vel *communis* est utriusque coniugis, vel alterius *propria*.

Communis justitia utriusque coniugis est, ut divinarum atque humanarum rerum communionem habeant, hoc est, quò per partes id exponatur.

1. Ut uno corde & animo simul Deo serviant, eumque unà invocent & diligant, & ad id se mutuò exhortentur, & sint domestica Dei Ecclesia: ut fecerunt Abrahamus & Sara: Isaacus & Rebecca:

D Zacharias sacerdos & Elisabetha Luc. 1. ℣. 5. 6.

2. Ut ambo coniugalem amorem integrum & impollutum conservent, quod fit si tum *unio animorum* quæ prior est; tum *unio corporum* quæ posterior est, illibata maneat. 1. Corinth. 7. 3. 4. 5.

3. Ut consuetudine jucundâ cohabitent, & pacificè unà vivant, ne scandalo sint aliis, neve vita eorum sit cum tristitia, aut extranea solatia quærere cogantur, unde infamiam facilè possint incurrere, 1. Cor. 7. 15. Ad pacificum autem coniugium consequendum plurimum momenti adfert, si ambo eiusdem sint religionis orthodoxæ, ut suprà dictum. Prov. 15. ℣. 17. *Melius est cibarium oleris ubi est dilectio, quàm bovis saginati ubi est odium*, Et cap. 17. 1. *Melior*

E *est buccea cibi sicci, qui cum est tranquillitas, quàm domus plena mactatis animalibus, in qua sit contentio.*

4. Ut alter alteri debitam benevolentiam reddat. 1. Corinth. 7. ℣. 3. 4. 5. *Uxori vir debitam benevolentiam reddito: similiter autem & uxor viro. Uxor proprium corpus non habet in potestate, sed vir: similiter autem & vir proprium corpus non habet in potestate, sed uxor. Ne fraudate alter alterum, nisi si quid ex consensu ad tempus, ut vacetis jeiunio & precibus: & rursum simul convenite, ne tentet vos Satanas propter continentiam ve-*

tiam vestram. Proinde coniugatis continentiam perpetuam vovere ne quidem ex mutuo consensu licet: quia nec donum nec vocationem à Deo habent, nec sui corporis potestatem divino, naturali, publico & privato jure, sed contrà ut ad coniugium, ita ad actus illius omni jure, ac non privata solùm sponsione & obligatione vocati sunt. Hoc jure statuimus adversus Papistas, qui contendunt, coniugatis licere ex mutuo consensu suscipere votum perpetuæ continentiæ.

5. Ut non quærant dissolutionem coniugii, 1. Corinth. 7.27. Nam etsi alter coniugum corporis alterius potestatem habet: tamen quia jure divino & naturali, & publico civili habet, non potest privatus coniugum consensus de jure illo derogare; Sed quod omni jure constitutum est, & suo ore pronunciavit Christus Matth. 19. *Quæ Deus coniunxit, homo ne separet:* idem non uni solum coniugi seorsim, sed utrique etiam coniunctim dicitur, non esse penes coniuges potestatem faciendæ separationis quocunque modo.

6. Ut bona habeant communia.

7. Ut in rebus secundis unà lætentur & sibi gratulentur: & vicissim in rebus adversis *συμπάθειαν* mutuam declarent.

8. Ut sanctè suscipiant & educent sobolem, eodem animo respicientes Dei gloriam, non mundi vanitatem.

9. Ut *ἐπιεικείᾳ* erga se invicem utantur in tolerandis defectibus cum studio sanandi eos.

10. Ut coniugum alter alteri autor sit monitis & exemplo ad veram pietatem & virtutem, 1. Cor. 7. ℣.16. 1. Petr. 3. ℣.1.7.

11. Ut alter alterius vitam tueatur & conservet. Sic Michol conservavit Davidem quum Saul illum interfectum vellet: Sic Abigail studuit conservandæ vitæ Nabalis.

12. Ut absit à coniuge utroque zelotypia, ne sibi continuam cordis anxietatem pariant, & mutuum incitamentum non servandi fidem coniugalem præbeant. *Zelotypia* enim, est in coniugibus adulterii suspicio, affectus vehementissimus & charitati maximè adversans & societatem coniugalem cõturbans.

Si secus fiat, coniuges damna multa experimento acerbissimo addiscunt: ita ut vel turbulentum & triste sit matrimonium, vel divortium plerunque subsequatur.

CAPUT LV.

In quo de Divortio Conjugum.

DIVORTIUM, est legitima coniugii solutio, à judice legitimo, post sufficientem causæ cognitionem factâ sententiâ publicâ.

Causæ divortii duæ sunt tantùm: una *adulterium*, Matth 5. ℣.32. & 19.9. altera *desertio*, id est, malitiosa alterius coniugis discessio, nullâ justâ causâ sed vel odio veræ religionis propter quam cum coniuge habitare recusat vel levitate, vel iniustâ impatientiâ freni coniugalis, vel aliis non justis & sufficientibus causis, 1 Corinth. 7. ℣.15.

Inter has causas ea est differentia, quòd adulterium sit propria atque unica causa dimittendi coniugem adulterantem, atque in eo casu propriè coniunx innocens divortium facit, ac proinde aliquid agit, coniugem dimittendo. In desertione autem malitiosa & pertinaci coniunx innocens nõ agit, sed patitur, aliud enim est dimittere coniugem adulterantem, aliud à coniuge ultrò discedente dimitti & deseri: nam quià coniuge ex destinata malitia disce-

A dente deseritur, non dimittit eam. Qui dimittit agit, non patitur. Qui deseritur, is patitur, & nõ agit: non dimittit coniugem, sed animo retinet, & retinere cupit. Quapropter is maritus non potest dici fecisse divortium contra Christi verbum, quod Matth. 5.32. & cap. 19.9. exstat, qui iniuriam hanc ab infideli patitur & qui manet in vocatione sua, quantum in ipso est, licet parte alterâ discedente.

Cæterùm in divortio observari debet, tum *modus procedendi*, tum *tempus*, *quod personæ innocenti possit concedi aliud coniugium*.

Modus procedendi complectitur tum *legitimam cognitionem judicum*, tum *tentationem reconciliationis*, vel *pronunciationem sententiæ*.

Modus igitur procedendi in casu adulterii ita in-
B stitui debet, ut auditis partibus sufficienter confirmetur & probetur adulterium commissum, ita ut persona rea convicta sit.

Si persona quæ deliquit, rea peracta sit, & persona innocens petat fieri divortium, debet primum judex tentare reconciliationem & adhortari, ut redeant in mutuam gratiam.

Si non procedit reconciliatio, pars innocens non potest cogi, ut recipiat ream.

Sed si persona accusans honestè vixit, & petit ferri sententiam, pronuncietur hoc modo. Cùm persona quæ deliquit, suo scelere dissolverit coniugium, judex autoritate Evangelii personam innocentem pronunciat esse liberam, & expressè ei concedit, ut pro sua conscientia piè contrahat aliud coniugium.

C Sic legitimè coniunx innocens potest dimittere coniugem adulterantem & aliud postea coniugium inire. At sine cognitione judiciali & sententiâ publicâ dimittens, illegitimè dimittit.

Persona condemnata debet puniri, quandoquidem maxima est juris coniugalis necessitudo, quam coniugum alter frangens adulterio, eadem operâ, juri divino & naturali & civili, publico & privato, perfidiâ turpissimâ adversatur, jus suum erga coniugem innocentem amittens, & eidem eripiens debitum. Nam hæc omnia maleficia concurrunt simul in causam adulterii.

Puniri autem debet persona nocens à Magistratu politico, cuius est adulteria punire: vel mortis supplicio secundùm legem divinam, vel exsilio, ut pellatur ex iis locis, ubi vivit persona innocens, cui al-
D tera videlicet condemnata, velut mortua existimanda: vel aliâ pœnâ quam Magistratus convenientem judicaverit.

Sic debet institui modus procedendi in casu adulterii: sequitur modus procedendi in casu desertionis.

In casu desertionis processus ita institui debet, ut auditâ petitione personæ accusantis, primum legitima cognitio fiat. Ea in hoc consistit, ut *primum* exploretur, an persona vere deserta sit, ne levitati aut perfidiæ, desertionis umbra prætexatur.

Non est enim desertor, qui abest vel officii cau-
E sâ, ut legatus, aut miles legitimâ autoritate ad militandum delectus: vel voluntate coniugis, ut si abest alibi in mercatu, aut alio honesto negotio, vel in captivitate detinetur: vel deportatus est, siquidem casus in quem maritus incidit, *non mutat uxoris affectum*, id est, si non tale scelus, quo alioquin coniugium dissolveretur.

Deinde postquam cognitum est personam verè desertam esse, vocetur persona desertrix in judicium legitimâ citatione in publico loco factâ & affixâ, ut

Digitized by Google

intra constitutum certum terminum compareat.

Si persona desertrix comparet, reconciliator personæ desertæ. 1. Corinth. 7. ℣. 11.

Si autem finito termino persona desertrix non comparet: aut si sub fide publica comparens nolle & non posse se cum hoc coniuge vivere & cohabitare, nolle se eum sequi constanter testetur, atque sic in desertione pertinax maneat, audiantur testimonia de personæ innocentis integritate, & pronuncietur libera. 1. Corinth. 7. ℣. 15.

Papæ Romani alias etiã causas divortii statuunt, supra Deum se efferentes, qui quos ipse coniunxit, non vult ab homine quoquam separari. Nam Pontifices separant coniuges, quorum alter prolem suam propriam ex lavacro sancto susceperit. Tomo secundo Concilior. in decretis Papæ *Deus dedit*. Et Jur. Canon. 30. q. 1. can. *Pervenit ad nos, &c.*

Hactenus dictum est de modo procedendi in divortio: jam dicendum est de tempore, post quod personæ innocenti possit aliud conjugium concedi.

Temporis, post quod aliud conceditur coniugium personæ innocenti, duplex est consideratio: alia *in casu adulterij*, alia *in casu desertionis*.

In casu adulterij non præscribitur tempus innocenti personæ, postquam res est judicata.

In casu desertionis conceditur coniugium si certò constet personam desertricem vel mortuã esse: vel hic aut alibi adulterio commisso coniugium dissolvisse: vel cognita citatione comparere noluisse.

Aliàs persona deserta debet exspectare: fit enim, ut post novennium demum interdum maritus redeat, præsertim si bello captus in Turcia vel alibi ab hostibus in captivitate detentus fuit.

Hactenus fuit de justitia conjugum communi: sequitur de propria:

CAPUT LVI.

In quo de officio mariti & uxoris proprio.

JUSTITIA alterius coniugis propria peculiariter vel *ad mariti officium proprium* pertinet, vel *ad uxoris officium proprium*.

Mariti officium proprium est: 1. tueri uxorem, eius defensorem, protectorem & tutorem agere Coloss. 3. ℣. 19. Hinc dicitur maritus esse uxori operimentum oculorum apud omnes. Genes. 20. 16. expandere alam vestis suæ super uxorem, Ruth. 3. 9.

2. Uxori debitam benevolentiam reddere. 1. Corinth. 7. ℣. 3.

3. Uxorem decenter tractare in vestitu, ornamentis & aliis necessariis. Non enim sicut ancilla, sed ut socia tractanda est: quia non de pedibus, sed de latere viri formata est.

4. Pacis coniugalis autorem & conservatorem esse, & si opus est, prudenter, leniter, uxorem corrigere, admonitionibus benevolentiæ plenis, non iracunde & asperè odiosis reprehensionibus, nec verbis iniuriosis & cõtumeliosis, multo minus verberibus, ne exacerbetur uxor & refractaria reddatur: neve ipse maritus autoritatis suæ jacturam faciat apud alios. Nam qui alios ad pacem & concordiam salutariter exhortetur & adducat, qui ipse domi suæ cum uxore pacem & concordiam colere & tueri non novit? Hoc præceptum maximè ad ministros Ecclesiæ in coniugio viventes & ad presbyteros Ecclesiæ pertinet, ut & ad Reipublicæ gubernatores, qui alios dissidentes ad concordiam revocare debent, ne iis accidat, quod Gorgiæ Oratori apud Græcos & Philippo Regi Macedonum. Gorgias excellens Orator, laudatus pluribus in locis in scriptis Ciceronis, exhortatus erat aliquando Græcos dissidentes ad pacem & concordiam oratione admirabili artificio elaborata. Cui quum finem imposuisset, quidam Melanthus nomine surrexit coram cœtu qui aderat, & in hunc modum loquutus est: Ecce Gorgias eloquente oratione nos conatus est ad pacem adducere & concordiam, qui numero infiniti sumus: & non novit tam bellè perorare domi suæ, quò possit efficere ut uxor & ancilla eius cum ipso pacatè vivant, quum tres duntaxat sint numero. Nam videre est eos semper rixari & continuè dissidere. Quapropter mihi videtur magna esse eius temeritas, quod nos ad concordiam exhortatur, quam domi suæ habere nequit. Philippus verò rex Macedonum Alexandri Magni pater quodam tempore cum Olympiade coniuge & filio Alexandro dissidebat. Advenit tunc ad eum Demaratus Corinthius, rogatusque à Philippo, *Ecquid consentirent jam inter se Græci?* ore libero respondit, *Scilicet tibi convenit de Græcorum concordia agere, qui dissides ipse à proximis tuis*. Sensit eum vera dicere Philippus: ad se rediit, & cum suis in gratiam.

5. Non obsequi uxori potiùs quàm Deo: nam *Adamus* non rectè fecit dum Evæ potiùs auscultavit quàm Deo, Gen. 3. ℣. 6. 17. *Abrahamus* etiam peccavit quod suasu uxoris suæ duxit etiam Agaram Genes. 16. 2. 3. *Salomon rex* graviter peccavit in gratiam uxorum 1. Reg. 11. 3, 4, 5, & *rex Achabus* vendiderat se ad faciendum, quod malum est in oculis Jehovæ, quia seducebat eum Izebel uxor eius, 1. Reg. 21. 25.

6. Non odisse uxorem si illa sterilis sit, sed potius consolari, eo nomine sese affligentem: Ita de Elkana patre Samuelis Prophetæ legitur, ipsum consolatum esse uxorem suam Channam 1. Samuel. 1. ℣. 8. *Channa quare fles? & quare non comedis? & quare malè se habet cor tuum? annon melior sum tibi quàm decẽ filij?*

Uxoris officium proprium est: PRIMUM, marito proprio subiectam esse, 1. Corinth. 14. 34. Ephes. 5. 22. Coloss. 3. ℣. 18. 1. Petr. 3. 1.

Subiectio uxoris complectitur *amorem* erga maritum, Ruth. 1. ℣. 8. *reverentiam* erga eundem, Genes. 24. ℣. 64. 65. Ephes. 5. ℣. 33. *obedientiam* qua pareat imperio eius, 1. Petr. 3. ℣. 6. *societatem* in rectè colendo & invocando Deo ad quam à marito seu monitis seu exemplo invitatur, aut etiam ad quam ipsa maritum exemplo suo adduxit, 1. Petri 3. 1. *adiumentum* quod marito præstare tenetur in liberis rectè educandis, in paranda & conservanda re familiari, in levandis viri curis, afflictionibus, morbis, in tuenda vita eius, &c. Genes. 2. ℣. 18. Proverb. 31. 10. & sequentibus. Exempla, Genes. 31. ℣. 14. 15. 16. 1. Sam. 19. ℣. 11. 1. Samuel. 25. vers. 18. & seqq.

Causæ huius officii sunt: 1. quia ad subiectionem uxorem hortatur Apostolus. Ephes. 5. 22. Coloss. 3. 18.

2. Est à proprietatis jure, quia nihil est tam proprium uxori, quam maritus suus: quocirca eius gratiâ libenter omnia subire debet & præstare.

3. Quia sic decet in Domino, qui hanc i[illegible] instituit sibi probatam. Ita subiectionem mulierum confirmat Paulus Colossens. 3. 18: autoritate Dei, ut illæ cogitent, se non hominibus præstare obsequium.

Digitized by Google

quium, sed Deo, quum propter Deum maritis suis obediunt: Ac proinde cavendum, ne dum maritis rebelles sunt, Deo ipsi huius subiectionis autori resistant.

4. Quia mulier post virum demum à Deo creata est.

5. Quia mulier est ex viro, non vir ex muliere, 1.Cor.11.8.

6. Quia mulier est creata propter virum, non vir propter mulierem, 1.Cor.11.9.

7. Quia mulieris caput vir est, Eph.5.23.

6. Quia mulier primum seducta, causa transgressionis marito fuit, Gen.3.16.1.Tim.2.℣.14. Sic quæ prima in defectione à Deo fuit, est postrema in honore.

9. Quia mulier imitari in subiectione Ecclesiam Dei debet, quæ sese Christo subiicit, Eph.5.23.

10. Quia & Sara subiecta fuit Abrahamo, quam imitari uxores debent factæ filiæ Saræ, 1.Pet.3.℣.6.

11. Ut mulier promtitudine subiectionis suæ maritum, si à vera religione alienus sit, Christo lucrifaciat, 1.Pet.3.℣.1.2.

SECUNDUM *officium uxoris proprium*; castam & pudicam, verecundam & taciturnam, piam & discretam esse, & non luxuriosam, Gen.20.℣.16.1.Pet.3.2,3,4,5,6. non contentiosam; nam virum familiamque exodit rixosa mulier, ut stillicidium lapidem, Prov.19.13.

TERTIUM, Domi se continere ad familiam regendam, non divagari, Prover.31.13.& seqq.

Hactenus de justitia conjugum inter se: sequitur de justitia parentum & liberorum.

CAPUT LVII.

In quo de officiis Oeconomicis.

JUSTITIA distributiva parentum & liberorum complectitur officia, tum *parentum*, tum *liberorum*.

Parentum officium est; liberos sustentare victu & amictu, 1.Tim.5.8.

2. Liberos educare in doctrina & disciplina Domini, Deut.6.6,7.Eph.6.4, Col.3.21. Parentum igitur est, liberis opera Dei narrare, delinquentes castigare, Psal.44.℣.2.Prov.1.℣.8.& 3.1.& cap.4.℣.1.& seqq.cap.23.13,14.

3. Scandala non præbere liberis idololatriâ, ebrietate, libidinibus, aut aliis peccatis.

4. Moderatè patriâ potestate uti, ne liberos exacerbent, & ad iram provocent, Eph.6.℣.4. In castigandis moribus lenitate sanandi potiùs liberi, quàm austeritate exasperandi.

Castigatio liberorum delinquentium neutiquam intermittenda:

I. Quia mandata est divinitus, Prov.19.18.& cap.23.℣.13,14.

II. Quia est documentum veri amoris erga liberos, Prov.13.℣.24.

III. Quia liberis eximit stultitiam, & reddit illos intelligentes, Prov.22.15.Prov.19.℣.19.℣.25.& 21.11.

IV. Quia proderit illis per totam vitam, Prov.22.6.

V. Quia eripit liberos è malo in quod se alioquin præcipitarent parentum indulgentiâ, Proverb.23.℣.13,14.

A 4. Liberis, si necesse sit & nihil obstet, rectè & tempestivè prospicere de coniugio, 1.Cor.2.36. Vide Chrysostomi homiliam duodecimam in epist. ad Coloss. sub finem.

5. Ante excessum ex hac vita disponere domum suam, & præcipere liberis familiæque suæ, ut in obsequio Dei fideliter maneant: eosque gratiæ Dei commendare religiosis precibus atque sic eis ultimum valedicere. Id mandatum Abrahamo, Genes.18.℣.19. mandatum idem fuit Regi Ezechiæ, 2.Reg.20.℣.1 Jesaiæ 38.℣.1. & fecerunt Abrahamus, Isaacus, Jacobus, Genes.48.& 49. David 1.Reg.1.& 2. Psal.72.

Liberorum officium.

Liberorum officium, est tum honorare parentes, & in omnibus hoc spectare, ut sanctâ obedientiâ parentes lætitiâ afficant, ac nequaquam eis mœstitiæ sint, Eph.6.℣.Coloss.3.℣.20.Proverb.19.℣.1.& cap.23,24,25. tum inter se concordes esse & se mutuo juvare, Psal.133.1. tum si aliqui ex ipsis malè se gerant, patrem admonere, ut illi corrigantur & ad meliorem frugem revocentur, exemplo Josephi, qui fratrum vitia patri retegebat, Gen.37.2. Iidem offensiones mutuas vitabunt, præsertim si jam adulti sint, nam fratrum simultas gravissima est & irreconciliabilis, Prov.18.℣.19.

De honore parentib. debito.

Honor erga parentes comprehendit reverentiam, amorem, obedientiam, ἀντιπελαργίαν seu gratitudinem erga parentes, 1.Timoth.5.4. tolerantiam infirmitatum, quæ sine nominis divini contumelia tolerari possunt, Levit.19.3. Matth.15.1. Marc.7.11,12. Christus ostendit è quinto mandato Decalogi, ut liberi parentibus sint gaudio & exsultationi, Luc.1.℣.14.

Parentib. honor exhibendus est à liberis: I. Quia parentibus Deus mandat honorem exhiberi à liberis, Levit.19.3. Prov.23.22,26.

II. Quia illorum manu Deus liberos vult ducere ac regere, Eph.6.4,9.Col.3.19.

III. Quia honoris parentibus debiti exhibitio est documentum hominis sapientis, Proverb.10.1.& cap.15.℣.20.

Beneficentiæ erga parentes & propinquos Josephus exemplum singulare est, qui non solùm patrem, sed & fratres, à quibus acerbè & immaniter tractatus venditusq; erat, totasque eorum familias, gravissima fame laborantes, in Ægyptum transtulit, & liberaliter aluit.

Honori parentibus debito opponitur *contumelia* & *illicitus honor*.

Contumelia in parentes, est peccatum, quum quis honorem parentibus debitum non exhibet, ex negligentia quadam, non habendo illorum justam rationem: aut si quis ex ignominiâ eos afficit, odio habet, illis contumax est, & recusat benefacere, quum possit, aut maleficia pro beneficiis reponit, sive eos percutiendo, sive aliis modis lædendo: aut alioquin malè se gerit, non respondens institutioni, speiq; parentum.

Omnibus autem modis fugienda:

I. Quia severiter à Deo prohibita est.

II. Quia certas pœnas attrahit; ut ostendit exemplum Chami, Gen.9.℣.22.& seqq.

III. Quia est indicium stolidi animi, Prov.10.1.& cap.15.℣.1.5.& cap.19.26.

IV. Quia parentibus mœrorem & pudorem affert, Prov.10.℣.1.5.& cap.19.26.

V. Quia parentes evertit bonis & eorum animos avertit à tali prole, ut fugiant & exhorrescant ipsum, Prov.19.26.

Inprimis autem cavenda malitiosa contumelia in

Digitized by Google

parentes, veluti si quis patrem aut matrem percusserit, etiamsi non sequatur mors aut grave corporis damnum, si quis parentibus maledixerit: I. Quia singulariter à Deo prohibetur.

II. Quia supplicio capitali à Magistratu jussu Dei plecti debet, Exod. 21. ℣. 15, 17.

Illicitus honor erga parentes, est quum quis maiorem habet rationem parentum, quàm Dei. Prohibetur Matth. 8. ℣. 21, 22.

Hactenus de sanctitate conjugij: sequitur de cura rei familiaris.

CAPUT LIIX.

In quo de officio dominorum & servorum.

CURA rei familiaris complectitur officia *dominorum & servorum*.

Officium dominorum, est 1. curam rei familiaris, quàm solicitè gerere. Itaque iniustus est qui familiaris curam abjicit. De hoc officio dominorum multa passim in Proverb. Salomonis. Pigritia igitur & luxuria fugienda. Eccles. 10. ℣. 18, 19. Temerariis sponsionibus facultates in periculum non adducendæ: sed ab eo qui temerè fidem pro alio interposuit, pignus exigendum, Prov. 20, 16.

2. Servos & ancillas, DEI amantes, & pietati studentes alere. Psal. 101. ℣. 6, 7. eosdemq; in officio continere. Prov. 29. ℣. 21.

3. Moderatè uti suo in servos imperio. Ephes. 6. ℣. 9.

Id fit dupliciter: *primò*, si domini servos non gravent nimiis laboribus, semperque meminerint, eos non esse asinos sed homines. *Deinde*, si illis placidè imperent, placidè etiam eos cùm officium neglexerunt, obiurgent, ne verbis durioribus exasperentur; & verberibus inhumanè & crudeliter eos ne lædant, aut vulnerent, meminerintq; sibi etiam esse Dominum in cœlis, apud quem non est personarum respectus, Eph. 6. 9. Ideò etiam servitutis duritiem & tristitiam mitigare voluit olim Deus in populo suo, jubens servum Hebræum pretio emtum post sex annos servituris gratia dimitti, Exod. 21. 2. Quin etiam *mancipia*, id est, servos & ancillas pretio emtos crudeliter tractari Deus vetuit, & pro oculo aut dente servi ancillæve excusso, liberos eos dimitti imperavit, Exod. 21. 26, 27.

4. Remunerari beneficè labores servorum, ut ne compulsi necessitate furentur.

Officium servorum, est, 1. suos dominos omni honore dignos ducere, & non despicere. 1. Timoth. 6. ℣. 1, 2.

2. Ex animo imperatos à dominis labores perficere. Eph. 6. ℣. 5.

3. Esse fideles in commissis sibi à dominis ut bona eorum conservent, Tit. 2. 10.

4. Morum integritatem custodire, ne uxor, ne filij & filiæ vel alij conservi corrumpantur.

Causæ cur servis hoc officium præstandum, sunt. *Prima*, quia officium illud mandat Dominus, quum ita ait per Apostolum, Coloss. 3. ℣. 22. *Servi auscultate dominis vestris.* Itaque illi qui serviunt, non tam homines respicere debent, quàm Deum. Is enim est qui illis hoc onus imposuit, quiq; illis mandat ut dominis auscultent, donec Deo visum fuerit, libertate corporali eos donare.

A *Secunda*, quia officium illud non præiudicat quicquam libertati spirituali, non illam adimit, imò ne imminuit quidem: quia auscultant in statu suo servili *dominis secundùm carnem*, qui in spiritum ipsorum nullum jus obtinet. Quod est optimum & præstantissimum, liberum est; Servitus tantùm est carnis, ac proinde non perpetua, sed ad breve tempus: dominium cui subsunt est secundùm carnem seu carnale, ac proinde temporale & breve. Quicquid enim est carnale, est caducum & non diuturnum.

Tertia, quia id requirit timor Dei. Qui enim Deum timet, officium sibi iniunctum à Deo, studiosè & non invitus facit. Qui Deum timet, nihil mali facit, etiamsi nemo videat.

B *Quarta*, quia officium illud Domino potiùs exhibetur, quàm hominibus: quia Domino Christo serviunt. Deum enim & Servatorem, nostrum Christum servi Christiani honorant, & doctrinam eius ornant, quum fideliter Dominis suis serviunt. Tit. 2. ℣. 10. Eph. 6. ℣. 5, 6. Col. 3. 23.

Quinta, quia recepturi sunt à Domino mercedem hæreditatis, hoc est, quam obsequio & fidelitati ipsorum gratuitò rependet ut filiis & hæredibus: nam hæc hæreditas ex adoptione est. Coloss. 3. ℣. 24.

Sexta, quia qui iniuriam intulerit, refert iniuriam quam intulerit, hoc est, luet pro illa pœnas, nimirũ sive servus sit, sive dominus. Coloss. 3. 25. Servus enim infert iniuriam domino, fraudulenter opus C sibi demandatum faciens aut intervertens aliquid quod heri est. Jam si iniquè egerit, non solùm homines offendit, sed & Deum quem in admissa adversus carnalem Dominum fraude contemsit. Herus verò infert iniuriam, si servum fidelem iniustâ sævitiâ premat, & indignis modis tractet, operasque eius non compenset benevolè.

Iustitia distributiva Oeconomica declarata est: sequitur politica.

CAPUT LIX.

D

In quo de fide in promissis & factis.

IUSTITIA *distributiva politica privata*, est quæ in societate politica præstari debet ad reipublicæ conservationem.

Eamq; conspicuam reddunt *fides in promissis & pactis, & observantia: gratitudo & honor Magistratui politico debitus.*

FIDES IN PROMISSIS ET PACTIS, est virtus per quam fiunt & constanter servantur promissa & pacta conventaque. Unde etiam *constantia in promissis & pactis* dicitur: & *veritas politica*, quod in contractib. & negotiis politicis maximè requiratur.

E Virtus hæc est rara admodum inter homines: unde querelæ, Psal. 12. 2. *Defecerunt veraces ex filiis hominum.* Jerem. 5. ℣. 1. *Percurrite plateas Jerosolymorum, & videte jam atq; cognoscite & disquirite in plateis eius an inveniatis virum an sit qui exerceat jus, requirat fidem.*

Ea sanctè servanda, colenda & exercenda:

I. Quia nobis à Deo ipso mandatur. Nam Christus Matth. 23. 23. *graviora Legis esse*, id est, in quibus plus est momenti quàm in decimarum solutione, docet, *judicium, misericordiam ac fidem, quæ oportet facere.* 1. Tim. 4. 12. *esto exemplar fidelium in sermone, in conversatione, in charitate, in spiritu, in fide, in castitate.* & cap. 6. 11. *Sectare justitiam, pietatem, fidem.* 2. Timoth. 2. 22.

II. Quia

II. Quia est documentum regenerationis spiritualis: est enim inter fructus Spiritus, de quibus Gal.5.22. *fructus spiritus est charitas, gaudium, pax, ira cohibitio, benignitas, fides, &c.*

III. Quia in-primis placet & probatur Deo, Jerem.5.℣.3. *O Jehova, oculi tui annon spectarent ad fidem?*

IV. Quia à Deo præmia eximia habet, 1.Sam. 26.℣.23. *Jehova reddet unicuique justitiam suam & fidem suam.* Psal.15.℣.1,2. *quis habitaturus est in monte sanctitatis tuæ? qui loquitur veritatem ex animo suo,* & ℣.4,5. *juratus in damnum suum non tamen mutat: qui facit ista, nunquam dimovebitur.*

V. Quia ad illam exempla aliorum nos invitant, 2.Tim.3.℣.10. *Tu verò assequutus es doctrinam meam, vitæ meæ rationem, propositum, fidem, &c.*

Fidei in promissis & pactis, opponitur *perfidia & simulata fides in promissis & pactis.*

Perfidia in promissis & pactis, quum quis non stat promissis & pactis conventisque, nullâ justâ ex causâ.

Est fugienda:

I: Quia prohibita est à Deo in Lege Decalogi, *Non dices falsum testimonium.*

II. Quia summoperè Deo displicet, Hose.4.℣.1,2.

III. Quia pœnam habet comitem. Hos.4.℣.3.

Simulata fides in promissis & pactis, est quum quis præ se fert, se esse & fore observantem promissorum & pactorum, hoc agens, ut tandem eludat eum cui se promisso aut pacto obstrinxit.

Etiam atq; etiam fugienda est:

I. Quia à Deo prohibita in Decalogo.

II. Quia Deo prorsus displicet, ideò de ea querela est gravis, Psalm.12.℣.3. *Vanum loquuntur alter cum altero, labio blanditiarum; duplice corde loquuntur.*

CAPUT LX.

In quo de observantia.

OBSERVANTIA, *θεραπεία* est virtus per quam homines vel ætate, vel statu, vel officio, vel donis quibus à Deo ornati sunt, nobis superiores debito honore prosequimur & colimus.

Idq; cedendo eis sermonis, sedis, actionisque omnis primatu, vel gestibus idoneis pro ratione personarum, locorum & temporum, vel reverenter eos alloquendo, ut David fecit erga Saulem quamvis hostem, 1.Sam.24.

Virtus hæc exercenda:

I. Quia divinitus est mandata, Rom.12.℣.10. *Honore alij alijs praeuntes.* Et cap.13.℣.7. *Reddite omnibus quod debetis, &c. cui honor* debetur, *honorem.*

II. Quia favorem conciliat apud alios, ut ostendit exemplum Jacobi Patriarchæ, qui observantia suâ Esavi favorem sibi demeruit, Gen.33.

III. Quia eam suo exemplo commendant fideles, ut *Abrahamus*, Gen.23.℣.7.

CAPUT LXI.

In quo de Gratitudine.

GRATITUDO, est virtus per quam agnoscimus & profitemur, à quo & quanta beneficia accepe-
A rimus & declaramus studium præstandi benefactoribus nostris mutua officia honesta ac possibilia nobis.

Eaq; est vel *animi* vel *facti*.

Gratitudo animi, est quâ benefactoribus pro beneficiis datis gratiam habemus, etiamsi compensare ac non possimus.

Eaq; declaratur tum gratias agendo pro datis beneficiis, conservando eorum memoriam, eaq; apud alios celebrando, & benè precando piis votis pro successu benè de nobis meritorum: tum gerendo voluntatem & animum ad compensationem aut præstanda officia possibilia promtissimum.

Gratitudo facti, est cùm studemus referre gratiam
B æqualem benè de nobis meritis, & sic beneficia nobis exhibita compensare conamur ipso facto, hoc est, donis & officiis mutuis.

Utraque studiosè declaranda:

I. Quia est præcepta à Deo, Gal.6.℣.6. *Communicet autem qui instituitur in sermone, cum eo qui se instituit, omnia bona.* Præcepta est quibusvis, etiam Regibus & Principibus, sicut David Salomoni Regi præcipit, 1.Reg.2.℣.7. *Erga filios Barzillai Gilhaditæ exerceto benignitatem, ut sint inter comedentes cibum mensa tua: quia similiter appropinquarunt ad me quum fugerem propter Absalomum fratrem tuum.*

II. Quia demonstrat hominem eâ præditum
C esse veracem & justum. Qui enim agnoscit & prædicat quæ & quanta beneficia ab alio acceperit, verax est: qui verò voluntatem habet referendi gratiam, justus est.

III. Quia maximè decet fideles.

IV. Quia ad eam nos invitant exempla laudatissima aliorum: ut *Davidis*, qui gratus exstitit erga Jonathanem, conservando in vivis & beneficiis afficiendo Mephibosethum filium Jonathanis, 2.Sam. 9.℣.1. *Dixit David, an nullus est adhuc qui relictus sit de familia Saulis, ut exerceam erga eum benignitatem propter Jonathanem, &c.* Eiusdem Davidis qui gratus exstitit erga Barzillajum, qui sustentaverat dum resedit Machanajimis pulsus regno ab Absolomo, 2.
D Sam.19.℣.34.& seqq.

V. Quia etiam à Gentilibus ipsis meritò commendata fuit. Sic enim Seneca ait 4. de benefic.16. *Nihil tam laudabile, nihil tam æqualiter in omnium animos receptum, quàm referre benè meritis gratiam.*

Gratitudini opposita est *ingratitudo, & gratificatio pro beneficijs iniusta ac illicita.*

INGRATITUDO, quam Græci ἀχαριστία vocant, est vitium, cùm quis pro beneficiis acceptis adversus benefactores suos aliter se gerit quàm veritas & justitia postulat. Esse vitium certum est, quia contrarium eius nempe gratitudo virtus est. Ac sicut gratitudo ex veritate & justitia constat: ita ingratitudo ex mendacio & iniustitia conflatum sce-
E lus est; sic ut omnis ingratus & mendax sit & iniustus; quod Gentiles etiam agnoverunt, quemadmodum Xenophon libro 2. de dictis & factis Socratis refert Socratem dixisse, ἀχαριστίαν εἰλικρινῶς ἀδικίαν, id est, ingratitudinem manifestam iniustitiam esse.

Ingratitudinis quinque sunt species; *prima* est, cùm quis pro beneficiis gratiam facto non refert: *secunda*, cùm quis etiam verbis gratias non agit; *tertia*, cum quis accepta beneficia animo non agnoscit; *quarta*, cùm quis se accepisse verbis negat; *quinta* deñique, cùm quis pro beneficiis maleficia rependit. Hæ species ingratitudinis sunt, quarum posterior quæq; est gravior priore.

Digitized by Google

Prima & levior est, gratiam non referre, id est, non præstare mutua honesta officia, cùm possis. Quamvis autem hæc species levior sit: tamen apud Persas, si quem cognoverant posse referre gratiam, nec referre, in hunc severissimè animadvertebant, quippe qui arbitrabātur, eos qui sunt erga homines ingrati, & Deū valdè negligere & parentes, & patriā, & amicos, ut refert Xenophon lib. I. de Pædia Cyri.

Secunda species & gravior est, ne verbis quidem agere gratias.

Tertia, longè gravior, ne habere quidem gratiam, id est, acceptum non agnoscere beneficium, eiusque vel autorem, vel magnitudinem: nam etiam ille non habet gratiam, qui extenuat & parvifacit beneficium.

Quarta gravissima negare etiam te beneficium accepisse.

Qui se negat didicisse ab aliquo, quod didicit, ingratus est.

Qui se negat profecisse per eum, per quem proficit, ingratus est.

Quinta deniq; omnium gravissima est, malum pro bono reddere, odium pro amore. Imò qui irascitur ei, à quo beneficiis affectus est, ingratus est: veluti si filius patri & matri, discipulus præceptori ob correptionem irascatur.

Ingratitudo autem erga benemeritos est omni studio fugienda:

I. Quia prohibita est à Deo, I. Thess. 5. ℣. 15.

II. Quia est vitium ipsis etiam Gentilibus exosum & detestabile.

Non sunt quidem sacris profana miscenda: attamen ea inter se comparare neutiquam inconveniens est, ut etiam ex Gentilium sermonibus & exemplis Christiani discant: quid se deceat vel dedeceat. SOCRATES (ut refert Xenophon. lib. 2. de dictis & factis Socratis) *sentiens aliquando, suum filium Lamprocleum, qui maior natu erat, matri suæ iratum:* Dic *mihi, ô fili, ait, cognovistine unquam homines quosdam qui appellantur ingrati? Ita prorsus, inquit: Considerasti igitur quos homines, & cùm quid agant, hoc nomine appellantur? Consideravi ait: illos namq; qui beneficiis acceptis non reddunt gratias, cùm possint, ingratos appellant. Hos verò ingratos cum iniuriosis connumerandos esse putas? Ita, inquit: Quid verò, cōsiderastine unquam, quemadmodum mancipare amicos quidem iniustum esse, erga inimicos verò iustum? Vehementer, ait, consideravi: ac mihi videtur, à quocunq; quispiam beneficiis affectus, sive amico, sive inimico, non conatur reddere gratias, iniustus esse. Si igitur hæc tibi vera videntur, ingratitudo manifesta iniuria profectò est. Concessit. Quantò ergò maioribus quisq; beneficiis acceptis non reddit gratias, tantò iniustior est. Et hoc etiam concessit. Quos igitur, aut à quibus putas maioribus beneficiis affici, quàm liberos à parentibus? quibus primò ut sint & vivant, deinde ut bona videant illorumq; participes fiant, quæcunque dij hominibus præbent, parentes causa fuerunt: quæ tam magna existimatione digna omnes arbitramur, ut privationem illorum magis quàm alia fugiamus. Civitates quoque pro maxima pœna delictis in maximis mortem sanxerunt, tanquam maioris mali timore non possint iniurias coërcere: Nam non putes velim propter Venereas res homines filios procreare, cùm ad hunc fervorem libidinis solvendum non parva sine labore munereq; uxorio facultas exsistat. Quapropter non modicum cogitamus, à quibus mulieribus quàm optimi filij nobis propagari possint: quibus cùm tales inveniantur convenientes, prolem procreamus, & vir quidem ipsam uxorem ex qua suscepturus est liberos alit, futuris quoque liberis omnia præparat, quæcunq; conductura eis ad vitam putet, & hæc quàm plurima possit. Mulier verò concipens tolerat hoc onus cum gravamine & periculis vitæ, alimento suo nutriens puerum, magno multoq; labore usque ad partum perveniens. Postea etiam nutrit atque pro eo curam gerit, à quo tamen nunquam antea beneficij quicquam acceperat, quiq; non modò ignorat qui ei benefacit, sed neque declarare potest, quibus indigeat. Mater verò per coniecturam quæ conducant, quæq; grata sint ei conatur adimplere. Multoq; tempore nutrit, die noctuq; laboribus affecta, ignorans quam istorum omnium mercedem habebit. Et non sufficit solùm nutrire, sed cùm videntur filij posse discere quicquam, quæcunque ipsimet parentes ad vitam utilia habent, docent. Quæ verò putant alium magis docere, pro his ad illum liberos, ut doceantur, mittunt cum sumtibus suis, omnibusq; modis procurant, ut quàm optimi liberi eis efficiantur. Ad hæc adolescentulus ait: Et si hæc omnia, cæteraq; his multò fecerit plura, nullus tamen posset profectò duritiem matris meæ sufferre. Tum Socrates:* Utrum, *ait, feræ immanitatem putas difficiliorem ad sufferendum esse, an matris? Ego quidem, inquit, matris puto, quæ talis sit. Num igitur unquam aut momordit, aut calcibus te percussit, quemadmodum multi à feris affecti sunt? Non ista: sed ea dicit, inquit, meherclè, quæ nullus unquam audire velit. Tu autem quot, Socrates, ait, ei molestias tum dicto tum facto, à prima ætate, die noctuq; exhibuisti? aut quantum doloris attulisti ægrotationibus vexatus? Nihil tamen, ait, unquam aut feci aut dixi, cuius illam puderet. Quid verò, inquit, difficilius tibi putas esse, quæcunq; illa dicit audire, an histriones, cùm in tragœdiis alter alteri maximas cōtumelias dicant? Sed tamen, ut arbitror, quoniam non putant, nec illum qui redarguit, propterea redarguere ut damnum inferat, nec illum qui minatur, propterea minari aut mali quicquam faciat, æquo animo ferunt. Tu autem cùm haud ignores, quòd quicquid mater dicit, non modò non ut malevola tibi dicit, sed volens tot tibi bona fore, quot nulli alij, ægrè feres? An opinaris malevolam tibi matrem esse? Minimè, inquit, hoc opinor. Si itaq;, Socrates ait, istam cùm benevola sit tibi, & quàm maximè potest, pro te curam gerat, ut sanus sis nulloq; priveris necessario, & adhac tibi multa bona fieri deos oret & vota reddat, difficilem esse ais, nec potes talem matrem sufferre? Ego quidem arbitror te bona non posse sufferre. Dic autem mihi, inquit:* Utrum *alium quemquam putas oportere colere, an arbitreris te nulli hominū unquam oportere placere, neq; sequi, neq; parère, neq; Duci, neq; alicui Principi? Imò quidem, inquit, mehercle. Ergò vicino quoq;, Socrates ait, tu velis placere, ut & ignem tibi accendat cùm opus fuerit, & in aliquo bono te juvet? & si fortuitò in aliquam incideris adversitatem, tanquā & benevolus & propinquus tibi possit prodesse? Ita equidem, ait: Quid verò comitem, sive in terra, sive in mari, aut alium quemquam, non arbitraris interesse, amicum aut inimicum habere? An opportunum esse judicabis amicitiam potius illorum consequi? Ita, inquit, Si itaq; Socrates ait, istorum omnium amicitiam magni æstimandam esse putas, nonne matrem etiam, quæ plus te omnibus istis amat, putas oportère colere? An ignoras, quòd civitas quoque aliam quidem non nimiùm curat ingratitudinem, nec in judicijs compellit, sed despicit, si quis beneficijs acceptis non reddat gratias? Si quis verò parentes non observet, hunc in judicium trahit, ac reprobat, magistratibusq; omnibus indignum existimat, tanquam ab illo non possint neq; sacrificia piè sacrificari, neque aliud quicquam benè aut justè agi? Nec solùm hoc, sed etiam si quis parentum defunctorum sepulcra non ornet, hoc etiam civitas investigat in electionibus magistratuum. Tu itaque fili, si compos mentis, deos ut tibi ignoscant exorabis, si quid matrem neglexisti, ne ingratum te esse existiment nec benefacere velint. Ab hominibus quoque cavebis, ne sentientes quòd contemnas parentes, pro nihilo te habeant,*

Digitized by Google

habeant, & omnibus amicis te privaveris. Si enim te arbitrabuntur erga parentes ingratum esse, nullus putabit te pro susceptis beneficiis fore in referenda gratia memorem. Hactenus Xenophon; ex quo constat, quàm odiosum ipsis quoque Gentilibus vitium ingratitudinis, & præcipuè erga parentes fuerit.

III. Quia pœnas accersit certas & graves, Prov. 17.13.

Plura de ingratitudine alibi proposuimus.

Gratificatio pro beneficiis illicita est vitium cum quis in gratiam eius à quo beneficiis affectus est, facit ea quæ Deus prohibuit.

CAPUT LXII.

In quo de honore debito Magistratui.

Hæc de gratitudine: jam de honore Magistratui politico debito.

HONOR *Magistratui politico debitus*, est justitia distributiva, quæ consistit in subiectione fideli, reverentiâ, amore, obedientiâ civili erga Magistratum, communium onerum portatione, & fide constanti in Magistratum atque in Rempublicam, ad publicæ salutis conservationem, in qua & privata cuiusq; salus continetur, Rom. 13. ℣. 1. Matth. 17. ℣. 27. & cap. 22. ℣. 21. 1. Pet. 2. 13. Eccles. 8. & 10. Prover. 23. 1, 2, 3.

Subiectio fidelis, est prima pars honoris Magistratui politico debiti, quâ quis est subditus Magistratui politico, obligatione naturali aut voluntariâ.

Naturali obligatione subditus, est qui sub jurisdictione & dominio Magistratus illius cui subest, natus est: quali obligatione Israëlitæ erant subditi Salomonis.

Voluntariâ obligatione subditus, est qui certo Principi seu Magistratui politico se ultrò subiicit, & pro superiore & domino suo eum recognoscit, etsi sub eius dominio natus non sit: Tali obligatione Sedechias rex Juda factus est subditus & vasallus Nebucadnezaris Magni.

Subiectionis utriusque vinculum est *homagium* seu *juramentum fidelitatis*, quo subditi se obstringũt, se velle esse & manere fideles Principi seu Magistratui suo totiq; Reipublicæ.

Juramentum fidelitatis ab omnib. subditis Principi seu Magistratui suo legitimo est præstandum: idq; candidè & sine æquivocatione & mentali evasione & secreta reservatione.

Recusari non potest nec debet, ob Papæ Romani interdictum, & dispensari de eo à Papa nec potest, nec debet.

Subiectio Principi seu Magistratui suo legitimo præstanda est ab omnibus, non tantùm à laicis, sed etiam ab Ecclesiasticis:

I. Quia à Deo mandata est omnibus, tam Ecclesiasticis, quàm politicis, Rom. 13. ℣. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7. item 1. Pet. 2. ℣. 13. & seqq.

II. Quia à Christo ipso, à Prophetis, ab Apostolis & aliis fidelibus exhibita fuit Principi seu Magistratui.

III. Quia Romani Episcopi inde ab initio Christianismi per multa secula Imperatorum se beneficiarios ab subditos omni obsequio & submissione fatebantur.

IV. Quia longè absurdissimum est, potentem hominum Ecclesiæ larvâ aliis illudentium factio-

A nem sub imperiis Regum & Principum nasci, educari, opimisque prædiis frui posse, quæ à Regum & Principum potestate immunis sit, nec ullo jure Regum & Principum Legibus judiciisque subjecta sit.

Falsum igitur est quo Bellarminus lib. de Clericis cap. 28. pronunciat, Ecclesiasticos homines, omni terrenorum regum potestate solutos, nec eos vel in rebus civilibus, ad obsequium posse adigi nisi tantummodò vi rationis & pro arbitratu suo, pacis & tranquillitatis publicæ conservandæ gratiâ.

QUÆRITUR I. *An subiectio præstanda sit Principi seu Magistratui infideli seu hæretico?*

RESP. Etiam, maximè si quis sub eo natus sit aut degat, aut in potestatem ab eo redactus sit. Sic
B enim Israëlitæ subiecti fuerunt Pharaoni, & nonnisi eius concessione migrare voluerunt. Israëlitæ fuerunt subditi jussu Dei Regi Babyloniæ, Jeremiæ 17. ℣. 11. Christiani fuerunt subiecti Romanis Imperatoribus infidelibus: Qua de re *Justinus Martyr* Apologiâ 2. *Ambrosius* contra Auxentium: *Tertullianus* in Apologetico: Etiam Juliano Apostatæ Christiani subditi fuerunt: Vide *Augustinum* in Psal. 124.

OBJICITUR I. *Juramentum fidelitatis absque evidentissima gravissimaq; divini honoris iniuria & falsa fide Catholica & salute animarum Principi seu Magistratui infideli & hæretico præstari non potest: Ergo non est ei præstandum ut nec subiectio.*

RESP. Distinguitur antecedens, quod verum
C est de juramenti formula verbo Dei contraria: De juramento autem ad merè civilem obedientiam obligante est falsum.

OBJICITUR II. *Juramentum fidelitatis quo eripitur Pontifici Romano primatus & autoritas spiritualis, adversatur fidei Catholicæ; quia primatus ille Pontificis est verbo Dei institutus: Ergò non est præstandum.*

RESP. Negatur antecedens: nam primatus ille Pontificis Romani nequaquam verbo Dei institutus est.

QUÆRITUR II. *An rectè faciant subditi, qui nolunt Principi homagium præstare, nisi religionem ipsorum amplectatur?*

Exemplum est in Gallia: Papistæ ligarij nolue-
D runt Henricum IV. pro Rege agnoscere, & homagium ei præstare, nisi relicta Evangelij professione Missam adiret & Papista fieret.

RESP. Non rectè faciunt: Nam si Princeps non debet cogere subditos ad suam religionem: multò minùs subditi debent Principem cogere, ut religionem amplectatur aliam, quàm ipse agnoscit esse veram. Evangelici non cogunt Principem ullum Papisticæ religioni addictum, ad amplectendam religionem Evangelicam, sed hoc tantum quærunt, ut ipsi possint Deo subditi esse & servire in religione Evangelica, quam solam pro vera agnoscunt, etiamsi in civilibus Principi Papano subditi sint & parêre velint.

E Cum subiectione pugnat maledicentia in Principem seu Magistratum, quæ prohibetur Exodi 22. ℣. 28. Ecclesiast. 10. 20. *Ne quidem in conscientia tua Regi maledicito* Quapropter graviter deliquit Simei maledictis & conviciis incessens & lapidibus petens Davidem regem, 1. Sam. 16. nec impunè id fecit, ut videre est 1 Reg. 2. 44, 45, 46.

Pugnat cum debita subiectione etiam contemtus Magistratus politici, seditio, rebellio, contumacia, simulatio subiectionis, & impia servitus præsertim in idololatricis & iniustis rebus.

Contemtus Magistratus politici & rebellio in illum prohibetur Eccles. 10. ℣. 20. Provocat iram

Digitized by Google

Dei. Graviter punitur à Deo, ut ostendunt exempla Korachi, Dathanis & Abirami, Num. 16. Provocat iram Magistratus, Prov. 19. 12.

Seditionis causa efficiens principalis est Satanas autor confusionum & cædium. Inter homines verò solent autores seditionis esse homines ambitiosi, idololatræ, bonorum alienorum cupidi. Sic seditionum plurimarum autores fuerunt Pontifices Romani & alij clerici Papani.

QUÆRITUR: *Si Imperator, Rex, Princeps aut Magistratus alius sive Catholicus, sive alij religioni addictus, à Papa excommunicatus sit, an subditi ipsius propter illam excommunicationem Papalem sint soluti à juramento fidelitatis, eiusq; ditio direptioni jure exposita cuivis occupanti? Ac proinde, An Imperator, Rex, Princeps, aliusq; Magistratus per Papam excommunicatus, possit jure per suos subditos vel alios quoscunque deponi.*

RESP. Nequaquam: 1. Quia excommunicatio non est à Deo præcepta ad hunc finem, ut excommunicatus, quicunque is sit, temporalibus juribus & dominiis suis exuatur: sed ut à peccato & scandalo gravissimo propter quod justè & legitimè excommunicatus est, resipiscat, & deinceps abstineat, ut supra explicatum, quum de excommunicatione ageretur.

2. Quia excommunicatio per Papam in eos qui ipsi aut clero Papano non placent, aut qui non in omnibus voluntati, aut potius ambitioni, avaritiæ & & tyrannidi ipsius explendæ se accommodant & satisfaciunt, vibrata, est iniusta atque iniqua: quia causa eius propter quam fit non est justa & verbo Dei conveniens. Nam si causam efficientem à qua & proptet quam fit spectes; Papa non habet jus quemquam excommunicandi, quia non est verus Ecclesiæ Episcopus, sed est Antichristus ille. Deinde non placere aut non satisfacere in omnibus libidini Papæ, peccatum non est à Deo prohibitum, propter quod quisquam sit excommunicandus.

Si finem consideres, Papa excommunicationibus suis prætensum in omnes homines affectat & stabilire conatur Primatum, qui è diametro verbo Dei adversatur, & nullo modo ei competit, ut alibi probatum est à nobis.

Forma verò excommunicationis Papalis est prorsus illegitima: & verbo Dei minimè consentanea.

3. Quia etiamsi excommunicatio Papalis justa esset, & Papa esset verus Ecclesiæ Dei Episcopus; tamen locum non haberet, nisi in eos qui Romæ degunt, & Romæ sacris cum eo communibus utuntur, aut ad curam eius pastoralem jure pertinent: In alios autem qui jurisdictioni ipsius Episcopali subiecti non sunt, minimè se extenderet.

4. Quia nullus Imperatorum, Regum & Principum, à veris Episcopis veteribus legitimè excommunicatorum, juribus & dominiis suis temporalibus privatus fuit, ut satis ostēdunt exempla, *Philippi Arabis* Imperatoris excommunicati à Fabiano Episcopo Romano, & *Theodosij Magni* excommunicati ab Ambrosio Episcopo Mediolanensi. Exempla Imperatorum Germanicorum & Regum aliorum quos Pontifices Romani Imperiis & regnis suis spoliarunt, minimè sunt proba: quia Imperatores & Reges illi notoriâ, & omnibus suppliciis vindicandâ iniuriâ à Pontificibus affecti fuerunt.

Impia servitus in rebus voluntati Dei repugnantibus, ac in-primis idololatricis & iniustis nequaquam præstanda Principi seu Magistratui politico:

A 1. Quia iniusta est & prohibetur à Deo, Num. 22. ℣. 12. Act. 4. ℣. 18, 19.

2. Quia Deum ad iram provocat, Numer. 22. ℣. 22.

3. Quia à Deo reprehenditur in quibusvis, ut in Bileamo, Num. 22. ℣. 32. 2. Pet. 16. in Urija sacerdote, 2. Reg. 16, 10, 11.

Si igitur edicta Principis seu Magistratus voluntati Dei repugnent, ac proinde sint impia & iniusta; tum fideles non tenentur iis obedire, propter sequentes rationes:

I. Quia oportet Deo potiùs obedire, quàm hominibus, Act. 5. 29. Heb. 10. 24, 25.

II. Quia probata aliorum fidelium exempla

B idem docent, ut obstetricum Ægyptiarum, Exod. 1. ℣. 15, 16, 17. parentum Mosis, Exod. 2. ℣. 2. Heb. 11. ℣. 23. ministrorum seu apparitorum Saulis nolentium sacerdotes Johovæ interficere, Samuel. 22. ℣. 17. amicorum Danielis, Daniel. 3. ℣. 16, 17, 18. Danielis ipsiusmet, Daniel. 6. ℣. 12. Judæorum contra interdictum Xerxis & Artaxerxis Longimani ædificationem templi resumentium, Ezr. 4. & 5. Chagg. 1. Apostolorum Christi, Actorum 4. ℣. 18, 19. & cap. 5. ℣. 27, 28, 29. aliorum fidelium contra edicta Magistratus politici religionem Christianam exercentium, docentium & propugnantium, Heb. 10. ℣. 32. Apocalyps. 2. ℣. 10.

QUÆRITUR. *Si quis non vult amplecti religionem sui Principis, edictis publicis imperatam omnibus*

C *subditis, ac præterea illam falsam, hæreticam atque Antichristianam esse firmissimis rationibus fretus affirmat, an sit propterea reus criminis læsæ maiestatis humana?*

RESP. Non est: 1. Quia crimen læsæ maiestatis humanæ non versatur in religione, sed in negotiis politicis.

2. Quia & amici Danielis recusantes obtemperare edicto, Nebucadnezaris Magni, quo imperabatur idoli aurei adoratio, non fuerunt rei criminis læsæ maiestatis.

QUÆRITUR amplius: *An Evangelici sint rei criminis læsæ maiestatis Imperatoriæ seu Regiæ, quia li-*

D *berè tuentur religionem Evangelicam contra calumnias & oppugnationes Jesuitarum, Pseudepiscoporum & aliorum?*

RESP. Non 1. Quia crimen læsæ maiestatis Imperatoriæ vel Regiæ non committitur eo quòd verè divina religio defenditur.

2. Quia Evangelici fideliores sunt Imperatoribus & Regibus, quàm Romani Pontifices & illorum asseclæ.

OBJICITUR: *At damnant Imperatorem, damnant regem Papanæ religioni addictum.*

RESP. Non damnant. 1. Quia sciunt officium judicandi vivos & mortuos non sibi esse demandatum, sed Christo.

E 2. Quia tantùm monstrant Jesuitis, Pseudepiscopis & aliis defensoribus Papismi crassos errores, quibus non tantùm vulgus, sed etiam Imperatores & Reges ipsosmet seducere audent.

QUÆRITUR adhuc: *An ministri Ecclesiæ peccent, qui contra interdictum Principis annunciant Evangelium Jesu Christi? & an subditi peccent contra interdictum Principis convenientes ad audiendum Evangelium Jesu Christi & communes preces ad Deum?*

RESP. Non peccant. 1. Quia qui Evangelium Christi annunciant vel audiunt, faciunt id quod Deus ipsis mandat, quodque nulla creatura, nullus Angelorum, nedum hominum prohibendi jus habet.

2. Quia

Digitized by Google

2. Quia Daniel Propheta preces quotidiè ad Deum concepit, contra interdictum Regis Darij; quia etiam Apostoli & alij fideles in primitiva Ecclesia contra interdicta Imperatorum, Regum, Magistratuumq; aliorum, annunciaverunt vel audierunt Evangelium Jesu Christi, precesque ad Deum coniunctim habuerunt, ut Acta & Epistolæ Apostolorum & Historiæ Ecclesiasticæ nec non Patres orthodoxi abundè testantur.

Si quæras, *quomodo te gerere debeas irascente tibi Principe seu Magistratu?*

RESP. I. Pro Principe seu Magistratu tibi irascente Deum ora, ut clementem & benignum ei animum erga te largiatur.

II. Modeste in statione tua te contine, neque rebellato: modestiâ enim & patientiâ tuâ sanabis Principem & à magnis peccatis revocabis & vitabis malum alioquin tibi eventurum, bonam gratiam recuperabis atque reconciliatam retinebis: quod consilium dat Salomon in Ecclesiaste cap. 10. ℣. 1. & seqq.

III. Tolera ac dissimula multas infirmitates Principis, Eccles. 8. 3. *Ne perturbate à facie eius abito: Et deniq; cave maledicas Principi*, Eccles. 10. ℣. 17.

Fides constans in Principem & Rempublicam, est per quam quis firmus & certus est, nihil in Principem & Rempublicam ullo metu, ullave spe commodorum privatorum, ullove alio affectu noxio dicere aut facere, sed nec ab aliis, quod in se est, fieri: ac proinde omnia pericula ac damna à Principe & à Republica avertere, consilia & molitiones hostium impedire & detegere, & omnia consilia ac facta ad Principis & Reipublicæ conservationem dirigere, uti bonum civem & virum probum decet ac par est facere.

Eaque sedulò præstanda: I. Quia à Deo mandata est.

II. Quia in piis magnoperè commendatur à Spiritu Sancto, ut in Chuschai Aracæo, 2. Sam. 15. ℣. 32. & seqq. & cap. 17. 7. & seqq.

III. Quia & in Gentilibus laudatur, ut in *Phocione Atheniensi* qui Reipubl. causâ contra vulgus, contra mortem ipsam immotus stetit: in *M. Catone* qui ut publicè exitiosa impediret, restitit Metello Nepoti Tribuno plebis, rempublicam perniciosis rogationibus turbanti, & C. Cæsari Consuli legem de dividendo agro Campano ferenti: idem Pompeji Magni affinitatem respuit, renunciari ei liberè jubens; *Non capi aut illaqueari se per feminas; quod si Pompeius rectam in Republ. viam iniret, ultrò se amicum fore; sin aliam nullo pacto aut pretio*.

QUÆRITUR, *An perstandum in fide Regis seu Principis, si is tyrannus evasit?*

RESP. Distinguendum e[illegible] enim absolutam Monarchiam habet, aut conditionibus certis adstrictam. Si absolutam Monarchiam habet, est in fide eius perstandum, etiamsi tyrannus evasit, etiamsi nihil minus præstet, quàm quod ex officio erat Regum & Principum. Sic enim videmus exemplo nobis Danielem præivisse, atque in fide Nebucadnezaris perstitisse, etiamsi Nebucadnezar tyrannidem exerceret. Sed si Rex seu Princeps monarchiam habeat limitatam & adstrictam certis conditionibus, in quas juravit, seu quas se promisit servaturum, penes Status aut Primores regni seu Principatus est, coërcere Regis seu Principis tyrannidem & immanitatem.

Sunt officia subditorum quædam ordinaria, quædam extraordinaria, quæ Græci vocant κατὰ πείσμα. Ordinarium ac proprium cuiusq; civis officium

A est quod ei competit pro ratione loci & stationis, quam obtinet in Republica. Ea verò Reipublicæ tempora aliquando incidunt, ut fas cuiusque fit pro saluti, si quid potest, extra ordinem consulere: Hæc illi vocant officia κατὰ πείσμα, velut è casu & reipubl. necessario tempore pendentia. Sic quum nemini privato fas sit quemquam occidere: in oppressa tamen Republica, si quis tyrannum (qui verè tyrannus sit, non qui falsò talis judicetur, ut ex sententia Papæ & Jesuitarum) occideret, huic, tanquam de civitate benè merito, præmium decernitur. Hæc officia lege certâ definiri nullâ aliâ possunt, quàm salutis Reipublicæ respectu.

B Opposita est ei *perfidia in Rempublicam*, defectio à Principe seu Magistratu, *& dolosa fidei in Rempublicam simulatio*.

Perfidia in Rempublicam, est scelus quum quis prodit patriam seu libertatem publicam, seu conspiret in legitimum Principem aut Magistratum; sive in verè fidos Reipublicæ administros & conservatores: qualis fuit perfidia Achitophelis & illorum qui deserta fide Davidi Regi data, Absalomo adhæserunt, eumq; Regem unxerunt, 2. Sam. 15. & 16. qualis Ziphæorum fuit perfidia Davidem optimè de regno Israelitico meritum & merentem, illudque conservantem tyranno prodentium, 1. Sam. 23. 19. & cap. 26. 1.

C Perfidia in Rempublicam & proditio non est, cùm quis deserto illegitimo possessore Reipublicæ, sese adiungit legitimo & à Deo constituto Principi, ut *Rahab*, Jos. 2. ℣. 3. & seq. *Abner* deserto Ischbosetho adiungens se Davidi, 2. Sam. 3. ℣. 9. & seqq. Aut cùm quis conscio legitimo Principe aut Magistratu hosti se adiungit, aut cum eo manet ad explorandа aut impedienda eius consilia, ut fecit Chuschai Arcæus volente & jubente Davide pulso ab Absalomo, 2. Sam. 15. ℣. 33. & seqq.

Defectionis à Principe seu Magistratu causa sæpè sunt peccata Principis seu Magistratus; ut Moabitæ defecerunt à Rege Israëlis propter idololatriam eius, 2. Reg. 1. 1.

D *Dolosa fidei in Rempublicam simulatio*, est cùm quis præ se fert singularem & sinceram curam conservandi Rempublicam, cùm tamen longè aliud spectet: ut *Joabus* interficiens Abnerum, 2. Samuel. 3. ℣. 24. & seqq. Idem cum Ebjathare Sacerdote regem constituens Adonijam, 1. Reg. 1. ℣. 7.

Hactenus de justitia distributiva.

CAPUT XLIII.

In quo de Iustitia commutativa.

JUSTITIA *commutativa*, est justitia particularis per quam æquitatem in acquisitione rerum, in adeunda hæreditate, in commerciis seu negotiatio-
E nibus & contractibus servamus ex pacto, sic ut cum proximo in omnibus ita agamus, quemadmodum nobiscum agi cuperemus. Brevius, *Justitia commutativa*, est justitia particularis, quæ servat æqualitatem in contractibus, seu in commutatione rerum & preciorum, operarum & officiorum.

Huius virtutis est, cum proximo bonâ fide agere, eumq; non circumvenire in contractu ullo sive mercatorio qui tripliciter fit, aut res pro rebus, aut pro pecunia res, aut pecunia in pro pecunia commutando; è quibus contractus primus *permutatio*, secundus *emtio venditio*; tertius *Cambium* appellatur: sive alioquin civili, ut sunt, *mutatio commodatio donatio, locatio, conductio, oppigneratio, deposita, societas, emphyteusis*,

Digitized by Google

Permutatio, est genus antiquissimum contractus, quo res pro rebus commutantur, aut personæ pro personis: cuius mentio fit Ruth. 4. 7. Justitiæ commutativæ in emtione & venditione exemplum est in Abrahamo, Gen. 23. ✝. 3. & seqq.

Venditio & emtio tum justa est, quum Lege divinâ aliisque justis legibus concessa est: *qualis erat emtio & venditio agri Hephronis & speluncæ*, Genes. 23. Quod si rei alicuius venditio & emtio lege divina aliisque justis legibus prohibeatur, iniusta censenda est. Exempli causa: Achab rex Israëlis iniustè emere voluit à Nabotho vineam, & Nabothus venditionem eius justè recusavit, 1. Reg. 21. 1, 2, 3. quia lege divina prohibitum erat Israëlitis hæreditatem paternam alienare lege mancipij, Levit. 25. 23. Numer. 36. 7. Ab invito emere injuriosum est.

Ad emtionem & venditionem *emtio redituum*, quæ non magis est usura, quàm elocatio fundi pro certa pecunia quotannis solvenda.

MUTATIO, est contractus, in quo aut pecunia, aut frumentum, aut vinum, aut si quid aliud ad usum vitæ huius necessarium consumendum est, transfertur ad alium, ita ut is reddat æquivalens.

Mutatio & *commodatio* differunt: nam in *mutatione* redditur genus, hoc est, non idem individuum, sed æquivalens: in *commodatione* redditur eadem species, seu idem individuum.

Mutatio non est detrectanda proximo, etiam inimico, egenti tuo auxilio.

I. Quia est mandata à Deo, Deut. 15. 7, 8, 9. 10, 11. Matth. 5. 42. Luc. 35.

II. Quia illam requirit charitas, ne per te quisquam sit egens, Deut. 15. ✝. 4.

III. Quia est probatio fidei & obsequij erga Deum, Deut. 15. 5.

IV. Quia illi promissa est dives benedictio Dei, Deut. 15. 4, 6, 10.

Gratuita esse debet, id est, absque alicuius lucri exactione & captatione, aut doni acceptatione:

I. Quia sic fert mandatum Dei, Luc. 6. 35. *Mutuum date, nihil inde sperantes.*

II. Quia mercedem amplam habet à Deo, Luc. 6. 35.

III. Quia est signum filiorum Dei. Luc. 6. 35. *Ac filij eritis illius altissimi: nam benignus est erga ingratos & malos.*

IV. Quia discernit verè pios ab iis qui peccato dediti sunt, Luc. 6. ✝. 34.

In mutatione sicut is qui mutuo dat studere justitiæ debet, ut quicquid dat justæ bonitatis sit & absque dolo: ita & is qui accipit, mutuum dicto tempore reddere absque dolo tenetur. Non enim frustra dicitur, Psal. 37. ✝. 21. *Mutuo accipit improbus, sed non potest reddere.* Deinde mutuo dans & mutuo accipiens, si iniustè agat, pœnas sibi accersit. Jesa. 24. ✝. 2. *erit perindè mutuo danti atque mutuo accipienti.*

Donatio, est contractus quando res à justo domino, qui jus habet illam donandi, transfertur ad aliũ sine compensatione ex libera voluntate ad confirmationem federis initi, vel testificationem depositæ penitus ex animo offensionis, vel ad alium finem honestum & voluntati divinæ non repugnantem: ut Abrahamus donavit Abimelecho greges & armenta ad confirmationem federis cum ipso initi, Genes. 21. ✝. 27. eidem septem agnas gregis seorsim dedit, ut testaretur nihil amplius offensionis animo suo hæsere ob puteum vi occupatum à servis Abimelechi, ✝. 28, 29, 30. Sic Josephus Patriarcha donis affecit fratres suos in Ægypto, Gen. 45. 22. Jonathan filius

A Saulis Regis donavit Davidi vestes suas, gladium & arcum suum & zonam suam, 1. Sam. 18.

Ad locationem & conductionem pertinet solutio mercedis debitæ pro opera à mercenario præstita: veluti si quis vineam locet colendam vinitori alicui pro certa ac justa mercede, justum est ut eam maturè solvat. In summa, pro quocunque labore merces debita est maturè solvenda. Deut. 24. 14. 15.

Justitia commutativa est sanctè exercenda:

I. Quia à Deo præcipitur, Exod. 20. *Non furaberis*, Lev. 19. 36. Deut. 25. 15.

II. Quia accepta est Deo, Prov. 11. 1.

III. Quia multas utilitates adfert: nam prolongat vitam, Deut. 25. 15. per totam hanc vitam usque
B ad tranquillissimum securitatis portum deducit, Prov. 11. 3. eripit à morte, Prov. 10. 2. & cap. 11. 4. &c.

IV. Quia melior & præstantior est gemmis aliisque mercibus pretiosis, ut & auro pro gemmis aliisq; mercibus accepto, Prov. 20. 14, 15.

Cum hac pugnat *iniustitia commutativa*, quæ est omnis iniusta rerum translatio, quæ fit vel vi vel fraude. Eaq; Synecdochicè nomine *furti* comprehenditur. Est autem *furtum* juxta Sacræ Scripturæ usum, ablatio rei alienæ domino invito sive sciente & vidente, sive nesciente, animo eum privandi re illã.

Estq; vel *violentum* vel *fraudulentum*.

Furtum violentum, est cùm quis alienas res aufert
C per violentiam, ut faciunt latrones, tyranni, oppressores infirmorum, veluti viduarum, pupillarum, pauperum.

Furtum fraudulentum, est cùm quis res alienas ad se transfert dolo quopiam.

Furti fraudulenti species sunt multæ, *ut crimen stellionatus, sacrilegium, peculatus, usura lucratoria, solutionis debita recusatio, aut malitiosa dilatio, plagium, manticularia, ludus lucri causâ institutus, emtio rei ab eo qui jus implendi non habebat.*

Crimen stellionatus, est furtum fraudulentum, quando quis alterum callidâ quãpiam imposturâ defraudat in contractibus, ut si quis duplici pondere & mensurâ utatur: si quis pro bonis mercibus ma-
D lam pecuniam solvat, sive ea adulterina sit, sive justo leviori pondere: si quis rem alicui obligatam, dissimulatâ obligatione, per calliditatem alij vendiderit vel obligaverit: aut si quis merces corruperit, aut imposturam fecerit, cuius nulla ordinaria pœna est, sed extraordinariè plectitur à Magistratu. Item, si quis alicui filio familias pecuniam mutuò accipere volenti ignorante patre, clam sub specie mutui det partim pecuniam, partim merces, partim vinum, partim frumentum aut res alias, ut mortuo patre illius ab[illegible]recipiat certam pecuniæ summam, apochã e[illegible]essam. Tales vocantur à Germanis Partitenmacher. Dictum est hoc crimen à Stellionis naturâ, quo nullum animal fraudulen-
E tius est: unde Stellionum nomen in maledictum abiit.

Sacrilegium, est furtum, cùm quis res Deo & Ecclesiæ sacras ad se iniustè transfert: quale erat peccatum Ananiæ & Sapphiræ, Act. 5. Quod peccatum committunt, qui res in usus pios legatas seu bona Ecclesiastica in usus suos eosq; prophanos convertunt.

Sacrilegium summoperè cavendum:

I. Quia directè in Deum committitur, quum Ecclesiastica bona sint Dei ipsius.

II. Quia Ecclesiam Dei fraudat mediis ad conservandum & propagandum purum cultum Dei destinatis.

III. Quia

Digitized by Google

III. Quia à Deo punitur gravissimè: ut ostendit exemplum Achanis, qui sacrilegio suo cladem populo Israelitico, sibi & familiæ suæ & facultatibus suis interitum accersivit, Josuæ 7. Imò Deus punit etiam donatores ipsos bonorum Ecclesiasticorum, si quicquam ex iis interverterint, ut ostendit exemplum Ananiæ & Sapphiræ Actor. 5. multò magis puniet illos qui è bonis Ecclesiasticis, quæ alii consecrarunt & legaverunt sacris usibus, aliquid subtraxerint.

Peculatus, est furtum admissum in re ad Rempublicam spectante.

Usura lucratoria, est furtum, quod committitur, cùm quis lucrum accipit solius mutuationis causa, nullo damno accepto culpa eius qui mutuo sumsit. Sed ut rectè de usura judicetur, paulò pleniùs de ea agendum.

USURA, est fructus quem rei suæ causa in usum alienum versæ dominus percipit, sive ea res à domino sit mutuo data, sive ab altero in rem suam versa, quem fructum percipit dominus vel ex pactione quæ ipsi apertè cum debitore intercedit, vel ex intentione habita in contractu, vel exactione post contractum addita.

Usuræ tres sunt species: *lucratoria*, *compensatoria*, & *punitoria*.

Lucratoria, quæ etiam *usura mordens rodensq;* dicitur, est quæ ex mero mutuationis officio contra naturam contractus, lucrum facit.

Huius species est *usura usurarum*, quæ etiam Gentilium judicio infamis est: item omnis usura quæ pauperes opprimit aut pauperes facit.

Compensatoria, est quæ præstatur, ut compenset justum interesse, quod habet creditor, eo quòd pecunia caret. Ad hanc referenda usura nautica.

Punitoria, est quæ non propter lucrum petentium, sed propter moram non solventium, pro pœna, aut à lege aut ab homine infligitur.

Usura lucratoria & præsertim à proximo egente & paupere exacta pro solius mutationis officio est improba atque illicita, ut sequentia argumenta ostendunt:

1. Quia prohibita est à Deo, Exod. 22. ✝. 25. Levit. 25. ✝. 35. 36. 37. Psalm. 15. ✝. 5. Ezech. 18. ✝. 8. 13. 17. Luc. 6. ✝. 34. 35.

2. Quia pugnat cum officio humanitatis, quæ vetat pro eo quod gratis erat præstandum, exigere mercedem.

3. Quia usura lucratoria seu fœnus non est legitimus modus, jure Gentium aut Civili approbatus acquirendi dominii, sed planè improbatum consensione omnium populorum artificium, cùm sit lucrum de alieno sine justa causa factum.

4. Quia pugnat cum natura mutui, quod debet esse gratuitum.

5. Quia adversatur naturæ promiscui usus numi, qui inventus est ad sublevandas permutationū difficultates, nō ut fructum faciat aut mercede locetur.

6. Quia est iniqua, quum per eam usurarius quærat lucrum ex ea re cuius damnum aut periculum ad eum non spectat, sed ad debitorem. Iniustum est ex alterius damno lucrum captare.

Usura compensatoria quæ intra modum publicis legibus definitum consistit, non est interdicta & illicita, propter sequentia argumenta.

1. Quia non est lucrum supra sortem exactum propter officium mutuationis, sed pretium aut æstimatio usus sortis consumtæ cum damno creditoris. Potuisset enim creditor pecuniâ suâ aliis in rebus lucrum legitimum quærere & commodum aliquod percipere, quo privatus est, propterea quòd alius pecuniâ ipsius fit interea usus.

2. Quia est consentanea officio humanitatis, quæ jubet sic alium juvare, ut te serves indemnem, 2. Corinth. 8. ✝. 13.

3. Quia Christianorum Imperatorum constitutionibus est permissa.

4. Quia eam communis necessitas requirit & utilitas negotiationum.

5. Quia compensat damnum creditoris, quod nulla ratio prohibet.

Usura punitoria improbari non potest:

1. Quia sarcit damnum quod creditor sensit, eò quòd suo die pecunia non fuit soluta.

B 2. Quia est justa pœna moræ quæ pro delicto reputatur, ideo meritò debitori infligitur.

Id quod *interest* differt ab usura: & longiùs etiam ab ea distant emtiones censuum & redituum, item societas. Qua de re plura Jureconsulti Sacerdotes Justitiæ tractant.

Solutionis debitæ recusatio aut malitiosa dilatio, est furtum cùm quis pecuniam mutuò datam aut censum debitum aut mercedem debitam vel recusat solvere vel malitiosè differt ut suum commodum cum alterius detrimento captet.

Cavenda. I. Quia prohibetur à Deo, Deut. 24. 14. 15. Levit. 19. 13.

II. Quia noxia est, Jac. 5. 4.

Solutio maligna, est furtum cum quid ex eo quod debetur vel fraude vel sub specie juris intervertitur

C aut res corrupta seu pecunia improba traditur.

Plagiū, est furtū quum quis hominem furatus est.

Cavendum.

I. Quia prohibetur à Deo præcepto, Non furtum facies.

II. Quia ei pœna capitalis à Deo indicitur, Exod. 21. ✝. 16.

Manticularia, est furtum quum quis alicuius manticam seu crumenam astu quodam surripit, ut faciunt manticularii, crumenarum sectores.

Ludus aleæ, chartarum, &c. lucri causâ institutus, est furtum quum quis ludit depositâ pecuniâ aut re aliâ quam pecuniâ comparari necesse est, ut alterius pecuniam aut rem faciat suam, sibique habeat

D priore & legitimo possessore privato.

Est illicitus homini Christiano & fugiendus:

I. Quia vetitus est legibus duarum tabularum, lege octava, *Non furaberis*, Exod. 20.

II. Quia est illegitimus modus acquirendi dominium rei alicuius: namà nullis legum latoribus inter legitimos & concessos modos acquirendi contractus ve recensetur.

Unde etiam lucrum quod in ludo fit damnatum est jure civili, atque etiam prohibitum ne exigatur. Augustinus epistola 54.

Emtio rei ab eo qui jus vendendi non habebat, est itidem furtum: sicut Josephus patriarcha ait se furto ablatum è terra Hebræorum Genes. 40. 15. etsi Ismaelitæ eum emissent à fratribus Josephi, sed illi

E jus vendendi eum non habebant Genes. 37. 35.

Injustitia commutativa est fugienda:

I. Quia à Deo prohibetur in Decalogo, Exod. 20. ✝. 15. *Non furaberis*. Et cap. 22. ✝. 21. 22. Levit. 19. ✝. 11. 13. 35. & cap. 25. ✝. 14. 17. Deut. 25. 13. 14. 1. Thessal. 4. ✝. 6. Proverb. 23. ✝. 10.

II. Quia abominationi est Deo & ab eo graviter punitur, Deut. 25. 16. Proverb. 11. 1. & cap. 20. 10. 23. 1. Thessal. 4. ✝. 6.

III. Quia mala multa eam exercentibus adfert.

Digitized by Google

veluti egestatem Proverb.10. ℣.3.4. & cap.19.15. *dolosa anima esuriet* vindictam divinam Exod.21. ℣.23. 24. 1. Thessal.4. ℣.6. Et cap.23. ℣. 11. exclusionem è regno Dei. 1. Corinth 6. ℣.9.

IV. Quia graviter in omnibus culpatur & reprehenditur velut à Paulo in Corinthiis. 1. Cor.6. ℣.8.

Hactenus dictum est de justitia particulari privata: sequitur de publica.

CAPUT LXIV.

In quo de justa principatus seu Magistratus adeptione.

JUSTITIA *particularis publica*, est quam Magistratus, tanquam persona publica ad communem subditorum statum felicem & incolumem conservandum exercere debet, pro fine ultimo sibi proponens gloriam Dei à quo omnis potestas est, Psal.72. ℣.2. 1. Timoth.2. ℣.2. Jerem.22. ℣.3. Proverb. 16. ℣.12.13. Psalm.101. ℣.1. *Benignitatem & jus cantabo: tibi, ô Iehova, psallam.* Neque enim Principatus ipse finis est, abiit, aut altitudo illa & splendor: sed proximus quidem, salus, felicitas & bonum populi, summus gloria Dei.

Justitiæ Magistratus studere debet 1. quia justitia stabilitur thronus Proverb.16.12.

Justitiam princeps in se suisque colat & servet & eandem erga alios exerceat tum per se tum per administros gubernationis & domesticos suos.

Eaque versatur tum in *Principatus sive Magistratus justa adeptione*, tum *in rectâ eiusdem administratione.*

Iusta Principatus seu Magistratus adeptio, est quæ legibus fundamentalibus Reipublicæ est congrua.

Eaque vel *electione* fit, vel *successione hæreditariâ.*

Electio vel *divina* est, vel *humana.*

Electione divina consequuti sunt Principatum populi Dei, *Moses*. Exod.3. *Iosua*, Num. 27.18. *Saul, David, Iehu.* Nam regna & Reges à Deo dantur & ab eodem tolluntur: & causæ quædam mediæ, sed inopinatæ his interveniunt.

Sæpè infimi ad regna & Principatus evehuntur à Deo, ut Saul, ut David, ut Jarobeamus.

Sæpè è vinculis prodeunt ad regnandum, ut dicit Ecclesiastes cap.4. ℣.14. Exemplo est *Iosephus* in Ægypto Genes. 41. *Matthias Corvinus* ex Ungariæ.

Electione humanâ Principatum adeptus est *Homri*, quem Israelitæ regem constituerunt, 1. Regum 16. *Sedechias*, quem Nebucadnetzar Magnus regem constituit loco Jehojacinis 2 Reg.24. ℣.19. Sic Imperatores solent eligi à septem Electoribus Imperii: Sic eligi jubentur Magistratus inferiores Exod.18. ℣.13. & sequentibus.

Successio hæreditaria, est alter modus justæ adeptionis Principatus seu Magistratus, quum quis jure sanguinis seu propinquitatis, vel vitâ vel officio necessitate quadam abeunti, succedit: ut *Salomon* Davidi, *Rehabeam* Salomoni, *Azarja* seu Uzzijæ, aut, ut communiter appellatur, Ochoziæ leprâ percusso quamvis adhuc vivo successit *Iothamus*, 2. Reg.15. ℣.5. & 2. Chron.16. ℣.21. Joachazo filio Josiæ substitutus est *Iehojakimus* frater, 2. Reg.23.

Hæc præferenda est electioni: quia Deus ipse illam prætulit, ut patet ex constitutione regni Davidis & posterorum eius, 1. Reg.11.36. quia melior tutiorque electione.

Regem & Principem hæreditario jure succedere

A in regno & principatu est melius & tutius, quàm eligi: quod in hunc modum asseritur.

Quicquid autoritate divina est probatius, & rationibus præstabilius, id melius & tutius esse extra controversiam est:

Atqui Regem & Principem hæreditario jure succedere in regno & principatu, est autoritate divina probatius, & rationibus præstabilius:

Ergo Regem & Principem hæreditario jure succedere in regno & principatu est melius & tutius.

Major propositio per se patet: Minor est bimembris: utrumque membrum ordine probabitur.

Successionem hæreditariam in regno seu principatu esse autoritate divina probatiorem, sic ostenditur:

Quicquid à Deo ipso in regno & principatu præ-

B stantissimo totius mundi institutum est, id profectò divina voluntate est probatius:

Successio hæreditaria in regno seu principatu præstantissimo totius mundi instituta est: Ergo successio hæreditaria in regno seu Principatu est voluntate divina probatior.

Assumtio probatur exemplo regni domus Davidis, in quo ex decreto & instituto Dei fuit hæreditaria successio, ut videre est 2. Samuel.7. vers.12. & sequentibus, Psalm.89.30. & Psalm.132.11.12. Hoc adeò certum est, ut Deus Christum etiam Dominum voluerit hæreditario jure regnum adire Davidis, Luc.1.32.33.

Eandem successionem hæreditariam in regno seu principatu esse rationibus præstabiliorem, firmatur sequen-

C tibus argumentis:

I. Quicquid est naturale, id melius est & tutius: Successio hæreditaria in principatu est naturalis: Ergo est melior & tutior.

Probatio assumtionis in prima ratione: Quicquid primum in natura fuit, id naturæ est convenientius: At hæreditaria successio in gubernatione hominum prima in natura fuit, non electio: Ergo illa est naturæ convenientior, quàm electio.

Assumtio certa est: nam primus homo habuit potestatem gubernandi alios homines naturalem, & post eum primogenitus, sicut Deus ad Cajinum dicit de Abele & per consequens de aliis Abele junioribus Gen.4. vers.7. *Erga te est appetitus illius, & tu praees illi.* q. d. & naturæ lege, quia junior est te, &

D animo, quia frater: & vocatione, quia tibi subjectus, te colit Abel.

II. Qualis est Oeconomiæ ratio: talis etiam est ratio regni seu principatus. At Oeconomiæ ratio talis est, ut in ejus gubernatione successio hæreditaria melior & tutior sit: Ergo & regni principatusque talis est ratio, ut in ejus gubernatione successio hæreditaria melior sit & tutior.

Major probatur è natura comparatorum. Regnum enim seu principatus est imago potestatis patriæ. Amor, honor & obedientia quam liberi exhibent patri, & quam deinceps omnes juniores exhibent primogenito, est effectus juris naturæ cordibus humanis impressæ: similis ratio est in regno & principatu. Quod fit in familia, id fit in regno ejus-

E dem naturæ, vir unus utrobique imperat, cæteri naturali obligatione obediunt. Liberi non eligunt sibi, sed accipiunt gubernatorem naturalem qui cum tali prærogativa natus est: ita & illud regnum in quo quis cum prærogativa repudiatus est, ad naturam propius accedit.

Minor probatur judicio fidelium & Dei illud approbantis. Nam Abraham in Oeconomia sua maluit successorem filium, quàm Eliezerum Damascenum qui præerat omnibus quæ Abrahamo erant. Genes.14.

Digitized by Google

Genes. 15. 2. Idipsum approbavit Deus vers. 4. *Iste non erit tuus hæres: sed qui prodibit è visceribus tuis, is hæres tuus futurus est.*

III. Quicquid excludit interregnum, id est melius & tutius: Successio hæreditaria excludit interregnum: Ergo est melior & tutior.

Major probatur: Quicquid tollit competitionem & bellorum materiem, id est melius & tutius.

At quicquid excludit interregnum, tollit competitionem & bellorum materiem:

Ergo quicquid excludit interregnum, id est melius & tutius.

Contrà si electione populi, constituatur rex vel princeps, sæpè populus & regnum dividitur, ut factum quum Ella Rex Israelitarum à Zimri interfectus esset: nam divisus est populus Israeliticus in partes: pars una populi sequebatur Thibnin filium Ginathi ut eum constitueret regem, pars verò altera sequebatur Homrin, 1. Reg. 12. 21.

IV. Quicquid conjunctam habet charitatem utrimque majorem, & subditorum in principem, & principis in subditos, certo & veteri jure: id melius est & tutius.

Successio hæreditaria coniunctam habet talem charitatem: Ergo. Assumtionem probant exempla, Ægyptii, Galli, Scoti, pro regibus suis hæreditariis, quantumvis infantibus & in cunis adhuc jacentibus, non dubitarunt capita sua periculis certissimis obiicere.

Et principes hæreditarii magis amant subditos, quia minùs timent, quia liberis suis conservatos cupiunt: At electivi principes minùs amant subditos, quia magis timent se facilè destitutū iri ab iis à quibus sunt instituti: quia susque deque ferunt etiamsi unà cum ipsis subditi omnes pereant, ut exemplum Neronis docet, qui optabat se moriente totum orbem perire. Franciscus I. rex Galliæ Anno 1541. Rupellanis qui seditionem contra officiarios Regis concitarant ignovit, civitati & opibus illorum parcens: Carolus V. Gandavenses ob similem causam propè perdidit. Ludovicus XII. rex Galliæ cùm ad regnum pervenisset noluit ulcisci iniurias illatas anteà ab iis qui jam facti erant eius subditi.

V. Quicquid principatum diuturniorem efficit, id est melius & tutius: Successio hæreditaria principatum diuturniorem efficit. Ergo: Assumtionem probant exempla: Ut regnum Judaicum in domo Davidis, diutius duravit, quàm regnum decem tribuum Israeliticarum. Regnum Galliæ inde ab Hugone Capeto, id est, ab Anno Christi 988. ab una familia pendens perduravit.

De hac observentur Theses sequentes.

Thesis I.

Certi legitimique liberi sunt præferendi incertis seu nothis. Ita Isaacus successit Abrahamo, non Ismael, Genes. 21. vers. 10.

Quòd si nothi imperium consequantur, magnis calamitatibus causa præbetur: ut ostendit exemplum Abimelechi, qui Sichemitarum imperium nactus, omnes fratres uno excepto occidit: sequuta sunt deinde mutua odia, grassationes & pugnæ Abimelechi & Sichemitarum, qui illis excisi sunt, ut narratur Jud. 9.

QUÆRITUR, *An rectè fecerint Gileaditæ quòd Jephthem filium nothum Gileadis prætulerint certis & legitimis filiis? ut legitur Iudic. 11.*

RESP. Vocationis Jephthæ ad principatum autor extra ordinem Deus fuit, ut patet ex sponsione Gileaditarum, quum alioquin spurii ordinariè

A functionem publicam in populo Dei obire nequeant, ex lege Deuter. 23. vers. 1.

Thesis II.

Liberi ætate primi sunt præferendi cæteris ob dignitatem primogenituræ, sicut *Isaacus* successit Abrahamo, Gen. 25. v. 5. 6. *Ieboram* filius primogenitus Josaphati successit patri Josaphato, 2. Chron. 21. vers. 1. 2. 3. nisi Deus ostendat se ætate posteriores ad Principatum adhiberi velle, ut videre est in exemplo *Iacobi* Patriarchæ in quem Deus transtulit jus primogenituræ Genes. 25. v. 31. & seq. & cap. 27. v. 31. Item in exemplo *Salomonis* qui ætate erat inferior Adonija, 1. Regum 1. & 2.

Thesis III.

B Frater interdum succedit fratri, ut *Ieboram* filius Achabi rex decem tribuum, successit fratri suo Achazjæ, 2. Reg. 1. v. 17.

Thesis IV.

Patruus aut fratris filius interdum succedit, ut *Tzidkijas* sive *Sedechias* Jehojacini, 2. Reg. 24. v. 19.

Thesis V.

Insigne documentum est divinæ providentiæ, quòd interdum legitimus hæres principatus è carcere ad regium thronum conscendit, ut *Ludovicus* XII. Galliæ rex, & *Elizabetha* Angliæ Regina.

Justæ adeptioni Principatus & Magistratus per electionem vel successionem, opponitur iniusta eiusdem usurpatio per fraudem vel vim ex ambitione
C imperandi manantem, divinâ providentiâ sic ulciscente peccata hominum. Reges Edomæorum de quibus Gen. 36. v. 31. & sequentibus, non jure successionis hæreditariæ, sed vel electione vel tyrannide ad gubernationem pervenerunt. Sic Reges & Principes tyrannicè imperio suo subjecerunt Israelitas ut liber Judicum testatur & cæteri libri historici veteris Testamenti. Abimelech fraude & vi cōsequutus est principatum Judic. 9. *Bahascha* vi occupavit regnum decem tribuum, 1. Reg. 15. 27. Item Zimri, 1. Reg. 16. v. 11. *Athalja* femina impia mater Achazjæ Regis Judææ vi regnū invasit grassata cæde in stirpē regiam 2. Reg. 11. Ut Reges decem tribuum per conspirationem interemtos & propinquos ipsorū pu-
D nivit Deus ob ipsorum peccata: ita cædes stirpis regum Judææ fuit præmium conjugii Jorami filii Josaphati cum uxore idololatrica, 2. Reg. 8. v. 18. 26.

Occupantes aliena regna per vim injustam, vicissim iis per vim privantur, ut Bahasa & Ela filius ejus, 1. Reg. 16. 9.

De his quæritur, *cur regnum ipsis ademtum cum exstirpatione totius familiæ, ob Iarobeam regis domum excisam quum tamen Deus prædixerit per Prophetam Ahijam excisionem totius familiæ regiæ?*

RESP. Quia Bahasa in exstirpatione familiæ Jarobeami non Dei voluntatem, sed suam ambitionem spectavit.

Justam adeptionem Principatus seu Magistratus polluit injusta consanguineorum & aliorum proce-
E rum cædes. *Ieboram* rex Judææ filius Josaphati fratres suos & aliquos è Principibus Israelis regni stabiliendi causa interfecit, 2. Chron. 21. v. 4.

Ambitio regni injusta est infelix & ambitiosis perniciosa, ut exempla ostendunt, *Schebahi* filii Bicri 2. Sam. 20. *Zimri* 1. Reg. 16. v. 18. 19. 20. *Rudolphi* Suevi Henrico IV. Imperatori imperium eripere volenti. *Henrici Ducis Guisii* in Gallia anno Christi 1588.

Imo etiam illi infelices sunt & sæpe [illegible] qui jus hæreditarium [illegible]

tum occupant aut occupare conantur, ut filii, fratres, patrui. Exemplo est *Absalomus* filius Davidis 2.Samuel.18. *Adonias* eiusdem Davidis filius, qui Salomoni fratri præripere regnum conabatur 1.Regum 1. & 2. *Conradus* filius Henrici IV. Imperatoris conatus patri imperium adimere: *Henricus V.* Imperator patrem Henricum IV. imperio exuens. *Adolphus Egmondanus* ægrè ferens patris sui Arnoldi Geldriæ Ducis diuturnum imperium & vitam.

Chronico Saxoniæ Davidis Chytræi, libro tertio.

Hactenus de justa Principatus seu Magistratus adeptione.

CAPUT LXV.
In quo de Officio Magistratus in religione.

RECTA *administratio Principatus sive Magistratus*, est quæ fit ex præscripto Dei & legum honestarum, absque ullo populi metu.

Quicunque Princeps & Magistratus metu populi à præscripto Dei & legum bonarum discedit in administratione sua, is peccat graviter, ut fecit Saul 1. Sam. 15. nam metu populi pepercit præstantissimo de gregibus & armentis Amalekitarum, pepercit item Agago, contra voluntatem Dei.

Deinde quicunque Princeps & Magistratus constitutionibus divinis resistit & obtemperare non vult, tandem etiam hoc experiri cogitur ut subditi ipsius ordinationibus, quantumvis justis, æquis & bonis resistant & parere recusent.

Porrò recta administratio Principatus sive Magistratus complectitur duplex officium: primum *in religione erga Deum*, alterum *in rebus corporalibus hanc vitam concernentibus*. Hinc duæ columnæ Reipublicæ statuuntur, *Religio erga Deum & justitia erga homines.*

Officium Magistratus in religione, est servitus, quam Magistratus servire debet Deo in Ecclesia.

Estque itidem duplex: quorum unum *commune* sibi habet cum cæteris piis hominibus omnibus: alterum sibi *proprium*, quo debet tanquam Magistratus inservire Deo & Ecclesiæ.

Illud est, ut ipse, quanquam Magistratus, subdat collum suum Christo Regi Regum & Domino dominorum, & jugo eius, id est doctrinæ & disciplinæ obediat, & admittat ministrorum verbi Dei admonitiones & reprehensiones, non minùs quàm subditi ipsius. Nam hac in parte non est discrimen in regno Christi inter Magistratum & privatum, Psal. 2. ℣.10.11.12. Deuteron.17.℣.18.20. Josuæ 1.℣.7.8. Et fecerunt id pii Reges & Principes, ut *David, Iosaphatus*, 2.Chron.19. *Ezechias, Valentinianus Magnus, Theodosius Magnus.*

Non irascetur & vim inferet ministris verbi Dei reprehensus jure & admonitus officii: qua in re peccarunt, *Rex Asa*, 2.Chronic.16.℣.7.& seqq. *Rex Ioaschus* 2.Chron. 24.20.21.22.

Non habebit pro inimicis & odio prosequetur ministros verbi Dei: qua in re peccavit Achabus qui Elijam Prophetam pro inimico habuit, 1. Reg. 21. ℣.20. & odit Michajehum, 1.Reg.22.℣.8.

Magistratus, quà Magistratus, est humanæ societatis caput, humana autoritate: quà Christianus verò, est divinæ societatis in Ecclesia membrum divina vocatione, & in eadem custos & vindex ordinis, ut membrum electum ipsius. Quocirca Magistratus exemplo pietatis & virtutis præluceat sub-

De exemplis Principum seu Magistratuū.

A ditis, ac nequaquam in peccato primus sit, & malo exemplo subditis noceat, Ezech. 9. Exempla quippe Regum, Principum atque adeò omnium qui sunt cum potestate plurimùm valent ad impellendos subditos ad pietatem & virtutes alias, imò validiora sunt ad meliores reddendos illos & in bono continendos, quàm pœna ex legibus, & metus. Nam pœnam multi non reformidant, quam vel levem vel territandi duntaxat gratia denunciatam esse putant, & malus est diuturnitatis custos metus.

Exempla autem Principum multò fortiùs trahunt & efficaciùs inducunt: hominibus in-primis ad eos qui sunt cum imperio flectentibus oculos & in eorum mores se vertentibus, adeò ut & minuta observent atq; æmulentur. Summa, exempla Principum piorum plus movent, plus prosunt, quàm severissima edicta, quàm pœnæ, quàm alia. Sicut è
B contrario Princeps seu Magistratus impius & vitiosus exemplo suo subditos depravat & ad impietatis vitiorumque imitationem rapit alioquin ad mala proclives: Sic eis nocet multò plus, quàm re alia. Et ut in corporibus gravissimus est morbus, qui à capite diffunditur: sic qui ab illo. Certè experientia ipsa verum esse evincit, quod Psalm. 12. ℣. 9. dicitur; *Circumquaq; improbi obambulant, quum extolluntur vilitates inter filios hominum.* Hinc Jerobeamus sæpè & multoties accusatur quòd idola erexerit & Israelitas ad peccandum induxerit edicto & exemplo, 1. Regum 12. ℣. 28.

C Deinde propter Regum, Principum, aliorumque Magistratuum peccata communes pœnas totis regnis, principatibus & rebuspublicis Deus infligit, ut propter idololatriam Jerobeami & Achabi regnum Israeliticum afflictum siccitate & fame, 1. Regum 17. bellis & tandem excidio. Propter Regum & Principum libidines & adulteria totus populus vinculo obstringitur Gen. 20. 9.

Meminerint igitur qui sunt cum potestate, ut Davidem regem pium ac laudatissimum imitari, subditi sinceræ pietatis & religionis omniumque adeò virtutum Deo gratarum exemplis præeant.

Proprium Magistratus in religione officium, est diligenter curare, ut in sua ditione, vera religio ex puro Dei verbo Scripturis Sacris cōprehenso, per ipsum verbum Dei explicato, & juxta prima fidei princi-
D pia atque analogiam fidei intellecto, aut instituatur, aut instituta, pura conservetur, aut corrupta instauretur ac reformetur: ut falsæ doctrinæ abusus, idola & superstitiones tollantur, ad gloriam Dei, & ad suam suorumque subditorum salutem, Est. 7. ℣.14. & seqq. 2. Chron. 6. item 2. Reg. 22.

Tutela veræ religionis Principi cordi esse debet: nam ea demandata ipsi à Deo: & ad gloriam supremi Numinis facit, & præclaram famam & potentiam Principi conciliat, ut docet exemplum Josuæ, Davidis, Josaphati, Ezechiæ, Josiæ, Constantini Magni, Theodosii Magni, Caroli Magni, Alphonsi illius laudatissimi Hispaniæ Regis, & aliorum.

Proinde, quum hæc ita sint, idololatriam omnem in ditione sua eradicabit, nec imitabitur Jo-
E ramum Regem Israelitarum qui partem duntaxat idololatriæ abstulit 2. Reg. 3. ℣. 2. 3. *conventus Ecclesiæ ordinarios*, velut conciones statas & presbyteria, autoritate sua tuebitur, & eos conventus contemnentes, deserentes, vel impiè negligentes ad officium adducet.

Extraordinarios conventus, quoties opus erit, indicet, velut Synodos, Josuæ 23. & 24. 1. Chronicor. 15. 3. 4. item 2. Chronicor. 29. versicul. 4. visitationes Ecclesiarum instituet. 2. Chronicor. 17. vers. 7. & sequen-

Digitized by Google

& sequentibus: quin etiam ut faciliùs & citiùs maiorique cum autoritate vera religio reducatur aut conservetur, ipsemet populum obibit, ut fecit *Josaphatus*, 2.Chron.19.℣.4. & ministros Ecclesiæ admonebit seriò officij, exemplo *Josaphati*, 2.Chron.19.℣.8,9. & *Ezechiæ*, 2.Chron.29.

Curabit ut bona Ecclesiastica debito modo colligantur, exemplo Joaschi, 2.Chron.24.8,9.

Ut bona Ecclesiastica rectè administrentur curabit. Jure enim divino inspectio & cura rerum sacrarum Magistratui politico convenit, quod arguit Regum institutio à Deo facta. Deut.17. & exempla Regum Judæ. Joas rex quum videret pecuniam sacram à sacerdotibus non rectè administrari, immiscuit se illi curæ, & autoritate regiâ rem composuit.

Bona legata in pios usus, justè auferet abutentibus, ut docet Ambrosius epistolâ 31. ad Valentinianum Imperatorem.

Fidos Ecclesiarum antistites, pastores & presbyteros honorabit, audiet, à vectigalibus & contributionibus immunes præstabit, Ezr.7.℣.24. Episcopos & Pastores Ecclesiarũ officio non satis facientes, vel prorsus non facientes deponet, & alios in locum eorum substituet idoneos, 1.Regum 2.℣.26,27. illosque tuebitur & defendet, assertâ eorum, ut par est, autoritate, assignatis ipsis stipendiis sufficientib. & honestis, &c. Imitabitur hac in re Davidem, Ezechiam, Josiam, Nehemiam, Constantinum Magnum, &c.

Non constituet ministros Ecclesiæ quoscunque qui volunt, qua in re peccavit Jarobeamus Rex Israëlitarum, qui eius qui volebat, implebat manum, 1.Reg.13.℣.34. In eadem re peccavit *Rex Herodes*, Pontifices Jerosolymitanos constituens quos volebat.

Felix item præses Syriæ qui idem faciebat, unde confusio tristis sequuta, sic ut nec Paulus Apostolus sciret, aliquando quis esset summus Pontifex, Act. 23.5. De confusionibus sacerdotij illius temporis videatur Josephus libro vigesimo Antiquitatum Judaicarum cap 6. & 7.

Constantius, Valens, item & alij Imperatores constituebant Episcopos & pastores Ecclesiarum, qui ipsis placebant, unde sequuta sunt maxima dissidia & confusiones in Ecclesia & Republica, veluti præpræparationes ad ruinam Imperij.

Non invehet, nec defendet alium cultum Dei, quàm Deus in verbo suo præscripsit: quâ in re peccavit Salomon Rex Israëlitarum. Peccavit Jarobeamus 1.Reg.12.℣.28. & sequentibus. Peccavit Achabus & alij Reges Israëlitici, Joasch 2. Chronic.24. 17,18.

Non imperabit ministris Ecclesiæ quod verbo Dei adversatur: in quo peccavit Rex Achaz, qui Urijæ sacerdoti præcepit, ut altare ad formam altaris Damasceni exstrueret & in eo adoleret, quod nequaquam erat faciendum, 2.Reg.16.℣.10. & seqq.

Non ipse sibi partes ministrorum Ecclesiæ usurpabit; qua in re peccavit Rex Uzzias, qui sacrum sacerdotium invasit, & propterea à Deo leprâ percussus & hominum consortio exclusus est, 2.Chronic.26.℣.16. & seqq.

Non obtemperabit Principibus corruptelas religionis suadentibus; in quo peccavit Rex Joasch, quem adulationibus & blanditiis suis Principes Judæ ita demulserunt, ut animum illius divini cultus alioquin studiosum frangerent, & regiæ autoritatis specie omnia pro libidine administrarent, etiam in causis religionis, 2.Chron.24.℣.17. & seqq.

Una religio eaque vera, nimirum in sacris literis

A præscripta, in ditione sua ut publicè privatimque vigeat, & ab omnibus observetur omne studium omnemque operam impendet: diversas autem religiones non aliter tolerabit, quàm peritus nauclerus diversos & contrarios ventos & inter se certantes fluctus; ut sicut hic inter ventos & fluctus pugnantes navim salvam in portum adducit, ita ille Rempublicam à ruina immunem ad salutem populi gubernet. Proinde dissentientes de religione, si sint Christiani, velut Papistas, Catabaptistas, dociles quidem cum lenitate institui curabit, indociles verò & refractarios excommunicatos vel coërcebit, ut quiescant & turbas non moveant, ut si sint blasphemorum dogmatum autores & pertinaces defensores

B ac disseminatores, tranquillitatisque publicæ & necessarij in Ecclesia & Republica civili ordinis perturbatores fuerint, omnia monita, evictiones, preces Ecclesiæ & interdicta Magistratus politici contempserint, velut sunt turbulenti Ariani, Samosateniani, Servetiani, & similes, qui fidei fundamentum convellunt, & publicum ordinem pervicacissimè evertunt, vel carcere, vel exsilio, vel etiam gladio puniet, Deuteron.13.℣.1. & seqq. & cap.17.℣.2. & seqq. *Augustinus* secundo tomo, epistol.48. quæ est ad Vincentium. *Franciscus Junius* Defensione secunda de Trinitate.

Sin verò non sint Christiani, veluti sunt Judæi, permittet quidem in sua ditione habitare (si qui in

C ea sint, & nec Christum blasphement, nec pacem publicam turbent,) & civiliter cum aliis subditis versari & negotiari, Synagogas etiam habere, in quibus utantur solis Bibliis & precibus ex sacris literis conceptis, nec ulla ratione Christum Jesum Nazarenum eiusq; Ecclesiam blasphemantibus: infantes verò Judæorum invitis parentibus baptizari non curabit; & ne fideles cum Judæis aut connubia contrahant, aut ritibus Judaicis communicent, cavebit.

Omnes autem subditos à vera religione aberrantes exhortationibus paternis, & rectâ institutione ad purum Dei cultum adducere studio habebit, non autem armis coget aut exstirpare conabitur: ac ne quidem tum armatam vim adhibebit, ubi exhorta-

D tionibus & institutione parum aut nihil profecerit, sed eos paterno animo tolerabit, & exhortari atque erudire non desinet. Sic fecit Josaphatus 2. Chronicor.19.℣.4. & cap.20.℣.32,33. Non enim vi armata opprimere molitus est populum, qui adhuc non comparaverant animum suum erga Deum maiorum suorum.

Adhæc idola & idololatriæ instrumenta amovebit & abolebit, ut fecit Moses, vitulum aureum ab Aarone populi postulato factum amovens & comminuens; ut fecit Ezechias serpentem æneum frangens. Ac ne quidem in parentum suorum gratiam tolerabit idololatriam: sicut ASA rex Judæorum etiam aviam suam Mahacam dignitate & potestate

E Augustæ privavit, eò quòd fecerat horrendam statuam cum luco, 1.Reg.15.13.

Verùm QUÆSTIO hîc oritur, consideratione dignissima: *An subditis licitum sit, invito Magistratu, aut non exspectato Magistratus mandato, imagines religionis causâ factas tollere & abolere?*

RESP. Etsi potestas atq; autoritas reformandi Ecclesias & tollendi è templis imagines religionis causâ factas pertinet ordinariè ad Principem seu Magistratum summum seu ad populum penes quẽ est summa rerum, ac proinde à privatis nihil attentandum in eo quod publicum est, præsertim si Princeps, si Magistratus summus officium faciat, aut facturus sit; tamen extraordinariè Deus etiam infe-

Cccccc

riorum operâ interdum utitur, ubi superiores cessant vel nolunt vel impiè verbo & mandato Dei resistunt.

Scholas etiam, sine quibus puritas religionis in Ecclesia conservari nequit, quum Scholæ sint seminaria Ecclesiæ & Reipublicæ, vel instituet, vel institutas conservabit, maximè verò Academias, quæ studiorum sunt matres, & in quibus veritas doctrinæ faciliùs retineri potest, quàm in particularibus scholis.

Si qua in re ad religionem vel cultus divini constitutionem pertinente erravit, cognito errore emendationem instituet, ut rex David correxit, quod antea peccatum erat in deportatione Arcæ fœderis, 2. Sam. 6. & 1. Chron. 15. Arcam novo plaustro vehi curaverat præter Dei præscriptum, quum à Sacerdotibus ad id sanctificatis portari debuisset, quod deinde procurante ipso factum.

Hæc de Officio fidelis Magistratus in religione.

CAPUT LXVI.

In quo de Iustitia Principis seu Magistratus togata.

OFFICIUM Magistratus in corporalibus rebus hanc vitam concernentibus conspicitur, tum *in togata*, tum *in bellica justitia*.

Justitia Principis seu *Magistratus togata*, est per quam subditorum commoda tempore pacis rectè administrantur.

Eaque conspicitur *in legibus; in gubernationis administris & domesticis; in pace tuenda; in jure dicendo reddendoq; in tributorum & vectigalium justa exactione: in publicis motibus præcavendis aut sedandis; in munitionum & civitatum ædificatione; in comparatione armorum omnis generis necessariorum ad defensionem subditorum, &c.*

Quod ad *leges* attinet, occupatur officium Magistratus politici, tum *in exactione observationis legum divinarum civiliumq; antea latarũ*, tum *in novarum legum promulgatione & justa exsequutione*, tum *in legum noxiarum abrogatione*. Magistratus enim politicus in Christiana republica, tum leges politicas à Deo latas, quantum communes sunt omnibus Gentibus & naturali æquitate nituntur, sequi in reipublicæ administratione & judiciis debet: sed præterea jus habet ferendi leges in sua Republica facientes ad conservationem salutis populi: Deinde quum felicitas status publici consistat in benè percipiendo & benè obtemperando; legibus, quibus præcipitur quid faciendum sit, opus est.

Leges sunto paucæ & pauciores erunt lites forenses.

Omnium legum politicarum mensura ac regula esto Lex Dei; quia hæc est lex prima & suprema & perfectissima: Quemadmodum omnis veritatis creatæ mensura ac regula ac veritas increata, quæ est prima ac suprema ac perfectissima.

Quæcunq; ergò lex, quodcunq; statutum, quodcunq; edictum cum Lege & voluntate Dei pugnat, jure à piis improbatur & rejicitur: Quales fuerunt leges, qualia edicta improbi *Pharaonis*, Exod. 1. ℣. 11, 16, 22. *Homri* Regis Israelitarum, Mich. 6. ℣. 16. *Ne-*

A *bucadnezaris Magni*, Dan. 3. ℣. 4, 5, 6. *Darij Medi*, Dan. cap. 6. ℣. 10.

Legum promulgatio, felicitatem subditorum spectare debet.

Ea felicitas non tantùm sita est in negotiis ad hanc vitam pertinentibus, sed etiam vel maximè in hoc, ut primo loco verus Dei cultus vigeat, à quo uno vera omnis felicitas promanat. Deut. 17. ℣. 18. 2. Sam. 6. & 1. Reg. 2. 27. & 11, 11. Psal. 75. 11.

Princeps potest jure se opponere Põtifici Romano excommunicationẽ iniustam promulgãti, obleges justas à Principe in Republica sua latas: nam Pontifex excommunicans injustè Principem & Rempublicam, obsistit potestati ordinatæ à Deo.

B Paulus Apostolus jure restitit Petro, Gal. 3. Ergò & princeps secularis potest jure resistere Pontifici Romano. Nec dici potest, exemplum Pauli esse singulare & non imitandum: quia omnia quæ scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt; ergò etiam ad imitationem rectè factorum.

Exsequutio justa legum, est earum in effectum productio, ad conservationem publicæ disciplinæ & pacis, Rom. cap. 13. ℣. 3.

Estque duplex, *defensio bonorum & coërcitio malorum*.

Defensionis bonorum duæ sunt partes: procuratio & conservatio boni status subditorum, & præsidium eorum, qui justam habent causam adversus iniquitatem aliorum, Psal. 75. ℣. 3, 4.

Coërcitio malorum, est altera exsequutionis legum pars, quâ pœnæ sontibus irrogantur. Ezech. 7. 26. Psal. 101. ℣. 8.

Scelera à Deo prohibita, imprimis publicè grassantia, Magistratus puniet: cuiusmodi sunt idololatria, blasphemia in Deum, periurium, cædes maliciosæ, scortationes, furta, latrocinia, usuræ, falsa testimonia & similia.

I. Quia illa puniri vult Deus.

II. Quia sunt causa publicarum calamitatum & ruinæ Reipublicæ & regiminis, nisi à Magistratu puniantur: ut diluvium universale, Sodoma & Gomorrha, respublica Israelitica sub Judicibus, &

C deinceps sub regibus, tot monarchiæ eversæ, tot urbes devastatæ. Hoc inculcant omnia scripta Prophetarum.

Pœnarum & suppliciorum, quibus Magistratus sontes afficit fines sunt isti:

I. Ut Dei voluntas & justitia fiat.

II. Ut auferatur malum è medio populi Dei, Deut. 13. ℣. 5. Psal. 101. ℣. 8.

III. Ut omnes videntes & audientes timeant, nec pergant ulli scelera committere quæ lege prohibentur, Deut. 13. 11.

In pœnis adhibetur vel *severitas*, vel *clementia*.

Severitas, est quâ secundùm jus strictum sine mitigatione, pœna delicto modo dicta sontibus dolosis

D irrogatur: Exempli causâ homicidæ, qui astu vel deliberato consilio quempiam occidit, Exod. 21. 12. *Qui percusserit quemquam*, nimirum astu & consilio deliberato, *ut moriatur, omninò morte plectitor*, seu ut ex Hebræo sonat, *moriendo ut moriatur fiat*, quâ præcipiendi formâ juris exsequendi necessitas inviolabilis ostenditur, veniæq; dandæ interdictum, sic ut Magistratus hanc legem Dei exsequi debeat, nec ullo studio aut affectu indulgere delinquenti.

Boni judices, quum de capite & fortunis hominum consultant, suam sæpiùs debent interrogare conscientiam, an ullius rei acriori sensu tangantur, quæ eos à recta via transversos agat.

Huc pertinet *τὸ ἀντιπεπονθός* Jus talionis, quum quis

quis tale aliquid patitur ab alio, quale fecit. Ab Imperatoribus in l. 8. C. Theod. de exhib. reis appellatur pœna reciproca, à Theoph. in § pœna. Inſtit. de iniur. nominatur ἀντιπεπονθός. Hoc jus etiam Rhadamanto, & autoribus duodecim tabularum placuit. Quin etiam probatur lege Moſaicâ, Exod. 21. ✝. 23. 24, 25. Levit. 24. ✝. 19, 20. Deut. 19. ✝. 21. ubi præſcribitur, ut detur vita pro vita, manus pro manu, dens pro dente, oculus pro oculo, &c.

Ita Samuel uſus eſt jure talionis in puniendo Agago Rege Amalekitarum. 1. Sam. 15. ✝. 33. dixit Samuel Agago: *Quemadmodum orbavit mulieres gladius tuus, ſic orbabitur inter mulieres mater tua; dilaniavitq́; Samuel Agagum coram Jehova Gilgale.* Ita accuſatores Danielis, qui non conquieverant donec Daniel in foveam leonum coniectus eſſet, juſtâ ſententiâ Regis Darij coniecti ſunt unà cum uxoribus & liberis ſuis in foveam leonum, Dan. 6.

Clementia, eſt virtus propria ſuperioris in inferiorem, quâ juſtis & ſufficientibus de cauſis, ſontibus pœna vel mitigatur, vel plane remittitur.

Juſtæ exſequutioni Legum opponitur *crudelitas* ſeu *tyrannis*: & *nimia mollities ſeu indulgentia publica.*

Crudelitas ſeu *tyrannis*, eſt quâ vel innocentes occiduntur aut duriſſimè tractantur, aut nocentes rigidiùs quàm jus eſt: ut rex Saul juſſit Sacerdotes Dei tyrannicè occidi. 1. Sam. 22. Manaſſes rex Judææ ſanguinem innoxium fudit quam-plurimum, 2. Regum 21. 16.

Impij Reges & Magiſtratus in-primis crudeles ſunt in ſervos Dei, qui peccata ipſorum redarguunt, ut Jarobeamus, 2. Reg. cap. 13. ✝. 4.

Nimia mollities ſeu *indulgentia publica* eſt, quæ legum vincula non modò relaxat, ſed etiam diſſolvit, & quia verbo & voluntati Dei adverſatur, fatalis eſt, ut exemplum præpoſteræ clementiæ Saulis in Agagum docet, primo libro Samuelis, cap. 15. ✝. 9. & Achabi in Benhadadum, primo libro Regum, cap. 20. v. 42.

Hæc de exſequutione legum bonarum: ſequitur de abrogatione legum noxiarum.

Quemadmodum ad officium boni Principis & Magiſtratus pertinet, bonas leges antea latas obſervare, novas promulgare & utraſq; exſequi: ita eiuſdem officium eſt, leges noxias abrogare.

Lex noxia eſt quæ veritatem inauditam damnat; quæ vetat audire homines, quod auditum damnare non poſſint. *Tertullian.* Apologetico adverſus Gentes, cap. 1.

Et cap. 4. eiuſdem Apologetici ait Tertullianus: *Si lex tua erravit, puto ab homine concepta eſt: neque enim de cœlo ruit. Miramini hominem aut errare potuiſſe in lege condenda, aut reſipuiſſe in reprobanda? Nonne & ipſius Lycurgi leges à Lacedæmoniis emendatæ, tantum autori ſuo dolorem incuſſerunt, ut in ſeceſſu inediâ ſemetipſo judicârit. Nonne & vos quotidiè experimentis illuminantibus tenebras antiquitatis totam illam veterem & ſqualentem ſylvam Legum novis Principalium reſcriptorum & edictorum ſecuribus truncatis & cæditis? Nonne vaniſſimas Papias leges quæ antè liberos ſuſcipi cogunt, quam Julia matrimonium contrahi, poſt tanta autoritatis ſenectutem, heri Severus conſtantiſſimus Principum excluſit? Sed & judicatos in partes ſecari à creditoribus leges erant: conſenſu tamen publico crudelitas poſtea eraſa eſt; & in pudoris notam capitis pœna con-*
A *verſa eſt, bonorum adhibita proſcriptione; ſuffundere maluit hominis ſanguinem quàm effundere. Quot adhuc vobis repurganda leges latent, quas neque annorum numerus, neque conditorum dignitas commendat, ſed æquitas ſola? & ideò cùm iniquæ recognoſcuntur, meritò damnantur: licet damnent cùm iniquas dicimus, imò ſi Nomen puniunt, etiam ſtultas.*

Hæc de Legibus.

Electio & conſtitutio tum adminiſtrorum gubernationis tum domeſticorum Principis ſeu Magiſtratus, ut perquam neceſſaria eſt, ita legitima eſſe debet.

B Adminiſtri gubernationis ſunt; *Senatus* ſeu *Conſilium*; & *Judices: aliiq́;* his ſubordinati.

Differunt Senatus ſeu Conſilium, & Judicium ſeu Judices: & in optima quaque Republica diſtinguuntur. *Conſilium* ad publicam Reipublicæ adminiſtrationem requiritur: *Judicium* ad privatas cauſas & lites cognoſcendas decidendasque. Sic in Republica Iſraëlitica aliud fuit Conſilium: aliud Judicium. Conſilium nominabatur συνέδριον, *Conſeſſus*, diſtinctumque erat ſynedrium politicum ab Eccleſiaſtico. De politico Synedrio, Conſeſſu, Conſilio ſive Senatu agitur Numeror. 11. De Judicio ſive Judicibus, Exod. 18. Deuteron. 1. Diſcernuntur eadem Matth. 5. ✝. 22. *Quicunque iraſcitur fratri*
C *ſuo temerè, tenebitur judicio: quicunque verò dixerit fratri ſuo; raca, tenebitur conſeſſu. &c.* Sic Romæ alia fuit Senatus in conſiliis alia centumviralis judicij in litibus autoritas: Sic Athenis, ſic Lacedæmone.

Celeberrimi quique Reges nihil ſine conſilio procerum faciebant, veluti David, Salomon, Aſſuerus ſeu Xerxes magnus.

Porrò eligendi & conſtituendi ſunt à Principe ſeu Magiſtratu ſummo, tum Senatores ſeu Conſiliarij, tum Judices atque adeò omnes gubernationis adminiſtri tales, qui ſint Dei timentes, ſapientes, prudentes, temperantes, veraces, juſti, &c. Exod. 18. 21. Gen. 41. ✝. 33. 2. Chronic. 19. verſ. 5. & ſequentibus, Pſalm. 101. 4, 5, 6, 7. Proverbior. 16. 13. Daniel. 2. v.
D 48, 49. & 6. 2, 3. Vide Franciſci Junij Commentarium in Pſalmum 101.

Quæ damna improbi Senatores ſeu Conſiliarij, & Judices aliiq́; gubernationis adminiſtri adferant Reipublicæ, docetur Chabbac. 1. verſ. 4. Pſalm. 10. & 12.

Hîc igitur explicanda monita, neceſſaria tum Senatui ſeu Conſiliariis, tum Judicibus & aliis adminiſtris gubernationis.

Conſiliarij Judicesque & adminiſtri gubernationis alij, præſertim qui ab exili loco repentè ad ſummos honores ſunt exaltati, ſuperbiam, ambitionem & impiorum maleficorumque hominum defenſionem, piorumque Dei cultorum & innocentium ho-
E minum oppreſſionem omnibus modis fugiant. Nam ſuperbi, ambitioſi & fautores impiorum ac maleficorum, & oppreſſores piorum atque innocentium hominum de dignitate & autoritate ſua deturbantur juſto judicio Dei, & tandem miſerrimo luctuoſoque fato pereunt, atque ita producti in theatrum fiunt exempla inconſtantiæ rerum humanarum, ut Achitophel conſiliarius Davidis, Joabus, Schebna præfectus prætorio in regno Judææ ſub Chizkija, Jeſ. 22. v. 15, 16, 17, 18, 19, 25. Eparchi & Satrapæ Darij Medi Danielem opprimere conantes, Dan. 6. Haman ſub Rege Achaſchvero; Sejanus ſub Tiberio Imperatore; Claudius & Henricus Guiſij in Gallia ſub Carolo IX. & Henrico III.

Digitized by Google

Quin etiam caveant, ne sint administri iniustitiæ & incrudelitatis Principis seu Magistratus adversus pios & innocentes: nam tales judicium Dei non effugiunt; ut ostendit exemplum Doëgi, de quo Psal. 52. exemplum item prætorianorum Nebucadnezaris Magni, qui socios Danielis in fornacem coniecerant, Dan. 3.

Multò minùs absq; scitu, voluntate & jussu Principis seu Magistratus summi quemquam interficiant, aut iniustè tractent. Exemplo sit Joabus qui occidit Abnerum & Amasam inscio & postea improbante Davide, & vicissim occisus est jussu Davidis à Salomone Rege, 1. Reg. 2.

Sed potiùs crudelitati Principis subtrahant innocentes, eosque occultent, pascant, conservent, ut fecit Hobadja præfectus domui Achabi, 1. Reg. 18. 3. 4. Non sint autores Principi suo ut bellum iniustum moveat & copiis magnis confidat, 1. Reg. cap. 20. ℣. 23, 24, 25.

Maneant fidi Principi seu Magistratui suo legitimo, nec ab eo perfidè deficiant: nam perfidi & defectores puniuntur à Deo, ut Achitophel qui à Davide Rege defecerat ad Absolonem, 2. Samuel. cap. 17. ℣. 23.

QUÆRITUR, *An quis bonâ conscientiâ possit in aula impij & idololatrici Regis seu Principis vivere & fungi officio aliquo aulico:*

Ad quæstionem hanc cum distinctione respondendum: nam vel subditus est quis regis seu Principis impij & idololatrici, aut alioqui legitimè vocatus ad officium aliquod, vel non. Si est subditus aut alioquin legitimè vocatus, potest in aula Regis seu Principis idololatrici vivere & fungi aliquo officio bonâ conscientiâ in iis rebus & negotiis quæ voluntati Dei non repugnant, ut fuit *Josephus Patriarcha*, Gen. 41. ℣. 39. 40. & *Hobadja* præfectus domui regis Achabi, 1. Reg. cap. 18. ℣. 3. Daniel & amici eius, Dan. cap. 2. ℣. 48, 49. & cap. 5. ℣. 29. & cap. 6. ℣. 2. 3. Si quis autem nec subditus nec legitimè vocatus est, is si ultrò sese ingerat, procul-dubiò peccat.

JUDICES in-primis justiciæ studeant in causis & litibus forensibus cognoscendis decidendisque: id enim præcipitur Exod. 23. ℣. 6, 7, 8, 9. Deuteron. 1. ℣. 16, 17. & cap. 16. ℣. 18, 19, 20. 2. Chronicorum 19. ℣. 6, 7. Psalm. 82. ℣. 3, 4. Jesa. 1. ℣. 17. absit *iniustitia*, absit *favor iniquus in judicio*, absit *rigor iniustus & nimius.*

Iniustitia in judicio, est non tantùm quum adimitur alicui quod ipsius est, sed etiam quum processus in dijudicatione causarum à legibus deflectit: veluti si una tantùm pars audiatur, altera non item; quod nequaquam faciendum:

I. Quia Lege Dei est vetitum.

II. Quia justitia causæ cognosci nequit, nisi utroq; litigantium audito, Proverb. cap. 18. ℣. 17. *Justus* videtur *qui primus est in lite sua; donec adveniens proximo eius, pervestiget illum.*

Favor iniquus in judicio, est peccatum cùm judices alteri partium litigantium plus æquo favent, veluti pauperibus misericordiæ specie, vel divitibus ob amicitiam aut dona aut metum offensionis & inimicitiarum, vel ob alias causas. Vocatur etiam *προσωποληψία*, id est, *personarum acceptio*, quæ est tribuere justa injustis, vel præmia non meritis; veluti si judex relinquens causæ meritum de qua judicat, alteri contra alterum suffragatur, quia invenit aliquid in persona quod honore vel miseratione sit dignum. Vocatur etiam *δωροληψία*, id est, *munerum acceptatio.*

Caveri debet favor iniquus in judicio:

I. Quia prohibetur à Deo Exodi cap. 23. ℣. 3. & 6. Levit. cap. 19. ℣. 15.

II. Quia Deo displicet: ut displicuit in judicibus Jezreëlis, qui Nabothum in gratiam Regis Achabi damnaverant & lapidaverant, 1. Reg. 21.

III. Quia malus est, Proverb. cap. 18. ℣. 5.

IV. Quia exsecrabilis est omnibus, Proverb. 24. ℣. 23, 24.

V. Quia punitur à Principe seu Magistratu summo; aut hoc connivente vel ignorante, à Deo ipso, ut Haman qui iniustè morti adiudicaverat Judæos & in iis Mardochæum, justo supplicio punitus est à Rege Achaschvero, Esther 7. ℣. 9. 10. Huc pertinet quod dicit Ecclesiastes cap. 5. ℣. 8. *Si oppressionem pauperis, interversionemq; juris ac justitiæ videris in ipsa provincia; ne mireris de ista voluntate: nam altus superior alto observat, imò altissimus superior istis.*

Caveri ab iisdem debet *δωροληψία*, *munerum captatio & acceptatio.*

I. Quia prohibetur à Deo, Exod. 23. ℣. 8. Deut. 16. ℣. 19.

II. Quia coarguitur à Deo, Jesa. 1. ℣. 23. Prov. 17. ℣. 23.

III. Quia munera excæcant oculatos, (id est, sapientes) & pervertunt verba justorum. Exod. 23. ℣. 8.

OBJECTIO. Proverbiorum 18, 16. dicitur: *Donum hominis in lato collocat eum, & ante faciem magnatum deducit eum*: Ergò *δωροληψία* est licita.

RESP. Salomon Proverb. 18. ℣. 16. docet quid fieri soleat, non quid sit faciendum.

Rigor iniustus & nimius in judicio, est peccatum quum vel insons contra jus damnatur & opprimitur, vel innocens graviùs damnatur & premitur quàm juri sit consentaneum, etiamsi id sub prætextu juris fiat. Caveri debet à judicibus:

I. Quia prohibetur à Deo. Proverbiorum 17. ℣. 26.

II. Quia summum jus summa sæpè iniuria est.

Hæc de administris gubernationis.

Domesticos Principis seu Magistratus vocamus, qui officia præstant domestica in ministeriis domesticis, aut quasi domestica, utpote à quibus magis operam quàm consilium Princeps seu Magistratus exigit: ut sunt ministri domestici, cubicularij, custodes corporis, quæstores, satellites & viatores, prætoriani, præsidiarij. Et hi quoque ut justi, temperantes, veraces, sinceri sint, omniumque studiosi, Princeps seu Magistratus curabit, ne domus ipsius malè audiat propter domesticos ipsius. Proverb. 16. 13. Imò ut domesticos sapientes, pios, temperantes, justos, castos habeat, institutione & exemplo illis præibit: sicut Regina Schebæ dicebat Salomoni, 1. Reg. 10. 8. *Beati homines tui, beati servi tui isti: qui stantes coram te jugiter audiunt sapientiam tuam.* Habet Princeps seu Magistratus exemplum laudatissimum, quod imitetur, Davidis Regis, Psal. 101.

In *pace tuenda* non minùs omnem operam Princeps seu Magistratus impendet. *Augustinus* tertio tomo, sententiâ centes. sexagesima-tertia: PAX *domestica est ordinata cohabitantium imperandi obediendiq; concordia. Imperant enim qui consulunt; sicut vir uxori, parentes filiis, domini servis. Obediunt autem quibus consulitur, sicut mulieres maritis, filij parentibus, dominis servi. Sed in Domino justi viventis ex fide, & ab illa adhuc civitate peregrinantes, etiam qui imperant, serviunt eis, quibus videntur imperare: quia non dominandi*

Digitized by Google

dominandi cupiditate imperant, sed officio consulendi, nec principandi superbiâ, sed providendi beneficio.

Ius dicere reddere Princeps seu Magistratus summus non detrectabit: id enim decet & expedit eum facere, imò debet:

I. Quia id ei à Deo iniunctum & mandatum.

II. Quia id officium & vocatio eius requirit: hoc fine Princeps, hoc fine Magistratus est.

III. Quia non alia res imperium magis asserit & ostendit, quàm hæc in bona vitamque aliorum potestas.

IV. Quia contra potentes sæpè causæ aguntur aut potentes deliquerunt: nec minores illi aut delegati judices satis in eos oris, aut roboris semper habent: Princeps autem suâ autoritate & potentiâ illos coercere valet, Proverb. 20. 8.

V. Quia sæpè veritas subtiliter & sagaciter inquirenda & eruenda, quod plerunque omnium facillimè & dexterrimè Princeps aut summus Magistratus potest: Proverb. 16. 10. ut exemplum ostendit Regis Salomonis, 1. Reg. 3.

VI. Quia Princeps seu Magistratus summus habet exempla proba aliorum Regum & Principum quos imitetur: ut Mosis, Samuelis, Davidis, Salomonis & aliorum.

Tributa & vectigalia exigenda ac colligenda sunt sine peccato, sine oppressione subditorum vel peregrinorum:

I. Quia hæc est voluntas Dei.

II. Quia idcirco magna tributa atque vectigalia minùs ad utilitatem Reipublicæ proficiunt, quia cum peccati aliqua admistione colliguntur.

III. Quia etsi carnis judicium sequentibus, parum videtur reipublicæ accedere utilitatibus, si exigua tributa & vectigalia colligantur: tamen certum est inde multum rempublicam adjuvari, si subditi non exhauriantur. Moderata durant.

IV. Quia vectigalium atque tributorum magnitudo & auctio alienat tandem subditorum animos & ad rebellionem defectionem quem incitat: ut expertus est Rechabeamus filius Salomonis.

Facultates subditis neque per vim, neque sub specie juris eripiendæ, multò minùs vita: quâ in re peccarunt Achabus & Izebel, 1. Regum 21.

Ad officium Principis seu Magistratus pertinet etiam *publicorum operum curatio*, id est, *munitionum civitatumq; exædificatio & comparatio armorum omnis generis* ad defensionem subditorum adversus hostes. Docent exempla laudatissima. *Davidis* 2. Sam. 5. ℣. 9. 10. 11. *Salomonis* 1. Reg. 9. ℣. 15. & sequentibus. *Asa* 2. Chron. 14. ℣. 6. 7. 8. *Iosaphati*, 2. Chronic. 17. ℣. 12. 13. *Vzzia*, 2. Chronic. 26. ℣. 14. 15. *Ezechia*, 2. Chron. 32. ℣. 2. & sequentibus.

Ad præcautionem aut sedationem publicorum motuum inter subditos, plurimum momenti adfert ultronea cognitio gravaminum publicorum, onerum allevatio, patientia & dissimulatio injuriarum, ἀμνηστία perpetua injuriarum illatarum, honorum collatio, clementia, fides in servandis promissis, improbatio & punitio homicidiorum & scelerum quamvis à potentibus commissorum.

Vltronea cognitio gravaminum publicorum est Principi seu Magistratui necessaria, ad conservandam seu conciliandam subditorum benevolentiam & promtam obedientiam. Exemplum ejus est in laudato illo Rege Ægypti qui Josephum Proregem constituerat, Genes. cap. 41. ℣. 55. In Josepho Genes. cap. 47. ℣. 15. 18. Eam recusantes vel negligentes Principes regna sua amiserunt, ut Sardanapalus.

Onerum publicorum allevatio interdum etiam est

A necessaria: nisi enim subditis communi eam consensu efflagitantibus fiat, animos eorum à Principe seu Magistratu alienat & mutationi regiminis occasionem præbet, ut exemplum ostendit Rechabeami filii Salomonis, 1. Reg. 12.

Eaque fit tum moderando vel planè remittendo tributa: Exemplum est in Nechemia Principe populi Judaici. Nechem. 5. ℣. 14. 15. 18.

Tum necessariam alimoniam aut pecuniam aut alia commoda subministrando subditis; Exemplum est in Nechemia, Nechem. cap. 5. ℣. 17. 18. Exemplum itidem est in Nerva Imperatore; Tum liberando pauperiores subditos ab onere servitutis, æris alieni, oppignerationis bonorum, Nechem. 5. ℣. 1. & seqq.

B Patientia & dissimulatio prudens injuriarum Principi sæpe est necessaria, ut testatur exemplum Mosis quo nullus Principum patientior fuit & prudentior in dissimulandis injuriis sibi illatis. Exemplum itidem *Gideonis* Jud. 8. ℣. 1. 2. 3. & *Saulis* 1. Samuel. 10. ℣. 27. & cap. 11. ℣. 12. 13. *Davidis*, 2. Sam. 19. ℣. 22. 23. 24. Ejusdem *Davidis* occiso & Abnere & Amasa à Joabo, in quem tum nihil potuit David instituere quin totum populum commoveret & periclitaretur regnum, 2. Samuel. cap. 3. ℣. 38. 39. & cap. 20. ℣. 23. & 1. Reg. cap. 2. ℣. 5.

Ἀμνηστία perpetua injuriarum ad motus sedandos est perquam utilis. Eam sanxit rex David post seditionem ab Absalomo filio excitatam, 2. Samuel. 19. vers. 12. 13.

C *Collatio honorum & dignitatum* non minorem ad sopiendas seditiones efficaciam habet, 2. Sam. 19. 14. 15.

Clementia Principis seu Magistratus non tantùm decora est, sed etiam utilis, imò necessaria sæpè ad præcavendos aut sedandos publicos motus: ut ostendit exemplum *Davidis* parcentis illis qui partes Schebahi filii Bicri secuti erant, & contenti solius Schebahi pœnâ 2. Samuel. 20. parcentis etiam illis qui Absolomo adhæserant 2. Sam. cap. 19. Hac clementiâ populum ad officium & subjectionem reduxit.

Fides itidem *in servandis promissis* non tantùm conveniens est principi seu Magistratui, verùm etiam necessaria ad præcavendam rebellionem, seditionem & motus publicos subditorum. *David* rex factus servabit fidem promissam Jonathani, unde D Benjaminitæ & alii Israelitæ libentiùs in obsequio ejus fuerunt. Idem servavit fidem filiis Barzillai Gilhaditæ 1. Reg. 2. vers. 7.

Improbatio & punitio scelerum à potentibus perpetratorum & ipsa necessaria Principi seu Magistratui ad continendos in subjectione voluntaria alios subditos. Exemplo suo id docuit David cùm Joabus Abnerum interfecisset, 2. Samuel. cap. 3. vers. 28. & sequentibus. 1. Reg. cap. 2. vers. vigesimooctavo. ubi pœna Joabi memoratur.

Sic fuit de justitia Magistratus togata: reliquum est de bellica.

E

CAPUT LXVII.

JUSTITIA *bellica*, est per quam bellum justum cum æquitate prudenter administratur, ut publica pax constanter haberi possit, Luc. cap. 3. vers. 14. *Interrogârunt autem Iohannem Baptistam etiam milites, dicentes, Et nos quid faciemus? Et ait eis, Neminem concutite, neque dolo opprimite: & contenti estote stipendiis.*

vestris. Proverb. cap. vigesimoquarto, vers. 6. *Prudentibus consiliis geres tibi bellum, & salutem comparabis amplitudine consiliariorum.*

De bello igitur aliquid dicendum hoc loco, non ex præscripto Politicorum, in quorum fines invadere minimè cogitamus: sed ex præscripto Dei quoad pietatis & justitiæ officia, quæ in bello ejusque actibus omnibus à Principe militiæ, & iis qui sub eo militant, requiruntur secundùm Scripturã Sacram.

BELLUM, est inimicitia publica Reipublicæ alicujus adversus hostes publicos, quam manu armatâ ordinarius Magistratus exercet ad fines Deo placentes & Reipublicæ utiles.

Bellum dicimus esse *inimicitiam*, ut discernatur à prælio: differunt enim πόλεμος & μάχη, *bellum* & *prælium*. *Bellum* quippe est tota illa publicè dissentientium adversus se invicem disceptatio, toto illo discordiæ publicæ tempore quantumvis diuturno durans, unde sæpè tricennalia bella fuere, sæpius etiam diuturniora, velut inter regnum Juda & regnum Israeliticum post defectionem decem tribuum à Rechabeamo filio Salomonis. At *prælium* est exercituum infestis signis & armis inter se concurrentium hostilis conflictus, qui sæpè brevissimo tempore durat; sic ut etiam magni exercitus nonnunquam paucis horis concidantur, profligentur & deleantur. Ita prælium est pars belli, & vocatur etiam *pugna, certamen, dimicatio, conflictus collatis signis & aciebus*. Bellum igitur est inimicitia.

Sed quia inimicitia alia privata, alia publica, alia unius, alia plurium, alia corporalis, alia spiritualis est: ideo differentiæ gratiâ adduntur quædam, nimirum quòd bellum sit inimicitia publica Reipublicæ alicujus. Deinde si subjectum belli spectetur, quòd adversus hostes sit publicos: tum causâ efficiens proxima & fines generatim indicantur.

Justitiæ bellicæ sunt duæ partes: *susceptio belli tantùm justâ ob causam, & conservatio disciplinæ militaris.*

Leges belli sunt duplices, quædam de *justitia belli*: quædam de *actionibus bellicis*, 2. Chron. 13. vers. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 2. Reg. 14. vers. 18. 19. 20.

Bellum esto justum: alioqui non suscipiendum, aut susceptum non prosequendum, non continuandum.

Bellum justum, est quod à principe seu summo Magistratu indictum aut aliis legitimis Magistratibus susceptum ex justis causis & ad fines justos, modò legitimo geritur: Quale fuit bellum Asæ adversus Jarobeamum, 2. Chron. 13.

Justum bellum igitur ut sit requiruntur tria: *persona* inter quas bellum geritur: *causa* propter quam geritur: & *modus* intra quem consistere debet.

Personas si spectes, considerandа duo: Unum, *Cujus sit bellum movere?* Alterum, *adversus quem bellum gerere liceat, vel non liceat?*

Quod ad primum attinet, bellum nemo movere debet, nisi legitimus Magistratus, cui Reipublicæ administratio commissa est à Deo. Sic Moses, sic Josua, sic David, moverunt bella adversus hostes.

Privati autem & simplices subditi, si contra interdictum summi Magistratus bellum moveant, peccant.

Alia est ratio eorum, qui non sunt simplices subditi, sed etiam partem aliquam Reipublicæ legitimè administrant & statum Reipublicæ incolumem conservari, juris ipsorum interest ac proinde subordinati Magistratus sunt: sicut David vivente adhuc Saule adversus Pelischthæos copiosas suas duxit, & Kehilæos obsidione liberavit, etiamsi à Saule jussus non esset, 1. Samuel. 23. Sic Machabæi rectè fecerunt, arma sumentes adversus hostes: & Principes regii sanguinis in Gallia illisque juncti Proceres, rectè fecerunt, arma sumentes adversus Guisios.

Deinde perpendendum, *adversus quem bellum gerere liceat, vel non liceat?*

RESP. Bellum licet gerere tantùm adversus hostem, sive externus is sit, sive intestinus. Sic Abraham & Josua bellum gesserunt adversus hostes externos: Israelitæ adversus domesticos, nempe Benjaminitas, David adversus Israelitas, qui partes Ischbosethi duce Abnero sequebantur: Idem David adversus subditos rebelles, qui primò Absolomum sibi regem constituerant, deinde Sebam sequebantur.

Non licet autem bellum movere & gerere adversus amicos sive cognati sint sanguine, sive conjuncti ejusdem religionis orthodoxæ vinculo. Nam Deus noluit ut Rechabeamus rex Judææ bellum gereret adversus Jarobeamum & Israelitas, qui à domo Davidis defecerant, 1. Reg. 12. vers. 24. *Ne pugnatote contra fratres vestros, filios Israelis.* Sic Deus noluit, ut Israelitæ terram sibi promissam occupaturi bellum miscerent cum Edomæis & Moabitis, Deuteron. 2. Adversus fratres igitur & concives ejusdem reipublicæ aut sanguine junctos bellum non gerendum: quod qui faciunt, justo judicio Dei, exitum sibi accersunt, ut accidit Ephraimitis, Judic. 12.

Causæ belli justæ sunto, ut belli ipsum justum sit. Eæque vel *à nobis* sunt, vel *ab aliis*.

A nobis justæ causæ sunt:

I. Ut purum Dei cultum conservemus & defendamus, contra temerarios corruptores & violentos omnes oppressores ejus, sive domesticos, sive externos. Testantur exempla, Josuæ 22. vers. 11. & seqq. multis. Nehem. 4. vers. 9. & seqq. Dan. 11. vers. 34. & in historia Machabæorum.

Proinde etiam bellum ob defensionem religionis veræ in Scriptura Sacra præscriptæ ab inferioribus Magistratibus, adversus tyrannos susceptum, est justum.

II. Ut contumaciter resistentes justitiæ publicæ, quæ in puniendis publicis & notoriis delictis declaranda est, ad officium compellantur. Hoc fine Israelitæ bellum decreverant adversus Binjaminitas & divino jussu posteà gesserunt, Jud. cap. 20.

III. Ut regnum, libertatem & salutem publicam, subditos & facultates eorum vel tueamur, vel recuperemus, 2. Samuel. 8. & capite 10. & 11. Judicum 19. vers. 29. Neque ulla frequentior causa est arma justa capiendi, quàm servitutis depulsio, quàm vitæ & incolumitatis tutela contra vim & immoderatam dominationem potentiorum, publicam libertatem & salutem opprimentium.

Ab aliis justæ causæ afferuntur:

I. Si vicini, vel alii orthodoxæ religionis consortes, quamvis remotiores, ob veram religionem tyrannicè opprimantur, ut hos eruamus & vindicemus. Sic olim Constantinus Magnus Christianis adversus sex hostes; Diocletianum, Maximianum, Galerium, Maxentium, Maximinum & Licinium, suppetias tulit & tyrannis devictis Christianos in libertatem vindicavit. Proinde suppetias ferre externis ob religionem à tyranno aliquo vim injustam patientibus, est justum. Hoc fine hactenus Germani bellum gesserunt ad defensionem Hungarorum adversus Turcas hæreditarios Christi religionis hostes.

II. Ut vicinos atque in-primis propinquitate junctos aut fœdere aliquo, ex manibus hostium liberemus. Eo fine Abrahamus Lothi agnati sui liberandi gratiâ, ut & aliorum cum ipso in captivitatem ab

Digitized by Google

tam abductorum vernas suos armavit & hostes persequutus est eosque cecidit, & Lotum aliosque captivos reduxit, unà cum facultatibus ipsorum, Genes.14. Sic Israelitæ Gibeonitarum liberandorum causâ adversus Reges aliquot exercitum duxerunt, eosque ceciderunt, Jos. 10.

Extra has causas bellum adversus neminem suscipiendum. Nam qui vel elatione quadam animi, & præsumtione vanâ consequendi victoriam, vel nullis injuriis lacessitus, bellum alii infert, eumque ad conflictum provocat: plerunque infelix est, ac sibiipsi, atque Reipublicæ toti infortunium accersit: ut *Amazia* rex Judæ insignem contra Edomæos victoriam consequutus erat, quâ elatus Joaschum regem Israelis bello lacessivit, & ab eo fusus, captus, gravi mulctâ affectus est, ut legitur 2.Reg.14. *Iosias* rex Judæ nullis affectus injuriis à Pharaone Necone Rege Ægypti, bellum contra eum temerè suscepit, & in conflictu vulnere accepto ex eo mortuus est, regnumque Judaicum perturbatum reliquit, ut legitur 2.Reg.23.

Vel qui eo fine bellum movet, ut facultates diripiat aliorum, quamvis illi pacem colant & causam bello nullam præbuerint aut præbeant, is justam belli causam non habet. Eo fine Benhadadus rex Syriæ bellum moverat Achabo, sed infeliciter, ut legitur 1. Regum 20.

MODUS etiam belli gerendi justus esse debet. Sicut enim optima ac justissima causa malè agendo redditur vitiosa: Ità bellum, si modus eius justus negligatur & excedatur, fit iniustum. Modus autem est tum necessitas inevitabilis, tum crudelitatis militaris coercitio. Bellum enim tum demum justum censetur, si etiam sit necessarium; id est, si incidant necessitates & angustiæ rerum huiusmodi, ut viri fortes non possint aliter vel obtinere vel retinere quod justum est & apud omnes Gentes sanctum habetur, nisi vi armata. Omnia enim consilio priùs tentari oportet, quàm armis: Ut Achabus movit bellum non necessarium quod ei exitiosum fuit, 1. Reg.22. Similiter Amazja rex Judæ 2.Chron.25.17. & Josias rex Judæ 2.Chron.35.20.21. Quòd si ad arma necessitate quadam ventum est, militaris tamen insolentia, rapacitas & crudelitas coerceri severis legibus & pœnis debet, aliisque modis omnibus. Sic Abner admonuit Joabum, ut desisteret cedere Israelitas fugientes, 2. Samuel. 2. vers.26. *An in æternum*, inquit, *consumet gladius? an nescis amaritudinem fore in fine? quousque ergo non edices populo isti, ut avertantur à persequendis fratribus suis?*

Huc pertinet quod legitur Lucæ 3. vers.14. *Interrogavant Iohannem Baptistam milites, dicentes, Et nos quid faciemus? Et ait illis, Neminem concutite, neque dolo opprimite: & contenti estote stipendiis vestris.* Deuteronomii 20. vers.19. præcipit Deus: *Quum obsederis aliquam civitatem diebus multis oppugnando eam, ut capias eam ne perdito arbores eius vibranda in eas securim, si ex eis comedere potes, easque ne exscindito.*

Leges de *actionibus bellicis* aliæ sunt de *apparatu hostilem aggressionem præeunte*: aliæ, *de ipsa aggressione hostili*; aliæ, *de consequente vel victoria vel fuga*, Deuter.20. vers.2. & sequentibus.

In *apparatu præcedente*, Principum sive Ducum duo sunt officia: *primum*, quod per alios præstant, *secundum*, quod per seipsos, Deut.20. vers.2.5.

Alii quorum opera Principes sive Duces bellicos in apparatu bellum præcedente utuntur, tum *politici* sunt, tum *ministri Ecclesiæ*.

Politici vel *annonæ curatores* sunt, Jud.20.10. vel *militum collectores & lustratores*, vel *munitionum extructores aut reparatores* 2.Chronicor.32. vers.5. vel *navantes operam* in auferendo hostibus commeatu, usu fontium & fluminum & aliis commodis quibus uti possent, 2.Chron.32.3.4.

Per ministros Ecclesiæ exercitum *primò* doceant, opus esse omnibus humiliationi sui coram Deo, cõversione ad ipsum, resipiscentiâ seriâ, atque imploratione remissionis peccatorum, quum bella non casu, sed divinâ providentiâ accendantur, & sint plerunque communes pœnæ utriusque partis. Id docetur Jud. 20. in exemplo Israelitarum, qui non priùs potuerunt Binjaminitas vincere, quam ad Deum seriò conversi essent & voluntatem eius cognovissent, præstante sedulam in eo operam Pinchaso nepote Aaronis.

Secundò, ut eosdem moneant, etiam in causa optima fugiendam esse carnalem securitatem & temerariã victoriæ præsumtionem, quali peccavit Benhadad rex Syriæ, 1.Reg.20.10. nõ fidendum in multitudine, Psalm.33. vers.16.17. non in sacramentorum usu externo, ut olim Israelitæ in præsentia arcæ federis, 1.Samuel.4. vers.4.5. sed victoriam esse cum vera fide & resipiscentia exorandam à Deo, quum ipse *doceat feliciter præliari*, largiatur robur animi, viresque corporis & det victoriam, Hebr.11. 32.33. 2.Samuel.22. vers.35. & sequentibus. Psal.18. vers.35. & seqq. Psalm.144. vers.1.2. *Benedictus sit Iehova rupes mea, qui docet manus meas prælium & digitos meos bellum. Benignitas mea & propugnaculum meum*, &c. Psalm.20. quumque etiam optimam causam habentes, nisi ad Deum conversi sint eumq; reconciliatum habeant & animis ad ipsum respiciant, ab hostibus cædantur iusto iudicio Dei, quemadmodum Israelitæ à Binjaminitis bis cæsi fuerunt, Judic.20.

Tertiò, ut eosdem hortentur, forti ut sint animo, & non timeant hostes, etiamsi multi & potentes & formidabiles sint, propositâ Dei præsentiâ apud ipsos in causa iusta, Deuteron.20. vers.2.3.4. Ex eadem necessitate perpetua etiam lex æquitate sua est perpetua, 2.Chron.13. ℣.12.13.

Proinde ministri Ecclesiæ rectè in expeditiones bellicas unà proficiscuntur.

Officium quod Duces *per seipsos* præstant est: *Militum delectus & ordinum militarium constitutio*, Deuteron. 20. vers.5.9.

Delectus militum talis esto, ne admittant, neve admissos tolerent impios & sceleratos homines, propter quos cæteri divina ope destituti ab hostibus cædantur, quod accidit Israelitis, qui propter scelus Achanis ab Haiitis cæsi fuerunt, Josu.7. Ne recipiant timidos & ad bellum ineptos: neque qui domorum, vinearum, uxorum fructum nondum perceperunt, ne omnino eis fraudentur, Deuteronom. capite vigesimo.

Ordinum militarium constitutio talis esto, ut primò sit princeps militiæ, postea chiliarchi, tum centuriones, deinceps præfecti quinquagenis, postmodum decuriones, &c. 2.Samuel.23. 2.Regum 4. 1. Chron.12. vers.2.18. Num.31.23. 2.Sam.8. vers.18. 2.Chron.25.

Aggressio hostilis vel *prædatio* est ex hostico: vel *obsidio* locorum ad hostem pertinentium: vel *prælium*.

Leges de hostili aggressione definiunt officium tum *principis militiæ*, tum *reliquorum*.

Principis militiæ officium duplex est: unum *erga Deum*: alterum *erga homines*.

Officium eius *erga Deum* est, ut ad ipsum fide respiciat, ipsum sedulò invocet, in ipso fiduciam suã

docet & victoriam non à sua prudentia, non ab armis, non ab exercitu, sed à Deo exspectet, & cum ipsemet preces ad Deum concipiat, tum illas à tota Ecclesia expetat, Psalm. 20. 2. Psalm. 44. vers. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. Nam ut legitur 1. Samuel. 17. 47. *Et cognoscent tota congregatio hæc, non gladio aut hastâ Jehovam servare.* Sic pii Reges fide & precibus à Deo obtinuerunt hostium contritionem. Theodosius Magnus magis precando quàm præliando Eugenium & Arbogastum vicit. Et Psalm. 33. vers. 16. 17. *Non est rex qui servetur multitudine copiarum, potens non eripitur multitudine virium: Mendax est equus ad salutem, & multitudine roboris sui non liberat sessorem.* Exemplo est Benhadad rex Syriæ jactabundus & in multitudine copiarum suarum confidens, 1. Reg. 20. vers. 10. 18. Ludovicus rex Ungariæ, Anno 1526.

Erga homines officium eius duplex est: unum *erga hostes*, alterum *erga suos*.

Erga hostes officiū eius est, ut ante aggressionem, ipsos ad faciendum id quod justum est hortetur, quò conflictus hostilis evitetur, & æquis conditionibus pacem proclamet, vel per se, vel per legatos, Deuteron. 20. vers. 10. Judic. 20. 12. 13. 2. Chron. 13. vers. 4. & seqq.

Erga suos officium habet duplex: *unum* ad exercitum animandum spectat: *alterum* ad aggressionem ineundam, 1. Samuel. 10. vers. 9. 10. 11. 12. 2. Chron. 20. ℣. 16. 17. 18. 19.

Ad exercitum animandum spectat *primò*, ut hortationibus utatur ad strenuè pugnandum, tum ex Dei præsentia & potentia, 2. Chron. 32. vers. 6. 7. 8. tum ex causæ necessitate & honestate, ut-pote quòd pro cultu divino, pro civitatibus Dei, pro uxoribus, pro liberis, pro patria pugnent, tum ex fortitudinis præmiis communibus & specialibus: ut Joabus fecit 2. Samuel. 10. ℣. 11. 12. *Secundò*, ut postulet preces fundi ad Deum pro conservatione populi 1. Samuel. 7. ℣. 7. utque etiam ipse preces ad Deum fundat sanctas & ardentes cum toto exercitu, 2. Chron. 14. ℣. 11. invocavit Asa Deum conflicturus cum Æthiopibus: & 20. ℣. 8. 9. 10. 11. Josaphatus contra Moabitas & alios hostes opem Dei imploravit. Rubenitæ, Gaditæ, & dimidia tribus Manassis ad Deum clamaverunt in prælio & exoratus fuit eis, quia fiduciam collocaverant in eo, 1. Chron. 5. ℣. 20.

Ad *aggressionem ineundam* acies instruere debet: sic enim rex Achabus jussus est componere aciem, 1. Reg. 20. ℣. 14. tum ad conflictum faciendum, tum ad stratagemata, Jos. 8. ℣. 1. 2.

Stratagemata, sunt justæ in bello insidiæ & simulationes ad circumveniendum hostem, absque tamen perfidia & mendacio, Jos. 8. ℣. 4. 5. 6. 7. 8. Judic. 20. ℣. 29. & sequentibus.

Eaque sunt licita: quia Dei ipsius consilio & jussu à sanctis heroibus adhibita, ut à Josua, à Davide.

Tantum de Officio Principis Militiæ.

Aliorum militum officium est, tum ut seriò peccata sua agnoscant & defleant, & ad Deum seriò conversi remissionem peccatorum propter Christum implorent, exemplo Israelitarum, Jud. 20. tum ut verbo Dei credant 2. Chron. 32. 8. tum ut huius vitæ negotiis & voluptatibus exuti ita legitimè certent, ut στρατολογήσαντι placeant, 2. Sam. 11. 2. Timoth. 2. ℣. 4. Deuter. cap. 20. ℣. 6. 7. & seqq. tum ut Deo freti, ipsoque inter pugnandum invocato, exemplo Judæorum 2. Chronic 13. ℣. 14. fortiter, alacriter, constanterque hostem aggrediantur & profligent: nec cupiditate prædæ deserant ordines, sed hostem tantisper persequantur, donec solidam victoriam consequuti sint, ac postea demum ad prædam diripiendam veniant, 1. Sam. 17. 52. 53.

Sequuntur Leges de prælium consequente vel victoria, vel fuga.

In *victoria* alia sunt Ducum militiæ, cæterorumque militum *erga Deum*, alia *erga victos*, & alia *erga suos* officia.

Erga Deum, ut gratitudo declaretur pro data ab ipso victoria, Genes. 14. ℣. 20. 1. Samuel. 7. vers. 11. Num. 31. ℣. 28. & sequentibus. item, ℣. 50. Utque sic agnoscant omnes, Deum nostrum esse Jehovam, 1. Regum 20. 30. 28.

Princeps igitur gloriam victoriæ vero Deo adscribet: & nequaquam imitabitur Nebucadnetzarem, magnitudinem suarum rerum gestarum tribuentem idolis, Chabak. 1. 11.

Erga victos, tum ut à cædibus illorum temperetur, 2. Sam. 2. ℣. 25. 26. 27. 28. Sic Israelitæ Benjaminitis residuis pepercerunt, ne tota tribus exscinderetur, ipsisque de uxoribus prospexerunt, Jud. 21. nisi Deus velit exterminatos, ut olim voluit exterminatos Chananæos Jos. 6. ℣. 20. 1. Samuel. 15. ℣. 3. tum ut captivorum, præcipuè feminarum & parvulorum vitæ & pudicitiæ consulatur, Num. 31. vers. 17. 18. captivi in servitutem redigantur, vel tributarii constituantur, Deuteronom. 20. vers. 10. 11. 12. 13. vel redemtionis pretio persoluto dimittantur, vel etiam gratis dimittantur, ac insuper commeatu instruantur, ut factum ab Israelitis qui Judæos captivos remiserunt, nudos vestiverunt, debiles asinis Jerichuntem usque deduxerunt, monitiā Propheta Hodebo 2. Chron. 28. vers. 8. & sequentibus.

Officia vincentium sunt:

Primum, publicum bonum respicere, & quæ conservari possunt, conservare Deut. 20. vers. 19. 20.

Secundum, prædam dividere ad justitiæ normam, ut & Deo, Ecclesiæque ejus offeratur aliquid & omnes pro meritis, etiam qui ad impedimenta remanserunt, parte aliquâ potiantur, Genes. 14. v. 24. Num. 31. vers. 26. & sequentib. 1. Sam. 30. v. 23. 24.

Tertium, obtentâ victoriâ non evadere securum, & in utramque aurem ociosè dormire, sed adversus novas hostium, quamvis devictorum, molitiones se confirmare & subditis providere, ut per Prophetam à Deo mandatum Regi Achabo post victoriam de Syris reportatam. 1. Reg. 20. vers. 22. & sequentibus.

In fuga officium Principis militiæ est, omnibus quibus possit mediis, sibi suisque prospicere, ut fuga sit medium conservandi exercitum, non occasio illum planè perdendi, 2. Sam. 15. vers. 24. 25. 26. 27. & cap. 16.

Dictum de bello justo & adiunctis eius.

Bellum injustum, est quod susceptum est ab iis quibus non debet aut injustis de causis & ad fines injustos, aut quod modo injusto geritur.

Estque fugiendum, quia autoribus suis & Reipublicæ est funestum: ut ostendit bellum ab Israelitis autore Jarobeamo Rege adversus Asam regem Judæorum gestū, in quo perierunt ex Israelitis quingenties mille viri delecti, 2. Chron. 13. vers. 17. Bellum item Josiæ adversus Neconem regem Ægypti 2. Reg. 23. 29. 2. Chron. 35. 19. 20. & sequentibus.

Præterea bellum vel *externum* est, vel *civile*.

Bellum externum, est quod infertur ab extraneis nullum communem Magistratum nobiscum habentibus.

Estque vel *sociale*, vel *vicinum*, vel remotum.

Sociale,

Sociale, est quod adversus socios geritur.

Vicinum, quod adversus vicinos geritur.

Remotum, quod adversus populum longinquam à nobis regionem incolentem geritur.

Bellum civile, est quod cives ejusdem Reipublicæ adversus se mutuò gerunt: Quale fuit Israelitarum adversus Binjaminitas, Judicum capite vigesimo.

Caput LXVIII.

In quo de Injustitia publica.

Justitiæ publicæ Principis seu Magistratus opponuntur *injustitia publica*, & *ignavia Principis seu Magistratus*. B

Injustitia publica committitur, vel *injustâ invasione Principatus seu Magistratus*, vel *improba ejusdem administratione*.

Injusta invasio Principatus seu Magistratus fit vel *per occultas machinationes*, *vel per apertam violentiam*.

Improba Principatus seu Magistratus administratio, est grande peccatum, quum Magistratus aut prorsus incognitâ causâ, aut perperam cognitâ, aut nullâ etiam de causâ quempiam damnat & injuriis aut etiā morte afficit.

Exemplum in *Sedechia* Rege Judæ Jeremiam Prophetam dedentem Principibus suis, Jer. 38. 5. *In Prætoribus Philippensibus* qui populi furori obsequentes, Paulum & Silam indictâ causâ publicè cæsos in carcerem conjecerunt, Act. 12. v. 22. 23. Exemplum in *Pilato* condemnante Christum; & in *Herode* condemnante ad mortem Jacobum, & conjiciente Petrum in carcerem, Actor. 12. C

Illa Principi seu Magistratui fugiēda, & nullius exemplo in nulliusq; gratiam committenda:

I. Quia à Deo prohibetur, Exod. 23. v. 2, 6, 7. Proverb. c. 16. v. 12.

II. Quia non manet impunita à Deo, Exod. 23. v. 7. Nam Princeps seu Magistratus, qui justitiæ cultor & assertor præ cæteris esse debet, si eam ὕβρει quadam violat aut contemnit; concitat adversus se iram Supremi Numinis, quod atroces & graves pœnas à Principe seu Magistratu exigere solet, ut exēpla testantur.

In primis cavenda injustitia publica adversus peregrinos & exteros: D

I. Quia singulariter prohibita est à Deo, Exod. c. 3. vers. 9.

II. Quia etiam illi qui sunt in Magistratu peregrini vel fuerunt, vel fieri possunt: quod igitur sibi apud exteros fieri nolunt, extero nulli faciant, Exod. 23. 9.

Princeps seu Magistratus neminem injustè & tyrannicè occidat:

I. Quia gladium accepit à Deo non ad sæviendum in quemvis pro arbitrio, sed ad puniendum eum qui malè fecerit, Rom. c. 13. v. 4.

II. Quia dominatur hominibus. 2. Sam. 23. v. 3. id est, non bestiis, quas impunè interficere licet, verùm illis qui creati sunt ad imaginem Dei, quam absq; justa causa destruere vetat Deus. Si privatus interficiens dolosè quempiam graviter peccat & est puniendus, E quoniam homo ad imaginem Dei creatus est, Gen. 9. v. 6. multò gravius peccat Magistratus, injustè interficiens quempiam. Qui homicidas dolosos punire ex officio debet, multò graviùs peccat interficiens aliquem injustè.

III. Quia tyranni plerunque dominatu suo dejiciuntur, aut etiam tragica morte pereunt, ut *Nebucadnezar Magnus* regno pulsus fuit & de summa gloria in A sortem brutorum abjectissimam detrusus, Dan. 4. v. 33. & c. 5. 18, 19, 20. 21. Ita & *Manasses rex Judææ* ad tempus regno privatus & captivus Babylone fuit, 2. Chrō. 32. *Pharao* persecutor Israelitarum in mari rubro periit Exod. 14. *Adoni-Bezek* comprehensus ab Israelitis justa talionis lege mulctatus periit Judic. 1. v. 6, 7. *Eglon* rex Moabitarum oppressor populi Israelitici ab Ehude transfixus est Jud. 3. v. 21, 22. *Saul* rex Israelitarum se confodit ipse 1. Sam. 31. v. 4. *Herodes Magnus seu Ascalonita* qui interfecit infantes Bethlehemiticos quàm miserè extinctus sit narrat Josephus libr. 8. Antiquitatum Judaicarum, capite 17. *Herodes Antipas* qui Johannem Baptistam interemit regno exutus & in exsilium missus Lugduni in Gallia in magna inopia vitam finivit. *Herodes Agrippa* qui nonnullos fideles malè accepit & Jacobum Apostolum gladio interemit, & similiter Petrum Apostolum interimere voluit, ab Angelo Domini percussus est & erosus à vermibus exanimatus est, Actor. cap. 12. Alia exempla omitto.

Ignavia Principis seu Magistratus itidem grande peccatum est, justitiæ publicæ oppositum, quum Princeps seu Magistratus planè non curat, quæ curare debebat, negligens & omittens quæ sunt officii Principis & Magistratus, deditus voluptatibus & deliciis, indulgentiâ perniciosâ sinens impunita scelera, & defensionem subditorum parvi pendens aut etiam recusans.

Caveri debet à Principe seu Magistratu:

I. Quia Deo prohibetur.

II. Quia causa est ut Princeps seu Magistratus dignitatem suam amittat, ut ostendit exemplum *Sardanapali* & *Wenceslai Imperatoris* qui *ignavus* cognominatus.

Actum est hactenus de bonis operibus quatenus à renatis habentur in hac vita: restat.

Caput LXIX.

In quo de iisdem, quatenus à beatis habebuntur post hanc vitam in cœlo.

De ea quæstiones sequentes expediendæ sunt:

I. *An sint in beatis hominibus post hanc vitā futura?*

II. *Qualia & quomodo sint futura in illis?*

Quod ad *primam* quæstionem attinet, videntur bona opera, exempli gratiâ, cognitio Dei & virtus moralis, non futura in beatis, quia *prophetiæ evanescent, & linguæ cessabunt, & cognitio abolebitur*, 1. Cor. 13. 8. & spei non erit in altero seculo locus; *spes enim si cernatur, non est spes: quod enim quis cernit, cur speret?* Rom. 8. v. 24. nulla ibi nos prement vel terrebunt mala quæ deprecemur, nulla deficient bona quæ petamus: nullæ erunt persequutiones in quibus veritatem cœlestem confiteamur: neque beati passionibus obnoxii erunt, ut opus habituri sint fortitudine & temperātiâ: neq; ullus ibi pauper & indigus erit, qui liberalitate nostrâ opus habiturus sit: neque versabuntur circa actiones politicas & perplexas atque difficiles, ut necessaria sit illis justitia & prudentia.

Sed certæ veritatis est, futura opera bona, ac proinde cognitionem Dei, &c. & virtutem moralem in beatis hominibus post hanc vitam, ut ex his argumentis patet:

I. Imago Dei ad quam conditi sumus in beatis erit: Atqui cognitio Dei & virtus moralis est pars illius imaginis Dei: Ergo, &c.

Digitized by Google

II. Omne bonum in hac vita in renatis inchoatum & in altera perficiendum, in beatis erit: At cognitio Dei & virtus moralis est bonum in hac vita in renatis inchoatum & in altera perficiendum: Ergo, &c.

III. Quæcunque perfectio in hac vita in renatis est, illa multò magis erit in beatis: Cognitio Dei & virtus moralis est perfectio in hac vita in renatis existens: Ergo multo magis in beatis erit.

IV. Cognitio Dei & virtus moralis est in Christi humana natura: Ergo erit etiam in hominibus beatis.

V. Cognitio Dei & virtus moralis est in sanctis Angelis: Ergo erit etiam in hominibus beatis.

VI. Effecta cognitionis Dei & virtutis moralis erunt in beatis post hanc vitam. Nam Deum perpetuò laudabunt & adorabunt, Apoc. 4. v. 8. & seqq. & c. 5. 9. & seqq. De illis dicitur Apoc. 7. v. 14, 15. *Hi sunt qui venerunt ex afflictione magna: & laverunt stolas suas ac dealbarunt in sanguine Agni. Ideo sunt ante thronum Dei & colunt eum.* Et c. 22. v. 3. & 4. *Nec ullum adversus quemquam anathema erit amplius: sed sedes Dei & Agni in illa* cœlesti civitate *erit, & servi ejus colent eum: Et videbunt faciem ejus, & nomen eius in frontibus ipsorum erit.* Nullum deniq; vitium morale erit in civitate illa: *non intrabit in eam quicquam quod inquinat, aut abominandum quippiam patrat vel mendacium loquitur*, Apoc. 21. 27 *Foris erunt canes & venefici & scortatores, & homicida & idololatra & quisquis amat ac committit mendacium*, Apoc. 22. 15. Erit igitur in beatis cognitio Dei & virtus moralis.

VII Quod nunquam excidit, nunquam abolebitur, id profectò in beatis post hanc vitam erit: Charitas nunquam excidit, nunquam abolebitur, ut testatur Paulus 1. Cor. 13. 8. Ea autem in sese virtutes continet omnes, quum sit Legis divinæ perfectio. Quapropter in beatis hominibus erit post hanc vitam.

Quod verò locum in 1. Cor. 13. 8. attinet, is nequaquam ita intelligendus erit, ac si omnis cognitio sit abolenda: sed agit duntaxat de donis ad ædificationē Ecclesiæ tantisper dum hîc vivimus necessariis; quia nunc in eo statu sumus, vt quotidiè discere nos & proficere in cognitione Dei oporteat, adhibitis adminiculis prophetiæ seu interpretationis Scripturæ & linguarum. Hic modus cognitionis in altero illo seculo locum non habebit, sed penitus cessabit.

Quod denique ad *secundam quæstionem* attinet; Erit post hanc vitam notitia verbi Dei, agnitio Dei, ac proinde religio & virtus moralis in nobis non talis & tali modo, qualis & quomodo in hac vita, sed perfectior & perfectiori modo & gradu, quia perfecta ibi erit regeneratio, 1. Cor. 13. v. 10, 11, 12. Futura enim ibi est fortitudo, sine molestia tolerandorum malorum: Futura ibi est temperātia, sine repugnatione libidinū: Futura ibi est justitia sine perpessione injuriæ: Futura ibi est prudentia sine insidiarum metu. Fortitudo erit ibi quia firmissimè Deo cohærebimus: Temperantia erit ibi, quia nullo affectu noxio delectabimur: Justitia erit ibi, quia perpetuò Deo nos regeniti subditi erimus A sine contradictione: Prudentia erit ibi, & quidem perfecta, quia Deo nullum bonum præponemus aut æquabimus: Charitas erga Deum in cœlo perfecta erit, quia quantum cognoscemus Deum, tantum diligemus & quia perfectè Deum cognoscemus, perfectè etiam diligemus: illius solius amor totum cor nostrum occupabit, soloq; Deo contenti erimus, quum veriac perfecti amoris proprium sit, ut in re amata se sistat ac conquiescat. Et qua charitas erga Deum perfecta & omnibus modis sincera erit, perfecta ac sincera erit etiam charitas erga proximum, erga Angelos sanctos & homines electos. Tunc erit plena justitia, quia plena charitas: plenitudo enim Legis charitas. Plena autem erit charitas, quia videbimus Deum sicuti est. Neque B enim erit quod addatur ad dilectionem, quum fides pervenerit ad visionem. Nunc autem quod agit fortitudo in perferendis molestiis, quod temperantia in coërcendis delectationibus pravis, quod justitia in subveniendo miseris, quod prudentia in præcavendis insidiis, non ibi erit, ubi nihil omninò mali erit: ac per hoc ista virtutū opera, quæ huic mortali vitæ sunt necessaria, sicut fides ad quam referenda sunt, in præteritis habebuntur. Ac proinde ibi erit perfecta beatitudo, quia erit ibi perfecta Dei fruitio & clara visio; & SVMMI BONI communio perpetua & inamissibilis. Quanta erit illa felicitas ubi nullum erit malum, nullum deerit bonum? ubi continuè vacabitur Dei laudibus, qui erit omnia in omnibus? Vera ibi gloria erit ubi laudantis nec errore quisquam, nec adulatione lauda- C bitur. Verus honor ibi erit, qui nulli negabitur digno, nulli deferetur indigno, sed nec eum ambiet ullus indignus, ubi nullus permittetur esse, nisi dignus. Vera pax ibi erit, ubi nihil adversi nec à seipso nec ab alio quisquam patietur. Ibi verè Deus erit finis desideriorū nostrorum, qui sine fine videbitur, sine fastidio amabitur, sine fatigatione laudabitur. Et quia tunc plenè Summo bono fruemur, ideo etiam toto corde, tota voluntate, totâ animâ, toto affectu illius diligemus. Hoc munus, hic affectus, hic actus noster erit in beata illa civitate cœlesti, quæ id etiam in se bonum videbit, quod nulli superiori ullus inferior invidebit. Sic habebit donum alius alio minus, ut hoc quoq; donū habiturus sit, ne velit amplius. Et ut concludam; ibi perpetuum erit Sabbathum in quo continuè sanctis operibus incumbemus. Ibi vacabimus & videbimus: vide- D bimus & amabimus: amabimus & laudabimus. Ecce quod futurum est in fine sine fine: Ecce quod desiderare, ad quod adspirare toto pectore debeamus. Quod ut consequamur, faciat is qui ad imaginem suam nos fecit, qui illam in nobis refecit, qui denique ad gloriosæ suæ gratiæ gloriam perficiet: qui est Deus unus essentiâ, trinus personis, PATER, FILIUS ET SPIRITUS SANCTUS in infinitas seculorum myriadas benedictus, AMEN.

AMEN.

* *

FINIS.

INDEX

Digitized by Google

INDEX PRIMUS

LOCORUM SACRÆ SCRIPTURÆ, QVÆ IN HOC SYNTAGMATE EXPLICANTUR, ET A CORRUPTELIS VINDICANTUR.

	Cap.	Vers.	Colum.
Genes.	1	1.	634.D
		2	818.D
		2	688.C.920.C
		3	920 C
		4	612.B
		5	316.D. 928.C
		6,7,8	929.B
		8	902.E
		9	945 C
		13	928 D
		16	634.D
		23	928.D
		26	818.B
		31	634.C
	2	2	946. C
		7	479.E.1035 D.
		7	983.A (1022.B
		8.	1030.A.B
		9	945.C
		17	1268.E
	3	13	609.A. 989.D
		22	826.D
	4	4	1430.C
		10	686.B
	6	3	245.A
		5	279.D
		6	612.D.767.A
		6	ibid.A
		6	813 D
		18	156.D
	7	24	928.D
	8	7	250 C
	9	6	280.E
	14	10	211.E
		18	278.A
	15	17	888.
	16	13	656.A
	17	1	477.E. 1572.E
		10	31[illegible] D
	18	17	592.B. 656.A
	19	22	592.C
		24	721.D
	21	1	1265.D
		9	282.E
	22	12	614.B
	27	3	1906.E
	31	11,12,13	654.C
	32	9	1395.C
		30	543.C
	46	26,27	201.A
	37	35	1230.C
	47	30	1782.D
	49	6	1013.B
		10	251.C
		29	321.B
	50	25	1782.E
Exod.	3	2	920.E
		8,17	768.D
	4	16	442.C.654.A
	6	12	441.D
	7	1	654.A
		4	443.D.634.E
	12	6	928.C
	13	22	656.B
		21,21	1430.C
	14	19	656.B
	15	2	608. C
		3	944.B
	17	15	440.B
	18	26	356.E
	20	6	554.B
		12	769.D
	21	1	1430.D
	23	20,21,22,(23.	654.D
	24	8	157.A
	29	39,41	928.C
	32	13	1341.A.2012.C
		30	310 D
	33	12	502.A
		18	601.A
Levitic.	1	3	1430.D
	3	4	995 B
	19	28	1016.D
	21	1	ibid.D

Digitized by Google

	Cap.	Verſ.	Colum.
Numer.	14	42	466.C
	21	9	1430. D
		14	380.C
	36	3	283.A
Deuter.	4	2	375.E
	6	4	704.E
	8	3	101. C
	9	27	1410.A
	10	22	201. A
	21	23	1269.A
	25	4	515. D
	30	11, &c.	298.A
		19, 20	608. C
	31	1, 2.	654. D
	32	18	824 C
	33	10	283. B
Josua	10	13	180.
	11	15	177. E
Judic.	6	23, 24, 25	656. C
	9	13	612. D
Ruth.	1	8	279. A
1. Sam.	1	24	317. A
	9	2	1564. A. E
	10	24	1564. B
	14	25	1801. B
	15	10, 11	767. A
		11	614. D
	21	4	2136. D
	28	1	1331. B
	ult.	13	1782. E
2. Sam.	3	28, 36, 37	1781. E
		2	1782. D
	7	12, 13	323. B
		14	155. E
	8	2	556. D
	12	16	1782. E
	23	2	697. B
1. Regum	4	32	379. E
	11	3, 4	146 A
2. Regum	4	38	2001. C
	23	5	244. C
1. Chron.	29	29	379. E
2. Chron.	9	29	ibid. E
	12	6	316
	19	11	356 C
Ezræ.	4	2	238. C
Nehem.	2	13	250. E
	8	2, 3, &c.	260. D
Esthr.	1	20	280. A
	2	5, 6	200. B
	14	16, 17, 18, (19	1927. E
Job.	1	6	649 C
		22	1842. D
	2	3	1842. E
	5	1	1842 E
		16	283 B
	6	4	1014. D
	9	8	824. B
	33	23, 24	1404.
	39	2	976. A
	40	14	909. B
	41	5, &c.	971. E
Psalm.	1	1	1831. C
	2	7	640. E
		12	283. D
	3	4	608. D
	4	3	250 B. 285. E
		7	614. D
	5	6	548. B
	6	1	611. B
		2	1783. B
	7	9	1843. B
		17	994. D
	10	7	244. D
	11	4	612. B
	13	2	612. A
		6	515. A
	16	1	327. A
		7	995. E. 1119. E
		9	1013. A
		10	1016. B
	17	1	1843. B
		3	1265. D
	18	21, 22	1927. A
	19	5	249. A
		9	299. C
	22	1	923 D
		7	2180. E
		17	248. B
	25	6, 7	557. A
	30	12, 13	1014. A
	32	4	253 A
	33	5, 6.	548. E. 722. A
		13, 14, 15	1080. D
	35	24	574. E
	38	2	1783. B
	40	7	1008. C
	42	10	612. A
	45	2	1012. E
		8	736. C. 1187. E
	47	6	ibid.
	50	6	579. C
	51	7	1077. E
		16	575. B
	55	24	769. B
	58	4	1078. D
	63	9	328. B
	65	66	1784. A
	68	18, 19, 20	655. A
	69	5	2232. B
	71	16	ibid.
	72	1	573. C
	73	1	513. E
		10	251. B
		22	996. A
	86	12	997. A
	89	9	584. B
	90	13	1113. D

	Cap.	Verſ.	Colum.
	94	14,15	580.A
	95	11	515.B
	105	19	465.D
	106	20	608.D
	107	16	1321.A
	109	8	1688.D
	116	5	576.B
	118	27	903.D
	119	2	1119.E
		5	1119.B
		18	308.A
		24	1119.C
		29	323.A
		46	324.D
		76	585.C
		105	299.C
		117	326.C
		119	323.A
		130	299.C
		133	326.C
		134	326.B.331.C
		135	326.D.329.D
		155	327.B
	132	1	1084.C
		10	1548.C
	139	2	1238.A
		13	996.A
PROVERB.	6	23	299.C
	8	17	525.B.546.A
		22,23,24	672.A
	10	6 (25	1851.A
	11	17	2178.A.B.2179.B
	16	4	1043.C
	25	16	995.D
	25	17	310.
	30	2,3	2180.C
		4	436.D
CANTIC.	2	4	635.B
		6	969.A
		15	1003.D
	4	12	1681.A
	6	5,6	1698.A
		7	969.B
	8	6	149.
ECCLES.	3	14	849.E
		19,&c.	149.D
	9	2	550.B
	12	6	279.A
		11	357.C
ISAIÆ	2	3	42.A
	3	8	601.C
	4	3	1784.C
		5	1430.D
	5	27	995.D
	7	14	978.A.1167.E
	8	6	252.A
		8	655.A
	9	6	247.C
			442.E.655.B

	Cap.	Verſ.	Colum.
		18	1784.C
	20	18	945.
	21	2	1189.B
		4	1012.A
	24	12	967.E
	25	6	248.A
	25	9	655.C.656.D
	28	29	418.D
	30	27	1013.D
	33	2	626.A
	38	3	1927.D
	40	5	655.C
	40	28	824.C
	42	5	ibid.
		7	923.E
		8	601.B
	44	19	814.A.C
	49	2	114.A
		6	923.E
	52	7	655.D
	53	6	512.E.1278.B
		16	2031.B
	54	13	224.C
	55	8,9	614.A
	57	20	1022.C
	60	1	1725.A
		2	440.A
	61	1	756.D.1187.E
	63	7	697.C
	64	6	155.C
	66	2	1266.B
		7.8	1725.A
IEREM.	12	2	998.A
	15	1	1411.D
		15	572.A
	17	14	608.C
	18	17	611.A
	23	5,6	656.C
	31	30	321.A
		33	150.E
		33,34	225.A
	33	16	440.D
THREN.	3	13	995.E
EZECH.	1	1	1431.A
	14	14	1418.C
	18	26	1556.A
	22	30	1410.B
	28	13	910.A
	33	27	279.A
	37	5	2031.B
		11	314.C
	44	2,3	1349.D
DANIEL.	2	38	463.
	7	9	610.E.944.D
		13	1178.C
	8	10	868.B
		13	649.B
	9	16	575.D
	11	5,6	656.

Digitized by Google

	Cap.	Vers.	Colum.
Hose.	4	6	612.B
Joel.	2	15	2000.C
Amos.	4	13	734.C
	6	8	610.B
Ionæ.	3	5	485.A
Micheæ	7	8	1135.D
Tzeph.	3	5	579.B
Hagg.	2	4,5	697.E
		11	697.D
Zachar.	1	7	1406.D
	2	12	658.D
	3	1,2	ibid.D
		2	439.E
	9	11	1331E.1785.C
	12	1	1051.C
		10	1309 D
	13	7	1235.C
Malach.	2	7	357.D
		10	823.C
	3	23	199 B
Tobiæ	3	7	209.D
	4	18	1781.C
		21	209.D
	5	15	204.A
	12	15	ibid.A
Iudith.	1.	6	212.C
		7,8, &c.	213.B
	5	23	204.C
		1, 2, &c.	206.A
	5	21	213.B
	9	2,3	205.A
Baruch.	3	4	1406.C
	6	2	218.B
Adject. ad	13	45	203.A
Dan. Adjec.	11	2,3	200.A
ad lib. Esth.	12	5	202.B
		6	202.C
	16	13	203.A
1. Macch.	1.	56	206.A. & seq.
	6	8	211.E
	9	18	211.B
2. Macch.	1	10	ibid.
		16	211.E
		20,21	215.B
	2	12	208.B
		13	208.E
		5,6	213 E
	9	28	210.B
	12	43, 44, &c.	1781.C
Eccles.	46	ult.	197.
	48	10	207.D
Matth.	1	23	655.B
	2	2,9,10,	966.D
	3	11	320.B.1452.C
		12	1648.D
	5	14	300.C
		48	457.C
		18	240.C
		22,29,34	229.A

	Cap.	Vers.	Colum.
		15	951.C
		22	1793.A
		25	ibid.
	6	7	664.C
		22	1843.D
		9	465.C.737
		13	260.B
	7	23	502.A
	11	25,26	736.A
		27	739.B.744.B
	18		155.C
		30	1841.A
	12	32	1787.
		33	596.E
		40	928.E.1321.E
	13	47	1679.E
	14	18	663.D
	16	19	811.B
		19	358.B
	17	2	469.D
		5	811 A
Matth.	18	8,9	1409.D
		17	359.A
		20	467.B
	20	1, &c.	1487.
		23	737 B
	22	1	1680.B
	23	2,3	3·9.B
		8	226.A
		39	1349.A
	24	12,13	159 1945.B
	25	1	1680.E
	25	32	1681.B
		34	809.A.1488.B
	26	26	320.A.469.B
		29	1613.D
		39	727.D.1186.A
	27	9	87 C
		46	262.E 728.B
	28	1	173.E
		18	1169.E.1376.C
		19	221.D.691.C.
		20	468 A (697.A
Marc.	15	25	928.D
	16	1,2	173.A
		8,9	17..C
		14	174.A
Lucæ	1	6	1489.D
		23	722.C
		32	834.A
		37	474.D
	2	4	1843 D 1841.A
		10,11	1277.A
		14	1223 E
		13,14	1277.A
		40	1183 D
		52	1185.D
		36	1188 D
	7	30	757.E

Digitized by Google

	Cap.	Vers.	Colum.
		47	511
	8	10	1490. A
		13	1556. D
	10	28	1491. C
	11	13	1879. B
		36	1843. D
	16	9	1793. B
		23	1022. E
		24	1023. A
		26	1330. C
		29	198. D
		31	375. D
	21	33	849. E
	22	19	316. 348. A
		32	360. A
		38	348. A
	23	28	1303. D
		34	1304. B
		42, 43	1306. B. 1793. C
	24	1	173. A
		26	1367. D
		27, 45	222. E
		36	1347. A
JOHAN.	1	1	319. C. 733. C
		3	658. E
			1548. B
			822. A. 824. D
			823. A. 827. B
			827. B. 831. D
			734. C
		4	723. C. 488. D
		9	1277. D
		10	316. E. 835. C
		12	2135. D
		14	1181. B. 1188. A
		15	734. A
	1	27	734. A
		30	734. A
		29	1279. E. 1280. E
	2	11	601. B
		19	1196. C
		23	1101. C
	3	5	320. B
		6	1018. B
		8	938. C
		13	478. D. 1169. C
		16	544. A
			1281. A
		17	1281. B
		31	1169. D
		32	738. A
		34	506. E. 1188. A
		37	779. B
	4	22	735. E
		23	1805. B
		39	98. E
		42	1281. B
	5	17	663. A. 829. E
		19	735. A. 754. C

	Cap.	Vers.	Colum.
		25, 26	451. B
		26	740. D
		27	595 C
		34	109. C
		45	1407. C
	6	2	656. C
		37	1880 C
		39	737. D
		40	783. A
		44, 45	225. B
		51	1181. B
		57	743. A
	7	24	1051. C
		37, 38, 39	684. E
		38, 39	740. C
		49	262. D
	8	3	1802. D
		12	923. E
		23	1169. D
		25	314.
		26	738. A
		28	738. A
		35	228. B. & C
		44	900. E
		54	709. A
	9	14	1008.
	10	18	737. C
		28	811. B
		30	716. D. 746. B
		33, 34, 35, 36	738. E
	11	4, 42	633. D. 735. D
	12	25	2137. C
		27	1219. C
		32	1278. E
		46	923. E
		49, 50	737. D
	14	9	745. A
		10	745. B. 735. C
		17	686. C
		20	745. C
		21	525. C. 546. B
		26	686. A
		28	731. C
		31	737. D
	15	2	1560. E
		12	1181. C
		15	738. A
	16	7	1359. A
		8, &c.	1449. C
		12	396. A
		12, 13, &c.	1451 D
IOAN.	16	13	738. C
		14, 15	739. B
		15	746. B
		26, 27	1548. E
		27	546. B
	17	3	652. B
		5	603. A
		6	1842. A. & C

Digitized by Google

	Cap.	Vers.	Colum.
		10	746.B
		11	724.D
		12	1566.B
		14	976.A
		24	743.C
	19	25,26	1454.E
	20	1	173.C
		17	728.A
		19	1347.A
		28	652.C
	21	16	112.B
		17	1188.A
		25	395.C
ACTOR.	1	3	396.A
	2	24	1793.D
		27	1322.D
		31	1323.E
		41	50.E
	3	13	709.A
	4	24	824.C
		27	1187.E
		32	1018.D
	5	4	687.D
	7	55,56	471.A
		19	559 A
			656.B
	8	13	1566.A
		30,31	308.D
	10	38	1187.E
	13	17	824.D
		45,46,47	1405.D
	14	15	824.D
	15	7,&c.	660.B
		14	529.A
	17	18	2034.B
		23	1821.D
		24	825.A
		28	480.C
	19	20	740.C
	20	28	652.D.1400.E
ROMAN.	1	4	1338.A
		25	580.D
	2	3	1492.A
		6	1491.D
	3	20	1123 E
		5	809.B
		24	531.E
		25	1270.E
		29	159.A
	4	13	1123.E
	5	5	521.B.526.A
			536.B
		7	1273.B
		10	1271.A
		12	311.D
		18	1287.E
		19	516.E.1472.B
	6	7	526.D
		14	1124.A

	Cap.	Vers.	Colum.
	7	4	1124.A
		6	1124.B
		7	1075.C.1146.E
		19,20	1842.A
	8	1	1081.A
		3	1178.D
		9	1692.C
	8	11	741.D
		15	537.B
		20	548.B
		26,27	1416.C
		32	657.A
		31,32	675.C
		34	652.D
	9	5	ibid.D
		22	955.809.A. &seq.
	10	4	228.B.1495.D
			229.A
		7	1323.A
		18	249.A
	11	32	556.B
	12	11	258.A
	13	2	272.A
		10	528.B
	14	15	1286.A
	15	4	127 A
	16	27	743.E
1.CORINT.	1	12	783.B
		21,22	522.A.609.C
		24	650.D.746.B
		25	609.C
		30	1476.B
	2	6	407.B
		12,13	226.D
		15	226.B
	3	12,13,14,15	1788.C
			1795.B.1844.A
		16	686.C
		22,23	742.A
	5	5	522.A.1681.E
		9	380.B
	6	17	480.D.529.E
	7	10,12	392.E
		25	393.B
		33,34	257.
	8	5,6	706.D
		4	1866.E
		6	723.B
		11	1286.B
	9	19,20,21,22	2189.A
		27	1589.A
	10	2	397.A
		3	610.D.732.C
		4,5	1741.A
		7	600.E.1741.A
		14,15,16	1883.A
		23	397.C
		34	397.D
	11	8,9	1876.E

Digitized by Google

	Cap.	Vers.	Colum.
		11	685.E
	13	2	1876.B
		8	240.
		13	1450 D
	14	1	313.A
	15	4	1342.E
		20	871.D
		20,25	1338.D
		24	732.C
		28	9.C.732.E
		39.	973.E.
		47	257.B.990.A
			1169.E
2.Corin.	3	3	150.C
		6	151.A.229 B
			1124.C
		14	228.C
		18	1666.B
	4	2,3,4	302.C
		18	850.A
	5	12	1002.A
		14,15	1279.C
		16	470.B
		17	823.C.828.D
		19	1281.D
		21	1476.E
	9	4	629.D.630.A
	11	17	564.A.630.A
Galat.	1	8	376.D
	2	2	361.B
		16	110.C
	3	2,3	685.A
		10	1124.D.1477.C
		16	315.B
		24,25	1124.E
	4	4,5,21	1125.A.1478.C
	5	1	1123.D
		4	1559.A
		23	1125.B
	6	15	524.C.527.B
		16	124.A.B
Ephes.	1	7	1270.E
		10	834.C
		11,12,13	783.C
	2	3	1078.B
		20	103.D
	3	8	1452.C
		9	829.A.822.B
	4	7,8	655.A
		9,10	1170.A.1325.A
		10	468.C
	5	27	1480.B
Philipp.	1	1,16	1802.A
	2	5,6	657.C
		7	323.D.1179.C
		7,8	741.C
		9,10,11	670.C
		10	1326.A
		9	1365.B.1367.C
		10	1794.A
		12	1492.C
	5	15.16	124.B
Colos.	1	15	720.C
		16	826.C
		17	663.A.725.C
		20	1270.E.1287.B
	2	3	507.A
		8	1115 D
		9	470.C
		10	1480.E
	4	5	617.B
		16	380.B
1.Thess.	4	8	688.B
	5	3	809.E
		10	1276.A
		19	684.E.865.
		23	1016.D.1042.B
2.Thess.	1	5	1848.C
		13	784.A
	2	15	398.D
1.Timot.	1	9	1127.A
		15	2180.E
	2	5	728.B.1392.C
		6	1275.D
	3	16	653.B
	4	1	1508.E
		10	1289.A
	6	10	1509.A
		20	400.B.
2.Timot.	1	9	862.D
		13,14.	400.E
	2	1.	402.D
	3	14	1141.E
		16,17	372.B
		16	53.D.222.A
	4	7,8	597.E
		8	1848.A
		15	53.D
Tit.	3	5,6	521.D.560.B
Hebr.	1	1	848.C
		2	835.A
		3	62.A.629 D.
			721.B.635.A
			629.A 663.A
		5	257.A
		7,8,9	653.D
		8,9,10	658.D 660.B
	2	9	1279 B.1368.A
			1364.E
		9,10,11	1307.A
		11	991.A
		14,15	1269 E
		17	1185.C
	3	14	630.A.629.B
	4	12	649.C.1016.D
		15	1185.C

Eeeeeee

Digitized by Google

INDEX LOCORUM SCRIPTURÆ.

	Cap.	Vers.	Colum.
	6	4	155.D
		4,5,6	1560.A
	9	3,4	156.A
		8	1332.C
		12	1271.A
		20	156.B
	10	5	1199.A
		26	155 C.1561.C
		29	1286.D
	11	1	629.B.630.A
		10	871.A
	12	9	1032 B
			1029.C
		23	1287.C
	13	2	656.A
		16	272.C.1847.B
1.PETRI	1	8	35.C
		12	155 A
		18,19	1[illegible]71.A
	3	19,20	557.E.832.B
		19	833 B.835.C
			132[illegible].C.1331.C
		21	1702.A
	4	6	1328.C
2.PETRI	1	4	480.E 1034.B
	2	1	128[illegible].E
		20	1289 E
		21,22	15[illegible]2.A
	3	10,11,12	848.B
		10	1662.C
		15,16	308.
1.JOHAN.	1	1	649 C
		6	923.C
		7	1271.A
	2	2	1281.E
		5	1850.B
		20,27	59.B
		27	226.E.1259
	3	1	689.E
		6	1087.E
		8	901.A
		9	522 E
		14	525.E
		16	654 B
	4	1	362.B.
		7	523.C
		8	551.A
		12	1947.A
		16	530.B
		17,18	1947.D
	5	7	174.E
		7	649.D.696.B
		16,17,18	811.B
		20	654.B
JACOB.	1	12	528.
		14,15	1794.D.
		17	497.C
		25	161.B
	2	5	784.C
		12	1613.C
		21	1487.B
		24	160.D 1484.B
		26	160.B.
		28	1482.B
	3	2	1844.B
JUDÆ		9	164.D
		13	966.A
		14	167.A
		17	165.B
APOCAL.	1	4	624 E.691.D
		5	1271.A.1330.D
		13	1180.A
	2	4	1945.D
	3	1	690.A
	3	4	1848.D
	5	2,3	1794.B
		8	1406.B
	6	9,10	1407.A
	7	1	938.E
	8	3,4	1415.D
		10,11	965.D
	12		908.
		7	1283.A
	13	8	1300.C
	14	14	1178.C
	19	10	341.A
		13	649.D
	20	4	1005.A
	22	11	1022.E.
	ult.	18	376.A

FINIS INDICIS LOCORUM SCRIPTURÆ.

INDEX SECUNDUS.

PATRUM ET SCRIPTORUM ECCLESIASTICORUM IN HOC SYNTAGMATE THEOLOGIÆ CITATORUM, CUM LOCIS ET TEMPORIbus atque formis editionum.

A.

AMBROSIUS, excusus Parisiis in Officina Gervasii Chevalonii, Anno Christi 1539. in folio.

ARNOBIUS adversus Gentes, Hanoviæ 1603. in octavo, typis VVechelianis per Claudiũ Marnium & hæredes Johan. Aubrii.

ATHANASIUS Græco Latinus excusus Heidelbergæ in Officina Cõmeliniana 1601. in fol.

Ejusdem Dialogi quinque Græco-Latini excusi in officina Henrici Stephani, 1570. in octavo.

ATHENAGORAS Atheniensis, ex officina Henrici Stephani, 1557. in octavo.

AUGUSTINUS, Basileæ in officina Frobeniana, 1529. in folio.

B.

BARONII CARDINALIS Romanæ Ecclesię Annales Ecclesiastici, Mogũtiæ excusi diversis annis, in fol.

BASILIUS MAGNUS, Græcè Basileæ ex officina Frobeniana, 1532. in fol.

Idem Latinè, Basileæ apud Froben. 1566. in fol.

Ejusdem libri quatuor adversus impium Eunomium Græco-Latini ex officina Henrici Stephani, 1570. in octavo.

BELLARMINI CARDINALIS libri controversiarum, Ingolstadii ex Typographia Adami Sartorii, 1599. in octavo.

BERNARDUS, Basileæ per hæredes Johan. Hervagii, 1566. in folio.

BREVIARIUM ROMANUM, ex Concilii Tridentini Decreto restitutum, Antverpiæ apud Ægidium Bexsium, 1594. in decimosexto.

C.

CATECHISMUS ROMANUS, ex decreto Concilii Tridentini restitutus, Antverpiæ apud viduam Plantini & Johannem Moretum, 1596. in octavo.

CHRYSOSTOMUS, in Psalmos Latinè Parisiis in officina Nivellii, 1606. in octavo.

Idem in epistolas Pauli, Græco-Latinè Heidelbergæ ex officina Commeliniana, 1596. in folio.

Ejusdem opera Latinè reddita excusa Basileæ in officina Frobeniana, 1530. in fol. distinctis tomis.

CLEMENS ALEXANDRINUS, Græcè, Heidelbergæ ex typograph. Hieronymi Commelini, 1592. in fol.

Idem Latinè ex versione Gentiani Herveti Aurelii, Florentiæ apud Lauren. Torrentinum, 1551. in folio.

CONCILIORUM tomi quatuor Coloniæ Agrippinæ apud Gervinum Calenium, & hæredes Johannis Quentelii 1567. in folio.

CYPRIANUS MARTYR, Genevæ per Johannem le Preux, 159.. in fol. juxta editionem Pamelii.

CYRILLUS ALEXANDRINUS, Latinè Basileæ ex officina Andreæ Cratandri, 1528. in folio.

D.

DAMASCENUS, Græcè & Latinè, Basileæ in officina Henric-Petrina, 1559. in fol.

DIDYMUS ALEXANDRINUS, Latinè in ultimo tomo operum Hieronymi, Basileæ apud Frobenios, 1525. in folio.

DIONYSIUS AREOPAGITA MARTYR; Latinè, Coloniæ apud hæredes Arnoldi Birckmanni, 1557. in octavo.

E.

EPIPHANIUS CYPRIUS, Græcè, Basileæ ex officina Johannis Hervagii, 1544. in folio.

EUSEBIUS CÆSARIENSIS, Græcè, ex officina Roberti Stephani typographi Regii, 1544. in folio.

F.

FLAVIUS JOSEPHUS historicus, Latinè, Basileæ apud Froben. 1559. in folio.

FULGENTIUS, Basileæ per Sebastianum Henric-Petri, 1587. in octavo.

G.

GERSON Cancellarius Parisiensis & Doctor eximius, Basileæ, 1518. in folio.

GLOSSA ORDINARIA ET INTERLINEARIS BIBLICA, Basileæ, 1502. in fol.

GREGORIUS MAGNUS, Episcopus Romanus, Basileæ, ex officina Frobeniana, 1551. in folio.

H.

HIERONYMUS, Basileæ, apud Johannem Frobenium, 1526. in fol.

HILARIUS, Basileæ ex officina Frobeniana, 1535. in folio.

HISTORIA ECCLESIASTICA TRIPARTITA, Basileæ, apud Froben. 1544. in folio.

I.

IGNATIUS MARTYR, Græcè & Latinè, Basileæ in primo tomo monumentorum S. Patrum Orthodoxographorum in officina Henric-Petrina, 1569. in folio.

IRENÆUS MARTYR, Genevæ apud Joh. le Preux, 1530. in folio.

J.

JOHANNES DUNS SCOTUS subtilis dictus, Venetiis, 1506. in folio.

JOSEPHUS, vide supra Flavius Joseph.

JUSTINUS MARTYR, Græcè & Latinè, Heidelbergæ in officina Commeliniana, 1593. in folio.

JUS CANONICUM, Lugduni 1591. in quarto.

Digitized by Google

JUS CIVILE, Genevæ impensis hæredum Eustathii Vignon, 1606. in quarto.

L.

LACTANTIUS, Antverpiæ apud viduam & hæredes Johannis Stelsii, 1570. in decimosexto.

LEO MAGNUS, in primo tomo Conciliorum Coloniæ excusorum, 1567. in folio.

M.

MISSALE ROMANUM, ex decreto Concilii Tridentini restitutum, Antverpiæ ex officina Plantiniana apud Johannem Moretum, 1598. in quarto.

N.

NAZIANZENUS, Latinè, Basileæ in officina Hervagiana, 1550. in folio.

Ejusdem orationes selectæ sexdecim, Græcè, Venetiis apud Aldum. 1516. in octavo.

NICEPHORI HISTORIA Ecclesiastica ut citatur in tomis Conciliorum excusis Coloniæ.

NICOLAI LYRANI glossa Biblica seu Postilla, Basileæ, 1502. in folio.

O.

ORIGENES ADAMANTIUS, Basileæ, in officina Frobeniana, 1536. in folio.

P.

PETRUS DIACONUS de gratia & libero arbitrio, continetur in operibus Fulg.

PETRUS LOMBARDUS, Parisiis apud Claudium Fremy, 1560. in octavo.

PHILO JUDÆUS, Græcè, Parisiis in officina Adriani Turnebi Typographi Regii, 1552. in fol.

Idem Latinè, Basileæ in officina Episcopiana, 1558. in octavo.

POLYCARPI MARTYRIS epistola, adjuncta operibus Dionysii Areopagitæ excusis Coloniæ, ut suprà notatum.

R.

RUFFINI AQUILEIENSIS Presbyteri expositio in Symbolum, in operibus Cypriani Martyris: Historiæ Ecclesiasticæ continuatio in Eusebio.

T.

TERTULLIANUS, Franekeræ apud Ægidium Radæum, 1597. in folio.

THEODORETUS CYRENSIS, Latinè, Coloniæ apud Johannem Birckmannum, 1573. in folio.

Ejusdem libri de curatione Græcarum affectionum Græco-Latinè, Heidelbergæ in typographeio Hieronymi Commelini, 1592. in folio.

THOMAS AQUINAS in Epistolas Pauli, Basileæ, 1495. in folio.

FINIS INDICIS SECUNDI.

Digitized by Google

INDEX TERTIUS.

QUÆSTIONUM PRÆCIPUARUM ET AD EAS RESPONSIONUM IN HOC SYNTAGMATE THEOLOGICO traditarum.

LIBRO PRIMO.

QUÆSTIO Prima: An Theologia vera sit? 2.

2. An Scripturæ Sacræ ab omnibus credendum sit necessitate absoluta? 52. B.

3. An Scriptura Sacra sit necessaria necessitate absoluta? ibid. B.

4. Unde nobis constet, Scripturam Sacram quam habemus esse verè divinam, & illorum autorum quibus adscribitur? 53. C.

5. An ex solius Ecclesiæ testimonio nobis certò constet, Scripturam Propheticam & Apostolicam esse divinam? 88. A.

6. An Scripturæ Sacræ autoritas à testimonio & autoritate Ecclesiæ pendeat? 88. D. 96. D.

7. An testimonium Ecclesiæ de divina autoritate Scripturæ sit præcipuum, & omnium luculentissimum atq; certissimum? 89. D. 118. E.

8. An sit aliqua Ecclesiæ autoritas circa Scripturam? 121. C.

9. An Scriptura Prophetica & Apostolica sit canon seu regula fidei & bonorum operum? 124. A.

10. Scriptura Sacra qualis canon & regula sit, totalis ne an partialis? 124. A. 129. B.

11. An quo Scriptura habeat hanc autoritatem, quòd canon seu regula est fidei & bonorum operum? 124. A. 138. B.

12. An editio Hebraica Scripturæ Sacræ sit authentica? 236. B.

13. An Scriptura Hebraica à Mose & Prophetis exarata, ad nos usque pervenerit? 254. A.

14. Qui sint autores editionis Græcæ Novi Testamenti? ibidem, D.

15. An totum Novum Testamentum initio Græcè fuerit scriptum? 254. D. 255. A.

16. Evangelium Matthæi an Hebraicè scriptum? 255. C.

17. Epistola ad Hebræos an Hebraicè fuerit scripta? ibidem, E.

18. An Marci Evangelium scriptum sit initio Latinè? 256. C.

19. An Marci Evangelium à Petro dictatum? ibid.

20. An Græca Editio Novi Testamenti sit authentica? 257. A.

21. An Novi Testamenti editio Græca sit corrupta? ibid.

22. An Sacram Scripturam in linguas vernaculas seu vulgares transferre necessum sit? 259. C.

23. Quæ translationes sint præcipuæ? ibid. D. & 263. B.

24. Quid de quibusdam translationibus sit sentiendum: an nimirum quæcunq; versio sive Græca Veteris Testamenti, sive utriusque Testamenti Latina, aut Gallica, aut Germanica aut Bohemica, aut alia quæ cum fontibus Hebraicis & Græcis congruat, sit authentica? 259. D. 264. A.

25. An Græca septuaginta interpretum versio ea sit, quæ nunc habetur? 264. C.

26. An Græca illa versio Veteris Testamenti, quæ septuaginta duorum interpretum esse dicitur, sit authentica? 265. D.

27. An locorum illorum Veteris Testamenti, quæ in Novo Testamento à Christo, ab Evangelistis & Apostolis allegantur, sit authentica versio, quum fontibus Hebraicis non videatur congruere? 265. E.

28. An versio Bibliorum vulgata Latina sit authentica? 266. C.

29. An versio Bibliorum vulgata Latina sit integerrima & plenissima, non minùs quàm Hebraica editio, ut affirmat Bellarminus? 266. C. 286. D.

30. An Ecclesia Latinæ editioni fidere possit? 270. C.

31. An omnia opera hominum quorumvis sint mala? 280. C

32. An omnia opera non renatorum hominum sint mala? ibidem, C.

33. An Sacra Scriptura legi & cognosci debeat à quibusvis, etiam à laicis seu à populo: an verò illius lectio populo sit ab Episcopis prohibenda? 287. B.

34. An Scripturæ Sacræ interpretatio sit in Ecclesia necessaria? 312. D.

35. Quid sit interpretatio Scripturæ Sacræ & quot sint ejus partes? ibid. & 314. A.

36. Quotuplex sit interpretatio illa? 312. D. 332. A.

37. Penes quem sit potestas seu jus & autoritas interpretandi Scripturam & ferendi judicium de interpretatione Scripturæ deque controversiis religionis? 312. D. 332. C.

38. Quæ sit norma interpretationis, norma item judicandi de interpretatione Scripturæ Sacræ verane sit an falsa? 312. E. 338. B.

39. Quæ sint nobis media inveniendi verum Scripturæ sensum & usum? 312. E. 338. E.

40. Scripturæ interpretatio unde sit petenda? 312. E. 345. B.

41. Quæ sit autoritas interpretationis Scripturarum? 312. E. 352. D.

42. An Scripturæ Sacræ varii sint sensus? 315. C.

43. Quomodo Scripturæ sensus exponendus? 308. D.

44. An Scriptura Sacra sit perfecta? 371. A.

45. An jam sint aliquæ traditiones de fide & bonis operibus verè divinæ & Apostolicæ non scriptæ? 371. B. 391. A. 393. C.

46. An Traditiones non scriptæ jam sint necessariæ præter Scripturam, & an parem vim autoritatemque habeant cum Scriptura Sacra? 371. B. 405. A.

LIB. II.

47. Cujus argumenti notione Deus dicatur Spiritus? 425.C
48. An sit Deus? 426.C.
49. Unáne sit essentia Dei an plures? 429. C.
50. An ratiocinatio sit in Deo? 456.A.
51. An in Deo sit potentia intellectiva? ibidem,B.
52. An in Deo sit fides, quâ aliquid credat? ibid. C.
53. An Deo competat prudentia? 505.C.
54. Quomodo prudentia Deo competat? ibidem,E.
55. An voluntas sit in Deo? 508.C.
56. Quot modis voluntas Dei dicatur? ibidem,D.
57. Quum Deus conditionali voluntate reprobos velit servari, absolutâ autem voluntate eosdem non velit servari, annón sint in Deo contrariæ voluntates? 510.B.
58. Annón Deus illudat reprobis volens eos servari voluntate conditionali, interim nolens eosdem servari voluntate absoluta? ibidem.
59. An Deus velit malum culpæ, quatenus est peccatum? ibidem? C. Quære pag. 544.D. & seqq.
60. Misericordia Dei quot modis dicatur? 553. A.
61. An misericordia Deo verè tribuatur: *Seu:* An misericordia verè sit in Deo? ibidem,B.
62. An misericordia Deo propriè tribuatur? ibid. B.
63. Quid sit misericordia Dei? 554.B.
64. Patientia Dei an sit Dei proprietas essentialis? 557. C.
65. An justitia Dei adversetur ejusdem gratiæ & misericordiæ? 575. A.
66. Quum justitia Dei requirat, ut peccatum æternâ pœnâ puniatur, nónne omnibus nobis sit pereundum, quum peccaverimus omnes? 578 A.
67. Si nobis non est æternum supplicium luendum, quomodo fiet quod justitia Dei postulat? ibid A.
68. Quum justitia Dei æternam pœnam requirat, pœna autem Christo imposita non fuerit æterna; quomodo justitiæ Dei sit satisfactum? ibid B.
69. An impossibilia naturâ Deus possit? 590.E.

LIB. III.

70 An voce personæ de Deo sit utendum? 628.A.
71. An Deus pater genuerit ex se filium? 646. C.
72. An Filius Dei sit naturâ verus Deus? 652.B.
73. Forma Dei quid sit? 657.C.
74. An Filius Dei in initio creaverit cœlum & terram? 658. D.
75. An Sapientia de qua Proverb. 8. sit æternus Filius Dei? 674. C.
76. Ἀπαύγασμα Hebr.1.v.3. quid sit? 675. E.
77. An filius Dei sit genitus ex Patris essentia? 682. B.
78. Spiritus Sanctus an sit persona? 685.B.
79. Spiritus Sanctus an sit naturâ verus Deus? 688.A.
80. Processio Filii Dei & Spiritus Sancti quomodo differant? 694. A.
81. An sint tres personæ Deitatis? 696.B.
82. Filius Dei quomodo sit imago Dei? 720.D.

LIB. IV.

83. An Deo consilium piè tribui possit? 757.A.
84. An sit ulla prædestinatio in Deo ad creaturas rationales speciatim pertinens? 772.D.
85. An doctrina de prædestinatione illa sit tradenda, an verò potiùs omittenda in Ecclesia Dei? ibidem.D.E.
86. Annón fides in Christum sit æternæ electionis nostræ causa instrumentalis? 782. A.

LIB. V.

87. An Deus quicquam faciat in tempore? an tempori suas actiones adstrinxerit? 812. A.
88. Quum Patris æterni sermo per quem omnia facta sunt sit æternus Dei Filius, quomodo igitur dicendo seu jubendo omnia condita dicuntur? nunquid Filius, per quem omnia facta sunt, est duntaxat sermo prolatus, jussum aut mandatum? 844. B.
89. Quem nobis usum præbeat supremi cœli cognitio? 874.A.
90. An extra cœlum beatorum Deus sit? ibid.A.
91. Quantum & quale sit cœlum beatorum? ibid. A.
92. An cœlum supremum sit à Deo creatum? 874.C.
93. Ubi sit cœlum beatorum? 873. D.
94. An non cœlum beatorum sit ubique? ibidem.D.
95. Quum imago Dei in creaturis rationalibus sit accidentalis, ac proinde accidens quoddam, quomodo substantia spiritualis sit pars ejus? num substantia possit pars esse accidentis? 883.C.
96. An Angeli cognoscant & sciant omnia atque infinita? 885.A.
97. An Angeli cognoscant res singulares & materiales? 886.B.
98. An Angeli præcognoscant futura? ibid.E.
99. An Angeli noverint mysteria salutis & consiliorum divinorum. Et quomodo? 888. C.
100. An Angeli sciant & explorent omnes motus internos, cogitationes desideria, affectus animi, sermones, actiones & passiones hominum? 889. D.
101. An Angeli ea quæ cognoscunt, cognoscant per suam essentiam? 890. B.
102. An Angeli intelligant per species intelligibiles? 890. C.
103. An Angeli intelligant per discursum syllogisticum, compositionem & divisionem hominum instar? ibidem, C.
104. An uno intuitu & uno intelligendi actu simul omnia intelligant? 892, A.
105, An mali Angeli cognoscant cogitationes hominum? 901. B.
106. An diaboli futura noverint? ibid. B.
107. An mali Angeli intelligentiam post lapsum retinuerint? ibid. B.
108. An sit aliqua potentia malorum Angelorum? ibidem, E.
109. An diabolus ante lapsum fuerit omnium Angelorum caput? 909.B.
110. An sit inter malos Angelos ordo aliquis, sic ut unus principatum obtineat, alii subsint? ibid.A.
111. Quodnam sit malorum Angelorum officium? 908. D.
112. Cur Deus permittat malis Angelis falsa edere miracula 907. C.
113. Quænam mali Angeli possint in creaturas vel non possint? 903.D.
114. Quum resistere jubeamur malis angelis, an potentia illorum possit à nobis separari & vinci? ibid.C.
115. Quum potentia malorum Angelorum non sit absoluta an igitur securè contemnenda? ibidem, A.
116. Qualis sit potentia malorum Angelorum? 902. A.
117. An terræ motus detur? 953. A.
118. Quæ sint causæ terræ motus? 954. C.
119. Quum anima humana corpus humanum informet, unde corpus sit animatum, vegetans, sentiens, sed præterea ipsa sit rationalis, intelligens, volens, immortalis, invisibilis, cur non efficiat corpus etiam rationale, intelligens, volens, immortale, invisibile? 1020. B.
120. Quum homini tribuatur anima vegetans, sentiens & rationalis, an sint tres animæ in eodem homine realiter distinctæ? 1023.A.

Digitized by Google

121. An omnium hominum qui sunt, unquam fuerunt, & futuri sunt, unica tantùm sit anima? 1025.B.
122. Justitia originalis an fuerit substantia hominis, an ejus accidens? 1053.C.
123. An justitia originalis cum substantia Adami fuerit à Deo creata? 1054.C.
124. Si Adamus non peccasset, an justitia originalis in posteros cum natura fuisset propagata? 1055.C.
125. Si justitia originalis propagata fuisset, an illam supernaturalem Christi gratiam superadditam & conjunctam habuisset? 1058.E. 1059.A.

LIB. VI.

126. Quomodo peccatum originale in nos derivatum & à nobis contractum sit? 1079.C.
127. An Decalogus ad nos Christianos pertineat? 1119.
128. Quid eductio populi Israëlitici ex Ægypto ad nos Christianos pertineat? 1126.C.
129. Quum incarnatio Christi sit opus commune totius sacrosanctæ Trinitatis annón tota Sacrosancta Trinitas sit incarnata? 1164.D.
130. Quum una & eadem natura sit Patris & Filii, quomodo filio incarnato non sit simul incarnatus Pater? 1164.E. 1165.A.
131. An sit unio personalis duarum naturarum in Christo? 1198 E.
132. Quum Satanas voluerit & procurarit idem quod Deus voluit, nempe passionem & mortem Christi, annón Satanæ voluntas & procuratio bona fuerit? 1237.C.
133. Quum dicitur DEUM voluisse, ut Christus pateretur & occideretur, quomodo intelligendum sit? 1238.C.
134. An verè Christus metuerit & anxietatem animæ senserit? 1242.A.
135. An Deus revera Christum deseruerit? 1259.B.
136. An mortem æternam Christus nobis aboleverit? 1263.A.
137. Annón sola corporis CHRISTI passio & mors fuerit pœna sufficiens & satisfactio infiniti pretii? 1268.D.
138. Si Christus non tantùm corpore corporaliter, sed etiam animâ spiritualiter passus & mortuus est; cur igitur Scripturæ totam salutem nostram tribuant sanguini & morti Christi corporali? 1270.E.
139. Quum omnes omnino homines naturaliter per Adamum propagati, sint naturâ peccatores, injusti, impii. & inimici Dei, an Christus pro universis & singulis hominibus, nullo excepto, sit passus & mortuus? 1273.D.
140. Quomodo verè dicatur Christus passus & mortuus in fine seculorum, cum Apocalyps. 13. versicul. 8. legatur, Agnum illum Dei mactatum à jacto mundi fundamento? 1300.C.
141. An corpus humanum propterea sit mortale, quod è terra desumtum sit, ac proinde an naturâ mortalis sit, & an homo moriturus fuisset si non peccasset? 988.E.
142. An stella quæ apparuit nato CHRISTO de numero stellarum ab initio creatarum, an verò cometa fuerit? 966.C.
143. An Christus ante assumtam carnem verè subsisterit & mediator fuerit? 1403.D.
144. Quum Christus sit Mediator secundùm utramque naturam, quomodo potuerit ante assumtam humanam naturam esse Mediator? ibidem.
145. Annón sola persolutio pœnæ, quam CHRISTUS loco nostro subiit; an verò totius legis obedientia, quam Christus in se habuit perfectissimam, hoc est, etiam mandatorum moralium impletio à Christo facta, ac proinde innocentia, sanctitas & puritas in qua est conceptus, in qua natus est & vixit usque ad extremum vitæ anhelitum in cruce; atque adeo perfecta illa cum tota lege divina conformitas, quæ in humana Christi est natura, quam pro nobis suscepit, nostra sit justitia per quam coram Deo justificemur? 1469.A.
146. Cur incusentur qui vel differunt vel prorsus negligunt resipiscentiam, quum illa sit donum Dei quod is aliis dat? Si citiùs vel seriùs in arbitrio ejus situm: aliis verò non dat? 1507.E.
147. An ii parentes qui norunt Papisticam Ecclesiam in Antichristianis erroribus versari, possint bonâ conscientiâ liberos suos in eam Baptismi causâ deferre, maximè cum à Magistratu suo edictis, minis & mulctis ad id faciendum urgentur? 1594.D.
148. An Evangelici Christiani possint bonâ conscientiâ compatres seu patrimi & testes esse Baptismi à Pontificio sacrificulo collati? 1596.B.
149. An externus baptismus sit necessarius ad salutem? ibidem, B.
150. Si Ecclesiæ colligerentur in iis orbis regionibus, & in iis locis, ubi nec vini guttula reperiretur, nec haberi posset: num propterea communio mensæ Domini sepelienda foret? an verò fidelibus pro vino liceret uti aquâ simplici quâ plerunque illic utuntur, vel alio illis usitato potus genere. 1605.B.
151 Annon amore & studio sobrietatis liceret in Eucharistia à vino abstinere, & aquâ loco illius uti? ibidem, C.
152. Annón vinum aquâ mixtum in sacra cœna usurpandum, ita ut triplex res terrena adhibenda sit panis, vinum & aqua? ibidem, D.

LIB. IX.

153. An licitum sit miracula à Deo petere? 1643. E.
154. An etiam imagines veri Dei, item Trinitatis, Christi, beatæ Virginis Mariæ & Sanctorum demortuorum sint idola? 1867.D.
155. An etiam idololatria sit, si quis Christum negans esse Deum ὁμοούσιον Patri, tamen divino cultu veneretur? ibidem, E.
156. An fides in anima Christi fuerit? 1893. D.
157. An fides sit in Angelis? 1894. E.
158. An unicuique hominum electorum sua propria fides sit? 1895. A.
159. An in sanctis, qui jam in cœlum translati Christum vident, fides sit? 1896. C.
160. An & quare in Christo Jesu sit fiducia collocanda, quum sit homo ac proinde creatura? 1921. E.
161. An Deus sit diligendus ideo, quod nobis benefacere possit? 1941.B.
162. An defectus perfectæ charitatis sit peccatum? 1951.B.
163. An liceat deprecari mala pœnæ? 1972. A.
164. An liceat deprecari confusionem seu pudefactionem sui? ibidem, B.
165. Quorúmnam sanctorum sit, intercedere pro aliis apud Deum, degentiúmne tantùm in his terris, an verò etiam viventium jam in cœlo? 1973. B.
166. Pro quibus hominibus sit apud Deum intercedendum? 1974. A.
167. Quid aliis hominibus sit apud Deum petendum? 1973.B. 1976.B.
168. An fidelibus salutatione sit utendum? 1976.E.

Digitized by Google

169. An imagines Dei & sanctorum manu humanâ factæ, sint salutandæ? ibid. E. 1977. B.
170. An liceat fideli contra seipsum precari & sibi ipsi malum imprecari & optare, aut seipsum devovere aliorum causâ? 1978. A
171. An in publico loco coram aliis precandum? 1979. A.
172. An in certa Gente & urbe precandum? ibid. B.
173. Cujus sit in publica precatione voce aliis præire? ibid. D
174. An semper & continue & sine intermissione orandum? ibid. E.
175. An certæ horæ canonicæ in precibus observandæ? pag. 1980. A.
176. Quæ debita nobis petamus remitti?
177. An jejunium quadragesimæ sit observandum? 1979
178. An longæ preces damnentur à Christo? 2028
179. Si Magistratus hostis veræ religionis deferat alicui orthodoxę religioni addicto juramentum, quo eum obstringat, ut veritatem dicat de omnibus rebus de quibus interrogatus fuerit, an juramentum tale præstare & ad omnia interrogata, quæ novit respondere teneatur? 2031. B
180. An salutatio illa Angelica sit gratiarum actio? 2039. D
181. An Beata Virgo Maria jam in cœlo triumphans, sit adhuc salutatione illa Angelica compellanda? ibid. E.
182. An illi sint Apostatæ, qui se ab hodierna Ecclesia Romana separarunt? 2049. B
183. An fideles bonâ conscientiâ possint interesse Missæ, aliisque ritibus idololatricis? 2065. D.
184. An religionis exercitium seu officium divinum, quod vocant, id est, cantus Ecclesiasticus, lectio Sacræ Scripturæ, gratiarum actio & precatio ad Deum, administratio Baptismi & Cœnæ Dominicæ, inauguratio novorum conjugũ in conventibus Ecclesiasticis linguâ auditoribus notâ fieri debeat? 2067. C.

LIB. X.

185. An fidelibus omnia fœdera cum infidelibus sint illicita? 2121. C.
186. An fidelibus licita sit promiscua conversatio cum infidelibus seu hæreticis & idololatris? 2122. A.
187. An Christiani in fide infirmi & imperiti debeant infidelium conviviis interesse? 2123. A
188. An αὐτοχειρία, *id est*, interfectio sui ipsius sit licita? *seu*, an sibi ipsi mortem consciscere sit licitum? 2136. B
189. An pœna in αὐτοχέιρας legibus civilibus decreta ad omnes αὐτοχέιρας se extendat? 2138. D.
190. An provocatio ad duellum & congressio cum provocante sint veræ fortitudinis signa ac testimonia? 2139. A
191. An continentia sit virtus? 2141. A
192. An Verecundia sit virtus?
193. Annón malæ fidei possessor sit & peccet, qui rem alienam per errorem obtinet & possidet ut suam?
194. An gloria sit à fidelibus expetenda & appetẽda?
195. An fidelibus liceat detrectare munus sibi divinitus impositum? 2162. D.
196. Annon immodestiæ & arrogantiæ sit, si quis alios docere cupiat? 2165. B.
197. Annón mendacium sit licitum? 2180. A.
198. Si sit mater vidua habens filiam, & pater viduus habens filium, an pater possit ducere filiam & filius matrem? 2209 E
199. An pater & filius possint ducere duas sorores? 2210. A
200. An subjectio præstanda Principi seu Magistratui infideli seu hæretico? 2226. A.
201. An recte faciant subditi, qui nolint Principi homagium præstare, nisi religionem ipsorum amplectatur? ibid. C.
202. Si Imperator, Rex, Princeps aut Magistratus alius sive Catholicus, sive aliæ religioni addictus, à Papa excommunicatus sit, an subditi ipsius propter illam excommunicationem Papalem sint soluti a juramento fidelitatis, ejusq; ditio direptione jure exposita cuivis occupanti? Ac proinde, An Imperator, Rex, Princeps, aliusque Magistratus per Papam excommunicatus, possit jure per suos subditos vel aliquos alios quoscunque deponi aut occidi? 2227. A
203. Si quis non vult amplecti religionem sui Principis, edictis publicis imperatam omnibus subditis, ac propterea illam falsam, hæreticam atque Antichristianam esse firmissimis rationibus fretus affirmat, an sit propterea reus criminis læsæ majestatis humanæ? 2228 C
204. An Evangelici sint rei criminis læsę majestatis Imperatoriæ seu Regiæ, quia liberè tuentur religionem Evangelicam contra calumnias & oppugnationes Jesuitarum, Pseudoepiscoporum & aliorum? ibid.
205. An ministri Ecclesiæ peccent qui contra interdictum Principis annunciant Evangelium Jesu Christi? & an subditi peccent contra interdictum Principis convenientes ad audiendum Evangelium Jesu Christi, & communes preces ad Deum? 2228. E.
206. An perstandum in fide Regis seu Principis, si is tyrannus evasit? 2229. D.
207. An rectè fecerint Gileaditæ, quòd Jephthem filium nothum Gilhadis prætulerint certis & legitimis filiis, ut legitur Judic. 11. 2237. E.
208. An subditis licitum invito Magistratu, aut non expectato Magistratus mandato, imagines religionis causâ fictas tollere & abolere? 2243. B.
209 An sint in beatis hominibus post hanc vitam opera futura? item qualia & quomodo sint in illis futura? 2251. C

FINIS INDICIS TERTII.

PROMPTUA-

PROMPTUARIUM TAM A REBUS QUAM A VERBIS HOCCE SYNTAGMA THEOLOGICUM INTERCURRENTIbus instructissimum.

A

Agai, genere Amalechita. 201.D
Abel quatenus ὁμογένιος Adamo. 730.E
Abiæ super religione judicium. 335.D
Abirami exitium. 86.A
Ablui sanguine & Spiritu Christi quid sit. 1592.A
Ablutio externa in Baptismo quid. 1591.D
ablutio per sanguinem Christi & Spiritum sanctum quid. 1591.E
Abrahami & Rahabæ fides qualis. 1456.D. 1591.E. & seq.
de Abrahamo & Lazaro parabola. 1330.E
Absinthium signum mortis generis amarissimi. 953.A
Absentio per clavium potestatem quid sit. 1757.B
Absentio publica quando usurpetur. ibid. C
Abstinentia noxia quid. 2143.B
Abstractum in doctrina de Christo quid. 1215.A
Achabi regis Israelitarum impietas & immanitas. 1765.A
, interitus. 86.A
Actio & passio uti differant. 918.D
Actio Dei immediata quæ. 1106.B
Actio Dei, quæ pars est actualis providentiæ Dei; quid sit & quotuplex. 1103.B
Actiones humanæ à natura quales 756.C. quales item à voluntate. ibid.
Deo per anthropopatheian attributa quotuplices. 614.A
Adæ peccatum ut in posteros transfusum. 1473.B
Adami & Evæ creatio qualis. 983.D
in paradiso item habitatio. 1061.D
Adamum cur Deus labi passus. 1107.E. & seq.
Adami & Evæ lapsum secuta corruptio quid sit. 1073.D
an Adamus ante lapsum habuerit Spiritum sanctum. 1058.E
Adami infidelitas, idololatria, superbia, contemtus Dei. prophanatio nominis divini, homicidium, &c. 1072.C. & seqq.
Adamus si non peccasset, an justitia originalis in posteros cum natura fuisset propagata. 1055.C
Adam qui fuerit typus Christi. 1430.E
Adami corpus an fuerit per se mortale. 1056.D
Adami corpori immortalitas cur fuerit naturalis. 1057.C
Adiaphora res quæ dicantur. 1514.C
quatenus & servari & omitti possint. ibid. & seq.
cur, qui neglectis his pro arbitrio & libitu proprio in rebus adiaphoris versantur, & nullam infirmorum rationem habent, & sic libertate Christiana abutuntur, & abusu libertatis suæ infirmis offendiculo sunt, in Christum peccent. 1514.E
Adiaphora res superstitiosæ & impiæ quæ. 1515.B
Adis quid. 1323.A. 1329.D
Admonitio quid sit & quotuplex. 1757.A
Adonai, Dei nomen quale. 444.B
Adoptio Filiorum Dei quid sit. 1511.D. quotuplex. 1511.E
Adoratio cur non sit proprietas essentialis Deitatis. 1210.D
Adscensio Christi in cælum quid sit. 1349.C
a quibus prædicta. 1349.D
causa ejus efficiens princeps. 1350.A
causa item efficiens propter quam. 1350.C
causa administra. 1350.D
forma seu modus. 1350.E
& fines. 1351.A. & seqq.
Adscensionis Christi effecta. 1353.B
adscensu ejus in cælum triplex nobis adscensio comparata. 1353.C
ejusdem subjecta. 1354.A
locus e quo adscenderit. 1354.D
cur è vertice montis Oliveti adscenderit. ibid.
locus, quò adscenderit. 1353.B
ad quem adscenderit. ibid.
cur ad Patrem adscenderit. 1358.E
ubi adversariorum Christum per adscensum in cælum non venisse in locum, nec esse in loco, sed ubi sit pater, nimirum ubique, statuentium argumenta refutantur. 1355.B
adscensionis subjectum τὸ quod sit. 1358.C
adscensionis adjuncta. 1360.B
cur adscensio Christi fuerit necessaria. ibid.
cur quadragesimo demum à resurrectione die sit facta. 1360.C
ejusdem comparata. 1333.A
Christi adscensio cum Eliæ & Enochi adscensu collata. ibid. A. & seqq.
Adventus Domini ultimus an sit futurus. 1653.E
& cur certò futurus. 1654.A
quid idem sit. 1654.B
ejus fines qui sint. ibid.
effecta & subjecta. 1654.C.D
quæ idem adjuncta. ibid. D
cur idem ille subinde nobis in sacro codice inculcetur. 1654.E
cur ejus diem Deus nos latere velit. 1655.A
cur optandus sit & precibus a Deo exposcendus. 1655.B
cur differatur aut differri videatur a Deo. 1655.C
signa ejus prænuncia. ibid. D. & seqq.
Adventus regni Dei. Vide Regni Dei adventus.
Adulatio quid sit. 2188.C. fugienda. 2188.D
Adulterium quid curq́; declinandum. 2146.A. & seq.
Advocatus de Spiritu sancto. 1416.D
Ædnego, Babyloniorum Deus. 66.A
an Ægyptiaca Theologia sit vetustissima. 80.C

Ffffff

Ægyptii

Digitized by Google

Ægyptii & Israëlitæ cur ante redemtionem suam ex servitute Ægyptiaca anni initium ac proinde & natalem mundi habuerint. 666. A. & B.
Ægyptiorum nefanda superstitio. 65.C.D
Ægyptiorum Magorum præstigia & incantationes. 68. E
Aeris elementum accidens ne sit an substantia. 943.D
ejus proprietates & figura. ibid.
Aerem cædere, Proverb. 944.A
in Aerem loqui, Proverb. ibid.
Aeris mutatio reciproca. 12.E
Æternitas propriè & impropriè quid sit. 459.E
Æternitas Dei quid. ibid.D
ut ex creatione rerum omnium colligenda. 526.D
Æternum quid propriè. 861.D
Ætianorum hæresis. 712.C
Affabilitas quid sit. 2191 C. cur q; ei studendum. 2191.D
Affabilitas culpabilis quid, quid item ficta. 2191.E
Affectuum omnium duo capita. 2039.A
Affectus cordis quid. 2037.A
Affectuum cordis vis. 2036.E
Affectuum carnalium frenatio quid. 1511.A
Affectus qui Deo adscribuntur. 612.C
Affectus humani & Christi ut differant. 1192.E
Affines qui dicantur. 2209.A
Affinitas quid. 2209. B. ejus genera. ibid.
Afflictionis malum quid & quotuplex. 1088 B.& C
cur æquo robu animo ferendum. 1057.& seqq.
Afflicti, beatitudinis signum. 30.B
Afflictionis species plurimæ. 1095.B
Afflictio publica quæ. 1096.C. quæ item privata. 1096.D
Africanus loquendi modus. 1056.D
Agapæ veterum fidelium quales. 1624.B
Agnus paschalis, typus Christi. 1430.C.1588.A
Agnus ille Dei quatenus à facto mundi fundamento sit mactatus 1301.C.& seqq.
Agni paschalis comestio ut fuerit simul sacrificium Eucharisticum. 1588.D
Agnitio peccati quid. 1508.D. & quotuplex. 1508.E
Agnoitarum hæresis. 1190.E
Ἀγροικία quid sit. 2193.A
Aharon, typus Christi. 1431.B
Ἀκρόχολοι qui dicantur. 2172.B
Alamundarus Saracenorum Princeps ab Orthodoxis baptizatus. 884.C
Ἀλαζονεία quid sit. 2182.B
Alæ tribuuntur Deo. 621.E
Alea ludus lucri causa institutus quale furtum. 2234.C. cavendus. ibi:
Alexandri Magni in subjugando sibi orbe potentia. 16.A
ejusdem magnificentia. 2176.E
Alexandri Severi Imp. in Christi dictum: quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris, observantia singularis. 82.C.
Alienare, quid sit. 646.D
Allegoricus Scripturæ sensus qui. 315.C. Vide Sensus Scr.
Alphonsi Magni regis Aragoniæ & Siciliæ decies sacrum Codicem cum glossa ordinaria perlegentis pietas singularis. 85.A
ejusd. mirè præterea felicitas. ibid.
Altare quid propriè. 2090.C
Altare Thymiaterium quale. 2092.D
Altare item Thysiasterium quale. 2090.D
causa ejus efficiens princeps, ibid. ejus causa usus. 2090.E
Altare Christianorum in Novo Testam. quale. 2092.D & seq. cur Papistæ detestabilem idololatriam in alterius erectione committant. 2093.B
Altissimus, Dei nomen quale. 445.A
Amare quid sit. 548.A
Ambitio quid. 2158.A
cur vitanda. 2155.B
Ambitio inprecatione quid. 2028.C
cur fugienda. ibid.
Amelius Philosophus Platonicus Evangelii à Iohanne conscripti meminit. [illegible]
Amicitia quid sit. [illegible]
Amicitia socialis quid. [illegible]
quid item perfecta. [illegible]
cur amicitia piorum & justorum expetenda & studiosè colenda. 2120. A
ut differat à dilectione. [illegible]
Amicitia malorum quid. [illegible]
cur fugienda. ibid.
an fidelibus licita sit promiscua conversatio cum infidelibus & idololatris. [illegible]
Amicos Dei facere quid sit. [illegible]
Amor, charitas & dilectio ut differat. 1937.B.& seqq.
Amor Dei dupliciter dicitur. 550.C. quid ille sit. 548.E. quotuplex. 542.E.& seq.
Amor Dei voluntarius quid. 548.C. quotuplex. ibid.
Amor Dei erga Christum quid. 549.E. quid item amor ejusdem erga electos in Christo. [illegible]
Amor Dei in nos æternus. 548. E. magnitudine immensus. [illegible]
immutabilis & inconcussus. [illegible]
Amoris Dei erga nos causa efficiens. [illegible]
ejusdem amoris Dei erga nos effecta. 547.B.& seqq.
ejusdem vivida signa. 545.A.& seqq.
Amoris Dei subjectum occupans. 547.D. quæ adjuncta ejusdem. 548.E
Amoris Dei usus. [illegible]
Amor erga Deum simulatus quid. [illegible]
Amor sui inordinatus qui. [illegible]
Amor in proximum inordinatus quid. [illegible]
Amor mundi quid sit. [illegible]
cur sit fugiendus. [illegible]
Amos, pastor pecuarius ad Ecclesiam fundandam à Deo excitatus. 66.D.1727.E
Anabaptistarum Sacræ Scripturæ negantium necessitatem [illegible] 224.B. qui inibi solidè diluuntur. [illegible]
Anabaptistarum peccata à parentibus saltem regeneratis in filium transfundi negantiū argumenta confutantur. 1071.D.& seqq.
Anagogicus Scripturæ sensus qui. 315.D. Vide sensus.
Ἀναισθησία quid sit. [illegible]
Ἀναισχυντία quid sit. [illegible]
Ἀνακεφαλαίωσις sub Christo quid. [illegible]
Analytica interpretationis Scripturæ partes. [illegible]
Anathema quid sit & quotuplex. 1757.E.& seq.
ejus fines. [illegible]
Anatomiæ Theologicæ typus. [illegible]
Ἀνδρεία quid sit. [illegible]
Angeli nomen quot modis usurpetur. [illegible]
Angeli quotuplices sint. [illegible]
Angelorum beatorum Theologia, quid. [illegible]
Angeli ex revelatione mysteria multa rerum divinarum cognoverunt & cognoscunt. [illegible]
Angeli quando creati. [illegible]
Angelorum creatio an à Mose non describatur. [illegible]
Angelorum essentia. [illegible]
Angelorum substantiam immortalem & incorruptibilem esse probatur. [illegible]
Angeli ut Spiritus sint à seipsis subsistentes. [illegible]
cur Cherubim appellati. [illegible]
cur Seraphim. [illegible]
filii Dei. [illegible]
custodes & vigiles. [illegible]
viri Dei. [illegible]
cur vocentur stellæ lucidæ. [illegible]
an Deo in creando mundo socii. [illegible]
quatenus immortales. [illegible]
Angelorum immortalitas quid & quotuplex. 884.A.& seq.
Angelorum beatitudo in quibus consistat. [illegible]
Angelorum vita naturalis quæ. [illegible]
vita item supernaturalis. [illegible]

Digitized by Google

Angeli an non sint absolutè simplices. 880.B.
cur Deum videant. 28.A.& seq.
an de loco in locum & per intermedia loca transeant. 883.D.
an praecognoscant futura. 886.E.& seq.
an sciant omnia atq. infinita. 885.A.& seqq.
usus ejus doctrina. 886 A.
an cognoscant res singulares & materiales. ibid.B.& seqq.
an noverint mysteria salutis, & consiliorum divinorum. 888.C.& seqq.
an sciant & explorent omnes motus internos, cogitationes, desideria, affectus animi, sermones, actiones & passiones hominum. 889.D.
an ea, quae cognoscunt, intelligant per suam essentiam. 890 B.
an intelligant per species intelligibiles. ibid.B.& seqq.
an intelligant per discursum syllogisticum, compositionem & divisionem, hominum instar. 892.A.
an uno intuitu & uno intelligendi actu simul omnia intelligant. ibid.A.
cur non sint incommunicabiles. 893.E.
non sustentati in alio. ibid.
cur neq. sint pars alterius. 894.A.
ad imaginem Dei creatos demonstratur. 883.B.
Spiritus item esse probatur. 879.C.
Angelorum sapientia quid. 885.A.
ejus subjectum. ibid.
Angelorum potentia qualis. 893.B.
eorundem libertas. ibid.C.
sapientia naturalis quae. 892.C. quae item adventitia. ibid.C.
revelata & experimentalis. ibid.D.
Angelorum voluntas quid. 893.A.
eorundem voluntatis cum Deo conformitas in quibus consistat. ibid.B.
Angeli sancti quatenus à Deo vocati. 1439.B.
cur Ecclesiae Catholicae sint membra. 1673.B.
cur à nobis diligendi & honorandi. 2130.E.& seq.
Angeli qualibus apparuerint corporibus. 1177.D.
Angelorum numerus finitus ne sit an infinitus. 894.A.
Angeli boni qui. 895.E.
Angelorum bonorum integritas. ibid.E.
cur quidam Angeli in sua perstiterint integritate. 896.A.
cur beati. ibid.B.
liberum eorundem arbitrium. 896 B.& seq.
cur ament Deum super omnia. 896.ibid.& seqq.
de eorundem in nos amore. 896.C.& seq.
eorundem officium duplex. 896.E.& seqq.
officium erga homines quibus exequantur modis. 900.B.& seqq.
Angeli boni quibus modis exequantur judicium Dei. 900.C.
an sint invocandi. 899.& seqq.
Angelorum beatorum electio aeterna qualis. 777.C.
an Angelica illa salutatio sit gratiarum actio. 2039.D.
Angeli mali qui dicantur. 900.E.
eorum malitia unde oriatur. 901.A.
an intelligentiam post lapsum retinuerint. ibid.B.
an futura noverint. ibid.B.
mali an exploratas habeant hominum cogitationes. ibid.D
liberum eorundem arbitrium quale. ibid.E.
potentia qualis. ibid.E.& seqq.
an illa securè contemnenda. 903.A.
an à nobis possit substerni & vinci. ibid.C.
quaenam agere possint in creaturas, vel non possint. ibid.D.& seqq.
Angelorum malorum munia qualia sint. 908.C.
an inter eos ordo aliquis sit, ut unus primatum inter illos obtineat, alii ei subsint. 909.A.
ab Angelis malis an miracula edi possint. 907.A.
cur Deus id permittat. ibid.D.
Angelolatrarum secta. 1772.B.
Anglia ab Augustino Episcopo Cantuariensi à Pelagianismo repurgata. 244.A.
Anglo-Rhemenses Novi Testamenti interpretes. 272.E.
Anima quid sit. 1017.A.1021.B.
quae entelechia sit prima. 1017.A.
per animam hominis quid intelligatur. 1016.A.& seqq.
Animae definitio an univocè conveniat animae vegetativae, sensitivae & intellectivae, an verò potius analogicè. 1020.E.& seqq.
Anima hominis an sit substantia propriè sic dicta. 1017.D.
esse substantiam confirmatur. ibid.D.& seqq.
an sit vita ex corporis temperamento & perfectione orta. pag. 1018.B.
quatenus sit corpore. ibid.E.
Animae substantia qui pro sua conditione Deum referat. 1049.E.
an omnium hominum, qui sunt, fuerunt, & futuri sunt, unica tantùm sit anima. 1023.B.& seqq. 1025.B.& seqq.
an Anima rationalis sit verè & propriè forma hominis. 1027.A.
Anima humanae finis quotuplex. 1036.A.
ejusdem potentiae quot. ibid.B.
Animae opera quotuplicia. 754.E.
Animae vita & mors quid sit. 1269.C.
Animae hominis vita naturalis quid. 1050.A.
ejusdem naturalis immortalitas & beatitudo quid. ibid.B.
in quibus haec consistat. ibid.
Anima ut actus primus sit corporis viventis ratione perfectionis operationis & denominationis. 1020.A.
Anima an à corpore vitium contrahat. 1079.A.B
in Anima hominis sapientia originalis, justitia, potentia, & libertas naturalis qualis fuerit. 1050.B.& seqq.
cum Anima humana corpus humanum informet, unde corpus sit animatum, vegetans, sentiens, sed praeterea ipsa sit rationalis, intelligens, volens, immortalis, invisibilis: cur non efficiat corpus etiam rationale, intelligens, volens, immortale, invisibile. 1020.B.& seqq.
Anima humana quomodo immortalis & mortalis. 491.E.
Animas humanas non esse increatas probatur. 1028.C.
eorundem non esse μετεμψύχωσιν Pythagoricam, adstruitur. 1028.D.
Animarum rationalium causa efficiens quae. 1027.D.
materia. ibidem.E. tempus & locus existentiae earundem. 1028.A.
Animas humanas non creari ab Angelis, ut comprobetur. 1029. C.& D.
à solo Deo immediatè & per se creari animas rationales, singulorum hominum & corporibus partes suas omnes perfectas & organa distincta jam habentibus infundi quibus stabiliatur argumentis. 1029 E.& seqq.
Anima humana an ex Dei substantia traducta. 1033.D.& seqq.
easdem non ex materia elementorum esse probatur. 1034.D.
neque ex animabus parentum propagari. ibid.D.
neque ex semine corporali generari. 1035.B.
easdem non ante corpora à Deo creatas simul ab initio mundi & in beatorum sedibus collocatas, & postea ob peccatum corporibus immersas, unde liqueat. 1035.D.& seqq.
cùm Anima vegetans, sentiens & rationalis homini tribuatur, an tres sint animae in eodem homine realiter distinctae. pag. 1023.A.
Animae regeneratio quae. 1504.D.
ejus partes. ibid.
an Animae piorum ante Christi adscensum fuerint in coelo. 1330. A.& seqq.
Animas piorum Veteris Testamenti ex hoc mundo migrantes venisse statim in coelum probatur. 1333.B.C.
Animae Christi summa perfectio quoad intellectum & quoad voluntatem. 1336.B.
Animae Christi in horto angor qualis. 1241.C.
ejusdem causa. ibid.D.
& effecta. ibid.E.
Animam ponere ut Christo secundùm utramque competat naturam. 1213.D.

Anima Deo tribuitur. 610.B.
Animam spiritualem esse substantiam, ut adstruatur. 1021.C.& seqq.
Animæ gloria qualis in beatificatione illa consummata futura. 1699 D
Anima terrena quotuplicia. 979.D
Animalium terrestrium brutorum genera tria. 979.E
quorum usus ex eis percipiatur. 980.A
Animalium brutorum & ratione præditorum ortus duplex. 979. D.
Animus hominis cur divinus vocetur. 480.B.
Annus Iubilæus quid. 2087.B.
Anni Sabbatharij itemq; Iubilæi unde supputati. 866.C.
Annus sacer qui. 864.E
civilis. ibid.
Anomœorum hæresis. 712.C.
Anti-Christus ille magnus quis. 1775.B.1774 C
cur de eo dicendum. 1773.E
ejus typus Rex Babyloniæ & Antiochus Epiphanes. 1775 B
à Pseudo-Christo ut differat. 1778.B.
Anti-Christi qui dicantur. 1767.E.& seq.
Antiochus Epiphanes, typus Anti-Christi. 1431.B 1775 B
Antiochi Epiphanis libros sacros undique adquirentis, denique comburentis scelus. 81.D. 86.D
Antiochus Epiphanes à Deo penissimè excisus. 86.A
Ἀνθρωποπάθεια quid. 2059.D.
Ἀνθρωπομορφῖται quid sit. 610.A
Anubis Osiridis filius an Ægyptiis divino honore mactus. 65 E.
Ἀνοχὴ quid sit. 2174.B
Apellitarum de mundi creatore opinio. 819.A
Anni signa. 66.E.
Ἀφθαρσία quid. 2159.C.
cur vita da. ibid.
Apocalypsis Iohannis cur à quibusdam repudiata. 167.A.& seqq.
an Iohannis sit Apostoli. 167.B
à quibus Græcis recepta, à quibus non. 169 B
ejus obscuritas. ibid.C
argumentum. ibid.E
styli qualitas. 171.B.
Ἀπόκρυφα quid dicantur. 140.C
Apocrypha libri in Bibliis qui. 140.B
cur sic nuncupati. ibid.
an lingua Hebraica scripti. 216.A
an a Christo & Apostolis in Novo Testamento approbati. 216 B
an eosdem vetus Ecclesia nominatim è numero Canonicorum excluserit. 217.A
in quem finem eosdem legerit prisca Ecclesia. 214.B.
Apostasia quid sit. 2048.E
cur ea nomini nostrum esse scandalo debeat. ibid.
cur item studiose cavenda. 2049.A
an Apostatæ illi dicendi, qui se ab hodierna Ecclesia Romana segregarunt. ibid.B
Apostolorum vocatio, missio & inspiratio an fuerit divina. 64.E
Apostolorum & Prophetarum libri an sint divini. 56.C
Apostoli quotuplici modo omnes docuerint gentes. 222.D
agentes de religione cum Iudæis & Christianis unde suis dogmatibus fidem adstruxerint. 133.C.
agentes dein cum Gentilibus non admittentibus vel prorsus ignorantibus libros propheticos unde depromserint argumenta. ibid.C. & D.
Apostoli Ecclesiarum qui dicantur. 1731.B
Apostoli Christi quinam fuerint. 1730.A
qui docuerint Evangelium. ibid.C
eorundem præ ordinariis Novi Testamenti ministris privilegia. ibid.D
eorundem munera sua. 223.D
an Apostoli in doctrina errarint. 66.B.& seq.
qui lux sint mundi. 300.C & seqq.
an dicantur fundamenta 107.A
Apostolorum miracula. 63.D
martyria. 72.B
an Apostoli & Prophetæ hæc scripserint, quæ legimus. 71.B
multa ex Gentilium scriptis allegant. 182.D.& seq.
Apostolica præcepta an sint divina. 351.B
an in Apostolicis scriptis quædam sint præcepta divina, & quædam propriè Apostolica. 351.E.
Apostoli ut in extremo judicio sessuri in thronis duodecim, judicantes duodecim tribus Israel. 1661.A
pseudo-Apostoli qui sint. 1731.C
Apotelesma Christi quid. 1313.B
Apparitio ut à missione differat. 719 C
Apparitiones Christi per dies quadraginta in terris post resurrectionem quid fuerint & quot. 1346.B.& seq.
in ipso resurrectionis die quoties apparuerit. 1346.C
cur earum ordo aliarumq; apparitionum ab Evangelistis & Paulo non servatus. 1347.D
earundem causa efficiens. ibid E
causæ item finales. ibid.
& subjecta. 1348 C.
Appetitus sensitivi partes. 1037.A.
Ἀπροσωποληψία quid sit. 2191.E.
Apum natura. 971 D
Apum prælia ut dirimantur. 971 A
Apum Rex imago Regum & Principum. 971.B.C
Aquæ quatenus supra terram esse dicantur. 945 C
quatenus item sub terra. ibid.& seqq.
Aquæ superiores quid. 945 C
Aqua cur dicantur inferiores. 944 B
Aquæ elementi à terra discretio quid doceat. ibid.B.& seqq.
Aqua ut sapientiam ac bonitatem Dei immensam nobis commendet. 946.E.
ut repræsentet Spiritum Sanctum & effecta ejus atque beneficia. 947 A.
ut item calamitatum & afflictionum sit imago. ibid B.
Aqua Baptismi quid sit. 1591 A
ejusq; usus legitimus quis. ibid.
Aqua sanctificatio in Baptismo quid. 1591 D
Aquatilia animalia quæ. 971 A
quotuplicia. ibid B
Arbitrium hominis corrupti & non renati quid. 1133 E
Arbitrium hominis cur sit liberum. 1131 A
ejusdem vires. 1051.C.& seq.
Arbor patula, Principis imago. [illegible]
Arbor vitæ in Paradiso quale fuerit Sacramentum. 1578 A
cur vocetur Sacramentum immortalitatis. ibid.
cur arbor vitæ dicta. ibid.
elementum sacramentale ejus. 1579.C.
ritus sacramentalis ad usum arboris hujus requisitus qui fuerit. 1579.D.
Arbor vitæ typus Christi autoris vitæ æternæ. [illegible]
Arbor scientiæ boni & mali quale fuerit sacramentum. [illegible]
elementum sacramentale quodnam fuerit. [illegible] A
cur vocetur sacramentum obedientiæ & probationis. ibid.
ritus sacramentalis ad ejus usum requisitus. ibid.
cur fructus ejus à Deo prohibitus. ibid.
cur arbor scientiæ boni & mali appellata. 1581.B
Arca quid Iohanni Baptistæ. 1671 E
Arca fœderis qualis fuerit Sacramentum. 1583.D.
Arca Noë figura & typus Christi. 1701.C
Archangelus qui. 877 E
Archetypa Theologia quid sit. 6.C. Vide in Theologia Archetypa.
Archonticorum de mundi creatore delirium. 819 A
Ἀρέσκεια quid. 2151 C
Argentum, imago verbi Dei. 951.D
verè fidelium. ibid.
Arianus Episcopus an martyr dicendus. 63 D

Arg bu-

Arij hæresis à Concilio Niceno damnata. 403. A
Arianorum schisma. 1772. B
Arianorum de λόγῳ Patris error. 650. C
Arianorum contra generationem divinam rationes. 641. A
Arianorum Spiritum Sanctum Patri & Filio coessentialem negantium error. 696. A
Aristocratia, quale regimen sit. 1761. C
Armenorum scribendi modus. 240. E
Aron Epiphanio quid. 140. C
Arrogantia quid. 1959. A
cur fugienda. 4959. B
Ars quid sit. 41. B
Artes cur discantur & exerceantur. 14. D
Ars Dei quid sit. 505. B
Articuli fidei propriè qui dicantur. 422. D
à præceptis legis divinæ ut distinguantur. ibid. E
à principiis item Theologiæ & Christianæ doctrinæ ut discernantur. ibid E
Articuli fidei impropriè qui. 423. A
Articuli fidei quid contineant. 5. A
Ἀρχέτυπος, quid sit. 6. D
Ascendentes in cognationis linea qui dicantur. 2206. D
Ἀσέλγεια quid sit. 2149. A
cur vitanda. 2149. B
Asiæ urbes anno Christi vigesimo tredecim collapsæ terræmotu. 956.
Aster, quid sit. 962. E
Astrologia quid notet. 2. B
Astrologi cur Solarem motum à principio Arietis auspicati. 886. A
Astrum quid. 962. E
Astutia quid sit. 1833. A
Athanasij Symbolum. 419 B
Attributa Dei quæ. 435. B
quotuplicia sint. 435. B
Attributa divina propria quæ. 435. C
Attributa Dei absoluta quæ. 607. C
quæ relativa. ibid.
Attributa Dei figurata. 608. A
quotuplicia. ibid. & seqq.
Synecdochica quæ. 624. D
figurata conjuncta quæ. 625. B. & seqq.
Avaritia quid. 2153. A
cur fugienda. ibid.
cur inprimis ministris verbi divini & magistratibus judicibusque fugienda. 2153. D
Audacia quid sit. 2135. D
cur cavenda. ibid.
Auditorum verbi Dei officium quodnam sit. 1740. D
officij eorundem causa. 1741. C
Auditus Deo adsignatur. 612. B
Augustini super libris Tobiæ, Iudith, Machabæorum, Salomonis sapientiæ & Ecclesiastici judicium. 180. D & seqq.
an Augustinus in Evangelica tantùm credat propter Ecclesiæ autoritatem. 95. B. & seqq.
Augustini episcopatus & obitus. 415 B
Augusti Cæsaris erga Horatium magnificentia. 2177. A
Avium usus multiplex. 975. C. & seqq.
Aureliani interitus. 86. A
Aures cur à Deo creatæ. 1007. C
quid eædem nos doceant. ibid. C. & seqq.
per Aures Dei quid intelligatur. 611. A
Auri materia quæ. 949. D
finis multiplex. 949. E. & seqq.
Aurum, fides vera ac viva in Christum. 950. C
Austeritas quid sit. 2164. C
vitanda. ibid.
Αὐτάρκεια quid. 2151 C
cur ei studendum. 2151. D
Authenticum quid dicatur. 112. E. & seq.
Authenticum divinitus quid dicatur. 274. B
Αὐτοχειρία an sit licita. 2136. B. & seqq.
Auxilium divinum generale quod dicatur. 1051. C
speciale item. ibid.
Ἀξίωμα Mediatoris Christi proprium quid sit. 1971. B

B

Baal quatenus Deus. 906. B
Baalis vanitas. 337. A
Babyloniæ Rex, typus Antichristi. 1775. A
Babyloniorum Dij. 66. A
in Babylonica fornace an ustio separata fuerit ab igne. 1182. B
Baptismi latè accepta voce partes quæ. 1590. E
Baptismus, quale Sacramentum. 1590. C
quibus hoc Sacramento defungendum. 1591 A
an mulieribus obire hanc functionem liceat. ibid.
ejusdem vis efficacia à quo pendeat. 1591. C
ministri circa id Sacram. actio duplex. 1591. D
fideles baptizandi actiones. 1591 A
fines baptismi particulares. 1592. B & seqq.
cur baptizari fidelem semel tantùm oporteat. ibid. & seqq.
quatenus Baptismo Ioannis hic sit geminus. 1594. A
& qui invicem differant. 1594 D
an ij parentes qui norunt Papisticam Ecclesiam in AntiChristianis erroribus versari, possint bona conscientia liberos suos in eam Baptismi causà deferre, maximè cum à magistratu suo edictis, minis & multis ad id faciendum urgentur. ibid. D. & seqq.
an Evangelici Christiani possint bona conscientia compatres & testes esse Baptismi à sacrificulo Pontificio collati. 1596. B
an externus aquæ Baptismus sit necessarius. ibid.
Baptismi Christi externi proprietates & circumstantiæ. 1597. A
an CHRISTUS pro se externo aquæ baptismo habuerit opus ibid.
cur voluerit à Ioanne baptizari pro nobis. ibid.
Baptizandorum conditio qualis esse debet. 1596. C
Baptizari pro mortuis ut dicamur. 1592. E
Baptismus nubis & maris quare Sacramentum olim. 1589. A
Barba in virili sexu decor. 1000. E
Baruchi liber an sit Canonicus. 189. C. 197. C. & seqq.
cur sit pseudepigraphus. 218. C
ad Baruchi librum adjectiones an sint divinæ & Canonicæ. 175. B. & seqq.
Battologia in precando quid. 2028. C
cur fugienda. ibid.
ejus species quæ. 2028. B
Beatificatio electorum consummata quid futura. 1665. A
ejus essentia in quibus sita sit. 1665. C
qualis in Deo ἀνάπαυσις futura. 1666. C
animæ & corporis qualis ibi futura gloria. 1667. A
beatorum honor qualis futurus. 1667. E
cujus honoris & gloriæ certi futuri gradus. 1668. B
qualis pax & cum quibus sit futura. 1668. D
Beatitudo piorum quid. 494. C
Beatitudo & summum bonum, gemina sunt Philosophis, à Theologis discreta. 9. A
ibid.
Beatitudo creaturarum rationalium, quid. 27. C
salus Dei nominata. ibid. D
ejusdem partes. 27. D
Beatitudo hominum temporaria & corporalis quæ. 30. C
cur beatitudo humana dicta. ibid.
Beatitudinis æternæ qualitas. 29. B
causa efficiens. ibid.
instrumentalis. 29. C
ejus signum in homine triplex. ibid. & seqq.
Beatitudo Dei quid. 493. C
ejus attributi usus. 494. B. & seq.
Beatorum hominum post hanc vitam cur liberum arbitrium sit futurum tantùm ad bonum, non etiam ad malum. 1667. A

Beatorum Theologia quid & quotuplex. 33.C. Vide Theologia.
Behemoth cur principium viarum Domini dicatur. 909.C.
Bel, Babylonicorum Deus. 66.A
dictus Belschatzar. ibid.
Bellum quid sit. 2251.A
à prælio ut differat. ibid.
Bellum quem movere deceat. ibid.C
adversus quem Bellum gerere liceat & non liceat. ibid.D.& seqq.
Benedictio quid sit & quotuplex. 1976.B.
Beneficia Dei corporalia quid. 1649.D
quotuplici ea Deus exhibeat modo. ibid.E.
eorundem fines communes, propter quos Deus illa exhibet, qui sint. 1650.A.
quotuplicia eadem sint quoad subjecta & adjuncta. 1651.A.
ut nos ad resipiscentiam impellant. 1504.E
Beneficia specialis providentiæ Dei quæ. 1113.C
quotuplicia ea sint. ibid.D.
Beneficiorum divinorum obsignatio quid sit. 1575.A
Beneficiorum Dei obsignatio interna quid. 1645.C.
Benevolentia quid sit. 2013.E.
cur virtuti huic studendum. 2014.A.
quid signet. 156.C.
Bestiæ, imagines Regum & regnorum. 981.C.
Bethesda piscina aqua qualc fuerit Sacramentum. 1590.A.
Bethlehem, locus nativitatis Christi. 1217.A.
Biblia particularia an caruerint punctis. 241.A.
an Bibliorum versio Latina sit eadem, quam Hieronymus postea ex Græco correxit jussu Damasi Pontificis Romani. 272.E.
Bibliorum versio Latina vulgata an sit authentica. 266.C. an longo seculorum usu in ipsa Ecclesia sit probata ibid.D. an à tempore Gregorii omnis Ecclesia Latina hac una editione sit usa. 287.C.
an illa versio Hieronymum autorem agnoscat. 267.B.
an sit vetustissima. 269.C.
an omnium gravissima, augustissima, à partium studiis alienissima. 269.D.
an Latinæ editioni fidere possimus. 270.C.
an vitiis & erroribus scateat. 275.A.& seqq.
an sit integerrima & plenissima non minus quàm Hebraica editio, 286.D.
Bigthanes & Tereschus Eunuchi quando contra Regem conspirarint. 201.E.
Bileami Pseudopropheta Israelitico populo maledicendi impotentia. 1108.D.
Blasphemia in Deum quid. 2038.D.
Bonifacius VIII. Pontif. primus Iubilæi solemnia instituit. 957.A.
Boni qui dicantur. 1849 E.
Bonum creatum quid sit. 1069.C.
quotuplex. ibid.D.
Bonum morale quid & quotuplex. 1070.A.
Bonum creatum & increatum ut se communicent. 515 B.
Bonum summum beatorum quid sit. 9.A. Vide summum bonum.
Bona opera. Vide Opera.
Bona corporalia cur Deus in Veteri Testamento adjecerit spiritualibus. 1572.B.
cur Christus item in Novo Testamento fidelibus præter spiritualia & æterna bona quæ eis præstat, adjecerit etiam in hac vita terrena commoda. ibid.& seq.
an Bonorum omnium corporis status sit summum hominis bonum. 27.B
Bonitas, vel archetypa vel ectypa. 513.A
Bonitas Dei quid. 513.C.
& quotuplex. ibid.D.
Bonitas Dei immensa ut in creatione cernatur. 838.A. 846.B.
Bonitatis Dei usus. 511.A.& seqq.
Bruti, Consulis Romani in filios proditionem patriæ molientes sævitia. 15.D.
Brasta, terræmotus qui. 960.B.
Βούλησις, qualis voluntatis humanæ actio. 1041.C.
Βωμολοχία quid, 2103.B.
cur fugienda. ibid.C.

C.

Cacodæmonum malitia unde sit. 901.A
Cæci venti natura. 940.B
Cajaphas an fuerit de Ecclesia. 1611.E.
Caini reprobatio. 297.B.
Calebi fortitudo. 1061.C
Calix vino mixtus Cypriano quid. 392.D.
Calliditas quid sit. 1832.E.
Calumnia quid, ejusque causa efficiens. 2116.C.
curque detestanda. ibid.E.
Camilli in patriam impensa adfectio. 15.E.
Candor quid sit, ejusque propria. 2156.A.
cur ei in veritate dicenda & judiciis studendum. ibid.B
Canes Ægyptiis pro diis culti. 65.D.
Canon, quid sit. 136.C.
Canones initiò qui vocati. 1755.D.
de eorum autoritate cautiones duæ. ibid.E.
Canonis Veteris & Novi Testamenti auctor. 175.B.
Canonis absolutio & confirmatio cur ad ministerium Apostolicum pertineat. 176.A.
Canonis fidei & bonorum operum causa. 124.E.
Canones Apostolorum per Clementem congesti. 196.A.& seqq.
Canonici libri qui dicantur. 139.A.
cur Testamentarii nuncupati. ibid.E.
qui univocè & æquivocè dicantur. 115.C.
Canonici an ii dicendi libri, de quibus Patres orthodoxi quædam deprompserunt. 182 D.& seqq.
proto Canonici libri qui dicantur. 182.C.
qui item Deutero Canonici. ibid.
Canticum Canticorum cur à quibusdam hæreticis rejectum. 145.B.
Cantici Canticorum argumentum. ibid.
Capilli commoda. 1000.C.
Capitis vox latius patet quàm Mediatoris. 777.B.
Capitis in homine necessitas. 998.E. ejusdem situs qualis. 999.A
excellentia. ibid C. caput cur sublime sit. 1000.A
Caput Angelorum & hominum quot dicatur modis. 1389.B.
per Caput Dei quid intelligatur. 610.D.
Ant. Caracalla Imp. erga Oppianum Poëtam munificentia. 2177.A
Cardani circa Angelorum immortalitatem error. 824.D.
Caro quid sit, 1503.B.
Caro Adami quatenus peccatrix. 1198.B.
Caro Christi an è cœlo originem suam habuerit, non ex semine Mariæ Virginis. 1169.E.
in Carne Christi cur Deus peccatum condemnarit. 1170.C.& seqq.
Caro in incarnato Deo, cur adoretur. 1210.B.
Carpocratianorum de mundi creatore hallucinatio. 819.A.
Castigatio divina quid. 541.D.
Castigatio paterna Dei quid. 1089.C. causa ejus impellens respectu Dei quæ. 1089.D. respectu item electorum, qui castigantur. ibid.E castigationis piorum fines. 1090.A.& seqq. ejusdem effecta. 1092.C subjectum, adjuncta, dissentanea, comparata, ibid.D.& seqq.
Castitas quid & cur sectanda. 2145.A
Cataracta cœli quid sint. 929.D
Catecheseos Christianæ partes. 4..D.
Catechetica institutionis usus. 1736.D.
an Catechumeni nondum baptizati, sint membra Ecclesiæ Catholicæ visibilis. 1707.A.& seqq.
an Catharina virgo & martyr Alexandrina Costi regis filia, quæ quinquaginta Philosophis, quos Maxentius Imp. ad ipsam à Christi fide abducendam adhibuisse fertur, non cesserit, & cujus mortuæ cadaver ab Angelis in montem Sinai asportatum sit, unquam extiterit. 2111.E.
Celebratio Dei quid. 2037.E. quomodo ea fiat. ibid.
Cerdonis de malo Deo delirium, 514.B
Cerdonianorum de mundi creatore error. 819.A
Cerdonianorum Christum verum corpus humanum assumsisse negantium argumenta refutantur. 1176.E.& seqq.
eorundem super veritate passionis Christi error, 1199.A.
Cerebrum, animæ rationalis sedes. 1001.A
τὸ Ceremonia quid vocis. 1051.D.& seqq.

Ceremo-

Digitized by Google

Ceremonia quando cedant operibus bonis moralibus & dilectioni tùm Dei tum proximi. 2052.A
ut differant ab operibus moralibus. 2052.C
earum usus in Scriptura quis. 2053.A.& seqq.
Cerinthi haresis qua fuerit. 168.A.1772.B
Cerinthianorum de mundi creatore opinio. 819.A
per Cervicem Dei quid intelligatur. 611.B
Chaldaeorum religio qualis. 66.A
Chaldaica lingua an Iudais à captivitate Babylonicâ fuerit authentica. 260.B
Chaldia Armenia regio. 840.E
Chamma à Deo reprobatus. 797.B
Channa matris pro Samuele preces. 794.C
Character à figura uti differat. 721.B
Charitas, amor, & dilectio ut differant. 1937.B.& seqq.
Charitas quo sensu maxima virtus. 529.B
Charitas erga Deum quid sit. 1937.D
charitas erga eundem naturalis qua. ibid.
qua item supernaturalis. 1938.A
causa ejus efficientes qua. 1938.B
finis ejusdem quis. ibid.
effecta. 1939.C
cur Deus à nobis diligendus. 1939.D.& seqq.
cur item solus verè & per se & simpliciter diligendus. 1941.A
an Deus diligendus ideo, quòd nobis benefacere possit. 1941.B.& seqq.
ad dilectionem Christi quo impelli debeamus. 1941.D
subjectum οὗ & ἐν ᾧ quod. 1942.E
objectum item & adjuncta. 1943.B.E.& seqq.
repugnantia. 1953.D
comparata. 1954.B
charitatem erga Deum regeneratis esse immotam & perpetuam probatur. 1944.B
adversariiq; refutantur. 1944.D
cum charitas in hac vita sit imperfecta, an defectus perfecta charitatis sit peccatum. 1946.B
charitatis hujusce dissentanea qua. 1951.E
Charitas Dei cur amitti possit, Redemtoris verò nunquam. 1563.A
Charitas erga sanctos Angelos qualis esse debeat. 2130.E.& seqq.
de Charitate erga proximum cur prius agendum quàm de aliis virtutibus secunda tabula Decalogi. 2104.B
Charitas erga proximum quid. 2105.B
Charitas erga Deum & proximum cur dicatur infusa. 62.B
Charitas erga alios quid. 2107.D
ejus causa conservans. ibid.
Charitas erga homines quid. 2107.D
cur sedulò & libenter exercenda. ibid.& seqq.
Charitas simulata in proximum quid. 2109.A
Charitas erga quosvis homines. 2110.B
cur ea & erga inimicos exercenda. ibid.
Charitas erga Mortuos quid. 2124.B
cur eadem erga illos conservanda. 2124.C
Charitas erga posteros & propinquos mortuorum quid. 2127.C
Charitas legitima erga seipsum quid. 2105.C
cur unicuiq; licita & exercenda. 2106.B
an Charitas sit fidei forma. 1807.B
ubi adversariorum argumenta proponuntur & diluuntur. ibid.& seqq.
Charitas fidei effectum. 529.A
an per Charitatem regeneremur. 524.E
τὸ Charitas ut D.Paulo Rom.5.v.5.capiatur. 535.E
Charum habere & non habere odio ut differant. 1482.C
Chasma quid sit. 1330.E
Chasmatia, terramotus qui. 961.E
Chorea cur à Deo prohibita. 2145.C
Cherubim, nomen Angelorum. 894.E
an Christiani infirmi in fide & imperiti debeant infidelium conviviis interesse. 2123.B.& seqq.
Christianus quid sit. 1504.A
Christianum quid. 761.B
quid distet à Stoico. 761.B
Christus duobus consideratur modis. 1158.A
unde sic dicatur. 1158.C
Christus cur de coelo descenderit. 1162.E
cur se pro nobis humiliarit. ibid.
ex qua matre sit natus. 1218.C
quomodo ex Maria Virgine natus. 1219.C
Christum ita natum ex Maria Virgine, ut vulvam matris aperuerit probatur. 1201.B.& seqq.
cur Christum concipi oportuerit sine semine virili, sed ex solo sanguine purissimo virginis Maria. 1166.D.1179.E.& seqq.
Christus quo tempore sit natus. 1227.E
varia de tempore illo pradictiones. 1228.A
usus & ὠφέλεια ejus. 1228.B.& seqq.
quibus sit natus. 1227.A
an pro omnibus omnino hominibus sit incarnatus. 1225.E.
qua inde consolationes haurienda. 1226.D.& seq.
an jam natus sit & in carnem venerit. 1217.A
Christum totam naturam humanam, omnesq; partes essentiales ipsius, corpus & animam assumsisse confirmatur. 1174.D
eum item corpus humanum verum atq; organicum assumsisse statuminatur. 1177.C.& seq.
hareticorum contrà sentientium argumenta confutantur. 1176.E & seqq.
Christi corpus in ipso conceptionis momento fuisse membris omnibus perfectum, probatur. 1171.D.& seq.
in Christo ut habitet omnis plenitudo corporaliter. 470.C
Christi humana natura existendi modus. 1200.C
Christi natura humana an in se subsistat. 1200E
hypostasi Filii Dei adunata & in ea subsistens an in nihilum redigatur. 1201.B
an ejusdem humana natura tota Deitati sit unita. 473.B
in Christi humanam naturam qua collata sint gratia. 1209.D & seqq.
Christum defectus & infirmitates naturales anima & corporis omnibus hominibus communes & inculpabiles unà cum natura humana assumsisse probatur. 1184.C.& seqq.1191.B.C. 1242.B
contraria Bellarmini argumenta confutantur. 1183.D & seqq.
ejus rei fines. 1185.A.& seqq.
Christus in similitudine hominum factus, ut accipiatur. 1179 C.& seqq.
quî Christus sit finis Legis ad justitiam cuivis credenti. 229.A 1476.A
quomodo idem justitia sit nobis factus secundum humanam naturam. 1476.B.& seqq.
qui peccatum pro nobis sit factus & maledictio. 1476.E & seqq.
cur factus pro fidelibus suis homo. 1479.A
Christus cur utrumq; Sacramentum, & Circumcisionis & Baptismi in se susceperit. 1597.D
cur fuerit circumcisus. 1587.B.& seqq.
an Christi humana natura sit omniscia. 506.D & seq.
cur non sit ubique, sed in coelo. 1370.C.& seqq.
Christum veram itidem humanam rationalem animam assumsisse, constantem intelligentiâ & voluntate humanâ & diversam ab intelligentia & voluntate divina probatur. 1180.B & seqq.
Christi anima summa perfectio quoad intellectum & quoad voluntatem. 1336.B
ejusdem corporis gloriositas. ibid.
ejusdem omniscientia uti differat ab increata Dei sapientia. 1336.A
Christi majestas duplex. 1336 E
Christi anima quatenus beata. 27.E
Christi anima humana plurima cognoscit per revelationem Deitatis, cui est unita. 37.A.& seqq.

Christi animæ turbatio imminente agone passionis & mortis in cruce quid solatij nobis adferat. 1240.A.& seq.
an Christus substantiâ animæ suæ in carcerem infernalem localiter descenderit, 1322.C.& seqq.
Papanistæ sic profitentes confutantur 1321.A.& seqq.
Christum esse verum Deum & verum hominem, confirmatur. 1161.A
Christi utriusque naturæ ratione & respectu quæ tribuantur & competant. 1211.C
Christus cur sit proprius & naturalis Dei filius. 657.A
cur filius Dei sit tùm quà Deus, tùm quà homo. 1159.D
Cur Melchisedech dictus. 1159.E
eundem non tantùm verum hominem futurum, sed etiam natura verum Deum esse, quibus oraculis prædictum 1160.A. & seqq.
Christi officium triplex. 1417.B
Christus quotuplici modo sit servator noster. 1404.D
cur sit perfectus Servator noster, initium, medium & consummationem salutis nobis præstans. 1403.C
cur solus item. ibid.
Christi officium Mediatorium quale. 1375.D.& seqq.
Christus duplici significatu Mediator dicitur. 1376.C
quatenus mediator sit Angelorum electorum. 1376.D
quatenus item hominum integrorum & hominum tantùm lapsorum & peccatorum. ibid.
qui non sit Mediator quatenus verbum. 1394.A.& seqq.
an sit Mediator apud se ipsum. 1395.C. & seqq.
cur sit Mediator ratione unionis naturarum. 1398.D
cur sit Mediator ratione operationis Mediatoriæ & Theandricæ. 1398.E
an ante assumtam carnem verè substiterit & mediator fuerit. 1403.D
&, cum idem sit Mediator secundum utramque naturam, quomodo potuerit ante assumtam naturam humanam esse Mediator. ibid.D
an origine tantùm sit Salvator. 1407.A
quatenus sit Mediator Dei & hominum. 1393.B
cur solus sit Mediator inter Deum & homines 1408.A & seqq.
Christum esse apud Deum Mediatorem nostrum secundum utramque naturam probatur. 1381.D.& seqq.
Papistarum opinio Christum solùm secundum naturam humanam fuisse Mediatorem statuentium refutatur. 1390.B.& seqq.
Christum suiipsius Mediatorem esse ut Deum an contradictionem implicet. 1399.C.& seqq.
Christus quatenus dicatur mediator redemtionis & reconciliationis. 1388.B
Christus cur dicatur summus Propheta. 1417.E
consiliarius item & doctor. ibid.
& lux illa mundi. 1418.A
cur oleum vocetur. 1158.D
cur item Vchal. 1210.A
qui sapiens & potens sit secundum utramque naturam. 1214.A
Christi potestas secundùm essentiam quæ. 1210.A
item secundùm officium. ibid.A
innocentia & sanctitas quid. 1468.C.D
æterna electio qualis. 776.D.& seqq.
Christus cur Archangelus dicatur. 877.D
an Christus sit causa efficiens mundi. 821.A.& seqq.
Samosatenianorum id impugnantium argumenta confutantur. 821.B.& seqq.
Christum filium Dei omnia creâsse, ut adstruatur. 663.A
Christi caro cur damnarit peccatum. 1474.D & seqq.
Christi unio nobiscum triplex. 1456.A
causa ejus efficiens & ministerialis. 1456.E.& seqq.
finis. 1457.D
Christus gloriæ humanæ osor. 1457.D.16.B
qui Patrem adorare dicatur. 736.A
ut secundum utramque naturam unctus. 736.D
ut anima sit cujusque fidelis. 1016.A
ejus obedientia cur sit meritum. 1379.C
Christi calamitatum inde à nativitate usque ad institutionem sacræ Cœnæ sustentarum catalogus. 1239.A.& seqq.
fines earundem. ibid.
Christi lucta in horto qualis fuerit. 1241.B.C
ejus partes duæ. ibid.C
an idem & in horto verè metuerit & anxietatem animæ senserit. 1242 A.& seqq.
cur à Iuda Iscariota discipulo perfido & ingrato proditus. 1242. D.& seqq.
cur captus. 1243.A
cur vinctus & desertus fuerit. 1243.C
& quidem ab omnibus discipulis. ibid.
cur ex horto abductus inhumaniter. 1243.D
cur abnegatus a Petro ter ante galli cantum. 1243.E
cur injuriosè tractatus. ibid.E.& seqq.
cur in judicium abductus. 1244.A
Cur in judicium protrusus ad primam accusationem obmutuerit & obsurduerit. 1244.E & seqq.
ad alteram verò minus. 1245.A
cur & in judicium Politicum ductus. 1245.C & seqq.
cur coram Pilato homine profano judicari debuerit. 1246.B & seqq.
cur coram eodem seductionis populi accusatus. 1246.D
cur item seditionis. ibid.
cur criminis læsæ majestatis regiæ. ibid.E
ad has accusationes plerasque cur constanter siluerit, & jussus respondere noluerit. 1247.A & seqq.
cur Herodi signum aliquod videre cupienti non sit obsecutus. 1247.E.1248.A
cur amictus veste candidâ remissus sit ab herode ad Pilatum. 1248.B
ut pignus fuerit reconciliandæ inter impios gratiæ. 1248.C
cur à militibus Romanis sibi eas vestes, quas nos in Adamo læsi induëramus, exui sit passus. 1248.E
cur flagellatus sit & virgis cæsus. ibid.
cur corona è spinis collecta ejus capiti imposita. 1249.B & seqq.
cur pallio purpureo indutus. 1250.A
cur pro sceptro arundinem in manum acceperit. 1250.C & seqq.
cur cum genuflexione rex Iudæorum salutatus. 1250.E & seqq.
cur facies ejus improborum hominum sputis sordidata atque dehonestata fuerit. 1251.B
cur bacillis caput ejus percussum, & alapis ipse cæsus sit 1251.C
cur percussus jussus sit vaticinari, quis ipsum percussisset. 1251.D & seqq.
cur insignibus regalibus in conspectu Iudæorum prodierit. 1251.E & seqq.
cur publicè à Summis Pontificibus, Sacerdotibus, Scribis, senioribus aliisque Iudæis repudiatus. 1252.
cur exutus sit chlamyde coccinea. 1253.E
& vicissim suis indutus vestibus. ibid.
cur extra urbem Ierosolymorum deinceps abductus. 1253.A
cur ductus in locum facinorosorum Golgota. 1254.D
cur acetum præbitum repudiarit. 1254.A
crucifigendus cur exuerit vestimenta. 1254.B
cur nudus cruci affixus. 1254.E
cur ligno affixus. 1255.E
cur cruci clavis suffixus. 1255.B
cur manus ejus & pedes transfossi & vulnerati. ibid.
cur in altum sublatus. 1255.C
cur cruci affixus effuderit sanguinem. 1256.B
effusionis sanguinis hujus effecta. 1256.C
cur crucifixus expansis manibus. 1256.D
cur titulus hic cruci appensus, JESUS NAZARENUS REX ILLE JUDÆORUM. 1256.E

Digitized by Google

cur vestimenta ejus milites inter se partiti. 1257.A
cur ea in quatuor discissa partes, tunica sola illibata remanente. 1257. B.& seqq.
cur sors projecta super tunicâ ejus. 1257.D
cur medius inter duos latrones crucifixus. ibid.
an reverà in cruce pendens à Deo Patre fuerit desertus 1259.B. & seqq.
cur à diabolo ministrisque ejus tentatus. 1239.E
cur item ignominia affectus. 1240.B
qui sitiverit in cruce spiritualiter & corporaliter. 1260.E
cur loco aromatici vini aceto potatus. 1260.E.& seqq.
cur inenarrabiles ut animi, ita etiam corporis sustinuerit cruciatus. 1261.B.& seqq.
qui tandem mortuus sit. 1262.E. & seqq.
ejus mortis fines. 1261.E.& seqq.
an æternam nobis mortem aboleverit. 1263.A
mortis Christi effecta. 1264.C.& seqq.
annon per passionem & mortem Christi sit nobis restitutus status merendi vitam æternam, quo primus parens noster exciderat. 1264.E
annon sola corporis Christi passio & mors fuerit pœna pro nobis sufficiens & satisfactio infiniti pretij. 1268. D
si Christus non tantùm corpore corporaliter, sed etiam anima spiritualiter passus & mortuus est: cur Scriptura totam salutem nostram tribuant sanguini & morti Christi corporali. 1270.E. & seqq.
pro quibus sit passus & mortuus. 1273.A
cum omnes omninò homines naturaliter per Adamum propagati, sint natura peccatores, injusti, impij, & inimici Dei, an Christus pro universis & singulis hominibus, nullo excepto, sit passus & mortuus. 1273 D.& seqq.
eum pro solis electis ad vitam æternam mortuum probatur. 1274. A.& seqq.
adversariorum pro singulis hominibus mortuum esse contendentium argumenta evertuntur. 1273 D.& seqq.
cur Christus Iesus solus pro nobis sit passus. 1233.A.usus ibid. & seqq.
cur Ierosolymis passus. 1240.E
quo tempore sit passus. 1300 A.& seqq.
quomodo vere dicatur passus & mortuus in fine seculorum, cum Apoc.13. v.8.legatur, Agnum illum Dei mactatum à jacto mundi fundamento. 1300.B.& seqq.
Christi patientis dicta & facta quædam memorabilia. 1302.D. & seqq.
quæ ejus mortem sint consecuta. 1305.A
Christo patienti cur nullum os confractum. 1309.B
cur latus ejus jam mortui ad costas lancea perfossum vulneratumq. 1309.D
cur sanguis & aqua inde fluxerit. 1309.E
Christi corpus cur pollinctum non fuerit. 1313.C
cur idem sepultus fuerit. 1313.D
cur in horto plantis & arboribus consito sepultus. 1314.C
Christi sepultura quid. 1310.D
causa ejusdem efficiens princeps. ibid.
cur à Nicodemo corpus ejus nitidè inunctum. 1312.E
cur conscio & concedente Pilato sepultus fuerit. 1312.D
forma ejusdem & modus. 1312.E
Christus cur sepultus in sepulcro exciso in petra. 1314.D
cur item in sepulcro novo. ibid.E
cur in alieno. 1315.A
cur in Iosepho Arimathæensi & Nicodemo palàm sepultus. ib.A
cur ingens saxum ad ostium monumenti advolutum. 1315.B
cur mulieres sepulturæ spectatrices adfuerint. ibid.
quando ad inferos descenderit & qui. 1319.C
Christi in sepulchro detentio quid. 1315.E
qui Ionæ Prophetæ signo prædicta. ibid.
quàm diu ibidem fuerit detentus. 1316.B
cur tota die Sabbathi complectente noctem & diem artificialem Dominus inibi quieverit. 1316.D
cur sepulcrum militibus præsidiariis munitum. 1317.A.& seqq.
corporis ejus triduum in sepulcro detenti interruptionis causa efficiens. 1317.C
causa item finales. 1317.D
Christus quoties immoletur. 1611.D
Christi sacrificium propitiatorium cur non iterandum. 1420.C
Christi resurrectio ex mortuis quid. 1338.C.& seqq.
cur Christus nec citiùs nec seriùs resurgere ex mortuis debuerit, quàm tertio die à morte & sepultura sua. 1344.B & seqq.
cur exactè Sabbatho resurrexerit. 1345.A
cur oriente Sole. 1345.B
cur cum terræ motu. ibid.
Christi exaltatio quid. 1334.B
quotuplex. ibid.& 1336.A
Christi in cœlum adscensio quid sit. 1349.C
cur fuerit exaltatus. 1367.C
Christi sessio ad dextram Dei Patris quid sit. 1363.A
cur illa sessio ad dextram Patris passionem ejus, crucifixionem, mortem sepulturam, resurrectionem, adscensionem in cœlum fuerit secuta. 1372.B.& seqq.
quatenus illa soli Christo sit honor. 1369.A
cur sit totius personæ θεανθρώπου secundum utramque naturam. ibid.
cur corpore suo jam sit in supremo cœlo. 1355.B
cur voluerit nos scire quò adscenderit, & ubi nunc sit secundum naturam humanam. 1357.B
ad quem adscenderit. 1357.B
Christi ultimus adventus qualis sit futurus. 1655.D. & seqq.
an Christo potestatem dederit Deus Pater exercendi judicium, quatenus filius hominis est. 595.C
Christus quo modo etiamnum pro nobis apud Patrem intercedat. 1420. E.& seqq.
an Christi corporali præsentia in his terris nobis opus. 1359.B
Christus quatenus Scripturæ non subjectus. 104.B
cur non eguerit cujusquam hominis testimonio. 109.D
Christi variæ apparitiones in Vet.Testam. 1163.C & seqq.
in terris item apparitiones multiplices. 1346.B.& seqq.
earundem causa sufficiens & finales. 1347.E.& seqq.
subjecta. 1348.C
Christi miraculorum proprietates & catalogus. 1635.A.& seqq.
in Christo Iesu an & quare fiducia sit collocanda, cùm sit homo 1921.E
Christus qui ignis sit noster purgatorius. 1778.E.& seqq.
cur idem sit purgatorium animarum nostrarum, dum in hac vita, in corpore sumus. 1779.C
Christi caro quatenus adoretur & non. 1211.A
an Christus non ampliùs secundum carnem cognoscatur. 470.A. & seqq.
Christum quibus sequamur modis. 413.D
Christi Theologia secundum humanitatem, quid. 33.A
cur Theologia unionis nuncupata. ibid.
pseudo-Christi qui sint. 1778.B
an Christophorus ille giganteus, qui Christum in humeros suos sublatum, longa trabe innitens periculosi fluminis aquas traduxerit, & postea sub Dagno rege in Samo passus sit, unquam verè exstiterit. 2019.A
Chronologia, alter historiæ oculus. 918.A
Cicutæ succus, figura mortis generis perniciosissimi. 953.A
Circumcisio quale fuerit Sacramentum. 1586.C
actio in eâ externa duplex. 1586.D
Sanctificatio rei Sacramentalis in Circumcisione quid fuerit. ibid.
fidelis circumcisi actio qualis. 1586.E
cur octavo à nato puerulo die facta. ibid.
Christus cur fuerit circumcisus. 1587.B
quære & Christi circumcisio.
Civilitas morum quid. 2199.C
Claves regni cœlorum an sit summa potestas, quæ soli Christo competit. 1756.C

quot sint claves. ibid.
clavium potestatis partes. 1756.D
ejusdem subjectum quod. 1759.C
cur omnes omnium ordinum, sive laici sive Episcopi, sive subditi, sive Magistratus politici, homines eidem sint subjecti. 1760.D.& seqq.
Clementia quid. 2245.B
Clementia Dei quid. 571.A
à longanimitate & mansuetudine Dei ut differat. 571.B
ejus usus. 571.E.& seq.
Cœlestes res & actiones quæ dicantur. 1051.E
Cœli vox homonyma. 868.E
Metonymicè quot modis capiatur. 869.A
Synecdochicè item quot. 869.D
Cœli qua conditione præteribunt & solventur in novissimo illo mundi die. 1662.D
Cœlum quatenus sit corruptibile. 861.C
Cœlum stellatum qui hominibus ingratitudinem exprobret. 877.A
Cœlum secundum quale. 875.B
cur sit expansum. ibid.
an sit æternum. 857.E
an sit ortum. 876.A
materia ex qua productum est, quænam fuerit. 876.B
& qua materia sit, ex qua jam illud constat, postquam à Deo est creatum. 876.C.
cur quinta cujusdam essentia esse dicatur. ibid.C
Cœli secundi forma. ibid.D
finis ejusdem primarius & secundarius. ibid.
ejus altitudo & expansio quid doceat. 877.A
Cœli medij cognoscendi difficultas. 875.B
media quibus cognoscendum, qualia. ibid.B
Cœlum qui fuerit reseratum sanctis veteris Testamenti virtute sanguinis Christi. 1332.D
Cœlum supremum revera esse ut probetur. 870.A
Cœlum supremum quod. ibid.
cur tertium dicatur cœlum. 872.A
cur cœlum cœlorum. ibid.
varia ejus nomina. 870.C
cur sinus Abrahami. ibid.D
civitas Dei viventis. 871.A
cur cœlum Empyrium. ibid.C
an Cœlum supremum sit Deus ipse. ibid.D
quantum & quale illud sit. 874.A
an extra cœlum Deus sit. ibid.B
qui sedes Dei sit. 617.B
Cœli supremi cognitio unde haberi possit. 869.E
ejusdem cognitio quem nobis præbeat usum. 874.B.& seq.
Cœlum Empyrium an à Deo sit creatum. 872.E
quibus testimoniis probetur esse creatum. 873.A
Cœlum, in quod Christus ascendit, quodnam sit. 876.
Cœlum beatorum esse corpus qui probetur. 872.B
Cœlum beatorum ubi sit. 873.D
an sit ubique. ibid.D
Cœmiteria quid sint. 873.C
cur illa sacra Christianis. 2126.A
Cœna Domini quid sit. 1597.D
varia ejus nomina. 1598.A
cur oblatio dicta. ibid.
item sacrificium & Sacramentum altaris. ibid.
cur agni paschalis analogiam retineat. 1598.B
causa ejus efficiens. ibid.
materia & forma. ibid.
res in eo terrena quæ. 1598.C
cur non sint nuda ac inania signa. ibid.
cur in eadem duplex à Christo instituta res terrena. 1605.A
ejusdem forma externa. 1606.B
& quotuplex. ibid.
minister eam administrans quis sit. 1606.C
ejus actio duplex. 1606.D.
acceptio & sanctificatio panis & vini quæ. ibid.
cur eadem consecratio & confectio Sacramenti dicatur. ibid.
cur verborum institutionis & promissionis recitatio fiat. 1607.A
mutatio rerum terrenarum qualis sit. ibid.B.
an ministratio rei terrenæ, quæ. ibid.C.
quotuplex. ibid.E.
fractio panis quid. 1608.A.
distributio ejusdem quid. ibid.
actio fidelium Cœnâ sacrâ utentium quid. 1608.D.
unio terrenarum cum cœlestibus qualis. 1609.E.& seq.
qualis item unio actionis externæ cum actione interna. 1611.C.
Cœnæ Dominicæ fines. ibid.D.& seqq.
Cœna Domini quomodo sit sacrificium propitiatorium. 1611.E.
Cœnæ Dominicæ effecta. 1613.A.& seq.
ut per usum ejus Christo incorporemur. 1614.A.
ut confirmet illa articulos fidei. ibid.
ejusdem subjecta quæ. 1614.C.
qui ad eam sint admittendi. ibid.
cur ad eam infantes etiamsi baptizati non sint, admittendi. ibid.D.
an infantibus ea ideo præbenda, ut post acceptum Baptismum perfectius ad fidem Christianam pervenire queant. 1615.C.& seqq.
ubi Antagonistarum argumenta enervantur. ibid.C.& seqq.
à Cœna Domini quinam arcendi. 1616.B.& seqq.
cur autoritate clavium Christi à suo cœtu excommunicati, nisi prius Ecclesia, quam offenderunt, reconciliati fuerint, ad hanc non sint admittendi. 1617.B.
cur illâ uti debeant fideles omnes, qui adsunt in cœtu, aut saltem qui seipsos probarunt. 1617.E.& seq.
cur male faciant illi, qui ex publico totius fidelis cœtus epulo privatam & propriam Cœnam, in qua duntaxat quidam iiq; diviteis in hoc mundo aliis non expectatis aut rejectis de pane Domini edant, & de poculo ejus bibant. 1618.B.
ut & illi, qui nullam justam Deoq; probatam ob causam ab usu Cœnæ Dominicæ se ultro subducunt. ibid.D.& seqq.
pejus autem illi, qui publicè aut in privatis ædibus Sacram Cœnam administrant uni tantummodo homini. ibid.E.& seq.
quin omnium pessimè faciunt Papani sacrificuli, qui ex Cœna Dominica communi fidelium convivio privatam concinnant Missam. 1619.A.& seqq.
Cœnæ Dominicæ adjuncta. 1619.C.
quando ea a Christo instituta, & quando à nobis celebranda. 1619. D.& seqq.
cur necessarium non sit, ut à nobis nocte celebretur. 1620.B.
eam distribuere tempore matutino cur commodius sit. ibid.C.
præparatio ad salutarem ejus usum fidelis cujusque qualis esse debeat. 1621.A.& seqq.
dignitas & indignitas ea utentium qualis. 1621.E.
quinam indignè manducent panem & bibant poculum Domini. 1622.B.
examen ad eam accessuri suiipsius quotuplex. 1626.A.& seq.
cur charitas cùm erga divites tùm erga pauperes cum S. Cœna conjuncta esse debeat. 1623.C.
cur Cœnâ Dominicâ nobis frequenter utendum. 1624.E.
cur malè agant, qui spectant Cœnam Domini, sed ei non communicant. 1625.A.B.
cur à Chrysost. tremendum mysterium & horrendum sacrificium vocetur. ibid.E.
quomodo & quibus horrenda. 1625.E.
cur spirituale sit epulum. 1626.A.
cur sanctum item convivium. ibid.C.
cur semper sit vera. 1627.B.
cur eadem per se semper bona. ibid.D.
cur semper rata sit fidelibus. ibid.
Cœna Dominica dissentanea. 1627.E.
ejusdem à Missa Papistica dissensio è causis efficientibus & materia externa. 1628.B.
è formis item & finibus. 1628.C. 1629.B.
nec non ex effectis. 1629.D & seqq.

è subjectis & adjunctis. 1630.A.
cur eadem non convertenda in convivium, in quo corpus satietur. ibid.E.
cur Cœtibus sacris interesse assiduè & libenter debeamus. 2066.B.
Cogitare ut de Deo dicatur. 614.A.
Cognatio quid sit. 2206.C.
Cognati qui dicantur. ibid.B
Cognitio Dei vera quid sit. 1916.A.
ejus causa efficiens & causa administra. ibid.B.C.
cur nobis semper & ubique cordi esse debeat. 1917.E.
Cognitio creatoris qua. ibid.C.
qua item Redemtoris. ibid.D.
hujus partes. ibid.
Cognitio Christi corporalis qua. ibid.
nec non spiritualis. 1918.A.
Cognitio Dei perfecta & imperfecta, naturalis & patefacta, spiritualis & literalis, mediata & immediata, acquisita & infusa qua. 1918.B.C.& seqq.
Cognitio Christi specialis quid. 1290.C.
Cognoscere qui Deus dicatur. 614.B
Combinatio rerum divina quid sit. 1111.D
Colloquium Ecclesiasticum quid. 1744.A.
Comitas quid sit. 2192.A.
Comitas vituperabilis quid. ibid.C.
Comminatio divina quid sit. 1437.B.
conditionalis & absoluta qua. 1437.C.& seqq.
spiritualis item & corporalis. 1437.E.
earum fines & usus. ibid.
effecta. 1438.A.
subjecta & adjuncta. ibid.B.& seqq.
Commiseratio quid sit. 2111.B.
Commodatio & mutuatio ut differant. 2232.A.
Commodi Imp. interitus. 86.A.
τὸ Commune, homonymum. 1626.C.
τὸ Communicari pluribus accipitur modis. 1202.B.
Communicari & procedere ut differant. ibid.
Communicatio idiomatum quid sit. 1214.C.
varia ejus nomina. 1214.D
in quibus sit locutionibus. ibid.E.
Communionis vox homonyma. 2205.B.
Communio Sanctorum quid sit. 1454.B
communio eorundem cum Deo qua. ibid.
communio Sanctorum cum Deo Patre qua. 1454.C.
propter quem ea contingat. ibid.D.
& quibus. ibid.& seqq.
Communio cum Filio Dei qua. 1455.A.
per quem ea detur. ibid.
& quibus. 1455.B.
ut illa legitimo usu Sacramentorum fulciatur. 1456.D.
Communio cum Christo secundum naturam divinam & humanam qua. 1458.E.
quibus contingat. 1459.C.
desponsationi comparatur. ibid.E.
Communio bonorum Christi quid. 1459.C.
Communio ipsiusmet Christi qua. 1455.E.
Communio cum Spiritu Sancto quid. 1460.A.
qua beneficia Christus in illos conferat, qui per Spiritum sanctum & fidem ipsi uniti. 1460.B.
Communio personarum divinarum quotuplex. 716.C.
Vise Persona divina.
Compositionis modi septem. 449.A.
omnes a Deo removentur. ibid.
Conceptio Christi quid sit. 1168.E.
causa ejus efficiens propter quam. 1169.C.
materia, è qua Christi corpus conceptum. ibid.C.
ejusdem finis primus. 1172.B.
secundus. 1173.D.
locus conceptionis. ibid.E.
Conceptio Christi prædicta aliquoties singulariter. 1170.D.
Concilium probum & legitimum quod. 1748.A.
ejus leges & conditiones. ibid.& seqq.
non probum contra & illegitimum quod. 1748.A.
Concilii legitimi conditiones. 1745.A.
forma & ratio fructuosa de religionis controversiis ut moveanda. pag. 1747.A.
ejus finis duplex. ibid.C.
Concilia cur non habeant potestatem condendi articulos fidei, vel proferendi alia dogmata, quàm sunt à Deo præscripta in Propheticis & Apostolicis libris. 1748.B
cur item neminem obligent, si à Scriptura Sacra discedant. 1448. & seq.
Conciliorum Decreta quatenus de rebus doceant divinis. 79.C.
Concilium Ecclesiasticum quod. 1744.A.
Conciliorum Propheticorum & Apostolicorum auctoritas. 175.D
Pontificum item Romanorum & Patrum. ibid.E
Conciliorum Episcopalium dissentanea. 1748.B.
Concilium universale dicitur modis variis, ut & generale dicitur ambigue. 1744.C.
Concilium Diœcesanum quod. 1744.B.
quod item provinciale. ibid.
nationale & universale quod. ibid.
Ancyranum Niceno antiquius. 169.C.
Ariminense quid statuerit. 871.A.
Carthaginense tertium quando celebratum. 176.C.
ejusdem de Canone decretum excutitur. ibid.
Florentino Concilio an aliqua ab Orthodoxis deferenda auctoritas. 178.A.
Laodicenum à VI. Synodo generali confirmatum quos Scripturæ S. libros exauctorarit. 115.A.
Concilium Nicen. II. testimonium fidei fluxa. 403.B.
Concilium Toletanum IV. quando celebratum. 404.A.
Tridentinum cur ab Orthodoxis pro legitimo non agnoscatur. 178. A.& seqq.
à quo sit indictum. ibid.
Conciones sacra quid. 1743.C.
Concio in cœtu Ecclesiæ qualis esse debeat. 1734.E.
Concretum in doctrina de Christo quid. 1215.A.
Concupiscentia quid sit. 1075.C.
an sit creata quædam facultas, quam Adamus ante peccatum habuerit, aut nos post resurrectionem habituri sumus. 1075.D.& seqq.
Concupiscentia prava sedes. 1076.D.
Condemnatio ad vitam & damnatio temporalis ut à reprobatione differat. 807.C.
an Condemnatio ad mortem æternam sit effectum reprobationis. 802.B.
Confessio veritatis cœlestis quid sit. 2045.E.
quotuplici fiat modo. 2046.B.& seq.
cur talis confessio facienda. 2046.D.
cur conjuncta ei esse debeat invicta constantia. ibid.E.
Confessio erronea qua. 2047.B.
intempestiva item. 2048.A
hypocritica. ibid.B.
Confessio peccati quid sit. 1509.A.
quotuplex. ibid.
Confessio publica unius vel plurium coram Ecclesia qua. pag. 1509.B.
Confessio totius Ecclesiæ extraordinaria qua. ibid.
Confessio privata qua. ibid.C.
cur pastori fiat. ibid.E.
Confidentia temeraria quid. 1923.A
cur vitanda. ibid.C.
Conformitas cum Deo, quid. 28.D.
Conjugium quid sit. 2203.C.
cur non modo laicis, sed ministris verbi uxores ducere liceat. 2203.D.
ut personæ sint habiles ad contrahendum conjugium quæ requirantur. 2204.C.& seqq.
cur cum persona quæ alterius religionis est, quàm veræ orthodoxæ, conju-

conjugium non sit contrahendum. 2204. E. & seq.
quinam ex lege divina, contrahere matrimonium possint. 2206. A & seqq.
si mater sit vidua habens filiam, & pater viduus habens filium, an pater possit ducere filiam, & filius matrem. 2209. E. & seq.
an pater & filius possint ducere duas sorores. 2210. A
Pluria vide sis in Matrimonium.
Conscientia hominis quid sit. 1041. A
Conscientia latificatio quid. 1504. B
Conscientia bona stipulatio qua. 921. C
Consensus in matrimonio jungendo qualis esse debeat. 2210. D. & seqq.
Consensus omnium populorum ut Theologiam veram esse comprobet. 4. A. & seq.
Conservatio rerum quid. 1109. B
conservatio universalis qua. 1109. B
ubi liquidò cernatur. ibid. C
uti in successione, qui item in mutatione ex mala conditione in bonam liqueat. ibid. C
conservatio singularis qua. 1110. A
Conservatio Electorum in Christi communione quid sit. 1516. A
ejus partes quot. ibid.
Consiliarij Procerum quales esse debeant. 2246. C & seqq.
an in Regis impij & idololatrici aula quis bona conscientia vivere, & officio aliquo aulico fungi possit. 2247. B
Consilium an Deo piè tribui possit. 757. A
Consilium Dei aeternum quibus modis dicatur. ibid. C
quid illud sit. 757. A
Consilium & Senatus differunt. 2246. B
Consistorium Ecclesiasticum quid. 1744. A
Consolatio quid sit. 331. D. 1515. B
Consolatio adversus afflictionem peccatum subsecutam multiplex. 1523. C
quo solatio nos beet obsignatio federis illius per Sacramenta Baptismi & Cœna Domini. 1522. D
quo donum perseverantiæ in Christo. 1522. D
quo deniq; alloquio nos erigant exempla magnorum peccatorum, qui gratiam & remissionem iniquitatum suarum à Deo obtinuerunt. 1523. A
Consolationem adversus hæreses qua exhibeant. 1526. A
adversus scandala quibus Ecclesia Dei contaminatur, & peccata publicè grassantia, quibus pij angũtur quid nos consoletur. 1527. E. & seq.
adversus seductiones AntiChristi, quòd fideles ab illis tuti sint futuri. 1529. A
cùm animadvertimus cum dolore animi, à plurimis verbum Dei & veritatem cœlestem contemni, tùm adversus illum veritatis cœlestis contemtum qua consolari nos debeant. 1529. B
adversus publicas calamitates patriæ. 1529. D
adversus scandalum ab externa infelicitate piorum & felicitate impiorum natum. 1530. A. & seqq.
adversus dolores in morbis. 1530. C
adversus morbos corporis diuturnos & interdum usque ad finem hujus temporalis vitæ durantes, qui etiam fidelibus in Christo perferendi. 1532. A
adversus odia & inimicitias mundi. 1534. C
adversus bella & eorum rumores, qua concitantur adversus Ecclesiam Dei. 1533. C
contra onus duræ subjectionis & servitutis, sive publicæ sub tyrannis, sive privatæ sub asperis dominis, à quibus multa & graves injuriæ sunt perferendæ absque rebellione. 1523. E & seqq.
contra desertionem & neglectum à consanguineis & propinquis. 1534. C
contra immisericordiam aliorum qui miseriis nostris non moventur. 1534. D
contra aliorum contemptum. 1535. A
contra metum periculorum. 1535. B
contra incommoda exilij vel peregrinationis 1535. E. & seqq.
contra boni status mutationem in malum. 1536. A
contra propinquorum, aut consanguineorum, aut discipulorum contumelias, injurias, perfidiam. 1536. B
adversus ingratitudinem aliorum. 1536. C
contra sterilitatem conjugij. 1536. D
adversus immeritas reprehensiones ab imperitis. 1537. A
adversus tentationem de frustratione laboris omnis in docendo 1537. B
adversus conspirationes, consultationes & molitiones hostium Ecclesiæ Christi. 1537. C
adversus persecutiones & afflictiones Christi causa. 1537. D & seqq.
pro iis quibus facultates ereptæ ob Evangelij Christi liberam professionem. 1538. C
fidelium consolationes quibus templa erepta. 1538. D
contra calumnias, contradictiones, exagitationes, ludibria, opprobria & convicia impiorum Dei causa. 1539. B & seqq.
adversus molestias quas improbi piis exhibent, & oppressionem in causa justa. 1540. B
adversus incommoda paupertatis, præsertim conjugum pauperum. 1540. C
lugentis consolationes super defuncto propinquo aut amico. 1541. A
adversus mortem corporalem. 1542. C
contra ignominiam, cui corpora nostra tum in hac vita, tùm in sepulcro obnoxia sunt. 1547. B
contra terrores diei extremi & judicij universalis. 1547. C
quam Consolationem adversus peccatum ac proinde & mortem æternam & Satanæ potestatem præbeat gratia, misericordia & dilectio Dei Patris. 1517. A. & seqq.
quam item suggerat Filius Dei Dominus noster Iesus Christus. 1518. B. & seqq.
quam denique Spiritus Sancti donatio, per quem fide donati sumus & obsignati in diem ultimæ & plenæ redemtionis. 1518. D & seqq.
fœdus gratiæ à Deo nobiscum initum quam præbeat consolationem. 1519. A
Constantia in obsequio Dei quid. 1835. A
in veritate quid, cuique ea unicuique nostrum præstanda. 2190. C
Consubstantialitas personarum divinarum quid. 718. C
Consuetudo cur non sit fidei fundamentum. 1112. E
Contemplatio, nobilior actione. 4[illegible]
an Contemplatio à Christo præferatur operationi. ibid. D
Contentiones cur Christianis fugiendæ. 1174. A
Contestatio Dei quid sit. 2094. D
Continentia quid sit. 2140. E
an sit virtus. ibid.
Contingentia quid sit. 1[illegible]
non tollitur ea decreto divino & necessitate ex hypothesi. [illegible]
Contritio salutaris quid sit. 15[illegible]
Conventus Ecclesiastici extraordinarij qui sint. 174[illegible]
Conventuum Ecclesiasticorum potestas quid, 174[illegible]
Convivales sermones Lutheri, opus hypobolimæum. 144[illegible]
per Cor Dei quid indicetur. 6[illegible] C
Cor terræ quid dicatur. 1321. E
Cores interitus. 88. A
Corinthij, epistola Christi à Paulo vocati. 151. A
an Corona bona respiciat merita. 364. B
Corpus quotuplex. 1019. B
Corporis partes quæ. 991. C
partes ejusdem similares quot. 991. E
hujus doctrinæ usus. ibid.
Corpus Physicum quotuplex. 1019. B
naturale quid sit. 914. A
Corpus humanum quo sensu dicatur creatum è terra. 990. E
an propterea sit mortale, quod à terra desumptum sit. 991. A
Corporis humani partes dissimilares. 994. A

Digitized by Google

illarum consideratio quid doceat. ibid. & seqq.
an Corpus & anima conjuncta in homine quolibet sint persona. 1197.C
Corporis humani pulchritudo quid nos doceat. 1059.E
Corporis humani in statu innocentiæ nuditas non pudenda. 1061.A
fortitudo ejusdem & firmitas. 1061.A. & seqq.
Corpus Deo tribuitur. 610.C
Corpus Christi cur non sit ubique. 463.B. 466.C. & seqq. 1373.C
an simul in cœlo sit & in terra. 470.D
Corpus Christi transfiguratum. 469.D
an a fidelibus edatur in terris. 475.B
quatenus fidelibus sit præsens in cœna. 476.B
quo sensu divinum dicatur. 481.A
Corporis Christi ex hoc mundo in cœlum translatio cur nobis utilis & salutaris. 1359.A
Corpus Christi manducare & sanguinem ejus bibere quid sit. 1609.B
Corpus & sanguis Christi cur non accipiantur ore corporis. 1609.G
Corporis & sanguinis Christi in cœna qualis præsentia sit. 1610.A. & seqq.
Corpus Christi manibus suscipere quid. 1608.E
Corpus Christi edere Sacramento tenus quid sit. 1609.A
an sit in pane. 2023.C. & seqq.
Corporis Christi naturalis partes materiales quæ. 1704.C
Corporis gloria qualis in beatificatione illa perfectissima sit futura. 1667.B
Corpus Tertulliano quid sit. 1022.D
Corpus spirituale D. Paulo quod. 1667.C
Corporum naturalium initiò creatorum materia prima quæ. 911.E
eorundem proprietates. 915.E
Corrumpi falsa interpretatione, quid significet. 141.B
Corruptio defectionem Adæ secuta in tota hominum natura quid. 1075.A
cur corpus peccati dicatur. ibid.
quotuplex eadem sit. ibid.
Coruscatio, quale meteoron. 941.D
Cosmologia, quid significet. 2.E
Cranium aulæ comparatum. 968.
Creare quid sit propriè. 855.B
Creatæ res dupliciter considerantur. 855.E
Creatarum rerum forma conjuncta quæ. 855.C
quotuplices. ibid.
Creationis vox dupliciter accipitur. 816.D. & seqq.
Creatio propriè dicta quid sit. 817.A
cur creatio prima dicta. 817.A
Creatio & æterna generatio ut differant. 640.C. 817.D
Creatio quà differat à generatione Physica. 817.C
Creationis prima causa efficiens. 818.B
causa ejusdem συνεργὸς. 804.D
Creationis mundi instrumenta. 838.D
materia item quæ. 843.A
nec non forma. 843.D
forma creationis omnium rerum creatarum communis quæ. 843.D
ejusdem forma propria quæ. 844.C
finis summus qui. 845.B
qui item subalternus. ibid.
effecta quæ. 848.B
cum Patris æterni Sermo, per quem omnia facta sunt, sit æternus Dei Filius, quomodo dicendo seu jubendo omnia condita dicantur? nunquid Filius Dei, per quem omnia facta sunt, sit duntaxat sermo prolatus, jussum aut mandatum. 844.B
ut varios incredulos & atheos confutet. 847.A
ut serviat reprehensioni & correctioni ignorantiæ. ibid. infirmitatis. ibid.
ut faciat ad excitandam in nobis fiduciam in Deum. 847.C
ex Creatione qui liqueat, Deum religiosè colendum & invocandum. 846.C
qui item, Deum esse Dominum ac possessorem verum cœli & terræ & maris, & omnium quæ in iis. 846.D
Deum tradere & habere jus tradendi terram, homines & jumenta, cui ipsi placitum est. 846.E
Creationis sex dierum opera quæ. 868.E. & seqq.
Creatorem cœli & terræ & omnium quæ in eis sunt, esse Patrem, Filium & Spiritum Sanctum, ut intelligendum. 818.B
inter Creatorem & Creaturam qualis comparatio. 661.C
Creatura quid sit. 848.B. 849.A
Creatura ad imaginem Dei facta quid. 881.C
τὸ Credere homonymum. 1557.A. 1566.A
Credulitas temeraria in religione quid. 1911.A
Credulitas stulta quid. 2138.A
Crepusculum matutinum quid. 927.D
Creta ferarum sterilis. 1528.B
Crocodili ab Ægyptiis cultu divino macti. 65.D
Crucifixio Christi quid sit. 1255.E
ejus usus quis. ibid & seqq.
Crux, beatitudinis nota. 30.B
qui nos ad resipiscentiam impellat. 1506.C
cur patienter nobis ferenda. 1523.D. & seqq.
Culpa inobedientiæ à Deo in lumbis Adami quid sit. 1074.D
Cultus Dei quid sit. 1800.B
ejus conditiones. ibid.
quotuplex sit. 1804.C
cultui Dei interno cur inprimis opera danda. ibid.
cultus ejusdem externus quid. 1805.A
Cultus divini instrumenta quæ. 2090.C
Cultus Dei immediati interni simul & externi opera quæ. 1962.C
Cultus Dei mediati opera. 1800.B
Cultus Dei religiosus qui certiss. nota sit veræ & puræ Christi Ecclesiæ. 1719.E. & seqq.
Cupedia quid sit. 2141.E
cur cavenda. ibid.
Curiositas quid, curque vitanda. 2202.D
Currus Deo attributi. 620.D
Curtii terræ hiatui se immittentis in patriam amor. 15.E

D.

DÆmones mali an post lapsum intelligentiam retinuerint. 901.B
Daniel à Chaldæis Astronomia aliisque artes edoctus. 65.C
an ab iisdem rebus divinis imbutus. 66.A
Danielis de rebus futuris prophetiæ. 70.E
Danielis liber à Sacerdotibus Alexandro Magno exhibitus & prælectus. 148.B.C
à Porphyrio rejectus. 149.C
ad Danielem adjectiones an sint Canonicæ. 175.B. & seqq. 196.D. & seqq. 197.D. & seqq.
Dare quid sit. 646.D
Dari Christo à Patre, quot dicatur modis. 779 C. 1566.B C
Dathanis interitus. 86.A
Davidis vocatio immediata. 65.B
David an proprius fuerit confisus meritis. 1927.A
Decalogus quid sit. 1120 E
an ad nos Christianos pertineat. 1122.C. & seqq. ejus distributio. 1125.D. explicatio profunda & dilucida. 1127.A. & seqq.
Decalogi argumentum. 5.E
Decalogi præceptum primum enodatur. 1125.E. & seqq. secundum. 1129.E. tertium. 1143.C. quartum. ibid. D. quintum & sextum. 1145.B.D. septimum. ibid. D. octavum. ibid. E. nonum. 1146.A. decimum. ibid. B.
Decii interitus. 86.A
Deciorum se devoventium in legiones suas amor. 19.E
Decretum Dei quibus dicatur modis. 758.A

Digitized by Google

ejusdem partes. ibid.B
geminum cum consilio Dei. 758.C
mysterium consilij divini dictum à Patribus. 758.D
προθέσεως item dicta & prædestinatio. ibid.D
fatum deniq; & sententia. ibid.
Consilium & Decretum in Deo unum & idem. 758.C
Decretum & præscientia Dei uti differant. 770.E
Decretum & voluntas Dei ut differant. 770.C
Decretum Dei ut sit sapientissimum. 763.C
cur absolutum. ibid.D
an sit conditionale. ibid.
an Decretum Dei sit efficax rerum omnium principium. 764.D
an principium sit & causa efficiens peccati. 764.E
Decretum Dei cum scripto verissimo comparatum. 772.B
Decretum Dei quatenus antecedat peccata. 765.B
& seqq.
Decreti sui an Deum pœnituerit. 767.A
Decretum Dei & Fatum Stoicum an gemina germana sint. 770.A
771.B
Decretum Dei Fortuna adversum. 771.A
Decreti divini finis. 764.B. effectus. ibid.
Decretum Dei signi quid. 763.A. ejus species duæ. ibid.
Decreti divini subjectum. 765.A
Decretum Dei æternum beneplaciti Dei quid. 762.B. decretum. Deipotens dictum. ibid. quomodo operationem suam exserat. 762.C
Decretum Dei ἐνυπόστατον quod 762.D. quod item ... ibid.
Decretum Dei æternum quid sit. 758.A
Decretum Dei cur æternum. 765. cur justissimum. 766.B. cur firmum, constans, & immutabile. ibid. necessarium. 770.B
Decretum Dei præcipiens quid. 763.A. quid item permittens. ibid.
Decretum Dei generale quod. 772.C
speciale item. ibid.
Defectus boni originalis quid. 1075.
Defectus negativè dicti qui dicantur. 1183.D. qui item privativè dicti. 1184.A
culpabiles & inculpabiles qui sint. 1184.B
quos Christus assumserit. 1184.C
Defensio adversus spirituales hostes quid. 1550.E. ubi promissa. 1551.B
ejus exempla. 1551.B. & seqq.
causa ejus efficiens. 1552.B
causa administra & instrumentales. 1552.C
finalis item causa quæ. 1552.D
Delphinus charitatis parentum erga liberos imago. 974.A
Demetrij Phalerei ad quæstionem Ptolemæi Ægypti Regis, cum divinis Codicis neq; Historici neq; Poetæ prisci meminissent, responsus. 122.E
Democratia quale regimen. 1761.D
Democriti in materia creationis error. 843.C
Deprecatio quid sit. 1971.E
an deprecari liceat mala pœna. 1972.A
Descendentes in linea consanguinitatis qui dicantur. 2206.D
Descendere ad inferos quid. 1320.C
Descendit ad inferos, unde Symbolo accreverit. 1317.E. & seqq.
Descensus Christi ad inferos quid sit. 1319.A
quibus locutionibus fuerit prædictus. 1319.B
ejus usus. 1320.A
cur de Descensu Christi ad inferos in Symbolo Apostolico post articulum de sepultura agatur. 1319.D
vide & Christus.
Desertio exactionis pœna pro humano genere quid. 1091.D
Desertio divina perpetua quid. 1091.B. desertio pœna seu vindicta nuncupata. ibid. ut à desertione temporaria distinguatur ibid.
Desertio explorationis quid. 1091.C
quid item desertio correctionis. ibid.
Desiderium conjunctionis cum sanctis defunctis apud Christum Dominum quid. 1127.C
Desperatio quid sit. 1081.D
Desponsatio quid. 2204.C
Destructio rerum quid 1110.B. quibus in rebus liquidò se prodat. ibid.
ejus fines. 1110.D
Deitas & divinitas uti differant. 429.B
Deitatis personæ tres. ibid.
Deitatis proprietates essentiales. 446.A. duplicis ordinis. 447.C
an Deitatis proprietates essentiales sint communicatæ carni Christi. 603.B. & seqq.
Deitatis personæ quatenus unum sint & pares. 713.B
Deitatis unicam essentiam esse in personis tribus realiter distinctis unde constet. 706.B. & seq.
an Deitas in Christo sit exaltata. 1334.B
cur in Deitate per incarnationis Filij Dei mysterium quaternitas facta non sit, sed Trinitas personarum manserit. 720.A
Deitas ut seipsam videat. 27.D
Deitatis persona prima nempe Pater quo sensu appelletur creator. 818.C
τοῦ Deus etymologia & origo. 424.B
Dei nomen multis accipitur modis. 424.C. 736.A. & seqq. 738.D
quando illud κατ' ἐξοχήν usurpetur. 424.D. quando item καταχρηστικῶς. 424.B
Dei vox qui per concessionem usurpetur. 425.A
qui item per analogiam. ibid.
Dei varia cognomina. 428.C. & seq.
Deum esse, quibus adstruatur rationibus. 426.D
Deus, quid sit. 424.A
an sint tres personæ. 701.A
Dei patris proprietates. 639.A. & seqq.
Dei forma quid sit. 690.D. & seqq.
an Deus ille unus non sit alius quàm Deus Israëlis seu in Israële patefactus. 433.B
Deus quotuplici in Scriptura Sacra modo dicatur pater. 631.E & seqq.
Deus pater, quæ persona. 638.A. antiquus dierum appellatus. ibid.
quatenus sit essentia divina. 645.B
Dei nomen à Iohanne tributum Sermoni an nomen sit naturæ & substantiæ. 652.B
an Deo tribus possit genus aliquod prædicabile. 425.B
Deus an subjecto & attributis constet. 451.A
an sit visibilis. 451.D
Dei unitas quibus stabiliatur testimoniis. 431. & seqq.
Deus ut sit unus. 431.B. an unus sit specie. 4[illegible].D
an unus sit persona. 701.E
cur trinus personis, non triplex. 719.C
Deus Israëlis & Christianorum, an tres personæ. 704.E
cùm trinus, an non sit simplicissimus. 450.D
Deus pater qui sit à seipso. 638.A. qui gignat filium. 639.D
ut ab æterno genuerit filium. 640.A
Deo an aliquid accedat. 452.D. & seqq.
cur vocetur vivus simplicissimè. 449.A
cur perfectissimè. ibid. cur item infinitè. ibid.
cur deniq; vivens dicatur immutabiliter. ibid.
Deum simplicissimum esse, qui probetur. 446. & seqq.
Deus an sit alius à creaturis. 479.D
Deus, naturæ rationalis archetypum. 6.D
cur dicatur purus actus. 751.D
ut sit ubiq; 464.C. & seqq. ut in cœlo esse & habitare dicatur. 465.B
an contineatur à cœlo. 465.E
qui ab omnibus cognosci velit hominibus. 123.C
Dei solius cognitio & fiducia ut verè beatos nos efficiat. 11.B
Dei attributa quæ. 435.A. Pluria vise in Attributa Dei.
Dei attributa absoluta & relativa. 601.A
Dei æternitas quid. 459.C. hujus attributi usus. 461.C
Dei amor quid, variaq; ejus distinctiones. 542.C. & seqq.
Dei ars quid. 505.B. prudentia item. 505.C
Dei beatitudo quid sit. 493.C. quotuplex sit. 491.B
ejus usus. 494.B

Digitized by Google

Dei bonitas quid. 513.C
Dei gloria varie sumitur. 599.C. & seqq.
Dei gratia quid & quotuplex. 516. B. & seqq.
Dei habitatio & operatio in hominibus uti differat. 616. D
Dei immensitas quid. 462. D. hujus attributi usus. 476.A & seqq.
Dei immortalitas quid. 491.D. eius item usus. 494.B
Dei immutabilitas quid. 478. C. quotuplex. ibid. huius attributi usus. 486.A
Dei infinitas quid. 457.E. quotuplex sit. 459.C
Dei intelligentia & scientia quid. 500.E
Dei justitia quid. 573.C
Dei lætitia quid. 612.C. dolor item in corde Dei. 612.D. ira ibid. Zelus.613.B.Zelotypia ejusdem. ibid.
Dei libertas quid. 597.A
Dei magnitudo quid.619.B.ejus usus. 618.C.& seqq.
Dei misericordia quot modis dicatur, an verè in Deo sit, & quid sit. 553.A.& seqq.
Dei patientia quid sit.568.A.ejusdem clementia quid. 571.A
Dei perfectio quid.452.C.quibus astruatur testimoniis. 453.A
Dei potentia quid. 559 C
Dei præscientia quid & quotuplex sit.502.E. ut à permissione distinguenda. 504.D. præscientia Dei theorica quæ. 504.A.practica item. 504.B
Dei præsentia gradus quot. 515.A.& seq.
an in Deo sit ratiocinatio. 456.A. an in eodem sit potentia intellectiva.456.B.an fides. 456.C
Dei sanctitas quid. 574.B
Dei sapientia & voluntas ut distinguantur. 495.B. & seqq.
Dei sapientia creata & increata quæ.495.D.essentialis ejusdem sapientia quæ. 496.A
Dei simplicitas quid. 448 A. hujus attributi usus.451.E.& seqq.
Dei veritas, quid & quotuplex. 580.D
Dei vita ὁμωνύμως dicta. 488.B. quid ea sit. 488.D. ejus usus. 486.A.& seqq.
per Dextram Dei quid intelligendum. 611.C
Deus qui sit pater noster. 1980.B
cur in precibus eum patrem nominemus. 1981.A
cur NOSTRUM compellemus. 1982.A
cur lux vocetur. 445.A
cur lux, non lucidus. 923.C
Deus in prima persona plurali an de se propriè locutus. 635.A.
ut cornu salutis nostræ nuncupetur. 622.B
scutum item & clypeus. ibid. ignis consumens. ibid.
Deum salutem, gloriam, robur, clypeum nostrum esse, ut comprobetur. 9.B
Deus ut dicatur vir belli. 620.E. signifer item. ibid. excelsus.621.A. pastor. ibid. quievisse die septimo. ibid. exaltari. ibid. Iustificari. ibid. dignus qui accipiat gloriam & honorem & virtutem. 621.B. consolationem capere. ibid. sedere in cœlis. ibid. vigilare.621.C.dormire.ibid.evigilare. ibid.
qui dicatur beatitudo nostra. 494.D
cur dicatur portio piorum. 1454.C
cur sit summum beatorum bonum. 9 A
cur prima summi boni idea. 11.D
ut sit carmen nostrum, laus, vita & longitudo dierum nostrorum. 608.C.D
ut suâ essentiâ, summè, item & extra se sit bonus. 513.C
an omnia propter semetipsum fecerit. 453.B
ut operâ utatur aliorum. 453.C
quatenus à nobis requirat cultum & honorem. ibid.C
quatenus ei tribuatur obedientia. ibid.D
Deo qui sensus, corporis membra & affectus attribuantur.610.D.& seqq.
an Deus naturaliter ab homine possit videri. 1665.E
ut per Ecclesiam loqui dicatur. 99.A
ut recedere item & redire. 467.A
ut cogitare, cognoscere & numerare dicatur. 614.A.& seqq.
ut omnia noscat. ibid.& seqq.
an agnoscat singularia. 498.C.& seqq.
an infinita noscat. 500.A
Deus sphæra assimilatus. 466.E
cur dicatur verus. 581.B
cur Deus per seipsum juret. 1647.C
cur externum motus principium. 919.A
ut in cœlo esse dicatur. 617.C
an sit extra cælum supremum. 874.B
quatenus æqualiter & inæqualiter amet. 547.D.E
an amare simul eadem & odisse possit. 548.B
Deum immutabilem esse, quibus fundetur rationibus. 479.A
Deus cur promissa sua interdum mutet. 768.D
an promittat & minetur quæ non facit. 481.C.D
an pendeat ex conditione mutabili. 482.B
an mutet præcepta atque opera sua. ibid.C
an Deus factus quod non erat. ibid.E
ut modo irascatur, modo placetur nobis. 484.D
qui aliquid jam velit, jam idem non velit. 484.E
an factus sit homo in tempore, cùm anteà homo non esset. 485.B.C
an assumserit quod non habebat. ibid.D
an impossibilia naturâ possit. 590.E
an reddere facta infecta possit. 593.A
an quicquam faciat in tempore. 814.E
quæ ex naturæ necessitate velit. 511.D. quæ item liberè. ibid.
an Deus mutet locum. 485.E
quæ intra se, quæ item extra se velit. 755.B
an impiis adsit. 466.B
an ab hominibus discedat, & ad eosdem redeat. 466.E
quibus utatur instrumentis. 1105.A.& seqq.
quatenus utatur instrumentis malis. ibid.
an velit malum culpæ, quatenus peccatum. 512.C
quatenus peccatum permittere decreverit. 763.B
cur primum hominem labi passus. 1107.A.B
cur malis Angelis falsa patrare miracula permittat. 907.D.& seqq.
Deus se Deum nostrum fore promittit. 1448.E.& seqq.
an misereatur omnium. 555.A
omnium & singulorum hominum misericordia an & speciali misereatur. 556.B.& seqq.
cur Ezechiæ Regi mortem denunciatam non inflixerit. 768.A
quomodo operum suorum finis sit. 750.E
Deus quà Deus quotuplici jure sit communiter rerum omnium dominus. 984.C
Deum dicere in creatione quid. 614.D
Deus cur ita creator mundi sit, ut solus creator sit. 838.D
an in condendo mundo instrumento aliquo sit usus. 893.C
cur Deo in principio omnia creanti mutatio nulla accidat. 837.D
an Deus ante creatum mundum fuerit otiosus. 868.A
an ex mundi creatione felicior sit factus, quàm antea erat. 841.C
ut dicatur Spiritus. 425.B
ut dicatur caput Christi. 610.D
an Christum in cruce pendentem reverâ deseruerit. 1259. C. & seqq.
cur Deus passus & mortuus sit carne, nec cum carne. 1265.B
Deus elevat lucem faciei, ut accipiatur. 614.D
qui respicere & videre dicatur. ibid. ut abscondere faciem memoretur. 614.E. ut sit à dextra piorum. 615.A. qui adsit fidelibus. ibid. ut tentet homines. 615.D. qui item probet eosdem. ibid.D. ut ponderet spiritus hominum. 615.E. ut manum referat contra aliquem. ibid. ut se ad nos convertere dicatur. ibid. qui item ad nos venire. 616.A. ut mansionem faciat apud nos. 616.A. ut descendere dicatur. ibid. in altum reverti. 616.B. ambulare temerè cum hominibus. ibid. parere hominibus pro iniquitate. ibid. utramque lacrymam nostram in utre suo ponere. ibid. ut bibendum det tanquam vinum horrorem. ibid. uti timentibus se det vexillum. ibid. ut impios jaculis petat. ibid. reges in terra expandat. ibid. ut surgere dicatur. ibid qui item cum [illegible] per verso luctari. ibid. visitare hominem ut dicatur. ibid. attollere ad cælos manum suam. 617.A. librare iter ad iram suam. ibid. ridere hostes suos. ibid. ad hostes suos in ira loqui. 617.B. illustrare nos

nos. ibidem, E. aperire deniq; ut dicatur ostium servis suis. ibid.
in Deo omnis distinctio unde nascatur. 714.B
Deus erit omnia in omnibus, ut capiendum. 1664.D
Deorum penatum ab Ænea fugiente de Troja abductorum miracula. 68.C.
Diabolus cur appelletur deus & princeps mundi. 905.B
Diaboli lapsus quid. 1071.B
ejusdem malitia lapsum secuta qua. ibid.C.
an Diabolus ante lapsum fuerit omnium Angelorum caput, ut iis omnibus præfuerit. 909.B
Diaboli an futura sciant, certoq; prædicere possint. 901.C. an cognoscant hominum cogitationes. ibid.D
an Diaboli ante peccatum fuerint justi. 1563.A.& seqq.
Diaconissæ quæ. 1740.C.
Didascalia ex precationibus ad Deum unde sumenda. 325.C. & seqq. quatenus res petita boni alicujus collatio est, quæ colligenda didascalia. 326.A. quatenus res petita est liberatio à malo quopiam quales deducendæ. 326.B. quales item, si rei petitæ causa vel effectum indicatur. ibid. B. ut ex precationis argumentis detexantur. 327 A. ex historia itidem. ibidem.
Diei vox in Scriptura ambigua. 925.C
ejus considerationis usus. 926.B
Dies naturalis quid. 316.D. quid item dies civilis. ibidem.
Astronomicus quid. 927.B
ejus partes. ibidem, C
artificialis quid. 925.D. à veteribus in quot distributus horas. 926.A
quid item naturalis. 925.D. & quotuplex. ibid.
In quatuor quadrantes ab Hebræis distributus. 927.D
Diei artificialis quadrans quot contineat horas. 928.B
Dies in artificialem & civilem distinctionis usus. ibid.& seqq.
Diaconi qui dicantur. 1740.A
Διαθήκη quid significet. 156.C
Διακονίας vox homonyma. 1739.E
Διάνοια & τὸ ῥητὸν ut differant. 317.E
Dicta κατὰ δόξαν. 906.B
Differre re quid dicatur. 1492.E
Diffidentia erga Deum quid. 1922.B
cur serio cavenda. ibidem, D
Digamia quid curq; unicuiq; marito cavenda. 2204.A. per Digitum Dei quid denotetur. 611.C
an Dignitas & Potestas in Repub. sit summum hominis bonum. 18 B
Dignitatis proprietates quæ. 18 C.& seq.
Dilectio, amor, & charitas uti differant. 1937.B.& seq.
Diligentia simulata quid. 2202.E
Diluculum quid sit. 927.E
Diocletiani exitium. 86.A
S. Dionysii corpus ubi reconditum. 2027.A
Διπλότης in sermone & moribus quid, curq; fugienda. 2189.D
Disciplinarum principiorum usus. 139.
Dissimulationis modus quis. 1828.E.& seqq.
finis ejusdem 1828. C. Exempla. 1829.B. & seqq.
Divinum, quotupliciter dicatur. 185
an Divitiæ sint summum hominis bonum. 20. B. & seq.
an copulatæ cum sapientia sint summum hominis bonum. 20. D
Divitiæ ad quos usus homini à Deo concedantur. 1650.D
an sint malæ. 24. A
Cur non appetendæ & avarè congerendæ. 2154.A
Divitiarum proprietates. 22. A. & seqq. earum incrementum ibid.
Divitum incommoda. 22.A. & seqq.
Dixit Deus, ut capiendum. 614.D
Docendi modus terrenus & cælestis. 1118.B.D. & seqq.
Docilitas quid curq; ea præditi esse debeamus. 2182.D
Doctores Theologiæ qui dicantur. 1736.A
eorundem designatio quomodo facienda. ibidem.
eorum munus quod sit. 1726.C.& seqq.
ad rectè obeundum quæ subsidia requirantur. 1736.E
cur non debeant cum ministerio verbi Dei gerere dignitates merè politicas & mundanas. 1738.A
Doctrina divina quæ dicatur. 1718.A
Doeg, typus Iudæ Iscariotæ proditoris Christi. 1431.B
Dogmata qualibet ex quibus adstruenda principiis. 134.B
Dogmata ad salutem æternam necessaria quæ. 371.E
Δοκιμασία divina quid sit. 1093.E
Dolor in corde Dei quid. 612.D
an Doloris carentia sit summum hominis bonum. 25.C
Dominus gloriæ qui crucifixus dicatur. 1263.A
Dominus Sabaoth, Dei nomen quale. 445.C
Domitiani interitus. 86.A
Dona Spiritus Sancti extrinsecus se manifestantia quid. 1648.A
Dona Spiritus Sancti electis & reprobis communia quæ. 1453.A
quæ item electorum propria. ibidem, B
Donatio Spiritus Sancti quid sit. 1449.A
Donatio vitæ æternæ quid. 1570.B. à quo hoc beneficium conferatur. ibidem, E.
Donatio, qualis contractus. 2231.E
Donatistarum Mundi nomine electos intelligi negantium error. 544.E
an ad Duellum provocatio & congressio cum provocante sint veræ fortitudinis signa ac testimonia. 2139.A
Δουλεία & λατρεία an differant. 1962. & seqq.

E.

EBriositas quid sit. 2142.B
cur vitanda. ibidem, C. inprimis Principibus & Magistratibus. 2143.A
Echeneis piscis cur sic dictus ejusq; natura qualis. 974.C
Ecclesia vox quô Dei sit vox. 119.A
an Ecclesia vox sit prior Scriptura. 103.B
Ecclesia quid significet. 1669.C. & quid sit. ibidem, & seq.
varia ejus appellationes. ibidem.
circa eam intolerabiles Papanorum catachreses. 1671.A
Ecclesia quid Papistis. 89.D.93.A
Ecclesia falsa quæ. 1766.A
Ecclesia Christiana omnium gentium quæ. 1725.B
Ecclesia & Respublica an & quomodo differant. 1762.A
Ecclesia, quatenus columna & stabilimentum veritatis. 98.B.
Ecclesia Dei orthodoxa cur ministerialis Sacræ Scripturæ interpres. 333.C.
per Ecclesiam, quid D. Paulus intelligat. 107.A
Ecclesia an sacris literis sit subjecta & serviat. 99.C.& seq.
Ecclesiam ad Scripturas esse adstrictam, quo testimoniorum fonte adstruatur. ibid. D
an sit recentior quam Scriptura Sacra. 119.A. an Scriptura Sacra testimonio egeat & citatur. 114.B.C
quænam Ecclesia Scripturâ Sacrâ antiquior. 97.E
Ecclesiæ testimonium quod dicatur. 89.A
de Ecclesiæ testimonio orthodoxa sententia quæ. 120.B
quantum ei tribuendum, aliquot thesibus dilucidatur. ibid.
Ecclesiæ testimonium quatenus vox Dei. 119.A
an sit divinum. 98.E
an sit varium & à seipso dissidens. 114.D
an de divina Scripturæ autoritate sit præcipuum, luculentiss. & certissimum. 118.E
ex Ecclesiæ solius testimonio an liquidò constet Scripturam Propheticam & Apostolicam esse divinam. 89.D
Ecclesiæ & Scripturæ testimonium ut differat. 101.A
Ecclesiæ autoritas qui probetur. 108.B
Ecclesiæ autoritas circa Scripturam quotuplex. 121.C
Ecclesiæ authoritas an superior Scripturæ Sacræ authoritat. 108. B C.
Ecclesia in asserendis libris verè divinis & Canonicis autoritas. 89. A.
Ecclesia vera nomine, penes quam Scripturam interpretandi deq; ea judicandi arbitrium est, qui intelligantur. 333.C
Ecclesia an habeat potestatem constituendi novos fidei articulos. 1755.A

an in

in in quibusdam errare possit 111. C. D. & seqq.
Ecclesia post resurrectionem qualis conditio futura 1664. C
Ecclesia in purgatorio qualis 1778 C
an Ecclesia & Religio ante Mosen solâ traditione fuerit conservata. 231 B & seq.
Ecclesia veteris Testamenti qua. 1724 B
an libros à Christi adventu habuerit integros. 233 C D
qua item Ecclesia novi Testamenti. 1724 C & seq.
quando ortum habuerit. ibid. & quid hac illi praestet. 1724 D
Ecclesia Christiana gentis Judaeorum qua 1724 E
mulieri parturienti assimilatur. ibid.
eius membra qua. 1725 A
Ecclesia Catholica quando coeperit. 1678 B
Ecclesia Catholica alienis à Christo Ecclesia sponsa clausa & obsignata. 1695 A
ab Ecclesia Catholica summo tanquam interprete an sit interpretatio decisioque controversiarum Theologicarum petenda. 346 C
Ecclesia Catholica ex statu Electis constans quatenus nobis invisibilis. 1711 A & seq.
Ecclesia Catholica ex hominibus unius temporis quid. 1713 E
cur dicatur Catholica 1314 A cur visibilis item. ibid.
cur columba assimiletur. 1698 C
Ecclesia vera quid sit. 1671 B & seq.
causa eius efficiens. ibid D
materia item ibid. & seq. forma. ibid. E
finis eiusdem & effecta. ibid.
subiecta & adiuncta. 1672 A
dissentanea, comparata & similia. ibid. & B
dissimilia & coniugata denique. ibid.
Ecclesia Catholica absolutè dicta qua. ibid.
eius Caput quod sit. ibid. ut communiter & singulariter sit. 1672 C
eius corpus quale. 1673 B
membra eiusdem qua. ibid.
Ecclesia Catholica secundùm quid dicta qua. 1674 C
partes eius essentiales qua. ibid. D
materia & forma. ibid.
partes integrales qua. ibid.
Ecclesia Catholica ex hominibus omnium temporum constans quid sit. 1674 E
cur vocetur coetus omnium in Christo ad vitam aeternam electorum. 1675 D
cur Catholica dicatur. 1676 E & seq.
cur una tantum sit. 1677 A
cur ea differentia ergò nõ appellanda Catholica Romana 1677 B
eius membra qua. 1678 B
an inter ea etiam reprobi censendi. ibid. C
ubi Bellarminus refutatur. ibid. D & seqq.
Ecclesia militans in his terris cur sub cruce sit continua, & oppugnetur indesinenter à Satana & Angelis eius, nec tamen una quam succumbat, sed invincibilis maneat. 1710 A
lychnucho aureo comparatur ibid B
lilio item inter spinas sito. ibid.
nec non myrteto in profundo demerso. ibid. C
columba degenti in salebris petra, in latibulo prarupto. ibid.
Denique olea assimulatur. ibid. D
Ecclesia triumphans qua. ibid. D
cur nunc una sit vinculo fidei, charitatis & spei, olim verò una consortio aeternitatis. ibid. E
Ecclesia visibilis & invisibilis ut invicem differant. 1714 A & seqq.
si Ecclesia Catholica sit vel visibilis vel invisibilis, an tum non sit una Ecclesia sancta Catholica. 1715 A
Ecclesia particularis quid. ibid. C quatenus visibilis. 1714. A
qua eiusdem sint membra 1715 E & seqq. & quotuplex sit. 1724 B
Ecclesia pura qua. 1716 B
cur à Patribus Catholica nomine insigniatur. 1716 C
cur vera dicatur Ecclesia. ibid. D
eius nota dua 1716 B & seqq. harum finis. 1722. C cur dicatur pura. ibid.
cur Ecclesia Dei pura nos coniunctos esse necessarium nobis sit. 1722 D
Ecclesia impura qua. ibid.
Ecclesia Romana hodierna conditiones. 1723 C & seqq. qui vinea sit consimilis ibid. D
ut ea ab Ecclesia Papana distinguatur. ibid.
collectiva & repraesentativa qua. 1723 E
propriè quid sit & abusivè item. 1724 A
Ecclesia atates tres. 231 A & seqq. eius plebs. ibid.
Ecclesia sacrificia propria unde cognoscantur. 1728 A
Ecclesia politia quid. 1755 C
Ecclesia liberatio triplex. 1423 C
Ecclesia gubernatio invisibilis qua. 1726 B
qua item visibilis 1726 C & Ecclesiastica. ibid. D
qua item communis & politica. 1760 B
Ecclesia Dei gubernatio privata qua. 1765 C
Ecclesia ministri quid dicantur. 1727 A
cur illi sint peculiariter propinqui Dei. ibid. B
vicarij item & legati Christi. ibid.
cum puellis pudicis & modestis comparantur. ibid. C
signa verorum ministrorum qua. ibid.
eorum functio in Ecclesia duplex. ibid. D
quidam extraordinariè à Deo vocati. 1728 A
Ecclesia ministri ordinarij novi Testamenti qui. 1731 E & seq.
eorum varia munia. 1732 A B
Ecclesia Pastores qui. 1733 A
eidem episcopi & presbyteri dicti, ibid. B eorundem officium duplex. 1734 C
quid ijsdem in visitatione agrotorum spectandum. 1735 B
Pastores boni & mali qui dicantur 1735 D E
Ecclesia ministrorum electio à quibus fieri debeat. 1750 D
quales item ad ministerium Ecclesia eligi & vocari debeant. 1751 E
eorundem examen quale instituendum. ibid.
quomodo ministri eligi & vocari debeant. 1753 B
quo ritu tam electi sint Ecclesia praesentandi & instiandi 1753 D
an Ecclesia ministri peccent qui contra interdictum Principis annunciant Evangelium Iesu Christi? 2228 E
cur pra alijs omnibus bonorum operum studio debeant excellere. 1823 D
Ecclesiastica historia quid in se contineat. 1736 E & seq.
Ecclesiastici libri qui sint. 140 D
Ecclesiastica ordinatio quid sit. 1753 E
Ecclesiastici ordinis potestas quid. 1755 B
Ecclesiastici omnes cur subiecti esse Magistratui seculari debeant 1760 B & seqq.
quibus privilegijs sint dotati. 1732 C
Ecclesiastica iurisdictionis libertas quid. 1756 A
Ecclesiastica disciplina qua sit 1756 B quotuplex. ibid.
Ecclesiasticus prases in conciliis quis. 1745 D
Ecclesiastica bona ut dividantur. 1740 A
Ecclesiasticarum electionum vocationumque libertas quid sit. 1749 E & seq.
Ecclesiasticum judicium Iudaeorum quale fuerit. 1244 B
Ecclesiasticus an sit divinus & Canonicus. 194 B & seqq.
Ecclesiastici errores. 205 E
Ecclesiastes Salomonis quando conscriptus. 145 A cur à quibusdam repudiatus. ibid.
à Concilio Laodiceno reiectus. 115 A
à Concilio Carthaginensi III. dein receptus. ibid.
Ectypa Theologia qua 7 E Vide Theologia.
Ectypa opera qua dicantur. 8 E
Edere corpus Christi quid sit. 475 C
an Editio Testamenti veteris Hebraica sit authentica. 234 C
Vide Testamentum.
Educationis commoda momenta. 30 E & seq.
Effectio è nihilo quid sit. 844 D

Digitized by Google

Efficacia Christi Servatoris quid. 1405 A
Efficacitas Dei & sufficientia ut differant. 455 D
Effusio sanguinis victimarum voluntate Dei mactatarum quale fuerit Sacramentum. 1589 B
Εἰρωνεία quid sit. 2140 E
Eheie Dei nomen quale. 442 C
Eidos ab idea ut differat. 12 A
τὸ Εἶναι quid Philosophis dicatur. 449 E & seq.
Elatio animi quid. 2160 D
cur fugienda. ibid.
El, quale Dei nomen. 442 E
Electionis vox ambigua. 476 C 778 B
Electio Christi aeterna qua. 776 D & seqq.
Electionis hominum varia species. 778 B
Electio eorum generalis qua 278 C qua item specialis ibid. E
Electio aeterna unitorum Christo qualis. 777 C
quotuplex. ibid.
Electio hominum aeternum servandorum qualis. 779 A
quibus constet partibus. ibid. A
causa eiusdem efficiens. ibid. causa efficiens impulsiva qua. 780 A
effectus qui. 781 A
Electio Dei à vocatione eiusdem quid differat. 782 D
Electio hominum peccatorum ad salutem an nequeat ullum habere locum, nisi vel ipsi peccatores aeternae justitiae Domini exsolvant satisfactionem propriam, vel imputetur eis aliena Christi satisfactio. 787 A
Electio ad vitam aeternam cur non sit universalis. 791 B
in Electionis decreto ut intuitus sit Deus electos quoad finem & quoad media ad finem ducentia. ibid.
cur hos elegerit & alios non. ibid. C
cur electio particularis cuiusque nostrum ab unoquoque nostrûm pro se certò sit credenda. 792 A
Electionis nostrae aeternae ad vitam aeternam causa efficiens 778
cur nulla eiusdem efficiens causa impulsiva sit extra Deum. 780 E & seqq.
causa materialis 789 A formalis ibid. B finis duplex ibid. effecta. 789 D subiectum occupans. 791 A adiuncta. 791 D dissentanea item & comparata. 794 D 795 B
Electionis aeternae signa & certitudo. 792 A 794 A
beneficia divina ex aeterna electione certò promanantia quot. 792 C
Electionis decretum cur liber vitae appellatum. 795 B
Electionis nostrae proprietates. 794 & seqq.
Electio nostra ut in Sacramentis nobis ob oculos ponatur. 793 B
Electio nostra inscriptioni in libro comparata. 795 B fundamento item firmiter stanti, & aedificium impositum sustinenti. ibid. nec non salebris petra, & latibulo praerupto. 795 C
de Electione aliorum quid sentiendum. 794 A
Electio administrorum gubernationis politicae qualis esse debeat. 2246 A Vide Magistratus.
Electi cur vasa misericordiae dicti. 557 B
cur electi renati omni gratia & fide in perpetuum excidere nequeant. 1554 C & seqq. ubi argumenta adversariorum diluuntur. ibid.
an fidem justificantem amittere possint. 1562 E & seqq.
Electorum beatificatio consummatio quid futura. 1665 A
Electorum numerus certus. 791 B
Elementa quid & quot. 920 B
Elementum Sacramentale quid. 1577 C
cur sit res corporea & nihilominus spiritualis ibid. D varia eius nomina. 1578 A
cur non sit pars Sacramenti propriè & strictè accepti. ibid.
cur à Patribus dicatur esse in elemento sacramentali, sed sacramentaliter, non causaliter, nec subiectivè. ibid.
Eli, Dei nomen quale. 445 C
Eligere Samueli quid. 1564 C
Elisaei hospita sua Sunamitidis filium ex mortuis resuscitantis miraculum. 1643 A
Elohim Dei nomen quale. [illegible]
Elohim plurale nomen an de Iehova propriè dicatur. [illegible]
Elymae Magi interitus. [illegible] A
Ἐμπεριχώρησις ἐν ἀλλήλοις divinarum personarum quid. [illegible] C
vide Περιχώρησις.
τὸ Ἐμπροσθεν an temporis significationem habeat. [illegible] A
Encania quid. [illegible] E
Ἐνέργεια θεανδρικὴ qualis sit. [illegible] C
ὁ Ἐνεργῶν, τὸ ἐνεργητικὸν τὸ ἐνέργημα & ἐνέργεια Christi [illegible] distinguantur. 1211 E & seq.
Enochi & Eliae in caelum adscensus cum Christi adscensu comparatus. 1358 D & [illegible]
Enodius primus post Apostolos Ecclesiae Antiochenae Episcopus citatus. [illegible] E
Ens reale & rationis quod. [illegible]
Ἔνδειξις quid sit. [illegible]
Entium genera tria. 914 A & [illegible]
Epiclinta, terraemotus. [illegible]
Epidaurij serpentis Aesculapium Romam navigantis [illegible] tantis miraculum. [illegible] C
Ἐπιείκεια quid sit. [illegible] C
cur exercenda. [illegible] D
Episcopi omnes Apostolorum successores. [illegible] D
Episcopi officium. [illegible] A
Episcoporum ignorantia perstringitur [illegible] A
Epistola Petri an divina autoritate mactata. [illegible] D
Epistola ad Hebraeos an Hebraicè scripta. [illegible] E
cur eiusdem autor accenseat se numero eorum qui ab Ap[illegible] ad fidem sunt conversi. 154 C D an solidè eiusdem [illegible] argumentetur. [illegible] A
à Latina Ecclesia cur eadem olim repudiata. 152 A & [illegible]
eius author quis. 153 A stylus an à caeteris D. Pauli [illegible] diversus. 154 B C
an pugnet cum doctrina Domini, & Novatianorum [illegible] trocinetur. 157 A B qua lingua primitus [illegible] 157 D E an à Patribus vetustissimis non agnosc[illegible] unquam citetur. [illegible] A
Epistola Iacobi an sit notha. 158 E an migret doctrinae Apostolica analogiam. 159 A an statuat unctionem extre[illegible] Papisticam. 160 C an pugnet cum analogia fide[illegible] an sit divina & Apostolica. [illegible]
an sit pseudepigraphos. 161 C an eius author [illegible] Apostolorum salutatione. [illegible] E
Epistola Iudae an sit divina & authentica. 164 D & [illegible]
eius autor quando vixerit. 165 A ubi praedicarit. [illegible]
an olim fuerit approbata. ibid. E an prophetiam E[illegible] ex libro scripto author depromserit. [illegible] E
Epistola Iohannis secunda & tertia an sint canonicae & [illegible] 164 A & seqq.
Ἐπιχαιρεκακία quid. [illegible] C
cur cavenda. [illegible] D
Ereptionis piorum è periculis, & liberationis [illegible] lijsque malis fines speciales [illegible]
Esavi reprobatio. [illegible]
an ab Esdra Testamentum vetus in viginti & duos libros [illegible] constitutum. [illegible]
τὸ Esse quot modis dicatur. 679 A 1130 B latius patet [illegible] vivere. [illegible]
Esse & Existere & substare ut differant. [illegible]
Esse & Essentia ut differant. [illegible]
Esse ex Deo quid. [illegible] C
Esse Patris & Esse Patrem uti differant. [illegible] A
Esse & habitare Dei in caelo quid. [illegible] C
Essentia vox figuratè capitur. [illegible] D
Essentia & ὄν, ut in creaturis differant. [illegible]
Essentia unica & singularis an non possit esse nisi unica [illegible] 745 E

Essen[illegible]

Digitized by Google

entia determinata in uno individuo quid sit. 891.E
entia Dei duobus considerata modis. 434.C
quid illa sit. 428.C. & an idem quod substantia. 429.B. una ne sit an plures. 429.C
entia & persona divina ut differant. 715.D
entiam divinam habere à seipso, & essentiam divinam habere à seipsa existentem ut differant. 716.D
entia unius personæ divinæ ut sit persona alterius essentia. 633.C
entia divina an possit esse trium personarum. 701.B
ut pluribus subsistat personis. 633.D. & an gignat & gignatur. 645.B.646.A
entia divina ut in Deo sit ἀγέννητως, in Filio γεννητῶς, in Spiritu S. ἐκπορευτῶς. 434.D
heræ an propriis meritis innixa. 1927.E
ad Esthera librum adiectiones an pro Canonicis agnoscenda. 175.B.C. & seqq. 188.A.197.D. & seqq. cur non cohærent inter se. 218.A
ternel. Dei nomen quale. 437.C
hnica vaticinia qualia fuerint. 71.A
hnici, capitales Christi eiusq; Ecclesiæ hostes. 1767.B C
hnicorum Theologia quæ & quotuplex. 3.A.B
vulgaris eorundem & exquisita quæ ibid. hæc quotuplex. ibid.
fabulosa, Physica, & politica Theologia, quæ 3.C.D
ut inter se differant. 3.D
acnatum esse à Christo, quid significet. 1559.A.B
angelium quid significet. 1152.A. & quid sit. 1730.C
angelium de Iesu Christo quid sit. 1152.E. cur spiritus D. Ioanni & Paulo vocetur. 1153.D. eius proprietates 1154.D & seqq.
subiectum proprium quod. 1157.E
an semper fuerit sub utroque Testamento. 1153.E.& seqq.
angelium in veteri & novo Testamento quatenus unicum & quatenus differat. 1155.B.& seqq.
scipioni, armaturæ, gladio, unguento, luci, tubo aureo, medicamento panchresto comparatum. 1155.D.& C
uti differat à Lege. 1156.A.& seqq. ut item invicem conveniant. 1156.D
angelium ab Apostolis duobus edoctum modis. 221.D
cur legem statuminet & efficacem reddat. 1157.B
angelii patefactio quid sit. 1418.B
angelii prædicatio de cruce quatenus stultum vocetur praeconium. 906.C
Evangelii contemtus præscientia, & reiectionis gratia sit causa decreti reprobationis. 801.C
Evangelici sint rei criminis læsæ maiestatis Imperatoriæ seu regiæ, liberè tuentes religionem Evangelicam contra calumnias & oppugnationes Iesuitarum, Pseudepiscoporum & aliorum. 2228.C
an iidem damnent Imperatorem, & regem religioni Papanæ addictum. 2228.D
vangelistarum gradus duplex. 1731.C
ucharistia. Vide Cœna Domini.
unuchi qui dicantur. 2205.D
xaltatio Christi quid sit. 1334.B
xaltatio eiusdem secundum Deitatem qualis. 1334.C. secundum humanitatem item. 1336.A. eius partes. ibid.
adiunctum tempus quod fuerit. 1336.E
xauditio precum quid sit. 1547.D
causa eius efficientes. 1547.E. finales & effecta. 1549.A.C. subiecta item. 1549.C.
infidelium quoque preces cur Deus exaudiat. 1550.A.B
xcommunicatio quid sit. 1757.D. quotuplex. 1757.E
eius fines. ibid. & quando adhibeantur. 1757.C
xcommunicatio Papalis qualis. 1758 B
n Excommunicati sint membra Ecclesiæ Catholicæ invisibilis. 1707.E
Excommunicatorum duo genera. 1708.A
Execratio inobedientiæ & pœna quæ. 1477.B
Executio iustæ voluntatis defunctorum quid. 2129.A
Exercitus hostilis vento turbineo comparatus. 939.C
Exhortationis verbum quid. 2067.D
Exhortatio & collatio ut differant in rebus divinis. 2067.E
Exorcistarum Papisticorum miracula qualia. 1639.D
Expansum quid sit. 875.C.929.B
Exploratio divina quid. 1093.E.& seq.
Expetitio & appetitio ut differant. 2156.A
Ezechias an fiduciam posuerit in propriis meritis suis. 1927.D
an Ezra aliis literis, quàm Hebraicis sacros descripserit codices. 241.A

F.

Fabricii Regis Pyrrhi oculo irretorto aurum spectantis magnanimitas. 16.A
Tò Facere in institutione cœnæ quid significet. 316.C
Facies hominis quid nos admoneat. 1001.A.& seqq.
Facultates quæ dicantur. 2175.A
Familiæ nobilis exempla. 30.D
Fastidium rerum præsentium quid. 2155.A
Fatum quot modis dicatur. 759.D. & quotuplex sit. 760.D
Fatum Philosophicum quid & quotuplex. ibid.
Mathematicum quod. ibid. cœleste fatum dictum. ibid.
eius auctores qui. ibid.
Fatum Physicum quod. 760.E. Stoicum item. 761.A
Favor quid sit. 2113.E
an Favor Principis sit summum hominis bonum. 25.D
Favor simulatus quid. 2109.E
Fœdus, quid significet. 156.C
Fœdus inter Deum & homines quid sit. 1445.C. eius partes. ibid.
Fœdus spirituale quid. 1445.D
Fœdus operum, ibid. cur etiam fœdus naturale dicatur. ibid. cum quo primum Deus hoc icerit. ibid.E. cum quibus repetierit. ibid.E. & quo fine id à Deo factum. 1446.A
Fœderis capita. 1448.E. quæ dona Deus confœderatoribus suis elargiatur. 1449.A
Fœdus gratiæ quid sit. 1446.B. cur testamentum dicatur. 1446.C. quatenus vetus & novum nuncupetur. 1446.E. ut utrumque in causa efficiente principali conveniat. 1447.A ut in causa συνεργική ibid. ut in causa meritoria ἀξιωματική, ibid. ut in materia item conveniat. 1447.C. in forma essentiali, fine, & effectu. ibid. & seqq. in subiecto & adiunctis. 1447.D
quid inter utrũq; intersit discriminis. 1448.B.1447.D.& seq.
Fœderis gratiæ bona accessoria quæ. 1571.D
Fœderis gratiæ causa efficiens. 1573.C. finis item summus & subalternus. 1573.E
Fœdus corporale à Deo cum hominibus initum quale. 1574.B
Fœdus cum Diabolo, qualis idololatria. 1869.A
Feles Ægyptiis Deorum vicem. 65.D
Festivitas quid. 2192.D. cur ea nonnunquam utendum. 2192.E. in qua re consistat. ibid.
Festus quid. 2199.C
Festi dies an natura & per se non sint sanctiores aliis diebus. 2088.D
ubi Papistæ refutantur. ibid.D.& seqq.
Festũ Pascha, Pentecostes & tabernaculorũ quid. 2086.B.& seq.
Festum Christi quod. 2087.D
Festum Paschatis Christiani quando celebrandum. 2087.E
Festum Spiritus sancti quod. 2088.A
Fidelis omnis quatenus sit filius Christi. 638.B
Fideles cur sint lux. 535.A. & quatenus mẽbra Christi. 1459.D
cum auro collati. 950.A. an Fidelibus omnia fœdera cum infidelibus sint illicita. 2121.C
Fidei vox homonyma. 212.A.1485.E.& seq 1559.E
Fidei effecta. 46.A. & principia. 52.A
Fidei doctrina partes duæ. 417.B
Fides quatenus sit instrumentalis causa resipiscentiæ. 1312.C
quatenus sit causa bonorum operum. 1808 A. de Fide quæ sint propriè & univocè. 423.B. impropriè item & æquivocè. ibid. an de fide omnia sint, quæ de jure divino sunt. 423.D

Fidei regula causa qua 124.E

Fidei dona. 529 B Fides perversa qua. 1910. E. implicita item & hypocritica 1912. A Fides mortua qua dicatur. 1485. E

an Fides viva sit id per quod renascimur. 524. A. an appelletur nova creatura. 524. C

Fides acquisita qua. 60. A. qua item infusa ibid. nec non moralis 1914. A. Fides an sit donum Dei 1880. A. ubi Pelagiani id negantes refutantur 1880. B. & an sit in Deo 456. C

Fidei de Deo partes 428. B. de essentia item Dei partes 435. A. ut & fidei de Christo partes. 1158. E

Fides in creatorem qua 1904. B qua item in Redemtorem, qua est Redemtor. ibid. Fides quatenus nos justificet. 1464. E

Fides justificans qualis sit habitus. 1566. A

Fide justificari quid Papistis. 1465. A

an Fides intentionem regat, eamq; bonam reddat. 1802. E

Fidei longè dissita conjungentis virtus. 1610. C

annon fides in Christum sit aterna electionis nostra causa instrumentalis 782. A. & seq. non esse multis adseritur rationibus, adversariorumq; argumenta contunduntur. ibid.

an Fides in nobis nulla sit, nisi habeamus verbum Dei non scriptum 56. B

Fides nostra unde pendeat 1882. C

Fides quatenus reprobis quibusdam tribuatur. 804. B

Fide firmi qui dicantur. 1709. D. qui contra infirmi fide. ibid.

Fides actualis cur diversa sit à fide salvifica. 1906. D

Fides salvifica quid sit. 1871. C. cur inter virtutes ordine prima. 1871. E. in infantibus eam quoque esse probatur. 1872. C. quid sit fides in infantibus. 1872. E. quid item in adultis. 1873. B. cur sit habitualis. 1873. C. eius partes quot. ibid. an sit notitia. 1873. D. & seq. ubi Papani id negantes confutantur 1876. B. & seqq.

Fidei salvifica causa efficiens architectonica & princeps. 1878. B. an illa sit Spiritus sanctus. 1879. A. causa προηγουμένη & προκαταρκτική. 1880. C. D. causa item organica qua. ibid. causa συνεργοῦσα. 1882. B. materia item. 1883. C.

Forma item essentialis. 1883. D. an illa sit charitas nostra. 1885. C. & seqq. cur non sit nuda notitia veritatis credenda, sed firma etiam assensio. 1883. E

Fidei salvifica effectus. 1888. E. & seq.

actus eius interni qui. 1889. A

externi item. 1889. B

Fides ut anima nostra sit oculus. 1890. E

eiusdem subiecta. 1892. D

an Fides fuerit in anima Christi. 1893. D. & seqq. an sit in Angelis. 1894. E. & seqq.

an unicuique hominum electorum sua propria sit fides. 1895 A & seqq

Fides specialis cui unicuiq; credenti prorsus necessaria. 1895. C & seqq.

Fides electorum uti differat numero. 1895. A. & seqq. gradu item ut differat. 1896. B. an in Sanctis, qui jam in cœlum translati Christum vident, sit fides. 1899. C. & seqq,

subiectum eius ι ξ quod 1897. A

eiusdem obiectum. ibid. & seqq.

adiuncta item. 1900. A. & seqq.

Fidei nota interna & externa qua. 1900. B. 1901. A

cur nunquam, quam diu hic vivimus, sit perfecta. 1901. B

cur Firmitatem inexpugnabilem retineat. 1903. A

Fidei salvifica dissentanea. 1903. B. adversa. 1907. B. disparata. 1911. A. repugnantia. 1915. D

Fides historica qua. 1903 C. & cur sic dicatur. ibid.

Fides historica & fides historiarum uti differant. 1903. E

quotuplex sit. 1904. C. cur diversa à fide justificante. 1905. A

Fides Catholica propriè quid. 1904. A

Fides miraculorum quid. 1905. D

cur non eadem sit cum fide justificante. 1906. A

Fidei pravisio in Deo existens an sit causa electionis nostra ad vitam aternam. 781. D

Fidei confessio edita in Synodo Nicena. 418. C

Fidei articuli. Vide Articuli fidei.

Fides in promissis & pactis quid. 2120. D

sanctè colenda & exercenda. 2120. E

Fideiussiones pro aliis cur non temerè suscipienda. 2118. D

Fiducia in Deum quid. 1920. A

eius causa efficiens. 1920. E

causa impellentes. ibid.

causa instrumentalis. 1920. C

subiectum item. ibid.

cur in Deo de aliis rebus omnibus, & pracipuè de remissione peccatorum ac vita aterna consequenda, simpliciter & plenè fiducia collocanda sit. 1922. C. & seq.

an & quare in Christo Iesu sit fiducia collocanda, cum sit homo ac proinde creatura. 1922. E

cur sit imperfecta in hac vita. 1923. A

Fiducia in Deum temporaria qua. 1924. C

Fiducia idololatrica quid. 1924. D

cur fugienda. 1925. A. B

Fiducia sui quid. 1925. C. cur vitanda. 1925. D

cur in nullo Principe fiducia collocanda. ibid. & seq.

Fiducia in idolis cur non ponenda. 1926. C. & seq.

cur neque in meritis nostris. 1926. D. ubi Bellarminus refutatur diversum sentiens. ibid. & seq.

Figura & character ut differant. 721. E

Filius Dei quot modis in Scriptura dicatur. 649. B. & seq.

quomodo curque λόγος nuncupetur. 649 C. & seqq. variaque cognomina. 650. C. D. eundem Deum & Iehovam esse, quibus adstruatur rationibus. 650. E. & seq.

Filius Dei quot modis dicatur. 1616. D

Filium Deum genitum ex Deo Patre ac aterno, quibus probetur testimoniis. 675. C. & seqq.

Filius Dei qui genitus sit ex essentia & substantia Patris. 67[illegible]

qui item unà cum Patre spiret ab aterno Spiritū sanctum. 614. [illegible]

Filius Dei quomodo sit imago Dei. 720. D

Filii Dei generatio divina & humana qua. 671. E. eum genitum esse ex Patre in unitate divina essentia Scriptura testimoniis adseritur. 671. A

Filius Dei cur pater aternitatis nuncupetur. 6[illegible] D

cur primogenitus item omnis creatura. 7[illegible] D

quatenus secundum Deitatem se exinaniverit. 116[illegible]

Filii Dei existendi modus. 67[illegible] D

cur Filii Dei persona in se perfecta humana accesserit natura. 1199. C

cur Filius Dei formam servi assumserit. 1193. B. & seqq. cur non assumserit personam. 1193. E. & seqq. quatenus assumserit naturam. 1194. A & seq.

Filius Dei, qualis persona. 649. A. ut ab aliis personis distinguatur. 671. C. cur semper generatus dicatur. 671. D

an naturâ sit verus Deus. 666. A

an sit aternus. 666. B. an omnipotens. 666. D. an ubique prasens & omniscius. ibid.

an invocandus ab Angelis & hominibus. 66[illegible] A

qui lapis offendiculi factus sit Iudais. 11[illegible]

ut eidem omne flectatur genu. 11[illegible]

ut sedeat ad dextram Dei Patris. 671. A

an Filius Dei creaverit cœlum & terram, & omnia qua in iis. 653. D. & seqq. 819. B. C. & seqq. 836. A

cur appelletur μεσίτης. 728. C. utq; Deus sit de Deo. 665. A

Filius Dei Ezechieli cur colore visus vividissimo. 16[illegible]

cur Iohanni similis adspectu lapidi Iaspidi & Sardio. ibid.

visus item cum suis assessoribus. 16[illegible] D

qui sit character hypostaseus Patris. 6[illegible]

Filium Dei ὁμοούσιον Patri esse qui negent. 720. B. C. & seq.

Filii Dei opera personalia qua. [illegible]

an Filius Dei possit per se facere, ut causa efficiens principalis & αὐτουργός. 7[illegible] A

ut à Patre cognoscere, loqui & agere dicatur. 7[illegible]

qui vivat vitâ à Patre datâ. 74[illegible] D

Filii & Spiritus sancti processio ut differat. 654. [illegible]

Filius Dei quale olim Deo Patri regnum sit traditurus. 732. D. & seq.

quatenus subiicietur Patri. 19[illegible]

cur religiosè adorandus. [illegible]

Digitized by Google

Vide & Christus.
Filiatio nostra & Christi ut differat 644.A.
Formatio quid sit 844.D.
eius modi duo ibid.E.
Formica prudentia Oeconomicæ symbolum 981.B.
Fornicatio quid sit 2145.D.
cur vitanda 2145.E.
Fortitudo animi vera quid sit 2132.A.
Fortitudo animi Christi ... qua 2132.B.
Fortitudo togata qua 2132.C. qua item bellica ibid. & Heroica 2133.A.
Fortitudinis animi causa efficiens princeps 2133.B.
causa instrumentalis & ... & effectus 2133.C.
Fortitudo animi cur cæteras omnes virtutes præcedat 2131.D.E.
Fortitudo animi apparens qua 2136.A.
eius species quot ibid.
... sit licita 2136.B.& seqq. an hac sit fortitudo 2136.C.
provocatio ad duellum & congressio cum convocante, sint vera fortitudinis signa ac testimonia 2139.A.
Fortuna Gentilium Dea 771 A. eius descriptio 26 C.& seqq.
an Fortuna se complexioni hominum accommodans sit summum hominis bonum ibid.
...filia quæ dicantur 949.B.
...eorum genera ibid.
...aternitas Christiana quid 2123.E.
...ei magnoperè studendum 2124.A.
...entis proprietates 1002.A.
...ius ut monimentum sit victoria Davidis de Goliatho 1002.B.
ut item monimentum sit obsignationis electorum per Spiritum sanctum 1002.C. consolationis fidorum Dei ministrorum 1003.A.
...entis consideratio quid nos deceat 1002.D.
...ui & uti ut differant 494.C.
...lgetrum, quale meteoron 941.D.
Fundamentum quid Paulus intelligat 105.B.& seqq.
...rtum quid sit 2232.B.
...rtum violentum quid, & fraudulentum ibid.
...tura quotuplicia sint 887.A.
...tura res quomodo cognoscantur 887.B.& seqq.

G.

Gabriel, Angelus, cur sic dictus 895.C. eiusdem ad Mariam consolatio 899.E.
Gallia Reges, Christianissimi & primogeniti Romanæ Ecclesiæ filii 179.C.
... quid notet 1488.D.
Generatio quid 640.B. quid à productione differat ibid. quid item distet à creatione 640.C. quotuplex ibid. quid item differat à processione 693.A.
Generatio spiritualis qua 641.D cur sit immutabilis 641.E.
Generatio metaphysica, qua ibid. cur mentalis & transcendentalis dicta 642.A. de ea axiomata aliquot 642.C.
Generatio corporea quid, variaq; eius nomina 640.C.
Generatio hyperphysica qua 643.A.& seqq. eiusdem proprietates ibid.
Generatio activa quatenus Deo tribuatur 643.E.
Generationis divinæ effecta 646. C. cur eiusdem adumbratio quædam sit in generatione Physica 646.E.& seq.
Generationis divinæ & Metaphysicæ dissimilitudo 647.B.
Generationis item physicæ & hyperphysicæ ibid.B.
Gelasii decretum de Canone cur auctoritate careat 180.B.
Gentiles quatenus sint martyres 83 D.
Gentilium felicitas qualis 85.B.
Gentilium adversus Scripturam Propheticam & Apostolicam odium 113.B.
Gentilium de Scriptura sacra divinitate testimonium 123.A.
Gentilium, divinam naturam in mares fœminasq; distinguentium, delirium 492.C.
Genuflectere Christo quid 669.B
Georgius Cappadox an martyrii titulo insigniendus. 83.D
Τὸ Gigni æquivocè sumtum. 642.A
an Gileadita rectè fecerint, quòd Jephtham filium nothum Gilhadi pratulerint certis & legitimis filiis. 2237 E
Gloria cupiditas communis homini cum brutis. 17.B
Gloria humana proprietates. 15.D.E.& seqq.
Gloria hominis primæva qua fuerit. 1052 E
an Gloria seu nominis celebritas sit summum hominis bonū. 17.D
an à fidelibus sit appetenda. 16.E. 2155.C.& seqq. quibus modis & mediis acquirenda. 2157.A
Gloria vera fundamentum. 602.E
Gloria Dei ... dicitur. 454.A. 599.C.& seqq.& quid sit. 601.A
Gloria Dei essentialis uti à personali differat. 601.C
Gloria purè divina qui à gloria Christi humana & mediatoria differat. 601.E
Gloria Dei à glorificatione ut differat. 601.D
cur finis sit Electionis æternæ primarius. 801.E
cur Gloriam suam Deus velit nulla re permotus. 602.B. cur neq; secundum beneplacitum voluntatis suæ 602.C. cur neq; eam velit propter aliquem finem. ibid.
Gloria Dei usus amplissimus. 601.B.& seqq.
Gloria in excelsis Deo, cantus Angelorum. 1224.A.
Gloria Dei manifestatio in omnem æternitatem quid sit futura 1664.C.
Gomorrha præsentissimum exitium. 86.A.
Gramen, figura piorum. 953.B.
Grammaticus Scripturæ sensus qui. 316.A. vide sensus.
Grando quale meteoron. 935.D. ejus materia & causa efficiens princeps. 395.E.
finis eiusdem proximus. ibid.
Grandinis exempla. 936.A.& seqq.
Gratia præveniens, præparans, operans, cooperans & perficiens qua. 539.C.1505.C.& seqq.
Gratia habitualis proprium quod. 523.C.
Gratia & gratis uti differant. 531.D.
Gratia qui animæ vita. 525.E.
an Gratia qua justificamur, sit Dei benevolentia 533.B. an sit res nobis insita & inhærens. 533. E. qui sit vita 537 C.
Gratia gratum faciens an sit justicia, qua coram Deo consistimus, 516.E.& seq. an sit fons ille aquæ salientis in vitam æternam 519.A.& seqq.
an sit charitas Dei effusa in cordibus nostris 521.C. an unctio illa sit manens in nobis 522.C. an sit charitas habitualis 523.D.
an sit fons & radix virtutum omnium 528.B.
Gratia in Deo quid 516.B. gratia generalis & specialis ejusdem quid 516.C. quos arguat & quos dehortetur quosq; consoletur 541.D.E.& seq.
Gratia Dei essentialis qua 538.D. 539.A. cur dicatur prima gratia ibid. varia ejus nomina 539.B. eius usus 541.B. & seqq.
à beneficiis & donis ex illa profluentibus uti distinguatur 539. D. & seqq. eiusdem finis 538.E.
Gratia excidere D. Paulo quid sit 1559.A. 1559.D.
Gratiarum actio erga Deum quid 2036.A.
quatenus gratitudo etiam erga Deum dicatur ibid.
quæ nos ad eam debeant incitare 2036.C. eius partes 2036.D. & adiuncta 2038.D. gratiarum actio hypocritica qua 2039.C.
Gratiarum actio ad Deum pro mortuis quid 2128. C. cur cum pietate sit consentanea. ibid.
Gratiositas quid 2164.A. commendatur. ibid.
Gratiositas simulata & vitiosa qua 2164.C
Gratitudo quid & quotuplex 2221.E. & seqq. studiosè declaranda 2221.A.
Gravitas in sermone quid, curq; consectanda 2196.B.
Gravitas morum quid 2199.A.
Gubernatio commoda sub Principe prudenti 349.
Gubernatio omnium generalis qua 1112.A. qua item specialis 1112.B. eiusq; partes. ibid.
Gubernatio spiritualis quid sit 1504.B.

Digitized by Google

Gubernatio Ecclesiastica & Politica quomodo differant 1762. Vide Ecclesiastica gubern.

H.

Habitus an amitti possit 1567.C.& seqq.
Haresis quid sit 1769.B.2047.D.
Hareses cur Deus involvat 1526.B.
adversus eas consolationem qua adferant 1524.B.
Hareticus quid sit 1768.A. quid talem faciat 1768.B.
Haretici quomodo distinguendi 1769 B.& seqq.
eorundem mores quales sint 1772.C.& seqq. item felicitas qualis 85.B.
Hareticus & schismaticus uti differant 1770.A.
Hagara Ismaelis mater ab Angelo solatio erecta 899.C.D.
Haman an fuerit Agagaus, 201.D.
Hannas an fuerit de Ecclesia 1688.E.
Hebdomadarius dies qui 2087.C.
cur hic à Christianis celebretur 2087.D.
in Hebraeo veteris Testamēti codice diversa lectionis causa 237.C
Hebraicus textus an sit corruptus 242.C.
in Hebraico textu an tempore Hieronymi aliter lecturn, quàm tempore hodierno 245.A.
an Hebraica Scriptura à Mose & Prophetis chartis commissa ad nos usq. pervenerint 254.A.
ad Hebraeos epistola an sit authentica 152.A.& seqq. eius author an D.Paulus 153.A.
Hebraa lingua usus in Iudaeorum vulgo quamdiu duraverit, 261.D.
Hebraica lingua honoris causa de una persona pluraliter aliquid dicendi consuetudo. 634.B.
Hebraica litera sine punctis tanquam corpus sine anima 239.D.
Hebraa verba impersonaliter accepta, Latinè utrovis numero reddi possunt 248.A.
cur Hebrai magis traditione quàm Scriptura usi 232.C.
Hedah, Hebr. quid 1669.B.
Helion, Dei nomen quale 444.C
Herbarum flos quarum rerum imago 952.E.
Herodis exitium 86.A.
HERR, Dei nomen quale 437.C.
Hesperus, qualis stella 970.C. cuius rei imago sit 970.E
Hi tres unum sunt, quomodo capiendum 696.D.
Hieronis Regis Syracusani in Archimelum Poetam magnificentia 2177.A.
Hircus, typus Christi 981.A.
Historia sacra quid doceat 327 E.
Historicus Scriptura sensus qui 316.A. Vide Sensus.
Hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur, ut intelligenda sint hac institutionis cœna dominica verba. 1598.D
an τὸ Hoc demonstret tantum accidentia panis 1599.A
an vagum aliquod individuum 1599.C.
an ipsum naturale corpus Christi visibile vel invisibile ibid.
τὸ est quid signet 1600.A
Holocaustum Dominica passionis quale 2056.C.& seqq.
Homicidium voluntarium cur non perpetrandum 2136.C. Vide Fortitudo animi apparens.
Hominis nomen homonymon 981 D.& seqq.
Homo unde dicatur ibid. & quid sit 983.A. quotq. eius partes 1042.B.
Hominis causa efficiens 983.D. materia item & forma 1015. E.& seq.
Hominis ortus cui adscribendus 985 A.
Hominis natura recta atq. integra uti differant 1053.D.E
Hominis creati fines qui 1042.D.& seqq.
Hominis in creaturas inferiores dominium quale 1062.D. Vide & Adamus,
Hominem quemlibet adhuc à Deo creari probatur 983.E.
Hominis figura & status in sublime erectus quid moneat 1059.D.
Homo cur parvus mundus vocetur 1015.A.
Hominis status multiplex 1049.A. Vide status.
Hominis corrupti status quid 1097.B.
Homo primus quis dicatur 982 C. quis item secundus ibid.
an Homo ante peccatum fuerit in puris 1050.E.
Hominis primi ante lapsum bona super naturalia 1503.E.
Homo an moriturus fuisset, si non peccasset 988.E.
Homo peccati qui 983.A.
Homo externus & internus 982.C.
Homo vetus qui 1503.B. qui item novus 1503.E.
an Homo electus ad vitam aeternam sit creatus ad vitam aeternam 1043.C.& seq.
Homo renatus cur dicatur spiritus 1504.A. an possit peccare 1567 B.
Hominis integri bona externa qua 1058.C.
Hominis filius dupliciter dicitur 983.A.
Homines an propriè creent 987.A.
Hominum ad Christum per supernaturalem gratiam vocatio cur hodieq. fiat 1439.C.& seq.
Honestas quid sit 2148.E. commendatur 2149.A.
Honoru superioribus debiti quot partes 1145.C.
Honor mortuis sanctis exhibendus quid 2127.E. qui à divino cultu religionis distinguatur ibid. eiusdem partes ibid.
per Horreum quid D. Iohannes intelligat 1679.B.
Hospitalitas quid sit 2119.A cur exercenda 2119.B.
Hospodin, Dei nomen quale 437.C.
Hostes Christi & Ecclesia eius vel perpetui, vel suo tempore ad Christum convertendi 1766.B. aperti eius hostes qui 1766. D. qui item occulti 1767.E. eorundem debellatio unq. 1423.A.
Hostia consecrata an adoranda 2056.E.
Hostia pacificorum quale fuerit sacrificium 2054.E.
Humana proprietates à Christo assumta quotuplices 1181.E. accidentaria qua & quotuplices 1183.A. proprietates essentiales qua 1181.E.& seq. cur ab essentia natura nequeant separari 1182.A.
Humana Christi natura qui sit in persona Christi 1200.C.
Humana gratia & favoris proprietas. 14 . . .
an Humanum corpus mortale sit natura 988.E.
Humanitas quid sit 2116.D. cur studiosè colenda 2116.E.
Humanitas intempestiva quid 2117.E.
Humanitas Christi tota ut persona toti τοῦ λόγου sit unita 592.B.1174.C. an sit omnipotens
Humilitas coram Deo quid 1957.E. cur ei studendum 1958.A.
Humilitas simulata quid 1958.A.
Humores alimentarii in homine qui 1014.A. qui item spirituales ibid.
Humorum & spirituum in corpore humano consideratio quid . . . ceat
Hyada orientes vel occidentes pluvias causantur 932.B. Hypocrisis quid sit 1837.A.& quotuplex ibid.D. Hypocritarum discrimen
Hypostaseos vox homonymōs usurpatur
Hypostasis verbi quid sit 1205.A.

I.

Iacobi duo diversi ex Apostolis Christi 151.C.
Iacobi Epistola an sit adulterina 115.B.158.E. authoritas & analogia doctrina Apostolica 159.A. an approbet unctionem extremam Papisticam
Iactantia quid sit
Iah, nomen Dei quale 441.E. eius etymon & usus
Idea & eides quid invicem differant
Idea Platoni quid 11.E. Idea prima summi boni qua
Idea rerum divinarum quid sint 853.D. cur dicantur formae B. qui forma in mente divina 853.E. quatenus cum creatis conveniant & quatenus differant
Idea rerum creatarum ut differant à coniunctis formis 855.A.
Ideas esse in mente divina, iuxta quas omnes creaturae sunt facta, quibus stabiliatur rationibus 852.A.C.
Idiomata divina qua Christi humanitati communicantur sint

Digitized by Google

Idiomatum communicatio quid sit. 1214. C. variis insignita nominibus. ibid.
Idolum quot modis dicatur. 1130. E & quid sit. 1865. E
Idololatria quid sit & quando fiat. 1866. D. 1867. C. an etiam idololatria sit, si quis Christum negans esse Deum ... Patri tamen divino cultu veneretur. 1867. E. & seq.
Idololatria quotuplex sit. 1863. A. cur fugienda. 1868. C
Idololatrarum posteris cur Deus pœnas minetur. 1142. D. E
Ideas divinarum personarum quid. 717. D
Iehova unde derivetur, & cur Deus hoc nomine Hebraico insigniatur. 428. D
Iehova, Dei nomen quale. 437. B memoriale Dei exercituum. 438. interdum communiter omnes tres personas Deitatis significat. 439. D
Iehova nomen singulas personas denotat. ibid.
Iehova nomen Deo Patri, Filio & Spiritui S. tribuitur. 698. C
Iehova an sint tres personæ. 701. A. & seq.
Unde Iehova nomina & verba pluralia proprie usurpetur. 637. A
Iehova verbum & Spiritus oris eius diversa sint à Iehova substantia. 722. B
Iehova dixit. Iesus dixit, cur sæpissimè in veteri & novo Testamento iteretur. 54. C
an Iehova nomen altari à Mose extructo inditum. 440. B. an urbi Ierosolymorum tribuatur. 440. D. eius nominis usus quis 441. A
Ieiunium pium quid sit. 2000. A
Ieiunium adminiculum precationis, & signum humilitatis & resipiscentiæ: non autem cultus Dei sit. 2000. & seq.
Ieiunium ordinarium quod. 2002. A. extraordinarium item. ibid.
Ieiunium impium quod & hypocriticum. 2002. C
Ieiunium quadragesimale an observandum. 2002. E. & seq.
Ieiunium quadragesima & ieiunia quatuor temporum an sint traditiones Apostolicæ. 393. C
Ieremias quando ad Propheticum munus vocatus. 65. B
Ieremiæ de duratione captivitatis Babylonicæ prophetia. 70. E
Iesaias Propheta ab Angelo alloquio elevatur. 899. D
Iesaia de excidio urbis Ierosolymorum vaticinium. 70. D
Iesuita traditiones magis necessarias faciunt quam Scripturam. 229. E
Iesuitarum super Scripturæ S. necessitate error. 30. A. refellitur. ibid.
Cur Iesus nominetur primogenitus ex mortuis. 1338. D
Cur Iesus Christus in novo Testamento solus simul Rex & Sacerdos 1427. D. & seq. cur quæ nobis sit omnia. 1427. B
cur apud eundem non modo salus æterna, sed etiam temporaria, velut morborum sanatio aliarumque afflictionum & periculorum depulsio quærenda sit per preces ex vera fide profectas. 1428. D. & seqq.
Iesus Nazarenus cur Mediator sit inter Deum & hominem. 1381. A. & seq. cur à Paulo dicatur. 1391. A. & seqq.
Ignavia quid. 2202. B. fugienda. 2202. C
Ignis elementum quale. 920. B. cur à Deo creatum. 920. C
Ignis proprietas essentialis quæ. 1182. C
Ignis flamma in veteri Testamento prognostica. 920. E. 921. A
Ignis quid sit imago Christi. 922. B. Spiritus S. & verbi Dei. 922. D
Ecclesiæ Dei. 922. D. falsæ item doctrinæ. ibid.
Ignis consumens cur Deus vocetur. 921. E
Ignorantia negativa quæ. 1187. C. 1919. D. quæ item privativa. 1919. E
Ignoratio veritatis divinæ quid. 1907. B. & quotuplex. 1907. B
cur damnabilis sit & fugienda. ibid.
Illiberalis quis dicatur. 2175. D
Illiberalitas quid sit. 2175. B. ut differat ab avaritia. 2176. A. cur fugienda. 2176. B
Illuminari D. Paulo quid. 1560. C
Illuminatio Spiritus S. quid. 1504. C
Illuminatio cordium per Spiritum S. interna quid. 1413. D
Illuminatio aliqua reprobis tribuitur. 804. E
Imaginis vox late sumpta. 881. E. 1130. E
Imago quid sit. 882. C. & quotuplex. 658. A
Imago manu humana facta quid. 1130. F
ut aliquid Imago sit res alterius quæ requirantur. 882. B
Imago & similitudo ut differant. 881 E
Imago perfecta & imperfecta quæ dicatur. 720. C
Imago licita quæ, 1130. E. illicita item. 1131. A
Imago Dei in creaturis rationalibus quid. 882. E. eius partes. ibid.
cum ea in iis sit accidentalis, ac proinde accidens quoddam, quomodo substantia spiritualis sit eius pars? ibid.
an Imagines veri Dei, item Trinitatis, Christi B. virginis Mariæ, & Sanctorum demortuorum sint etiam idola. 1867. D
Imaginum adoratio quid. 1131. D. earundem cultus quid. 1131. E
cur earum prohibitio religionis causa sit iuris naturæ & obliget omnes homines, non Iudæos tantum, sed & alios. ibid. & seq.
ubi Papistæ imagines suas, idola esse negantes refutantur. 1133. C. & seqq.
an Imagines Dei & Sanctorum manu humana fabricatæ sint salutandæ: 1976. E. cur non adorandæ. 2021. B. & seqq.
cur neque retinendæ, sed excindendæ & comburendæ. ibid.
Imaginum cultus Christi à quibus ortus. 1139. C.
Imago Dei in Angelis quid sit 883. B. eius partes. ibid.
cum illa sit in iis accidentalis substantia autem Angelorum constituatur pars imaginis illius, an substantia fiat pars accidentis. 883. C
Imago Dei, ad quam homo conditus est. quid sit. 1049. B. subiectum ē quodnam sit ibid. eiusdē sedes ubi 1049. D. eius partes quot. ibid.
Imago Dei ad quam homo creatus est, quatenus Adamo fuerit naturalis. 1052. C. cur ei non fuerit supernaturalis. 1052. D
Imaginis Dei in homine corrupto residuum. 1097. B
Imago Dei & character hypostaseos ut differat. 721. C
Immensitas Dei quid sit. 462. D
Immisericordia quid sit. 2113. B. cur fugienda. ibid.
Immodestia quid sit. 2162. D. cur fugienda. 2162. E. an deceat pios studium pietatis seu propria benefacta commemorare. 2163. B
Immortalitas à vita ut differat 488. A. an sit summum hominis bonum. 25. C
Immortalitas Dei quid. 491. D. eius usus. 492. B
Immutabilitas Dei quid sit. 478. C quotuplex. ibid. eiusdem usus. 486. A
Impatientia quid sit 1961. D. cur fugienda. 1961. E
Impietas quid sit. 1870. A. vitanda. 1870. B
Impii ut Scripturam S. allegent. 82. B
Impiorum in rebus divinis quatenus utendum testimoniis. 123. B
Impositio manuum cur ab Apostolis adhibita. 2078. D
Impossibilia natura quæ sint. 590. E. quæ item impossibilia natura. 590. E. 591. A
Impossibilia natura an Deus possit. 590. E
Imprecatio divinæ vindictæ quæ. 2030. E
Improbi ut indurentur per se & per accidens. 1092. B
Improbi ne evadamus cur cauto opus. 1851. A. & seq.
Impuritas quid 2145. C. cur fugienda. 2146. E. præsertim Principibus & Magistratui. 2147. A
Imputatio iustitiæ Christi quid sit. 1497. A varii eius doctrinæ usus. ibid. & seq.
Imputatio iustitiæ Christi & peccatorum remissio rene differant necnon. 1492. E
Incarnatio Christi quid sit. 1163. A. oraculis & typis in veteri Testam. prædicta 1163. B. & seq. 1432. B. eius partes. 1168. D
causa efficiens principalis. 1165. D. E
cum ea sit opus commune totius SS. Triadis, annon tota SS. Trinitatis sit incarnata. 1164. D
cum una & eadem natura sit Patris & Filii, quomodo Filio incarnato, non sit simul incarnatus Pater. 1165. A

causa

causa impellens προηγουμένη. 1165. A. & ... 1165. C
causa administra eiusdem. 1166. A
finis proximus. 1166. E & finis supremus. 1167. D. effecta. 1168. B
subiectum & ibid. adiuncta & dissentanea. ibid.
quatenus opus essentiale & commune Patri & Spiritui S. fuerit, & quatenus in Filio resideat. ibid.
Incarnationis Christi humilitas in quo perspiciatur. 2232. C
qui eadem miraculosum documentum sit tum credentibus tum incredulis. 1167. E
Incestus quid sit. 2146. B. & seq. cur eane prius & angue vitandus. 2146. C
Inconstantia in veritate quid, curque fugienda. 2191. A
Incredulitas propriè quid. 1909. D
Incredulitas manifesta qua. 1909. E. & occulta. 1910. A
Incredulitas temporaria qua. ibi perpetua item. 1910. B
cur utraque studiosè avenda. 1910. C
Incredulus & non credens ut differant. 1910. A
Individui significata qua. 631 A
Individuum pro supposito. ibid.
Indulgentia nimia peccatum. 2274. D
Induratio divina quid sit. 1091. E
Infantes an habeant fidem salvificam. 1872. C. & quid ea in eisdem sit. 1872. E. & seq.
Infantes Christianis parentibus nati cur baptizandi. 1593. A. & seqq.
cur Infantes licet baptizati ad cœnam sacram non admittendi. 1614. C. & seq.
secus sentientes refutantur. 1614. E. & seq.
Inferiores in cognatione quid. 2207. A
Infideles occulti an sint membra Ecclesia Catholica invisibilis. 170[illegible]. D
Infidelitas quid sit. 1907. B
Infidelitas positiva quid. 1909. D
quid universalis. 1910. D
Infinitas Dei quid sit. 457. E. quotuplex. 459. D
Infinitum privativè quod dicatur. 858. A. infinitum itē negativè. 458. B. Infinitum secundum substantiam quod. 458. C. secundum quantitatem 458. D. secundum qualitatem ibid. Infinitum potentia. 459. A. secundum quid ibid. Infinitum simpliciter ibid. per aliud, & per se quod. ibid.
Indocilitas quid curque vitanda. 2184. D. & seqq.
Ingluvies quid 2142. A. cur abominanda. ibid.
Ingratitudo quid sit. 2222. D
ingratitudo erga bene meritos fugienda. 2223. B
vbi memorabile de Socratis filio refertur exemplum.
Ingratitudo erga Deum quid 2038. E cur vitanda. 2039 B
Inhonestas quid sit. 2149 A. explodenda. 2149. B
Inhospitalitas quid. 2119 C
Inhumanitas quid sit 2117. C. fugienda 2117. D eius effectus. ibid.
Iniustitia universalis quid curque fugienda. 2201. A
Iniustitia publica quid sit. 2257. B
Iniustitia commutativa cur fugienda. 2234. E
Inofficiositas quid sit. 2119. A
Innocentia Christi quid sit. 1468. C
Innocentia & sanctitas inde à prima conceptionis origine natura Christi inhaerens cur sit pars & quidem prima iustitia Christi, qua nobis à Deo patre imputatur. 1172 E. & seqq.
Innocentii epistola decretalis quid auctoritatis deferendum 179. C. & seqq.
in Institutione à recta ratione profecta quid sectandum. 1. B
Instrumenti cuiusque essentia in quo constituta. 74. C
Instrumenta, quibus Deus utatur, qua & quotuplicia. 1103. B. & seqq.
Intellectiva anima humana potentia quid. 1038. D
Intellectus hominis quid 496. C quotuplex sit. 1039. A. ibid.
Intellectus agens quotuplex sit 1039. B. intellectus item compositus 1039 D
Intellectus ut universalium sit, sensus autē singularium 886. E
Intelligentia, quid sit 39. B. an genus sit Theologia viatorum. ibid.
Intelligentia per lapsum primi hominis obstructa 1039. A
Intelligentia Dei, quid sit. 40. B
Intemperantia quid sit 2140. B. cur fugienda. 2140. C
Intentio quid sit. 1101. E
Intentio bona quid. ibid.
Intercessio quid sit. 1973. B
quorumnam sanctorum sit intercedere pro aliis apud Deum, degentiumne tantum in his terris, an vero etiam viventium iā in cœlo. 1973. B
pro quibus hominibus sit apud Deum intercedendum. 1974. A & seqq.
quid aliis hominibus à Deo sit petendum. 1976. B
Intercessio Christi apud Deum pro nobis quid. 1422. E
Interlunii & plenilunii dies pluviarum crebrarum causa 312. B
Interpretatio scriptura analytica qua & quotuplex. 332. A
qua item synthetica. 332. B
penes quem sit potestas scripturam interpretandi & iudicium ferendi de scriptura interpretatione deque religionis controversiis. 332. C. & seq.
Vide Scriptura interpretatio.
Interpretationis Scriptura sacra norma qua. 33[illegible]
norma item de Scriptura interpretatione verane sit an [illegible] ibid.
qua interpretationum scriptura sacra consentiat. 33[illegible]
Vide plura in Scriptura S.
Inverecundia quid sit. 2148. D. cur fugienda [illegible]
Invidia quid sit. 2114
cur fugienda 2115. A. varia eius species. ibid & [illegible]
qui impellat ad seditiones. [illegible]
Invocationis vox homonyma 2012. D. ut & invocari [illegible]
Iob & amici eius quando vixerint. [illegible]
Iob liber à Rabbinis quibusdam Iudaeis repudiatus. 14[illegible]
eidem à Luthero authoritas detracta. [illegible]
Ioci liciti, itemque illiciti qui. 21[illegible]
Iod pro vau in Bibliis positum. [illegible]
Iohannis vocatio immediata. [illegible]
Iohannes Apostolus Theologus nominatus. [illegible]
Iohannis epistola secunda & tertia an sint divina [illegible] donata. 161. E. C
Iohannis Apocalypsis an sit divina & canonica 167. B. C
vide Apocalypsis.
Iohannis Baptista praecursoris Christi ministerium. [illegible]
Iosua prosperitas. 84. E fortitudo [illegible]
Ira Dei quid 612. D. adversus omnes peccatores se ex[illegible]
Iracundia quid sit. 2172. B. eius effecta [illegible]
Iris, qualē fuerit Sacramentum. [illegible]
cur Smaragdo comparetur. [illegible]
Ironia vitiosa quid. 2179. B fugienda [illegible]
Ironica Dei attributa qua. 609. A [illegible]
Irreligio quid sit 1870. A. cur fugienda. [illegible]
Isis ab Aegyptiis religiosè culta. [illegible]
Ismael qui typus fuerit Ierosolyma terrestris. [illegible]
eius reprobatio. [illegible]
Ἰσότης personarum divinarum qua. [illegible]
Israeliticarum tribuum discrimen quando sublatum. [illegible]
Israelitici populi eductio an ad nos quoque Christianos pe[illegible]
cum Iudaei non simus. [illegible]
Iubilaus annus quid. [illegible]
Iubilei celebratio à quo primitus instituta. [illegible]
Iuda epistola an sit divina & canonica. 164. D. C
eius author quando vixerit 165. A. ubi praedicarit.
an olim fuerit recepta.
an prophetiam Enochi ex libro scripto author sumserit
Iudaeorum reiectio quid sit. [illegible]
quid item eorundem restitutio. [illegible]
Iudaeorum in precando gestus. [illegible]
in religione traditiones non scripta. [illegible]
Iudaeorum lingua vernacula post Babylonicam captivitatem [illegible] lis.
an Iudaei libros Biblicos fœdè contaminarint.

Digitized by Google

an post natum Christum tepide eos tractarint. 246.A
Iudaeorum Sacra Biblia pervertentium poena. 247.A
in Biblia sacra zelus. 245.E
Iudaia auro ... conservati. 85.A
...daeorum tempore Apostolorum lingua qualis. 255.D
an Iudais tempore exhibiti Christi lingua Hebraa communiter fuerit nota, licet Syra Ierosolymitana vernacula tum esset. 262.B
Iudai Blasphemi internecini Christi Ecclesiaque sua hostes. 1766.D
Iudai cur non amplius sint vera Dei Ecclesia. 1766.E
Iudaeorum in Scriptura Novi Testamenti acceptanda contumacia. 113.D
an Iudai prophetiam de Messia crucifigendo & à ligno paganis regnaturo mutilarint. 248.B
an Iudai & Gentiles legitime connubia iungere possint. 986.C
Iu... Hebraus, qui Syris Thaddaus. 164.E
Iu... Iscariota ad Apostolatum vocatio. 1445.A
eiusdem proditio aeterno Dei consilio praefinita 765.B. reprobatio. 795.D
an Iudas Iscariot fuerit membrum Ecclesia. 1689.D
an amiserit fidem iustificantem. 1566.B
...icia Dei quid sint. 1651.B ut illa Deus exequatur. ibid. throni Dei stipatores qui. 1651. vox iudicum qualis. ibid. iudiciorum divinorum fines. 1652.A
qua iudicia ad conservationem status Ecclesiastici & politici recte constituti pertineant. 1652.A
qua vero ad instaurationem & reformationem status Ecclesiastici & politici spectent. 1652.B
qua item ad vindicandam Ecclesiam à tyrannide & oppressione infidelium. 1652.C
...udiciorum divinorum effecta. ibid.
...orundem varietas. 1652.D
...biectaitem eiusdem. 1652.E
...a in electos & reprobos promiscue exercet Deus. ibid.
...uadam seorsim in alterutros. 1653.A
...orundem subiecta. ibid.
...udicia Dei universalia qua. ibid. qua item particularia. ibid.
...ua publica, qua privata. 1653.B.C
...udiciorum divinorum denique adiuncta qua sint. 1653.C
...udicia Dei velocia iaculis & sagittis comparantur. 1653.D
...udicium extremum universale quid. 1660.C
...erto illud futurum probatur. 1660.D
...lex quis futurus. 1660.E
...iudicii ultimi fines. 1661.B
eiusdem partes. ibid.
processus inibi iudicialis qualis futurus. ibid.
separatio electorum à reprobis qualis. 1661.C
qui secundum leges & Evangelium omnes iudicandi. ibid.
sententiaqua electis ferenda. 1661.E
qua item adversus reprobos pronuncianda. ibid.E
executio denique iudicii qualis futura. 1662.A
...itha libri author. 308.A
Iudith liber an sit canonicus. 191.B.& seq. 196.A.& seq.
Iuditha liber à Concilio Laodiceno pro authentico non agnitus. 115.A
à Concil. Carthaginensi III. receptus & authentica autoritate redonatus. ibid.
Iuditha liber cur à Papistis reiiciatur. 175.B.& seq.
Iuditha libri errores. 204.C
...gum Christi quid sit. 1841.A
...ramentum quid sit. 2028.E
...r id per solius Dei nomen sit praestandum. 2029.A
...r exigente vel Magistratu, vel alia qua necessitate pie praestari possit & licitum sit. ibid.
...i Anabaptista refutantur. 2029.B.& seq.
... quibus rebus sit iurandum. 2030.D
...ramenti partes qua. ibid.
...uramentum iudiciale quod. 2031.B
magistratus hostis vera religionis deferat alicui orthodoxo iuramentum, quo eum obstringat, ut veritatem de omnibus rebus interrogatus exprimat, an tale praestare & ad omnia interrogata, qua novit respondere teneatur. ibid.B.& C
Iuramenti legitimi recusatio quid. 2032.A
an per sanctos sit iurandum. 2032.C
ubi Papista confutantur. ibid.& seq.
Iuramentum iniquum quod. 2034.C
Iuramenti impii impletio quid. 2035.E
Iuramentum divinum quid sit. 1646.E
cur Deus per seipsum iuret. 1647.A
Iuramenti divini partes. 1647.C
eiusdem formula, qua Deus utitur. 1647.B
Iuramentum Christi quale. 423.D
de iure divino esse, & de Fide esse ut differant. 1647.E
Iurisdictionis Ecclesiastica libertas. Vide Ecclesiastica Iurisd.
Ius quotuplex sit. 2200.B
cur Iusti ut simus, nobis elaborandum. 1849.E
Iustificari peccatorem coram Deo quid sit. 1489.D
Iustificari fide absque operibus Paulo quid. 159.B. quid item Iacobo Apostolo. ibid. B
Iustificari D. Iacobo quid. 1484.B.& seq.
Iustificari apud Deum neminem ex bonis operibus probatur. 1462 A & seq.
qua inde absurda sequerentur, si homo ex operibus suis iustificaretur. 1462.D.& seq.
Papista secus sentientes refutantur. 1463.A.& seq.
verum sola viva fide in Christum hominẽ iustificari orthodoxe adseritur. 1464.C
fide iustificari quid Pontificiis sit. 1465.A
causa per & propter quam apud Deum iustificemur. 1465.E
iustitiam illam, per quam iustificemur, qualem esse oporteat. 1466.A & seq.
Iustificatio legalis & Evangelica qua. 1460.C
Iustitia originalis in primo homine uti differat & à gratia gratum faciente. 1058.C
Iustificatio hominis peccatoris apud Deum gratuita quid sit. 1460.B & seq.
Iustificatio peccatoris quatenus sit remissio peccatorum. 1461.A. à quo fiat. 1461.C
Iustificationis partes qua. 1492.E
cur ea distincta quidem sint, sed ad eiusdem beneficii integrationem concurrentes, imputatio nimirum iustitia Christi & peccatorum remissio. 1494.A
fines eius ... subiectum & effecta. 1499.A.B.& seq.
Iustificatus cur lux dicatur. 535.A
an Iustificentur omnes ac singuli. 1499.E
Iustitia, vox homonyma. 1556.C. 2200.A
an Iustitia nomine virtus intelligatur. 528.A. eius officia. 24E
Iustitia, vel archetypa & ectypa. 6.B
Iustitia & rectitudo originalis cur primo homini fuerit naturalis. 1052.D
Iustitia originalis in anima hominis qualis fuerit. 1050.C
Iustitia hypocritica quid. 2201.B. cavenda. ibid.
Iustitia commutativa cur in Deo non sit. 574.C
Iustitia disponens & distribuens qua. 574.D
Iustitia gratia divina quid. ibid. usus eiusdem quis 575.A.& seq.
Iustitia universalis quid. 2200 B. ei studendum seria. 2200 D
Iustitia distributiva qua. 2203.A
remunerans item & puniens. 2203.B. Oeconomica. ibid.
Iustitia ira divina ut in reprobis conspiciatur. 578.C
ut idẽ in diabolo & Angelis eius 578.D. eius usus insignes. 578.E.& seqq.
Iustitia coniugalis communis qua. 2212.C
Iustitia distributiva politica privata quid. 2215.D
Iustitia commutativa quid sit. 2230.D. sancte exercenda. 2232.A
Iustitia particularis publica qua. 2235.B
Iustitia Magistratus togata qua. 2243.C

Iustitia bellica qua. 2250.E
Iustitia Dei quot modis dicatur. & quid sit. 572. E. Iustitia divina regula summa perfectissima & infallibilis, est voluntas eius. 573. E. eius usus. 574. A
an iustitia Dei adversetur eiusdem gratia & misericordia. 575 A
Iustitia Dei universalis quid. 574. B particularis item erga & creaturas qualis 574. C
Iustitia Dei cum requirat, ut peccatum aterna pœna puniatur nonne omnibus nobis sit pereundum, cum peccaverimus omnes. 578. A
Si nobis non est aternum luendum supplicium, quomodo fiet quod iustitia Dei postulat? ibid.
cum iustitia aternam pœnam requirat, pœna autem Christo imposita non fuerit aterna, quomodo iustitia Dei sit satisfactu. 578. B
Iustitia ira divina quid. 576. E. quotuplex ea sit. ibid. ut in ipsismet conspiciatur electis. ibid.
ut item in Christo pro electis luculenter illa se prodat. 577. D
an Iustitia in Evangelio patefacta sit Legis impletio. 1468. A
Iustitia, qua coram Dei tribunali consistimus, qualis esse debeat. 1466. A. & seq.
cur eadem non sit vel hareat in nobisipsis, sed extra nos sit, & subsistat in Christi humana natura, in qua illam Christus prastitit & comparavit. 1482. D
cur sit infinita. ibid.
cur eadem, quam Christus habuit in statu humiliationis, quaque nobis imputatur, non transierit, etsi actus illius convenientes statui humilitatis transierint: neque evanuerit per glorificationem Illius, sed maneat & sit in eo etiam glorioso. ibid. D
cur eadem Christi iustitia rectè quidem remissio peccatorum Metonymia tropo dicatur, cum sit causa remissionis peccatorum: propriè tamen ipsa remissio peccatorum non sit. 1483. A. & seq.
Papista bonis nos operibus apud Deum & non sola fide iustificari contendentes refutantur. 1483. E. & seq.
Iustitia Iesu Christi per quam iustificamur coram Deo quid sit 1468. A. cur nobis imputetur. 1467. A
Iustitiam seu conformitatem illam perfectissimam cum lege in humana Christi natura harentem nobis imputari, Papanorumque argumenta contraria refutantur. 1472. B. & seqq.
Iustitia originalis ipsa ne substantia hominis fuerit, an eius accidens. 1053. C. & seq. an eadem cum substantia Adami à Deo creata. 1054 C. & seq.
Iustitia originalis si propagata fuisset, an illa supernaturalem gratiam Christi superadditam & coniunctam habuisset. 1058. E. & seq.
an Iustitia originalis si Adamus non peccasset, in posteros cum natura propagata fuisset. 1055. C
Iustus qui dicatur. 2200. A
Iustum esse revera duplici sensu dicitur. 533. A
Iustus & non in iustus uti differant. 1482. B

K

Kabal. Hebr. quid. 1669. A
Κατάληξις quid sit. 2148. D
an Keri & Kethib facta sint propter dubia. 238. B
Κτίσις & κτίσμα quid. 848. B
Κύριος nomen Dei quale. 445. A

L

Lætificatio conscientia quid. 1504. B
Lætitia Dei quid sit. 612. C
Lætitia conscientia per Christum quid. 1510. D
Lætitia ex usufructu laborum nostrorum & bonorum à Deo nobis datorum profluens. 32. B
an Laici Scripturam sacram legere & cognoscere debeant, an vero illis lectio illa ab Episcopis prohibenda. 287. B
Lapides duodecim in medio Iordane & totidem Gilgale erecti, quale olim Sacramentum. 1590. A
Lapsus primorum parentum quid. 1072. B. eo differat à peccato originali. 1074. E
Lapsus diaboli quid sit. 1071. B
Λατρεία & δουλεία an differant. 1962. D. & seq.
Λατρεία Deitatis absoluta qua. 1971. A
Latro conversus in cruce & nondum baptizatus an fuerit membrum Ecclesia Catholica invisibilis. 1707. D
Lazari & Abrahami parabola. 1330. D
Legio nomen homonymum. 1119. A
Lex Dei quid sit. 1120. B. & quotuplex. ibid.
Lex quatenus ad Iohannem usque duravit. 143. A
an Lex Dei sit possibilis renatis. 1140. B
Lex & Evangelium ut differant modo patefactionis, effectu item & obiectu praceptionum. 1156. A. B
ut invicem conveniant. 1156. D
de Lege cur prius agendum quàm de Evangelio. 1113. A. 1146
Lex natura quid. 1114. B. cur liber conscientia, item [illegible] gentium nuncupetur. 1114. C
Lex moralis quatenus dicatur abrogata. 1512. A
Lex moralis ut lex sit & libertatis & servitutis. 1161. B. eius usus. 1143. C. & seq.
Lex divina ceremonialis per Mosen data qua. 1150. C
forensis item per eundem data qua. 1151. A
Legis vera interpretatio quid sit. 1418. C. eius proprietates munia. 335. A. 1505. E. & [illegible]
Legis praceptorum perfecta observatio qua. 1121. A
Legis mandatorum obedientia perfectissima in Christo cur ei [illegible] quid. 1481. C
Legis impletio quid. 1231. D. varia eius cognomina. 1231. E
eiusdem partes quot. ibid.
an Legis totius impletio sit iustitia illa, per quam coram Deo iusti constituimur. 1470. C
Legis liber autographus quando inventus. 233. A
Leges quales esse debeant. 2161. C
Lenocinium quid cur que declinandum. 2146. E
Lentitudo quid. 2174. B
Leo image Dei. 581. A
Levitarum in Vet. Test. officium. 1739. C
Levitas morum quid. 2199. B. in sermone item, cur vitanda. 2196. E
Libatio quid sit. 2014. D
Liber natura geminus. 1916. D. et gratia. 1917. A. Liber memoria [illegible] di qui. 620. B
Liber item Ecclesia. 620. C
Liber Scriptura Sacra qui. ibid. qui item iudicii divini [illegible] nique liber vita qui. 620. D
Liber Deo attributus. 620. E
Liber providentia Dei quid. ibid. quotuplex [illegible]
Libri qui νόθοι dicantur. 11[illegible]
Libri minus authentici in Bibliis qui. 140. B. cur Apocryphi dicantur. 140. B. Libri sacri qui dicantur uni [illegible] aquivoce. 114. B
Librorum in Ecclesia olim lectorum obiectum. 116. D
Liberalitas quid sit & cur exercenda alacriter. 2173. B
Liberatio à malo quid. 2150. C
Liberatio è periculis anima quid sit. 1553. A
Liberatio fidelium occulta qua. 1553. C. qua item manifesta. 1553. D
Liberationis piorum ab hostibus effectus qui. 1552. [illegible]
eiusdem temporis opportunitas. [illegible]
Liberator quis dicatur. [illegible]
Libertas à iugo legis Moralis quotuplex. 1512. C
Libertas à servitute peccati qua. 1513. A
ab onere traditionum humanarum. 1513. [illegible]
à metu humano in cultu Dei. 1513. [illegible]
Libertas filiorum Dei spiritualis qua. 1513. B
cur Christiana dicatur ibid. quotuplex ea sit. 1514. [illegible]
Libertas propria fidelium in Novo Testamento cur libera Christiana dicta. 1514. A. quotuplex sit. [illegible]
Libertas à legibus Mosis ceremonialibus & forensibus. 151[illegible]
Libertas filiorum Dei in adiaphoris qua. 1514. [illegible]

Digitized by Google

de Libertate Christiana doctrina usus 1515.D.
bertas Dei quid sit 597.A.
Libertas Dei à coactione qua 597.B. à servitute item & onere miseria qua ibid.C.
in Libertate Dei qua communia, qua omnibus item modis sint Dei propria ibid. & seqq eiusdem usus 598.C.& seqq.
atis clavium quid 1756. D. & quotuplex 1757.A.
.igatio publica qua & quotuplex ibid.B.
ea quid sit & quotuplex 2206.C.
.inea collateralis quotuplex ibid.D.
n Linea collaterali aquali coniugium prohibitum intra quartum gradum 2208.C.
olin. collat. inaquali coniugia vetita in secundo gradu ibid.
guaproprietates & officia 1012.D. quid eadem nos admoneat 1013.D. & seqq.
gua verè fidelium qui sit gloria ipsorum ibid.A
ingua Dei cur sit sicut ignis consumens 1013.D.
ralis Scriptura sensus qui 315.C.317.C. Literalis simplex qui 317.B. quotuplex sit ibid. vide sensus script.
ra quatenus occidat 79.A
ra sacra cur impiis contemtui 81.E.
iterarum sacrarum styli simplicitas & humilitas 81.B.
Vide Scriptura sacra.
forenses iniusta qua 2173.A.
cur ab iis abstinendum ibid.B.
motiva vis quid sit 1037.B.
ecomotiva rectio quid 1511.A.
s quid sit & quotuplex 463.A. eius consideratio cur Christiano utilis ac necessaria 916.C.
usdem differentia 916.B.
ocus corporis quid 915.E à loco spirituali ut distinguatur ib.
Loco definitivè esse qua dicantur ibid.
eca sacra qua dicantur 2079.D. & seqq.
rum communium Theologicorum utilitas 1736.D.
[illegible] & λογισμός uti differant 983.C
[illegible] Dei [illegible]φορικός, qui dicatur 38.C.
Λόγος incarnatus ut adoretur 1210.B.
gavitatis donum 32.C.
ganimitas Dei quid 568.B.
quid sit 922.E. an sit substantia & cur ante solem creata ibi.
us officium 927.B.
is considerationis utilitas 923.C
nago veritatis 923.E. omnium item fidelium qui sunt in Christi communione 924.C. prosperitatis ibid.D.
s Lucem esse, quid sit 535.C.
.ucis & tenebrarum separatio quid moneat 924.D E.
utriusq vicissitudo quarum rerum symbolum sit ibid.
cifer, qualis stella 970 C. cuius rei character 970. D.
dus pro mortuis quid 2124.C. cur per se non illicitus ibid.
dus alea, chartarum & c. lucri causa institutus, quale furtum 2234.C. fugiendus ibid.
men vultus Dei, ut intelligendum 134.B.
minare, lux & lumen uti differant 962.C.
minaria cœli quotuplicia ibid eorum usus naturalis quis 963 A. & seqq.
na ab Ægyptiis religiosè culta 65.E
na cur luminare magnum dicatur 962.C. imago Ecclesia Dei 969 B
nis defectus & mutationis mystica significatio ib.C.& seqq.
Luna quid nos doceat 963.D.E.
Luna, Solis & Hesperi cur sacra litera nominatim mentionem faciant 967.B.
Lutheri Convivales sermones, opus suppositititum 144.C.
x de Deo nuncupatur 622.A
xuries quid sit curq vitanda 2147.D.
chnuchus aureus in sacrario Dei quale fuerit sacramentum 1589.E & seq.
chnuchus aureus cum septem lucernis Evangelii Christi typus
ugo, quid sit 1094.E. (1154.E

M.

D Mysterii nota 252.C.
Maccabaorum libri in numero Ecclesiasticorum 140.D.
Maccabaorum libri an pro divinis & Canonicis habendi 198 B.197.D & seqq.
cur à Papistis è Canonicorum censu exauctorati 175.A.& seq.
iidem à Synodo Laodicena autoritate canonica exuti 115.A.
à Carthaginensi Concilio III. redonati ibid. eorundem errores 206.A.
Magia, quid 3.D.
Magia diabolica, qualis sit idololatria 1869 E
Magistratus nomen quale sit 1761.A
Magistratus iusta adeptio qua 2231.D.
Magistratus politicus quid 1761. A. cur Ecclesia sit necessarius ibid.B.
Magistratus politici Dii appellati 739.A.
Magistratus cur iusticia studere debeat 2235.B.
Magistratui cur ius dicendum reddendum 2249.A.
Magistratus cur religionẽ pra cateris debeat amplecti 1857. A.& seqq eiusdem in ea officium 2239.B.& seq.
Magistratus edictis impiis & iniustis cur aureis non accommodanda 2228.A
si quis nolit amplecti religionem sui principis, edictis publicis imperatam omnibus subditis, ac praterea falsam, hareticam atq Antichristianam esse firmiss fretus rationibus affirmat, an propterea sit reus criminis lasa maiest humana 2228.C.
cur subiectio Magistratui legitimo ab omnibus, non tantùm à laicis, sed & ab Ecclesiasticis etiam prastanda 2226.A.
an subiectio Principi infideli prastanda ibid.
an subditi rectè faciant, qui nolunt Principi homagium prastare, nisi religionem ipsorum amplectatur ibid.C.
an Magistratus aliquis à Papa excommunicatus possit iure per suos subditos vel alios quoscunq deponi 2227.A.& seqq.
an Magistratus secularis de genuino scriptura sensu, deq religionis controversiis iudicare possint 335.C.
Magistratus fidelis qui 1761.E. infidelis item 1764.E
Mahumetanorum adversus Christum eiusq Ecclesiam odium internecinum 1767.C.
Magnanimitas quid sit 2159.D.& seqq.
Magnificentia quid & quotuplex 2176.B.C.
Magnitudo Dei quid 617.E. eius attributi usus 618.D.& seqq.
Magorum Aegyptiorum prastigia 68.E.
Magorum trium, Christum recens natum adorantium corpora ubi recondita 2027.A.
Malabares, aperti Christiana religionis hostes 1767.D.
Maledicentia quid, curq vitanda 2178.A
Malevolentia quid sit 2110
ה Mále vel meleáh Hebraicum in fine sententia nunquam collocatur 244.B.
Mali qui dicantur 1850.D.
Malum quid 10.B.1070.C.
an Malum aliquod summum esse possit ibid.D
Malum afflictionis quid 1088.B
Malum culpa quod 512.B. 1070.E. quatenus Deus permittat 512.C. 1107.B.
Malum pœna quod 512.B
Mandati nomen ambiguum 737.E
Mandata Dei triplicia 1119.C. & seqq.
Mane diei artificialis quot habeat partes 927.D.
Manichaus an fuerit Apostolus Iesu Christi 94.A.B & seq.
Manichaorum hareticorum dogma 142.B.C.
Manifestatio gloria Dei in omnem sempiternitatem quid futura sit 1664.C
Manna atq aqua ex petra profluentis cœna 1589.B.
Mansuetudo quid 2166.B. eius officia ibid B.
cur ei studendum ibid.E. in primis verò ministris Dei 2171.B.
Mansuetudo Dei quid 568.A clementia ut differat 571.B.
Mansuetus quis dicatur ibid.
Manus qui Deo tribuantur 612.B.626.B.

Digitized by Google

Marci Evangelium an scriptum sit Latinè 256.G.
an à Petro dictatum ibid.
Marci caput ultimum cur non ab omnibus fuerit receptum 172. D.
an ab aliorum Evangelistarum *narratione dissideat* 173.A.
Mardochaus an fuerit de numero captivorum, à Nebucadnezare cum Iechonia deportatorum 200.A.
Mare cur loco suo tanquam cancellis concludatur 945.C
Maria virgo cur vocetur mulier 1219.A.& *seq. an sit salvatrix mundi* 1405.C.
Mariam B. *semper-virginem fuisse, an ex divino* Codice *probari possit* 388.A.
an B. *Maria iam in cœlo triumphans sit adhuc salutatione illa Angelica compellanda* 2006.D.& *seqq.* 2040. E.
Martyrium quid sit 1094.B. *cur vocetur perpessio Christi ibid. quotuplex sit ibid. eiusdem fines qui* 1094.C.
Maschiah, Christi nomen 1158.C.
Massorita an vera lectionis & pronunciationis Prophetarum *primi doctores* 240.B.
Materia prima corporum naturalium initio creatorum 911.E.
an in sui creatione omni prorsus caruerit forma substantiali 912.B.
Matthai vocatio immediata 65.B.
Matthai Evangelium *an scriptum* Hebraicè 255.C.
Mazzaloth cur planeta dicti 244.C.
Mediatio Christi substantialis qua 1387.B. *qua item operativa ibid.*
Mediationis principia multiplicia 1390.C. *fines* 1393.C.
Mediator dicitur duobus modis 1584.D. *quis in genere dicatur* 729.C.& *seq.* 777.B.1375.D.
in Ecclesia *doctrina tribus usurpatur modis* 1375.E.& *seqq.*
de Christo *duplici sumitur significatu* 1376.C.
Mediator primava unionis cum Deo *vel instaurata quis dicatur* 1389.C.
Mediator reconciliationis inter Deum *& homines lapsos quid* 1377 A.& *seq.*
causa eius efficiens 1377.C. *finis* 1378.C.
cur nobis apud Deum *opus fuerit Mediatore* ibid.
Mediatorem esse federis gratia inter Deum *& homines cur sit operatio principaliter* Deitatis Christi *instrumentaliter humanitatis* Christi 1391.B.& *seqq.*
Mediatorem Dei *& hominum solum* Christum *esse probatur* 1408.A.& *seqq.*
& adversarii plusculos sibi destinantes internuncios apud Deum *confutantur* 1410.A.& *seq.*
cum Mediatorem nostrum verum hominem esse oportuerit 1378.E.& *seqq.*
cur item hominem sanctum & iustum, & Deum *simul* 1379.B
cur verum Deum *& verum hominem in una persona* 1379. E. & *seqq.*
cur verè medium inter nos & Deum *esse oportuerit* 1380. B.
quis ille sit Mediator *noster* 1381.A. *eius officium quodnam sit* 1382 C *eiusdem opera quotuplicia sint* 1390.D.
an Christus *ante assumptam carnem verè subsisterit & mediator fuerit* 1403.D.
item, cùm idem sit Mediator *secundum utramq; naturam, quomodo potuerit ante assumptam humanam naturam esse* Mediator ibid.D.& *seqq.*
Mediatorium Christi *officium quale* 1375.D.
Medi . & Mediator *uti differant* 1380.B.
Melchisedech, typus Christi 1431.B.
Mellis usus 979.C.
qua Membra *corporis* Deo *attribuantur* 610.D.
Memoria Deo *tributa* 611.E.
Μεμψιμοιρία quid sit 1962.A.
Mendacium quid sit 2179.E. *annon sit licitum* 2180.A.
an idem sit facile 2182. A. *cur ei aures non commodanda ibid* C.
Mensa in tabernaculo Mosaico & templo Ierosolymitano qualis & cui usui 2092.D.
Mens ut gignat rationem 961.
Mentis facultates essentiales dua 1039. A. *eius discursus quotu-plex* ibid. E.
Meritum propriè quid sit 562.B.1231.C.
Meritum Christi *Servatoris quid sit* 1404.D. *eius virtus* 459.B.
cur id pendeat & fluat ex mero Dei *beneplacito* 1404.E.
Meritum de condigno Papistarum *quod* 1840.A.
quod item meritum de congruo ibid.D.
Merita Patres *quid vocarint* 562.C.
an Merita nostra misericordiam Dei *tollant* ibid.A.
in meritis nostris sit an fiducia collocanda 1924.E.& [illegible]
Meßia nomina varia 1160.E.& [illegible]
cur Christum *oportuerit esse simul hominem &* Deum *in una persona* 1160.D.& [illegible]
Meßiam iam in carnem venisse ut probetur 1211.E.& [illegible]
Metaphorica Dei *attributa qua* 605.E.
Metaphysica quatenus agat de divinis 79.E.
Metaphysica generationis proprietates 642.D.
Μετεμψύχωσις Pythagorica *an locum aliquem in sacris* Codi[illegible] *habeat* 1028.E.
Meteorologia, quid signet [illegible].B.
Metonymica Dei *attributa qua* 601.A
Μετριοπαθεῖν quid sit [illegible]C
Metus Christi *in horto qualis* 1241.C. *eius causa ibid.*D. & [illegible] *item* ibid.E.
Mexicani, manifesti religionis Christiana *hostes* 17[illegible] D.
Militia hominis regenerati spiritualis quid [illegible]B.
Ministerium Evangelij *in novo* Testam. *quid* 17[illegible] D.
Ministerii Ecclesiastici *honor quid* 2045 C
eius partes complures ibid.& [illegible]
cur eidem gratitudo non detrectanda ab iis quibus aliquas fa-cultatum Deus *concessit, sed pro modo illarum hilariter [illegible] cenda* 2050.A.
cur, qui certam pecunia summam aliaque bona ad pi[illegible] consecravit totum illud repraesentare & religiosè [illegible] debeat, ne quid ex eo intervertat 2050 D.
Ministri Ecclesia. *vise* Ecclesia *Ministri, & Pastores.*
Ministrorum Ecclesia *consecratio quid sit* 1071 C
qualis in Vet. Test. *fuerit, & qualis iam nunc in* Novo [illegible]
Miraculi vox homonyma 163[illegible] E.
Miraculum verè & propriè sic dictum quid sit 16[illegible]
eius conditiones sex 1632.B.& *fines generales* 1633.D.& [illegible]
Miracula cuius rei vera sint signa 1634.E.
Miraculum modus quis 1636.E.& [illegible]
effecta & subiecta 163[illegible] D.E.
item tempus adiunctum 1638.B.
Miracula cur nunc non sint necessaria 1638.B.& [illegible]
eorum dissentanea 16[illegible]A.
cur opera diabolica non sint miracula, etiamsi sint mira [illegible]
cur Miracula non sint nota ac signa pura atq; Ortho[illegible] *clesia* [illegible]A.
Miraculorum comparata qua ibid.E.
Miracula cur postponenda doctrina 1641.A.
qui aliquo modo Sacramentis sint similia ibid.C.
Miracula à Sacramentis uti differant natura ibid.D
ut causa administra ibid. E. *fine item* [illegible] *& subiecto* [illegible] 164[illegible]A
& subiecto circa quod ibid.[illegible]
ut deniq; differant tempore & relatione ad totum ibid.[illegible]
Miraculorum distributiones [illegible]
Miraculorum quorundam per Prophetas *in* Vetri Testamen[illegible] *editorum finis specialis quis* 16[illegible]A.
Christi *verò Miraculorum fines speciales qui* ibid.
cur Christus *aquam in vinum converterit* ibid.C
cur panes & pisciculos multiplicarit ibid.
cur cacorum oculos aperuerit eisq; visum restituerit ibid.D
cur patefecerit aures surdorum ibid.
mutorum item linguas solverit ibid.E
cur pedes claudorum ad rectè gradiendum reformaverit 16[illegible]
cur leprosos mundarit ibid.
cur iacentia mortuorum corpora erexerit ibid.

Digitized by Google

Pluria vide his in Christus.
Miraculorum ab Apostolis Christi editorum fines spirituales qui. 1636.C
quæ adhibito externo medio quopiam patrato. 1642.D
quæ miracula ob ipsam rem & modũ sint admiranda 1643.C
an licitum sit miracula à Deo petere 1643.E
an communia sint fidelibus & infidelibus. 68.B
quæ miracula per bonos Angelos & homines, quæ item per malos fiant 1643.B.& seq.
an Miraculorum, quæ in sacris contenta literis, narratio dubia sit fidei 68.A
Miracula quæ à Deo sint impetrata 1642.C
quæ jussu atque imperio Christi aut hominum sanctorum evenerint ibid C
Miscere quid sit 630.A.& seq.
iser quid sit 1606.A
Miseria nostra duplex 1516.E
Miseria, quam Christus post incarnationem suam sustinuit, partes. 1232.D
Misericordia quid sit 2111.B
cur ei studendum, curq; exercenda 2111.E
Misericordia simulata & illicita quæ 2113.C.D.& seq.
Misericordia Dei quot modis dicatur. 553.A. *quotuplex.* 555.C. & seq.
an verè Deo tribuatur. 553.B. *an eidem propriè tribuatur.* ibid.
quid illa sit 554 C
isericordia Dei causa efficientes 554.C
eiusdem effecta. 555.C. *adiuncta* 157.B. *dissentanea* 560.B. & seq. *comparata* 565.C. *an illa debita sit bonis meritis sanctorum* 563. *an cum meritis humanis concurrat* ibid.E
isericordia Dei usus 565.D
isericors quis dicatur 551.A
issa quid sit 2060.A
an sit sacrificium propitiatorium pro peccatis ibid. & seqq.
ubi Papistæ solidè confutantur 2060.B.& seq.
an cum Ethnica idololatria comparanda 2064.C
an à Christo ortum habeat 2063.D.& seq.
an fideles nunc possint Missæ interesse 2065.A.& seq.
issæ mysteria cur tremenda 407.A
Missam Papisticam non esse cœnam dominicam probatur 1627.E
odestia vox ambigua 2161.C
odestia quid sit ibid. *cur consectanda* 2162.A. *præsertim verò divitibus* ibid.
odestia intempestiva quæ 2163.C. *fugienda* 2163.D
Modificari, quid sit 39.A
ollities quid 2146.C
ollities animi quid 1962.B
Monachorum maleficia cur non sint miracula 1639.D.& seq.
onarchia quid sit 1761.B
ia divinarum personarum quid 717.D.E
onica ad Deum prosilio Augustino ab hæresi Manichæorum ad orthodoxam religionem convertendo preces 794.C
Monumenta mortuorum in Christi passione cur aperta 1308.B
orales actiones quæ 1051.D. *vide in Actiones*
orbi corporis, medicina animæ 1531.A
orositas quid sit 2191.E
ors quotuplex sit 1095.D
ors prima quæ 1096.B. *quæ item secunda* ibid.
ors corporalis quæ 1095.E. *eius proprietates* 1095.D.& seq.
ors spiritualis cur dicatur mors animæ ibid.& seq.
ors Christi corporea quid 1261.E
an in ea non fuerit dissoluta unio verbi cum humana natura ibid.& seq.
eius mortis fines 1262.E.& seq. *effecta* 1264.C.D.& seq.
subiecta 1265.A
Morti obnoxius quis dicatur 989.B
Mortalitas corporis an Adamo fuerit naturalis 1057.B
Mortificatio veteris hominis quid sit 1503.B
Mortui peccatis qui dicantur 1406.D.& seq.
Mortui Chaldæis pro Diis culti 66.A
cur pro Mortuis precationes, ut eis peccata remittantur, Deo sint ingrata & mortuis inutiles 2127.B
Morum correctio in Theologia quid 328.C. *quando ea instituenda* 328.D. *variæ correctiones ex sanctorum precationibus colliguntur* 329.C. *item ex oppositione contrariorum* 329.D. *prosopopæia*, ἀνακοίνωσις, πρόληψις 330.B.& seq.
an Moses Ægyptiorum disciplinâ fuerit imbutus, ante sui vocationem 65.C. *an dogmata ex scripturis initio confirmarit* 63.A. *magiæ incusatus* 69.A. *quomodo fuerit Mediator* 1376.B
an in re quapiam cum Christo pugnet 228.E. *eius vocatio immediata* 65.C. *eiusdem miracula* 69.C
Mosis libri à Manichæis & Marcionitis olim condemnati 142.B
ut & à Ptolemæo quodam 143.C
Motio rerum quid 1111.A. *eius partes* ibid.
Motus quid sit 918.D
Motus effectio quæ 1111.A. *eiusdem directio* ibid.
Motus principia duo 918.D
Motus rerum creatarum finis supremus qui 919.C
fines eiusdem subordinati ibid.
Mulieres quo sensu prophetent 1741.A
Mulieribus cur Baptismi sacramentum administrare non liceat 1591.A
an Mundana res aliqua censeri summum hominis bonum debeat 12.C.& seq.
Mundanarum rerum fragilitas & vanitas 12.C.D
Mundare nos à peccatis, ut ἀποτέλεσμα *sit Christo secundum utramque naturam competens* 1213.D
Tò Mundus nomen homonymum 832.C.857.D.& seq.
Mundus quid sit 858.B. *cur Græcis nominetur* πᾶν *ibid. cur item* κόσμος 958.B
Mundus an sit æternus 861.A. *an incorruptibilis* 861.B. *an sit locus æterni Dei* ibid.E
cur à Deo non contingenter creatus 862.E
Mundi causa efficiens 858.C. *hanc Deum esse probatur* 857.B
Mundi materia quæ 863.A. *forma* 863.D. *interna & externa* ibid.D. *Separata* 864.A. *finis particularis* ibid. *adiuncta* 864.E
Mundi Natalis quo anni tempore fuerit 864.C
an tempore æquinoctiali, an verè verno 864.D.866.B
an autumnali ibid.
Mundus cur non tardius nec citius sit creatus 867.E
an ante Mundum creatum Deus fuerit otiosus 868.A
an Mundus finem sit habiturus 1662.A. *quomodo futurus sit eius interitus supremus* 1662.C
Mundi finis & extremi diei signa 1646.B
tò Mundus *pro tota creata universitate & pro infidelibus acceptum* 316.E
Mundi *nomine electi intelliguntur* 545.A
Mundi *nomine nunquam solos electos servandos intelligi, Donatistarum hæresis est* 544.E
Mundi odium Christianis honori cur sit 1533.B
Murus pandus sua ipsius mole corruens, imago improborum 1118.D
Mutabile, quid dicatur 989.C
Q. Mutii Scævola dextram in eade aberrantem in flammam conicientis facinus insigne 15.E
Mutuatio quid 2231.B. *utq; differat à commodatione* ibid.
cur illa proximo non permutanda 2231.B. *cur gratuita esse debeat.* 2231.C
Mycetia, terræmotus qui 961.E
Mylitta, Dea Chaldæorum 66.A
Mysteria salutis & consiliorum divinorum quæ dicantur 888.D
Mystica symbola cur etiam post sanctificationem propriam non amittant naturam 1607.B

N.

Nahumi testimonio an Apostoli in Novo Testamento sint usi 216.D
A. Navii cotem novaculâ secantis miraculum 68.C

Digitized by Google

Nares cur sic dicta 1005.B. earum forma qualis ibid.
quid nos admoneant 1006.C.& seq.
per Nares Dei quid intelligendum 611.B
Narratio & traditio quid differant 231.C
per Nasum Dei quid intelligatur 611.A
Nathan Propheta an in historia sua hallucinatus 66.C
Nativitas Christi quid 1217.A. per quos & quibus fuerit patefacta 1229.A.& seq.
cur ea annunciata primum sit non potentibus & proceribus mundi, sed pauperculis & vilibus pastoribus 1229.C.& seq.
cur pastoribus in eadem regione Bethlehemica versantibus 1230.C
cur excubantibus & vigilias agentibus super gregem suū ibid.
cur nocte iisdem annunciata 1231.A
Nativitatis status quis fuerit 1228.D
Nativitatis Christi subiecta 1225.A. usus denique & fructus ibid. & seq.
Nativitatis Christi adiuncta 1227.E. effecta 1223.E
quam lætitiam inde fideles sentiant in cordibus suis 1224.E
Nativitatis Christi respectu Dei finis qui 1222.D. & respectu hominum 1222.E.& seq.
Natura duplici consideratur modo 1194.A
Natura, forma & substantia uti differant 1181.D
Naturæ principia interna quæ 911.C. cur sic dicta ibid. quotuplicia illa sint 911.E
Natura humana assumtio quid sit 1174.B
Natura Christi quid sit 1159.C
Natura divina eiusdem quid ibid. quid item humana ibid.
cur forma servi à Paulo dicatur ibid.
Natura humana an æterno Dei Filio personaliter sit unita 1198.E. rem ita se habere probatur 1199.A.& seq. refutantur Samosateniani 1199.B.& seq.
inter Naturam à Filio Dei assumtam & alios Sanctos quid intersit discriminis 1215.C.& seq.
Nautilus piscis omnium navigiorum archetypus 974.B
Nazireatus an fuerit typus Christi 1431.C
Nechemias an fiduciam in meritis suis collocarit 1926.E
Negatio veritatis divinæ quid sit 1908.B
Nego, Babyloniorum Deus 66.A
Nemesis vox ambigua 2164.D
Nemesis moralis laudabilis quid 2164.E. sectanda ibid.
Nemesis simulata quæ 2165.E
Neomenia quid fuerint 2085.E
τὸ Nihil quot dicatur modis 1131.D
Nomen plurale ap. Hebr. verbo singulari junctū & vicissim 634.C
Nominis divini vana usurpatio quid 1143.C
Nomina propria Dei essentiam significantia quæ 442.D
Notitia in creatura rationali duplex 33.D.496.B
Notitia intuitiva, quæ 33.D. quæ item abstractiva 33.D. hæc notitia simplicis intelligentiæ dicta 34.A
Notitia verbi Dei cur prima sit fidei salvificæ pars 1873.D. in quo Papani id negantes refutantur 1875.D.& seq.
Notitia certa veritatis explorata cur fidelibus necessaria 1874.A. & seq.
Notum minus ex magis noto probandum, ut intelligendum 304.D
Nox, quid sit 926.B. eius considerationis usus ibid.& seq.
Nox in quot vigilias ab Hebræis distributa 928.A
Nubes quale meteoron 929.E. earundem causa efficiens 930.A instrumentalis 930.C. causa item finales ibid.
ut testimonia sint ac signa præsentiæ, potentiæ ac gloriæ Dei 931.A. quarum rerum sint imago 931.C
Numerare ut de Deo dicatur 614.C

O.

OBadia an in testimonium à Christo aut Apostolis productus 216.D
Obadia in Deum timor 837.A
Obedientia nova quid 1510.D. eius partes ibid.
Obedientia legis quid sit propriè 1873.A
Obedientia quatenus Deo tribuatur 48.D
Obedientia Deo debita quid sit 1470.E.1805.C.& seq.
Obedientia erga Deum perfecta quæ 1805.E
quæ item inchoata ibid.
Obedientia cur Deo præstanda ibid.
in Obedientia adversus eundem cur fugienda 1806.A
Obedientia Christi, per quam justi constituimur, qualis sit 1470.C.& seqq. cur sit meritum 1379.C
per Obedientiam unius multi constituentur justi, quid B. Paulo 1493.B
Obsignatio divinorum beneficiorum quid 1575.A
quotuplex sit ibid.
Oblivio Deo attributa 611.A
Observationes sacræ quid 2066.A. & quotuplices ibid.
Oculus nequam quis dicatur 1005.C
Oculi hominis quid nos doceant 1003.B.& seq.
cur duo homini à Deo dati 1004.E
Oculorum custodia ad vitanda peccata necessitas 1005.E
Odium pro re adversa quam odimus 548.E
Odium sui ipsius perversum quid 2107.B
Odium iniquum in proximum quid 2109 B. fugiendum ibid.
ut differat ab odio justo 2109.E.& seq.
Odium adversus Deum quid 1512.C
causa eius efficientes ibid. effecta 1953.A
Odoratus Deo attribuitur 612.B
Oeconomica Dei opera quæ 751.E. vid. opera
Officiositas quid sit 2118.C. cur excolenda ibid.
Officiositas intempestiva quid 2118.D
quid item inhonesta 2118.E
Officium quid sit 1106.B
Officium Christi triplex 1417.B
Officii mediatorii Christi proprietates 1211.C. vide Mediatorem
Olea semper virens 866.E
populi Dei symbolum 913.C
Oleum fragrantissimum, Evangelii de Christo typus 1114.D
Omnipotentia Dei absoluta quæ. 590.B. cur sic vocata ibid.
cur extraordinaria dicta ibid.
Omnipotentia Dei actualis quæ 591.D. cur ordinata Dei potentia insignita. ibid. eius usus 591.E
Omniscientia Christi glorificati ut differat ab increata Dei sapientia 1136.C
ὁμοούσιον personarum divinarum quæ 716.C. vide person.
ὁμοούσιος vox an in sacro reperiatur codice 431.B
cur ab Arianis repudiata 431.E
Omphax, imago peccati 951.A
Opera bona qui homonymicè dicantur 1793.B
Opera bona quid sint 1799.E.& seq.
cur nominentur cultus Dei 1800.B. quatenus meritoria 1801.C
eorum conditiones quæ 1801.B
eorundem censu quæ excludantur 1802.B
causa efficiens principalis 1803.A
causa item efficiens impulsiva 1803.B
causa instrumentales 1807.E.1814.E.& seq.
quæ res ad opera bona nos impellere debeant 1814.B.& seq.
eorundem materia quæ sit 1815.B. forma 1815.D
nec non causa finales 1816.D.& seq. effecta 1811.D.& seq.
quæ item subiecta eorum 1812.A
ubi pelagianorum argumenta contraria orthodoxis sententiæ proponuntur ac diluuntur 1820.C.& seq.
cur eorum studio Ministri præsertim Ecclesiæ præ aliis omnibus eminere debeant 1823.D
eorundem adiuncta quæ 1824.B
opera bona cur partibus sint imperfecta ibid.
cur gradibus non perfecta ibid.
cur eadem in hac vita sint impura & contaminata ibid. B. & seq.
quatenus Deo accepta sint 1824.D
sapientia adiuncta studio bonorum operum quid sit 1825.B
quid contrà insipientia 1826.C. cur fugienda ibid.

Digitized by Google

bona conscientia in studio bonorum operum quid. 1825 A B
quid item mala conscientia & simulatum bona conscientiae studium. 1833 D
promtitudo ad bona opera quid. 1834 A
connexa adiuncta bonorum operum quae. ibid.
dissentanea eorundem. 1835 D
comparata. 1849 B & seqq.
coniugata. ibid. E & seqq.
Opera bona quotuplicia. 1853 A
Opera bona an Evangelicis nihil sint aliud, quàm inquinamenta, sordes & mera iniquitas. 1485 A
cur Opera nostra iusta sint & habeantur. 1497 B
cur Opera nostra hac in vita non sint absolutè & perfectè bona. 1839 D
ubi Papistae contrarium profitentes refutantur. 1840. A & seqq.
Operum bonorum canonis causa. 124 E
Operum bonorum praevisio in Deo existens an sit causa electionis nostrae ad vitam aeternam. 781 D
Operum bonorum virtute apud Deum iustificemur. 1462 A & seqq.
Opera nostra non esse meritoria probatur. 1846 D
& Papistae refutantur. ibid.
Opera naturae quae. 816. B 1799 E quae item gratiae singularis. 186 C
Opus Dei quid sit. 749 A
ambiguè dicitur. ibid.
Opus Dei proprium ut ab instrumentorum opere distinguatur. 1105 A
Operis Dei cur nullum dari genus possit. 749 B
eius causa efficiens quae. ibid. C
finis item summus & architectonicus. ibid.
Operum Dei conditiones. 749 E & seqq.
principium quotuplex. 751 C 815 B
Operum Dei recordatio & meditatio quid. 2036 E 2037 B
Opera gratiae ab operibus providentiae divinae sint diversa. 1112 E & seqq.
Opera Dei externa quae 755 B 813 A qualia 815 B
quotuplicia 815 C ea cognoscendi necessitas 813 B
ab internis ut differant. 814 A & seq.
Opera Dei externa ut communia sint tribus personis Deitatis. 815 B
Opera Dei interna essentialia quae. 756 E
personalia item. 756 A
Opera personarum Deitatis ad intra dicta. ibid.
voluntatisne sint ex deliberatione agentis an natura. ibid.
Opera Dei simpliciter personalia quae. 751 E
Opera personarum Deitatis ab intra dicta. 752 A
quae item opera certo modo personalia. ibid.
Opera personarum Deitatis ab extra nuncupata. 752 B
Opera Dei post hanc vitam futura, quae sint. 1653 E
Operum Christi genera tria. 1386 B 1390 E
Operatio, vox aequivoca. 1402 A
Operatio Dei cur non sit motus. 751 A
Operationes personales idiomata prosopica dicta. 753 B
actus item notionales. ibid.
Opinio prudentia quid, cur fugienda. 1833 A
Oraculum ut à vaticinio distinguatur. 1429 C
Orationis nomen latè patet. 1964 A
Oratio ad Deum religiosa quid. 1963 E
cur ea ad Spiritum S. dirigenda. 1965 A
Oratio Ecclesiae quid. 2069 D E
Oratio Dominica, quae. 1980 C
eiusdem explicatio. 1980 D & seqq.
Ordinis Ecclesiastici libertas. vide Ecclesiastici &c.
Os in Scriptura S. Deo tributum quid notet. 1011 C
Os Dei quid intelligatur. 611 A
Oris humani consideratio quid doceat nos. 1011 C
Oris species & usus quid nos doceat. 1009 C
Osculum, pietatis, charitatis, subiectionis, reconciliationis gratiae, & valedictionis symbolum & pignus. 1010 C
Osculum charitatis pignus. ibid.
subiectionis symbolum. 1010 E
reconciliationis item & valedictionis argumentum. 1011 A
Ossium considerationis Theologica utilitas. 992 D
Ὅτι, particula distinctiva. 595 D
Οὐσία ab ὑπόστασις quid differat. 631 D
Ovis imago Christi. 981 A

P.

PÆdobaptismus an ex Scriptura Sacra possit adstrui. 388 C 1592 E & seqq.
Palea, imago Pseudoprophetarum doctrinaeque eorum. 953 A
per Paleam quid D. Iohannes intelligat. 1679 C
Palma hominis iusti imago. 952 E
Palmatia, terrae motus quis. 981 E
Palmites symbolum fidelium. 953 C 1557 C
per Palpebras Dei quid intelligendum. 611 A
Panis corporalis quis. 1994 E
cur nostrum panem appellemus. 1994 A
cur quotidianum petamus, eumque nobis hodiè dari. 1994 C & seqq.
Panis Domini quid. 1598 D
Panis qui sit corpus Christi. 1599 D & seqq.
cur Panis Christi corpus sit impropriè. 1601 B
&, si esset propriè, quae inde pullulascerent absurda. ibid.
cur idem sit corpus Christi non inusitata praedicatione. 1601 D
cur nec transsubstantiatione. ibid.
quae inde sequerentur absurda, secus si esset. 1602 A
analogia inter panem & corpus Christi in quibus consistat. 1602 B
Panis eucharisticus cur nec corpus Christi sit consubstantiatione & existentia, vel absconsione invisibilis corporis, in, cum, vel sub pane. 1603 A
secus si esset, quae inde absurda sequerentur. ibid. & seqq.
Panis & vinum cur non significativa tantum signa, verum & exhibitiva sint. 1603 C
Panis quotidianus, quem Christus nos à patre caelesti petere iussit, quid sit. 1992 B
Panis verbi Dei quid. ibid. C
Panis ille vivificus, qui de caelo descendit, quis. ibid. E
Papa Romanus an Christi imitator. 1246 C
Papa Romanus cur non sit Ecclesiae Catholicae caput. 1673 A
Papa Romani laicorum Biblia exurentis scelus. 81 D
Papa Evangelicos excommunicans cur iudex sit suspectus & incompetens in causa Reformatorum. 1758 B
eum capitalem Reformatorum hostem esse probatur. 1758 C & seqq.
cur excommunicatio ab eo facta sit vana & irrita. 1758 E
Paradisus, tertij caeli typus. 1062 A 1430 C
Parentes primi cur lapsi sua spontanea voluntate. 1072 E
cur lapsi sint necessariò. 1673 A
Parentum nomine in Decalogo qui veniant. 1145 B
Παῤῥησία quid. 2193 B
Parsimonia quid sit. 2147 B cur sectanda. ibid.
Πᾶσα Paulo idem quod ὅλη. 55 B
Pascha festum quale fuerit. 2086 B
Pascha quale Sacramentum. 1588 A
eius partes. ibid. actio in eo quotuplex. ibid.
agni paschalis sanctificatio quid fuerit. 1588 B
eiusdem agni mactatio, assatio & praebitio quid significarit. ib. C
fidelis percipientis actio qualis. ibid.
gratiarum actio qualis fuerit. ibid.
cur quotannis illud Sacramentum renovatum. 1578 D
Pascha in novo Testamento die Dominica celebrandum, an ex sacro codice stabiliri possit. 388 B
Passio Christi quid sit. 1122 D eius partes. 1239 A
Passionis Christi dies in quem annum mundi inciderit, in quem annum aetatis Christi, in quem diem septimanae, in quem diem mensis nobis noti. 1301. E & seqq.

Digitized by Google

Passio & mors Christi cur fuerit necessaria. 1296 C
quot modis necessaria. ibid. D
Prædicta per Prophetas & typos. ibid. E & seq.
quatenus fuerit contingens. 1298 D
quatenus vera ac non putativa ibid. D eius usus. 1299 E
Passionis Christi præfinitum tempus quod. 1300 A
Passio & mors Christi cur verè ad Filium Dei pertinuerit. 365 C & seqq.
Passionis Christi & mortis eiusdem circumstantia. 1241 A & seqq.
Passionis & mortis Christi causæ efficientes προηγούμεναι quotuplices. 1234 E & seqq. subiecta. 1265 A & seqq.
Passionis & mortis Christi subiectum δεκτικὸν quod. 1271 E
subiectum ᾧ quod sit. 1273 A
Passionis & mortis Christi adiuncta. 1296 B
eiusdem adiuncta consequentia. 1303 & seqq.
Passionis & mortis Christi fines & effectus. 1238 E 1275 D & seqq.
cum Satanas voluerit & procurarit idem quod Deus voluit, nempe passionem & mortem Christi, annon Satanæ voluntas & procuratio bona fuerit. 1237 C & seqq.
Deum voluisse ut Christus pateretur & occideretur, ut intelligendum sit. 1238 C
Pastores cur præcipuè ad Scripturam alligati. 100 A
Pastorum officium Videsis Ecclesiæ Pastores.
Patefactio Dei quid sit. 1113 E quotuplex. 1117 D & seqq.
cur summè nobis necessaria. ibid.
Patefactio Dei naturalis quæ. 1114 A eius proprietates. ibid.
supernaturalis item. 1115 A cur nobis necessaria. ibid.
an pugnet cum patefactione naturali. 1115 B
Patefactio per opera naturæ quæ. 1114 D
cur liber naturæ vocetur. ibid.
Patefactio Dei plena quid futura. 1113 E
Patefactiones subinde novæ quomodo à Deo factæ. 80 D
Pater quot modis in sacro Codice dicatur Deus. 638 E
cur creator vocetur. 818 C
Pater quatenus maior Filio. 731 C & seqq.
ut genuerit filium ex essentia sua. 647 E
qui agat per Filium. 753 E
an Patris & Filij diversa sit voluntas. 727 C
an Pater & filius sint tantùm unum voluntate. 724 D
an sint unum eo modo, quo fideles inter se & cum Christo sunt unum. 724 C
Pater (Deus) ut in Filio sit, & Filius in Patre. 745 B
an Pater Filium, & vicissim Filius Patrem per Spiritum Sanctum diligat, ita ut Spiritus Sanctus sit amor, quo Pater à Filio, Filius à Patre diligatur. 543 A
Pater & Filius qui agant per Spiritum S. 753 E
Patres Ecclesiæ primitivæ quando Gentilium Philosophorum, Historicorum, Poetarum & aliorum gentilibus probatorum autorum testimonijs sint usi. 131 A B
an Patrum communis consensus, qui post Apostolos in Ecclesia Christiana docuerunt, sit principium dogmatum religionis Christianæ. 130
an à Patribus petenda Scripturæ interpretatio. 347 B & seqq.
Patripassianorum hæresis unde pullularit. 1233 A
unde Noetiani, Sabelliani & Praxeani dicti. ibid.
Patriæ celebritas. 30 E
Patri ὁμώνυμος est. 567 C
Patientiæ vox à voce hac intellectû ut distinguatur. ibid. C
Patientia quid sit. 1960 B
causa eius efficiens & causæ adiuvantes. ibid.
cur ea omnino præstanda. 1960 C adiuncta. 1961 A
Patientia Dei quid sit. 568 A ut eadem sit cum clementia & quatenus ab ea distinguatur. ibid. B
an sit in Deo proprietas essentialis. 567 C
eiusdem causa efficiens. 568 D effecta. ibid. subiectum. 569 A adiunctum. ibid. exempla. 579 B
usus. 569 D & seqq.
Patriarcharum traditio ut à Papistarum differat.
an Paulus Apostolus à Gamaliele Evangelium de Iesu Christo perceperit. 668 A
Pauli Apostoli institutio. 65 C
an D. Paulus ex Sapientiæ & Ecclesiastici libro quicquam citet. 186 A cur testimonio Arati Poetæ usus. 130 E & seq.
an proprijs suis meritis fuerit confisus. 1928 B & seqq.
an Paulinarum epistolarum in sacro Codice nusquam extet. 91 C
D. Pauli ad Hebræos epistola an Hebraicè primitus extarit. 255 E
an in epist. ad Roman. lapsus sit. 66 C
Pauli caput an argento inclusum. [illegible] E
Paupertas probrosa cur deprecanda. [illegible] D
cur pijs æquo animo ferenda. [illegible] A
τὸ peccare ambiguum. 1569 D ut differat à peccatum facere. 1082 A
Peccare voluntariè post acceptam notitiam veritatis quid. 1561 C
Peccatum quid sit. [illegible] E
formalis eiusdem ratio quæ. ibid. & causa efficiens. 1071 A
an Peccati æterna prævisio sit causa decreti reprobationis. [illegible] A
Peccatum hominum quod. [illegible] D
causa eius proxima & subiecta. [illegible]
Peccatorum causa efficiens. 1085 B modus ibid. D effecta [illegible] obiectum. [illegible]
Peccati subiectum quod. 512 C forma. [illegible]
Peccati reatus quid. 512 E eius item pœna. [illegible] A
Peccatum suâ naturâ veniale nullum. 755 [illegible]
an Peccatum sit reprobationis æterna causa efficiens. & seqq.
Peccatum primorum nostrorum parentum quod sit & quotuplex. 1072 A 1073 E [illegible] A
Peccatum originale quid sit. [illegible]
cur absolutè peccatum nominetur. [illegible]
cur originale vocetur & quotuplex sit.
an Peccatum originale à parentibus saltem regeneratis in posteros transfundatur. 1071 D & seqq.
Peccatum originale in omnibus esse hominibus probatur. [illegible] & seqq.
Peccatum originale quomodo in nos derivetur & à quo [illegible]ctum sit. [illegible]
Peccati originalis effecta quæ. [illegible]
Peccatum actuale quid sit. ibid. E cur dicatur actuale. 1082 A eius causæ efficientes. [illegible]
Peccatum affectatum quale. ibid. D quotuplex sit. [illegible]
inaffectatum quod. [illegible]
Peccatum occultum & manifestum quod. [illegible]
Peccatum internum quod. ibid. D externum item. [illegible] C
Peccatum regnans quod ibid. E [illegible]
quod item non regnans. 1084 [illegible]
Peccatum spirituale & carnale quod. [illegible]
Peccatum mortuum & vivum quod. [illegible]
Peccatum posterorum quid. [illegible]
Peccatum ignorantiæ quod. [illegible] A
Peccatum contra conscientiam quod. [illegible]
quotuplex sit.
Peccatum in Spiritum Sanctum quod. 1086 C [illegible] tur. ibid. cur item peccatum ad mortem. 1086 D ut distinguatur ab abnegatione Christi aut veritatis [illegible] à peccato contra conscientiam. ibid. B à blasphemia in Christum ex ignorantia. ibid. à peccato [illegible] 1087 C [illegible] A
Peccatum remissibile & irremissibile quod. 1085 E & [illegible]
Peccatum commissionis & omissionis quod. [illegible]
Peccatum in carne Christi cur à Deo condemnatum. & seqq.

Digitized by Google

Peccatum diaboli quod & quotuplex. 1071 B
à Peccato justificari duplici dicitur sensu. 528 B
Peccata per se & per accidens quæ. 1082 C
cur vitanda. 993 B 1835 D & seqq.
cur Deo ingenuè confitenda. ibid. eorum confessio quid 1509 A
Peccatorum gravitatis & levitatis censura unde petenda. 1085 B
Peccatorum nostrorum expiatio quid sit. 1419 E
eius fines & effecta. 1420 D E
Peccatorum remissionis postulatio quid. 1995 B
in Peccatores constituamur per imputationem inobedientiæ Adami. 518 E & seqq.
Peculatus quid. 2233 A
per Pedes Dei quid denotetur. 611 D
Pejerare quid sit. 2034 D
Pentecostes festum quale olim. 2086 B
Per causa formali, aut meritoria aut instrumentali accommodatum. 532 C causa item efficienti principali. 532 D
Peregrinationes votivæ religionis causa susceptæ in terram sanctam, & ad varia Sanctorum loca cur sint idololatricæ & improbandæ. 2083 C & seqq.
Perfectio duplex. 866 D
Perfectio Dei quid 452 C Sufficientia Dei dicta. ibid. D
Perfectionis Dei usus. 456 D
Perfectionem alicuius continere eminenter quid sit. 455 D
Perfectum quid & quotupliciter dicatur. 452 D
Perichoresis quid sit. 717 C
Perichoresis ut à τρόπῳ ἀντιδόσεως differat. 1268 B
Perichoresis personarum divinarum quæ. 717 C
Perichoresis naturarum Christi quid sit. 1268 A
quid item Περιχώρησις personarum SS. Trinitatis. ibid.
Perjurium quid sit & quotuplex. 2035 A & seqq.
cur sedulo cavendum. 2035 D
Permissio divina sit. 1106 C quotuplex. ibid.
eius causa efficiens. 1107 C
Permissio boni quid. 1106 D
Permissio mali culpa quid. ibid. quotuplex. 1107 A
Permutatio quid. 2231 A
Perseverantiæ donum quid. 1554 A
causa eius efficiens. ibid. partes quæ. ibid.
cur electi renati omni gratia ac fide in perpetuum excidere non possint unquam. 1554 C & seqq.
ubi Bellarmini argumenta contraria refutantur. 1556 A & seqq.
Persona unde & quid dicatur. 627 B 1194 C
in Persona voce de Deo utendum. 628 A & seqq.
Persona vox an in sacris extet literis. ibid.
Persona voce cur Patres orthodoxi uti maluerint quàm hypostaseos. 631 E
Persona cur non componatur ex essentia & ex modo subsistendi proprio. 632 B
Persona divina qualibet uti consideretur. 715 B
Persona respectu essentiæ considerata ab essentia divina ut differat. ibid. C
Persona una eademq; ut à seipsa diversa. 1399 C
Persona Deitatis quid. 632 A
ut inter se distinguatur. 713 B
Persona Deitatis an sit pars essentiæ divinæ. 632 D
an abstractum, aut separatum quid. ibid. E
cur sit subsistens ἐνούσιον. ibid.
cur differat à persona divina. 933 A
Persona in Deo quid. 645 A
Persona Christi duplex consideratio. 1153 E
eiusq; status duplex. 1162 C
Personam Christi esse unicam probatur. 1159 A & seqq.
cur Personæ filij Dei in se perfectæ humana natura accesserit. 1199 C
Persona in Deitate quid. 638 D E
Personæ tres in una Deitatis essentia ut distinguantur. 697 C
Personas tres, Patrem, Filium & Spiritum Sanctum esse unum Deum, ut probetur. 696 B
Personis tribus idem Iehova & Dei nomen adsignatum. 698 D
iysdem proprietates soli Deo Israëlis competentes tribuuntur. ibid.
Personarum divinarum origo quid. 718 C
Personarum divinarum distinctio. 718 B
relatio item. ibid. & seq. origo. ibid. C
eam impugnantes refutantur. 744 E
ordo. 718 D
Personarum divinarum communio quotuplex. 716 C
Personarum æqualitatem oppugnantes refutantur. 731 B & seqq.
in Personis divinis operationum ordo qualis. 719 A
modus agendi in operibus essentialibus ut distinguatur. ibid.
Personalis operatio quotuplex. ibid. B
Personalia Dei opera quæ. 751 D à Patribus opera Dei œconomica dicta. ibid. E quotuplicia sint. ibid.
Perspicientia quid sit. 1827 C
Pertinacia in errore quid, curq; vitanda. 2191 B
Pervicacia in peccatis quid sit. 1835 B
Peruviani, capitales religionis Christianæ hostes. 1767 D
Petitio quid sit & quotuplex. 1972 D
Petra cur in Christi passione fissa. 1308 A
an Petrus inter Apostolos primatum gesserit. 1731 A
Petrus Apostolus an Ecclesiæ Catholicæ fuerit caput. 1673 A
Petri vocatio immediata. 65 B
eius Epistola secunda an sit divina & Canonica. 162 D
eius stylus an diversum abeat à stylo epist. primæ. 163 B
Petrus per angelum è carcere eductus ac liberatus. 890 E & seq.
Petrus qui non incesserit recto pede, ut veritati congruebat. 67 D
an Petrus fidem amiserit justificantem. 1565 E & seqq.
D. Petrus ubi sit sepultus. 2026 C
variaq; eius reliquiæ ubi visendæ. ibid.
Petri caput an argento inclusum. 2025 E
an Pharaonis filia in Cantico Canticorum à Salomone introducatur. 148 C
Pharisæi, quales fuerint hæretici. 1776 D
Pharisæorum religio præcipuè traditionibus non scriptis nixa. 405 B C
Philistæorum in fines Israëliticos irruptio. 1104 D
Philosophicæ veritates, præcepta & principia Theologiæ. 37 A
Philosophorum gentilium aliqua bona in hominibus à Deo profecta negantium delirium. 551 D
Philotimia quid sit. 2155 B
an gloria sit à fidelibus appetenda. ibid. C & seqq.
quibus medijs acquiri possit. 2157 A
Phosphorus, qualis stella. 970 D
cuius rei symbolum sit. ibid. E
Φρόνησις à σωφροσύνῃ ut differat. 1826 D
Physica genitura quotuplex. 642 A
Physiologia, quid. 2 B
Phrygiæ matris simulacri in navi, qua vehebatur, miraculum. 68 C
Pietas vera quid sit. 1853 B eius affectiones. 1854 B
qui ortu sit divina. ibid.
qui item materiâ, formâ, fine & effectis sit divina. 1855 A B
cur una tantùm sit. ibid. C
cur summè necessaria & utilis. ibid. D
cur Christiana vocetur. 1858 D
cur interna potiùs sit quàm externa. ibid.
eius subiectum. ibid.
adiuncta. 1859 A Vise Religio.
Pietas, via ad beatitudinem, non causa eiusdem. 11 A
Pij cur à Deo cruce & afflictione mactentur. 30 B
Pigritia in comparandis huius vitæ necessarijs cur vitanda. 2150 A
Piscium duo summa genera. 971 B

Digitized by Google

Piscium finis naturalis qui. 971 C
Piscium magnitudo & multitudo & admirabilis varietas cuius rei argumentum sit. ibid. D
Piscium mundorum ab immundis discrimen quid doceat. 934 D
Pisces ut serviant Deo in miraculorum effectione. 972 D
ut item in judiciorum eiusdem justissimorum executione. 973 A
quarum rerum symbolum sint. ibid. B & seqq.
Plagium quid sit. 2234 C cavendum. ibid.
Planeta quot sint & qua eorum proprietates. 1259
Planeta quid sint. 952 B
finis earum corporalis & spiritualis qui. ibid. C
Plantanimalia qua sint. 971 C
Plato cur dictus Moses Atticissans. 76 B
an Plato & Platonici de sanctâ Trinitate, deq; verbo illo aterno sciverint. 75 B
an de beatitudine deq; rebus aliis convenienter Prophetis & Apostolis multa tradiderint. ibid. E
Pluvia quid sit. 932 A
eius causa efficientes & finis naturalis. ibid. B
Pluvia necessitas & utilitas. 933 A
imminentis pluvia signa. 934 A
Pluvia quarum rerum sit imago. 938 C & seqq.
ut documentum sit sapientia. 933 B
Pœna nomen pro castigationibus piorum & afflictione capitur. 1089 B
Pœna sufficiens pro peccatis nostris persolutio qua. 2232 A
eius partes dua. ibid. C
Pœna persolutio voluntaria à Christo ob nostram inobedientiam facta quid sit. 1468 E
an non sola persolutio pœna, quam Christus loco nostri subiit; an verò potiùs legis obedientia, quam Christus in se habuit perfectissimam, nostra sit justitia, per quam coram Deo justificamur. 1469 A & seqq.
Pœna divinitùs imposita quid sit. 549 C 1088 C
eius autor Deus. ibid. D propter quam infligat eam. ibid.
Pœna qua simul etiam peccatum est quid. 1089 A
Pœna ut nos impellant ad resipiscentiam. 1506 D
Pœnarum, quas Deus impiis infligit, fines. 1092 E & seq.
Pœnitentia quo sensu Deo adsignetur. 767 B
quid illa sit. 613 D eiusq; causa. ibid. E
Pœnitentia concio quatenus sit legis & Evangelii. 1157 A
Politicus prases Conciliorum quis. 1746 A
eius officium. ibid.
Polygamia quid curq; cavenda. 220 B
Polypus, fraudulentorum & adulatorum imago. 974 A
Pontificis Romani cur non sit, omnibus generalibus conciliis praesidere. 1745 E
Pontificum Romanorum testimonia cur inidonea. 403 A
Vide Papa.
Populum esse Dei quid sit. 1572 E
Possessionis bona fides qua. 2151 A
per Posteriora Dei quid significetur. 611 D
Potentia passiva quid. 449 C
Potentia sensitiva vis apprehensiva qua. 1036 D
Potentia Dei multis modis dicitur. 589 C
quid ea sit. ibid. D
Potentia essentialis ut distinguatur à personali. ibid.
ut sit infinita. 589 E
an reipsa differat ab essentia Dei. 590 A
Potentia Dei infinita ut in creatione cernatur. 846 C
Potentia intellectiva an sit in Deo. 456 B
an Potestas in Repub. sit summum hominis bonum 18 B & seqq.
Potestas omnis apud Matth. 28. 18. an sit omnipotentia. 594 D
Practicarum disciplinarum finis, qui. 413 A
Pracipitantia quid sit. 1834 D
Pradestinare quid sit. 775 D
Pradestinatio quot modis dicatur. 750 C
Pradestinationis nomen an pro electione acceptum. 776 A
Pradestinatio specialiter accepta quid sit. 772 D 775 C
eius partes. ibid.
Pradestinationis causa efficiens. 775 D
προηγουμένη qua. ibid. finis. 776 A
effectus. ibid.
an sit aterna ante omnes res creatas & causa in illis existentis. ibid.
cur immutabilis. 776 B
Pradestinatio ad peccatum quatenus simpliciter peccatum est repugnet reprobationi. 808 C & seqq.
an Pradestinatio in Deo ulla sit speciatim ad creaturas ... pertinens. 772 E
an de Pradestinatione divinâ doctrina sit tradenda, an ... Ecclesia Dei omittenda. 773 E
an Pradestinationis consilio Deus decreverit ullos alios salvare, quàm solos in Christum credentes. 1374 B
an Pradestinati omnes ad vitam aternam sint actu membra Ecclesia Catholica, qua est corpus Christi spirituale. 1691 A & seqq.
Pradictio divina rerum futurarum quid sit. 1429 A
author eius quis. 1430 B
quibus primum modis facta. ibid. C
Pralatorum ignorantia carpitur. 2235 A
Pralium & bellum uti differant. 2236
Praputium jussu Dei prascindendum quale signum fuerit. ... C & D
Prascientia Dei quid. 502 E quotuplex ea sit. 503 A ... missione ut differat. 503 D ut item à Decreto Dei. ... E
Prascriptionis tempus quale. 2235 A
in Precando gestus externi qui sint. 2005 D
an Precari liceat fideli contra seipsum, & sibi ipsi malum imprecari & optare aut seipsum devovere aliorum causa. 1958 A
Precatio religiosa quid sit. 1961 D
causa ad precandum impellentes. ibid. E & seq.
finis & effectus qui. 1961 D
eius conditiones quales esse debeant. 1969 A & seq.
Precatio ad Deum publica qua. 1973 A
an in publico loco coram aliis precandum. ibid. A & seq.
an in certa gente & urbe. ibid.
cuius sit in publica precatione voce aliis praeire. ibid.
an semper & continuè & sine intermissione orandum. ibid.
an certa hora canonica in precibus observanda. 1980 A
athei preces ad Deum omittendas statuentes refelluntur. 2021 A & seqq.
Precatio idolatrica qua. 326 A
Precatio prava qua. ibid.
Precatio ad verum Deum, sed qua inanis. 2027 D E
Precationes divina ut contexenda. 326 D & seq.
Precationum Ethnicarum exempla. 2026 A
an Preces longa damnentur à Christo. 2021 E
Precum exauditio quid. 1547 E & seq.
eius causa efficientes, finis, effecta, &c. 1739 B
Presbyteri Ecclesia qui dicantur. 1739 C
eorum collegium presbyterium nuncupatum.
cur hoc Ecclesia reprasentativa particularis ... ibid.
eius officium quodnam sit. ibid.
Presbyterorum & Episcoporum officium par ... 1751 A
Pretium redemtionis pro nobis quid. 1754 E
Primogenita gregis oblata Deo ab Abele in sacrificium ... stia à Christo offerenda. 1451 C
Primogenitorum familiarum in Vet. Testam. munus Ecclesiasticum. 1731 E
Principe irato quomodo quis gerere se debeat. 2229 A
fides constans in Principem quid. ibid.
curq; sedulò praestanda. ibid.
an perstandum in fide eius, si is tyrannus evaserit. 2249 A
Principi cur jus dicendum, reddendum. ibid.

Digitized by Google

cur Principi in rebus voluntati divinæ refragantibus servitus implenon præstanda 2227.E
Principis in Religionis negotio munia qualia esse debeant 2240 D. & seqq.
rincipia, quid 102.A. eorum facultas 56.A.
rincipiorum autoritas in scientiis & artibus Philosophicis, an pendeat à testimonio hominum 102.B.
rincipium individuans, quod 632.C
rincipia non demonstrari ut intelligendum 102.D
rincipia naturalia quid sint & quotuplicia 1040.B. & seqq.
rincipia interna naturæ quæ 911.C. eius doctrinæ usus in Ecclesia 914.A.
rivatio Physica quid 912.E. ut differat à privatione Logica 913.D.
προαίρεσις, qualis sit actio voluntatis hominis 1041.C.
πρόγνωσις Dei quid 780.C.
rocedere & communicari uti differant 649.B.
rocessio & generatio uti differant 693.A.
rocessio metaphysica quæ ibid.C. quæ item hyperphysica ibid.D. quotuplex ibid.
rocessio spiritualis quæ & quotuplex 693.B. corporea item ibid.A.
rocessio Filii & Spiritus sancti quomodo differant 694.A.
rocessio Spiritus sancti quotuplex 695.C
rodigalitas quid sit. & cur vitanda 2176.B.
oles numerosa quibusdam in pœnam data 1650.E
romissio per Nathanem Davidi facta ut intelligenda 323.B.
romissio Dei quid sit 1434.C. eiusdem finis ibid.
romissio eiusdem conditionalis quæ ibid.C. legalis ibid. quod apud reprobos usus habeat 1435.A. apud electos item ibid B.
romissio Evangelica quæ ibid.C. cur sit universalis ibid.
romissio gratiæ quatenus sit generalis & quatenus specialis ibidem.
romissio Dei absoluta quæ 1436.A. de quibus rebus sit ib.B.
romissio Dei spiritualis & corporalis quæ ib.D.
romissiones Dei & hominum ut differant 67.A.B.
προσφορὰ cur & θυσία dicta 750.B. cur πρότυπον ibid.
προθελυμὸς quo tuplici dicatur modo 750.C
rophetarum vocatio & inspiratio an fuerit divina 64.E.
an in doctrina errarint ibid.
rophetarum martyria 72.C. miracula 68.A.
rophetæ à Deo missi cur non ante Christum, sed eum Christo venerint 143.B.
an Propheticorum librorum divinitas ex Scripturis adstrui possit 54.A
ropheta multa ex Gentilium scriptis suæ prophetiæ ingesserunt 1182.D. & seqq.
rophetæ omnes à Sadducæis reprobati, excepto Mose 143.E.
quatenus ad Iohannem usque durarint 143.A.
rophetæ Novi Testamenti qui 1731.D. Prophetissa item ibid.
rophetia extraordinaria quæ fuerit 1728.A.
rophetia & visio quando apud Iudæos defecerit 1218.A
ropheticum Christi officium quod 1417.D. partes eius quot sint 1418.B.
Propheticum munus qui ante incarnationem suam Christus obierit 1418. D. E. qui item post incarnationem & in cœlis 1419. A. eius modus duplex ibid.B. fines item & usus ibid. C.
ropheticorum quale olim Sacramentum 1589.D.
ropitiatorium quale olim Sacramentum ibid E.
Propinqui carne qui dicantur 2206.B.
Proprietas characteristica, quæ 632.C.
an Proprietates essentiales Deitatis sint communicatæ Christi carni 603.B. & seqq.
Proprietates Dei essentiales quid 446.A. an ab essentia differant ibid.
Proprietates Dei secundi ordinis quæ 487.C. à creaturis ut differant 487.D.
προσωπολήπτης quis 628.B
προσωποληψία quid commune habeat cum Prædestinatione divina 773.D.
πρόσωπον quid dicatur 629.D.
Providentia quot dicatur modis 758.D. 1065.C.
de æterno mentis opere acceptum quid notet 758.D. quid de externo eiusdem opere ibid. quid de utroque coniunctim captum 759.A.
Providentiam Dei revera esse, quibus stabiliatur testimoniis 1067 A. & seqq. eius subiectum ibid.
Providentia Dei quid sit 759.B.
Providentia actualis quid sit 1065.B. eius partes 1102.E
Providentia Dei generalis quæ 1108.E. quæ in re conspiciatur 1109.B. specialis quid 1112.D. quotuplex 1113.C.
Providentia Dei usus duplex 1112.B.
Prudentia quid sit 41.B. 1826.D.
causa eius efficiens 1827.B. item causa instrumentales ibid. effecta ibid. & seqq.
cur non sit virtus moralis 1827.C. eius partes ibid.
conditiones & proprietates ib.D. & seqq.
Prudentia munia quæ 24.E.
Prudentia carnalis quæ 1832.D.
Prudentia in malorum electione qualis requiratur 1832.E.
Prudentia Dei quid 505.C
an prudentia Deo competat ib.E. quomodo ea eidem conveniat ibid.
Proximus noster quis dicatur 2105.B
Pseudoprophetarum signa 68.D
Psalmi Davidis ut prophana cantica à Nicolaitis & Gnosticis repudiati 144 C. qui solidè refutantur ibid.D.
Pseudochristi qui dicantur 1773.B.
Pseudodidascali stellis erraticis comparati 966.A.
Publicanorum inhumanitas ac rapacitas 66.B.
Pudicitia quid sit & cur ei studendum 2144.E.
Pudor rusticus quid 2148.D.
Pulchritudo corporis humani externa ut nos admoneat de mystica pulchritudine Christi sponsi & Ecclesiæ sponsæ Christi 1060 B. ut sit documentum sapientiæ Dei 1060.C.
Pulsus, terræmotus species 962.A
Puncta vocalia syllabarum & vocum anima 239.B.
Puncta in Scriptura Hebraica à quo adscripta 239.C.
an unà cum Lege à Deo sint prodita 240.B
an Punctorum Hebraicorum ante & post Christum natum eadem fuerit ratio 239.C. & seqq.
Purgatorium aut ignis purgatorius an aliquis sit 1778.D.
Purgatorium an ex sacris literis comprobari possit 389.B
Purgatorium Papisticum quid esse somnietur 1779. & seqq.
ubi Papistarum argumenta sua serie ingeruntur, & ab orthodoxis solide diluuntur 1780. A. & seqq.
Purgatio D. Iohanni quid 1679.B.
Purim quid fuerit 2086.D.
Pusillanimitas quid 2161.A. cur que pellenda ibid.
an Pythonissa verum viderit Samuelem 1331.B. & seqq.

Q.

QVadragesimæ ieiunium an sit observandum 2002.E. & seqq. Vide ieiunium.
Quies quid sit 918.D.

R.

RAch Babyloniorum Deus 66.A.
Raphael Angelus cur sic nuncupatus 895.C.
Raptus quid sit 2146.C.
Ratio recta hominis quid 983.C. 1039.E.
eius author 1040.A.
eius item forma ac norma quæ ibid.
finis supremus & subordinati fines qui 1040.C.

Digitized by Google

Ratio & Mens ut differant 642.E.
Rationi differre qua dicantur 446.B.
an Ratiocinatio sit in D~ 456.A.
Re differre quid dicatur 1492.E.
Reatus quid & quotuplex 1081.B.
Reconciliator quis dicatur 777.B.
Rectitudo atq; Integritas in hominis natura ut differant 1053.D.
Redemtor quis dicatur 777.B.
Reformatio Ecclesia Dei & religionis quale signum inter temporum signa 1645.D.
causa eius instrumentalis ibid. E. vide & Religion. Refor.
Regenerationis nomen homonymum 1500.C.
Regeneratio quid sit ibid. A. eadem sanctificatio dicta ibid.C
cur ea summè nobis & modis omnibus necessaria ibid.D
Regeneratio inchoata qua ibid. E consummata item 1501 A
ejusdem causa efficientes principales & instrumentales ibid. B & seqq.
cur ea non fiat propriè per baptismum ibid D.
finis ejusdem proximus ibid. ultimus item ibid. E. effecta & signa ut & subiecta & adiuncta ibid. & 1502. A.B. partes 1503.A.
an Regeneratio fiat per gratiam habitualem 1501.
Regeneratio anima qua & quot eius partes 1504.C.
Regeneratio corporis quid 1511.A. eius partes ibid.
Regenerati hominis militia spiritualis quid ibid.C.
victoria eiusdem ibid.
Regenerati qui anima agant & corpore ibid.B
cur Regeneratis charitas erga Deum nunquam sit defectura 1944.B.
Regimen Ecclesiasticum summi Pontificis Levitici, typus regiminis Monarchici Christi 1431.C.
Regium officium Christi quod ibid.B.
huius respectu varia Christi cognomina ibid.
quoad Ecclesiam per se, dupliciter regium officium exercet 1422.A.
quoad Ecclesia hostes, itidem dupliciter 1422.C.
qui illud secundum utramq; naturam in se susceperit 1423.E
quibus in eo administris utatur 1424.B.
Reges quamdiu uncti apud Iudaeos 1218.A.
Regum numero plurali de se loquendi mos 635 C.
Regnum Dei universale quod 1987.D. eius adventus qui 1988.D quot item speciale ibid.
Regnum gratia quod 1987.E.
cur regnum Christi & caelorum dicatur 1988.B.
eius adventus qualis ibid.E.
Regnum gloria quod ibid. B. quomodo ab illo differat ibid C.
eius adventus qualis ibid.E.
Regnum Christi naturale & donativum quod 1423.B.
Regnum item gratia & gloria quod ibid D.
quibus utatur in eo administris 1424.B.
Regni eius materia ibid.D.
effecta item duplicia ibid.E.
subiectum i~ 1425.C.
subiectum i~ ibid.D.
subiectum circa quod idem versetur ibid. adiuncta item ib.
an Regnum hoc Christi sit aeternum ibid.
eiusdem dissentanea ibid.
cur oportuerit esse regnum spirituale ib.D. & seq.
Regnum Mediatorium à regno essentiali Deitatis uti differat 732.D.
Regula, quid sit 134.D.
Relatio divinarum personarum quid 718.C. vide Persona.
Relationes personarum ut ab essentia differant 714.D.
qua Relationes ad distinctionem faciendam sufficiant 709.C.
Religio, quid 102.A
Religio vera quid sit 413.C. 1853.B. eius affectiones ibid. quis ortu sit divina ibid. qui materia & forma. fine & effectu 1855. A.B.
cur una tantùm sit ibid. C. cur summè necessaria & utilis ibid. E. & seq.
cur sine ea societas nulla futura 1856 C.
cur subditos meliores tranquillosq; faciat ibid D.
cur ea Magistratui inprimis amplectenda 1857.A. & seq.
cur Christiana vocetur, 1858.D.
cur interna potius sit quàm externa 1859.A.
eius subiectum quod 1858.D. adiuncta 1859.A. cur sola sit sancta ibid. C. salutaris & perfecta ibid.D
cur spontanea 1861.A. cur insuperabilis ibid.C.
ut deformetur & reformetur 1859.E. & 1860.A.
Reformatio illius à quo fieri debeat 1860.D.
cur in eius reformatione politici Magistratus aut populi, quia nec Ecclesia ipsius aut Episcoporum consensus sit expectandus ibid.
cur adversus hostes externos armis vindicanda 1861 B.
eiusdem dissentanea 1862. A. item disparata ibid. B.
cur nulla planè vera religio homini animali possit tribui ibidem.
qui eam institoriam faciant ibid.
erga Deum religionis vera exercitio officium fieri debere unde constet 1864.C
cur propter ipsam religionem praestandum hoc officium ib.D
cur propter patriam & gentem nostram ibid.
ut differat à falsa religione 1866.A.
eius comparata, coniugata & partes 1870. C. D. & seqq.
Religio ut differat à cultu Dei 1871.B.
Religio falsa quid sit 1866.A. ut differat à vera & quotuplex sit ibid. D.
Religionis principia Papistarum 133.E.
an Religio humano arbitrio inventa sit summum hominis bonum 26.D
Religionis controversias iudicandi potestas quid 1754.B.
quotuplex illa sit ibid.
cur Ecclesia non debeat suum spiritum sequi, nec absoluta autoritate decidere quicquam, sed autoritate & iudicio Sacra Scriptura Prophetica & Apostolica niti 1754.D.
Religionis Christiana libertas à quo data & pendeat 1742.C. *& seqq*
Religionis exercitia publica in quibus consistant 2067.A.
an Religionis exercitium in conventibus Ecclesiasticis lingua auditoribus nota fieri debeat 2067.C & seqq.
Reliquia sanctorum an veneranda & invocanda 2025.A. *& seqq.*
ubi Bellarminus refutatur 2067.D. & seqq.
Remissio peccatorum quid sit 1497.C.
quatenus justificationis nostra coram Deo pars, & quatenus pro tota iustificatione ponatur ibid D.
à quo illa fiat ibid.E.
cur non sit deletio peccati in hac vita, sic ut non sit 1498.A
cur una remissione nobis remittatur & pœna & culpa ibi.
quo accipiatur medio ibid.B.
cur singulis & solis electis hominibus ad vitam aeternam detur ibid.
quando eam electi actu habeant, & quando semper 1498.C.
Remissio peccatorum & imputatio iustitia Christi ut differant an non 1492.E.
Remora piscis ingenium & natura 974.C.
an Renatis post Baptismum peccatum insit originale 1081.C.
an iisdem lex Dei sit possibilis 1840.B. Ubi Papista confutantur prolixè ibid.A. & seqq.
Renatorum perpetua & immota in gratia & fide perseverantia 1554.C. & seqq.
non Renatorum cur interdum bona opera moraliter praestita fiant peccata 1100.B.
eorundem arbitrium in rebus divinis captivum ibid.A.
eorum proprietates 1101.A. & seqq.
Renes, cupiditatum sedes 994.D.
Renes Regum qui Dominus vinculo praecingat 995.C.
Renum consideratio quid nobis commodet 996.A.
Reprobare quid sit 797.E.
Reprobationis vox ut capiatur ibid.

Repro-

B

Digitized by Google

Reprobatio negativa, paßiva & privativa Scholasticis quæ. 798.C
Reprobationem æternam esse, quibus fundetur testimoniis. 796.A.& seq.
Reprobatio æterna quid sit. 798.B eiusdem partes. 798.C
à temporali exclusione ab Ecclesia ut differat. 807 B
ut item à condemnatione æterna & damnatione temporali. 807.C.A. eius causa efficiens principalis & impellens. 799.D
finis item & effectus. 801.D.802.A
à Reprobatione quæ dissentiant tantum ut diversa, quæ item ut opposita. 803.E.807 B eiusdem repugnantia. 808.A
Reprobationis æternæ subiectum. 802.E. adiuncta. 803. B. eiusdem signa 803.C. dissentanea. 803.E
Reprobatio æterna cur non abrogata promißionibus divinis universalibus 810.A nec pugnet cum bonitate Dei & amore eius erga creaturas. ibid. cur nec sit crudelis. ibid. nec à quoquam iure accusari poßit. 810.B
de Reprobatione æterna an & quomodo in Ecclesia Dei sit proponenda doctrina. 797.B
de Reprobatione doctrina cur faciat ad asserendam Dei gloriã, & promovendam electorum salutem. 797.C
Reprobatio æterna diaboli quæ. 799.A
Reprobatio item membrorum eius. 799.B
Reprobatio malorum Angelorum quæ. ibid.
hominum damnandorum quæ. 799.C
Reprobatio & reprobatus ut differant. 797.E
Reprobus & reprobatus quid invicem distent. ibid.
Reprobati à Deo cur non poßint credere. 1893.A. eorundem finis. 798.E
Reprobi qui vasa iræ non culpa. 796.A.809.A
an sint membra Ecclesiæ Catholicæ invisibilis. 1708. D. & seq.
Reprobis fides, illuminatio quædam, doni illius cœlestis gustus tribuitur. 804.B.& seq.
Reprobi cur credant Deum sibi propitium. 805.B
quo iisdem participatio Spiritus Sancti, & sanctificatio per sanguinem fœderis adsignetur. 805.C
Res quotuplici à se esse modo dicantur. 639.C
Res Metaphysicis quid. 849. A. ab ente rationis uti differat. ibid.
Res creata duplici considerata modo. 855. E. earum materia. 850.E
Rerum creatarum formæ præexsistentes quæ. 851.A
cur ideæ sint divinæ, à quibus pendent cuncta quæ in natura facta sunt & fiunt. ibid. hæ ideæ sintne an non. 852.A
Resipiscere posse & posse actu resipiscere uti differant. 1507.E
Resipiscentia donum quid. 1504.E
causa eius efficientes. 1505.B
administra. 1505 D. instrumentales item & finales. 1505.E
1507.A subiectum διχηκόν. 1507.D
causa administra. 1505 D
cur accusandi, qui vel differunt vel prorsus negligunt resipiscentiam, cum illa sit donum Dei, quod ille aliis dat, sicitius vel serius, in arbitrio eius situm: aliis vero non dat. 1507.E
resipiscentiæ locus ubi. 1508.B adiuncta & partes. ibid.
Respublica & Ecclesia an & quomodo differant. 1762.A
Respublica quid sit. 1762.E. eius forma quotuplex. 1761.B
Resurrectio universalis corporum cur expetenda. 1990. A & seq.
Resurrectio mortuorum universalis quid sit. 1656.C
eam universalem futuram cur nemo naturali lumine cognoscat. 1656.D
cur certo futura sit & absque dubitatione credenda. ibid. & seq.
causa eius efficiens quæ. 1657. A. forma & finis principalis. 1658.B
& quotuplex eadem sit. 1658. C. eius subiectum. ibid.
cur resurrectio animalium brutorum non sit futura. 1658.D
cur homo quidem totus ὅλ ut consideratus, at non totum hominis sit resurrecturum. 1658.E
cur idem numero corpus uniuscuiusque quod in hac vita gestavit sit resurrecturum. ibid.
resurrectionis adiuncta quæ. 1659 C
quando futura sit resurrectio. ibid.
cur dicatur resurrectio secunda. 1659.D
ut differat à resurrectione particulari. ibid.
resurrectionis mortuorum universalis meditatio cur sit utilissima. 1659 E
Resurrectio Domini ex mortuis quid. ibid.
eam tertio die factum probatur. 1337.B
causa eiusdem efficiens princeps. 1337.C
ut vera eius Deitas inde adstruatur. 1338.A
an humanitas eius ad resurrectionem sit cooperata. 1338.C
resurrectionis modus. ibid.
eiusdem fines. 1338.E.& seq effecta. 1341.C
resurrectio uti fidem nostram confirmet de persona & officio Mediatoris nostri Christi. 1339.A.& seq.
ut argumentum item sit iustificationis nostri coram Deo. 1340.A.& seq.
eiusdem resurrectio ut resurrectio nostra sit duplex. 1340.C.& seqq.
ut pignus sit carnis nostræ resuscitandæ ad vitam æternam. 1341.D.& seq.
qui item sit conservatio nostri ad salutem æternam. 1342.B
Resurrectionis Christi subiecta & adiuncta. 1342.E. & seq.
Resurrectio eiusdem cur fuerit necessaria. 1343.B
per Prophetas ut fuerit prædicta. 1343.C
quibus item adumbrata figuris. 1344.A
resurrectionis Christi tempus. 1344.D.& seq.
cur exacto Sabbatho facta. 1345.A
cur oriente Sole & cum terræmotu. 1345.B
cur piis primum mulieribus ab Angelo annunciata. 1345.E & seq.
cur vera fuerit non phantasmatica. 1346.A
Revelatio Dei Ecclesiæ facta an sit fidei regula. 136.E
Rhecta, terræmotus qui. 961 E
Rigor importunus quid. 1274.D
τὸ Ῥητὸν à Λεκτικῷ quid differat. 317.E
Ros quale meteoron. 934.D. quando se effundat. ibid.
documentum sapientiæ ac scientiæ Dei. 934.D
Rusticitas quid. 2193.A

S

Tò Sabaoth quid notet. 445 C
Sabbathum quid sit. 2085.D
Sabbathi sanctificatio quid. 1144.B. eius partes ibid. eiusdem prophanatio quid. 1144.C
Sabbathum terræ, qualis solennitas. 2087.A
Sacerdotale Christi officium quod 1419.D. eiusq; partes. 1419.E
Sacerdotis summi habitus qualis. 2095.E. munus. 1729.B
Sacerdotes Veteris Testamenti, typus Christi. 1431.A
Sacerdotum aliorum officium quod. 1729.C & seq.
Sacra quid sint. 2078.B
Sacramenti vox an in sacris literis reperiatur. 1575.D
eius vocis varii significatus. 1576.A.& seq.
Sacramentum lata significatione acceptum quid. 1576.E
stricte item captum quid. 1577.A
quibus rebus constet Sacramentum. 1577. B. eius materia quæ 1577.C
quæ item forma. 1578.B. forma interna. 1578.D. subiectum &. ibid.
Sacramentum Veteris Testamenti quod dicatur. 1586.B
Sacramenta Novi Testamenti quot. 1590.B C
quotuplex à Christo institutum. ibid.
Sacramentum & Testamentum uti differant. 1580.E.& seq.
Sacramentum fœderis gratiæ quid. 1580.C

Digitized by Google

cur mysterium sæpius dicatur. 1580.D.1580.C. eius usus legitimus. 1581.C
cur Evangelium visibile vocetur. 1581.E. partes eius. 1582.B
res in eo terrena quid. 1582.C. cur sæpè nomine rei cœlestis appelletur. 1582.D
res item cœlestis per rem terrenam in Sacramento significata, nobisque obsignata & confirmata quid sit. ibid.D
actio in Sacramento externa quæ. 1583.A
Sanctificatio rei terrenæ quid. 1583.B
administratio rei terrenæ quæ. 1583.C
actio fidelis Sacramento utentis qualis. 1583.D
eiusdem fines omnibus speciebus Sacramenti fœderis communes. 1584.C
Sacramentum fœderis gratiæ veteris vel novi Testamenti. 1585.C
cur inter se conveniant & paria sint significatione & re significata. ibid.
cur inter se collata dicantur antitypa. ibid. quibus differant modis. ibid.
Sacramentum spiritualis fœderis quod. 1578.E
Sacramentum item fœderis operum 1579.A. quotuplex illud sit. ibid.
Sacramentum fœderis corporalis quod. 1631.B
Sacramentale elementum quid. 1577.C
Sacramentalis ritus ad elementi Sacramentalis usum requisitus qui. 1578.B
Sacramenta veteris & novi Testamenti uti differant & paria sint. 1585.C.& seq.
Sacramenta V. Testam. extraordinaria quæ. 1588.E
cur Sacramenta veteris Testamenti non fuerint figuræ Sacramentorum novi Testamenti. 1586.A
Sacramentalis unio quid sit. 1609.E. eius partes. 1584.A
Sacramenta quatenus sint signa & quatenus amittant vim & rationem Sacramenti. 1581.A
an iustificent ex opere operato. 1581.D
unde obsignent gratiam in vero usu. ibid.
Sacramentorũ cũ Evangelio mutua adfinitas. 1581. E. & seq.
Christi perceptio in verbo & Sacramentis an differant. 1582.A
Sacramenta quid nobis obsignent. 793.D. & quomodo nos servent. 1584.D
Sacramentorum traditiones. 397 A
Sacramentorum à Christo institutorum legitimus usus qui signum sit infallibile veræ & puræ Ecclesiæ Christi. 1719. A. & seq.
Sacrificium typicum quod. 2053 D
quod item expiatorium 2503. E. cuius rei in veteri Testamẽto fuerit typus. 2054.A
Sacrificium propitiatorium quod. 2054.B.2060.B
Sacrificia Eucharistica quæ. 2054.D
Sacrificium novi Testamenti quod. 2055 A
Sacrificium Laudis quod. 2058.D.& seq.
Sacrificia humano arbitrio introducta quæ & quotuplicia. 2059.C
Sacrificia incruenta idololatrarum quæ. 2059.E
Sacrificium Christi cur sit ἁπλῶς μεγαλοπρεπής (?). 1213.C
Sacrificium propiatorium Christi cur non sit iterandũ. 1420.C
Sacrificiorum Leviticorum abrogatio. 1218.A
Sacrilegium quid. 2232.E cavendum serio. ibid.
Sadducæi quales hæretici. 1771.E.& seq.
Sal, incorruptionis symbolum in fœdere Dei. 951.B. hominum item piorum. 951.C
Salomon qui depravatus fuerit amore mulierum. 145.B
an viam ad Epicuri & Aristippi Philosophiam straverit. 145. A. an à Deo reprobatus. 145.D. an ante lapsum suum scripserit Ecclesiasten 146.A. an summum bonum in voluptatibus corporis statuerit. 147.A. id falsum esse probatur. ib.
Salomonis Sapientiæ liber cur inter Ecclesiasticos. 140.D
Salomonis Sapientiæ liber an sit divinus & Canonicus. 192.C & seq 196 A.& seq 220 A
Salomonis liber Sapiẽtiæ à Cõcilio Laodiceno exauctoratus. 115 A
inter canonicos à Synodo Carthaginensi III. receptus. 115.B
Salomonis sapientiæ liber cur repudietur à Papistis. 175. B. & seq.
Saltationes cur à Deo prohibitæ. 2143.C
Salvare homonymicos dicitur. 1407.C. ut & Salvator. ibid.
Salus sempiterna quid. 790.A. eius consequendæ media. 789.E
Salus electorum cur electionis æternæ finis sit secundarius. 801.E
Salutem conficere D. Paulo quid sit. 1492.C
Salutatio quid sit. 1407.A.2129.C
an fidelibus salutatione sit utendum. 1976.D
an imagines Dei & Sanctorum manu humana factæ sint salutãda. ibid.& seq.
an Salutatio Angelica sit gratiarum actio. 2039.D
Samaritanorum reproborum erga Deum reverentia. 805.D
Samuelis Prophetæ institutio. 65.C
an Samuel ab Heli Sacerdote divina didicerit oracula, quæ protulit. ibid.& 66.A
Samuel an in historia sua lapsus. 66.C
an Samuel verus fuerit à Pythonissa evocatus. 906 B.1331.B
an Sancti demortui sint invocandi. 2006.C.& seq. ubi adversarii refutantur & orthodoxa sententia enodatur & explicatur. 2016.C.& seq.
Sanctos pro nobis in calorare quatenus concedi possit. 1416.A
Sanctorum communio quid sit & quotuplex. 1454.B
Sanctorum apud Deum de hostibus querela. 1977. E. eorundem contra adversarios diræ. 1977.C
Sanctificationis vox homonyma. 1500.C
Sanctificatio quid sit. ibid.
Sanctificatio nominis divini quid. 1984. D. qui & quotuplici modo nomen Dei sanctificetur. 1986.C.& seq.
an Sanctificatio Spiritus S. sit causa efficiens electionis nostræ erga Deo. 784 E
Sanctificationis & regenerationis nexus mutuus. 1500 D
Sanctitas Christi quid. 1468.D
Sanctitas Dei quid sit. 574.B.586.D. eius usus illustres. 587.A. & seq.
Sanctitas Dei ut impuritatem nostram arguat. 187.E. ut superbiam contundat. 588.A. hypocrisin nostram detegat. ibid qui condemnet Antichristum. 588.B
Sanguinem Christi bibere quid sit. 1639.B
Sanguine & Spiritu Christi ablui quid. 1592.A
Sapientia quid sit. 5.A.41.E qui latius pateat quã Theologia. ib.
Sapiẽtia humana qualitates. 13.B.& seq. eius fructus & effecta. ib.
Sapientia creata quid. 42.A
Sapientia vel archetypa vel ectypa. 6.B
Sapientia originalis in anima hominis qualis. 1050.B
Sapientia ut probet principia aliarum scientiarum. 44.E
Sapientia in quibus antecellat stultitia, 35 A
Sapientia humana an summum homini sit bonum. 35.C
Sapientia apparentis studium quid. 2184.B
Sapientia & Scientia in omnibus electis hominibus triplex. 45 D
Sapientia Prov. 8. an sit æternus Dei Filius. 674.C
Sapientia divina Christi quotuplex. 1206.E
Sapientia Dei ὁμωνύμως dicitur. 495.D
Sapientia eiusdẽ personalis quæ 495.E. essentialis itẽ quæ 496.A
Sapientia Dei & hominum ut differant. 673.E
Sapientia Dei & voluntas eiusdem uti differant. 495.B
cur infinita sit ac imperscrutabilis. 506.A
Sapientia divina attributi usus. 506.C
Satanæ tradi quid sit. 1757.E
Satanæ adversus homines capitale odium. 82.A
Satanas quo fine & quomodo Scripturam Sacram allegat. 82.B
Satanæ hominumq́ue pravorum adversus Scripturã S. odium. 81.C
Saulis ad officium regium electio & vocatio. 1445.A
Saul Israelitarum rex an amiserit fidem iustificantem. 1563.E
Scandalum quid sit. 1083.
Scandalum datum quid ibid. acceptum item. 1084.A
Schacha, Chaldæorum Dea. 66.
Schaddai, Dei nomen quale. 444.A
Scheòl Hebr. quid sit. 1323.
Schismata cur à Deo immittantur. 1526.B. adversus ea solatium quid adferat. 1524.C

Digitized by Google

Schismaticus & hæreticus ut differant 1770.A
Schola bonarum litterarum quid 1743 D
Sciendi temeraria aviditas quid 2184 A.& seq.
cur vitium hoc vitandum 2184.C
Scientia strictè & latè capta quid 39.C.& seq. an genus dicatur Theologia viatorum ibid.
Scientia quid sit 496.B. & quotuplex ibid. 1188.A. an sit sapientia 44.D. eius finis 47.B
Scientia certa æternæ suæ felicitatis, quid 28.E. cur beatitudo sit spiritualis & divina 29.A
Scientia Dei quid & quotuplex 502.E
Scientia visionis in Deo quid 504.C
Simplicis intelligentiæ scientia in Deo, quæ ibid.D
Scientia divina Christi qualis 1207.A
Scientia animæ Christi beata quæ ibid. quæ item infusa, & acquisita 1207.B
Scientiarum practicarum quæ dignior sit 43.C
Scribæ, quales fuerint hæretici 1770.D
Scripta gentilitia cum Scriptura Sacra comparata an maiestatis mereri nomen possint 81.A
Scripta rei duplex autoritas. 111.A
Scriptura Sacra secundum essentiam, quid 51.A. secundum accidens item quid 51.B
annon sit authentica, nisi Ecclesiæ autoritate 90.B. an vox Dei sit immediata 138.C
an Scriptura tota divinitus sit inspirata 56.E. curque sit exarata 221.E
an Scriptura Sacra omnia contineat 385.B.& seq.
qui liget Ecclesiam 108.E. omnium Episcoporum literis potior 109.B
an illuminet mentis oculos salvifica rerum divinarum cognitione 78.D. an sit obscura ibid.E. an cor lætificet ibid.
an sit necessaria necessitate absoluta 52.B
cur necessaria & ad benè esse Ecclesiæ & ad esse Ecclesiæ 221.A
Scriptura Sacra quæ necessitate sit necessaria 221.B. eius necessitas scriptionis qualis 221.C. qualis item necessitas eiusdem existentiæ perpetua ibid. unde scriptionis necessitas pateat 221.D.& seq. necessitas eius perpetuæ existentiæ unde liqueat 222.D
Scriptura Sacra cur impiis exosa 81.D
an Scriptura Sacra sola sit canon seu regula fidei & bonorum operum 129.B. cur totalis sit canon 129.B.137.B. cur canon appelletur 93.D.& seq.
Scriptura Sacra unde canonicam habeat autoritatem 138.B. eam à Deo habere, ut stabiliatur ibid.& seq.
Scriptura Sacra an prima sit veritas nobis revelata 125.A
Scriptura S. quatenus prior fuerit Ecclesiâ 51.B. ut propriè sacra dicatur, ut item impropriè 51.D
Scriptura S. an sit antiquissima & prima 81.D.E.82.A.B. an sit perfecta 371.A.& seq. an ab hominibus prodierit 87.B
Scriptura Sacra an unum opus sit continuum 128.E
Scriptura Sacra ut absolutè in se sit divina & canonica 53.A. ut item quoad nos. ibid B
Scriptura S. cur authoris ratione sola sit divina 52.E
Scriptura S. an sit commonitorium quoddam utile ad conservandam & fovendam doctrinam ex prædicatione acceptam 126.E
Sacra Scriptura an eadem cum verbo Dei prædicato 87.E
Scriptura S. cur vocetur lucerna 302.A.& seq.
Scriptura quatenus sit litera 79.D. quatenus litera occidens 151.B
Scriptura S. ad quem usum sit accommodanda 325 B
an Scriptura S. historiam de Sanctis, falsitatis suspectam reddat 290.B. an efficiat, ut Deus putetur autor peccati ibid.C. an fidei periculum afferat ibid.D. an blasphemiam causetur ibid.E
an Scriptura Hebraica à Mose & Prophetis exarata, ad nos usque pervenerit 254.A
an Scriptura S. in primitiva Ecclesia sit lecta atque sine commentariis intellecta 313.E
Scriptura Sacra cur in varias conversa linguas 294.D
Scriptura S. quibus perspicua sit, quibus sit obscura 297 C. quibus obscuram non esse argumentis stabiliatur 299.D. an ... per a habeat testimonia de capitibus omnibus Catecheseos Christiana 303.C
Scriptura quem seipsam interpretandi modum doceat 345.D
cur in Scriptura nonnulla difficilia intellectu 309.C
an Scriptura ipsa de sua obscuritate & difficultate testimonium perhibeat 308.A
Scriptura cordis, quid 50.D. veteris & novi Testamenti, quæ 50.E
an Scriptura Prophetica & Apostolica sit canon seu regula fidei & bonorum operum 124.A & seqq. esse canonem compluribus probatur argumentis ibid.
qui ex Scriptura Sacra Propheta, Iohannes Baptista, Christus ipse, Apostoli eosque secuti viri Apostolici in institutione fidelium omnia dogmata religionis confirmarint & examinarint 130 C
an ex Scriptura S. detrimentum populus capiat 287.C. an ex eadem omnes hæreses nascantur ibid.D. an populus ex ea proclivem peccandi capiat occasionem ibid.E
an Scriptura Sacra sine traditionibus non fuerint simpliciter necessaria 229.E
an Scriptura Sacra ab omnibus sit credendum necessitate absoluta 52.B
Scriptura perspicuitas Patrum calculo vindicatur 306.C
Scripturam Sacram, dogmatum religionis Christianæ principia esse quibus id adstruatur fundamentis 102.C
Scriptura S. causa efficientes instrumentales quæ 64.D. materia. forma & finis 74.C.D
Scriptura Sacra finis proximus 223.B. finis doctrinalis & judicialis eiusdem qui ibid B. finis judicialis eius directivus & definitivus qui ibid. effecta item 78.B
Scriptura Sacra ad redargutionem usus qualis 328.A. ad correctionem item ibid.C
Scriptura usus πρὸς νουθεσίαν qualis 331.B. ex commemoratione & querela de peccatis aliorum, quæ colligenda nuthesia ibid.
ad consolationem eiusdem usus 331 D
Scriptura totius summa in quo consistat 942.D
an Scriptura ante Esdram ad formam librorum fuerint redacta 232.C & seq.
Scriptura Sacra certitudo unde pendeat 84.B
Scriptura meditationem media antecedentia quæ 338.E. in ipsa eiusdem meditatione quibus utendum mediis 340.C. post meditationem quibus 342.C. horum mediorum impedimenta 343.C.& seq.
Scriptura Sacra interpretatio quid 312.D. 341.B. quotuplex 332.A. cur ea in Ecclesia Dei necessaria 312.E.& seq. eius partes 315.A
Scriptura Sacra interpretatio divina & humana quæ 337.D. quæ item publica & privata 338.A. quæ Catholica, quæ particularis ibid.
Scriptura interpretatio dijudicatioque interpretationum controversiarumque religionis unde sit petenda 345.B
an Scriptura interpretatio petenda à Patribus 347.B.& seq. an ab Ecclesia Catholica 346.C
Scriptura S. authoritas, quid 52.B. quotuplex ibid.C. an à testimonio Ecclesiæ pendeat 96.D. an maior sit quàm Ecclesia 108.C. de Scriptur. S. autoritate quid orthodoxi sentiant 54.B
Scriptura Sacra autoritatem saltem quoad nos, ex solius Ecclesiæ testimonio pendere, cur dogma sit impium, perniciosum & absurdum 116.A B
de Scriptura S. divinitate Iudæorum, hæreticorum & gentilium testimonium 121.D & seq.
an Scriptura S. fuerint Iudæorum propria 232.A
Scriptura S. editio authentica quid 234.C
cur Scriptura Sacr. lectio laicis non sit ab Episcopis prohibenda 287.A. 292.B. an Spiritus sanctus in laicis Scriptura S. lectionem laudet. 293.A. an ipsis ab Apostolis commendata ibid.C. à Patribus item orthodoxis. 294.E

Scriptura quoad res & modum quae dicuntur obscuritas. 310.C.
eius efficientes. 309.C
an Scripturae sacrae varii sint sensus. 315.C
Scriptura sacra cur unus tantum sensus isq; genuinus esse debeat. 316.A
Scripturae sensum genuinum & usum indagandi media. 338.E
Scripturae sensus veri enarratio, quid. 315.B. quid in ea spectandum 315.C
Scripturae sensus quomodo explanandus. 318.B.& seq. de modo exponendi pluribus verbis 322.D
Scriptura sacra veritas quotuplex. 76.D
Scripturam regulam omnium exactissimam esse quibus Patrum & Scholasticorum testimoniis stabiliatur 137.A.& seq.
Scripturam Propheticam & Apostolicam divinam esse, an ex solius Ecclesiae testimonio constare possit 53.D.57,E.95.E
an Scripturam sacram in linguas vulgares transferre sit necessarium. 259.C.& seq.
Scripturam Ecclesiae subiicere, an idem sit, quod hominibus eam subiicere 116.D
supra Scripturam sacram non sapiendum, quibus adstruatur testimoniis 132.B
Scripturam interpretandi deq; ea iudicandi potestas penes quem sit. 332.D. ea in varias distributa partes 334.A
circa Scripturam Ecclesiae autoritas quotuplex 121.C
Scripturarum autoritatis autoritas quae sit 352.D.& seq.
Scurrilitas quid. 2193.B. cur vitanda 2193.C
Securitas carnalis quid sit 1956.E
qualis in impiis & piis ibid. E.& seq.
Securitas fidei quid 1957.B
Sedechiae Iudaeorum Regis vaticinia Ieremiae lancinantis & concremantis scelus 86.D
Sedulitas quid sit. 2201.D. consectanda 2201,E
Semen b...num, verbi Dei typus. 953.D
Σεμ...στης quid sit 2148.E
Senatus & consilium ut differant 2245.B
Sensitivae potentiae vires 1037.B
Sensus Scripturae quadruplex 315.C
Sensus Scripturae literalis proprius & figuratus qui 317.B
Sensus Scripturae Tropologicus, Allegoricus & Anagogicus cur non sint proprie varii Scripturae sensus 318.A
Sensus ut sit singularium, intellectus autem universalis 836.E
Sensuum affectiones quot sint 1036.D
per Sensus Deo attributos quid intelligatur. 611.E
Sensuum exteriorum finis. 1037.D. eorundem diversitas quid nos admoneat 1038.B
Septuaginta interpretum Graeca veteris Testamenti versio an ea sit, quae nunc habetur 264.D. an ea sit authentica 265.D an locorum illorum veteris Testamenti, quae novo Testamento à Christo, ab Evangelistis & Apostolis allegantur, sit versio authentica, cum fontibus Hebraicis non videatur congruere. 265.E. an loca in veteri Testamento allegata in novo respondeant fontibus Hebraicis, sed vel contraria sit illis, vel differat ab illis 266.A
Sepultura honesta quae 2125.A. cur ea inter Christianos esse debeat 2125.B
Sepultura nostra spiritualis quid 1503.C
Sepultura Christi quid 1310.D. eius causa efficiens princeps. ibid. forma & modus 1312.E. eius effecta 1314.B. subiecta item 1314.C. adiuncta 1315.A
Seraphim, Angelorum nomen 895.A
Sermo (de Christo) ut à Samosatenianis capiatur 651.B. an sit Deus per se primò 651.D
Sermo hominis triplex 650.A
Sermonis scripti autoritas 55.E
Serpentes Aegyptiis loco Deorum culti. 66.D
Servorum erga dominos officium 2219.D
Sedere ad dextram Dei quid 472.A
Sessio Christi ad dextram Dei Patris quid sit 1363.A
à quibus praedicta 1363.D. causa eius efficiens ibid. E
causa item meritoria 1364.B
Pap... ...nio Christum sibi honorem sessionis ad dextram D... ...asseverantium confutatur & orthodoxa sen...ur 1364.D.& seq.
Sessio a... ...xtram Dei an causa sit efficiens ubiquitatis 472.A
Sessionis ad dextram fines seu usus 1368.D.& seq.
Subiecta quae 1369.A
Sessio haec quatenus sit solius Christi honor, non Spiritus sancti item. ibid.
cur totius sit personae θεανθρώπου secundum utramque naturam ibid. A.& 1369.D
Sessio Christi ad dextram Patris quotuplici accipiatur significatu 1369.A.& seq.
Sessionis locus subiectus quis 1370.C
eiusdem adiuncta 1372.B. dissentanea 1372.D.& seq.
Sessio & adscensio Christi in coelum, ut differant ibid D
cur non sit modus maiestaticus 1373.B
cur item non sit conclusio in coelo & alligatio ad certum locum 1373.A
an cum ea pugnet, quod Stephanus viderit Christum stantem ad dextram Dei 1375.A
Severitas tetrica quid sit 2192.B
Severitas Principis quid 2144.D
Sidera an sint principia discriminis diei & noctis, tempestatum item & dierum annorumq; & lucis in his inferioribus 963.C
Sigillum, Spiritus sancti figura 1118
Signum naturale quod 1575.C. quod item signum datum divinitus ibid.
Signa irae divinae quid 1646.A
Signa divina externa quae 1575.B
Signa favoris divini qualia fuerint 1645.B. ut nunc etiam sint ibid.
Signa temporum ut miraculis cognita 1645.B
Silentium intempestivum cur cavendum 2198.D
Silentium sacrum quid 1961.A
Siloh, Messias 852.A
Similitudo rei duplex 618.A
Similitudo & Imago uti differant 881.E
an Simon Magus fidem amiserit iustificantem 1566.A
Simplicitas duobus dicitur modis 447.E
Simplicitas simulata quid 2190.B
Simplicitas imprudens in veritate quid, curq; vitanda 2189.E
Simplicitas Dei quid 448.A. huius attributi διδασκαλία 451.E. ἐπανόρθωσις 452.A. παιδεία ibid. B. παράκλησις ibid.
Simulatio & dissimulatio uti differant 1831.D
eius modus & finis quis 1828.D.1831.D. exempla 1829.B. & seq.
Sinapi, doctrina Evangelii character 953.C
Sinceritas Christiana quid 1834.A. cur ei studendum 1834.C
Sinceritas in veritate quid sit 2189.C. cur sectanda ibid.
Sinitae, aperti Christianae religionis osores 1767.D
Σκυθρωπότης quid 2192.B
Sobrietas quot modis capiatur 2141.B. commendatur 2141.C
Socordia quid curq; vitanda 2202.B
Socrates an sit martyr 83.D
Sodomia quid 2146.C. cur studiosè vitanda ibid.
Sol cur luminare magnum dicatur 962.C
Sol quid nos doceat 963.D E
Sol, gratiae ac benignitatis Dei symbolum 967.E. imago Ecclesiae 968.D primariorum rectorum in Ecclesia & Repub. ibid. symbolum visionis veritatis 968.E. gloriae & prosperitatis ibid spes liberationis 969.A. persecutionum & afflictionum aestus ibid. imago gloriae Dei ibid.
Sol ab Aegyptiis orus vocatus 65.D. pro Deo cultus 65.E
Sol de Deo dicitur 622.A
Solis, Lunae & Hesperi cur nominatim Scriptura S. meminerit 967.B
Solis proprietates 968.C
eiusdem reciprocus ortus & occasus quid arguat 12.E.969.B

Sol extra-

Solennitates anniversaria qua 2086.A. *qua item indictiva* ibid.D
Solicitudo anxia de sustentatione vita huius cur fugienda 2152.B.& seq.
Solium ut Deo attribuatur 617.C
Solutio maligna qua 2234.B
Solutio per clavium potestatem quid & quotuplex 1759.B
Solutionis debita recusatio aut malitiosa dilatio quid ibid. *cavenda* ibid.
Somnia quotuplicia sint 1036.D
Somnolentia vitiosa quid 2144.B
cur vitanda ibid & seq.
Sordities quid sit 2147.D
Sorditie ut ad res adiaphoras pertineat 1515.C
Spadones qui 2205.D. *ab Eunuchis ut differant* ibid.
Sperare pro credere 783.D
Spes in Deo quid sit 2148.A
Sortitio ut ad res adiaphoras pertineat 1515.C
Spadones qui 2205.D. *ab Eunuchis ut differant* ibid.
Sperare pro credere 783.D
Spes in Deo quid sit 1931.A
cur ea in Deo à nobis collocanda 1931.B
causa eius efficiens 1933.A.B
finis 1933.B. *& effecta* ibid.
Subiectum & quod 1933.C
Subiectum eiusdem recipiens proximum quod 1933.E
eius locus ubi ibid.
eius fulcra tria 1934.A
obiectum quod sit ibid.B
eiusdem adiuncta 1935.A
Spes gratia qua 1934.C
qua item gloria ibid.D
cur vita & Salus aeterna, in Evangelio Christi nobis patefacta, oblata & promissa, sit perseveranter ad finem usque speranda 1934.E. *eius certitudo unde sit* 1935.C
Spes quatenus cum fide salvifica conveniat & quatenus differat 1936.C.D
Spei in Deo impedimenta 1936.C
Spes in creaturis aut figmentis humanis quid 1935.E
Spina, mundarum curarum character 953.D
Spiritu orare quid D. Paulo 2068.D
Spiritus in corpore humano quid 1014.B. *& quot sint* ibid.
eius doctrina usus 1014.D.& seq.
Spiritus ut de Deo dicatur 425.B.C
cuius argumenti notione Deus dicatur spiritus ibid.
eius vi... 425.D
Spiritus sancti nomen duobus capitur modis 684.C
Spiritus Petro 1.epist.c.3.v.19. quis dicatur 559.A
Spiritus sanctus ab aeterno existens ut essentialiter & personaliter accipiatur 684.C
Spiritus sanctus quando spiritus dicatur 685.A
cur sanctus nominetur 685.B
Spiritus sanctus qualis persona 684.C
Spiritus sanctus cur sit persona 685.B. *Samosatenianorum contra orthodoxos argumenta* 685.E
Spiritus S. pro donis & virtutibus Spiritus sancti capitur 684.E
Spiritus sanctus quatenus sit à se & quatenus non à se 692.E
Spiritus sanctus cur sit aeternus 690.E. *ubiq; praesens* 691.A *omniscius* 693.A. *iustus peccatorum vindex* ibid.
Spiritum sanctum esse creatorem coeli & terrae, & omnium qua in eis sunt, confirmatur 836.E.& seq.
Spiritus sanctus qui dicatur arrhabo 522.A
qui item unctio 522.C. *qui semen Dei* 523.A
Spiritus sanctus cur aqua vocetur 519.B
Spiritus sancti opera, qua 688.B.& seq.
Spiritus S. testimonium privatum in corde uniuscuiusque credentium, & publicum in Ecclesia Catholica, an sint contraria 61.C
Si Spiritus S. testimonio privato unicuique opus est, & non acquiescendum tantum publico, in Ecclesia sonante, an alius cuiusque sit spiritus, alius spiritus Ecclesia 61.D
Spiritus sancti testimonium internum quid 1648.D
ut nobis tum beneficiorum divinorum omnium ad salutem aeternam pertinentium certitudinem, tum etiam externorum aliorumq; internorum signorum confirmet 1649.A
an Spiritus S. testimonium internum, quod inest cordi uniuscuiusque fidelium, etiam aliis innotescat & unde 61.D
an Spiritus sancti testimonium internum ad scripturarum cognitionem & diiudicationem pertineat 60.C. *quo fine in electorum cordibus perhibeatur* 63.A. *an faciat ad aliorum aedificationem* 61.C
Spiritus sanctus ut introducat in omnem veritatē 1451.C.& seq.
ut ventura renunciet 1451.E
ut glorificet Christum & fidem salvificam in cordibus electorum creet 1452.A
cur Spiritum S. per fidem recipere dicamur ibid.
ut nos regeneret & coniungat cum Christo 1452.D
item ut regat nos, consoletur in periculis & afflictionibus & confirmet vacillantes in fide 1452.E.& seq.
eiusdem dona duplicia 1453 A.1648.B
cur Sp. S. vocetur Spiritus υἱοθεσίας 1453.C
arrhabo item & sigillum haereditatis nostra ibid.
cur item Spiritus vita ibid.
cur aqua, ignis, & fons aqua viva 1453.D
cur oleum laetitia & paracletus 1453.E.& seq.
cur denique vocetur advocatus, item intercessor & Spiritus veritatis, sapientia, consilii, gaudii, &c. 1454.A
Spiritus sancti donatio quid sit 1449.A
eiusdem cognitionis partes ibid.B
eius officium quod ibid.B. *varii tituli* 1449.C
effecta eiusdem duplicia ibid.
quotuplici modo Sp.S. arguat mundum de peccato ibid. & 1449.D.& seq.
effecta qua idem operatus atque etiamnum operatur in Ecclesia 1450.C.& seq.
Spiritus sanctus ut mitti dicatur 1212.E
Spiritus sancti missio quid 695.D. *à quo idem mittatur* 1449.A
Spiritum sanctū efficaciter mittere cur solius sit Deitatis 1213.A & seq.
Spiritus sancti processio quid 694.B
Spiritus sancti qua differentiā à Patre & Filio discernatur 692.C
Spiritus sanctus ut à Filio procedat 694.D
à Patre & Filio simul qui procedat 694.E
Spiritus sancti processio à Filii processione uti differat 694.A
Spiritui sancto honor fidei in ipsum tribuitur 691.C
honor item adorationis & invocationis religiosa 691.D
Spiritus sancti apparitio in columba & ignitarum linguarum forma cur opus fuerit personale & Spiritus S. propriū 429.E
Sponsalia quid 2204.C
Sponsalia de futuro qua 2210.D. *qua item de praesenti* 2211.A
Sponsiones cur pro aliis non temere suscipienda 2118.D
Status corrupti hominis quid sit 1097.A
Status hominis natura integra quis 1049.A
Status humiliationis Christi qui 1162.C. *eius partes dua* ibid.E
Stella Magis Christo nato visa an de numero stellarum initio creatarum, an verò Cometa fuerit 966.B
Stella quarum rerum sint imago 964.D.& seq.
Stellarum numerus imago fidelium 1118.C. *earundem proprietates* 963.C
Stellarum in corpora inferiora efficacia 968.C
Stellarum intuitus quid doceat 967.B
Stellionatus crimen quid 2232.C
Sterilium coniugum à Deo liberos impetrantium exempla 987.D
Stipulatio bona conscientia qua 1572.E
στοργή quid sit 2118.C
Studium honestè rem perandi quid 2149.D
cur commendabile ibid.
Studium consequendi opes per fas & nefas quid 2150.B
ut differat ab avaritia, cur q; fugiendum 2150.C
an non mala fidei possessor sit & peccet, qui rem alienam per

Digitized by Google

... an obtinet & possidet ut suam 2150.D
Studium loquendi bona ac salutaria quid 2177.D
cur virtus hac sectanda ibid.
Studium peccata cavendi & faciendi bona opera à Deo prascripta signum beatitudinis 29.D
Stupiditas sensuum quid 2140.D
cur vitium hoc improbandum ibid.
Stupor non curans gloriam Dei quid 2044.C
cur deponendus 2044.D
Stuprum quid 2146.B
an Subditi rectè faciant, qui nolunt Principi homagium prastare, nisi religionem ipsorum amplectatur 2226.C
Vide Magistratus.
an Subditi peccent contra interdictum Principis convenientes ad audiendum Evangelium Iesu Christi, & communes preces ad Deum 2228.E
an Subditis licitum sit, invito Magistratu aut non expectato Magistratus mandato, imagines religionis causa factas tollere & abolere 2242.B. *Subditorum fides immota in Principem & Remp. qua* 2229.B
an ea perseveranda ipsis, si is tyrannus evasit ibid.D
eorundem in Remp. perfidia quid 2230.B
Subiecti principi. Vise Princeps & Magistratus
Subsistentia nomen homonymicè capitur 1100.B
Subsistentia & Substantia ut differant 629.C
Subsistentia ut ab essentia distinguatur 632.A
Substantia esse duplex 629.C
Substantia & essentia ut in creaturis differant 439.B
Substantia, natura & forma ubi differant 1181.D
Substantia individua duplex 1208.B
Substantia creata omnis cur sit finita & finitum habeat esse 918.A
an Substantia possit esse pars accidentis 883.A
Successio hareditaria quid 2235.D. *autoritate divina probatior & omnibus rationibus prastabilior* 2236.A.B
...cularum ortus vel occasus pluviarum nuncius 932.B
Sudario, in quo facies Christi expressa, quam vim & efficaciam tribuant Papani 2025.A.& seq.
idem à Cadurcis Gallia Aquitania populis invocatus 2025.D
Sudor Christi in horto qualis 1242.A
Sufficientia in Deo, quid 28.D
Sufficientia Dei & efficacitas uti differant 455.D
Suffitus sacrificiorum, Evangelii de Christo figura 1154.D
Sulphur quid 951.A. *eiusdem varii usus* ibid.
Sulphur, symbolum doctrina Antichristiana 951.B
Summum bonum & beatitudo, Philosophis germana 9.A
verum à Theologiâ distincta ibid.
Summi boni conditiones tres 11.B. *idea prima* ibid.C
Summum hominis bonum an voluptas carnis censenda 17.C
an nominis celebritas 15.D
an favor & gratia Principis aut alterius cuiuscunque 25.D
an fortuna se accommodans hominis complexioni 26.C
an dignitas in Repub. 18.B. *an ulla res mundana* 12.C
an vita hac terrena 25.B
an summum hominis bonum sit religio humano arbitrio inventa 26.D. *an status bonorum omnium corporis* 27.B
an divitia 20.B.& seq.
an divitia cum sapientia coniuncta 20.C
an Summum hominis bonum sit voluptas cum sapientia copulata 18.A. *an voluptas cum honestate juncta* ibid B
an sapientia humana 13.B
an summū hominis bonum sit virtus eiusq; actio 24.B.& seq.
an verò coniuncta cum honestate 25.A
Summum bonum creaturarum rationalium quodnam sit 9.A
Summum bonum nostrum Deum esse ut comprobetur ibid.
Summum bonum qui idem sit unicum bonum, quod univoce sit bonum ibid.
Superbia quid sit 1959.A. *cur vitanda* ibid.B
Superiores in cognatione qui dicantur 2206.E
Superstitum, quos ultimus ille dies deprehendet in hac vita, immutatio quid sit 1660.A
raptus eorundem sed fidelium in nubes in occursum Domini quid 1660.B.
Supplicium damnatorum aeternum quid 1663.A.
eius certi gradus futuri ibid.B.
cur eorundem arbitrium in omnem aeternitatem tantùm ad malum sit futurum proclive ib.
Susanna historia an ementitia 218.D. *quando contigerit* 203.C.
Suspicacitas quid sit 2187.D. *qui differat à suspicione* ib.
cur fugienda 2188.A.
Sybilla de Deo uno oraculum 433.A.
Symbolum Apostolicum, fidei Christiana perfectum compendium 417.B. *eius partes ibid. cur quotidie profitendum & commemorandum* 418.A.
Symbolum Apost, & Nicenum, aliaq; quatenus censeantur vera 76.D.
Sympathia laudabilis quid 2111.B. *& quotuplex* ibid.
Συναγωγὴ *Gr. quid* 1669.B.
Synagoga magna viri quinam 238.C.
Synecdochica Dei attributa qua 624.D.
Synodus Ecclesiastica quid 1744.A.
in Synodo Chalcedonensi fidei confessio 422.C.
Synodi Ephesina determinationes 421.A.
Syra lingua Iudai quando usi 261.E.
Syracidis liber cur Ecclesiasticus accensitus 140.D.
cur pro apocrypho Papistis astimetur 175.B.& seqq.

T.

T*Abernaculum & Templum in Vet. Testamento cur adornatum* 950.A.
T*abernaculum Mosaicum quid fuerit* 2080.B.& seq.
ut typus Christi fuerit 1164.A.2080.C
T*abernaculum, quale olim Sacramentum* 1589.C.
T*abernaculorum festum quid* 2086.B.
T*aciturnitas quid* 2197.A. *cur consectanda* 2198.A.
T*aciturnitas modestia itemq; prudentia qua* 2197.A.
Τειχίον, *quid* 3.D.
T*emperantia nomen homonymum* 2139.C
T*emperantia quid sit ibid. eius officia qua ibid.D. cur ei studendum ibid. eius effecta* ibid.
T*emplorum dedicatio Papistica cur sit illegitima & damnabilis* 2082.C. & seqq.
T*emplum Ierosolymitanum à quo extructum & in quem usum* 2080.E. & seqq.
ut typus fuerit Christi 2081.C.
T*emplum Ierosolymitanum quale fidelibus olim Sacramentum* 1589.D.
T*empus quid sit* 917.A. *quotuplex sit* ibid.
cur non sit aeternum 917.A. *cur neq; motus ipse siderum* ibid.B.
cur tempus fuerit ante motum siderum ibid.C.
T*emporis usus ib.E. Tempus Deo attribuitur* 622.D.
T*emporis initium & decursum cur Deus revelarit, & in sacris literis consignari voluerit* 867.C.
T*emporum per vices mutabilitas* 13.A. *Tempora sacra qua* 2085.D.
T*empora sacra cultui divino destinata in N. Testam.* 2087.B. *& seqq.*
T*enebra ut fuerint in superficie abyssi* 913.B.
T*entare Deum quid sit* 1924.A.
T*entari à dextris quid* 1997.C.
T*entatio divina quid* 1093.E. *quotuplex eadem sit* 1094.A. *eiusdem fines* ibid.C.& seqq.
T*entatio probationis qua* 1997.A
qua item seductionis ibid.B. Deus quatenus in seductionem inducat 1998.A *deprecatio in tentationem cur nobis necessaria* 1998.B.
T*erra, quale elementum* 947.C. *eius materia, forma, finis & effecta* 947.C.D.E.
ut imago sit Dei sapientia, bonitatis & potentia 947.E
stabi-

Digitized by Google

stabilitatis item eius decretorum ac promissorum 948.D.
ut Ecclesiam repraesentet 948.E.
qui Dei pedum sit scabellum 617.C
Terra Canaan quale olim in Vet. Testam. fuerit Sacramentum 1589.C.
Terrena res & actiones quae vocentur 1051.D.
quotuplices ibid.
Terrae motus an detur 953.E quae sint eius causae 954.C.
fines 955.B. & seqq.
Terraemotus in Christi passione cur factus 1308.A.
Terraemotuum adiuncta 961.B. effectus 958.B. & seqq. subiecta 960.B. & seqq.
Terraemotuum praesagia tristia & ominosa 956.C. & seqq.
Terraemotuum species quot 961.A.
Terraemotuum diversis temporibus & locis factorum fines diversi 955.D. & seqq.
Testamentum vetus cur Hebraea lingua exaratum 234.C.
an in viginti & duos libros ab Esdra divisum 181.E.
an Testamenti veteris libros Ecclesia à Christi adventu habuerit integros 233.C.
Testamentum vetus quatenus Christi adventu completum & antiquatum 142.E
Testamenti veteris translationes antiquae, quae 263.C. recentes item quae ibid. D. earundem autoritas 264.A. Origenes ex quibus Veteris Testamenti versionibus Tetrapla, Hexapla & Octapla sua confecerit 263.D.
Testamentum Novum ὁμωνύμως dictum 150.C
Testamentum Novum cur à quibusdam reiiciatur 150.B
qui per Dei voluntatem scriptum 222.A
Testamenti Novi libri quando scribi coepti 233.D.
Testamentum Novum cur lingua Graeca conscriptum 234.C. & seqq.
an Testamentum Novum totum initio fuerit Graecè exaratum 255.A. cur eius editio debeat esse Graeca ibid.
Testamenti Novi editionis Graecae autores qui 254.D. an id ex Scripturis an ex sola Ecclesiae traditione haberi possit 254.E. & seq.
an illa sit authentica 255.B. an sit corrupta 257.A.
Testamentum Novum an tantum sit doctrina spiritualis solis cordibus inscribenda sine atramento & calamo 150.B.C
an Testamenti utriusque fontes Hebraei & Graeci nonnunquam sint turbidi 235.C.
Testimonium Ecclesiae quale 92.B. quatenus vox Dei 118.E. & seq. & an sit divinum 98.E. & seq.
an Testimonium Ecclesiae de divina autoritate Scripturae sit illustriss. & certiss. 118.E.
Testimonium Spiritus sancti quale esse debeat 60.D. quo fine in electorum cordibus perhibeatur 61.C. an faciat ad aliorum aedificationem ib. D.
Testimonium Spiritus sancti internum quid 793.D. 1648.D
ut nobis omnia divina beneficia confirmet 1649.A.
Testimonium Scripturae S. an potius sit testimonio Ecclesiae 109.E
Testimonia Pontificum Romanorum cur ad probandum inefficacia 403.A.
Tetratheitarum haeresis 434.C.
Thaddaeus Syris, qui Hebraeis Iudas 164.E.
Thalmudici Iudaeorum libri 246.B.
Theodectes Tragoedus caecitate cur à Deo percussus 124.A.
Theodosii iunioris manu sua Novum describentis Testamentum pietas 85.A. felicitas ibid.
Theologiae vox, qualis 1.C. à Gentilibus primitus usitata ibid.
quid signet 2.A ὁμωνύμως quid dicatur 2 B.
Theologia quatenus sit scientia 44.D. cur sit scientia 39.C.
an sit sapientia 5.A.
Theologia qui latius pateat Philosophia 416.D.
Theologiae verae essentia omnes alias disciplinas principatus 43.B
an Theologia sit vera 4.B. quibus ea adstruatur testimoniis ibi.
Theologiae verae essentia quibus confirmetur rationibus 4.D.E.
Theologia quatenus de rebus diversis sub una ratione formali tractet 41.A
Theologia cur formalis sit & perfectissima 7.D. cur argumentativa 48.B. & seq.
Theologiae & fidei principia 52.A
Theologiae & Christianae doctrinae principia quatenus articuli fidei nuncupari possint 423.A.
an Theologia sua principia supponat aliunde 43.E.
an principia aliarum scientiarum probet 44.B.
Theologiae primum principium, cur sit Dominus dixit 49.A
Theologiae obiectum primum 45.B.
Theologia an sit unius generis subiecti 40.E.
Theologiae finis quis sit 46.B.
Theologiae finis theoriane sit, an praxis ib. & seqq.
Theologia qui de Deo, Angelis, qui item de hominibus aliisque creaturis tractet 5.D.
Theologiae cum creaturis rationalibus communicatae finis 8.E.
Theologia infusa quid 45.A. quid item Theologia acquisita 45.B.
Theologia infusa cur non tam speculativa quam superspeculativa vocanda 45.C
Theologia vera quid sit 4 E. cur vera indigetetur 5.A. eadem θεοσοφία nuncupata ibid. eius subiectum quod 5.C.
quatenus illud homini cognitum ibid.
& quotuplex sit 6.A.
Theologia falsa, quae 2.C. aequivocè Theologia dicta ibid. cur Theologia opinabilis insignita ibid. Theologia ne an potius mataeologia nuncupanda 3.A. quotuplex sit ibid.
Theologia visionis duplex 34.E.
Theologia ectypa quid 7.E. quotuplex 33.A. ut differat ab archetypa 8.B.
Theologia ectypa aestimata ut in creaturis est ratiocinalibus, quid sit 8.D. Theologia ectypa generalis in subiecto nuncupata ibid.
Theologia Archetypa quid 6.C, prototypa, Theologia Dei, Theologia item exemplaris dicta ibidem.
Theologia viatorum quid 35.B. cur sic vocetur 35.C
cur Theologia inspirata & revelationis dicta ibid. D.
Theologiae viatorum differentiae 48.C. ortus 48.D. obiectum ibid. modus ibid. finis ibid.
eiusdem causa efficiens proxima immediata ib. E.
Theologiae viatorum quatuor conditiones ib.
Theologiae viatorum genus quodnam sit 39.A
Theologia viatorum qui ortu sit divina & supernaturalis 36.B.
Theologiam viatorum sapientiam esse, ut comprobetur 42.B.
Theologia viatorum absolutè dicta & secundum naturam suam considerata, quid 38.B. quatenus una, aeterna & immutabilis ib.C. quotuplex ibid.
Theologia viatorum secundum quid, quid sit ib.E.
cur Theologia obscura vocetur ib. quotuplex 45.A.
Theologia viatorum cur non speculativa tantum sit, sed etiam practica 46.A.B.
Theologia naturalis quid 36.D.
Theologia Philosophica dicta & Metaphysica ib.
Theologia naturalis ut se habuerit in natura integra, atque in natura corrupta 37.C.D.
Theologia supernaturalis ut differat à naturali 36.C
utriusque subiectum, causa efficiens, materia, forma, finis, adiuncta 37.D. & seqq.
Theologia supernaturalis & revelata cur homini necessaria 36.B. eius utilitas 37.A.
Theologia Christi secundum ipsius humanitatem quid 33.A
cur Theologia unionis vocata 33.B.
Theologia membrorum Christi, quae ib.C.
quotuplex ibid.
Theologia beatorum, quid 33.D. cur Theologia clarae visionis dicta ibid.
Theologia hominum beatorum, quid 34.C
cur Theologia comprehensorum dicta ibid. E.
quotuplex ibid. B.
Theologia Angelorum beatorum, quid ibid.

Digitized by Google

Theologiam in Deo esse, ut comprobetur. 6.B
Theologia Ethnicorum, quæ & quotuplex. 3.A
Theologia ethnica vulgaris, quæ. 3.B *quæ item exquisita. ibid. hæc quotuplex ibid. Theologia physica, fabulosa & denique civilis quæ.* 3.C
qui inter se differant. 3.D
an Theologia Ægyptiaca sit antiquissima. 80.C
Theologiæ Doctores *qui. Quare Doctores Theologiæ.*
Theologi Gentilium qui. 2.A
Theologica principia cur non sciantur propriè loquendo, sed credantur. 139.C.D
an Textus Veteris Testamenti Hebraicus variam & dubiam habeat lectionem. 236.B. *Vide Testam.*
Theopompus ad sacram historiam conscribendam animam applicaturus, mente confusus & sideratus. 123.A
Θεοπνευστία, quid. 2.A. *θεόπνευστοι item.* ibid.
Θεός, nomen quale. 444.D
Θεοσημεῖα, quid significet. 2.B
Θεότης & Θειότης ut differant. 429.B
Θεουργία, quid. 2.B
Τθηάυγησις quid sit. 941.
Θηλοθησία quid sint. 2085.D
Thronus quatenus Deo tribuatur. 179.D
Timiditas quid sit. 2133.E
cur ea vacuos nos esse deceat. 2134.A
à timore naturali ut distinguenda. 2135.A
Timor Dei fidelis quid. 1954.E
quibus in rebus consistat. 1955.A
quid nos ad eundem incitare debeat. 1955.B.
Timor Dei κατ᾽ ἐξοχὴν sic appellatus qui. 1956.B
Timor item Dei vanus. 1956.B
& servilis. 1956.C
cur servilis timor à nobis deponendus & cavendus. 1956.D
Timor idololatricus qui. 1957.C
Titulus bonæ possessionis quis. 2150.D
Tobiæ liber in Ecclesiasticorum *librorum censu.* 140.D
an sit divinitus & Canonicus. 175.B *& seq.*
eius libri errores. 204.A
à Concilio Laodiceno è librorum authenticorum censu sublatus 115.A. *à Carthaginensi III. eidem restitutus.* ibid.
Tolerantia hypocritica quæ. 1961.D
Tonitru quid sit. 941.E. *causa eius efficiens.* ibid.
adiuncta, effecta, finis. ibid. & 942.
qui imago sit verbi Dei. 943.A. *& comminationum divinarũ.* 943.B
Torquati in filium legem militarem migrantem immanitas. 15.D
Tradi Satanæ quid. 1757.E
Traditionis vox in sermone Ecclesiastico *ambigua.* 58. B. 26.A 391.A
Traditionis nomine quid Irenæus intelligat. 233.E
Traditio à narratione ut differat. 232.E. *& seq.*
Traditio Ecclesiastica, *quid.* 891.B
Traditio divina quæ. 391.C. *dogmatica. ibid. Historica.* 391.D. *ritualis. ibid. universalis. ibid particularis. ibid. perpetua & temporaria.* 391.E
quæ item traditio humana. 392.A
Traditiones non scriptæ an idem doceant quod Scriptura Sacra. 408.B
an Traditiones non scriptæ sint iam præter Scripturam necessaria & parem vim autoritatemque habeant cum Scriptura Sacra. 405.A
de Traditionibus non scriptis orthodoxorum sententia. 404.B. *& seq.*
Traditiones Papistis quid. 392.A
Traditiones divinæ, Apostolicæ & Ecclesiasticæ *Ecclesiæ quæ.* 392.B
dominica traditio scripta quæ. 392.B
Traditiones Iesuitis magis necessariæ ipsa scriptura. 230.A
an Traditiones iam aliquæ sint de fide & bonis operibus verè divinæ & Apostolicæ non scriptæ in libris divinitus Canonicis. 391.A 393.C
Tremor, terræmotus species. 962.A
quæ Triadis Sacrosanctæ persona pro nobis passa & mortua sit. 1232.E.
Trinitatis vox homonyma. 711.C.D
de Trinitatis voce quid Luthero & Calvino visum. 712.A
Trinitatis varia cognomina. ibid. conditiones. 713.B *& seq.*
Trinitas ut sit in personarum numero earumque distinctione. 712.E.
cur unum dicatur. 716.D
cur sit Deus, & quidem unicus & solus Deus. 711.C
cur ratione naturali probari nequeat. 698.E. *& seq. neque exemplo comparari possit.* 699.D
Trinitatis opera essentialia omnia cur indivisa. 753.D
de Trinitate dogma an sint erroneum. 701.D
an ab hominibus ex semine Antichristi profectis demanaverit. 702.B. *an à Conciliis. Constantinopolitano Niceno & aliis initium suum habuerit.* 702.D. *an illud pleraque vetustissimorum patrum scripta evertant.* 703.A. *an primum autoritatem suam in* Ecclesia *non potuerit obtinere quam Evangelii portas laborare cœpisset vehementius.* 704.D. *an omnino sit doctrinæ Christi, Apostolorum Prophetarumque adversum.* ibid.
Triticum, figura doctorum fidorum. 953.B
Tropologicus Scripturæ sensus qui. 315.D. *Vide Scriptura.* 315.D
Tubarum festum quid. 2086.C
Turcicum regnum quando cœperit. 957.B
Typi rerum futurarum quid. & quotuplices. 1430.B
Tyrannis quid. 2245.B

V.

Valedictio quid sit. 1976.D
Valentinianorum hæresis. 122.D
Valentinianorum Evangelium veritatis Evangelium nuncupatum. 97.D
Vasa sacra in tabernaculo Mosaico & templo Ierosolymitano cuius usui. 2094.A.B
Vaticinium & oraculum ut discernantur. 1429.C
Vaticinia Prophetica quid sint. 1432.C. *& quotuplicia. ibid. eorum impletionis forma seu modus.* 1433.E. *locus item.* 1434.A.C
tempus. 1434.B
Vaticinia sacra ab Ethnicis quid differant. 71.A
Vau pro iod in Bibliis positum. 251.B
Vau coniunctio pro ו accepta. 281.E
Vbique præsentia Dei *causa quæ.* 464.A
Vbiquitas essentiæ divinæ modus. 464.C
Vegetativa potentia animæ humanæ quæ. 1036.B
cur Velum templi in Christi passione in duas fissum partes. 1703.
per Ventilabrum quid D. Iohanni intelligatur. 1679.B
Ventus quale meteoron. 937.B
eius materia. ibid.
causa efficiens supernaturalis & naturalis quæ. 937.C
eiusdem forma. 937.D
fines complures. 937.E. & seq.
Venti consideratio quas suggerat nuthesias. 940.B. & seq.
Ventus imago sanctorum Angelorum. 935.D
publicarum calamitatum. ibid.
vanitatis. 393.D
Venti turbulenti, bellorum prodromi ac præsagia. 1653.B
Ventorum innumeræ vices. 12.D
Ventorum immanium in Gallia & Germania exortorum exempla. 1653.B
Ventres hominis quot sint. 994.D
Ventris secundi partes. ibid.
Verbum Dei an sit regula fidei. 135. B. *an sit ipse Deus.* 141.C
Verbum Dei internum quod. 49.E. *quod item externum.* 50.A
qu-

Digitized by Google

quotuplex. ibid. mutua connexio. 50 B
Verbi Dei scripti partes essentiales dua. 412 B
Verbum Dei & verbum Dei scriptum ut differant. 230 C
Verbum caro factum, ut capiendum. 1181 B & seqq.
Verbum Deus ut accipiatur à Samosatenianis .703 D
Verbum Dei quatenus litera occidens, & quatenus non. 141 E
quatenus item Spiritus & vita, & quatenus non. ibid.
Verbum Dei qui medium sit resipiscentia. 1505 E
Verbum institutionis an sit forma Sacramenti. 1578 D
Verbum Dei ut semen sit Ecclesia. 92 C
Verbum exhortationis quid sit. 2067 D
Verba Dei omnia qui juramenta sint. 1647 A
Verecundia quid sit. 2148 A
an sit virtus, & cur sectanda. 2148 B
Veritas quid sit. 2178 B
cur ei studendum. ibid. E
Veritatis Scriptura Sacra ut differat à veritate nostra naturali. 76 E
Veritas Dei variè in sacro codice usurpata. 580 D
& quid illa sit. ibid.
Deus Veritas in seipso tribus modis. 581 A
Veritas sua in operibus internis personalibus & essentialibus. 581 E & seq.
Veritatis Dei in operibus eius externis. 582 A
Veritas divinationis, idoneum divinitatis testimonium. 70 C
Veritas Dei effectum. 583 A adiuncta. ibid. B
dissentanea. 584 C comparata. 584 D usus. ibid. E
Veritatis divina dissimulatio quid. 2048 C
quid eiusdem abnegatio. ibid.
cur religiosè cavenda. ibid.
Veritatis divina promulgatio externa quid. 1418 B
eiusq; partes quot. ibid.
Veritatis dua idea. 1 C
Veritatis proprius index κατηγορία. 5 A
Veronica quam Papista virtutem adsignent. 2025 A & seqq.
Versutia quid sit. 1832 E
Vespasiani Imper. in Saleium Bassum munificentia. 2177 A
Vesperus, qua lu stella. 970 C
quid repræsentet. 970 E
Vestes sacra qua. 2095 D earum finis. 2096 A
Vestimentum Deo adsignatum. 620 A
Via de Deo dicitur. 622 A
Victima à Christo Deo Patri oblata qualis fuerit. 1420 B
Victoria ab hoste reportata leges. 2253 D & seqq.
Victoris Papa Romani è vino intoxicato in Missa sumto interitus. 1602 C
Videri propriè qua dicantur. 1665 C
qua item tropicè. ibid.
Vigilia noctis quot sint. 928 A
Vigilia superstitiosa quid. 2144 C
Vigilia item scelerata. ibid. D
Vigilantia quid sit. 2143 D E
cur ei studendum. 2144 A
Vindicta temporalis qua. 1092 C
qua item aterna. ibid.
Vindicta divina quid sit. 548 D 1091 A
quotuplex sit. ibid.
Vindicta corporalis qua. 1092 C
Vinum Domini ut sanguis sit Christi ab ipso in cruce pro nobis effusus. 1604 A
cur poculum dicatur novum illud fœdus per Christi sanguinem, qui pro nobis effusus est. ibid.
cur Christus non dixerit, Hoc est signum corporis mei. item, hoc est signum sanguinis mei. ibid. D
si Ecclesia colligerentur in iis orbis regionibus, & in iis locis, ubi nec vini guttula reperiretur, nec haberi posset: num propterea communio mensa Domini sepelienda foret? an verò fidelibus pro vino liceret uti aqua simplici, qua plerumque illic utuntur, vel alio illis potus genere usitato. 1605 B
annon amore & studio sobrietatis liceret in Eucharistia à vino abstinere, & aqua loco illius uti? 1605 C
annon vinum aquâ mixtum in Sacra Cœna usurpandum, ita ut triplex res terrena adhibenda sit, panis, vinum, & aqua? 1605 D
administrationis vini partes dua. 1680 C
distributio poculi quid. ibid.
quid item effusio vini ex poculo in ora fidelium. ibid. C
cur & laici è poculo Domini vinum eius bibere debeant. 1609 A
Virgo propriè qua dicatur. 1221 B
Virtus cur expetatur. 24 B
eius proprietates. ibid. & seqq.
an Virtus eiusq; actio sit summum hominis bonum. 24 A
an Virtus honestate comitata. 25 A
Virtus ἡρωϊκὴ qua. 2177 C
Virtus Moralis quid sit. 2099 A
eius genus quod & forma. ibid. B
causa effic. princeps. ibid.
causa item administra. 2100 A finis. ibid. B
Virtutibus Moralibus cur seriò studendum. 2101 A & seqq.
cur in Christi capitis nostri humana natura vera virtutes morales & perfectissimè quidem fuerint. 2102 A & seqq.
in Angelis electis quales sint. ibid. B
cur Principes, Magistratus & Ministri Ecclesia hisce dediti esse debeant. ibid. D
Virtus moralis simulata qua. 2104 E
Virtus altissimi Luc. 1. quid. 746 E
Virtutes ut à vitiis discernenda. 2103 A
Virtutes fidelium quid sint. 1806 C
per Viscera Dei quid intelligendum. 611 D
Visio per intellectum quotuplex. 1665 D
Visio Dei in homine quotuplex. 28 C
Visio Dei, quid. 27 D
primaria ad beatitudinem hominis pars. ibid. E
Visio Dei à visione quâ Deitas seipsam videt, ut differat. 28 A
Visio Dei in Christo apertissima & perfectissima. ibid.
Visio Dei supernaturalis per intellectum anima ut intelligatur. 1665 E
Visiones divina quid fuerint. 1429 D
quales in iis imagines oblata. ibid.
quibus item eadem exhibita. ibid. & seqq.
Visus Deo tribuitur. 612 B
Vita & Immortalitas ut differant. 488
Vita contemplativa an beatior sit activâ. 48 A
Vita hac terrena & temporalis an sit summum hominis bonum. 25 B
eius qualitates. ibid. B & seqq.
Vita totius compositi qua. 537 E
Vita item partium qua. ibid.
Vita animę & corporis animati quę. ibid.
Vita animę quid sit. 1269 C
Vita ęterna hominum electorum quid. 1663 C
cur eam Deus nobis gratis elargiatur. ibid. D
ut ea & in anima & in corpore electi sint fruituri. 1664 A
quatenus bonum sit pręsens & futurum. 1570 C
cur dicatur refrigerium. 1571 C
Vitę ęternę donatio quid. 1570 C
Vita Dei ambiguè dicitur. 488 B
& quid illa sit. ibid. E
huius proprietatis usus. 489 C & seqq.
Vitium morale quid. 2103 B
cur fugiendum. ibid.
Vivificatio ut utriq; Christi naturę sit communis. 1213 D
Vivificatio novi hominis quid. 1503 C
eius partes. 1504 B
Vivificatus D. Petro quis dicatur. 558 B
Ultio privata quid. 2173 D
fugienda. ibid.
Umbra Deo tributa. 621 E
Unctio Iohanni quid. 59 B

Digitized by Google

Unctio æterna & doctrina Scripturæ externa an sint opposita. 226 E & seq.
Unicus & unus ut differant. 429 D
Unio personalis duarum naturarum an sit in Christo. 1203 B
quid sit, & quomodo ab assumtione differat. ibid. C
Unio personalis cur οἰκονομία appellata. ibid. & seq.
cur item περιχώρησις naturarum Christi. 1203 D
in qua re consistat. 1203 E
Unionis personalis cum χάριτι gratia qualis. 1210 D
Unio personalis quo modo sit facta. 1206 A
cur inconvertibiliter, indivise & inconfuse facta. ibid. & seqq.
Eutyches ex duabus quidem naturis fuisse Christum ante unionem confitens, sed post eam unam tantum in Christo naturam mansisse contendens refutatur. 1208 A & seqq.
Unio hypostatica naturarum in Christo quomodo facta. 1202 A
ubi item & quando sit facta. 1216 C D
Unio hypostatica cum χάριτι an sit ubiquitatis causa. 472 D
eius effectus. 1209 C & seqq.
Unionem hypostaticam in subsistentia verbi communicatione cum natura humana assumta consistere probatur. 1204 A & seqq.
eandem in idiomatum essentialem Deitatis communicatione non consistere confirmatur. 1204 C & seqq.
secus si esset, quæ sequerentur absurda. 1204 D
Unio Christi nobiscum qualis sit. 1458 A
cur vera sit ac realis. ibid.
cur arctissima. 1458 B
cur essentialis. ibid. C
cur substantialis, naturalis & corporalis sit. ibid. D
causa eius efficiens & ministerialis. 1456 E & seqq.
finis. 1457 D
Unio Sacramentalis quid. 1584 A
eius partes. ibid.
Unum dupliciter dicitur. 431 A 745 E & seq.
Vocatio & Electio Dei ut differant. 782 C
Vocatio ad Christum efficax, qui beatitudinis signum sit. 29 C
Vocatio hominum externa quæ. 1439 E
Vocationis hominum particularis causa. ibid.
cur hæc non sit universalis. 1440 A
Vocatio efficax & inefficax quæ. ibid. B & seq.
cur dicatur inefficax vocatio. ibid.
Vocatio item hominum interna quæ. 1440 D
cur sit gratuita & libera. 1440 E & seq.
Vocatio divina quid sit. 1438 E
Vocatio ad Christum quid 1439 A
quid eadem per naturalem & supernaturalem gratiam. ibid. & seqq.
Vocatio Iudæorum ante adventum Christi in carnem per quos facta. 1441 B
post adventum item per quos eadem facta. ibid.
Vocatio Gentium ad Christum post adventum illius in carnem quid. 1441 C
causa efficiens principalis. ibid.
eandem eximium Dei opus ac beneficium esse probatur. ibid.
causæ efficientis usus. 1441 D & seqq.
Vocationis gentium causa impellentes. 1442 C
causa item meritoria causaq; administra. 1443 B
instrumentum eiusdem quod & finis. ibid. & seqq.
subiectum & adiuncta. 1444 A
à quibus prædicta eadem & promissa. ibid. B
cur Iudæis ea adversa sit & ingrata. ibid. E
Vocatio ad munus aliquod quid. 1445 A
& quotuplex. ibid.
an Vocati omnes sint Ecclesiæ Catholicæ membra. ibid.
Vox à re voce significata ut distinguenda. 435. C.
circa Vocem quæ versentur. 8. A
Vocum in disciplinis cognoscendarum momenta. 6. D
Volatilia animalia unde à Deo producta. 975. A. eorum usus. 975 B
Voluntatis vox quid significet. 508. A
Voluntas hominis quid sit. 1041. B. eius actiones quæ. ibid. obiectũ. 1041. D. an sit substantia. 1018. D
quatenus à Theologis vocetur liberum arbitrium. 1042. A
Voluntatis humanæ proprietas essentialis ac naturalis quæ. 1042. A. actus eiusdem imperatus qui. 1041. D
Voluntas ut per lapsum Adami rectitudine nativa spoliata. 1098. A. an Voluntas sit in Deo. 508. C. quot modis voluntas Dei dicatur. 508. D. quid. 1991. A. ut differat à Decreto Dei. 770. C
voluntas Dei personalis qualis. 509. A
voluntas permittens. 509. D. *absoluta, quæ.* 509. D
conditionalis item. ibid. D
Voluntas Dei cur causa creationis. 837. B
cum Voluntate conditionali Deus reprobos velit servari, absoluta autem voluntate eosdem non velit servari, annon sint in Deo contrariæ voluntates. 510. B
eadem reprobos servari volens, interim eosdem servari voluntate absoluta noleos, annon illis illudat Deus 510. C
Voluntas Dei antecedens quæ. 510. E *quæ item consequens.* ibid. *ut invicem differant.* ibid. *voluntas Dei Legalis & Evangelica quæ.* 511. B
Voluntas beneplaciti Dei & voluntas signi quid. 485. A
Voluptatis proprietates & effecta. 17. B
an Voluptas omnis fugienda. 18. B
Voluptas carnis an summum hominis bonum. 17. C
an Voluptas carnis cum honestate iuncta sit summum hominis bonum. 18. B *an voluptas cum sapientia.* 18. A
Veracitas quid sit. 2142. B
Votum pium quid sit. 2040. C
cur soli Deo vota nuncupanda & reddenda. 2040. D
cur non quodvis hominum votum sit Dei cultus. 2041. C
variæ eius divisiones. ibid. & seq.
Votum pro beata corporum resurrectione quid. 2126. C
cur cum fide non pugnet. ibid.
Urbanitas quid. 2192. D
Usura quid sit. 2233. A. B *species eiusdem tres.* 2233. B
Usura lucratoria quid. ibid. *non exigenda à proximo egente.* 2233. C. *compensatoria item quid sit.* ibid. C
Usura compensatoria intra modum consistens cur licita & concessa. 2233. E. & seq.
Usura punitoria quid. 2233. C. *cur non improbanda.* 2234. A
Uti & Frui distinguuntur. 494. C
per Vultum Dei quid intelligatur. 610. D
Uxoris officium erga maritum quale esse debeat. 2216. C
eius officii causa. 2216. E

Y

ὑπόστασις, quid. 628. B. 629. A. 721. C. *an rectius substantia vertatur.* 629. B. *ὑποστάσεως vox, tam secundis quam primis substantiis tributa.* 631. B. *ab οὐσίᾳ ut differat.* 631. D
ὑφιστάμενον ut accipiatur. 631. A

Z

Zelotypia Dei quid sit. 613. B
Zelus pro gloria Dei quid. 2042. E. & seq.
cur huius zeli sit imagines religionis causa humano arbitrio & contra interdictum divinum factas, evertere & destruere. 2043. C
Zelus errans qui. 2044. D
modi eius quotuplices. ibid. & seq.
cur fugiendus. 2045. C
Zelus simulatus pro gloria Dei qui. ibid.
Zelus Dei quid. 613. B
Zizania, imago reproborum. 951. B
Zoophyta animalia quæ. 971. A

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google